This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

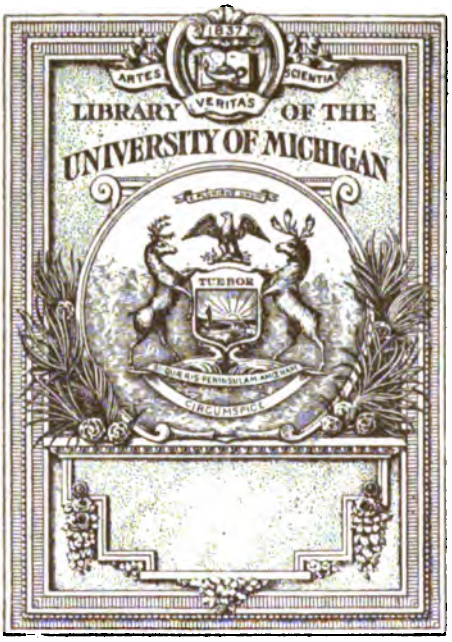
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

834.33
V57m

MIDDELNEDERLANDSCH

WOORDENBOEK.

I.

Gedrukt bij GEBR. GIUNTA D'ALBANI te 's-Gravenhage.

MIDDELNEDERLANDSCH

WOORDENBOEK

VAN

wijlen Dr. E. VERWIJS

EN

Dr. J. VERDAM,

Hoogleeraar te Amsterdam.

EERSTE DEEL.

's-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF,
1885.

AAN

MATTHIAS DE VRIES

TOEGEWIJD.

Aan U, waarde Vriend, komt de opdracht van dit Middelnederlandsch Woordenboek toe met niet minder recht, dan aan HOFFMANN VON FALLERSLEBEN die van het Uwe, waarvan gij tot Uw leedwezen slechts twee afleveringen hebt kunnen in het licht zenden. Niet alleen hebt gij, voorgelicht door den man, aan wien gij Uw Woordenboek opdroegt, in vereeniging met JONCKBLOET de beoefening van het Middelnederlandsch tot eene wetenschap gemaakt, maar ook hebt gij den grond gelegd tot de Middelnederlandsche Lexicographie, door die beide afleveringen, welke voor elk Middelnederlandsch Woordenboek tot voorbeeld kunnen dienen, en ook voor dit Woordenboek, zooals gij niet zonder voldoening zult bemerken, tot model gekozen zijn. Weliswaar hebt gij ten gevolge van andere dringender werkzaamheden U buiten staat gezien, den zoo voortreffelijk begonnen arbeid voort te zetten, veel minder te voltooien, doch gij moogt

394449

de overtuiging koesteren, dat het werk, aan die beide afleveringen besteed niet vergeefsch is geweest, en dat de bewerking van een Middelnederlandsc Woordenboek eene veel zwaardere taak zou zijn, indien niet door U voo latere bewerkers het pad ware gebaand en geëffend. Om deze redenen i het mij eene behoefte, dit Middelnederlandsch Woordenboek aan U op t dragen, en zoo Uwen naam voor altijd aan de Middelnederlandsche lexico graphie te verbinden. Ik doe dit met des te meer ingenomenheid, daa ik weet, dat gij — gij hebt het in de Inleiding op Uw Nederlandscl Woordenboek uitgesproken — U in het verschijnen van dit boek har telijk verblijdt en dat gij, nu gij zelf er niet meer aan denken kun den arbeid voort te zetten, aan mij, Uwen leerling, met gerustheid het werk toevertrouwt, dat gij zelf onvoltooid moest laten. Deze gedachte en het gevoel van piëteit jegens mijn te vroeg ontslapen medearbeider VERWIJS, zullen mij den toch reeds zoo aangenamen arbeid der bewerking van dit Woordenboek nog aantrekkelijker maken, en de krachtigste prikkels voor mij zijn om te trachten, het omvangrijke werk op eene waardige wijze voort te zetten en — indien ik leven en gezondheid behoud — te voltooien. Dunkt U dit werk eene niet onwaardige vrucht der door U gekweekte plant, — eene vrucht, welke gij wellicht vroeger gerijpt ziet, dan gij hadt kunnen denken, — wil dan deze toewijding met welgevallen aanvaarden als een blijk van waardeering der verdiensten, die gij U jegens onze Middelnederlandsche taalwetenschap verworven hebt. Wees verzekerd, dat, indien dit werk de goedkeuring mag wegdragen van hen, die het bij hunne studiën zullen behoeven, dit voor een niet gering gedeelte te danken zal zijn aan Uwen lexicographischen arbeid; houd U overtuigd, dat ik steeds met vreugde zal terugdenken aan de lang vervlogen uren, onze «horae belgicae», waarin gij mij ons gemeenschappelijk studievak leerdet liefhebben, en aanvaard de oprechte betuiging, dat niets mij aangenamer zal zijn, dan dat ook uit dezen arbeid moge blijken, dat ik eenmaal Uw leerling ben geweest.

Amsterdam, 24 April 1882.

J. VERDAM.

INLEIDING.

Bij het verschijnen der eerste Aflevering van dit Middelnederlandsch Woordenboek zal een enkel woord vooraf niet ongepast zijn ter mededeeling van datgene, wat aan hen, voor wie dit werk eene welkome verschijning is, belang kan inboezemen.

«*Habent sua fata libelli*» is waar, ook in een anderen zin dan waarin dit gezegde oorspronkelijk was bedoeld. Ook dit Woordenboek moet reeds van zijne *fata* getuigen, nu het pas zijne intrede in de wereld doet. Evenals in het Middelnederduitsch Woordenboek van KARL CHRISTIAN SCHILLER († 4 Aug. 1873) en AUGUST LÜBBEN, moet ook in dit Woordenboek reeds in de Inleiding de dood worden vermeld van een der beide mannen, die met elkander de bewerking van dit boek hadden ondernomen. EELCO VERWIJS heeft het verschijnen der eerste aflevering van het boek, waarvoor hij met mij de voorbereidende werkzaamheden voor een goed deel had voltooid, niet mogen beleven. Hoe gelukkig zou hij geweest zijn, indien hij had kunnen aanschouwen, dat het werk, waaraan hij zooveel tijd en arbeid besteed heeft, zulk eene groote schrede was gevorderd. Doch nu reeds twee jaren rust hij in het graf, aan mij niet alleen de herinnering aan een scherpzinnig, en bij zulk een grooten en uitgebreiden arbeid zoo gewenschten medearbeider achterlatende, maar ook de verplichting, om den te zamen begonnen arbeid alleen voort te zetten en zoo mogelijk te voltooien. Het was mij eene behoefte, ook zijn naam te verbinden aan dit Woordenboek, waarvoor hij met mij de bouwstoffen verzamelde en waarvan hij de A en de met BA beginnende artikelen grootendeels bewerkte. Ook in de Middelnederlandsche Lexicographie moge voortaan de naam van VERWIJS met eere worden genoemd, en de herinnering aan hem levendig blijven als aan een onzer ijverigste en verdienstelijkste taalkenners. Doch hoe smartelijk zijn gemis mij ook valt, ook zonder zijne medewerking heb ik geen oogenblik geaarzeld, de bewerking van dit Woordenboek te ondernemen,

VERWIJS is ontslapen in het volle vertrouwen, dat de taak door mij zou worden volvoerd, en behalve dus, dat de arbeid zelf om zijn belangrijkheid iemands beste krachten en jaren in alle opzichten waardig is, is ook de piëteit jegens een overleden medearbeider een drijfveer voor mij, om in dezen arbeid mijn levensdoel te zien en alle krachten in te spannen, om hem op eene het werk waardige wijze ten einde te brengen. Aan den vasten wil en den lust zal het mij evenmin ontbreken als — ik ben er van overtuigd — aan den steun van vakgenooten en geleerde vrienden, wier voorlichting en kennis men bij het maken van een Woordenboek, dat ons op allerlei minder betreden of minder bekende terreinen brengt, zoo zeer behoeft.[1] Uit de opdracht aan mijn geachten Vriend DE VRIES is reeds gebleken, en hij zelf heeft het in de Inleiding op het Nederl. Woordenboek verklaard, hoe dit Woordenboek zich ook in zijne ondersteuning mag verheugen. Zooals bekend is, had hij zelf jaren lang bouwstoffen verzameld voor een Middelnederlandsch Woordenboek, waarvan in 1864 twee Afleveringen zijn verschenen. Van zijne hand bezitten wij eene reeks keurige artikelen, van A tot ANXENE, welke het ten zeerste deden betreuren, dat de verdere Afleveringen niet verschenen, daar deze artikelen zelve de bevoegdheid van den bewerker tot het schrijven van een Middelnederlandsch Woordenboek ten duidelijkste toonden. Doch de jaren gingen voorbij en brachten ons de zoo zeer en zoo algemeen verlangde voortzetting van den nuttigen arbeid niet. Het Nederlandsch Woordenboek nam den besten en meesten tijd van DE VRIES in beslag, en men behoeft niet veel doorzicht te hebben om in te zien, dat het voor iemand, die «maer één man en es», en die daarbij de aan een Hoogleeraarsambt verbonden plichten heeft te vervullen, niet mogelijk is, tegelijk twee Woordenboeken te schrijven van zulk een omvang als het Middelnederlandsche, en vooral het reusachtige Nederlandsche Woordenboek. Er moest dus eene keus worden gedaan, en hoewel het Middelnederlandsch Woordenboek voor DE VRIES een veel aantrekkelijker werk was, aarzelde hij geen oogenblik aan de bewerking van het Nederlandsche Woordenboek de voorkeur te geven, daar hij dit als een plicht beschouwde, waaraan hij zich niet mocht onttrekken.

---

[1]) Het is mij aangenaam, hier te kunnen vermelden, dat ik reeds voor welwillende ondersteuning van verschillende kanten te danken heb. Mijn geachte vriend R. FRUIN heeft mij reeds meermalen met zijne voorlichting en kennis gediend bij de verklaring van rechtstermen, waarvoor mij vaak — ik ben helaas niet ook jurist — het ware gevoel ontbreekt; zijn broeder, de Utrechtsche Hoogleeraar, zond mij alvast de afgedrukte bladen van zijn werk: *De oudste Rechten der stad Dordrecht*, dat over eenigen tijd verschijnt. De Belgische Regeering schonk ons op ons verzoek een volledig exemplaar van de door dat Gouvernement uitgegeven Belgische Coutumes. Ook aan de welwillendheid mijner vrienden DU RIEU, CAMPBELL en ROGGE ben ik veel verplicht. Zij stelden alle kostbare handschriften en boeken, die ik verlangde — en ik vroeg niet weinig — steeds met de grootste heuschheid te mijner beschikking. Aan allen hier de openlijke betuiging van mijn hartelijken dank.

Ik behoef hierover niet verder te spreken. In de Inleiding op het Nederlandsch Woordenboek, welke voor eenige dagen in druk is verschenen, wordt alles wat met de geschiedenis van het Woordenboek in verband staat, uitvoerig besproken en ik kan dus volstaan, met daarheen te verwijzen.

Intusschen werd de behoefte aan een goed Middelnederlandsch Woordenboek hoe langer hoe levendiger gevoeld, en de «Bijdrage tot een Oud- en Middelnederlandsch Woordenboek» van A. C. OUDEMANS SR., was niet in staat, deze behoefte te bevredigen. Integendeel, zij diende slechts om den wensch naar een goed geordend en met oordeel bewerkt lexicon des te sterker te maken. Het is mijne bedoeling niet, het werk af te breken van een voorganger, aan wien niemand den lof van groote werkzaamheid en stalen vlijt zal ontzeggen, en wiens naam voortleeft in een aantal beroemde zonen, op wie het vaderland trotsch is. Doch dit meen ik te mogen zeggen, dat OUDEMANS de man niet was, om den arbeid, aan het bewerken van een Middelnederlandsch Woordenboek verbonden, tot een goed einde te brengen. Alleen reeds de toevoeging op den titel: «Uit vele glossaria en andere bronnen bijeenverzameld» voorspelt niet veel goeds. Hij die een Woordenboek wil schrijven, mag niet afgaan op woordenlijsten, door anderen bijeenverzameld, maar moet zelf de schrijvers lezen, ten einde zich van den geest der taal te doordringen. En zooveel te meer is dit noodig, indien de verzamelaars dier «glossaria en andere bronnen» geen vertrouwen verdienen; indien daaronder mannen zijn als BLOMMAERT, VISSCHER, SNELLAERT, BORMANS, WILLEMS e. a., die hoe vele en hoe groote verdiensten zij overigens ook mogen bezeten hebben, in het verklaren van Middelnederlandsche teksten zich in het rechte pad te vaak vergissen, om hen tot gidsen te nemen op het gebied der Middelnederlandsche lexicographie. Het zou mij niet moeilijk vallen, het hier uitgesproken oordeel met eene reeks van bewijzen te staven, doch men zal mij wel op mijn woord gelooven, indien ik zeg, dat men tal van groote fouten en verkeerde verklaringen, welke de glossaria van de bovengenoemde mannen ontsieren, in de Bijdrage van OUDEMANS kan terugvinden. Ten overvloede kan ik mij beroepen, o. a. op het oordeel door den Gentschen Hoogleeraar HEREMANS eenige jaren geleden over het boek uitgesproken en met bewijzen gestaafd [1]. Een ander groot bezwaar tegen het werk van OUDEMANS is het volslagen gebrek aan systeem in de spelling en rangschikking der woorden, waarvan bijna iedere bladzijde getuigenis geeft. Wordt een woord in 't mnl. op drie of vier verschillende wijzen gespeld, men kan zeker zijn, dat men het woord op drie verschillende bladzijden vindt vermeld. En aangezien nu, gelijk ieder weet, de spelling der mnl. woorden allesbehalve vast is, zoo kan men

[1]) In zijn Nederlandsch Museum.

begrijpen, hoe een woordenboek er moet uitzien, dat in dit opzicht geen ander systeem heeft, dan dat van de woorden op te nemen naar hunne spelling. Een derde bezwaar is de onoordeelkundige wijze waarop de verschillende beteekenissen van één woord zijn gerangschikt en waarop vaak de beteekenissen uit de middeleeuwen en de 16de en 17de eeuw zijn dooreengeworpen. En — last not least — de verzamelaar heeft zich met het mnl. proza zoogoed als in het geheel niet ingelaten, en men voelt, welk een groot gebrek het in een woordenboek is, indien daarin alleen de woorden der altijd min of meer conventioneele taal der poëzie worden gevonden, terwijl de alledaagsche prozaïsche taal, waartoe ook de « keukenwoorden » behooren, welke eene tegenstelling vormen met de door ons zoo genoemde « stadhuiswoorden », niet daarin worden opgenomen. Nog daargelaten, dat aan de verklaring van de tallooze middeleeuwsche rechtstermen door den verzamelaar zelfs niet is gedacht. OUDEMANS heeft zelf wel gevoeld, dat er aan zijn lexicon te veel ontbrak, om er den naam van Woordenboek aan toe te kennen, en met prijzenswaardige bescheidenheid heeft hij dan ook zijn boek den nederigen titel van « Bijdrage tot een oud- en middelnederlandsch woordenboek » [1] gegeven, maar daardoor is dan ook tevens te kennen gegeven, dat dit boek onmogelijk het laatste woord der Mnl. lexicographie kan zijn. Niet eene « Bijdrage » wordt verlangd, maar een « Middelnederlandsch Woordenboek », waarin zooveel mogelijk de geheele taalschat onzer middeleeuwsche voorouderen is bijeenverzameld; waarin de beteekenissen der woorden naar hare historische volgorde worden uiteengezet, opdat men daaruit zich een denkbeeld zou kunnen maken, hoe de verschillende opvattingen zich uit elkander of uit de grondbeteekenis hebben ontwikkeld; waarin de woorden van alle of althans van zooveel dialecten als mogelijk is en waarin is geschreven, worden opgenomen; waarin de taal van het proza evengoed is vertegenwoordigd als die der poëzie; waarin de termen der verschillende wetenschappen eene plaats vinden: zoowel de rechtstermen als die der mystiek, die der medische wetenschap zoowel als die der theologische; waarin de platte taal der klucht verklaard wordt zoowel als de verhevene — vaak niet zeer verstaanbare — taal van het in godsdienstige overpeinzingen verzonken gemoed; waartoe de dorste kronieken en de langdradigste geschiedverhalen evengoed hunne bijdrage leveren als de uitstekendste gewrochten van den geest onzer middeleeuwsche voorvaderen, in één woord, waarin men een zoo veel mogelijk afgewerkt gedenkteeken

[1] Waartoe de toevoeging *Oud-Nederlandsch*? Òf *oudndl.*, beteekent hetzelfde als *Middelnederl.* en dan is de toevoeging overbodig en het voegwoord *en* verkeerd, òf het beteekent iets anders, nl. het *Nederlandsch* b. v. der *Karolingische Psalmen*, en dan zoekt men de woorden daaruit natuurlijk in de „Bijdrage" te vergeefs. Beter ware geweest *Bijdrage tot een Middel- en Nieuw-Nederl. Wdb.*, daar er ook woorden uit de 16e en 17e eeuw in worden gevonden.

vindt onzer geheele middeleeuwsche taal, een codex van den woordenschat, waarover onze landgenooten in de middeleeuwen konden beschikken.

Ziehier het groote doel, waarnaar in dit Woordenboek is gestreefd, en dat met nauwgezetheid is nagejaagd, gelijk de aan de Inleiding toegevoegde lijst der bronnen, waaruit geput is, kan bewijzen. Ik weet, het is een strenge maatstaf, die voor de beoordeeling van dit werk door mij zelven wordt aan de hand gedaan, doch ik weet ook, dat geen andere mag aangelegd worden aan een Woordenboek, en al heb ik de overtuiging dat aan dit werk fouten zullen kleven, ik mag ook de overtuiging koesteren, met inspanning van krachten te hebben gestreefd naar een grootsch doel. Absolute volledigheid zal men in een Woordenboek van het Middelnederlandsch, waarin zoo verbazend veel geschreven is, wel niet verwachten. Hij die dit beoogde, zou misschien nog even veel tijd aan het verzamelen kunnen schenken, als wij beiden — Verwijs en ik — er reeds aan hebben besteed. Doch ondertusschen zouden de beste krachten en jaren hem ontschieten, en de kans om het werk te voltooien zou verminderen in dezelfde mate, als de volledigheid zelve grooter zou worden. Ook in dit opzicht moet de spreuk worden toegepast: «est modus in rebus, sunt certi denique fines», en ik vertrouw, niet al te enge grenzen te hebben getrokken.

Men zal wellicht de vraag doen, waarom het Woordenboek van de Vries door ons niet is voortgezet. Om de vele later aan het licht gekomen nieuwe woorden, en de vele nieuwe beteekenissen en bewijsplaatsen van reeds bestaande, was het niet geraden, dit Woordenboek te beginnen, daar waar mijn hooggeachte Vriend genoodzaakt was zijnen arbeid te staken, en zoo de vruchten, welke wij door het lezen van nieuwe en minder bekende werken, hadden geoogst, aan dit Woordenboek te onthouden. Doch de aanleg, de indeeling en de geheele wijze van bewerking dier beide Afleveringen zijn voor dit Woordenboek tot voorbeeld gekozen, en niet alleen dit, maar ook zal men verscheidene der daarin voorkomende artikelen met geene of weinig veranderingen in dit Woordenboek terugvinden. Dat van de daartoe door den bewerker gegeven vergunning dankbaar gebruik is gemaakt, spreekt wel van zelf. Daardoor werd veel werk bespaard, en waren wij niet in de noodzakelijkheid «abgethanes neu zu thun.» Ik zou hier de verzen 161—163 uit Huygens' *Cluyswerck* op den bewerker toepassen, indien ik niet vreesde, dat aan vleierij zou worden toegeschreven, wat niet meer is dan een welverdiende lof. Ook heeft de Vries mij vergund, gebruik te maken van het overige

gedeelte der A, door hem in manuscript bewerkt, alsook mij de vrije beschikking gegeven over zijnen geheelen wetenschappelijken apparaat. Het is mij hoogst aangenaam, dit hier te kunnen vermelden, omdat men zal inzien, dat het werk zelf daarbij slechts kan winnen, en er nu een zooveel te grootere waarborg is voor volledigheid.

Ons Middelnederlandsch Woordenboek omvat de taal onzer middeleeuwsche voorvaderen van het begin der Mnl. letterkunde af tot aan het einde der 15de eeuw, met terzijdestelling alleen van de werken der Rederijkers (± 1200 — ± 1500). Slechts bij uitzondering is een schrijver uit eenen eenigszins lateren tijd opgenomen. De in het Woordenboek gebruikte verkortingen der grammaticale termen zullen voorzoover het mij, ook met het oog op Hoogduitsche en andere buitenlandsche lezers noodig scheen, achter de bronnenlijst worden verklaard. De citaten zijn zoo getrouw mogelijk weergegeven, doch hier en daar heb ik mij eene verandering in de spelling veroorloofd ten behoeve der duidelijkheid. Ter besparing van ruimte heb ik de aanhalingen uit poëtische werken als proza laten drukken —, hoe weinig verschilt maar al te vaak de middelnederlandsche poëzie van gewoon proza! In het algemeen is zooveel mogelijk zorg gedragen voor beknoptheid bij volledigheid, doch zonder de volledigheid of de duidelijkheid aan de beknoptheid op te offeren. Van het behandelen der etymologie van Middelnederlandsche woorden heb ik mij niet onthouden, doch alleen voorzoover die niet reeds elders te vinden is; in dit geval heb ik gemeend te kunnen volstaan met eene verwijzing. De ter vergelijking aangevoerde woorden uit het Middelnederduitsch, Middelhoogduitsch, Oudhoogduitsch, Oudfriesch en Oudsaksisch zijn te vinden in de Woordenboeken van SCHILLER en LÜBBEN, LEXER, GRAFF, RICHTHOFEN en HEYNE: ik achtte het onnoodig, die namen telkens weder te noemen of op te geven. Middelnederlandsche monstra of woorden, die in de Taalzuivering te huis behooren, heb ik op de plaats, waar men ze in een Woordenboek zoekt, met een * vermeld, doch alleen voorzoover ze niet reeds in nieuwe tekstuitgaven zijn verwijderd. En eindelijk wat de in dit Woordenboek voorkomende verkortingen van schrijvers en geschriften betreft, men vindt die in de nu volgende lijst nauwkeurig vermeld.

Met deze korte mededeelingen kan ik volstaan. Moge verder het boek voor zich zelf spreken en niet alleen welkom zijn aan alle landgenooten, die onze taal en onze rechtsgeschiedenis, onze historie en onze kerkgeschiedenis beoefenen, maar ook buiten de enge grenzen van ons vaderland zijn weg vinden tot de Germanisten, die tot heden onze zoo rijke Middeleeuwsche taal ten gevolge der gebrekkige hulpmiddelen niet voldoende konden leeren kennen.

J. V.

ALPHABETISCHE LIJST DER VERKORTINGEN VAN BRONNEN EN HULPMIDDELEN.

Aiol, Die fragmente des mnl. Aiol, herausg. von J. Verdam in Wendelin Foerster's uitgave van Aiol et Mirabel, Heilbronn 1881.

Alex. Alexanders Geesten van Jacob van Maerlant, uitg. door Joh. Franck, 1880 vgg. in Bibliotheek van Mnl. Letterkunde; Alexanders Geesten, uitg. door F. A. Snellaert, 2 dln. Brussel 1860 vg.

Alex. (*Hist. v.*) Zie *Hist.*

Altd. Blätt. Altdeutsche Blätter van Moriz Haupt en Heinrich Hoffmann, 2 dln. Leipz. 1836.

Amand, Leven van Sinte Amand, patroon der Nederlanden, uitg. der Bibliophilen, 2 dln. 1842.

Anz. Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit, herausg. von Franz Joseph Mone, 10 dln.

Arch. v. Delft, J. Soutendam, Inventaris der Charters en Privilegiën berustende op het Archief te Delft, Delft 1860.

Aug. Sceepk. Augustijnkens Sceepken, in OVl. Ged. 3, 105—112.

Aubry, Fragment van den Aubry de Borgengoen, uitg. door L. Ph. C. van den Bergh in N. Reeks van Werken der M^{ij}. van Ned. Lett. 7^{1}, 129—141.

Bagh. v. P. Baghijnken van Parijs. Oock is hier by ghedaen die wyse leringe die Catho sijnen sone leerde. Uitg. der Bibliophilen, 1860.

Barthol. Bartolomeus (van Glanvilla) den Engelsman, Van den Proprieteiten der dinghen, Haarlem bij Jac. Bellaert van Ziericzee, 1485.

Beatr. Beatrijs en Carel ende Elegast, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 1859.

Bed. d. M. Die Bediedenisse van der Missen, uitg. door A. C. Oudemans, in N. Reeks v. Werken der M^{ij} v. Ned. Lett. Dl. 7.

Beest. Beestiaris der Minnen, fragment, uitg. door J. H. Bormans in de Bulletins de l'Academie Royale de Belgique, 2me serie, tome 27 n°. 5, bl. 488—505, 1869.

Bel. v. Leiden, Meerman, Verhaal van het beleg en de verovering van Leyden in 1420, Bijlagen. Leiden 1806.

Belg. Mus. Belgisch Museum voor de Nederduitsche Taal- en Letterk. en de Gesch. des Vaderlands, uitg. door J. F. Willems, 10 dln. 1837—46.

Bere Wisl. Van den Bere Wislau; fragm. in Vad. Mus. 2, 265—284.

Bern. W.; *Bern. S.* Dit is dat boec van Sinte Bernaerdus Sermoenen, Winterstuck en Somerstuck, Zwolle, Peter van Os, 1484.

Bienb. Dit is der Biën boeck, een goet boeck dat ghehieten is een ghemeyn guet van der naturen der byen. Zwolle, Peter van Os, 1488 (Cat. Lett. Dl. 2, bl. 510).

Bild. *Versch.* Bilderdijk, Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, 4 dln.

Bild. *N. Versch.* Bilderdijk, Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, 4 dln.

Bloeml. Bloemlezing uit Middelnederlandsche dichters, bijeenverzameld door Eelco Verwijs, 3 dln.

Blisc. v. M. De eerste bliscap van Maria, in Mnl. Dram. Poëzie (Bibl. v. Mnl. Lett.) bl. 329—418 (Ook in Belg. Mus. 9, 59—138).

VII Bloemen, Van den Seven Bloemen, gedicht ter eere van Maria, in Angillis, Geestelijke Gedichten; vgl. Mone, Uebersicht 169.

Blomm. fr. Zie *Fragm. Carl.*

Boec d. M. Dat Boec der Minnen, Hs. der Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (n°. 35 der Weespsche handschriften).

Boeck v. d. L. Jhesu, Dat boeck van den leven ons liefs Heren Jhesu Christi, van Ludolphus Carthusianus, Antwerpen, Geraert Leeu, 1479.

Bouc v. Sed. De Bouc van Seden, in Kausler's Denkmäler 2, 561—599.

Boerden, Dit sijn tien goede Boerden, uitg. door E. Verwijs, 1860.

Boetps. De zeven Boetpsalmen en andere stukken, uitg. door G. J. Meyer, in N. W. van de M^{ij}. d. Ned. Lett. 5[1], 137—240.

V Bomen, Van vijf bomen, Allegorisch Gedicht voorkomende in het Leidsche Hs. van Maerlant's Naturen Bloeme, f° 22*c*—23*d*.

Boom d. Schr. Den Boom der Schriftueren van VI personagien, ghespeelt tot Middelburch in Zeelant, 1539. Uitg. door G. D. J. Schotel, 1870.

Brab. Y. De Brabantsche Yeesten of Rijmkroniek van Braband door Jan Boendale van Antwerpen, 2 dln. uitg. door J. F. Willems, 1839 en 43; 3e dl. (7e boek) uitg. door J. H. Bormans, 1869 (in Collection de Chroniques belges inédites, publiées par ordre du gouvernement.)

Brand. Van Sinte Brandane, uitg. door W. G. Brill, in Bibl. der Mnl. Lett. (ook in Blommaert's OVl. Ged. 2, 1—28, naar het Comb. Hs.).

Brand. H. Reis van Sinte Brandaen, naar het Hulthemsche Hs., in Blommaert's OVl. Ged. 1, 91—120.

Brugman, W. Moll, Joh. Brugman en het godsdienstig leven onzer vaderen in de 15^{e} eeuw. 2 dln. Bijlagen. 1854.

Busk. De Sotternie van den *Buskenblaser*, in Mnl. Dram. Poëzie, bl. 126—140 (ook in Hor. Belg. 6, 90—99.)

B. v. 1357, Prozavertaling der Historische boeken van het O. T. en een gedeelte der Apocryphe boeken. Perkamenten Hs. van het jaar 1357, in de Bibl. van de M^{ij}. der Ned. Letterkunde te Leiden.

Christ. Leven van Sinte Christina de Wonderbare, uitg. met aant. door J. H. Bormans, 1850.

D. B. Delftsche Bijbel of Bijbel van 1477. Oude Druk van het O. Testament en de Apocryphe boeken.

Delfl. Bijl. Bijlagen tot de Gesch van het Hoogheemraadschap en de lagere waterbesturen van Delfland, uitg. door A. A. J. Meylink, 1848.

Denkm. Denkmäler altniederländischer Sprache und Litteratur, herausg. von E. Kausler, 3 dln.

Despars, Cronycke van den lande ende graefscepe van Vlaenderen, door Jonker Nicolaes Despars, uitg. door J. De Jonghe, Brugge 1840, 4 dln.

Devoet B. (30). Hs. der Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (n°. 30 der Weespsche Hss.), met het opschrift: Hier begint een devoet boecskijn vander bereydinge ende vercieringe onser inwendiger woeningen.

Devoet B. (36). Hs. der Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (n°. 36 der Weespsche Hss.), met het opschrift: Een devoet boecskijn van stichtighen leringhen ende van goeden exempelen.

Dial. Creat. Dyalogus Creaturarum, een boec dat vol is van genoechliken fabulen, die profitelick sijn tot leringe der menschen. Te Delf in Hollant, 1488.

Diericx, *Mém.* Mémoires sur la ville de Gand, uitg. door Ch. L. Diericx, Gent, 1814. 2 dln.

Dingt. v. Amst. Dingtaal, te Amsterdam in de 15e eeuw bij een doodslag gebruikelijk, uitg. in N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetgeving, N. Reeks. Dl. 5. 1879.

Dingt. v. Delft, Dingtalen van Delft, uitg. in N. Bijdr. voor R. en Wetg. Dl. 4. 1878.

Dingt. v. Wat. Oude Dingtalen van Waterland, uitg. in N. Bijdr. voor R. en Wetg. N. Reeks V. 1879.

Disp. Ene disputacie van onser Vrouwen ende van den heiligen Cruce, uitg. door Van den Bergh in N. W. der M^{ij}. v. Ned. Lett. 5^2, 17 vgg., in Kausler's Denkm. 2, 677 vgg., in Van Vloten's Kleine Gedichten van J. v. Maerlant 19 vgg., in Verwijs' Strophische Ged. van J. v. Maerlant 80 vgg.

D. Cat. Die Dietsce Catoen, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 1845.

Doct. Die Dietsche Doctrinale, leerdicht van 1345, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 1842.

D. Orde, De Duitsche orde of Beknopte Gesch. der Broeders van het Duitsche Huis van St. Marie van Jerusalem, uitg. door J. D'Ablaing van Giessenburg, 1857.

Dram. P. De Middelnederlandsche Dramatische Poëzie, uitg. door H. E. Moltzer, in Bibl. der Mnl. Lett. 1875.

Drie D. Here, De sotternie van Drie Daghe Here in Mnl. Dram. Poëzie 190—209. (ook in Hor. Belg. 6, 105—120.)

D. War. De Dietsce Warande, Tijdschrift voor Nederlandsche Oudheden, enz., bestuurd door J. A. Alberdingk Thijm, Dl. 1—10.

Edew. Van den derden Edewaert, in Belg. Mus. 4, 302—367.

Eleg. (*C. en El.*) Beatrijs en Carel ende Elegast, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 1859 (ook in Hor. Belg. Dl. 4.)

Enq. Enqueste ende Informatie upt stuck van der Reductie ende Reformatie van den Schiltaelen, gedaen in den Jaere 1494, uitg. door R. J. Fruin, 1876.

Esm. Een abel spel van Esmoreit, in Mnl. Dram. Poëzie uitg. door H. E. Moltzer, bl. 1—59 (ook in Hor. Belg. 6, 3—39 en in Bloeml. 3, 157—189.).

Esop. Bijdragen tot de oude Nederlandsche Letterkunde, uitg. door J. A. Clignett, 1819; Esopet, uitg. door J. Te Winkel in Bibl. der Mnl. Lett. 1881.

Exc. Cron. Van Brabant die excellente Cronike, Antwerpen bij Jan van Doesborch, 1530.

Fasc. M. Fasciculus Myrre, Een sonderlinge devote materie van die passie ons Heeren J. C., geheeten dat busselkijn ofte dat bondelkijn van myrre, Antwerpen, Symon Cock 1529.

Fasc. Temp. Fasciculus temporum, inhoudende die Cronycken van ouden tijden, by my volmaect (gedrukt) Jan Veldenar, Utrecht 1480.

v. d. Feest. Van der Feesten een proper dinc, in Theophilus (uitg. v. Blommaert) 44—55. in Van Vrouwen ende van Minne (Bibl. d. Mnl. Lett.) 1-34, uitg. door E. Verwijs.

Ferg. Ferguut, uitgave van E. Verwijs in Mnl. Bibl., na zijn dood bezorgd door J. Verdam, 1881 (Ook uitg. door L. G. Visscher, Utrecht 1838).

Flandr. Flandrijs, fragmente eines mnl. Rittergedichtes, uitg. in Quellen und Forschungen, door Joh. Franck, Straatsburg 1876.

Fl. en Bl. (*Floris*), Floris ende Blancefloer, uitg. door H. E. Moltzer (in Bibl. der Mnl. Lett. 1879 (Ook in Hor. Belg. Dl. 3 door Hoffmann von Fallersleben, 1836).

Flovent, Flovent, Bruchstücke eines mnl. epischen Gedichtes, uitg. door K. Bartsch in Pfeiffer's Germania 9, 407—463.

Fragm. Carl. (Blomm. fr.) Fragment d'un roman de Chevalerie du cycle Carlovingien, uitg. door Ph. Blommaert in de Annales du Comité Flamand de France, Dl. 5.

Franc. Leven van Sinte Franciscus door J. van Maerlant, uitg. door J. Tideman, in de Werken der Vereeniging tot bevord. der O. Ndl. Lett. 1848.

Garijn, Fragmenten van den Garijn van Montglavie, uitg. door Bilderdijk in Taal- en Dichtk. Verscheidenheden 4, 126 vgg.

Gedenkst. L. Ph. C. van den Bergh, Gedenkstukken tot opheldering der Nederl. Gesch. opgezameld uit de Archieven te Rijssel, Leid. 1842.

Geest. Ged. Geestelijke Gedichten van J. van Maerlant e. a., uitg. door L. Ph. C. van den Bergh, in N. W. van de M^{ij}. de Ned. Lett. 5^{2}, 1—124.

Geest. Leer. Geestelijke Leeringen, Handschrift der Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (N°. 34 der Weepsche Hss.)

Gendsch Chtb. Het Gendsch Charterboekje, uitg. door K. L. Dierícx, 1821.

Gerl. Peters, Geschriften van Gerlach Peters, uitg. door W. Moll in Kerkhistorisch Archief, verzameld door N. Kist en W. Moll, Dl. 2, bl. 202—214, 218—229, 234—239.

Gesch. v. Antw. F. H. Mertens en K. L. Torfs, Geschiedenis van Antwerpen, Antw. 1845—54. 7 dln.

Geschiedz. Nederlandsche Geschiedzangen naar tijdsorde gerangschikt en uitg. door J. van Vloten, 1852, 2 dln.

Gest. Rom. Gesta Romanorum, tracterende van die doechden ende sonden ende die ghemoralizeert ende ghetoghen tot enen gheesteliken zinne, Gouda bij Gheraert Leeu, 1481.

Gew. v. St. Truyen, Gewoonten, Vrijheden en Privilegien der stad Sint Truyen, Uitg. door de M^{ij}. der Vlaemsche Bibliophilen.

G. Groote, Geert Groote's Dietsche Vertalingen, beschreven en toegelicht door W. Moll, in Letterk. Verhand. der Koninkl. Acad. Dl. 13.

Glor. Een abel spel van Gloriant, in Mnl. Dram. Poëzie, bl. 75—125 (ook in Hor. Belg. 6, 49—89.)

God v. d. Cr. God van den Cruce sprect te di, in N. W. van de M^{ij}. der Ned. Lett. 5^1. 216.

Greg. *Hom.* Sinte Gregorius Omelien, Utrecht, Joh. Veldener, 1479.

Grimb. De Grimbergsche Oorlog, Riddergedicht uit de 14e eeuw, uitgave der Vl. Bibliophilen, door Ph. Blommaert, 2 dln. 1852.

Gulden T. Boec des Gulden Throens of der XXIV ouden, Haarlem bij Jan Andriesz. 1484.

Hadew. Werken van zuster Hadewijch, uitg. der Vlaemsche Bibliophilen. 1875.

Halb. *Aant.* J. H. Halbertsma, Aanteekeningen op Maerlant's Spiegel Historiael, 1851.

Handv. v. Alkm. Handtvesten ende Privilegiën der steden Alkmaar en Hoorn, Enkhuizen 1667.

Handv. v. Enkh. Handvesten, Privilegiën, Willekeuren ende Ordonnantiën der stadt Enchuysen, Enkhuizen 1667.

Handv. v. Medembl. Handvesten ende Privilegiën der stadt Medenblick mitsgaders die van Grootebroek, enz., en andere West-Vriesche en Drechterlandsche voorrechten, Enkhuizen 1667.

Handv. v. Waterl. Handvesten ende Privilegiën van Monnickendam ende Waterlandt, 1713.

Han. H. Een tafelspeelken van twee personagien, eenen man ende een wijf gecleet up zijn boersche, in Mnl. Dram. Poëzie, 312—338 (ook in Belg. Mus. 2, 121—134.

Harderw. Schrassert, Beschrijvinge der stadt Harderwijck, 2 dln., 2de dr., 1732.

Heelu, Chroniques en vers de Jean van Heelu, ou relation de la bataille de Woeringen, uitg. door J. F. Willems, in Collection de Chroniques belges inédites, publiées par ordre du gouvernement, 1836.

Heemsk. De vier Heemskinderen, uitg. door J. C. Matthes, 1872.

Heim., *Heim. d. H.* De Heimelijkheid der Heimelijkheden, uitg. door J. Clarisse in N. Werken van de M^{ij}. der Ned. Lett., Dl. 4 (ook in Kausler's Denkm. (*Heim. C*) 2, 483—556).

Hexe, De sotterie van de Hexe, in Mnl. Dram. Poezie, 183—189 (ook Hor. Belg. 6, 100 vgg.).

Hild. Gedichten van Willem van Hildegaersberch, uitg. door W. Bisschop en E. Verwijs, 1870.

Hist. v. Alex. Prozabewerking der *Historiè van Alexander*, Delf 1491. (Een druk van 1477 bevindt zich in de Kon. Bibl. te Berlijn, een van 1479 is in het bezit van den Hertog van Aremberg te Brussel; hetzelfde werk?).

Hofk. van Dev. Dat Hofken van Devotie, een zeere devoet ende profitelijck boecxken, gedrukt te Antwerpen bij Geraerdt Leeu, 1487.

Hondsb. Verzameling van stukken betrekk. den Hondsbossche en Duinen tot Petten, 1388—1598, uitg. door J. A. Kluppel.

Hor. Belg. Horae Belgicae, uitg. door Hoffmann von Fallersleben, 12 dln.

v. d. Houte, Dboec van den Houte, uitg. door J. Tideman, in Werken der Vereeniging enz., 1844.

Hs. Evang. Perkamenten Hs. der Maatschappij v. Nedl. Letterkunde, n°. 243 (nieuwe Catal.), bevattende de vier Evangeliën.

Hs. Ps. Prozahandschrift eener mnl. vertaling der Psalmen, berustende op de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (N°. 6 der Weespsche Hss.).

Hs. Souter, Prozahandschrift eener mnl. vertaling der Psalmen, waarbij enkele andere stichtelijke stukken, berustende op de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage (N°. 5 der Weespsche Hss.)

Hs. 71, Handschrift uit de 15de eeuw, bevattende de vier Evangeliën, in de Bibl. van de M^{ij}. der Ned. Lett. (Nieuwe Catalogus n°. 245.)

Hs. 75, Id. bevattende de brieven van Paulus en de Openbaring van Johannes (ald. n°. 250).

Hs. 80, Id. getiteld: Dat boeck van den leven ons liefs Heren Jhesu Christi (ald. n°. 259).

Hs. 81, Id. bevattende Den leven ons Heren Jhesu Christi (ald. n°. 258).

Hs. 86, Handschrift, bevattende Dat leven van Sinte Franciscus (ald. n°. 264).

Hs. 87, Handschrift uit de 15de eeuw, bevattende Sinte Franciscus legende ende sijn leven (ald. n°. 265).

Hs. 88, Id. bevattende Sinte Franciscus ende sijnre ghesellen leven, (ald. n°. 266).

Hs. v. 1348, Hs. op Perkament van 1348, bevattende epistel- en evangelielessen voor het geheele kerkjaar, berustende op de Universiteitsbibl. te Amsterdam. (Hss. uit de nalatenschap van W. Moll N°. 1.)

Hs. v. 1423, Papieren Codex der Maatsch. v. Nedl. Letterkunde (Nieuwe Catal. n°. 234), bevattende de Psalmen Davids, de Lofzangen der Heiligen, Ezechiël, Daniël, Job, de werken aan Salomo toegeschreven en Jezus Sirach.

Hs. Yp. Handschrift der Bourgondische Bibliotheek te Brussel (N°. 15624—41) bevattende allerlei tractaten over medische en physische onderwerpen, o. a. eene Chirurgie van Johannes Ypermans (slechts gedeeltelijk met de uitg. van Broecx, naar het Cambridgesche hs., samenvallende).

Huge v. Bord. I, II, Fragmenten van den Huge van Bordeaux, uitg. door S. de Wind, in N. Reeks van Werken v. d. M^{ij}. der Ned. Lett. 5, 261 vgg.

Huge v. Bord. Het Volksboek van Hughe van Bordeaux, uitg. door F. Wolff, als deel 55 van het Wurtembergische Verein.

Jonckbl. *Gesch.* Jonckbloet, Gesch. der Mnl. Dichtkunst, Bijlagen (Dl. 3, bl. 595 vgg.).

Inform. Informatie up den staet, faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant, van den jare 1512, uitg. door R. J. Fruin, 1866.

Invent. v. Brugge, Inventaire des Archives de Bruges, uitg. door Mr. Gilliots van Severen.

Yst. Bl. Der Ystorien Bloeme, d. i. de legende der Heiligen, uitg. door A. C. Oudemans in Dietsche Warande 1, 137, 327, 533; 2, 123, 179, 470.

Kal. Kalender voor de Protestanten in Nederland, 8 jaarg. geredigeerd door W. Moll, 1856—63.

Cannaert, J. B. Cannaert, Bijdragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen, 3de dr. 1835.

Cass. Roman van Cassamus, fragment, uitg. door E. Verwijs, in Bibl. der Mnl. Lett., 2^{e} Afl. 1869.

Cass. fr. Het Brusselsche fragment van den Cassamus, in Taal- en Letterbode 2, 158—166.

Cat. L. Dit sijn Catoens Leren, in Kausler's Denkm. 2,600—610.

K. en O. v. Delft, Keuren en Ordonnantiën der stad Delft, uitg. door J. Soutendam, 1870.

Kerk. Cl. Der Kerken Claghe, van J. van Maerlant, uitg. (met V. d. Lande v. Overzee) door J. F. J. Heremans, 1870 (Ook in Bloemlezing 2, 93 vgg. in de Kleine Gedichten van J. van Maerlant, door J. van Vloten, 92 vgg. en in de Strophische Gedichten van Maerl., uitg. door E. Verwijs, 132 vgg.).

Keukenb. Keukenboek, uitg. naar een Hs. der 15e eeuw, door de Mij. der Vlaemsche Bibliophilen, 1872.

Claghe, Claghe of lofdicht op Heer Danieel van de Merwede (Uit het Wapenboeck ou Armorial de 1384 par Gelre Heraut d'Armes, V. Bouton, Parijs 1882). Ook in J. Smits en G. D. J. Schotel, Gesch. v. Dordrecht 1, 149—157.

Clerc, Kronijk van Holland, van een ongenoemden Clerc, gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bider zee, uitg. in Werk. v. h. Hist. Genootsch. te Utrecht, Nieuwe Serie, N°. 6, 1867.

Hist. Crit. Historia Critica Comitatus Hollandiae et Zeelandiae, Kluit, Middelburg 1777, 2 dln.

Claus. Die Clausule van der Biblen, gedrukt in dezelfde werken als *Disp.* (zie ald.)

Condichb. v. Zutf. Dat Condichboek der Stad Zutphen, medegedeeld door L. A. J. Baron Sloet (in Nedl. Jaarb. voor Rechtsg. en Wetg. Dl. 7).

Con. Somm. Summe le Roy of des Conincs Summe, ende leert hoe men de sonden biechten ende beteren sal, Haarlem, Jan Andriesz. 1848.

Cor. v. Antw. Dit sijn de Coren van der stad Antwerpen, uitg. door de Vlaemsche Bibliophilen.

Cock. Dit is dat edele lant van Cockaengen, in Altd. Blätter 1, 165—167.

Coerb. van Antw. Coerboeck der stad Antwerpen, in Anciennes Coutumes de la Belgique, Quartier d'Anvers, Dl. 1.

Cout. v. Antw. Coutume du Pays et Duché de Brabant, Quarter d'Anvers 5 dln. 1870—74. Uitg. in den Recueil des anciennes Coutumes de la Belgique.

Cout. v. Brugge, Coutume de la ville de Bruges, 2 dln. 1874, uitg. ibid.

Cout. v. Brussel, Coutume du Pays et Duché de Brabant, Quartier de Bruxelles, 2 dln. 1869 en 73, uitg. ibid.

Cout. v. Gent, Coutume de la ville de Gand, 1868. Uitg. ibid.

Cout. v. Leuven, Coutume du Pays et Duché de Brabant, Quartier de Louvain et de Tirlemont, 1874, uitg. ibid.

Cout. v. St. Truyen, Coutume du Comté de Looz, de Saint Trond et de Reckheim, 1872, uitg. ibid.

Cron. v. Vlaend. Kronyk van Vlaenderen van 580 tot 1467, 2 dln. uitg. door de Vlaemsche Bibliophilen, 1839.

Cracht der M., Die Cracht der Mane, door Heinryk van Hollant, uitg. door M. De Vries uit de Nalatenschap van J. Clarisse, in Verslagen en Berichten der Vereeniging, IV, 5 vgg.

K. v. Brielle, Brielsche kleuren uit de 15de eeuw, medegedeeld door H. De Jager, in N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. Dl. 3, 1877.

K. v. Delfl., Keuren van Delfland ende Ordonnantiën van 't Hoogheemraatschap van Delflant, Delft 1754.

Lams, W. G. Lams, Het Groot Privilegie en Hantvest Boeck van Kennemerlandt en Kennemer gevolgh, Amst. 1664.

Lanc. Roman van Lancelot, naar het eenig bekende Hs. der Kon. Bibl. uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 2 dln., 1846.

Lanfr. Lanfranc's Chirurgie, Hs. in de Bibl. der M^{ij}. tot Bevord. der Geneeskunde (in bruikleen afgestaan aan de Universiteitsbibl. te Amsterdam.).

Lanfr. *Incun.* Een incunabel derzelfde M^{ij}. over soortgelijke onderwerpen.

Lansl. Een spel van Lantseloot van Denemarken ende die scone Sandrijn, in Mnl. Dram. Poëzie, 141—182 (ook in Hor. Belg. 5, 1—32; 6, 157—166).

Landr. v. Vel. Gereformiert Landtrecht van Veluwen und Veluwenzoom, Arnhem 1715.

Leid. Keurb. De Middeneeuwsche Keurboeken van de stad Leiden, uitg. door H. G. Hamaker, 1873.

Lett. N. W. Nieuwe Werken van de M^{ij}. der Ned. Letterkunde, 6 dln. 1824—44.

Lett. N. R. Nieuwe Reeks van Werken van de M^{ij}. der Ned. Lett. 9 dln. 1846—57.

Lib. Alb. Liber Albus van Utrecht, uitg. door Baron Lintelo de Geer, in Nieuwe Bijdr. voor Rechtsg. en Wetg. Dl. 3, 1875. Ook in Rechtsbronnen der Stad Utrecht, bl. 3—68.

Limb. Roman van Heinric ende Margriete van Limborch, uitg. door L. Ph. C. van den Bergh, in Lett. N. R. Dl. 2 en 3.

Limb. Serm. Sermoenen in 't Limburgsch Dialect, perkamenten Codex van ± 1290 der Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, N°. 377. Vgl. T. en Lettb. 5, 169 vgg.

Livre d. Mest. Le Livre des Mestiers, Dialogues Français-Flamands, composés au 14e siècle, uitg. door Michelant, 1875.

Lipp. De sotternie van Lippijn in Mnl. Dram. Poëzie, 60—74 (ook in Hor. Belg. 6, 40—48 en Bloeml. 3, 189—196).

L. o. H. Van den Levene Ons Heren, uitg. door P. J. Vermeulen, 1843.

Lorr. Roman van Karel den Groote en zijne XII Pairs, uitg. door W. J. A. Jonckbloet in Werken der Vereeniging, 1844.

Lorr. fr. Fragmenten van den Roman der Lorreinen, uitg. door J. C. Matthes in Bibl. der Mnl. Lett. 1876.

Lorr fr. III. en IV. Nieuwe fragmenten van den Roman der Lorreinen, uitg. in het Festschrift zur Vierten Säcularfeier der Universität Tübingen, door Hermann Fischer, 1877.

Lsp. Der Leken Spieghel, leerdicht van den jare 1330 door Jan Boendale, gezegd Jan de Clerc, uitg. door M. De Vries in Werken der Vereeniging, 1844.

Lucid. Die Dietsce Lucidarius, leerdicht uitg. in Blommaert's Oudvlaemsche Gedichten 3, 1—74.

Lulofs, *Handb.*, B. H. Lulofs, Handboek van den vroegsten bloei der Ned. Lett. 1845.

Lutg. Het Leven van Sinte Lutgardis door Broeder Gheraert, uitg. door J. H. Bormans, in de Dietsche Warande B. I. in Dl. 3, 55, 132; B. II. in Dl. 3, 156, 285; Dl. 4, 155; B. III. in Dl. 4, 266.

L. v. J. (*L. v. Jes.*) Het Leven van Jezus, naar een Nederlandsch Hs. uit de 13e eeuw uitg. door G. J. Meyer, 1835.

Lijd. J. Dat Lijden ende die Passie ons Heren Jhesu Christi, uitg. door A. Holder in Bibl. der Mnl. Lett., 1877.

V Maegd. Het spel van de V vroede ende van de V dwaeze maegden, naar een handschrift van het begin der 16e eeuw, uitg. der Bibliophilen.

Maleg. Fragmenten van den Malegijs, bijeenverzameld en uitgegeven door J. Verdam, in Taal- en Letterbode, Dl. 6, 113—147.

Mandev. Mnl. bewerking der reis van Sir John Mandeville, perkamenten Hs. in de Universiteits-bibliotheek te Leiden (N°. 14*f.*)

Mar. v. N. Marieken van Nijmegen, eene Nederlandsche Volkslegende uit de 16e eeuw, uitg. door J. van Vloten, 1854.

IV Mart. (*Vierde Mart.*) Het vierde boek van den Wapene Martijn door Hein van Aken, in Vaderlandsch Museum 4, 55—90.

Maget v. Gent, Gedicht van Boudewijn van der Lore, in Blommaert's OVl. Ged. 2, 105—108.

Mask. Dit es van Maskaroen, in Ned. Ged. der 14e eeuw, uitg. door F. A. Snellaert, 493—538, vgl. Merlijn 1927 vgg.

Matth. Het Rechtsboek van den Briel, beschreven door Jan Matthijszen, uitg. door J. A. Fruin en M. S. Pols in Oude Vaderlandsche Rechtbronnen, 1880 (Ook in Alkemade en Van der Schelling, Beschrijving der stad Brielle, Dl. 1).

Matth. *Anal.* Anthonii Matthaei Analecta Medii Aevi, 5 dln. 1738.

Melib.. Melibeus, in Ned. Ged. der 14e eeuw, uitg. door F. A. Snellaert, 1—136; *Melib.* Var. aldaar bl. 645 vgg.

M. en Vr. Heim. Der mannen ende vrouwen heimelijckheit in Hs. Yp. (Zie boven) f°. 77v—85r.

Merl. Jacob van Maerlant's Merlijn, uitg. door J. van Vloten, 1880.

Mieris, Groot Charterboek der Graven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland, 4 dln. f°. 1753.

MLoep. Der Minnen Loep door Dirc Potter, uitg. door P. Leendertz in Werken der Vereeniging, 1847.

Mnl. Spreekw. Altniederländische Sprichwörter nach der ältesten Sammlung, uitg. door Hoffmann von Fallersleben in Dl. 9 der Horae Belgicae. Vgl. W. H. D. Suringar *De Proverbia Communia*, vooral bl. 49—61.

Mor. Roman van Moriaen, uitg. door J. Te Winkel in Bibl. der Mnl. Lett. 1878, (Ook in Lancelot, III, 42547—47250).

Nat. Bl. Der Naturen Bloeme, van J. van Maerlant, uitg. door E. Verwijs in Bibl. der Mnl. Lett. 1878 (Boek I—IV ook uitg. door J. H. Bormans, 1857).

Natuurk. Natuurkunde van het Geheelal, van Broeder Gheraert, uitg. door J. Clarisse in N. Reeks van Werken van de M^{ij}. der Ned. Lett. Dl. 4, 1847.

N. Doct. Die nieuwe Doctrinael of Spiegel van Sonden, van Jan de Weert, uitg. in Blommaert's OVl. Ged. 3, 75—104.

Negen Best. (*IX Best.*) Van den Neghen besten, in Kausler's Denkm. 3, 141—161.

Nijh. I. A. Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, 6 dln.

Ned. Ged. Nederlandsche Gedichten uit de 14^e eeuw van Jan Boendale, Hein van Aken e. a., uitg. door F. A. Snellaert, 1869.

Ned. Kluchtsp. Het Nederlandsche Kluchtspel van de 14^e tot de 18^e eeuw, uitg. door J. van Vloten 1^e uitg. (1^e afl.) 1854; 2^e uitg. 3 dln. 1877.

Ned. Proza, Verzameling van Nederlandsche Prozastukken van 1229—1476, uitg. door J. van Vloten, 1851.

Nu noch, Een clute van Nu noch, in Mnl. Dram. Poëzie, 291—311 (ook Belg. Mus. 2, 107—120).

O. H. Passie, Ons Heren Passie, Mnl. Gedichte herausg. von H. A. Keller, in Einladung zur akad. feier des Geburtsfestes seiner Maj. Wilhelm von Württenberg, Tübingen 1851.

O. Int. O Intemerata, in Kausler's Denkmäler 2, 557—566.

O. K. v. Dordr. Het Oudste Keurboek van Dordrecht, uitg. door J. A. Fruin in Nieuwe Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. Dl. 2, 1876.

O. K. v. Enkh. Oude Keuren van Enkhuizen, medeg. door J. Soutendam in N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. Dl. 4, 1878.

O. K. v. Rott. Het oudste Keurboek van Rotterdam, uitg. door R. J. Fruin, ald. Dl. 2, 1876.

Oorkb. Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitg. door L. Ph. C. van den Bergh, 2 dln., 1866.

Oorkb. v. Geld. Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutfen tot op den slag van Woeringen, uitg. door L. A. J. W. Baron Sloet, 1872—76.

Oorl. v. Albr. De Oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen, uitg. door E. Verwijs, in Werken uitg. door het Hist. Genootschap te Utrecht, N. Reeks N°. 8.

O. R. v. Dordr. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het Baljuwschap van Zuid-Holland, uitg. door J. A. Fruin, 1882 (N°. 4 der Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen).

O. R. v. Amst. Oude Regten van Amsterdam, uitg. door P. Scheltema, 1875.

Oudenh. *Z.-Holl.* Jacob van Oudenhoven's Out-Hollandt, nu Zuyt-Hollandt, Dordr. 1654.

Overzee, Van den Lande van Overzee, van J. van Maerlant, uitg. in dezelfde werken als Der Kerken Claghe (zie ald.)

Overijs. R. I, Overijsselsche Stads-, Dijk- en Markerechten; II, Dijkrechten van Vollenhove, uitg. door de Vereeniging ter bevord. van Overrijsselsch Regt en geschiedenis.

OVl. Ged. Oudvlaemsche Gedichten, 3 dln., uitg. door Ph. Blommaert, 1838.

OVl. Lied. Oude Vlaemsche Liederen, uitg. door J. F. Willems, 1848.

OVl. Lied. en Ged. Oude Vlaemsche Liederen en andere Gedichten der 14e en 15e eeuwen, uitg. der Bibliophilen, 2e serie n°. 9.

O. W. v. Amst. De Oudste Willekeuren van Amsterdam, medegedeeld door C. Pijnacker Hordijk in N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. Dl. 5.

Parth. Ouddietsche fragmenten van den Parthonopeus van Bloys, uitg. door J. H. Bormans (ook gedeelt. uitg. door H. F. Maszmann in Partonopeus und Melior, Berlin 1847).

Parth. fr. Fragment van den Parthonopeus, mededeged. door E. Verwijs in Handelingen en Mededeelingen van de Mij. der Ned. Lett. 1872.

Pass. W. Pass. S. Passionael Winterstuck en Somerstuck, Legendenboek, Gouda 1480 Gheraert Leeu (Een enkele maal is de uitg. van 1489 aangehaald, Vg. Cat. Lett. 1, 177 en 178).

Pelgrim, Dit is dat boeck van den Pelgherijm, Haarlem 1486.

X Plagen (*Tien Pl.*) Dit sijn die X plaghen ende die X gheboden, in Ned. Ged. der 14e eeuw uitg. door F. A. Snellaert, bl. 551—638.

Playerw. Een cluyte van Playerwater in Mnl. Dram. Poëzie, 257—284 (ook uitg. door Mertens, Antw. 1838).

Praet, Spieghel der Wijsheit of Leeringhe der Zalichede door Jan Praet, uitg. door J. H. Bormans, 1872.

Priv. v. Briel, Privilegiën, Octroyen enz. van de stad Briele en den lande van Voorn, in Alkemade en Van der Schelling, Beschrijving van de stad Briele, Dl. 2.

Proza-Rein. Prozabewerking van den Reinaert, Gouda, 1479 bij Hendrik Leeu, eenig exemplaar, berustende op de Koninkl. Bibliotheek te 's-Gravenhage.

Racer, J. W. Racer, Overijsselsche Gedenkstukken, 7 st. 1781—92.

Rein. I. Van den Vos Reinaerde, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, 1857.

Rein. II. Reinaert, Willem's gedicht van den Vos Reinaerde und die Umarbeitung und fortsetsung Reinaerts Historie, herausg. von Ernst Martin 1874.

Rein. Bijl. Bijlagen tot den Reinaert, in de uitgave van J. F. Willems, bl. 287 vgg.

Rein. (Proza-) Zie *Proza-Rein.*

Rek. d. Buurk. De Rekeningen van de kerkmeesters der Buurkerk te Utrecht in de 15de eeuw, uitg. door Ridder F. A. L. van Rappard, als 3de deel der Bijdr. en Meded. van het Hist. Genootschap te Utrecht.

Reg. d. Plac. Register van de Placcaten staende gheregistreert inden derden Memoriaelboeck van Jan van Dam, eertijts Griffier van den Hove van Hollandt, beginnende a°. 1550.

Rek. v. Gent. De Rekeningen der stad Gent, uitg. door de M[ij]. «De taal is gansch het Volk» te Gent. Slechts 1 deel verschenen, 1873—74.

Rek. d. Gr. De rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis, uitg. door H. G. Hamaker in Werken van het Hist. Genootschap te Utrecht. Nieuwe Serie N°. 21, 24 en 26.

Rek. v. Zeel. De rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland, uitg. door H. G. Hamaker, ter zelfder plaatse. N. Serie N°. 29 en 30.

Ren. Renout van Montalbaen (fragmenten), uitg. door J. C. Matthes in Bibl. der Mnl. Lett. 1875 (ook in Hor. Belg. 5, 45 vgg.).

Rincl. Rinclus, Strophisch Gedicht door Gielis van Molhem en Heinric, in Vaderlandsch Museum 3, 225—286.

Roel. La chanson de Roncevaux, fragments d'anciennes rédactions Thioises, uitg. door J. H. Bormans, 1864 (Vg. Vad. Mus. 2, 38—95).

Rose, Die Rose, van Heinric van Aken, met de fragmenten der tweede vertaling, uitg. door E. Verwijs, 1868 (ook (*Rose C*) in Kausler's Denkmäler 3, 1—482).

Rubb. De sotternie van Rubben, in Mnl. Dram. Poëzie, 242—256 (ook in Hor. Belg. 6, 147—156).

Rumb. Av. Angillis, Rumbeeksche Avondstonden, 1856.

Ruusb. Werken van Jan van Ruusbroek, uitg. door J. David, in Werken der Vlaemsche Bibliophilen, 6 dln. (het laatste deel na David's dood uitg. door F. A. Snellaert) 1858—1868.

R. v. Utr. Rechtsbronnen der stad Utrecht, uitg. door S. Muller Fz. in « Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen », 2 dln. 1881.

R. v. Zutf. Rechtsbronnen der stad Zutphen, uitg. t. a. p. door C. Pijnacker Hordijk, 1881.

Rijmb. Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, uitg. door J. David, 3 dln. 1858.

Sacr. Dit is tspel van den Heiligen Sacramente vander Nieuwervaert, uitg. door E. Verwijs, 1867 (Ook in Mnl. Dram. Poëzie 419 vgg.).

Sal. Dit es van Saladijn, in Nederl. Ged., uitg. door F. A. Snellaert, 539—549 (ook Belg. Mus. 6, 94 vgg. en Kausler, Denkm. 3, 83 vgg.).

Sal. e. M. Dat Dyalogus of twisprake tusschen den wisen coninck Salomon ende Marcolphus, uitg. der Bibliophilen, 1861.

Scalc e. Cl. Scalc ende Clerc, fragm. eener berijmde samenspraak uit de 13de eeuw, uitg. door M. De Vries in N. Werken Letterk. Dl. 6, 123—186 (ook in Van Vloten's Kleine Gedichten van Maerlant en Inleiding op den Merlijn).

Schaaksp. Hier beghint een suverlijc boec vanden tijtverdrijf edelre heren ende vrouwen als van den scaecspul (Mnl. vertaling van het Lat. werk van De Cessoles), Gouda, Gheraert Leeu, 1479.

Schwarz. Groot Placaat- en Charterboek van Vriesland, verzameld door G. F. Baron Thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg, Dl. 1, Leeuwarden 1768.

Segh. Seghelijn van Jherusalem, uitg. door J. Verdam, 1878.

Serv. Sinte Servatius Legende van Heinric van Veldeken, uitg. door J. H. Bormans in de Annales du Duché de Limbourg, 1858.

Seven W. Die Historie van die Seven wijze mannen van Roemen, welcke historie boven maten schoen ende genoechlick is om horen, Delf zonder jaar (Exemplaar der Koninkl. Bibl. te 's-Gravenhage).

Sp. Jacob van Maerlant's Spiegel Historiael, uitg. door M. De Vries en E. Verwijs, 3 dln. 1863; *Sp.* II, 2e Partie, van Philip Utenbroeke, uitg. door F. von Hellwald, met medewerking van M. De Vries en E. Verwijs, 1879.

Sp. d. Volc. Spiegel der Volcomenheit, Hs. van de Maatsch. der Ned. Lett. te Leiden (N. Cat. n°. 340).

Spieg. d. J. De Spiegel der Jongers door Lambertus Goetman, 1488. Uitg. der Bibliophilen, 1860.

Spieg. d. M. Spiegel der Maagden, Dl. 1 n°. 21 Weespsche Hss. op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Dl. 1 en 2, Hss. van de Maatsch. der Ned. Letterkunde te Leiden (n°. 341 en 42).

Spr. Oude Spreuken in Altdeutsche Blätter 1, 74—78.

Spreuken, Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden, uitg. door G. J. Meyer, 1836.

Stadsr. v. Zwol, De oudste Stadsrechten van Zwolle, uitg. door G. J. Dozy 1867.

Stemm. Stemmen uit den Voortijd, uit een viertal Weepsche Hss. verzameld door F. H. G. Van Iterson, 1857.

Stoke, Rijmkroniek van Melis Stoke, uitg. door Balthazar Huydecoper, 3 dln. 1772.

Taf. up D. K. Een tafelspeelken om up der dry coninghen avond te spelen, in Mnl. Dram. Poëzie, 285—290 (Ook Belg. Mus. 2, 102—106).

Teest. Jans Teesteye, in Ned. Gedichten der 14e eeuw, uitg. door F. A. Snellaert, 137—286.

T. en Letterb. De Taal- en Letterbode, onder redactie van E. Verwijs en P. J. Cosijn, 6 dln.

X Geb. (*Tien Geb.*), Tien Geboden, in Le Long, Boekzaal der Nederduytsche Bijbel, 297—308.

Theoph. Theophilus, uitg. door J. Verdam, 1882.

Theoph. Bl. Theophilus, gevolgd door negen andere gedichten, uitg. door Ph. Blommaert, Gent 1858.

Tien Pl. Zie *Plagen*.

Torec, Jacob van Maerlant's Torec, uitg. door J. te Winkel in Bibl. der Mnl Lett., 1875 (ook in Lancelot III, 23127—26964).

Troyen, Episodes uit Maerlant's Historie van Troyen, uitg. door J. Verdam, in Bibl. der Mnl. Lett. (gedeeltelijk in OVl. Ged. 1, 1—56, 2, 73—100 en Blommaert's Theophilus 58—74).

Troyen f.° Handschrift van Maerlant's Hist. v. Troyen, berustende in de boekerij van den Graaf von Loë te Wissen-Weeze bij Gelder.

Troyen Vb. Het Volksboek der Historie van Troyen, ex. van de Koninkl. Bibl. te 's-Gravenhage.

Truw. De sotternie van de Truwanten, in Mnl. Dram. Poëzie, 210—215 (ook in Hor. Belg. 6, 121—124.)

Uebers. Uebersicht der niederländischen Volksliteratur älterer Zeit, uitg. d. F. J. Mone, 1838.

Vad. Mus. Vaderlandsch Museum voor Nederlandsche Letterkunde, Oudheid en Geschiedenis, uitg. door C. P. Serrure, 5 dln., 1855—63.

Val. e. N. Valentijn ende Nameloes, fragment in Altd. Blätter 1, 204—206.

Velth. Spiegel Historiael van Lodewijk van Velthem, uitg. door Isaac le Long, 1717.

Vergi, De Borchgravinne van Vergi, in Blommaert's OVl. Ged. 1, 57—72 (ook afzonderlijk uitg. door S. Muller Hz., Leiden 1873).

Verk. M. De verkeerde Martijn, in Stroph. Ged. van Maerlant, uitg. door E. Verwijs, 77—79, ook in Wapene Martijn, uitg. door E. Verwijs, 88—91, en N. Werken Lett. 3^2, 68—72.

Versch. Zie Bild. *Versch.*

N. Versch. Zie Bild. *N. Versch.*

Versl. e. B. Verslagen en Berigten, uitg. door de Vereeniging ter bevordering der Oude Nederlandsche Letterkunde, 5 st. 1844—48.

VI Verwe, Een moy sprake van Sesterhande Verwe, uitg. door W. Bilderdijk in Nieuwe Versch. 4, 84—90.

Vl. Rijmk. Rijmkroniek van Vlaanderen uitg. door E. Kausler in Denkmäler Dl. 1.

Vr. Heim. Der vrouwen Heimelijcheit, dichtwerk der 14e eeuw, uitg. der Bibliophilen.

Vr. e. M. (*Vrouw. e. M.*), Van Vrouwen ende van Minne, Mnl. Gedichten uit de 14e en 15e eeuw, uitg. door E. Verwijs in Bibl. van Mnl. Lett., 1871.

V Vrouden, Van den V Vrouden, in Stroph. Ged. van Maerlant, uitg. door E. Verwijs, 100—102. (Ook daar waar *Claus.* en *Disp.* voorkomen, z. *Disp.*)

Wal. Roman van Walewein, door Penninc en Pieter Vostaert, uitg. door W. J. A. Jonckbloet, in Werken der Vereeniging, 2 dln., 1846.

V. d. Wall, Handvesten, Privilegiën, vrijheden, voorregten enz. der stad Dordrecht, uitg. door P. H. van de Wall, 1e deel, 1770.

Wap. M. Wapene Martijn, van Jacob van Maerlant, uitg. door E. Verwijs in Strophische Gedichten 1—76 (Bibl. van Mnl. Lett.) 1879. Ook afzonderl. uitg. door E. Verwijs, 1867, door Kausler in Denkmäler 2, 611—676, door Siegenbeek in N. Werken Lett. 3^2, 81—136.

Wap Rog. Eene disputacie van Rogiere ende van Janne, in Kausler's Denkmäler 3, 14—82.

Westfr. Dingt. Westfriesche Dingtalen, medegedeeld door J. A. Fruin, in N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. N. Reeks VI.

Wiel. *Instr.* Instructie voor de stad Haerlem ontworpen door Philips Wielant, uitg. door J. A. Fruin, 1874.

Willems *Meng.* J. F. Willems, Mengelingen van Vaderlandschen en Geschiedkundigen inhoud Antw. 1827.

Wint. e. S. Een abel spel van Winter ende van Somer, in Mnl. Dram. Poëzie 216—241. (Ook in Hor. Belg, 6, 115—146.)

Wittek. v. S. Wittekind van Sassen, Fragment d'un ancien roman du cycle de Charlemagne, uitg. door J. H. Bormans in Recueil de Bulletins de la Commission royale d'histoire de l'Academie de Bruxelles, 1848. T. 14, 262 vgg.

V. d. Wiven, Noch meer van den Wiven, in Ned. Ged., uitg. door Snellaert, 276—279.

Wrake, Het boek van der Wraken, in Ned. Ged. uitg. door Snellaert, 287—491.

O. H. Wond. Van Ons Heren Wonden, in Strophische Gedichten enz. 103—106. Verder in dezelfde werken als *V Vroud.*, *Claus.* en *Disp.* (z. ald.)

Zegenspr. Zegenspreuken, in Altd. Blätter 2, 268—272.

Ziele e. L. Van der Zielen ende van den Lichame in Theophilus, uitg. door Blommaert (*Theoph.* Bl.) 38—43; ook Belg. Mus. 2, 57 vgg.

ZVl. Bijdr. Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, uitg. door H. Q. Janssen en J. H. van Dale, 6 dln.

Zwijndr. W. Handvesten en Oorkonden betrekkelijk de Regtsgeschiedenis van den Zwijndrechtschen Waard, uitg. door D. W. Nibbelink, 1860.

VERKORTINGEN VAN GRAMMATICALE TERMEN, ENZ.

aant(eekening), *annotatio.*
aant(oonende) wijs, *indicativus.*
aanv(oegende) wijs, *conjunctivus.*
aanw(ijzend) vnw., *pronomen demonstrativum.*
afh(ankelijke) zin, „*subordinatio*".
afl(eiding), *derivatio.*
ald(aar), *ibidem.*
a., art., artikel, *articulus.*
bedr(ijvend) ww., *verbum activum*, *transitivum.*
bet(eekent) en bet(eekenis), *significat* en *sensus.*
betr(ekkelijk) vnw., *pronomen relativum.*
bezitt(elijk) vnw., *pronomen possessivum.*
bl., blz., bladzijde, *pagina.*
bnw., bijvoeglijk naamwoord, *adjectivum.*
bijw(oord), *adverbium.*
bv., bij voorbeeld, *exempli gratia.*
deelw(oord), *participium.*
enkv., enkelvoud, *singularis.*
enz., enzoovoorts, *etcaetera.*
geb(iedende) wijs, *imperativus.*
lidw(oord), *articulus.*
m., ml., mannelijk, *masculinum.*
mv., meervoud, *pluralis.*
nl., namelijk, *scilicet.*
nv., naamval, *casus.*
nw., naamwoord, *nomen.*
onb(epaalde) wijs, *infinitivus.*
onpers(oonlijk) ww., *verbum impersonale.*
ontk(enning), *negatio.*
onz(ijdig), *neutrum* en *intransitivum.*
overtr(effende) trap, *superlativus.*
pers(oonlijk) vnw., *pronomen personale.*
samenst(elling), *compositio.*
tegw., tegenwoordige tijd, *praesens.*
telw(oord), *adject. numerale.*
toek(omende) tijd, *futurum.*
tusschenw(erpsel), *interjectio.*
uitdr(ukking), *expressio.*
var(iant), *varia lectio.*
verg(rootende) trap, *comparativus.*
verklw., (verkleinwoord, *deminutivum.*
verl(eden) tijd, *praeteritum.*
vg., vgg., volgende, *sequens*, *sequentia.*
vgl., verg., vergelijk, *conferatur.*
vnw., voornaamwoord, *pronomen.*
voegw(oord), *conjunctio.*
voorz(etsel), *praepositio.*
vrag(end) vnw., *pronomen interrogativum.*
vr., vrouwelijk, *femininum.*
wederk(eerig), *reflexivum.*
ww., werkwoord, *verbum.*
znw., zelfstandig naamwoord, *substantivum.*

A.

A, de eerste letter van het mnl. alphabet, vg. De Vries, *Mnl. Wdb.* 1—5. — In Geldersche oorkonden vindt men meermalen de *a* voor zuiver mnl. *o*, b. v. *apenbaer*, *aver* (*over*), *avet* (*ooft*), enz. vg. *Troyen* bl. 38 vg. en Lübben, *Mnd. Gramm.* § 15.— Als benaming van het letterteeken is A vr. als bij ons, b. v. *Lsp.* II, 24, 79; *Sp.* I⁷, 88, 11 en 17; *Vad. Mus.* 1, 354, 81.— *A. B.* of *A. B. C.*, benaming van het alphabet, onz. || Ene bedinge op den A. B., *Vad. Mus.* 2, 405. Na dordine van den A. B. C., *Nat. Bl.* III, 88. Van der eerster (letter) die Alpha heet tote Thau, daer dat A. B. C. uutgeet, *Lsp.* II, 24, 55. Zoo ook *Amand* II, 6368, 6377, *Natuurk.* 119.

A-, voorvoegsel. Zie AWECH.

AASIEN. Zie ASIEN.

ABABIJS, bnw. Ofr. *abaubi*, verl. deelw. van abaubir, *étonner*, *surprendre*, *effrayer*, afgeleid van *baube* (*balbe*), lat. *balbus*, it *balbo* (Burguy 2, 17; Duc. 7, 2*c*; Roquef. 1, 5; La Curne 1, 9), dzoo *stamelende van verbazing of schrik*, *verslagen*, *geheel en al van zijn stuk gebracht.* Verg. TEBABEERT en VERBABEERT. || Daer mochte men sien een starc pongijs ende meneghen Turc ababijs van den kerstinen die daer waren, *Parth.* 6589.

ABASSEREN, zw. ww. bedr. Fr. *abaisser* (Littré 1, 5), it. *abbassare*. *Nederslaan*, *naar beneden laan*, *omslaan.* || Die mantel was.... ghevoedert met erminen ghevisiert, boven met eenre cappen ghcabasseert, *Versl. en Ber.* IV, 63, 272.

ABATEMENT, znw. onz. Voor het gewone esbatement (zie ald.). *Tooneelvertooning.* || Up den Groot-vastenavond verteert bi den heere, bi der wet ende andren vergadert zijnde omme de bekeeringhe te zien spelene van den Ruddere, . want costume es, dat men up dien dag vergadert omme dabatemente te ziene, *Vad. Mus.* 5, 29. Omme dabattementen te zien spelene, 30. Om ghenouchlicheit van habatementen ende dezelrie te hantierne, 31. Zoe wanneer zy zullen abatamenten proeven, Hermans, *Gesch. d. Reder.* 326.

ABATEMENTEN, zw. ww. onz. Voor het gewone Esbatementeu (zie ald.). *Tooneelvertooningen geven*, *tooneelspelen.* || Jonghe ghezellen van Rousselare, die omme prijs te winnene quamen abatementen, *Vad. Mus.* 5, 41.

ABBEDESSE (ABEDESSE), znw. vr. Lat. *abbatissa*; mnd. *abbadisse*. Voor het gewone abdisse, *abdis. Sp.* III⁸, 21, 68 en 77; enz.

ABBET, znw. m. Oudere vorm voor abt, lat. *abbas*, *-atis*; mnd. *abbet*, eng. *abbot.* Verg. ABOT. || Die abbet; up tsabbets zeggen; des abbets, *Vad. Mus.* 1, 290; 2, 356 vlgg. *passim*; enz. — De verkorte vorm *abt* heeft somtijds het mv. *abde*, als Velth. V, 2, 32; *Teest* 3308; Ruusbr. 6, 148, *Tijdschr.* 1, 282; of, naar de zwakke buiging, abden, als *Sp.* III², 45, 21; IV¹, 33, 59. Doch elders veelal *abte*, *abten*.

ABBIE, znw. vr. Verg. fr. *abbaye.* Voor het gewone abdie, *abdij.* || Die wassen kaersen, die mijn heer offerde in 5 abbien, in elc abbie sijn gewichte, dat beliep 1000 pont was, *Rek. d. Graf.* 3, 129.

ABEDESSE. Zie ABBEDESSE.

ABEDIE, znw. vr. Lat. *abbatia*; mnd. *abbedie*, *abedie.* Voor het gewone abdie, *abdij.* || Ene abedie, *Lanc.* II, 11373. Tere abedien van witten nonnen, 8190. Tere witter abedien, 2941; enz.

ABEL (HABEL), bnw. Lat. *habilis*; ofr. *able* (Roquef. 1, 6; La Curne 1, 17); eng. *able.*

1) *Geschikt*, *bekwaam*, *ervaren.* || Die abstinencie es so goet, dat soe abel maect den moet ter gracien divine, *Wap. Rog.* 1726. Daer toe es een mensce gereet ende abel noch, *Limb.* XI, 371. Noyt vrou en leefde opter aerden so able, *Mar. v. Nijm.* 9, 195. By sulken persoine dair toe nut ende abel, alst hen goet duncken sal, V. d. Wall 516 (*a* 1431). Die jongelinc die ghewoen was ter vleyslicheyt ende noch niet abelen was ter gheestelicheyt, *Pass. W.* 32 *b.* Hi formeerde sine ghedachten dat hy wesen soude abel ter verstandenisse, 228 *c.* Bet gescict ende habelre ten dienste Goods, Matth. 70. Enen abelen besochten meester cyrurgijn, 92. Die taelman sal wesen habel van sinne, 101. Een abel, geradich man, *ald.* (Een rechter moet zijn) abel ende cuysch van gehoude, 39. Dan ghesuvert (*dat bloet*) dat verlicht alle dat lichaem ende maect die moeder abel totter ontfangenis, *Barth.* 84 *a.*

2) *Handig*, *behendig.* || Die heefmoeder sal te hant die hant wederkeeren abel, *Vr. Heim.* 866. Mit list ende abelen dingen, *Mloep* II, 2481; verg. vs. 2477: „List ende *behendige* zaken." Noyt en was beeldemaker also abel, *Spieg. d. Volc. f.* 23. Sere abel ende apertich, *Brab. Y.* V, 3869 var. enz

3) *Schoon*, *hupsch*, *bevallig.* || Dese scone, dese abele, was geatsameert van sabele, *OVl. Lied.* 2 37. Amon was een abel jonge, rijc, edel ende van huefscher tonge, *Mloep* II, 3923 var. Desen rude ende desen abel, *Wap. Rog.* 1460. Moey sijn, scone, rike of abel, 1554. Het en was nye abelre creatuer ghemaect van der hant Gods, *Ned. Proza* 319. — Abel spel, *schoon spel*, de gewone benaming van een ernstig tooneelspel of drama, in tegenstelling van de *sotternie* of *sotte*

clute. || Een abel spel van Esmoreit . . ende ene sotternie daer na volghende. — Zie in *Mnl. Dram. Poëzie* de opschriften op bl. 1, 75, 141, 216. — Ook versterkt door de part. *in* : inabel, *door en door schoon.* || Die mi mitten panser sijnre volcomenre kunst soe inabel geformt hadde, dat ic sonder ghebrec was, *Ned. Proza* 319.

ABELHEIT, znw. st. vr., en — HEDE, zw. vr. Zie ABEL.

1) *Geschiktheid*, *bekwaamheid*, *ervarenheid.* || Du en sulste niet alleen kunste hebben ende abelheit, *Clerc* 28. Dat der abelheit van enen clerc toebehoirt, Matth. 74. Abelheit ende conste, 72. Promethus, die hilt oec die eerste scoel op, ende leerde den kinderen menigherande conste als ontwerpen, lesen ende ander veel abelheit, *Ned. Proza* 124. Nochtan en verghinc die liefde niet na abelheit der sielen, Ruusbr. 5, 233. Ghelijc dat eens menschen wijsheyt drie dinghen sijn, dat is die abelheyt, die memorie ende der (*l.* die) verstandenisse, *Pass. W.* 37 *d.* Een subtijl dichter . ., die overmits sonderlinghe abelheit van veersen te maken, . . . een coninc der veersen was gheheten, *Hs.* 88, *f.* 16 *d.*

2) *Schoonheid*, *bevalligheid.* || Si draget van abelheiden een rijs boven alle vrouwen die ic nie sach, *Glor.* 300. Der swarter abelheit es so smal, *Wap. Rog.* 1109.

ABELIJC, -*like*, bnw. *Schoon*, *bevallig.* Zie ABEL. || Met siere baniere, die abelic was ende diere, *Grimb.* I, 3522.

ABELIKE (ABELIC), bijw.

1) *Op eene kundige*, *behendige*, *slimme wijze*, *knap*, *netjes.* || *P.* Waer es u man dan? *W.* Dien heb ic alte abelic verseynt, *Playerw.* 206. Ic salter u inbrengen . . . Alte abelic, 153. Maer nu zijn wi abelic alle beyde vercleet, ons en kent nu nauwe een mugghe, *Boom d. Scr.* 14, 279. Wijsseliken ende abeliken, Matth. 70.

2) *Op eene schoone*, *bevallige wijze*, *mooi*, *netjes.* || Een verdeck van sijde, half swart, half peersch seer abelicken ghestoffeirt, *Versl. en Ber.* IV, 50.

ABELMAKINGE, znw. vr. Zie ABEL. *Het geschikt maken*; *de voltooiing*, *volmaking.* || Die eerste vrucht (*van Cristus opvaert*) is abelmakinge der minnen, als sinte Jan seyt in dat euangelie: „En gae ic niet wech, die troester en sel niet comen tot u; mer gae ic wech, soe sel ic hem seynden tot u, *Pass. S.* 35*a.*

ABETE, znw. onz.; van *A* en gr. βῆτα, *beta. Het ABC*, *het alphabet.* || Dat men die lettren onderkint van der eerster, die Alpha hiet, tote daer tAbete uuttiet, *Lsp.* II, 24, 54 (hs. I).

ABETIJT (ABBETIJT), znw. m. Verbasterde vorm van *appetijt*, lat. *appetitus.*

1) *Lust*, *zin.* || Redene, eere ende werdicheit daer hadde dat beilde toe bereit nerensteliјc zijn abetijt, *OVl. Lied. en Ged.* 463, 196.

2) *Eetlust.* || Oec maectet goeden abetijt, ist datment in somer tijt sijn pulver werpt op die spise, *Nat. Bl.* IX, 171 var. (*van het kaneel*). Bede in soute ende in aisijn so makensi abbetiit ter cure, IX, 291. Sijn pulver in spisen gefrijt dat maect goeden abetijt, X, 692 var.

ABY, znw. m. Misschien gevormd naar het Ofr. *abbei*, *abei*, abt (Roquefort 1, 5), als titel der geestelijkheid. || Si sueken oec daer by, datmense heete aby, ende grotelike groete op die strate, *Wrake* III, 1547. Er wordt hier gedoeld op *Matth.* 32, 7: „Amant . . . salutationes in foro, et vocari ba hominibus *Rabbi.*" Het is dus mogelijk, dat *aby*, ten gevolge der gelijkheid van klank, door een afschrijver in de plaats van *Rabbi* gesteld is.

ABIEGNE, bnw. Lat. *abiegnus.* Abiegnehout, *dennenhout.* || In cedrenhoute ende abiegne . . . Dus leverde Hyram Salomon cedrenhoute ende abiegnehout, *D. B.* I *Kon.* 5, 8 en 10.

ABIJT (HABIJT), -*bite*, znw. onz. Fr. *habit*, van lat. *habitus.* De ongeadspireerde vorm was de gewone.

1) *Kleed*, in 't algemeen. || Clerc no moneke, ridders, porters no canoneke, so wat abite dat si dragen, *Rose*, fr. bl. 251, 186. Ten leste quam die vrouwe schoen mit rijcken abijt toegemaect, *Mloep* I, 2954. Die lichame, der saleger siele abijt bequame, *Wap. Rog.* 743. Die bisscops abide (l. *abite*) hadde an, *Wrake* III, 792. Keiserlijc abijt, *Edew.* 364. Coninclijc abijt, *Sp.* IV[1], 47, 61. Ridders abijt, *Ferg.* 1013. Ridderlijc abijt, *Sp* III[2], 29, 6; Hild. 26, 105. Weerlijc abijt, *Teest.* 2203. Dat leec abijt, *Franc.* 200. Met wedewen abite, *Vl. Rijmkr.* 1050. Dit ertsche abijt, *Lanc.* III, 4651. Zoo ook *Theoph.* 822, *Melib.* 3204, enz.

2) In 't bijzonder *kloosterkleed*, *ordekleed.* || Int cloester, daer si droech abijt, *Beatr.* 28. De werelt wart hem ommare, ende heeft hem met Fransoyse begeven in sijn abijt ende sijn leven, *Franc.* 1952. Men seget dat hi daer naer in den cloester dabijt andede, *Amand* II, 5001. Als djaer uut es, des seker sijt, ende si draghen gaen dabijt, *Vad. Mus.* 1, 82, 28 (*van den convente*). Roc, abijt ende solen ende corde, *Christ.* 59. Eens minderbroeders abijt, *Franc.* 8258. Fransoisen abijt, 9711. tAbijt nemen *of* ontfaen, *zich in eene geestelijke orde begeven*, *Amand* I, 4958, 4965. Monics abijt ontfaen, *Lsp.* II, 48, 1063. Moencs abijt andoen, *Brab. Y.* IV, 1124. Liede *of* volc van geesteliken abite, *Lsp.* I, 25, 95; *Teest.* 3401. Moncke van alderhande abite, Heelu 8826. In nonnen abite, *Sp.* IV[1], 63, 20. Oetmoedich abijt, *Rose* 11085, 11089. Grau abijt, *Beatr.* 1027; *Truw.* 86. Menech monec van scarpen abite, *van eene strenge kloosterorde*, *Nat. Bl.* III, 1938. Dat abijt der religien, *Stemmen* 17.

3) *Kleed*, overdrachtelijk voor *uitwendig voorkomen*, *uiterlijk.* || Daer niemen en sal bliven quite no bi ghelate, no bi abite; daer doble pine selen doghen, die hem sempel buten toghen, *Theoph.* 821. Hudt u vor de valsche profeten, die comen tu in abite van simpelheiden, mar binnen sijnt gripende wolve, *L. v. J. c.* 49. Enen bouc in den selven abite, *Sp.* III[2], 9, 21.

AANM. — *Alex.* VII, 1198, waar het Hs. heeft *bi abiten*, heeft de Var. uit het *Hs.* der *Hist. v. Troyen* de ware lezing, nl. *met vlite.*

ABYS (ABIS, ABISSE), znw. onz. Lat. *abyssus*, van gr. ἄβυσσος, *Afgrond*, *grondelooze diepte.* || Dat ic minen vrient moet ontliven, oft latic dat achterbliven, dat ic in abissen vare, *Sp.* II[4], 57, 66. Ic bin verzwolgen in sinen mont, in een abys al sonder gront, *Vad. Mus.* 3, 7, 81. Thomas ludet alsoe vele alse een abis, Ruusbr. 1, 213. Versinken in dat abys sijnre genaden, 3, 140. In dat abys sijnre grondeloser minnen, 218. Een grondeloes abys (abis), 2, 240, 5, 37 en 190. Hieromme ginck hy (*Judas*) alzo liegen. . . Ende es versoncken in abisse, *in de hel*, *Merl.* 1336.

ABITEREN en ABITUEREN (HABITUEREN); zw. ww. Het eerste rechtstreeks afgeleid van *abijt* fr. *habit*; het tweede ontleend aan mlat. *habituare*, (Duc. 3, 608), ofr. *habituer* (Roquef. 1, 728) van lat. *habitus*, met behoud der *u* van de 4de decl. || Rijckelijck gehabitueert, *var.* geabiteert, *Mloep* II, 1394.

ABOLGE, znw. vr., in lateren vorm ook ABOLCH, m. Ohd. *abulgî*; mhd. *abulge*; ags. ww. *abelgan*, irasci (Ettm. 282). Van het voorvoegsel *a-*, met intensieve kracht, en het ww. *belgen* (*balch*, *gebolgen*). *Verbolgenheid*, *gramschap*, *toorn*; meestal van Gods toorn gezegd. || God wille ontfarmens niet vergheten, maer hi wille na sine abolghe dat ontfarmechede volghe, *Mask.* 1184. God en wille sijn abolge, mits sire ontfermhertichede, keren van der menschede. *Edew.* 52. Alexander, doe hi trac ende Gods abolge wrac, *Lsp.* I, 48, 123. So dat God al vergaf ende sine abolge dede af, I, 29, 29, var. H. (teksths. *verbolgentheit*, I *gramscap*). Dat mijns Soens abolge daer met ruste ende blive, *Lutg.* II, 84. Dat si, met hare pinen ende met haren tranen, algader soud sinken doen die abolge sijns Vader, II, 325. Dat gi mijn abolge van hen keert, II, 496. Gi selt . . mijns vaders abolge . . keren, II, 1712. Dat God . . sijn abolge moet laten sinken, ende sier ontfaermhertechheit moet gedinken, *Christ.* 988—92. Daer bi soude bina al der kerstenheide saen Gods abolge met groter wraken aengaen, 1697. Als Gode niet en willen wiken die erdsche creaturen, so doet hi sine abolge striken beide ten armen ende ten riken, *Vad. Mus.* 4, 66, 154. Hoe God in hemelrike sijn abolge keerde openbaer op Luciferre, 67, 174. Om die abolge Gods groet, Velth. I, 16, 12. Dat doepsel . . daer men mede afdwaet die abolge . . die verdiende onse yrste vader, *Teest.* 1869. Wie wijsde u te vliene van der toecomender abolgen? *L. v. J. c.* 22. De Gods abolge sal bliven op hem, *c.* 32. Ene grote geecele ende abolge sal comen over al dat volc, *c.* 196. Du salt breken den bant Adaems, ende selt aveleggen den abolge dijns vaders, *Hs. bij* Bormans *op Christ.bl.*439. — Ook van de gramschap der booze geesten. || Ic kenne der duvele abolge wale, *Yst. Bl.* 1802. — Van menschelijken toorn gezegd, als billijke verontwaardiging. || Dien abolch ontsiende utermaten haers heeren shertogen, *Brab. Y.* VII, 17310. Omme dat hare genadege here ende vrouwe hare abolge keren selen van haerre goeder stat, *Brab. Y.* Dl. II, bl. 577. — Bij latere schrijvers ook in kwaden zin van menschelijke gramschap als hartstocht. || Toren ende abolge doen den mensche scelden ende vloeken, Ruusbr. 2, 9. Sachtmoedicheit, die alle dinc effene ende sonder abolge dreecht, 164. Kynder der abolgen, 3, 170. Overmoedicheit, toern ende abolge, 256.

= Van *abolge* is een bnw. *abolgick* afgeleid, dat mnl. niet schijnt voor te komen, maar in de latere volkstaal bekend is onder den vorm *oubollich.* Zie Kil. op Ou-bolghigh en Ou-bollígh, en verg. Oudem. 5, 1 en 478.

ABOT, znw. m., voor het gewone abt, lat. *abbas*, *-atis*, eng. *abbot.* Verg. ABBET. || Abot in eenen goeden abdie, *Rose* (*C.*) 8236.

ABREIJE, znw. vr. *Koppelaarster*, *eene vrouw die aan meisjes schuilplaats verleent voor ongeoorloofden minnehandel*, fr. *maquerelle. Vg.* ABREISCAP. Van ofr. *abrier*, protéger, défendre, mettre à l'abri (Roquef. 1, 9, La Curne 1, 28); prov. *abriar* (Rayn. 2, 17); vanwaar nog fr. *avril*, hetzelfde als *maquereau*, koppelaar. Over de merkwaardige overeenkomst van fr. *avril* en *maquereau*, beide in de beteekenis van *koppelaar* en als benaming van den visch *makreel*, zie De Vries, *Mnl. Wdb.* 9. || Als dat die quade abreye horde, si was blide van dien worde, *Rose*, bl. 254, 36.

ABREISCAP, *-scape*, *-scepe*, znw. vr., of -SCEPE, vr. *Koppelarij*, fr. *maquerellage.* Zie ABREIJE. Een woord inzonderheid in West-Vlaanderen, in 't Vrije van Brugge, gebruikelijk. || Van moordade, reeroove, vrauwencrachte, moordbrande, dieften, tassemente, valschen teerlincspele, onredelicker wandelinghe, pilichede, putierscepe, abreyscepe, onnutscepe ende lazarien, *Cout. v. Brugge* 1, 498 (*a.* 1426); verg. 501. Van onredelicker wandelinghe, pilichede, putierscepe, abreyscepe, onnutscepe, zullen zy bannen als boven, also langhe als scepenen goed dincken zal, 500; *verg.* 502. *Item rappel de Catherine dou Dain, bannie à six ans par le loy de Bruges, pour* Abreyscep. — *Item rappel de Yde de le Dilft, bannie par le loy de Bruges à six ans, pour cause de* Abreiscep, *Oork. in de Rekenkamer te Rijsel, bij* Duc. 1, 23*a.*

ABREUSC, bnw., in de uitdrukking Abreusc gout, *fijn*, *zuiver*, *gelouterd goud*, lat. *aurum obryzum*, ook in den vorm *abrigeum* bekend. Zie Duc. op *Obryzum*, gr. *ὄβρυζον.* Aldus genoemd naar het lat. *obrussa*, de vuurproef van het goud. || In die camere . . die van abreuscen goude was claer, stonden die edele twaelf stene, *Troyen* 5412 (*Ovl. Ged.* 1, 49, 544). De variant in den tekst heeft ebreusc, en bij Benoît leest men *l'ors d'Arraibe*, Arabisch goud. Misschien heeft de dichter met *ebreusc* (*abreusc*) *gout* niet anders dan goud uit het Oosten willen aanduiden.

ABSCONSE, znw. vr. Lat. *absconsa*, bij Duc. (1, 30): „*caeca laterna*, *qua monachi ut plurimum utuntur in obeundis dormitoriis*". Ofr. *absconse*, *esconse*, *lantarne sourde* (Roquef. 1, 10 en 105; La Curne 1, 29). *Slonsje*, *dievenlantaarn*, van voren licht gevende en van achteren gesloten. || Donderprioor gaet ende besiet met eere absconsen ende sochten ginder, *Sp.* I[2], 88, 22.— Ook genoemd in de Hattemsche Rekeningen (*Des Hertogs huis te Hattem*), bij Fruin, *Bijdr. N. R.* 9, 19: „Twee absconsen daar die wachters des nachts mede omgingen".

ABSOLUTIE, znw. vr. *Absolutie*, *vergeving van zonden.* Ook in de uitdrukking Absolutie riden *naar de eene of andere plaats rijden om er vergeving van zonden te bekomen.* Verg. de uitdrukking *Bedevaert riden*: Zie BEDEVAERT. || Item bi mijns heren besloten brieve den grille een paert mede te copen, om absolutie mede te riden tot Avenioen *Rek. d. Graf.* 2, 187.

ABUUS, *-use*, znw. onz. Fr. *abus*, van lat. *abusus*, eig. misbruik van iemands lichtgeloovigheid, en, bij uitbreiding, in concrete opvatting:

1) *Vreemde*, *wonderlijke zaak.* || Te hem een wolfinne quam, diese zoochde ende hielt te live: dit es abuus dat ic hier scrive, *Lsp.* I, 42, 160 (hs. I. Teksths. *wonder*). In dese beroerte . . gesciede in Vlaender te meneger stede menich wonderlijc abuus, *Vl. Rijmkr.* 8511. Nochtan so gesciede int lant groet abuus ende vremde saken, 9034. Doen sagic dat mi dochte abuus. *OVl. Ged.* 2, 108, 194. Jaet, het dunct mi een vri abuus steinen cruken binden ende melcteilen! *Buskenbl.* 32. En hoorde mijn dage noyt vremder abuus, *Blisc. v. M.* 1656. Hoert hier abuus, *Brab. Y.* VI 1557. Nu hoort abuus, 4608. Ay, hoor van desen abuse, *OVl. Lied en Ged.* 155, 42. Dits ommers abuus! *dat is al heel raar*, *Belg. Mus.* 6, 63, verg. eenige verzen vroeger: *Payt een ander met sulc een clucht!*"— Wegens de altijd min of meer ruime beteekenis der bastaardwoorden kon een *vreemde zaak*, die iemand verbaast en verwart, ook den zin krijgen van *verwarring*, *boel*, als *Brab. Y.* VI, 7194: „Her Jan Platvoet, die in desen groten abuse eenen scutter sach."

2). *Fopperij*, *bedrog*, als in fr. *abuser*. || Bi sente Jan! ic sal haer dit abuus noch tavont tongoede maken, *Lippijn* 58.— Abuus maken van enen, *iemand voor den gek houden*, *met hem gekken of sollen*, *hem als speelbal gebruiken*. || Dus maken sy van hem haer abuus, also die catte doet metter muus, *OVl. Lied en Ged.* 356, 1225.

= Het latere *abuis* in den zin van *vergissing* (reeds *Boerd.* I. 67) en *abuis!* voor *mis!* is slechts eene gewijzigde opvatting, evenals *abuis* in de beteekenis van *verwarring*. Het *wonderlijke* geeft vaak het denkbeeld dat iets *in de war*, *verkeerd* of *mis* is.

ACCES, znw. m., van lat. *accessus*. Medische term. *Een aanval eener ziekte*, *vooral van koorts*, *het opkomen der koorts*. || Hets properlike goet iegen vierdachcorts in de wile voer den acces, *Hs.* Yp. 15 *a*. Men saelt geven een wile vore den acces, *ald. b*.

ACCESSIE, znw. vr. Hetzelfde als *acces*, lat. *accessio*. || So en ware die phisisiin niet sculdech tontbeidene die 3 of die 4 accessie, *Hs.* Yp. 56 *b*. In sine accessie, *ald.* Zie ook ONDERN. — Aldus leze men ook voor *altesie*, *Hs.* Yp. 56 *a*. || Gaet de corts aldus niet wech, so digereert die materie .. achter die 4 altesie.

ACEMIEREN. Zie ACHEMIEREN.

ACH, het gewone tusschenwerpsel, doch als znw. gebruikt in de bet. *geween*, *gejammer*. || Daer (*bij haar dood*) en was no ach no wach no claghen noch hantgeslach, *Sp.* III[a], 28, 47. — Tot in de 18de eeuw kende men de uitdr. *ach noch wach zeggen* (*Ndl. Wdb.* 1, 614).

ACHARME, ACHAERME, ACHERME, ACHARM enz. Zie ARM bnw.

ACHATES. Zie ACAET.

ACHDAGE, samenkoppeling van acht dage, waarvoor men ook met verscherpte consonant vindt achtage. || Dat huus .. te verwaren tote achdagen voer onser Vrouwen dach, Mieris 2, 351 *a*. (*a*. 1325). Binnen den eersten achtaghen, dat die pape gheclaghet hevet, 212 *b* (*a* 1319).

ACHDE, bnw., *Serv.* I, 3167, voor het gewone achte, *achtste*. Zie ald.

ACHELEN (ACHGELEN), zw. ww. onpers., voor *hagelen*, met regelmatige verscherping der keelletter vóór de *l*, en Vlaamsche weglating der aspiratie. *Sp.* I[a], 33, 20 (hs.). Agelen, ald. I[2], 56, 32 (hs.).

ACHEMANT (AETSEMANT), bnw. Ofr. *achesmant*. Zie bij ACHEMEREN. *Bevallig*, *aanminnig*, *fraai van uiterlijk*, zoowel door eigen schoon als door kleeding; veelal van ridders en jonkvrouwen gezegd. || Die voren quam sere achemant, scilt an den hals, spere in die hant, *Lanc.* II, 10367. Wel gepareert ende achemant, II, 13733. Hovesch, cunsch, van sconen seden, sere behagel ende achemant, *Vrouw. e. M.* I, 3. Van der outster dochter achemant des derden Jans van Brabant, *Brab. Y.* VI, 505. Hertoghe Jan, die edel heere, in sijnre gheselscap achemant, VII, 8702. Vriendelike so was hi ontfaen van drien heren achemant, *OVl. Lied. en Ged.* 265, 937. Ic ben vaeillant ende achemant int wesen mijn, Praet 2911. Die ridder achemant, *Wal.* 8040, 9490; *Grimb.* II, 5501. Die joncfrouwe achemant, *Wal.* 8428, 8559, 9300, 9521, 10164. Scone vrouwen ende achemant, *Parth.* 50. Ene vrouwe scone ende aetsemant, *Vad. Mus.* 2, 202, 41. Die coninc achemant, 4, 85, 733. Menegen here achemant, *Rose* 8004. Jongelinge achemant, *Sp.* II[7], 2, 47. Menighen poorter achemant, *Troyen f.* 57 *c*.

ACHEMENT, *-ente*, znw. onz. Ofr. *acéement*, *acesmement* (la Curne 1, 61). Zie bij ACHEMEREN. *Tooi*, *dos*, *uitrusting*. || Daer mocht men wonderlike achemente sien van silver ende van goude, *Grimb.* II, 5709.

ACHEMEREN (AETSEMEREN, ATSEMEREN, ATSAMEREN, ASEMEREN, ACEMIEREN), zw. ww. bedr. Prov. *acesmar* (Rayn. 5, 208); ofr. *acesmer*, *achesmer* (La Curne 1, 61; Roquef. 1, 15, Gachet 4). Vrij algemeen wordt aangenomen dat prov. *acesmar*, ofr. *acesmer*, gelijkstaat met prov. *azesmar*, *adesmar*, *aesmar*, ofr. *aesmer*, van lat. *ad-aestimare* (Diez 1, 164, Burguy 3, 4); doch hiertegen zijn èn om den vorm èn om de beteekenis bezwaren. Waarschijnlijker is de afleiding van gr. σχῆμα, lat. *scema*, *schema*, „ornatus, vestitus, habitus", waarvan mlat. *aschemare*, *ascemare* (Duc. 6 104, op *Scema*) ontsproot, waaruit regelmatig ofr. *aschémer*, hetwelk tot *acesmer*, *achesmer* werd door inschuiving der *s* ter aanduiding van de lange vocaal. Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 11.

Optooien, *opschikken*, *uitdossen*, met kleederen en sieraden; of wel *uitrusten*, met wapenen, harnas enz.; of *optuigen* (een paard). || Doe brochmen voor die vrouwe gheleet, gheachemeert ende wel gecleet, *Parth.* 6181 (zie *T. en. Ltb.* 5, 274). Dese scone, dese abele, was geatsameert van sabele, *Ovl. Ged.* 2, 105, 38. Daer waren ridderen ende joncvrouwen met dieren clederen ende met goeden geaetsemeert, die hen wel stoeden, *Lanc.* III, 14598. Wel geatsemert warense beide, III, 22920. Hoe gheacemiert dat soe was, *Rose* (C), 3485. Daer drie joncfrouwen saten vore, wel geaetsemeert ter core, *Limb.* X, 355. Alle geachemeert wale bede met ysere ende met stale, *Wal.* 2265. Gewapent, wel geasemeert, *Grimb.* II, 5614 var. (Voor *geartseneert*, zooals het teksths. heeft moet *geaetsemeert* worden gelezen). Ferguut ginct achemeren, hi breidelet ende traect in die zale, *Ferg.* 3790. — Later ook van gebouwen gezegd. || Te Constantinoble is dat palaes van den keiser, scoen ende wel geaetsemeert, Mandev. 5 *a*. — Hem achemeren, *zich uitdossen*, *zich uitrusten*. || Doe wapinde hem Galarant, achemerde hem hoverdelike, *Ferg.* 4614. Hi haddem ghedaen achemeren na de vrancsche wise, *Parth.* 5041. Die coninc achemeerde hem wale, *Alex.* X, 1338.

ACHEMURE (ATSEMURE, ASEMURE), znw. vr. Ofr. *achesmure*. Zie bij ACHEMEREN. *Opschik*, *tooi*, *dos*, *uitrusting*. || Hi bat den waert daer ter uren, dat hi hem dade maken nieuwe asemuren, *Lanc.* III, 17660. Walewein ende die andere heren wilden keren tote Arture ende daden gereiden scone atsemure, III, 18568. Verchierde achemuere, *Wap. Rog.* 760 (verg. vs. 757). Die costelijcheit der achemure, *Brab. Y.* VII, 2067. Ende wapenden hen wel ter cuere ende daden hen ane haer achemuere, *Flovent* 436. Ende deidem af sine achemure, *Flandr.* IV, 104.

ACHENDEEL, znw. onz. Voor het gewone achtendeel (zie ald.), *achtste gedeelte*. || Anderhalf ertrike al gheheel es Maers groot, ende tachendeel, *Natuurk.* 557 (var. *achtendeel*).

ACHGELEN. Zie ACHELEN.

ACHSTENDE, bnw. Onjuiste vorm van het ranggetal *achtste*, ontstaan door de verwarring van *achtste* of *achste* en *achtende*. || Op den achstenden dach, Ruusbr. 1, 257.

ACHT, znw. Zie ACHTE.

ACHT, bnw. Zie AFT.

ACHT, bijw. Zie ACHTER, bijw.

ACHTAGE. Zie ACHDAGE.

ACHTBAER, *-bare*, bnw. *Achting of aanmerking verdienende*, *aanmerkelijk*; in de oude rechtstaal van *wonden* gebezigd, „die wegens hare grootte en diepte *achting*, d. i. aandacht en opmerking verdienen" met andere woorden *zwaar*. Achtbare wonden heetten ook *Hofwonden*, *Corewonden* of *Matewonden* (zie die woorden). || *Si quis aliquem gravi vulnere vulneraverit*, *vel aliquem percusserit*, *tale vulnus quod* ahtebare *dicitur*, *Oorkb.* 1, 292*a* (*a.* 1252); V. d. Wall 20. In de oude vertaling heet het: „zulkenre wonden die *achtbaer* zijn." Zie de aant. van V. d. Wall 25 en 113, waar men vinden kan, welke wonden oudtijds tot de *achtbare* werden gerekend.

ACHTE, znw. vr. Ohd. *âhta*; mhd. *âhte*, *aehte*; nhd. *acht*; mnd. *achte*; nnd. *achte*, *acht* (Koseg. 1, 71—75.)

1) In 't algemeen. *Gerechtelijke vervolging*, *straf*, lat. *proscriptio*, *bannum*. || God brenge sijn siele uut aller achte, *Brab. Y.* VI, 9218. In de uitg. verkeerdelijk *allen*, daar het woord vr. is.

2) In 't bijzonder. *Rijksproscriptie*, *keizerlijke ban*, ook nog bij latere schrijvers als historische term in gebruik, vooral in de samenstelling *rijksacht*. Verg. *Ned. Wdb.* op ACHT (1ste art.). || Dat . . die keyser van Romen, mit sijnre ongenaden dwingende ende dreigende is, ons ende onse lant mit swaerre achten ende banne te besweren, Nijh. 4, 111 (*a.* 1434).

ACHTE (ACHT, ook HACHTE, HACHT), znw. vr. Ohd. *ahta*; (mhd. *ahte*, *aht*; mnd. *achte*, *acht* (verg. Koseg. 1, 55—66). Over de afleiding zie *Ned. Wdb.* op ACHT znw. (3de art.). Uit de grondbeteekenis *het denken*, *de gedachte*, *aandacht*, *oplettende beschouwing*, vloeiden de verschillende beteekenissen voort, die in het Mnl. nog aan het woord eigen zijn.

1) In actieven zin. *Opmerkzaamheid*, *oplettendheid*. In de thans nog gewone uitdrukkingen: Achte (acht) slaen, en Achte (acht) nemen, met den 2den nv. van den persoon of de zaak. || Dat u ghedachte . . aldus onsachte moet doghen clachte om eene, die uus slaet cleyn achte, *Troyen f.* 36 *b.* Al heeft die clapboghe grote macht, die reyne liefte en slaets gheen acht, *Mloep* II, 1671. Soe wye sijns selfs sonden bedachte, des anders naem hi clene achte, Hild. 256, 113.

2) In passieven zin. *Toestand*; vg. mhd. ahte = *art und weise*, *verhältnis*, nâch ahte = *nach art und lage* (Lexer 1, 30). Uit *achte* in deze beteekenis, welke in 't mnl. ook voorkomt, is het achterv. *achtig* gevormd, vg. *Ndl. Wdb.* op — ACHTIG (1, 750). — Enen in ere achte brengen, *iemand in zekeren toestand brengen*, *hem op zekere wijze stemmen*. || Brenct mi in sodaniger achte, dat ic di met rouwighen tranen bedachte, *D. War.* 4, 512, 43. Nu hevet de neve sinen oom met boosheden brocht in sulker achte, dat hi met liste no met crachte in geere wijs ne can ontgaen. *Rein.* 684. Aldus leest Jonckbloet te recht in plaats van *in boosheden brocht met sulker achte* (Hs.), bij welke lezing *achte* zou beteekenen *beraad*, *overleg*. Vg. 3). Men kan *achte* met De Vries (*Mnl. Wdb.* 13) ook opvatten als *hachte* d. i. *gevangenschap* (z. ald. en vgl. fr. vs. 10313: Moult l'avoit mis en male *presse*), doch met het oog op de plaats uit *D. War.* schijnt aan de bet. *toestand* de voorkeur gegeven te moeten worden.

3) *Overleg*, *beraad*, vooral in de volgende uitdr.: In achte hebben, *in beraad hebben*, *van plan zijn*. || Dat die van Gloucestre hadden in achte over te comene met crachte, *Brab. Y.* VII, 15855. — Met snelre achte, *met snel overleg*, *met kort beraad*. || Want het geschiede mit snelre achte, so datter hem nyemant voir en wachte, *Mloep* II, 913. — In corter achte (acht), *met kort beraad*, dus *binnen korten tijd*, *spoedig*. || Alsi (*die eyer*) ripe sijn worden si open; so coemter woerme uutghecropen, ende worden in corter achte geschepen na haren gheslachte, *Nat. Bl.* IV, 262. So dat hine in corter achte te alsulker hoocheit brachte, *Sp.* III[a], 10, 31. Nyet lange hier na in corter acht tooch dees hertooch mit heers cracht voir Ghildenborch bi Utrecht, *Claghe* 225. — Sonder achte, *zonder beraad*, *terstond*. || Opdat men hem, sonder achte, die slotel van Limborch brachte, *Brab. Y.* V, 2005.

4) In bijzondere opvatting, een *beraad* in rechten, in de uitdrukking Ene achte bidden, *verlof vragen om zich te beraden*. Veelal Achtinge genoemd: zie ald. 1), en verg. vooral Lübben 1, 3, Koseg. 1, 58—60, en Kuhn's *Zeitschrift*, 6, 78. || Heer schout, ick bidt u om een acht, Oudenh. *Z. Holl.* 482. — Achte woorde, ook achtinge woorde, *de woorden van het beraad*, *de uitslag van het gehouden beraad*, *die den rechter moest medegedeeld worden*. Zie het aangemerkte bij ACHTINGE 1). || Heer rechter, Jan Lam dien gaefdy een achtinghe, ende in sijnre achtinghe een talman; die brenct hy, ende hy volbietse, ist u lief, ende ick segghe sijn achte woerden, *Dingt. v. Delft* 28. Ist u lief, ick segghe haer achte woerden, 59; verg. 51: „ick segghe zijn achtinge woerden". Vg. *Wfr. Dingt.* 16.

5) Uit overleg voortvloeiende *meening*, *beschouwing*, *opvatting*. — In rechter achte, *naar juiste opvatting*, *in waarheid*. || Een machtich burger, wail bekant van edelen arde ende geslachte, was hoir man, in rechter achte, *Mloep* IV, 2042.

ACHTE = HACHTE. Zie ald.

ACHTE, bnw. Het ranggetal, *achtste*, ook mnd. *achte*; samengetrokken uit *achtede*, mnd. *achtede* goth *ahtuda*; anders gewoonlijk, met ingeschoven *n*, *achtende*. Zie ACHTENDE. || Des achtes dages, *Sp.* I[a], 43, 35; *Limb.* I, 847. Dat sevende . . dat achte . . dat negende . . *Ned. Proza* 136. In den achten dach. *D. B. Nehem.* 8, 18; enz. Verg. ACHDE.

ACHTE (ACHT), telw. *Acht*, het hoofdgetal. Mnd. *achte*. || Hondert ende achte, *Nat. Bl.* II, 4023. Si achte, *acht personen*, *Lanc.* III, 3658; *Nat. Bl.* II, 1822; *Lsp.* I, 29, 85. Die viere verwonnen dachte, *Rijmb.* 18481. Nochtan begheerden dese mooncke achte el negheene ghestichten noch ander wachte, *Amand* I, 1014 (in den tekst staat verkeerdelijk: *achtre* en *wachtere*. Zie *T. en Ltb.* 6, 245). — Meermalen in oude rechtsbronnen als znw. gebezigd: die achte, een uit acht personen bestaand college van uit de gilden gekozen rechters of raadslieden; ook in het enk. *een achte*, een van het college der acht. || Scepenen ende raedt, achte, dekens ende die ghene, die vrede moghen nemen, *O. K. v. Dordr.* 15, 19. Die goede knapen van den achten, die by tijden bi den gherechte zijn, 16, 24. Dat niement van der stede ghezworen knapen ende dienres . . en zullen moghen wesen in den gherecht, als schout, borghemeester, scepenen, raet, noch van den achten. Ende waert dat eenich van desen dienres . . haren dienst oflieten, ende in den gherechte quamen of van den achten

worden, die en zullen daer na in der stede dienst niet comen, 55, 194. Sonder enige berechtinge off bewint van den achten of dekenen, V. d. Wall 413 (*a.* 1409). Dez gelijcx en sal nyemant achte wezen, hi en sij een ingebornen poirter, *ald.* Dat onse gemeente van Dordrecht bii horen ghilden sullen jaerlicx mogen kiesen ende nemen die achte, 457 (*a.* 1418).

ACHTE, bijw. Zie ACHTEN,. bijw.

ACHTEEL, znw. onz. Samengetrokken uit *Achte deel*, *achtdeel*. *Achtste gedeelte eener maat.* Zie ACHTENDEEL. || In elcke sack van hart koren of moute niet meer en sal wesen dan drie achteelen, *O. K. v. Delft* II, 69.

ACHTEHOEVEN, znw. vr., alleen in 't mv. gebezigd. Samenkoppeling van *Achte* en *Hoeve*. *Achthoeven*, benaming van eene buurtschap, waar acht hoeven staan, vg. *Achttienhoven* en andere derg. plaatsnamen. || Van dien achtehoeven vinden wi den Grave tambocht ende tiende . . Voirt van der wildernisse van den achtehoeven tote der Wike toe vinden wi den Grave tiende ende ambocht, Mieris 2, 61 *b* (*a.* 1306).

ACHTELOES, bnw., van *achte* in de bet. *aanzien*, *eer*, *achting*, welke iemand *door zijn stand* geniet, in welken zin het woord wel niet voorkomt in 't mnl., maar wel in het mhd. en mnd. Vg. Lexer 1, 30: uz der ahte, *ohne standeswert*, *ansehen* en vooral Lübben 1, 4, waar *achte* vertaald wordt met *ansehn*, *achtung*, *rang*, *stand.* Deze bet. is nauw verwant aan die van *toestand.* Vg. ACHTE 2). *Eerloos*, Gr. ἄτιμος. || C ende D voernoemt . . legghe ic ballinc achteloes ende vredeloes mijns liefs heren lande van Hollant, *Dingt. v. Amst.* 23.

ACHTEN (HACHTEN), zw. ww. onz. en bedr. Ohd. *ahtôn*; mhd. *ahten*; ags. *eahtjan* (Ettm. 22), mnd. *achten.* Van denzelfden wortel als het znw. *achte*, *acht* (zie ald.), of wel rechtstreeks er van afgeleid. *Achten* had de grondbeteekenis van *denken*, *zijne aandacht op iets vestigen*, waaruit alle wijzigingen zich geleidelijk laten verklaren. Bij de verschillende opvattingen, die *achten* in 't Mnl. had, verg. men vooral Koseg. 1, 66—69.

I. ONZIJDIG.

1) *Nadenken*, *overleggen*, *zich beraden.* || Hine waent niet, maer beit ende acht; hine waent niet, maer hi wacht, *Sp.* 1[a], 34, 73.

2) In 't bijzonder, als rechtsterm, *zich beraden*, *consult houden* met de in rechten betrokken partijen. In de latere rechtstaal heette het *te rade gaen.* Zie Matth. 142, en verg. bij ACHTINGE 1) en ACHTE[2] 2). || Ende al gaet hi uyt achten, dat hi wel incomen mach ende dat oerdeel ontsegghen dat hies niet sculdich en es te deylen, *Oorkb.* 2, 376*a* (*a.* 1292); 507*b* (*a.* 1299); Mieris 2, 91*a* (*a.* 1310).

3) Achten tegen of jegen iet, *bedenkingen tegen iets maken*, *er tegen opkomen.* || Och! wie dat daer tegen acht, dats een nutlic zot gezogen, *D. War.* 7, 380, 45.

4) In 't bijzonder, als rechtsterm, *zich in rechten tegen iets verklaren*, *er tegen opkomen* of *in verzet komen*, als niet overeenkomstig de wettelijke vormen. Zie ACHTINGE 2) en verg. nnd. *wederachten* („widerstreiten, anfechten") bij Koseg 1, 70, en Kuhn's *Zeitschrift*, 6, 78. Zeer gewoon in de uitdrukkingen: Acht hier yemant tegen? Oudenh. *Z. Holl.* 486, 517, 523, 524, *enz.* Het en zy of daer yemant met recht tegen achten mach, 464. Soo verde daer niemant met recht tegen en acht, 487, 523. Dat niemant tegen de vyerschaer en sal mogen rechtelijcken achten, 523; *enz.*

5) Met den 2den nv. of het voorz. *om*: *Acht geven*, *acht slaan* op iets, *zorg dragen* voor iets. || Daer mochte sien, dies achte, dat God *enz.*, *Rijmb.* 30868. Die jonge ginc wech siere straten metten ingel, die sijns acht, 15557. So willen si dan der kinder achten, *Nat. Bl.* III, 1820. Ende sire eren nauwe achten, *Lsp.* III, 9, 94. Wildi uwer eren achten, *Mloep* I, 1847. Ende peinst ende acht om onse vrome, *Flor.* 2072.

6) Met den 2den nv. *zich voornemen*, *het plan maken* tot iets. || Ende volbrochte des hi te voren hadde gheacht, Stoke V, 756. — Ook zonder bepaling in den 2den nv. || Parthonopeus, als hi heeft gheacht, na etene ghinc hi ter havene waert, *Parth.* 1884.

7) Met den 2den nv. of de voorz. *om*, *op*, *van* en *bi*. *Zich gelegen laten liggen* aan iets, *zich bekommeren*, *zich bekreunen* om iets. || Dats daer ic nu meest up achte, *Rijmb.* 2322. Es niemen die mijns lachters achte? 9428. Wat soude achten mijn vrouwe op mi, die ben een keytief? *Limb.* VI, 536. Maer een ewelijc besuren, daer gheen eynde en is te wachten, mit anxten souden wy daer op achten, Hild. 242, 40. — Vooral in ontkennenden zin: Niet (luttel, clene, weinich) achten *niet* (*weinig*) *geven om.*

a) Met den 2den nv. || Sy seiden hem al haer ghedachte, mer hy was [die] des cleen achte, *Troyen f.* 167 *a*. Die Juede en achte niet der wort, *Heim.* 2033. Lamech achtets min no mee, *Rijmb.* 968. Josias achte niet der dinc, 14681. Ne acht hijs danne groot no clene, 24092. Maer recht ende daer toe ghenaden, dies ne achti min no mere, 25520. Die van Ydumee ne achten dies min no mee, 30225. Wie ons niet en mint, en dorven wi achten twint, *Lsp.* I, 27, 79. Die de werelt mint hi es dom! . . daer omme, mensche, en achter niet, *X Plagh.* 2214. Hoe luttel men nu achte sijns *Theoph.* 350. Die luttel schinen mijns te achten, *Rein.* II, 4386. Het heeft alsulke cracht, dat etens noch drinkens en acht, II, 5481. Een zwijn soude des weynich achten, dat men lelyen trade int slijc, *Mloep* I, 1342. — Des clene achten, *Grimb.* II, 4287; *Christ.* 1018. Niet een caf achten, *Mloep* I, 1130. Niet een twint —, Heelu 1279. Niet een zaet, niet twee peren —, *Lsp.* I, 28, 20 *en* 31. Niet een haer —, *Parth* 2418. Zoo ook *Theoph.* 734, enz.

b) Met het voorz. *om*. || Ferguut en acht niet om haer seer, *Ferg.* 1065. Ende hi om ghene dinc el ne achte . . . sonder der ghere die hi minde, *Parth.* 1220. Dat hi niet achte omme tghestuur, *Rijmb.* 28606. Die ghemeente achte niet . . . om dese tale, 28711.

c) Met het voorz. *op*. || Sine achten niet up tgrote here, *Rijmb.* 31925. Up sijn weenen achtemen niet, 33561. Daer om en acht op niemens nijt, indien dat gi weldoende zijt, *Lsp.* I, 27, 95. Gheeft mi u hulpe, Here Heilant, soe achtic cleyne op yements spot, *X Plagh.* 72. Hi en acht op gene sonden, *Theoph.* 658. Dat hi op hem selven niet en achte, 1348. Op dat water en achtese niet, *Christ.* 389. — Luttel (clene) achten op, *Lsp.* I, 26, 152; *Rijmb.* 22590 vlg.; Hild. 250, 54, *enz.*

d) Met het voorz. *van*. || Nochtan achtic niet van dien, *Rein.* I, 2115. Van dinen werke en achtic niet, *Esop.* LXIII, 14. Ne achti niet van uwen wive no der gherre die u minnen, *Rijmb.* 32120.

Die mordadeghe keytive ne achten niet van haren live, 32715. Tytus sach wel dattie keytive no van temple no van live niet ne achten teser tijt, 33217. Si en achten niet van groten zalen, *Lsp.* II, 11, 31; *enz.*

e.) Met het voorz. *bi.* || Datmen niet en acht en twint by die scoenheit van den menschen, *Vrouw. e. M.* VIII, 8.

f.) Met een afh. zin. || Dat ic niet en hebbe gheacht, hoe vele sonden dat ic dede, *Theoph.* 782.

II. Bedrijvend.

1) *Achten*, *denken*, *meenen*, *gelooven*, de tegenwoordige beteekenis, in 't Mnl. reeds zeer gewoon. || Gone andre twe achtic te sine knechte ende dierne, *Franc.* 2392. Daer bi achten sijt gewonnen, Heelu 5192. — Vandaar de uitdrukking Ic achte, gevolgd door een zelfstandigen bijzin met *dat*, of door een bijzin in den vorm van een hoofdzin, ter uitdrukking van een geval dat men als aanwezig onderstelt. *Ic achte* geldt dan voor *ik neem aan*, *ik stel*, d. i. *ik wil aannemen*, *gesteld* (*dat*). || Ic achte dat si doot si, nochtan en soudi daer bi u selven al niet verslaen, *Melib.* 119. Exempel soe willic u toghen: ic achte, ic ende ghi wi sijn die den andren minnen moghen, *Vrouw. e. M.* I, 157. Ic segghe hoe, nu verstaet mi: ic achte, joncfrouwe, ic draghe minne, I, 501. — Ook als onz. znw. || Die erre es, hi waent dan meer vermoghen dan hi can, so dat sijn wanen ende sijn achten verre gaet boven siere machten, *Melib.* 1433.

2) *Denken* aan iets, *bedacht zijn* op iets. || Fransoys, de rudder ons Heren, die om vaer achte geen keren, *Franc.* 5097.

3) *Denken*, *meenen*, *ramen*, (er op) *rekenen*, *verwachten*. || Bi ons Heren helpe hi acht te doene dinc van groter cracht, *Franc.* 7437. [Die] in corten tiden acht te gewinnen des hi wacht, 5099. Dats daer wi te ridene achten, *Ren.* 255. En sal niet gaen als hi acht, *Lorr.* I, 272. Alsoe sciere als men acht, Heelu 3671. Nu hoert wat hi achte te doene, Stoke IV, 1348. Elc acht te stervene up den andren dach, *Bloeml.* 3, 15, 260. Dye grave en achte daer niet te comen, *Exc. Cron.* 119*a.* — Vandaar de uitdrukking Dat comet na sijn achten, *dat gebeurt zooals hij het zich had voorgesteld.* || Dat en quam niet na sijn achten, Heelu 5367. Mocht noch comen na mijn achten, dat mi dat noch mochte geschien, *Glor.* 376.

4) *Beramen*, *overleggen*. || Dus so heeft God selve gehacht ende gheordineert al, *Wrake* I, 545. Hi achte sijn dachvaerde ende sijn dinc, ende nam raet met sinen camerlinc, *Flor.* 1610. — Enen tot iet achten, *iemand tot iets bestemmen.* || Elc van sinen ambachte, daerse God selve eerst toe achte, *Lsp.* I, 4, 9. — Vandaar de rechtsterm: Geachte tale, eig. *beraamde*, *overlegde*, (opzettelijk daartoe) *bestemde taal*, die zich stipt houdt aan de in rechten gebruikelijke formulieren (*verba curiae*). || Ick gebiede datter niemant en spreeckt dan met geachter tael, Oudenh., *Z. Holl.* 486, 517. Soe sal die heer vyerschare maken met geachter tale, 517. Zie ook ald. 504, 519, enz. — Enen iet achten, *iets voor iemand bestemmen*, *wegleggen*. || Ende keert onrecht na dijnre cracht, soe es u hemelrike gheacht, *X Plagh.* 1799.

5) Iets *voornemen*, tot iets *besluiten* als een gevolg van overleg. Verg. Achtinge en Vorachten. || Begef diere sotheit, die du heefs geacht, *Flor.* 2110. Bi sinen exemple achti te latene die quade wereld ende te hatene, *Franc.* 1075. Want hi hem selven telker stat achte te gevene wie so bat, 175. Ende achte te vaerne in Surien, 4975. Wat bediet, dat men bi nachte wech te vaerne aldus achte, Stoke VI, 771. Doot es hi, die . . . wisen raet niene acht tontsiene, *Rincl.* 76. — Vooral in de uitdr. Geacht hebben, *voornemens zijn*, *van plan zijn*. Verg. lat. *decretum habere.* || Ten selven huus hatsi gelegen een nacht, daer Floris hadde te herbergen geacht, *Flor.* 1830. In den casteel . . . daer gi gistren te vaerne had gehacht, *Lanc.* II, 15759. Waer hebdi geacht dat gi herberge salt nemen tnacht? IV, 12651. Mer daventuere hadt anders gheacht, die teghen die Troyene vacht, *Troyen f.* 81 *d.* Alse si lange hadden geacht, *Sp.* III*, 92, 35. Daer hi mede heeft geacht te wreken dat hem es mesdaen, Velth. II, 12, 14. Gaet daer gi hebt geacht, want die misse is nu volbracht, *Bed. d. M.* 1246. — Zie ook *Sp.* IV[1], 13, 20; *Franc.* 1305, 5633; *Lanc.* II, 15532; *Flor.* 1775, 1898, 1982, 2880; *Vad. Mus.* 1, 315, 24, *enz.*

6) *Achten*, *rekenen*, *schatten*, *op prijs stellen*, aan iemand of iets *zekere waarde* of *zeker belang toekennen*. (Verg. bij Onz. 7). Nog heden gewone opvatting. || Ene vrouwe die niet . . . en acht mine noet, *Limb.* VI, 1255. Mer dat ic alremeest achte, dat ghi verhaesten sout u eer op hem, dat misstond u seer, *Rein.* II, 3688. Hoe veel vint men der noch, die luttel achten wat si loven, II, 5814. Ic acht cleine al dijn maghen, II, 7295. Zijn clachte en wert niet geacht, *Exc. Cron.* 124 *a.* Dat zij tselve lant in coope, deen deur tander, achten of rekenen up 25 Rh. gl., *Inform.* 215. — Nog in de volgende spreekwijzen: Enen achten over iet, *iemand houden voor iets*, *beschouwen als iets*. || Omme dat men siere moeder achte over een ghemeene wijf, *Rijmb.* 7830. — Iet achten te . . , *iets achten* of *rekenen voor*, *opvatten als*. || Dat ic mettem niet en vacht, dan dooch ter bloetheit niet geacht, *Sp.* I*, 23, 19. — Geacht met . . , *medegerekend onder*, *gelijkgesteld met*. || Geacht metten mordeneren, *Vad. Mus.* 2, 436; *enz.* — Niet geacht sijn, *voor niets gerekend worden*, *niets beduiden*, *geene waarde hebben*. || Belovedi oec dies gi geene macht te vuldoene hebt, dins niet geacht, *Melib.* 2036 var. — (Niet) geacht sijn jegen enen, (*niets*) *te beduiden hebben tegenover iemand*, (*niet*) *in aanmerking komen bij*. || Dat si niet waren geacht jegen sine grote cracht, *Melib.* 311. Vor hem sone heeft niemen macht, die jegen mi iet *es* geacht, *Sp.* III[7], 60, 31 (in het hs. staat verkeerdelijk *heeft* voor *es*; doch verg. de *Bijv. en Verb.* op *Sp. Hist.* bl. 452, en Vinc. „Nemo . . . habet potestatem apud eum, sicut ego.")

— In verzwakte opvatting geldt Geacht sijn voor *in aanmerking komen*, *te vinden* of *aanwezig zijn*, evenals becant sijn. Zie ald. || Daer luttel trouwen in es geacht, *Vad. Mus.* 2, 155, 134. Dan en sal dach no nacht nember werden daer geacht, Velth. VIII, 27, 45.

ACHTEN = Hachten. Zie ald.

ACHTEN, ACHTE, ACHT, bijw. (verg. *danen*, *dane*, *daen* en *henen*, *hene*, *heen*). Got *aftana*; nnd. *achten*, *ächten* (Koseg. 88). Verg. Bachten, Bacht.

1) *Van achteren*, *aan de achterzijde*. || Dat hi die Grieken vor ende achten sonde hebben beringt met crachten, *Alex.* II, 869 (Hs.) — Van achten, *van achteren*; vg. *van binnen*, *van buten*, enz. || Doen sloechmense doet van achten, si en mochtens

hem niet gewachten, *Alex.* III, 451 (Hs.). Op beide plaatsen staat in de uitg. van Franck *bachten.*

2) *Achterna*, in de uitdrukking Enen achten slaen, *iemand achternazitten*, *vervolgen.* || Die Percen begonsten te vlien. Alexander heeft dat versien, ende sloech achte alse die coene, *Alex.* III, 245. Franck leest hier *achter*, dat wel de ware lezing zal zijn. — De voorbeelden van den verkorten vorm acht zie men bij ACHTER bijw.

ACHTENDALF, telw., samengetrokken uit achtende half, *achtste half*, dus *zeven en een half.* Verg. *anderhalf*, *derdehalf*, *vijftehalf*, *zestehalf* enz. In het voormalige Nederl. muntstelsel waren nog de *zestalf*, *achtendalf* en *dertiendalf* als stukken van 5½, 7½ en 12½ stuiver bekend. || Die sonne es achtendalf werve als groet als dit erderike al gheheel, *Rijmb.* 220. — In den gedrukten tekst der *Hist. Schol.* staat *octies*; maar Maerlant zal wel in het door hem gebruikte Hs. VII en daarachter het gewone teeken voor ½ gevonden hebben.

ACHTENDE, bnw. Het ranggetal, *achtste*; goth. *ahtuda*; ags. *eahtodha*; mnd. *achtede* met ingeschoven *n*, als in *nakend* voor *naked.* Ook het Deensch heeft *ottende.* || Die hont rijt tsire achtende maent, *Nat. Bl.* II, 71. Ten achtenden jare, I, 373. In zijn achtende paeus jaer, *Franc.* 2159. Up dachtende calende vor Hoymaent, 7983. Ten achtenden dage, *Rijmb.* 5292, 21144. Dachtende coninc, 12389. Recht opten achtenden dach die in December gelach, *Lsp.* II, 3, 157. Van Oechst ter achtender kalende, *Sp.* II[a], 32, 42. Op dachtende kalende Augusti, *Yst. Bl.* 1954. Dat achtende gebod, *N. Doctr.* 1851; *Ned. Proza* 62. Tachtende bot, Hild. 11, 500. —Hem achtende(r), *met hun achten.* || Pieter van der Asselt voer saterdages . . . ter Sluus, hem achtender, in den orbore van der stede, *Rek. v. Gent* 1, 286. = Achtende is de gewone vorm, maar ook achtste komt reeds veelvuldig voor. Ook vindt men achte, achde (zie ald.) en achtenste. || Dachtenste coninc, *Rijmb.* 3385. In sijn achtenste jaer, 14554. Ten achtensten daghe, *Amand* I, 661. Zoo ook *Lsp.* II, 3, 157; 10, 52 (*hs. H.*); *D. B.*, *Exod.* 22, 30; I *Kon.* 12, 32; *Ned. Proza* 355, *enz.* Verg. ook ACHSTENDE.

ACHTENDEEL, *-dele*, znw. onz. *Achtste gedeelte.* Mnd. *achtendêl.* || Dachtendeel honechs daer bi, *M. en Vr. Heim.* 1219. Van den anderen 500 mergen zoe behoert den Abt van Egmont toe dat achtendeel van den geheelen lande, *Inform.* 42. — Als koren- en zoutmaat = ½ zak. Zie Le Long, *Koophandel v. Amst.* (8e dr.), 1, 284). || Ende nyement uut zinen scepe myn teffens te vercopen noch te meten dan een achtendeel souts, *O. K. v. Rott.* 44, 140. Item niet meer te nemen op enighe wintmolen van malen dan van een achtendeel harts corens een engels, 45, 141. Soe wie dat bruyct XXXVI gemeten lants, die zal gehouden wesen te hebben een achtendeel, *O. K. v. Briel* 166 A. Tachtendeel van de lantmate hout XIX sceppers ende een pinte, al vol gestreecken mate, 169 X. Twalef achtendeel witter erweten, cost elc achtendeel erweten XX gr., *Oorl. v. Albr.* 106. 260 hoet terwen, 4 achtendel te backen, *Bel. v. Leid.* 300. Van eenen sack terwe van twee achtendeel, *Inform.* 18. Een sack van twee achtendeel tarwen, maickende een viertel Antwerper maet, 11. — Bij geslachtsberekeningen gezegd van *een der acht geslachtskwartieren.* || Dat Willaem voirsz. daer quam met zinen edelen maghen, uyt allen vierendelen toet enen achtendele toe alse van Machtilden weghen, zire moeder, ende deden aldaer ten heylighen, als hem vondnesse wijsde ende recht was, dat Machtilden voirsz. een edel wijf was van vader ende van moeder tot enen achtendele toe, Mieris 2, 304*b* (*a.* 1323). Twee achtersusterkinder, of eerste lede, meerre int een vierendeel of achtendeel dan int ander, na dat die misdadige meer magen heeft int een vierendeel of achtendeel, dan int ander, Matth. 220. Ghebrake daer den clagher enich van zijnen vier vierendelen of achtendelen . . ., soe sal hij mit zijnen eedt wijnnen, dat hij in dien vierendele of achtendele . . alsoe . . verstorven is, dat hij daeruijt gheen maech werven en mach, *Dingt. v. Amst.* 13.

ACHTENSTE. Zie ACHTENDE.

ACHTENTICH, bnw. Het ranggetal, *tachtig*, in de volkstaal *tachentig.* Zie TACHTENTICH. Mnd. *achtentich.* || In den jaer uns Heren dusent driehondert tweenactentich, Nijh. 3, 107.

ACHTER (AFTER), voorz. en bijw. Goth. *aftaro*, *aftra*; ohd. *aftar*; mhd. *after*; ags. *aefter* eng. *after*; osaks. *aftar*, *after*; ofri. *efter*; onl. *aftir*, mnd. *achter.* Van het bijw. *af*, door middel van het achtervoegsel *ter*, waardoor de vergrootende trap wordt aangeduid. *After* is alzoo hetgeen verder verwijderd is dan hetgeen *voor* is. *After*, de oorspronkelijke vorm, die vooral bij jongere Hollandsche schrijvers nog veelvuldig in gebruik was, werd verscherpt tot *achter*, als in *gracht* voor *graft*, enz.

I. ALS VOORZETSEL.

Oorspronkelijk met den 3den nv., die nog in enkele uitdrukkingen bewaard bleef, doch veelal met den 4den nv. verbonden.

a) *Van plaats.*

1) *Achter*, in den hedendaagschen zin, als het tegengestelde van *voor.* || Voer oghen vrienscap toghen, maer verraden achter die oghen, *Wrake* II, 730. Jhesus bleef te Jherusalem achter hen, ende sine wistens nit, *Lev. v. J. c.* 20. Quaet sprekende achter diegene die wel haer viant (*l.* vrient) wanen sijn, *Belg. Mus.* 10, 285. Om eenen anderen sijn eere te benemen achter rugghe, *Hughe v. Bord.* 3. Zie ook *Vad. Mus.* 2, 161, 176; Ruusbr. 3, 60; *Theoph.* 110, *enz.*

In de uitdrukkingen: Achter rugge, *α*), *achterwaarts*, *terug.* || Hoe dicke sach Reinaert achter rugghe, *Rein.* I, 1724. Daer si met crachte worden gedaen achter rugge ende wech verdreven, Stoke IX, 446. (Si) liepen vaste achter rugge, IX, 536. Ende deedse keren after rugge, IX, 787. Een scuwel pert, dat van cleynen dingen after rugge springet ende valt afterwaert in den sloet, *Ned. Proza* 204. Si trocken achter rugge al bescaemt, *Exc. Cron.* 134 *a.* — Achter rugge, *β*), *achterwaarts*, *achterover.* || Dat ghi maect een vaste brugge, sone valter nyemant after rugge, Hild. 53, 129. Doemen in der missen opbeurde dat heilige lichaem Christi, viel hi achter rugge, *Ned. Proza* 293. Ende se vielen achter rugghe ter eerden, Brugm. 2, 342. || Achter rugge setten of werpen, *op den achtergrond zetten*, *geringschatten.* || Verghete, dat is, set after rugghe die dinghen die gheleden sijn, Brugm. 1, 290. Dat wy alle tijtlike dinghen achter rugghe setten sellen, *ald.* 279. Dat si eer ende gemac al after rugge setten, *St. Bern.* 40 *d.* Of een broeder ontrint van den oerden ende ghehorsamheit ende geestelike tucht achter rugghe werpt, *D. Orde* 265. Du worpes after rugge al mine sonden, *Hs. Ps.* 60 *r.* — Ook met de bijw. *s*: achter rugges setten,

|| Zijn studeren setten hi drie jaren lanck achter rugghes ende regeerde schole in der stadt, *Bienb.* 128 *d.* (Vg. *Proza-Rein.* 56 *r*: Scouten ende scepenen raden after rugghes toe ende helpent mede insetten ende leren doer den vingher sien. *Rein* II, 4239 heeft *achterbaecs*, ons *achterbaks*, dat in vorming met *achter rugges* te vergelijken is.) — Achter voet, *achteruit, terug.* || Daer wart doe die strijt so groet, datsi moesten achter voet enen bogescote, *Merl.* 23167. — Ook in de uitdr. Enen achter voet volgen, *iem. op den voet, op de hielen volgen.* || Daer si hem volgeden achter voet, *Sp.* III⁸, 37, 19, en Achter voet gaen, *achteruitgaan, op den achtergrond geraken.* || Dan gaet die doget achter voet, *Sp.* I⁸, 8, 41.

2) *Naar*, eigenlijk *in de richting van iemand die zich verwijdert.* || Als hi achter die vlieghe sloech ende missede, die vlieghe loech, *Esop.* XXXVI, 9. — Achter enen sien of roepen, *iemand achternazien* of *achternaroepen.* || (Si) ghinghen boven ten hoghen tinnen ende saghen achter Waleweyne, *Wal.* 204. Doe riep hi achter Waleweine, 8557.

3) Zeer gewoon was eene andere opvatting, die nog in de 17de eeuw in enkele spreekwijzen voortleefde, t. w. die van *door-heen*, *over-heen*, nog min of meer in ons *achterwege* bewaard. *Achter* met den 3den nv. werd als voorz. van plaats gebruikt om aan te duiden, dat iets òf zich binnen zekere ruimte beweegt, òf overal binnen die ruimte verspreid is. Zie de nadere verklaring dier uitdrukking *Ned. Wdb.* op ACHTER I, 5.

De meest gewone dier uitdrukkingen zijn:

Achter lande, *door het land heen, overal in het land.* || Dese plach aerme broeders tontfane, die achter lande plagen te gane, *Sp.* III³, 42, 33. Wette, die waren tegaen achter lande ende in die steden, III⁴, 19, 52. Dit sien wi daghelijcs achter lande, *Doctr.* III, 1032. Diemen vendt achter lande, *Teest.* 55. Die vare achter lande, *Limb.* III, 481. Die conste draghen achter lande behoeven ghelt, Hild. 173, 119. Sine ghinghen achter lande, *L. v. J. c.* 76. Wijde achter den lande, *Serv.* II, 1264. Achter lande jagen, *Nat. Bl.* I, 247. — Achter velde *over, op het veld.* || Datti hier achter velden heeft gelegen so menich jaer, *Maleg.* 668. Ende men daermen achter velde verhuege met gonen gelde, *Franc.* 3601. Daer mochte men menich moederbaren naect sien lopen achter velde, Stoke III, 1134. Singhende scoen ende claer achter velde, *Nat. Bl.* VII, 510. Springhende achter velde, VII, 674. — Achter straten, *langs den weg.* || Ende voer stille alse een muus achter straten, *Ferg.* 726. Als sise droghen achter straten, *Rijmb.* 5508. Die cruciflxe.... sleypten si onwaerdelike achter straten in den slike, *Wrake* III, 1799. Als ic achter straten ginc, *Lucid.* 5695. Edelheit die laet men dolen achter straten in den slijck, Hild. 123, 132. Dese en loopt niet after straten met enen lyedekijn om broot, *Mloep* II, 54. Si placht te Nyvele achter straten te gaen aen haer vrienden, *Exc. Cron.* 27 *d.* — Zie nog tal van voorbeelden in de gloss. op *Rijmb.*, *Lsp.*, *Mloep* enz., bij Huyd. op Stoke Dl. 2, bl. 20, Clignett, *Bijdr.* 362—64, De Jager, *Lat. Versch.* 159, enz. — Ook reeds vroeg met den 4den nv. gebruikt: Achter tfelt, after tfelt, *Nat. Bl.* VI, 732, *Rijmb.* 28104, *Mloep* II, 2198. Achter de strate, *Amand* I, 3494, enz. = Andere uitdrukkingen met *achter* in deze beteekenis zijn de volgende: || Achter heiden, *Ferg.* 3966. Achter mouden, *over den grond*, *Sp.* II¹, 46, 12. Achter bossche, *Lanc.* III, 2845; *Rose* 8611. Achter bosschen ende hagen, *Eleg.* 340. Achter woude, *Rose* 90; *Limb.* VI, 1953; *Sp.* IV¹, 25, 14; *Brab. Y.* II, 3739. Achter de stede, *Sp.* III⁶, 27, 115. Achter poorten, *Cout. v. Brugge* I, 328. Achter die port, *Ferg.* 721; *Amand* I, 3466. 22 personen die ommeghinghen achter de poert van huse thuse, *Rek. v. Gent*, I, 457. Achter dorpen, *Serv.* II, 166. Achter wege, *langs den weg*, *Lanc.* III, 1874; Velth. VIII, 3, 28; later, min juist: Achter wegen, Brugm. 2, 322. Achter erderike, *Sp.* III¹, 24, 45; III³, 48, 89. Achter werelt, Sp. II³, 17, 24. Achter werelden harentare, *Sp.* IV¹, 12, 83; *Franc.* 4114. Achter die (*of* der) werelt, *Sp.* III⁴, 10, 64; IV³, 31, 45; *Mloep* I, 2097, 2181. Achter die woestine, *Sp.* II⁷, 36, 11. Achter kercken, *Merl.* 9722. Achter Vrieslant harentare, Stoke III, 224. Achter Grieken harentare, *Sp.*, I³ 11, 45. Achter Surien harentare, *Sp.* I⁷, 95, 41. Achter Rome, *Sp.* I⁷, 2, 29; III³, 14, 48. Achter Colene, *Serv.* I, 2220. Praxedis keerde hare achter haer cellekijn harentare, *Franc.* 9969. Achter hove, *Lanc.* III, 17061; *Wal.* 7441. Achter den hoven, *Belg. Mus.* 2, 116. Achter huse, *Sp.* III⁸, 38, 62; *Lev. v. J. c.* 80. Achter huse ende achter vloere, *Rose* 8831. Achter thuys, *Hor. Belg.* 9, 90. Achter vloere, *Belg. Mus.* 10, 64, 73. Achter zalen, *Lanc.* III, 10300. Achter die sale, Velth. IV, 40, 58. Achter scepe sien, *Lanc.* III, 9572. Achter therte *Parth.* 7801. After water ende after lande, Mieris 1, 223*a.*

b) *Van tijd.*

4) *Na*, nog heden in 't eng. de hoofdbeteekenis van *after.* || After Augustus, Jan Yp. 51. Achter dese edele vrouwe bleef een sone, *Vl. Rijmkr.* 5065. Ende verbeetse elc achter andren, *Esop.* XXIII, 5. Inne wane achter desen dach niet langher beiden, *Limb.* II, 148. Tien jaer regneerde hi achter hem, *Sp.* III⁸, 26, 24. Achter noene gaen si dringhen by den vrouwen in dat bier, Hild. 173, 114. Achter sine doot, *Sp.* IV³, 71, 33; *Esop.* LXVII, 10. Achter dien doot van Christus, *Ned. Proza* 250. Achter onse doot, *Rijmb.* 33957. Achter die plage, *D. Lucid.* 5547. Achter Sinxen, *Rijmb.* 5173 var. After dien mael ende stonde, *Mloep* I, 1779. Achter dit lijf hemelrike, *Vad. Mus.* 4, 147, 76. After dese tijt, Clign. op *Esop.* bl. 140. Achter die tijt beterde si haer, *Exc. Cron.* 30*a.* (Hi) en hoerde haer ghescalle niet meer after die tijt, *Hs.* 87, *f.* 69*c.* Achter etene hi te bedde ghinc, *Parth.* 1196; zie ook *Ferg.* 241, 582. Achter hem, *Rijmb.* 20170. Achter hem crone dragen, *Sp.* IV³, 83, 16. Ghi en siets meer after heden, *Segh.* 306. Achter huyde, *na heden*, *Serv.* I, 2780. Dat niemant . . . after huyden enigherhande wijn . . . duerer sal mogen tappen . . . dan die stoop voir XII groot, *O. K. v. Delft* II, 67, 23. Achter nu, *na dezen*, *Lsp.* III, 3, 845. Dat niement vlas hekelen . . . en sal achter dander clocke tot datmen den dach blaest, *O. K. v. Dordr.* 24, 53. Gheneset niet achter dat beschauwen, soe bedarf dat men die stede ontvleesche, Jan. Yp. 115. — Achter een, *achtereen, na elkander.* || *Flor.* 1128; *Nat. Bl.* XII, 966; *Rijmb.* 33754. — Achter dien, achterdien, uit *achter* en *dien*, 3den nv. van onz. *dat. Na dien tijd, daarna.* || Den logenaer castien, ende after dien niet meer getruwen, Hild. 4, 72. Soe moghen si mit vrou Eren hoven achter dien hoer daghen lanc, 26, 133. Worde een scaep soe nauwe ghescoren, dat in twifel staet verloren wolle te draghen achter dien, 238, 109. Zie nog 51, 220; 143, 113; *Mloep* II, 3187, 3635, III, 1099. — Achter

dien dat, *na den tijd dat*, *nadat*. || Waer omme ic meene dat een recht goet man nemmermeer quadyen lief mach hebben ofte eenige vrienscepe met hemlieden houden, achter dien dat hare quaethede hem kenlic zij, *Schaaksp. f.* 123. Achter dien dat die rechter des gewair geworden is, Matth. 209. Of die ghene . . . ziec werden, achter dien dat si comen binnen oeren vier stapelen, *Stadr. v. Zwol* 135, 226. Achter dien dat hi eens ghedoopt is, *Hs.* 75, *f.* 98 *b*. After dien dat si hem aldaer soe vaste neder scickeden, *Clerc* 9. — Achter dat, *hetzelfde*. || Gheen licht noch vyer te houden in die stove, achter dat die wachter uutgaet, *O. K. v. Rott.* 20, 38.

c). *Van omstandigheid.*

5) *Naar* bij ww. van *heeten*, evenals eng. *after*. || Polypus is gheseit achter eenen visch, Jan. Yp. 103; Schrouffelen alsoe heeten si in Latine achter die soghe, 134. Zoo ook 165 en 167.

6) *Van* bij ww. van *spreken*. || Alle die van uwen ambochten sijn doet eere, ende sprect altoes wel after hem lieden, Jan Yp. 43. Die quaet after mijn ziele spreken, *Hs. Ps.* 76*v*.

II. Als bijwoord.

a). *Van plaats.*

1). *Aan de achterzijde*, *van achteren*. || Perchevael ende Bohort drogense voren, ende Galaat . . . droechse achter allene, *Lanc.* III, 10737. Ende spranc haer achter op tlijf, *Rein.* II, 6289. Ende hem nochtan sijn grove urijn achter ontgleet van grooter pijn, II, 7345. Ende gaf hem daer mede sijn deel after op sijn lenden, II, 7472 (zie nog II, 4153, 7487, 7491). Achter so en ist hogher niet dan die heert, *Nat. Bl.* II, 3111. Twi sidi vor mine ogen smeker, ende achter valsch als de verrader? *Rijmb.* 86. Dat hi hem achter ontwee snijt aertsoen ende ors met sinen swerde, *Ferg.* 2560. Die voren es ru ende achter bloet, 2407. Die joncfrouwe scoet achter an ende hielt vaste den wilden bi den bene, *Flandr.* I, 41. Mer achter, daer men mi niet en siet, singt hi van mi een argher liet, *Rincl.* 1365. Achter te gader gebonden ghelijc het ene verwoede ware, *Limb.* X, 256. Dat mense after sel beghieten, Hild. 91, 140. Een peerdekijn... dat houtte... achter ende vore, Velth. II, 19, 39. Dicke haer aen den cop ende achter dunne, bediet sotheit, *Belg. Mus.* 10, 285. — Van achter, *van de achterzijde*, *van achteren*. || Den lachter ... diemen hem sprac van achter, *Rijmb.* 9957. Isengrine wies sijn toren beide van after ende van voren, *Rein* II, 7151. Zie ook *Wal.* 4250; *Nat. Bl.* II, 3223; Heelu 6340. Het tegengestelde na (naer) achter was niet in gebruik: daarvoor zeide men achterwaert.

2) *Aan de achterzijde*, *achteraan*. || Selve quam hi achter ghevaren, *Rijmb.* 20757. Achter quam ene vrouwe rike, *Limb.* III, 1182. Dat after hoert dat keersi voer, Hild. 236, 71. — Ook komt naast *achter* de vorm *acht* voor. Verg. *bacht* naast *bachten* en *bachter*. || Dus reet hi tot hem op die gracht; si voeren na, die waren acht, *Segh.* 2027. Daer na ginck dragen den heilich Sacrament, daer aft ging de bruederscap, Hermans, *Gesch. d. Reder.* 191.

3) Evenals het denkbeeld van „*de voorste* te zijn" de voorstelling medebrengt van *voordeel* te *behalen*, of, waar het een strijd geldt, van te *overwinnen*, zoo staat dat van „de *achterste* te zijn" gelijk met *schade lijden*, *het onderspit delven*. Achter of tachter (te achter) worden in dien zin overdrachtelijk gebruikt in verschillende uitdrukkingen, die te kennen geven dat iemand hetzij *in den strijd ongelukkig*, hetzij *in nood of ellende*, *teruggezet* of *benadeeld* is. Verg. Achterdoen, Achtergaen, Achterhouden, Achtersetten.—Achter hebben, tachter hebben, *achterstaan*, *het kwaad hebben* in den strijd, *in 't nauw geraken*, of wel *verslagen worden*, *het onderspit delven*, *achteruitgaan*. || Alse twee manne, die beide sijn fiere, enen wijch vechten, deen moets daer achter hebben ende bejagen lachter, *Ferg.* 2418. Weet wale dat tachter hier hadde die stoute Ritsaert, *Lorr.* II, 4321. Bi Gode, her ridder, ghi hebt tachter: slougic u dus, ic hads lachter, *Limb.* III, 325. — Ook met bijvoeging van het vnw. *'t*, gelijk wij thans zeggen: het *kwaad hebben*, enz. || Si hebbent daer nu tachter sere, *Lorr.* I, 17. Nu soudi u weren alse ghijt hadt tachter, *Limb.* VII, 1262. —Tachter werden, hetzelfde als het voorgaande. || Ende sloech Keyen oec na das . . . opten arm met nidecheden, dat hem sijn swaert ontviel ter steden. Doe werd Keye tachter sere, *Lanc.* III, 19829. — Tachter gaen, hetzelfde als het voorgaande. Verg. Achtergaen onz.). || En haddi geweest, sonder waen, ic ware hier nu tachter gegaen, *Lanc.* III, 21887. Bi den welcken dat si weder qualic gheregeert is gheweest ende seer tachter ghegaen, *Exc. Cron.* 235 *d*. — Tachter doen, *doen achterstaan*, *terugslaan*, *achteruitzetten*, *in 't nauw brengen*. Verg. Achterdoen. || Binnen deser selver steden was Keye tachter soe gedaen, dat hine mochte niet gestaen, *Lanc.* III, 19846. Agulant, die stoute here, heeften harde swaer bestaen ende tachter sere gedaen, *Lorr.* II, 704. Die den coninc dus tachter doet, Velth. IV, 10, 16. Reinout en achtes niet, al was hi nu tachter gedaen, III, 13, 42. So dattie coninc sciere was tachter gedaen, V, 26, 56. — Tachter setten, *terugzetten*, *terugslaan*, *achteruitzetten*, *benadeelen*. Verg. Achtersetten). || Ne setwise niet tachter, wine verwinnen niet den lachter, *Lanc.* II, 33387. Deerste is dat men daer met den lichame sere tachter set, *Lsp.* III, 24, 17. — Tachter houden, *voortdurend doen achterstaan*, *in 't nauw houden*. Verg. Achterhouden). || Si daden den coninc groten lachter van Ingelant ende hilden tachter, Velth. VI, 7, 59. — Tachter bliven, *voortdurend achterstaan*, *in de klem blijven*, *verloren gaan*. || Hi heeft hulpen hier te doene ochte hi blives tachter hier, *Lorr.* II, 3381. Beneemt hi dus onse coren, soe blivewi tachter ende verloren, Velth. IV, 59, 15. — Hem tachter geven, *zich verwonnen geven*, *erkennen dat men verslagen is*, hetzelfde als *love*, *gelove liën*. || Sloechstu doet den coninc, die hem verwonnen geeft ende tachter, daer (*l.* dat) ware scande ende oec lachter, *Lanc.* III, 18518. — Hem tachter sien, *zich achteruitgezet zien*. || Al schijnt een man een vrient voer oghen, alst comt dat hi hem tafter siet, meent hijs mitter herten niet, Hild. 28, 188. — Achter sijn, *verslagen zijn*, *in het onderspit zijn*. || Daer dus achter was die Grave, Velth. III, 9, 1. — Achter of tachter sijn, *in verval zijn*, *aan lager wal zijn*, of wel, *in verslagenheid zijn*, *neerslachtig zijn*. || Platus meester, wat sal geschien, daer gi aldus om tachter sijt? *Esmor.* 62 (verg. 60). Maer so waer dat scepenen of die in sheeren stede es achter es, ne wordt daer niet gehouden als scepene of in sheeren stede zijnde, *Cout. v. Brugge* I,

325. Also dat dat heel conincrijc daer zeer om tafter was ende in zwaren verdriet, *Ned. Proza* 78. Policymeesters, die de stadt, die seer tachter was, weder op haer voeten brachten, *Exc. Cron.* 235 *d.* — Tachter visscen, *met nadeel visschen*, *met schade de visscherij drijven.* || Want zij die naeste vier off vijff jaren meer tachter gevist hebben dan te vooren, *Enq.* 17. — Achter in dezen zin wordt ook als znw. gebruikt, gelijk men nog van *het vóór en tegen* spreekt. U achter, *uwe schade*, *uw nadeel*, hetzelfde ongeveer als achterdeel: zie ald. en verg. ons znw. *hinder* met het oude voorz. *hinder*, hd. *hinter*. || Here, gine selt die strate niet liden, daer lage u achter sere an, Velth. III, 5, 26.

4) *Naar achteren*, *achterwaarts*. Verg. ACHTERSIEN. || Hoe luttel si after ten stertwaert sien, *Rein.* II, 7516. — Vooral in den vorm *Acht*: verg. II, *a*, 2). || Nochtans keric nemmermeert acht, *Fland.* I, 777. — Bet acht, *naar achteren*, *terug*. Verg. BET. || Gringolet trac bet acht, *Wal.* 5082. Daerom stac ic u bet acht, so ic best mochte metten voet, *Segh.* 1466. Doe traken die ander bet acht ende waenden utekeren saen, maer datsi werden wederstaen, 10384.

5) Met het ww. *sijn* of *scinen*, blijken. — Achter sijn, verkorte uitdrukking voor *achter-* of *overgebleven zijn*, *over zijn*, of *blijken te zijn*. || Dat deel van desen dage, dat u noch achter is (*superest*), *St. Bern. f.* 37. Daer ne sceen ander trooster achter, *Franc.* 10300.

b) *Van tijd.*

1) *Na*, in de uitdrukkingen.: — Hier achter, *hierna*, daer achter, *daarna.* || Men souds wel tellen lachter over hondert jaer hier achter, *Maleg.* 292. Hoet hoer ten lesten is vergaen, suldi hier after wael verstaen, *Mloep*, I, 721. Altoes hier achter, *Sp.* IV, 22, 46. Nemmermeer daer achter *Rose*, fr. 252, 251. — Hier achterwaert, in denzelfden zin, *Sp.* 1[v], 53, 71. — In derg. uitdr. met een voornaamw. bijwoord is werkelijk het tweede woord bijwoord, niet voorzetsel, blijkens *hier* toe, *daer* mede enz.

2) Absoluut gezegd, voor hier achter, dus *hierna*, *later*. || Ghi biecht recht of ghi een scive in die hant hilt achter mede aen te gaen, *om daar later mede aan te komen*, *Rein.* (*A.*) 1672 (bij Willems bl. 67 verkeerdelijk in één woord geschreven: *aftermeed*, en gissend verklaard door *achterkoop*, *achterhuur*. Verg. De Vries, *Mnl. Wdb.* op ACHTERMEDE). — Eer ende achter, *vroeger en later*, *voor en na*. || Dese drie coninge, deen achter ende dander voren, droeghen crone in Alba die stat, *Rijmb.* 12949.

AANM. Achter, als bijw., in samenstelling met werkwoorden, wordt zoowel scheidbaar als onscheidbaar gebruikt, hoewel de fijne onderscheiding tusschen scheidbaar en onscheidbaar, gelijk thans, in 't mnl. onbekend schijnt, men ging althans willekeurig te werk. Bij de oudere schrijvers werden deze ww. meest scheidbaar gebruikt; terwijl bij latere, vooral ascetische schrijvers, die veelal uit het Latijn vertaalden, de verbinding zeer geliefd was, hetzij omdat zij daardoor de eenheid van het Latijnsche woord op soortgelijke wijze wilden teruggeven, hetzij om hun stijl meer deftigheid bij te zetten.

ACHTER, als znw. gebruikt. Zie ACHTER bijw. *a*, 3).

ACHTERBAECS (ACHTERBACS) bijw. Uit *Achter* en *Bac*, rug; ohd. *bacho*; ags. *baec*; eng. *back*. Mnd. *achterbakes.* — *Achter den rug*, *in 't geheim*, nog heden bekende uitdrukking: verg. *Ned. Wdb.* en de mnl. uitdr. *achter rugges* op ACHTER, Voorz. *a*, 1. || Scout ende scepen raden daer toe achterbaecs, ende helpent insetten, *Rein.* II, 4238.

ACHTERBAN, znw. m. Uit *Achter* en *Ban*, bij Kil. *extremus delectus generalis atque omnium.* Vertaling van fr. *arrière-ban*, dat reeds in 't ofr. voorkomt en verbasterd is uit mlat. *aribannum*, *herebannum* (Littré 1, 202). *De legermacht door den leenheer ten strijde opgeroepen uit de achterleenmannen*, welke in tijd van nood met die uit de leenmannen ban en achterban uitmaakten. || Entie soudaen sende ter vaert om al dat quame darwaert den achterban van sinen lande, *Limb.* VII, 1859 (vg. 1447). Zoo ook VIII, 1745.

ACHTERBLIVEN (*bleef*, *bleven*, *gebleven*), st. ww. onz., scheidb. en onscheidb. Mnd. *achterbliven.*

I) Met een persoon als subject.

a) *Achterblijven*, *terugblijven*, de tegenwoordige beteekenis: *Ferg.* 1784, 3952; Hild. 69, 116; enz.

b) *Achterblijven*, *na den dood van iemand blijven leven.* || Van deser dochter van den voirscreven sijn twee sonen achterbleven, *Brab. Y.* VI, 11293.

c) *Achterblijven*, *het onderspit delven.* || Maer met enen scarpen knive motic noch tavont gehert wesen, oftic achterblive van desen, *Lanc.* II, 45694. Dies en selense bi minen rade . . . nemmermer gewinnen soene, en si dat Ritsart die coene hier so verre achterblive, dat wi vrese hebben van sinen live, *Lorr.* II, 4024. Dat des hertogen liede onder bleven, dat was meer dan wonder; want dat daer si bleven achter, dat was die ierste lachter, Heelu 463. — Ook van eene vloot gezegd. *Te niet gaan.* || Hoedat in den jaere van 91 lestlede bynaest alle de gheheele vlote verginck ende achterbleeff, *Enq.* 119.

d) Ook met den 2den nv. Des —, *in gebreke blijven van iets*, *het niet volvoeren.* || Ende hadde hijt ontseit den heren, hi waers wel achterbleven, *Sp.* I[a], 23, 41. Al woudic die soetheit scriven, dat ics moeste achterbliven, *Yst. Bl.* 639. Hi sal ons wisen wel waer die mordenaren fel siin, of wi nemen hem tleven: hi ware (*l.* waers) quaet achterbleven, *Limb.* II, 295.

2) Met eene zaak als subject.

a) *Blijven bestaan*, *van kracht blijven.* || God, jane spraecstu dat: . . . „Vergevet, ic sal u vergeven." Waer es dit wort nu achterbleven? *Sp.* III[v], 16, 24.

b) *Achterwege blijven*, *wegblijven*, *onvermeld blijven.* Ne ware mijns wives lachter ne mach niet bliven achter, no onghebetert of onghewroken, *Rein.* I, 95 (verg. II, 107). Daerom laet ict achterbliven, dat ic daer niet af en wil scriven, *V. d. Houte* 18 var. Maer de ghene de tLatijn screef, in weet waer bi dat achterbleef, hine becreef dat jaer niet mede, Stoke I, 511. Een deel is daer aftergheblеven, *Rein.* II, 6. Bedi latict achterbliven, *Ferg.* 3520. Die jeeste . . . die es van mi achterbleven, *Rijmb.* 11208. Dat hijt bescreve, ende het achter niet ne bleve, 14745. Te volbringene dit ghedichte, dat achter ware bleven lichte, *Limb.* IV, 3. Tis beter aftergebleven, *Mloep* IV, 2031 var. Zoo ook *Ferg.* 606; Velth. II, 20, 33, enz.

c) *Achterwege blijven*, *niet gebeuren*, *onvervuld of onvolvoerd blijven.* || Dus bleef achter Brunen dinc bi mijnre behendicheit al. *Rein.* II, 2502. Dat vele achterblijft van dien dat dullarde te

pensene plien, *Lanc.* II, 34989. Ende ember so werd daer belet, dat achterbleef die soendinc. Velth. VI, 27, 33. Die dinc, die ember moet gescien, en soude daerom niet achterbliven, VII, 15, 40. Ooc heeft hi hem orlof ghegheven die feeste, die es achterbleven, te voldoene of hi wille, *Rijmb.* 33085. Nu benemet dat venijn van ghiericheden dit, Martijn, ende doet al achterbliven, *Wap. M.* I, 621. Als tgeven es achterbleven, Velth VII, 20, 10. Dus bleeft achter, toren ende sale, *Lucid.* 4048. Dus blijft achter dat „ay mi”, *Wap. Rog.* 791. Daerom siet, wat God gebiet op der aerden, daer en sal niet of achterbliven, *B. v.* 1357, 183*b*. Dat quaet achterbleven ware, *Vad. Mus.* 2, 411, 8. Die duecht laten achterbliven, *Amand* II, 3546. Waer dat eer ende baet an leit, dats quaet versuumt ende achterbleven, Hild. 242, 140. Soe moet by wilen daer geschien dat beter after waer ghebleven *Mloep* I, 940. Vander Vriesker reise, die men ghedaen soude hebben ende afterbleef, *Oorl. v. Albr.* 329, verg. 331; *Christ.* 1258. *Wrake* III, 1656 enz. — In praegnante opvatting ook van eene *bede*, *gedachte* en *wille*, voor den inhoud der bede, der gedachte en van den wil. || Maer die bede es achterbleven: fierlike ontseidijt hare, *Sp.* III[a], 29, 26. Dat afterbleeff Reynarts ghedacht, Hild. 35, 216. Doch es sijn wille achterbleven, *Sp.* IV[a], 62, 95. (Dat) achter moet bliven sijn (*hs.* sinen) wille, *Limb.* X, 773. Dien (*l.* Die) wille sal achterbliven, *Glor.* 920. — S o n d e r e n i c h a c h t e r b l i v e n, *zonder dat iets achterblijft*, bloote versterkingsformule. || Alle die u gaen ane, selen si uten lande verdriven sonder enich achterbliven, *Grimb.* II, 350.

d) *Ophouden*, *uitscheiden* met iets. Verg. ACHTERLATEN 10). || Siet, Damascus sal achterblyven stede te wesene, *D. B. Jes.* 17, 1 (Vulg. „*desinet* esse civitas”).

ACHTERBORDINE, znw. vr. *Nageboorte*, lat. *secundae*. Vg. BORDENE en Dief. *Gloss. Lat.-Germ.* 523 op *secunda* en *secundina*, waar o. a. ook *Kindszburdlin* wordt vermeld. || Tsap gedronken of geplaestert op vulva doet dwyf haer stonden comen ende verloest die achterbordine ende van der dracht die doot comt, *Hs.* Yp. 97*b*. Lossen van der doder dracht entie achterbordine, 106*b*.

ACHTERBRAKEN, zw. ww. onz. Zie BRAKEN. *Achterwaarts trekken*, *wijken*. || Walewein scaemdem derre saken, dat sine daden dus achterbraken, *Lanc.* II, 42137.

ACHTERBRINGEN, ACHTERBRENGEN (*brachte* of *brochte*, *gebracht* of *gebrocht*), onreg. zw. ww. bedr. *Naar achteren brengen*, *terugdrijven*. || Rechte alsic waende ingaen, so werdic al wederstaen rechte als van eere heercracht, ende al weder achterbracht, *Sp.* II[7], 43, 21.

ACHTERBUCKEN, zw. ww. onz. *Achterwaarts bukken*, *zich achterover buigen*. || Die here van Edinghen stac den here van Cochi, dat brac tspere op sinen scilt in stucken, ende hi achter moste bucken; maer hi rechte hem daer naer, *Grimb.* II, 2125 (var. *achterwaert . . . bucken*).

ACHTERDAET, *-dade*, znw. vr. *Hetgeen men achterna verricht tot herstel eener vroegere daad*, *waarover men berouw heeft*. || Want ghebet ende achterdade comen dicke te spade, ende dat men oec na doet, dat hevet cranken spoet, *Brand.* (H), 1401.

ACHTERDEEL, *-dele*, znw. onz. Mnd. *achterdêl*. Het tegengestelde van V o r d e e l: dus *het achterstaan* (bij iemand), *de minste partij zijn*, de oorspronkelijke opvatting, allengs overgegaan tot de beteekenis van *nadeel*, *schade*, die nog in de 17de eeuw zeer gewoon was. Zie *Ned. Wdb.* || Doe wert erre Dodineel om sire gesellen achterdeel, *Lanc.* II, 126. Of hem Serahioen achterdeel wilden doen, dat sijt gereet wreken souden, *Flandr.* V, 160. In desen twist waren die Brabanters geheel al te seer int achterdeel, want si die meeste scade namen, *Grimb.* II, 5551. Aldus eest dicke achterdeel, dat die mate gesellet dan metten hoverdegen vrecken man, *Doctr.* II, 594. Elc souct tgheent dat hem mach vromen, al waert achterdeel hem zomen, *Wap. Rog.* 21. Hieromme heefti qualic generen, die niet en can sijn achterdeel verdragen ende laten hem geberen, *Vad. Mus.* 1, 89, 100. Wye den anderen tsijn ontsweert, . . . off afterdeel sijn ouders biet, dat en gheert hi selve niet, Hild. 12, 585. Tis onrecht dat goede kinder achterdeel of groten hinder sullen hebben, 193, 100. Op hare achterdeel ende schade, Nijh. 2, 281. Hinder, prejudicie noch achterdeel, Willems, *Meng.* 319. In grooten achterdeele van den gelanden, *Vad. Mus.* 4, 113. Groot belet ende achterdeel, *ZVl. Bijdr.* 4, 73. — In het mv.: Alle scaden, costen, grieve ende achterdeelen, *ald.* 66.

ACHTERDEINSEN, zw. ww. onz. *Achterwaarts deinzen*, *terugdeinzen*, *wijken*. || Hem wart sijn wapenroc van sinen live verbarrent, ende sijn oghen met calke ende met asschen soe begoten, dat hy blindelinghe achterdeinsen moeste, *Cron. v. Vlaend.* 2, 28.

ACHTERDEISEN, zw. ww. onz. *Achterwaarts deinzen*, *terugdeinzen*, *wijken*. Hetzelfde als het vorige woord, met uitgevallen *n*: verg. DEINSEN en DEISEN. || Want wie dat wille zijn ghepresen, te wapinen si moeten reesen, daert te doene es metten vromen, ende negheen tijt achterdeysen. *Denkm.* 3, 183, 32. Entie aer soude vliegen ter stede, . . . ende sine vederen slaen so vreselike, datter lilyen soude eysen, ende daer af achter sal mogen deysen, Velth. VII, 11, 38.

ACHTERDENKEN, (*dachte* of *dochte*, *gedacht* of *gedocht*), onreg. zw. ww. onz. Bij Kil. *futura meditari*, *habere rationem futuri*; mhd. *hinterdenken*, zich in gedachten verdiepen; mnd. *achterdenken*. *Overdenken*, *nadenken*, *zich bedenken*, inzonderheid over eigen handelingen met bezorgdheid en bekommering. Zie *Ned. Wdb.* 1, 651. || Daerby sou men ooc gevoelen moghen, dat hy quaet is, omdat hijt segenen vliet. Wat wil ic ooc achterdencken? besiet doch, besiet, tis nu te verre comen om achterdenken, *Mar. v. Nijm.* 26, 597. Die articulen van den kerstengelove, die elc mensche sculdich is te geloven sonder achterdencken, *Con. Som.* 6*a*. — Inzonderheid als znw. onz., in toepassing op het overdenken van bedreven zonden, in den zin van *berouw*, *inkeer*. || Oft sy int spel yet hoorde van dege, daer sij berou oft achterdencken by crege, *Mar. v. Nijm.* 30, 710. Maer die soo versteent bijven in archeden onweerdich, dat sy nimmermeer en hebben achterdincken, die moet met Lucifer in den afgront versincken, 31, 737. Ic hoor der reden ende argumenten so vele, dat ic puer achterdencken crijge en berou, 33, 794.

ACHTERDIEN. Zie ACHTER, voorz. *b*.

ACHTERDIJC, znw. m. Uit *Achter* en *Dijk*. *Dijk die achter een anderen gelegen is*, *binnendijk*. || Ende alse die ree dorecomet ghaende van diere hoeven in die Matena tote dien achterdike, ende dien achterdikesloete van Papendrecht, ende dien achterdike ende achterdicsloet toegaende

toter Merewede, *Oorkb.* 2, 172 *a* (*a.* 1280). Si sullen oec also verwaren hoer sidewinden ende hoere achterdike, dat si gheen onrecht water oppe miin lant ne leyden, 302 *b* (*a.* 1289). Dat zy zeer groote costen hebben van dijckaetge, overmits de voors. inlage, van dammen ende achterdijcken, *Inform.* 62.

ACHTERDOEN (*dade* of *dede*, *gedaen*), onreg. st. ww. bedr.

1) *Naar achteren doen*, *achteruitschuiven.* || Ende siner gaten op dat hooft van den vede, men doet dat velle achter, ende men bestrike . . . die gaten, Jan Yp. 183.

2) *Doen achterstaan* (in den strijd), *doen terugwijken*, *terugslaan*, *verslaan.* || Entien si harde sere verladen ende verre achterdaden, *Lorr.* II, 851. Si daden daer so groete were, Dat si dat heidene here achterdaden ende dreven, *Ren.* 1722. Si vijftien hondert quamen daer jegen ende hebben die andere achtergedaen, *Lanc.* III, 21738. Dat hem die van Portegale sijn volc aldus achterdede, 21758. Si daden achter die van buten, *Ferg.* 3961. Dat sise doe te male wel een boenre achterdaden, *Cass.* 995.

3) *Achteruitzetten*, *benadeelen.* || Hier af werd sere die coninc in Aelmaengen achtergedaen, Velth. II, 28, 54. Verg. de zegswijze t a c h t e r d o e n in ACHTER bijw. 3), alsmede ACHTERGEDOEN en ACHTERWAERT (DOEN).

4) H e m b e t a c h t e r d o e n, *zich achterwaarts begeven*, *terugtreden*, *achteruitdeinzen.* || Doe wilde soene cussen na dien zede, maer Joseph hem bet achterdede, *Sp.* I[1], 48, 63.

5) Van een gebod, eene meening of bewering, een geloof gezegd. *Achteruitzetten*, *naar den achtergrond verschuiven*, *op zijde zetten*, *opgeven*, *laten varen.* || Dus was des conincs gebot ontfaen, ende des paues achtergedaen, Velth. IV, 13, 77. Worde bi moeyheden geweert die minste zeerhede die hem deert, ic wille dit achterdoen, *Wap. Rog.* 1736. Entie prophete, die was gheset aen den cruce, . . dien sal u kint te dienste staen, ende doen onse wet al achter, *Segh.* 100.

ACHTERDRAGEN (*droech*, *droegen*, *gedregen* of *gedragen*), st. ww. onz. Zie DRAGEN. *Achterwaarts trekken*, *wijken.* || Datter menech achterdroech ende keerde van den stride, *Lanc.* II, 44108. — Met den 3den nv. E e n a c h t e r d r a g e n, *zich van iemand terugtrekken*, *hem niet bijstaan*, *hem in den steek laten.* || Die gene die mi achterdragen ende mi niene helpen wreken . . . , God gevem lachter ende toren! *Garijn* I, 49—54.

ACHTERDRAVEN, zw. ww. onz. *Achteraan draven*, *achter aan het paard mede draven.* Van een gevangene gezegd, die achter een paard moet medeloopen. || Maer nu dedi mi sulc ghenijp metter corden die mi cnochte, wanneer ic daer waert sach of sochte, ende ic vergat mijn achterdraven, die coorden mi sulcke trecken gaven, dat icker niet up mochte letten, in moeste mi te lopene zetten, *Ovl. Lied. en Ged.* 243, 303 (verg. 242, 267 vlg.).

ACHTERDRINGEN (*dranc*, *drongen*, *gedrongen*) st. ww. onz. en bedr.

ONZ. — *Achternadringen*, *met gedrang achternakomen.* || Tvolc quam achter te hope gedrongen met groten scaren, *Brab. Y.* II, 1252.

BEDR. — 1) *Achterwaarts dringen*, *terugdringen.* || Doen hi wert achtergedrongen, Heelu 5535. Hoe hertoghe Wenceline waert achtergedrongen daer met crachte, *Brab. Y.* VI, 6065.

2) *Terugdringen*, *terugzetten*, *benadeelen.* || So sal die loep des tijts . . . in vulen sonden werden so quaet, ende jegen die wet doen . . . in vele sticken, ende achter dingen (*l.* achterdringen, *t. w.* die wet), ende ongelove oec vord bringen, Velth. VII, 18, 38—44. Vg. *Tijdschr.* 1, 285.

ACHTERDRIVEN (*dreef*, *dreven*, *gedreven*), st. ww. bedr.

1) *Terugdrijven*, *terugslaan*, *verslaan.* || Ende weerde hem so, dat hise achterdreef over voet toter bruggen die an tfosseit stoet, *Lanc.* II, 17358. Dat hise soe sere verblinde ende met slagen achterdreef, dat hem tfelt allene bleef, II, 44139. Dus wordense sere achtergedreven, want menech man verloes daer dleven, III, 17410. Ende dreven den coninc achter daer, II, 46924. Siet dat wyse te deser stont ghemoten ende dryven achter, ende wreken mynen groten lachter, *Troyen f.* 72*c*. Hi entie sine weken uten stride, alse die achter was gedreven, *Sp.* I[a], 49, 37. Vier conincge metten haren quamen vreeselec toeghevaren, ende dreven die onse achter, *Limb.* IX, 641, verg. 631. Hi werd achtergedreven, Velth. II, 7, 98. Die van Gendt . . . dreven den grave van Stampes met den sinen achter tot upt felt, *Cron. v. Vlaend.* 2, 142. Doe wart die coninc . . achtergedreven . . enen bogescote, *Merl.* 25569. Nochtan . . . dreven sise achter in der noet ende sloegen daer oec vele doet, 21133.

2) *Terugdrijven*, *achteruitzetten*, *vernietigen.* || Hi dede Rome groten lachter, want hi dreef die vriheit achter, *Alex.* V, 1126 (*van Julius Caesar*).

ACHTERDROMEN, zw. ww. onz. en bedr. Zie DROMEN.

ONZ. — *Achterwaarts dringen*, *terugdringen*, *terugwijken.* || Hi soude hem sciere te hulpen comen ende doen den keyser achterdromen, *Vl. Rijmkr.* 572.

BEDR. — *Achterwaarts dringen*, *terugdringen*, *verjagen.* || Van sonden achterdromen wint die ziele vromen, *Wap. Rog.* 1104.

ACHTEREBBE, znw. vr. Uit *Achter* en *Ebbe. Het laatste gedeelte der eb*, nog *achtereb* geheeten: zie *Ned. Wdb.* || Tis al op een achterebbe te wachten, Hild. 245, 167.

ACHTEREN, (AFTEREN) zw. ww. en bedr. Verg. ons *verachteren.*

ONZ. — *Achteruitgaan*, *benadeeld worden.* || Daer met achterden sine zaken, *Limb.* IX, 132.

BEDR. — *Achteruitzetten*, *benadeelen.* || Ende mi Mares dus heeft ghelachtert ende verraden ende gheachtert bi valscen rade dien hi ghevet, *Parth.* 1652. Hijs dom die hem te prisene pleget: dats ydele glorie die sere achtert, *Sp.* I[3], 46, 8. Doe hem de keiser Vrederic sette om der heiliger kerken lette ende tachterne tgeestelike goet, Stoke III, 733. Hine sal mi dit niet lachteren, noch minen name daer bi niet achteren, *Theoph.* 19. Dune moets oec niemen achtren, noch met quaden worden lachtren, *Bouc v. Sed.* 61. Waer dat zake dat binnen deser tijd enich ghemene oirloch woirde jof dat men also vele brouwede aels binnen onser poirte van Dordrecht, waer bi dat sier te zere mede gheachtert waren ende an verliesen souden, dat zouden wi zelve versien alse redelike ware, Mieris 2, 290 *a*; V. d. Wall 150 (*a.* 1322). Dat out raed ende nye voertmeer ghene machte hebben en sellen enighen ghilde vrihede te gheven, daer ander ghilden bi gheaftert werden, *R. v. Utr.* 39.

2) *Naar den achtergrond schuiven*, *uitstellen.* || Nochtan en waert gene maniere dat mijn camp

geachtert ware, in stredene margen openbare, *Lorr.* II, 3497.

ACHTERENDE, znw. onz. Uit *Achter* en *Ende*, einde. *Achtereinde.*

1) *Het achterste einde*, *het achterste gedeelte;* in de uitdrukking: — Int achterende bliven, *achteraan blijven*, *ten achteren raken.* || Als sy horen wagen haestelic mende, so bleven dander int afterende, *Mloep* II, 2727.

2) *Het achtereinde* des lichaams, *het achterste.* || Ne ghebrake ons niet een strop, langhe heden wiste sijn crop wat sijn achterende mochte weghen, *Rein.* I, 1927. — Nog in gebruik.

ACHTERFEESTE, znw. vr. Uit *Achter* en *Feeste. Feest dat men viert na afloop van een ander feest.* Vg. ons *voorbruiloft.* || Dat niemene ghene voorfeeste noch achterfeeste van brulochten en houde, noch en doe houden, meer danne van X scuetelen van buten der duere, *Cout. v. Brugge* I, 355.

ACHTERGAEN (*ginc*, *gingen*, *gegaen*), st. onreg. ww. onz. en bedr., scheidb. en onscheidb.; mhd. *hindergân.*

I. Onzijdig (scheidb.).

1) *Achteraan gaan*, *achterna gaan*, *volgen*, het tegengestelde van *voorgaan.* Verg. Achter bijw *a.* 1). || Peter quam achtergegaen, daer men sinen here leidde gevaen, *L. o. H.* 2218.

2) *Achteruitgaan*, *wijken.* Verg. Achter bijw. *a.* 3). || Ende si hilden hem soe wel daer naer, dat si niet achter ne gingen, *Lanc.* II, 34040. Walewein moeste nu achtergaen, dies was droeve Artur.. ende alle die met hem waren, 42134.

3) *Achteruitraken*, *in 't nauw komen*, *het onderspit delven.* Verg. Achter bijw. *a.* 2), waar tachter gaen in denzelfden zin vermeld is. || Dus sal u ordene achtergaen, Velth. VII, 20, 79. So dat die heidine en mochten niet met redene gestaen, haer roepen en moeste achtergaen, *Sp.* III[2], 47, 58.

4) *Achteruittrekken*, *zich terugtrekken*, *achterblijven*, het beloofde of voorgenomene *niet gestand doen*, een plan *opgeven.* Verg. Achterkeren onz. 3), Achtertien onz. 2), Achtertrecken onz. 5). || Dat Ferguut niet en wille achtergaen, hine sal proeven die avonture, *Ferg.* 1058. Engeen en salre achtergaen, hine salre penitencie ontfaen, *Rose* 14053. — Met den 2den nv. of het voorz. *van*, later ook met den 4den nv. || Al hadt ghewesen Barlabaen, Hine hads achter niet ghegaen, hine hadden ghevolgt toter helle, *Wal.* 9741. Daer wi nu te hant of spraken, ic en wils niet achtergaen, *Maleg.* 377. Dies achtergaet, moet riesen, *Eleg.* 602 (Var.: moet *verliesen*). Die hier penitencie ontfaen ende des willen achtergaen, moetent becopen int ander lijf, *Lucid.* 3486. Ende bedie dat ic niene wille dat enech man, lude oft stille, van der dinc die ic sal bestaen enechsins moge achtergaen, soe willic dat gi nu gereet ten heilegen doet hier uwen eet, *Lanc.* IV, 5435. Dat nieman en sal . . . van den vorwaerden achtergaen, 8751. Die Venetianen ghynghen hun belofte achter, ende zy en wilden op de Turken niet trecken, *Belg. Mus.* 3, 382.

4) Met eene zaak als subject. *Naar achteren gaan*, *achteruitgaan.* || Alse een roede gheswollen es ende hi es vol gaten buten ende binnen, ende dat de slove van den vede niet achter mach gaen, Jan Yp. 184.

5) Met eene zaak als subject. *Achterblijven*, *niet plaats hebben.* || Coep van erven steet te wettiger waerheit, ende alsoe saen als de coep es gedaen, soe es naerscap gevallen, ende soe en mach de coep niet achtergaen, op datten de gene wilt hebben dies naerder es, al waert dat sake dat hen beiden berouwede, *Cout. v. Uccle* 126.

II. Bedrijvend (onscheidb.).

— *Achterhalen*, *inhalen.* Zie Onz. 1) en verg. Achterlopen, Achterriden. Die dieve waenden hem wech maken, maer Ferguut was daer te snel, ende liep na die ridders fel, ende achtergincse ane enen berch, *Ferg.* 2730.

ACHTERGANC, *-gange*, znw. m. *Achteruitgang.* Zie Achtergaen onz. 2) en 3). || Wat is ledicheit, dan ... afterganc der vordernisse? *D. War.* 6, 195.

ACHTERGEBREKEN (*gebrac*, *gebraken*, *gebroken*) st. ww. onz. *Zoodanig in gebreke blijven*, *dat iets wordt nagelaten*; *achterwege blijven.* || Si brachten die aventuren ... in vif jaren te hoefde, so datter na die saken lettel te bringene achtergebraken, *Lanc.* III, 10180.

ACHTERGEDOEN (*gedade* of *gedede*, *gedaen*), onreg. st. ww. bedr. Hetzelfde als Achterdoen: zie ald. *Terugslaan*, *verslaan.* || Hem torent sere dat hi niet die Fransoyse conde achtergedoen, *Limb.* V, 234.

ACHTERGECRIGEN, (*gecreech*, *gecregen*, *gecregen*), st. ww. bedr. *Achteruitkrijgen*, *naar achteren krijgen* of *schuiven.* || Is dat zake . . . dat men dat vel achter niet can ghecrighen ende die bolle bloot hebben, daer salmen aldus toegaen, Jan Yp. 183.

ACHTERHALEN, zw. ww. bedr., onscheidb.

1) *Inhalen*, de hedendaagsche beteekenis: *Eleg.* 352; *Boerden* III, 14.

2) Enen —, als rechtsterm, *iemand betrappen op iets dat strafbaar is*, *hem van schuld overtuigen.* || Zo wie die gheachterhaelt worde bi dekenen ende vinders, dat hi eenich laken niet wel ghescoren en hadde, *ZVl. Bijdr.* 6, 163 (*a.* 1441). Danne sal men thof open houden tote smorghens, ende danne, es hi niet commen, men salne wisen achterhaelt van sinen derden voortheesschene, *Belg. Mus.* 1, 54. Ende naer datter niement commen nes, no bode, no zinnebode, dat hise alle achterhaelt heeft, diere recht an heesschen moghen, ende sijn leen wel ghesuvert, 55. Dat.... alle de ghene die hem rechts vermeten willen an dit leengoet, achterhaelt sijn ende verwonnen van haren drien veertiennachten, *ald.*

3) Iet —, *iets door een gerechtelijk vonnis verkrijgen.* Verg. Afwinnen. || Van den lande dat men achterhaeldt ende afwindt by vonnessen van scepenen.., daer af heeft Jan vorseyt tderde van den lande, *Gends Chtb.* 125 (*a.* 1402).

4) Ene scade —, *weder inhalen*, *herstellen*, of *verhalen.* || Maer laet hi dat ridderscap nu, dat ne sal hi nemmermere achterhalen in ghenen kere, *Lanc.* II, 35456. Al gevalt bi aventuren, dat een man teneger uren sijn lant verliest bi crachte, oft bi verradenesse, oft bi machte, dits ene sake diemen mach achterhalen op enen anderen dach, IV, 5221.

ACHTERHANT, znw. vr. In de uitdrukking die achterhant hebben, *het onderspit delven*, *den strijd verliezen*: verg. in tegengestelden zin, *de overhand hebben.* || Bandersìde Agulant, die daer hadde die achterhant, was sere droeve ende onblide, want hi verloren hadde die stride, *Lorr.*

II, 553. Banderside was onvroe die rike coninc Agulant, om dat hi hadde die achterhant, II, 388.

ACHTERHEIT (ACHTERHEDE), znw. vr. Van *Achter* bijw. *Het ten achteren zijn*, dus zoowel *Achterstand* als *Nadeel*, *schade*; bij Kil. „Achterheyd j. achterstel, *reliquatio.* || Aensiende die groote sware schade ende achterhede, Matth. *Anal.* 3, 373.

ACHTERHERE (ACHTERHARE), znw. onz. *Achterste gedeelte van het leger*, *achterhoede.* || *Quame* so *vare* tachterhare commen al daer ic naer gare; ghelijc dat die coninc omboot sijn achterhere, daer hi so groot toeverlaet hadde ende hope, *Beest.* 163. — De eerste woorden zijn stellig bedorven, en moeten misschien aldus veranderd worden: *Ware* so *varre* (of *verre*) tachterhare, enz.

ACHTERHOEDE (ACHTERHUDE), znw. vr. Mnd. *achterhode. Achterhoede*, als thans. || Mer als si comen, daer die noot aengaet, so sijn se die eerste die daer wiken. Die scamele moeten dan voorwaert kiken, ende si verwaren die afterhoede, *Rein.* II, 5056. Den Hollanders, die doe die afterhude hielden, Matth. *Anal.* 3, 318. — Die achterhoede doen, *de achterhoede uitmaken*, *vormen.* || Doe al dat volc was comen daer, ghinc men scaren doe dat heer, welc voren varen soude ter weer, ende wie doen soude de achterhoede, Stoke IX, 646. Die achterhoede dede met hem die stoute here van Craynem met menighen ridder snel, *Grimb.* II, 1057.

ACHTERHOEDEN, zw. ww. bedr. Uit *Achter* en *Hoeden*, hetzelfde als *Achterwaren*: zie ald. *Bewaren*, *behoeden*, *beschermen.* || Entie coninc welghedaen, die daer achterhoede de stad, *Limb.* XII, 292.

ACHTERHOFSTEDE, znw. vr. *Een naar achteren gelegen hofstede.* || Dirc Vranken s. van een afterhofstede op die sluse . . 40 sc. Item Dirc Melys neve . . van een voerhofstede op die sluse . . 30 sc., *Rek. d. Graf.* 1, 263.

ACHTERHOUDEN (*hilt*, *hielt* of *helt*, *hilden*, *gehouden*), st. ww. bedr. en onz. Zie ACHTER bijw.

BEDR. — *Voortdurend* achterdoen (zie ald. 1), dus *voortdurend doen achterstaan* (in den strijd), *aanhoudend in 't nauw brengen.* || Si daden den coninc groten lachter van Ingelant, ende hildent achter, Velth. VI, 7, 59.

ONZ. — *Zich achteraf houden*, *ophouden*, *uitscheiden.* || De dach verginc, de nacht quam aen, wy moesten tstormen laten staen; die scutters achterhielden, *OVl. Lied.* 54, 15.

ACHTERJAGEN, zw. ww. bedr. *Achteruitjagen*, *terugjagen.* || Die van binnen gingen slaen up die ander, eer sise wel saghen, ende begonstse weder achterjagen, *Wal.* 7566. Tancreit, segetmen over waer, dat hi ses milen achterjaghede, *Sp.* IV[a], 18, 44.

ACHTERCASTEEL, znw. onz. *Hoog oploopend achtergedeelte van een schip.* || (Jesus) sliep op dat achtercasteel op enen poelu, *Hs.* 71, *Marc.* 4, 38.

ACHTERKEER, *-kere*, znw. m. Zie het volgende art. *Het achterwaarts keeren*, *het terugwijken.* || Dat si noch hare here, die hertoge, van den achterkere nie twint en worden gescoffiert, Heelu 5241. Nochtan drongense so sere jegen, al was die strijt ongewegen, dat hem een twint niet dat here en scofflerde van den achterkere, want si bleven gescard in een, Velth. III, 6, 60.

ACHTERKEREN, zw. ww. onz. en bedr.

ONZ. — 1) *Terugkeeren*, *terugtrekken.* || Die van buten voer waerhede namen den grave van Vendome, ende keerden achter met crancker vrome, *Vl. Rijmkr.* 6434. Als de coninc Philips dit siet, keerdi achter in Vranckerike, 8812. Keren soe woude hi te hant weder achter, om dit doen, *Brab. Y.* II, 3871. Mi dunket goet, dat wi weder keren achter, *Cass.* 955. Ende wilden weder keeren achter, *Ferg.* 3917. Ende keerden achter van der rivieren, *OVl. Ged.* II, 106, 111. Ende keerden achter van moede, 117.

2) *Achterwaarts keeren*, *terug wijken*, *wijken.* || Hi dede die onse al achterkeren, ende sloeger vele ende vinc, *Lanc.* III, 11664. Si moesten van pinen achterkeren, III, 17718. Die onse sijn beancsent sere, ende sullen bliven in den lachter, wine doense keren met crachte achter, *Parth.* 5328.

3) Met den 2den nv. *Zich terugtrekken* (*van iets*), *het niet gestand doen*, *niet vervullen.* Verg. ACHTERGAEN onz. 4). || (Hi) dede ons allen sweren, dat wijs niet achter souden keren, wine souden hem sine dochter geven, *Lanc.* III, 13997. — Ook zonder den 2den nv. *Zich terugtrekken*, *zich afwenden.* || Om dit woord es sulc die keert achter, ende wille niet sijn geleert, *Rijmb.* 24543.

BEDR. — 1) *Naar achteren brengen*, *afwentelen.* || Wie sal ons achterkeren den steen van der dore des graefs, *Hs. v.* 1348, 129*c.*

2) *Doen achteruitgaan*, *achteruitzetten*, *benadeelen.* || Antkerst bode, die dat rijcke breken wil ende achterkeert, alsoet hem die duvel leert, *Wrake* I, 563.

ACHTERCLAP, — *clappe*, znw. m. *Achterklap*, *kwaadspreken achter iemands rug.* Mnd. *Achterklapp.* || Mer dat si draghen quade viet (*vede*), end daer toe afterclappe callen, die sond en wroecht hem niet mit allen, Keller, *Mnl. Ged.* 18, 420. Dat uwe leven geen gherufte noch gheneafterclap daer of en ghedoghe, *Pass. W.* 94*a.* e. e. — Enen achterclap doen, *iemand belasteren.* || Ende si lieten dat lesen staen ende begonsten die (*l.* den) moninc afterclap te doen. Ende te hant wort hy weder levende, ende seide: Broederen, . . . waer om woudi mi afterclap doen? *Pass. W.* 236 *a.*

ACHTERCLAPPEN, zw. ww. bedr. Mnd. *achterklappen*, vg. *Ned. Wdb.* 1, 680. Enen —, *iemand belasteren.* || Wanneer dat ghi yemant siet sterven, so en afterclappet hem niet, *Pass. W.* 236 *a.* Zoo ook *Devoet B.* (36) 19*v.*

— Afl. *Achterclapper*, *Devoet B.* (36) 19*v*, 20*v*, e. e.

ACHTERCLOP, znw. m. Uit *Achter* en *Clop.* Eigenlijk *Klop* of *slag van achteren*, in figuurlijke toepassing, *Schade*, *nadeel.* Verg. hd. *hinterschlag* (*Grimm* 4[a], 1515). || Die steltmakers, mids desen dinghe, verloren al haer neringhe; want men behoefder nu niet meere, alsoe alst plach wilen eere bi vrouwe Johannen tiden; sonder scop, elc huedde hem voor den achterclop, *Brab. Y.* VII, 199.

ACHTERCOMEN (*quam*, *quamen*, *gecomen*), onreg. st. ww. onz.

1) *Achteraan komen*, *volgen.* Verg. ACHTER bijw. *a*, 1). || Selc soude mi laten met ghemake, saghe hi u comen achter, hi soude u gripen ende doen lachter, *Limb.* I, 728. Doen quamen si al bloedende achter, *Segh.* 647.

2) *Achteruitraken*, *in 't nauw komen*, *het onderspit delven.* Verg. ACHTER bijw. *a*, 3). || Want doen die grave achterquam, worden tornich ende gram die Maseleren ende die Oesterlinge, Heelu 5647.

ACHTERCROMMEN, zw. ww. bedr. *Achterwaarts buigen*, *naar achteren buigen* of *wenden.* || Die (*bome*) dede men werpen dan daer buten, ende

neder vaste in deerde sluten, dat men niet mochte werpen omme (*den wagen*), noch vorwerd mennen no achtercrommen, Velth. III, 12, 15.

ACHTERCRUDEN (*croet* of *croot*, *croden*, *gecroden*), st. ww. bedr. Van Cruden (zie ald.), bij Kil. „kruyden, *trudere*, *pellere*", ons *kruien*. *Achterwaarts dringen*, *terugdrijven*. || Men ginc die blode achtercruden, *OVl. Ged.* 2, 91, 1402. Maer dats waer, dat was soe groot die perse, daer mense achtercroot, Heelu 5251. Daer men sinen here achtercroet, 5557 (verg. 5535 en Velth. III, 8, 55).

ACHTERLATEN (*liet*, *gelaten*), st. ww. bedr., scheidb. en onscheidb. Mnd. *achterlaten*.

1) Enen —, *Bij zijn dood iemand achter zich laten*, *nalaten*. || Hi achterliet enen sone die Godevaert hiet, *Grimb.* I, 2881. Hi liet achter eenen sone die ooc Karle heet, *Exc. Cron.* 47 *a*, enz.

2) Enen —, *iemand verlaten*, *begeven*, *aan zijn lot overlaten*. || Onzen lieven Heer die sijn dienaers niet achter en laet, *Gesta Rom. c.* 79. Du en hebste niet aftergelaten die ghene die di soeken, *Hs. Ps.* 9*r*. Mijn God, waer om hebstu mi aftergelaten? 24*v*. Achterlatet hise een luttel, so vallen si in becoringen, *Kal.* 7, 166. En laet ons niet after noch en verworpt ons niet, *B. v.* 1357, 158*a*. God sel met u wesen ende en sel u niet afterlaten, 79*b*. Ic en hebbe dat geslacht uwes vaders niet aftergelaten, 110*b*. Ic en sach den gherechtige niet aftergelaten, *Hs. Ps.* 43*r*. Hi en sel niet afterlaten sine heilegen, *ald.* Als mijn craft gebrect, so en laet mi niet after, 76*v*. Zoo ook 77*a*, 100*r*.

3) Enen —, iet —, *Afstand doen van*, *verloochenen*. || Die duvel sal sijn wreetheit tegen u tonen, omdat gi hem aftergelaten hebt, *Gest. R. c.* 110. Hi afterliet Gode, *Hs. Ps.* 118*v*. God die u sciep, die hebgi aftergelaten, *B. v.* 1357, 80*b*. Si lieten after den almachtigen God, 97*c*. Hi liet sijn heydenscap after ende dede hem besnyden, 217*b*. Du lietste after dien God die di wan, *Hs. Ps.* 118*v*. — Ook wederk. || Nyemant en is vryer, dan die hem selven can achterlaten, *Kal.* 7, 168.

4) Iet —, *iets verlaten*, *begeven*. || Hi afterliet dat lant, daer hi in gheboren was, *Ned. Proza* 240. Maldegarius . . met sijnder huysvrouwen Woutruyt achterlieten naemaels die werelt ende volchden Christum na, *Exc. Cron.* 9 *b*, enz.

5) Iet —, *iets achterwege laten*, *weglaten*, *onvermeld laten*. || Al dat haer ye was ghesciet, dies ne liet si achter niet. Wat si wiste in haer herte gront maecte si den abt al cont, *Beatr.* 993. Die helighe boeke laten achter die jaer dat hi leefde in den lachter, ende ne bescrijft maer die helt, *Rijmb.* 12087. Deze Minderbroeders lieten al bloet dat gebot achter, dat verstaet, ende seiden ten keyser goet no quaet, Velth. V, 40, 41 (Verg. 46.) Die cleeder latic achter gheheel, *Rijmb.* 4903. Tghesteente willic niet achterlaten , 4908. Weet wel, ic moet hier achterlaten van der dierheid van den vaten, 11711. En dadic des niet, so mostic onderwilen achterlaten, dat nit goet en ware ghelaten, *Lev. v. J.* 2.

6) Iet —, *iets achterwege laten*, *ongedaan laten*, *nalaten*, *verzuimen*. || Des en salic achterlaten niet, in sal u secgen dat rechte ware, *Lanc.* III, 11094. Omme dat hem sijn vader hiet, Ne wilde hijt achterlaten niet, *Rijmb.* 15991. Nochtans gout hi hem harde sware dat hi liet achter dat hi hiet 17270. Geen priester en zoude achterlaten sine getiden, groot noch clene, *Lsp.* II, 48, 408. Ic sal nochtan achter-laten dore der lieder tale, *Limb.* III, 596. Die dus hunne penitencie laten achter, sullen besitten der hellen lachter, *Lucid.* 3331. Si afterlieten die wet Gods, *B. v.* 1357, 101*d*. Die geboden ende die woerden Gods afterlaten, 117*d*. Si hebben uwen vrede aftergelaten ende uwe outaren gebroken, 169*b*. Ist dat sine kinderen mijn ewe afterlaten, *Hs. Ps.* 95*v*. Ic en liet niet after dine geboden, 134*v*. Die here en sel niet afterlaten die roede der sondaren, 140*v* (*Ps.* 125, 3). Zoo ook 143*v*. Soe datmen by wilen doet dat nutter after waer ghelaten, *Mloep* IV, 1630. Dat hi mesdaet achterlate, *OVl. Ged.* 3, 115, 233. Wiltu ontfanclic wesen godliker openbaringhe, so laet after sinlike oefeninghe, *Stemmen* 175. Deze drie mannen lieten achter Job te antwoerden, *D. B. Job* 32, 1 (Vulg. *omiserunt*). Overdenckende alle dat quaet dat hi gedaen heeft, ende alle dat goet dat hy aftergelaten heeft, *Gesta Rom. c.* 17. Waerby sy eenige schouwe afterlaten wouden, of afterlieten daer ons lants orbaer aen lage, Meylink, *Delfl. Bijl.* 176 (*a* 1361). — Enen crijch —, *dien niet voeren*. || Daer Licinius sinen crijch moeste achterlaten an sinen danc, *Sp.* II[a], 30, 24. — Enen wech —, *dien niet nemen*, *niet gaan*. || Ende dat hi niet en ware so coene, dat hi den wech achterliete, *Amand* I, 1851. — Ook als znw. gebruikt, en schijnbaar onzijdig: *Tekortkomingen*. || Ic heb di mijn ontbliven ende mijn afterlaten bekent gemaect ende mijn ongerechticheit en heb ic niet verborgen, *Hs. Ps.* 35 *v*.

7) Iet —, *iets verzuimen*, *verwaarloozen*, *niet behartigen*, *in den wind slaan*. Verg. ACHTERSETTEN 3). || Want si allene om hare baten gemeene bate achterlaten, *Lsp.* III, 16, 137. Dattie berechters van eenre stat om haers selfs quade genieten gemenen oorbaer achterlieten, 128. Maer die doghet lati achter, *Teest.* 523. Ende om ongherecht ghenieten gherecht vonnesse achterlieten, 878. Ende si souden, sonder letten, haers selfs lijf daer vore setten, eer si trecht achterlieten, *Wrake* III, 498. Doen dese in trouwen ghestoeden, waren si altoes in voerspoede; ende doen si die lieten achter, volghdem altoos scande ende lachter, III, 638. Datte Vlaminghe wouden niet achterlaten haer beghin, sine wouden meerren haer ghewin, Stoke VIII, 270. Roboam liet den raet der ouder princen after, *B. v.* 1357, 162*c*. — De uitdrukking, gemenen oorbaer achterlaten, *het algemeen belang verwaarloozen*, ook *Lsp.* I, 34, 80 en 85; *Doctr.* III, 994.

8. Iet —, *iets nalaten*, *laten varen*, *begeven*. || Keer di van toern ende laet after verwoetheit, *Hs. Ps.* 41*v*. Dat hi den nijt moste afterlaten, Hild. 85, 111. Dattet boosheit achterlaet, ende weder totten vader gaet, ende betert dattet heeft misdaen, 115, 141. Weet wel dat hi achterliete die waerheit, de niet geloefde dies, *Rijmb.* 426. Ende hieromme soudemen begheven die taverne ende achterlaten, *Vad. Mus.* 1, 89, 94.

9) Enen —, *laten achterblijven*, *thuis laten*, *overslaen*. || So vergadert al Baals propheten ende en laet nyement after, *B. v.* 1357, 183*c*.

10) Met een ww. in de onbep. wijs verbonden, achterlaten te sine (te doene enz.), staat *achterlaten* gelijk met *ophouden*, *uitscheiden*. Verg. ACHTERBLIVEN 2, *d*). || Noch 65 jaer, ende Ephraym sal laten achter volc te wesen, *D. B. Jes.* 7, 8 (Vulg. „*desinet* E. esse populus").

11) Iet —, *iets afschaffen*, *buiten gebruik stellen*, *niet meer gebruiken*. || In desen Kaerls tyden so

was sinte Ambrosius missael ghelaten after, ende sinte Gregorius dienst die wort alte hoechlic gemenichfoudicht, *Pass. W.* 77 *d.*

ACHTERLATENESSE(ACHTERLATENISSE),znw. vr. Mnd. *achterlatenisse.*

1) In actieve opvatting. *Verzuim*, *plichtverzuim*, *tekortkoming.* Zie ACHTERLATEN 6 en 7). || Die afterlatenisse mijnre joget . . en wil, Here, niet gedeinken, *Hs. Ps.* 25*r.* Vergif mi alle mine afterlatenisse, 28*v.* (*Hs. Souter*: -nissen). Mine quaetheiden ende mine achterlatenissen (*scelera*) tone mi, G. Groote 72.

2) In passieve opvatting. *Verlatenheid.* Zie ACHTERLATEN 2). || Alle trybulacie, alle bitterheit ende achterlatenisse binae van alle menschen, Gerl. Peters 209.

ACHTERLATERE (ACHTERLATER), znw. m. Zie ACHTERLATEN 2). *Die iemands partij verlaat of begeeft*, *hem ontrouw wordt*, dus *verloochenaar*, *afvallige.* || Wee u, kinder achterlaters! seyt die Here, *D. B. Jes.* 30, 1 (Vulg. „Vae filii *desertores*!"; Stat.-B. „Wee den kinderen die *afvallen*!").

ACHTERLATINGE, znw. st. vr. Mnd. *achterlatinge. Het nalaten*, *begeven*, dus *verlies*, *verkorting.* Zie ACHTERLATEN 8). || Die sal hem bekennen dat hi na den penen van onser indignatien . . ende van achterlatinghen sijnre rechten, eeren, staets ende graets, die welken wi hem alsdan verclaren openbaerlic vercort wesen, gevallen is onverlatelic in der penen van C marken, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 471 (*a.* 1349).

ACHTERLEGGEN (*leget*, *leecht* of *leit*; *leide*; *geleget*, *geleecht* of *geleit*) onreg. zw. ww. bedr.

1) *Naar achteren leggen*, *achterover leggen.* || Jacob seghet, alst wille, dattet achterleghet den enen hoern, ende oerbaert den andren te stride waert, *Nat. Bl.* II, 1701.

2) *Op den achtergrond schuiven*, *verschuiven*, *uitstellen.* Verg. ACHTEREN bedr. 2). || Dat men te bat soude wedersecgen daer sijn cronen, ende achterlecgen, Velth. V, 29, 35.

3) *Op den achtergrond schuiven*, *afschaffen.* || Aldus bi redenen ende bi sticke minderende ende verlichtende dicke was doude wet achtergeleit, *Sp.* I[a], 25, 41.

ACHTERLEVEN, zw. ww. onz. scheidb. (*Iemand*) *overleven*, *nog leven bij iemands dood.* || Waert saecke dat eenich man zijn wijf offstorve ende gheen kinderen achter en leeffden, *Handv. v. Weesp* enz. 49*b.*

ACHTERLIDEN (*leet*, *leden*, *geleden*), st. ww. onz., scheidb. en onscheidb. Zie LIDEN. *Achterwaarts gaan*, en dus

1) *Voorbijgaan*, van den tijd. Achterleden, *tot het verledene behoorende*, *voorbij.* || Dat men vergeten sal al die overvloedicheit die achterleden is, *D. B. Gen.* 41, 30 vg. *Bern. S.* 96*b*: after ende gheleden.

2) *Achteruitgaan*, *wijken*, overdrachtelijk voor *iets toegeven*, fr. *céder.* || (Dat si) partien zeiden, aen beede ziden achter te lidene, *ZVl. Bijdr.* 4, 368. Dat . . henlieden gezeit was achter te lidene, 370 (*a.* 1424).

ACHTERLOPEN (*liep*, *gelopen*), st. ww. bedr., onscheidb. Verg. ACHTERGAEN bedr.). *Loopende achterhalen*, *inhalen.* || Die te voren was so snel, dat hi die ree achterliep, *Alex.* IV, 789. Hi wanet achterlopen saen, maer en mochtem niet gescien, *Sp.* III[a], 47, 90. Ennes negene dinc so snel, hen sout achterlopen wel, *OVl. Ged.* 1, 54, 136. Eens doe was hi op die gracht bi aventuren afterlopen, *Rein.* II, 376. Om dat sine sullen achterlopen, *Alex.* II, 825.

* ACHTERMEED, hoogstwaarschijnlijk verkeerde lezing in het Amst. hs. van den *Rein.* (bij Willems bl. 67). Vg. ACHTER bijw. en De Vries, *Mnl. Wdb.* 29.

ACHTERNA (AFTERNA), bijw. *Achterna*, *later*, *naderhand*, *daarna.* || Mit stienen doot gheworpen ende afterna verbrant, *Devoet B.* (36) 5*b.* So comt daer dan afternae die doorn, dat is die worm der consciencie, 7*a.* Die te voren al sliepen . . ende afternae . . weder opverwrect worden, 8*v.* Een broeder . ., die afterna een groot man wert, 53 *v.*

ACHTERNARAET, *-rade*, znw. m. *Raad die achterna en dus te laat gegeven wordt.* Hetzelfde als ACHTERRAET. || Dat seght Willeken van Schernau: „Achternaraet es eerscrau," *Brab. Y.* VI, 11511. Bij Harrebomée 1, 6: *Achternaraad is aarsgekrauw.*

ACHTERNOENE, znw. vr.; ACHTERNOEN, znw. m. Uit *Achter* en *Noen. Achtermiddag*, *namiddag.* || Dat menne doe bringhen voor scepenen metten heere up dat scepenen zitten svoornoens in de camere, jof sachternoens, *Cout. v. Brugge* 1, 442. De voirscr. pairtsinghe selmen houden int wanthuus alle werckedaghen van inganc Maert, als die clocke 3 slaet afternoen, *L. Keurb.* 76, 33. — In figuurlijke toepassing in de uitdrukking: Geen achternoene hebben, *geen morgen hebben*, *niet op den dag van morgen kunnen rekenen*, *onzeker zijn over de naaste toekomst.* || Peinst dat men di sal delven, want ghi en hebt gheen achternoene, *Vad. Mus.* 1, 328, 26.

ACHTERPENSEN (ACHTERPEINSEN), zw. ww. onz. zie PENSEN, en verg. ACHTERDENKEN. Mnd. *hinderdenken. Overdenken*, *nadenken*, *zich bedenken.* || Mine sonden sijn soe quaet;.... het ware onrecht, peinsese achter, nl. *Maria*, *of zij mij genade schenken zou*, *Theoph.* 884. Vg. de Aant. bl. 145. — Ook als onz. znw. || Waermen mint sonder veynsen, daer sietmen luttic achterpeynsen om arbeit off om cost te lyden, Hild. 86, 136.

ACHTERPORTE (ACHTERPOORTE, ACHTERPOORT), znw. vr. Mnd. *achterport. Achterpoort.* || Vrou Julocke van der afterpoorte was sijn moeder, *Rein.* II, 846. — Schertsende benaming van *het achterste.* Zie ACHTERRINC.

ACHTERQUEERNE, znw. vr. Zie QUERNE. Schertsende benaming van *het achterste*, *het achterkwartier*, eigenlijk *de molen die van achteren maalt.* || Ic heb vreese, by Lucifers achterqueerne, *Mar. v. Nijm.* 30, 708 (verg. 33, 801: Helpt Lucifers *billen*!).

ACHTERRAET, *-rade*, znw. m. *Raad die achterna en dus te laat gegeven wordt.* Hetzelfde als ACHTERNARAET. || Achterraets en gebrac nie man, *Mnl. Spreekw.* 2. — Later door *naraet* vervangen. Bij Cats I, 648: „*Nae-raet* gebrack noyt man."

ACHTERRIDEN (*reet*, *reden*, *gereden*), st. ww. bedr.

1) *Achterna rijden*, scheidb. || Doe reet hi Galline achter, *Segh.* 8637. Die hertoghe reet hem achter ende die sine, om dien lachter te wrekene, 8907.

2) *Rijdende achterhalen*, *inhalen*, onscheidb. Verg. ACHTERGAEN bedr. || Gine sultse in corten tiden niet wel mogen achterriden, *Lanc.* II, 681. Lanceloet en consten niet achterriden, ende hi liet dat jagen staen, II, 18643. So dat hi doutste achterreet, ende namse bi den breidele gereet, ende vragede waer omme si vlo soe, II, 17082. Hi achterretene, II, 7085. Hem volchden die jongelinge, maer en mochten achterriden, *Alex.* VIII, 1223.

ACHTERRINC, *-ringe*, znw. m. Schertsende benaming voor *het achterste*, *de aars*, om den ronden vorm met een ring vergeleken. || Op die heymelicheyt daer vloech een swerte cray uut sijn afterrinck, *Gesta Rom. c.* 125. — In hetzelfde cap. meermalen Achterpoort genoemd.

ACHTERROUWE, znw. vr. *Naberouw*, *te laat berouw*. Vg. ACHTERRAET. || Achterrouwe en es el niet dan eerscrouwe, *Teest.* 1745.

ACHTERS. Zie ACHTERST bijw.

ACHTERSATE, znw. m. Zie SATE. *Nazaat*, maar bepaaldelijk in den zin van *opvolger* gebezigd. || Maer den achtersate te sine heeft Peter Clemente gecoren, *Sp.* II[1], 22, 36. Dat hi Maximine in state sette te sinen achtersate, II[2], 6, 27. Dat Baselijs in sinen state wesen sal sijn achtersate, II[2], 72, 73. Vg. VORSATE.

ACHTERSCOU (ACHTERSCAU), znw. m. *Het achternazien*, *het nakijken*. In de uitdrukking den achterscou hebben, *mogen achternazien*, *nakijken*, zonder iets te kunnen uitrichten. Vg. ACHTERSIEN. || (Hi) vloech wech, en wiste waer. Hem te houden waren si flau; daer hadden si den achterscau, *Maleg.* 253.

ACHTERSCOUWE, znw. vr. *Naschouw*, d. i. *herhaalde schouw*, inzonderheid van dijken of andere openbare werken, om te onderzoeken of de gebreken, bij de eerste schouw aangewezen, naar behooren hersteld zijn. || Nae een yeghelicken scouwe sal een nascouwe sijn, die men die afterschouwe heyt (*in den tekst verkeerdelijk* atterschouwe), Meylink, *Delfl. Bijl.* 131 (*a.* 1273). Dese dijck sel hebben drie schauwen in den jaere, . . ende elcke schauwe sall hebben eene achterschauwe, *Oorkb.* 2, 219*a* (*a.* 1284). Post quamlibet vero perlustrationem sive cir umspectionem una posterior circumspectio que *afterschouwe* dicitur, 2, 142*b* (*a.* 1277) Dese dik sel hebben die scouwen in dien jare . . end elke scouwe sel hebben ene achterscouwe, *Oorkb. v. Geld.* 1038 ter. — In denzelfden zin elders ACHTERSCOUWINGE. || Post quamlibet circumspectionem una posterior circumspectio erit, que *achterscouwinghe* dicitur, *Oorkb.* 2, 108*b* (*a.* 1273).

ACHTERSCOUWEN, zw. ww. bedr. *Achternazien*, *nakijken*, *naoogen*. || Hi dede menigen achterscouwen binnen der stat, si haddens wonder waer dat hi voer, *Ferg.* 3976.

ACHTERSCUVEN (*scoof*, *scoven*, *gescoven*), st. ww. bedr. *Achteruitschuiven*, *terugzetten*, *versmaden*, || Al sijn tijt sel hi leven in onwaerde, ende altoes achter sijn ghescoven, Hild. 56, 272, hetz. als *verscoven* (z. ald.)

ACHTERSETTEN, zw. ww. bedr.

1) Enen —, *iemand op den achtergrond stellen*, *achteruitzetten*. || Doet mi ere, ic doe u lachter; treet mi vore, ic sette u achter, *Belg. Mus.* 6, 186, 61 (verg. 202, 508).

2) Enen —, *iemand terugzetten*, *benadeelen*, of *te keer gaan*, *belemmeren*. Zie ACHTER bijw. 3) waar tachter setten in denzelfden zin voorkomt, en verg. ACHTERSTEKEN. || So ware hi ende sijn geslachte . . ewelike achtergeset, *Lorr.* I, 1039. Ende waer yemant, die onsen dijcgrave, heemrade, jof dijcrecht verstoerde, jof belette, jof in eenigen punten . . achtersette, Mieris 3, 315*a* (*a.* 1375).

3) Iet —, *iets op den achtergrond stellen*, *verwaarloozen*, of *te keer gaan*. Verg. ACHTERLATEN 7) en ACHTERSTOTEN 2). || Dat gi, om uwen oorbaer allene, achterset dat gemene oorbare van der stede, *Lsp.* I, 44, 93. Want wi doen haer gebod, ende setten ons Sceppers beheet achter, III, bl. 15, vs. 44. Dat si saghen hare wet tebroken ende achtergeset. *L. o. H.* 1264. Die om ghewin ende om bate, recht met subtilen vonden achterset te meneghen stonden, *Melib.* 1048. Die onpeis gheren, ende vrede achtersetten ende soene, *Grimb.* I, 5442. Der kerstenheit doen si lachter, want si die doget setten achter, *Hor. Belg.* 12, 23. Zoo ook *Rein.* II, 6014; *Doctr.* III, 919; *Wrake* I, 1170; verg. III, 1310.

4) Iet — met den 3den nv. *Achterstellen bij*, lat. *postponere*. || Hoe dat hij sinen . . raet aftergheset heeft den rade of meer den wille eender vrouwen, *Bern. S.* 17*c*.

5) Iet —, *iets te keer gaan* met woorden, *het laken*, *afkeuren*. || Hoe modi dus calengieren die wandelinghe ende achtersetten, *Belg Mus.* 7, 318, 14.

6) Iet —, *iets op den achtergrond schuiven*, *er niet van spreken*. Verg. ACHTERLATEN 5). || Maer achter hebben wi lange gheset, ende verswegen in allen sinne van vrou Marien, *Brab. Y.* VI, 11104.

ACHTERSIEN (*sach*, *sagen*, *gesien*), st. ww. onz. Zie ACHTER bijw. *a*, 4). *Achteruitzien*, *omzien*, *omkijken*. || Alsi wechvoeren, sach hi achter, *Parth.* 2373. Doe Saul uten hole ginc, volgdem David ende riep . .: „Coninc, wel lieve here!" ende Saul die sach achter weder, *Rijmb.* 9522. Dat wi van nuwes beginnen sonder achtersien, Ruusbr. 1, 177; verg. 21. — In de uitdrukkingen: — Daer en was geen achtersien, *er was geen tijd van omkijken*, t. w. bij eene overhaaste vlucht. || Si vloen sere, si sagen wel dat die knape hadde leelic spel: daer en was geen achtersien, *Ferg.* 569. Doen brakense op ende gingen vlien, bisscop, grave; geen achtersien en was daer noch wederkeren, Velth. II, 54, 75. Doen deen den andren heeft versien, daer ne was geen achtersien, si reden te gader met haren orssen, IV, 59, 39. — Dachtersien hebben, *mogen achternazien*, *iem. slechts kunnen nakijken*. Verg. ACHTERSCOU. || Mettien ginc in den boet die smale, entie knechten vingen ten riemen. Na den man en beide niemen; hi hadde dachtersien van dier jonfrouwen, *Limb.* I, 792. — Geen achtersien es an enen, *geen omzien is bij hem*, *hij gaat zonder aanzien des persoons te werk*, *is een eerlijk man*. || Ane hem (d. i. *hen*) en was geen achtersien, Velth. II, 6, 18.

ACHTERSKINT (AFTERSKINT), *-kinder*, znw. onz. Eigenlijk *Achterstkint*, uit *Kint* en het bijw. *achterst*, in den verminkten vorm *achters* (zie ACHTERST bijw). Eig. een kind, dat, uit het standpunt van den stamvader gezien, *achterst*, d. i. het verst af staat, dus een *kleinkind*, doch meest in den zin van *achterneef* of *achternicht*. Vg. ACHSUSTERKINT, ons *naneef*, en *Ned. Wdb.* op ACHTERSKIND. In hd. dialect *afterkind* (Scheller 1, 46). || Als daer een dootslach geschiet in der stede ende men den dooden leggen wil ende vierdelen na den rechte van der stede, soo salmen leggen in elcken vierl een vierendeel, alsoo verre als hy daer is, ende niet meer dan een vierendeel, ende sijn daer geen op susterlingen, dan op afterkinderen, sijnder geen afterskinderen, dan twe eerste leden op een vierendeel, ende elcke broeders te gelden in elck vierendeel een afterskint maechgelt ende niet meer, *O. K. v. Enkh.* 19, 91. Dits hoe die quadaders maghen sijn sculdich te ghelden ende te betaelen, nae trecht van der stede, een ygheleijc nae dat hem angheboren is . . Een oude vader, dat is een vierendeel, een afterskynt gelt. Item een vader, dat is een sijd twee vierendeel, dat is twee afterskynderen. Item een rechte broeder, dat is vier vierendeelen, elcke vierendeel een afterskynt ghelt. Item een halve broeder twee vier-

endeel, elcke vierendeel een afterskynt . . Item elcke susterling twee afterskynderen . . Item een recht afterskynt een vierendeel, alsoe als hem aengheboren is, te ghelden ende te nemen, *Westfr. Dingt.* 15; zoo ook 12.

ACHTERKINTSVREDE, znw. m. Uit *Achterkint* en *Vrede*. *Vrede*, *verzoening tusschen kleinkinderen*. || Soo wie vreede name ende gave, ende vocht hy daerover (d. i. *in weerwil daarvan*), die verbuerde lijff ende goet, ende een susterlingvrede op 20 pont, een afterkintsvrede ende daer beneden op tien pont, ter scepenen proeve, *O. K. v. Enkh.* 17, 84.

ACHTERSLAEN, onz. st. ww. bedr. *achternazitten*, *vervolgen*. || Alexander heeft dat versien ende slouch achter (*lezing van* Franck, *Hs.* achte) alstie coene . . met ere scare van lieden te voet, *Alex.* III, 246.

ACHTERSPRAKE (later ACHTERSPRAEC), znw. vr. Mnd. *achtersprake*. Verg. ACHTERTALE. *Achterklap*, *laster*. || Niemare ende achtersprake, die den liede tscande maken, *D. Cat.* 91. Wacht u oec van achterspraken, ende en segt van niemen quaet, *Vad. Mus.* 1, 400, 101. Achtersprake, de vule mesdaet, *Franc.* 4175. Van der quader achtersprake, 4206. Alse hi horde ofte vernam van hem enege achtersprake, *Sp.* I^3, 39, 18. Ende van sinen goeden saken seiden si vele achterspraken, III^6, 37, 66. Quetsten sine in achterspraken, III^3, 4, 48. Scuut altoes achtersprake, *Lsp.* III, 4, 471. Quade achtersprake, Praet 1925, 4466. Liegen, driegen, achtersprake, *D. War.* 7, 376, 7. Hoedt u altoes van achterspraken, Ruusbr. 5, 133. Liegen ende nydich achtersprake, 173. Achterspraec, toern ende nydicheit, *Stemmen* 35. Vloeken, scelden, achtersprake, *Ned. Proza* 173, vg. 268. Node hoorde hi . . achtersprake oft lange clappinge, *Exc. Cron.* 22 *d.* Achtersprake spreken, *Sp.* I^6, 17, 66; zie nog *Franc.* 10079; Ruusbr. 4, 80; Gerl. Peters 227; *Hs. v.* 1348, 17*b*, 246*a*, *enz.*

ACHTERSPRAKERE (-ER), znw. m. Hetzelfde als het meer gewone *achterspreker* (z. ald). *Lasteraar*, *achterklapper*. || Sanghers of speelders die sproken spreken, loghenaars, achtersprakers, enz. *Con. Som.* 138*b*. Want de achtersprake (l. *achtersprakere*) dat pleget, dat hi der zielen bloet ontfaet, die hi metter tongen verslaet, *Franc.* 4182 (Lat. C. 106: *detractor* animarum sanguine pascitur quas gladio linguae necat). Zoo ook *Devoet B.* (36) 19*v*, 20*r*, 21*v*.

ACHTERSPREKEN (*sprac*, *spraken*, *gesproken*), st. ww. onz.; ook met het voorz. *van* of met den 3den nv. des persoons. *Achterklappen*, *kwaadspreken*, *lasteren*. Mnd. *achterspreken*. || Sijns nerghent en ghebrect, daer men achter van hem sprect: al seide yement van hem quaet, een ander dat van monde slaet, *Lsp.* III, 2, 139. Hets sonderlinghe groot lachter onhoudelijc te spreken achter, *Wrake* III, 157. Die sine hande roert alse hi sprect, bewiset nidech, bedriechlijck ende achtersprekende, *Belg. Mus.* 3, 234 (*Hs.* Yp. 47*d*). Waer om en ontsaechdi u dan niet achter te spreken minen knecht Moyses? *D. B. Num.* 12, 8 (Vulg. *detrahere*). Si beloofde dat si nymmermeer sinte Dominicus afterspreken en soude, *Pass. S.* 152 *c.* — Ook met bijvoeging van het znw. *quaet*, *blame* of *lachter*. || Ic segge, dien hi smeect ende lect, dien so sal hi heimelike achter-spreken blame ende lachter, *Rose* 7318. Si spraken mi quaet achter, *Vad. Mus.* 2, 441. Si spraken hem alle sins quaet after, *Pass. W.* 197 *c.* Den goden en sulstu niet achterspreken quaets, *D. B. Exod.* 22, 28.

ACHTERSPREKERE (ACHTERSPREKER), znw. st. m. *Achterklapper*, *kwaadspreker*, *lasteraar*. Mnd. *achterspreker*. || Dat hi niet en weet, weder hi misdoet meer, die achterclap hoert dan diese spreect; want waer geen hoerre (*hoorder*) en is, dair en is geen afterspreker, *Stemmen* 78 (*Geest. L.* 32*r*). Smenschen verouwaerden is een achterspreker . . Mitten achtersprekers en menge di niet, *D. B. Spreuk.* 24, 9; 21 (Vulg. *detractor*). Of een broeder een achterspreker is ahe lesterliken dingen, *D. Orde* 264.

ACHTERSPRINGEN (*spranc*, *sprongen*, *gesprongen*), st. ww. onz. *Achteruitspringen*, *terugspringen*. || Hi waendene bi den aerme nemen doe, ende pensde, haddine alsoe, hine soude niet mogen gestaen, mar die coninc spranc achter saen, *Lanc.* II, 35190.

ACHTERST (ECHTERST), bnw. Van het voorz. en bijw. *Achter*, in de dubbele toepassing op plaats en tijd.

1) Van plaats. Zie ACHTER voorz. *a*, 1) en bijw. *a*, 1). Die achterste, dachterste, *de achterste*. || Die de vorste welt sijn, dat sal dachterste syn, *Lev. v. J. c.* 133. Ganc sitten talre echterste, *c.* 151. Die vore mochte, alsict versta, hine beide des achters (d. i. achtersts) niet, Velth II, 41, 36. — Tachterst, *het achterste*, *de achterzijde*, *Rijmb.* 5135; *Lev. v. J. c.* 151. — Ook in den zin van *uiterst*, *buitenst*, d. i. het meest *achteraf* zijnde. || Worptene in dechterste demsternesse, daer ghescrei es, *Lev. v. J. c.* 170.

2) Van tijd. Zie ACHTER voorz. *b*) en bijw. *b*). *Laatst*. Die achterste, dachterste, *de laatste*. || Dit es die achterste strijt, die sal wesen in conincs Arturs tijt, *Lanc.* IV, 11413. Eer men van den werke sciet, ende men leide den achtersten steen, *Rijmb.* 11414. Ghevallet oec die afterste dach der rekeninghe up den sondach, *Natuurk.* 171. Nu es die tijt soe leden, dat es die achterste dach des vreden, *Limb.* XII, 53. Du draechs dijn achterste paer scoen, als God di volcht met wraken naer, *O Vl. Lied. en Ged.* 447, 196. Upten achtersten dach van Aprel, *Sp.* IV^1, 4, 61. Den achtersten dach van Octobre, *Vad. Mus.* 4, 360. Daer na quam sijn achterste dach, *Rijmb.* 16632. Int achterste jaer van sinen rike, 30523. In den achtersten morgen, *Brand. H*, 1981. In dien achtersten dage, 2043. Dat arechst wort dachterste pine, *Franc.* 5930. Als men den achtersten soude slaen, *Esop.* L, 13. Dachterste coninc (van Athene, Babylon enz.), *Sp.* I^2, 24, 18; 47, 20; I^3, 4, 32; e. e. In der achterster buzinen, *met de laatste bazuin*, *Hs. v.* 1348, 247 *c.* Dechterste paepscap, *Wrake* I, 412. Dat achterste cleet des ellendichs lichamen, III, 2496. Dan soude dechterste dolinghe quader sijn dan dirste, *Lev. v. J. c.* 233. So wat poortre . . gheboden wordt tsinen huus jof tsier achterster woenste, *Cout. v. Brugge* 1, 312. Also voert toter achterster doot van hem beeden vorseit, *Gends Chtb.* 38 (*a.* 1360); *enz.* — Ten achtersten, *ten laatste*, *in de laatste plaats*, *D. B. Deut.* 17, 7. Verg. het volgende art. — In denzelfden zin: Int achterste. || Int achterste seidi openbaer, *Rijmb.* 23414 var. (Int ende, *tekst*).

ACHTERST, bijw.; of, met het voorz. *te*, TACHTERST, TECHTERST, TACHTERSTE, ook min zuiver ACHTERS, TACHTERS en TAFTERT geschreven.

1) *Het laatst*, *in de laatste plaats*. || Dat hi hem gaf enen penninc, die achterst te werke ginc, gelijc dat hi den eersten dede, *Rijmb.* 24553. Die kerstin, die achterst was geleert, 5654. Ende

plach tontfane oec algader tachterst die benedictie van den vader, 2283. Dat dier so maectic techterst dan, *L. o. H.* 4389. Ende tafterst van der ertbevinge, *Natuurk.* 1446.

2) *Het laatst*, *voor het laatst*, *voor de laatste maal.* || Daer waest dat wine achters sagen, *Lanc.* II, 46782. Up den tijt dat hi quam achterst ute Ingheland te Ghend, *Rek. v. Gent* 1, 385. — Vandaar de elliptische uitdrukking: doe hi achterst van hem (haer, hier, daer, enz.) sciet, *toen hij het laatst van hem* (*haar*, *hier*, *daar*) *scheidde*, d. i. *toen hij het laatst* (*hem zag en*) *van hem scheidde.* || Dat hi mire moeder behiet, doe hi achterst van haer sciet, *Lanc.* II, 45689. Evax seide: kindi mi niet? doen ic achterst van hier sciet, wanedi mi hebben gegraven, *Limb.* VI, 2111. Waer sise vercochten ende hoegedanen lieden, ende waer si achterst van haer scieden, *Flor.* 1468. — Zoo ook *Lanc.* II, 43666, 43246, 45614, III, 16199; *Limb.* VI, 2100; enz.

3) *Ten laatste*, *eindelijk.* In deze beteekenis altijd met *te*: tachterst enz. || Tachterst vel Cresseus ter moude, *Maleg.* 716. Hi werde hem als dies hadde noet; nochtan moesti tachterst sterven, *Lanc.* III, 22462. Die riddere weerde hem harde wel, maer tachters werd hem de strijt te fel, III, 23563. Tachterst so sach hi van verren enen herde vasten casteel, *Ferg.* 3482. Doch bedochtic tachterste dat, dat noit en was so scone stat, *Rose* 491. Versiewi ons so verre te voren, dat wi niet ne sijn techterst verloren, *L. o. H.* 91. Tachterste so dorgingen Fransoysen woorde so sine zinne, *Franc.* 1946. — Zoo ook *Ferg.* 732, 2955, 3040; *Flor.* 2206; *Rijmb.* 1295, 25275; *Rose* 1319; *L. o. H.* 4077; techterst, 1830; taftert, *Natuurk.* 654; enz.

4) *Laatst*, *laatstelijk*, *onlangs.* In deze beteekenis altijd achterst, zonder *te.* || Lieve here, nu biddic u, dat gi mi wilt vergeven nu dat ic achterst jegen u mesdede, *Rose* (*C*), 3241. Omme dustane dinc hiet achterst die coninc Sennacherib di nemen dijn leven, *Rijmb.* 15287. Die Jueden wilden di achterst steenen, 25711. — Achterst leden (verleden), *laatstleden.* || Van der renten die viel sente Bamesse achterst leden, *Rek. v. Gent* 1, 269. Te Paesschen achterst verleden, 388.

ACHTERSTAEN (*stoet*, *stoeden* of *stonden*, *gestaen*), st. ww. onz. Mnd. *achterstân.*

1) *Afstaan*, *wijken.* || Doen quamen van binnen een groet deel selfscotters, die senden menech quareel, ende dadense also achterstaen, *Lanc.* III, 15968. Eermen uut conste ghetien, ende sine uutbrenghen moghen, was de valbrucghe upghetoghen. Doe mosten de porters afterstaen, Stoke VI, 678. Daer deedsise weder achterstaen, wast lief of leet, IX, 371. Als sij daer bij quamen, riep de soudaen tot sijn volk, dat sij souden afstaen en hun vechten laten, 't welk sy terstont deden, en Reinout hiet de Kerstenen dat sy mede achterstaen souden, *Heemsk.* 175.

2) *Afstaan*, *teruggaan*, *zich verwijderen.* || Carel hiet Reinout met sijn broeders achterstaen, want hy woude hem met sijn magen beraden, *Heemsk.* 156.

3) Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *iemand belagen*, *van achteren aanvallen*, *verraden.* || Alle daghe stonden mi achter mine viande ende daden lachter, *Boetps.* 102, 33 (Vulg. *Ps.* 102, 8: „Tota die *exprobrabant* mihi"), vg. vs. 36.

4) Van schuld. *Achterstallig zijn*, *verschuldigd zijn.* || Ontfaen van afterstel, dat Gheret overleverde in sire lester rekeninghe van Enghebrechts afterstal ende van sijn selves afterstal van den jare van 42 . ., dat rekent hi algeheel ontfaen alsoe groot als hijt bewijsde afterstaende, *Rek. d. Graf.* 2, 10. Item beval mijn here . . te innen tghelt van den weghe tusken Rijswijc enter Haghe, dairt afterstond, 117. Summa van afterstallighen renten van den jare 40 . ., die minen here den grave noch afterstaen, 279.

ACHTERSTAL, bnw. Of het als bnw. gebezigde znw. *Achterstal*, òf door afkapping van den uitgang -*ich* uit *Achterstallich* ontstaan. Verg. ACHTERSTEL bnw). *Achterstallig.* || Voirt hevet onse Rentemeester van Zeeland hoir ghelevert in achterstalre scoud van den oiste, die nu gheleden es . . elf hondert ende vychtich pond, Mieris 2, 270*a* (*a.* 1321.)

— In de uitdrukking: Achterstal vonnis, *een achterstallig vonnis*, d. i. *een vonnis door de Schepenen in advies gehouden of uitgesteld*, *dat zij dus nog uitwijzen moeten.* || Alsulc achterstal vonnes, als onder u gesteet is . . Dat hy hem sijn achterstal vonnes verdage overdworts nachts, Matth. 157 vg. — Kort te voren heette het een vonnis, „dat die scepenen *in vorste genomen*, d. i. *uitgesteld* hebben."

ACHTERSTAL, znw. onz. In de tegenwoordige beteekenis: *Achterstal*, *achterstallige schuld.* Verg. ACHTERSTELLE. || Van den afterstalle, dat haer Gherijt van Heemskerke overleverde haren Florans, *Rek. d. Graf.* 1, 270. Ontfaen van verdingheden afterstal, 271. Afterstal van den renten, 353. Item so salmen alle kercghelt ende alle afterstal van kercghelt inpanden mitter stede bode, *Leid. Keurb.* 482, 1. Zoo ook *Bel. v. Leid.* 296; *Inform.* 430, 562, *enz.*

ACHTERSTALLING, komt meermalen in Zeeuwsche stukken in plaats van *achterstallich* voor; zoo b. v. *Rek. v. Zeel.* 1, 10, 11, 12, e. e.

ACHTERSTE, znw. onz. Zie ACHTERST bnw.) Komt in den *Delftschen Bijbel* van 1477 in twee elders ongewone opvattingen voor, die alleen aan de onhandigheid van den vertaler zijn toe te schrijven.

1) *Einde.* || Hi en sal onse achterste niet sien, *Jer.* 12, 4. Vulg. *novissima nostra*, Statenb. *ons eynde.* Ende die Here benedide Jobs achterste meer dan sijn beginnen, *Job* 42, 12. Vulg. *novissimis*, Statenb. *laetste.*

2) Het *achter* of *na* iemand komende, zijn *nakroost*, *nageslacht.* || Ende ic sal afcorten dijn achterste, I *Kon.* 21, 21. Vulg. *posteriora tua*, Statenb. *uwe nakomelingen.*

ACHTERSTEDICH (ACHTERSTEDECH), -*dige* of -*dege*, bnw. Van *Achterstat*, uit *Achter* en *Stat*, stand of plaats, evenals *Achterstellich* van *Achterstelle* (zie ald.). *Ten achteren staande*, *achterstallig.* Mnd. *achterstedich.* Een Duitsch gekleurde term, in de Geldersche oorkonden gebruikelijk. || Hir mede secge wi alle afterstedigh gelt van ure medegave quijt, Nijh. 1, 202. Alle afterstedighen pacht . . daer die daghe van betalinghe of gheleden siin, die sal men betalen mit alsulc payment, als dat tot hier thoe betaelt is gheweest, 3, 39. Hoer rinthen, pacht ende scolt dye men hoer sculdich is, of achterstedich weren, 69. Zoo ook 4, 64; 5, 165. Het onderpandt voor zijn achterstedige renth, *Landr. v. Vel.* 31. Voor sijnen buyten-, als oock binnenjaersche achterstedige rente, 36.

ACHTERSTEKEN (*steect* of *stect*, *stac*, *staken*, *gesteken*), st. ww. bedr. Zie STEKEN en ACHTER bijw. *a*, 4).

1) Enen —, *iemand terugstooten*, *terugslaan*, *terugdrijven.* || Doe quamic op hem om dese dinc ende stacken achter, ende gewan met mire vromec-

heit al onse man, *Lanc.* III, 11666. Daer met hi achter heeft ghesteken her Aerde van Hoemen, soe dat hi den hertoge niet en mochte comen bi, *Brab. Y.* VI, 8058.

2) Enen —, *iemand van zich stooten*, *verstooten*, *terugstooten*. || Want alse ghi mi sult gebreken, alle andre sullen mi achtersteken, *Lanc.* II, 11349. Die arme heeft selden gelucke: achter es hi altoes gesteken, *Rose* 439. Alsmen scalcheyt wijsheyt meet, ende die gherechtige achterstect, *Wrake* II, 395. Willic alle mijn ande wreken, soe comen mijn vriende mi verspreken; verdraghe ic wel, men stect mi achter, *D. War.* 1, 135, 24.

3) Enen —, *iemand achteraf houden*, *achterhouden*, *niet overleveren* (aan het gerecht). || Die .. van Dordrecht .. namen selve de voirscreeve valsche munten in horen hande, achtersteeckende den voirscreeven persoon, soo dat men dair off geen justicie doen en mochte, V. d. Wall 564 (*a.* 1444).

4) Enen —, iet —, *iemand* of *iets terugzetten*, *tekeergaan*, *tegenwerken*. || Aldus met hogen spreken worden die wise achterghesteken, *Brab. Y.* VI, 5735. Wilde iemen van sconinx maghen dat wederseggheu, mijn vader soude met sinen selvere ende sinen goude so den ghenen steken achter, dat sijs souden hebben lachter, *Rein.* I, 2274. Dat hi dus wilde achtersteken den besten man, gelovet das, die nie in hondert jaren was, Velth. V, 22, 70. Den genen die in dese sake enegen van hen achterstake, *Lorr.* II, 3510. Die jegen den here altoes hem setten, ende achtersteken ende letten, Stoke VII, 647. Alle die ghene die wederspraken tRoemsche rijc ende achterstaken, *Wrake* I, 554. Ende helpen daer om aftersteken den gemeinen orbaer alle dage, Hild. 5, 190. Int lest soe helptment achtersteken ende beletten daer men can, 231, 172.

5) Enen in of van iet —, *hem doen achterstaen in iets*, of wel, *er hem van versteken* of *berooven*. || Dus scijnt die mensche boven al dat leeft achtergesteken, eest in snelhede, in crachte, in ontsienlijchede, *Sp.* II[a], 75, 32. Eest dat sijt volc te sere verduwen ende achtersteken van den rechte, *Lucid.* 2880.

6) Iet —, *iets van zich stooten*, *verwerpen*, *beneden zich achten*. || Ende cracht ende valscheit achtersteken, ende alle quade dinge breken, *Lsp.* III, 12, 53. Ende alse Antekerst dan siet, dat hem tfolc algader vliet ende sine lere aftersteken, IV, 8, 23 (verg. vs. 21). Swighen es een proper woort, het luut so wel int spreken; van Gode moeten si sijn ghestoert die dat achtersteken, *Belg. Mus.* 6, 196, 323.

ACHTERSTEL, bnw. Zie ACHTERSTAL bnw.) *Achterstallig*. || Ontfaen ende inghenomen van den achterstellen renten in Zuithollant, *Rek. d. Graf.* 1, 120. Ontfaen van den achterstellen renten, *ald.* — Vooral in Zeeuwsche stukken. || Van achterstellen beden, renten, vrien, pachte, scote, *Rek. v. Zeel.* 1, 11, 12, 48, 51, 55; 2, 119 enz.

ACHTERSTELLE, znw. vr., later ACHTERSTEL, als onz. gebruikt. Uit *Achter* en *Stelle*, *stal*, stand of plaats; dus *de achterstand*, *het ten achteren staande*, thans *Achterstal*, *achterstallige schuld*. || Doe gaderden si met goeder staden haer achterstelle, *Rijmb.* 27568. Mids dachterstel vore vercleert, dat hertoghe Willem, des sijt wijs, sal gheven den hertoghe Anthonijs, *Brab. Y.* VII, 2190. Item soe scelden wi quite .. onse stat van Lovene alse van II[c] pont Lovens sjaers .. ende oec van der achterstelle daer af, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 774 (*a.* 1327). Van allen den achterstellen, die men ons dair af sculdich is van tiden voirleden, *Dl.* 2, bl. 712 (*a.* 1404). Ende hi heef oec ghelevert in afterstelle, die noch afterstaen van den renten voerseyt, *Rek. d. Graf.* 1, 75. Alle achterstelle, dat die greve van Hollant sculdich is, Mieris 2, 868*a*. Alle sulke afterstelle, als haer dan gebreecken mach, 4, 944*b*. Dien sal men rekenen te gelde tafterstel opt hoeftgelt, V. d. Wall 305. Elken persoen sijn afterstel oprekenen, *ald.* Achterstelle van renten of van anderen sculden, *ZVl. Bijdr.* 4, 5. Van allen haren achterstellen, die hemlieden de stede sculdech es, *ald.* Zoo ook 6; 8. *Rek. v. Zeel.* 1, 5, 10, 51; 2, 112, e. e. De coninc by den fellen rade ende inghevene, hy wilde hebben de achterstellen van X jaren, *Cron. v. Vlaend.* 1, 171.

— Enen sine achterstelle gelden, *iemand zijn achterstal betalen*, overdrachtelijk *hem iets betaald zetten*, *hem voor iets doen boeten*. || Ende reden bet an, ende wilden ghelden Waleweine sine achterstelle om te wrekene haren gheselle, *Wal.* 4146.

ACHTERSTELLEN, zw. ww. bedr. *Uit den weg ruimen*, *wegnemen*, en dus *weren*, *voorkomen*. || Om alle donkerheden ende dolingen achter te stelne, *ZVl. Bijdr.* 4, 7.

ACHTERSTELLICH (ACHTERSTELLECH), *-lige* of *-lege*, bnw. Zie ACHTERSTELLE. *Achterstallig*. Mnd. *achterstellich*. || Die afterstellige verscenen scult, V. d. Wall 305. In de uitg. *afterstellinge*, vg. ACHTERSTALLING.

ACHTERSTELLICHEIT, znw. vr. Zie ACHTERSTELLICH. *Achterstalligheid*. || Hertoghe Anthonijs heeft ghegheven tgelt van der duwarien voorscreven, dwelc was van achterstellicheit van der hertoghinnen voorseit, *Brab. Y.* VII, 2197.

ACHTERSTOOT, *-stote*, znw. m. Verg. WEDERSTOOT. *Achteruitgang van zaken*, *tegenspoed*. || Om dit ducht hem te min die here van achterstote in genen tijt, oft daer af te hebben eenigen strijt, Velth. V, 4, 14.

ACHTERSTOTEN (*stiet*, *stiet*, *gestoten*), st. ww. bedr. Zie ACHTER bijv. *a*, 4).

1) *Van zich stooten*, *wegstooten*. || Ende Juliaen stieten after ende si worpen neder ter aerden, *Pass. W.* 223 *b*. En hadden si niet mit veel sonden bewonden geweest, so had dese oec om sijn stoutheit geslegen geweest ende achterghestoten, *D. B.* II *Maccab.* 5, 18.

2) *Op den achtergrond stellen*, *verwaarloozen*. Verg. ACHTERSETTEN 1) 4. Dat die berechters van eere stat om haer selfs quade ghenieten ghemeene oorbaer achterstieten, *Lsp.* III, 16, 128 (hs. H).

ACHTERSTWERF, ACHTERSTWERVEN, bijw. *Het laatst*, *voor het laatst*, *voor de laatste maal*. || Ic saghere vele meer, sonder saghe, te Kamaloet in dien daghe dat ic daer achterstwerf tornierde, *Lanc.* II, 28544. Hoe dat Lanceloet siec lach daer hine achterstwerven sach, II, 16412. Doe icken achterstwerven sach, *Wal.* 1812.

ACHTERSUSTERKINT (ACHTERSUSTERSKINT), *-kinder*, znw. onz. Uit *Achter* en *Susterkint*, d. i. kind van een zuster (of broeder), neef of nicht. *Achterneef* of *achternicht*. || Hier of sal hem die bailliu geven zegel ende brieven sijn rechte maechsoen te panden .., dats te verstaen eenre moeyen soen X schelling, eenre oudermoeyen soen X schelling, ende een aftersusterkint V schelling, ende een aftersusterkint in een halven lede nae V schelling, een eerste litt 2½ schelling, V. d. Wall 118 (*a.* 1303). Dat namaels tot ghenen tyden niet meer dan twee personen en sullen te samen in den gherecht sitten off wesen die naerre malcanderen

sijn van maegscappen off van zwagherscappen dan aftersusterkint, 521 (*a.* 1432). Dat die ghene die malcanderen aftersusterkint maech of naerre sijn, tot geenre tijt mit malcanderen te samen heemraden wesen en sullen, 542 (*a.* 1442). Ende want dan nu ter tijt . . vier personen van eenre maescappe ende swagerscappe, die aftersusterkint zijn ende dair en bynnen, tsamen in den gerechte sitten, 593 (*a.* 1455). Dat voertaen . . in den gerechte niet meer en soude sitten noch wesen dan twee personen, die naerre malcanderen souden sijn van maechscappen of swagerscappen van eenre maechtalen dan aftersusterkint, 617 (*a.* 1462). Ten sellen ghene borghermeysters van der stat te gader borghermeysters wesen, de malcanderen aftersusterkynderen sijn of naerre maech, *R. v. Utr.* 19. Weert sake dat yemant enigen man off vrouwe aensprake dat die hem hoerde te rechte, so sal hy den man off vrouwe wynnen mit twee gueden knapen, die hem sijn achtersusterkynder ende niet veerre en sijn, die van der selver side zijn daer hy den van aenspreket, *Overijs. Recht.* I[1], 104; verg. 11. Dat achtersusterkynderen sullen afkieren ende niet vorderen van malcanderns saken, I[1], 171. Dat een ander dat recht voert vorderen mach, die een aftersusterskynt is, *Dingt. v. Delft* 35; verg. 42, 45. Zoo nog *R. v. Utr.* 78, 13; 316, 193; *R. v. Zutf.* 53, 18; 99, 29; *Dingt. v. Amst.* 12; 24; *Handv. v. Weesp* 1*a*; *v. Waterl.* 16*a*, enz.

ACHTERSUSTERKINTMAECH, znw. m. Uit *Achtersusterkint* en *Maech*. *Bloedverwant van een achterneef of achternicht*, in 't alg. *een ver verwant*. || Alsoe Coster Huyghe Melysz. een aftersusterskyntmaech is van Jacob Pieter Costersz., *Dingt. v. Delft* 61.

ACHTERSUSTERKINTVREDE (-VREED), znw. m. Uit *Achtersusterkint* en *Vrede* (zie ald.). *Vrede*, *verzoening ook tusschen de verre verwanten van twee strijdende partijen*. || Ende heeft die ondact namelike selve mitter hant gedaen, over een aftersustersskyntvreed of daerenbinnen, *Dingt. v. Delft* 62.

ACHTERSWEMMEN (*swam*, *swommen*, *geswommen*), st. ww. bedr. *Zwemmende achterhalen*, *inhalen met zwemmen*. Verg. *T. en Ltb.* 4, 116 vlg. || So starc sijn si ende so vermeten, dat si verwinnen enen walvisch wel ende achterswemmen: si sijn so snel, *Alex.* VII, 951.

ACHTERTALE, znw. vr. Verg. ACHTERSPRAKE. *Achterklap*, *laster*. || Ne spreect van niemende gheen achtertale, *Amand* II, 5189. Die achtertalen scuwen ende jugimente sullen daer boven hebben rente, II, 5198. Ic gheve mi sculdich . . in scop, in scherne, in achtersprake, in achtertalen, *Vad. Mus*, 2, 423. En wilt niet malcander mit achtertalen uwen gueden name niet verminren, *Hs.* 75, *f.* 112 *c.* Dat hi hem hier af wachte van den aermen te verstekene ende van achtertale te sprekene, *Sp.* III[7], 17, 26. Nochtan vresic achtertale . .; wilden si hem selven besien die der achtertalen plegen, si souden hem wachten daer jegen, *Theoph.* 33—44 (verg. 19 en 47).

ACHTERTERDEN (*tart*, *torden*, *getorden*), st. ww. onz. Zie TERDEN. *Achterwaarts treden*, *terugtreden*, *wijken*. || Guweloen die also groot up hem weder slouch die slagen, so datsi hem versagen somige daer of begonden. Daer omme wilden si tdiere stonden al daer niet achterterden, *Hughe v. Bord.* I, 2, 39. Wye achterterdt daer blijft sijn heere, die scande verwint hi nermermeere, *Brab. Y.* VII, 3251 var.

ACHTERTIDEN (*tide*, *tijdde*; *getijt*, zw. ww. onz., hetzelfde als ACHTERTIEN. Verg. TIDEN. || Eer si achtertiden ocht erselen souden enen voet, *Brab. Y.* VI, 5844 (in den tekst: *achtertieden*). Als ghi ghewapent sijt om stiden, daer meerder heren sijn dan ghi, en seldi ierst niet achtertiden, *Vad. Mus.* 1, 338, 34.

ACHTERTIEN (*toech* of *tooch*, *togen*, *getogen*), st. ww. onz. en bedr. Zie TIEN en ACHTER bijw. *a*, 4), en verg. ACHTERTRECKEN.

I. · ONZIJDIG.

1) *Achterwaarts trekken*, *zich terugtrekken*, *wijken*. || Hi sloechse neder, bi tween, bi drien: men sach daer menegen achtertien, *Lanc.* III, 16540. Hi sloecher meer dan XL te dale, eer hi ye toech achter, *Sp.* IV[a], 35, 28. Omdat hy den sclach heft ontfaen en was daer gheen langher staen, mer hy toech achter aver ruc, *Troyen f.* 164 *c.* Doe toghen si achter in beiden siden ende lieten hem beiden, die sciere striden souden, allene staen int criit, *Limb.* VI, 1073. Doen ontboet die Hertoge mare den Grave, dat hi achtertoge, Velth. II, 51, 27. Ende als Vilvoirden was verbrant, toghen si achter te hant, *Grimb.* I, 5607. Sy toghen achter hare verde, *Troyen* 6172. Daer soude node iemenne achtertien, *Cass.* 670. Dat hi door noot moeste achtertien, Heelu 6737: verg. 6733). Sine moesten sterven oft achtertien, 7114. Datiie Grave moest achtertien, Velth. II, 50, 52. Int leste moestense achtertien ende der Galose scoten vlien, III, 35, 39. Ende togen achter met droefheden, *Brab. Y.* VI, 8205 Seghelijn die ridder goede is achterghetogen een deel, *Segh.* 6311 var.

2) Met den 2den nv. *Zich terugtrekken van*, *achterblijven*, of wel overdrachtelijk, van eene belofte, *niet gestand doen*, *onvervuld laten*, *nalaten*. Verg. ACHTERGAEN onz. 4) en ACHTERTRECKEN onz. 5). || Hoe verwonnic meer den lachter, ocht ic nu toge des strijts achter, *Troyen* 6284 var. Bidt dat gi wilt te deser steden: dies en willic niet achtertien, *Belg. Mus.* 10, 66, 63.

II. BEDRIJVEND.

1) *Achteruittrekken*, *terugtrekken*. || Mar ist dat ic wille den enen steen achtertyen, die naelde sal ten andren vlyen, *Lsp.* I, 11, 44.

ACHTERTRECKEN, ook ACHTERTREKEN (*trac*, *treken*, *getreken*, of *trocken*, *getrocken*; en *trecte*, *getrect*), st. en zw. ww. onz. en bedr. Zie TRECKEN en ACHTER bijw. *a*, 4), en verg. ACHTERTIEN.

I. ONZIJDIG.

1) *Achterwaarts trekken*, *zich terugtrekken*, *wijken*. || Doen trac hi achter bat, want hem porde die doot, *Roel.* IV, 306. Dus trocken si achter al in een ende dorsten narre comen niet, *Lanc.* III, 17413. Si traken achter metten orsen ende lieten hare here in groter noot, *Wal.* 2450. Dat wi met staden trecken achter binnen onsen barbakanen, *Parth.* 6529. Ende began te hant achtertrecken: Hi keerde weder te sinen here, *Flor.* 3295. Tien broeders daden daer twaren achtertrecken drie scaren, *Troyen f.* 74 *d.* Wie sone sach in den aenschine, scaemde hem te treckene achter, *Rijmb.* 31774. Ic riede u bet te trecken achter dan hier te comen, *Ferg.* 2236. Gi moest u here achter doen trecken, 4271. Die daer zere street . . ende niet achtertrecken en wilde, *Sp.* IV[a], 36, 5. Der

Vlaminge vele hadden ducht ende traken achter optie vlucht, Velth. IV, 35, 1. Die van der steede verwerden hem zoe ridderlyke, dat sy met groeter schaden moesten achtertrecken, *Cron. v. Vlaend.* 1, 106. — Zie nog *Lanc.* II, 28505, 33465, 47035; III, 8970; *Wal.* 5554, 5603; *Ferg.* 1792; *Rijmb.* 19611; Velth. I, 22, 34; 28; 24; IV, 29, 88; *Brab. Y.* II, 3733; *Vl. Rijmkr.* 7427, enz.

2) *Achterwaarts trekken*, *zich terugtrekken*, t. w. om voor iemand plaats te maken of om zich te weer te stellen. || Ende doen Keye dit hadde verstaen, wildi hem ter were setten saen, ende trac achter metter druest, *Lanc.* III, 20083. Die van Brucge trocken achter ende gereiden hem ten stride, Velth. IV, 20, 40. Oft ic trecke achter overwaer, II, 51, 30.

3) *Zich terugtrekken*, *wegsluipen*, *zich schuil of uit den weg houden.* Verg. bedr. 4, *a*). || Doe scaemdi hem ende trac achter, het dochtem herde groet lachter, *Ferg.* 1691. Want hi noyt in enghenen dinghen dore blootheit achter en trac, *Parth.* 6539. Sonder den ghenen, de nachts trac achter. Trouwen, der wasser vele, die niet en quamen totten spele, Stoke, X, 50. Als hi Gods stemme hadde ghehoort, en dorste hi niet comen voort; also noch trecken achter die hemselven kennen in den lachter, *Lsp.* I, 23, 25. Ende spraken hem scande ende lachter haren here ende trocken achter, om dat hi jeghen die Maghet sprac, *O Vl. Ged.* 2, 106, 105.

4) *Zich terugtrekken*, *achteruitkrabbelen.* || Doen si alsoe die dinge sagen gescepen daer, trocken si alle achter daer naer, Velth. V, 9, 36. Ware dat sake, dat . . die ghene dien vonden ofte gehacht hadden, achtertrocken, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 778 (*a.* 1328). Na dire uren so trocken achter vele sire yongren ende en wandelden nemmeer met hem, *Lev. v. J. c.* 110.

5) Met den 2den nv. of het voorz. *van. Zich onttrekken aan iets*, *het er bij laten zitten*, *het nalaten*, of wel, *weigeren het te doen.* Verg. bedr. 4, *b*). || Dit willic gerne doen, ic ne wils niet achtertrecken, *Lett. N. R.* 7[1], 135, 165. Diemeer verghevict u niet das, dat gijs noch sult trecken achter; bedie men souts u spreken lachter, *Parth.* 6108. Maer sulke sijn dies trecken achter dor scame ende dor der werelt lachter, *Rose* bl. 251, 168. Ende trocke hi oic des achter, hi bleve ewelijc in den lachter, *Edew.* 791. Vrouwe heeft dat God gheordineert, soe willics volgen; ende eest oec jeghen sijn ghebod, soe trecke ics achter, wies hem bolghe, *Vad. Mus.* 1, 62, 165. Ende trecti achter oec van desen, ic sal u lachteren in allen hove, Velth. II, 19, 76. — Bepaaldelijk bij eene gedane belofte, *zich terugtrekken*, *ze niet gestand doen*, *niet nakomen.* Verg. ACHTERGAEN onz. 4) en ACHTERTIEN onz. 2). || Ic ne trecs heden achter, sprac mijn vader, bi onsen Here! haester mede, ic bids jou sere: dat ic ghelovede salic houden, *Wal.* 5658. Maer hi es dul die vos betrouwet: dat si beloven si treckens achter, 5898. Gi hebt mi geloeft nu, dat gi doen sout dat ic wilde. Ic ben die u vortan hilde over gerecht logenere, en doedi niet dat ic begere, trocti achter van deser dinc, *Ferg.* 930.

II. BEDRIJVEND.

1) *Achteruittrekken*, *terugtrekken.* || Floris spronghen uten oghen die tranen, ende liep an hare ende tracse achter, *Flor.* 3689. Men trac de lude, bi dreen, bi tween, weder achter seer ghewont, Stoke IX, 318. Dat trect men achter ende steect voort, *Rijmb.* 28771 (*van een stormram*).

2) *Terugtrekken*, *uit iets verwijderen.* || Altemet daer die melc beghint te roomene, soo trect die matten achtere, *Coocb.* I, 26.

3) *Achterwaarts trekken*, *achteruitzetten*, *terugzetten*, *te keer gaan.* Verg. ACHTERSETTEN 3) en ACHTERSTEKEN 7). || Enen verradere, enen bosen dief, die hen vernoy duet ende lachter, ende hare recht trect emmer achter, *Parth.* 1677. Daer si ooc comen ten ghedinghe, trect hi achter hare gherechte, 1693. Tghemene oerbaer trect men achter, *Doctr.* III, 994 var.

4) Als wederk. gebruikt: Hem achtertrecken, in denzelfden zin als het onz.

a) *Zich terugtrekken*, of *wegblijven*, *zich schuil houden.* Zie ONZ. 3). || Merke dat wie hem daer achter trecken zal, *Merl.* 986. Daer was altoes ene ydele stede, want hi (*Judas*) track hem selven achter, 7293. Hi selve die trac hem achter, alse die ontsach sulken lachter, *Sp.* I[7], 90, 49.

b) Met den 2den nv. *Zich onttrekken aan iets*, *weigeren te doen.* Zie ONZ. 5.) || Wie so hem oec dies trake achter, hi bleve altoos in den lachter, *Sp.* I[1], 36, 17.

ACHTERUUTVAREN (AFTERUUTVAREN) st. ww. onz. Eig. *achteruit weggaan* d. i. *met de noorderzon vertrekken*, *ongemerkt heengaan.* || So wanneer die luden . . gewaer worden, dat haer schuldeners also ruymen off affteruutvaren willen, *O. R. v. Dordr.* 120. Zie vooral *Ndl. Wdb.* op ACHTERUITVAREN.

ACHTERVAREN (*voer*, *voeren*, *gevaren*), st. ww. onz. en bedr. Zie VAREN en ACHTER bijw. *a*, 4).

ONZ. — *Achterwaarts trekken*, *teruggaan*, *terugtrekken.* || Doe dede hi sijn here scaren entie Percen achtervaren, *Alex.* V, 911 (lezing van Franck, lat. *retrocedere*; Hs. verkeerdelijk *achterwaren*). Hi dede sijn volc achtervaren, *Ferg.* 4287.

BEDR. — 1) *Achternagaan*, *achternarijden.* || Die up wille sitten sonder sparen dit scaecspel halen ende achtervaren, *Wal.* 71 en 1184.

2) *Achteroprijden*, *van achteren op iemand aanrijden*, met een vijandig oogmerk. || Dese ridder, die ons achtervoer, *Limb.* IV, 1494. Soo sere reet die coninc wert, dat hi den coninc achtervert, VI, 2361.

ACHTERVLIEN (*vlo* of *vloe*, *gevloen*), st. ww. onz. Zie VLIEN en ACHTER bijw. *a*, 4). *Achterwaarts vlieden*, *terugvlieden*, *terugdeinzen.* || Die dor die vreeze van den payen niet enen voet mach achtervlyen, *Fragm. Carl.* 337. Die emmer scoot ende achtervlo, *Flandr.* III, 65. Ende maecte om hem een scaert, so dat si achtervloen, *Sp.* IV[a], 35, 46. Want die heydine an haren danc moesten wiken ende achtervlien, Velth. II, 33, 48. Ic heb scande gedaen dat ic gevloen ben dus achter, III, 14, 24. Trouwe sal u vorwert tien, hope en laet u niet achtervlien, *Limb.* X, 613. Eest dat darcheit vorwert tiet, ende trouwe vorder achtervliet, vroude sal ons merren, *IV Mart.* 118.

ACHTERVOET, znw. m. *Achterpoot.* || Die esel sloech hem mit sinen achtervoeten voor sijn hooft, *Dial. Creat.* 75*a.*

ACHTERVOLGEN, zw. ww. onz. en bedr., scheidb. en onscheidb. gebezigd. Mnd. *achtervolgen.*

I. ONZIJDIG.

1) Veelal met den 3den nv. en als scheidbare samenstelling gebruikt,

a) Enen —, *iemand van achteren volgen, achtervolgen, achterna loopen of rijden.* || Oftet was dore tridders goet dat si heme dus volgeden achter, Soet was om sinen lachter, *Lanc.* II, 43828. Ende eist dattu voren sijts, wi sullen u alle volghen achter, *Maleg.* 596. Alle die heren entie scaren volgheden achter, *Rijmb.* 33555. So langhe volghet si hem achter, *Nat. Bl.* III, 985. — Ook absoluut. || Bynnen desen selven veertien nachten, dat men Helenen nam met crachten, sijn haer broeder ghevolcht achter, *Troyen f.* 47 *a.*

b) Enen —, *iemand vervolgen*, lat. *persequi*, t. w. met eene vijandige bedoeling. || Sy sullent becopen, die ons deden desen lachter; mijn vrient, volghen wy achter, *Troyen f.* 260*b.* Ic mochte sulken spreken lachter bi namen, hi soude mi volghen achter ende slaen mi doot, Stoke X, 111. Ghi wilt hem heden volghen achter, *Segh.* 11048. Desidere.. volgeden si achter, *Sp.* III[a], 83, 27. Ende volgden achter siere scaren, *Rijmb.* 28064.

2) Ere dinc —, *iets nakomen*, eig. *het gezegde opvolgen, door daden doen volgen.* || Biddende dat sy souden willen achtervolgen haren scrivene, *Cron. v. Vlaend.* 2, 150.

3) In het tegenw. deelw. *achtervolgende*, als bnw. gebezigd. *Onafgebroken doorloopend.* || Die derde.. linie.. es somtijt oneffene ende niet achtervolgende, *Belg. Mus.* 10, 267. Es oec dat sake dat dese linie gaet van daer si beghint tot den wortel van der hant achtervolgende, 269. Alsi cort es ende niet achtervolghende, dit bediedt wandelheit, 272.

II. Bedrijvend.

1) Iet —, *iets volgen, opvolgen, nakomen* of *navolgen* (een gebod, voorschrift, verbintenis, verplichting, voorbeeld enz.), lat. *sequi.* || Hier omme soude elc kerstin poghen, hoe hise soude achtervolghen moghen (nl. *de evangeliën*), *Amand* I, 280. Dit achtervolgende eenpaerlijc heeft van Vlaendren greve Lodewijc oec selve sijn brieve hier af gegeven, *Brab. Y.* VI, 3783. Want thof van Brabant oyt heeft ghescreven de jare ons Heeren claerlike, soe achtervolght dese cronike die selve maniere, dat si u cont, VI, 9200. Maer om te achtervolghen, dat verstaet, tbestant voorseit ende den tractaet, VII, 3147. Eene prijselicke ghewoente, die men te rechte achtervolghen sal, *Belg. Mus.* 6, 165. Achtervolgende ende obedierende uwer genaden scryven ende bevelen, *Gedenkst.* 1, 268. Wie dese voirss. statuten nyet holden noch achtervolgen en wolde, *Overijs. Recht.* I[1], 101. Omme dat hy achtervolgt den dienst van den monde van den Prince, Matth. *Anal.* I, 265. Dat wy commissarissen waeren, die achtervolgen mosten tinhouden van onser commissie, *Inform.* 496. Betrouwende dat tguendt, dat wy om beters wille gedaen hadden, geachtervolcht zoude werden, *ald.* Dat (ieder).. de selve ordonnancie onderhoudt, achtervolcht ende volkomt, 623. Die welcke haer riedt dat *enz.*.. Twelck si achtervolgede, *Exc. Cron.* 18*b.* Dat leven Christi tachtervolghene in den geeste, *Hs. v.* 1348, 270*a* (vg. aldaar: sonder *navolghen* van ere doot).

2) Iet —, *iets aanhouden, voortzetten, het volhouden.* || Hoe wel datten voorseiden staet mijn vrouwe aenveerde sonder verlaet, ende sceen daer met te vreden sijn, ende achtervolghede eenen termijn, *Brab. Y.* VII, 6258. Dat zij de voorsz. coopmanschepen nyet en hebben mogen achtervolgen, ende moeten tproffijt, dat zij.. van dien plegen te hebben, derven ende onberen, *Enq.* 43.

3) Enen —, *iemand volgen om hem in het oog te houden*, en, bij uitbreiding, *hem beschermen.* || De selve van Gendt, alsoe wel ten vercryghene ende ten achtervolghene ende onderhoudene van haren poorteren ende poorterssen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 201.

4) Soms heeft het ww. in navolging van lat. *assequi, consequi* de bet. van *verwerven, verkrijgen.* || Nu hebdi ontfaermechede achtervolghet, *Hs. v.* 1348, 203*b.* Omdat si ontfaermechede moeten achtervolghen, *ald.* (vg. *Rom.* 11, 30 vlg.: *misericordiam consequi*).

— Afl. Achtervolginge, in de bet. bedr. 1). || Ter volcominge ende achtervolginge van den voersz. appointemente, V. d. Wall 608 (*a.* 1457).

ACHTERVOLGENDE, voorz. en bijw., eig. het tegw. deelw. van Achtervolgen als bedr. ww. 1). Zie *Ned. Wdb.* bij Achtervolgens.

Voorz. — Met den 3den en 4den nv. *Volgens, overeenkomstig met.* || Dies laet varen telker tijt tghewerke alst niet en es van acoorde, ende achtervolghende den woorde, dat men van den priester hoort, *Amand* II, 2750. Terstont achtervolghende desen worden . . twee burghemeestren ghecoren, *Brab. Y.* VII, 12198. Achtervolghende dit overdrach, VII, 14903. Achtervolghende desen *enz.*, VII, 16316. Achtervolgende dien, *diensvolgens*, *Handv. v. Alkm.* 27*a.* Achtervolghende den voetstappen van den voorsaten ende den inhoudene van desen jeghenwordeghen lettre, *Vad. Mus.* 4, 113 (*a.* 1439). Achtervolgende den voorseiden seggen, *Exc. Cron.* 142 *c.*

Bijw. — *Volgens* (*het vroeger genoemde*), *in overeenstemming* (*daarmede*), *naar evenredigheid* (*daarvan*). || Dien achtervolghende.. soe worden.. veertien persoone.. ghevanghen, *Brab Y.* VII, 12133. Desen achtervolghende al die voorseide hertoghe Jan beval, *enz.*, VII, 13207. De balken groot ziinde twaelf dumen viercante, de stilen ende corbeelen achtervolghende, *ZVl. Bijdr.* 4, 319. De stagen tusschen beeden achtervolghende upwaert gaende alsoo daertoe behoort, 310 (*a.* 1409).

ACHTERVROME (achtervrame), znw. zw. vr. *Nadeel, schade.* || Die gherne zijn vleesch.vet name, anesiet lettele dachtervrame van den wederkeere, daer weelde ghedoomt wert ter scrame, *Wap. Rog.* 749.

ACHTERWAERDE, afterwaerde, znw. vr. *Achterhoede.* Uit *Achter* en *Waerde*, fr. *garde*, hetzelfde als *hoede.* Zie Waerde en verg. Hinderwaerde. || Wie hebben soe vele goeder liede nu in dachterwaerde, datse al sconfieren datter comen sal, *Lanc.* II, 33324. Men haddere gnoech gevaen, ne hadde gedaen die achterwaerde, diese soccoreerde harde, II, 33466. Dachterwaerde die selen echt bewaren van Vlaenderen Robbrecht ende Robbrecht die Norman, *Brab. Y.* III, 1169 (var. A. *achterwere*, B. *achterhoede*). Seghelijn hielt die afterwaerde stoutelike terre vaert, *Segh.* 4538. Ferrant . . met Renault . . quamen met eender meenichten van schepen gheseylt in de achterwaerde van den coninc Philips, soe dat sy ghecreghen veele schepe, *Cron. v. Vlaend.* 1, 126.

ACHTERWAERNEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als Achterwaren: zie ald. *Bewaren, beschermen, het toezicht houden* over iets. || Dat ic hebbe gheven der kerken . . orlof te makene twee viereberghen, ten ouden Brielle, ende die viereberghen te achterwaernen alsser toe horet, *Oorkb.* 2, 172 (*a.* 1280).

ACHTERWAERRE, znm. m., samengetr. uit achterwarere, achterwarer. Zie Achterwaren. *Behoeder, beschermer.* || Wies haer behoeft,

neemt grote ware. God heeft van siere moeder di geset tachterwaerre, dat es die wet, *L. o. II.* 298. — In de uitgave verkeerdelijk *tachterwaerne*, dat hier geenen zin geeft. De zin eischt hier kennelijk een znw., blijkens het voorafgaande *van*.

ACHTERWAERT (ACHTERWART, ACHTERWERT, ACHTERWAERTS, ACHTERWERTS), bijw. Mnd. *achterwart*.

a) *Van plaats.*

1) *Aan de achterzijde*, *van achteren*, *achteraf.* || Het had een hoeft, ende achterwaert hadt twee enden, ende elc enen staert, Stoke II, 525. (Hi) stac Waleweine soe metter vard, dat sijn part boech achterward, *Lanc.* II, 39471. Beide clerke ende leeken can hi vore met talen weeken; mer hi bidt (*d. i.* bijt) altoes achterwert, *Rincl.* 1329. Zo wie eenighen scheerdisch stelde achterwaert, up zolders of up cameren of yeuwers el dan ter stratewaert, *ZVl. Bijdr.* 6, 163 (*a.* 1441).

2) *Naar achteren*, *achterwaarts*, *achteruit*, *terug.* || Tuet, daer hine mede woude vanghen, ende achterwaert wincken metter hant, *D. War.* 7, 384, 38. Sine hant sloech hi achterwaert, *Sp.* II[e], 18, 12. Ende van dien sondaghe afterwaert die daghe telle dan ter vaert, *Natuurk.* 123. Waerom hi sijn haer achterwaert bant, *Schaaksp.* 33*d*, enz.

— Achterwaert over, *achterover.* || Ter stont dede hi hem achterwaert over opt paert vallen, *Exc. Cron.* 78*c*.

— Van achterwaert, *met de achterzijde*, *met afgewend hoofd en lichaam*, *achteruit loopende.* || Ende deet sinen broedren verstaen, die van achterwaert quamen gheghaen,.. ende dectene weder daer hi lach, *Rijmb.* 1307. — Inzonderheid in de volgende uitdrukkingen:

— Achterwaert gaen, *naar achteren gaan*, en in figuurlijke toepassing, *achteruitgaan*; met den 3den nv. des persoons, *tegenloopen*, *tegenvallen.* || Het viel, dat Perna was ghegaan afterwaert om hoir hoeft te dwaen, *Mloep* I, 841. Dan maecti u op die vart mettien, ende waent sien dat gi begart; maer het gaet u achterwart, gine selse sien no spreken mogen, *Rose* 2278. — Achterwaert keren, *terugkeeren.* || Heer keyser, en wilt niet achterwaert keeren, *Exc. Cron.* 82*c*. — Achterwaert tien, *terugtrekken.* || Die coninc.. tooch daer om achterwaert tot Cranenborch, om des anderen dages henen te trecken, *Clerc* 151. — Ook in den vergrootenden trap: achterwaerder tien, *meer* of *verder achterwaarts trekken.* Verg. *Ned. Wdb.* 1, 741. || Haddi, here, geweest van dien, die gerne achterwerder tien, *Cass.* 1199. — Achterwaert trecken (vertrecken), *terugtrekken.* || Ende trecter enech achterwaert, eest nachts, eest daghes, hi roeptse dan, *Nat. Bl.* III, 1906. Als Aygolant dat vernam, so vertrac hi achterwert, *Exc. Cron.* 74*b*. — Met den 2den nv. der zaak. *Zich aan iets onttrekken*, *zich er van terugtrekken.* Verg. ACHTERTRECKEN onz. 5). || Des en treckic niet achterwert, *L. o. H.* 1951. En ben nemmer so ververt, dat ic des trecke achterwert, in dart wel seggen overwaer, dat ic ben God, want het es waer, 2709. — Achterwaert bliven, *achterblijven*, *terugblijven.* || Aldus bliven si achterwaert, *Nat. Bl.* III, 1922. — Achterwaert rumen, *terugwijken*, *naar achteren wijken.* || Als hi dat vernam ruumde hi van node mit sinen perde afterwaerts, *Clerc* 67. — Achterwaert vlien, *naar achteren vluchten*, *terugwijken.* || Die Insce vloen daer achterwart, *Cass.* 1103. — Achterwaert pensen (denken), *terugdenken.* || Want elc moet pensen achterwaert . . om die gheen die argueren, Hild. 226, 14. Hier na . . begonsten si oec afterwaerts te dencken dat si quaet gedaen hadden, *Clerc* 147. — Achterwaert doen, *doen achterstaan* (in den strijd), *terugslaan*, *het onderspit doen delven.* Verg. ACHTERDOEN 2). || Gelijc enen die ontsinnet es geliet hem die stoute Ritsart ende dede verre achterwart Pyrote den ridder coene, *Lorr.* II, 4373. Hi liep den genen sere op saen, . . ende deetse haers ondancs achterward, *Lanc.* IV, 11213. Hi . . dede met crachte die brudere beide ende hare geslachte . . tote binnen der porten achterwart, *Cass.* 1155. — Achterwaert scuven, *naar den achtergrond schuiven*, *terugzetten*, *in minachting brengen.* Verg. ACHTERSETTEN en ACHTERSTEKEN. || Als haer onrecht gaet te boven, ende trecht wart afterwaert ghescoven, *Rein.* II, 4235. — Achterwaert setten, *op den achtergrond stellen*, *terugzetten*, of wel, *vergeten.* || Die boosheit doet, hi wert vermaert, mar doechde setmen achterwaert, Hild. 254, 57. Dat die rouwe . . soe haest vergeten was, want si sette afterwaert des doden (*l.* den doden), ende hilt feesteliken bruloft, *Clerc* 72. — Achterwaert steken, *terugstooten*, *van zich afstooten*, *verwerpen.* Verg. ACHTERSTEKEN 1). || Ermoede en es met niemen wart, men steecse altoes achterwart, *Rose* 7489. Mettien so namen bede mijn hande met crachte ende stakense achterwaert, *Rose* bl. 255, 163. Goet raet, diemen stect achterwaert, *Rincl.* 634. Al hebben si recht, twort ghesteken afterwaert oft gaet te quist, Hild. 135, 102.

b) *Van tijd.* In de uitdrukking: Hier achterwaert, voor het enkele *hier achter* gebezigd, in den zin van *hierna*, *naderhand.* Verg. ACHTER bijw. *b*, 1). || Bedi sal altoos onder dat zwert dijn gheslachte sijn hier achterwert, *Rijmb.* 10305. Die heilighen hier achterwaert, *Sp.* I[7], 53, 71.

ACHTERWAKER (AFTERWAKER), znw. m. Ongeveer hetzelfde als achterwaerre (z. a). *Hij die voor iets moet waken*, *opzichter.* || Die afterwakers zellen elcx in hoeren vyerendeel die lude moigen bekoeren ende die koeren selve hebben, *R. v. Utr.* 1, 340, 9.

ACHTERWAREN (ACHTERWEREN), deelw. *achterwaert* en *geachterwaert*, zw. ww. bedr. Uit *Achter* en *Waren*, in acht nemen, hoeden en verg. *ware*, hoede, zorg. Zie WAREN en WARE. Mnd. *achterwaren.*

1) *Bewaren*, *behoeden*, *beschermen.* || (*Die duven*) te wachtene ende te achterwerne, *Esop.* XXVI, 5. God moeter u hulpen toe, ende moet u hoeden ende achterwaren, *Lanc.* III, 1092. Ende si es henen gevaren: God die moetse achterwaren! *Lorr.* I, 973. God moet ons allen achterwaren, *Livr. d. Mest.* 45. — Evenzoo, in toepassing op de goddelijke hoede, *Limb.* IV, 698, V, 913, 928, 1865, VI, 20, IX, 988, XI, 33. Van een beschermengel gezegd, *Lucid.* 4253. — Een land of volk a. *behoeden*, *beschermen*, *verzorgen*, *beheeren*, als heer of landvoogd. || Wilde die coninc Aelbrecht varen sijn lant besien ende achterwaren, Velth. IV, 69, 3. Dien hi in Gallen hadde gesent te achterwaerne, *Sp.* II[e], 11, 78. Enen grave, hiet Elijn, liet hi van den lande sijn drossate ende montbore al, om dat hijt achterweren sal, *Lorr.* II, 2356. — Zoo ook *Lanc.* III, 18614, *Lorr.* fr. II, 207, *Grimb.* II, 993 var., *Limb.* V, 876, *Negen best.* 159. Evenzoo Die scaren (die liede) a, de krijgsbenden *beheeren*, *besturen*, als legerhoofd, *Limb.*

VII, 922, *Grimb.* I, 3312, 4242, II, 173, 1402. Dat voetvolc achterwaren, *Grimb.* II, 1444.

2) *Bewaren*, *beheeren*, *het toezicht houden* over iets. || Si seiden: hier sijn al de nonnen, sonder ene, die sottelike gebaert, die de cokene achterwaert, *Sp.* III², 40, 86. De meester, die de fonteynen achterwaert, *Belg. Mus.* 7, 106. Qualike is het geachterweert (*van een zwaard*) *Overzee* 101. Dese dinc (*werktuigen* enz.) waren den coninc bevolen, dat hise achterware, *Limb.* XI, 1079. Te achterwaerne . . sine dinghen, *Vl. Rijmkr.* 2456. Dat hy Reynier Goethere . . geset . . heeft te regeren ende te achterwaren . . die herberghe ende staet van vrouwe Johanne, *Brab. Y.* D. II, bl. 736 (*a.* 1406).

3) *Verzorgen*, *verplegen*, *oppassen*, *zorg dragen* voor iemand of iets. || Torec kerde ter tenten waerd, daer hi wel was achterwaerd, want daer waren knapen gnoech die hem daden sijn gevoech, *Lanc.* III, 26325 (*Torec* 3201) Men gaf hem ene voestere doe die tkint wel achterwaren can, 23328 (*Torec* 202) Hebdi wel geachterwaert Gringolette mijn goede paert ende minen helm? *Wal.* 8491. Hoe sy vaert te Cyeroene in Tessalien, die haren sone langhe stont hadde achterwaert, *Troyen f.* 1 *d.* De zieke is wel gheachterwaert, *is goed bezorgd*, *heeft niets te vreezen*, Lanfr. 45*r.* Dan deene maegt soude dander achterwaren, *Yst. Bl.* 1368. Drie lichtende lampten achterwaren, *Sp.* II⁴, 71, 58. Den standaert.. tachterwaerne, *Grimb.* I, 4905. — Een kind a., Stoke IV, 65. Een paard a., *Limb.* X, 126, *Renout* 27, 329. Het lichaam (*lijf*) a., *Lutg.* II, 1004. *Vad. Mus.* 1, 339, 67. Eenen krankzinnige a. *Limb.* VI, 277; *enz.* — Ook bepaaldelijk van het *behandelen* van *zieken* en *ziekten.* || Arsaters quamen so si eerst mochten, diese souden achterwaren, *Wal.* 7502. Haer sustre gingen enen meester huren, die haer scene soude achterwaren, *Christ.* 558. Daer na cauterizeert ende achterwaert hem met gueder spisen, Lanfr. 80 *v.* (Die wonde) te achterwaerne van tiden te tiden met zalven, met coolbladen, met wondendranke, so dat si luken, *Hs.* Yp. 142*c.* Dat lieden hebben geweist tongemake, dat (*omdat*) si so lange geachterwert (Hs. geachtwert) siin met sachten dingen, 144*c.* Eist (*been*) uten lede, men trect weder in ende achterwaerne toter tijt, dat hi genesen es, 145*c.* (Den voet) tachterwaerne van vijf dagen tot vijf dagen, 146*c.* Wonden a., *Christ.* 577. Enen gewonde a., *Lanc.* III, 15787, *Grimb.* I, 5144. — Ook als wederk. gebruikt, Hem achterwaren, *voor zich zelven zorgen.* || Nochtant wert wel beter, dat de mensche hem achterwaerde mit ghenadeliken arbeit ende mit ghetemperde ate ende drancke, Lanfr. 72*r.* = Het Vlaamsch kent nog heden *achterwaren*, eene kraamvrouw verzorgen, *achterwaarster*, *achterwarege*, *achterwarigge* en *achterwaarsterigge*, als benaming der vrouw die in Holland *kraambewaarster* of *baker* genoemd wordt (De Bo 22).

4) *Waarnemen.* || Minnen ambacht achterwaren, Hadew. I, 36, 31.

ACHTERWARINGE, znw. vr. *Verzorging*, *oppassing*, *behandeling*, vooral van zieken. || Dat men de humoren sal temperen . . mit bloet laten ende mit medicinen ende mit gueder achterwaringe, Lanfr. 36 *r.* Bewachten den zieke van zweringen mit gueder achterwaringe ende mit ruste ende mit payse, 58 *r.* Men sallen achterwaren mit gueder . . achterwaringe, al soudemen die ziekte meren, 80*r.*

ACHTERWECH, -*wege*, znw. m. Uit *Achter* en *Wech*. *Een achteraf gelegen en weinig begane weg.* || Bestu cnape, vrouwe of heere, ganc achtreweghe niet alleene, ghetordene wech ganc ende ghemeene, *Bouc v. Sed.* 749. — Nog in gebruik, vg. *Ned. Wdb.* 1, 743.

ACHTERWELDAET, znw. vr. Uit *Achter* en *Weldaet*. *Eene goede daad*, *een goed werk*, *achterna verricht tot herstel eener vroegere daad.* Verg. ACHTERDAET. || Want achterweldade commen dicwile spade, ende dat men naer dleven doet, dat heeft aermen spoet, *Brand.* 1453.

ACHTERWERE, znw. vr. Uit *Achter* en *Were*, grondbezit, akker. Zie WERE. *Een achteraf gelegen akker of stuk land.* || Die bueren mit horen afterweren van Aemstelreveen an die westzide, Mieris 3, 446 *b.* (*a.* 1386).

ACHTERWESEN, znw. onz. *Het ten achteren zijn of komen* in geldzaken, dus zoowel *Achterstand* als *Nadeel*, *schade*; vg. *Ned. Wdb.* 1, 745. || Scade, verlies ende afterwesen, Mieris 4, 94*a* (*a.* 1408). Dat wy.. die noch hair afterwesen by moigen brengen ende bewysen mit zegelen ende brieven, sullen betalen, V. d. Wall 493 (*a.* 1425). So sel die stede gehouden wesen an den burgemeesteren die sculde ende afterwesen te verhalen, *Leid. Keurb.* 162, 34. Tot groten scadelicken hinder ende achterwesen der voirs. stede, *K. v. Brielle* 160, 39. Dat elc gequetste by des meesters cyrurgijns wijsheden sal mogen weten die groetheit sijnre smarten, ende dair by comen tot voldoeninge sijns achterwesens, Matth. 92. Ende trecken mede dat achterwesen an hem, *d. i. schuiven hem de schade op den hals*, 145. Hertoge Aelbrecht ende Grave Willem . . wonden der stat also te bate comen in horen gebreken ende afterwesen, die sy hadden an den Heer van Arkel, Matth. *Anal.* 3, 318. Die van Utrecht.. vervolchden hoir saken voert van verlies ende afterwesen, 379. Die verclaringe van huere schulden ende afterwesen, *Inform.* 241. Zoo ook *Inform.* 284, 332, 430, 477; *Handv. v. Medembl.* 62*b*, enz.

ACHTERWIKEN (*weec*, *weken*, *geweken*), st. ww. onz. Zie WIKEN en ACHTER bijw. *a*, 4). *Achterwaarts wijken*, *terugwijken.* || Hadden Tytus niet gheholpen daer, die met gheschote in die stede die Joden achterwiken dede, *Rijmb.* 31912. Hi saegt, ende waes omblide, dattie Romeine achterweken, 33037. Ducke des daghes hoerdic spreken, dat die Griecken achterweken, *Troyen f.* 96*c.* Als die Hollanders so vele uutghecoren kempen verloren hadden, weken zy achter tot Eyloo, *Belg. Mus.* 4, 201.

ACHTERWINTER (AFTERWINTER), znw. m. Uit *Achter* en *Winter*. *Het laatste gedeelte van den winter*, *nawinter.* || Hine can hem selven so verhoeden, hine leghet sijn eyer so vroe int jaer, dat hem die achterwinter swaer alle dicke vervrieset te doet, *Nat. Bl.* III, 1398 var. Des Manendaghes na Zinte Pouwels dach inden afterwinter, *R. v. Utr.* 78, 12 en 13, e. e.

ACHTERWISEN (*wisede*, *gewiset*, of *wijsde*, *gewijst*), zw. ww. bedr. *Achterna wijzen*, *nawijzen.* || Metten vinghere si achterwisen den ghenen die hem te vele onderwint, *Vad. Mus.* 1, 328, 20.

ACHTERWORTE, -WORT, znw. o., ook *Nabier* en *Nagoed* genoemd (Kil. 409), vg. Kil. 819: worte oft meddigh bier, ghesoden mout, *mustea cervisia et tepida*, *condimentum polentarium. Kruiderbier*, *bier met kruiderijen vermengd.* Vg. Eng. *wort*, Müller 2², 661 en de daar genoemde schrijvers. || Dat gheen tappere eenich achterwors (d.

i. achterworts) in zijnre huys zal moegen haelen ofte hebben, ten zij dat hi tselve eerst den excysenaer te kennen gegeven sal hebben, *K. en O. v. Delft* 218, 8.

ACHTICH, telw. Oorspronkelijke, in 't mnl. gewone vorm, sedert door *tachtig* verdrongen; hd. *achtzig*, eng. *eighty*. || Ene quene van achtich jaren, *Franc.* 10258. Des wijfs borsten van achtich jaren, 10286. Hi hadde met hem omtrent achtich perde, *Versl. en Ber.* IV, 61, 192 enz. — Reeds vroeg kwam daarnevens *tachtich* in gebruik, ook *tachentich* en zelfs *tachtentich* geschreven: zie *Hor. Belg.* 9, 88.

ACHTIEN, telw., in den verbogen nv. *achtienen*, doch niet uitsluitend van personen gezegd. || Int jaer van achtienen, *in* 1318, *Rek. v. Zeel.* 1, 197 passim.

ACHTIENSTE. Zie TIENSTE.

ACHTINGE, znw. vr. Zie ACHTEN. Mnd. *achtinge*.

1) *Overleg*, *beraad*, vooral in de uitdrukkingen: Ene (sine) achtinge nemen, en Ene achtinge begeren, bidden, rechtstermen, *beraad nemen*, en *van den rechter verlof vragen om zich* (*met partij*, *voorspraak of magen*) *vooraf te beraden*, *alvorens de zaak verderen voortgang hebbe*. Zie ACHTE 3 en 4) en ACHTEN onz. 2). || Voerd aldaer een rechter enen man vraghet een ordeel, so mach hi sine achtinghe wel nemen tote dien rechter, ende al gaet hi uyt achten, dat hi wel incomen mach ende dat oerdeel ontsegghen, dat hies niet sculdich en es te deylen, *Oorkb.* 2, 376*a* (*a.* 1292); 507*b* (*a.* 1299); Mieris 2, 91*a* (*a.* 1310). Doe dat vervolcht was, doe nam P. v. B. een achtinge, ende nam J. B... tot enen voirsprake . . ., ende doe dair vervolcht was, doe nam P. mit synen voirsprake een achtinge, ende geerde te weten, off die weet gedaen was, als recht was, Mieris 4, 579*a*, 580*a* (*a.* 1421). „(Hier) staet Jan Lam, ende ic in synen woerden, ende seyt, dat hy des onsculdich is, ende gheert sijn achtinghe; gheeft ghy hem?" Soe seyt die rechter: „Ja ick." Soe beraet hy hem mit synen talman ende mit synen vrienden, ende als hy hem beraden heeft, soe comt die talman mit dier achtinge in, ende seyt aldus: „Heer rechter, Jan Lam dien gaefdy een achtinghe, ende in sijnre achtinghe een talman; die brenct hy, ende hy volbietse, ist u lief, ende ic segghe sijn achte woerden, *Dingt. v. Delft* 28; verg. 51, 58. Al vertoecht mit vonnisse, mit daghinghe, mit achting of mit berade, 38. Ic ghebiede, datter nyemant achtinghe uyt en draghe, hi en draghe se uyt als recht is, *Dingt. v. Amst.* 7. Ick ghebied dat er nyemant enich achting uyt en neem, buyten mynen oerlof, hy en brenghen weder in, alst recht is, *Westfr. Dingt.* 8. Soo sal hy een achtinge begeeren, Oudenh. *Z. Holl.* 476. Heer Schout, ick bid u om een achtinge ende een man die mijn woord houdt, 483; 518. Heer Schout, hebt gy mijnen meester een achtinge gegeven ende eenen man die sijn woord houdt? 519. — Bij Matth. 106 en 142 vlg. heet het *raet nemen*; *beraet geven*. Wie raad begeerd heeft, lezen wij daar ook, moet den uitslag van het beraad aan den rechter mededeelen (dien „weder inbrengen") en „dair op sijn recht formeeren", of hij spreekt *ongeachte woirde* (dus hetzelfde als *onberaden* w.) — Achtinge woorde, zie de verklaring bij ACHTE 4). Vandaar, in gewijzigde opvatting:

2) Achtinge hebben jegen iet, *het recht hebben zich tegen iets te verklaren* (als gevolg van gehouden beraad), *er tegen op te komen of in verzet te komen*. Zie ACHTEN onz. 4). || Daer jegens en mach haer man geen achtinge hebben, Mieris 1, 234, *a.* 45; ter vertaling van: „quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere" (ald. 1, 230*b*). Dit heet elders: „alsoe dat hoer man dat niet keren en kan" (Mieris 1, 226*b*), en *Handv. v. Alkm.* 8*b*: „datter die man *geen reden tegen hebben* en magh."

3) *Welberaden inzicht*, *overtuiging*, als beginsel der handelingen. || Dat hi blive gestade in sine achtinge, in sinen rade, *Heim.* 1833.

4) *Bedoeling*, *voornemen*, *plan*. || Met onverkeerden anscine ende met bliden zinne te zine ende in heligher achtingen vort, *Franc.* 3041 („eodem sanctitatis *proposito*"). Hare achtinge was indien, emmer der lieder uplopen ontflien, *Sp.* I[a], 38, 23. — Vooral gewoon in de uitdrukking: Achtinge hebben, *plan hebben*, *van meening* of *voornemens zijn*, hetzelfde als geacht hebben. Zie ACHTEN bedr. 5). || Ic hadde achtinghe openbare te vraghene wie dat hi ware, *Alex.* I, 1375. Dane haddi achtinghe das, te varene saen in Bacteren lant, VI, 816. Hi hadde achtinghe, die poort te slechtene neven derde, VII, 214. Want hi desen achtinghe hadde sekerlike te latene dat Roemsche rike, *Sp.* I[7], 97, 52. Ende hadde achtinghe sekerlike hem te ervene dat keyserrike, I[7], 98, 11. Ooc hadde Daris achtinge mede dat hise daertoe vordren soude, *Rijmb.* 16902. Alse Karle hadde vromelike verwonnen menich conincrike, . . haddi achtinghe dat hi woude tAken rusten in sijnre oude, *Brab. Y.* II, 2268—77. Zoo ook *Franc.* 2089; *Rijmb.* 16802; *Sp.* IV[3], 11, 94; enz.

5) *Meening*, *gedachte*, in de uitdrukking achtinge hebben, *van meening zijn*, *meenen*. || Ooc hadden si achtinghe das, dat si souden vechten seghe, *Alex.* III, 1042.

6) *Inachtneming*, in de uitdr. na achtinge van, *lettende op*, *naar gelang van*. || Ende sall daer en boven na groetheyt des delicts ende achtinge des plaets ende persoens gecondemneert worden in seeckere geltpenen, *Overijs. Recht.* I[1], 213.

ACHTINGE, in Vlaamsche oorkonden, voor HACHTINGE. Zie ald.

ACHTSCAT. Zie de met telwoorden gevormde samenstellingen bij SCAT.

ADAEM, znw. m. Gewijzigde, zelden voorkomende spelling voor *adem*, als *Lanc.* II, 35183; *Amand* I, 684; Mandev. 48*c*: (Si) leggen een broot op sinen mont om sinen adaem te stoppen. Vg. ohd. *âtam*, naast *âtum* (Graff 1, 155). — Adom komt voor *Christ.* 1165, verg. Bormans, bl. 313.

ADAEMSAPPEL, znw. m.; lat. *pomum Adam*: zie Duc. 5, 340. De vrucht van een *boom in Palaestina*, *waarin de beet van Adam gezien werd.* Verg. *Nat. Bl.* VIII, 197 vlgg. || Daer vint men oec Adaemsappel, die hebben een voet (*l.* beet) aen die een zide, Mandev. 12*b*. Bij Maerlant t. a. pl.: Arbor Ade . . es een boem in Orient, die Adaems boom heet bedi, . . om dat si appele draghen vele schone ende van vaerwen ghele, ende elc appel met ere *beten*, so datmen sien mach ende weten, dat God toghet in aertrike Adaems sonden wel dorperlike."

ADAMANT (ADEMANT, later AYAMANT, AYMANT) znw. m.; gr. ἀδάμας, lat. *adamas*(*-antis*). Oorspronkelijk *ijzer* of *staal*, later de naam van den

1) *Diamant* en soortgelijk edelgesteente. Verg. Beu. 1, 7. || Wreder dan enich tirant ende har-

der dan een adamant, *Alex.* VI, 565. Adamante die sijn so starc, en machse breken gheen warc, sonder sbox bloet allene, VII, 1017. Een adamant diere ende goet, IX, 627. Harde ghelijc den adamant, *Nat. Bl.* XII, 193 (var. *ademant*). Dat versche heete bocsbloet scoert den adamant, dat harde steenken dat en gene andere cracht scoren noch verwinnen en mach, Ruusb. 2, 59. — Ook de vorm *diamant* was echter reeds in 't mnl. bekend. || Sulc man desen dyamas heet, *Nat. Bl.* XII, 100 (var. *dyamant*). Sijn bloet es oec van sulker macht, dattet scuert den dyamant, II, 1003. Datmene graveert met dinghe enghene sonder met adamas splintere allene, XII, 706 (var. *adamans*).

2) *Zeilsteen*, *magneet*, ook later in den jongeren vorm *Ayamant*, *aymant*, fr. *aimant.* || Men vint enen andren ademant tote Arabien int lant, ... ende dien hetewi den seilsteen, *Nat. Bl.* XII, 111 var. (in den tekst *dyamant*). Een stien ayamant, dat is der scipluden stien . ., die die naelde nae hem trect, Mandev. 40*b*. Te Ormes sijn alle die scepen sonder yseren naglen, om die stienroetsen wille van den aymant, die daer in der zee veel sijn, 40*d*.

Samenst. adamantsteen. || Hy sal wesen recht als een adamantsteen, dat hy die figuer ende dat beelde Goeds onghequetset houde, *Ned. Proza* 222.

ADEBE. Adebe, vetus, j. pekel. *Salsugo*, *muria.* Kil., Lat. *adeps.*

ADEC. Zie ADIC.

ADELBIE, znw. vr. *Wesp*, *crabro.* De oorsprong van den naam, die in een ander Hs. ADEELBIE luidt, is onzeker. || Crabo (*l.* Crabro) . . . dinct mi wesen die adelbie, *Nat. Bl.* VII, 497.

ADELBROEDER. Adel-broeder, vetus. *Adelphus.* Kil. Zie ADELSONE en verg. *Adelbruoder*, *adelbroder*, en *Adelkint* bij Ben. 1, 271, 818; Lexer 1, 20, 21; Lübben 1, 14; Koseg. 1, 107.

ADELINC, *-inge*, znw. m. Hetzelfde als *Edelinc* (zie ald.). *Adellijk persoon*, *edelman.* || Verdrevene arens jonghe mede dat sijn helpelose adelinghe, *Nat. Bl.* III, 2392.

ADELSONE, znw. m. Mhd. *adelsun*; verg. mnd. *adelkint.* *Wettige en dus edelgeborene zoon* van een edelman. Verg. ADELBROEDER. || Die van ere getrouder moeder sijn adelsone geboren waert, Heelu 6476.

ADEM, ook ADAEM (z. a.), in lateren samengetrokken vorm ook AEM, en met voorgevoegde *n*: NAEM, znw. m.: ohd. *âtum*; mhd. *âtem*; mnd. *adem.*

1. *Adem.* || Met groten ademe blaest hoverde, *Rincl.* 1191. Haer adem roec als galigaen, *Ferg.* 1192. Ende off hi heeft enen hoefschen mont, of hi enen gueden adem heeft, *Mloep* I, 991. — Inzonderheid in toepassing op den *adem* als het vermogen om het lang in den strijd uit te houden, in verschillende zegswijzen. — Den adem goet hebben of hoge dragen, *een langen adem hebben en het bijgevolg lang kunnen uithouden*, *nog niet moe zijn.* || Hi hadde den adem so goet, dat hi vele mochte gedoegen daer bi, *Lanc.* II, 5205. Als hi gedoecht hadde gnoech, ende dander sinen adem hoge droech, begonste Bohort dapperlike op hem lopen, III, 6776. — Den adem weder gecrigen, *weder op adem komen*, *weder op zijn verhaal komen.* || Dat si moesten met crachten bede ophouden ende rusten mede, om weder te gecrigene doe haren adem, *Lanc.* II, 9522. — Den adem nemen, *op adem komen*, *op zijn verhaal komen*, *uitrusten.* || Ende gingen sitten beide alsoe, tot dat si gerest waren doe, ende alsi haren adem hadden genomen, sijn (si) weder te gadere comen, *Lanc* III, 24308. — Den adem behouden, *niet buiten adem komen.* || In Arturs hof, alsict las, waren alse goede ridders alse hi was, also lange alsi behouden mochten haeren adem als si vochten, *Lanc.* II, 5130. — Ook in de uitdr. Sinen adem trecken, eigenlijk, *zijn adem trekken*, *met moeite ademhalen*, en bij uitbreiding *zieltogen.* || Die Kermers quamen over den Grave daer hi lach ende vonden levende, sinen naem treckende ende sprac een weynich, *Clerc* 137.

2) *Wasem*, *damp.* || Dese (*cruden*) salmen sieden in eenen pot wel ghedect, soe dat die adem niet hute mach gaen anders dan van den pot tennin in de cupe, Jan Yp. 92.

ADEMGAT, *-gate*, znw. onz. *Luchtgat.* || Mijn buuc is nu als most sonder ademgat, *D. B. Job* 32, 19. Vulg. „absque *spiraculo*".

ADEMINGE, znw. vr. *Adem.* Van *ademen.* || Ende noch eist ademinghe ende wint dat den mensche uutgaet ten monde, Praet 505.

ADEMTOCHT (ADEMTUCHT, ADOMTOCHT), znw. m. Van *Adem* en *Tocht* (van *tien*). Zie *Ned. Wdb.* op ADEMTOCHT. *Ademhaling*, *adem.* || Langhe hi onder twater gheet; doch moet hi weder in die lucht, danen comt hem sijn ademtucht, *Nat. Bl.* III, 2740. Daer af (*van den wind*) heeft hi uut nese, uut monde den ademtucht tallen stonde, *M. en Vr. Heim.* 89. Binnen dien dat si sus sanc, ende men daer hoerde dat suete geclanc, en ginc noch stimme noch adomtocht ute haren nese, dat iemanne dochte, *Christ.* 1163.

ADER. Zie ADERE.

ADERACHTICH (ADERACHTECH, ADRACHTICH), *-tige* of *-tege*, bnw. *Aderrijk*, *vol van aderen.* || Twijf es aderachtich sonderlinge, ende alle aderachtege dinge sijn gevoeleker dan andre vele, *M. en Vr. Heim.* 1593. Si sijn aderachtich ter stont beneden an der matricen mont, 1601. Dat boven es al adrachtich, ende onder eist al vleesachtich, *Vrouw. Heim.* 588.

ADERE (ADRE, ADER, AER), znw. vr.; verkl. *Aderkijn* (zie ald.). Ohd. *âdara*; mhd *âder*; mnd. *ader.* *Ader* in verschillende opvattingen.

1) Eigenlijk *Ader* in het dierlijk lichaam. || Die borse es wel ter cure gehecht an die gegaden met adren die daer an siin geset, *M. en Vr. Heim.* 604. Here, om u adren, die u scoerden aen den cruce, *Vad. Mus.* 2, 395, 28. Van couden sijn hare aederen versworen, 1, 83, 55. Dat van den wive alle daderen in die matrice vergaderen ende in den vede den man, *Vrouw. Heim.* 973. Aderen ende matricen in de poert, 186 Eene adere es in dat wijf, die (*l.* bi) welke adere des kints lijf sine voedinghe ontfaet, 981. Dat mi die adren scorden binnen, *Boetps.* 31, 55. Het gaen oec twe aderen ghelijc tot eenen aerse, *Sal. e. Marc.* 22. — Ene adere slaen, *aderlaten*, *Lanc.* III, 9360. Zie SLAEN en verg. ADERSLACH. Men zeide ook die adere laten, als *Ferg.* 1851 vlg., maar gewoonlijk: Ter aderen laten, nl. het bloed, in twee opvattingen: *a*) iemand *aderlaten.* || Ic wane gi gelaten sijt ter aderen, *Lanc.* II, 37329. Des hartoghen barbier van Borboen, die mijn here ter aderen liet, *Rek. d. Gr.* 3, 384. Kinderen den welken men mach scerpen achter vier jaren, mer niet laten ter aderen, Lanfr. 75*r*. Nie en heb ic bloet doen laten ter aer, *Dial. Creat.* 70*b*. Zoo ook Matth. *Anal.* 3, 3. — *b*) *gelaten worden*, *eene aderlating ondergaan.* || Als een

mensche gelaten heeft ter aderen, so wert dat hert traechliker beroert, *Barth.* 72 *b.* Een mensche, die ter aderen laet, die is temael zeer dorstich op die tijt, Brugm. 1, 316. — De volle uitdr. vinden wij *Grimb.* II, 2144: Daer liet, al waest te ghere aderen, menich sijn bloet int vergaderen (d. i. al was het door geen aderlating; verg. de op ADERSCRODE aangeh. plaats).

2) Overdrachtelijk. *Gemoed*, *geest*, *zin.* Verg. mhd. *adern* (Die adern unde die sinne heter ummazen zehe, *Passion.* 281, 74). || Siel ende lijf, been ende ader heeft hi al in mi gheset, *Segh.* 5002. O wijf, dine wivelike ader es so vul der reinicheit dat ic di bliven moet ghestade, *O Vl. Lied. en Ged.* 130, 1. Daer an willic zin ende ader leggen, mach ics werden wijs, *Denkm.* 3, 182, 16. — Ene felle adere hebben tot eenen, *een vijandige gezindheid tegen iemand hebben*, *op iemand verstoord zijn.* || Ghi hebt een harde felle ader te mi waert, des ben ic erre, *Segh.* 616. — Ene quade ader werpen in, *ergens een kwaden geest in brengen*, *scheuring veroorzaken*, *twist en tweedracht zaaien*; vg. De Vries, *Mnl. Wdb.* 43. || Nu haddi gerne ene quade adere daer in geworpen ende verwerren, *Sp.* III[a], 30, 4 (Vinc. „scisma intromittere”).

3) Bij uitbreiding. *a*) *Ader* waaruit water opwelt, of wel *opwellende waterstraal.* || Dat alre fonteynen adren gaen uut deser moeder fonteyne, *Nat. Bl.* XI, 60. Bi suurs so springhet in de zee ene adre.. uut den gronde, XI, 182. Ende dede die adren saen onsluten van der erden ende twater uutcomen, *Rijmb.* 1166. — Figuurlijk. || Ende met haren verhoelnen aderen al tien int conduut daer minne haer minne al scinket, Hadew. I, 43, 55. — Ook van een stroom bloed. || Eene crone van scaerpe doorne so was mi in mijn hooft ghewronghen, daer adren van bloede ute spronghen, Praet 4202. — *b*) *Ader* in de aarde. || In der adren van der aerde es menech ding van groter waerde, *Nat. Bl.* XIII, 1. Adren die uut berghen springhen vint men die gout voer hem bringhen, 29. — *c*) *Aderachtige streep.* || Dinc, die, roestich gedaen, met donckeren aderen sijn bevaen, *Natuurk.* 969. Neemt een glas dat es bevaen met adren, dire doregaen, 975. — *d*) Een ader van der zee, *een zeearm*, Mandev. 4*c*.

AANM. In het latere mnl. proza vindt men ook adere, inzonderheid het mv. aderen, in den zin van *aar*, *korenaar*, eene onjuiste vorm, ontstaan door verwarring van mv. *aren* (spicae) en het samengetrokken *âren* (*adren*, venae). Zelfs Kil. geeft Adere, i. are, *spica.* Zie *Ned. Wdb.* op ADER, Aanm. || Die aderen opten velde hangen neder, die vol vruchten sijn. Sommige aderen schinen vol te wesen, *Stemmen* 59. Die seven dunne aderen *D. B. Gen.* 41, 5. Aderen die noch groeyen, *Levit.* 2, 14. Die aderen die daer bliven, 19, 9 (Elders evenwel aren, als *Gen.* 41, 22; *Levit.* 23, 10 enz.).

ADERE (ADRE, ADER), znw. vr. *Adder.* Met weglating der *n* van 't oorsp. *nadere* (zie ald.) || Aderen, padden ende slangen, *Glor.* 1106. Eene cleene adre, *Melib.* 2884 var. (in den tekst: *Een cleyne ader*). Van slangen ende van adren mede, *Sp.* IV[1], 60, 77. Daer quam ene adre tier stonden, ende es Pauwelse om den arm gewonden, *Yst. Bl.* 449. Ghi slacht der adre vul van venine, Praet 3144.

ADERKIJN, *-kine*, znw. onz.; verkl. van *Adere*, *ader* (vena). *Adertje.* || Dat sijn beginsel nemt dit snaet an die hersenen ende nederwaert gaet bi cleinen aderkinen, *M. en Vr. Heim.* 689. Bi aderkine clene, 719. — Vooral in den zin van *Waterstraal*, die uit onderaardsche buizen opspringt, om eene fontein te voeden. || Want uten ardschen paradise comt gesprongen een aderkijn ende sprinct in den borne fijn, *Wal.* 3554. Herde rikelijc was tpaviment, daer ute sprongen die aderkine, *Ferg.* 3054.

ADERSCOERRE, znw. m., samengetr. uit ADERSCORERE: zie SCOREN. *Aderscheurer*, in mystieken zin, van Christus, die door de overvloedige volheid der liefde de aderen doet zwellen en openscheuren. || Ghi sijt een zielwidere ende een aderscoerre ende een hertbrekere, *Stemmen* 27 (*Geest. L.* 16*r*).

ADERSCRODE, znw. vr. *Aderlating.* Van *Scroden*, snijden, en dus eigenlijk *adersnede.* || Sy deden haer bloet menigen laten sonder vliemen al in der noode, ende sonder te geven aderscrode, *Grimb.* II, 600.

ADERSLACH, *-slage*, znw. m. *Aderlating.* Van de uitdrukking *Ene adere slaen.* Zie bij ADERE (*vena*) en SLAEN. || Dat hi ten negensten dage rechts naer sinen aderslage ene duve soude scieten, *Sp.* III[a], 39, 13 (Vinc. „post *flebothomum*”). Dat up ene wile van den dage vreselic sijn die aderslage, *Rijmb.* 4029 (*Hist. Schol.* „*minutio* (*sanguinis*)”).

ADIC (ADEC), znw. m. Ohd. *atuh*; mhd. *atich*; nhd. *attich*; mnd. *adick*; bij Kil.: „Adick, hadick, *ebulus*, *pumila sambucus*, *chamaeacte*;” verg. Dodon. 619. *Wilde vlier*; *sambucus ebulus* L. Over den oorsprong der benaming zie Weig. 1, 85; Grimm. 1, 595. || Ende wiltuse meer hebben draghende, soe nemt dat sop van adicke ende sap van apien was, Jan Yp. 52. Nemt succum alsene, van adicke seem ende aisijn ende tarwen blommen, 177. Ebulus dats adec, *Hs.* Yp. 97*d.* Nemt die bladere van vliedere, van adeke, dese suldi stoten ende sieden in wine ende in borne, *ald.* 33*b.*

ADMAEL (ATMAEL), znw. onz. Hollandsche dialectvorm voor *edmael*, etmaal; mnd. *admâl*; ofri. *etmêl*, *etmâl*; ohd. *itmâl*; bij Kil. (bl. 12 en 134) *atmael*, *etmael*, ook *aetmael* en *eetmael* gespeld om de volksetymologie van *eten.* Het woord is samengesteld uit *Mael*, d. i. tijdruimte, tijd, en de partikel *ad*, *ed*, goth. *id*, ohd. *it*, ags. *ed.* Zie vooral Grimm, *D. Gr.* 2, 757 vlg. en *Tijdschr.* 1, 304. *Id*, *ed*, komt in beteekenis overeen met lat. *re-*, ons *her-* of *weder*, als nog blijkt uit *etgroen* en mnl. *ede-ricken*, herkauwen. *Edmael* is dus eigenlijk *wederkeerende tijd*, in drieledige opvatting.

1) *Etmaal*, *tijd van* 24 *uren*, de tijdruimte tot aan het wederkeeren van denzelfden tijd des dags. || Coemt die tiendennare danne niet, zoo zel die ghene, des dat coren es, den tiende uutzetten bi tween zire ghebure, ende den tiende hoeden een atmael, *Oorkb.* 2, 282*a* (*a.* 1289). Es dat die rechtere van Lopike coemt binnen dien atmale, na dien dat hem die boede hevet gheseghet, 390*b* (*a.* 1293). Een admael . . ende niet langer, Mieris 2, 212*b* (*a.* 1319). Die sal die scout een atmael in den stien legghen, *L. Keurb.* 492, 17. So mach men die were of die hofstede met rechte winnen binnen drien atmalen, *Stadr. v. Zwolle* 121, 204 ter. Zoo ook *K. en O. v. Delft* 91, 7.

2) *De tijdruimte tot aan het wederkeeren van een* (*vasten*) *feestdag*; inzonderheid ter berekening van den huurtijd van personen of zaken en vooral in de oostelijke provinciën in gebruik. Verg. 3). || Daertoe en solde hi dat atmael bynnen Zwolle niet dyenen, *Stadr. v. Zwolle* 150, 265 var. Ende die boeden moeghen dat selve atmael wal over

boeden dienen in onser vriheit, 266. Ende ontvoeren si hem dan tot oeren onwille, so soldense hem gheven also vele als hem gheloeft was, ende daer to en zoelen si dat atmael niet dienen binnen onser vriheit, ende waer yemant diese wonne dat atmael hem te dienen dat si den anderen ghelovet hadden te dienen, . . die verloer teghen die stad een pont, 267. Van dat die knapen ende meghede oer atmael uutdienen zullen, *Kondichb. v. Zutfen* § 68. Meet (*Kondichb.* t. a. p.: myedet) enigh man ofte vrouwe knapen, meghede ofte ammen, die knapen, meghede ofte ammen soelen oer atmael uutdienen, daer sy hom hebben vermyet, *R. v. Zutf.* 31, 112; zoo ook 58, 40.

3) *Feest*, *feestmaal*, oorspronkelijk de regelmatig wederkeerende tijd van een (vasten) feestdag; bij uitbreiding van een feest in 't algemeen. Verg. mnd.: „to allen admal dat is in sunthe Michelis daghe unde Passchen", Lübben 1, 16; en ohd. *itmâl*, solemnia, *itmâli tag*, dies festus (Graff 2, 715, Grimm, *D. Gr.* 2, 758, *R. A.* 827); ags. *edmêlu*, sacra orgia (Benson i. v.). De beteekenis van *feest* ging in 't mnl., door eene onjuiste opvatting van het tweede lid des woords, in die van *feestmaal* over; vg. ons *maal*tijd en mnl. *eten*tijt = *diner*. || Ende heeft den hoefmannen ende sijn heren een groet atmael bereyt, *Gesta Rom.* c. 9.

= Matth. 99 vindt men den vorm *nattmael*, door prothesis der *n* van het lidwoord, „Binnen een *nattmael*, dats te seggen, binnen al so veel tijts, als een mogeliken mit eenre *maeltijt* vasten sal mogen, dat is, tijt van een dach ende nacht, 24 uren." Reeds toen bracht men dus het woord in verband met *maaltijd*, en verklaarde het daaruit; later leidde men zelfs het eerste deel des woords af van *eten*: vandaar de spelling *aetmaal*, *eetmael* (zie Kil. op „Eetmaele, . . *ab* eten, edere, prandere; *quia astrologi incipiunt diem a meridie*, . . *quo tempore vulgo prandetur*).

ADOBEREN, zw. ww. bedr. Mlat. *adobare*; prov. *adobar* (Rayn. 2, 26 vlg.); ofr. *adouber*; ital. *addobbare*. Zie Diez 1, 7. *Uitrusten*, *tooien*, *opsieren*. || Ende also wel gheadobeerde vant men kume upter eerde, *Fragm. bij* Mone, *Uebersicht* nº. 14.

ADOM. Zie ADAEM.

ADRACHTICH. Zie ADERACHTICH.

ADRE. Zie ADERE.

ADVENT, znw. m. Van lat. *adventus* (*Domini*). *De besloten tijd van voorbereiding voor het Kerstfeest*, door de Kerk gewijd aan de gedachtenis van de naderende komst des Heeren. Zie *Ned. Wdb.* op ADVENT. || Ende ooc, alsict ghescreven zach, sette hi te vastene voort den Advent voor Gods gheboort, in ghedinckenes ende eren der twee toecoomste ons heren, *Lsp.* II, 40, 92. In eenen advent, dies willic lyen, doe dochtic in dat herte mijn, dat Jhesus in der maghet Marien IX maent woude besloten zijn, *Denkm.* 3, 121, 1.

ADVERSANT, *-santen*, znw. m. Van lat. *adversans*, tegenw. deelw. van *adversari*. *Tegenstander*. || Sathanas is so veel te seggen als adversant, *Boeck v. d. L. Jhesu*, *f.* 167*a*. So scaemden hem alle sijn adversanten, dat is die tegens hem waren, *f.* 140*b*. — *Adversant* is van jongeren oorsprong. De oudere mnl. vorm was *adversarijs* (*-rise*), van lat. *adversarius*. || Onse grote adversarijs, *Lsp.* II, 36, 1484. Saghe hi sijn adversaris, hi sweech der claghe, *Rein.* II, 4653. — Ook in den vorm *Adversarie*. || Prudentia ontboet al stille die adversarien te samen, *Melib.* 3333.

ADVERSARIJS. Zie bij ADVERSANT.

ADVIJS. Zie AVIJS.

ADVOCAET (AVOCAET, AVECAET), *-cate*, znw. m., lat. *advocatus*. *Advocaat*, *pleitbezorger*, of *zaakwaarnemer*, zoowel fr. *avoué* als *avocat*, afwisselend met Taelman (zie ald.). In de middeleeuwen werd de stand der *advocaten* veelal om hun geldzucht tentoongesteld. || Men moet van den advocaet tswigen copen, of et wert quaet, *Sp.* I[a], 53, 45. Avocate ende fisiciene, dese gaen alle die straten gemene, ende sijn blide ende sere in hogen alsi den penninc winnen moegen, *Rose* 4925. Taelmanne ende avecaten, die om hare borsen baten scalke vonde venden conen, daer si dat recht mede honen, *Doctr.* III, 105. Dat eneghe vrouwe wesen soude advocaet ofte voorsprake, *Mask.* 385; verg. 437. — Des biscops a., *des bisschops pleitbezorger*. De *advocati ecclesiae* stonden de bisschoppen, abten en andere geestelijken ter zijde om de rechten en goederen der Kerk te verdedigen. Zie Du Cange 1, 105; Moll, *Kerkgesch.* 1, 302. || Hi was des biscops van Cameriken advocaet wel negen jaer, *Rein.* II, 4414. — Van Maria, als de pleitbezorgster en voorspraak der zondaren, ook vr., in den vorm *Advocate* (waarvoor ook *talevrouwe* gebruikt wordt), naar lat. *advocata*. || Herhaaldelijk in den *Mask.*, als 461, 698, 709, 733, 779, 826, 1115, 1334. Si is moeder alre gracien ende alre genaden, ende si is onse advocaet ende onse middellersse tusschen ons ende haren Sone, Ruusbr. 4, 24. Ghenadiche, ontfaermiche aducate (*l.* advecate), hope int leven ende in de doot, *OVl. Lied. en Ged.* 27, 30. Dus comt dat Onse Vrouwe blijft de name Advocata, ende men scrijft ende roept: Eya ergo advocata! *Mask.* 1346.

ADVOCASIE, znw. vr.; lat. *advocatia* (Duc. 1, 112). *Advocaatschap*, *pleitbezorgerschap*. || Ic mach vore jammerlike persone, weduwen ende wesen, ende voor die gone die ligghen ghevaen in zwaer prisoen wel ambacht van advocasien doen, *Mask.* 443. Sonder enech wederstaen van Maskaroen of sire partien, doe ic mire moeder tere advocasien, 466.

ADVOCATERIGGE, znw. vr. Westvlaamsche vorm. Van *Advocaet* met den vrouw. uitgang *-igge*. *Pleitbezorgster*, *voorspraak van zondaren*. Van Maria gezegd: zie ADVOCAET. || Nu bid ic der moder ende maget, alder werlt advocaterigge, Jan Yp. 35 (in de uitg. verkeerdelijk: *advocateringe*).

AECHDOCHTE. Zie HAGEDOCHTE.

AEFGUNSTICH, bnw. Uit *aef*, d. i. *ave*, welke bijvorm van *af* o. a. in *averecht* voorkomt (zie ald.). *Afgunstig*. || Niet vrack, noch ghierich noch aefghunstich, *Bern. S.* 45*a*.

AEFRUI (AEFRUY), mnl. ook AVERONE genoemd (z. a.), znw. vr. Van lat. *abrotanum* (*Artemisia abrotanum*), fr. *aurone*; hd. *aberraute*; thans *averuit* of *averoen* geheeten. *Een heester met frisch groen en geurig blad*; *citroenkruid*. || *Van aefruy ende den kase*. Aefruy, als een meester seyt, gemenget mit smout, trect uten leeden doornen of ander hout dat daer in steket, *Dyal. Creat.* 20*a*. Ende seyde totter aefruy . . Die wortel van die aefruy, *ald.* Elders op dezelfde bladz. *averuy* genoemd.

AEFSC. Zie AVESC.

AECSC, *-sce*, bnw., van den naam *Aken*, thans *Akensch*; gevormd als *Leidsch* van *Leiden*. || Die kerke, die naer den Aecscen gewerke gemaect was Onser Vrouwen teeren, *Sp.* IV[1], 44, 15.

AECSE, AECXE. Zie AEX.

AEL. Zie ALE.

AEL, znw. m. *Aal.* Mnd. *âl.* In de *Rek. d. Graf.* worden verschillende soorten genoemd, als dolael, kijfael, roecael. || 45 tonnen paildinx, so dolail ende kijfail, 2, 417; 419. Twee tonnen ghesoutens dolails, *ald.* 6½ tal roecs ails, *ald.* Van ere tonne ghesoutens roecails, 418.

AEL-, bijvorm van *Al* in sommige samenstellingen, overeenstemmende met got. *ala-*; ohd. *ala-*; osaks. *ala-* en *alo-*, waarvan ook nog *alinc*, *alentlike* (zie die woorden). Verg. *Ned.Wdb.* 1, 18, bij AAL-. Nog over in aelmechtich (z. ALMECHTICH); aelwerich (aelwarich) (z. ald.), en de samenstelling Aeleigen, *geheel eigen*, *volkomen eigendom.* || Dat dese mensche seyt dat zijn aeleyghen is ende den andere nyet en bestaet, *Westfr. Dingt.* 4. Des dese man seyt, ende ick voer hem, dat zijn aeleyghen is, ende Lambrecht Pietersz. nyet en bestaet mit enyghen recht, 7.

AELDINGER. Zie AELDINC.

AELDINC, *-dinge*, later AELDINGER (bij Kil. ook HAELINC en HAELDING, met Vlaamsche adsp.), znw. m. *Erfgenaam.* Een ook in de latere Vlaamsche, inzonderheid Westvlaamsche, costumen veelvuldig voorkomend woord (De Bo 3). Volgens De Vries (*Mnl. Wdb.* 46) van „*aeld*, volksuitspraak van het oude *alôd* (*allodium*), d. i. eigene, vrije bezitting, van *al* (totus, integer) en *ôd* (bonum). Zie Grimm, *R. A.* 492 vlg. Het afgeleide *aloding*, *aelding*, was de natuurlijke naam van den gerechtigde tot het (nagelaten) vrije eigendom, tot het achtergebleven erfgoed." || Dat die rechtzweere, diere was bleven, beede van der moeder ende van den vader, die helt heffen zoude van algader den goede, voren ute, ende dan int ander, kint kint gelike, voortan jegen die andre aeldinge heffen sine rechte deelinge, *Belg. Mus.* 8, 270. Ende op geen aeldinge te laten stane, *het op geen erfgenamen te laten aankomen*, *Lucid.* 4872. Zijn vleesch den wormen ende zijn bloet, ende zinen aeldinghers zijn werde goet, ende zine siele viant of vrient, Praet 1019. Of hy thavent of moorghen storve, ende my zijn aeldynghers wilden deerren, ic zoude my metter quyttancie verweerren, *Ned. Kluchtsp.* 92, 85. Die ghoene die aeldinghe waren met hem van der voerseider Elemoeden doet, *Vad. Mus.* 2, 360 (*a.* 1281). Van den voors. personen, die rechte aeldinghers waren van den voors. Jhanne Den Weerd ende Kerstine zinen wive, *Belg. Mus.* 8, 270. Der haeldingers Jan . . Costers land, *van de erven Jan C.*, *ZVl. Bijdr.* 3, 388. Ende ne waerre gheen recht onbejaert hoir, so sal hebben die here dene helt ende die stede dander helt, ende hare ne mach nemmermeer gheen goet versterven up haere haeldinghers, ghelijc jof soe laghe doot up dien vloer, *Cout. v. Brugge* 1, 320. So waer dat een huus te gader es, daer deen of verstervet, ziit man of wijf of ander mensche, daer sinen aeldinghers sculdich of es te verstervene, ende die aeldinghers hevet, 1, 329. Ware ooc dat zake dat hy brieven gave, ende enich goet buten den brieven liete, daer aeldinghers sculdich waren an te deelne, ende ment vinden mochte binnen den jare ende binnen daghe, dat hy brieven ghegheven hadde, ent die aeldinghers kenlijc maken mochten met drie deelmans . . , dat goed ware gheheelleke ende al verbuerd. Ende daer of souden hebben die aeldinghers die rechte helt, 1, 331. So wie die sculdich es in te bringhene van enigher verstervenessen, dat hy den aeldinghers doe ghenoech binnen XL daghen, 1, 333. So waer dat ene doot verstorven es, daer bezittere jof bezittighe blijft, ende die bezittere iof bezittighe versouc doet an deelmans omme te verheffene ende te verdeelne tieghen die aeldinghers, dat deelmans sculdich siin, den aeldinghen dachvaerd te settene ter stede daer die doot verstarf, ende elken aeldinc te daghene te siere dachvaerd te commene, up ziin deel te verliesene tsieghen den bezittere iof tsieghen die besittighe, 1, 334. Ware ooc dat zake datter enich onbeiaerd aeldinc ware ende deelen wilde, ende die vogheden hadde, ende bi consente van sinen vogheden, so moeten dies ghelike die vogheden hebben een ghebod in te gane ghelijc den anderen aeldinghers, 1, 338. Wilden van Lubeke, aelding int goet dat bleven es bachten Janne Colen, 1, 429. Dat de voorseide Tideman Wilde, Symon Wilde ende Metkin Wilde alle aeldinghers waren van Jans Cools dood, als van ziere moeder zide, ende van ghetrouweden bedde, 1, 430. Midts dat de stede aeldinc was van den vierden vierendeele van . . heer Pietren den Nayer, mids dat hy bastaerd was, 1, 534. Bernaerd Bettin als broeder ende aeldinc van den vorseyden Berthelmeeuse Bettin, 1, 537. Zie nog I, 204, 332, 341, 497, 558—71 *passim*; enz. — Ook verbonden met *hoir.* || Ende waert eenich van minen hoyre ofte van minen aeldinghers, so ontghevic hem van nu vort al dat ghoed, dat hem van mi toecommen ende versterven mach, *Vad. Mus.* 4, 359 (*a.* 1372). Al sulc goet . . als den hoirs ende den haeldinghers . . toecomen, verstorven ende gebeurt mach wesen, *ZVl. Bijdr.* 4, 141. Van den hondert ponden groten tornoise, die Martin vorseit . . den vorseiden Grielkin gaf, in manieren, storft zonder hoir, dat zy weder keeren zouden up hem of up zijn wettelijc hoir ende aeldinghers, *Cout. v. Brugge* 1, 431. In den name van den kindren, alse hoyre ende aeldinghers sinde an deen side, *Cout. v. Gent* 529. Dat nemmermeer yemen anders dan sylieden selve hoyrre ofte aeldinghers wesen souden van der vorseiden versterften haers kints kinde, 547. Dat by costumen niemene vurder eet schuldich es te doene . . dan thoyr ende aeldinghers van der versterften vorscreven, 549. Men gaf den twe cnapen . . besegelde letteren van sgraven weghen, dat sy souden gaen te haren lande, ende doen comen de aeldinghers ende gherechte hoir van den vorseiden doeden coeplieden, *Cron. v. Vlaend.* 1, 42. — Nog haalt De Vries een oud testament aan uit Diericx, *Lois des Gantois*, 1, 318, waar *aeldinger* naast *hoir* wordt genoemd. „Negeen van minen *hoyre* ofte van minen *aeldingers*", heet het aldaar, en straks wordt gesproken van „al dat goet dat hem van my *verstorven* ofte *verschenen* mochte wesen." Hieruit, in verband met de plaats uit de *ZVl. Bijdr.* 4, 141, trekt hij het volgende besluit: „Aan het *hoir* derhalve is het goed *verstorven*, aan de *aeldingers* is het *verschenen* of *gebeurd.* Vermoedelijk worden door *hoir* de erfgenamen in de rechte lijn bedoeld, door *aeldingers* de erfgenamen bij uiterste wilsbeschikking." Doch uit het groot aantal plaatsen, inzonderheid uit de *Cout. v. Brugge*, blijkt ten duidelijkste, dat *aeldinc* de wettige erfgenaam in rechte linie is. Worden beide termen nu vereenigd aangetroffen, dan komt ons voor dat zij synoniem zijn. Vg. hetgeen De Bo t. a. pl. zegt: „*Aalding* is het oude Vlaamsche woord en beteekende: Een erfgenaam volgens de zeden en gebruiken onzer heidensche voorouders; het ander (*hoor*), van lateren dag en vreemden oorsprong, was: Een erfgenaam volgens

nieuw ingevoerde rechten en wetten. *Aalding* bleef het volkswoord, *Hoor* was de rechtsterm."

AELEIGEN. Zie bij AEL, 3de art.

AELINGE, AELLINGE, en AELINC, AELLINC. Zie ALINGE, ALINC.

AELMACHTICH (AELMACHTECH), *-tige* of *tege*, bnw. Verbasterde vorm van *Amachtich*, door het niet meer verstaan van het oude voorv. *a-*. — Bij Kil. Aelmachtich, j. amachtich, impotens." *Machteloos*, *afgemat*, *uitgeput van vermoeienis*. || Opdat ge in den wech niet aelmachtich en wort, *Fasc. M. 2d.*

AELMAN. Zie ALEMAN.

AELMATIKE. Zie ALMATIKE.

AELMECHTICH. Zie ALMECHTICH.

AELMISSE (AELMIS, ALMISSE, ELMIS), latere, verzwakte vormen voor Aelmoesene, *Aalmoes*. Mnd. *almese*, *almisse*. Zoo *Doctr.* I, 733, 756, 781, 835 (var.); Hild. 50, 135; 225, 166; 231, 168; *Spreuken* 18, 44; *Clerc.* 45; *L. Keurb.* 202, 250, 489. Zie *Ned. Wdb.* op Aalmis en verg. den in 't eng. nog meer samengetrokken vorm *alms*. — Ook in de samenstellingen:

Aelmisbroot („In der kercken, als men dair *aelmisbroot* deelt", *L. Keurb.* 485, 6); *aelmiscorf* („Vrecheijt totten *aelmiscorf*", *Versl. en Ber.* V, 31, verg. Fruin, *Bijdr. N. R.* 9, 27); *aelmisliede*, *-luyden* („Huttekens, daer *aelmisluyden* inne woneu," *Inform.* 219); *aelmisprovende*, een dagelijksche maaltijd ten behoeve van armen, („Drye *elmispravende* geacht voor drye personen, *Nijh.* 5, 79).

AELMISSE. Zie ALMISSE.

AELMOESENE. (ALEMOESENE, AELMOESSENE, AELMOSENE, AELMOSINE, AELMOESSINE, ALMOESSENE, ALMOSCHENE, AELMOESE, AELMOESSE) znw. vr. Van Lat. *eleemosyna*, Gr. ἐλεημοσύνη, gift uit medelijden. Blijkens de afleiding was *alemoesene* de oudste vorm; doch de meest gewone was *aelmoesene*, welke vorm allengs afgekort werd tot *aelmoesen*, *aelmoese*, eindelijk tot *aelmoes*. Reeds in 't mnl. vindt men „clene *aelmoese*", *Lanc* II, 24397; „van selseure *aelmoesse*", Velth. IV, 42, 18; „in *aelmoesen*", *Christ.* 786. || Bedinge die es harde goed in vastene, als men almoesenen doet, *Rijmb.* 15845. Ende bat hem dat si al haer leven gerne aelmoesenen souden geven, 15963. Gef aelmoesenen met reinen moede, 15443. In aelmoesenen leecht grote ere, 15446. Sine alemoesenen die hi gaf, 16061. Ende alemoesene bidden gaet, *Franc.* 3760. Alemoessene en soude niemen ontfaen, *Rose* 10649 (var. aelmoesene). Van aelmoesene was hi groet, *Theoph.* 65. Ende gaf hare aelmoesene mede, *Sp.* III[a], 4, 22. Alsoe verdrijft tallen stonden die aelmoesene die sonden, *Doctr.* I, 834. Aelmoessene, vasten noch beden, *Lsp.* I, 13, 117. Gi hebt grote almoessene gedaen, *Lanc.* III, 8984. Ende om almoessene daer bat, III, 10742. Wat loone hi heeft die almoesene doet, *Amand* II, 1112. Een armen.. die u enige almoschene bidt, *Lutg.* II, 1475. In aellemoessenen ende in weldaden, Praet 4831. In rechter aelmossen, Mieris 2, 238*a* (*a* 1320). De sijn erve vercoept of in aelmossen gheeft gheesteliken luden, die verboord twintich pond, *R. v. Utr.* 18, 21. Van offerande ende van aelmossen, *Rek. d. Graf.* 3, 88; enz. — Aelmoesene eten, per metonymiam gezegd voor *gebedeld brood eten*. || Als si der ondedeger liede aelmoesene at, *Christ.*, *titel vóór vs.* 781. Si ginc daeghlijcs van doren te doren bidden aelmoesene gemeinelike, ... ende daer met levese, dat drancse, dat atse, 732. — Aelmoesene varen, *uitgaan om te bedelen.* Verg. bedevaert, pelgrimaedse, varen, enz. || Of een broeder biddere sent, of selver vaert aelmoese toe den spetael zonder oerlof, *D. Orde* 264. — Aalmoesene roepen, *om een aalmoes vragen.* eig. „aalmoes!" roepen. || Eenen sot, die aelmoes riep, *Rek. d. Graf.* 3, 95. — In aelmoesene bidden, *om Gods wil uitnoodigen*, *uit barmhartigheid te gast nooden.* || Amant plach in aelmoesenen sonder saghe te biddene met ootmoedicheden XII die aermste van der stede te siere maeltijt, *Amand* II, 1114. — Bewijsde aelmoesene, *eene aan iemand toegewezen gave.* Verg. BEWISEN. || Van den sekeren renten so sal mijn joncvrouwe Berte ghelden Niclaus van Putte rechte sculte ende bewijsde almoessene van dien die ierst vallen, *Oorkb.* 2, 134*a* (*a.* 1276).

AELMOESENIE, znw. vr. Van *Aelmoesene*. *Aalmoezeniershuis.* || Zekere profite ende jaerlijcksche renten, die haere de aelmoesenie van sente Pieters .... schuldich was,, *Gends Chtb.* 190 (*a* 1413). Ter voerseider aelmoessnien bouf, 191.

AELMOESNIERE (ALMOESNIERE), znw. vr., later veelal AELMOESNIER, *-niere*, onz. Van lat. *eleemosynaria*, fr. *aumônière*. *Aalmoestasch*, *geldbuidel*, en bij uitbreiding *tasch*, *buidel* in 't algemeen. || Doe vonden si daer ene almoesniere, *Lanc.* III, 8808. Hi trac uut sinen almoesniere, die God van Minne, een slutel diere, *Rose* (*C*) 1919. Sconegordele ende almoesniere, 2089. — Elders, meer naar den Franschen vorm Almoniere, ook Almenier, Alminier, Almelnier, ja zelfs Halmeniere, halmelnier geschreven. || Si wrochten hem mantelsnoere, ende huven ende aelmoniere, *Parth.* 2856. Messe, gordele ende almoniere cochti haer goet ende diere, *Beatr.* 175. Sint idel es uwe almoniere, *Rose* (*C*) 7364, bij *A* vs. 7454: u almenier. Stac hi in sine halmeniere een paer letteren, *Lanc.* III, 13682. Een gordel men an sine side sach, daer een halmelnier ane hinc, III, 11274. — Aelmoesnier, als onz. gebruikt, vindt men o. a. *Belg. Mus.* 3, bl. 110 vlg. (*Bloeml.* 3, 24 vlg.), als: || Dit aelmoesnier, *vs.* 80. Taelmoesnier, 99, 114, 122. Int aelmoesnier, 118; vg. boven het tweede voorbeeld. — Ten onrechte wordt het elders in hetzelfde stuk manlijk gebezigd. || Een gordel ende enen aelmoesnier, *vs.* 66. — Nog meer verbasterd van het oorspronkelijk Fransche woord is meisniere, dat *Belg. Mus.* 1, 336, 360 voorkomt, en waarmede wel niets anders bedoeld kan zijn dan de *almeniere*. Eene non heeft haar neus afgesneden, en: „Si nam haren nese sciere ende deden in haren *meys-niere*."

AELWERICH (AELWERECH, ALWARICH), *-rige* of *-rege*, bnw. *Aelwerich*, eigenlijk *aelwarich*, is door middel van het achtervoegsel *-ich* afgeleid van den grondvorm *aelwaer*, in den *Teuth.* „Aluwer, *simplex*"; ohd. *alawâr* (Grimm, *D. Gr.* 2, 553, 577, 651); ags. *ealverlîce* (Ettm. 23); mhd. *alwaere*; nhd. *alber*, *albern*; mnd. *alver* en, volgens zeer waarschijnlijke gissing van Cosijn, got. *alavers*, te ontleenen aan *alaverei*, zooals volgens hem moet gelezen worden in plaats van *allsverei*; zie *T. en Letth.* 6, 239 vg. Zie over de afleiding des woords en de ontwikkeling zijner verschillende beteekenissen, *Ned. Wdb.* op AALWAARDIG, en de breede uiteenzetting in De Jager's *N. Archief* 261—282.

1) Oorspronkelijk, *eenvoudig*, *dwaas*, en vandaar *Gemelijk*, *verdrietig*, *knorrig*. || Hi was aelwerech ende onwijs, *Boerden* IV, 8.

2) *Dartel*, *brooddronken*. In een *Tafelspeelken van twee personnagien* (*Dram. P.* 285 vlgg.) heet een der personen *Alwarich voortstel*, d. i. *dol plan*. || Ghij heet Alwarich voortstel: van u zo mueghen si seer zijn verheucht, *ald. vs.* 9. — Vg. ALWARICH.

AEM. Zie ADEM.

AEM. Zie AME.

AEMACHTICH, AEMECHTICH. Zie AMACHTICH.

AEMINGE. Zie AMINGE.

AEMVAT (HAEMVAT), znw. onz. Uit *Aem*, wijnmaat, en *Vat*. *Aamvat*, *vat dat één of meer aam wijn of ander vocht inhoudt*. || Van elcken vrempden drancke daer coerenwerc toe es, . . zo es men schuldich van elcke haemvate, houdende 48 gendsche stoopen ofte min, 8 deniers parasyse, eest vul of wan, op dat het liggende beede de bodeme getaken mach. Item de kuelsche haemvaten van 60 stoopen sijn ooc schuldich 8 deniers parasyse, eest vul oft wan . . Item vaten van 8 hamen, eest meer ofte min, es schuldich van elcker ghenscher haeme alzoe vele alst houdt, 6 deniers parazyse, Diericx, *Mém.* 2, 127. In den tekst staat beide keeren verkeerdelijk: *haembate*, *haembaten*.

AEN (ANE, AN, in 't rijm ook ANNE, *Rijmb.* 23028, *Grimb.* I, 3028, enz.), voorz. en bijw. Got. *ana*; ohd. *ana*; mhd. *ane*, *an*; mnd. *ane*, *an*; gr. *ἀνά*. De mnl. grondvorm was *ane*, allengs tot *aen*, *an* verkort, evenals *ave* tot *af*. De drie vormen worden in 't mnl. willekeurig dooreen gebruikt; *ane* meest bij oudere, *an* en *aen* meest bij latere schrijvers. — AANM. *Aen*, verbonden het voorn. bijw., hoewel in werkelijkheid bijw. (Vg. ACHTER bijw. *b*, 1.) is onder het voorz. gerangschikt, daar het naar zijn aard daartoe behoort.

I. ALS VOORZETSEL.

Oorspronkelijk met den datief of acc., naar gelang het eene *rust of beweging binnen eene ruimte*, òf wel eene *beweging naar iets heen*, eene *richting* uitdrukte. Doch dit onderscheid ging al ras verloren; de acc. kreeg meer en meer de overhand, en had reeds in de 14de eeuw bijna geheel den datief verdrongen, die alleen nog in staande spreekwijzen in gebruik bleef. — In 'talgemeen drukt *ane*, *aen*, *an* eigenlijk de betrekking uit van personen of voorwerpen, van wier oppervlakte een gedeelte wordt *aangeraakt*, of naar welke eene beweging *gericht is*.

I) *Oorspronkelijk met den 3den*, *doch allengs veelal ook met den 4den nv.*

1) *Van plaats*, *in eigenlijke opvatting*.

a) Onmiddellijke aanraking: *Op*, *op de oppervlakte van*. || An der heiden, an der heide, *op het veld*, *Rein.* I, 879, 1098, 1429, 2286; *Troyen* 6279; *Sp.* I[1], 46, 6, IV[1], 16, 36; later: Aen die heide, *Rein.* II, 4410; *OVl. Ged.* I, 86, 110; *Teest.* 320. An den velde, *Sp.* IV[3], 10, 66; an twoeste velt, *Rein.* I, 2266; an dat velt, *Vl. Rijmkr.* 9242; ane den velden, *Brand.* (*H*) 1546. An de erde, *Sp.* III[2], 36, 71. An daerde, *op den grond*, *Merl.* 31059. Ane des zees gronde, *Brand.* (*H*) 350. An den zande, *in het zand*, *Sp.* I[8], 76, 76. An desen berch, Velth. I, 13, 22. Eest an straten, eest an taverne (*var.* op str. of in t.), *Vad. Mus.* 2, 393, 435. Dus spraken die boecstave an den saerc upten grave, *Rein.* I, 459. Die letteren die men daer an sach, 455. — Aen vare (vaerde) ende aen velde sijn, *op weg en op 't veld zijn*, vooral in de bet. van *aan eene vechtpartij* of *een gewelddadigen aanslag deelnemen*. || Metten ghenen die waren an vaerde ende an velde, daer onze neve . . vermoert wort, *Oorkb.* 2, 502*a* (*a.* 1299). Die mit hem an vare ende an velde waren, *R. v. Utr.* 60. Yemant de daermede ware an vare of an velde, 63. — Later in *vare* (*vaerde*) *ende velde*, b. v. *Handv. v. Alkm.* 90*a*; *v. Medembl.* 60*a*, 61*b*; *v. Weesp* 9*a*, enz. Zie verder VAER en VAERT, die in deze uitdrukking wel niet de bet. hebben van *reis*, *weg* (van *varen*), maar die van *hinderlaag*, (van *våren*, waarvan ook *gevaar*, *ongeveer*, enz., vgl. got. *fêrja*). — Deze uitdrukkingen zijn echter overblijfselen uit een vroeger tijdperk, en bij dergelijke plaatselijke aanwijzingen werd eerlang *aen* door *op* of *in* vervangen, terwijl zich *aen* beperkte tot aanduiding van het raken der oppervlakte in meer eigenlijken zin. || Een swaert . . hadde an hem de Sarrasijn, *Flandr.* V, 121. Enich man de meer verdobbelde dan hi ghelts an hem hadde, *R. v. Utr.* 43, 91. Hoort, wat daer an (*op den gouden kop*) gemaket stoet, *Flor.* 631. An den schedel, *op het deksel*, 642. Ware al tlaken perkement . ., inne gescreeft niet daer an, *Rein.* I, 93. Daer sinte Servaes sijn houft aen leende, *Serv.* I, 2993. Ic hadde niet daer ic mijn hooft ane lenen mochte, Ruusbr. 4, 30; verg. 1, 151. Die soon des mensches en heeft niet daer sijn hooft aen rusten mach, *Gest. Rom.* 163*d*. (Si) clopte aen haer borst ende aen haren lichame, *Christ.* 796. Ane sijn hovet lach haer aenscijn, *Parth.* 8265. Cust mi an minen mont, *Wal.* 5468. Ende cussent (tkint) an den mont, *Limb.* IV, 1827. Custese an haren mont, *Melib.* 4268.

b) Aanhechting of verbinding, het zich bevinden van een voorwerp, eene eigenschap of hoedanigheid, *aan* eenige plaats, *bij* of *in* eenig voorwerp of eenigen persoon. Thans: *Aan*, *in*, *bij*, *ten opzichte van*. || Raste aen den geeste, *Christ.* 507. Cracht aen den lichame, bliscap aen den geeste, 721 vlg. Quetsinge aen haren lichame, 432. Gesonde aen ziele ende aen lijf, 1880. Gestorven ane der sielen, Ruusbr. 2, 121. Reine ane lif ende ane herten, *Limb. Serm.* 27*d*. Ane dien dat, *voor zoover*, 164*d*. Al es si scone an den lichame, *Limb.* I, 1366. Die scoonheit die ane u lach, *Parth.* 7625. Die doegde die aen hem waren, Heelu 6459. De omoedichede an hem ende an de zine, *Franc.* 3102. An Adame was die materie van alden lieden, *Rijmb.* 388. So dat men Alexanders gedochte an die moeder kennen mochte, *Sp.* I[a], 8, 55. Dat jammer, dat si aen haer sagen, *Christ.* 896. Dat si ane die prelaten sien, *Wrake* I, 274. Voer dat hijt ane enen andren siet, Velth. I, 27, 122. Dat ghi versien gaet ane hem, *Limb.* XII, 1024. Om te te besiene ane u, 1054. Dat men groot jammer soude scouwen ane kinderen ende ane vrouwen, *Edew.* 1693. Daer alle doget was an, *Sp.* III[a], 11, 39. Daer vele wijsheden was an, III[a], 40, 8. Daer vele doegden leget an, *Lorr.* II, 1690. Daer gheene loosheid an en es, *Rijmb.* 22328. Al haer dinc, die hare an haren man gebrac, *Edew.* 141. Ende ane u meest mochte mesvallen, *Limb.* VIII, 428. Sibile die bekinde ane den ridder dat hise minde, VI, 197. Die letteren . . deden an tgraf bekinnen, wie daer lach begraven binnen, *Rein.* I, 455. Wi syn schuldech te hatene an hen, *in hen*, dat si ons syn lettende in den weghen van onser selegheit, *L. v. J. c.* 85. Die sonden haten an den sonderen, *Limb. Serm.* 82*c*. Daer gi enigen troost wet an, *Grimb.* II, 384. Ane den nest es saen vermoedt wat vogle datter inne broedt, *Teest.* 938. — In de uitdrukkingen: Daer es (was) niet ane, in tweeledige opvatting:

a) *Daar is niet aan gelegen*, *verbeurd*, *daar*

wordt niet op gelet, *om gegeven*, *dat komt er niet op aan*. || Wijf ende kinder, daer was niet an; menne spaerder niemen altoos, *Rijmb.* 33627. Al sijn temptacien snel int toeval, daers niet ane, *Wap. Rog.* 249. Zoo ook *Sp.* I⁷, 32, 89. — *b*) *Daar is niets* (*van*) *aan*, *het is geheel onwaar*. || Hi was Gods prophete gheacht metten lieden: daer was niet an, *Rijmb.* 6040. Nu mogte iman spreken: Dengele sin boven mi: dar en es nit ane, *Limb. Serm.* 138*d*. Vg. *Esop.* XXX, 18: Daer es I ander redene an, *het is geheel anders*. — So vele esser an, *zooveel is er* (*van*) *aan*, *zooveel is zeker*. || Maer so vele esser an, hine en steelt neghenen armen man, *Eleg.* 243, vgl. 511. — Aen handen. *a*) *In handen*. || Die trecht aen handen hebben, Matth. 34. Dair men die last mede aen handen heeft, 79. *b*) *Onder handen*, *in behandeling*. || Die materie die aen handen is, 78*c*). *Ophanden*, *op til*, *beraamd*, *overlegd*. || Die welcke op ghelove sinen vader ontdeckte die sake die aen handen was, 64. — Aen iemens stat, *in iemands plaats*. Enen andren meester ane zine stat te kiesen, *D. Orde* 313. Ane Gots stat, *Limb. Serm.* 27*b*. Wel een germanisme (verg. hd. *anstatt*), evenals aen eeds stat, *in plaats van een eed*. || Ende ghelaven van beiden siden, mit goeden trouwen, aen eeds stat, *enz.*, Nijh. 1, 358. — Aen brande, *in brand*. || Dat hi als dan die stede . . aen brande steken soude, *Exc. Cron.* 211*c*. — Hiertoe behooren ook de uitdrukkingen: || An die vaert, *op reis*, *op weg*, *Sp.* III⁴, 43, 38. An sine vaert, *Limb.* VII, 1877. Aen de reise, Stoke V, 1038. An den ganc, *op weg*, *Rijmb.* 13846. An sinen ganc, *Sp.* IV¹, 27, 72. An die strate, *op weg*, *Sp.* IV¹, 6, 21. An der scaren, *in agmine*, *Sp.* I³, 16, 21. An sire roten, *in zijn gevolg*, *Sp.* III⁸, 57, 16. — Zie verder bij VAERT, REISE, GANC, STRATE, SCARE, ROTE. — Anporre, an porre, zie PORRE. An roere, zie ROERE. Antame, zie TAME. An staden, zie in staden op STADE.

c) Aangrenzing of onmiddellijke nabijheid: *Bij*, *nabij*, *naast*, *nevens*. || Tbordeel, dat ane die porte stont van der stat, *Lorr.* I, 248. Een scure staet an sijn huus, *Rein.* I, 1123. Absalon ghinc... an Davids amyen liggen saen, *Rijmb.* 10459. Dese sijn vergadert ane Garine, *Lorr.* II, 419. Woenende ane den berch, *Lsp.* II, 55, 16. Neven den watre an die wostine, *Ferg.* 2479. Met sinen rocke hi an (*strijkelings langs*) hem swaf, *Franc.* 6477. Doe hi geschapen hadde den man, so sciep hi een wijf daer an, *daarbij*, *daarnaast*, *Mloep.* II, 2837.

2) *Van plaats*, *in overdrachtelijke opvatting*, *bij uitbreiding of toepassing*. Bij uitbreiding wordt *aen* als plaatsbepaling gebezigd in een aantal verschillend gewijzigde toepassingen, aan welke echter altijd het denkbeeld van *aanraking*, *verbinding*, *gepaard gaan*, *samenhang* of *het gelegen zijn in* of *bij iets* ten grondslag ligt.

|| Die gerne ware ane torloge, *Lorr* III, 84. Gestadich an die minne, *Flor.* 330. Genoech aen seven warf, *Rijmb.* 24101. Dicke versuchte hi an sine sprake, *in*, *bij zijn spreken*, 529. Daer ic te lange ane sweech, *Lorr.* II, 4083. Daer liecht hi ane, *Mask.* 442. Ende bleef doet an piuen-(*bij*, *onder pijnen*) daer, *Lorr.* fr. III, 229.

|| Dit werc heft God ane mi gewarcht, *L. v. J. c.* 2. Dat hi engene miraculen aen haer gescien liete, *Christ.* 1742. Daer God so wonderlec gewracht heeft aen, 82. Dat men jammer werken soude ane vrouwen, *Edew.* 1701. An thout was her Adame messciet, *Disp.* 97.

|| Smenschen geboorte aen die planeten vele leecht, *Lsp.* I, 10, 52. Dat aen Cristum vele gelach, II, 36, 1226. Daer sijn salecheit aen gelach, *Christ.* 970. Daer al sine ere leget an, *Parth.* 7405. Daer Florisen sin al ane lach, *Flor.* 2873. Daer sijn goetdoen ane staet, *Parth.* 7609. Daer die raet stont an, 6719. Die sere stont an der heren prijs, *Limb.* XII, 1064. Sine hope ne lach niet an den scat, *Franc.* 161. Nu leget mijn troost an di allene, *Flor.* 1220. Haer begerte es an enen stene *Sp.* I¹, 36, 42. Want hi onlange daer an was, ende hi sijn leven liet, *Rijmb.* 7106. Laet hi sine herte an hare staen, 1226. Staen aen sine genade, Heelu 3933.

|| Booth den here, daer sident an. . . . huwede een wijf, *Rijmb.* 9154. Donghelove die Jeroboam vant van den calven, daer bleef hi an, *Rijmb.* 13124. Daer soe hare nu hilde anne, dat soe sine amie ware, 23028.

|| Daer en was niet ane bewant, Heelu 2501. Waer dat hi noemt Antiocus dat dit an Christus bediet, *betrekking heeft op C.*, *op hem slaat*, Velth. VII, 1, 39. Daer ic ane hebbe cleine macht, *Parth.* 6389. Die gheen recht en hadde an tlant, *Sp.* I⁶,20, 42. Daer en heeft nieman ane recht, *Teest.* 1216. Hadder Cortois iewet an (*er eenig aandeel aan*), dan was bi niemene dan bi mi, *Rein.* I, 122. Zoo ook *Sp.* I⁵, 52, 37, misschien ook *Limb.* VI, 2446. Deilinge daer aen, *aandeel daarin*, Heelu 1477. Moghedi daer ane oec sijn gewes, *Teest.* 2797.

|| Si mochten wel merken aen haren rouwe, ocht aen hare bliscap, wat soud gescien. *Christ.* 906 Daer men haer doegde mach ane merken, 1926 Der zielen scoenheit daer merct an, *X Plagen* 2233. Alst aen haer wel sceen, *Christ.* 526, enz.

|| Aquitanse ane hem maken, *kennis met hem maken*, *Lanc.* IV, 990. — Hi nes, diere ende an weten sal, *Rijmb.* 18943. Enen ridder.. die wel an die wapenen can, *verstand heeft van*, *ten opzichte van de w.*, *zich verstaat op de w.*, *Limb.* II, 791. Die wel consten aen de wapen, *die goed met de wapenen konden omgaan*, *Grimb.* I, 2611, 2925. Die hare wel an drome verstoet, *Rose* 6161. Aen die orloghe connen si bet dan wi, *Parth.* 1478. Si connen*re* bet aen dan wi, 1488. Graven diere aen connen, *nl. den strijd*, *Limb.* II, 1928. Die bat an gevenijnde wonden can, *Lanc.* III, 23778. Zie nog *Limb.* VII, 98; *Lanc.* III, 25154; *Sp.* III⁴, 45, 44; *T. en Lettb.* 5, 115.

|| An Willemme beginnic dese dinc, Velth. III, 18, 23. Aen ons en sal hi niet beghinnen ... derre onminnen, *Limb.* VIII, 441. Daer na begonste hi ane Moysem ende ane alle de propheten, *L. v. J. c.* 239. Hier an volghet Numerus, *Rijmb.* 5442. Die ander ewe neemt hier ende an Abrahame, *Rijmb.* 1495. Alse die minne an Gode begint ende ane heme ent, *Limb. Serm.* 25*a*. — An rade of an dade sijn (met ere dinc), *in iets met raad en daad helpen*. || Yemant de daermede ware an vare of an velde, an rade yof an dade, *R. v. Utr.* 63, 117.

3) Op verscheidene plaatsen geeft *aen* te kennen, dat het voorwerp eener werking gelegen is *bij* of *in* een persoon of eene zaak, die er als 't ware de grond of het uitgangspunt van zijn. Zoo staat *aen* bij die ww., die een *verkrijgen*, *ontvangen*, *verwerven*, *vernemen*, of wel de begeerte daarnaar of de poging daartoe uitdrukken, ter aanduiding dat het verlangde of te verkrijgen voorwerp gelegen is *in* een persoon of *in* eene zaak, en *van* deze derhalve verlangd of verkregen wordt. Vergelijkt men dat mnl. gebruik met het hedendaagsche, dan blijkt dat beide uitdrukkingen: *genade aen Gode verwerven*

of *van Gode* even goed zijn: alleen de voorstellingswijze is eene andere, en de mnl. zegswijze eene elliptische uitdrukking: *de genade* (*die*) *aen Gode* (*is*) *verwerven*. Vg. onze uitdr.: *iets ontleenen aan iem.*, *een voorbeeld aan iem. nemen*, *vreugde aan iem. beleven* (Vg. *Lsp.* I, 29, 1: Dus en sach Adam anders niet an sijn twee eerste kindren, dan verdriet); in de 17de eeuw waren nog verschillende dergelijke uitdrukkingen bekend, als *iets verwerven*, *bedingen*, *hopen*, *erven*, enz. *aan* iemand: verg. *Ned. Wdb.* op AAN (§ 12 aan het einde). In 't mnl. werd het gebruikt bij alle ww. zonder onderscheid, die hetzij eene ontleening van elders, hetzij eene begeerte daarnaar of poging daartoe uitdrukten. *Aan* moet thans veelal door *van* of *bij*, somtijds door *op* worden wedergegeven. De voornaamste voorbeelden zijn: || Gecrigen (iet aen enen, *iets van iemand*), *Sp.* III⁴, 37, 45, *Amand* II, 1619, *Limb.* VII, 1440, *O Vl. Ged.* II, 117, 61. Vercrigen, Heelu 1429, *Christ.* 1470, *Ned. Proza* 72*. Verwerven, *Christ.* 1036, *Beatr.* 130, *Brab. Y.* VII, 2945, *Hor. Belg.* 10, 140, 5, *Exc. Cron.* 89*c*; 94*d*. Werven ende crigen, *Brab. Y.* VII, 1010. Ontfaen, *Lsp.* II, 6, 165, *Teest.* 1514, *Amand* I, 5267, *V. d. Houte* 187, *Yst. Bl.* 3286. Bejagen, *Rijmb.* 28221, *Sp.* III³, 32, 77, *Franc.* 5642. Impetreren, *Brab. Y.* VI, blz. 67, var. vs. 71. Procureren, *Lutg.* I, 979. Winnen, *Rijmb.* 17929, Stoke I, 520, Heelu 1730, *Grimb.* I, 3941. Gewinnen, *Rijmb.* 16378, *Sp.* III⁴, 5, 48; 37, 101. Verdienen, Velth. II, 7, 16. Vervolgen (aen enen, *op iemand verhalen*), *Inform.* 408. Halen, *Lsp.* III, 26, 49, *Vergi* 1047. Vinden, *van iem. gedaan krijgen*, *Ferg.* 2430, *Flor.* 2762, *Sp.* III⁵, 44, 32. Nemen, *Rijmb.* 16462, *Theoph.* 998 var. 28, en 1010, *Rose C* 7014. Raet nemen, *Lorr.* I, 801, *Rijmb.* 4841. Helpe nemen, *Limb.* I, 696, *Sp.* IV¹, 47, 48. Orlof nemen, *Rein.* I, 1427, *Ferg.* 979, *Flor.* 1755, *Lsp.* II, 5, 104. Begin nemen, *Rijmb.* 1384, *Sp.* I¹, 15, 35; *Rijmb.* 1385. Mayen (iet aen iemen, *terugontvangen van*, *beloond worden door*), *Sp.* I⁶, 73, 17. Een leen houden aen enen, *Disp.* 504. || Vernemen, *Rein.* I, 3238, *Grimb.* I, 2355, *Lorr.* II, 1316, 2797, *Rijmb.* 1389, 12759, *Limb.* IV, 1594. Verstaen, *Eleg.* 768, 780, *Franc.* 1543, 6536, *Rijmb.* 25832, *Amand* II, 997. Bevinden, *Franc.* 9549, *Grimb.* II, 5417. Ondervinden van, *vragen aan*, *onderzoeken bij*, *Rijmb.* 21403. Bekinnen aen *weten van*, *Limb.* VI, 197. Hulpe roepen aen, *Sp.* I⁴, 57, 29. Verhoren, *Rijmb.* 9685. Leren (iet aen enen, *iets van iemand*), *Rein.* I, 204, 2080, 2396, *Rijmb.* 22876, *Lsp.* I, 39, 20; II, 7, 30; 24, 38, *Teest.* 1448, *Limb.* III, 1379, *L. v. J. c.* 84. *Sp.* I⁶, 55, 42. Genieten, *Wrake* I, 1245. || Begeren, *Franc.* 6208, *Wap. Rog.* 28. Hopen, *Wal.* 587, *Wap. Mart.* II, 269, *Limb.* VI, 553, VII, 299, *Segh.* 852, *Boetps.* 32, 51. *Belg. Mus.* 7, 187, 24, *Brab. Y.* VII, 14830. *Limb.* II, 1319. Hope dragen, *Sp.* III⁶, 6, 74. Hope hebben, *Ferg.* 2089. Soeken, *Lorr.* II, 3916, *Rijmb.* 9910, Heelu 7011, 7125, *Lsp.* III, 26, 44, *Doctr.* II, 1377, *Limb.* IV, 383, VIII, 1404, *Melib.* 1722, 3285, *Lucid.* 1699, *Christ.* 1869, Ruusbr. 5, 153. Besoeken, *Sp.* I³, 49, 62, *Franc.* 1542, *Rijmb.* 22408. Versoeken *Franc.* 1077. Vragen, V. d. Wall 115. Bevragen, *Franc.* 6427. Bidden, *Heim.* 1948, *Sp.* III³, 7, 27, *Rijmb.* 29116. Verbidden, *Amand* II, 239, 1581. Smeken, *Rijmb.* 8043. Eescen, *Sp.* IV², 84, 53. Vervolgen, *dringend verzoeken*, *Inform.* 76. Wachten, *Mask.* 722. — Hiertoe behoort ook het ww. *hebben*, in den zin van *verkrijgen*. || Dat sire niet an hebben en mochte, *niets van haar verkrijgen*, *Lsp.* III, 3, 806. Hi sach dat hiere niet hadde an, *dat hij niets gedaan kon krijgen*, *Rijmb.* 20000. Haddi iet an mi, soe en liet u gheen man, *Limb.* VI, 2446 (de verklaring der niet zeer duidelijke woorden is niet geheel zeker). — Hierbij behoort *aen* bij een persoonsnaam, ter aanduiding dat de werking *bij* dien persoon geschiedt, om *door middel van* hem haar oogmerk te bereiken. Thans wordt in dit geval *bij* gebezigd. || Dese paeus brochte dat toe aen den keyser, *Lsp.* II, 48, 754. Sone mochtmen met genen dingen die dinc an den paeus vulbringen, *Sp.* III³, 30, 53. Die met scoenen woerden an den coninc so vele dede, *Vl. Rijmkr.* 9313. Dat si met haren heilegen gebede aen Gode dat verwaerve ende dede, *Christ.* 1035. Doe maecti an die Dietsce vort, dat si waren an sijn accort, Velth. I, 47, 43. Ende maecte an hem daer alsoe, *ald.* 49. Dese Wigbertus wort so wederstaen . ., dat hi mit siinre leer an dat harde volc luttel vorderde, *Clerc* 13. — Nog in de volgende uitdrukkingen, waaraan hetzelfde begrip ten grondslag ligt, en waarin *aen* ook meestal door *bij* moet worden weergegeven. || Die beste menschen, die . . meest ane Gode vermoghen met hare ghebede, Ruusbr. 2, 146. Dat hi ghelesen hadde an Josephuse, *bij Flavius Josephus*, *Sp.* I⁷, 12, 38. Ic hebbe di bejaghet an minen Sone van dinen zonden aflaet, I⁷, 60, 70. Grote cracht ende macht aen Gode hebben, *Lutg.* II, 1349. Want sijs wel macht aen Gode hadde, II, 1635. Dat si heme hulpen dingen aen den oversten Sceppere, *Serv.* I, 1552. Dese saken.. vervolgde si . . aen den hertoge, *Brab. Y.* VI, 8549. Ende pijnt ane mine here, *Lorr.* I, 235 Dat si om sinen wille pinen om der scoender Salaminen ane van Tracien den coninc, *Limb.* XII, 999. Ic hope dat dit ons bat soude helpen aen den keyser, *Grimb.* I, 1834. Gods moeder, die mi in mijn inde aen haer kint halp, *Lutg.* II, 355. Dat gheen wisselaer sijns gouds . . en sal mogen loochenen, als ment ane hem suect te wisselen, Willems, *Meng.* 347 (*in den tekst verkeerdelijk*: ave hen snect). Die yrste vrocht . . die hi ane die vrouwe verwarf, *Wrake* I, 133. Ada wan Jabel an sinen live, *Rijmb.* 970. Ende wan . . noch XL sonen ane hem, 10030. Kinder winnen an enen wive, *Lsp.* II, 2, 25 en 29, *Sp.* I⁴, 2, 10, III⁴, 2, 13, Stoke I, 505, *Limb.* IX, 789; *enz.* — Eene andere wijziging is het gebruik van *aen* bij eene handeling of eene zaak, die voorgesteld wordt als het *middel*, waardoor eene werking geschiedt, waar*aan* zij als 't ware hare vervulling *ontleent*. Thans is in dezen zin *met* of *door* in gebruik, bij sommige ww. *bij*, bij andere nog *aan*. || Die so vele eren hadde gewracht an te haelne dat cruce ons Heren, *Sp.* III³, 20, 48. Twee standaerde verloes Brabant hier ane, Heelu 3369. Mochti die maget daer ane winnen, *Limb.* VII, 1810. Dit wan Otte ane sijn bedwanc, *Lorr.* II, 2075. Wiere aen wint oft verliest, *Grimb.* I, 3941. Ic souder nu (*l.* mi) gerne proven an, *Vad. Mus.* 4, 314, 53. Gi moget u proven daer an, 315, 72. Doe gi u daer ane hadt versadet, *Rein.* I, 212, vg. *Tijdschr.* 1, 6. Daer die Scavedriesche haer ande gerne ane hadden gewroken, Heelu 7190. Nochtan heeft mense tam vonden, so datmer beesten ane vinc, *Nat. Bl.* II, 2288 var. (*in den tekst*: mede). Ende hi desen cyrkel van goude ane mi dan behuwen soude, *Lanc.* III, 23161.

4) *Van tijd.*

Daar tijd als ruimte gedacht en voorgesteld wordt, werd *aen* ook gebezigd bij tijdsbepalingen,

ter aanwijzing dat eene handeling voorvalt *op* een zeker tijdstip of *binnen* eene zekere tijdruimte. Thans: *Op* of *in*. Vg. ons *morgen aan den dag*, d. i. *reeds morgen*, en *Rein*. I, 136 ghistren *in* den daghe, *gisteren nog*. || Noch heden an desen dage, *Rijmb*. 26837. Het was wel noene an den dach, *Limb*. III, 412. Heden an desen dach, *Lett. N. R.* 7¹, 129, 6. Van ane dien dach, 150, 18. Tote noch an desen dach, *Sp*. III⁸, 20, 34. Ane den achden dach, *Serv*. I, 3167. An den middage, *Sp*. I⁷, 31, 1. An den avont, Stoke VIII, 1275, X, 161. An deser nacht, *Eleg*. 125 var. *M*. Recht aen der selver tijt, *Serv*. I, 3128. Ane dien stonden, *Ferg*. 44, 2940, 3996, of: Aenstonden, *aanstonds*, *Grimb*. I, 1115. Aen corte stonden, *binnen kort*, 2503. An desen kere, Stoke VIII, 1266. — Ook voorafgegaan door tote, tot, *tot aan*. || Tote an den doemsdach, *Brand*. (*H*) 2020, 2025; enz. Verg. straks bij II, 3).

II) *Met den 4den naamval.*

1) *Van plaats, in eigenlijke opvatting.*

Ter aanduiding, dat eene beweging in de richting van een zeker doel geschiedt of zich tot eene bepaalde plaats uitstrekt. Thans: *Naar*, *tot*, of, waar het met vijandige bedoeling geschiedt: *tegen*. || Ridende ant foreest, *Ferg*. 75. Die pape spranc an dat vier, *Rein*. I, 1148. (Si) quamen lopen an de mure, Stoke IX, 1163. Doe voeren si an ene vruchtelike stat, *Brand*. (*H*) 616. Ende es an (*in*) tlant van Rome gevallen (verg. ons *aanvallen*), *Sp*. III⁴, 14 69. Als hi quam aen tlant, *Parth*. 2097. Keerde weder an dat lant, *Franc*. 6574. Set mi an tlant, *Ferg*. 3185. Zeilen an den aert, 3273. Hi quam gereden aen dien casteel, 1157. Ghinghen si vaste an hem riden, Stoke X, 552. Nu hevet hi gesent ane u, *Parth*. 7626. Senden ane den keyser, ane den hertoge, *Lorr*. II, 336, 2488. Ende ane den coninc van Dalmaten ghingen, *Limb*. XII, 991. Trocken si ane Pylatus wijf, *Mask*. 30. Porren al te hande ane den coninc, *Lorr*. II, 1161. Dat gi vaert ane den coninc rike, 1536. Es voren gevaren haestelike ane Robbrechte, IV, 35. Tholomeus voer an Antiochen, *Rijmb*. 19862. Te vaerne an den coninc, Stoke VI, 1299. Ende voer an coninc Willem saen, Velth. I, 28, 25. Die ridder es te hant aen hem gevaren, *Grimb*. II, 3065. So sijn die Romeine gevaren an Aelbericke, *Sp*. IV³, 4, 87. Ende voer an keyser Otten, IV³, 27, 136. Ende rijt an Dariuse, I⁴, 26, 15. Ende liep an hare, *Flor*. 3690. Dingel ane hem quam, *Sp*. III⁸, 59, 10. Ane Girbert quam hi saen met enen gerechten spere, *Lorr*. II, 468. Dat hi quame an hare, *Limb*. X, 599. Al comdi an mi ende an mine kinder, X, 641. Ane hem waren de goede liede comen, XII, 1130. En dorste niemant comen ane, *Belg. Mus*. 1, 28, 55. Si quamen an hem screien, *Sp*. III⁴, 40, 34, Dat soe an hem comen mochte, *hem kon aanraken*, III⁴, 44, 28 (Vg. onze uitdr. *ergens niet aan komen*). Haergelijc andren an hem dwanc, *Flor*. 3054. Ane hem so dwanc hi sinen scilt, *Ferg*. 2339, 3925; *enz*. — Ook bij de ww. *vechten* en *striden*, waaraan insgelijks eene beweging in de richting van een zeker doel ten grondslag ligt. Thans: *Tegen*. || Dus vachtmen an Jothapata, *Rijmb*. 28887. Hi belaghene in een vaste poort ende vachter an, 20263. Ende vacht an den tempel utermaten, 30802. Ende streder an met vier scaren, 27648 var. Dat hi an den tor niet ne strede, 19890. Ende an hem streden, 19177. Tupperste, daer si ane streden, dat nu heet die tor Syon, 10006.

2) *Van plaats, in overdrachtelijken zin, bij uitbreiding of toepassing. Aen* wordt aldus gebezigd ter aanduiding, dat eene werking op een persoon of eene zaak gericht is, zich daarheen uitstrekt, ze ten doel heeft. Thans: *Aan*, *tot* of *op*. || An onse gelove bekeert, *Sp*. III⁸, 57, 2. Dattu di wilt bekeren an de arme Gods, *Franc*. 3527. Ende mindi aldus, ... soe seldi an hare geraken, *haar krijgen*, *Limb*. X, 651. Want elc man comt gerne ane ene rike, *OVl. Ged*. I, 82, 714. Spreect an ons God, *Rijmb*. 4638. Alse die liede an hem spraken, 5162. Doe sprac an Achab een Gods man 12693 (zoo ook 6900, 20858, 34527). Of die ingelen an hem spraken, *Sp*. III⁴, 36, 102. Hi viel an Gode met siere bede, *ald*. 52. Hi sprac aldus ant vier, *Franc*. 2618. Soe dat hi in hopen sloech aen onser Vrouwen, (*eig*. onse Vrouwe) *Theoph*. 850. Ende riepen hulpe an onsen Here, *Sp*. I⁴, 57, 29. Doe riepen si an Gode genaden, *Rijmb*. 7445. Ende riepen genade an haren Mamet, *Lucid*. 1732. Ende riep ane den bode, *Lorr*. II, 1893. Roep ic an u, Marien kint, *Limb*. XII, 4. Wat roepstu ane mi? *Rijmb*. 4215. An hem sprekende vriendelike, *Franc*. 309. Ic getrouwe an onsen Here, *Sp*. III⁷, 1, 26. Daer hi hem best getroude an, *Rose* fr., bl. 248, 24. Ende troosten an onsen Here, *Sp*. IV¹, 21, 96. Dat ghi u goet settet ter noet ane mi, *Limb*. VIII, 1566. Hier an setti al sinen raet, *Parth*. 2548. An uwen cop sel hi hebben geset sinen sin, *Flor*. 2643. Die haer herte leggen an die minne, 55. Suete rijcheit . . , waerbi sidi so ongenadich dengenen die u an hen lesen, *die u tot zich trekken*, *Rose* 5063. (*C* heeft: Die hem ane u lesen, dat ook een goeden zin geeft, nl. *die zich tot u*, *hun gemoed op u richten*. Vg. mhd. *lesen* (Lexer 1, 1888) en zie verder bij LESEN). Ente vele hevet ghewesen songhevals ane mi ghelesen, *dat over mij*, *tot mij gekomen is*, *Limb*. I, 1891. Dat hi an daerme drouch so grote ontfaermichede, *Franc*. 167. Die an niemen en droech minne, *Esop*. LXII, 2. Ofte hi die dinc ane hem draecht, *of hij er schuldig aan is*, *Sp*. II⁷, 48, 58. Sine minne an ene ander keren, *Flor*. 397. (Du) sets an hem dinen crijch, 1183. Gespar an, *vijandig tegen*, *Rijmb*. 16642, 20686. God vergraemde hem daer an, *daarover*, *Wap. Rog*. 686. Dat si quamen an sinen raet, *Rein*. I, 1003. Ware onse sone an dogeden comen, *Limb*. IV, 126. God late ons comen an onse gerief, 152. (Si) kerden hem an hare voere, Stoke VII, 1074. (Hi) keerdem niet an den neve, IV, 769. Hem daer an keren, *zich er aan storen*, IV, 1327, V, 688. Ende (ic) kere an Evax weder, *Limb*. IV, 2099. Nu willic an die jeeste keren, *Rijmb*. 8593. Dat Cristus onse menscheit an hem nam, 34. Ende onse menscheit an hem nam, Stoke VI, 1079. Die hi ane hem trac met gelde,.. ende trac an hem dat recht, *Sp*. III⁸, 39, 37 en 39. Dien die vader aen mi trect, *Doctr*. I, 400. Die dan (twater) dranc of an hem stac, *Franc*. 10188. Welc u meest toech ane minne, *Limb*. XI, 471. Hoe dat hi ane hem bedwanc al Gallen, *Sp*. III⁴, 54, 43, *verg*. 50, 1. Hi sal an sine hande (*in zijne macht*) dwingen harde vele lande, III⁴, 31, 35. David dwancse an dat, *daartoe*, *Rijmb*. 12928. Dlant sal hi dan an sine hant setten, *naar zijn hand*, *onder zijn macht*, Velth. VII, 9, 91. Dat hi tfolc an sine hant eerst ghewan, *Rijmb*. 20238. Die wrake sal aen den lanshere gaen, *Wrake* III, 46. Dat aen hem niene gaet een twint, maer ane u, *dat het niet aan hem staat*, *non ad se pertinere*, *Mask*. 753, vg. *Merl*. 260. Al soudt aen yemans leven gaen, *Wrake* III, 40.

Het sal ane u leven gaen, *uw leven zal er mede gemoeid zijn*, *gevaar loopen*, *Ferg.* 2338, *Wal.* 5506, *enz.*

3) *Van tijd.* In deze opvatting komt *aen* bij ww. van beweging niet anders voor, dan voorafgegaan door tote, tot, *tot aan*. *Aen* met zijne beheersching moet dan als één geheel worden beschouwd, door tote geregeerd, t. w. met den 3den nv., daar het geene *beweging*, maar eene *rust* uitdrukt. Doch onwillekeurig vatte men *tote aen* als eene eenheid op, en verbond het gezamenlijk met den 4den nv. Verg *Ned. Wdb.* op Aan (§ 9 aan 't einde).

II. Als bijwoord.

1) *Van plaats.* Als bijwoord van plaats wordt *aen* bij andere uitdrukkingen gebezigd ter aanduiding van

a) Onmiddellijke aanraking, t. w. van wapenen en kleedingstukken, die *aan* het lichaam worden gedragen (zie boven, I, 1, *a*). || Gewapent ende halsberch an, *Eleg.* 1112, *Grimb.* I, 4189. Platen of halsberch an, *Grimb.* II, 2914, enz. — Aen sijn, *vast zijn*, *vastzitten*, *verbonden zijn*, t. w. aan datgene waartoe het behoort. || Ofte eenich mensch ware ghewont boven den ooghen dwars ende dat been ware ghequest, soe besiet oft gaet al dore.. Ende ofte dat stic ane was, hanghet weder te siner stede, Jan Yp. 82.

b) Aanhechting of verbinding (zie boven, I, 1, *b*), in de uitdrukking: — Aen sijn, met den 3den nv. des persoons, van eigenschappen of hoedanigheden gezegd. *Aan*, *bij* of *in* iemand zijn, tot zijn wezen behooren. || Alle doget was hem ane, *Limb.* I, 74.

c) Aangrenzing of onmiddellijke nabijheid (zie boven, I, 1, *c*). || Alle die lande ten berge an, *tot aan den berg*, *Sp.* III^{4}, 54, 40. Ende maecte sine herberghe te stane al tote sijns selves ane, *naast zijne eigene*, III^{3}, 32, 25. — Als tegenstelling van *voren* bij een ww. van beweging: voren — ane (riden, vlien, enz.), *voorop — daarachter* (*rijden*, enz.). || Madelgijs reet voren ende Vivien an, *Maleg.* 524. Maer die stuer (*steur*) jaechten van dane: so vliet deen voren, dandre ane, *Nat. Bl.* V, 475. — Met het ww. *sijn* verbonden, in de uitdrukking: — Aen sijn, *bij*, *nabij*, *tegenwoordig zijn*, het tegengestelde van *afzijn*. De zaak of handeling, waarbij men tegenwoordig is, wordt aangewezen door het voorz. *te*. || Turnus was ten stride mede ane, *Lsp.* I, 42, 108. — De persoon, wien men nabij, of bij wien men tegenwoordig is, wordt in den 3den nv. geplaatst. || Dat hem die doet was ane, *Vad. Mus.* 2, 57, 244. Altoos is hi ons an mit sinen subtilen vermane, *Lsp.* I, 6, 18. Soe was hem bi of an, *Sp.* III^{4}, 44, 31. Dus was hi hem altoes ane, II^{7}, 35, 17. Waer daer die porse meest gelach, was hi den Hertoge altoes an, Velth. III, 18, 3. Die dar tue gescapen sin, dasse Gode an sin, *Limb. Serm.* 137*a*. — Met *bi* of *over*, of beide, verbonden, van getuigen, die bij eene handeling *tegenwoordig* geweest zijn. || Van der ander miracle, daer goede liede bi ende ane waren, *Rumb. Avondst.* 17. Want wi daer bi ende ane geweest hebben, daer dese saken gesciet sijn, *Brab. Y.* D. II, bl. 641. Want zijre bij ende aen gheweest hebben, dair alle saken gheschiet sijn, bl. 731. Dat hi dat sach, ende daer aen was ende bi, Nijh. 1, 318. Want wier over ende ane gheweset hebben, ende bi onsen rade is ghesciet, Mieris 2, 228*a*. Mit tween goeden luden of knapen, die daer over ende an gheweest hebben, *Stadr. v. Zwolle*, 150, 263 vg. Hier waeren over ende an . . , Mieris 4, 75*b*, 130*b*. Dat wyre by, aen ende over geweest hebben, 3, 588*a*. Na raide onser mage.., die dair mede by, over ende aen geweest sijn, Nijh. 4, 4. — Het is ieder gelijc an, *het is ieder even na*, *voor ieder even verplichtend.* || Ende sulc scot . . en mach men niement verdraghen; want het is ygeliken poirter gelijc an, Matth. 127.

d) Richting naar een doel (zie boven, II, 1). || Ende varen te Bajoene an, *Lorr.* II, 264. Ten oestenwert an, *Alex.* IV, 455. — In verbinding met andere bijw. van plaats in de samengestelde uitdrukkingen: — Daer ane, *derwaarts*, Her ane of Hier ane, *herwaarts*, Werwert an, *werwaarts heen*, *waarheen*. || Gi vaert daer ane, *daarheen*, *Rijmb.* 7000. Daer ane lopen, *Sp.* III^{4}, 2, 73. (Die) stede . . daer men winters ende zomers te paerde ende te voete aen mach, *Inform.* 194. Quam gedreven her an, Stoke IX, 1283. Wildi mi helpen, buget hier ane, *Sp.* III^{8}, 60, 34. Enen kerstenen man, die werwert en weet trecken an, *Belg. Mus.* 7. 450, 300. — Vort an, *verder*, bij Kil. „Voord-aen, *ulterius.*" || Als ick op een placke coeme, soe coeme ick wel voort an, *Spreuk.* 56.

2) *Van tijd.* Als bijwoord van tijd wordt *aen* aan andere bijwoorden toegevoegd, ter aanduiding van onmiddellijke aansluiting of opvolging. — Hier an, *straks hierna*, *Sp.* I^{4}, 10, 22, *Rijmb.* 5442, 6332. Daer an, *daarop*, *Rijmb.* 10496, 25230, 25967, Stoke II, 421. Saen daer an, *kort daaraan*, *Franc.* 6035. Voortmeer an, 7283, *Lett. N. R.* 7^{1}, 150, 20, en Vorwerd an, *voortaan steeds*, *van nu voortaan*, *gedurig*. || Ende u dienen vorwerd an, *Lanc.* III, 23749. Si gaet climmen vorwaert an, *Natuurk.* 1136 var. Gevet nu hare in dranke te drinkene dan drie dage ende vorweert an, *M. en Vr. Heim.* 1552. — Vort ane: voert an, vord ane, of voert anne (*Grimb.* I, 3028, II, 2923), *voort aan*, in de drie opvattingen, die thans door *voort*, *voorts* en *voortaan* worden onderscheiden, als:

a) *Voort*, *terstond.* || Die vos vort an ontsloop ende es ten hole gekeert, *Sp.* III^{6}, 16, 160. Dus namen si orlof vort ane, *Grimb.* I, 2985. Ende sloech voert an sijn sterke ors metten sporen, I, 3789. — Zoo ook I, 3462, II, 700, 2299, 3027, enz.

b) *Voorts*, *vervolgens*. || Sijn broeder . . wort oic ontboden; voirt an twee kynderen, die waren gebroeder, *Grimb.* I, 1100. Van Mechelen ende oic voirt an tot bi Postele menich man quamen hem te helpen, I, 2644. Et gheneset ende levet vort an, *Nat. Bl.* VI, 726. Ende ligghen voert ane als een hont sonder spreken, *Lansl.* 256. Dese soute sieden dan in watre ende in wine vort an, *M. en Vr. Heim.* 1311. — Zoo ook *Grimb.* I, 2946, 3609, II, 780, enz.

c) *Voortaan*, ongeveer in de hedendaagsche beteekenis, *van nu af aan*, *in 't vervolg*, doch ook beginnende van een tijdstip, dat in 't verledene ligt. Zoo b. v. *Parth.* 8215; *Lanc.* III, 9885; *OVl. Lied. en Ged.* 418, 145; *Amand* I, 3963; *Grimb.* I, 2367, 3024, enz. || Toter tijt voert anne dat, *tot den tijd toe dat*, *totdat*, *Grimb.* I, 3028. So vort ane dat si out si XXIII dage, *zoo verder totdat*, *totdat*, *Sp.* II^{3}, 59, 14. Gine sijt niet wel genesen van dat gi den camp vacht vortan, *van het oogenblik dat*, *sedert*, *Lanc.* III, 25101. — Ook door *meer* versterkt: Voert ane meer. || Dus hilden voert ane mere dbesniden die Joden al te samen, *Teest.* 1789. Voert an meer tallen stonden wert hi ter weerelt levende

doot, *Amand* I, 1353 (*in den tekst verkeerdelijk*: Wert an). Hudt di van sunden voert ane meer, *L. v. J. c.* 164; enz. Zie verder VOORTANKEMKER.

AANM. Over het scheidbaar en onscheidbaar gebruik van *Aen*, *Ane*, *An*, als bijw., in samenstelling met werkwoorden, zie de slot-Aanm. bij ACHTER.

AEN (ANE, AN), voorz. en bijw. *Zonder*. Got. *inuh*, *inu*; ohd. *ânu*, *âno*; mhd. *âne*, *ân*; nhd. *ohne*; mnd. *ane*, *ân*; nnd. *ane* (Koseg. 1, 393—401); ndl. der 17de eeuw *ane* en *oon* (Oudem. 1, 177, 5, 401); gr. ἄνευ. Verg. Grimm, *D. Gr.* 3, 157, 261, en Hoeufft, *Bred. Taal-eigen*, *Aanh.* 2.

I. ALS VOORZETSEL.

Âne, *ân*, voor *zonder*, was zoowel in 't mhd. als in 't mnd. zeer gewoon bij allerhande znw. In de Duitsch gekleurde Geldersche oorkonden wordt *aen*, *an*, in dien zin meermalen gevonden, als bij Nijh. || An schaede, 3, 226. Aen versterf, *onversterfelijk*, 346. Aen vede, 4, 125. Aen twivel, 227. Aen alrekunne indracht ende geverde, 124. Aen geverde, 211, 377. — Vooral in het gewone: Aen (alle) argelist, 1, 358, 3, 304, 346, 4, 72, 73, 76, 144, 272, enz. — Doch ook elders in verschillende uitdrukkingen, als: Ane vaer, *zonder vrees*. || Al moeten si scheiden ane vaer, Hild. 116, 10. Ende sy ghebrukent ane vaer, recht offt hoer eyghen waer, 124, 59. — Ane raet. || Of een meester weder deze gezette ane raet ende volgingen des capetels . . over dat gheberchte varet, dat hem voertmeer gheen broeder ghehorsame zi verbonden, *D. Orde* 313. — An die wet, *zonder*, d. i. *buiten*, *tegen de wet*. || Dus dede hi hoerdoem an die wet, *Rijmb.* 963. — An gebreken, *zonder ontbreken*, *zonder missen*. || (Die penninc) bediet dien loon die sonder somme es an ghebrekene nemmermere, *Rijmb.* 24572 (*bij* F.: sonder ghebreke). — Vooral bij het znw. *danc* in de oude beteekenis van *wil*, in de vaste spreekwijze: Ane, aen of an (meest an) sinen danc, eig. *zonder* of *buiten zijnen wil*, doch in de bepaalde opvatting van *tegen zijnen wil*, *zijns ondanks*. || An minen danc, *Lorr.* II, 1920; *Wal.* 5547, 5559; *Lsp.* II, 61, 40. An dinen danc, schijnt niet voor te komen, misschien omdat het gemeenzame *dijn* niet strookte met de ietwat deftige uitdrukking. An sinen danc, *Rijmb.* 1296; *Sp.* I[3], 4, 13, I[8], 67, 44, III[1], 11, 67, III[3], 42, 118, III[8], 20, 25, IV[1], 21, 53; Heelu 6558; Stoke IX, 1280; *Brab. Y.* II, 3274, V, 1050, VI, 5517; *Lsp.* I, 41, 51; *Amand* II, 5020; Hild. 144, 153; 166, 177 (var. *om*). An haren danc (enkv.), *Limb.* VII, 958, VIII, 808, 1657; *Sp.* I[7], 16, 30, III[4], 39, 67; *Edew.* 144. An onsen danc, *Limb.* IX, 341; Heelu 4920. An uwen danc, *Wal.* 5496; *Troyen* (*OVl. Ged.* 1, 14) 1182 (bij Verdam vs. 3941: ten onrechte *onsen* d.). An haren danc (meerv.), *Rijmb.* 28593; *Sp.* III[1], 14, 17; 25, 39; 33, 46; Stoke IV, 525, 925; *Limb.* VIII, 1275; *Brab. Y.* V, 1220, 3298, VI, 4351, 5493; *Lsp.* II, 46, 24, *Alex.* X, 1320. Evenzoo: An sbisscops danc, *Brab. Y.* IV, 1336. — Allengs werd *an* door *sonder* vervangen, en zeide men: Sonder danc, *Rijmb.* 30846; sonder minen danc, *Lanc.* II, 1637; sonder dinen danc, *Rincl.* 1041; sonder harendanc, Huyd. *op* Stoke, Dl. 2, bl. 221; sonder der Hollanders danc, Stoke IX, 759, enz. Zie bij DANC.

II. ALS BIJWOORD.

1) *Zonder*, *behalve*. || Dat hy ons daer aff niet rekenen en sal noch syne erven, *an* dan sy ons onsen pacht daer aff jaerlix geven suelen, Nijh. 2, 67 (*a.* 1353).

2) In de spreekwijze: Des ane sijn, d. i.

a) *Iets kwijt zijn*, *het verloren hebben*. || Daer moestic mijn iser laten, het ontviel mi opter straten . . dus was ic mijns isers ane, *Eleg.* 735. Nu ben ic des alles ane, 972. Hare scilde waren si ane beide, *Lorr.* fr. III, 201. Nu sijn si alle hars lives ane, *Wal.* 6678. Alsof sy ware des sinnes ane, *Troyen* 5860.

b) *Vrij zijn van iets*, *er van af zijn*. || So moeste ich yem reicht wederfaren laten, des ich doch liever ayn were, Nijh. 4, 126 (*a.* 1436). — Dezelfde uitdrukking komt ook in de verwante talen voor, als ohd. *ânu sin*; *ânu wesen* en *ânu werdan*; mhd. *âne sîn*; mnd. *ane sîn*, *an werden*, doch daarin wordt *ane* door Benecke-Müller (1, 40) en Grimm (*D. Gr.* 1[3], 744, 750, 4, 963) ten onrechte als een bnw. *ân*, *âne*, expers, beschouwd. Het is het voorz. *âne*, *ân*, als bijw. staande en met het ww. verbonden, als ten duidelijkste blijkt uit de geheel gelijksoortige uitdrukkingen: *des sonder sijn*, *des af sijn*, *des van zijn*. Zie SONDER, AF en VAN.

AEN, znw. m., voor Naen, *dwerg*, met weglating der *n* voor aan het woord, als in meer andere woorden geschiedt, b.v. *Ap* (zie ald.) voor *Nap*, *aak*, hd. *nachen*, *adder*, hd. *natter*. Zie De Vries op Hooft's *Warenar*, bl. 90 vgl. || Enen leliken aen, *Lanc.* II, 532. Die aen hadde in die hant enen groeten stoc, 535. Den aen begonst wel behaghen, *Segh.* 3240. Ende maecte den aen vroeder, 3279. Die aen scoet ane hem, 3292. Sinen oem, den goeden aen, 3927. — Elders in den *Lanc.* en andere geschriften herhaaldelijk *naen*, als *Lanc.* II, 537, 538, 544, enz., *Segh.* 3603 var., 5665, enz.

AENAERDEN, zw. ww. onz. Mnd. *anarden*; nhd. *anarten*, *natura insitum esse*. Uit het bijw. *Aen* en *Aerden*. Verg. AERDEN en AERT (2de art.). *Aangeboren zijn*, *tot iemands aard behooren*. || Oncuuscheit art di an van ore, d. i. *hore*, *door overerving*, *Rincl.* 240.

AENBASSEN (*bies*, *biesen*, *gebassen*), st. ww. bedr. Zie BASSEN. *Aanblaffen*. || Hi en darf hem niet ververen voer der rueden aenbassen, *Mloep* IV, 109.

AENBEDEN, AENBEEDEN zw. ww. bedr. (*aenbede*, *aenbeedde*, later ook *aenbedde*; deelw. *aenbeet*, *aenbeedt*, *aengebedet*, *geanebeet*), Ohd. *anapêton*; mhd. *anbeten*; nhd. *anbeten*; mhd. *anbeden*. In het mnl. was ook *aenbidden* (zie ald.) bekend, maar in verschillende opvatting. *Aenbidden*, met den klemt. op *aen*, had gewoonlijk de eigenlijke beteekenis van *zijn gebed richten tot iemand*, *hem in gebede aanroepen* (lat. *precari*); terwijl *anbéden* veelal de beteekenis van *adorare* had; vgl. *Ned. Wdb.* op AANBIDDEN.

1) *Aanbidden*. || „Gi moet met ons gaen ten temple ende anebeden onsen God." — „Anebeeddicken, so waric sod", sprac sente Jan, *Yst. Bl.* 1086. Di suchtic ende anebede ende bidde ene visike mede, *O. H. Wond.* 43. Elc aenbeet sinen Mamet, *L. o. H.* 1179. Wi anebeden di, Criste Jhesu, *Franc.* 1581. Diene anebedet hi es sot, *Limb.* VIII, 1262. Ende anebedes die gode mede, *Sp.* II[5], 21, 36. Anebeedt den minen dan, *Yst. Bl.* 2608. Ende aenbedt enen vremden god, *Glor.* 1029.

Dien de heideue van der steden over enen god anebeden, *Sp.* II[b], 24, 4. Dat wi Gode dienen, danken, loven ende anebeden, Ruusbr. 1, 171. — Onbep. wijs. || Aenbeden, anebeden, *Rijmb.* 1376, 1782, *Yst. Bl.* 2600; *V. d. Houte* 660; *Lsp.* II, 10, 48; 11, 114; 13, 29; *L. o. H.* 1590, 3004; *Cass.* 363; Hild. 7, 127; *enz.* Wi comenne anebeden, *L. v. J. c.* 16. Aenbeeden, *Yst. Bl.* 2597, 2608. Die gode tanbedene, *Sp.* II[a], 29, 58; II[b], 12, 94. Die gode taenbeden, *Sp.* II[3], 37, 3. Dat Roomsche volc tanebedene plach ene selverine gans, *Nat. Bl.* III, 358. — Gebied. wijs. || Aenbedet, aenbeedt, aenbeet, *Lsp.* II, 9, 157; *Yst. Bl.* 2611; *L. o. H.* 401. — Verl. tijd. || Aenbede, *Lsp.* I, 29, 69; *L. o. H.* 172, 421, 1253; Ruusbr. 3, 222. Aenbeedde, *Rijmb.* 1470, 2140; *Franc.* 9629, *Lsp.* II, 15, 104 en 109; 17, 147. Aenbedde, *L. o. H.* 581, 3244; *L. v. J. c.* 58, 235. Aenbeden, *Lsp.* II, 13, 116. Drie sach hiere ende anebeedder enen, *Rijmb.* 1779. — Ook scheidbaar gebezigd. || Dattet afgode beedde an, *Wrake* I, 106. — Verl. deelw. || Anebeedt, *Yst. Bl.* 2535. Anegebedet, Ruusbr. 3, 243. Aengebedet, *Ned. Proza* 237; *Pass. W.* 7c. Anegebeet, Ruusbr. 5, 255. Aengebedt, *D. B. Exod.* 34, 15; *Deut.* 29, 26; *Jerem.* 22, 9. Geanebeet, *Sp.* I[a], 47, 129; III[7], 10, 58. Geanebeidt, *Franc.* 9130; *enz.*

2) *Zijn gebed richten* tot iemand, hem *in gebede aenroepen*, in welken zin men gewoonlijk *aenbidden* bezigde, daar *aenbeden* gemeenlijk voor *adorare* gold. Zie Aenbidden. || „Roept an hem, hi is vol genaden." Die ridder sprac: „Dats goede reden, sel ic God nu aenbeden mi te helpen als een vrient?" Hild. 50, 130. Dan sal hi anebeden ende aneroepen die ghenadicheit ende die ontfermicheit ende die miltheit Gods, Ruusbr. 6, 115. Onse vadere anebeden in desen berch ende ghi secht dat Jherusalem es de stat daer men anebeden moet, *Hs. v.* 1348, 85*b*. Ghi anebedet dat ghi niet en weet, maer wi anebeden dat wi weten, *ald.*

AENBEDERE (aenbedre, aenbeder), znw. m. Zie Aenbeden. *Aanbidder.* || Lof, hemelsch vader ghebenedijt, Die dinen aenbeders zo milde zijt, *OVl. Lied. en Ged.* 6, 134. Die anebedre der Drievoudichede, *Franc.* 1088. Der afgode anebeders, *Sp.* II[7], 19, 45. Die ghewarighe aenbeders aenbeden inden geeste ende in der waerheit, Ruusbr. 3, 67. Gewarege anebederen, *L. v. J. c.* 115. Die geware anebeders, *Hs. v.* 1348, 85*b*, vgl. *Joh.* 4, 23.

AENBEDINGE, znw. vr. Zie Aenbeden. *Aanbidding.* || In ons en is geen ydel noch ongewarighe anbedinghe, mer in u, die die hoefden neyghet ende bughet den steen ende den metael, *Pass. W.* 106*b*.

AENBEDWINGEN, st. ww. bedr. Enen iet aenbedwingen, *het hem onderwerpen*, *aan zijn gebied toevoegen*. || Hoe die Gallen entie Germane .. worden Rome bedwongen ane, *Sp. Prol.* (bl. 9) vs. 5.

AENBEGIN, *-ginne*, znw. onz. *Eerste begin*, *aanvang*. Mnd. *anbegin*. Vgl. *Ndl. Wdb.* op Aanbegin. || Van der werelt aenbeginne, *Brab. Y.* VI, 11981. Voir al die (l. der) werelt aenbegin, *OVl. Ged.* 3, 120, 4; (verg. *Claghe* 3, *bij* Smits en Schotel, *Beschr. v. Dordr.* I, 150). In den aenbegin was een woert, 131, 17. Een inganc of een aenbegin, *Bed. d. M.* 255. In horen eersten aenbeghin, *Mloep.* II, 818. Van aenbeghin, Hild. 25, 17; 44, 175; 193, 60; 230, 16. Den ewegen Vader, die een ewech anebegin es der heileger Triniteit, Ruusbr. 1, 204. Die Vader es een aenbeghin alder godheit, 6, 157. Alle scaden, in welker manieren dat si ghesciet sien (l. *sijn*) an beyden siden van anebeghinne des kijfs, Mieris 2, 188*a* (*a.* 1317).

AENBEGINNEN (verl. tijd *began*, *begonde*, *begonste*), onreg. st. ww. onz. *Beginnen*, *aanvangen*. Mnd. *anbeginnen*. || Den offersanc sinct men dan. Dat choer beghint ierstwerf an, *Bed. d. M.* 536. Ende want die yeesten der princen zoe vele dar ondergemenget ziin, dat mense niet lichtelijc na den rechten ganc en can ontholden, zoe wil ic anbeginnen van den jaren ons heeren eersten vaders Adam, *Ned. Proza* 341. Die scepen wijst, . . van wat einde van der steden dat men den ommeganc aenbeginnen sal te gane, Matth. 151.

AENBEGRIPEN (*begreep*, *begrepen*), st. ww. bedr. *Aanvatten*, *aanvangen*. Verg. Aengripen. || Hoe mochte enech riddere dan begripen sulke ontrouwe an, dat hi u dlijf heeft genomen! *Lanc.* IV, 5080. Eusebius die heilige man die begreep dat wandelen an in die kerken van Ytale, *Sp.* II[a], 26, 29. Ende hebt te beghinne ooc mede verslegen IX dusent man: dus hebdijt begrepen an, *Rijmb.* 21816 var.

AENBEHOREN, zw. ww. onz., met den 3den nv.

1) *Toebehooren*, *behooren tot.* || Dat den rike behoert an, *Edew.* 529. Dits de sone dint gheërfnesse anebehorrende es, comt ende lattene ons doeden, *L. v. J. c.* 169.

2) *Toebehooren*, *opgelegd zijn*, van eene verplichting. || Om dienst te wederstane, die hem te rechte niet behort ane, daer sal men om striden totter doot, *Melib.* 3186 var.

AENBEHOUDEN (*hilt*, *hielt* of *helt*, *hilden*, *gehouden*), st. ww. bedr. *Aanhouden.* || Wi moeten die heileghe ghewaden der doechde anebehouden, Ruusbr. 2, 54.

AENBEYE, znw. vr. *Aambei.* Over de afleiding zie *Ned. Wdb.* op aanbei en vooral *T. en Lettb.* 1, 291—298. || Die de aenbeye hadde inden fundament, hi soude te hant daer af ghenesen werden, *Barth.* 712*a*. Van den aenbeyen of spenen, 270*b*; 271*a*. Het doet die aenbeyen die opgheheven zijn ghaen sitten, 631*a*. Die aderen .. der aenbeyen, 85*a*.

AENBECKEN, zw. ww. onz. Zie Becken. *Beginnen te bikken of te slaan*, *te vechten.* Zie *Ned. Wdb.* op Aanbikken onz. 1). || Maer de vrouwen moeten altoes anebecken ende tlaetste behauwen van der tale, *Han. H.* 39.

AENBELEN, zw. ww. bedr. Zie Belen. *Aanblaffen.* || Wat doet hem ander conste noot, . . als hem die honden belen an, dan sise weder van hem slaen? Hild. 172, 102.

AENBELOOP, *-lope*, znw. onz. *Het verschuldigde aandeel in het beloop of bedrag eener geldsom.* || Van sinen anebeloepe van den gelde, dat wi . . uytgeleget hebben, Mieris 2, 600*b* (*a.* 1337).

AENBELOPEN (*beliep*, *belopen*), st. ww. onz., met den 3den nv. Enen —, *iemand toekomen als aandeel in het beloop of bedrag eener geldsom.* || Wair enich poirter in enighe erfnisse bestorven van enen anderen poirter, die sel . . nemen sulc scot up him als hem anbeloept van den ghenen, dair hi tgoet of neemt, *L. Keurb.* 19, 23.

AENBELT, *aanbeeld.* Zie Aenbilt.

AENBELT, *beeld.* „Aen-beld, vetus. *Effigies.*" Kil. Verg. *Ned. Wdb.* op Aanbeeld (2de art.). Misschien is dit aenbelt bedoeld *K. en O. v. Delft* 88, 1: Dat niemande binnen der steede vriheit en sal moeten werpen . . , caetsen, cootten, clootten, den bal slaen, anbeelten worpen

enz. In de in de noot aang. plaats uit *O. Keur. v. Delft* II, 19, 2 leest men „steenen noch aenbeelden werpen" en „Voirt sie elcke mensche toe, dat hij sijn aenbelte beware, dattet niet upten kerckhove en come." Het schijnt dus een soort werptuig te zijn, maar welk is niet zeker. Wellicht zijn de „imagunculae" of poppen (Kil.), dus een soort speelgoed, bedoeld.

AENBERNEN zw. ww. onz. Zie BERNEN. *Aanbranden.* || Altoes roerende mit enen spane, dattet niet aenbernet, Lanfr. 154*r*.

AENBERREN (*bar*, *borren*, *geborren*), st. ww. onz. Zie BERREN. *Voortbranden.* || Maer ghevalt dat si ontsteken werden van der mannen minne, si berren an sonder ghebreken langhe met ghestaden sinne, *V. d. Feest.* 701.

AENBESCOUWEN, zw. ww. bedr. *Aanschouwen*, *met eigen oogen zien.* || Alse wijt hebben bescouwet an, *Sp.* III*, 4, 16. Doe dese lettere anebescouwen van der stat die edel vrouwen, Velth. V, 49, 57 var. Zie de *Bijlage* op Maerlant's *Sp. Hist.* D. 3, bl. 460. In het tekst-hs. *anescouwen.*

AENBESIEN (*besach*, *besagen*, *besien*), st. ww. bedr. *Aanzien.* || Daerne was ridder no seriant negheen onder al sconincs man, hine besachene te wonder an, *Parth.* 5089. Vgl. *Merl.* 34052 vgl.

AENBESTERVEN, st. ww. onz. Enen. — *Door eens anders dood het eigendom worden van iemand*; hetzelfde als AENSTERVEN en AENVERSTERVEN: zie ald. || Nijh. 4, 392; V. d. Wall 592; *L. Keurb.* 185, 78; 487, 8; *Stadr. v. Zwolle*, 120, 203; 127, 213 var.; 132, 223 var.; *Rek. d. Graf.* 2, 7, 8; *Clerc* 130, aant. 1); *Inform.* 196; *R. v. Zutf.* 79, 111; *K. en O. v. Delft* 86, 15 *enz.*

AENBETYEN, AENBETIEN (*betiet*, *betyet*; *beteech*, *betegen*, *betegen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als *Aentiën* (zie ald). Enen iet —, *iemand iets aantijgen*, *te laste leggen*, *verwijten.* || Die paeus purgeerde hem dan van datmen hem beteech an, *Lsp.* II, 49, 37 (*var.* teech an). Ick . . betyet hem an, dat hy bespaert heeft een stucke erfs, *Westfr. Dingt.* 9. — Spreekw. || Als men den hont dootslaen wil, soe bethyet men hem dolheyt an, *Spreuk.* 49.

AENBEUREN (AENBOREN, AENBOEREN), zw. ww. bedr. Van geld. *Beuren*, *in ontvangst nemen.* || Voir die welke somme gelds wy die selve onse vriende . . gesat hebben ende setten mit desen brieve, in tweehondert alden schilden des jairs, der munten voirscr. . . op sente Martijns dach in den wynter . . yrstwerff aen te boeren, Nijh. 4, 32.

AENBEVECHTEN (*bevacht*, *bevochten*, *bevochten*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AENVECHTEN: zie ald. *Met strijd aanvallen*, *bevechten.* || Wairt sake dat eenich vremde uutlants man . . eenige poirteren . . eerst anebevochte ende smerte dede, of dat die voirs. poirtere selve eenige uutlants vremde man eerst anebevochte ende smerte dede, die voirs. smerte, by den voirs. anevechter gedaen, sal gebetert worden den verweerrer, die aldus yerst aenbevochten wort, vierscatte, *Priv. v. Brielle* 2, 88, 21.

AENBEWISEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als AENWISEN: zie ald. *Aanwijzen*, *aanduiden.* || Ende dat so die lelye bewijsde an in exemplen der suverheden, *Amand* II, 1592. Dat dese twee condicien in den man alle salicheit bewisen an, up dat mense te gader hout vast, II, 5499.

AENBIDDEN (*bat*, *baden*, *gebeden*), st. ww. bedr. Verg. AENBEDEN.

1) *Zijn gebed richten tot* iemand, hem *in gebede aanroepen*, lat. *precari*. *Aenbidden* staat tot *bidden*, gelijk *aanroepen* en *aanspreken* tot *roepen* en *spreken.* Verg. AENBEDEN 2), en *Ned. Wdb.* op AANBIDDEN. || End keerd hem doe tot onsen Heer, Dien hie aenbadt mit rouwen zeer: „Gedenc mijns, heer, ghenadichlijc!" Keller, *Mnl. Ged.* 27, 741.

2) *Aanbidden*, lat. *adorare*. Eene beteekenis eerst in het laatst der Middeleeuwen gebruikelijk; het ww. veelal scheidb. gebruikt. || Wi comen om hem aen te bidden, *Pass. W.* 155*d*. Dese goeden plach alle die crucen die hy sach devotelijcken aen te bidden, mer eens ghinc hy voer een scoon cruus, dat hi niet en sach, sonder aenbeden, 250*a*. Doe die luden van dien lande voeren te Jherusalem om dat heylighe cruus aen te bidden, *Pass. S.* 8*c*. (om dat heylighe cruce aen te beden, ald. *d*).

AENBIJT, znw. onz. Van *aenbiten*, ontbijten, Kil. *jentare*; Aenbijt, i. inbijt, *jentaculum.* Verg. mnd. *anbet. Ontbijt*, *lichte maaltijd.* Zie *Ned. Wdb.* op AANBIJT. || De cloveniers voor haer aenbyte opten H. Sacramentsdag 25 st., Hermans, *Reder.* 334.

AENBILT (AENBELT, HAENBILT, HAENBELT)' -*bilte*, -*belte*, znw. onz. Van *Aenbillen*, aankloppen, kloppen of slaan aan of op iets. Zie over de afleiding *Ned. Wdb.* op AANBEELD. Mnd. *anebelte*, *anebolt. Aanbeeld.* || Want hare slage mochten niet dieden meer dan een man sloge slage op een haenbelt dat vor hem lage, *Lanc.* III, 4876. Noit smet bet slach hilt dan si twee op een anebilt, *Ferg.* 1875. Alse smeden die mit hameren slaen op een aenbilt ende smeden, *Lsp.* I, 13, 74. V^e^ hamere op aenbelte, die daer sonder inde slaen, *L. o. H.* 3998. Ghy slaet hier slaghen alsoe milt, soe een smet doet op sijn aenbilt, *Sacr.* 634. Den diamant, dien men op een anbilt leget ende slater op, *Lucid.* 2619. Worpmen daer een aenbilt in (*in het vagevuur*), het smoute alse oft ware een snee, *Lsp.* I, 12, 10. Worde een mensche geslagen met hameren op een anebilt, I, 19, 72 (*hs. H.*). Niet mere dan aen een aenbelt mochtmen der covertuer ghenaken, *Segh.* 2222. Dat clincte als een aenbelt, 4504. Want de maerscalc ne heeft gheen haenbilt no gheen hamer, *Livre d. Mest.* 18. Recht oft ware een anbilt, *Flandr.* I, 869. — Zie nog *Segh.* 6358, 8556, 8563. *Merl.* 9821, 24975, enz. — Haenbilt, m. gebruikt, *Lsp.* I, 13, 75; 19, 73, in hs. *I.* — Vgl. ook AENVILTE.

AENBINDEN (*bant*, *bonden*, *gebonden*), st. ww. bedr. Met den 4den nv. van den pers. en den 3den nv. der zaak, *iemand aan iets vastbinden.* || Hier na Marchus gevangen waert met sinen brueder Marcilliane, ende enen stake gebonden ane, *Sp.* II^1^, 8, 6.

AENBITEN (*beet*, *beten*, *gebeten*), st. ww. bedr.

1) *Aan iets bijten*, *beginnen in iets te bijten*, bij Kil. *admordere*. || Daer si enen doden man vonden, ende si sijn vleesch dan anebeten, sone connen si niet vergheten die soetheit van den vleesche groet, *Nat. Bl.* II, 2443.

2) *Aanranden*, *aanvallen*, uitdrukking aan honden en verscheurende dieren ontleend. || Die al om waren geseten, ende Brabant anebeten met orlogen ende met reesen, Heelu 485. Vg. *Uitl. Wdb.* op Hooft en *Ned. Wdb.* op AANBIJTEN.

AENBLIC, znw. m. *Aanblik*, *aanschouwing.* Vgl. *Ned. Wdb.* op AANBLIK. || Dats een vri ende een wonderlic aneblic Gode vrilike te sinne (*siene*) in heme selver, *Limb. Serm.* 72*a*.

AENBLASEN, st. ww. bedr. Enen iet aenblasen, *iemand iets in het gezicht blazen.* Vg.

Ndl. Wdb. op AANBLAZEN. || Hi bevoelde bi sijn aensicht also veel stofs of ment hem mit blaesbalghen aengheblasen had, *Devoet B.* (30) 114*v*.

AENBLIVEN (*bleef*, *bleven*, *gebleven* of *bleven*), st. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand bijblijven*.

1) Van personen. *Iemand bijblijven*, *hem getrouw blijven*. || Het moeste smaken met tormente die bittere doot man, wijf, kint, cleene ende groot, dat Jhesus Kerste ane wilde bliven, *Sp.* II[4], 10, 56. Ende doepte Geminiane, die Lucien vort mee bleef ane, 16, 97.

2) Van zaken of hoedanigheden. *Iemand of iets bijblijven*, *in iemands bezit blijven*, *aan iets blijven*. || Sijn bloet in watre ende in wijn den lachame ende dbloet sijn. Nochtan so bliven hem ane specie, smake ende gedane, *Sp.* III[7], 15, 57. Jof hem ware enich gestof anbleven van enegen dingen, *Franc.* 6870. Bi deser doet bleef daer verloren beide wapen ende name vercoren ewelike vorwerd an, want het bleef den Hertoge an, Velth. III, 10, 54. Alle de steene, careele, calc, savel, eyser ende loot, ende al dat ter voerseyde capellen anbliven sal, Dierickx, *Mém.* 2, 107.

AENBOELEN, zw. ww. bedr. Zie BOELEN en verg. AENBELEN. *Aanblaffen.* || Als hem die honde boelen an, Hild. 172, 104 var.

AENBOERDE, AENBOERT, AENBOERTE. Zie AENBOORT, AENBOORTE.

AENBOEREN. Zie AENBEUREN.

AENBOORDE. Zie AENBOORT, AENBOORTE.

AENBOORDEN, zw. ww. bedr. Zie AENBOORT en AENBOORTE. Oude rechtsterm, vooral in Zeeland gebruikelijk. *Naasten*, *benaderen*, eigenlijk *op grond van aangeborenschap of bloedverwantschap*, bij uitbreiding ook op andere gronden. || Of die coopere macht ontfaen, op dat siit niet en begheren te horen of taenboerden, *Oorkb.* 2, 340*a*. Waer oock dat zaecke, dat yemant eenich landt in dit voornoemde landt vercoopen wilde, dat zouden wy . . of onse naecommelingen aenboorden voor elcken man, waert dat onse gevouch ware, Mieris 2, 89*a* (*a.* 1310).

AENBOORT (AENBOERT, AENBORT), meest gebruikelijk in het mv. *aenboerden*, znw. m. Van het bijw. *Aen* en *ge-boorte* (got. *ga-baurth-s*, dus eig. *ge-boorde*, zie ald.), met weglating van het voorv. *ge-*: verg. *aanboorling* en *inboorling*. Ook *aengeboerte* komt voor, doch in anderen zin (zie ald.). *Aangeborene*, *bloedverwant of maag*, *die als zoodanig bij verkoop van vast goed het recht van voorkeur of naasting heeft*, „also hy *aen* den genen *geboren* is, die dat erve vercoopt" (Matth. 112). Verg. het volg. art. en AENGEBOREN. || Wat portre zin erve vercoept bin 40 daghen nadien dat hi de ghifte gevet, moecht zine aneborden hebben om dat zelve gheld dat si vercoft es; waren daneborden buten lande, binnen 40 daghen nadien dat si int lant comen, moeghzi die erve lossen, ende de vercopre zal sweren zin aneborden, hu diere dat land es vercoft; na dien 40 daghen ne hebben die aneborden gheen talen an die erve . . Broederkind ende zusterkind ende narre die zijn aneborden, *Oorkb.* 1, 313*b* (*a.* 1253). Wie siin arve vercoopt of vercopen wille, die saelt drie Sondaghen ter kercken bieden voer die lieden, siinre aenboerden broedere, sustere ende haer kinderen, oem, moeyen ende haer kinderen van beiden halven, ende niet vordere; als drie Sondaghen gheboden es, so sal die scoutate siin aenboerden dach legghen in die weke te horen den coop, ende den copere sinen eet te doene, als die coop ghemaect was, ende die aenboerden moetent gheren te horen nomen . . So wie lant vercoopt ongheboden ende vergift, sine aenboerden moghent binnen jare nemen om den selven coop als tlant vercocht was, *Keur v. Zeeland van* 1290, *a.* 90, in *Oorkb.* 2, 339.

AENBOORTE (AENBOERTE, AENBORTE, AENBOIRT, ook AENBOORDE, AENBOERDE), znw. vr. Vg. AENGEBOORTE. *Het op aangeborenschap of bloedverwantschap (of bij uitbreiding ook op andere titels) gegronde recht van voorkeur of naasting*, *bij verkoop van een vast goed*, later ook *Naderschap* geheeten. Bij Kil. *Aen-boord.* Verg. het vorige art. en *Aenboorden*, alsmede *Ned. Wdb.* op AANBOORD. || *Van aenboerden in Zeelandt.* Niemant, die in Zeelandt woent, en sal hebben aenboerte van eenigen lande, en si dat hi binnen den naesten jare ende dage, na dien dat dat lant vercocht wort, sine aenboorde soke voor des graven mannen van Hollandt openbaer, Mieris 1, 314*b* (*a.* 1256; vgl. ald. art. 75. In den latijnschen tekst beide keren *aneborte* (*art.* 91, Mieris 1, 307*b*, *art.* 94, *Oorkb.* 2, 25*a*). — Ane dat arve mach elc man sine aenboerte hebben, diet sculdich is te hebbene, *Priv. v. Brielle* 2, 26, 22. Sullen de heeren hebben aenboirt totter heerlijckheyt behoef.. aen alle huysen ende gronden van erven . . voer allen anderen, *aanh. bij* Noordewier, *Ned. RO.* 262.

AENBOORTICH (AENBORTECH), *-tige* of *-tege*, bnw. *Door aangeborenschap gerechtigd tot benadering.* Zie AENBOORT en AENBOORTE. || Dat de ghene, die partie ende deel souden willen hebben in de coopstat, hem habele gemaect ende gefondeert hadden als hoyr, naer advenant dat hem anbortich ware, *Tractaet*, in *Taalgids*, 9, 281.

AENBRANDEN, zw. ww. bedr. Met den 3den nv. der zaak. *Inbranden*, *branden in*. || Bruedere, weenen wi al gemeene, eer wi gangen aldaer die trane den lichame branden ane, *Sp.* II[6], 16, 30. Vinc.: ubi lacimae nostrae corpora nostra *comburant*.

AENBREKEN, st. ww. bedr. mnd. *anbreken*. *Breken*, *verbreken*. Vgl. mnd. *de helle* anbreken. || Van enen appelboeme vanden welken Adaem aenbrac dat ghebot Gods, *Mandev.* 3*b*.

AENBRINGE, znw. m. Hetzelfde als *aenbringer*, lat. *delator*. *Hij die eene zaak in rechten aangeeft*, *voor het gerecht brengt*. || Die rechter seyt: „Den anbringhe (*l.* Die anbringen?) eyssche ic hier" ende noemt elck bij zijnen naem ende toenaem. Dan comen die anbringen an der werff ende die voersprake seit dan: „Heer rechter, ist u lyeff, dat ic trede uyt A. voorn. woerden ende come in desen (d. i. deser) anbringhen woerden?" *Dingt. v. Amst.* 11 vgl. Heer rechter, hier staen deze anbringhen ende ic in horen woerden, 12. Men wijst, dat die acht anbringen loten sullen op vier, 12. Waer yemant van den anbringhen ghedaecht, die niet te werff en quame, daer omme en sal die claghe niet upstaen (*opgeschort worden*), 12. Als die anbringen gheloet hebben, zoe seit die voersprake, 13.

AENBRINGE, znw. vr. *De aangifte zelve*, lat. *delatio*, hetzelfde als *aenbrinc* (z. a.). || Deze anbringhen . . begheren een vonnis, hoe sij die anbringhe doen sullen, *Dingt. v. Amst.* 12. Zijn naghelnaest, die an die werve is, sal die anbringhe voer hem doen, 12. Gheeft den anbringen een vonnis, hoe sij die anbringhe doen zullen, 13.

AENBRINGEN, AENBRENGEN (*brachte* of *brochte*,

gebracht of *gebrocht*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *anbringen*. In 't algemeen dezelfde beteekenis als ons *aanbrengen*, t. w. *bij iemand of bij iets brengen*, doch in verschillende opvattingen, die de hedendaagsche taal niet kent.

1) Enen —, *iemand ergens heen brengen*, t. w. bij een persoon, die wordt aangewezen door een 3den nv. of bij een voorwerp, ingeleid door een voorz. || Ende gi siten sculdech mi te vane ende in min scip te bringen ane, *Lanc.* II, 39499. Doe brocht men hem kinder ane: hi benediedse ende ghinc dane, *Rijmb.* 24163. Ende dune bi gracien brings Gode ane, *Sp.* II², 10, 77. Dat wy . . beloven . . Vranken ende Claeyse zijnen broeder, levende of doot, . . an te brynghene in de zelve vanghenesse ende houdenesse, daer zy nu in zijn, *Oorkb.* 2, 449*a* (*a.* 1299).

2) Iet —, *iets met zich brengen*, *met zich voeren*. || Nochtan heeft dander eens bestaen met sinen geselle ten grave te gane, daer hi die kersse mede brachte ane, *Sp.* II⁶, 48, 28.

3) Enen — an ene dinc, of met den 3den nv. der zaak, of met een onb. wijs met *te*, of met een bijzin met *dat*. *Iemand ergens toe brengen.* || Dus brachte Mordret al die lande an, dat si an hem vielen dan, *Lanc.* IV, 10325. Maer om sterven no om leven ne conde hijt (*dat kint*) met ghenen slane an dat ambocht bringhen ane, *Heim.* 1630. Want hem onse Here brochte an te volgene . . der ewangelien vulmaecthede, *Franc.* 1024. Dat die joecht den jongen man der quaetheit also brachte an, . . so dat hi liet alle goede sede, *Sp.* II², 24, 15.

4) Aan een geheel een nieuw gedeelte *toebrengen*, *toevoegen*. || Die Norichi entie Dalmaten . . brachte hi den Roemscen rike ane, *Sp.* I⁸, 17, 17. Die veel landen van nacien van volc aenbrochte ter cronen van Vrancrijcke, *Pass. W.* 17*d*.

5) Van kleederen of wapenrusting gezegd, in tweeledige opvatting:

a) *Aan het lichaam brengen*, dus *aantrekken*, *aandoen*. || Eer die ridder anbringen conde sinen halsberch, *Lanc.* II, 5450.

b) *Aan het lijf met zich voeren*, dus *aanhebben*, *dragen*. || Ghi soudt u hoeden daer ave, dat ghise (*die cleder*) niene smettet dan; als ghise te hove brachtet ane, dat si dan scoene waren ende clare, *Lsp.* III, 8, 16. Wie dat dit cleet bringt aen es overal wel ontfaen, *Doctr.* III, 269. Si brachten alle die wapen an, daerse den strijt met wonnen dan, Velth. IV, 43, 11. Soe arm . . dat si cume . . een cledekijn brochten ane, *Brab. Y.* IV, 120—124. — Ook van het voeren van een wapen. || Doe die coninc te Ghent inquam, . . bracht hi an, wel gevisiert Vrancrike ende Engelant gequartiert, *Edew.* 1053.

6) Enen iet —, van eene tijding of mededeeling gezegd: *ze iemand aanbrengen*, dus *berichten*, *melden*; ook, als thans, van de aangifte van eenig feit aan het gerecht, de overheid. || Egesippus, die heilege man, brinct ons dit vor waerheit an, *Sp.* I⁷, 3, 95. Als ons Matheus bringet an, *Rijmb.* 24849. Van hertoghen Jans weghen wort, van Beieren, aenbracht dese tale, dat hi *enz.*, *Brab. Y.* VII, 938. Die anebrochten met haren eeden, dat, *enz. Rek. v. Zeel.* 2, 307. Wairt dats him die gruter niet gheloven en wilde, hy en haede meer ghebrouwen dan hi him anebrochte, V. d. Wall 151 (*a.* 1322). Als si ons mit besceide aengebrocht hebben, 390 (*a.* 1404). Hoc dat ons anbrocht es by diversschen persoonen . ., dat *enz.*, *Vad. Mus.* 4, 109 (*a.* 1438). Dat hen hoir voirvaeders, schepenen tot Venraede, aenbracht hebben, dat nyemant gheen ghebot off gheen bedwanck en hevet ouuer die lude van Oestrem, Nijh. 4, 262. — Enen logen —, *iemand leugens op den mouw spelden*, *maar wat wijs maken*. || Doe seide Dalila tot Sampson: Gi hebt mi bedrogen ende logen angebrocht, *B. v.* 1357, 101*a*. Waer om brenct gi mi dus logen an, *ald.* — Ook van rekeningen, aangifte van geleden schade, enz. || Scade anebrengen, Mieris 2, 206*b* *vijfmaal* (*a.* 1319). Item so sijn alrehande partyen (*posten*) bleven, die dese voers. heren niet betaelt en hebben, overmids dat mense haren ambachtsluden niet aenghebrocht en hevet, *Rek. d. Graf.* 3, 242.

7) Enen iet —, van iets kwaads gezegd, dat men omtrent hem *bericht* of *aangeeft*, dus *aantijgen*, *te laste leggen*. || Ende hevet daer gedaen voer hem sine purgatie saen van dat hem die quade knechte anebrochten met onrechte, *Sp.* III⁴, 1, 113.

8) Iet —, *iets instellen*. || Vele vastine bringen si an, *Sp.* IV⁷, 43, 22 (Vinc.: *Multa . . faciunt ieiunia*).

9) Iet —, *iets bewerken*, *teweegbrengen*. || Dese keyser brachte dat ane, dat menne als gode anebede, *Sp.* II⁵, 1, 14. Want hi wilde dat bringen ane onder die kerstene met gewoude, dat men die godheit sceeden soude van Gode den Vader ende den Sone, II⁴, 31, 24. Hoe hi selke dinc bringe ane waer bi die twee heilege lieden . . verellent mogen wesen, II⁴, 50, 10.

10) Op enen iet —, van een last enz., *hem dien aanbrengen*, dus *dien op hem leggen*. || Als dat ghenen dijck (nl. *het onderhoud er van*) op eenighen poorter aenghebrocht of aengeset sal mogen worden, V. d. Wall 38 (*a.* 1270), Vgl. AENSETTEN.

11) In jur. zin. Bij gemeenschappelijk bezit, dat men scheiden wilde, had in den regel de gene die het grootste aandeel had, de keus, of hij tegen eene bepaalde schatting het geheele eigendom wenschte te bezitten, *zijn deel in het bezit tot geheel wilde maken*, dan wel of hij zijn deel door den ander wilde zien gekocht, *zich van zijn eigendom wilde ontdoen*. Het eerste heet in de Enkhuizer keuren (waar juist hij die het *minste* aandeel heeft in het gemeenschappelijk bezit, de keus heeft) den anderen afriden, het tweede den anderen aenbrengen of aenwerpen. Vg. *K. en O. v. Delft* 94, 8, en de in de Aant. aangehaalde Brielsche Keur. Vg. ook AENWERPEN. || Desgelijx mach hy den anderen (dat.) anbrengen weder tot desghenen seggen, die daertoe geordineret sijn, is dat sij met malkanderen gelandet sijn. Ende saylant mach men desgelijcks aenbrengen, *bij gemeenschappelijk bezit*, *tegen taxatieprijs overdoen* offte ofriden, *tegen taxatie hetgeen niet zijn eigendom is*, *overnemen*, *O. K. v. Enkh.* 21, 98 (vg. 99).

12) Enen iet —, van eene gezindheid, stemming, handeling of gewoonte gezegd; hem die *aenbrengen*, dus *ze bij hem verwekken*, *veroorzaken*, *bewerken*, *hem daartoe brengen*, *ze hem ingeven*; lat. *suggerere*. || Die duyvel hoer leidsman die hem al quaetheit brachte an, *Merl.* 3388. Want men mach dat proeven wel, dat di dese coringe gevel, dat di dat niet an en brachte roukeloosheit van gedachte, *Sp.* III³, 30, 19. Dese forche ende dese were brochte an meerre wille ende gere Vespasiane, die poort te winne, *Rijmb.* 28617. Want de hoverde brinct hem ane, dat hi hem verheffen moet, Stoke VII, 660. *L.* Temp-

teret dwijf . . *N.* Ic brinct haer best an bi den serpente, *Blisc. v. M.* 151. Vele Syten brochti ane, dat si dat heydijnscap ontgingen, *Sp.* III[3], 4, 84. Dus brochti den Jueden ane der heidine costume ende zede, *Sp.* I[6], 24, 12. Ghierecheit . . bringet ons die dorpernie ane, *Sp.* I[8], 73, 47. Dingel brochten enen vaer an, III[4], 47, 103. Wat haer tlachen brochte ane, III[7], 15, 21. Dat (*dat 't*) hare een priester anebrochte, omdat soe also gelt winnen mochte, IV[1], 41, 19. Eest dat u invallen onsuvere beelde.. overmits.. aenbringen des viants, Ruusbr. 3, 131.

13) Enen iet —, van verschillende zoo aangename of onaangename dingen die iemand ontvangt, enz., *ze hem toebrengen*, *bezorgen*, *toedienen.* || Ghi hadt der werelt bliscap grot anebracht, die gi nu versloecht, *Rincl.* 1412. Die di anebringt al selc verlies, *Sp.* II [7], 16, 92. Die hem doepsel brachte ane, II[3], 16, 68.

AENBRINC (AENBRENC), znw. m. Zie AENBRINGE (2e Art.) en AENBRENGEN. *Aangifte*, ook voor het gerecht. || Ten einde van den jair, als die ghequetste sijn leemte winnen wil, so sel hi betooch brenghen van den scepenen, dat hi dien man voir ghenoemt heeft ende sijn quetsinghe ghetoocht, also voirscreven is, ende gheen anbrenc dair of te doen ten si scepene kenlic, dat hi verleemt is, *Leid. Keurb.* 37, 17. Enen bode die liep in Vrieslant an den bailiu, om 1 knaep te daghen, die ghecoren was tot Aemstelredamme een aenbrinc te doen van 1 coerwonde, *Rek. d. Graf.* 1, 352. Die selve hooftmans van cost, die zi in den Haghe uutleiden, . . beliep die cost bi horen aenbrenc, *Bel. v. Leid.* 201. Die achten (*l.* achte) poorteren voorscreven sullen horen aenbrenc den Heeren voirscreven doen tusschen dit ende beloken Pynsteren, 238.

AENDACHTE, znw. vr., gevolgd door den 2den nv. Verg. AENDENKEN. Mnd. *Andachte.*

1) *Het denken*, *de gedachte aan iets.* || O suete Jhesu, onnosel lam Gods, in wien geen vlecke oft aendachte der sonden en is, *Boeck v. d. L. J.* 50*c*.

2) *Aandacht*, *opmerkzaamheid.* || Is die saleghe siele aldus minneliken geroepen.., so doet sy op haer oren met nerstiger aendachten, *Hofk. v. Dev.* 2*r*.

3) *Godvruchtige overpeinzing*, hd. *andacht.* || Een maghet.. in haer sijde hebbende een grote wonde bi vele jaren, te weten overmits der aendachten der passien Christi ende sijnre wonden, *Ext. Cron.* 33*d*.

AENDACHTELIKE, bijw. *Met aandacht*, *met oplettendheid*, *ijverig.* Mnd. *andachtliken.* || Een monic die hem sonderlinghe ende andachtelic gaf tot sinte Barbara te dienen, *Pass. W.* 115*c*. Dat hi hem vlite te dienen oetmoedelike end andachtelike, *D. Orde* 218.

AENDACHTICH (AENDECHTICH, ANDEGTIG), *-tige* of *-tege*, bnw. Mnd. *andachtich.*

1) Op enen —, *aan iemand gedachtig.* || Also staet Hi gheheel te miner hoede, als of Hi alle menschen vergheten hadde, ende allene op mi andachtich ware, *Stemmen* 32.

2) Ere dinc —, *aan iets gedachtig*, indachtig || Ende was des myrakels altoes aendachtich, *Pass. W.* 115*d*.

3) *Eerbiedig*, *vroom.* || Hi wert jegen Gode andegtig ende wert ane sinen wercken oetmudeg ende onderdeneg, *Limb. Serm.* 66*b*. — Ook als titel van geestelijken. || Die eerbere onse lieve andechtige vreenden, deken ende capittel van onser kercken van Zutphen, Nijh. 3, 194 (*a.* 1394). Dien eerbaren geisteliken, onsen lieven andechtigen heren Johanne die Wael, ther tijt prior der canonike reguliere binnen Swolle, 276 (*a.* 1405).

4) Met ere dinc —, *met iets met aandacht bezig.* || Soe sinte Barbara . . mit desen ende mit vele anderen ghebeden aendachtich ende becommert was, *Pass. W.* 98*d*.

AENDACHTICHEIT, znw. vr. Mnd. *andachticheit.*

1) *Aandacht*, *oplettendheid*, *ijver.* || Dat hi . . alzodane dienre winne, den die anedachticheit ende oetmoedicheit daer toe brenghe dat si den zieken lieflike ende ghetrouwelike dienen, *D. Orde* 218. Buten der ghesatter tijt en solen die broedere doer andachticheit der kerken, of in den huus . . niet barvoet gaen, 240.

2) *Godsdienstige overpeinzing.* Vg. AENDACHTE 3). || Medidatie of aendachticheit, *Boeck v. d. L. J.* 50*c* e. e.

AENDALEN, zw. ww. onz. *Nederdalen*, *dalende naderen.* || Want een bi vresen daer ontscoet, die cortelike sach albloet seven croenen daer dalen ane, die Moyses ende sine ses compane scoene croenden, *Sp.* II[6], 55, 71.

AENDE, Zie ANDE.

AENDEEL, znw. o. mhd. *anteil*, mnd. *andêl.* *Een bepaald gedeelte*, *waarop iemand recht heeft*, *aandeel*, doch in onze tgw. taal uitsluitend met *in* verbonden. || Hi moet hoor gheven dat aendeel van haren goede, *Mandev.* 34*b*. Vgl *Ndl. Wdb.* op AANDEEL.

AENDELEN, zw. ww. onz. *Aandeel hebben*, *deel hebben* in of aan iets. Vandaar ons znw. *aandeel.* || Dat hi trike.. sinen neve Valentiniane mede gaf te deelne ane, *Sp.* III[4], 20, 58. — In den zin van *toedeelen*, *cout. v. Antw.* 1, 346: dien datse (*bona*) aenghedeylt sijn.

AENDELICH (AENDEELICH), *-ige* of *-ege*, bnw. Met het voorz. *aen*: Aendeelich aen enen, *tot iemands aandeel behoorende.* || By dusdanen weghe.. mochten vele vrauwen die scoene versterften voer oghen hebben up hopen van dien, hem ontvremden van haren gheselscepe, ende dat versteken van den ghenen daert andeelich an zoude wesen metten rechte, *Cout. v. Gent* 596.

AENDEN. Zie ANDEN.

AENDENKEN (*aendachte* of *aendochte*, *aengedacht of aengedocht*), onscheidb. onreg. zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *andenken*, nnd. *andenken* (Koseg. 1, 371). Thans als ww. verouderd, maar nog als znw. (*het aandenken*) in gebruik.

BEDR. — *Oplettend aan iets denken*, *gedenken*, *bedenken*, *aandachtig zijn op.* || By den goeden patriarchen, die aendochten hoer beghin, Hild. 67, 160. Dese bruut laet ons aendenken ende bidden haer seer innichlijc, *Hor. B.* 10, 88. Aendenket mijn grote pijn, 144, verg. 210. Aendencken, horen ende verstaen die materien, die voir hem te vonnissen comen, Matth. 50. Ist dat ic die maniere aendencke zijnder toecoemst, *Bern. W.* 16*c*. Die aendencke, dat hi noch niet en is binnen huys, 31*d*. Wie isser . . die hem niet en verscricket, als hi dit hoeret ende aendencket, 84*d*. De grote oetmoedicheit ons heren, als men haer te rechte aendochte, 153*d*. Aendenc mi, *Hs. Ps.* 54. Aendenc mijn stemme, 161. Aendencke die stemme mijns gebeets, 85. Hi aendachte mi, 76. Hi heeft aengedocht mine bedinge, 65, die stemme mijnre bedinge, 70*r*. Bidt God metten monde ende metter herten aendenckende, *Exc. Cron.* 116*a*. Aldus aendocht hi sine cleynheit, syn armoede ende syn snootheit, *Con. Som.* 170*b*.

ONZ. — Met den 3den nv. *Aan' iets denken*, *gedachtig zijn aan iets.* || Die aendencket den woerden des propheten, *Bern. W.* 42*a*. Dat si niet andersins en leerden, noch andenken en souden den fabulen, *Hs.* 75 *f.* 83*b*. — Ook absol. als znw. gebruikt. *Aandacht*, *opmerkzaamheid.* || Een overspeelsche siel die dat woert sonder aendenken hoert, *Sp. d. M.* 1, 113*d*.

AENDENKENESSE (AENDENKENISSE) znw. vr. Zie AENDENKEN en AENDACHTE 3). *Godsdienstige overpeinzing.* || (Si) hevet den anderen tijt . . ghebruuct . . totter oefeninghe ende aendenckenisse der heyligher scriften, *Pass. W.* 240*c*.

AENDENKINGE, znw. vr. Zie AENDENKEN. *Gedachte.* || Alle ongeordineerde begeerte ende aendenkinge ende genoecht mit groten eernste te schuwen, *Hs.* 80 *f.* 44*a*. Dat hy oec Gode sinen vader sculdich waer te doen in aendenkinge gheesteliker leringe, *f.* 46*c*.

AENDIENEN, zw. ww. bedr.

1) *Toedienen*, *voordienen*, *voorzetten.* || Overmits die vruchtbaer ende eerweerdighe passie Christi wert ons zeer overvloedelic aengedient materie alre gheesteliker goede, *Ned. Proza* 49. Die susteren die van den oversten daertoe ordiniert sijn dat sie aendienen sullen, 300. Al wast dat men u broot ende wijn overvloedich andiende ende gaf, gi en wout niet eten noch drinken, *Gesta Rom. c.* 106. Hi heeft angenomen een onverganckelic lichaem, daer hi ons in aendyenen woude die spijse der ewiger salicheyt, *Bern. W.* 39*d*. Gulden vaten daer in . . oec den armen . . overvloedelike in aengedient wert, 56*b*. Doe hi den keiser dat laeste gerechte andiende, *Seven W.* 73*r*. Inden eersten worden dair gepresenteert ende aengedient dertien gherechten, *Exc. Cron.* 226*a*.

2) Enen iet —, *iemand iets toedienen*, *verschaffen*, *bezorgen*, *verleenen.* || Die den sayer andient dat saet, die sal oec dat broet gheven te eten, *Hs.* 75 *f.* 49*c*. Mi die noottrufte an te dienen, *f.* 72*a*. Hi (*die hemelsche bisscop*) dient hem dat ewighe leven an, *f.* 100*b*. Al die gheen die ons die heilighe godlike woerde aendienen, die sijn wi sculdich te eren . . , als die ghene die ons aendienen beyde gheest ende leven, *Hs.* 87 *f.* 101*d*. So wie dient, als uter doechden, die God andient, *Hs.* 75 *f.* 117*b* (I *Petr.* 4, 11: „ex virtute quam administrat Deus.") Enen voersmaecke gevoelen die die minne die god selve is hem overvloedelic hier na sal aendienen, *Sp. d. M.* 1, 79*a*.

3) Enen —, *iemand dienen.* || Ende daer om wast dat si hem soe vriendelic aendiende, op dat hi niet haetich . . op haren soen wesen en soude, *Lijden o. H.* 15. Do hi in sijnre gheboerten den wille Gods anghedient hadde, starf hi, *Hs.* 75 *f.* 149 (*Acta Ap.* 13, 36: „cum administrasset voluntati Dei").

AENDIENINGE, znw. vr. *Bediening*, ter vertaling van lat. *administratio* en *ministerium* (II *Cor.* 4, 1; 8, 4), in de Staten-vert. op beide plaatsen door *bedieninge* vertaald. || Wi die dese andieninghe hebben . . , en laten niet of, *Hs.* 75 *f.* 44*c*. Die gracie ende die mededelinghe der andieninghe, die in den vrienden Godes ghedaen wort, *f.* 48*a*.

AENDIENRESCHE, znw. st. vr. *Voordienster*, benaming der kloosterzuster aan welke de zorg van het voordienen der spijzen is opgedragen. || Oec sullen al sulke siecke susteren te kennen geven den kock of der aendienresche van hoerer siecte, ende sytten by malcanderen op een stede daer to ordiniert van den oversten, buten of inder vasten, op dat men hem bequeemliker aendienen mach, *Ned. Proza* 300.

AENDINGHEN, zw. ww. bedr. Uit *Aen* en *Dingen*, voor 't gerecht spreken. Verg. AENTALEN. Mnd. *andingen.*

1) Met een persoon, bepaaldelijk uitdrukkende de eene of andere overheid, in den 3den nv. en een ww. in de onb. wijs met *te*. *Bij de wettige overheid een eisch instellen om tot de eene of andere gerechtelijke handeling over te gaan*, vooral in het pandrecht, tot het verkoopen van onroerende goederen voor schuld. || Item soe en sullen die burgermeesteren der stede goeden noch gheen huysen of tilbair haven, diemen den gerechte aendinget te vercopen, . . voirtan niet verhuyren noch vercoopen dan op werkedagen, *Leid. Keurb.* 167, 49. Wairt saec dat hij dat niet en dede, soe sel die geen diet gebrec heeft, den burgermeesters mogen andingen dat huys ende erve te vercopen, 199, 25. Wairt saec dat die scout . . versumende wair enige kueren te rechten van visch of van vleysch, so souden een of twee van den poirtmeesters hem dat aendingen te rechten, 230, 37, verg. 519, 5. Ende alsmen den burghemeisteren dit andingen sal, dat salmen doen ende beginnen den eersten twie poortdingen, *O. K. v. Delft* I, 21, 32. Wairt datmen binnen den voirsz. 12 weeken dat huys den gerecht niet an en dinghede te vercoopen, I, 23, 33. Men soudt hem mit recht aendingen, dat hijt sculdich wair te doen, Matth. 197. Soe sullen scepenen wysen uut aendinghen van den clager ende tot vermanen van den scout, dat hy sal procederen . . tot vercopinghe van den selven huysen, *O. R. v. Dord.* 137. — Ook zonder den 3den nv. of met het goed als subject van het lijdende ww. || Soe wie dat pant van verleden renten an yemants huys of erve binnen Leyden . ., die sel binnen 12 weken, nae dat hij twie pantbrieve heeft op dat huys ende erve, . . dat selve huys ende erve andingen te vercopen . . Wairt dat men binnen die voirs. 12 weken thuys niet an en dingede te vercopen, *Leid. Keurb.* 207, 48. Indien die sculdenaire alleen onroerende goeden heeft, zoe zullen terstont . . deselve den gerechte, *bij het gerecht*, angedingt worden ende alzoe voorts geprocedeert tot vercoopinge, *K. en O. v. Delft* 31, 6.

2) *Iemand in rechten iets toewijzen*, doch steeds in tegenstelling tot *afdingen* (z. ald.) of daarmede verbonden gebruikt. Vgl. de uitdr. (*overheden*) af ende aensetten, af ende aendoen en AFDOEN 4). || Die core (*boete*) sal staen an denghenen, die zijn huysinghe ende erve afghedinghet worde; mer worde yemant huysinghe ende erve aenghedinghet, zo soude die core comen an denghenen, dien die huysinghe ende erve aenghedinget worde, *ald.* Zo wie dat renten hebben wil van enigher huysinge ende erve . . , die men yemande mit rechte af- of anedinghede ende ghezet worde van den gherechte, die soude jaerlix tot den ewighen pachte van 18 penninge hebben te renten enen penninc vrijes gelts ende zonder enigherhande afbrec, *O. W. v. Amst.* 21, 17.

AENDOEN (*dade* of *dede*, *gedaen*), onreg. ww. bedr. Mnd. *andôn.*

1) De hedendaagsche beteekenis van *aantrekken*, als in sine cleder aendoen, sinen halsberch enz. aendoen, *Parth.* 1155, 7239; *Rijmb.* 2892, 6672, 18209, 18882; *Ferg.* 460, 1072, enz. Enen sijn harnasch aendoen, *Rijmb.* 9225, enz. || Doe gaf hi mi sijn caproen, ende dat so hieti mi andoen, *OVl. Lied. en Ged.* 288, 1614. —

Hiertoe behooren ook de spreekwijzen: Gode aendoen, *het geestelijk ordekleed aannemen en daardoor zich wijden aan den dienst van God.* || Hi plach te segne sonder waen sint hi Gode adde angedaen, datti des plach in de tijt, datti drouch dat leec abijt, *enz.*, *Franc.* 197. — Menscheit aendoen, *de gedaante van mensch aannemen.* || Die volmaecte God van hoegen dede volmaecte menscheit an, *Sp.* II[a], 23, 366. — Cracht aendoen, *zich met kracht wapenen.* || Du selste hier moeten comen mit groten arbeyde, ist nochtan dattu dy craft andoets, *Pass. W.* 63*b*.

AANM. Velth. VII, 21, 19: Doe wi ane, het es tijt, haer mogentheit es haer abijt, is eene verkeerde lezing, voor: Doewi *ave* . . hoer m. *ende* haer a.

2) Hem aendoen, algemeen gesteld, hetzij met of zonder vermelding van het object, d. i. kleederen of wapenen. *Zich kleeden*, *zich aankleeden*, *zich wapenen.* || Die ridderen, knechten ende goede man deden hem alle suverlic an. Die heren hem (hier dat. *sibi*) oick andaden hoer beste clenoden ende gewaden, *Mloep* I, 2241. Als . . dese nuwe ridder misse hadde gehoort, was daer al bereet om mit speren te steken: ende hi dede hem aen, *Clerc* 92. — In het verl. deelw. aengedaen, met of zonder bepaling, *gekleed* of *gewapend.* || Met dieren clederen anghedaen, *Nat. Bl.* II, 1188. Na der maeltijt . . sach men die heeren aengedaen, op stercke rosse met rassen leden, *Brab. Y.* VI, 5173. David was aenghedaen mit een blenckende cleet, *D. B.* 1 *Chron.* 15, 27.

3) Enen iet aendoen, *iemand iets aan het lijf doen*, *het er aan vastmaken.* || Enen steen daden si hare an, ende woerpense in die Tybre dan, *Sp.* II[a], 7, 19.

4) *Aanstellen* (tot een ambt), altijd in verband met het tegengestelde AFDOEN (zie ald.), *afzetten*, in de vereenigde uitdrukking Afdoen ende aendoen, of wel Af- ende aendoen. Vgl. AFDINGEN 2). || Daden haer bisscoppe af ende an, *Sp.* I[a], 18, 15. Ende als te doene sal wesen dan den hoeftbisscop af ende an, I[a], 18, 35. Ende gheven hem macht van onsen weghen gheswoerne te make, of ende an te doene, Mieris 2, 313*a* (*a* 1323). Soe sullen wi . . elcs sjairs onse scepenen ende raedslude van Dordrecht afdoen ende vernieuwen ende weder aendoen die ons ghenoeghen, V. d. Wall 188. Dese twee manne sal men altoos kiesen, andoen ende offdoen by den gemeenen geselscepe van scepenen ende raden, 197 (*a.* 1345).

5) *Invoeren*, van excijsen enz., ook slechts in verbinding met het tegengestelde AFLEGGEN (zie ald.), d. i. *afschaffen*, in de vereenigde uitdrukking Afleggen ende aendoen. || Voorts hebben wy hen gegeven dat sy haer excysen af mogen leggen ende aendoen als sy willen, Mieris 2, 305*b* (*a.* 1323).

6) In de uitdr. Ten aendoene, *naar dat het noodig is*, *naar gelang der behoefte.* Verg. te doene bij DOEN. || Pawelioene, die si mochten ten andoene van ere weide ter andre dragen, *Rijmb.* 974 (var. *te haren doene*).

AENDOENRE, znw. m. Waarschijnlijk de benaming van den *lakenbereider*, fr. *apprêteur.* In twee Brusselsche keuren van 1306 onder andere ambachtslieden genoemd. || Linen wevers, frutiers, aendoenres, timmerlide, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 723. Van den weveren, ende van den volderen, ende van verweren, ende van noppersen, ende van scroderssen, ende van den kymmersen, ende van aendoenderen, D. 2, bl. 725.

AENDOESEL, znw. o. Van *aendoen* 2). *Kleeding.* Vgl. voor de vorming *schoeisel.* || Waeromme es dan diin andoesel roet, ende dine cleder alse der terdender in der persen? *Hs. v.* 1348, 115*b* (*Jesaia* 63, 2). Al mine andoesele hebbic besmet, *ald.*

AENDONKEREN, zw. ww. onz. *Donker worden.* Verg. ons *aanlichten.* || Teerst dat te hove was de mane, begant sere donkeren ane, *OVl. Ged.* 2, 86, 981.

AENDRAGEN (*droech*, *droegen*, *gedragen* of *gedregen*), st. ww. bedr. en onz., zelden onscheidb. gebruikt. Mnd. *andragen.*

I. BEDRIJVEND.

Met een persoon als onderwerp.

1) *Dragen*, (*aan* het lijf), van kleederen, wapens of wapenen gezegd. Verg. *aendoen*, *aentrecken*, *aenhebben.* In het mnl. zijn *dragen* en *aendragen* zeer juist onderscheiden. Men *droech* b. v. een mantel op den arm, als men dien niet om 't lijf had; maar men *droech* een mantel, rok enz. *aen*, d. i. *aan* het lijf. || Van calfvellen hi anedroech enen roc cort toten knie, *Ferg.* 302. Ocht dan een gierech tierant anedraget sijn diere gewant, *Kerk. Cl.* 98. Ene hare hadde Jan van kemels hare, die drouch hi an, *Sp.* I[7], 5, 11. Ende men cleder draghet an, die gevoechlijc sijn den man, *Heim.* 1237. Den roc, die die heilege man menegen dach gedregen hadde an, *Sp.* II[3], 32, 176. Sal ic u scoen andraghen, *Rein.* I, 2914. Die en wit cleet draghet an, *Nat. Bl.* II, 380. Eenen roc, dien hi anedrouch, *Sp.* III[a], 51, 105. Geetsvel sullen si dragen an, III[a], 31, 39. Die niet dan enen sac en droech an, II[a], 61, 26. Du . . droeghes oec sine cleder an, Stoke IV, 1187. Ende droech sgraven cleder an, VII, 191. Dat volc . . sal quade cappen dragen ane, Velth. VII, 32, 14. Wat zouden si draghen an? *Lsp.* I, 25, 112. Die eerst purpur droech an, I, 44, 9. Gheleende cleder te draghene an, *v. d. Wiven* 59. Die draget bonte cleider ane, *D. War.* 7, 377, 24. Sijt onachtsam van uwen abite dat ghi anedraecht, Ruusbr. 4, 109. Van dinen mantel dien du drages aen, *D. B. Deut.* 22, 12. Zie ook *Serv.* II, 1927; *Belg. Mus.* 3, 211; *OVl. Lied.* 266; *Hor. Belg.* 2, 105; enz. — Van geslachtswapens. || Sulke wapene draget hi an, Stoke III, 667. — Van wapenrusting of strijdwapenen. || Daerom sal die ridder . . gouden sporen andragen, *Schaaksp.* 25*b*. En was noit arm man, die sulke wapen droech an, *Eleg.* 315. Van wapen en wardic nie becant, dat dit volxcken anedroech, Velth. IV, 2, 26. Hi en liet noit ghenen man sine wapene draghen an, *Brab. Y.* V, 131. Ende droech al an sine wapine, *Ferg.* 1602. Die selken halseberch anedroech, Velth. III, 32, 63. Ant pansier, dattu droughes an, *OVl. Lied. en Ged.* 419, 175. — Bij uitbreiding ook van abstracte zaken, die met een kleed worden vergeleken. || Si hebben liever beesten ghedane dan menschelicheit te draghene ane, *v. d. Wiven* 73. — Ook van andere zaken, die men *bij zich* draagt. Vergezeld van den 3den nv. des persoons. || Lettel spisen droech hi hem ane, *Sp.* II[7], 40, 70. Derdalf broet droech ic mi ane, II[7], 44, 25. — Hiertoe behoort ook de uitdrukking: Draghet sine nature an, *indien zijne natuur dat aan zich heeft*, *dat medebrengt*, *Natuurk.* 1369.

2) Enen iet —, van bezittingen, rechten,

enz., *iemand iets opdragen*, *in handen stellen*, *overgeven*. || Amilliuse hebben si verslegen, ende haren oudervader angedregen dat lant, want sijn wesen soude, *Sp.* I³, 37, 37. Andere seiden, dat men die have der kerken beste soude anedragen, III¹, 43 20. Het en es genoech niet, sprac die maget, ten vollen, dat men Gode andraget dat enen bliven mach min no mere, II⁴, 2, 26. Want here (*l.* dere, *de eer*) groot wert Aureliane anegedregen, II³, 38, 5. Te hant so heeft gedregen Juliaen, sijn brueder, trike hem ane, II⁴, 11, 82. Beghin, middel ende ooc dat lest draghic der wet met allen an, *OVl. Lied. en Ged.* 357, 1235.

3) Enen iet —, van een last enz., *iemand iets opdragen*, *in handen geven*, *gelasten*. || Dat wi . . aenghedraghen hebben onsen lieven ende ghetrouwen scoute, borgermeisters, scepene ende rade . . enen dam te legghen, V. d. Wall 320 (*a.* 1377).

4) Iet —, *iets* (*aan zich zelven*) *opdragen*, *op zich nemen*. || Sie dattu geene dinc andrages, die du geleesten niet en mages, *Sp.* I⁸, 34, 163. Hem dat rike aendragen, *Sp.* II⁴, 11, 82.

5) Hem (dat.) enen of hem (acc.) enes —, *zich iemand aantrekken*, *zich gelegen laten zijn aan*. || Cristus wildese hem andraghen, ende heeftse selve geleert, *Wap. Rog.* 1035. Ende dat ic mi van nu voort an.. nemmermeer harer gheen van al aendraghen noch onderwinden en sal, *Brab. Y.* VII, 10932.

6) Hem ere dinc —, *zich iets aantrekken*, *het ter harte nemen*, of wel, *het tot zich nemen*, *het zich toeëigenen*. || Mi ware leet dats hem androughe eenich knecht, of des antrake, hine ware besmet met alre zake, *Denkm.* 3, 100, 172. Al heeft de lampte vele renten, ochte de portenerse, ochte iemen anders dien sijs gheloeven, des en draghen si hen niet ane: nochtan verteeren sijt al te male, Ruusbr. 2, 191. Des en draecht hi hem niet aen, mer hi gheeft Gode die ere, 6, 239.

7) Enen iet —, *iets aan iemand toeschrijven*, *toekennen*. || Den welken si draghen ane . . dinc die hem noit en gheschieden, *Lsp.* III, 15, 126. (Hine) salt siere wijsheit niet andragen, maer Gode danken diet hem gaf, *Melib.* 1230² var. Ende hoe dat hi die viande versloech die wile dat hi Gode aendroech die victorie ende die eere, *Wrake* I, 118. Maer souden den viant draghen aen de miraclen die si dede, *Christ.* 686. Dese victorie mach men Gode wel andragen, *Sp.* IV⁷, 33, 17. En dragt des heilechs geests werc den quaden geest niet ane, *L. v. J. c.* 79. Hem ghescien bi wilen, overmits den viant, die dinghen die si begheren, ende dan draghen sijt hare heylicheit ane, Ruusbr. 6, 170. Die vroede keyser die bekende dat hi sterflijc was, soe en woude hi hem niet aendraghen enen onsterflijcken name, *Pass. W.* 131*d*. Aendraecht den here glorie ende eer, *B. v.* 1357, 133*d*.

8) Enen iet —, *iemand iets bezorgen*, *het hem schenken*, *geven*, of wel, *het hem toezenden*, *berokkenen*. || Darise droechhi grote ere ane, als oft siere moeder broeder ware, *Rijmb.* 17316. Dat hem allen, diet ansagen, Mochte vast gelove andragen, *Franc.* 7831. Dier genaden, die u anghedraghen is in der openbaringhe Jhesu, *Hs.* 75 *f.* 114*b*. Iemen die ons strijt anedraghe, 18922 var. Dat hi ons in coringhen sta bi, die ons die viant nacht ende dach anedraecht, *Lsp.* II, 41, 165.

9) Hem enen —, *zich bij iemand rekenen*, *zich bij hem plaatsen*. || Wi en dorren ons niet andraghen of gheliken den sommighen, die hem selven prisen, *Hs.* 75 *f.* 50*b* (II *Cor.* 10, 12. Vulg. *inserere*, Staten-vert. *rekenen*).

II. Onzijdig.

Met eene zaak als onderwerp, en den 3den nv. v. d. pers. drukt Aendragen de strekking of richting tot een bepaalden persoon of zaak uit, evenals *dragen* als onz. ww. Het beteekent dan *Aangaan*, *betreffen*, vgl. AENGAEN. || Zo wien dattet aendraecht of aendraghen mach, Nijh. 3, 184 (*a.* 1393). Also verre alst ons enichssins andraicht of andragen mach, Mieris 4, 1075*b* (*a.* 1436). Alre onredelijcke pointen die ons ende elcke besonder aendragen moghen, V. d. Wall 530 (*a.* 1437). Gi sult desen spiegel dicke oversien, ende proeven of hier yet in staet dat u aendraget, *Biechtspiegel* (*Hs. te Schwerin*) *f.* 65. Verg. nog *Stadsr. v. Zwolle* 124, 208; 168, 327, enz. — Vooral in het deelw. aendragende, *rakende*, *betreffende*, *aangaande*. || Schulden of misdaeden, hoer persoonen alleen andragende, *Harderw.* 2, 41 (vgl. V. d. Wall 622). Brieve ofte scriften, der stat van Utrecht aendragende, *R. v. Utr.* 332, 8. Die zaken . . , aendragende den ghenen daer hij zijn ampt of voert, 341, 227. Tot enigen zaken onser stat off partyen aendragende, 342, 228. In redeliken saken, der stadt ende gherechte voerseyt aendragende, 357, 7.

2) *Zich bemoeien*, als znw. gebr. *inmenging*. Vg. Bedr. 5) || Dat wy God sijn werc lieten werken, hoe ende wat hy woude, sonder enich andraghen, ende dat wy waren als een ledich instrument, Brugm. 1, 283; zoo ook *Devoet. B.* (30) 79*r* (aan Brugm. ontleend).

Aanm. Andragen (*Lib. Alb.* 52) is eene verkeerde lezing voor *av'dragen* d. i. *overdragen*, *overeenkomen* (*R. v. Utr.* 62 heeft op de overeenkomstige plaats *overdragen*).

AENDRAVEN, zw. ww. onz., met den 3den nv. Enen —, *op iemand aandraven*. || Doe quamen hem ridende beneven lieden, die hem vaste andraven, *Sp.* III⁴, 44, 78.

AENDREFFEN, zw. ww. bedr. half Neder-, half Opperduitsche vorm voor *andrepen* of *antreffen* (z. ald.). *Betreffen*, *raken*. || Saecken, oer ampt andreffende, *R. v. Zutf.* 118, 25.

AENDREPEN, st. ww. bedr. en onz., de Nederduitsche, bij ons slechts in duitsch gekleurde schriften voorkomende vorm van *aentreffen*. De verbogen vormen komen niet voor, maar moeten, te oordeelen naar het ags., oorspronkelijk *drap*, *drapen*, *gedrepen* geluid hebben. Mnd. *andrapen*, *andrepen* (vgl. Lübben 1, 572 op drepen); nnd. *andrapen*, *andrepen* (Koseg. 1, 390; Stürenburg 5; Schambach 9); *Teuth.* Andrepen, berueren, antreffen, *concernere*, *tangere*, *contingere*. Verg. DREPEN en De Vries, *Mnl. Wdb.* 62.

Bedr. — *Raken*, *aangaan*, *betreffen*. Verg. AENTREFFEN. || Mit swaire clagen, andrepende ur lijff, ere ind guet, Nijh. 4, 125 (*a.* 1436). Zie de aant. aldaar, en verg. Lübben 1, 84.

Onz. — *Ergens geraken*, *in zeker vaarwater komen*, *aanlanden*. Verg. hd. *eintreffen*. || Ghi sultet wael an laten drepen ende seylen als ghi hebt den wint, dair ghijt rechte diep wael kint, *Mloep* I, 1856, d. i. „*gij zult het* (*minnebootje*) *wel in zoodanig vaarwater doen komen*, *daar het goed diep is*, *en gij goed zeilen kunt*.

AENDRINGEN (*dranc*, *drongen*, *gedrongen*), st. ww. onz. *Voorwaarts dringen*. || Tlachen doet wapenen wal den man ende doeten dringen daer bet

an, daer men wal met wapen doet, *D. War.* 9, 157, 4, 15. — Men zou ook *an* met *bet* kunnen verbinden, (zie BET) en *dringen* als het ww. beschouwen.

AENDRIVEN (*dreef*, *dreven*, *aengedreven* en *aendreven*), st.ww. bedr.

1) *Drijven*, *brengen*. || Dese woerde dreven menghen man van blijtscap tot sorghen an, *Troyen f.* 231*b*.

2) Enen iet —, *iemand iets* (een last, verplichting, enz.) *opdwingen*, *opleggen*, *aandoen*. || Soudewi tribuet te Rome geven, die ons met crachte was angedreven? *Lanc.* IV, 9775; *Sp.* III⁴, 51, 31. So dat men hem anedreef so swaren pine, daer hi in bleef ghedoechsam ende van sinne blide, *Sp.* II⁴, 46, 57. Hem die di die persse andrivet, *die u zoo in het nauw brengt*, *Rijmb.* 13191. Soo wie een arve wederroepen wil.., die sal geven den schout een pont, den gerechte een pont ende den geenen, diet andreven wordt, een pont, *O. K. v. Enkh.* 20, *a.* 96.

AENDUWEN, zw. ww. bedr. *Van kleederen. Met geweld aandoen.* || Die dat doet uut sulken gheer, dier is also veel om hoir eer, als der gheenre, die hoir man sijn cleder mit stocken duwet an, *Mloep* IV, 1848 (var. *doet an*).

AENDWINGEN (*dwanc*, *dwongen*, *gedwongen*), st. ww. bedr.

1) *Aansnoeren*, *aanhechten*, *vastbinden*. || Ende si andwongense mitten blaeuwen miter, *D. B. Exod.* 39, 31. Vulg. *strinxerunt*. Statenb. *hechteden daar aen.*

2) *Iemand dwingen iets te doen*, *tot iets dwingen*. || Als si hadden gemaect cont haer namen, haer ambacht, niet met danc, also als hen die sant andwanc, *Sp.* II¹, 38, 26. Omme hare te dwingene ane dat si dat beelde anebede, II³, 28, 102.

3) Enen iet —, *iemand dwingen iets aan te nemen*, *het hem opdwingen*, *hem dwingen tot.* || Den kinde sal men doget andwingen, *Sp.* II¹, 87, 31. Dat hi den hertoghe brachte in dien, dat hi die manscap liete achterbliven ende te niete, die hi ons wilt anedwingen, *Grimb.* I, 1826.

AENEESCEN (AENEISCEN), zw. ww. bedr. *Eischen te komen*, *opeischen*, *oproepen*. || Die sevene aeneyschen ende laeten hem oeren eet doen, *Overijs. Recht.* II¹, 23.

AENEIGENEN, zw. ww. bedr. Met den 3den nv. des persoons. Enen iet aeneigenen, *iemand iets bij gerechtelijk vonnis als eigendom toewijzen.* || Voert sel die rechter mit drie schepenen ommeghaen, elcx ander daghes na den dincdaghe, in te panden elcke man dies begheert van sijnre lijfscoudt guede pande, die hij soude houden of sel houden veertien dagen, dan sel mense hem aeneygenen den derden penning meer, *O. K. v. Delft* I, 4, 11. Wairt sake, dat yemant binnen den stede van Delf enyghe huysinghe, erve of hofstede cofte, die anghepacht of angheëyghent worde, dair hij te voren enyge renten of pachte op gehadt hadde, soe dat den eyghendom van den huysen of erven verenicht worden mitten renthen ofte pachten, soe sal die selve huysinghe, erve of hofstede mitten coope voirsz. gevrijdt wesen ende blijven van den renthen ende pachten, die de voirsz. coper dair te voren up hadde, I, 20, 30. Soe wie voirt an eenich roerende guedt mit recht angepacht of angheeygent wordt, die en sal dat guet niet langher laten staen in den huysen, diet ofgepacht is, dan ses weeken, I, 25, 39. Zoo ook *K. en O. v. Delft* 39, 3; 4; 40, 5; 6; 7; 45, 13. Vg. AFEIGENEN.

AENERVEN (AENARVEN), deelw. *aengeërvet* en *aenervet*, zw. ww. onz. en bedr. Verg. ERVEN en zie *Taal- en Ltb.* IV, 104 vgg. Mnd. *anerven.*

ONZ. — Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *door erfenis op iemand overgaan en zijn eigendom worden*, *aan iemand als erfgoed ten deel vallen.* || Alse die meeste here soude sterven, sijn goet dat soude aneerven sinen sone, die niet was groot, *Sp.* I⁷, 77, 6. God en willes niet gehingen, . . want di dese werelt sal erven an, dattu souds slaen enen ouden man, *Alex.* V, 386 (in de uitg. van Snellaert ten onrechte aenernen). Renten . . , die hoir anegheërvet ziin van hare moeder, Mieris 2, 361*b* (*a.* 1325). Renten . . die wi ende onse erfname hebben souden uten tollen te Gheervliet ende te Ammers, ende ons Jutte voirsz. aneghearft sien van Veren Margrieten . . onser ouder moeder, 2, 363*a* (*a.* 1325). Zo wie hem gheneren wil aen enighen ambochten, dat ghilde heeft, diet nyet aenghcërft en is, die zellent winnen, 2, 39*b* (*a.* 1304). Sulken guede als oer aengekomen ende aengeerft were, Nijh. 3, 295 (*a.* 1409). Guet . . dat hem angheervet were, *Overijs. Recht* I¹, 10. Overmits welken persoen die erfnisse voirs. den cloester voirs. aengeerft were, I¹, 100. Dat derde deel van den gericht van Selwert, dat hy had van synen vader . . ende hem aengeervet was, Matth. *Anal.* 1, 76. Ten was hem oock niet noch van vader noch van moeder verstorven, noch van sijnen geslachte aengheerft, *Huge v. B.* 49. Seghede oec die vrouwe, dat er guet anervet were, *R. v. Zutf.* 58, 39.

BEDR. — 1) Met den 3den nv. des persoons en den 4den nv. der zaak. Enen iet —, *iemand door erflating in het bezit stellen van iets*, *hem er erfgenaam van maken.* || Hine hevet liever an te erven groet goet de naer hem comen, al eist luttel tsinen vromen, Stoke VI, 1090. Alsulker erfnisse, gueden ende lude, als my mijn alderen aengheerft hebben, Nijh. 3, 80 (*a.* 1379). Wyen van den Sonde off van oestwart ghuet bynnen onser stat aengheervet wordt, daer zoelen die kerken den tyenden penningh van hebben, *Overijs. Recht* I¹, 98. Alsulck guet ende erfnisse.. als den in enigher wijs daerna in der stat . . angheervet mochte werden, *Stadr. v. Zwolle* 140, 234. Luden, die selve niet en woekeren, mer dat hem hare ouders aengheerft hebben ende met woeckeren ghewonnen is, dat houden si sonder wederkeren, *Ned. Proza* 158 (*Con. Som.* 24*b*).

2) Met den 4den nv. des persoons. Enen —, *iemand erfgenaam maken.* || Off sy ter syden angeerft wurde, Nijh. 4, 9 (*a.* 1423).

AENGAEN (*gaet*, *geet*, *geit*; *ginc*, *gingen*, *gegaen*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *angân.* Verg. AENGANGEN.

I. ONZIJDIG.

1) *Gaan* (*naar een bepaald doel*), *heengaan*, *zich begeven naar.* || Ten lande van Surs ghinc hi ane, *Rijmb.* 23716. Ende ghingen te Wichvliet an, ende voer vort te Remerswale, Stoke X, 980.

2) *Gaan* (*in de richting van iets*), *voortgaan*, *naderen.* || Slecken, die wi sien haer selven trecken ende traghelike angaen, *Nat. Bl.* VII, 654. Die gravinne doe aneghinc ende ghinc sitten in den rinc, *Limb.* I, 2039. Ganc vri an ende clim in mi (*boom*) ende nem datti gelieft, *Dial. Creat.* 24*a.* O Heer coninc, ganc vry an, 26*b*. (Men kan op de beide laatste plaatsen aengaen ook opvatten als *zijn gang gaan.*)

3) *Aan den gang gaan*, *aanvangen*, *beginnen* (*te zijn*). Vgl. onze uitdr. *de kerk*, *de school* gaat aan. || En hadde die nacht niet anegegaen, Karel hadde verloren tfelt, *Lorr.* II, 934. Deerste boec die geet an daer dese veede eerst began, II, 21. Ende sliepen tot die dach ginc ane, *Lanc.* III, 25744. Savons alse die nacht ginc an, IV, 694. Nu gaet ons (*voor ons*) ane die wyle, dat wy doot wouden wesen, *Troyen* 5903. Manleecheit es ene etaet, die ten 35 jaer anegaet, *Nat. Bl.* I, 49. Omme dat angaet die hitte, die den ogheste bestaet, III, 3323. Als tcoude angaet, VII, 16. Als haer ende angaet, legghen si dan haer saet in loveren ende sterven dan, VII, 544. Dat Roomsche rike gaet hier an, *Rijmb.* 20579. Rechts alse aneginc die dach, *Sp.* III[a], 40, 6. Die dageraet ginc an, III[7], 60, 49. Daer die jeesten anegaen, III[a], 23, 22. Die derde boec gaet hier ane, *Lsp.* III. *Prol.* Den Salm..., die „*Deus in adjutorium*" aengeet, *Lutg.* II, 841, *verg.* 1488. By Helina..., daer die Galileische zee angaet, Velth. I, 14, 1. Sedert dat anegync de dach, Stoke I, 314. Nu gaet hier an rouwe ende vaer, II, 707. Hier gaet nu een orloghe an, *Limb.* IX, 227. Dat die heerlicheyt van Venloen aengaet mitten westeren eynde in dat grondeloesen mercken, Mieris 2, 142 *b* (*a.* 1314). Welke vrede aengaen sal ende aengheet op huden, Nijh. 3, 297 (*a.* 1409). — Vrij pleonastisch luidt: Sint. dat eerst *begonste anegaen* dese werelt *van beghinne*, *Rijmb.* 30586. — Ook in verband met het tegengestelde AFGAEN (zie ald.), in de vereenigde uitdrukking Af- ende aengaen, *ophouden en beginnen.* || Dat hi niet en wiste al dat er toe behoerde ende waert af ende anginghe, *Gends Chtb.* 20. — Als znw., in de uitdrukking: Ten aengane, *ten beginne*, *om te beginnen*, *allereerst.* || Hoert hier wonder ten anegane, *Nat. Bl.* V, 386.

4) *Aan den gang gaan met versterkte kracht*, *voortgaan*, *te werk gaan.* || Men salre bliden maken sterke, ende anegaen met groten werke, Stoke VI, 141. Soe men quade wijf meer slaet, soe haer quade wille meer angaet, *Lsp.* III, 9, 81. Had ic bi mate nu gemint!... maar neen, ic ginc so haestelic an, *Mloep* I, 2082—85.

5) Met den 3den nv. *Aangaan*, *behooren tot*, *in betrekking staan* (*of komen*) *tot.*

a) Met een persoon als onderwerp. *Behooren tot*, *in betrekking staan* (*of komen*) *tot* (*iemand of iets*). || Ic meene den paues ... ende die den hove anegaen, *Vad. Mus.* 4, 74, 403. Die haer van maechscape gingen an, 1, 59, 40. Die der sake anegaet, si sal ons gheven den besten raet, *Belg. Mus.* 1, 333, 266.

b) Met een persoon als onderwerp. *Iemands partij kiezen*, *zijne zaak omhelzen*, *tot hem overgaan*, *iemand volgen.* || Nochtan, wille hi ons angaen, wi sullen hem gehelpen das, *Sp.* III[a], 35, 58. Den keyser daden sijt wel verstaen, dat sijs (des *expletief gebruikt*, Vgl. *Sp.* II[a], 34, 24 en AFGAEN) Martinen Gode anegaen, II[a], 12, 51. — Met weglating van den 3den nv. des persoons, ook absoluut gebezigd. || Dus gingen si an, ende alse onse Here dit versach, dattem tfolc dus anelach, es hi up eenen berch gheseten, *Sp.* I[7], 9, 38. Ic sal geloven dor dese dingen an uwen God ende kerstijn bliven, ende mine manne ende haer wiven sullen selfs anegaen, *Flandr.* I, 275.

c) Met eene zaak als onderwerp. *Aangaan*, *betreffen*, *raken*, *behooren tot*, *in betrekking staan tot.* || Want si (*die feesten*) ter ouder wet bestaen ende onser wet niet an ne gaen, *Rijmb.* 6261. Dbegin, dat salecheit angaet, dats dat een kenne sine mesdaet, *Sp.* I[a], 31, 45. Dat enech man dede dorper dinc, die der crunen aneginc, III[a], 4, 25. Ende berechte alle die dinc, die ten orloge aneginc, III[a], 87, 49. Wat gaets u an? *Mask.* 41. Menich point, wildijt verstaen, die eersamen leven anegaen, *Lsp.* III, 26, 71. Dits doerdene daert al aen steet dat der werelt anegheet, *Teest.* 3394. Wel versien van allen dinghen, die alselker borch aneghinghen, *Brab. Y.* V, 1917. Dese prologhe hebbic gheseit om dat so elcken mensche angheyt, *Amand* I, 2781. Eene parabole die ons an moet gaen, II, 6271. Waer dat sake, dat orloghe uphoeve jeghen enighen here, dat den lande aneghenghe of den here, Nijh. 1, 177 (*a.* 1318). Voor dat ic u mijn sake gegeven hebbe, dye u lijf ende leven aengaen, *Exc. Cron.* 244*d.* Zoo ook *Sp.* II[a], 30, 22.

6) Met den 3den nv. Enen —, *aan of tot iemand komen* (of *gekomen zijn*), *als aandeel*, dus: *ten deel vallen*, *toekomen*, *toebehooren.* || Tkeyserrike, dat die van rechten oire es angegaan, *Sp.* IV[1], 62, 88. Dien tlant van Beruch ginc an, IV[a], 24, 16. Wat den papen anegaet ende wat den lantsheren bestaet, III[a], 6, 5. Grote heerscap geet u an ende grote mogenthede, *Lorr.* II, 2415.

7) Met den 3den nv. van den persoon of de zaak. *Tot iemand of iets gaan*, *naderen.*

a) Met een persoon als onderwerp, of eene zaak bij persoonsverbeelding.

α) Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *tot iemand gaan*, *hem naderen*, *aanklampen*, en wel:

1°. Met woorden, en dus: *Aanspreken*, *hetzij zacht en vleiend*, *hetzij scherp en dreigend*, *maar altijd met het doel om iets te verkrijgen.* || Ghi gaet mi so soetelijc aen met scoenre soeter sprake, *Melib.* 2583. Ende geet hem met smekene ane, *Rose* 13781. Dan geet soe hem weder met cussene ane, 13887. Ende ghinc hem ane, dat si hem gaven up te vane, *Rose* (*C*) 13821. Ende ginc hem wijslijc an, ende began hem seggen ende leeren, *Edew.* 1838. Dat onse wijf de conincginne . . aneginc met hare bede, Stoke I, 411. Ende ghinc de van Barsele ane, dat hise brochte in sijnre bane, VII, 23. Hem, die mi vore hadde berecht, ghinghic ane met talen echt, *Brab. Y.* II, 4352. Dattu Gode angaes met love, *Sp.* III[1], 40, 48. (Hi) ginc hem mit geloften an, *Mloep* II, 2742. Die hem aneghinc met fellen dingen, met woerden ende met tormenten groot, *Sp.* II[7], 15, 78. Die meester was een stuer man, ende ginc den kinde herdelijc an, *Lsp.* II, 30, 9. Hi ginc hem eerst met worden an, daer na geseldi den man, *Franc.* 659. Hi ginc hem selven met sceldene an, 3709. Met scarpen worden ende met swaren gingensi hem an, Velth. IV, 52, 46. Entie conincginne rike ginc hem met talen vreselic ane, *Limb.* VI, 220. So wie dat met disputacie hem anghinc, hi bleef verwonnen, *Segh.* 5708. (Hi) ginc hoer mit groten luegenen an, *Mloep* II, 3969 var. (*tekst-hs.* gincse). Die hem eerst anginc mit smekinge ende mit beloften, ende na mit dreyginge, *Pass. S.* 256*c.* — Zoo ook bij ondervraging. || Ende ginc doe den anderen aen mit sulker vrage als dander was (nl. *aengegaen*), *Mloep* II, 2566. Doch ginc hi hem scharpelic an ende woude weten sine minne, II, 506. — Met weglating van den 3den nv. des persoons ook absoluut gebezigd. || Die here van Valkeborch es angegaen: „Gi blijft nu met ons gevaen", Velth. VI, 13, 79. Vgl. ons aangaan in den zin van *tieren*, *razen* en *Ndl. Wdb.* 1, 130.

2°. Met daden, en dus: *Te lijf gaan*, *aanvallen*, *aantasten*, *aangrijpen*, *overvallen*, *bestoken*, in de latere middeleeuwen ook met den 4den nv. || Ende gingen hem doe alle an, ende velden daer den stouten man, *Lanc.* III, 25796. Deen van achter, dander van voren, gingen si minen here Waleweine ane, *Wal.* 4250. Die coster metter vane ghinc hem vastelike ane, *Rein.* I, 813. Coemt onder hem een starker an, so gaet hi den voghet an, *Nat. Bl.* II, 367. Alsmen hem gaet met bedwanghe ane, II, 2228. Van enen viant die hem ane meest ghinc in die niewe mane, *Rijmb.* 23979. Van den keyser Vespasiane, die den Jueden swaer ginc ane, *Sp.* Dl. 1, bl. 457, vs. 13. Dat dongelovege Pelagiane der kerken swaerlijc gingen ane, *Sp.* III[4], 43, 45. Aldus so ginc die grave dan sinen oeme swaerliken an, *Edew.* 1569. Ende ghinghen hem vromelic ane, *Vl. Rijmkr.* 9691. Nie en wart baer so wreet, dien men met honden angheet, *Rose* (*C*) 9021. Ende ghingen hem vaste ane, ende hi weerdem met slane, *Limb.* II, 275, *vgl.* V, 95. Crachtelec, niet alse een kint, ghinc hi heren Fromonde ane, III, 338. Doe ghinc hi ane Demophon met soe sere te slane, dat hine jagede om den rinc, VIII, 1523. Ginc men haer an met pinen swaer, *Sp.* II[4], 14, 136. Bestaen van den geeste die haer ginc aen, ende diese moyde, *Christ.* 698. Ende ginc daer haren lichame ane, ende begonsten gruwelec te slane, 1569. Thezeus ginc hem aen bi der hulpe van Adriaen (*Ariadne*) ende heeftet ter doot gebracht, *MLoep* III, 219. Sijn swaert hi in die hande nam, ende ginc him (*Minotaurus*) an mit sulken woerden, als tot dier saken behoerden, I, 1486. Ende hi aengingen ende hi sloech hem doot, *D. B.* I *Kon.* 2, 34 (Vulg. *aggressus* eum interfecit). Ende si gingen hem aen in den name Gods ende versloegen dit dier, *Exc. Cron.* 89*a*. Ende hebben die kersten so sterckelijc . . aengegaen, dat die gheen die te paerde waren vloden int gheberchte 101*a*.

β) Met den 3den nv. der zaak, in de uitdrukkingen: — Der doot aengaen, *den dood te gemoet gaan*, *dien ondergaan*, lat. *obire.* || Ende seiden dat si der doot ane wilden gaen eer eyghen te sine, *Rijmb.* 32544. — Enen boeke aengaen, *tot een boek gaan*, *het opslaan om het te raadplegen.* || Die wille, ga Balaams boucken ane, daer aldus in staet ghescreven, *Amand* I, 323.

b) Met eene zaak als onderwerp. Enen —, *iemand aantasten*, *aangrijpen*, *aandoen*, *hem overkomen*, *overvallen*, van allerlei aandoeningen en ervaringen gezegd. || Grote bliscap ginc hare ane, *Sp.* III[4], 7, 40. Groot toren ginc den bisscoppen ane, III[3], 37, 63. Daer bi soude . . al der kerstenheide . . Gods abolge met groter wraken aengaen, *Christ.* 1697. Josepphe ghinc an so groot wille, hine mochte niet langer swighen stille, *Rijmb.* 3165. Den bisscop ginc vort an de duerst, *Sp.* IV[3], 79, 10. Die honger ginc mi an, *Lanc.* II, 45299. Alse hem hongher anegheet, *Heim.* (*C*) 1042. Daer na ghinc hem honger an, *Rijmb.* 22229. Des hongers slach, die hem anghinc nacht ende dach, 31927. Dat hem geen coude soude angaen, *Wal.* 2524. Dat suchten gheet hem so met (*mede*) ane, *Parth.* 8219. Swaer versuchten ginc hem ane, *Troyen* 5942. Als hem siecheit oec gaet an, *Nat. Bl.* II, 2237. Coringe . . , plage gaet mi an, *Sp.* III[3], 30, 41. Altoes gaet hem droefheit ane, *Belg. Mus.* 6, 205, 626. Wat bitterheiden hem anegaet, Velth. VIII, 24, 14. Die here heeft so bliden gedane, hem en gaet geen belgen ane, *Lucid.* 5885. Druc ende liden so ghinc den ridder an, *OVl. Lied.* 311. Dien de jare nu gaen an, *Sp.* III[3], 30, 36. Alse . . u doude vaste angeet, *Rose* 13004. Dien hi vinc, ginc die dood ane, *Rijmb.* 30468, verg. *Sp.* I[7], 67, 125. Als hem die doot anegaet, *Lucid.* 4405. Dat mi een onmacht anginc, *Sp.* IV[1], 6, 31. Mi gaet ane angst ende noet, *Hs. bij* Bormans *op Christ.* bl. 212. Dats menegen wonder aneginc, *Sp.* IV[3], 74, 71. Gondebant dien ginc dit ane, III[8], 6, 27. Die nacht ginc hem an, *Lanc.* III, 15988, *Ferg.* 2204. Ne ware dat hem ghinc an die avont, het ware al ten ende comen, *Limb.* VII, 890. Groot orloghe ghinc hem an jeghen den coninc Diderike, *Brab. Y.* I, 608. Mi wondert wat hem ginc ane te segghene van den Zwane, *OVl. Ged.* 1, 84, 13. Dulle wive, . . wat gaet u an? *wat mankeert u*, *hoe verzint gij het?* *Sp.* I[3], 28, 12. Gy ridder, slaepdy, wat gaet u ane? *Merl.* 31101.

II. Bedrijvend.

1) *Aanvangen*, *beginnen* (*te doen*).

a) Zonder uitgedrukt object of met een afh. objectszin. || Daerom wast dat hi ontfinc menschelike vorme, ende aneghinc dat hi dor hem sterven woude, *Lucid.* 632. Ende gaf also veel elcken man, die te vespertide ghinc an als die ghestaen hadde den dach aldure, *Amand* II, 4303. Doe quam die sondach vele saen dat Jhesus wilde anegaen dat sijn lichame . . verrees, *L. o. H.* 4504. Oec ware hem te swaer te angane smargens vroech op te stane, *Lorr.* fr. II, 155. Wildi lieven, so gaet aen, of latet mit allen staen, *MLoep* II, 4175. Niet lichtelic sal men anegaen, voir dat *enz.*, I, 1001. Kent den man eer gi anegaet, I, 1631. Aengaen meerre penitencie te doene, *Christ.* 1896.

b) Met object.

2) Iet —, *iets aanvangen*, *beginnen*, *ondernemen.* || Gaet ende vernemet ons nu saen, wat si willen anegaen, *Lanc.* III, 26193. Si en wiste wat anegaen, IV, 3321, *Lorr.* II, 1885. Ten joncsten daghe wat sullen dan anegaen oncuussche menscen, *Hs. v.* 1348, 262*d*. Dat Diixe aneghinc, sal ic anegaen, die ombe haers lieves wille starf, *Parth.* 6441. Ic hebbe sulke dinc nu angaen, die ic node hadde anevaen, *Lorr.* I, 836. In weet wat ic moge angaen, I, 483, 520. En was noyt wijs man die gherne strijt ghinc an, *Melib.* 3076, *vgl.* 230. Nenic, en dert niet anegaen, *L. o. H.* 3400. Wat gi anegaet anevawi alle, Velth. II, 4, 53. Waerbi dat si dit anegingen, II, 30, 38, *vgl.* III, 24, 27 en V, 20, 32. Wat soutu nu daer mogen angaen, daer di die Here wilt verslaen? VIII, 20, 41. Wat hi laten soude oft anegaen, *Lsp.* III, 10, 158. Wat sal ic nu anegaen! *Limb.* I, 1326, *vgl.* VI, 2173. Wat spele selen wi aengaen? XI, 111. Dese vaert entie pine die ghi anegaen wilt, XI, 1137. Ic salt anegaen blidelike XII, 1264. Dies doet saen beghinnen dwerc ende anegaen, *Amand* II, 207. Ende om dat alle liede niet verstaen tLatijn, so willict int Vlaemsche anegaen, II, 267. Dat elc bedinghe woude angaen, II, 5706 (*in den tekst*: ingaen). Twi hi angheghaen ware (*met* zijn, *evenals ons trans.* beginnen) . . sulke dinc, ende die werelt dus hadde gelaten, II, 1731. Dat hi dronkenscap aneginc, *Sp.* III[7], 42, 43. Heliodorus anginc te hart den wech, *D. B.* II *Machab.* 3, 8. Waerom anginc

ic desen wech? *Pass. S.* 106*c*. Die aventure weder anegaen, *Lanc.* III, 26847. Goede werke aengaen, *Christ.* 1619. Quaet anegaen, *Lsp.* III, 27, 30 var. Zwacke dingen angaen, *MLoep.* IV, 1950. Strijt anegaen, *inire proelium*, *D. B. Deut.* 2, 9 *en* 24, I *Sam.* 17, 10. Enen raet aengaen, *consilium inire*, *D. B.* I *Sam.* 5, 9, *Dan.* 11, 25, *Hs. v.* 1423, 117*b*. — Starchede die men proevet in anegane groter dinghen, *Hs. v.* 1348, 21*b*.

3) Iet —, *iets aannemen*, *volgen*, *opvolgen*, *er naar handelen*. || Alle die grade van den lieden .. selen verwandelen daerna saen ende ander maniere dan anegaen, Velth. VII, 23, 63. Wildi oec aengaen uwen wille, doet u gebod, ic swighe al stille, *L. o. H.* 1880. Dunct u in dat leste dat beter si uwes selfs raet, so rade ic u dat ghine anegaet, *Lsp.* III, 3, 1156. Woudi anegaen minen raet, ic wane wale datti ons goet ware te male, *Limb.* V, 282. (Men) anginc dat hi riet, Velth. IV, 61, 80.

4) Iet —, *iets vrijwillig ondergaan*. || Dat sterven angaen, *Sp.* I[a], 8, 53. Die doot anegaen, *Rijmb.* 24867, *Sp.* I[7], 22, 11, III[4], 5, 57, *Alex.* VIII, 733, *Amand* II, 2456, Stoke IV, 1310, *Ned. Proza* 78. Doe moeste hi anegaen dat sure, *Rijmb.* 13843. Want sijt niet en conden verweren, om dit anegingense dminder deren, Velth. III, 50, 71. Dat beter waer een heymelike zonde dan an te gaen die dootlike wonde, *MLoep* II, 4099. Hebdi wille minne tanegane, *u te laten minnen*, *Rose* 12070.

5) Iet —, *iets aanvaarden*, *op zich nemen*, *aannemen*, van eene belofte, eene verplichting, eene verbintenis enz. || Wildi anegaen soendinc ende dat ontfaen, *Rein.* I, 187. Anegaen der kerken gehorsaemheit, *Sp.* III[a], 16, 36. Woude si hem houden trouwe, hi sout herde gherne anegaen, *Limb.* X, 390. Dat hi die ordene moeste ontfaen, die hi doe soude anegaen, II, 89. Dat si aneghingen kerstine wet, *Amand* I, 4636. Wi willen dit anegaen ende gheven ons gevangen, *Ferg.* 2752. U ere ware mi lachter genoech, daer omme en willics niet (des *afh. van het znw.* niet) anegaen, *Yst. Bl.* 2124. — Zie nog *Lanc.* III, 26236, -54, -56, enz. Ook *Rose* 12070 (zie 4) kan hiertoe worden gebracht.

6) Iet —, *iets aanvaarden*, *tot zich nemen*, *in bezit nemen*, *in beslag nemen*. Verg. Aenvaen, Aenvangen en Aenvaerden. || Want sijt dorsten anegaen, den stoel van Rome, die ere groot, *Sp.* III[a], 1, 122. Wie sal Reinaerde dat veronnen dat hi gestolen goet ginc an? *Rein.* I, 260. Hoe si den duvel sullen ontgaen, ende Gods rike anegaen, *Lucid.* 2709. Ende aneginct (*dat conincrike*) met stouten moede, Velth. III, 1, 43. Ende gheloefden doopsel tontfane, ende tlant in manscap tangane, *Brab. Y.* II, 5358. — Over de gelijkheid van beteekenis tusschen *Aengaen* en *Aenvaen*, zie bij dit laatste.

7) In de bet. Onz. 7 1°) wordt aengaen meermalen als trans. ww. gebruikt. Zie de voorbeelden ald. en vgl. nog *Sp.* I[1], 9, 15: Lucifer ginc an dat serpent, daer hi twijf met hevet gescent, e. e.

AENGAENDE, bnw., eig. tegenw. deelw. van *Aengaen* als onz. ww., in de bet. 7, *a*, a, 1°. Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *voorkomend*, *vriendelijk jegens iemand*. || Den goeden religiosen was hi aengaende als een vader, *Exc. Cron.* 115*c*.

AENGAEP znw. m. Stam van het ww. *aangapen* (zie *Ndl. Wdb.*). Hetzelfde als *aencaep*, dat een anderen oorsprong heeft (zie ald.). *Bekijk.* || Doe hi naect hinc aen den cruse tot eenen aengaep alre menschen, Brugm. 1, 315.

AENGANGEN (*ginc*, *gingen*, *gegangen*), st. ww. onz. bedr. Oude bijvorm van Aengaen. Zie ald. en verg. Gangen en *Ndl. Wdb.* op Gaen.

Onz. *Naderen*, *toegang krijgen tot*, vgl. Aengaen, Onz. 7, *a*, 1°). || Niemare, quaetheit, valsce wane ne laet di niet gangen ane, *Sp.* I[a], 36, 191, vgl. *OVl. Ged.* 3, 114, 75.

Bedr. *Beginnen*, *aangaan*, *vgl.* Aengaen, bedr. 2 en 5). || Wat dinghen ic mach aneghanghen, *Vr. e. M.* IV, 113. Alsulken verbont, als dese .. angegaughen hebben, Nijh. 4, 4 (*a.* 1423). En anganc ghene beloften mitten luden van dien lantscappen, *D. B. Exod.* 34, 12.

AENGANC, *-gange*, znw. m. Ohd *anagang*; mhd. *aneganc*; mnd. *angank*.

1) *Het naderen*, *het aankomen*, *het te gemoet komen*. Zie Aengaen onz. 1). In deze oorspronkelijke beteekenis werd ohd. *anagang*, mhd. *aneganc* in het oude volksgeloof in eigenaardige opvatting gebezigd. Hetgeen iemand bij 't beginnen eener reis of bij 't aanvangen eener onderneming het eerst te gemoet kwam of ontmoette ('t zij mensch, dier of voorwerp), werd als een heil- of onheilspellend voorteeken beschouwd, en heette de goede of kwade *aneganc*, d. i. ontmoeting, of wel het goede of kwade *gemoet*. Zie Grimm, *Mythol.* 1072 vlg.; V. d. Bergh, *Ned. Mythol.* 305, en verg. Ben. 1, 475 en verder alhier op Gemoet. Daaruit ontwikkelde zich de spreekwijze: — Ten aengange comen, *juist van pas aankomen als men iets zal gaan doen*, *onverwachts aankomen*, *onvoorziens verschijnen*, oorspronkelijk met het bijdenkbeeld, dat die verschijning tot een goed of kwaad voorteeken verstrekte. Bij Kil. „*supervenire*, *ex insperato advenire*." || Ghi souten hebben doot ghesteken en haddi mi niet horen spreken, daer ic ten aenganghe quam ghereden, *Esm.* 983. Ypander sloechse om dat Torec quam ten angange daer ende seide, *Lanc.* III, 26638. — Bij uitbreiding ook van zaken gezegd, die *zich onverwachts voordoen* en iemand overvallen. || Niemen en houden an dat belof, daer men es oft toe oft of, anecomende ten anegange met looshede oft met bedwange, *Sp.* I[a], 8, 5. — Vandaar nog heden in gelijken zin de zegswijze *op den aangang komen*: zie *Ndl. Wdb.*

2) *Aanvang*, *begin*. Zie Aengaen onz. 3) en verg. Aenginc. || Van anegange van erderike tote haren tiden sekerlike, *Sp.* I[a], 13, 7. Als tjaer es an den aneganc, *Nat. Bl.* VIII, 942. Gode te vresen van allen danc, dat is des wijsheits aneganc, Hild. 253, 1. Tien tiden begonste die aneganc (*de eerste opkomst*) van den Fariseen, *Rijmb.* 20432. Scone was des mans aneganc, *zijn begin*, *zijne eerste daden*, 32979. S neemt hier aneganc, *Nat. Bl.* V, 964. In den aengange van desen stride so vloen die Vriesen, *Clerc* 64. Anganck des vreden, Nijhoff 4, 392 (*bis*). — Aenganc voor *begin* werd niet alleen van den tijd, maar ook van de ruimte gebezigd. Bijzonder bij dijkschouwing was de uitdrukking Aenganc ende afganc bekend, d. i. het *begin en einde* van elken hoefslag van den dijk. Zie bij Afganc 2).

3) *Aanval*. Zie Aengaen onz. 7). In desen stride bleven doot in den aenganc die heer van Arkel ende heer Jan, *Clerc* 145. Die grave van Normandyen hevet begonnen den aenganck met sijnder scharen aen deen side, *Exc. Cron.* 103*b*.

4) *Het element*, *de grondstof waaruit iets is geschapen*; *het element*, *waarin iets leven moet*.

Vgl. Ben. 1, 478*a*. In mystieken zin opgevat. || Dattu die afgode vlies ende du te mi allene ties,.. ende minne dinen God met herte ende met sinne, . . dits der zielen anganc, *Tien Pl.* 152. In deser (*hemelsche*) vrouden so wert de geest ghetransformeert van yet te siins selves in een bloot niet, en (l. ende) leeft allene siins anegancs, *in zijn element*, *Hs. v.* 1348, 273*b*.

AENGEBOORTE, znw. vr. Vgl. AENGEBOREN 2).

1) Eigenlijk *aangeborenschap*, d. i. *bloedverwantschap*, *maagschap*; doch bij uitbreiding het op die betrekking gegronde *recht van naasting*. Hetzelfde als AENBOORTE: zie ald. || Die ontnaester soude sijn aengeboerte van dat erve gederven, Matth. 116.

2) *Geboorterecht*, *droit de naissance*, vgl. AENGEBOREN 1). || Ic wiste dat Heroden (l. Herodes) van anegheboorte der naturen coninc was ghecoren ende daer omme hooptic dat hi den eersten coninc (*Jezus*) ghespaert soude hebben, *Hs. v.* 1348, 301*d*.

AENGEBOREN, bnw. Uit *Aen* en *Geboren*. Van zaken, personen en eigenschappen gezegd, doch in verschillende opvatting.

1) Van zaken, in tweeledige opvatting.

a) Enen —, door iemand *door en met de geboorte verkregen*, hem *bij geboorterecht toekomende*. || Waer hi scamel, hi soude beiden ende laten die gene voren sitten, dient es anegeboren, *Vad. Mus.* 1, 75, 36. Dits hoe die quadaders maghen sijn sculdich te ghelden ende te betaelen, nae trecht van der stede een yghelijck nae dat hem angheboren is, *Westfr. Dingt.* 15. Item een recht afterskynt een vierendeel, alsoe als hem aengheboren is, te ghelden ende te nemen, *ald.*

b) Enen —, iemand *met de geboorte voorbeschikt*, *door het lot over hem beschikt*, volgens het volksgeloof aan eene onvermijdelijke voorbeschikking. Hetzelfde als Enen gescapen sijn: zie ald. || Al mijn vruecht haddic verloren, dit leven was mi angheboren, *OVl. Lied. en Ged.* 311, 2285 (in den tekst *nu* voor *mi*). Is di qualicvaren angheboren van natueren, of van dijn vader ofte moeder, of van sterren, ofte van anderen saken, dat en is di niet alsoe ghescapen, dattet di ommer gescien moet, *Der Zielen Troost f.* 9*a*. — Elders scheidbaar gebruikt: Geboren aen, in denzelfden zin. Dat loghen es ende niet el, als een mensche stelen gaet, ende menne hanghet, als men vaet, dat die lieden segghen dan: „Het es hem gheboren an: ware hi besloten in enen mure, hi moeste doen sijn nature," *Natuurk.* 1307.

2) Van personen. Enen —, aan iemand *door geboorte verbonden*, hem *bestaande*, tot hem *in maagschap staande*. Verg. AENBOORT, AENBOORTE, AENGEBOORTE. || Niement en is vorder verbonden sijn zoen te verborgen, dan hy hem aengeboren is, Matth. 219.

3) *Ingeboren*, *ingeschapen*. || Ons es ene nature anegeboren, die heet *fomes peccati*, *Limb. Serm.* 14*d*. Dese naturlike bosheit es ons regte van naturen so vaste anegeboren, dat se niman verdrucken en mag, 15*a*. Vgl. *Rein.* I, 1795 en 2497; *MLoep* III, 143 leest men *ingeboren*.

AENGEBOREN (AENGEBOEREN), sw. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand te beurt vallen*, *ten deel vallen*. || Naect ende arm soe sijn wy dan, alst hier op een scheiden gaet . . Tis nauwe dat u een lindewaet ten lesten mach gheboeren an, Hild. 64, 233—39.

AENGEBRINGEN, AENGEBRENGEN (*brachte* of *brochte*, *gebracht* of *gebrocht*), onreg. zw. ww. bedr.

1) Enen iet —, *iemand iets berichten*, *er hem aangifte van doen*. || Voort waert sake dattie vorsz. heemraders den vorsz. scepenen gheen zeker betooch van den vorsz. diick te leggen aenghebrengen en consten, V. d. Wall 38 (*a.* 1270), Mieris 1, 445*a*.

2) Enen aen iet —, *iemand tot iets brengen*, *er hem toe noodzaken*. || Maer om sterven no om leven ne constijt (*het kind*) met gheenen slane an dat ambacht ghebringhen ane, *Heim.* 1625.

AENGEDACHT, *-dachte*, znw. onz. *Aandacht*, *stille overdenking*. || Bi des papen anegedacht so wert daer wonder groet gewracht, *Bed. d. M.* 814.

AENGEDEELTE (AENGEDEILTE), znw. onz. *Aandeel*. || Dat ons onse stad van Bruessele wel ende wettelic betaelt heeft ende vergouden haer aengedeelte van deser beden, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 593 (*a.* 1362). Welke somme . . . . . van den Berghe ende van Hoesdein . . men den voorseiden steden . . van haren taxe afcorten soude ende aenghedeilte van der bede voorseit, *Brab. Y.* VII, 13301.

AENGEDOEN (*dade* of *dede*, *gedaen*), onreg. st. ww. bedr. Hetzelfde als AENDOEN (zie ald.). Van kleederen, wapenen enz. *Aandoen*, *aantrekken*. || Ende eer si mochten wapene an-ghedoen, sloech hiere vele doot, *Rijmb.* 19036.

AENGEDRAGEN (*droech*, *droegen*, *gedragen* of *gedregen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AENDRAGEN (zie ald.). *Dragen* (*aan* het lijf), van kleederen, wapenrusting, boeien enz. || Hier af wonderde menigen man hoe yemen mocht den halseberch anghedragen, om dat hi was so ongemicke, Velth. III, 32, 58. Oec en es so sterc geen man, die hadde connen gedragen an die brake entie veteren mede, VI, 6, 55.

AENGEGRIPEN (*gegreep*, *gegrepen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AENGRIPEN: zie ald. *Aangrijpen*, *aanvatten*, *aanvaarden*. || Zenoens wedewe, die keyserinne, gegreep trike ane met sinne, *Sp.* III[a], 1, 3.

AENGECNOCHT, verl. deelw. van AENCNOPEN, *aanknoopen*, in de hedendaagsche beteekenis. *Aangeknoopt*, *verbonden*, *verknocht*. || Alle die ghene die hem gheliken in opgherechter gheerlicheit, die moghen si verclaren in aenghecnochter minlicheit, Ruusbr. 4, 183, in het Latijn: „In amoris *applicatione* sive *conjunctione*."

AENGELANT, bnw., alleen in gebruik als gemeensl. znw., en wel bepaald in 't mv. *aengelande*. Uit het bijw. *Aen* en *Gelant*. *Eigenaar of eigenares van een land* aan *een weg*, *een dijk*, *een watering enz.* || De aenghelande an de Caelve gheven te kennen an Schepenen van der Keure der stede van Ghend, dat sy groote prejudicie leyden (*l.* liden) an hunne landen mits de Caelve verslijckt sijnde, men het waeter niet en can afleeden tot de Lieve, waer op Schepenen verleenen hun octroy tot de verdiepinghe behelsende: dat de Caelve sal ghecuyst ende verdiept worden ten coste van de aenghelande, Diericx, *Mém.* 1, 233 (*a.* 1412). Dat men de aenghelande den rietgracht sal doen delven tot den ouden bodem, 431.

AENGELIJC, *like*, bnw. Got. *analeiks*; ohd. *anagalih*; mhd. *anelich*; nhd. *ähnlich*; ags. *anlic* (Ettm. 183); mnd. *angelik*. Bij Kil. „Aen-lijck, *assimilis*." Uit *Ane*, *aen* en *Gelijc*, dus: *aan het gelijke rakende*, *bijna gelijk*. Met den 3den nv.

1) Enen —, *gelijkende* op iemand. || Deen was Florise anegelijc, dat ander stoet in diere gebare oft Blancefloer sine amie ware, *Flor.* 927, vgl. *Nat. Bl.* XII, 572: Der rosen welna *ghelijc ane*,

2) Ere dinc —, *gelijk* aan iets. || Alle diere inwonende zijn zullen hebben alzulcke vrijheden ende zulcke wet... eeuwelike voortan ende anghelijc de (d. i. *als de*) stede van Brugghe houden ende useren, *Cout. v. Brugge* 1, 203.

AENGELOVEN, zw. ww. bedr. Enen iet —, *iemand iets aan- of toevertrouwen.* Evenals vele uitdrukkingen in Geldersche oorkonden heeft dit woord een Duitsche kleur: verg. mhd. *daz an in gelouben*, bij Ben. 1, 1018. || Weert dat die dijck bynnen die gesette tijt nyet gemaict en were, so en solde mens hem nyet meer aengeloeven, Nijh. 2, 259 (*a.* 1370).

AENGELOVEN, zw. ww. bedr. hd. *angeloben.* Iet —, *iets beloven*, *zich door eene belofte tot iets verbinden.* || Ende ne gheloeft anders niet an dan dat ghi der toe sult doen uwe beste naer uwen vermogen, Jan Yp. 43.

AENGEMERC, znw. o. *Het in aanmerking nemen.* Vooral in de bijw. uitdr. mits of ten aengemercke van, *met het oog op.* || Om noch bat die discipulen te vermanen tot lijdsaemheit mits aenghemercke des utersten oerdels, *Boeck v. d. L. Jhesu* 95*b*. Ten aenghemercke van den loone die wij van hem verwachten, 171*b*.

AENGENOMENHEIT, of -HEDE, znw. vr. Mnd. *angenomenheit*, een woord der mnl. philosophie.

1) Abstract. Het *aangenomen hebben*, *de aanneming.* || Een welbehaghen in aenghenomenheiden sonderlingher wisen van buten, Ruusbr. 4, 146, in het Latijn: „In singulari quodam . . externo vivendi modo."

2) Concreet. Hetgeen *aangenomen* is, *de vorm*, *gedaante*, *maaksel.* || Al sijn wi een met Gode in onsen beelde, overmits aenghenomenheit onser naburen, wi moeten hem oec gheliken in gracien ende in dogheden, Ruusbr. 5, 22.

AENGERIËN (AENGERYEN), st. ww. onz. De hoofdtijden komen niet voor, maar moeten *gereech*, *geregen* geluid hebben. Zie RIËN, *rijgen. Geriën* is dus *samenrijen*, *aaneenrijen*, in neutrale opvatting; *angeriën*, het hd. *sich anreihen*, dus *aansluiten*, *raken*, *aangaan*, *toebehooren.* || In en genen dienste noch ambachte.. die den hertoge.. ochte sinen lande ochte sinen steden van Brabant ende van Limborg anegeryen mogen in eneger manieren. — — Te eneger vonnesse ochte te enegen rade, . . die hunnen here den hertoge . . ochte sinen landen anegeryen, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 829 (*a.* 1342).

AENGEROEPEN, st. ww. bedr. *Aenroepen.* || War es die mensce, die di (*God*) noit anegerip, dune deilest dine genade mit heme, *Limb. Serm.* 9*b*.

AENGESCOU, -*scouwe*, znw. onz. Verg. AENSCOUWE, AENSCOUWEN en het volgende art. *Het aanschouwen*, *het aanzien*, in passieve opvatting, dus *het uiterlijk voorkomen.* || Jonck ende schoen van aengescouwe, *MLoep* I, 933.

AENGESCOUWEN, zw. ww. bedr. *Aanschouwen*, *aanzien.* || Want si niet gescouwen an sine grote quaetheit conden, *Sp.* I*, 64, 24.

AENGESIEN (*gesach*, *gesagen*, *gesien*), onreg. st. ww. bedr. *Aanzien.* || Dat si (*Maria*) na sinre opvart kume einigen mensce anegesach mettin oegen, *Limb. Serm.* 39*a*. So groten rouwe, datse niemen can aneghezien, *Hs. v.* 1348, 307*c*. Dat niemen anghesien ne conde, *Rijmb.* 32872. Dat si en dorren van anxte groot mi van scanden anghesien, *Rose* (*C*) 9343. Doen die Godheit aengesach, *OVl. Ged.* 3, 133, 201. Men en mochten nyet aenghesien, *Serv.* II, 868. Doen dat sy willen, en cant ghedoghen, noch aenghesien met mynen oghen, *Troyen f.* 216*c*. Zoo ook *Sp.* II', 28, 43.

AENGESIEN, eig. deelw. van *aanzien.* Reeds in 't mnl. gebr. in de uitdr. aengesien dat, welke uitdr. de kracht heeft van een grondaangevend voegwoord. || Anghesien dat daer niet af en quam als si haepten (*hoopten*), Brugm. 2, 316. — Ook als voorz. *Met het oog op*, *in aanmerking nemende.* || (Hi) wert seer begaen, wes hy rechtvairdelicxt ende redelicxt dairof soude moghen wysen, aengesien yghelix brief ende betoech van ghelyken ouderdom, Matth. 51.

AENGESINNEN (*gesan*, *gesonnen*, *gesonnen*), st. ww. bedr. Zie GESINNEN, *verlangen*, in de zegswijze: *des an enen gesinnen*; verg. Ben. 2*, 309. Een Duitsch gekleurde term, in Geldersche oorkonden gebruikelijk. *Teuth.* bl. 239: „Ansynnen, *requirere*, *petere*" (z. ald.). Enen des —, iets van iemand *verlangen* of *begeeren*, hem iets *verzoeken*, tot iets *uitnoodigen*: beleefde uitdrukking. || Welke sijn rekenscap . . wy oick altois guetliken horen solen, als hy ons des oick vertennacht te voren aengesyndt, Nijh. 4, 201 (*a.* 1444). Offt sake were, dat . . die gene van ons, den sulx toequeem, an den anderen hulp ende bistant gesonne, so sall die gene van ons, den dat angesonnen worde . . *enz.*, 5, 83 (*a.* 1477). Als men uns des aingezinnen deyt; welche zijt die heirren des aingesunnen werden; — wilge zijt (*welche zeit*) si . . des aingesunnen solen werden; — so wie unse nichte uns des aingesonnen hait, 2, 58—62 (*a.* 1353).

AENGEVECHT, -*vechte*, znw. onz. Zie AENVECHTEN. *Het aanvechten*, *bestrijden.* || Wat deert mi niders aneghevecht, doe ic minen dingen recht? *Lett. N. W.* 6, 151. — In denzelfden zin ook het als onz. znw. gebruikte ww. *Aengevechten.* || Ende want dit edel lant van Hollant.. veel angevechtens der Denen, der Noormanne ende andere gehadt heeft, *Clerc* 20.

AENGEVECHTEN. Zie AENGEVECHT.

AENGEVEN (*gaf*, *gaven*, *gegeven*), st. ww. bedr. Enen een cleet —, *iemand een kleed aan het lijf geven*, *het hem geven om aan te doen.* || Want alsemense te bedde leet, men trecket hem altegader af so wat men hem teersten angaf, *Sp.* I*, 71, 38. Dorstich, ghine hebt mi niet ghelaeft; naect, dat ghi mi niet aen en gaeft, *Lsp.* IV, 11, 25. Daerna was hem aenghegheven een purpurijn cleet in mantels wise, *Amand*, II, 862. Ic was naect, gi ne gaeft mi niet an, *Lucid.* 5710. Na dien dat de vraye minne Cristi, die lach in Fransoyen zinne, die vorme adde gegeven ane van der ymagen enter gedane den minre, die die meester drouch, *Franc.* 7081. Romanus . ., dye sinte Benedictus gaf monincs abijt aen, *Pass. W.* 245*a*. Hi gaf een van sinen knapen sijn cleder aen, 247*b*.

AENGEWEGEN, zw. ww. bedr. Verg. GEWEGEN. Enen iet —, iemand iets *toezenden*, *doen toekomen*, *verleenen.* || Dat sall dich God anegewegen, *Serv.* I, 2547.

AENGIEN, znw. Herhaaldelijk in den *Segh.* voor ENGIEN: zie aldaar.

AENGIN, -*ginne*, znw. onz. *Aanbegin*, *begin.* Ohd. *anaginni*, *anagenni*, *anagin*; mhd. *anegi nne*, *anegin*; ags. *angin* (Ettm. 426); os. *anginni*; mnd. *anegin* (Lübben I, 78 op Anbegin; Koseg. 1, 404). Uit *Aen* en het grondwoord *ginnan*, vanwaar ons *beginnen*, *ontginnen.* || In aneginne was een woort, ende dat woort was bi Gode, ende

God was dat woort. Dat was van aneginne bi Gode, *Joh.* 1, 1, *bij* Lelong, *Boekz.* 211, *en bij* Lulofs, *Handb.* 47. Die vader van aneghinne hadde sinen sone de minne verborghen in sinen scoet, Hadew. I, 111, 41.

AENGINC, *-ginge*, (of AENGINGE), znw. De onverbogen vorm en het geslacht des woords blijken niet. Ohd. *anagengi*, vr. en onz.; mhd. *anegenge*, onz.; nnd. *anegenk*, *anegink*, m. (Koseg. 1, 404). Van *Aengaen* in den zin van *beginnen*, en dus hetzelfde als *Aenganc* (zie ald. 2), doch met de vocaal *i*, uit *e* ontstaan, welke *e* voortkwam uit de oorspr. *a* door de werking der *i* van den uitgang (*anagengi*). Het mnl. woord zal, blijkens de nnd. vormen, wel *Aenginc* geluid hebben, 3de nv. *aneginge*, doch het komt alleen voor in de vaste spreekwijze: — Van aneginge, *van den aanvang af*, *van den beginne*; allengs door *van anegange* verdrongen. || Cortelike van aneginge, hoe die werelt hare dinge gehandeld heeft tote onsen tiden, suldi hier horen overliden, *Sp.* I[1], *Prol.* 33. Ende sullen gescien swaerre dinge, daut noit dede van aneginge, IV[2], 24, 101. Van der werelt aneginge, I[6], 13, 35; IV[2], 31, 66. Van aneginge stom ende doof, IV[2], 32, 51.

AENGREEP, znw. m. Van *Aengripen*, aangrijpen, nog heden in den zin van *aantasten*, *aanvallen*, evenals in 't hd. nog het znw. *angriff*, ohd. *anagrif*, mnd. *angrepe*. Ook in denzelfden zin AENGRIJP. *Aanval*, *aantasting*, *vijandelijke bejegening*. || Dat ich . . . ghenen scade off ghewalt doin en sall, noch aengreep ynden lande van Gelre, Nijh. 3, 164 (*a.* 1390). Dat wy . . . gheen gewalt, angrijp of onrecht keren en selen, 171 (*a.* 1390), verg. 216. Herhaaldelijk in den Landvrede tusschen Gelre en Kleef, van 25 Jan. 1359, *ald.* 2, 109—135, met name bl. 118 vlg.

= Over het later door Bild. gebezigde *Aangreep*, zie *Ned. Wdb.*

AENGRIPEN (*greep*, *grepen*, *gegrepen*), st. ww. bedr. Ook onscheidbaar gebruikt. Mnd. *angripen*.

1) In de hedendaagsche beteekenis van *Aantasten*, *aanvallen*: verg. AENGREEP. || Allen den ghenen die . . . sijn lant, sijn lijf, sijn goet anegripen ende aentasten moghen, Nijh. 2, 135 (*a.* 1359).

2) Van land, goed enz. *Aanvaarden*, *in bezit nemen*, of wel *in beslag nemen*. || Dat joncvrouwe Beele angripen soude de vorseghede derdalf ghemete lands van dien daghe vorwart haren vrien wille der mede te doene, *Oorkb.* 2, 412*a* (*a.* 1295). Her Edwart, of sine amptman in siin behoef, sal moghen aenvaen ende anegripen alle onse goet, Nijh. 2, 90 (*a.* 1356). Doe beloofden si ooc hin haer lant weder te gripene an, *Rijmb.* 8418. Ende angreep somwile omt gene dinge, die hem niene waren, Velth. IV, 2, 44.

3) *Aanvatten*, *aanvangen*, doch in ruimere toepassing naar gelang van het object, als *beginnen*, *ondernemen* enz. || Doe greep hi scaerper leven an, *Sp.* III[1], 33, 47. Wat grijpti an? laetti Gode al openbaer ende maect enen lozen outaer? *Rijmb.* 7016. Daer si die vaerd omme grepen ane, 30351. Daerna selen si sonderlinge die kerke eren ende stichten mede, ende dit anegripen met ernstichede, Velth. VII, 25, 6. Ootmoedicheit . . . . suldi aengripen, *Amand* I, 4839. Discipline aengripen, *Bern. W.* 150*b*. Heren sellen hebben te hare rade wise liede ende ghestade, in goeder manieren beheudech ende in aengripene ghenendech, *Teest.* 1000. Dus hebdijt ghegrepen an, *Rijmb.* 21818 var. Hoe ghi anegrijpt die vaert, *Melib.* 334 var. Laet ons nu . . . die deughden ernstelic angripen, *Stemmen* 8. Ende nymmermeer en sellen si (*die duechden*) ons smaken, wi en gripense aen ende bliven daerbi, *Ned. Proza* 133. Goede werke anegripen, Ruusbr. 1, 173; 2, 167. Ende gripen ane grote werke van penitencien, 2, 221. Datmen haer heet, dat aengripet si, 3, 37. Opdat ghi die sonden laet ende duechde angrijpt, 260. Anegrijpt altoes den versmaedsten nedersten dienst, 4, 76. Soe wat mensche die aengrijpt een versmaet abijt ende een hert leven van penitencien, 274. Hi sal anegripen die ghebode Gods, 281. Weert saec, dat yemant engherhande ghewaut aengrype, Nijh. 3, 37 (*a.* 1377). — Kennesse aengripen, *eene zaak opvatten en er recht in spreken.* Zie KENNESSE. || Oft ghevallet dat de vorseide officiers onder tdecscelle van hueren officieu aennemen arrest oft angrepen kennesse up de warachtighe poorteren van Gendt, *Cron. v. Vlaend.* 2, 202. — In het tegenw. deelw. aengripend, als bnw. gebruikt, in den zin van (*alles*) *met zich sleepend*, *onstuimig*. || Ende van sinen anscine daer scoet ene vierige angripende vloet, Velth. VII, 2, 58, bij *Dan.* 7, 10, in de Vulg.: „Fluvius igneus *rapidus*que."

4) *Aangrijpen*, *aannemen*, *tot zich nemen.* || Grijp an ewich leven, daer du in gheroepen biste, *Hs.* 75 *f.* 87*b* (I *Tim.* 6, 12, Vulg. „apprehende"). Aengripende dat sermoen dat na der warachtigher leringhe is, *f.* 91*c* (Tit. 1, 9, Vulg. „amplectentem"). Nerghents en hevet hi der enghelen nature anghegrepen, mer hi hevet anghegrepen Abrahams saet, *f.* 95*d* (*Hebr.* 2, 16; Vulg. „apprehendit").

5) Enen —, *iemand aanpakken met woorden*, *tegen iemand uitvaren.* || Als menne dar anegript met scarpen ende berespliken worden, *Limb. Serm.* 117*b*. Wie onwerdelike datten man angript dar ogt anderswar, so sal hi altoes segtelike . . antwerden, *ald.*

AENGRIPERE (AENGRIPRE, AENGRIPER), znw. m. Zie AENGRIPEN 3). *Iemand die iets aanvat*, *onderneemt*, *omhelst*, dus *volgeling*, *aanhanger*. Van de Bedelmonniken heet het bij Velth. VII, 20, 62: Anegripere der ongestadechede, predicaren der behaechlijchede.

AENGRIPINGE, znw. m. Vgl. AENGRIPEN 1). *Geweldenarij.* || Dat si minen heere ende sinen lieden upgeloepen ende hebben hem gedaen vele angripinghen ende weghen van faite, *Cron. v. Vlaend.* 2, 206.

AENGROEYEN, zw. ww. onz. *Beginnen te groeien.* || Dat in venijnde lichaem overmits die boesheit ende coutheit des venijns gheen wormen angroeyen, *Gest. Rom.* 44*b* (*of te lezen*: en groeieu?).

AENGROETEN (AENGRUETEN), zw. ww. bedr. *Begroeten*, *groetend aanspreken.* || Mettien ghinghen si inne, ende aengruetten Marien met zinne, *Lsp.* II, 13, 100 var. Ende quame daer in uwen moet die scone, di gi alsoe mint, gine sout macht een twint hebben te anegroetene hare, *Rose* 2362. Den ridder, dien te moede sware was, anegroete die conincginne, *Limb.* VI, 1296. Hine dars (*l.* dar?) hare niet anegroeten, VI, 1241. Onsen here si wilde anegroeten, *L. o. H.* 1405.

AENHAEN (*hinc*, *hingen*, *gehaen*), st. ww. onz. Met den 3den nv. Zie HAEN en verg. AENHANGEN. *Aanhangen*, *aankleven*, *bijblijven.* — Spreekw. || Waer gi mede omgaet, dat u anhaet, *Spreuk.* 40.

AENHALEN, zw. ww. bedr. Ook onscheidbaar gebruikt.

1) *Tot zich halen*, *naar zich toe trekken*, *aan-*

trekken. || Doe sach si dat scrientgin (*met Mozes er in*) comen driven, si dedet aenhalen, *B. v.* 1357, 33*d*. Hoir hant soe haelde si weder an .. onghebeten, *MLoep* II, 3276. Deser gelike is die hetten winnende ende makende, want overmits hare doen der aenhalender crachten soe opheft si menigherhande droge ende vuchte wazemen, *Barthol.* 68*a*. Die warmte des herten wort gesachticht mitten aenhalen des adems, 54*b*.

2) *Door vriendelijkheid en voorkomendheid tot zich trekken.* || Merckende dat Adolf sijn soon een jonck, cloeck ende vroom jongelinc geworden was, adhereerden ende aenhaelden si seere vrouwe Katheline van Cleve de hertoginne van Gelre met haren soon Adolf, *Exc. Cron.* 192*d*. Vgl. ons *iem. aanhalen* en *Ndl. Wdb.* 1, 159.

3) Van goederen, die tegen de bestaande verordeningen, of zonder dat er de accijnsen van betaald zijn, vervoerd worden. Vgl. *Ndl. Wdb.* op Aanhalen 3). *Aanhouden*, *in beslag nemen*, om ze òf verbeurd te verklaren òf ze vrij te geven, wanneer aan de verplichtingen is voldaan. || Waer dat zake, dat yement eenich zel ofte ghelt uyten voirzeyden lande ontfoerde.. die mochte men anhalen op onsen stroem, Mieris 2, 353*b* (*a.* 1325). Brieven roerende van enen scepe van Leyden, dat miin heere verstaen hadde, dat die van den Briele aengehaelt souden hebben, *Bel. v. Leid.* 351. Brieven roerende dat sii miins heren haver, die sii angehaelt hadden, ontcommerden, ende voirt aen lieten liden sonder aen te halen, 373. Vgl. nog *Handv. v. Medembl.* 27*a*, 53*a*; *O. R. v. Dordr.* 278, 54.

AENHANGEL, bnw. *Aanhangende en zich aan iemand vastklemmende.* 1) In eigenlijke opvatting. || Cinomia dat es des honts vlieghe, . . ende es een woerm pijnlec sere, ende anhanghel ende quaet emmermere, sine laet die honde niet rusten, *Nat. Bl.* VII, 412.

2) In fig. toepassing. Zich aan iemand vastklemmende om zijn doel te bereiken. *Niet loslatende*, *vasthoudend*, *vast op zijn stuk staande*, lat. *tenax.* || Si peinsde wel, dat si sal noch van hem weten al;.. soe anhanghel sijn die vrouwen, *Vergi* 674.

— Afl. Aenhangelheit, *het iemand niet met rust laten*, *onbeschaamdheid.* || Nochtan sal hi upstaen dor des anders anhanghelheit, *Hs. v.* 1348, 279*a* (*Luc.* 11, 8).

AENHANGELIJC, *-like*, bnw. Zie Aenhangen 2, *a*). *Uitwendig.* Vgl. aenhanginge 3). || Luttelheit der menschen ende der aenhangeliker dingen, daer die menschen der werlt mede becommert plegen te wesen, *Stemmen* 148.

AENHANGEN (*hinc*, *hingen*, *gehangen*), st. ww. onz. Veelal met den 3den nv. Mnd. *anhangen.*

1) Eigenlijk. *a*) Enen —, *iemand aan het lijf hangen.* || Een hout hinc hem altoos ane, daer si, in heimeliker stede, die erde ontgroeven mede, alsi ter camere wilden gaen, *Rijmb.* 22126. — *b*) Ere dinc —, *aan iets hangen*, *er aan vastkleven.* || Mijn siele heeft anghehangen den paviment *Pass. W.* 265 *d.* (verg. *Ps.* 119, 25: „*Adhaesit pavimento anima mea*).

2) In oneigenlijke opvatting, met eene zaak als onderwerp. *a*) Ere dinc —, *Iets aankleven*, *er bij behooren.* Verg. Aenhaen, Aenhangelijc en *Vl. Rijmkr.* 2099: Den edelen grave ende weerden man van Vlaenderen ende datter hanget an. || Die weyde ende dat ghers van Vriesendike . . . ende anders die weyde die Vriesendyke anehanghet, *Oorkb.* 2, 308 *a* (*a.* 1290). Die twee dele van Vriesendyke met allen dat hem anehanghet, *ald.* *b*) Enen — *iemand aankleven*, *eigen zijn.* || Dese twee plagen hingen hem an, *Sp.* I[7], 80, 15. Doe haer dees cranckeit ende dit verdriet langh had anegehangen, *Lutg.* III, 879. Hanghet u God an, soe hanget u alle goet an, Ruusbr. 3, 52.

2) Overdrachtelijk, met een persoon als onderwerp en een ander persoon in den 3den nv. *a*) Enen —, *zich voegen* bij iemand, *zich aansluiten* bij hem. || Ende hi aenhinc enen borger van dyen lande, dien buyten op sijn dorp gesonden heeft om daer die vercken te hoeden, *Boeck v. d. L. Jhesu* 175 *b.* (Vulg. *Luc.* 15, 15: *adhaesit*). *b*) Enen —, zich *vastklemmen* aan iemand (met eene bede), bij hem *aanhouden*, *aandringen.* || Har en was genoech nyet dit, so dat si hem so langh aenhinc, dat si anderwerf ontfinc antwerd van hem ende gueden troest, *Lutg.* II, 206.

AENHANGINGE, znw. vr. Zie Aenhangen.

1) Abstract. *Aanhankelijkheid*, *verkleefdheid.* || Van alre eertscher becommeringhe ende aenhanghinghe der dinghen sellen si vri wesen, *Ned. Proza* 75[a] (*Stemmen* 140). Die der werelt antieringhe ende alle aenhanghinghe der vleyscheliker dinghen gestorven waren, 259.

2) Concreet. *Aanhoorigheid.* || Mannen . . . binnen den hertogedommen van Lothreike, van Brabant ende van Lymborgh . . . ende hoeren aenhangingen, gerichten ende yegeliken toebehoerten geseten, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 470 (*a.* 1349).

3) *Dat wat bij iets behoort*, *zonder er het wezen van uit te maken*, lat. *appendix.* || Die uutwendige anhanghinge des menschen, als zijn staet, graet of oerdene, sine schoenheit, . . , sijn habijt, enz. Gerl. Peters 205.

AENHEBBEN (*hadde*, *gehat*), onreg. zw. ww. bedr. *Aan of in zich hebben*, in verschillende opvattingen.

1) *Aan zich hebben*, *aan zich dragen*, *bevatten*, als iets uiterlijks en zichtbaars. || Enen casteel.., die hadde ane menighen tor, na minen wane, *Wal.* 2880. Al ghepeins es openbaer voer hem, die tellet alle haer, ende wat die hemel heeft ane, *Wap. Mart.* I. 225. Die vlieghe beet enen caluwen man opt hoeft, die geen haer hadde an, *Esop.* XXXVI, 1. Merct dat Thau hevet ane der cruce vorme ende haer gedane, *Franc.* 1999. Sijn ors ende dat hi hevet an, *Eleg.* 347. Den man, die een wit cleet hevet an, *Nat. Bl.* II, 380 var. Die vrucht, die hi (*de palmboom*) hadde ane, *Sp.* III[4], 29, 50. Die mensche . . ., die vleis ende bloet hevet an, *OVl. Ged.* 3, 135, 412. Dese helege man, doe hi dit leven adde an, *Franc.* 8008. So goede manieren haddi an, dat si elken mochten behagen, Velth. V, 2, 10. Cleder aenhebben, *Brab. Y.* II, 1924. — Een onrecht —, *iets kwaads op zijn geweten*, *op zijne rekening hebben*, *er aan schuldig zijn.* || Dat si elc soude doen verstaen sijn gebrec, ende daerna dan diegene, diet onrecht had an, sout den andren beteren, Velth. V, 6, 36.

2) *In zich hebben*, als iets dat tot het innerlijk wezen behoort. Verg. Aen voorz. I, 1, *b*) en bijw. 1, *b*). || In laet heden dor man, die so grote cracht heeft an, *Lanc.* II, 44671. Die godheit nie en began, entie mensceit hevet begin an, *Sp.* III[4] 21, 29. Dat so edele gedane binnen niet en hevet ane die hope van hemelrike, III[4], 51, 29. Ende welc si meest hevet ane (*van de vier elementen*), daer na trect sine gedane, *M. e. Vr. Heim.* 179. Dat dit wonder hevet grootheit ane, *Nat. Bl.* IV, 1073. Opdat hi

doghet hevet an, *Teest.* 3069. Die redenlijc verstaen hebben an, *Lsp.* IV, 9, 102. Die ziele heeft vroetscap ane, *Lucid.* 2955. Hi heeft an die felste natuere, *Amand* I, 3879. Uut helicheden, die hi hadde an, II, 3014. Ende dit heeft oec groet bedieden an, Velth. VI, 30, 9. — Spreekw. || Een onledich wijf ende legghende hinne hebben vele cakelens aen, *kunnen goed kakelen*, *hebben die eigenschap*, *Spreuk.* 104.

3) *In zich hebben*, *inhouden*, *bevatten*, *behelzen*, zoowel met betrekking tot den inhoud (ruimte) als tot den tijd. || Avonture es maer een woert, dat IX lettren hevet an, *Teest.* 1629. Sine misse, die hi dede, en hadde niet meer aen, voor noch na, dan die woorde, . . die Cristus sprac met zinen monde des Donredaechs ten avontstonde, *Lsp.* II, 39, 174. Nu wil ic u vort cont maken dan, hoe vele ene mile hevet an, *Natuurk.* 253. Ende elke grote sterre es int firmament, sijt seker des, hondert werf meerre dan al eertrike hevet an, 563. Een walpuyt biers en heet niet vele ane, als meynchs (*een mensch*) met doerste es beringhelt, *Playerw.* 351. Zoo ook *Lsp.* II, 54, 71 en *Natuurk.* 1088 (van tijd).

4) *In* (*zich*) *hebben*, *vorderen*, *vereischen.* || Die tale entie wedertale, ende dat bieden alsoe wale, ende dat eyscen . . . . hadde mi te vele vertrecken an, Velth. VI, 22, 27.

5) Met den 3den nv. Ene dinc hem —, *iets aan zich gehecht hebben*, eigenl. *het zóó hebben dat het hem aanhangt.* || Dit was een sere stout man, haddi dbisdoem wel hem an, Velth. IV, 70, 36.

AENHECHTEN. Zie AENHEFTEN.

AENHEFFEN (*hief*, *hieven*, *gehaven* of *geheven*), st. ww. bedr., mnd. *anheven.* Zie HEFFEN. *Aanvangen*, *beginnen*, *ondernemen.* || Maer haestelijc hi van daer sciet, ende hief weder aen die vaert met sinen lieden te Bruessel waert, *Brab. Y.* VI, 1484. Int jaer van XII . . . hief die hertoghe ane sijn vaert ten lande van Lutzenborch waert, VII, 2853. Notable doctore . . die haer ierste lesse . . in harer consten elc van hen ter eeren Gods .. ierst aenhieven ende begonden opten iersten dach . . der maent van Novembri, VII, 16463—74. Wes (= *wat*) men anheft mittie vroede dat eyndet gaerne al int goede, *MLoep* II, 2155. Vgl. IV, 180. Si hief jammerlijc an te clagen, III, 406. Elk richter sal bynnen synen gerichte untrichten alle saeken, die in synen gerichte vallen ende angehaeven weerden, *R. v. Zutf.* 143, 18. Vgl. AENHEVEN.

AENHEFTEN, zw. ww. bedr. mhd. *anhaften*, *anheften*; mnd. *anhechten*; hd. *anheften* en *anhaften.* *Vasthechten*, *eng verbinden*, *vastkleven.* || Dattu aengheheftet ofte aenghelijmet biste dinen vleysche, dat wonderlycke zeer onreyn is, *Bern. S.* 34*d.* Dat ander lede, daert aengeheft is, dat die ghequetst werden, *Barthol.* 97*a.*

AENHEFTICH, bnw. st. *Blijvend*, *duurzaam*, vgl. *clefvast.* || Dat sal guet ende anheftich sijn, Nijh. 4, 4 var. (in den tekst *stantafftich*).

AENHELEN (AENHEELEN), zw. ww. bedr. Uit *Aen* en *Helen*, *heelen*, van *heel.* *Tot een geheel samenvoegen*, *aaneenhechten*, *aaneenvoegen.* || Mirthous ginc ende brac die asse, ende heeldse weder an met wasse, dat niet harde vast en helt, *MLoep* II, 2761.

AENHETE (AENHEETE), znw. m. Samengesteld uit *Aen* (ohd. *ano*, mhd. *ane*, *ene*, nhd. *ahn*), grootvader en *Hate*, *heete*, got. *atta*, ohd. *ato*, *atto*, mhd. *atte*, opperd. *ätti* (*D. Wtb.* 1, 595), ofri *atta*, *atha*, *ettha*, lfri. *heit*, *heite* (Epkema 203), vader. Verg. Diefenb., *Vergl. Wtb.* 1, 80. *Aenhete* is dus de *grootvaders-vader*, *overgrootvader*, in 't mnl. gewoonlijk *oudervader* geheeten. *Aenhete*, in den verbasterden vorm *anythe* komt in den Gelderschen tongval voor, doch in den zin van *grootvader.* || Heren Sander van Vosheym, mijns wijffs anythen ende h. Wolter van Vosheym, synen soene, ritter, mijns wijffs vader, Nijh. 3, 226 (*a.* 1404).

AENHEVEN (*hoef*, *hoeven*, *gehaven*, *geheven*), st. ww. bedr. en onz., mhd. *anheben*; mnd. *anheven.* Zie HEVEN.

BEDR. — *Aanheffen* van een lied enz. || Sij loefden Gode langhe met ymnen ende mit sanghe, die sij vroliken aenhoeven, *Serv.* II, 708. Mit herten ende mit tonghen hoeven sij ane den Gods loff, II, 1451. Mit vrouden wil ic heven aen ende ic wil vrolic singhen, *Hor. Belg.* 10, 112. Te hant zo solen die broeder papen hoechlike aenheven *Te Deum laudamus*, *D. Orde* 278. Toe den homissen salmen venien den *confiteor*, ten zi dan datmen zie aneheve eer men den *confiteor* begint, 301.

ONZ. — *Aanvangen*, *beginnen.* Die groet armoede an ziere boert anhoef, *begon bij zijne geboorte*, so dat menne bewant mit crancken doeken, *D. Orde* 215 (in den tekst verkeerdelijk: *à hoef*).

AENHOGE, znw. vr. Hetzelfde als *Evenhoge* (zie ald.). *Belegeringswerktuig van gelijke hoogte als de muren der belegerde plaats.* || Merkenburch, dat hi stormde met bliden ende mit aenhogen, Matth. *Anal.* 3, 247.

AENHOREN. zw. ww. onz. en bedr. Mnd. *anhoren*, mhd. *anhœren.*

ONZ. — (scheidb.) *Horen* in den zin van *behooren*, hd. *gehören.* Met den 3den nv. *Behooren tot*, *voegen*, *passen bij*, hd. *angehören.* || Artur sette hem dat hi wan alle die horden ten berge an, beide steden ende vesten, *Lanc.* IV, 10088. Dese nam die deghen bout, ende met hem sine ghebure mede, die met groter sekerhede hem tier wilen hoorden an, *Rijmb.* 1628. Dinct u dat eens coens mans daet, dat hi hem selven verslaet? neemt, het hoort den bloden an! 29271. Na datter materien hoort ane, *Lsp.* III, 15, 32. Om dienst te wederstaen, die hem niet te rechte en hoert aen, *Melib.* 3186.

BEDR. — *Horen* in den eigenlijken zin van *met de ooren vernemen*, hd. *hören.* In de hedendaagsche beteekenis (hd. *anhören*), zoowel scheidbaar als onscheidbaar gebezigd. || Aenhooret roepen des dienaers dijn! *Lett. N. W.* 5[a], 95. Doe si gheanhort adden den staet van den edelen princhе goet, *Vl. Rijmkr.* 6163. Mensche, wie bestu, dat anehore, *Rincl.* 232. Wijf ende man, die dese niemare hoerden an, *Brab. Y.* VI, 1617. Seden.., die goet sijn te hoerne ane, II, 1856.

AENHOUDEN (*hilt*, *hielt* of *helt*, *hilden*, *gehouden*), st. ww. bedr. Mnd. *anholden.*

1) *Vasthouden*, *vastklemmen.* || Hine liets niet dor die minke, hine hilt tscip an metter slinke, so dat men hem die afslouch thanden, doch hilt hi tscip an metten tanden, *Sp.* I[2], 18, 67. Waer bij dat ic dij rade, datstu se nederlegs . . ende niet meer an en houdes, *Pelgrim* 34*b.*

2) *Aanhouden*, *herdenken*, *vieren.* || Die bisscop van Utrecht . . vercreech die lichamen van sinte Ponciaen ende van Sinte Agniete, deen VIII dage na den anderen; dat men zeder die tijt jaerlix angehouden heeft alse van Ponssen ende van Angen, *Clerc* 55. Die keyser bescreide lange tijt haer doot ende hilt sijn droefheit lange an, *Seven W.* 1*v.*

AENHOUWEN (*hieu*, *hieuwen*, *gehouwen*), st. ww. bedr., mhd. *anehouwen* (= *angreifen*). Met den 3den nv. *Bij het houwen* (*van een beeld*) *aanbrengen*. || Ende daer sijt sagen gemene, scorde geent beelde, gemaect van stene, gene marbrine cledren rene, die hem angehouwen waren, *Sp.* I[a], 81, 34.

AENJAGEN, zw. ww. bedr. en onz.

BEDR. Met den 3den nv. — *Naar iemand of iets toedrijven*. || Daer dreven cogghen zonder man, de hem de wint jaghede an, Stoke IX, 833. Figuurlijk. Enen iet — *iemand iets op 't lijf jagen*, *het hem bezorgen*. || Coemt ons in saterdaghe iemen den (*l.* die) strijt ons anejage, daer up houden wi ghene wet, *Rijmb.* 18921 var. In den tekst: *anlaghe*. Zie AENLEGGEN.

ONZ. *Komen aanrijden*, *voortrijden*. || Ende alsoe jaghde hy vastelijc an sonder ommesien, *Cron. v. Vlaend.* 2, 141.

AENCAEP, *-cape*, znw. m. Van *Capen*, kijken; mnd. *kapen*. Zie CAPEN. Ook het mhd. kende, nevens *kapfen*, het ww. *ankapfen*, aankijken (Ben. 1, 786, n°. 4). *Bekijk*, *schouwspel*, in schertsenden zin. Te aencape, *tot bekijk*. || Dat hi dat teyken des cruices van sijn voorhooft wilde verdriven, opdat hi den volc geen ancaep ende spot en soude werden, *Pass. S.* 159*d* (in de uitgave verkeerdelijk: *anclap*). Daer hinc die eersaem hoefsche knape alle der werelt te aencape, *MLoep* I, 2593. — „*Den aencaep van de lien*" leest men nog in den *Zeeuschen Nachtegael* I, 30. — Vgl. AENGAEP.

AENCALLEN, zw. ww. bedr. Mnd. *ankallen*. Iet —, *iem. iets mededeelen*, *vertellen*. || Nu besiet, wildi iet van mi, sciere calt mi ane, *Limb.* VIII, 560.

AENKEREN, zw. ww. onz. bedr. en wederk. mnd. *ankêren*.

ONZ. — 1) *Keeren* (*naar een bepaald doel*), *zich ergens heen keeren*. || Hondert ende meer der heren deed hy weder aenekeren, sy drevense aver rugghe daertoe, *Troyen f.* 86*a*.

2) Met den 3den nv. Enen —, *zich tot iemand keeren*, *hem aanhangen*. || Onse here woude pine sware ghedoegen omme die hem keeren an, *Sp.* II[b], 57, 42.

BEDR. — 1) Enen iet —, *iemand iets toevoegen*, *het hem op den hals schuiven*. || Ende om voer te comen die onbehoerlicke belastinge die danleggers den verweerders dagelicx ankiren int aenspreecken mit slichter clagen, *Overijss. Recht.* I[1], 209. — Enen enen ban anekeren, Aan een der schepenen *het uitbrengen van het schepenvonnis opdragen*. || Dairtenden sullen die van den rechte voir gaen inder vierscharen ende dieghene, die (d. i. *dien*) die ban anghekeert was, sal segghen aldus totten rechter: Heer rechter, wildi horen tot wat ban scepenen staen willen? Matth. 131. Vgl. BAN.

2) Enen iet — gevolgd door het voorz. *te* of *voor*, *iemand iets aanrekenen voor* of *tot*; hem iet — te, *zich iets aanrekenen tot*, *iets uitleggen of duiden als*. || Doet eere den onwerden man, hi keert hem te lachtre an, *Sp.* I[a], 41, 33. Beholtlicken voer schult angekierde schaden ende lofftenissen, salmen sich selven mit ede vrijen, *Overijss. Recht*, I[1], 206.

WEDERK. — Met den 2den nv. der zaak. Hem eenre dinc —, *zich met iets bemoeien*, *zich iets aantrekken*, *zich aan iets storen*, *er aandeel in hebben*. || Dat hi der zaken der gheenre die de werringhe maken... niet licht gheloove en wille gheven, noch gheen onredelijc onderwijs hooren en wille in gheenre wijs, noch hem ooc aenkeeren des, *Brab. Y.* VII, 3533—39. Item sal die goede stat van Lovene gheloven, dat si hare des raeds van Cortenberge niet aenkeeren noch onderwinden en sal, *Br. Y.* Dl. 2, bl. 579, verg. bl. 595. Ware dat sake, dat si hier namails wisten of vernamen, dat hem ieman aenkeert ocht onderwonden hadde van der vorscreven ondaet ende opsette, . . dat si die oec mogen doen bannen ute allen onsen landen, *ald.* 608. (Dat) alle die ghene, die hen der goede van der vorscreven stede onderwinden ocht aenkeeren, goede wettige rekeninge doen selen van jare te jare, *ald.* 612.

AENKERRE. Zie AKERRE.

AENCLEDEN, zw. ww. bedr. *Aantrekken*, van kleederen of wapenrusting gezegd. || Wat hi hadde anegecleet, beide wapine ende ander waden was gescort ter meneger staden, *Lanc.* II, 44820.

AENCLEET, — *clede*, mv. *cleder*, znw. onz. *Een kleed dat men boven de andere kleederen aanheeft*, *opperkleed*. || Alse die priester die misse reet, tierst dat hi dan aneveet, dats dat hi sine hande dweet ende trect ute sijn anecleet, *Bed. d. M.* 153.

AENCLEVEN, st. (*claf an*) en zw. ww. onz. Met den 3den nv.

1) Grenzende aan de tegenwoordige beteekenis. *Iemand of iets aankleven*, *nauw verbonden zijn met*, *eigen zijn*. || Dit dinke mi dat ons anclevet, *Sp.* I[a], 70, 27. Den stoet der inglen sal haer aencleven, *Blisc. v. M.* 1764. Want als de ziel zo vast ancleift Natueren, *OVl. Lied. en Ged.* 418, 126. Zoo ook *Wap. Rog.* 816; *Amand* II, 2734; Ruusbr. 2, 31, 38; *Ned. Proza* 44. — Om die doecht, die hem claf an, hiet hi die goede coninc Jan, *Br. Y.* VI, 713.

2) *Iemand aangaan*, *betreffen*, *toebehooren*, *behooren tot*. || Dat si den hertoghe van Brabant... oft den drien staten slants voorscreven oft iement anders dient mocht aencleven, aenspreken en souden nemmermeere, *Br. Y.* VII, 13542—47. Dat de heere ente wet dat annemen zouden omme danof te ghesciene, also verre als ter wettelichede van der stede ancleven mochte, *ZVl. Bijdr.* 5, 160 (*a.* 1380). Dat gheen persoon . . , die vry vischcoopere . . es int vors. ambocht, mach hebben mangheltucht of veynootschip, copende of vercopende penewaerden, anclevende der maerct van den vorn. ambochte, *ald.* 165. Bevelende . . allen onsen anderen rechteren, dieneren ende ondersaten, wiet ancleven mach, *Priv. v. Brielle* 2, 77 (*a.* 1476). Alsoe vele alst hem anclaf ende hy . . intrest daer toe mochte hebben, *Gends Chtb.* 195 (*a.* 1415). Alle de ghuene die elcx stake meer ancleven, *Cout. v. Gent* 627. Dat het selve stellen van den Baillius . . der heerlicheit van onsen heere den seer gheduchten heere . . ancleefde, Diericx, *Mém.* 1, 133 (*a.* 1455). De ghebueren van der burchstraeten . ., mitsgaeders de ghene dier meer ancleven, 2, 662 (*a.* 1442). Zaken, anclevende der makelaerdien, *ZVl. Bijdr.* 5, 159. Vgl. *O. R. v. Dordr.* 290. — Als onz. znw., in de uitdrukking: In een —, eigenlijk, *in één verbonden zijn*, d. i. *in één verband*, *achtereen*. || Na minen besten hebbe ic gevisiteert diversen chroniken, in een aencleven, daer ic den text bi hebbe beseven, *Vad. Mus.* 4, 420, 52. Elf jaer grave in een aencleven, IV, 430, 289.

3) Enen —, *iemand aanhangen*, *aan hem verkleefd zijn*. || Den enen sal hi haten ende den anderen minnen, of den enen ancleven ende den anderen verouwerden, *Hs. v.* 1348, 172*c*. Een

oetmoedich minlic aencleven mit minnen aen onsen lieven heren God, *Devoet B.* (30) 16*r*.

AENCLEVENESSE, znw. vr. *Aankleving.* || Soudic doen sulc een onreinigheyt, my zoude ghescien der scanden aenclevenesse, *Belg. Mus.* 6, 65.

AENCLEVER, znw. m. *Hij die met een ander nauw verbonden is, met hem gemeene zaak maakt.* || Sijnen medeplegeren oft aenklevers, *Handv. v. Enkh.* 39*a* (*a.* 1482).

AENCLEVICH (AENCLEVECH), *-ige* of *-ege*, bnw. *Iemand aanklevend, aanhangend.* || Te wederstaen die van Utrecht, Montfoort, ende heure anclevighe partijen, *Enq.* 120.

AENCLIMMEN (*clam, clommen, geclommen*), st. ww. onz. Met den 3den nv. *Naar iets toe- of opklimmen.* || Ende clam alleene den swerke ane, *Rijmb.* 4706. Lat. „*ascendit ad caliginem.*" Elders, in gelijken zin, *climmen aen*, als: Daer hi clam an die cruce twaren, *Rijmb.* 13107.

AENCLOPPEN, zw. ww. bedr. *Iemand aantikken, aanroepen.* || Ist saec dat si minlic van u angecloppet wert ende angheroepen, si sel u niet ontbreken in uwer noet, *Devoet B.* (36) 77*v*.

AENCNIBBELEN, zw. ww. bedr. Enen iet —, *hem iets uit schraapzucht aansmeren*, b. v. *werk tegen gering loon, hem afschepen met.* Vgl. afknibbelen (*Ned. Wdb.* en *Freq.* 1, 283). || Die haren dienres ende horen arbeyders quaet loen aenknibbelen willen of si connen ende gheven hem min . . dan si verdient hebben, *Con. Som.* 27*b*.

AENCNOPEN (*cnochte, gecnocht*), onreg. zw. ww. bedr. Verg. CNOPEN. Enen iet —, *aan iemand iets vastknoopen, er hem mede binden.* || Reinaert stont ende sweech al stille ende sach sine viande lopen, die hem dat strec an waenden cnopen, *Rein.* I, 2020. Vgl. AENGECNOCHT.

AENCOMEN (*quam, quamen, gecomen* of *comen*), onreg. st. ww. onz. Mnd. *ankomen.*

I) Met een persoon als onderwerp.

1) *Aankomen, naderbij komen, naderen.* || Die ghene quam noch bat an, ende gaf hem noch enen slach, *Belg. Mus.* 1, 31, 166. Dinghelsche quamen vaste ane, 8, 256, 68. (Als daer) die van den Bossche met haer ghewelt ende Meierien aencomen waren, *Brab. Y.* VII, 15064. Comt an, ende sit op minen waghen beide, *Limb.* I, 488. — Ook in den zin van *opkomen, verschijnen*, t. w. door een opontbod. || Daer waren si hondert comen an jegen enen shertogen man, Velth. II, 48, 51. Wat meenteman omme alsulcke uytbodinghe aencompt, dat zal men hem beteren ende gelden, Schwartz. 1, 580 *b* (*a.* 1456).

2) Gevolgd door het voorz. *te* of den 2den nv.

a) Eigenlijk. *Tot iets komen, ergens aankomen, iets bereiken.* || Hi es vroe ter salen comen an, *Rijmb.* 18268. Doe si quamen der rootsen ane, 9606. Doe hi der stat quam an, logierde hi daer met sinen here, Velth. V, 13, 10.

b) Figuurlijk. *Tot iets komen, tot iets geraken.* || Daer bi die XX verslegene man ten live quamen weder an, *Sp.* III[a], 70, 57. Daer quamen si ere voorworden an, *Rijmb.* 9861 (Lat. *convenit inter eos*). Dus quamen si des soendinx an, Stoke II, 344. Ende metten soudieren soudi dan siere stucken comen te bat an, Velth. VI, 14, 29. — Ook zonder de bepaling met *te* of den 2den nv., maar gevolgd door een afhankelijken bijzin. || Hoe hi soude comen an, dat hi sente Martine kinne, *Sp.* III[a], 49, 10 (*Of* hire *te lezen*?).

3) Met den 3den nv.

a) Enen —, *iemand ontmoeten, hem tegenkomen.* || Deerste die ons comen an, . . . soe wye dat sy, die sel ons scheyden desen twy, Hild. 54, 110.

b) Enen —, *tot of bij iemand komen, zich tot hem wenden, bij hem voegen.* || Quam hem een prophete ane, *Rijmb.* 14090. Judas die stoute quam hem ane, 19016. Menech sieke quam hem ane, 23336. Hem quam an een aerminc . . ende hi bat hem omme een cleet, *Sp.* III[a], 39, 6. Naer dese bede, na desen rouwe quam hem snachts an onse Vrouwe, III[a], 36, 27. Eene weduwe quam hem an, III[a], 29, 7. Aerme quamen hem eens ane, III[a], 44, 71. Die duvel quam (hare) ane, III[a], 50, 83. Doch es hi ontlopen dane, ende quam den Grave van Gelre ane, daer hi seker onthout vant, Stoke II, 1281. Wane quam u dese man ane? *Limb.* I, 482.

c) Enen —, *zich aan iemands zijde scharen, zijne partij kiezen, zich als bondgenoot bij hem voegen.* || Twee dusent kerstine hem ancomen, *Sp.* IV[1], 14, 89. Dor hem quam Jhesuse volc ane, *Rijmb.* 24948. Daer quam hem ane menech man, Velth. II, 48, 71. Daer quamen hem an . . van allen landen . . liede, V, 3, 52. Daer hem anequamen gesellen, *Sp.* III[7], 32, 39.

d) Enen —, *op iemand afkomen met vijandige bedoeling, hem op 't lijf komen, aanvallen, overvallen, aangrijpen.* Verg. AENGAEN onz. 7, *a*, *α*, 2°., en het aangemerkte bij AENWASSEN II, 2). || Maer die Romeine, alst wel sceen, quamen hem so swaerlike ane, dat sise alle jageden dane, *Sp.* III[a], 2, 30. Te Dockinghen daer quamen hem aen die onbekende wilde Vriesen, Stoke I, 194. Die grote diere . . die selen den cleinen dieren dan al hemelike comen an, Velth. VII, 13, 19. Sine spaerden peert noch man, wien si consten komen an, *Grimb.* I, 5052. Hi ware hare oec wel comen ane, maer die sonne verginc entie mane, *Limb.* XII, 423. — Enen met rechte —, *iemand in rechten aanspreken, een eisch tegen hem instellen.* || (Hi) quame den anderen mit recht an om sijn smarte, Matth. 212.

e) Enen —, *iemand in den bloede bestaan, met hem verwant zijn.* || Wat . . wesekinderen gegoet zijn tot 200 ℔ Hollants of daer omtrent, sullen hebben twie voichden, die een voicht van der doder zijde hem aencomende, ende die ander van der levender zijde aengaende, *Leid. Keurb.* 175, 65.

II) Met eene zaak als onderwerp.

1) Van kleederen of wapenen. *Aan het lijf komen, gedragen worden.* || Goede wapene sijn ju ghereet: . . . sine quamen in neghen jaren ane, *Wal.* 5905—8.

2) *Toekomen, gebeuren, geschieden.* || Dus hiet hem God, dus quaemt ane, dat si namen een ram lam, *Rijmb.* 4070. Oec seget mede sente Jan, dat cortelike sal comen an, Velth. VII, 21, 73. Doch so quamt hem also an, als hem riet van Renesse her Jan, dat si voeren toter Goude, Stoke VIII, 1253.

3) *Aanvangen, beginnen, opkomen.* || Dat Griecse rike coemt hier an, *Rijmb.* 18469. Daerbi en soudemen niet eten dan vor dat die hongher quame an, *Doctr.* III, 1055. Tonghemac quam ane van dranke, *Versl. en Ber.* IV, 11, 135. Ghi hebbet selden vernomen, die geluckech waren int anecomen, dat si lange geduren conden, Velth. I, 3, 45.

4) Met den 3den nv. Enen —, *tot iemand komen, hem bereiken.* || Benette dijn ansichte, ende dan en sal di dit vier niet comen an, *Vad. Mus.* 4, 321, 287.

5) Met den 3den nv. Met allerlei aandoeningen, ervaringen enz., als onderwerp.

a) Enen —, *iemand overkomen, overvallen, bij iemand plaats hebben*, in goede opvatting. || Wane

quaemt een heidinen ane, dat hi Gods sone nomen soude eer hi mensche werden woude? *Rijmb.* 16430. Haer soude meer bliscepe comen an, 24032. Doe quam den rovers stoutheid ane, 28062. In die dageraet quam haer an een vaec, dat si slapen began, *Sp.* I⁷, 65, 181 var. Meerre hope quam mi noit an dan up hare diene wan, *Disp.* 423. Een bekeren quam mi doe ane, so dat ic began te verstane, dat ic genesen soude wel, Velth. VIII, 33, 21. Snachts na sijn bidden ende loven soe quam hem an een visioen, *Lucid.* 4794. Doe him meer jaren quamen aen, *MLoep* I, 1985. So groet gepens quam mi doe an, *Rose* 1427. Entie nacht comt mi ane, *Limb.* I, 135. Doe quam hem an een roepen zwaer, *Sp.* IV², 77, 89.

b) Enen —, *iemand overkomen*, *overvallen*, *aangrijpen*, in ongunstige opvatting. || Comt di quaet an, *Hs. v.* 1423, 238*c*. Doe quam hem een groot dorst an, *Rijmb.* 8132. Dies quam hem an gramscep groot, 18070. Quam hem an die jucht so groot, 19693. Doe quam hem an een hoest so groot, 21729. Daer quam hem ane een wint so zwaer, *Sp.* IV¹, 51, 33. — een mist, *Rijmb.* 29088. — een vaer, 9678. Hem quam an een groot zweet, *Sp.* IV⁸, 48, 104; een evel, I², 10, 38. Eer hem de scade comet an, Stoke V, 1010. Ic ne rumet doer ghene noet, de mi anecomen mach, IX, 494. Quam hem an een groot siecte in sijn lede, *Brab. Y.* VI, 11524. Maer al evel ende blentheid moet den valschen oghen comen an, *Esop.* LVII, 26. Om siecheit die hem anequam, Velth. I, 1, 15; *verg.* I, 35, 9. Alse hem die noet comt ane, VII, 23, 10. Te Fonteneel so quam hem an die doot, *Sp.* III⁸, 48, 104. Of hem die doet quam an sinen lichaem, *Wrake* III, 1353. Quame u enegerande ane mesquame in vremden lande, *Limb.* XI, 1163. Heme quam sulc dinc an, *Ferg.* 2144. Voirt so en sall onse . . . here sine stede, slote noch lande vercopen, versetten noch veranderen buyten noit (*nood*), ende off hem noit anqueem, dat Got verhuede, so sall he sine ridderschap . . . dat doin verkundigen, Nijh. 3, 372 (*a.* 1419). Waert dat ons strijt aenquaem, *D. B. Exod.* 1, 10. — Met een bijw. van wijze. || (Een) dranc, . . . soer ende bitter, die hem herdelike anequam, *Vad. Mus.* 1, 338,12. Dattet hem zwairliken anecomt, *Leid. Keurb.* 14, 9.

6) Met den 3den nv. Enen —, *iemand aan- of toekomen*, *als aandeel; toegevoegd worden*, *te beurt vallen*. || Ende at alsulc als hem quam an cruut dat an den velde wies, *Flandr.* I, 703. Entie een deel des gewan, also alst hare quam an, hilt over een cleenoet diere, *Sp.* III⁴, 44, 137. Grote gichte, de heren Wolfaerde herde lichte an waren comen van den kinde, Stoke VI, 1205. Moerder, ribaude, hoeren mede, men weet wel dat die rijchede desen drien decke aencomen, *OVl. Ged.* 3, 119, 533. — Inzonderheid van land en vaste bezittingen. || Lodewike quam Aelmaengen an, Stoke I, 811. Arnout wordt grave van Hollant, als de gone dient van rechter gheboerten anquam, I, 862, vgl. 1037. Den outsten Florens .. quam dat graefscap met rechte ane, II, 454. Dien de crone van den rike van Romen bi der kueren anquam, III, 728. Dat si den ghenen tlant opgaf, . . . dient niet mochte comen an, III, 1259. Dat hi een coniucrike woude vercopen dat hem was comen an, IV, 804. Dat hem na den heiligen man Gregoriuse dbisscopdoem quam an, *Sp.* II², 30, 68. Dat hem tlant al quam an, *Brab. Y.* IV, 1250. Doutste hiet Heinrijc; mer hi werd lam, dat (*zoodat*) hem thertochdoem niet anequam, Velth. I, 35, 25. Een deel van tslijck, dat hem aencoemt, Mieris 2, 140*a* (*a.* 1314). Sijn lant dattem anequam in te predekene, *Sp.* I⁷, 48, 22. Zoo ook I⁶, 10, 50. — Ook gevolgd door het voorz. *op*, in plaats van den 3den nv. Op enen —, *iemand ten deel vallen*. || Op so wie dat dese thiende verstorve ofte aenquame, Mieris 2, 153*b* (*a.* 1315). Waer dat hi storve zonder wittachtighen sone, so soud (*dat ambocht*) weder anecomen op Heere Dierike, 264*a* (*a.* 1321).

7) Met den 3den nv. Van een bericht gezegd. Enen —, *iemand ter oore komen*, *bekend worden*. Verg. ons *aanbrengen*. || Alset quam der werelt an, dat soe kint drouch sonder man, *Sp.* I⁶, 41, 9; *verg. Amand* I, 829. Ende (want) ons daerenboven ancoemt van zijnen vrienden, dat *enz.*, Mieris 3, 100*b* (*a.* 1359).

8) In de ruimere opvatting van het ww. *comen*, voor *zich uitstrekken tot zeker punt*, geldt *Aencomen* in de bijzondere beteekenis van *Aanliggen*, *aangrenzen*. || Terde Indien . . . daer comt ane sekerlike die wilde see Oceane, ende banderside comter ane groet geberchte ende wilt lant, *Yst. Bl.* 2240. (Doch men kan ook *ane* met *daer* verbinden.)

AENCOPPELEN, zw. ww. bedr. *Vasthechten*, *verbinden*, *vereenigen*. || Gheannexiert, anghehecht ende anghecoppelt ant scependom vander vorseider stede vander Sluus, *ZVl. Bijdr.* 4, 66.

AENCRIGEN, st. ww. bedr. Enen iet —, *iets voor iemand winnen*. || Die heer heeft mij ghesent . . tot deser provinciën, daer ic hem gheen cleyn volc anghecreghen en hebbe, *Bern. W.* 2*d*.

AENCRISCEN, st. (*creesc*) ww. bedr. Vgl. hd. *ankreischen*, ndl. *aankrijten*, mnd. *ankrejeren*. Enen iet — *hem iets toeschreeuwen*, *toeroepen*, doch zonder de onaangename gewaarwording te wekken, die bij ons *krijschen* onvermijdelijk is. || Si krijschen hem an mit mildeliker troesteliker stemmen: „weert u nu, mine stoute knechten, ghi vrome ridderlike heelden!" *Con. Som.* 74 *b*. Dus krijschen si hem an alle tijt, 75*a*.

AENLACHEN (*loech*, *loegen*, *gelachen*), st. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand toelachen*, *hem vriendelijk bejegenen*, *vleien*. || Dat menich op hem soude grimmen . . ., die sinen vader na haer vermoghen aenloeghen ende haer knien boghen, *Brab. Y.* VII, 5611.

AENLAET, „Aen-laet, vetus, j. oorsaecke." Kil. Ook bij Plantijn. Hd. *anlass*.

AENLAME. Zie ALLAME.

AENLAGE, znw. vr.; mhd. hd. *anlage* (= *dringende bede*), mnd. *Anlage* (*kinderlaag*).

1) *Kwelling*, *aanranding*. Vgl. AENLIGGEN 7*a*). || Den ghenen die persecutie liden, dat es verdriet oft anelaghe der liede, *Hs. v.* 1348, 245*c*. Dat si bereet souden siin om sinen wille (*te dragen*) al dat men hem doen mochte met versprekene in ieghenwordecheit oft in anelaghen hemelrike of in achterspraken oft in ere te benemene (l. in jegenwordecheit *oft hemelike*, oft in anelaghen, of in achterspr.) *ald.* 246*a*.

2) Kil. vetus: *impensae*, *sumptus*, onkosten. Vgl. *te koste* leggen aan iets, en hd. *anlage* met ons *aanleg*.

AENLANGEN, zw. ww. bedr. Van *Langen*, reiken. Enen aenlangen is alzoo, *naar iemand reiken*, *hem zoeken te benaderen*, bij uitbreiding, *aantasten*, *aanvallen*, in vijandelijken zin. Hd., mnd. *anlangen*. || Ditmarssen is noch vrij; maer het is vaeke angelanget ende aengesocht van heeren en fursten, en meest van den coninck van Denemarken, en den Hertoch van Holstein,

met grooten oorloge, Matth. *Anal.* 1, 68. Dese landen sijn menichwerven aengelanget en aengesogt van groote heeren en fursten met oorloch ende met groot gewelt te becrachtigen, *ald.* 69.

AENLATEN (*liet*, *lieten*, *gelaten*), st. ww. bedr. Elliptische uitdrukking: zie *Ned. Wdb.* op AANLATEN.

1) Enen iet —, *iemand iets laten behouden*, *het aan zijn zorg toevertrouwen.* || Die coninc dede nu gewes der worde die hi hem behiet, doe hi sijn here an hem anliet, *Lanc.* III, 21680. Dariuse liet hi ane tlant van Meden, *Sp.* I³, 2, 64.

2) Enen —, *iemand in zijne betrekking doen blijven.* || Wanneer dat mense (*die raetslude*) vernuwen sel, soe selmer een van den ouden anlaten . ., ende die selt bliven dat ander jair al uut, *Leid. Keurb.* 10, 1.

AENLECH, *-legge*, znw. m.

1) Van *Aenleggen. Een haak of kram*, *waaraan men iets vastlegt.* Hd. *anleg*, „an einigen orten eine angelegte klammer" (Grimm 1, 395). || Van 4 gaspen ende 2 anlegghen, daer men die vallebrugghe mede opsluut, *Rek. d. Graf.* 1, 438.

2) „Aen-legghe, vetus. *Actio*, *accusatio.*" Kil. Zie AENLEGGEN 5, *f*, *β*). De vorm *aenlegghe* bij Kil. is onzuiver; het is de verbogen naamval, de nom. moet *aenlech* geluid hebben, gelijk thans nog *aanleg* in de benaming *rechtbank van eersten aanleg.*

AENLEGGEN (*leget*, *leecht* of *leit*; *leide* ook *lechte*, *lachte*; *geleget*, *geleecht*, *geleit* of *gelacht*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *anleggen.*

1) Van een schip. *Het doen landen*, *het aan den wal vastleggen om lading in te nemen.* De hedendaagsche beteekenis. || Si . . leyden haer scip aen mit haesten ende namen ende hilden al ghesont daer in, *Pass W.* 117*c*.

2) Van gebouwen. *Ze beginnen te maken*, *te bouwen.* || Oec was tier tijt anegeleit die torne (die) aen de visschemart steit, *Edew.* 1127. — Ook met den 3den nv. Iet — ere dinc, *iets beginnen te maken aan eene zaak*, *het er aan bouwen.* || Hier om leyden si enen groten tempel dat fondament aen al ront, *Pass. W.* 3*b*.

3) Van geld. *Tot een bepaald doel aanwenden*, *besteden.* || Dyt gelt hevet hi vast tot nutticheit der susteren angelacht, ende tymmerden in den iersten een coecken, *D. War.* 7, 34. — Ook *uitschieten*, *voorschieten.* || Ist dat men enich werck vindt, dat hem niemant en belyet, dat salmen besteeden ende des heeren gelt anleggen ende weder inhaelen als recht, *O. K. v. Delft* I, 30, 11. Wiene (de haring) coopt, die sal offslach (*korting*) hebben, wes hy hem bynnen dyer teelt angeleit heeft, sonder verbuernesse, *K. v. Briel* 115, 9. Noch daerenboven te betalene alle de ghene, die de voors. stierluyden aengeleyt zelen hebben van dier reysen, 152, 21. Zoo ook 153, 24.

4) Iet — tot ere dinc, *iets bij iets anders leggen*, *het er bij voegen*, *er bij optellen.* || Twee hondert warf dusent milen, ende 88 hondert dusentech milen, ende daertoe lech 42 dusent milen an, so hevestu die hoecheit dan tusschen der erden ende Jupiterre, *Natuurk.* 478 (verg. 488, 502). Milen 20 dusentech ende vier hondert, daer toe lech 29 milen der an, dien ommeganc hevestu dan, 1681.

5) Met den 3den nv. des persoons. Enen iet —, eigenlijk *iets bij of tot iemand brengen*, *maken dat het aan hem is*, in verschillende opvattingen.

a) *Iemand iets aanleggen*, *opleggen*, *op het hoofd leggen*, van de handen, bij zegening, enz. || So wien ic die hande anlegghe, dat hi den heilighen gheest ontfanghe, *Hs.* 75*f.* 140*c*.

b) *Iemand iets voorleggen*, *het hem voorzetten*, van spijs enz. || Men der mageden lichamen onttede, ende vulletse met gersten dan, ende leidse so den swinen an, *Sp.* II⁸, 29, 22.

c) Met den 4den nv. der zaak of het obj. in een afh. bijzin. *Iemand iets voorleggen*, *voorstellen*, hetzij een aanbod, hetzij een verzoek; meest *Aanzoek doen om iets.* Verg. AENLIGGEN 6). || Ende leide hem ane, ... dat sine gerne name nu, maer Torec ne wilde haers niet, *Lanc.* III, 25220 (*Torec* 2096). Ende leiden hem dat ane, dat sine wouden . . aenbeden als enen god, *Lsp.* II, 15, 61. Ende ofte hi machtich is dan te doene dat gi hem legt an, III, 3, 413 (verg. 409). Een riddere die leide haer an minne, dat si hadde onwaert, *Torec* 1095. Wildi ene dinc bestaen, die ic u sal leggen aen, *Fragm. Carl.* 81. (*Die duvel*) quam vor hare in mans gedane, omme quaetheit haer te lecghene ane, *Sp.* II⁵, 14, 101, vgl. 26. U sone leit mi spade ende vroe ane om sine vriendinne te sine, *Limb.* I, 1234. Hi begonde haer an te leggen ende van sijnre liefte te seggen, *MLoep* II, 4057. Doen leide men daer den Hertoge an, oft hi wilt sijn conincs man, Velth. VI, 14, 47. Dies hen bad ende an dede lecgen, VI, 18, 55. Want sijt den vrouwen tierst aenleggen, *zij doen bij haar het eerst aanzoek*, *zij beginnen er van*, *Vad. Mus.* 1, 63, 191. Ende leyde vast den coninc an . . off hi . . hem leren mochte, Hild. 18, 165. Als heer Henrick dyt den gueden luden anlechte, soe hebben si sich willich bewijst, *D. War.* 7, 33. Overmits aenlegghen, *op voorstel*, *initiatief*, der vrouwen leefden sy menich jaer daerna in een reyn leven, *Hs.* 88, *f* 49*d*.

d) *Iemand iets*, t. w. een gebod of bevel, *opleggen*, *voorschrijven*, *gelasten.* Verg. AENSETTEN. || Dit gebot leidi hem ane, *Sp.* III⁴, 7, 46. Enten leeken anegeleit, dat niemen tharen dienste gaet, IV³, 70, 8. Daer na leidemen hem ane dat, . . . dat men ongelt name omtrent, Velth. IV, 8, 44. Den Hertoge van Brabant haddi ontboden in sijn lant, ende leide hem ane dat hi ware sijn man, VI, 13, 21.

e) *Iemand iets*, t. w. eene bejegening met daden of woorden, *aandoen*, *doen ondervinden.* Hetzij in goeden zin: || Die vrouwe dede hem groten vrede, grote liefde leyde sy hem an, *MLoep* I, 2143. Datmen hem gene ere ne leide an als enen geesteliken man, *Franc.* 2887; hetzij in kwaden zin (de gewone opvatting), en dus zooveel als: *Doen verduren*, *aandoen.* || Die hem alle dagen aneleiden vele swaerre plagen, III⁴, 37, 61. Hem leiden die quade Arriane vele torments ende pine ane, III⁸, 55, 81 (vgl. II⁸, 51, 20). Dien vinc Cosdroe ende leidem an kaerker ende menech sware bant, III⁸, 9, 30. Ende hi engheene scade en leide ane den kerstenen kerken noch sameningen, II⁴, 66, 90. Het is die menige op eertrijc so duldich, so wes men hem anleyt, het dunct hem goet, al waert een leyt, *MLoep* II, 1250. Daer hem Denijs, een quaet tyran, vele onwerden leide an, *Sp.* I³, 34, 13. Enen passie aneleggen, II⁸, 29, 1. Die hem selven onwerde leide an, II⁴, 46, 44. Tormente . . leide hi den salegen kerstenen an, II⁴, 6, 24. Dat hi hem rouwe te grot aneleit, II⁷, 4, 48. Doch en lech mi cracht niet ane, den rechten salegen wech te gane, II⁷, 27, 25 (Vinc. *me ne prohibeas*). Wat pinen men hem leide ane, *Brab. Y.* II, 3483. Nochtan sal ict haer leggen ane, *Limb.* VI, 1268.

Belastingen ende zwaernesse, die hem angeleyt mocht werden, V. d. Wall 442 (*a.* 1417). Ende worde hem enige last hier om angeleyt van yemant, *Ald.* — Evenzoo in toepassing op eene mondelinge bejegening. || Die duvel hevet hem onseget ende dorpre worde angeleget, *Sp.* III², 37, 43. So dat hijt sinen here seide, die hem dese antworde anleide, I⁷, 67, 63. — Enen ene maledixie (enen vloec) aenleggen, *iemand vervloeken.* || Doe vloecti, als ic scriven sal, want hijs ant serpent began, ende leide hem drie vloeke an, *Rijmb.* 702 var. Dat hi gereit ten muere ga ende hi anleit die maledixie ten vianden, *Sp.* II⁴, 44, 30.

Aanm. Kwalijk leest men *Rijmb.* 18922: *Iemen die ons strijt anlage*, voor *anleide.* Doch de lezing is zeer twijfelachtig, blijkens de varianten. Wellicht te verbeteren: *daer ons strijt an lage.*

f) *Iemand iets*, t. w. een voorwerp, *als eigendom toeleggen*, *toekennen.* || Der kerken vate dede hi dicken smelten ende breken in sticken, ende loestere mede die ghevane, oft hi leit aermen lieden ane, *Sp.* III², 30, 73. Wien dat sijt oec altesamen vercopen willen of aneleggen, Stoke I, 434 (Lat. „vendere vel *mancipare*").

g) *Iemand iets*, t. w. een titel, eene hoedanigheid, handeling enz., *toekennen*, *toeschrijven.* || Maer hem die meneghe, alsmen seghet, lettel virtuut anleghet, *Nat Bl.* XII, 1018. Augustus name leide hi hem ane, *Sp.* I⁴, 2, 14. Die hem keysers name anleide, III², 1, 18. Dat si onsen goden niet an en leget godheit, maer dat sise duvele seget, II⁴, 3, 115. Si leggen ane oec godheid groet Marcurinse, die was een dief, II⁷, 20, 54. Anthiocus in allen doene was ene figure van Antekerste, bedie mach men sonder verste die anelecgen Antkerste, Velth. VII, 8, 31. Die u noynt smette leyde an, *Amand* I, 823. — Naarmate de hoedanigheid enz., die men iemand *toekent*, eene goede of kwade is, doet zich deze beteekenis in twee verschillende opvattingen voor:

α) In goeden zin, in de gewone uitdrukking: — Enen prijs (lof) aenleggen, *iemand lof toekennen*, *hem prijzen.* || Men mach hem niet so vele prijs anleggen, noch so grote doget spreken noch ere, daer en esser in tweewerf mere, *Lanc.* II, 14172. Dat men aldus goeden man met logene prijs leget an, *Sp.* IV¹, 29, 39. Die Fransoys vortmeer albloet sente Maximine lof anleide, II⁶, 6, 91. Dat men hem prijs aneleget, I⁸, 68, 5. Dat hem Eusebius prijs aneleget, II², 4, 36. Dat wi den vordren prijs leggen ane, *Teest.* 239. (Men) leget hem ane enegen prijs, 249.

β) In kwaden zin. Enen iet —, *iemand eene handeling toekennen of toeschrijven*, dus *ze hem aantijgen*, *te laste leggen*, *hem er van beschuldigen.* || Men teech desen ende leide an, dat hi hadde *enz.*, *Sp.* III⁶, 32, 48. Ten leste leide men hare an, dat soe geplogen hadde onwet, IV², 43, 30. Si leiden hem ane, dat hi gheseit hadde dat men den keyser enghenen chens en soude gheven, *Hs. v.* 1348, 301*a*. Dien hi verdebrake leide an, *Vl. Rijmkr.* 3140. Dat men hare onrecht aneleide, *Sp.* III⁸, 72, 42. Die ondaet, die hy hem aenleit, Matth. 198. Alsser twist ghebuert es, zo vermach de scoutheeten den delincquant te ontbieden ter vierschaere ende hem anlegghen zulck faict als hy maintineert ghebuert zijnde, *Cout. v. Brugge* 1, 323. Gracie . . van dat hemlieden . . by den zelven burchtmeester . . gheheescht ende annegeleyt was 2, 174. Van den mesusen ende offencien hem by mynen heeren scoutheeten . . by eerlicken dinghedach annegheleyt, 175. Hiertoe behoort mede, wederom in gewijzigde opvatting, het zeggen: || Ic bidde . . dattu ons dese sonde niet an en legges, die wi sottelic gedaen hebben, *D. B. Num.* 12, 11, d. i. „*dat gij ze ons niet toerekent.*"

6) Uit de uitdrukking Enen iet aenleggen, *iemand van iets beschuldigen*, ontwikkelde zich die van Enen aenleggen (van iet), *iemand aanklagen*, waarin de persoon in den 4den nv., en de zaak, welke iemand te laste wordt gelegd, werd uitgedrukt door eene bepaling met *van* of wel geheel weggelaten. || Ende daden met enen subtilen kere den Joden oec in Brabant pine: si leiden hen ane van fenine, *Brab. Y.* V, 5040. Ic wille weten wat du segs, ende waer bi du mi anelegs, *Mask.* 252. Waers enech loy of recht dat seyt, den ghenen diemen aneleyt, van wat condicien dat hi si, hine mach hem ontsculdeghen? segt mi, 407. Alst comt datmen den ghenen roeft diemen eigst (l. eisgt, *eischt*) of aneleyt, hen es van den aenlegghere niet gheseyt, 520. Desen wech ende dit anelegghen en can met rechte niemen ontsegghen, 825. Dat si altoes den schamelen man mit quaden woerden legghen an, *MLoep* IV, 921 (verg. 927).

Aanm. Als men elders in den *D. B.* leest: „*Waer om hebstuut my anegeleit?*" I *Sam.* 28, 12, ter vertaling van: „*Quare imposuisti mihi?*" (Vulg.), dan geeft ons dit geen recht, aan *aenleggen* ook de beteekenis van *bedriegen* toe te kennen. De vertaler heeft het lat. *imponere* niet verstaan en het letterlijk — maar geheel onjuist en onhandig — door *aenleggen* vertaald. — Over *Aenleggen*, verkeerdelijk gebruikt voor *Aenliggen*: zie de Aanm. bij Aanliggen.

AENLEGGERE (aenlegger), znw. m. Mnd. (aenlegger), znw. Mnd. *anlegger.*

1) *Geldschieter.* Vgl. Aenleggen 3) || Welke boeten de heer ende aenlegghers verhalen zelen aenden reeder oft an den stierman, *K. v. Briel* 153, 24.

2) *Degeen die eerst aanzoek doet*, *de eerste beginner.* Verg. Aenleggen 5, *c*). Kil. Aenleggher, *auctor*, *primus motor.* || Dat woert Gods is die aenleggher ende beghinnet die woerde alreëerst, ende nodet ende vermaent die siel mit hem te spreken, *Stemmen* 163.

3) De *uitdager* tot een tweekamp; de *beschuldiger* die een ander iets te laste legt en aanbiedt zijn goed recht met de wapenen staande te houden. Verg. Aenleggen 5, g *β*), Aenlech en Aenlegginge. || Nu sijn te crite die kimpen comen. Karel, diese heeft ver nomen, dagde eerst Gyote, ... want hi aneleggere was, *Lorr.* II, 3678. Elegast quam ierst int crijt, om datti aenlegger was, *Eleg.* 1284. Si camen voer ten crite gevaren, om dat si aneleggers waren optie joncfrouwe van der moort, *Flandr.* V, 90. Her Winter, om dat gi aenlegger sijt, so doet ooc na der campen gise, *Wint. en S.* 398.

4) Uit de beteekenis van *uitdager*, *beschuldiger* ontwikkelde zich de tweeledige opvatting van:

a) In de middeleeuwsche rechtstaal. Degeen die een rechtsgeding begint, de *Eischer.* Zie Oudenh. *Z. Holl.* 489, 495 (*passim*). Verg. ons *rechtbank van eersten aanleg*, d. i. waar de eisch het eerst ingesteld wordt. || Telken ghedinghe, so wetti wale, horen emmer drie persone. Nu eest recht dat ic die tone: dene es die juge, dander daenlegghere, die derde es die wedersegghere. Den juge sie ic openbaer; dat ic aenleggher ben, dats waer, want men in mine

citacie siet; maer den sculdighen en sie ic niet, *Mask.* 366; zie nog ald. 522. Den selven Willemme als eesschere ende aenlegghere, *Cout. v. Brugge* 1, 575.

b) Degeen die een strijd begint, de *Aanvaller.* || Quest hy den aenlegger, om hem te verweren, Matth. 193. Vgl. AENVECHTER.

AENLEGGINGE, znw. vr.

1) *Aanzoek*, *verzoeking.* Verg. AENLEGGEN 5, *c*). || Si wert bi hem overmits sijn subtile aenlegghinge bedroghen, ende hi ghecreech haer maechdom, *Gesta Rom.* 78*d*. Overmits die bedrieghelike aenlegghinge . . . . des duvels, 79*c*.

2) *Aantijging*, *beschuldiging*, *klacht.* Zie AENLEGGEN 5, *g*, *β*), AENLEGGERE 3, *a*) en AENLECH. || Van muntlicken oft scrifftlicken baetschappen (*boodschappen*) off anlegginge, Nijh. 5, 75 (*a.* 1477).

AENLEIDEN, zw. ww. bedr. Vgl. ons *aanleiding.*

1) Enen —, iemand *geleiden*, *brengen*, *voeren* naar een persoon of een plaats, die wordt aangewezen door het voorz. *aen.* || Dien die vermaledide honden mit banden ongenadelic bonden, ende leyden eerst tot Annas an, Keller, *Mnl. Ged.* 14.

2) Enen —, iemand *aanvoeren* ten strijde. || De Ludikers dreychden hem doot te slaen, om dat hise niet geringe aenleyden en wilde, *Exc. Cron.* 156 *b.* — In denzelfden zin: Enen anegeleit bringen. || Doen quamen beide die scaren voort. Dene brachte geleid ane selve die grave van Viane, *Grimb.* I, 4286. Zie verder bij BRINGEN.

AENLEIDERE (AENLEIDER), znw. m. Verg. AENLEIDEN 2). *Leider*, *aanvoerder*, *hoofddader.* || Die aneleider verboerde tien pont ende die volghere tien scellinghe, *Handv. v. Kennem.*, *a.* 1292, *in Oorkb.* 2, 376*b*, en *Handv. v. Westfriesl.*, *a.* 1299, *ald.* 507 *a*; verg. Mieris 2, 91 *b.* Ende yemant de daermede ware an vare of an velde, an rade of an dade, daer willen wijt mede an rechten ghelike of hi handadich of aenleyder daer of ware, *R. v. Utr.* 63, 117. Dat een eerste lit wel wraeck doen mach, opdat een aftersusterkynt een anleyder is, *Dingt. v. Delft* 45. Soo wie dat vermaende zijne vrinden met voorrade ende met hen vijven of daer booven zijne vyanden sochte ende daer mede vochten . ., die aenleyder verboerde tien pont ende die volgers tien schellingen, Lams, *Kennem.* 4. Hoe nae maech hij wesen sal, die anleider wesen sal up C ende D, te vaen ende te slaen, *Dingt. v. Amst.* 24.

AENLENEN, zw. ww. onz. Hd. *anlehnen. Leunen*, *eene leunende houding aannemen*, zonder bepaling der zaak, op welke men leunt, die naar het hedendaagsch spraakgebruik bij *aanleunen* vermeld moet worden. || Tot alle onser Liever Vrouwen getijden sullen alle die susteren recht opstaen sonder aenlenen . . . .; mer tot alle ons Heren getijden so mogen die susteren anlenen, *Hs. bij* Steenwinkel *op Sp. Hist.*, *Aantt. bl.* 118.

AENLEVEREN, zw. ww. bedr. *In iemands handen leveren*, *voldoen.* || Die een helffte van der jaerrenthe yerst an te leveren ende te betalen op sente Remeyss dach, Nijh. 4, 259 (*a.* 1452).

AENLIDEN (*leet*, *leden*, *geleden*), st. ww. bedr. Zie LIDEN. Enen wech —, *een weg beginnen te gaan*, *inslaan.* || Enen woesten wech leden si ane drie dachvaerd doer die woestine, *Rijmb.* 19172.

AENLIËN (*liede*, *lijde* of *lijede*, *geliet* of *gelijt*), zw. ww. onz. Zie LIËN. Met den 2den nv. *Belijdenis doen van*, *bekennen te behooren tot.* || Wive, kindere ende man, die der kerken lijeden an, *Sp.* III[5], 38, 86.

AENLIGGEN (*leget*, *leecht* of *leit; lach*, *lagen gelegen*), st. ww. onz. Mnd. *anliggen.*

1) *Aan* of *op* eene zekere plaats (die hetzij genoemd wordt of uit het verband moet opgemaakt worden) *nederliggen*, *daar liggen*, ook *gelegerd zijn.* Nog heden is *aanliggen* in gebruik, bepaaldelijk voor *aan tafel liggen*, lat. *accumbere.* Verg. ook *aanzitten*, waarbij dezelfde ellips plaats heeft, en boven bij *Aenlenen.* || Vor sine porte lach hi ane, *Sp.* III[a], 79, 47. Eer si dat iet wisten, waren die somer sine gereden, daer die coninc Loth lach an, *Merl.* 28164.

2) Met den 3den nv. Van eene landstreek gezegd. *Zóó liggen dat zij aan een andere grenst of paalt*, dus *grenzen aan.* || Tlant van Yrcane . . es hem anegheleghen west, *Sp.* I[1], 21, 54. Desen lande leget ant zuden (l. an tzuden d. i. te zuden) lant van wonderliken luden, I[1], 28, 15. Ende leget Grieken oec ane, I[a], 34, 58. Ende dede begripen op een myl na Grueningen een stede, die hem angelegen was, ende dede die begraven, Matth. *Anal.* 3, 315.

3) Met den 3den nv. Van hoedanigheden, eigenschappen, of wel van kwade of onaangename dingen, enz. gezegd. Enen of iet —, *iemand of iets aankleven*, *eigen zijn*, *er aan of in zijn;* ook *liggen aen* luidende, d. i. *aan of in iemand of iets gelegen zijn.* Zie LIGGEN en verg. AEN (voorz. I, 1, *b*) en AENHEBBEN. || Soet roder es in sijn ghedane, so hem meer prijs leghet ane, *Nat. Bl.* XIII, 23. Wie so hem niet en versaghet, . . ende ghene ghiericheit anleghet, *Sp.* I[a], 53, 20. Groete begerte leit ons ane, te siene onsen brueder vrome, II[a], 46, 26. So wien dat quaetheit groot anlach, II[a], 27, 30. Slaepstu als die (= dien) ongeloeve anleget, II[a], 68, 12. Gelijc oft ware ene plage, die der werelt anelage, III[1], 39, 21. Ende hem die soetheit lage ane van den erdschen paradise, III[a], 56, 38. Dat hi omme die nutscap sage, die den kerstijnheide anelage, III[a], 14, 13. Die wijsheid, die hem lach an, *Rijmb.* 21956. Valentiniane . ., dien noch lach ane kintscheit, *Sp.* II[a], 79, 12.

4) Met den 3den nv. Van verschillende zaken. Enen of iet —, *aan of bij iemand of iets gelegen zijn*, en daardoor last veroorzaken; met een bijw., als b. v. *lastich*, verbonden (vgl. 7*a*), *iemand of iets drukken.* || Want dese saken hem seer lastich anlagen, Matth. *Anal.* 3, 377.

5) Met den 3den nv. Van verschillende zaken. Enen of iet —, *aan of in iemand of iets gelegen zijn*, *er betrekking op hebben*, *iemand of iets betreffen.* || Ende liet hem horen, al datten gelove lach ane, *Sp.* I[1], 42, 10.

6) Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *iemand* (inzonderheid met eene vraag of bede) *aanklampen*, *aan boord komen*, en wel bij aanhouding, dus: *bij iemand aanzoek doen*, *aanhouden*, *aandringen*, een voortdurend *Aengaen*: zie ald. onz. 7, *a*, *α*, 1°.) en verg. AENLEGGEN 5, *c*). || Dus sciet Lanceloet van sinen magen, die[n] baden sere ende anelagen, dat hi nine lite in gere manieren hine quame te Karmeloet tornieren, *Lanc.* IV, 3241. Des began si hem vragen . . Soe lange lach si hem daer an, dat hi haer seggen began, *Eleg.* 893. Sin ghesellе hadde zwaren rauwe ende lach hem vriendelike an, *Denkm.* 3, 166, 52. Sy seyde dat hi hoer aenlach van minne altoes nacht ende dach, *MLoep* II, 483. Dus lach hem Bavo so vele an met beden, *Amand* II, 1387. Ende lach hem an met temptacien groot, I, 5769. Met beden neerenstelic hi Gode anlach, *IX Best.* 314. Du ligs mi met

vragene an, *IV Mart.* 621. Si lagen hem so vaste ane, dat hi beten moeste ende eten, *Lanc.* II, 11730. Om dat hi hem nacht ende dach van desen so vaste anlach, IV, 7517. Al leget u yemen van minnen an, *Vad. Mus.* 1, 400, 98. Si lagen hem an ende baden, *Sp.* III³, 42, 38. Die duvel lach hem an, *verzocht hem*, III⁴, 35, 25, III⁴, 48, 68. Gode anliggen, *Bed. d. M.* 8. Die provoesten van den wercken laghen hem an ende seiden, *D. B. Exod.* 5, 13 (Vulg. *instabant*). Doe sy hem niet mit gemake en liet, ende si hem veel dagen eenpaerliken anlach, *Richt.* 16, 16 (Vulg. *jugiter adhaereret*). Doe hi hoer aenlach mit tranen, *Pass. W.* 12 *b*. Verg. *Lanc.* III, 14948, IV, 630, *Rijmb.* 11008, *Sp.* II⁴, 21, 22, *Pass. W.* 60 *c*, *enz.* — AANM. Reeds vroeg vindt men in denzelfden zin ook *aenleggen* gebezigd, door de reeds oudtijds gewone verwisseling van *liggen* en *leggen*. Ook kan *leit* (3de praes.) zoowel van *liggen* (= *leget*) als van *leggen* (= *legget*) komen. Vgl. b. v. *Limb.* I, 1234. || Hi leyde horen vader an, *deed aanzoek bij hem*, *MLoep* IV, 1133. Die anleide noch heden mi van minnen, *Vergi* 226. Dat gi haer gisteren anleit van minnen, 257. Met sconen worden leide hi hem an, *Sp.* III³, 35, 47. Soe leidem emmer ane, omme kerstijndoem tontfane, III⁴, 5, 51. Om haer aenleggen (*aandringen*) soe riep Sibilla een prophetisse, *Pass. W.* 131 *d*. Doe began de rechter hem mit veel smekende woorden an te leggen, *Pass. S.* 254 *c*. Waert dat dan eneghe van ons heeren kinderen of haren mannen ons . . aenspreken wouden oft aenlegghen als hem tontfane voor onsen heere, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 474 (*a.* 1354). Dat het es die swaerste slach, dien (*l.* Die) lanshere anlegghen mach, dat hi hemselven al (*l.* an) te wel ende den sinen es vrec ende fel, *Heim.* 49 (naar de lezing bij Clarisse. In den tekst bij Kausler leest men: „Die landsheere *hebben* mach"). Op al deze plaatsen had in zuiver mnl. *aenliggen* behooren gebruikt te zijn.

7) Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *iemand* (*feitelijk*) *aan boord komen*, *tot hem komen*, dus *hem overvallen*. || Alse Walewein dat gesach, dat hem die nacht dus anelach, *Lanc.* III, 19280. — Meest van vijandelijk overvallen of aanvallen gezegd (verg. ohd. *analigan*, Graff 2, 86). Wederom een voortdurend *Aengaen*: zie ald. onz. 7, *a*, *α*, 2). Derhalve: *a*) Van personen. *Aanranden*, *bestoken*, *teisteren*. || Aldus hi hem sere anlach so dat hi hem lettel ocht niet van sinen scilde geheel liet, *Lanc.* II, 1184. Elc van hen trac sijn swaert, ende hebben elc andren angelegen, II, 7096. Soene die coninc meer moeden sach, soe hi hem meer anelach, ende ginc soe sere op hem slaen, II, 35173. Hi lach hem aen met omminnen, ende dreefse achterwart met crachte, *Parth.* 5351. Phillip, die dit wel sach, der eere na der andere anlach, onthier ende hise onderdede, *Sp.* I⁴, 9, 21. Dattem die heidine so swaer anlagen, III⁴, 88, 10. Die Tuerken, die hem anelagen zware, IV³, 12, 48. Verg. nog *Lanc.* II, 18678, 29045, III, 6784, IV, 9380, 9388, *Sp.* II⁴, 10, 94, *enz.*

b) Van aandoeningen, ervaringen, kwade of onaangename dingen, enz. *Overvallen*, *overkomen*, *aangrijpen*, t. w. bij aanhouding, en dus *kwellen*, *deren*. In vele gevallen vloeien de beteekenissen 3) en 7*b*) ineen. || Als den hont siecheit anleghet, so eet hi gras of ander cruut, *Nat. Bl.* II, 746. Elc part datmer mede gorde, genas ter vaert, lach hem enege siecheit an, *Sp.* II⁴, 59, 47. Alse (*als ze*) die here bedroevet sach, vragedi wat hem anelach, III⁷, 29, 7. Dese drie plagen lagen hem an, I⁷, 80, 15. Dat mi dese lac anelage, I⁴, 19, 79. Twee jaer lach hem ellende so ane, II⁴, 9, 16. Alse hem gramscap anelach, IV¹, 2, 31, *Brab. Y.* II, 1793. Want hem orloge anelach, *Sp.* IV¹, 63, 27. Hi hen seit, wat quader gepeise hen anleit (= *anleget*), II⁴, 60, 35. Grote vreese hem anelach, *Rijmb.* 28962. Dat den Romeynen vrese anlach, 27990. Te grote meltheit, die den lieden te swaer aneleit, *Rose* 5520. Om groten noet ende commer, die ons ende onsen gemeinen lande . . aenghelegen heeft ende noch aneleghet, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 567 (*a.* 1358). Omme den groten noet, die ons op dese tiit aeneleghet van oerloghe, V. d. Wall 185 (*a.* 1340). Om noets wille, die onsen lande ende luden aenlach, 312 (*a.* 1376). Alrehande treflike noitsaken, die hem kenliken aengelegen hebben ende eensdeels noch anliggen, Nijh. 3, 286 (*a.* 1409).

AENLOOP, znw. st. m. Van *Aenlopen*.

1) *Loop*, *koers*, van geld. || Dat die voirs. sullen aenloop ende curss hebben gelijc die andere gevalueerde gulden, *Belg. Mus.* 3, 92.

2) *Aanval.* || Den aenloop der kerstenen was so snel dat geen van hem allen en mochte boge spannen noch hem ter weer stellen, *Exc. Cron.* 103 *c*. Waer bi dat die landen . . van allen aenlopen ende oorlogen beschermt ende in goeden rusten . . ghehouden mochten werden, 234*a*. Hy dede tymmeren dat casteel van Vredelant . . tiegens die anloop der Heeren van Amstel, Matth. *Anal.* 3, 164. Herman wert swaerlic gewont in den eersten aenloop, 180. Die Vriezen . . besaten dat casteel te Vollenho, dat si anstormden mit menighen herden anloop, 2, 204.

AENLOPEN (*liep*, *liepen*, *gelopen*), st. ww. onz. Veelal met den 3den nv. of het voorz. *te*. Mnd. *anlopen*.

1) Enen —, *op iemand aanloopen*, *hem te gemoet loopen*. || Drie man comen in enen pat: . . Abraham die liep hem ane, *Rijmb.* 1778. — Ook zonder bepaling, in den zin van *toeloopen*, altijd evenwel met het bijdenkbeeld, dat dit *op* iemand geschiedt. || Ter stont an die ander side so coemt hem een ridder te ghemoet. . . Die paerden lopen an ende altijd die een of die ander wert afgesteken, *Gesta Rom.* 200*a*.

2) Te eenre stat —, *ergens heen loopen*, *er naar toe loopen*. || Tfolc van Israel sloecht al, sonder die hadden tgheval dat si ten vesten liepen an, *Rijmb.* 6853 var. Vgl. *Clerc* 152: Als tvolc dese vreemde mare hoirden, liep een ygelic ter zeewaert an.

3) Enen —, *op iemand aanloopen of aanrijden met vijandige bedoeling*, *hem aanvallen*. || Hector wert erre daer hy staet, metten swerde liep hy hem an, *Troyen f.* 87*a*. Ende die van Duay liepen hem an ende versloegen wel seven hondert man, Velth. IV, 48, 85. Mettien hi toeloepen liet dors, ende liep Echites ane *Limb.* IV, 1456. Het riep al: Loeps (?) an, loep ane! slawi doet onse viande, Stoke VIII, 1204.

4) *Aantasten*, *aanvallen*, *overvallen*. || Weet oec geselle, die huwelijc maken, dat si aneverden zorghelike zaken . ., In weet bi wat zotter uren ofte verwoetheden anelopen (*voor* anegelopen, als onscheidb. ww. ?) *Rose C.* 8113.

5) *Aankomen*, *aangroeien* (aan lijf of leden). || Oec geviel in een lant, dat men enen afslouch de hant . . , ende hem na den eersten jare ene ander hant weder anliep, *Sp.* IV³, 8, 53.

6) *Toekomen.* || Jacob Ravens wijfs erve, dat ene van horen 3 erfnamen mijn here opdroech ende

him dat derde deel anloopt van den erve, *Rek. d. Graf.* 1, 324.

AENLOVEN, zw. ww. bedr.; hd. *anloben.* Met den 3den nv. v. d. pers. en den 2den der zaak. *Aanprijzen.* Een de men enre waerheit anloven mach, *iemand, aan wien men een onderzoek* (?) *kan toevertrouwen, een in rechten geloofwaardig persoon.* Zie WAERHEIT. || Queme yenich onser scepene ofte raet oft enich burger, de men enre waerheyt anloven mochte, dar dat onse burgere vechten, *R. v. Zutf.* 6, 5.

AENLUKEN (*looc, loken, geloken*), st. ww. bedr. Ene dore —, *eene deur toesluiten, dichtdoen.* || Recht aen des paleis beghin stont ene duer, daer ghinghen wi in. Kila loocse weder an, *OVl. Lied. en Ged.* 258, 758.

AENMAKEN, zw. ww. bedr.

1) Enen iet —, *maken dat iemand iets heeft, het hem bezorgen.* || Sine dyaken, die dat sagen, begonden hen een deel versagen; maer Sabijn, die heilege man, maecte hen met troeste cracht weder an, *Sp.* II⁴, 22, 60. Ende si maken die (*l.* den) hersinen ane nieuwe wonde ofte scuere, Jan Yp. 62.

2) *Doen ontvlammen, in vlam zetten* (vgl. *vuur aanmaken*), overdrachtelijk. || Daerom wert hoer herte alse van hem ontfonct ende aengemaect, *Stemmen* 22.

AENMERKEN, zw. ww. bedr. Verg. MERKEN. Mnd. *anmerken. Opmerken, opletten, opmerkzaam zijn op iets.* Met een obj. in den 4den nv. of een afh. bijzin. Scheidbaar en onscheidbaar gebezigd. || Nu merc mi ane. Kendstu mi? *Sp.* IV², 87, 20. Hi merctese ane met sinne, *Serv.* II, 991. Hier bi mogedi merken an, *Natuurk.* 1381. Aenmerket mijn ewe (*mijne wet*), *Hs. Ps.* 77. Aenmerck, o mensche, dattu bist slijm der aerden, *Bern. W.* 33*b*. Die menschen aenmerken die werken, mer God aensiet die meyninge, *Kal.* 7, 164. Als si aenghemerct hadden hoe dat si seer vermoyt was, *Pass. W.* 240*b*. Hi aenmercte dat seer neerstelic, *Exc. Cron.* 14*a*. Mercwel an, wat si nu sijn ende wat si gheweest hebben, *Devoet B.* (36) 118*v*. De hertoge aenmercte die stadt ende die borch also bewaert, datse met gheen assaute te winnen en waren, *Exc. Cron.* 126*a*. — Minder juist dient aenmerken te enen, ter vertaling van het lat. *attendere ad*, *D. B. Zach.* 1, 4.

AENMERKINGE, znw. vr. *Opmerkzaamheid, oplettendheid, het schenken van zijn aandacht aan iets.* || In den boec overlas ic met groter aenmerkinge dat cappittel van den byen, *Ned. Proza* 282. Aenmerckinghe der voerledender goeder wercken maect onachtsaemheit oft vermetenheit, mer aenmerckinghe des eynden maect vreese, *Boeck v. d. L. J.*, 95*a*.

AENMETEN, st. ww. bedr. Enen iet —, *Iemand iets* (land b. v.) *toemeten.* || Dat men dat land . . , dat wi nu meister Thielman . . vercoft hebben, dat men hem dat anemeten sal van den eersten te lande (?), dat is te verstane, daer die eerste avelinghe van den dyke stond, *Zwijnd. W.* 35.

AENMINNICH (ANEMINNECH), bnw. *Met een innemend uiterlijk, zóó dat men iemand moet liefhebben, iemand liefelijk aanziende en daardoor liefde wekkende* (*Ned. Wdb.* 1, 247). || Ten andren male so was hi (*Jesus*) ooc so aneminnech, dat ic (*Maria*) hoopte, dat si (*de Joden*) sijns ontfaermen soude (l. souden), *Hs. v.* 1348, 300*c*.

AENNAKEN, zw. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand naken, te wachten staan.* || Wie dat in sonden heeft mesdaen, ende dat niet bekennen en can, dat hem pine naket an ten utersten, *Amand* I, 5452.

AENNAME, bnw.; mnd. *Anname*, in 't mnd. zeer gewoon. *Aangenaam.* || Ons moet den soen senden anname ghaven des heilighen gheistes, G. Groote 102.

AENNAMEN, zw. ww. bedr. Mnd. *annamen. Aannemen.* || Dat dese coepe van desen voirghen. ambochte ende goede . . voir ons ghesciet es ende anenamet an beden siden, *Oorkb.* 2, 172*b* (*a.* 1280).

AENNEMELIJCHEIT (AENNEMELICHEIT), en -HEDE, znw. vr. Van *Aennemelijc*, ons tot dusverre niet voorgekomen, afgeleid van *Aennemen* in de bet. bedr. II, 9). *Geneigdheid of geschiktheid om aan te nemen, om zich iets aan te trekken*, dus *vatbaarheid voor indrukken van buiten.* Eene uitdrukking van latere ascetische schrijvers. || Ende hier mede wort gi soo gevesticht in mi ende wort dijns selfs so ledich ende alre uutwendiger aennemelicheyt, ende dan wort gy een instrument dair ic ongehindert mede wercken mach wat mi belieft, *Hofk. v. Dev.* 64 *v*.

AENNEMEN (*nam, namen, genomen*), st. ww. bedr. en onz. Scheidbaar, doch vooral in lateren tijd ook onscheidbaar gebezigd. Mnd. *annemen.*

I. BEDRIJVEND.

I) Met een persoon als object.

1) Enen —, *iemand ontvangen, welkom heeten.* || Daer stont die paues Adriaan ter kerken dore, daer hi quam, diene lievelike anenam, *Sp.* III⁸, 84, 18, *Brab. Y.* II, 878. Ende al es hi u viant, si hoepte wel nochtan dat hi hem soude nemen an, *Edew.* 1736.

2) Enen —, *iemand tot zich nemen, opnemen*, of wel, *kiezen* (tot zekere betrekking). || Gelijc die aerne die sijn jongeren voert roept om te vliegen, ende boven hem vliecht, so ondede hi sijn vloghelen ende aennam hem, ende droechen in sijn scouderen, *D. B. Deuter.* 32, 11 (Vulg. *assumpsit* eum). Aenmerckende die Fransoysen dat haer coninc Karel noch een kint was, so aennamen si Odone, *Exc. Cron.* 90*d* (verg. 91*c*).

3) Hem enen —, *iemand tot zich nemen*, t. w. in zekere betrekking, *zich toevoegen, bij zich nemen, kiezen.* || Daer bi sal hi hem nemen an vrome liede ende wise, *Lsp.* III, 13, 28. Van Avenes mijn heer Jan die hadde hem ghenomen an vrou Aleiden van Hollant . . te wive, Stoke III, 1223.

II) Met eene zaak als object, waarbij in sommige opvattingen de drie zegswijzen iet —, hem iet — en hem des in gelijke beteekenis afwisselen.

1) Van kleederen enz. *Aannemen, aandoen, aantrekken, zich kleeden* of *wapenen met.* || Sine clederen gaf hi hem dan ende nam sine doerselen (*des armen vodden*) an, *Franc.* 513. Een dieren mantel nam hy an, ghemaect van goude ende van syden, *Troyen f.* 92 *c*. Doe tfolc niet was van den wonden ghenesen, ghincsire ende namen hernasch an, *Rijmb.* 2694. Alsosulke sierheid nam soe ane als hare gaf die camerlinc, 18122. Want si en hebben dat brulochtcleet niet aneghenomen, Ruusbr. 5, 269. Na desen namen aen een groot getal der kersten . . dat cruus, *Clerc* 60.

2) Van een naam, titel of wapen. *Beginnen ze te dragen of te voeren.* || Die wapen van Vrancrijke aennemende, dat sint al dEngelsche coningen hebben gedaen, *Exc. Cron.* 133*a*. — Hem —, in gelijken

zin. || Ende neemt hem titel ende wapen an, eer hi er borch of stat in wan, *Edew.* 101.

3) Van uiterlijk waarneembare verschijnselen. *Aannemen.* Veelal vergezeld van den 3den nv. (lat. *sibi*). || Hi aennam die Griecsche manieren, *Exc. Cron.* 88*b*. Die viant . . nam hem teenen tiden an die vorme van enen man, *Lsp.* II, 61, 3. (Die wijf) nemen hem boven nature ane andre vorme ende andre ghedane, *V. d. wiven* 23. Seder die edele liede gheerden scat ende weelde ende ghemac aennamen, *Lsp.* III, 26, 184.

4) Van verschillende zaken. *Ze nemen tot een bepaald doel*, *ze ergens toe aanwenden*, of wel, *gebruiken.* || Ende stelden in devocien haren moed, so dat si alle vriendaghe annamen ende mede up den berch daer quamen, *Amand* I, 5992. Nu laet ons exemple nemen anne, wat ons Christus beteekent hier bi, II, 6253. Den cost dair of, ende van anderen lasten, die om des dootslagen wil angenomen hebben geweest, Matth. 223. — Hiertoe behoort ook de uitdrukking: — Den name des Heren —, *den naam des Heeren gebruiken.* || Du en sulste niet annemen ydelijc den name des Heren dijns Gods; want die Here en sal hem niet hebben onnosel, die te vergheefs annemet den name des Heren, *D. B. Exod.* 20, 7. Hi en sal niet onghecastijt wesen die op een ydel dinc sinen name anneemt, *Deuter.* 5, 11.

5) Van handelingen. *Aanvatten*, *aanvangen*, *beginnen*, *ondernemen*, *op zich nemen.* || Dat al wel quam, wat dat Lanceloet anenam te doene, *Lanc.* II, 269. Dat si selc doen niet an en namen, als den dage soude betamen, *non adeo solenniter celebrare diem dominicum*, *Sp.* II[a], 69, 19. Dat bidden hi annam, II[a], 73, 89. Ganc ende dit doen annem, II[a], 78, 84. Een consilie annemen, *het* (*eigenmachtig*) *gaan houden*, *Sp.* II[a], 4, 66. Als die salm ten ende quam, dat menech Pater Noster annam, *Sp.* II[a], 11, 40. (Hi) endde dit leven ende nam an dleven, daer ewelijc bliscap wert gedreven, II[a], 70, 113. Nu merct voert hoe dat tfolc quam in die woestine ende anenam dattet afgode beedde an, *Wrake* I, 104. Dat hi vortane om ghene zake wedere dat goet an hem en trake, no sulke neringhe meer anname, *N. Doctr.* 2392. Ende so hi meer, si u becant, duechden annam in dit leven, so hem God meer heeft ghegheven gracien, *Amand* II, 184. Updat gi wilt annemen des, so gelove ic u *enz.*, *MLoep* I, 645 var. Hoe menich jammer ende miswende sijn gevallen in der minne, die sonder mate ende wise sinne ruekelois wort angenomen, I, 2120. Die vrouwen sijn listich van vonde, wanneer si willen gaen ten gronde ende sijt mit naersten nemen ane, II, 3637. Veel menschen sijn, die ghenen arbeit aennemen en willen, mer liever hebben in haer groote armoeden te wesen, *Dial. Creat.* 49*d*. Omdat die rentemeister . . desen cost anenemen wouden, *Rek. v. Zeel.* 1, 122. Voort soo en sullen onse heeren geen oorloch aenneemen, ten sy by haren rade, Nijh. 2, 106 (*a.* 1358). Ic sel tegen den tyran, die u bedrogen heeft strijt annemen ende u lant weder omme winnen, *Gesta Rom. c.* 66. Waer om hebstu soe groten wech anghenomen? *Pass. W.* 54*d*. Elc man nam an dat gheween, ende die in hilicbedde saten weenden, *D. B. I Maccab.* 1, 28. Gods dienst annemen, *God beginnen te dienen*, *Amand* II, 6257. Die messe annemen, *de mis beginnen*, *Sp.* IV[1], 18, 37. Prediken haddi genomen an, Velth. I, 31, 9. Nem vastene an van seven dagen, *Sp.* II[a], 22, 153. Den slaep annemen, *gaan slapen*, *Sp.* III[1], 39, 21. Hoe si annamen haer leven ende hare aventure, III[a], 92 82. Beter leven anenemen, I[7], 67, 140. Dat geestelec leven, dat ic annomen hadde, *Lutg.* II, 446. Enen aerbeit anenemen, *Sp.* IV[1], 4, 18. Want menech dese dinc annam, *Versl. en Ber.* V, 26, 417. Sine dinghe anenemen, *Brab. Y.* II, 5700. Die zake aennemen, VII, 2292. Sotheit annemen, *een dwaas stuk beginnen*, *Rose* (C) 3109. Berou annemen, *berouw krijgen*, *Lsp.* II, 48, 612. Penitencie annemen van sinen sonden, Hild. 44, 110; *Amand* II, 2917. Dat si annamen hare bedinghe, 3925. Ene bede aennemen, *beginnen*, *Sp.* II[7], 13, 92. Die de vaert sciere nam an, *Vl. Rijmkr.* 9741; verg. *Brab. Y.* VI, 11374. Alsi tkeren namen an, Velth. VI, 16, 37. Si hebben den strijt so annomen, *Lanc.* IV, 11829. Oorloghe aennemen, V. d. Wall 201, *Brab. Y.* VII, 17150, *Exc. Cron.* 95*d*. Aldair Alanus by hem selven ende sonder onthiet die woirden by hem annam ende wort disputerende mitten Juede, Matth. 73. Die wort annemen, *het woord opvatten*, *Sp.* III[a], 27, 71, verg. II[a], 23, 215, 227. Dat ic dus annam die tale, *Sp.* II[a], 8, 108, verg. II[a], 23, 227; II[a], 74, 60; II[7], 1, 54; *Amand* I, 2153. De sprake annemen, *Amand* II, 110. Alse hi spreken eerst annam, I[a], 51, 22. Des en willic niet anenemen te doene, *Brab. Y.* VII, 18135; Fortse ende ghewout annemen, *bedrijven*, *Brab. Y.* VII, 8540. Laster anenemen teghen sinen evenmensche, *Hs. Ps.* 13*r*, *enz.* — Min of meer pleonastisch klinkt *Sp.* Dl. I, bl. 461, vs. 277: Hoe die Terters quamen ende hoe si haer *beghin annamen*, voor *hun begin namen.* — Hem — en hem des —, in gelijken zin. || Een begheven man, De hem de boetscap doe nam an, Stoke IX, 571. En es geen cleyn werc, dat hi van nuwes hem nu heft aennomen, *Lutg.* II, 1242. Daer bi hebbic mi ghenomen ane, dat ic die waerheit wille ontdecken, *Brab. Y.* I, 4. Die hem overmoedecheit nemt ane, *Rincl.* 1047. Den vierden graet en sal geen man mit bescheyde hem nemen an, *MLoep* II, 1591. Degene die sig sonderliker saken anenemen ende willen luttel eten ende drencken ende noch men slapen ende en willen nemmer erwarmen op haren bedde, *Limb. Serm.* 45*c*. 'Die hem annam die saken, *Sp.* II[a], 26, 12. Dat sy hem des beladen ende aennemen, Nijh. 2, 103 (*a.* 1358). Want Jan v. d. W., Jan v. F. *enz.* hem aneghenomen hebben Heren Jacobs scout van Moerdrecht te ghelden, Mieris 2, 303*a* (*a.* 1323). Zie ook *Brab. Y.* II, 4701. — De laatstgenoemde uitdrukking, hem des —, gold vooral in de sterkere opvatting van: *Ondernemen*, *bestaan*, *onderstaan*, *zich vermeten.* || Dat al dese groote heeren quamen, ende hen des anenamen, dat sine met overmoede wouden verdriven van den goede, Heelu 1681. Al hadde hem des aenghenomen, dat hi jeghen ware comen, die coninc selve van Vranckerike, 3283. Die hen des anenamen, dat si met crachte ten hertoge quamen, 7087. Want hem menich des annam, ende somich noit weder en quam, *Versl. en Ber.* V, 22, 311 (verg. 23, 321; 25, 393). Die hen vromelike anenamen des strijts, Heelu 6959. En sal hem des nieman aennemen, Ruusbr. 3, 115 (verg. *Ned. Proza* 48).

6) Van werkingen, inzonderheid van lijden, ongemakken, den dood enz. *Ze ontvangen*, *lijden*, *ondergaan*, zoowel vrijwillig als onvrijwillig. || Die passie, die onse here annam, *Franc.* 456. Daer dat edele vleesch ave quam, dat onse sterven anenam, *Rijmb.* 2173. Dat jammer was ende scade groot,

dat hi zo vroe nam aen den doot, *Claghe* 248. (Die) bi den hoorne, dats te verstane, sonderlinghe beseffelicheit nam ane, *Amand* II, 3556. Ende menscelike doot anenam, *Sp.* I*, 20, 98. Ende die bittere doot annam, *Amand* I, 5628. Twi wy doopsel nemen ane, II, 2464. Die den slaepe des dodes willichlike aennam, *Bern. W.* 110*a*. Eer hi anenam sijn onghemac, *Rijmb.* 26770.

7) Van waardigheden, betrekkingen, ambten, enz. óf *op zich nemen*, *aanvaarden* óf *in bezit nemen*, *zich toeëigenen*. || Alse Karel te Rome quam, ende hi dat gerechte anenam, alse patricius van der stede, *Sp.* III*, 92, 13. Hi dus annam allene al dat keyserike, want sijn viant starf cortelike, *Sp.* II*, 8, 4. Gideon nam des bisscops dienst an, daer hi an misdede jegen God, *B. v.* 1357, 84*b*. En wildi niet schier uwen dienst weder annemen in dien als ghi pleghet te doen? *Schaaksp.* 49*d*. Ende hi truwaertscap ende bewent aenghenomen hadde ende tregement, *Brab. Y.* VII, 12563. Die thertoghedom weder anenam, *Corte Cron. v. Brab.* 280 (*Br. Y.* Dl. 3. Inl.) Marcus, die tgherechte annam, *het rechtersambt aanvaardde*, *Rijmb.* 14040. Dat bisscopdoem anenemen, *Sp.* III*, 93, 15. Dat keyserrike anenemen, III*, 86, 66. Eynen anderen rentmeyster . . , die . . dat rentmeysterampt annemen ende regiren sall, Nijh. 4, 68 (*a.* 1430). — Hem —, in gelijken zin. || Dat hem van Brabant annam dat monberscap here Bertout, Velth. I, 41, 2. Die hen aennemen den staet van penytencien, *Lutg.* II, 1789.

8) Van bezittingen, rechten enz. gezegd. *Tot zich nemen*, *in bezit nemen*, *aanvaarden*, *zich toeëigenen*, te recht of te onrecht. || Daer hi den jongen Boudene an wan, die naer hem nam Vlaendren an, *Sp.* IV², 19, 23. So dat vreemde liede quamen, die de stat anenamen, ende bleven sitten daer binnen, *Lsp.* I, 34, 58. Si deden jegen die geboden Gods, want si namen an dat guet dat vermaledijt was, *B. v.* 1357, 84*b*. Maximus . . nam dat rike ane met gewelt, *Sp.* III*, 28, 19. Dat lantscap annemen, III*, 89, 72. (Die keyser) anenam die castele, Velth. V, 30, 3. Dat alle die ghene die hofsteden aennemen op dien dam, . . dat si dien dijc verwaren op hoer vreze ende op hoer scade, after dien dat sise aenghenomen hebben, *Oorkb.* 2, 257*b* (*a.* 1286). Wat huys off erve so zeer becommert zijn mit renten off mit anderen voerwaerden, so dat die jongheste daer op staende die huyse ende erve niet annemen en willen ende voldoen alle die voer hem sprekende zijn, so zullen dan die outste brieven off voerwerden die huse ende erve zelve annemen ende houden voer eyghen, *O. K. v. Rott.* 34, 100. Du en suls niet annemen noch oversetten dijns naesten terminen, die die vroetste hebben ghepaelt in dijnre possessien, *D. B. Deuter.* 19, 14. Doe sijn soen . . hem weder gheven woude ter heydenre wet, soe nam hi weder sijn conincrijck aen, *Pass. W.* 79*a*. — Hem — en hem des —, in gelijken zin. || Tote dattie Romeine quamen ende hem weder anenamen die keysercrone ende behilden, *Lsp.* II, 49, 59. Dat hi met lieden int lant van Limborch quame ende hem des anename: en soude niemen weren mogen, Heelu 1544. Niement en neme hem selven die eer an, mer die van Gode geroepen wert als Aaron, *Hs. Ps.* 197*v*.

9) Van voorvallen, ervaringen of handelingen, in tweeledige opvatting.

a) (*Op deze of gene wijze*) *ze opnemen*, *ze zich aantrekken*, *er over gestemd zijn*. || Dit nam die graeve zwaerlijc an, *Sp.* III*, 80, 11, *Brab. Y.* II, 535. Alse Godevaert dit vernam, swaerlike hijt anenam, *Brab. Y.* IV, 179. Want u andre saken quellen, die gi te swaer hebt anegenomen, *Rose* 5554. — Hem — en hem des —, in gelijken zin. || Dit nam hem so swaerlic an Augustus, dat hire omme daer naer maecte dat alremeeste mesbaer, *Sp.* I*, 34, 52. Sulke nament hem so ane, dat si hem betren niet en wouden, IV², 15, 16. Ic wilt mi meer en quame vore, ende ix mi nemmer oec anename, Velth. V, 1, 50. Si ware hen alsoe na belanc, dat sijs haer aennemen soude, *Vad. Mus.* 1, 60, 89.

b) *Ze zich aantrekken*, *er zich aan gelegen laten liggen*, *er zich mede bemoeien of inlaten*, *er zich moeite voor geven*. Alleen in de uitdrukking: Hem des (iet) aennemen. || Ende want dat leen seere mids desen des hertogen soude vermindert wesen, soe nam hem des ane ernstelijc van Brabant die tweeste Heinrijc, *Brab. Y.* VI, 2881. Want waert dat die keiser quame, ende hem des orloochs anename, *Edew.* 501. Daer die veede af wert soe groot, dats hen vele liede aennamen, Heelu 3834. Diet hem oec annemen moet, sal hi te keerne hebben spoet, Velth. II, 9, 67. Daer groote veede ave quam, dies hem sint menich annam, II, 54, 49. Die hertoge Jan was te perlemente, daer men handelde dese atente, maer hine wils hem niet sere nemen ane, in genen kere, III, 38, 15. Du wils onderwinnen dies, dies niemen en can overcomen, wie sere hijs hem heeft anegenomen, *OVl. Ged.* 1, 76, 231.

10) Van eene meening. *Ze vaststellen*, *voor waar erkennen*. || Doutste hiet Lotharijs, ende die hadde bi hem selven aneghenomen dat hi keiser was van Romen, *Brab. Y.* II, 4605.

II. Onzijdig.

Het gebruik van *aennemen* als onz. ww., hoewel uit zijnen aard bedrijvend, is door verzwijging van het object (*kracht*, *sterkte* of iets dergelijks) te verklaren. Verg. *Ned. Wdb.* op Aannemen onz. In tweeledige opvatting:

1) *Een begin nemen*, *een aanvang nemen*. || Tverlies van hier beneden, dat bi Yeven al toequam, doe die zonde eerste annam, *OVl. Lied. en Ged.* 47, 215. Dat men den staet van den hertoghe Jan, alsoe hi was ghenomen an, niet en soude moghen vuechlijc continueren, *Brab. Y.* VII, 7031.

2) *Toenemen*, *aangroeien*, het tegenovergestelde van *Afnemen*. || Dat den volke sere mesquam; ende dat roepen so sere annam, dat de baeliu wert in vare, *Sp.* II², 46, 56. Ende hi pijnde in kerkelike leringhe, ende daer in nam hi an, *Pass. W.* 199*d*.

— Afl. Aenneminge. || Doe die daghe sijnre annemenghe vervullet waren, *Hs. Evang.*, *Luc.* 9, 51, lat. *assumptio*.

AENNIPEN (*neep*, *nepen*, *genepen*), st. ww. bedr. *Knijpend* of *nijpend aantasten*, *berispen*. || Als men iemene begrijpt in coventen, men annijpt den genen, dien iet mestaet, ende also betert hi teer sine daet, *Sp.* II*, 74, 163.

AENNOPEN, zw. ww. bedr. Van *Nopen*, in de oorspr. beteekenis van *raken*.

1) Enen —, *iemand aanraken*. || Ene joncvrouwe wel gedaen, daer hi up sijn bedde lach, . . die noeptene ter ziden ane, *Sp.* III⁷, 60, 12—16.

2) Enen —, *iemand raken*, *aangaan*, *betreffen*. Verg. ons *nopens*, d. i. *rakende*, *betreffende*. Ge-

woonlijk in de vereenigde uitdrukking Aengaen of aennopen. || Allen . . richteren *enz.* diet aengaen of aennopen mach, Nijh. 5, 155 (*a.* 1481). Dat hem angaen off annopen sal mogen, 163 (*a.* 1483). Allen anderen dient aengaen oft aennopen mach, V. d. Wall 679 (*a.* 1478, in de uitgave verkeerdelijk *aenropen*). Allen anderen onsen justicieren ende officieren wient aengaen oft annopen sal, 717. Onsen . . ondersaten, dien dit aengaen oft aennoepen sal, *Handv. v. Enkh.* 48*b* (a. 1494). Zoo ook *Handv. v. Alkm.* 28*a*.

3) Iet —, *iets aanvatten*, *ter hand nemen.* || Maer beter es dat men vercoope dan men wouker yet annope, *Denkm.* 3, 9, 201 (*S. Bern. Ep.*: melius est partem vendere, quam se usuris subiicere).

AENNOPENDE, voorz. Eigenlijk het tegw. deelw. van *Aennopen* in den zin van *raken*, *betreffen* (zie ald. 2). Met den 3den (ook 4den) nv. *Aangaande*, *voor zoover betreft.* || In allen saken crimineel ende civil, annopende den vorseiden officiers ter causen van hueren officyen, *Cron v. Vlaend.* 2, 202. Twee sommelliers . ., daer af dat een alle daghe es gerekent, die levert rekeninghe van den costen .. ende annopende den lyftocht van de wynen, Matth. *Anal.* 1, 273. (Eene) nieuwe ordonnancie, annopende den regemente van deser stede, *Invent. v. Brugge* 5, 443. Aennopende de materye, 512.

AENPACHTEN, zw. ww. bedr. Met den 3den nv. 1) Enen iet aenpachten, *iemand gerechtelijk in het bezit stellen van iets als pand* (de eerste phase der executie). || Indien dat die ghene, dien die pande angepacht worde(n), versekere die pande in der ghemeen pandinghe te brenghen, datter een yegelijk sijn recht aen spreken mach, die ghebreck an den sculdenair heeft of an den gepachten gueden, *O. K. v. Delft*, I, 15, 6. Wairt sake, dat yemant binnen der stede van Delf enyghe huysinghe, erve of hofstede cofte, die anghepacht of angheeyghent worde, I, 20, 30. Soe wi voirt an eenich roerende guedt mit recht angepacht of angheeygent wordt, die en sal dat guet niet langher laten staen in den huysen, diet ofgepacht is, dan ses weeken. Wairt datmen die gueden dair langher liet staen ende andere scepenen kennisse, dan voirsz. staen, dair rechts up begeerde, die soudtmen recht dair an doen, ende die de gueden te voren angepacht of gheeygent waren, en souden dair an gheen recht meer hebben van die kennisse, dairse hem mede angepacht waren, I, 25, 39.

2) *Gerechtelijk rente doen vestigen op een onroerend goed* (eveneens als eerste phase van executie). Vgl. PACHTEN en *K. e. O. v. Delft* 42, 10. || Voert of yemandt enyghe beliede sculde, verwonnen sculde, bekende sculde, willicoir sculde of renten up yemants huys of erve sprekende hadde ende hem dochte, dattet huys of erve meer belast wair, dant wairdich wair, die en sal niet an pachten, of hy en wil, mer den burghemeesteren andinghen . . dat huys ofte erve te vercoopen, *ald.* 23, 34.

AENPANDEN, zw. ww. bedr. Zie PANDEN. Iet —, *iets als gerechtelijk pand in beslag nemen.* || Ende waer oock geen goet ane te panden, men soude panden aen 't lyf, ende dien man oft wyf te leveren in mynen gerichte, dair die clager woude, Matth. *Anal.* 3, 598 (*a.* 1318). Vgl. AENWEDDEN.

AENPANDINGE, znw. vr. *Beslaglegging*, *inbeslagneming.* || Om te beletten den twist dagelicx geburende om tvoergaen in saecken daer twee parthien offt meer om een guet arrest, beslach off anpandinge hebben gedaen, soe sullen die dieners nae desen dage voertan, wanneer sij van yemande gelt hebben ontfangen, om arrest, beslach oft anpandinge an enich guet te doen, komen by den Secretarium ende doen oeren gicht in wiens name, op wat dach, hure ende tijt sy alsulcken arrest, beslach oft anpandinge hebben gedaen, ende doen tselve op kosten des gheens zy inder saecken gedient hebben formelick te boeck stellen, *Overijs. Recht* I¹, 210. Op anderen termijnen na advenant na dat de yrste anpandinge geschiet is, I¹, 236.

AENPART, znw. o. Hybridisch woord, uit het fr. *part* gevormd naar het voorbeeld van *aandeel.* Zie *Ned. Wdb.* 1, 261. *Aandeel.* || Die voorscr. quote ende aenpart (in alle beden) van onsen lande van Hollandt, *Enq.* 315.

AENPENSEN, zw. ww. bedr. Verg. AENDENKEN. *Over iets peinzen*, *oplettend aan iets denken*, *bedenken*, *bepeinzen.* || Ende alsic dit dan pense ane, wat ic daer dan soude ontfaen, so treckic weder achter saen, Velth. I, 22, 32.

AENPORRE, bijw. *Lanc.* II, 4481, *Rijmb.* 14989, e. e. Zie PORRE.

AENPREKELEN, zw. ww. bedr. Zie PREKELEN, de oudere vorm van hetgeen thans *prikkelen* heet. *Met een prikkel of scherp werktuig steken*, *aanprikkelen.* || (Hi) schyet sine venijnde schutte ende aenvechtet ons herdelike. . . Worden wij angheprekelt, dat wij doch ongheqnetset bleven! *Bern. W.* 47*d*.

AENPRINDEN (*prant*, *pronden*, *gepronden*), st. ww. bedr. Zie PRINDEN. *Aanvatten*, *aangrijpen.* || Die coene entie starke Roelant noepte sijn ors te hant . . ende ghemoete saen Ritsaert. Bi den togle hine aneprant, *Ren.* 1471.

AENRADEN (*riet*, *rieden*, *geraden*), bedr. st. ww. Absoluut, zonder persoonsbepaling in den 3den nv. *Aanraden*, *raad geven tot iets.* || Die coninc seide: „Nu raet an hoe sine ons best leveren mogen," *Limb.* II, 1416.

AENRANSEN, zw. ww. bedr. *Aanranden*, *aanvallen*, *aantasten.* In de 17de eeuw nog zeer gewoon. Zie *Ned. Wdb.* || Waer yemant die hem misdede in enigher maniere mit woorden off mit werken, off mit stoten off mit cloppen an haren husinghen, off mit anransen opter straten, die verbuerde III ß, *O. K. v. Rott.* 49, 165.

AENRECHTEN, zw. ww. bedr. *Voordienen.* Vgl. *Ndl. Wdb.* 1, 276. || Voer die vate daer di in aengerecht wert, en wil niet versmaden te nemen dat di voergeset wert, *Bern. W.* 39*d*.

AENRECHTEN, zw. ww. bedr. Verg. RECHTEN. *Recht overeind stellen*, *oprichten.* || Nochtan heb ic nu ende echt starke lederen angherecht, die seer hoech van stappen sijn, *Vrouw. e. M.* IV, 88; verg. *Limb.* XI, 232. Dies rechten wi een tekin ane, *Rijmb.* 7028.

AENREIKEN, zw. ww. bedr. *Reiken tot.* Vgl. *Ned. Wdb.* 1, 277. || Hoe conste onse gote . . aenreyken aen die alderhoechste fonteyne, *Bern. S.* 127*c*.

AENREISEN. Zie AENRESEN.

AENREKENEN, zw. ww. bedr. Met den 3den nv. Enen iet aenrekenen, *berekenen dat iemand iets schuldig is.* || Waer yemant van den scepenen die binnen viertien daghen na sancte Pouwels dach niet en betaelde dat hem angherekent were, van der stad weghen, dat hi betalen solde ende gheboert hadde, *Stadr. v. Zwolle* 115, 183.

AENRESEN (AENREESEN, AENREISEN), zw. ww. bedr. Zie RESEN en verg. ohd. *anarîsan*,

irruere (Graff 2, 537), den sterken grondvorm, waarvan *aenresen* de afgeleide zwakke vorm is. *Aanvallen*, *aanranden*, *bestoken*. Bij Kil. „Aenreesen, *invadere cum impetu*." || Hi voer voert al omtrent ende anereisde de Vriesen, Stoke IV, 248. Ende begonste een assaut up die stede.. Josephus wart geware das, dat si anereesden die stede, *Rijmb.* hs. E, aang. bij Huyd. op Stoke t. a. pl. (In de uitg. van den *Rijmb.* komen die verzen niet voor). Doe hi mi wilde aneresen up dat bedde an minen danc, *Wal.* 5546.

= In dien zin nog bij Zevecote, bl. 314.

AENRIDEN (*reet*, *reden*, *gereden*), st. ww. onz. Mnd. *anriden*.

1) *Voortrijden* (*naar een bepaald doel*), *er op aan rijden*. || Doe reden si allegader an, *Ferg.* 4156. Echt so reet Tyberius ane uptie moylike Germane, *Sp.* I[e], 34, 29. Metten worden reet hi ane, ende begonste opten wagen te slane, Velth. I, 52, 55. Ritsier noepte dors ende reet coenlijc an ende verlaysierde dat goede paert, *Flovent* 97. Seghelijn reet vaste an na den hert met Gloriflere, *Segh.* 2502. Terstont reet die hertoge aen ende begreep die poorte van der stede, *Exc. Cron.* 182*c*.

2) Met den 3den nv. Enen —, *op iemand aanrijden*, met vijandige oogmerken, zoowel van enkele ruiters als van geheele legerbenden. || Een spere ghegreep hi, starc ende groot, ende reet den stouten hertoghe an, *Wal.* 10554. Doe reet hi den genen ane ende begonde vreselike te slane, *Lanc.* III, 24172. Herman van Woerden reet hem ane, als dene wille hadde te vane, Stoke IV, 1469. Ende reden hem ane doe mettien, ende beringhedense an beden siden, VII, 904. Met XX[m] man reet hi den kerstenen an, *Flovent* 372. Dus werd daer dat aneriden so vreselijc ende dat striden, dat nieman des gelijcs en sach, Velth. III, 6, 43. Menighen viant reden si an, *Grimb.* I, 3590. Ende reet der vorste scare ane, I, 4241. Her Segherman, die hem met torne reet an, II, 4308. Metten worden reden si hem aen, *Fragm. Carl.* 50. Oliviere reet hi an, ende stacken ten rugge in, *Roel.* 163, 226. Ende reden hem met perssen an, *Sp.* IV[1], 24, 92. Ooc so reden si hem ane, dien van Judas ende van Benjamin, *zij bestookten ze*, *Rijmb.* 7814. Zie ook *Sp.* I[e], 34, 24; IV[1], 24, 83; *Brab. Y.* II, 3690; Heelu 1894; *Grimb.* II, 2574; *Maleg.* 229; *Limb.* XII, 399; *enz.*

3) Enen —, *op iemand aanrijden*, met vriendelijke oogmerken. || Si riden hem ane ende vraghen mettien, waer hi wille ende wie hi si, *Sp.* II[7], 16, 18. Mettien hi hem anereet ende groeten vriendelike, *Limb.* IV, 844. — Ook van een voetganger, in den zin van *aanklampen*, *op iemand afgaan*. || Hets seker een moerdenaer, ofte mi bedriecht mijn waen; nochtan sallic hem riden an, *Lansl.* 634.

4) Enen —, *bij iemand aanrijden*, vriendschappelijk, om een bezoek te brengen. Verg. Aenrinnen 2). || Doe zeide de ruter, rijt mi an, *Schaaksp. f.* 210, *aang. bij* De Vries 83.

AENRINNEN (*ran*, *ronnen*, *geronnen*), st. ww. onz. Met den 3den (ook 4den) nv. Verg. Rinnen.

1) Enen —, *op iemand aanloopen*, *hem aanvallen*. || Sinen waerd hi doe aneran, ende sloech den vreseliken man op sijn hoeft metten swaerde, *Lanc.* III, 19282. Want doet oft gevaen int anerinnen waenden si den hertoge gewinnen, Velth. III, 5, 49. — Ere porte —, *eene stad beloopen*, *bestormen*. || Die doen Tielle aenronnen soe coenlike, dat sijt wonnen, met scilde ende met spere, Heelu 3027. Diere van buten anerinnen . . dat si dor noot moesten keren, 2032. Want doen si vernamen . . . . , dat hi tKeyserswarde had gewonnen, entie ander stede occ aneronnen, maectense mede vrienscap saen, Velth. (Hs.) *aangeh. bij* Oudem. 1, 190. Soe dat die Ludekeren voorscreven daer bi den storm moesten begheven ende laten Bovines onghewonnen; . nochtan sijt vreselijc aenronnen, *Brab. Y.* VII, 17581.

2) *Aanloopen* (*bij iemand*), vriendschappelijk, om een bezoek te brengen. Verg. Aenriden 4). || Moenken heimelike met nonnen, clerken diere gerne aneronnen, *Sp.* III[4], 27, 65.

AENRISEN (*rees*, *resen*, *geresen*), st. ww. onz. Zie Risen. Mnd. *anrisen*. *Rijzen*, *opkomen*, *ontstaan*. || Aensiende die grote verderflijcheit, manslacht ende sterflijcheit, die van brande sijn aengheresen, *Brab. Y.* VI, 1703. — Met den 3den nv. *a*) Enen —, *bij iemand opkomen*. || Als hem een twist riset an, *Merl.* 2634. — *b*) *Iemand overkomen*, *overvallen*. || Niet langhe daer na, dat hi in Brabant hadde gewesen, es hem een siecheit aengheresen, *Brab. Y.* VI, 404.

AENROEPEN, aenropen (*riep*, *riepen*, *geroepen*), st. ww. bedr. Mnd. *anropen*. Scheidbaar en onscheidbaar gebruikt, doch in verschillende opvatting.

1) Ons *áánroepen*; maar in dezen zin werd in 't mnl. het voorv. gewoonlijk niet van het ww. gescheiden. || In den eersten aneroep ic Gode, *Melib. Prol.* 1. Ende aneroepe u in minen rouwe, *Sp.* IIIe, 36, 38. Ende anriep Gods genadechede, IIe, 23, 550. Ende anriep ons Heren name, *Rijmb.* 1040. Ende aneriep onsen here daer, 2298. So aneriep hi sinen God, *Parth.* 6613. Cristus aenriep zinen vader, *Lsp.* II, 41, 30. Si aneriepen die Gods cracht, *Limb.* I, 314. Ende aneriep sinte Fransoisen cracht, *Franc.* 9882. Sekerlike aneroupic di, *O Intem.* 25. Wies hulpe ic oemoedelike aneroupe, *Vad. Mus.* 4, 359 (*a.* 1372). Ende hi aenriep in sinen hulpe sinte Elyzabeth, *Pass. W.* 34*d*. Zie nog *Rijmb.* 8688, 34872, *Lsp.* II, 41, 37, *Limb.* I, 172, *IX Best.* 301; *enz.* — Men vindt echter het voorz. ook gescheiden, als b. v. || Nu sal ic Gode ooc ropen an, *Rijmb.* 8836. Vecht ende roept Gode ane, 19677. Ende di nerenstelike roept ane, *Sp.* II[e], 13, 65.

2) Waar het voorv. van het ww. gescheiden werd, gold anders *aenroepen* in de beteekenis van *toeroepen*, (*iets*) *roepen aan of tot iemand*. Verg. de uitdrukking: *Wat roepstu ane mi?* in *Rijmb.* 4215, waarin de beide deelen nog afzonderlijk staan. Het samengestelde *aenroepen* stond dan tot *roepen*, als *aanspreken* tot *spreken*. Verg. ook Aenbidden. *Aenroepen* werd in dien zin zoowel met den 3den als met den 4den nv. gebezigd. || Eer di dijn broeder riep an, Philips, so kendic di al dan, *Rijmb.* 22333. Si riepen alle Pylatus an: „Laet ons crucen desen man!" *Bed. d. M.* 229. Ende riep sinen dyaken an . ., ende hietene lopen darewaert, *Sp.* III[1], 10, 75. Sinen tween knapen riep hi an, . . ende seide: „Voert mi ute desen landen," *Brab. Y.* II, 437, *Sp.* III[e], 79, 11, vgl. I[7], 74, 17. Entie van der tafelronden riepen hem an: aldus en suldi ons niet ontriden, *Merl.* 31996. Soe dattene soe vele versochte die grave, ende riep hem an, dat hi ware een bloede man, *Vl. Rijmkr.* 1948. Doen si sinte Janne ter vaert sach, riep si hem ane: „Here!" *enz.*, *Yst Bl.* 1010. Die liede riepen hem alle an, „Wi bidden di" *enz.*, *Sp.* I[7], 32, 71. Ende

riep den abt Hugen an, ende seide, IV², 69, 31. Sijn wijf riep Heliseuse an: „Here" *enz.*, *Rijmb.* 13173. Ende riep sus ane den greve Lodewike, *Christ.* 1413. — De inhoud van hetgeen men roept kan ook als object in den 4den nv. met het ww. verbonden worden. || Ende riep hem genaden an omme haer dochter, *Rijmb.* 23720.

3) *Roepen tot iets*, *oproepen*. Mede scheidbaar gebezigd. || Die helich ware ende vercoren dan, Ende ter blyscip gheroupen an, daer ic ute ben ghesteken, *Amand* I, 1258. Daer to solen die rittere, knechte ende stede . . , dient verkundicht ende daeromb angeropen wurden, terstont den anderen gevolgich sijn, dien hulpe ende bystant the doen, Nijh. 4, 134 (*a.* 1436).

AENROEREN (AENRUEREN, AENRUREN, AENROREN), zw. ww. bedr. en onz. Verg. ROEREN. Mnd. *anroren*.

BEDR. — 1) *Aanraken*. || Aldus en machmen, dit verstaet, sonder sunde ende mesdaet niet aenrueren een vreemt wijf. Wie met begherten aenruert haer lijf, die en mach niet reyne bliven *X Plag.* 1460. Maer roert men de clocke weder an, so moetze weder luden dan, *OVl. Lied. en Ged.* 525, 209. En baet niet: de heer es verbolgen, dat ic hem, vrouwe, in desen saken en der aenrueren noch genaken, *Blisc. v. M.* 967. Doen si Christus roerden aen, die sonden waren daer genesen, *OVl. Ged.* 3, 138, 620.

2) *Raken*, *treffen*, *beroeren*, *in beweging brengen*. || Wie(n) yet der lost aenruert dat hem ten quaden wille vuert, dat hi verwervet Gods hat, *X Plag.* 1448. Dien dese minne rueret an, dat sullen wesen wijff ende man, *MLoep* I, 267.

ONZ. Met den 3den nv. — 1) *Roeren*, *raken*, *betreffen*. || Nu wilwy voert van saken dichten, die onser materien roeren an, *MLoep* II, 110. Ende alle, dien dat sal betamen of in enegher wijs aenrueren, *Brab. Y.* II, 1194. Uutgenomen of yemant gebannen waer van verraderie, van moert of van verghiffenissen, dat ons of onsen kiinder live anruerden, die en zullen binnen dese vors. heerlicheit niet vri of onthouden wesen, *Oorkb.* 2, 211*a* (*a.* 1283). Alle haer erfgenamen, dient bi crachte der vorseider letteren aenruert, of namels anrueren mach, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 533 (*a.* 1356). Dat de backers ende bruwers alle gadere sullen moeten houden ende doen de coren die haren ambachte anerueren, *Cor. v. Antw.* 57, 198. In . . allen saken, der selver bailiuscap anrurende, Mieris 4, 563*a* (*a.* 1421). Van zaken die onsen borgheren anruren, *Stadr. v. Zwolle* 167, 324. Welcke maninge ons geenre wys an en ruert, Matth. *Anal.* 3, 644. Neghien man den de nederslach anrorende ware, *Overijs. Recht*, I¹, 50. Zie nog Mieris 4, 501*b*; 921 *b*; Nijh. 3, 303; Matth. 75; 216; *Handv. v. Alkm.* 21*a*, 22*a*, *b*; 24*b*; *O. R. v. Dordr.* 115, enz.

2) Ere stat —, *eene plaats aanraken*, *er aan grenzen*. || Want ic . . van u ontfaen hebbe een leen, minen goede aneruerende, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 510 (*a.* 1357). Twee leene aneruerende minen goede van der Brugghen, Dl. 2, bl. 512 (*a.* 1357).

AENRUEREN, AENRUREN. Zie AENROEREN.

AENRUKEN (*rooc*, *roken*, *geroken*), st. ww. bedr. *Ruiken aan iets*, *het beruiken*. || Ende ist dat wy hierin neerstig sijn ende behoet, so sal onse goede cruut ghemenichvoldighet worden . ., also dattet onsen gheminden lustelic sy an te sien ende aen te ruken, *Stemmen* 86.

AENSATEN, zw. ww. bedr. Zie SATEN. 1) *Bij schikking regelen* (eene zaak in geschil), *tot een vergelijk brengen*, *vereffenen*. || Omme te rade te warden, hoe men die saken aensaten suele, die ter tyt gevallen sijn Nijh. 2, 119 (*a.* 1359).

AENSCATTEN, zw. ww. bedr. Zie SCATTEN.

1) Enen —, *iemand dwingen schatting te betalen*, tot voldoening van oorlogskosten. || En worden voort angeschattet alle de Schyringen partyes luiden . ., en gaven veel duisent olde Fransche schilden, Matth. *Anal.* 1, 82.

2) Iet —, *iets gerechtelijk bij executie toewijzen*, tot voldoening van schuld. || Huis of erve of ander goet aen te scatten, Matth. 122. Ten ware oft de gene, die de huysen ende erve toebehoren, haerlieder handen van den zelven huysen ende erve deden, alsdan zo zal tgerechte der stede van den Briel den eygendom terstont anscatten mitten rechte den rentenier, behoudelic altijts huus ende erve haer recht, *K. v. Brielle* 13, 16 aant. Die rentbrieven . ., die voor sommen van pennyngen ofte voor sculden mitten rechte angescat zijn in huys ende erve, 144, 1.

AENSCIETEN (*scoot*, *scoten*, *gescoten*), st. ww. onz. en bedr.

ONZ. — Met den 3den nv. Enen —, *op iemand aanschieten*, *snel op hem afkomen*, veelal met vijandige oogmerken. || Mettien scoot hi den ridder an ende trac hem of, alsic lye, bede den helm ende die cufie, *Wal.* 9994. Anderwerf scoet hi hem an, ende sloech op hem, *Lanc.* II, 46571. Daer scoet hi hem an metter spoet, ende heeftene gheworpen onder voet, *Amand* I, 1238. In groten misbair dat hi ontran; ander honden schoten hem an, ende vraechden zeer wat hem daerde, Hild. 40, 44. Doe waren sy blyde allegader, ende schoten an dien ridder te gader, ende hieten willecoom al ghemien, 147, 373.

BEDR. — Van kleederen of wapenrusting gezegd, in de nog heden gewone beteekenis van *schielijk aantrekken*. || Twee cousen ende den halsberch groet wel dapperlike hine anescoet, *Ferg.* 461 e. e. Vgl. AENSCUDDEN.

AENSCIJN (ANTSCIJN, *Lorr. fr.* I, 137), -*scine*, znw. onz. Uit *Aen* en *Scinen*, ohd. *scînan*, d. i. *schijnen*, *schitteren*, bij uitbreiding *blijken*, *zichtbaar zijn*; met het voorz. *scînan ana*, d. i. *blijken* of *gezien worden aan* (*iets*); ook in samenst. *anascînan*, als onz. ww. *gezien worden aan* (*iets*), lat. *apparere*. Zie Graff 6, 499—504, en verg. SCINEN en SCIJN en *Ndl. Wdb.* op AANSCHIJN. *Aenscijn*, mnd. *anschin*, passief en concreet opgevat, is dus eigenlijk:

1) *Hetgeen aan iemand of iets gezien wordt*, dus *het uiterlijk voorkomen*, *het uiterlijk*, *den schijn*, hd. *anschein*. || Wilt niet ordeelen na dat anscijn, maer ordeelt gherecht oordeel, *Hs. v.* 1348, 91*c*. — Bepaaldelijk in de opvatting.

2) Het *aangezicht* of *gelaat*, als datgene, waaruit blijkt wat er in het binnenste omgaat, en wel

a) *Aangezicht*, *gelaat*, als lichaamsdeel. || Tydeus sone hadde ene wonde int anscijn by synen monde, *Troyen* 2679. Des ridders en wart hi niet geware, bedi dat op sijn anscijn lach een orcussijn, dat hine niet ne sach, *Lanc.* II, 7886. Si rechte haer op ende stac haer anscijn over tbeddeboom, *Eleg.* 916 en 1222. (Si) bevinc in hare handekine sijn anscijn, *Parth.* 8248. Ane sijn hovet lach haer aenscijn, 8265. Sijn hovet ane hare anscijn, 8282. Si droghede hem sijn aenscijn, 8304. Oghen, oren ende anschijn recht als eens menschen mochte sijn, *Nat. Bl.* II, 2747; verg. *Sp.* III⁴, 41, 83. Siet hine

int anscijn, *Nat. Bl.* II, 2387. Tanscijn hebbense na den man, III, 255. (Als) si siet dat si heeft gedoet van anscine haer ghenoet (*van aangezicht haar gelijke*), word si droevende lanc so meer, III, 269. Int anschijn als die maghet ghedaen, VI, 410, verg. 419. Stellio verdronken in wine, ende ghedwaghen daermede tanscine, doet die lelike sproeten ofgaen, VI, 643. Borax met honeghe gheminct, dats waer, maect des menschen anschijn claer, IX, 97; verg. VII, 249, IX, 439. Sijn anschijn was eens voets breet, *Sp.* IV¹, 2, 19. Sijn anscijn lanc ende gerecht, I⁷, 12, 45. Doe warp hi tanscijn ter aerde, III⁸, 36, 86. Doe wart sijn anscijn also claer, alse oft die zonne ware, III⁸, 36, 86. Hi sette sijn anscijn alse hi in Jherusalem soude gaen, *Hs. v.* 1348, 55*c*. De mont entie lierwange .. in den anscine, *Franc.* 837. Te hemele waert . . helden si tanscijn, 935. Dat hire int anscijn cume kende ene, 2450. Spegelt u in mijn clare anscijn, *Rose* 5593. Gi seles hebben blau danscijn, 8077. Zie nog *L. v. J. c.* 126 (*passim*) enz.

b) *Aangezicht*, *gelaat*, als uitdrukking van het inwendig gevoel. || Datmen niet en can ghescouwen in sijn anschijn teiken van rouwen, *Nat. Bl.* VI, 333. In den onnoselen anscine ne vernamen si gene pine, *Franc.* 9387. Die bi hem stont ende hilt een swaert, met eenen onsienliken anscine, *Sp.* III⁸, 26, 102. Met bliden anschine, daer men inne alle bliscap mochte scouwen, I⁷, 65, 186. Die ander sprac met bliden anscine, II⁷, 9, 89. Hoe menich rouwich anscijn dat daer om her Evax was, *Limb.* VI, 268. Hi waert gruwelic int aenschijn, *Rein.* II, 3620. Alse ons Christus vertoent dat aenschijn sijns Vader in volre glorien, Ruusbr. 2, 97.

3) Overdrachtelijk. De *uitdrukking van het gelaat*, bij uitbreiding opgevat als de *toestand* waarin men verkeert, het *gevoel* dat men ondervindt, en waarvan het gelaat de spiegel is. || Tytus ende daertoe die sine ghedoogdent met leeden anschine, *Rijmb.* 29615. Als si uut dier dwange sijn, so leven si in blyden aenschijn, *MLoep* II, 2821. Si was in zeer bedructen aenschijn, II, 4096.

4) Bij verdere uitbreiding: het *gezien worden*, de *aanblik*, dus het *bijzijn*, de *tegenwoordigheid*. || Die abt die soude altoes sijn in sijnre moncke aenschijn, ten dormtre, ten reeftre ende ten chore, *Teest.* 3287. Vgl. *voor het aangezicht Gods*.

5) In de uitdrukking In aenscine (int aenscijn) heeft *aenscijn* de oorspronkelijke beteekenis van *zichtbaarheid*, *blijkbaarheid*. In aenscine (int aenscijn) is zooveel als *zichtbaar*, *blijkbaar*, *duidelijk*. Verg. het volgende art. || Ic bem dulre in aneschine dan die gene die den vianden ombedwongen gaen in handen, *Rijmb.* 29344. Want veel te trueren int aenschijn is onghenoechlijc by te sijn, Hild. 223, 67. — Vandaar de zegswijze: In aenscine doen, hetzelfde als Aenscine doen, in welke laatste uitdrukking *aenscine* echter een bijw. is. Zie Aenscine, *d*). || Hi sout hem doen in aenscine, Stoke X, 970, var. B. (het tekstha. heeft *in scine*, de var. U *anscinen*: zie Huyd. Dl. 2, bl. 168).

6) Oneigenlijk. *Gelaat*, *gedaante*, *stand*, van de planeten, als vertaling van lat. *aspectus*. || Als yement siecheit comt to, in Saturnus quade anschijn, sijn onghemac dat moet zijn van fleumen, *Versl. en Ber.* IV, 16, 270. Comt Maers in een quaet anschijn, hem sal die maghe worden onreine, 284.

AENSCIJN, bijw. Zie Aenscine.

AENSCINE, of, met weglating der *e*, Aenscijn, bijwoordelijke uitdrukking. Uit het voorz. *Aen* en den 3den nv. van *scijn*, hetzelfde als in scine, in scijn, doch meest als eene eenheid opgevat en daarom aaneengeschreven. Vgl. aenscouwe, 2de Art. *Scinen* (zie ald.) beteekende eertijds niet *videri*, maar *apparere*, zichtbaar zijn, blijken, en evenzoo was *scijn* ons *blijkbaarheid*. De uitdrukking *aen scine*, *aen scijn*, allengs tot *aenscine*, *aenscijn* verbonden, beteekent dus *in blijkbaarheid*, d. i. *blijkbaar*, *klaarblijkelijk*, *duidelijk*, *kennelijk*. Ook het mhd. kende in dien zin het bijw. *anschîn*, dat echter ten onrechte als een znw. wordt opgevat (Ben. 2², 146, Lexer 1, 76). Oec eist van naturen anscine vroet boven alle medicine, *Nat. Bl.* II, 2895. En es gheen recht anschine, *Disp.* 122. Die vermaledide kerstine, die hier Gode deden onwerde anscine, *Lucid.* 5857. Die wapen . . die die beste sijn anscine, die ic in seven jaren sach, *C. en El.* 310. Dat *wive* anschijn aldus maken beestelike vorme aen haren lichame, *Teest.* 2697 (vgl. *Bloeml.* 2², bl. 226). — Vooral gebruikelijk was *aenscine*, *aenscijn*, in de uitdrukkingen:

a) Aenscine (aenscijn) werden, *blijkbaar worden*, *blijken*. || Sijn macht wordt u anscijn mids den doopsele goed ende fijn, *Amand* I, 1728. Wie vader ende moeder eert, die wert oec van den kinderen sijn vervroudt, dats dicke worden aenscijn, *Tien Plagh.* 678. Dat een vreselic vonnesse sal sijn op den mensch, dat wert anscijn, *Lucid.* 5563. Dat es dicke worden anscijn, *Rein.* I, 1775. Alstem wel wart anschine, *Sp.* III⁴, 8, 14. Ende deder toe alsulke pine, datte veste wort anscine, *zichtbaar werd*, Stoke X, 479.

b) Aenscine (aenscijn) sijn, *blijkbaar zijn*, *gebleken zijn*, soms nog door bijw. versterkt. || Nu es mi die quaetheit anscine, here, ende nu hebbics rouwe, *Wal* 3994. Dus es haer ghelove anscine, *Nat. Bl.* I, 224. Dats aenscine, dats aenscijn, *dat is blijkbaar*, *duidelijk* (gewone bevestigingsformule), *Wap. Mart.* I, 291, *Amand* II, 3112, *Rose* (*C*) 1899, *V. d. Zielen* 139, *Belg. Mus.* 5, 76, 7, *Lucid.* 2615, Hild. 176, 161. Dits anscine, *Wap. Rog.* 1547. Dit is openbaer aenschijn, Hild. 16, 201; 104, 91. Hets anscine, *Sp.* III⁴, 27, 51. Dus eist anscine, I⁸, 67, 12, III², 20, 12. Alst es anscine (anscijn), *Nat. Bl.* I, 197, II, 3754, *Franc.* 5030, *Amand* I, 1593. Als es aenschijn, *Mask.* 977. Alst was anscijn, *Franc.* 9178. Alst was anscine, *Amand* I, 2760. Als wel was anscine, *Rijmb.* 19044 *var.* Alst (den onsen) was anscine, Stoke VIII, 150, X, 519. Also het was anschine, *Amand* II, 3364. Alst openbaer is anscine, Stoke X, 811. Als alle der werelt is aenschijn, *MLoep* I, 14. Dats alder werlt wel aenschijn, Hild. 253, 31. Dats nu ter weerelt wel anscine, *Belg. Mus.* 8, 448, 7. Dus eist openbare anscine, *Rijmb.* 2041, *Sp.* I², 42, 51. Het es anschijne openbare, *Belg. Mus.* 6, 195, 305. Dits claer genoech anscine, *Wap. Rog.* 1533. Alsoot voor oogen es ende anschine, *Amand* II, 2548; *enz.* — Met het voorz. *aen*, of wel met den 3den nv., ter aanduiding van de zaak of den persoon, *waaraan*, *waaruit* of *waerdoor* iets blijkt. || Dat ghi ons lief hebt, dat is aenschijn aent conijn ende aen Corbout, *Rein.* II, 4352. Dats noch aenscijn an menegen, *Wap. Mart.* I, 505. Hi adde . . gheweset in herde groter pine, dats sinen wapinen wel anschine, die so ghescuert sijn ende ghetrect, *Wal.* 828. God heeftse lief, dats hem aenscine, *Parth.* 2580 (bij Maszmann 36, 23; bij Bormans *wel* a).

c) Aenscine (aenscijn) sijn, *zich voordoen*, *zich vertoonen*, *zich laten aanzien*, ook in de gewijzigde opvatting van *Aanwezig zijn*, *te vinden zijn*. || Ons is een ewich licht anschijn, Hild. 82, 2. Hoe hem die reyse daer behaechde, die zorcheliken was aenschijn, 147, 328. Ne gene weelde was daer aenschine, *Belg. Mus.* 3, 280, 5. Waerwaert men den anderen keerde, daer wijsheit ane was anschine, dat was al verlorne pine, *Heim.* (*C*) 1643.

d) Aenscine comen, *zich vertoonen*; van wind, *opzetten*. || Doe quam een vreselijc wint anschine, die hem verdreef entie zine, *Brand.* 1151.

e) Aenscine (aenscijn) doen, *blijkbaar maken*, *doen blijken*, *bewijzen*, *betoonen*. || Die waerheid sal hi doen anscine of mijn kint ghenesen can, *Rijmb.* 12250. Alse Matheus doet anschine, 23350. In alre tijt doedi aenscine . . , Vrouwe, uwe ghenadichede, *Claus.* 293. Mindi mi iet, nu doet aenschijn, *Troyen f.* 113*d*. Dat (hi) sine macht doe anscine, *Sp.* IV[1], 55, 20. Doe hi sijn leeren daer dede anschijn, II[3], 29, 8. Hi woude voert ende deet anscine, Stoke III, 1435. Dat deedi wel te passe anschijn, *Salad.* 273. Een gedachte quaet.. doet quade werke aenschijn, *X Plagh.* 1223. Ende doet met uwen werken aenscijn, soe blijfdi van der hellen vri, *X Gheb.* 77. Dat dede die meester wel aenschijn, Hild. 165, 63. DAvontuer die doet aenschijn, dat si te liever mit hem sy, 184, 95. Alsoe sy deden wael aenschijn, *MLoep* II, 138. — Ook met den 3den nv. of *aen*. Enen aenscine (aenscijn) doen, *iemand iets toonen*, *het hem laten zien*. || Doet an desen Joden anschine dijns selves eere ende mine, *Heim.*(*C*) 2043. Ende leedden tfolc in die woestine om hem teken te doene anscine, *Rijmb.* 27383 var. Na dat gi mi doet anscine, *Rose*(*C*) 2560. Dat dede hi ons wel anscine, doe hi leet die zware pine, *Lucid.* 4237. Alsoe Ysayas ons doet aenscijn, *X Plagh.* 1762. Si daden hem oec alle dinc anschine van sconincs sone, hoe daer was gevaren, *Sp.* II[7], 25, 46. Dede hoop my hulp aenschijn, Hild. 92, 4. — Enen iet aenscine doen, *het hem toonen* of *laten zien*, euphemistisch voor: *het hem betaald zetten*, *het hem leeren*, zooals wij thans zeggen. Vgl. *Rein.* I, 424: het sal hem *scinen*, *het zal hem* opbreken. || Dat dedi hem also anscine, dat hire IIII[m] vinc, *Sp.* III[8], 87, 18. Hi sout hem doen anscine, hi soude hem nemen lijf ende goet, Stoke X, 970 (var. U). Het hs. heeft eigenlijk *anscinen* (rijmend op *sinen*), doch ten onrechte. Het teksths. *in scine*, de var. B. *in aenscine*. Zie Huyd. Dl. 2, bl. 168, en verg. boven bij Aenscijn, 5).

f) Aenscine, als versterkend bijwoord, in de zegswijze: Gelijc aenscine, *blijkbaar gelijk*, *volkomen hetzelfde*. || In distorie van Meerline vinden wi tgelijc anscine, Stoke V, 437. Dies gelike recht anscine gesciede te Sinte Severine, *Franc.* 8919 (Lat.: *simile quiddam*). — In bijzondere opvatting, elliptisch voor gelijc aenscine, leest men in *Vad. Mus.* 2, 410, 47: Dat water wert *den swete anschine*, die wijn wert ons Heren bloet, d. i. *aan het zweet gelijk*, *in zweet veranderd*.

AENSCINEN (*sceen*, *scenen*, *gescenen*), st. ww. bedr. *Beschijnen*. || Alse die mane comt in Leo, ende si anschijnt Saturnus daer to van sinen vierden anschijn, van fleumen dat evel sal sijn, *Cracht d. M.* 151. Es die mane in Libra, . . anscijntse Mars, so sterft hi emmer; beschijntse Jupiter, sone sterft hi nemmer, 209—216. — Ook fig. || Ic peise, dat hem vroude anescijnt, *voor hem opdaagt*, *aanlicht*, Hadew. 1, 178, 76.

AENSCOT, *-scote*, znw onz. Mnd. *anschot*. Van *Aenscieten* (bij Kil. *adjicere*). *Aangeschoten of aangeslibde grond*, *aanwas*. Ook *Aenval* en *Aenwerp* genoemd: zie ald. || Lange tijt twydrachtich gewest . . van eenen werdt . . ende oeck van aenscoete hoers cloesters erffenis (*erf*, *land*) . . Dat mallick sijn aenscot hebben sall teghen sijn oude erve . . Van aenscot hoere erffenysse, Nijh. 2, 220, 222 (*a.* 1368). Verg. Noordewier 49, 235 en De Vries, *Mnl. Wdb.* 88.

AENSCOU (aenscau, aenscouw), *scouwe*, znw. m. Verg. mhd. *scou*, st. m. (Lexer 2, 775). Bij Kil. *Aenschouw*. Verg. Achterscouw, m. *Het aanschouwen*, in actieve opvatting.

1) *Het aanschouwen*, *het aanzien*, *de aanblik*. || Die so helich es ende so goet, dat so hemele ende eerde voet mids haren aenscouwe, *Wap. Rog.* 927.

2) *Het schouwen*, *de schouw*, *het toezicht*. || De buerchmeesters ende scepenen . . zullen altijds regard ende anschau hebben op tvors. hof, *ZVl. Bijdr.* 1, 325.

3) *Het aanschouwen*, *de aandacht*. || De meeste last hebben zy geleden by de 300 knechten van den lande, die daer lagen 15 weecken lanck, tot grooten verdriete, cost ende laste van denselven dorpen, daerup zy begeren anschouw te hebben, *Inform.* 290. — Aenscouw nemen, *acht slaan*, *in aanmerking nemen*. || Nemende anschouw up die felheid van wapene, enz. *K. en O. v. Delft* 63, 4. Sonder anscouw te nemen van waen de selve goeden gecommen zijn, 131, 7. — Sonder anscou, hetzelfde als *sonder anscou te nemen*. || Sonder anschouw van hoerl. staete, 67, 2.

AENSCOUWE, znw. vr. Mhd. *anschouwe*, st. vr. Bij Kil. *Aenschouw*. *Het aanschouwen*, in passieve opvatting, en dus: *de wijze waarop iets gezien wordt of zich voordoet*, *het aanzien*, *het uiterlijk*, *uiterlijk voorkomen*. || Oec docht hare sijn in anescouwe een starc riddere ende wel ontploken, *Lanc.* III, 13390.

AENSCOUWE, bijw. uitdr. in denzelfden zin als *aenscine* (zie ald.) Aenscouwe sijn, *duidelijk zijn*, *blijken*. || Dan wy leven in den rouwe die ons dagelikes es anscouwe, *Merl.* 22248.

AENSCOUWELIJC, *-like*, bnw.

1) Aenscouwelijc sijn, omschrijving voor *aanschouwen*, *Mar. v. Nijm.* 8, 165.

2) *Aanzienlijk*, vertaling van lat. *spectabilis*. || Ende hebt my gemaect aenscouwelic boven allen menschen, *D. B.* I *Chron.* 17, 17.

AENSCOUWEN (aenscauwen, aenscuwen), zw. ww. bedr. Scheidbaar en onscheidbaar gebruikt.

1) *Aanschouwen*, *aanzien*. || Want men hevet dicke ghescouwet an dat die mindren den meren verwan, *Doctr.* III, 811. Die desen draghet, hi scauwen ane tileke bi sonne opgane, *Nat. Bl.* XII, 943. Entie duvel hi voer dane, alse een rooc te scouwene ane, *Sp.* I[7], 66, 217. Droeve wast te scouwene an, Stoke II, 1410. Om dat wonder te scouwen an, Velth. III, 23, 20. Ghenoughelijc te scouwen ane, *Heim.* 1800. Dat wonder was te scuwen an, *Edew.* 1242. Doe dese siele dese tormenten gheanscout hadde, *Tondal.* 41*a*. Dits emmer een scone anscouwen, *Limb.* III, 1179. Dye ewelike pine . . dat is Goods aenscuwen te derven, *Pass. W.* 234*c*. — Ook als znw. gebruikt, in de bet. *aangezicht*, in de uitdr. — In, voor iemens aenscouwen, d. i. *voor zijn aangezicht*. || Men leide broot voert in sijn aenscouwen, *D. B. Gen.*

24, 33 (Vulg. in *conspectu* eius). Die here, in wies aenscouwen ic wander, *ald.* 40. Hem genoghedet al wel, dat die coninc dede in des volcs aenscouwen, II *Kon.* (*Sam.*) 3, 36 (Vulg. „in *conspectu* totius populi"; St.-B. „in de *oogen*"). Hi sende boden vor sijn anscouwen, *Hs. v.* 1348, 55*c*. — Ook als znw. gebezigd, in passieve opvatting. Dat —, *de wijze waarop iets gezien wordt of zich voordoet*, *het uitzicht*, *het voorkomen*. Verg. Aenscouwe en Aengescou. || Sijn aenscouwen, zonder waen, was als een blixeme gedaen, *Lsp.* II, 36, 879. Het hadde een liefleecs wifs anescouwen, *Rose* 1204. Al sijn si behagel int aenscauwen, *Rose* (*C*) 8341. Wes gheslachte hogher is, . . sijn aenscouwen scoenre, *Pass. W.* 182*c*. — Ook van zaken. || Die daer sat, was ghelijc den anscoune jaspidis ende sardinis, *Hs. v.* 1348, 155*b* (*Openb.* 4, 3).

2) *Iemand of iets aanschouwen*, *er op letten*, *zijne opmerkzaamheid er op vestigen.* || Ic sal u aenscouwen ende doen wassen, *D. B. Levit.* 26, 9. En aenscouwe haer sacrificie niet, *Num.* 16, 15.

AENSCREIEN, zw. ww. bedr. *Schreiend*, *onder tranen aanroepen.* Vgl. *Ned. Wdb.* 1, 303. || Aenscreyen die ontfermherticheit Goeds, *Hs. v.* 1423, 80*a*.

AENSCRIVEN (*screef*, *screven*, *gescreven*), st. ww. bedr. Met den 3den nv. des persoons of met eene bepaling, ingeleid door een voorz.

1) Enen iet —, *iets aan iemand schrijven.* Verg. Aenspreken bedr. 1). || Entie paues Gregorius screef hem ane, ende riet hem dies af te stane, *Sp.* III[a], 63, 27. Ay hoort dese valsche treken, ende dat grote onghelimpe, die dit wijff in bosen schimpe den edelen vorst heeft anghescreven, *MLoep* I, 2818 (t. w. *in haren brief*). Seggic waer, volcht mi der leren, maeghden ende goede wiven, want ic u allen dit anescrive, *Vad. Mus.* 1, 371, 34.

2) Enen iet —, *iets aan iemand toeschrijven*, *toekennen.* || Wat duechden dat de mensche doet dat hi Gode de eere an sal scriven, *Belg. Mus.* 5, 361, 79. Die derde wise, die wi onsen hemelscen Vader anescriven, Ruusbr. 4, 105. — Hem iet aenscriven, *aan zich zelven toeschrijven*, *meenen dat iets hem toekomt.* || Een sondaer sal hem selven aenscriven die gueden woorden eens belovers ende een ondanckelijc van sinne sal laten den ghenen die hem verlost, *D. B. Jes. Syr.* 29.

3) Enen in iet —, *iemand in een register aanteekenen en daardoor tot zekere klasse brengen.* || Die daer aengescreven waren int boeck des levens metten heere, sijn nu gecondampneert, *Blisc. v. M.* 78. Uwer waerdicheit brengen wi desen uutvercoren jongelinc, . . up dat hi in onsen ridderliken geselscip waerliken mach angescreven werden, *Clerc* 90.

AENSCUDDEN, zw. ww. bedr. Van kleederen en wapenen; mnd. *aneschüten*, vgl. *schüten* bij Ben. 2[a], 229. *Aandoen*, *aantrekken.* || Sine coisen hi doe bant, sinen halsberch scuddi ane, *Lanc.* III, 22906.

*AENSCUREN. Verkeerde lezing voor *aenstaren*, *Lett. N. W.* 5[a], 100, 11. „Die edel aren, die hoech aenscuert (l. aenstaert) der zonnen licht." *Belg. Mus.* 5, 360, 42 heeft *aenstaret* en in een anderen tekst, *Denkm.* 3, 122, 42, leest men *anscauwet*.

AENSEGELEN, zw. ww. bedr. Van een vaartuig of de opvarenden. *Het aanzeilen*, *aanvaren*, *er zeilende tegen stooten en het beschadigen.* Hd. *ansegeln.* || Waert sake dat eenich onser borgher den andern anseghelde om reden de te voren gheschiet waren wilmoeds oft van hovart in der zee, dat is bi eene pene van lyve ende van guede, *Overijs. Recht*, I[a], 24, verg. 128. — Vgl. *Segh.* 11259, waar *aenseilen* gebruikt wordt in den zin van *ergens heen zeilen.* Doch beter verbindt men daar *daer* met *aen* en vat men *daeraen* op in den zin van *derwaarts.*

AENSEGELEN, zw. ww. bedr., hd. *ansiegeln.* In de uitdr. Enen iet an- of afsegelen. *Eene akte onder zijn zegel opmaken*, *krachtens welke iemand iets verkrijgt of moet afstaan.* || Eyn leenheer off eyn scholte en mach nyemant an- off affzegelen, dat stantafftich is, buyten mannen offt gerichtsluyden, *R. v. Zutf.* 98, 21.

AENSEGGEN (*seide*, *geseget*, *geseecht* of *geseit*), zw. ww. bedr. Mnd. *anseggen.* Veelal met den 3den nv. des persoons, aan of van wien iets gezegd wordt.

1) Enen iet —, *iemand iets bekendmaken*, *aankondigen*, *melden.* || Daer na seide hi hem an waeromme men hemelrike sal minnen, *Yst. Bl.* 2410. Voirt zo sal de greve van Vlaenderen hem gheloven te houden ghepayt ende vernoucht met alzulcken segghen, alse hem dese vorseide acht persone anesegghen zuelen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 478 (*a.* 1356). — Hem aensegghen, *zich aanmelden*, *zich aankondigen.* || Alse die woekenere leeght, ende hem die doot aneseecht, soe wert al tsine . . in drien ghedeilt optie stat, *X Plagh.* 2062.

2) Enen iet —, *iemand door zeggen of spreken tot iets opwekken of bewegen*, *het hem aanraden.* Verg. ons (*iemand iets*) *aanpraten* en *aanpreeken*, in de 17de eeuw ook *aanspreken.* Zie *Ned. Wdb.* || Omme dat soe hare seide an, na sine doot te nemene man, *Sp.* I[a], 55, 59 (Vinc. *suadebat*).

3) Enen iet —, *iemand iets aantijgen*, *aanwrijven*, *te laste leggen.* Bij Kil. *imputare.* Verg. Aenspreken bedr. 2) en Aentien (1ste art.). || Sulc hietene verradere, sulc bloot, ende seiden hem an lachter groot, *Rijmb.* 29527. Dat hi onsculdich was ende daer van al dat men hem seide an, *Sp.* III[a], 92, 20. Datti hem enich wort anseggen soude ende bringen vort, daer die prijs bi worde testoort, *Franc.* 2832. Gi seit mi dieft an, soect onder mijn gesin, *B. v.* 1357, 19*c*. Dien men die sake aenseit, *de beschuldigde*, *MLoep* II, 3216. Men en sal niemant dieft anseggen, men sallem dief maken, of die gene diet hem aenseyt, moet selver een dief blyven, Mieris 2, 30*b* (*a.* 1303), V. d. Wall 119. Heeft die rechter eenen poirter gevangen, dien hy moirt *enz.* aenseit, Matth. 325 (bij Alkemade; in de nieuwe uitgave 108 *aenleit*). Of wii dan siin rekeninge kalengieren of enich gebreck of broeken him aenseggen wouden, Nijh. 3, 344 (*a.* 1418). Van eniger boosheit, die hem yemant anseggen mocht, Matth. *Anal.* 3, 344. — Ook met een persoon als object. || Dat hi (*Petrus*) en wilt no hi en geert niet te wetene van desen man, dien hem die Joden seiden an, *L. o. H.* 2271, d. i. *met wien de Joden hem aanwreven in betrekking te staan.*

4) Met een persoon als object. Enen —, *iemand in rechten aanspreken.* || Worde een beclaghet ende angezeyt voer tgerecht, dat hy gheen verjaert poerter en waer, *Dingt. v. Delft* 5.

5) *Aenseggen* wordt ook absoluut gebezigd, zonder vermelding van het object, voor *Aanheffen* of *beginnen te zeggen.* Verg. Aenspreken onz. 1) en Aensingen. || Pylatus sprac: „Segt an" (*zeg op*). Nychodemus sprac: „Ic segt u dan", *Lsp.* II, 36, 435.

AENSENDEN, AENSINDEN (*sendde, sindde, sandde*, of *sende, sinde, sande; gesent, gesint, gesant*), zw. ww. bedr. In de 15de eeuw begint het als st. ww. te gelden (*sant* of *sont, sonden, gesonden*). Zie SENDEN en verg. ohd. *anasantjan* (Graff 6, 237).

1) Met een persoon als object en een ander persoon in den 3den nv. Enen enen —, *iemand aan of naar iemand zenden*. || Ende sendde boden ende man den coninc van Borgoenyen an, *Sp*. III[6], 3, 61. Te siene den nieuwen man van Gode gesent der werelt an, *Franc*. 6641.

2) Met een zakelijk object (t. w. eene stoffelijke of onstoffelijke zaak) en den pers. in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets toezenden, doen geworden*. || Hi was een rike man, ende sendde hem een goet cleet an, *Sp*. III[7], 61, 55. Tallen tiden, die Here vri soe confermeert zielen hi van sonderlingen gedane, ende sentse den mensche ane, *Lucid*. 2915. God hevetse (*de strijders*) my angesant dor siner doget wille, *Merl*. 17844.

3) Met een zakelijk object (t. w. eene ervaring, toestand of handeling) en den persoon in den 3den nv. Enen iet — *iemand iets toezenden, doen geworden, verleenen*, hetzij goed of kwaad; bijzonder van de Godheid gezegd. || Entie goede man wart blent: dit heeft hem God aneghesent, *Rijmb*. 15303. Tongheval maketse blent dat hem ane was ghesent, 32877. Ter doot gerede hi hem echt, so hi best mochte, als die tontfane welctijt datse hem God sende ane, *Franc*. 5884. Sine gesele hi (*God*) hem anesende, *Sp*. I[1], 16, 44. Gods hant quam up hare mettien, die hare een evel anesinde, IV[2], 76, 50. Onse Here hare anesende een zwaer evel, III[3], 28, 2. Een wint, dien God den vianden ansint, III[1], 22, 64. Een wint is hem crechtich aenghesent, *Troyen f*. 53*d*. Dien God desen droem anesint, *Sp*. IV[2], 6, 10. Als tleven ent, wert die lanc slaep angesent, I[6], 52, 58. Dien God den slaep sende an, *Eleg*. 1068. Di mi sendes vele scone ane die macht van hemelrike, *L. o. H*. 1983. God onse Here heeft dicke gescint de werelt, ende hare anegesint loen van haren treken, *Vierde Mart*. 444. Dien hi ene hemelsche crone anesent, *Rincl*. 625. Als wy Goede te verre ontgaen, soe sent hi ons een lyden aen, Hild. 50, 185. Ende alle dene hebben leet . . God onse Here sende hem an dat ic den pape her Florens an, Stoke X, 1125. — Is het object niet eene *ervaring*, maer eene *handeling*, dan wordt *aensenden* gevolgd door *dat* met een zelfstandigen bijzin, waerin die handeling is uitgedrukt. || Nu hevet hem God anegesent dat hi alleene hilt dat rike, *Sp*. III[2], 1, 14. So sindde God enen sceper aen, dat hi sijn scape op dvelt liet staen, *Lutg*. II, 882.

4) Met een zakelijk object (t. w. eene boodschap, een bericht) en den persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets aan iemand* (door het *zenden* van een bode) *laten weten, boodschappen, berichten, bekendmaken*. || Wat wondre hem God anesinde, *Rijmb*. 8514 (I *Sam*. 3, 17). Maer hi sende haer an met beden ende met letteren ghescreven sinen staed, *Amand* I, 4729. — Ook gevolgd door een zelfstandigen bijzin met *dat*. || Pylatus wijf die sendem an, dat hi hem niet en bewonde van dien rechten man tier stonde, *Sp*. I[7], 28, 22. — Is de inhoud der boodschap een *verzoek*, dan staat *aensenden* gelijk met *aanzoek doen* (*bij iemand*), gevolgd door eene bepaling met *om*, ter aanduiding van het verlangde voorwerp. || Ende sende den Fransoysen ane om de dochter coninx Segebrecht, *Sp*. III[6], 52, 6.

AENSETTEN (verl. deelw. *geset* of *gesat*), zw. ww. bedr. Mnd. *ansetten*.

1) In de tegenwoordige beteekenis van *aanzetten, vastmaken, vasthechten* (aan iets). || Men bant sijn hendeken mit sletten, die die sterre anesetten, doe hi den hemel wrachte, *Van der Moeder Gods*, in Buddingh, *Westl*. 364. Onse here nam die ore van den knecht . . ende settese hem ane al gesont, *L. o. H*. 2209. Doe nam Jhesus dat selve oer ende settet an, alst stont te voer, *O. H. Passie* 14, 296.

2) Enen —, *iemand ergens plaatsen*, of wel in figuurlijke toepassing, *hem aanstellen* (tot eene betrekking). || Van den volke dat hi brochte sette hi ten tween porten an telker porten viertich man, *Wal*. 7658. Ende in plaatse dergeenre die afgestelt sijn sesse andere dergelyker, by ons oft onsen scoutiten met rade der voorseider scepenen, sullen aengesat werden, alsoe dat deerste jaer deser afsettingen wy busscop twee van den leechluyden ende eenen van den ambachtsluyden sullen aensetten; ende dander dry daer ghebrekende wy abt, *Gew. v. St. Truyen* § 16. — Vooral verbonden met het tegengestelde AFSETTEN, in de vereenigde uitdrukking: Af- ende aensetten. || Dese heemraden . . sullen sy off ende an mogen setten, V. d. Wall 466 (*a*. 1421). Die officiers van den closter of ende aen te setten, *Dial. Creat*. 63*a*. Den bosen prior af te setten ende enen anderen . . weder an te setten, *ald*. Dycgrave ende hyemraden af ende aen te setten, *Zwijndr. W*. 98.

3) Iet —, *iets stijf drukken, het vast zetten tegen iets, vastklemmen*. || Mettien sette hi sijn spere an, *Lanc*. II, 41196. Doen si die crucke setten ane, omme also tontfliene dane, *Sp*. IV[1], 67, 23. Als men se (*de bloedzuigers*) an wil setten, dan salmen de stede vaste wriven, so dattet roed werde, . . ende dan sal men ansetten de lieken, Lanfr. 75*v*. Vgl. AENSTELLEN.

4) Enen iet anesetten, *iemand iets op het gemoed drukken, gelasten, aanbevelen*. || (Hi) hevet den lieden anegeset, dat si souden houden die wet, die dapostelen setten hem, *Sp*. I[6], 19, 17. — Ook met eene zaak als ondw., *tot noodzakelijkheid maken, opleggen*. || Off di dijn vader aldaer lettet om enige saken die hem ansettet (*lees*: die*t* hem ansettet, d. i. *die het hem tot een plicht maakt, hem die noodzakelijkheid oplegt*, vgl. De Vries, *Mnl. Wdb*. 90), *MLoep* II, 247. — Ook met een stoffelijke zaak als obj., die de verplichting van het onderhoud vertegenwoordigt. || Dat ghenen dijck op eenighen poorter aengebrocht of aengeset sal mogen worden, *nec eidem imponi*, V. d. Wall 38 (*a*. 1270), *en de aant. ald*. (= Mieris 1, 445*a*).

5) Enen ansetten, *iemand in het nauw brengen, drukken*. || (Si) streden tegen hem gemeenlike ende namen hem vele van sinen rike ende zetten hem an met alder cracht, *Merl*. 4723.

6) Iet —, *iets aanleggen*. || Hier en binnen ginc si mit horen rade te rade, hoe dat si hoer oirloge best ansetten soude, *Clerc* 101. Daer onse heren raeds begheerde van den steden, hoe hijt ansetten soude mitter Vriesker reise, *Oorl. v. Albr*. 425. Dat hijt nu voertaen wat gadeliker of wat safter aen wil setten, *Bern. S*. 99*d*. Ende nam raet met hem, hoe hi sinen wech ansetten soude, *Pass. W*. 102*a*.

7) Een pant —, (*den schuldeischer*) *in handen of ter beschikking stellen*. Verg. mhd. *setzen*, te pand geven (Ben. 2[2], 349 vlg.), en ons *verzetten*. || Vierscatte pande wysen ende aensetten, Mieris 4, 765*a*, 766*b* (*a*. 1425).

8) Iet — tot ere dinc, *iets op eene zaak zetten*, *het er op stellen*. || Tot allen gheboden ons Heren hair horen des herts willichlijken an te setten, *Pass. W.* 238*a*.

9) Van eene geijkte maat. *Tot de geteekende maat vullen*. || Ende so wat vlesschen der poirte teyken hebben ende om wijn comen, sal men anzetten ende vol meten, op XV sc., *O. K. v. Rott.* 39, 110. Dat een ygelick tapper, het sij van wijn of van bier die luyden haer volle mate te huys senden in haer gheijcte mate of stoope, ende die sullen sy den luyden ansetten, by XXX *β.*, *O. K. v. Delft* II, 40, 2.

AENSETTINGE, znw. vr. Zie Aensetten.

1) *Aanstelling*, *benoeming* tot een ambt of eene bediening. || Ten anderen naevolgende jare wy abt twee van den leechluyden ende eenen van den ambachsluyden sullen aenstellen, ende wy busscop dander dry; ende alsoe hiernae versceiden onderlingen naer der manieren voerseit, ende dat bynnen XX dagen van Dertyendach eens yeghelijcks jaers, anders sal alsulcke aensettinghe ten voerseiden scepenen gevallen sijn, *Gew. v. St. Truyen* § 16.

2) *Oplegging*, *plaatsing aan of op iets*. || Dat die heilighe gheest overmits der ansettinghe der apostelen hande ghegheven wort, *Hs.* 75 *f.* 140*c*.

AENSICHTE (aensicht), znw. onz. Van *aensien*. Ohd. *anasihti*, *anasiht*; mhd. *anesihte*; mnd. *ansichte*. Eigenlijk, in actieve en abstracte opvatting, het *aanzien*, de *aanblik*; maar vervolgens, passief en concreet genomen, *datgene wat* (*aan*)*gezien wordt*, of *de wijze waarop iets zich aan het oog vertoont*, het *voorkomen*, de *gedaante*; in toepassing op het menschelijk lichaam, het *aangezicht* of *gelaat*. Bij Kil. „Aen-ghesicht, aen-sicht, *aspectus*, *conspectus*, et *facies*, *os*."

1) *Gezicht*, *aanblik*, het *aanschouwen*. || Die hemelen en sijn niet reyn in sinen aensichte, *Stemmen* 92. Alse de meyere doet de gebode in dat ansichte van der kerken, *Gends Chtb.* 34 (*a.* 1230). Gode tansichte, *voor het aangezicht Gods*, *Torec* 3414.

2) *Aanblik*, *uitzicht*, *voorkomen*. || Daer sal hi oec toghen . . tonsen verwite, sine wonden, die hi ontfinc voer onse sonden, metten vreesliken aensichte (d. i. „die er zoo vreeselijk *uitzien*"), *Teest.* 3840.

3) *Aangezicht*, *gelaat*. || Al met bloede soe was sijn ansichte bevaen, *Ferg.* 3991. Een man, dien soe in daensichte niet en can bekinnen van sinen langhen hare, *Parth.* 2671. Een droeve aensichte, *Sp.* I[a], 34, 56. Sijn aensichte, daer die godlicheit uut lichte, I[7], 22, 53. Ute sinen ansichte een schijn ginc, *Vad. Mus.* 1, 52, 88. Ende warpen hem int ansichte water, *Wal.* 8208. Ende vaget van tranen u ansichte, *Rose* 6965. Gi en selt mijn ansicht niet sien, *Stemmen* 74. Sijn aensicht wort rimpich, *Dial. Creat.* 84*d*. Die den Heer sach van aensicht tot aensicht, *Bern. W.* 30*d*. Die ypocriten ontsetten haer aensicht, 113*c*. Toech hem een rijpe aensicht, *Sp. d. M.* 1, 106*a*. — Meerv. || Aensichte ende nuesen, *Vl. Rijmkr.* 8051. Die ansichten wit alse een blat, *Parth.* 8041. — Ook in de uitdr. dat aensichte togen ende bieden, *in persoon verschijnen*. || Voort dat de voorseide Symoen taenzichte toghen ende bieden sal, ende waert dat hy taensichte niet en bode, so zullen de borghen betalen, *Invent. v. Brugge* 5, 227 vgl.

4) Bij uitbreiding, het *gezien worden*, de *aanblik*, dus het *bijzijn*, de *tegenwoordigheid*. Vgl. aenscijn. || Over hare pine dat sij wachten hem tween die saten in den stoc, ende die sluetele in hare aenzichte gheset waren, *Rek. v. Gent* 1, 454.

— Aanm. — *Belg. Mus.* 6, 307 in een ouden almanak leest men op 3 Januari: „Te ansichten sijn de liede milde." De zin dezer woorden is niet helder en het woord *ansichten* is onverklaarbaar. Misschien schuilt er eene corruptie in het vers.

AENSIEN (*sach*, *sagen*, *gesien*; gebied. wijs, enk. *sich*, mv. *siet*), onreg. st. ww. onz. en bedr. Veelal onscheidbaar gebezigd.

Onz. — 1) Met het voorz. *te*, *tot*. *Zien op*, *letten op*, *aanzien* (iemand of iets). — Ende die Heer aensach tot Abel ende tot sijnre giften, mer tot Cayn ende tot synen giften en sach hi niet, *D. B. Gen.* 4, 4. Also dat ic niet en sal aensien voertmeer tot u sacrificie, *D. B. Malach.* 2, 13. Aensich te deser uren ten werke van mynen handen, *D. B. Judith* 13, 6. Letterlijke vertaling van *respicere ad*. — Elders gevolgd door *op*, waar de Vulg. *respexisti super* heeft. || Wie bin ic, dijn knecht, dattu aensien hebste op enen doden hont, mijns gelijc? *D. B.* II *Sam.* 9, 8.

2) Met het voorz. *te*, *tot*. Overdrachtelijk, bij plaatsbepalingen. *Het uitzicht hebben* of *gericht zijn* (naar deze of gene zijde); weder eene te letterlijke vertaling van *respicere* in de Vulg. || In allen lantscapen die ansien totten oosten Galaad, *D. B.* I *Chron.* 5, 10. — In dezen zin ook een enkele maal als bedr. gebezigd. || Tot die speluncke (*Aldus!* Vulg. *ad speculam*, Statenb. *tot den wachttoren*) die ansiet die woestenie, *D. B.* II *Chron.* 20, 24.

Bedr. — 1) *Aanzien*, *aanschouwen*, de hedendaagsche opvatting. || Dat eyselic was taensiene, *Rijmb.* 32889. Aensiet dat wilde vogelkiin, *Rose* fr. bl. 250, 92. Ende anesach die scone maghet, *Limb.* I, 233. Scone te ansiene, III, 1177. Al aertrike sal beven dan om die vrese die men sal sien an, *Lucid.* 5667. Alle den ghenen die desen brief anesien, *Ned. Proza* 3. Sijn doeghen es sonderlinghe groene ende gracioes te anesiene, Ruusbr. 1, 244. Sich my ane alsoe ic di sie, V, 21; verg. 23, 29. Aensich den hemel ende tellet die sterren, *D. B. Gen.* 15, 5 (Vulg. *suspice*). — Zoo ook *Rijmb.* 11446, *Franc.* 474, *Melib.* 97, 365, Stoke II, 480, V, 1308, *Limb.* I, 63, VI, 1846, XI, 1196, *Brab. Y.* I, 1585, VI, 6375, 9987, enz. — Ook: *Als toeschouwer of ooggetuige bijwonen*. || Also alsict bescreven las van Josephuse diet anesach, *Rijmb.* 34386. Alst Josephus scrijft, diet anesach, 33604. Also de helige man broeder Monaldus sach an, *Franc.* 7359. Nu vare woch, ghedinc van dien dattu heves aneghesien, *Sp.* I[7], 82, 76. — Aensiender ogen, genit. abs., zegswijze bij latere schrijvers. *Terwijl men het met de oogen ziet; voor de oogen der aanwezigen*. || Ende terstont aensiender ogen is hi verdorret, *Boeck v. d. L. J.* 209*a*. — Zoo ook Aensiens hare alre, *terwijl zij allen het zagen*, *omnibus conspicientibus*, *Limb. Serm.* 78*a*. — Aensien, als znw., in passieve opvatting, *het gezicht*, *de aanblik*, *het uitzicht*, *voorkomen*. || Soe overscone was danesien, *Limb.* III, 1237. Dits een scone anesien, V, 2021. Ende alsoe es Gods anesien, Velth. VIII, 31, 41. Hi hadde een vreesselic aensien welken tijt hi wart erre, *Brab. Y.* V, 140. Ende ic sach: ende sich, die gelikenesse als dat aensien van vyere. Van den aensien sijnre lendenen ende beneden wort een vyer; ende van synen lendenen opwaert als een aensien eenre

claerheit, als dat aensien van electere, *D. B. Ezech.* 8, 2 (Vulg. *aspectus* en *visio electri*).

2) *Aanzien*, *zien op*, *letten op*, *in 't oog houden*, *inzien*, *bedenken*, *overwegen*. || Ic bem onschuldech, ghi siet an, des bloets van desen rechten man, *Sp.* I⁷, 28, 27. Anesiet redene ende doet wale, *Lorr.* I, 1984. Hier bi so sie ic an, dat hi ware een doet man, II, 3912. Als hi ansach so zuerghelike sijn lant ende zine macht vergliden, *Vl. Rijmkr.* 9735. Nu merct wel ende anesiet, Velth. *Prol.* 24. Ic aensie die wile dat mijn lijf int, *L. o. H.* 3221. Ende aensaghen vele meer uwen wille dan u eere, *Melib.* 2096. Anesich dit, dore! *Rincl.* 243; verg. 490. O rike, anesich dienen armen fijn! 544. Sich ane die enecheit, Ruusbr. 1, 167. Als die mensche dan aensien wil die groetheid Gods, 3, 3. Verveert di die arbeit, sich aen dat loen, *Stemmen* 80. Ic ansie dat dit volc van harder necken is, *D. B. Exod.* 32, 9 (Vulg. *cerno*). Dat wi aensien hebben den menechfuldegen dienst, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 747 (*a.* 1311). Ten waer dat die gene also arm waer dat hijs niet vergelden en mocht, dat zelmen anzien, *O. K. v. Rott.* 10, 3. Ende wairt dat die misdadighe zinen wedersake also veel bode, datten gerechte redelijc dochte, dat zel men anzien in den coste, 11, 6. (Si) ansagen des voirscr. Florijs manlijchede, *Clerc* 49. — Zoo ook *Franc.* 5021, *Melib.* 1443, *Teest.* 1227, Hild. 68, 59; *Belg. Mus.* 1, 113, 3; *enz.*

3) Enen —, *letten op iemand*, *acht op hem slaan*. || Enen peis maken daer, sonder weten der Brabantren van dien, ocht sonder hen des aen te sien, *Brab. Y.* VI, 10516. Ende dede eenen yegelijcken recht ende justicie rijcke ende arme, ende sach niemant aen (*gebruikte geen aanzien des persoons*), want hi een rechtveerdich justicier was, *Exc. Cron.* 218*b*.

AENSIENRE (AENSIENER), znw. m. Van *Aensien*. *Iemand die aanziet*, *aanschouwer*, *beschouwer*. || Soe wat ic doe, Hi staet der mede bi, als een ewich aensienre al mijnre ghedachten, mijnre meyninge ende mijnre werken, *Stemmen* 32 (*Geest. L.* 31*r*).

AENSINGEN (*sanc*, *songen*, *gesongen*), st. ww. bedr. *Zingend aanheffen*, *beginnen te zingen*. Verg. AENSEGGEN 4) en AENSPREKEN onz. 1). || Nu sinct hi ane dat ierste wort, dat ter heileger missen hort, *Bed. d. M.* 251.

AENSINNEN (*son*, *sonnen*, *gesonnen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AENGESINNEN (zie ald.) Mnd. *ansinnen*. In de uitdrukking: Iet aensinnen van enen, *iets van iemand verzoeken*, *hem tot iets uitnoodigen*. || Wairt saecke, dat onse richter, scepen oft ennich guet knaep eyschede ofte aensunne van ennige man, die nyet te huys en waerre, unde wie den vreede breecke, die weer op lijff ende guedt, Nijh. 1, 239 (*a.* 1328).

AENSITTEN (*sat*, *saten*, *geseten*), st. ww. onz. Met den 3den nv.

1) Enen —, *nevens of nabij iemand gezeten zijn of wonen*, *aangrenzen*. || Die Samaritane die den Joeden sitten ane, *Rijmb.* 27294. Een here sat den Vriesen ane, dien men hiet Heinric de Crane, Stoke II, 1133.

2) Enen —, *aan iemand zitten*, *hem aankleven*. || Heer, ghi selt van alre smette reyne ende wit sijn als een zwane, dat u gheen archeit aen en sitte, *Salad.* 119. (In de variant: „Ende dat hi gheen aercheit *besit*," *Denkm.* 3, 88, 127). Dat engheen borgher uter stad varen en solde in dier noet die der stad anzat, *Stadr. v. Zwolle* 175.

AENSLACH, znw. m. Van *Aenslaen*, in de bet. bedr. 3) Mnd. *anslach*. In de uitdrukking: Aenslach doen aen enen, *iemand aantasten*, *in hechtenis nemen*. || Dat sheeren dienaers anslach doende an huerlieden ghevanghene, schuldich zijn te verclaersene ende jeghen wie, ende dat anders tvanghen quaet es, *Cout. v. Brugge* 2, 169 (*a.* 1445).

AENSLACHT (AENSLACHTE, ook AENSCLACHT), bijw. uitdr. Uit het bijw. *Aen* en het znw. *Slachte*, *slacht*, geslacht, ohd. *slahta*, *slaht* (Graff 6, 799). Met den 3den nv. *Door geslacht of door afkomst aangeboren*, *door afkomst kenmerkend eigen*. || Dat si vroet es, here, sijt seker des, dat es hare wel anslachte nu. Hare vader was, dat seggic u, die vroetste die hier was int lant, *Lanc.* II, 7388 (in den tekst verkeerdelijk *onslachte*). Hy (*Achilles*) is die goen, die (d. i. dien) grote daet wel is aenslacht, *Troyen f.* 35*c*.

AENSLAEN (*slaet* of *sleet*; *sloech*, *sloegen*; *geslagen* of *geslegen*), st. ww. bedr. en onz. Mnd. *anslân*.

BEDR. — 1) Enen —, *iemand slaan*, *op iemand toeslaan*, *hem afrossen*. || Doe . . quam daer een aern ende sloechse met sinen vlogelen aen ende wecse ende sloechse, *Dial. Creat.* 12*a*. Mittien sloech hi den onsalighen an mit enen stock om sijn lijff, *MLoep* II, 3722. Daer sloegen hem dese heren an ende staken menegen Senne doet, *Merl.* 30737. Si sloegen hem an in elker stede ende doden sijn ors, 29172.

2) Iet —, *op iets slaan*. Van den Calcapharus, een kostbaren steen, heet het || Alsmene met yser anslaet, soete gheluut van hem gaet, *Nat. Bl.* XII, 351; vgl. *Huge v. Bord.* 28: Hi sloech aen dat een becken, datmen den clanck boven hoorde op dat slodt.

3) Enen of iet —, *de hand slaan aan iemand of iets*, dus *Aantasten*, *aangrijpen*. Kil. *invadere*, *occupare*, *manus injicere*. || Entie duvel slouch hem an, diene doodde cortelike, *Sp.* III¹, 18, 12 var. (in den tekst: *trac hem an*). Vele riepen: „Ten pauwelioenen! laet ons die aneslaen," Heelu 5309. Ende oec heeft hi hem ondergaen die zee in deerste aneslaen, ende haer scepe doen verberren, Velth. II, 24, 33. Somegen dien dat anslaet, ende dat bi humoren quaet, *Sp.* II⁷, 4, 71.

4) (Die) hant an iet —, *de hand aan iets slaan*, *er beslag op leggen*. || Ende hoe comen waren na dien tijt Mordrets soenen ende slogen an die hant, sonder enegen wederstoet, ant lant, *Lanc.* IV, 12376. Die slouch hant an met gewelt an dat lant van Over Schelt, *Sp.* IV³, 56, 75. Ende van (*l.* an?) desen voerschreven goede ende renten sal Willaem voersz. anslaen sijn hant, joff doen anslaen van sinen wegen, ende innemen toter wile dat Willaem voerschr. sijn gelt vol ende al inheeft, Mieris 2, 178*a* (*a.* 1316).

5) Van kleederen, boeien enz.

a) Een cleet —, *aandoen*, *aantrekken*: verg. ons *omslaan*. || Dat hi dye zeepye (*zee-pij*) of roc ansloech ende om hem dede, *Gesta Rom. c.* 153.

b) Enen die isere —, *iemand de boeien aanklinken*. || Daer dedene Bave, die felle man, wech leeden ende hem slaen an vele ysers, *Amand* I, 3793.

6) Laken —, *laken aan het raam slaan of spijkeren*. Verg. AENSLAGER. || Van der hoechster cuer selmen gheven te duechtghelde van den helen laken 4 gr. Ende hiervoir sullen die knapen mitten meester tot alre tijt bereet wesen . . an te slaen

ende of te nemen, *Leid. Keurb.* 78, 40. Wat laken hi reedt, die sel hi aenslaen upten eersten streec ende dat kenlic mit sijn teyken gheteykent, 518, 2.

7) Van iets dat gezongen of (hardop) gelezen wordt, vooral van kerkelijke gezangen en getijden. *Aanheffen*, *aanvangen*, *beginnen* (*met zingen of lezen*). Kil. *incipere.* Vgl. onze uitdr. *een toon aanslaan* en *Ndl. Wdb.* Doe mochtemen horen aneslaen ende beginnen, harde ho, dat „*Placebo Domino*," *Rein.* I, 442. Die pape slouch an sinen zanc, *Sp.* IV², 38, 59. Die sequentie slouch men echt ane, IV², 47, 55. — Inzonderheid gezegd van het *aanheffen der Mis.* || Het ware wel gevoege, dat men die messe anesloege, *Sp.* III⁴, 39, 33. Doe hiet hem die bisscop gaen in de kerke de misse anslaen, II⁸, 74, 50. Alse die wile gelach dat men messe soude anslaen, III⁴, 7, 53. Eermen die messe aneslaet, — Alse die priester dan ane sal slaen die messe, — Alsmen dewangelie aneslaet, *Lsp.* II, 52, 1, 9, 73. Zoo ook *Sp.* I⁷, 68, 46 e.e. — Ook, in ruimere opvatting: *Beginnen te spreken* (van iets), *iets aanroeren.* || Hier latic van den here staen, ende wille u vort aneslaen van den goeden man van Ardenen, *Limb.* II, 1747. Hier latic van Echites staen, ende wille u vort aneslaen, hoe *enz.*, IV, 1855. Hier naer begonste men an te slane, hoe men torloghe soude beleeden, *Vl. Rijmkr.* 6742.

8) *Beginnen*, t. w. iets te doen, *aanvangen* in 't algemeen. || Alse vrouwen haer crijch aenslaen, dat moet emmer voerwaert gaen, *Segh.* 4619. Wat hy anslaet, tis al mit hem achter die hant, *Spreuken* 33.

9) Enen iet —, *iemand iets opleggen*, *opdragen.* || Dat een ygelic die buert te waken ende die die waec angeslagen wordt, dat die savonts selve voir siin wake comen sall bynnen der tiit datmen die wake set, *K. v. Brielle* 51, 23. So wye die wake angeslagen wort, die niet selve ter wake en quame, *ald.* 24.

Onz. — 1) *Beginnen te slaan.* || Ende die metalen mannen sloeghen doen weder aen als si te voren hadden ghedaen, *Huge v. Bord.* 28.

2) *Met snelheid op iets afkomen.* Ook verbonden met het ww. *comen.* Aengeslagen comen, in denzelfden zin. || Die kerstine sloegen coenlijc an ende soccorsden den goeden man, *Flovent* 88. Entie coninc Ban sal comen dan met groten geruchte slaende an ende uwe viande zullen . . sere werden vervaert, *Merl.* 14115. Maer doe quam ghesleghen ane die coninc van Egypten wert met meneghen Torc onververt, *Limb.* VII, 780. — *Sp.* I², 51, 24; „Uptien oevere ginc hi staen daer die zee an ginc slaen" behoort *an* (d. i. *tegen*) bij *daer* (d. i. *oever*).

3) *Beginnen te zijn*, *een aanvang nemen*, *aanvangen.* Verg. Bedr. 8). || Alse die nacht anslouch, *Sp.* IV², 74, 91. Vinc. *prima noctis hora.*

AENSLAGERE (aenslager), znw. m. Zie Aenslaen bedr. 6). In de lakenweverij. De handwerkman belast met het *aanslaan* of spijkeren van het laken aan de ramen. || Tyelman van den Werve, Peter van den Slike, sceres ende aenslaghers van Antwerpen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 565 (*a.* 1358). Die ghemeine guldebrueders voirsc. ende daenslagers (*suelen hebben*) enen gesworen, die wevers mit haren guldebrueders enen gesworen, . . die cledermakere ende daenslaeger mit haren guldbruederen enen gesworen, Dl. 2, bl. 571 (*a.* 1360).

AENSLECHTEN, zw. ww. onz. Met den 3den nv. Uit het bijw. *Aen* en het znw. *Slachte*, *slacht*, geslacht. Verg. Aenslacht en Aenaerden, van *aert*, aard. *Aenslechten*, op dezelfde wijze gevormd, is dus: *genere vel origine insitum esse. Door geslacht of door afkomst aangeboren zijn.* || En aneslecht hem niet qualike, es hi goet ridder, sijt seker das, want sijn vader een van den besten was, *Lanc.* II, 26171.

AENSNIDEN (*sneet*, *sneden*, *gesneden*), st. ww. bedr.

1) Van laken. *Knippen.* || Dat die scout den burgermeesteren ende den scepenen sulck laken, als hem ghegheven wort van der stede totter stede cledinghe, datsy van dat selve laken enen tabbairt sullen doen ansnyden ende draghen, *Leid. Keurb.* 155, 10. Men geeft exchijs van laicken, ... dat binnen der stede aengesneden wert, *Inform.* 179. Van Westvaels, Donck of anders dat men ansnijt tot zeylen, *ald.* Gheen puycken te reden dan een des jaers dat hy selver ansnyden wil, *Handv. v. Weesp* 44*b*.

2) *Uitsnijden*, *beeldhouwen.* || Daer waren aenghesceden cherubinnen ende palmen, *D. B. Ezech.* 41, 25.

AENSOEKEN, aensouken, aensoken (*sochte*, *gesocht*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *ansoken.*

1) Iet —, *iets zoeken te verkrijgen.* || Ende anesochte die blyscip groot van daer boven van hemelryke, *Amand* I, 1355.

2) Iet —, *iets* (*van iemand*) *zoeken te verkrijgen*, dus *verzoeken*, *bidden*; waarvoor thans nog *aanzoeken om iets* of *aanzoek doen* gezegd wordt. Hd. *ansuchen.* || (Ic) anesoeke dat ghi gaet voert na dese woorde die ghi hier hoort, *Mask.* 731. En doedi niet dat ic aensoeke, soe plaent mi uut des levens boecke, 757.

3) Enen iet —, *iemand iets verzoeken*, *om iets aanzoek bij hem doen.* || Ine rade niet dat so lange een man beide, dat hem een wijf soket an sine vrientscap ende sine minne, *Rose* 7129. Dat hi gistren margen quam tot hare, ende sochte hare ane orlof al dien pat te gane, 10046. Die vrouwe die mi souct ane te ontbiedene haren sone vri, *Limb.* IV, 222. Ghi souct hem onrecht ane, II, 953. Die vrouwe en waer niet wijs, die u dat ansochte . ., dat tegen u ere soude wesen, here; dat en soekic an u nu noch nembermere, *Merl.* 29588. Die u ansoeket, *een verzoek* (*om hulp*) *tot u richt*, ombe enege noet van enegen onrechte, dat men hem doet, 28571. De bescermenesse ons heerlics heeren . . sbisscops van Doernike, wies hulpe ic oemoedelike aneroupe ende anesouke in' allen desen vorseiden dingen, *Vad. Mus.* 4, 359 (*a.* 1372). Ende datte tallen tiden, dies ansocht sijnde, te doen versilveren tsynen coste, Diericx, *Mém.* 2, 339.

4) Iet —, *iets zoeken te volbrengen*, dus *beproeven*, *ondernemen.* Verg. Besoeken. || Die davonture hebben anesocht, die hebbic allen tlijf genomen, *Ferg.* 2844.

5) Van een persoon, een land enz. *Aanzoeken* of *bezoeken* met slechte of vijandige oogmerken, dus *belagen*, *bestoken*, *aantasten*, *aanvallen.* || Segt here, wat souctí mi an? Ic hebbe minen goeden man lief, mochti an iemen el comen . ., dat ware mi vele bat bequame, *Limb.* VI, 1317. Dede gadren mage ende man ende woude Zeelant soeken an, Stoke III, 999 var. (in het teksths.: *stoken an*). Die gene, die in zijn eygen woninge wort aenghesocht of angestreden, Meylink, *Delft. Bijl.* bl. 52, nº. 24 (*a.* 1246). Soo verre iemant een

ander binnen zijn huys alleen of met meer anderen aensochte ende hem versloegh, Mieris 1, 600*b* (*a.* 1298). — Verg. het volgende art.

6) Enen lande recht aensoeken, *rechten op een land doen gelden.* || Dat Lotharis euwelike verswoere Lorreine ende Lottrike an te soukene enech recht, *Sp.* IV², 25, 71.

Aanm. — Behoort tot dit ww. ook angesocht, dat men leest *Hs.* Yp. 28*b*: „Orine boven vlietende een cleine rincskijn angesocht betekent lange ziecheit"? Het woord is duister en de beteekenis twijfelachtig.

AENSOEKERE (aensoeker), znw. m. Zie Aensoeken 5). *Aanvaller*, *aanrander.* || Den aensoecker . . met alle zijn medehulpers, Mieris 1, 600*b*. — Elders: „den *anvichter* ende alle sine helpers," Meylink, t. a. p. Vgl. ook aenleider.

AENSPANNEN (*spien*, *spienen*, *gespannen*), st. ww. onz. Met enen —, *met iemand samenspannen*, *zich met iemand verbinden.* || Soe dat die heeren te dien tide hertoghe Jan ter eender zide metter stat van Mechele spien an, ende hertoghe Anthonijs, dedel man, met die van Antwerpen, *Brab. Y.* VII, 2231. Grave Dirc . . overviel die gene die mitten Vriesen angespannen waren tegens hem, *Clerc* 48. Dat here Reynout heimelic van daer meende te trecken om metten coninc aen te spannen, *Exc. Cron.* 125*d*.

AENSPRAKE, znw. st. vr. Zie Aenspreken bedr. 2) en 3). Mnd. *ansprake.*

1) *Gerechtelijke eisch.* || Des Martijn voirsz. mit Snellaert Duyc . . boven den oerdele ende sententie voirgenoemt weder vervolch ende aensprake gedaen heeft op Gheryt voernoemt van den scroedambocht, V. d. Wall 488 (*a.* 1424). Ende waert dat om deser koeren yemandt wye hy waer, scout, borgemeester, scepenen of raedt . . eenige last, cost, scade, aenspraeck of eenige hinder aen worden gedaen van yemanden . . , dien last, cost, scade, hinder ende aenspraeck sullen wy gesaemlijck . . met malcanderen helpen houden, wederstaen ende uutdragen, 523 (*a.* 1434). Dat onse lieve broeder van Cleve . . vele heyschen ende aenspraken maect, Nijh. 4, 152 (*a.* 1437). (*Dat si*) om eneghe zaken . . die hen te Bruessele ghesciet waren, aensprake en souden doen enegherleiden, *Brab. Y.* VII, 13583. Ende verliet hen alle voorledene dinghen, . . . aenspraken, tichten, calaengien, VII, 14155—58. — Inzonderheid in tegenstelling van *antwoorde*: Aensprake ende antwoorde, *eisch en antwoord op een eisch*, *eisch en verdediging.* || Waert dat enich of meer van onsen ondersaeten . . tot onsen lieven neve voirscr. . . enich rechtlike aensprake hed, des selen wy mechtich wesen dat hoen wedervare, na aensprake ende andwerde, Nijh. 3, 171 (*a.* 1390); verg. 216. Nae aenspraiken, antwerden ende wairheit te beyden syden, 3, 301 (*a.* 1409). Na welke aensprake ende antwoirde, also by ons ende onsen raide oversien, gehoirt ende wael verstaen, 4, 152 (*a.* 1437).

2) *Aanklacht*, *beschuldiging.* || Waent die gene . . dair aensprake of lyden van den heer, Matth. 210. Datter sommighe waren die besculdichden een ridder . . Si daden die aensprake aldus, *Gesta Rom.* 169*b*.

AENSPRAKERE (aenspraker), znw. m.

1) Van *Aenspreken* bedr. 3). *Eischer.* Hetzelfde als *aenspreker.* Vgl. mnl. *achterspraker* en *achterspreker* en ons *aansprakelijk*, *Ned. Wdb.* 1, 342. || Ist saeck, dat die voorhouder sijn wed daer tegens den aenspraker overgeeft, soe is een vul seeventuych, *Dingt. v. Waterl.* 20. In alle saeken, daer dye anspraker myt orkenschip spreckt, nae uytwysinghe der punten, die daer van roeren, dat zall nyemant met sijns selfs eedt ontgaen, Schwartz. 1, 555*b*, 29 (*a.* 1455).

2) *Aanspraak*, *troost*, *trooster*, vgl. aenspreken bedr. 1). || Hi sal wesen een aenspraker mijns ghepeyns ende mijns verdriets, *Hs. v.* 1423, 213*a* (*Boec der W.* 8: *locutio* cogitationis et taedii).

AENSPREKELIJC, *-like*, bnw. Van *Aenspreken* bedr. 3). Vgl. *Ndl. Wdb.* op Aansprakelijk. *Aansprakelijk*, *in rechten vervolgbaar wegens onrechtmatig aangebrachte schade.* || Dat de bezitteghe aensprekelic es voor tguent dat zoe in de wettelicke deelrollen den aldinghers van hueren man overghegheven heift, *Cout. v. Brugge* 1, 558.

AENSPREKEN (*sprac*, *spraken*, *gesproken*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *anspreken.*

Onz. — 1) *Aanheffen* of *beginnen te spreken.* Verg. Aenseggen 4) en Aensingen. || Nu spreect hier an (*var.* nu spreket an), *Rijmb.* 8036. Die vriendelic te hem sprac an, *Sp.* IV⁸, 41, 42. Maurus van Moriane en dorste niet spreken ane, *Limb.* XII, 1040.

2) Met den 3den nv. Enen —, *iemand aanspreken*, *het woord tot hem richten*, de hedendaagsche beteekenis. || Onse Here Abrahamme anesprac, *Rijmb.* 1981. Van Mes die stoute Jan sprac aldus Ogiere an, *Lorr.* I, 423. Sprac hi sinen gesellen an, IV, 102. Die hertoghe sprac der maghet ane, *Limb.* I, 649. Hi sprac hare weder in Walsce ane, 767. — Zie ook Stoke V, 160, *Limb.* XII, 108, 1225, *Segh.* 9695, *Rose* fr. bl. 257, 293, *Sp.* I⁷, 41, 29; — Ook met den 2den nv. der zaak, waar*over* men iemand aanspreekt. || Wy woudens u gerne spreken ane, *Grimb.* I, 1439 var.

Bedr. — 1) Enen iet —, van woorden of gezegden die men tot iemand richt, *iets aan of tot iemand spreken*, *hem daarmede aanspreken.* Verg. Aenscriven 1). || Si aensprac haer lieve kint: sone, ic weet wel, *enz. Mask.* 572. Die helege man . . sprac hem an dustane wort, *Franc.* 6502. Ende sprac hem an dusdane tale, *Sp.* III², 16, 46. Sprac hi hem an vriendelike tale, III⁸, 2, 42. Ende sprac hem an grote overtale, III⁸, 34, 36. Hi seide hine daets niet, sonder waen, ende sprac hem an groot overmoet, III⁴, 18, 54. Des hi Gode genaden groot in siere bedingen sprac ane, I⁷, 86, 80, d. i. *waarvoor hij tot God sprak van de groote* (*hem bewezene*) *genade*, m. a. w. „*voor welke genade hij God dankte*". Aldoot spraken si hem (*Titus*) lof an, *de Romeinen kenden hem lof toe*, *spraken met lof van hem*, *Sp.* II², 6, 37. Zie ook II⁸, 77, 46.

2) Enen iet —, van een misdrijf gezegd, *iemand iets aantijgen*, *te laste leggen.* Verg. Aenseggen 3) en Aentien (1ste art.), die beide dezelfde gedachte op volkomen gelijke wijze uitdrukken. || Ende anehoren al dat dies men hem anespreken woude, *Lorr.* I, 1612. Dat hi onsculdich is van dien stucken, die men hem heeft aengesproken, *Belg. Mus.* 6, 302 (*a.* 1284). Waer op wij eendrechtich gewijst hebben na der aensprake ende na der tichten voerscr., die die richter voerscr. van des heren weghen aengesproken ende geteghen heeft heren Brusten, Nijh. 3, 122 (*a.* 1386).

3) *Aanspreken in rechten*, *een eisch instellen.* Bij Kil. *actionem intendere.* Verg. Aentalen 2). Als znw. in den zin van *gerechtelijken eisch.* || Van

allen gescille, orloge, heisch of aenspreken, ochte enegerhande gebreken, die si gehadt hebben tot deser stont, *Brab. Y.* VI, 8304. — Enen te campe aenspreken, *iemand tot een tweekamp uitdagen*, *Rein.* II, 7216.

a) Enen —, *iemand in rechten aanspreken*, *hem aanklagen*, Kil. *accusare.* || Dat soese (*Maria haar*) moeste bevrien vanden viant diese anespreect, *Sp.* I[7], 66, 176. Die broeder ne zullen niet wildelike noch ombillike noch verdachtelike niemen moeyen noch beclaghen noch aenspreken. End van wen si beclaghet of aensproken werden, *enz.*, *D. Orde* 216. Wie den anderen an lijf ansprect ende over ghewelt ende ghebroken vrede claghet, *Overijs. Recht*, I[1], 21. Ende die anspreker hem aenspreket mit eenre slichter claghe, ende neet en vermet te betughen, *Stadr. v. Zwolle* 85, 110. Als yemant zynen viant mitten hoechsten recht beclaghen ende aenspreken wille, *Dingt. v. Delft* 32.

b) Enen — van iet, *iemand in rechten betrekken wegens iets*, *hem aanklagen van iets.* || Brieve an dieghene, die die van Borselen . . anspreken als helpers, dat si comen souden . ., haer onscoude te doene, *Rek. v. Zeel.* 2, 217. Die hebben gevanghen dien simplen man, ende van dieften gesproken an, *Brab. Y.* VI, 4469. God, die ons noch van dien anspreken sal, *Rincl.* 669. Dien men anesprake van misdade, *Belg. Mus.* 6, 301 (*a.* 1284). Enich man of vrouwe die anghesproken wort van schulde de roert van enen doden, *Stadr. v. Zwolle* 85, 110.

c) Iet —, *aanspraak maken op iets*, *eischen.* || Dattie Vlaminghe spraken an de Westerzide, entie man soude de grave daer of wesen, Stoke IX, 1340. || Al hebben sijt (*dat recht*) weder aneghesproken, dat is somwile op hem ghewroken, IV, 27. Van den tienden, die die voorseyde lude anespreken, Micris 2, 35*b* (*a.* 1303). Enich onse burgher die des anders erve anspreket binnen onser vriheit, als men die ansprake doet, so sal elc sinen koer besetten, *Stadr. v. Zwolle* 119, 199. Waer dat sake, dat eenich man landt aenspraecke, soe soude uyt elcken weer lants zeven wesen die daer meest in geland waer, *Handv. v. Weesp* 4*a.* Als yemant eenich huys of erve mitter gadinghe aenspreken wil, *Dingt. v. Delft* 23.

d) Enen iet —, *bij iemand aanspraak maken op iets*, *het in rechten van hem eischen.* || Ende een poerter, die zijn erve aldus aenghesproken worde, die mach hem verantwoerden, *Dingt. v. Delft* 23. Alsmen yemant zijn huys of zijn erve aenspreect, 24.

4) Enen —, *iemand aanspreken*, *lastig vallen.* || Si sloten mit een ghemeen raet, dat hi voirtan van hoir niet an en soude ghesproken werden, mer hi soude trecken daer hi woude, *Ned. Proza* 242.

AENSPREKERE (AENSPREKER), znw. m. Van *Aenspreken* bedr. 3). *Eischer in rechten.* Verg. AENSPRAKERE. || Soe wi den aenspreecker wederseyde in pandinghe ende hem dat scepenen anwijsden, verbuerde VI *β.*, *O. K. v. Delft* I, 10, 15. Enich man of vrouwe die anghesproken wort van schulde de roert van enen doden, ende die anspreker hem aenspreket mit eenre slichter claghe, ende neet en vermet te betughen, *Stadr. v. Zwolle* 85, 110. Soe bedinghet die talman den anspreker sijn verhal, *Dingt. v. Delft* 42.

AENSPREKINGE, znw. vr. *Aanspraak.* || Alle recht, voorwaerden ende aensprekinge, die wy op de heerlichede . . gehadt hebben, Schwartz. 1, 223*a*, *b.* Geenrehande recht, voorwaerde noch ansprekinge . . . . om die landen . . . . hebben, *ald. b.*

AENSPRINGEN (*spranc*, *sprongen*, *gesprongen*), st. ww. bedr. *Bespringen.* Kil. „Aenspringhen, *assilire.*" || Die portier sprongense ane ende meshandeldense met slane, *Merl.* 3375. Ende sien si yet voerbi hem trecken, ist dier, ist voghel of oec man, die springhen si met crachten an, *Nat. Bl.* II, 3200 (*van Pardus*). Hi salse willen anevaerden ende anespringen ende assaelgieren, *Rose* (*C*) 12680 (van een hengst, die eene merrie ontmoet).

AENSPRONC, --*spronge*, znw. m. *Aanval, overval.* Kil. „Aen-spronck, assultus." Mnd. *ansprunk.* Van *Aenspringen* (zie ald.) || So is die stercheit een doecht, die den aenspronc alre becoringen gedoget, *Sp. d. Volc. f.* 222.

AENSTADEN, zw. ww. bedr. Van *Staden*, bevestigen, verzekeren. Zie STADEN en OPSTADEN. Enen des —, van eene beschuldiging gezegd, *ze tegen iemand staande houden*, *volhouden*, desnoods met de wapenen. || Maer om dat gi een morder sijt, gine moget ontseggen camp no strijt ter werelt negenen man, dies u wille staden an, *Eleg.* 1251.

AENSTAEN (*stoet*, *stoeden*, of *stont*, *stonden*, *gestaen*), st. ww. onz. Bij Kil. *instare*, *imminere.* Verg. INSTAEN en BESTAEN. Mnd. *anstân.*

1) Van personen. Met een 3den nv. Enen —, *bij iemand aandringen*, *sterk aanhouden.* || Doe hi dese dinghen . . seide, begonden die Phariseen . . hem swaerlic aen te staen ende sinen mont te stoppen, *Hs.* 71, *Luc.* 11, 53. (In *Hs. Evang.* zonder den 3den nv. absoluut gebruikt: Doe . . begonnen die Phariseen . . swaerlike an te staen).

AANM. — *D. B. Esdra* 3, 9: Dat si aenstaen souden op die geen die twerc deden in den tempel Gods, d. i. *dat zij zouden opzicht of toezicht over hem houden*, is niets dan eene letterlijke vertaling van lat. *instarent super eos.*

3) Van den tijd, of van gebeurtenissen die in den tijd voorvallen. *Ophanden zijn*, *zóózóó zullen gebeuren*, *naken.* Vandaar ons bnw. *aanstaande.* || Om hoer groot hoechtijt die anestont, *O. H. Passie* 30, 861. Doe die tijt sijnre passien ende vechtinge anstont, *Gesta Rom. c.* 155. Des eersten dages dat der Joden feestdach anstont, *aangeh. bij* De Vries, *Mnl. Wdb.* 95. Dat in den lesten daghen an sullen staen vreeslike tiden, *Hs.* 75 *f.* 89*d.* Judas omsiende sach den strijt aenstaende van voer ende achter rugge, *D. B.* II *Chron.* 13, 14 (Vulg. *instare*). Die toorn des gramscaps sHeren aenstaet op Israhel, II *Chron.* 28, 13 (Vulg. *imminet*). — Ook met den 3den nv. des persoons. || Grote toern des Heren u anstaet, *D. B.* II *Chron.* 28, 11. Off ons of onsen vrienden enige noet aenstoinde, Nijh. 4, 72. (*a.* 1431). Wat den genen anstaet te liden, die God hier verwerpet, *Boeck v. d. L. J.* 120*d.* Aen alle siden staen mi striden an, *staan mij te wachten*, aen allen siden so bin ic in sorgen groot, *Bern. W.* 117*d.*

AANM. — Stoke III, 1063: „Oec waren daer coene man van buten lants die hem an in staden stonden van alre dinc" schijnt *aenstaen* in plaats van het simpl. *staen* te staan. Doch men zal wel moeten lezen „die hem an | staden stonden"; vgl. STADE.

AENSTAL, -*stale*, znw. m. Verg. mhd. *anstal* (Lexer I, 78); nhd. *anstall*, statio, induciae. Even als uit *stal*, ohd. *stal*, statio, zich de be-

teekenis ontwikkelde van *stilstand* van wapenen, kon aan den anderen kant die van *rustpunt* ontstaan, dus: *Aanlegplaats*. || In andere wateren nemen wy onse recht in sluysen ende anstalen, die onse zijn, Mieris 1, 537*a* (*a*. 1291), Lams 4. In anderen wateren sullen wy onse recht nemen in sluysen ende anstalen, die onse sijn, Lams 46. In het *Oorkb*. 2, 376*b* leest men evenwel: *an stalen*, in twee woorden geschreven, hetwelk misschien de ware lezing is. De zin is: „op plaatsen door houten staken ter vischvangst afgezonderd". Zie STAEL. Bevestigt zich dit, dan vervalt hiermede het woord *aenstal*.

AENSTEKEN (*stac*, *staken*, *gesteken*), st. ww. bedr. en onz. Mnd. *ansteken* en *ansticken*.

BEDR. — 1) Een cleet —, *aantrekken*, *aanschieten*. || Si stac ane haer hemde sidijn ende ene pelse hermerijn, *Ferg*. 1437. — Enen een cleet —, *iemand een kleed aandoen*, *doen aantrekken*. || Hi stac hem goede clederen an, *Sp*. I⁷, 77, 38.

2) Van personen. Enen —, *iemand beleedigen*, *slecht bejegenen*. Verg. AENSTOTEN 2). || Alse hem die Joden te sere anstaken ende verweten hem dat hi sot ware oft beseten, *Doctr*. II, 616 var. (teksths. *anstieten*).

3) Enen brant —, *brandstichten*. || Als de Vriesen hadden verloren . . , ghinc men doe ansteken brant ende verbernden altehant dat dorp te Vronen, Stoke V, 1015.

4) Van een land. *Bestoken*, *aanranden*, *aanvallen*. Verg. AENSTOKEN 3). || Wart dat die Grave van Vlaendre jof sine kinderen . . onse lant erghent anesteken jof versoeken wilden, zo soude Reynoud . . ons te helpe comen om onse land helpen te verwaren, Mieris 2, 278*a* (*a*. 1322).

5) Ook fig. met eene ondeugd, een zedelijk kwaad als ondw. *Aantasten*, *in beroering brengen*, lat. *tentare*. || Coringe . . sinen (*Jezus'*) zin niet an en stac, *Sp*. I⁷, 6, 12. Eist dat donder der hovarden di roert of ghierechede of achtersprake of nidecheit of ander ghebreke, die di anesteken, *Hs. v*. 1348, 17*b*.

ONZ. — 1) *Opsteken*, *opkomen*, van het weder en den wind. || Daer stack een groet onweder an, *Pass W*. 174*d*. Dye wint stac daer na weder an, 175*a*.

2) Van vuur of brandbare stoffen. *Ontsteken*, *beginnen te branden*, *vlam vatten*, gelijk *aansteken* nog heden als bedr. ww. voor *doen branden* gezegd wordt. || Dat midden in dat vier een vese van een linen cleet lage, soe en ware die vese niet alsoe bereet te aensteken, als *enz*., Ruusbr. 3, 104.

AENSTELLEN, zw. ww. bedr. Iet —, *iets aanleggen*. Kil. Aen-stellen, *instituere*. Mnd. *anstellen*. Verg. *Ned. Wdb*. op AANSTELLEN bedr. B).

1) Iet —, *Iets vast tegen iets drukken*, *aanleggen*. || Si (*de bloedzuigers*) wonen in gueden watere, daer velen pudden siin ende men sal se doen vasten, eer mense anstellet, Lanfr. 75*v*. — 2) *Aanleggen*, *ordenen*, *regelen*. || Om te ramen, hoe men die saken mit die van Utrecht soude anstellen, *Bel. v. Leid*. 189.

AENSTERKEN, zw. ww. bedr.

1) Enen —, *iemand sterken*, *krachtig maken*, *hem kracht geven*. || En daet hare welgheraectheit, die mi altoes vore oegen leit ende anesterct soe hovesschelike, *Limb*. VII, 7.

2) Met den 3den nv. des persoons. Enen iet —, *iemand iets bevestigen*, *hem iets plechtig beloven*, *zich plechtig verbinden tot*. || Voert een man die eenre joncfrouwen of eenre weduwe trouwe anesterkede, *R. v. Utr*. 47. Desgelijx sel wesen van ene vrouwenaem, die enen man trouwe aensterkede, dat si bloethoefts comen sel ter clocke ende gheven vijftich pont of tien jaer uter stat wezen, *ald*. Een man, die eenre joncfrouwen of eenre weduwen mit eniger famen ofte geruchte trouwe aenstarkede, ende . . die trouwe nyet bewysen en mocht als recht is, 158, 6.

3) Iet —, *klem op iets leggen*, *met nadruk op iets wijzen*. || Die jongheren mochten vraghen: Here, wat meenstu hiermede, dattu aldus dicke dine minne anesterkes, mestrouwestu ons? *Hs. v*. 1348, 232*c*.

AENSTERVEN (*starf*, *staerf* of *sterf*; *storven*, *gestorven*), st. ww. onz. Mnd. *ansterven*. Met den 3den nv. Van goederen of rechten. Enen —, *in iemands eigendom overgaan door den dood van een ander*, *door versterf aan iemand ten deel vallen*; thans *aanbesterven*. Verg. AENBESTERVEN en AENVERSTERVEN. || Want Scotland was hem angestorven, Stoke IV, 795 var. B. (A. *anverstorven*, U. *anbestorven*). Sijn steden . ., die min no mee sinen kindren aneghestorven weeren bi dode des edelen heeren sgraven van Saintpol, haers oudervader, *Brab. Y*. VII, 4704. Ende dat men van renten met allen, die verscenen waren ende ghevallen op enen anderen bi sijnre doot, engheene clein oft groot sluten en soude, wats mocht ghescien, sonder consent ende bevel van dien, dien si aenghestorven waren, VII, 17805. Hoir leen . ., dat hoir van hunne liever suster der grevinnen van Vlaenderen wilen was . . aengestorven ende vervallen is, *Brab. Y*. Dl. 2 bl. 653 (*a*. 1383). Van alsulken guede ende erfnys alze Pelgrims kinderen . . anghestorven ende gheervet is van Katherinen van Zinderen, Nijh. 3, 212 (*a*. 1399). Die verbanden sterven hem aen, Matth. 125. Alle die gene, dien poirterrecht aengestorven is, 126. Goeden, die niement angestorven sijn, 176. Storve hem enich goet an, *Stadr. v. Zwolle* 155, 282. Dat die graefscip van Hollant na joncher Jans doot, grave Florijs zoon, den rijck angestorven waer, *Clerc* 150. Coninc Karel sijn broeder gaf hem thertochdom van Bourgondien, dat der cronen was aengestorven, want die hertoge van Bourgondien sonder manlic oor was ghestorven, *Exc. Cron*. 136*d*. — Zie nog Nijh. 4, 9, *Rek. v. Zeel*. 2, 113, *Cout. v. Antw*. 1, 322 enz.

AENSTICHTEN, zw. ww. bedr. Hd. *anstiften*. *Veroorzaken*, *teweegbrengen*, *stichten*, t. w. van roof, brand enz. Verg. *Ned. Wdb*. op *Aanstichten*. || Dat elc soude, jeghen sinen cant, anestichten roef ende brant, al omme ende omme, tenen male, *Brab. Y*. V, 2721.

AENSTIX, bijw. Hetzelfde als *ontwee* en *te sticken* (z. a.) *Aan stukken*, *stuk*, *kapot*. || Als die jonghe dat sach, nam hi sinen boghe ende stacken teghen der aerden anstickx, Matth. 52.

AENSTOKEN, zw. ww. bedr. Verg. STOKEN en mnd. *anstoker*.

1) In de tegenwoordige beteekenis. *Aanstoken*, *aanleggen*. || Ende dede vier anestoken, Heelu 2550.

2) *Bestoken*, *aanranden*, *aanvallen*. || Niemene en quets, hoe soet vare, noch en stoke ane met twiste, *Sp*. I⁸, 35, 32. Dede gadren mage ende man, ende woude Zeelant stoken an, Stoke III, 999 (var. *soeken an*). Die [stede] ghinc hi vaste anestoken daer die Dunouwe vore vliet, ende wanse op dat Hongchersche diet, *Brab Y*. III, 356 (In den tekst ontbreekt: *stede*; doch in den *Sp*. IV⁸,

2, 68, leest men op de gelijkluidende plaats: „Die *stede* so ginc hi stoken"). — Een huus metten brande anstoken, eigenlijk *met brandstichting bestoken*, dus *bij een vijandelijken aanval in brand steken*. || Dies men zindert zach anstoken menech huus al metten brande, ende menegen doeden binnen den lande, *Vl. Rijmkr.* 9320. — *MLoep* IV, 623 wordt van de mannen gesproken, die in 't geheim „doen bij tijden dat hoir wiven niet gaerne en lijden." En de dichter laat er op volgen: „Trouwen, in sulck aenstoken en wort die echtscap niet gebroken". *Aenstoken* schijnt hier de beteekenis te hebben van *aanslag*, *slechte behandeling*, nagenoeg dezelfde opvatting als der var. *aenstoten*. Zie AENSTOTEN 2).

AFL. Aenstokinge, *aanprikkeling*, *het in beweging brengen der hartstochten*. || Als hy totter begheerlicheyt des vleysches met brandighen aenstokinghe ontsteken wort, *Devoet B.* (30) 141*v*.

AENSTONDEN, bijw. Verkorte uitdrukking, gelijk staande met *aen desen stonden*, te dezer tijd. *Aanstonds*, *terstond*. Verg. AEN voorz. I, 3. || Die heren gingen aenstonden daer sy mijn heer Wouter vonden, *Grimb.* I, 1115. — Aen corte stonden, *binnen kort*, leest men ald. vs. 2503.

AENSTOOT (AENSTOET), *-stote*, znw. st. m. Zie AENSTOTEN 3). *Aanval*, *aanranding*, Kil. *aggressio*. Mnd. *anstôt*; vgl. *Ned. Wdb.* op AANSTOOT. || Dat haer lieden sulck eenen strijt ende aenstoot hadden gheleden, *Grimb.* II, 5583 var. Dat si Israhels aenstoet niet en souden mogen gedogen, *D. B. Num.* 22, 3. In tijde van orloghen altoos den eersten aenstoot hebben . . vanden vianden, *Handv. v. Weesp* 13*a*. Alle die anstoet des strides wart gekeert tegen Jherusalem, *D. B.* II *Chron.* 36, 2. (Vulg. *impetus*). Daer na also si uut Spanghen dagelix veel anstoots hadden, *Clerc* 9. Om dat si veel anstoets leden van den Noormannen ende Denen, die veel lande wonnen, 23. Na desen . . deden die Westvriesen Hollant menigen anstoot, 48. So dat hi voir der Vlamingen anstoet niet versaecht en was, 131. Dye stede was seer vast ende starck . ., wel voorsien ende bescermt van allen aenstoot, *Exc. Cron.* 204*d*. Soe wye an yemandes huysen, doer, veynstere ofte glaeze geweldelicken ende uyt arrenmoede anstoot doet, *K. en O. v. Delft* 63, 5. — Ook van de *aanvechting* der zonde gezegd. || Die aenstoot der ondoechde, Ruusbr. 3, 82. Die aenstoot ende die beweginge der ondoecht, 3, 85. Neyginge ende aenstoot der sonden, *ald.* Die sal sinen luden verlossen quader anstote, *Pass. W.* 158*a*.

AENSTORMEN, zw. ww. bedr. Verg. STORMEN en *Clerc* 75: Daer quamen si totter burch tot Leyden, . . daer die bisscop mit sinen volke an stormde. *Bestormen*, *stormenderhand aantasten*. || Dit casteel wert, met crachte, door broec ende door diepe grachte, aenstormet ende toegheronnen, Heelu 1647. Dat casteel.. wert al van bloten knechten.. anegestormt ende bestaen, 6173. Dat si anders mergens betide die stat mogen stormen an, Velth. II, 13, 66. Ende stoermden an die stede, *Sp.* IV[a], 5, 45, verg. *Brab. Y.* III, 581. Daerom besat die coninc dat casteel ende stormdet an mit menigerhande instrumenten, 97. Als onse borgers dat huys solden anstormen, Matth. *Anal.* 1, 76. Dat heel bisdom mit dagelix anstormen te bedroeven, 3, 160. Als die Grave van Gelre . . mit desen voerseiden Princen . . al gemeen dat Bisdom van Utrecht hadden angestormt, 164 (vgl. 83). Ende dit aldus ghedaen wesende wert die stede nacht ende dach aenghestormt met menigerley geschutte, *Exc. Cron.* 210*c*. So wie een huys aenstormt by dage, die waers op vijff pont Holl.; by nachte, op thien pont, *Handv. v. Weesp* 16. Zoo nog *Belg. Mus.* 4, 204. — Ook fig. van de *aanvechtingen*, de *lagen* des duivels. || Tot vijf poerten, dat zijn die vijf sinnen, soe stormt hi mi aen, *Bern. S.* 94*c*.

AENSTOTEN (*stiet*, *stieten*, *gestoten*), st. ww. bedr. Scheidbaar en onscheidbaar gebezigd. Verg. AENSTOOT. Mnd. *anstoten*.

1) In den hedendaagschen zin, ook onscheidbaar gebezigd. *Aanstooten*, *aanpakken*. || Hi anstietse ende verwrectese, *Gesta Rom.* c. 81. Die borstkijns machmen wel anstoten, sijn sy niet te vast besloten, *MLoep* II, 1313. Als mij noch wel ghedencket, soe aenstiet die guede heer mijn hert, *Bern. S.* 93*c*. — In sterkere opvatting:

2) *Beleedigen*, *slecht bejegenen*, Kil. *offendere*, *offensare*. Verg. ons *aanstoot geven* en *aanstootelijk*. Zie STOTEN en verg. AENSTEKEN bedr. 2), AENSTRIDEN, AENVECHTEN enz. || Alse hem die Joden te sere anstieten ende hem verweten dat hi sot waer oft beseten, *Doctr.* II, 616. Om der nyderen anestoten, *MLoep* I, 1812. — In de uitdrukking sulc aenstoten, *zulk eene beleedigende handeling* of *aanstootelijke bejegening*, *MLoep* IV, 623 var. Zie de plaats bij AENSTOKEN. — In versterkte, maar gewijzigde opvatting, waarin het met *aenvechten* en *aenstoken* gelijkstaat:

3) *Bestoken*, *aanranden*, *aanvallen*, met daden of woorden, Kil. *incurrere*. || Al woud hy met eenighen overmoede ons yet aenstooten, dat wy mogen met eeren weeren onghelogen, *Grimb.* I, 2265 var. Ic versta dat hier voor u anstoten es, ende seer tonrechte, al dat menschelike gheslechte, *Mask.* 328. Hoe seer dese arme oerden anghestoten sellen worden, ic selse altoes staende houden, *Hs.* 88 *f.* 35*a*. Die . . mallec den anderen mit also groter vromicheit ende eeren bistonden, . . dat se te vergeefs niet en werden aenstoten noch aenvochten, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 707 (*a.* 1403). Dat die gravinne van Vlaenderen Walcheren anstoten woude, *Clerc* 101. Jegen allen den genen, die hair fortsen of overlast doen wilden, hoir ende hoiren lande anstoten off beschadigen, Mieris 4, 1015*a* (*a.* 1433). Soe wie een huys van buyten aenstoet, dats huysstootinge, Balen, *Beschr. v. Dordr.* bl. 11 en 422 (Bij V. d. Wall 114 voor *aenstoet*: *anestrijd*, en bl. 26: Soe wie eens anders huus *anevecht*"). — Ook van de *aanvechting* der zonde. || In den eersten haerder bekeringhen wert si aenghestoten mitten alreswaersten becoringhen der duvelen, *Bienb.* 96*b*. Die ene si alsoe, dat hem gheen ghebrec aen en stote of luttel; mer die ander si alsoe, dat hem aenstoten die ghebreke *enz.*, Ruusbr. 3, 82. Ende ist dat ons die ydel glori in enighen goeden werken anstoet, so en sellen wy haer niet consentieren, *Stemmen* 75. Dat een sterc schoen man, die edel ende rijc is, vander schiemen der ydelre glorien aengestoten wert, *Sp. d. M.* 1, 119*c*. — AFL. Aenstotinge, *aenvechting*. || Anestotinghen selker passien, die si wederstaen mach, *Hs. v.* 1348, 236*c*.

AENSTRECKEN, zw. ww. onz. Met den 3den nv. *Toekomen*, *toebehooren* (*als wettig aandeel*). || De helft van den erve die si gemeynlic samen gewonnen hebben, die den levenden aenstrect, mach die levende vrylic vercopen, *Brab. Y.* Dl. 1, *bl.* 783 (*a.* 1330). Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* 98.

AENSTRIDEN (*street*, *streden*, *gestreden*), st. ww. Oorspr. onz. en met den 3den nv. gebezigd, als b.v. „Hoe si den rike an gingen striden van Rome," *Sp.* III¹, 8, 50. Doch gewoonlijk wordt het met den 4den nv. en dus als bedr. gebruikt. Verg. AENVECHTEN.

1) Eigenlijk. *Met strijd aanvallen*, *bestrijden*, *bevechten*. || Die Griecken streden (d. i. stredene, *streden hem*) seer an, mer hy weerden hem als een man, *Troyen f.* 76*a*. In corten tiden sal Alexander hem anestriden, *Sp.* I⁴, 11, 29. Dat sise dicken anestreden . . met mogendheden, III¹, 4, 37. Omdat hi soude striden an van Ponten coninc Mitridaet, I⁴, 68, 44. Dus streden si ane vromelike nu Almaengen, nu Vrankerike, IV¹, 40, 19. Ende hebben Nantes angestreden, IV¹, 41, 85. Wat soet gemoet stridet an, *Nat. Bl.* II, 2729. Want hi wilde hem striden an, *Rijmb.* 9588. Woude men doe oec anestriden Brabant mede in allen siden, Velth. I, 41, 43. Ende dan met behendichede haer striden an, IV, 65, 62. Waert dat een beeste mede ene andre beest anestrede, *Doctr.* II, 3187. Ende streetse doe met crachte an, Stoke IV, 1016. Een deel lieden . ., de men anestreet met crachte, V, 572. Si stredense an met groter cracht, VI, 978. Daer mense anestreet met nide, VII, 895. Dat Jan . . had angestreden dat huus met genendicheden, VII, 509. Ende streden ane thuus, VII, 738. Den tempel streden si an daerna, *Rijmb.* 33266. Voor Lonsies, dat si asselgeren daden seere ende anestriden met evenhogen ende met bliden, Heelu 3158. Dat huus anestredense met machte, ende wonnent doen met crachte, *Brab. Y.* IV, 253. So wie een huus van buten anestrijd, dat es huustotinghe, V. d. Wall 114 (*a.* 1303). Viende ane te stridene, *D. Orde* 229. So wie eerst anstrijt die van Amon, die sal onse hertoge wesen, *B. v.* 1357, 97*d*. Ic bem Jhesus, dien du strijts an, *Sp.* I⁷, 46, 48 (*verg. vs.* 45). Zoo ook *Merl.* 23435, 25374. — Ook van het bestrijden met woorden, dus: *Beleedigen*, *uitschelden*. || Alse hem die Joden te sere anestreden ende verweten dat hi sot waer oft beseten, *Doctr.* II, 616 var. In het teksths. *anstieten*, in een andere variant *anstaken*. Verg. AENSTOTEN 2) en AENSTEKEN bedr. 2).

2) Overdrachtelijk. Enen met beden —, *iemand met dringende beden bestormen*. || Nochtanne sal ic te hare tiden ende hare met beden anestriden, dat soe mi in staden sta, *Sp.* III⁸, 36, 19.

AENSTRIKEN (*streec*, *streken*, *gestreken*), st. ww. onz. Ook verbonden met *comen*. Verg. STRIKEN.

1) *Recht op iemand of iets afgaan*. || Het streec an ten selven male die ammirael met eenre galeiden, Stoke IX, 1274 (var. *Hem* streec an). De heydenen comen anghestreken; siet dat ghy groote slaghe slaet, *Sacr.* 620.

2) Met den 3den nv. Enen —, *op iemand aankomen*, *recht op hem afgaan*, *hem op 't lijf komen*. || Hem quam die grave Diederic ane van Trieren entie sine gestreken, *Sp.* IV³, 68, 6. — Later ook met het voorz. *tegen*. || Die Hollanders streken stoutelic tegen den Heere van Arkel an om met hem te striden, Matth. *Anal.* 3, 318.

3) Iet —, *Platstrijken*, *gladstrijken*, *aanstrijken*. || Dan nemet (*de zalf*) in die palme ende legget opten steert vander ogen ende men saelt oec aenstriken metter palmen duwende toten slape van den hoofde, *Hs.* Yp. 36*d*.

AENSWIPPEN, zw. ww. onz. Een Duitsch gekleurde vorm, overeenkomende met ags. *svipjan*, cito agere, agitare, volvi (Ettm. 764), een afgeleiden zwakken vorm van ags. *svîpan*, ohd. *swîfan*, mhd. *sweifen*, nhd. *schweifen*. *Met een zwaai aankomen*, *aansnellen*. || Men siet oec uut dorren struken wel bloemen gaen, die soetelic ruken. Die somer comt hier angheswipt, *Vrouw. en M.* VII, 27.

AENT (HAENT), *aende*, znw. vr. Verg. AENTVOGEL. Lat. *anas* (*anat-is*); ohd. *anut*, *anit*; mhd. *ant*; nhd. *änte*, *ente*; mnd. *ânt*; mv. *ânde*. *Eend*. || Anas . . es in onse Dietsch een aent, *Nat. Bl.* III, 400. Wilde aende, III, 407. Tvleesch van der wilder aent, III, 410. Swart gevoet alse aende, III, 727. Ganzen no aenden, *Livr. d. Mbst.* 8. Wat zieke dien houdt ganssen of haenden, *Cout. v. Brugge*, 1, 375. Men salt ondertusschen salven met heeten smoutte van hinnen ende haenden vergadert, Jan Yp. 150. Ic verbeet haenden ende hoener ende gansen, *Rein.* I, 2094. — In de varr. op de *Nat. Bl.*: *haent*, *haende*, en zelfs *hande*.

AENTALE, znw. vr. Zie TALE, AENTALEN en verg. AENSPREKEN bedr. 4) en AENTICHT. *Aanspraak in rechten*, *eisch* of *beschuldiging*. Kil. Aentaele hetzelfde als Aenspraecke „*postulatio*, *juridica actio*, *dica*, *accusatio*." || Up dit goed heb icse (*ver Hadewyen*) ghebrocht vri ende quite sonder aentale van allen mannen, *Oorkb.* 2, 347*b* (*a.* 1290). Te vrien van allen aentale, 380*b* (*a.* 1292). Daer of si an beyde ziden voer ons verteghen van allen letteren, previlegien ende antalen, die elc van anderen hadden ende scoudense quite, 410*b* (*a.* 1295). Dat voersz. goet . . quite ende vry van alre antale of calengie, *ald.* Soe willecoren wi hen ende geloven, dat wi niemanre en selen moghen van desen gelde, van desen dienste bewisen, noch bestaden aen onse stat, tot dier tijt dat ons ghevallen es, uteghenomen den greeve van Berghe, also verre alse hare aentale strect, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 775 (*a.* 1327). Dat hem na dier tijt gheenrehande antale noch gheenrehande calaingie deeren en sal an suilken goede, V. d. Wall 143 (*a.* 1315). Dat sullen die rechte erfnaemen behouden sonder aentaele van ons, Mieris 4, 56*a* (*a.* 1407). Sonder alrehand aentale des guets van onsentwegen, Nijh. 1, 237 (*a.* 1328). Van allen veeden, scelinge ende aentale, die.. (si).. onderlinge hebben gehadt, 2, 274 (*a.* 1371). Quijt scelt van alre aentale die hy op hem hebben mochte; — Van allen twyste ende aentale, *Oorkonden* (*a.* 1330 *en* 1329), *aang. bij* Nijh. 1, 309. Alzulke trouwe ende aentale, alse ic Joncfrou Heylwighe . . anegheteghen hebbe, alse dat libelle ende dat eysche begrijpt, en can ic noch en mach niet toebrenghen noch proeven, *R. v. Utr.* 76, 8. Went ic niet gheerne en zaghe dat die Joncfrou van dusdanigher aentale ende van mi arghent veraftert worde, dat ghi mit uwer sentencye die Joncfrou . . qwyt scelt ende absolveert van zulker trouwe ende aentale, *ald.* Also dat wi der aentale des duvels moeten ontgaen ende ons selven also oerdelen, dat wi dat grote oerdel ontgaen moeten, *Geest. Leer.* 82*v*. Zie nog Mieris 2, 113*b* enz.

AENTALEN, zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *antalen*. Verg. AENTALE en TALEN.

BEDR. — 1) *Aanspreken* (in eigenlijken zin), *het woord richten tot iemand*. || Die scone . . , die gi niet dorst talen ane, *Rose* (*C*) 2339. Ghi hebt mi soe vriendelijc anegetaelt met hoveschen woorden ende met sconen, *Lansl.* 476.

2) *Aanspreken in rechten*. Aentaelen, bij Kil. hetzelfde als Aen-spreken, „*accusare*, *actionem intendere*". Verg. AENSPREKEN bedr. 4). In tweeledige opvatting, naar gelang van het object.

a) Van personen. Enen —, *iemand in rechten betrekken*, *een eisch tegen hem instellen* of *hem beschuldigen*. || Ende gelaven in gueden trouwen . . dat nummer an oen te wreken, noch oen daer om ane te spreken, noch te anetalen, Nijh. 2, 281 (*a.* 1371). Dair unsse here van Gelre uns van antaelt off besculdigt heeft, *Oork. van* 1329, *aang. bij* Nijh. 1, 309. Wy gheloven . . der stede van Leyden ende haren poorteren . . nymmermeer . . daer af aen te talen of toe te spreken, mit gheenen recht, geestelijck of waerlic, *Bel. v. Leid.* 472 (*a.* 1421). — Het verl. deelw. luidde oorspr. *aengetaelt*, doch men schreef ook *geaentaelt*, door invloed van *aentale*. || So sal dieghene, die aenghetaelt is, des sine unscult doen mit sinre enre hant allene, *R. v. Zutf.* 15, 46. Mer worde yemant angetaelt van ondaden, de men nyet certeyn en weet, Racer 6, 87. Worde een porter geaentaelt in die gedinge, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 783 (*a.* 1330). Die besitter . . en sal niement na dien tiden, al worde hi oic geaentaelt, dair af sculdich sijn tantworden, *ald.* 785.

b) Van zaken. Iet —, *aanspraak maken op iets*, *eischen*. || Dat lant dat die Hertoghe ende siin voersaters altoes aenghetaelt hebben opten Grave ende siin voersaters, V. d. Wall 16 (*a.* 1200). Wi . . verthien Nardingherlant met al sire behorte, die wi daer an hadden, dat onse here van Hollant ghecoft hevet . ., dat nemmermeer aen te talen, *Oorkb.* 2, 249*b* (*a.* 1285). Van goede dat hy aentaelde, Mieris 2, 35*a* (*a.* 1303); verg. 3, 774*a*. Die mochte . . sulc goet aentalen ende recht daer of vordren, V. d. Wall 143 (*a.* 1315). Dat miin here van Beyeren des Stichts palen, die sii mit horen stolen (*l.* sloten) gehouden hadden, aentaelde ende ontname, *Bel. v. Leid.* 357. Een stuck lants . ., dat Gerard van Sweten Hermans vader voerseyt vercofte Hughen veren Bertruden soon . ., ende Herman voerseyt noch anetaelde, dat syne eygen wesen soude, *Oork. van* 1325, in Matth. *Anal.* 3, 212 *Aant.*

II) Onz. — Aentalen aen ene dinc, *aanspraak maken op iets*. Vgl. ons: *niet naar iets talen*. || Alt goed, . . daer die Here van Arcle an anetalende was, Mieris 2, 265*a* (*a.* 1321).

AENTALINGE, znw. vr. Zie Aentalen. *Aanspraak in rechten*, *eisch*, in tweeledige opvatting.

a) Tegen personen gericht. *Aanklacht*, *beschuldiging*. || Van allen anthalyngen ende van allen brueken . ., de wy tegen se te seggen hadden, Nijh. 1, 309 (*a.* 1333).

b) Op zaken toegepast. *Aanspraak*, *eisch*, *vordering*. || Ende hiermede es alle anetalinghe van den Here van Voirne . . . quite van ghelovenessen, van brieven ende van scouden, Mieris 2, 206*b* (*a.* 1319). Voirt zegghen wi . . elc man an beyden siden op sijn goed, . . ende des vriliken ghebruken sonder enigherande si jof anetalinghe, 273*b* (*a.* 1321). Alle recht ende antaellinge, die ick ende myne voervaeders daerin voortijts plagen te hebben, Meylink, *Delft. Bijl.* 14 (*a.* 1359). Heeft eerste dairaf jair ende dach int besit gheweest ende dat rustelic ende sonder aentalinghe ghebruket, *O. W. v. Amst.* 21, 22.

AENTAME, bnw. Van het ww. *aentemen*, dat weliswaar mnl. niet voorkomt, doch in het mhd. bekend is: *anezëmen*, anstehen, geziemen (Lexer 1, 65). Vgl. voor de vorming *aenname*. *Betamelijk*, *gepast*, *voegzaam*. || Dese (*tor*) was scoenre alst anthame (C. antame) der scoenre coninghinnen was, *Rijmb.* 31342. Als u met rechte es antame, *quae sola decent*, 33882. Vgl. betame.

AENTANGIEREN, zw. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand van rechtswege toekomen*; eig. *aangaan*, *raken*. || Alle deel ende recht, dat ons, als Roomsch ende Beemsch coninc, . . behooren mochte oft aentangieren, *Brab. Y.* VII, 1569—78.

AENTAST, znw. m. Van *Aentasten* 4 en 5). Mnd. *antast*. *Aanval* of *inhechtenisneming*. || Dat oick . . van den here, noch van sijnen amptluden, geen antast, wille noch gewalt gedaen en werde an den ondersaten des lands van Gelre, Nijh. 4, 132 (*a.* 1436); in andere teksten *antastinge* en *aentastinge*). Die dat vervolcht off antast deden off doen wolden, 251 (*a.* 1450).

AENTASTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *antasten*.

1) Enen of iet —, *iemand of iets aanraken*. || Datten een besondecht wijf antast, *Rijmb.* 23213. Enen jongelinc, . . die mi lievelijc ontboot vrede, ende taste mi ane ter steden, *Sp.* IV[1], 6, 34; verg. *Brab. Y.* II, 1917. Den crucifixe hi anetaste, IV[3], 23, 33. Die mitten slechten antasten, *de eenvoudige aanraking*, zijnder handen die lazarie verjagede, *Bern. W.* 5*c*. Christus hevet hem laten antasten van enen gebrekeliken wive, *Bern. S.* 103*b*. — Ook had het *aanraken* met de hand plaats als symbolische handeling bij leenhulde. || Soe hebben die stede, groot ende smal van Brabant alle samentlike, den keiser van den Roemschen rike . . bi trouwen geloeft, als goede mannen, bi der hulden die si hadden gedaen ende sculdich waren, ende tasten aen des keisers hant, met ripen sinne, . . dat si dese vorseide pointen al, ende elc van hen houden sal, *Brab. Y.* VI, 1182—92.

2) Iet —, *iets ter hand nemen* (*om er aan te beginnen*), *ondernemen*, *beproeven*. || Maer nu proeft ende tast ane of ghi mi verwinnen moget, *Limb.* VII, 750.

3) Van goederen of rechten. *De hand aan iets slaan*, *iets in bezit nemen*, *het aanvaarden*, of *het in beslag nemen*, *zich toeëigenen*. || Si dede haer lijf ende haer goet aentasten, cort daer nare, als si iet bruecten jegen hare, *Brab. Y.* VI, 11810. Ende en sullen oec wij noch onse nacomelingen voirtmeer onss nyet onderwynden noch antasten der tienden des hoves, Nijh. 1, 407 (*a.* 1339). Weder die ghene, dien dat goet te pande ghegeven is, sijn scult op die pande wair maken ende houden sal, ende aentasten, Matth. 133. Ende dat si dat die dan leveden verborgen sullen weder uut toe erven tendes des voirss. persoens doede mit gueden wairliken borgen eeir sie antasten, *Overijs. Recht.* I[1], 100. Ende wanneer dat enich persoen geestlic habijt draeget ende niet professijt en is, die sal dat oic verborgen eeir hie antastet, weert sake dat hie dair nae professye dede, dat guet weder uut toe erven, *ald.* Zoedat zy niet en wilden haer goet mitten lasten aentasten, al gave men hem 200 Rh. gl., *Inform.* 51.

4) Van personen en hunne goederen. *De hand aan hen slaan*, *ze in verzekerde bewaring*, *hechtenis*, *nemen*. || Die coninc liet hem aentasten ende mit groter pinen uutpersede hi die sake, *Bienb.* 128*c*. Of hi die (*C en D*) antasten ende vanghen mocht sonder verbueren, *Dingt. v. Amst.* 24. Dat Jan van der Maelstede . . ende anderen, die in sijn liever moyen . . scade geweest hebben, sullen mit horen live ende goede aengetast worden, *Brab. Y.* Dl.2, bl. 683 (*a.* 1394). Dat men as dan die gheyne, die dat dede, ende oer guet, in wat hornick of steden men die of oer guet betreden kan, antasten ende halden sal, Nijh. 4, 134 (*a.* 1436). Ende

dat nyemant die selve oick en huyse, en hove, en herberghe, noch sterken in enigher wijs . . , ende dat een yegeliken van onsen ondersaten, op sijn lijff ende goet, waer hij die bekomen kan, vervolghe ende antast ende lever die in uwen handen tot onser behoeff, 250 (*a.* 1450). Zie nog ald. en 251.

5) *Aanvallen*, *bestoken*. || Ende taste sijn heerlicheyt aen hooch ende laech, Matth. *Anal.* 3, 246.

6) Van bezittingen. *Vrijelijk of in ruime mate gebruiken*, *aanspreken*. Vgl. ons *toetasten*. || Raet hi sinen heere dan, dat hi sijns selves goed taste an ende sine rente versette, so eist een raet dan van onwette, *Heim.* (*C*) 1716.

AENTASTINGE, znw. vr. Van *Aentasten* 4). *Inhechtenisneming*, *het nemen in verzekerde bewaring*. Verg. AENTAST. || Off in der vervolghinge off antastinghe . . enighe broken ghevyelen, het si van u off enighe onsen ondersaten, . . dair en sullen si noch ghi, die dat vervolcht off antast deden off doen wolden, van onser weghen alsdan teghen ons . . nyet ghebroict hebben noch broken, Nijh. 4, 250 (*a.* 1450).

AENTELLEN, zw. ww. bedr. Niet mhd. of mnd., doch in de ogerm. talen moet een ww. bestaan hebben, waarvan het ndl. en mnd. *aantal*, hd. *anzahl*, is afgeleid. Vgl. Grimm *Wtb.* 1, 522. *Tellen*, *eene som opmaken*. Het deelw. *aengetellet* staat in beteekenis met de bijw. uitdr. *in aantal*, mnl. *bi getale*, gelijk. || Vier legyoene, alse elc hadde getellet an 6666 man, *Sp.* I[a], 32, 4.

AENTERDEN (*tart*, *torden*, *getorden*), st. ww. onz. Zie TERDEN.

1) Absoluut. *Aantreden*, *aanvallen*. || Ende dandre, die sijns begheren, si torden an metter vaert, *Wal.* 7302.

2) Met den 3den nv. of met het voorz. *op*. E n e n (o p e n e n) —, *op iemand aantreden*, *hem aanvallen*, *aantasten*. || Maer hi haeste hem ende trac sijn swaert, ende tert hem bet an ter vaert, *Wal.* 331. Si vinghen ten swerden ende ten cniven ende torden hem an metter vaert, 6184. Si seiden, si souden mi ontliven, ende trocken swerde ende cnive ende torden mi an met omminne, 6269 (verg. 6301). Doe torden si an metter vaert up Waleweine met groter crachte, 7322. Ende nam sijn sweert in sijn hant binnen, ende tart den heere van Ytterne ane, *Grimb.* II, 3443.

3) E n e n —, *iemand aangaan*, *raken*, *betreffen*. || Wetbrekere, dese redene terdt di aen, want ghi sijt als vee ghedaen, *X Plag.* 2360.

AENTICHT (AENTICHTE), znw. vr. Zie AENTIEN (1ste art.) en TICHT. *Aanspraak in rechten*, *aantijging*, *betichting*, *beschuldiging*. || Hier bi segghen wi hem luden voerscr. also van diere aentichte onderlanghe versoend, Mieris 2, 298*a* (*a.* 1322). — Veelal in vereeniging met andere synonieme woorden. || Ende hi mi gheeft sijne hulde, ende al mine broken ende sculde ende alle aenticht wil vergheven, *Rein.* II, 2533. Van allen broicken ende misdaden ende aentichten, die sy tegens hem gebroict off misdaen mogen hebben, off die sy hem thyende mochten wesen, *Gedenkst.* 1, 260 (*a.* 1419). Van alsulker aenticht ende heysche, alse heer Wenselaus . . aentyende of heyschende is heren Edewarde, Nijh. 2, 225 (*a.* 1368). (Wi) vergeven ende quijtschelden met desen brief alle alsulcke brueken, misdaden, overhoericheit ende aentichten, als . . onse stede van Dordrecht ende hoer ingesetenen . . misdaen mogen hebben, Mieris 4, 300*a* (*a.* 1414). Van sulcken breucken ende aentichten, als sy teghens ons ghebroeckt mochten hebben, *ald. b.* Van allen zaken ende aentichten, roerende den dijcrechte, 141*a* (*a.* 1410). Om enige aentichte of breuke, 471*a* (*a.* 1418). Waerom heeft Moyses dan bevolen dat die gene die van sijn wijf wilt sceyden, dat hi een boecxken, dat is sijn aentichte op haer, in een gescrifte van afsceydingen overgeven sal? *Boeck v. d. L. Jhesu* 178*d*. Item zullen de vorseyde butenborgeren quiit vrij ende los wesen van alre aenticht ende ansprake ende van allen brueken, *R. v. Utr.* 239, 2.

AENTIËN, AENTYEN (*tiet*, *tyet* of *tijt*; *teech*, *tegen*, *getegen*), st. ww. bedr. Hd. *anzeihen*, ons *aantijgen*. Zie TIËN (1ste art.), *Taalk. Bijdr.* 2, 159 vgg. en AENTICHT, en verg. AENSEGGEN, AENSPREKEN en AENTALEN, die geheel dezelfde beteekenis hebben, daar *tiën*, hd. *zeihen*, lat. dic-o, Gr. *δεικ-νυμι*, eigenlijk *zeggen* beteekent. Al deze vier ww. beteekenen dus: *iets*, *door het te zeggen*, *aan een ander toeschrijven of aanwrijven*. — E n e n i e t —, eigenlijk in 't algemeen: *Iets van iemand zeggen*, wordt soms in een goeden, maar doorgaans in een kwaden zin toegepast, en wel in drie verschillend gewijzigde opvattingen.

1) *Iets van iemand zeggen of verhalen*, *het hem toeschrijven*. || Dat si hem willen tyen ane, dat die ridder metten zwane siere moeder vader was, *Sp.* IV[a], 6, 7. Int boecskijn . . dat ewangelista sente Jan screef, als men hem tiet an, *Lsp.* II, 57, 5. Doe began sijt haer antien, ende bat haer dat sijt soude lien, of si kint droech, *Flor.* 219.

2) In goeden zin. *Toeschrijven*, *toekennen*. || Eenre vrouwen wert doch anegetegen, dat si Gods toren, met oetmoet, met hare dueget sachten doet, *Vad. Mus.* 1, 318, 34. Als men mi enege vroescap aentijt, 337, 26. Wint een lanthere metter hant enen andren af sijn lant, men thijet sire vroemheyt an, *Wrake* II, 125. — E n e n e r e —, *iemand lof toekennen*, *toezwaaien*. || Ende tyen sulken ere an, dies noit scout en gewan, *Lsp.* III, 15, 97.

3) In kwaden zin. *Aantijgen*, *te laste leggen*, *wijten*, *verwijten*. || Alein segt node quaet, ende soude yement node anetien dies hi niet en hadde gesien, *Lorr.* I, 52. Want si ducht dat die coninc haer tyen sal an dat si ontginc, I, 473. Nu comt Otte ende sal dit ons anetien, II, 2631. Ende tiet minen vader an, . . dat hi hier logene dede verstaen, II, 3192. (Die mort), die hi . . aneteech Yoene den coninc, II, 3689. In wiste noit van sulker daet, alse gi mi hier tiet an, *Lanc.* III, 22866. Want hijt Keyen antijt, III, 20425. Dan si namaels eneghen man mine overdaet teghen an, *Rein.* I, 2057. Of hi woude die (*l.* dien) verranesse tien an, I, 2234. Dat mi mijn vrouwe tyet ane, *Wal.* 5583. Den lachter dien gi hem tyet ane, 5813. Ghi tiet mi aen dat ic falgiere, *Parth.* 6991. Men soude der moeder tien an, dat soet an enen vremden man ghewonnen hadde, *Nat. Bl.* I, 409 var. Als of hi Gode sine mesdaet wilde antyen ende sijn quaet, *Rijmb.* 671. Ende teghen hem vaste ane dat hi tote Vaspasyane boden sendde, 30331. Daden of ne daden, men teecht hem an, 32407. Verraetnesse teechmen hem ane, 32483. Dese zake, jonfrouwe, die si u antien, *Limb.* I, 1855. Die quaetheit entie ontrouwe, die hi anetijt der coningchinne, III, 856. Ende hebben hem gheteghen an dies si herde onsculdich waren, VIII, 360. Want men hem anteech de mort, *Sp.* I[a], 55, 29. So hadde men haer angheteghen overspel, *Hs v.* 1348, 14*c*. Om dinc die men hem teech an, *Lsp.* II, 49, 31 var. Die paues purgeerde hem dan

van dat men hem teech an, II, 49, 31 var. Men hadde haer getegen an, dat sijt in overspele wan, II, 8, 68. Dit ende ander vele werren tegensi ane deser sterren, Velth. II, 2, 61. Ende tiet hem ane oec sijn leet, II, 11, 48. Ende tiet mi verraetnesse an, II, 13, 36. Ic heb vernomen dat mijn volc al es verslegen, ende het sijn liede diet u antegen, IV, 42, 5. So tijdt men hem tferwoede an, *zoo legt men hem het ongerijmdste te laste*, *Teest.* 3456. So thyen si malcander an .. dobbelen, drincken, overspel, Hild. 233, 161. Die mi dat wil tien an, *Esmor.* 981. War omme tijddi (*voor* tijdi) mi ane dat ic blasphemie spreke, *L. v. J. c.* 182. — Ook met een pers. als obj. ter uitdrukking van dengene, met wien men overspel gedaan heeft. || Wat hebdi hem mesdaen? Here, hi teech mi sijn wijf an, *Torec* 684. Beghindi mi anderen man ane te tien? *Lipp.* 169. — Ook met weglating van het object der zaak, welke men iemand te laste legt. || Wive, die dickent den man antien, sijn selden selve sonder vrien, *Belg. Mus.* 10, 119, 31. Die valschelike tiet enen anderen an, *X Plagh.* 1716 (in den tekst verkeerdelijk *siet*).

4) Met een persoon als object, als wederk. ww. gebruikt. Hem enen —, *zich aan iemand toezeggen*, *toewijden*, *overgeven*, lat. *addicere*. In deze opvatting is *aentiën* het tegengestelde van *vertiën*, afstand doen. || Wildi u desen goden antien, oft weder wildi hem ontflien? *Sp.* I[7], 32, 67.

= In de 14de eeuw begon *aentiën*, evenals *tiën*, ook zwak vervoegd te worden, zoodat naast de sterke vormen ook *tide*, *tyede*, *getyet* ontstonden. || Wiet hem aentide, *Belg. Mus.* 3, 111, 108. Weer dat zake, dat wi . . yemant .. enegerhande broeke aentyeden, Nijh. 1, 216 (*a.* 1327). — Door invloed der verbogen vormen *teech*, *tegen*, *getegen*, waerin de keelletter bewaard was gebleven, werd *tiën*, eigenlijk *tihen* (verg. hd. *zeihen*), allengs door *tigen*, *tijgen* vervangen. Nevens *aentiën* komt dan ook in 't Mnd. *aentigen* reeds voor. Zie Aentigen.

AENTIEN, aentyen (*tiet* of *tyet*; *toech* of *tooch*, *togen*, *getogen*), st. ww. bedr. Mnd. *antên*; hd. *anziehen*. Zie Tien (2de art.).

1) *Aantrekken*, van kleederen of wapenrusting gezegd. || Hemde ende broec hi anetiet, *Ferg.* 2264. Twee cousen toech si ane ende twee scoen cordewane, *Beatr.* 277. Een sneewit hemdeken tooch si an, *Hor. Belg.* 2, 106, 12; *OVl. Lied.* 266. Een haren hemde so tooch si aen seer scharp al naest haer lijf, *Hor. Belg.* 10, 89, 2. — Ook fig. van hetgeen met kleederen wordt vergeleken. || In der dopen hadden wij onsen ouden rock uutghedaen, mer . . wij hebben mit onsen quaden sunden veel quader weder aenghetoghen, *Bern. W.* 86*c*. — Spreekw. || Wan men een soch een gulden stuck antoege, soe lecht si sich doch midden in den dreck, *Spreuken* 34.

2) Hem iet —, *zich iets aantrekken*, *het niet van zich kunnen zetten*. || Door al dat hi was so suver een man van sonden, so moghen wy dan ons so lettel vreesen antien, *Amand* II, 5792. Dat ander luden bescaemt worden, dat toech si (*Maria*) haer an, *kon zij niet verdragen*, *Bern. S.* 84*c*. Dat hij hem die versmadinghe, verwitinghe ende tertinghe van Godes weghen antoech ende soe daer van beruert wert, 87*c*.

3) Hem iet —, *iets tot zich trekken*, *tot zich nemen*, *zich toeeigenen*. Verg. Aentrecken bedr. || Ende sulke goeden en sal hem niement bewinden dan die Heerlicheit alleen; want wair hem yement anders dier bewonde, hy misdede der Heerlicheit, ende toghe die hem aen onbevolen, Matth. 176.

4) Ook van personen, *strijders*, *bondgenooten* enz. Hem enen —, *tot zich trekken*, *lokken*, *aan zich toevoegen*, lat. *sibi conciliare*. || Doe Artur . . sine liede getogen hem hadde an in allen steden . . met sinen groten gichten, *Merl.* 11370.

AENTIGEN (*tiget*, *tijcht*, *teech*, *tegen*, *getegen*), st. ww. bedr. Jongere vorm van *Aentiën* (1ste art.), door invloed der verbogen vormen ontstaan, evenals ons *dijgen*, *rijgen*, *zijgen* (*ziften*) uit *diën*, *riën*, *siën*. Enen iet —, *iemand iets aantijgen*, *te laste leggen*, *verwijten*. Verg. Aentiën. || Tleecke volc, wijf ende man, willen elc andren tyghen an haers selves ghebreken, *Wap. Rog.* 108. Men tijcht mi ane die daet, *Esm.* 389.

AENTORSEN. Zie Aentrossen.

AENTREDEN (*trat*, *traden*, *getreden*), st. ww. onz. Hetzelfde als Aenterden: zie ald. Mnd. *antreden*.

1) *Voorttreden*, *toetreden*. || Innocentius die paeus trat an ende nam den brief saftelic uut sijn hant, *Gesta Rom. f.* 19*a*. Doen trat die Engels capitein an ende geboot den Ghenteners te volgen om die stede te plonderen, *Exc. Cron.* 188*c*.

2) Ook met den 3den nv. Enen —, *op iemand aantreden*, *hem aanvallen*. || Treet aen, ghi heren, ende slaet sere: laet ons bejaghen heden ere, *Grimb.* I, 4993. Om dat hi met machticheden Philipse woude anetreden, *Brab. Y.* V, 3941.

AENTREFFEN (de verbogen vormen *traf*, *getroffen* komen niet voor), st. ww. bedr. Verg. Aendrepen bedr. *Betreffen*, *raken*, *aangaan*. || Wat sich dair van vergangen heeft ende dat antreft, Nijh. 3, 333 (*a.* 1415). Alle punten dis vurgen. verbontz, so wie ons die aentreffen mogen, 352 (*a.* 1418). Dese hilichs voirwerden . ., soe woe die . . hem antreffende moegen werden, 4, 12 (*a.* 1423). Also dat ich . . mynen lieven gnedigen here, sine erven ende nakomelinge, ende wen dat antreffen mach, dair van gentzliken loss, ledich ende quijt gescholden hebbe, 17 (*a.* 1423). Mitte hantveste, die voorsz. goeden antreffende, Mieris 4, 1058*a* (*a.* 1434). In allen saecken aencleevende ende aentreffende de voersz. officien, Oudenh. *Heusden* 274 (*a.* 1447). Zie nog Nijh. 3, 352; 4, 29, 96, 322, 323, 378, 422, enz.

AENTRECKEL, bnw. *Aantrekkelijk*, *aanlokkelijk*. Zie Aentrecken bedr. 2, *a*). || Antreckel es der zonden rei, *OVl. Lied. en Ged.* 39, 283 (= *D. War.* 11, 555, 283).

AENTRECKELIJC (aentreclijc) bnw. *Zóó dat men iemand aantrekt*, *aanlokt*; *welwillend*, *voorkomend*, *aangenaam*. || Hi (*Jesus*) is antreclike ende suete gheweest van woerden, claer inder uutsprake ende crachtich inder wijsheit, Brugm. 2, 321.

AENTRECKEN, ook aentreken (*trac*, *traken*, *getreken*, of *trocken*, *getrocken*; en *trecte*, *getrect*), st. en zw. ww. onz. en bedr. Zie Trecken.

I. Onzijdig.

1) *Optrekken*, *aanrukken*, van eene legermacht gezegd. || Daer naer so traken si an voer eene stat staerc ende fijn, *Sp.* III[8], 22, 10. Eer men den strijt began entie scaren traken an, IV[1], 67, 27. Hier na quam Peter die heremite aneghetrect met groten vlite, IV[1], 2, 59; *Brab. Y.* III, 347. Ende trac te Rome waert an, *IX Best.* 214. Ende elke partye trac stoutelic an, *Vl. Rijmkr.* 9534.

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen —,

naar iemand optrekken, *hetzij als vriend en bondgenoot*, *hetzij als vijand.* Verg. AENWASSEN II, 2).

a) *Zich bij iemand aansluiten*, *zich aan zijne zijde scharen als bondgenoot*, *partij voor hem trekken.* || Tfolc, dat woende over die Jordane, dat trac meest Davite ane ende dadem ere, *Rijmb.* 10501. Ende traken hem ooc mede daer ane, 16110. Die Hollanders trocken den coninc ane, Velth. I, 38, 36. Alse die couinc dit gesiet, so trac die gemeente hem ane, II, 14, 40. Waest banroets, oft ridder, of gersoen, dat hem ginder so trac an, al ontfinct die edelman, V, 3, 62.

b) *Op iemand aantrekken*, *tegen hem aanrukken.* || Hier naer saen so traken hem ane met groter macht die Acquitane, *Sp.* I[e], 3, 9. Die Fransoyse traken hem ane, III[e], 15, 36. Deen trac den anderen ane, *Grimb.* II, 4383. — Zoo ook Ere stat —, in denzelfden zin. || Judas beval in theer te ropen, dat elc der stat an soude trecken in dier stede daer hy stonde, *D. B.* I *Machab.* 5, 51 (49).

3) Met eene zaak in den 3den nv. Ere dinc —, *naar iets trekken*, *er toe overhellen.* Van een kind, dat reeds bij de geboorte tot iets is voorbeschikt, heet het: || Dat eer der dieften trect ane, indien dat het hadde stade, dan het anders dingen dade, *Natuurk.* 1334.

4) Met een persoon of eene zaak in den 3den nv. Enen of ere dinc, *iemand of iets aangaan*, *betreffen*, *in betrekking staan tot iemand of iets.* || Dese prophecie, . . . Propheteerde Merlijn in Ingelant, . . . ende noemt daerna der heren teken: nu siet, wien iet ane mach treken, Velth. VII, 11, 59. Nu sal ic vord die prophecien van Daniele een deel lien, die opscuer sijn te verstane wien dat si u (nu?) trecken ane, VII, 1, 15. Dat laten wy staen, ende voirt van desen dat onser materien anetrecket, *MLoep* I, 2706.

II. BEDRIJVEND.

1) *Aantrekken*, van kleederen of wapenrusting gezegd: de hedendaagsche beteekenis. || Nieuwe maniere trac soe an van cleden, *Sp.* I[1], 42, 23. Si traect an haestelike, *Beatr.* 809. Hi treckede dierbaer cleder an, *Bloeml.* 3, 26, 136; *Belg. Mus.* 3, 112. Die vrouwe . . trecte oetmoedighe clederen an, *Ned. Proza* 89. Priesterlijcke ornamenten, ghelijc men die bisscoppen aentrecket, *Pass. W.* 263*b*.

2) Met een persoon als object. *Tot zich trekken*, *tot zich nemen*, zoowel met goede als met kwade oogmerken. Derhalve in tweeledige opvatting:

a) Enen —, *iemand met vriendschappelijke bedoeling tot zich trekken*, *aanhalen* of wel, *aan zich verbinden.* || Ende ginc liggen bi Lanceloets side ende trecken hem bet an, ende begonsten cussen dan, als die waende dat sijn wijf ware, *Lanc.* II, 14012. Dien hy niene conde bekeren met gevechte, die trac hi an met worden ende met gichten dan, Velth. I, 2, 54. Entie hi staerc ende dapper vant, of scalc van zinne, die trac hi an, *Sp.* III[e], 15, 66. Dat gi die goede trecket aen ende gont hem uwer minnen croen, *MLoep* II, 2182. Of my sulc een ruter wilde antrecken, *Ned. Kluchtsp.* 94, 16. Die manier onser verlossinghe was . . seer werckende om dat menschelike gheslachte an te trecken, *Pass. W.* 258*c*. Die Heer en sal nyements persoen aentrecken, die here is van alle, noch hi en sel nyements groetheit ontsien, *Hs. v.* 1423, 210*c*. — In denzelfden zin als het enkele AENTRECKE, zeide men ook, met toevoeging van den 3den pers. van het wederk. vnw. Hem aentrecken, *zich aantrekken*, d. i. *tot zich trekken.* || Omdat soe sach haren man tander wijf hem trecken an, *Sp.* I[7], 72, 11. Die Swaven entie Allane entie Borgenyoene trac hi hem ane, III[4], 1, 48. Die Lottrikers trac hi hem ane, om grave Robbrechte te bestane, IV[2], 4, 29; *Brab. Y.* II, 5474. Daer hi mede sijn volc hem wilde trecken an, II[7], 7, 26.

b) Enen —, *iemand met vijandige bedoeling tot zich trekken*, *zich van hem meester maken.* || Entie duvel trac hem an, diene doodde cortelike, *Sp.* III[1], 18, 12 (De var. heeft *slouch hem an*: verg. AENSLAEN 2).

3) Met eene zaak als object. Iet —, *iets tot zich trekken*, *tot zich nemen.* || Ende eist dat ic verheven si van der erden, ic sal te mi alle die saken trecken an, *Rijmb.* 25215 (Lat. *omnia traham ad meipsum*). Ochte daer iemen comen soude, die de hande so verre stake, dat hi die rosen anetrake, *Rose* 2890. Die nachte so lanc bleven, dat menech man seide met monde, dat si van des dages stonde harde vele traken an, *Sp.* I[2], 56, 28. Doe trac ane die gewelt een, hiet Maximus, III[4], 10, 58. Sine sonen namen in dele sijn lant; elc trac tsine an, III[e], 66, 3. — Ook met toevoeging van den 3den nv. van het wederk. vnw. (*sibi*) als bij 2, *a*): — Hem iet —, *iets tot zich trekken*, in drieledige opvatting, t. w.:

a) *Iets tot zich nemen*, *er zich meester van maken*, *het zich toeeigenen.* Verg. AENTIEN (2de art., 2). || Dat hem niemen soude antrecken anders lof no anders prijs, *Alex.* VI, 114 (verg. 96). Ende hem daertoe trecken ane dbeste van Gallen tonser onneren, *Sp.* III[e], 10, 12. Ghalerius . . trac hem Orienten an, II[4], 66, 15. Al den roof traken si hem ane, IV[2], 4, 82. Leo . . trac hem an . . dat keyserrike, III[e], 59, 2 (verg. II[2], 1, 24; 23, 18). Bouden trac hem de stat ane, IV[2], 11, 62. Karel trac hem die crone an, *Vad. Mus.* 3, 442, 120. Die rike vrecke trecken hem ane van den gemeinen goede, meer dan hem behoirt, Ruusbr. 5, 130. Hy en trecket hem niet an dat hem niet toe en hoert, *Hs.* 80 *f.* 55*c*. Dat wy des vermetens van zoute noch der corenmaten nemmermeer an hem begaren sullen te hebben, noch dat wy ons dies niet sullen anetrecken noch onderwinden, V. d. Wall 81 (*a.* 1290).

b) *Iets tot* of *op zich nemen*, *aannemen*, *ondernemen*, veelal in ongunstigen zin, *zich aanmatigen*, *zich vermeten*, *onderstaan.* || Gelijc dat si mesdoen dan, die hem tgerechte trecken an ende niet daer toe sijn geset, *Melib.* 2903. In bem van roeme niet so stout, dat ic mi trac an die ghewout uwes kints moeder tsine, *Disp.* 123. Wat tekene doestu dan, dattu di dit dus trecst an? *Rijmb.* 25129. Omme dat een wijf hare trac an keyser te sine als een man, *Sp.* III[e], 92, 39; *Brab. Y.* II, 1645. Die patriaerc Jan wildem met crachte trecken an, dat hi ware in sine tale patriaerc universale, III[7], 12, 13. So wien dat quaetheit groot anlach ende hem des duvels doen trac an, *tot duivelsche werken in staat was*, *Sp.* II[e], 27, 30. Ende trecken an, dies niet bestaet, hem meer cracht ende overdaet, Stoke X, 145. Al was dat hi hem trac ane te glorierne boven allen goede int previlegie der armoede, *Franc.* 3696. Om dat gi u oec antrecken soudt die paepscap, *D. B. Num.* 16, 10 (Vulg. *vendicetis*). — Hem kerstine wort aentrecken, *de Christelijke belijdenis aan-*

nemen. || Die kerstine wort hem traken ane, *Sp.* I⁷, 46, 40.

c) Met eene zaak als ondw. *Ontvangen*, *krijgen.* || In wies tiden Vlaendren began eerst hem grave trecken an, *Sp.* Dl. 1, bl. 460, vs. 201.

4) Hem iemen (iemens) of ene (ere) dinc —, *zich met iemand of iets afgeven*, *zich er mede bemoeien.* || Soe sullen wy . . in geenre wijs onss onderwynden noch aentrecken der veten, Nijh. 4, 46 (*a.* 1426). Hy en is niet vrij van souden die ander luden ambocht hem antrecket. Oftu een monic biste, wat doestu dan onder dat volc? *Hs.* 80 *f.* 38*a*.

5) Hem ene of ere dinc —, *zich iets aantrekken*, in de hedendaagsche beteekenis, doch zoowel van aangename, als onaangename gewaarwordingen. || Mi ware leet dats hem androughe eenich knecht, of des antrake, *Denkm.* 3, 100, 174. Om een goet woert datmen him gaf, dat sy him billicx niet en souden aentrecken noch aen houden, *MLoep* I, 812. Trecti u deser talen an, *O Vl. Lied. en Ged.* 360, 1334.

AENTROSSEN, (AENTORSSEN), zw. ww. bedr. Eig. *opladen* (vgl. TROSSEN), en vervolgens van alles wat als een pak, een vracht, een last wordt beschouwd, *dien opnemen.* || Hi (*Het lichaam*) is wel sculdich zijn last mede daer of te dragen, want hi sal ant goet wel willen deelen. Dus wilten weeder antorssen. . . Ter stont als Reden dat geseit hadde, so keerde ic weder ende troste myn lichaem weder an, *Pelgrim* 38*c*.

AENTRECKENT, *-de*, bnw. Eigenlijk tegenw. deelw. van *Aentrecken* bedr. 3). *Naar zich toetrekkend*, *inhalig.* || Cromme naghele ende gheboghen plegen ons de liede te toghen antreckende, *O Vl. Ged.* 2, 62, 169.

AENTVOGEL, znw. m. *Eendvogel.* Zie AENT. Mnd. *äntvogel.* || Hoenre, duven, aentvoghelen ende alrehande wiltbraet, *Coren v. Antw.* 25, 80. Aendvoghels no butoers, *Livre d. Mest.* 8. Einen aentvoghel, *Hor. Belg.* 9, 78, 562.

AENTRUCKEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *aentrecken*, zie ald. en vgl. TRUCKEN. *Aantrekken*, *aandoen.* || Tpellen, dat die ridderen ende haer ghesellen deden onse (l. onsen) Here anetrucken, *Bed. d. M.* 221.

AENVAEN (*vaet* of *veet*; *vinc*, *vingen*, *gevaen*), st. ww. bedr. Zie VAEN en verg. AENVANGEN.

1) *Met de hand aanvatten*, *aangrijpen*, *aantasten*, *aanraken*; de oorspronkelijke beteekenis, doch ook als een intr. ww. met *zijn* vervoegd. || Mettien hi dat vel anevinc dattem uptie scoudere hinc, *Sp.* III⁸, 37, 27. Ende vinc an die dochter doot, *Franc.* 8479. Dus lietse Moyses daer staen, hine dorstese niet anevaen, *V. d. Houte* 335 var. (in het teksths.: „Hine dorster niet *ane vaen*"). Si sijn den bisscop anegevaen, *Sp.* II⁶, 51, 5. Die ter vaert gevaen sijn an Eusebius, ende woerpenne met steenen doot, *ald.* 49. — In ruimere opvatting behoort hiertoe ook de uitdrukking: — Gods name idelike anevaen, *in den mond nemen*, *gebruiken.* || Dijns Gods name ende dijns Heren ne saltu niet te spotte keren noch anevaen idelike, *Rijmb.* 4583.

2) Iet —, van goederen of rechten gezegd. *De hand aan iets slaan*, dus *iets in bezit nemen*, *aanvaarden*, gelijk, volgens het oud-Germaansche rechtsgebruik, men door handtasting of aanraking zich als eigenaar deed gelden (*manum injicere*). Zie Grimm *R. A.* 589 vlg. en verg. AENVANC 2). || Hi heeft Arnoude te doet geslegen, Bondins, sijns broeder sone ende mede angevaen sine ervachtichede, *Vl. Rijmkr.* 1816. Julius Cesar . . die met gewelt anevinc ende nam den (l. der) Romeinen mogenthei t ende ere, *Sp.* I⁶, 1, 54. Vele manne sijn nuweloep , . . ende anvaen den nuwen coep, ende laten doude, *Vrouw. e. M.* I, 425. Daer elc dat sine anevaet, Velth. II, 4, 84. Soo wanneer eenigh mensche sterft . ., soo sullen sijn erfgenamen sijn goet aenvaen, Mieris 2, 271*b* (*a.* 1322). — Een rike (rijc), lant of lantscap —, *in bezit nemen*, *aanvaarden.* || Dat conincrike vinc soe ane, *Rijmb.* 20425. Ooc so hebdi dorperlike met crachte aneghevaen dat rike, 21813. Die tonrechte, ende anders niet el, haren here hadden verdaen ende trike wilden anevaen, *Sp.* III⁵, 20, 30. Hi verdreef den broeder Yrcane, ende vinc dat lantscap ane, ende wilde sijn coninc met gewelt, I⁶, 75, 23. Si wilden hem in staden staen, opdat hi tlant wilde anevaen, Stoke III, 19. Merct nu an dit conincrike, daer menich om wonderlike gevaren es diere quam ane, het es altoes van irst tanevane, ende metten swerde te houden, Velth. IV, 1, 9. Darius, die na Sogdiane tlant van Persen vinc ane, *Sp.* Dl. I, bl. 4, vs. 29. Seleucus, die eerst Babylonen vinc an, *Sp.* I⁶, 10, 2. Ende vingen tlant van Spaengen ane, III¹, 17, 66. Die vinc ane beede die lande, III⁸, 89, 207. Omme meer lants tanevane, IV³, 12, 18. Ende anevingen dlant al omme ende omme, *Lanc.* IV, 12356. — Van een rechtsgebied of rechterlijk ambt. *Het aanvaarden.* || Ende dit (*Scout-ambocht*) sel Tideman voirsz. anevaen den yersten na den tween naesten jaren, die Heer Jan van der Poel van ons nu daer of heeft beseghelt, mitten Bailiuscap van Aemsterlant, of dat Her Jan voirsz. hierenbinnen van den Bailiuscap quame, . . so soude hijt rechtevoert aenvaen, ende ten eersten dat Tideman desen voirsz. dienst aenvaet, so sel hi ons . . betalen neghen hondert pont, Mieris 3, 488*a* (*a.* 1388). — Als rechtsterm gold Aenvaen inzonderheid voor: *Aantasten*, *zich toeeigenen*, *in bezit of in beslag nemen.* || Ende goet ende rente, die hi vant . ., heeft hi al anegevaen, *Brab. Y.* IV, 174. Wie dat kerkelijc goet vinge an also, dat hi ware in den ban, *Sp.* IV³, 30, 29. Wesekindre goet niemene ane te vane, hine hebd beset alse recht es, V. d. Wall 114 (*a.* 1303). Dat onse lyeve here, her Edwart, . . sal mogen aenvaen ende aengripen alle onse goet, ruerende ende onruerende, Nyh. 2, 90 (*a.* 1356). So wie enighe ketelen off emmers, . . daer men mede te brande quame, . . in de brant aenvinghe off thuys droghe, *O. K. v. Rott.* 40, 117. Soe wye der stede goet anvaet onghewaert van den poirtmeesters, verbuerde 3 ℔, *Leid. Keurb.* 157, 14.

3) Met een persoon als object. Enen —, *iemand in verzekerde bewaring nemen*, *aanhouden*, *gevangennemen.* Verg. AENVANGEN 3). || Dat sy die aenfaen ende aentasten ende houden by oeren live ende by oeren guede, Nijh. 2, 57 (*a.* 1352).

4) Enen —, *iemand aanklampen*, *aanspreken.* Verg. AENGAEN onz. 7, *a.* *α*, 1°. || Baven so eerst anevinc; boven den anderen al te voren vraeghdeso hem, als ghi sult hooren *enz.*, *Amand* I, 5167.

5) Enen —, *iemand tot zich nemen*, *opnemen*, in vriendschap, gunst enz. || Sijn wijf die vinc hi weder an, *Sp.* IV¹, 47, 36. Karel die Simpel desen anevinc ende gaf hem Bloys, IV¹, 66, 4.

6) Iet — *eene zaak in zich opnemen*, *aannemen.* || Onthier ent rode vaerwe vaet an, *Nat. Bl.* VIII, 788 var. (tekst *neemt an*).

7) Van eene handeling, een besluit enz. *Ter hand nemen*, *aanvatten*, *aanpakken*, *ondernemen*,

aannemen, *aanvangen*. || Die boeme die gebloyt staen en doen mi dit gedichte niet anevaen te volmakene, *Limb.* V, 3. Ic hebbe sulke dinc nu angaen, die ic node hadde anevaen, *Lorr.* I, 836. Die lieden si en wisten wat anevaen, si en ruumden tsat (stat?) II, 173. Dat hi orloge anevaen sal, II, 2780. An hem heefti versocht den raet, hoe hi dat best anevaet, *Franc.* 1077. Maer die Lumbaert en wilde niet anevaen dat Karel riet, *Sp.* III[a], 82, 81. Dien raet so vingen si ane, IV[a], 30, 75. Wat selen dan anevaen arme sondaren, *Teest.* 3853. Dus pensede de jonghe man, ende vinc de saken scerper an, Stoke VII, 689. Wat gi anegaet, anevawi alle, Velth. II, 4, 53. Amand hevet dit wel verstaen te sinen VII jaren ende aneghevaen, *Amand* I, 179. Grote dinc anevaen, *Franc.* 230. Quaet anevaen, *Lsp.* III, 27, 30. Dat belof anevaen, *Wal.* 110. Hi vinc an dat bidden, *Sp.* II[a], 74, 98 (op deze plaats is ook het ww. *vaen aen* mogelijk). Jonc vinc hi dat leeren an, II[a], 77, 6. — Ook van stoffelijke zaken, die eene handeling vertegenwoordigen. || Want wapene en betamen di niet; du heefse, alse die rovere pliet, kindscelike aneghevaen, *Sp.* I[a], 17, 21. Den selven wech hi anevinc, *Amand* I, 5846. — Een getal —, bij eene berekening, *nemen*, *in rekening brengen*. || XXX sal men laten gaen ende dat ander daer boven anevaen, *Natuurk.* 209.

8) Van een godsdienst en zijn plechtigheden, een leefregel, een beroep enz. *Ter hand nemen*, *aannemen*, *op zich nemen*. || Dat si Gods wet anevingen, *Sp.* I[a], 8, 55. Ende vingen kerstijndoem daer an, I[7], 41, 47. Dat hi dat heilege doepsel vinc an, *Lanc.* II, 24188. Vaet doepsel an, ende ontfaet den Heilegen Geest! *Sp.* I[7], 41, 42. Wie sijn vrihede wil ontfaen die moet dat dopsel anevaen, *Lucid.* 1726. Soe ne willen (l. wille) niemant ontfaen die gene doepsel anevaen, 4233. Die dat heylige sacrament vaet an, Velth. I, 24, 38. Oftie onwerd ambocht vingen ane, *Rijmb.* 5392. Up datti bleve in svaders woenste, hine soude de hoocheit anevaen moeten, ende ten dienste staen der weerelt fel ende loos, *Amand* I, 303. Of die hordom anevaen, *Lucid.* 3539. Als mense (*de min*) geckelic aenvaet sonder voerdacht ende beraet, *MLoep* I, 3215. Int anevaen van goeder minnen zoet gewelt, II, 766. Besniden es swaer anevaen, *Sp.* I[a], 13, 58. — *Sp.* II[7], 2, 25, komt, zeker door eene slordigheid van den dichter of afschrijver, de uitdrukking aenvaen aen iet voor, en wel: „So sal hi *an* treligioen, dattu di nu pijns onderdoen, *anevaen*, dat es kerstenheit." Men zeide een religioen aenvaen of vaen an een religioen, doch door den tusschenzin ontsnapte het hem wellicht, dat hij het voorz. *an* reeds gebruikt had, en zoo schreef hij *aenvaen* in plaats van *vaen*.

9) Van moeite, ontberingen, lasten enz. *Op zich nemen* of wel *ondergaan*, *lijden*. || Du ne souts niet allene dese grote pine dus anevaen, *Rijmb.* 4468. Hets recht, der (l. die) pinen anevaet, dat hi die bate daer af ontfaet, *Lucid.* 5751. Die passie, die hi anevinc, 1681. In der vorhoede selense dan so grote abstinencie vaen an, Velth. VII, 32, 25. Met rechte souden wi sijn ghereder omoedichede an te vane, *Belg. Mus.* 8, 449, 61. Ende selen in Gode geloven dan, ende om hem die doet vaen an, Velth. VIII, 8, 29. Vele kerstinen moesten dat selve (*den dood*) anevaen, *Sp.* III[a], 5, 68.

10) Van vergiffenis, verzoening enz. *Aannemen*, *aanvaarden*. || Want die Romeyne .. vergheven u datter es mesdaen, eist so dat ghijt wilt anevaen, *Rijmb.* 32094. Dat men die soene soude anevaen, Velth. III, 2, 14.

11) *Aanvangen* (in de hedendaagsche beteekenis), *beginnen*. || Ende om datter goede mede waren ghevaen, dies moeten wi nu anevaen, ende sullen der goeder ghewaghen, *Rijmb.* 16233. Nu eist tijt dat men aneva den strijt, 28725. Niemen ne durst eerst anevaen, want wie soot dade, storve saen, 32951. Nu latewi die tale staen van Lancelote, ende anevaen van Bohorde te houdene tale, *Lanc.* IV, 3533. Nu latic van desen Graven bliven; ic saelt wel weder anevaen, Stoke I, 800. Ende wille de redene anevaen te segghen wat de coninc dede, III, 958. Van haren geesten laet ic staen: daer om heb ics niet anevaen te telne, VII, 1069. Met spreken heefti dit anevaen, so dat hi een andwerde gewan, Velth. V, 8, 34. Ende dit laet ons eer anevaen, dat wi niet vervaren saen, VII, 21, 49. Alse die priester die misse reet, tierst dat hi dan aneveet, dats dat hi sine hande dweet, *Bed. d. M.* 153. Ende hier met modijs mi wale, here, verlaten tesen male, ende vawi een ander an, VII, 1749.

= Blijkens de aangehaalde voorbeelden staat *aenvaen* in vele opzichten gelijk met *aengaen* (zie ald.), waarmede het in verschillende opvattingen overeenkomt en niet zelden als variant afwisselt, als b. v. *Lsp.* III, 27, 30, enz. In de boven aangehaalde plaats van Velth., III, 2, 14, leest men: „die soene *anevaen*," overgenomen uit Heelu 3980, waar *anegaen* staat.

AENVAERDEN, AENVERDEN, AENVEERDEN (verl. deelw. *aenvaert* en *geaenvaert*; ook *aengevaert*), zw. ww. bedr. Ohd. *anafartôn*. Of van *Vaerde*, *vaert*, gang, tocht, reis, en dus zooveel als *aengaen* (zie ald.), waarmede het in verschillende opvattingen nagenoeg overeenkomt, òf van een mnl. niet voorkomend ww. *vaerden*. Verg. *Ndl. Wdb.* op AANVAARDEN en hier AENVAERDIGEN.

1) Met eene plaatsbepaling als object. *De vaart of den tocht ergens heen ondernemen*, *zich op weg begeven naar*; de oorspronkelijke beteekenis. || Si daden hem alle up die vaert: Ermeline ende here Reinaert, ende hare jonge welpkine, dese anevaerden die woestine, *Rein.* I, 3333.

2) Met een persoon als object. Enen —, *tot iemand komen*, *hem naderen*, *zich tot hem wenden*, met toespraak, verzoek of bede, of ook op onvriendelijke wijze; fr. *aborder*. || In wat manieren hi mi aenvaerde, als ic hem bi was comen, *Pelgrim* 31*c*. Die hem ansprake met onwerden, si soudense vriendelijc aneverden, *Rose* (*C*) 8141. Doe ickene horde dus antworden en dorsticne meer aneverden, 3491 (verg. *C.* 3449). Alse God, so wilt God sijn gewerdt; alse Vader, met minnen aneverdt; alse Here, ontsien, dat wel betaemt, *Rincl.* 879. Die gecken sijn lichtelic aen te vaerden, mer quijt machmense qualic waerden, *MLoep* I, 815. Omb dat die vurscr. renthen all gemeynlick . . versett ende verpant weren an diverse voill persoenen, soe anferden ende antasten elck besonder die selve, dair die renthen an verschenen weren, d. i. *zoo spraken zij hen aan*, Nijh. 5, 193 (*a.* 1486).

3) Enen —, met vijandige bedoeling, *op iemand afkomen*, *hem te lijf gaan*, *aantasten*, *aanvallen*, *aanranden*. Kil. *arripere*, *aggredi*. || Ende doen dat dier ward sijns geware, quamt gevlogen in dier gebare oft die duvel hadde gewesen, ende aneverde Lancelote binnen desen, *Lanc.* II, 46551. Want als men slaet dat een doet, tander heeft den rouwe so groet, dat et navolghet den mordenare: hine stonde nemmer in sulker scare, en sallen willen

anevaerden, *Nat. Bl.* VI, 117. Sarrasine, . . diese fellike anevaerden, *Franc.* 5129. Soe wort hi op den wech aenvert van den baillin met wreethede, *Brab. Y.* VI, 9120. Soe wert hi haestelic aenveert van Janne den Jode, VII, 4092. Dat si overeendroegen daer naer den bisscop taneverden aldaer, so dat hi vlien moeste doe, Velth. VI, 26, 14. Qualic mochtene iemenne aneverden, *Rose* 13228. Dus dorsten sine qualic aneverden, *Limb.* III, 383. Doen si sach dat si en can niet comen van den jongen man, die hare altoes anevert, sette si vore therte tswert, XII, 407. So wie bi hem selven ocht bi ander liede yement binnen sijnre woningen aenveerdt ende hien doot sleet, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 782 (*a.* 1330). Die iemant met eenige wapens anders als met blooten handen naejaegt of aenvaert, *Oork. aang. bij* V. Hasselt *op* Kil. Ware dat onsede ghesciede, ende tsheren cnapen . . die ghene aneverden die onsede daden, *Chart. v. Waelhem* 12. Hi gincse daer vaste anvaerden, *Merl.* 29290. Soo wie den anderen stoot ofte slaet of aenvaert in toorne, *Handv. v. Alkm.* 75*b*. — Ook van het *aanvallen* of *bestormen* van vestingen of kasteelen. || Met pieken, met hantaexen, met swerden, gingense tgravensteen anverden, ende optie porten slaen ende houwen, Velth. IV, 9, 11.

4) *Aantasten*, *te lijf gaan*, in erotische toepassing. || (*Een henxt*) loept te blassen ende te lierde, ende salse alle willen aneverden, ende anespringen ende assellieren, *Rose* 12861. Mettien toech hise te hemwert, entie ridder onververt aneverde die maget scone: dat haddi van hare te lone, *Limb.* III, 669.

5) Enen —, *iemand vriendelijk aanvatten*, *omhelzen.* || Daer elc anderen aneverde met meerre vrouden, met meerre lieve, dan men gescriven soude in brieve, *Sp.* II[a], 46, 36 (Vinc.: *se invicem complexi sunt*). Dat soe noit was geanevaert van genen ridder, daer ict sach, *Altd. Blätter* 1, 206. — In den zin van *gastvrij opnemen*, *beschermen*, van een asyl of vrijplaats gezegd, schijnt *aenvaerden* voor te komen *Handv. v. Alkm.* 93*b*: || Onser ondersaten huysen binnen Hoorn by nachte bestoken . ., ende dat gedaen zijnde, weder opten Kerckhove gaen, niet anders wetende dan dat him luyden die vryheit der Heyligher kercken wederom schuldig is aen te vaerden ende sy daer inne vry te wesen ende te berusten (*a.* 1459).

6) Enen of iet —, *de hand slaan aan iemand of iets*, *aanvatten*, *aanpakken*, *aanraken.* || Ende lietenen alsoe liggen daer int velt met dier quetsueren swaer, bloedende seere over doot; ende niement, clein noch groot, . . en dorstens aenverden niet, *nullus audebat contingere*, *Brab. Y.* VI, 9129—35. Tsacrament begost zere jammerlick te bloen, doent Jan Bautoen metter hant aenverde, *Sacr.* bl. 77, 16. Gaet weder tot den vissche ende aenveert hem met der caken, ende trecten opt droghe, *Exc. Cron.* 15*a*. Dat een (*in den hof*) te plucken ende te aenveerden, ende dat ander verbi te gaen, *Fasc. Temp.*, *Prol.* 1*v*. Der weerelt temptacie es al niet, dan elke dinc hare biet ten meinsche onderdaen, weder hise anevaert so vliet, *Wap. Rog.* 1780.

7) Met eene zaak als object. Iet —, *iets ondernemen*, *aanvangen*, *beginnen*, van handelingen gezegd. || Eer ic aneverde enege sake, daer ic u mede doe tongemake, *Rose* 3279. Weet oec, gheselle, die huwelijc maken, dat si aneverden zorghelike zaken, *Rose* (*C*) 8113. Ene die mi lichte ene grote pine aneverden doet, *Limb.* III, 8. Nu en weet die grave Gaidoen, wat aneverden no wat doen, *Belg. Mus.* 7, 445, 147. Ic vinde ene grote (aventure), ende die ic oec sal aneverden, *Torec* 1122. Noch vragic oft hier enich man dit aneverden der oft can, Velth. III, 28, 21. Dies gi hadt bi uwen aneverden gecocht die dinc boven haerre warde, *Rose* 7721 = *C.* 7617. (De beide hss. hebben *aneverde*, ter herstelling van het rijm. Doch kennelijk is de infinitief bedoeld (als in *bi uwen doene*), en niet een znw. *anevaert*, dat dan ook vr. zou moeten zijn). — Een boec —, *een boek beginnen*, *ondernemen het te schrijven.* || Maer op u, Vrouwe, ben ic gereet taneverdene dese boeke nu, Velth. VI, 31, 64.

8) Van goederen gezegd. Iet —, *iets aanvaarden*, *in beslag nemen*, *in bezit nemen*, *zich toeëigenen.* || Sone willic langer beiden niet tanevaerden dinc, die behort te u, *Rose* fr. bl. 255, 120. Dien scat dien oec die here aenveert, hemelrike hire omme ontbeert, *X Plagh.* 2074. Ende slouch met crachte an tlant sine hant, ende aneverdet al te hant, *Vl. Rijmkr.* 1062. Ende (hi) den appel opt doode rijs niene hadde aneveerdt int paradijs, *Rincl.* 135. Hertoghe Reinout . . als hertoghe Willem aflivich waert, sijn brueder, hadde gheaenvaert stat ende slot, *Brab. Y.* VII, 411. Sonder taenverdene enege pronden, Heelu 5988. Die behacht guet aneveert, dat metten rechte es behacht, Willems, *Meng.* 444. Als die vier schouwen van desen voirgenoemden ambochten op die Goude comen met hoiren geswoiren den waterkeer te deelen, eer men anevairt voor elcken rechter tsijn ontfange mergen mergens gelijcke, *Oorkb.* 2, 232*b* (*a.* 1284). Soe hebben wi anevaert de stat van Mechelne, ende dat daertoe behoert, in onse handen te sine den tijt dat die orlogh duren sal, *Brab. Y.*, Dl. 1, bl. 820 (*a.* 1340). Alle hoir goeden laten anvairden ende gebruken, V. d. Wall 387 (*a.* 1404). Dat sii . . hore coeplude lyve ende goede . . sullen mogen bergen ende aenvaerden, 496 (*a.* 1425). Waert dat (hi) enech hout daer in vonde ende ligghende bleve boven den derden dach, dat selen deghene die hiertoe gheordeneert sijn aneverden, wechdoen ende behouden moghen, *Coren v. Antw.* 40, 137. Dat zoe . . tgoed van haren voorseyden man gheanneveert heeft, *Cout. v. Brugge* 2, 42 (*a.* 1461). Van wollen, die zine vriende upten vlaemschen stroom anevaerden, *Rek. v. Zeel.* 2, 208. Dat Boudin Jansz. dat goet van mijns heren weghen gheanevaert hadde, 210. Clais Willems, die een scaep gheanevaerd hadde, dat Aeghten was, 345. — Ook van het innemen eener plaats, in de uitdrukking: Eens rechterhant —, *aan iemands rechterhand plaats nemen.* || Daerna so is die aertsche biscop van Mense, Cancellarius van Germanien, ende aenvaert sijn rechterhant, *Ned. Proza* 112. — Soms wordt het ww. ook scheidbaar gebezigd: *aen te vaerden*, *aengevaert*; || Dat goet waert al aengevert van tsheeren wegen van Breda, Mieris 2, 358*b* (*a.* 1325). Macht, dese voorseide Graeffelykheden, heerlijkheden, ende alle hare toebehooren . . aen te vaerden, *Priv. v. Brielle* 40 (*a.* 1366). Doe heere Jan van Roesendael . . die roede van de schoudambacht angevaert hadde, V. d. Wall 427 (*a.* 1411). In wat manieren dattu dat lant gecoft hebste, dattu, oft u waer, aengevaert hebste, *Gesta Rom. c.* 128. Dat Huge tonrechte die Fransche crone aengeveert hadde, *Exc. Cron.* 93*d*. Lude, die den dijc van Mannee aneghevaert hadden, *Rek. d. Gr.* 2, 208.

9) Van onaangename gewaarwordingen, rampen

enz., *ze aannemen*, *dragen*, *er zich in schikken*. || Maer hi seide hi ware gereet dor hem tanverdene lief ende leet, *Lorr.* II, 2226. Dat hi aneverden sal dat quade ende sine mage orlogen, II, 2565.

AENVAERDIGEN (AENVEERDIGEN, AENVERDIGEN, AENVIERDIGEN), zw. ww. bedr. Jongere verlengde vorm van AENVAERDEN (zie ald.), vooral in Gelderland en Overijsel gebruikelijk. Mnd. *anverdigen*.

1) *Aantasten*, *aanvallen*, *aanranden*. Zie AENVAERDEN 3). || Wy sullen voirt alle coeplude, die onse ondersaeten sijn, veyligen ende gheleyen na all onser macht; ende weert dat sy (= *ze*) ymant bekummerden off met ghewelltliken saken aenvaerdichde, dair sullen wy mit all onser macht samentliken over vallen, Nijh. 3, 74 (*a.* 1378). Worde hi angheverdighet die verdecket ware, *Overijs. Recht.* I¹, 19, vgl. 199. We daer boven in dat huus stormede oft dat huus anvierdeghede mit verboden wapen, alse manech man, also manighe XL pont sal hi gheven ter stat behoef, I¹, 42, verg. 146. Weert sake dat de wachter noetwere dade op den die oene anvierdeghede, dat ware brokeloes tghighens de stat, I¹, 62. Waert sake dat twen partien een vrede gheboeden woerde, ende daer nae de eene partie de anderen aenvierdegheden ende de anghevierdeghet woerde noetwere daede, I¹, 64. Wat were dat die ghene weder dede die angheverdighet worde, *Stadr. v. Zwolle* 70, 68. Soe wie den anderen mit eenige wapen dan myt bloten handen jaghet ofte aenveerdiget, Schwartz. 1, 578*b*. Zie nog Racer 3, 200; 6, 67.

2) *Aantasten*, *in bezit nemen*, *zich toeeigenen*. Zie AENVAERDEN 8). || Want ouders, voirvaders ende brueders Heeren Sweders voirsz. . . aller wegen hem geset hebben, so sy hem noch setten tegen der kercken voirsz., derselver kercken rechten ende heerschappyen geweldelic an te veerdigen ende te becommeren, Matth. *Anal.* 3, 634. Dat gene dat iement hadde aengetastet oft aengevierdiget, dat nyemant anders in sijn beholt en hadde, Racer 3, 189. Aentasten noch aenvierdighen, *R. v. Zutf.* 113, 10.

AENVAERTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *aenvaerden* 8), waarvoor het wel eene verkeerde schrijfwijze zal zijn. || Die guede souden die heilighegeestmeesters totter armer behuef eyghentlic anvairten ende antasten, *Leid. Keurb.* 493, 19.

AENVAL, -*valle*, znw. m. Van *Aenvallen*. Mnd. *anval*.

1) *De wijze van naar iemand toe te komen of zich bij hem te vervoegen*, *de manier of toon bij het aanspreken*. Verg. AENVALLEN I, 2). — Spreekw. || Soeten aenval maect soete antwoorde, *Spreuken* 81.

2) *Aanloop*, *bezoek van gasten*, *toeloop*. Verg. AENVALLEN I, 2) en TOEVAL. Vooral in de Grafelijke en Stedelijke Rekeningen wordt herhaaldelijk melding gemaakt van onkosten, aan lands of stads afgevaardigden vergoed wegens den *aanval* of het *bezoek* van personen, die zij als gasten ontvingen. || Doe Symon ende Hughe . . dese voerscr. II^c hoet tarwen coften, waren si uut vijf daghe, verteert mit horen knechten ende mit aenval van alrehande lude . . VII ꝟ II d., *Oorl. v. Albr.* 102. Verteert mit horen knechten ende mit alrehande anval van luden, 103, 104, 105, enz. Mids anval van veel goeder luden, *Bel. v. Leid.* 405, 406, 407, 430, 431, 444. Mit anderen anval van goeden luden, 405. Mids anval van veel goeder luden, die si ten eten hadden (*of* die dair mede aten), 402, 403, 411. Mids anval van . . (*genoemde personen*), die over maeltijt quamen (*of* die hem over quamen), 402, 403. Verteert in den Hage mit veel anvals, 201. Van cost, mit anval, *enz.*, 235. Boven sijnre leveringe, overmits sijns aenvals dat (*l.* diei) hi hadde, 347. Ende bi wilen anval hadden van den Capiteyns ende van anderen goeden luden, 438. Somtijt laten sij die steden . ., om een beter stede of om meer anvals van den volke, *Hs.* 88 *f.* 75*d*.

3) *Aanval*, *vijandelijke aantasting*, de hedendaagsche beteekenis, die ook reeds in 't mnl. gewoon was. Verg. het aangemerkte bij AENVALLEN I, 4).

4) Van goederen of rechten gezegd. *Het toevallen*, *ten deel vallen*, *aankomen* (aan iemand), *de aankomst*, *de eigendomsovergang*. Verg. AENVALLEN II, 1). || Vermits anvalle in eygendoms rechte, Racer 4, 199.

5) Uit de vorige beteekenis ontwikkelde zich de concrete opvatting van het woord, dus: *Hetgeen iemand ten deel is gevallen*, inzonderheid bij erfenis; *erfdeel*: „*Hereditatis portionem*, *quae vulgo* a n u a l *dicitur*,” *Oork. van* 1292, aangeh. bij Lübben 1, 112. Verg. Koseg. 1, 417; Ben. 3, 222; Lexer 1, 84. || Voirt sall jonffrouwe Kathrijn . . witlike vertichnisse doen op alle medegaven ind op allen anvalle ind versterffnisse, die hoir . . ansterven moegen, Nijh. 4, 9 (*a.* 1423).

6) *Een recht aan eene zaak verknocht*, *dat als bijkomend voordeel met die zaak overgedragen wordt of aan iemand ten deel valt*. || Dat cleyne weerdeken . . mit alsulken sanden, die tusschen den Voeren ende den weert, geheiten die Ontrouwe, gelegen sijn, ende dair tusschen namaels vallen mogen, mit hoeren toebehoeren ende anvalle erflike te besitten, Nijh. 3, 155 (*a.* 1393). Onze land van der Scellinge . . mit allen renten, profiten, aenvalle, ende mit anders allen sinen toebehoeren, Mieris 4, 413*a* (*a.* 1417). Renten ende alle aenvall, die die vleyschouwer hadden, *R. v. Utr.* 1, 306, 1.

7) *Aanwas van grond door aanslibbing*. Verg. AENVALLEN II, 3) en AENSCOT. || Oock soe veer als die aenvalle van opcommender erffenis nederwaert ginck, verby die maelscap van Aefferden, Nijh. 2, 223 (*a.* 1368). Men zal in deze woorden òf *aenval* òf *gingen* moeten lezen.

AENVALLEN (*viel*, *vil* of *vel*; *vielen*, *gevallen*), st. ww. onz. Mnd. *anvallen*.

I) Met een persoon als onderwerp.

1) Met den 3den nv. E n e n —, *voor iemand nedervallen*, t. w. als smeekeling. || Ende viel hem te voeten ane, *Sp.* II⁴, 37, 158.

2) Met den 3den nv. E n e n —, eigenlijk, *zich bij iemand vervoegen*, *naar hem toekomen*, *hem bezoeken*. Verg. AENVAL 1) en 2). || Ende quamen alle them gelopen, want si kenden den horen wel, so datter hem anevel omtrent C ende meer, *Sp.* IV¹, 25, 36. In een cleene husekijn, daer hem heilech geselscap fijn aneviel, sinen leven volgende naer, II¹, 82, 5. Dair him onderwegen aenvielen heren Jan van Heemstede ende here Jan die bastart van Bloys mit anders mijn heren gesinde, *Oorl. v. Albr.* 196. — Uit deze algemeene beteekenis ontwikkelde zich eene tweeledige opvatting, naar gelang het *komen tot iemand* met vriendschappelijke of vijandige oogmerken geschiedt; t. w.

3) E n e n —, *iemand bijvallen*, *toevallen*, *als vriend of bondgenoot tot hem komen*, *zijne zijde of partij kiezen*. Verg. VALLEN (*an enen*). || Oec so viel hem groet volc ane, *Vl. Rijmkr.* 9428. Des derden dages, eer leet noene, hadde hi wel drie

dusent man, die hem alle vielen an, Stoke V, 544. So datter hem so vele vielen an ende hem manscap daeden, *Lanc.* II, 4696. Hoe groet hem anviel die meysniede, Velth. V, 4, 34. Want al tfolc gemeenlijk dan sal hem met herten vallen an, *Lsp.* IV, 3, 9. Doe in der tijt . . was veel twydrachten binnen Utrecht, dattie geen . . seer toegebracht hebben mitten ghenen die hem anvellen, Matth. *Anal.* 3, 342. Doe vielen hem die Joden an, dat hi wel X^m man hadde, *B. v.* 1357, 234*d*. — Ook *zich wijden aan den dienst eener godheid.* || Ende nochtan so vielen si afgoden an, *Sp.* II[7], 21, 5. — Ook met het voorz. *met.* Met enen —, *iemands zijde kiezen.* || Vele prencen, die te voren metten keyser hadden gesworen, sijn metten paues angevallen, *Sp.* IV[3], 73, 41. Die guede Joden, die daer int lant waren, die vielen mit Judas an, *B. v.* 1357, 234*c*.

4) *Aenvallen* gold echter evenzeer in den tegenovergestelden zin van *als vijand tot iemand komen*, *hem aanvallen*, *aantasten*, de thans gewone beteekenis. Zoo b. v. Heelu 5222, enz. Verg. het aangemerkte bij AENWASSEN II, 2). Evenzoo had *Aenval* zoowel de beteekenis van *vriendschappelijk bezoek* als van *vijandelijke aantasting.*

II) Met eene zaak als onderwerp.

1) Met den 3den nv. Enen —, van goederen, rechten of verplichtingen gezegd, *aan iemand ten deel vallen.* || Tote dien dat elc apostel nam sijn lant, dattem anequam in te predekene, nam Jan Ephesum, want het viel hem an, *Sp.* I[7], 48, 22. Dus es hem heerscap angevallen, II[8], 22, 34. So war ons dat goit vri ende leydich onsen wille mede te doene, ende also vort van dien anderen, dien dit goit anevallen mach, *Oorkb.* 2, 426*b* (*a.* 1296). Dat . . allen anderen hout ende bate, van den voirscr. bossche dair en boven comende, sal aenvallen ende toebehoiren sinen genedigen here, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 631 (*a.* 1376). De stad van Antwerpen, met allen haeren toebehoirten, van ons in leene ruerende, ende hem aenghevallen ende toecomen nae doode . . sijnre moeder, bl. 731 (*a.* 1404).

2) Met den 3den nv. Enen —, *overvallen*, *overkomen*, van uiterlijke omstandigheden of inwendige aandoeningen. || Een storm viel hem doe an, *Brand.* 425 (*Brand.* (*H.*) 408: „Een storm hem anviel"). Of geene temptacie viele an den mensche, *Wap. Rog.* 1704. Scaemte viel hemlieden an, 690. Eest dat hem gheen ongheval aen en valt, *Stadr. v. Zwolle* 141, 239. Dat hem alsulc ongheval anghevallen waer, *ald.*

3) Van den grond aan den oever der rivieren. *Aanwassen door aanslibbing*, *aanspoelen.* || Opcommende erffenis (*grond*) uut ryvieren aengevallen, sonder enych dyep tusschen te gaen, neempt een yegelick myt recht, die daer neven geërfft is, nae breyden sijns erffs up die ryvieren schijtende (*l.* schietende). — — Dat dese gront van desen kijffweerdt hoere erffenis is eyrst aengevallen, Nijh. 2, 223 (*a.* 1368). Ende so wes van ennigen sanden anviele an mijns ghenedigen heren voirscr. weerdt, . . dat sal minen genedigen here voirscr. bliven, 3, 186 (*a.* 1393).

AENVANGEN (*vinc*, *vingen*, *gevangen*), st. ww. bedr. Mnd. *anvangen.* Bijvorm van AENVAEN (ogerm. **fanhan* en *fâhan*); zie ald.

1) *Aanvatten*, *aangrijpen*, *aantasten*, *de hand slaan aan*, zoowel in vijandelijken als vriendschappelijken zin. Verg. AENVAEN 1). || Die sijn mes vuystede of eenige ander dinge . . in toernigen moede anvenge, Racer 5, 368. Een man sal aenvangen die hant sijns naesten, *D. B. Zach.* 14, 13 (Vulg. *apprehendet*). — Ook met eene zaak als ondw. || Dese bescamenisse en sal ons niet aenvangen, *D. B. Mich.* 2, 6 (Vulg. *comprehendet*).

2) Van goederen of rechten. *Aantasten*, en dus: *in bezit nemen*, *aanvaarden*, *zich toeeigenen*, of *zich als eigenaar er van doen gelden.* Verg. AENVAEN 2) en AENVANC 2). || Ende wilde die crone vangen an, *Sp.* III[1], 7, 42. Entie Roemsce crone te vangen ane, IV[1], 19, 60. Zo moegen wi onsen tolle tot Huessen weder aenvangen ende gebruken, Nijh. 3, 49 (*a.* 1377). Dat guet of ghelt en sal hi niet anvanghen, hy en doe dat bi den scepen, *Stadr. v. Zwolle* 139, 232. Van den erve . . dat hy aenvangen wil, ende slaen sijn handt daer met recht an. — — So wanneer den aenvanck geschiet is, soo sal een yegelijck ten gelijcken kost daer tegens mogen aenvangen, dien dat belieft. — — Daer sal den eersten aenvanger wesen den eersten aenlegger der saken, ende den lesten aenvanger verweerder. — — Soo wient belieft.. goeden niet aen te vangen, die sal dat aenvangen by den heer ende by den gerechte *enz.*, Oudenh. *Z. Holl.* 495 (*a.* 1433). Want si quamen om aen te vangen hoer besittinge, *D. B.* I *Chron.* 7, 21 (Vulg. *ut invaderent*).

3) Met een persoon als object. Enen —, *iemand in verzekerde bewaring nemen*, *aanhouden*, *gevangen nemen.* Verg. AENVAEN 3). || Wair dat yemant den anderen over dief anevenghe binnen sinen huse, *Privil. v. Brielle* 17 (*a.* 1330). Die soude die rechter aenvangen ende in hechtenis houden, Mieris 3, 201*b* (*a.* 1366). Sulcken openbaren misdadiger sonder vervolch van recht aenvangen und te hove brengen, umb by den heer gestraft te worden, *Landr. v. Vel.* 6. De openbare misdedigers . . op des heeren kosten aen te vangen und den drost ofte richter te leveren, *ald.* 8.

4) Met een persoon als object, die eene waardigheid of een ambt vertegenwoordigt, als: graven aenvangen, *graven krijgen*, *ze als bestuurders ontvangen.* || Dus begon Hollant grave te vanghene an, Stoke I, 445; verg. 395: „dattet grave ontfinc."

5) Van eene handeling, een besluit, een leefregel enz. gezegd. *Ter hand nemen*, *aanvatten*, *aanpakken*, *ondernemen*, *aannemen.* Verg. AENVAEN 6), 7) en 8). || Des radic minen vrienden dan, dat si de waerheit vangen an ende laten de boerden varen, *Franc.* 45. Ende welke strate gi mi wilt sinden, ic derse anevangen wel, al waer so noch also fel, *Lanc.* II, 43721. Doe moesti enen raet vangen ane, *Vl. Rijmkr.* 6938. Wat rade selen wy vangen an, daer wy dese overdaet mede keeren? *Grimb.* II, 76 var. (in den tekst: *gaen an*). Alse aenvinghen een deel der liede kersten ghelove met niede, *Teest.* 538. Ende vangen dat doepsel ane, *Sp.* II[3], 16, 105.

6) *Aanvangen*, *beginnen*, *ergens toe overgaan*, ongeveer de hedendaagsche beteekenis. Verg. 5) en AENVAEN 10). || Dat die goede man die dinge wilde vangen an, *Sp.* II[4], 33, 74. Ende om dat dit rike hanget an u, ende es sonder berechtere nu, hets wel noet dat vanget an te nemene enen weerden man, *Lanc.* IV, 7975. — Vandaar, in bijzondere toepassing op de bebouwing van den grond, de afgeleide beteekenis:

7) *Ontginnen*, d. i. *aanvangen of beginnen te bebouwen.* || Dat werdeken (*de kleine waard*), dat gelegen is in den Wael tusschen Daernic ende Haelderen . . dat her Jacob van Ambe aengevangen

hadde, Nijh. 2, 35 (*a.* 1348). — Verg. de aant. ald.: „Zoo komt dit woord, in de registers der handelingen van de voormalige Rekenkamer van Gelderland, nog in veel lateren tijd, dikwijls voor."

AENVANGERE (AENVANGER), znw. m.

1) *Hij die iets in bezit neemt of zich als eigenaar doet gelden.* Zie de aanhaling bij AENVANGEN 2).

2) *Hij die iets in beslag neemt of aenhaalt*, als verboden waar of wegens onwettig vervoer enz. || Geen torff uuten Overstichte gevuert te werden op die verbuerte van scep ende torff, die twee deelen tot proffyte van den keyser ende tderdendeel tot proffyte van den anvanger, Racer 2, 294. De oorkonde is van 1527, doch het woord in deze beteekenis blijkbaar van oude dagteekening.

AENVANC, *-vange*, znw. m. Van *Aenvaen*. Mnd. *anvank.*

1) *Het aanvatten*, *aangrijpen*, *aantasten*; *de aanval.* Zie AENVAEN 1) en AENVANGEN 1). || Als die coninc meende sinen meesten aenvanck te doen, so quam hi mit sijn volc in haer gheschut, *Exc. Cron.* 294*a.*

2) *Het aanvaarden of in bezit nemen* (van goederen of rechten), ook *de hand leggen op eene zaak* (*als handeling waarmede een geding begint*), en in verband hiermede *het proces*, *met die handeling begonnen.* Zie AENVAEN 2) en AENVANGEN 2). || Als twye mannen twisten omme anevanc van erven, *Oorkb.* 2, 375*b* (*a.* 1292). Van een onrechten anevanc van turve .... Van een onrechten anevanc an zoden, *Rek. d. Graf.* 1, 278. *Van aenvangen van erven.* — Alle aenvangen van erven sullen gedaen werden .. elck in synen ambacht, met schout ende ten minsten vier heemraden, Oudenh. *Z. Holl.* 495 (*a.* 1433). Zo zal men alle zeventughe binnen der stede houden ten eersten dage up dat erve, dair men dien anevanc eerste bestaet ende anevaet, *O. W. v. Amst.* 17, 15. Van allen zeventughe zo zullen die houders ende die aenclaghers comen te aenvanghe binnen viertien daghen, *ald.* Waert datter eenen aenvangh viel van tilbare goederen, *Handv. v. Enkh.* 4*a.* Die den aenvangh verliest, die verbeurt 10 schellingen, *ald.* (*a.* 1346). — Aenvanc doen aen iet, *iets in bezit nemen*, *zich toeëigenen*, *de hand er aan slaan.* || Die anevanc doet an een pard, an ene coe, ofte diergelijcke, die verboert twee schellinghe, *Oorkb.* 2, 282*b* (*a.* 1289). Die onrechten aenvanc dede aen eens anders beeste, Mieris 1, 617*b* (*a.* 1299). Van allen goeden daer men onrechten anevanc ane doen mach, V. d. Wall 119 (*a.* 1303); Mieris 2, 30*b.* So wie een aenvanc doet teghens yemande, *O. K. v. Rott. a.* 59. Waert dat eenigh een onrecht aenvangh dede aen eens anders beest, *Handv. v. Enkh.* 2*a.* — Ook vereenigd met andere woorden van soortgelijke beteekenis. || Hier op begheert hy selfs vaers aenfanx, toeganx ende ofganx, ende al dat hy mit een eyghen recht sculdich is te begheren, *Westfr. Dingt.* 9. — In de oude keuren vindt men herhaaldelijk artikelen, handelende *Van aenvanc* of *Van onrechten aenvanc*, in welke de woorden *Aenvanc*, *Aenvaen*, *Aenvangen* en *Aenvanger* telkens voorkomen. Zie b. v. Mieris t. a. pl., Oudenh. *Z. Holl.* 468, 471, 476, 495 vlg., Racer 3, 188 enz.

3) Uit deze beteekenis ontwikkelde zich, in concrete opvatting, die van *het in bezit genomene*, *de bezitting*, *het goed.* || (Hi sal) zweren an den heilghen, dat hi anders enghenen anevang en heeft daer hi mede betalen moeghe dan sijn erve, *Stadr. v. Zwolle* 95, 135. So wie dient om der minnen danc, hope es sijn hoochste aenvanc, *OVl. Lied en Ged.* 303, 2061. — In figuurlijke toepassing op een persoon in den zin van *schat.* || In dijn bedwanc ... so moetic bliven, ... mijn hoochste aenvanc, *mijn hoogste goed*, vor alle wiven, *OVl. Lied en Ged.* 181, 11. Al waert ooc al der werelt leit sonder di, mijn hoochste aenvanc, 191, 31.

4) *Het aanhouden of gevangennemen* (van personen). Zie AENVAEN 3) en AENVANGEN 3). || Wert saeke dat die richter ofte die schepenen solden doen een aenevanck ... soe dat sie yemande woendeden, Racer 5, 296. Zie ook 5, 76.

5) *Aanvang*, *begin*; de hedendaagsche beteekenis. || Van Juliane die ierste anvanc was dat hi ter scolen ghinc, *Sp.* II[a], 22, 28. Een haestich anevanc ter minnen, *MLoep* I, 727. Een haestich anevanc van liefden, I, 1077, enz.

AENVAREN (*voer*, *voeren* (*voren*), *gevaren*), st. ww. onz. Zie VAREN. Mnd. *anvaren.*

1) *Aanrijden*, *voortrijden* (*naar een bepaald doel*). Hetzij absoluut, hetzij vergezeld van eene bepaling met *te.* || Ic wille vergadren die vrienden mijn, ... ende varen te Bajoene an, *Lorr.* II, 264. Die van binnen voeren an, *Ferg.* 5363. Jonchere Willem, dat jonghe kint, voer al mede ter hoefsteden an, Stoke VII, 1124. — Inzonderheid *aanrijden met een vijandig doel*, *aanvallen.* || Die lieden, die dat versaghen, voeren vromeliic ane, *Limb.* II, 1565. Onder alle die Gryffoen en was so stout no so coen, die yerst aen dorst varen, *Troyen f.* 234*b.* Hi voer an al sonder raet, Stoke VII, 61. — Comen aenvaren, *komen aanrijden.* || Ooc quam daer gevaren ane die grave Diederic van Viane, *Grimb.* II, 3131.

2) Met den 3den nv. Enen —, *op iemand aankomen*, *aanrijden of aanvaren*, hetzij met vriendschappelijke of met vijandige oogmerken, en dus in tweeledige opvatting:

a) *Zich bij iemand aansluiten als bondgenoot.* || Dese voeren den anderen ane, ende die Turken worden ghescofflert, *Brab. Y.* III, 1544 (verg. *Sp.* IV[a], 18, 32).

b) *Op iemand afkomen*, *als vijand*, *hem aanvallen of bestoken* (te paard of te scheep, ook te voet). || Si worden der andere geware ende voer hen ane met haerre scare, *Lanc.* II, 46970. Nu vart hem ane gereet, II, 34068. Dus voren si den coninc an van Yrlant, dise wederstoet, III, 17709. Alse mense dan verjagede yet, ofte met scepen hem voren an, Velth. III, 22, 18. Dandre, die den ridder vri valsceliic voeren an, *Limb.* III, 402. Ende voeren heer Aernoult ane, *Grimb.* II, 3561, verg. 5008. Ende voeren den ridder ane, *Limb.* II, 1549. Swaerliic voeren si hem ane, V, 115. Ende voer heren Heinriic ane, VII, 1341. Mettesen voer hi hem an, ende gaf hem enen slach op thoeft, XII, 720. Ende voer der coninginnen an, XII, 307. Daer dese C voernoemt B zijnen broeder aenvoer, hij vachten daer an, hij stieten daer, hij bloetwonden daer, *Dingt. v. Amst.* 17. Verg. het aengemerkte bij AENWASSEN.

3) *Varende naderen*, *landen.* || Met enen sconen gheselscepe voer hi bi Westcappel an. Daer ontscepede menich man, Stoke III, 1086.

4) Nu en dan vindt men *anevaren* in de bet. van *anevaerden*, b. v. *Rek. v. Zeel.* 1, 144: Uutgegheven om die Meeneweyde te diken, die zoo zere ghewalet was dat se die lude niet anevaren en wilden; *ald.* 242: Van 8 spade lants te dikene .., die waren laten varen ende niemant anevaren wilde, *niemand wilde er aan*, ende Jan Heynrix s. anevarde ende dede diken van mijns heren weghen.

AENVATEN, zw. ww. bedr. Zie VATEN.

1) *Aanvatten*, *opvatten*. Weder —, *weder opvatten*, *hervatten* (een onderwerp). || Nu wil ic dese materie laten ende weer die texte anevaten, *O. H. Passie* 29, 821.

2) Iet —, van goederen of rechten gezegd. *De hand aan iets slaan*, dus *iets in bezit nemen*, *aanvaarden*. Verg. AENVAEN 2). || Als een brant gelescht is, so sal elc man sijns selfs reescip anvaten ende niements anders, *Leid. Keurb.* 469, 3, 1. So waer dat si twe quamen ende een goet beyde anevaten, V. d. Wall 117 (*a.* 1303). — Ook in den zin van *aanvaarden*, *overnemen*, van een gemaakt werk. || Soe wye sijn brugghen tot tgherechts besceydenheyt also wel gemaect oplevert, die sel die stede anvaten ende houden staende, *Leid. Keurb.* 139, 30.

3) Enen —, *iemand in verzekerde bewaring nemen*, *aanhouden*, *gevangennemen*. Verg. AENVAEN 3). || Voert soe sal die scout den sculdenaer aenvaten ende leggen in den ouden steen, *Dingt. v. Delft* 8.

AENVECHTEN (*vacht*, *vochten*, *gevochten*), st. ww. bedr., scheidbaar en onscheidbaar gebezigd.

BEDR. — Hetzelfde als AENSTRIDEN: zie ald. en verg. AENBEVECHTEN en AENGEVECHT. Mnd. *anvechten*. Thans alleen overdrachtelijk van den strijd der zonde gebruikt; vroeger in de eigenlijke en algemeene beteekenis van: *Met strijd aanvallen*, *bestrijden*, *bevechten*, *aanranden*. || God sal met u plechten ende selve u viande aenvechten, *Melib.* 3172. Die u huus anevochten ende met lederen besochten, 2539. Daer vochten hem anne met grooter cracht die Almanne, *Sp.* II[4], 2, 25. Dlant van Daelheem wert aenvochten van lieden, die te Herne lagen, Heelu 2072. Die dese stat selen zwaer . . bezitten ende vechten an, *Wrake* I, 1836. Rome sal met scarpen swerden aenvochten ende ghewonnen werden, I, 1946. Die in Brabant sere van haren wedersaken aenvochten waren, *Lutg.* II, 408. Die horneten ende wespen vervolghen oec die bien, ende si aenvechtense uut natuerliken hate, *Bienb.* 168*d*. Die Romeine, verre ende wide, vochten hem an, *Sp.* I[5], 73, 27. Waer sise mochten anevechten, Heelu 1152. Si waren so aenvochten, *Brab. Y.* VI, 6034. Engiene . . , om die stat daer met te aenvechten, VI, 9384. Ende die heylighe kerke anevechten, *Wrake* I, 483. Soe wye eens anders huys anvecht, *Oorkb.* 2, 125*a* (*a.* 1275). Voert ghelovewi haren Willaem . . te helpene jeghens elken man, diene anevechten of soeken wille, 458*b* (*a.* 1297). Waert dat een poorter van Leyden buyten Leyden aengevochten worde ende hem verweerde, *Leid. Keurb.* 222, 36. Dat si . . mit heerkracht aenvechten ende destrueren alle tWalschelant, *Clerc* 6. Veel goeder mannen, die den storm ende dat anvechten manlic wederstonden, 57. Sinen broeder.. die van menigen Grieck aengevochten was, *Troyen Vb.* 19*c*. Hi omleidese ende anvachtse ende wanse in enen dage, *D. B. Jos.* 10, 35. Hoe mochten wi striden, of men ons niet aen en vochte? Ruusbr. 3, 83. Geen wilt beest en mach hem aenvechten, *Ned. Proza* 254. Doe die stat van Riemen van hem luden met groter craft in allen siden aengevochten wort, *Pass. W.* 265*a*. Zie nog *N. Doct.* 811; *Wrake* III, 924; *Brab. Y.* VII, 8885; Matth. *Anal.* 3, 41, 70, 102, 147; *Exc. Cron.* 134*d*, 181*b*, 183*b*; *enz.* — Ook met weglating van 't object, en dus schijnbaar onz. || Die Gallen sijn die niet en sparen, sine vechten ane nacht ende dach, *Sp.* I[5], 5, 30. Worden oec vriende anvechtende in eenre vryer taverne, dien verboerden niet meer dan off sy op eenen vryen velde vochten, Mieris 2, 90*a* (*a.* 1310). — Ook reeds overdrachtelijk gezegd van de wereld, het vleesch, de zonde, den duivel enz. || Van den viant, die tallen stonden mi anevacht met fellen sonden, *Amand* II, 3842. Van Sinte Stevens een clusennersse had groet aenvechten ende grote persse van sware coringen diese aenvacht, *Lutg.* II, 1632. Die alle aenvechten conste wederstaen, met rechte droughe hi dat palmerijs, *Belg. Mus.* 5, 360, 35. Saken, die mi self anvechten, *Rein.* II, 7734. Den viant . . , want hise aenvacht ende quelde gereed, *Lutg.* II, 615. Als mi die viant aenvecht met sijnre behendicheyt, soe bescermt hi mi mit sijnre oetmoedicheit. Als mi die werlt anvecht met hare ghiricheyt, soe bescermt hi mi mit sijnre armoede. Als mi mijn vleisch anvecht mit sijnre boser lust, soe bescermt hi mi mit sijnre bittere pinen, *Stemmen* 135. Dat dye vyant die heyligen anvecht overmits die wyven, *Pass. W.* 55*a*. Vecht u ane onkuscheit, die verdrift met arbeide . . , vecht u ane toren, die verdrift met gutheide, vecht u ane ongedout, die verdrift met gedout. Wat ondogeden u anevicht, die verdrift met dogeden, *Limb. Serm.* 86*c*.

AENVECHTERE (*aenvechter*, ook *aenvichter*), znw. m. Mhd. *anevëhtære*. Zie AENVECHTEN. *Aanvaller*, *aanrander*, bepaaldelijk van den persoon, die een gevecht begint of er aanleiding toe geeft. || Den anvichter ende alle sine helpers, *Handv. v. Delft*, bij Meylink, *Delfl. Bijl.* 52, 24 (*a.* 1246). Worde yemant angevochten ende dair niet verby en mochte, hy en moste hem verweeren, soe sonde dat weezen sonder enyghe bueten te verbueren, al waret dat hy int verweeren den anvechter quetste, *O. K. v. Delft* II, 10, 7. Hijr toe zel die aenvechter voer zijn brueken onser stat te beteringe geven V[m] steens, *R. v. Utr.* 1, 323, 2. Soe wie vecht tusschen den tween brucgen . ., so sel die aenvechter des selven dages bijder sonnen opt vleyshuis gaen ende daer op bliven, *ald.* 4. Soe wie den aenvechter aenbrengt . . ., die zell daer of hebben dat vijftedeel van den koeren, *ald.* 324, 5. Dieselve aenvechter oft quaetdaeder met synen helper die sullen wesen in onsen ghewelt, *Handv. v. Waterl.* 7 *a*. Van den anvechters die tegen mi oprisen, verlosse mi, Heer, *Dial. Creat.* 32*d*. Den aenvechter ofte geweldenaer, *Handv. v. Enkh.* 10 *b*, vgl. *Handv. v. Alkm.* 7 *b*. Die voirs. smerte, by den voirs. anevechter gedaen, sal gebetert worden, den verwerrer . . . . vierscatte; ende die verwerrer voirscreve van der smerten, die hy doen sal, den aenvechtere sal dat beteren eenscatte, *Priv. van Brielle* 88, 21 (*a.* 1477). Die alle anvechtere can wederstaen, met rechten dracht hy palmen rijs, *Lett. N. W.* 5[2], 99. In de variant (*Belg. Mus.* 5, 360, aangeh. op AENVECHTEN) staat: *aenvechten*. — Ook van den duivel. || Doe quam die temptiere of die aenvechter tot hem, *Hs. Evang. Matth.* 4, 3.

AENVECHTINGE, znw. st. vr. Zie AENVECHTEN. *Aanval*, *bestrijding*. Mnd. *anvechtinge*. || Omme te weren ende te wederstane alle crot, crijch, viantscap ende aenvechtinge, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 707 (*a.* 1403). Sy hebben groote anvechtinge gehad van grooten oorloge tegen dat Sticht van Utrecht, Matth. *Anal.* 1, 67. Een onvervaert Prince, die sijn lant merclic bescermde tiegens der Denen aenvechtinge, 3, 58. Dat hi mi voert alle broeken, sculden, beclaech ende anvechtinge vergeven wille, *Proza-Rein.* 33 *v*.

AENVEERDEN, AENVEERDIGEN. Zie AENVAERDEN, AENVAERDIGEN.

AENVERDEN, AENVERDIGEN. Zie AENVAERDEN, AENVAERDIGEN.

AENVERERVEN, zw. ww. onz. Met den 3den nv. Van goederen of rechten gezegd. Enen —, *iemands eigendom worden door erfenis*, *op iemand bij erfenis overgaan*. Hetzelfde als AENERVEN onz. (zie ald.). || Mit allen anderen erffenissen ende gueden, ... gelijck hoen die ainvererfft ende verstorven moghen sijn, Nijh. 4, 352 (*a.* 1464). Welc gheestelic mensche .... dien enich erve, husinghe, rente of erftins anverervet wort binnen onser stad vriheit, *Stadr. v. Zwolle* 153, 276.

AENVERSIEN (*versach*, *versagen*, *versien*), st. ww. bedr. *Aanzien*. || Als hi dien anversach, die ziele, die in hem lach, versmalt van jammere alte male, *Franc.* 447.

AENVERSOEKEN (*versochte*, *versocht*), onreg. zw. ww. bedr. Enen iet —, *iets van iemand zoeken te verkrijgen*. Verg. AENSOEKEN. || Daerom sal dieghene, diet gheleide anversocht wordt, loftocht van sinen vrienden hebben, Matth. 217. — Enen lande recht aneversoeken, *rechten er op doen gelden*. || Dat Lotharijs ewelike verswoer Loreine ende Lothrike ane te versoekene enich recht, *Brab. Y.* II, 5682 (var. *ane te soekene*).

AENVERSTERVEN (*verstarf*, *verstaerf* of *versterf*; *verstorven*; *verstorven*), st. ww. onz. Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *iemands eigendom worden door het sterven van een ander*, *door versterf op iemand overgaen*; ook *Aensterven* (zie ald.), en *Aenbesterven*, welk laatste nog in gebruik is, vooral in het deelw. *aanbestorven*. Zie *Ned. Wdb.* || Ende al dat mi verstaerf oec an, gavic minen broederen dan, *Sp.* I[7], 32, 17. Of jemene erfnisse anvorstirft ende vurvelt, *R. v. Zutf.* 17, 56. Want Scotlant was hem anverstorven, Stoke IV, 795 (varr. *angestorven* en *anbestorven*).

AENVESTEN, zw. ww. bedr. Zie VESTEN. Hd. *anfesten*.

1) Eigenlijk. *Vastmaken*, *vasthechten*, *aanhechten*. || Die vloere . . waren aengevestet . ., dat die ene plancke an den anderen sclote, *Ned. Proza* 105. Als die doerne aengevest wart, *Hs. Ps.* 35*v*. Die armen (*van Christus*) uutgerect.. die handen doerboert.., die side geopent .., dat aenvesten der voeten *enz. Boeck v. d. L. J.* 287*a*.

2) Bij uitbreiding. Iet —, *iets aan zich verbinden*, *het zich aanhechten*, dus *zich toekennen*, *zich toeschrijven*, *aannemen*. || Die meesters name ane hevet gevest, *Sp.* II[1], 87, 60. — Met den 3den nv. Enen aengevest sijn, *aan iemand verbonden zijn*, *hem aankleven*. || Want di hier onlanghe staet te levene, du die stervelic best, ende dat es ons allen anghevest, *Amand* I, 4323. Wanttu stervelijc best dat ons allen es anegevest, *Sp.* II[7], 23, 45. (God) Die altoes dien in hulpen best, die di bi minnen ane sijn gevest, II[7], 35, 75.

AENVESTIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als AENVESTEN. *Verbinden*. Met den 3den nv. en vooral in 't pass., dus: *Verbonden zijn met*. || Om grote perikels wil datter in verholen is, ende mede om grote difficulteit, die hem aengevesticht is, *Fasc. Temp.* 7*v*. Dat die plant is der aerde aengevesticht, *Barthol.* 575*a*.

AENVIERDIGEN. Zie AENVAERDIGEN.

AENVLECHTEN, st. en zw. ww. bedr. Slechts in het pass. ingebruik. Iet is eenre dinc anegevlochten (of -gevlecht), *iets is om iets heen gevlochten*; in fig. opvatting: *het is nauw met iets verbonden*. || Der sielen eist (tfleesch) anghevlecht, *Wap. Rog.* 771.

AENVILTE, znw. m. Limburgsche dialectvorm voor *aenbilt* (zie ald.). *Aanbeeld*. || Danvilte dar dese crone op gesmeet wart, *Limb. Serm.* 199*a*. Danvilte des smets, *ald.*

AENVLEYEN, zw. ww. onz. Hd. *anflehen*, doch in gewijzigde beteekenis. Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *iemand vleiend naderen*, *met vleierij bejegenen*. || Alse di die aventure es hout, so vleyt di an weilde ende gout, *Sp.* I[4], 56, 23 var. (in het hs. verkeerdelijk: *die* an). In het teksths. luidt het tweede vers aldus: „so wast die ane selver ende gout." Geen der beide lezingen is in orde, want noch de ééne noch de andere geeft de woorden terug van Ovidius: „*Indelibatas cuncta sequuntur opes*." De Vries (*Mnl. Wdb.*) verbetert dan ook de lezing der variant aldus: „So vleit di an *jonc ende out*," waardoor de woorden van het origineel worden weergegeven. Hoe het ook zijn moge, de variant bewijst het bestaan van *aenvleien*, omtrent welks beteekenis geen twijfel kan bestaan.

AENVLIEN (*vlo* of *vloe*, *vloen*, *gevloen*), st. ww. onz. Zie VLIEN en verg. AENCOMEN 3), AENRIDEN 3) en 4), enz. Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *tot iemand vlieden*, *zijne toevlucht nemen*. || Paeus Leo hevet versien, dat menne verraden wille mettien, ende vlo den keyser an, *Sp.* IV[2], 20, 39. Vinc. „*ad imperatorem fugit*."

AENVOEREN (AENVUEREN), zw. ww. bedr.

1) Iet —, van kleederen of wapenen (ook wapens), *met zich voeren*, *dragen aan het lijf*, *aanhebben*. || Alse hy thuys weert gaen wil, die te voet gaet, hi sal sijn wapene op sinen hals dragen, sonder aendoen, tot buyten der vryheit. Ende die rijdt thuysweert, hy machse aenvoeren rijdende, *Keur van* 1342, in *Belg. Mus.* 1, 250 (*Keur v.* 1361, ald. 7, 296: *aenvueren*). Een ridder . . die Lanceloets wapene vorde an, *Lanc.* II, 1667. Oec voerde die ander man des conincs Arturs teken an, *Mor.* 1025.

2) Met den 3den nv. Enen ere stat —, *iemand naar eene plaats voeren*, *hem ergens heenbrengen*. || Om dat huerden si desen verman, dat hise voerde Bertangen an, *Lanc.* III, 18037.

3) Iet —, *het beheer over iets voeren*, *het beheeren*. || Dat die stat van den Grave den toll mitten renthen ende thienden .. nu ter stont voirtaen aenvueren, heffen, boeren ende truwelich verwaeren sullen, Nijh. 5, 77 (*a.* 1477).

4) Wederk. Hem —, *zich brengen tot*, *zich stemmen*, *zich opwekken*. || (*De haan*) slaet sijn vedren dan, als die hem te sanghe vort an, *Nat. Bl.* III, 1967 var. (andere var. *wect an*).

AENVOLGEN, zw. ww. onz. Van *Volgen*, oudtijds verbonden met het voorz. *aen* (vgl. nog ons *daaraanvolgende*), gelijk thans met *op*: zie bij VOLGEN.

1) Absoluut, zonder vermelding van den persoon of de zaak, waarop iemand of iets volgt. *Volgen*, *achternakomen*. || Alst hier volget an, *Sp.* IV[1], 50, 5. Gedeon leet die Jordane, ende volgde met CCC ane, *Rijmb.* 7619. Maer doe si dat souden beghinnen, quam dat volc van Chanaan ende van Amalech, ende volgden an, ende sloeghense ende daden hem pine, 5738. Trecter enech achterwaert . . so roept hi dan ende troestse datsi volghen an, *Nat. Bl.* III, 1906. Daer quamen met gevolget an die graven, die laatsheren tsamen, *Grimb.* II, 1371. Doe ghingen vlieghen die heydine, entie inghelen volgheden an, *Segh.* 10522. — Gewoonlijk

echter ging *Aenvolgen* vergezeld van den 3den nv. des persoons, en wel in verschillende opvattingen, naar gelang van het oogmerk, waarmede men iemand volgt; t. w.

2) Enen —, *iemand volgen*, *achternagaan*. Lat. *sequi*, *insequi*. || Vaert voren dan, ende ic sal u volgen an, *Lanc.* II, 200. Volgt hem an, ende of hijs noet hevet, helpt hem dan, II, 255. Niet lange daer na volgedic hem an, daer hi eens ter kerken ginc, *Sp.* III[4], 39, 4. Ende es te scepe waert gegaen, daer hare anevolgeden saen broedere, swagre ende mage ende kinder met groter clage, III[3], 26, 85. Onse Here die ginc dane, ende Pieter volgedem ane, *Rijmb.* 27029. Sinen hangheman, de hem altoes volghede an, Stoke VI, 1050. Daer toe volchde hem menich man van sgraven Lodewijcs lieden an, *Vl. Rijmkr.* 9688. Dat hi hem anvolghen soude, *Lanc.* II, 28555. So volghet hem dat dier dan an, *Nat. Bl.* IV, 112. Dits Amijs, die mi volget an, mijn geselle, *Sp.* III[6], 80, 64. Die van Israel volgden hem ane, *Rijmb.* 7275. Wel XXX[m] man . ., die hem volgden an, 27393. Menech ander volchdem an, 29645. Een sijn cnecht volgedem an, Velth. II, 41, 4. Dapperlike volget mi an, IV, 30, 31. Mijn heer Jan volgde hem ane, *Grimb.* I, 3656. Ende volgede den riddre an, *Limb.* VI, 1967. Meer dan dertich hondert man volgheden Segheline an, *Segh.* 7195. Sijn gheselschip volghde hem vromelic an, *Cron. v. Vlaend.* 2, 2. Den man, die(n) dit ghewerke volghet an, *Amand* I, 1089. — Ook van het *volgen* met vijandige oogmerken, b. v. || Daer volgeden hem die Goten ane . . ende hebbense echt danen geslegen, *Sp.* III[4], 17, 53. Ic neme best XII[m] man, ende volghe dinen vader an: hi es moede, ic salne ontliven, *Rijmb.* 10466 var. Alse hem die beeste volghen an, werpen sise in den weghe ghint, *Nat. Bl.* II, 3530. Vandaar de overgang tot de gewijzigde beteekenis, t. w.

3) Enen —, *iemand vervolgen*, soms met weglating van het obj. Lat. *persequi*. || Nochtan daden hem tien tiden swaerre torment die Arriane, die hem met vlite volgeden ane, *Sp.* III[6], 40, 60. Donaet, spare! twi volgestu mi an so sware? II[6], 33, 38. Ende volgeden met here ane, I[3], 50, 19. Vloe hi ende ic volgede an, I[4], 27, 18. Dattem die Fransoyse volgeden ane, III[6], 83, 29. Varen wi jegen die ons volgen an, II[6], 27, 61.

4) Enen —, *iemand navolgen*. Lat. *imitari*. || Dese sant hadde so groten gare om te sine martelare, dat hi den martelars volgede ane, *Sp.* II[6], 48, 129. Edesius, die heilege man, wert pape ende volgede an Frumentiuse, II[6], 51, 95.

5) Enen —, *iemand opvolgen*. Lat. *succedere*. || Hyrcanus die volgede hare an, haer sone, *Sp.* I[4], 52, 30.

6) Enen —, *iemand volgen*, *achternaloopen*, als aanhanger of gunstbejager. Lat. *assectari*. || Dan selen alle die Joden nu an desen geloven, secgic u, ende selen hem volgen ane, Velth. VIII, 6, 9. Die dus den riken volgen an, meenen den roof ende niet den man, *Sp.* I[6], 48, 13.

7) Des —, *het met iets eens zijn*, *zijne goedkeuring schenken aan iets*, *zijne instemming met iets betuigen*. Lat. *obsequi*, *obsecundare*. || Minne meer den rechten man dan eenen dies al volget an, *Sp.* I[6], 36, 71.

8) Met eene zaak als ondw. en eene zaak in den 3den nv., *volgen op*, *een gevolg*, *uitvloeisel zijn van*. || Als der duechden ende quaetheyt gheen loen an en volcht, *Schaaksp.* 59a.

9) Met eene zaak als ondw. en een pers. in den 3en nv., *in eigendom toebehooren*, *iemands deel zijn*, ook *ten deel vallen*. || Alse hi die gelike (quaet *nl.*) verstaet of argere in anderen, hem dunct dan, dat hem die doget volget an, *Sp.* II[6], 74, 144. Den prijs, die den helighen man met redenen ende met rechte volghet an, *Amand* II, 5997.

AENWAYEN, AENWEYEN (*wayde*, *weyde*, *gewayt*, *geweyt*), zw. ww. bedr. Met den 3den nv. des persoons: Enen wint —, *iemand een koeltje aanbrengen*. Vgl. *Ndl. Wdb.* op AANWAAIEN. || (Si) ontletste den helm saen, ende heeftene hem van den hovede ghedaen om dat soe hem den wint an wilde wayen, *Wal.* 9839. Dander vloeghele in dander syde weyder (*l.* weyde) heme den wynt an, *Serv.* I, 1913. — Ook in figuurlijke toepassing. Enen iet —, *iemand tot iets brengen*, *hem onverwachts doen komen tot*. || Als hoverde ende hare partie den mensche anwayen sulke sticke, dat hi vergheet de ziele vrye, Praet 527.

AENWASSEN (*wies*, *wiesen*, *gewassen*), st. ww. onz.

I) Met eene zaak als onderwerp.

1) *Aangroeien*, *toenemen*; de hedendaagsche beteekenis. Ook met den 3den nv. || Dat vier wasset emmer ane, *Sp.* III[7], 43, 4. Ic sal dijn volc doen wassen ane, *Rijmb.* 3215. Die boem die groyt ende wasset an, Velth. VIII, 3, 40. Die vrucht en wast nemmer an, *Natuurk.* 1102. Oorloghe wies hem aen, *Brab. Y.* I, 1065. Alse hem sijn rike an was gewassen, *Sp.* III[7], 55, 81. Die storm wies hem ommer an, *Troyen f.* 253*d.* Zie nog *Sp.* I[6], 33, 57 vgl., *Rijmb.* 29530, *Doct.* II, 2927.

2) Met den 3den nv. Enen —, *iemand aangroeien*, in drieledige opvatting, naar gelang van het subject.

a) Van vleesch, vet, uitwassen enz. *Iemand aan het lijf groeien*. || Al dat vette dat onsen live anewast overmids voetsel van buten, Ruusbr. 2, 28. Hi verdrivet oec die wanne, die den menschen wassen anne, *Nat. Bl.* XII, 416.

b) Van hoedanigheden, gewoonten enz. *Iemand aangroeien*, en dus *aankomen*, *eigen worden*. || Van den Deenen es hem angewassen, dat si drinken sonder gront, *Sp.* IV[3], 17, 60. Die suverheit fijn sal mi menechfout wassen ane, II[5], 2, 95. Amand, dese(n) vercoorne man, was van joncs ghewassen an, dat hi plach eene costume goet, *Amand* I, 3604. Ende die overmoede wies hem an, *Parth.* 23. Dat hem anewies der vroetscap name, *Sp.* II[3], 32, 10. Wie(n) alle duechden wiesen an, *Amand* I, 717; vgl. II, 4276. Die(n) in lanc so meer gracien wiesen an, I, 3736.

c) Van goede of kwade voorvallen, ervaringen enz. *Iemand aankomen*, *ten deel vallen*, *overkomen*. || Ende sine helpe wies hem an, Stoke X, 1001. Hem wies ane commer ende sorghe, *Van ghevene* 40. Maer emmer wies hem soccors an, *Limb.* IX, 647. Dien altoes wies helpe an, IX, 712. Mer want Kaerlen altijt swaer orloge aenwies, *Exc. Cron.* 62*c*.

II) Met personen als onderwerp; t. w. uitsluitend van eenige personen gezegd, die te samen een min of meer aanmerkelijk aantal uitmaken. Enen —, *sich om of nabij iemand scharen*, *hem omringen*, hetzij met vriendschappelijke, hetzij met vijandelijke bedoeling, en dus in tweeledige opvatting, evenals bij AENVALLEN. Verg. AENCOMEN, AENTRECKEN onz. en AENVAREN.

1) *Zich bij iemand aansluiten*, *zich aan zijne zijde scharen*, *zijne partij kiezen*, *en hem daardoor* aangroei *van macht bezorgen*. Verg. ons *aanhangen*,

aankleven enz. || Mordreit, sijn neve, metten Sassen, die hem an waren gewassen, *Sp.* III^{a}, 29, 71 (verg. vs. 16 vlg.). Hem wiesen an dies dages V_{m} man, I^{7}, 41, 79. Dus wiesen Fransoysen kindre an, so datter hem ses volchden mede, *Franc.* 1112.

2) *Zich aansluiten tegen iemand*, *zich tegen hem over scharen*, *gezamenlijk op hem afkomen*. Verg. AENSTRIDEN, AENVECHTEN enz. || Die ander baden genade met trouwen, maer dat besloet niet een pere: si hadden verloren al die were, want dat volc hem anewies, daerom dochtense te mere verlies, Velth. IV, 9, 14. Oft sake were, dat ennige heren.. mit veden of mit belege, Wilhem vurscr., sijn slot, stat ende ondersaten vurscr., anwyessen off avervyelen, Nijh. 4, 73 (*a.* 1431).

= De geheel tegenstrijdige opvatting in beide beteekenissen is het natuurlijke uitvloeisel der oorspronkelijke mediale kracht van *in grooten getale omringen*, evenals dit bij *Aenvallen* (lat. *aggredi*) plaats had, dat zoowel van vrienden als vijanden gezegd wordt, naarmate de handeling met vriendschappelijke of vijandige bedoelingen geschiedt.

AENWEDDE, znw. Het geslacht, dat reeds twijfelachtig is bij het grondwoord *wedde*, blijkt niet. Verg. WEDDE. *Pand*, *onderpand*. Te aenwedde, *te pand*. Vgl. het volg. art. || Is dat zake, dat een burgher goet, dat hem taenwedde gezet is, besidt sonder wederroepen jair ende dach, *K. en O. v. Delft* 255, 53 (Meylink, *Delfl. Bijl.*, 59, 51; Mieris 1, 235). In het Latijn (t. a. pl. 240; Mieris 1, 285, 40): „bona sibi titulo *pignoris* obligata"; in de oude vertaling der Alkmaarsche handvest van 1254: *te pande* (ald. 1, 289*a*).

AENWEDDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *anwedden* en *anweddinge*. Hetzelfde als *aenpanden* (zie ald.). *Beslag leggen op* (*onroerende*) *goederen voor schuld*. || Die eerve ofte ander dinghe aneweddet, hi moet hebben twee ervachteghe man te orconden, **Statuten van Gent* (Hs.).

AENWEGEN (*wooch*, *wogen*, *gewogen*), st. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *op iemand wegen*, *hem drukken*, *hem zwaar vallen*. || Dat cruys ons Heren dat was swaer ende seer verdrietelijcken te draghen . . , ghelijc een haer, niet meer en salt ons oeck aenweghen, *Gesta Rom. f.* 56*a*.

AENWEYEN. Zie AENWAYEN.

AENWECKEN (*weckede*, *wecte*, *gewect*), zw. ww. bedr. Hem —, *zich opwekken*, *zich aanzetten* tot hetgeen in de bepaling is uitgedrukt. || Wilen (*de uren*) bi nachte ende bi daghe wiset hi (*die hane*) met sanghe, ende slaet sine vedren dan, alse die hem ten sanghe wect an, *Nat. Bl.* III, 1968 (uitg. Bormans). Vgl. AENVOEREN 4.

AENWELVEN (*walf*, *wolven*, *gewolven*), st. ww. onz. Zie WELVEN, st., doch dat ook reeds zwak werd gebezigd. *In een kring ten aanval aanrijden*. || Der heydenen macht is ons te groot, zij commen met hoopen aenghewolven, *Sacr.* 642.

AENWENSCEN, zw. ww. bedr. Iet —, *iets voor zich wenschen*. Verg. hd. *anwünschen*. || Nu willic anewenschen, sprac die coninc Gontier, ic wildic in enen sconen woude moeste wesen emmermeer, *Vier Heren Wenschen* 37. Zie nog ald. 65, 89, 141 (*OVl. Ged.* 2, 114—116).

AENWERDEN, AENWORDEN (*wart*, *worden*, *geworden*), st. ww. bedr. Mnd. *anwerden*. Enen —, *op iemand afkomen*, *iemand aantasten*, *aanvallen*. || Waert dat yemant, die woent buten der poerte van Leyden, ... enen poerter van der stede . . . aneworde of anevochte met ghewelde, . . . Soe verleene wi onzen ghemeenen poerters . . . dat si dien poertier, die aneghevochten es of aneghewordeu is, sullen moghen bistaen, Mieris 2, 56*a* (*a.* 1306); *verg.* 149*a*. — Ook waar niet bepaald een *openlijke aanval* plaats heeft, maar slinksche middelen gebezigd worden. || Doe worden si hem ane met venine, *Sp.* I^{s}, 70, 26.

AANM. *Nat. Bl.* III, 1968: „Als die hem ten sanghe wort an" is eene verkeerde lezing. Men leze met de Var. *vort*, d. i. *voert*, *voeret* an. De ware lezing zal wel *voeret* zijn, om de maat.

AENWERC, -*werke*, znw. onz. Ags. *andweorc* en *anweorc* beide, „*matter*, *material*, *cause*" (Bosw. 23, Ettm. 94). *Bouwstof*, inzonderheid *voorbereide bouwstof tot den arbeid*, *voorwerk*. || Ende sult weten dat dit boeck niet gemaect en is uut wijsheid des geens diet te samen geset heeft, want hi daertoe niet gedaen en heeft dan hi getymmert heeft mit vreemden aenwerke, *Spiegel der Leken*, in *Lsp. Bijl. D.*, Dl. 3, bl. 343.

AENWERP (AENWORP), -*werpe* (-*worpe*), znw. m.

1) *Aangeworpen of aangeslibd land*, *aanwas*, *aanspoeling*. Kil. „Aen-worp, *alluvio*." Verg. AENSCOT en AENVAL 7). || Anders al vuytdijc, anewerp, zeedrift, tolne oft geleede op die Hontejof op die Schelte, Mieris 2, 128*a* (*a.* 1312). Heynkensant, Ovesant, Arnemuidesant mit allen aenwerp, die daer aen vallen moghen, 3, 636*b* (*a.* 1395). Behaudelick onse here den hertoge . . . alre anderre weerde, sande, aenworp ende visceryen, die dair nu sijn, off naimaels comen off werden moegen, Nijh. 1, 438 (*a.* 1342). Een cleyn weertken . . . mit alle hoeren toebehoren, anwurpe, zegenworp ende vysscherien, die daer aen vallen mogen, 3, 111 (*a.* 1383). Een uutgors . . . mit allen den hillen die daer toe behoren, ende mit allen den aenworpen, die tussen den gorsen voorn. ende den hillen voors. comen mach, *Delfl. Bijl.* 396 (*a.* 1421).

2) *Aangeworpen land*, *dam*, *krib*. || Omme dieswille dat diversche persoonen . . . hemlieden . . . vervoordert hebben in de zelve riviere thueren voordeele te nemene ende ooc te makene anwoorpen, weerven, pylinghen, platinghen, oversprongheu van huusen . . . ende andere gherieven ter benauwinghe ende verminderthede van den rechten stroome, *Cout. v. Gent* 680 (*a.* 1492); verg. ald. „zulke anwerpen", en 681: „eeneghe anwerpen."

3) Van personen: *zij die de gildebroeders aan zich toevoegen*, zij die niet tot het eigenlijke gild behooren of nog geen leden er van zijn, die er als het ware het aenworp (Kil. *aenworp* = *appendix*), *aanhangsel* van vormen. || Alle brouwere die buten woenen . . ., die sellen anworpe (*adiecti*) wesen, *R. v. Utr.* 1, 306, 2. Item zellen in desen gilde mede anworpen wesen alle der brouwer knapen, die te brouwen plegen ende gehilict sijn, 307, 3. Dat eyn ygelic ouderman in zijnen ghilde . . . den raide van der stat bijbrengen zellen alle hoer aenworpen, die zij in hoeren gilde hebben, om die borgere te werden, 317, 1. Enige andere mannepersonen, die in onser stat woenaftich zijn ende engheen borgere noch anworpen in enigen gilde en zijn, *ald.* 3 (vgl. 2).

AENWERPEN, AENWORPEN, (*warp*, *waerp* of *werp*; *worpen*, *geworpen*), st. ww. bedr. en onz. Mnd. *anwerpen*.

BEDR. — 1) (Enen of hem) een cleet —, *iemand* of *zich zelven inderhaast een kleed aan 't lijf werpen*, *omwerpen*. Eene jonkvrouw en een knecht waren beide „van allen clederen bloet:" || Metten selven datse Cefalus sach, ende warp hare sine cappe an, *Lanc.* III, 15150. Alse Symon Petrus

dat hoerde, so warp hi enen roc ane, want hi bloet was, *Lev. v. J. c.* 241.

2) Enen iet —, van verschillende zaken gezegd, het zóó *werpen*, dat het aan iemand blijft kleven; *het op iemand werpen*, *hem aanwrijven*, of wel, *het iemand aandoen*, *het hem bezorgen*. || Dat ic bi der lust, die ic can, den coninc warp enen wille an, dat hi voer jaghen in Ardenoys, *Parth.* 837. Dijn verwijt ende dine schame hevet hi gesien ende dine mesquame, die men di tonrechte warp anne, *Sp.* I*, 29, 15.

3) Enen iet —, *iemand plotseling tot iets brengen*, *er hem toe drijven*. || Doe die in love sijn aenropen verhief, soe warp hi Gorgias ridderen die vlucht an, *D. B.* II *Maccab.* 12, 37.

4) Enen —, *iemand aanzoeken*, eigenlijk *aanklampen*, *aan boord komen*. Verg. hd. *anwerfen* (Grimm, *D. Wtb.* 1, 520, en vooral Diez, *Wdb. op Luther* 1, 107). || Had ic woert in mi ghehat, ic hadde dicke in alre stat di aengheworpen ende ghebeden, . . dattu mi hads vergheven sonde, *OVl. Ged.* 3, 134, 299.

ONZ. — *Aanslibben*, *aanwassen*, van land. Zie AENWERP. || Die erfnesse, ghediket ende onghediket, die daer nu es of emmermeer aneworpen mach buten den ouden Zwene, *Oorkb.* 2, 206*a* (*a.* 1282). Alle dat ambacht, dat wy hebben in Westbarlant, . . met alder schonnesse, die hem toecommen magh, of commen is, of aenwerpen mach, Mieris 2, 124*a* (*a.* 1312).

5) Van iemands land of erf. Ook met den 3den nv. des persoons. Enen lant (erve, huse) aenwerpen. *Bij gemeenschappelijken eigendom iemand noodzaken tot overneming tegen taxatie van het hem niet toebehoorende gedeelte.* Zie AENBRINGEN 11) en de daar genoemde plaatsen. || Soo wie bij den anderen gelant is mit meere lande, die mach den anderen offrijden oft anwerpen ander halve hondert lants off daer beneden . .; maer weduwen ende weesen machmen geen lant anwerpen of offrijden. . . Soo wie aen een huys off an een hoffstede heeft een vierendeel off daer beneden, soo wie dat begeert, die mach offrijden tot des rechters seggen, off oock mach hij anwerpen tot des rechtes seggen, uytgeseyt weduwen ende wesen; desgelijx en sullen weduwen ende weesen oock niemants huyse off erve ofrijden noch anwerpen, *O. K. v. Enkh.* 20, 98 en 99.

* AENWERVEN, verkeerde lezing bij Nijh. 1, 113 voor *antwerden* (zie ald.).

AENWETEN, onreg. st. ww. bedr. Slechts in de uitdr. Enen ondanc anweten, *iem. iets kwalijk nemen*, hetzelfde als *ondanc weten* (z. WETEN.) || Ic ne does niet, bi mire waerheide; gi souts mi ondanc weten an, *Lanc.* II, 6664.

AENWEVEN, st. ww. bedr. (*waf*, *geweven*). *Inweven*, nl. *in een doek*, *eene stof*. || Ander beesten ende ander worme van so wonderliker vorme stonden ghinder angheweven, *Alex.* V, 998.

AENWIJS (ANNEWIJS), znw. vr. Van *Aenwisen*. De bet. is niet duidelijk en ook het vr. geslacht baart verwondering, doch vermoedelijk zal de bedoeling zijn: *eene geldsom* (vgl. BEWIJS en BEWISEN) of althans *de aanwijzing eener geldswaarde*, uit welks renten eene bepaalde uitkeering geschieden kan, zooals in het hier beschreven geval door erfgenamen in de zijlinie schijnt te moeten geschieden. Vgl. AENWISEN 3). || Waert dat deene broeder storve zonder wetachtighe gheborte, soe soude dandere naer sijns broeders doot die tiende versoeken met eenre annewijs, die hi met eren gheven mochte binnen twee maenden daer naestcomende aen ons selven, Mieris 2, 124*a* (*a.* 1312).

AENWILLEN (*wil* of *wilt*, *woude*, *gewillet*), onreg. ww. onz. Met den 3den nv.

1) Enen —, *iemand te lijf willen*. || Allen dieren wil si (*de vlieg*) an, ende alre houtste bijt si den man, *Nat. Bl.* VII, 740.

2) Ere dinc —, *iets begeeren*, *er mede te maken willen hebben*. || Een die mensch is ende man ende emmer wil der lieften an, *MLoep* II, 2335.

AENWINDEN (*want*, *wonden*, *gewonden*), st. ww. bedr. Verg. BEWINDEN en *zich onderwinden*. Mnd. *anwinden*.

1) *Opwinden*, een dak b. v., *met een windas omhoog brengen*. || Van dat hy mit hem anderen die loedze aenwant, die van der muer gesegen was mit bussen (?), *Rek. d. Buurk.* 72.

2) Hem iet —, eig. *iets aan of om zich winden*, d. i. *er zich in wikkelen*, *insteken*, derhalve *er zich mede inlaten*, *bemoeien*. || Maer van soenen noch van vrede en woude hi hem niet (d. i. *niets*) anewinden, Heelu 2657.

3) Hem ere dinc —, *iets aannemen*. || Soltwy van beyden partyen macht hebben, datse to samene gaen und loven in trouwen . ., datse sich aennemen und anewinden der breve van eersten compromisse, Mieris 2, 355*a* (*a.* 1325).

AENWINNEN (*wan*, *wonnen*, *gewonnen*), st. ww. bedr. Mnd. *anwinnen*.

1) *Winnen*, *verwekken*, van kinderen. || Centauroen sijn ghewonnen ter werelt an van den beesten ende van den man, *Nat. Bl.* I, 124.

2) Enen iet —, *van iemand iets voor zich zelven winnen in den strijd*, *het op hem winnen*, *veroveren*, *het hem afwinnen*. || Daer beghincse op een velt de Keyser, ende wan hem an haer scepe ende menighen man, Stoke I, 66. Daerna wan hi borch ende grachte heeren Janne van Blaesvelt aen met machte, *Brab. Y.* VI, 7819. Ende hadde hem die porte wel nare al vechtende aengewonnen dare, VI, 8193. Die coninc van Oest . . wint hem an van sinen volke, ende verslaen vele sal hijs ende oec vaen, Velth. VII, 9, 62 (verg. *Daniel* 11, 11—12). Daer om besat die coninc dat casteel ende stormdet an . ., so dat hi den casteleyn die voirpoirte anwan, *Clerc* 97. — Uit enkele der voorbeelden blijkt ten duidelijkste dat de 3de nv. niet den persoon aanwijst die iets *voor zich zelven* wint, maar den persoon *aan* of *op* welken men iets wint, wien men iets *af*wint. Even als men zeide *iet winnen aen enen*, gebruikte men ook in denzelfden zin: *enen iet aenwinnen.*

3) Enen iet —, *iets van iemand winnen of verkrijgen*, t. w. eene bekentenis, dus zooveel als: *het hem doen bekennen*, *afdwingen*. || Alsoe en lasic niet van minnen, alse gi mi nu ane wilt winnen, datmen iemenne soude haten, *Rose* 5533 (var. C. *wilt doen bekinnen*).

AENWINNINGE, znw. vr. Hetzelfde als *saemwinninge* (zie ald.) *Boedelgemeenschap*. || Alsoo man ende wyff te saemen in echte gaen sitten, soo is de vrouwe uytter aenwinninge van vader ende moeder ende broeder ende suster ende gaet met den man syn vrenden in aenwinninge, nochtans sal sy eens uytgeboelt syn van haer olders goet by vrende raet, Racer 4, 232. So nemen de kinder elck syns moeders goet ende blyven mitten vader in anwinninge, 234.

AENWISEN (*wisede*, *gewiset*, of *wijsde*, *gewijst*), zw. ww. bedr. Zie WISEN. Mnd. *anwisen*.

1) *Aanwijzen*, *verkondigen*, *voorspellen*. || Dat

gradael, dat ic noemede eer, dat betekent ons noch meer, hoe dat die goede sente Jan mede wijsde Cristum an, *Bed. d. M.* 408.

2) *Onderwijzen.* || Ic sal hem also binnen ses jaren leren ende aenwisen, dat hi also veel connen sal als ic ende alle mijn ghesellen, *Seven W.* 2r.

3) Enen iet —, *iets aan iemand bij rechterlijke uitspraak toewijzen.* Van *Wisen* als rechtsterm, waarvan ons *gewijsde.* || Saen daer na staerf coninc Edwi, ende om sine mesdaet wart hi den vianden ghewiset ane, *Sp.* IV², 14, 43. Voert soe wie den aenspreecker wederseyde in pandinghe ende hem dat scepenen anwijsden, verbuerde VI *β.*, *O. K. v. Delft*, I, 10, 15.

4) *Aanwijzing van betaling doen, fondsen aanwijzen, waaruit de betaling geschieden kan*, vgl. Kil. aenwisen, *Assignare.* Vgl. *assignatie* d. i. *orderbriefje.* || Als wij . . vulle bewisinghe hebben . . van den X^M flor. sjaers, die ons onse neve van Henegauwe aenwijsde, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 560 (*a.* 1358).

AENWISPELSTAERTEN (AENWISPELSTEERTEN), zw. ww. onz. Met den 3den nv. Enen —, *iemand aankwispelen, kwispelstaartende aanhalen.* || Als op mijn schouder clopt een heer, . . ende my een non biet haren mont, ende my aenwispelsteert een hont, so heb ick noch gewonnen noch verloren, maer blijf als ick was te voren, Matth. *Anal.* 3, 654.

AENWORP, AENWORPE, AENWORPEN. Zie AENWERP, AENWERPEN.

AEP, znw. m.; vr. *Apinne*; mhd. *affe*; mnd. *ape*, hd. *affe*; vgl. verder Grimm, *Wtb.* 1, 182; *Ndl. Wdb.* op AAP, en hier AFFE. De gewone bet., lat. *simius*, *simia.* Daar naast komt mnl. voor *s(c)imminkel*, (z. ald.), verbasterd uit *simiuncula*, ons *scharminkel.* || Mertijn die aep, *Rein.* II, 4411. Een groot aep (onz.?) 6512. Vrou Rukenau . . ., Reinaerts moeie, die apinne, 4726. Zoo ook 6779 e. e.

AER, znw. m., oorspronkelijk van de zwakke verbuiging, doch mnl. gewoonlijk sterk verbogen (*des aers*, *den are*, mv. *die are*). Aan de zwakke verbuiging herinnert de jongere afgeleide vorm AREN of AERN (zie ald. en verg. AERNE), waaruit het hedendaagsche *Arend.* Goth. *ara*; ohd. *aro*; mhd. *ar*; alle zwak verbogen. Het woord leeft nog voort in *adelaar*, d. i. *adel-aar.* || Want hi vloech hem allen boven den ewangelisten daer, rechte alse doet die aer boven andere vogele, *Yst. Bl.* 748. Hier up sal vlieghen de edel aer, die hoeghe anstaret der sonnen licht, *Belg. Mus.* 5, 360, 41. Mijn herte dat vlieght ghelijc den are boven alle vrouwenminne, *Glor.* 178 (en 418). Noit men van gheenen so stouten en sprac, hine wart ghevelt ghelijc den are, *OVl. Lied. en Ged.* 447, 185. Die aer, den aer, erande aer, *Nat. Bl.* III, 240, 118, 227 (uitg. Bormans). Een leu ende een aer, *Rein. Naber.* 384, 2. Biden aer, *ald.* 21. Van der locht quam eyn aer, *Serv.* I, 1903. Doe vonden sy den aer over Sinte Servaes swevende, 1930. Den are danne dryven, 1937. Des aers, Ruusbr. 2, 128. Die are (*meerv.*), *L. v. J. c.* 199. Sente Jan de ewangeliste, die . . . sonderlinge gelijc es den vliegende are, *ald. c.* 1. Wie dat har sinte Jan Ewangelista oppebarde in eens ars gelike, *Lutg.* I, c. 15 *Tit.* Hi gelijct den edelen aer, *adelaar*, die sonder wiken scouwet ende staert in *die* claerheit der sonnen, Ruusbr. 5, 141. — Bij Heelu 7073 onjuist in 't enkelv. *die witte are.* Het moet òf *aer* òf *aren* wezen. — Ook in de wapenkunde en als veldteeken was Aer in gebruik. || Want hi den aer in sinen scilt dragen soude, Velth. V, 22, 38. In den schildeken boven in den voors. hoec sal staen eenen aer, ende in elc van anderen schildekens eenen leeuw, *Brab. Munt-Ordonn. bij* V. d. Chijs 1, 134 (*zie Plaat* XIII, *bij Jan IV*, n°. 1). Die standart van Rome . . . ., dar een guldijn aer boven stont, *Lanc.* II, 34152. Ende den aer gevelt int sant, IV, 10035.

AER (met de Vlaamsche aspiratie HAER), znw. vr. Mnd. *âr*, *are. Korenaar.* || Want dat coren stont in sine are, *Alex.* I, 778. Daerna saghic VII aer vul van coorne, *Rijmb.* 2997 var. (tekst *haer*). Entie VII idele haer bedieden andre VII jaer also hongerich, 3009. Hem hongherde, ende si wreven die haer, ende aten van den coorne al daer, 23297. Si plocten haer ende wrevense ende atense, *Hs. v.* 1348, 169*c.*

AER, voor HAER, *haar.* Niet een —, *volstrekt niet*, *Rijmb.* 1892 var., 34637 var.

AER, samentrekking van ANDER (zie ald.). || Die een die sloech hem an sijn wang, die aer bespoechen, *O. H. Passie* 17, 396.

AER, voor EER. || So soude dat land . . an ons comen in alsulker manieren, alst te voren was, aerd tland ghedijct was, Mieris 2, 229*b* (*a.* 1319).

AERBEIDEN, AERBEIT. Zie ARBEIDEN, ARBEIT.

AERCH, AERCHEIT. Zie ARCH, ARCHEIT.

AERD. Zie AERT.

AERDBEVE. Zie ERDBEVE.

AERDDIJC. Zie ERDDIJC.

AERDE. Zie ERDE.

AERDEN, *ter aarde bestellen*, *begraven.* Zie ERDEN.

AERDEN (ARDEN), zw. ww. onz. Zie AERT (2de art.) en verg. AENAERDEN. Mnd. *arden.* Thans *geaard zijn*, *den aard hebben*, vroeger in ruimere opvatting, voor *eene zekere gesteldheid*, *manier of wijze hebben.* || Wie thaer na overmoet doet arden, *het haar op weelderige wijze draagt*, *Rincl.* 1122.

AERDELIJC. Zie ERDELIJC.

AERDERIKE. Zie ERDERIKE.

AERDERSC, AERDICH, AERDICHEIT, AERDIJN, AERDSC. Zie ERDSC, ERDICH, ERDICHEIT, ERDIJN, ERTSC.

AERDINGE, (ARDINGE), znw. vr. Verg. AERT (1e art.). Mnd. *ardinge*, hetgeen op het land gebouwd is, Lübben 1, 124: „*ardinge* eder saet”), van ohd. *artôn*, colere; mhd. *arten.* In concrete opvatting, *datgene waarmede het land bebouwd is*, *veldvruchten*, en bij uitbreiding *bestaan*, *voedsel* in 't algemeen, vooral van dieren. Lettel meerre danne musschen es die voghel ende broet in busschen; maer sijn aerdinghe ende sijn leven es hem ane vissche ghegheven, *Nat. Bl.* III, 781 (var. *ardinghe*). Talre stont neemt hi sijn aerdinghe op den gront, V, 305 (van den karper). Haer aerdinghe leght onder die stene, V, 332. Ende alsi omme aerdinghe beten, III, 1852.

AERFGENOOT, AERFCOREN, AERFNAME. Zie ERFGENOOT, ERFCOREN, ERFNAME.

AERGELIEUS, bnw., *trotsch*, van fr. *orgeuilleux.* De eerste lettergreep luidde oudtijds *ar* in verschillende Romaansche talen en tongvallen. Zie Diez 1, 297. || Van moede soe aerghelyoes, *Glor.* 202.

AERGEN. Zie ARGEN.

AERGER. Zie ARCH, bnw.

AERGEREN, *erger worden* of *maken.* Zie ARGEREN.

AERGEREN. Zie HERGEREN.

AERM, znw. Zie ARM, znw.

AERKEN, AERKET. Zie ARKEN, ARKET.

AERM, bnw. Zie ARM, bnw.

AERMAN. Zie ARM, bnw.

AERMBORST. Zie ARMBORST.

AERMELIKE. Zie op ARMELIKE.

AERMINC. Zie ARMINC.

AERMOEDE. Zie ARMOEDE.

AERN, *arend.* Zie AREN.

AERNASC. Zie HARNASC.

AERNBORST. Zie ARMBORST.

AERNE (ARNE), znw. m. Mnd. *arne.* Latere vorm voor AERN, m., *arend*, *adelaar*. Zie AREN en verg. AER. || Dye aerne vlieghet hogher dan alle voghelen, *Pass. W.* 140*a*. Een aerne plach daer te comen ende nemen . . een van die hennen, 189*b*. Als een aerne, die daer verwecket sine jongen te vliegen, *Hs. Ps.* 177. Dat solde een aerne sijn jonghen niet gheven, *Spreuken* 11. Dair Julius eenen aerne schoot al vliegende, *Exc. Cron.* 45*c*. Als een aerne die wert ghedwongen door den honger sijnre jongeren een roof te halen, 99*c*. Enten aerne gevelt int zant, *Sp.* III^{8}, 53, 93 (var. *Ende den aer*). Dat hi met sinen zinne vloech boven allen bergen hooch, gelijc alse die arne doet, *Sp.* III^{3}, 49, 73. Godt den aerne daertoe vercoren heift te vlieghene boven alle vueghelen hooghe, *ZVl. Bijdr.* 5, 324, 321.

AERNEN. Zie ARNEN.

AERNST, znw. en bnw., AERNSTACHTICH, AERNSTELIJK, AERNSTICH, AERNSTICHEIT. Zie ERNST enz.

AERNT, *arend.* || Des conincs wapen . ., dair een aernt van swarter verwen in gemaect was, Matth. *Anal.* 3, 170.

AERPE, voor HARPE, *harp*, *Rose* (*C*) 14009.

AERPOEN, voor HARPOEN, *Nat. Bl.* IV, 984; V, 1036.

AERSATRE. Zie ARSATRE.

AERSBILLE. Zie ERSBILLE.

AERSC. Zie ERTSC.

AERSEDIE. Zie ARSEDIE.

AERSELEN. Zie ERSELEN.

AERSELMAENT. Zie ERSELMAENT.

AERSOEN. Zie ARTSOEN.

AERST, voor HARST, *harst*, *braadstuk*, *Heim.* 1173. Zie HARST.

AERT (AERD, ART, ARD), *aerde*, znw. m. Mhd. *art*, akkerbouw, land; osaks. *ard* m., woonplaats, verblijf; mnd. *art* vr., akkerbouw, bouwland; ags. *eard* vr., fundus arabilis, terra culta, regio, patria (Ettm. 29); verg. nhd. *artbar*, *artacker*, *artfeld*, *artland*. Van *aran*, arare, mhd. *aren*, mnl. *aren* (zie ald.) werd het znw. *art* gevormd, uit welks grondbeteekenis *aratio* (Graff 1, 403 vgl.) zich bij uitbreiding de afgeleide van *terra arata* ontwikkelde, dus *ploegland*, *bouwland*, *bebouwde* of *bewoonde grond*, en verder in 't algemeen *grond*, *woonplaats* enz. Over de afleiding, zie verder *Ned. Wdb.* op AARD (2de art.).

1) *Beploegde* of *bebouwde grond*, *bouwland.* Verg. AERTGATTE, AERTGRACHT, AERTLANT, AERTWINRE. || Alle den art ende alle die wildert, die men vroente heet, *Oork. van* 1311, *in Belg. Mus.* 2, 417. Dat si van desen (l. deser) selver vroenten ende arde alsoe vele vercopen moghen, *ald.* Item eenen aerd tAdighem, die men van den meyere houdt, *Oork. van* 1366 *bij* Diericx, *Gends Chtb.* 38.

2) *Land* (in 't algemeen), *grond*, *vaste grond*, in tegenstelling van het water, Fr. *terre.* Hi deedt zeilen an den aert. Ferguut maecte hem uut ter vaert, *Ferg.* 3273. (Vgl. 4)

3) *Land*, *landstreek*, Fr. *pays.* Verg. AERTWELP. || Daer regneerdi in den aert overeen sestien jaer, *Sp.* III^{6}, 10, 102. Dat gelove, dat nie en waert ghepredect in haren aert, III^{7}, 10, 27. Dat een kemel levet C jaer, eist dat hi in sinen aert blivet, *Nat. Bl.* II, 602. Dat den coninc volchde al neder in den Vlaemsche aerde, *Vl. Rijmkr.* 9977. In Grieken, den zoeten aert, daer ic in geboren waert, *Limb.* VI, 41. Si lieten indien aert Marcesica, *Sp.* I^{1}, 38, 74. Sente Jan quam daer in den aert, II^{1}, 24, 20. Doet mi verstaen wat dit bediet in desen aert, *Denkm.* 3, 87, 102. In desen aert, *Teest.* 806. Daermen vaet in sinen aert, *Nat. Bl.* V, 752; verg. V, 763. Quamen te Poperinghen in den aert, *Vl. Rijmkr.* 9378. Dan selen si comen in den aert, *Rincl.* 709. Die magerste aert, *onvruchtbaarste landstreek*, *Limb.* X, 73. In den aert keren, VI, 406. Dat hem oncondich was de aert, *Serv.* II, 1505. In vreemden aert, *MLoep* III, 1008. In desen wilden woesten aert, *Sacr.* 965. — Sinen aert of den aert rumen, *het land ruimen*, *zijn land verlaten*; bij uitbreiding, *zich verwijderen* in 't algemeen. || Noch doe sone was gene bedevart, ende niemene en ruemde sinen art, die enich ander lant besochte, *Rose* 8941. Cortelike ruumdi den aert, *Wal.* 10861.— Figuurlijk. || Die fierlike dorevaert al der minnen aerd, Hadew. I, 138, 49. — Ook vrouwelijk gebruikt, als in het Mhd. en Mnd. || Ende voer mit him in sijnre aert, *MLoep* I, 2159. Medea doolde in vreemder aert, IV, 530.

— AANM. Bij Maerlant leest men, dat Elizabeth tot Maria, die haar in een visioen verscheen, de vraag richtte: || Hoe lange soe was in desen aert na haer soens Jhesus upvaert, *Sp.* I^{7}, 53, 18, ter vertaling van „*super terram*,” bij Vinc. Is hier *aert* m., voor *aerde* vr. bedoeld, dan is dit niet goed te keuren; doch het kan ook worden opgevat als *in dit land.*

4) Uit Aert, *land*, *grond* (zie 2) laat zich gereedelijk het Vlaamsche *aerd*, *aert* verklaren, de gewone benaming van een *plein* of *werf*, waar men goederen lost (De Bo 12), bij uitbreiding, eene *markt* aan of bij een water gelegen, en dus eigenlijk de *vaste grond* of *wal*, de *kade.* Verg. nog *Belg. Mus.* 8, 414, 426, enz. || Ter steenbrucghen an den art, *Rek. v. Gent* 1, 100. Van 48 roeden wercs, die hi wrochte an den art der steenbrucghen, 101. Meester Boidine gheleent up sijn werc an den art ter niewerbrucghen 40 ℔, 102. Meester Boidine van den arde te makene, *ald.* De garsoen die ten arde ter steenbricghen versiet, 42. Saeden die men levert binnen der selver stede also wel ten aerde als in den huusen van den insetenen, Diericx, *Mém.* 1, 579. Een huus ende stede ghestaen ende gheleghen up den reep by de houtine brugghe jegen den wyden aert over, 2, 325. Een stuc land gheleghen buyten de petercelle-poorte an den witten aert, 365. — In 't algemeen voor *plein*, *stuk grond.* || Ende quam gereden op eenen aert buten den woude in enen dale, *Lanc.* III, 18828.

AERT (AERD, ART, ARD), znw. m. Door Dirc Potter en anderen, vooral in lateren tijd, wordt het veelal vr. gebruikt. Ook in 't mhd. loopen *der art* en *diu art* dooreen: zie Ben. 1, 50*b*. Hoogstwaarschijnlijk van denzelfden oorsprong als het vorige *aert*, solum. *Grond* en *herkomst*, *geslacht*, *soort* zijn verwante begrippen, gelijk o. a. duidelijk blijkt uit de vergelijking met mnl. *gront* (zie ald.), dat volkomen dezelfde overgangen van beteekenis vertoont. Zie verder over de afleiding *Ned. Wdb.* op AARD (2de art).

1) *Afkomst*, *geslacht*. || Gi wart van den goeden arde van den coninc Gadiflere, *Lorr.* fr. III, 354. Heren groet, edel ende van groeten aerde, *Edew.* 1538. Ende soe sy beter is van aerde, so sy snoder is van waerde, *MLoep* I, 3127. Comen van goeden aerde, *Teest.* 1004. Brabantre van aerde, Heelu 5935. Van edelen arde ende gheslachte, *MLoep* IV, 2043 (*hetgeen in vs.* 2040 van hogher boort *heette*). Den hogen aert, I, 2089. Van rechten arde uut dien van Troyen, *Grimb.* I, 61. Van ridders arde, I, 1544. Wy en soelen ghenen manne dat ampte ingeven, hi en sy eyn guet man van aerde ende van geruchte, Nijh. 4, 10 (*a.* 1423). — Elders, vooral door Potter vr. gebruikt. || Si was van edelre rijcker *aert*, ende hi was van slechter *coomste*, *MLoep* II, 2628. Van slechter burgher aert gheboren, *MLoep* I, 1181. Van slechter ridder aert gheboren, I, 2772. Een man van goeder aert, II, 3528. Een wijf van hoger aert, IV, 1190. Edele vrouwen van hoger aerde, IV, 1292 (waar het in vs. 1289 afwisselt met *coomst*, afkomst). Den jonghelinc van hogher aert, *Esm.* 112; verg. 472, 612. Hi heeft een dochter van hoger aert, 766. Sijn vorders van goeder aert, *Glor.* 75. — Den aert hebben in een lant, *uit een land afkomstig*, *er inheemsch zijn*. *Nat. Bl.* VIII, 852, wordt van de wilg gezegd: || Een nuttelec boem van groter vrame int lant daer hi den aert in hevet.

2) *Geslacht*, *soort*. || O edel reyne wijflic aert! *MLoep* II, 4125. Ende men hiet Kerstijn onsen aert, *de menschen als wij*, *de Christenen*, *Sp.* I⁷, 95, 62. Wi sijn van der Joden aert, wi en eten vander heyden spisen niet, *B. v.* 1357, 206*b*. Om dat sy sijn van wives aerde, II, 3501. Lucht des edels wivelics aert, als ic di zie, ic bem verclaert, *OVl. Lied en Ged.* 89, 1. Nyemant in mijnre aert, *van mijne soort*, *van mijn slag*, *MLoep* IV, 879. — Ook toegepast op zaken, in de algemeene beteekenis van *soort*. || Dese cappen van grauwen aerde, *Rose* (*C*) 10898 (var. *arden*). Daer wast peper ooc te waren. Het es wit van rechten aerde, *Alex.* VII, 928. Steene van meneghen aerde, *Sp.* II⁷, 5, 38.

3) *Aard*, *geaardheid*, *natuur*, *wezen*, *inborst*, *karakter*, van levende wezens en van bezielde voorwerpen, geheel de hedendaagsche beteekenis, doch in toepassing soms verschillende. || Al es Gelloen valsch van arde, *Lorr.* II, 3520. Die van aerde gerne scelden, *van nature*, *Lsp.* III, 3, 151. Welke dichters sijn van aerde, III, 15, 324. Van arde quaet, III, 9, 76. Van dorpers aerde, *Beatr.* 352. Man van soe goeden aerde, *Limb.* II, 762. Een Vriese ruut van aerde, Hild. 3, 181. Een dief van aerde, 9, 352. Gieren van aerde, *MLoep* III, 110. Van getruwer aerde, IV, 1572. Van quaden aerde, II, 3050. Wijf van hogher aerden, *Vrouw. e. M.* VI, 29. Den valke van hogher aert, *Glor.* 617. Al dat u edel herte begheert in reinen aerde, 671. Want die erde es haren (*der beesten*) aert, *hunne natuur*, *Amand* II, 720. Oftu wils volghen sijnre aert (*van het vleesch*), *X. Plagh.* 2455. — Bij uitbreiding ook: || Die ridder was van ouden aerde, *een oud man* (Vinc. *senex*), *Sp.* IV¹, 6, 51, *Brab. Y.* II, 1933. Dat hi (*de mensch*) des vleesch overdaet niet alleene ne houde over quaet, maer dat hijt hebbe onwaert, so wat dat smaect naden aert (nl. *des vleesches*; Vinc.: *luxuriе non adversus tantum*, *sed etiam infestus*), *Sp.* I⁸, 51, 51. Hi heft u wel sinen art getoent, *Rose* 3013 (*C.* 2973: aert). Si connen wel haren aert bedecken, *Rein.* II, 5921. Want sijt van arde heeft, *het behoort tot hare natuur*, *Rincl.* 1093. Sinen aert doen, *naar zijne natuur handelen*, *Vad. Mus.* 1, 75, 30. Dat clergie van den arde es, dat si den mensche boven al zalegher ende beter maken sal, *Doct.* II, 3328. Zie nog *Glor.* 69; *Belg. Mus.* 10, 56, 160; *Nat. Bl.* II, 804, VI, 476. — Sinen aert laten, *zijne natuur*, *geaardheid*, *verloochenen*. || Maer dies (*des wijns*) te vele wilt nemen inne, hine can sinen aert ghelaten, *Vad. Mus.* 2, 175, 166.

Aanm. — *Sp.* II⁷, 27, 58: „Maer die sone *bi Gods aerd* antwerdde hem te poente wale," bet. *door Gods wezen*, *dat in hem was*. De variant heeft: *die Gods aerd*, dat ook een goeden zin oplevert, t. w. in overdrachtelijke toepassing voor *een persoon van zekere geaardheid*. — Spreekw. || Aert es een vast cleet, *Limb.* XI, 364. — In bijzondere toepassing op het kenmerkend en erfelijk karakter van edele geslachten. || Dat Brabant natuerlike es die coenste aert ende die getrouste die ye waert, Heelu 6226. Den hogen aert van Limborch laten, 6734, *en*: Uten (hogen) aerde van Limborch keren, 5894 (*verg.* 5903 *vlgg.*), Velth. III, 10, 48, *den edelen aard van het geslacht van L. verloochenen*.

4) *Aard*, *hoedanigheid*, *eigenschap*, van onbezielde voorwerpen. || Dats den aert van Reinaerts speel, *Rein.* II, 3901. Hen es in al die werelt steen van so harden aerde engheen, *Parth.* 7444 (vgl. boven bij 2). Die sin mijns dichtens es selc van arde, *Rincl.* 127. Lucht van also zoeter aert, *OVl. Lied. en Ged.* 304, 2095. Dat toocht wel harer naturen aert, Praet 1449. Die naturen . . ende oec al den art van minnen, *Rose* 2008 (*C* 1999). Na const ende ooc na werkens aert, *OVl. Lied. en Ged.* 459, 89. Omdat ene maghet pure Gode droech sonder blame in haren edelen lichame boven der naturen aert, *Teest.* 2239, d. i. *tegen den aard*, *den loop der natuur*.

5) *Wijze of manier van handelen*. Verg. hd. *art*. || Wildi u keren ane die minne, ic wille u leren den art van minnen altemale, *Rose* 11973 (verg. 11978—82). Dat hi dien aert entie crachte leeren mochte, die Philip dede, *Sp.* I⁷, 45, 34. Want hi visierde eenen aert, daer hi bi ghevlogelt waert, IV³, 61, 65. Want sy soeken alle den aert, hoe si u tot hem trecken mogen, *MLoep* IV, 446. Doe visierdi nieuwen aert, *Sp.* I³, 9, 56. Gierbeert conste menegen aert, IV³, 29, 30. Ende vant den aert, daer die stat bi verwonnen waert, IV³, 14, 47. Ic hebbe vonden selken aert, daer sijn sin bi sal ter vaert verkeeren, II⁷, 25, 15. Waert dat si den aert wel conden, *Rein.* II, 3890. Eer hi vernemen conde den aert, hoe ment wederkeren dede, II, 5622. Van palleerne den art si vint, *Rincl.* 1201. Sy bliven al opten ouden aert, *MLoep* I, 2447. Dat soude qualijc sijn mijn aert, want ic des ambachtes twint en can, *Cass.* Inl. XVIII, 7*a*. (Si) willen leren haren biachters sulken aert, datsi niet en doghen ter vaert, *Nat. Bl.* III, 1919 (zie de Aant.).

AERT (aerd, art, ard), znw. m. Verg. Aerdinge. *Datgene*, *waarmede het land bebouwd is*, *veldvruchten*, en bij uitbreiding *voedsel* in 't algemeen, vooral van dieren. || Karabo neemt an die moder sinen aert, *Nat. Bl.* IV, 677. Op den grond neemt hi sijn aert, V, 163 (var. sinen ard). Het hevet selke maniere, dat het neemt sijn aert int vier, *Parth.* 662. In daerde neemt si haren aert, die si nochtan so nauwe spaert, dat

siere nemmeer te live en doet sdaghes dan si belunct onder den voet, omme dat si vruchtet al, dat haer aerden ghebreken sal, *Nat. Bl.* VII, 293.

Aanm. — Wanneer Aert in dezen zin van eene behendige, slimme of listige wijze van handelen gezegd wordt, treft de beteekenis samen met die van het gelijkluidende *Aert* voor *Aerte*, *Arte*, kunst, kunstgreep (zie Arte), zoodat het soms moeilijk uit te maken is, welk van beide woorden bedoeld is. Het onderscheidend kenmerk is dan het geslacht: *Aert*, wijze, m., *Aert* voor *Aerte*, kunst, vr. Doch het kan ons niet bevreemden, dat men wel eens de beide woorden, die elkander in vorm en beteekenis zoo gelijk waren, dooreen gebruikte, zoodat men b. v. somtijds *dien aert* vindt, waar niet anders dan *die aerte* bedoeld kan zijn. Zie verder bij Arte en vgl. *Ndl. Wdb.* op aardig.

AERT, voor aerte, *kunst.* Zie Arte.

AERTACHTICH, *aardsch.* Zie Erdachtich.

AERTE. Zie Arte.

AERTGATTE (aertgat), znw. vr. Van *Aert*, bouwland, en *Gatte*, *Gate*, straat, weg; got. *gatvo*, ohd. *gaza*, mhd. *gazze*, nhd. *gasse.* Zie Aert (1ste art., 1) en Gatte. *Een weg over een bouwland.* || Een aerdgat ofte een coutergat moet oepen staen over tijt, wynter ende zomer, *Belg. Mus.* 10, 100 (*a.* 1368). — *Aerdgat* en *coutergat* zijn verschillende benamingen voor dezelfde zaak. Verg. Couter, Coutergat.

AERTGRACHT, znw. vr. Zie Aert (1ste art., 1). *Eene gracht of sloot tusschen twee bouwlanden*, *scheisloot.* || Al oost over den aertgracht, *ZVl. Bijdr.* 1, 222 (verg. 232). De *n* van *den* staat om de volgende vocaal, doch het woord is vr.

AERTHUUS, znw. onz. Zie Aert (1ste art., 4). *Het huis*, *waarin de boeren het onverkochte graan in bewaring gaven.* Zie Diericx, *Mém.* 1, 580; 2, 126 enz.

AERTITIKE. Zie Artitike.

AERTLANT (Artlant) *-lande*, znw. onz. Zie Aert (1ste art., 1). Mnd. *artlant*; nhd. *artlant. Bouwland.* || 93 morgen aertlants, Mieris 4, 405*b* (*a.* 1417). Mit busschen, mit broeken, mit artlande, mit beemde *enz.*, Nijh. 3, 267 (*a.* 1405). Mit artlande, water, visscheryen, holt ende weyde, 4, 111 (*a.* 1434). Mit busschen, mit bruecken, mit artlaude, mit beemden, mit visscherijen, 3, 322. Mit holte, mit artlande, beemde, enz., 3, 269.

AERTRIJC, AERTRIKE. Zie Erderike.

AERTSC. Zie Ertsc.

AERTSIER. Zie Archier.

AERTSOEN. Zie Artsoen.

AERTVAST. Zie Erdvast.

AERTVEST. Zie Erdvest.

AERTWELP, znw. onz. Uit *Aert*, land, en *Welp*, eig. het jong van een dier, bij uitbreiding ook van menschenkinderen gezegd. Verg. Aert (1ste art., 3) en Welp. *Landskind*, *inboorling.* Rechte aertwelpe, *rechte lands inboorlingen*; uitdrukking in Overijselsche rechtsoorkonden. || Eyn schotbaer man, mit twen sinen buren, de rechte artwelpen weren, *Landbrief van Twente van* 1365, *bij* Racer 3, 73. Vgl. Wimhof 451.

AERTVOGEL, znw. m. zie Aert (1e Art., 2) *Landvogel*, het tegenovergestelde van *watervogel.* || Als dit die aertvogelen hoerden die om hoer gulsicheit die waterspisen hebben wouden, *Dial. Creat.* 56*a*.

AERTWINRE, znw. m. Zie Aert (1ste art., 1) en Winnen, en vgl. Lantwinre. *Landbouwer.* || Dattet lant niet woeste en worde, ist dat die aerdwinre verderve, *D. B. Gen.* 47, 19 (Vulg. pereunte *cultore*). Vgl. *Navorscher* 20, 106. — Elders in hetzelfde werk staat Aertwinre ter vertaling van *colonus*, waar de Statenb. *vreemdelingh* heeft. De beteekenis blijft evenwel dezelfde: *colonus* is door den vertaler al te letterlijk opgevat in den oorspronkelijken zin van *cultor.* || Ende hi was vele dagen een aertwinre van der Philisteën landen, *D. B. Gen.* 21, 34. Beide ingeboren ende aertwinre die woent onder u luden, *Levit.* 18, 26. — In de *Gloss. Trevir.* in *Hor. Belg.* 7, 8 leest men: Artwinneman, *colonus.*

AERVACHTICH, AERVE, AERVEN. Zie Ervachtich, Erve, Erven.

AERWETE. Zie Erwete.

AES (*des ases* of *des aes*, *den ase*), znw. onz. Ohd. *âs*; mhd. *âs*; mnd. *âs.* Over de afleiding zie *Ned. Wdb.* op Aas (1ste art.). Verg. Asen.

1) *Spijs*, *voedsel*, vooral van dieren (visschen, vogels enz.), *Nat. Bl.* III, 1255, 1374, 1532, 1562, 1568, 1587, 1600, 1640, 1655, 1704, 2901, enz. — Figuurlijk. || Ghi zondaricghen, ghevoedt met zondeliken aze, *OVl. Lied. en Ged.* 449, 244. — Inzonderheid gezegd van een *dooden romp* of *dood vleesch*, aan dieren tot spijs verstrekkende; nog heden de gewone beteekenis. || Die welpkine liepen ten ase, *Rein.* I, 3136. Ghinder leit een doot aes vol maden, II, 4487. — Ook met spot of minachting van menschelijk voedsel, van levensmiddelen gezegd; vgl. ook het Overijselsche magenaes. || Of enich aes in soccorse van den Vranken soude comen, Velth. IV, 43, 66.

2) *Prooi* of *buit* (van dieren). || Dus sach die liebaert om sijn aes, Velth. IV, 51, 43. Ghy laeght my liever in de Mase, soo diep als dit huys hooch is, teenen ase van alle de visschen dier inne vlieten, *Mar. v. Nijm.* 5, 110.

3) *Lokaas*, eigenlijk en overdrachtelijk. || Geeft mi aes, ic salne (*den sperwer*) vaen, *Lanc.* III, 25243. Dits taes daermen bi mach verdoeren die viande min no me, dan als die vische in die zee, *Nat. Bl.* VII, 1033. So ic meer nam dat solaes, so mine herte meer viel op daes ende vaster in den strecke van minnen, *Rose* 3457 (*C* 3415). Sine volghen anders niet dese blase, en doet die soetheit van den ase, *OVl. Ged.* 1, 79, 438. Van aze . ., dair die viskers van Sceveninghe mede viskeden, *Rek. d. Graf.* 2, 172. — Overdrachtelijk voor *gewin.* || Ende ghierlic hebben veel verswolghen, miede ende aes, om recht te mencken, Hild. 96, 92. Ende sulc, om dat si mede lecken van den ase, so helpen sijt decken, ende ontsculdighen haer bose dade, *Rein.* II, 7511. — Een quaet aes, *een verachtelijk lokaas*, *een vuig gewin.* || Judas, die Gode verriet om een quaet aes van dertich penningen, *Yst. Bl.* 4210. Ruddren moeten varen reysen, te velne alle onrechte peysen, gheens quaets aes selve roucken, *Wap. Rog.* 1239.

AES (*des ases* of *des aes*, *den ase*), znw. onz.; verkl. *aesken.* Van lat. *as*, de benaming der eenheid bij getallen, gewichten enz. Fr. *as* (Littré 1, 209); verg. *Ned. Wdb.* op Aas (2de art.).

1) *De eenheid* of *het laagste getal* in onderscheidene spelen, als dobbelspel, verkeerspel enz., zooals nog heden in het domino- en kaartspel. || An die yerste side (*van den dobbelsteen*) suldy setten een punt, datmen heyten sal een aes, *Versl. en Ber.* V, 37; *Ned. Proza* 217. Ic wedde *cinc contre sijs*, nochtan eysch ic toe *twee aes*, *Boerd.* IX, 30. — Veelal in tegenstellinc met *sijs* (zes oogen), den hoogsten worp. || Diet ghevroedt, ende willens werpt voor

tsijs een aes, hets recht dat hi de canze boedt, *O Vl. Lied. en Ged.* 412, 282. Op twee tarninghen van deus aes soe loopt wel menichwerf een sijs, Hild. 179, 68. Want dAventure, die spelen can, zoe worpt wel een aes voor een sijs, Praet 1324 (Lat. *dat varias Fortuna vices*). Den selken gevet si al aes van sisen, selcken maecse van aes al sijs, Hadew. 1, 149 (*van de Minne*). — Sijn aes verdoen, *zijne kans verspelen*, *verliezen*. || Hets enech dorpere cume so dwaes, hine weet wel wanneer hi sal winnen sijn goet ocht verdoen sijn aes, Hadew. I, 104, 52. — Deus aes met cysase, schijnt in waarde *tien*, blijkens een „tweespraecke", waarin Aernout de cijfers telt „met teerlingen." || *Meest.* Aernout, spelt mij *tien* — *Aern.* Het ware al te sot om sien. *Acht* blinden aen eenen dis, die voor hen hadden *eenen* vis, tot *eens* blinden mans taveeren; sy souden wonderlick ghebeeren eer sy die graten uutghelasen: ick spel u *deux aes* met *cysase*, *Ned. Kluchtsp.* 48, 60. Of is de plaats misschien bedorven, en moet men lezen: Ick spel II *deuxaes* met *cysase*, d. i. twee tweeën met zes = 10. Men behoeft dan slechts voor *u* (u) te lezen: ii. — Liede van deus aes, *geringe lieden*, *lieden van geringe zedelijke waarde*. || Ghi jonfrauwen van deus(h)ase, in u vindic gheene duecht, *Denkm.* 3, 115, 50. Volcxkin van deus aes, van cleender weerden, moeten by hu ooc somtijts ghevuet zijn, *ZVl. Bijdr.* 6, 334, 212. Het sijn luiden van dues aes, *Spreuk.* 43. Het was een pelgrijn van deus ase, *Rein.* II, 3030. *een pelgrim van 't jaar nul.* Zoo ook *Proza - Rein.* 40. Vgl. *Ned. Wdb.* op Aas (2de Art.).

2) De *eenheid* in gewichten, het *laagste* of *kleinste gewicht*, het 32ste van een engels. || Behoudelijck dat sy (*die gouden penninghen*) sullen moigen weesen twee aeskens lichter dan hoir rechte gewichte, *Belg. Mus.* 3, 89. — Vooral gebruikelijk in de figuurlijke spreekwijze: — Niet een aes, *niet het allerminste*, *volstrekt niets*. || Ende en prijsde niet een aes sijn gewin, Stoke VIII, 1026. Ende om mi niet geven een aes, *Melib.* 3064. Daer gi niet of en hout een aes, 3718. Soe dwaes dat hi niet en dochte (*deugde*) een aes, anders dan hi dranc ende at, *Brab. Y.* I, 732. Een dwaes, die den here nien doech (*niet deugt*) een aes, *Doct.* III, 714. Algader dese dinc en bescoet daer niet van enen ase, Velth. II, 47, 29.

AESAGE. Zie Asage.

AESAC. Zie Aessac.

AESDOM, AESDOMICH, AESDOMSC. Zie Asichdom.

AESEN. Zie Asen.

AESGELT, *-gelde*, znw. onz. Zie Aes (1ste art.). *Het geld voor het aas of voedsel van dieren.* || Item . . twee valkenairs . . voir hoir aesgelt voir horen-vogelen, 6 sc. 8 gr., *Bel. v. Leid.* 168. Heynric uter muyte . . om aesghelt 12 sc., *Rek. d. Graf.* 2, 192.

AESGRAVE, znw. m. Zie Aes (1ste art.) en Grave. *Stedelijk ambtenaar*, *belast met de rechtspraak in zake van versch vischaas voor de kabeljauwvangst.* || Van eenrehande dienres, die heeten aesgrave, tolnair, scriver inder havenen, etc. Matth. 7. Alrehande onderdienres, dien by consente des rechters, ende principale ghezworen dienres, gheordineert sijn den luden recht te doen ende te bescheiden van sonderlinghen dinghen, elcs na den eesch sijns dienst, als sijn aesgrave, biertolnaer ende desghelijcs, Matth. 249 (uitg. Alkemade). Dat zweer ic, aesgrave te wesen in der steden van den Briele ende in den lande van Voren, ende ygelic, dies geert, recht te doen van verschen aze, 120 (uitg. der Vereeniging). Zie verder t. a. pl. over den aard der bediening van den *Aesgrave*.

AESSAC (Aesac) *-sacke*, znw. m. Zie Aes (1ste art.). *Spijszak*, *knapzak* (*Hor. B.* 7, 11, *Escale*; Kil. *pera*), en bij uitbreiding, *tasch*, *buidel*. || In den aessack heeft hi gesteken beide broet ende capoen, *Segh.* 3156 var. David nam vijf herde stenen ende hi stacse in sinen aesac, *B. v.* 1357, 120*a*. Tobias nam uut sinen aesac een stuc van der lever, *ald.* 202*a*. Altoes hadde hy ghegort eenen aeszac, om te ghevene den armen die tot hem quamen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 48. An sinen hals hanghende sinen rieme met eenen haessacke, vul cleender penninghen, *ald.* 55. Aessacken van siden ende van ledere, *Livre d. Mest.* 15. Eenen haessac met eenen zelverin ringhe, *Cout. v. Brugge* 1, 569. Twee aessacken, *O. R. v. Dordr.* 2, 86 (*a.* 1441).

AESSEM (asem), znw. m. *Adem.* || Hi custe mi heden voor minen mont, sinen aessem is so soet, *Huge v. Bord.* 37. Sinen sueten aseme heeft mi mijn herte doorwont, 45.

AEST, znw. Waarschijnlijk een eigennaam, en wel van de stad *Asti* in Noord-Italië. || Die Lombarde van aest (*l.* Aest) die wonen of wonen sullen toter Ameyde, *Oorkb.* 2, 432*a* (*a.* 1296).

AESTER. Zie AEXTER, *Nat. Bl.* III, 78 var., 3129, 3139, 3141.

AESVAT. Zie OOSVAT.

AET (haet), *des aets*, *den ate*, znw. m. De echte vorm des woords, waarnaast men echter ook Ate vr. vindt: zie ald. — Ohd. mhd. *âz*, onz.; nhd. *aasz* onz.; mnd. *ât*; ags. *æt* m. (Ettm. 33); van den stam van got. *itan*, ons *eten*. Verg. Overaet. *Eten*, *spijs*, *voedsel*. || Als een swijn dat altoos gaet in den slike zoeken sinen aet, *Lsp.* III, 26, 97. Daer hadde die visch sinen haet ghenomen wel menich jaer, *Brand.* 302. Hi (*de draak*) moet op elken dach hebben enen mensce tsinen ate, *Limb.* X, 1020. Zuvel ende ooft was al haer aet, *Lsp.* I, 31, 9. Een swijn, dat.. al den dach soeket sijn aet, *Melib.* 1284. Vulle mate van haren aette, Praet 3312. Zijn aet die zij mitten beesten, *Hs. v.* 1423, 96*d* (*van Nebucadnezar*). — Vooral gewoon was de samenvoeging Aet ende dranc. || Overtollech aet ende dranc maect sin ende lichame cranc, *Doct.* III, 1067 (in den tekst verkeerdelijk *ate*). Mit ghetemperde ate ende drancke (mv.), *Lanfr.* 72*r*. Men diende daer so wel te danke beide van ate ende van dranke, *Cass.* Inl. XVI, 2*a*. Beide in dranke ende oec in ate, *Nat. Bl.* VI, 777. Dat hem gebrac aet no dranc, *Amand* I, 407. Aet ende dranc sal bliven saen, *L. o. H.* 1000. Overtollechede van ate ende van dranke, *Doct.* II, 164 var. Gemate van dranke ende van ate, *Teest.* 3779; *M. en Vr. Heim.* 1106. Dienen . . van ate, van dranke, *Parth.* 860. Dat hem niemen en soude beraden noch van dranke och van ate, *Sp.* II[a], 47, 42. In ate, in dranke, in cleederen, II[a], 74, 177. Ongemate beide van dranke ende van ate, *M. en Vr. Heim.* 1202; *Heim.* 485. (Die) daerboven sinen lieven lechame hem lieden gaf in ate ende siin ghebenedide bloet in dranke, *Hs. v.* 1348, 270*a*. Aet, dranck, clèderen ende schoen, *O. R. v. Dordr.* 2, 28 (*a.* 439). Genuechte van dranke ende van ate, *Limb.* X, 383. Van ate ende dranke als gewont, *Amand* II, 464. Bede van ate ende van dranke waersi gefesteert te danke, *Wal.* 8799. Altoes sat van dranke, van ate, Velth. VII, 32, 9. Daer waren si dien nacht lanc sonder aet ende sonder dranc, *Brab. Y.* V, 3606; verg. 3632. In beden sonder

aet ende dranc, *Sp.* II⁷, 32, 56. Zie nog *Mor.* 3676. — De 2de nv. was *aets* (ohd. en mhd. *âzes*, ags. *ætes*). || Dat hi nonbeet no *aets* no drancs, *L. o. H.* 984. In het hs. leest men *ats* en *ne beet*, door een afschrijver verknoeid uit *nôbeet*. Zie Vermeulen bl. 195. Dat hi en onbeet aets no dranx, *Ferg.* 2468 (in het hs. verkeerdelijk *aet*). Van vele aets ende dranc daer word af een masse bloeds gemanc, *M. en Vr. Heim* 1413. — In eens ate ende dranke sijn, *bij iemand in den kost zijn.* || By horen wiven . . oft denghenen die in horen ate ende drancke sijn, *Coren. v. Antw.* § 93. Dat gheen portere oft die binnen Antwerpen buycvast sitten, rocke, wambeyse . . gheven en mach noch nemen dan denghenen die in sinen ate oft dranke sijn, § 192. Die met yemen in sinen huyse buycvast wonen ende in sinen ate ende dranke sijn, *Gesch. v. Antw.* 2, 485. Zijn vadere in wiens aet ende dranc hy was, *Cout. v. Gent* 663. Verg. V. Hasselt op Kil. in Aet.

AETSCARE, znw. vr. *Eetwaar.* Kil. „Aetschaere, vetus. *Edulia*, *res edules.*" Zie Aet en Scare. || So wie die vercoopt aetscare tusscen sente Marien kerchove ende Willem Verdebrechts, hine vercooptse in huse of in kelnaers, hi verbuert twee sc., word hijs begrepen, *Boek met den Knoop*, in *Taalgids* 8, 229.

AETSEMANT, AETSEMEREN. Zie Achemant, Achemeren.

AETTE. Zie Ate m.

AEX (aecs, aecse, ax, haex, haecs, haecse), znw. vr. Oorspronkelijk samengetrokken uit *akes*, onl. *acus* (*Ps.* 73, 6); Got. *aqizi*; ohd. *achus*; mnd. *ackes*, *ax*; nhd. *axt*; ags. *acas*, *æx*, *eax* (Ettm. 2); mnd. *exe*; zie verder *Ned. Wdb.* op Aaks, en Kluge, *Etym. Wtb.* op axt. *Bijl*, zoowel *timmerbijl* als *strijdbijl*, ook heden nog wel *aaks* of *aks* geheeten. || An die wortele van den boom so es die aex geset al nu, *Rijmb.* 22034, *Amand* I, 1685. Ende sloech tserpent met ere aex, *Esop.* XXXIV, 5. Een scaerpe aex, ene baerde, *Rein.* I, 701. Met ere scaerper aex, I, 735. Slach van hamere, van aexse, *Rijmb.* 11284. Alle meynewercken myt scuppen, axen, houwen ende anders des ghelijcx, *Overijs. Recht.* II¹, 19. Het gesciede, doe die een hout hieuwe, dat tyser van der aex int water viel, *D. B.* II *Kon.* 6, 5. Zoo ook ald. *Deut.* 19, 5; 20, 19, *Richt.* 9, 48; I *Sam.* 13, 20; I *Kon.* 6, 7, *enz.* — Vooral gewoon van de *strijdbijl*, meermalen te zamen genoemd met andere benamingen van wapenen verbonden, als *gysarme*, *glaye* (*glavie*), *baerde* e. a. || Mettier gysaermen sloech hi haerde; alse nu vachthi metten gescotte, nu metter aex, gelijc den Scotte, *Alex.* III, 178. Hi was geslagen mettier aex, 185. Nochtan verhief hi sine aex, 204. Daer hi die aex uuttrecken soude, 213. Die aex voer in den scilt, 209. Si riepen om aexen ende baerden, IX, 433. Met aexen ende met zwerden, *Lanc.* II, 932. Ene aex nam hi daer naer, 962. Hi nam die aex in die hant, 964. Diere CCC . . met ere aecs liede versloech, *Rijmb.* 10679. Beide met aexen ende met swerden sloegen sine daer ter erden, Velth. III, 12, 23. Een aecse bruun stalijn, *Segh.* 8553 e. e. Doe begonste hi zeere te roupene, ende riep omme sijn aecx, *OVl. Ged.* 2, 32*b*. (Wie) . . een aecxe . . ten twiste brochte, die verbuerde III pont, *O. K. v. Dordr.* 19, 31. — Zeer gewoon was de schrijfwijze *haex*, *haecs*, *haecse*, die telkens als variant met *aex* afwisselt, en waerbij gemeenlijk de zwakke verbuiging wordt aangetroffen. || Die haex hief hi metter spoet, *Lett. N. R.* 7¹, 148, 142. Een swaert, een haex ende een fauchoen hadde an hem de Sarrasijn, *Flandr.* V, 120. Ende hinc an sijn archoen ene haecse, *Lanc.* II, 17228. Met ere haecsen, 7643. Metter haecsen, 7648. Met haecsen ende met swerden, Heelu 6193. Met glayen, met haecsen, met swerden baer, *Brab. Y.* VI, 5890. Als men wont eenen mensch . . metten becke van eenen haexcs, Jan Yp. 61, *enz.* — Niet alleen de gewone vervoeging der aspiratie was hier in 't spel, maar ook de verwarring met fr. *hache*, dat ook zelf in de vormen *hache* en *haetsce* voorkomt. Zie Hache.

AEXTER (aester, ecster), znw. vr. *Aakster*, thans *Ekster* geheeten, *corvus pica.* || Pica dats der aestren name, van plumen scone ende bequame es si ende die vele scalcheit can, *Nat. Bl.* III, 3129. Van verre soe sach Reynaert staen een aexter op een hoghen boom, Hild. 33, 25. Die aexter die sach nederwaert, daer si sach staen den vos Reynaert, *ald.* 39. Craeyen, aexteren ofte wuwen, 31, 87. Cray off aexter, *ald.* 110. — Spreekw. || Die aexter can haer huppen niet laten, *Spreuken* 9. Hy solde wel een doode aexter verschalcken, 43. Visch vanghen voor svisschers deure; der extere een ey nemen, 87. — Der exter is een ei ghestolen, *de bedrieger wordt bedrogen*, *Hor Belg.* 9, 13, 185. Die altoes sijn scalcheit toent, wert hi een werf ghehoent, hi seyt dies hem nye en wart bevolen: Der aexter is hair ey ontstolen, *Vrouw. e. M.* III, 19, 4. Een wit pilaer recht van albaestre; diene maecte en was geen aestre, *OVl Lied. e. Ged.* 252, 569. De bedoeling is blijkbaar: 't was geen stumper die zoo iets maakte; hij kon meer dan snappen als een ekster, of wel, hij kon meer dan nadoen alleen.

AEXGRAU, minder goede lezing voor *ascgraeu*, aschgrauw, *Rose* 8570.

AF (ave, of, later ook aff, off gespeld), bijw. Got. *af*; ohd. *aba*, *ab*; mhd. *abe*, *ab*; mnd. *af*; ags. *of*; gr. ἀπό, lat. *ab* en *ap* (in *apage*). De oudste mnl. vorm was *ave*, over in *averecht* en *aefgunstich* (zie ald); daarnevens was *af* het meest algemeen in gebruik, *of* vooral in Holland gewoon. Doch de drie vormen *ave*, *af*, *of* worden ook bij denzelfden schrijver in hetzelfde werk, geheel onverschillig door elkander gebezigd. *Af* komt in 't mnl. in tegenstelling met de verwante oude talen niet als voorz. voor, daarvoor gold *van*, dat ook een enkele maal in samenstellingen voorkomt.

Aanm. Men wachte zich met dit bijw. *af* (*of*) te verwarren het voorz. *of* (*ob*), dat slechts voorkomt in de uitdr. *of* (*ob*) *eene side*, en *of* (*ob*) *ander side* en een geheel ander woord is. Zie *Taalk. Bijdr.* 1, 201 vgl.; *Tijdschr.* 2, 11—18, 75—77.

1) Ave, af, of was oudtijds vooral gewoon in verbinding met de vnw. bijw. *hier*, *daer*, *er*, *waer*, ter vorming der aanw., betr., en vrag. uitdr., die thans *hiervan*, *daarvan* enz. luiden; zoo mnl. ook met *iewer*, *iewerinc*, *iegerinc*, ergens, en *niewer*, enz., nergens. || Den camp die hier ave es ghenomen, *Parth.* 7179. Die rike grave was herde blide hier ave, *Limb.* IV, 2038. Ende sal die poort hier ave reynen, *Rijmb.* 33148. Gi hebt u wel gequijt hier af, *Lanc.* II, 9591. Dine sal gedinken hier of, 9240. Ende nam hier ave raet, Stoke VI, 108. Daer ave sceden, *Rein.* II, 5305. Daer ave clagen, *Lanc.* II, 7762. Daer ic wel seker ave bem, *Rijmb.* 1072. Daer ne was weenen no screyen ave, 32670. Segt mi uwen wille daer ave, *Limb.* XII, 1135. Dair ghi beide schande had ave, Hild.

97, 50. Werdech daer ave, *Teest.* 1367. Die soetheit daer of, *Rijmb.* 50. Onvroet daer of, *Lanc.* II, 15709. Daer af spreken, *MLoep* I, 2445. So wat daer of gesciet, Stoke IV, 1298. Daer al die werelt ave dranc, *Lsp.* I, 23, 128. Daer si niet meer af en weten, *Rein.* I, 21. Daer men af leest, *Rijmb.* 746. Diegene . . daert Arrius ende Eusebius af wilden, *Sp.* II[a], 2, 13. Daer si of nutten die bederve, Stoke I, 22. Daer si yet en twint beruert mocht wesen ave, *Lutg.* I, 694. Zijn siele, daer derde den lichame had beloken af, II, 198. Alsi quamen daer af verre, II, 1360. Dine diere, aldaer du af waers geleet, *Sp.* II[b], 23, 615. El en wondire niet ave, *Parth.* 6826. God gevere mi af al goet, *Rein.* I, 1042. Bedi ben icker af in vare, *Ferg.* 2033. Niewer een . . diere af conste, *Rijmb.* 9662. Diere node soude liegen ave, *Lorr.* I, 40. Diere ave condich was ende wijs, *L. o. H.* 4060 (in den tekst: *ane*). Waert sijn, hy deelter zeker of, Hild. 89, 43. Daer hi toechde Gods wet ende wasser af gevaen, *Sp.* II[b], 29, 29. Offer af plie ghemac te comen, *Overzee* 141. (Hi) verhogheder af, *Parth.* 7203. De moster emmer vallen ave, Stoke VII, 919. Waer af die pais sal comen, *Parth.* 7992. Yegerincs af, *Lorr.* II, 3993. Niegerincs ave, II, 104. Niewerinc af, *Lanc.* II, 14648; *enz.* — Meermalen vindt men, vooral in Zeeuwsche stukken, bij dit *of* het vnw. bijw. *daer* verzwegen, althans schijnbaar, immers het *ende*, waarmede steeds de zin begint, moet als *daer* worden opgevat. Zie *Taalk. Bijdr.* 1, 132. || Ende die dach of was ad Martini, *Rek. v. Zeel.* 2, 48; 310. Ende die daghe of waren, *waarvan de termijnen waren*, 49 *driemaal*, vgl. 311: daer die daghe of waren, terwijl op dezelfde blz. driemalen ende voor daer wordt gebruikt. Zoo ook 401, waar men beide uitdrukkingen vindt, e. e. — Ook gewoon in verbinding met de bijwoorden van plaats: *daen* en *waen*, in de uitdrukkingen *danof*, daarvan, en *wanof*, waarvan. || Volghende den ouden wettelicheden, die zy danof hebben, *Belg. Mus.* 7, 25. Van allen andren sticken danof dat scepenen sullen sijn ghesworen, *Cout. v. Brugge* 1, 249. Ende danof van mijns gheduchten Heeren weghe den register te houdene, Diericx, *Mém.* 1, 280. Van persoenen die in vanghenessen sijn danof es de Clerc schuldich te hebbene vier groeten, 281. Ende danof hemlieden ghegeven brieve, *ZVl. Bijdr.* 3, 275 (*a.* 1379). Danof zullen betalen cooper ende vercooper elc deen helt, 3, 278. Danof te gheldene deene heltscheede tOnser Vrauwen daghe, 4, 322 (*a.* 1410). 65 ℔ 14 s. 6 d. gr., waen af hemlieden betaelt was . . 35 ℔ 4 s. 6 d. gr., *Rek. v. Gent* 1, 467. Van 32 waghenen, waen af de twee, die scepenen kisten voerden, adden 8 gr. sdaghes, 1, 473. 81 sergante, waen af dat waren . . 3 banieredraghers, 480. Van der claghe, wanof dat hie sal sijn ghevanghen, *Cout. v. Brugge* 1, 252. Wanof het leste als nu geschiet is te kersavont, *Belg. Mus.* 1, 42. — Zie verder bij Daen en Waen en Danof als bijw. van plaats. — Overtollig wordt *af* na *van* gebruikt in *Grimb.* I, 4060: „*Van* der ierste was leitsman *ave* van Vianen die stoute grave," en in *Lutg.* I, 393: „Dat *van* de cleerheit, die hi gaf, de werelt al vercleren mocht *af*". Vgl. ons *van - af*, ook in de uitdr. *ergens niets van af weten.*

2) In de volgende uitdrukkingen: — Af ende ane (aen, an), *nu en dan*, *van tijd tot tijd.* || Ende men af ende an bi rade heren core bi den senaturen, *Sp.* I[a], 1, 8. (1[a], 18, 15 en 36 behoort *af ende an* bij *doen*). Dits wonder, dat af ende ane dus doet tweerhande ghedane, nu op twater, nu op tlant, *Nat. Bl.* IV, 33. — Of toe of of (af), *nu of dan*, *bij de eene of andere gelegenheid.* Vgl. onze uitdr. af en toe. || Niemen en houdem an dat belof, daermen es oft toe oft of anecomende . . met looshede of met bedwange, *Sp.* I[a], 8, 5. — Af no an (toe), de ontkenning der vorige uitdrukkingen, dus: *noch nu noch dan*, d. i. *volstrekt niet*, *in 't geheel niet.* || Melioer, diere af no toe gheen woort niet ne seide doe, *Parth.* 4533. (Dat) sire niet in en driven woert no lettere, af no an, *Wap. Mart.* III, 6.

3) *Af* drukt ook den grond uit voor de eene of andere handeling. || Waer af, *op welken grond*, *uit welken hoofde*, sal ic u dit geven? *Limb.* V, 85. Hi diende sinen here niewaer af el, maer datti hem gaderde scat, *Parth.* 140. Sine weten noch niet . ., waer ave dat si sijn gespard, Velth. V, 48, 18 (in den tekst verkeerdelijk *ane*).

4) *Af* op zich zelf genomen of in verbinding met ww., die eene beweging uitdrukken, geeft eene verwijdering te kennen en staat dan in beteekenis met ons bijw. *weg* gelijk. Zoo in *Afgaen*, *Afcomen*, *Afriden* enz. || Tors maectem dapperlijc daer of, *Ferg.* 505 (*verg.* 2759). Dat tekijn noit af en quam, *ging nooit weg*, *verdween nooit*, *Sp.* III[a], 80, 83. — Ook expletief bij een ww., dat reeds eene beweging naar beneden uitdrukt. || (Hi) stacken weder dat hi ave van sinen orsse nedervel, *Grimb.* II, 3170. — Vooral gewoon was de uitdrukking: — Bat af, bet af, *verder af*, *op eenigen afstand*, *Ferg.* 967; *Maget van Gent* 171; *Sp.* III[7], 25, 75; 38, 56; 49, 22; IV[3], 10, 23; 24, 56; *enz.* Zie verder Bet. — Vandaar, in verbinding met de ww. *sijn*, *wesen* of *werden*, de uitdrukkingen: — Af sijn, wesen, of werden, van datgene gezegd, wat *verwijderd* of *weggedaan* is, vooral in tweeledige opvatting, naar gelang het van zaken of van personen gebezigd wordt Verg. Afdoen.

a) Van zaken. — *α*) Van lichaamsdeelen. *Van het lichaam gescheiden zijn*, *afgeslagen zijn.* || Die een coc is ghelopen ter saten, dien die arme waren of, *Segh.* 987. Mine arme, des heb ic grief, si waren af eer ict besief, 1003. — Ook met ellips van het ww. *sijn.* || Alsoo van Ytterne die heere sach synen arm af, *Grimb.* II, 3462.

β) Van vlekken, smetten, in eigenlijken zin en figuurlijke toepassing. *Verdwenen zijn.* Ook met den 3den nv. des persoons: Enen af sijn, *van iemand weggenomen zijn*, *iemand niet aankleven.* || Sone waren haer niet de sonden af, *OVl. Lied. en Ged.* 498, 216.

γ) Van instellingen, wetten, verordeningen, vorderingen, aanspraken enz. *Afgedaan*, *afgesteld*, *afgeschaft*, *ingetrokken*, *vervallen zijn.* || Dat dat regiment van den negenen of wesen soude, V. d. Wall 567, *aant.* 17 (*a.* 1430). Alsulck recht . . dat sal off wesen, Mieris 4, 554*b* (*a.* 1420). Alle rechtvorderingen . . sullen aen beyden syden claerlijck af wesen, 4, 685*b* (*a.* 1423). Hiermede sel die oude kuer . . dan of ende te niet wesen, *Leid. Keurb.* 153, 6. Dat alsulcken yrste verbodingen . . aff sijn soelen, Nijh. 4, 130 (*a.* 1436). Aff ende quijt wesen, *afgesteld en vervallen*, 320 (*a.* 1461). Aff ende te niete wesen, *O. R. v. Dordr.* 2, 106. — Ook met ellips van het ww. *sijn.* || Dat men heeren Eduwart . . tolle ende tolhuys te Lobede . . weder sal leveren, ende alle onrechte tollen af, Nijh. 2, 105 (*a.* 1358).

δ) Van zaken, die niet meer bruikbaar zijn, ons *op.* || Mits dat de oude crane met allen af was ende versleten, *Invent. v. Brugge* 5, 319.

b) Van personen. *Afgezet*, *ontslagen zijn* (uit

een ambt). || Soe selen si af sijn ende nimmermeer richtere werden daer na, Willems, *Meng.* 454, 455. — Met den 2den nv. Des af sijn, des af wesen, *van iets af zijn*, *van iets ontslagen* of *beroofd zijn*. || Alse gi des al ave sijt, *Lorr.* I, 909. Sijns scoenheits ware hiere met ave, *Limb.* I, 904. Nu es die maget dies rouwen ave, I, 2221. Ine wane niet hine waers nu ave, V, 648. Nu es Heinriic . . siere pinen af, XII, 1389. Want hi des riken was al af, *Sp.* III[a], 52, 58. Die coninc van Ynghelant es alles af, *Parth.* 5939. Sekerlijc so es hi of eere goeder hulpen, *Belg. Mus.* 7, 447, 212. Dat ic deser werelt mach wesen af, *Hor. Belg.* 10, 249, 9. Dat sie van oirre eren wegen des nyet aff wesen en moichten, Nijh. 4, 206 (*a.* 1445). — Later werd, in Holland althans, de genit. verwaarloosd en door den acc. vervangen. || Wye siin poirterscip na dyen drye jairen off wesen wille, *O. K. v. Brielle* 8. Hadde hijt mogen of wesen, *het kunnen ontgaan*, Matth. 217. Als hy begeert sijn poirterrecht of te wesen, 127. — Des af werden, *van iets afkomen*, *van iets ontslagen* of *beroofd worden*. || Hoe werdic dus mijns levens ave! *Belg. Mus.* 7, 445, 134.

AFBERNEN (AFBERENEN, AFBERRENEN), zw. ww. bedr. Zie BERNEN. Mnd. *afbernen*.

1) *Door branden wegnemen*, *afbranden*. || Dat si hem in haerre kintschede die rechter borst afbernden mede, *Sp.* I[1], 38, 60. Ic dede hem bernen af dat haer, *Rein.* I, 1506. Den 16 Juni was hy up pellorin ghestelt, aldaer hem sijn haer afgheberrent was, Cannaert 51. Ghi sult dat vleisk ofbernen mit een scerp bernende wapen, *Lanfr.* 123*v*. Dan suldi ofbernen datter vervuult is van den bene, *ald.*

2) *Door branden verwoesten*, *afbranden*, *tot den grond toe verbranden*, *platbranden*. Ook met den 3den nv. van den persoon, ten wiens nadeele het geschiedt. || XXX scepe noch myn noch mee werden hem afbernt in die zee, *Troyen f.* 233*b*. Die grave Boudin, die heelt coene, berende af des keysers palays, *Vl. Rijmkr.* 635. So dat hem Florens ter stonde ofbernde sine veste Lexmonde, Stoke II, 303. Ende bernden torp al ave, Heelu 2095. Ende bernde Lomelle een dorp ave, Velth. II, 47, 58. Ende bernede hem zijn palais ave, *Vl. Rijmkr.* 362. Hi bernt hem of die woenstede sine, *Lucid.* 5013. Die . . bisscop . . tooch in den gestichte van Munster, daer Jan van Raesfelt geseten was, ende bernde hem of al dat hy buten slants hadde, Matth. *Anal.* 3, 294. Van den torre van Westcappelle, die bi den Ingelschen afgeberrent heeft gezijn, *ZVl. Bijdr.* 4, 317. — In dezelfde beteekenis gold ook het grondwoord:

AFBERREN (*bar*, *borren*, *geborren*), st. ww. bedr. Zie BERREN en verg. het vorige art. *Afbranden*, *platbranden*. || Ende salre u toe met crachte . . dwingen ende dat lant afberren, *Grimb.* I, 619. Dat men ons in corter stont af sal berren in den gront, opdat wy den strijt verliesen, I, 4975, òf *de personen* (*ons*) op te vatten als *hunne bezittingen*, òf voor *af* te lezen *al* (var. Ende men ons bernen sal in den gront). Ende wilt hijs niet doen in tide, ende hy ondergaet in den stride, men sal hem sijn goet afberren saen, II, 1176. Ende maken wi vore die porte een vier, dat vreeseliic si ende onghier, ende berren wi dene porte ave, *Limb.* V, 345.

AFBETEN (AFBEETEN), zw. ww. onz. Zie BETEN. *Afstijgen*, vooral van paard of wagen. || Doe beti of mettesen dinghen ende vergorde vaste sijn paert, *Wal.* 4970. Daerwaert reet hi sinen draf; voor den palayse beetti af, *Parth.* 536. Hine wiste waer beten ave noch waer sine paerde doen, *Limb.* V, 264. Ende mittien so quam .die heer inghereden, ende hi beet af, *Vrouw. e. M.* VIII, 128. Tiersten dat geent part was mat, het sprac ten man, die op hem sat: soete vrient, beet of, ic ben moede, gef mi orlof, *Esop.* XX, 19. Dies es hi vroet, eist wijf of man, die hier te tijt ofbeeten can, Praet 1493. Betet af ende comet naer, *Ferg.* 4422. De jonckers van der jonckerie behooren te stellene den steghereep in den voet van den Prince, ende hem helpen omme op te sittene ende af te beetene van synen peerde, Matth. *Anal.* 1, 291. De doot es . . tafbeeten van eenen verwoeden peerde, tuytcommen van eenen vallenden huse, *Vert. v. Boët. f.* 2, *aang. bij* Huyd. *op* Stoke 2, bl. 587.

AFBEUREN (AFBUEREN, AFBUREN, AFBOEREN), zw. ww. bedr.

1) *Afbeuren*, *aflichten*, *aftillen*, de hedendaagsche beteekenis. || Si sach den steen ofgheboert van den grave, *Hs.* 71, *Joh.* 20, 1. Jhesus seide: Buert of den steen; doe buerden si den steen of, *Hs. Evang.*, *Joh.* 11, 39 en 41.

2) Van geld, als pacht, schatting enz. *Beuren*, *in afbetaling ontvangen*. || Soe wie dattet lant, dat gelegen is in den nyebrueck voors., van dien daegen dat wy onsen ersten pacht affgebeurt hebben, coept oft vercoopt, Nijh. 1, 237 (*a.* 1328). Dat zy die eyne schattinghe, die in den lande van Zutphen avergegeven is ind deels verwesen, voirtan sullen off mogen doin boeren, 5, 144* (*a.* 1481).

3) *Korten*, *inhouden*. || Na Sente Pieters daghe . . zalmen zine knape betalen sonder yement daer of af te buren, voer dat hem die drie hondert pont alvol betaelt sijn, Mieris 2, 191*b* (*a.* 1317).

AFBITEN (*beet*, *beten*, *gebeten*), st. ww. bedr. Mnd. *afbiten*.

1) De hedendaagsche beteekenis: Enen sijn hooft, die oren —, *Nat. Bl.* VI, 828; *Rijmb.* 20763, enz.

2) Figuurlijk. Die logene —, *de leugen afsnijden*, *verre verwijderd houden*. || Dat ic na alle mijn vermogen die rechte waerheit hebbe vertogen, ende die logene afghebeten, *Brab. Y.* VI, 11951.

AFBLIVEN (*bleef*, *bleven*, *gebleven*), st. ww. onz. Bij Kil. *abesse*, *deesse*.

1) *Wegblijven*. || Dat si, mit dicke totten heilighen sacrament te gaen, niet meer verblindet en werden alset dicwijl geschiet. Ende het soude hem beter geweest hebben dat si daer ofgebleven hadden, *Stemmen* 113.

2) *Achterwege blijven*, *onvermeld blijven*. || Waren die luden niet bekent, ic sette horen name int perkement; mer tis beter affghebleven, *Mloep* IV, (var. *aftergebleven*).

3) Met den 2den nv. Des —, *er verwijderd en verre van blijven*, dus *er van beroofd* of *verstoken blijven*. || Gi blivet van Henegouwen grave, ende mijn soen sals bliven ave, Stoke III, 1379. Ic ben onder die Sarrasine! wat sal seggen die moeder mine ende miin vader die grave? vortmeer bliven si miins ave, *Limb.* V, 1681 (Men kan *ave* hier ook als onafhankelijk bijw. opvatten, vgl. AF 4 *b*).

4) Met den 2den nv. Des —, *zich er niet mede inlaten*, *zich er van onthouden*. || Ende siedi eenich quade teekine, soe blift af der curen, op dat ghi moght, ofte en ware dat jou de vrienden baden, Jan Yp. 88.

AFBORGEN, zw. ww. bedr. Met den 3den nv.

des persoons. **Enen iet** —, *iets van iemand borgen*, *iemand iets afleenen*. || Overmits dat veel van den burgers huere portie inhilden tegens de sculden, die de knechten hem afgeborcht hadden, *Inform.* 414. Wat si den lieden ofborgen of onthouden connen, dat denct (l. dunct) hem al ghewonnen wesen, *Con. Som.* 27*b*.

AFBRANDEN, zw. ww. bedr. Verg. AFBERNEN en AFBERREN. Met den 3den nv. *Door branden verwoesten*, *ten nadeele van iemand platbranden*. || Ende die hertoge . . brande hem af derghelike haer lant tot Grimbergen toe, *Grimb.* I, 2719. Dat si hem ofbranden beyde winterhuus ende somerhuys, Matth. *Anal.* 3, 102. Molens, die hem ofgebrant waeren, *Enq.* 557.

AFBREC (AFBREEC) -*breke*, znw. onz. (en ml.).

1) *Afbrokkeling*, *afslag* van land door water. Zie AFBREKEN onz. 2). || Dat heer Daniel . . den nieuwen dijck niet langer houden en woude, overmits noot ende afbreck, die daer geschien mochte, Mieris 2, 744*b* (*a.* 1347). (Die polder) heeft groete last van dijckaege overmits toffbreeck van huere gorssingen, *Enq.* 291. 12 haertsteden . . zijn vergaen overmits den ofbreck van den lande by de meeren, *Inform.* 56.

2) *Afbreuk*, *tekortdoening*, *schatting*, *korting*, door iemand meer te laten betalen dan het verschuldigde. Zie AFBREKEN bedr. 3) en verg. AFBREKINGE en ons *afbreuk*. || Hier mede sullen hoir burgers veylich varen ende keeren over al in onse landen mit hoirren gueden . . sonder anders enich afbreeck, of enich ander recht op hen oft hoirre goeden te leggen, Mieris 3, 683*b* (*a.* 1398). Sonder eenige tollen of ofbreck te geven of te betalen van horen scepen, 725*a* (*a.* 1400). Van de marcktollen . . vrye varen ende keeren sonder eenig afbreeck, ende sonder yet daer af te geven, 4, 211*a* (*a.* 1412). Sonder eenich afbreck of lette, 3, 209*a* (*a.* 1367.) Enen penninc vrijes gelts . . zonder enigherhande afbrec, *O. W. v. Amst.* 21, 19. Vrij wesen . . van te mogen koopen, sonder eenigh ofbrec, *Handv. v. Alkm.* 25*b*.

3) *Aftrek*, *het gedeeltelijk onvoldaan of onvervuld laten*, van eene schuld of verplichting. || Alle ons liefs vaders scult . . te betalen ende te houden . . sonder enigerhande ofbreck, Mieris, 4, 343*a* (*a.* 1415). Alle dese voirsz. punten . . volcomelic te houden . . sonder enich afbreck, *ald. b.* var. Dat alle die ghene die exciseners siin, van enen ygeliken vollen excijs nemen sullen, sonder offbreck van elken vollen vate, *O. K. v. Brielle* 73, 3.

AFBREKEN (*brac*, *braken*, *gebroken*), st. ww. onz., bedr. en wederk. Verg. AFTEBREKEN. Mnd. *afbreken*.

ONZ. — 1) Met een persoon als onderwerp en een ander persoon in den 3den nv. **Enen** —, *van iemand afvallen*, *zich afscheiden*, *iemand ontgaan*. Kil. *desciscere*, *deficere*. || Dat den keyser sine liede vele afgingen ende afbraken, *Sp.* IV[3], 11, 48. Dat hen die joncvrouwen afbraken, daer si ane hadden gewaent genaken, II[2], 44, 153. — Ook met weglating van den 3den pers. Hier bi waest dat Rome brac af, ende bi hem enen keyser coos, *Sp.* IV[1], 1, 8 (d. i. „*zich* (van het Grieksche rijk) *afscheidde*"). Dat onse vorderen af-braken tier tijt dat tlant gaf die keyser van den Roomschen rike enen Godevaerde van Lothrike, *Grimb.* I, 5347.

2) Met eene zaak als onderwerp. *Losbreken*, *zich afscheiden van datgene*, *waaraan het verbonden was*. || Bi des heren jegenwordichede braken of al daer ter stede sine boeien, *Franc.* 9329. Weert dat enich stoer (*steur*) ghemeert weer ende affbrake, *Overijs. Recht.* I[1], 224.

3) Met eene zaak als onderwerp, t. w. eene werking. *Plotseling ophouden*. || Men begrijpt lachter (*l.* lachen) alsemen spreect, dat kintscelijc es oft cort afbreect, *Sp.* I[a], 36, 77.

4) *Opbreken*. || Dat die Turckx Keyser . . afgebroken was van Ween, omdat . . die stadt hem tribuyt hadt gelooft te geven, *Exc. Cron.* 308*c*.

5) Met den 2den nv. der zaak: iets *staken*, *uitrusten van*. || Vort salic u doen verstaen van den bouken die hier na gaen, cortelike waer si af spreken, eer ic der pinen wille afbreken, *Sp.* Dl. 1, bl. 457, vs. 1. Vgl. bedr. 1.

BEDR. — 1) Van werkingen en toestanden gezegd. **Iet** —, *iets afbreken*, *staken*, *doen ophouden*, de hedendaagsche beteekenis. || Een heer hadde hem gegheven ene heerlijcheit, die tzens galt sinte Servaes, ende mit ghewalt wolde hy dat breken aff, alsoe dat hijs nyet en gaff, *Serv.* II, 2012. Dien dienst brac hi af daer na, *Rijmb.* 14223; *enz.* — **Sonder afbreken**, *zonder zijn voornemen te laten varen*, *zonder van zijn besluit terug te komen*, dus *met vastbesloten plan*. Kil. verklaart **Afbreken** o. a. door *abstinere*, *continere se*. Het zal wel als bedr. ww. te beschouwen zijn, als elliptische uitdrukking, b. v. voor *sinen raet afbreken*. || Dat hi sonder afbreken dat emmer woude wreken, *Melib.* 3344. Ende hi dat sonder afbreken ende sonder beraden wilde wreken, 3774. Doe in Christus minne ontsteken therte mijn sonder afbreken, *Belg. Mus.* 3, 452, 28.

2) Van verbintenissen, beloften enz. **Iet** —, *iets verbreken*. || (Giericheit) brect al of vorwaerde, segelinghe ende ghelof, *Grimb.* II, 6454. Soe pijnden si hem af te breken alle manscap, hulde ende eet van trouwen, *Brab. Y.* VI, 2426. — Ook met den 3den nv. des persoons. || Want doen die heren hier ave die waerheyt wisten ende sijn mesval, brakense hem af groot ende smal manscap ende sekerheide, *Grimb.* I, 330.

3) Met den 3den nv. des persoons. **Enen iet** —, *iemand iets* (*met geweld of list*) *afnemen*, *ontrooven*, of wel *ontstelen*. Verg. AFBREC en ons *afbreuk doen*. || Die hem, sonder waen, swaerlikere afbreect sijn gelt met siere dorperliker gewelt, dan hem noit die Goten daden, *Sp.* III[a], 40, 83. Wanen comt di so dul die wille te comene in tRoemsche rike stille, mine ridders mi afbreken? II[1], 17, 3. Die verteren nacht ende dach so wat men den convente afbreken mach, *Teest.* 3309. Doe brac hy hem die croen af, *Troyen f.* 45*c*. Wilde men hem al hare coustumen teersten afbreken ende ontscumen, *Sp.* I[a], 25, 30. Marteel . . . brac hem af haer doen, ende alle die steden daer int lant, III[a], 65, 44. Ende hem trike avebrac, III[a], 56, 56. Daer hi hem dat rike afbrac, IV[2], 38, 12. Al eist dat si ter noot afbreken haren ondersaten me dan recht, *Heim.* 616 (*var.* meer dan r.). Om andren of te breken sijn lant ofte sine pale, *Lsp.* III, 25, 96. Die wapene, die de felle gebure ser Wouters lieden eer afbroken (*voor* afbraken), *Brab. Y.* III, 354. Den grave, die men tsine woude breken ave, V, 674. Wie so hem was viant, dien brac hi of huus ende veste, Stoke III, 468. Ende die hem dat wilt afbreken, dien willense sien ende op hem wreken, Velth. IV, 10, 77. Nyemene af en brick sijn goet met valschen listen, *X Plagh.* 1556. Den lieden breken ave beyde haer goet ende haer have, 1626. Die hem den loen, dien si hem souden gheven, afbreken, 1661. (God) sine claerheit hem daer afbrac, *Rincl.* 1063. Voert verbieden wi, dat noch Baeliu,

noch Rentemeister . . yemand enich goed afdrieghe of ofbreke, *Mieris* 2, 212*b* (*a.* 1319). Alsoe en moghen wi niemant tsine onthouden noch afbreken, *Ned. Proza* 62. Ende al diere ghelike breken zijt hemlieden af alt jaer dore, *Belg. Mus.* 7, 86. Die den armen wichteren dat hoir ofbreken mit onrechte scattinghe, mit mergengelt of riemgelt, *Con. Som.* 27*a*. Maendghelt . ., twelke hemlieden eenen zekeren tijt afghebreken heeft ghesyn, *ingehouden is*, *Invent. v. Brugge* 4, 113. — Ook met weglating van den 3den nv. des persoons. || Doet der kerken recht, ende en brect niet haer goet ave, *X Plagh.* 749. Dat sy tonrecht sijn beschoren, off hoir goedekijn offghebroken, Hild. 18, 182.

4) Met een persoon als voorwerp. Enen —, *iemand afbreuk doen*, *hem te kort doen*, *bestelen.* || En steelt nyemant sijn have met valscher list, en brect nyemen ave, *X Plagh.* 1570.

Wederk. — Hem afbreken van ere dinc, *zich van iets losmaken*, *er van scheiden*, *afstand doen.* || Om dat hoor dye voerspoet deser werelt niet te seer hoenen en soude, soe brack si hoor selven een luttel of van den dryen ghenoochlicheden, *Pass. W.* 27*b*. Een pelgrim pijnt hem . . of te breken ende van hem te ontslaen die menigherhande dinghen die hem alle daghen . . hinderen, *Bern. W.* 125*c*.

AFBREKERE (afbrekre, afbreker), znw. m. Zie Afbreken bedr. 3. *Afzetter*, *iemand die een ander afbreuk doet.* || Afbrekeren, persemeers ende dieve, alle in des duvels dienste si leven, *X Plagh.* 1550.

AFBREKINGE, znw. vr. Hetzelfde als Afbrec: zie ald. *Afbreuk*, *tekortdoening*, *korting*, *schatting*, bijzonder *afpersing*, door iemand meer te laten betalen dan het verschuldigde. || Bi den vergelden van den vorseiden penningen zellen zi vri bliven van alre bede, ende van alre ofbrekinge bi bede, Meylink, *Delft. Bijl.* 57, 62 (*a.* 1246). Veylich te varen, te reysen *enz.* . . sonder enich afbrekinge, Mieris 4, 783*b* (*a.* 1425). Dat dese voirsz. poirters . . vrij sallen wesen van tolle ende van allen ofbrekinghen van tolle, *K. en O. v. Delft* 245, 1. Vrij bliven van alre bede ende van alre ofbrekinghe bij bede, 256, 63.

AFBRINGEN, afbrengen (*brachte*, *gebracht*, of *brochte*, *gebrocht*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *afbringen.*

1) Van personen. Iemand *brengen* in den toestand, waarin hij van iets *af*, d. i. van iets *verwijderd* of *beroofd* is.

a) Enen —, *iemand van zijne partij afbrengen*, *er hem ontrouw aan doen worden.* || Doe maecti an Dietsce vort, dat si waren an sijn accort, ende geloefdem mede ende gaf; ende aldus bracht hise af al heymelike ende met liste, dats die coninc niet en wiste, Velth. I, 47, 43.

b) Enen des levens — of des lijfs —, *iemand om het leven brengen*, *ombrengen.* Verg. Afdoen. || Ende hadde mettem enen grave, die hem brochte des levens ave, *Sp.* III², 19, 9 (vs. 15: *vermort*). Diederic, de vijfte grave, wart gebrocht des levens ave, IV², 55, 55 (Stoke I, 1040 : *vermoort*). Ende brochten slijfs af, IV², 39, 63. Beter wellicht beschouwt men *af* op deze plaatsen als een afzonderlijk woord met de beteekenis *zonder*. Vgl. des af werden, kol. 205.

2) Van zaken. Iets *brengen* in den toestand dat het *af*, d. i. *verwijderd* of *afgesteld* is. *a*) — Enen iet —, *iemand iets afdoen*, *uittrekken*, *er hem van ontdoen.* || Den roc, die die heilege man menigen dach gedregen hadde an, . . heeft hem Anthonijs afgebracht, *Sp.* II², 32, 175. — *b*) Iet —, *iets afschaffen*, *doen ophouden*, *in onbruik brengen*, het tegengestelde van Opbrengen. Zie ald. en verg. Af (Af sijn) en Afdoen. || Men mach met lichten dingen die quade gewoente niet weder afbringen, *N. Doct.* 535. Dat ic *nu noch* zey, was goet opset. Ic zal haer quaetheit nu afbrynghen, *Nu noch* 173. || Nog in de 17e eeuw, b. v. V. Helten, Bernagie 38: dat die vuile gewoonte *af* werd *gebragt.*

AFBROEYEN, zw. ww. bedr. Zie Broeyen. Met den 3den nv. Enen iet —, *van iemand iets door schroeien wegnemen*, *het hem afschroeien.* || Drie ysere hadde hi ghegloeit, daer hi tvleesch hem mede afbroeit, *Segh.* 11723.

AFDALEN, zw. ww. onz. *Afstammen.* Verg. *Ned. Wdb.* op Afdalen 2, *b*). || Van sinte Bertrada des grooten Karels moeder, ende van den selven Kaerle, ende van meer ander heylighen die hertogen van Brabant afghedaelt sijn, *Exc. Cron.* 4*c*. Dye hertoge van Lothrijc was als affghedaelt van den grave van Ardennen, 105*c*.

AFDEELACHTICH, -ech, -*tige* of- *tege*, bnw. Zie Afdelen, 2). Met den 2den nv. Des — maken, *vervallen van iets.* || Soe wat joncvrouwen . . ontloept mit eenen man beneden haren *vijftien* (zie het voorbeeld bij afdelich) jaren, . . die maken wy affdeelachtich alre erven ende alles goeds, dat haer van rechte ancomen mach, Mieris 2, 159*a* (*a.* 1315).

AFDELEN (afdeelen, afdeilen), zw. ww. bedr. Mnd. *afdelen.*

1) Iet —, *iets afscheiden*, *iets afnemen* van een geheel, waaraan het verbonden is. || Ghi selt heilech maken . . . die scondere die ghi van dien wedere avedeilet, Ruusbr. 1, 262.

2) Van goederen, *scheiden*, *verdeelen.* || Alsoo verde, als sy (*de goederen*) voort recht van hoeren ouderen niet ghescheyden ende ofghedeylt zyn, Mieris 4, 200*a* (*a.* 1412).

3) Enen —, *iemand afscheiden*, *hem vervallen verklaren van iets.* || Die hier in bliven, si werden ghesceiden ende afghedeilt van den rike des ewichs scouwens, ghelikerwijs dat Saul was van den rike van Israel, Ruusbr. 6, 242.

4) Hem —, *zich afscheiden.* || Alle die ghene die hem selven afdeylen, ende in enighen punten contrarie sijn der heyligher kerken, Ruusbr. 3, 244. Alle afghedeilde menschen ende verdorvene lede, die niet en leven in enicheit der heyligher kerken, 245.

AFDELICH (afdelech) -*ige* of -*ege*, bnw. Van *Afdelen*, in den zin van (*iemand*) *het deelgenootschap* (*aan iets*) *ontzeggen*; zie Afdelen 2) en verg. mnd. *afdelen*. In de uitdrukking: Enen — maken ere dinc, *iemand het deelgenootschap aan iets ontzeggen*, *van het aandeel van iets berooven.* || So wilke jonckvrouwe of joncwijf ontloept beneden haren vijftien jaren, die hoert tot deser vriheyt, die maken wi ofdelich alre erven ende alles goets dat haer aen mach comen mit rechte, *Oorkb.* 1, 246*b* (*a.* 1248). Vgl. afdeelachtich.

AFDELVEN (*dalf*, *dolven*, *gedolven*), st. ww. bedr. *Afgraven.* || Alle erve sal men meten ter halver dilven opten doelpitte, ende ofghedolven weghe daer yement over weghet, die salmen gelden half lant weghinghen; die niet ofghedolven en siin, die salmen gelden half lant eenre roeden breet, *Oorkb.* 2, 340*a* (*a.* 1290). Datter omtrent geheel lants es 100 mergen, ende tander es al ofgedolven landt, ende alsoe snoode dattet niet en dooch, *Inform.*

486. Tland. . ., twelke de stede of dede delven ter niewer veste bouf, *Invent. v. Brugge* 3, 407.

AFDIKEN, zw. ww. bedr. Van een land. *Het door middel van een dijk afsluiten, afdijken.* Zie *Ned. Wdb.* op AFDIJKEN. || Wair dat zake dat dat lant bezoutede ende ment diickede te zellande, dat sal men him lichten van horen syse also groet alsment ofdiicte, *Oorkb.* 2, 361*b* (*a.* 1291).

AFDINGEN, zw. ww. bedr., mnd. *afdingen.* Het tegenovergestelde van *aendingen* 2), dat niet juist verklaard is. Het *aendingen* aldaar bet. hetzelfde als *aenwerpen* of *aenbrengen*, en *afdingen* is dus hetzelfde als *afriden.* Zie die woorden, en twee voorbeelden van *afdingen* op AENDINGEN 2).

AFDINKEN (*dochte, gedocht*), onpers. ww. Met den 3den nv. des persoons en den 2den der zaak. Van *Dinken*, dunken (videri). *Mishagen, grieven, deren.* Ags. *ofthyncan*, displicere, taedere (Grein, *Gloss.* 2, 321), het tegenovergestelde van *goet dinken* (*goed dunken*), placere. Verg. hd. *abdenken* (*über etwas*), afkeurend oordeelen, en gr. ἀποδοκεῖ, dat minder sterk is van beteekenis, doch op dezelfde wijze gevormd. Zie ook VERDINKEN. — Mi dinct des af, *het grieft, het deert mij*, in sterke opvatting, van iets ontzettends gezegd: *het verwekt mij afschrik* (over de daad) *en deernis* of *medelijden* (met het slachtoffer). || Ende dedem sonder genaden afsniden alle sine lede: nese, lippen ende oren mede, so dats elken man afdochte, diene anescouwen mochte, *Sp.* I[4], 36, 12. Daer men sulc torment an wrochte, dats menighen hedinen afdochte, II[3], 14, 183. Hi swoer dat bi siere wet, tote Tituse, dies ofdochte, dat men te siere poorten brochte dode C dusent man, *Rijmb.* 32848. Dats dien Romeynen afdochte, *miserati sunt*, 32873. Dats enen afdinken mochte, *ut miseranda esset* (*tanta mutatio*), 34043. — Elders wordt *Afdinken*, in zwakkere opvatting, blootelijk van een gevoel van *deernis, medelijden* of *ontferming* gezegd, zonder bijdenkbeeld van afschrik. || Ende bat hertelike onsen Here, so dats Gode van hemelrike afdochte, ende brachtene in sijn rike, *Rijmb.* 14508. Mettien quamen daer vele delfiue, die suchteden sere ende mesbaerden, als of si ghenade begaerden, so dats die (*d. i.* dien) coninc ofdochte, ende hiet datmen dat dier ontknochte, *Nat. Bl.* IV, 390. So dats sinen vrienden ofdochte, *Rijmb.* 18823 var. Die (datief) ofdochte der aventure, 20781 var. So dats Gode onsen Here afdochte, ende hevet sinen inghele ghesent, *Amand* I, 929. Hiet hi dat men sonder afdinken in die see soude verdrinken Cesareus, *Sp.* II[3], 37, 69. Een hedijn man zachse te hant, dien ofdochte hare armoede (*d. i.* haerre armoede), *Franc.* 1834. — Ook vereenigd met het ww. *ontfermen.* || Mamet! deser mort moet u afdinken ende ontfermen! *Wittek. v. Sass.* 70. Want en mochte niet gescien, dat soes hare onthouden mochte, hare nontfaermde ende afdochte, die hare lijf dor hare niet en sparen, *Sp.* I[7], 78, 70. Vinc. „Neque enim continere se potest . . quin *compatiatur* eis in suis laboribus".

AANM. *Sp.* I[3], 9, 35, waar het hs. heeft: „Te hant verkendijt, ende hem dochte dat so vele gedogen mochte", moet voor *hem dochte* gelezen worden: *hem afdochte*, of *hem verdochte.* Vinc. „quem recognoscens et *miserans*". Ook *Rijmb.* 29652 var. *C*, staat verkeerdelijk in het hs.: „Men sloecht al dat men geslaen mochte, onthier dat Titus ofcochte." Men leze: *Tituse ofdochte*: verg. den tekst: *Tytuse verdochte.*

AFDOCHT, znw. vr. Van *Afdinken*: verg. ons *Achterdocht* voor *achterdacht*, van *Achterdenken. Deernis, medelijden, ontferming.* || Haerre tweer hebben si afdocht ende hebbense haren coninc brocht, *Sp.* II[4], 51, 29. Vinc. „pueruli . . barbarorum *miseratione* servati".

AFDOEN (*dade* of *dede, gedaen*, geb. wijs *doe* en *doch af*), onreg. ww. bedr. en wederk. Verg. AFGEDOEN. Mnd. *afdôn.*

BEDR. — I) Met eene zaak als voorwerp.

1) Van kleederen en wapenen. *Uitdoen, uittrekken, afleggen*, de hedendaagsche beteekenis. || Ende dede hem af alle sine cledere, *Lanc.* III, 5925. Beenharnas ende coppen mede dede sy af daer ter stede, *Troyen f.* 82*b*. Doe af dine scoen, *Rijmb.* 3677. Ende hevet haer handscoen afgedaen, *Sp.* I[7], 65, 205. Doe dine diere cleedere ave, II[7], 3, 63. (Hi) ginc afdoen cleedre, cousen ende scoen, *Boerden* II, 125. Doch of dat ghescoeyte dijnre voeten, *Hs* 75 *f.* 138*c*. — In bijzondere opvatting: — Sine wapine afdoen, *de wapenen nederleggen, den strijd staken.* || Hare wapenen hebben si afgedaen, ende maecten pays jegen die stede, *Sp.* I[7], 57, 40. — Den caproen afdoen, *de muts afnemen*, uit eerbied of beleefdheid. || Om die reverentie daer af doetmen den caproen af, *Lsp.* II, 52, 70. Ghi sult ooc uwen caproen jeghen den betren ofdoen, III, 4, 101. — Sine toveringe afdoen, *zijne toovenarij afleggen, met zijn tooverkunsten ophouden.* || Si sal avedoen hare quade toveringhe, *Limb.* I, 2046.

2) Iet afdoen, *iets wegdoen, verwijderen, wegnemen.* Hetzij absoluut, hetzij vergezeld van eene bepaling met het voorz. van, ter aanwijzing van het voorwerp, waarvan men iets wegneemt. Ook met den 3den nv. des persoons, ter aanwijzing van den persoon, van wien men iets verwijdert.

a) Van stoffelijke zaken, in eigenlijken zin en figuurlijke toepassing. || Wie sal ons den steen doen ave van der dore van den grave, *Rijmb.* 26723. Peper ofghedaen die huut, *Nat. Bl.* IX, 511. Als al ofghedaen es tfel, IX, 514. Oec ghingen si alle ten grave ende daden die erde ave, *Limb.* VI, 2165. Herman! doet u hant af ende laet minen vogel staen, Velth. III, 44, 46. Alse die vrowen totin grave quamen, so saghen si din steen afghedaen van den grave, *Lev. v. J. c.* 234. Avicenne die wijst ons een experment dicke gheprouft om warten (*wratten*) of te doene, Jan Yp. 146. Si verbant al heymelic een steecswaert, dat tot des conincs hoefde hinc, so datment niet uuttrecken en mochte noch ofdoen, *Pass. W.* 72*d*. Doch af die roestheit van den sulver, *Hs. v.* 1423, 184*b* (*Proverb.* 25, 4). Ende bat sinen vader met groter droefheden, dat hi hem den bitteren kelc afdede, *Vad. Mus.* 2, 418, 102. Doe verkeerdi die dinc, ende dede die mort af altemale, *Sp.* IV[3], 45, 106 (d. i. „*nam alles weg wat er in den brief over den moord was geschreven*"). — Enen sijn hooft afdoen, *iemands hoofd van het lichaam scheiden, hem onthoofden.* || Die coninc dijn hoeft ofdoen sal, *D. B. Gen.* 40, 19 (vulg.: „*auferet* Pharao caput tuum"). — Enen doden man die hant afdoen, *eenen doode de hand afhouwen, ten einde met de doode hand te klagen.* Verg. AFWINNEN 1, *b*, *β*). Zie Grimm, *R. A.* 627 en 880. || Voort vraecht die rechter, wat hy daer met recht is schuldich mede te doen, ende dan soo wijset vonnis, dat men hem sijn hant met recht ofdoen sal. Voort soo vraecht die rechter an eenen vonnis, welcke hant dat men hem ofdoen sal, ende dan zoo wyset vonnis, zijn rechter handt, Mieris 2, 29*a* (*a.* 1303). —

Sine hant des afdoen, *de hand van iets aftrekken.* || Maer hi es nu al versmord, ende ic does mine hant nu ave, Velth. VI, 3, 62. — Die hande afdoen van ere dinc, *de handen van iets aftrekken, het laten varen.* || Ende wien so ghesciet den ramp, hi sal afdoen die hande van Ingelant te siere scande, *Sp.* IV², 66, 108. — Enen eens onrechte hant afdoen, *van iemand eens anders onrechte hand wegnemen, iemand onttrekken aan eens anders onrechtmatige macht.* || Behoudelic datmen ons ofdoen sal die onrechte hant van den Here van Sevenberghen, Mieris 3, 426; V. d. Wall 331 (*a.* 1385). Dat wi dien van Dordrecht die onrechte hant van den moeren (*over de veenen*) ofdoen sullen van den Here van Sevenberghen, Mieris 3, 428; V. d. Wall 382 — Fruut afdoen, *vruchten afplukken.* || Lambrecht ende sijn sone . . bevalen haren cnapen, dat men al dat fruyt affdoen soude, *Cron. v. Vlaend.* 1, 51. — Eens lichame afdoen, *iemands lichaam afnemen,* t. w. van kruis of galg. Verg. II, 1). || Ic ben Jhesus, dien ghi hier ziet, wies lichame ghi daet af, *Lsp.* II, 36, 1168. Te vespertyde was afghedaen Jhesus lichame, *Amand* II, 915. Josef, die sijn jonger was, an Pilatus dat hi bat, dat hi den lichame mochte doen af, *Vad. Mus.* 5, 321. — Iet afdoen, *iets afnemen,* t. w. van het vuur. || Die olie sal men setten op dat vier metten wasse, . . ende alst ghesmolten is, dan doet of, Jan Yp. 176. Dit minghet al over een ende siedet in een luttel wijns altoes roerende, ende dan doet of, 191. Dit salmen sieden in III stoepe waters eene langhe wile ende dan doent of, 192.

b) Van onstoffelijke zaken. || So dat God al vergaf, ende sine verbolghentheit dede af van al den ghenen, die *enz.*, *Lsp.* I, 29, 29. Ende wert dat hi sine hoede afdade also langhe alse een ogheopslaen, het soude al te nieute gaen, *Teest.* 1530. Waer dat zake, dat hem . . enighen last of hinder quame, . . om des willen datsi .. Frederic van Blanckenheim ontfanghen hebben tot enen bisscop tUtrecht, dat wi hem . . dat willen ofdoen, Nijh. 3, 184 (*a.* 1393). — Die sonden afdoen, *de zonden wegnemen, uitdelgen.* || Dat geen oefeninge hebbeliker en is die sonden mede of te doen, Ruusbr. 3, 107. Nae den anderen Pater Noster ofdede hi alle sunden, *Stemmen* 26. Nochtans so mochten si wel al soe groten rouwe hebben, dat sy al horen sonden daer mede ofdoen souden, *Pass. W.* 8*b*. Dat vulcomenheit der minnen een afdoen der sunden is, *Sp. d. M.* 1, 99*c*. Doe hi sijn sonden ghebyecht hadde ende ofghedaen, *Pass. W.* 81*c*. — Inzonderheid gezegd van het *uitdelgen* der zonden door Christus of de Heiligen. || Cristus ne ware niet noch en woude comen in der werelt oude, dan om zonden af te doene, *Sp.* III⁴, 55, 65. Ende om die zelve zonden, twaren, so most al ter helle varen, en dadet ons dat doopsel niet af, dat ons Christus passie gaf, *Lsp.* I, 23, 93. De minste sonde, sonder waen, en hadde alle werelt niet ofgedaen, sonder Jhesus Kerst alleine, *Lucid.* 1268. Ende stortes dijnre herten medicine, om af te doene de sonden mine, *Inst. 2de kl. Verh.* VI², 17 (*var.* of te dwane, *OVl. Lied. en Ged.* 2, 42). Doe of al mine quaethede, *OVl. Lied. en Ged.* 2, 30. Dijn soeten name, die ons die werre van Adams sonden al offdede, Hild. 92, 48. Quame hi ten doemsdage om of te doene tsmenschen plage, *Lucid.* 1541. Na de menechte dijnre ontfarmecheit soe doech af (voor *doech af*) mine quaetheit, doech af alle mine ongherechticheiden, *Vad. Mus.* 2, 440. Dese sonde . . heeft sente Jacop afgedaen, *Sp.* IV², 50, 67 (verg. vs. 55). Here, doet af goedertierlic haer vlecken ende geweerdicht haer sielen te verlossen, *Exc. Cron.* 83*a*. — Eens vriheit (ere) —, *iemands vrijheid* (*eer*) *wegnemen, te niet doen.* || Ende daerom alle vriheit saen ende u ere werd afgedaen, Velth. VII, 31, 55.

c) Iet afdoen, *iets verre van zich afzetten, afwijzen, versmaden.* || Sonde ic tgoet vercopen dan, dat mi aventure gaf? Neen ic, twaren, dat doe ic af, *Alex.* IV, 288. — Inzonderheid in den imperat.: dat doet al af, d. i. *dat zij verre.* || Die rike waent datmen priset, alsemenne metten vingre wiset, dat dat si eere ende lof: neent niet, dat doet al of, *Sp.* III², 5, 99. Zoo ook *Sp.* III², 27, 63, enz.

d) Iet afdoen, *iets verbieden.* || Zo eyst dat wi ofdoen ende verbieden, dat men nemmermeer enz. *Invent. v. Brugge* 4, 299.

3) Iets brengen in den toestand, dat het *af*, d. i. *afgedaan* is; dus *Afschaffen, doen ophouden, intrekken*, van instellingen, wetten, gebruiken enz. gezegd. Verg. Af (Af sijn, 1) en Afbrengen, 2). „Afdôn, *abolere*," glosse bij Graff, *Diut.* 2, 196. || Dat hi de kore niet soude doen af, de hem de coninc Willem gaf, Stoke X, 181. Dien ban, die een bisscop gaf, en mach een ander niet doen af, *Sp.* II², 27, 61. Ende doe af die costume daer, *Lanc.* III, 2163. Alle biddende oerdenen werden afgedaen, *Vad. Mus.* 3, 427, 4. Wetten afdoen, *Sp.* III⁴, 25, 36. Scattinge —, III⁴, 49, 78. Onrecht —, *Heim.* 571. Dat men ofdoe alle ghiften . ., die men langhe gheploghen heeft te ghevene, *ZVl. Bijdr.* 4, 6. Nochtan zolden sie dat verbont afdoen, also veer als dat scepen ende raet wolden, *Stâdsr. v. Zwolle* 113, 179. Ene verbodinge (*dagvaarding*) afdoen ende machteloos maken, Nijh. 4, 130 (*a.* 1436). Ende doe die was (*l.* was die) ordenantie afghedaen, dat men nemmer alsoe commen en soude ghewapent om ghelt, *Rek. v. Gent* 1, 219. — Ook van personen, als de instelling vertegenwoordigende. || Doe begonden die van Rome hare coninge te doene of, ende hadden raetgevers int hof, *Rijmb.* 17888. Tien tiden so daden af mede hare raetgevers die Romeine, ende maecter af tribune al reyne, 18362. (Hist. Schol.: „*tribuni militares pro consulibus esse coeperunt.*)" Dat men vort die keysers afdade, *Sp*, I⁴, 1, 7. (Dat) hi alle dafgode afdede, I², 10, 18.

4) *Uit den weg ruimen, doen ophouden, een einde maken aan*, van schulden, moeilijkheden, twisten enz. Vgl. *eene schuld afdoen* en *Flor.* 1860: „Doe si haren tol hadden afgedaen. || So wie poirter ontfanghen worde te Leyden, die sel ofdoen alle dat hi upheeft (*alle schulden, waarmede hij belast is*) tot dien daghe toe, *Leid. Keurb.* 16, 15. Hi oft yemant van sire weghen, daer der stat last of swaernesse of comen mochte, de sel der stat dat ofdoen buten der stat cost, of hi sel uut der stat wesen . . ont der tijt toe dat hi der stat dat ofghedaen heeft, *R. v. Utr.*, 27. So wie binnen Antwerpen gheseten es ende van yemene ghequetst wordt, die sal selve sine ersaterie afdoen ende sine meester loenen, *Cout. v. Antw.* I, 72, 194. Wat hi teghen sinte Martijn misdaen hadde, dede hi of mit penitencie, *Pass. W.* 26 *c*. Waer dat zake, dat hem . . enighen last of hinder quame, . . dat wi hem . . dat willen ofdoen, Nijh. 3, 184 (*a.* 1393). Die elre scove gave dan den genen die hier genoemt zijn, hi hadde verboert XX sc., ende diese eyscht XX sc., nochtan

moet hi hem avedoen, *bovendien moet hij hen schadeloos stellen voor het verlies van de eens ontvangen schooven* (?), *Belg. Mus.* 6, 300 (*a.* 1284); *Ned. Proza* 14. Dat hi hem pijnde metten Grave de grote veete te doen ave, Stoke IV, 185. Dus worden . . alle die vede afghedaen, *Wrake* III, 1951. En hadden die veede afghedaen, *Brab. Y.* VII, 13646. Dat wi onsen bruder heren Edwart (*datief*) van Gelren af doen *schadeloos stellen* (?) soelen ende (nl. *doen*) weder hebben die stat van Embric ende alle guet, dat *enz.*, Nijh. 2, 79 (*a.* 1355).

5) *Afbreken*, *opbreken*, t. w. huizen, tenten, bruggen, belegeringswerktuigen enz. || Die bruggen, die tier tijt van vresen af waren gedaen, *Lanc.* III, 15985. Met een husekinne, . . dat de voorseyde weduwe af heeft doen doen, Diericx, *Mém.* 2, 261 (*a.* 1447). Soe wie dat ghequetst worde . . van husen, dair mense op ochte afdade, *Cout. v. Waelhem* 18. Van den selven springalen ende pawellioenen af te doene ende te scepe te voeren, *Rek. v. Gent* 1, 349. Van den tenten ende pauwelioenen . . te voerne met scepen, ende springalen af te doene, in de scepe te doene ende weder ute te doene, 475 *Aant.* 7 daghen die sij piinden . . an de engiene ende pawelioene af te doene ende te ladene, 496.

6) *Verwoesten*, *vernielen*, *verdelgen*, t. w. eene vijandelijke stad, plaats, landstreek, legermacht enz. || Dat si tAkers quamen gereet, ende dat ofdaden in den gront, *Sp.* IV[7], 37, 22. Dede van Henegouwe die grave sente Amants ende Orsijs ave met brande ende mitten swaerde, *Edew* 1555. Dat hi vergaderde mogendelike groet volc, om met machte af te doene die vier Ambachte, *Vl. Rijmkr.* 10127 (zoo ook 10184). Hi brac beelde te hand aldare, ende dede af dat in den temple gheven mochte quade exemple, *Amand* I, 3549. Der onghenadigher huys sel werden afghedaen, *B. v.* 1423, 174*c* (*Proverb.* 14, 11). Ende verbranden ende daden of van Walecoert mijns heren Diederics hof, *Brab. Y.* V, 3041. Doen voren dander tot Witham . . ende wilden dat afdoen tsamen, Velth. II, 51, 58. Dattie grave van Gelre Tielne wilde doen ave, II, 50, 47. Wat dat binnen mure stont dede men af tote in den gront, V, 41, 53. Vilvorden sal . . al afgedaen werden clein ende groot, *Grimb.* I, 5452. Dat sy . . met ons derwaert varen, ende afdoen dat wy vinden daer, I, 5463. Offer vijf men is dan vijftich gherechtighe, salstu alle die poerten ofdoen om die vijf ende veertich? Ende die Here seide: Ic en salse niet ofdoen, *D. B. Gen.* 18, 28. Die onse lant hevet afgedaen ende veel luden verslegen, *Richt.* 16, 24. — Ook van een op steen gehouwen geschrift. || Doen zwoer hi, hi sout doen ave, *Van ghevene* 44.

II) Met een persoon als voorwerp.

1) *Afnemen*, t. w. van kruis of galg. Verg. I, 2, *a*). || Bi der crucen waest in een hof, daer sine hadden gedaen of, *Sp.* I[7], 33, 13. Laet ons afdoen dese dieve ende desen man, soe doedi ons lieve, *L. o. H.* 3743. Men lyeten . . hanghen an die galghe. Ende die rechter gaf sinen vader ende moeder oerlof, dat si hem ofdeden ende groeven, *Pass. W.* 34 *d.* Ende deden daerna an enen balcke hanghen . . ende daer na dede hi hem ofdoen ende onthoefden, 50 *b.* Doe sinte Andreas sach dat hem dat volck ofdoen woude, soe dede hi ant cruce dese bedinghe, 92 *d.* Ten sevenden daghe . . . deden die vroede sonder sparen hangen bi sinen langhen hare . .; hi deden of ende deedt hem mee. Om te tormenten den keytijf dedine of, *Segh.* 11740—48.

2) *Afzetten*, *ontslaan* (uit een ambt of eene betrekking). Verg. AF (AF SIJN 2). || Hierna wart hi afgedaen, ende wart bedwongen tiere dinc, dat hi clergie daer ontfinc, *Sp.* III[1], 22, 102. Dat hi siere moeder afdede van des rikes mogenthede, III[8], 89, 33. Ander dages woudi ontien mire manscap ende sijn afgedaen, *uit den dienst der minne ontslagen worden*, *Rose* 9714 (Var. afgegaen). So wart paues Gregorius afgedaen, *Sp.* IV[2], 32, 37. Hi (*de Paus*) wart saen van den stoele afgedaen, II[8], 74, 48. Componius wart afgedaen van der baillien, I[8], 51, 16. Baliuwen, jugen hiet hi te dien, die kersten waren, datmense afdoe, II[8], 27, 24. Sident so dede Anthyoous Jason of (*amovit Jasonem*), *Rijmb.* 18747. (*Een hoofdman werd gekozen*), maer curt wart hi afgedaen, *Vl. Rijmkr.* 10105. Die gheene die meer genomen hadden dan hier voirszeid is, die soude onse bailju . . ofdoen van dien ambocht eeuwelijcke te blyven, *Oorkb.* 2, 191 *b* (*a.* 1281). Es yement van den scepenen der poerte onnutte int scependoem, dien sal men ofdoen sonder wedersegghen, ende enen anderen weder setten in sine stede, Mieris 2, 56*a* (*a.* 1306). Svridages . . waren ghemaect . . 2 ontfangers van renten, . . ende doe waren afghedaen Jacob Deinoet ende Cl. de Keyser, diet gheweest adden tote doe, *Rek. v. Gent* 1, 108. Worde yement . . scepen ghecoren, . . die . . anders ambocht hadde van der poirte, die sel ofghedaen worden bi den gherecht ende een ander in sijn stede gheset, *Leid. Keurb.* 12, 2. Afdoen van sinen dienste, Willems, *Meng.* 448. Dese mogewi avedoen alse wi willen; ende alse wise ave hebben gedaen, die si dan selve kiesen, die selewi hen geven, 454 *vlg.* Hier om so wort hi valschelic ghewroeghet over den keyser ende wort ofghedaen, *Pass. W.* 72*a.* Theophilus die bisscop van Alexandrien woude Johannem ofdoen, ende hi pijnde hem daer in te steken een pape dye Ysidorus hyet, 197*d.* — Dat aweit afdoen, *de wacht afdanken*, *ontslaan.* || Doe was dat aweit afghedaen, *Rek. v. Gent* 1, 219. 7 cnecht die ommeliepen . . 4 nacht, . . 3 ℔, 6 s. 8 d, ende doe was dat aweit afghedaen, 220. — Ook in de vereenigde gelijkluidende uitdrukking: Enen verlaten ende afdoen, *iemand ontslaan en afzetten.* Zie bij VERLATEN. || Daer was eene inquisicie ghedaen op spaus Jans onnutte bestier ende onreynen levene, als waeromme dat hi wart verlaten ende afghedaen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 22. Waert so dat scepenen . . alle verlaten ende afghedaen worden, so soude bi den voeght vorseit de een scepene van den eersten drien ghemaecht moeten wesen, *Gendsch Chtb.* 23 (*a.* 1361). — Ook in de vereenigde uitdrukking Af- ende aendoen, *afzetten en aanstellen.* Zie bij AENDOEN 4).

3) *Voldoen*, *betalen.* || Item Clais Brawen van den zeevont te verwaren in die Wike, omdat hi ofghedaen es van sinen lone 1 scilt, *Rek. d. Graf.* 2, 474.

4) *Verjagen*, *verdrijven*, *afslaan*, en in sterkere opvatting *uitroeien*, *verdelgen*, vooral in den *D. B.*, altijd ter vertaling van *delere* in de Vulg. (Verg. I, 6). || Quam hi met machte harewart om af te doene in sine vart, die hem wederseiden sijn lant, *Lanc.* II, 33699. De porters dedense of met crachte, ende deden hem dicke scade groet, Stoke IX, 170. Die grave, die oec die rovere woude doen ave, Heelu 4112. Ic sal ofdoen alle dat ic gemaect heb

boven der aerden, *D. B. Gen.* 7, 4. Wi sijn luttel, ende si sullen hem vergaren ende slaen mi, ende ic sal worden ofghedaen ende mijn huys, 34, 30. Om dat hi ons leveren soude in des Amorreus hant ende afdoen, *Deut.* 1, 27. Ende Moyses sloechse ende deedse af, *Jos.* 13, 12. So zwere mi, . . dattu minen saet niet afdoen en sultste na mi, I *Sam.* 24, 22. — Evenzoo *Gen.* 6, 7; 7, 23; *Richt.* 21, 17; II *Kon.* 10, 28; *Esther* 8, 11; *enz.*

5) Met den 2den nv. Enen des —, *iemand van iets afhelpen*, dus hetzij *ontslaan*, *bevrijden*, hetzij *berooven*. || Den dullen hope, dien hi draghet, dies doet hem af, eer hi verdoort, *Parth.* 7733. — Enen des lijfs afdoen, *iemand van het leven berooven.* || Up dat ghi mi gheeft die macht, ic doe hem tslijfs af sonder yser ende sonder staf, *Rijmb.* 17080.

WEDERK. — 1) Hem afdoen, *zich zelven ontslaan*, t. w. uit een ambt of eene betrekking; *zijn ontslag nemen*, *zijn ambt nederleggen*. Verg. bedr. II, 2). || Daer nae soe bekende hy sinen misdaet ende bi des keysers rade dede hi hem selven of, *Pass. W.* 81*a*.

2) Met den 2den nv. of met het voorz. *van*. Hem des (of van ere dinc) afdoen, *zich er van afmaken*, *er aan onttrekken*, *er van ontslaan*. || Metten minsten wilt Gelloen hem des camps avedoen, *Lorr.* II, 3996. Ist dat ghi dinghen mint, daer ghi uwen orbaer niet in en kint, . . dies doet u of metter spoet, *Lsp.* III, 3, 203. Hoe dat de gheheele wet ende de notabele van der Sluus hem gheexcuseert hadden ende afghedaen van dies, *Invent. v. Brugge* 4, 359. Vorcoeps, persemens doet u ave, *X Plagh.* 1984. Ende mi Janne niet (*in den tekst*: met) af te doene van der manborscepe toter tijt dat Niclaus kinder mondich worden, *Oorkb.* 2, 134*b* (*a.* 1276). — Hem iemens afdoen, *zich van iemand afmaken*, *ontslaan*; hetzij door hem van kant te helpen, als: Wi moeten ons derre puten doen ave, *Limb.* I, 1708. Des anders dages woude die grave hem des kints doen ave, IV, 1604 (verg. vs. 1631); hetzij door zich aan hem te onttrekken, als: Hi hadde hem daer der coninginnen avegedaen ende harre minnen, *Lanc.* IV, 327 (naar de lezing van den corrector).

AFDOENINGE, znw. vr. *Het afdoen*, *afleggen*. || Die ofdoeninghe der vulnisse des vleisches, *Hs.* 75 *f.* 116*d* (I *Petr.* 3, 21, in de Staten-overz.: „een aflegginge").

AFDOM (?) OFDOM, znw. m? o? *Winst.* || Dat zy elc anderen belooft hadden te ofdomme ende te verliesel, *Invent. v. Brugge* 3, 380. Ende mids desen so sullen de vorseide G. ende J. ghemeene bliven te ofdomme ende te verliese, 381.

AFDRAGEN (*droech*, *droegen*, *gedragen* of *gedregen*), st. ww. bedr. Mnd. *afdragen*.

I) Met eene zaak als voorwerp.

1) *Wegdragen*, *wegvoeren*, *met zich voeren*. || Dat die ghene, die dair dan up ziin, afdraghen moghen hoir cleder ende hernasch, dat tot horen live behoirt, Nijh. 2, 275 (*a.* 1371). Alle die dair op waren souden haer lijf behouden, ende alle dat sy opten huse hadden ofdraghen, Matth. *Anal.* 3, 273. Sij hebben genomen die steden ende afgedragen grooten roof, *D. B.* II *Chron.* 14, 14 (Vulg. *asportaverunt*).

2) *Wegnemen*, *ontnemen*, *afnemen*, *benemen*. Ook met den 3den nv. des persoons. || Dorpers worde connen afdraghen scamelheit ende goede seden, *Doct.* I, 275 var. Tfolc was blide ende vro om heren Lodewijc haren grave, maer één dinc drouch hem den zanc ave, d. i. „*benam hun den lust tot zingen*," Stoke III, 302. Du biste gelike der Eufrate, want du droges (d. i. *droeges*) ons af die hate, daer ons die nacht helt in den ban, *O. H. W.* 88. (l. *dwoeges?* vgl. vs. 66). Verlichte der menschen herte ofdrugende (l. ofdragende) des ghepeins onreinicheit, *Hs. Ps.* 143 *r*. Alsoe vele alst in di is, soe hevestu . . die bedinghe ofghedraghen voir den heer, *Hs. v.* 1423, 138*c* (*Job* 15, 4). — Sonder afdragen, *zonder er iets af te nemen*, *zonder mankeeren*. Bloote bevestigingsformule. || Ghelovende alle ende elc van hem, . . ghestentich van weerden, sonder afdraghen te houdene tot eeweliken daghen, wes die vijf segghers . . uutspreken ende segghen souden, *Brab. Y.* VII, 13514—29.

3) *Afslaan*, *afhouwen*, vooral van ledematen of deelen der wapenrusting, die in den strijd door het zwaard worden weggenomen. || Dien hevet Hector so ghesleghen, dat hy hem af hevet ghedregen sijn hovet van den halse aldare, *Troyen* 2619. Want hi enen sijn hoeft afdroech ende enen anderen dire bi was half den hals, *Lanc.* II, 38986. Ende sloech den libart thoeft af met enen slage, die hi hem gaf: die vorste vote hi met afdroech, II, 39703. Met sinen swerde hi afdroech half den helm ende tbeckineel, *Ferg.* 2396. Metten swerde hi hare afdroech van den buke die rechterhant, 3404. Dat hi hem dbeen boven den knie metten slaghe dien hi slouch oec mede avedrouch, *Limb.* III, 370. Die slach ghinc neder ende droech hem den scinkel af, *Merl.* 18268.

II) Met een persoon als voorwerp. Enen —, *afwerpen*, *van 't paard stooten*, *nedervellen*. Gewoonlijk *afsteken* genoemd: zie ald. 2. || Daer was gesteken ende geslegen ende afgedregen menech stout degen, *Lanc.* IV, 2303.

AFDRAGENDE, AFDRAGENT, bnw.

1) Eig. deelwoord van het ww. *afdragen*, als vertaling van het Lat. *detrahere*, afnemen van anderer roem, knagen aan anderer goeden naam en verdiensten. *Door nijd en afgunst ingegeven*, *kwaadwillig*, *boosaardig*. || Van vuylen ende van afdraghenden loghenachtighen oft ydelen woerden, *Boeck v. d. L. J.* 30*b*. Die mijn vrienden syn, moeten verdraghen meneghe afdraghende worden vander werelt ende meneghe murmuracie achter hem *Hofk. v. Dev.* 23 *r*.

AFL. het bij Kil. vermelde afdragentheid, obtrectatio, detractatio, contemptus, ignominia.

2) *Schuin afloopende*, *hellend*. || Heur wallen declyff ende affdraghende te maecken, *Reg. d. Plac.* 1*b*.

AFDRAGER znw. m. Van *afdragen* (z. ald. 1). *Hij*, *die wegdraagt*, *verplaatst*. Als benaming voor die leden van het lichaam, welke de levenssappen door het lichaam verspreiden. || Dese instrumenten bewisen den anderen leden haer spise, die ander leden sijn afdraghers, als sijn die zeenen die sieliken gheest ontfangen vander herssen ende voerent voert tot alle den leden om die beroeringe ende sin te maken, *Barth.* 92*a*.

AFDRAYEN, zw. ww. onz. *Zich ter zijde draaien*, *zich zijwaarts verwijderen*. || Werp omme ende zay, niet of en dray, blijf bi der plouch, *OVl. Lied. en Ged.* 381, 41.

AFDREIGEN (AFDREGEN), zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets door bedreiging afpersen*, *afzetten*. Verg. AFDRIEGEN. || Heeft een gewelt gedaen aen een, dien

hy sijn gelt of ander dinck ofgedreecht heeft, Matth. 209. Die biscop . . dede een reyse in Aemsterlant, om daer in te bernen, ende heer Ghijsbrecht tvoers. huys also of te dreygen, *Clerc* 123. Den goeden lieden thuer afdreygen, *Vad. Mus.* 3, 24. Datmen armen lueden thoer ofdwinghet of dreyghet, *Con. Som.* 31*b*. — Het woord verdiende te herleven.

Afl. Afdreiginge, *afpersing met bedreiging.* || Exceptien van valscheijt, vreese, affdaeginghe (l. *affdreginge*) . . ende diergelijcke, *Cout. v. Antw.* 4, 366. In een ander hs. affdringinghe, met dezelfde beteekenis.

AFDRINGEN (*dranc*, *drongen*, *gedrongen*), st. ww. bedr. Mnd. *afdringen*.

1) Met een persoon als voorwerp. *Wegdringen*, *terugdringen*, *achteruitdringen*. Verg. het volgende art. || Drongen met crachte ave van Luthsenborch den coene grave; ende doen hi wert achtergedrongen, riep . . een Brabantsoen, *enz.*, Heelu 5533. Hy wolder toe tyde mede by wesen, hy mocht anders afgedrongen hebben worden, *Spreuken* 22.

2) Enen — van ere dinc, *iemand wegdringen van iets*, *hem er van scheiden.* || Op dat dat voorseyde keyserijc niet ofgedrongen en werde van der duutscher nacie, *Exc. Cron.* 94*b*.

3) Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *hem met geweld van iets berooven*, *het hem afpersen.* || Den vader wert sijn gereide afgedrongen in die porsse, Heelu 7912. Die hertoge van Loreine hi doet dien van der stad grote pine, want hi dronghe hem af gherne tsine, *Limb.* II, 430. Alle goed, dat . . den luden ofghedronghen es, Mieris 2, 208*b* (*a.* 1319). Dat sommigen persoenen onsen onderseten ende poirteren van Leyden scatten ende hem thoir afdringen, *Bel. v. Leid.* 468 (*a.* 1420).

4) *Iemand iets afpersen*, *met geweld van hem gedaan krijgen*, *het hem afdwingen.* || Want hi . . Johan Krolle . . een oervede mit bedwange afgedrongen heeft, Nijh. 3, 121 (*a.* 1386). Enich man of vrouwe die enen anderen hyelde ende lofnis ofdronghe sijns ondankes, die verloer teghen die stad hondert scillinghe, *Stadr. v. Zwolle* 65, 55 (2 maal).

— Afl. Afdringinge. Zie Afdreigen.

AFDRINKEN (*dranc*, *dronken*, *gedronken*), st. ww. bedr. en onz.

Bedr. — Van een drank. *Dien afdrinken van de drinkschaal*, *opdrinken.* || Alexander die degen fijn nam elken nap, dien hi hem gaf, . . . ende dranc den wijn af, ende staken in sinen boesem dan, *Alex.* IV, 1332 *Hs.*, doch beter in de uitg. van Franck: „ende dranc den wijn *daer* af.”

Onz. — Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *verdrinken tot schade van iemand*, *voor iemand door verdrinken verloren gaan.* || Als de Venechianen den groten scade hadden gehadt, ende dat hem afghedroncken waren XL schepen van oorloge met groot volc door storm ende onweder op die zee, *Exc. Cron.* 302*d*.

AFDRIVEN (*dreef*, *dreven*, *gedreven*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *afdriven*.

I) Onz. — *Wegdrijven*, *door den stroom medegevoerd worden.* || Haer cleder waren ofghedreven; si seide: Om Gode die sijn leven liet voer ons sondighe keitijf, dect mi, here, ic bin een wijf, *Segh.* 11261.

II) Bedr. — 1) Met eene zaak als voorwerp. *Doen wegdrijven*, *met den stroom medevoeren.* || Op een tijt soe wies die Tyber also seer dat hi vloeyde op die mueren van Roemen, ende dat si veel husen ofdreef, *Pass. W.* 230*d*.

2) Met een persoon als voorwerp. *Wegdrijven*, *terugdrijven*, *verdrijven.* Verg. Afdringen 1). || Daer laghen dan up de were sHertoghen man: daer ghinghense toe ende drevense ave, Stoke VIII, 1157. Doen ute Wijc her Waelrave ende sijn heer weder ave worden gedreven met gewout, Heelu 2045. — Overdrachtelijk gebruikt. || An horen raet, in horen banc, is ghiericheit ghedreven off, Hild. 41, 92. Dat wijf mach wel sachte leden, die allen anxt heeft afghedreven, *Vad. Mus.* 1, 71, 13.

3) Met den 3den nv. des persoons. Enen iet of enen —, *iemand met geweld van iets of iemand berooven.* Verg. Afdringen 2). || Maer Castor ende Pollux hebbense (*Helenen*) hem weder afgedreven, ende hebbense Menelause gegeven, *Sp.* I[2], 13, 46.

AFDRUCKEN, zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets met geweld afpersen*, *hem met geweld er van berooven.* Verg. Afdreigen, Afdringen 2), en Afdriven bedr. 2). || Dat nyemant den anderen en scatte noch hem tsijn af en drucke, *Bel. v. Leid.* 469 (*a.* 1420). Hy meende . . dat casteel mit dreygen ende mit vervaren Gisebrecht of te drucken, Matth. *Anal.* 3, 180. Dair toe dat hy des Bisscops luden afgedruct hadde, most hy allen den luden weder geven, 3, 282. Daer na heeft hy . . den selven dair in der kercken doen leggen, ende hem een groote somme gelts ofgedruct, 3, 641. Die ons onse goet afdrucken ende benemen, *Hs. v.* 1423, 37*d*.

AFDUWEN, zw. ww. bedr. Van een boog. *Afdrukken*, *overhalen.* || Maximiliaen spande den boghe ende wilde schieten na den vogel, ende int afduwen so brack den . . boghe, *Exc. Cron.* 238*d*.

AFDWAEN (*dwoech*, *dwoegen*, *gedwagen* of *gedwegen*, later ook *gedwogen*; imper. *dwach*), st. ww. bedr. Verg. mnd. *afdwagen* en zie Dwaen. *Afwasschen.* || Dattet alle smetten afdwaet, die een wullijn cleet ontfaet, *Nat. Bl.* III, 2059. Men secht dat water is so claer, dat avedwaet alle onreinicheit, *Vrouw. e. M.* V, 14. Hy goet wat water in een becken, om dat hi woud ofdwaen die vlecken, *O. H. Passie* 9, 126. Ende ofdwaen sine vuulnesse, *Lsp.* I, 23, 90. „Ganc ter beken van Syloa ende dwach dit ave”; ende ic ginc ende dwoegt ave, *L. v. J. c.* 179. Dese . . keyser . . ginc in een rivier sijn sweet af te dwaen, Matth. *Anal.* 3, 108. — Veelal overdrachtelijk gezegd van het afwasschen van zedelijke onreinheden, het zuiveren van den door zonden besmetten mensch. || Die bliscap, daer men wilen in lach, sal men afdwaen met langen wene, *Sp.* III[3], 27, 50. Ende met sijnre doet ofdwaen dat Adaem hadde misdaen, *Lsp.* IV, 1, 35. Dat doepsel, . . daer men ons mede afdwaet die abolghe al tenen gader, die verdiende onse yrste vader, *Teest.* 1866. Die sonden afgedwegen waren in den bloede der martelaren, *Vl. Rijmkr.* 3726. Weenen dwaet of alle zonden, *Hs. v.* 1348, 241*a*. Die sonden afdwaen, *Rijmb.* 22198, *Sp.* I[7], 5, 36; II[4], 56, 45; *Theoph.* 252; *Lucid.* 3471; Hild., 194, 155 *enz.* Die erfsonde afdwaen, *Lsp.* II, 16, 52; *Teest.* 1878. Die sonden die en werden niet afgedwegen, *Sp.* IV[2], 24, 98. Hi, diet al afdwaet, der werelt sonde ende mesdaet, *Rijmb.* 22295. die vonte die onse sonde afdwaet, *Nat. Bl.* III, 1314. Om af te dwane onse scout, *Amand* II, 6426. Tselve bloet dat afdwaet . . . alle onse misdaet, *Lucid.* 3451. Die beke, die die dorperhede ons afdwoech, *O. H. W.* 66 (vgl. 90). Bedevaert . . die dwaet

zonden ende ziecheit af, Hild. 21, 28. Christus in der Jordanen hoer sonden ofgedwogen heeft, *Hs.* 80 *f.* 56*d.* — Ook van het afwasschen, het uitwisschen, het van zich doen van andere zaken gezegd, die iemand aankleven of hem eigen zijn. || So mach hi prijs ende ere ontfaen ende den anderen name ofdwaen, Stoke X, 125. Die edelheit machmen afdwaen, *Wap. Mart.* I, 579. Ghi sijt so vaste in sine latsure, al hat gezworen die scrifture, ghine soudet niet af mogen dwaen, *Maleg.* 1056. Maer als mi mijn goet afgaet, . . soe en vindic niement die mi bestaet: die maechscap es al afghedweghen, *OVl. Ged.* 3, 147, 25.

Afl. Afdwaïnge, *afwassching.* || Een afdwainge, een segheninghe, enz. *Hs. Ps.* 200*v.*

AFDWINGEN (*dwanc*, *dwongen*, *gedwongen* en *-dwongen*), st. ww. bedr. Mnd. *afdwingen.* Met den 3den nv. van den persoon. Enen iet —, *iemand iets ontrukken*, *ontweldigen*, *met geweld afnemen.* || Lottrike heefti hem afgedwongen, *Sp.* IV[2], 28, 20. Comt een die starker es over hem, deghene.. dwingt hem af al dat hi heft, *L. v. J. c.* 78. Ende hoe dat hy spelen soude metten wreden lybaerts jonghen, die hy den dieren had afdwonghen, *Troyen f.* 1 *c.* — Ook met een afhankelijken bijzin. *Iemand dwingen iets te doen.* || Ende dwanc hem met ghewelde af, dat Almaengen tsens gaf, *Sp.* III[4], 63, 57.

AFEIGENEN zw. ww. bedr. *In rechten den eigendom van iets aan iemand ontnemen.* Vgl. eigenen en aeneigenen. || Waert dat yemant gheeyghent worde indes anders ghoet.., zo mach die ghene, diet ofgheeyghent wort, dat ghoet binnen jaers ende binnen daghe weder losenen mitten derden penninc, *R. v. Utr.* 1, 99, 7. Ende waer dat sake dat dit ghoet niet ghelosent en worde binnen jare ende dach, . . zo blevet verloren den ghenen diet of gheeyghent ware, *ald.* (Zoo nog viermaal bl. 177, 49). So wanneer een mensch in eenich lant gheeygent of ghepant heeft, nochtans so kent die rechter mitten hemeraders den mensch, diet lant ofghepant is ende ofgheeyghent, nden leggenden eyghedom, ende dat also lange als hi daer niet uutghevroont en is, *O. R. v. Dordr.* 1, 221, 40. Vgl. affanden.

AFETEN (*eet* of *et*; *at*, *aten*; *geëten* of *geten*), st. ww. bedr. *Afeten*, *van iets wegnemen door het op te eten.* De Nijd spreekt: || Mijn mager vel, dat ic dus na heb liggen verbiten, is nu soe vrolic, het waent spliten om dies, dat ic den mensce verheven met Gode dus heb gebracht int sneven, hadde hi de vroude beseten so soete, ic hadde afgheeten hande ende voete, *Blisc. v. M.* 435. Desen visch heb ic afgheten, *Leisverh.* .v. Joann. de Hese, in *Versl. en Ber.* I, 4.

AFFAL. Zie Afval.

AFFALGIEREN. Zie op Affelgieren.

AFFARE (affere), znw. vr. en onz. Ofr. *afaire* m. en vr. (La Curne 1, 172); nfr. *affaire*, van *à faire.*

1) *Zaak*, *aangelegenheid.* || Hi . . mercte wel harer alder affare, *Amand* I, 3199. Al die affare, , 3428. Uwe (sine, hare) affare *of* affere, *uwe zijne*, *hunne*) *zaken*, *hetgeen u* (*hem*, *hen*) *betreft*, *Vrake* I, 1289, *Rose* 657, 8353, 10311, 13610, *Limb.* IX, 309. Daffere, *Vad. Mus.* 4, 82, 645; onz. — Elders onz. gebruikt. || Al taffere van haren one, *Rose* (*C*) 13424. Gi wert verhoet van dinen ffere, Limb. X, 754; *enz.*.

2) *Wijze van doen.* In de uitdrukking: Affare driven na enen, *iemands manier van handelen nadoen.* || Daerna ghelijc den esel hi dede, doe grongierde hi alst een soghe ware, so dat hi na alle beesten affare dreef. *Amand*, II, 1282.

3) *Karakter*, *inborst.* In de uitdrukking: van goeden affere. Verg. fr. *être de bon affaire* (La Curne t. a. pl.) || Gi dinct mi van goeden affere, *Rose* 11523; *Rose*: „vous semblés bone gent."

AFFE, znn. m. *Dwaze naäper*, *onnoozele zot.* Blijkens den vorm uit het Hoogd. overgenomen. Van ohd. *affo*, mhd. en nhd. *affe*, aap. Ook in het mnd. is de vorm *affe* bekend, verg. *Teuth.* „Aff, *doir*, *gheck*, *sot*," en „Affen, *schympen*, *spotten.*" Zie ook Lübben 1, 23; Koseg. 1, 146, en verg. Affenheit, Veraffen. || Dies simpele geloven, dat sijn affen, *Sp.* III[7], 44, 42. Die sulken oirbair moghen scaffen, ende des niet en doen als affen, si moghen billics hieten dwaes, Hild. 249, 177.

AFFECTIOES, bnw. van fr. *affectueux*, lat. *affectuosus*, zie verder Littré 1, 67. *Vatbaar voor indrukken*, *ontvankelijk.* || Alsoe langhe als die mensche es onder sine 40 jaer, soe is hi sere neyghelic, affexioes ende onghestadich in der naturen, Ruusbr. 4, 286.

AFFELGIEREN, AFFALGIEREN, zw. ww. bedr. V. h. fr. *afflire*, d. i. *affliger*, lat. *affligere.* Het woord *affliger* is volgens de fr. taalgeleerden (Littré 1, 71) van jonger dagteekening, maar zou het mnl. *affelgieren* niet een bewijs zijn voor den hoogeren ouderdom van het fr. woord? Weliswaar komt *affalgieren* als var. voor van *affoleren* (z. ald.), b. v. *Parth.* (Massm.) 77, 28, en zoo zou Merl. 23455 *geaffelleert* ook als *geaffolleert* kunnen worden opgevat, doch dan blijft altijd nog *Lanc.* IV, 6051 over, waarop deze verklaring volstrekt niet van toepassing is.

1) *Kwellen*, *in het nauw brengen.* || Daar was die Koninck Rioen . . seer geaffelleert (tekst geaffelgiert), eer bi bescut was, *Merl.* 23454.

2) *Terneerslaan*, *ontmoedigen.* || Latewi ons dus lange sluten ende wi niet en varen buten . ., si selen ons houden nu gerede over geaffalgiert ende quaet, *Lanc.* IV, 6047.

AFFEN, zw. ww. *Schimpen*, *spotten.* Mnd. *affen*; nhd. *äffen.* In de samenst. Veraffen: zie ald. en verg. Affe, Affenheit.

AFFENHEIT, ook EFFENHEIT, en -hede. znw. vr. Zie *Affe.* Mhd. en mnd. *affenheit. Aperij*, *dwaasheid*, *zotheid.* || Oec eest al loghene ende ghedwas van Pont-Mantribele mede, van bere Wiselauwe die affenhede, *Brab. Y.* II, 1710-12 var. Hets ene grote affenheit, dat die mensche sinen troest leit, ende al sinen hope set ane selver ende aen gout, *Doctr.* II, 2479, waar de var. *C.* en *R. sotheit* hebben, en *H. effenheid*, hetzelfde als *affenheit*, evenals mhd. *effenlich* nevens *affenlich* (Ben. 1, 10.)

AFFERE. Zie Affare.

AFFLEEREN, zw. ww. onz. V. h. fr. *affluer* (Littré 1, 71). *Overvloeien*, *overvloed hebben.* || Die conincghinne van Saba . . . affleerde in rueken, si gaf hem (*Salomo*) al, Hadew. 1, 99, 24.

AFFOLEREN (affolieren, affolleren), zw. ww. bedr. Mlat. *affolare*; prov. *afolar*; ofr. *afoler* (La Curne 1, 209, op *Affouler*); verg. Diez, *Etym. Wtb.* 1, 183. Van een lat. ww. *fullare*, dat nevens *fullo* mag aangenomen worden, mlat. ook *folere* (Duc. 3, 338), d. i. *vollen*, *trappen*, *treden*, vanwaar fr. *fouler* en *foule*, gedrang. Bij uitbreiding ging de beteekenis over tot *vertrappen*, *kneuzen en knotten*, *mishandelen*, *beschadigen*, *verderven.* Verg. Foleren,

1) Van menschen of dieren gezegd. *Aan lijf of leden beschadigen*, *kwetsen*, *verwonden*. || Daer viel mene ch ter eerde, die geaffoleert waren tier stont ende som toter doet gewont, *Lanc.* II, 34560. Perchevael sloech op die ketene doe, dat si brac neven den halsberch, soe dat die ridder na bi desen geaffolleert hadde gewesen, II, 36155. Lanceloet sloech hem af den scilt ende die hant daer hine mede hilt. Tierst dattie gene gevoelde das, dat hi alsoe geaffolleert was . . IV, 12559. Doe ghise beide asselgieret, dat ghise niet en affolieret beide, dat was u wel leet, *Parth.* 7047 (*in de uitg. van* Massmann 77, 28: *affalgiret*). LX man . ., diere lieten dleven, ocht diere gheaffoleert bleven, *Lanc.* II, 27439. Rudders die afgesteken lagen ende geaffoleert met groten slagen, II, 34579. (*Zulk een slag*) dat hem deerde in den rechten arm ende affoleerde, II, 8136. Menegen afoleren ende dringen onder voet, *Brab. Y.* VI, 5902. Menigen man affolleren, VII, 3232 var. (*tekst*: ooc faelgeren). Die in sijn here waren geaffoleert, *Sp.* I[a], 3, 44. Dat hi den sinen affolleerde, *D. War.* 9, 145, 127. So wie yemene affolert, es schuldech den heere V pont, ende den geaffolerden mensche V pont; ware de affoleringe buten maeten groet, dat zoude hi beteren den *gequetsten* bi raede van scepenen, Diericx, *Gends Chtb.* 149; Cannaert 71. Die mans quic sloege ende affoleerde, hi gelde den man sine scade, Heelu bl. 544 (*a.* 1292); Willems *Meng.* 446; *enz.* Des waren si jammerlike vertreden daer by ende geslagen ende geaffoleert, *Merl.* 12709.

2) Van zaken gezegd. *Vertreden*, *verderven*, *verwoesten*. || Sone sal daer bliven staende geel (*geheel*) cruit, noch rose, noch praiel, ine salt al doen affoleren, *Rose* 14043 (*C* 13857 verkeerdelijk *assaelgieren*).

AFFOLERINGE, znw. vr. *Kwetsuur*, *verwonding*. Zie Affoleren, en met name de aldaar aang. plaats uit Diericx, *Chtb.* 149.

AFGADEREN, zw, ww. bedr. Met den 3den nv. van den persoon. Enen iet —, *iemand iets door gaderen afhalen*, *het van hem innen*. || Want die stede in corten jaren groten cost ende onraet gheleden heeft overmids dienste, die wi onsen here ghedaen hebben, twelke men vervallen heeft mit scote, die den poirteren ofghegadert sijn, *Leid. Keurb.* 14, 9. Wairt sake dat enich man of wijf . . eenigherhande overdrachten maecten, tsi mit cueren of mit verbanden of mit enighen omghesetten ghelde (*hoofdelijken omslag*) yement of te gaderen, 60, 28.

AFGAEN (*ginc*, *gingen*, *gegaen*), Mnd. *afgân*; verg. Afgangen.

I) Absoluut, zonder beheersching.

1) Met een persoon als onderwerp.

a) *Weggaan*, *heengaan*, *vertrekken*, *zich verwijderen*. || Waar so die coninc hilt hof, wie so wilde ginc in ende of, *Lanc.* II, 42585. Die drossate ginc af, III, 19560. Castor bat hem dat hi ontfinge van hem zijn ghelt, eer hi ofginghe, *Rijmb.* 31849 var. Hi hiet den borchsaten gaen of, 34566. Want mijn vrienden ende oec mijn maghen, die mi te rechte bi souden staen, sie ic van mi scheiden ende afgaen, *Lett. N. W.* 5[1], 201, 42. — Wanneer een scoute . . een oordeel vraghet den scepene, ende hem de scepene daer op beraden willen, so en sel der de scoute nyet toe segghen tot horen beraden, of hi sel ofgaen ont deer tijd dat hem de scepene beraden hebben, *R. v. Utr.* 1, 30. Enich scoute . ., alse hi ene bootscappe te doen heeft voer die scepene . ., soe sel hi sine bootscappe doen, ende alse hi sine bootscappe ghedaen heeft, so sel hi rechtevoert afgaen, *ald.* Wanneer die raet affghaet, soe soelen die scepen samentlic bi den borgermeisteren bliven ter tijt toe dat die leste antworde ghegeven is, *Overijs. Recht.* I[1], 172. Wie affghenge eer der tijt, *ald.* — Ook in den zin van *uit het leven scheiden*, *sterven*. || Offt sake were dat wij van doids wegen affgingen, dat Got lange versten wille, Nijh. 4, 10 (*a.* 1423). — Ook *van iemands partij weggaan*, *afvallig worden*. || Dus es valschelijc ghegaen ave van Almaengen die coninc, *Vl. Rijmkr.* 6718 (verg. 6542).

b) *Aftreden*, *een ambt of bediening nederleggen*, hetzij tijdelijk, hetzij voorgoed. || Soe wanneer dat de sevene gesworne af selen gaen, Willems, *Meng.* 461 (*a.* 1303). Item alle kercmeesters . . te ynnen alle scult, die men hem sculdich is, eer zij affgaen, *O. K. v. Rott.* 46, 151. Ende sullen de dekin ende de geswoernen vorseit thaerlieder afgane (l. *afganc?*) gehauden wesen rekeninge te doene van haerlieder beleet, *Vad. Mus.* 5, 227 (*a.* 1462). Waren der stat knapen in den banne die sellen ofgaen ende nyet in den raet comen, si en sijn eerst absolviert, 36.

c) *Uitscheiden*, *ophouden* met eene handeling, een werk. || So wie . . dit voirseyde ambacht doen of hantiren sal, die sal metter clocken te wercke gaen ende afgaen, *Belg. Mus.* 4, 70 (*a.* 1388). Met den welken oerconden ghehoert, Hoste voernoemt . . afging van meer oercontscepen te doen hoerne, *Gendsch Chtb.* 21 (*a.* 1361). Vanhier ook de uitdrukking: — Sonder afgaen, *zonder ophouden*, in de bepaalde opvatting van *voor altijd*, *voor eeuwig*. Verg. *sonder afkeren*, *sonder afsceden* en *sonder afstaen*. || Dat gi den lieden daedt verstaen, dat gise minnet sonder afgaen, *Rose* 5158.

d) *Naar beneden gaan*, *komen*; *van iets afgaan*, *afkomen*, t. w. van een berg, huis, kasteel, boom enz. || Doen hi dus hadde gheseten tot dat sijn cruut was gheten, ghinc hi af in den woude, *Wrake* III, 2085. Sie dattu gheene dinc andraghes, die du gheleestes niet en maghes, daer du met sorgen in souts staen ende met groter hoeden afgaen, *Sp.* I[a], 34, 163; Vinc. „*in qua tibi stanti tremendum*, *descendenti cavendum sit*." Dus stilde Moyses onsen Here, ende ghinc af bedroevet sere (*van Sinaï*), *Rijmb.* 5053. Die keiserinne quam ofghegaen, *Parth.* 5593. Ende ghinghen af ter cameren waert, 8024. Alse Jhesus bi dire stat quam, daer Zacheus op den boem stont, so sach hi opwert ende . . seide aldus: Zachee, ganc vollec af, *L. v. J. c.* 156. Die op har hus sitten, dat si nit af en gaen, omme it ut haren hus te dragene, *c.* 196. Boudewiin van Naeldwijck . . van node den Vriesen thuys upgaf, mit voirwaerden dat hi ende alle dier up waren behouden hoirs lijfs ofgaen souden ende in Hollant trecken, *Clerc* 143. — Ook in den zin van *afkomen*, t. w. van het kruis. || Bestu coninc van Israel, so verlosse di selven wel: ganc af, wi gheloven an di, *Rijmb.* 26483. Ende wilden dat hi af ware ghegaen, 26492; *Hist. Schol.* „*ut descenderet de cruce*."

2) Met eene zaak als onderwerp.

a) *Weggaan*, *verdwijnen*. || Stellio verdronken in wine . . doet die lelike sproeten ofgaen, *Nat. Bl.* VI, 645.

b) *Weggaan*, *afnemen*, *verminderen*. || Dat dan die liefte beghint te dinnen ende die zueticheit gaet aff, *MLoep* II, 1618. Mine daghen sijn afghegaen als ene scaduwe, ende ic ben droghe

worden als hoye, *Vad. Mus.* 2, 443. Datter zijn 250 communicanten, die oock alle daghen verminderen, wantet dorp afgaende es zoe langes zoe meer, *Inform.* 532. — Ook met bijvoeging van een persoon in den 3den nv., die echter niet rechtstreeks door het ww. beheerscht wordt. || Mi gaet sere mijn leven af: ine can gegaen niet sonder staf, *Rose* 11764. Dat doen die dage die mi avegaen (*klacht van een oud man*), *Limb.* V, 1202 (*verg.* 987). Mi soude afgaen mijn lijf, droechicse (*die hare*) enen halven dach, *Vad. Mus.* 1, 53, 108. — Het tgw. deelw. **afgaende** als bnw. *Zwak*, *afnemend in krachten.* || Dat hi oudt, traech ende afgaende is, *O. R. v. Dordr.* 2, 77.

c) *Ophouden*, *eindigen*, *zijne grenzen hebben.* || Daer die van Scager ambocht afgaen, Mieris 2, 614 *a.* Daer Houtwouder ambocht of gaet, *ald. b.* Daer die van Gheestman ambocht ofgaen, *ald. a.* Daer die van Niedorp ofgaen, tote halver Wisende toe, *ald. b.* — Het tegenovergestelde is *aengaen*, beginnen. || Daer die van Oterleke anegaen, *ald. b.* — Ook in de vereenigde uitdrukking: af- ende aengaen, *ophouden en beginnen.* || Een leen .. twelke hem zo verdonkert ware, dat hi niet en wiste al dat er toe behoerde ende waert af- ende anginghe, *Gendsch Chtb.* 20 (*a.* 1361).

d) *Zich afscheiden van*, *afvallen*, t. w. van het lichaam. || Soe wie vingher ochte tee afsloeghe, ochte also verre dat afgaen moeste, *Cout. v. Waelhem* 12. Dat hi gheraecte, dat ghinc af, *er af*, *Wal.* 7072.

e) *Naar den grond gaan*, *verwoest worden.* || Het ginc al af sekerlike toter kerken, die daer stont, Velth. IV, 54, 32.

II) Met den 2den nv. en een persoon als onderwerp.

1) Des —, *van iets af gaan*, *er van afstappen*, *er een einde aan maken.* || Eer wi des boucs avegaen, *Sp.* III[a], 92, 86.

2) Des —, *van iets afstand doen*, *het laten varen*, *prijsgeven.* || Ic wille wel .. dore uwen raet dies mijns afgaen, *Parth.* 7966. Ic ga uwer gheselscap af, ende die willic altoes scuwen, *Lsp.* III, 3, 918. Hi werpt wech scarpe ende staf, des gelts gaet hi algader af, *Franc.* 1013. Dus soe sijn si. . . al haers goets afghegaen, *Brab. Y.* IV, 117. Die greve van Saint Pol (es) afghegaen srewaertscaps ende heeft overghegheven, VII, 13156. — Inzonderheid van het *prijsgeven* of *verloochenen* van het kerkgeloof, of van het *laten varen* der zonde gezegd. || Doe ghinc hi siere wet af daer naer, ende dedem doopen ende kerstijn doen, *Parth.* 5733. Hets beter die doet ontfaen, dan des geloefs avegegaen, *Doct.* II, 3215 (in de var. *D* minder juist *tgelove* in den 4den nv.). Waert dat ic doepsel ontfinghe ende mijnre wet dan afghinghe, *Brand.* 218 (zie ook 227). Rechts geloves afgaen, *Melib.* 3540. Der wet —, *Sp.* III[a], 17, 12. Der waerheit —, *Christ.* 137. Uwer kerken —, *Theoph.* 456. — Ook, als rechtsterm, van het *afstand doen* van goederen en rechten. || Dat wi comen soelen voer den gerichte, daert goet gelegen is ende des af soelen gaen ende vertien .. alle dies wi met den rechte afgaen soelen ende vertien, sonder argelist, Nijh. 1, 242 (*a.* 1328). Of mijn wijf daer aen enighe lijftochte heeft, dierre vertijt si, ende heeft vertegen ende afgegaen, 1, 256 (*a.* 1331). So hebbic ofghegaen ende renonchiert, ga of ende renonchiere, *Gedenkst.* 1, 246 (*a.* 1355). — De 2de nv. wordt ook vervangen door eene bepaling met het voorz. *van*. || Afgaen van den huwelike, *Invent. v. Brugge* 4, 487. Dat Justaes ende vrauwe Alise .. zijn afghegaen .. van alt goet dat ter hoeftmeyerien .. toebehoerde, *Gendsch Chtb.* 108 (*a.* 1296). Wi gaen of ende scheeden van allen den rechten *enz* .. ende renuntieren te dien ende wederroupense, *ZVl. Bijdr.* 4, 74 (*a.* 1389). — Ook van hem selven afgaen, *afstand doen van zich zelven*, *zich verloochenen.* || Uwe inwendicheit en ruste niet, hent ghi altemael in my verwandelt syt ende temael van u selven afghegaen sijt, Gerl. Peters 235. — Soms werd de 2de nv. verwaarloosd en door den accus. vervangen. || Sine sonden afgaen, *Theoph.* 1546. Ende ginghe af hare wet, *Sp.* IV[7], 34, 20. Ende hi thertogerike ginc af, Velth. I, 43, 47. Dat ic mit mynen vryen eyghen wille mynen ghenadighen Heer voorschreven .. die burchgrafschap van Leyden .. mit handen ende mit monde afgheghanghen, quijtgheschouden ende overghegheven hebbe, ende mit desen brieve ooc afga, quijtschelde ende overgheve, Mieris 4, 556 (*a.* 1420). Dat hy renunciere, affgae ende quiteschelde Sent Omars . . ende dlandt van Ghyzen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 98. — In den gedrukten tekst, *Lanc.* IV, 327: „Hi hadde hem daer der coninginnen avegegaen ende harre minnen," schijnt *hem afgaen* als wederk. ww. te staan, met het hulpw. *hebben* verbonden, en in gelijken zin als het enkele *afgaen*. Doch de ware lezing is *avegedaen*, zooals de corrector aanwijst. Zie AFDOEN.

3) Des —, *iets* (eene belofte, een verbond, enz.) *laten varen*, *prijsgeven*, *breken*, *er ontrouw aan worden.* || Want die coninc met vorerade niet en wilt breken no gaen af, datti den ridder te voren gaf, *Limb.* X, 1208. Dien vrede dien ic u gaf, dies ne gaet men u niet af, VIII, 149. Hoe wi dit best bestaen, of si ons des gheloves afgaen, VI, 985. Wildi uwes lieves seker sijn, ende soe u houden soude ju belof, ende nemmermeer dies gaen of, *Vrouw. e. M.* III, 52. Ende hout mi vort mijn belof, enties ne moeti niet ofgaen, *Wal.* 3402. Si ghinghen haers woords af, om dat wi hem gaven ghichte, *Lsp.* II, 36, 1028. — Ook met weglating van den 2den nv., die evenwel uit het zinsverband blijkt. || Uwen wille sekerlike dien willic doen euwelike, ende nemmermeer avegaen, d. i.: *des avegaen*, daaraan ontrouw worden, *Limb.* X, 605.

4) Des (eens) —, *van iets of iemand afstand doen*, *hem* (*het*) *verlaten*, *begeven.* || Ende nemmermere uus dienst af te gane, *OVl. Lied.* 436. Wi .. sijn des viants afghegaen, Ruusbr. 1, 9.

III) Met den 3den nv.

1) Met eene zaak als ondw. en den datief v. d. pers.

a) Van stoffen, die zich in het lichaam bevinden. Enen —, *bij hem weggaan*, *zich bij hem ontlasten.* Vgl. ons *afgang.* || Alse den wiven menstruum afgeet, so comt een ander dat hem doet menich leet, ende dat es gheverwet al wit .. Vrouwen, die dit witte ghedoeghen, dats die waerheit ongeloghen, dat hem dit witte noede afgeet, *Vrouw. Heim.* 215—223. Met spekelen die hem afgaet, *M. en Vr. Heim.* 1165.

b) Van zaken, die zich aan het lichaam bevinden. Enen —, *hem ontgaan*, *ontvallen*, *begeven.* Mi gaet af, *mij ontvalt*, *mij begeeft*, staat gelijk met *ik verlies*, *ik raak kwijt*, evenals nog heden in het Hoogd.: *es geht mir ab.* || Want heme sijn vleesc al aveghinc, *Flor.* 545. Ende dat gheswel ghinc hem af, *Brab. Y.* III, 94. Dat hem sijn haer offghinc mit allen, Hild. 91, 113. Dat serpent heeft eene manier dat hem het vel ofgaet, ende alst out es dan wasset hem weder, ende eist soe dat hem sijn lijf ofgaet ende magher genouch is, Jan Yp. 150.

c) *Iemand geen dienst meer kunnen doen*, in het bijzonder van paarden, *onbruikbaar voor iemand worden*, fr. *être fourbu*, doch ook de alg. bet. van *verliezen*, *kwijtraken*, kan hier gelden. Vgl. *b*) || Van eenen grawen henxte, die hem afghenc in mijns heren graven dienste, *Rek. v. Zeel.* 2, 302. Van eenen paerde dat hem bedaerf ende ofghinc, als hi ghesendt was in enz. *Invent. v. Brugge* 3, 216. Van eenen valuwen perde, dat hem ofginc ende bedaerf int here, 4, 102. Item ghaven sij meester Janne uten Hove 80 ℔ over sine parde, die hem af sijn ghegaen binnen desen jare, *Rek. v. Gent* 1, 83. Van eenen paerde, dat den her Janne den Costere afghinc daer hijt reet inder stede orbore, 1, 336. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 3, 123 en 167.

d) Van al wat ophoudt in iemands bezit te zijn. Enen —, *hem ontgaan*, *ontvallen*, *begeven*, *voor hem verloren gaan*, *ophouden zijn eigendom te zijn*. Mi gaet af staat geheel gelijk zoowel met *ik verlies*, als met *mij ontbreekt*. || Ende *hem gaen of*, te sire onbate, die herten van sinen ondersaten; ende die sire lieder herten *verlieset*, dats een lantshere die rieset, *Heim.* 1501. Ende noyt sint van der stont . . so ne voer die man wel van goede, ende ginc hem af met groten spoede, ende werd arm, Velth. IV, 55, 68. Drie gichten . . die mi nu sijn al afgegaen, *Rose* 4094 (*verg.* 4097). Alse u die joeget afgeet, so seldi hebben groten toren, 4538. Als mi mijn goet avegaet, vindic niemen die mi bestaet, *Belg. Mus.* 6, 195, 309. So gaen hem cracht ende zinne af, *Lsp.* I, 16, 53 var. Waert dat yemant sine breve verloere of mit ongevalle ofghenghen, *Stadsr. v. Zwolle* 126, 211. Ofte di dit afgaet, dattu mitti bracht heefste, *D. B. Judith* 12, 3 (Vulg. *deficiat*). Menech man dicke ghescent es om dat hem dat ghinc ave, *ontbrak*, *Vad. Mus.* 1, 357, 11. Ghinghe hem daer na tot enighen tiden onse munte ave ende zi niet te wercken en hadden, V. d. Wall 286 (*a.* 1367), d. i. *hield de munt op*, *hun werk te geven*. Maer den vrede, die hem gaf mijn vader, die geet hem niet af tote dien tide dat wi sceden, *Lorr.* II, 1471, d. i. „*die zal hem niet begeven*, *die zal in stand blijven*." — En hieruit is te verklaren het vers, dat eenigszins duister schijnt: Wat ginc u der saken ave? *Lanc.* III, 26664, d. i. „*wat verloort gij daarbij*, *wat deerde het u*?"

2) Met een persoon als onderwerp en een ander persoon in den 3den nv. Enen —, *iemand verlaten begeven*, vooral tegen recht en plicht, en dus, *van hem afvallen*, *hem ontrouw worden*, *hem verzaken*, *verloochenen*. || Sterven moetic quader doet, sprac Maurus, oftic u af sal gaen, in sal u hier in staden staen, *Lanc.* III, 12126. Altoes is hi gereet wiene mint met herten heet hem te helpen ende bi te stane, ende hem niet af te gane, *Lucid.* 239. Nu heeft Clytemnestra verstaen, dat hoir hoir man is afghegaen, ende brinct een ander wijf te huus, *MLoep* IV, 319. Die om lief no om leet sinen vrient af en geet, *Doct.* II, 1445. Die goedertierenheit van onsen Here, die den sinen niet af en gaet, *Brab. Y.* IV, 130. Die hem waren onderdaen, die sijn hem nu afgegaen, *Rijmb.* 13489. Het sal mi nu al afgaen dat mi te voren stont in staden, *Limb.* VII, 368. Die anderen ter noot afgaet, die vrienscap die ne es niet groot, *Denkm.* 3, 137, 199. Ende dien hi meest scoenheden gaf, ghinc Gode alder yrst af, *Teest.* 284. Si ghinghen Gode dicwile af, *Lsp.* I, 48, 35. Die Cristum ende sire moeder ginc af, II, 48, 609. Dat si Gode onsen Here afghinghen ende aenbeden andre dinghen, 334. Dat hi sinen rechten here afginc in desen doene, Stoke X, 252. Enen afgaen in der noot, *Lorr.* II, 4632; *Limb.* VII, 1539; *Doct.* I, 566; *Beatr.* 680, 908. In ga u of in gere noet, Velth. II, 20, 52. Vader ende moeder ofgaen, *Lsp.* I, 28, 19. Malcanderen afgaen, *Grimb.* II, 4945. Hi en sal u niet avegaen, Ruusbr. 3, 131. Om dat die Fransoyse groot worden mitter Walscher nacie, also si den Vrancken afgingen daer si of gecomen waren, *Clerc* 10. Ic en sal di niet laten noch ofgaen, *D. B. Jos.* 1, 5. — Zie verder *Lorr.* II, 82, 4665; *Rijmb.* 14667, 19743, 19995; *Sp.* I[a], 23, 29; *Lsp.* II, 36, 6; 38, 46; 39, 2; *Limb.* III, 598; V, 1798; VI, 2064; VII, 374; VIII, 383; Stoke X, 290; *Melib.* 2672; *Wrake* III, 2072; *Christ.* 179; *MLoep* IV, 956; enz. — Deze beteekenis was in de 17de eeuw nog zeer gewoon: zie *Ned. Wdb.* op Afgaan, 942. — Somtijds wordt aan *afgaen* in deze beteekenis de pronominale genitief *s* (*des*) toegevoegd, doch zonder verandering in den zin. || Stillicoen, die valsche grave *gincs* den keyser Honorius ave, *Sp.* III[b], 1, 11. Daer *hijs* Gode driewaerf ginc of, I[7], 27, 20. Daer *hijs* onsen Here ginc af, II[a], 7, 42. Sullen *sijs* Antekerst ofgaen ende vlien ende scuwen sire leren, *Lsp.* IV, 8, 20. Om Wassenberghe ginc *hijs* hem af, dat men hem over gelt gaf, Velth. II, 44, 53. Ende hi *ghincs* den Vriese of, dat hi hem niet te staden wilde staen, *Vl. Rijmkr.* 1518. Vrient ende mage *gaens* mi ave, *Belg. Mus.* 1, 295. *Wildijs* mi ter noet afgaen, *Vad. Mus.* 1, 391, 72. Nu biddic u, dat *ghijs* mi niet af en gaet, *Esmor.* 861. Niement gaet so verre van huus, roupt hi up u, vrouwe, dat *tuus* hem ofgaes jeghen tsviands slach, *OVl. Ged.* 2, 58, 112.

3) Met een persoon als onderwerp, een ander persoon in den 3den nv. en eene zaak in den 2den nv. of met het voorz. *van*. Enen des afgaen, *iemand iets ontzeggen*, *weigeren*, of wel, van eene belofte enz., *iemand iets verbreken*, *het niet houden ten opzichte van hem*. Verg. de mhd. uitdrukking *abegân einem eines dinges*, iemand iets weigeren (Lexer 1, 3; Grimm, *Gramm.* 4, 677). Si gaen mi af al mire dingen, die si mi geloefden ere, Velth. I, 30, 38. Vrouwe, wat radi, .. hoe wi dit best bestaen, of si ons des gheloves afgaen? *Limb.* VI, 983. Dien vrede dien ic u gaf dies ne gaet men u niet af, VIII, 149. Gevet mi ene gichte nu, die ic u eischen sal, des biddic u, ende gi mi niet afgaet van desen, *Lanc.* IV, 7381.

Aanm. „*Gheet* u nu al folende af", *Belg. Mus.* 10, 55, 131, is eene verkeerde lezing voor *Ghi eet*. Zie *Tijdschr.* 1, 141.

AFGANGEN (*ginc*, *gingen*, *gegangen*), st. ww. onz. Oude bijvorm van Afgaen. Zie ald. en verg. Gangen.

1) *Weggaan*, *heengaan*, *vertrekken*. Verg. Afgaen, 1, *a*). || So sal die ghene van ons beiden, dien dat geboert, terstont.. eenen of also mennigen alst noet were gelijke goede manne ende mit gelijke vele perden ende luden yn des afgegangens of der afgegangere stat ynseynden yn dier voirscr. stat, Nijh. 3, 302 (*a.* 1409).

2) *Aftreden*. Verg. Afgaen, I, 1, *b*). || Weert dat ennich van den ghesworen scheitsluden enghen stoet of sceel onderlinghe creghen, soe soelen die ghesworen, die dien sceel onderlinghe hadden, afghanghen, ende die ghesworen sceytslude, die daer dan bliven.., die soelen van dier saec ghesworen sceytslude, in der geenre stat die daer afgheganghen weeren, weder setten ende kyesen, *ald.* 35 (*a.* 1377).

3) Des —, *van iets afstappen.* Verg. AFGAEN, I, 1). || Bedi willix aldus afganghen, *Theoph.* 122.

4) Des —, *van iets afstand doen*; later ook met den 4den nv. Iet afgaen. Verg. AFGAEN, I, 2). || Soe wanneer die burchgreve voirss. die burchgreefscap afgegangen ende overgegeven sal hebben, *Bel. v. Leid.* 392 (*a.* 1420).

5) Enen —, *iemand ontvallen*, *ophouden zijn eigendom te wezen.* Verg. AFGAEN, III, 1, *d*). || Arlem is my affghegangen al segen mynen danck, *Vad. Mus.* 4, 187, 7.

6) Enen —, *iemand verlaten*, *begeven*, *van hem afvallen*, *hem ontrouw worden.* Verg. AFGAEN, II, 2). || Can ic enighe valscheit verstaen, dat si ons willen ofganghen, so sallic doen haer kindre hanghen, *Segh.* 10052.

AFGANC, *-gange*, znw. m. Mnd. *afgank.* Zie AFGAEN.

1) *Het heengaan*, tegenover *toeganc*; toeganc ende afganc, *het recht om ergens te gaan en te komen naar welgevallen.* || Hier op begheert hy selfs vaers aenfanx, toeganx ende ofganx, *Westfr. Dingt.* 9.

2) *Aftreding.* || Die homans vanden huzen die zellen hoer rekeninghen brenghen voer den raet binnen vier daghen na horen afganc, *R. v. Utr.* ., 83, 23. Zoe zellen zij die nacomenden libelmeyseren overgeven terstont na hoeren affganck die libellen voerseyt, 312, 183. Dat gij engenen tapper . . meer oirloff gegeven en hebt . . in den hoppensijs . . the wanen off op te steken, meer dan van elken bier . . elken tapper een tonne, dair die tap in steken sell in den offganck mijns sijs voirscreven, 288, 7, d. i. *bij het neerleggen van mijne betrekking.*

3) *Dood*, *overlijden.* Zie AFGAEN I, 1, *a*). || Nae affganck ind doede onss zeligen lieven heeren, *Nijh.* 5, 103 (*a.* 1479).

4) Het tegenovergestelde van *Aenganc* in den zin van *begin* (zie ald.), en dus zooveel als *einde*, *uiteinde.* Zie AFGAEN I, 2, *c*). || Alsoe den afganck van der haven ende den lande van Arckel meer hoocht ende verdroocht voor in den mont van der haven, *Inform.* 410. — Inzonderheid in het dijkswezen in de vereenigde uitdrukking: Aenganc ende afganc of Opganc ende afganc, de gebruikelijke term voor het *begin en einde* van een dijk of van elken hoefslag. || Dat si sheren lijc van Egmonde besien hadden, den aenganc ende den afganc, ende dat si dair geen gebrec in gevonden en hadden, *Hondsb. a.* 1392. Om elc ambocht op sinen dike te brengen, ende in elken ambochte elken kerspel sinen opganc ende sinen afganc te wisen, Mieris 2, 211*b* (*a.* 1319). Zoo ook *Keuren v. Delfland*, *art.* 9.

5) *Afstand*, hd. *abtretung.* Zie AFGAEN II, 2). || Dese voorschreven overgevinge, afgangh, quijtscheldinghe ende gelofte, *ald.* 4, 556*b* (*a.* 1420).

AFGEBIDDEN (*gebat*, *gebaden*, *gebeden*), st. ww. bedr. Met den 3den nv. van den persoon. Hetzelfde als AFBIDDEN. Enen iet —, *iemand iets afbidden*, *het door bidden van hem krijgen.* || Twelke sijn Heere . . met weenenden ooghen, noch sijn raet, haer te voeten vallende tien stonden, gheensins afghebidden en conden, *Brab. Y.* VII, 6275.

AFGEBIEDEN (*geboot*, *geboden*), st. ww. bedr.; *gebieden iets weg te doen of te veranderen.* || So wie mit eede of mit weecdac decte . ., dat sonde die goede luden terstont affghebieden, ende hy sonde dan mit ard dack moeten decken, *O. R. v. Dordr.* 1, 310, 1. Alle dieghene, die hair riede . . daken offgeboden sijn off die affgebroken hebben, *ald.* 2, vgl. 311, 3.

AFGEDOEN (*gedade* of *gedede*, *gedaen*), onreg. ww. bedr. Hetzelfde als *afdoen*: zie ald. *Wegdoen*, *uit den weg ruimen.* || Ware dat saeke, datter enege calange af quame . ., dit geloveden si af te doene; ende ne mochten sise niet afgedoen, *enz.*, *Vad. Mus.* 5, 293 (*a.* 1289). Of gi den nagel niet en moget afgedoen hier met, so doeten af aldus, *Hs.* Yp. 126 *a.*

AFGEDWAEN (*gedwoech*, *gedwoegen*, *gedwagen* of *gedwegen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AFDWAEN, zie ald. *Afwasschen.* || Daer sal die sulcke sijn bedretst: hine saelt niet connen ofghedwaen, *OVl. Lied. en Ged.* 181, 14.

AFGEKEREN, zw. ww. bedr. Hem afgekeren, *zich afkeeren.* || Bij hoers selfs cracht en konnen sy hem niet afghekeeren van horen quaden begheerten, *Boeck v. d. L. J.* 223 *b.*

AFGECNOCHT. Zie bij AFCNOPEN.

AFGELDEN (*gout*, *gouden*, *gegouden*), st. ww. bedr. Mnd. *afgelden.* Met den 3den nv. van den persoon. Enen iet —, *iemand iets afkoopen.* || Enich onse burgher die enen oelden graven heeft die sijn allene is, dien sal hem sijn nabuer ofghelden elke roede voer enen pacht groten, *Stadr. v. Zwolle* 80, 97. Die sal den anderen sijn erve ende sine mure ofghelden ter scepene zeggen, 144, 243. Wanneer dat hi die mure mede becostet, of hem die mure afgheldet, *ald.* 245. So wie dat ene mure allene leghet heeft, ende hem sijn nabuer die afghelden wil, 147, 255. Waert oec dat yen den anderen sine mure ende sine druppe ofgulde ofte ofgolden hadde ende tymmerde hi ghelike hoge den stienhuis of hoger, so sal elkerlyck van hom twiën syn water leyden up syns zelves, *R. v. Zutf.* 65, 62. Afgilt hoem dygene sine mure, dy sien erve bi hoem geleegen is, 66, 63. Zoo ook 74, 90.

AFGELEGGEN (*geleget*, *geleecht* of *geleit*; *geleide*; *geleget*, *geleecht*, *geleght* of *geleit*), onreg. zw. ww. bedr. Hetzelfde als AFLEGGEN: zie ald. Van een strijd of geschil enz. *Uit den weg ruimen*, *bijleggen.* || Daer sijn die heren te rade gegaen om dese dinc, of men conde afgeleggen metten monde, dat men den campe en vochte niet, *Belg. Mus.* 1, 29, 108; Velth. I, 30, 8. Ende dier om spreken menigerhande, hoe ment mochte gelecgen af, Velth. VI, 22, 24.

AFGERAKEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als *afraken.* Met den 2den nv. der zaak. Des —, *van iets afkomen*, *er van bevrijd worden.* || Eer ghi van den haren ghecrijcht een pennewaert, selc die nu swijcht sal daer omme die doet smaken, en mach sijs anders niet afgeraken, *Limb.* IX, 499.

AFGESCEDELIJC (AFGESCEIDELIJC), bijw. *Afzonderlijk*, *op zich zelf.* || Als die siel die simpele eenvoldighe inrelike verstandenisse der sinliker teykene ofghesceydelic verstaet ende die sinlicheit dier inreliker kennisse dan toeghevoeghet wart, *Stemmen* 159.

AFGESCEDEN (AFGESCEIDEN), bnw. *Afgescheiden*, *afgezonderd*, *eenzaam.* || Ic sal ghevriet warden van allen beelden, die my nedertrecken van Gode ende sel ofghesceyden bliven ende verbeiden denghenen in enicheit, die *enz.*, *Stemmen* 171. So wye dat minne heeft dicke totten sacrament te gaen, die moet hem setten tot enen afghescheydenen leven, 115. Soe wie een afghesceiden leven hebben wil, hi moet wonen in die stat van Jherusalem, Ruusbr. 3, 62. Want afgesceiden leven en is niet allene van buten, mer van binnen, *ald.*

AFGESCEDENHEIT (AFGESCEIDENHEIT), en -HEDE, znw. vr. Zie AFGESCEDEN. *Toestand van afscheiding*, *afzondering*, *eenzaamheid.* || Boven al soe

hoet u onweerdicheit te hebben op uwen evenkersten, want dat is een groet hinder tot afghesceydenheden, Ruusbr. 3, 66. God aldus yeghenwoirdich te hebben, en mach die mensche niet leeren met vlien, dat hi die dinc vliet van buten, ende een afgesceidenheit der menschen maect in eenvoudicheden, 75. Willighe armoede ende afghesceydenheit, Brugm. 1, 278; *Devoet B.* (30) 70 *r.*

AFGESCEET, *-scede*, of AFGESCEIT, *-sceide*, znw. onz. Verg. GESCEET. *Uitkeering van goed* bij erfenissen, aldus genoemd als strekkende tot *scheiding* of afrekening met de medegerechtigden tot den boedel. || Weert sake, dat Derich vurscr. aflivich wurde, ende geen manlich gebuerte after en lyet, soe sall dat slot ter Burch . . erven up Steven vurscr . . ende die solde dan Derichs vurscr. dochter gueden ende hem eyn afgescheit doen, Nijh. 3, 294 (*a.* 1409). Die solde die wijflike gebuerte . . eyn afgescheit doen ende voert gueden, *ald.* Van die rest sal hy sijn andere broeders ende susters . . een afgescheyt doen met ander lant, gelt, of eenige belydonge van jaerlixe rente, *Harderw.* 2, 3, *waar het woord nog een paar malen voorkomt.* Verstervet eyn leen van synen alderen, soe is hie (die oldste soen) synen susteren ind broiders sculdich eyn affgescheyt to doin, ind van anderen verstarff nyet, *R. v. Zutf.* 98, 22 Verg. AFGOEDINGE.

AFGESET, eig. deelw. van *Afzetten*, doch met een znw. verbonden gebruikt als absolute nv., in de bet. *uitgezonderd*, *behalve*. Vgl. UUTGESET en UUTGESEIT. || Allen anderen oncost offgheset van eten, van drincken ende van lijfcoop, *O. R. v. Dordr.* 49, 1, 149.

AFGESETTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als AFSETTEN: zie ald. Enen —, *iemand van een plan*, *een voornemen doen afzien*, *afbrengen*. || Met al wat hi daer toe sede, soe en const hi Petren daermede niet bewegen noch afgesetten, noch sijn opset oec beletten, *Brab. Y.* VI, 4635.

AFGESTAEN, onreg. st. ww. onz. Met den 2den nv. Hetzelfde als AFSTAEN: zie ald. Des —, *afstand doen van iets*, *het laten varen*, *er mede ophouden*, *uitscheiden*. || Nochtan condier niet afghestaen, der wandelinghe, noch begheven, *Belg. Mus.* 7, 319, 28.

AFGESTEKEN (*gestac*, *gestaken*, *gesteken*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AFSTEKEN: zie ald. Enen —, t. w. eenen ridder in den strijd, *afstooten*, *uit den zadel lichten en ter aarde werpen*. || Nu vart hem ane gereet: dine nu af mach gesteken, ic ne late hem niet gebreken, ic ne makene rike man, *Lanc.* II, 34068. Ende magicken afgesteken, II, 10441. Conde hise alle gesteken ave, III, 26237. Ende magicse afgesteken, III, 26259.

AFGESUVEREN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *Afsuveren*, waarvan tot heden geen voorbeeld in een mnl. geschrift gevonden is. *Zuiveren*, *reinigen*, *verzoenen*. || Op di sal vallen ellendicheit, die du niet en sultste moghen ofgesuveren, *D. B. Jesaia* 47, 11.

AFGETRECKEN (*getrac*, *getraken*, *getreken*), st. ww. onz. en bedr. Hetzelfde als *Aftrecken*.

ONZ. *Aftrekken*, *wegtrekken*, *zich onttrekken* (*aan iets*). || Menech die mint daer, daer men een haer om hem niet en gave, ende en kan niet . . ghetrecken ave, *Belg. Mus.* 1, 124, 17.

BEDR. — 1) Enen —, *iemand aftrekken* (*van iets*), *er aan ontrukken*. || Alsoe wert die vrecke mensche . . verbonden tote ertschen goede alsoe vaste, datten niemen dan God allene aveghetrecken en mach, Ruusbr. 2, 6.

2) Iet —, *iets uittrekken*, *wegtrekken*, t. w. van iets, waaraan het vastzit. || Hine mochte niet hebben gereet sijn swert, dat in den scilde claf, dat hijt conde getrecken af, *Lanc.* III, 1132. Dat si haer voeten onthouden ende afgetrecken kan van den steenen, *Hofk. v. Dev.* 4 *r.* Mettien hi vor den monster quam, daer die steen lach ende tswaert daerin . .; hi dachte, mochtict getrecken ave, dat hijt den broeder gerne gave, *Merl.* 10012. Die humoren hebben so belemmert die senewen daer wi bi horen, dat mense niet en mach afgetrecken no bi medicinen die men geeft eist ten mont no bi dat men giet in die oren, *Hs.* Yp. 135 *c.*

AFGEWASSCEN (*gewiesc*, *gewasscen*), st. ww. bedr. Hetzelfde als *Afwasscen*. *Afwasschen* in eigenlijken zin en figuurlijke toepassing. || Dat ic mijn sonden met penitencien niet lichteliken en soude connen afgewasschen, *Exc. Cron.* 32*d.*

AFGEWINNEN (*gewan*, *gewonnen*, *gewonnen*), st. ww. bedr. Hd. *abgewinnen*. Hetzelfde als AFWINNEN: zie ald.

1) *Winnen* in de oudere en sterkere opvatting van *in den strijd winnen*, *veroveren*. Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets op iemand in den strijd winnen of veroveren*. || Bartaengen was meest sijn algader, souder dats hem afgewonnen dIngelsche, *Sp.* III[a], 34, 50. Die hem afgewinnen conde dat lantscap, IV[1], 40, 30; *Brab. Y.* II, 4734. Sine mogen afgewinnen onse mure, *Rijmb.* 30078. In X jaren en soude men henlieden dat casteel niet afgewinnen, *Huge v. Bord.* 71. Si sullen iu u lant afgewinnen, *Merl.* 6825.

2) *Winnen* in de jongere opvatting van *verkrijgen*, *gedaan krijgen*. Iets *afkrijgen*, *losmaken*, t. w. van datgene waaraan het was vastgehecht. || Sijn helm was soe vaste gebonden, datten nyman af ne mochte gewinnen, *Lanc.* II, 28745.

AFGLIDEN (*gleet*, *gleden*, *gegleden*), zw. ww. onz. *Afwijken*, *den rechten weg verlaten*. || Du en suls in des armen menschen vonnisse niet ofgliden, *D. B. Exod.* 23, 6 (vulg. *non declinabis*.)

AFGODIE (AFGODDIE) znw. vr. *Afgoderij*. || Ghiericheyt is dienst der afgodien (*l.* afgoden?), *Bienb.* 72 *d.* Gheen waersagherie en is in Jacob, noch afgodie in Israhel, *D. B. Num.* 23, 23. Ic sal ofhalen die afgodien van dijnre hant, *Mich.* 5, 11. Verhardet.. in ouder ghewoente der afgodyen, *Pass. W.* 16*c.* Hoeveel hoverdien, giericheden, onsuver afgodien, sweeringe *enz.*, *Fasc. M.* 10 *v.* Overmits alre menscen afgodie ende ongherechticheit, *Hs.* 75, 3*d.* Valssche ghyericheyt welc dat afgodie is, *Bern. W.* 101 *c.* Der afgodyen, *ald.* Doe Paulus . . sach, dat alle die stat tot afgoddien ghegheven was, *Hs. N. T.* 42*r* (*Hand.* 17, 16).

AFGODIER, znw. m. *Afgodendienaar*, *heiden*. Die sotte afgodyers mit wonderlike verblintheyt missaken dat hi (*Saturnus*) mensch geweest is, *Fasc. Temp.* 16*r.* Die rasende dwaling der afgodyers, 33*r.*

AFGODINGE, znw. vr. *Afgoderij*. || Omdat si vreemt is ende verre is van aenbeden der afgodinge ende van der heyden erve, *Pass. W.* 96 *a.*

AFGODINNE, znw. vr. Mnd. *afgodinne*. *Vrouwelijke afgod*. || Dat Venus die afgodinne was een overspeelinne, *Pass. W.* 62*a.* Al dat volc van Arabien oefenden Venerem met Machumeth voer hoor afgodinne, 74*b.* Die afgodinne, gehieten Venus, *Fasc. Temp.* 18*r.*

AFGOEDEN (AFGUEDEN), zw. ww. bedr. Mnd. *afguden*. Iemand *voldoen door uitkeering van goed*

. w. aan medeërfgenamen bij boedelscheiding, òf aan voorkinderen bij een tweede huwelijk. **Een afgegoet kint**, *een kind, waaraan uitkeering (uit den boedel) gedaan is.* || Van affgheguedën kynderen die nae vader off moder doet mede te deele ghaen willen, *Overijs. Recht*, I¹, 96.

AFGOEDINGE, znw. vr. Van AFGOEDEN, zie ald. *Uitkeering van goed.* || (*Leengoederen*) die succederen op den outsten, mits dat hy daer van syne andere broeders ende susters afgoedinge doen moet van de derde voet, *Hardenw.* 2, 2. Zie ald. I, 30 en verg. AFGESCEET.

AFGRAVEN (*groef, groeven, gegraven*), st. ww. bedr. Met den 3den nv. **Enen iet** —, *iets afgraven ten nadeele van iemand, het door graven van zijn goed wegnemen.* || Int jair van LXII wort die grafte gewijdet van Swanen poirte thent aen die weteringe, . . dair worden den borgern afgegraven van haern haeven, dair die wal of gemaket is. Ende den hielen graven tusschen den haven ende der weteringen hoirt der stat toe; dair is den borgeren afgegraven van haern haeven II^{c} ende XLIX roeden ende XI voet, *Overijs. Recht.* I¹, 217.

AFGRIJS, znw. onz. *Afgrijzen, hevige schrik.* || Misquaem haer iet door eenich afgrijs, ic storve sonder hope of troost, want dat meysken is al mijn toeverlaet, *Mar. v. Nijm.* 14, 330.

AFGRISEN (*grees, gegresen*), onpers. en wederk. ww. Zie GRISEN, en verg. AFGRIJZEN in *Ned. Wdb.* 1, 995.

ONPERS. **Mi griset af**, *ik heb afschuw of afgrijzen.* || Hi wert also houde ghefeenijnt van eenen diere quaet, so dat die knecht. . . swal so groot, dat elken man ofgrees, diene daer sach an, *Amand* I, 124. Bedi mach ons wel ofgrisen, als ons toecomen sal de doot, Praet 3943. Mi wondert dat di niet ofgrijst, . . wat dat di laer sal gheburen, 4727. Dat uwer eere es contrare, weidt (*weet*) dat mi daerof seere afgrijst, *OVl. Lied. e. Ged.* 413, 309.

WEDERK. **Hem afgrisen van iet**, *afschuw hebben van iets.* || Want lichtelike dat si bysen, die hem van zonden niet afgrysen, *Denkm.* 3, 203, 77.

AFGRONDE. Zie AFGRONT.

AFGRONDICH (AFGRONDECH), *-dige* of *-dege*, bnw. Mnd *afgrundich. Grondeloos, onpeilbaar, peilloos*, eigenlijk en overdrachtelijk. || Die afgrondighe put vol vuers, *Devoet B.* (30) 153*v*. Die afgrondige fonteyne van allen goeden, die men niet en mach versceppen, *Hs. Ps.* 214*r*. O afgrondighe wijsheit, vol caritaten, *V Maagd.* 483. Ghedachten ende spreken ende werken, daer een ewich afgrundich ghoet mede versmaet is, G. Groote 57. Die ongemetene wijsheit ende die afgrondige diepheit godlics wesens, *Ned. Proza* 49*. Die flolen der afgrondiger oetmoedicheit, *Stemmen* 150. Met afgrondeger rijcheit, Ruusbr. 1, 126. Verdolen in afgrondeger onbekinder duusternessen, 1, 133. Doergaen met afgrondigher minnen, 4, 128. Maer want si alle beghinnen ende inden . . in een afgrondich wesen, 243. Die afgrondighe claerheit, 264. Dat hi, na sijnre godheit, onghemeten is ende onbegripelijc, ende ontoeganclijc, ende afgrondich, 3, 50. Ontoeganclike hoecheit ende afgrondighe diepheit, 107. In uwer afgrondigher oetmoedicheit, *Geest. L.* 53*v*. Zoo ook Ruusbr. 3, 250; 4, 127, 223, 225, 235; *Ned. Proza* 40; *enz.*

AFGRONDICHEIT, en -HEDE, znw. vr. Zie AFGRONDICH. *Grondeloosheid, peillooze diepte.* || Ene ontvlotene verlorenheit in dies voerworps afgrondicheit, Ruusbr. 4, 134. Ende sijn hem selven ontsonken in die afgrondicheit, 227. Dat si (*die minne*) ons verteere ende verslinde in hare afgrondicheit, 285. De gheest . . wilt . . dorevaren alle die afgrondicheit, 6, 160. Dat wesen is een afgrondicheyt, daer alle die ander namen, die men Gode geven mach, in besloten sijn, *Stemmen* 160. Ic gae totti als . . een beanxt mensche tot die afgrondicheit des betrouwens, *Gulden Troen* 41*c*. Dat hy die afgrondicheit der heiligher scriftueren mit wonderlike scarpheit des verstants placht te soeken ende te vinden, *Hs.* 88 *f.* 47*c*. Die afgrondicheit der godliker ordinancien, *Sp. d. M.* 1, 83*d*. Dan sellen si eten uutter dieper afgrondicheit Gods, 100*b*.

AFGRONT, znw. m. en onz.; ook AFGRONDE, vr. en onz., mhd. *abgrunt* (m), mnd. *abgrunde, abgrunt* (o., soms m.), ohd. *abgrunti* (o). *Afgrond, diepte*, eigenlijk en overdrachtelijk. || Int afgront der hellen, *Bienb.* 6*b*. Dat afgront van der hellen, *ald. c.* Dat afgront inroept dat afgronde inder stemme dijnre cataracten, G. Groote 62 (*Ps.* 42, 8). In desen oetmodeghen gronde so inropt de afgront den afgronde . . Ende dat afgront der nederheit inroepet dat afgront der hoocheit, *ald.* 63 (*Bern. W.* 121 *b*). Een afgront is in verdiepene ende een afgront is in verhogene, *ald.* So inroept dat afgront den afgront, *ald.* In dit diepe afgronde, *Brand.* 663. O afgront des onbegripeliken ordel Gods, *Sp. d. M.* 1, 125*d*. Dat afgront der verborgenheit Gods, *Bern. W.* 30*b*. In al desen (d. i. *bovendien*) so es ene grote afgronde ghevest tusscen u ende ons, *Hs. v.* 1348, 158*d* (*Luc.* 16, 26).

AFHALEN, zw. ww. bedr.

1) In ruimere opvatting dan de hedendaagsche, voor *wegnemen, weghalen*, lat. *auferre.* Zoowel onscheidbaar als scheidbaar gebruikt. || Eerst waren bedreghen . . Henderick Coels . . ende Jan de Smet, van dat zy costumelick der lieder haudt afhaelden, *Gendsch Chtb.* 127 (*a.* 1489). Tribulacie is een voetster der oetmoedicheit . .; si ofhaelt den roest der sonden, *Devoet B.* (36), 11*v*. Hi is ofhalende alle vervaerlicheit, *Barthol.* 12*a*. Hi is suver in hem selven ende is van den anderen ofhalende die smettinge, *ald.* Mer ymmer haelt si af haesteliken den sin ende dat beroeren, 76*b*. Een droge leepicheit van den ogen, want haer voedende vuchticheit is hem afgehaelt, 250*b*. Overmits den bloede des onbesmetten Lams, die afhaelt die sonden der werelt, 371*b*. Ic sal ofhalen dijn paerden van dijn middel, *D. B. Mich.* 5, 10. Ic sal ofhalen die afgodien van dijnre hant, 11. Si en bat nie, dat hoer God die becoring soude ofhalen, *Devoet B.* (36) 24*r*. Gi haelt die sonden ende quaetheit of ende gi spaert die onnoselen, *B. v.* 1357, 49*c*. Ofhaelt mi van der aerden, 199*c*. Dine oerdelen warden ofghehaelt van sinen aensichte, *Hs. Ps.* 10*r*. Confuust ende onneert moten si warden te samen die sueken mijn ziel om se of te halen, 48*r*. (God) die daer ofhaelt die striden totten einde der aerden, 54*r*. Die here sel ofhalen die vangenisse sijns volcs, 62*v*. Si sellen ofgehaelt worden als dat was datter vloyt, 64*v*. Hent die mane ofgehaelt wart, 77*v*. Hi haelde of sijn volc als scapen, 85*r*. Du selste ofhalen hoer geest ende si sullen ontbreken, 109*r*. Mijn barmherticheit en sal ic niet afhalen van hem, als icse heb afghehaelt van dien die voer dy was, *D. B.* 1 *Chron.* 17, 13. Een juck sal hem te samen opgheleit worden, dat niet ofghehaelt sal worden, *Hosea* 11, 4. Afhael dat decsel, reynighe dat ghesichte, Gerl. Peters 234.

2) Van boeten. *Invorderen.* || Ende die boeten

rechtevoirt of te halen, oft van swairttrecken wair, *O. K. v. Delft* I, 30, 13. By nachte dubbelde boeten, rechtevoirt of te halen, 12. Voirt soe en moet niemandt gheen pairden . . wateren in der vesten, . . by X *β*., rechtevoirt af te halen, oft van swairt trecken wair, I, 31, 15. Zoo ook *O. R. v. Dordr*. 1. 336, 152.

AFHANDICH bnw., mnd *afhendich*, abhanden, nicht vorhanden, verloren. Vooral, als thans, met het ww. *maken* verbonden. Vgl. *Ndl. Wdb.* op AFHANDIG. || Van die gouwen kelc, die die stat ons kerc ofhandic makede, *Rek. d. Buurk.* 214. — Meer gewoon in den vorm AFHENDICH, zie ald.

AFHANGENDE, tegenw. deelw. van *Afhangen*, als znw. onz. gebezigd. Dat afhangende, *de helling* (van een berg). Verg. hd. *der abhang*. Ook *dat hangende*, *dat heldende* en *dat sigende* genoemd. Zie bij HANGEN, HELDEN en SIGEN. || Ant afhangende van den berghe was noch een kerchof, *Rijmb.* 11603. Tytus ende ooc somech baroen bleven up tafhangende staende, 30966 (Lat. *acclivitas*).

AFHANC, znw. m. Van *Afhangen*. Het *afhangen*, de *afhankelijkheid*. Genen afhanc hebben (van), *niet afhankelijk zijn* (*van*). || Dese engelike natuer en heeft genen afhanc van der materien, *Barthol.* 13*b* (Lat. „nullam habet *dependentiam* a materia").

AFHEFFEN (*hief*, *hieven*, *gehaven* of *geheven*), st. ww. bedr.

1) *Iemand of iets wegnemen door op te heffen*, dus *Aftillen*, *aflichten*, *afnemen*. Hd. *abheben*. || Daer na niet lanc, doe hi was doet, wert hi gheheven af, ende gheleit in een graf, *Bed. d. M.* 968. Ende dede tkint afheffen weder metter wiegen gemackelike, *Grimb.* II, 1305 (t. w. van de rosbaar, verg. vs. 1289 vlg.). De Panetier doet open ende heft af tdexele van den gerechten, Matth. *Anal.* 1, 260. — Die tafle —, *de tafel afnemen*, *na den maaltijd de overgeschoten spijzen wegnemen*. || Dat hi sine tafle afhief, ende hi hare gaf sijn relief, *Sp.* III[4], 30, 13. — Enen die wapene —, *iemand van de wapenen ontdoen*. || Daer mocht men menghe smeete sien, daer men hem die wapen afhief, *Troyen f.* 99*a*.

2) Enen —, *iemand van het paard aftillen*, *aflichten*. || Si waren ingelaten daer, ende Lioneel afgehaven dar naer soetelike, *Lanc.* II, 24461 (verg. 24168). Die riddre beete alsoe houde, ende hief die vrouwe af, *Limb.* VI, 349. Hi hiefse af met bliden moede, *Flandr.* I, 194. (Hi) hief die vrouwe van den paerde; . . die camerieren hief hi af mede, *Segh.* 8797.

AFHELDICH (AFHELDECH), *-dige* of *-dege*, bnw. Zie AFHELDEN. *Afhellend*, *steil*. Mnd. *afheldich*. || Ende riidt te desen watre waert, daer dbort es afheldich sere, *Limb.* VI, 1630.

AFHELPEN (*halp*, *holpen*, *geholpen*), zw. ww. bedr.

1) Enen —, *iemand van het paard helpen*, *hem helpen afstijgen*. || Na dien zede neghen si hem, ende holpen hem of, *Sp.* I[1], 48, 28. Doe riep die dwerch die joncfrou daer, dat sine afholpe, *Merl.* 35458. (Si) wouden hare afhelpen thant, *Lanc.* II, 14621.

2) Met eene zaak in den 2den nv. Enen des —, *iemand van iets afhelpen*, *er hem van bevrijden*, *ontslaan*. || Nu moets hare God helpen ave, *Limb.* III, 185.

AFHENDICH (AFHENDECH), *-dige* of *-dege*, bnw. *Afhandig*, d. i. *uit iemands hand of macht geraakt*. Mnd. *afhendich*, en nog bij Kil. *afhendigh*, evenals nog heden *behendig* van *hand*. Vgl. AFHANDICH. — In de uitdrukkingen: — Enen afhendich werden, *voor iemand verloren gaan*, *hem ontnomen worden*. || Onse stat van Amersfoirt, omme die te bezorgen, dat sy niet affhendich en werde, Nijh. 4, 44 (*a.* 1426.) Want onse stat van Amersfoirt onsen neve van Gelre affhendich geworden ende hem ontweldiget is, 4, 50 (*a.* 1427). Mit vorwerden, dat hij ons die stat so sulde doen verwaren ende versorgen, dat sy ons niet affhendich en worde... Welke stat hy so niet en heeft doen verwaren, zy en is hem ende ons verloren ende affhendich geworden, 4, 61 (*a.* 1429). Eyn verduncken.. sijns rechten apenynge ind vurwerden dairby verechtert off afhendich to werden, 396 (*a.* 1467). — Iet afhendich maken, *iets van de hand doen*, *vervreemden*. || Dat onse genedige here geynrehande lande,.. guede noch gulde, die hy had of verkregen heeft, nyet en versette, verpande, vercope, enwech gheve, noch anders in geynre wijs afhendich en make, *ald.* 4, 132 (*a.* 1436). Ten weer zake, dat here Johan... dat voirgen. slot mitten leengueden in synen leven verandersaetten, vercofft off afhendich meckten, 240 (*a.* 1449). — Hem ere dinck afhendich maken, *zich van iets ontdoen*. || Dat ick my.. desz slaets ende herlicheit van Hymmen nyet affhendich maken off yet dair aff vercopen, versetten, verpanden, versollen, affbrengen .. en sal, 296 (*a.* 1454). — Hem afhendich houden, *zich weg houden*, *niet voor den dag komen*. || Die by tyden twist ende vechtelic maken bynnen der stede, ende hem offhendich houden ende buyten bliven, *O. R. v. Dordr.* 2, 118, 156. — Enen iet afhendich maken, *iemand van iets berooven*. || Sijns vaders vader, die... geweltlicker hant ind buyten veden affhendich gemacht wart van wilnere dem alden Derick heren to Wisch, Nijh. 4, 400 (*a.* 1467).

AFHORTEN (AFHURTEN), zw. ww. bedr. *Afrukken*, *afslaan*, *afstooten*. || Maer haer telghen . . comen van berghen ghevallen, . . also alse ofhurt die wint, *Nat. Bl.* IX, 47. Zie de aant. ald.

AFHOUDEN, st. ww. bedr., mnd. *afholden*. Het tegenovergestelde van *ophouden* (nl. *de hand*). *Wegnemen*, *weghouden*, *terugtrekken*. || Heer rechter, heeft hy dan oerloff op te houden? -Ja. -Soe staeft hem die rechter een eedt. — Heer rechter, heeft hy nu oerlof sijn hant of te houden? -Ja, *Westfr. Dingt.* 7.

AFHOUDEN, onjuiste vorm voor AFHOUWEN. Zie HOUDEN (2de art.) || Armen, voeten ende andere leden aff te houden, V. d. Wall 566 (*a.* 1444). So sellen wi desen boem ofhouden, *Pass. W.* 22*c*. Item soe sullen die vinders .. van den visschers drie salmen moghen nemen .. ende houden den staert af, *K. v. Brielle* 38, 20. Die voete afhouden, *B. v.* 1357, 132*c*. Daer een steen van den berch afgehouden soude werden, *Sp. d. M.* 1, 81*d*. Si sullen ofhouden dijnen .. cederboem, *D. B. Jerem.* 22, 7.

AFHOUWEN (*hieu*, *hieuwen*, *gehouwen*), st. ww. bedr. In de nog heden gewone beteekenis, *Rijmb.* 24202; *Lev. v. J. c.* 141; *D. B. Exod.* 34, 13; *Deut.* 7, 5; *Richt.* 6, 25; *enz.* — Ook fig. || Hou of mijn laster, *Hs. Ps.* 131 *v*. — Op eigenaardige wijze gebezigd met den 3den nv., in den zin van *een iets afhouwen*, *er in uithouwen*. || Een nieuwe graf, dat der roedsen gehouwen was af, *Sp.* I[7], 33, 11.

AFHOF. Slechts in de uitdr. *ten ophove ende ten afhove*. Zie OPHOF.

AFHURTEN. Zie AFHORTEN.

AFJAGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *afjagen.*
1) In de tegenwoordige beteekenis.
a) Eigenlijk. Enen —, *iemand — mensch of dier — wegjagen*, *wegdrijven*, *verdrijven.* || Recht als wy de vlieghen mit enen wayer ofjaghen, *Stemmen* 67 (*Devoet B.* (30) 110*r*).
b) Figuurlijk. Iet —, *iets verdrijven*, *verwijderen* (*van iets anders*). || Men sal emmer daer toe zien, datmen scuwen sal ende vlien ende ofjagen talre stonde van den lachame dongesonde, *Sp.* I³, 13, 1. Sye dattu tfuule afjaghes, *Denkm.* 3, 24, 285.
2) Enen iet —, *het hem afhandig maken*, *ontrooven.* || Serianten senddi metter spoet, die Venuse tfingerlijn afjagen, *Sp.* IV², 58, 139.
3) Een paert —, *het door hard rijden afmatten*, *afjakkeren.* || Al had een man een willich paert, . . wordet sonder hoede reden, men jaghet of in corten tyden, Hild. 197, 10.
AFJOCKEREN (AFJOCKIEREN), zw. ww. bedr. Zie JOCKEREN. *Door den schok*, *door het samentreffen van twee ridders wegnemen*, *afstooten.* || Daer na quamen si te samen beide met hoeden ende met lichamen, dat si tvel afjockierden, *Grimb.* II, 5127.
AFJONNEN (tegw. tijd *hi jan*, *si jonnen*; verl. tijd *jonste*), onreg. ww. bedr. Zie JONNEN en verg. AFJONSTE. Enen iet —, *iemand iets misgunnen*, *benijden.* || Want hi (*die duvel*) den mensce ofjan altoes die salicheit die hi verloes, *Sp.* II⁸, 14, 115.
AFJONSTE (AFJONST), znw. vr. Zie AFJONNEN en verg. JONSTE. *Afgunst*, *wangunst*, *vijandschap.* In afyonsten ende in envie, *Sp.* IV¹, 50, 64. Op Cressuse, oft hi vonde were, te danckene sine grote ofjonst, *Sp.* I³, 7, 36 var. Het tekst-hs. heeft ten onrechte *sinen groten.*
AFCAERDEN, zw. ww. bedr. Eigenlijk: met de *kaerde* of wolkam *afkammen*, *afhekelen*; overdachtelijk *afschrapen*, *afhalen*, *ontrooven* (door lasterlijke of *hekelende* taal). || Quade tonge, met sconen waerden gaet si mi mine eere afcaerden, *Rincl.* 1359.
AFKEER, -*kere*, znw. m. — 1) *Afkeer*, de tegenwoordige beteekenis || Ende claghen onse ontrouwe . . met gherechten avekere der sonden, Ruusbr. 1, 10.
2) *Afval*, *afwijking*, *afdwaling*, met mv. || Sosthenes was die den apostel die bootscap brochte van haren ofkeer, *Hs. f* 75, 21*a*. Dit sijn afkere van Gode ende principale wortelen van allen sonden, Ruusbr. 4, 35. Nader menichvoudicheit hoers ofkeers, *Hs. Ps.* 6*r* (*Hs. Souter* 4*a*: ofkerens). Ic scame mi uwer.. van uwen ofkeer, *Hs. Epist.* 73*c*.
AFKEREN, zw. ww. onz. en bedr. Ook onscheidbaar gebezigd. Zie KEREN. Mnd. *afkeren.*
ONZ. — 1) *Zich afwenden*, *keeren*, *terugkeeren*, *teruggaan*, *aftrekken.* || Want die joncfrouwe van Galestroet es afgekert met haren here, *Lanc.* III, 12458. Hier met keerden die heren of van den rade, ende sijn comen daer si den hertoghe hebben vernomen, *Grimb.* II, 6433. Doe die helle was ghestoort, . keerde die ziele weder af ten lichame in dat graf, *Lsp.* II, 39, 35. Doe keerdi af . . bi den coninc, *Vl. Rijmkr.* 6656. Doe keerde hi af: des dede hem moet, *D. War.* 7, 384, 29. Doe keerde hi af al onghevaen, ende vloech op eenen boem staen, *ald.* 43. Int afkeeren van Luke in Tuscanen, daer ly ghetrocken was, omme te visiterne zine vriende, *Cout. v. Brugge* 1, 464. — Inzonderheid van eene legermacht gezegd. Doe keerde hi weder af ende voer te lande als hi woude, Stoke III, 886. var. *B*, 26. Die Hertoge onboet den Marcgrave, dat hi die sine dede keren ave, Velth. II, 8, 5. Nochtan en keerde die Hertoge niet of, II, 51, 10. Dat die coninc es afgekeert, VI, 20, 21. Int afkieren verbarden sy sonder wederstant te hebbene van yemande Frave . . ende meer andre plaetsen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 172. Dat partien voerschreven voertane in faiten van orloghe alleene sullen uuttrecken ende weder afkeeren met hunne banieren, Diericx, *Mém.* 1, 65 (*a.* 1405). — Als rechtsterm, van schepenen en raden gezegd. *Zich uit de schepenbank verwijderen*, *als in de zaak betrokken*, *of als bloedverwanten*, en dus niet mede het vonnis uitspreken. || Wanner . . vor ons comet een clagher mit zinen vrienden, ende enich van ons scepen dan staet of sittet by den clagher oft bi de wederpartie, ende keret daermede af, soe sal hi irst seggen vor ons sijn guetduncken van den saken, *Overijs. Recht.* I¹, 64. Wye van scepenen ende raede sijnre vriende wordt holden in zwoene off in dedingen, daer scepenen to ghesat sijn, dat die afkeren zoelen, wanneer men in den Raede daer van spreken sal, sonder argelist. Ende wat der stat aengheet, dat zij koer off anders enige punten, daer en sal noch scepen noch raet van affkeeren dan die ghene den die saken selven aenghaen, I¹, 170. Dat achtersusterkynderen sullen affkieren ende niet vorderen van malkanderns saken, I¹, 171. Van scepen af te keeren, *ald.* Beholtliken oick aff to keren die hoir vremde dagen holden, *ald.* Vader, kijnt ende broeder sullen oic afkeren, *ald.*
2) *Zich afwenden*, *ter zijde keeren*, *afwijken.* || Wi en sullen niet afkeren in den ackers noch in den wijngaerden, *D. B. Num.* 21, 22 (Vulg. „non *declinabimus*"). Die afkeerden tote hem selven, in behaghene hare natuerliker edelheit, die sijn onsalich, Ruusbr. 4, 128.
3) *Afwijken*, *den rechten weg verlaten*, *afdwalen.* || Waerheit niet ofkeren en sal nemmermeer: dus blijft si naer; die afkeeren sijn loghenaer, *OVl. Ged.* 3, 137, 562. Alle die persone die gheboren werden in mensceliker naturen, dien gheeft God ghelijc edelheit ende vriheit, dat si met vrien wille moghen afkeeren ofte toekeeren, Ruusbr. 5, 146. Die afghekeerde, die anebeden ende eren stoc ende steen, . . die sijn verdoemt in ewicheit, 255. Si moghen noch afkeren ende in sonden vallen, 6, 218. U afkeren vergrammet hem sere, *Hor. Belg.* 10, 42, 4.
4) Met den 2den nv. Des —, *zich van iets afwenden*, *er van afwijken*, en dus *het nalaten* of *er mede ophouden.* Verg. AFCOMEN en AFSCEDEN onz.). || Dese en woude gevens niet ofkeren, maer milde sijn met groter eren, *Lsp.* III, 23, 47. Of si mi mint, of si mi haet, ic sal wonen in hare herte, ine keers niet af dor engheen smerte, *Parth.* 6425. Dat cruus Christi is . . den lichaem een afkeren alles quaets ende een toekeren alre doechden, *Stemmen* 20. — Ook reeds met eene bepaling met het voorz. *van.* || Sine wilden niet afkeren van dat si geloeft hadden den coninc, Velth. II, 23, 60. Nu ben ic afgekeert van desen (*t. w.* van der werelt genuechde), *N. Doct.* 22. Nochtan en sel men bi caritaten niet ofkeren van der minne Goods, *Ned. Proza* 134. Een aveghekeert moet van alre vergankeleker ghelost, Ruusbr. 1, 250. Vandaar de zegswijze: — Sonder afkeren, *zonder ophouden*, *voortdurend.* Verg. *sonder afsceden* en *sonder afstaen.* — Die Denen daden hem grote ere altoes sonder afkeren, *Vl. Rijmkr.* 1887.
5) Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *zich van iemand afkeeren*, *van hem afvallig worden.* ||

Aen enen andren paus te vallen, ende dien te latene ende af te keeren dien si oyt plaghen te obedieren, *Brab. Y.* VII, 958.

BEDR. — 1) Met een persoon als voorwerp. Enen —, *iemand afkeeren*, *afweren*. || Wasser een ander op mi ghestelt, ghi soudt hem met uw swaert afkeren, *Hor. Belg.* 2, 19, 7.

2) Met eene zaak als voorwerp. Iet —, *iets afkeeren*, *afwenden*. || Afkeer dijn aensichte van minen sonden, *Ps.* 50, in *Anzeiger* 6, 209. Vervolle niet die begheerlicheit dijns herten ende ofkeer dinen wille, dat du niet en vervolste, *Con. Som.* 190*a*.

3) Ook wederk. gebruikt. Hem — an enen, *zich afkeeren*, *afwenden tot iemand*, t. w. door zich eerst *af* te wenden van een persoon, en zich daarna te wenden *tot* een anderen. || Als si sullen ghegheten hebben ende ghesadet sijn, . . soe sullen si hem ofkeren an vreemde goden, *D. B. Deut.* 31, 20, vertaling van Vulg. „*avertentur* ad deos alienos".

AFKERER, znw. m. *Hij die een ingeslagen goeden weg verlaat*, *afvallige*. || Alle dese sijn princen van afkerers, loeslijc wandelende, *D. B. Jerem.* 6, 28.

AFKERINGE, znw. vr. *Het verlaten van den goeden weg*, *afdwaling*. || Wort bekeert . . ende ic sal genesen uwe afkeringhe, *D. B. Jerem.* 3, 22. Haer afkeringhe sijn ghestarct, 5, 6. Zoo ook 8, 5.

AFKERVEN (*carf*, *corven*, *gecorven*), zw. ww. bedr. Zie KERVEN. *Afsnijden*, doch in ruimere toepassing, *afleggen*, *wegdoen*. || Wy willen nu allen druck afkerven, *Belg. Mus.* 9, 155, 90 (*a.* 1497).

AFCLAREN, zw. ww. bedr. Zie CLAREN. Met een persoon in den 3den nv. Enen een ordeel —, *iemand een vonnis door de klaring*, *de hoogere rechtbank doen verliezen*, *het hem doen verliezen in hooger beroep*. || Wie dat een ordel ghevraghet wart vor schulten off vor scepen, die sal dat wisen also vere als hy dat weet, ende weert enich van den partyen die des ordels niet en volgede ende hem dan dat ofgheclaert worde, die verlore een pond, *Stadr. v. Zwolle* 72, 77.

AFCLIMMEN (*clam*, *clommen*, *geclommen*), st. ww. bedr. Enen ene poort (een huus enz.) —. *eene poort* (*een huis*) *door beklimming der muren* — *dus stormenderhand* — *op iemand veroveren of aan hem ontweldigen*. || Al is Trouwe nu verdreven ende Reden hoer poert ofgheclommen, noch soe radic ons arme dommen, dat wy noch onsen toern sluten, Hild. 207, 277 (var. *ofbeclommen*). Weert sake dat onser liever geminder zuster ende moyen . . dat . . tolhuys tot Lobede afgeclommen wurde, of afgewonnen, of ontweldicht in enyger wijs, Nijh. 3, 69 (*a.* 1379).

AFCLOVEN, zw. ww. bedr. Zie CLOVEN. *Door klooven verwijderen van iets*, *afsnijden*, in figuurlijke toepassing, evenals *afsnijden*, *als onwaardig lid verwerpen*. Verg. *Ndl. Wdb.* 1, 1463 op Afsnijden, Bedr. I, 1, *e*, *β*). || Deen ruunt boven, ende dander onder, daer ic niet over bem ghelooft; al omme bem ic ofgheclooft: in mach nieuwer mede gaen, *OVl. Lied en Ged.* 273, 1180.

AFCNAGEN (*cnoech*, *cnoegen*, *geknagen*), st. ww. bedr. Zie CNAGEN. *Afknagen*, *knagend afbijten*. || Die levende kinder . . zogen der doder moeder borsten, ende hadden hem die spenen ofgeknagen, *Clerc* 163. — Enen iet —, *iemand langzaam iets afnemen*, *allengs ontrooven*, bij vergelijking met knagend gedierte. || Verre mi van verraders plaghen, die enen sijn welvaert afcnaghen, *Vad. Mus.* 2, 404, 40.

AFCNAVEN st. ww. bedr. (*cnoef?*) *gecnaven*, verwant met *cnagen* en *cnauwen*, zie *Tijdschr.* 1, 19. *Afbijten*, *afknagen*. || Die levende kynder . . soeken hoere doder moeder borsten, ende hadden haer die spenen afgeknaven, Matth. *Anal.* 3, 208.

AFCNOPEN (*cnochte*, *gecnocht*), onreg. zw. ww. bedr. Zie CNOPEN.

1) *Afbinden*. || Sulke meesters gebieden datmense (*de spenen* d. z. *de aderen*) afcnope met gewasten draden, *Hs.* Yp. 144*b*. Waert dat mense avecnochte, eer die lichame gepurgiert ware, *ald.*

2) Enen —, *iemand ontknoopen*, *ontbinden*, *losmaken*. || Dat hi haren vader soude doopen ende van der quader wet afcnoopen, *Amand* I, 4422.

3) Iet —, *iets ontknoopen*, *ontbinden*, *losmaken*. || Wat hi raet datmen metten perden doe; hi antwerdde: Gi sult afcnopen die breidele ende laetse lopen, *Lanc.* II, 28127. Wilt dese quade wet afcnopen, ende laet die afgoden vallen, *Amand* II, 3122. — Het verl. deelw. Afgecnocht gold vooral in den overdrachtelijken zin van *afgedaan*, *uitgemaakt*, *boven alle bedenking verheven*. || Al waert dat alle die ingle quamen, sine consten die godheit gehamen: dits al afgecnocht, *Wap. Mart.* III, 59. Hier om isset offghecnocht, dat men begheren niet en moet nyemants beddenoet ofte guet, Hild. 11, 550. Al saghen die joden vrouch ende spade teyken, myrakel, die hi dade, twar in hem al offgheknocht: sy hebben totter doot ghebrocht, 57, 117. — In het gedicht *Van den vaghevier dat sente Patricius vertoghet was* (*Versl. en Ber.* V, 12 vlgg.) lezen wij vs. 156 vlgg: || „Seide hoer pine, torment ende arbeit der hellen, ende des paradijs vroude maecte hi hem wijs, of hi met anxt of met hopen hem die quaetheit of mocht *copen*." Hoewel enen iet afcopen in de bet. van *door zeker loon iemand van iets losmaken*, hier door bedreiging met de hellestraf of toezegging van de hemelvreugde, geen verkeerden zin oplevert, verdient de lezing *cnopen* de voorkeur. De zin is: *of hij hen van de boosheid mocht losmaken*. In de *Poésies de Marie de France*, II, 409, vs. 403, vindt men voor deze verzen: Lur bestial cors nun estables Voleit faire à Deu covenables.

AFCOMEN (*quam*, *quamen*, *gecomen* of *comen*), onreg. st. ww. onz. Mnd. *afkomen*.

1) *Van eene hoogere streek naar eene lagere komen*, *komen*. In dezen zin is *Afkomen* nog in Vlaamsch-België in gebruik. Zie *Ned. Wdb.* op AFKOMEN, I, *B*, 1, *b*, *γ*). || Dat coninc Robbrecht.. van Heylsberge (*Heidelberg*).. afquam met groter moghenthede, om hertoghe Anthonise.. te verdrivene altehant, *Brab. Y.* VII, 391. Dat Huge noch leefde ende dat hi in kerstenrijcke waer ende afquame, *Huge v. Bord.* 74.

2) Met eene bepaling met het voorz. *van*. — *a*) Van personen. Afkomen van ere dinc, *van iets terugkomen*. || Binnen desen so was comen of die keyser van siere besichede, *Sp.* II[s], 4, 76. — *b*) Van eene som gelds. Afcomen van ere dinc, *van iets komen*, als opbrengst. || Van den exchijns van den drancke.. es afgecommen.. 2918 £, *Inform.* 470.

3) *Wegkomen*, *weggaan*, *verdwijnen*, van zaken gezegd. Verg. bij AF. || Omme haer halskijn so lach een tekijn, alst een root draet ware, dies wart hi.. in vare, want dat tekijn noit af en quam, *Sp.* III[a], 80, 80.

4) Met den 2den nv. of wel met het voorz. *van*.

a) Met een persoon in den 2den nv. Eens —,

van iemand afkomen, *hem laten varen*, *verzaken*. || Dune comst haers (*der afgode*) af, ic segdi dan, dattu selt in der helle gront wesen, *Yst. Bl.* 1976.

b) Des —, *van iets afkomen*, *er van ontslagen*, *bevrijd worden*. || Ja, dade men goede gheloefte, men mochts wel comen of, opdat jeghen redene ware, *Melib.* 545. (Dat) men der plaghen avecome, des orloghens ende der elinden, des torments ende diere scinden, *Troyen f.* 216 *a*. Ic wille der minnen comen of, *Ferg.* 1532. Dat sijs (*der minne*) niet mach comen ave, 4515. Dus quam hi des orloghen af, *Stoke* II, 922. Hi waers herde gherne ofcomen met eren ende tsinen vromen, III, 1043. Daer met quam hi der veeten ave, *Brab. Y.* II, 7850. Dus quam des orloges af ten lesten met eren die Grave here Gi, Velth. I, 45, 32. Goeden tijt soe comic ave mijn (*l.* mijns? miere?) ghevanckenes, *Limb.* II, 850. Eist dat ic come dies met vreden ave, VII, 1734. Sine mochtens anders comen af, Stoke IX, 111.

c) Des —, *van iets terugkomen*, *er van afzien*. || Ay soete Walewein, lieve here, blivet hier ende bedinct u! . . Ay lieve Walewein, comet des af, *Lanc.* III, 18788—93.

d) Des —, *van iets afkomen*, *het kwijtraken*, *verliezen*. || Die ridder, die so grote have ende rijcheit hadde, hi quams so ave ende wards so quite allinschelinge, *Lutg.* II, 1253. Nochtan so loet hem (*den vogele*) so onsochte, dat sire vriheit es comen af, *Rose*, fr. bl. 250, 101. Tander volc vercochte hi al: . . . dus quam hijs af, *Rijmb.* 29683. Hoe bistu dus ofcomen van desen? *Sp.* IV', 33, 48.

e) Des —, *van iets afkomen*, *er een einde aan maken*, *er mede ophouden*, *er mede uitscheiden* Verg. Afkeeren, onz.). „Afcomen, *desinere*," glosse bij Graff, *Diut.* II, 211. || Salomon wrochte (*bouwde*) XX jaer, eer hi sijns makens afquam, *Rijmb.* 11878. Nu comt uwes smekens af: in werde bi smekene niet u vrient, *Rein.* I, 1804. Dat hi bi Gode swerens afquame, ende swoere alleene bi siere name, *Sp.* III*, 46, 63. Twee dage stont hi ende twee nacht, dat hi dies niet af en quam, II*, 32, 22. Houdi met mi juwe ghile? comets of ter quader wile, oft ju naket droufheit vele, *Wal.* 8572. Sidermere dat u es jeghen therte soe sere, soe sal ics, vrouwe, gherne afcomen, *Limb.* VI, 223. Al wenende quamics ave, *Parth.* 2971. Hine ware des niet afcomen, ne haddent niet de barone benomen, *Lanc.* II, 34707. Ghine comes af desen male, u magher quaet af comen wale, *Yst. Bl.* 567. Comen wi des sceldens ave, *Limb.* II, 1022. God en does mi avecomen, V, 1436. Daer omme biddic u, jonchere, dat ghijs afcomt vortmere, VI, 2521. Comt ave dies ende laet onse jonfrouwe gaen, I, 2462. Ghi heren, comes ave, III, 913. Ende segghen hen dat sijs avequamen, *Teest.* 728. Hoe hi ende Lodewijc die grave beide haers scrivens quamen ave, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 424, vs. 183. Ende vielt dat . . dies clage quame voer ons hertoge, soe mochten wi hem twee van onsen rade oft vrinde daer toe scicken, ende bi dien so souds die greve . . of moten comen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 460 (*a.* 1343). — Des met men —, *met minder ophouden*, *het bij minder laten*. || Want hadde hi vervart gewesen, hi en hadse beide niet genomen: hi waers met men avecomen, *Lorr.* II, 983.

f) Des —, *van iets afkomen*, *er mede aan een einde komen*, *klaarkomen*, *het gedaan maken*. || Ghi geeft Silvestere lof, als oft hijs al ware comen of, *Sp.* II*, 23, 339. Nu neemt raet die u mach vromen, ende des ghy moghet avecomen tuwen vromen ende tuwer eeren, *Troyen f.* 26*b* (in het hs. *avercomen*). Wildi beginnen te josteerne jegen mi, so comets af, laet sien wat si: het gaet sere ten avonde waert, *Lanc.* III, 19800. Varen wi wech, comen wijs ave, *Limb.* II, 922. Nu comes ave soeghi ierst moget, VI, 1372. Nu segghet mi ende comes af, 3 *Dag. Here* 319. Maect u bereescap en (*l.* ende) comes af, *Blisc. v. M.* 667. Si voeren wech, en (l. ende) quamens ave, *Yst. Bl.* 1558. — Ook met betrekking tot een verhaal dat men doet: des —, *er mede ten einde komen*. || Soudic u al der stucken gewagen, die gescieden wide ende side, in quaems niet af in lange tide, Velth. 1, 42, 78. Soudic tellen, hoe menich baenrots, hoe menich grave bi hem hilt, in quaems niet ave, Heelu 4356. Daer was meneghеrande tale, die ic qualec vertrecken soude, al waert oec dat ic woude, ic souts qualec comen af, *Limb.* IX, 536.

AFCOMEN, eig. verl. deelw. van *Afcomen* in den zin van *afstammen*, als znw. gebruikt, vooral in het mv., in de uitdrukking sine afcomene, *zijne afstammelingen*, *zijne nakomelingen*. || Hem selven ende hare afcomene (Vinc. „se et *posteros suos*"), *Sp.* III*, 46, 65. Alle hare afcomene, IV*, 80, 104. Sinen afcomen, *Rijmb.* 1582 var. — Ook in het enkelv. als onz. znw., in collectieven zin. Sijn afcomen, *zijne nakomelingschap*. || Ende haer afcomen ende haer geslachte soude oec emmermeer daer bi wesen voerwaertmeer vri, *Sp.* IV', 19, 24. Zoe gheve ic desen selven Wolfarde ende sinen erfnamen, in rechten erfleene van mi te houdene ende van minen ofcomene, *Oorkb.* 2, 206*b* (*a.* 1282). — Verg. ook het volgende art.

AFCOMENDE, tegw. deelw. van *Afcomen* in den zin van *afstammen*, als znw. m. gebruikt. *Afstammeling*. Verg. het vorige art. || Over Sems gheslachte was hooftman een sijn afcomende, *Rijmb.* 1411. Abram scied uten lande niet dat God sinen afcommenden behiet, 1581 var. Sijn afcomende verloost echt, 8586. Si ende hare ofcomende, *Vad. Mus.* 3, 63.

AFCOMER, znw. m. *Afstammeling*. Verg. de twee vorige art. || Die van Ghistele met huerlieder . . afcommers, die ghecommen zijn van die van Moerkercke, *Vad. Mus.* 5, 307. Die van Halewijn met huerlieder . . afcommers, 308.

AFCOPEN (*cochte*, *gecocht*), onreg. zw. ww. bedr. Verg. Copen. Mnd. *afkopen*. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets door koopen van iemand verkrijgen*. || Manahem cochte hem af te hant met scatte, dat hi keren soude, *Rijmb.* 13998. Hi cochte af trecht van miere ouden, *Rijmb.* 2395. Als coninc Eduwaert wel een jare ghebeyt hadt na die hulpe van den keyser, die niet en quam noch en seynde, want coninc Philippus hem meer gelts gegeven hadt, somen seyde, ende hadt hem afgecocht, *Exc. Cron.* 132*b*.

AFCOREN (Afcueren) zw. ww. bedr. 1) *Afkeuren*. || Van der brug, dat seit mijn heer te niete overmids datse trecht afghecoert heeft ende dat doen moghen mit rechte, V. d. Wall 339.

2) *Bij eene keur onteigenen*. Verg. *Ned. Wdb.* op Afkeuren, XVIIde E. || Van yements erve of te cueren. Item wat den rechter ende den scepenen goet dochte bi hoire zielen, dat si wouden hebben eens mans huys ende erve, steghen, straten of hallen of anders yet of te maken totter stede oirbair of behoef, ende dat te ghelden bi der

scepene eede ende bi hoire zielen, wie dat wederseide verbeurde 10 ℔, nochtans sel der scepene settinghe voirtgaen, *Leid. Keurb.* 3, 8.

AFCORTEN (AFCURTEN), zw. ww. bedr. Mnd. *afkorten.*

1) Iet —, *iets korter maken door er een stuk af te nemen.* De hedendaagsche beteekenis. || Als men die mate heeft, so cort men den draet of, also lang als hy rontom die smarte geleit ende gemeten wort, Matth. 97. Doe dedi elke tee daernaer . . afcorten met eenre bile, *Segh.* 12694.

2) *Verkorten, minder maken van duur.* || Die meester cort of die corte quale, *Hs. v.* 1423, 235*d*.

3) Enen —, *iemand afsnijden*, t. w. uit het midden van zijn volk; *hem uitroeien, verdelgen.* || Ic sal mijn aensichte jeghen dien setten, ende ic sallen ofcortten van midden synen volke, *D. B. Levit.* 20, 3 (Vulg. *succidamque eum*). Ic sallen ofcorten ende alle die ghene die mit hem hielden, *ald.* 5. Sich, ic sal opti quaet brengen ende ic sal afcorten dijn achterste, I *Kon.* 21, 21 (Vulg. *demetam* posteriora tua; Statenb. „uwe nakomelingen wechdoen").

4) *Aftrekken, afhouden*, van een gedeelte eener schuld. De hedendaagsche beteekenis. || So soud men dairvoir een yegelijck een scoff offcorten, *O. R. v. Dordr.* 1, 319, 114. Zoo ook *Brab. Y.* VII, 13304; *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 484; Nijh. 4, 49; *Leid. Keurb.* 105; *Exc. Cron.* 146*d*; *Inform.* 241; *Rek. v. Zeel.* 2, 391.

AFL. Afcortinge, *korting, mindering, Handv. v. Alkm.* 29*a*. *Rek. d. Buurk.* 62; 64. *O. R. v. Dordr.* 2, 63, 81; Nijh. 2, 139.

AFCRAUWELEN, zw. ww. bedr. Zie CRAUWEL en CRAUWEN. *Met ijzeren krauwels of haken afkrabben.* || Doe hebben die vleyschouders alsoe langhe haeren vleysche ofghecrauwelt ende ghevilt, tot dat si tot dye beenen quamen, *Pass. W.* 179*a*.

AFCRIGEN (*creech, cregen, gecregen*), st. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets van iemand door geweld verkrijgen, het hem ontnemen, hem er van berooven.* || Soe een lange tijt her onse lande ende ondersaeten . . hoere gelt ende guet affgekregen is geweest, Nijh. 4, 326 (*a.* 1461).

AFLAET, *-late*, znw., veelal onz., doch ook m. gebruikt. Het woord dobberde oudtijds tusschen de beide geslachten. Got. *aflêt* onz.; onr. *aflát* onz.; ohd. *ablâz* m., nevens *ablâzi* onz.; mhd. *ablâz* m.; mnd. *aflât* onz. Luther nam het onz. (*das ablasz*). Later is het m. geslacht heerschende geworden; dit is thans zoowel in het Hoogd., het Deensch en Zweedsch, als in onze taal aangenomen. Zie *Ned. Wdb.* op AFLAAT.

1) *Nalatigheid, verzuim.* In de uitdr. sonder aflaet, hetzelfde als *sonder aflaten* (zie ald. 7). *Onafgebroken, voortdurend.* || Vier manieren van sonden . . ., die voirden aenschijn Gods sonder aflaet altoes ropen om wrake, Matth. 190.

2) *Kwijtschelding, ontslag*, t. w. van eene straf of zekere verplichting die men op zich heeft genomen. Zie AFLATEN 8). || Maer teerst dat si werden gheware, dat die vaert een deel wert sware, eischen si aflaet ende willen keren, *Nat. Bl.* III, 1917. Heefstu die cruse ontfaen, God heescht sijn ghelof voldaen: en soeker of negheen aflaet, III, 1957. Doet hys niet, so en sal hy binnen enre maent niet tappen bi vijf punden, uytgesat jaermerkede ende ons oflat, *R. v. Zutf.* 8, 13.

3) *Kwijtschelding of vergiffenis van zonden.* Zie AFLATEN 9). In 't algemeen. *Vergiffenis van zonden, van schuld*, lat. *absolutio.* || Aflaet groet van haren sonden es hem altoes ghereit, *Wap. Mart.* III, 388. Com te hem . . ende bit an hem omme aflaet, *Sp.* I*, 3, 53. Du sult dan van Gode ontfaen vul aflaet, I*, 4, 67. Ende bat aflaet van allen scouden, II¹, 37, 108. Hem aflaet bejagen van haerre mesdaet, *Rijmb.* 5169. Maria, die ons van Yeven misdade bejaghede aflaet ende ghenade, *Lsp.* I, 23, 107. Maria . ., die ons sent ten cruce, willen wi winnen aflaet van sire minne, *Disp.* 466. Dese vinden voer Gode oflaet, *Lucid.* 3918 (*uitg.* ofelaet). Predeken in sinen name penitentie ende aflaet van den sunden, *L. v. J. c.* 240. In haere hulde . . so sochtic aan hare trouwe afflaet, Hadew. I, 134, 37. Want smenschen grote misdaet moeste hebben vleeschelike aflaet van des Gods sone doot, *vergiffenis door den dood van den tot vleesch geworden zoon Gods*, *Lucid.* 1481. — Enen aflaet doen, *hem vergiffenis schenken.* || Die Here . . doe u van sonden vul aflaet, *Rein.* I, 2769. Hem doe ic aflaet van sinen sonden, van siere mesdaet, *L. o. H.* 4722.

b) In 't bijzonder. *Kwijtschelding van kerkelijke straffen, door de kerkelijke overheid den zondaren, na de vergeving hunner zonden, verleend*; lat. *indulgentia.* Met mv. Dikwijls verbonden met *Pardoen.* Zie Moll, *Kerkgesch. v. Ned.* 2*, 184 vlgg. || Die papen oec . . prisen den volke dat aflaet, maer men sietse selden lopen yegherinc om aflaet te copen, ghelijc dat die leke liede dat aflaet halen ende gheven miede, *Teest.* 3638. So dat si (*de pausen*) aflate ende paerdoene mede hebben ghelaten te menigher stede; maer een aflaet boven algader gaf een paeus, een helich vader, *Amand* I, 1476. Ic gheve hem jaer ende dach vul pardoen ende aflaet van alre sondeliker daet, *Rein.* I, 834. Ghi sult an hoghen aflate delen, ende an alt pardoen, lieve moie, dat ic in u scoen sal bejaghen over se, I, 2916. Gheeft mi aflaet, dat biddic u, I, 1670. Morghin . . . willic te Rome om aflaet, I, 2723. Eer hi heeft vul aflaet van alre sondeliker daet, I, 2801. Dat hi gheerne ter keerken gaet oft ten pardoene om aflaet, *Amand* II, 144. Groote aflate ende pardoene, I, 3578. — Enen aflaet doen, *iemand aflaat schenken.* || Ende hi hem ooc up genade oflaet ende bedinge dade, *Franc.* 4241. Doen dede hi hem aflaet daer, *Yst. Bl.* 1066. — Lettere van aflate, *aflaatbrief.* || Ende noch en quam hem niet te bate van Rome letteren van aflate, *Nat. Bl.* III, 1945 Var. — In aflaet eens siele, *ter verkrijging van spoediger ontheffing van de pijnen van het vagevuur voor de ziel eens afgestorvenen.* Zie Moll, *Kerkgesch. v. Ned.* 2*, 69, 189. || In den selven jaer . . stichte joncfrou Rijchaert . . een nonnecloester in oflaet haers broeder siele, *Clerc* 114. — Ook in toepassing op den vollen *grooten aflaat*, door de Pausen verleend of „uitgezonden" voor een kruistocht tegen de ongeloovigen. Zie Moll, *Kerkgesch.* 2*, 189. || Overmids den paues Urbane, die te Cleermont . . utesendde dat aflaet, *Sp.* IV³, 2, 25. Dander Urbaen . ., die onsen here dat aflaet gaf van over mere, IV³, 29, 78. Doen men uutsende dien aflaet, *Brab. Y.* III, 315. Ende voor u gaen ten heilighen grave, ende werven u groot oflaet daer, II, 7180. Dat hy int lant van Albanen woude strijden in den dienst van der kercken omt oflaet dat daer toe stont, *Pass. W.* 12*c*.

4) Bij uitbreiding.

a) *De plaats waar de aflaat verleend werd.* Verg.

Moll, *Kerkgesch.* 2[a], 189, aant. 5). || Men siet tfolc bat gaen ter kerken.. ende ten aflaet wert lopen, *Teest.* 471—74, vgl. *Amand* II, 145.

b) Groot oflaet, *kruisvaart*, *kruistocht*, waarvoor de volle aflaat werd gegeven. Ook *Pardoen* genoemd. Zie Moll, *Kerkgesch.* 2[1], 33. || Vrederic, de in de vaert verdranc t Antiochen waert, hadde drie zonen, ende deene bleef doot voor Akers in den oflate groot, Stoke II, 1209.

Samenst. — Aflaetskist, *de kist waarin de aflaatspenningen bewaard worden.* || 4 sloet an die nywe oflaetskisten, *Rek. d. Buurk.* 142; dat beelt, dat svridages op die aflaetkist staet, 156; aflaetsstoel, *biechtstoel* (immers door de *biecht* ontving men *absolutie*). || Van die 2 oflaetsstoelen, die in der kercken aen elcke sideldoer een of staet, *ald.* 156.

AFLATEN (*liet*, *lieten*, *gelaten*), st. ww. bedr. en onz. Ook in samengetrokken jongeren vorm, avelaen: zie bij laen. Mnd. *aflaten.*

Bedr. — 1) Enen —, *iemand laten gaan*, *wegzenden*, *afschaffen*, *ontslaan.* || Voirt hebben wy hem vorder ontruymt om den cost van onsen lande te minderen, dat men die twee hoech waerslude oflaten sal, ende die zeven heemraders sullen enen onder hem kiezen, V. d. Wall 373 (*a.* 1400).

2) Enen —, *iemand laten varen*, *laten gaan*, *hem loslaten.* || Sibelie die scone ghedane werde hare sere utermaten; sine heeft hem niet aveghelaten, sine scoret hem al uut altoter bloter huut, *Limb.* VI, 2724 (Of te lezen *anegelaten*?).

3) Wijn —, *wijn aftappen.* Verg. verlaten. || Voord mach elc coopman . . . bi zijns selves mesnieden zine wine oflaten ende zine wijnvaten weder binden laten, *ZVl. Bijdr.* 5, 152 (*a.* 1360).

4) Iet —, *iets laten varen*, *verlaten.* || Waert dat eenich van desen dienres voorsz. haren dienst oflieten, ende in den gherechte quamen.., die en zullen daer na in der stede dienst niet comen, *O. K. v. Dordr.* 58, 194.

5) Iet —, *iets laten varen*, *het nalaten*, *staken.* || Hets een swaer dinc utermaten, oude ghewoenten aflaten, *Doctr.* III, 343. Dat hi de dinc wil laten ave, ende hi haer recht late behouden, Stoke VI, 588. Harde goet waert offghelaten, dat men besuyrt buten baten, Hild 93, 97. Laet off vrecheit ende nijt, 89, 71. Mer sinen ghecken dommen waen woude hi daer om niet laten aff, *MLoep* I, 914. Dat men tpruefsel aff sal laten, II, 1809. Wilstu dijn sonden niet laten af, die helle die is dijn eighen, *Hor. Belg.* 10, 247. Nu wilwi treuren avelaen, *Ovl. Lied. en Ged.* 76, 7, verg. 61, 7. Laet of dijn spel, du hebstes genoech gespeelt, *Clerc* 29. Daerom laet of uwe dwase kintsheit, *B. v.* 1357, 226*b*. In dat sevende jaer selgi dat oflaten ende rusten, 45*a*. Doe liet hi sijn timmeren ende sijn mueren of ende toech in Ysrahel, 165*d*. Sy sullen . . so hem informeren, dat hijt (*het onrecht*) oflate, Matth. 31. Laet of dit quade opset, *Gesta Rom. c.* 9. Doe hi dat spreken afliet, seide hi tot Symon, *Hs.* 71, *Luc.* 5, 4 (Statenvert. „*afliet van* spreken"). Also dat sommighe van den Vriesen begonsten of te laten haer ongelovicheit, Matth. *Anal.* 3, 25. Of te laten des duvels maniere, *ald.* — Het object wordt ook uitgedrukt door een afhankelijken bijzin, in welk geval *Aflaten* de gewijzigde beteekenis van *verzuimen* aanneemt. || Dat hi niet woude laten ave, hine woude wreken sinen vader, Stoke IV, 190 var.

6) *Iets laten varen*, *laten loopen*, *ergens geen werk van maken.* || Die eyscher mach thuys blyven ende dat recht oflaeten sonder verboeren, *Dingt. v. Delft* 2.

7) Met weglating van het object en dus schijnbaar onz. gebezigd, staat Aflaten in den zin van *Ophouden*, *uitscheiden*, t. w. met datgene dat uit den zin vanzelf blijkt. || Wij hebben avergevloeit in die genuechte der werlt ende wij hebben afgelaten ende hebben ons bekiert tot penitencien, Brugm. 1, 238. Si volchden talre tijt ende en lieten nimmermeer af, *MLoep* I, 810. Bevint men dat het (*het verbond*) jegen gaet mijns heeren rechten in eneger mate, soe selen die stede aflaten, *d. i. er mede ophouden*, *er een einde aan maken*, *Brab. Y.* VI, 6700. Om al dit en selen si niet avelaten (Lat. *desistere*), noch haer ambacht opgeven, Ruusbr. 3, 191. — Sonder aflaten, *zonder ophouden*, *onophoudelijk*, *voortdurend*; verg. *sonder afkeren*, *sonder afsceden*, *sonder aflaet*, en het volgende art. || Vervolgheden si zeere langhen tijt den hertoghe sonder avelaen, *Brab. Y.* VII, 4240. Die andere, sonder aflaen, die souden helpen wederstaen, VII, 5640. Dat si . . hier bi souden moeten bliven sonder sceiden, sonder aflaten, VII, 5659. Dat hi hier bi bliven soude moeten sonder aflaten, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 474 (*a.* 1354). (Hi) bat den . . grave Florijs vriendelijc sonder oflaten, dat hi hem te hulpe quame, *Clerc* 57. Als her Wouter den lof . . . van den herauden hoerde roepen sonder oflaten, 82. Seer vierich sonder aflaten was si in haer ghebet, *Exc. Cron.* 24*c*. So dat hy daghelijcx anstormde sonder aflaten, *Belg. Mus.* 4, 204. Hem te dienen sonder oflaten, *Barthol.* 24*b*. Ende waren nacht ende dach in die weer sonder aflaten, Matth. *Anal.* 3, 358. (Si) roepen toe di sonder oflaten, *incessabili voce*, G. Groote 84.

8) Met een persoon als object en eene zaak in den 2den nv. Enen des —, *iemand van iets vrijlaten*, *er hem van ontslaan*, *vrijstellen.* || Quaemt op ende hadt sinen tijt, so soudic altoes hebben strijt tusschen heme enten grave: daer bi so lates mi ave, *Lorr.* II, 1715.

9) Iet —, *iets laten varen*, *vrijlaten*, en dus *kwijtschelden*, *vergeven*, welke beteekenis reeds aan got. *aflêtan* eigen was. Verg. Aflaet en Verlaten. || Ende maecten pays jegen den grave, diet algader doe liet ave, Stoke IV, 775. Den sielen helpet oec oflaten van der kercke, *Pass. W.* 12*b*. Ende dreffen in der hellen schoot sonder enich avelaen, *zonder genade*, Hild. 174, 212. In den eersten so zullen alle die ban ofghelaten wezen, V. d. Wall 368 (*a.* 1400). — Ook zonder obj. || Selich sijn die vredsamige ende die afgelaten hebben, want sij sullen kynder Godes geheiten werden, Brugm. 1, 238. Misschien is ook hier de bet. 6) bedoeld, doch bij *vreedsamich* past beter de bet. *vergeven*, *kwijtschelden.*

10) Enen —, *iemand nederlaten*, *laten zakken*, nog heden gewone beteekenis. || Daer henck die eersaem hoefsche knape, . . ten lesten wart hi affghelaten, *MLoep* I, 2593—97. — Ook Hem aflaten || Bestu die Gods zone, so laet di of ter neder, *Hs. v.* 1348, 63*d*.

11) *Uitlaten*, van kleederen. || Sine cleedere hi afliet, want hi hinc ant cruce naect, *Sp.* I[7], 29, 22.

Aanm. Ongewoon en met den aard van het woord in strijd is de beteekenis van *toelaten*, lat. *sinere*, die er door den vertaler van *Bartholomeus den Ingelsman* aan wordt toegekend. || Die lufterhant hiet men *sinistra*, dairom dat si gehengdt ende goet laet wesen so wat die rechterhant doet, a

sino, *snis*, *sinere*, dat is *aflaten* of *gehengen*, *Barthol.* 133*a*.

ONZ. — Uit de beteekenis bedr. 7) ontwikkelde zich het gebruik van *Aflaten* als onz. ww. Eerst werd het object weggelaten en was het schijnbaar onz., vervolgens werd het object door een 2den nv. vervangen, waardoor het ww. werkelijk onz. werd.

1) Met een persoon in den 2den nv. Eens —, *van iemand aflaten*, *hem laten varen*, *zich van hem verwijderen*. || Ic wil dat ghi sult laten alle blyschap ende gemack, der creaturen aflaten ende vlien der werelt wrack, *Belg. Mus.* 5, 444.

2) Met eene zaak in den 2den nv. Des —, *van iets aflaten*, *het laten varen*, *nalaten*, *er mede ophouden*. || In wil, in caens niet avelaen, al mochtic leven duzent jaer, ic moet di bliven onderdaen, *OVl. Lied. en Ged.* 188, 27. Hoe mochtic das avelaen, *OVl. Lied. en Ged.* 60, 19. Wi willen truerens avelaen, 231, 22. Als hi sach . . die Hollanders hoirs stormens an den casteel niet of en lieten, *Clerc* 45. — Ook zonder den 2den nv. || Ic begeer dattu noch niet af en laetste. *P.* Wilstu hoeren, enz., *Sp. d. M.* 1, 77*d*.

AFLATENEN, zw. ww. bedr. Frequentatieve vorm van *Aflaten*. Iet —, *iets laten varen*, *nalaten*. || Binnen corten tiden herwaerts so heeft onse voirscr. geminde brueder den voirscr. eerweerdigen vader in Gode ongebruyck, stoernisse ende letsel gedaen . . in sijnre voirscr. possessien, versuekende dat onse voirscr. geminde brueder tot sijnen behoeff by ons worde gedoempt ende gewijst die af te latenen ende hem des voirtaen te verdragen, Nijh. 4, 147 (*a.* 1437).

AFLATINGE, znw. vr. Zie AFLATEN 7). Mnd. *aflatinge*. Sonder aflatinge, *zonder ophouden*, *onophoudelijk*, *voortdurend*. || Ende leert oec sonder oflatinge, *Barthol.* 20*a* (Lat. „docet etiam *incessabile*"). Dye gedenckenisse der passien ons Heeren droech hy sonder aflatinge in sijnre herten, *Exc. Cron.* 38*c*.

AFLEDEN, zw. ww. bedr. Van LET, *lid*. Mnd. *afleden*. Met een persoon in den 3den nv., en een lichaamsdeel als object. Enen een let (die hant enz.) —, *iemand een lid* (*de hand enz.*) *van het lichaam scheiden*. || Mer Capis die welgheraecte . . stac daer Mesapus al duer die scouderen, dat hy ter uyer hem afledе die rechter hant, *Troyen f.* 277*b*.

AFLEDEN, AFLEDINGE. Zie AFLEIDEN, AFLEIDINGE.

AFLEGGEN (*leget*, *leecht* of *leit*; *leide*, *lede*; *geleget*, *geleecht*, *geleght* of *geleit*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *afleggen*.

1) Van zaken, die op iets anders liggen. *Ze daarvan afnemen en elders nederleggen*. || Hi hiet ontdecken tgraf ende den serc legghen af, daer dat graf mede was bevaen, *Bed. d. M.* 724. Als die steen is offgheleecht, soe moechdi rysen ende verclaren, Hild. 133, 90.

2) Van zaken, die men bij zich draagt of met zich voert. *Ze van zich afnemen en nederleggen*, *zich er van ontdoen*. || Willen sij haere wine af doen legghen in Antwerpen, in huyse ocht in kelre, dat moghen sy doen sonder mesboren, *Coren v. Antw.* 14, 40. Als die coventbroedere die voerghenoemde penninghe aldus ontfaen, die en zolen niet over nacht behouden, zi en zolen zi weder gheven, of zise niet en hebben aveghelecht, *D. Orde* 246. Die sonden afleggen, *ze laten varen*, Hild. 105, 147, vgl. *Pass. W.* 13*a*. — Ook met weglating van het object. || Die nederste stat dat is niet eyghens te behouden . .; ende want wi altoes af te legghen hebben, alsoe langhe als wi sterfelic sijn, soe sijn wi altoes staende na die nederste stat, Ruusbr. 3, 22. Ende want wi altoes af te legghen hebben alsoe langhe als wi leven, ende niet hebben af te legghen is die nederste stat, *ald.* — Ook met weglating van het object, en dus schijnbaar onz., in de bijzondere opvatting van: *de wapenen nederleggen*. Verg. mnd. *afleggen* en nhd. *ablegen* (Grimm, *Wtb.* 1, 71). || Hadde u quartiermeyster voor u geleyde begeert, ic hadt u gegheven, mar ghy moet nu afleggen ende gheven u gevangen, Matth. *Anal.* 1, 477.

3) Iet —, *iets wegbrengen*, *ter zijde leggen*. || Item Enghel van hoyen ende van oflegghen, van der morgen 2 sc., *Rek. d. Graf.* 2, 58. Zo en sell geen vleyschouwer mit enigen vleysch meer dan drie male houden ende dan selment offleggen, *R. v. Utr.* 1, 310, 9. Dat vleysch, dat alzo offgeleyt is, dat selmen thuys dragen ende niet weder int vleyschuys brengen, 311, 10.

4) Van landerijen zoowel als water gezegd. *Afbakenen*, *eene bepaalde richting door bakens aangeven*, fr. *tracer*, *jalonner*, in welken zin tegenwoordig *afzetten* in gebruik is. Zie *Ndl. Wdb.* 1, 1970. || Over de moynesse die hi hadde . . , de chingelen of te legghene ende te metene, *Invent. v. Brugge* 3, 203. Van dat hi mat ende afleyde de place vander voorseider bane, 4, 516. Van dat hy ofgheleyt ende ghemeten heift 4057 ghemeten lands, 6, 451.

5) Van muren, gebouwen enz. *Ze afbreken*, *slechten*. || Hi beleyde Pampilonien ende wanse met groten arbeyt ende dede haer mueren afleggen, *Exc. Cron.* 68*b*. So wert daer besproken, dat dye mueren ende poorten van Valckenburch afgeleyt sal werden, 126*b*.

6) In het dijkswezen. Enen dijc afleggen, *de verplichting tot onderhoud van een dijk opheffen*. Zie G. De Vries, *Het dijks- en molenbestuur in Holland's Noorderkwartier* 212. || Dat her Diederic van Breedderode onse baylin van Kenemerlant . . van onsen weghen heeft ofgheleyt den dijc Outgotskoghe ende Limmen bi der heemrader eyt ende met al den recht dat recht es, *Oorkb.* 2, 279*a* (*a.* 1288). Aelbrecht enz. doen kond allen luyden ende ondersaten van Waterland, overmidts onsen bevele ende gebede overgedijckt hebben die Purmer-Ye, ende daer mede afgeleyd veele swaren dijcx van onsen lande van Waterlandt, die in groote vreese placht te staen, soo hebben wy onsen ondersaten gemeenelijck, dien die ouden dijck, die afgeleydt is, toe te hooren placht, gratie gedaen, Mieris 3, 745*a* (*a.* 1401); *verg.* 787*a* (*a.* 1403).

7) *Doen ophouden*, *doen eindigen*, in verschillend gewijzigde opvattingen naar gelang der verschillende objecten Vgl. AFDOEN. *a*) Van een strijd of geschil, een oorlog, eene veete, gramschap enz. *Doen ophouden*, *bijleggen*, *te niet doen*. || Ende mids desen . . wort die sake afgeleit van den geschille vore verclaert, *Brab. Y.* VI, 11657. Dat een bestant goet ware, oft afgeleit tgeschille van der saken vorseit, VI, 10165. Daer mede die twist, die tusscen tlant hinc ende den elect vorseit, ghesaet wert ende afgheleit, *Brab. Y.* Dl. 3, bl. 697, vs. 192. Zwert ende oorloghe hevet hi ofgheleghet, *Hs. v.* 1348, 244*b*. So dat al den onvrede vriendelike waert afgheleyt, *Vl. Rijmkr.* 5393. Doe wildi aflegghen dat stryden ende maken tusschen hem beeden zoene, *Denkm.* 3, 119, 24. Om dit orloge af te leggen, *Brab. Y.* VI, 9629. Op dat tghe-

schille worde afgheleit, VI, 10340. Om af te legghene die gheschille, VII, 3638, 13866. Dus was afgheleeght gheheellijc dat jammerlike scisma, VII, 7874. In den payse ende afleggen tusschen de hertoghe ende hertoginne, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 422, vs. 115. Die grote vete te leggen ave, Stoke, *uitg. van* Douza, *f.* 31*b* (bij Huyd. IV, 186: te doen ave). Du salt breken den bant Adaems, ende selt aveleggben den abolge dijns vaders, *Hs. bij* Bormans *op Christ. bl.* 439. Hi leyde oic of mit grave Jan van Avennes die vede ende die kijf, *Clerc* 121. Dat tusschen onse capitel ende scolaster, ende tusschen onse poorters hier na alle onminne blive afgeleit, *Belg. Mus.* 1, 22 (*a.* 1320).

b) Van eene schuld, eene boete. *Afdoen*, *vereffenen*, *betalen*. || Dat ghi . . mi (wilt) helpen ende versien van eenen deel gereeds gelts, dair ic mijn schout eens deels mede betalen ende afleggen mach, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 649 (*a.* 1382). Ende ware enich man de dit verharden wilde, so sal de olderman tho hem ghaen . . ende hem beden bi eene pene van XX schell, dat hi synen broke aflegge, *Overijs. Recht.* I[1], 28. Wanneer . . dat geviele, des willen wy ons an sijn lijf ende an sijn guet gehalden hebben, thent ther tijt dat hij dat affleyt ende ons gebetert hefft, Nijh. 3, 156 (*a.* 1389). Om dese vorsz. commer ende sculde bet te vervallen ende metter minster scade af te leggen, V. d. Wall 306 (*a.* 1371). — Ene mort afleggen, *een moord zoenen door betaling der gestelde boete.* || En si dat si (*die mort*) . . met ghelde af si gheleghet, *Brab. Y.* IV, 783. — Ook met weglating van het object en dus schijnbaar onz. || Tot wi . . aen hem hebben afgheleit metter selver somme van ghelde, *Brab. Y.* VII, 2532.

= *Afleggen* komt in dezen zin nog in de 17de en 18de eeuw en thans nog bij Vlaamsche schrijvers voor: zie *Ned. Wdb.* 1, 1131.

c) Van eene gewoonte, een gebruik, eene handelwijze enz. *Afschaffen*, *in onbruik brengen*, *een einde maken* (*aan iets*), *te niet doen*. In 't Mnl. niet alleen in betrekking tot den persoon zelven, maar ook tot de gewoonten, gebruiken enz. van *anderen*. || So maecten si daer toe enen vocht, die spade ende vroe cracht ende fortse soude leggen ave, so dat elc andren tsine gave, *Lsp.* I, 35, 37. Danse, spele, sanc, al riveel wart afgheleeght in desen daghen, *Brab. Y.* V, 834. (Of ghi) quade tale van hem hoort segghen, dat ghi die sult aflegghen ende alle quaetheit beteren na uwe macht, *Amand* II, 5208. Die wiste hoe node ic hore quaet seggen van minen lieve, hi soudt afleggen, *Belg. Mus.* 1, 103, 15. Hem waer beter . ., dat hi dese poente aflede, *Wrake* I, 1216. Die hertoge hadde corten raet om af te leggene ondaet, Heelu 4151. Den brief daer mede die scoepen ende ander cledere van geselscappe afgeleit sijn, *Belg. Mus.* 5, 93 (*a.* 1375). Dat alle dinghen ende sticken die ghesciet ende ghedaen sin in dit orloghe . ., dat die van nu al te niete zin ende ofgheleit, *Cout. v. Brugge*, 1, 364. — Het verl. deelw. Afgeleit of Afgeleecht stond gelijk met het tegenwoordige *afgeschaft*, *te niet gedaan* of *in onbruik geraakt.* || So sijn die afgode afgeleit over al in aertrike, *Lsp.* II, 19, 130. Alselke wijsheit . . es nu sere afgeleit, *Doct.* III, 685. Eendrachtecheit . . dits afgeleght sere, III, 992. Ere ende gherechticheyt ende Gods vresen sijn afgheleyt, *Wrake* II, 393. Gestadecheit . . es nu afgeleecht ende al geworpen onder voet, *Vad. Mus.* 1, 359, 5. — Zie verder 1, 313, 212; *Lsp.* III, 14, 241; 26, 185, enz. — Haer eer, haer croen, haer rijcheit, haer edelheit was nu afgheleit, *te niet gedaan*, *Troyen f.* 33*b*.

d) Van wetten, instellingen, belastingen, tollen enz. *Afschaffen*. || Die oude beestsiis is ofgeleyt om des nywen beestsijs wylle, *R. v. Zutf.* 272, 8. Voorts hebben wy hen gegeven, dat sy haer excysen af mogen leggen ende aendoen, als sy willen, Mieris 2, 305*b* (*a.* 1323). Van allen onghelde dat men heesch ten porten van der stede halven, dat men dat oflegghe sonder van rechter calsiede, *Cout. v. Brugge* 1, 386. Welke costume es ende sal zijn te nieute ghedaen ende afgheleghen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 204 (*l. afgeleit*, welke vorm hier de ware is; doch, zooals uit deze plaats blijkt, verwarde men toen reeds *Afleggen* en *Affliggen*: zie Aenleggen). — Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *ten behoeve van iemand iets afschaffen*, *er hem van ontheffen.* || Voert sullen wir huen alle onrechte tolle affleggen, Nijh. 3, 7 (*a.* 1372). Dat wy oen alle tollen ende unrecht aff sullen doen leggen, 10. — Ook met eene nadere bepaling met het voorz. *van*. || Voert sullen wy oen affleggen, ind afleggen oen als nu, den tol tot Moudijck . . van den opslaege, alsoe dat zy aldaer . . nummermeer hier naemaels in geenre tijt tolle geven en sullen van geenen haeren goede, 2, 277 (*a.* 1371).

e) Van overheidspersonen, enz. *Afzetten*. || In Brabant worden bi desen valle die meentucht gheleet af alle, soe dat meneghen coste sijn leven, die overdaet hadde ghedreven, *Brab. Y.* V, 495 (var. *afgheleghen*.)

f) Van eene verbintenis, een koop enz. *Te niet doen*, *verbreken*. || Nochtan solde hi dat verbont afleggen tot alsulker tijt als des scepen ende raet averdrogen, *Stadr. v. Zwolle* 113, 178. Soe wanneer hi soude afleggen dien coep, dien hi hadde ghedaen ons vorseiden neve, soude hi ontfaen sesentachtich dusent vijf hondert ryale, *Brab. Y.* VI, 1846.

g) Van een verzoek of eene bede. *Afslaan*, *van de hand wijzen*, *zich er afmaken*. || Wildijt hem ooc ontseggen, dat wilt so hoveschelijc oflegghen ende so bedectelijc, dat hire hem niet omme en sconfire, *Lsp.* III, 4, 135. — *Afleggen* was in desen zin nog in de 17de eeuw in gebruik: zie *Ned. Wdb.* 1, 1137, 3).

AFLEGGINGE, znw. vr. *Afschaffing* (vgl. Afleggen 6*d*), bepaaldelijk *afschaffing van tollen*, *accijnsen*, *belastingen* enz. || So sall ende mach sij (*de stad*) die (*de zes stuivers*) noch nemen in affslach der driehondert riinsche gulden die wij hoer om der afflegginge wille der sess stuyvers . . geven solden, V. d. Wall 550. Zoo ook 553, 554.

AFLEIDEN (afleden), zw. ww. bedr. Zie leiden.

1) Enen —, *iemand wegleiden*, *wegvoeren*, *wegbrengen*. || Leed af tfolc dattu heves begrepen, *Rijmb.* 5104. Al waerdij ofgheleit tot die uterste des hemels, *D. B. Nehem.* 1, 9. — Soe wat poerter van den baelyu of van yemant belast wort, of te rechte geset, ende die de colfdraghers plaghen of te leyden, dat voertan dese twee boden . . die ofleydinghe sullen doen, ende niet die colfdragers, *O. R. v. Dordr.* 2, 33, 46. — Ook met weglating van het object. || Mer hi verstaet afleyden ende toeleyden, Ruusbr. 4, 259; bij Surius: „*Ea quae a Deo vel abducant*, *vel ad Deum adducant.*"

2) Enen —, *iemand afleiden*, *aftrekken*, t. w. van iets dat hem bezig houdt, *tevredenstellen*. || Ic hope ghi wert ghestilt ende met redenen afgeleyt, *Amand* II, 2358. — Doch beter misschien

leidt men *afgeleit* hier af van *afleggen* in de bet. *verzoenen* (ald. 6*a*), toegepast op een persoon: iemand met eene meening, een gevoelen verzoenen, m. a. w. *overtuigen*. Evenzoo weet men soms niet te kiezen tusschen *beleiden* en *beleggen* (z. ald.) — Ook met weglating van het object. || Dies worden die clercke in vare, ende ondersochtem wat hem ware, maer Amand, die gheerne afleide, sprac vriendelike aldus ende seide: *enz.*, *Amand* I, 216.

3) Met den 3den nv. des persoons en eene zaak als object. Enen iet —, *iets van iemand afleiden*, *er hem van berooven*. || Een man die hem wel bedochte, die mochte node bringhen voert daer hi mede in liden brochte een wijfleec wijf, daer doghet toe hoert, so wie haer afleit dat edel wort, bi lode! hi jaghet een evel jachte, *Vad. Mus.* 1, 79, 41, d. i. *wie haar van haren goeden naam berooft*. — Ook hier kan *afleit* gebracht worden tot *afleggen*.

4) In jur. zin. *Iemand renvoyeeren naar een andere rechtbank*, *dan waar hij op dit oogenblik te recht staat*. || So wanneer een poorter aenghesproken wort binnens bans ende hi hem dan laet ofleyden met eenen borghemeestersbrief, so sal dan die ander man zeggen: ghi heren, also ghi gescreven hebt om uwen poorter, hadde daer yement op te spreken, men zoude hem goet recht doen, ende also icker nu op te spreken heb, so beghere ic een onvertoghen recht, want hi hem heeft of laten leiden, *O. R. v. Dordr.* 1, 219, 33. Om onsen poorter van desen recht off te leden, ende bynnen onser stede te recht te staen, 2, 116, 152. Dair nochtans Willem voirsz. hem by Willem sijn soen heeft laten offleyden van boven tot beneden in der cameren by den burghemeester, 1, 316, 111.

AFLEIDINGE (AFLEDINGE), znw. vr.

1) Van *Afleiden*, 1). *Het wegbrengen van het gerecht*. Zie een voorbeeld bij AFLEIDEN 1).

2) Van *Afleiden*, 4). In jur. zin: *Het zenden of brengen of renvoyeeren van iemand naar zijn eigen rechter*; *het betoog*, *dat iemand niet behoort gevonnist te worden daar waar hij terechtstaat*. || Seeckere pertinente exceptien, als van ofleidinghe, voirgaende gewysde, enz. *K. en O. v. Delft* 28, 9. Exceptie van renvoy ofte ofleidinge, omme voir hoere rechtere gerenvoyeert te wordene, zoe verre hem de selve competeert, 30, 3.

AFLENDEN, zw. ww. bedr. Vgl. mnd. *lenden*, eindigen (Lübben 2, 663), dat ook als trans. voorkomt. Het woord *lenden* zal wel een afgeleide vorm zijn van denzelfden stam als het ogerm. *linnan*, eindigen, waarmede ook samenhangt het bnw. *lens*, leeg (Vgl. BELENDEN 2de Art.). *Aflenden* bet. dus *een einde maken aan*, *doen ophouden*, *krachteloos maken* en is een synon. van *vernietigen*. || Alle sijn bewijs, schyn und bescheyt daer mede hy vermeynt des aenleggers aenspraeck aff te lenden und te vernietigen, *Landr. v. Vel.* 42. — Het woord zal in 't mnl. wel tot de oostelijke dialecten beperkt zijn geweest.

AFLENEN, zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets van iemand leenen*. Vgl. AFBORGEN. || Penninghen die zy hem ofgeleent hebben, *Inform.* 378. — Ook met een persoon als object. Enen —, *van iemand leenen*. || Ende zijn daerenboven noch schuldich diversche persoonen, die zij afgeleent hebben, *Inform.* 344.

AFLENGHEN, zw. ww. bedr. *De lengte van iets inkorten door er iets af te snijden*, *afkorten*. Vgl. de opmerkingen over *af* bij derg. ww. *Ndl. Wdb.* op AFZOETEN. || Om te tormenten den keytijf dede hyen aflenghen sijn lijf; doe dede hi hem villen af sijn vel, *Segh.* 11747 Var. Het Hs. heeft eene betere lezing, nl: Dedine of ende langhedem tlijf.

AFLESEN (*las*, *lasen*, *gelesen*), st. ww. bedr. *Aflezen*, *afplukken en bijeenverzamelen*. || Ende alse die vrucht was afgelesen, *Sp.* I[e], 47, 53.

AFLIDEN (*leet*, *leden*, *geleden*), st. ww. bedr. Zie LIDEN. *Ten einde toe doorgaan*, *geheel doorkeen gaan*. || Alse dat swert den hals afleet, voert in den bouc vort ende sneet metten slage vele blade, *Sp.* III[e], 6, 19. In de oude uitgave staat verkeerdelijk *afseet* gedrukt, waarvoor Halbertsma (*Aantt.* 11) *afsceet* giste; doch de zin eischt een imperf.

AFLIGGEN (*leget*, *leecht* of *leit*; *lach*, *lagen*, *gelegen*), st. ww. onz. *Afzitten*, *van het paard stijgen*, bepaaldelijk met het doel om *neder* te liggen en te rusten, of om *aan* te liggen en te eten. || Om dat van Lusenborch die grave heeftse alle doen liggen ave, ende heeftse doen eten met heme, *Limb.* II, 645.

AFLIJF, *-live*, znw. onz. Van *Lijf*, leven, en *Af*. Verg. AFLIJVEN in *Ned. Wdb.* 1, 1158. *Dood*, *overlijden*. || In orber sijns here des hertoge ende vrouwe der hertoginne vurscr., ende naer huere beider aflijve der rechten erven ende nacomelingen sijns heren, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 633 (*a.* 1378). Ende ter doot so moet men gheven dobbel ghelt... ende waert so dat yement siin afliif coopen wilde binnen sinen levenden live, so sal hy ooc gheven XII s. par., ten profite van der Gulde, *Belg. Mus.* 4, 420 (*a.* 1482).

AFLIVICH (AFLIVECH), *-ige* of *-ege*, bnw. Van *Lijf*, leven, en *Af* met het achterv. *-ich*. Mnd. *aflivich*. Verg. *Ned. Wdb.* op AFLIJVIG. *Uit het leven gescheiden*, *gestorven*, *dood*. || Als vrou Johanne aflivich waer, *Brab. Y.* VI, 11391; verg. 11448. Als hertoghe Willem aflivich waert, VII, 413. Dat vrou Jacop sijn ghesellinne aflivich worde . . . sonder wetteghe gheboorte te laten, VII, 15878. Die nu aflivich worden ware, VII, 17870. Bynnen 6 weken nadat die vader of moeder oflivich geworden is, *Leid. Keurb.* 158, 20. Ende die binnen der vrijhede van Leyden oflivich wort ende erfnisse afterlaet, 169, 55. Ende die raetslude sullen raetslude bliven dat jaer lang uut, ten waer dat hore enich aflyvich, bruekich, uutlandich of scout worde, *Oorl. v. Albr.* 512 (*a.* 1399). Waert sake dat enich man.. eenen onsen borgher aflivich ghemaect heeft oft aflivich makede, den leggewi uyt onser stat, *Overijs. Recht.* I[1], 35. Alse dese Bisscop Rixfridus oflivich was, Matth. *Anal.* 3, 34. Ende begeerde van hem, of hy oflivich worde, dat sy dan sijnre dochter behulpich ende bystandich wezen wouden, 354. Als.. Pippijn haer vader aflivich geworden was, so bleef dit heilich kint bi sijnder moeder, *Exc. Cron.* 6*d*. Daer si voort bleef wonende ende een heylich leven leydende, tot dat si wert aflivich, 15*b*.

AFL. Aflivicheit, *dood*, *overlijden*. Kil. 14 e. e.

AFLODEN, zw. ww. bedr. *Met het peillood de projectie afmeten*. Vgl. *Ned. Wdb.* op AFLOODEN. || Noch eens afgheloot ende ghenomen de juiste mate van toverhangen vanden torre van der halle, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 67.

AFLOPEN (*liep*, *liepen*, *gelopen*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *aflopen*.

ONZ. — 1) *Van iemand of iets afloopen*, *wegloopen*, *op de vlucht gaen*. || Ende toghen voirt voir Muden, daer si meer van den selven luden

op gevonden waenden hebben; mar si waren ofgelopen, *Clerc* 141.

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *iemand afvallen*, *ontrouw worden*, *hem verlaten*; eigenlijk *van hem wegloopen*. Ongeveer hetzelfde als AFGAEN en AFRIDEN, z. ald. || Waer zijn mijn vrienden ende groet ghezinden? . . zij zijn my nu al afgheloopen, *V Maegd.* 645. Waer sijn sijn joncheren ende mesnieden, die hem navolgeden met groten lopen? sij sijn hem nu allen affgelopen, *Versl. en Ber.* V, 39.

3) In de uitdrukking Af comen gelopen, *komen aanloopen*, *naar iemand toe loopen*. Hoewel *af* en *aan* lijnrecht tegen elkander over staen, komen *aanloopen* en *afloopen* toch in dit geval op hetzelfde uit, daar het eerste ziet op de plaats waarheen men loopt; *afloopen* daarentegen op het punt van uitgang. || Vredegont die quam te hant jegen den coninc gelopen of, *Sp.* III[2], 44, 80.

4) Met eene zaak als subject. *Nedervloeien*. || Dat u bloet te vijf steden liep af, *Sacr.* 727.

BEDR. — Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets afnemen*, *het op hem veroveren*, t. w. *door er storm tegen te loopen of door een aanval te voet*. Verg. AFRIDEN. || Dattem (*den Romeinen*) vele af wart gelopen hare macht oec in Europen ende eerst oec van den Vranken, die dat rike begonsten cranken, *Sp.* III[1], 4, 7. Omtrent den middach so hebben die knechten van Yselsteyn dat huys te Gheyn . . den ghenen ofgelopen, die daer op waren, Matth. *Anal.* 1, 467. Mittien quamen die Hollanders toe, ende liepen hem dat voirborch af, 3, 307. Ende hadde hem vele landen, steden ende sloten afghelopen ende gewonnen, *Exc. Cron.* 181*a*. Die hem grote schade dede in den lande van Oostenrijck, hem aflopende die steden van Ween ende Nyeustat, 186*b*.

AFLOSEN, zw. ww. bedr. Zie LOSEN. Mnd. *aflosen*.

1) Van goed, dat voor eene schuld verbonden of verpand is. *Aflossen*, *van dien band losmaken*, *door het afbetalen der schuld*. || So wie die min danne XII deniers heeft an ene hofstede, datse die bezittere moghe oflozen bi taxatien van deelmannen, *Cout. v. Brugge* 1, 343. Beholtlick der landtschap vurscr. der vrijenbanck in der walfaert, tor tijt men on de myt dusent olden schilden weder affgeloset hevet, Nijh. 5, 110 (*a.* 1479).

2) Van een persoon. Enen —, *iemand afkoopen*, *iemand losmaken van een bezit door hem eene som gelds te betalen*. || Daer ne wilde men hem gheene redene doen, noch yet gheven van sire versterfnesse, dat waert was daernaer te hoorne; maer boot hem ghelt om hem of te losene, ende sine erve sins ondanx te doen vercopene, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 416.

AFLOSSEN, zw. ww. bedr. Zie LOSSEN.

1) *Geheel lossen*, *afladen*, nl. *eene vracht*. || Dat waghenen, geladen mit hoy, cooren ofte cruyt in den ougst ende oick die afgelost sullen hebben, wel sullen moegen draeven, *K. en O. v. Delft* 206, 2.

2) Hem —, *zich losmaken*, *losgaan*, *loslaten*, t. w. van iets daar het aan vast zit. || Wonder groot! int eerste belof loste hem de vinger of, ten andren belove noch een, *Franc.* 10027, t. w. van de ijzeren vork, waaraan de hand vastzat.

AFLOSENEN (AFLOSSENEN), zw. ww. bedr. Frequentatieve vorm van *Aflosen* (*aflossen*): zie ald.

1) Van eene schuld. *Aflossen*, *afbetalen*. Zie AFLOSEN, 1). || Wair dat sake dat enich mensch gheestelike renten besprake up erven, . . so moghen des doden erfnamen, so welc tijt si willen, die renten oflossenen, *Leid. Keurb.* 30, 23. Item in Noirtigherhout bi Boudijn Voet van Clare Diedwijs doyt, van hare dochter, omdatse verdiet was, diet oflossende, 40 sc., *Rek. d. Graf.* 2, 115.

2) Van een persoon. Enen —, *iemand afkoopen*, *iemand losmaken van eene zaak*, *die hij bezit*, *door hem eene som gelds te betalen*. Zie AFLOSEN 2). || Voert zo moegen wi onsen neve den here van Genp voerscr. afloesenen van onsen huze ende uut onsen ampte tot Huessen mit vierhondert auden scilden, Nijh. 3, 49 (*a.* 1377).

AFLUKEN, st. ww. bedr. *Afscheiden*, *afsluiten*. || Met welken dike de vaert . . . ofgheloken ende verscheden es van . . ., *enz. Invent. v. Brugge* 4, 213.

AFMAYEN, zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, eigenlijk, *het door maaien afsnijden*, doch figuurlijk, *iemand van iets berooven door het als af te maaien*. || Dus clene te samen ende soetelike mayede hi den man sijn goet af, *Sp.* III[7], 62, 14.

AFMAKEN, zw. ww. bedr. Met den 2den nv. der zaak. *Iemand van iets berooven*, *maken dat hij het niet meer bezit*. || Soudic u bringhen in sulker noot, ende maken ave beede mi ende u der bliscap die wi hebben nu? *Parth.* 1875.

AFMETSEN, zw. ww. bedr. Zie METSEN. *Afmetselen*. || In eenen viercanten steenen put die nu afghemets es, Diericx, *Mém.* 2, 549.

AFMIEDEN, zw. ww. bedr. Zie MIEDEN. *Iemand afkoopen door loon of geschenken*. || Die vrouwe sach oec te desen, ende miedene af met ghelde, *Brab. Y.* IV, 1154.

AFMINNEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *ontminnen*, zie ald. *Ontvrijen*. || Dat eerste is dat hy zinen leenheer zijn wijf afminde, *O. K. v. Dordr.* 218, 30 var. (*in den tekst* ontminde).

AFMOORDEN, zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen sijn volc (sinen here enz.) —, *iemand zijn volk* (*zijnen heer* enz.) *doen verliezen door ze te vermoorden*. || Ende gaven den coninc te kennen clageliken, hoe dat hem hoir lantsheer mit groter verraderie ofgemoort waer, *Clerc* 144. Hoe dat hem zijn neve . . moordelingen ofghemoort is, *R. v. Dordr.* 1, 360.

AFNEIGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *abnegen*; hd. *abneigen*.

ONZ. — *Afwijken*, *zich afwenden*. || Oncuyscheit . . is een ghebrukelic aveneyghen des gheests van Gode, Ruusbr. 6, 40. Afneyghe van den quade ende doe dat goede, Brugm. 1, 290, *Devoet B.* (30) 59*r*. Die afneigen . ., die seltu bringen mit dien die boosheit werken, *Hs. Ps.* 140*v* (*Ps.* 125, 5). Mijn dagen sijn ofgheneyghet als een scheme, *Bern. W.* 30*d*.

BEDR. — *Afwenden*. || Neyghe af dijn oren van uutwendighen dinghen, Brugm. 1, 290; *Devoet B.* (30) 88*r*. Du hebste ofgheneighet ons toepade van dinen wege, *Hs. Ps.* 52*v*. Ofneighet niet mijn herte tot bosen woerden my te ontschuldighen in minen sunden, *Bern. W.* 48*b*. — Ten onrechte leest men *Hs. v.* 1348, 86*b*: Si nijchden ave haer oghen, dat si niet ne saghen den hemel. *Men leze* neichden.

AFNEMEN (*nam*, *namen*, *genomen*), st. ww. bedr., wederk. en onz. Bij latere schrijvers ook onscheidbaar gebruikt (vgl. *Sp.* I[4], 27, 12). Mnd. *afnemen*.

BEDR. — 1) *Afnemen*, *ontnemen*, de tegenwoordige beteekenis. || Ende als hi uut Sittert

ghetrocken was, so gaven die van binnen die stadt op den kinderen van Valckenborch, ende daer na afnaemt hem dye grave van Gelre, *Exc. Cron.* 130*d*. Het en es geen dinc, dat der mensce geloft, men neme heme dat wale ave ende sette heme een ander daer vore sonder die kuscheit, *Limb. Serm.* 11*d*. So dat hi afnam den man der Jueden lant, *Sp.* I[1], 27, 12. Zie nog *R. v. Utr.* 383, 5 (tweemaal).

2) *Wegnemen*, *afwisschen*. || Die Heer nam of alle tranen van haren oghen, *Stemmen* 12.

3) Van iets, dat iemand bezwaart. *Wegnemen*, *opheffen*, en daardoor den persoon dien het drukt er van verlossen. || Waerd dat die achte scepenen .. omme recht ofte om ordeel, dat zy te rechte gewijst hadden, jeghens yemende quamen in viantscepen, .. wi . . sullense in deser zaken trouwelike bescermen ende dat ofnemen, Mieris 2, 149*a* (*a*. 1315).

4) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets verhinderen*, *het hem beletten*. || Voert waer enich man de hem enigherhande stucken onderdade, de dien Raed van der stat bestaen te berechten, dien selment also ofnemen, dats hem een ander hoet, *R. v. Utr.* 1, 24. Waer enich onser borgher de broekich ende misdadich worde uut der stat ende hem de stat dat ofnemen woude, in wat manyeren dat dat ware, 27.

5) Van land. *Er een deel afnemen*, *het doen verminderen*. || Om tperijckel van de meeren, die tlant alle jaeren wel 25 mergen ofnemen, *Inform.* 57. Dat de zee haer landen dagelycx affneemt by storm ende anders, *Enq.* 6.

6) In de uitdrukkingen. Scade, last afnemen, en dgl., *schade vergoeden* enz. || Wat last die bode off die rechts begheerde .. daer ofquaeme, dien last sonde hem die heer entie stede affnemen, *O. K. v. Rott.* 24, 53. Weert saec, dat yement .. enghe brieve van ghelde hedde, . . ende hy die brieve yement binnen den palen des verbonts gheseten overghegheven hedde of overgheve, die en sal ghenen scade weder afnemen noch laten nemen, dan van der scout, die hier bescreven steet, Nijh. 3, 42 (*a*. 1377).

7) Van eene boete. *Innen*, *invorderen*. || Dese boete sullen hebben half mijn heer ende halff die stede, rechtevoirt off te nemen, sonder meer rechts, *K. v. Brielle* 36, 11. So wye siin visch . . van der marct gewiist wort, die sal verbueren een boete van XX sc. hollans, rechtevoort off te nemen, sonder meer rechts, totter vynders behouff, 37, 15. Item so wye vogelen te voren cofte, dat wair op een boete van X sc. hollantse, rechtevoirt off te nemen van den bailiu, scout off hoir dyeners off der stede boden, 42, 12.

Wederk. — Met eene zaak in den 2den nv. In den rechtsterm: Hem des —, *zich van eene beschuldiging losmaken door een eed te doen*, *zich door een reinigingseed zuiveren*, *zijne onschuld bewijzen door een eed*. In denzelfden zin als *Hem des onsculdich maken*. || Voort soe sal haer Florens ende haer Boidin hem des afnemen, dat zy haren Claysse van Cats niet en laegheden, noch laeghen en daeden binnen zoene, *Oorkb.* 2, 190*a* (*a*. 1281). Off wolden wy ons des mit onsen ede affnemen, soe solden wy ende onse erven dair aff quijt wesen, Nijh. 4, 114 (*a*. 1434). Mochtmens hem niet verwinnen, elc die soldes hem ofnemen met sijnre eenre hant, *Stadr. v. Zwolle* 46, 1. Ende lyede onse burgher des, so solde hi den vrede beteren, of hi solde hem des ofnemen met hem tweleften, 48, 6. Also manichwerve als hi dat dede, so verloer hi elkes dagheѕ twintich pond; mochtmens hem niet verwinnen, hi soldes hem afnemen met hem vijften, 50, 10. Ende die onschult mach hi daer doen met sijnre eenre hant; mer die ghene die den anderen ghescaven hevet, die sal den koer ghelden; machmens hem niet verwinnen, hi sals hem ofnemen met sijnre eenre hand, 52, 16. Mochtmens niet verwinnen, elc soldes hem ofnemen met hem vijften, 57, 31 (*bij A*: *hem onsculdich maken*). Sloeghe hi oerre enich, so verloer hi teghen die stad twintich pond, ende wonde hi oerre enich, so verloer hi teghen die stad viertich pond; mochtens niet verwinnen, hi solde hem der woerde of des buers ofnemen mit sijnre eenre hant, ende der wonden met hem tweleften, 100, 145 (var. *em onsculdich maken*). Die woerde sal hii seggen . . off hii zals hem affnemen, dat hiis niet gedoen en kan, *R. v. Zutf.* 140, 9. Ende wart sake dat men si niet verwynnen en mochte, soe mochten si hem des afnemen mit oern rechte, *Overijs. Recht.* I[1], 28. Ende wel (*Wie*) dies onschuldich wesen wil dat hi ghedobbelt oft ghespelt hebbe, des zal hi hem afnemen myt zijre hant ende mit tween volghers, I[1], 63. Ende wolde hy hem des onschuldich seeghen dat hy ghien gelt ghewonnen en hadde, des sal hy hem afnemen mit sins selfs hant ende mit drien volghers, I[1], 70. — Zie nog *Stadr. v. Zwolle* § 1, 2, 3, 7, 13, 15, 18, 19. 20, 21, 23, 32, 33, 38 var., 42, 46; *Overijs. Recht* I[1], 28, 29 passim, 162.

Onz. — 1) *Afnemen*, *in krachten verminderen*. Met *hebben* vervoegd. || Si (*Gods almacht*) en ofnemet noch en toenemet, *Gulden Troen* 30*c*. Maer die vrome jonghe man hadde aveghenomen soe sere, dats outfarmde menegen here, *Limb.* VI, 660 (verg. 120 vlgg.).

2) *Afnemen*, *in prijs verminderen*. || Dat eens quam te Loven binnen een mudde corens op een dach, XV sol. nam af den slach; int leste bleeft al over niet, Velth. IV, 64, 94.

AFNEMENTHEIT, znw. vr. Een term van latere ascetische schrijvers. *Het afnemen*, *verminderen*, *verslappen in iets*. || Ofnementheyt in doechden, *Con. Som.* 22*a*. Verslappinghe of afnemenheyt in doechden, *ald.* 23*a*.

AFNIPEN (*neep*, *nepen*, *genepen*), st. ww. bedr.

1) *Afnijpen*, *afknijpen*, *met een schaar*, *nijptang of snuiter van iets wegnemen*, *afsnuiten*. || Men sal oec maken . . vier schaerkens daermen in blusschen sal datmen ofnypen sal, *D. B. Exod.* 25, 38. Ses lichtvaten mit haren tangeskens ende vaten, daermen in blusschede datmen afghenepen had, 27, 23. Die ghene die cleene ende scarp sijn .. dalende op de tonghe, die soe nipt men of met .. eener tanghe, Jan Yp. 110.

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets afnijpen* of *-knijpen*. || Een egghe van stale claer, ende snidende alse een schers, ware een man daer tusscen begrepen, tdecsel hadde hem afghenepen sijn hoeft ende hadde verloren tlijf, *Segh.* 6228. — Figuurlijk. *Iemand iets afknibbelen*, *afpersen*, *hem op onrechtvaardige wijze er van berooven*. || Dat sine weten, hier no ghinder, hem weder te gheven, dien sijt afnepen, *N. Doct.* 2603.

AFONNEN (tegw. tijd *hi an*, *si onnen*; verl. tijd. *onste*), onreg. ww. onz. Zie Onnen en verg. Afjonnen. Enen —, *op iemand afgunstig zijn*, *hem benijden*. || Van den orloge dat wonderlike die ghene van den conincrike van Logres, die ons afonnen, alst wel scijnt, hebben begonnen, *Lanc.* II, 33541. — Sonder afonnen, *zonder dat het mij misgund werd*. || Ic waende hebben soe vele

vor nu dor uwen vader gedaen ende dor u, datic
n wel hadde gewonnen tenen wive sonder afonnen
bi dien wille van uwen vader, II, 24521.

AFORDINEREN, zw. ww. bedr. *Door een order of bevel afstellen, afkommandeeren.* || Item was gheordinert daweite af, ende men sette liede ten porten, die daer staen souden dach ende nacht, *Rek. v. Gent* 1, 221, aant. 3).

AFPACHTEN, zw. ww. bedr. Zie PACHTEN en AENPACHTEN. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *van iemand iets langs gerechtelijken weg voor schuld in bezit nemen.* || Soe wie voirt an eenich toerende guedt mit recht angepacht of angheeygent wordt, die en sal dat guet niet langher laten staen in den huysen, diet ofgepacht is, dan ses weken, *O. K. v. Delft* I, 25, 39.

AFPANDEN, zw. ww. bedr. Zie PANDEN. Mnd. *afpanden.* Met den 3den nv. des persoon.

1) Enen iet —, *op iemands eigendom door gerechtelijke pandneming beslag leggen.* || Maer hy nach zijn erve verliesen in dijckaetgien, ende men nacht hem ofpanden met schepenen brieven of met wilcoeren, Mieris 2, 29*b* (*a.* 1303); V. d. Wall 117. Ende dat sal die scout mitten scepenen mit recht den burgermeesteren, die der stede sculde niet in en maenden noch in en haelden,.. mogen ofpanden, *Leid. Keurb.* 162, 34. Tot wat tijden die scout yemant pant an sijn ymboel of beesten ofpande, die men driven ende dreghen mach, dair sel die scout sekerheit of nemen, 198, 24. Diet lant ofghepant ende ofgheeyghent is, *O. R. v. Dordr.* 1, 221, 40. Van den lande in Hoekenesse, dat Pouwels van Striene of was gepand 20 sc., *Rek. d. Graf.* 1, 123. Ende en wolden hem onse burghere dan niet borghen, so mochten si dat goet daervoer houden, ende dat en mocht men hem niet ofpanden of bezetten, *Stadsr. v. Zwolle* 99, 142. Item enich gast . ., die onsen borgher enich dinc to makene brochte, die mochte dat hoelden voer sijn verdiende loen, ende dat en mocht men hem niet ofpanden of besetten, hi en hadde te voren sijn verdiende loen daer of, *ald.* 144. Item so en sal gheen onse burgher enen anderen burgher haernasch of wapen ofpanden, 100, 147. Wair enich poorter, die sijn scot niet en gave binnen ses weeken, nae datter geguert is, noch en bewijsde dairment hem of mach panden, die verbuert sijn poortrecht, *O. K. v. Delft* I, 5, 17.

2) Enen gelt —, *van iemand geld door gerechtelijke pandneming innen, zich zelf betalen uit den verkoop van in beslag genomen panden.* || Ende geldt daer af gaderen, dat sy den onwilligen afpanden sullen uyt haren gereedsten goeden, Mieris 4, 35*a*; *Handv. v. Medembl.* 58*a* (*a.* 1406). Die en soude van synen magen .. niet meer maechgelts nemen, of hun luden dair om mogen ofpanden, Mieris 3, 643*a* (*a.* 1396; verg. 637*a*). Weert sake, dat sij des niet en deden, soe sal men hom dat ghelt afpanden, Nijh. 3, 12 (*a.* 1377). Een pene van drie ponden, die men hoen affpeynden sal (*Geldersch dialect voor* hem afpanden), 2, 66 (*a.* 1353). Dies andern daeghs dar nae soldemen hem afpanden twivolde bote, *Overijs. Recht.* I', 80. — Figuurlijk. Enen iet —, *van iemand iets vorderen, verlangen.* || Soe wye dat (recht) wel in eren hout, hemelrijc mit rechter schout moghen zy Gode dan panden ave, Hild. 126, 245.

AFPEKEN, zw. ww. bedr. Zie PEKEN. *Afbikken, uithakken.* || (*Houweelen, waar zij*) den muer met souden breken ende houwen ende afpeken, *Grimb.* I, 3168.

AFPLAMEN, zw. ww. bedr. Zie PLAMEN. *Uitvegen, uitwisschen.* Hetzelfde als *Afplanen.* || Ende plaem af, Here, mijn quaethede dor dine grote oetmudechede, *Boetps.* 51, 39. Ic salse ofplamen van haren volke, *delebo eam de populo suo*, *D. B. Levit.* 23, 30.

AFPLANEN, zw. ww. bedr. Zie PLANEN. *Uitvegen, uitwisschen*, en bij uitbreiding, *uitroeien.* || Dijn gheschrift.. soe affgeplaent dattuut nyet en salt moegen vergaderen (l. *lesen*, lat. *legere*?) *Vaderb.* 228*c.* Wil ic die oghen mijn bedouwen mids dijnre ghenaden zo met tranen, dat ic mijn quaetheit of wil planen, *OVl. Lied. en Ged.* 3, 60 (Var.: „mijn sonden af mach planen," *Inst. 2de Kl. Verh.* 6[a], 18). Gheft mi rechte boete van sonden te reinen mi met tranen, dat mine sonden of moge planen, *Vad. Mus.* 5, 335, 44. Rouct onser, so dat onse nacie *in hac lacrimarum valle* spacie crighe de zonden of te planen, *OVl. Lied. en Ged.* 35, 165. Dus laet haer minne afplanen, *t. w. bij wufte minnaars*, *Wap. Mart.* I, 442. Om dat si niet en volstaen tot in die doot, so werden haer namen verdeluwet ende afgheplaent uten boeke des levens, Ruusbr. 6, 215. Ende bad hem, dat hi die sonde woude doen vergeven ende ofplanen, *Pass. S.* 113*d.*

AFPLECKEN, zw. ww. bedr. Van *Plecken*, intens. van *Pleken* (zie ald.) *Afnemen, wegnemen*, t. w. datgene wat iets anders dekt, en daardoor het gedekte *ontblooten.* || Daer hevet hi die weege ontect, entie taflen afgeplect, die waren van latoene fijn, *Sp.* III[a], 38, 101. Vinc. „basilicam .. *tegulis discooperuit.*"

AFPLUCKEN, zw. ww. bedr. *Afnemen, afkapen, wegrooven.* Verg. ons *plukken* voor *berooven.* || Die u versmaden ofte verdrucken, ende u goedeken hier afplucken, *Teest.* 3475.

AFPUREN, zw. ww. bedr. Zie PUREN. Van vloeistoffen. *Afgieten, afscheppen.* Nog in West-Vlaanderen *Afpeuren* (De Bo 32). || Nemt doderen van eyeren enz. Dit sal men wel cleen stampen ende sieden in water, dan pueren dat water of, ende siedense met een lettel olie van rosen, Jan Yp. 198.

AFQUITEN, zw. en st. ww. bedr. Zie QUITEN.

1) Iet —, *iets te niet doen, vernietigen.* || Dit wert ghevorwaert ende bescreven, ende soe vaste ondercnocht,.. dat niemen en mochte afquiten, hine woude den hertoge onrecht witen, Heelu 1494 (Velth. II, 44, 27).

2) Ene scout —, *eene schuld te niet doen door ze te betalen, afbetalen, aflossen.* || Dat die voirgen. stede ende ondersete van den lande van Gelre tenen mael afquiten ende solen loesen die lijftocht voir verclaert, Nijh. 3, 236 (*a.* 1401). Desgelijxs sal men mogen affquyten alle renten ten lyve ende erfelijcke.. met sulckene gelde als in der constitucien van den selven renten gegeven, *Belg. Mus.* 3, 87; verg. 86. Renten afquiten, *Cout. v. Antw.* 1, 248. Metten affgequetenen rentbrieven, *ald.* Worden eenighe renten afgequeten, 300. Afghequeten oft gelost.. Die afgequeten commeren, 322. Zoo ook 320, 366 (*driemaal*) enz.

3) Enen iet —, *iemand iets afkoopen.* || Waer dat sake, dat een man huerde een erve jegen eenen anderen, ende hijt dan binnen zynen termpte cochte, soe waer die hueringe uyte, ende worde hem dan zijn erve afquijt van naerscepe, die gene die derve ontquijt, soude behouden al dat hy op derve vonde, *Cout. v. Uccle* § 127.

AFL. Afquitere, *hij die aflost.* || De afquitere blijft.. soe vele renten op syns mede portionaris deel heffende, *Cout. v. Antw.* 1, 248.

AFRADEN (*riet*, *rieden*, *geraden*), st. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. In den rechtsterm Enen sijn goet —, *iemands goed in rade*, *d. i. bij rechterlijk vonnis*, *doen verbeurdverklaren*. || Dat hi tgoed aresteerde met onrechte, ende dat hi den bailliu sijn goed of wilde raden boven rechte, *ZVl. Bijdr.* 6, 201.

AFRADICH (AFRADECH), *-dige* of *-dege*, bnw. Het tegenovergestelde van GERADICH: zie ald. Van *Af* en *Raet* in de beteekenis van *gezindheid*, zie bij RAET. Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *kwalijk gezind jegens iemand*, *vijandig*, *besloten om hem in ridderlijke veete* (*aan lijf*, *eer en goed*) *te deren*. || Ware iemen die hare mesdade, sijt seker dat hi ware jegen mi soe mesdadich, dat ic hem sonde sijn afradich van live, van eren, van goede, *Limb.* I, 1297.

AFRECHENEN, zie AFREKENEN.

AFREIKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *afreken*. Van eene ruimte. *Met uitgestrekten arm bereiken*, *zóóver reiken*, *dat men iets raakt*, *peilen*. || Men solde sijn grondt mit ghien spietse afreycken, *Spreuken* 51.

AFREKENEN, in gewestelijke taal ook AFRECHENEN, zw. ww. bedr. Enen iet —, *Afbetalen*, *vereffenen*. Ofgherekent haren Costin van Renisse ende Janne ende Costine van Renesse in die jaerbeden van 20, 24 ende 28 1 marc sjaers, die hem mijn here bekennede, *Rek. v. Zeel.* 1, 501. Wat scade jof wat coste die Heer Gheraerd voernoemd daer omme dede, dien beloven wi hem of te rechenen (*in den tekst:* recheken) met den hoeftghelde, Mieris 2, 181 *b* (*a.* 1317).

AFRESEN, zw. ww. bedr. Zie RESE. *Afristen*, *van de rist afstroopen*. || Condic enyoen of looc ofresen, ic wonne mijn broet doch alle dage, *D. War.* 8, 85, 60.

AFRIDEN (*reet*, *reden*, *gereden*), st. ww. onz. en bedr. Ook onscheidbaar gebruikt. Mnd. *afriden*.

ONZ. — 1) *Afrijden*, *wegrijden*, de tegenwoordige beteekenis. || Dat comt bi dien dat si afreden, *D. War.* 9, 147, 194.

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen —, *iemand afvallen*, *ontrouw worden*, *zijne partij verlaten*. Ongeveer hetzelfde als AFGAEN. || Die Arabiene ende van Surien, Armenie met anderen landen, afreden den Romeinen met scanden, *Sp.* III[a], 25, 50.

BEDR. — 1) Met een paard als voorwerp, de tegenw. bet. *Het door rijden onbruikbaar maken*. Vgl. *Ned. Wdb.* op AFRIDEN. || Van eenen heynste die hi ofreet in mijns heren dienste, *Rek. v. Zeel.* 2, 294. Van eenen paerde dat hi ofreet in mijns heren graven dienste, 392. — Van het paard zelf heet het *afgaen* (zie ald.).

2) Met een persoon als voorwerp. Enen —, t. w. eenen ridder in den strijd, *hem nederrijden*, *op hem aanrijdende hem uit den zadel lichten en ter aarde werpen*. Hetzelfde als AFSTEKEN 2). || Laet onse daregerden ontwee sniden, so mach hi ons lichte afriden, *Lanc.* III, 26417 (verg. 26423). Deus! wat wartere afgereden ende geworpen onder voet, *Lorr.* fr. I, 657. Ducke hebn sy van den heelden afghereden van den velde, *Troyen f.* 100*b*.

3) Met een persoon als voorwerp. Enen — van enen anderen, *iemand van een ander verwijderen door op hem aan te rijden*. || Die ter vaert metter porssen den grave van Gelre reden af van den riddere, die menne gaf, om dat hine van den velde soude leiden, Heelu 6634.

4) Met eene zaak als voorwerp. Een lant —, *een land rijdend doorkruisen om overal te roven en te plunderen*. || Eer si keren te desen tiden willen si woesten, afriden tlant van Grimbergen, ende roven, *Grimb.* I, 3995.

5) Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets afnemen*, *het op hem veroveren*, *t. w. bij vijandelijken aanval te paard*. || Die grave volgeden an den staert, ende reet hem vele af sijns carinen, *Sp.* IV[1], 56, 102. Nu siet hier dit goede pert, het sal u wel in staden staen; mer die van binnen, sonder waen, ghy en huet u, sy sullent u afryden, *Troyen f.* 127*c*.

6) In jur. zin. Zie de verklaring en voorbeelden op AENBRENGEN 11) en AENWERPEN 5).

AFRINNEN (*ran*, *ronnen*, *geronnen*), st. ww. onz. Verg. RINNEN. Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *van iemand afstroomen*, *afvloeien*. || Hem allen drien ran af dat bloet, *Troyen f.* 91*c*.

AFRITEN, zw. ww. bedr.; mnd. *afriten*, hd. *abreiszen*. *Afrukken*, *met geweld van iets anders*, *waaraan het bevestigd is*, *verwijderen*. || Van der stillecameren an die norder camere, die van der cameren ofghegaen ende ghereten (*d. i.* ofghereten) was met den winde, *Rek. v. Zeel.* 2, 351.

AFROVEN, zw. ww. bedr.; mnd. *afroven*. Enen iet —, *het hem door roof ontnemen*, *het hem afhandig maken*. || Dat goet datmen eerst voer mi gaf, het was geroeft den aermen af, *Sp.* IV[1], 49, 36. Dat gordel aen synre syde, dat hy Pallas af had gheroeft, *Troyen f.* 283*a*.

AFRUMEN, zw. ww. bedr.; mnd. *afrumen*. *Verruimen*, *opruimen door iets weg te nemen*. || Item dat men alle messien, die te straten ligghen, afrumen sal, *Cout. v. Antw.* 1, 60, 168.

AFSAET, *-sate*, znw. m. Hd. *absatz*. Kil. „Afsaet, af-hanck, over-spronck, *podium*, *projectura*, *antes*." Term in de bouwkunde.

1) *Lijstwerk met hellend bovenvlak*. In eene Antwerpsche rekening van 1404, waar gesproken wordt van eene afsluiting door paalwerk, leest men van de „nagelen, daer de spangen, de drayboem ende de afsaten mede genageld sijn", *Gesch. v. Antw.* 2, 621. In eene andere rekening van hetzelfde jaar: „den putstijl ende putroede metten afzaten", 624. Elders: „8 houten omme de lenen, 12 ofsaten", *Invent. v. Brugge* 5, 524 (*bij het bouwen van eene brug*). Vgl. het bij Oudem. 1, 72 uit den Staten-Bijb. (*Ezech.* 43, 14) vermelde afsetsel voor *uitstekend lijstwerk*, en *Ned. Wdb.* 1, 1965.

2) *Doorloopend voetstuk voor zuilen*. || Dese zale en hadde ghene hele wande, mer hi was overal ghesticht op calumpnen ende afsaten als een moninkencloester, *Ned. Proza* 98 (in den tekst verkeerdelijk: *aflaten*).

AFSCADEN, zw. ww. bedr. Zie SCADEN. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *het hem tot zijne schade ontnemen*, *hem voor eene zekere waarde benadeelen*. || Dat Fillips claghet, dat si hem ofghescaet hebben IX[c] oude scilde van den scoutambocht, want si hem ballinc maecten, V. d. Wall 338 (*a.* 1389).

AFSCAMPELEN, zw. ww. onz. Zie SCAMPELEN. Van een zwaard. *Bij het raken afglippen en ter zijde uitschieten*; thans *afschampen*. || Tsweert scampelde af haestelike in den scilt, dien hi voor hem droech, dat hi wel *die* helicht afsloech; tsweert op de plate ontscoet, *Grimb.* II, 2283. Ende hief tswert ende gaf enen clop her Fromonde opten helm boven, dat hi hem hadde thoeft ghecloven,

›n waert niet ghescampelt af, *Limb.* III, 365. Demophon, die coninc vri, sloech den stouten Ber›erijn opten helm; en hadde gesijn dat afscampelde, ıi ware bleven, VIII, 1510.

AFSCATTEN, zw. ww. bedr. Zie SCATTEN. Mnd. *ıfschatten.*

1) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets bij wijze van schatting of rantsoen loen betalen* of *geven*, *afvorderen*. || Dat hi dien ran Harderwijc gheven zal zeven hondert pond Tornoys payments.., die hi hem ane reden ghelde ıam ende ofscatte, Mieris 2, 208 *a* (*a.* 1319). Dat ıem afgescat soude zijn twee hondert schilde, 3, 100 *b* (*a.* 1359). Alle onbetaelt gelt, dat hoerre ›mnich afgeschat mach wesen, Nijh. 3, 300 (*a.* 1409). Dat zalmen mit eenen bode terstont ofscatten ende ıut der huyse halen van den reetsten goede, *K. v. Brielle* 165, 41. Daertoe zoude hi den ghenen sine wedergheven, dien hijt ofghescat ofte ofgheıomen hadde, *R. v. Utr.* 215, 79. Had oec yemant n Zuutholland den goeden luden aldair thare ıffgeschadt, V. d. Wall 442 (*a.* 1417); verg. 456. Ende heeft him betaelt alsulc gelt, als horen ›urger ofgescat was ende genomen, *Bel. v. Leid.* 168. Ende seyden, of sy den Bisscop gevangen hadden, ende sy hem dese punten (*vredesvoorwaarden*) ›fscatten, et waer genoech, Matth. *Anal.* 1, 495. Dat hem afgeschat es meer dan eenige dorpen, *Inform.* 231.

2) Iet —, *de door gerechtelijken verkoop verkregen som geheel en al besteden* of *gebruiken*, *ten einde de schuldeischers te voldoen.* || Wat huys ende erve, datter aldus vercoft worde.., die sel men ›fscatten na den outsten brieven, ende en mocht men sijn sculde niet betalen mit sijn huys of sijn goede, so sal hy terstont die stede ruymen ende ›ntpoirtert wesen, *Leid. Keurb.* 199, 26.

AFSCATTIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als AFSCATTEN 1), zie ald. || Die baelyu quam daer ›n vencken selve en schattichde hem of tot mijns ıeeren behoef 300 pont, Nijh. *Bijdr. voor Vad. Gesch.* N. *R.* Dl. 2, bl. 198.

AFSCEDEN, AFSCEIDEN (*sciet*, *scieden*, *gesceden* of *gesceiden*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *ıfscheden.*

ONZ. — 1) *Zijn afscheid nemen*, *scheiden*, *heengaan*, *vertrekken*. || Ane den vader nam hi orlof ›nde es henen gesceden of, *Lorr.* II, 1811. Ende ıier met scieden ave beede de partien, *Vl. Rijmkr.* 6772. Mettesen sciet Fromont ave, *Lorr.* 'r. I, 287. Hoe gi van mi sciet ave, *Limb.* IV, 1510. Dat den tijt haers afscheydens van deser werlt ıakende was, *Exc. Cron.* 7*a.* Nae den affscheyden ran den belegge van Montfoerde, Soutendam, *Arch.* ›. *Delft* 98 (*a.* 1490). So seer veel bleven daer ler Turcken doot int afscheyden, *Exc. Cron.* 308*a.* Ende dat salmen teykenen eer scepenen ende borgeıneisters affscheiden, *Overijs. Recht.* I', 172. Zo wie tgeselschip wil verlaten, .. zal geven tzijnder ıfscheedene XVI sc., *Vad. Mus.* 5, 228 (*a.* 1462). Sonder letten. . . . souden hem haestelike doen ›fsceden die twee graven sonder beden, *Vl. Rijmk.* 5530 (In den tekst staat *of steden*, doch zie *Taal- en Ltbode* 6, 293).

2) Met den 2den nv. Dezelfde beteekenis in verschillende opvattingen gewijzigd. — *a*) *Heengaan* ›f *vertrekken van*, *verlaten* (eene plaats). || Het was der joncvrouwen sede, alsoe sciet der kerken ıf, dat soe gerne duer Gode gaf, *Sp.* III[a], 4, 18. Een man sciet sijn (*l.* sijns) huus af, *Rijmb.* 25679 Vulg. „*reliquit* domum suam"). Maer sonder oerlof sciet hijs ave, Stoke III, 8 (t. w. van zijns broeders graf). — Des lives (des levens) —, *uit het leven scheiden*, *verscheiden*, *sterven*. || Daer hi sciet des lives ave, *Sp.* IV', 26, 87; *Brab. Y.* II, 3912. Des selfs daechs . . so schieden des levens ave.. Digna, Emenia, Euprepia, *Sp.* II[a], 59, 28. — Ook werd hierbij de genitivus wel onjuist door den datief vervangen. || Ende schiet ave den lijve, *Vad. Mus.* 3, 443, 156 (uit een stuk van omstreeks 1430, doch het hs. is „wel ruim 150 jaar jonger:" zie bl. 437). — *b*) *Van iets afstand doen*, *het laten varen* (eene bezitting, een recht enz.) || Maer Mechelen en creech men noch den Grave, noch dlant van Cuyck: des schiet men ave, hoe wel ment voortijts hadde ghecreghen, *Brab. Y.* VI, 11505. — Der werelt —, *van de wereld afstand doen*, *een geestelijk leven gaan leiden*. || Daer hi deser weerelt sciet of, *Amand* II, 5985. — *c*) *Van iets afgaan*, *het laten varen* (eene handeling, eene levenswijze, eene meening, een plan enz.). Vgl. Stoke IV, 1211: De verradenisse van den grave, daer si niet wouden sceden ave; en *Grimb.* I, 1865: Wy houden ons ane de yerste tale,.. daer en sceden wijs niet ave, d. i. *daar gaan wij niet van af*, *daar blijven wij bij.*" (De .pronominale genitief-*s* in *wijs* is hier expletief, evenals in vs. 1880. Verg. bij AFGAEN, en zie ook straks bij Bedr. de aanhaling uit den *Wap. Mart.*). || Dat si altoos dor gene noot . . des aermoeden ne scieden of, *Franc.* 1528. Nochtan en sceden si niet af der wet, die hem Moyses gaf, *Sp.* I[a], 24, 31. Doe hi hadde XII jaer, wildi hermiten leven leden, ende hine waers niet afgesceden, maer dat hi was te cranc van jaren, III[a], 28, 18. — *d*) *Van iets afstappen*, *het laten varen* (een onderwerp). || Ic sceide des af, het dunct mi best, *Brab. Y.* VI, 77. Hier met willics avescheden, VI, 11519. Dus sceidics af te desen stonden, VII, 5437. — *e*) *Uitscheiden*, *ophouden met iets* (eene handeling enz.). || Ende alse hi schiet der bedingen ave, so es hi in slape comen, *Sp.* II', 37, 4. Ende hi sciets af sonder eere, IV', 59, 41, d. i. „*hij gaf het op*, *hij scheidde er mede uit.*"

3) *Uitscheiden*, *ophouden*, zonder bepaling in den 2den nv. || Doch al hadde soe enen man, ne sciet soe niet af nochtan, soene droech naest der huut ene hare, *Sp.* III[a], 37, 71. Die moenc was ende afsciet, ende hem keyser noemen dede, III[a], 10, 50. — Vanhier ook de uitdrukking: — Sonder afsceden, *zonder ophouden*, in de bepaalde opvatting van *voor altijd*, *voor eeuwig*. Verg. *sonder afkeren* en *sonder afstaen*. || Om te bliven in ewicheiden aen Brabant, sonder afscheiden, *Brab. Y.* VI, 11503. Ende dedem manscap sonder afsceden, *Sp.* IV[a], 28, 55 (Vinc. *perpetuum* homagium). Dat ghi . . Marien . . volstandich bibliven selt emmermeere sonder afsceiden, *Blisc. v. M.* 2087. Zie nog *Belg. Mus.* 10, 88, 146, enz.

BEDR. — 1) Met een persoon of eene zaak in den 3den nv. Enen of ere dinc iet —, *iets van iets anders scheiden*, *het er van losmaken*. || Vier quam van den hemele snel, dat neven der borst dat beelde sciet hoeft ende hals af, *Sp.* II[a], 25, 45.

2) Van personen of zaken. *Afscheiden* (*van iemand of iets*), *afzonderen*, *verwijderen*. || Maer ander vriende sciet hi of, *Belg. Mus.* 10, 77, 27. Dat onse gheduchte heere meende de palen van sinen lande te houdene, ende dat hy meende de stede van Grevelinghe . . te houdene, . . ende negheensins te ghedoeghene, dat men die afscheeden ende vermindren soude, 1, 93 (*a.* 1405).

AFSCEDINGE (AFSCEIDINGE), znw. vr. Zie AFSCEDEN, bedr. 1). *Uitkeering van goed.* Vgl. AFGESCEET. || De oeltste van hem dreen, de dan in der tijt levede, . . de solde dan horen susteren een ofscheidinghe doen by den maghen ende vrenden, Nijh. 3, 214 (*a.* 1399).

AFSCEET (AFSCEIT), *-scede*, *-sceide*, znw. onz. Verg. GESCEET.

1) *Het vaarwel zeggen*, *het afstand doen van iets.* || Dat ongetemperde minne der werelt een afscheit ende een doit is van den oversten dingen, *Sp. d. M.* 1, 76*b*.

2) *Besluit*, *beslissing*, *uitwijzing*, waardoor eene zaak geëindigd of afgedaan wordt. || Nae den afscheyde van uwer genaden, Nijh. 4, 433 (*a.* 1470). — Nog in de 17de eeuw was *afscheid* in deze beteekenis in gebruik: zie *Ned. Wdb.* op AFSCHEID, XVIIde E., 2).

AFSCEPEN (AFSCEIPEN), zw. ww. bedr. Zie SCEPEN.

1) Van goederen. *Inschepen en wegzenden.* || Off dat hem dair off enige wine overbleven, so sall hy die weder mogen affscepen ende wechvoeren, V. d. Wall 548 (*a.* 1444). Wat zelzout datmen ten Brielle brengen zal, dair zal die panneman af zweeren ten heylegen voor die stad, daer dat zout gezoden is, hoe veel zouts hy afgesceipt heift, ende in wat scepe, *K. v. Brielle* 158, B. Ten wair dat men enich guet up- of afscepede, *O. W. v. Amst.* 20, 17. Ende en sal die voersz. brouwer tselve bier niet moegen afsceepen, voer ende aleer dat die voersz. excynaer (l. *excysenaer*) die weete daer van gehadt sal hebben, *K. en O. v. Delft* 164, 7.

2) Van schepen. *Uitreeden.* || Dat zij voortijts machtich waren wel 16 coggeschepen of daerontrent ter maendt te zenden met peck, terre. . . ende andere waren, ende nu ter tijt niet machtich en zijn twee schepen of te schepen, *Enq.* 13.

AFSCEREN st. ww. bedr. (*afscoer* en *afscar*, *afgescoren*), in onze bet. || Dalida . . ., die hem atscoer (*var.* ofscar) sijn haer, *Sp.* I[2], 21, 39. Sijn hoeft wert hem gheschoren mit een scheermes thayr off, Matth. 85.

AFSCIETEN (*scoot*, *scoten*, *gescoten*), st. ww. bedr.

1) Van kleederen, wapenrusting, wapenen enz. *Ze schielijk uittrekken*, *er zich haastig van ontdoen*, *ze van zich af gooien.* || Alexanders name . . maecte so blode meneghen man, . . dat si waenden sijn verwonnen. Si scoten hare wapen of, ende vloen al dor dat ghestof, *Alex.* VII, 355.

2) *Neerschieten*, *wonden*, *door schieten onbruikbaar maken.* || Also dat die van Yselsteyn die van Utrecht vijf reyssegers peerde ofwonnen, ende scoten oock omtrent XVI peerde of, die gewont binnen Utrecht quamen, Matth. *Anal.* 1, 480.

3) Met een persoon in den 3den nv. E n e n s ij n v o l c —, *iemand door schieten zijn volk doen verliezen.* || Oec wert Hertoge Jan menige man ofgescoten, die mit hem dair waren, *ald.* 3, 383.

4) *Door schieten verwoesten*, *platschieten.* || Ende namen die groote bus ende scermen mede, ende quamen voer der Eem, ende scoten den sael heel af ende meer anders ontwee, also dat die gheen, die daer op laghen, dat huys opgaven, Matth. *Anal.* 1, 408. Een groot constenaer, die daer engienen stelde ende schoot den toren af, *Exc. Cron.* 288*d*. Si schoten ten III plaetsen die mueren soe slecht af ghelijc der straten, 289*a*.

AFSCIFELEN, zw. ww. onz. Van *Scifelen*, in *Voc.* (*Hor. Belg.* 7, 65): „S c h i f e l e n, v a l l e n, s c h r a n k e l e n, dilabi." *Bij het raken afglippen en ter zijde uitschieten*, *afschampen.* || *M.* Daer rakict met der griffle ten beginne. Esser gotheit ende menscheit inne, het salem baren sonder twyfelen. *J. B.* Dats mijn ghelove. *M.* Al maecht affscifelen, *Sacr.* 507.

AFSCOREN (AFSCUEREN), zw. ww. bedr. Zie SCOREN. Mnd. *afschoren*. Ook met een persoon in den 3den nv. *Afscheuren*, *met geweld afrukken.* || Ende scorde hem sinen halsberch af, ende sloech hem met gewilde grote sticken van sinen scilde, *Lanc.* IV, 9390. Doet Esechias hadde verstaen, scuerde hi af sijn ghegare, ende dede an enen sac openbare, *Rijmb.* 14272. Ende men sel him (*den lakene*) sijn lijst ende haecgaern offschoren, *Leid. Keurb.* 521, 9. Doe quam daer die duvel . . ende scoerde haer die hant of, *Devoot B.* (30) 42*r*.

AFSCRABBEN, zw. ww. bedr., ook in den freq. vorm AFSCRABBELEN. Zie De Jager, *Freq.* 1, 589 vlg. *Afkrabben met de nagels.* || Soe begonde . . dat was of te scrabben ende die verborghen heymelike letteren begonden sich te openbaren, *Gest. R.* c. 21 (*f.* 36*a*). Als si noch meer (*was*) ofgescrabbelt heeft, hoe hem dat scrift meer openbaerde, *ald.* *b*.

AFSCRAPPEN, zw. ww. bedr.

1) In onze bet., *afschrappen.* || Op dat die onreynicheyt mitten scarpen messe ofghescrappet soude worden, *Bern. W.* 159*a*.

2) *Uitschrappen*, *wegdoen.* || Scrappen wine af vander levender lant, *D. B. Jerem.* 11, 19.

AFSCREPEN (*scrap*, *scrapen*, *gescrepen*), st. ww. bedr.; doch ook de zwakke vormen *screepte*, *gescreept* komen voor. Zie SCREPEN. Nog in West-Vlaanderen in gebruik (De Bo 35).

1) I e t —, *het afschrapen*, *afschrappen.* || Ende cleefter yet ane van den vleesche, dat screpet of, Jan Yp. 104. Dan mach den fistele niet ghenesen. die verrotte beenen ne werden erst uteghedaen, ofgescrepet ende ghesuvert van den gansen beene met instrumenten, 167. Daer met sal men dat quade been ofscrepen van den goeden, *ald.* Dat daer boven ant vat hanget, salmen afscrepen ende dat pulveren ende dan in doge werpen, *Ib.* Yp. 36*d*. Des conincs dochter Leonides scrap of dat was, *Sp.* I[2], 19, 40 var. (tekst-hs. *screepte af*).

2) I e t —, *iets uitschrappen*, *uitwisschen.* || Sine alemoesenen, die hi gaf, ne laet niet sijn ghescrepen af, *Rijmb.* 16061. Andere hss., waaronder het tekst-hs., hebben min juist *gescreven.*

3) E n e n —, *iemand uitschrappen*, *schrappen als lid* of *deelgenoot*, *afsnijden.* || Die mine wet niet ne houden, salic ofscrepen, *Rijmb.* 5102.

AFSCRODEN, zw. ww. bedr. Zie SCRODEN. *Afsnijden.* || Hi souden dan sciere doden, metten engiene thoeft afscroden, *Segh.* 6245. Nu hout dat, heer Sarrasijn, ic srode di tonneffen of, 8586. — Ware dat het kennelicke ware, dat hij (*de munter*) alsoe varde niet ghegaen en conde tot inder munte, soe sal hij alle daghe eens oorlof doen bidden des morghens goedtstijts eer hij offgheseroot is ende dat altoos sonder sinen stock te verbueren, V. d. Wall 788 (*de juiste bet. blijkt niet op deze plaats*).

AFSCROEMEN, zw. ww. bedr., wel verwant met den. *skræmme*, zw. *skräma*, verschrikken, wegjagen, vooral van vogels, en met ons *schroom*, *schromen.* Onr. bet. *afskræme* ontsieren, hatelijk maken, *deformare*. Ook dat geeft hier een goeden zin, doch het natuurlijkst is hier de opvatting *wegjagen*, *verjagen.* || Ghierecheit hevet haer beroemt; trouwe ende ere es afghescroemt, scaemte ende ere mede, *Vad. Mus.* 2, 185, 269.

AFSCUVEN (*scoof*, *scoven*, *gescoven*), st. ww. bedr. Mnd. *afschuven*. Van schepen. *Met den scheepsboom voortstuwen langs een waterweg*, *boomen*. || Ende es sculdich den wech noordt over twater ende grachten voorseyt alzo groot ende alzo breedt dat men mach souffissantelic gaen omme de scepen te treckene ende dien selven wech of te schuven ten scependomme van Brugghe, *Cout. v. Brugge* 1, 205.

AFSEGELEN. Zie AENSEGELEN.

AFSEGGEN (*seget*, *seecht* of *seit*; *seide*; *geseget*, *geseecht* of *geseit*), onreg. zw. ww. bedr. Mnd. *afseggen*.

1) Iet —, *zeggen* dat iets *af* zal zijn, d. i. dat het *afgeschaft*, *ingetrokken*, *vervallen* zal wezen; van instellingen, wetten, verordeningen enz. gezegd, dus: *Bij scheidsrechterlijke uitspraak vervallen verklaren*, *afschaffen*, *intrekken*. Verg. AF (AF SIJN), AFBRENGEN, AFDOEN en SEGGEN (uitspraak doen). || Ende seggen die gulde, die wy der gemeinten van onser stad van Bruessele gegeven, ave ende te nieute, ende datse te nieute selen bliven emmermeer, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 725 (*a.* 1306). Item alle gemene vake an dike ende an wegen zeggen wi of, ende mallic sijn hoefslach daer of te hebben, Mieris 2, 215*a* (*a.* 1319).

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand bij scheidsrechterlijke uitspraak iets ontzeggen*, *er hem vervallen van verklaren*, of ook van eene geldsom, *hem veroordeelen tot betaling*. || Ende heeft Mechelen ghegeven die twee mercten vorscreven, ende Antwerpen der stat afgheseght, dwelke dat si van over langhe tiden hadden ghehouden, *Brab. Y.* VI, 4391. Soe bleef hijs met hertoghe Janne in segghers ende middelaers, die welcke hem de stat ende tlant van Huesden geheel affseyden ende toeseyden den hertoge van Brabant, *Exc. Cron.* 125*b*. Dander drie blevens aent gerecht ende hem wart afgeseit 30 gulden, den heren ende der stede elck sijn andeel, *O. R. v. Dordr.* 1, 103.

AFSENDEN (AFSEINDEN), zw. ww. bedr. *Afzenden*, *toezenden*, *wegzenden*. || Men seint de antwoorde van den grave met enen bode den keyser ave, *Grimb.* I, 1923. — Ook absoluut, met weglating van het object. || Ogier die stoute borchgrave heeft weder gesent ave ende heeft den coninc ontboden dat, *enz. Lorr.* I, 607, t. w. *den bode*; verg. vs. 571.

AFSETEN, bnw., eig. deelw. van het onscheidb. ww. *afsitten* (zie ald. 3). *Elders gezeten* of *woonachtig*. || Alle die vervallen ende rechten, die vallen ofte comen van den opzetenen ende afzetenen laten van der meyerien, *Gendsch Chtb.* 123 (*a.* 1402). — Ook als znw. || Soowel op afsetene als insetene ofte poorters, *Cout. v. Gent* 262.

AFSETTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *afsetten*.

1) Enen —, *iemand uit den zadel lichten en het onderspit doen delven*. Verg. AFSITTEN, 1). || „Torec, nu weert u: Ic sal u afsetten nu." Ende Torec weerdem dat hi can, maer daer ne was geen weren an, die coninc settene van den perde al gemackelijc saen ter erde, *Torec* 3665 (verg. de volgende verzen). Al waren si metter hant vromich ende van herten stout, si worden nochtan met gewout al sciere afgeset, Heelu 1308 (Velth. I, 46, 73).

2) Enen —, *iemand wegzetten*, *verwijderen*. || Set af van mi de vianden mijn, *Boetps.* 25, 48. Ende dat rechte bloet van Vrancrijck is ter zyden afgeset, ende Puppijn ende sijn geslacht sijn coningen gebleven, Matth. *Anal.* 1, 604.

3) Enen —, *iemand verwijderen uit eene betrekking*, *een ambt* enz., *hem doen aftreden*, *ontslaan*, ook zonder de ongunstige beteekenis, die thans aan *Afzetten* gehecht wordt. || Datmen den hoge heemraet alle jair verwisselt ende afset, V. d. Wall 372 (*a.* 1400). Item soe sullen voirtan alle die goidshuysmeesteren . . alle jair hoir rekeninghe doen bynnen 12 weken, nadat sy ofgheset sijn, *Leid. Keurb.* 155, 6. Ende suspendeerde of ofsettede hem selven van sine officien, *Pass. W.* 143*a*. Dair om laet ons raet soecken om den man te doden, want comt hi bi onser princessen, wi worden al afgesette sancten, *Exc. Cron.* 244*c*.

4) Enen —, *iemand gewelddadig aanranden en berooven*; de hedendaagsche opvatting. || Twe pilgerijms die sijn verdreven ende van den rovers afgeset, *Esmor.* 872.

5) Iet —, *iets verwijderen*, *ter zijde zetten*, *afschaffen*. || Ende by desen soe sullen geset ende ofgeset weesen alle rechten ende alle materien van den geschill, die tusschen den parthien voorscreven roerende geweest heeft, V. d. Wall 34 (*a.* 1252). Nadat die eendrachticheit tusschen him lude gemaict was doe troedergelt ofgeset wordt, 184 (*a.* 1339). Van den cleedingen van den burgermeester, scepenen, tresoriers, pensionaris oft anders, die hebben tselve ofgeset, zoedat nyemant van hemluyden yet daerof heeft, *Inform.* 472. Die vleysbancken plegen te gelden 8 of 10 ℒ sjaers, zijn ofgeset by de nyeuwe reformatie, 428.

6) Gelt —, *de waarde er van verminderen*, *den koers er van verlagen*. || Soe wairt die voirs. valuacie verandert, als dat die halve stuvers, Philippus ende Karolus, weder afgeset worden op ½ stuver, 9 mijten, *Belg. Mus.* 3, 85. Ende want die munten . . allencxkens so hoge clommen was dat een gouden gulden dede IX schellinc vlaems oft meer, so was grote armoede onder die rentiers. So wert bi den heren van hove . . daerop raet gehouden om af te setten. Ende al wast so dat veel wise lieden goet dochte, datmen dye munte ten tween malen afsetten soude om tvolc niet te seer te quetsen, *Exc. Cron.* 260*b*. Tgelt wert tot eenen male afgeset int aldernederste, te weten, de gouden gulden op drie scellingen vlaems, *ald.*

7) Met den 3den nv. van den persoon. Enen iet —, *ten behoeve van iemand iets afslaan*, *minderen*. || Van der gruyte aldaer Wiggher Dirx s. 64 𝕮. Dair of gaen, die him ofgheset worden bi mijns heren luden, omdat men ghien bier uytvoeren en moste, 16 𝕮, soe blijfts ontfaen 48 𝕮, *Rek. d. Graf.* 2, 30. — Zoo ook met het voorw. *dijc. Iemand minder dijk te onderhouden geven*, Zie G. De Vries, *Dijk- en Molenbestuur* 147.

8) Iet —, *iets met verschillende kleuren beschilderen*, *kleuren*, nog *afzetten* genoemd. Zie *Ned. Wdb.* op AFZETTEN, IV, 3, *a* en *b*). || Alle beede de enghelen, die de waepenen houden ghelijc eenen witten guldinen lakine, . . ende thaer van fynen gaude, ende afghesedt van verwen alsoet behoert, Dierícx, *Mém.* 2, 256 (*a.* 1434).

9) Iet —, *iets uitzonderen*. Zie AFGESET.

AFSETTINGE, znw. vr. Zie AFSETTEN, 6). *Verlaging van koers*, *waardevermindering*. || Dese afsettinge van den ghelde so seer neder dede den lande groter scade dan die voorgaende oorloge, *Exc. Cron.* 260*b*.

AFSIEDEN (*soot*, *soden*, *gesoden*), st. ww. bedr. Zie SIEDEN. Van laken. *Afkoken*, *in kokend water afwasschen*. Verg. SCOUWEN. || Item so en moet ghien meesterverwer of verwersknaep binnen Leyden ghien laken ofsieden of doen ofsieden, *Leid. Keurb.* 532, 43; verg. 529, 32 § 1 en 2.

AFSIEN (*sach*, *sagen*, *gesien*; gebied. wijs enk. *sick*, mv. *siet*), onreg. st. ww. bedr.

1) *Uit de verte zien*, *bespeuren*. || Men moet hem schuwen, soe veer als men een wit peert afsiet, *Spreuken* 48.

2) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets door zien afhandig maken*. || Ghy sult my langhe suyr ansien, eer ghy my eenen stuyver sult uut den buydel afsien, *Spreuken* 20.

AFSIËN, AFSYEN (*seech*, *segen*, *gesegen*), st. ww. bedr. Van SIËN (2de art.), ohd. *sîhan*, mhd. *sîhen*, nhd. *seihen*, waarvan later ons *zijgen* (colare). Verg. ook het znw. SIE, zeef. *Afzijgen*, *afzeven*, t. w. de dikkere bestanddeelen van een vocht afscheiden door middel van doorzijging. || Wie sijn si, die daer tvette afsyen? *Overzee* 150 (Ook kan men *af* met *daer* verbinden en *syen* als het ww. beschouwen). Nog heden in 't Vlaamsch in gebruik (De Bo 40).

AFSIT, znw. m. Verg. BESIT. Waarschijnlijk *goed dat men niet in eigendom bezit*, *maar dat als leengoed iemand afgestaan is*, *leengoed*. || Ick rade u dat ghi die selve vorsten kieset uut den ghenen dye int rijck geseten sijn, ende die van den rijc beveel, ampten ende afsit hebben ende houden, *Exc. Cron.* 275*a*. — Heeft men hier met eene verkeerde vertaling te doen, b. v. van *possessio*, of gelden hier voor *af* de opmerkingen, gemaakt *Taalk. Bijdr.* 1, 201 en *Tijdschr.* 2, 11 vgg. en 75?

AFSITTEN (*sat*, *saten*, *geseten*), st. ww. onz.

1) *Afstijgen van het paard*, *afzitten*. || Walewein sat af ende hi bant sijn part an ene side thant, *Lanc.* II, 3549. Hi sat af ende heeft sijn part gebonden, II, 12542. Si jaechden so lanc, tpeert wart mat, ende sprac toten man die op hem sat: „Ic wil mi rusten nu: sit of," *Rein.* II, 5671. Gheraert sat ave, Stoke V, 60. Als hi af was gheseten, *Brab. Y.* VII, 15679.

2) Met den 3den nv. Enen —, *Iemand niet bijblijven*, *zich van iemand verwijderen*, t. w. door van hem af te gaan zitten, en bij uitbreiding: *iemand ontrouw worden*. || Soe wenschene ic u bi te sine in suverliken state, al dat leven mine, ende ic u niet af en sate, *OVl. Ged.* 2, 111, 52.

3) *Ergens af gezeten zijn*, *elders gaan wonen*, *elders woonachtig zijn*. || So waer dat een twist ghescied . . . van lieden van diversen wetten, eist portre jeghen vrylaet, of jeghen elken andren ofsittende laet, *Cout. v. Brugge* 1, 389.

AFSLACH, -*slage*, znw. m. en onz., mnd. *afslag*, hd. *abschlag*.

1) *Het wegslaan van land door den golfslag*. Vgl. AFSLAEN 2). || 600 mergen lants, daerof dat wel 60 of 70 morgen gemindert zijn by den offslach van den Schermer- ende Beemstermeeren, *Inform.* 139.

2) *Verkoop*, *vooral van visch*, vgl. AFSLAEN 8). Bij uitbreiding *het geld dat de verkooper aan den afroeper of afslager schuldig is*. || Van den afslach van den visch ende vischbancken is innegecomen binnen 5 jaeren 261 *£*, *Inform.* 168. Men geeft van den afslach van den visch, te weten, van elcke coopmanscip van den visch geeft de ofslaeger 1 deuyt, 175. Dien afslach ofte exchijs van den visch heeft gegouden binnen 5 jaeren 2932 *£*, 373. Zoo ook 324.

3) *Mindering*, *korting*. Vgl. AFSLAEN 10). || In afslage van der sommen vorseit, *Brab. Y.* VI, 1916. Daer mede Elizabeth . . . ghelost, ghequijt hebben sal sonder afslach groot of smal der vruchten, renten ende vervallen, VII, 1381. Toter sommen principael, sonder mindernesse ofte afslach, 1471. In betalinghen . . . der schout . . . sonder mindernesse oft afslach volcomelijc betalen ende gheven, 1497. In afslaghe van der voors. sommen, *Exc. Cron.* 142*b*. In afslage ende mynringhe alsulker schout, Nijh. 2, 136 (*a.* 1359). Sonder enich afslach ende afcortinghe sijnre alinger sommen, 139. Sonder ennige rekenschap ons te doen ende sonder afslach, 4, 44 (*a.* 1426). Zoo ook *Rek. v. Zeel.* 2, 77, 118 e. e.

AFSLAEN (*slaet* of *sleet*; *sloech*, *sloegen*; *geslagen* of *geslegen*, geb. wijs enkv. *slach*, mv. *slaet*), st. ww. bedr. en onz. Mnd. *afslân*.

BEDR. — 1) *Afslaan*, *met een slag van iets verwijderen*, *met een ruk afscheuren*. || Kindre, die in haren monde eten hadden, uuttraken sijd dan, daersi dan hingen daer an so scudden sise af onwerde ende sloeghense af jeghen derde, *Rijmb.* 32454. Al soudmen hen haer hoed afslaen, *Christ.* 138. Ofte een boem daer buten steet, ende een wint sine vrocht afsleet, *OVl. Ged.* 1, 80, 520. Die scilde waren afgeslagen, *Lanc.* III, 18391. — Dau afslaen, eig. *den dauw van het gras afslaan*, en bij uitbreiding, als ons *dauwtrappen* en *in grasduinen gaan*, *Rinkelrooien*, *bij nacht en ontijd rondzwalken*. || Dat si dese gehude vrouwen leiden met hem . . achter bossche den dau afslaen, *Rose* 8609.

2) Lant —, *Uitvreten*, *doen wegslaan*, *doen afbrokkelen*, van het water gezegd. || Ende hebben groote meeren an elcke zijde van heurluyder landen leggende, ende slaen die meeren dat lant zeer af, *Inform.* 205 (*bl.* 57 *wordt dit door* ofnemen *uitgedrukt*).

3) *Afslaan*, *afhouwen*. || Wat hi binnen slage bevart sloechi ave met gewout, waest stael, yser ofte hout, *Lorr.* II, 4315. Eist datti diin voet scent, slachene of, *Hs. v.* 1348, 170*c*. Men sclouchen af arm ende bene, *Wittek. v. S.* 27. Hande ende voete —, *Rijmb.* 7116 *vg.* Lede —, *Sp.* III², 11, 112; Cannaert 33, 34. Dat hooft —, *Sp.* I², 4, 92; III², 11, 111; Stoke VI, 553; *Edew.* 2016; *enz.* Daaruit is te verklaren de verkorte uitdrukking: — Enen afslaen, elliptisch voor *thovet afslaen*, en dus gelijkstaande met *onthoofden*. || Si worpen tlot. Men sloech af hem deent daventure gaf, Stoke VI, 259, hetgeen in vs. 274 herhaald wordt met *onthovede*. Het is dat hooft van uwen dienaer . . . dyen heb ic afgheslaghen, *Huge v. Bord.* 44.

4) *Afslaan*, *omhouwen*, *vellen*. || Hi sloech die beelden ontween ende die busschen af, *D. B.* 2 *Kon.* 23, 14 (Vulg. *succidit* lucos). Slachene of (*den vijgenboom*), wat bedruct hi die erde, *Hs. v.* 1348, 191*d* (*Luc.* 13, 7).

5) *Afslaan*, *afnemen*, t. w. een voorwerp van datgene, waaraan het met nagels vastgehecht was, b. v. den lichame van den cruce —, enz. Vandaar *Afslaen* alleen, elliptisch voor *afnemen van het kruis*, *van de galg*. || Doen quam St. Marcellus, een sijn jongre, hiet aldus, snachts, ende deden afslaen ende groefne met eren, *Yst. Bl.* 339 (*van Petrus*). Dats te verlatene op selc gheniet, alse die hanghet beide dat menne afsla, Hadew. I, 168, 30.

6) Met een persoonlijk object. Enen —, *iemand afslaan*, *terugslaan*, *verslaan*. Verg. ags. *ofslean*, occidere (Ettm. 699); os. *aslahan* (Heyne, *Hél.* 309). || Want si vochten binnen so seer, dat si die een den anderen mit groten hopen ofsloeghen, *Pass. S.* 23*d*. Si sloegense af ende overredense naer met horen paerden, *Merl.* 29230.

7) Met een persoonlijk object en een ander persoon in den 3den nv.

a) Met een collectief object. Enen sijn volc —, *iemand* (een veldheer, een leger) *zijne manschappen doen verliezen door ze te verslaan.* || Men sloech sijn volc hem of so sere, dat Segheline den groeten here cume tweehondert man en bleef, *Segh.* 10397 var. Ende sloech hem af up enen dach een legyoen altemale, *Sp.* I[s], 5, 6. Hi sal den keyser afslaen drie coninge van tien saen, *Rijmb.* 16665. Hi salne vaen ende sine liede hem al afslaen, *Lanc.* III, 21623. Hi sloech dies dages den Grieken af menegen ridder, *Troyen* 4469. Dat volc dat daer quam te voet sloeg hen af so menighen man, *Grimb.* I, 5100. Pippijn sloech hen haer volc ave, *Brab. Y.* I, 1442. Ende slouch hem af in enen strijt tien man, *Sp.* I[s], 33, 8. Si slougen af met gewelt dien Romeinen V[m] man, I[s], 40, 10. Sijn volc wart hem geslegen of, I[s], 22, 13. Ende sloech hem hare ridders of, *Rijmb.* 2798. Hoe dat hem die van Brugghe sijn heere zeere afghesleghen hadden ende ghemindert, *Cron. v. Vlaend.* 1, 184. Den grave van Namen waren afghesleghen meest alle sijn eedele, *ald.* — Zie ook Stoke II, 441; *Lorr.* II, 853; *Lorr.* fr. III, 322; *Grimb.* II, 5347; *Sp.* I[s], 3, 8, III[s], 11, 63; *Rijmb.* 7893, 8543, 28065; *Limb.* IX, 754; *enz.*

b) Met een enkelvoudig object. Enen sinen naech (broeder, man enz.) —, *iemand zijn naag* (*broeder*, *man* enz.) *doen verliezen door hem te verslaan.* || Et waren hem met moghentheden hare manne al ofgesleghen, *Nat. Bl.* I, 210. Als men hem ghesleghen af hadde sinen broeder Alexander, *Rijmb.* 20730. Gi sloecht mi minen broder af, *Lanc.* III, 16022. Ende sloech den here enen broder of, III, 16955. Ende sloegen hem oic daer ave.. sinen maech, *Edew.* 854. Slouge men af sine mage, *Sp.* IV[s], 41, 87. Dat grote verlies van coninc Willem sinen vader, die hem die Vriesen afgeslaghen hadden, *Clerc* 125. — Ook zonder het bijdenkbeeld van geweld. Enen sinen maech —, *iemand door den dood van zijn maag berooven*, in het passief. || Dat haerlieder... vader hemlieden afgheslegheu was langhe eer tvoorseide Maertinekene gheboren, *Cout. v. Brugge* 1, 432.

c) In toepassing op vee. Enen sijn vee —, *iemand van zijn vee berooven en het laten slachten.* || Voert soe en sal die greve voirs. in Twente nyement coyen, verken off enige vaerende have nemen off affslaen, noch holte aff doen houwen, *Racer* 2, 219 (*a.* 1433).

8) *Bij afslag verkoopen.* || Gheen ofval daer of en quam van smeer noch van huiden, dat Floerkijn zelve behelt ende ofsloech bi den meesters, *Rek. d. Gr.* 2, 111. Alle de visch slaet men of, *Inform.* 181. Van alle visch, die aldaer ter merct comt ende ofgeslegen wert, 524. Waert dat die gheen.. sijn zout gelijc den anderen affsloige, *R. v. Utr.* I, 336, 12.

9) Met eene zaak als object. *Afnemen*, *weglaten*, *verkorten*, *verkleinen*, vooral een gedeelte van iets, om daardoor het geheel te verminderen of te bekorten. || Ic slaes af vele meer dan die helt, om dats u vernoyen mochte, *Rijmb.* 31524. Sulc volc so dom gedaen, dat u ontherven waende, Here God, ende uwe macht afslaen, *Vlandr.* II, 110. — Vandaar de gewone beteekenis van

10) *Aftrekken*, *in mindering brengen*, *korten*, t. w. van het totale bedrag van iets, inzonderheid van eene rekening. Verg. Afslach, alsmede *afslaen* onz. 2) voor *verminderen van prijs*, en *afslag* voor *waardevermindering.* || Daer soude hi in ligghen alse langhe wile dat men heme elkes daghes afsloeghe XII lrs. hollansche toter wile dat die voerseide tien pont quite waren, V. d. Wall 84 (*a.* 1291). Dese... twie hondert pont, die sullen wi ofslaen in uwer eerste rekeninge, Mieris 2, 265*a* (*a.* 1321). Dat soude men hem ofslaen van desen 580 ℔ tornoys, 309*b* (*a.* 1323). Zes dusentich pond.., die wy onser stad voirs. geloeft hebben af te slaene van den assijsen van der stad, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 821 (*a.* 1340). Dat zy afslaen . . de vers. vichtich ponden groten . . van den pachten van haren assise, *Z Vl. Bijdr.* 2, 345 *vlg.* (*a.* 1341). Gerebateirt ende afgeslegen.. van dies dland.. vorseit hem sculdich mach zijn, 4, 70 (*a.* 1389). Dat vleesch mach de clager halen.. ende slaent of van der scult, 6, 174 (*a.* 1441). Ende affgeslagen ende gecort te werden van den opboeren van den voirscr. rentmeester, Nijh. 5, 22 (*a.* 1473). Wat butter men.. vercoopt by helen vaten.., dair of selmen ofslaen ende van tgewechte corten van elc vat 32 ℔, *Leid. Keurb.* 247, 70. Ende sal dat ter lester doot corten ende afslaen van den goeden, dies des eersten oflivigen erfnamen.. dan sculdich sullen wesen te nemen, 186, 80. Dit is dat bier, dat Symon ende Hughe voerg. ghecoft hebben, betaelt ende ofgheslegen mit mijns liefs heren quitancye op den steden, *Oorl. v. Albr.* 106. — Zie ook Nijh. 2, 182; *Rek. d. Graf.* 1, 141, 266, 454; *Oorl. v. Albr.* 324, 325; *K. en O. v. Delft* 100, 12, *Rek. v. Zeel.* 2, 58, 60, 92, 93; 1, 147, 177, 179 *enz.*

9) *Overwegen*, als vertaling van fr. *débattre.* Verg. ons *Verslag.* || Ic hebbe wel vergadert ende afgeslagen te wat somme van penninghen mach comen ende clemmen sjaers den grooten cost, Matth. *Anal.* 1, 320 („que i'ay bien calculé et *debatu*", Ol. de la Marche, *L'estat du duc Charles le Hardy*).

Onz. — 1) *Van den weg afslaan*, *in eene andere richting gaan*, *zich verwijderen.* || Doen sloech hi vore hen af besiden tote in sproefst battaelge van Aken, Heelu 6792. Maer elck man schuwet si (*l.* se) in den dans ende seit: „Slaet off, si en is niet gans," d. i. *maak u weg*, *bemoei u niet met haar*, *MLoep* I, 2429.

2) *In prijs verminderen*, *afslaan.* || De cleyne visschen doen de grooten afslaen, *Spreuken* 98.

AFSLITEN, st. ww. bedr.; mnd. *afsliten.* Enen iet (bepaaldelijk eene geldsom) —, *iemand door de beslissing van een rechtsprekend lichaam* (*een vonnis*, vgl. sliten.) *tot het betalen eener geldsom veroordeelen.* || Van dat hem die raet afgesleten heeft totter tymmeringe 9 gul., *Rek. d. Buurk.* 75. Aernt van der Meer wert ofgesleten ter tymmeringe.. 18 gul., *ald.* Dat hem ofgesleten wert van den raet van die zake die hy had tegen Willam van Oestrum, 18 gul., *ald.* Acht ryns gul. van dat gelt, dat hem de raet afsleet, 103. Die twedeel van 100 postulaetsgul., die de raet hem ofsleet ter kerken behoef, 111.

AFSMITEN (*smeet*, *smeten*, *gesmeten*), st. ww. bedr. Zie Smiten.

1) *Afslaan*, *afhouwen.* || Ferguut heeft echt tswert verheven, die luchter hant hi hem afsmeet, *Ferg.* 3600. Als dit vernam die bewaerre des tuyns.., soe smeet hi den beer sijn lufter oer of, *Gest. Rom. f.* 105*b*. So heeft hi hem sinen start ofghesmeten, *ald.* Den rechter voet des knechts smeet hi of, 159*b*. Ten derden slach so smeet Gwyde des tyrans arme of, 225*a*.

2) *Terugwerpen*, *afslaan*, een aanvallend vijand. || Die Turcken hebben weder op die plaetsen.. de stadt bestormt, mer si werden cloeckelijc wederom

afghesmeten, *Exc. Cron.* 308*a* (Eenige regels lager wordt in denzelfden zin *afgheslaghen* gebruikt).

AFSNIDEN, (*sneet*, *sneden*, *gesneden*; ook onscheidbaar: *afsneet*). *Afsnijden*, *afknippen*, de hedendaagsche beteekenis, eigenlijk en overdrachtelijk gebruikt. Zie o. a. *Rose* 5330; *Lev. v. J. c.* 94. || Toe desen seven lampten hiet onse Here maken VII guldene scaren, den brant mede ave te snidene, Ruusbr. 1, 176. Onse guldene scaren, daer wi den brant mede avesniden, 177. Ende het en sy dat wyse (*die gebreken*) binnen onsen leven ofsniden ende ofwerpen, *Stemmen* 51 (in den tekst: *ofsinden*). Of te snyden die hovaerdicheyt van den oghen, *Bern. W.* 48*d*. Si nam een scare ende afsneet haer hare, *Exc. Cron.* 9*d*. Omdat hy den luden hair budels mit gelde affgesneden had, *O. R. v. Dordr.* 1, 312, 106 (Vandaar ons *beurzensnijder*).

Aanm. — *Grimb.* I, 4608: „Sijn tornekeel . . was van den selven *afgesneden*" zal men wel moeten lezen *al gesneden* (var. wel gesneden).

AFSNIDINGE, znw. vr. In fig. zin. *Verzaking*. || Den enghen wech sal dij wijsen . . versmaetheit, belachinge, bespottinghe, ofsnidinghe dijns eygen willen, *Ms.* 80*f.* 70*b*.

AFSOENEN, zw. ww. onz. Mnd. *afsonen*. Vgl. Afswoenen. *Tevredenstellen door uitkeering*, *uitkoopen*. || Of daer een arve verstorve tot einen vryen anval, dat sal by den oldesten blyven und die anderen broederen und susteren afsoenen na vrende raeth, *Pro Exc.* 4², 194.

AFSPANNEN (*spien*, *spienen*, *gespannen*), st. ww. bedr. Mnd. *afspannen*. Zie Spannen.

1) Van zwaard of sporen. *Afbinden*, *losmaken en afdoen*. || Eer hi swaert of sporen afspien ghinc hi te sijnre camere inne, *Segh.* 11896.

2) Van ledematen. *Afbinden*, *door afbinding doen versterven en afvallen*, *doodbinden*. || Voor sine smerte ende leemte, dat him zyne bene afgespannen zijn, Mieris 3, 100*b* (*a.* 1359).

AFSPLITEN (*spleet*, *spleten*, *gespleten*), st. ww. bedr. Zie Spliten. Mnd. *afspliten*. *Afscheiden*, *verwijderen*. Ook met den 3den nv. Enen iet —, *iets van iemand verwijderen*. || Wat hem aen sijn ere mesquame, dat waer beter afghespleten, *Salad.* 218. In de andere lezing naar het Comb. Hs. (*Denkm.* 3, 91) vs. 224: Want dat hem an sijn eere quame, ware hem beter afghespleten.

AFSPLITTEN (afspletten), zw. ww. bedr. Zie Splitten. Iet (van) ere dinc —, *iets van eene zaak afnemen*, *het er van scheiden*. || So onse ondersaten van Apeldoeren van der heiden, by broder Steven Doys molen naist gelegen, affgespleit ende Uden voirscr. gegeven hebben twelff morgen heiden, Nijh. 4, 165 (*a.* 1438). Die camp, die autiken (?) afsplit is, *Rek. d. Graf.* 1, 386.

AFSPOTTEN, zw. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand van iets door spot berooven*. || Du moetst myner al lange spotten, eer du my een ore afspottest, *Spreuken* 22.

AFSPREKEN (*sprac*, *spraken*, *gesproken*), st. ww. bedr.

1) *Ten einde toe bespreken*, *afpraten*, *afhandelen*. || Doe dat conincspel was leden, daermen van der minnen seden hadde afgesproken menich wart, *Cass.* 1667.

2) *Afzeggen*, *ontzeggen*, *verbieden*. || Dese epistel die totten Romeynen ghescreven is, is daer omme eerst gheset, want si alle vermetelheit ofspreket ende nederleit, *Ms.* 75 *f.* 2*c*; *Hs. Epist.* 3*b*.

AFSTAEN (*stoet*, *stoeden*, of *stont*, *stonden*, *gestaen*), onreg. st. ww. onz. en bedr. Mnd. *afstân*. Bij Kil.: *absistere*, *desistere*, *abstinere*, *supersedere*, *cessare*, *desinere*.

Onz. — 1) *Zich verwijderen*, *weggaan*, *wijken*. || So dat alle die dieve thant afstaen moesten ende rumen tlant, *Sp.* I⁷, 66, 83. Dat sij souden afstaen en hun vechten laten, *Heemsk.* 175. Dat de goeder liede kindre, die nayen leeren, voor huer meestersen nayen . . moghen, alse si van der scolen ghesceden selen sijn oft afgestaen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 647 (*a.* 1381). Die metten swaerde gaerne slaen, metten swaerde wert hi verslaghen; die niet en wil in tijts afstaen, die noot sal hem doen verdraghen, *Spieg. d. Jong.* 107. — Spreekw. Vrouwen herte en is gheen steen, niet afstaen is mannelick, *Spreuken* 104.

2) Afstaen, zoowel absoluut als vergezeld van de bepaling van den paerde. *Afstijgen*, *afstappen*. || Ende dat hi op die greve (*gracht*) afstont, *Brab. Y.* VII, 15212 (verg. 15233: stont . . van sinen peerde). Item 17 dage in Augusto, als Leyden upgegeven was, ende miin . . heere in der kerken afstont, aldair . . te offergelde geg. 1 holl. sc., *Bel. v. Leid.* 352. Als si quamen vore den oven, . . stonden si of van den paerden, *Sal. en Marc.* 52. Dit al ghedaen, saten weder up hare perden de nieuwe Grave van Vlaenderen ende sijn eedele ende reden ter Vrindachmarct; daer stont af mijn . . heere van sinen perde, *Cron. v. Vlaend.* 2, 258. Siet daer staet een herte, wildi dat hebben, so staet af van uwen peerde, *Exc. Cron.* 238*b*. Als die K. M. quam an die . . trappen, so is hi afghestaen van den peerde, 309*c*.

3) Met den 2den nv. Eens —, *zich van iemand afmaken*, *van hem scheiden*, *zich niet meer met hem inlaten*. || Beide vremde ende vriende, dien ic te voren diende, ben ic afghestaen, Hadew. I, 92, 51. Doe hem hare cleeder dwaen enter wive ooc avestaen, *Rijmb.* 4503.

4) Met den 2den nv. Des —, *zich van iets afmaken*, *zich aan iets onttrekken*. || Doch en willix niet afstaen, in wille dine bede ontfaen, *Wap. Mart.* I, 46. Ende (ghi) doet mi dan een groet belof; daer na stadijs varinghe of, als ic u hebbe uwen wille ghedaen, *Theoph.* 559. Si stondens metten scoensten ave, *maakten zich er zoo goed mogelijk af*, Stoke V, 690.

5) Met den 2den nv. en het hulpww. *zijn*. Des —, *afstand doen van iets*, *het laten varen*, *nalaten*, *opgeven*, *er mede ophouden*, *uitscheiden*. || Carmilla die vercoes der ene, dat was om syn rycke ghegare, mer ic waen, haer beter ware, dat sy des waer afghestaen, *Troyen f.* 277*b*. Vele quaeds hadden wi gedaen, in dinde moestewijs afstaen, *Ferg.* 4909. Hoe mochti met goeden moede ghedoen dat hijs avestoede ende ontoghe hem der minnen, *Limb.* XI, 793. So hadden si des afgestaen ende beyde penitencie gedaen, *MLoep* III, 429. Dus heb ic mede te danse gegaen, mer onheyl doets my avestaen, I, 173 (hs. *doet*). Menech wil wieden eens anders hof, dies met redenen bet stonde of, *Lett. N. W.* 6, 150. Quaetheit hevet gheen deughet in: bedi staets of, het sal di vromen, Praet 857. Dus es mens sculdech af te stane, *Nat. Bl.* III, 746. Hi saels lichte dan avestaen, *Flor.* 564. Ende doens hem sekerlike afstaen, *Bloeml.* 3, 27, 166. Ende heves die joncfrouwe niet verdient, staets af, *Lanc.* II, 43964. Des willic avestaen; ic wils avestaen, *Vad. Mus.* 1, 61, 137; 64, 253. Dies hi namaels stont al af, Velth. IV, 1, 46.

(Hi) moets met scanden afstaen, *Doct.* I, 61. Soe eest best dat ics avesta, *OVl. Ged.* 3, 128, 46. Ende riet hem dies af te stane, *Sp.* III*, 63, 28. Want die weldoet ende dies afstaet, III*, 41, 117. Stont hijs af ende sochte raet, *L. o. H.* 1046. — De handeling, die men *opgeeft* of *nalaat*, of de zaak waarmede men *ophoudt* zich in te laten, wordt veelal uitgedrukt door een abstract znw. || Die mijns gebods dus staet af, *Rijmb.* 9040. Dat hi sijns orlogens stont af, 18677. Dus es hi ridderscaps afgestaen, *Sp.* III², 30, 1. Dat si des vechtens stonden ave, IV¹, 65, 60. Verraets ende mort stont ic ave, *Eleg.* 1247. Gi staet bat af derre sotheit, *Lanc.* III, 26206. Dat hi afstoede derre dinc, III, 26828. Ende stont strijds ave jegen den broeder, Stoke I, 1130. Dat hi der dinc wilde staen ave, III, 1284. Nochtan en stonden si niet of haers vastens, *Brab. Y.* II, 776. Ende stoeden haers rovens af, IV, 95. Dattu afstaes haerre gebode, *Sp.* II⁷, 27, 64. Nu willic der complexien avestaen, *OVl. Ged.* 2, 63, 261. Der sonden afstaen, *Parth.* 2022; *Doct.* III, 1556; *Lutg.* II, 1605; *Christ.* 271; *L. o. H.* 1442; *verg. Rijmb.* 24086. Sire quaetheit afstaen, *Lsp.* III, 3, 1138; *Wal.* 4307, 4343. Regnerens afstaen, *Sp.* II*, 1, 22. Dese coninc . . was siere dompheit afgestaen, IV*, 29, 24. Dat.. hi des heidijnscaps stont af, IV¹, 65, 70. — Der werelt afstaen, *van de wereld afstand doen, zich aan een geestelijk leven wijden.* || Ende stont derre werelt af ende alder quaetheit, *Sp.* I⁸, 31, 80. Dat soe hare nonne begaf ende stont deser werelt af, III*, 30, 7. — Ook van een onderwerp van gesprek of geschrift, waarvan men *afstapt.* || Daer omme willics nu avestaen, Velth. VI, 25, 100. Amen! Ic staes af mettesei, *Rijmb.* 27102. — In de woorden van Stoke bij het opnoemen der zeven keurvorsten (I, 98*b*): „Die derde diene staets niet ave, dats van Brandenborch die marcgrave, dats des riken camerlinc," is de uitdrukking niet veel meer dan een stopwoord. „Hij *houdt niet op* die betrekking te bekleeden; hij *pleegt* ze te bekleeden." Verg. *pleget* in vs. 979. — Bij latere schrijvers wordt de 2de nv. reeds vervangen door eene bepaling met het voorz. *van.* || Die roevers ende die moerdenaren, die van roevene afghestaen waren, *Vl. Rijmk.* 3840. Een staerc belofte staene wel van dieften *f*, Praet 4692. Bedi waert beter ofgestaen tiliken van quader daet, 4695. — De 2de nv. wordt in lateren tijd ook reeds vervangen door den 4den. || Ende elck sel anderen sinen last helpen dragen totter doot, entat om weelde noch om noot ymmermeer te staen ave, Hild. 108, 68.

6) Ook absolut gebezigd, zonder bepaling in den 2den nv., of gevolgd door eene onbep. wijs met *te. Ophouden, uitscheiden.* || Enen man drayende ene lie ende afstaende als van der pine, *Sp.* II*, 12, 62 Die kerstene te pinene afsta, II*, 49, 87. Ende na dat si daer afstonden, worden hare opten rugge gebonden de hande, II*, 62, 61. — Sonder afstaen, *zonder ophouden, voortdurend, aanhouend, met volharding.* Verg. *sonder afkeren* en *soner afsceden.* || Eenpaerlike waren si daer ter stede sonder ofstaen in haer gebede, *Franc.* 1561. Die sonder afstaen minne groot leget an dit erdsche goet, *Sp.* I*, 69, 68. Al de scade ende alle de scande, die hi den Vresen hadde gedaen, wrac si op hem sonder ofstaen, Stoke I, 1140.

Bedr. — Met een persoon in den 3den nv. Enen iet afstaen, *maken dat iemand afstand van iets doet, er hem van berooven.* || Ander die met onrechten vonden haer ghebueren haer goet afstonden, *N. Doct.* 2597.

AFSTAL, *-stale*, znw. m. Hetzelfde als *afstand*, het afstaan (van iets). *Afstal* en *afstand* beide hebben hunnen grond in ogerm. *stân*, staan. Evenzoo wisselen ook *Aenstal* en *Aenstand*: zie Aenstal. — Afstal doen, *afstand doen* (van iets). || Ende dese ofstal ende oirvede sellen thans doen alle die gene, die hier tegenwoirdich zijn van beyden syden, Mieris 2, 105*b* (*a.* 1310). Dat J. Dunc *enz.* ofstal gedaen hebben van G. van Kuuvre ende W. Baernts soens doot, *d. i. afstand gedaan van de veete wegens den dood der genoemde personen*, V. d. Wall 407 (*a.* 1408). Renuntieren ende offstal te doen van den selven processe, 653 (*a.* 1475). Oick en sal heere Jan van Arkel . . nymmermeer uut onser vangenisse comen by onsen wille, hi en sal erst . . afstal ende quijtsceldinge doen van den lande ende goeden voirscreven, Mieris 4, 413*a* (*a.* 1417). Ende hi ofstal dairof gedaen ende ons die overgegeven heeft, 356 (*a.* 1415). Overgegeven ende gewilcoert mit sulken ofstal, als die brieve dairaf begripen, 537*a* (*a.* 1419). Si most eerst een ofstal doen van den lande van Henegouwen,.. ende dat grave Jan van Avennes . . overgeven mit horen bezegelden brieven, *Clerc* 108. — Der werelt afstal doen, hetzelfde als *der wereld afstaen*, dus *de wereld verzaken, zich aan een geestelijk leven wijden, zich in een klooster begeven.* || Verzuymt hy lijf of lit, hy is sculdich der warelt ofstal te doen, ende verbonden tot ewigher penitencien, Matth. 101; verg. 106. — Ook met een ontkennenden bijzin. *Plechtig en onder eede verklaren, dat men niet*, enz. || Dat hi mit zinen ede ofstal dade van Sanders zinen broeder, dat hi hem niet helpen, raden, huzen, hoven noch niet toespreken . . . . en zel, *R. v. Utr.* 1, 88, 29.

AFSTALLINGE, znw. vr. *Afstand.* Hetzelfde als *Afstal*: zie het vorig art. — Afstallinge doen, *afstand doen* (van iets). || Dat alle deze handadige kinder, broeder ende magen ofstallinge doen sullen van den hantdadigen, Mieris 2, 105*a* (*a.* 1310). Voort sullen sy ofstallinge doen den van Everdingen, die onversoent zijn, *ald.*

AFSTEECSTER. Zie Afsteker.

AFSTEKEN (*stac, staken, gesteken*), st. ww. bedr. Mnd. *afsteken.* Zie Steken en verg. Afgesteken.

1) Met een persoon als voorwerp. Enen —, *iemand afstooten, nederstooten, naar beneden doen vallen.* || Ende sijn broeder her Walraven stac daer van den berge ave selken, dat hem die hals brac, Velth. V, 12, 29. Een kint, dat dat delfijn dicke reet, so dat et ofstac een stoerm groet ende dat kint bleef dus doet, *Nat. Bl.* IV, 437. Nu maact u henen, ende gaet neder den graet van vrienscepen ende van minnen, of ic roepe hier sulken binnen die u hoefdelike af sal steken, *Rose* fr. bl. 256, 257. Dat die weech niet en brac, of dat si u niet af en stac (*van de ladder*), *Belg. Mus.* 3, 113, 195 (*Bloeml.* 3, 28, 195). Datmen sculdich wair dat levende kint opter brigghen *te bringen* op die selve stede, dair dat ander kint offghesteken wort, ende die vader vanden doden kinde soude dat levende kint ofsteken, dattet viel in den Tiber, Matth. 28.

2) In 't bijzonder, in riddertaal. *Van 't paard stooten, uit den zadel lichten en ter aarde werpen, nedervellen*, zoowel in het tornooi als in den strijd.

|| Si josterden daer tier stonden, soe dat hi afstac den swerten Belyas, *Lanc.* II, 27005. Sijn daregarde was ontwe gesneden ende al der andere die quamen daer: dies stac hise lichte af daer naer, III, 26504. Dattie meesterscinke ware afgesteken ende sijn ors verloren, III, 21441. Meneghen hebben sire afghesteken, die daer doot bleef ofte mat, *Troyen* 6239 var. Wel hondert Griecken staken sy ave, 6110. Rudders die afgesteken lagen ende geaffoleert met groten slagen, *Lanc.* II, 34579. Ende stac enen knape ave, *Grimb.* I, 3630. Om te hermonteren weder van Loen den stouten grave, die dair lach gesteken ave, II, 2787. Doude grave reet ende stac den coninc ave, *Limb.* IX, 691. So vreeselic dat hine avestac, ende viel dat hem sijn been brac, XII, 183. — Zie nog *Lanc.* II, 131, 151, 155, 162, 1640, 1643, 1647, 8214, 7731, 19950, 19994, 20061, 25746, III, 16526, 23771, 26486, 26503, '17, '50, '54; *Grimb.* I, 4413; *Parth.* 5532, enz. — Ook met eene zaak als subject. || Als hi dat peert metten thoom weder oprechten wilde, so verhief hem dat peert rechtop ende viel achter rugge over metten coninc, so dat hem dat harnasch afstack ende viel in dat maras, *Exc. Cron.* 294*b*, d. i. *de zwaarte van het harnas deed hem van het paard vallen.*

3) Met eene zaak als voorwerp. Iet —, *iets afstooten*, *wegstooten*, *nederstooten.* || Den saerc stac hi boven of metten voeten, *Sp.* IV^2, 54, 96. Also reet hi daer tien tiden op genen scilt die daer hinc, ende staken ave na dese dinc, Velth. III, 28, 52.

4) *Verstooten*, *verdrijven*, *verwijderen*, *verjagen.* || Alse hem Fokas dat tempel gaf, stac hi met heiligen worden af alle die duvele van dier stede, *Sp.* III^7, 59, 69. Entie bailliu wanedse vervaren ende oec afsteken van den haren, ende hiet dat mense sonde vaen, III^3, 45, 41. Maer Damaes hadde die meeste pertie, die den anderen afstaken, II^6, 46, 9. De beste gheboerne van den lande . . de stac hi of al ghemene, ende wilde wesen raet allene, Stoke VI, 879-84. Van quaet achterspraken in der stat ende van afsteken des volcs, *Hs. v.* 1423, 270*b* (*Jes. Syr.* 42). — Ook met eene bep. met *van.* || Die ghespeent is vander melc ende afghesteken vanden borsten, *D. B. Jesaia* 28, 9. Elc pijnt den andren te steken of van sijnre ere ende stemmen, *Rein.* II, 7686. — Iet —, *iets wegstooten*, *van zich doen.* || Dat elken bisscop betamen mochte helich te sine, simpel ende vroet, . . al afghesteken die weerlichede, *Amand* II, 6067.

5) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets van iemand wegnemen*, *het hem ontnemen*, *afnemen.* || Oec maect si menigen makelare, die beide heren ende vrouwen hare goet afsteken met ontrouwen, *Rose* 192. Dese eere ende desen lof stac mi uwe aermoede of, *Sp.* IV^2, 51, 29.

6) *Afnemen*, *afzetten*, *afdoen*, van hoofddeksels, inzonderheid uit beleefdheid of eerbied. || Mijn here Walewein stac af daer sinen helm ende alle dandre naer, ende ondercusten hen int sceden, *Lanc.* II, 2911. Ende hi stac sinen helm af ende ginc met hen sitten ter vart, II, 3556. Si staken alle hare helme of ende namen elc an andren orlof, II, 29014. Den helm —, *Lanc.* II, 10135, *Wal.* 2369, 10115. Sinen caproen —, *de muts afnemen*, *Wap. Mart.* II, 46, *OVl. Lied. e. Ged.* 272, 1146; 352, 1098; 360, 1330. Du moets caproen ende hoet afsteken, *Bouc v. Sed.* 264. — Enen orse den breidel —, *afdoen*, *Wal.* 5136. — Sijn broec —, *zijn broek afstrijken.* || Marcolfus . . hadde sijn broeck ofghesteken, so datmen al sijn lelicheit sien mochte, *Sal. en Marc.* 52. Dat deselve Jacob ziin brouc afstac ende toeghde . . Joose Scevael sinen eers, Cannaert 99 (*a.* 1435).

7) Met een persoon in den 3den nv. en een lichaamsdeel als voorwerp. Enen die kele (die storte, thersenbecken) —, *iemand de keel*, *de strot*, *de hersenpan afsteken*, *hem dooden door het doorsteken of afsteken dier lichaamsdeelen.* || Ende stac hem . . . ., thersenbecken af, *Yst. Bl.* 3741. So sal ic my selven de kele afsteken uut spijt, *Mar. v. Nijm.* 18, 416. Hy veldese met sinen stave ende stac hemlieden de stortte af, *Cron. v. Vlaend.* 1, 162. Van dien van der Sluus was hy doot gheslegheu ende stortte afgesteeken, 2, 89. Vgl. AFSTECKEN.

8) Van schepen. *Afsteken*, *van den wal verwijderen*, *doen afvaren.* || Tierst dat mens hem oerlof gaf staken sy haer scepe af, *Troyen f.* 231*c*.

9) Van wijn of bier. *Aftappen.* — Spreekw. *Die vele kennesse heeft*, *dooght veel afstekens*, moet veel tappen, *Spreuken* 109. Verg. *Ned. Wdb.* op AFSTEKEN, bedr. I, A, 2, *b*).

10) Van wol. *Afscheren*, *scheren.* || Wie binnen Leyden Enghelsche wolle ofsteken of reeden wil, *Leid. Keurb.* 67, 5. Dat hi ander wolle ofghesteken of ghereet hadde, 68, 7. Alle dieghene, die binnen Leyden drapenieren jof ofsteken wolle, die totten Enghelschen stapel behoirt, 68, 8. Wair dat sake, dat enich drapeniere enich joncwijf wonne in dachhuyeren tsyn of te steken, wolle te verscieten of te noppen, 102, 128. — Met verwisseling van object, van de huiden of vellen. *Van de wol ontdoen*, *scheren.* || Item so sel die rechter . . anspreken alle die ghene, die Scotsche velle . . ofsteken, ende segghen hem an, dat si hoir wolle vercoft hebben lude, die Enghelsche wolle drapenieren, *Leid. Keurb.* 69, 10. Item en moet niement binnen Leyden brenghen noch offsteken Scotse velle, 521, 11. Wie binnen Leyden eenighe Enghelsche velle offsteect, dair hi voirwolle off vercopen wil, 522, 11, 2. Zie nog 523, 14; 524, 15; *K. en O. v. Delft* 204, 3.

AFSTEKERE (AFSTEKER), znw. m.; vr. AFSTEECSTER. *De arbeider of arbeidster wier werk het is de wol te scheren.* Verg. AFSTEKEN 10). || Item so en sel niement, die in dachhueren werken, als ofsteecsters ende verwersknapen noch kemsters drapenieren, *Leid. Keurb.* 82, 52. Item so en sel gheen joncwijf, die in dachhuyren werct, laken moeten reyden, tsye stic of heel laken, die kemster is of nopster of ofsteecster ende wolverscietster, 102, 128. Noch ghien offteker en sal puic laken reeden, 522, 11. Wair dat sake dat enich ofsteecster puic worpe jof maect om loen of om gunst, die verboerde een jair die stede, *ald.* 3. Drapenyere noch ofsteker noch ymant anders, *R. v. Utr.* 1, 241, 133. Enich wyestre off ofsteker, die hem besceden (*l.* besteden) te weken daer sy nyet en quamen, 242, 11.

AFSTECKEN (AFSTICKEN), zw. ww. bedr. Intensief van *afsteken*, met dezelfde bett. || Ten kanten vanden ryvieren salmen hoy afstecken, *Hs. v.* 1423, 268*c*. Dat men enen man afstict die kele int wout of mort om sijn ghelt, *N. Doct.* 1817. (Hi) dede hem afsticken . . dat dicke vleesch, tes hi sach dat calu been, *Segh.* 1708.

AFSTEL, *-stelle*, znw. onz. *Blemmering*, *verhindering*, waardoor eene handeling *afgesteld*, d. i. belet of onmogelijk gemaakt wordt. Verg. onze

egswijze *Van uitstel komt afstel.* || Waert dat enich poorter . . . eenigen vrijlaet . . . in zine coopmanscepe, ambacht of neeringe . . eenich belet of ofstel dade, *ZVl. Bijdr.* 4, 72 (*a.* 1389). Verg. het volgende art.

AFSTELLEN (verl. deelw. *gestelt* of *gestalt*), zw. ww. bedr. Mnd. *afstellen.*

1) Met eene zaak als voorwerp.

a) Iet —, *iets van zich afzetten*, *het als 't ware van zich verwijderen.* || Affstellende van onsen herten alle achterdencken ind onwille, Nijh. 5, 147 (*a.* 1481).

b) Van handelingen, overeenkomsten, instellingen, wetten, gebruiken enz. *Afschaffen*, *doen ophouden*, *te niet doen.* || Voirt soelen alle voirverbontenisse, . . dragende tegen ons, onse lant off tegen dit verbont, genslich affgestalt, doet ende van egeenre werden sijn, Nijh. 4, 181 (*a.* 1441). Met desen is die vergaderinge der menschen afghestelt gheweest, *Exc. Cron.* 187*b*. Dat si sulke quade abusen ende gewoonten afstellen wilden, 201*c*. Int opstellen van denselven exchijs is de gemeene poorteren toegeseyt . ., dat men die mitten eersten weder afstellen soude, *Inform.* 168. Andere exchijsen . ., die zy afgestelt hebben, 237. Zie nog ald. 323, 460.

c) Iets *afdoen*, *doen eindigen*, *doen ophouden*, meestal gezegd van gepleegd onrecht of wettige redenen van beklag, waaraan een einde wordt gemaakt door goed recht te doen. || Also verre alst uytter selver stat vervolgh van stonden an nyet affgestalt en wurde. — Ter tijt toe sullix affgestalt ind den cleger verricht sy. — Off hierin tot enniger tijt gebreck geviele . . ind syne gnaden dat terstont . nyet aff en dede stellen . . dat wy asdan sijnre gnaden in genen dienste . . to willen wesen en sullen, syne gnaden en hedde dat yrst affgestalt, ind den kleger van synen schade verricht, Nijh. 4. 148 *vlg.* (*a.* 1471). Affgestalt ende verricht (*van een onrecht*), *d. i. afgedaan en hersteld*, 5, 75*bis*; dewelt afstellen en straffen, *Gedenkst.* 2, 235. Overgrepen af te stellen ende te repareren, 236, enz.

2) Met een persoon als voorwerp. *Iemand* (uit een ambt, eene betrekking of bediening) *ontslaan.* Verg. AFDOEN II, 1). || Dat alle jare, in die feeste van Dertyendach, sesse van den voerseiden raetsluyden, die by twee jaren dat officie der raetsluyden ghehalden hebben, sullen werden afgesteld, te weten: dry van den ledigen borgeren ende dry van den anderen ambachsluyden, ende in die plaetse der geenre die afgestelt sijn sesse andere dergelyker, by ons oft onsen scoutiten . . sullen aengesat werden, *Gew. v. St. Truyen* § 16. Dat hi binnen enen jare daernaer geenen leercnape nemen en zal, op de boete van 3 ℔ par., ende die leercnape afgestelt, *ZVl. Bijdr.* 6, 162 (*a.* 1441). — Ook in de uitdr. af- ende aenstellen (Vgl. AENDOEN). || Dat men die voorseide vier personen vermaken ende vernieuwen, of ende aenstellen sal, *Landv. v. Enkh.* 44*a*.

3) *Afzetten*, *berooven*, *plunderen.* || Quaden bouven . ., die den goeden lieden (dat.) berooven ende afstellen, *Invent. v. Brugge* 6, 351.

AFSTELLINGE, znw. vr. *Het doen ophouden* of *eindigen.* Verg. AFSTELLEN 1). || Nyet te willen gehengen . . dat yemant voir by den Tolhuyse to gebede vurscr. enich guet vuer off doe vuren, . . dis tot affstellinge sulcker ongenaden, Nijh. 5, 16 (*a.* 1479).

AFSTERVEN (*starf*, *staerf* of *sterf*, *stierf*; *storven*; *gestorven*). Mnd. *afsterven.*

1) Met den 3den nv. des persoons. Enen —, *hem door den dood ontnomen worden*, *hem afsterven*, de hedendaagsche beteekenis. || Weert dat enen manne sijn wijff afstorve, *Overijs. Recht* I[1], 102. So dat hem in corter wile vele volx afstierf, Matth. *Anal.* 3, 351. Hem storven of doe ter tijt veel goeder heerlicker mannen, 403. Of hem altemael dat hem aengaet ofghestorven waer, *Con. Som.* 23*b*. Enen goeden prelaet . ., die ons afstervet, *Bienb.* 31*c*. — Ook met een zakelijk subj. *Door den dood ophouden iemands bezit* of ook *negatief bezit* (*schuld*) *te zijn.* || So wanneer een bed gheschoert is ende man of wijf daerof te live blijft, ende dan tot haren onwil blijft zitten int gheheel goet ende dan die schuldenaers (=*schuldeischers*) . . . willen die gheheel schult an haer winnen . . ., so mach dat wijf zeggen, datsi schiftinge ende deilinge altoes doen wil, als ment begheert, ende daermede sal si quijt wezen, want haer die een helft offghestorven is, *O. R. v. Dordr.* 1, 224, 51.

2) Met den 3den nv. der zaak. Sire menscheit —, *ophouden te leven naar den mensch.* || Ten heilighen grave, dair God sijn menscheit starf ave, *Claghe* 48.

AFSTERVINGE, znw. vr. *Het afsterven*, *versterf*, *dood.* || 300 Rh. gl. tsjaers losrenten . . die alsnu gecommen zijn upte 224½ £ voors. by ofstervinge van den pensionarissen, *Inform.* 145.

AFSTICKEN. Zie AFSTECKEN.

AFSTORMEN, zw. ww. bedr. *Door stormloopen winnen*, *machtig worden*, *door bestorming overmeesteren.* || Heer Gysbrecht (quam) . . voer Snoyen toern te Geyne, die also vast was, datmen sonder werck niet ofstormen en mochte, Matth. *Anal.* 3, 249.

AFSTORTEN (AFSTURTEN), zw. ww. bedr. en onz. In de hedendaagsche beteekenis, maar in ruimere toepassing.

BEDR. *Afwerpen*, *nederleggen*, van eene wapenrusting. || David, die snel was ende rasch, enten wapenen niene conde, sturtese af al daer ter stonde, *Rijmb.* 9226 (in den tekst: *Sturte hise*, in de var. *sturtedse af*).

ONZ. *Afstorten*, *afvallen.* || Ende sach doen dat sijn heere . . van den orsse storte ave, Heelu 5620.

AFSTRIKEN (*streec*, *streken*, *gestreken*), st. ww. onz. en bedr.

ONZ. — Met den 3den nv. en een persoonlijk subject. *Van iemand van daan gaan*, *zich heimelijk van hem verwijderen*, *hem in 't geheim verlaten.* Vgl. STRIKEN. || Mits . . alle zyn knechten hem afgegaen zyn . . ende daegelix afstrycken by gebreke van betalingen, *Gedenkst.* 3, 30.

BEDR. — 1) *Afstrijken*, *door strijken wegnemen.* || Dan nemt die scorsse ute ende strijct dat water of, ende op dat ghi der ofstrijct, daer mede bestriket dat seer, Jan Yp. 174. Strijct of dat vette met uwe vingeren, *ald.*

2) Den hoet of den caproen —, *den hoed of de muts afnemen*, uit eerbied of beleefdheid. (Verg. AFSTEKEN 5). || Ende wille striken af minen caproen, *Wap. Mart.* II, 46. Miltheit doet haren man wiken; hoet ende caproen ofstriken', *Lsp.* III, 23, 179.

AFSTUVEN (*stoof*, *stoven*, *gestoven*), st. ww. onz. *Met eene snelle beweging van iets afgescheiden worden*, *afvliegen*; van een hoofd gezegd, dat door een zwaren slag van den romp afvliegt. Verg. AFVAREN. || Ende sloech enen anderen doe rechte ten scouderen boven, dat hem thooft af quam gestoven, *Grimb.* II, 2205.

AFSWEREN (*swoer*, *swoeren*, *gesworen*), onreg. st. ww. bedr. Mnd. *afsweren.*

1) Iet —, *het afzweren, onder eede er afstand van doen*, bij uitbreiding, *afschaffen*. || Al galt zoe lettel hier te voren, de costume es ofghezworen, Praet 2112.

2) Hem selven —, *onder aflegging van den gevorderden eed zijn ambt nederleggen, zijn ontslag nemen*. || Wanneer dattet gevallet datter eenich hiemraet van Schielant aflyvich wort of him selven offsweert, soo sullen onse hiemraet voors. enen anderen kiesen by hoeren eede;.. ende wie hem selven offsweeren sal, dat sal hy doen voor vier hiemraden van Schielant, Mieris 3, 569*b* (*a.* 1390).

AFSWOEN, znw. m. *Uitkeering van goed, schadeloosstelling*, van *afswoenen*, vgl. AFSOENEN. || Neme de ene van den tweyn liiftucht van den gode tot ofswone, so wisewi dat voereyn recht, *R. v. Zutf.* 72, 82.

AFSWOENEN, zw. ww. onz. Van *Swoene* (zie ald.), hetzelfde als *Soene*, zoen, verzoening. Verg. AFSOENEN en mnd. *afswoeninge*. *Eenen zoen aangaan, zich verzoenen, om daarmede de zaak af te maken*. || Dat ich niet affzwoenen noch vreden en sall, der wile dat desen vurgen. vede duerd, Nijh. 4, 122 (*a.* 1435). Die een van ons en sall buten den anderen nyet bestanden, vreden noch affzwoenen, 5, 83 (*a.* 1477).

AFT, ACHT, *-te*, bnw., Friesche (ook Westfriesche) vorm van ECHT (zie ald.), d. i. *wettig, rechtmatig*. Oud-friesch *aft* (Richth. 589), nfri. *æft* (Halberstma 13), hd. *ächt, echt*, mhd. *êhaft*, mnd. *echt*, ons *echt*; vgl. ook os. *eft* (bijw.) = mnl. *echt*. Aft komt voor in Westfriesche oorkonden in de bet. *rechtmatig, wettig*, lat. *legitimus*. || Waert dat ic woerden voer hem sprake, die hem nut ende goet waren ende hij daeran lijde, ende die (d. i. *dat die*) afte ende stade bleven, *Dingt. v. Amst.* 9. — Vooral in de uitdrukkingen Afte dach; Afte stoel, ook Aftendach en Aftenstoel geschreven, en Afte clage. — Afte dach, Aftendach, *wettige rechtsdag, de wettige dag, de dag bij de wet bepaald* of *door de gewoonte vastgesteld*, hetzij voor de rechtspraak, hetzij voor elke andere gerechtelijke of wettelijke handeling, als b. v. de dijkschouw. Friesch *æftething*, placita legitima. || Alsoo verre als hy niet mit aften dagen gedaegt heeft, Mieris 2, 723*a* (*a.* 1346), *in de uitg. verkeerdelijk* asten. — Indien hi verwonnen wort mit aften dagen, soe sel men panden aen sijn lijff, **Keuren van Hoorn*, van 1429, § 81. Heer rechter, ghy waert Evert Oudersz. een aftedach van recht, *Westfr. Dingt.* 12, vgl. 3. Voirt van enighe sconde die yement den andereu verliet of dair hi of verwonnen wort mit aften daghe up die dinghdach voirscr., die sel men betalen binnen 14 daghe dair nae, *Leid. Keurb.* 83, 6. Die niet voirt en quame tot sinen derden aften daghe na dien dat hi anghesproken worde van den rechter, 95, 83. Ende als die zevenen op horen rechten aften dach, als him die rechter mit rechte geleit hedde, horen tuuch doen zouden, so en quam Symon van Zaenden niet te werve, ende versumede sinen aften dach, Mieris 3, 389*b* (*a.* 1382). Item, soe en sullen die schouten geen tuych leggen op dijcken noch op dammen of op wegen, si en sullen eerst kennen mit twe schepenen of mit meer, dat si mit rechte opten eersten dach onder banne gecomen sijn op hoeren aften dach, 4, 564*b* (*a.* 1421). Als die schout op die dijck compt daer hy schouwen wil, soo sal die schout een vonnis vragen, ofte het synen rechten dag is ende synen aften dag is, dat hy daer op schouwen mach, dan en mach. — Soo wysen schepenen, dattet synen rechten ende aften dag is, dat hy daer wel op schouwen mach, *Handv. v. Waterland, Hs. f.* 120 *r.* (*Dingt. v. Waterl.* 23; vgl. 16). Heer Schout, ghy waert mijn, dat ghy mijn een dach van eygeninge geleyt hebt, ende dattet huyden mijn aften dach is, *Dingt. v. Waterl.* 16. — Afte clage, *wettige aanklacht*. || (Of) hij mit dier kennisse van rechter ende van scepenen claghen mach een stade claghe ende een afte claghe, *Dingt. v. Amst.* 6 (2 maal) en 22 (2 maal). Waert ghij desen A, dattet huden is zijn afte dach ende zijn gheleide dach te claghen u zijnen doden broeder? *Dingt. v. Amst.* 10. Up sijn rechte afte daghen, *ald.* 23. — De bnw. *aft* en *recht* werden ook reeds in 't Oudfriesch verbonden; „alle *afte* thing and alle *riuchte* thing," Richth. t. a. pl.; zoo ook *echt* en *recht* in 't mnd.; vgl. Lübben 1, 622. — Afte stoel, Aftenstoel, *de wettige rechterstoel*. || Heer rechter.., ghy sijt sculdich morgen.. den dinghen.. te bannen, den aftenstoel te besitten ende hem daer te rechten, *Westfr. Dingt.* 7. Dat ick den dinghen bannen mach, die aftenstoel besitten mach, houder ende clagher rechten mach ende mijn Heer sijn boeten winnen mach, *ald.* 8, zoo ook 5. — Nog gebezigd door Lams, bl. 452.

AFTEBREKEN (*tebrac, tebraken, tebroken*), st. ww. bedr. Hetzelfde als AFBREKEN (bedr.): zie ald. en verg. TEBREKEN en UUTTEBREKEN. De samenstelling *aftebreken* luidt alsof men in 't Hoogd. *abzerbrechen* zeide.

1) *Afbreken*, in den gewonen zin. || Bi wette.. so waren hem die cnien aftebroken, *Sp.* II[2], 56, 23. Entie brucge was aftebroken, Velth. II, 52, 69 (Heelu 3535). Daer plach een capelle te staen, mer si is oftebroken, Mandev. 16*a*. Eer twe oft drye hueren daer naer sone stontter niet eenen steen, want het was al aftebroken ende wech, *Cron. v. Vlaend.* 2, 157.

2) *Afbreken* (in 't schrijven), *ophouden, staken*. || Hier dinct mi best aftebroken, *Sp.* I[a], 10, 33.

3) *Doen ophouden, opheffen*. || Dat eigijndoem was hem gequijt ende aftebroken, *Sp.* I[a], 51, 7.

4) Met den 3den nv. des persoons. Enen iet —, *iemand iets* (*met geweld of list*) *afnemen, ontrooven*. || Die steden, die met genende hem die Tuerken af hadden tebroken, *Sp.* IV[a], 8, 60. Dat hi sinte Petere wedergave, dat hi hem hadde tebroken ave, *Brab. Y.* II, 713 en 738 (*Sp.* III[a], 82, 60). Steden ende lant, die hare aftebroken waren, *Sp.* III[a], 84, 25. Alse hem af worden tebroken hare ceptren, I[a], 20, 44. Al sijn recht.., dat hem was tebroken af, *Lsp.* II, 48, 1155. Haer lant voeren si verherghen, so dat hem al of wort tebroken, Stoke II, 232. Dat hi den Romeinen wedergaf dat hi hen hadde tebroken af, *Brab. Y.* I, 1392. Dijn steert (*nasleep, gevolg*) es u aftebroken, *Ziele en L.* 21.

AFTELLEN, zw. ww. bedr. Zie TELLEN. Mhd. *abezellen*. *Door tellen van iets wegnemen*, bij uitbreiding *uitsluiten, buiten rekening laten*. || Mi dunct dat alle herten vellen edelheit ende avetellen. ende en volgen niet der eren, *Vierde Mart.* 387.

AFTENDACH, AFTENSTOEL. Zie bij AFT.

AFTER, voorz. en bijw., met de samenstellingen. Zie ACHTER enz.[1]) — Bij ACHTER, bijw. 1). || Dat

[1]) Enkele toevoegselen aan ACHTER en zijne samenstellingen, geput uit boeken en hss., eerst na het afdrukken der eerste vellen gelezen, of gevonden in de collectie van De Vries, zullen hier eene betere plaats vinden dan in het supplement.

ıchter dat vooren, *het achterste voren*, in den zin van *het onderste boven*, waarvoor in 't mnl. gebruikelijk is de op dezelfde wijze gevormde uitdrukking dat up dat neder. Zie NEDER. || Stelde ic niet Jobs huus dat vooren dat achtere, daer zyn kynders in bleven? *ZVl. Bijdr.* 5, 319, 159. — Bij ACHTER, bijw. 3). || Tafter sijn, van schuldeischers: *nog gelden te vorderen hebben.* (Wij zouden deze uitdr. eer van de schuldenaars gebruiken). || Nochtans worden die luden, die daeran taffter sijn vander huyshueren off anderen schulden, sommels gewaer, . . . dat sy op haer reyse ende vlucht leggen, *O. R. v. Dordr.* 1, 120. Daer mach een man, die daeraen tafter is, recht aen gheren aen huse, aen erve, 215, 22. — Tafter (tachter) rekenen, *te weinig betalen*, tafter (tachter) bliven, *nog schuldig blijven.* || So rekende Pieter up minen here Florens tachter van den selven 3 sc. van den mete . . Item soe blivet Pieter tachter voer tfoerseyde ambocht van 108 m., . . . 16 ℭ, *Rek. v. Zeel.* 2, 29. — Bij ACHTER, bijw. 5). || Dat deel van lesen dage dat noch after is, ende een deel des toecomenden nachtes, *Bern. W.* 46c (niet 37). Wij moeten oec mede wat seggen daer van datter oec noch achter (= *over*) is, 94*b*. — Eer ende (no) after (achter) en after ende voren, *voor en (noch) na*, *altijd*, *bij alle gelegenheden*; en *nooit.* || Bewerd haren lachter daer gi moget eer ende achter, *Lanc.* II, 43473. Dat rumoer datter ludet after ende voir, *MLoep* III, 647 (of plaatselijk op te vatten in den zin van *aan alle kanten?* Beide verklaringen geven een gezonden zin). Dat toende hi achter ende voren in swaren verwoedden seden, *Sp.* II[a], 66, 44. Vgl. *Segh.* 3119.

AFTERBILLEN (ACHTERBILLEN), hetzelfde als *billen*, Graff, *Diutisca* 2, 224.

AFTERDORE, zw. vr., *Achterdeur.* || Die jongelinc ginc des morgens vro wech die afterdore uut, *Seven W.* 25*r*.

AF-TEREN, zw. ww. bedr. Zie TEREN. Hd. *abzehren. Afteren*, *afeten*, *wegvreten.* || Quaetsprekers, die in haren done afteren ende verbiten tgrone, *Nat. Bl.* VII, 377 var. Dat de ghezellen van orloghen . . den zelven vele rudicheden ghedaen hebben ende afgheteert . . . alle huerlieder vitaille als dat zy lettel of niet behouden en connen, *Invent. v. Brugge* 6, 369.

AFTERHALEN (ACHTERHALEN). Bij 2). || Dat ny dair off achterhaelt es tfait doende, Wiel. *Instr.* 36, 102. Achterhaelt van valschen eede, 104, 204. Van moorde, van straetroove, van vele dieften, enz. Zie *ald.* bl. 206.

AFTERHEIT, (TACHTERHEIT), *Vad. Mus.* 3, 369 in den zin van *achterstand.* || Voor bruecken ende andere tachterheyt, die hy der gulden sculdich was.

AFTERHOUDEN (ACHTERHOUDEN) als intr. Vgl. *Limb.* XII, 508 Var. *Halt achter* ind siet tzü, war man strijt ind wie.

AFTERHOUW (ACHTERHOUW), znw. m. *Een van achteren toegebrachte houw.* || Menesthus . . sette hem daer tegens ende sloech hem doe met eenen achterhouwe, dat hi neder storte, *Troyen Vb.* 22*b*.

AFTERJAGEN (ACHTERJAGEN), ook *Sp.* II[a], 8, 31. Deen jagede achter, dander jagede vort, *fugabat alius et alius fugabatur.*

AFTERLIGGEN (ACHTERLIGGEN), st. ww. bedr. Van schepen gezegd: *de achterhoede doen*, *achteraf liggen*, om den toegang of doortocht af te snijden. || Van den galeyden quam dese bate, de somme achterlagen doe, Stoke X, 58.

AFTERNA (ACHTERNA), ook als voorz. in den zin van *achter*, lat. *pone.* || Sathanas, ganc achterna mi, *Hs. Evang.*, *Marc.* 8, 33.

AFTERNAER (ACHTERNAER), bijw. *Later*, *daarna.* || So wie . . yet ontfaet of neemt om te bewarene, [ende hyt achternaer loochent, Wiel. *Instr.* 150, 514.

AFTERSETTEN (ACHTERSETTEN). Bij 2). Ook in den zin van *terugslaan*, *terugdrijven.* || Doe quam ene grote batalie derwaert van der brucgen, die se ter vaert achtersette, *Merl.* 28873.

AFTERSOEKEN (ACHTERSOEKEN), onr. zw. ww. bedr. Eene verkeerde vertaling der lat. woorden *D. B. Jes. Syr.* 4, 6: „et non relinquas *quaerentibus* tibi *retro* maledicere." Ook *Hs. v.* 1423, 229*c*. *Achter* moet als bijw. worden opgevat in den zin van *achter den rug.*

AFTERSPRAKER (ACHTERSPRAKER). Ook *Hs. v.* 1423, 183*c*, *d*. || Een quaet afterspraker is den menschen te veronwaerden; mitten quaden aftersprakers en menghe di niet.

AFTERST (ACHTERST). Bij 1). || Die te vorst was, hin(e) beide segterstes nit, *Limb. Serm.* 153*a*. Vgl. de uit Velth. aangeh. plaats. — Aen den aftersten sijn, het tegenovergestelde van *an den voren sijn* (Zie *Leid. Keurb.* Gloss. op voren). *de lijdende (passieve) partij zijn* bij eene rechtshandeling, *de tegenpartij zijn (van wien niet de rechtshandeling uitgaat).* || So mach dan die ander brueder seggen, die aen den aftersten is, dat hi bliven wil aen alle goeden, daer hi in bestorven is, *O. R. v. Dordr.* 1, 215, 23 Var.

AFTERSUSTER (ACHTERSUSTER), znw. vr., schijnt nergens voor te komen, doch zooveel te meer aftersusterkint, dat men behalve op de bij ACHTERSUSTERSKINT aangeh. plaatsen nog leest *Overijs. R.* I[1], 11; 104; 171; V. d. Wall 118, 521, 542, 593, 617 *e. e.*

AFTERTRECKEN (ACHTERTRECKEN). Bij Bedr. 1). || Treck after dijn voete van dijns naesten huyse, *Hs. v.* 1423, 184*d* (*Proverb.* 25, 17).

AFTERVERTRECKEN (ACHTERVERTRECKEN), st. ww. onz. *Achteruittrekken*, *terugtrekken.* || De Pickarde siende tfolc te hem waert comen, vertrocken achter ende staken tfier in eenen molene, *Cron. v. Vlaend.* 2, 155.

AFTERWAERT (ACHTERWAERT). In de uitdr. Achterwaert denken (vgl. Kol. 49 onderaan). || Sijn vader reet altoes vorwaert ende en dachte niet achterwaert, *denken om hetgeen achter is*, *Merl.* 30133.

AFTERWENTELEN (ACHTERWENTELEN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als *achterkeren* (zie ald. bedr. 1). *Naar achteren keeren* of *wenden*, *afwentelen.* || Die ingel ons heren daelde vanden hemele ende hi quam ende wentelde achter den steen ende satter op, *Hs. v.* 1348, 129*a*; vgl. 129*c*: si saghen den steen *ofghewentelt.*

AFTICHT, znw. vr.; mnd *afticht* (ook *aftichten* en *aftichtinge*). Van *aftiën*, dat niet voorkomt. || *Afstand*, hd. *verzicht.* || Reynier van Tetwijc sel oflicht doen vanden genen die daer uut siin geset ende voirseyt staen, *R. v. Utr.* 1, 270, 2.

AFTIEN, ten onrechte ook AFTYEN, (*tiet* [*tyet*]; *tooch* of *toech*, *togen*, *getogen*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *aftēn.* Zie TIEN.

ONZ. — 1) *Aftrekken*, *wegtrekken*, *weggaan*, inzonderheid van eene legermacht gezegd. || Die

vorseide heere van Gaesbeke was afghetoghen in dien daghe, om troest te sueken aen sijn mage, *Brab. Y.* VI, 9280. Ende voer wech sonder letten ten Louwen wert ende toech ave, *Limb.* V, 456. Ende van daer togen si af te Gyronville, *Lorr.* fr. II, 234. Doen togen die gene saen af ende achterwerd in hare veste, Velth. V, 12, 40. Om dit so es hi getogen af, IV, 65, 57. Ende toech ave met haesten herde groet, Heelu 2776. Twi si avetogen, dies en wisti niet te waren, *Lorr.* I, 1148. Diere wille moet emmer ghescien, ende anders gheens sens avetien, *Limb.* II, 1293.

2) Met eene zaak in den 2den nv., of met het voorz. *van.* Ere dinc —, *zich aan iets onttrekken*, *zich er niet mede inlaten*, *het laten varen*, *er afkeerig van zijn.* Verg. ACHTERTIEN, onz.) en ACHTERTRECKEN, onz). || Die der afgode willen aftien ende geloeven in Jhesum Christe, *Sp.* II^a, 57, 81. Dor haren wille.. ben ic miere wet avegetoghen, *Limb.* XII, 909. Of dijn herte yet meer ofghetoghen is van al dien dat God niet en is, *Ned. Proza* 191. — Ook met weglating van den 2den nv., die den schrijver in de pen bleef, waarschijnlijk wegens het aanw. vnw. in den vorigen regel. || Ende die sal men scuwen altoes, ende aftien met goeden staden, *Doct.* II, 2138. — Ere dinc afgetogen sijn, *van iets afkeerig zijn*, *er mede in strijd zijn.* || Ende dese versameninge der scriften, die der waerheit niet afgetogen en siin, wil hi . . sinen geduchten here te love scenken, *Clerc* 2.

BEDR. — 1) *Aftrekken*, *uittrekken*, *afdoen*, van kleederen of wapenrusting gezegd; hetzij aan zich zelven, hetzij aan een ander persoon, die in den 3den nv. wordt uitgedrukt. || Dander (*leeuw*) gegrepene mettien tanden, ende togene soe mettien scilde, dat hine aftoech, wildi oft ne wilde, *Lanc.* II, 25179. Ende vingene, ende toegen hem den helm af saen, II, 17420, verg. 18702. Hi sloech an dien helm die hant, ende togene hem af, II, 22002. Doen gingen si aftien wapenroc ende brachieren, Heelu 7286. Mijn gewant woude hij mich avetyen, *Serv.* II, 1952; *enz.*

2) *Aftrekken*, *afrukken*, inzonderheid van de huid of van lichaamsdeelen gezegd. Met een persoon in den 3den nv. || In dien slinken arm hi vloech, dien hi hem al avetoech, *Belg. Mus.* 7, 445, 131. Es hem sijn vel afghetoghen ende an ene want ghesleghen, *Nat. Bl.* III, 2322. Doe si den valc in die handen had, soe toech si den hals voer sijn oghen of, *Gesta Rom. f.* 106*d*.

3) Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv.

a) Enen iet —, *iemand iets aftrekken*, *ontrukken*, *afhandig maken*, *ontrooven.* || Ende ginc altemale in hant watter was, borge, lant, ende hevet heme avegetogen, *Lorr.* I, 1511. Dat dat heilige rijck altoes geregiert soude wesen van den Duutschen... zeder dat dat rijck der (*l.* den) Grieken ofgetogen wort bi gemenen rade der heyliger kerken ende des heyligen rijcx, *Clerc* 10.

b) Enen iet —, *iemand iets onttrekken*, *weigeren*, *opzeggen.* || (*Twi*) die drie staten des lants . . . . . sinen lieven Heere ende broeder allen dienst ende ghehoorsaemheit afghetoghen hadden ende wederseit, *Brab. Y.* VII, 12557. Al is dat sommige coningen ende vorsten mit onbekentheit ende mit wille den heylighen rijck hoir onderdanicheit afgetogen hebben, *Clerc* 3.

4) Iet —, *iets aftrekken*, *afnemen van eene hoeveelheid.* || Ende dat zy niet meer dan 14 schotponden eerst geseyt en hebben, dat hebben sy gedaen omdat zy aftoegen de renten, *Inform.* 68. De wedden van den gaerders afgetogen, 168.

5) Als reflexief gebuikt. Hem aftien ere dinc (dat.), *zich aan iets onttrekken*, *zich er niet mede inlaten.* Hetzelfde als de bet. onz. 2). || Die hem aftien den sonden clein no groet, *Belg. Mus.* 1, 133, 4.

AFTOGELIJC (AFTOGELIC), *-like*, bnw. Van *Aftien*, aftrekken: zie ald. *Afgetrokken*, t. w. als grammatische term, letterlijke vertaling van *abstract* in tegenstelling van *concreet*, en van woorden gezegd, die een begrip in het afgetrokkene uitdrukken. || Dese nomina, al ist dat si abstractiva sijn, dat is aftogelic, si dienen onderwilen voer den personen, *Barthol.* 6*a*.

AFTORNEN, zw. ww. bedr. In onze bet. Vgl. *Ned. Wdb.* op AFTORNEN. *Naden losmaken*, *aftornen.* || (Hi) began een sticke daer onder sinen roc ghevoedert was, of te tornen, *Ms.* 88*f.* 81*c*.

AFTREDEN (*trat*, *traden*, *getreden*), st. ww. onz. Mnd. *aftreden.*

1) *Weggaan*, *heengaan*, *verdwijnen*; overdrachtelijk van gewoonten of hoedanigheden gezegd, *voor in onbruik raken.* || Tusschen der see ende den Rijn es trouwe al afgetreden, *Vad. Mus.* 4, 86, 749.

2) Met eene zaak in den 2den nv. Des —, *er afstand van doen.* Verg. hd. *abtreten* (*D. Wtb.* 1, 143). || Souden si ons thertoghedom voorscreven van Lutzenborch weder overgheven, . . entie vooghdie van Elzaten . ., ende des vertien ende aftreden, *Brab. Y.* VII, 2559—64. — Ook reeds met eene zaak in den 4den en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *aan iemand iets afstaan*, verg. hd. *einem etwas abtreten.* Hier staat het woord reeds op de grens tusschen intransitief en transitief. || (*Si*) en selen die selve voorscreven drie slote niement innegheven noch aftreden in gheenen keere, *Brab. Y.* VII, 2887.

AFTRECKEN (*trac*, *traken*, *getreken*, of *trocken*, *getrocken*; en *trecte*, *getrect*), st. en zw. ww. onz. en bedr. Mnd. *aftrecken.* Zie TRECKEN.

ONZ. — 1) *Aftrekken*, *wegtrekken*, *zich verwijderen.* || Dus ghevielt so, dattie grave weder achterwaert trac ave, Stoke VII, 1039. Die heren sijn afgetrect doe in hare paweliоene, *Wittek. v. Sass.* 142. — Als znw. || Soe heeft hi haers goet onberen ende sijn aftrecken ten besten, *Limb.* I, 1642.

2) *Zich onttrekken* (*aan iets*), *zich er niet mede inlaten*, *er afkeerig van zijn.* Met eene bepaling met het voorz. *van.* Verg. ACHTERTIEN, onz. 2), ACHTERTRECKEN, onz. 3) en AFTIEN, onz. 2). || Allen dengenen die tallen stonden aftrecken van hoeftzonden, *Lanc.* III, 6351. Ofgetrocken van der sonden seden, *Amand* II, 6068.

BEDR. — 1) *Aftrekken*, *uittrekken*, *afdoen*, *uitdoen*, van kleederen of wapenrusting gezegd; hetzij aan zich zelven, hetzij aan een ander persoon, die in den 3den nv. wordt uitgedrukt. Verg. AFTIEN, bedr. 1). || Want 'alsemense te bedde leet, men trecket hem altegader af so wat men hem teersten angaf, *Sp.* I^e, 71, 39. Ende trac af sine scoene, *Sp.* III^1, 28, 38. Die sine scoen te hant trac af, III^7, 50, 15. Doe trac hem Bohort den helm af, *Lanc.* II, 17688; verg. 5969. Trac hi sinen helm of ter stede, *Wal.* 6547. — Ook in den zin van *afdoen*, *wegdoen*, *wegnemen.* || Dattu mine saet niet afdoen en sultste na mi, noch dat gi minen naem niet of en trect van mijns vader huys, *D. B.* I *Sam.* 24, 22.

2) *Aftrekken*, *afrukken*; van zaken die aan iets nders bevestigd zijn; inzonderheid lichaamsdeelen. || Ende trac hem dien helm af so fellike, dat hi em hadde wel nalike sinen nese afgetrect daer lede, *Lanc.* II, 2621. Ende trac hen (*den slangen*) hoft af thanden, II, 18763. Doen quam een nevel, iene (*den wijnstok*) stac ende dat bloysel avetrac, Velth. VI, 7, 41. Soe dede hij haer borsten oftrecken, *Pass. W.* 48*b*. — Ook met een pers. obj. || Want het ware onschone dinghe, dat iemene in die galghe hinge, baden die Jueden dat men (*den gekruisigden*) brake hare been ende mense ftrake, *Sp.* I⁷, 31, 63. — Figuurlijk ook van igenschappen, die iemand aankleven. || Aftreckende die wreetheyt sijns moedes, *Pass. W.* 162*b*.

3) Met eene zaak als voorwerp, t. w. eene bezitting, die aan iemand toebehoort of aan iets verbonden is. Ook met een persoon of eene zaak in den 3den nv. Enen of ere dinc iet —, (*iemand*) *iets ontrukken*, *afhandig maken*, *ontrooven*; *iet van eene zaak losmaken*, *er van scheiden*, *wegnemen*. || Want hi die den voorspoet gaf, machen, wil hi, weder trecken af, *Lsp.* I, 31, 57. Dat die hertoghe Anthonijs tlant van Lutzemborch trac ien hem, ende den rike van Behem aftrecken woude, *Brab. Y.* VII, 3448. Die scouwende mensche die sijns selfs ende alle dinghen verteghen heeft, ende gheen aftrecken en ghevoelt, om dat hi ne gheene dinc met eyghenscape en besit, Ruusbr. 6, 199. — Ook met weglating van het object. || Jeghen gulsicheit selen wi minnen ende verkiesen mate ende soberheit, ende altoes ons selven avetrecken, ende min nemen dan ons ghelust, Ruusbr. 6, 1 (bij Sur. *nobis semper subtrahendo*). — Als znw., in den zin van *afleiding*, *aftrekking*. || Het is een vlien.. alre dinghe die ons in desen leven een oftrecken of een wederwerc maken moghen van der naester volcomenheit, *Stemmen* 96.

4) Reflexief gebruikt: Hem aftrecken, in denzelfden zin als het onz. *Zich verwijderen*, *zich terugtrekken* (*van iemand*). Verg. Achtertrecken, bedr. 4). || Some traken si hem bet af in die wilde foreesten bet uut, *Sp.* III⁴, 41, 14. Maer emmer trecke di bet of van sconinx dochter telker stede, III⁴, 77, 8.

Aanm. Bij Ruusbr. 6, 209 vinden wij het tegenw. deelw. avetreckende, naar het schijnt, adverbialiter gebezigd: || Ende dese salicheit vreest hi te verliesene; want hi mint hem selven meer dan Gode; ende hi mint die salicheit avetreckende om sijns selfs wille; bij Sur. blootelijk: *sua duntaxat causa*. Waarschijnlijk bedoelt Ruusbr., dat hij de zaligheid, ze op zich zelf beschouwende, in het afgetrokkene, om zijns zelfs wil bemint, m. a. w. uitsluitend om zich zelven.

AFTRECKERE, znw. m. *Beroover*, *roover*. Zie Aftrecken, bedr. 3). De Bedelmonniken worden bij Velth. VII, 20, 63, aldus aangesproken: || Predicaren der behaechlijchede, ende avetreckere der rijchede, ende wechwerpers die (l. der) arme goet.

AFTRECKINGE, znw. vr. Verg. Aftrecken. Onz. 1). *Het aftrekken*, *verwijderen*, *verdwijnen*, bij uitbreiding, *vermindering*, *afneming*, ten aanzien van kracht en bloei. || Want natuere faelgieren begonste met oftreckinghen harer woenste, ende die oude hem anequam, die hem siere cracht benam, *Amand* II, 5385.

AFTRONC. „Af-tronck, vetus Flandr., j. basterd. *Nothus*, *spurius*." Kil. Verg. Avonttronc.

AFTUGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *aftugen*. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand door getuigenis voor den rechter zijn goed ontnemen*. || Wie met liste den armen sijn goet afwint, seker dat es des duvels kint, omdat sijt ghewinnen met haren valschen sinnen, ende tughen hen ave haer goet, *X Plagh.* 1888.

AFTUUSCEN (aftuyscen), zw. ww. bedr. Mnd. *aftuschen*. Zie Tuuscen. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets op bedrieglijke wijze afhandig maken*, *afzetten*. Verg. Afdriegen. || Dat si tfolc aldus bedriegen, haer gelt aftuyschen ende ontliegen, *N. Doct.* 413.

AFVAGEN, zw. ww. bedr. Zie Vagen.

1) De tegenwoordige beteekenis *Afvegen*. || Vaecht uwe nueze af, *Han. H.* 66. Dan vaghet of met stoppen ofte met eenen cleenen cleede, Jan Yp. 60.

2) *Wegvagen*, *uitvegen*, *uitwisschen*, en bij uitbreiding *uitroeien*. || Die ghevet ende hem na beclaecht, den danc siere gichte hi afvaeght, *Vad. Mus.* 2, 176, 20. Saulus, die met zwaren plagen kerstin gelove waende afvagen, *Wap. Rog.* 1037. O Maria, weerde maecht, hoe es edelheit dus afgevaecht! *Vierde Mart.* 321.

AFVAL (affal), znw. onz. *Toevallige of bijkomende bate*, tegenover rente of vaste inkomsten; thans *emolumenten* geheeten. || Sine rente ende sijn affal, *Heim.* 119 *var.* In het Comb. hs. (vs. 125) *afval*, het tekst-hs. bij Clarisse *upval*. Zie Opval. — *Afval* van vee. Vgl. *Ndl. Wdb.* 1,² 1714. || Mense van smere van desen 5 rindren . . 16 sc. Item Floirkijn van offalle, van den stic 12 d., *Rek. d. Graf.* 2, 4. Van scapen ende van den of- valle van den scapen, *Rek. v. Zeel.* 2, 50. Van ofvalle van 24 scapen, *ald.*

AFVALLEN (*viel*, *vil* of *vel*; *vielen*, *gevallen*), st. ww. onz. Mnd. *afvallen*. In de hedendaagsche beteekenis, doch in gewijzigde opvattingen.

1) *Nedervallen*, *naar beneden vallen*.

a) Eigenlijk. — α) Met een persoon als onderwerp. || Ende doe hi ghehangen was, . . te hant brac sijn seel ende hi viel of, nochtan soe en quetste hi hem niet, *Pass. W.* 35*b*. Doe al dat ghesinne . . . vernomen hadden, dat de wachter ofghevallen was, *Hs.* 87, *f.* 91*d*. — Inzonderheid *van 't paard vallen*. || Maboen viel af ende tpaert stont stille, *Letterk. N. W.* 7¹, 133, 131. Miteres die viel af te waren, *Troyen* 6077. Nu was Turnus yerst ververt: hi viel af in die ryvier, *Troyen f.* 268*c*. Sijn ors snevede . . . . ende hi viel af ende brac sijn been, Velth. II, 33, 52.

β) Met eene zaak als onderwerp. || Namels soe viel dit of (*een sieraad*) ende daer om bleef boven opten tempel een open gat, *Pass. W.* 3*c*. Doe si die paerle int midden een gulden cruus gheset hadden, so vielen die ander stenen of die an dat cruus stonden, 71*d*.

b) Overdrachtelijk. Met een persoon als onderwerp. *Afstammen*, *voortspruiten*, gelijk de vrucht, die van den boom *valt*, uit dien boom is *voortgesproten*. || Geboren ute Gallen, van maten lieden afgevallen, *Sp.* III³, 19, 55.

2) Met eene zaak als onderwerp. *Afgelegd worden*, *ophouden*, van hartstochten of driften gezegd. || Alle die nide die vallen af, *Rijmb.* 9918 (Vulg. II *Sam.* 3, 13: „*faciam tecum amicitias*").

AFVANGEN (*vinc*, *vingen*, of *vengen*, *gevangen*), st. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Iemene enen —, *iemand een ander ontrooven door hem krijgsgevangen te maken*. || Dat die gevangene, die her Johan van Moersse an sijnre hant heeft, niet as goet en weren alse die ghene,

die hem afgevangen sijn, Nijh. 2, 187 (*a.* 1363). Van den gevangenen, die ons . . binnen desen lesten orloge afgevangen sijn, 3, 218 (*a.* 1399). Alle gevangenen, die die eyn parthie den anderen affgevangen hebn, 4, 391 (*a.* 1467). Alle gevangenen, die onsen genedigen heren . . bynnen deser veden . . affgevangen sijn, 5, 134 (*a.* 1481). Die Gelresche . . vengen hem by wylen of een deel arme luden, Matth. *Anal.* 3, 399. Die ghene, die die van Tartarien den Romeynen of hebben ghevanghen, zijn jonghe . . luden, mer die van Romen hebben die van Tartarien ofghevanghen . . goede vroede princen, *Schaaksp.* 34*a*.

Aanm. — *Hs. v.* 1348, 264*c*: „God sal *ofvanghen* alle tranen van haren oghen", leze men *ofvaghen*. Vgl. *Openb.* 21, 4.

AFVAREN (*voer*, *voeren*, *gevaren*), st. ww. onz. en bedr. Mnd. *afvaren.* Zie Varen en verg. Afvoeren.

Onz. — 1) Met een persoon als onderwerp. *Afrijden*, *wegrijden*, inzonderheid met vijandige oogmerken. || Die ghene, die des namen goem, mochten sien, ende hi voer af, *Troyen* 4539.

2) Met eene zaak als onderwerp. *Met eene snelle beweging* (*van iets*) *afgaan of afgescheiden worden*, *afvliegen*; van lichaamsdeelen gezegd, die door een zwaren slag van den romp afvliegen. || Ende verhief enen slach so groet, dat avevoer dat hoet, *Lorr.* II, 1995. (*Het zwaard*) dar hi hem met enen slach gaf, dat thoeft van den slage vor af, *Lanc.* II, 18927. Tgoede swert metten tween ringhen, dat het gherochte dat voer af, *Wal.* 6193, (vgl. 7072: Dat hi gheraecte, dat ghinc af). Enen slach dat hem her Hector gaf, dat hem die kraghe voer af, *Troyen* 6480 (var. *die arm*).

Bedr. — *Afvoeren*, *uitvoeren van waren.* || Ende was aldaer verboden elken upvarens, ofvarens, anvarens, *Invent. v. Brugge* 6, 50.

AFVECHTEN (*vacht*, *vochten*, *gevochten*), st. ww. wederk. Hem enen —, *zich door vechten aan iemands macht onttrekken*, *zich van hem vrij maken.* || Si vochten hem selven mitter hant den vianden af, *D. War.* 9, 150, 304.

AFVEGEN, zw. ww. bedr. *Wegvegen*, bij uitbr. ook b. v. van het *afkappen* van boomtakken. || Die derde joncfrowe besnit die boeme ende vegt af dondragtege twige, *Limb. Serm.* 173*c*.

AFVELLEN, zw. ww. bedr. 1) Met een persoon als voorwerp. *Doen nedervallen*, *door een slag met geweld van 't paard doen vallen.* Verg. Afvallen. || Van Loen die stoute grave velde menigen man dair ave met sinen sweerde, dat sere sneet, *Grimb.* II, 2854 var.

2) Met eene zaak, t. w. eene stad enz. als voorwerp. *Nedervellen*, *omverhalen*, *verwoesten.* || Ende voer alsoe in haren lande, beide met rove ende met brande, ende velde hen af vesten ende steden, *Brab. Y.* I, 1424.

AFVERBRANDEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *Afbranden. Geheel verbranden*, *door brand verwoesten.* || Ende verbranden die stede in den gronde toe af, met XVII dorpen daer omme leggende, *Exc. Cron.* 189*b*.

AFVERMOORDEN, zw. ww. bedr. Enen enen man —, *hem door moord berooven van*, *hem doen verliezen door moord.* Vgl. Afmoorden. || Die hem sijn waerlike scat stael of die hem die sijne ofvermoerde, *Con. Som.* 46*a*.

AFVERRADEN (*verriet*, *verrieden*, *verraden*), st. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets door verraad ontweldigen*, *op verraderlijke wijze ontnemen.* || Of my ende mijne erven dat selve mijn huys mit gantser gewalt affgewonnen off . . affverraden ende soe genoemen wurde, Nijh. 4, 254 (*a.* 1450).

AFVERSCEIDEN, st. ww. bedr. Hetzelfde als *Afscheiden.* || Ist dat die splinter is ofverscheiden van dat ander been, dan salmen dat vleisk opluken ende doent uut, *Lanfr.* 137 *v*.

AFVERSLAEN (*verslaet* of *versleet*; *versloech*, *versloegen*; *verslagen*, *verslegen*), st. ww. bedr. Met een persoon in den 3den nv. Enen sijn volc —, *iemand* (een veldheer, een leger) *zijne manschappen doen verliezen door ze te verslaan.* Hetzelfde als Afslaen 3). || Daer worden hem afverslegen bi V[c] goeder liede, *Belg. Mus.* 4, 201. Ende hi versloech den heydenen of twee coningen ende ontallike veel volcx, *Exc. Cron.* 62*c*.

AFVERTEGEN (afvortegen), zw. ww. onz. Van *vertich* (*vortich*), d. i. *rot* (z. ald.). *Afrotten*, *wegrotten.* || En hevet niet so vele gehele steden, datter tfoetsel dore mach comen met den geesten, so verderft dat stuc ende vertecht af, *Hs.* Yp. 118*b*.

AFVERVREEMDEN, zw. ww. onz. Eene niet aan te bevelen samenstelling, die men leest *D. B. Jesaia* 1, 4: Si blasphemeerden den heylighen van Israel, si syn afvervreemt achterwaert, *ter vertaling van* lat.: *abalienati* sunt *retrorsum*.

AFVILLEN, zw. ww. bedr. In onze bet., doch minder eigenlijk gebruikt van een baard: *Met vel en al afrukken.* || So sal ic te dy ember comen ende dinen baert nemen . ., want ic salne dy af doen villen dines ondankes, *Merl.* 34009. — Vgl. Afvlaen.

AFVLAEN (*vloech*, *vloegen*, doch de verl. tijd komt niet voor; *gevlegen* of *gevlogen*), st. ww. bedr. Zie Vlaen. *Afvillen*, *afschaven.* || Dit sacht ende ghenest alle verberrenteit ende gheneest daer dat vel ofghevloghen es, Jan Yp. 174. Hi dede die slinkerhant afvlaen, *Segh.* 11669. Doe dede hi ofvlaen sijn vel, 11749.

AFVLAGEN (*vloech*, *vloegen*, *gevlagen* of *gevlegen*; *vlaechde*, *gevlaecht*), st. en zw. ww. bedr. Wisselvorm van Vlaen: zie ald. Bij Kil. Vlaen, vlaeden, vlaeghen, Flandr. villen. *Afvillen.* Zie het vorige art. || Doe sij hem achter wel bezaghen, hoe hem die swaerde was offghevlaecht, doe worden sy bloede ende versaecht, Hild. 91, 126 (var. *afgeblaect*).

AFVLIEGEN (*vlooch*, *vlogen*, *gevlogen*), st. ww. onz. Mnd. *afvlegen*). Met eene zaak als onderwerp. *Met eene snelle beweging* (*van iets*) *afgaan* of *afgescheiden worden.* Verg. Afvaren. || So dat hi hem enen slach gaf, dat hem dat museel vloech af, *Lanc.* II, 4615. Dat hi hem thoofd dede vliegen af, *Grimb.* I, 4465, verg. 4519. Dat hem thoeft afvloech verre, II, 2819. Men sloech hem thoeft af tien stonden. Doent afvloech, ten selve male loven God in Ebreuscher tale, *Yst. Bl.* 627.

AFVLOYEN, zw. ww. onz. *Wegvloeien*, *wegstroomen*, *door den stroom wegslaan.* || Ende hebben nu groote scade geleden by den stormen, ende hem zijn 2 huysen ofgevloyt, *Inform.* 631.

AFVOEREN, zw. ww. bedr. Met eene zaak als voorwerp.

1) *Iets met eene krachtige of snelle beweging van iets anders doen afgaan* of *afscheiden*; *afslaan*, *afstooten*, *doen afvliegen.* Verg. Afvaren en Afdragen. || Maer Ritsart geraecten weder op den bokel van den scilde, weder hi wilde ocht en wilde, hi voerden hem af altemale, *Lorr.* II, 4227. Ende slouchene opten scilt, dat hine tsiere

ongewilt hem afvoerde altemale, *Limb.* II, 1201.

2) Ene bootscap —, *eenen last overbrengen*, d. i. er mede afvaren of vertrekken. || Dat men enen anderen bode name, die dese bootscap voerde ave, *Grimb.* I, 1983. Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* 157.

AFWAERTS, bijw., hd. *abwärts. Weg, heen, afwaarts.* || So en sal gheen poorter afwaerts varen noch gaen . . . om wijn te drincken of bidden te drincken of comenscap daer of te maken, buten der vriheit, *O. K. v. Dordr.* 1, 33, 99.

AFWAYEN, zw. ww. onz.

1) *Wegwaaien, vervliegen.* || Sulc prijs ende sulc lof waeyt mitten winde of, *Maleg.* 364.

2) *Naar beneden waaien, omwaaien.* || Als nu es heurl. molen afgewayt ende naer afgebrant, *Inform.* 146.

AFWASSCEN, st. ww. bedr. (*afwiesc, afgewasscen*), mnd. *afwaschen. Afwasschen* in eig. en fig. zin. || Dat God ofwiesch de overmoede aldus met Kerstinen bloede, Stoke II, 823. Dat de here afwassce die onreinecheit der dochteren van Syon, *Hs. v.* 1348, 147*a*.

— AFL. Afwasscinge. || Die avewasscinghe des vleesch onreinecheit, *ald.* 133*c*.

AFWEGES (AFWEEGS, AFWEECHS), bijw. *Van den weg af, op eene verborgene plaats, in 't verborgen.* || Daer si misse zouden lesen, dat moeste heymelike wesen in kelren ofte in crochten, ofte afweges in hagedochten, *Lsp.* II, 45, 75 (var. *afweges* en *afweegs*). Lichameliken absent ende afweechs, *Hofk. v. Dev.* 13*r*.

AFWEIGERINGE, znw. vr. Waarschijnlijk gevormd in navolging van lat. *denegatio. Ontkenning, het niet toekennen van iets.* || Ommetelic beteykent dat godlic wesen ende beteykent een ofweygeringe der stedeliker maten, *Barthol.* 6*a*.

AFWEKEN (AFWEIKEN), zw. ww. bedr. *Afweeken*, voorzichtig afscheiden door te bevochtigen en *week te maken.* || Ic nam laeu water ende ic suverde vel van den bloede, ende ic wecte die plasteren daer mede of, Jan Yp. 189. Als gijt af wilt doen, so suldijt afweiken, dat die hunt niet en volge, *Is.* Yp. 39*c*.

AFWENDEN, zw. ww. onz. *Aftrekken, wegtrekken*, van eene legermacht gezegd. Verg. AFTIEN onz. 1). || Hier naer zijn si afghewent ende quamen te Ghend sonder letten, *Vl. Rijmkr.* 5875.

AFWEREN, zw. ww. bedr. Van getuigen bij een rechtsgeding. *Weren, als zoodanig niet toelaten, wraken.* || Van die getuyghen en sal men nyemant afweeren dan viande van dootslage off die ghyene die onwittachtich sijn off die onse mannen redelick kunct dat men billick weeren sal, V. d. Wall 436 (*a.* 1417).

AFWERPEN, AFWORPEN (*warp, waerp, werp* of *worp*; *worpen, geworpen*), st. ww. bedr. Mnd. *afwerpen*.

1) Iet —, *iets van zich werpen*, t. w. een last die op iemand drukt. || Doe dat water uten vate verteert was, so worp si dat kint of onder een van den bomen die daer waren, *D. B. Gen.* 21, 15. — Figuurlijk van verplichtingen, zonden, verkeerdheden, enz. die iemand aankleven. || Konden wi . . om Gods willen uutwendighen troest ende ghaechlicheit der menschen ofwerpen, *Stemmen* 59. Werp of die wercken der donckerheden, *Pass. W.* 3*c*. Dese vrie wille . . . heeft afgheworpen ende ontseghet dienst des viants, Ruusbr. 4, 197.

2) Iet —, *iets verwerpen, versmaden.* || En werp minen raet niet off, *Hs. v.* 1423, 232*a*. Die wijsheit of discipline ofwerpet, hy is onsalich, 18*a*. Die discipline ofwerpt, hi versmaet sine ziele, *D. B. Proverb.* 15, 32. Dat ander deel wert geworpen af, als oft die sant dat onwert heeft, *Sp.* II⁴, 48, 36 (*van eene offerkaars*).

3) Enen —, *iemand met geweld van eene plaats werpen, terugwerpen, afslaan.* || Sy lieden comen seylende voer Gayetten, wordden daer afgheworpen ende gheschofflert van den Jenevoysen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 35.

4) Enen of iet —, *iemand* of *iets nederwerpen.*

a) Met een persoon als voorwerp. Enen —, t. w. eenen ridder in den strijd, *nederwerpen, uit den zadel werpen.* Verg. AFDRAGEN en AFSTEKEN. || Menegen ridder warp hi ave, *Ferg.* 5265. Daer om moeten wi . . toesien dat dye prince afgheworpen werde in enich van den passagien, die wi te bewaren hebben, *Exc. Cron.* 236*b*.

b. Met eene zaak als voorwerp.

α) In 't algemeen, van staande voorwerpen. *Nederwerpen, omverhalen.* || Datmen die afgode ofwerp, *Lsp.* II, 44, 445. Men warp af also houde den swarten libaert onder de voet, Stoke IX, 1306. Werpt of die afgoden die in midden uwen luyden sijn, *D. B. Gen.* 35, 2.

β) In 't bijzonder, van gebouwen enz. *Nederwerpen, omverhalen, gewelddadig afbreken.* || Oec hebben si af . . . . . die borch geworpen te Nettelaer, *Grimb.* I, 3875. Ferrant . . . werp de brugghe bachten hem aff, om dat hem die van Ghendt niet volghen en souden moghen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 125. Dat my mijn huyss tot Nyell . . van den Brabanderen affgeworpen ende verwuyst worden is, Nijh. 4, 17 (*a.* 1423). Die oude huysen afwerpt ende nyeuwe daer op maeckt, *Cout. v. Antw.* 1, 360. Item hebben de voirnoemde van Dordrecht . . voir Bommele ende elswaer meulnen afgeworpen, V. d. Wall 569 (*a.* 1444). Die porte van der stat, die hi metten mueren van der vesten . . afwerpen dede, *Exc. Cron.* 123*b*. Anno 1466 was tquelloot huus afgheworpen, Diericx, *Mém.* 2, 401. — Veelal met de bepaling in den gront, toten gronde, d. i. *slechten.* || Dat beide borch ende sale af was geworpen in den gront, ende verberrent al daert stont, *Grimb.* II, 38. Die hertoge dede, na dien doene, die porten, die muere onghespaert . . destruweren in corten stonde ende afworpen toten gronde, *Brab. Y.* VI, 3045—50. Was Herkendeel ghewonnen ende afgheworpen in den gront, *Brab. Y.* V, 4834. Die borch van Grimbergen . ., die afgeworpen was in den gront, VI, 2727. Daerna . . werp men tslot af in den gront, ende destrueeret altemale, VI, 9319. Die hebben een sterc huus . . afgheworpen tot in den gront, VII, 13849. Meer andere slote ghewonnen . . ende afgheworpen in den gront, VII, 17560. Ende worpent . . algader af tot in den gront, *Grimb.* I, 3929. Om dat noch niemant hinder voortaen van der borch crigen en soude, so dede hise verderven ende in den gront afwerpen, *Exc. Cron.* 126*d*. Verg. *ald.* 109*a*, 136*c*; *enz.* — Figuurlijk van iemands hoogheid. *Nederwerpen, vernederen, verlagen.* || In desen tiden dat dit es selen den Keyser oec nades sine machte werden genomen, ende afgeworpen . . sine hoecheit ende sal neder vallen, Velth. VII, 27, 1.

AFWESEN (*was, waren, gewesen* of *geweest*), onreg. st. ww. onz. Met een meervoudig onderwerp. *Van elkander af zijn, afzonderlijk geplaatst zijn, op verschillende plaatsen berusten.* || Naer tverclaers ende uutwisen van den drien cyrographien, van den annemene ende leverne van den zelven sticke wercx mentioen makende ende afwesende, alle deene unter andre ghesneden . .; rustende deene

onder de neeringhe van den scilders,.. ende de derde onder den zelven Inghelbert, *Vad. Mus.* 5, 365 (*a.* 1492).

AFWESEN, ww., Matth. 217, voor AF WESEN. Zie bij AF (aan 't slot).

AFWESINGE, znw. vr. *Afwezen*, *afzijn*, *het niet aanwezig zijn.* Lat. *absentia.* || Als die enwech gewazemt sijn, wortet (*het lichaam*) beswaert overmits hare afwesinge wil, *Barthol.* 67*a.*

AFWESSCEN. Zie AFWISSCEN.

*AFWIEGEN, *Grimb.* I, 4465Var. Verkeerde lezing voor *afvliegen* (z. ald.).

AFWINDEN st. ww. bedr. *Met een windas naar beneden brengen*, *afwinden* Vgl. *Ndl. Wdb.* op. AFWINDEN. || Doe hy die houtsagers den groten balck opte scragen halp wynden ende weder of te wynden, *Rek. d. Buurk.* 210.

AFWINNEN (*wan*, *wonnen*, *gewonnen*), st. ww. bedr. Mnd. *afwinnen.* Zie WINNEN en verg. AFGEWINNEN.

1) *Winnen* in de oudere en sterkere opvatting van *in den strijd winnen*, *veroveren.*

a) In een werkelijken strijd of in een beleg.

α) Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iets op iemand in den strijd winnen* of *veroveren.* || Dus wan hi dien coningen ave hare volc ende hare have, *Rijmb.* 1643. Ende orlogede den goeden man, dien hi som sijn goet afwan, *Sp.* III^{5}, 32, 59. Want die es vele eren wert, die sinen viant afwint sijn swert, II^{5}, 23, 100. Ende wan hen af menich velt, daer hise afsloech met ghewelt, *Brab. Y.* II, 651. Dat hi met gewelt den Sassen afwan dat velt, *Sp.* III^{5}, 49, 68. Ende wonnen hem af die stat, III^{5}, 93, 129. Ende wan hem af die veste, IV^{5}, 4, 7. Die wan of den Philistinen ene veste, *Rijmb.* 8861. Ende wonnen hem af met spoede hare tenten metten goede, *Sp.* IV^{3}, 4, 41. (*De tenten*) worden daer hen afgewonnen, Heelu 6209. (Hi) street jegen die kinder van Ysraël ende wan hem een roef of, *B. v.* 1357, 63*c.* Oec hadden si hem na bi nachte tcapitool afgewonnen met crachte, *Sp.* I^{3}, 45, 20. Daer die brugge hem enten sinen afgewonnen was met pinen, IV^{3}, 26, 101. Ende wonnen den coninc af sijn lant, *Brab. Y.* II, 4728. Ende wint hem af borghe ende lant, *Wrake* II, 1174. Dat ic hem al, sijn goet, sijn lant, afwinnen sal, *Lanc.* II, 31747. Ende wint den andren af sijn goet, *Teest.* 168. Enen lant ende leven afwinnen, *Sp.* I^{5}, 53, 44; IV^{3}, 4, 88. Enen trike afwinnen, *Rijmb.* 20393, 20449. Ende wonnen hem of de were, Stoke V, 766. Weert sake dat onser liever geminder zuster.. dat.. tolhuys tot Lobede afgeclommen wurd, of afgewonnen, of ontweldicht, Nijh. 3, 69 (*a.* 1379). Doe sy daer quamen, doe wonnen sy hem die lantweer af, die te Barnevelt gemaect was, Matth. *Anal.* 3, 400. — Enen den wijch —, *op iemand den strijd winnen*, *de zege behalen.* || Maer dIngelsche wonnen den wijch ave den Walloysen enten Scotten, *Sp.* III^{5}, 4, 18. Die hem den wijch afwan, I^{5}, 3, 7. — Ook met een persoon — mensch of dier — als voorwerp, die dan als eene zaak beschouwd wordt. || Want mi berouwet ere zaken, dat ic Alexandre gaf miere dochter: ic winse hem af, entu salse te wive ontfaen, *Rijmb.* 19856. Dat die crevitse met groten sinne dien visch, dien si hebben inne, hem ofwinnen ende verteren, *Nat. Bl.* V, 819 (*van de oester*). — In figuurlijke toepassing, *Rijmb.* 2186—2214, vergelijkt Maerlant de Joden met Esau, die door Jacob van zijn eerstgeboorterecht (*sine ouderdoeme*) was beroofd, en de Christenen bij Jacob. || Wi hebben hem met groten roeme afghewonnen hare ouderdoeme, ende al haer recht ende al haer ere, 2207.

β Met eene zaak als voorwerp, zonder bijvoeging van den persoon in den 3den nv. Iet —, *iets in den strijd winnen of veroveren*, *overmeesteren.* || Oec wonnen si af in den nijdspele die zale, daer Jan in lach, *Rijmb.* 30656. Al sine rijcheid si afwinnen, 30660. Hoe vaste si in veste saten, si wonnense af, *Sp.* IV^{3}, 19, 41. Dat hi sijn lant afwinnen soude, *Flandr.* IV, 9. — Ook met een persoon als voorwerp, die als eene zaak, als de buit, beschouwd wordt. || Die van Dordrecht . . . besaten . . . dat casteel . . . ende voerden Aloude hoeren balju, dien sy dair ofwonnen, ende sloegen doot, Matth. *Anal.* 3, 190. — Ook zonder bijgevoegd object voor *innemen*, *overmeesteren.* || Doe die van binnen hem ontsagen jegen afwinnen, *Sp.* I^{3}, 45, 48. Daer binnen sloot hi hem selven jegen afwinnen, I^{3}, 38, 70. Dat si hem ontsaghen der Joden afwinnen met viere, *zij vreesden dat de Joden de nieuwe werken zouden overmeesteren en door vuur vernielen*, *Rijmb.* 32904.

b) In een gerechtelijken strijd.

α) Met eene zaak als voorwerp en een persoon in den 3den nv. In den rechtsterm. Enen iet (of des) —, *een vonnis tegen iemand verkrijgen*, *waarbij hij veroordeeld wordt tot verlies* of *betaling*, t. w. van datgene dat in het object is uitgedrukt. || So wie so andren syne erve afwinnen wille bi der wet van Ghend, hy moeter jeghen setten dobbel erve. *Cout. v. Gent* 476. Niemene ne mach andren afwinnen erve no huus, hyne moghe toghen dats hem toecommen es, 477. Ende bekennet die ghast op dien dach onsen burgher wes, of winnet hi hem wes of met rechte, dat sal hem die borghe betalen binnen viertien daghen ende dat breefghelt, ende en kennet hi hem niet, of en wint hi hem met rechte niet af, so sal onse burgher ghelden dat breefghelt, *Stadr. v. Zwolle* 92, 129. (Enen) sinen kore afwynnen, gelikerwyss off hie daer antworde stonde, *R. v. Zutf.* 36, 125. Of ons dat zelve goet met vonnis ende met recht afgewijst weer ende afgewonnen, Nijh. 2, 90 (*a.* 1356). Wes hun dan mit rechte ofgewonnen wordt of dat sii mit genoege bedadingen, dair of sullen wii hebben die tweedeel, V. d. Wall 414 (*a.* 1409). So wie erve besit een jair ende ses weken over eyghen of in poirtrecht. die en mach mens niet ofwinnen, *Leid. Keurb.* 1, 1. Die rechter en mach hem geen boeten afwinnen, Matth. 166. Als hem die schout ofgewonnen wort, *als bij vonnis wordt uitgemaakt dat hij de schuld behoort te betalen*, *d. i. als de schuld deugdelijk verklaard wordt*, 151. Eer hy hem boeten offwinnen mach, *Dingt. v. Waterl.* 21. — Vandaar de uitdrukkingen: Enen sine ere, sijn lijf, sijn hovet, lijf of lit —, *iemand eer*, *lijf of lid bij rechterlijk vonnis doen verliezen*; *hem eerloos doen verklaren*, *ter dood — tot verlies van lijf of lid — laten veroordeelen*, *laten brengen.* || Hem somen hi hare ere afwan, *Sp.* IV^{1}, 37, 14. Of wi hem dat lijf afwinnen, I^{3}, 9, 81. Herodes, die sente Jan Baptisten sijn hovet afwan, I^{7}, 28, 5. Enen lijf of lit of te winnen, Matth. 54. Daer sprac hy hem aen mit waerliken rechte ende wan hem tlijf of, 85. Heeft hy geleide, men mach hem lijf noch lit ofwinnen, 185. Als een angetast wort van dieften, is hy poirter, ... lit noch lijf ofwinnen, 208. Nu ghinct hier op een perlement; die dieren, die Reinaert stonden omtrent,

willen hem sijn lijf ofwinnen, *Rein.* II, 1891. — Enen doden man die hant —, *van de oordeelwijzers een vonnis verkrijgen, bepalende dat den doode de hand zal afgehouwen worden, ten einde met de doode hand te klagen.* || Van manslacht te berechten met des Graven mannen, dats te verstaen, dat die Heer . . den dooden man sijn rechterhant ofwinnen sal met recht ende met vonnis, Mieris 2, 29*a*, V. d. Wall 115, Oudenh. *Z. Holl.* 466 (*a.* 1303). Waer die Schulte enen doden man die ofwinnet, van dier hant sal hi hebben een pont, *Stadr. v. Zwolle* 168, 326. Zie Noordewier, *R. O.* 277, 416.

β) Met eene zaak, bep. een onroerend goed als voorwerp, zonder bijvoeging van den persoon in den 3den nv. Iet —, *iets gerechtelijk voor schuld in bezit nemen.* || De welcke afghewonnen hadde de looge.. over de achterstellen van renten van 5 jaren, *Invent. v. Brugge* 5, 320. By faute ende ghebreke van betalinghe.. wettelyc afghewonnen.. zeven ghemete lands, 6, 546. De voorseyde Lauwers.. heeft in den . . steen ghevanghen gheweest vier of vijf jaer, binnen welcken tyde zijn huus daer hy woonde ende sine catheylen ofghewonnen waren ende vercocht, *Cout. v. Brugge* 2, 43. Van naerrenten op huusen die ofghewonnen zijn bij de voorrentiers.. Aenghesien dat de voorseide naerrentier hant an voorseide huus slaen en wilde, de voorrentiers liet ofghewonnen hadden behouden zouden thuus voorscreven bi der virtuut van den voorseiden ofwinninghen, 2, 140 *aant.* Wat men onsse Patroon, . off onsse Gasthuyse ghevet, dat en mach men niet offwinnen, Schwartz. 1, 563, 109. Het ne ware dat yemen spreken wilde te gronde van leene om af te winnene, *Gendsch Chtb.* 88. Van den lande dat men achterhaeldt ende afwindt by vonessen van scepenen, 126. — Ook met weglating van het voorwerp, en alleen met een persoon in den 3den of 4den nv. Enen —, *een vonnis tegen iemand verkrijgen, waarbij hij veroordeeld wordt iets te verliezen* of *te betalen.* Verg. 1, *b*, *α*). Ten sy in een sterfhuus, dair sal die ghene, dies gheert, spreken ende winnen den weezen af mit sinen eede, alst recht is, . . en sy dat die heisscher behoerlike kennisse heeft, Matth. 104; verg. 154. Also dat Jan vanden Sande niet offghewonnen en is voir zijn schult, *O. R. v. Dordr.* 1, 107.

2) *Winnen* in de jongere en zwakkere opvatting van *verkrijgen, gedaan krijgen.*

a) Iemand of iets *af krijgen, afnemen*, t. w. van datgene waaraan de persoon of zaak was vastgehecht. Van de afneming van het kruis wordt gezegd: || Doe wonsi Jhesum of ter stont, *O. H. Pass.* 31, 898.

b) Iet —, *iets wegnemen, weghalen*, t. w. van de plaats waar het ligt. || Item, wien dattet alsoe gelegen is, dat hy mist voer zijn doer, dye sal missen op zijn eyghen, ende salt offwinnen binnen derthien daghen, Schwartz. 1, 563, 107; verg. 589*a*.

AFWINNINGE, znw. vr. Zie Afwinnen, 1, *b*, *β*). *Het door eene rechterlijke uitspraak wederverkrijgen der goederen, waarop men recht heeft, rechtelijke inbezitneming, eigening*; ook *het rechterlijk vonnis* zelf, *waarbij dit geschiedt*; de afwinninge doen, *den eisch daartoe instellen.* || Welcken greffier zal gehouden wezen te houdene registre.. van allen verghiften landen ende van allen anderen acten van justitie, als bezettynghen, updrachten, handtrumynghen,.. ofwinnynghen ende allen anderen hoedanich die zijn, *Cout. v. Brugge* 1, 225. In de afwinninghe, die de vorseide Raessdoen sonde van den voirseiden goede, zouden uteghenomen wesen uutlandsche liede ende onbejaerde kindere, *Cout. v. Gent* 595. Segghende voert dat de voirseide afwinninghe overleden zijnde, zijn voirseide wijf nemmermeer ontfanghelic zoude zijn daer jeghen te segghene te wette, 596. Dat hy als vooght ende man de afwinninghe doen soude uter name van hare, 597. Waert so dat zy eeneghe huusen oft erve voor principael of achterstellen afwonnen, . . dat zy in dat cas de zelve huusen ende erve weder vercoopen weerlyke persoonen binnen drie maenden naer de afwinninghe, 669. Soo vermach partye voorts te procederen ten laste van de selve hypoteque by eygendomme, afwinninghe ende decrete, 270. Chaertre van ofwynninghe, *acte d'éviction, Invent. v. Brugge* 6, 442. Wettelyc afghewonnen . . zeven ghemete lands ende dat voor eene somme van penninghen begrepen inde wettelyke afwinninghe, 546.

AFWISEN (*wisede, gewiset*, of *wijsde, gewijst*), zw. ww. bedr. Mnd. *afwisen.* Zie Wisen.

1) *Wisen* in den zin van *richten, sturen.* Enen —, *iemand afwijzen, terugwijzen, wegsturen.* || Achterwaerts ghedronghen ende verre ofghewijst, *Hs.* 87 *f.* 58*a*.

2) *Wisen* in den zin van *eene gerechtelijke uitspraak doen*, als rechtsterm, waarvan ons *gewijsde*: verg. Aenwisen.

a) Enen iet —, *iets aan iemand bij vonnis* of *rechterlijke uitspraak ontzeggen.* || Of ons dat zelve goet met vonnis ende met recht afghewijst weer, Nijh. 2, 90 (*a.* 1356). Op de selve submissie hadden wy . . heuren medeplegers by onse sententie ende vonnisse verklaert ende afghewijst alle hare rechten enz., teghen ons verbeurt te wesen, Lams 59; *Handv. v. Medembl.* 42*a*. Van broken wert hem miter ende staf ofghewijst, Matth. 84. Dairna wort hem ofghewijst die casuffel, *ald.* Doe worden hem slotel, boeck ende ampullen offghewijst . , ; doe wert hem dat choircleet ofghewijst, *ald.* — Enen den hals, *iemand bij vonnis veroordeelen om den hals te verliezen, hem veroordeelen om onthoofd te worden.* || Daer wijsde hem die rechter den hals of, *Clerc* 31 (*Ned. Proza* 55).

b) Enen iet —, *iets aanwijzen om het aan iemand te geven* of *het hem uit te betalen.* || Overmids desen sal mijn genedige heer . . my betalen uut sinen renten der stat ende meierien van den Bosch, die hi my sal doen afwisen van sinen rentmeester, Nijh. 3, 324 (*a.* 1412). Voert en selmen gheen recht doen van wetsleghhen (van *wedde*, pand) of van verspeelde ghelden. Ende wat sekerheden dat men dair of maket en selmen niet offwijsen, uutgheseit van geoirlofde speelen, dair selmen of rechten, *O. K. v. Delft* I, 14, 5.

3) *Afwijzen, ontzeggen* in ruimeren zin. Vgl. *Ndl. Wdb.* op afwijzen. || Ghebenedijt si God, die niet ofghewiset en heeft mijn bedinge, *Hs. Ps.* 70*r*. Dat men mit sonderheiden den eenen toeleit, dat wort den menichten afgewijst, *Sp. d. M.* 1, 7*c*.

AFWISSCEN (afwesscen), zw. ww. bedr. *Afwisschen*, in dezelfde beteekenis als thans, doch in eenigszins verschillende toepassingen.

a) Van een glans gezegd. *Uitdooven, verduisteren.* || Die claerheit wort zeer affgewesschet, *MLoep* II, 1622.

b) Overdrachtelijk van menschen gezegd. *Uitvagen uit de rij, verdelgen, uitroeien.* || Ende daerom waren si afgewischt van den kinderen van Ysrahel, *Barthol.* 492 (*fuerunt deleti*).

AFWOEKEREN, zw. ww. bedr. Mnd. *afwokern*,

Met den 3den nv. van den persoon. Enen iet —, *iemand iets door woeker ontrooven.* || Ende hadde hi meer dat hi meer gave den ghenen, den hijt ghewoekert heeft ave, *N. Doct.* 2380.

AFWONINGHE, znw. vr. Van afwonen, d. i. *van woonplaats veranderen, elders wonen*, vgl. AFSETEN. *Verandering van domicilie.* || Ten ware int cas van afwoninghe, latitatie, absentatie ende vlucht, *Cout. v. Gent* 24, 13.

AFWORPEN. zie AFWERPEN.

AFWRINGEN (*wranc, wrongen, gewrongen*), st. ww. bedr. Met den 3den nv. van den persoon Enen iet —, *iemand iets door wringen afrukken, met geweld van het lijf wringen.* || Ende hiet dat men hare die borsten avewringe, *Sp.* II[a], 5, 10.

AFWRIVEN (*wreef, wreven, gewreven*), st. ww. bedr. In de hedendaagsche beteekenis, doch in gewijzigde opvattingen.

1) *Afwrijven, afschuren.* || Doe dese man was in die molen, soe begreep met ongheval sijn hant den molensteen ende verperstese soe, dat hi daer vel ende vleysch ende senen in beyden siden ofwreef totten been, *Pass. W.* 35*c*.

2) *Afwrijven, uitwisschen*, overdrachtelijk gezegd van eene smet of iets dat als eene smet of blaam op iemand kleeft. || Dat een . . al sijn smitte afwrive, daer sijn ziele es mede belast, *N. Doct.* 2305. Doen sijt oec, hem sal becliven mijn ban, ende sine sulne afwriven mogen oec niet nochtan, *Wap. Mart.* III, 7.

3) Met een persoon in den 3den nv. Enen iet —, *iemand iets ontnemen* of *betwisten.* || Reinaert die sel Reinaert bliven: dat en can hem niemen ofwriven, *Rein.* II, 7555.

AGEDOCHTE. Zie HAGEDOCHTE.

AGEER, znw. m. Vermoedelijk eene verbastering van *atgeer*; ohd. *aziger*; mhd. *aziger, atiger*; ags. *ätgâr* (Ettm. 435); ofri. *etger*. Volgens Grimm. *Gr.* 2, 717, uit *Geer* (zie ald.) en het voorz. *az*, got. *at* ter versterking der beteekenis. Bij Kil. nog in den vorm: „Aggher, j. eggher, *terebra.*" *Korte werpspies.* || Mit sclingheren consten sy werpen seer, elc man had twee agheer ende enen scarpen harden steen, *Troyen f.* 261*c*.

AGELEEN, AGELEER, znw. Benaming eener kleine buitenlandsche munt. || Te offeren 5 aghelenen, enen dukaet voer 60 aghelenen gherekent, valent 1 gr. 4 miten, *Rek. d. Gr.* 3, 87. Neghen aghelenen valent 2 gr. 3 miten, *ald.* Om een hulten horen, die mijn heer selve cochte 10 agheleren, 1 ducas voer 60 agheleren, *ald.* 135.

AGELEN. Zie ACHELEN.

AGERSTE, omzetting voor *Agester*, thans *Ekster*. Zie AEXTER. || Alsmen an dagherste siet wale, *Nat. Bl.* III, 78 var.

AGET, znw. m. of onz. Mnd. *aget*; verg. ohd. *agistein*; mhd. *agestein, agetstein*. Bij Kil. „Aghet, j. ghet, *gagates, gangitis*. Swertghet, *Thracius lapis, gagatidis species nigri coloris*;" eng. *jet*, git, zwar te barnsteen (Müller I[a], 634); ofr. *jayet* (Littré 3, 166 op Jais). *Barnsteen.* || Wouter de patrenostremakere vercochte ter kermissen alle sine patrenostren van kerstalle, van ammere, van glase, van hoorne, van aghette, *Livr. d. Mest.* 39.

AGGERE. Benaming van een oud ambacht op Zuid-Beveland, dat na herhaalde overstroomingen eindelijk aan de kust van Noord-Brabant aangedijkt werd en den polder van den „Grooten en Kleinen *Agger*" uitmaakte, *Oorkb.* 1, 204*b*; Mieris 2, 128*a* (*a.* 1312) „buiten dycs den agghere." Over den vermoedelijken oorsprong der benaming zie *Ndl. Wdb.* 1, 2067 vg. en vgl. *Tegenwoordige Staat van Zeeland* 1, 319.

AGINE (V. d. Wall 325). Zie ENGIENE.

AGOEN, *-ne*, znw. m. Lat. *agon* (*mortis*) bij Duc. 1, 147, van gr. *ἀγών*, worstelstrijd, vanwaar ook fr. *agonie*. *De doodstrijd, het sterfuur.* || Daer hi lach in sinen agoene, *Sp.* IV[1], 42, 15.

AGOY. || Wine van agoyen ende Spaensche wyne, *Invent. van Brugge* 4, 159. — Wel dezelfde wijnsoort, welke gewoonlijk wijn van asoy genoemd wordt. Zie ASOY.

AGRESTE, znw. vr. Van denzelfden stam als het volgende woord. *Wrangheid.* || Die warmte . . verkeert die zuericheit ende die agresten in soeticheit, alsmen sien mach in den vruchten ende in den wijndruven, *Barthol.* 67*b*.

AGRET, *-tte*, znw. onz. Mlat. *agresta* (Duc. 1, 150); ofr. *aigret* (La Curne 1, 282); it. *agresto*, van lat. *acer*, zuur (Diez 1, 11). *Het wrange sap, dat uit de onrijpe wijndruif geperst wordt, verjus.* || Jonghe ganse met eenen groenen looke, ghemaect van surkele getempert met agrette, *Keukenb.* II, 14.

AGT, znw. vr. Verkorting van den eigennaam *Agatha*, ndl. *Aagt*, zie *Ndl. Wdb.* || Mi (men) leest van Sente Agten, si hadde enen minnentliken siecdach, *Limb. Serm.* 21*a*.

AGULGOUDE, znw. vr. || Lelyen wit ende eglentiere, aculeyen ende agulgouden, die dat plein wael scone houden, *Pyr. en Th.* 232. Waarschijnlijk is met het nergens elders voorkomende *agulgoude* bedoeld de *aloë*, welke in 't lat. *agallochum* heet. en waarvan een der Arabische vormen luidt *agalugen*, zie Dodon. 1546*b*.

AI, of AY (welke laatste spelling in de hss. de gebruikelijke is), tusschenw. Zeer gewone uitroep, ons hedendaagsche *ei*! doch meestal in eenigszins verschillende opvatting als:

1) Van droefheid, ontroering of aandoening. *Ach! helaas!* Ay Blancefloer! seit hi, Blancefloer! *Flor.* 1136. Verg. ald. 1178, 2224; *Rein.* I, 1429, 1815; *Ferg.* 4435, 4502; enz. — Ay mi! *Wal.* 9118; *Flor.* 1085, 1104; enz. — Somtijds ettelijke malen herhaald, als: || Ay mi! seget hi, ay mi! ay mi! ay mi! wel sondich man, tewi, ay mi! twi wordic ie geboren! *Theoph.* 707. Verg. ald. 725, vg., 759, 775. Ay mi lase! *Part.* 8322. Ay arme, *Flor.* 776, 1113. Ay deus! *Ferg.* 3498, 4849; enz.

2) Van bevreemding, verwondering of bewondering. *Ei! och! wel!* || Ay here! seit hi, lieve here! mi wondert utermaten sere . ., *Part.* 6834. Ay God, hoe scone te siene waest! *OVl. Ged.* 2, 107, 160. Verg. *Troyen* 2608; *Beatr.* 620; *Flor.* 1894; enz.

3) Van opwekking, aanmaning, verzoek of gebed. *Ei! och! toe!* || Ay vrient! mochtine mi doen scouwen, dat soudic di bidden gerne, *Ferg.* 3296. Verg. *Rein.* I, 2597, 2599; enz. — Vooral gewoon zijn Ay God! Ay here! Ay vrouwe! enz., bij ootmoedige bede, als b. v. *Wal.* 8296; *Beatr.* 383; *Lanc.* II, 2045; *Limb.* I, 2146; X, 461, 679, 717. Ay, edel riddre! *Lanc.* II, 659; enz.

AYAMANT. Zie ADAMANT.

AYBOY. Zie AVOY.

AYEN, met de Vlaamsche weglating der aspiratie, in *OVl. Lied. e. Ged.* 125, 19. Zie HAYEN.

AYEREN (AIEREN), zw. ww. bedr. Ofr. *aier*, wisselvorm van *aider* (La Curne 1, 277). Verg. De Bo 42 op Ajieren. *Helpen, ondersteunen.* || Welken tijt dat si den dach wouden setten, hi ware diene soude hayeren ende bringhen daer

vroede persoonen van scriftueren waer, *Amand* II, 1495. In te ayhierene ende te eeghene (d. i. *koesteren*, hd. *hegen*; t. w. *sine ouders*), als Valerius . . verhaelt van een dochtere, de welcke heur moeder, nu verwesen wesende in den karcker van hongher te stervene, met huer borsten onderhouden heeft, C. van Dordrecht, *aang. bij* De Bo.

AILACEN, AYLACEN. Zie ALAES.

AILAS, AYLAS, AYLASE. Zie ALAES.

AIMANT, AYMANT. Zie ADAMANT.

*AINSTERINGHE, bedorven lezing, *OVl. Lied. e. Ged.* 250, 498. Zie AVISIERINGHE.

AISE (AYSE en EISE, EYSE en ook AEIS), znw (het geslacht blijkt niet). Fr. *aise*, over welks afleiding zie Diez, *Wtb.* 1, 10 op Agio; Gachet 13. In *aise* ontmoeten elkander de opvattingen van *gemak*, *rust* en *blijdschap*, evenals in mnl. *gemac* (*te gemake*), dat volkomen hetzelfde beteekent. *Rust*, *kalmte*. || Die mi wil minnen moet beghinnen spreiken jeghen meenen, sal hi gewinnen daeis van zinnen, *OVl. Lied. en Ged.* 125, 9. — *Aise* komt inzonderheid voor in de uitdrukkingen: — Taise (te aise en teise) sijn of leven, hetzelfde als *te gemake*, fr. *à son aise*, dus *welgemoed*, *blijde*, *vroolijk zijn* of *leven*. || Dat die hertoge metter stede acorderen soude in payse, dies si sere waren tayse, *Vl. Rijmkr.* 10261. Waren blide ende wel tayse, 10331. In alle voye mach men wel byliden in payse met soeten woorden ende leven tayse, *Amand* II, 5771. Die coepman nes oec niet tayse, no ne levet in genen payse, *Rose* (*C*) 4861 (*A.* 4907: Die c. hine leeft met aise). — Qualike aise sijn, *slecht op zijn gemak zijn*, *droevig gesteld zijn*, *in groote verlegenheid verkeeren*. || Menich wasser qualic tayse, beede buten ende binnen, *Vl. Rijmkr.* 10195. — Hem taise (te eise) houden, *op zijn gemak zijn*, *vroolijk zijn*. || Maer die meester en can niet el dan hem te houden te eyse, want gherne levedi met peyse, *Limb.* VII, 144. — Met aise sijn of leven, *op zijn gemak zijn*, *zich verlustigen*. || Tote Aken in sinen palayse, daer hi gerne was met ayse, *Brab. Y.* II, 1842 var. Die coepman hine leeft met aise, *Rose* 4907. — Hem net aise maken, *zich vroolijk maken*: zie in het volgende art. het aangemerkte op de plaats uit Velthem.

AISE (AYSE en EISE, EYSE), bnw. Fr. *aise*. *Welgemoed*, *blijde*, *vroolijk*. Verg. het vorige art. || Alsic om dat cussen peise, dat wesen dede mi so ayse, *Rose* 3783. Tote Aken in sinen palayse, daer hi gerne was ayse, *Brab. Y.* II, 1841. Entie ridder hi doet hem te gemake ente peyse, ende was uternaten eyse, *Limb.* IV, 1598. Dan sijn dingele ayse, ende nemen die ziele met feesten groot, *Lsp.* I, 20, 42. Die in haer lant altoes sijn ayse, *Rose* (*C*) 8828. — Hem aise maken, *zich vroolijk maken*, *zich verlustigen*. || In eten, in drinken ende in feesteren, in bruloften ende in hoveren, ende om te stichtene grote palayse, daer si hem in maken ayse, *Lsp.* IV, 5, 17. — In de woorden van Velthem I, 19, 49: „Moeder, suster, dochter, alle, welc dat hem best bevalle, die bruden si in haren palayse, ende maken hem daer met ayse", is het niet uit te maken, of *aise* als bnw., dan wel als znw. moet worden opgevat. In 't eerste geval is het: „*zij maken zich daar vroolijk mede*;" in het tweede: *zij maken zich daar* met aise, d. i. *zij verlustigen zich daar*. — Ook de comparatief *aiser* was in gebruik. || Want ic mi ligge ende aisiere met groten rasten bi den viere, ende bade mine lede in warm water: dus bem ic ayser dan een cater, *Rose* 10971.

AISEMENT (AYSEMENT, ook ASEMENT, ASIMENT en ASUMENT), *-mente*, znw. onz. Van Mlat. *aisamentum*, *aisiamentum*, *asiamentum*, *aasamentum* (Duc. 1, 3, 156 vlg., 431); ofr. *aisement* (Roquef. 1, 44, en *Suppl.* 13; La Curne 1, 303). Verg. De Bo 41.

1) *Gerief*, *gemak*. || Den waterloop duer de selve sluus orbueren ende useren, met scepe ende andersins, tharen aysemente ende meesten prouffyte Dioricx, *Mém.* 1, 397. Om het waeter van de oude Leye daer met te schuttene ende te leedene binnen haren propressen, te haren aysementen ende orbore, 398 (*a.* 1466). Elck mag sijn erfve binnen der stede behuysen ten hemelwaert op, tsijnen besten aisemente, *Cost. v. Aelst* IX, 4, *aangeh. bij* De Bo. Een baillin die dinghet met den laten, ende leghet zine vierschare te zinen aysemente up de plecken, daer men hem rente ghelt, *Briev. v. Aertrike* 1468, *aang. bij* De Bo.

2) *Recht van gebruik*; *gebruik*, *bezit*. || Mids den aysemente, ghebruucke, maintenanchen ende prouffyte, die zy van der zelver sluus hebben zullen, Diericx, *Mém.* 1, 397. Hoewel de prochiepapen .. van de voorseyde kerken . . hemlieden toegheseit hadden ghelijcke, ende aysement ende prerogativen van capellen te doen hebbene ende gebrukene ter plaetsen daer sy een ander huys voer de neeringhe coepen ende vercrieghen zouden, 2, 221 (*a.* 1502). Dat jonckvrauwe Marie Corremans . . in de voerseyde cluse wesen ende commen mach, . . ende tselve aysement van vryhede daer in hebben van dake ende van weghen, 435 (*a.* 1404).

3) *Huisraad*, *meubelen*, *al wat in een huis behoort*. || Een palays dede hi doe maken, dat scoenste dat men conste visieren, van aysemente so menegertieren, dat ict niet gescriven en conde, *Sp.* II[7], 2, 38.

4) *Geriefelijkheid*, *gemak*, in concrete opvatting, in 't algemeen, *al wat tot een erf of huis behoort*; *toebehooren*; veelal in 't mv. || Ende waert dat Jan vornoemt eenighe aysemente ofte nieuwighede dede maken, Diericx, *Mém.* 1, 409 (*a.* 1416). Met allen den ghelaeghen ende aisementen den selven hulaete toebehoerende, 2, 5 (*a.* 1463). Ende alle andere aysementen, ende de steghers ende solders zullen zy houden ende doen houden te ghereke, 244 (*a.* 1422). Deene heelt van eenen huus ende stede . . met sulcken ghelaghen ende aysementen alser toebehoeren, 237 (*a.* 1465). Sijn huus ende woenste . . metten lochtinghe, plaetze, ghelage ende aysemente dier toe behoeren, *ald.* 238. Deen heeltschede van den vorseiden goede, huusen ende steden, met allen den plaetsen, rechten, aysemente ende ghelaghen dat toebehorende an allen zyden, *Cout. v. Gent* 629.

5) *Huisvesting*, *herberg*. Deze beteekenis komt in het mlat. en ofr. niet voor, doch laat zich gemakkelijk afleiden van *aisieren*, huisvesten, verzorgen, herbergen, evenals *logement* van *logeeren*. || Voert moet zoe doen repareren ende maken in het vorseyde huus al sulcke wercke als haer behoeven zal tharer woeninghe ende aysemente, Diericx, *Mém.* 2, 224 (*a.* 1437). Dat de selve behuusde stede van nu voertan eeuwelic duerende schuldich es te syne ende blivene ten aysemente van den susteren, 227 (*a.* 1411). Ende so wanneer dat de voorseyde vinderen den solder voorseyt niet en oirboiren, zo zulleu J. ende C. den selven solre moghen oirboiren mitsgaeders der cave, ende haer aysement daer inne hebben, 237 (*a.* 1413).

Doe si des Leviten stemme bekenden des jongelincs, ende si besichden sijn asument, *D. B. Richt.* 18, 3 (Vulg. utentesque illius *diversorio*). Ende machscien so spreect hi mit yemande, of hi is in asimente, I *Kon.* 18, 27 (Vulg. aut in *diversorio* est).

6) *Geheim gemak*, bij Kil. Append. „Aeysement, *latrina*." || Een conduit onder de straete loopende tot in de riviere . . , dienende ten aysemente van haren beeden husen, Diericx, *Mém.* 2, 184 (*a.* 1432). Bachten der duere van den aysemente staende op tleen van Jan de Meester, 549. Met eenen ghemeenen aysement toebehorende desen vorseiden huuse ende den huuse toebehorende den aeldinghers van den vors. Jan van den Steene, *Cout. v. Brugge* 2, 188. Ghefondeert, gemaect ende ghevauteert een nieu aisement, *Rek. van den Vrijen*, 1438, *aang. bij* De Bo. Om de groote aysemente te rummene ende te screpene, *ald.*

AISEMENTELIKE, bijw. Van ofr. *aiséement*, *aisément* (La Curne 1, 303). *Op eene gemakkelijke wijze.* || Dat de voorseide plaetse hemlieden . . ghegheven was omme daer eenen steeghere te stellene omme hemlieden also aysementelic ende ghemackelic te waeter te gaene, Diericx, *Mém.* 2, 496 (*a.* 1464).

AISEMENTCAMERE (ASEMENTCAMERE), znw. vr. *Eene kamer*, *ingericht om zich rust*, *gemak* of *verkwikking te bezorgen*, *logeerkamer*. || Daer waren oec . . alte cyerlyke asementcameren ende slaepcameren, *Hist. v. Alex. f.* 32*v*.

AISIEREN (AYSIEREN, AYSEREN), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Ofr. *aiser*, *aisier* (Duc. 1, 156; 7, 20; La Curne 1, 304); prov. *aisar*, *aizir* (Rayn. 2, 42). Van AISE, znw. en bnw. Zie ald. en verg. AISEMENT. De echte mnl. uitdrukking was *te gemake doen.*

BEDR. — 1) Eigenlijk: *Iemand op zijn gemak zetten*, doch in de bijzondere opvatting van *gastvrij onthalen* en *verzorgen*, *te goed doen.* Verg. de glosse bij Graff, *Diut.* 2, 209: Geaisirt, *copiosus.*" || Walewein bleef den nacht daer in, ende die goede man dede sine macht om hem taysierne dien nacht, *Lanc.* II, 4252. Hi riep riddere ende seriante, dat si aisierden Galarante ende leidene ter coninginnen, *Ferg.* 4973. Dat men nam enen jongelinc, die men aysierde van alre dinc, die sijn herte begheren mochte, II², 37, 11. In eene havene, daer hi sijn volc aysieren dede, *Sp.* I⁴, 37, 28. Alle die manieren, daer men goeden man met mach aysieren, *Lanc.* IV, 620. Si sal u ayseren met al haerre macht, IV, 1012. — Ook verbonden met de gelijkluidende uitdrukking: te gemake doen. || Dies dede hi sijn volc te gemake ende aysieredse daer jegen, *Rijmb.* 29974. — Ook met het lichaam als object. || Haer vleesch peysteren ende aysieren, *Wap. Rog.* 1201. Sine derme ende sine mage aisieren met brode ende met vleesche, *Belg. Mus.* 7, 321, 99.

2) *Iemand op zijn gemak zetten*, in de ruimere opvatting van *gerust stellen*, *van alle vrees ontheffen*, *beveiligen.* || Wel was die dorpere geaisiert, die den torre gebatalgiert so wel hadde op die hoge zee, *Ferg.* 279.

3) Iet —, *iets*, t. w. *eene plaats van het noodige voorzien.* Vandaar het deelw. Geaisiert, als bnw. gebezigd, in den zin van *versterkt*, *van versterkingen voorzien.* || Maroch, daer menege stede wel geaisiert binnen es, *Alex.* VII, 1754.

WEDERK. — Hem aisieren, in twee opvattingen.

1) *Zich gemak en genoegen verschaffen*, *uitrusten* en *zich verkwikken*, *zich verlustigen* of *te goed doen.* || Nu bleef die coninc licgende daer, want hem goet dochte . . . . dat si hem aysieren ginder, Velth. II, 36, 1. (Die) van hem selven hout te vele ende hem selven te zere aysiert, *Lsp.* III, 20, 60. Torec aysierdem sere met gerre scoenre joncfrouwen, *Lanc.* III, 26272. Helsen, cussen, hen aisieren met quader genoechte, *Rose* 4335. Want ic mi ligge ende aisiere met groten rasten bi den viere, 10971. Dat ic wille maken ene nuwe zale, om mi daer in taysierne wale, 10815.

2) *Zich gerust stellen*, *alle vrees laten varen.* || Vrient, ic wille gi u aisiert dore sridders wille: u si vergeven, *Ferg.* 4924.

ONZ. (afgeleid van het gebruik als wederk. ww., door weglating van het object *hem* (zich). Vgl. onze op dezelfde wijze ontstane onz. ww. *rusten*, *vreezen*, *biechten*, *neigen*, *steigen*, enz). *Zich op zijn gemak zetten*, *uitrusten.* || Sy voeren ter herberghen om taysieren, ende om hare dinc te visieren, *Troyen* 3661. Si sachse moede ende verelent, ende deedse ontcleeden saen, ende in haers selfs bedde gaen, omme taysierne ende wel vercleeden, *Sp.* II¹, 83, 34.

AISIGE, AYSIGE. Zie bij ASICHDOEM.

AISIJL (AYSIJL, ook AISEL en EISEL, EYSEL), -*sile*, znw. onz. Oude bijvorm van Aisijn, *azijn.* Ofr. *aisil*, *aissil* (Roquef. 1, 44; La Curne 1, 305); reeds in 't ags. *aisil*, *eisile* (Bosw. 17 en 101); eng. *eisel.* Verg. Diez, *Wtb.* 2, 201. || Doet onderwilen daer in doderen van eyeren ende onderwilen aisijl, Jan Yp. 97. Minghet dit pulver vorseit met aisele, 113. Maer aisijl en is niet goet, 114. Ende den aisijl doorelooptse (*die tande*) overmits sine groete subtileteit, 115. Nemt wijn een deel, aisijl een deel, 116. Ende dan minghet met puren wijn aisijl, 119. Tempert dat vorseit pulver met aisyle, 123. Olie van rosen ende een lettel eisels, 68. Eysel een deel, seem een alf deel, ende siedet te gader, 110. Dese doet sieden in twee deel water ende dat derdendeel eysel, 112. Warme olie van rosen ghemenghet met + deel eisels, 117.

AISIJN (AYSIJN, AISIN), -*sine*, znw. onz. *Azijn*, *edik.* Verg. AISIJL en AISINICH. || Hem scinctemen galle ende aysijn omme te makene onsen fijn, *Kerk. Cl.* 77. Alle erdsche dinge dinct hem zijn bitter, zuur ende fel aysijn, *Franc.* 387. Galle boden si hem ende aysijn, *Sp.* III⁸, 73, 17. Geminget galle met aysine, *Amand* II, 898; *Rijmb.* 26593 vlg. Men gaf hem aysin met gallen, *Vad. Mus.* 5, 320. Ysopen vul van aysine, *Rijmb.* 26597. Calfvlees met aysine, *Heim.* 1115. Ghebernet loec.. met aisine, *Nat. Bl.* VII, 926. Siede hofmente in aisine, X, 377, enz. *passim.* Galle ghetempert met aysine, Praet. 4246. Eenighe mesters nemen water ende aisyne ende si netten der in die plasteren, Jan Yp. 44. e. e.

AISILICH (AYSILICH, AYSILECH), -*lige* of -*lege*, bnw. Van *Aisijl*, azijn: zie ald. *Azijnachtig*, *zuur.* Hetzelfde als *Aisinich*: zie het volgende art. || Dese corts comt van aysileger fleumen, *van zure slijm*, die toget sine orine bleec ende middelike dunne, *Hs.* Yp. 55*b*.

AISINICH (AYSINICH, AYSINECH), -*nige* of -*nege*, bnw. Van *Aisijn*, azijn: zie ald. *Azijnig*, *azijnachtig*, *zuur.* Hetzelfde als *Aisilich*: zie het vorig art. || So es sine rupsinge aysinech, *zijne oprisping is zuur*, *Hs.* Yp. aangeh. bij De Vries, *Mnl. Wdb.* 163.

AISUER (AYSUER, ASUER), -*sure*, znw. onz.

Eigenlijk *lasuer*, van het Perzische *lâjoeward*, blauw, de kleur van lazuursteen hebbende. Verg. Dozy, *Oost.* 24. *Azuur*, *hemelsblauw*, bijzonder als term in de wapenkunde. || Met tween libarden van aysure gecroent, *Lanc.* IV, 1797. Den scilt van aysuere ende van goude, *Amand* II, 1590. Enen scilt.. ghevarwet met goude ende met asure, *Wal.* 4726. Letteren van sabel ende asuur, *Rein.* II, 5326.

AYUEN (AYUUN), znw. onz. *Ajuin.* || Alrehande provyancy, alse tarwe, rogge, bier, butter, case, visch, loec, ayuun, *Oorl. v. Albr.* 264.

ACAET, *-cate*, znw. m. Gr. ἀχάτης, hd. *achat*; thans *agaat.* || Den steen die heet acaet, *Sp.* I[a], 33, 26. Den Camachien ende den Akaet, Stoke I, 619. — *Nat. Bl.* XII, 46 e. e.: *achaet*; bij Ruusbroec 1, 218: *achates*; vgl. *Troyen* bl. 36.

ACARE (later ACCARE), znw. vr. Jongere vorm voor NACARE (zie ald.), het ofr. *nacaire*, *naquaire*, mlat. *nacara*, *nacaria* (Roquef. 2, 223 vlg.; Burguy 260; Duc. 4, 596). Verg. de volgende artikels. *Pauk*, *keteltrom*, een muziekinstrument door de Westersche volken aan de Saracenen ontleend. || In herpen, in vedelen, in rebebien, in acaren, in luten en in giteren, *Hor. Belg.* 6, bl. 2, vs. 28. Enen menestrele met enen riethoern ende mit eenre ackare, *Rek. bij* Jonckbl. *Gesch.* 649.

ACAREN, zw. ww. onz. Van *Acare. Op de pauk* of *keteltrom slaan.* || Bonghen, akaren, vedelspel ghenoucht den jonghen hertzen wel, *O Vl. Lied. en Ged.* 201, 13. Akaren dat es wel also zoet, 202, 30.

ACARIJN (ACCARIJN), *-rine*, znw. m. Zie ACARE en verg. NACARIJN. *Pauk-* of *keteltrom-slager.* || Twee pyperen ende enen ackarijn, *Rek. bij* Jonckbl. *Gesch.* 629.

ACARISE (ACCARISE), znw. vr. Afgeleide vorm van ACARE (zie ald.), in dezelfde bet. *Pauk*, *keteltrom.* || Eenen man die op die ackarise gespeelt hadde, *Rek. bij* Jonckbl. *Gesch.* 622.

ACATOEN, *-toene*, znw. onz. Eene soort van paard, bepaaldelijk een *lastpaard.* || So vele daden si, ... dat si hare acatoen, daer up ach haer venisoen, bonden an der porten rinc, *Fragm. Carl.* 364. Vgl. *Invent. v. Brugge* 2, 218 in *Fragm. Carl.* vs. 28 en 138, waar het lastdier, waarop het wildbraad geladen was, *somerpaert*, in vs. 118, waar het enkel *somer* genoemd wordt. De beteekenis kan dus niet twijfelachtig zijn, en het woord is kennelijk van Romaanschen oorsprong, al is het nergens in dien vorm vermeld. Denkelijk is het eene afleiding van sp. *haca*, een klein paard, ofr. *haque*, demin. *haquet* (Roquef. 1, 734, 735, Diez *Wtb.* 1, 234), een woord dat men wedervindt in eng. *hack*, huurpaard, vanwaar *hackney* (d. i. *hack-nay*, Muller 1[a], 560), fr. *haquenée*, ons *hakkenei.* Uit *haquet* kon een afgeleide vorm *haqueton* ontstaan (verg. *mousquet*, *mousqueton*; *valet*, *valeton*), en ons *acatoen* staat dan voor *hacatoen*, verbasterde mnl. uitspraak van *haqueton.* In vs. 299 van hetzelfde fragment, waar men leest: Hare sporen dat si roerden in die lanken hare . . . is een woord weggevallen, dat *paarden* beteekenen moet en rijmde op *coene*, waardoor het vermoeden ontstaat, dat het vers moet aangevuld worden met *acatoene*, hier evenwel niet in den zin van *lastpaarden*, maar van *strijdrossen.* Waarschijnlijk bezigde de dichter het woord in den zin van *paard* in 't algemeen.

AKEL, znw. m. *Leed*, *onrecht*, *schade.* Verg. ags. *acan*, dolere (Ettm. 2), en *acol*, agitatus, perterritus, miser, turpis; oudeng. *aken*, pijn doen; nieuweng. *ache* (E. Müller 1[a], 5); nnd. *aeken* (*Brem. Wtb.* 1, 9), en ons bnw. *akelig* en znw. *hekel.* Vgl. *Ndl. Wdb.* op AKELIG. || Mer worde hi quijt ghewijst, so heeft die clagher dese X pont verbuert, ende daertoe zoude hi hem zijn akel ende zijn smadenisse beteren rechtevoort, bi den goeden luden van den gherecht, *O. K. v. Dordr.* 51 (*O. R. v. Dordr.* 1, 60), 179. Die tot dier tijt ghene veede van hem vermoedende en was, daer hi hom confuse, akel ende lelicheide aen dede, Nijh. 2, 226 (*a.* 1368). — Nijhoff wil hier *aket* lezen, doch de beteekenis van dat woord (z. ald.) is hier minder gepast, daar een synoniem van *confuus*, *lelicheit*, *smadenisse* door den zin vereischt wordt.

AKELEIE. Zie ACOLEIE.

AKEN. Benaming van een water bij Beverwijk, waarnaar ook *Akendam* (aldaar) en *Akersloot* genoemd zijn. De grondbet. zal wel *water* zijn, en de *k* voor de oorspr. aspirata in de plaats staan evenals in 't ww *naken.* || In Reidwijc die gheir, dair die Kerke op staet, vindewi (*wijzen wij toe*) den grave, nede den anderen gheyr, bi den Akene dair toe, het en si, of yemand betoghen moghe met letteren rechte dat syn si, Mieris 2, 63*a*(*a.* 1306).

AKEN. zie AKIJN.

AKER (HAKER, ook EKER), znw. m.; òf van *â* = water, en *ker* = got. *kas*, pot, vat, òf van lat. *aquarium*; het laatste is het waarschijnlijkst. *Teil*, *metalen wateremmer*, *watervat*; nog heden in verschillende streken in gebruik. Zie *Ndl. Wdb.* op AKER. Mnd. *aker.* || Beckine, hakers ende emers behoerende ter selver stove, Diericx, *Mém.* 2, 6 (*a.* 1451). 4 groote houte beckene, ende drie eemerhaeckers, *ald.* 7 (*a.* 1454). Die stac hi in den aker, in die pot of in die panne, *D. B.* I *Sam.* 2, 14 (Vulg. „in *lebetem*;" Staten-Vert. „*in de teyle*"). Also vele the volleren beker schiepsi met haers herten eker aen der rivyeren der godlecheit, *Lutg.* I, 427.

AKER, znw. m. *Eikel.* Onrd. *akarn* (Jonsson 13); deensch *agern*; ags. *æcern*, *accorn* (Ettm. 2); eng. *acorn*; nhd. *ackeran*, *ecker.* De grond des woords is got. *akran*, vrucht, later in bijzondere toepassing op die des eikenbooms. Zie Diefenb., *Vergl. Wtb.* 1, 31. Bij Kil. „Aecker, aker, Holl. j. eeckel, *glans.*" Nog heden is *aker* de gewone volksbenaming van den *eikel.* Zie *Ndl. Wdb.* op AKER en AARDAKER. || Van den koekampe, van 4 morghen te eerne, dar men de akeren poete, *Rek. d. Graf.* 1, 53. Soe wert hi gelijc die beesten, die dat gras, akeren ofte vruchten uter aerden nemen, *Gesta Rom. f.* 107*a.*

AKER (uitspr. *akèr*), bijw. Zie AKERRE.

AKERBOOM, *-bome* znw. m. *Eikeboom*, *eik.* Zie Kil. Uit *Aker* (2de art.) en *Boom.* || Hoe Absolon, sinen vader vervolgende, verwerrede met sinen haer in enen akerboem, *Gesta Rom. c.* 18. Ende groeven die gebeente onder een akerboom, *D. B.* I *Chron.* 10, 12. Onder den akerboom ende populierboom ende terpentijnboom, *Hosea* 4, 13. Hi was starc als die akerboeme, *Amos* 2, 9. Huylt, gi akerbomen van Basan, *Zach.* 11, 2 (Vulg. *quercus*; Staten-Vert. *eyckenboom*, *eycke*). Si wort in Betel begraven onder een akerboem, *B. v.* 1357, 21*d.* (Hi) dede water in een pot ende sette dat onder een akerboem, 94*c.*

AKERICH, *-rige*, bnw. „Aeckerigh, vetus. *Querceus*, *quernus.*" Kil. Blijkens de beteekenis niet van *Aker*, de vrucht, maar van *Aek*, een dialectvorm van *eik*, afgeleid. Verg. *Ned. Wdb.* op AAK (2de art.) en hier AKIJN.

AKERRE (AKER, AENKERRE), bijw. Mnd. *enkar*, *ekarre*; eng. *ajar*. Oorspr. *enkerre*, *ekerre*, in Vlaanderen tot *akerre* geworden (De Bo 43) en allengs in *aenkerre* overgegaan, dat sedert tot *aen ker*, *aen keer* of *in keer*, *aen kier* of *in kier* verliep, waaruit weder ons *aan* of *op een kier* ontstond, als ook het verklw. *kiertje* en het ww. *kieren*, afgel. van het gewaande znw. *kier*. De oudste vorm *enkerre* is gevormd uit *en* of *in*, en *kerre* (stridor), van *kerren* (stridere), het kraken of piepen eener deur. Zie KERREN. *Enkerre staen* beteekende dus eigenlijk *stare in stridore*, op het kraken staan, op het punt staan van een piepend geluid te geven, gelijk eene áánstaande deur al licht doet. Zie De Vries in De Jager's *Archief* 4, 187—201. — Akerre staen, van eene deur, *op een kier staan*, *aanstaan*, *een weinig openstaan*. Bij Kil. „Aen-staen, Aen-karre staen, *connivere*, *non plene clausum esse*, *stare semiapertum*." || (Si quamen) tenen stalle saen, ende vonden die dore akerre staende, *Wal.* 9362. Nochtan croep hi in den stal, ende liet die dore aker staen, *Belg. Mus.* 10, 53, '83. Alsic vore die dore ben comen, hadsi van binnen mi ondaen, ende heeftse aenkerre laten staen, *Rose* fr. bl. 254, 41.

AKET (ACKET), mv. *akette*, znw. (het geslacht blijkt niet). *Slimme streek*, *listige vond*, *bedrieglijke kunstgreep*. „Acket, j. aket, aguet. *Insidiae*, *obsidiae*." Kil. *Append.* 831, 832. Van fr. *aguet*, ofr. *aguait*, *agait* (Roquef. 1, 35, 38; La Curne 1, 225); prov. *agach*, *aguait* (Rayn. 3, 417); waarnevens fr. *guetter* (en *guet-apens*) bespieden, loeren; alle woorden van Duitschen oorsprong, van ohd. *wahta*, wacht. Zie Diez 1, 231, Duc. 6, 901, Gachet 9, en verg. bij AWEIT. Uit de oorspr. beteekenis van *insidiae*, lagen, ontwikkelde zich die van *slimme streken*, evenals in het ofr., waar *agait* mede voorkomt in den zin van *subtilité*, *surprise*, *artifice*, *piége* (zie Roquef. 1, 35 en Burguy 179). || Die dan mochte horen die akette, die si daer voertbringhen bi wette, ende diere den sin toe woude keren, mochter reinaerdie ane leren, *Rein. Bijl.* bl. 295 (in andere afschriften: *okette* en *ockette*). Nuwe assisen ende scalke acketten op tfolc visieren ende insetten, *N. Doct.* 515 var. (tekst-hs. *ocketten*). Cassedraghers ende zulcke cadetten,.. die preken om hebben met nauwen acketten, *Vad. Mus.* 5, 83. — Het woord *oket* staat wel in beteekenis met *aket* gelijk, maar is in oorsprong daarvan onderscheiden. Zie OKET.

AKIJN (AKEN), stoff. bnw. Van *aak*, bekend als naam van een boom, die *Spaansche aak*, of *Spaansche eik* genoemd wordt, een soort van *eschdoorn* of *ahorn*. Doch daar *aak* waarschijnlijk een dialectvorm van *eik* is (zie *Ndl. Wdb.* 1, 47), zal *akijn* wel beteekenen *Eikenhouten*. || Van een akijn pontkijn, dat men bezeghede int fondament, *Rek. v. Zeel.* 2, 356.

ACCARE, ACCARIJN, ACCARISE. Zie ACARE, ACARIJN, ACARISE.

ACKELEN. „ACKELEN, vetus, j. schroomen. *Horrere*." Kil.

ACKELIJC, *-like*, bnw. „Ackelick, vetus. *Horribilis*." Kil.

ACKELEIE. Zie ACOLEIE.

ACKER, mv. *ackere* of *ackre*, znw. m. *Akker*, *land*, lat. *ager*, in de hedendaagsche beteekenis. || Die ackre, *Rijmb.* 13148, *enz.* Ten acker waerd, 29648.

ACKERBOUWINGE, znw. vr. Uit *Acker* en *Bouwinge*. Eigenlijk *akkerbouw*, *landbouw*, in concrete opvatting voor *akker*. || Wi sijn Godes hulpers, ghi sijt Gods ackerbouwinghe, ghi sijt Gods tymmeringhe, *Hs.* 75 *f.* 23*a* (I *Cor.* 3, 9, in de Staten-Vert. *ackerwerck*).

ACKEREN, zw. ww. onz. en bedr. Van *Acker*. Nog in West-Vlaanderen in gebruik: zie De Bo 43.

ONZ. — *Ploegen*, *den akker beploegen*, *bebouwen*. || Si mosten den clooster laten staen, ende ackeren ende roden gaen, *Lsp.* I, 25, 113 var. Een cnecht, ackerende of weedende ossen, *Hs. v.* 1348 159*d* (*Luc.* 17, 7). Daer wiessen up die velden.. alle vruchten die moghen sijn, sonder ackeren ende graven, *Brand.* 1604-07. Een luttel tijts voer Cristus geboerte.., soe ackerden sommighe luden, *Pass. W.* 132*b*. Ackeren noch oesten, *D. B. Gen.* 45, 6. Te ackeren ende te oochsten, *Exod.* 34, 21. En haddi niet geackert, *Richt.* 14, 18. Ackerende in twalef jocken van ossen, I *Kon.* 19, 19. Die ossen ackerden, *Job* 1, 14 (Vulg. *arare*; *Hs. v.* 1423, 128*a* heeft hiervoor te onrechte: Die ossen *atcorden*).

BEDR. — *Beploegen*, *bebouwen*. || Die heft een knecht, die sijn lant ackert, ochte die sijn quic huedt, *L. v. J. c.* 162. Dese cleine luden en ackeren noch en bouwen geen lant, *Mander.* 50c. Sonder yser mach men . . geen lant ackeren. *Barthol.* 549*b*. Men sal Syon ackeren als enen acker, *D. B. Jer.* 26, 18. Also veel als een paer ossen plagen te ackeren in enen dage, I *Sam.* 14, 14 (Vulg. *arare*). Sommige wonnen koren en akkerden tlant, *Heemsk.* 55.

ACKERMAN, mv. *-manne* en *-liede*, znw. m. Mnd. *ackerman*. *Landman*, *landbouwer*. || Die ackermanne, *Lucid.* 5811. Ackerliede, *Sp.* IV[2], 42, 24. Ic ben die ghewareghe wijngart, ende mijn vader es akkerman, diene wynt, *L. v. J. c.* 214.

ACKERMENTE, znw. vr. *Akkerment*, *veldment*, *veldmunt*; *Mentha arvensis* L. Zie De Bo 43. Hofmente es beter.. dan die ackermente si, *Nat. B.* X, 373. Calamentum of nepita of ackermente, *Hs. Yp.* 96*a*. Jegen den huuf in die kele salmen ackermente sieden met rosen in asine, dit sal die sieke houden.. in sinen mont, *ald. b.*

ACKERNERINGE, znw. vr. Uit *Acker* en *Neringe*. Alles wat tot de nering of het bedrijf van den landman behoort, *landbouw*, *boerenbedrijf*. || Soe leerde hem vele ackerneringen (*2de nv. mv.*), *Rijmb.* 2311.

ACKERNOOT, znw. vr. *Okkernoot*, *walnoot*. Westvlaamsche vorm, nog in gebruik (De Bo 43). || Olie van oliven ofte van ackernoten 2 pont, Jan Yp. 63. Alse eenige wormen sin in de oeren, soe stoet die groene scorse van den ackernoten: daer of drupet in den oeren, 122.

ACKERSIEC, bnw. „Acker-sieck, vet. Flandr., j. veld-sieck," en „Veld-sieck, Acker-sieck, *leprosus*, *elephantiacus*, *qui seorsum in campis extra castra et civitatem habitare debet*," Kil. Zie Van Hasselt in de aant., en verg. Diericx, *Mém.* 1, 578. || Ter causen van dat de voerseyde vocht, ten voernoemden ackersiecke behouf, versochte ende begheerde den voerseyden Gillis bedwonghen te hebbene, hemlieden te laeten ghebrukene de woeninghe ende besit van den selven sieckhuuse, Diericx, *Mém.* 2, 475 (*a.* 1451). Omme de ackersiecken voorseit.. de voornoemde capelle.. te hebbene ende paysibel te besittene, 509 (*a.* 1459). Zoo ook *Invent. v. Brugge* 4, 319.

ACKERSIECTE, znw. vr. „Veld-sieckte. Acker-sieckte, *lepra*, *elephantia*, *elephantiasis*," Kil. Verg. het vorige art. || Tusschen Janne Viliee als vocht in desen tijt van den ackersiecten van

leser stede, Dierickx, *Mém.* 2, 475 (*a.* 1451). Als roecht van den ackersieckten ende lazaryen binnen ende ontrent de stede van Gendt, 509 (*a.* 1459).

ACKET. Zie AKET.

ACKET, znw., mv. *ackette*, bij Dierickx, *Mém.* 2, 105. Zie ARKET.

ACCOORT. Zie ACCORT.

ACCORDEN (ACOORDEN), zw. ww. onz. Met het voorz. *met.* Accorden met enen of re dinc, *met iemand* of *iets een verdrag maken*, bij uitbreiding, *zich er mede afgeven*, *zich er mede bemoeien*, *er mede omgaan*, *ze hanteeren* van eene zaak). || Want die met wapene accoert, sal houden eendrachtechede, *Vad. Mus.* , 353, 53.

ACCORDEREN (ACORDEREN), zw. ww. bedr. en onz.

ONZ. — 1) Accorderen met enen, *met iemand eene overeenkomst*, *een verdrag maken.* || Dat die hertoghe metter stede acorderen soude in payse, *Vl. Rijmk.* 10261.

2) Accorderen tot iet, *in iets toestemmen.* || Dat hi daer toe gerne wilde acorderen, *Lanc.* II, 795. Hir toe acordeerde Claudas als hi hoerde dat haer raet was, II, 33565. Hier toe accordeerden al geel Hestor ende mede Lyoneel, IV, 1921.

BEDR. — 1) *Overeenkomen*, *bepalen.* || Dit acorleerden al dare beede, die coninge ende die grave, *Vl. Rijmkr.* 6770. Ende accordeerden in haren sin, e pilgierne de stede van Ghend, 6780.

2) *Antwoorden*, bij Kil. App. 831 o. a. *respondere.* || c wedde om een zesken, ghy en ziet dat draeyken niet: eyst wit of zwart? Willet my accordeeren, *Ian. H.* 96.

ACCORDICH (ACCOORDICH), bnw. Van *Accort.*

1) *Eensgezind.* || Kaerle, edele van gheeste,.. heift ghehouden sijn landen accoordich met wysen raede ende voordachticheit, *Z Vl. Bijdr.* 5, 323, 279.

2) Accordich sijn, *het eens zijn*, *overeengekomen zijn.* || Ic, Jan Bautoen, hier teghenwordich, ende dese vrouwen sijn accordich, dat wijt sullen, est u begheren, op thelich cruis ons Heeren weren, *Sacr.* 472.

ACCORT (ACORT, ACCOORT, ACCOERT), *-orde*, *oorde* of *-oerde*, znw. onz., bij Hild. ook vr. Fr. *accord*; niet, als men veelal meent, van *ad* en *chorda*, maar met het ww. *accordare* gevormd naar de analogie van *concordare* en *discordare*, en dus van *cor* (Diez, *Wtb.* 1, 6). Evenals vele bastaardwoorden, waarvan men den juisten zin niet begreep, een woord van zeer uitgebreide en niet altijd nauwkeurig afgebaakte en bepaalde beteekenis.

1) *Eensgezindheid*, *eenstemmigheid.* || Daer es nijt ende groet onwerde, ende selden es daer accort, *Doct.* III, 404 var. Goede gunste ende suete woerde, vriendelic sien, gelike accoerde, houden die rechte minne staen, *MLoep* II, 715. Sy) ghinghen deilen te samen tgoet dat sy wonnen te Vilvoorde, blidelike met goeden accoorde, *Grimb.* , 5624. Ende daden met vriendeleken woorden, dat si ondercusten met acoorde, *Amand* II, 4639. — In accorde bringen, *tot eensgezindheid brengen*, *verzoenen.* || Dat en was in gheere maniere te doene, . . dat hise bringhen mochte in acorden, *Denkm.* 3, 119, 26 (*Bloeml.* 3, 29, 26). — Te eens accorde bringen, *met iemand in eensgezindheid brengen*, *met hem verzoenen.* || Ontermicheit wilten (*Adam*) te minen acoerde bringen ende sijn geslachte gemeene, *Blisc. v. M.* 1310. — Accort houden in iet, *eensgezindheid bewaren in iets*, *van gelijke gezindheid er in blijven*, *er in volharden.* || Ontdaen so es hem die poort (*des hemels*), die in weldoene houden accoort, *Wap. Rog.* 1102. — Sonder accort, *zonder eenstemmigheid*, dus, *in verwarring*, *dooreen.* || Tfolc liep al sonder acort handen slaende, treckende haer, *Wittek. v. Sass.* 160.

2) *Samenstemming*, *instemming*, *overeenstemming.* || Te rechte voegen die woorde, elc na sinen scoonsten accoorde, *Lsp.* III, 15, 17. Tsaed bi der ewangelien acoorde beteekent der heligher scriftueren woorde, *Amand* II, 5302. Dan so sal sekerlike ene vrienscap sijn ende een accoort in al die werelt, *Lsp.* IV, 4, 68. Ende soe sal sijn voort onder die heren groot accoort, IV, 4, 36. Ende die heilighe kerke sal daer boven sijn versament al in éne glorie, in één accoort, II, 39, 245. Doch sel elck die sine (*kinder*) minnen, dat doet; het is ghemeen accoert, Hild. 108, 124. Doe die inghel hadde dijn acoort, doe seide hi: *Benedicta*, *O Vl. Ged.* 2, 58, 95. — Accort houden met enen, *samenstemmen met iemand.* || Metten ouden hout altijt accort, die God ontsien waer hi verkeert, *Spieg. d. Jong.* 65. — Haer accort sceden (van twee of meer personen), *hunne samenstemming verbreken*, *uiteenloopen.* || Wildi weten wye si sien (*d. i.* sijn), die dus scheiden hoer accoert? Hild. 196, 13. — Van accorde sijn, *samenstemmen*, *overeenstemmen* (*met iets anders*). || Dies laet varen telker tijt tghewerke, alst niet en es van acoorde, ende achtervolghende den woorde, dat men van den priester hoort, *Amand* II, 2750. — Van énen acoorde sijn, *samenstemmen*, *overeenstemmen met elkander.* || Dat sine herte ende sine worde bede sijn van enen acorde, *Heim.* 1795. Dat die gewerke entie worde altoes sijn van enen acorde, *Sp.* I[a], 60, 41; *Amand* I, 1906. Zi moghen niet te gader wandren ende wel van eenen accorde wesen, Praet 2882. — Accort doen te iet, *instemmen met iets*, *er medeplichtig*, *deelachtig aan zijn.* || Hoe dat recht mach wesen, dat up ons daelde dat zoort der eerster sonden, want acoort daden wi noint te desen, *Wap. Rog.* 159. — Sonder accort, *zonder overeenstemming*, t. w. met iets anders; dus, *zonder weerga.* || Want also ghi vooren hebt ghehoort, so vant hijt hart sonder acoort te Maestricht als hiere binnenquam, *Amand* II, 1021. — Ook van de samenstemming der verschillende deelen van een voorwerp, en dus *verband*, *samenhang.* || Waermen gheselscap pleghen sal, daer moet eendrachticheit wesen al, ghelijc den boghe in sijn accoort, Hild. 229, 37.

3) *Samenstemming van gevoelens en meeningen*, en bij uitbreiding, (*overeenstemmend*) *gevoelen*, *meening.* || Ten Joden sien wi nu vort, wat van Gode es hare acort, *Sp.* II[7], 21, 1 (Vinc. *quid sentiant de Deo*). Ende hadde met eenen woorde al tfolc brocht te sinen accoorde, *Amand* II, 2602.

4) Uit de vorige beteekenis ontwikkelde zich die van *vereeniging van personen*, *die dezelfde gevoelens toegedaan zijn*, en dus *partij.* In verschillende zegswijzen: — Van eens accoorde sijn, *tot iemands partij behooren*; enen van sinen accorde hebben, *iemand tot zijne partij rekenen*, *tot bondgenoot hebben.* || Ik reettene doot van sinen wrene ende tien die waren van sinen accorde, *Flandr.* I, 560. Om dat zi waren van zinen accorde die daer met hem (*Lucifer*) vielen neder, so biense God met zinen worde, Praet 2387. Ende hen gaf grote coenhede,.. dat si dus hadden van haren

accorde mijn her Lancelote ende Bohorde, *Lanc.* IV, 6079. — Aen eens accort vallen, *tot iemands partij overgaan.* || Dat si vielen aen sijn acort, ende hem swoeren trouwe ende hulde, *Brab. Y.* VI, 962. — Enen crigen (werven, trecken) aen sijn accort, *iemand tot zijne partij overhalen*, *voor zich winnen*, bij uitbreiding, *tot zich lokken*, *verlokken.* || Als van Vlaendren Lodewijc Mechelen aldus suptyllijc ghecregen hadde aen sijn acort, *Brab. Y.* VI, 971. Ende heeft aldus gheworven vort die ghemeinte aen sijn accort, VI, 4589. Alsmen noch vele wiven vint, die helsen, cussen ende blecken ende met haren samblanten trecken die mannen aen haer acoert, *Segh.* 182.

5) Bij verdere uitbreiding, *gezelschap.* || Dieft, verraderi ende moort vintmen al in hoir accoert, *t. w. van de overspeligen*, Hild. 11, 477. Waent u heere so vele lieven alleen te houden te sinen acoerde? *Segh.* 4040. Ic waende, hi soude mijn man hebben gheweest, so heeft hi dan seven wive te sinen acoerde, 7986. Hi mach wel sijn van groten accoert, die so scone herberge hout, *Merl.* 33272.

6) *Vereeniging van overeenstemmende tonen*, *akkoord*, bij uitbreiding, *toon.* || Daer es der bellekine gheclanc, daer jeghen te horne den soeten acort, *Wal.* 7807. Nu geift mi vort, so mi behoort, dat recht accort, *OVl. Lied. en Ged.* 96, 11. Hier niet ghesonghen zi, joncheer Lust en werter bi, want zijn acoort vulbringhet al, 260, 818. Ic wils ghesell zijn, want daer ghebreict een derde accort, 157, 31. Dus gaen wy met soeten acorden . . om dit heilich sacrament te halen, *Sacr.* 188. — (Geen) accort dragen, (*niet*) *overeenstemmen*, (*niet*) *harmonieëren.* || Dat ic met enen esel songhe, ic wane en droeghe gheen acort, *Vad. Mus.* 2, 185, 252. — Iet voegen aen sijn accort, *iets met iemand doen overeenstemmen*, in figuurlijke toepassing. || Sonde hi niet sijnre herten staet voeghen aen mijn acoert? *Segh.* 1366 (var. *vesten* aen m. a.) — In concrete opvatting, *speeltuig*, *dat accoorden voortbrengt.* || Nemwi de harpe dat zoete acoort, daer David Gods lof in brochte voort, *OVl. Lied. en Ged.* 421, 212:

7) *Overeenkomst*, *verdrag*, *akkoord*, inzonderheid tusschen vijandelijke partijen gesloten. || Bi accorde ende oec bi rade, *Rose* 10895. Ic rade te makene accoort, eer dat meer te deser tijt verwerre, *Grimb.* I, 5370. Ende maecte daer een goet acoort, so dat si bleven ghevrienden voort, *Amand* I, 3726. Selc acoort houdic wes ghi wilt raden mi, *OVl. Lied. en Ged.* 405, 63. Dits goet accoort, op dat ic bet na mijnre onschulde mocht verdienen vrouwen hulde, Hild. 180, 136. Acoort ende pays, *Vl. Rijmkr.* 10151. Pays noch acort, 6981. — Taccorde bringen (stellen), *tot overeenkomst brengen*, *vereffenen.* || Daer hi alle die discoorde . . brochte tacoorde, *Vl. Rijmkr.* 9243. Dat ment bringhen conste tacoorde, 10198. (Si) hebben . . tacorde brocht die dissencie, *Brab. Y.* VI, 10350. — Taccorde (in accorde) *stellen*, *vereffenen.* || Dat si den twist ende tdiscort tusschen den hertoge ende sijn steden stelden tacorde ende tevreden, *Brab. Y.* VI, 6640. Ompaeis stellen in acoorde, *OVl. Lied. en Ged.* 289, 1645. — Van accorde vallen, in tweeledige opvatting:

a) Van personen. *Het eens worden.* || Doe zy hoorden van desen doene, si vielen stappans van acorde, *Denkm.* 3, 119, 46.

b) Van zaken. *Tot stand komen.* || Dus viel de sake van acoerde, *Vl. Rijmkr.* 7985.

8) *Aard*, *natuur.* || Der linden telghen, hoer accoert, wil ic u wat onderscheiden, Hild. 215, 164. Hoer leven is van dier accoerde, si horen selden metten singhen, 173, 112. Troeren is van dier accoort: dies veel wil doen, die quetst den sin, 222, 26. — Na sijn accort, *naar zijn aard*, *naar den eisch*, *naar behooren.* || Hilic is een salicheit, daer menich eer ende bate an leyt, alsment regiert na sijnre accoerde, Hild. 108, 73. Op dat ghi dese twee wilt houden elkerlijc nae sijn accoort, . . soe moechdi in eren comen voert, 169, 65. — Bi accorde, *naar den aard*, *naar behooren.* || Dat elc exemple nemen mochte van allen die ter kerken behoorden an hem, ende het doen bi acoorde, *Amand* II, 1092. Die achterste sillebe van den woorde, daer minen name in eindt bi accoorde heeft in drie letteren, II, 6398.

9) *Handeling*, *handelwijze*, eigenlijk van personen onderling, waaruit zekere betrekking en bepaalde gevolgen ontstaan, bij uitbreiding, *zaak.* || Nemen is een dom accort, Hild. 116, 37. „Duecht leeren es goet avijs." Dit dochte den heere goet acoort, *Denkm.* 3, 182, 21.

Aanm. 1) — Gelijk wij uit de verschillende voorbeelden zagen, paste men op het bastaardwoord, waarvan men den rechten zin niet duidelijk begreep, vele zeer uiteenloopende beteekenissen toe, en werd de juiste zin van het woord hoe langer zoo onbepaalder en weifelender. *Segh.* 4745 Var. komt het ook voor in den zin van *melding*, fr. *recort*: „Van minnen daden si *acoerde*", doch daar is het verwisseld met *recoerde*, gelijk de tekst heeft. Waarschijnlijk moet *acoorde* ook in *recoorde*, vermelding, veranderd worden *Amand* II, 5691: „Dat hem een bode was ghesand, welke hem hadde ghesent in woorden, bi den beveelne van Gods *acoorde*, eene boodscip."

Aanm. 2) — Ook wordt *accort* als bnw. gebezigd, in den zin van *eenstemmig*, *overeenstemmend*, waarschijnlijk als vertaling van een in het Fransch origineel voorkomende *d'accord*, of wel, dat de fransche uitdrukking *être d'accord* bij ons algemeen luidde: *accort sijn.* Zoo *OVl. Lied en Ged.* 347, 938: „Die vrede gheven ende daer na breken, men sal hem groten lachter spreken: woort ende weerc sal sijn accort." — Vgl. ook ons *akkoord* in de bet. *ik stem met u in*, *ben het met u eens.*

ACCOTOEN. Zie Acotoen.

ACOLEIE (acolie, akeleye, aculeie, ackeleie), znw. vr. Lat. *aquilegia*, fr. *ancolie*, mnd. *akeleye*, thans *Akelei*, eene plant tot de familie der *ranunculaceae* behoorende, met blauwe of paarse bloemen. || No acoleie, no lelie, no rose, no viole, *Flor.* 2868. Van acoleien, van eglentieren, 2565. Acoleyen ende violetten, *Wal.* 5115. Violetten, lelien, rosen ende acoleyen, *L. o. H.* 55. Die acolye volck hier, naer mijn leeren, die vijffoudich es onderslaghen, *Denkm.* 3, 124, 85, verg. *Letterk. N. F.* 5[2], 102, 22. Acoleyen, lelyen, tidelosen, *VI Verw.* 56, in *N. Versch.* 4, 86. Daer stonden die alreschoenste ackeleien, Brugm. 1, 236. Aculeyen ende agulgouden, *Pyr. en Th.* 233. — Ook in de geneeskunde gebruikt. || Si salfdene ende maecten hem een bat: si waren vroet van eersatrien, worpen in rosen ende acoleien ende ander cruut dat si daer vonden, omme te sachtene sine wonden, *Ferg.* 4186. — Als benaming der H. Maagd. || God groete u, acoleye fier, Moeder, scone ende welghedaen, *VII Bloem.* 3, in *Inst. 2de kl. Verh.* 6[2], 65. — Als zinnebeeld van den ootmoed komt de *acoleye* voor in *Vad. Mus.* 1, 385, 47—56. || Des

naghet die es vrome, in exemple wel gheseit, lat soe es acoleye blome om hare grote omoedicheit, ?raet 257; vgl. 134. — Ook als bnw. gebezigd, ıls benaming der *blauwe* of *paarse* kleur. || Dat 'an nu voirtan gheen verwer binnen der stede van)elf veruwen en sal scharlaken, roen, roeseyen, ıkeleyen ofte taneeten, anders dan Jan Ysbrandsz.,). *K. v. Delft* I, 24, 38.

ACOLIJT (ACCOLIJT), *-lite*, znw. m., mhd. ıcolite. Van Mlat. *acolytus*, van gr. *ἀκόλουθος*, ›egeleider. Zie Duc. 1, 57. *Geestelijke van lagere rrde, in rang volgende op den subdiaken.* || Diene vijede acolijt, *Sp.* III², 30, 4. Tiene diakene . . ınde tiene subdiakene, ende tiene acolite, *Vl. Rijmkr.* 395 vlgg. Dyakene ende subdiakene, ıccoliten ende costren, *Livre d. Mest.* 16. Dyaken, ıubdyaken, acoliten ende clercken, Matth. 84.)oe sadt hy dair als een accolijt (*en eindelijk, nadat iem ook het attribuut daarvan, het koorkleed, was af-'edaan*) . . . doe sat hy aldair als een leeck, 85.

ACOLISSIEHOUT. Zie COLISSIEHOUT.

ACONISCIEREN, zw. ww. wederk. Prov. *aconoyser* (Rayn. 4, 334), van lat. *accognoscere*. Hem net enen —, *zich bij iemand bekend maken, ich aan hem voorstellen.* || Herde gerne ic den coninc prake, ic wille mi met hem aconiscieren, ende 'aren met hem in rivieren, *Ferg.* 536. Vgl. ACQUEN'IEREN en BECONDEN.

ACOORT, ACORT. Zie ACCORT.

ACOTOEN (ACOTTOEN, ACCOTOEN, AUCOTOEN), *toene*, znw. onz. Prov. *alcoto* (Rayn. 2, 52); ofr. ıucoton, *auqueton*, nfr. *hoqueton*, eng. *acton*. Een woord van Oosterschen oorsprong, met de ıaak zelve door de Westersche volken tijdens de ıruistochten van de Saracenen overgenomen. Van ırab. *al-coton*, *al-cotn*, katoen, boomwol. Zie Diez, *Vtb.* I, 143, op cotone; Engelmann 39; Dozy, *)osterl.* 52. De Nederl. naam was *Wambeis*: zie ald. Een *wambuis*, dat de ridders onder het harnas droe-;en, veelal van zijde, met borduurwerk of gouddraad 'ersierd, en van binnen met katoen gevoerd. || Ii dede hem an een acottoen; daer boven hiet hi ıem andoen enen halsberch sambelijn, ende daer ıaer een curiekijn van enen velle van serpente, *Ferg.* 4603. Wi wilden hebben groet ende clene, ırs, halsberch ende acottoen, *Ferg.* 2958. Halsberch ınde acottoen, 3896. Ende reet hem int herte voren lore halsberch, dore acotoen, *Limb.* XII, 412. Icilt, halsberch no accotoen, *Lorr.* II, 321, 449.)or halsberch ende aucotoen, *Lett. N. R.* 7¹, 133, .27. Aucotoene, halsberge, coucen, *Rose* fr. 248, .7. Een acotoen dat wale sat, *Troyen* 4337 var.

ACOUTER (ASCOUTER), znw. m. Van *ascouter*, *scouter* (La Curne 2, 213, Burguy 140), van lat. ı*usculture*, bij Kil. 831: „Achauteren, achauten, ıcouten, acouteren, *auscultare*, *prospicere*, ı*nimadvertere*, *insidiari*," vanwaar „Acouter, *xplorator*, *corycaeus*." *Verspieder.* || De hoorn-›lasers upte toornen ende poorten, ende van den ıcouters die zy by nachte houden, dat . . draecht ›mtrent 100 ℒ, *Inform.* 331. Uteghesent als ıscouters bi nachte, *Invent. v. Brugge* 2, 417 e. e. Ascouters ute ghesendt jeghen uutlopers van Ghent, ı, 38. Van ascouten ute te sendene bi nachte, ı, 417.

ACQUENT, znw. m., mv. *acquente*. Ofr. *acoint*, *accoint* (Roquef. 1, 12), van lat. *accognitus*. Verg. ıng. *acquainted*. Zie ACQUENTIEREN. *Bekende*, *gemeenzame vriend.* || Dat ic woude sekerlike, dat ;i acquente waert, secgic u, des heren van den ıastele nu, *Lanc.* II, 27329.

ACQUENTANSE (AQUITANSE), znw. vr. Prov. *acoindansa* (Rayn. 2, 466); ofr. *acointance*, *accointanse* (Roquef. 1, 12); eng. *acquaintance*. Zie ACQUENTIEREN. *Bekendheid*, *kennis* (met of aan iemand). Aquitanse maken ane enen, *kennis met iemand maken.* || Ende wilt na den riddere riden om hem sien, ende wille met sinen spraken aquitanse ane hem maken, *Lanc.* IV, 988.

ACQUENTIEREN (ACQUINTEREN, ook ACQUITIEREN, ACQUITEREN, AQUITEREN), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Prov. *acoindar*, ofr. *acointer*, *accointer*, *acointier*, van 't bnw. *cointe*, d. i. *cognitus*, dus lat. *accognitare*. Verg. Diez 1, 137 op Conto. De weglating der *n* in *acquiteren* en *aquitanse* geschiedde naar het voorbeeld, reeds in de Romaansche talen gegeven: ook het oudere eng. kende *acquittance* voor *acquaintance* (Halliwell 17). De echte mnl. uitdrukking was *Becondigen*: zie ald.

BEDR. — Enen —, *iemand gemeenzaam leeren kennen* of *kennen*, *vertrouwelijk met hem omgaan.* || Ende hi ginc besien daer naer die gesellen van der tafelronden, alse die haers blide was tier stonden, ende diese woude in allen manieren sere eren ende acquentieren, *Lanc.* II, 27717. Wine hebben geen kinnesse te hem werd, wine mogen in gere manieren soe groten here acquentieren, het ne dade onse grote vromichede dat wine acquentierden daer mede, 27339. Ic salne wel acquinteren mogen, 22536. Dat hi noit en acquiteerde u, 15775, *waarvoor* 4 *regels vroeger*: kinnesse jegen u maken.

WEDERK. — Hem met of jegen enen —, *kennis met iemand maken.* || Ghi selt u met ons aquiteren . . wel vriendelike, ende wi met u, *Parth.* 7345. Dat hi een die beste ridder si, daer ic noit acquiteerde jegen mi, *Lanc.* IV, 8463.

ONZ. (afgeleid van het gebruik als wederk. ww., door weglating van het object *hem*, zich). — Jegen enen of met enen —, *met iemand kennis maken* of *bekend zijn*, vooral van gemeenzame kennis of vertrouwelijken omgang gezegd. || Alsi die beelden siet, die visieren Galeouts ende Lanceloets acquitiren jegen Genoevren der coninginne . . (*sprac hi*) al stillekine daer: „es dese betekenesse waer van desen beelde, so heeft, sonder waen, Lanceloet mi grote scande gedaen van minen wive: ic sie oppenbare dat hi acquiteert met hare," *Lanc.* IV, 2533—46. — Geacquentiert jegen enen, *gemeenzaam met iemand bekend.* || Waerdi geacquentiert iet jegen hem, hine liete u niet, *Lanc.* II, 27334. — Ook met den 3den nv. gebezigd. || Soe dat hi acquiteerde daer binnen Galyoute den coninc, *Lanc.* IV, 2632.

ACQUITEREN, ACQUITIEREN. Zie ACQUENTIEREN.

ACTROYEREN. Zie OCTROYEREN.

AL (OL, *Vad. Mus.* 5, 293 tweemaal) vnw., zoowel bijvoeglijk als zelfstandig gebruikt, deels verbogen, deels onverbogen.

I. Als bijvoeglijk voornaamwoord.

In het enkelv. zoowel in de beteekenis van *totus* (geheel) als van *omnis* (elk), in het meerv. alleen in die van *omnes* (alle).

Verbuiging. Enkelv. m. *alle*, *alles* (*als*), *allen*, *allen*; vr. *alle*, *alre*, *alre* (*aller*, *alder*), *alle*; onz. *al* (*alle*), *alles* (*als*), *allen*, *al* (*alle*). Mv. *alle*, *alre* (*aller*, *alder*), *allen*, *alle*. — Van het onz. enkelv. was de oorspronkelijke vorm (1ste en 4de nv.) *allet*, in Limburg *alet* (Hets alet openbare

vor Gots oegen, *Limb. Serm.* 26*b*); got. *allata*, ohd. *allaz*; mhd. *allez*; doch al spoedig verliep die vorm door wegvalling der *t* tot *alle* (zie straks bij I, 2, *b*), en verder tot *al*, dat het meest gewoon is. Waar *allet* nog nu en dan in de hss. gespaard bleef, werd het door de uitgevers vaak voor eene fout aangezien en in *alles* veranderd. || Allet, dat yser soud wesen, was guldijn, *Troyen f.* 56*a*. Allet dat bynnen Troyen was, *f.* 176*b*. Van allet des sy hebben noot, 158*d*. Allet dat sijn ors gelopen mochte, *Troyen* 1502. Allet dat men op haer jaget, *Nat. Bl.* III, 3396. Allet dat hi wont ende bijt, IV, 321. Het moet allet vor mi beven, *Scalc e. Clerc*, *c.* 26. Allet derve, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 477. Allet dat hi sculdich es te hebben, *bl.* 478. Allet dat hem anegeseit sel werden, *ald.* Alsoe dat na allet geboren van rechts wegen soude behooren, *Brab. Y.* VII, 16373. — Vooral in min of meer hoogduitsch-gekleurde stukken. || Ende hijt allet dwonge, *Alex.* II, 4, (uitg. Snellaert) Allet dat men can, III, 472. Allet dat si bediede, III, 1226. Allet dat hij sprack, *Serv.* I, 670. Allet dat ich ye gedede, II, 2766. Allet dat dair toe behoert, Nijh. 3, 231. Allet dat dar tuwe behort, 1, 112. Dat welke allet wy . . nyet lyden . . en moegen, 4, 43. Allet sonder argelist, 4, 274. Allet tgoet, *Vad. Mus.* 1, 378, 35. — Zie meer voorbeelden van lateren tijd, in Geldersche oorkonden, bij Nijh. 3, 76, 215, 220; 4, 222; Van Vloten, *Ned. Geschiedz.* 1, 87; *enz.* — *Allet* staat ook als bijw. voor *al* (*Serv.* I, 93, 155), en vandaar in *Scalc e. Clerc*, *c.* 37: „den scalken *alletgader*,” welk woord niet is samengetrokken uit *alle te gader*, maar geheel met *algader* gelijkstaat. — Hiertoe behoort mede de vorm *allent*, met ingeschoven *n* vóór de *t* (verg. *nakend* voor *naked*, *borendevol*, *boekende gort*; *ochtend*; hd. *jugend*, *tugend*), die vooral in de 14de en 15de eeuw voorkomt. || Allent geblas dat daer was, *Roel.* I, 213. Allent dat hy ye bescreeff, Hild. 48, 293. Allent, dat ic ye gedede, 51, 200. Allent dat hy ye besat, 73, 72. Allent dat my toebehoert, 92, 34. Allent dat hem salich es, 159, 197. Allent dat hi ye gewan, 163, 173 (*in het Bruss. hs. overal*, *behalve* 48, 293, *de oudere vorm* allet). Allent dat ons toecomt, Ruusbr. 3, 57. Allent dat wi begeren, 249. Dat gi . . hem doet allent dat gi onse scout aldair sculdich sijt te doen, V. d Wall 426 (*a.* 1411). Allent dat hi van hem ontfangen heft, *Overijs. Recht.* I', 4. Allent dat des schiepers geniet, I', 69. Allent dattu moges willen, *Spieg. d. Volc. f.* 223. Allent dat wi liden mogen, *f.* 226. Allent dat ic ummermeer vermach, Gerl. Peters 211.

I. ENKELVOUD.

1) In de beteekenis van *omnis* (elk) geldt *al* in het enkelv. bij abstracte begripen. Het komt echter ook voor bij woorden van concrete beteekenis, die dan, ondanks den vorm van het enkelv., in het meerv. gedacht worden. *Al* staat onmiddellijk vóór het znw. of vóór het daarbij behoorend bnw., en wordt geregeld verbogen. **M.** || Alle lof, *Doct.* I, 912. Alles troestes, Ruusbr. 3, 182, 259. Alles rouwen, *Lanc.* II, 11436; *Ferg.* 3671. Als coeps, *zie bij* Coep. Uut allen rouwe, *Wal.* 4614. Boven allen man, *Lanc.* II, 4777; *Fergi* 84. Boven allen manne, *Lanc.* II, 6010. Van allen commere, *Christ.* 1865. Allen waen, *Sp.* I', 21, 60. Allen roof, *Rein.* I, 1443. Allen tijt, *Lanc.* IV, 7552. Allen eet, *Sp.* III', 11, 45. Allen dienst, *Grimb.* I, 1857. — **Vr.** || Alle ere, *Limb.* II, 879. Alle aercheit, alle quaetheit, alle wijsheit, alle doeght, alle eertsche mogenthede, *Doct.* II, 2236, 2245; III, 1407, 1687, 1405. Alle smette, *Nat. Bl.* I, 82. Alle smette ende alle blame, *Claus.* 321. Alre dinc, *Rein.* I, 1341. Alre ere, *Wal.* 4554, 5529. Alre weldaet, *Heim.* 432. Alre scanden, alle wijsheit, alder archeit, alder doeght, *Doct.* III, 1126, 1290; II, 1389; III, 622. In alre wise (wijs), *Lanc.* II, 5125; *Wal.* 5762, 11003; *Nat. Bl.* II, 2011; *Rijmb.* 601. In alre maniere, *Lanc.* II, 5124, *Wal.* 872. In alre stont, *Heim.* 837. Van alre pine, *Wal.* 3548. Van alre sondeliker daet, *Rein.* I, 2802. Van alre tijt, *Rijmb.* 96. Talre tijt, *Lsp.* III, 11, 62. Talre noot, *Heim.* 247. Alle diefte, *Rein.* I, 1443. Alle traecheit, *Franc.* 4605. Alle mesdaet, alle ere, *Wal.* 4021, 4582. Alle tijt, *Rijmb.* 8855; *Ned. Proza* 185; *Stemmen* 6. — *Al*, in de beteekenis van *elk*, komt echter ook enkele malen onverbogen voor. || Dien soude *al* ere genaken, *Disp.* 51. *Al* ander liefde, al ander vrientschap, *Hor. Belg.* 10, 191. — **Onz.** || Al leet, *Limb.* I, 1915. Al goet, II, 879; *Lanc.* II, 46488; III, 1066; *Rijmb.* 16113; *Doct.* II, 2570, 3079. Al geselscap, *Doct.* II, 1391. Al volc, *Sp.* III', 37, 56. Al woort, *Stemmen* 7. Al ongeluc, *Teest.* 2946. Al ongelijc, *Wrake* I, 696. Al dat, *Lanc.* II, 14723. Alles goets, *Rein.* I, 102, *Lanc.* III, 18796. Alles gemakes, *Brand.* (*H*) 582. Alles verlies, *Lsp.* II, 36, 1754. Alles levens, Ruusbr. 3, 208. Alles heilichs levens, 5, 135. Alles des, *Lsp.* III, 26, 81; *Teest.* 2807. Allen twifelen (3*de nv. onbep. wijs*), *Sp.* I', 21, 60. In allen dinge, *Christ.* 927. In allen sere, *Wal.* 8343. Van allen goede, *Ferg.* 3557. Van allen geesteliken doene, *Doct.* I, 497. Tallen spele, *Rein.* I, 672; *Lsp.* I, 31, 56. Boven allen wive, *V Vroud.* 61. Met allen anderen leengoede, *Oorkk.* 2, 308*a*. Al hout, *Rijmb.* 471. Al goet, *Wal.* 4582; *Rein.* I, 1042; *Limb.* V, 1900; *Doct.* II, 2590; *Melib.* 1418; V. d. Wall 172. Al recht, *Heim.* 224. Al argdoen, *Doct.* II, 2305. Al quaet, *Rijmb.* 5096. Al ongeval, *Wrake* III, 128. Al dit, *Lanc.* II, 4197.

2) In de beteekenis van *totus* (geheel), zoowel bij abstracte als bij concreete begrippen, die individueel gedacht worden.

a) *Al* wordt door het lidwoord van bepaaldheid of door eenig ander determinatief van zijn znw. gescheiden, en blijft onverbogen. || Al die werelt, *Sp.* I', 7, 10; *Nat. Bl.* V, 923. Al die wamme, *Nat. Bl.* II, 1995. Al Aerturs rike, *Wal.* 62. Al die soetheit, *Rijmb.* 42. Al dat gebet, Ruusbr. 6, 208. Al hare vyte, *Teest.* 2205. Al tfolc, *Rijmb.* 22012. Al een lantvolc, *Lanc.* III, 25543. Al dit, *Rein.* II, 5885. Al sijns goets, *Franc.* 355. In als (*d. i.* al des) volx jegenwerdecheit, *Lsp.* II, 44, 300. Als volcs, *Rijmb.* 1939. Met al sinen sinne, *Flor.* 385. Met al haerre macht, *Lanc.* IV, 1012; II, 22821. Van al der werelt, II, 28239. Van al dien, *Grimb.* I, 2303. Bi al der bendecheden, *Flor.* 2353. Met al minen volke, *Lanc.* III, 12129. Tal uwen live, III, 3012. Al den Rijn, Heelu 4220. Al de zee, *Grimb.* I, 91 Al den dach, *Lsp.* II, 11, 76. Al dien nacht, *Rein.* I, 1602. Al die stede, *Rijmb.* 8397. Al die wile, *Brab. Y.* VII, 2346; *L. v. J. c.* 201, *c.* 224. Al haer gedochte, *Ferg.* 1198. Al sine mesquame, 3066. Al tselves, Praet 818, 898, 1018, 1450; *enz.*

b) Nevens *al* vindt men ook *alle*, dat hier echter niet als verbogen vorm, bij het znw. behoorende, moet beschouwd worden, daar het bij alle naam-

'allen en geslachten gelijkelijk past, en volkomen net *al* gelijkstaat. Verg. straks bij II, I, Aanm. 2). || Alle haer inwendige leven, Ruusbr. 6, 208. Alle dat broet, 3, 154. Alle dat volc, *Huge v. Bord.* 73. Alle dat huys, *Exc. Cron.* 21*b*. Alle lant, 68*b*. Alle sijns rouwen, *Lsp.* I, 5, 54. Alle des ovels, *Serv.* I, 3155. Alle der werelt, *MLoep* I, 2594. Alle des goets, Ruusbr. 3, 114. Alle dies, 4, 180. In alle den rechte, *Brab. Y.* VI, 8469. In alle sijn goede, VI, 8506. Over alle twen rike, *Rein.* I, 364 (*hs.*) Bi alle dien, *Eleg.* 194. Mit alle dien, Gerl. Peters 223. Om alle dat goet, *Huge v. Bord.* 37. Alle den sin, *Christ.* 1307. Alle den raet, *Brab. Y.* VI, 11612. Alle den dach, Heelu 7585; *Serv.* II, 769. Alle dien nacht, *Brab. Y.* VI, 11618. Alle die nacht, *Serv.* II, 773. Alle die wijsheit, *Doct.* III, 702. Alle de scande, Stoke II, 1140. Alle sine tale, *Grimb.* I, 847. Alle onse leven, *Lsp.* I, 23, 66; *enz.* — In den *Serv.* vindt men enkele malen ook *allen*, een min juisten vorm, waarschijnlijk een eigenaardigheid van het dialect. || Allen die selve gewalt, I, 2738. Daer allen dat volc toesach, I, 2744. Allen die nacht lange, II, 330.

c) Wanneer het hoofdwoord, waarbij *al* behoort, een plaatsnaam is of een woord dat met een plaatsnaam gelijkgesteld wordt, staat *al* of *alle* onmiddellijk daarvoor, maar blijft evenzeer onverbogen. || 1*ste nv.* Al Vranckerike, Heelu 7596. Al Hongerie.. ende al Bulgerie, *Flor.* 3966 *vlg.* — 3*de nv.* Al Holland, Stoke II, 154. Van al Duutschen lant, II, 378. Van al Grimbergen, *Grimb.* I, 52 vlg. In alle Ingelant, Heelu 938. — 4*de nv.* Al Holland, Stoke II, 167. Al Zeelant, IV, 11. Al Polsbroec doer, *Oorkb.* 2, 309*a*; *enz.* — Evenzoo bij de woorden *erderike* en *hemelrike*, die als eigennamen beschouwd en dus zonder lidwoord gebruikt worden. || Al aertrike, *Lsp.* I, 8, 36. In al erderike, *Wal.* 8865. Al hemelrike, *Lsp.* I, 2, 17; *enz.*

d) Ook wanneer het hoofdwoord, waarbij *al* behoort, een tijdsbenaming is, die als eigennaam wordt beschouwd, als bij maandnamen en dergelijke, staat *al* onmiddellijk daarvoor, en blijft evenzeer onverbogen. || Al Tiertsetide, lieve Here, waerdi ontcleet al moedernaect, *OVl. Lied. en Ged.* 12, 76.

e) Waar *al* te staan komt achter het hoofdwoord, dat voorafgegaan wordt door een determinatief, blijft het mede onverbogen. || Die waerheit al, *Rein.* I, 2156. Die werelt al, *Lanc.* II, 11614. In die werelt al, II, 4139. Van sinen scatte al, IV, 7566; *enz.*

3) *Al* in den zin van *totus* wordt ook praedicatief gebezigd, waarvoor thans alleen *geheel* in gebruik is. || In ycgewelken is hi al ende ongedeylt, Ruusbr. 3, 160.

II. Meervoud.

1) Wanneer het onmiddellijk vóór het znw. of vóór het daarbij behoorend bnw. staat, wordt *al* geregeld verbogen. || Alle manne, *Limb.* I, 2419. Alle scriften, *Doct.* I, 31. Alle vogele, alle diere, *Nat. Bl.* II, 37, 38. Alle dinc, *Lsp.* I, 32, 88. Alle erdsche dinge, *Franc.* 387. Alre Heilegen dach, *Sp.* IV¹, 89, 51. Alre dinc, *Rein.* I, 1347. Allen menscen, *Doct.* II, 1575. In allen saken, *Nat. Bl.* Prol. 99. In allen dagen, *Lanc.* II, 5203. Tallen dagen, *Doct.* II, 1628. Tallen saken, *Wal.* 7843. Van allen sonden, *Doct.* III, 1772. Tallen staden ende tallen inden, Heelu 477. Allen dingen, *Lsp.* I, 8, 30. In allen goeden dingen, *Doct.* III, 1753. Met allen ambachten, *Lsp.* III, 14, 133. Boven allen dieren, *Nat. Bl.* I, 5. Boven allen bomen, I, 425. Alle dage, *Limb.* V, 984. Alle jaer, *Franc.* 1779. Alle paerde, *Wal.* 139, 3637. Alle wege, *Ned. Proza* 185; *enz.*

2) Wordt het van zijn znw. gescheiden door het lidwoord van bepaaldheid of door eenig ander determinatief, dan blijft *al* onverbogen. || Al de liede, *Christ.* 1693. Al die dinc, *Lanc.* II, 26486. Al die gene, *Oorkb.* 2, 96*a*. Wine hebben al der kinder meer dan hem, *Flor.* 1293; vgl. *Vad. Mus.* 1, 66, 2: „Die alre kinder en hadde meer dan enen sone.” Al sijnre werken, *OVl. Lied. en Ged.* 539, 587. Al der gerre, *Sp.* III⁷, 41, 41. Al den andren, *Ferg.* 1062. Van al den broederen, *Lanc.* II, 5188. Met al sinen sinnen, *Rein.* I, 2777. Voor al u magen, II, 3814. Al sine lede, I, 2893; *enz.* — Het onverbogene *al* wisselt ook hier met *alle* af, dat even veelvuldig gebruikt wordt. Verg. bij het enkelv. 2, *b*). || Alle die heren, *Limb.* XII, 1235. Alle de liede, *Rose* 4989 var. Alle die goede liede, *Lanc.* IV, 3547. Alle gene duvele, *Limb.* 1, 2668. Alle die prochiane, *Rein.* I, 764. Alle ser Belijns mage I, 3449. Alle die lande, *Nat. Bl.* I, 455. Alle die questien, *Christ.* 1308 (*hs.*) Alle dorlogen, *Doct.* III, 93. Alle die diere, *Rein.* I, 49. Alle u ridders, *Ferg.* 4919. Alle mine sculde, *Rein.* I, 2511. Alle sine mesdade, I, 1675. Alle sine dage, I, 1682. Alle die grote sonden, I, 1714. Voor alle dandre, I, 1408. Door alle die baroene, II, 4280. Alle die vriheden, *Oorkb.* 2, 307*b*. Alle die oude letteren, 311*b*, *enz.* — Bij deze en dergelijke voorbeelden, waar het znw. in den 1sten of 4den nv. staat, is het twijfelachtig of *alle* de verbogen is, bij het ww. behoorende, dan wel als bijwoord te verklaren, als een bloote wisselvorm van *al*. Dat *alle* op een aantal plaatsen, waar het znw. in den 2den en 3den nv. staat, als bijwoord moet verklaard worden, is ontwijfelbaar; doch daartegenover staat een misschien nog grooter aantal plaatsen, waar de verborgen vorm *allen* voor het determinatief in den 3den nv. voorkomt, zonder dat men met De Vries (*Mnd. Wdb.* op Al, als bijv. vnw., II, 2, Aanm.) behoeft te besluiten, dat daar „de hand der afschrijvers het oudere *alle* naar later taalgebruik door het verbogene *allen* heeft vervangen, evenals nieuwere uitgevers in onzen tijd maar al te vaak hetzelfde hebben gedaan.” Dit moge met de mnl. teksten hebben kunnen geschieden, zeer zeker niet in de oorkonden, voor zooverre deze geene kopieën zijn. In de door ons aangehaalde oorkonden, alle uit de 13de eeuw, komt de verbogen vorm *allen* op een grooter aantal plaatsen voor dan *alle*, en het ligt dus voor de hand te vermoeden, dat beide vormen, het onverbogen *alle* als bijwoord, en het verbogen *allen* nevens elkander in den 3den nv. werden gebruikt. Opmerking verdient nog, dat de 2de nv. *alre* nooit voor een determinatief voorkomt.

a) *Alle*, als bijwoord, vóór den 2den en 3den nv. || Alle der lieden, *Rijmb.* 572 var. Alle diere heren, Heelu 1698. Alle den heren, 1555. Alle den lieden, *Nat. Bl.* II, 2005; *Flor.* 1043, 3585. Alle den genen, *Flor.* 949. Alle den moenken, *Sp.* III⁸, 89, 15. Alle sinen magen, *Rein.* I, 1024, 3457 (*hs.*). Van alle sinen sonden, I, 2007 (*hs.*). Van alle sinen mesdaden, I, 2811 (*hs.*). Van alle den dingen, *Stemmen* 155. Met alle dinen kindren, *Lsp.* II, 36, 1844. Met alle haer gebeden ende

met alle haren goeden werken, Ruusbr. 6, 208. Boven alle desen, *Nat. Bl.* V, 432. In alle desen, *Exc. Cron.* 31*b*. Alle sinen gezellen, *Lanc.* II, 1898. Alle uwen mannen, *Flor.* 3787. Alle dien (joncfrouwen), *Flor.* 724; *enz.* — In het *Oorkb.* o. a. komt dit onverbogen *alle* vóór een determinatief herhaalde malen voor aan het begin der stukken bij het ww. *cont doen*, en dus in den 3den nv., als: Alle den genen of Alle dien genen, II, 84, 127, 145, 158, 174, 198, 210, 215, 231, 270, 275, 278, 279, 282, 283, 284, 296, 300, 301, 303, 304, 307, 311, 324, *enz.* (*a.* 1269—1290). Ook in den *D. B.* komt *alle* tallooze malen voor.

b) *Allen* in den verbogen vorm vóór het determinatief in den 3den nv. || Met allen sinen sinnen, *Doct.* II, 1576. Van allen den genen, *Flor.* 3414, 3803 (*hs.*) Van allen sinen broederen, *Lanc.* II, 5222. Tallen sinen dagen, II, 5242. Allen synen vrienden, *Grimb.* II, 3487; *enz.* — In het *Oorkb.* komt het tallooze malen voor aan het begin der stukken bij het ww. *cont doen*, in Allen den genen of Allen dien genen, als: II, 96, 100, 112, 116, 135, 138, 144, 152, 164, 165, 171, 172, 175, 189, 191, 204, 205, 216, 221, 234, 238, 246, 249, 253, 254, 256, 258, 260, 261, 263, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 279, 287, 298, 299, 301, 303, 304, 306, 307, 308, 311, 313, 315, 323; *enz.* (*a.* 1271—1290).

3) Achter het hoofdwoord, voorafgegaan door een determinatief, blijft *al* onverbogen. || Die kindere al, *Lsp.* II, 16, 67. Die andre al, *Lanc.* II, 12524. Hare peerde al, II, 4848. Die letteren al, *Parth.* 7528. Dese woorde al, *Lsp.* II, 41, 23. Metten genoten al, *Grimb.* I, 389. Met sinen lieden al, I, 618. Onder dandre al, *Sp.* I[7], 61, 6. Mine man al, *Lanc.* IV, 6580. Die ic niet al en can genoemen, *Grimb.* I, 1535; *enz.* — Doch ook hier is *alle* niet minder gewoon. || Die manne alle, *Rose* 8287. Dander alle, *Lsp.* I, 4, 23. Die gerechten alle, *Flor.* 2198. Sine someren alle, 1 802. Die cameren alle, *Lanc.* II, 26800. Di e ic alle niet en can genoemen, *Grimb.* I, 1545; *enz.*

4) Wanneer *al* niet met een znw., maar met een persoonlijk of aanwijzend vnw. verbonden is, wordt het op de gewone wijze verbogen. || Alle dregen si, *Ferg.* 1723. Si alle, *Lanc.* II, 15965, 26796. God, onser aller here, *Wal.* 2695. Onser aller wille (*var.* ons alre), *Grimb.* 1, 1925. Die is onse alre gemeine, Ruusbr. 5, 116. Uwer aller raet, *Grimb.* I[1] 1441. Bi uwen alder raet, I, 858. Harre alre vrouwe, *Lanc.* III, 15056. Hare alre heer, Heelu 2483. Haer alre namen, 8547. Ons allen, *Wal.* 7557. Met u allen, *Doct.* III, 1246. Hem allen, *Rein.* I, 844, 1388; *Lanc.* II, 3552, 5189; *Sp.* I[7], 101, 16; I[8], 2, 2. Van hen (hem) allen, *Lanc.* II, 18695; Heelu 4169, 4962. Se alle, 5006; *Sp.* I[4], 54, 5. Die alle, *Lanc.* II, 11533; *enz.* — In den 1sten nv. komt *al* evenwel ook onverbogen voor. || Al riepen si, *Parth.* 6250. Doese . . al van hem vlogen, *Stemmen* 25.

5) Over de uitdrukkingen Alre dage gelike, alle dagelike, alle dages; Alle jaer gelike, alle jaerlike, Alle nachtelike, alle nachtes, zie bij Dach, Jaer, Nacht, en bij Dagelike, Jaerlike, Nachtelike, inzonderheid bij Gelike, en vgl. *Taalk. Bijdr.* 2, 223 vgg.

6) De 2de nv. *alre* (*aller*, *alder*) was vooral gewoon tot versterking van den superlatief, als nog heden. Zoo b. v. *alrebest*, *alremeest*, *alrenaast*, *alrescoonst*, *alderstarcst*, *alreerst* (allereerst), enz.

II. Als zelfstandig voornaamwoord.

Als zelfst. vnw. wordt *Al* st. onz. gebruikt. Thans is het als zoodanig nagenoeg verouderd en door *alles* vervangen, dat uit *al des* is samengetrokken, evenals *iets* en *niets* uit *iet des* en *niet des*.

I. Verbuiging, enz.

1ste en 4de nv. *al*. || Al dat ye was, *Lsp.* I, 1, 55. Doe hijt al hadde gescapen, I, 1, 16. Al des vaders quam hem niet ane, *Sp.* I[8], 10, 50. Al sloegen si dat was in die stede, *Rijmb.* 6637. Geven sal hijt dinen knechte, maer niet al, 12016. (Die) al weder ontmaken sal, *Teest.* 1458. Ende vragede hem of hi hadde gedaen also als hi hem beval. „Here," sprac hi, „ja ic, al, 2875. Hi sloech al ende hinc, *Brab. Y.* II, 2564; *enz.* — De 2de nv. was *alles* of *als*, waarvoor wij thans *van alles* zeggen, dat men vooral niet met het mnl. *alles* verwarre. Het mnl. *hi at alles* b. v. bet. niet *hij at alles op*, maar *hij at van alles*. || Die jongelinc at ende dranc genoech alles, dies sijn herte gedroech, *Parth.* 1194. Venisoen ende alles genoech, 2111. Die coninc van Yngelant es alles af, 5939. Si aten alles dies si visieren mochten, *Ferg.* 3687. Alles dies men conde geweten, *Lanc.* III, 11330. Alles dies ic behoeve, *Brand.* (*H*) 487. Bevelen Gode, die als geweldech is, *Limb. Serm.* 136*b*. Ane Gode die alles machtich es, *Lsp.* II, 36, 1536. God allene alles machtich es, *Teest.* 1645; *Bern. S.* 94*d*. (God) es alles wijs, *Vad. Mus.* 1, 312, 163. Dien hi erfgename geset hevet alles *Hs.* 75 *f.* 94*c*. Broet ende wijn ende als te vullen, *Flor.* 1628. Daer was als genoech, wilt ende tam, 3902. Die Here die als heeft macht, *Christ.* 581. Goet berou mach als gewouden, *Beatr.* 648. Van ate ende drancke als gewout, *Amand* II, 464. Ende gaf hem dat hi verteerde als genoech, *Brab. Y.* II, 524. Die Gode drouch ende als heeft macht, *Sp.* I[7], 91, 15. Om te volcomene als van dien, *Belg. Mus.* 9, 85, 731. God . . die alles mechtich is, Ruusbr. 5, 124. Si sijn alles ledich, III, 200; *enz.* — Verg. straks, bij de zegswijzen, onder 2) en 4), en zie ook Als (bijw.). — De 3de nv. was oorspr. *allen*. || Van allen, *Brab. Y.* II, 1585; *D. B. Gen.* 39, 23. Van allen tal, *zie straks bij* II, 9). Met allen dat hem anehanget, *Oorkb.* 2, 308*a*. Met allen, *zie straks bij* II, 5). Met orssen met allen, *met paarden en al*, *Grimb.* I, 4229. — Doch elders: „Met al met den gonfanone," I, 3662. — Veelal werd ook hier de onverbogen vorm gebezigd, als: || Van al, *Lsp.* II, 41, 38, III, 1, 159; *Hein.* 1950; *Franc.* 7577; *Grimb.* I, 722, 2128; *Belg. Mus.* 1, 128, 12. In al, *Sp.* II[4], 35, 11; Hadew. I, 74, 11; *Stemmen* 25. In al noch in deele, *Brab. Y.* VI, 1955, *verg.* 1978. Vor al, *Melib.* 1140. Over ijs ende over al, Stoke III, 1533; *enz.*

— Aanm. — 1) In latere teksten vindt men ook *van als* en *in als*, nieuwerwetsche vormen, die in zuiver mnl. zeker niet te rechtvaardigen zijn, daar ze eene ongepaste vermenging zijn van twee verschillende uitdrukkingen: *van allen*, *in allen* en den 2den nv. *alles* of *als*. Doch bij het verloop der taal kwam allengs *als* in de verbogen vormen voor *al* in gebruik. || Van als . . genoech, *Rein.* II, 6599. Van als gewouden, II, 7586. En brengen ons water uut oestlant van als, *Playerw.*

'4. Van als moet God gebenedijt sijn, *Sacr.* 290 łode van als dancken ende loven, 1215. Nu heb c van als dat ons gebrac, *Mar. v. Nijm.* 3, 45.)e menschen sullen haer betren van als, 34, 820. 'an als genoch, *Huge v. Bord.* 33. In als CCC nde vijftich, *Brab. Y.* III, 1362. Daer bleven rel in als XXX dusent menschen, *Exc. Cron.* 35*a*. In als 10 schotponden, *Inform.* 47. In als 1 haertsteden, 592. — Ook in den 1sten nv. chijnt *als* reeds in gebruik geweest te zijn, zooals aen zou opmaken uit *Eleg.* 63: „Tlant es algader aijn tote Coelne opten Rijn, ende tote Romen vort; ls den keiser toebehort." [Doch de varianten lezen oor *als*: *alst* en *gelijc*. Karel zal dus wel dit zeggen: Al dat land hoort mij toe, *als* keizer," en voegt er ater bij: „Nochtan hebbic goets mee: Galissien nde Spaengien lant, *dat ic wan met miere hant*," en at dus niet *den keizer* toebehoorde *als* keizer, aaar aan hem als veroveraar.

2) Nevens *al* (1ste en 4de nv.) komt ook de ndere vorm *alle* voor, waaruit *al* bij afkorting ntstaan is. Verg. ook bij AL (bijw.), dat eveneer met *alle* afwisselt. || Diet alle nemet ende ;evet, *Nat. Bl.* XII, 1155. Onthier ent Fransoys ieeft verheest alle bi den helegen geest, *Franc.* 312. Dat willic alle anevaen, *Sp.* III[2], 36, 21. lo latent si alle staan, *Lanfr.* 80*v*. Alle dat die iele te hebben pleget, *Lucid.* 4262. Alle dat des ns zoude zijn te bat, *Lsp.* I, 6, 11. Alle dat si rigen conde, *MLoep* I, 704. Alle dat levet, IV, 28. Alle dies dat hi om onsen wille geleden ieeft, *Ned. Proza* 78*. Een .. vruchtbarich maken lle dies dat in ertrike is, Ruusbr. 4, 196. Alle lat si doen, VI, 208. Ende benam hair alle dat ii hair benemen mochte, Matth. *Anal.* 3, 326. lo dede hi alle dat hi wilde, *Exc. Cron.* 144*a*. Alle dat hi mach, 185*d*. God sach alle dat hi emaect had, *D. B. Gen.* 1, 31. Ic sal ofdoen lle dat ic gemaect heb boven der aerden, 7, 4. lo wat dat si geroeft hadden, alle bracht David reder, I *Sam.* 30, 18. Van alle dat hem van oden was, *Huge v. Bord.* 54. Met alle dat wi eleysten mogen, Ruusbr. 5, 130. Mit alle dat aen mocht, Matth. *Anal.* 3, 326. Boven alle, dat i Gode kennen, dienen ende dancken sal, *Ned. Proza* 84. Op alle dat manket (= (l.?) manlec) reder den ander gedaen hadde, Nijh. 1, 180.

3) *Al* wordt gewoonlijk gevolgd door *dat*; men indt echter ook *wat* gebezigd, hetgeen door het lgemeene en onbepaalde van het begrip evengoed e rechtvaardigen is. || Diet *al* sage wel ter curen, *vat* ware in sinen creaturen, *Heim.* 2043. *Alle vatter* was, *Christ.* 925. *Alle wat* hi gedaen hadde,). *B. Gen.* 24, 66.

II. ZEGSWIJZEN.

Bij *al* verdienen opmerking de volgende zegsvijzen.

1) Niet dan al, gevolgd door een znw., in len zin van *niets dan*, eene dubbele en versterkte iitdrukking, waarin *al* blijkbaar niet als bijw., aaar als zelfst. vnw. moet worden opgevat. ||)oemen niewerincs an al sijn lijf *niet* sien en mochte *lan al* wonden, *Alex.* VIII, 762. Meer no min lan al scade, *Wap. Mart.* II, 198. Ende daer f en mach men hebben niet dan al scande, cade ende verdriet, *Lsp.* III, 9, 87. Die hem nders niet en dede dan alle doeght ende waerde, *Brab. Y.* V, 2058. En was in de stad niet edaen dan al goet ende alle ere, *Limb.* II, 878. Ic ne doe meer no min anders dan alle goede saken, *Amand* I, 1541. — Ook met een andere ontkenning. || Dat niemen doet in hemelrike dan al goed, *Rijmb.* 22735. Men sal u doen maer alle ere, *niets dan eer*, *Limb.* II, 723. Haer en sonde maer al goet gescien, *enz.*

2) Alles te voren of Als te voren, waarin *als* de 2de nv. is van *al*, afhangende van *te voren*, en dus:

a) *Vóór alles*, fr. *avant tout*. || Des morgens vroech, alles te voren, selen lantsheren misse horen, *Teest.* 1012.

b) *Vooral*, *bovenal*, fr. *surtout*. || Ende dancte Gode alles te voren, dat sijn sone ye was geboren, *Sp.* II[7], 32, 29. Alles te voren om ene, die Jhesum droech van Nazarene, *Teest.* 2100. Doe groeten si altemale die si vonden in die zale, ende Echites alles te voren, *Limb.* VII, 1521. Here, dat gi coenlec alles te voren rijdt in uwer viande scaere, *Salad.* 149. Dat si bidden alles te voren voor die hertogen, *Brab. Y.* VII, 18150. Urake si was utevercoren van alre scoenheit, als te voren, van den genen die daer quamen, *Parth.* 8124. Clarette was blide als te voren, *Lanc.* III, 17756. Die waerdste riddere als te voren van alder werelt utevercoren, IV, 8687. Tbloet sal hem lopen ten sporen, ende Ecgericke als te voren, *Eleg.* 1099. Sonder keyen als te voren, *Ferg.* 2746. Wildi met Gode sijn vercoren, soe viert den sondach als te voren, *X Plag.* 570. Grote heren ende mechtich, die in sinnen sijn bedechtich, . . sijn te prisen als te voren, *Belg. Mus.* 10, 57, 1—5. — Zoo ook Stoke IV, 817; *Mask.* 886; *Lsp.* I, 27, 27; II, 23, 39; *Doct.* I, 80; *Vierde Mart.* 104; *enz.*

3) Al te voren, ook Altevoren geschreven, mede in den zin van *vooral*, *bovenal*, waarin *al* de 4de nv. is, afhangende van *te voren*. || Walewein groetetse altemale, ende altevoren die coninginne, *Wal.* 2720. Dat gelovet mi altevoren, 4345. Het ware lachter groot ons beden, ende mi altevoren mere, 4648. Vader ende here mede van den goden altevoren, *Alex.* IV, 128. Tetene ist een soete dinc, maer die levere soetst al te voeren, *Nat. Bl.* V, 168. Want men moet lijen . . al te voren in dit leven die gratie, die God heeft gegeven, *Sp.* I[7], 32, 6. Die minde de keyser al te voren, II[4], 66, 74. Met desen nam hi orlof daer an die abdesse al te voren, *Amand* I, 5644. Lieden harde vele . ., die rouwe dreven ende sericheide doer haer joncfrouwe, die was verloren, ende Justiniaen alte voeren, *Flandr.* I, 174—177. Hi was behudere van den swerde van kerstenhede al te voren, *Belg. Mus.* 10, 58, 24. Nu hevet die coninc gezworen, bi siere crone al te voren, *Maleg.* 413. Hine sout al te voren niet winnen, *Limb.* VIII, 438. — Ook vindt men Boven al te voren, *bovenal*, in welke uitdrukking *boven* een pleonastisch toevoegsel is. || Maer boven al te voren so verhoget, vroech ende spade, die ziele van des goeds vrients rade, *Melib.* 1639. God boven al te voren hadder af willen sijn geboren, *Teest.* 2246. Ende boven al te voren soe duchten die heeren *enz*, *Brab. Y.* VI, 9882.

4) Alles boven of Als te boven, *bovenal*, hetzelfde als Als te voren. Verg. 2, *b*). || Dats te clagene alles boven, *Teest.* 2362. So leget vele verlies daer an sinen here als te boven, *Vierde Mart.* 81.

5) Met allen (mit allen), eene uitdrukking waarin *allen* te beschouwen is als de 3de nv.

enkelv., dus *met al*, d. i. *in het geheel*. Het mhd. heeft *mit alle*, waarin *alle* de ohd. instrumentalis *allú* is: zie Ben. 1, 19 vlg. | Ook mnl. vindt men *met alle*: zie voorbeelden bij Al met alle.

a) *Geheel en al*, *te eenen male*, *volkomen*, de gewone beteekenis. || Ende si tellede hare met allen also alse daer was gevallen, *Lanc.* II, 15636. Hi lach in onmacht met allen, II, 20869. Hi ontwapendene met allen, III, 320. Gaudijn, die met allen opgaf Parthonopeus sinen prijs, *Parth.* 5940. Dontaer sal scoren nu met allen, *Rijmb.* 12177. Den scinkel ontwee met allen ende in den hals gequetst sere, *Heim.* 2054. Den eersten stac hi dat op derde met allen viel met sinen perde, *Limb.* IV, 1449. Mamet geets mi af met allen, IX, 750. Een gat, dat door aentrike ginge mit allen, *Lsp.* I, 11, 33. U schoon aensicht ware met allen geschent! *Han.H.* 70. Dat ingewant soude mit allen uutvallen, *D. War.* 3, 84. Mit allen anders dan die luyde van den lande zijn, *Bienb.* 78*c*. Dat hi u . . mit allen onnutte make tot allen dingen, *Ned. Proza* 289. Dat conincrijc van Vrancrijck te verwoesten ende met allen te vernielen, *Exc. Cron.* 178*a*. — Zoo ook *Lanc.* II, 5948, 7093, 17266, 20890, 29292; *Sp.* III[4], 1, 51; 9, 76; III[8], 43, 49; 45, 107; *Lsp.* I, 7, 3; 18, 52; 36, 43; II, 36, 945; IV, 9, 36, 71; *Teest.* 3607; *Amand* I, 3535, 5818; II, 4806; *Nat. Bl.* III, 1640; VI, 813; XII, 784; *OVl. Lied. en Ged.* 248, 446; *Lett. N. W.* 5[1], 214, 18; *Glor.* 949, *Vrouw. e. M.* VII, 79; Hadew. I, 15, 59; *enz.* Later ook Medallen en Met dallen geschreven. || Een kint... dat int dwater scheen verdroncken medallen, *Sacr.* 584. Ic lach te bedde, in ic sey ic was met dallen cranc, *Playerw.* 215.

b) Bij uitbreiding ging met allen over tot eene bloote verzekeringsformule: *Voorzeker*, *inderdaad*. || Die Spaensce paerde entie van Gallen leven onlange met allen, *Nat. Bl.* II, 1605. Dus verteert hise met allen, IV, 234. Die gene daer met allen Gods lot op sal vallen, *Lsp.* II, 5, 77. Ende dertsche dyaken es doot gevallen, alse oft hi tfenijn dronke met allen, *Sp.* III[8], 55, 27. Ic eten met allen wel, *V Maegd.* 238. — Zoo ook *Nat. Bl.* VII, 760; IX, 131; XII, 831; *Lsp.* II, 36, 1069; *Taal- en Ltb.* 3, 74, 94; enz. Zie verder talrijke voorbeelden in *Rijmb.* gloss. op Met (allen), enz. — Met allen wel, *geheel en al*, *volkomen*. || De ghesellen hebben dat beweerp wel ghevisiteert ende ghenoucht hemlieden met allen wel, *Belg. Mus.* 7, 27. — Met de ontkenning: Met allen niet of Niet met allen (later *niet met al*, in de volkstaal *niemendal*), *volstrekt niet* of *volstrekt niets*. || In wille u met allen niet verdriven, *Limb.* IV, 336. Ende en comt hi mit allen niet, so verbuert hi 10 ℔, *Leid. Keurb.* 39, 21. Hi en conste in dier bederven met allen niet goets verwerven, *Brab. Y.* VII, 663. Want mit allen niet dat groeyende was bleef in thout, *D. B. Exod.* 10, 15. Mit allen niet hebbende in sine hant, *Richt.* 14, 6. Hy en beterden hem mit allen niet in ghenen dinghen, *Bienb.* 73*b*. Daer en ghebreket mit allen niet, Gerl. Peters 226. Een lit dat van den lichaem gesneden is, dat en voelt niet mid allen, *Barthol.* 58*a*. Daerof de 3 niet medallen en hebben dan zy en winnen mitter handt, *Inform.* 563. — Geen met allen, *volstrekt geen*, *geen enkel*. || Mer van die (*l.* der) kinder van Israhels beesten en starf der geen mit allen, *D. B. Exod.* 9, 6. — Met *al* of *alle* versterkt: Al met allen, *geheel en al*, *te eenen male*. || Dat zijt hoerden borlen ende wallen dien langen dach al met allen, *Brand.* (*C*) 366. Ende hi heeftene in zine stede al met allen ooc geset, *Huge v. Bord.* IV, 180. So dat hi doot al met allen vor sine voete quam gevallen, *Renout* 690. Doe moesti al met allen swigen, *Flor.* 1090. Metten wachters al met allen, *Rijmb.* 29874. Datti mure al met allen an die westzide waren gevallen, 34051. Voeren si woch al met allen, *Sp.* I[3], 45, 52. Al met allen in Almaengen ende in Gallen, IV[1], 37, 59. Daer na ten inde al met allen die stat van Dordrecht bevallen, *Brab. Y.* VII, 8561. — Ook in den vorm Al met alle of Alle met alle, waarin *alle* de oude instrumentalis is. || Eer hijs iet weet, es hi al met alle onder die voete geworpen neder, *Flor.* 3185. Ende nam dat rike al met alle dien van Argos, *Rijmb.* 2248. Ondoe den visch, ende al met alle hout herte, levre ende galle, 15573. Bestriker mede alle met alle dijns vader ogen, 15772. Die verwonnen hadden Galle ende Grieken al met alle, 27542. Die ontseiden si alle met alle, 18799 var. Noch en wach (*var.* was) in ongevalle dese onwille al met alle grave Willem niet swaer genoech, Stoke III, 241. — Vooral met de ontkenning: Al met allen niet, of niet al met allen, *in het geheel niet*, *volstrekt niet* of *volstrekt niets*; al met allen geen, *volstrekt geen*. || Dat daer die lover niet en vallen van dien bomen al met allen, *Alex.* VII, 1765. Maer sine mochten al met allen den muur niet hem niet doen vallen, *Rijmb.* 31653. (Hi) sliep so vaste ende so wel, dat hi van dien tween vallen niet ontwiec al met allen, *Franc.* 8712. Gi en sult al met allen niet eten , *D. B. Levit.* 3, 17. Soe en verwarp icse alle met allen niet, 26, 44. Ende dat men ooc van siere gewelt al met allen niet en helt, *Brab. Y.* VII, 8411. Ende hi en sal al mit allen tot genen doden ingaen, *D. B. Levit.* 21, 11. Gi en saget al met allen gene gelikenesse, *Deut.* 4, 12 (Vulg. *omnino non*, *penitus non*). Mit ghenen vremden wiven en sit al mit allen niet, noch en legge mit haer op een bedde niet, *Hs. v.* 1423, 234*d*. Ich en hadde all mit allen hier negheen water, *Vaderb.* 272*a*.

6) Albedalle, mnd. *albedalle*. Bedalle, mhd. *betalle* is de instrum. *allú*, mhd. *alle*, met het oude voorz. *bet*, *bit*, in beteekenis nagenoeg met *met* overeenkomende: zie Grimm, *Gr.* 1[3], 451; 3, 258. De *t* van *bet* ging mnl. vóór den klinker in *d* over, evenals *niet met allen* ook geschreven werd *niet mid allen*. In beteekenis is Albedalle niet volkomen gelijk aan Al met allen niet, *volstrekt niet*. || Die bisscop en was niet gewone van hem te wetene albedalle, *Yst. Bl.* 1174. Des en doewi niet albedalle, *Parth.* 6294. Dat allebedalle daer ter stat alle die soetheit niene can die (*l.* den) minsce gescien, Velth. VIII, 29, 2. Dat si albedalle niet doen en wouden, *Sp.* II[1], 45, 47. Ende en wiste albedalle niet wat dit bediede, *D. B.* I *Sam.* 20, 39. Anna sprac in haer herte, ende allene ruerden haer lippen, ende men hoerde haer stemme albedalle niet, *ald.* 1, 13. — Wordt niet substantive en dus als *niets* opgevat, dan staat Albedalle niet gelijk met: *In het geheel niets*, *niets hoegenaamd*. || Ende si en lieten albedalle niet in Israhel, datter lijftochte toebehoerde, *D. B. Richt.* 6, 4. Soe en verloren niet albedalle, I *Sam.* 25, 15. Die arme man en hadde niet albedalle sonder een cleyn scapelkijn, II *Sam.* 12, 3 (Vulg. *nihil omnino*). — Desgelijks Niemant albedalle, *volstrekt niemand*. || Ende niemant albedalle en

stac jegen hem, *D. B. Richt.* 18, 7 (Vulg. „*nullo si penitus* resistente"). — Over *alle* als wisselvorm van *al*, in *alle met allen* en *allebedalle* (zooals het in enkele der boven aangehaalde voorbeelden luidt), zie boven, bij de verbuiging van *Al*, en verg. bij **I, bijv. vnw.**, enkelv. 2, *b*). — Vóór bedalle komt *alle* evenwel ook als mv. voor: Alle bedalle, d. i. *penitus omnes*, dus *allen zonder onderscheid*, *allen te zamen*. || Want hi ons alle heeft gemaect, ende weder verlost van den valle, dien wi vielen alle bedalle overmids die verboden spise, *Yst. Bl.* 3274.

7) Al gevolgd door het aanw. vnw. *dat* of *dit*, in den zin van *gedurende al dien tijd*, *ondertusschen*. || Comt al dat in, ic sal u wachten ende salse u openen sonder wanc, *Rose* fr. bl. 254, vs. 23. Al dat so riepse te gader Fransoys haer helege vader, *Franc.* 1217 (Lat. *tunc*). Die al dit was in groten sere, *L. o. H.* 2315. — Ook gevolgd door het voegw. *dat*: Al dat, *gedurende al den tijd dat*, *zoolang als*. || Al dat men den tempel maken dede, *Rijmb.* 11286. Hoetse in den staet al dat gi levet, daerse God in geroupen hevet, *Franc.* 3097. Al dat hi was in die woestine, *Sp.* II[a], 69, 4. Al dat si uten lande vlien, sie ontraden al dat si horen ende sien, *L. o. H.* 688. Al dat si op hem riepen dan, hi stont als een seerich man; al dat si sloegen hi sweech stille, 2805. Cruce, du waers tote nu gehaet, . . voert meer so saltu sijn gemint al dat ic sal sijn bekint, 2991—94.

8) Van al, *van overal*, *van alle kanten*. || Doe quamer tfolc toe van al, *Sp.* IV[1], 60, 84. De menichte quam groot ende sochte van al omtrent haer kerstinhede, *Amand* I, 3355.

9) Van allen tal of Van al tal, *van al tot al*, d. i. *van overal tot overal* (verg. 8), en dus:

a) *Aan alle kanten*, *over de gansche uitgestrektheid*. || Ende dan vort swoeren si dat onse lant van Hosden, borch ende stat, desgelijc van allen tal beset, versekert werden sal, *Brab. Y.* VI, 2193.

b) *Aan alle kanten*, *in ieder opzicht*, *geheel en al*. || Dat ic wel cortelike sal ju telivereren van al tal, *Wal.* 7883 (*uitg.* al[len]tal). Als die coninc up ende neder van al tal hadde sijn gevouch, *Vl. Rijmkr.* 5719. Van allental tevreden, *Brab. Y.* VII, 1631. Wij . . renoncheren ende gaen af, als in dit stic geheel ende van al tal, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 504. Overmids dat hi van sier orlogen . . van al tal bleven es up ons, *ald.* bl. 538. Hiermede van al tal wel verzoent, Cannaert 379. Verzoent ende van al tal gepayt, 382. Ende elc by hem sonderlinge sijn bleven van al tal, 389. Dat hi hem ontpoorteren sal van al tal, *Cout. v. Gent* 592. Ende bi also datter kerken eenich grief quame, . . dat souden zy der kerken uprechten ende restaureren van al tal, Diericx, *Mém.* 2, 106.

c) *In den ganschen omvang*, *van het begin tot het einde*, *van A tot Z*. || Daer verhaelden metter spoede die bisscop, ende Jaquenaert vornomt, van al tal in curter stont des paues sentencie voer waerhede, *Vl. Rijmkr.* 6902. Ende vertrac hem van al tal, *Amand* I, 3867. Ic sal di leeren van al tal hoe men den zonder minnen zal, *OVl. Lied. en Ged.* 511, 525. — Ook in de uitdrukking Al tal, *alles in elk deel*. || Dat hy heeft angenomen . . te makene, te werckene ende leverne int gheele, al tal vulwrocht sijnde, eene zelege -gheests scrine, Diericx, *Mém.* 2, 217.

10) Over al, en in versterkten vorm, Al over al.

a) Doorgaans in de nog heden gewone opvatting van *ubique*, als: *Lanc.* II, 16192; Stoke V, 1053; *Rijmb.* 2587; *Sp.* I[a], 42 44; *enz.* — Al over al, *Flor.* 3636; *Rijmb.* 14558, 23043, 34328; *Lsp.* II, 36, 38; 541; IV, 9, 48; 56; *Teest.* 3677, 4158; *Doct.* II, 533, 3183; *Rose* fr. bl. 248, II, 29; *Brab. Y.* VI, 6263; *Amand* I, 3156; II, 3127; *Belg. Mus.* 10, 343, 19; *enz.* — Somtijds echter in de gewijzigde opvattingen van

b) *In elk deel*, *in ieder opzicht*, *geheel en al*. || Van sinen live was hi overal die beste gescepene jongelinc, *Flor.* 3595. Over die scouderen was si smal ende wel gescepen over al, *Ferg.* 1193. Hoort, ende swiget over al, wat ic u voort seggen sal, *Grimb.* I, 357 (var. „Nu hoort dan *al over al*").

c) *In het geheel*, *alles te zamen*; eigenlijk „de zaak *over het geheel* beschouwd." || In elke side hi ridders scaerde, diere haddi M over al, *Sp.* I[a], 12, 22.

11) Dore al, gevolgd door het voegw. dat. Eigenlijk: *bij dit al*, dus: *Niettegenstaande*, *ondanks dat*, *alhoewel*, evenals wij nog heden *met dat al* gebruiken voor *desniettemin*, *des ondanks*, *toch*. || Also wale plegic noch te dienne hem dor al dat ic geesteleec ben, *Lanc.* III, 10374. Dore al dat hi sijns was in vare, daer hi sine scone amie sach . . sette hi sijn lijf op aventure, *Parth.* 4812. Den amirael jammerde selven so sere, dor al dat hi was verbolgen so, *Flor.* 3713. Ende leiden int palas, doer al datti kerstijn was, *Flandr.* I, 200. Maer hi streec verre voren allene, dor al dat men grote stene up hem warp, *Rijmb.* 32971. Dor al dat hi dus heeft gewracht, behilt hi sine ierste cracht, *Sp.* II[a], 55, 53. Nochtan mogedi leren van mi, door al dat ic een kint zi, *Lsp.* II, 23, 49. Dor al dat aldus was gedaen met vonnesse, en liet hijs niet gaen, *Brab. Y.* VI, 4485. Nochtan haere bedevard overwaer en wilden si achterlaten niet, dor al dat si hadden verdriet, Velth. II, 3, 40. Ende dor al datter tyser in stac, ne wrochte hi niet, *OVl. Lied. en Ged.* 358, 1271. Door al dat hy daer bet dan XL dage gelegen hadde, nochtan roec den lichame oft een speceryc geweest hadde, *Cron. v. Vlaend.* 1, 64. Philips van Elzaten hilt Vlaenderen in groeter yeeren (*d. i.* eeren) ende payse, doer al dat hy drye warften over zee dat Heylige landt hadde helpen beschudden, 109. Zo moet hij zijns gevouchs doen vor siin bedde, dor al dat dander zieke daer bi sitten, *Belg. Mus.* 7, 92. — Zoo ook *Lanc.* II, 23916; *Parth.* 633; *Sp.* III[2], 11, 71; III[a], 5, 65; II[7], 40, 104; *Brab. Y.* VI, 6270; *Grimb.* I, 2847; *Amand* I, 4725; II, 96, 3054, 3665, 5792; *Troyen* 1823, vgl. de Aant. ald.; *enz.* — In denzelfden zin ook doer alle dat. || Doer alle dat sy hem daden vryen alle dander . ., hy toenden haer saen die mynne, *Troyen f.* 41*b*. Nochtans doer alle dat so moesten die Grieken wyken, *Troyen Vb.* 33*c*.; doer alle desen, *Lanc.* III, 26613; en tallen dien dat, in welke uitdrukking echter *al* niet als zelfst., maar als bijv. vnw. staat. || Ende tallen dien dat si nochtan so mager was, sone hadsi an mar enen roc, *Rose* 215.

12) Al noch half, *heel noch half*, dus *in 't geheel niet*. || Ende en bekendens al noch half, *Teest.* 364.

13) Al vore al setten of wagen, ook Al jegen al setten of aventuren, *alles op het spel zetten*, *het uiterste wagen*. || Ende coenlike setten al voer al, Velth. II, 6, 16 (*uitg.* ver). Dese setten al voer al, *Edew.* 907. Ic soude al vore al wagen, 1772. Hi outsach meer ongeval

ende sette al jegen al, *Rein.* I, 737. Ic sal proven omme geval ende aventuren al jegen al, *Lanc.* II, 42927.

14) Al omme al, *alles om alles*, dus *geheel en al*, *met lijf en ziel.* || Die hoger minnen dienen sal, hi ne mach ontsien engene pine, hi sal hem geven al omme al, omme hoeger minnen genoech te sine, Hadew. I, 123, 17.

AL (ALLE), als bijwoord, eigenlijk de 4de nv. enkelv. van het onz., *τὸ πᾶν*, *omne*, en dus *omnino*, fr. *du tout*. Mhd. *al*, mnd. *al*, *alle*. *Geheel*, *geheel en al* (in welke laatste uitdrukking het oude *al* in dezen zin nog voortleeft). || Alse die dinc al was gedaen, *Sp.* I⁷, 90, 45. Alse die vrouwe al was genesen, I⁷, 70, 22. Dicken, alsic al was bi, hem te hebbene, ontginc hijs mi, I⁷, 73, 55. Die sciuke vergat Josephs al, *Rijmb.* 2977. Diese verteerden al, 2995. Was tfolc van Gabaa al verslagen, 8394. Bespringet al met bloede, *Claus.* 478. Een bedde dat al es hout, *Doct.* II, 483. Alse die al verwoede dor das, *Lanc.* II, 26786. Al gewapent, II, 8090. Al ontwapent, *Wal.* 4600. Hi sal sire sericheit vergeten al, *Flor.* 1289. Al gereet, 1498, 505 var. Al ro, *geheel rauw*, *Heim.* 993. Al ripe, *Rijmb.* 2946; *enz.* — Schijnbaar staat het onverbogen *al* als bijvoeglijk vnw. vóór zelfstandige naamwoorden, terwijl het werkelijk bijwoord is in den zin van *geheel en al*, of wel van *niet dan*, dat wij in de dagelijksche spreektaal veelal door *allemaal*, *heelemaal*, *allegaâr* uitdrukken. || Dat es al sotheit, *Melib.* 215 var. (*in den tekst*: algader). Die werelt te dienen is al verlies, *Hor. Belg.* 10, 115, 3. Tote noch waest sekerlike al een keiserike Constantinobele ende Romen, *Brab. Y.* II, 1599. Al wit so haddi an, *niet dan wit*, *Amand* II, 3917. Al die gelike Ampetrijs, *Parth.* 5942. Dan gaen si derwaert al den telt, *Teest.* 3221. Dat en es al maer een caf, 1491. Dit en sijn maer al dromen, *Brab. Y.* II, 1560. God gevere mi af al goet, *Rein.* I, 1042. Haer en soude maer al goet ghescien, *enz.* — Ook in den vorm *Alle.* || Hi was alle den raet van vrou Aleyt, *Exc. Cron.* 117*d* (d. i. *geheel en al*, *in alle opzichten*). Hi sprac: tis alle volbracht, *Hor. Belg.* 10, 191, 8. Dus es u geloove alle twifelinge, *Amand* II, 2389. — In vereeniging met het bijw. *vol*, in de uitdrukking Alle ende vol, vol ende al, *geheel en al*, *volledig.* || Gelikerwijs of hij alle ende vol bezegelt ende nyet gebroken en wair, *Oorkb.* 1, 271*b.* Dat hi XII jaer vol ende al out waer, *R. v. Utr.* 1, 91, 33. Vol ende al betaelt hebben, Racer 2, 209; zoo ook Racer 7, 2893 *R. v. Utr.* 2, 96; 119. Dat Meynolt den schade vol en all beleget (*vergoed*) hevet, *Warfsconstit.* 2. — Ook wel ende al, in denzelfden zin, V.d.Wall 222. — Verbonden met de ontkenning *niet*: Al niet of Niet al (alle), *niet geheel*, of *geheel niet*, *volstrekt niet* of *niets.* || Entrouwen, soe en benic al niet blint, *Lipp.* 124. Sonder dese so en can die werelt al niet gestaen, *Teest.* 2281. Doe dit kint niet al seven jaren olt en was, *nog geen volle* 7 *jaar*, *Bienb.* 84*a.* Der werelt scoende es al niet, *X Plag.* 2204. Dat lant hiet tien tiden Galle, dat goede voeren niet wist alle, *Parth.* 232. — Niet anders al, *volstrekt niets anders.* || In darke was niet anders al dan Aarons roede, *Rijmb.* 10094. — Vooral gebruikt

a) Bij bijvoeglijke naamwoorden. || Men salt (*ijzer*) steken al heet (*heet en wel*), over een yseren plate, Lanfr. 172*v.* Al heel (*geheel en al*, *heelendal*) gheuesen, 173*v.* Al bleec, *Lanc.* II, 11480. Al blent, *Rijmb.* 24361. Al bloetroot, 26072. Al naect, 1326, 26121; *Parth.* 2075. Al waer, *Rijmb.* 21332. Al eigen, *Parth.* 7657. Al geheel, 7210. Al warm, *Ferg.* 3574. Al gesont, *Sp.* III⁴, 40, 53. Al bloot, *Rijmb.* 1305. Al doot, *Christ.* 195. Al steendoot, *Rein.* I, 1595 Al luttel, *Lsp.* III, 17, 102 var. Al wit yserijn, *Lanc.* II, 17891. — Ook bij het vnw. *ander* en het telw. *een.* || Al ander, *Rijmb.* 4654. Al een, aleen (verg. ALLENE), *Sp.* I⁷, 52, 30; II⁴, 10, 70; *Rijmb.* 3002, 33627; *Doct.* II, 487; Velth. *Prol.* 18. Al moederene, *Ferg.* 2791, 2957, 4951.

b) Bij verl. deelwoorden. || Al behouden, *Rijmb.* 29816. Al gecleet, 16410. Al verdinget, 1851. Al verdreven, 10565. Ontgangen al, 7632. Al verwoet, 19265; *Sp.* II⁴, 53, 65. Al ongesocht, *Lsp.* II, 9, 87. Al onverbolgen, *Heim.* 1706. Al onververt, *Rijmb.* 17. Al ongelogen, *Grimb.* I, 91; *enz.*

c) Bij tegenwoordige deelwoorden, bij welke *al* nog heden in gebruik is, om de gelijktijdigheid der handeling met eene andere uit te drukken. || Al roepende, *Christ.* 1764. Al bedende ende droevende, 1685. Al dukende vlien, *Wal.* 10586. Al drivende wel groot mesbaer, 5065; *enz.*

d) Bij bijwoorden. || Al dare, *Heim.* 1056. Al ginder, *Sp.* III⁸, 53, 33. Al nu, *Bern. W.* 51*d. Lanc.* II, 26503; *Alex.* II, 744; III, 227; *Sp.* I⁷, 60, 55; *Grimb.* I, 2293, 2924, 3298, 5295. Al noch, Stoke I, 575; II, 25; *Sp.* I⁸, 30, 31; I⁸, 41, 45; *Lsp.* II, 48, 1088; *Brab. Y.* IV, 250. Al doe, *Lanc.* II, 21740; *Hs. v.* 1348, 222*a*; *Hs. Evang. Joh.* 19, 33; *Sp.* I⁷, 85, 8. Al dan, al danne, *Rijmb.* 8892, 2162. Al voort, 2387; *Lsp.* I, 48, 65. Al saen, *Christ.* 1188. Al dicst, 1538. Al even dicke, *Rijmb.* 5582. Al slecht, *Christ.* 446. Al omtrent, *Lanc.* II, 3855, 24796; *Nat. Bl.* VIII, 195; *Wap. Mart.* II, 171. Al dorentore, *Ferg.* 1806. Al harentare, *Heim.* 1841. Al bloot, 1328; *Sp.* I⁸, 9, 20. Al openbare, 1663. Al heel, *Dial. Creat.* 7*b*; *Rijmb.* 152, 9537; *Sp.* I⁷, 52, 30. Al plat, *Rijmb.* 32981. Al willens, 25255. Al geheellike, *Lorr.* II, 2035. Al scoenkine, *Wal.* 6549. Al te beter, *Wrake* I, 283. Al te mere, *Rein.* I, 1298. Al hoe suer, *hoe zuur ook*, *Kal.* 3, 88. Al re, *alreeds*, *Sacr.* 335. Al een like, *Lorr.* II, 3966; *Lanc.* IV, 4205; *Sp.* III⁴, 36, 119; III⁴, 40, 29. Al enwech, *Barthol.* 544*a*; *enz.*. — Alom, al omme, Al over, Al toe, Al uut, zie bij OM, OVER, TOE en UUT; Alop, zie ald.

e) Bij adverbiale spreekwijzen. || Al over waer, *Rijmb.* 5660; *Christ.* 1868. Al sonder beiden, *Wal.* 130. Al sonder sparen, *Christ.* 422; Stoke V, 667. Al ongespaert, *Belg. Mus.* 10, 59, 64. Al sonder vaer, Al sonder waen, *Lanc.* II, 11382, 15999. Al (alle) uut ende uut, *Wal.* 3953; *Limb.* V, 1935; *Sp.* III⁴, 8, 34. Al over luut, *Wal.* 3954. Al uten spele *Rein.* I, 1882. Al bloter huut, I, 1256. Al open doren, *Rose* fr. bl. 252, vs. 240. Al noch heden, *Rijmb.* 6557. Al omme ende omme, 414, 658, 14310. Al omtrent omme, 29845. Al wel naer, 3551. Al vorwaert mere, *Sp.* III⁸, 45, 12. Al te maellen *D. War.* 5, 387; *enz* — Over *al* ter versterking van het bijwoord *te* zie bij ALTE.

f) Bij voorzetsels. || Al in den brant, *Christ.* 415. Al omme there, *Rijmb.* 5583. Al omme des, 5728. Al sonder kint, 1705. Al sonder dese martelaren, *Sp.* II⁴, 64, 13. Al omtrent hem, *Ferg.* 4119. Al dore dat lant, Al dure dat here, *Lanc.* II, 12528, 32889. Van den ruggebeen al to den eersce, *Lanfr.* 52*r.* Al tote seven jaer, *Sp.* I⁷, 60, 79. Al opten Rijn, *Eleg.* 5 var., enz.

g) Bij voegwoorden en voegw. uitdr. || Al daer

i lach, *Lanc.* II, 5025; *Eleg.* 11; *Rijmb.* 2992. Al ochtan dat, *ofschoon*, *Sp.* III[5], 43, 24. Al tote dien at, *totdat*, *Rijmb.* 18520. Al hoe menich jaer, *Grimb.* , 200, 214, verg. 130; *enz.* — Ook in den vorm *alle.* | Hebt danc dat gi hier quaemt, doe gi mijn bootscap ernaemt, *alle dat* ic u spreken woude, *Grimb.* I, 295 (var. *dat*). — Inzonderheid ter versterking an het voegw. *of*, in de uitdrukking Al of, ook loor verwarring van *of*, hd. *ob*, met *ofte*, hd. *der*, in den vorm Al oft, al ofte, al ocht, n de beteekenis van *Alsof*, eigenlijk *geheel f.* Verg. *Ned. Wdb.* op Of (2de art.), Etym. || Al of et woude, datmene al daer vinden oude, *Nat. Bl.* II, 2003. Ende hi bode haer lief nde ere, al of si niet en hadde mesvaren, *Vad. Mus.* 1, 59, 55. Dat die mensche boven sit, al of i opten oversten swingel van der molen sate, *Ved. Proza* 154. Si sijn gedaen al oft si biten ouden die liede die si sien, *Alex.* VII, 857. Du gebeers al oft ware dijn wille, *L. o. H.* 3122. Mijn een ooge die is my, al oftse waer uutgesworen, *Mar. v. Nijm.* 8, 150. Om welke dinc loefstu Gode o hoechlike, al ofte hi di gemaect hadde rike, *Sp.* II[7], 11, 24. Al ocht were in enen stride, *Alex.* VII, 180. — Zoo nog Huygens bl. 263, reg. 1, e. e.

— *Al* wordt menigmaal als een bloote bevestiging, m dus bijna expletief, aan het einde van eenen zin geplaatst, vooral in het rijm. || Die monster staet op enen berch al, *Lanc.* II, 11379. Here, aet ons hem volgen, hi sal dese bataelge verwinnen al, II, 33493. Dese V steden worden mat, ende worden gesconfiert int dal, voor die IIII coninge al, *Rijmb.* 1614. Maer dit was verraetnes sonder waen, dat hi ende dander daden al, als ic i hier secgen sal, Velth. V, 8, 82.

— *Al*, als bijwoord, gevolgd door een stofnaam, geeft te kennen dat een voorwerp *geheel* het voorkomen van die stof heeft, *één en al* er als die stof uitziet. || Doe hine sach liggen al een bloet, *Rein.* I, 932. Si waren al een swel (*eelt*), *Sp.* II[1], 8, 39. Ic sie u aenschyn al een bloet, *Troyen f.* 80r. Doen sach si voer haer liggen neder den scoenen mantel int gras, dien Tysbee ontfallen was. Si setter op haren voet, ende maecten *allen* bloet, *Belg. Mus.* 10, 94, 178 (d. i. *één en al bloed*). Ende als si hem naecte bi, sach si die sweerde *allen* bloet, dat hem ter herten utewoet, 96, 238 *in den tekst verkeerdelijk*: tsweert: *de zin is*: den grond *één en al* bloed). De andere redactie van het gedicht, *Taalk. Bijdr.* 1, 244 vlgg., heeft op de hier aangehaalde plaatsen eene geheel andere lezing, en kan dus niet ter vergelijking dienen. De Vries, *Mnl. Wdb.* op Al, bijw., zegt: „Aan eene verbastering uit *al een bloet* valt niet te denken," en verstaat de uitdrukking als *al en bloet*, „waarin *en* het oude voorz. is, met *in* gelijkstaande, dat ook in *enwege* (*enwech*), *entrouwen* enz. wordt aangetroffen." De eigenlijke beteekenis zou dus zijn *geheel in bloed*, terwijl door misverstand van het verouderde *en* de uitdrukking *al en* verliep tot *allen*. Doch plaatsen als *Sp.* II[1], 8, 39: *al een swel*, maken het raadzaam als oorspronkelijke uitdr. *al één* aan te nemen, waarmede onze uitdrukking *één en al* geheel overeenkomt. Vgl. Verlam op *Troyen* 4109. — Ook bij abstracte znw. || Dit maecten si vast onder hem tween, so dat al ene vrienscap sceen, Stoke IV, 835. (*Troyen* 4109 leze men voor *al een* met Franck *allen* (dat. plur.).

Aanm. — *Brab. Y.* II, 1932: „Die helm.. sceen claer *al een* gout", zou kunnen beteekenen „de helm scheen volkomen *één en al* goud." Doch *al* zal hier wel op te vatten zijn als voegw., in den zin van *als* (zie Al als voegw., 2, *c*), daar men *Sp.* IV[1], 6, 50, waaraan het hoofdstuk is ontleend, leest: "Die sceen claer *als* een gout."

— *Al*, als versterkend bijwoord, maakt deel uit van een aantal samengestelde uitdrukkingen, als: *Aldore*, *Algemene*, *Allene*, *Alleenskine*, *Alna*, *Alop*, *Alrene*, *Alte*, *Altehant*, *Altemet*, *Altenen*, *Altoe* enz., die in de hss. nu eens aaneengeschreven worden, dan weder in hare deelen gescheiden blijven. Om de eenheid van begrip is het raadzaam, ze als één woord te schrijven. Men zie derhalve de verklaring op de woorden zelve. — Over *Al in een*, zie bij Een. .

AL, als voorzetsel, in zijne opvattingen gemakkelijk te verklaren uit de adverbiale beteekenis van *geheel*, *geheel en al*. Doch ook het fr. *à l'* zal niet zonder invloed gebleven zijn op deze bet. van *al.* Zie Franck in zijne Aantt. op den *Alexander*. — Bij werkwoorden van beweging, zoowel onzijdige als bedrijvende, wordt dikwijls eene bepaling van plaats gevoegd in den 4den nv., om den weg uit te drukken, *langs* welken de beweging geschiedt, of de ruimte, *door* welke zij plaats vindt. Dergelijke bepaling van plaats werd in het mnl. veelal verstrekt door het bijwoord *al*, om uit te drukken, dat de beweging geschiedde hetzij *langs* de aangewezen ruimte in al hare uitgestrektheid, hetzij *door* de geheele ruimte in al haren omvang. Nog heden is het gebruik van *al* als voorz. in Vlaanderen gewoon, in den zin van *langs*, *door*, *in de streek van*, als: „Geheele dagen *al* strate loopen, fr. *courir la rue. Al* de strate loopen (zijne richting nemen langs de straat, en niet door de akkers, enz.). *Al* ons geweste, *al* onze kanten, fr. *de nos côtés*, *dans nos parages.* Hij is *al* Frankrijk weggegaan. Men spreekt *al* Brugge anders dan *al* Kortrijk," De Bo 46. Vgl. *Ndl. Wdb.* op Al, voorz. — *Al* als voorzetsel komt voor in de volgende opvattingen:

a) *Langs.* || Al die roetse neder, *Merl.* 27900. Alst Alexander hadde verstaen , voerde hi there al een ander strate, *Alex.* IV, 1658. Van bloede, nederlopende al sinen lechame, *Hs. v.* 1348, 297*b*. Al die Mase, Velth. I, 45, 59. Quam Perchevael in hare gemoet al enen sijtwech die daer stoet, *Lanc.* II, 37752. Ende keerde over die brucge weder ende rechtevort alt water neder, II, 39277. Soe vard mi dan al desen pat, II, 39295. Daer hi al die straten vaert, *Limb.* IV, 566. Mijn heer Melancolie cam neder al den wentelsteen, *OVl. Lied. en Ged.* 268, 1050. Dit voerseyde leen . . lieght zuudewest van der keercken van Desselghem, also men vaert al de straete ter muelnen waert streckende, *Gendsch Chtb.* 119. Dye coninghen dye keerden al enen anderen wech in horen rijck, *Pass. W.* 141*a*. Si keerden al een anderen wech in hoer lantscap, 156*d*. Gaet wech in der wildernissen al den wech van der Roder zee, *D. B. Deut.* 1, 40 (Vulg. *per viam*). Al enen wech sullen si tot di comen, ende al seven wegen sullen si vlyen van dinen aenscouwen, 28, 7 (Vulg. *per unam viam*). Veel volcs quam al den wech die butens weges lach, II *Sam.* 13, 34 (Vulg. *per iter*). Al welken wech sullen wi optrecken! II *Kon.* 3, 8 (Vulg. *per quam viam*).

b) *Door*, *over*, *in den omvang van.* || Ende voer al dlant van der Moreien, *Sp.* II[1], 6, 23. Diene souden voeren sciere al die zee hemelike, *Lorr.* II, 2098. Die ginc soe hi best can den rechten wech te Limborch wert al die zee nederwert, *Limb.* I, 2486. Alsoe maecte hi hem bekint alt Dietsche lant, Heelu 1281. Het es gesayt al

kerstinrike, *Denkm.* 3, 196, 15. Om dit trac in Vlaendren mijn her Jan van Namen tallen steden . . . ende begarde tfolc gerede al Vlaendren, *geheel Vlaanderen door*, Velth. IV, 68, 47. Mijn vader liep *al* dat lant, *Rein.* I, 2412 (*Hs.* in al, doch vgl. *Tijdschr. v. Ned. Taal- en Lett.* 1, 23, en *Rein.* I, 2421: Doe mijn vader.. hadde ghelopen al dat lant).

AL (ook ALLE), als voegwoord. Mhd. *al* (Grimm, *Gr.* 3, 286); mnd. *al*, *alle.* In verschillende opvattingen:

1) *Ofschoon*, *hoezeer*, *alhoewel*, de nog heden gewone beteekenis, reeds in 't Mnl. even gebruikelijk. || Al was hi hier te voren fel, hi en es nu niet, *Rein.* I, 2522. Al ware dijn beloven swaer, hout emmer vaste, al gaet te naer, *Heim.* 687. Verg. *Flor.* 79, 495, 664, 919, 1225, 2091, 2173, 2345, 3742, 3746; *L. o. H.* 2017, 2025; *enz.* — Ook in den vorm *alle.* || Ende alle es dit wonder groet, boven alle desen so draget privilegie die scone maget, *Nat. Bl.* V, 432.

2) Gelijkstaande met *Alse*, *Als*, en daarmede afwisselende. *Alse*, *als* (zie ald.) is een verzwakte en verkorte vorm voor *also*, *al so.* Het gebruik van het bloote *al* in gelijken zin is dus inderdaad niets dan de weglating van *so*, die ook elders niet zelden voorkomt. In 't Mnl. zijn de volgende opvattingen in gebruik:

a) *Toen.* || Ende al die vrouwe was cranc ende out, verloes si haer horen, *Lutg.* II, 1157. Ende al sijt teken hadde verstaen, beweende si haer doefheid, II, 1163. So dat, al wert bereet die dinc,.. Cesareus heeft den volke geseit, *Sp.* II[3], 37, 33. Ende al tfolc sach dat hi hem keerde te sulker duecht, so volgden si naer, *Amand* II, 984. Rouwe hadden wi.., al moest comen tenen gescede, *Vrouw. e. M.* I, 855.

b) *Als*, *indien*, nog in Groningen gewoon (Swaagman 49). In dezen zin wordt *al* terstond door het werkwoord gevolgd, niet door het subject. || Al ginc ic achterwaert, ic wane ic soude mine scene steken, *Wal.* 4998. Hens geen wonder, al sijn wi in droefheden, *Lanc.* II, 1405. Al was hem sijn herte swaer, die dus was te gereke daer, dan was wonder no vremthede, II, 45337. En was gheen wonder, al waerstu versaecht, *Hs. Souter* 189*v*. Wat wonder waest al dorste hem sere, *Ferg.* 3045 (*vgl. vs.* 5300: hets wonder, blivic in den sinne, *waar de* voorwaardelijke *partikel*, *zooals vaak geschiedt*, *is weggelaten*). Hen es niet wonder al vruchtic des, al vruchtic mine passie sere, *L. o. H.* 1997. Wat wonder eest al suchtic sere? 3838. Al hadde hi geweest een man, hine hadde niet bat striden mogen, dier al sijn leven hadde geplogen wapenen ten stride, Heelu 8114. Al had si vaer, des ne wondert mi oec niet, *Segh.* 8844. Al op een beddeken soete ende sachte liggen ende slapen twee gelieve,.. daer wert oec gespeelt der minnen aert, *Wint. e. S.* 172. Eest wonder, vrouwe, al es si verbeent van selken tormente? *Blisc. v. M.* 1041; *enz.*

c) *Als*, *gelijk*, *zooals.* || Al dien dochte in sinen wane, dat hi die minste si, *Sp.* II[2], 65, 26 (Var. *als*). Mettien wert si in weene groot bevaen, dat hi *al* devocie heeft verstaen, *Sp.* II[7], 49, 96. Recht *al* vogel die gevaen sijn ende liggen onder tnet, *Fragm. Carl.* 250. Si plach tontfane Gods lichame alle sondage, *al* sint Austijn maent dat doen sal elc goet kerstijn, *Lutg.* II, 761. Daer leet si heite menechvoude, *al* ieman van ons liden soude, *Christ.* 407 (*in de uitg.* als; *doch zie bl.* 124 *en* 511). Om kinder te crigene, *al* Geraert segt, *Glor.* 109.

3) Voor *Al of*, eigenlijk *geheel of*, in den zin van *alsof.* Zie AL (bijw.), *g*). *Al* in dezen zin wordt, gelijk ons *als* in de beteekenis van *alsof*, terstond door het werkwoord gevolgd, niet door het subject. || Si sochten met cleenre macht, al hadden si ongedeelde cracht, *Alex.* VII, 337. Die snee viel op hem in den dale also breet.. al haddent geweest vliese, X, 459 (Franck verandert *al* onnoodig in *alse*). Datmer ter middernacht hi zach, al hadt gewezen scone dach, *Fragm. Carl.* 167. Alse dit die coninc verstoet, was hi blide in sinen moet, al haddet al geweest sijn dat goet dat vloit opten Rijn, *Eleg.* 483. Daer al songen moelne, al hadden si tongen, *Brand.* (H 1708. (*Hs. C* 1783, of si hadden). Al hadde si in therte rouwe,.. te weenne si doen began, *Ferg.* 202. Hy en woude hoir niet verbeyden, al hadde hi angst voert bose wijf, *MLoep* I, 2334. Dat was so claer.. al hadt gesijn int paradijs, *O Vl. Lied. en Ged.* 243, 223. Sijn gelaet was so fier, al hadde geweest hem belanc al der werelt ombevanc, 241, 246. Een houden leggende in voochdien, al waert een kint van enen jare, 356, 1220. Menige quike was hem gegeven over tafel, die hi wel ontfinc, al hijt hijt over spel, *Vrouw. e. M.* VIII, 162. Van herte alsoe mat, al haddic seven baken gegeten, *Lanc.* 242. Ende keerde sijn anschijn omme van mi, al haddic geweest een stinckende hont, 334. Die senatoren.. verdreven hem, ontkeyserden hem, so dat hi vlyen most al hadt een arm mensch geweest, *Gesta Rom. c.* 164. Zie ook *Lipp.* 165; *Rubb.* 126; *Kr. v. Nijm.* 6, 109; 8, 149; *enz.* — Het gebruik van *al* voor *alsof* bleef nog tot de 17de eeuw in zwang, zie Huyd. *Proeve* 1, 384, en De Vries op *Warenar* bl. 136; en zelfs nog heden te Kortrijk. Zie Snellaert op *Alex.* Dl. 2, bl. 438.

4) Ook wordt *Al* gevolgd door het bijw. schoon, dat van *al* door het ww. gescheiden is, gelijk zulks vroeger ook het geval was met *of-schoon* (zie *Ned. Wdb.* op OFSCHOON), en ook na de Middeleeuwen met *alschoon*, in de beteekenis van *ofschoon*, *al-ook.* || Een rijck man moet vry sijn, *al* ist *schoen* een sot, *Spreuken* 9.

ALABASTER (ALBAESTER), znw. onz. Gr. *ἀλάβαστρον*, thans *albast.* || Een graf.. van alabaster stene gehouwen, *Lutg.* II, 1513. Die ander van albaster was, *Fragm. Carl.* 178. Een vate dat alabaster was, *Brab Y.* II, 2172 (verg. *Sp.* IV[1], 9, 3: alabastre). In enen tor.. van albaestre scone ende wit, *O Vl. Lied en Ged.* 26, 289. Men hout in een marberen vat, in alabastre, *Nat. Bl.* X, 201 var. *B* (var. *V. A. W.* alabaustre).

ALABASTRIJN (ALABAUSTRIJN, ALABASTRIJN, -*ine*), bnw., *albasten*, *van albast.* || Men houtse in een maerbarin vat jof alabastren, *Nat. Bl.* X, 201. Hebbende enen alabaustrinen busse precieuse salven, *Hs. v.* 1348, 105*a*. Enen busse alabaustrijn van zalven van naerdebladen, 111*c*.

ALABONDINE (ALABANDINE), znw. vr. Een soort van edelgesteente, aldus genoemd naar *Alabanda*, eene stad in Carië. Mlat. *alabandina*, ook *alavandina*, en veelal *alamandina* (Duc. 1, 160), ofr. *alamandine* (La Curne 1, 312). Verg. *Nat. Bl.* XII, 181 vlgg. || Van brasinen, van sardinen, van carbonclen ende alabondinen waren die lijsten al beset, *Troyen* 5432.

ALAEM. Zie ALLAME.

ALAEN (ALLAEN), znw. m. Naam eener geneeskrachtige plant. *Alant*, *Alantswortel*, mnd. *alant*, hd. *alant*, lat. *inula.* || Wortele van bismalwe, alaen mit wives melc, *Lanfr.* 125*r*. Dan salme

at lit betten . . ende dan legter op allaen, 151*r*.

ALAES (ALLAES, en AYLAS, AYLAES, AYLASE, AYLACE, AYLACEN, AYLAYSE), tusschenw. Eigenlijk twee verschillende vormen, uit de vereenigde uitroepen *Ah laes!* of *Ach laes!* en *Ay laes!* ontstaan, doch in geheel dezelfde beteekenis en door elkander gebezigd. Eng. *alas!* thans *helaas!* Verg. OLAS. || Alaes! als hi hem dan bedinct, hoe hi sijn geldeken hevet verloren, *Vad. Mus.* 1, 83, 37. Allaes! wat hebbic u mesdaen? *Esop.* LIX, 4, *en evenzoo* XLVIII, 35; LXI, 50. Aylas! dat dach luttel vromen, *Rose* 7881. Maer suchte ende seit: Aylas! *L. o. H.* 2140. Aylase! o wach! 4002. Aylase! caitijf! 4009. Aylace! wat segdi? *Wal.* 9421. Aylacen! wat sal mijns ghescien? *Beatr.* 500. Aylacen! nu blivic onberaden! *Limb.* VII, 370. Aylayse! sprac Lanceloet, *Lanc.* IV, 1707. — Ook als znw. gebruikt, in eene woordspeling met *solaes*. || Die hier met vruechden naect zijn nest, sijn solaes dat werdt ailaes! *OVl. Lied. en Ged.* 412, 279.

ALAME. Zie ALLAME.

ALB, *albe*, znw. m. Lat. *albus* (Duc. 1, 172). In 't fr. *blanc*, hier te lande ook *Witpenning* of *Blank* genoemd. Eene kleine zilveren munt, aan den Rijn en bijzonder te Keulen gebruikelijk, zijnde $\frac{1}{24}$ van een Rijnschen gulden; in ons vaderland vooral bekend in het hertogdom Gelre. || Anderhalve Rijnsche gulden ad 20 stuvers, off 24 alb to rekenen voir enen gulden, Nijh. 5, 79 (*a.* 1477). Rader alb, *met het rad*, *het wapen van Mainz*; kroender alb, *met de kroon*; jonffer Katherynen alb, Nuysser alb, Zutphensche alb, *enz.*, *bij* V. d. Chijs 2, 423 vlg., en verg. 3, 81, 93 en 97.

ALBAESTER. Zie ALABASTER.

ALBE. Zie ALVE.

ALBEDALLE. Zie AL als **zelfst. vnw.**, II, 4.

ALBEDI. Zie BEDI en vgl. ALDAEROM.

ALBERADERE (ALBERADER), znw. m. Zie BERADEN. *Alverschaffer*, *albezorger*, *de bron van alles goeds*. || Hier es geven alberader, geven es God selve in loene, *Van gevene* 80.

ALBEREIT (ALBEREITS), bnw. en bijw.; mhd. *alberaite*; vgl. hd. bijw. *allbereit(s)*.

Als bnw. — *Geheel en al gereed.* || Si weken daer in twee starcke huisen . . ., daer si hoer reetscap ende hore were vonden albereit, V. d. Wall 395.

Als bijw. — *Alreede*, *alreeds.* || Beheltelick dat die saecken die albereydts aenhengich gemaeckt, und anders dan voorsz. bedingt zijn, oeren voortganck genieten, *Landr. v. Vel.* 43, 2.

ALBESTIERT, znw. m. *Bestieral*, *bestuural*, een die alles bestuurt. || Van zeden was soe gerangiert, recht als een mijnheer Albestiert, *OVl. Lied. en Ged.* 263, 883.

ALBLOOT. Zie BLOOT.

ALDE, *alt*, bnw. Gewestelijke vorm voor OUT, *oud*. || Nae usantie, gewoente ende privilegie der selver stadt, goede, alde ende gepruefde, *Gew. v. Sint-Truyen* § 6. Nae die alde ghewoente der stadt, § 7.

ALDAER, bijw. Behalve de vroeger evenzeer gewone opvatting als bijw. van plaats, ook als bepaling van tijd gebezigd, en dus gelijkstaande met *alstoen*, *alsdan*, evenals hd. *da*. Zoo b. v. *Sp.* I[7], 41, 10; III[4], 39, 29; III[5], 51, 63; III[8], 30, 28; *enz.* — *Aldaer* was ook, evenals *daer*, zeer gewoon als relatief, in den zin van het tegenwoordige *alwaar*, *waar*, als b. v. *aldaer hi lach*, *aldaer hi sat*, *aldaer wi sijn*, enz. Zoo b. v. „Ter slinker siden aldaer sente Jacob leghet," *Sp.* I[8], 5, 69; vgl. *Franc.* 895, 1932, 2080, enz., waar het min juist *alder* gespeld is. Misschien staat in het hs. *ald'*.

ALDAEROM (ALDAEROMBE), bijw. Bloote versterking van DAEROM, *daarom*. Nog in sommige streken in gebruik in antwoorden op vragen met *waarom*. || Aldaerom soe antwoirde Jhesus den duvel, Brugm. 2, 279. Dat hebbic aldarombe gesproken, opdat gi wet, *Limb. Serm.* 55*d*. Die duvel, die mi castiet an die ene side, heb ic aldaerom, want ic miin man heymelike plach te ontrecken die goeden, *Ned. Proza* 87. Aldaerom en halpt mi niet, 88.

ALDAN (ALDANNE), bijw. Bloote versterking van *Dan*, en dus *alsdan*, *toen*. || Heer Willem van Rees, die aldan hem sekerde sijn gevangen man, *Brab. Y.* VI, 5959. Daer maecte de keiser . . coninc Eduwaerde vicarijs des heilichs rijcs aldanne, *Edew.* 393, e. e.

ALDANICH, *-nige*, bnw. Indien de lezing juist is, hetzelfde als *Alsdanich*, *Alsedanich*, en dus *Zoodanig*, *dusdanig*, evenals *al* ook in bet. van *also* voorkomt. Zie AL, voegw. 3, *c*). || Die soe nipt men of met aldanigher eener tanghe, Jan Yp. 110.

ALDEMAN. Zie ALEMAN (2de art.).

ALDER, znw. m. Gewestelijke vorm voor OUDER, steeds in het mv. Alderen, *voorouders*. || Alle die rechte, die onse alderen ende wij . . gehat hebben an desen dach toe, Nijh. 1, 260 (*a.* 1331).

ALDER, bijw. Zie ALDAER.

ALDER-, in samenstellingen, als ALDERNAEST, ALDERTIERE enz. Zie die woorden op ALRE-.

ALDERLUDE, ALDERMAN. Zie OUDER—.

ALDERVOUDEN. Zie bij VOUT.

ALDIEWILE. Zie bij WILE.

ALDO. Zie ALDOE.

ALDOCH, voegw. Versterkte vorm voor doch, *toch*, *echter*. || Aldoch sijn si dinne, *Wap. Mart.* I, 337 var.; *enz.*

ALDOE (ALDO, ALDOEN), bijw., veelal in twee woorden geschreven. Versterkte vorm voor doe, *toen*, thans *alstoen*; doch somtijds in geheel verzwakte beteekenis en bijna expletief gebruikt. || Hi was ongewapent aldoe, *Lanc.* II, 4427. Moyses sprac te Gode aldoe, *Rijmb.* 5117. Haer afgode lieten si aldo, 10048. Hi dankets onsen Here aldo, 10170. Die sijn vicarijs was al doe, *Franc.* 7273. Parthonopeus was aldoe buten comen, *Parth.* 7817. — Zoo ook *Rijmb.* 18025, 21441, 24920 var., 25996; *Franc.* 8344; *Sp.* I[a], 1, 40; *Grimb.* I, 884, II, 553; Stoke II, 554; Velth. VI, 10, 41; 23, 6; *Amand* II, 29; *Fragm. Car.* 289; *enz.* — Aldoen, Brugm. 2, 366; *OVl. Ged.* 2, 112, 122; *Brab. Y.* V, 614; VI, 1588; *OVl. Lied.* 128; *enz.*

ALDORE (ALDURE, ALDUERE, ook AL DORE, AL DURE geschreven), bijw. Uit het bijw. *Al* en *Dore*, *Dure*, thans *door*; dus eigenlijk *Geheel door*, *door en door*. Het werd gebruikt als bijw. van plaats zoowel als van tijd, in verschillende opvattingen.

1) *Van plaats.*

a) *Geheel door*, *door en door*. || Der slage hebbic, vrouwe, ontfaen, die mi sijn int herte gegaen, ende daer in gemaect ene cure (*l.* scure?), maer noch en eist niet aldure, *Limb.* XI, 203. Dat hijt stac aldore, *Wal.* 407. Het ginc aldure ende ontfync die bittre doot datti gerochte, *Maleg.* 866.

b) *Door*, *door heen*. || Sijn halsberch hadde menige scure, men sach sijn scone lijf aldure, *Wal.* 759.

c) *Immer door*, *recht door*. || Hi voer aldore

tote an die stat, *Ferg.* 3938. Hi reet so verre aldure, dat hi in een woeste velt quam, *Lanc.* III, 2654.

d) *In alle richtingen door*, *overal heen*, *naar alle kanten*, of wel: *Overal*, *aan alle kant.* || Alse gedient was int gemene van den irsten gerechte aldure, *Lanc.* III, 272. Dat grael sciet uter zale, alst aldore gedient hadde wale, III, 653. Alsi quamen al daer voren, si vernamen aldure staende taflen gerecht, *Wal.* 8741. Tscaecbart dat was lasure, ende van goude gedeilt aldure, *Cass.* 1689. Bi skeysers gebode oppenbare worden in tRoemsche rike harentare der gode tempele besloten aldure, *Sp.* II[4], 22, 381. — Ook voorafgegaan of gevolgd door een znw., de ruimte aanduidende, binnen welke zich het subject beweegt. || Perchevael reet die lande aldure, *Lanc.* II, 36263. Tpalais aldure, III, 648. In den woude aldure, III, 15832. Int hof aldore, II, 13943. Die van dien castele aldure, II, 2273. Ende dat lant aldure besochten, *Rijmb.* 27383. Dat Roemsche rike aldure, *Sp.* III[1], 8, 90. In sijn rike aldore, III[8], 20, 67; IV[1], 4, 5. Die port alduere, IV[3], 33, 41. Dbisscopdoem aldure, III[1], 45, 51. Die stat aldore, II[4], 44, 45. Aldure in dlant, II[8], 60, 7. Diese sochten aldore in dlant, II[7], 49, 49. Hi ginc predicken ende castien alduere int land, *Amand* II, 4172; *enz.*

2) *Van tijd.*

a) *Altijd door*, *aldoor*, *aanhoudend*, *steeds.* || Dat hi met zwete ende met labore sijn droeve broot winne aldore, *Mask.* 1087. Die heiligeest, die hier opter aerde uwen lichame heiligede aldure, *Claus.* 242. Gi hebt tot deser ure quaet seriant geweest aldure, *Lanc.* III, 2510. Van soe fierre nature ende van soe hoger aldure, II, 24332. Dus lach die coninc in groter clage aldore toten dage, *Limb.* VIII, 1665. Gevet ons God gesonde aldure, *Sp.* III[8], 92, 84. Dat si hem te helpen geven twee man alduere van der heven, Stoke V, 691. Ende aldus eist te verstane alduere van vremden luden, *Tolbrief van Aardenb.*, *in Lett. N. W.* 6, 81. — Ook voorafgegaen of gevolgd door een znw., de tijdsruimte aanduidende, binnen welke de handeling aanhoudend geschiedt, en dus *gedurende*, *onafgebroken door.* || Die met Ingelbeerte den Zas sine maent alduere was, *Flandr.* V, 61. Dien (den) dach aldure, *Sp.* IV[3], 24, 95; Stoke IX, 417; *Amand* II, 4305, 4322. Dien nacht ende den dach aldure, *Lanc.* IV, 5146. Achte dage aldure, II, 2692. Een jaer aldure, II, 35827. XXXIX jaer alduere, *Sp.* I[8], 1, 65. Aldore dien dach, *Lanc.* III, 4503. Aldure drie dage, *Rijmb.* 10809. Aldure een half jaer, 18109; *enz.*

b) *Tot op het laatst toe door*, *ten einde toe.* || Alse die van binnen die aventure van den sweerde sagen aldure te hoefde bracht, *Lanc.* III, 10255.

ALDORENTORE. Zie DORENTORE.

ALDOS, bijw., voor het gewone *Aldus. L. v. J. passim*; *Limb.* III, 1271, VIII, 167, 981 (in het rijm); *Doct.* II, 1638 (in 't rijm); *enz.* Verg. Bormans op *Christ.* bl. 214.

ALDOSGEDAEN. Zie ALDUSGEDAEN.

ALDOSTEN. Zie ALDUSDAEN.

ALDUERE. Zie ALDORE.

ALDULC, *-lke*, ook ALDUC, *-cke*, bnw. Samengetrokken vorm uit *Alduslijc*: verg. DUSC en mnd. *aldusk*, *aldussik*, *alduslik. Zoodanig*, *dusdanig.* || Ist, dat yemant aldulcke luyden guet heymentlik ontholt, *Stadsb. v. Bolsward, bij* Schwartz. 1, 555*a*. Aldulken recht sullen dye burgers . . weder hebben mogen, 1, 156*b*. Over alducke spill, 561*a*. Wie aldulcke onreynicheit uutvoert, *Stadb. v. Sneek*, *ald.* 589*a*.

ALDUS (ALDOS), bijw. en voegw. Mnd. *aldus.* Als bijw. in de gewone opvatting van *alzoo*, *op deze wijze* (*ita*, *sic*), die oudtijds evenzeer de meest gebruikelijke was; doch somtijds in geheel verzwakte beteekenis en bijna expletief gebruikt, als *Natuurk.* 561, 1210, 1222. Ook als redengevend bijw. en voegw. gebezigd in den zin van *itaque*, *ideo*, *propterea*, waarvoor thans alleen *dus* als voegw. gebruikt wordt. Verg. de glosse in Graff's *Diut.* 2, 220: Aldos, *itaque*." *Dus*, *daarom*, *uit dien hoofde.* || Heefse God aldus vercoren? *KCl.* 117. Aldus slouch hi sijn getelt buten Lengres up dat velt, *Sp.* III[4], 53, 25. — Op aldus, *op die voorwaarde.* Vgl. *bi also* op ALSO. || Te Constantinoble in de stede maecti sinen sone Archadius keyser te sine up aldus, dat hijt bleve in Orient, *Sp.* III[1], 20, 24. — Zie verder bij OP.

ALDUSDAEN (ALDUSTAEN, ALDUSTEN, ALDOSTEN), *-dane* (*-tane*, *-tene*), bnw. Mnd. *aldusdân.* Hetzelfde als ALDUSGEDAEN: zie ald. *Dusdanig*, *zoodanig.* || Aldusdane wort sprac die coninc, *Lanc.* IV, 11613. Aldusdaen leven lede hi, *Renout* 1969. Met aldusdare (=daenre) aventure, *Rijmb.* 31688 var. Met aldusdanen treken, 33338 var.; *enz.* — Veelal, met verscherping der *d* door den invloed der *s*, *Aldustaen* geschreven. || In aldustanen gebede, *Rein.* I, 862. Bi aldustanen dingen, *Nat. Bl.* III, 1618. Met aldustaenre onwerden, *Rijmb.* 30320. Aldustane moort, 33349. Met aldustaenre doget, *Franc.* 211. Aldustanen raet, *D. B.* II *Sam.* 17, 15. Aldustane eyschelike dingen, *Jerem.* 18, 13. — Door verplaatsing van den klemtoon werd de laatste lettergreep toonloos, en *Aldustaen* verliep tot *Aldusten*, *Aldosten.* || Die . . aldosten getuge gaf, *L. v. J. c.* 21. Aldostene gewout, *c.* 229.] — Verg. ALSOSTEN.

ALDUSDANICH (ALDUSDANECH, en ALDUSTANICH, ALDUSTANECH, ook ALDUSTENICH), *-nige* of *-nege*, bnw. Mnd. *aldusdanich.* Zie bij het vorige art. *Dusdanig*, *zoodanig.* || Aldusdanech (*en* aldustanich) mesfal, *Rijmb.* 33342 var. Alle aldustanige huysraet, *D. B. Num.* 3, 31. Aldustanige letteren, *Mandev.* 38*c*. Aldustanige reden callende, *Gesta Rom. c.* 153. Aldustenige poirter, *Ned. Proza* 265.

ALDUSGEDAEN (ALDOSGEDAEN), *-dane*, bnw. Zie bij GEDAEN. *Dusdanig*, *zoodanig.* || Met aldusgedanen prise, *Rein.* I, 3054. Aldusgedane daet, *Rijmb.* 7120. Met aldusgedanen treken, 33338. Met aldusgedaenre pensingen, *Lanc.* VI, 196. Bi aldusgedaenre dinc, *Parth.* 7703. Met aldusgedanen teken, *Wrake* III, 1665. Aldusgedane liede, Ruusbr. 2, 12. Aldosgedaen werc, *L. v. J. c.* 128. Aldosgedane werke, *c.* 179; *enz.*

ALDUSGEDANICH (-DANECH), *-nige* of *-nege*, bnw. Zie ALDUSDANICH. *Dusdanig*, *zoodanig.* || Soe wie met aldusgedanegen wiltbraet omgaet, *Belg. Mus.* 7, 314. Aldusgedanegen dienst ende bede, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 593 (*a.* 1362).

ALDUSSULC, *-lke*, bnw. Versterking van *sulc* door *Aldus*, evenals ook geschiedde door *Also* in Alsosulc: zie bij ALSELC. *Dusdanig*, *zoodanig.* || Dat een puer leec aldussulc leringe vynden mocht, *Ned. Proza* 344.

ALDUSTAEN, ALDUSTANICH. Zie ALDUSDAEN, ALDUSDANICH.

ALE, bijw., bijvorm van *al*, waarover zie AEL, 3e Art. Behalve in de daar genoemde woorden, komt deze bijvorm ook voor in de Limburgsche uitdr. ale cort, d. i. *geheel kort*, *zeer kort.* || Dat

sermoen) sprect van vier vrouden die di sele (*de ziel*) ontfeet alse dronken wert vander Gotheit ende es die cort, *Limb. Serm.* 1*v*. Ende (*dit sermoen*) es gut ende orberlic ende ale cort, 2*r*. Dit sprect van twerehande geesteliken levene ende es ale cort, *ald.* — Het woord zal wel als eene samenstelling op te vatten zijn en *alecort* geschreven moeten worden.

ALE (AEL, HALE), znw. onz. Ags. *ealu*, *ealo* (Ettm. 9); eng. *ale*; deensch en zweedsch *öl.* Verg. *Ned. Wdb.* op AAL (4de art.). Eene soort van *moutdrank* of *bier*, met minder hop dan in het gewone bier, en dus zoeter van smaak. || Soe wat man die ael brouwet binnen Dordrecht, V. d. Wall 152 (*a.* 1322). Wair dat yemand . . bier of ael brouwede, *ald. Van hoppenbier.* Item so wie binnen Dordrecht hoppenbier of ael brouwen wil, *O. K. v. Dordr.* 37, 116. Dat men also vele brouwede aels binnen onser poirte van Dordrecht, Mieris 2, 290*a* (*a.* 1322). Van ale, die jegens hem gecoft wordt in den orloge vor Utrecht, *Rek. d. Graf.* 2, 541. Een tonne aels, II d. — Een vat of eene pipe aels, jof eene pipe biers, IIII d., *ZVl. Bijdr.* 5, 32 (*a.* 1252). Inghels hale, mede ende bier, *Livre d. Mest.* 11 (fr. *goudale d'Engleterre*). Ael unde bier, *Hor. Belg.* 9, 94 (fr. *goudale et cervoise*). Al hadde haer moeder . . ael oft bier gebrouwen, *Vad. Mus.* 1, 77, 12. — Eene bijzonder goede soort heette goed ale, goedale of godale, welk woord in het Fransch werd overgenomen, waar het *goudale* of *godale*, vr., luidde (zie boven en verg. Gachet 243 vlg. en Duc. 3, 536 op *Godala*). || Hi verboed altenale te bruene bier ende goedale, *Vl. Rijmkr.* 2921. Wijn, godale ende oec bier, Velth. IV, 53, 36. Ende Joes die sal de goedhale ofte bier betalen, Cannaert 103. — *Brassatores potus*, *qui vulgo dicitur* goudale, *Oork. v. Kamerijk bij* Duc. 4, 174*a* (*a.* 1233). — Van dit in Vlaanderen gebruikelijke *godale* is het nog heden bekende fr. *godaille*, braspartij, en *godailler*, brassen, lustig drinken, dat onze voorouders in de 17de eeuw, met woordspeling tusschen *Aal* en den vrouwennaam *Aaltje*, schertsend *van Aaltje zingen* noemden (zie *Ned. Wdb.* op AAL, 2de art.). Deze etymologie wordt ook aangehaald door Littré 1, 1890, die evenwel het woord „d'origine incertaine" noemt, en is waarschijnlijker dan de door Diez, *Wtb.* 2, 324, gegeven verklaring. Ook de nog bekende eigennaam Goedeljee is daarvan afkomstig (fr. *godaillier*).

SAMENST. Alebrouwer, znw. m. *bierbrouwer*, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 292.

ALEEN. Zie ALLENE.

*ALEENKINE, verkeerde lezing voor *allenkine* (z. a.), *Sp.* I⁶, 41, 44.

ALEGEREN. Zie ALLEGEREN.

ALEINDE. Zie ALENDE.

ALEINSKEN. Zie ALLENKINE.

ALECORT. Zie ALE, 1ᵉ art.

ALEMAN (AELMAN, ALDEMAN), volksnaam, m. zoowel voor *Alemanniër* als in ruimere opvatting voor *Duitscher*. Mv. die Alemanne, later Alemans, lat. *Alemani*, fr. *les Allemands.* || Deerste keyser Aleman, *Sp.* IV³, 9, 3. Menegen Aleman IV¹, 54, 14. Vranken ende Alemanne, IV³ 4, 67. Optie Aelmanne, IV³, 9, 74. Den Aelmannen, IV³, 19, 93. De Scotten ende die Alemans, *Barthol.* 816*b*. — Bij laatstgenoemden schrijver ook de ongeniverde spelling *Aldeman.* || Een swarte verwe in den volc dat men Moeriaens hiet, ende een witte verwe in den Aldemans, dat is in den Duytschen, *Barthol.* 816*a*. — Het land, door de *Aelmanne* bewoond, heette *Aelmaenge* of *Almaenge* (verb. nv. *-maengen*), fr. *Allemagne.* Zie *Nat. Bl.* XII, 421, 749; *Sp.* IV¹, 40, 20; 43, 8; 50, 42; 51, 51; IV³, 7, 45; 43, 28; *enz.* — Later *Aelmangen.* || Aelmangen, twelc strect totten broeken van Meothedi (*palus Maeotis*), *Barthol.* 499*b*.

ALEMAN (AELMAN), mv. *-manne*, later *-mans*, znw. m. Uit *Ale* en *Man.* Eene soort van platboomde boot of schuit voor het vervoer van *ale* of *bier*, dus *bierschuit*; doch bij uitbreiding *schuit* in 't algemeen. *Man* voor *schuit* of *schip* is eene bekende benaming: verg. ons *beurtman*, eng. *man of war* en *merchant-man.* Zie V. Lennep, *Zeemans-Wdb.* 135; De Jager, *Versch.* 317 vlgg. || *Navis dicta* aleman, *Oorkb. van Margareta van Vlaanderen*, 1262, *bij* Sartorius, *Urk. Gesch. d. Hanse*, *herausg. von* Lappenberg, 2, 81. — *Van alemannen.* Elc vremde man die coopt jof vercoopt eenen aleman, ess. II d.' Lidet duer die poort, elc aleman ess. I d'., *Tolbrief van Aardenburg*, *in Lett. N. W.* 6, 86. Drie gesellen . . die . . elcx mit enen aelman bier haelden voir Poelgeest, also als men van danen mit groete scepen niet vloten en mocht, *Bel. v. Leiden* 388. Wagenen, aelmans ende schuyten, 439. Dat elc huys . . alle jair eens een aelman vol baggers uten water up sel doen laken, *Leid. Keurb.* 148, 60. Twalef aelmans baggers, 149. Alle turf ende hout selmen vercopen bij geijcten aelmans, ende so men veel turfs ende hout vercoopt bij scepe, die veel meerre sijn ende groter dan geijcte aelmans, so hebben die scout ende achte scepenen gekuert . ., dat so wie turf of hout brengt binnen Leyden in meerre scepen dan mit geijcte aelmans, die sel geven van elken scepe, dat meerre is dan enen geijcten aelman, den dubbelden exsijs, 224, 14. Dat alle aelmans, die mit turf of mit barnincxhout binnen Leyden comen, lanc wesen sullen 32½ roede voet ende wijt beneden in den boden binnen sceepsboort 4 roede voet ende een quartier voets, ende sij sullen diep wesen 2 roede voet ende een quartier, 238, 41. Dese voirscr. aelmans . . sellen geteykent ende geijct wesen mit der stede teyken, *ald.* Zoe wanneer parthyen . . versoecken die bescreven goeden gesequestreert ende van den boom gelicht te hebben, zoe sullen die booden daertoe huyeren cruyers ofte aelmans, . . nae gesteltenisse van den goeden, *K. en O. v. Delft* 55, 15.

ALEMBIJT (HALEMBIC), znw. o., eng. *alembic*, *lembic*; fr. *alambic* (Littré 1, 101); van het arab. *al anbiq*, afgeleid van het Gr. ἄμβιξ, *vaas. Glazen klok*, *distilleerklok* (Kil. 832: Alembick, galea sive capitellum stillatorium). || Dit stampt al overeen ende dit sublimeert dore een halembic, Jan Yp. 165. Doet boven den pot een alembijt dat wel gemaect es na den mont van den potte ende stopt wel tusscen den pot enten mont des alembijts met bloemen ende met witte van den eye, *Hs.* Yp. 6*c*. Doet dit water weder daer in ende setten (l. setter) weder op dat alembijt, *ald.* Metten alembite, 7*d*. In een glasiin alembijt, 105*a*.

ALEMOESENE. Zie AELMOESENE.

ALENDE, ook ALEINDE, znw. vr., voor *Ellende*: zie ald. *Sp.* II⁴, 24, 11; 27, 8; *K.Cl.* 226; *Melib.* 2664; *Lsp.* I, 44, 41 (*var. Bijl. A*); enz. — Aleinde, Ruusbr. 5, 180 (var. *alende* en *elende*). Verg. ALENDE, ALENDICHEIT.

ALENDE (ALEINDE, ALINTH), znw. onz. Uit het bijw. *Al* en *Ende.* *Uiterst einde*, *uiteinde.*

„Ael-eynde, *extremus finis*, *extremitas*." Kil. || Ter stede daer die flume began, was si soe torbel te scouwen an ende dicke alse goer; ne mare si was in die middelt clare, ende int aleinde daer naer was si vele claerre dan daer, *Lanc.* III, 5367. Daer aldus bescreven staet int alende dese daet, *Sp.* IV², 36, 71 (Vinc. „in cujus scripti *fine*"). Int alende van Endi, *Nat. Bl.* XII, 84 („in *ultimis partibus* Indie"). — Te alinth, *ten einde toe*, *ten volle*, *geheel en al*, eene uitdr. die misschien ontstaan is door den invloed van bijw. als *alentlike* (zie ald.), waarmede het in bet. overeenstemt. || Wie also tymmert, den sal de stadt den decsteyn gheven half. Mer wie eyn steynhuus mit twen stenen gevelen tymmert, den sal onse stad den decsteyn te alinth gheven, *R. v. Zutf.* 31, 113. = *Ael-eynde*, in dezen zin nog bij J. Harduyn, *Godd. Wensch.* 459: „Uyt 't aeleynde van de wereldt."

ALENDICH (ALENDECH), *-dige* en *-dege*, bnw., voor *Ellendich*: zie ald. en verg. ALENDE (1ste art.). *Melib.* 1801; *Rumb. Avondst.* 25, 56; Ruusbr. 3, 259 var.; *enz.* Vandaar

ALENDICHEIT, znw. vr., voor *Ellendicheit*, d. i. *ellende*: zie ald. *Alex.* VI, 523; *enz.*.

ALENE. Zie ALLENE.

ALENTLIKE (ALLENTLIKE, ALLINTLEKE, ook -LIKEN, -LEKEN en -LIC, bijw. Verg. ALINCLIKE. Van *Al*, op gelijke wijze gevormd als *allenthalven*, *allenthenen* (Kil.). *Geheel en al*, *ganschelijk*, *ten volle*. || Die gene die dair te lijve blijft, salse, also lange als hi levet, alentlike besitten, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 783 (*a.* 1330). Die alle die renten alentliken hebben, boeren ende ontfaen suelen, Dl. 2, bl. 484 (*a.* 1356). Van welken berueringen, discort, wangonst ende hatien, beide de vorscreven partien allintleken in ons bleven sijn, Dl. 2, bl. 596 (*a.* 1363). Die tienden . . alentliken ende all, groot ende cleyn, Nijh. 2, 21. Op dat welke lant . . die selve joncfr. Johanne van Kuyck alentlich vertegen heeft mit halme ende mit monde, 3, 234. Die . . ganslic ende alentlick gebleven sijn an . . onsen lieven broeder van Ludick, 286. Alintlick, voll ende all te mael, 265. Volkomentlich, alentlich ende wael betailt, 4, 53 (*de vormen op -lich zijn hoogd. gekleurd*).

ALERM, znw. onz., voor *Alarm*. || Tot wapenen oft alerm, *Gew. v. Sint-Truyen* § 50.

ALEVENSTE. Zie ELLEVENSTE.

ALEWEER. Zie AELWARICH en ALWARICH.

ALEXANDRIJN, *-drine*, bnw. *Alexandrijnsch*, *van Alexandrië.* Bepaaldelijk van eene kostbare purperen stof, aldaar vervaardigd. Zie *Parzival* 261: „zAlexandrîe in heidenschaft was geworht ein pfellel guot." || Gelu ende kersp hadden si dat hoet, daer op stonden twee hoedekine, scone ende claer Alexandrine, *Rose* 712. Cleder versch ende nuwe van enen purpure Alexandrijn, 1108. Diere pelne Alexandrine, *Hor. Belg.* 12, 32, 76.

ALF, bnw., voor *Half.* *Wal.* 3486; *Natuurk.* 1023, 1043; *Rijmb.* 32448 Var.; *ZVl. Bijdr.* 6, 368; *enz.* Vgl. Verdam, *Tekstcrit.* 39.

ALF, znw. m. Mhd. *alp*, *alf*, mnd. *alf*. Ook *Elf* geheeten: zie ald. In de Germaansche mythologie een soort van geesten, die later, onder den naam van *lichtalven* en *donkeralven*, als goede en kwade geesten werden onderscheiden. Zie Brüder Grimm, *Irische Elfenmärchen*, en Grimm, *D. Myth.* 411—440, V. d. Bergh, *N. Myth.* 1—9, enz. Hier te lande bleven zij in het volksgeloof alleen bekend in ongunstige voorstelling, als:

1) *Booze geesten, duivelsche of helsche wezens, die den mensch door allerlei bedrieglijke beelden kwelden en verbijsterden.* || Wat duvel! heeft God die werelt geplaecht met alven ende met elvinnen? *Lippijn* 104. Wat! ben ic dronken van den biere, ochte vliegen dalven achter straten? 146. Ende seet dat mi een alf heeft bedrogen, 173. Dit was een alf oft Sathanas, *Lanc.* III, 23520. Dat hi in alfs gelike es, III, 26322. Hi donket mi een duvel ocht een alf, *Merl.* 34685. Oft hem alven wilden verleiden, *Eleg.* 879 (A. B. *alven*, Jonckbl. *elve*). Dat het van quaden alven ware, *Hor. Belg.* 12, 31, 62. Coubouten, alven, nickers, maren, *Natuurk.* 719. Ic ben hier comen metten alven, *Huge v. Bord.* 33. Hebdi geloef gehadt . . aen die maren of nachtmerien, of aen alven, of aen die witte wiven? Moll, *Bijdr. tot het bijgeloof* 2. — Later begon men de *alven* met de *Incubi* gelijk te stellen en hun de eigenschappen van dezen toe te kennen. Zie de laatst aangehaalde plaats hier boven, en verg. *Hor. Belg.* 7, 39: „Half vel mare. *Incubus*." Kil.: „Alf, alve, *Incubus*, *ephialtes*, *faunus*, *satyrus*, *sylvanus*, *daemon insultor hominum*." || Pilosi, als die glose bibrengt over Ysaya XIII [*Jes.* 13: 21 *pilosi*, Staten-Vert. *duyvelen*], sijn wonderlike dyeren ter gelikenis oft menschen waren, ende men hietse wilde luden, die men *Fauni* ende *Satyri* hiet, ende sommige Latijnsche lude hietense *alves*, want dese *alven* plegen seer gaerne mitten vrouwen te spelen, ya so vele dat si de vrouwen doden. Boven sijn si of si menschen waren, ende beneden als dyeren. Item een glose seyt dattet een aep is of een simme, *Barthol.* 788*b*; in het Latijn (L. 18, c. 82) *incubi*. Een wijf, dye .. wort onsuvert van een alf... Dese alf reetse seven jaren ende besmette met onghelovigher oncuuscheyt, *Pass. S.* 177*a*. — Uit de oude en oorspr. opvatting ontstonden de uitdrukkingen:

— Alfsgedroch, znw. onz., of Alfsgedrochte, znw. onz., voor *Spookbedrog*, *bedrieglijke schijn door de alven veroorzaakt.* || Donre, blixem mach hem niet scaden, toverie noch alfsgedroch, *Lanc.* II, 5354. Eest alfsgedroch, dat mi quelt ende die grote wonder telt? *Eleg.* 51 (naar *A.* en *B.* — Jonckbl. *gedrochte*). Ic ben verraden na mijn gedochte, ofte mi verleit nu alfsgedrochte, 777. In wane niet en si alfsgedrochte oftie quade geest die mi sochte, *Lanc.* III, 25046. En hoordegi noit seggen van alfsgedrochte, dat die liede pleget te bedriegen? *Lipp.* 98. Maer talfsgedrochte es also groot, dat den menegen maect so blint dat hi hem selven niet en kint, 114. (*Alfsgedrochte* nog bij Coornhert I, 306, no. 62). — Alfsgedwas, in denzelfden zin als Alfsgedroch. || Deus! sprac hi, eest alfsgedwas dat ic hier ontmotende si? *Lanc.* III, 24447.

2) Overdrachtelijk in den zin van een *zot* of *dwaas*, die zich zelven bedriegt. Verg. ALFSC. || Een groot geck ende een versumende alf, *Ned. Proza* 176.

= Op het landjuweel te Antwerpen in 1561 werd door de Rederijkerskamer van 's-Hertogenbosch eene klucht vertoond, waarin de hoofdpersonen waren de *Patroon van den Alven*, het hoofd der zotten, en *Alvinne*, en waarin o. a. nog de volgende zotten voorkomen: *Coppen van Mal*, *Maes van Keyendael*, *Heyn van Sotteghem*, wier namen hun karakter genoegzaam aanduidt (uitg. door Hermans, *Reder. in Noordbrab.* 286—295). Dat uit het lied aan het slot dezer klucht de woorden: „*Ons patroon van den Alven*" later spottende op den Hertog van *Alva* werden toegepast, zooals De Vries, *Mnl. Wdb.* op ALF meent, blijkt

niet uit de plaatsen van Bild. *Gesch.* 6, 241, en 7, 282 vlgg. — Nog heden bewaren de schertsende woordspelingen *nommer elf*, als het gekkengetal, en *zijn hoed* (*pet*) *staat op half elf*, hij schijnt onwijs, de herinnering aan *alf*, in den zin van zot of dwaas, of aan de alven, die iemand van zijne bezinning konden berooven.

ALFAGIJNSPILLE, znw. vr. Uit *Alfagijn*, mlat. *alphachinus* en *alphaguinus*, sapiens, doctor, . . apud Turcas (Duc. 1, 204), en *Pille*. Eene soort van *pillen*, waarschijnlijk naar een Arabisch recept gemaakt, en vandaar Arabische-doctorspillen genoemd. || Dat geen apteecker.. eenige medicine laxative . . vercoopen sal, . . uytgeseit alfagijnspille, pestilentiepille ende senepuer, *K. en O. v. Delft* 210, 3.

ALFIJN (ALPHIJN), *-fine*, znw- m. De *raadsheer* in het schaakspel; anders gewoonlijk *Oude* genoemd, zie ald.; van mlat. *alphinus* (Duc. 1, 204), ofr. *alfin*, *aufin* (La Curne 1, 330), aldus genoemd naar arab. *al fil*, olifant, zooals dit stuk in het Oosten heette; vanwaar de Franschen ook *fil* zeiden, dat later tot *fol*, *fou* verbasterde (Littré 1, 1745, op Fou, 2; Hoffm. op *Flor.* bl. 121). || Die anderde is die alphijn, dat is dye ouwe, die loopt of springt opt derde velt, *Gesta Rom. c.* 167.

ALFMAENT, *Natuurk.* 1121, 1127. Zie HALFMAENT.

ALFONDER. Zie HALFONDER.

ALFSC (ALFS), *-sce*, bnw. *Zot*, *dwaas*. Van ALF znw. 2). || Dus alfs ende esels sijn si alle, die den edelen tijt doer hem henen laten gaen, sonder hoer ziels orber te doen, *Ned. Proza* 176.

ALFSGEDROCH, ALFSGEDROCHTE, ALFSGEDWAS. Zie bij ALF znw. 1).

ALFVASTINE, *Vl. Rijmkr.* 3890 (verg. Kausler, bl. 509). Zie HALFVASTINE.

ALGADER (ALLEGADER, ook ALGADERE, ALLEGADERE), bijw. Mnd. *algader*. Uit het bijw. *Al*, geheel, en *Gader*, *Gadere*; dus *Geheel te zamen*, *geheel en al*, *ganschelijk*, *volstrekt*. || Ende vergaf Reinaerde algader die wanconst van sinen vader, *Rein.* I, 2545. Nu prisic dat algader niet, *Parth.* 2213. Aen u kerics mi algader, 2471. Niet sonder rouwe algader, *Sp.* I⁷, 34, 15. Algader om niet, *Lanc.* II, 4669. Algader te niete gaen, *Lsp. Prol.* 104. Algader onteerft, *Lanc.* III, 16371. Der waerheit lien algader, *Flor.* 2318. Algader bi sijns selves rade, *Parth.* 7119. Een dinc, daer die mensche in algader van gepeinse brect, *Vrouw. e. M.* I, 141. Ic bidde u (*enk.*) met inneger bede algader, *Vad. Mus.* 5, 318, 4; zoo ook *Lucid.* 165, 172, *enz.* — Aan zelfst. naamwoorden of voornaamwoorden wordt *algader* of *allegader* toegevoegd, om in het mv. *allen te zamen*, in het enkelv., bij een collectief begrip, *alles te zamen*, *geheel*, *gansch* uit te drukken. Het staat dan zoowel vóór als na het hoofdwoord, is altijd onverbuigbaar en als bijw. op te vatten. *Allegader* is een wisselvorm van *algader*, evenals *alle* van *al*, en mag niet als verbogen vorm worden beschouwd, ook al wordt het door sommige schrijvers bij voorkeur bij een meerv. gebruikt. De verbogen vormen *algaderen haren lieden* in *Lanc.* III, 1536; *u allengader*, *Mor.* 1761 en *allengaderen*, 2038, zijn dan ook af te keuren.

a) Bij een enkelv. || Algader die offerande, *Rein.* I, 1271. Algader tlant, *Parth.* 1255. Algader sine antwerde, 6952. Algader sine tale, *Sp.* III⁴, 14, 8. Van allegader miere mesdaet, *Rein.* I, 1449 (bij Joncbl. algader). Van algader minen zere, *Franc.* 7493. Van algader Orient, *Sp.* II⁶, 26, 22. Van algader den Roomschen ryke, *Amand* I, 6. Van algader Rome der stede, *Lanc.* II, 34164. Van algader uwen geslachte, IV, 5066. Van algader derre dinc, III, 18712. Met algader harre maisniden, III, 4361. Over algader sijn abijt, III, 16482; *enz.* — Ook door een tusschenzin van het hoofdwoord gescheiden. || Dat hi algader niet hem somen tvolc hevet verblent, *Wap. Mart.* III, 281. — Achter het woord. || Mijn geslachte algader, *Parth.* 2161. Dit wonder algader, *Lanc.* III, 12532. Hare gevarnesse algader, II, 15342. Dat lant algader, II, 9492. Die werelt algader, *Rijmb.* 1937. Mine weelde algader, 3176. Rome algader, 34373; *enz.* — Bij de aanwijzende voornaamwoorden *dat*, *dit*, *het* gevoegd, heeft *algader* bepaaldelijk de beteekenis van *alles te zamen*. Dat algader staat volkomen met *dat alles* gelijk. || Dat moestese gedogen algader, *Flor.* 152. Doe hi dat vernam allegader, *MLoep* IV, 469. Dit algader, *Lanc.* II, 9470. Ic seit minen swager algader, II, 8604. Dat houdet algader staende stille, *Lsp.* I, 11, 9. Hi vermaght algader, *Christ.* 9; *enz.*

b) Bij een mv. || Algader den ridders, *Lanc.* III, 18654. Van algader sinen leden, III, 52. Van algader sinen mesdaden, III, 14964. Allegader die voeren over twilde mere, *Lett. N. R.* 5, 299, 2. Allegader die Gods cnechte, *Lucid.* 2452 (de woorden *die Gods* zijn daar bij vergissing herhaald). Sine mage algader, *Parth.* 1229. Amelants liede allegadere, *Lanc.* III, 15830. Wi . . allegadere, clein ende groet, IV, 5434. Sine broedre allegader, *Rijmb.* 2779. Metten patriaerken algader, *Sp.* I⁷, 39, 6. Dandre allegader, *Flor.* 1055. Oude en jonge allegadre, *Christ.* 1335. Broeder, kint, moeder ende vader . . algader, *Lsp.* I, 18, 85. Die met hem quamen algader, *Lanc.* III, 17771. Si waren allegader daer ter stat, II, 4165. Si negen heme allegader, *Parth.* 6373. Doe reden si allegader an, *Ferg.* 4156. Hi salse allegadere doet slaen, *Lanc.* IV, 4812. Die groef hi allegader, *Rijmb.* 2715; *enz.* — Men vindt ook *alletgader*, van *allet*, den ouden grondvorm van *al*, en dus met *algader* gelijkstaande. Zie bij AL als bijv. vnw. (in 't begin). || Den scalken alletgader, *Scalc e. Clerc*, *c.* 37. — Met eene ontkenning verbonden: allegader niet, *volstrekt niets*, *niemendal*. || Nochtan is dat allegader niet bi der claerheyt, die men an Gode siet, *Lucid.* 61. En deerde Josue niet allegader, dat hi hadde enen quaden vader, 3095. — Somtijds staat het woord *algader* zonder eenige beteekenis, om een rijmwoord te hebben, op *vader* b. v. Zie *Lucid.* 2919, 3080, enz.

ALGADER (ALLEGADER), zelfst. vnw., onz. en onverbuigbaar. Uit *Al*, als zelfst. vnw., en *Gader*. Verg. het vorige art. *Alles te zamen*, *alles zonder uitzondering*. || Algader wat hi hadde gesien, *Sp.* II⁷, 28, 16. Algader dat hi pensde, *Rijmb.* 34699. Met algader dattu heefs, 4600. Wijf ende kinder ende algader, *Lanc.* III, 3316. Fergunt hem algader seide, *Ferg.* 776. Jalousie, die maecte algader, *Rose* fr., bl. 253, 270. Die mi wel copen mach algader wat sijn wille es dat ic drage, *Bloeml.* 3, 25, 90. Die here van algader, *Theoph.* (Bl.) 573. Algader dat ye in aertrike quam, *Lucid.* 5770. Dat ic mi van algader eer halmen soude, *Wal.* 7813. Ic sonde ju saen telivereren van algader, 7878.

ALGAER, bijw. Uit *Al* en *Gaer* (zie ald.); nhd. *gar*. *Ten volle*, *geheel en al*, *ganschelijk*, in welke beteekenis *gaer* nog bij onze schrijvers in

de 17de eeuw bekend was, en waarvan *Algaer* de bloote versterking is. Zie *Ned. Wdb.* op GAER II). || Pharao verdranc algaer met al sijnre compagnien, *Alec.* IV, 633 (De uitgave heeft *algader*, in strijd met het rijm: *sonder vaer*. Franck leest *aldaer*). Vloen sy achterwaert algaer in de borch te Nettelaer, *Grimb.* I, 2533. Ende stont viere jaer tien stonden algaer woeste, *Rijmb.* 32229. (De varianten hebben ook hier *algader*, dat wel dezelfde beteekenis heeft, maar een geheel ander woord is. *Algaer* toch is geene samentrekking van *algader*: die versmelting der *d* tusschen twee vocalen was in Maerlant's tijd nog onbekend.

ALGEBRA, znw. vr. Het Arab. woord *al djebr*, d. i. *het vereenigen van deelen tot een geheel* (Dozy, *Oost.* 8), en dit toegepast op de *ontleedkunde*. || Dese leringe siin beide van algebra, dats to seggen, van brekinge der benen ende van ontledinge des lichaems, *Lanfr.* 136*v*.

ALGEDAEDS (ALGEDADS), bijw. Uit *Al* en *Gedaeds* (zie ald.). *Gedurig*, *aanhoudend*, *altijd*. || Een wijf die twelef jaer siec hadde gewest van den bloedevele, so dat dat bloet vloede van hare algedads, *L. v. J. c.* 75. Sone, du best algedads met mi, ende al dat ic hebbe dats dijn, *c.* 135 (Vulg. *Luc.* 15, 31: *semper*).

ALGEEL, bnw. en bijw. Samentr. uit *Algeheel* Zie ald. en verg. GEEL.

Als bnw. — *Geheel*, *ganseh*. || Daer van der werelt algeel die bloeme van ridderscape es in, *Limb.* IX, 766.

Als bijw. — *Geheellijk*, *geheel en al*. || Den casteel ende al datter toe hoerde algeel, *Lanc.* III, 2358. Die viant . . voer algeel in di, III, 5053. Ende ontecte hem daerna algeel hoe si Torecke minde sere, III, 24081. Ic ware algeel in haren sinne, *Ferg.* 1180. Enter inglen een groot deel, dies mettem waren algeel, *Sp.* I[1], 3, 33. Dan doet op subtilic algeel, Jan Yp. 55; *enz.*

ALGEHEEL, bnw. en bijw. Gewone versterking van *Geheel*, en nog heden in gebruik.

Als bnw. — Veelal onverbogen achter het znw. geplaatst. *Geheel*, *ganseh*. || Dit erderike algeheel, *Rijmb.* 220. Hare helpe algeheel starf met eren, 19631. Tfolc algeheel, 21207. Men vant dat cleet daer sinte Aelbrecht in gewonden was, algeheel ende onverteert, *Clerc* 25.

Als bijw. — *Geheellijk*, *geheel en al*. || Algeheel ende altemale, *Wap. Mart.* III, 300, *verg.* 303. Te voren hadden sijt algeheel, *Rijmb.* 310. Een casteel, daer hi mede algeheel al West Vrieslant sider dwanc, Stoke IV, 539. Algeheel gewapent, *Parth.* 7237. Dien God gaf so groet voerdeel gingen hem dicke af algeheel, *Wrake* I, 154. Te betalen . . die somme van den voirgenoemden gelde algeheel upten eersten dach, *Zwijndr. W.* 43. Yegewelcs sonderlinge ende algeheel, Ruusbr. 5, 116 (Lat. „*singulatim tota uniuscujuslibet*"). Alinge ende algeheel ontschuldich, *O. R. v. Dordr.* 2, 327. — Zoo ook *Rijmb.* 2288, 19918; *Teest.* 3791; Stoke I, 326, II, 176; *enz.*

ALGEHEELIKE, -LIJC bijw., hetzelfde als *algeheel* (z. ald.) || Hy sal dat den gevangen allgeheelick laten behouden, *O. R. v. Dordr.* 2, 129.

ALGELIJC, zelfst. vnw. Uit *Al* als zelfst. vnw. en *Gelijc* (zie ald.) *Alles gelijkelijk*, *alles te zamen*, *alles zonder uitzondering*. || Als hijt siet algelijc met Karle wesen, gaf hi hem sijn lant met desen, *Brab. Y.* II, 1495. (De lezing geeft een goeden zin, en *Algelijc* is ook in vorming volkomen juist, als overeenkomende met *haergelijc*, *manlijc* enz. Doch het is zeker de ware lezing niet, daar de plaats uit *Sp.* III[a], 91, 29, is overgenomen, waar men aldus leest: „Alse *hi* siet *al tgelike* met Karle wesen."

ALGELIJN, voor Lagelijn, lagelkijn, fleschje, lat. *laguncula*, met metathesis der *l*. Zie LAGELKIJN. || Van eschen houte een algelijn, *Nat. Bl.* VIII, 390 (*var.* lagelkijn *en* legelkijn).

ALGELIKE (ALGELIJC), bijw. Van *Al* en *Gelike*, *gelijc*, dus *geheel gelijk*, en derhalve *Gelijkelijk*, *evenzeer*. || Des graven sunse (*zullen zij*) algelike bycosten, *Stadsr. v. Zwolle* 79, 94 var. Gesteente, golt, silver geslagen ende ongeslagen ende anders al eygelic goet sal men algelike deylen, 17, 214. Des mannes wapen ende cledere salmen deylen algelijc, *ald.* Of si mede zijn of teghen zijn, het is hem alghelijcke wel, *Bern. W.* 125*d*.

ALGEMEEN, ALGEMENE. Zie GEMEEN, GEMENE.

ALGEMEENLANGE (ALGEMEENLINGE), bijw., van *Al*, als bloote versterking, en *Gemeenlange* (*-linge*). Zie GEMEENLINGE. *In het algemeen.* || Onse vorscrevene rechter, scepenen ende algemeenlange onse porteren van Zyrixe, *Oorkb.* 2, 450 (*a.* 1297).

ALGEREET, bijw. Uit *Al* en *Gereet*: zie ald. *Dadelijk*, *aanstonds*. || Algereet viel hi in slape, *Sp.* II[a], 57, 87.

ALGERNE, bijw. Uit *Al* en *Gerne*: zie ald. *Zeer gaarne.* || Verdragic wel algerne in spele mesval, Hadew. I, 57, 64.

ALGEWELDICH (ALGEWELDECH), *-dige* of *-dege*, bnw. *Almachtig.* Zie GEWELDICH en verg. ALWELDICH. || So biddic u, here algeweldich! *Lsk.* 6, 79.

ALGINDER, bijw. Gewone versterking van *Ginder* (zie ald.) *Ginds*, *daar*. *Rijmb.* 13251, 23514; *Sp.* III[7], 43, 91; *enz.*

ALHEEL, bnw. en bijw. Veelal in twee woorden geschreven. Verg. ALGEEL en ALGEHEEL.

Als bnw. — *Geheel*, *volkomen*. || So vant men des heyligen Vaders cleet, daer dat lichaem in gewonden was, alheel ende onverteert, Matth. *Anal.* 3, 52 (*Clerc* 25 heeft *algeheel*).

Als bijw. — *Geheellijk*, *geheel en al*. || Hij leyt alheel vol, *Ned. Proza* 184. Ende keerde hem alheel in dat lijden Christi, *ald.* Ende maket hem Gode alheel onderdanich, 185. Ende . . . wert haer lichame vonden alheel ongequetst, *Exc. Cron.* 27*d*. Alsoe zy (*de duinen*) alheel verstuyven, *Inform.* 157. Nu mach ic mijn leet wreken ende hen alheel te niet maken, *Dial. Creat.* 7*b*.

ALHEIT, -HEDE, znw. vr. *Geheelheid*, *het geheele wezen*. Een philosophische term. || Alheit des minschen, dat es herte ende siele, Ruusbr. 1, 96 (Lat. „*totum hominem*"). God wilt te male ons eygen sijn, met alheit sijns selfs; ende hi eyscht . . dat wi . . sijn eygen sijn, met alheit ons selfs, 5, 188. Nochtan es die geest in elke enicheit geheel na alheit sijnre substancie, 6, 56 (Lat. „*secundum substantiae suae integritatem*").

ALHENT, voegw. Uit *Al*, als gewone versterking, en *Hent*: zie ald. *Totdat.* || Will hy hyer te boven in onsser stadt blyven, soe sullen die schepenen hem leggen in vangenisse, all hent hy gebetert heeft syne misdaedt, *Stadsb. v. Bolsward* 82, bij Schwartz. 1, 560*b*. Alhent hy alinge gebetert hebbe den egge ende den rechte, *Stadb. v. Sneek*, *ald.* 575*b*.

ALHIER, bijw. Gewone versterking van *hier*, nog heden evenzeer gebruikelijk. || Alhier wort gheheten een maeltijt ende aldaer een avontmael,

Greg. Hom. 192r. — Opmerking verdient nog de eigenaardige aanwending in de uitdrukking Alhier te voren, *hiervoormaals*, *voordezen*, Hild. 154, 109; *MLoep* IV, 1690; *enz.*

ALIANSE, ALIANTSE, ALIËREN. Zie ALIET.

ALICH (AELICH), *-lige*, bnw. Waarschijnlijk eene latere verbastering van het oude en echte mnl. *Alinc* (zie ald.), door verloop van den verbogen vorm *alinge* tot *alige*, waardoor verder *alich*, *alig* werd uitgelokt. Hoewel in beteekenis volkomen gelijk, kan het toch niet de verbogen vorm van *Alijc* zijn (zie ALIJC), dat reeds van oude dagteekening is, daar de overgang van *k* tot *g* met het taaleigen strijdt; en evenmin afgeleid van *Al* met het achterv. *-ich* (*-ig*), daar bij nieuwere afleidingen het woord *al* niet meer volkomen *a*-klank verkreeg. *Alig* was nog in de 17de eeuw in gebruik, en daarnevens *Aallijk*. Zie *Uitlegk. Wdb.* op Hooft, op *Aalig*. *Geheel*, *volkomen*. || Hi (*God*) alleen is sijns selfs bescouwer, want tot sijnre aeliger begripinge en mach geen creatuer genaken, *Barthol.* 9*a*.

ALIET (ALIEUT), mv. *-te*, znw. m. *Bondgenoot.* Ofr. *alloiet*, *aloyet* (bij Nijh. 1, 14 en 277, Heelu bl. 467); nfr. *allié* (van ofr. *alliier*, *allayer*, *aloyer* La Curne 1, 350); lat. *alligatus* (zie Duc. op *Alligare*, *Allegare* 2) en vooral op *Alloiare*. || Van den coninc Edewaerde voerseit ende van sinen alieten mede, *Vl. Rijmkr.* 8340. Beede coninge ende hare aliete, 8471. Gent, Brugge, Ypers . . ende hare alieute, 9201; *enz.* — Aldaer ook het ww. *Aliëren*, 8109, en meermalen het znw. *Alianse*, *Aliantse*, 7272, 8222, 8601, 8687, 9172, enz. Fr. *alliance*. — Het deelw. *gealiërt*, voor *verbonden*, t. w. van twee verschillende wapens op een grafsteen. || De wapene van Moerckercke gealiërt met een wapene van farschen, van goudt ende coleur gebroken met lambeaulx, *Vad. Mus.* 5, 300.

ALIJC, *-like*, bnw. Uit *Ael*, bijvorm van *al*, met den volkomen *a*-klank, en *-lijk*. Verg. mhd. *allich*, *illich* en Kil. „Allick, allicken, j. alghe-heelijck, *prorsus*, *omnino*. Zie ook *Ned. Wdb.* op AALLIJK. In de 17de eeuw niet alleen als bijw., maar ook als bnw. gebruikt, als Hooft, *Hist.* 628: „van *aallyke* blussingh des Roomschen geloofs." *Geheel*, *volkomen*. || Dat wi alle veethen iederlechgen solen ende zoenen, ende afdoen nit aliker zoene van allen dingen, die gescieden in den volcwige te Lounen, *Oorkb.* 2, 250*a* (*a.* 1285; Mieris 1, 460*a* staat „mit alcker soenen", dat wel *aliker* zal moeten zijn).

ALINDICH, *-dige*, bnw., voor *Ellendich*: zie ald. en verg. ALENDICH. Ruusbr. 4, 1891; 5, 262; *enz.*

ALINDICHEIT, -HEDE; znw. vr., voor *Ellendicheit*: zie ald. en verg. ALENDICHEIT. || Creaturen, die dolen in alindicheiden, Ruusbr. 4, 189, *enz.*

AL IN EEN. Zie bij EEN.

ALINGE (AELINGE, AELLINGE, ALING, later ook ALLINGE), bijw. Mnd. *alink*. Zie ALINC. *Geheel en al*, *ganschelijk*, *volkomen*, *volstrekt*. || Dat hi hem alinge beteren wil, *Devoet. B.* (36) 74 *v.* Nederleggende plat opten buuc alinge mit al sijn lijf, *Hs. Ps.* 210*r*. Ende worter alinge mede geschent, *MLoep* I, 725. Daer wordi alinge mede onteert, IV, 2230. Al waert dat aellinge die zee laer door ginge, *Lsp.* I, 13, 39. Onder hem waren somige van goeden sin, die alinge verboden, dat dese dinge souden gescien, *Ned. Proza* 241. Aleer de ziechede is alinge toeghecomen, *Lanfr.* 72*r*. Dat hi des alinge onsculdich es, Mieris 2, 298*a* (*a.* 1322). Die sullen alinge onsen here . . toebehoeren, Nijh. 1, 434 (*a.* 1342). Des maken wise aelinge machtich van onser wegen, *Gedenkst.* 1, 240 (*a.* 1351). Alinge . . verlijct ende versoent, V. d. Wall 332 (*a.* 1385). Die hem die domproefst alinge betailt heeft, *Oorl. v. Albr.* 39. Alinge gescheiden, *Overijs. Recht.* I[1], 59. Dat hem alinge gebroken wert, Matth. *Anal.* 3, 381. Die Heerlicheit van Abconde . ., die alinge in den Sticht . . gelegen is, 384. Dier sal hi aellingen bliven, Nijh. 3, 36 (*a.* 1377). Dese tolle voerscr... aling in sijn . . orbaer ende beste te keren, 2, 139 (*a.* 1359). Zoo ook *Handv. v. Alkm.* 92*a*. — Ook met eene ontkenning: niet alinge, *niet geheel*. || Sulke spenen . . ne sijn niet soe quaet allinge, Jan Yp. 196. Dattet niet en sy alinge sonder sweringe, *Lanfr.* 22*r*. Dattu my niet alinghe ghelaten en hebbeste, Gerl. Peters 211. — Alinge ende al (alle), *geheel en al*. || Alinge ende al.. quijt gescouden, *Brab. Y.* VII, 8305. Alinge ende alle quite ende te niete, *O. R. v. Dordr.* 2, 11. Ende hy.. die (*l.* dier) sake alinge ende al onsculdich is, *Dingt. v. Delft* 51; *verg.* 52, 58. Aling ende alle wael betaelt, Nijh. 4, 171 (*a.* 1440). Zoo ook *Handv. v. Alkm.* 21*b*; *O. R. v. Dordr.* 1, 90. — In denzelfden zin Gans ende alinc. || Gans ende alinc bezegelt, Nijh. 2, 6 (*a.* 1343).

ALINC (AELINC, AELLINC, later ook ALLINC), *-linge*, bnw. *Geheel*, *gansch*. Ohd. *alanc* (Grimm, *Gr.* 2, 707); mhd. *alinc*; mnd. *alink*. Van *Al* met den volkomen *a*-klank, evenals in *Alentlike*, *Aelwerich*, *Alecort*, *Aeleigen*, en het nog heden bekende *aaloud*. Verg. *Ned. Wdb.* op AAL (1ste art.). In lateren tijd werd *alinc* tot *alling*. — Vooral in oude oorkonden is *alinc* een zeer gewoon woord. || Ist dat dijn oghe . . eenvoldich is, so sal dijn alinghe lichaem . . lustich wesen, Brugm. 1, 302. (= *Devoet B.* (30), 16*r*.) Die alinge somme, Matth. 223; *Handv. v. Medembl.* 20*b*. Die helftsceidinge van den alingen goeden, Matth. 205. Dat alinge gerecht, 173. Mer ic sal sijn alinge lant . . . hebben ende behauden, om die alinge summe van den pachte voergenoemt, van welker alinger summen ic alle jaer in behauden sal twintich pont payments, Nijh. 1, 299 (*a.* 1332). Alinge pacht, 355. Die alinge gemeynte der stat van Arnhem, 2, 11. Ons soens alinge goet, 12. Dat alinge broeck, 1, 234. Dit alinge orloch uut, 3, 17. Bliven in sijnre alinger macht, 41. In der alinger Veluwen, 2, 79. Die alinge scepen van der Capellen, 1, 236. Die alinge tolle, 2, 139. Dat alinge huys, 174. Eenen brief . . gans ende alyng, 221. Berichter sijns alingen lands, 94. Van den alingen lande van Gelren, 3, 69. Ene alinge soene, Mieris 2, 286*a*. Binnen onser alinger stede van Texel, 4, 324*a*. Oer alinge loen, *Overijs. Recht.* I[1], 129. Mit den alingen tinse, I[1], 118. Mit sijnre alinge bailiuscip, *Oorl. v. Albr.* 156. Tot onser gonsten ende aelinger vrientschappe, V. d. Wall 430. Mit sijnre alinger woenstat, 449; verg. *Handv. v. Enkh.* 20*a*; *O. R. v. Dordr.* 1, 54, 164; *Leid. Keurb.* 171, 58; *Clerc* 66. Van desen alingen jaer, *Rek. d. Buurk.* 123. Die poerteren ende alinge gemeynte van Leyden, *Bel. v. Leid.* 392. Die alinge zoene, 296. Die alinge scade, *Stadsr. v. Zwolle* 89, 118. Een alinge hernasch, *Leid. Keurb.* 18, 19. Die alinghe ghemeynte van Broeck, *Handv. v. Waterl.* 21*b*. Dat alinge lant van Drent, Matth. *Anal.* 3, 295. Mit sinen alingen hoop, 364. Mitten alingen gerechte, *K. v.*

Brielle 19, 37. Op hunnen alingen renten, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 483. Onsen alinge tiende van Zwindrecht, *Zwijndr. W.* 72; *enz.* — In den lateren vorm *alling.* || Die allinge lande, Mieris 4, 537*a* (*a.* 1419). Allinge tgene dat sij mesdaen ende gebruect mogen hebben, V. d. Wall 598 (*a.* 1456).

ALINCHEIT (naar jongere schrijfwijze ALINGHEIT, en -HEDE), znw. vr. Van *Alinc*: zie ald. *Geheelheid.* || Die alingheyt ende die volmaectheyt der enicheyt, *Barthol.* 862*b*.

ALINCLIKE (ALENCLIKE, ook -LIKEN of -LIC en ALLINGLEKE), bijw. *Geheel en al*, *ganschelijk*, *ten volle.* Zie ALINC en verg. ALENTLIKE, dat, bij verschillende vorming, dezelfde beteekenis heeft. || Ende hiermede sijn wi alenclike versoent met onsen voirgenoemden here, Mieris 2, 54*a* (*a.* 1306). Dat men alle die scout . . vergelde ende betale alinclike ende onvertrect, Nijh. 1, 339 (*a.* 1335). Van allen saken . . alinclike gesceiden ende verlijct, 364 (*a.* 1337). Van allen cost ende schaden . . alinclike tontheffen ende schadeloys te halden, 2, 14 (*a.* 1344). (Want wi) alincliken versuent zijn mit . . den hertoge, 52. Gans, geheel ende alinclic besegelt, 99. Aen wilken geswoernen hi oec sijnre saken alinclike bliven sal, 113. Als . . ., den . . heren Johan van Muerse . . alencliken genoech geschiet is, 254. Ende schelden onsen lieven heer . . alinclick los, ledich ende quijt, 3, 95. Ende weert dat he up enich jaer dat jaergelt alinclich (*hoogd. vorm*) niet geboeren en konde, 146. Alinclike quite gescouden, V. d. Wall 210. Wy geloeven allingleke end altemale, *Oorkb.* 2, 477*a* (*a.* 1298). In din reinen hert gevuget sich Got also sutelike ende also alinclike in dir silen, *Limb. Serm.* 25*b*. Alinglichen ende te maele, *Harderw.* 2, 20.

ALINSE. Zie ALLEISE.

ALINTH. Zie ALENDE (2de Art.)

ALIVUERE, ALIVURE, znw. (?) In *R. v. Utr.* 1, 191, 3 staat in eene ordonnancie op de goudsmederij: „Van ghegoten wercke, van metselrien, van alivueren ende van pertseringhe en zellen zi nyet meer van lakinghe nemen dan vander marc een loet," en zoo ook bl. 294, 8 met bijna dezelfde woorden. De lezing van het Hs. is zeker, maar het woord van elders onbekend. Moet men ook lezen *aluvieren*, *aluwieren*, d. i. *beugeltasch*, waarop versierselen van edele metalen konden worden aangebracht?

ALLAEN. Zie ALAEN.

ALLAES. Zie ALAES.

ALLAME (ANDLAME, ANLAME, ALAME, later ook AENLAME en HALLAME), znw. m. of onz., mv. *alamen*; en ALAEM (ALLAEM, ALLAM, ALLEM en ALEM), m., mv. *alame*. Ags. *andlóma* (m.), ook *lóma*, *gelóma*, huisraad, werktuig (Ettm. 156), vanwaar eng. *loom*, weefgetouw; vgl. ohd. *lómi*, *luomi*, *luami*, en ohd. *kilómo*, ags. *gelóme*, gebruikelijk, gewoonlijk. Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 180. De oorspronkelijke vorm van het woord was *andlame*, die op eene merkwaardige plaats in de *Rek. v. Zeel.* 1, 484 is bewaard: „Van waghenen, van ploeghen ende van anders *antlamen* (d. z. werktuigen) te maken. Deze vorm komt volmaakt overeen met ags. *andlóma* (m.). Ook de vorm *anlaem* komt voor, nl. *Invent. v. Brugge*, *Int.* 187: „Van yser ybesecht ten anlame (*benoodigdheden*) van den fornoyse, daer men tselver bernet", als ook *aenlame*, V. d. Wall 289. Uit *anlame* werd door assimilatie *allame* of *alame* gevormd en dit was in 't mnl. de gewone vorm.

a) *Huisraad*, alles wat tot de inrichting van hof, huis of schip behoort; *benoodigdheden*, bij uitbreiding *stuk huisraad.* || Van eenen kelct ende van anderen allame datter outare behort, *Invent. v. Brugge. Int.* 96. Yser, ybesecht ten anlame van den fornoyse, *ald.* 187. Monster, zalen altesamen, te desen dingen die allamen, *Sp.* I^2, 27, 35. Scotelen, nappe, stope, al te samen die vate van der allamen waren goudin, *Rijmb.* 11875 (in plaats van *en der* vermoedelijk te lezen: *ende ander*). Soec dine gode alle ghemene overal onder mine allame, 2586 (*Gen.* 31, 32). Si roveden met groter scame sconinc scat ende sijn allame, *Alex.* 7, 179. Vrient, hout suverlijc ende cuus dine hallame binnen huus, *Bouc v. Sed.* 603. Alle die alame van dien hove, *Alex.* II, 318. Die beste panne, roester, treeft, crauwel, brandyser, hanghele, ende elcs alaems een dat men pleght te beseghene, *Coren v. Antw.* 51, 186 (*in het Hs. ontbr.* elcs). Een vrauwen potstove met allen den hallamen, Diericx, *Mem.* 2, 7. Als die celle volmaickt was, soe leverde hijse den broeder ghereyt mit alrehande alame. *Vaderb.* 45*a*. Alsoe datter nyet en ghebrack van alame ende van dien dat ter lijftocht toehoerde, 5*a*.

— SAMENST. Huusalame, *huisraad.* Bij Kil. „Huys-alame, *supellex.*" || So wie bedden verhuert ocht enegherande huysalaem, *Coren v. Antw.* 41, 145. — In het Tolreglement voor de scheepvaart op het Zwin, van 1252, komt te midden van allerlei beddegoed een *husalame* voor (*ZVl. Bijdr.* 5, 40, verg. 68), waarschijnlijk een groot stuk huisraad, en wel een *ledekant.* — Cokenalame, *keukengereedschap.* || Wagheneren, die voerden . . vitalle ende cokenallam, *Rek. v. Gent* 1, 226. Van huringhen van amelakenen, dwalen, potten, croesen ende kuekenallame, 1, 499. — Sceepsalame, *scheepstuig*, allerlei benoodigdheden tot uitrusting van het schip. Onder het opschrift: *Van sceeps allame* worden er eenige genoemd in het boven aangeh. Tolreglement van 1252 (*ZVl. Bijdr.* 5, 60).

b) *Opschik*, *tooisel*, zaken tot dos of sieraad behoorende. || In goude ende in silvere ende in clederen ende in preciosen stenen ende in alrehande alame, *D. B. Judith* 15, 14 (Vulg. „et omni *supellectili*"). Scone gesteente, cledere diere . . diere allame, grote juweele, *Sp.* I^2, 2, 29 (var. *alame*, *aleme*). Sine clederen ende sine allamen waren mate altesamen (Vinc. „*vestes eius et calciamenta et lectualia*), III^2, 20, 49 (III^2, 11, 57: *allame*).

c) *Krijgsvoorraad*, *ammunitie*, benoodigdheden tot uitrusting in den oorlog. || Item gaven sy Philipse den scachtmakere van hueringhen van allame dat men orbuerde in de selve hervaerd . . 36 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 357. CCC scepe . . ., die daer voerden spise ende dranc, allame ende aernasch gemanc, *Sp.* I^2, 20, 8.

d) *Werktuigen*, *gereedschappen*, *tuig* in 't algemeen; nog heden in Vlaanderen de gewone beteekenis. || De instrumenten of halamen, daermede de ambachtslieden weerken, Wiel. *Instr.* 109, 232. Die sijn allem ongereet heeft, die seit: ick sal hiernae bider tijt doen, *Sal en M.* 15. Den sciplieden die . . der temmerliede allam voerden ende weder brochten te Ghent, *Rek. v. Gent* 1, 240. Dat elc poortere vry . . zal om zijn theere moghen visschen in der stede watre . . met zulcken alamen ende engienen als hem ghelieven sal, *Cout. v. Gent* 615. Onse gruythuys ende die alamen, die ten gruythuse horen . . dat huys ende die alamen, Mieris 2, 290*a* (*a.* 1322). Dat si oec tollenvry varen mogen

met horen aenlamen ende cattelen, V. d. Wall 289 (*a.* 1367); *verg. ald.* 377 *en* Mieris 3, 739*a* (*a.* 1401). Met wagene of met anderen alame, *Vlaamsche keur van* 1242, *in Aantt. op* Maerlant's *Sp. Hist.* (1ste uitg.) 3, bl. 44; vgl ook *Rek. v. Zeel.* 1, 484: *antlame*, boven aangehaald.

e) Overdrachtelijk. *Werktuig of middel om iets uit te werken.* || Die allame, daer die siele mede haer werc te doene pleget, *Amand* I, 787. Tmijne (*mijn geld*) es uut: om nyeu te ghecrijghene willic mijn haelaem gaen stellen te snede, *Ned. Kluchtsp.* 82, 105. So vele dijns alaems, *van uwe kunstgrepen*, *listen*, *Rincl.* 167 (van den duivel gezegd).

ALLANGES. Zie LANGES.

ALLEEN. Zie ALLENE.

ALLEENKEL, bijw., *Rijmb.* 20379 *var.* In beteekenis gelijkstaande met ALLEENSKINE (zie ald.), en op soortgelijke wijze gevormd, t. w. uit *Al* en *Enkel*, ons *enkel* (bnw.), got. *ainakls*, solus, met verdubbeling der *l* naar het voorbeeld van *alleens* en *allene*.

ALLEENS (ALLEINS), bijw. Mnd. *allêns*, Lübben 1, 55, bij Allên). Uit *Al* en *Eens* (met verdubbeling der *l*, als in *alleenskine* en *allene*), en dus *Geheel eens*. Verg. ALLENE bnw. 1) en bijw. 1) en *Ned. Wdb.* op ALLEENS.

1) *Eveneens*, *gelijk.* || Alse men die brieven las over een, waest alleens van den tween, *Sp.* I[2], 39, 49. Minne, die dat wel besiet, en es altoes alleens niet, *Doct.* I, 378. Waer de moet in allen siden alleens, men mocht te sachter liden, *Vad. Mus.* 2, 184, 237. Dat Gent ende Rome niet sien dan alleens die sonne op ene wile, *Natuurk.* 1588. Waer dat alleens . . coninc, grave, arme ende rike Gode sal dienen van hemelrike, *Lett. N. W.* 5, 208, 90. Die u alle alleens rieden, *Melib.* 2184. Het ware alleens (Franck; al eens) daer van hen beiden, *Alex.* II, 610 (Lat. *pares illic acies utriusque tyranni*). Waerment Duutsch te rechte spelt, daer staet die wil alleens genoemt, Hild. 153, 2. Alleens haer wille stoet, *Sp.* III[4], 33, 24. Beedegader alleens, III[4], 17, 14. Alleens deed hi na dees maeltijt, *O. H. Pass.* 10, 155. Alleens gecleet, *Kal.* 1, 182. Alleens hoge, Ruusbr. 3, 22. Mit drie wittachtige poirters kennesse, die gelijc ende alleens kennen, *eveneens getuigen*, Matth. 136. Dese drie ommegangen brengen die scepenen alleens, 151. Al hadder veel scaren van sulcken volcke noch togecomen, soe plach hi hem allen ondertiden alleens te doene, *Pass. W.* 187*b*. Ende zijn de kerven doe ende nu genouch alleens, *nagenoeg gelijk*, *Inform.* 205. Alleens der kueren ende hantvesten, *K. v. Brielle* 12, 12. — Ook in den oorspronkelijken vorm Al eens geschreven. || Dus wrachte hare drier sin al eens, Velth. *Prol.* 12. Maer al eens is die screde, *Natuurk.* 540. Sijn wapenroc, sijn coverture was al eens, *Grimb.* II, 3318 (*var.* alleens). Al eens (*eenerlei*) wapen hadden sy ane, II, 4146. Vgl. ANDERS en zie EENS. Zoo ook *Rijmb.* 11780; *Grimb.* II, 2188; *Vierde Mart.* 449; *Lsp.* I, 36, 26; *Vrouw. e. M.* I, 782; *enz.*

2) *Eenerlei*, *onverschillig.* Het es alleens, *het is om het even*, *hetzelfde.* || Die smeker seylt mit allen winden: hoe hi weit, tis hem alleens, Hild. 82, 66. Alleens si sterven ochte leven, Hadew. I, 165, 94. Waer af dat si, dat is alleens, Ruusbr. 3, 129. Het is mi alleens wat gi geeft, *Fasc. M. f.* 42*v*. Die coninck ofte keyser dat is alleens, want een keyser hiet mede een Roemsch coninck, *Gesta Rom. f.* 97*b*.

ALLEENSKINE (ALLEENSKEN, ALLINSKENE, later ook ALLEENSKINS, ALLEINSKEN, ALLENSKEN), bijw. Uit *Al* en *Een* met het deminutief-achterv. -*kine*, strekkende ter vorming van bijwoorden in verzwakte beteekenis. Zie Grimm, *Gr.* 3, 688. De verdubbeling der *l* geschiedde evenals in *alleens* en *allene*. Bij Kil. „Alleensken, Aleensken, *singulatim*, *unumquodque seorsum et per se*," dus: *Een voor een*, *elk afzonderlijk*, *stuk voor stuk*, of *elk deel afzonderlijk*, *bij gedeelten*. Verg. ALLEENKEL. || Dat ic mijn bloet alleenskine niet offren moete, maer altemale tere goete, *Rijmb.* 20379 (Lat. „non paulatim — sed totum simul", d. i.: „niet *bij gedeelten*, *drop voor drop*, maar alles in eens"). Sint onse liede allinskene dare, *Lanc.* II, 34113. Ende dede allinskene uutvaren, alst hem noet dochte, van sinen scaren, II, 34127 (d. i. „*bij gedeelten*, *troepsgewijze*", mnl. *tropmale*). — Daar *Alleenskine* en *Allenckine* elkander zoo gelijk in vorm, en in beteekenis gelijksoortig zijn, is het geen wonder, dat zij vaak met elkander verward werden, en niet altijd met juistheid is op te maken, welke der beide vormen en beteekenissen werd bedoeld. Dit is vooral in de 15de eeuw het geval, toen de verschillende vormen van beide woorden dooreenliepen. De volgende voorbeelden schijnen evenwel bij *Alleenskine*, singulatim, te behooren. || Omme dat begonste te winterene . ., soe dat veele serganten van couden . . storven, . . soe dropen sy alleenskins heimelic aff, *Cron. v. Vlaend.* 1, 197 (d. i. „*een voor een*"). — *Mnl. Spreekw.* 9, 6 (verg. voor het eerste *Spreuken* 99, waar men *allinskens* leest): Allensken lappen leert die hont dat leer eten, Particulis *discit coreum canis esse quod id scit.* Alleinsken haren wort die man cael, *nunc ruit* hic, post hic *pilus et calvus sit homo sic.* Alleinsken ene, vanctmense alle, Singula *captentur*, *sic omnia fine tenentur.* Verg. verder het aangemerkte bij ALLENKINE.

ALLEGADER. Zie ALGADER.

ALLEGEREN (ALLEGIEREN, ALLYEREN), zw. ww. bedr. Lat. *allegare*, fr. *alléguer*. *Aanhalen*, *aanvoeren*, *bijbrengen*, t. w. redenen, bewijzen, aanspraken enz. || Yrstwerf dunct hi mi allegieren trecht, datmen den geroefden sal tsine wederkeren geheel ende al, *Mask.* 516. Daer jegen wort . . van sconincs wegen gealegeert dat dat niet sculdich te sine en waer, *Brab. Y.* VI, 3631. Indien yemende dunct dat hij . . eenige prevelege of tytel daerentegens allegieren wille, *Zwijndr. W.* 108; *enz.* — Ook Allyeren geschreven, waarschijnlijk ten gevolge van het verwarren der twee ww. *alléguer* en *alleyer*, lat. *adlegiare* (La Curne 1, 348; Duc. 1, 81*a*), dat ook voorkomt in den zin van *onder eede verklaren.* || Met meer redenen, die de voors. partien an beeden zijden daertoe allyerden ende zeyden, *ZVl. Bijdr.* 6, 346 (*a.* 1441).

ALLEINDE. Zie ALLENDE.

ALLEINKELIC. Zie ALLENKELIKE.

ALLEINKEN, ALLEINCSKEN, ALLEINSCEN, ALLEINSEN, ALLEINSKEN. Zie ALLENKINE.

ALLEISE, znw. vr. Ofr. *alée*, *allée*, gang, reis (La Curne 1, 389; Duc. 1, 177*c*); in 't Mnl. in overdrachtelijken zin voor *reis*, *keer*, *maal* of *werf*, om de herhaling derzelfde zaak uit te drukken. || Weert dat dat wijf starve, ende die man dander of meer alleysen wittige wive name ende van elken kinderen wonne, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 784 (*a.* 1330). — Oudere drukken derzelfde keur hebben *allinsen* of *alinsen*: zie de *Proeve van Dulces a. o. M.* 2, 73. Die lezingen zijn echter waarschijnlijk onnauwkeurig afgeschreven of afgedrukt. — De vorm *alleyse* is min of meer vreemd, daar men *alleye*

zou verwachten, zonder *s*. Waarschijnlijk werd het woord *allee*, in dezen zin gewoonlijk in het mv. gebezigd, ook in dien vorm overgenomen, en luidde dan *allees*, *alleis*, waaruit zich een nieuwe meervoudsvorm ontwikkelde, t. w. *alleisen*. Als vrouw. woord nam het misschien de *e* aan en werd dus *alleise*. Op gelijke wijze werden b. v. uit een Fransch mv. in 't Mnl. overgenomen *amaus*, van *émaux* (zie AMAUS), en *abrikoos*: zie *Ned. Wdb.* op dat woord.

ALLEISKINE. Zie ALLENKINE.

ALLELENE, bijw., verbasterd uit *Al-allene* van *Al*, als bloote versterking, en *Allene* bijw., waarin de eerste lettergreep door versnelde uitspraak toonloos werd. Zie het volgende art. *Eniglijk*, *alleenlijk*, *slechts*. || Datter geenrehande exchijs en is in heurluyder dorpen, dan alleleene nu nyeuwelinge, *Inform.* 142.

ALLELEENS (ALLELLEENS), bijw., verbasterd uit *Al-alleens*, van *Al*, als bloote versterking, en *Alleens* (zie ald.). *Alalleens* was nog in de 17de eeuw in gebruik. Zie *Uitlegk. Wdb. op* Hooft 1, 47, en verg. *Taalk. Mag.* 3, 54.

1) *Op dezelfde wijze*, *op denzelfden tijd*, *te gelijk*. || Singdi alle in uwe kerke alleleens ende vast ghi alle alleleens? Ende die monick seide haer: Wij synghen alle te gader, maer elck vast alsoe hi wilt, *Vaderb.* 279*d*. — Alleleens sijn, *gelijk zijn*. || Alre lude seden en sijn alleleyns nyet, *Vaderb.* 162c. Vgl. ANDERS en EENS.

2) Het is (comt) mi alleleens, *het is mij eenerlei*, *onverschillig*, *hetzelfde*. || Tquaet met goet, tes alleleens, *Nu noch* 26. God oft den duyvel, het is my alleleens, *Mar. v. Nijm.* 8, 146. Tcomt my alleleens met wien ic ga, 9, 188. Dat het hem alleleens was aen wat houte hi gehangen worde, *Sal. e. Marc.* 52.

3) Verbonden met gelijc en of: Alleleens gelijc, *evenals*, Alleleens of, *even alsof*, en dus als voegw. gebruikt. || Alleleens gelijc die duyvel sijn moeder doet, *Mar. v. Nijm.* 6, 114. Gecle edt in sulcken gebare, alleleens oft nu Paesschendach ware, *Ned. Kluchtsp.* 96, 112. Alsoe zy upte frontieren sitten, zoe moeten zy alle dage waecken allelleens ofte openbaer oorloge waere, *Inform.* 196.

ALLEM. Zie ALAME.

ALLEMAN. Zie ALMAN.

ALLEMOESSENE, voor *Aelmoesene*: zie ald., Praet 2705.

ALLENDE, ook ALLEINDE, voor *Ellende*: zie ald. *Doct.* III, 120; *Brand.* (C) 176, 404, 416, 910, 920, 2261; *Amand* I, 338, 1154, 3079; *Denkm.* 3, 142, 30; *OVl. Lied. en Ged.* 3, 63; 310, 2258; *Vad. Mus.* 1, 374, 47; *V Maegd.* 571; Ruusbr. 5, 273; *enz.* — Alleynde, *Segh.* 224 var.; *Lett. N. W.* 5², 93; *Playerw.* 216.

ALLENDELIC, bijw., voor *Ellendelike*: zie ald. || Wy zyn allendelic hier buten gebleven, *V Maegd.* 550. Allendelic versaeght 586. Mit harden selen nydelic gebonden ende allendelic geleet, *Hs. Ps.* 201*v*.

ALLENDICH (-DECH), *-dige* en *dege*, ook ALLEINDICH, voor *Ellendich*: zie ald. || *OVl. Ged.* 2, 31, *Titel*; *Denkm.* 3, 171, 183; 201, 39; 220, 21; *OVl. Lied. en Ged.* 5, 87; 438, 67; *Bag. v. Parijs* 3, 60; *V Maegd.* 60; *Vad. Mus.* 2, 423; Ruusbr. 6, 269; *Dingt. v. Delft* 11; *Exc. Cron.* 34*c*. — Alleyndich, *Playerw.* 2, 3.

ALLENDICHEIT (-HEDE), voor *Ellendicheit*, *ellende*. Zie ald. en verg. ALLENDE. || Uut deser allendicheit, *Denkm.* 3, 194, 239. Die allendicheit die ic doge, *D. B. Job* 6, 2. In die allendichede. *Amand*, II, 758; *enz.*

ALLENE (ALENE), eigennaam, vr. Volksuitspraak voor *Helena*. || Ende hiet die hertoginne Alene, *Wal.* 5720. Die keyserinne sente Alleene, diet cruce vant, *Yst. Bl.* 4265. — Behalve de H. *Helena*. de moeder van Constantijn den Groote, was nog eene andere Heilige vooral in Brabant geëerd, welke dien naam droeg, t. w. de Maagd en Martelaresse *Alena*, dochter van koning Levold. van Dilbeke geboren, die in de 7de eeuw leefde, en wier overblijfselen in de abdij van Vorst bij Brussel zijn bijgezet. Zie *Acta Sanct.* d. 17 Jun. p. 388—398, en verg. De Busco's artikel in den *Volks-Alm. voor Nederl. Kathol.*, 1860, bl. 6—32. In de officiëele bisschoppelijke oorkonden, in de *Acta Sanct.* aangehaald, wordt zij *Sancta Helena* genoemd, doch nog heden ten dage is zij in België onder den naam van *Sainte Alène* bekend. Zie Reinsberg-Düringsfeld, *Calendrier Belge*, 1, 404—406. Waarschijnlijk is het de laatste Heilige, welke men in 't mnl. als *Sente Alena* of *Allene* vindt aangeroepen. || Also helpe mi sente Alene! *Ferg.* 3201. — Aan dien naam ontleende men de schertsende uitdrukking: — Enen sente Allenen bevelen, *iemand alleen laten*, *hem verlaten*, eene woordspeling met het bnw. *allene*, *alleen*, en den naam der Heilige, welke, volgens de legende, des nachts door een woest bosch, dat door wilde beesten bewoond werd, naar Vorst ging, om er de metten bij te wonen. Deze nachtelijke zwerftochten konden haar al licht als patrones der eenzaamheid doen gelden. || Doe beval hise sente Allenen, ende keerde weder ende lietse gaen, *Ferg.* 4534. Die ridder doe van hem sciet, ende bevalne sente Allenen, 4838.

ALLENE (ALLEENE, ALLEEN, ALEEN, ook ALLIEN, ALIEN), bnw. en bijw. Uit *Al* en *Een*, met verdubbeling der *l*, als in *Alleens* en *Alleenskine*. *Allene*, *al ene* is dus eene versterking van *ene*, *een*, en beteekent derhalve *geheel een*, en wel in twee verschillende opvattingen:

Als bnw. — 1) Van twee of meer personen of zaken in onderlinge betrekking. *Geheel een*, *één*, of *volkomen gelijk* (lat. *unus*). || Datti helige Drievoudechede alleen es in die godlichede, *Rijmb.* 24677. Want si drie aleen oyt waren ende bliven selen, Velth. *Prol.* 18. Wort ende sin si dat (*l.* dat si?) alleene, *Sp.* I⁶, 52, 10 (Vinc. mentem verba sequantur.") Herte ende ziele was alleene, I⁷, 42, 6 (Vinc.: „erat cor *unum* et anima *una*"). Wil ende macht is niet alleen, Hild. 92, 50. Dat si allene werden, gelijc dat wi een sijn, *L. v. J. c.* 222.

2) Van personen of zaken, als op zich zelve staande beschouwd. *Geheel een*, of *eenig*, *onverdeeld* (lat. *solus*), hetzelfde als ons *alleen*, en even algemeen in gebruik. In de eerste beteekenis, die van *unus*, wisselen *alleen* en *allene* met elkander af; in de tweede, die van *solus*, is *allene* de oorspronkelijke vorm: *alleen* komt echter voor in het rijm, en wordt bij latere schrijvers gebruikelijk. *Allene* of *alleen* staat in dien zin veelal achter het znw. of vnw., waarvan het afhangt, en is volstrekt onverbuigbaar. || Gedenck is een woert allien, Hild. 157, 109 (d. i. *geheel eenig*). Ic sal geloeven dat God en geen anders en es dan hi aleen, *Sp.* II⁵, 20, 75. Ende bleef doot staende alleene, *Rijmb.* 1907. Tlant van Jesse allene, 3841. Die ene dochter heeft allene, 15607. Dese vier kindre alleene, 16284. Die joncste allene, 18858. Nochtan

is dierre allene tgewerke dan tgoud ende alle e stene, 18577; *enz.* — Opmerking verdient de tdrukking: Allene sterven, van beesten zegd, waarschijnlijk in den zin van *een eigen od sterven*, zonder geslacht te worden, en die dus krengen op den openbaren weg blijven liggen. || it niemene geoorlooft si . . dode paerden, no de honden, catten, gescrap van baken, no levere, van eenigen beesten die allene sterven te viere doene, *Cout. v. Brugge* 1, 352.

Als bijw. — Verg. ALLEENS. *Geheel eens* of *uiglijk*. In verschillende opvattingen:

1) *Geheel eens*, d. i. *op dezelfde wijze*, *plaats tijd*.

a) *Op dezelfde wijze*, *eveneens*, *gelijkelijk*. || Ende it alleene onder die clerke temmerman ende et also wale, *Sp.* I[7], 11, 54 (t. w. in het Latijn, *faber*). Ende wanen dat ic allene die goede tten quaden mene, *Teest.* 3092. Kerstine haer derwarp voer den outaer, ende lach daer als een allene, *Christ.* 1564. Had die joncfrou alleen swegen, soe mostu mede an onsen rinck, Hild. 7, 360. Die meester dancten oeck allien, 172, 50.

b) *Op dezelfde plaats*, *bijeen*, *te zamen*. || Alse sijn goet vernam wederbrocht, groot ende clene, r sente Nyclaus beelde allene, *Sp.* III[4], 30, 40 nzij men *alrene* moet lezen).

c) *Op denzelfden tijd*, *te gelijk*, *gelijkelijk*, *tevens*. Want al tfolc, groot ende cleene, sal an hem loven alleene, *Sp.* I[7], 36, 47 (d. i. „omnes *simul*", it „in illum *solum*", zooals uit het verband blijkt). t haer Sone, onse Here, mensche ende niet d ware alleene, *Sp.* III[4], 28, 20 (d. i. „niet *eens* God"). Voirt so en sel nyement int volbocht voirscr. wasschen noch vollen aleen, *d. Keurb.* 538, 58.

2) *Eeniglijk*, *alleenlijk*, *slechts* (lat. *solum*, *tantum*); nog heden gebruikelijke en in 't mnl. evenzeer wone beteekenis. Zoo ook Niet allene, *niet een*. De gewone vorm was *allene*; in het rijm bij latere schrijvers vindt men ook *alleen*. || i) droech crone . . allene VII dage, *Rijmb.* 110. Ende voerde met hem dan allene maer man, 20013. Dat alleen niet en es tot afterdeel der stede, maer tot groote scade van den de, *Inform.* 411; *enz.* — Ook met een telw. bonden, b. v. allene twee, *slechts met hun len*, *met hun beiden zonder ander gezelschap*. ||) sachse (Walewein en Isabele) sitten allene e tere scoenre tafel ende nemmee, *Wal.* 8043 en kan op deze plaats allene ook als bnw. atten: *alleen zijnde*). — Uit deze beteekenis is verklaren de eigenaardige opvatting van Niet ene, voor *niet eens*, *zelfs niet*: verg. fr. *pas lement*, hd. *nicht einmal*, verschillende wijzigingen hetzelfde begrip. || Sonne ende mane, van ter scame, sterre, ende oec diere steene, ne ilden niet alleene van haerre cracht dat vijfte 1, *Rijmb.* 306.

ALLENEEN, bijw., latere vorm voor AL IN . Zie bij EEN.

ALLENKELIKE (ALLEYNKELIC), bijw. Van *nken*, jongeren en verzwakten vorm voor *nkine* (zie het volgende art.), met het adverb. terv. *-like*, *-lijc*, *-lic*. *Allengskens*, *allengs*. || So meer yemant uter doechden vallet, so en ist te vermoeden dat hy met enen onversienliken e gevallen is, mer alleynkelic overmids langer chtsamheyt sijns gemoets, *Stemmen* 92.

ALLENKEN. Zie ALLENKINE.

ALLENKINE (ALLENKIJN, ALLENKEN, ALLENCKE, ALLEYNKEN, ook ALLENCSKINE, ALLENCSKEN, ALLEYNCSKEN, ALLENSKENE, ALLENSKEN, ALLEYNSKEN, ALLEYNSCHEN, ALLEYNSEN, en ALLEISKINE, ALLEISKENE), bijw. Uit *Al* en *Lanc*, met het deminutief-achterv. *-kine*, strekkende ter vorming van bijwoorden in verzwakte beteekenis (Grimm, *Gr.* 3, 688). De oorspr. vorm was *Al-lenc-kine* of, met inlassching der *s*, *Al-lenc-s-kine*, uit welke beide vormen al de overige ontsproten. Hetzelfde als ons *allengskens*, *allengs* (paulatim). In afleiding en beteekenis was dit woord onderscheiden van *Alleenskine* (singulatim): zie het aangemerkte ald. Door gelijkheid in vorm en gelijksoortigheid van beteekenis werden zij evenwel licht met elkander verward. Kil. onderscheidt beide woorden nog nauwkeurig, maar geeft door de verschillende spellingen, die hij op *Alleenskens* en *Allengskens* vermeldt, duidelijk te kennen, dat de verwarring in zijn tijd vrij algemeen was, en voegt er zelfs bij: „Varie a variis haec dictio scribitur, pronuntiatur et explicatur." || Allenkine bi worden gaet scaemte uut, *Sp.* I[a], 41, 44 (aldus verbeterd naar Vinc. „*paulatim* pudor per verba discutitur." Het hs. heeft *Al eenkine*). Ende alsoe souden sy allencken alle hoir genoechte vorderen mogen, *MLoep* III, 496. Veel kinder gingen aen die selen, ende togen alle die bussen allenken uyt, Matth. *Anal.* 1, 419. Aldus worden die voetknechten allenken ingelaten, 1, 477. Also deden daerna allencken alle die landen, 3, 309. Dat licht ginc allencken wech, *Pass. W.* 159*d*. Dat si die met swaerden alleyncken of souden slaen, 108*b*. Mar want die staet verwandelt die (tekst: *in*) zeeden, so begonde hy alleynken onser lieven vrouwen raet te vergeten, *Clerc* 29. Dat voirt allencke an die lantsijde te vervolgen, *O. R. v. Dordr.* 1, 311, 3. Also beginnet een mensche allenken die sonden te laten, *Devoet B.* (36) 40*v*. Doe wert si noch allencken sieker, 42*r*. — Zoo meermalen in den *D. B.* ter vertaling van *paulatim* in de Vulg., als: || Ic sal allencken volgen sijne voetstappen, *Gen.* 33, 14. Dat geluyt van der trompen wies alleincken meerre, *Exod.* 19, 9. Ic salse allencken verdriven van dijnen aensichte, 23, 30. Allencken ende bi delen, *Deut.* 7, 22. — Evenzoo *Richt.* 20, 33; II *Chron.* 21, 15; *Job* 14, 19; *enz.* Elders *Allencxken*, als b. v. *Gen.* 40, 10. Vgl. Suringar, Gloss. op *Proverbia Communia*, bl. 49. || Hoer ordenanchen ende seden . . gemaect allenskene, na ende voren, *Lsp.* II, 50, 119—123 (*var.* allencskine). Also men een kint . . allencskine smeken moet, II, 39, 85 (var. *J.* Al eenskene, H. Allenskene). — Ook in den vorm *Alleiskine*, voor *Alleinskine*, met wegwerping der *n*. || Maer an Constantien, diene hadde waert, heeft hi alleiskine hem gebaert, *Sp.* II[4], 52, 11. Ende als alleiskene dat licht teginc, onse Here die Heilege siele ontfinc, II[a], 48, 17. — Bij Stoke vindt men *al einsken*, *al enskijn*, kennelijk door verwarring met het bijna eensluidende en in beteekenis zoo na verwante *Alleenskine*. || Ende alsi quamen recht an Scouden, voeren si aleinsken vort, IX, 654 (andere hss. *al enskijn*). Hi quam al einsken XIIII dage, eer hi Beltenweerde leet, IX, 704 (var. *allenkijn* en *allencken*, dat juister is). — In de 15de eeuw veelal *Alleincken*, *Alleyncsken*, *Alleynsken*, *Alleynschen*, ja zelfs *Alleynsen* geschreven. || Alleincken als die hoernen vast wassen, *Barthol.* 753*b*. Dit leste sal hi alleyncsken doen ende sonder haest, 291*a*. Daerna werpen sise alleincsken uut ende niet tot enen mael, 726*a*. Ende bliven dan stille staen, ende dan alleyncsken so gaen si derwaert voer, 764*b*. Soe laettet zijn

stamme alleynsken uut, ende vesticht zijn wortelen stijf in die aerde, 676*b*. Na dat die deelen alleynschen wassen, so werden si te samen gebonden, 572*a*. Verscheyden valuacien op verscheyden munten ende penningen, eertijds ende alleynsen gemaect ende ordineert, *Belg. Mus.* 3, 79. Verg. voorts ALLINSELINGE.

ALLENCSKEN, ALLENCSKINE, ALLENSKEN, ALLENSKENE. Zie ALLENKINE.

ALLENSELEN. Zie ALLENTELEN.

ALLENSELIKE. Zie ALLENTELIKE.

ALLENT. Zie AL als bijv. vnw. (in 't begin).

ALLENTELEN (ALLENSSELEN), bijw. Mnd. *allentelen*; in den *Teuth.* „A l l e n t e l e n, a l l e n t z e n, a l l e y n c k e d e, *successive*, *gradatim*, *cessim*, . . *palatim*" cet. Vgl. Grimm, *Gr.* 3, 95 en 770. Een Nederduitsche vorm uit *Al* en *Entel*, met het adv. achterv. *-en* (verg. *gister-en*), en met verdubbeling der *l*, als bij *Allene*. In het nd. wisselen de vormen *entel* en *enkel* (zie Grimm t. l. a. pl.). De mnl. vorm zou dan ook *allenkelen* luiden; doch daar ze waarschijnlijk vooral in eenigszins nederduitsch gekleurde stukken voorkomt, vindt men *allentelen*, *allentselen*, waaruit, met wegwerping der *t*, *allensselen*. *Allengs*, *langzamerhand*. || (Der) oversten goede wanderinghe . . climmet allentelen in der ondersaten herten, *Bienb.* 2*b*. Die duusternisse waert allentelen verstroyt, 53*c*. Van grooter droefheit verghinck allentelen sine gedaente, 70*a* e. e. Die duvel waert groter allensselen ende waert ten alrelaetsten soe lanc, dat hi roerde dat opperste . . van den huse, 152*c*. Die byschop hevet die previlegie gegunt allensselen wat, *Oork. van het klooster Jerusalem, te Venray in Limburg*, in *D. War.* 7, 33. — Uit het woord *Allentelen* is ook te verklaren de vorm *Allentelken*, *Allentelkens*, welks bestaan door De Vries, *Mnl. Wdb.* op ALLENKINE, ten onrechte werd ontkend. Het woord is niet uit *allen* en *telken*(*s*), maar uit *Al* en *Entel* met het deminutief-achterv. *-kine* (in plaats van met het achterv. *-en*), en dus *All-entel-kine*, later verzwakt tot *All-entel-ken*, met bijvoeging der *s*, *All-entel-kens*. || Doe die knecht Gods sach dattet getal der broederen allentelken began te wassen, *Ned. Proza* 194. Als die geest allentelken vercout, *Hs.* 87 *f.* 113*c*. Allentelkens mit graden op te climmen, *f.* 4*d*. Daer na soe werdt hi allentelken ghetoghen mit genoecht des uutwendighen levens, *Bienb.* 16*a*. Verg. voorts ALLINSELINGE en het volgende artikel.

ALLENTELIKE (ALLENSELIKE), bijw. *Langzamerhand*, *allengs* (zie bij ALLENTELEN). || In die ierste saken so sinken die darme allentelijc myt zweringhe, *Lanfr.* 171*r*. Soe doet den siecken zijn diëten allenselic meerren, *Lanfr.* Incun. 6*r*.

ALLENTOOS (ALLENTOES), voor *Altoos*. *MLoep* III, 186 var.

ALLER-, in samenstellingen. Zie ALRE-.

ALLES, bijw., *al te zamen*. Zie ALS bijw. Over *Alles* als 2den nv. van *al*, zie AL als vnw.

ALLENTHALVEN, bijw., mhd. *allenthalben*, mnd. *allenthalven*. Zie HALF. *Van alle kanten*. || Doe dat die heidene becanden, dat si allenthalven waren bestaen, *Merl.* 7036. — Ook in a l l e n t h a l v e. || Dasse in allenthalve overvloyen, *Limb. Serm.* 74*b*.

ALLESCLACHTE. Zie bij SLACHTE.

ALLESENS. Zie ALLESINS.

ALLESINS (ALLESENS), bijw. Eigenlijk *alles sins*, fr. *en tout sens*, in iedere richting. Zie SIN. *Overal* of *van overal*, *aan* of *van alle kanten*. In den *D. B.* meermalen ter vertaling van *ubique* en *undique* uit de Vulg. || Ic heb allesins gehe[...] figuren ende goede exempel, *Hild.* 81, 28. Al[...] woerden ende wercken staen gelooft, so ist allesin[s] contraer, 158, 74. God, .. doech (=*doch*, doe) on[...] dinen knechten ende dinen joncwiven, allesens wer[...] bescermt metter heilegher moeder Gods, *Vad. Mu[s.]* 2, 450. Hollant . . is meest een broeclant, en[de] allesins mitten armen van der zee ende des Rijn[s] gesalicht, *Clerc* 11 (*bij* Beka: *circumfusa*). En doorn seerheit inbrengende allesins al omme en[de] omme, *D. B. Ezech.* 28, 24. Sulke tijt so be[...] dat vyer int water allesins boven cracht, *Boe[c] d. Wijsh.* 16, 19. Int aenvechten der vianden [...] allesins ommestonden, *Jes. Sir.* 46, 19. Hi ver[...] allesins die viauden, 4, 8. Si ommegingen [...] allesins, 51, 9; enz. — V a n a l l e s i n s, [...] *overal*, *van alle kanten*. || Ic salse van alles[ins] vergaderen, *D. B. Ezech.* 37, 21. Anxt va[n] allesins, *Jerem.* 20, 4. Si sijn op haer [...] van allesins, 51, 2. Die mans quamen van alle[s]sins om dit wonder te sien, *Pass. S.* (ed. 14[..]) 238*c* (bij Oudem. 1, 143). — T o t a l l e s i n[s] vermaert, *Pass.*

ALLESLACHTE. Zie bij SLACHTE.

ALLET. Zie AL als bijv. vnw. (in 't beg[in]).

ALLETENEN. Zie ALTENEN.

ALLETGADER. Zie ALGADER (1ste art.).

ALLETTEL (ALLUTTEL), bnw., als znw. [...] gebezigd. Ook in deminutieven vorm ALLETTELKIJ[N], ALLUTTELKIJN, -KEN. Uit *Al* en *Lettel* (*lutte[l]*) zie ald. *Een weinig*. || Een arm cleet ende allet[tel] stroes, *Rincl.* 464. Dat allettel goets beter [...] gewonnen met eren, . . dan een ongetelt [...] *Doct.* II, 2452. Den gherechten es beter [...] alluttel goets te sinen dele, II, 2515. Allut[tel] blamen hadde si an haren ganc, *Limb.* VIII, 1148. Want die zinen vrient begeeft om allut[tel] dat hi heeft gedaen jegen sijn gerief, en he[...] den vrient niet herde lief, *Lsp.* III, 17, 101 [...] Van Janne Baptisten sal ic u alluttel zeggen [...] II, 16, 103 var. Een . . . schaep . . ., dat [...] alluttel wollen behouden sal mogen, *Ned. Pro[za]* 267. Ende deets hem eten allettelkijn, *Lanc.* I[I], 42663. Als si allettelken had gesmaect, *Christ.* 16[..] So dat si alluttelken wijns daer nam, 771. N[...] alluttel tijts te leven, *Vaderb.* 36*c*. Alluttel [...] te hebben, 36*d*.

ALLETTEL (ALLUTTEL), ook in deminutieve[n] vorm ALLETTELKINE (ALLETTELKIJN, ALLETTELKEN, ALLUTTELKIJN, -KEN), bijw. Zie het vorig[e] art. *Een weinig*, *eenigermate*. || Si leidene allettel vord mettien, *Lanc.* III, 11877. Allet[tel] ongesont, III, 17523. Hi arselde allettel (*e[en] eindje*) over voet tot enen berge, II, 38971. D[...] een was tier tijt boven den andren allettel doe, IV, 9210. Nu swijch alluttel (*een oogenblik*, *een poos*) ende hore na mi, *OVl. Ged.* 1, 83, 756. Nu hoe[rt] alluttel, *Belg. Mus.* 2, 238, 42. Allettel gestoe[rt] van binnen, *Lutg.* III, 524. Si was alluttel ma[...] *Limb.* VIII, 1150. Doen wert die maget allutt[el] gram, *Belg. Mus.* 8, 97, 54. Daer na niet lang[e] alluttel voert ginc si ute, *Christ.* 1007. Als hi overmids voirtganc der tijt alluttel gewassen was, *Ned. Proza* 263. Dan selstu rusten allettelkijn (*een oogenblik*), allettel so selstu slapen; maer [...] daer na so selstu weder opstaen, *Christ.* 16[..] Daer na so ruste si alluttelkijn, 1606. Doe di[e] knecht Gods sach, dattet getal der broeders alluttelken (*l.* alluttelken) began te wassen, *Ned. Proza* 194 var. Here waert, hoert mi allettelkijn, *een oogenblik*, *Ferg.* 925.

ALLETTELKEN, ALLETTELKIJN, ALLETTELKINE. Zie ALLETTEL (1ste en 2de art.).

ALLEVOT, bijw. Hetzelfde als ALLEBOT (zie *Vdl. Wdb.*). Eig. *slag op slag*, *telkens*, *gedurig*, en bij uitbreiding *altijd door*. Zie tal van voorbeelden uit Despars aangeh. bij De Bo 1456.

ALLEWEGE (later ook ALWEGE), bijw. Mnd. *allewege*, *alwege*; hd. *allweg*, *alwegen*; ags. *ealne veg*, semper (Ettm. 90); eng. *always*.

1) Als bijw. van tijd. *Altijd*, *steeds*, in twee verschillende opvattingen:

a) Van eene herhaling in alle voorkomende gevallen, dus *Altijd*, *bij alle gelegenheden*, *telkens*, *gedurig*. || Die geven mach, geve allewege, *Heim.* .. Die desen (steen) hevet, men weet wel, dat hi in vrige allewege sonder waen winnet den zege, *Nat. Bl.* XII, 642. Die daer te voren allewege geluckech was in sinen verwinnen, *Rijmb.* 20486. Alstie waren allewege gewone te hebbene sege, 31767. Ende sach omme tkint allewege, 15778. Ende vacht zege op de heidine allewege, Stoke II, 936. Hets menich, die hem sonderlinc saken bewint allewege, IV, 184. Allewege, hoet met mi gaet, come ic ter minnen, *Rose* 4181. Wijflijc list soect allewege dat spillic ist, *MLoep* I, 932. Die des meest hebben, dat en sijn allewege die beste niet, Ruusbr. 1, 90. — Zoo ook *Alex.* IV, 1436, 1470; *Nat. Bl.* II, 2002; *Rijmb.* 15821, 28309, 29353, 30412; *Sp.* II[4], 30, 41; *enz.* — Alwege, jongere schrijfwijze. || Van sijnen erven alwege, Nijh. 4, 28 (*a.* 1425).

b) Van eene onafgebrokene voortduring, dus *Altijd*, *immer*, *aanhoudend*. || Gi heet allewege wijs te sijn onder die gene die u kinnen, *Rein.* I, 6940 (doch de ware lezing is die der var. *al wegewijs*). Soe wie daer winnet den zege, hi blivet voeget allewege, *Nat. Bl.* II, 369. Dien God daer gevet zege, blive here vort allewege, *Sp.* III[4], 51, 51. Allewege geduurt sijn striden, III[4], 27, 78. Vorwaert meer allewege, IV[1], 38, 76. Alst recht doe was ende allewege, IV[3], 26, 104. Beide nu ende alleweghe, *Limb.* IV, 586. Ic geefs u orlof nu ter stede, ende allewege vorward mede, Velth. I, 25, 49. Allewege ende alle tijt, *Denkm.* 2, 559, 55. Dat allewege meeret die begerlicheit, Ruusbr. 4, 181. Daer hangen vele bernende lampen mit balsam, die allewege des nachts daer bernende sijn, *Ned. Proza* 77. Allewege, erflic ende ewelic, Nijh. 2, 66 (*a.* 1353). — Zoo ook *Lorr.* II, 4668; *Alex.* IV, 1424, 1494, 1503; *Doct.* II, 976; *Limb.* XII, 25; Velth. VI, 1, 26; Ruusbr. 6, 138; *enz.* — Alwege, in jongeren vorm. || Dat sal ewelich ende alwege duren, Nijh. 3, 223 (*a.* 1400). Gewarich coninc, staet mi by alweege in mijnre noot, *Kal.* 6, 82.

2) Als bijw. van plaats. *Overal*, de tegenwoordige beteekenis, die ook reeds in 't Mnl. bekend was. De bij 1, *a*) aangehaalde voorbeelden doen duidelijk zien, hoe geleidelijk de overgang was tot de beteekenis van *overal*. || Bi den wine es ons bediet sijn helich bloet ende anders niet; noch alle wege up den outaer dientmer mede al openbaer, *Amand* II, 2489. Waert dat die keiser quame, ende hem des orloochs anename, ende ons God dan gave zege, soe soude men hem allewege, also lange alst volc soude leven, dere van der victorien geven, *Edew.* 501. Ic vorsach den here in miere jeghenwordecheit alle weghe, *Hs. v.* 1348, 152*a*. Dat sij allewege tolvrij varen sullen te water ende te lande, Nijh. 3, 7 (*a.* 1372).

3) Als bijw. van omstandigheid. *In elk opzicht*, *in allen gevalle*. || Quade cnechte,.. die alleweghe aerm waren ende keytijf, *Alex.* II, 749. Nochtan weet ic wale alleweghe, dat wi sullen hebben den seghe, II, 793. Men sal houden dat men swert den vianden, so wien soet dert, ende dit niet alleweghe nochtan, *Sp.* I[6], 8, 71. Alleweghe es ooc te verstane als hier ombonden es, *Hs. v.* 1348, 244*d*. Allewege neemt dat zoete kint ende siere moeder diet heeft gemint, vliet tEgypten ende scuwet dit lant, *L. o. H.* 660. Die mach dat ingelt to zamene losen, wil hi, of de ene helft vure ende die andere na, alwege to Paschen ende to Zant Ganchen, *R. v. Zutf.* 58, 38. — In de hss. vindt men doorgaans, in twee woorden, *alle wege* geschreven. Doch om de eenheid van het begrip is het noodig *allewege* te schrijven en het als één woord te beschouwen.

= Ook komt reeds alrewegen voor. || Daer omme werden alreweghen stricken ghelecht, *Bienb.* 17*d*.

ALLYEREN. Zie ALLEGIEREN.

ALLIKE (ALLIKEN, ALLIJC), bijw. Mnd. *allike*. Van *Al* en *like*, *lijc*, gelijk, dus *geheel gelijk*, en derhalve *Gelijkelijk*, *evenzeer*, *zonder verschil*; het lat. *perinde*. || Want waert recht off onrecht sy, brengdi ghelt, soe sidi vry, hoe zwaerlic dattet is ghewonnen: al hadder tarme wijf voer ghesponnen, tis alliken wel ghecomen, Hild. 113, 157. Allijcke begheerlike sullen Noë, Daniël ende Job daertoe lopen, *Bern. W.* 53*a*. Mer worde hi gheboeden bi eenre ame wijns, mer die mach sijn dode hant allike wal bezueken ende bruken al sijns rechtes, *Stadsr. v. Zwolle* 89, 116. Dat alle maten allike grote soelen wesen, *Overijs. Recht.* I[1], 10; verg. 196. En woent hy daer oeck niet oppe, dat is allijck, *aangeh. bij* V. Hasselt *op* Kil. *bl.* 19.

ALLIKEGOET, bijw. Hetzelfde als *allikewel* (z. ald.). *Evenwel*, *toch*. || Doet Johan dat, so is he quijth, ende doet he dat niet, so heft Coep sijn clage allikegoet gewunnen, *Etst. v. Dr.* 30.

ALLIKEVEEL, zelfst. vnw. Uit *Allike* (zie het vorige art.) en *Veel*, en dus *evenveel*. || So solde men nochtan die beleggen marck marcklike, elk nae groetheit sijnre summen allikevoel te boeren, *Overijs. Recht.* I[1], 184.

ALLIKEWEL (ALLIJCWEL, ALLIKEWOL), bijw. Uit *Allike* (zie ald.) en *Wel*. Mnd. *allikewol* (zie Lübben bij Allike).

1) *Even wel*, *evenzeer*, *insgelijks*. || Ende off dese brieff.. gebreke off hynder krege, allijckewail sall he in sijnre volre macht wesen, off dair an egeen hynder off gebreke en were, Nijh. 4, 118 (*a.* 1434). Oick of dese selve brief nat, gaterich.. of vleckich were,.. dat en sal desen brief nyet argeren, . . mer hij sal allikewael wesen ende bliven in al sijnre volcomenre macht, 135 (*a.* 1436). Allijckwel barbiers, surgienen behouven doucken, souden se pleesters maecken thuerlieder baeten, *ZVl. Bijdr.* 6, 229, 83. — Uit deze oorspronkelijke beteekenis ontwikkelde zich weldra de adversatieve opvatting van

2) *Evenwel*, *echter*, hd. *gleichwohl*, in de 17de eeuw nog zeer gewoon. Zie *Uitlegk. Wdb.* op Hooft. || Waert oec niet een plomp scaep, die XL jaer of L over een lesse leerde, nacht ende dach, ende en konnender doch allikewel niet, *Ned. Proza* 177. Vrou Caritate is een wijs coepwijf, sy copet alle die goede penwaerde op, ende maectse hoer eygen; allikewel criget si denselven penninc weder, 179. Dat men den messagiers hair liggelt

geven sal als sie buten liggen, al wort hem hair cost betaelt of anders geschenckt, allikewel sal ment hem alhier geven, *Overijs. Recht.* I¹, 174. Die niet en arbeide.. ende om die aelmissen oec niet gaen en woude, ende allikewel mede eten, *Hs.* 88 *f.* 79*c*. Alsment nyet en mach cureren, so machment allikewel decken ende verhuden, *een* palliatief *geven*, *Lanfr.* 185*r*. Hij (*Jesus*) woude nochtans allijckewel van hem ghedopet wesen, *Bern. W.* 78*a*. Dat hi wel wist wat goet waer ende allijckewel niet en dade, 133*d*. Off he dan niet komen wolde, so salmen allikewol wijzen, *Etst. v. Dr.* 110.

ALLINDE, voor *Ellende*: zie ald. *Brand.* (*C*) 633; *Blisc. v. M.* 1018; *Spiegel d. J.* 11, 212; *Exc. Cron.* 28*b*.

ALLINGE, ALLINGLIKE. Zie ALINGE, ALLINCLIKE.

ALLINC, znw. voor HALLINC, *halve penning*: zie ald., *Sp.* III², 42, 54; *Vl. Rijmkr.* 2930, 2933; III, 171, 191; *Vad. Mus.* 2, 365; *Cout. v. Brugge* 1, 234; *enz.*

ALLINC, bnw. Zie ALINC.

ALLINSCHELINGE. Zie ALLINSELINGE.

ALLINSE. Zie ALLEISE.

ALLINSELINGE (ALLINTSELINGE, ALLINSCHELINGE), bijw. *Allengskens*, *Allengs.* Van *Allentelen*, *Allintelen* (zie ald.), met het adverbiale achterv. *-linge*, thans *-lings.* De schrijfwijze *allinselinge* wordt door Kil. op *Allengskens* vermeld; doch de zuivere vorm, met invoeging der *s* na de *t*, komt voor in de glosse: „Allintselingen, *minutatim*" (Graff, *Diut.* 2, 223). Uit *Allentselen*, *Allintselen*, *Allinselen.* || (Hi wart) quite allinschelinge sijns gelts, sier haven ende alre dinge, *Lutg.* II, 1255. En ware datse allinselinge van minen scouwene verde ende ginge, III, 275.

ALLINSKENE, ALLINSKENS. Zie ALLEENSKINE.

ALLINTLEKE. Zie ALENTLIKE.

ALLINTSELINGE. Zie ALLINSELINGE.

ALLOY, znw. onz. *Allodiaal goed*, *zonneleen.* Van ofr. *alloy* (La Curne 1, 345, verg. 346 onder de *variantes*). || So behielt si nochtan ende hair oor dat principael van Brabant als eygen goet ende alloy, *Exc. Cron.* 140*c*. Want Loven, Bruessel, Shertogenbossche, Thienen ende Leeuwe, met veele andere alloyplecken ende goeden in Brabant werden gherekent voor des hertoghen alloy ende eygen goet, 161*c*.

ALLOY. Zie ALOY.

ALLUTTEL, ALLUTTELKEN, ALLUTTELKIJN. Zie ALLETTEL (1ste en 2de art.).

ALMACHTE, bnw. Voor het gewone *Almachtich.* || Cristus, die God almachte, *Lsp.* II, 44, 168. — Verg. *Amechte* voor *Amechtich.*

ALMAENGE, fr. *Allemagne.* Zie bij ALEMAN (2de art.).

ALMAN (ALLEMAN), onverbuigbare woordvorm, als zelfst. vnw. gebruikt. *Iedereen*, *een iegelijk.* Uit *Al* en *Man*, als eenheid opgevat, evenals *ieman* en *nieman.* Verg. got. *alamans*, meerv., het geheele menschengeslacht; mnd. *alleman.* In de 17de eeuw *alleman*; thans, met bijvoeging van den meest gewonen eigennaam, *Jan* (*en*) *Alleman.* || Wat alman secht, is ghemeenlick waer, *Spreuken* 25. Alman die niet en doet die wet dijns Gods, *D. B. Ezra* 7, 26. Alman zal ten menen werke comen op den dijc, Mieris 2, 215*a* (*a.* 1319). Dat naekte licham lach daer bloet, dattet alman zien mocht, *D. War.* 7, 31. Hie omtuynden die ghehofften, dat alman niet bij die susteren comen en mochte, 35. Daert alman sach, *Materie d. Sonden f.* 2… Ende en solde van alman niet dwaes ende … synnich geachtet werden, *f.* 67*c*. Als die ve… vermoede, dat alleman te bedde waer, *MLoep* IV, 1986. — Schertsende spreekw. zegsw. || Ten ve… nieman dan allman, *Spreuken* 11.

ALMARIE, znw. vr., ook ALMARIJS, vr., en ALMOR (m. of onz.?). *Kas*, *kast.* Bij Kil.: Almaris, Ammaris en Ammare. Hd. *almer*, v… mhd. in deminutieven vorm *almerlîn*; ofr. *almaire*, *aumaire* (Roquef. *Suppl.* 18, 30); oud-eng. *almery*, *almery* (Halliwell 47); mlat. *almaria*, *almarium*, naast *armaria*, *armarium* (Duc. 1, 193; 397); … lat. *armarium*, thans fr. *armoire.* || Soe dat … conincs almarie was vonden een boec van dese…, *Lanc.* II, 21228. Die maecte ter selver ure … almarijs in den mure in sine sanctuwarie …, *Sp.* III², 13, 47. — Later in gelijken zin Alme… || Synen autaertafele metten dueren dier toe … hoeren, ende metten tween dueren van den almorre, Dièricx, *Mém.* 2, 255 (*a.* 1434). De deure van den almore, 257.

ALMATIKE (AELMATIKE), znw. vr. Aphaeresis voor *dalmatike* (zie ald.); mlat. *dalmatica*; fr. *dalmatique. Een opperkleed of plechtgewaad*, *met wijde mouwen.* || Slepende cledere maecti rike, … roc, daerboven ene almatike, *Sp.* IV¹, 53, 7 (Var. *dalmatica*). — Inzonderheid van het gewaad, dat de diaken en subdiaken dragen bij de bediening der Mis. || Een goudijn cruce van scoenre maniere ende oec ene kasufle diere, ende almatike … een missael, Stoke I, 675 (met de varianten; … tekst-hs. heeft *aelmatike*). Dat sine almatike … enen die beseten was, *Sp.* III⁷, 46, 29.

ALME, ALMEN, *Theoph.* 753, 1095, *enz.* Zie HALME, HALMEN.

ALMECHTICH (AELMECHTICH, -TECH), -… of *-tege*, bnw. *Almachtich.* *Sp.* II⁵, 6, 110; … 608; II⁶, 52, 12; *Kerk. Cl.* 27; *Vad. Mus.* … 405, 9; 419; *enz.*

ALMECHTICHEIT (-HEDE), znw. vr. *Almacht…* Ruusbr. 2, 7.

ALMEEST, bijw. Veelal in twee woorden geschreven: *Al meest.* Versterking van *Meest* door bijvoeging van *Al. Voor het grootste gedeelte*, *meerendeels*, *inzonderheid.* Mhd. *almeist.* || Want al es … ongeval in dordenen bina overal, dat si af… ende slappen almeest, *Lutg.* I, 968. Si tonen … tuten ende ander saken . . ende almeest den … jegen, *Teest.* 3158. Ende almeest tfolc van den lande ontfinc doopsel van Jans hande, *Rijmb.* 22… Hild almeest tjuedsce volc een hant, 29691 … Het regende seere almeest den tijt, *Brab. Y.* VI, 10111. Almeest die genote van Vrancrike … hem jegen desen Lodewike, II, 5556. Die vogele ende wat daer quam, almeest het die doot … nam, *X Plag.* 2148 (*in den tekst*: al meeste). … almeest hebben si een zwaer wesen van buten, Ruusbr. 4, 278. Almeest alle die te samen, … waren van Kerstijnre namen, *Sp.* I⁵, 27, 3; …

ALMELNIER, ALMENIERE. Zie AELMOESNIERE.

ALMET. Zie ALTEMET.

ALMINIER. Zie AELMOESNIERE.

ALMISSE (AELMISSE), znw. vr. Bij Kil. Almutse, amutse, *amiculum pelliceum*; van ofr. *almuce*, *aumuce* (La Curne 3, 319); nfr. … ital. *almussa*; mlat. *almutia* (Duc. 1, 183, 1…). Uit dit *almusse*, *almutse*, ontstond later, met verwerping van *al-*, het hedendaagsche *muts.* …

de schouders afhangend hoofddeksel, *kap*, inzonderheid van geestelijken. Zie nog Diez, *Wtb.* I, 17; Weigand op Mütze. || Hi hadde.. sghelijcx ooc alsoe een cappe up sijn hooft, een almisse, dobbel upghesleghen, ghevoedert met ermijnen seer rijckelic, *Versl. en Ber.* IV, 52. Up sijn hooft haddy een aelmisse, ghevoedert met ermijnen, upgheslegben, *ald.*

ALMOESNIERE, ALMONIERE. Zie AELMOESNIERE. *Almonier* komt nog voor *Merl.* 33369 en 34628.

ALMOR. Zie ALMARIE.

ALMUEGENT, *-de*, bnw., voor Almogent, *alvermogend*, *almachtig*. || Gi sijt almuegende in alder tijt, *Amand* II, 4900.

ALNEEN, samentrekking van *Alleneen*, *Al in een*. Zie bij EEN.

ALNOCH. Zie NOCH.

ALNOCHTOE. Zie NOCHTOE.

ALNU. Zie NU.

ALOËS, znw. vr. *Aloë*. || Wijn gesoden met aloës segtmen dat al desen goet es, *Nat. Bl.* IX, 67.

ALOMBE, ALOMME. Zie OMME.

ALOMMEGANC (ALOMBEGANC), bijw., vergezeld van eene bepaling van tijd. Eigenlijk *al in den ommeganc*, in den duur, t. w. van zeker tijdsverloop, en dus (*dien tijd*) *voluit*, *van het begin tot het einde*. || Haddewi seven jaer alombeganc onsergelijc messen sanc, wi souden comen te hemelrike, *Lanc.* III, 17628. — Zie bij OMME en OMMEGANC.

ALOP (ALUP), bijw. Uit *Al* bijw. en *op*. *Ten einde toe*, *geheel en al*. || Ic sal al up ontsinnen, *Denkm.* 3, 168, 91. Dies worden si al up verscroven, *Amand* II, 1488. Of hi al up es ghenesen, *Franc.* 8290. Soe waren wi alop genesen, *Pyr. en Th.* 127. So oneerdi hem al op, *Grimb.* I, 1335. Daer quamen die ridder vander tafelronden alop gewapent, *Merl.* 17448. Doe telde hise (*die aventure*).. alop, *Theoph.* 1434. So haddi mi al op ontheert, *Rose* fr. 256, 218. So is hi alop verdoemt, *Segh.* 2992. Dat hi Rome al up verdoemt, *Sp.* I[a], 76, 48. Wij en mogense (dese rechtvaerdicheit) nimmermeer betalen noch alop volbrengen, *Con. Som.* 133*b*. Si sloughent al up clene ende groet, *Sp.* I[a], 30, 39.

ALORE (ALOERE), znw. m. Ofr. *aléoir* (Gachet, *Gloss.* op *aléoirs*). Duc. *alatoria*, *alorium*, lat. ambulacrum. *Gang*, *corridor*. || Van een hondert barde, die ghebesicht waren ten nieuwen alore up tghiselhuus, *Invent. v. Brugge* 1, 435. Van enen aloere te enen aysemente te gane int weghehuse, *ald. Int.* 447.

ALOUT (?). In de *R. v. Utr.* 1, 311, 11 leest men: „Voirt en sel men geen gaerdatich vleysch noch sogen noch *alouts* vleysch int vleyschuys vercopen." Er kan in het Hs *alonts* staan, maar dat maakt het woord niet duidelijker. Er schijnt een dier bedoeld te zijn, doch oorsprong en beteekenis van het woord zijn duister. — Als mansnaam komt *Aloud* voor *Rek. v. Zeel.* 1, 464 tweemaal, e e.

ALOWIERE. Zie ALUWIERE.

ALOY (ALLOY), znw. o. *Allooi*, *de menging van mindere metalen met goud en zilver*. Zie Kil. 802 en over de afleiding Littré 1, 118; Scheler 17. || Enen penninck van goude, geheiten enen schilt, die houden sal inden aloye vijftien karaet ende een halff fijns gouts op die toidse, *O. R. v. Dordr.* 2, 58. Zoo nog driemaal *ald.*

ALPE, (ALP), znw. vr. Kil.: alpe, ala tympani molae aquariae. — Vooral in de uitdr. Een wiel van alpen of een alpwiel, *een scheprad aan een watermolen*. || Van alpwiele ende van banden, *Rek. v. Zeel.* 1, 146. Van ere asse ende alpwiele ende dat daer toe hort te timmeren, 147. Van enen wiele van alpen, van staerten ende van allen dinghen, die ten alpwiele behoreden, 157.

ALPHIJN. Zie ALFIJN.

ALRANDE, voor ALREHANDE. Zie bij HANT.

ALRANDESINS, voor ALREHANDESINS. Zie bij HANT.

ALREDE (ALREEDE), bijw. Thans *alreeds* en *alreede*, *alreë*. *MLoep* IV, 271; *ZVl. Bijdr.* 6, 318; *enz.*

ALREERST (ALRERST, ALRIERST), bnw. Samentr. uit *Alre-eerst*, thans *allereerst*. || Dalreerste dach, *Rijmb.* 163; *enz.* — Verg. het volgende art.

ALREERST (ALRERST, ALRIERST, ALREIERST, ook ALREERSTEN enz.), bijw. Verg. het vorige art. *Allereerst*, in verschillende gewijzigde opvattingen, als:

1) *Allereerst*, *het eerst van allen*; de oorspronkelijke en meest gewone zin. || Men diende hem rijclic alrerst, want hi van hem allen was geherst, *Flor.* 1864. Alreerst, *Rijmb.* 14669, 26011. Alre eerst, 19996. Alreersten, 1634, 8306; *enz.*

2) *Voor het eerst*, *eerst*. || Noweder sider no daer voren ne quam Walewein in sulker noot. Nu alreerst waendi bliven doot, *Wal.* 524. Dan alreerst so moetet belgen, ende gevet een vreselijc luut, *Nat. Bl.* II, 920.

3) *Eerst*, *eertijds*, *vroeger*; gebezigd bij de herinnering aan iets, dat de eerste oorsprong is van hetgeen later is geschied. || Dat hi moeste sijn vermaledijt, doe hi alrerst hare moeder vant, *Flor.* 1407. In groten rouwen ende in clage om enen Floris, dien si minde, daer mense alrerst omme versinde ende vercochte in vremden lande, 2279. — Vandaar de tautologische uitdrukking: — Sint (dat) .. alreerst, *sinds* .. *het eerst*, d. i. *sedert*, *van den tijd af dat*. || Sint gise alreerst saget, so dinct mi dat gi sijt verhoget, *Flor.* 3067. Sint dat sijs alreierst begonsten, 1790.

4) *Ten eersten*, *aanstonds*, *terstond*. || In de flume van Joerdane hine leide alrerst, *L. o. H.* 958. — Alreerst dat, *terstond dat*, *zoo haast als*, *zoodra als*. || Dat hine ant lant sette, alrerst dat hi in die stat van Babylonien mocht comen, *Flor.* 1771. — Elders, in denzelfden zin: — Talreerst (= *dat alreerst*) of talre eerst, talre eerste, en talreersten of talre eersten (dat), als: || Talreerst dat die tornoy es leden, *Parth.* 4173. Talreerst dat hise heeft versien, *Rijmb.* 17581. Talreerst dat si inquamen, 31047. Talre eerst dat was dach, 31754 (verg. 2812, 20824). Talre eerste dat soe es doot, 15438. Talreersten dat hi was doot, *Sp.* III[a], 48, 24. Talre eersten dat hire inquam, III[a], 9, 21; *enz.*

ALREHANDE. Zie bij HANT.

ALREHOOCHSTE, bnw., als znw. onz. Dat alrehoochste, *het hoogste*, *de top*. || Die ree (*ra*), daer men zeil aen slaet, ende boven int alrehoechste gaet aen den mast in cruse gewise, *Aug. Sceepk.* 137.

ALREIERST. Zie ALREERST.

ALREINE. Zie ALRENE.

ALRECONNE, ALREKUNNE. Zie bij CONNE.

ALRELEIDE. Zie bij LEIDE.

ALREMALC, ALREMALLIJC. Zie MALLIJC.

ALREMEEST. Zie MEEST.

ALRENAEST (ALRENEEST), bnw. *Allernaast*. *Sp.* III[a], 10, 35; *Wap. Mart.* III, 243; 426; enz.

ALRENAEST (ALRENEEST), bijw. en voorz. met

den 3den nv. *Allernaast*, in denzelfden zin als thans, *Rein.* I, 2585 e. e. — Opmerkelijk is de uitdrukking Alrenaest sire huut, *vlak op het bloote lijf.* Verg. NAEST. || Ene hare droech hi an sine lede ende oec aldernaest siere huut, Velth. I, 32, 30.

ALRENE (ALREENE, ALREINE; in de hss. veelal in twee woorden geschreven), bijw. Uit *Al* en *Rene* (zie ald.), en dus eene versterking van *rene*, *rein*, d. i. *prorsus*, *omnino*, *plane*.

1) *Geheel*, *volkomen*. || Wat dat hi van ons hout in lene, in dienste, dat wijt hem alrene in gerechter erven gaven, Stoke I, 723. Si, die om een sien allene al haer herte geven alrene, *Rose* 2175. Dat si alle gepeyns alrene mocht verdriven, *Lutg.* II, 860. Dijn gout, dijn selver algemene, daer du Gode omme vergaets alrene, *Belg. Mus.* 2, 62, 50. Dat gi mi dit geeft alrene, *Lorr.* II, 4605. Doe so volget uut alrene, *Sp.* III^{4}, 40, 50. Dat si doen alreene van danen der martelaren beene, II^{a}, 28, 13. Te nemene die spise alrene, IX, 758. Geslegen . . bina alreine, *Sp.* I^{a}, 2, 46. Tegaen alreene, II^{a}, 27, 50. Alreine verwinnen, *Sp.* Dl. 1, bl. 9, vs. 14; *Rijmb.* 18400. (Stat ende mure, die stede, den tempel) vellen alreine, *Sp.* I^{3}, 44, 28; *Rijmb.* 16935, 17176. Alreine den vrede breken; *Sp.* III^{4}, 22, 13. Mijn kint dat geneset alreene, *Rijmb.* 22818. Ontgoet alrene, Stoke I, 1208. Onteert alrene, *Wap. Mart.* I, 321. Verdroogt alreene, *Rijmb.* 23360. Vulmaect alrene, 31243; *enz.* — In het rijm vaak slechts een bloote versterking, en niet veel meer dan een stopwoord, als *Rijmb.* 18364, 29572; *enz.*

2) *Al te zamen*, *gezamenlijk*. || Doen rumden si tfelt alrene, Velth. IV, 37, 28. Si storven op alrene: van tien bleeffer cume ene, *Brab. Y.* V, 1297. So deed hi uter kameren gaen tfolc alrene, *Christ.* 1437. Dat Lootrike nu heet alrene, Stoke I, 288. Dat tusscen der Elve woent enter Seine, ende van den berge haer neder alrene toter Nortzee algemene, I, 641.

ALRERST. Zie ALREERST.

ALRESLACHTE. Zie bij SLACHTE.

ALRETIERE. Zie bij TIERE.

ALREWEGEN. Zie bij ALLEWEGE.

ALRIERST. Zie ALREERST.

ALS, znw., voor HALS, *Vl. Rijmkr.* 2559; *Limb.* VI, 1997; *Vad. Mus.* 5, 319; *enz.*

ALS (ALLES), bijw. Got. *allis*, ὅλως, Grimm, *Gr.* 3, 88); ohd. en mhd. *alles*, omnino; ags. *ealles* (Ettm. 22). Adverbiale genitief van *Al* als zelfst. vnw. (zie ald.), en dus in beteekenis overeenkomende met fr. *du tout*. De oudste en oorspronkelijke vorm was *alles*, doch de meest gewone de samentrekking *als*.

1) *In 't geheel*, *al te zamen*, *geheel en al*, *te eenen male*. || Ende regneerden nemmeer ginder alles dan XXII jaer, *Sp.* I^{a}, 47, 20. Hine verloes ter selver stont alles meer dan XX man, III^{a}, 14, 54. Dat hi alles verloren ware, *Parth.* 4001. Alles enen broeder soe hadde hi, *Belg. Mus.* 10, 77, 29. Alles wasser seven ende dertich, *D. B.* II *Sam.* 23, 39. — Gewoonlijk in den samengetrokken vorm *als*. || Want si ter maeltijt tharen live ne hadden brode als maer vive, *Sp.* III^{7}, 29, 5. Dat God den meinsche ne verboot als ware (= *maar*, *slechts*) ééne vrucht, *Wap. Rog.* 145. Der scepe hadden wy twewerf tiene, nu en hebben wy der mer als XIII als, *Troyen f.* 255*b*. Dat (rike) hadde als IX coningen, *Sp.* I^{a}, 24, 8. Alse (l. als) waer een dach, *nonnisi unus dies*, I^{7}, 56, 70. Dat stont als CCCC jaer, I^{a}, 24, 41. Ic waenre cume M waren als van der Roemscher scaren, I^{a}, 44, 13. Heidijnsche paerde . . waerre als CCCC, IV^{3}, 16, 52. Ende was als coninc vier jaer, I^{a}, 9, 40. Ende regneerde als twee jaer, *Rijmb.* 14536. Seghere Dieregod gaf maectere sint toe dat proyeel, ende als een bataelge geel, *Sp.* I^{2}, 14, 50. (vgl. *Troyen* bl. 211.) Als te volgene datti riet, *Franc.* 3590. Alsoe en sal hem nyemant des annemen als na te volgen, *Ned. Pros.* 48 (*d. i.* Ruusbr. 3, 115, *doch in de uitgave eene andere lezing*); *enz.* — In als, *in het geheel*; in als noch in deels, *geheel noch gedeeltelijk.* || Nimmermeer vervreemden noch verscheyden in als noch in deels van der . . graeffelicheyt van Hollant, *Handv. v. Weesp* 7*b*. — Het West-Vlaamsche dialect bezigde in denzelfden zin *ols* evenals *ol* voor *al*, met gelijken overgang van *a* tot *o*, als in *of* voor *af*. || Ols 31 𝕷, — ols 869 𝕷., *ZVl. Bijdr.* 4, 327. — Vaak vergezeld van eene ontkenning, als: niet als, als niet (geen), *volstrekt niet* of *niets* (*geen*). Verg. goth *ni — allis*, ohd. *nalles*, fr. *pas du tout*. || In constu niet gesegghen als, *Beatr.* 59. Die van clercgien als niet en can, *Sp.* II^{a}, 33, 22. Dat als geene redene en gaf, II^{7}, 22, 6. Hi sloech hem sinen helm in stucken ende die wapene van synen lyve, maer hi en quetsede hem als niet seere, *Troyen Vb.* 336. Hi (*Lucifer*) smaecte die glorie als niet, daer hi sine varinge ute sciet, *Lucid.* 562. — Ook gevolgd door een telwoord of een bijw. van tijd, in den zin van *in 't geheel maar*, *maar*, *slechts*. || Hier gaet unt van der D, ende volget als ene in E, *Nat. Bl.* III, 1236. In F esser als een te samen, V, 430. Daer sijn vrouwen . . die als enewarf kinder dragen, I, 278. Want hi als eens te hare giet, *Sp.* I^{a}, 25, 17.

2) Vooral gewoon was *Als* in dezen zin in de verdubbelde en dus versterkte uitdrukking: Als ende als, in de volgende gewijzigde opvattingen:

a) *In 't geheel*, *alles te zamen genomen*. || Beter dan ghy sijt, als ende als, en hinck hude sulc aen den hals, *Troyen f.* 66*c*. Dat men niet en segge: als ende als na mine jammerlike doot: Philotas hi hads scande groot, *Alex.* VIII, 522. Daer waren vele meer baroene gevaen dan in dien wige te waren als ende als dier Grieken waren, VII, 454. Welc onser heeft meer ongevals, of mijn joghet, als ende als, of dijn ouder (Franz. dine oude)? VIII, 725. Dese knape, als ende als, pijnde hem te weerne, ende niement el, *Stoke* IV, 1504.

b) *Geheel en al*, *te eenen male*. || Ende slouch hem achter in den hals met eenen swerde als ende als, *Sp.* I^{7}, 101, 53. Dat hy hem afsloech als ende als thooft van den buycke herde verre, *Grimb.* II, 3474. Gi sijt die havene als ende als sijns verres ende sijns gevals, *Parth.* 7612. Dat anders nie en dede dan sine goedertierenhede, sonder hare verdiente, als ende als, *Lsp.* I, 4, 53. Ende vergat als ende als haers jammerlijcs ongevals, *Wrake* II, 830. Die al in scalkheit sijn geboren, als ende als van armen geslechte, *D. War.* 7, 378, 43. — Zoo ook *Nat. Bl.* II, 3643; *Sp.* III^{6}, 31, 84, II^{4}, 15, 100; *Parth.* 7777; *Lanc.* II, 11293, 44065; *Tean.* 1680, 3862; Stoke I, 245; *enz.*

c) *Volstrekt*, *stellig*. || Ende beval hem als ende als, dat hi die lettren niet ne soude besien, *Rein.* I, 2364. Dits te lachteren als ende als, *Nat. Bl.* XII, 901. Ens geen noet als ende als, dat men den sot ane den hals ene belle hange, dat verstaet men kenten wel aen sijn gelaet, *Doct.* II, 856.

d) *Stellig*, *ontwijfelbaar*, *voorzeker*; gewoonlijk

restigingsformule. || Es si van reynen gedochte, si sal slapende als ende als haren man nemen om len hals, *Nat. Bl.* XII, 828. In Dietsche heetet lie crevit als ende als, V, 252. Alsoe vindt men als ende als int lanc lijf vele ongevals, *Doct.* III, 1439. — Zoo ook *ald.* II, 3265; *Rein.* I, 3032; *Rijmb.* 18793; 29382; *Sp.* I', 100, 15; I', 4, 87; III', 35, 83; *Nat. Bl.* II, 2115, 2799, 3418; III, 102 var., XII, 1393; *Lanc.* III, 1237; *Brab. Y.* III, 80; Velth. VIII, 11, 21; *enz.*

Over de uitdr. *alste* in den zin van *alte* zie bij AL (bijw.) en ALSTE.

ALS, voegw., gelijkstaande met *Al* als voegw., in de beteekenis van *alhoewel*, *ofschoon*, *hoezeer*. Eigenlijk de genitief van *al* als zelfst. vnw., terwijl *al* er de accus. van is. Gelijk *als* als bijw. de beteekenis kreeg van *geheel*, ontwikkelde zich bij het voegw. *als* de concessieve beteekenis van *ofschoon*, gelijk mede bij *al* plaats had, dat met *als* afwisselt. || Dat ben ic, als ben ic anders leen, *Sp.* II', 9, 171 var. (*in den tekst*: al ben ic els). Als es dat sake dat gijs nien sijt nu wel te gemake, *Christ.* 813. Beatrijs was te doene gereet, als was hare haer siecheit leet, 1715. Dat hare die ingele dienden daer, als en sachmense niet oppenbaar, 1757. Die aen den sundere toent sine genade, als bekeert hi dicwijl spade, *Lutg.* II, 734. (Si) moesten met har wenen, als hadden si herten gehad van stenen, III, 281. — Zoo ook *Christ.* 838. — Meermalen gevolgd door *nochtan*. || Als was hi innech, . . hi was nochtan herd ende wreed, *Lutg.* II, 185. Als was dat sake — nochtan, II, 454, 1805. — Zoo ook *Christ.* 331 *hs.*, *verg.* Bormans, *bl.* 124), 1018, 1089, 1301, 1424; *enz.* — Ook zonder het ww. *zijn* komt *als* voor in den zin van *al ware het.* || Waervan dattet ic sy, als van enen seer cleynen dinghe, Gerl. Peters 210.

AANM. In *Edew.* vindt men een paar malen in lezen zin *alse*: || Alse waert dat hi viant ware, 682. Hi nien soude mogen de stat ontsetten metten inen, alse woude hijs hem pinen, 1800. Alse ware si viant, 1826. — Doch *alse* is hier eene fout; want de dichter bedoelde niet het gewone voegwoord *als*, *alse*, uit *also*, maar kennelijk het hier bedoelde *als*, zijnde de genitief van *al*, fr. *tout*: „*tout ennemi qu'il était*").

ALS, bijw. en voegw., voor ALSE. Zie ALSE.

ALS TE BOVEN, ALS TE VOREN. Zie AL nw. II, II, 2).

ALSBERCH, voor HALSBERCH, *Lorr.* II, 321, 149; *Flandr.* I, 816, enz. Zie HALSBERCH.

ALSAEN, bijw. *Zeer spoedig*, *aldra*, *weldra.* || Mijn geest sel worden gedunnet, mine dage sullen corten ende alsaen is mi dair boven dat graf, *Hs. Ps.* 178*v*.

ALSDAN (ASDAN), bijw. *As* voor *als* komt mnl. meermalen voor, en is in onze tegenw. spreektaal even gewoon als in de eng. schrijftaal. *Dan*, *in dat geval*, in onze beteekenis. || Alsdan en op dien dach, *O. R. v. Dordr.* 2, 123. Die ghemeen tekens, . . die alsdan daer wesen sullen, *ald.* Dat men asdan die gheyne.. antasten ende halden sal, Nijh. 4, 134 (*a.* 1436). Alsdan, *ald.* 250, enz.

ALSE (ALS, ook AS), bijw. Mnd. *alse*, *als*, *as.* Verzwakte vorm van *Also*, ons *alzoo*, en daarmede in beteekenis gelijkstaande. Hoewel de eigenlijke kracht van *also* in *so* ligt, werd door het verleggen van den klemtoon op *al* de laatste lettergreep toonloos en verzwakt tot een stomme *e*, die ook allengs wegviel. Thans is *als* alleen nog maar als voegw. in gebruik; mnl. ook als bijw., naast het oorspronkelijke *Also*. *Alse* is de oudste en meest gewone mnl. vorm; later werd *als* meer algemeen. — Men verwarre dit *als* niet met het boven behandelde bijw. *als*, dat geene samenstelling is, maar als adverbiale genitief van *Al* is afgeleid. *Alzoo*, *zoo*, *evenzoo*, *evenzeer*; veelal gevolgd door *alse* of *als*, als voegw., bij vergelijkingen. || *Alse* lange als di behouds die hitte ende wacheit getempert in di, *alse* lange mogestu leven vri, *Heim.* 1194. Wine hebben onder ons genen man die *alse* wel josteren can, noch die *alse* wel werdich si lant te houdene alse hi, *Lanc.* IV, 8037. Elc visch . . pleght te proien . . *alse* gerne op sijn geslachte als op andre, *Nat. Bl.* V, 11. Appelen *als* groet als mans hovet, VIII, 260. *Alse* ongelijc waren si van liven jegen hem . . als jegen ons een crekel es, *Rijmb.* 5666. *Alse* verre als men met enen stene werpen mochte, 26040. *Alse* hoge te makene die tinne als Syon, 12051. Niet *als* lustech als Jan, 30553 var. Ende hi genas eer iet lanc *als* gesont als hi was eer, *Franc.* 8272. Maer met hare tvolc gemene riep up hem *als* wel als twijf, 8620. Als ongemate alsmen seget, *Parth.* 5986. Alse mesdadech niet alsmen hier te voren hiet, *Lorr.* I, 1953. Dat sijn vader alse vele hadde als de mijn, *Lanc.* II, 17517. Alse goet alse dese, III, 24148. Alse vele alse hi wille, *Sp.* IV', 14, 16. Als vele als u voegen, *Parth.* 1138. No dat, no geen als groot, 1319. Dat hi mi . . soude . . verwerpen alse houde ofte noch eer dan hi hare dede, 7560. Alse willen come, *Lsp.* III, 5, 36. Als arm — als, III, 5, 80. Alse wel — als, III, 12, 128; *Rijmb.* 24576. Als wel darme als de rike, *Lsp.* Dl. 3, bl. 143, var. vs. 12. Als groet als dit erderike, *Rijmb.* 220. Alse goeden tijt alse *enz.*, 11937. Alse goed was hi alse Joas, 13809. Alse lange als leefde Joiadas, 13666. Alse lange dat het quame te jaregange, *Renout* 1890. Sijn ingel alse sere vervaert, *Sp.* II', 13, 22. Alse verre als, *Rijmb.* 26040. Alse verre als recht gedragen mach, *Heim.* 647. Als vele gevoelens, *zooveel gevoel*, Ruusbr. 3, 90. — Ook in den verbasterden vorm *as*, evenals in 't Eng. en in onze volksspraak, vooral in vele oorkonden bij Nijh. || As ducke alse, II, 195, 263. As gueden, II, 238, 263. As quaet, II, 238. As vele, II, 188; *enz.* — Ook in den vorm *Asso*, met assimilatie der *l* aan de *s*, in den zin van *voor zooverre.* || Asso veer als men den waker niet verwinnen en conde, *Stadr. v. Zwolle* 71, 71. — Uit deze beteekenis van *alse*, *als*, zijn te verklaren de uitdrukkingen: — Alse goet, Als goet, *al zoo goed*, *wel zoo goed*; Alse wel, *al zoo wel*, beide in de versterkte opvatting van *ruim zoo goed*, *ruim zoo wel*, en dus *Beter*, *liever*; en Alse lief, *ruim zoo lief*, *liever.* || Hem hadde geweest alse goet, haddine hem gegeven niet, *Lanc.* III, 22546. Ende dat men alse wel wreken mochte, *Heim.* 1496. Als lief haddic in die helle te sine, *Parth.* 1845. — Noch alse, Noch als, gevolgd door een bnw., *nog eens zoo*, *dubbel zoo*; eene uitdrukking sterker dan de comparatief. Verg. bij ALSO bijw. || Beter ende noch als goet, *Sp.* III', 51, 61. Minder ende noch als clene, IV', 29, 50. Dat rechter ware ende noch als scone, IV', 11, 11. — Evenzeer staat *alse*, *als*, voor *also*, gevolgd door een conjunctief, bij verzekeringen onder aanroeping van God of heilige personen, waar men thans *zoo* bezigt. || Alse helpe mi sente Amant! *Renout* 1147. Alse helpe mi sente Simoen! 1095. Alse geve mi God

pardoen! 1071. Alse behoude mi God in eren! 1151. Vrouwe, seiti, als helpe mi God! *Parth.* 1106. — Gevolgd door *dat*, in de uitdrukking **Alse dat**, **als dat**, voor **also dat**, *zoodat.* || Dat si alle gereet waren, *alse dat* si met hem mochten varen, *Lanc.* II, 40435. Dat si rolleden harentare, *als dat* si van groten vare in die huse weken tien stonden, *Rijmb.* 29767. Leerende tfolc met grooter minnen, *als dat* die kerstindom ontfingen begeerden voor alle dingen sijn geselscip, *Amand* I, 3039.

ALSE (ALS, ook AS), voegwoord. Verg. ALSE als bijwoord, in het vorige art. In dezelfde beteekenis van *alzoo*, doch als conjunctie opgevat, in gelijke toepassing als gr. ὡς, lat. *ut*, fr. *comme.*

1) *Als*, *zooals*, *gelijk*; in de hedendaagsche beteekenis van *als*, die oudtijds even gewoon was. Ook in den vorm **As**, gelijk nog in de volksspraak en in 't Eng. || Claer as die dach, *Alex.* V, 338 (Hs.). As een vogel, *Flandr.* I, 151. — Opmerking verdienen de volgende spreekwijzen:

a) **Alse**, **als**, gevolgd door het lidw. *die* met een bnw. als znw. gebruikt, als omschrijvende adverbiale uitdrukking. Zoo b. v. *alse die wise*, waarbij volstrekt niet meer aan eene vergelijking wordt gedacht, gelijk thans het geval zoude zijn; maar blootelijk gelijkstaande met het bijw. *wiselike*, dat uit *wijs* en (*ge*)*lijc* gevormd is en dus in den grond op hetzelfde uitkomt. || Alse (als) die wise, *Rijmb.* 24058; *Sp.* IV^{3}, 24, 23, II^{4}, 3, 87; *Lsp.* I, 42, 97; *Eleg.* 92. Alse (als) die (de) vroede, *Wal.* 2368, 9955; *Lsp.* I, 24, 63; Stoke III, 378; *Vad. Mus.* 4, 147, 69. Alse die sotte, *Lorr.* II, 2657. Alse de dore, *Sp.* I^{6}, 46, 49. Als de domme, *Christ.* 1892. Alse die coene, *Alex.* III, 245; IX, 190; *Lsp.* II, 61, 38; *Segh.* 6027. Als die boude, *Rein.* I, 1260; II, 6506; *Rijmb.* 9740, 7520; Stoke III, 874; *Grimb.* II, 3803. Als donvervaerde, *Rein.* I, 1758; *Grimb.* I, 1084, 3693. Als die (de) blode, *Lsp.* II, 61, 38; *Sp.* I^{6}, 45, 29; II^{4}, 3, 97; Stoke I, 151. Alse die vrie, *Sp.* III^{7}, 43, 83 (vs. 103: vrilike). Alse die fiere, I^{1}, 48, 11. Alse die rasse, IV^{2}, 45, 112. Als die vervaerde, IV^{3}, 28, 47. Alse die keytive, III^{6}, 4, 41. Als donwerde (*hetzelfde als* onwerdelike), *met minachting*, *Belg. Mus.* 3, 111, 128. — In bijna gelijke opvatting wordt **alse**, **als**, ook gebezigd met het niet bepalend lidw., gevolgd door een znw., voorafgegaan door een bnw., of wel zonder lidw., waarbij echter eenigermate het denkbeeld der vergelijking op den voorgrond treedt. || Die broeder seide als een goet man, *Bloeml.* 3, 24, 43. Paulus seidem, niet alse sot, *Sp.* I^{6}, 21, 21. — In dezen zin wordt **alse**, **als**, ook gebezigd met eene omschrijving in den vorm van een afhankelijken bijzin. || Als een die es verloren, *Parth.* 2422. Alse een die wanet bederven, 8202. Alse de gene die gelike van slape doet, 8290. Als een die gerne wonne tswaert, *Wal.* 2847. Als die gone die niet ne spaert (*volkomen hetzelfde als* sonder sparen), 211. Enten adem (haddic) alse een die vliet ute minen live, *Sp.* III^{1}, 36, 47. Alse die gene die was met vare, *Vad. Mus.* 2, 157, 18; *enz.*

b) **Alse**, **als**, gevolgd door het betrekk. vnw. *die* met een praedicaat, in verklarende of redengevende bijzinnen. Lat. *utpote qui.* || Dat die Fransoyse moesten keren, als die duchten dat verseren van den schieten van den lode, *Wittek. v. Sass.* 97. So lachi lange . . stille, alse die hadde sinen onwille, *Lorr.* II, 1781. Sech mi, alse diet gerne hoert, *Wap. Mart.* I, 596. Vro, alse die hoepten sere, *Sp.* I^{7}, 50, 15. Hi [illegible] alse die woude leeren sulke dinc, III^{6}, 14, [illegible] Doe sweech hi alse die droeve was, III^{6}, 27, [illegible] Aldaer hebben si hem gedaen als die recht [illegible] heeft ontfaen, II^{4}, 36, 39. Den levenden [illegible] die lede, als die waenden saen die onsalege [illegible] ontfaen, II^{4}, 10, 76. Die broeder es die niet [illegible] rust, als die ydelre dueget lust, *Franc.* [illegible] Doen dor hem als die sijns rochte, 3840. [illegible] versamende groot heer, alse de wilde ende [illegible] geer te wrekene sine grote scade, Stoke III, [illegible] Nu was Lodewijc tUtrecht comen, als de [illegible] hebben genomen van Hollant de mogenthede, III, 545. De Vlaminge . . sijn op tlant getreet, [illegible] diere niet op hadden gemect, III, 1098. [illegible] Hollant een deel siene, alse de voort trecken [illegible] genende, III, 1106. Ick ben nu alse die nieuwe na vrage, *Mar. v. Nijm.* 6, 123; *enz.*

c) **Alse**, **als**, gevolgd door *te* met een infinitief ter aanduiding van het doel of de strekking eener handeling. **Alse te** staet dan gelijk met ons *om te* of *ten einde te.* || Agulant bereit sine vaert [illegible] te comene harewaert, *Lorr.* V, 299. Niet [illegible] hi comen uut als hier te halene ene bruut, *Parth.* 3731. Dus gereden si hem in beden siden . . [illegible] te stridene gemeenlike, *Renout* 1752. Als te [illegible] met Renoude, 1393. Doe trac hi te Susen [illegible] alse dat te winne metter vaert, *Sp.* I^{3}, 50, [illegible] Ende Boudene trac hem de stat ane, alse [illegible] broeder up te gevene, IV^{3}, 11, 62. Ter [illegible] gerede hi hem echt, so hi best mochte, als [illegible] tontfane, *Franc.* 5884. Die mensche sal [illegible] slapen gaen, als te sterven sonder opstaen, [illegible] III, 1435. Sijn volc viel daer omtrent hem, [illegible] te stervene met haren here, *Brab. Y.* V, [illegible] DAventure heeft dit begonnen, alse u te [illegible] ane die galge, *Rose* 6176. Si alle gereet [illegible] alse smorgens te bestormen de stad, *Lanc.* [illegible] 1374. — Zoo ook *Rijmb.* 26063, 28918, [illegible] 32566; *Sp.* III^{4}, 3, 49; III^{6}, 60, 31; IV^{1}, [illegible] 48; 53, 45; II^{3}, 9, 13; 48, 64; II^{6}, 41, [illegible] II^{7}, 16, 45; *Franc.* 5799, 8599, 9592; Stoke II, 1071; *Doct.* I, 134; *Grimb.* I, 3976, 4012; [illegible] 73, 729; *Lsp.* II, 58, 78; IV^{2}, 16, 78; [illegible] 3938; *Melib.* 1966, 4066; *Wrake* III, 254; [illegible] 257; Velth. I, 25, 14, 19; *Edew.* 333; *Belg. Mus.* 1, 28, 75; *Merl.* 31572; *enz.*

d) De uitdrukking: **Alse hi dede**, *gelijk hij deed*, als bijzin aan het slot van een hoofdzin toegevoegd, in de gewijzigde opvatting: *en zoo deed hij ook inderdaad*; Lat. *ut* of *quod et fecit.* || Hi sal in sente Remijs dage Vrancrike [illegible] sonder sage, *alse hi dede*: hi quam int lant, *Sp.* IV, 24, 47. Maer onse Here wilde wreken die sonde [illegible] den quaden here up tRoemsche rike, *alsi dede* [illegible] III^{6}, 30, 36. Ende dat sise weder woud roepen [illegible] mede te penitencien, *als si dede*, *Christ.* 710; [illegible] 1001. Dat si te Torecs tenten souden gaen, [illegible] *oec daden*, metter joncvrouwen, *Torec* 3406. — Ook zoo het ontkennende: **Als hi oec en dede**, *dat deed hij ook niet*, *Christ.* 1744. — Op gelijke wijze: Ende gelden dat ic hebbe geborcht, [illegible] *noch sal*, in weet niet hoe, *Vad. Mus.* 1, 349, [illegible]

e) **Alse**, **als**, aan het hoofd van een zinsdeel dat de verklaring of nadere bepaling van het voorg. inhoudt, en dus zooveel als *namelijk*, *te weten*, somtijds ook nagenoeg expletief gebruikt. || Die [illegible] van wondre vant ende weet, *als* van menschelike figuren, *Nat. Bl.* I, 486. Dat hine riede [illegible] weldaet, maer zonde ende groot quaet, *als* [illegible] nemene vreimden scat, *Franc* 3607. Ende [illegible]

sculdegede hare mede, *alse* van haerre roekeloeshede, *Sp.* I⁷, 58, 51. Hier end dystorie altemale van den Spiegle Ystoriale, *alse* van der eerster paertie, I⁸, 31, 17. Des quam hi talsulken lone, *alse* ter maertelaren crone, III⁸, 69, 91. Die neve gereeddem mettien *alse* jegen den oem ter were, IV¹, 52, 74. Ende wart aves geset up een paert, *alse* dat anschijn achterwaert, IV², 33, 37. Henric gereden te Hairlem . . *alse* om dat dadinge, *Rek. d. Graf.* 2, 407. Henric gereden te Hairlem . . *alse* om die wine van sente Johans, *ald.* Aichte Cox gegeven *alse* van mijns herens sgraven cost . . 2 sc. 8 d., *ald.* Alairt gesent te Zwieten, *alse* om heren Dieric van Zwieten, *alse* om heren Dieric van Zwieten te panden, *alse* van gelde dat hi minen here sculdich es, *ald.* Dat hi coft tiegen den here van Moerse . . *alse* hondert twintich pont, Nijh. 1, 355. — Zoo ook *Franc.* 4893; Velth. V, 6, 35; *Melib.* 649; *Grimb.* I, 2625; Praet 516; *D.Cat.* 369; *enz.* — Later vindt men de woorden *te weten als* pleonastisch verbonden. || Hoe droeve dat men daer af sijn sal, te weten als vander doot, *Boeck v. d. L. Jhesu* 106*c*. — Zoo goed als expletief staat *alse* b. v. || Dien hi . . sculdich vant *alse* in den raet, *Sp.* III⁸, 90, 50. Sendere *alse* van siere side, IV¹, 14, 15. Elc brachte na sinen state offerande *als* om sine bate, II⁵, 3, 72. Die Felix . . als in ellenden wesen daet, II⁶, 10, 39. — Ook in de uitdrukkingen Alse van en Alse te die de beteekenis hebben van *wat betreft*, *wat aangaat*, *met betrekking tot*. || Die te deser werelt plien te gane onzeker *als van* haren live, Praet 419. Dat hem de rijm benemet tgroeyen *als van* der vrucht al sine dracht, 707. Uwe begeerte *als van* dien, lief kint, die sal u wel gescien, *Blisc. v. M.* 1789. Tuwer beden souden wi ons vuegen *als van* dien, 1251. Van rechter geborten, *alse van* der moeder, dan des vader, *Sp.* I⁸, 48, 20. Dat die miere es die naerriekenste beeste die zii in die weerelt, *als van* hare cleenhede, *Livre d. Mest.* 42. In wilker zoene ons . . onse lieve neve . . wel ende al voldaen heeft *alze van* doden, van gewonden ende van alre broke, V. d. Wall 222. Ende is een rijck lant, *als van* den goede, dat bi der zee ende bi den rivieren raer is, Matth. *Anal.* 3, 10. Ende *als van* der stadt van Mechelen daer af en wilde coninc Philippus sijn seggen noch niet uutspreken, *Exc. Cron.* 131*b*. Nu *als te* desen wille ons de Here verlenen spoet, *Blisc. v. M.* 1886. — Evenzoo in de uitdrukking Alse hoe, die in beteekenis nauwelijks verschilt van het enkele *hoe*. Verg bij *f*. || In sie niet *alse hoe* dat dit mach sijn in eneger manire, *Lanc.* III, 4078. Ende vraegde waeromme ende *alse hoe* dattie brief daer lage alsoe, *Sp.* IV², 50, 59. Nu secht my *alse hoe*, *Merl.* 24333. Nu hoert, ic seggu *alse hoe*, *Doct.* II, 3474. Ende telde sinen vader *alse hoe*, Velth. II, 27, 35. — Zoo mede in de vereenigde uitdrukkingen Alse hoe ende wat en Alse wat ende hoeveel. || *Alse hoe ende wat* si daer mede gedaen hebben, Nijh. 1, 340. Dat onse testamentore . . alle jaer ene warf rekenen . ., *als wat ende hoevele* si van onsen renten opgebort hebben, 346. — Mede expletief in de uitdrukking Alse dat, geheel overeenkomende met het eenvoudige *dat*, in de spreektaal nog heden in gebruik. || Twelc een uutnemende grote gracie was, als dat dye heylige maget so veel secreten, den gemeynen mensche verborgen, geweten conde, *Exc. Cron.* 34*a*. Als dat hi int lant van Brabant was, 33*b*. Hebben . . geloeft . . as dat . . den lande van Gelren . . nummermeer scade geschyen en sal, Nijh. 2, 90. Doe dat sijn wapendragher sach, als dat Saul doot was, *D. B. I Chron.* 10, 5. Ic moet ymmer van tween een hebben, als dat ic ewelic verdoemt sal wesen of ewelic behouden, *Devoet B.* (36) 39*r*.

f) In verband met het onder *e*) vermelde expletieve gebruik van *alse*, *als* staat de uitdrukking Alse nu, Als nu, nagenoeg gelijk met het enkele nu, evenals thans nog *alsnu* voor *nu*, *alsdan*, *alstoen* en *alsnog* voor *dan*, *toen* en *nog* gebezigd worden. || De als nu met sinen zwarde tlant van Wales heeft ondergedaen, Stoke II, 1330. Alse nu was daer perlement, *Limb.* VIII, 780. Tes goet te ziene, dat gy alsnu daertoe gestelt zijt, *Ned. Kluchtsp.* 97, 133; *enz.* — Vooral gewoon was deze vorm in de herhaling alse nu — alse nu, voor hetgeen thans *nu* — *nu*, of *nu eens* — *dan eens* heet. || *Als nu* sprongen si van weedome, *als nu* crompen si te gader zome, *Rijmb.* 28969. *Alse nu* verwinnen, *alse nu* verliesen, *alse nu* welvaren, *alse nu* riesen, *alse nu* qualec, *alse nu* wel, *Alex.* V, 695. *Alse nu* was hi hier, *alse nu* daer, . . *alse nu* was hi met enen here, *alse nu* setti hem ten kere, Velth. VI, 15, 29—32. *Alse nu* bleec ende *alse nu* roet seldi wesen, *Rose* 2240. Als nu volgen, als nu vlien, *Rose* fr. bl. 246, VI. Alse nu hier ende alse nu daer, *Edew.* 25. Alse nu bisscoppen, alse nu graven, 336. Alse nu stoeden, alse nu saten, 743. Alse nu loepen, alse nu staen, *OVl. Ged.* 2, 61, 57. Als nu bestu lelic, als nu bestu scone, *Belg. Mus.* 1, 338, 419. Alse nu langes, alse nu dwers, *Boerden* IX, 93. Alse nu den troest, alse nu de wonde gevet de minne, Hadew. I, 14, 37. Alse nu coemt die giericheit, alse nu coemt die vermetelheit, . . alse nu coemt die hoverdie, *Stemmen* 35. Als nu willen wy in een cloester gaen, als nu willen wy alleen woenen; als nu willen wy ons aldus oefenen, als nu anders; als nu willen wy den enen biechten, als nu den anderen, Brugm. 1, 272 (*Devoet B.* (30) 62*r*). Dat hi als nu spreect van den rijc van Juda, ende als nu van den rijc van Israhel, *D. B. Jes. Prol.* Verg. ook *Rose* 10350 vlgg., *Alex.* VI, 219—225; *enz.* Alse nu deene, als dander nu, *Grimb.* I, 2742 var. — Somtijds wordt alse nu alleen door nu gevolgd. || *Alse nu* vachthi metten gescotte, *nu* metter ax, gelijk den Scotte, *Alex.* III, 177. *Alse nu* appele, *nu* colen, *nu* peren, *Vrouw. Heim.* 1121. *Alse nu* roet, *nu* blau, *nu* grone, Velth. III, 23, 73. — Ook gaat nu vooraf, en wordt door alse nu gevolgd. || *Nu* bem ic meester, *alse nu* scolier, *Rose* 10493. *Nu* bem ic abt, *alse nu* abdesse, 10517. — Ook waar het eerste der beide gevallen op eene andere wijze is uitgedrukt, kan in het tweede alse nu volgen, dat dan zooveel is als *dan weder*. || Alse hem pine aneginc, slouch hem de puls sere, ende *alse nu* sette hi hem ten kere, *Sp.* I⁸, 18, 30. Si doet wenen den minnare, *alse nu* so doet sine singens garen, *Rose* 2135. — In plaats van de herhaalde uitdrukking Alse nu — alse nu wordt Alse nu ook gevolgd door eene andere bepaling, als *so nu*, *daerna*, *morgen*, in de uitdrukkingen: Alse nu — so, Alse nu — daerna, Alse nu — morgen, enz. || Glorifier sijn ors vloech *als nu* hier, *soe nu* daer, *Segh.* 7724 var. *Alse nu* so sal u suetheit die minne tonen, *daerna* arbeit, *Rose* 2235. *Alse nu* willen si dicke ten Sacramente gaen, ende *daer na* in corten tiden achten sijs luttel, Ruusbr. 6, 97. *Alse nu* kiesen si ene wise, *alse morgen* ene andere; ende alse in desen

tide willen si swigen, enen anderen tijt willen si spreken, 97; *Ned. Proza* 35. *Alse nu* wolden si di vanden berghe scuppen . . *alse dan* wolden si di stenen, *alse op een ander tijt* senden si hoer dienres uut di te vanghen, Brugm. 2, 343.

g) Alse wordt mede expletief gebruikt bij sommige bepalingen, insonderheid van tijd. || Te hemele waert in grote mesbaren helden si tanscijn *als mettien*, d. i. *terzelfder tijd*, *Franc.* 934. Dat hi *als in allen stonden* tvleesch met vastene hadde gebonden, 4898. *Als heden* raet hi wel daer toe; ende eer dan comet morgen vroe es hi andersins bedacht, Stoke VIII, 905. *Als huyden* over 14 dagen, *O. R. v. Dordr.* 2, 329 (tweemaal). Die coninck . . eysschede borghen, . . dat si *als morghen* beyde ten cride souden comen, *Proza-Rein.* 94*v.* Wi sceiden van u nu *als in desen*, d. i. *hiermede*, *Blisc. v. M.* 1815.

2) *Als*, *toen*, bij tijdsbepalingen; in de hedendaagsche beteekenis, doch met dit onderscheid, dat *alse*, *als*, niet alleen een geval in 't algemeen stelde of de tijdsaanduiding gaf van eene *toekomstige* handeling, maar — gelijk nog in 't Hoogd. — evenzeer den tijd aanwees van eene *verledene* handeling en ook van een *tegenwoordige* handeling of toestand en dus aan ons *als*, *toen*, en *nu* beantwoordt. || Alse hi vernam, *Parth.* 7760. Alse hi bliscap soude togen, 8138. Als die sonne op was gegaan, 1154. Ende sprac in erren worde, alse hi geen feeste horde, *Sp.* I⁷, 50, 37. Sident, alst cam te mans staet, hevet Fransoisen abijt ontfaen, *Franc.* 9712. Als hi quam, Stoke III, 1141. Als heer Kaerle dat gesach, III, 1418. Als men screef ons Heren jaer *enz.*, III, 1165. Nu, alse ic out bem, peinsic al, hoe dat ic wel sterven sal, *Sp.* I⁸, 68, 43; *enz.*

3) *Als*, bij vergelijkingen, zooals nog heden. Hierbij valt op te merken, dat indien op dit voegw. een zin met *dat* volgt, men de uitdr. *als dat* kan gebruiken, b. v. *Mor.* 1643, òf *als* weglaten, b. v. *Mor.* 1607, òf *dat* weglaten, b. v. *Mor.* 2009, hetgeen o. a. ook na *dan* geschiedt. Vgl. bij DAN.

4) *Alsof*, nog heden gebruikelijke opvatting, doch in den regel met dit verschil in de woordvoeging, dat thans onmiddellijk achter *als* het ww. en in 't mnl. in den regel eerst het ondw. volgt (b. v. thans: *als ware hij*, mnl. *als hi ware*). Alleen in ons *als het ware* is de oude constructie bewaard gebleven. Verg. bij AL als voegw. 3). || Moriaen was in scine, *als hi* uter helle ware comen, *Lanc.* II, 44964. Si weenden ende hadden rouwe also groet, *als hi* vor hem lage doet, *Flor.* 1588. Maer si voer in diere maniere, *als si* verwonnen ware sciere, *Theoph.* 1319. Te hant horde men in die lucht een luut met wel groter vrucht, *alst* leuwen waren, wulven, beren, *Sp.* IV¹, 13, 75. Soe hilt alst haer kint ware, I⁷, 65, 108. Sijn graf in diere gebare binnen, alst verbernet ware, III⁸, 65, 73. Ende dede cleden alst een leec man ware, IV¹, 69, 18. Gegerwet als hi gewapijnt ware, IV³, 77, 29. Geanscijnt alst een mensche ware, IV³, 29, 16. Si traken tere scaren, alst alle gebroedre waren, *Rijmb.* 31631. (Poorten) alst moneke cloester ware, 11620. Die lantsheere es alst een herde ware, *Heim.* 1514. Hi sliep alset ware een swijn, *Alex.* IV, 1033. Wart hi . . als hi in den geest dronken ware, *Franc.* 4795. De pile vlogen alst waer snee, Stoke IX, 988. Verchiert alset bloemen waren, *Melib.* 1212. Gi . . mochter over gebieden wale, alst uwe ware al tenen male, *Rose* fr. bl. 255, 110. Alse hi ware God, *Sp.* I⁸, 10, 20. — In dezen zin komt ook *of als* voor. || Sine vriende . . dochten hem also sere scaden, *of alsi* ne hadden gewont, *Sp.* I⁵, 53, 37. (*Alse of*, *Sp.* I⁸, 70, 62 zal wel fout zijn: *of* zal daar wel moeten worden geschrapt. — Ook versterkt door de bijvoeging van gelijc of recht en rechts, d. i. *juist*. || Recht alse (= alsoe, *alsof zij*) van ere vrouwen, die verdroget was, ver geboren, *Sp.* I⁸, 29, 30. Steene so groot . . gelijc als het berge waren, *Rijmb.* 16574. Gelijc alst maer een man ware, 8812. Gelijc alst (var. ghelijc *oft*) houdens hadde te doene, 11865. Gelijc alst waren vierstene, *Franc.* 4837. Gelijc als (*l.* alst) staerke senewen waren, 7783. Eene stemme hordi in den trone, alst ware recht een liedekijn scone, *Sp.* I⁷, 68, 29. Rechts alst eene blexeme ware, IV³, 33, 15. Een tekijn quam hem daer te steden, . . alset rechts een root draet ware, IV¹, 8, 61 (*verg.* III⁸, 80, 81). Recht als hi no nu no mee gebieden mochte wint ende zee, *Franc.* 9195. Recht als hem God leerde de zaken, 4609. — Dezelfde kracht heeft Alse, als elliptische uitdrukking gebezigd, om aan te duiden, wat iemand bij het verrichten eener handeling bij zich selven denkt of door die handeling wil te kennen geven. De gewone uitdrukking was *Alse quansijs* (zie QUANSIJS), doch men vindt ook *Alse* of *Als* alleen gebezigd. || Eer hi began enige tale, maecte hi een gelaet so fier, ende sach daer ende hier, als „wie wat wil, die come haer!" *Rein.* II, 4290.

AANM. 1) — De woorden uit den *D. B. Ezech.* 28, 2: „*Als* du een mensche sijtste ende niet God," zijn een onhandige vertaling van „cum sis homo" uit de Vulg., en geven geen recht om te besluiten, dat *als* ook als redengevend voegw. werd gebruikt, in den zin van *daar* of *dewijl*: eene beteekenis, die het woord elders nergens heeft.

AANM. 2) — Over *Alse* onjuist gebruikt voor *Als*, in den zin van *al*, *alhoewel*, zie de Aanm. bij ALS, voegw.

AANM. 3) — Het gebruik van *als* na een comparatief, voor *dan*, dat in de tweede helft der 16de eeuw in zwang kwam en nog in onze spreektaal gewoon is, was mnl. nog onbekend. Men bezigde uitsluitend *dan* (*groter dan* enz.); verg. Huyd. *Proeve* I, 288 vlgg.

ALSEELS, bijw. Uit *als heels*. Met eene ontk. verbonden: *Volstrekt niet.* || Dit huwelick en greyde alseels den hertoghe niet, Despars 1, 56. Die de Leliaers alseels niet en mochte, 2, 67.

ALSEGEDAEN, *-dane*, bnw. Uit *Alse*, verzwakten vorm voor *Also* (zie ALSE bijw.), en *Gedaen*. Hetzelfde als *Alsogedaen* (zie ald.), dus *Zoodanig*, *dusdanig*. || Alsegedaen recht alse hiernavolgt, Willems, *Meng.* 439 (*a.* 1292).

* ALSEGERS, verkeerde lezing voor *alse gen.* *Vierde Mart.* 131. Vgl. *Taalgids* 7, 51.

ALSEL, voor *Assel*, schouder. Zie ASSEL. || Haer dat op esels alsele staet, *Nat. Bl.* XII, 379 var.

ALSELIEREN, verkeerde schrijfwijze voor Assalieren, *bestormen*, evenals *Alsel* voor *Assel*, en *Alstronomijn* (zie ald.), voor *Astronomijn*. || Lat ons die stat alselieren, *Ferg.* 4202 (*hs.*).

ALSELC (ALSULC, ALSUILC, ALSWILC), ook ALSESULC en ALSOSULC (zie ald.), *-lke*, bnw. Versterking van *Selc* of *Sulc* (*suilc*) door *Al*, en dus *Zulk*, *zoodanig*. Mnd. *alsulk*, *alsolk*, *alsilk*. || Alselc was oic sijn baniere, *Grimb.* II, 3269. Nog en was negeen (*ridder*) alselc geslagen, *Bien.* 1253. Noch es alsulc sijn spreken, *Wrake* III, 138. Wie es alsulc? *Melib.* 134. Die liede van Gale alsulc waren, *Lanc.* III, 3912. Ander cruut, alsulc

ılsi vonden daer uut, *Amand.* I, 1049. Wrake ılsulke als ghi sult horen, *Rijmb.* 18873. Alsuilc was Julius paert, *Nat. Bl.* II, 1660. Alselc preaet, *Rincl.* 1226. Alselke ene maegt, *Cass.* 898. Alsulcken mensch, *Stemmen* 153. Alselken pant, *Cass.* 208. Alsulken vader, *Teest.* 2956. Alsulken raet, Stoke II, 765. Alsulken sin, *Melib.* 1052. Alselke . salve, Ruusbr. 1, 243. Op alselke sake, *Renout* 1023. In alselke ere, *Limb.* XI, 614. Alsulke voere, Stoke VI, 794. Alsulke scande, *Eleg.* 1080. Alsulke ere, *Rijmb.* 17982. Alsulke gelove Nijh. 2, 102. Alsulke erfnisse, 3, 69. Alselc bejach, *Limb.* XI, 2325. Alselc mesbaer, *Mask.* 172. Te gane talselken groten here, Velth. I, 22, 1. Manscap van alselken lene, *Rose* 4111. Met alselken rouwen, *Limb.* XI, 846. Met alsulken zege, *Rijmb.* 28310. In alsulken state, *Amand* II, 94. In alswilken lene, *Oorkb.* 2, 323*a*. In alselker maniere, *Limb.* IX, 864. In alsulker wise, *Rijmb.* 21251. Te alsulken coste, *ZVl. Bijdr.* 6, 367. Te alsulcker cuere alst voorseyt es, *ald.* Bi alsuilker boete, *Oorkb.* 2, 431*a*. Der afgode anebeders alselke als de dine, *Sp.* II⁷, 19, 45. Alselke woerde, *Mask.* 1118. Men pliet hier alsulker dinge, *Rijmb.* 2509. Varen talselken spelen, *Lsp.* III, 10, 59. Van alzulken zeden, *Overzee* 103. Mit alsulcken voirwaerden, Nijh. 2, 66, 100, 101. — Het woord werd nog verder versterkt door de verdubbeling van een der beide deelen, waaruit *sulc* (got. *swaleiks*) is samengesteld, t. w. *so* en (*ge*)*lijk.* Vandaar de uitdrukkingen: Also sulc, ook alse sulc en als sulc en Alsulc gelijc, in gelijke beteekenis als *Alsulc.* || Van wondere also zelke, *Lsp.* II, 9, 119. In dien dat die saken also selc zijn dat die scepenen dair af wijs sijn, *Chart. v. Vaelkem* 22. Also sulke dinc, *Rijmb.* 9498. Also sulke sierheid, 18122. Also zulke vliegen, *Franc.* 1587. Hi es alsoe sulc . . alse riddere te rechte wesen soude, *Lanc.* III, 2408. Also sulc een spel, *Lsp.* I, 25, 6. Also sulcken cost, *Oorkb.* 2, 157*a*. Het also sulken gelage alsoe gelegen es, *Vad. Mus.* 1, 369. Also suilc recht als hi heesschende was, 1, 370. In also suilken paiemente, 2, 371. Alse sulken man alse ic ben, *Parth.* 7109 var. Ende alse sulc alse tonsen si, dat neemt, *Sp.* III⁷, 2, 40. Privilegien . . alse sulc alse die kerken begaen, III⁴, 53, 57. Als sulke queste te done bestaen, *Lanc.* II, 11075. Als suilke sake als der port ancomet, *Oorkb.* 2, 79*b*. Tot alsulken geliken cade of kost, Nijh. 2, 40 *vlg.* — Zoo als uit de voorbeelden blijkt, wordt *alselc* meestal attrib., doch soms ook praedicatief gebruikt; vgl. nog *Sp.* II⁷, 33, 174: Alselc wi sijn (*zooals wij zijn*, *oor* Alselc als wi sijn) onsen ondersaten, vinden wi Gode jegen ons gelaten.

ALSELKERHANDE. Zie bij Hant.

ALSELPE (alsulpe, alselp, alsulp), gewone samentrekking van de woorden *Alse helpe*, d. i. *alzoo helpe*, bij verzekeringen onder aanroeping van God of heilige personen. Zie bij Alse bijw., en verg. Helpe. || Alselpe mi God ende onse Vrouwe! *Lanc.* III, 15945; verg. 12641. Alselp mi God, II, 12562. Alsulp mi God! III, 11630, IV, 2708. Alsulp mi God onse Here! IV, 1685. Alselpmi God! *Cass.* 1528.

ALSELX (alsulx), bijw. *Op zoodanige wijze*, *op dezelfde wijze.* || Datmen denselven sanderen daechs alsulcx leveringe, nae der coope voersz., doch sal moegen doen, *K. en O. v. Delft* 197, 8.

ALSENE (alsine, alsen), znw. vr. Het bittere kruid, thans *alsem* geheeten, in 't Lat. *absinthium* genoemd. Ook bij Kil.: Alssen, waarmede ohd. *alahsan*, zoowel als sp. *alosna*, ofr. *aloisne* (Roquef. *Suppl.* 105*a*) overeenstemt, doch *alsem* is de oorspr. vorm, ohd. *alahsâmo*, tempelzaad, heilig kruid. Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 208 en Kuhn, *Zeitschr.* 9, 74; verg. Diez, *Wtb.* 2, 202 op Aluine. || Absinthium . . dats tcruut datmen alsene heet, *Nat. Bl.* VII, 798. Men sal alsen in olie sieden, ende bestriker mede tfel sijn. Alsene es der vlo venijn. Alsene blader geworpen mede omtrent verdrijftse uter stede, VII, 801. Heeft hi luse, so nem dan van alsene sap, III, 1719. Met alsine sape, X, 85, 213. Bivoet ende alsene, *M. en Vr. Heim.* 2092, 2097. Sap van alsenen, 1817. Neempt pappele ende alsene, Jan Yp. 55. Ic salse doen eten bittere alsene, *D. B. Jerem.* 23, 15. Ic sal dit volc spisen met bitteren alsenen, 9, 15. Der alsenen ende der gallen, *Klaagl. v. Jer.* 3, 19. Want gi verwandelt hebt recht in bitterheit, ende die vrucht der rechtvaerdicheit in alsen, *Amos* 6, 13. Dat men alssen ende ysop coke in wijn, *Barthol.* 543*b*. — Zoo ook *Nat. Bl.* VI, 560; IX, 253; X, 98.

ALSENE, znw. vr., *els*, *priem.* Bij Kil. „Alsene, *subula*;" ofr. *alesne* (La Curne 1, 328); nfr. *alène.* || Eist gescoten met eene pyle gecant gelijc der alsenen, Jan Yp. 86.

ALSESULC, bnw., hetzelfde als het meer gewone *Alselc* (zie ald.) || Dies ghelijc eist alse sulc man, die nemmer gerusten en can, *Sp.* I⁴, 55, 19.

ALSIJN, -*ine*, voor *Aisijn*, *asijn.* Verg. Alsel en Alselieren. || Dan drinket met alsine, *Nat. Bl.* II, 625 var.

ALSINT. Zie Sint.

ALSMAER, bijw. Uit *als maer.* Zie Als (bijw. 1). Eig. *In het geheel slechts*; met de ontkenning verbonden, die kan worden weggelaten, *slechts niet geheel*, d. i. *bijna geheel*, *zoogoed als geheel.* || De speye . ., die zeere te meskieve stont ende alsmaer met allen te nieuten ghegaen was, *Invent. v. Brugge Int.* 391.

ALSO (alsoe), bijw., thans *alzoo* en oudtijds even gebruikelijk. Mnd. *also.* In de meeste gevallen kan men in 't mnl. *also* niet meer splitsen en zijne deelen afzonderlijk verklaren, doch eene enkele maal blijkt de oorspronkelijke kracht der samenstellende deelen, b. v. *Wal.* 5734: „Constict also quaet ghedinken, dies sone soudi missen niet", waarin *also* voor ons de bet. heeft van *ook nog zoo*; de bet. is: „*het ergste dat ik uitdenken kan*, zal uw deel zijn", doch men kan dezen regel ook zoo verklaren: „*al* kan ik iets nog *zoo* ergs uitdenken."

1) In de hedendaagsche beteekenis, ofschoon minder met ons *alzoo*, dan met het zwakkere *zoo* overeenkomende. — Vooral gewoon was het gebruik van *also* bij bijv. naamwoorden en bijwoorden, als: Also groot ende also clene, Also dicke als, Also verre als, *voor zooverre*, enz.; inzonderheid in de uitdrukkingen: Also houde, Also saen, Also sciere, Also vollike enz., *zoo terstond*, *aanstonds*; ook gevolgd door het voegw. *alse*, *als*, en dus *zoodra als.* Zie bij Houde, Saen, Sciere enz. Also wile als, *met dat*, *Christ.* 1603, zie bij Wile. Ook in de minder gebruikelijke voegw. uitdrukkingen: — Also sere als, *hoewel*, *hoezeer.* || Alsoe sere alst (var. nochtan dat) es in den lenten, selden sal men vinden die crude, die vergadren selen die hude, *Limb.* II, 282. — Also vele als, *voor zooverre.* || Men vinter liede genouch gereet sonder alsoe vele alst nu steet, om dat van Lusenborch die

grave heeftse alle doen liggen ave, *Limb.* II, 643. — Ook in de uitdr. In also vele als, *voor zooverre als.* || In also veel als hi vermach, in also veel als hi ontfaen heeft die gracie, *Greg. Hom.* 11*r*. Dat hij dus Gode bekent in alsoe veelen als den mensche moeghelijck es te bekennen, *Vaderb.* 8*d*. Deerste sonde was hoverde, in also vele als hi begaerde ghelijc Gode sinen scepper tsine, *Lucid.* 1285; *enz.* — Also als iet, bij een ww., met de ontkenning, in den zin van *Zooveel als niets*, *volstrekt niet.* || Dat een here boven u es, sonder wies hulde gine moget niet staende bliven also als yet, *Wrake* I, 797. — *Also* wordt ook elliptisch gebezigd, met verzwijging van het ww. *gaen*, als: *Sp.* III^{4}, 28, 33; 30, 36; 47, 108; II^{3}, 13, 45; 24, 32; II^{6}, 55, 34; II^{7}, 24, 53; 32, 99; 45, 19, enz. Zie verder bij So. — Over de uitdrukking *also dat*, hetzelfde als *so dat*, d. i. *en toen*, b. v. *Sp.* I^{7}, 56, 13, waardoor bij de voortzetting van een verhaal een nieuw onderdeel wordt aangekondigd, zie bij So.

2) In gewijzigde opvatting, met sterkeren nadruk op *al*, voor *evenzoo*, *ook zoo*, *insgelijks*, *eveneens*, en dus bijna gelijkstaande met eng. *also.* || Die Dunouwe: niet, alsic bescreven scouwe, die Dunouwe, die dor Nichen vliet, maer een andere, die *also* hiet, *Sp.* III^{6}, 7, 39. Daer wart hi verdreven *also*, I^{3}, 31, 16. Dachterste coninginne, ende deerste *also*, I^{5}, 55, 48. *Also* dewangelisten ons leeren, dat gelijc loen wert gegeven, daer dwerc al wert wel voldreven, II^{7}, 24, 14. Also alse gire in quaemt, besiet dat gire ute coemt *also*, *Lanc.* II, 1536. Walewein sat op sijn paert doe, ende Mathamas op tsijn *alsoe*, II, 2655. Hi groetese, ende si hem *also*, II, 4825. Sagrimor seide . ., ende Dodineel seide *alsoe*, II, 1660. Ende tconincrike na sinen live, hets mi gelooft *alsoe*, *Limb.* X, 1300. Onderhalf cubitus breet, ende *alsoe* hoege, Ruusbr. 2, 123. Ook, met toevoeging van *wale*, *wel*, in gelijken zin. — Also wale of also wel, *insgelijks*, *eveneens*, somtijds, vooral om maat of rijm, geheel overtollig gebruikt. || Bleef iemene in tornoyes spel, dat menne grouf daer also wel, *Sp.* I^{7}, 74, 98. Des bisscops Ananyas zale, ende Agrippen huus also wale, *Rijmb.* 27631. Den hoofttor van Fanuel velde hi, ende sloech tfolc also wel, 7643. Dalre eerste warf in Belleem, daerna in Ebron also wel, 9986. Die Moabyten also wel nam hi hare macht ende haer lant, 10176. Menech monster . . ende menech afgod also wel, 4134. Dat tien tiden een Hely rechtre was . . ende pape was hi also wel, 8434. Des coninx sale ende al die stat ooc also wale, 15019. Zoo ook 835, 7156, 12373, 12602, 13815; enz. — Dezelfde beteekenis heeft *also* in de uitdrukking: — Noch also, gevolgd door een bnw. of bijw., eigenlijk *nogmaals zoo*; en dus *Nog eens zoo*, *wel eens zoo*, *dubbel zoo*; eene uitdrukking sterker dan de comparatief. Verg. *Noch alse* bij Alse bijw. || Mi is beter, ja noch also goet, *Melib.* 3197. Al ware mijn oom noch also quaet, *Rein.* I, 1336. Waer hi noch also quaet, II, 3705. Al waerdi noch alsoe quaden wijf, *Busk.* 160. Dat hem die zeghe ghegheven was om dat hi hilt ons Heren wet. Doe hietse Asa houden bet al den sinen, noch also wel, *Rijmb.* 12350. — Ook gevolgd door *dan*, wegens het denkbeeld van den versterkten comparatief. || Het waer *noch also scone*, coninge dwingen ende jagen, *dan* selve de crone dragen, Stoke I, 214. Den grammen dunket altoes des, dat hi *noch alsoe machtech* es, *dan* hi mochte volbringen, *Doct.* II, 795. Een mensche die op sijn bedde leget in sine siecheit, in sine quale, h[…] kint hem selven *noch alsoe wale*, *dan* te striden op water, op lant, *OVl. Ged.* 1, 76, 209. — *Noch also wale* komt in beteekenis overeen met *vrij wel beter*, en daardoor wordt *dan* gerechtvaardigd. Doch ook *als* wordt gebruikt, hetwelk even goed is, als men meer op den *vorm*, dan op de beteekenis der zegswijze let. || Want verborgen nijt es noch *alsoe swaer als* nijt die men draegt openbaer, *Doct.* III, 583. Doch andere hss. hebben hier *dan*, evenals bij de straks aangehaalde plaats van Stoke. Verg. verder Huyd. op Stoke, Dl. 1, bl. 169 vlg. — Zonder toevoeging van *noch* heeft also bij een bnw. of bijw. de beteekenis van — *a*) *eens*, *nog wel zoo.* || Ende die si mochten gecrigen, meshandelden si onsochte, ende slougense doot als also quaet, *Amand* II, 41. Dits also quaet, . . als dat ghi Roges hebt gegheven, *Wal.* 5744. — *b*) zoo, welke bet. ook *so* hebben kan. Zie So. || Hare wet hilt soe also redelike, *Flor.* 197. — Evenzoo staat *also*, gevolgd door een conjunctief, bij eene verzekering, waar men thans zegt: *zoo waarlijk*. Verg. Alse bijw. || Lippijn, alsoe moet ic met eren leven, *Lipp.* 80; *enz.*

3) Ook wordt *also* voorafgegaan door het voorz. *bi* in de elliptische uitdrukking Bi also, *op die voorwaarde*, *met dien verstande.* Vgl. ook *op also* bij Aldus. || By alsoe nochtans dat myn genadige Her sal doen vernemen, ofte, *enz.*, Racer 2, 2[…]. By also dat hy synen eysch sal moegen verminderen, . . mer niet te vermeerderen, *O. R. v. Dordr.* 2, 251. — Ook verbonden met een tijd van het ww. *sijn* en gevolgd door een afhankelijken bijzin. [..] *geval dat*, hetzelfde als het mnl. *waert* (*eest*) […] *dat.* || Ende waert bi also, dat Maurissise gelieft met den eersten jaere af te stane, dat staet in sine wille, *Gendsch Chtb.* 59. Ende waert oec bi also, dat in ons ofte in onse naercommers eenich gebrec bevonden ware van te betaelne, Dierickx *Mém.* 2, 138. Waert bij alsoe, dat enige van de vleyschouders enige scapen ofte andere beesten cochten, *K. v. Brielle* 149, 11. Of ist by also, dat hij dat niet en doet, sijne versinninge sal van geenre wairden wesen, *O. K. v. D[…]* I, 16. — Ook gevolgd door *dat*, en als voegwoord gebezigd, in twee verschillende opvattingen:

a) *Voor het geval dat*, *bijaldien*, *indien.* || By alsoe dat sy binnen eenre maent binnen den voirsc. landen niet en sullen comen, *Gedenkst.* 1, 2[…] (*a.* 1419). Ende so war dat dese sticken ge-vallen, bi also dat die vrouwe portighe van Brughe si, me salt berechten metter wet van der stede van Brughe, *Cout. v. Brugge* 1, 230. Dat de voorseyde kindren getrauwede kindren waren, ende dat, by also dat haerlieder voorseyde moeder geleift hadde, zoe gedeelt zoude hebben van . . . Lysbette hare moeder, 1, 496. Ende by alzo dat hy int voornoemde godshuus ontfangen zijnde, eenege sculden maecte, daer en zal tzelve godshuus niet […] gehouden zijn, 2, 113. Ende by also dat thenden jare de voorseide dochtere bleve in haer propoost omme in religioene te zine, 207. Twelke niet geschien en zoude by also dat de vorseide jonc-frauwe Katheline . . geen consent gedregen […] hadde in de voirseide quijtsceldinge, *Cout. v. Gent* 594. Ende by alzo dat in toecommenden tyden eenege donckerheit of geschil rese . ., zo behouden wy daerof an ons . . de kennesse, 619. Ende bi also dat ter kerken eenich grief quame, Dierickx *Mém.* 2, 106. Ende hi verbuert 3 £, bi also

datter de burghmeester over claget, *ZVl. Bijdr.* 1, 240. Ende bi also datten dandre vaerwer te wercke stelde, die zoude verbueren de gelike boete, 6, 170. — Ook met bijvoeging van het ww. *zijn.* || Bij alsoe ist, datstu . . desen wech bestaes, het en sal niet mogen zijn sonder seer gehaet te sijn, *Pelgrim 3d.* — Ook zonder *dat.* || By also is die voirscreven stat mynen heere yet sculdich, sy dat betalen sal, *Gedenkst.* 1, 260.

b) *In geval dat*, *op voorwaarde dat*, *mits.* || Lande . ., by alzo dat die den zelven persoonen toebehooren wien de (*tekst* te) steden toebehooren daer in zy wonen, *Cout. v. Brugge* 1, 589. Bi alsoo dat deelmannen die boete zelven innen, 1, 349. Ende bleef in sabs van sente Baefs loyael seggen, bi alsoe dat hi nemen soude te sinen rade dien hi wilde, *Gendsch Chtb.* 12. Elc mach boeme planten voer zyn huus . . bi alzo dat de wege breet genouch bliven, 165. Van desen wercke . . zullen de vors. twee meesters . . hebben . . de somme van negen ponden . ., bi also dat zij den visere maken staende in de kerke, *ZVl. Bijdr.* 1, 157. Maer up dat die meester wille, hi mach wel gereden tscip . ., by also dat alsulc es dat ment gereden . . mach in corten tiden, 3, 48. Dat men geenen coopman . . in vangenessen houden sal omme vechten iof omme striden, bi also dat hi nach vinden goede . . borgen dat te betren, 5, 150. — Ook gevolgd door *of* in de uitdr. ten ware bi also of, *behalve voor het geval dat*, *O. R. v. Dordr.* 2, 252.

4) Meermalen wordt *also* in plaats van een object aan een trans. ww. toegevoegd, zoodat dit schijnbaar intr. is. Vgl. DUS; *Esop.* Gloss op winnen en Eng. uitdrukkingen als *I hope so.* || Ic ware onvroet, ne gheloofdic niet also, *Rein.* I, 2520. — Zoo ook neerm. „*ki dede* also" enz. Ook thans nog is dit gebruik bekend, waarmede men kan vergelijken een bepalingszin met *hoe*, die de plaats van een objectszin vervangt. Vgl. b.v. *Theoph.* 510: „hi sach *hoe* si voer hem leden," enz.

ALSO (ALSOE), voegwoord. Oorspronkelijke vorm van het voegw. *Alse*, *Als* (zie ald.), en in nagenoeg dezelfde opvattingen gebezigd, doch met eenige wijzigingen. Mnd. *also.*

1) *Als*, *zooals*, *gelijk.* || Men salne drie waerve dagen, also men doet een vrien man, *Rein.* I, 344. Also hi menichwerven dede, *Wal.* 36. Also doge liede plegen, 46. Alsoot hem best dochte, *Rijmb.* 806. Also ons een wijs man seget, *Wrake* , 1003. Wanneer dese heylige man quam bi goede religiosen, so smalt hi uut devocien . ., also dat was smelt bi den viere, *Exc. Cron.* 23*d.* — Ook door het bijw. *also* voorafgegaan. || (Hi) sal *alsoe* bereiden, *alsoe* hi dede hem beiden, *Limb.* VI, 2289. — Bij verzekeringen staat *Also* in den zin van *zoo waar als.* Verg. ALSE bijw., aan het einde. || Uwe boetscap en sal niet sijn verholen, alsoe gi mi gewapent siet, *Ferg.* 4836. — Also, aan het hoofd van een zinslid, in den zin van *namelijk*, *te weten.* Verg. ALSE voegw., 1, *e*). || Mensche, en nem in dinen moet nie geen valsch gewonnen goet, alsoe woeker ende voorsat, *X Plag.* 1044. — Expletief staat *also* in de uitdrukking Also hoe, die in beteekenis weinig verschilt van het enkele *hoe.* Verg. ALSE voegw. 1). || Ende si selden den pape also hoe si daer waren geasselgiert hoe, *Lanc.* III, 8979.

2) *Als*, *wanneer*, *toen*, *zoodra.* || Also die boden altesamen te sente Martijns te Tours quamen, *Sp.* II[6], 10, 53. Ende bejaeght ons pardoen, also wi jegen Hem mesdoen, *Teest.* 2264. Hi wart valu gelijc der eerde, also hem dat venijn deerde, *Segh.* 9049. Also du die vrucht van den olyven gaderen sults, *D. B. Deut.* 24, 20. Ook gevolgd door *dat*, in denzelfden zin. || Also dattie moeder dede, onse Here ontseidse hare niet, *Rijmb.* 24856. Also dattie dach es comen, 18119. Oft gevyele . . dat onse lyeve here . . des vorgen. huys te doen hedde ende behovede, also dat hijt hebben woude, . . so hebbewi . . gesworen . . dat vorscr. steenhuys te openen ende te leveren, Nijh. 2, 90 (*a.* 1356). —Ook gevolgd door *als*, in gelijken zin. || Ende also als sijt vernam, gevielt dat si daer over quam, *Christ.* 1377.

3) Gevolgd door *dat*, in de uitdrukking Also dat, *zoodat.* || Ne genen raet hi vernam, also dat hi te Rome quam, *Sp.* I[7], 86, 51. Also dat brueder Marijn wert gesent van den abt sijn metter kerren te someger stont, also dat hi wert namecont in die herberge daer ic af seide. Ende des weerds dochter haer vermeyde met enen riddere, die si minde, also dat si wert met kinde, *Sp.* II[7], 48, 45. — Mede gevolgd door *als*, in dezelfde beteekenis. || Den enen heeft hi die hant gehouden, den andren dreegde hi alse here, enten derden badt hi sere, also als van sulker noot elc soude sijn in vreesen groot, *Rijmb.* 29364. — Ook zonder *dat*, in denzelfden zin. || Ende noch vele ander heeren aldaer in sijnre hulpen weeren, alsoe hi in deser reesen drie dusent glayen sterc mocht wesen, *Brab. Y.* VI, 9845.

ALSODAEN (ALSOEDAEN), *-dane*, bnw. *Zoodanig*, *dusdanig.* Mnd. *alsodân.* Verg. de twee volgende artt. || Alsodaen als behoirlic is, *MLoep* IV, 168 var. Alsoedaen goet, Nijh. 1, 340 (*a.* 1335). — Ook samengesteld met wijs, wise: Alsodaenwijs, *op zoodanig wijze.* || Alsodaenwijs wast beset, omdat varen soud te bet, *Troyen f.* 60*c.*

ALSODANICH (ook ALSOTANICH; vgl. ALSUSTANICH), *-danige*, bnw. *Zoodanig*, *dusdanig.* Mnd. *alsodanich.* || So wanneer du an eens rijcs mans tafel sitste, so sich nauwe toe hoesulke gerechten di voergheset warden; want alsodanighe moetste hem weder bereiden, *Stemmen* 21. Alsotanige worten of gezoden wynen, *O. R. v. Dordr.* 1, 270, 3.

ALSOGEDAEN (ALSOEGEDAEN), *-dane*, bnw. *Zoodanig.* Zie bij GEDAEN en verg. ALSEGEDAEN. || Die . . wel conde genesen alsogedane wonde, *Lanc.* IV, 1030. Alsogedanen name hadde hi, IV, 9284. Hi souden pays maken op alsoegedane zaken dat si nemmer roeven en souden, *Limb.* V, 169. Dat hiere tiene soude verslaen ridderen alsoegedaen, VI, 857. Alsoegedane rijcheit als ten busscopdome getam, *Serv.* I, 2894. Alsoghedaen als dese publicaen es, *L. v. J. c.* 161. Alsoegedaen recht als hier na gevolgt ende bescreven is, *Belg. Mus.* 6, 293. Van alsogedanen gerichten, Nijh. 1, 381 (*a.* 1338). Alsoegedaen volc en heeft nye geweest, *D. B. Jes.* 23, 13. Alsogedaen als die regeerre van der stat is, alsulc sijn oec die gene dier in wonen, *Jes. Sir.* 10, 2; *enz.*

ALSOGELIJC (ALSOEGELIJC, ALSOGELIKE), bijw. Uit *Also* en *Gelijc*, *gelike.* Veelal in twee woorden geschreven *Also gelijc*, doch evenzeer als een samenstelling te beschouwen als desgelike, *desgelijks*, en ons *insgelijks. Evenzoo*, *insgelijks*, *desgelijks.* || Alsoegelijc, dat verstaet, can minne in hare ouden meeren ende menichfouden, *Doct.* II, 260. Alsoegelike soe can vriends raet verbliden den man, II, 1159. Elke tafele sal hebben in midden twee ringe van goude, ende in dat overste inde alsoegelike, Ruusbr. 1, 118. Alsogelike so

schindi oc van buten gerecht vor de menschen, *L. v. J. c.* 191. Alsogelike so bespottene oc een van dengenen die beneven hem hingen, *c.* 230. — Ook gevolgd door het voegw. *als*, in de uitdrukking Alsogelijc als, *op gelijke wijze als*, *evenals*, *zooals*, veelal vergezeld van een afhankelijken bijzin met Also aanvangende. || *Alsogelijc als* goede vrouwen haer lijf setten met trouwen voer haers mans salichede, *also* settet quaet wijf mede haer lijf met ernste groet, om toe te brengen haers mans doet, *Melib.* 779. *Alsoegelijc als* doeghet ende goet van goeder minnen comen moet, *also* moet comen .. van quader minnen al quaet, *Doct.* II, 295. *Alsogelike alse* de vader doet opherstaen die doede ende maktse levende, *also* makt de sone levende die hi welt, *L. v. J. c.* 118. *Alsogelike alse* ic u hebbe gemint, *also* motti u onderminnen, *c.* 208. *Alsogelijc alse* gi nu hebt horen seggen mi, *Melib.* 3424. Dat gi dese wart . . hoert met reverentien, *alsoegelijc alse* ten warden van der heileger ewangelien behoerlec es, *L. v. J.*, bl. 3. Hoe menechwerf hebbic willen gedren dine kinder, *alsogelike alse* ene hinne hare kikene onder hare vlochgele, *c.* 192.

ALSOGELIKERWIJS (ALSOEGELIKERWIJS), bijw. Uit *Also* en *Gelikerwijs*, en dus: *Op evenzoo gelijke wijze*, d. i. *Gelijkerwijs*, *desgelijks*, *evenzoo*. Veelal in twee woorden geschreven, *Also gelikerwijs*, doch evenzeer als een samenstelling te beschouwen als Alsogelijc: zie ald. || Alsoegelikerwijs es een wijf, *Teest.* 4151. Alsoegelikerwijs soe moet die werpte al onser dogede dobbel onnosel sijn, Ruusbr. 1, 63. Alsoegelikerwijs moten wi werken elke doget, 66. Also alse die geite scarp sijn van gesichte, . . . alsoegelikerwijs, boven alle dogede, scerpt oetmoedecheit onse inwendege gesichte, 76. Alsoegelikerwijs, selewi die heilecheit ontfaen, . . . soe mote wi onse senne . . . Gode offeren, 2, 38. — Zoo ook 1, 230; 5, 27; *enz.* — Ook gevolgd door het voegw. *als*, in den zin van *Evenals*: verg. Alsogelijc als. || *Alsoegelikerwijs alse* vlamme ende geensteren opgaen ute den viere, alsoe geet verlangen op *enz.*, Ruusbr. 1, 87.

ALSOLIJC, *-like*, bnw. Uit *Al* en *solijc*, d. i. *sulc.* Hetzelfde als *Alsulc* (z. ald.). *Zoodanig*, *dusdanig*. || Mit alsoliken recht als in der Oeverbetau gelegen were, Nijh. 3, 110 (*a.* 1383). Myt alsoeliken voerwendinge ende verscheide, dat dat selve mijn slot van Ulfte altijt wesen sall open huys mijns voergen. genedigen heren, 317 (*a.* 1411).

ALSONDER, voorz. Versterking van *Sonder*. Zie ald. en verg. Al bijw.

1) *Zonder*, lat. *sine*; zeer gewone vorm. || Alsonder sage, *Sp.* IV[1], 51, 46; *enz.*

2) *Behalve*, lat. *praeter*. || Alsonder sijn kerstenlijc leven . . . so was hi so wijs nochtan, *enz.*, *Sp.* III[4], 27, 21. Alsonder die mertelaren vercoren, . . . so waren vele meer van dien pliene onder Valeriane, II[2], 30, 69. Dus waerre XII . . alsonder dat volc van Levi, *Rijmb.* 6956. Alsonder diere ter waerscep waren, bleven doot daer in der scaren omtrent III[M], 8217. Sy verbarrenden Bouweloe alsonder de kerke, *Cron. v. Vlaend.* 2, 153. — Zoo ook *Rijmb.* 30591; Stoke IV, 977; *Limb.* IX, 553; *enz.*

ALSONDER, bijw. Zie het vorige art. en verg. Al bijw.). *Behalve dat*, *bovendien*. || Gerechter wijf haddi in sijn leven XV edele, . . ende twee onnedele te siere minnen, ende alsonder, nacht ende dach, van anderen amien sijn bejach, *Sp.* III[2], 16, 72—78.

ALSOSTEN. Zie Alsustaen.

ALSOSULC, bnw. Hetzelfde als het meer gewone *Alselc*. Zie voorbeelden ald. en: || Wi sellen hem sien alsosulc als hi is, *Sp. d. M.* 1, 100c. Alsosulc aermoede, dat noyt creature en leet, *Hs. v.* 1348, 304c.

ALSOTANICH Zie alsodanich.

ALSTE, hetzelfde als Alte (z. ald.). Nog in gebruik. || Dat onse bome *alste* vro (= wel vroeg) willen bloyen, *Bern. W.* 128*b*. (Op dezelfde bl. als si *alte* vro willen vrucht doen). Ic ghecreech alste groten berouwe, *Bienb.* 145*a*.

ALSTER, voor halster, een korenmaat. Zie Halster. || 3 alster corens, *Rek. v. Gent* 1 454. VII alstere ende anderalve viertale evene, Diericx, *Mém.* 2, 591.

ALSTRONOMIJN, *-mine*, znw. m. Verkeerde schrijfwijze voor *Astronomijn*, sterrenwichelaar. || Dat scriven ons die alstronomine, *Vr. Heim.* 394.

ALSULC. Zie Alselc.

ALSULCDANICH (alsulctanich, alsultenich, ook alsulcgedanich, of -nech), *-nighe* of *-nege*, bnw. *Zoodanig*, *dusdanig*. Verg. Sulcdanich. || Alsulkedanighe brieve ende alsulcghedanighe lofnesse, *Oorkb.* 2, 471*a*. Die hen alsulcdanige forche ende gewout aendoen, *Brab. Y.* II, 666. Soe wie . . alsulcdanighe vogelen vingen, *Leid. Keurb.* 173, 61. Al Israhel hoerde alsulcdanie nieumare, *D. B.* I *Sam.* 13, 4 (Vulg. *hujuscemodi famam*). Dat daer alsulcdanigen werck in ghewrocht wert, *Hs.* 80 *f.* 18*a*. Op alsulctanige boete, Mieris 2, 212*b*. Alsultenich man, Matth. 143.

ALSULP, ALSULPE. Zie Alselpe.

ALSULTENICH. Zie Alsulcdanich.

ALSUS, bijw., bij Kil. Alsus; versterking van *Sus*, ons *zus*, hetzelfde als *zoo*. Mnd. *alsus*. *Alzoo*, *aldus*. Verg. de drie volgende artt. en Grimm, *Gr.* 3, 169. || Hi screef alsus, *Christ.* 3. Ende sprac haer selve alsus toe, 797. Doen antwerdde hi ende sprac alsus, *Lutg.* II, 342. Ende sprac haer lieflec alsus toe, II, 1122. Dat woert sal men alsus verstaen, I, 718. Gode nemt hi sijn recht alsus, *X Plagh.* 1904. Alsus soe bleef hi onbevreest, *Blisc. v. M.* 1420. Doe alsus Gods gracie allesyns waert ghespreyt, *Vaderb.* 160. — Zoo ook *Christ.* 1142, *Lutg.* I, 167, 474, 714, 722, 864, *Renout* 1165, *Playerw.* 31, 308; *enz.* — *Alsus* wisselde met *alsos*, evenals *aldus* met *aldos*. Zie bij Alsustaen.

ALSUSGEDAEN, *-dane*, bnw. Zie bij Gedaen. *Zoodanig*, *dusdanig*. || In alsusgedainre manieren, Nijh. 1, 208 (*a.* 1327).

ALSUSTAEN, *-tane*, bnw. Mnd. *alsusdan*. *Zoodanig*, *dusdanig*. Door verscherping der *d* na de *s*, voor *Alsusdaen*, van *Alsus* en *daen*, d. i. *gedaen*. Verg. Aldustaen. Door verplaatsing van den klemtoon werd de laatste lettergreep toonloos, en verliep *alsustaen* tot *alsusten*, *alsosten*. || Want ic wale lye, dat ic alsosten werc te volbrengen noch wijs noch goet genoech en ben, *L. v. J. Inl.* bl. 3.

ALSUSTANICH (alsustenich, of -nech), *-nige* of *-nege*, bnw. *Zoodanig*, *dusdanig*. || Alsustenech tale, *Lutg.* II[1], 203. Alsustenech dinge, II, 657.

ALTARIST, znw. m. Mlat. *altarista* (Duc. 1, 209). *Onderpriester*, *die een altaar te bezorgen heeft*. || Up IIe ar[le] seyt heer Claes Jacobssoen, altarist van Rarop, dat hy verstaen heeft van den pastoer aldaer, . . datter zijn 750 communicanten, *Inform.* 213.

ALTE, bijw. Versterking van *Te* door middel van *Al*, in twee verschillende opvattingen.

1) In den nog heden gewonen zin van *te veel*, *e zeer*, lat. *nimis*, *nimium*, fr. *trop*, eng. *too*. || Alte scaerp, *Rein.* I, 784. Alte swaer, II, 6365. Alte ongehiere, *Nat. Bl.* IV, 50. Alte spade, *Rijmb.* 80; *enz.* Alte dicke, *Busk.* 60.

2) Als bloote versterking van een bnw. of bijw., en dus in den zin van *Zeer*. *Alte* is samengesteld uit *Al* en het voorz. *te*, hd. *zu*, eng. *to*, zooals uit de verwante talen blijkt; mhd. *alze*, *alzu*, nhd. *allzu*, mnd. en nnd. *alto*, *altzo*, *altze*, eng. *all-to*, in den zin van *entirely* (Halliwell 46, Nares, *Gloss.* 14). Vgl. De Jager, *Versch.* 211—226; zoo wordt *nimis* lat. gebruikt voor *valde*; ofr. *trop* voor *bien*, *fort* (Burguy *Gr.* 2, 331), en eng. *too* is slechts een andere vorm voor *to*, evenals mnl. *te* ook *zeer* beteekende (zie TE). Vgl. onze uitspraak *altee*. Ook thans nog heeft *alte* de bet. van *zeer*, als eene ontkenning voorafgaat, vgl. *Ned. Wdb.* 2, 65. Het is eene krachtiger uitdrukking dan *harde* of *sere*, doch zonder eenig bijdenkbeeld van *overmaat* of *te veel*, welk begrip thans aan *te* en *al te* eigen is (naar de bet. 1). || Pennevare was alte goet, *Ferg.* 936. Och heer, dats alte wel geseit! *Rein.* II, 242. Een les, dat alte segesalich es, II, 6782. var. Als een alte wreet tyrant, *Sp.* II[4], 10, 6. Minne wrachte . . in hem wonder alte groet, *Limb.* V, 1311. Die coninc . . hadde den rouwe alte groet, VI, 1687. In ene alte scone zale, X, 149. Dat gi alte ernstlec bid voer mi, *Lutg.* II, 595. Van alte claren olien, *Christ.* 644. Een alte groet vri edel man, 1347. Met alte groten tranen, 1446. So dat si alte sueteleke lachte, 1610. Nu biddic u alte vriendelic, *MLoep* II, 3667. Daer alte groten gerucht of was, *Clerc* 31. Een alte schone maget, *D. B. Gen.* 24, 16 (Vulg. „virgo pulcherrima"). Alte overgroot, *Geest. L.* 25*v*. Zie verder *Lsp.* II, 28, 47; *Limb.* II, 1243, 1248; V, 49; VIII, 80, 82, 1243, X, 166; XII, 136, 753; *Christ.* 405, 550, 765, 1117; *MLoep* , 955, 1822; II, 1203, 3179, 3674, 3860; V, 324 var.; 1284; *Glor.* 1074; *Rubb.* 121; *D. War.* 3, 84; *D. B. passim*; enz. Een aantal andere voorbeelden bij De Jager, *Versch.* 225 vlg. — Alte sere, in dubbel sterke opvatting. || U gebet dats alte sere ontfenclec ind anscijn voer onsen Here, *Lutg.* II, 894. So waest hem dancleke alte sere, *Christ.* 282. Ende mesliet hem alte zeere, *Amand* I, 518. Tot dat hi alte seer groot was geworden, *D. B. Gen.* 26, 13 (Vulg. „magnus vehementer"). — Alte wale (wel), *buitengewoon wel*. || Daer andwerdde Kerstine sonder twifel alte wale, *Lutg.* I, 880. Gi genoecht mi alte wale, *Lansl.* 439. Dat ic u alte wel soude genoegen, *Busk.* 169. Ic sout alte wel derven, *Playerw.* 73. — Zoo ook *Truw.* 66; *Playerw.* 153, enz. — Alte gerne, *bijzonder gaarne*. || Dese joeste dadic alte gerne, *Ferg.* 5443. Dat willic alte gerne doen, *OVl. Lied. en Ged.* 468, 360; *Esm.* 723. Ic souts alte gerne proven, *Playerw.* 76. — Alte node, *zeer ongaarne*, *hoogst ongaarne*, *met veel moeite*. || Dat hi al te node neemt wrake, *Christ.* 931. Nochtan so deed sijt alte noede, 1313. Dits dat God alte noede anesiet, *Rincl.* 1019. Den potte alte noede ontsinct den gore, daer hi ierst af drinct, 1083. — Naast *alte* komt ook de vorm *alste* voor, welke nog heden in dial. voortleeft; zie *Ndl. Wdb.* 2, 65 en hier ALSTE. *Als* is als de 2de nv. van het vnw. *al* op te vatten, en *al* als de 4de; vgl. *veel te* en *veels te*, got. *filaus*. — In de 15de eeuw vindt men herhaaldelijk den vorm *alten*, die bepaaldelijk onjuist is, wanneer er een lidw. aan voorafgaat. *Alten* is misschien verdedigbaar als de samensmelting van *alte een*, hoewel de volgorde der woorden bevreemding wekt; *Alten scone maget* kan zijn *alte een scone maget*. Uit zoodanig gebruik vloeide waarschijnlijk verder de verkeerde toepassing voort, toen men gedachteloos *alten* bezigde, ook waar het werd voorafgegaan door het bepalend of niet bepalend lidw. || Daer si alten groten heer brachten, *Clerc* 19. Al hebben dye martelaers alten groten pijne gedoget, *Pass. W.* 9*b*. Si maecte alten groten huys, 29*b*. In alten groten blijscap, 31*d*. Si sanck alten soeten melodye, 33*a*. Mit alten starcken maecsel, 45*c*. — Deden si tymmeren enen alten vasten casteel, *Clerc* 6. Enen alten wonderliken oirdel, 28. Enen alten devoten priester, *Pass. W.* 14*c*. Een alten sconen out man, 25*c*. Meermalen ook in het *Bienboec*.

ALTEEN. Zie ALTENEN.

ALTEGADER (ALTEGADERE), bijw. Uit *Al* en *te gader*, en dus *geheel te zamen*, *geheel en al*. Aan zelfst. naamwoorden of voornaamwoorden toegevoegd, om in het mv. *allen te zamen*, *allen*, in het enkelv. of bij een collectief begrip *alles te zamen*, *geheel*, *gansch* uit te drukken. Verg. bij ALGADER. || Daerna gingen here ende knapen altegader te bedde slapen, *Lanc.* II, 6395. Mi heeft verdreven mijn stiefvader van minen lande altegader, III, 15906. Ende was mettem altegadere ses maenden, *Sp.* III[2], 45, 22. — Somtijds als bloote bevestigingsformule gebezigd, op gelijksoortige wijze als *al*. || Tote Philippen in die stede, die also hiet altegader na Phillippe, Alexanders vader, *Sp.* I[4], 19, 30.

ALTEHANT (ALTEHANDE, ALTEHANDEN, ALTEHANTS, ALTEHANS, ALTHANTS, ALTHANT), bijw. Versterking van *Te hant* door middel van *Al*. Zie bij HANT. Mnd. *altohandes*, *altohant*. *Terstond*, *aanstonds*, *weldra*. || Bi der tale, die Brune heeft begonnen, bekenden altehant Reinaert, *Rein.* I, 538. Ende sietse liede van verren gaen, altehant heeft si verstaen oft jagers sijn, die si siet dan, *Nat. Bl.* II, 1035. Die brant verbernde dat volc altehant, *Rijmb.* 16411. Altehant viel die vogel op dat sant, *Limb.* X, 1089. Eer hoir die beeste conde gesien, was si gelopen altehant in een hol dat si daer vant, *MLoep* II, 1034. Ende altehant so sendde hi sine knechte te Bethleem, *L. v. J. c.* 18. Doe ontfarmde Jhesum hars, ende leide sinen vinger op hare ogen, ende si worde altehant siende, *c.* 157. Dat dijn . . leven verganclic is ende cort is . . ende altehant eynde hebben sal, *Stemmen* 18. Item altehant daerna bi IJsebouts hant, 4 dukaet, *Rek. d. Graf.* 4, 174 (*in de uitg.* Altehant, *en verkeerdelijk voor een eigennaam aangezien.*). — Zoo ook *Wal.* 2517, 2920, 4892; *Flor.* 193, 701; *Nat. Bl.* II, 976, 1021, IV, 218, 442, 458; V, 220; VI, 714; Stoke II, 187, 1054, 1075; IV, 688, 990; *Limb.* III, 77, 1018; X, 396, 1018, 1089; Hild. 165, 83, *enz.* Altehant daer naer, *Lsp.* II, 9, 155. — Nevens den gewonen vorm Altehant vindt men verschillende bijvormen, als: || Altehande, *Nat. Bl.* II, 1521; *Rijmb.* 12552; *Merl.* 5142. Altehanden, *Lanc.* II, 27036; *Rijmb.* 11700; *Sp.* II[4], 12, 20. Altehants, *Ferg.* 3616; *Rose* 862; Ruusbr. 3, 125, 161, 200; Nijh. 1, 245, 302. Altehans, *Lanc.* II, 44087; IV, 4673; Ruusbr. 1, 121, 123; 5, 99. Althant, *Ferg.* 4039; Hild. 183, 49; Nijh. 1, 173. Althants, Hild. 90. 90; *Devoet B.* (36) 3*v*., 41*v*., 99*v*., 100*r*.; *Hs. v.* 1348, 236*a*. — Altehant wordt ook versterkt door de

toevoeging van andere gelijkbeteekende woorden, als *gereet* en *sonder merre*. || Dien soe genaecte of dien soe beet, hi staerf altehant gereet, *Heim.* 775. Altehants sonder merre, Nijh. 1, 245.

2) Uit de beteekenis van *terstond*, *oogenblikkelijk*, ontwikkelde zich geleidelijk die van *Voor het oogenblik*, *thans*. || Hoe men dat hier voortijts plach te doene en weten zij niet, mits datter altehants nyemant int ambocht woent diet gedencken mach, *Inform.* 492.

3) Ook gebruikt van een oogenblik, dat in het verledene ligt. *Zoo even*, *nauwelijks*. || Harde tileec in enen der saterdaghen, doe die zonne althant upgheresen was, *Hs. v.* 1348, 129*c*.

4) Ook van het tegenwoordige oogenblik. *Nu*, *reeds*, *thans*, lat. *jam*. || Ic bin altehants out ende ic en hebbe genen man, *B. v.* 1357, 106*b*.

ALTEMALE, later ALTEMAEL en ALLETEMAEL, bijw. Versterking van *Te male* door middel van *Al*. Zie bij MAEL. Mnd. *altomale*; hd. *allzumal*.

1) *Te eenen male*, *geheel en al*, *volkomenlijk*. || Somwyle vergit hijs altemale, *Troyen f.* 170*b*. Hi doet die minne altemale ute sinen sinne, *Parth.* 8162. Van diere groter quale waerstu genesen altemale, 8275. Dat niemen altemale verstaen mach, *Rijmb.* 48. Van Ysmaëlle latic altemale, 1972. Die gemeente achte niet altemale . . . om dese tale, 28711. Der Joden mogenthede es vergaen so altemale, *Teest.* 1925. Eer gise altemale verdoet, *Limb.* I, 1743. Die dat conincrike na recht altemale soude hebben verwonnen. — In den *D. B.* meermalen ter vertaling van *omnino* of *penitus*.

2) *Grootelijks*, *uitermate*, *zeer*; met dezelfde overdracht van beteekenis als in *heel* voor *zeer*. || Dat hi goet was altemael, *MLoep* II, 490. Die mine danck ic altemael, IV, 1867.

3) Aan een znw. of zelfst. vnw. toegevoegd.

a) Bij een enkelv., in de beteekenis van *Geheel en al*, *ganschelijk*; nagenoeg gelijkstaande met een bnw. in den zin van *geheel*, *gansch*. || Algeheel ende altemale so ruste in die maget smale die Gods Sone, *Wap. Mart.* III, 300. Otte seide: „Gi segt wale, dit willic doen altemale", ende heeft ontboden ute thant met hem altemale sijn lant, *Lorr.* I, 545. Dien dach altemale, I, 505. Onsen lande altemale, I, 851. Altemale mijn gescien, I, 891. Van Lorein altemale, I, 1375. Altemale tRoemsche rike, *Sp.* III[a], 22, 34. Altemale Borgoenyen lant, III[e], 18, 26. Thovet van altemale Persi, I[a], 29, 2C. Ende slouch hem af . . een legyoen altemale, I[e], 5, 7. Altemale hoe dat verginc dede hi scriven, II[a], 25, 6. Procureerre . . van altemale der helscher scaren, *Mask.* 92. Dese werelt altemale, *Parth.* 6658. Van altemale mine minne, 7545 (in het hs. verkeerdelijk *altemalen*). Dat conincrike van altemale Inghelant, *Vl. Rijmk.* 1118. — In denzelfden zin ook Alletemael, waarin *alle* de gewone wisselvorm van *al* is. || Ende dit alletemael ongedeelt sonder enige gelikenisse, *Tract. v. d. Car. f.* 89*v*.

b) Bij een mv., in de beteekenis van *Allen*. || Die heren waren altemale gescoffiert van derre sage, *Parth.* 6781. Walewein groetetse altemale, *Wal.* 2720. Die heren . . scieden altemale, *Lorr.* I, 1400. Den coninc . . entie (*uitg.* enten) heren altemale, I, 1601; *enz.*

ALTEMET, ook ALMET, bijw. Versterking van *Te met* of *Temet* door middel van *Al*. Zie bij MET en TEMET. Eene uitdrukking, die te kennen geeft, dat eene werking gelijktijdig en in gelijken voortgang met eene andere geschiedt.

1) Gevolgd door het voegw. *dat*. Altemet dat, *al naarmate*, *al naar gelang dat*; van werkingen gezegd, die in verschillende opeenvolgende, maar gelijksoortige, momenten geschieden. || Men leidse gevangen daer, altemet dat si quamen, tot die mense had bi namen, *Eleg.* 1122. Altemet dat wise verwinnen, so seldise tuwen castele binnen voeren in gevancnessen, *Lanc.* III, 20001. Ende altemet dat sine ontfingen, cust hise, *Sp.* II[1], 89, 34. Ende altemet dat elc quam an, leide hine vore Darius voete dan, II[a], 44, 301. Ende altemet dat sijt lijdt, so wert haer dat licht gewijdt, *Lsp.* I, 9, 83. Want die vrecheit menichfout, altemet dat die mensche wert out, III, 4, 407 var. Twelke mi becam so wale, dat ics mine becomte draer, altemet dat oversprane, *OVl. Lied. en Ged.* 25, 128. Ende altemet dat eenige wethouders ende officiers quamen in de burch, men slouchse doot, *Cron. v. Vlaend.* 1, 55. — Almet dat, in denzelfden zin. || Doe togen gene ridders uut te velde waert, met groten scaren, almet dat si gewapent waren, Stoke III, 638. — Altemet daermede in denzelfden zin. || Ende altemet daer die melc begint te roome, soo trect die matten achter, *Keukenb.* I, 26.

2) Zonder *dat*, en dus elliptisch gesteld, met verzwijging der gelijktijdige werking. In drieledige opvatting:

a) *Allengs*, *achtereenvolgens*. || Op Mamet dat si riepen, dat hise hulp uten diepen, dies si hadden clein te bet, want si verdronken altemet, *Rev.* II, 426. Si worden daer in gescrifte geset na hare vertellen altemet, *Lanc.* III, 11139.

b) *Allengs*, *langzamerhand*, *gaandeweg*. || Ende altemet passerden de dagen, ende de leeftocht wart binnen diere, *Vl. Rijmkr.* 6610. Ende altemet heeft hijt ontspaert, ende drouch tsiere lieve vrouwen waert, *Denkm.* 3, 188, 55. Die van Ghendt quamen altemet toe met groeten hoepe, *Cron. v. Vlaend.* 1, 197. Niet . . vroech rijck te werden . ., mer dat si altemet ende alleencken toenemen moghen, *Dial. Creat.* 67*a*. Ic en wil niet haestelijke werden die alrehoechste, mer ic wil altemet *ende* alleyncken proficeren, *ald.*

c) *Somtijds*, *somwijlen*, *nu en dan*, d. i. al naar gelang de omstandigheden het medebrengen, telkens als er aanleiding toe bestaat. Nog heden de gewone beteekenis. Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* 214. || Hi mach altemet den harync gekeert hebben, *Hav. H.* 2.

ALTENEN (ALLETENEN, ALTENE, later ALTEEN), bijw. van tijd. Mnd. en nnd. *alténen*, altijd, immerzu, stets. Samentrekking uit *Al te een*, hetzelfde als *Al in een*: zie bij EEN. *Aanhoudend*, *voortdurend*, *altijd door*, *steeds*; of wel, met geringe wijziging, *Gedurig*, *gestadig*, *telkens*, d. i. in voortdurende herhaling met geringe tusschenpoozen. || Doenre Torec werd geware, bleef hi altenen siende op hare, *Lanc.* III, 26183. Si sloegen altenen slach in slach, III, 17298. Sijn wert wijsde datti altenen vrouwen ende joncfrouwen ere dade, *Ferg.* 1218. Soe mesbaerde ende weende altenen, *Wal.* 10149. Aldusdaen leven ledde hi altenen, *Renout* 1969. Dat hi sdages was alle tijt in sijn keiserlec abijt . ., op sijn hoeft die croene altenen, *Sp.* II[e], 1, 13. Dat si luttel goet verteerde, maer altenen den penninc geerde, *Rose* 210. Nieuwers en hilt si stille, maer reet altenen ten woude waert, *Limb.* I, 138. Alse hi was daer in die stat, so quamen altenen liede na dat, met drien, met vieren, gewapent wele, Velth. II, 13, 17. Recht ofte een beke diepe uut eenre fonteinen liepe, die altenen vol ware, *Lsp.* II, 31, 35. Maer ic si

droeven ende wenen altenen, *Lutg.* II, 218. Si mogen wel vresen dat si alteenen bernen selen int helsche vier, *D. War.* 3, 243, 39. Ende mi God moete verleenen goede neeringe alteenen, *Vad. Mus.* 5, 334. Mi dunct altenen dat ic ride, *Boerden* IX, 32. Dat wi den wonsdach nemen, die daerna comt alteenen, *Natuurk.* 49. Gelijk dat gi mi raet altenen, *Belg. Mus.* 10, 56, 169. En spreect hij anders niet alteenen dan n u n o c h? *Nu noch* 201, verg. 18. Aldus est metten genen die alteenen gadert ende oplegt, ende die in Gode niet rike en es, *L. v. J. c.* 144. — Zoo ook *Lanc.* III, 26365; *Lorr.* II, 2549, 4324; *Sp.* II[a], 60, 39; *Rose* 2602, 5643; *Limb.* I, 315, 2092; II, 1514; V, 205; VII, 686; X, 507, 721; XII, 737; Velth. I, 3, 52; III, 16, 37; IV, 56, 33, 39; V, 5, 56; VI, 15, 85; *Brab. Y.* VI, 4938; *Lsp.* II, 10, 67; III, 3, 722; *Van gevene* 115; *Lett. N. W.* 5[a], 93, 7; *Vad. Mus.* 1, 82, 13; *Wap. Rog.* 474; *Merl.* 36206; *enz.* — A l l e t e n e n, in denzelfden zin (over *alle* als wisselvorm van *al*, zie bij Al). || Alletenen bereidde si hare, als ocht si henen varen soude van ertrike tehant, *Lutg.* III, 287. — A l t e n e, een min juiste vorm. || Dat si bereet altene waren, als ocht si van ertrike souden varen, *Christ.* 1935. Ende vaert hi daer, dat comt altene bi uwen sconden, *Belg. Mus.* 10, 88, 131. — A l t e e n was mede een min juiste vorm, die vooral in 't rijm voorkomt. || In die persecucie swaer beliedic Gods name alteen (: negeen), *Sp.* II[a], 68, 92. Dus wies dit kint in duechden alteen (: steen), *Amand* I, 153.

ALTENENGADER (ALTENEGADER), bijw. Van *Al* en *Tenen gader*: zie bij Gader. *Geheel en al*, *ten volle*, *te eenen male*. Hetzelfde als *Algader*: zie ald. || Entie Sone, die den Vader evengeweldich es altenengader, *Sp.* I[4], 2, 5. Ende hilt alteenengader die goede usagen zijns vader, *Lsp.* I, 29, 39. Twijf dwinct den man altenengader, I, 32, 57. Om dat Cham bespotte den vader, so wert hi alteenengader om die zonden vermaledijt, I, 33, 19. Viertich dage . . altenengader, II, 39, 51. Doe starf sine menscheit pure an den cruce altenengader, II, 53, 57. — Zoo ook *Rijmb.* 29425 var.; *Melib.* 707; *Teest.* 1868; Stoke IX, 261; *Limb.* IV, 100; *Alex.* V, 154; *Edew.* 1109; *Merl.* 28635; *enz.* — Ook aan een znw. of zelfst. vnw. in het mv. toegevoegd, in den zin van *Allen gezamenlijk.* || Hoe God, die hemelsche Vader, den goeden altenengader bistaet, mids sijnre genaden, *Lsp.* I, 29, 95. Daer vielen si oetmoedeleke altenengader op haer knien, *Brab. Y.* VI, 11650. Sust. r, broeder, moeder, vader, die machtu verliesen altenegader, *DVl. Ged.* 1, 83, 757. Altenegader si uutqu[?]men, *Brab. Y.* VI, 11870.

ALTENENMALE, bijw. Van *Al* en *Tenen male*: zie bij Mael. *Geheel en al*, *ten volle.* Hetzelfde als *Altemale*: zie ald. || In hebbe dinc en gene no goet, . . gine mochter over gebieden wale, alst uwe ware altenenmale, *Rose* fr. bl. 255, vs. 108—111.

ALTEVOREN, bijw., *Wal.* 2721, 4345, 4649, enz., hetzelfde als A l s t e v o r e n: zie bij Al als zelfst. vnw. II, 2, *b*).

ALTHOEVICH, ALTHUVICH. Zie Outhoevich.

ALTIJTS, bijw., *Han.H.* 42, 81; *Vad. Mus.* 5, 365, enz. Bijvorm van *Altijt*, thans *altijd* (in de 17de eeuw nog *altijds*), met de adverbiale *s*, die in *eertijds*, *nudtijds*, *somtijds* en *veeltijds* voorgoed is aangenomen.

ALTOE, bijw. Uit *Al* en *Toe*, eng. *too*; verg. hd. *dazu*. Zie Toe en verg. Intoe.

1) *Ook*, *mede*, *insgelijks*, *nog daarenboven.* || Ende altoe sochti den roden riddre doe, *Lanc.* II, 1313. Ende hi sette sijn swaert altoe ten hoefde van den bedde doe, II, 7906. Gaherets swert brac altoe, II, 9538. Ende doersloech mijn gereide doe ende mijn part doer die scouderen altoe, II, 14721. Altoe so moesti mi doen bate van al der scade die gi mi doet, *Ferg.* 4264. Hare ontrouwe brenctse altoe in den rouwe, *Lorr.* IV, 112. Een sijn geselle sachre altoe, *Franc.* 7274. Soe heeft hi scande ende scade altoe, *Melib.* 3366. Ic wane, men noint en vernam, dat een grave eenen keyser verdreef, ende altoe in dat scoenste bleef, *Vl. Rijmkr.* 763. Altoe gelikerwijs, alse een goet mensche steet op sine cleinheit in dat nederste sijns selfs, . . soe bekent hi sijn armoede, Ruusbr. 6, 18. — Zoo ook *Lanc.* II, 982, 2859, 25892, 32636, III, 3330, 10926; *Franc.* 5302; *Grimb.* I, 130; Velth. IV, 31, 27; V, 39, 24; Hadew., I, 79, 49; *enz.* — A l t o e wordt nog versterkt door *ooc*, in volkomen dezelfde opvatting. || Ende dat gi u oec sult setten in des jagers genade altoe, *Lanc.* II, 510. Dat si heiden waren . . ende heidin bleven ooc altoe, *Rijmb.* 21441. Sinen sone . . ende sine dochtren oec altoe, *Sp.* IV[1], 2, 71.

2) *Tot zoover*, *zoover* (= al t o t e *dien*) || (Hi) heft hare menigen man genomen. Altoe eist nu op hare comen, hi heftse beseten in haer stade, *Ferg.* 4473.

Aanm. — *Lanc.* II, 664: „Daer gene riddre sach *altoe*," is *altoe* ongepast: men leze *al toe*, daar *toe* bij *sach* behoort.

ALTOE, wel verkeerd geschreven voor *althaea*, het in de geneeskunde bekende kruid, *wilde malva.* || Water, daer in ghesoden die wortele van altoe, *radix althaeae*, Lanfr. 98*r*.

ALTOEWAERT (ALTOEWAERD), bijw. Uit *Al* en *Toewaert*; ags. *tóweard*, futurus, *tóweardlice*, in futurum (Ettm. 107); eng. *toward*, ophanden, aanstaande. Zie Toewaert en verg. Intoewaert en Itoewaert. *In het vervolg*, *voortaan*, *van nu af.* || Daer Lanceloet lange hadde gewesen, ende was een deel begonnen genesen, dat hi wandelen mochte altoewaerd, *Lanc.* IV, 2383.

ALTOOS (ALTOES, later ook ALLETOOS, ALLENTOES), bijw. Mnd. *altôs*, *alletôs*; Vgl. mnd. *alteges*, en alhier EMMERTOOS. Samentrekking uit den oorspr. vorm *altoges* (*altokes*); ohd. en mhd. *alzoges* (Grimm, *Gr.* 3, 129); adverbiale genitief van *al* en ohd. mhd. *zog*, *zug*, mnl. *tooch*, van ogerm. *tiuhan*, mnl. *tien*, trekken. *Tooch*, eigenlijk *trek*, in den overdrachtelijken zin van *keer* of *maal*: verg. ons *reis* in denzelfden zin. *Altoges*, *altoos*, is dus zooveel als *telkenmale*, *telkenreize*, en het mnl. *in allen kere.*

1) In de hedendaagsche opvatting van *altijd*, doch niet zoozeer „om den duur aan te duiden," maar veelal „in den zin van *bij iedere gelegenheid*, *telkens*, *gestadig*:" verg. Bormans op *Christ.* bl. 505. || Die heyden hadden wale XX man altoes tegen eynen den sijnen, *Serv.* II, 581. Dat hi altoes ende heden voor ons allen moete beden, *Brand.* (*C*) 2279. Want niemen bat verraden mach die borch altoes dan die van binnen, *Limb.* VIII, 410. Onse amman, die nu es, ende altoes sijn sal ten tijde, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 777. — Zie ook *Wal.* 391; *Lsp.* I, 48, 42; *Rein.* II, 3933, 4252, 4258; Ruusbr. 3, 33; *Rijmb.* en *Flor.* (uitg. Hoffm.) gloss., enz. — A l l e t o e s, *Lucid.* 5398; *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 800, 802, enz. A l l e n t o e s, *MLoep* III, 186 var.

2) *In allen gevalle*, *alleszins*, *volstrekt*; somtijds, als bloote bevestigingsformule, *voorzeker*, *stellig*, als behelzende de verzekering, dat het gezegde *in elk geval* of *alleszins* waar zal worden bevonden. Hetzelfde als *emmer* (z. ald.). || Keye doe ene rivire sach, die wide was ende bodemloes, daer hi over moeste altoes, *Lanc.* III, 22370. Een starc riddere, die altoes den swerten riddere haette sere, III, 12218. (Hi) nam enen bernenden brant sonder altoes iemens geheet, *Rijmb.* 33546. Hi was oec die eerste altoos, die uten volke riddren coos, *Sp.* I³, 40, 29. Dat hi XII jongers coos, voer alle dandere lief altoos, I⁸, 5, 3. Hi was altoos sere in vare, als die hem selven sculdich weet, *Rein.* I, 3003. — Vooral gewoon was dit gebruik van *Altoos* in de ontkennende uitdrukking: — Altoos niet, *in geen geval*, *volstrekt niet*, *in het geheel niet.* || Die hadde so groten sin torloghen, dat hi altoes niet sine oghen te lande en wilde keren weder, *Alex.* I, 1107. Deen wille altoes niet dragen meer dan hem wille behagen, *Nat. Bl.* II, 561. God antwoord mi altoos niet, *Rijmb.* 9693. Heren ne sullen altoos niet breken dat si beloven ende spreken, *Heim.* 665. Want hi altoes niet en woude, dat die dyaken weten soude, *Sp.* III⁴, 39, 61. Want hen reinde altoes niet, III⁸, 41, 7. Dien hi altoes niet ne vant, *Lanc.* II, 4071. Dat en mach altoes niet wesen, II, 39758. Dat hijt altoes niet en dade, *Theoph.* 282. — Zoo ook *Sp.* I¹, 13, 13; III⁴, 32, 43; IV³, 76, 60; II⁶, 23, 390; *Nat. Bl.* I, 151; *Franc.* 6722; *Heim.* 715; *Lanc.* IV, 1572; *enz.* — De ontkenning gaat ook vooraf: Niet altoos; of wel worden de beide woorden door andere gescheiden: Niet — altoos en Altoos — niet. || In dEwangelie es *niet altoos* hoe God dandre apostlen coos, *Rijmb.* 22597. Dat hi ten naesten dage *niet altoos* te scepe vare no ga, *Sp.* I², 42, 52. Want hi en lette *niet altoes*, II⁷, 39, 20. Die kennets *niet altoes*, Stoke IX, 822. Als hijs *niet* en hadde *altoes*, *Nat. Bl.* XII, 649. Dat si *niet* bestaen de pine meerre broeders *altoos* te sine, *Franc.* 3093. Datmen *altoes* in een vier groet sijn herte verbernen *niet* en can, *Nat. Bl.* XII, 964. Hoe lange sal mi tquade diet *altoos* willen geloven *niet*? *Rijmb.* 5697. Nochtan wildi *altoos* doen niet, 3785. Dat hi *altoos* daer *niet* quame, 5395. Sceed *altoos* van Gode niet, 8846. Weent *altoos* om mi *niet* nu, 26423. Die gene en es *altoes* ridder *niet*, die gerne dangier ende pant doget, *Lanc.* IV, 5762. In liete *altoes* mijn lief *niet* sterven, *Vrouw. e. M.* III, 49, 5; *enz.* — Ook wordt de uitdrukking vergezeld van eene tweede ontkenning, en dus dubbel negatief. || Alsi dat in *genen* dingen *altoos niet* conden vulbringen, *Franc.* 9081. Ende men so ongetemde scaren *altoes* met *genen* lichten dingen te wette *niet* mochte dwingen, *Sp.* III⁴, 15, 48. — Meermalen staat *Altoos* ook zonder *niet*, maar hetzij blootelijk met *en*, of met andere ontkenningen. || Maer *altoes* hi *en* woude crone daer dragen van goude, *Brab. Y.* III, 1737. Ic *en* doere toe crom no recht van geesteliker dinc *altoos*, *Rein.* I, 2946. Een here *ne* mach *altoes*, min no mere, dinc berechten, *Rijmb.* 1842. Maer *altoes ne* wisti waer hine verloes, *Sp.* III³, 33, 59. Dat hi *altoos* in *gere* wijs Marten ooc *ne* seide mesprijs, *Rijmb.* 23233. Want si *altoos* te *geenen* stonden water daer gewinnen conden, 14489. Die*ne* liet *altoos* in *geenen* dagen *enz.*, *Sp.* IV¹, 31, 39. — Inzonderheid Altoos geen (engeen, negeen), *volstrekt geen*, of *volstrekt niet een.* || So hoge, dat *altoes geen* man sijn nest gevinden can, *Nat. Bl.* III 447. Hoe hi mochte scueren doen den finen haerden maerbersteen sonder *altoes* iser *engeen*, VII, 963. So datse man *altoes negeen* bekinnen *ne* can, *Rijmb.* 234. Noch *altoos geen* wijf name, 5396. No ne verloos noit tant *negeenen altoos*, 6443. Sone hadde *altoos* Mycol *geen* kint, 10126. Dat si . . *altoos ne genen* wijch namen, 19159. *Ne* drach *altoos* metti *geen* gelt, 22773. Nochtan *ne* mochte hi na hare *altoos* hebben *geen* ander wijf, 24154. Dat hem *en* dede *altoes ne gene* pijnlijchede, *Sp.* I⁷, 40, 44. *En* moet *geen* kerstijn wijf weder deelen haer lijf *altoes genen* heidinen man, III⁸, 4, 55. Dat *altoes geen* god *en* ware dan die anebeden die kerstine, II³, 29, 42. — Hiertoe behooren ook ontkenningen als: || Nemmermeer altoos, *volstrekt nooit meer*, *Rijmb.* 3092; *Sp.* III³, 17, 40; IV³, 77, 31. Altoes nemmeer dan, *volstrekt niet meer dan*, *Sp.* I⁷, 84, 21. Niemen altoos, *volstrekt niemand*, *Rijmb.* 13448, 33629; *Sp.* I⁸, 53, 32; en in denzelfden zin: Altoos niemen (niemant), *Nat. Bl.* VI, 771; *Sp.* I³, 41, 29; Stoke I, 211. Altoos niet, *volstrekt niets*, *Franc.* 3373. Altoos niewer, *volstrekt nergens*, *Nat. Bl.* VI, 371. Altoos maer, *in het geheel maar.* || Elc serpent *en* mach verslaen *altoes maer* enen man te samen, *Nat. Bl.* VI, 34. Si*ne* wilder *altoes maer* ene hebben onder hem gemene, *Rijmb.* 34383. Dat *altoos maer* een God ware, *Sp.* I², 39, 52.

= De latere opvatting van *altoos* in den zin van *althans*, *immers*, *ten minste*, die vooral in de 17de eeuw zeer gewoon was, bleef aan het Mnl. nog vreemd, hoewel de beteekenis 2) er niet zelden zeer nabij komt.

ALUUT. Zie Uut.

ALUUTENDE, znw. o. *Het uiteinde*, hetzelfde als *Alende* (zie ald.). In de uitdr. int aluutende, *in de allerlaatste plaats*, *bij slot van rekening.* || Waert . . dat de voors. cooplieden int alhuutende daermede niet te payene waren, *Invent. v. Brugge* 3, 211.

ALUWIERE (aluwire, alewiere, alowiere), znw. vr. *Tasch* of *buidel*, die aan den gordel werd gedragen. Ofr. *alouière* (Roquef. 1, 51); mlat. *alloverium* (Duc. 1, 192). || Doe trac hi uut sire aluwire een cruet, dat was also goet dattet stelpte mans bloet, *Lanc.* II, 42658. Flandrijs den goeden steen ontfync ende wierpene in sine alowiere, *Flandr.* I, 689 (in het hs. *goeten* en *alowerie*). In den alewiere heeft hi ghesteken beide broet ende capoen, *Segh.* 3155, var. *Aessack*; (het wordt hier ten onrechte ml. gebruikt). Zie ook Alivuere.

ALVE, ook albe, znw. vr. Lat. *alba*, fr. *aube*. Zie Duc. 1, 163. *Het witte linnen kleed*, *dat de dienstdoende priester aanheeft.* || Nu trect hi ane een linen gewant, dat ene alve es genant, *Bed. d. M.* 179. Dalve, dats dat lange cleet dat hem tote op derde sleet, *Lsp.* II, 51, 103. Een cleet, dat men noch ene alve heet, *Sp.* I⁷, 94, 22. Dat hi die alve oec andede, *ald. vs.* 37 (in de Prosa-Vert. *albe*). Hi hadde een alve aen met eender stoole, ghelijc een dyaken, *Versl. en Ber.* IV, 52. Ende deden desen valschen bisscop alle priesterlicke gewade an, daermen misse mede doet. Ende deden hem eerst weder uyt die casufele, na die stole, na die hantvane, na dat gordel, na die alve, na die amicte, Matth. *Anal.* 3, 287. Die vrouwe . ., die te nacht sijn alve naeyde, *D. War.* 5, 399. Men dede hem af alve, amicte ende al ghereetsel, Matth. 84.

ALVINNE. Zie Alf (2de art.).

ALVONDERTIJT. Zie halfondertijt en vgl. onderen.

ALWAERS in de uitdr. **alwaers wanen**, zie p WAER.

ALWARICH (ALWERICH), hetzelfde als AEL-/ARICH (zie ald.), doch met het bijw. *al*, en iet *ael* samengesteld, hetgeen ook het geval is ıet de onder AELWARICH genoemde voorbeelden.)om, *onnoozel*, hd. *albern*. || Ware een coninc i heme . . . . ende wencde den coninc din rmen mensce te heme ende war dan der gene also lwereg, dat hi so blide ware van din wenckene, at hi ten coninc nit en quame, dat ware een omp mensce, *Limb. Serm.* 96*c*. Vgl. *Etst. v. Dr.* 08: „So *aleweer* ende geck, dat de gheen tuichnisse onne doen."

ALWEGE. Zie ALLEWEGE.

ALWELDICH (ALWELDECH), *-dige* of *-dege*, nw. *Almachtig*. Mnd *alweldich*. Verg. ALGEWEL-ICH. || De alweldege God, *L. o. H.* 650, 813. O ıJreoverste, want du bist alweldigh ende goet, *?oec der Minnen*, *f.* 29.

AMACHTICH (AEMACHTICH, AMECHTICH), of rECH, *-tige* of *-tege*, bnw. Ohd. *amachtig*, van het nw. *amacht* (ohd., mhd.), onmacht, zwakte (Grimm, *?r.* 2, 706), gevormd uit *maht* en het voorv. *a.*, at de ontkennende kracht heeft. Zie De Vries, *Mnl. Vdb.* 6 en beneden op AWECH. Later ook verbasterd ot *Aelmachtich* (zie ald.), en tot *Aenmachtich*: vgl. AMACHTICHEIT en De Vries in *Taalg.* 1, 247 vlgg. *Machteloos*, *afgemat*, *uitgeput*, *verslagen*, t. w. van 'ermoeienis naar lichaam en geest. || Als hi den swar-en in den stride amachtich sach, was hi blide, *Wal.* 9961 (verg. vs. 9944). Ende selen gaen amechtech lan, dats enech cume gespreken can, Velth. VIII, 1, 59. Dat herte van Egipten sal amachtich vorden in midden hem (Vulg. *tabescet*), *D. B. Jes.* 9, 1. Si sullen wandelen ende niet amachtich vorden (*deficient*), *Jes.* 40, 31. Doe hij dit hoerde, o wort hi aemachtich van rouwen (*consternatus nimo deficiebat*), I *Machab.* 4, 27. Mijne ogen sijn ımachtich geworden om die tranen (*defecerunt*), *Klaagl. v. Jer.* 2, 11. Ende sloech die Philistinen, ot dat sijn hant aemachtich wort (*deficeret*), II *Sam.* 23, 13. Zoo ook *Jes.* 44, 12; 47, 13; 13, 7; 9, 3; *Jerem.* 6, 24; I *Sam.* 14, 29; II *Sam.* 16, 2, *nz.* Si liet haer amachtich hoeft vallen op haer oncwijf, *D. B. Esther* 15, 7. Een dorstich ganger tot lat hij amechtich wert, *Hs. v.* 1423, 252*d* (223*c*: ımachtich). Doe sy dese wachters saghen voer die loere, soe woerden sy amechtich ende sonder sen, ınde woerden stom ende vielen ter neder, *Vaderb.* 13*a*. Ick worde amachtich ende verbarne al, *Pass. W.* 12*a*. Ende vanten amachtich, soe dat hi tghebot ıiet voldoen en mochte, 54*c*. Hij hadde soe groten ust van dien appelen, dat hi volna amachtich vert, 227*a*. Amachtich van hongher, 184*c*. Amach-tich van moetheden, 220*b*.

AMACHTICHEIT (AMECHTICHEIT), -HEDE, znw. vr. *Machteloosheid*, *afgematheid*, *uitputting*, *verslagenheid*. || Ende worden verwandelt in amachticheit ende in angst (Vulg. in *dissolutionem*), *D. B.* II *Machab.* 3, 24. Doe si . . van amachticheyt haer hooft liet vallen in een joncwijfs scoet, *Pass. W.* 31*c*. Ic lide stedeliken des morghens amechticheit des herten, *Bienb.* 78*b*. — Zoo zal ook wel te lezen sijn *ald.*: Des morghens . . began dat wijf *amtochtich* (l. *amachticheit*?) des herten te liden. — Later ook in den verbasterden vorm *Aenmachticheit*. || Want hy (*de soffraen*) is sonderlinge goet tegen cranckicheyt der magen ende tegens aenmachticheyt (Lat. *defectum cordis*), *Barthol.* 604*a*.

AMALEEREN. Zie AMELGIEREN.

AMA(E)LGIEREN. Zie AMELGIEREN.

AMANDELEIT, znw. onz. Van een mlat. *amandaletum*, ofr. *amandelet*, dat niet schijnt voor te komen. *Kooksel van amandelen*, *amandelpodding*. || Amandeleyt: . . wrijvet wittebroot ende tempert met amandelen melke, ende doet in eenen pot een lettel soffraens ende sukers ghenouch daer toe, ende doet zoo sieden, *Keukenb.* 4, 14. Een amandeleyt, bl. 9.

AMANDRE (AMANDERE), znw. vr., mv. *amand(e)ren*. De bekende vrucht, thans *amandel* genoemd. || Om amanderen, *Alex.* VI, 620. Van amanderen ende van allen dinghen die behoren te scortsen, *Tolbrief v. Aardenburg*, in *N. W. Lett.* 6, 89. — Ook gebruikt van het ziekelijke gezwel in de keel. || Van branken of amandren. Het wast onderwilen in die kele ene swillinge ende dat achter an die tonge alse twee amandren, *Hs.* Yp. 137*c*. Ziedi ten ende vander tongen die 2 alse amadren (*l.* amandren).

*AMANS. Verkeerde, meermalen voorkomende, lezing voor AMAUS (z. ald.).

AMAUS, *-se*, znw. onz. (en soms vr.) Verbasterde volksuitspraak van fr. *émaux*, mv. van *émail*, evenals de gewone mnl. vorm voor *emailleeren* was *amelgieren*. Vgl. ALLEISE. Dat de term. *amaus* voor *émail* gewoon was, blijkt uit Chomel (bl. 86, verg. 626 vlgg.), die *Amausum* verklaart door „al het zodanige smeltglas, dat tot emailleeren gebruikt word", en bij het art. *Emailleeren* telkens van *amaus* spreekt.

Geëmailleerde plaat, veelal met wapens, die er op stonden afgebeeld; inzonderheid die, welke herauten, trompers van gilden enz. op de borst droegen; *wapenschild*. Verg. La Curne 6, 39, op *Esmail*; Littré 1, 1332, alsmede Van Wijn, *Avondst.* 2, 150, *Taal- en Ltb.* 3, 148; 226. || Item. . . ghegheven Scoenhoven miins heren hyeraut, tenen amause te helpe, daer miins heren wapene an stonden, dat hi voer him droech, 2 marc, *Rek. der Graven v. Bloys*, bij Jonckbloet, *Gesch. d. Mnl. Dichtk.* 3, 628. Item , van 2 vergouden amausen mit raechen, die miin here ende de here van Herlaer an den hals dragen, 4 marc, *ald.* 629. Item . . den hyraude, tot eenen amause, dat hi voir hem droech van mijns heren ende sijnre broeder wapene, 5 franke, *ald.* 633 (bij Jonckbloet op al dese plaatsen verkeerdelijk *amanse*). Janne den Conckebackere den zilversmit, van dat bi laste van den Beurchmeester hi vergoud heeft damausen van den prijsscalen van den scietspele, . . betaelt bi cedulen, 8 schell. 6 gr., *Rek. van Sluis van* 1443, in *Taal- en Ltb.* 3, 226; verg. ald. 149. Elcke belle was gheamelgiert ende op elc amaus stont gescreven also ghi horen sult, *Pelgrim* 23*c*. Het braseren van fijnen goude op fijn silver noch gheen goudt te verwercken, overladen zijnde met sauduren ofte amanssen (l. *amaussen*), *Reg. d. Pl.* 2*a*. Draetwerken ofte cleyne wercken op amansen (l. *amausen*) geladen, *ald.* Dat deselve (*gouden werken*) oock niet onbehoorlijk en sullen mogen gesondeert sijn ofte met *ammusen* (l. *amausen*) overladen, *Handv. v. Enkh.* 274*a*. Vgl. *emaus*, *ald.* 276*a*. Van twee amausen, die ghestelt waren in de vorseide beckinen met scildekinen van sbisscops wapene, *Invent. v. Brugge* 3, 263. De amausen, die an de waterstopen ghemaect waren, 4, 436. Van den amausen metter wapene van der stede, 6, 75. Zelverin scalen met eender amause in den bodem van der wapene van der stede, 6, 484. Frocx (*fraks*) diemen hiet quenen, voren ghecnopt met amausen . ., oft som met peerlen knopen . . ende scaerlakenen capproenen met gheamalgierde knopen

van selvere ende van amauzen, *Exc. Cron. v. Vlaend. f.* 66, aangeh. Gloss. *Invent. v. Brugge* 8. Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* op AMANSE.

AMBACHT (AMBOCHT, AMBT, AMPT, AMT) ook in den vorm AMMEYT, AMMET (zie ald.); znw. m., got. *andbahts*, ohd. *ambaht*, ags. *ambiht*, mhd. niet meer (Grimm, *Wtb.* 1, 28, doch vgl. Lübben 1, 69) bekend; mnd. *ambacht*, *ambecht*, *ammecht*, *ampt*; vgl. os. *ambahteo*. Voor de etymologie van het woord zie De Vries, *Mnl. Wdb.* 220 vg., doch ook Kluge, *Etym. Wtb.* 7, alwaar tegen de afleiding uit het Keltische *ambactus* gegrond bezwaar wordt ingebracht, en Leo Meyer, *Die Got. sprache* 47. *Dienaar*, *bediende*, *trawant*, *beamte*. || Ic (*de hel*) verloos al mine virtuut, ende ooc al mine ambachte waren berooft van haerre machte, *Lsp.* II, 36, 1570. Die helle gheboot haren ambachten datsi die poorten wel wachten, *ald.* 1605. Segelaers, rentmeesters, bailliuwen, rechters, scepene, tolnaers ende alrande ambochte, die ons ende onsen lande nutte zijn, te settene ende te ontsettene, *Oorkb.* 2, 503*b* (*a.* 1299). Des donredaechs . . bleef mijn here noch in Middelborch . . 3 daghe, daer die somme van den cost af beliep overmids alle die ambachte zonder provanchie 177 ₰, *Rek. d. Gr.* 3, 305. Des zaterdaechs . . leverde men alle die ambachten mijnre vrouwen ghesinde, 290. Des dinxendaechs . . bleef mijn here noch tot sente Gheerdenborghe al den dach . . ten eten, daer die somme af liep van den cost van allen ambachten 26 ₰, 298. — Nog heden is in Göttingen en omstreken *de amte* de naam voor *beamte* (Schambach 9).

AMBACHT (AMBOCHT, ANBOCHT, soms reeds AMBT), znw. o., got. *andbahti*, ohd. *ambaht(i)*, mhd. *ambahte*, mnd. *ambacht* (en 17 min of meer afwijkende vormen bij Lübben 1, 67). Ndl. in twee vormen: *ambacht* voor lagere bedrijven, en *amt* (hd. *amt*) voor hoogere bedieningen.

1) *Bediening*, *beroep*, *werkkring*, in het algemeen. || Wi dienen (God) met ambachte ogte sonder ambachte, *Limb. Serm.* Wat wi arbeit ende commers hebben bit (*met*) ogte sonder ambachte, dats al een dinst vor Gode, *ald.* (*De eenheid met God*) vloyt . . in yeghewelken sonderlinghe na sijn ambacht ende na sine weerde ende na sine wise daer hi Gode in dient, Ruusb. 5, 190. Ghelijc dat inden lichame sijn vele lede . . die alle diverse werke werken, alsoe sijn onder die menschen . . diverse ambachte gheset, *Doct.* II, 3468. Van allen ambochte so bem icke (*van hoogere bedieningen*), *Rose* 10496. Set men tenen ambochte mede (*een eerambt* (vgl. 3008 vg.), hi hout zine omoedichede, *Franc.* 3019. Dese (*de engelen*) dienen dach ende nacht haren scepper . ., elc van sinen ambachte, daerse God selve eerst toe achte, *Lsp.* I, 4, 7. Sine wouden ghedoghen . ., dat men heerscap, ambacht of ere hen of haren kinderen gave, *Teest.* 1364. So wie scout, scepen of raet te Leyden is, die en sel niet ghecoren worden goodshuysberader, gasthuysmeester, berader van den heylighen gheest noch in gheenrehande ambocht datter poirte toebehoirt, *Leid. Keurb.* 11, 2. Si en setten nieman tambochten daer hi toe niet en dochte, 1250. — Zoo ook: „het ambacht der Apostelen," Ruusb. 3, 162. (Matthias) was ghelot in den lotte des ambochts, *Hs. v.* 1348, 212*a*. Die stat des ambochts ende der apostolijcheit, 212*b*. — Vooral gewoon in de volgende toepassingen:

2) *De kerkelijke bediening.* — *a*) De *bediening*, het *ambt* van hoogere en lagere geestelijken. || Ic wille u segghen, van wat ambachte si plach te wesen langhen tijt int cloester, *Beatr.* 26. Dat hi (*Theophilus*) quame ende sijn ambacht (van officie) wedername, *Theoph.* 611, vgl. *Sp.* III^{a}, 35, 21. Hare prelate ende die ghene die ambachten hebben, Ruusb. 4, 39. Ist dat hi (*de ordebroeder*) en ambocht hevet, *D. Orde* 264. Die wile dat men die vorghenoemde lantcommendur an hore ambochte liet, 283. Der broedere, die daer groeter ambocht pleghen, *ald.* Als men hout groet capetel, so sellen alle die ambochtslude die men zet mitten groten capetel hoer ambocht opgheven in den capetele, 284. Dat men u in enech cloester . . in enech ambacht setten sal, *Lutg.* II, 20. Aen sijn ambacht reyne, kuyssche ende eernstacht, *Sev.* I, 746 (*v. e. bisschop*). Zoo ook *Rijmb.* 13921. 20806, vgl. *Sp.* III^{a}, 15, 8; *Yst. Bl.* 3598. Dat ambocht dat generale, *generale officium*, *Franc.* 2968. Tambocht nemen, *de geestelijke bediening* (in de Minderbroedersorde) *aanvaarden*, 1964. Met haren ambachte, *kerkelijke bediening*, Velth. VII, 21, 40. Doe hi dus sijn ambochten bevolen hadde der soeven joncvrouwen, *Versl. en Ber.* V, 29. Van de zeven diakenen, *Sp.* I^{7}, 43, 52. Van een abt, II, 57, 146; *enz.* — *b*) *Kerkdienst*, bediening der kerkelijke plechtigheden. || (Paus Leo) vernuwede op ende neder der kerken ambachte gewijt, *Lsp.* II, 48, 286. Op enen tijt, dat Zacharias . . sijns ambachts soude plegen in den tempel, *L. v. J. c.* 2. Hi stont ghereet sijns ambachts te pleghene ende tofferne wiroc op den outare na de ghewoente syns ambachts, *ald.* (Vulph. *Luc.* 1, 23: *dagos andbahtais*). Dat Moyses plach te doene met den calve dat hi vore sonden offerde, doe hi dat ambacht van Gode weghen dede, Ruusb. 2, 55. Eest datmen hem ambachte beveelt ofte prelate kiest, 3, 191. Ar die zalmen (*psalmen*) ende aen andren dinghen die ten ambocht behoren, *D. Orde* 220. Die ambochte der priesteren, *D. B.* II *Chron.* 8, 14. Die ambochte der offranden, *Hs. v.* 1348, 191*b*. Sijn ambocht na sinen priesterscepe, 214*c* (*van Zacharias*). Te vuldoene des bisscops ambacht, *Rijmb.* 13224. Dye officie ende ambochte der kercken is gedeylt in psalmodyen, in sanghe ende in lesen, *Pass. W.* 65*a*. Dat ambocht der wijnghe, 69*c*. Zoo ook 83*b*; Ruusb. 6, 121; *D. Orde* 251; *enz.* — Vooral van *de bediening der mis.* || Hi begonste dat ambacht onser Missen te vespertide, Ruusb. 3, 153. Eer men dat ambocht van der missen beghint, *Leid. Keurb.* 517, 1. Als dat ambacht was ghedaen ende hi gods lichame hadde ghenomen, *Serv.* I, 1468, vgl. II, 744. Ten ambacht vaen, *den dienst beginnen*, 1988. Dat ambacht spreken, *de mis bedienen*, *D. Orde* 249. — *c*) Ook in de concreete bet. van *de woorden eener mis.* || Mede so dichte hij een heel nieuw ambocht, datmen huden des daechs singet op Sente Martijns dach translatio, Matth. *Anal.* 3, 61.

3) *De rechterlijke bediening.* — *a*) De *bediening* van den ambtenaar, wien de uitoefening der rechtsmacht en de waarneming der rechten van den landsvorst waren toevertrouwd. || Judiciariam potestatem, in Alcmere, quae *ambacht* vocatur Teotonice, Kluit, *Hist. Crit.* 2, 126 (*a.* 1083). Jurisdictionem quae *ambacht* dicitur, Mieris 1, 206*b* (*a.* 1230). Dat elc rechtere sijn ambacht heeft van der Gods cracht, *Doct.* II, 3407. Dat na rechtere hoert toe . . ende dat sinen ambachte toehoert, III, 716. Tes rechters ambachte behoert, dat hi dat recht altoes voertsteke ende onrecht velle, *Lsp.* III, 11, 66. Den gieregen . . in voordele van ambachte setten, *met een rechterambt bekleeden*, *dat geldelijk voordeel oplevert.*

II, 16, 142. Dat ic niene moeste doen enech ambocht van advocasien, *Mask.* 441 vlgg. Die uge na sijns ambachts staet moeste selve beteren lie mesdaet, 705. — Meestal van de *lagere echtsmacht* gebruikt. || Van den ambachte, daer i af dienen, Heelu 4558 (v. e. *amman*, *schout* n *meyer*). Dat scoutambocht aenvaen, Mieris , 488 *vlg. passim*, 433*a*, 457*a*, e. e. — Soms ook van de *hooge rechtsmacht* of *halsheerlijkheid.* || Doen was haer Molrepas, die drossate te voren was, van den ambachte ghedaen, Heelu 1517. Zijn ambacht ontsegghic di te hant (*God tot den duivel*), *Mask.* 774 (vgl. *Merl.* 2616: Ic ontsegge li te hant mine *heerlicheit*). — *b*) Vooral in Holland, de benaming der *heerlijkheid met lagen echtsdwang*, *ambachtsheerlijkheid*, zooals het ook genoemd werd, of *ambochtsheerscip.* Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* 223. || Alle dat goet, ambochten ende gerichten, die Willem van Herlem van ons helt e lene, Meyl. *Delft. Bijl. n°.* 130 (*a.* 1318). Van ons te houden te lene dat ambocht van Zoeterwoude, n zulker manieren, alse andere ambochtsheren ambocht in Hollant van ons houden, Mieris 2, 16*a* (*a.* 1305). Dat vorseide lant leget binnen sijns heren ambochte van Praet in Watervliet, *Vad. Mus.* 2, 370. Wil yemant vercopen siin ambocht, siin sone of siin dochter . . . moghent gelden elc ghemet om een ₰, *Oorkb.* 2, 331, 13 *a.* 1290). Elc ghemet ambochs salmen lossen om richtien scellinghe ende elc ghemet leenlants om drie pont, *ald.* — Ambocht heffen, eene *ambachtsheerlijkheid* of *erfelijk schoutambacht in leen ontvangen.* || So wat portre dat ambocht hefd, ii mach dat ambocht ende de liede dier in woenen ervogheden, alsof hi zelve in tambocht woende, *Oorkb.* 1, 313*b* (*a.* 1254). Dat ic hebbe ghegheven n rechter manghelinghe Boudine . . 80 mergen gheëvens ambochts int oude lant van Duvelant, 2, 200*a* (*a.* 1282). Zie nog *ald.* en in de gelijksoortige oorkonde n°. 465, bl. 205, waar de uitdr. nog tweemalen voorkomt. — *c*) *Rechtsdistrict*, hd. *bezirk*; rechtskring, door een afzonderlijken ambtenaar beerecht. Vlaanderen en Vlaamsch-Zeeland telde een groot aantal *ambachte* of districten; het Vrije van Brugge met 90 dorpen was verdeeld in 35 ambachte, en bekend zijn vooral de *Vier ambachte* in Zeeuwsch-Vlaanderen. Zie Wärnkönig 1, 296; *Vl. Rijmk.* 10129, 10184, enz. Vgl. verder Kluit, *Hist. d. Holl. Staatsreg.* 5, 272 vlgg., Oudenh. *Z. Holl.* 449; Keylink, *Delft.* 86 vlgg., *enz.* || Mees die wever mit brieven plackairt uter Hage gesent in Zeelant aen allen steden, mannen, ambochten, heren ende goeden luden, *Oorl. v. Albr.* 50. Dat alle goeden, leggende binnen die vryheyt der steede van Delft daer gheen ander rechte ofte usancie van den ambochte geuseert en wordt, erven ende besterven sullen nae aesdomssche rechte, *K. en O. v. Delft* 130, 7. Onse ambogthe, de dar doer (*de sluis te Bridorpe*) pleghen te wateren, *Oorkb.* 2, 258*a.* Syn ambocht, dat hy nu ter wilen hevet in Cats, ende in Emelisse enter Wellen, ende houdt jegens elfhondert mete, Mieris 2, 253*a* (*a.* 1321). Dat si voir hem voldoen alle dieghene, die in den twiste waren, daer Jan Veren Belen soen doet bleef, ende ambocht hadden in beyden siden, *tot verschillende rechtsdistricten behoorden* (?), 252*b* (*a.* 1321). — Vooral gewoon in Zeeuwsche stukken, oorkonden, rekeningen enz. Zie b.v. *Rek. v. Zeel.*, waar het woord tallooze malen voorkomt, ook in den zin van *eigendom in land*, oorspronkelijk onder leenverband aanvaard, *terre seigneuriale.* Vgl. ook GEAMBACHT en AMBACHTSHEER.

4) Ieder burgerlijk *ambt*, elke *post* of *bediening*, door den landsheer of de overheid aan iemand *toevertrouwd* of *in leen opgedragen.* Vooral in samenstellingen. || Dat schrijfambacht tot Rotterdam, Mieris 2, 575 *a* (*bis*). Dat clerckambocht, dat bodeambocht, die schole, die costerye, 3, 613*a*, 620*a.* Scroedambocht ende soutmate, 497*a.* Dat roupambocht . ., dat brouambocht, *Inform.* 460. Clercambochte, costerije, boedambochte noch gienen dienste van der stede weghen langher begheven of verhuyren, *O. W. v. Amst.* 34, 48; *enz.* — Zie die woorden.

5) *Ambacht* in den nog heden gewonen zin. — *a*) *Handwerk*, *nering*, *broodwinning*, *dagelijksch bedrijf.* De *handwerkslieden waren oorspronkelijk* dienstlieden (*ministeriales*, vgl. fr. *métier* van *ministerium*). || Dat hi nemmermeer en gedijt ane sijn ambacht diet node doet, *Doct.* III, 256. Riec, pike, vlegel, stocken, hake, sceppen, swingen, rocken; wat dat si gegripen conden, also alsi in haer ambacht stonden, *Lanc.* II, 38381. Leeft een poertre up sine rente oft heeft een neeringhe met ambachte, *Denkm.* 3, 214, 42. XV[c] bi getalle, die van ambachte waren alle; sulke lieden wonnen wijngaerde, mersche, bossce ende boomgaerde, sulke wonnen coren ende lant, *Ren.* 768. Dambacht van surgyen, *Melib.* 265. Den scinckere gaf hi sijn ambocht, *Rijmb.* 2973. Van een wever, *Heim.* 1632. Van een smid, 1655. Van een monnik, *MLoep* II, 671; vgl. *Sp.* III[4], 38, 32. Zie ook *Vl. Rijmkr.* 9198, 9205; *Lsp.* III, 14, 115 vlgg.; *MLoep* II, 665 vlgg.; *Sp.* II[1], 38, 28; *Vad. Mus.* 1, 324, 2; *Hor. Belg.* 9, 6, 52; *Ned. Proza* 163; Heelu 1872; *Bouc. v. Sed.* 558; *Boerden* 2, 17. Dat bouweambocht van den corne, *Ned. Proza* 124. — Een ambacht, amt (ampt) doen, *een bedrijf uitoefenen*, *Stadsr. v. Zwolle* 172, 340. Der stad ampte trecken(tien), *de bedrijven*, *ter begeving der stad staande*, *pachten*, *Stadsr. v. Zwolle* 154, 279 (tweemaal). — *b*) Bij uitbr. *gilde*, de personen, die hetzelfde *bedrijf* of *beroep* uitoefenden; vgl. Warnkönig 1, 295. || Het vleeschambocht, *ZVl. Bijdr.* 3, 275; Diericx, *Mém.* 2, 146. Deken van den ambachte van de fruteniers, 118. De goede liede van den tapijtambochte, *Belg. Mus.* 4, 54. Die goede cnapen van den wevers ambachte, 70. Wy deken, die geswoerne knaepen ende gemeene ambacht van den wollinwevers ambochte in Middelburg, Mieris 2, 216*a* (*a.* 1319). Jacop Deinot, beledre van den clenen ambachten, *Rek. v. Gent* 1, 38. Vanden weve ambachte . ., vanden cleenen ambachten ende . . van den volambachte, *Rek. v. Gent* 1, 479. Op de noene sy ende haer cnapen trocken eeten met haren ambochte in taverne, *Cron. v. Vlaend.* 1, 228. Dambachte van der stede worden onderlinghe vechtende . ., ende eeneghe ambochte tonder ghedaen, *Vl. Rijmk.* 9402. Dekene van ambachten, *Cor. v. Antw.* 54, 195, vgl. 27, 92; *Sacr.* 1285. — Meermalen met het synom. *hanse* (*anse*) verbonden, *ZVl. Bijdr.* 5, 163 vlgg.

6) *Dienst*, *werk*, *bedrijf*, *taak*, *verrichting*, in 't algemeen, blijvend of tijdelijk. || Al dambacht dat ten keyserike stont ende horde . ., hebben si altoes volbracht, Velth. V, 3, 27. Den ambochten sijns dienst, *Pass. W.* 122*a.* Dat ambocht eenre voesteren, *Pass. S.* 68*c.* Altemet dat wise verwinnen, so seldise tuwen castele binnen voeren in gevancnessen . ., dit sal u ambacht wesen, *Lanc.* III, 20001. Gi hebt geleert soe wel u ambacht . . an dat clein hondekijn, dat wel can dat ambacht

sijn, *Vergi* 848 (*van een minnehandel*). Ic des ambachtes twint en can, *Cass. Inl.* XVIII, 2, 8 (*van het schaakspel*). Ic hebbe leden die sorge van minnen, ic lade tambacht ure herten binnen, *Cass.* 1334. In tambacht van ure minnen, 1638. Menech ambacht es mi cont . . , ic (*de ezel*) drage, ic hale, ic hebbe wee, *Esop.* XVII, 12. Dits ten ambachte goet, *voor het inbreken*, *Eleg.* 686. Ic sal u selcs ambachts doen plegen, *Lorr.* I, 167 (van het *bedrijf* der *ontucht*), vgl. *Rose* 8637. Daerme broeder, die in de kerke . . geen ambocht, *roeping*, *taak*, hevet te winnen kinder, *Franc.* 4089. Syn scalkerlike ambacht, *van een houthakker*, *die den sabbat schond*, 9997. Elc van sunderlinghen (var. bevolenen) ambachte, *Troyen* 3045, *van ridders die aan tafel dienden*. Als tfolc ter eerden was bracht ende voldaen al dat ambacht ende alle begraven was ende verbrant, rusten sy hem, *Troyen f.* 176*c*. Elc heeft besceiden ambacht, *van de bijen*, *Nat. Bl.* VII, 153. Scuwet dit ambocht ende bose spel van desen dobbelsteen, *Versl. en Ber.* V, 38. Het van rechte ons ende anderen landsheeren toebehoert ende onse ambocht es, onse land, onse goet te beteren, Mieris 2, 156*a*. Zie nog *Rose* 3131; *Nat. Bl.* VII, 561 (= *functie*), 585; *Lanc.* II, 38283; *Boerden* II, 94; Hadew. I, 36, 31; e. e. — Ook van roof en doodslag gebruikt, doch met bittere ironie. || Hare ambacht dat is roef ende moert, *N. Doct.* 634 var. (bl. 151). — Der ontfaermicheit ambocht, *het werk der barmhartigheid*, *Franc.* 4061, 4296. — In den zin van functie staat het woord *Barthol.* 5*b*.: dat *ambocht* der nominum concretorum (lat. *officium*).

6) *Bediendenkamer*, fr. *office*. || Een gesate daarin . . ambachte, paleerkamere ende kemenade, . . tretsore, kokenen, al ambochte selc alse enen prince dochte, *Brab. Y.* II, 2739 (vgl. *Sp.* IV[1], 15, 76, waar voor het eerste *ambachte* staat *officien*).

AMBACHTER(E), AMBOCHTER, znw. m. 1) *Dienstman*, *ambtenaar*, fr. *officier*, vooral (of uitsluitend) in Brabantsche oorkonden gebruikelijk. || Onsen ambachteren ende knechten, Willems, *Meng.* 353 *vlgg.* Richteren, ambachteren ende anderen getruwen des hertogen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 470. Richteren, ambachteren of dien recht te doen bevolen waeren, *ald.*, vgl. 611, 625 tweemaal; 626 *passim*; 655; 656 *passim* (o. a.: Soe wat rechtere oft ambachtere dien gevanghen onder hem ofte binnen sinen ambachte . . gedoechde te sculene ofte te blivene). Die grote ambachteren (bij V. d. Berg, *Gedenkst.* 1, 258 (*a.* 1419) *ambachters*), *de hooge ambtenaren*, 712. *vlg.* Drossate, rentmeistren, meyeren, ammannen, scoutheten, marcgreven, baillnwen . . ende alle andere ambachteren, 711.

2) *Lid van een gilde*, vgl. AMBACHT, 2de Art., 5*b*). || So welke tyt dat een scepen steerft, dat scepenen ghemeenlike macht hebben, enen andren te kiesen . . es hie ambochtre, onder dambochters, es hie poortre, onder die poorters, *Cout. v. Brugge* 1, 316; vgl. Warnkönig 2[1], 142. Waert alzo, datse andre lieden, warent ambochters, iof wie dat het ware, arresteerden, die der stede toebehorden, *ald.* 386. Vgl. Te Winkel, *Maerlant*, bl. 251 vlg.

AMBACHTICH (AMBOCHTICH), bnw. Eig. *dienstdoende*. Slechts in de uitdr. de ambochtige leden, *de dienstdoende leden van het lichaam* en in engeren zin *de leden*, *die de functies der andere leden mogelijk maken*. || Werden de ambochtige leden ofgeslegen, nemmermeer sullen si werden restaureert, als benen, vellekinen, coerden, *Lanfr.* 20*v*. Evele des lichaems, dats to weten, der am- bochtiger leden ende ziekten der consimilre (con- similium?) leden, want alle dese mogen van den gheliken leden niet om die ambochtige leden ende *die* ambochtige lede om die gelike, *ald.* 19*v*.

AMBACHTSBEWAERRE, -BEWAERDER, znw. m. *Ambachtsbewaarder* of *-verzorger*, benaming van gegoede ingezetenen, meestal twee in getal, door de ambachtsgenooten gekozen, om met en tegen over den Schout *des ambochts oirbair te doen* (vgl. *Lev.* 20*a*: Als een heer beveelt sinen boden syn *gherecht* of sijn *ambocht* te *verwaren*), het ambacht naar buiten te vertegenwoordigen; dijken, sluizen, wegen enz. te bezorgen, en vooral de zettingen en omslagen over de belastingschuldigen in orde te brengen en het bedrag te innen. Hun betrekking kan het best worden vergeleken met die der *Burgemeesters* (vgl. Lams 740). In Holland slechts komt de naam *Ambachtsbewaerre* voor, doch daarnaast ook *Waren*, *Waersliede* en *Waerscappen*; naar het innen der belastingen heeten zij ook *Ontfangers*; naar hun plicht om twistenden te verzoenen *Vredemakers* (dus min of meer onze *Kanton-* of *Vrederechters*). In Voorne heetten zij *Lantmeesters*, in Brabant *Lantbieders* en *Bedesetters* (z. ald.), in Vlaanderen *Pointers* en *Ponters*. Zie vooral Van Berckel in *D. War.* 2, 325—333. || Onsen dijcgrave, heemrade ende ambachtsbewares, *in Z. Holl.*, Mieris 3, 315*a* (*a.* 1375). Alle die ambochtsbewares ende schotvangers overal binnen uwen bedrive, *in Delfland en Schieland*, 4, 202*a* (*a.* 1412). Allen waelgeboren luyden, waerschippen ende ambochtsbewaerders over al in den dorpen van Rijnlant, 747*b* (*a.* 14..). Bouwen Jacobsz. en Aert Joriszoon . ., bedegarders, Kers Jacobszoon (en?) . . ambochtsbewaerders (te Liere), *Inform.* 264. Gerrit Jansz., ambochtsbewaerder, Adriaen Cornelisz., schotvanger (in Monsterambocht mitterheyde) 267. Willem Aerts ende Gerrit Hugezoon, ambochsbewaerders van den ambochte van Suyck, 274. Zie nog Meylink, *Delfl. Bijl.* n°. 228.

AMBACHTSGEVOLCH, znw. o. Vgl. GEVOLCH. Collectieve benaming van alle rechten en voordeelen die naar herkomst aan eene ambachtsheerlijkheid verbonden waren, behalve het eigenlijke *ambacht*, d. i. het ambachtsheerlijk gezag met de boeten en voordeelen van het gerecht. Zie Oudenh. *Z. Holl.* 450. || Vroen, tyenden, ambocht ende ambochtsgevolch, Mieris 3, 119*a* (*a.* 1360). Alle dat ambocht met sinen gevolge . ., molen ende middeldijc, alle hofsteden ende voirhoven, alle vronen ende veren vogelrien ende vischerien ende alle ambochtsgevolch, 422*a* (*a.* 1385); e. e.

AMBACHTSHEER. Zie AMBACHTSHERE.

AMBACHTSHEERSCAP, -SCIP, znw. vr. en onz. 1) *Ambachtsheerlijkheid*, welk woord reeds *Gedenkst.* 1, 251 (*a.* 1419) voorkomt; zie AMBACHT, 2de Art. 2*b*). || Dat wy vercocht hebben ende vercoopen . . onsen geminden Willem van Couser . . onse ambochtsheerschip ende dagelijcx gerechte van Heyk . . metten schoutambocht aldaer, Mieris 4, 10.. (*a.* 1408). Die ambochtsheerschip ende dagelijcx gerechte van onsen dorpe van Uutgeest, 41.. (*a.* 1417). Zoo ook *Oorl. v. Albr.* 486, 487, 4.. *passim*, e. e.

2) *Ambachtsheer*; vgl. ons *heerschap* in den zin van *heer*. || Dat sy Willem ontfaen ende houden tot heuren ambochtsheere ende hem doen gelijc dat andere onse ambochte in Kennemerland heuren ambochtsheerschepen doen, Mieris 2, 100*b* (*a.* 14..).

AMBACHTSHERE (AMBOCHTSHERE), -HEER.

znw. m. *Ambachtsheer*. Zie AMBACHT (2de Art. 2,). || Wat koren die gemeene ambochtsheren naken . ., die sullen wi gestade houden, Mieris , 512*a* (*a.* 1331). Zie ook *Oork.* 2, 219*a*; 455*a*; 461*b*.

AMBACHTSHUUS, znw. o., mnd. *ambachthûs*, hd. *ambahthus*. *Werkplaats*, lat. *officina*. || Dat nijthuus ende alle die ambochtshuse, *D.Orde* 288.

AMBACHTSLUDE. Zie AMBOCHTSMAN.

AMBACHTSMAN (AMBOCH(T)SMAN, ANBOCHTSMAN), znw. m; mv. AMBACHTSLIEDE, -LUDE, mnd. *ambachtman*. Over den samengetr. vorm *ambtman*, zie AMTMAN.

1) *Ambtenaar*, *dienaar*, in 't alg. Vgl. AMBACHTER. || Des bisscops ambochtslude, (lat. *villici*), Matth. *Anal.* 3, 135. Die ambochtslieden van den rike (lat. *officiales*), *ald.* 155. Doe quamen ooc die ambachtsliede ende daden hen doepen, *L. v. J. c.* 22, *van de tollenaren*. Mijn here die nam sommich van sinen ambachtsluden met hem . ., om alrehande provanchie te bereiden, *Rek. d. Gr.* 3, 248, vgl. 286. Ambochluden ende knechten, *ald.* 361. Welke ambochtslude men mitten groten capetel zetten sole. . .: den groten comendeur, den marscalc ende den spetelere, ende dien drapier enz, *D.Orde* 279. Vgl. 228 vlg. Maria leerde dambachtlude (*te Cana*), wie si dun sulden, *Limb. Serm.* 109*c*.

2) *Handwerksman*, de hedendaagsche bet. || Tymmerluyden, molenaren . . ende anders vele der anbochtsluden, *MLoep* II, 672. Zoo ook *Ned. Kluchtsp.* 82, 93 e. e.

AMBACHTSRECHT, znw. o. Het recht, tot een ambacht (eene ambachtsheerlijkheid) behoorende. || Mit ambochte ende ambochtsrechte, *Zwijndr. Oork.* 50 (*a.* 1374).

AMBACHTSCAP, znw. o. Hetzelfde als *ambochtsheerscap* (z. ald.) || Dat ambochtscap ende dagelicx gerechte van Eusamraga, *Oorl. v. Albr.* 487.

AMBACHTSWERCMAN, mv. -LUDE, znw. m., hetzelfde als *ambachtsman*, tautologisch met *werc* samengesteld. Zie ald. 1). *Dienaar*, *bediende*. || Slaven ende ambochtswerclude, *D. Orde* 288.

AMBACIAET (AMBASSIAET), mnd. *ambasiate*, *abesate*. Van mlat. *ambasciatus*. Vgl. AMBACHT (1ste Art.); AMBASATE; Duc. 1, 220, en Diez, *Wtb.* 1, 19. *Gezant*, *afgevaardigde*. || Een ambaciaet der stat van Athenen, *Dial. Creat.* 66 (t. a. p. ook *ambaciator* genoemd). Als dit die aren sach, sende si hoer ambaciaen, 34*c*. Syn notabele ambassiaet, *Exc. Cron.* 169*d*.

AMBASATE (AMBASAET), znw. Hetzelfde als het vorig Art. || Daer na sijn totten kersten princen geconnen ambassaten des coniucs oft soudaens van Babilonien, *Exc. Cron.* 101*c*. Die ambassaten sijn weder na Babilonien ghekeert, *ald. d.* Zie ook *Heemsk.* Gloss.

AMBLANT, bnw. Fr. *amblant*, van *ambler* (*aller l'amble*), lat. *ambulare*. Zie La Curne 1, 382. *Den tel gaande*, *telganger*, van een paard of muilezel gezegd. || Men hiefse op enen muul amblant; hi hadde enen sachten ganc, *Flovent* 140. Up enen muul, fier ende amblant, *Sp.* IV², 58, 111. Entier joffrouwen vaeliant brochtemen enen muul amblant, *Aiol-fr.* 244.

AMBOCHT en de samenstellingen. Zie AMBACHT (2de art.).

AMBOCHTERE. Zie AMBACHTERE.

AMBOCHTICH. Zie AMBACHTICH.

AMBT, znw. onz., samengetrokken uit Ambacht, *kerkdienst*, *officie*, *Serv.* I, 1562. Zie AMBACHT (2de art., 2).

AMBTMAN. Zie AMTMAN.

AME, znw. vr., AEM, onz., mv. *amen* en *ame*. Ohd. *âma*; mhd. *ame* en *ôme*, vr. en m.; mnd. *ame*, *am*, onz., maar ook vr. en m.; van gr. ἄμη, mlat. *ama* (Duc. 1, 215). *Vochtmaat*, inzonderheid *wijnmaat*, houdende vier ankers. || Vergave God, dat mi nu ware also bereet een goet gheval, also u dit honich wesen sal, al wildijs hebben seven amen, *Rein.* I, 615. Dan hi dronke een aem wijns, II, 6475. Sine gouden niet alsoe vele van biere als menre amen wijns toe dede, *Rincl.* 1189. Van eenen sticke wijns, . . dat hilt 3 amen ende 9 vierdel, van elker ame 6 sc. 9 d. grote, *Rek. d. Graf.* 1, 235. III Dordr. aem wiins, die ame XII scilden, *Oorl. v. Albr.* 40. V Dordr. ame Riins wiins, . . coste die ame XIII scilden, 41.

AMECHTE, bnw. Hetzelfde als *Amechtich*, *Amachtich*: zie bij dit laatste. || Den genen die van groten rouwe amechte es worden altemale, ende daer af lidet pine ende quale, *Christ.* 1628.

AMECHTICH, AMECHTICHEIT. Zie AMACHTICH, -HEIT.

AMEIDE, AMEIE. Zie HAMEIDE.

AMELAKEN (AMMELAKEN, AMLAKEN), znw. onz. *Tafellaken*. Waarschijnlijk van *Ame*, ons *aam*, de bekende wijnmaat, in den zin van *vat*, *vaatwerk*, en dus het laken, waarop de *amen* of het *vaatwerk* geplaatst werden. Zie nader De Vries, *Mnl. Wdb.* 228. || Doe hiet hi vouden dat amelaken ende doen woch, *Ferg.* 2650. Dat over tafel wert gesproken, sal blyven in tamela ken geloken, *Spreuken* 107. Maect der tafel unde brenc dlange ammelaken, *Hor. Belg.* 9, 93 (ter vertaling van fr. „*aporte le longe nape*"). Ene tafle gherecht met den besten ammelakene dat men pleght te beseghene, *Cor. v. Antw.* bl. 51. Te Curterike van amelakenen ende dwalen, 7 ℔ 10 s., *Rek. v. Gent.* 1, 485. Item van XL ellen amlakens, van elker ellen VIII st., *Vad. Mus.* 2, 295. So sach daer oock Aygolant XIIII arme menschen op een side ter aerden neder sitten . . sonder tafel ende ammelaken ende sobere spise ende dranck, *Exc. Cron.* 77*b*. — Dat amelaken opdoen of — oplesen, *het tafellaken wegnemen*, *de tafel afnemen*. || Als si der spisen hare gevouch hadden geten ende genouch, hevet men die amelaken upgedaen, *Wal.* 4631 (mv. voor *amelakene*). Si aten ende men hiet opdoen. Doe quam gelopen een garsoen, ende dede op dat ammelaken, *Ferg.* 1281. Men las op damlaken, als ment hiet, *Flor.* 2257. — Later ook in denzelfden zin: dat amelaken weren. Zie WEREN en verg. De Bo 1391: „Weren, verwijderen, fr. *écarter*." || De Hoofmeestere . . behoort oock op te heffene tscip (*schotel in den vorm van een schip*), daer inne dat de aelmoessene is voor den Prince, ende dan weeren tamelaken van der tafele, Matth. *Anal.* 1, 237. Ende tammelaken geweert synde de Panetier ontwint de serviette, 262. — In den Franschen tekst bij Oliv. de la Marche, *Mém.* 658 en 672, luiden deze plaatsen aldus: „*et puis* oster *la nappe de la table*," en „*la nappe* ostée."

*AMELECH. Verkeerde lezing voor *Amechtich* (?) *Hs. v.* 1423, 242*a*.: Den ghenen die penitencie doen, gaff hi den wech der gherechticheit, ende versterctse te doghen die ghene die amelech worden. Vgl. *Jes. Syr.* 17, 18: confirmavit *deficientes* sustinere. Vgl. AMACHTICH, dat meermalen met *sijn* verbonden ter vertaling van lat. *deficere* dient.

AMELGIEREN (AMMELGIEREN, AMAELGIEREN, ook AMALEEREN, en zelfs MALEEREN door invloed van *malen*, schilderen. Zie *Segh.* Gloss. op amaleeren), zw. ww. bedr., mnd. *ambeleren*, mlat. *ammaylare*, fr. *émailler*; van *émail*, ital. *smalto*, smeltglas, afkomstig van ohd. *smelzan*, ogerm. *smaltjan*, ons *smelten*. Zie Diez, *Wtb.*

1, 384, en verg. AMAUS. *Emailleeren*, *brandschilderen*, *kleuren op metaal schilderen*; in de wapenkunde de gewone benaming voor kleuren. || Van finen goude was die rinc, ende binnen, dat teghen den vingher ghinc, stonden letteren in gheamelghiert, van sabel ende asuur visiert, *Rein.* II, 5322. Die velde sijn ghescakiert, van sabel, van kele gheamelghiert, van sinoper ende van asure, II, 5497. Onder elc historie die woorde ghegreven ende gheamelghiert, II, 5640. Van goude, gheamelgeert groen, *MLoep* IV, 794. Een scale . . gheamaelgiert metten teekene van den ambochte, *Belg. Mus.* 4, 54. Die scale gheammelgiert metten teeken van den ambochte, 55. Drie silveren schaelen . ., de boorden vergult ende in den bodem gheamelgeert metten wapenen van den vorseyden ambachten, Diericx, *Mém.* 2, 111. Een silvere scale . . gheamelgiert in den bodem metter wapenen van der selver neeringhe, 112. Elcke belle was gheamelgiert ende op elc amaus stont gescreven also ghi horen sult, *Pelgrim* 23*c*. Scalen met verguldene boorden ende gheamalgiert, *Invent. v. Brugge* 5, 294. Van amelgierene ende vergoudene, *ald.* Vgl. *Segh.* 4998 en MALEEREN.

AMEN, zw. ww. bedr. hd. *ahmen*, *ohmen*, mhd. *amen*, *aemen*, mnd. *amen*. *Eene inhoudsmaat voor vloeistoffen keuren*, *om te zien of zij aan de wettelijke voorschriften voldoet.* Hetzelfde als bij maten voor droge waren *ijken* heet, mnl. *iken* of *branden*. Zie Lübben 1, 75 en over de afleiding bij AMINGE. || Twintich olde vleemsche vander ame. Ende den wijnsijss sal he betalen, wan de wijn ute is of wan si dat vat tosteken ende de sijsmeisters sullen dat vat amen laten bynnen achte daghen, *Stadb. v. Gron.* V, 6. Ende dit vat salmen amen als voerscreven es, *ald.* 47. De schrader sal amen, of men des van em begeert; de wijnvaten recht amen; alle Rhijnsche vaten en brandewijns vaten daer hen aen twijfelt wateramen mitter stad mate, *aangeh. Pro Exc.* 5[a], 104.

AMEN, znw. onz. *Amen.* Gr. ἀμήν, het slot van een gebed, en bij uitbreiding *eene onomstootelijke waarheid*, als zijnde in de kerk gesproken. Verg. Duc. 1, 225: „*Amen . . idem est quod Veritas.* In de zegswijze *so waer als amen*, zoo waar als het in de kerk gesprokene. Zie Harrebomeé 1, 14. || Ander liede wonen daer, die kinder dragen V te samen. Dits al waer als amen, *Alex.* VII, 975.

AMER, znw. m. Een soort van *tarwe* of *weit* (*triticum amyleum*), na verwant aan de *spelt* (*triticum spelta*). Ohd. *amar*; mhd. *amer*, *amel*; thans nog in Zwitserland *ämmer* (Stalder 1, 101), in Zwaben *emer* (Schmeller-Frommann 1, 73). *Amer*, een oude wisselvorm van *amel*, is ontleend aan gr. ἄμυλον, lat. *amylum*. Bij Kil. „Amel-koren, *olyra*, *far candidum*; thans nog eng. *amelcorn*, hd. *amelkorn*. || Datter veel geslachten van coern zijn, als weyte of tarwe, rog, gerst, amer, spelt, mylie ende deser gelijken, *Barthol.* 619*a* (lat.: „*triticum*, *far*, *ordeum*, siligo, *panicum et milium*"). Van een hoet haver, amer, spelet, harsch, saet ende wicken 3 st., *Inform.* 381. Teerv, rogge, gerst, spelte, amer, boecweyt, enz., *O. R. v. Dordr.* 2, 184, 222.

AMERAEL. Zie AMIRAEL.

AMERDIJN, znw. o. *Heete asch*, mnd. *emere*, *amere*, hd. *ahmer* (*amer*). Zie Lübben 1, 76 en de daar aangeh. schrijvers en voor de andere verwante germ. vormen Grimm, *Wtb.* 1, 192. || Van leeuwsch (*de Léau*) steen ende van verslagen amerdijn, *Invent. v. Brugge* 5, 527. Vgl. het Gloss. o. h. woord.

AMERIE, znw. vr. *Keuring* of *ijk* van vaten enz., van *amen*, keuren, ijken; hetzelfde als *Aminge* (zie ald.). In *ZVl. Bijdr.* 3, 129, onder de stadsinkomsten van Middelburg genoemd.

AMERSADE, AMERSAET, AMERSATE, *een landmaat*, mnd. *amersdt.* Zie EMMERSADE.

AMETE, znw. vr., ohd. *ameiza*, mhd. *ameize*, hd. *ameise*, *ämse*, *emse*, ndd. *eempte*, *amete*, *emete*, ags. *aemete*, oeng. *emete*, *ematte*, *amete*, *amte* enz. eng. *emmet* en *ant*. Zie Grimm, *Wtb.* 1, 277; E. Müller 1[2], 386 en vooral *Tijdschr.* 1, 302. De daar genoemde *emten* zijn niet geheel dezelfde dieren als onze *mieren*, zij zijn grooter en bijten heviger: in Gelderland is het woord *emte* nog in gebruik. *Mier.* || Crevelinge alse roeringe van ameten of mieren daer in cropen, *Hs.* Yp. 61*d*. Alse die tranen comen uten adren, die siin buten den bene int vleesch, dan gevoelt die zieke veselinge alse of ene amete liepe daer, 126*d*. Vgl. EEMT, en Huyd. *Proeve* 2, 358.

AMETENEI, znw. o., mnd. *ametenei*, *emetenei*. *Mierenei.* || Men neme amete-eyeren, blade van ruten, enz., *Hs.* Yp. 135*d*.

AMETESTIS. Zie het volgende art.

AMETISTE (AMETIST, AMESTIS, AMASTIS), znw. m. Gr. ἀμέθυστος. *Amethyst*, violetkleurig edelgesteente; aldus (naar men zegt) genoemd van de ontkennende α en μεθύειν, dronken zijn, omdat men oudtijds aan dezen steen de kracht toeschreef van tegen dronkenschap te behoeden. || Some amestice sijn ghevaerwet na den roeden wijn, *Nat. Bl.* XII, 25 (*var.* ametisten). Die cracht die hi hevet in, dats dat hi dronkenscap verdrivet, XII, 34. Jaspen, crisoliten, diamanten, ametisten, topasen, jocanten, *Flor.* 1030. Topaes, die beter es dan gout, crisoprassus ende ametiste, *Troyen* 5421. Die ametist heeft purpur varuwe, geminget met violeite, ende ute heme scinen gracileke blickende vlammen alse roede rosen; ende hi es sere lichte te gravene, ende hi wast in Indiën, Ruusbr. 1, 221. — In *Tondal.* 14 vindt men *ametestis* gespeld, in *Nat. Bl.* XII, 25, bij E. *amastice* (mv.).

AMY, tusschenw. Uit *A*, ai, en *mi*, 3den nv. enk. van het pers. vnw. *Ai mij*, *wee mij.* || Amy, mijn hant doet mij zo zeer, *Nu noch* 137. Amy, amy! myne susteren, en hoort ghy niet dat vervarlic trompet? *V. Maagd.* 383. Amy! amy! lacen! wat ons ghesciet! 387.

AMIDOM (AMIDOEN), znw. onz. *Amelmeel*, *zetmeel*, van mlat. *amidum* (Duc. 1, 228); fr. *amidon* ook mnd. *amedom*, verg. Koseg. 316, 317. Bij Kil. „Amel-donck, amel-bloeme, amel-meel, stijfsel. *Amylum*; *farina sine mola facta*, vulgo *amidum.*" || Om te makene pertricen van deeghe . . nemt salm ten buke waert al rou, wel ghewreven ende amidoms ghenouch, *Keukenb.* 8, 28. — Aldus zal wel te lezen zijn voor *amyroen*, *ald.* 14, 24: Amyroen (l. *amidoen*) in den pot gemaect. Wrijft wel ende tempert met amandelmelke ende doet zieden in eenen pot. Vgl. Littré 1, 130.

AMIE (AMYE), *-ien*, znw. vr. Fr. *amie*, *lat. amica* van *amare*: verg. ons *vrijster* van *vrijen*, got. *frijon*, beminnen. Ook mhd. en mnd. *âmîe*. Verg. AMIJS.

1) *Geliefde*, *beminde*, in goeden zin. || Al dies gelike hilt Florijs een lilie vor sire amien, *Flor.* 935. Es Blancefloer mine wel soete amie doet? 1085. Van sire amien, 1047, verg. 1058. Hets recht dat niemen verwonnen lie, no bloetheit toge vore sine amie, *Ferg.* 2423. U amie die joncfrouwe, 2451. Eest ju suster jof uwe amie? *Wal.* 8779. Die joncfrouwe hadde gewesen sridders amie, *Lanc.* II, 2812; *enz.* — Ook in geestelijken zin van Maria, de

hemelsche geliefde. || Staet ons, Vrouwe, in staden, soete amie, *Disp.* 592.

2) *Minnares*, *bijzit*, fr. *maîtresse*; ook *bijwijf*, naar Oostersche opvatting. || Ic hadde liever in dese noet met enen man te gane om broet, dien ic hadde wettelike, dan sconinx amie van Vrankerike tsine al mijn leven lanc, *Lorr.* I, 187. Ende hadde kinder, wet vorwaer, C ende XV, . . . som van amien, som van wiven, *Sp.* I[a], 32, 10. Hi hadde vele wijf ende amien, I[4], 32, 7. Sine minne lach an ene sine amie, III[a], 43, 11. Sine amie, dat scalke wijf (Vinc. *concubina*), III[a], 44, 5. Doe sine amie (*Hagar*) hare heffen began boven haerre vrouwen, *Wap. Mart.* II, 184. Hem mochte therte bloeden die houden die amyen flere! *Overzee* 161. Abner . . bi Sauls amye lach, *Rijmb.* 9907. Des conincs amye, 17702, 17822. Sine wive ende sine amyen, 16737. Om dat hi dorste castien Puppine van zire amien, . . die hi hielt . . boven sijn getroude wijf, *Lsp.* II, 48, 943. Ere siere amien, *Flor.* 680. Dat ic was sijns neven amie, *Parth.* 3743. Hi peinsde nochtans ende hi hoepte, si soude wesen sijn amye, *Vrouw. e. M.* VIII, 143. Gehuwet man, die openbaerleke amie houd boven sinen wive, *Gesch. v. Antw.* 2, 481; *enz.* — Zelfs in zeer verachtelijken zin. || Die sijn puten ende amien ende vol van dorpernien, *Rose* 3895.

AMIG, znw. onz. *Zaad van ammi* of *ameos*, hd. *ammey*, door sommigen ook *cuminum Aethiopicum* genoemd, en als specerij gebruikt. Verg. Dodon. 484*a*: „Ammi wast ghemeynlijck in Egyptenlandt, ende wordt van Alexandrien in Italien ghebroght." || Om te makene clareyt — nemt een vierdonc caneels, ½ vierdonc gingebaers, ¼ onsse naglen, een lettel mastic, een lettel amig van Alexandre, ende spijc ende pype, *Keukenb.* 8, 33.

AMIJS, 2de nv. *amijs*, mv. *amise*, znw. m. Ofr. *amic*, *amis*, lat. *amicus*. Mhd. *âmîs*. Verg. AMIE.

1) *Geliefde*, *beminde*, *minnaar*, in goeden zin. || Die twee hadden amise, maer dat was in goder wise: dat doe amise hieten sonderlinge, dat waren getrouwe vrilinge. Die derde hadde geen lief vercoren, *Lanc.* III, 23203. Bi minen amise, II, 5386. Van minen amijs, II, 5325. Ic rade u dat gi henen ridet ende mins amijs niet ontbidet, III, 18881. Mi heeft verloren die scone Florijs, mijn soete lief, mijn soete amijs, *Flor.* 750. Een rose, diese boet ende hilt vor dansichte haers amijs, 933. Daer soeken si ende soeken sullen emmermeer ende niewer vinden haer amise, die si minden, 1263. Ende gewoech dicken eens haers amijs, dien soe harde minde, 1686. Vrouwe, seit hi, niet broeder, maer amijs, 2301. Wel soete amijs, 3551, *Ferg.* 1361. Hij was hare amijs getrouwe, ende weder mindene sere die vrouwe, *Rose* 1047. Haren lieven amijs, *Wal.* 7847. Om Parthonopeus uwen amijs, *Parth.* 2964. Die keiserinne quam ofghegaen . . besorghet om haer amijs, 5593. — Ook in geestelijken zin van Jezus, den hemelschen geliefde. || Soete amijs, ons en helpe in alre wijs u cruce, wi sijn verraden, *Disp.* 592.

2) *Minnaar*, *boel*, in slechten zin. || Doet hi so vele dat hise bevart met haren amise, *Rose* fr. bl. 252, 261. Dese . . die haren amijs tijt andre amien, bl. 253, 276. En wrect oec in geenre wijs u selven over uwes wijfs amijs, *Lsp.* III, 9, 117. Dat sijn moeder sinen vader hadde gemoert in sulker wijs mit Egistus, horen amijs, *MLoep* IV, 470.

AMICT, AMICTE. Zie AMIT.

AMINGE (AEMINGE, HAMINGE), znw. vr. Verg. AMERIE. De *keuring* of de *ijk* van vaten, tonnen en andere maten. Vgl. AMEN en hd. *ahmer*, de keurmeester van vaten (Adelung 1, 85; Sanders 1, 17*a*), zuidd. *âmen*, *aemen* (Schmeller-Frommann 1, 74). Waarschijnlijk onder invloed van *aem*, vat, afgeleid van ofr. *aësmer*, *asmer*, *aemer*, *aumer* en *esmer*, schatten, keuren, van lat. *aestimare*, en *esme* zoowel voor *schatting*, *keuring*, als voor *gewicht*. Zie Duc. 3, 94*a*, *b* en 7, 155*b*; Roquef. 1, 29, 517; La Curne 1, 170; 6, 40; Gachet 175, en vooral *esme* en *aymar* bij Rayn. 3, 219. || Dat alle samencoop, vergieringe (*roeiing van vaten*), aminge, ende alle maten der stat sijn, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 697 (*a.* 1301); verg. ald. 756, waar de Latijnsche vertaling aldus luidt: „*Officia*, *quae* zamecoop, verteeringe (*l.* vergieringe) *et* haminge *Teuthonice nominantur*". — Die amynge binnen onser stede van Middelburch . . welke amynge voirscreven wy . . geven mit desen brieve . . mit sulken nutscippen ende profiten als dair to behoeren . . dat si . . die amynge voirsz. rustelike ende vredelike laten gebruken, Mieris 4, 433 (*a.* 1417). Die aeminge, die tonnegaederinge ende den afslach van der vischmarct, 4 71 (*a.* 1418). Aldus zal elc van sinen ampte hebben: . . wijnhern tot elker amynghe elc twe gulden, *Overijs. Recht.* I[1], 81.

AMIRAEL (AMERAEL, AMMIRAEL, AMMERAEL), znw. m. Van arab. *amîr*, *emîr*, vorst, bevelhebber, waaruit het mlat. *amiratus*, *amiraldus*, *admirallus* en *admiralius* vormde. Over de afleiding zie Diez, *Wtb.* 1, 16; Dozy, *Oosterl.* 5. De oorspronkelijke beteekenis is die van *bevelhebber der Ongeloovigen*, *emir*: verg. Duc. 1, 229*c*: „*Amirae* et *Amiralii* apud Saracenos et Turcos, Satrapae nempe urbium vel provinciarum praefecti, atque adeo Sultani qui Caliphae suberant", en: „*Admiralli*, qui sunt quasi Comites et Capitanei exercituum." — In 't Mnl. was de oorspronkelijke beteekenis nog de gewone, en wordt in den *Floris* de *vorst* of *emir* van Babylon altijd de *ammirael* genoemd. Zoo heeten de bevelhebbers in het Saraceensche leger *amirale*, *ammirale*, als b. v. *Roel.* I, 545, II, 23; *Lorr.* II, 771, 813, 121 enz.; *Limb.* VI, 789, 823, 969 enz ; *Flov.* 212; *Sp.* IV[a], 14, vs. 35, 57, 74, enz.; zoo leest men in *Huge van Taberien*, dat Saladijn door 24(14) *amerale* werd opgewacht (*Belg. Mus.* 6, 102, 231; *Denkm.* 3, 92, 236); zoo wordt, *Cass.* 1000, Casseel „*amerael* van Sydone ende van Cyopin" genoemd, en *Glor.* 194 van „*amerael* noch soudan" gesproken. Potter gebruikt *ammirael* als titel van het hoofd der legerbenden van Minos van Creta (*MLoep* I, 1448). Doch ook de latere opvatting als *vlootvoogd* was reeds in 't Mnl. bekend. Bij Stoke IX (115 en *passim*) heet de Genueesche vlootvoogd Grimaldi *ammirael*; bij Velth. IV, 67, 64 vlg. „*ammirael van der Zee*"; en *Vl. Rijmkr.* 8301, 8307 enz. wordt de Fransche scheepsbevelhebber *amirael* genoemd. || Item voer Hughe an den ammirael, omdat hi hem scepe leveren soude, *Oorl. v. Albr.* 113. Item Clais Heinricsz. met brieven gezent aen heren Gherijt van Egmonde, dat hi sonder vertrec in den Hage quame overmits die scepinge wille ter reysen behoif, dair hi ammerael of wesen soude, 149. TEkelo, daer de bisscoppe ende sconinx amirael waren, *Rek. v. Gent* 1, 178. Die coninc . . sende hem V galeyen mit veel groter scepen, dair hi him mede besende siin ammirael mit veel goeder manne van wapen, *Clerc* 158.

*AMIROEN. Zie AMIDOM.

AMIRAUDE. Zie EMERAUDE.

AMIT (AMICT, AMMIT, AMICTE), znw. vr. Lat.

amictus. De *witte doek*, waarmede de priester bij de Mis de borst en schouders dekt. Verg. Duc. 1, 228. || *Van der Amicten*. Soe nemt hi enen doec wit, die geheten es amit, die hem om die side strect ende sijn hoeft al omme bedect, *Bed. d. M.* 161. Die amit, die ic noemede eer, 173. Die doec scone ende wit, die men heet een ammit (*var.* amict), bediedt die doec, alsict vant, dien men Gode vore dogen bant, *Lsp.* II, 51, 97. Ende deden hem eerst weder uyt die casufele, na die stole, na die hantvane, na dat gordel, na die alve, na die amicte, ende doe scoirmen of syn hair van sinen hoefde, Matth. *Anal.* 3, 287. Alve, amicte ende al ghereetsel, Matth. 84.

AMLAKEN. Zie AMELAKEN.

AMMAN (AMPMAN), znw. m., eig. één met *ambachtman* en *amtman* (zie die woorden), doch in bet. er van verschillende. Mnd. *ambetman*, *amman*, mnd. *amptman*, hd. *amtmann*. Eig.: hij die een *ambt* in dienst van zijn heer bekleedt, *dienaar*, *ambtenaar* (*officialis*, *ministerialis*), doch bepaaldelijk gezegd van den landsheerlijken ambtenaar, wien de uitoefening der rechtsmacht en de waarneming der rechten van den vorst waren toevertrouwd. In Vlaanderen en Brabant, waar het woord meer bijzonder gebruikt werd, stond *amman* in bet. geheel gelijk met *scouthete*; ook de *schout* bekleedde een *ambacht*, het *schoutambacht*, en was dus inderdaad een *ambachtman*, een *amman*. Elders wordt hij *meyer* (vgl. fr. *maire*, eng. *mayor*) genoemd, dat eig. de benaming was van den *villicus*, den opzichter eener villa of landelijke bezitting; z. ald. In het Vrije van Brugge vindt men vele *onderschouten*, die den naam van *Amman* droegen. Zie verder over het onderscheid tusschen den *amman* in Vlaanderen en dien in Brabant, waar hij soms de attributen van den *baljuw* met zijn ambt vereenigde, De Vries, *Mnl. Wdb.* 233 en de daar aangehaalde schrijvers. || Dit soude de meyer bringen vort ende ammanne, scoutheide mede, in porten, in dorpen; elken gerede daerna vonnesse doen ter stat, Velth. VI, 3, 12. Van Bruessele die amman ende die daer sijn in sine stede; van Antwerpen die scouthede ende die meyer van Thienen, van den ambachte, daer si af dienen, dede elc ene baniere binden, Heelu 4554. Amman ende scepene (*van Gent*), Velth. IV, 43, 52. Meyere, ammanne ende scouthede, VI, 7, 69. Nog drossate, nog meyer, nog scoutheit, nog baillin, nog amman, Willems, *Meng.* 455. Allen onsen richteren, meieren, ammannen, scoutheten, baeliuwen ende allen anderen, die gerichte van ons houden, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 607 (*a.* 1364). Vgl. *Brab. Y.* VI, 11553—11662, en Dl. 1, bl. 697; Dl. 2, bl. 657 *passim*. Ic (*Joh. Bapt.*) bem amman, dieghene (*Jezus*) es juge; ic bem cnecht, die ghene es here, *Hs. v.* 1348, 41*a*. Eest drossate, meyer oft amman, die vele te hove bringhen can, *Doct.* III, 707. Hij ga ten amman of ten meyer, ende beclage hem der dinc, *Recht. v. Uccle* 20, 116. Wat werde die in Antwerpen yemen ondfinghe in sijn huys ende hilde die gewapent waren . ., ende dat niet en liete te wetene den Scouthete of den amman in jeghenworden van scepenen, *Cor. v. Antw.* 4, 20. Wie vrede wederseyde te gevene alsen die scouthete ochte die amman ochte enich van den scepenen ocht enich van tsheren gheswornen knapen hem eyschede orkondeleke, *ald.* 5, 21. Zoo nog *Cout. v. Gent* 440; *Cout. v. Brugge* 1, 315. — Zie over den slechten naam, waarin vaak de *amtmanne* stonden, *Doct.* III, 707 vlgg., *Bouc v. Sed.* 163; *Cout. v. Antw.* 1, 82, 4 *passim* en vgl. *Belg. Mus.* 1, 248 vlgg.; 7, 294 vlgg. over de „gezworen knapen" van den amman. — Sammans komt dikwijls elliptisch voor, nl. in uitdr. als: in sammans gaen, trecken enz., *in het huis van den amman gaan*, d. i. *in de gevangenis*, *in gijzeling*. || So wijsden scepenen Colaert Heecman te ghevene een maeltijt van XX sc. . . binnen 3 daghen oft dat hy trecke in sammans, *Belg. Mus.* 7, 228. Dat hi beloeft heeft binnen de drie daeghen daer na te gaene in sammans, Diericx, *Mém.* 2, 135. Dit te volcomene binnen de maend ofte te trecken in sammans, *ald.* Indien hy dit huus niet en dede maken binnen den eersten jaere, so sal hy trecken in sammans, *ald.* 621. So wie.. bevonden zal werden in overspele, zullen ghewijst werden in shammans ende daer vanghenesse houden te watre ende te brode, *Cout. v. Gent* 673. — Soms worden met *ammanne* mindere *ambtenaars* bedoeld; zij zijn soms aan *onderschouten* gelijk (zie boven); ook eene glosse bij Graff, Diut. 2, 201 wijst hierop (amman t. Vorstre, *apparitor*); *Bouc v. Sed.* 163 zal *amman* wel *rentmeester* beteekenen, en Utenbroeke gebruikt meermalen *amman* ter vertaling van lat. *praeco*. || Ic sal den ammannen doen gebieden (*omroepen*), *Sp.* II[4], 44, 44. Dat des conincs amman roepen soude oppenbare, dat enz., II[6], 7, 34. Zoo ook II[7], 6, 50, 55, waar evenwel vs. 31 de *rechtere* voor hetzelfde doel wordt gebezigd. — In Noordnederland werd de *amman Amtman* genoemd (z. ald.).

AMMANIE (AMMANNIE, AMMENIE), znw. vr. Zie het vorige art.

1) Het *rechtsgebied* van den *amman*, ook Ammanrie geheeten: zie ald. || Daer na quam hi . . uut Mechelen der voorseider stat tot in dammannie . . van Bruessele, *Brab. Y.* VII, 13835. Een sterc huus . ., dat Jan de Meyer . . staende hadde in der ammannien ter Cappellen opten bosch, 13849. Dat men hen niet toe vueren en soude door dammannie, 13864. Die meyerije van Rode, gelegen onder die ammenije van Bruessel, *Exc. Cron.* 149*b*.

2) Het *gebouw*, dat onder beheer en toezicht van den *amman* tot *gevangenis* of *gijzelhuis* diende. Zoo de *ammanie* van Gent, ook *meyerie* genoemd, bij Diericx, *Mém.* 2, 119.

AMMANRIE, znw. vr. Hetzelfde als AMMANIE 1): zie ald. Het *rechtsgebied* van den *amman*. || Die meyerie van Rode . . light onder dammanrie (*van Brussel*), *Brab. Y.* VI, 9027.

AMMANSCAP (AMMANSCIP), *-scape*, *-scepe*, znw. onz.; AMMANSCEPE, vr. De *bediening* van den *amman*, met alle daaraan verbondene rechten, inzonderheid met betrekking tot het *gevangenhouden* of *gijzelen*; ook gezegd van het *grondgebied*, waarover zich de macht van den *amman* uitstrekte. || Boven den eet, die ic saen van den ammanscape hebbe ghedaen, *Brab. Y.* VII, 10873. Dat hi wel ende redelic ghenomen heeft in pachte jegen Jacoppe van Ertbuer dammanscip van Gend tusschen Schelde ende Lye, Diericx, *Mém.* 1, 138 (*a.* 1392). Met der vorseide ammanscipe, *ald.* So soude Arend voerseyt onghehouden zin ende bliven tvoerseyde ammanscip voerder te regerene, *ald.* Dat hy verhuert heeft Janne van Coudenberghe . . dammanscip van Gend an den coerenaert, *ald.* (*a.* 1415). Dat hy ghenomen heeft in sekeren loyalen pachte . . dammanscip van den Oudenburch, 451 (*a.* 1393). Jan Sersymoens houd een leen van onsen gheduchten heere den Graeve van Vlaenderen, van synen casteele te Ghend: tselve leen ghelegheu binnen Ghend, ende es gheheeten dammanscip van

den Oudenborch, weert wesende tjaers vive pont parasyse, by der avonture van den ghevanghenen ende andersints, *ald.* Nostre maierie ke on apeile *Ammanscip* en flameng, 552 (*a.* 1299).

AMME, znw. vr. Ohd. *amma*, mhd. en nhd. *amme. Voedster*, *zoogster*, *minne.* || My en is ghegeven amme, noyt en sach ic vrouwen mamme, *Troyen f.* 46*c*. Alsoe drie jaer hadde van ouden ende men hare mochte onthouden bi naturen hare mamme, so dedemense van der amme, *Sp.* I^{a}, 30, 7. Sine amme hiet Alexerine, I^{a}, 4, 23. Dat sijn suster sine amme was, I^{a}, 35, 30. Sine amme was een quaet wijf, III^{a}, 32, 84. Sint dat horen ende mamme die hertoge liet, daerne sijn amme met opvoesterde ende hilt, Heelu 653. Also alst amme te huedene plegt dat kindeken, dat in de wiege leght, *Lutg.* I, 268. Die smekers . . dat sijn des duvels ammen off voesteren, die hem hoer kynderen soyken ende voeden in sunden, *Ned. Proza* 170. So wat knape, amme off maget hem bestaedet te dyenen, die sal sijne vurwoerde holden volcomelic, *Overijs. Recht* I^{1}, 188. Si vant daer wonende Agnes, die wanneer (*eertijds*) haer amme gheweest hadde, *Bienb.* 94*a*. Bescheidenheit en es nit allene ene docht, maer si es ene amme der dogede, *Limb. Serm.* 147*a*. Zoo ook *Merl.* 9113, 9152, e. e. — Spreekw. zegsw. || Hy kust dat kint om der amme willen, *Spreuken* 62.

AMMELAKEN. Zie AMELAKEN.

AMMELGIEREN. Zie AMELGIEREN.

AMMENIE. Zie AMMANIE.

AMMER, znw. m. Mhd. *amber* en *âmer*, mnd. *ammer*, lat. *ambra*, *ambar* (Duc. 1, 223); een woord van Oosterschen oorsprong, van arab. *anbar* (Dozy, *Oosterl.* 12). *Amber*, eigenlijk een welriekende harsachtige stof, uit de Oostersche zeeën afkomstig, bepaaldelijk als *grijze amber* (*ambre gris*) bekend. Doch in het Westen paste men den naam ook op andere stoffen toe, t. w. op het *sperma ceti*, ook *witte amber* (*ambre blanc*) genoemd, en op het *succinum* of het *barnsteen*, dat *gele amber* (*ambre jaune*) geheeten wordt. Zie Koseg. 1, 315. In het Mnl. was *ammer* de gewone benaming voor *barnsteen.* || Ende loepter oec uut (*uit den pijnboom*) erehande traen, dat claer es ende wel ghedaen, ende woert hart ghelijc den stene, dat hetewi ammer int ghemene, *Nat. Bl.* VIII, 675. Men vinter (*in Germania*) ammer ende cristael gemene, *Sp.* I^{1}, 24, 31. Elke tonne bernsteens of ammer, Mieris 3, 146*a* (*a.* 1363). Van elken vate brustens (*l.* bernsteens) of ammer, gewracht of ongewracht, 523*b* (*a.* 1389). Alle sine patrenostren van kerstalle, van ammere, *Livre d. Mest.* 39. Paternostere van witten ammer, die mijn here cochte, *Rek. d. Graf.* 3, 365. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 5, 232. — Ook in de samenstelling Ammersteen. || Succinus dats dammersteen, *Nat. Bl.* XII, 1091.

AMMEREN, bnw. Van *Ammer*, barnsteen. *Barnsteenen.* || Een zelveren agnus Dei met een buersekijn ghecoppelt an een ammeren paternoster, *Invent. van een Sluisch gilde*, in *Taal- en Ltb.* 3, 150.

AMMET (AMMEYT). Hetzelfde als *ambacht*, mnd. *ammet*, *ammit*, vooral in min of meer duitsch gekleurde geschriften. *Ambt*, *post*, *bediening.* || Kieset die gy wilt dat zij iu raet, ende iu ammet nu bestaet (*op zich nemen*), gelijk of gy een Koninck waert, *Merl.* 10209. (Doe) wart daer Keye drossate saen; die ander ammete liet men staen tote Paeschen, 10223. So hadde hi vorlaren siin scepen ammeyt, (varr. ammet, ambocht), *R. v. Zutf.* 53, 17.

AMONDELYS, znw. vr. *Amandel.* In de *Oorl. v. Albr.* 265, vindt men onder het „cokencruyt": „Item VI pont *amondelys*, tpont 4 gr." Misschien is het een vreemd geschreven meervoudsvorm van *Amondel.*

AMOORSE, znw. vr., *lokaas*, fr. *amorce.* || Dat nyemant en jaeghe noch en partryssere by amoorse ofte anderssins . . up de boete van 3 ₤ par. ende verbuerte van tharnasch, *Cout. v. Brugge* 1, 220.

AMOROUSELIKE (-LEKE), bijw., *op de wijze van verliefden.* || Si saten amorouseleke bede te gader, *Wal.* 9644.

AMOURS (AMOERS, AMORS), znw. onz., *liefde*, inzonderheid *mingenot.* Van fr. *amour* met de *-s* van den 1sten naamv. enkelv. Zie Burguy, *Gloss.* 64 vlgg. || Hi hadder mede groot delijt, groot amours ende groot spel, *Parth.* 1215. Dat grote amoers, die melodie, die si onderlinghe dreven, *Wal.* 7940. Der Walewein . . ende Ysenbele hadden beide amors, jolijt ende grote jonste, 7965. Dat amors ende die feeste, die soe dreef met bliden gheeste, 7981. Dienst die levede bi amourse: hi was knape ende getrouwe vrient sinen here, *D. War.* 9, 146, 136.

AMPT. Zie AMBACHT.

AMPTSUSTER. Zie AMTSUSTER.

AMPULLE (AMPUL, APULLE), znw. vr. 1) *Eene kruik*, *flesch* of *kan*, met wijden buik, inzonderheid in de Katholieke kerk bestemd voor de heilige olie. Lat. *ampulla*; mhd. *ampulle*; mnd. *apolle*, *appulle*; nhd. *ampel*; bij ons *ampel* of tot *pul* afgekort. || Mettien quam daer cortelike eene duve van hemelrike, in haren bec eene ampulle, ende daer in kersemen te vulle, *Sp.* III^{a}, 7, 81. Doe sende die patriarke aldaer een ampulle mit kerseme daer naer, IV^{7}, 41, 19. Om 1 cruus ende om ampullen, 10 sc. 8 d., *Rek. d. Graf.* 3, 120. Doe worden hem slotel, boeck ende ampullen offghewijst, doe sat hy daer als een clerck, Matth. 85. Twee selveren ampullen, ende daer es inne van den watre ende van den bloede Gods, *Ned. Proza* 67. Charlot wert daer coninc ghecroont ende gesalft uter ampullen daer die coningen van Vrancrijc noch mede gesalft worden, *Huge v. Bord.* 6. Doe hij totter fonteynen van den doopsel quam, ende si daer gheen cresem en hadden, soe brochte een duve in horen mont een ampulle met cresem, *Pass. W.* 158*b*. Soe sal ic u senden een ampulle van volmaecte gesontheit, *Pass. S.* (1489), 136*c*. Twee silverine ampullen, wegende een Troysche maerc, *Gendsch gildeboek*, *in Taelverbond*, 1854, bl. 62. Een schone ampulle oft fyole van wonderlijker verwen mit heyligher olyen, *Exc. Cron.* 53*b*. Myt een ampul wijns, *Gest. Rom. c.* 153. — In de laatstgenoemde plaats worden de woorden *ampul wijns* later herhaald door *myt haer wijn pullen*, waaruit de oudheid van den nog gebruikelijken vorm *pul* blijkt. De uitspraak *apulle*, die ook telkens voorkomt, gaf aanleiding tot deze afkorting. || In sine hant met ere apulle, daer in was fonteine tfulle, *Sp.* III^{a}, 47, 87. Twee silveren apullen, *Vad. Mus.* 2, 320. Bi heren Dieric, den cappelaen van Ailbrechtsberghe, van 2 apullen in die cappelle tot Ailbrechtsberghe, 23 d., *Rek. d. Graf.* 2, 313. Eene duve, dewelke brochte in eenen apulle dat heylighe Crisma, . . ende uut dien selver (?) apullen ende met den selven crisma soe heeft men tot den daghe van heden ghesacreert alle de coningen van Vrankeryke, *Cron. v. Vlaend.* 2, 264.

2) *Het schuim op de urine*, misschien naar de gelijkvormigheid met eene *ampulle* aldus genoemd (?).

|| Ampullen dat siin scumen, die men boven den ringe siet swemmen of cleven an den cirkel (*op de urine*), *Hs.* Yp. 25*c*. Van desen ampullen of scumen en spreect die meester niet, ende bi haer en nemt men genen merc, *ald.* — Verklw. **ampullekijn**. || Orine, die valt bi druppelen ende daer boven swemmen alse ampullekine, betekent lange ziecheit, *Hs.* Yp. 28*b*.

* **AMSER**, znw. Misschien verkeerde lezing voor *unser* (Kil. 690), ons *unster*, uit *unistatera*. *Weegschaal.* || Amsers ende ghewichten, *Invent. v. Brugge* 2, 142.

AMT. Zie AMBACHT.

AMTMAN, (AMBTMAN, AMPTMAN, AMPMAN); mv. *amptlude*, znw. m. Eig. één in oorsprong met *ambachtsman* en *amman* (z. ald.), en dus *ambtenaar* in 't alg., maar bepaaldelijk gebezigd in Noord-Nederland, vooral in Gelder (Nijmegen en Arnhem) en Overijssel en Drenthe (Noordewier 341, Racer 3, 83 vlgg.) als benaming van den landsheerlijken ambtenaar, die elders *scouthete* of *scout*, in Vlaanderen en Brabant ook *meyer* of *amman* genoemd wordt. In sommige grootere rechtsdistricten werd ook de drost *ambtman* genoemd (b. v. in Twente). Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 235. || Wouter van Over Rijn, die doen scoutheet of amtman was des hertogen van Gelre, *Brab. Y.* VI, 9731. Die scouten in den steden ende die bailyuwen ende andere amptlude in den landen (*Henegouwen, Holland en Zeeland*), *Gedenkst.* 1, 257 (*a.* 1419). Onse amptman of diener (*in Zeeland bewester Schelde*), Mieris 4, 471*a* (*a.* 1418). Upten achsten dach hier na versamenden hem die amptlude van den rijck ende waren te rade van des conincx oirbair (*de ambtenaren, de waardigheidbekleeders*), *Clerc* 96. Dat onse lyeve here, her Edwart of sine amptman in siin behoef sal moghen aenvaen ende aengripen alle onse goet ruerende ende onruerende, Nijh. 2, 90 (*a.* 1356). (Wi) hebben oec mede . . ghesat tot onsen drossaet, amptman ende richter tot Gelren in onser stat ende in den lande van Gelren, *ald.* 97 e. e. — De spelling **ambtman** vindt men Nijh. *Bijdr.* 1, 288 (*a.* 1414). Enen anderen (*bode*) gesent an allen ampluden in Rijnlant, in Aemsterlant ende Waterlant, *Oorl. v. Albr.* 259.

AMTSUSTER, znw. vr. Het vr. van ons *ambtsbroeder, collega.* || (Hi) helt zich van den susteren . ., sunderlijnge bij avende, ende alleen mit hem te callen anders dan mit die mater off amptsusteren, *D. War.* 7, 38.

AN, voegw. Hetzelfde als *al*. Vgl. De Bo 52: „AN, voegw., fr. si"; in andere streken van Vlaanderen wordt hiervoor meer *in* gebruikt, zie ald. 456; Ook elders komt *in* vaak in deze beteekenis voor, b. v. Brederoo, *Moortje* 124 en 2024. Het zullen wel de praep. *an* en *in* zijn, die langzamerhand deze kracht hebben aangenomen, en dus eig. verkortingen der uitdr. *ane dien dat* (dat werkelijk in *Limb. Serm.* voorkomt (zie ANE, kol. 66) en *indien dat*, ons *indien*. || An leet Jhesus die martele naturliker crancheit, sone leet hise dog nit bit gedwange, mar bit guden wille, *Limb. Serm.* 150*b*. Vgl. *Aiol* 113 en noot.

AN, voorz. en bijw., en de met *An* samengestelde woorden. Zie AEN.

AN, 1ste en 3de pers. enkelv. tegenw. tijd, aant. wijs, van ONNEN. Zie ald.

ANACORIJT, *-ite*, znw. m. Van Gr. ἀναχωρητής, lat. *anachoreta*. *Kluizenaar.* || *Van Janne den Anacorite.* In keyser Theodosius tijt was een heilech anacorijt in Egypten ende hiet Jan. Anacoriten hieten de man, die met covente niet en gingen onder abten in wandelingen, maer in wildernissen saten, ofte in clusen, *Sp.* III[2], 24, 1.

ANBOCHT. Zie AMBACHT (2de art.)

ANCHEL. Ruusbr. 4, 36 lezen wij: || „Hier omme hebben si vele suspicien, vele invalle ende onnunste van mismoghene, *anchel* ende inwendighe onwerde op andere menschen, die hem niet en ghenoeghen," en 5, 182: „Hoverde, ontrouwe, giericheit, onweerde, toren, *anchel*, haet ende nijt." De bet. moet zijn *wrok, haat, wrevel* of een derg. begrip. Surius heeft blijkbaar het woord niet verstaan, daar hij er het woord *angel* in ziet en het met *aculeus* vertaalt. David houdt het (zie noot t. a. p.) voor één in oorsprong met *ansel* voor *antsel*, en dus voor eene afleiding van *anden* (zie die woorden). Ook De Vries, *Mnl. Wdb.* 250, meent dat *anchel* eene andere schrijfwijze voor *ansel* zal zijn en dat de *ch* als *sj* moet worden uitgesproken. Doch dan blijft het bezwaar, dat de afschrijver op ééne plaats, nl. 4, 80 (*ansel*) het woord met *s* zou hebben geschreven en op twee andere met *ch*. Bovendien is *ansel* (*antsel*) niet hetzelfde als *anchel* (spr. *ansjel*). Men zal *anchel* en *ansel* wel als twee verschillende woorden hebben op te vatten, en *anchel* moeten verklaren als den genasaliseerden vorm van *ackel, eckel* (Kil. = *nausea, fastidium*) d. i. ons *hekel*. Zie AKEL en vooral *Ndl. Wdb.* op AKELIG. De bet. past volkomen, en de *ch* komt enkele malen meer voor als de verscherpte uitspraak van *k* of *g*. Zie b. v. ACHELEN = *hagelen*, *havech* voor *havek* (*Esop.* IV, 15).

ANDACH, *-dage*, znw. m. *De achtste dag na een kerkelijk feest, de laatste dag der octaaf.* „Octava, die *achte dach* of *andach* van eynigher hoichtijt," Lat.-Nederd. deel van den *Teuth.*, aang. bij Koseg. 1, 47. Ohd. *anttago, anttag*, dies octavus, mhd. *antac*, ags. *andæg*, dies fixus, mnd. *andach*. Waarschijnlijk van *dach* en het oude voorv. *and-*, tegen, zoodat *anddach* eigenlijk is de *tegendag* of *wederdag*, de dag die in dezelfde octaaf als gelijke weekdag tegen den oorspronkelijken feestdag overstaat: het zou dan in vorming met *etmael* te vergelijken zijn, dat ook de bet. van *feest, feestdag* aanneemt. Zie vooral ADMAEL 3). Verg. Alcuinus, die den waren oorsprong des woords nog schijnt gevoeld te hebben: „*Octavae* . . celebrantur, quia primis diebus concurrunt; sicuti unus dies dominicus *ad* alterum" (Duc. op *Octava* 2). Grimm helt over tot het gevoelen van Willems (op Heelu, bl. 152), die het gelijk stelt met ohd. *antitago*, einddag, als zijnde de laatste der octaaf: zie *Wtb.* 1, 496. || Dies naestes andages, die gelach na den selven Sinxendach, Heelu 4033. In die maent van Novembre, up dien andagh sente Martins, *Oorkb.* 2, 207*b* (*a.* 1282). Tusschen nu ende den andach van onser Vrouwe daghe in halven oechste . . Ghegheven te Biervliet in ons Heren jare dusentech twee hondert ende neghentech, des Manendaghes op den andach sente Bonefaes, Kluit, *Hist. Crit.* 2, 920; *Oorkb.* 2, 313 (in beide uitgaven *omdach*; doch verbeterd naar de aanwijzing van Willems op Heelu, t. a. pl.). Des Donredaigs na den andach van Derthiendage, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 679 (*a.* 1292). Des andaghes nae sunte Phylips ende Jacobs dagh, Nijh. 2, 24 (*a.* 1346). Des manendages nae andages sunte Peters ende sunte Pauwels, 55 (*a.* 1352). Des dinsdaghes na andaghes Paesghen, 76 (*a.* 1355). Des manendages na andaghes sunte Martijns daghe, 101 (*a.* 1357). Des naesten dinxdages nae andach

des heiligen Pinxtdages, 3, 89 (*a.* 1381). Op andach van ons Heren Hemelvaertsdach, 176 (*a.* 1391). Des dinxdages na andach sente Mertijns dage, 183 (*a.* 1392). Ten andage van sinre gebort, due hi besneden wart na den auden wet, *Limb. Serm.* 155*c*. Zie verder Nijh. 1, 286 vlg., en verg. Koseg. 1, 366.

ANDE (ook HANDE, en in 't rijm AENDE geschreven), znw. vr. Ohd. *anado*, *ando* m., zelus, mhd. *ande* m. en vr., ags. *anda*, *onda* m., zelus, invidia (Grein, *Gloss.* 1, 4); onrd. *önn*, cura, labor, studium (Egilsson 624, Jonsson 768). Van got. en ags. *anan*, spirare (verg. ἄνεμος, lat. *animus*), waaruit zich de beteekenis van *zelus*, *studium* zeer geleidelijk laat verklaren: verg. het lat. *animus* (*in aliquem*) en ons znw. *animo*. De grondbeteekenis van *ande* was dus *gemoedsbeweging*.

1) *IJver*, *drift*, oorspronkelijk ook in goede opvatting, inzonderheid in de onderwetsche kerktaal, en dus voor *ijverige gezindheid*, *hartstochtelijke genegenheid*. || De ande (*elders* minne, *Hs. v.* 1348, 90*c*) dijns huses at mi, *Psalm* 69, 15, in *Lett. N. W.* 5[1], 214. Dijns huses ande heft mi geten, *L. v. J. c.* 159. Op beide plaatsen *Ps.* 69, 10 en *Joh.* 2, 17, in de Vulg. *zelus*; in de Staten-Vert. *ijver*. Ook bij Notker (68, 10) heet het „Mih peiz dînes hûses *ando*", en in de Onl. Psalmen: „*Ando* hûses thînis at mi." — In dezen zin schijnt het woord ook nog voor te komen bij Praet 557: „Maer pooch dattuse brincs te lande, daer soe den brudegomme mach vinden, die hem liet slaen dor sine *hande*, om dat hize wilde ontbinden," d. i. door zijn *drift*, zijn *ijver*.

2) *Drift*, *ergernis*, *toorn*, *gramschap*, in de gewone volkstaal, waar de kwade opvatting des woords voor de goede in de plaats trad. Verg. nd. *ande* voor *empfindung*, *schmerz*, *zorn* (Koseg. 1, 368). || Ende ontsach hem des ons Heren ande (hs. *hande*, var. *ande*), dat hem die plage ware bi, *Rijmb.* 14596. — Bepaaldelijk in de volgende spreekwijzen: — Enen sine ande vergeven, *zijn toorn* (*over iemands schuld*) *laten varen*, *hem de schuld vergeven*; evenals men zeide: sinen hat —, sine gramheit —, sinen evelen moet vergeven. Zie bij VERGEVEN. || Ay God! nu brec onse bande, ende vergef ons dine ande ende dinen evelen moet, *Wap. Mart.* III, 371. — Hem ter ande setten, *zich tot toorn zetten*, *zich vertoornen en wraak begeeren*. || Want ten sijn liede onder der sonnen, die haren here bat onnen ende eer wreken sine scande, opdat hi hem selven set ter ande, *Brab. Y.* V, 1097. — Sine ande wreken (evenals sine gramheit wreken enz.), *zijnen toorn wreken*, d. i. *wraak nemen over dengene*, *die den toorn verwekte*. || Sijn broeder was een tornich man . . ende gaderde here om sijn ande te wrekene, want hijt gerne wrake, dat hi dorste doen selke sake, *Brab. Y.* II, 4825 (*Sp.* IV[1], 52, 42). Verbeidt, ende wreect u ande! Heelu 3571. Si waren die viande, daer die Scavedriesche haer ande gerne ane hadden gewroken, 7189. Hoe sy mochten . . best gewreken haere ande, *Grimb.* I, 5252 var. Willic alle mijn ande wreken, soe comen mijn vriende mi verspreken, *D. War.* 1, 134, 21. Een siet dicke gescien, die hem aftien den sonden clein no groet, groet onnere ende scande, ende wreken Gode sijn ande an meneghen voer sijn doet, *Belg. Mus.* 1, 133, 3. — Eens anders ande wreken, *aan diens toorn voldoening verschaffen door hem te wreken op zijnen vijand.* || Dat hem die Gods zone heeft gesant sine gracie, om dat si sine ande gewroken hebben op sine viande, *Lsp.* IV, 3, 39 (in den tekst hare *ande*, dat hier minder past). Als ic hier street op u viande, om te wrekene u ande, *Limb.* V, 1687. (Die) met hercrachte den bisscop van Coelne sochte, daer hi op diere Limborcheren ande wrac, Heelu 89. — Een klassieke term was: — Gods ande wreken, *God wreken op zijne vijanden*, in den strijd tegen de Ongeloovigen en de vijanden der Kerk. || Ende gewroken Gods ande op Saracenen, op Gods viande, *Grimb.* II, 5210. Dat wi wreken die Gods ande nu op dese Gods viande, *Sp.* IV[a], 35, 11. Dan gi u lijf te pand[e set,] om Gods ande te wre[kene hier], Velth. II, 37, 42. Ende wilde Gods ande helpen wreken, II, 33, 12. Wapen dragen met eren, om te wrekene de ande ons Heren, *Teest.* 744. Dat God in soe langen stonden geen vriende en hevet vonden in alle sine kerstine lande, die wreken woude sine ande, *Wrake* III, 1867. Daer hi mede wreken soude Gods ande, III, 1814. Wreken Gods ande, *Vad. Mus.* 4, 83, 684. — Ook bij Stoke II, 1032: „Om te wrekene ons Heren *scande*," zal *ande* wel de ware lezing zijn.

3) *Gevoel van ergernis*, *spijt of leed*, hetzij om geleden smaad, hoon of smartelijke bejegening, hetzij om daden of woorden, die verontwaardiging wekken. || Dit was den coninc so grote ande, dat hi den grave voor sine tande wel nalike hadde geslegen doe, *Parth.* 6982. Dydo, die hare verbrande omme Enease van grotere ande, *Sp.* I[a], 55, 49. — Des ande hebben, *ergernis gevoelen*, *zich ergeren* (over iets). || Dat hi sier liede vele miste, des was sijn herte in groten twiste; .. hen was geen wonder, al haddijs ande, Stoke V, 845—50. Ic hebs ande, dat gi soe sere prijst dat gelt, *Vad. Mus.* 2, 169, 127.

4) Bij overdracht, door verwisseling van oorzaak en gevolg, ook van datgene, wat ergernis of leedgevoel opwekt, en dus voor het *leed*, het *verdriet*, de *ergernis*, *moeite* of *pijn*, door iemand een ander aangedaan. || Die visch dede heme grote ande, *Brand.* (*H*) 2072 (*C* 2142: *hande*). Ende die om des conincs ande sinen lieven sone heefs bracht in dolingen, *Sp.* II[7], 19, 6. Mit groter vreesen, mit groter ande quamen sy alle aen enen lande, *Troyen* 9953. Met rechte maecht my sere deren, dat gy my wilt doen sulke aende (: *maende*), 10512. Daer si scade ende grote aende allen kerstinen lieden daden, *Sp.* III[4], 11, 14 (: *maende*). Met Jeronimuse was ic VI maende, die menege pine ende aende van den quaden volken gedogede, III[4], 27, 73. So vele vernoys, so menege ande daden hem daer die viande, III[3], 43, 19. Dat men in daerombe doet enige ande, *Merl.* 3239.

ANDE (ANDEN), znw., voor HANDE, HANDEN, mv. van HANT, *Rose* (*C*) 118, 196; enz.

ANDE, West-Friesche dialectvorm voor het gewone *Ende*, voegwoord, thans *en*. Ofri. *anda*, *ande*, *and* (Richth. 604); eng. *and*. || Ic wille dat dit vaste si ande gestade, *Oorkb.* 2, 80*a*; Soutendam, *Arch. v. Delft* 4 (*te Haarlem*, 1268).

ANDELEN, voor HANDELEN, *behandelen*. *Vl. Rijmkr.* 493.

ANDEN, ook HANDEN geschreven (*hi andet* of *ant*, dw. *geant*), zw. ww. bedr. Ohd. *anadôn*, *andôn*; mhd. *anden*; nhd. *ahnden*; mnd. *ânden*; ags. *andian*. Verg. ook Schmeller-Frommann, *Baier. Wtb.* 1, 99, en zie verder bij ANDE, GEANDEN en ANSEL.

I) Met eene zaak als onderwerp en een persoon als voorwerp.

1) Enen —, *iemand pijnlijk aandoen*, *hem grieven*, *ergeren*, *verbitteren*, met de bijgedachte, dat hij daardoor tot wraak aangezet wordt. || „Gi staect mi herde dorperlike van minen orsse, sonder plecht." — „Oft u andet, so nemes recht!" *Lanc.* III, 15357. Dat gi mi taent nu dus sere, dat ant mi, bi onsen Here, III, 15386. Het ant mi so dat ic verdoye, *Parth.* 7301. Gi sijt der scoenre rose botten ten naesten, dat gire nemmermere comen sult bi enegen kere, hoe lettel of vele dat u ande (*hs.* hande), *Rose* fr. bl. 255, vs. 159. So dat hi ter saleger leeren menegen mensche daer brochte in dlant, so dat den duvel hevet geant, ende porrede daertoe quade lieden, die dit weldoen wilden verbieden, *Sp.* II¹, 39, 18. Dit heeft den duvel sere geant, ende heeft op hem gemaect viant, II², 41, 9. — Dat mach mi anden, *dat doet mij onaangenaam aan*, *daar ben ik met reden verstoord over*. || Mi dinct, ic hebbe mijn cruut verloren; . . . bi miere wet, dat mach mi anden! *Eleg.* 819—22. Bedy gy en haet niemen el van uwen geslagen vianden, sonder my: dat mach my anden! *Troyen* 3850. Dit mochte den grave sere anden, datten Geraert wilde ontliven, Stoke IV, 1494.

2) Enen, — *iemand benijden*, *ijverzuchtig op hem zijn*. Verg. ags. *andian*, invidere. || Doe dit die fisisiene vernamen, want geen sieke te hen en quamen, ende si hoerden van dien doene, anden si sere Panthalioene, *Sp.* II⁴, 33, 69 (In den tekst staat *baden*, dat geen zin geeft, en ongetwijfeld in *anden* veranderd moet worden. Bij Vinc. *invidebant*).

II) Met een persoon als onderwerp en eene zaak als voorwerp. Iet —, *zich iets erg aantrekken*, *sich over iets verbitteren of boos maken*.

1) *Zich ergeren* (*over of aan iets*) *en die ergernis doen blijken*. || Ende gaf sinen wive enen slach, daer sijt dorste anden, *Eleg.* 1218. Dus seide Cursout den wille sijn, dat niemen ne ande sonder Clarijn (*hs.* hande), *Parth.* 4703. Wat hi wil, mach niement anden, Stoke V, 1084. Doent Venus sach, ginc si dat anden, *Vad. Mus.* 1, 312, 168. Beide den voeten ende den handen mesquam, ende begonsten anden, dat si pijnden dat hi at die bunc, die emmer leget sat, *Esop.* LXV, 1. Hem behoeft een dicke scilt, die alle dinc anden wilt, *Belg. Mus.* 6, 185, 45 (uitg. *Men b. enen dicken sc.*).

2) *Zijne ergernis over iets feitelijk toonen*, *door er wraak over te nemen*. In deze opvatting geheel gelijkstaande met *wreken*. || Ande ochte wille Ritsart dese lachterlike wart! *Lorr.* II, 3394. Dat ict althants niet en ande (*hs.* hande), dies so wert te meerre scande, II, 4084. Hi was so hovesc, . . dat hine wilde in gere maniere dat anden (*hs.* handen), als menich soude doen, *Wal.* 8545. Ende weet oec wale dat ict ande ende anden sal, gine latet bliven, *Rose* 8056. Doet dat gi wilt, in saels niet anden, want ic sta in uwen handen, Velth. III, 43, 57 (d. i. *niets er van* wreken, dus *volstrekt niet*). Al hadde men hem mesdaen zware . ., sine haddent dorren anden (*hs.* handen) niet, *Vl. Rijmkr.* 2880. Dat moet ic anden! *Lutg.* II, 1238. Es God rechtich so sal hijt anden, dat zi onnozele te rechte panden van boeten die hen niet souden geburen, Praet 2142. — Den lachter anden, *de schande wreken*. || Du sout hemelrike panden up Gode, wiltu dien lachter anden, *Overzee* 51. Die wael dorsten haren lachter anden, *Merl.* 21299. — Sijn leet anden, *de hem aangedane beleediging wreken*. || Och selc gelucke toequame sinen vianden, dat si hare leet noch wouden anden, Heelu 7470. — Wreken no anden, *zijne wraaklust noch met daden*, *noch in woorden of gelaat openbaren*. Dubbele en daardoor versterkte uitdrukking, die de beide opvattingen 1) en 2) vereenigt. || Hine dorste wreken no anden, het waren alle sine vianden, Velth. IV, 42, 51.

ANDEEN (ANDEIN), znw. onz. Mlat. *andena* (Duc. 1, 250, 1); verg. ofr. *andier* (La Curne 1, 436); nfr. *landier*, met voorgevoegde *l* (Littré 2, 246); eng. *andiron* (Wedgwoord 1, 51; Müller 1², 20). *Eene ijzersoort*. || Oec vintmen in somech lant erehande iser, als ict vant, datmen *andein* heet openbare. Men machet smelten alst coper ware, maer et en es te smeden niet so goet, ensi datmer conste toe doet, *Nat. Bl.* XIII, 141 (Lat. *vulgariter* andena *dicitur*. In den tekst naar het Leidsche Hs. *anders*, welke vorm misschien uit ofr. *andier(s)* te verklaren is). Oec hadde die here mede enen spiet, die hem up minne Talrestis gaf, die coninghinne, ende enen knijf van andene, *Alex.* IX, 584 (Snellaert in de aantt., Dl. 2, bl. 409, en Franck (bl. 490) houden *andene* voor een eigennaam, en wel *Andenne* in het graafschap Namen, dat de eerste vermoedt destijds beroemd geweest te zijn om zijne messenmakerijen, als later de stad Namen; doch voor dit vermoeden is geen grond. In de *Alexandreis* ontbreekt dit gedeelte van Maerlant's gedicht).

ANDER, *-dere* of *dre*, bijv. vnw. Got. *anthar*; ohd. *andar*; mhd. nhd. *ander*; mnd. nnd. *ander*; ags. *ódher*; eng. *other*. *Ander* staat dikwijls onverbogen of als apocope van *andere*, als b. v. || Ander porte engeue, Heelu 355. Ene ander bede, *Parth.* 1284. Ene ander werf, *Ferg.* 1525. Een ander smerte, *Parth.* 2227. An ander copinge, *Flor.* 1633. Ter ander camer, 2915. Op dander side, *Limb.* VII, 860. In ander siden, in die ander side, Heelu 2494, 5110 (verg. banderside). Ander scaep, *Rein.* II, 4270. Ander diere, *Parth.* 2210. U ander borge, 1252. Dander viere, *Ferg.* 3237. Ander vele, Heelu 3231. Ander heren, 7464. Boven alle dander, *Flor.* 2971. Sonder ander treken, *Doct.* III, 1206. Met veel ander banroetsen, *Exc. Cron.* 161*b*. Onder dander, 161*b*, 163*a* enz. — Vooral had dit plaats, als *ander* door een bezittelijk vnw. van zijn znw. werd gescheiden, als: || Ander mine vrient, *Christ.* 53. Ander haer werke, 129. Ander haer lede, 630; *enz.* Verg. ANDERS. — De 2de nv., m. en onz., der sterke verbuiging was *anders*, gelijkluidend met het bijw. *anders*, en daarmede niet te verwarren. || Meest den menschen dunct quaet anders leven ende sine staet, *Teest.* 232. Sanders (*m.*), *Lanc.* II, 44969, 45133. Tsanders (*m.*), *Rijmb.* 14241 (*var.* des anders). Alles sanders (*onz.*), *Lanc.* III, 14324; *enz.*

1) *Tweede*, het gewone ranggetal (lat. *secundus*), in welken zin het woord ook in de verwante oude talen (got., ohd., mhd., ags. enz.) in gebruik was. || Deerste . . dander . . dat derde, *Lsp.* I, 13, *vs.* 37, 45, 53; III, 13, *vs.* 43, 53, 79. Dierste . . dander (dandre) . . die derde, *Lsp.* II, 54, *vs.* 6, 13, 20; III, 19, *vs.* 4, 13, 21. Den andren ende den derden daer naer, *Lanc.* II, 3184. Opten irsten oft opten anderen dach, III, 1240. In coninc Joas ander jaer, *Rijmb.* 13803. Ins coninc Daris ander jaer, 17459. Tander teken heet stier, *Natuurk.* 1307. Sixtus dander, *Lsp.* II, 44, 451. Johannes . ., dander die hiet alsoe, II, 48, 558. Dese ander Heinric, *Brab. Y.* III, 235. Dese andre Jan hertoge, V, 643. Dies deerste lettere D. telt, ende dandere en heeft geen getal

in, *Anand* II, 6389. Die derde lettre van der sillebe mede es dander vocael, *t. w.* E, II, 6395. Ende aldus hebdi dat ierste punt . . Hier na *volget* dat ander punt, Ruusbr. 3, 226. Dat mijn here den anderen strijt gewonnen hadde, *Oorl. v. Albr.* 57; *enz.* — Vooral gewoon was die (of dat) ander boec, *het tweede boek*, in uitdrukkingen als: || Hier begint dander boec; die ander boec hier begint; den andren boec willic beginnen; dit es die tafle van den andren boeke; die ander boec hevet in; den andren boec latic hier bliven; *enz.* — Ten anderen male, *ten tweeden male*, *andermaal*, *MLoep* I, 2345; *in de tweede plaats*, *ten anderen*, *Brab. Y.* VI, 8495; Ruusbr. 3, 36. — Hem (haer) anderen, *met hun tweeën*, ook in denzelfden zin met hem anderen. Zie De Jager, *Arch.* 4, 249—251 en *Tijdschr.* 2, 192. || Dus quam soe ten berge saen haer anderen, *Sp.* I⁷, 59, 46 (Vinc. „*cum puero* ad litus venit"). Item Persemiere, die doe trompte hem andren, *Rek. v. Gent* 1, 164. Van cost, die Jorijs Kippenberch mit him anderen . . mit tween pairden tot sinen huze dede, *Oorl. v. Albr.* 139. Item sochtens verteert wii achte ende die burgermeyster mit hem anderden, elcx drie grote, 83. — Na de 14de eeuw kwam voor het verbogene *andere*, in dezen zin, ook de vorm *anderde* in gebruik (met ingeschoven *d* na de *r*, als in ons *zuiverder* voor *zuiverer* enz.), en zeide men die (dat) anderde. || Onse anderde boec, *MLoep* I, 3271 var. Dat (int) anderde boeck, II, *Titel*, 442 var.; IV, 158, 248 var. Die anderde quellinge, *Gest. Rom. c.* 30. Waert dat ic desen anderden man liever had dan den eersten, *c.* 75. Na dattie anderde cloc geluudt is, *Leid. Keurb.* 21. Laken van anderde wolle . . ende laken van der derder wolle, 82; verg. 518, 526, 527. Jacop die coster, van dat hii gewaect heeft up sinte Peters toirn mit hem anderden 17 nachten, *Bel. v. Leiden* 427. Dat eerste trapkijn . ., dat anderde trapkijn, *Ned. Proza* 316. Die ander plage ende dat anderde gebot, *X Plag.*, *titel vóór vs.* 424. Du selste die anderde vrouwe werden geheten in den palase nae die coninginne, *Pass. W.* 47*b*. Als Dideric gestorven was, die yerste grave van Hollant, wert Dideric sijn enige soon die anderde grave tot Hollant, Matth. *Anal.* 3, 58. In die anderde battalie, *Exc. Cron.* 121*b*. Den Paus Pius den anderden van dier namen, 202*b*. Ten anderden gange . ., ten derden male, 226*b*; *enz.* — Misschien is de vorm *anster*, dien men vindt *Rek. d. Gr.* 1, 9: „in der prochie van Loenen . . bi den slote dene side . ., bi der *anster* side" als een dialectische vorm voor *anderste* (= *anderde*) te beschouwen.

2) De *tweede*, van twee personen, van welke te voren de eerste genoemd is (lat. *alter*): *Die een* — *die ander*, of *deen* — *dander*, geheel overeenstemmende met het hedendaagsche gebruik. Doch opmerking verdient, dat hier bij *ander* het lidw. veelal wordt weggelaten, wanneer de eene persoon het object is eener werking van den anderen. || Ic wilde, hi hinge an enen boom . . alse een dief, die andren heeft gedaen meest grief, *Rein.* I, 184. Entie meest andren heeft mesdaen, I, 191. Wie dat daer anderen (*den ander*) conde met crachte onderbringen, Heelu 866. Hi sal di alse na bestaen alse man mach anderen, *Vad. Mus.* 4, 319, 215. — Deze weglating van het lidwooord is regel, wanneer *elc*, *mallijc*, *haergelijc* of *haerlijc* (d. i. *elk van hen beiden*) voorafgaat, en dus eene wederzijdsche werking wordt uitgedrukt. De beide deelen, *elc* enz. en *ander*, blijven afzonderlijke woorden, veelal gescheiden door een voorzetsel of door het werkwoord, dat altijd in het enkelvoud gebruikt wordt, ten minste wanneer *elc*, *mallijc* enz. het subject van den zin uitmaakt. *Ander* staat in deze verbinding altijd in het manlijk geslacht, zonder dat het werkelijke geslacht der bedoelde personen of zaken in aanmerking komt. || Dit geloefde elc anderen, *Beatr.* 159. Elc en haette anderen niet sere, *Ferg.* 5559. Elc hadde andren doet geslegen, 1881. Elc groete anderen, *Sp.* III⁴, 26, 6. Elc hevet anderen gegroet, III⁸, 16, 31. Elc bereidde andren soe, *Lanc.* II, 9766. Elc droech andren ter erden, II, 4499. Elc dede andren grote ere, *Limb.* V, 2179. Elc sal bi andren teren comen, V, 2095. Elc quam op andren thant, *Lanc.* II, 5719. Elc liep op andren met nide groet, elc sloech met nide op andren, II, 5742 vlg. Elc liep ten andren wart, II, 9760. Elc was anders doe sere blide, *zij waren zeer verheugd over elkander*, II, 9043. Elc was sanders (*l.* anders) blide, III, 2432, 5825. Elc was anders viant, *Sp.* III⁸, 4, 8. Doe elc wiste anders name, *Limb.* V, 2174. Mallijc sloech op andren met sporen, *Ferg.* 5350. Haergelijc andren an hem dwanc, *Flor.* 3049. Haergelijc in anders arme lach, 3298. Haerlijc ontfarmde anders sere, 3529. Hoe tilic haerlijc andren minde, 3807. Zie verder bij Mallijc en Haergelijc. — Een enkele maal komt *anderen* met het lidw. voor, doch alleen in lateren tijd. || Elck den anderen in armen dructe, *MLoep* II, 1467. — Ook vindt men de beide woorden; *elc* en *ander*, in omgekeerde volgorde gebezigd. || Ooc ginc andren elc verslaen, *Rijmb.* 8924. — Wanneer een meervoudig vnw. of znw., de aanduiding der beide personen (of zaken) behelzende, als subject staat, en *elc* of *mallijc* daeraan als bijstelling toegevoegd wordt, of wanneer de wederzijdsche werking aan meer dan één paar te gelijk wordt toegeschreven, dan staat natuurlijk het werkwoord in het meerv. || Doe gingen si grote slage slaen elc op andren, *Lanc.* II, 4506. Si staken elc anderen, II, 8874. Si souden . . elc andren helpen, II, 8991. Nauwe si hem ondersochten om elc anderen te verderven, *Rein.* II, 7066. Alle die gene diese sagen, begonsten mallijc anderen vragen, *Ferg.* 5037. — De laatstgenoemde woordvoeging is sedert bij uitsluiting in gebruik gekomen; *elc anderen* en *malc anderen* begonnen zonder eenige afscheiding bijeen te staan, en zoo ontstonden het hedendaagsche *elkander* en *malkander* (dat men reeds vindt *MLoep* II, 1466) als aaneengekoppelde woorden, bij welke zelfs het voorzetsel niet meer tusschen de beide deelen in, maar vooraan geplaatst wordt (mnl. *elc op andren*, thans *op elkander*). — Ook zonder *elc* vindt men *ander* gebruikt, ter aanduiding eener wederzijdsche werking, bij een meervoudig subject. || Anderen daden si gerief, *Vergi* 544. Dat man ende wijf van ander keren hoir genoecht ende horen (*haren*) wil, Hild. 153, 44. In anders arem waersi bevaen, *O Vl. Lied. en Ged.* 77, 4. Het lach een wijf van frisschen zinne bi haren boel alleine, in anders arem vast gemeine, 83, 3. — Later echter wordt in dit geval aan *anderen* het lidwoord toegevoegd. || Ic ende gi wi sijn die den anderen minnen mogen, *Vrouw. e. M.* I, 158. Swagers synt nummermeer beter vrienden, dan veer van den anderen, *Spreuken* 22. Als twee naelden tegen den anderen steecken, die en hechten niet op malcanderen, 61.

3) Van tijdruimten gezegd. De *naaste*, *naast-*

aangrenzende, hetzij van voren of van achteren, en dus in tweeledige opvatting:

a) De *naastvoorgaande*. || Den anderen dach voer sente Marien Magdalenen (*pridie*), *Brab. Y.* VI, 428. Dat hire twee liden sach des ander dages vor middach, *Lanc.* II, 43515. Hem gedochte . . sferdriets van den anderen dage, *Sp.* III^{6}, 16, 36. — Verg. ANDERDAGES.

b) De *naastvolgende*. || Int ander jaer hier na, *Brab. Y.* I, 1396. Des ander dages (*postridie*) na sente Jacobs dage, *Oorkb.* 2, 270*b*. Des anderen dages na sente Jans dage middensomere, 324*b*. Des anders dages na sinte Andries dach, 348*b*. Des anders dages na sente Berthelmeus dach, Mieris 2, 323*b*, 324*b*. Des ander daegs, *Brab. Y.* VI, 5757. Des anderen dages, VI, 2041. Des andren daegs, VI, 5754, 5763. Des ander dages daerna, *Exc. Cron.* 161*b*. — Doch de hier gebruikte zwakke verbuiging van *ander*, thans in ons *'s anderen daags* de gewone, was van lateren tijd; de echte oude vorm was: Des anders dages of sanders dages, *Nat. Bl.* III, 1357; *Limb.* IX, 841; *Flor.* 1950; sanders daegs, *Rijmb.* 5579, 5799; *Flor.* 2617, 2711; tsanders daegs, 4372, 5843, 6046; sanders mergens, *Flor.* 1946; *enz.* — Over andren dach, thans *om den anderen dag*; nog heden in Noord-Brabant gebruikt, eng. *every other day*. || Dat ommer, over andren dach, dies greven ziele leed grote pine, die dies eens daegs voer hem leed Kerstine, *Christ.* 1492 (in de uitg. *den andren*, doch dit is eene drukfout. Zie Bormans bl. 397).

4) *Ander*, lat. *alius*, de hedendaagsche beteekenis, ook in 't Mnl. zeer gewoon, doch in het gebruik eenigszins van het onze afwijkende. || Felre wart noit geboren ander, *Rijmb.* 20390. Archelause, sijn sone een ander, dien droech Mathaca, 20706. Dat es God ende niemant ander, *OVl. Ged.* 3, 112, 545. Daer dandre sine vorders lagen, *Rijmb.* 19637. Anderre wive onderwenden niet, *Teest.* 2576. Van goeder gewoentheden anderre geesteliker menscen, Ruusbr. 3, 183. Anderre menscen scout, 195; *enz.* — Zeer gebruikelijk is de 2de nv. enkelv. onz. bij *iet*, iets; *niet*, niets; *vele* en *genoech*, die dan steeds voorop gaat, als: Anders iet, *v. d. Wiven* 10; Stoke VIII, 743; anders niet, *Parth.* 1206; Heelu 1123, 1336, 2187; anders niet een twint, *Sp.* III^{4}, 25, 98; anders niet el, *Christ.* 58, eigenlijk *van andere dingen niets anders* (verg. Bormans, bl. 33—36); anders genoech, *Sp.* I^{3}, 8, 5. Alte vele anders dincs, *Christ.* 1123; *enz.* — Ook wordt *anders* gebruikt zonder toevoeging van *iet*, vooral wanneer het gevolgd wordt door *dan*: Anders dan, *iets anders dan*; verg. fr. *d'autre chose que*. || Want ic anders hebbe te doene dan van der Jueden sermoene te makene vele parlemente, *Sp.* I^{3}, 6, 43. Ic begeer noch in den hemel noch in der eerden anders dan di, *Stemmen* 82. Brant, volc van wapene of anders dan goet, *Invent. v. Brugge* 6, 334. — Niet alleen als manlijk, maar ook als onzijdig werd *ander* substantivé gebruikt, evenals lat. *aliud*. || Dat hijt hem betren doe ende *ander* dat behort hier toe, *Sp.* I^{7}, 80, 41. — Een ander (onzijdig), *een ander ding*, *iets anders*, hetzelfde als mnl. *iet el.* Vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 60. Ook mhd. *ein ander*, „etwas anderes" (Ben. 1, 36*b*). || Dit seidi dor behendichede, om Elegast te proevene mede; nochtan wasser een ander an: hi hadde gerne geweest van dan, *Eleg.* 993. Alse te voren die grote Alexander up die van Rome eeschte een ander dan Emulus hadde besproken, *Sp.* I^{6}, 5, 5. Of es hem een ander sochter, IV^{2}, 66, 100. Ic waende een ander, I^{8}, 47, 26. Hoort hier een ander, *Rijmb.* 20503. Want die heymelike sprect ende ginder een ander ontdect, *Melib.* 1896. Ginder een ander bringen voert, 1894. Een ander dat di beter is, *Kal.* 5, 118. Onder den hoet een ander scinken, *Theoph.* 108. — Evenzoo, met de ontkenning: Negeen ander, *niets anders*. || Negeen ander hi en rochte dan dors dat hi van lande brochte, *Ferg.* 977 (verg. 975 vlg.). — Ook in den vorm *anderde*, doch in later tijd. Verg. bij 1). || In Moyses anderde boecken, *MLoep* III, 9 var.

ANDERDAGES, bijw. Van de adverbiale uitdrukking *anders dages*. Zie ANDER 3, *a*).

1) Eigenlijk *den vorigen dag*. || Walewein dancte alre ere Moriane, dat hi hem behelt sanderdages dlijf op tfelt, *Mor.* 3338.

2) Bij uitbreiding *dezer dagen*, *onlangs*, *kort geleden*. Mhd. *anders tages*, „neulich", nnd. *anderdages* (Koseg. 1, 377); eng. *the other day*; friesch *okkerdeis*; fr. *l'autre jour*. Nog heden is *anderdaags* voor *onlangs* in Groningen bekend (Swaagman 49). Vgl. Grimm *Gramm.* 3, 129. || Here, anderdages, dat was waer, daer ic lach in mijn pawelioen, *Ferg.* 2878. Die heydene die . . sanderdages waren gevloen, *Limb.* V, 1454. Alsoe die stadt van Amersfoert anderdages ene nederlage gehadt heeft, Burman, *Utr. Jaarb.* 3, 527 (*a.* 1481).

ANDERDE, bnw., voor *andere*, *ander*. Zie ANDER 1).

ANDEREN, zw. ww. bedr., *veranderen*. „Anderen, vetus. *Mutare*." Kil. Mhd. *andern*. Mnl. *anderen* schijnt niet voor te komen.

ANDERHANDE. Zie bij HANT.

ANDERHEIT, -HEDE, znw. vr.

1) *Het anders zijn*; *ander wezen*, *verschil*, *onderscheid*, in abstracte opvatting; het tegenovergestelde van *eenheid*. Lat. *diversitas*; mystieke term, vooral bij Ruusbroek gewoon. || Dese selve eenheit . . . verteert . . . al dat daer geoppenbaert wert in anderheit, Ruusbr. 1, 47. Anderheit ochte nuwecheit van gelove, 101. Soe sijn wi een ander van Gode, ende en mogen niet één werden, mer ewelic in anderheit bliven, 5, 41. Die sone . . siet hem uutvloyende in persoenlike anderheit uut der substancien des Vaders, 77. Eenheit in minnen en mach anderheit niet werden, ende anderheit en mach eenheit niet werden, 245. Eest dat hi hem selven merct, hi vindt ondersceyt ende anderheit tusschen hem ende Gode, 6, 200. Ondersceit ende anderheit, 3, 230, 240; 5, 73, 136; 6, 227; *Ned. Proza* 28. Inder ewangelien is een edel puerheit, die sober is van alre anderheit, ende een onbegripelike licht, een onverganclic leven, *Hs. Epist.* 1*d*. — Verg. ook Ruusbr. 5, 46, 72; 6, 183, 187; *enz.*

2) *Het anders zijn*, *het buiten zich zelven zijn*, *de vervreemding van zich zelven*, *verstrooiing of verbijstering van den geest*; een term uit de mystieke godgeleerdheid. || In dien dat wi onderlinge cussen ende gerinen, soe gevoelen wi anderheit, die ons niet gedueren en laet in ons selven, Ruusbr. 3, 217. Anderheit of benauwinge of ongelijcheit of verwarringe van binnen, Gerl. Peters 222.

3) *Verschil*, *oneenigheid*. || Hierom wert groot gescelt ende anderheit om te antwoerden onder desen tween heiligen, *Boeck v. d. L. Jhesu* 221*b*. Nochtan sullen si dusdanigen druc des vleisches hebben, *glosa*, om menichvoudige anderheit die in der echtscap vallet, *Hs.* 75, *f.* 28*c* (I *Cor.* 7, 28).

ANDERLEIE. Zie bij LEIE.

ANDERLINC, znw. m., *achterneef*, *neef in den tweeden graad*, *kind van een vollen neef* of *een volle nicht*, fr. *cousin sous-germain*. Uit *Ander* en het achterv. *-linc*. Een in Vlaanderen gebruikelijke term in denzelfden zin als *Andersweer*: zie ald. Kil. Ander-linck j. Ander-sweer. || Van elken C pont. parisis te soenen es sculdich sinen maechzoene also hier na volghet: Elc broeder es sculdich sinen broeder die principael es . . XL s. Elc ooms of moeyen kint . . XX s. Elc anderlinc . . X s. Elc derdelinc . . V s., *Cout. v. Gent* 517.

ANDERS, bijw. In den nog heden gewonen zin van *op eene andere wijze* of *in een ander geval*. Mnl. *anders* werd echter in eenige opzichten op eene wijze gebruikt, van het hedendaagsch taalgebruik verschillende.

1) *Anders*, *van eene andere soort*, vóór een znw. geplaatst, in stede van het verbogen bijv. vnw. *ander*, *andere*; als b. v. *anders huus*, een ander huis, *anders liede*, andere lieden. || So scone een wijf, dat men tien tiden anders lijf noit en sach hare gelike, *Alex.* VIII, 77. Anders huus wi noit en sochten dan hole ende hagedochten, *Sp.* I[4], 57, 25. Yslant, Sweden ende anders vort eylanden die liggen bet nort, I[1], 33, 63. Anders pant ne mochti geven, I[3], 36, 27. In die lande en quamen anders coningen dan vrouwen, I[7], 46, 25. Die . . anders weldaet en doet niet, IV[2], 12, 89. Anders oec vele liede, *Rijmb.* 21783 var. (*tekst*: andere); verg. 22741 var.: Visscherie ende anders renten, Stoke I, 525. Profijt no anders ghewinne, *Amand* I, 3946. Anders wise knapen, Hild. 208, 104. Anders vele quader ghewerken daden si in Vrankerike, *Vl. Rijmkr.* 4817. Anders vrouwen, *Belg. Mus.* 10, 65, 24. Eist in diefte, eist in brande, eest in rove, in vergeven van venijn oft in anders dootliker dingen, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 783 (*a.* 1330). Omme ghelt of om bede of anders quade saken, *Ned. Proza* 162. Anders vele goeder luden, Matth. *Anal.* 3, 269. Onze poirters ende anders lude, *O. W. v. Amst.* 11, 7. — In dien zin komt *anders* ook voor, door het ww. van het znw. gescheiden. || Daerwert reet die ridder fier bi der claerheit van den viere, want anders was hem claerheit diere, *Limb.* X, 78, d. i. *andere klaarheid was duur voor hem*, m. a. w. *buiten zijn bereik*. — Ook bij de ontkenning *geen*, nog heden niet ongewoon. || Anders gene have, *Sp.* IV[1], 8, 7. Anders geen volc, *Alex.* VIII, 1051 (bij Franck onnoodig in *el geen* v. veranderd). — Vooral gewoon was dit gebruik van *anders* zoowel bij een znw., voorafgegaan door een bezitt. vnw., als bij een aanwijzend vnw., als znw. gebezigd, op dezelfde wijze als ook het onverbogen adverbiale *al* en *algader* vóór determinatieve woorden geplaatst werd. Zie AL als bijv. vnw., kol. 312, en ALGADER (1ste art.) kol. 337. || Fosseyden ende anders haer ghenoech hebben sy synt ghemaect ghenoech, *Troyen f.* 61*a*. Ons . . ende . . anders onsen vrienden, Nijh. 1, 340. Mit ons ende anders onsen borgen, 2, 11. Anders onse stede, 263. By weten . . onss lieven ghemynden brueder . . ende anders onser maghe ende vrynde, 3, 84. Die van Ziericsee, van Middelborch ende anders onse porten van onsen lande, V. d. Wall 128. Mit hulpe des coninx van Yngelant ende anders siin magen, *Clerc* 44. Mit sinen maghen van Vianen, ende mitanders sinen vrienden, Matth. *Anal.* 3, 201. Hy . . besette dat huus te Gorinchem ende anders sine steden ende sloten daer by gelegen, 338. Voir him selven . . ende anders die gene, die him hulpen, Mieris 4, 785*a* (*a.* 1425). — Ook bij een znw., voorafgegaan door *enich* en *menich*. || Anders enech quaet lantshere, *Wrake* I, 1075. Die hertoghe en hoede hem twent jeghen anders eneghe treken, *Brab. Y.* IV, 1302. So dat hi cume indie kerke dede ander (l. anders?) eenege gewerke, *Sp.* I[7], 58, 39 (*Var.* enich ander g.). Besiet of hier es anders enich raet, *Limb.* X, 564. In beden of in waken of in anders enighen heymeliken goeden dinghen, *Ned. Proza* 155. Anders menich man, *Amand* II, 1963. Ic ende anders menich dom, *N. Doct.* 1623. — Ook bij een betrekkelijk vnw., gevolgd door een afhankelijken bijzin. || Nieman altemale, noch vremde, noch gebuer, noch ridder, noch anders wie hi is, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 784 (*a.* 1330). „Dwaet u, ende suver weset," ende anders dat daertoe hort, *Sp.* II[6], 13, 50, d. i. *het andere*, *dat er bij behoort*, of, zooals wij zeggen: *hetgeen er verder volgt*, *enzoovoorts*.

2) *Anders* in den zin van *voor 't overige*, *voorts*, *verder*, *vervolgens*. || Hi was luxurieus, al was hi anders wijs ende preus, *Sp.* I[6], 51, 59. Over die scouderen entie borst wijt; anders toten voeten neder welghemaect, I[7], 2, 2. Datmen nemmermee ghemenen oorbaer achter en late, wient anders scade of bate, *Lsp.* I, 34, 84. Anders soe quam hi twaren op ene grote woeste heyde, *Limb.* X, 48.

3) *Ten minste*, *althans*, nog heden niet geheel buiten gebruik, en ook in onze bijbelvertaling meermalen voorkomende, synon. van mnl. *ooc*. Meermalen moet dit *anders* onvertaald blijven. || Men weet noch niet wie daer sal winnen, vort anders daer mede es vergaen, *Wal.* 2364. Smout van den reyghers es specie diere, alsmen seghet, jeghent vledersijn, daert anders nieuwe es ende fijn, *Nat. Bl.* III, 320. Sone waert daer af Keiser gheboren, hine worter anders toe vercoren, Stoke I, 953. Soe wat dat anders di gheschiet, en sechent u metten cruce niet, *Theoph.* 501, enz. Vgl. Oudem. 1, 174.

4) Anders dan, gevolgd door een afhankelijken bijzin, *tenzij*, *behalve dat*, *tenware dat*, *dan dat*. || Dat der moordenaren scaren gherne hadden in hant ghegaen, anders dan si so vele mesdaen hadden jeghen die van der stede, *Rijmb.* 31972. Bedi men doet hem gheene wet anders dan hi wort ghesent daer wetteloosheden nemmermeer ent, Praet 4701. Na der doot, als gheen solaes hem mach gescien, no wel, no paes, anders dan hi vaert in vlammen, 4712. Dan dunct mi geen gerechtichede, en si mesdadich niet en sijn vonden anders dan wise hebben gebonden in sonden bi onversienen rade, *Blisc. v. M.* 600. (De steen is) ghedaen na dat carstal . ., anders dan (*behalve dat*) hi donker es, *Nat. Bl.* XII, 160. Vgl. ook ELS. — Ook zonder een afh. bijzin, in de bet. van het voorz. *behalve*, *met uitzondering van*. || Hi versloech al dat volc anders dan 400 jongelingen, die ontreden, *B. v.* 1357, 128*c* (I *Sam.* 30, 17). Daer om en sellen si van den roef niet delen . ., ander (l. anders?) dan haer wiven ende haer kinderen, 128*d* (*ald. vs.* 22). — Ook *dan* alleen komt in dezen zin voor. Zie ald.

AANM. In de 15de eeuw ook in den vorm anderst: verg. mnd. *anderst* (Lübben 1, 82). || Ic en hebbe anderst genen veerscat, mer hebbe minen lichaem voer die veerscat, *Pass. S.* 8*c*. —

ANDERSENS. Zie ANDERSINS.

ANDERSINS (ANDERSENS, ook in den oorspr vorm ANDERS SINS (SYNS) geschreven), bijw. Van de adverbiale uitdrukking *Anders sins*, d. i. *in anderen zin*. Zie SIN.

1) *In een anderen zin*, *op eene andere wijze*, *anders*. || Hi woude die dingen andersins verstaen dan si hem sijn vergaen, *Sp.* IV², 74, 6. Oec canmense wel anders syns vaen, *Nat. Bl.* VI, 394. Wat mocht anderssins bedieden dan hi was bedwonghen sere? Stoke X, 210. Ende hebt sorghe niewer om el dan om joesten ende tornieren, ende anderssins in ghere manieren, *Parth.* 1376. Gi moetes andersens beginnen, *Wal.* 8170; verg. *Limb.* VII, 141. Anders sins moetise oec dwingen dan met uwer hogher tale, *Limb.* II, 974. Nu eist tijt dat ic mi were ende tuwert andersins ghebere, IV, 1467. En es niemen die nu leeft, die anderssyns sijn leven heeft, *OVl. Ged.* 1, 74, 71. Men proeft die hoveerde andersens, Hild. 156, 45. Als een verdroncken, of gemoort was, of andersins doot gebleven, Matth. 220. Eest bi brieven of andersins, Mieris 2, 540*b* (*a.* 1333). — Andersins bedacht sijn, *anders gezind zijn*, *van eene andere meening zijn*. || Alse die heleghe waren brocht, was hi andersins bedocht, ende ontfoer ons in sine veste, *Rein.* I, 83. Die heren waren anders syns bedacht, *Belg. Mus.* 10, 78, 83. — Vgl.: Ende hi gheweten hadde te voren, dat sy enen anderen hadde vercoren, soe hadde hij hem anders bedacht, *MLoep* I, 3015 var. (*tekst*: hij andersyns bedacht).

2) *Aan den anderen kant*, *anderdeels*, bij een tweeledig geval. || Hi gaet serich ende hi gaet blide; om Blancefloer serich ende erre dat soe es gesent so verre, ende andersins blide dat soe levet, *Flor.* 1373. Floris voer wech verdroevet sere, om dat bede gader doet waren moeder ende vader, ende andersins blide, dat Blancefloer met hem weder te lande voer, 3949.

3) *In eene andere richting*, *naar een anderen kant*, *elders*, of wel *elders heen*, *naar elders*. || Het es so comen, hine mochte van der joncfrouwen dus niet sceden, hine moestse andersins gheleden daer soe te wesene begaerde, *Wal.* 4404. Nochtan consi (*die planeten*) tfirmament ghehouden niet, ten rent over andersins enen graet in C jaren, *Natuurk.* 409. Si groettene, ende hine achte niet das, ende keerde hem andersins mettien, als ofte hise niet mochte zien, *Vl. Rijmkr.* 485. Die materie, die die stede andersins wil laten weten mit haren brieven, Matth. 74. Mits dat die coopluyden haere ware anderssins zoucken, *Enq.* 54.

ANDERST. Zie ANDERS, Aanm.

ANDERSTONT, bijw. Slechts in de uitdr. tot anderstont dat, *totdat* (*Invent v. Brugge* 5, 387), en voor anderstont dat, *voordat*, *ald.* 6, 223. Wel uit *an*(*e*) *der stont*, samengesmolten tot ééne uitdr. Vgl. AENSTONDEN en ons *aanstonds*.

ANDERSWAER (ANDERWAER, later ook, min juist, ANDERSWAERT, ANDERSWART (WERT) geschreven), bijw. Uit *Anders* en *Waer*, bijw. van plaats. Mhd. *anderswâ*; nhd. *anderswo*; nnd. *anderswôr*, *anderswâr* (Koseg. 1, 386). Verg. ELSWAER, eng. *elsewhere*.

1) *Op eene andere plaats*, *elders*. || Die hem selven niet can verwinnen, hoe sal hijt anderswaer beghinnen, *OVl. Ged.* 3, 126, 221. Sijn lijf es vleesch al anderwaer, *Nat. Bl.* II, 809 var. Soe moechdi doecht ende eer ghewinnen in uwen lande ende anderswaer mede, Hild. 133, 70. Mids dat die coninghinne anderswair hadde gheleit hoir minne, *MLoep* II, 1483. Dat hijt anderswaer setten, Hermans, *Gesch. d. Red.* 100, 108. Ten si dat hi een jaer ende dach anderswaer ghewoent hebbe, *Oorkb.* 1, 179*a* (*a.* 1229). En si van den roghesten gherechte . ., die zullen wi doen berechten onsen Baeliu van Zuithollant, gheliken datmen anderswaer doet, Mieris 2, 138*a* (*a.* 1313). In Vrancrijc, in Vlaenderen, in Henegauw, in Brabant ende anderswair, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 649 (*a.* 1382). Alle die gene, die anderswaer gruyte haelden Nijh. 2, 100. Alle die ghene . ., die anderswair geseten siin in onsen lande of daer buten, 3, 24. Nymant bynnen den vurscr. kerspel geseten en sall anderswaer op enghene molen malen, 156. Wairt datter yement van der vroescip gedaget worde . . ende van merkelike nootsaken anderswair te doen hadde, *Leid. Keurb.* 174. Ende sellen staen bij den wijncraen ende nergent anderswair, 227. Ende men en sel nergent anderswair saterdages coirn vercopen . . dan op sinte Cornelijs brugge, 231. Ende snyde hem in sijn vinger of anderswair, Matth. 220. Van anderen ghiften binnen der kerken, of buten der kerken, in stocken of anderswaer, *Belg. Mus.* 2, 168. Si vercopen die beneficien van der kerken; also doetmen nu anderswaer mede, dat groot jammer es, *Mandev.* 5c. In Egypten syn menigher hande talen ende letteren van andre manieren dan mense anderswaer heeft, *ald.* — Ook als vnw. bijw., als ons *ergens*. || Gebruken sijt dan anderswaer toe, *Con. Som.* 69*b*. — Ook in den Duitschgekleurden vorm *Anderswa*, als *Serv.* I, 1079: Tongheren ende ouch anderswae. — Van anderswaer, *van elders*. || Van den gevangen, die . . van Amsterdam ende anderswair gevangen worden uit Hollant, Matth. *Anal.* 3, 395. Ende waert dat si daer van anderswaert quamen, si souden vluchs sterven, *Barthol.* 497*b*.

— AANM. De spelling *anderswaert* had misschien haren oorsprong daeraan te danken, dat men in de bet. 2 (zie daar de voorbeelden uit V. d. Wall) aan het achterv. *-waert*, ons *waarts*, dacht.

2) *Naar eene andere plaats*, *naar elders*, *elders heen*. || Omdat si wil doen volghen hare, ende verre of leden anderswaer, *Nat. Bl.* III, 3092. Als die mannen gaen anderswair, so volghen si van verren nair, *MLoep* IV, 1843. Als men reyset of anderswaer vaert, *D. Orde* 287. Of dat wij dien tolle vorgen. anderswaer doen leggen, Nijh. 3, 16. Crayken om der selver saken wille aen allen steden van Zeelant, ter Tolen, aen den here van Zevenbergen ende anderswair, *Oorl. v. Albr.* 148. Voirt mit anderen brieven van gelove in Zeelant . . ende anderswaer, 259. Te varen te sante Jacop oft tot onser vrouwen tAken (*in de uitg.* baken) oft anderswaer bedevaert, *Overijs. Recht.* I¹, 25. Ende maecte sine reyse anderswaer, Matth. *Anal.* 3, 159. Om datmen van den burch tAlcmaer soude gaen ende anderswaer, waer men woude, *Clerc* 128. Dat si . . tote Gheervliet ende Strienemonde ende overal anderswaer in onse Graefscepe . . tollenvri varen zullen, V. d. Wall 56 (*a.* 1284). Dat sij alle goede . . sullen mogen . . die Mase uutvoeren in Engelant off in Scotlant off anderswart overzee, 537 (*a.* 1441). Ende die . . anderswert voeren, 587 (*a.* 1447).

ANDERSWEER, znw. m. Uit *Ander*, tweede, en *Sweer*. In Vlaanderen nog heden de gewone benaming voor *Achterneef*, kind van een vollen neef of eene volle nicht (Vlaamsch *rechtzweer*); fr. *cousin sous-germain*. Kil. „Ander-sweer. Fland. *Consanguineus in secundo gradu*." Zie De Bo op Andersweir, 52. || Bi den welken het blijct dat de vorseide Maes Verbeelen Lambrechts zone, Jan Verbeelen fs. Heinricx, Jacop, Dammaert, Jan, Maes, Margriete, Laurette, ende Janne, svorseids Jacops Verbeelen Jacop zoons kinderen, rechtelike

anderzweer zyn van den vorseiden Jacoppe Ballinx, Janne Weermout fs. Jans ende Aechten Weermouts, commende alle van vader ende moeder weghe, van den vorseiden Jacoppe Verbeelen doude ende Lambrechte Verbeelen doude, die twee broeders waren ende twee ghesusteren ghetrauwet hadden, *Cout. v. Brugge* 1, 548 (*a.* 1440). Ter liefde van . . Willem, zijnder anderzweer, Despars 1, 260. Dit verhorende Lodewijc coninc van Vrankeryke, dat sijn neve Bouwin Hapkin ghestorven was, ende dat sijn andersweer Karle de Kaluwe erfachtich hoir ende landsheere van Vlaenderen was, *Cron. v. Vlaend.* 1, 46. Men hilt al Vlaenderen dore Willem van Loe als grave van Vlaenderen, want hy was anderzweer van den goeden grave Karle, 1, 57; verg. 58: Willem .. heere van Loe regierde Vlaenderen omtrent X weeken, Bouwijn Hapkin ende de goede Karle waren sine rechtzwiers, maer Willem was een half let voerdere dan Karle.

ANDERTIERE bnw. *Van eene andere soort*, b. v. *Invent. v. Brugge* 2, 49: wulle ende andertiere goede. Zie verder bij TIERE.

ANDERWERF (ANDERWAERF, -WARF, -WERVE, -WAERVE, -WARVE, -WERVEN, -WAERVEN, -WARVEN), bijw. Mhd. *ander werbe*, *ander warf* (Grimm, *Gr.* 3, 232); mnd. en nnd. *anderwerve, -werf.* Zie bij WERF.

1) *Andermaal*, *ten tweeden male.* || Anderwaerf ghebiedic hem vrede, ende derdewaerf mede, *Rein.* I, 2785. Anderwerf sal hijs hem vragen, *Ferg.* 1665. Hoe dat si anderwerf opverstont ende derdewerf starf, *Christ.*, *opschrift na vs.* 1738. Daer ghinc dore doren eerstewerven uwe minne. Anderwerf viel si daer inne dore die oghen, *Parth.* 7621. Anderwerff, *MLoep* II, 39. Anderwaerf, *Nat. Bl.* II, 3514; *Vl. Rijmkr.* 471. Geboren . . anderwaerf, *wedergeboren*, *Amand* I, 4149, 4166. Anderwarf, *Nat. Bl.* II, 785; *Rijmb.* 6049, 7437, 7973, 10963, 11699, 12589, *enz.* Doe antwerdde hem Jhesus noch anderwerve, *L. v. J. c.* 24. Anderwarve, *Hs. Evang. Joh.* 10 (2 maal). Anderwerve geboren, *wedergeboren*, *c.* 163 *passim.* Als yement . . niet voirt en comt, so sal men dagen anderwerve; ende ist dat hi anderwerve niet voirt en comt, *enz.*, Meylink, *Delfl. Bijl.* bl. 51. Anderwerven, *Parth.* 7547; *Brab. Y.* II, 1515; *Clerc* 36. Anderwaerven, *Sp.* I³, 8, 1; I², 10, 33; *Amand* I, 4160. Eenwaerven, anderwaerven, derdewaerven, *ZVl. Bijdr.* 6, 372. Anderwarven, *Rijmb.* 5889; *enz.* — De niet samengestelde oorspr. vorm ene ander werf was mede in gebruik, als b. v. *Ferg.* 1525. — Ook vindt men de onjuist gevormde tautologische uitdrukking tanderwerftide. || Het en zy dat jonfren clocke geluydt ware tanderwerftyde, *Belg. Mus.* 7, 310 (*a.* 1360).

2) *Eene andere maal*, *op een anderen keer*, *bij eene andere gelegenheid*, en dus zoowel *vroeger*, *nog eens*, als *hierna*, *later.* || Alse gi anderwerf hebt gehort, *Lanc.* II, 31337. Ende hi vel weder in die sonde also saen als hi anderwerven hadde gedaen, IV, 334. Hi eischede den camp ter ure, alsi anderwaerven hadde gedaen, IV, 3812. Anderwaerven hebbic gewesen in haer begripen van desen, *Sp.* I¹, *Prol.* 83. Ic hebbe u anderwerf ghebeden, ende noch soe salic u bidden heden, *Bloeml.* 3, 27, 177. Nochtanne bleven in Assirien heren, . . alse gi sult horen anderwaerf, *Sp.* I², 35, 7—10.

ANDERWOL, znw. vr. Eene soort wol van mindere qualiteit. || Die neringhe te verkerven, noch haerlemsche, horensche ofte andere voorwol, anderwol ofte nawol binnen dese stede te brenghen by den (?) wol te verbeuren, *Handv. v. Weesp* 42*a.* Voorwol, anderwol ofte naewol, ende dier ghelijcke quade snode arghe lakenen te maecken, 41*a.*

ANDLAME (ANTLAME). Zie ALLAME.

ANDOLIE (ANDOLIHE), znw. vr. Van het fr. *andouille*, mlat. *inductilis*, eene soort worst, *beuling.* Zie Littré 1, 143. || Ein andolihe van einen rinde, *Aiol* 104.

ANDRIES, *-driese*, znw. m. Verkorte uitdrukking voor *Andriesgulden.* Eene gouden munt, aldus genaamd naar de afbeelding van den Apostel Andreas met zijn kruis, ook *Boergoensche gulden* geheeten, als d oor de vorsten uit dat huis geslagen (het eerst door Philips den Goede in 1466). Zie V. d. Chijs 1, 154, 165 enz. || VI ℔ gr. geldende, toter vulder betalinge, in Andriesen, te V s. gr. tstic, *Vad. Mus* 5, 365 (*a.* 1492).

ANDSIDE (ANDZIDE), samengetrokken schrijfwijze voor an de side, *ter zijde*, in *OVl. Lied. en Ged.* 386, 170: || Dat menne bevride ende voerde andzide.

ANDWAERD, ANDWERDE, ANDWERDEN, ANDWOORDE, ANDWOORDEN enz. Zie ANTWERDE enz.

ANDWERP. Zie ANTWERP.

ANE, voorz. en bijw., en de met *Ane* samengestelde woorden. Zie AEN.

ANE, voorz. en bijw., Racer 4, 910 e. e. *zonder.* Zie AEN.

* ANELINGE, *Priv. v. Brielle* 2, 98. Verkeerde lezing voor AVELINGE, zie ald.

ANGE, znw. m., ohd. *ango*, mhd. *ange*, ags. *onga* (Bosw. 265*a*), onr. *angi*, mnd. *ang* (Lübben 1, 88 op angel). Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 246.

1) *Angel*, *prikkel.* || Alstu verwonnen haddes den ange des doots, *Hs. Ps.* 180 (Vgl. Lübben t. a. p.: du verwunnest den *angel* des dodes).

2) *Inwendige prikkel*, *aandrift*, *aandrang*, lat. *impetus.* || Der Brabantre ange ende haer genendicheit van dade . . drongen met crachte ave van Luthsenborch den coenen grave, Heelu 5530. Soe grote coenheit ende ange . ., beide met slagen ende met steken, 6407. Her Daneel van Wanghe toende vromicheit ende ange, 8501 (= Velth. III, 19, 27).

3) *Aandrang*, *luim*, *opwelling.* Teuth. anghe, luyne. || By wilen is si (*de min*) guet te vangen, als zij crijcht hoir guede angen, *MLoep* II, 2387 var.

ANGE, bnw. Got. *aggvus*, ohd. *angi*, mhd. *aenge* bijw., ags. *ange* (Ettm. 12); nnd. *ang* (Koseg. 1 422). *Eng*, *benauwd*, *beklemd.* In de uitdrukkingen — Het es hem ange, *het benauwt*, *beklemt hem*, bij uitbreiding, in toepassing op het gemoed, *het beangstigt*, *verontrust hem*; het wert hem ange, *het begint hem te beangstigen*, *te verontrusten*, *bange te worden.* || Sulken wiven duret langhe eert hem afgheet (*dat menstruum*), dats hem anghe, *Vr. Heim.* 108 (uitg. *Sulke*, *eer* en *des h. a.*). Hem was ange, dat si merden alsoe lange, Heelu 6269. Doe wort den grave ange, ende dorste sonder wint niet varen, Stoke IX, 34. — Als znw. in de uitdrukking: het doet hem ange, *het geeft hem benauwdheid*, *het kwelt hem*, *het doet hem zeer.* || Mi doet wel wee ende ange, Hadew. 1, 10, 51. Dat doet mi anghe, ende noch meer hem wee die vaste (h)anghen ane minne in overswaren bedwanghe, 142, 124.

ANGEL, znw. m., voor het gewone *Engel*; lat. *angelus*, van gr. ἄγγελος. || Die angelen, *Lucid.* 2887.

ANGELEN. Kil. „vetus. *Pungere*," eig. *met een angel steken.*

ANGELICH, bnw. *Met angels voorzien*, *stekelig*. || Daer zijn sommige (wormen) die angelich sijn van lichaem, die geen zenen en hebben noch benen noch ribben, *Barthol.* 807*b*. Het Lat. heeft (L. 18, *c.* 113): sunt quidam *anulosi* corporis." Misschien heeft de vertaler *aculeosi* gelezen, en dit als *aculeati* opgevat. Vgl. De Vries, *Mnl. Wdb.* 247.

ANGELOT, mv. *lotten*, *lote*, znw. m. Van fr. *angelot*, verklw. van *angel*, *engel*. Eene gouden munt, door Lodewijk IX het eerst geslagen en aldus genaamd naar het beeld van den Aartsengel Michaël, die den draak verslaat. Ook Engelsche vorsten hebben *angelotten* geslagen, nl. Hendrik IV en zijne opvolgers, en hier te lande zijn zij door de Heeren van Vianen, Batenburg en 's-Heerenberg nagebootst. Zie Littré 1, 146, V. d. Chijs 3, 169 vlgg., bij wien in eene muntordonnantie van 1490 de vorm *angeloyten* in den 3den nv. voorkomt (7, 200). || Mits dat hy den voorseiden Godevaert betaelde in ghereeden penninghen, te wetene 62 angeloten, de somma van 34 ℔ 2 sc. groten, *Cout. v. Brugge* 1, 524. — De *angelot* heeft hier eene waarde van 11 sc. en staat dus ongeveer in waarde gelijk met onzen vroegeren ducaton. — In lateren tijd sprak men van *angelotten*.

ANGEN, voor HANGEN, *Renout* 1262 (*Hs.*).; *Belg. Mus.* 9, 24: „Dat men den pijnre angen soude;" Hadew. I, 142, 125 (zie de aanh. bij ANGE, 2de art.).

ANGER (ANGIER), *-gere* of *-gre*, znw. m. Ohd. *angar*, mhd. *anger*, nhd. *anger*, nnd. *anger* (Koseg. 1, 431). Een afgesloten stuk land, meestal met gras begroeid, *weide*, *beemd*. Verg. ons gewestelijk *eng*, onrd. *engi*, *eng* (Jonsson 111); zw. *äng*; deensch *eng*; ags. *inge* (Bosw. 203) en den naam *Angerenstein*, een buitengoed bij Arnhem. In den *Teuth.*: „Anger, playn, ouwe, bleecke, *pratum amenum*, *campus*. || Daer hi sijn here allene vant . . in enen gruenen anger, *MLoep* I, 2934. Altoes si bij den stier ginc, in bosscher, in anger ende in weyden, ende plach hem schoen gras te bereyden, III, 180 (*anger* voor *angere*, *angre*, mv., eigenlijk in den 3den nv. *angren*, zooals grammaticaal juist zoude zijn). Ic woude wel dat onse angier bloemen wou bringen, *Ned. Kluchtsp.* 49. Buten der stat op een riviere an enen anger, . . die wonderlike scone was, *Merl.* 10509.

ANGESOCHT (?). Zie AENSOEKEN, Aanm.

ANGEST. Zie ANXT.

ANGIEN. Zie ENGIEN.

ANGIER. „Angier, vetus. *Angustia*, *periculum*. Gall. *dangier*." Kil.

ANGIER. Zie ANGER.

* ANGNISSE, ANGNISSEN. Verkeerde lezingen voor anguisse en anguissen (z. ald.).

ANGOEN. Zie ENIOEN.

ANGUISSE (ANGWISSE, ANWISSE), znw. vr. Fr. *angoisse*, ital. *angoscia*, eng. *anguish*, van lat. *angustia*. Verg. ANXENE en ANXT. *Benauwdheid*, *pijn*, *smart*, *kwelling*, *foltering*. || Alse mijn her Walewein die glavie trac ute sinen lichame, hi gebrac van angwissen ende bleef doet, *Lanc.* III, 6099. Sine herte wart hem vlau ende cout dort bloet dat hem uut sinen wonden gelopen was in dien stonden. Nu sijn sine anwissen swaer, *Wal.* 8698. Daer was menich die mesbarde duer die anwisse van der doot, 10712. Ende nu te stonden gedogic dit om ene sonde, die ic ende min sone daden, dese grote ongenaden ende dese anguisse, *Vad. Mus.* 4, 320, 259. Die anguisse was so groet, die si (*de paerden*) hadden jegen die doet, dat sijt al te neder sloegen, Velth. IV, 35, 61. Daer hi vele anguissen te waren wilde hebben ende gedogen, *Franc.* 5084 (in de uitgave verkeerdelijk *angNissen*). Angwissen siin mi in allen ziden, *Hs. v.* 1348, 86*d*.

ANGUISSEN, zw. ww. bedr. Afgeleid van *Anguisse*. Evenzoo prov. *angoissar* (Rayn. 2, 88); ofr. *angoisser*, *angoissier* (Roquef. 1, 67, La Curne 1, 452); ital. *angosciare*. Verg. *Anxenen* van *Anxene* en *Anxten* van *Anxt*. *Kwellen*, *benauwen*. || Die viande sullen di beliggen te dire scande, ende di anguissen utermaten, *Rijmb.* 25069 (Lat. *coangustabunt te*. In de uitgave verkeerdelijk *angNissen*). Datti dine vianden sullen ommeringen ende angwissen di, *Hs. v.* 1348, 173*c*.

ANGUWISSE (ANGWISSE), znw. vr. *Eene peersoort*, aldus genoemd naar fr. *poire d'angoisse* (La Curne 1, 451, Littré 1, 147*a*). Volgens sommigen aldus geheeten om den wrangen smaak, volgens Ménage „la poire d'angoisse a été ainsi nommée non de la sensation qu'elle fait éprouver, mais du lieu où elle aurait été trouvée, dit en limousin Angoisse" (Littré, t. a. p.). || Compost. — Neemt worttelen van pedercelle, reene wel gezoden in watere ende vercoelt, hebt dan soffraen, caneele, ghinghebare, naglen, al wel ghewreven, tempert met goeden mostaerde, . . snijt die worttelen wel cleene, kensenruwelen (*l.* kersen, scruwelen? vgl. de volg. plaats) ofte anguwissen ende dadelen, den steen daer uut ghedaen, *Keukenb.* 4, 15. Spise diene vast maect in den lichame, alse wederen vleesch, gebraden ende gesoden peren van scruwelen of van angwissen gelardeert met wasse, *Hs.* Yp. 143*d*.

ANGWISSE. Zie ANGUISSE.

ANYTHE. Zie AENHETE.

ANCAERT (?) Eene korenmaet. || 26 haelster drye frankart (of *ancaert*) onderschotene evene, *Gendsch Chtb.* 119. — Het is niet duidelijk, welke van de beide vormen in het *Hs.* staat (of beide?), en of de eene vorm *ancaert* ook eene toevoeging van den uitgever is.

ANKEL. Zie ANCLIEF.

ANKER, znw. m., mhd. mnd. *anker* (m.), hd. *anker* (m.). Van lat. *anchora*, fr. *ancre*. Zie verder Weigand 1, 56.

1) *Scheepsanker*. || Den ancker maecte hi staliin, *Brand.* 101. Den ancker worpen si ute, 2185. Die ancker wart . ., onder ghevaen ende ghebonden, 2188. Een anker (o.? gelijk in 't ndl., onr., deensch en zweedsch) goet van werden, *OVl. Ged.* 3, 107, 208, vgl. 222. En hielde die anker met gheenre hant, 224 (De lezing is bedorven, vgl. de Var.; staat het woord hier in den 4den nv., dan zou het hier vrouw. zijn, in overeenstemming met het lat.). — Den anker scieten *het anker uitwerpen*, *Sp.* III[a], 25, 65. Haren anker scoten si aldaer, *Brand.* (*H*) 2113. Vgl. mhd. *anker ûzschiezen* (Lexer 1, 74).

— AFL. ankeren, *landen*, *Lanc.* IV, 10342.

— SAMENST. ankerkabel, *Brand.* 2223; ankercoerde, *Brand.* (*H*) 2123, 2149; ankerreep, *Brand.* 2195, *ankertouw*; ankervast, *O. R. v. Dordr.* 1, 43, 129 var. (anckerte(?))

2) *Yzeren houvast in steenen muren*, nog in gebruik.

— AFL. ankeren, *zulke ankers slaan*, *O. R. v. Dordr.* 2, 95 en 114.

— SAMENST. ankernagel, *een spijker in den vorm van een anker* of *om zulke ankers te bevestigen* (?), *Invent. v. Brugge* 5, 317.

ANCLAU. Zie ANCLIEF.

ANCLIEF, mv. *-ven*, ook ANCLAU, ANCLUW,

ANKEL, ANCLUWEN, znw. m. en onz. *Enkel.* Ags. *ancleov* (Ettm. 12); bij Halliwell *ancliff*, *anclowe*; mnd. *anclow*; bij Kil. „Aen-klauwe, Fland. Holl. Sic. j. enckel. *Talus*;" in de 17de eeuw ook in den vorm *enklawe* (Bekker, *Bet. Wereld* IV, 30); in Vlaanderen nog over in *enklauw*, *inklauw*, en in het bijw. *enklauwde*, in de uitdrukking: *enklauwde gaan*, den voet zoo scheef zetten in het gaan, dat men bijna op de enkels treedt (De Bo 306, 460). || Uwe anclieven, uwe voeten, *Livre d. Mest.* 6 (in het Fr.: „*vos keviles*"). So doetem laten onder tancluwen buten voets, Jan Yp., aang. bij De Jager, *Freq.* 2, 749. Een been dat men heet *navicula*, dats been van den anclauwen, *Lanfr.* 64*r*. Tote onder de anclawen buten des voets, *ald. v.* Onder dat anclau binnen des voets is een adere ende heet *sophena*, *ald.* Buten den voet onder dat anclau, *ald.* Onder dat anclau binnen voetes; onder die anclauwen binnen voets, 105*r*. Den rechten ankel binnens voets, *Hs.* Yp. 62*a*. Dade men die vrouwe laten onder tancluwen binnen voets, 130*c*. Daer stont die grave van Annyvers .. tot over sijn anckelen in der kerstenen bloede, Matth. *Anal.* 3, 306.

ANCLIJC, *-like*, bnw. *Angst-* of *zorgverwekkend*, *gevaarlijk*. Ohd. *anclih*, mhd. *anclicke*. Rechtstreeks afgeleid van het bnw. *ange*, ons *eng* (zie Ange, 2de art.), door middel van het achterv. *-lijc*. In beteekenis hetzelfde als het meer gewone *anxtelijc*, van *anxt*, welk laatste woord weder een afleiding is van *ange*. || Tanclicste dinc dat wesen mach in ene stat, dats quade tonge, *Doct.* II, 724 var. (het tekst-hs. en de andere varianten hebben *dancstelikeste*, *danxsteleecste* en *dat anxstelicste*).

ANCLUW, ANCLUWEN. Zie Anclief.

ANCST, ANCSTELIJC. Zie Anxt, Anxtelijc.

ANCUN (?), znw. || So net uwe ogen met uwer spekelen over ancun, ochte stoet ontwee enen engunn, ende metten sape bestrijct u ogen, *Rose* 6968. (Het andere Hs. noch de fr. tekst geven licht voor dit duistere, wellicht bedorven woord. Vgl. de noot van Verwijs t. a. p.)

ANLAME. Zie Allame.

ANNE. Zie Aen (1ste art.).

ANNIN. Zie Hannen.

ANNUNCIESSE, znw. vr. Onzuivere vorm voor lat. *Annunciatio*. *Aankondiging*, *boodschap*. || Bi der gedenkenesse, lieve Heere, van uwer heliger geboornessen ende van der herden annunciessen, *Amand* II, 3814.

ANOOT (anoet), znw. onz. *Moeite*, *last*, *verdriet*. Van ofr. *anoi*, waarbij de uitgang *-oi* in *-oot* overging, evenals *conroot* uit *conroi*. || Die wijch was daer starc ende groet, ende daertoe menghertieren anoet, ende van perssen groet ghestoet, *Troyen* 6369.

Aanm. De Vries (*Mnl. Wdb.* op Anoet) sloeg voor, *noet*, nood, te lezen, doch vgl. de noot op *Troyen* 6370. De gewone vorm was *vernoy*, doch Maerlant gebruikte in dit gedicht ook het meer ongewone *anoy* (zie volg. art.), en het is zeer waarschijnlijk, dat daarnaast een andere, zeldzamer vorm *anoot* bestond.

ANOY, znw. onz. Van ofr. *anoi* (La Curne 1, 462). *Moeite*, *last*, in gelijken zin als *vernoy*, dat het Nederl. voorvoegsel *ver-* heeft aangenomen. || Wat sal, sprac hi, dit anoy, verliesen wy dus den tornoy, *Troyen f.* 76*c*.

ANOYEREN, zw. ww. bedr. Van fr. *annuir*, consentir, approuver (Roquef. 1, 69), lat. *annuere*; vgl. *annuitio*, concessio, licentia (Duc. 1, 266). *Goedkeuren*, *honoreeren*. || Soedat hy doende goede coopmanscepe ende die luyden becoopende, sy die souden mogen anoyeren, ende hy becoft sijnde, soude die coop te nyet willen gedaen hebben, *O. R. v. Dordr.* 2, 218, 248.

ANSAENKENS, bijw. *Telkens*, *aanhoudend*. Nog in Westvlaamschen tongval in verschillende vormen gebruikelijk, als: *Alsanne*, *alsans*, *altsanne*, *altsans*, *assanne*, *assans*, *olsanne*, *olsans*, *ossanne*, *ossans*, *ansanne*, *ansans*, en met den deminutief-uitgang *alsannekes*, *alsanskes*, *ansannetjes*. Zie De Bo 48. Waarschijnlijk eene verbastering van het verkleinw. van *altehant*, dat ook *alstehant* kan geluid hebben. || Voir ons comen is Huge van der Does, onse man, ende heeft ons getoent, als dat ansaenkens Willem Branen zoens erfnamen hem ongebruuc doen willen sonder reden . . an goede, dat hi van ons ontfaen heeft, *Oork. van* 1346, in 't Rijks-Arch. te 's-Gravenhage, *aang. bij* De Vries, *Mnl. Wdb.* 84 op Aensaenkens.

ANSE, ANSEBROEDER. Zie hanse, hansebroeder.

ANSEL. Zie Antsel.

ANSEL, znw. m. (?). || *Limb. Serm.* 102*c*: Benjamin, Got rast onder dinen *anselen*, dats als vele gesproken alse: Got rast op dine geduldicheit. Het is hetzelfde als *assel*. || Daerombe woent God onder sinen asselen. Bi din asselen es betekent arbeit, *ald.* — Het woord zal wel verschreven zijn. Doch vgl. *T. en Lettb.* 6, 226.

ANST. Zie Anxt.

ANTEKERST. Zie Antikerst.

ANTER (antwer, antweder), voegwoord of disjunctieve partikel, gevolgd door *ofte*, *of*, in de uitdrukking anter — ofte (of), bij het stellen van twee verschillende gevallen, waarvoor thans *hetzij* — *of* en *òf* — *òf* in gebruik zijn. De gewone mnl. vorm was *Weder* (zie ald.); doch *Anter*, ook *Antwer* en *Antweder*, zoowel als *Enter*, *Enther* en *Either* (zie ald.), komen voor als Hollandsche dialectvormen. *Antweder*, mhd. *eintweder* nhd. *entweder*, *aintweder*, is een verkorte vorm van *eindeweder*, *ein-deweder* (Grimm. *Wtb.* 3, 647), een van beide (alteruter, alterutrum), hetwelk weder verkort werd tot *antwer*, mnd. *antwer*, dat eindelijk tot *anter* verliep. Vgl. *T. en Lettb.* 2, 66 vlgg. *Anter*, *enter*, is dus eigenlijk een zelfst. vnw. in het onz. enkelv., in den zin van *een van beide* (alterutrum), en duidt dus aan, dat men *een van beide gevallen* aannemen moet, t. w. het eerste dat terstond genoemd wordt, *òf* het tweede dat straks volgt. De vorm *Anter* is de meest gewone. || Die penitencie die geset es, *anter* si is meerre *of* minre *of* gelijc, *Pass. W.* 8*d*. Die sonne wert verdonckert, *anter* om beroeringe hoers lichtes, .. *of* om dat meerre licht van Cristus claerheyt te wijcken, 85*c*. *Anter* si soude meer *of* min wesen, *Gesta Rom. c.* 75. *Anter* om rijcdom, scoenheit, mogentheyt *ofte* wijsheit, *ald.* *Anter* het is hovaerdicheit des levens . . *of* wellusticheyt des vleyschs, *ald. c.* 109. *Anter* het is een wesen *of* een kenninge *of* een persoen, *Barthol.* 3*b*. *Anter* het maect dat godlic wesen condt, *of* het maket openbaer dat wesen, 5*a*. *Anter* het is substantivum nomen, *of* het is adjectivum nomen; ende ist substantivum, *anter* het is nomen abstractum *of* concretum, *of* tmiddel van beyden, 5*a*. *Anter* heet *of* cout, 817*b*. Dat elc huys ende erve sal staen ter gifte, *anter* vry *of* mit sulken last als dair op is, *K. van Brielle* 7, 20. *Anter* 3 jaer honger in uwen lande

of 3 maenden wiken voer u vianden, *B. v.* 1357, 147*c*. *Anter* an tgelde *of* an diensten *of* an anderen dingen, *Con. Som.* 153*a*. — *Antwer* die vriendinne gripende ende opvoerende *of* den vrient nederbringende, *Hs.* 80 *f.* 89*d*. Alle die broedere . . vliten hem des dat si den anderen broedere die dinc die men hem geven sal, *antweder* geven *oft* ontseggen goetlike, *D. Orde* 246. — *Antweder* leest men *Limb. Serm.* 78*b* en 79*a*.

ANTEREN, ANTERINGE. Zie HANTIEREN, HANTIERINGE.

ANTHOOFT (ANTHOEFT), *-hoofde*, znw. onz. *Dam*, *waterkeering*, *ophooging van den grond*, ook *stoep*, *drempel*, dienende als een dam om het instroomen van water te keeren. Verg. hd. *schwelle*, drempel en ANTWERP. Ofri. *ondhâfd* (Richth. 962): mnd. *anthoved*, *aenthoeved* (Richth. 264, 11; *Pro Exc.* 4^a, bl. 64, en *Bijv.* bl. 21). Uit het voorv. *and-*, *ant-*, ofr. *ond-*, d. i. *tegen*, zie De Vries, *Mnl. Wdb.* 250, en *hovet*, *hooft*, ofr. *hâved*, *hâfd*, ons *hoofd*, dat reeds vroeger, evenals thans, in de beteekenis van *dam*, *waterkeering*, in gebruik was. || Desgelike soude hy oec verboeren die eenegerande vulnesse op die marct leide, ochte op Onser Vrouwen kerchof, ochte op die vischmarct, ochte vor yement anders anthoeft, op der straten. Ende vor wyes anthoeft dat ment vonde, die zoude den sculdigen daer af wisen moeten, ocht zelve den core gelden moeten, *Coren v. Antw.* 33, 109. Alle anthovede van boulandt sullen vry wesen mit den ackeren by den hoochsten broke . . und sijne wateringe vry, *Landr. v. Wedde* 64, 66. Zie verder De Vries, *Mnl. Wdb.* 251.

ANTIEREN, ANTIERINGE. Zie HANTIEREN, HANTIERINGE.

ANTIFFENE (ANTEFFENE, later ANTIFFEN, ANTIFENE en ANTIFPHONE), znw. vr. Lat. *antiphona*, van gr. *ἀντίφωνα*, n. pl. (Duc. 1, 304), in 't Fr. verbasterd tot *antienne*. Oorspronkelijk een *kerkelijk beurtgezang*, aan woorden uit de H. Schrift ontleend en door twee koren gezongen. Later gezegd van de schriftuurplaatsen, die vóór en na de psalmen gezongen worden, alsmede van sommige *gebeden* ter eere der H. Maagd en andere Heiligen. || Van hare maecti gebede, response ende antiffene mede, *Sp.* III^1, 16, 13. Of soe dese anteffene can van der maget Marien . . .: „*Salve Regina der ontfaermichede*" seggen in hare eren mede. Soe segt . . dat soe de anteffene can, *Franc.* 9551. Als zoet hadde gheënt, seide so daerna eene anteffene, heet *Salve regina*, *Denkm.* 3, 107, 171. In goeden Vridaghe na dien zoutere, zo salmen bliven ligghende in der venien, die wile datmen spreect die antiffen ende die letanie, *D. Orde* 304. Na der antifenen . . zo salmen liggen in der venien. . . Na der antiffen: „*Cum accepisset acetum*," *ald.* Ende seide devotelijck al uut die antiffen: „*O rex glorie virtutum*, *Pass. W.* 76*b*. Hij begoste die antiffen van sinte Nycolaus te singhen: „*O pastor eterne*", 81*b*. Doe hi . . segghen soude die antiffen: „*Quam pulchra es*," *f.* 123*a*. Ende songhen alle dyen nacht ymnen ende antiffenen, 199*a*. Ymnen ende antifphonen totter eren ende te love der heyligen wonden, *Hs.* 88*f.* 60*a*. Ende die anthiffenen ende collecte daer toe dienende, *D. War.* 5, 170 (*a.* 1402). Zoo ook G. Groote 81, 87, 89, 90 e. e.

ANTIFFENAER, znw. m. mlat. *Antiphonarium*. *Een boek*, *waarin antiphonen geschreven staan*; zie het vorig art. || Van een antiffenair van scriven, bynden ende verlichten (*illustreeren*), *Rek. d. Buurk.* 176.

ANTIKERST (ANTEKERST, ANTKERST, ENTEKORST, ENTEKERST) znw. m. Verg. KERST. De gewone benaming van den *Antichrist*. || Dese maken van enen kerstenmenschen entekorst, *Devoet B.* (30) 47*r*. Dan sel hi mit Elyas uutcomen ende predicken tegens Entekerst, *B. v.* 1357, 4*c*. Zie ook *Sp.* I^1, 12, 26 (vs. 24 leze men: ter werelt ende (znw.), in plaats van: ter werelt, ende (voegw.). Vgl. I^3, 30, 25 vlgg. Zoo ook *Rijmb.* 1065, 13089, 16658, 16941, 22282, 23855; *Kerk. Cl.* 17; *Lsp.* IV, 6, vs. 3, 11, 21; c. 8, vs. 12, 20, 23 enz.; Velth. VII, c. 14, vs. 45; c. 8, 9 en 10 *passim*; Hild. 135, 90; *enz.* Antkorst leest men *Lucid.* 5428, 5552.

ANTKERST, ANTKORST. Zie ANTIKERST.

ANTLAME. Zie ALLAME.

ANTONIS, eigennaam, m. Sinte Antonis, de bekende Heilige Antonius, wiens gedenkdag den 17den Januari wordt gevierd. Het *Sinte Antonis gilde* komt voor in het volgende spreekwoord: „Hy is in Sint Antonis gilde, hy is in de belle," *Spreuken* 85. De uitdrukking *Iemand in de belle slaan*, iemand onder curateele stellen, is nog in Vlaanderen bekend (De Bo 101); verg. Kil. „Bellen iemanden, *Fland.* j. stadt-kind maecken." De aankondiging hiervan geschiedde onder het klinken eener bel. Zie verder bij BELLE. Iemand die *in de belle* was, werd gezegd tot Sint Antonius gilde te behooren. De oorsprong dezer benaming laat zich niet met zekerheid bepalen. Zij kan ontleend zijn aan de orde van den H. Antonis, welke, naar men zegt, door Hertog Albrecht van Beieren in 1382 werd ingesteld. Zie Wagen., *Vad. Hist.* 3, 373; *Nal.* 105 vlgg.; d'Yvoy van Mydrecht in de *Verh. II^{de} Kl. Ned. Inst.* 4, 102 vlgg. Het teeken dier orde was een keten, aan welks uiteinde op de borst een Sint Antoniekruk met eene bel bevestigd was, zooals te zien is op de plaat bij Wagen. 3, *Bijv.* tegenover bl. 108. Spottenderwijs kon men nu van iemand die in de belle was zeggen dat hij een ridder der orde van Sinte Antonius was. Doch dan zoude het spreekwoord eerder geluid hebben: „Hi is in Sint Antonis *ordene*." Daarom is eene andere verklaring waarschijnlijker. Gelijk bekend is wordt de H. Antonius altijd met een varken en eene schel afgebeeld. De gilden, welke Sint Antonius tot beschermheilige hadden, genoten het voorrecht, in de steden een varken te mogen laten weiden, dat als herkenningsteeken eene bel om den hals droeg en het Antonievarken werd genoemd. Dergelijke varkens, die aan het Sint-Antoniegilde behoorden, werden aan alle huizen gevoed en waren de voorwerpen der algemeene liefdadigheid (zie Reinsberg-Düringsfeld, *Calendrier Belge*, 1, 53 vlgg., Schmeller-Frommann 1, 115). Niets was dus natuurlijker, dan dat de „stadskinderen" ook gezegd werden tot het Sint-Antoniegild te behooren, te meer daar bij hunne onder-voogdijstelling ook de bel eene voorname rol speelde.

ANTSCIJN. Zie AENSCIJN.

ANTSEL (ANSEL), znw. o. Hetzelfde als *ande*. als afgeleid van *anden* (zie ald.). *Wraak*, *wrok*. || En hebt geen ansel, *non rancorem ullum retineas*, noch en wrect geen dinc, Ruusbr. 4, 80.

ANTWEDER, ANTWER. Zie ANTER.

ANTWERDE (ANTWORDE, ANTWOIRDE, ANTWOORDE, znw. vr., got. *andvairthi* (o.), ohd. *antwarti*, *antwart*, mhd. *antwart*, *antwurt* (vr.), ofri. *ondwarde*, *antwerde* (o. ?), *andert* (met uitstooting der *w*, zie *T. en Lettb.* 2, 66 vlgg.), mnd. *antworde*, *antwort*, *antwerde*, *antwert*. *Tegenwoordigheid*. Het woord is eene afleiding van het bnw. *andvairths*, eene afleiding van *worden* (*werden*), evenals ons *tegenwoordig* en hd.

gegenwärtig, en heeft dus niets met ons znw. *antwoord* te maken. Het was reeds in 't mnl. vrij zeldzaam, en de eigenlijke kracht werd niet meer gevoeld, ook doordat er aanleiding was om de beide woorden met elkander te verwarren: men kon nl. de uitdr. *te antworde* (antwerde) *comen* evengoed opvatten als *ter verantwoording komen* als (voor het gerecht) *tegenwoordig zijn*. || Ende du rike, vol hoverden, du werts gescent in Gods antwerde (uitg. *hoverden*: *antwerden*), *Rincl.* 1023 (vgl. ohd. *in gotes antwart*, Graff 1, 1002). Ter scepenen antwoorde, *R. v. Utr.* 2, 43; 50; 62; 71. Tot onser antwoorde(n), 46; 136, e. e. Hoe men die wete (*betreffende gijzeling aan de bedoelde personen*) sculdich is te doen? . . in hairre antwoirde of tot hairre maelstede, Matth. 173. — Vooral in de absolute uitdr. goedes tuges antwerde (antwerdes) *in tegenwoordigheid van geloofwaardige getuigen*, vgl. ofri. *an twire nowelikera* (*sufficientium*) *orkenda* andert (Richth. 962), en mnd. *to guder lude* antworde (Lübben 1, 111). || Enich onseburgher . . die goet coften binnen onser vriheit goedes tughes antwerdes, *Stadsr. v. Zwolle* 149, 260. Goedes tughes antwerdes, *ald.* 262. Die sal dat sinen nabuer te voeren segghen . . goedes tughes antwerde, 141, 239. — Antwerdes (antwordes) staen, *tegenwoordig zijn*, *voor het gerecht staan om zich te verantwoorden*. || Comt die man niet over sine zake tho verantworden, . . soe mogen die richtere des darden dages . . sine kore afwynnen gelikerwyss off hie daer antwordes stonde, *R. v. Zutf.* 36.

ANTWERDE. Zie ANTWOORDE.

ANTWERDEN (ANTWARDEN, ANTWORDEN), zw. ww. bedr., ohd. *antwurtian*, ags. *andweardjan* Ettm. 107), ofri. *ondwardia*, mhd. *antwerten*, *antwürten*, mnd. *antworden*, *antwerden*, *antwarden*. *Leveren*, *overleveren*, *terhandstellen*, vgl. hd. *überantworten*. Van het bnw. *andvairths* (zie ANTWERDE 1ste Art.), dus volkomen hetzelfde als lat. *praesentare*, fr. *présenter*. Vgl. ook VERANTWERDEN (= *vertegenwoordigen*, représenter). || Woe men goed end aelmoesen den treserier antwoerden zole, *D. Orde* 271 (vgl. 284). Dat hem die beveelt die hem tingheseghel antwoert te houdene, *om het te bewaren*, 285. Jhesu Criste, soete here, du words voer Pylatum den rechtere geantwerdet te primetyt, *Versch. Ged.* (hs) *f.* 52*v*, aangeh. bij De Vries, *Mnl. Wdb.* 253. (Dat) Henric Splinter . . bethalen sal ende andweerden op sinen cost . . thien pont Hollans, *Oorkb.* 2, 248*b*. Nundusent ponden des vurgenanten payements, die wir antwerden solen in die grayfscap van Gulge, Nijh. 1, 202 (*a.* 1327). De sulven brieve heft ons de . . hertoge van Gelren geantwordet, 3, 159 (*a.* 1389). Renten . . te betalen, te antwerden ende te leveren . . tot tween terminen tsjaers, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 484 (*a.* 1356). Oren tolner, . . die die tolle algader kummerloes upbore ende antwarde unsen steden, Nijh. 1, 192 (*a.* 1320). Wederleveren, antwerden ende geven, 1, 427. Gheven ende antwerden 2, 271, vgl. 272 ond.; 3, 3 en 86, enz. — Ook met een land of landschap als voorwerp: *iemand in het bezit stellen van*. || Soo sal hij . . die greefschap van Chiny . . sonder versuick weder antwoerden den grave van Loen oft sinen erven, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 480. Onse grote Vrouwe (*Alianora*) . . die Veluwe weder antwerden, Nijh. 2, 74. — Ook van het overleveren van een burcht of kasteel, vooral bij een zoogenaamd *feudum apertuerae* (vgl. OPEN *huus*), en dus meermalen met *openen* verbonden. || Dat wij hem onse voirscr. huys met zijnen toebehoren, wanneer sijs te doen hebben van orloge . . openen, andwerden ende leveren sullen, Nijh. 2, 42. Dese vurgeseide burch openen, mit werden (l. *antwerden*) ende leveren, 1, 113. Dit . . huys, voirborchte, graven enz. openen, andworpen (l. *andworden*) ende leveren, 1, 424 vlg. Thuus van Hoesdenne . . binnen achte dagen daer na te antwerdene, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 767. Zoo ook Nijh. 1, 425; 2, 86, 272 e. e. — Ook van andere gebouwen. || Als he (*de schoolmeester*) de schole opghevet, so sal he se antworden ende leveren den rade dicht ende gans, *Stadb. v. Gron.* VII, 19. — Ook van een ambt: het hem *opdragen*, *toevertrouwen*. || (*De kommandeur*) zel hem daer voer alle den broederen dat ambocht der meesterscap mitten vingherline ende mitten inghesegele antworden ende bevelen, *D. Orde* 278.

ANTWERDEN. Zie ANTWOORDEN.

ANTWERDES. Zie ANTWERDE, 1ste Art.

ANTWERP (ANDWERP), -*werpe*, znw. m. Uit het voorv. *and-*, *ant-*, tegen (zie ANT- bij De Vries 250 en verg. ANTHOOFT), en *Werp* (verg. AENWERP). *Het tegen het water opgeworpen land*, *dam.* Hiervan ook de naam der stad *Antwerpen*, vgl. De Vries, t. a. p. || Dat wy meerckende ende aenziende dat groetelycke van noede es, omme de fortificatie, sterckenesse ende bewaernesse van der selver stede, . . dat gheleyt ende ghemaect worde eene goede nieuwe sluus in de oude Leye voer Sente Baefs brucghe, omme daermede van nu voertane bevloyt te houdene ende ghewatert de andwerpe ende meersche, alsoe verre, tallen tyden, ende alsoe langhe als de voerseide stede omme haere bewaernesse sal wesen van noode, Diericx, *Mém.* 1, 396 (*a.* 1415).

ANTWIEN. Zie ONTWEE.

ANTWILEN, bijw. Een zeldzaam woord. Van *and-* in den zin van *tegen* en het bijw. *wilen*. Wilen (en) antwilen bet. dus *op tijden en hunne weertijden*, d. i. *te allen tijde*. Vgl. ADMAEL en ANDACH, en het zoo even genoemde *weertijd* (= *tegentijd*). || Wilen antwilen wilt bewachten mijn leven, ende impetreirt mi voren an uwen eenichen Zone vercoren vervulte van goede, *OVl. Lied. en Ged.* 453, 80 (*tot Maria*).

ANTWOORDE (ANTWOIRDE, ANTWERDE, ANTWORDE, vr., ANTWORT, ANTWAERD, vr. en onz., ook ANDW. —), got. *andavaurdi*, ohd. *antwurti*, ags. *andwyrde*, ofri. *ondwarde*, *andert*, os. *andwordi*, mhd. *antwürte*, *antwurt*, mnd. *antworde*, *antwort*, *antwerde*, *antwarde*, *antwert*. Vgl. Grimm 1, 509. Het geslacht dobberde tusschen onz. en vr.; hd. is *antwort* vr. gebleven, ons *antwoord* daarentegen onz.

1) *Antwoord*, in tegenstelling met *tale* of *woort*. || Sine antwoorde, *Rijmb.* 33751. Deser antworden, *Sp.* III*, 68, 15. Engene antwerde, *Lanc.* IV, 5966. Mitter andwaerd, *Oorl. v. Albr.* 425 vlg. — Antwoirde meermalen bij Matth. e. a., enz. — Antwerde doen, *antwoorden*, *Sp.* II*, 10, 23. — Ook komen *tale* en *antwoerde* als synon. voor. || (Die afgode) gaven tale ende antwaerde elken mensche na dat hi beghaerde, *Lsp.* I, 48, 19. Die dode gingen uten graven, die tale ende antworde gaven meneghe in Jherusalem, *Sp.* I', 31, 58.

2) *Toestemmend antwoord*, *plechtige belofte*, ook *jawoord.* || Dat hi in gere maniren vanden campe mochte falgiren, conde hi den coninc Bohorde daer af gesetten borge ende antworde, *eene plechtige door het stellen van borgen bekrachtigde belofte doen*, . . dat Artur die coninc also houde te landewaerd keren soude, *Lanc.* IV, 8625. Hi mochts een jaer te langer

leven, dien si antworde wilde geven, *Ferg.* 5043.

3) *Beantwoording van een groet*, *van eene toespraak.* || So scone antwerde, so scone groete, *Flor.* 1163. Soeten aenval maect soete antwoorde, *Spreuken* 81.

4) *Verantwoording*, *rekenschap*, ook *verantwoording voor het gerecht*, *antwoord op eene aanklacht* of *eenen eisch*, *verdediging*. Tegenover *aensprake* of *eesc.* || Entie gene eeschte antworde van dien gelde, van worde te worde, *Sp.* I^3, 52, 25. Ten lesten daghe, daer wi selen gheven antwerde, hoe wi onse leven hebben hier volendet, *Tien Plag.* 1999. Du moets antwerde gheven alle der woorde, die dijn mont onnutteliken sprect, 384. Redene gheven ende antwoorde van al gherre groter moorde, *Rijmb.* 27305. Daer si antwoerde (*Theoph.* 805: redene) sullen geven van dat si hier hebben bedreven, *Bloeml.* 3, 30, 55. Na allen aenspraken ende andwerden van beyden zyden, Mieris 2, 162*a* (*a.* 1315). Nae aensprake vander eener zijden ende antworde vander ander zyden, *Gesch. v. Antw.* 2, 525. In presenciën van ons scepenen . . so was heesch ende andworde met raede ende met taelmanne an beede zijden te wetten wettelike gegeven, *ZVl. Bijdr.* 6, 372 (*a.* 1388). Dat ghi hem schuldich zijt te eysschen ter rechter antwoorde, *O. R. v. Dordr.* 1, 366. Waerd dat enich . . van onsen ondersaten . . tot onsen lieven neve . . enich rechtlike aenspraeke hed, des selen wij mechtich wesen dat hoen wedervare na aensprake ende andwerde, dat onssen lieven neven raide ende den onsen sal dunken dat reden ende bescheyt zij, Nijh. 3, 171 (*a.* 1390). Na sijnre aenspraken die he an ons heeft ende na onser antworden, *ald.* 172. Ter antwoerde sijn, *tegenwoordig zijn om zich te verdedigen*, *opkomen*, Matth. 163 en 186. Ter rechter antwoirden eiscen, begeren, *ald.* en 187, 189. Ter antwoirden staen (eenre dinc), 79. Ter antwoirde(n) comen, 90, 99, 189; Mieris 4, 554*b*; Matth. *Anal.* 3, 344. Te antwoort comen, *O. K. v. Delft* I, 40, vgl. *O. K. v. Rott.* 12, 7. Tantwoorden tiden, *Rijmb.* 21535. — Woorde ende antwoorde, tale ende antwoorde, *het door beide partijen aangevoerde.* || Dat Joncher Jan een dach houden soude tegens den hertoge van Brabant, . . daer her Jan van Renesse woorde ende antwoirde of overbrochte, *Clerc* 148 (vgl. Stoke V, 1118 vlgg.) Angehoirt tale ende antworde binnen eenre maent nadat beyde die heeren versoent sullen sijn, *Gedenkst.* 1, 261 (*a.* 1419). — Antworde nemen ende geven, *eene schikking met iemand treffen.* || So langhe sprac men ende dede, dat Willam in enen vrede te Haerlem toten broeder quam te sinen bedde ende hi nam van hem andworde ende gaf, ende men stont des orloghens af, Stoke II, 1111.

5) Bij uitbreiding ook *de* dach *zelf*, *rechtszitting*, *bijeenkomst ter beslechting van een geschil.* || (Hi) vertrac den coninc saen, hoe de antworde was vergaen binnen Ghent, *Vl. Rijmk.* 8571.

ANTWOORDE, Antwoirde. Zie Antwerde 1ste Art.

ANTWOORDEN (Antwoirden, Antworden, Antwerden, Antwaerden, ook Andw. —), zw. ww. bedr., mhd. *antwürten*, mnd. *antworden*, *antwerden*, *antwarden.* Zie verder Grimm 1, 508 vlg.

1) *Antwoorden*, in onze bet., tegenover *vragen.* || Vragen ende antwerden, *Pyr. en Th.* 35. *Antwoirden* leest men meerm. bij Matth., *antwaerden*, *Brab. Y.* II, 1534; *antwerden*, *Limb.* III, 680, *Christ.* 240, 277, *L. v. J. passim*, e. e. — (Dander) ne andworde niet van enen worde, (*met*) *geen enkel woord*, *Wal.* 3780. Sine antwerde niet van enen worde, *Lanc.* III, 4224. Tfolc antwoorde daer ane, *daarop*, *Rijmb.* 27564. Eer men antwoorden mochte daer ave, *dienaangaande*, 27278. Onse hemelsche Vader heeft ons ewelic gheroepen . . ende wi selen hem ewelic antwoerden, Ruusb. 4, 40.

2) *Rekenschap afleggen*, *verantwoording doen*, ook in rechten *antwoorden op eene aanklacht of eenen eisch*, *zich verantwoorden.* || Ic segge dat elc antworden moet, waer wulle, vleesch ende bloet van den scape belende, *Disp.* 378. Daer men in die helle die blaect . . antworden moet hoe men telde die scaep op minen velde, 361. Voer tgherechte daer soe stoet ende moeste antworden vor dat goet, *Sp.* I^2, 52, 23. Eist niet recht, dat tlijf antwordt van der dorperliker mort, III^2, 27, 75. So willickene vor Gode dagen tantwordene van deser clagen, IV^2, 38, 87. Want wi van allen ydelen woorden ten oordele sullen antwoorden, *Lsp.* III, 15, 205 (ook 115). Die besitter . . en sal niement na dien tiden, al worde hi oic geaentaelt, dair af sculdich sijn tantworden, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 785 (*a.* 1330). Die mit recht dair sculdich is voir te antwoirden, Matth. 88. Yegelic die recht heyst off antwoirt an eenre vierscharen, 143. Ontginge eenech gevangene ute smeyers vangnessen, so es de meyere schuldech den proofst te vullen tantworden van dien gevangene, diere ontginge, Halb. *Aant.*, *Inl.* 125. — Ook *eene verklaring afleggen.* || Dat alle deelmannen . . sculdich ziin te termineerne . . alle ghedeelen die vor hem commen binnen XL daghen naer dien dat sij (*partijen nl.*) gheandwoord hebben zullen te deelne, *Cost. v. Brugge* 1, 350.

3) Rechtsterm: *de partij*, *de verantwoording voor iemand op zich nemen*, *voor iemand pleiten*, ook van Christus, als *patronus* der menschheid. || Dat Jhesus . . in die eeuwelichede een salich priesterscip heeft ontfaen . . voor ons te antwoordene, *Amand* II, 6041 (vgl. *Hebr.* 7, 25).

5) Met den 3den nv. der zaak. *Beantwoorden aan*, *overeenstemmen met.* || Dine wort ende dine daet, sie dat beede overeengaet ende elc anderen antworde, *Sp.* I^8, 64, 15. Alse die vorseide tekene niet en antwerden der orinen, *Hs.* Yp. 23*d*. Dus antworde de bedecte wonde der bedecter herten gronde, *Franc.* 8359. Antwoerde synre groter minnen mit minnen, *Sp. d. M.* 1, 78*d*. Dat die pine antwerden mogte der scout, *Limb. Serm.* 150*c*. De mate sire glorien antwert der maten sire gracien, Ruusb. 1, 46. Vier gaven, antwerdende den iersten vieren, 48. (Wanneer) dat die naturleke beroeringe niet en andwert der beroeringen des hemels, 123. Die pine, die der sonden antwerd, 3, 254. Dier ongeoerdender minnen antwert een ewich vier, *ald.* Groetheit der pinen sal antwoerden groetheit der genoechten, 258 Daer wi sinen gaven antwoerden met doechden in sijnre eren, 4, 17. Op dat wij antwoerden, *daaraan beantwoorden*, so ist recht, *Pass. W.* 4*b*. Zoo nog Ruusb. 6, 248 (= *Ned. Proza* 31) en 250; e. a.

ANTWOORDER (Antwoirder, Antwerder), znw. m., mnd. *antworder*, *antwerder*, mhd. *antwürter*, hd. *antworter. De gedaagde*, lat. *reus.* || Trecht van allen saken . . twisschen twier personen tales, als des eysschers ende antwoirders, mit vonnissen wysen op haren eet, Matth. 34. So moet daer wesen een rechter, te minsten III scepenen, een clagher ende een antwoirder, 46. Een eysscher, een antwoirder ende wysers des rechts, dat sijn scepenen, ende en can die besaeckte niet antwoirden, so moet hy een verantwoirder hebben om trecht te vorderen, 105. De Rechter en ant-

werder sullen daer wesen.. up dat raethuis, *Warfsconst.* 13. De rechter by verlees siins doems off roves, ende de antwerder by verlees siinre sake, *ald.*

ANTWORDES. Zie ANTWERDE, 1ste Art.

ANXENE (ANXEN), znw. vr. In beteekenis gelijkstaande met *Anguisse* en *Anxt.* Het woord schijnt in de verwante talen niet voor te komen; doch is blijkbaar eene afleiding van den stam *ang*, ons *eng*, waarover zie bij ANXT. Volgens De Vries, *Mnl. Wdb.* 225, is de oorspronkelijke vorm vermoedelijk *anxeme* geweest, waaruit, met den niet ongewonen overgang van *m* tot *n* in achtervoegsels, *anxene* is ontstaan. Verg. ons *bodem*, *boezem*, met hd. *boden*, *busen*, mnl. *blixene* naast *blixem* (z. ald.) en zie Grimm, *Gr.* 2, 150. Het Ags. kende het bnw. *angsum*, „angustus," vanwaar *angsumjan*, „vexare" (Ettm. 13), dat bij ons *angsaem* zou luiden, en waarnevens zich een ohd. *angsam*, *ancsam* en een znw. *ancsamí* denken laat, evenals *arbeitsamí*, *gahorsamí* (nhd. *gehorsam*), enz. Verg. Graff 6, 32. *Ancsamí* moest mnl. *ancsame* luiden, of met toonloos geworden klinker *ancseme*, *anxeme*. Evenzoo schijnt mnl. *lijcsene* (zie ald.), dat met ohd. *ga-líhsam*, nhd. *g-leichsam*, in verband staat, op een ohd. znw. *líhsami* te wijzen, en komen mnl. *ontlijcseNen* en *ontlijcseMen* beide voor (zie ald.). Ook het geslacht van *anxene* is hiermede in overeenstemming, daar de ohd. woorden op *-samí* alle vr. waren.

1) De oudere opvatting. *Benauwdheid*, *kwelling*, *pijnlijke of angstige toestand*, *nood en gevaar.* || Tserpent dreesc lude, hem was wee, omme die anxene van der doot. Noch was Waleweins anxene groot: hi lach onder tserpents voet, *Wal.* 546 (verg. 420). Doe was hi blide doe hi dat sach, dat tserpent also doot lach, dat hem die anxene hadde gedaen, 577. Ic bem der anxene ontgaen, die mi tserpent hevet gedaen, 687. Die den andren helpt uut sire noot ende uter anxene van der doot, 2653. Dat haer anxen groot was, ende liever hadde doot te sine, *Parth.* 5894. Maer wordi in groter noot begrepen ende in ancsenen groot, dan es hi van cranker were, 5971. Ende gedoochden menich warf anxene, pine, swaer verdriet, *Rose* fr. bl. 250, vs. 77. Daer hi af was negen der jare in anxenen ende in pinen sware, *Sp.* II⁴, 8, 32. Soe sprac, alsoot haer geboot hare anxene ende hare noot, *Belg. Mus.* 2, 60, 13.

2) De jongere opvatting. *Benauwdheid*, *vrees*, ons *angst.* || Die Jode lach in anxene groot, *Sp.* III⁷, 30, 55. Ic ware onteert bi den keytijf, en hadde gedaen, here, mijn joncwijf, die te mi met haesten scoet, doe ic riep van anxenen groet, II², 57, 204. Eerachtich men in anxenen levet, als hi bidden moet dat men hem gevet. So zeere duchti dat men sal sine bede hem ontseggen al, *Rose* 4631 var. Menich meinsche gaet hier inne.. ende sijn daer in anxenen swaer, 5805 var. Ende oec van groten wee, ende van groten anxenen mee, *M. en Vr. Heim.* 1169. Mi doen in anxenen wesen mine gepeinse menigertiere, *Amand* I, 5780. Sonne, mane ende alle figueren verkeerden alle in haer natueren van anxenen ten selven tiden, die gi den torment moest liden, II, 4883. So wie datter neerenstelic in wille lesen.., hi sal van anxenen hem wachten van sonden, *OVl. Ged.* 2, 31*b*. Onmachtich in al haer leden van grooter vreesen ende anxenen, 37*a*.

ANXENEN, zw. ww. bedr. Van *Anxene*: zie het vorige art. Evenzoo *Anxten* van *Anxt* en *Anguissen* van *Anguisse.* Verg. ags. *angsumjan*, „vexare" (Ettm. 13). *In benauwdheid*, *in een pijnlijken toestand brengen.* || Want, alst God wilde, die gygant wart geanxent altehant. Tkint wan den zege, *Sp.* IV², 43, 41 (Vinc. *enervatus est*). Si sijn gheanxent ende ghecranct, *Hs. v.* 1348, 253*c*.

ANXSELIJC. Zie ANXTELIJC.

ANXT (ANCST, ANGEST, ook min zuiver ANST, ANX, en HANCST geschreven, ook ANXTE, vr.) *-te*, znw. m. Voor den 2den nv. *des anxtes* (*anxts*) vindt men in 't rijm ook den onjuisten vorm *des ancs* (: *dancs*). — *Anxt*, ons *angst*, is samengetrokken uit *angest*, dat men leest *Merl.* 33283, 34741, 35095. Verg. de glossen bij Graff, *Diut.* 2, 212: „Angest, *discrimen*;" en 201: Anxt, *anxietas*." Ohd. *angust*, mhd. *angest*, mnd. *angest*, *anxt.* Van den stam *ang*, got. *aggvus*, ons *eng.*

1) De oudere opvatting.

a) *Benauwdheid*, *kwelling*, *pijnlijke of angstige toestand*, *nood en gevaar*, *ongelegenheid.* || Men doetse hangen ende thooft ofslaen, ofte sterven arger doot: hare anxt es dicke groot, *Eleg.* 210. So moeti mi, here, heden jegen dit felle serpent bevreden, dat mi desen anxt hevet gedaen, *Wal.* 497. Het es die duvel uter helle, die hier comt ende wille mi quellen, ende hevet mi desen anxt gedaen, 553. Daer die wijch alrefelst was, ende die meeste anst ende noet, *Lanc.* IV, 6568. Hen dogede man die anxte nie, die hi dogede, gelovets mie, om di te brengene ter hoechede, *Overzee* 134. Ende mi heeft verloest uut menegen anxte ende vertroest, *Sp.* II⁴, 47, 101. De bliden, de waren sgraven, . . dede hi bringen voer der borge, ende deder hem mede anxt ende sorge, eer si thuus op wilden geven, Stoke V, 575—79. Dit en was noit gehoert, dat die vader heeft vermoert sine kindere dus sijns ondancs! O wi, lieve kindere, des ancs! *Brab. Y.* II, 543. Want wy dwasen daer op micken ende dwalen mede in menigen sticken, dat onser zielen is een anxt, Hild. 114, 223. Enich man die uyt onser stat were om anst of van broeken, dien en zoelen die scepen en genen vrede geven bynner der stat te comen, *Stadsr. v. Zwolle*, 156, 284 var. Zo zolen zi op die heilige ewangelie sweren bi hore zielen, dat zi noch doer minne, noch dor hat, noch dor anst des iet laten, zine kiesen mit lottere herten den, die hem .. die beste dunke tot enen meestere, *D. Orde* 276.

b) In engere toepassing. *Gevaar*, waaraan iemand of iets blootgesteld is. || In droge weyde leven si lanxt; gaen si in natten, dats een anxt, *Nat. Bl.* II, 3173. Dese diefte es arger in velen dan daer men met anxte moete stelen, *N. Doct.* 505. Een anxt eest sieken weder keren sine spise; daer moet bi verseeren siecheit ende daers de doot tontsiene, *Rincl.* 73. In dese stat (*der mane*) es grote anxste daer an, oft men quets eenegen man met yser, want nat es die mane ende diser cout, *Vr. Heim.* 542. Ane den steden daermen anx hevet, daer en solen die broedere zonder verlof horen beesten die tome niet avenemen, *D. Orde* 295. Die meester dede als een roekeloos man sonder enich beraet van den anderen meesteren den edelen mogenden heer sijn been te sniden, dair hy die sericheit hadde, ende meende twair sonder anxt, Matth. *Anal.* 3, 356. Uut allen anxte salic di verborgen, *Sp.* II⁷, 9, 96.

c) In nog engere toepassing. *Gevaar van schade*, *verantwoordelijkheid*, *risico*, in oorkonden zeer gewoon, vgl. Burman, *Utr. Jaarb.* 1, 109. || Op onses zelves cost, ende op ons selves anxt, ende op ons selves scade ende verlies, Mieris 2, 53*a*. Elcs jaers op onsen, of onser nacomelinge, dair

dat voirsegede op comen sal, cost, anst ende arbeyd, 324*a*, vgl. 323*a*. Jaerlix te betalen .. op onsen cost, anxt ende arbeit, Nijh. 1, 405. Welck gelt voirscr. wy hem . . op onsen anxt ende cost, tot wille ende in seker behalt . . commervry leveren sullen, 4, 171. (Welke renten) si haer geloeft hebben te antwerden ende te leveren op haren anxt, cost ende aerbeit, tot tween terminen tsjaers, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 484. Cost, anst ende arbeit, *Zwijndr. W.* 7; 9 en Racer 6, 322, vgl. 317, waar ten onrechte *amt* staat. Zoo ook *op enes anxt ende cost*, Racer 2, 241. — Vgl. andere soortgelijke uitdr.: *cost*, *schade*, *noch arbeyt*, Nijh. 2, 66; *lastinge*, *costen ende schade*, V. d. Wall 369; *kost*, *arbeyt ende sollicitatie*, in eene Zwolsche Rek. v. 1488, bij V. d. Chijs 4, 337. Vgl. voorbeelden van dezelfde uitdr. bij Koseg. 1, 437 en onze uitdr. „keus baart *angst*," „en die keus heeft, heeft *angst*," waarin de bet. van *gevaar* nog voortleeft.

2) De jongere opvatting.

a) *Benauwdheid*, *vrees*, *verlegenheid*, ons *angst*. || Anst voir sijn ende, *Devoet B.* (30) 53*v*. Sta in anst ende bereyde dijn siel in becoringhe, 185*r*. Ic hebbe leden so menegen anxt, *Rein.* I, 3206. Ic en woud noch sulken anxt niet dogen als ic daer leet, om dusent merc, II, 3604. Reinaert die was om dit spreken in groten anxt ende in vaer, II, 4360. Met groten anxt ontspranc die man uut sinen slaep, II, 4886. Wat groter anxt dat hi leet, II, 5619. Wi waren in groten anxt bevaen, doe wi u onder leggen sagen, II, 7418. Die vrowe was in anste groet, *Lanc.* IV, 3346. Want soe hadde geweent also . . van rouwe ende van anxten mede, *Flandr.* IV, 147 (uitg. *anxtene*). Sere in anxte was hi nu hier, hoe hi sal ierst beginnen hare te sprekene ane van minnen, *Limb.* I, 1058. Die levet in anxte, hi levet in eren, want anxt doet al mesdaet keren, *Vad. Mus.* 1, 71, 1 (*en ald. passim*). Sonder twivel ende anxt, Ruusbr. 3, 240 (*var.* sonder twifel ende sonder vrese). — Zoo ook *Rein.* II, 3815, 5727, 5785; *Lsp.* I, 19, 49, 51; *Brab. Y.* V, 834; *Christ.* 1536; *enz.*

b) In bijzondere toepassing. *Vrees*, *ontzag*, *eerbied.* || Een recht monc sal . . altoes den anxt Gods in sijn herte dragen, *Stemmen* 63. Waer om en wandert ghi niet in den anxte onses Gods, *D. B. Nehem.* 5, 9. Zoo ook II *Chron.* 19, 9; *Ezra* 5, 1.

c) Met eenige wijziging van beteekenis, *angstvallige vrees*, *nauwlettende zorg*, *bezorgdheid*, *zorgvuldigheid.* || Anxt, voerdacht ende heymelicheit, dat sijn der wijsheit beste cleyt, *MLoep* II, 2129.

ANXTELIJC (ANXTELIJC, ANCXTELIJC, ANCSTELIJC, ANSTELIJC, ANXELIJC, ANSELIJC, of -LEC), *-like* of *-leke*, bnw. Mhd. *angestlich*, mnd. *angestlik*, *anxtlik*. Van *Anxt* in verschillende opvattingen.

1) *Benauwdheid* of *kwelling verwekkend*, *benauwend*, *pijnlijk*, *bezwaarlijk*, *moeilijk*. Zie ANXT 1, *a*.) || Danxstelijcste dinc dat enech es . ., dat dunct mi scependom wesen; want si en hebben geen recht bescreven, ende si moeten vonnesse geven uut haren hoefde, *Teest.* 1105. Dancstelikeste dinc dat sijn mach in ene stat, dats quade tonge, *Doct.* II, 724. Want een onbescheiden heer die en werct salicheit noch eer, die is oeck anxtelic by te wesen, Hild. 71, 39. Soe ist een anxtelijc verbeiden van der werlt hier te scheyden, 84, 133.

2) *Benauwdheid gevend*, *nood en gevaar aanbrengend*, *gevaarlijk*. Zie ANXT 1, *b*). || Dat ware grote sonde, lietmense sterven sonder sacramenten, ende het ware haerre zielen anxtelic, *D. War.* 5, 393. Dat een anxtelec dinc es, dat hem liede onderwinden loye ende die rechte te venden, die in die scrifture sijn blint, ende van rechte en weten twint, *Doct.* II, 3602 (*var. S.* anselijc; *OVl. Ged.* 2, 67, 103: anxelic). Dat anxstelijc . . eens smenschen let gequets es, alse de mane in teeken des ledes sij, *Vr. Heim.* 514. Dan is hij sunderlinge verveerlic ende anxtelic allen vogelen, die vliegen boven der eerden, *Ned. Proza* 349. Die gewoenlike logener is seer anxteliken, dat hi cume sonder liegen eenich dinck vertellen kan, 172. Ende om deser tweer meren wil, daer men doer seylen moet te schepe, ist sonderlinge anxteliken doer te varen, *Versl. en Ber.* II, 21. (*Het voorwerp*) wert oec also anxtelike, dat mit (*men het*) nit handelen en dar met bloter hant, *Limb. Serm.* 119 *b*.

3) *Angstverwekkend*, *vreeselijk*, *verschrikkelijk*; de meest gewone beteekenis. Zie ANXT 2, *a*). || Omdat die almachtighe God anxtelic is den sondaren, ende sacht den goeden, Greg. *Hom.* 70*r*. Die swarte sloech opten here enen slach, ende sloech so sere opten helm, dat hi booch, ende tswert ontwee vlooch: so anxtelec was die slach, *Eleg.* 423. Dit was ene ancstelike snede, *Lorr.* II, 790. Dus was anstelijc dat gevichte, *Lanc.* III, 18492. Dits een die anxtelijcste man die ter werelt ie lijf gewan, III, 19043. Dat anxtelic oerdel, dat over di sel gaen, *Bern. S.* 145*a*. Wat viant is swaerder ende anxteliker dan een vals medicus? *Schaaksp.* 34*b*. Doe wart die tornoy anxtelic, *Merl.* 29019. Dat anxselicste brieschen, dat afgriselic te hoorne was, *OVl. Ged.* 2, 39*a*. Doen quam een anxtelijc wint, *Brand.* (*H*) 1096; *D. B. Job* 1, 19. Die wijch was anxtelijc seer, felre dan hy was eer, *Troyen f.* 88*d*. So anxtelec was dit tempeest, *Sp.* II[a], 2, 1. Na menech anxtelec torment es si metten swerde geendt, II[b], 18, 211. Een anxstelec venijn, *Doct.* II, 2226. Danxstelecste dinc dat es, *Lsp.* III, 12, 77. Dat anxtelike oordel groot, IV, 9, 100. Ende sullen so briesschen ende criten, dat dat anxtelike gescal toten hemele clincken sal, IV, 9, 20. In dat vreselike vier, dat anxtelike es ende ongehier, *Lucid.* 5054. Ende hadde gewonnen bij enen stier een kint, dat was een anxtelic dier, *MLoep* I, 1393. So moeste hi liden al de tormenten . . van deser anxteliker beesten, *OVl. Ged.* 2, 43*a*. Ende ooc so slougen si anxtelike donderslage, dat alle creatueren gruwen mochte te hoorne, so anxtelike waren si ende so afgriselike, 45*a*. Ten is gien dinc also anxtelic, als dat wy in alsulcker staet leven, dair wy niet in sterven en dorven, *Stemmen* 2. Van haren sonden, die seer ancxtelijc ende onmenschelijc waren, *Mar. v. Nijm. bl.* 42. Mit eenre anxteliker stemme, *Clerc* 29. Doe dese anxtelike strijt dus geschiet was tot groter scaden van kerstenrijcke, *Exc. Cron.* 81*b*. Daer deden si die uutvaert mit groten anxteliken gewene, *D. B. Gen.* 50, 10 (vulg. *planctu magno atque vehementi*). Soe leden wij doer een anxtelike wildernisse, *Deut.* 1, 19. Anxtelijc honger was binnen Samarien, I *Kon.* 18, 2. — Zoo ook *Lanc.* III, 19035; *Sp.* II[a], 18, 236; *Limb.* X, 1095; *Wrake* II, 399; Velth. IV, 29, 29; Hild. 158, 80; 244, 53; *MLoep* II, 1033; Hadew. I, 18, 20; *Stemmen* 117, 170; *Ned. Proza* 87, 98, 296; Matth. *Anal.* 3, 94; *enz.*

ANXTELIJCHEIT (ANXTELICHEIT), en -HEDE, znw. vr. Zie ANXTELIJC 1). *Benauwdheid*, *verschrikking.* || Die dag es des torens dach, die nyemen vorgaen en mach; het es die dach der anxtelicheit, *X Plag.* 2408.

ANXTELIKE (ANXSTELIKE, ANCHSTELIKE,

ANXTELIKEN, ANXTELIJC, ANXTELIC), bijw. Mhd. *angestliche*. Zie ANXTELIJC bnw.

1) *Op eene wijze, die gevaar dreigt, gevaarlijk.* || Die(t) daer nu anxtelijche stont, dat waren die tien, die buten bleven, *D. War.* 9, 149, 272.

2) *Op eene angstverwekkende wijze, vreeselijk, verschrikkelijk.* || Hoe zeer anxtelijc dat zy droegen in der yoecht der zonden last, Hild. 244, 46. Dien hi jegen menegen Sarrasijn sach vechten harde anxtelike, *Parth.* 4846. Die hem daer ter were dede soe anxtelijc ende soe meer soe sere, dat hire daer ten irsten kere XX ende meer dede vlien, *Lanc.* II, 38980. Dat si doen quamen te samen, een en darf hem niet scamen, soe sere heeft hine ontmoet, ende soe anxtelike gegroet, *t. w. in den strijd*, *Limb.* IV, 1446. Harde anxstelijcke groote slagen, *Grimb.* II, 5049 var. Eene wonde anxtelike groot, II, 5170. Ic bem gebonden anxtelike van den ingel van hemelryke, *Amand* I, 3486. Doe gingen si mit sporen slaen als ongebondene leuwe ten tiden: so anxtelike gingen si riden, *D. War.* 9, 148, 218. Hi moet anxtelic geberen die den duvel sal ververen, *Hor. Belg.* 9, 26, 403. Die wateren vloeyden anxtelic, ende si vervoldent al boven der aerden, *D. B. Gen.* 7, 18 (Vulg. *vehementer*). Hier en binnen so dwanc die honger al dat lant anxtelic, 43, 1 (Vulg. *vehementer*). Die Here wort anxtelike gram op Israhel, II *Kon.* 17, 18 (Vulg. *vehementer*). Anxtelike (anchstelike, anxteliken, anxtelijc) vechten, *Lanc.* II, 45064; III, 19481; *Sp.* III', 52, 49; *Belg. Mus.* 4, 196; *Grimb.* II, 4091; *Brab. Y.* VII, 15005; *Pyr. en Th.* 266. Anxtelike (anxtelijc, anxtelic) striden, *Grimb.* I, 4566, 4561; II, 2376, 4584, 5184; *enz.* | Ook als eene zeer krachtige versterking bij een bnw. of ww., op dezelfde wijze als thans veelvuldig *ontzettend*, *vreeselijk* enz. worden gebezigd. || Tswert was anxtelike goet, *Limb.* V, 104. Ic sal di alte anxteliken menichfoudigen, *D. B. Gen.* 17, 2 (Vulg. *vehementer nimis*; Staten-vert. *gantsch seer*). Judas was anxteliken naerstich om die quade te verslaen, II *Macch.* 12, 23. Hoe anxtelike lelijc sie ic di nu, *Hs. v.* 1348, 300*b*. Anxtelike sere scone, *D. B. Ezech.* 16, 7. Anxtelike toornich, *Job.* 32, 2.

ANXTEN, zw. ww. bedr. en onz. Van *Anxt* (zie ald.). Mhd., mnd. *angesten*. Vgl. BEANXTEN.

BEDR. — *Angst aanjagen*, *benauwen*. || Mijn geest is geanxt in mi, *Hs. Ps.* 198*r*. — Ook in den verfranschten vorm anxtineren, *Vad. Mus.* 3, 24.

ONZ. — *Angstig zijn, zich angstvallig en zorgvuldig gedragen*, *zich uitsloven*. || Weest dan ghereet alse de cnecht anxtende in ghehorsamheiden, *Hs. v.* 1348, 260*d*.

ANXTEREN, zw. ww. bedr. Frequentatieve vorm van *Anxten*. *Beangstigen*, *benauwen*, *kwellen*. || Die dage selen comen, dat di dine viende selen beliggen ende ommeringen ende anxteren in allen staden, *L. v. J. c.* 158. Huet u van dien cacadul, want hi dien ghewapenden riddere anxterde in sinen crite, *Limb. Serm.* 174*c*.

ANXTVALLICH, ANXTVALLICHEIT. Zie ANXTVOUDICH.

ANXTVOLDELIKE, ANXTVOLDICH, -HEIT. Zie ANXTVOUDICH, ANXTVOUDICHEIT.

ANXTVOUDICH (ANXTVOLDICH), -DECH, *-dige* of *-dege*, bnw Mnd. *angestvoldich*; in den *Teuth.* „Anxtfeldich, ontmoidt, versuft, verveert, vruchtsam, sorchfeldich, verslagen. *Timidus*, *pavidus*, *anxius*" cet. Van *Anxt* en *-voudich*. Verg. het op dezelfde wijze gevormde *zorgvuldich*, mnl. *sorchvoudich*, en *angstvallig*, nd. *angstfältig* (door Koseg. 438 gebruikt), dat uit *anxtvoldich*, *anxtvaldich*, verbasterd schijnt. Ook *anxtvallich* komt mnl. voor, b. v. *Bern. W.* 160*c*: anxtvallich ende sorchvoudich; 5*b*: eens anxtvallighen ridders; zoo ook het znw. *anstvallicheit*, o. a. *Ms.* 75 *f.* 46*b*; *Bern. W.* 121*d*; *Hs. Epist.* 58*b*: „In veel verduldicheden, in behoeflicheden, in anxtvallicheden" d. i. *angsten*, *gevaren*.

Angstvallig, *bevreesd*, *bang*, *angstig*. || Ten lesten wert hi van den vrienden daer toe gedwongen, hoe anxctvoudich dat hi was ende gaf nochtan al sijn goet over, *Ned. Proza* 295 (*Bienb.* 43 *d*). Dengenen die anxtvoldich sijn ende cleynmoedich, *Stemmen* 108. Die torteldure, dat is die oetmoedige ende die anxtvoldige, die hier suchten ende carmen om haer sonden, 109. Totten anxtvoldigen ende bedructen sprect onse Heer, *ald.* So wanneer dat yemant mit sonden. . Gode oneer doet, dat maect hem een bitter anxtvoudich wee, 70. Anxtvoldich ende cleynmoedich, Brugman 1, 273; *Devoet B.* (30) 64*r*. Anxtvoldighe droefheit, *Hs. Ps.* 152 *v.* Anxtvoldich in oerdel te geven, *Sp. d. M.* 1, 71*a*.

BIJW. — Anxtvoudelike, anxtvoldelic, *zorgvuldig*, *met zorg*, *inspanning*. || Doe hi anxtvoldelic dachte, waer de arme weert wat crighen mochte, *Bienb.* 180*c*. Wie is soe sundich of soe onsinnich, die God niet anxtvoldlick en lovet, 35*b*.

ANXTVOUDICHEIT, -HEDE, znw. vr. Mnd. *angestvoldicheit* (Koseg. 438). Zie ANXTVOUDICH. *Angstvalligheid*, *vrees*, *bezorgdheid*. || Van mijnre eerster bekeeringe soe heb ic een bondekijn van alle der anxtvoudicheit ende bitteren arbeit mijns Heren vergadert ende tusschen mijn borsten geleit, *Stemmen* 22, *Ned. Proza* 78*. Als een mensche hertelike anxtvoudicheyt over sijnre evenmenschen sielen heeft, opdat sy ymmer behouden mochten worden, *Stemmen* 70, *Ned. Proza* 78*.

AP, znw. m., voor Nap, *drinkschaal*, *beker*, met weglating der *n* in den aanvang, als in meer andere woorden plaats had. Zie De Vries' aant. op Hooft's *Warenar*, bl. 90 vlg. || Of men di ter tafle biet den ap, ne wedersegghe niet: ontfankene ende drinc lettelike, *Bouc. v. Sed.* 594. Neem den ap wijns, *D. B. Jerem.* 25, 15; vgl. ald. 17: Ic ontfinc den *nap* van des heren hant.

APEEL (APEL, APPEL), znw. onz. *Appèl.* Ofr. *appel* (La Curne 2, 49).

1) *Oproeping voor het gerecht.* || Mids welken dat hi wederleide tapeel sonder langher beide, als die niet wilde obedieren, *Vl. Rijmkr.* 6208.

2) *Hooger beroep.* || Omme met dien van Brugghe te helpen ordinerene een apeel up de sentencie, *Rek. v. Gent* 1, 417. Omme sapels wille, 418. Vgl. APOSTELÉ.

3) *Een sein tot oproeping* (Vgl. Littré 1, 169*b*), in 't bijzonder, *slagwerk van eene klok.* — Verklw. apeelkijn, *klokje*, *bel*, *aangeh. Invent. v. Brugge* Gloss. 636 *b* noot.

SAMENST. — Apelwiel, in een uurwerk, *het rad waardoor het slagwerk in beweging wordt gebracht*, *ald.* 431 *a*.

APEERT, bijw. Ofr. *apert*, als bijw. *apertement*, van lat. *apertus* (Burguy 19). *Openlijk*, *ten aanhooren van iedereen*, en bij uitbreiding, *onbeschaamd*. || Hebdi gheleert an uwen oom dus lieghen apeert? *Rein.* I, 204.

APEL. Zie APPEL.

APEL. Zie APEEL.

APENSTERT, znw. m., vgl. mhd. *affenswanz*.

Schertsende benaming voor *gevangenis*, vgl. onze uitdr. *in den aap gelogeerd zijn*. De oorsprong is mij onbekend. || Weert zake dat hi nyet to peynden en hadde, so zolde hi vor elc ß van den koere 8 daghe in den Apenstert wesen, *R. v. Zutf.* 33, 118 vlg. (Var. *in den stok*). Eer hi wt dien Apenstert queme, *ald.* Een maent lang sitten in den Apenstert, 117, 24.

APINNE. Zie op AEP.

APERGOET (APERGUET) (?) || De bonis que per mortem alicujus in terra remanserint, quod vulgo dicitur *sterflic guet*, et etiam de illo quod vulgo dicitur *aperguet* binas partes habebimus et Otto terciam, *Oorkb.* 2, 50*a*.

APERINGE, znw. vr., voor *haperinge*. *Getwist*, *gekijf*. || Moeyte, ruse ende aperinghe, Despars 1, 225.

APERMENT. Hetzelfde als OPERMENT (*auripigmentum*), *Barthol.* 538*b*, doch ook *operment* komt iets verder tweemaal voor.

APERTICH, bnw., van ofr. *apert*, d. i. *behendig*, *vlug* (Roq. 1, 76; Duc. 7, 33), vanwaar *apertise* (zie ald.) en vgl. *Invent. v. Brugge* 5, 86: Eenen gheselle die speilde van *aperptise*. Het woord komt niet van *apertus*, maar van *adperitus* of *adpertus*. || Si was sere abel ende apertich, *Brab. Y.* V, 3869 var. Vgl. GEPERTICH.

APERTISE (APPERTISE), znw. vr., mfr. *apertisse*, *apertise*, oeng. *aperte* (Halliwell 1, 70). Vgl. APERTICH. *Behendigheid*, *kunstgreep*, fr. *tour d'adresse*, van goochelaars en andere kunstenmakers. Vooral in de uitdr. van apertisen spelen, *prachtige toeren doen*, zoo Jonckbl. *Gesch.* 636; 641; 644; 650; *Invent. v. Brugge* 5, 86 (waar ten onrechte *aperptise* staat).

APIE, znw. onz. Lat. *apium*. *Eppe*, *juffrouwmerk*, eene plant (Dodon. 1087). Nem dese wortele, die ic telle: apie, venekel, petercelle, ende dat salmen sieden daer na int sap van centaurea, *Nat. Bl.* X, 228. Nemt dat sop van adicke ende sap van apien, Jan Yp. 52.

APKIJN. Zie HAPKIJN.

APLEIN, znw. onz. Ontleend aan de Fransche bijwoordelijke uitdrukking: *à plain*, duidelijk, in het openbaar, en als znw. opgevat in de uitdrukking: Int aplein, *duidelijk*, *met name*. || Item ghaven dontfangers diversen personen die der stede van Ghent groete vriende ebben gheweest ende noch sijn int hof van Vrankerike, . . de welke persoene scepenen wel weten wie sy sijn, ende die niet behooren ghenoemt te sine int aplein, 36 ꝟ gr., *Rek. v. Gent* 1, 50.

APLOMPE, znw. vr. *Plompe*, *plompebloem*, *waterlelie*. Lat. *nymphaea* en *nuphar luteum*. Waarschijnlijk van Romaanschen oorsprong. || Nenufar of calimbloemen of aplompen, dat siin tremeerbloemen ende staen in watere, *Hs.* Yp. 101*d*. Daer inne selen wi setten die waterbloeme, ene aplompe. . . In die aplompe merken wi vier dinge: si hout hare altoes boven den watere, ende heeft vier groene bladere tusschen hare ende dat water, ende si es gestadecht in den gronde, ende es boven ontploken der sonnen, Ruusbr. 1, 68. Alsoe als die aplompe gestadecht es in den gronde der watere, 69.

APOINTEMENT, znw. o., fr. *appointement*. Vgl. Duc. 1, 133. *Schikking of regeling*, *tot bijlegging van een geschil*, *dading*, *Vl. Rijmk.* 5892; in den tekst verkeerdelijk *capoytement*. Zoo ook Wiel. *Instr.* art. 57, 80, 207, 253 enz. Vgl. *Taalzuiv.* 104.

APOINTEREN (APOYNTEREN), zw. ww. bedr. Ofr. *appoincter* (La Curne 2, 73). Een geschil *vereffenen*, *bijleggen*. || Soe mochte de grave houden tretijt metten coninc omme apoynteren, *Vl. Rijmkr.* 6946. Ende die grave al binnen den jaere dede beede stille ende openbare versouc doen zeere neerenstelike an den coninc van Vranckerike, om tapoynterne binnen der tijt. Maer hine conste . . . . pays ghecrighen noch acort, 6975. Daer hi alle die discoorde apoynteerde ende brochte tacoorde, 9243. Zoo ook Wiel. *Instr.*, art. 58 en 215.

APOLLIJN (APPOLLIJN), znw. m., ofr. *Apollin* (La Curne 2, 26). *Apollo*, doch in 't algemeen geldende als benaming van een afgod of valschen god van heidenen en Sarracenen. || „Wat gode meenstu?" sprac die Sarrasijn, „du weets wel dat maer vier gode en sijn, Mahomet, Tervagaen ende Apollijn ende Jupiter, dits waerheit fijn," *Lanc.* II, 1997. Gebenedijt so moetti sijn van Apolline, van Jupiterre ende van Jovine, *Cass.* 116. O Tervogant ende Apolijn! *Esm.* 406. O Mamet ende Appolijn, Mahoen ende Tervogan, 594. Ic souts hem danken, bi Apolijn! 609. — Zoo ook *Maleg.* 772, 776; *Huge v. Bord. bl.* 43, 58, 59; *enz.*

APORTE, znw. m., mlat. *apportus*, ofr. *apport*. Vgl. Roq. en Duc. i. v. *Vrijwillig geschenk*, *offerande aan geestelijke gestichten of personen*. || Van den appoorte van S. Baselis, *Invent. v. Brugge* 4, 419; 420; 1, 303. Alle tappoort ende incomsten ende andre devote ghiften, *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* op Aporte.

APOSTAET, znw. m. *Afvallige*, *renegaat*. Vgl. Wielant, *Instr.* Gloss. en de daar aangeh. schrijvers.

APOSTATEREN, zw. ww. onz. Ofr. *apostater* (La Curne 2, 29). *Afvallig worden*, *het geloof verzaken*, of wel, *het kloosterleven verlaten*. || Ende alsoe souden si beide apostateren ende dwasen, ende hair slot ende hare celle verliesen, Ruusbr. 4, 89.

APOSTÉLE, znw. vr., hetzelfde als fr. *apostille*, van *a* en *post illa*, in 't mlat. *verklaring*, *noot* (volgens Diez, Scheler, Littré; volgens München van Gr. ἀποστολή). *Kantteekening*, *naschrift*, ook *aanbeveling aan eene petitie of eene memorie toegevoegd*, libellus dimissarius, schrijven over een appel door den rechter in eersten aanleg gericht aan dien in hooger beroep (Vgl. N. München, Das Kanon. Gerichtsverf. I, 534). Meermalen met *apeel* (z. ald.) verbonden. || Orconden die over tapeel ende die apostélen stonden, *Invent. v. Brugge* 2, 303; zoo ook 305, en 3, 239.

APOSTEME (APOSTOME, APOSTUME), znw. vr. Lat. *apostema*, van ἀπόστημα. *Gezwel.* || Onder tiden worden daer naer opblasinge in matrix daer ende apostemen van diverser manieren, *M. en Vr. Heim.* 1843. Ende es daposteme banderside, so es si in den rugge tien tide, 1861. Men heeft vonden, ... een aposteme . . . . groot onder die levere sijn, die hem die dood heeft ghegeven, *Brab. Y.* VII, 17723. Dander seide, hy had eenen boom int lijff; de derde, hy had een apostome. . . . des hy alle meesterien liet, *Sacr.* 1232. Van ere aposteme, 1848. Welc de saken sijn der apostemen, 1866. Die aposteme, 1936. Morisses de surgien onderwint hem te ghenesene wonden ende apostumen ende sweeren met sine salven, *Livre d. Mest.* 32. — Ook, met wegwerping der *a*, *posteme*. || Es de posteme van couder saken, *M. en Vr. Heim.* 1924. Es dat de posteme inwert ga, 1932. — Spreekw. || *Twee moeyselen maecken een aposteme*, twee verdrietelijkheden maken een gezwel, zijn zoo erg als een gezwel, *Spreuken* 63.

APOSTEMEREN, zw. ww. onz. Ofr. *apostumer*, *apostémer* (La Curne 2, 33). *Een gezwel worden*, *zweren*. || Dese (*dura mater*) mach wel ghewont sijn ende si mach wel apostemeren ende ghenesen sonder meskief van den live, Jan Yp. 38. Ende dura mater wert ghewont ofte geapostemert, 39. Ende eist sake datsi (*die cullen*) sijn beede gheapostemeert, soe sal men laten in de rechte side, 191.

APOTEKE, znw. m. Behalve in de bet. van *apotheek*, *winkel*, ook voor het gewone *apotecarijs*. *Apotheker*, *artsenijbereider* (zie het volg. Art.). || Want en es philosophe no prophete, noch ander meester no apoteke, si en dichten alle ende scriven van der wonderlicheit der wiven. *Van den wiven* 102. Vgl. APTEKE.

APOTECARIJS (APOTECARIS, APOTICAER, APOTICARIS), *-ise*, znw. m. Lat. *apothecarius*. *Apotheker*, *artsenijbereider*. || Die namen van crude, diere in sijn, sal ic ju nomen in Latijn. Die kennesse, also alst waer es, sal kennen elc apotecaris, *Nat. Bl.* III, 1510. Apotecarise selen di wel dat rechte wisen sonder fel, 1571 (var. apoticaren). Een serpent, . . dat apotecarise vaen, ende houdent in hare apoteken, VI, 586. Vgl. APTEKER.

APOTICARIE, znw. vr., mlat. *apothecaria* (Duc. 1, 525). *Apotheek*. || Hi sende ter apoticarien omme dit navolgende pulver, Jan. Yp. 48.

APPATISSEMENT, znw. o., mlat. *appatissamentum*, *appatiamentum* (Duc.), ofr. *apatissement* (Roquef.), vgl. *apaticher*, eig. *levensmiddelen opbrengen*. *Schatting*, *geldheffing*. || Eenighe appatissementen, dat eenighe van den edelen vassalen hebben ghepoint up de inwonende van haerlieden landen, *Invent. v. Brugge* 6, 405.

APPEL (APEL), znw. m.; verkl. appelkijn, zie ald.; ohd. *aphul*, *apfal*, *apfil*; mhd. *apfel*; mnd. *appel*. Zie verder Kluge 9. *Appel*. 1) *Appel*, de bekende vrucht. || Die dese apple droghe name, ende droghe leide sonder lucht, II jaer so bleve goet die vrucht, *Nat. Bl.* VIII, 552. Si gheven hem appel haerre som, *Rein.* II, 5118. Mit appelen, peren, 5165. Enen appel, die fijn gouden was, 5502.

2) *Appel van het zwaard*, *ronde knop boven aan het gevest*. Kil. *caput manubrii*, vulgo *pomum capuli*. || Josep dede na dese dingen dat van den swerde was bleven bringen, den appel ende hilte, *Lanc.* II, 2255. Met enen slage, die hi hem gaf metten apple van sinen swarde, dede hine bloden harde, 17690, vgl. 12013. Een swaerd, . . ende die appel daer af was een dire, precieus ende rike steen, III, 185. Ende nam tswert bi den orde in de hant, ende liet den appel neder hangen, *Parth.* fr. 187. Die appel entie hilte bede waren root goudijn, *Wal.* 3323. Name een man, diet proeven begerde, tusschen appel ende hilte II zwerde, *Nat. Bl.* I, 480. Sijn hilte was van yvore, die appel beril; . . . . in den appel stont also Ons Heren name Alpha ende O, *Sp.* IV[1], 26, 22. Die letteren . ., die an den apel gescreven stonden, *Lanc.* III, 254. Tuscen appel ende hilte, III, 7965. Mettien heifti tswaert ghenomen tusschen appel ende hilte wel, *Wal.* 4869. Een swert van stale, . . . van goude dien appel ende scoe, *Alex.* X, 1151. Hi sette sijn hant opten appel van sinen swaerde, *Huge v. Bord.* 33. Zie nog *Lanc.* II, 1917; *Ned. Proza* 127; *Exc. Cron.* 82*a*; *Pyr. en Th.* 322.

3) *Appelvormig sieraad boven op tenten*, *bekers enz.* || Ende reet ten pawelgioene van sindale . . opten appel sach hi staen een vliegende serpent, ... wel ende subtiellike gewracht van goude, *Lanc.* II, 5553. Ende hi den drake licgende verstoet, die opten appel van der tenten stoet, IV, 6206. Den appel van der tente boven mochte men wel te rechte loven, *Fragm. Car.* 193. Boven den appelen daer saten [*diere*], lione, draken, voghelkine, *Parth.* 398. Niemene mochte deeren venijn, waert in dranke, waert in ate, die dronke utien dieren vate . . ; die appel was een carbonkelsteen, 599—610. Eene tente . . met al . . datter toegaen zel ter goeder trauwen, uutghedaen schilde, vanen ende appelen, Diericx, *Mém.* 2, 147.

4) *Appel boven een helm*, *kroon*, *spits van een toren*, enz. || Die hoet moet een appel draghen, die de verwe hevet ane na der lappen ghedane, *Claghe* 268 (Gelre, *Wapenb.* 65). Daer boven moochdi grote meestrie anden appel (*v. d. toren*) sien, een diere werc, *Flor.* 2397.

APPELBLOESEME, bnw. *Als appelbloesem*, vooral van *eene aldus gekleurde fijne lakensche stof*. || Eene finen appelbloeseme brugsche lakene, *Invent. v. Brugge* 5, 133. Vgl. BLOESEME.

APPELDACHTICH, bnw. (eig. *appelachtich*?) *Met de natuur van den appelboom*, in 't alg. *van den ooftboom*, *vruchtdragend*. || Appeldachtich hout, draghende vrucht, *Hs. v.* 1348, 125*b*.

APPELGARNATE, -GERNATE, znw. m., elders PUMEGARNATE geheeten (z. ald.), thans *granaatappel*, Lat. *malum granatum* of *punicum*. || Een appelgarnate, *D. B. Exod.* 38, 33; vgl. mv. *appelgarnaten*, *ald. Num.* 20, 5, maar ook *appelengarnaten* en *appelen van garnate*, *Exod.* 39, 22 vlgg. Gelijc enen appele gernate, Ruusb. 1, 196.

APPELGRAU. Zie APPELVAER.

APPELHAC. Kil. vetus, j. *appelman*, pomarius. Zie HAC.

APPELKIJN, *-kine*, znw. onz., *appeltje*, in den zin van *kleinigheid*. || Die scalc merct ende jaghet talre stont om sijn voerdeel: mocht hire an winnen gheheel een appelkijn, et ware verloren al datmen hem dede te voeren, *Nat. Bl.* III, 993.

APPELCOPER. Zie APPELMANGERE.

APPELMANGERE, znw. m. *Koopman in appelen*, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 607. Zie MANGERE. — Elders APPELCOPER geheeten, b. v. *O. R. v. Dordr.* 2, 1.

APPELTASSEYE, znw. vr. Uit *Appel* en *Tasseye*, bij Kil. Tas-eye. *Moretum*: *libum ex lardo*, *pomis*, *pyris*, *herbis*, *superadditisque ovis confectum*. *Appelkoek*. || De eyers dienen bijcans tot alle spijze . .; men roerse metten engune en metter pecele: dan maect men appeltasseyen metten mostaerde, *Han. H.* 224.

APPELTERE. Kil. vetus, j. *appelboom*. Zie TERE.

APPELVAER, bnw., mhd. *apfelvar*. Van *Appel* en *Vaer*. *Appelkleurig*. || Sine varuwe van den hare swaert seghet men dat best ware, roet, ofte appelvaer ofte wit, *Nat. Bl.* II, 1647 var. (in den tekst APPELGRAU).

APPENDIJTSCAP, znw. onz., mv. *-scepe*, mlat. *appenditiae* (Duc. 1, 330); ofr. *appendices* (La Curne 2, 58). In het mv. die appendijtscepe, *de bijhoorigheden*. || Voorts so mach Gherem . . gaen eten ende drincken in mijns heeren herberghe ten allen tyde als mijn geduchten heere te Ghend es, ofte in de appendijtscepen, dats te wetene in den cloestere tsente Pieters, tsente Baefs ofte inder Byloke, Diericx, *Mém.* 1, 426.

APPERTISE. Zie APERTISE.

APPETIJT, znw. m. Van lat. *appetitus*, fr. *appetit*. Vgl. ABETYT. *Trek*, *lust* in 't algemeen. || Die appetijte der sinnen, *Boeck v. d. L. Jhesu* 134*c*; elders ook in den zin van ons *eetlust*.

APTEKE, znw. vr. Hetzelfde als *apoteke* (z. ald.). *Bewaarplaats*, *schatkamer*. || Costelike vaten ende

apteken des tarwes, wijns ende olijs, *D. B.* II. *Chron.* 32, 28.

APTEKER, znw. m. Hetzelfde als *apoteker* (z. ald.). *Kruidenier*, *winkelier*. || Ananias was eens aptekers soon, *D. B. Nehem.* 3, 8.

APULLE. Zie AMPULLE.

AQUARIJS, *-ise*, znw. m. Lat. *aquarius*. *Waterman*, een der teekenen van den Dierenriem. || Daer du ghemini in sies, jof aquarijse, ... hi es goet jeghen den vierden rede, *Nat. Bl.* XII, 1179.

AQUITANCE, AQUITEREN. Zie ACQUENTANSE en ACQUENTEREN.

ARABI, bnw. Ofr. *Arabi* (La Curne 2, 95; Burguy, *Gloss.* 19). In de uitdrukking: o r s a r a b i, *Arabisch paard;* bij uitbreiding *snel paard*, *renpaard*. || C orsse . . wel gemaect, groet arabi, *Lorr.* V, 237. Ende hiet hem halen saen hare goede ors arabi, *Lorr.* fr. I, 455.

ARABIJN, bnw. *Arabisch*. Verg. het vorig art. || C orsse sere lofsam die cochtic in den wege mijn, wale gedaegt, scone arabijn, *Lorr.* V, 304. Ghi moet uwe Arabijn hier laten ende u goet, *Huge v. Bord.* I, 24. — Als znw.: die A r a b i e n e, de *Arabieren*, *Vl. Rijmk.* 2295 e. e.

ARANCE (ARYANGE), znw. vr.; mlat. *arangia*, *arancium* (Duc. 1, 356); it. *arancio*; fr. *orange*. Over de afleiding zie Diez, *Etym. Wtb.* 1, 28; Dozy, *Oost.* 71. A p p e l v a n a r a n c e n, a r a n g e n *oranjeappel*; bij Kil. a r a n i e - a p p e l. || Winandus tot Campen gereden, om drie appel van garnaten ende vier appel van arancen, costen tsamen 10 guld., Fruin, *Bijdr. N. R.*, 9, 43. Upten selven dach gesent Reyster messagier . . om appelen van garnaten ende van aryangen, *Oorl. v. Albr.* 189. Zoo ook *Barthol.* 633*a*, 645*b*; *ZVl. Bijdr.* 5, 9.

ARASTOLOGIE (ARISTOLOGIE), znw. vr., mlat. *aristologia* (Duc. 1, 393.). *Oosterlucie*, *holwortel*; *aristolochia*. || Name een wijf arastologie, ende leidese eenen nacht in haer poert, ende liete den nacht liden voert, ghevoelt zij des morghens soet smake in haren mont, hets ware zake, dat si eenen sone hadde ontfaen, *Vrouw. Heim.* 1207. Want aristologie sekerlike doen menstrua voert loepen, 1217. Een crunt, heet aristologie, 1614.

ARAUT, znw. m., voor het gewone *Heraut*; mlat. *araldus*, voor *haraldus* (Duc. 1, 355). || Die coninc hadde een ghewoente, alsmen yemant doden soude, dat hi voer sijn doer sende een araut, *Pass. W.* 58*c*. Sy en hebben gheens arauts te doene, dien ewelijck lof ghenoech is, *Vaderb.* 203*b*.

ARBEIDELIJC (ARBEDELIJC), *-like*, bnw. Mnd. *arbeidelik*. *Moeilijk*, *moeitevol*, *kommervol*, *zwaar*. Zie ARBEIT. || Dat dat leven ons Heren Jhesu Christi . . alsoe seer strenghe ende arbeidelic geweest heeft, Ruusbr. 3, 112. Nochtans bleef hi uut gewoonten doende snode ende arbeydelijcke wercken, als mist te dragen op berryen, te graven, *Exc. Cron.* 37*d*. Na . . veel arbeydelike strijden tegen den heydenen, 116*c*. Die . . alleen nederclam in der nacht van den arbedeliken berghe met sinen bloten voeten, *Hs.* 80, *f.* 87*b*. Wi hebben arbeidelike wegen gewandert, *D. B. Boec der W.* 5, 7. Dat ware onser crancheit al te arbeydelic te bewisen, *Bern. S.* 72*c*. Een arbeidelick ende een pijnlic leven, 187*b*. Een wech die temael zeer arbeidelic ende . . sorchgelijcken is, 134*b*. Die gherechticheit schynt nu wat arbeidelic te wesen, *Bern. W.* 85*b*.

ARBEIDELIKE (ARBEDELIKE), bijw. *Op eene moeilijke wijze*, *met moeite*. || Want hi meer gheloent wort die langher ende arbeideliker ghestreden heeft, *Hs. van* 1476, *aangeh. bij* Oudem. 1, 237. Wilt gedencken hoe arbeidelic gi mi gesocht hebt, *Rosarium Ms.*, *aangeh. bij* V. Hasselt op Kil.

ARBEIDEN (AERBEIDEN, ARBEDEN, AERBEDEN, ARBIDEN, ARBEITEN, AERBEITEN), zw. ww. onz. en bedr.; in den verl. tijd: *arbeidde* en *arbeitte*. Mnd. *arbeiden*. In beteekenis geheel overeenstemmend met lat. *laborare*.

I) ONZ. — 1) *Arbeiden*, *werken*, in bijzondere toepassing, *veldarbeid verrichten*. || Nu vantmen vele kockinen, die arbeden noch pinen en wouden, mer ledich gaen, *Lsp.* I, 35, 7. Dat si van haers selfs moghen leven sonder pinen ende arbiden, *Lsp.* III, 1, 20. Andre vor u arbeitten in den sayene, ende ghi sijt ghegaen in haren arbeit, *L. v. J. c.* 115. Ghi selt nemen een calf van dien beesten die pleghen te arbeitene, Ruusbr. 1, 259. Met den calve datmen nemen moet van den beesten die arbeiten, 2, 26.

2) *Moeite doen*, *zich moeite geven*, *zich inspannen*. || Ende arbeitte in allen dingen om den Roemscen coninc te bringen ten naesten jare op Brabant, *Brab. Y.* VI, 11003. Maer hi arbeitte, lude ende stille, tsier kinder behoef, tot sinen wille die kinnesse te hebben. . . . van der rechter oirrien, VI, 11405. Dar omme arbeitten wilen de heilighen . . . om dewangelien cler te makene, *L. v. J.* bl. 2. Also dat ten lesten een bisscop . . . mit hulpe van mogende luden so nerstichliken daer in arbeide, . . . dat hi ten lesten den ouden nijt in die hant kreech, *Clerc* 47. Grave Florijs, die des speels gewoen was, arbeide veel meer ende bet dan yemant ander, 85. Hierom heeft die ram gearbeydt te stooten met sinen hoirnen den leyder sijns volcs, ende heeft gearbeydt hem te verwerpen, *Ned. Proza* 269. Ic wederstaese, ic arbeide daer jeghens, *Stemmen* 35. Ghegeven den Tsaertruesinnen . . in aelmoesenen, omme dat sy ghearbeit hadden met bedinghen over onsen gheduchten heere, *Invent. v. Brugge* 4, 34. — A r b e i d e n a e n e n e n, *zich moeite geven bij iemand*, *van hem trachten gedaan te krijgen*. || Die alle met goeder trouwen fijn aerbeiten in menegher wijs aen den hertoghe Anthonijs, die te harer beden wort beraden, dat hi te gracien ende te ghenaden nam van Diest den goeden here, *Brab. Y.* VII, 4046. Als die baenrotsheeren dus gheware worden, . . . des hertoghen goede gheneichtheit, aerbeitten si entie goede steden aen den hertoghe, VII, 4320. — Met t u s s c e n. A r b e i d e n t u s s c e n t w e e, *moeite doen bij twee personen of partijen*, *als bemiddelaar er tusschen optreden*. || Die welke aerbeite zere ernstelijc tusschen beide die broederen rijc, soe dat, bi middele van hem ende wille beide der ghebroeders, van dien ghescille ende van meer andere overquamen, *Brab. Y.* VII, 3326. Enege arbeiten also seere tusscen beide, dat die dingen so verre quamen enz., *Brab. Y.* VI, 5508. Binnen desen sende keyser Vrederic den aertschbisscop van Colen om dit oirlog te dadingen, dier so tusschen arbeide, dat die bisscop van Utrecht hadde III^{c} marck, *Clerc* 57.

3) *Moeite hebben*, *last hebben*, *in moeite* of *last zijn*, *moede worden*. In de Vulg. *laborare*. || Roepende hebbic gharbeit vele, so dat hiesch es worden mine kele, *Boetps.* 27, 7. Comt te my, ghi alle die arbeit ende gheladen sijt, ende ic sal u hermaken, *L. v. J. c.* 84. Hine en sal niet gebreken noch arbeiden, *D. B.*, *aangeh. bij* Oudem. 1, 237, en zoo meermalen ald. ter vertaling van lat. *laborare*, als *Jesaia* 40, 28; 30; 31; *Jerem.* 6,

11; 45, 3; *Jona* 4, 6; *ens.* — Arbeiden in arbeide van kinde, *in barensnood zijn.* || Doe een wijf lang in arbeide van kinde ghearbeit hadde, *Hs.* 88, *f.* 56*a*.

II) Bedr. — 1) Enen arbeiden, *iemand pijnigen*, *folteren*, *kwellen*. || Soe heeft men .. die persone die van Bruessele . . . te Lovene, tAntwerpen ghevoert waren in der ghevanghenessen, ende elswaer op die slote hier ende daer, besocht, gheaerbeit, . . . swaerlijc ghepijnt, soe dat si ende elc van hen bekinden daer, *Brab. Y.* VII, 12271. Metten dieneeren des heeren wert hi daer na cortelike ghepijnt, ghearbeit swaerlike, VII, 16162.

2) Enen arbeiden, *iemand pijnigen*, *kwellen*, *hem leed veroorzaken*. || Spreke ic wort dat di arbeit, ic wils hebben scame, *Wap. Rog.* 60.

ARBEIT (aerbeijt, arebeit), *-beide*, doch ook *-beite*; ook arbeide, arbede, znw. m. (en soms vr.) Ook in de verwante talen is het geslacht zoowel m. als vr. en onz.; got. *arbaiths* vr., ohd. *arbeit* vr., mhd. *arbeit* vr. en onz., nhd. *arbeit* vr.; osaks. *arabhêd*, *arbhêd* vr., *arabhêdi*, *arbhêdi* onz., ags. *earfôdh* vr. (Ettm. 30); mnd. *arbeit* m. en vr., onl. *arbeit* vr.; *arbeithi*, *arbeidi* onz., ofri. *arbeid*, *arbed*. In beteekenis overeenstemmende met lat. *labor*. Zie Grimm, *Wtb.* 1, 538 en Kluge 9.

1) *Arbeid*, *werk*, in bijzondere toepassing ook *veldarbeid*. || In rustene of in aerbeide, *Heim.* 893. Kindre die arbeits moeten plien, *Denkm.* 3, 12, 271. Mer mi, die men ter arbeit dwinct, die sacken te draghen, te lopen, te driven, hi en soude niet mit hem viven den arbeit doen in enen jaer, *Rein.* II, 5700. Hier omme sijn selke menschen . . hen selven te hart in lijfleken arbeite, Ruusbr. 1, 245. Dat zy hem generen mit koyen ende paerden, ende mitten arbeyt, *Inform.* 362. Nochtan so offeres menech gebed voer den riddere ende arbeit daer met Onsen Here te menigher stont, *Christ.* 1041 (In den Lat. tekst: „Multas tamen preces, *labores* et vota pro milite Domino obtulit"). — Enen in arbeit (arbeide) houden, *aan het werk houden*, *in beweging houden*. || Dese hilt met siere vromicheit de stad in selken aerbeit, dat niemen en conste uutghevaren, *Limb.* VII, 45. (Die minne) rust ende hout in arbeide die werelt al sonder verbliden, *Parth.* 7809.

2) *Moeite*, *inspanning*, die iemand zelf aanwendt. || Mettes minscen arbeide, *Lanc.* IV, 26. Dat was arbeit verloren, *Rein.* II, 6364. Daer om so vloegh si sonder arbeit met haren lichame doer de locht, *Christ.* 612. Eenen man die eenen boom ter aerden wilde vellen, houdende (*houwende*) met eender bilen so dede hi groten arbeyt, *Huge v. Bord.* 17. Si deden grooten arbeyt om Astermant te verlossen, 72. — Met (groten, groter) arbeide, *met* (*groote*) *moeite*. Alse dus die vrouwe was ontfloen al heymelike, als ic seide, quam si doe met groten arbeide tote Doevere, Velth. I, 48, 44. Al brochte Brune dat hooft uut met aerbeide ende met pinen, *Rein.* I, 742. Met groten aerbeide hi ontran, *Sp.* IV[a], 18, 36. Dat ic met arbeiden hadde gheleert, dat es mi al bi u ontkeert, *Parth.* 2217. Soe dat hi met groter arbeide te Scaveloen gereden quam, *Lanc.* II, 41852. Die welcke ghewan eenen wagen met arbeide, *Brab. Y.* VI, 9140. Sy voeren mit arbeyde, *Serv.* II, 1405. Hi werp hem op sijn paert met groten arbeyt, *Huge v. Bord.* 72. Daer na hebben sijt met groeten erenste ende met groeten arbeite gheleert, Ruusbr. 1, 230. Ende staert sonder arbeit in die oppenbaringhe der ewegher waerheit, 2, 127. — Ook in bijzondere toepassing meestal met *cost* en *anxt* verbonden, *inspanning*, *die iemand moet aanwenden om aan eene verplichting te voldoen*. In de uitdr. op sinen (haren enz.) anxt, cost ende arbeit, *terwijl de risico*, *de kosten en de moeite voor zijn rekening blijven*. Vgl. onze uitdr. *moeite noch kosten sparen*. || Zie voorbeelden op Anxt 1*c*).

3) *Moeite*, *overlast*, die iemand van anderen ondervindt. || Dat verraders tonghe seit brinct in meneghen aerbeit dicke meneghen goeden man, *Limb.* VIII, 357. Sine doen ons sulcke aerbeit, dat ons die vaert wert leit, *Brand.* 1801. Twi daetstu mi desen arebeid, dattu mi weckets uter doot? *Rijmb.* 9688. Al eist dat die weerelt staet ende die onlede der dinghen gaet by arbeide onder die aventure, *Denkm.* 3, 1, 11 („*Licet omnium rerum mundanarum status*, *et exitus negociorum sub fortuna* laborent," *Ep. Bern.* in *Denkm.* 3, 400).

4) *Moeite*, *leed*, *verdriet*, *smart*, *pijn*, die iemand lijdt. || Mocht ic versterven, so en soudic niet bederven in dus meneghen aerbeit, *Brand.* 1395. Hi doget swaren arbeit, *Lanc.* II, 43991. Sulc waren sine arbeide van der smerten die hi ontfinc, II, 45374. Ende hi ghedoogde arebeid, *Rijmb.* 26561. Ghi moet uwen aerbeit emmer ane den cruce liden, *Yst. Bl.* 2086. Want saen sal inde sijn van dinen arbeide, *Christ.* 1630. (Jalousie) doet leven met arbeide, *Rose*, fr. 253, 274. Dat en wilse laten niet . . no dor gelof, no dor arbijt, bl. 251, 126. In arbeide seldi spa ende vroe dijn kinder baren, *Blisc. v. M.* 324. In arbeide seldi van haer gevoet sijn, 331. Ende oec en heeft dit gevoelen gheen arbeit, mer grote vroude, Ruusbr. 3, 103. Sonder arbeit ende sonder utestorten van tranen, *Hs. v.* 1348, 296*c*. Die rike God moet u geleden ende betren uwen aerbeit, *Ferg.* 4400. — Vaak verbonden met pine, rouwe, leet en derg. woorden. || Mi stont te sine sonder aerbeit, ende sonder sonde, ende sonder pleit, . . wel te levene met ghemake, *Theoph.* 769. Dus claghden si haren aerbeit, haren rouwe ende haer grote leit, *Belg. Mus.* 10, 92, 91. Ende doget pine ende aerbeit, *Ferg.* 3852. Mijn grote leit ende minen groten arbeit, *Parth.* 8314. Nu ghenaken mine arbeide (mv.) ende mine rouwe, *Wal.* 7778. Die ghevet troest ende ruste mede na aerbeyt ende siechede, *Nat. Bl.* XII, 1245. Torment ende doghen, arbeit ende pine, *Christ.* 1621. Van sinen groeten aerbeide ende van ziere groeter pine, *Denkm.* 3, 103, 62. Tleven van penitencien ende in abstinencien, ende in pinen ende in arbeite, *O Vl. Ged.* 2, 52*a*. — Arbeit driven, *rouw bedrijven*, *weeklagen*, *jammeren*. || Doe Judas dit hadde gheseit, began hi driven groten aerbeit, *Brand.* 1459. Want twijf drijft den aerbeit fel in haers kints voertdromen, *Wap. Rog.* 177.

4) *Barensnood*, *barenswee*. || Want hare nature es ghescort van groten arbeide, so dat ghestort die matrice wert van den arbeide, *Vrouw. Heim.* 748. Doe si quam daer buter stede, doe quam der vrouwen arbede, *Segh.* 9541. Vrouwen die in pinen gaen . . hi cort haren arebeyt, *Nat. Bl.* XII, 513. Margriette ende haer kint beide storven in haren arbeide, *Brab. Y.* IV, 1211. Het heeft een vrouw in aerbeyt verlost, *Sacr.* 579 (zie ook 901). Als ghi den Hebreuschen wiven helpt in den arbeide, ende die tijt van den dracht toecoemt, *D. B. Exod.* 1, 16. Als die tijt des arbeyts gecomen was, soe baerde si enen conen soen, *Gesta Rom. f.* 98*a*. — In denzelfden zin: arbeit van kinde. || Claes Claessoons wijf van Rotterdamme was

duer den arbeyt van kinde vijftien maende cropel, *Sacr.* 881. Dese Margriet sterf in den arbeyt van kinde, *Exc. Cron.* 118*b*. Doe daer Rachel in arbeide van kinde was, so beghonste si in vresen te worden van den groten arbeit van der drachten, *D. B. Gen.* 35, 16. Ende droughent (*dat water*) thuus toter stont dat hem aerbeyt van kinde was cont, *Amand* I, 5691 (in den tekst: *aerbeyt van pinen*). — In arbeide liggen, *in barensnood verkeeren.* || Ene jodinne lach hier te voren in arbeide, *Belg. Mus.* 10, 340, 1. — In arbeit (arbeide) gaen (van kinde), *in barensnood komen* of *zijn.* || Want sin wijf in arbeit ginc, *Lanc.* II, 40890. Soe waer vrouwe in arbeite geet, *L. o. H.* 4906. Ende vant die vrouwe . . gaende in groete arbeide, *Alex.* I, 327 (*Hs.*).Vrouwen die gaen in aerbeide, *Nat. Bl.* XII, 603. Vrouwen alsi in arebeide ghingen, *Rijmb.* 3414. Een edel vrouwe, daer ic af vinde, dat si in arbeid ginc van kinde, *Lutg.* III, 935. Dat si van pinen creet, als die van kinde in arbeid geet, *Christ.* 429. Als die in arbeit gaet met kinde, 791. Ic can helpen vrouwen, die van kinde in arbede gaen, *Lsp.* II, 9, 84. Dat si . . sullen . . anxte hebben als vrouwen die in arbeide gaen van kinde, *D. B. Deut.* 2, 25.

5) *Pijniging*, *foltering op de pijnbank.* || Wert Janne Chevalier voorseit onghebonden ende sonder arbeit ghevraeght, oft hi bi dien woorde bleve dat men hem segghen hoorde, *Brab. Y.* VII, 16779. Janne Chevalier, ghevraeght tier stonden, sonder arbeit of pine, onghebonden, VII, 16729.

6) *Hetgeen iemand door den arbeid wint*, *arbeidsloon.* || Die vierde (sonde) is onthouden arbeit, Matth. 190 („*merces* detenta *laborum*," zie ald. 190 en vgl. 192).

ARBEITEN. Zie ARBEIDEN.

ARBIDEN. Zie ARBEIDEN.

ARBEITSAEM, bnw. Hetzelfde als *arbeidelijc*, zie ald. en vgl. hd. *mühsam. Moeilijk.* || Dits een harde arbeitsam leven, *Limb. Serm.* 196*c*. Dese wech es jamerlike ende arbeitsam, 48*d*.

ARCEDIE, ARCENIE. Zie ARSEDIE, ARSENIE.

ARCENTIKE, znw. vr., voor het meer gewone *Artentike* (waarvan het misschien eene verschrijving of verlezing is), *artitike* of *arthritike.* Van lat. *arthriticus*, gr. ἀϱϑϱιτικός. Zie verder ARTHRITIKE. *Jicht.* || Ene olie . ., die goet es jeghen arcentike, *Nat. Bl.* VIII, 469 var.

ARCETER. Zie ARSATER.

ARCETRIE. Zie ARSATRIE.

ARCH (AERCH, ARECH, ERCH, EERCH), *-ge*, bnw. Mhd. *arch*, mnd. *arch*, ohd. *arc*, *arg*, ags. *earg*, *arg*; comp. argere, arger, aerger, erger; superl. archst, arechst). comp. De compar. van dit bnw. schijnt veel gebruikelijker geweest te zijn, dan de positief, en soms als positief dienst te hebben gedaan. Oorspronkelijk *laf* en vervolgens, daar lafheid bij de Germanen onder de groote misdaden gerekend werd:

1) Van personen — menschen en dieren — *a*) *Kwaad*, *boos*, *slecht*, *gemeen* (van aard); *slechter*, *boozer.* || Trouwe scuwet alle zaken, die den mensche arch maken, *Lsp.* III, 16, 45. Is hi vroet oft voersienich, soe segghen sij, dat hi erch oft loos is, *Boeck v. d. L. Jhesu* 129*c*. Dat die vos een moorder was ende een verrader, ende argher niet wesen mochte noch quader, *Rein.* II, 6916. Die meeste ridder van lichamen, maer die archste ridder daer bi, *Lanc.* II, 5220 (verg. 5224). Arger puten soene, *Lanc.* III, 17782. Lamfroit, ergher puten sone, *Rein.* I, 919. Aerger puten kint, *Ren.* 1098. Aerger pautenier, *Aiol-fr.* 164. Arger dan een dief, 74. Hoe menighen scalken quaden vintmen noch aergher dan een hont, *Rein.* II, 7540. God en maecte noyt argeren hont, *Floovant* 81. Hi ware erger dan een hont, diere af seide el dan goet, *Beatr.* 606. Scame di, mensche, in alre wijs, dat du aergher dan die beeste sijs, *Nat. Bl.* V, 9. Valerius Maximijn, die lichte niet argere en mochte sijn, *Sp.* II^{6}, 9, 91. Die de beste wanen sijn, sijn vele argher dan venijn, *Theoph.* 45 (verg. 100 en 343). Die mensche es aergher dan venijn, Praet 4144. So waerstu aergher danne quaet, soudstu mijns niet wel ghedinken, 4329. Du en biste oec niet te argher dat men di laect, *Ned. Proza* 246.

b) *Slecht*, *nietswaardig*; compar. arger, *slechter*, *minder*, *leelijker in hoedanigheid.* || Nu is hier Palamedes doot ende menich coninc ende ghenoot, dat is groet scade, dat is ghewes, want alle die werlt targher es, *Troyen f.* 167*b*. Siet dat ghy targher niet en sijt, als ghy coemt in den strijt, *Troyen f.* 167*c*. Dat ic op hem moge proven oft ic arger bem, *Lanc.* IV, 1305. Met sporen noepte hi sinen wreen, die niet vele arger en scheen, *Ferg.* 2343. Maer si leliken emmer voert: so onder so argher es haer boort, *Nat. Bl.* II, 259 (*Nat. R.* „quanto *turpiores* fiunt"). Ende es so sere ghevenijnt, dat aergher engheen visch en schijnt, V, 629. Wi sijn aergher in die doot dan int leven, *Sp.* I^{8}, 61, 15. Ghiis de vischcopere ne es (?) hem niet argher gheproeft, *Livre d. Mest.* 29 („ne c'est mie *pis* prouvés").

c) *Gering van waarde*; compar. arger, *minder waard.* || Here her keyser, sidijs nu vroet, dat ghi enen penninc argher sijt, dan hi, die al die werelt wijt maecte met sijnre moghenthede, *Belg. Mus.* 10, 61, 112.

2) Van zaken. — *a*) *Boos*, *slecht*, *verkeerd*, *schandelijk*; compar. arger, *slechter*, *verkeerder*, *schandelijker.* || Dese scuwet der eren pat, want soe moet int helsce vat; Salomoen hevet bescreven: ennes niet aerghers bleven, *Wap. Mart.* I, 413 (Bukel. „*nil pejus memorare*"). Tarchste hebben sy meest voer oghen, tbeste treetmen onder die voet, comt een man in wederspoet, Hild. 151, 126. Want niemens sin in dogeden pleget te keerne te archsten wert, *Sp.* II^{6}, 22, 354. Men doetse hanghen ende thooft ofslaen, ofte sterven argher doot, *Eleg.* 210. In pensde niet dat arch soude sijn, *Cass.* 1879. Ic waen men selden heeft ghehoort quader verraet ende argher moort, *Rein.* II, 3511. Weder die raet si arch of goet, *Melib.* 1378. Eest dat ghi spreken hoert van uwen vrient arghe woert, *Doct.* II, 1505. Goet doens es ierst vergheten, ende args doens men nien verghet, II, 2300. Weder dat mi goet of arch si, *Limb.* IV, 600. U quade verraetnesse, u arger list, *Rose* fr. 256, 241. Dat wi dbeste selen leven ende dat archste selen vlien, *Wrake* I, 10. Arge scame, *kwade schande*, *Vierde Mart.* 652. Dat ic tarchste myen te laken, op dat ic dbeste can gheraken, Hild. 154, 135. Wie reyn heift hertze, zin ende moet, sal hem in aerghen scamen, *OVl. Lied. en Ged.* 58, 24. Sonder gheveerde oft ergheren liste, *Brab. Y.* VII, 3182. — In tarchste leggen, *ten kwaadste uitleggen*, *in den slechtsten zin opvatten.* Evenzoo: op tarchste keren. || Bi sonderlingere subtijlheit, diese dan in tarchste leit, dat hi dat bi nide doet, *Sp.* II^{1}, 4, 107. Si mochtent licht op tarchste keren als hem die reden viel te lanc, Hild. 243, 48.

b) *Slecht* in zijn soort; compar. arger, *slechter*, *erger*, *minder.* || Du best van argren ghelove dan

Jeroboam, *Rijmb.* 12360. Daer na coemt . . een rike, dat sal argher sijn, 16340. Maer si sijn van argher smake dan dandre, *Nat. Bl.* III, 17. Quade tonghe es quaet venijn, ende argher, mochte si argher sijn, *Theoph.* 337. Die hebben tarchste lot ghecoren, Hild. 238, 61. — Den argeren loon hebben, *de meeste schade lijden*, *van de slechtste markt thuis komen.* Zie LOON. || Dandre hadden den argheren loon, Stoke III, 503. — Int arge overliden, eig. *ten slechte overgaan*, d. i. *ernst worden.* Wat *uten spele gaet*, lidet int arge over. Vgl. SPEL. || Dit overleden (*abl. abs.*) seere int erghe, reeden hem partien in beeden siden beede om vechten ende om striden, *Vl. Rijmkr.* 6260. — Ten archsten vergaen, *op het slechtst uitkomen.* || Hoet met Arture nu es comen ende al ten argesten nu vergaen, *Lanc.* II, 45500. Ende het saen met hem ten argesten soude vergaen, *Parth.* fr. 14. — Aen darger ende sijn, *aan het slechtste eind zijn*, *het onderspit delven.* || Ende die hem noyt tontsiene plaghen ende om anxte te vliene, al waren si aen darger ende, *Grimb.* II, 1648. — Aen darger boort sijn, *aan lager wal zijn.* Zie verder bij BOORT. || Al schijn ic an darger boort, ic wille emmer pleghen voort, dat mijn voirders hebben geploghen, *Grimb.* II, 1660. — In tarchste keren, *ten kwaadste keeren*, *de slechtste uitkomst bezorgen.* || Maer God heeft int archste ghekeerd, want si wilden ontfaen Symoene omme Janne daer mede tontdoene, *Rijmb.* 30664 (Flav. Jos. IV, 9, 11: „Deus profecto faciebat, ut . . remedium ad salutem excogitarent, interitu acerbius). — Ten archsten, *op zijn slechtst*, *in den deerlijksten toestand.* || Die ten erchsten saghen hare dinghen voeren thuuswert altemale, *Limb.* II, 1882.

c) *Slecht*, *gemeen*, *van weinig waarde*, in zijn soort; compar. arger, *slechter*, *gemeener*, *van minder waarde.* || Niewer was prinche no bisscop, hine mochte nemen in sijn hant den archsten cop die hi vant, *Parth.* 452. Van argher coppe men dicke drinct beede van clareite ende van wine, dan uten arghesten beckine, 553. Als si dronken siin, set hi tghone (*de wijn*) dat argher es, *Hs. v.* 1348, 47*b*. Dat argste corenlant dat men weet dat es dat hete Libia, *Alex.* VII, 1784 (*Hs*).. Daer brochte Cayn tarechste coren, *Rijmb.* 855. Haer vleesch es argher dan der sciere (ul. *reigers*), *Nat. Bl.* III, 319. Hi nam eenen arghen scoef onclaer om te offeren opt outaer, *N. Doct.* 2547. Die haer proven permuteren om ander proven die arger sijn, *Vrouw. e. M.* II, 68. Al saeytmen uut enen arghen korve, twaer quaet dat dat saet bedorve, Hild. 113, 205. So wat coren, dat bevonden worde anders ende arger te wesen dan den monster is, dien coop en sel van gheenre wairde wesen, *Leid. Keurb.* 240, 92.

d) Dat archste, als onz. znw., in den zin van *schade*, *nadeel.* Verg. Lübben 1, 123. Het tegenovergestelde is *dat beste* (z. BEST). || Haer beste te doen mit rade ende mit dade, ende hoer archste te waernen, *O. R. v. Dordr.* 1, 285, 68. Ende sijn scade ende achterdeel ende archste verhueden ende wederstaen, *Brab. Y.* VII, 10222. Sijn archste, scade ende sceemte weeren, 10240. Die houdende ende verwarende te haren bouf ende haer arechste verwerende, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 425. Ende die (*stat*) helpen verwaren te sinen behouf, wel ende ghetrauwelike, . . ende sijn aerchste verweren met al minen vermoghen, bl. 426. Te bliven wonende in onse stat vorseid, die houdende ende verwarende tonsen bouf, ende onse arechste verwerende naer haren vermoghene, bl. 429. — Op iemans archste sijn, *op iemands schade uit zijn*, *trachten iemand nadeel te berokkenen*, *hem kwaad te doen.* || En die gast breket der stat . . . . Ende desgelijken breken alle die gene die mit hem sint op onser borger argeste, Racer 5, 327. Ende schiede daer een doetslach, soe verlore de gene die dat dede ende die mede in wege ende in velde weren op sijn argeste hoer lijf den heren, 375. Ende alle die ghene die daer mede weren an weghe oft an velde of mit buere op sijn argheste, die verloeren elc teghen die stad viertich pont, *Stadr. v. Zwolle* 47, 1. Alle dieghene die daer mede teghen hem weren in buere of in vechlike op sijn argheste, die verloeren elc teghen die stad twintich pont, 57, 32. Zie nog ald. 63, 48 vgl. — Dat archste uten spele dragen, *de schade uit den strijd medenemen*, *het onderspit delven.* || Ic vruchte dat sy sullen wele dat archste draghen uytten spele, *Troyen f.* 171*d*. — Int archste sijn, *in het nadeel zijn*, *het onderspit delven.* In gelijken zin: tarchste hebben. || Dat si int begin int aerchste waren, *Lanc.* II, 33533. Datti ridders van den castele hadden dargeste, III, 5556.

ARCH (AERCH, ERCH), *-ge*, znw. onz. Mhd. *arc*, mnd. *arch.*

1) *Kwaad*, subjectief als handeling opgevat, *boosheid*, *slechtheid*, *kwaad.* || Snelle voete, om dat si aerch belopen verre ende bi, *voeten snel om het kwaad op te zoeken*, *Doct.* I, 243. Seker, hadde striden arch gheweest, die goede liede in haren tiden en hadden niet willen striden, *Melib.* 3119. Wie dat blide es om mijn sneven, ghevalt hem aerch (*doet hij een misstap*), magic dan leven, ic saels achten vele te min, *Belg. Mus.* 6, 186. Die goede yngle, diese slaen, als si yet archs willen bestaen, *Lsp.* I, 7, 73. Ende wroechden Cristum alle te samen van vele archs, van vele blamen, II, 36, 23. Alsi soe verre sijn comen datsi goet ende arch begomen, III, 10, 261. Ende van allen arghe behoedt, *Doct.* I, 599. Men sal arch met arghe lonen niet, II, 3346. Noch oec arch met arghe ghelden, *Wrake* I, 265. Gheen arch en blijft onghewroken, I, 1271. Doecht in arch verkeren, *Rincl.* 77. Hadde hi daer arch in vonden iet, *Melib.* 598. Aerch connen hoert toe den vroeden, omdat sire hem vore mogen hoeden, 1243 var. Ende hadse als sijn kinder lief, die doghet noch arch en verwerven, *OVl. Ged.* 3, 135, 334. Tselve goet sel wederkeren daert gheen arch en can beseren, 56, 251. Luttic archs plach si te peynsen, 144, 132. Die goede reyne, die gheen arch noch quaet en dacht, *MLoep* I, 845. Die goede sijn op aller vrist sonder arch off zwacke list, I, 2467. Vrau Hope, daer noit aerch in sceen, *OVl. Lied. en Ged.* 254, 621. Nochtan dat si gheen arch en meinden, *Belg. Mus.* 6, 426, 137. Voerdachticheit es altoes goet, soe waer men arch met arghe loent, *Boerd.* I, 1. Der werelde vroude en mach niet duren, haer arch heeft menich mensche bedroghen, *Hor. Belg.* 10, 78, 3. Verlose ons van arghe, *L. v. J. c.* 43. Ine bidde nit dat duse nems uter werelt, mar dat duse behuds van arghe, *c.* 222. Zie nog *Edew.* 1454 (*waar argers staat*, *in plaats van arges*); *Lsp.* II, 36, 24; III, 3, 516. — Arch ende list, *zooveel als* argelist (*z. ald.*), Hild. 86, 205 e. e. — Sonder arch ende list, *zonder booze oogmerken of list*, *te goeder trouw*, veelal aan het slot van oorkonden. || Alle dinghen sonder arch ende list, V. d. Wall 379 (*a.* 1401). Om anxt van uwen live noch om gheenrehande saken sonder enich arch of lyst, *Overijs. Recht.* I[1], 83,

Alle dingen sonder arch ende list, *O. K. v. Dordr.* 25, 60 e. e. — Spreekw. || *Men mach wel ghenouchelick sijn sonder erch*, men kan wel vroolijk zijn zonder kwaad te doen, *Spreuken* 87.

2) *Kwaad*, objectief opgevat, als bejegening. || Als die knechte worden gewaer, datsi gewapent sijn . ., wistensi wael, datsi ombe arch waren, *Merl.* 28167. — Vooral in de uitdrukkingen: Enen arch doen, *iemand kwaad doen.* || Men mach gedoden niet den dwerch, noch oec gedoen engeen arch, *Lanc.* III, 24852. Anders hi hem geen arch en dede, *Grimb.* II, 2407. Tspere op die plate brac, soe dat hi hem geen arch en dede, II, 2594. Noch die hem noit arch en dede, *Lsp.* I, 27, 57. Heeft u die viant arch ghedaen? *Hor. Belg.* 10, 194. Sint dat ic sach dat mijn Here Judas cusde an sinen mont, dien vercoft hadde om dertich penninghe, . . so en begheerde ic nie wrake van arch, dat men mi dede, *Stemmen* 125 (*Geest. L.* 14*v*). Ende hi op dien daghe niement arch ghedaen en hadde, Nijh. 1, 149 (*a.* 1313). Dat si hem niet verweeren mochten, noch in geenre wijs en mochten erch doen, Matth. *Anal.* 3, 101. — Arch seggen of — spreken, *kwaadspreken.* || Al seide hi voor u goet nu, hi seide licht arch achter u, *Lsp.* III, 3, 251. Al vintmen nyders, die . . arch van hem te seggen weten, Hild. 86, 182. Ende van niemant arch en sprake, *MLoep* I, 3179. Te spreken arch van goeden dinghen, II, 449. Ende spreken arch mitten onghelimpen, II, 700. — In arge, zoowel in de bet. *met eene kwade*, *arglistige bedoeling*, als vooral in die van *in een kwaden zin.* || Daer bi selen wi met reinen sinnen onsen evenkersten minnen, ende niet in arghe clein no groet, *Doct.* II, 97. Die sulck die heeft so valschen gront, dat hijt vertelt in arghe voort, *Spieg. d. J.* 11, 227. Ne verstaet in ghenen arghe nu, *Limb.* XII, 1142. Gine selt int erge niet verstaen, *Grimb.* II, 5402. — Iet in arge vermanen, *van iets in een kwaden zin gewagen* of *spreken*, *iemand aan iets voor hem onaangenaams herinneren.* || Alse veete of discoort versoent es, en sal niement vermanen des in arge, *Lsp.* III, 3, 1143. Dat hijs in engenen sinnen nimmermeer der coninginne en sal in arge noch in goede vermanen, sint dats blive hoede, *Lorr.* I, 1979. Vgl. *in quade vermanen*, *Theoph.* (Bl.) 536. — Iet in arge keren, wenden, nemen, bevaen, ontfaen, tien, trecken, *iets in een kwaden zin opvatten* of *uitleggen*, *kwalijk nemen*, *ergens kwaad in zoeken* of *vinden*, *er kwaad van denken.* || Hi slaet van monde op dat hi mach, ende keeret al in arghe dan, *Lsp.* I, 27, 12. Alsmen des menschen weldaet in arghe keert ende ontfaet, I, 27, 63. Goede dinghen in arghe keren, *Teest.* 2061. Ghi vindet selden selck gheschaff, ten wort ghekeert in schande ende arch, *MLoep* I, 800. Dalre quaetste dinc datmen vint, dats datmen doghet in arghe wint (d. i. *wendt*), *Melib.* 3616. Si custen dickent, daer toesagen alle die ten danse gingen, diet in arge nine bevingen, *Rose* 1214. Met haer liggen spelen daert mi best af bequame, ende ons niemen en sage diet in arge name, *OVl. Ged.* 2, 115, 121. Dat hi quame ende in ghenen arghe name, *Limb.* V, 533. So reine ende zo onnosel van zinnen, dat sijs twint in arghe en toghen dat si hoorden of saghen mit oghen, *Lsp.* I, 23, 12. Alse ghi wel doet, en acht niet wie dat dat in arghe tiet, III, 3, 687. Vele andre, diet in erghe namen, *Vl. Rijmkr.* 6738. Dwelc die hertoghe nam in erghe, *Brab. Y.* VI, 6616. — In arge van iet bevaen sijn, *in het kwaad van iets verstrikt zijn.* || In grooten erghe van gheloove so was bevaen al dat volc, ... maer sente Amand heeftse bekeert, *Amand* I, 3178.

3) *Kwaad*, als feit gedacht, als gevolg van eene handeling of eener gebeurtenis. *Onheil*, *leed*, *letsel*, *schade*, *ongemak.* || (Si) verbranden die dorpe die omtrent Aken stonden, daer menegen af ghesciede erch, *Brab. Y.* VI, 10965. Daer waren in swaren erghe harde vele aermer zielen, die daer branden ende wielen, *Brand.* 638. Hem souder geen arch af gescien, *Lanc.* III, 16726. Daer noch arch of mochte becliven, *Lsp.* I, 29, 114. Die stad heeft noch clein arch, *Limb.* VIII, 94. Vele arges ende onvromen, *Doct.* II, 291. U ne wert geen arch nu ter tijt, *Lanc.* II, 24742. Voor alle erch behueden . . . sijns selfs slote, *Brab. Y.* VII, 2819. Dat hem bi wilen arch gheschiet, die archeit gaern ghedien siet, Hild. 35, 211. Ende vroe te wesen tallen tiden, sonder bedwanc ende sonder aerch, *Belg. Mus.* 7, 321, 84. Noch aen maeghden, no aen vrouwen, die hem toehoert, gheen arch beghinnen, *Vad. Mus.* 1, 339, 75. Hout u gebuere over u vrient, sine hadden arch an u verdient, *ten zij zij u kwaad gedaan en dus leed aan u verdiend hebben*, *Grimb.* II, 5382. Want kepers het (*die blixem*) ontwee brac, ende gheen arch en hadde tac (*het dak*); tswert oec in dien scoen hevet hi ontsteken doen: nochtan gheen arg en hadde de scede, *Natuurk.* 765 en varr. — Mv. arge, *onheilen.* || Van den argen, die van quader minnen comen, *Doct.*, titel op bl. 60. — Targe gekeert worden, vergaen, *tot onheil*, *schade*, enz. (voor iemand) *worden*, *slecht afloopen.* || Gi vindet selden selck geschaff, ten wort gekeert in schande ende arch, *MLoep* III, 800. Die om enen andren bestaet dinc die hemselven targhe vergaet, *Lsp.* III, 20, 7. Dat hem lieden verghinc te eerghe, *Vl. Rijmk.* 9472. — In 't bijzonder in den zin van *pijn*, *letsel*, in de uitdr. arch hebben, *wonden*, *kwetsuren bekomen hebben*, meestal met een ontkenning. || Als hi die wonde hadde besien, hi sprac, hine hadde geen aerch van dien (*dat het zoo erg niet was*), ende dat hi binnen acht weken wesen soude gesont ende genesen, *Lanc.* II, 8179. Lanceloet seide: „Vliet van mi, in hebbe geen arch." Doen seidi: „Ay lieve here, gi donct mi doet, gine laet u beteren uwen noet, II, 36927. Ende hine hadde geen arch tier stont van dat hi in die scoudre was gewont, *Lanc.* II, 4065. In hebbe gheen aerch. Haelt mijn swaert, van nieuwes willic up hem striden, *Wal.* 8212. Daer of hadde hi groet arch, *Segh.* 11671 (var.: Des ghewan hi groter arch, kreeg *hij meer pijn*). — Arch van der doot hebben, *doodelijke wonden bekomen hebben*, *in doodsgevaar verkeeren*, eveneens meestal met eene ontkenning. || Staet desen gewonden ridder in stade; vander doot en heeft hi aerch twint, heeft hi yemen die sijns onderwint, *Wal.* 10110. Si dancten Gode an dien stonden, dat hi gheen arch en hadde van der doet, *Ferg.* 3998. — Zoo ook groot arch ontfaen hebben. || Hets wonder hine hadde groot erch ontfaen, tserpent was so fel, *Wal.* 682.

4) *Kwaadheid*, *boosheid*, *gramschap.* || Als dit die heere van Saffenberge vernam, soe wert hi met erghe beruert, *Brab. Y.* VI, 2301.

ARCHANGEL, znw. m. Lat. *archangelus*, gr. ἀρχάγγελος. *Aartsengel.* || Michiele . . den archangel, *Lsp.* II, 36, 1909. e. e.

ARCHEBISSCOP (ARCHIBISSCOP), znw. m. Lat. *archiepiscopus*, gr. ἀρχιεπίσκοπος. *Aartsbisschop.* || Den archebisscop screef men te hant, die overbisscop was int lant, *Theoph.* 171. Als die arche-

bisscop verstoet, 177. Archibisscop van Tolletten, *R. v. Utr.* 2, 85.

ARCHEIT (AERCHEIT, ARECHEIT, ARICHEIT, ARGHEIT, ERCHEIT), HAERCHEIT, en -HEDE, znw. vr. Zie ARCH. Mnd. *archeit.*

1) *Boosheid*, *slechtheid*, *ondeugd*, *zonde*, *kwaad.* || Want haer voersienighe hoede heeftse in sulker doeght gheset, datse alle archeyt in hare belet, *Teest.* 3037. Ghevriende onderlinghe tsamen selen hem dorperheiden scamen ende oec alder archeit, *Doct.* II, 1387. Doet hi meer erchede, alle die hem ten tienden lede sijn belanc, sullent becopen, *Rein.* I, 2537. Want darcheyt waer sonder ghetal in allen steden, vroech ende spade, waeret dat men gheen wrake en dade, *Melib.* 2597. Wes sachtmoedich up de arecheit diins volcs, *Hs. v.* 1348, 91*a*. Arecheit ende boosheit, 133*d*. Hare onghelovecheit ende die aercheit haers herten, 143*c*. Daer es utgesteken ontfermechede ende ingetrect alle archede, *Lanc.* III, 2181. Ic ne dede noit jeghen ju aerchede, *Wal.* 9428. Wildi aercheit al begheven, *Rein.* I, 2962. Alle archeit es van hem gegaen, ende heft alle duecht ontfaen, *Cass.* 611. Ende en peynsden archeit enghene, *Lsp.* I, 23, 10. Dat van Adams kindren voortsproot, tooch ter archeit, I, 29, 60. Ghewroeght.. van menigherhande archeiden, II, 53, 26. Archeit minnen voor doogt, III, 3, 153. Ter archeit tien, III, 3, 928. Dat ghi enighe mensche verwit enighe blame ofte archede, III, 3, 1123. In der tonghen leit soe grote doeght ende archeit, *Doct.* I, 358. Deen leeft in groter vreden, dandre in groeter aercheden, *Wap. Rog.* 1471. Gherechte minne, daer gheene aercheit en es inne, *Rose C* 7017. Hoe es edelheit afgevaecht! archeit es naemconder, *IV Mart.* 321. Die valsche monden, die aercheit secghen, *OVl. Lied. en Ged.* 397, 39. Sine ergheit es sonder ghetal, 248, 434. En wil niet te nauwe belouken aercheit van wiven, *Denkm.* 3, 5, 112. Ende spreket archeit ende quaet, Stoke X, 771. Te leerne dwoert ons Heren den volke, ende van darcheit keren, *Yst. Bl.* 2395. Noetdorfticheyt moeder van alder archeyt, *Melib.* 2916. Meneghe grote archeyde, die van hem soude come, *Wrake* II, 1095. Ten joncxten daghe, daer hy al duecht ende archeyt doomen zal, *OVl. Ged.* 2, 66, 21. Alle aercheit van hem weren, *Belg. Mus.* 6, 206, 645. Hi en was nie van goeden gronde die daer archeit in verstoet, *Vad. Mus.* 1, 75, 22. Vermomt (*in den tekst*: vermont) hi eneghe aerchede, hi toentse in een ander stede, 2, 182, 179. Die doget laten ende aercheit antieren, II, 189, 384. Den heren die ter ercheit sneven, *D. War.* 4, 45, 18. Tsvolcx haercheit en willic niet meer vermonden, bl. 119. Mids welken dien zieken de dore upstac, daer hy ghene haerchede in en hadde, *Belg. Mus.* 7, 89. — Zie nog *Melib.* 2366; *Lsp.* II, 22, 12; Praet 852; *Denkm.* 3, 215, 63; *Rincl.* 441; *Amand* I, 1870; *Vad. Mus.* 2, 161, 161; 172; 172, 32; *MLoep* II, 2197; Hild. 6, 54; 33, 1; 56, 275; 84, 162; 169, 13; 179, 16; 194, 12; 205, 84; 216, 252; 223, 30; enz. — Aldus (arecheit) ook te lezen Velth. VII, 27, 63 voor *trecheit*; zie *Tijdschr.* 1, 294. — Het mv. archeide, komt voor *Lsp.* II, 53, 27; *Teest.* 3602 e. e., in den zin van *ondeugden*, *zonden.* — In archeit verstaen, keren, *in een kwaden zin opnemen* of *uitleggen.* || Ic bidde u dat ghijt niet in archeden verstaet, dat mi dorperhede ghevallet, die ic u moet toghen, *Segh.* 7560. Eeneghe van den commune keerden alle die woorden van den spele in archeden, *Exc. Cron. v. Vlaend.*, aangeh. *Invent. v. Brugge*, Gloss. 235. — Iet in archeit spreken, *iets zeggen met eene kwade bedoeling.* || Jan, dits minlic geseit: dat ic dwoort in geenre aercheit sprac, wille ic wel zweeren, *Wap. Rog.* 1340. — Engene archeit bekinnen, peinsen, *geen kwaad kennen*, *aan geen kwaad denken*, *nog onschuldig zijn.* || Die zedich waer ende goederhande ende geen archeyt en bekande, *MLoep* I, 3178 var. Eersi tgebot braken, waren si van allen zaken onnosel ende van herten rene ende en peynsden archeit engene, *Lsp.* I, 23, 7.

2) *List*, *bedrog.* || Allen exceptiën van archeden, van bedrieghenessen, van bedwanghe, van ontsienessen, *Invent. v. Brugge* 4, 220. — Sonder enige archeit, *zonder eenige kwade trouw*, *geheel te goeder trouw*, inzonderheid als belofteformule in oorkonden. || Oc hebben si ons geloovet mit guden trowen alsit biscoepdoem van Utrecht open wert ende ledich, dat sies sonder alrehande aricheit mit ons bliven solen, *Oorkb.* 2, 158*a* (*a.* 1278). Met witte ende met trouwen sonder allesclachte arghede, 250 *b* (*a.* 1285). Alle aercheit uutgheset, *R. v. Utr.* 2, 33 e. e. Sonder alrehande aercheit, *ald.* 69 e. e.; *enz.*

3) *Ergernis*, *gevoel van afkeer.* || Op dees tijt so hebbe ic hem dach geleit ende dan selgi mede gaen ende ondervindent ende sient sonder ercheit, *B. v.* 1357, 228*c*.

* ARCHERME. Bedorven lezing, Velth. I, 34, 70. || „Archerme (in één woord, *Hs.*) en besciet geen plardecken. Al waenstu heymelijc doen dine dinge, Hi (God) anesiet al sonderlinge." Men leze: *Acherme*! en besciet geen plardecken (?), d. i.: *ach! verbergen*, *bedekken* (?) *baat niets*, *want God ziet toch alles*; over *Acherme* zie ARM, 1 *d*).

ARCHETECLIJN, znw. m. Een als eigennaam opgevat gemeen znw., verbasterd uit lat. *architriclinus*, gr. ἀρχιτρίκλινος, *hofmeester* (Duc. 1, 377), en door het verkeerd verstaan van *Joh.* 2, 10 (Vulg. „ut autem gustavit *architriclinus* aquam vinum factum") gebezigd als de naam van den man, op wiens bruiloft door Jezus het water in wijn werd veranderd: „Nostre seigneur fist miracle en conversion d'eaue en vin es nopces d'*Architriclin*," en in een Leven van Jezus, mede aangehaald bij Duc.: „*Archideclin* ot un princhе en cele terre ou Diex estoit, riches hom ert et moult avoit, . . a ses noches l'en a mené, *arcedeclin* l'a apelé. Verg. Duc. 3, 250, op Festum architriclini. || God groetu, die verblidet zeere, dat God ter brulocht van Archeteclijn bi uwer bede ende tuwer eere van watere wilde maken wijn, *OVl. Lied. en Ged.* 536, 508.

ARCHYDYAEC (ARCHIDYAKEN), znw. m. Lat. *archidiaconus* (Duc. 1, 370). *Aartsdiaken.* Zie Moll, *Kerkgesch.* 1, 301; 2ᶦ, 285, 314. || Gregorius, also ict las, die bisscop te Nazanchen was, wiedenne te sinen archidyaken, *Sp.* IIᵃ, 65, 3. Hi riep sijn archydiake, *Pass. W.* 25*a*. Dese archydyaec mercte dyen dach, 25*b*. — Gewoonlijk *choerbisschop* genaamd. Zie ald. en vgl. ARDSDIAKEN.

ARCHIER (ARCHIR, ARTSIER, AERTSIER, ERCHIER), znw. m. Fr. *archer* (La Curne 2, 128). *Boogschutter.* || Dat hi trac in Ingelant, daer hi vergaderde te hant liede van wapine in groeten getale ende archiers alsoe wale, *Vl. Rijmkr.* 8229. Die Inghelsche ordineerden schiere voor hen alle haer artsiere, *Brab. Y.* VII, 5127, vgl. 5158. Met lieden van wapinen ende archiers met, *Vl. Rijmkr.* 9904. Betailt van cost ende van legher, die achte Engelsche archiers aldair in vier weken gedaen hadden,

Oorl. v. Albr. 13. Pieter Cornualge voir scepinge voir 50 aertziers ende 11 glayen, ende een glaye ende 11 aertziers, die onversout waren, 141. Als hi . . getogen was in Engelant om L erchiers, 224, vgl. 231. Een archier hadde eens al sijn ghelt verdobbelt ende liep uut ende nam een strale, ende scoetse na Gode, *Ned. Proza* 175. Die voervechter ofte artsier h. eft die overhant ghehouwen, *Gest. Rom. c.* 1. Twee artsiers wapenmannen . . riep hi heymelic tot hem, *c.* 20. — Die archiers van den lichame en — van der gaerde, *de lijfwacht van de Bourgondische Hertogen*, wier werk door Olivier de la Marche in het *Rationarium aulae* breedvoerig is omschreven. || Die Prince heeft 62 archiers onder (?) synen lichame . . sy houden de wake deen na dandere voor den Prince. Zy behoorne te geleedene het sy te voet ofte te peerde, Matth. *Anal.* 1, 302 (zie verder ald. 301—306). Menich toerse op die reys droghen bernende die artsiren, *Versl. en Ber.* IV, 64, 294.

ARCHIPRIESTER, znw. m. Gr. *ἀρχιπρεσβύτερος*, Lat. *archipresbyter*, later ook *arcipresbiter*. *Opperpriester*. || Archypriester van Segobaten (Segovia?), *R. v. Utr.* 2, 83.

ARCHOEN. Zie ARTSOEN.

ARCHWANICH (ARCHWENICH, ARCHWENECH, ARGWENECH), *-ege*, *-ige*, bnw. *Verdacht*. Kil. *suspiciosus*, *suspicax*. Mnd. *archwanich*. || Ane archwenghen steden ende tiden zolen die broedere vermiden die ghespreke des wivesnamen, *D. Orde* 235. Negeen broeder en zal brieve ontfaen te voerne, die van waren saken argwenech zijn, 240. Of een broeder iemans brieve die vremde is, ende niet en weet wat daer ane steit, of van waren zaken archwenech zijn, zonder orlof draghet of voert, 262. Nit lichte archwenig, nit bedragende ander lide, *Limb. Serm.* 27*d*.

ARCHWILLIGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *archwilligen*, hd. *argwilligen*, infestare (Haltaus 52; Grimm, *D. Wtb.* 1, 550). Van *Archwille*, malignitas (Haltaus t. a. pl.).

1) Enen — *iemand kwalijk gezind zijn*, *hem vijandig behandelen*, *verontrusten*, *kwellen*, *vijandelijk aantasten*. || Dat onse . . alregenedichste here nyemant archwilligen noch te leder hebben en sall, Nijh. 3, 371 (*a.* 1419). Ende so wie Steffen ende Henric . . dair ynne behulpelic sijn, dat sall ons . . lieff ende to danck sijn, ende wy en sullen sy dair omme nyet archwilligen, 4, 371 (*a.* 1440). Off die van Nijmeghen . . an onss off an onsen vrienden . . mit gewaldt ende mit ongenaden yet archwilligende worden, 4, 226 (*a.* 1447). Vgl. ald. *mit arch te overvallen te moetwillen*.

2) Ene stat —, *eene plaats vijandelijk aantasten*, *overvallen*. || Off ennige hoiftstat vurscr. dairom gearchwilliget wurde, dat soelen ende willen die drie hoiftstede . . wederstaen ende helpen weren, *ald.* 334 (*a.* 1463). Sijnre gnaden lantschappe van Gelre . . to veden, to archwilligen mit roiff, name, brant, venckenschap ind anders, 5, 202 (*a.* 1490). Oec en sal hertoghe Anthonijs . . die slote enichsins aentasten, archwilleghen, scadeghen of belasten, *Brab. Y.* VII, 2814.

ARD. Zie AERT.

ARDE. Zie HARDE.

ARDEN, *ter aarde bestellen*. Zie ERDEN.

ARDEN. Zie AERDEN.

ARDEREN. Zie HARDEREN.

ARDS, ARDSCH, ARTSCH, bnw., voor *aerdsch* of *erdsch*, *aardsch*, *Franc.* 1804, 5227.

ARDSBISSCOP (ARDSCHE BISSCOP), znw. m. *Aartsbisschop*. || Ardsbisscops doen, *Sp.* II[e], 7, 6. Den ardschen bisscop, II[e], 74, 16.

ARDSDIAKEN, znw. m. *Aartsdiaken*. Zie ARCHIDIAKEN. || Oec beval hie tpauescap sinen ardsdiaken, *Sp.* II[3], 26, 10.

ARDUUN, znw. onz. *Arduinsteen*. Gewoonlijk in 't mnl. *orduun* genoemd; z. ald. || Waer af twee pilare sijn elc 7 voeten lanc in elcke syde ende voeren 4 voeten breet: elcke laghe van eenen sticke, ende van tween ghebant ghevende, ende de ardune 7 dume gesteet voucht (*l.* gestootvoucht), Diericx, *Mém.* 2, 213 (*a.* 1414).

AREBEDE, AREBEIT. Zie ARBEIDEN, ARBEIT.

ARECH, ARECHST, ARECHEIT. Zie ARCH, enz.

AREM, bnw. Zie ARM.

AREMBORST. Zie ARMBORST.

AREMINC. Zie ARMINC.

AREN (AERN, AEREN, ARN, HAREN), znw. m. Mnd. *arn*. Eig. de verbogen nv. van *aer* (z. ald. en vgl. *adel*-aar), dat oorspr. zwak verbogen werd, ofschoon in 't mnl. meestal sterk: Mhd. *ar*, gen. *arn*. De verbogen nv. werd nom. *aren*, en deze vormde weder een nieuw mv. *aerne*, *arene*, *aernen* (nog bij Vondel, *Poësie* 1, 127). Met de paragogische *d* ontstond uit dezen vorm ons woord *arend* (reeds *Lsp.* II, 36, 1560 komt *harent* voor). *Arend*, *adelaar*. Zie AERNE en verg. AER. || Mi droemde dat een aren verwonnen hadde twee sparewaren, *Lanc.* III, 15556. Een gulden aren, II, 25777; III, 30791. Een goudijn aren stater ghewrocht, *Wal.* 3560. Doe quam ghevloghen een aren, *Troyen f.* 279*c*. Voghele, die achter alse leuwen waren, ende voren ghedaen alstie aren, *Alex.* IX, 1206. Als die aren seer oud sijn, *Nat. Bl.* III, 146. Hi verhief hem als een aren, die sine vloghele scuddet van den naten, *Lsp.* II, 36, 1560. Sweyven saghen sy daer den aren, *Serv.* I, 1920. Daer up sal vlieghen die edele haren, *Denkm.* 3, 122, 41. Du heefste gemaket van den leewe een lam, ende den wilden aern tam, *D. War.* 4, 519, 129. Als valken beiten op een aeren, Hild. 4, 54. Aernen no griffoenen, *Livre d. Mest.* 9. Die edele aern mach scouwen die claerheit der sonnen sonder wiken, Ruusbr. 5, 28. Opt huys daer die coninginne des kints ghenas, vochten alle die nacht twee aernen, *Ned. Proza* 351. Die aern des heyligen Roomschen rijcx grote vloghelen heeft veel cleen vogelkiin onder te bescudden, *Clerc* 10. Wat har vertoend was van desen arn, *Lutg.* I, c. 15 *Tit.* Hoe ic u ghedraghen heb op die vloghelen der aernen, *D. B. Exod.* 19, 4. — Zie nog *Lanc.* III, 9124; *Wal.* 7808; 10320; *Alex.* I, 274, 353; II, 302; VII, 941; *Nat. Bl.* III, 89, 101, 153, 158, 188, 196, 1384; XII, 505, 1231, 1407; *Rijmb.* 20884; *Lsp.* II, 60, 66; *MLoep* II, 836; *Rein. Nal.* 384, 15, 30; *Heim.* 546; *Franc.* 5767. — Ook de *arend* als veldteeken en in wapens. || Walewein versach den aren blikende in den Roemscen standaert, *Lanc.* IV, 10024 (*Sp.* III[4], 53, 82). In goude van sable een aren, *Rijmb.* 28410. Die indea wijch drouch den aren, dat was die Roemsce baniere, *Sp.* I[e], 5, 10. Zoo ook *Wal.* 10321; *Belg. Mus.* 5, 110, 66; 63. — Den aren afleggen, *den adelaar als teeken van de rijksmacht neerleggen*. || Gi hebt hier lange genoech gevaren om desen wijc: gi moet den aren afleggen, dat secgic u, Velth. II, 28, 35.

AREN, ww. bedr.; de verbogen tijden komen niet voor; doch waarschijnlijk was het ww. in dezen vorm sterk, evenals ohd. *aran*, *arn* *iar*,

giaran (Graff 1, 402); mhd. *arn*, *ier*, *gearn* (Lexer 1, 96); lat. *arare*. Het sterke (eig. redupliceerende) *aren* schijnt reeds vroeg door het zw. *eren* verdrongen te zijn, gelijk ook in de andere Germaansche talen plaats had, waar òf naast den ouderen vorm veelvuldig de zwakke voorkomt, òf waar de afgeleide zwakke vorm alleen is overgebleven. Zie verder bij EREN. *Ploegen*, *bebouwen*, bij Kil. Aeren, eeren, eren, errien, *Arare*, *exarare*, *inarare*, *colere agrum*. || Ofte al tfolc worde Jacobine, Minderbroeders ende Augustine, Sartroyse ofte Clusenaren, wie zoude tlant dan aren, coren winnen of ander vrochte? *Lsp.* I, 25, 103.

ARENBORST. Zie ARMBORST.

AREN, ww. *boeten voor iets*. Zie de Aanm. bij ARNEN.

ARENEN. Zie ARNEN.

ARENSTACHTICH, ARENSTICH, ARENSTICHEIT. Zie ERNSTACHTICH enz.

* AREUSTACHTECH, verkeerde lezing voor *arenstachtich*, *OVl. Ged.* 2, 61, 44.

AREVEN, *OVl. Ged.* 3, 135, 355, voor *arven*, *erven* (trans.). Zie ERVEN.

AREST. Zie ARREST.

AREWETE. Zie ERWETE.

ARFHURE, ARFKINT, ARFNAME. Zie ERFHURE enz.

ARGELIJC, *-like*, bnw. *Slecht*. Mnd. *argelik*. || Hoe een huys ende een celle argheliker was, hoe hy daer liever in placht te wesen, *Hs.* 88, *f.* 74*b*.

ARGELIST (ARGELUST, ARGENLIST, ERGELIST, ERGENLIST), znw. vr. *Booze toeleg*, *bedrog*, *kwade trouw*. || Over die ghene rechten . . . . ., die in onghelove waren, ofte die mit arghelist int ghelove zaeyden twist, *Lsp.* II, 48, 625. Al ergenlist uutghesceiden, *Brab. Y.* VI, 8371. Al ergelist uutghescreven, VI, 10370. Al ergenlist uutgheseit, VI, 10737. Wairt sake dat yement .. teghen den Engelschen enich ghelt liende tot sijnre comanscip, jof dierghelijc van scalkernien of arghelist dede, dat den gherechte dochte scalke vonde wesen, *Leid. Keurb.* 67, 4. — Sonder (aen) argelist, *zonder kwade trouw*, *te goeder trouw*, als bevestigingsformule in oorkonden. || Ende sonder ergenlist te houwen vast ende ghestade, *Brab. Y.* VI, 1161. Sonder ergenlist of malengien, VI, 1199. Ic sal hem weder sijn ghetrouwe ende ghereet te sinen dienste met al miere macht, sonder arghelust in beden siden, *Oorkb.* 2, 134*b* (*a.* 1276). Dat wise onsen vorseiden porteren eeweliken houden willen zonder enegherande arghelist, 221*b* (*a.* 1284). Sonder arghenlist, Mieris 2, 342*a* (*a.* 1324). Soe gheloven wi, op ons ende op onse goet, hem dat huus bennen achte daghen daer na te antwerdenne. . . sonder enegherande arghelist, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 767 (*a.* 1325). Ende wanneir wy der vurscr. stat daer toe nyet meer en dorven, dan sall Wilhem vurscr. sijn stat onbelesticht wederomme hebben, aen argelist, Nijh. 4, 72 (*a.* 1431). Dat hem dair te scade ghedaen is, dat sullen hem die rade ghelden van der stede weghe sonder arghelist, *Leid. Keurb.* 8, 27. Poirters die mit vuysten slaen bi nachte, die verbueren twiescatte boete, die sel die burchgrave alleen hebben, ten wair binnen eenre vrijer taverne sonder arghelist, 22, 34. Wairt dat yement dese cuere brake sonder arghelist, 35, 12. Diegene die pairden houden of beesten upten stalle meesten, die sullen sonder argelist, mit dat sijs behoeven, mitter tijt hoir behoefte van hoey mogen inhalen sonder verbueren, 147, 57.

ARGEN (AERGEN, ERGEN), zw. ww. onz. en bedr. Van ARCH. Mnd. *argen*.

I) ONZ. — 1) Van personen. *Verergeren*, *erger*, *minder*, *slechter worden*, zoowel lichamelijk als zedelijk. || Ic bem siec sere, ende mi dinct ic arge emmertoe, *Lanc.* II, 12618. Elc man mochte bin enen jare ende bi sulker spisen arghen sere, *Parth.* 2451. Alle daghe so aerghet tvolc ghemeene, *OVl. Lied en Ged.* 436, 15. Wat doet die werlt van jaer tot jaer? Si boset ende arghet, des nemet waer, Hild. 256, 11. Si (*de zieke*) argede van dage te dage, *Lanfr.* 95*r*.

2) Van zaken. — *a*) *Verminderen*, *minder*, *slechter worden*. || Ende men seghet over waer, dat (*het lood*) min aerghet ende slijt dan gheen metael in langher tijt, *Nat. Bl.* XIII, 110. Ende merre so ware mijn claghe, saghict niet aerghen alle daghe, *Rose C*, 7785. Also dat die dijc arghede onder hem, ende tland dair mede ghevreset worde, alse van der vloet te gane, *Oorkb.* 2, 393*b* (*a.* 1293). Alsulke bedden, deken ende slaeplaken . . die zullen wi hem alsulc weder doen leveren, als men van dane sceyden zal, ten ware dat si argheden van ouden, Mieris 2, 250*b* (*a.* 1321). Zi zullen .. die vate . . also ghoet opleveren als sise ontfaen, si en arghen van ouden, 342*a* (*a.* 1324).

b) *Bederven*. || Donret, so es al in ene sijn visch te houdene harde quaet, want hi te hant aerghen gaet, *Nat. Bl.* V, 994. Die alabastre was marbrijn, daer gheen ungement in arghen mach, *Rijmb.* 24962. Van dat zine paerde ghearecht waren (*door de vermoeienissen der reis*), *Invent. v. Brugge* 2, 185.

c) *Schade lijden*, *beschadigd worden*. || Si voren danen doe dure ene glasine venstre, die te dire ure nine argede none brac, *Lanc.* III, 9135. Soude al onser poerten recht staen aen eens mans ghevecht, so mocht onse recht wel arghen, Stoke VI, 505. Der mede (*door het water*) de vauten van der -poorte beghonnen waren arghen te zomighen placen, *Invent. v. Brugge* 5, 318. In die 40 jaren en waren u cleder noch u scuenen niet gearcht, *B. v.* 1357, 71*b*. Dat den busch barnt ende niet en archt, 35*c*. (Die kerk) is seer ghearghet ende gevallen mitter stat, *Mandev.* 18*c*.

II) BEDR. — 1) Van personen. — *a*) Enen —, *iemand benadeelen*, *hem kwaad doen*, *schade*, *leed*, *nadeel berokkenen*. || Dat niemen so cone si van minen lieden, diene scaed meer ofte arget, *Lanc.* II, 38504. — Enen — jegen enen, *iemand benadeelen bij iemand*. || Gi, her Walewein, die dus sere ons nu arget jegen minen here, *Lanc.* IV, 7211.

b) Het arget enen van ere dinc, *het ergert iemand*, *maakt hem bezorgd over iets*. Verg. mhd. *ez arget mir* (*mich*), Ben. 1, 55. || Ende ne hadde Hestor gedaen, si haddense bat bescermt, ... ; mer (*in den tekst*: Met) dat Hestor afstac soe fellike Esclamore, datse gemeinlike aerghde van harre vromechede, *Lanc.* II, 33267.

2) Van zaken. Iet —, *iets beschadigen*, *bederven*. || Her Walewein die dede gereden sine wapine ende cleden, ende verscuren ende verclaren, ende versachse daer si gearget waren, *Lanc.* II, 45801. Dat hemde en es anders niet gearget dan gijt vor u siet, *Lanc.* III, 4919. Dattie tor in velen delen gearget was van den magnelen, IV, 10299. Den heerwech salmen beteren mitter aerden dier naest gheleghen es; die daer jeghens seide of dien arghet, hi sal den scoutate gelden een pont, *Oorkb.* 2, 340, 98 (*a.* 1290). Waer dat

sake dat water op dien weert geleyt worde, dair die weert by gearget ware, 474*a* (*a.* 1298). Waeren dat saecke, dat wyse (*die hoeven*) grondelicker hadden gearcht, soo souden wy synen pacht daer of lichten, Mieris 2, 297*b* (*a.* 1322). Ende want onsen goeden luden . . dese voernoemde hantveste ghearcht was bi groten onghevalle van brande, .. soe hebben wi hem . . dese voerscr. hantveste verniewet, V. d. Wall 177 (*a.* 1338). So wie die duere aerghet van der speye, hi moetse weder doen betren, *Boek met den knoop*, in *ZVl. Bijdr.* 1, 240. Dat men niet en behoort te arghen eenich onderpant, *Somme ruralis*, van Jan Bottelgier 157. So wie van sinen evenkersten enich van desen dinghen ontleent, ende het stervet of ghearget wort, dair sijn here niet bi en is, men sal hem dwingen dat te ghelden, *D. B. Exod.* 22, 14. Altoes beterende ende niet aerghende (*het huis*), *Invent. v. Brugge* 3, 306, vgl. 4, 471. Daerne (*uwen schat*) noch roestecheit noch motten moghen arghen, *Hs. v.* 1348, 278*a*.

ARGENESSE, znw. vr. *Beschadiging.* || Dat niet tebroken ware dat swaerd bi eneger argenesse, *Lanc.* III, 8209.

ARGEREN (AERGEREN, ERGEREN), zw. ww. onz. en bedr. Mnd. *argeren.* Zie ARGEN en vgl. ERGEREN.

I) ONZ. — 1) Van personen. *Verergeren*, *erger*, *minder*, *slechter worden*, zoowel lichamelijk als zedelijk. || Mijn hof en beterde noit ere, Walewein, bi u alsoe sere alst bi u sal argeren nu ende nederen vort, *Lanc.* III, 925. Dat hi ember argerde dach na dach, *Lanc.* IV, 2642. Die werelt began ergeren doch, *Sp.* I[1], 12, 18. Sy (*die stat*) moet ergherende sijn, *Serv.* I, 2724.

2) Van zaken. — *a*) *Verergeren*, *erger*, *minder*, *slechter worden.* || Ende die wonde argherde nacht ende dach, soe dat niet helpen mochte doe watter die ersatren daden toe, *Vl. Rijmkr.* 2758. Hine gafse di niet bedi dat si souden argeren in di, ne mare dat si wassen souden, *Lanc.* III, 3059. Daer na ergerde sijn gewerke, *Sp.* III[a] 47, 55. Ic siet argeren alle dage, *Rose* 7890.

b) *Bederven.* || Want hiere vant ghenoech jeghen striden spisen van Herodes tiden, die was ghearghert niet een haer, *Rijmb.* 34635. Dat hy (*die wijn*) niet argheren en mach, Matth. *Anal.* 1, 270.

c) *Schade lijden*, van stoffelijke en onstoffelijke zaken. || Van den molen te Reymerswale die zoe seere ghearghert was, *Rek. v. Zeel.* 1, 146. Ende gingicker mede in dit vier, het ne soude niet argeren dan, *Lanc.* III, 4908. Al sijn harnasch was niet een haer ghearghert sent hijt brochte daer, *Parth.* 2328. U doget en argeret nembermere, *Lanc.* III, 25094.

d) *In waarde verminderen.* || Aengaende den prijs seggen de voors. hooftmans, . . dat de huysen wel den derden penninck geargert zyn binnen thien jaeren harwaerts, *Inform.* 12. Die huysen . . zijn den derden penninck wel in den prise van den coop geargert, 432. Dat desen brieff nyt ergeren en sall, Nijh. 4, 380 (*a.* 1466).

II) BEDR. — 1) Van personen. — *a*) Enen —, *iemand slechter*, *minder maken*; *hem bederven.* || Oec so viutmen someghen man, waert dat menne wilde castijen, men soudene aergeren ende ontvrijen, *Sp.* I[a], 62, 50. Eest dat wi Gode hier inne wederstaen, ende sine gaven versmaden, soe werden wi meer geargert, Ruusbr. 1, 173 (Sur. „*pejores efficimur*”).

b) Enen —, *iemand kwaad doen*, *deren.* || Mares op Parthonopeus reet, als die gene die ergeren wilde, *Parth.* fr. 64. Men zal moeten lezen: „Als *diene gerne* ergeren wilde,” of: „Als die gene *diene* ergeren wilde.”

c) Enen —, *iemand ergeren*, lat. *scandalisare.* || Wi selen oec bidden dat hi ons gheve den gheest der sciencien ende der const, . . alsoe dat nieman in ons ghearghert en werde, maer ghebetert in alre wijs, Ruusbr. 4, 22.

2) Van zaken. — *a*) Iet —, *iets minder maken*, *verergeren*, *bederven*, *benadeelen.* || Eyn sinte Servaes eyghen man, die doer stoutheit began dat hem ergherde sijn leven, *iets dat hem het levensgeluk bedierf*, *Serv.* II, 2009. Der boser lude argheringhe, de dicke . . goeder lude goeden lumoet willen argeren, *D. Orde* 260. Dat sonde den gewonden seer letten, ende het soude de wonde meer argheren dan si was te voren, Jan Yp. 85.

b) Iet —, *iets beschadigen*, *bederven.* || En mochtense (*die stede*) binnen enen jaer ergheren breet van enen hare, *Alex.* VI, 175. Legt uwen schat in den hemel, daer noch rostegheit noch motte din en moghe ergren, *L. v. J. c.* 45. So wanneer na yemants doot een bed geschoert is in deelen, alle die van hem bliven, en moghen malcanders goet . . niet argheren noch verbueren in gheenre manieren, *O. K. v. Dordr.* 25, 60. Zo salmen die sadel decken, dat zi van denen, datmen daer voert, niet gheargert en worde, *D. Orde* 295. Dat goet en salmen niet verwinnen noch ergheren, Nijh. 1, 218 (*a.* 1327). Dat de stanc de lucht niet argeren en soude, *Pass. S.* 129*c*. Weert oick saeke, dat de selve sloit . . van brande off anders ennygerhande mysval van onser wegen geargert worde, Nijh. 4, 29 (*a.* 1425). Ende de erven neyt te bloeten offte te ergeren, *Overijs. Recht.* I[1], 236. Dat de wachters van der stede den torre van der kerke grootelic argeren, quetsen ende grieven, mits de groote vuullichede . ., die sy by nachte ende daghe daer up doen, Dierickx, *Mém.* 2, 107 (*a.* 1429). Waert . . dat oic desen chartre oft hare seghele met eenegen ongevalle gequetst, gecasseert oft geargert worden, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 620 (*a.* 1370). Al waert dat dese brief in enegen toecomenden tyden worde gevioleert, geargeert (*l.* geargert) ofte gecasseert, waert in gescrefte, in segelen oft anderssins, bl. 658 (*a.* 1383). Ist dat yemant arghert enen acker of enen wijngaert, *D. B. Exod.* 22, 5. Verwaerlosen of argeren, Mieris 2, 362*b*. Waert dat dese.. charte in eeniger tijt worde gestolen, gescheurt, verbrant of geargert, 4, 68*a* (*a.* 1407). Argeren noch krencken, Nijh. 2, 202; vgl. 44. Dat si (*de burg*) . . van brande of van anders enigerhande misval . . geargert wurde, 1, 380 (*a.* 1338); vgl. 4, 29. — Op enes argeren ende verbeteren, *zoo dat vermindering of vermeerdering der waarde voor zijne rekening komt.* || (Dat zij die huisrenten) hebben ende gebruycken sullen tot eeuwigen dagen op heuren argeren ende verbeteren als van heuren vrijen ende eygen goeden, *Handv. v. Alkm.* 29*a*. — Van munten, *ze van slechter allooi maken*, *in gehalte verminderen.* || Niet lichten noch argeren, Willems, *Meng.* 341; 352. Geargert of gemindert, 349.

3) Iets *erger maken*, *verergeren*, *erger voorstellen dan het is.* || Die ongetrouwe boden. . . aergerden voert voer den prooft des graven woert, *Vl. Rijmkr.* 3479 (Lat. bl. 405: verba comitis *depravantes*).

ARGERINGE (AERGERINGE, ERGERINGE), znw. vr. Mnd. *argeringe.* Van *Argeren.*

1) *Beschadiging*, *letsel*, *aanval.* || Die kuusheit

des begevenen mans die mit wijfsnamen woenen, of zi licht behouden wert, doch en is zi niet seker, ende en mach oec die lengde niet zonder ergheringhe bliven, *D. Orde* 236. Dat deser heiligher orde ghesette die broeder moghen bewaren voer der boser lude argheringhe, 260.

2) *Ergernis*, *aanstoot*. || Die vridaghe van Paschen ont alreheilighen daghe zo moghen die broeder te tween malen vastelike spise eten, zine latent dan voer werentlike lude ergeringe, *D. Orde* 227.

ARGERTIERE. Zie bij TIERE.

ARGHEIT. Zie ARCHEIT.

ARGINGE ((H)AERGINGE), znw. vr. *Verlies van zijn waarde*, *het schade lijden*, *bederf*. || Van arghinghen van houte dat ybesecht was, *Invent. v. Brugge* 2, 434. Van aerghingen van sinen paerden, 1, 295. Vander huere ende haerghinghe van den houte, dat hi ghelevert heift, *aangeh.* Gloss. *ald.* bl. 11.

ARGUACIE (ARGUWACIE), znw. vr. Van *Argueren*. *Tegenwerping*, *redetwist*, bij uitbreiding, *gekijf*. || Ic sal u noch byblyven (wat dient te helene?), al maectet ghy noch zo grote arguwacie, *ZVl. Bijdr.* 6, 328, 5.

ARGUEREN (ARGUWEREN, ERGEWEREN), zw. ww. onz. en bedr. Ofr. *arguer* (La Curne 2, 146); nfr. *arguer*, van lat. *argutare*.

I) ONZ. — *Redetwisten*, *redeneeren*, *bewijzen aanvoeren*. || Ende wil men jeghen haer arguweren, soe es so wilt, so en slaets gheen gade, *OVl. Lied. en Ged.* 268, 1032. Gi en ergeweert niet, *Blisc. v. M.* 1163. — Buten argueren staen, *geen punt van redetwisten zijn*, *overbodig zijn om er over te redeneeren*. || Mocht ic elck op tsijn voeghen, soe stont al buten argueren, Hild. 70, 274.

II) BEDR. — 1) Iet —, *iets betwisten*, *wederleggen*, *afkeuren*. || Al is ghenoechte een edel woert, men macht nochtan argueren, Hild. 217, 64. Want elc moet pensen achterwaert, wye dat dichtens wil hantieren, om die gheen diet argueren, 226, 14 (in den tekst: *die*). Zoo ook 164, 24.

2) Enen —, *iemand terechtwijzen*, *berispen*, *bestraffen*. || Ons en dorste niemen wederstaen noch argueren van onser daet, Velth. VII, 23, 38. Dat si hem selen moten ontgaen, ende argueren van allen saken, daer hi sprake of sal maken, VIII, 8, 8.

ARYANGE. Zie ARANCE.

ARISMETIKE, znw. vr. *Rekenkunst*, lat. *arithmetica*. || Arismetike, dat en is gheen spel, leert u rekenen ende tellen wel, *Lsp.* III, 14, 87; verg. 69.

ARISTOLOGIE. Zie ARASTOLOGIE.

ARIVEREN. Zie ARRIVEREN.

ARKE, znw. vr. Lat. *arca* (Duc. 1, 363); fr. *arche* (La Curne 2, 125).

1) *Het houten gewelf*, *de boog waaronder het rad van een door water gedreven molen draait.* Mnd. *arke*. || Want die moelensleghers vonden hebben dat die balke van der arken achter Sente Gertruden hoeger leeght dan die balke van der Viermolen omtrent seven dumen, ende oec voert vonden hebben op den vorscreven balke, aen die drie gate van der selver arken, alrehande hoechsel van planckèn, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 615 (*a.* 1369).

2) *Gewelfde oven*, *eest*. || Item salmen alle mee droeghen in arcken bij colen ende houte, *K. v. Brielle* 90, 6. Van een quareeloven te beterne . ., van arken, van deuren ende van loodsen, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 448. Van den teghel-ovene ende van arken te vermakene, *ald.* 450.

3) *Kist*, *offerkist*. || Dat onse Here offeren sach vele liede . . in ene arke hare ghelt, *Rijmb.* 25143.

ARKET (AERKET), znw. onz. Mlat. *arquetus* (Duc. 1, 407). *Gewelfboog*. || Den roketiers van Fellin gheleent up hare steene die sy leveren, dar men de gorgonen ende arkette of maect, *Rek. v. Gent* 1, 216. Ende de arkette (*in den tekst*: achette) tusschen de pilaren ghemaect naer toude werc, . . ende alle de voerseyde arkette . . sullen sijn van goede hude steenen van Dielbeke, Diericx, *Mém.* 2, 105 (*a.* 1405). Met eenen booghe, daer in dat ghemaect zal zyn een arket, *Invent. v. Brugge* 5, 332. Zo zullen de zalen buten ghecleet zyn al omtrent met aerketten ende met eenen tafelmente der boven, daer up dat men ordineeren zal de carteelen, 3, 479. Wendelsteene, gecleet met arketten ende carteelen, *ald.* — Ook van de bovenste, van boven ronde ruiten in een geschilderd vensterraam. || Van viere glazene arketten met viere inghelen, *ald.* 5, 312.

ARCTER, znw.; het geslacht blijkt niet. Waarschijnlijk van een mlat. *arctarium*; verg. mhd. *ärker*; mnd. *arkener*, *arkenel*, *erkener*, *erker*; nhd. *erker* (Grimm, *D. Wtb.* 3, 871); bij Kil. „Arckel, arckener, erckel. *Podium*, *proiecta*." *Boogvormig uitbouwsel in vestingmuren*, *wachttorentje*, *rondeel*. || Dese bloedige rovers . . worpen die poirten, toornen ende voerpoirten, arkteren ende rondelen, ende mueren van der stadt ende van den castele neder, Matth. *Anal.* 3, 41.

ARM (AERM, AREM, ERM), znw. m.; verkl. armekijn (*ermekijn*), *-kine*; got. *arms*, lat. *armus*. Vgl. verder Grimm, *D. Wtb.* 1, 552. *Arm*. || Dat hi heme sinen aerm brac, *Ferg.* 2526. Die wigant . . warp die lanse onder den arem, *Fragm. Carl.* 303. Daer na leit mense den papen op die erme, *Bed. d. M.* 236. Die suete witte mouwekine wel staende ane hare ermekine, *Parth.* 3961. — Arm ende arm, *arm in arm*. Verg. *twee* ende *twee*, en zie ENDE, voegw. || Si leghet aerm ende aerm bevaen, *Glor.* 736. — Ook in de bet. *zeearm*, fr. *bras de mer*. || Up enen aerm van der zee, *Ferg.* 3179. De aerck was geworpen in een wonderlic arm van der zee tusschen tween eylanden, *Hist. v. Jason*, aangeh. bij Huyd. op Stoke, Dl. 1, bl. 550. — Vooral in de uitdr. Sinte Joris arm (of braes), lat. brachium S. Georgii, fr. bras de S. George, *de Hellespont*. Vgl. *Tijdschrift* 1, 31 en BRAES. || Keyser Vrederic sette sine vaert ten arme Sente Joriis waert, omdat de zee aldaer was inghe, Stoke II, 911. Ten naesten lentine . . voer hi over Sente Joris arm, 924. Zoo ook *Sp.* I[a], 20, 16; 21, 49; IV[a], 3, 40; 7, 79; 8, 29; *Mandev.* 4c; *enz.* Zie vooral Huyd. Dl. 1, bl. 549 vlgg.

ARM (AERM, AREM, ARME, ERM), bnw. Mnd. *arm*.

1) Van personen. — *a*) *Arm*, *behoeftig*, tegenstelling van *rijc*. || Doe moesti bliven in crancker vite, arem, allendich ende onverduldich, *Bloeml.* 3, 13, 182. Nochtan bleef hi arme voert, *Teest.* 1329. Soe dat hi van . . den armen menscen algader ghenuemt wert der armer vader, *Brab. Y.* VII, 17067 var. Bidt vor den ermen pape, *Bed. d. M.* 1273. Die erme versaedde hi met goede, *Boetps.* bl. 215, 15. Die derde partie van onser substantien die es der ermere, Ruusb. 5, 126.

b) *Gering* van stand, *onaanzienlijk*, tegenstelling van *rijc*, machtig. || Ende gi dore dlant nu ten tiden met armen geselscape sult riden, *Lanc.* IV, 3217. Een arem keytijf, een blode knecht uut vremden lande, *Ferg.* 4518. Arem ridder van enen scilde, *Parth.* 5725. Niemen . . so arem no van so cranken maghen, *Rein.* I, 1754. Dese Joseph was sijn vader, een arm cranc man, *L. o. H.* 1107. Hi dede in sijn erme deerne macht, *Boetps.* bl. 215, 11,

Van mi, die ben ene arme dierne, *Limb.* I, 1617. Tscaemel volc, aerm van state, *ZVl. Bijdr.* 5, 334, 210. Hertoghen, coninghen ende amirael quamen daer op dien dach: der armer en was daer gheen ghewach, *Troyen f.* 102*c.* — Spreekw. ‖ *Arm man nes geen grave*, *Rein.* I, 564; *Limb.* I, 1654.

c) *Ellendig*, *ongelukkig*, *rampzalig.* ‖ Ic bem een arem wicht, een clene dier, *Rein.* I, 1027. Arem man Reinaert es die blare, 2491. Tes een aerm crijgher, die by den balghe an een galghe moet verwoorghen, *D. War.* 1, 414, 238. — Ook als znw.: e e n a r m, *een arm*, *gering*, *ongelukkig mensch.* ‖ Ic ben een arm van cleinre machte, *Lanc.* II, 7831. Daer ontfinc hi datti begaerde als een arem ende een onwaerde, *Franc.* 805. Jhesus quam te hem niet al te fier, alse een aerm met langen hare, *Sp.* IV^2, 78, 77. (Doe) stont een aerm daer ter dore, IV^2, 79, 17. Wat een aerm doet dats vrome, *Belg. Mus.* 1, 122, 15. Die waer (*waarlijk*) arm van gheeste, Gerl. Peters 236.

d) Verbonden met de voorz. *Ach*, *Och* en *Wach*, en veelal in één woord geschreven: a c h a r m e, a c h a e r m e, a c h e r m e n, a c h e r m e, a c h a r m, en o c h a r m e, o c h a e r m e, w a c h a r m e; enz., hetzelfde als lat. *vae* (*mihi*) *misero*, een kreet van smart, wanhoop of beklag: *ach*, *ik ongelukkige*! *wee mij ongelukkige*! *helaas*! ‖ Achermen, wat mach men des, dat mynne dus ongenadich es, *Pyr. en Th.* 327. Achermen, dat ic niet en mochte cussen doent ons beiden dochte, 395. Hulpe! acharme! ic moet sterven, *Lanc.* III, 12056. Acherme, en besciet geen plar (?) decken (*aldus te lezen*), Velth. I, 34, 70. — Nog in de 17de eeuw in gebruik, zie Wdb. op Bredero i. v. a c h a r m e, a c h h a r m. — O c h a r m e des ontfarmelijcx, *o welk een treurig geval*! (De 2de nv. als bij andere tusschenwerpsels, b.v. *fi*), Velth. V, 23, 19 (in den tekst *Ook arme*). Wach arme dieser groter noet, *Aiol* 399. O c h e r m e n! Mijn wijf is doot, ochermen! *Rein.* II, 4486. — Nog *Leeuwendalers* 204 e. e. *och arm.* — W a c h a r m! *MLoep* I, 852; w a c h a r m e! Owi, wacharme! *Wal.* 308; Hulpe, wacharme! *Lanc.* III, 19146; III, 15621; *Ferg.* 1446; *Alex.* VIII, 773; *Rose* 2456; w a c h a r m e n! *Lanc.* II, 25632; III, 6832; och wacharmen! *Grimb.* II, 4428; Hadew. I, 73, 69; *Nu noch* 16; Ay lacen, owi wachaermen! *Rose* 8602; w a c h a e r m e n! *Ziel. e. Lich.* 34; w a c h e r m e n! *Cl. v. Playerw.* 10; *Bliscv. M.* 930; *Sacr.* 110; *enz.* — Vandaar fr. *vacarme.* — Ook verbonden met een znw.: Wachermen tijt! *Mar. v. Nijm.* 75, en zonder het tusschenw.: A r m e n! *wee*! *ik ongelukkige*! ‖ Armen! waer es dit kint? *Rijmb.* 2878. Aerme! *Ziel en L.* 43. Ay aerme! *Belg. Mus.* 10, 95, 219. — Overdrachtelijk staat *wacharme* ook als znw. voor *ellende*, *ongeluk.* ‖ Daer was menich die begaerde Waleweine te sinen wacharmen, *Wal.* 8964 (vgl. 8983 *te sinen scanden*).

2) Van zaken. *a*) Hetzelfde als ons *pover* (fr. *pauvre*) en lat. *miser. Armoedig*, *slecht*, *armzalig*, *schraal*, *sober.* ‖ Het (*paard*) hadde tere armer crebbe ghestaen, daer hem coren dicke ghebrac, *Wal.* 1374. Daerme lijfnere, daer si an legghen hare ghere, *Nat. Bl.* III, 2345. Ende deedse voeden met armer spise, *Sp.* II^2, 46, 33. Een arm cleet ende allettel stroes, *Rincl.* 464. Hoe dat hy een kynt was ende ghewonden in armen doeken, *Stemmen* 104. Si leyde een arm hoeftcleet op haer hoeft, *Pass. W.* 28*d.* In dat beghin sal die sieke eten arme spise, *schrale*, *niet machtige spijzen*, *Lanfr.* 138*r.* Int beghin sal wesen die spise arm ende magere, 141*v.* Daer hi ene quene vernam op een arm pert, *Lanc.* II, 16532. Een cnape van sconen leden up een arm paert, *Wal.* 1366. Si dede hem bringhen sijn rosside, magher ende arem ende onghedaen, *Parth.* 2325. — Ook in den zin van *mager*, *schraal*, *onvruchtbaar.* ‖ Een arm jaer, *Yst. Bl.* 2219; tegenover een *vol jaer.*

b) Van onstoffelijke zaken. *Gering*, *slecht*, *ellendig*, *beklagenswaardig.* ‖ Oec seidic dat bat hadde geseten datment „arme helpe" hadde geheten die abdie, dan dat si hiet der armer lieder hulpe, *Lanc.* II, 24440. Sekerlike, wi sin van armer substancien gemact, *Limb. Serm.* 108*d.* Dat dinct mi ene erme daet, Stoke IX, 688. Dat men naer dleven doet, dat heeft aermen (*cranken*) spoet te helpene, die selve niet en geeft, *Brand.* 1456. Dese twee daden armen fijn van haerre groter heerscapien, *Sp.* II^2, 45, 10. Die Gode ontsprinct, hi vindt, o wach! den armsten troest die wesen mach, *Rincl.* 448. Playerwater te halen tes een arm bedrijf, *Cl. v. Playerw.* 178. — T e r a r m e r t ij t, *ter kwader ure.* ‖ Ter aermer tijt wert ic geboren, *Maleg.* 972. Ghi sijt gevaen sonder liegen, ter armen (*l.* armer) tijt so werdi vliegen, *Fragm. Carl.* 53.

ARMAN (AERMAN), znw. m., samenkoppeling van *arm man*, en als één woord opgevat. Mhd. *arman*, *armman. Arme*, *ongelukkige.* ‖ Een aerman doet dat hi can, *Belg. Mus.* 1, 122, 13. Arman wetende ende vroet . . es beter dan die rike onvroet, *Vad. Mus.* 2, 173, 33.

ARMBOGE (AREMBOGE), znw. m. *Armband. Dist.* 3, 201: a r m i l l a, *aremboge.*

ARMBORST (AREMBORST, ARENBORST, AIRNBORST, ERMBORST), znw. m. en onz. Mhd., hd. *armbrust*, mnd. *armborst.* Verbasterd van ofr. *arbaleste arcbaleste* (La Curne 2, 101); mlat. *arcubalista*, *arbalista* (Duc. 1, 359), aan welk vreemd woord door de volksetymologie een Nederlandsch kleed werd gegeven, waarbij misschien aan *arm* en *borst* werd gedacht; zie Andresen, *Volksetym.* 86. *Oorlogswerktuig om pijlen* (quarele) *te werpen*; *arbaleet.* Zie Huyd. op Stoke 3, bl. 311; Hofdijk, *Voorgeslacht* 3, 331.

1) *Draagbare arbaleet*, *handboog*, *voetboog.* ‖ Enen slach verhordi, recht alsmen mach enen arenborst horen slaen, *Franc.* 8345. Wie te vechtelic quame mit glavien, mit sticklen, mit pieken, mit armborsten, mit boghen, verbuerde 42 sc., *Leid. Keurb.* 32, 3. So wie mit boghen, mit enen armborst off mit enighen wapen, daer yser off tyn off loot . . an is, te vechtelic comt, verbuert drie ß., *O. K. v. Rott.* 15, 19. Soe wie een armborst holt ende dair mede in der stat reysen dient, wes schade hy aen dat armborst lijt, sal hem die stat oprichten, *Overijs. R.* I^1, 185. Dat ghene lekeknechte myt armborsten . . op kerchoven . . noch an die kerke . . schieten en zoelen, I^1, 191. Die marscalc mach nemen van den smithuse stegerepen, armborst ende boghen den broederen te lenen, *D. Orde* 288. Boven dat sal hi orscamme, stemmenijn, armbursten na der ghewoentheit den broederen gheven, 292. Enen knecht . ., die geschoten was ende ziec in den Hage gelegen hadde, dair hi siin airnborst voir geset hadde, geg. dat weder mede te lossenen, *Bel. v. Leid.* 385. Twee dusent man te voet met cluevers, armborsten ende met andere strijtbaer instrumenten wel toegemaect, *Exc. Cron.* 228*c.* Zoo ook *Rek. d. Gr.* 3, 139 e. e.

2) *Staande arbaleet*, *groote boog die met een windas in beweging werd gebracht.* Verg. BANCARMBORST en WINTARMBORST. ‖ Ende sette voor die stede arenborste ende engyene, *Rijmb.* 19384. Doe . . hen quarele geborsten, ende si nemmer

met arenborsten en conden gescieten, *Lanc.* III, 19965. Coemt hire gevaren . . met arenborste ende met speren, *Cass.* 881. Men scoot met ermborsten ende met bogen meneghen man vor thuys te doot, Stoke IV, 494. Daer lagen scuttren tallen tinnen met aremborsten harde goet, *Rose* 3844. Wi sullen hem leveren hoestalle, bliden, armborsten, ghescot ende alle were, dat den huzen toebehoert, Mieris 2, 257*b* (*a.* 1321). 4 ₰ gaerns, die men oerbaren zonde te pesen an die armborste, *Rek. d. Graf.* 1, 292. Die Grave van Gelre mitten burgers . . deden den casteleyn veel moeyenisse mit menighen stormen, mit armborsten, mit slingeren, Matth. *Anal.* 3, 102. Gespannen ant cruce alse ene pense ane enen arenborste, *Limb. Serm.* 113*d.*—Spreekw. || Een scoen gheciert wijf is een armborst des duvels, *een wapen van den duivel, waarmede hij pijlen schiet in het hart van den man*, *Con. Som.* 35*a.*

ARMBORSTIERE (AREMBORSTIER, ERMBORSTIER), znw. m. Mhd. *armbruster*, mnd. *armborsterer*. Van *Armborst. Hand-* of *voetboogschutter.* || Daer voeren si metten ermborstieren, Stoke III, 75. Meester Herman die armborstier, *Rek. d. Graf.* 1, 419. Meester Herman uter Haghe die armborstiere, die wrochte op thuus te Vredelant, 422. Zie nog 1, 57; 2, 79; 3; 477; *Rek. d. Buurk.* 26; *Rek. d. Cam.* 3, 17; 49; *enz.*

ARMBORSTSCOOT, znw. onz. Uit *Armborst* en *Scoot. Boogschot.* || Ende te hant begrepen dat water ende toech hem volnae een armborstscoet weghes van den lande, *Pass. W.* 246*b.*

ARMBORSTSLACH, znw. m. Uit *Armborst* en *Slach*, fr. *arbalestré* of *arché* (Duc. 1, 359*b*). Hetzelfde. || Si voeren cume op enen daghe die langhe van enen armborstslaghe, Stoke IX, 657.

ARMEYE (AERMEYE), znw. vr. Van ofr. *armée* (La Curne 2, 155).

1) *Slag, gevecht*, de oorspronkelijke beteekenis. || Ende behoortet (*dat pingon*) te syne al dien dach in sijn macht, waer dat de Prince comt of gaet, by den Prince, ende achter hem tpingon in de hant ontvouden, omme elcken te gheven teecken ende kennisse, waer den persoon van den Prince is, ende van daer voort also verre als de armeye duurt, Matth. *Anal.* 1, 275.

2) *Leger.* || De maerscalc van der aermeyen, Matth. *Anal.* 1, 247. Omdat den conync ghevangen wiert onder huerlieder aermeye, clouc ende vayliant, *ZVl. Bijdr.* 5, 327, 449.

ARMEKIJN (ARMKIJN), znw. Zie ARM, znw.

ARMELIJC (AERMELIJC, ERMELIJC), *-like*, bnw. *Arm, ellendig, ongelukkig.* Zie ARM, bnw. || Segt mi Bitter Ellinden bedrijf: esse niet ermelic? *Blisc. v. M.* 1028. Hi lach onmachtich ende armelijc (*miserabilis*), *D. B. Richt.* 5, 27.

ARMELIKE (AERMELIKE, ERMELIKE), bijw. Mnd. *armlike. Op een armoedige, slechte, ellendige wijze; armoedig, slecht, ellendig.* || Joncfrouwen . . . gecleet ende berect aermelike, *Lanc.* II, 29518. Die goede man seide: „Wat doedi?" — „Aermelike," antwerde hi, III, 4531. O heilich sacrament, hoe coemdy hier int moer liggende dus ermelijck? *Sacr.* 244. Die twee voorseyde broeders, die Vrancrijcke armelic regeerden, niet wel connende de selve Noortmannen wederstaen, *Exc. Cron.* 90*b.* (Hi) quam te Jherusalem aermelike, *Sp.* I*, 21, 4. Aldaer hi met siere pine hem ende sijn wijf ende sine kinder aermelike onthilt ginder, *Sp.* IV*, 45, 16.

ARMELINGE, bijw. Van *Arm*, znw., met het achterv. *-linge. Met de armen.* In de uitdrukking: armelinge vechten, *worstelen.* || Want daer ic jeghen den roese vacht armelinghe, als hi begheerde, werp hi mi onder hem ter eerden, *Segh.* 10978.

ARMEN (AERMEN), zw. ww. onz. en bedr. Van *arm*, bnw.

ONZ. — *Arm worden, verarmen, achteruitgaan.* || Dijn rike sal aermen ende cranken van ghewoude, *Alex.* II, 1080. 6 persoonen, die deselve (*die schotponden*) verhoogen ende verlaghen naedat elck rijct of armt, *Inform.* 283. Die elck stellen te geven, naedat zij bevinden dat zij gerijct ofte gearmt zijn, 273; zie nog 307.

BEDR. — *Arm maken, verarmen.* || Hi heeft hem ghenedert ende ons ghehoecht, hem ghearmt ende ons gherijct, Ruusb. 3, 169.

Spreekw. || *Aelmisse geven armet niet, Spreuken* 18. *Om Gode gheven en armt niet; watmen onthoudt gaet al verloren*, 89.

ARMERTIERE. Zie bij TIERE.

ARMESCEDE (AERMESCEDE), znw. vr. Zie SCEDE. *De dubbele armpijp* of *benedenarm.* || Hi nam sine aermescede ende bracse ontwee, *Sp.* III*, 36, 35 (Vinc. „*os brachii* ejus fregit").

ARMHARNASC (ARMHAERNASC), znw. onz. *IJzeren* of *stalen armstuk van het harnas.* || Dezen man sel op ziin hoofd hebben een stalen helme, aen ziin lijf een stalen pansier, . . beenende armhaernasche na dat daer toe behoort, *Ned. Proza* 82.

ARMHEIT, -HEDE, znw. vr., ohd. *armheit. Armoede.* || Men sal armheit blidelec draghen, *Doct.* II, 2986. Welc beter es, soe rijcheit soe ere, ende occ van armheiden, *Lsp.* III, 5, *Titel.* Niemenne en laet te doen goet, en si dat hem armheit doet, *Rose* 6009. Vor salicheit coesdi nidecheit, ende vor armheide rijcheit, Velth. VII, 20, 37. Heer! u armheyt is mijn vaderlic erve, uwe siecheyt is mijn ghesontheyt, *Stemmen* 103.

ARMHERTICHEIT, znw. vr. *Gebrek aan moed, geestkracht, vertrouwen.* || Ende hi troesten wilt har armhertecheit ende starken har crancheit, *Limb. Serm.* 189 *d.*

ARMILLE, znw. vr. *Armband, armring.* Van lat. *armilla, armillum* (Duc. 1, 403); ofr. *armille* (La Curne 2, 159). || So brochte die man voert gouden inaures ende alsoe veel armillen, *D. B. Gen.* 24, 22. Ic nam die crone die op sijn hoeft was, ende die armille van sinen arme, II *Sam.* 1, 10. Daermen een armille leit, die dwinghet al omme ende ommegaende, wat is dan beteikent bider armillen? Greg. *Hom.* 91*v.*; *enz.*

ARMINC (AERMINC, ERMINC), znw. m. *Arme, ongelukkige, ellendige, ellendeling.* || Ic ben . . . een arminc, *Parth.* 7078. Maer nu hopet die arminc, dat u sijns wenens ende sijns carmen bi ure ghenaden sal ontfarmen, 7441. Maer du, sondaen, caytijf arminc, 8272. Hoe ic Reinaert aerminc eerst an die boosheit vinc, *Rein.* I, 2069. Al bem ic een aerminc, hoe mochtic sulke moort ghetemen? I, 2202. (Hi) stac den ouden erminc dore den hals met sinen swaerde, *Alex.* V, 196. Een keytijf ende een arminc, VI, 1225. Hem quam an een aerminc half naect, *Sp.* III*, 39, 6. Els wert hi areminc, *Wap. Rog.* 208. — In bijzondere toepassing op een kruisvaarder. || Doe de goedertiere Florans van Hollant dat cruus ontfinc, om te wordene aerminc int lant, dat God met sinen bloede benediede doer sine omoede, Stoke II, 698.

ARMLEDER, znw. onz. Waarschijnlijk uit *Arm* en *Leder*, corium; niet uit *Let*, lid, deksel, zooals door Lübben 1, 127, op Armeleden, gezegd

wordt: zie Diefenb. *Gloss.* op Dextrale, dat in het *Gloss ex quo* als Armleder wordt opgegeven. *Lederen armstuk*, als deel der wapenrusting van knechten, in tegenstelling van het ijzeren *Armharnasch* (zie ald.) der ridders. || Symon Weyneus. 2 paer armleder 3 sc.; Dirc Wouter 1 collier ende 1 paer armleder 2 sc. 6 d., *Rek. d. Graf.* 2, 114. Om hantscoen ende om armledere, 1 dukate, 3, 118.

ARMOEDE (AERMOEDE, AREMOEDE, ERMOEDE, ERMUEDE, ARMODE, ARMOET, ERMOE), znw. vr., onz. en m. Mhd. *armuot* vr., *armuote* onz.; mnd. *armôt* en *armode* vr. en onz. Vgl. *T. en Lettb.* 1, 132 vlgg., vooral 137.

1) *Armoede*, vr. || Ghi sloechten doet, daer ghi mi in scanden ende ermoden settet bi, *Lanc.* II, 33641. (Mijn vader) es ondergegaen van gode ende leget in sware ermode, II, 43986. Dat si niet dore aermode en liten te kisene die goede, IV, 5603. Vele aermoeden . . ghedooghede die jonghe man te Tours, *Amand* I, 615. Oec gaf hi hem . . dheelt van zinen goede, om te blusschene zine aermoede, *Bloeml.* 3, 17, 316. Zoo ook *Sp.* IV², 21, 30. — Als onz. of m. || Ghieriger man was nie van goede dan hi om dit armoede, *Franc.* 3411. So was Jan Baptiste . . in die wostine int aermoede, *Sp.* I⁷, 5, 4. Een dach des armoets ende verdriets, *D. B. Zephanja* 1, 15. Alsosulc aermoede, dat noyt creature en leet, *Hs. v.* 1348, 304*c*. Die wise can int aermoede ende in die weelde van goede altoos siere doghet pleghen, I⁸, 75, 33. Enen dien dat armoet dwinghet dat hi quaet doet, *Teest.* 1653. Nu ben ic bloet van goede ende ontsie dat armoede, *Limb.* X, 445. Daer doghese groet ermoede ende leet, *Christ.* 321. (Ic) sallen roven van sinen guede, ende sallen bringhen tyen ermuede, *Lutg.* II, 1245.

2) *Ellende*, *ongeluk.* || Dese dachvard, daer in armoeden bi geset ward van Grote Bertangen dat conincrike, *Lanc.* IV, 11947. Sint viel hi (*Nero*) van dus hogen, . . dat hi doet in aremoeden bleef, *Rose* 6130. Lichtelec es sceden van goede, maer van minnen eist armoede, *Limb.* I, 2435. Dies winters roede, die mi doet soe groten aermoede, *Wint. e. Som.* 605. Ic sal di onsoete vermenichfuldegen u ermoe, *Blisc. v. M.* 322. —Nog hoort men in dezen zin: *het is armoe*(*de*).

3) *Ongeluk*, *ellende*, *ballingschap*, inzonderheid in concrete opvatting: *ballingsoord.* Verg. den overgang van *ellende*, oorspr. *ballingschap*, tot de beteekenis van *ongeluk.* || Dus wert die clercgie goede in die jacht, in daermoede, *Sp.* II⁸, 9, 43 (Vinc. „fuit *persecutio* in clero"). Daer worden die bisscoppe goede ghesonden in die aermoede, II⁸, 51, 17. Die daelde uut des Vaders scoot hier neder in onse aermoede groot, *Amand* I, 5289. Si dede den Here omnipotent hier nederdalen in die armoede, *Vad. Mus.* 1, 345, 11.

ARMOEDICHEIT (ERMOEDICHEIT), -HEDE, znw. vr. *Armoede*, *ellende.* || Hoese dAvonture onderleide in wel groter ermoedicheide, *Rose* 6333.

ARMOET. Zie ERMOET.

ARMONIE. Zie HARMONIE.

* ARMREBBE, znw. vr. *Lange ribbe* (?). || Men vant daer die scinkele lanc wel vier voete, . . . ende selke armrebben mede vierdalven voet wel gerede, Velth. III, 34, 67. — Men zal wel moeten lezen *armscenen*, als in vs. 60, waar de oorsprong der fout te zoeken is in de woorden: „*arm*scenen, *rebben* gemene". Zie het volg. Art. 1).

ARMSCENE, znw. vr. Uit *Arm* en *Scene.* 1) *Kleine armpijp*, lat. *radius.* Hd. *armschiene.* || Grote scinkele, grote bene, armscenen, rebben gemene, Velth. III, 34, 59.

2) Hetzelfde als *armharnasch* (z. ald.). || Een omgaende tuych armschenen ende rinckragen, Racer 3, 208. Een knechtsharnasch mit armschenen ende een backeneel, Matth. *Anal.* 1, 228 (vgl. ald.: „twee scheenharnasch ende schenen daer toe). Item 14 armschenen, 229. — Zie SCHENE.

ARNASC. Zie HARNASC.

ARNEN (ARENEN, AERNEN), zw. ww. bedr. Ohd. *arnôn*, mhd. *arnen*, ags. *earnjan*, eng. *earn*, mnd. *ernen*, verg. goth. *asans* znw., oogst; mhd. *arn*, *erne*, nhd. *ernte*; bij Kil. arne, erne, *Ger. Sax. Fris. Sic.* messis. *Oogsten*, in het Mnl. alleen in overdrachtelijken zin gebezigd. Vg. GEARNEN, ONGEARENT en *Taalk. Magazijn* 3, 250 vlg.

1) *Oogsten*, *inzamelen*, in eigenlijke en figuurlijke toepassing, *verdienen.* || Nu dunct mi in minen sinnen, dat ic meer arnen soude hatie dan ic dede die minne nie, *Rose* 4564. Die ghedaen sijn uut Gods vreden, die moeten arnen sijnen toren, *Serv.* I, 1732. Uwe stat is nu verdeylet . . ende moet arnen Gods toren, I, 2692. Datter (*hij*) ewelijck weer verloren, ende arnen moeste Gods toren, II, 2651.

2) *De* (*kwade*) *vruchten zijner daden inoogsten*, *er voor boeten.* Du best sot dattu dus sprecs tot dinen God: Ic ontrade dattu wel sere dit arnen souts van onsen Here, *L. o. H.* 3133. Die rike es sculdich onsen Here meer dan daerme lof ende ere: en doetijs niet, hi aernet sere, *Ziele e. Lich.* 278. Oec dor u groetheit . . . ., waer die emende veel te cleene van hem gedaen, die tfeit selve wrachte: dus moet dan arnen al tgeslachte, *Blisc. v. M.* 613. Hoe sere arende hi onse mesdaet, *L. o. H.* 2367. Wet gi selet arnen sere, 2760. Ic beet den appel stillekine, dat hebic gearent, dats mi in scine, 4199. Dat arne ich hude in desen daghe, *Serv.* II, 1928. Hi (*de waard*) soude sine ghebuere roepen ende bidden hem (*den vredebreker*) voer hen dat hi sijn huus rumede, soedat hijs orcontscape hadde dat hijs hem maende; ofte neen, die weert moest metten sculdegen arnen, Willems, *Verh.* 1, 144. — Die sonden (die mesdaet) arnen, *boeten voor zijne zonden*; verg. mhd. *die sünde arnen* (Lexer 1, 96; Bartsch, *Karlm.* 265). || Dat hi aernen moeste ende quellen sine sonden int vaghevier, ende niet in die helle fier, *Sp.* IV², 14, 48. Dat dat seker ware tfeghvier, daer si haer sunden in arnden, die hier haer penitencie nien voldeden, *Christ.* 241. Dies moet hi aernen dan sijn sonden ewelic geduerich, sonder fijn, *Blisc. v. M.* 1186. Onse Heer die wiltse besweeren, op dat sij dese mesdaet arnen, *Serv.* I, 1726.

AANM. Op twee plaatsen komt de uitdrukking voor: die sonden aren, in plaats van — arnen. || Vele warenre in dien daghen, die rovers ende mordenaers waren, die met hem bleven, ende wilden aren die zonden, die si hadden gedaen, ende worden in goeden ende ontfaen, *Sp.* III⁸, 9, 88. Maer die haer sonden aren, hebben seker wel ghevaren, want si (*die wrake*) wert cort gheint, maer die wrake diemen ghinder kint, die moet dueren emmermere in groten rouwe, in langhen zere, *Wrake* I, 676. — Op deze laatste plaats kan wel niet aan eene corruptie gedacht worden, en is het ontegenzeglijk, dat *aren* met *die sonden* behoort verbonden te worden. In weerwil van de juiste opmerkingen in de noot op *Sp.* III⁸, 9, 90, zal men dus moeten aannemen, dat *aren* in den zin van *arnen* kan voorkomen en de beteekenis heeft van *boete doen.* Misschien werd het woord

aren, in den zin van *ploegen* reeds eenigermate verouderd en door *eren* of *eriën* vervangen, gedachteloos en om het rijm in plaats van *arnen* gebezigd, evenals ook andere woorden, die op weg zijn van te verouderen, verkeerdelijk worden gebruikt, als b. v. *verwaten* en *verweend*, die langzamerhand de beteekenis van *verwaand* aannamen.

ARNOUT, znw. m. Eigennaam, de patroon der bedrogen echtgenooten; Sinte Aernouts broederscap, *het horendragersgild*, *Rose* 8551. Vgl. Roquef. 1, 90 en 751: Arnould, Arnold, Hernoux, mari dupe et malheureux, en: estre logé à l'hostel S. Hernoux. Vgl. 1, 89: Arnaud, débauché, mauvais sujet, en Duc. 1, 404: Arnaldus, *ganeo*, *scortator*. Welke Arnout bedoeld is, is niet zeker. Dat de H. Arnulphus, bisschop van Trier zou zijn, die ook in zijn huwelijk zijn „votum virginitatis" hield, is niet waarschijnlijk.

AROMA (met den Griekschen meervoudsvorm *aromaten*), znw. o. Van gr. ἄρωμα. Verg. ofr. *aromas* (La Curne 2, 164). *Welriekende plant.* || Mirre ende sinamona, galanga, cassea ende aroma, *Alex.* V, 1029. Uut dat graf quam altoes soeten roeck, of alle die cruden of alle die specien van aromaten daer versament hadden gheweest, *Pass. W.* 178*c*.

ARPIE (AERPIE), znw. vr., met weglating der aspiratie voor Harpie. *Harpij*, *grijpvogel*; lat. *arpia*. || In Strapides, in die woestine, pleghen arpien te sine, *Nat. Bl.* III, 249. Wien bediet bet die arpie dan . . die wokerare, III, 257.

ARPOYS, znw. onz., voor Harpoys. *Harpuis*, *mengsel van zwavel en hars.* || Een vat pecs of aschen jof arpoys, *Letterk. N. W.* 6, 82. Een waghe arpoys of speghelhars 1 d., een rompe arpoys o., een tonne arpoys of speghelhars 2 d., *ZVl. Bijdr.* 5, 38.

ARRASPENNINC. Zie ARRE, 2de Art.

ARRE, bnw. ARREN, ww. ARRINGE, znw. Zie ERRE, ERREN, ERRINGE.

ARRE (ERRE) znw. vr.; lat. *arrha* (Kil. 833: Arre, Lat. *arrha*). *Handgeld*, *handgift*, *onderpand.* || Geeft my daer guede erre op, tot dat gi my sent dat gi mi geloeft hebt. Wat wilgi dat ic u te erre geve? . . Ende Judas gaft haer te erre, *B. v.* 1357, 23*d*. — Arraspenning ofte Godtspenning (*huurpenning*), *Handv. v. Assendelft* bl. 250. Kil. 833: Arre, Arpenninck, lat. *arrha*. — Ook als bij het sluiten van een contract getuigen (solemmitatis causa) tegenwoordig waren, werd veelal aan dezen de *arrha* ter hand gesteld, als drinkgeld (vgl. WIJNCOOP, WIJNCOOPSLUDEN). || Siet, hier sidi tugen van, dat dese ridder dit self met mijn (*l.* sijn) eygen zegel ende hant besegelt. Si antwoerden, het is waer, want wi hebben den arraspenninck ontfangen, *Gest. Rom. c.* 128.

ARREST (AREST), znw. onz. Ofr. *arrest* (La Curne 2, 182). — 1) *Het steunpunt*, veelal aan 't harnas, *waarop de lans gelegd werd*, *die men ten aanval velde.* In de uitdrukking: die lance int arrest leggen, *de lans vellen.* || Terstont leyde elck sijn lance int arest, seer fellijc tegen malcanderen rijdende, *Exc. Cron.* 242*d*.

2) *De opgemaakte*, *afgesloten rekening*, *het saldo*; vgl. fr. *arrêter un compte*, en zie ARRESTEEREN. || Arrest van Ysebouts lester rekeninghe, *Rek. d. Gr.* 3, 261. Van den arreste van sijnre lester rekeninghe, . . daer hi minen here den grave in sculdich bleef . . ., *ald.* 262 (tweemaal).

ARRESTEREN, zw. ww. bedr. Mlat. *arrestare* (Duc. 1, 413, No. 3). Van eene som gelds. *Goedkeuren*, *dat ze in iemands credit worde geboekt.* || Aldus . . soe blijft Gheret voers. sculdich minen here den grave . . 2299 ℔ . ., die hi Jannes van Nederhem rechtevoert in ghereden ghelde betaild heeft ende up hem ghearresteert zijn, *Rek. d. Graf.* 2, 221. — In onze bet meer gebruikelijk in den vorm rasteeren (z. ald.).

ARRIVEREN (ARIVEREN, ARRIVIEREN), zw. ww. onz. Mlat. *arrivare*, vroeger *adripare* (Duc. 1, 615), ofr. *arriver*; verg. over de afleiding Diez, *Etym. Wtb.* 1, 34. *Aan den oever*, *aan land komen*, *aanlanden*, *landen.* || Ende sceepte in de haven van der port, ende ariveerde aen Troyenport, *Parth.* 822. Hare scip was harde wel ter vloghe, . . so dat si vor der vespertijt ariveerden vor Ravenstene, *Wal.* 9504. Hi reet toter zee thant, daer hi een scip gearriviert vant, *Lanc.* III, 7683. Alse dit scep ant lant van Logres arriveerde, III, 8039. Dus voer hi soe verre henen, dat si savons vore Athenen arriverden met ghemake, *Limb.* I, 825. Daer bi plaghen sine cnapen altoes ten scepe te comene dat arriveerde, I, 876. So dat si in die havene arriveerden, *Huge v. Bord.* 73. Zie nog *Lanc.* III, 8901, 9633; Velth. VI, 20, 51; *Sp.* I[3], 17, 39; *Merl.* 13535; *Flor.* 97; *enz.*

ARSADIE. Zie ARSEDIE.

ARSATERE (ARSATRE, AERSATRE, ERSATRE, ARCETER, ERSATERE, ERSATER, AERTSATER, ARTZETER, ARSETER), znw. m. Van mlat. *archiater*; gr. ἀρχίατρος. Verg. ohd. *arzat*, mhd. *arzât*, *arzet*, en *arzetaere*, mnd. *arste* uit *arzete*, hd. *arzt*, en Bormans op *Christ.* 171—175. Het zuivere mnl. woord was meester. *Arts*, *wondheeler*, *geneesheer.* || Arsaters quamen so si eerst mochten, diese (*die gewonde*) souden achterwaren, *Wal.* 7502. Ic bem een ersatre van wonden, *Lanc.* II, 1988. Sornahan ontboet ersaters tien stonden om te besiene sine wonden, II, 6067, vgl. 8178, 8376, 28108, 42631, 44827, 45067, 22820; IV, 4632, 9566. Eenighen aersater oft meester . . in medicinen, *Boeck v. d. L. Jhesu* 112*d*. Een wijf . ., die in aersaters al haer goet hadde vertert, *Hs. v.* 1348, 161*b*. Die ersatre es dicke fel, *Alex.* VI, 959. Sijn ersatre Cristobolus . . sach sinen here ghewont aldus, IX, 991. Nochtan sal ic u altemale met minen swerde te stucken cappen, dat nemmermeer erscatre lappen an u en darf om ghenesen, *Limb.* VIII, 572. Ic ben, seit hi, arsatre goet, *Esop.* XLIII, 5. Wilstu leren medicine ende vroet arsater te sine, *D. Cat.* 171. Ende zi daer ane volcomelike na des aersaters rade, ende des huses staden besueke, of men den aertsater hebben mach met voghen, *D. Orde* 231. Dien arcetere te hebben, 217. Ersetre, gansse di selven, *Lev. v. J. c.* 98. Avermits dat gheen stedich geswaeren artzeter int yrst van onser wegen by den gewonden gehaelt wurdt, Nijh. 4, 116 (*a.* 1495). Arseter, G. Groote 101 var.

AANM. — *Sp.* I[4], 42, 6, moet voor *ersatre* gelezen worden *ersatrie* (zie ald. 3).

ARSATEREN (ERSATEREN), zw. ww. bedr. Van *Arsatre* (*ersatre*). *Door een heelmeester behandelen*, *geneeskundig behandelen.* || Die ghenen die daer waren ghewont dede men ersateren terstont ende verbinden haer diepe wonden, *Grimb.* I, 5139.

ARSATERIE (ARSATRIE, ERSATERIE, ERSATRIE, ook ARTSETRIE, ARTCETRIE, ARCETRIE, ERTSETRIE (*Limb. Serm.* 20*d*, 21*a*, 33*c*, *d*, 85*c* (driemaal) enz.)), znw. vr. Van *Arsatre* (*ersatre*).

1) *Heelkunde*, *geneeskunde.* || Bestu siec, kies enen man, die best van arsatrien can, *D. Cat.* 225. Hout herte, levre ende galle: si sijn ter ersatrien goed, *Rijmb.* 15574. Nayen ende arsatrie

dan, *Lsp.* III, 14, 117. Dese hadde al hare goet ghegheven den mestren van ersetrien, *Lev. v. J. c.* 75. Dits van den onghemacken der tonghen, alsoe ons medicine leert ende wijst in vele bouckeu van ersaterien, Jan Yp. 111.

2) *Geneesmiddel*, ook *toovermiddel*, als lat. *remedium.* || Ic weet noch selke ersatrie, dat icse bi der cracht, dier leghet ane, levende weder ghewinnen wane, *Flor.* 1271. Ic radi vor recht ersatrie, dattu die moeder Gods Marie eers ende an hare roeps genaden, *Sp.* I', 66, 161. Daeromme dat hem die leringhe rechts levens ende der dinghe, die si schuldich zijn te houdene, iet moghen comen te broke ende te valle, ende dat arsaterie sonde zijn, te zuucten niet en ghedie, *D. Orde* 258.

3) *Heelkundige*, *geneeskundige behandeling.* || So wie . . van yemene ghequetst wordt, die sal selve sine ersaterie afdoen ende sinen meester selve loenen van dies hi aen hem verdient heeft, *Cor. v. Antw.* 72, 194. Swaerre was in gere stonde die ersatre (l. *ersatrie*, curatio vulneris) dan die wonde, *Sp.* I*, 42, 5.

ARSCAP. Zie ERSCAP.

ARSEDIE (AERSEDIE, ARCEDIE, EERSADIE, ERSADIE), znw. vr. Mhd. *arzâtie*, *arzâdie*, mnd. *arstedie*, *arzedie*, *arsedie*. Afgeleid van een in 't Mnl. niet voorkomend *Arsaet*: zie verder bij ARSATERE. *Artsenij*, *geneesmiddel.* || Salve dijn oghen mit arsadyen, die den oghen toehoert, *Hs.* 75, *f.* 175*d* (*Hs. N. T.* 110*r*: mit *eersadien*). Alle de ghene (sondighen dootliken) die venijn of dobbelstenen vercopen, het en waer datmen dat venijn om arsedie vercoften, *Samenspr. f.* 98*c* (*aang. bij* Huyd. *op* St. 2, bl. 187). Een trouwe vrient is een arsedie des levens, *Materie der sonden*, *f.* 87*d* (*aangeh. ald.*). Si had daer veel arsedy toe gedaen, *Pass. S.* 158*a*. Entie menschen gesont doet wesen sonder ienege arcedie, *Merl.* 488. Arsedie tegens die sonde, *G. Troen* 36*a*. Een heyl ende een arsedie, 45*d*. Verwervet den siecken arsedie, 62*c*. Si halen spise, si suecken arsedie als die wedehoppen soe langhe hent totter tijt toe, dat haer olders sterven ofte ghesont werden, *Bienb.* 43*b* (*Ned. Proza* 294). Hier omme sal men sueken arsedie, *ald.* 25*a*. Dan en is daer gheen stede der aersedien of der beteringhe, *ald.* 102*c*. Dat onse crancheit overmits den aertsedier (*l.* aertsedien) dijnre ontfarmherticheit staende blive, *Getijdeb. S.* 71 *b*. Zoo ook *Pass. S.* 158*a*, vgl. *O. H. W.* 76 en *Stroph. Ged.* bl. 168. — Ook in den zin van *toovermiddel*, lat. *remedium.* || Ic sal dij leren . ., hoe du salste werden ghemint sonder aersedye, sonder cruut ende sonder enich bespreken ofte sonder enige toverye, *Bienb.* 69*b*.

ARSEDIËN (ERSADYEN), zw. ww. bedr. Mhd. *arzâtien*, *arzetien*, mnd. *arstedien*, *arzedien*, *arsedien*. *Geneeskundig behandelen*, *heelen.* || Zom dede men daer ersadyen mit reyner salven, *D. War.* 9, 152, 374.

ARSEDIERE (ARSEDIER), znw. m. *Arts*, *heelmeester.* Verg. ARSADIE en ARSATER. || Ic ben . . een arsedier van woerden, want wert yemant ghequetst in woerden, soe can ick daer goede medicine toe doen, *Pass. W.* 57*b*. Dat hi een arsedyer van woerden hadde, 57*c*. Aldusdane doet hevet gheleden, die arsedierre (var. *aerseter*) des levens is, G. Groote 101.

ARSELEN. Zie ERSELEN.

ARSELMAENT. Zie ERSELMAENT.

ARSENIE (ARCENIE), znw. vr. *Artsenij*, *geneesmiddel* of *genezing.* || Al was si (Maria Magdalena) sundich, si sochter boete teghen ende arcenie of meysterie, Brugm. 2, 329.

ARSETE, znw. m. Ohd. *arzat*, mhd. *arzât*, *arset*, bij Kil. „Artse, artset, arste." *Medicus.* Over de afleiding zie bij ARSATER. *Arts*, *geneesheer.* || Dat men in den oversten huse, daer dat hoeft des oerdens es, arseten hebben na der macht des huus ende der ghetale der zieker, *D. Orde* 217.

ARSOEN. Zie ARTSOEN.

ARST, voor HARST, *harst*, *braadstuk*, *Sp.* III*, 16, 51; 55, 30.

ARST, voor HARST, *hars.* || Dan doeter toe wit arst 1 pont, was een vierendeel ponts, dit smelt overeen, Jan Yp. 61.

ARSTE (ERSTE), znw. vr.; wisselvormen van *raste*, *reste*, d. i. *rust.* Zie ERSTE en vgl. *Theoph.* bl. 30.

ARTE (AERTE, ARTE, ART), znw. vr. Van lat. *ars*; fr. *art* (La Curne 2, 199).

1) *Kunst*, *kunstvaardigheid.* || Al sulc als die art bescrivet, *Nat. Bl.* XIII, 13. Men maket (*electrum*) bi der aert, maer dat nes nie also waert als dat die nature bringhet, XIII, 67. Dat dedene art ende niet nature, ende dedene vliegen die locht dure, *Rose* 5045. Om te verledene dien musaert met haerre bedriegeliker aert, *Rose* fr. 253, 280. Een valsch prophete . . ., die met siere quader aert vergaderde liede te hem waert, *Sp.* I*, 30, 3. Doe sendde hi bi quader aert enen duvel in Occident, *Sp.* II*, 36, 4. Gheluckes weynich is my verbaert van lieften ende van minlic aert, *MLoep* I, 163. Aert ende const van desen sanghe dat is die Heylighe Gheest, Ruusbr. 4, 41. — Bi arten, *door middel van kunst*, *kunstmatig.* || Alsmense (*die doren*) danne ondede, ghinghen up die andre mede bi arten ende sonder mans hant, *Rijmb.* 11467. Als die wynt by groter aert onder die bloemen vaert, *Troyen* 5625. — Ook gevolgd van een 2den nv., ter nadere aanwijzing der kunst, als: der wapine aert, *de kunst van wapenen*, *van het hanteeren er van*, *wapenspel*; der minnen aert, *het minnespel.* || Van den reinen wiven, die der wapenen aert aensagen, *Brab. Y.* VI, 11904. Daer wert oec ghespeelt der minnen aert, *Wint. e. S.* 175.

2) *Kunst*, *wetenschap*; inzonderheid in het mv. Vgl. Eng. *master*, *bachelor of arts.* || Van siere scuerssen, dat si in staden staen denghenen boven alre aert, die met evele sijn verswaert, *Sp.* I*, 47, 132. Virgilius . . ., die vroet was van mengher aert, *Troyen f.* 269 *b*. Dese Nero van menegher aert, daer hi jonc geleert in waert, *Sp.* II', 6, 1. Daer si ter scolen souden gaen ende hem in arten doen verstaen, *Rijmb.* 20829. Hi moet een gramarijn wesen ende te minsten connen sine parten: dat is tbeghin van allen arten, *Lsp.* III, 15, 46. Nochtan hi emmer leerende was goede arten ende screef ende las, *Sp.* II*, 1, 17. Van dezer leere hout soe scole; bedi so worder vele in dole die van haren aerten lesen, Praet 1134. Die wel hare aerten claer can spellen, 1453. Van sulken aerten can ic haer taerten te pointe baken, 3490. — Gevolgd van een 2den nv., ter aanwijzing der bepaalde kunst of wetenschap. || In die arte der scrifturen machmen cume een lit ruren, *Lsp.* III, 14, 137. Al hadde een meester ghestudeert, ende hi der scriftueren aert heeft, *Denkm.* 3, 213, 19. Meester van der sterren aert, *Sp.* II', 15, 4. — Die seven arten, die (seven) arten liberale, *de zeven vrije kunsten*; lat. *artes liberales*, t. w. het *Trivium*, bestaande uit grammatica, dialectica en rhetorica, en het *Quadrivium*, nl. de musica, arithmetica, geometria en astronomia. Zie Duc. 1, 416; Moll, *Kerkgesch.* 1, 359 vlgg.; Cramer, *Gesch. der Erziehung und*

der Unterr. 4—18, en verg. *Lsp.* III, 14, 63—104. || Van VII aerten es hi clerc, *Parth.* 5796. Ic bem van VII aerten vroet, *Alex.* III, 356. Alquinus ... die wijs in zeven arten was, *Lsp.* II, 48, 1199. Gramaria ende Logike, daer na Geometrie ende Musike, Arismetrike ende Astronomie ende die heylighe Theologie ..., dit sijn die aerten liberale, III, 14, 67—101, vgl. 13 vlgg. en IV, 7, 20. Ende verstonden hen oec wale in die arten liberale, *Sp.* II⁴, 32, 7. Dese Felix eerst studerende sat ... in die arten liberale, II⁴, 47, 5. Diese jonc dede leeren wale in die aerten lyberale, II⁴, 3, 83. —Meester der (in) arten, *meester in de vrije kunsten*; *Magister artium* (eng. *master of arts.* || Alsic dan weder thus come, so bem ic meester van der (den?) arten, *Boerd.* IX, 34. Ic wil noch te Parijs drie jaer bliven ende werden meester in aerten, so wil ic dan vier jaren wonen te Monpelier ende werden daer meester in medicinen, ende so wil ic dan vijf jaer wonen te Benoniën (Bologna) ende werden daer meester in die wet, *Devoet B.* (36) 42 *v.*

3) *Kunst*, *kunstgreep.* || So dat die pape met deser aert uten wiele verlost waert, *Franc.* 8755. Dese mach men qualike vaen met engiene, met ghere aert, *Nat. Bl.* II, 3265. Also haddi hem bewaert met weldoene alsonder aert, *Sp.* I⁷, 73, 23. — In het bijzonder van *bovennatuurlijke kunsten*, *tooverkunst*, *tooverhiddel.* || Eene figuere gemaect bi aerten ende bi congure (*door Medea*), *Troyen* 703 (tekst *consten*). Hare aerten (*aldus te lezen voor* hertten) ende hare conjuramente (*van Circe*), 9628.

Aanm. — Bij Aert (2de art.) werd reeds opgemerkt, dat *Aert*, in den zin van behendige, slimme of listige wijze van handelen, en *Aert*, voor *Aerte*, *Art*, kunst, knustgreep, in beteekenis meermalen samenvallen, zoodat het soms moeilijk te beslissen valt, welk van beide woorden bedoeld wordt. Hoewel het geslacht het kenmerkend onderscheid is, wordt dit ook wel eens verward, en *Arte*, *aert*, *art*, m. gebruikt, waar niet anders dan het vr. *arte* bedoeld kan zijn. Zoo leest men: „Dese es meester in *den aert* (of l. *aerten*?) in looye oft in theologyen, *Amand* II, 1916; „Alst den toeverare verstaet, diet met *sulken arte* vaet," *Nat. Bl.* VI, 109 (bij B.: „met *selker aerd*"); „Daer wrocht Venus den rechten aert," *MLoep* II, 403. „Ic wil de tafel gaen decken nae den aert," *Cl. v. Playerw.* 238. „Dat hi dien *aert* entie crachte leeren mochte, die Phillip dede," *Sp.* I⁷, 45, 34. — *Aert*, kunst, kunstgreep, zal ook bedoeld zijn in de bedorven plaats der *Nat. Bl.* III, 1920, die verbeterd aldus luidt: „Ende visieren ende willen leren haren biechters sulken aert, dat si niet en doghen ter vaert." — In het gedicht *Van den IX besten*, 135, leest men: „Julius Cesar, den vromen, vroet van sterren ende van *aerde*." Ook hier zal men *aerde* moeten verklaren als *arte*, kunst, hoezeer *aert* in verbogen vorm *aerte* zou moeten zijn. — Omgekeerd vindt men *Limb. Serm.*, 138*a*, het vr. *art*, waar men veeleer het m. *aert* zou verwachten. || Alse hi na gotliker *art* der engele spise was in himelrike, also is hi worden ene spise der menschen na menscheliker *art* in ertrike.

ARTEYT, znw. vr., voor Hartheit, *Hardheid.* || Sijn vleesch hevet arteyt groet, *Nat. Bl* II, 3150.

ARTETIKE, ARTENTIKE. Zie Arthritike.

ARTHRITIKE (artitike, aertitike, artetike, artentike, artike, artiltike), znw. vr. Verg. arcentike en mlat. prov. *artetica gutta* (Duc. 1, 420; Rayn. 2, 129), van gr. ἀρθριτικὴ νόσος. *Jicht*, inzonderheid *voeteuvel*, *podagra.* || Honden scoen sijn sekerlike goet jeghen die arthritike, *Nat. Bl.* II, 774 var. Dit salve rike es goet jegen die artityke, II, 2919. Oec sal hiere hem mede bestriken, die siec es van artitiken, VIII, 440. Dese gheneset daertitike, XII, 934. Hande ende voete hadde hi te desen al vol van artitike, *Sp.* II¹, 86, 12. Die geweest hadde vore die stont van artiltike so onsochte, II⁴, 6, 68. So was die heilege martelare van artentike besiect so sware, dat hi en mochte gaen no staen, II⁴, 18, 181. Es hi cropel, blent of stom of van den (*l.* der) artentiken crom, III⁴, 6, 44. Lankevel, ghicht ende tisike, fistel, kanker ende artike, *Rein.* II, 5389. Sulck wort levens lijfs verderft mitter gychte, mitter artycke, Hild. 49, 48. Nu bin ic ghecomen te rusten tieghen minen danc mids tfiederzine ende mit die artike, die mi quelden, *Ned. Proza* 256. Al hadde hi seer die artijke oft fiedercijn, *Exc. Cron.* 249*b*. Mids tfiederzine ende mit die artike, *Ned. Proza* 256. Bisscop Vrederic (wert) cranck van artycke ende sterf, Matth. *Anal.* 3, 211. — Artike van Napels, *Venusziekte.* || *Tr.* Scamel Ghemeinte leifde in oncuuscheyt, ... ende noch zoude, ten dede ... *Sc.* Wat dynghe? *Tr.* Dartycke van Napels, *ZVl. Bijdr.* 6, 331, 121.

ARTICH. Zie ortich.

ARTICULE, znw. onz. Van lat. *articulus. Punt*, *zaak.* || By desen ende meer ander articulen de liefde smelten sonde ende vergaen, *Sacr.* 1202.

ARTIKE. Zie Arthritike.

ARTILLERIE (artelrie), znw. vr. Van ofr. *artillerie* (La Curne 2, 206); mlat. *artillaria* (Duc. 1, 422), afgeleid van lat. *ars*, evenals ofr. *engin*, mnl. *engien*, van lat. *ingenium*, met denzelfden overgang van beteekenis: zie Diez, *Etym. Wtb.* 1, 35. *Werpgeschut*, zoowel pijlen, hand- en voetbogen, als later ook vuurwapenen, en andere werktuigen en benoodigdheden voor artillerie en genie. || Hi sal noch voeruut hebben alle die artillerie, harnasch ende weere, die nu is in mijn poerte te Ploych, *Test. van* 1402, *in D. War.* 5, 172. De poederen, de carren, de smeden, de spitters, de delvers ende waghenaers, ende alle de wercken, diemen doet ter cause van der artillerie. ... De Prince mach hebben drie hondert monden van artillerie, daer mede dat hy hem behelpen ende vechten mach, sonder de haegbussen ende colueverynen, Matth. *Anal.* 1, 316. De jeghenrolle van allen den costen ... der artillerie, gelijc van boghen, schichten, voetbogen, gescutten, stocken in de hand van coorden, ende allen anderen noodtsaeckelicken dinghen, 317. Die hertoge dede vergaderen ... alle haer artelrije op eene plaetse, *Exc. Cron.* 223 *b.*

ARTILLEUR, znw. m. Zie het vorig art. Ofr. *artillier* (La Curne 1, 207); mlat. *artillator* (Duc. 1, 422). *Krijgsman*, *belast met het toezicht op het geschut en tevens met de werkzaamheden der hedendaagsche Genie.* || Ende es de artillier gestoffiert ende garniert van allen dinghen in sulcker wijs, dat de Prince niet en sorge omme te lydene de rivieren in corten tijt van dusent voeten lanc, op dats van noode sy. Ende maectse sterc ende stijf omme te passeerne de meeste bombaerde van al der werelt, Matth. *Anal.* 1, 318.

ARTISTE, znw. m. Van mlat. *artista* (Duc. 1, 423). *Beoefenaar der vrije kunsten*, *der* Artes liberales; *geleerde.* || Des philosophen listen bevele ic den constighen artisten, *MLoep* I, 59.

ARTITIKE. Zie Arthitike.

ARTLANT. Zie Aertlant.

ARTSC. Zie Ertsch.

* ARTSCEPSCEPE, verkeerde lezing, Velth. VII, 27, 44. Zie ERTSBISSCOP.

ARTSCEBISSCOP (AERTSCE BISSCOP), znw. m. Naar eene volksetymologie, die de waerde van *Aarts* niet kende en in verband bracht met *Aerde*. *Aartsbisschop*. || Artscebiscope, biscope, *Lanc.* IV, 5182. Meestre ende aertscebiscop met, Velth. VII, 27, 59. Om dat hi van hem een aertsche bisscop geconsacreert soude worden, *Pass. W. f.* 15*d*. e. e. — Zie verder ERTSBISSCOP en ARDSBISSCOP.

ARTSCOEN. Zie ARTSOEN.

ARTSCH, bnw., voor *aerdsch* of *erdsch*, aardsch.

* ARTSENEREN, zw. ww. bedr. Bedorven lezing voor aetsemeren, *Grimb.* II, 5613 (tekst: *geartseneert*, Var. *geasemeert*.) Zie op ACHEMEREN.

ARTSETRIE (ARTCETRIE). Zie ARSATERIE.

ARTSOEN (ARTSON, AERTSOEN, ARSOEN, AERSOEN, ARCHOEN, ARDSOEN, ARTSCOEN, ERSOEN, HERSOEN), znw. onz. Van ofr. *arçon* (La Curne 2, 130). *Zadelboom*, *zadelboog*. Aan den zadel waren twee bogen: dat artsoen vore, en tachterste artsoen. || Meneghen stac men dur den buuc metten glavien, dat die ponjoene utequamen ten achtersten artsoene, *Wal.* 10632. Upt archoen van den ghereide, 3694. Alse die coninginne thoeft heeft versien an thersoen hangen, *Lanc.* II, 1355. Ende vorde an sijn arsoen nochtan eens ridders hoeft hangende al bloet, II, 1668. Agraveyn nam dat hoeft daer nare ende hinct an tersoen bi den hare, II, 5771. Hi sloech darchoen vore ende dat part mede al dore, II, 13395. Hi sat op een starc swart part, ende hinc an sijn archoen ene haecse, II, 17227. Hem ontsanc soe sijn bloet te handen, dat hem sijn swert viel uten handen, ende hilt hem an dat artsoen voren, II, 20218. Alsi an die artsone dede die hant, ende sinen voet in den stegebant, ende waende hem lichten in sijn gereide, braken die daregarden beide, II, 44741. Deen stac den anderen so onsote, daer si quamen te gemote, dat haer arsone beide craken, III, 21771. Om sijn bijl hiet hi oec lopen: men halet heme, ende hi ginct knopen ane daertsoen van sinen gereide, *Ferg.* 487. Hi waerp hem vollec in dartsoene, 1106. Elc sloech andren metten swarde van haren helmen grote stucken, dat si op hare aertsoene bucken, 1872. Dat aersoen hi begreep, ende spranc op sonder stegreep, 3793. Stegereep, deregarde no artscoen, *Lorr.* II, 450. Hi onthilt hem met allen met crachten voren an tarscoen, II, 756. Ende maecte int hooft een grote wonde, soe dat hy nicte op sijn artsoen, *Grimb.* II, 2660. Die darme lagen den baroen boven up dardsoen, *Belg. Mus.* 2, 337, 77. Hi hadden ghesleghen neder, en hadt ghedaen sijn aertsoen, *Limb.* VII, 1292. Ene coorde so haddi ghecnocht an sijn aersoen, die hi ontbant, *OVl. Lied. en Ged.* 242, 264. — Zie nog *Lanc.* II, 17242, 28646; IV, 6236; *Grimb.* II, 2501, 3468; *Limb.* II, 699; *enz.*

ARTWELP. Zie AERTWELP.

ARVACHTIG, ARVE, ARVELIJC, ARVEN, ARVENESSE. Zie ERFACHTICH, ERVE, ERFLIJC, ERVEN, ERVENESSE.

ARWETE, znw. vr., *erwt*. Zie ERWETE. || Vitsen, bonen, arweten, *ZVl. Bijdr.* 5, 56 (*a.* 1252). Pilulen liic arweten, *Lanfr.* 116*r*. Zoo ook *O. R. v. Dordr.* 2, 184.

AS. Zie ALSE (1ste en 2de art.)

ASAGE (AESAGE), znw. vr. Van het voorv. *a*, dat hier ontkennende kracht heeft, en *Sage*, van *seggen*. Het woord *asage* is uit de verwante germ. talen niet bekend, doch naast ohd. *kôson*, loqui staat *âchosunga*, deliramentum (Graff 4, 506); Mhd. *âkôsen*, albernes schwatzen; en zoo kent het mhd. ook *âsprâche* en *âsprachen*, wahnwitzige rede en wahnwitzig sprechen (Lexer 1, 101). *Asage* verliep tot *avesage* (Kil. en vgl. AWECH), evenals een tot heden niet gevonden mnl. znw. *asprake* tot het bij Kil. vermelde *avespraecke* heeft kunnen worden. Zie *Taalgids* 6, 30. *Beuzelpraat*, *sprookje*. || Some dichters die sijn, die asaghen ende tureluren dichten van der avonturen, *Teest.* 1617. Hoe hebdi u beset dat ghi die X ghebode niet en wet, ende ghi so vele aesaghen vertrecken cont ende ghewaghen? 2548. — Zoo is ook misschien te lezen voor *vrage*, *Sp.* IV[1], 29, 38: || Dit es al erande *vrage*, dat men aldus goeden man met loghene prijs leget an.

ASAUT. Zie ASSAUT.

ASCAUDEN, voor *Aenscouwen*. || Ic en mach nemmermeer ascauden dat zalich ende minlic anscijn ons Heeren, *V. Maegd.* 598.

ASCH, znw. vr. *Esch*, de bekende boom. || *Dist.* 2, 215: fraxinus, *asch*.

ASCHE. Zie ASSCHE.

ASCHSOUT, znw. o. Kil. aschsout, *sal adulteratum*, *friabile*. *Vervalscht*, *week zout*. || Aschzoudt of clijnzoudt off zoudt van zoudt, *O. R. v. Dordr.* 1, 279, 56.

ASDOREN, znw. m. *Eschdoorn*. || Alse die asdoren bem ic verhoocht biden watren in den straten, *Hs. v.* 1348, 220*b* (Vgl. *Jes. Syr.* 24, 15; Vulg.: ut *platanus* exaltata sum juxta aquam in plateis).

ASELGIEREN. Zie ASSAELGIEREN.

ASEMENT. Zie AISEMENT.

ASEMEREN, ASEMURE. Zie ACHEMEREN, ACHEMURE.

ASE. Zie OSE (d. i. *hoos*.) Vgl. AESVAT.

ASELEEREN zw. ww. bedr.; fr. *assoler*. *Gelijk*, *glad*, *vlak maken*. Pougens, *Archéol. franç.*: assoler, rendre égal au sol, de niveau avec le sol, raser, aplanir. || Stenen . . wel gheauwen ende gheaseleert, *Invent. v. Brugge Int.* 402.

ASEN. Zie OSEN.

ASEN, zw. ww. onz. en bedr. Van *Aes*, voedsel. Mnd. *asen*.

ONZ. — 1) *Zich voeden*, *vreten*, *zich te goed doen*, *op voedsel uitgaan*, vooral van dieren (visschen, vogels, enz.) || So welctijt dat hanghen den voghele sijn hoeft ende oec sine vlogele, . . . ende hi welne aset niet, *Nat. Bl.* III, 1611. Nachts aest (*die paeldinc*), V, 70. Ende die goede pladisen oplaset, daer ghi selve mede aset, *Rein.* II, 215. Ook *Rein.* I, 212 zal men òf moeten lezen: *u selve*; òf: Doeghi daer ane hadt *gheaset* (vgl. *Tijdsch.* 1, 6), of nog juister *u veraset* (vgl. *ald.* 2, 208).

2) *Met aas visschen*. || Om deser teelt willen heeftet van outs recht . . . geweest, dat alle stedeluden mosten den cabbeljauwer al dat vercopen dat sy vinghen, ende hem oirbairlic was mede te azen, totter tijt dat sy aes genoech hadden. . . Dairom so wast weder recht, als die cabbeljauwer gheaest hadden ende in der zee waren, Matth. 120.

BEDR. — 1) Enen —, *iemand voeden*, *voeren*, *voedsel geven*, vooral van dieren (visschen, vogels, enz.). || Ute dien watre neghen waerf assene als hem bedaerf, *Nat. Bl.* III, 1699 (var. *aesene*, *asene*). Die hi (*het mannetje*) aset ende voet sine sie welc tijts si broet, III, 2161. Oec sijnre jonghe, die utevlieghen . . . ende hem selven alleene asen, III, 2989. Die asense weder ende voeden tote si geplumet moghen wesen, III, 3521. So prent hi dat hem es naest, daer hi hem selven mede aest, V, 915. Zwaellewen, die hen zelven vlieghende azen, Praet 2170. Die grijp sinen arm geprant, . . ende aisde sine

jongen daer mede, *Belg. Mus.* 7, 445, 153. Om die vogelen te azen ende te voeden, *Pelgrim* 2*b.* — Ook van menschen. || Met valschen geloeve connen sise asen, ende dats al om ane hen trecken, *Sp.* II', 8, 130. Men soude een sot mit bonen azen, hi en can gheen wiltbraet wel hantieren, Hild. 73, 30.

2) Iet —, *iets als voedsel geven.* || Roept hi oec te vele int huus, so nem eene vledermuus, ende ghestampt peper daer inne: dat ase, hi swighet ten beghinne, *Nat. Bl.* III, 1547. Cost om die tsine (*l.* sijn?) verdwaest, hets verloren wat men aest, *Denkm.* 3, 3, 41 (*ald.* bl. 400: sumptus pro iuvando prodigo perditus est).

3) Iet —, *iets als voedsel gebruiken*, *inslikken*, *zwelgen.* Vgl. ons *op iets azen.* || Als si swelghen moghen ende asen die vette morseel ende die goede spise, *Rein.* II, 5050.

4) *Van lokaas voorzien*, vooral tot het vangen van visschen. || Met desen woerme es datmen aest die yghinne (var. *hinghene*) ende vische verdwaest, *Nat. Bl.* VII, 1028. Om cabbeljauwe, ghecoft ende ghesouten te Sceveninghe bi Janne van Diest, dair thondert of coste eerst coeps 3 ₡, ende dair omme soe soutse him selven azen, *Rek. d. Graf.* 2, 168 (verg. 172).

ASERE, znw. m. *Hij die* (dieren) *voedt*, *onderhoudt* (of *lokt*?) || Een vogelaer of een azere van vogelen, *Pelgrim* 2*b.*

ASICHDOEM (Aesdoem), *-dom*, znw. m., ofri. *aesgadoem* (Richth. 612*a*). De oudere rechtsbedeeling in een gedeelte van ons land, vooral in de Friesche gewesten, en niet Zuidelijker dan Maas en IJsel, het tegenovergestelde van *schependom*, dat vooral in de Frankische gewesten voorkomt. *Asichdom* of *aesdom* is de *rechtspraak door den Asage* (*Asige*, *Asege*, *Asinge*; zie Asige), d. i. *wets-* of *rechtszegger*, *hij die uitspraak doet.* Bij beide rechtsbedeelingen is een schout, als vertegenwoordiger van den graaf of van dengene, op wien het grafelijke gezag is overgegaan, die de terechtzitting leidt; in het Aesdomsrecht wijzen de *Buren* vonnis, aan wier hoofd de *Asige* staat, die het vonnis voorstelt. Allerlei misbruiken leidden er toe dat men aan het *schepenrecht* (d. i. de rechtbedeeling naar Zeeuwsch of Frankisch recht) de voorkeur begon te geven, en het *aesdomrecht* eindelijk geheel werd afgeschaft. Onder Karel V was er nog een *Asega* in Rijnland. Zie Grimm, *R. A.* 781; Noordewier 360 vlg.; Richth. 609 vlg.; De Groot, *Inl.* II § 28; Oudenh. *Z. Holl.* 458 vlgg., vooral 461; Lams 136—139 en *Ndl. Wdb.* op Aasdom. Het onderscheid tusschen *aasdomrecht* en *schepenrecht* komt vooral scherp uit bij het recht van successie: het eerste huldigde den regel: „het naaste bloed beurt het goed", het tweede: „het goed gaat daar het van daan komt." || Welck kint mach betelen vaders arffenisse alleen bij twieer manne tale unde by azage doeme, *Pro Excol.* 6, 703. Is voirts mede geordonneert, dat broeders ende susters van een halve bedden gelijckelicken succederen ende erven sullen mit hoeren broeders ende susters van den vollen bedde . . . in alle die roerende goederen, waer die oick geleegen zijn, ende oick in onroerende goeden, leggende in aesdomme; maer onroerende goeden leggende in scependomme sullen alleen besterven ander zijde vandaen de selve gecommen zijn, *K. en O. v. Delft* 131, 9. In alle goeden liggende in aesdomme, *ald.* 7. In alle die goeden . ., zoe wel liggende in aesdomme en scependomme, 133, 14. Zie verder art. 7—14. — *Aesdom* en *Asichdoem* komen ook evenals *Schependom* voor in den zin van *het gebied*, *waar aasdomsrecht* (*of schependomsrecht*) *geldt.* — Zoo werd een deel van Amstelland, t. w. Ouderamstel en Nieuweramstel *Asichdoem* geheeten (Mieris 3, 473 *a*, *b*; 4, 254 *a*; 640 *a.*) In Maart 1388 zijn daar de *asigen* door schepenen vervangen (*ald.* 3, 486*b.*) Doch de landstreek behield den naam naar de oude instelling. Nog heden onderscheidt men Abcoude Proostdij en Abcoude Aasdom.

ASICHDOMSC (Aesdomsc), bnw. — Vooral in de uitdr. aesdomsc recht, *recht*, *zooals de asega wijst*; *recht*, *dat geldt in het gebied*, *waar de asega bij de rechtspraak eene rol speelt.* Zie het vorige Art. || Dat alle goeden, leggende binnen die vryheit der stede van Delft . . erven ende besterven sullen nae aesdomssche rechte ende an den naesten vanden bloode, sonder anscouw te nemen van waen de selve goeden gecommen zijn, *K. en O. v. Delft* 131, 7. Aesdomsrecht, ook Oudenh. *Z. Holl.* 458 vlgg. *passim.* Te landrecht van Rijnland, dats te verstaen tote aesdomschen recht, Mieris 2, 374 *b* (*a.* 1326). Vgl. *ald.* „tote Aesdomich recht", dat dezelfde beteekenis heeft. — Aesdomsce goederen, *goederen*, *die volgens asegarecht vererven.* || Dat gheen kintskinderen sullen moegen . . eyschen van die aesdomssche goeden, *K. en O. v. Delft* 131, 10.

ASIEN (Aasien), misschien hetzelfde woord als lat. *Asianus*, een *Aziaat.* || Malcus ginc op ende neder in die port horen ende sien, onkint (l. *ontkint* d. i. *onkenbaar gemaakt*) als een aasien, *Sp.* II³, 21, 28. In de uitgave is *Aasien* met een kapitale A gedrukt in de veronderstelling, dat Utenbroeke wilde zeggen: *een bedelaar in Aziatisch gewaad.* Vinc: „quotiens intrabat urbem, figura se et habitu *mendici* vestiebat."

ASIGE (Asege, Asyge, Asinge), znw. m.; ofri. *asega*, *asiga*, *asga*; os. *êosago*; ohd. *êasagâri*, *êsago*; mnd. *asige*, *asege*, *asge*. *Hij die in het aasdomsrecht het vonnis wijst.* Zie verder asichdoem en de daar aangeh. schrijvers en voor het ofri. tal van voorbeelden bij Richth. 609 vlgg. || Scepenen ende scouten, aysigen ende vronen, Mieris 2, 683*a*, *b* (*a.* 1344). Wallgeboren mannen, scepenen, azigen ende gezworen, 4, 644*a* (*a.* 1422; de spelling *asing* komt reeds voor in 1388; (Mieris 3, 486*b*). Wy scout, azing, ende geburen, Oudenh. *Z. Holl.* 461. Voert dat de azygen wyzen souden in Kennemerlandt, dat sullen die schepenen wysen in alsulcken recht als die azygen wysen souden, Mieris 1, 535*b* (*a.* 1292; Lams 2 en 42; *Oorkb.* 2, 375*a* (*azeghe*, *azighen*). Dat die azighe wysen souden in Vrieslant, dat sullen die scepene wysen in alsulken recht als die azige wysen souden, Mieris 2, 90*a* (*a.* 1310). Verwandelinge der azygen in schepenen (in Kennemerland), 4, 331*b.* (*a.* 1415). Vgl. de resolutie der St. van Holland van 9 Oct. 1577 (bij Van Loon, *Aloude Reg. van Holland* 4, 180): „De Staten van Hollandt ende Zeelant hebben geresolveert ende verclaert, dat voortaen binnen alle dorpen in den quartieren van Rynlant gelegen den azingen sal cesseren ende dat mitsdien binnen den selven dorpen mit gene azingen, mer mit schepenen, als in Kennemerland, gedongen . . sal worden. — De samenst. asichboec, aesboec, schijnt mnl. niet voor te komen. Vgl. ofri. ase(k)bok en mnl. asige-, asing-, asge-, aesbôk, *richterbuch*, *gesetzbuch.*

ASIMENT. Zie Aisement.

ASINGE. Zie Asige.

ASCOUTEN, ASCOUTER. Zie Acouten.

ASOY (AZOY, AZOEY), znw., *Auxois* in het hertogdom Bourgondië. — Als benaming van een in de Middeleeuwen geliefden wijn; mnd. *asoe*, *assoye*. || Een deel proviancy van wynen, van bier ende azoy, *Oorl. v. Albr.* 137. Azoey, malveseye, 221. Om wijn van Azoey mede te copen, 219. Wijn van azoey, ypocras, 222. Soe wie petauwen tapt of asoyen, en sal geen rinssche wijnen mogen tappen, Wielant, *Instr.* 177, 14. Wine van azoyen, *Invent. v. Brugge* 4, 439. Vgl. AGOY en Lübben 1, 134 en de daar aangeh. schrijvers.

ASPIS, znw. m. *Adder*, lat. *aspis*; *Nat. Bl.* VI. 97, 126, 447; XII, 696. — Ook Aspendier geheeten, *basilisk*. || Wi lezen ooc van den aspendiere, dat draecht so groot vergiffenisse in zijn hovet, dattet menich dier des lives berovet, *aangeh. Germania* 2, 172.

ASSAELGIEREN (ASSAILGIEREN, ASSALGIEREN, ASSELGIEREN, ASSALLIEREN, ASSELLIEREN, ook ESSELGIEREN (*Lanc.* II, 33916), zw. ww. bedr. Mlat. *adsalire*, *assalire*, ofr. *assalir*, *assaillir*, fr. *assaillir*. Vgl. ASSAUT. *Bespringen*, *aanvallen*.

a) *Bespringen*, *bestormen*, eene vesting; ook bij uitbr. een land. || Dus heeft Otte die coninc saen Aken die goede stat bestaen ende assalgierde die porte mede, *Lorr.* I, 627. Dat die van Grimbergen Nettelaer asselgieren wouden ende breken, *Grimb.* I, 3293. Ene stat *a.*, *Grimb.* II, 986; *Ferg.* 4202; *Limb.* VII, 196, 969; XII, 61; *Lorr.* I, 622. Die porten *a.*, *Limb.* V, 365, 1463; VII, 1023; XII, 65. Den casteel *a.*, Velth. V, 31, 9; *Rose* 9591. Ene borch *a.*, *Grimb.* I, 3181; Heelu 7807. Dlant *a.*, *aantasten*, Velth. V, 39, 24. Dat conincrike *a.*, *Limb.* VII, 1553. Asselgeren ende anestriden, Heelu 3158. *A.* ende bestriden, *Limb.* V, 350. *A.* ende besouken, VII, 165. *A.* ende winnen, VII, 108. Die litsen asselgieren, *Grimb.* II, 494.

b) *Aantasten*, *aanvallen*, een persoon. || Den swarten ghinc hi asselgieren bitterlike in sulker maniere oft hine in die aerde soude maetsen, *Wal.* 9901. Dat si op hem waren comen ende dat sine asselgierden dan, *Lanc.* II, 18691. Die hadde gesijn van den viant in die roetse geassalgirt sere, III, 8190. Van den engienen, daermenne mede assalgierde in meneger stede, IV, 10301. Die wi dan selen met onminnen assaellieren in allen sinnen, *Cass.* 627. Het schijnt si selen ons assailgieren hier in onse proper rike, *Lsp.* II, 36, 1771. — Zie nog *Lanc.* IV, 5710; *Parth.* 7046; *Vl. Rijmk.* 3224; *enz.* — Om een dat sire (*de wolvin*) hebben wilt, sal siere (*schapen*) hondert op een velt lopen up ende assallieren, *Rose* 12471. Reinicheit die vrouwe vercoren wart dicke van onbescedenen sotten geasselliert met pinen groet, 2912. — Ook met eene zaak als subj. || Nu sal mi weder . . beven ende suchten assaelgieren, 3793. Alse (*haar*, *de vrouw*) outheit assellieren sal, 12383.

c) *Bespringen*, een vrouwelijk dier. || (De hengst) salse alle (*de merries*) willen aneverden ende anespringen (*Hs. C*) ende assellieren, *Rose* 12862.

ASSAYE (ASSAY, ASSEYE), znw. vr. Van ofr. *assai* (La Curne 2, 225); mlat. *assaia*, verg. *assagium* (Duc. 1, 436). *Keur*, van goud, zilver, enz. Nog heden als kuststerm bij goudsmeden in gebruik. || Om een assay te doene van den nieuwen corten (*eene munt*), *Invent. v. Brugge* 5, 512. Ene marc sulvers, de men doet werken, de en sel nyet meer laken dan ses coninx enghelsche, te houden nader ouder assaye, *R. v. Utr.* 1, 22, 40. Dat wij soelen doen slaen twe kleine penninghe op dye selve asseye daer dye voerscr. grote op staen sal, Nijh. 3, 98. Die voirscr. penninge in een busse werpen om assaye ende proeve daerof te doen, *O. R. v. Dordr.* 2, 59. Sonder enich ander assay of proeve, *ald.* Zie nog *Rek. v. Gent* 2, 71 driemaal; *enz.*

ASSAYER, znw. m. Van *assay*, zie ald. *Essayeur*. || Onse assayer onser munten van Hollant, *Zwijndr. W.* 84.

ASSAYEREN, zw. ww. bedr. *Goud en silver* (vooral *geld*) *keuren*. || Guldenen die gheassaiert waren, *Invent. v. Brugge* 5, 384.

ASSAUT (ASAUT), znw. onz. Van fr. *assaut*, mlat. *adsaltus*, *assaltus*. *Aanval*, *bestorming*. || Ende daden op Roelande daer een assaut fel ende swaer, *Roel.* I, 227. Si trocken doe bat achterward, ende lieten dassaut staen metter vard, *Lanc.* IV, 8307. Ene hoge torre stont ane deen ende, hine ontsiet assaut no meswende, *Ferg.* 277. Dat assaut was harde groet, *Ren.* 1762. Dat asaut lieten si staen ende togen te haren tenten wart, *Cass.* 1174. Ende dede tfolc ten assaute varen, *Alex.* I, 971. En hadde Venus dasaut begonnen, die borch sine ware niet gewonnen, *Rose* 3599. Daer wert ghenomen ende gegeven in dat assaut menich slach, *Grimb.* II, 558. In assaute versaghen, *Vad. Mus.* 1, 354, 91. — Zie nog *Lanc.* II, 32799; IV, 8296; *enz.* — Dat assaut van minnen, *Rose* 12374, *het vermogen om conquêtes te maken*. — Onjuist is het mv. *assauden*, *Rose* 10259 (: ribauden). — Enen assaut doen, *iemand aanvallen*, *bestormen*. || Grote sorge . . ., die hen dagelijcs doet asaut, *Rose* 5080. — Dat assaut roepen, *het teeken tot den aanval geven*, t. w. door herauten. || Men dede roepen dat assaut, *Ferg.* 4211.

ASSCE (ASCHE), znw. vr.; ook in het mv. ASSCHEN, als lat. *cineres* (*Sp.* III^a, 43, 36; *Alex.* V, 991, enz.). Het oorspr. mv. *asschen*, dat soms ook als enkv. voorkomt (dat *asschene*; gen. pl. *asschenen*) is thans nog in Vlaanderen gewoon (De Bo 60), vlg. eng. *ashes*. Zie verder bij ASSCHELENWOENSDACH. Mnd. *asche*. *Asch*; bij uitbreiding *stof*. || Daniel warp al omtrent coude asschen up ghent paviment, *Rijmb.* 17037. Dijn lichaem es sterfelike ende sal al in asschen keren, *Wrake* III, 2352. Entie asscen souden wi met ons voeren, *Limb.* VII, 1481. O mensce broesch, van asscen comen, Velth. VII, 16, 11. Haer hoeft . . . bestroyde soe met asscen, *Sp.* I^1, 49, 22. Dat see dasschen woch dade, *ald.* 37. (Dat lant) wart asscen, I^a, 17, 22. In asschene ende in hare bedect, III^a, 40, 74. Asschen, ghemul ende eene hare, III^a, 7, 94. Asscen wart sijn eerste gerechte, III^a, 43, 29. Ander cockine, die in die asschen liggen ende braden, *Wint. e. Som.* 330. Ghi hebt mi doen sitten bi tfier in die asschen ghelijc der hinnen, 334; verg. 339. Wat wiltstu dij dan verhoevaerdighen, die eerde ende asschen biste, *Bern. V.* 11*b*. Die vruchten . . zijn binnen vul asschenen, *Proza-Sp.* 19 *b*. — Ook met het lidw. *ene*, gelijk bij andere stofnamen, ter aanwijzing van een deel der stof. Zie bij EEN. || Hi wart al varuloes saen ende recht als ene asche gedaen, *Lanc.* II, 30936. — Die assche ontfaen, *het teeken des kruises met gezegende asch en wijwater op het voorhoofd ontvangen*, welke plechtigheid op den Aschdag, bij den aanvang der groote vasten plaats had, ter herinnering, dat de mensch stof is en tot stof zal wederkeeren. Zie Duc. 2, 355, op Cinis; Moll, *Kerkgesch.* 2^a, 213. || Doe die lude die asschen ontfingen, ende die vasten aenghinghen, *Serv.* I, 1527. — Iet in dassche slaen, *iets tot niet doen worden*, ver-

spillen, *vergooien*. || Die dwasen mitter hant hoer ghewin in dassche sloeghen, Hild. 152, 210. — Tasschen ente stove maken, *tot stof en asch maken*, *geheel vernietigen*, *Sp.* I², 24, 49. — Taschenvergaen, *Christ.* 418. — Tasschen maken, *in de asch leggen*, *Sp.* I³, 44, 5 (aldus te lezen). — Bij uitbreiding voor *vuilnis*, *vuil.* || Ghelijc dattu die siele gewasschen heefs van allen vuelen asschen, *Sp.* II³, 22, 204. — Ook in den zin van *Potasch.* || Een vat asschen vercocht omme ghelt II d. Neware vermanghelt men asschen om ander goet', elc goet es sculdich sine ghesette toolne, *ZVl. Bijdr.* 5, 58, verg. 75.

ASSCHEL(EN)WOENSDACH (ASSCHELERWOENSDAG, ASSCEWOENSDACH (*Hs. v.* 1348, 59*c*)), znw. m. Verg. hd. *aschermittwoche* (Grimm *Wtb.* 1, 1585). Evenals in het Hd. naast *asche* de vorm *ascher* bestaat, die reeds in het Mhd. in de samenstellingen *ascherrar* en *ascherknoche* voorkomt, heeft het Vlaamsch nog den vorm *asschen* naast *assche* (zie ASSCHE). Uit *Asschene* en *Woensdach* ontstond de samenstelling *asschenenwoensdach*, en met wisseling van *n* en *l*: *asschelenwoensdach*: verg. *vastelavond* naast *vastenavond*. *Aschdag*, mnd. *aschedag*, *de eerste Woensdag in de Groote Vasten vóór Paschen*, de groote boetedag, waarop de geloovigen zich het voorhoofd deden kruisen met gewijde asch, Lat. *dies cinerum*. Zie Reinsberg-Düringsfeld, *Calendrier Belge* 1, 133. || Upten Asschelenwoensdach Trompkin gesent aen alle mijns heren rade ende steden, *Oorl. v. Albr.* 394. Upten asscheler woensdach, *Rek. d. Gr.* 3, 156. In den eersten als in den asschelwoensdach, hoerde die deerne Christi den soeten doctoer, *Ned. Proza* 316. Opten aschelwoensdach, dat was die zestiende dach in Februario (1390), Nijh. 3, 162. Zoo ook *Rek. v. Zeel.* 2, 393 e. e.

ASSCERADE (?) || Rou linen garen gesteken in ene warme asscerade ende dat geleit op die pine also heet als hyt mach gedogen, *Hs.* Yp. 67*d*.

ASSCHEVIJSTERE, znw. m. Van *Assche* en *Vijstere*, van *vijsten*, blazen. Bij Kil. „Aschvijster, *cinifio*, *cinerarius*," en nog in Vlaanderen gebruikelijk (De Bo 60). *Asschepoester*, bij uitbreiding, *iemand, met het geringste werk belast.* || Asschevijstere ende ketelboetere si hebben di wel gedaen, *Pass. W.* 54*b*.

ASSCHICH, bnw. — 1) *Aschkleurig*, *aschgrauw.* Vgl. AEXGRAU. || Galactides is een steen van asschiger verwen ende zuet in den smake, *Barthol.* 555*a*.

2) *Aschachtig.* || Si hevet ghenoechte in droegher aerden, daert steynich ende asschich is, ende si wil mitter asschen ghevoedet worden, want alsmen die rute sayet, soe salmen daer asschen onder menghen, *ald.* 671*a*.

AFL.—Asschicheit. Z. dat woord. Ook Asschinge in dezelfde beteekenis, *ald.* 89 *b*.

ASSCHICHEIT, -EDE, znw. vr. Van *Assche.* *Aschachtigheid*, *het vergaan tot asch door verbranding.* || Die onnatuerlike melancolie en is niet na der manieren van ypostasis of enige nedersinkinghe of sittinge der heffen, mer na der manieren der verbarntheit ende der asschicheit, *Barthol.* 89*a*. Si wert slecht tot aschen, ende uut dier asschinge, die de natuerlike humoer venijndet die humoer wort alre quaetste voertghebracht, 89*b*.

ASSE, znw. vr. *As van den wagen*, *waarop de bus geplaatst werd.* Vgl. Kil.; van lat. *axis.* || An jserwerc toten bossen, an bouten, assen ende bande, *Oorl. v. Albr.* 433.

ASSEL (ASSELE), znw. vr. Mnd. *assel*; ohd. *Ahsala*; ags. *eaxl* (Ettm. 5); lat. *axilla*; ofr. *aisselle.* „*Asle aut schuldere*, humerus", *Voc. Eng.* Het tegenwoordige *Oksel*, doch dit heeft de gewijzigde opvatting van *de holte onder den arm.* Over de afleiding zie *Ned. Wdb.* op OKSEL.

1) *Schouder.* || Ende hief Mimminge alsoe heet, dat te dien slaghe sneet ende geraecten op dassel ter cure, *Limb.* IV, 1807. Haer dat op des esels assele staet, *Nat. Bl.* XII, 379. Dat de mensce ziec begint te werdene omtrent den hals entie asselen, *Hs.* Yp. 23*c*. Si gaen danne ocht si keren dassel darwart ocht si antwerden iet anders, *Limb. Serm.* 210*d*. Vgl. ook ANSEL. — Nog heden heet een gedeelte van een hemd bij naaisters *een* asseldoekje.

2) *Vleugelholte bij het lijf*, van vogels. || Onder die vloghel saltu mede sijn assele salven ter selver stede, *Nat. Bl.* III, 1651.

ASSELGIEREN, ASSELIEREN, ASSELLIEREN. Zie ASSAELGIEREN.

ASSENEREN, zw. ww. bedr. Van ofr. *assener* (La Curne 2, 251), mlat. *assignare* (Duc 1, 447). *Aanwijzing tot betaling geven*; in het pass. *ze ontvangen.* || Van verliese van paimenten, dat de stede verloes an payement dat ghedaen es minen here Symoene van Hale, die der stede sijn gelt leende florine te 13 gr. ende scilde te 18 gr., ende weder ontfinc te 18½ gr. van den pachteren daer hi aye geassenert was, 162 ℔ 13 s. 4 d., *Rek. v. Gent* 1, 338. Van sinen pensioene yassenert (= geassenert) up die tolne van den Damme, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 272.

ASSISE (ASSIJS, ASSISSE, ASZIJS, ASSIJNS, ASIJNS), znw. vr. Van ofr. *assise*, *accise* (La Curne 1, 41); prov. *asiza* (Rayn. 5, 220); mlat. *assisa*, *assisia* (Duc 1, 448). *Assise* is eigenlijk het verl. deelw. van ofr. *assire*, lat. *adsidere*, en beteekent iets dat gesteld is, zoowel stand, toestand, als laag, en ook eene (in)gezette, vastgestelde zaak, inzetting; bij uitbreiding: 1° een *vastgestelde gerechtsdag*, *terechtzitting*; 2° het daar genomen *besluit*; 3° *bepaling* of *verordening omtrent de prijzen* enz. *der levensmiddelen* en de daarvan te heffen *belasting*; 4° die *belasting* zelve. Zie Diez, *Etym. Wtb.* 2, 208; Duc 1, 448; Littré 1, 218, doch verg. 30.

1) *Schatting*, *belasting*, *accijns*; inzonderheid op verschillende levensmiddelen. De accijnzen werden voorheen bij opbod verpacht of verkocht. Zie Kluit, *Gesch. d. Holl. Staatsr.* 4, 160; Noordewier, *Ned. R. O.* 107; Nijh. 1, 221; *ZVl. Bijdr.* 4, 10 vlgg. De schrijfwijze *accijns* is ontstaan door dat men aan het lat. *census* dacht; men verklaarde dan onbewust *accijns* als ontstaan uit een lat. *accensus* of *excensus*. *Accisia* staat reeds bij Duc. 1, 46. Kil. schrijft nog *assijse*. Vgl. VERASSISEN. || Scepenen in gheender wisen en selen copen gheen assijsen ende die setten ende bestaden voert, *Wrake* I, 982. Nuwe assisen ende scalke ocketten op tfolc viseren ende insetten, *N. Doct.* 515. Hi verlicht tolle ende assisen, *Limb.* X, 873. Openbaerlijc roepende in deser wisen: „Alle tolle af ende assisen!" meinende hier met meer ende men tonnoosel volc te treckene aan hen, *Brab. Y.* VII, 12659. Hoe vinden wy dit ghelach, laets peynsen, om dassysen te weirene, *Ned. Kluchtsp.* 90, 18. Voert soe dunket ons redelike wesen dat die stat op hem zelven ende op haer goet aszijs stellen moghen, *Oorkb.* 2, 407 *b* (*a.* 1294). Voert van comenscap die die goede lude van den lande copen ofte overcopen, alse van paerden ofte van vee, ofte van corne . . . daer en zullen zy neghene asziis af gheven, en si bi den bisscop, 408*a*,

Voert so ne mach niemen wijn drincken binnen sijn huus noch vercopen, hine moet assise gheven, sonder wi ende die van Pitchenborch, die moghene selve drinken sonder assise te gheven, ende niet vercopen, sine moeten assisse gheven, ghelijc poertren, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 698 (*a.* 1301). Voert wilwi, dat ons schepen van Zautbomel zetten moghen assyse ende koren tot horre stat behoef, Nijh. 1, 221 (*a.* 1327). Betalen ende opboeren alsulke assise ende gelt als hier nae . . . volget, 3, 283. Metgaders allen den costen die zy omme dese zake ghedaen hebben van den pachters van haren assisse, *ZVl. Bijdr.* 2, 346 (*a* 1341). Ter voordernesse van der stede, want dassysen daermede beteren, mids dat omme de . . . processie te ziene vele personen op dien dach hier commen, *Vad. Mus.* 5, 26 (*a.* 1422). Ende heeft gebrouwen dit jaer XIII bieren, daer hi af sculdich was van assise van elken biere II gulden, 2, 323 (*a.* 1442). Vort betoghet die meente, dat noit ne was so swaer assise als nu es, *Cout. v. Brugge* 1, 233. Elc vremd man, die wine wilt tappen binnen Antwerpen, sal tappen moghen op sine assise, *Cout. v. Antw.* 1, 18, 50. Van dat hi dassise achterwaerde up de halle eerse vercocht (*verpacht*) was, *Invent. v. Brugge* 3, 165. De wynassise dede de stede gaderen, mits dat mense niet wel vercoopen mochte ten oorbore ende profite van der stede, *ald.* 4, 42 (*Zie de aant.* Gloss. *ald.*). Dat in der selver stadt noch in eenyger plaetsen der vriheit assyse oft gabellen genoemt op dy copen oft vercopen by ons oft yemant onser in eenygher manyeren voortaen ontfanghen noch doen heyschen, sonder volcomen macht . . . onser twee heren, *Gew. v. St. Truyen* I, 5. Alle ordinancien . . . van der stede goeden ende asynsen te houden in alre manieren als der stede kuerboeck ende tregister van der stede goede, daer men uyt verhuyert, begrepen heeft, *O. K. v. Rott.* 14, 12. Ende men zal gheven zulken assijnse alst register houdt, 36, 105. Vgl. nog V. d. Wall 304—308 en *Lett. W.*, *N. R.* 7, 161—169 en de daar aangeh. schrijvers. — Clene of smale assisen, *kleine accijnsen*, in tegenstelling van de groote accijnsen op wijn en bier. Zie *ZVl. Bijdr.* 4, 8; 10; 13 vlgg. || Ander ontfanc van der vors. stede goede, dats te weten van den smalen assizen, dewelke vercocht hebben gheziin een jaer ghedurende . . . . van den meelassize, . . . van der ysuwe, . . . van der scroderye, . . . van den rechte van der maerct, . . . van der cauchiede, . . . van den rechte van der elre, . . . van der corenmate, *t. a. pl.* 13.

2) Waarschijnlijk komt *Assise* ook voor in den zin van *rechtsgebied*, *ban*, waarin de assisen geldig waren: verg. *Assisia*, *Assiagium* en *Assisiatus* (Duc. 1, 451 en 444), en in 't algemeen in dien van *gebied*, *territoor*. In het Prov. had *asiza* de algemeene beteekenis van *stand*, *toestand*, *gesteldheid*, als fr. *assiette* (Rayn. 5, 220). In dien zin schijnt het te moeten worden opgevat in de uitdrukking: in iemans assise staen, *op iemands gebied staan*, *op zijn territoor komen*, *zijne plaats innemen*, *in iemands rechten treden*. In den *Rinclus* zegt de verhaler Gielijs van *Molhem*, dat zijn naam bij dien van den Franschen dichter, *le Reclus de Moliens* voegt, en drukt zich aldus uit (vs. 9 vlgg.): Bi namen wi voegen in ene wise: *Molhem*, *Molinens*, hiers geene were; niet dat den goeden man gedere, dat selc dwaes steet in sine assise, d. i. „*dat een dwaas op zijn territoor komt*; *zich zijne rechten aanmatigt*" (vgl. vs. 13—15).

3) Evenals fr. *assise* de beteekenis van *laag* heeft, en *laag* een rij is van op elkander volgende voorwerpen of stoffen (bij Kil. „Laeghe, *ordo*, *series*, *striga*, *digestio*), zoo zal ook mnl. *assise* den zin hebben van *streep*, *strook* op een kleed. || Hi quam al bloot in deser wisen in enen roc met assisen van twee gruenen, *Brab. Y.* VII, 749, d. i. *in een rok van twee kleuren van groen*, *beurtelings een strook of baan licht- en donkergroen.*

ASSISENARE (ASSYSENERE), znw. m. Van *Assise. De pachter der accijnsen*, *de persoon belast met het innen er van.* Kil. „Assijsmeester, assysener, *publicanus*, *redemptor canonum*, *oblationum et tributorum.* || Wie anders dade dat hy tgoet verbuert hadde. Ende soe wat assysenere hier af ieman verdroege, dat hijt zelve ghelden soude. . . Ende hier af mach men der assyseneeren eedt nemen alsoe dicke als men wilt, *Belg. Mus.* 7, 306 (*a.* 1360).

ASSOMMEREN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *sommeeren. Oproepen*, *opeischen*, zoowel een persoon als eene zaak. || Omme te assomeirne den hertoghe, *Invent. v. Brugge* 3, 457. Omme te assommeirne ende te versoukene een overal restitutie, 525.

ASSUERE (ASSUER), znw. m., verbasterde vorm voor *essuerre* of *issuerre*, hetzelfde als *issuemeester*, de heffer en beheerder van het recht van *exue* of *issue* (z. ald.), d. i. *pontgeld*. De *assuers* worden vermeld *Gesch. v. Antw.* 2, 642.

* ASSUVELEREN. Verkeerde lezing voor assimileren, Velth. VII, 32, 41; v. lat. *assimilare. Gelijk maken.* || Aldus salic in dese liede mijn teken ende al mine bediede assuveleren (l. assimileren), gelijc oft van Gode algader quame mine gebode; lat. „Sic in hominibus istis signa mea omnipotenti Deo *assimilabo.*" Vgl. *Tijdschr.* 1, 297.

AST, znw. m. Mhd., hd. *ast. Tak*, *dwarsbalk van het kruis.* || Wanneer ic mijn lief verliese . . . so mach icken weder vinden al aen des cruses ast. Die minne heeft hem ghebonden die heilighe hande sijn al aen des cruces aste mit plompen naghelkijn. *Hor. Belg.* 10, 187, 16 en 17. Op des cruces aste daer bloeyet die rode wijn, 204, 2.

AST, znw. m. *Eest*, *oven tot het drogen van mout*, *enz.*, *droogoven*. Bij Kil. „Ast, est, *astrina. concameratus fornax.*" || Dat nimene meede droghen ne moet in stoven no up asten, *Cout. v. Brugge* 1, 351, 34. Daste daermen mout op droeght, die en sal niet moghen staen op enen solre. Ende die salmen decken boven met enen solre van leeme, so dat hi breeder sy aen elc zide dan die ast een voet. . . Ende wanneer dat vier in daste ochte in den oven es, salmen setten ene cupe . . met watre daer bi, *Cout. v. Antw.* 1, 22, 59. Aerbeiders die de twee vieren maecten up de maerct ende van den tween asten te halene, *Invent. v. Brugge* 5, 57.

ASTROMIJN. Zie ASTRONOMIJN.

ASTRONOMIE, znw. vr. Lat. *astronomia.*

1) *Sterrekunde.* || Die lenten oec ende tjaer na astronomie gaen in daer, *Natuurk.* 1031.

2) Ook in den zin van ons *astrologie*: *Sterrewichelarij*, *tooverkunst.* || Ende oec es dit met gokelien binnen gemaect ende met astronomien, *Lanc.* II, 39593. Dattie coninc Nectanabus sijn meester daer af soude wesen ende hem van astronomien lesen, *Alex.* 1, 374.

ASTRONIJM, ASTRONIMIJN, ASTRONOMIEN. Zie ASTRONOMIJN.

ASTRONOMIJN (ASTRONOMIEN, ASTRONIMIJN, ASTROMIJN, ASTRONIJM), znw. m. Van ofr. *astronomien* (La Curne 2, 287). *Sterrekundige*, *sterre-*

wickelaar. || Een astronomien, die in die starren conde sien, *Segh.* 79; vgl. 84, 89, 92, 153, 272. Hi riep die wijste meester daer, diemen hiet astronomiene, *Alex.* III, 1212. Die alre beste astronomien, III, 1219. So groten astronomijn, dat hi vele propheteerde ende den volke wijsheit leerde, *Lsp.* IV, 1, 4. Dat waer voreseggen astronomiene, comt wel bi des duvels pliene, *Sp.* II², 20, 19. Consten van astronimijn, die dander luden alhier versnellen, Hild. 47, 240. Ic bin die beste astronomien (*Hs.* astromijn), *Alex.* III, 355. Als ons die astrominen lesen, *Wint. e. Som.* 566. Eenen clerc wijs ende fijn, die philosophe was ende astronomijn, *Taal- en Ltb.* 3, 67, 97. Soe vergaderde hi oec tsestich astronimen, ende hi vraechde hem naersteliјc wat sinen soen ghescien soude, *Pass. W.* 56*d.* Wel te rechte seide die astronime in dinen gheboerte, dattu werden soudes hoverdich, 61*b.* — Zie nog *Lsp.* III, 12, 130; *Sp.* II², 20, 4; II⁷, 17, 7; *Alex.* I, 115 vlgg. (*astronomien*, vs. 376 *ald.*, is natuurlijk dat. van *astronomie*).

ASTRUEREN, zw. ww. bedr. Van waar? Het lat. *adstruere* heeft eene geheel andere bet. Aan eene corruptie is, daar het nagenoeg gelijk op twee plaatsen voorkomt, wel niet te denken; anders zou men kunnen vragen, of er ook moest gelezen worden astineren, fr. *astainer*, *attainer* (Roq. 1, 102; Duc. 1, 463 en 7, 44). *Lastig vallen*, *kwellen*, *bezwaren.* || Ja en sidi der trouwen vrouwe, hoe mogedi dan gerechte minneren soe langhe astrueren? *Limb.* V, 2056. — Aldus ook (of *adstrueren*) te lezen voor *anstrueren*? Matth. *Anal.* 1, 53: || Anno 1402 wert Henrick Van der Leck gejaecht ende geanstrueert binnen 's-Hertogenbosch van den poorteren.

ASUER. Zie AYSUER.

ASUMENT. Zie AISEMENT.

ATE, m., „Aette, Germ. vetus, j. teyte. *Tata*, *pater*" Kil. Vgl. bij AENHETE.

ATE, znw. m. Zie de samenstelling BROOTATE.

ATE, znw. vr. *Eten*, *spijs*, *voedsel.* De gewone vorm des woords is AET m. (zie ald.). || Maer niet en diet hem die ate, *Nat. Bl.* XII, 768. Dat sijn mont (*van den kikvorsch*) niet op en gaet noch om ate noch om sanc, VII, 845. Broeders, hebt die karitate tenen exemple, ende niet die ate, *Franc.* 2554. Ate ende werscape, ende alrehande geselscape na minen wille vindic in dese, Velth. VII, 31, 45. — Vooral gewoon in de samenvoeging Ate ende dranc. || Dat hi den dach lanc reet sonder ate ende sonder dranc, *Lanc.* II, 5078. Noch doer dranc noch doer ate, *Nat. Bl.* III, 387. Overtollech ate ende dranc maect sin ende lichame cranc, *Doct.* III, 1067. Du hebst tilec werc gelaten: qualec hebstu verdient dijn aten (*l.* ate), *Ferg.* 381 (in het hs. *haten*).

ATEN, zw. ww. bedr.; nhd. *æzen.* Afgeleid van *Aet* (z. ald.), en vgl. ATTINGE. *Eten geven*, *spijzigen.* || (Ic) ghebiede datten nyement en huse noch en hove, en ate noch en drancke, hy en heeft des bans geboet, Matth. 140.

ATENT, ATENTE. Zie ATTENT, ATTENTE.

ATERMENT. Zie ATRAMENT.

ATIE. Zie HATIE.

ATLAS, znw. m. Oostersche zijden stof, *atlas.* Het woord is van Arabischen oorsprong; zie Dozy *Oost.* 22, en vgl. Hyde in *D. Wtb.* 1, 594: „Atlas arabice glaber et cinereus, seu ad nigrum colorem vergens. Eodem nomine denotatur tramoserica vestis propter glabritiem". || Seer rijckelijc gecleet . . met witten atlas, verchiert met peerlen, *Exc. Cron.* 293*a.*

ATMADE, znw. vr. Van *Atten*, *etten* (zie ald.), en *Made* (zie ald.). Mhd. *etzematte* (Grimm, *Weisth.* 1, 334; *D. Wtb.* 3, 1188); verg. mhd. *etzweide* (Lexer 1, 715); hd. *etzwiese* (*D. Wtb.* 3, 1189); mnd. *etlant* (Lübben 1, 749). *Etweide*; *weide*, *uitsluitend gebruikt om er het vee in te laten grazen.* || Septem *cojenvennen* aggeri de Polgeest adjacentium, nec non et trium mensurarum, que dicuntur *atmaden* ultra paludem de Polgeest, *Oorkb.* 2, 28*a* (*a.* 1258).

ATMAEL (NATMAEL, Matth. 99). Zie ADMAEL en ETMAEL.

ATOER, znw. m. Van ofr. *atour* (La Curne 2, 297).

1) *Toebereidsel*, *toerusting*, *uitrusting*, ook in den zin van *uitrusting van troepen.* || Nu hoort hoe die heidine voeren, die up kerstinhede met atoeren quamen ghevaren, als oft sy te voren alt kerstinheit wisten verloren, *Amand* II, 4644.

2) *Toebereidsel*, *schikking*, *maatregel.* || Als de paeus verstont de atoeren, dat de Vlaminge hilden ghevaen haren prinche, *Vl. Rijmkr.* 7964.

3) *Houding*, *wezen*, *voorkomen*, *aard.* || Van edelen state waren si algader na den atoere van den vader, *Amand* II, 1654. In alle voye mach men wel byliden in payse met soeten woorden ende leven tayse, daer men met spraken van fellen atoere ne soude liden no heinen voeren, II, 5771.

ATRAMENT (ATREMENT, ATERMENT, ATREMINT, ATRIMENT), znw. onz. Van lat. *atramentum*; ofr. *atrament*, *atrement* (La Curne 2, 298). *Inkt.* || Dat yerste boecsken is alte lelic ende onreyn mit zwarten atrament geschreven, *Ned. Proza* 35*. Hoe dierbaer is dit boec, niet met atrament gescreven, mer gheteikent mitten bloede Christi, *ald.* 50. Vele swarter . . dan enig roet oft atrament, *Lanc.* II, 46084. Een ridder swart als atrement, *Wal.* 9726. Sijn ors was swert alse aterment, *Ferg.* 1755. Si waren swert als aterment, *Roel.* IV, 195. Si spuwen uut een aterment, ende makent so donker al omtrent, *Nat. Bl.* V, 1043, verg. 1046. Daer hi was zwert als een atremint, *Lsp.* II, *Prol.* 31. Dese quade gheesten waren also swart als een atrament of colen, *Tondal.* 45*b.* Men salt (*het gezwel*) wriven mit atrymente, *Lanfr.* 132*r.* Wrivent (*de materie*) mit zeem ende mit atrimente, 132*v.* Daerna so wrijft den mont binnen met zeme ende met atremente, *Hs.* Yp. 132*a.* — Ook in den zin van *zwartsel*, *zwarte stof.* || Mac vier ende doe sieden dat inct ende doeter in meer atrements, *Livre d. Mest.* 23.

ATSAMEREN, ATSEMEREN, ATSEMURE. Zie ACHEMEREN, ACHEMURE.

ATTENTE (ATENTE), znw. vr., ook in den verkorten vorm ATTENT (ATENT), znw. m. en onz. Van fr. *attente* (La Curne 2, 303), van *attendre*, lat. *attendere*, waaruit de verschillende beteekenissen zich geleidelijk laten verklaren.

1) Subjectief opgevat. *Het voor oogen houden van iets*, *het aan iets indachtig zijn*, en wel — *a*) *Verwachting*, de hedendaagsche beteekenis van fr. *attente.* || (Ic) comme hier jaerlicx met blyder atenten, omdat ic mijn goet zoude mueghen venten, *ZVl. Bijdr.* 6, 235, 278.

b) *Oplettendheid*, *aandacht.* || In desen spiegel sach tserpent, daer toe hadt al sijn atent, *Flandr.* I, 1040. (Hi was) meester in Alexandrien naest Panthenus ende Clemente, die hi horde met groter attente, *Sp.* II², 4, 38. — Attente geven, *acht geven.* || Voort bat hy hem datsi atente wilden gheven . . van dies si worden waren te rade, *Amand* I, 5035. — In sine attente nemen,

aan zijne aandacht onderwerpen, *er op letten*. || Dit exemple van castiemente neemt algader in uwen atente, *Amand* II, 171.

c) *Lust*, *verlangen*, *zin*. || Al sijn ghere, al sine atente was liede te doodene met tormente, *Sp.* II^{1}, 8, 67. In desen tiden . . bejageden an den keyser Valente die Arriane hare atente, II^{6}, 47, 48. Al si dat sake dat wast dijn goet, dine atente ende dinen moet ne leechgre niet an te seere, *Bouc v. Sed.* 119. — Sine attente setten, leggen, *zijn zinnen zetten*, *zijne aandacht vestigen*, *zich toeleggen op iets*. || Daer aen sette hy sijn attente, hoe hy hebbe vast gheleide, *Troyen f.* 231*b*. Die al setten jegen Gods gebot hare atente ende hore sinne, Velth. I, 34, 24. So salic setten mine attente omme sonderlinge sware tormente, *Sp.* II^{4}, 39, 13; verg. 54, 13; 62, 13. Maer was tHathenen gesent om leeren te settene sinen attent, II^{6}, 23, 46. Dus sette hi al sijn attente om te vorderne alle ondade, II^{6}, 25, 94. Sette dine atente, dattu afdoes de donkerheit, II^{7}, 17, 24. Si setten hare atente tanebedene die elemente, II^{7}, 19, 59. Ane my leidsy al hare atente, *op mij had zij hare zinnen gezet*, *zij deed haar uiterste best om mij in te pakken*, *Troyen* 9627. — Sine attente setten met —, *zijne zinnen zetten op* (*iemand of iets*), *zich er mede bemoeien*. || Hine sette niet sinen atent met anderen dullen jongelingen, maer in die kerke was al sijn mingen, *Sp.* II^{6}, 17, 14.

d) *Oplettendheid*, *zorg*, *ijver*. || Als Numeriaen dit verstoet, dede hi leggen grote attente, dat men Crisante noch tormente, *Sp.* II^{3}, 44, 328. Doe ghinc men met grooten attente an hem, ende met menegen tormente, II^{4}, 13, 75. — In concrete opvatting, in den zin van *Voorwerp van iemands oplettendheid*, *behartiging of zorg*, *behartenswaardige zaak*. || In deser manieren so ne mogedi niet faelgieren van den heyligen Sacramente, op dat gi hout dese attente, Velth. I, 24, 72. Die Hertoge Jan was te perlemente, daer men handelde dese atente, III, 38, 17. — Ook in den zin van *De aan iemands zorg toevertrouwde personen*, in kerkelijken zin, *de kudde*. || (Si) selen aftrecken sonder waen den gewarigen herde sine atente, Velth. VII, 19, 50.

2) Objectief opgevat, en wel *Doel*, *bedoeling*, *oogmerk*. || Ane tbejach sijn mine attenten, *Rose* 10823. In Vlaendren te sine was sine atente, *Vl. Rijmkr.* 7794. Nu was des bisscops attente dat hine roepen soude te campe, *Belg. Mus.* 1, 26, 18; verg. Velth. I, 28, 44. — Ten attente, *met het doel*, *met het oogmerk*. || Ende voer toten hemel, toten vader, die hem die macht gaf algader over tsmenschen gheslachte, ten atente dat hi soude ten jugemente sitten ende vonnessen gheven, *Amand* I, 4890. Ende daer bij vraeghdi mede, te welken atente men so eerde den sacramente, II, 2468. — Na sine attente, *overeenkomstig het doel*, *waartoe iemand of iets bestemd is*, *volgens zijn bestemming*. || Daer bi en antwerde niet den serpente die mensche slechts na sine attente, maer twivelike ende op aventuere dat wi niene sterven, *Mask.* 969. Doe quam een boc van occidenten, entie hadde na sinen atenten tusscen sijn ogen een horen staende, Velth. VII, 6, 17 (Wellicht moet gelezen worden *na minen atenten*; vgl. *Daniel* 8, 5: „ego intelligebam." In dat geval behoort dese plaats bij 1). Doe hi die elemente elc dede staen na haer atente, VIII, 27, 25.

ATTER, znw. m.; wisselvorm van ETTER. Eng. *atter*. Vgl. het opstel van De Vries over *aterling*, *Taalk. Bijdr.* 2, 5—14. *Etter*, *verzuiling*. || Atter moet in mijn gebeente ingaen, *D. B. Habak.* 3, 16. Ende ic sal sijn als een mot Ephraym ende als atter den huys Juda, *Hosea* 5, 12. Een soen . . dye al scorft was . . , soe dat hij die atter niet langher berghen en mochte, *Pass. W.* 248*c*. Drye maenden lanc liep uut sinen vinger atter, 264*b*. In wonden is die atter wit ende licht ende effene ende sonder stanc, *Lanfr.* 35*v*. Vele atters, 38*r*, Vele dunne atters, 38*v*. Dat ene lit hevet vele atters ende dat ander luttel; die vele etters hevet behovet medicinen meest drogende, 24*r*. — Zoo ook *D. B. Jesaia* 14, 6 (mit attere besmet), *Ezech.* 32, 6; *Habak.* 3, 16. — Bij andere schrijvers is *etter* de gewone vorm, b.v. *Sp.* IV^{2}, 1, 72, enz.

ATTINGE (ATTONGE, ATTENGE), znw. vr. Mhd. *atzunge*, hd. *atzung*. Van *Atten*, nederd. vorm van *Aten*, mhd. *atzen*, *etzen*. De zuivere mnl. vorm zou *ettinge* moeten luiden (vgl. ETTEN), doch vgl. *admael* naest *edmael*, *atter* naast *etter*. Zie ook ATEN.

1) *Voeding*, *onderhoud*. || Tgelt van hoy, haver, attinge der arbeidender ende geschickter lude, Nijh. 5, 80 (*a.* 1477). Mit betalinge van stockgelt ende attonge, 5, 199 (*a.* 1490). Dat sy hair costen ende attinge redelic betalen sullen, Mieris 4, 207*a* (*a.* 1412).

2) *Het recht op vrij onthaal of vrije tafel.* Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 597; *R. A.* 360. || Daer sal de schout ... voor sijn attinge hebben, voor elcke maeltijdt eenen stuyver, *O. R. v. Dordr.* 2, 250 (*a* 1433).

3) Bij uitbreiding, *kosten van voeding en onderhoud*, *kostgeld*. Een in Geldersche oorkonden veelvuldig voorkomend woord. || Dat dy gevanghen van beyden siden . . . . quiit ende leedich soelen ziin op oer oerveede ende reedelike attenghe, Nijh. 1, 182 (*a.* 1318). Wannere sij oer vangkgelt, sluytgelt ende redelicke attinge betailt hebn, 4, 391 (*a.* 1467). Item sullen alle gevangen to beyden zijden vry, los, ledich ind quijt zijn . . . mit betalinge oere attingen, vanckgeltz ind sluijtgeltz, 118 (*a.* 1479). Also dat een ygelic sijn vanckgelt, sluijtgelt, attinge ende onrait betalen sal, 134 (*a.* 1481). Dat zij yrst vanckgelt, stockgelt, sluytgelt ind gewontliche attinge betaelen sullen, 147 (*a.* 1481).

AU, tusschenw. In het laatst der Middeleeuwen vaak voorkomende uitroep; ons hedendaagsche *he*! *hei*! *hou*! veelal verwondering, opwekking, aanmaning uitdrukkende of gebruikt om de aandacht te wekken. || Staet stille, au dasaert! *Ned. Kluchtsp.* 66, 7. Jae maer, au vrient! 68, 47. *Vr.* Au, seck. au! *K.* Wye es daer? 72, 3. *Cn.* Au, au! *W.* Wye es daer? 82, 122. *W.* Dus houdic mesdach ter causen van dien. *M.* Wat, au! 87, 249. Comt herwaerts, au! *V Maegd.* 765. Au ziet! *D. Wr.* 1, 418, 337. Au! by der doot, dats waer, I. 424, 530.

AUBEELIJN, bnw. *Van abeelenhout*. Zie verder *Ndl. Wdb.* op ABEEL. || Aubeeline plancken, *Invent. v. Brugge* 3, 44.

AUBERIOEN, znw. m. Van ofr. *hauberjon*, *hauberjon*, *auberjon* (Duc. 7, 199); nfr. *haubergeon* (Littré 1, 1990), verkleinwoord van *haubert*, dat aan het germ. *halsberch* ontleend is (Diez, *Etym. Wtb.* 1, 437, op Usbergo). *Kolder*, *halsbedekking*. || Halsberge, coucen, auberioene, *Rose*, fr. 248, 18.

AUCEROIS, znw. m., eigenlijk bnw. *Wijn van Auxerre*, *een Bourgognewijn*. || So wie vercoopt petau voor rijnswijn, of garscoenge voor orleans-

of aucerois voor beane, . . . die verbuert III £ voor elc stick wijns, dat hij alzo vercoopt, Wiel. *Instr.* 155, 558.

AUDIENCIE, znw. vr. Van fr. *audience* (La Curne 2, 313).

1) *Gehoor.* || Dat hi den volc ghebode silencie ende Reinaert gave audiencie sine tale te spreken al uut, *Rein.* II, 2233.

2) *Terechtzitting*, ook *raad*, *rechtsgeleerd lichaam*, mlat. *audientia* (Duc. 1, 481, 1). — Meester van der audiencien, *raadsheer*, *rechtsgeleerde.* || Ooc hebbe ic met wisen ouden meisters van der audiencien questie ghegheven ende sentencien, *Rein.* II, 4040.

AUDIENCIER, znw. m. Ofr. *audiencier* (La Curne 2, 313); mlat. *audientiarius* (Duc. 1, 482).

1) *Gerechtsbode*, *deurwaarder.* || Meester Pietre de Nusement, procurere in der stede ghedinghe..., van sinen pensione van den jare . . . 24 ℔. Item den audiencier van sinen pensione, 8 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 165; verg. 47.

2) Beambte aan het Bourgondische Hof, belast met het controleeren der geldzaken; *controleur der financiekamer.* || Daer is de audiencier die tekent alle manieren van financhie ende geen andere, Matth. *Anal.* 1, 248.

AUER (OUWER). Wvl. dialectvorm voor *iewer*, d. i. *ergens.* Vgl. De Bo 453 en NOUWER. || Is penitencie auer toe goet? *Lucid.* 3832 (vgl. 4423: Is p. *iewer* toe goet).

AUGURE, znw. vr.; fr. *augure. Voorspelling.* || Ende wiste wel in waren dinghen bi auguren, bi helscouwinghen, *Parth.* 2175.

AUGUSTIJN, znw. m. *Monnik van de vierde der bedelorden*, ook *Augustijner-heremiet* genoemd. Zie Moll, *Kerkgesch.* 2[a], 110 vlg.; Römer, *Kloosters* 1, 232 vlgg., 627 vlgg. || Ofte al tfolc worde Jacobine, Minderbroeders ende Augustine, Sartroyse ofte Clusenaren, wie zoude tlant dan aren? *Lsp.* I, 25, 103. Si sijn ghewyet op die bede, Karmeliten ende Augustinen, Minnebroeders ende Jacopinen, Hild. 153, 30. Minrebroeders, Jacopijn, Tsairtroysers ende Augustijn, 218, 183. — Ook in den vorm Auwestijnen, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 400.

AUCOTOEN. Zie ACOTOEN.

AUCTOOR (AUCTOER), znw. m. Van lat. *auctor. Schrijver*, *auteur.* || Die auctore scriven te stride, *Nat. Bl.* VII, 866. Auctore hetense Ganges, XI, 23. Alse wi horen wel orconden enen auctoer, die Macrobes hiet, *Rose* 12. Ic sal seggen van dien poëten al, wat sire toe seggen ende die auctore, *Cass.* 1661. Uut des auctoors woort en salmen niet gaen een oort, *Lsp.* III, 15, 271.

AUS. Zie AVES.

AUSTER, voorz. (indien de lezing in orde is, waarop in de uitgave van Yp. geen staat is te maken), Vlaamsche dialectvorm voor *Achter*, evenals *aster*; zie De Bo 62 op aster en Jan. Yp. 43, aangeh. *ald.*, en asterwaert, Jan. Yp. 90.

1) *Na.* || Dat witte van den eye gheleit in de wonden auster dat bloeden, dat es seer goet of de liese verhit es, Jan Yp. 66 (*Hs.* Yp. heeft „na dat si haer bloeden laten").

2) *Naar.* || Van clieren die men heet scrouffelen auster de soghe (t. w. lat. *scropha*), ende ghelijc dat de soghe werpt vele verkine, alsoe doet dit evele vele gaetkine, Jan Yp. 162 (*Hs.* Yp. heeft dit gedeelte niet). Vgl. ACHTER, voorz. 5) en Jan. Yp. 163, waar in denzelfden zin *achter* gebruikt wordt.

AUTARE, znw. m.; lat. *altare. Altaar.* || (Hi) ghinc ghereden sinen autare, ende began singhen ende lesen, *Rein.* I, 2980.

AUTENTIJC, *-ike*, bnw. Ofr. *autenthicque* (La Curne 2, 325). *Beroemd*, *aanzienlijk*, *vermaard.* || O Retorica, antentijcke conste lieflijck, *Mar. v. Nijm.* 22, 515.

AUWEET. Zie AWEIT.

AUWESC. Zie AVESCH.

AUWESTIJN. Zie AUGUSTIJN.

AVALOYS (AVELOIS, AVELOOS, AVOILOIS), znw. m. Ofr. *avalois* (La Curne 2, 311), van het bijw. *aval*, beneden, thans nog over in de uitdrukking *a-vau-l'eau*, stroomafwaarts (Burguy 2, 270). In het Ofr. was *Avalterre* de benaming van het land *ad vallem*, d. i. *in valle*, gelegen, m. a. w. van de Nederlanden, les *pays en aval du Rhin*, les *Pays-Bas*, en *Avaloys* zooveel als *Nederlander* (Duc 1, 473). || Ingelsce, Vlaminge, Avelose, Camerzine ende Artenoise, *Lorr.* II, 235. Menech stout Avoilois, II, 925. Met Karlen, als ict vernam, waren Dietsce ende Waloise, Inghelsche ende Avaloise, *Brab Y.* II, 790. — Zoo ook *Sp.* III[a], 83, 36. — De in de fragmenten van den *Ogier* (*Belg. Mus.* 2, 337, 93) genoemde *Avelanse* zijn zonder twijfel ook *Nederlanders.* Daar de rijmregel ontbreekt, is het onzeker of ook *Aveloise* moet worden gelezen, dan wel of *Avelans* een gewijzigde vorm van *Avelois* is. || Namels wapendem, ende die Franzoise entie van Geneven, entie Vianoise, entie Duudsce entie Avelanse.

AVANTPRIJS, znw. onz. Van een ofr. *avantpris*, dat niet voorkomt, uit *avant* en *pris* (verg. prov. *presa*, enceinte, circuit, Rayn. 4, 628), doch dat in bet. moet overeenkomen met het gelijk gevormde *porpris*, mnl. *porprijs* (z. ald.). *Omheining*, misschien ook *eerste omgang van een toren*, *omloop.* || Somme van den werke dat ghewrocht es ant beelfort, mits den steenen diere toe ghecocht sijn, ende mits den taschwerke datter ghehouwen es omme up te settene van den avantprijse gorgoelen, dat men heet gotieren, ende manne diere staen ende staen sullen, 2479 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 248. Up te settene beede avantpris, gorgonen ende manne, *ald. aant.* 2.

AVE, vr. Naam, waarmede in de dierensage de *ekster* wordt aangeduid, b. v. in „Van Reinaert ende van Ave", bij Hild. 33, waarin de ekster telkens *Ver Ave* heet. Misschien samenhangende met het woord, waarvan ook *ekster* en *aexster* zelf afkomen, nl. *agu*, *age.*

AVE, vr. eigennaam, met de verkleinwoorden *Aveken*, *Avetien*, *Avetiaen*, ons *Aafje* of *Aafke.* Vgl. *Ndl. Wdb.* 1, 13.

AVE, znw. vr. Omzetting van het woord *Eva*, als naam gebezigd voor Maria, tevens met toespeling op de begroeting des Engels: Ave *Maria!* Veelal worden *Eva*, de eerste vrouw die het menschdom in ellende bracht, en *Ave*, de tweede vrouw, die de menschheid redde, tegen elkander overgesteld. Zie Grimm in de Inleiding op Konrad von Würzburg's *Goldene Schmiede*, XLIII. || Eva leedde ons int maras; Ave weder ons ghenas, *OVl. Lied. en Ged.* 170, 21. Doe Eva slouch sbevelens swike, Ave beterde ons tverlies, doe soe opwies die werde roze, 176, 30.

AVE, met de samenstellingen. Zie AF, en AVERECHT, AVEGONST, AVEGONSTICH, en AEFGONSTICH.

AVEDOCHT (*Rek. d. Buurk.* 29 en 92). Zie HAGEDOCHTE.

AVEGONST, znw. vr. Hetzelfde als ons *afgunst.* Voor de vorming zie AEFGUNSTIG en AVERECHT. ||

Dat man durch avegonst bringet voort, Gelre, *Wapenb.* 47.

AVEGONSTICH. Hetzelfde als *afgonstich* en *aefgonstich* (z. ald.). || Avegonstighe luden, de der stat . . welvaert vergonden, Racer 6, 127.

AVECAET, znw. m. Naar de volksuitspraak voor *Advocaet* (zie ald.). *Advocaat*, *pleitbezorger*, *voorspraak*. || Taelmanne ende avecaten, die om hare borsen baten scalke vonde venden conen, *Doct.* III, 105. Om, vrouwe, te nemen met u raet, ende dat ghi dan wort haer avecaet, *Blisc. v. Mar.* 1023.

AVEL, znw. m. Hetzelfde als *navel*; vgl. *adder*, *aak*, hd. *natter*, *nachen*, mnl. *aen* voor *naen* en *ap* voor *nap*. || Beneden scorten si een linnen cleet om hem, dat was lanc van den avel ter aerden toe, Matth. *Anal.* 3, 242.

AVELANE, znw. vr. *Hazelnoot.* Fr. *avellaine*, *avelane*, noisette; lat. *nux abellana* of *avellana*. Meyer, *Woordenschat*: avellana, hazelnoot. || Vier laden cruuts ghestoffeirt met dragien, festuken, avelanen, cytronaet, morseelen gheconfijt, *Invent. v. Brugge* 4, 489.

AVELINGE, znw. vr., een woord uit het Mnl. dijkwezen, in bet. overeenkomende met ons *berm*, *de strook lands ter zijde van den dijk*, *die bij den dijk behoorde*, *en door de dijksloot van de aangrenzende akkerlanden was afgescheiden*. Onr. *efling*, versterking, steun, hulp; vgl. onr. *efla*, versterken, bevestigen, onr. *afl*, ags. *abal*, *afol*, kracht, sterkte. De *avelinge* was dus de strook grond, die tot *stevigheid* van den dijk een vereischte was, en die daarom ook niet mocht worden vergraven. Zie over het woord en zijne afleiding het uitvoerig artikel van De Vries in *Tijdschr.* 2, 132—143. || Dat ghi besiet alle ommetrent Zwindrecht van den lande dat bi den dike gheleghen es, ende dan of alse vele avelinghen (2de nv. enkv.? mv.?) afsteit (*l* afstect) als u denckt dat men niet omberen en mach toit sdikes behoef, *Zwijndr. W.* 23 (*a.* 1334). Dat men hem dat anemeten sal van den eersten te lande (? telande = teellande?), dat is te verstaene dair die eerste (?) avelinghe van den dyke stont (?) *ald.* 36 (*a.* 1340). Dat die heere van Zevenberghen ende zijne medecoopers avelinghe zullen laeten legghen binnendijcx ende buijtendijcx, alzoo groot ende alzoo cleyne als ons ghenoucht ende profytelijck ende oorbaerlick is den lande voorscreven. Ende die avelinghe en zel die heere van Zevenberghen niet ghelden, maer die voorscreve avelinghe zullen blyven ligghende tot des dijcx oorbaer, Mieris 3, 352 *a* (waar het woord nog een paar malen voorkomt (*a.* 1379)). An den Nieuwen Hoornschen droogen dijck, in die avelinghe van der Ouder Goote, *Priv. v. Brielle* 2, 98 (*a.* 1484). Van dair neder noordwert an, ter plaetsen dair tlant smaelste is, tusschen dat waterscip in die Nieuwer Goote ende die voors. anelinge (*l.* avelinge) in die Oude Goote by den dijcke, *ald.* Zie nog Mieris 2, 316 *b* (*a.* 1375); 2, 499 (*a.* 1330); 3, 402 *a* 3 maal (*a.* 1383); 3, 334 (*a.* 1377); 4, 148 *b* (*a.* 1410) en eenige andere voorbeelden uit rekeningen, berustende in het Rijksarchief, aangeh. bij De Vries t. a. p. 137; vgl. 138. — De uit *Zwijnd. W.* aangeh. uitdr. *de* eerste *avelinge* levert ook na de verklaring van De Vries eenige moeielijkheid op, die nog niet is uit den weg te ruimen. Nog heden kent men den Polder *de Dordtsche Avelingen*, onder Hardinksveld en Gorkum, en den Polder *de Gorinchemsche Avelingen*, alsook het *Avelingendiep* en de zoogenaamde *Hooi-avelingen*. Zie De Vries t. a. p. bl. 140.

— Samenst. Dijc-avelinge, Mieris 3, 334. Zie De Vries, t. a. pl. bl. 135.

AVELOIS. Zie Avalois.

AVEN, zw. ww. Kil. Aven, vetus, *abire*, *deficere*; van *ave*, *af*, dus *afgaan*, *afnemen*. Onpersoonlijk gebruikt in de uitdrukking mi avet, *mijne krachten nemen af*, *ik bezwijk*. || Ay! geselle, avet u alsoe, sone werdic nemmermer vroe, *Vad. Mus.* 2, 57, 249 (*Roel.- fr.*) De zin is kennelijk: „*Neemt gij zoo af? Bezwijkt gij aldus?*" Benecke getuigt (1, 3*b*), dat de uitdrukking *er abet*, voor *seine kräfte nehmen ab*, nog heden in Zwitserland gewoon is; *aben* in gelijken zin vermeldt Grimm, *D. Wtb.* 1, 23.

AVENANT, bnw. Van fr. *avenant*. *Bevallig*, *lief*, *innemend* (Littré 1, 261). || Met sinen III dochteren avenant, *Brab. Y.* VI, 339. Daermen wilen trouwe vant, daer eest nu also bewant, men wilt daer niemen horen, hine bringe gelt of goeden pant, dan so es hi avenant siere stucken als te voren, *IV Mart.* 99. — Ook als znw. opgevat. *Dat wat voegt*, *past*, *betaamt*. — *a*) in de bijw. uitdr. — In avenant, te avenante, na avenant, fr. *à l'avenant*. *In evenredigheid*, *naar verhouding*. Vgl. *Ndl. Wdb.* op advenant. || Ende scnapen kint mach om V sol. leren, ende die te gheveene ende te gane in avenant ghelijc den ghelde van andren leerlinghen, *Vad. Mus.* 2, 359 (*a.* 1280). Vette botere doeter in smelten te avenante, *Hs. Yp.* 61*a* (fr. *à l'advenant*). Dat sal men minderen na avenant, V. d. Wall 224.

b) *Evenmatig deel*; *aandeel*; *hetgeen iemand toekomt* of *door hem betaald moet worden*; vgl. fr. *avenant* (Littré t. a. p.). || Des sullen si haer ghelt heffen in betalinghen van maende te maende . . elc siin avenant also groot als siin somme beloopt. V. d. Wall 305. Ellic siin avenant, *ald.*

AVENT (klemt. op *vent*), znw. m. Van lat. *adventus* t. w. *Domini* (Duc. 1, 98, 2). Kerkelijke benaming van de *Vier Zondagen vóór Kerstmis*, *die de viering van de komst van Christus op aarde vorafgaan*, *adventtijt*. Zie Moll, *Kerkgesch.* 2[2], 210 vlgg. || Die wille weten dien avent, hore na mi, ic doet hem bekent. Sinte Andries besie; die naeste Sonnendach dat is die after of voren, . . . daer die avent in sal gaen, *Natuurk.* 79 (verg. bl. 197).

AVENT, AVENTLYC. Zie Avont.

AVENTRONC. Zie avetronc.

AVENTSTONDE. Zie avontstonde.

AVENTUERLIJC (avontuerlijc, aventurlic, -like, bnw. Van *Aventure*. *Van het lot*, *het toeval afhangende*, in verschillende opvattingen. In dezelfde opvattingen als het echt mnl. woord *misselijc*.

1) *Gevaarlijk*, *hachelijk*. || Camp te vechtene onderlinge dat es aventuerlijc herde sere, *Lanc.* III, 18347. Gi hebt geladen die herte mijn met laste, dat avonturlic es, *Cass.* 1336. Daer om est die avonturleecste sonde, die men noemen mach met monde, *Doct.* III, 461 var. (tekst-hs. *sorghelecste*). Enen aventurliken val, *Sp.* I[a], 61, 4.

2) *Van het toeval afhangende*, *verschillend*, *verscheiden*. || Die wambeisen satijn, carmozijn, verdect mit getrocken gout ende silveren webbe al doorsneden ende die bonetten waren avontuerlijc, *Exc. Cron.* 281*b*.

3) *Ondernemend*, *stout*, *waagziek*. || Te winter macher niement liden . . ., en si aventuerlijc sere, *Sp.* IV[7], 35, 31.

AVENTUERLIKE (avonturlike, -lijc), bijw. *Bij geval*, *bij toeval*, *toevalligerwijs*. || Eens avon-

turlijc dat so quam, dat des conincs sone vernam enen lasersen, *Sp.* II⁷, 4, 59.

AVENTURE (AVONTURE, AVENTUER, AVONTUER), znw. vr.; fr. *aventure*, it. *avventura*, mlat. *adventura*, *aventura*, van lat. *advenire* in den zin van *evenire*, met gelijken overgang van bet. als in fr. *arriver* en mnl. *toecomen*. Ook in 't mhd., waarin het omstreeks het einde der 12de eeuw werd overgenomen, heeft *âventiure* eene groote rol gespeeld. Zie Ben. 1, 67—72. Zoowel in 't hd. als bij ons werd het woord allengs onz. (*das abenteuer*, *het avontuur*) door invloed van het Ndd. dialect, vgl. Grimm, *Frau Aventiure*, bl. 5. In het Mhd. bleef het woord zonder uitzondering vr. De spelling *avonture* komt reeds in de 13de eeuw op, en was in de 15de de heerschende. — De oorspr. bet. van *gebeurtenis*, *geschiedenis*, liet twee hoofdopvattingen toe, naarmate men òf *de gebeurde zaak* of *het plaats hebben daarvan* zelf, òf het *bericht*, *het verhaal er van* bedoelde.

I. *Gebeurtenis*, te onderscheiden in 1) *het gebeurde* 2) *het gebeuren*, *het lot.*

1) *Eene gebeurtenis*, *een voorval*, *een geval* of *wedervaren*, als feit gedacht. || Doe men vernam die aventure, hoet daer Lancelote was vergaen, *Lanc.* III, 14566. Mijn avonture ende mijn geval, II, 4724. Hoe die aventure gevel, *Eleg.* 1201. Alse die coninc Artur wiste daventure van den twiste, *het voorgevallene*, *den uitslag van het gevecht*, *Sp.* III⁴, 52, 83. Na deser aventuren, *na dit wedervaren*, *Franc.* 801. Hi . . behoeft wel hoede op daventure, *op al wat er gebeuren kan*, Hild. 198, 55. Die spierres quamen na drie daghen ende seiden hare aventure, *Rijmb.* 6509. Walewein telde hem sine aventure, *zijn wedervaren*, *Wal.* 8473. So hoe dat daventuren comen sijn, emmer sijn die sculden mijn, *Rose* fr. 257, 301. — Vooral van gebeurtenissen van bijzonderen aard, bepaaldelijk van vreemde, hachelijke, merkwaardige, gelukkige of ongelukkige toevallige omstandigheden.

a) *Vreemd*, *wonderlijk geval*, waarbij een wonder, of tooverij of iets geheimzinnigs in het spel is. || Daer viel ene vremde aventure, een hase quam *enz.*, *Sp.* IV¹, 68, 7. Ic weet wel, het sijn aventuren van een steen die opt water dreef, *Lanc.* III, 178. Dits ene wonderlike aventure, 131. (*Gij gaat niet aanzitten ter maaltijd*) eer voor u ende vor u liede enege aventure gesciede, 161. — Dergelijke vreemde voorvallen gaven aanleiding tot stoute ondernemingen en waagstukken, en zoo verkreeg *aventure* de gewone beteekenis, die nog aan ons *avontuur* eigen is. Vooral in de ridderromans komen dergelijke ondernemingen veelvuldig voor, in 't bijzonder in de Arturromans. || Van Waleweine ende van Perchevale kent men die aventuren wale, Heelu 3929. Dat gi dit foreest dure ridet soeken aventure, *Lanc.* II, 1849. Elc trooste andren ter aventure ende liepen an die mure, *Rijmb.* 28847, vgl. *Wal.* 622. Dat hi gene aventure vant die vertellens werdech ware, III, 2380. Wine sceden . . tameer, wine sullen avonture vinden eer, II, 3359. En had u niet meer ere gewesen te stervene . . dan te kerne sonder aventure, 18031. Lanceloet reet . . sonder aventure vijftien dage, 22123. Hen waren . . gevallen scone aventuren, III, 398. Daventure en hadde niet genomen inde, 1812. Die aventuren van den conincrike van Logres, 1765. Die aventure (*of* aventuren) vanden heilegen grale, II, 3374; III, 213, 311, 363 enz. Gawein, . . die menighe avonture ontstaen heeft, *Ferg.* 5469. Ic hebbe hier te langhe alse een kint gheleghen sonder aventure, *Limb.* VIII, 1266. Selc telde andren sine avonture, *Ferg.* 19, vgl. 346; *Wal.* 8473. Si hadden groet wonder van der avonture, *Lanc.* II, 3378. Ridderscap ende avonture, 5198. Een ridder van aventuren, *Glor.* 509; *Lanc.* III, 17036. Tpalais van avonturen, *het wondervolle kasteel Corbenyc*, *waar de heilige graal bewaard werd*, *Lanc.* II, 18024; IV, 5946 e. e. Int. lant van aventuren, II, 41990. Tgewat van aventuren, III, 24521. Op die aventure leven, *Eleg.* 111; leven bider avonturen, *van roofridders gezegd*, 208. — *Zich uit een moeilijk avontuur redden* heette mnl. *der aventuren genesen*, *Eleg.* 293, doch de klassieke term voor het *volbrengen* der zware taak, was *die aventure te hovede bringen*, *Lanc.* II, 3367, 3374; III, 1639, 10177, 10252 - 7, enz., of *die aventure inden*, *Vad. Mus.* 4, 315, 74. — Het tegenovergestelde heette *faelgieren*. || Tote dien dat ic die avonture sal te hoefde bringen of faelgieren al, *Lanc.* II, 3409, vgl. 3622. — Ook het avontuur zelf wordt gezegd te *faelgieren*, te *bezwijken*, *op* te *houden*, zoodra het door een ridder is *te hoefde gebracht*. Het is een strijd tusschen den ridder en het aventuur: een van beiden moet het opgeven. Zoo *Lanc.* III, 1823, 1772; II, 18033. — Die heren der aventuren, bijnaam der Romeinen, de koningen op het gebied der ridderlijke heldenfeiten, *de helden bij uitnemendheid*, *Lanc.* IV, 9997—10004, vgl. *Sp.* III⁴, 53, 62 en noot, en Jonckbloet op *Wal.* Dl. 2, bl. 21. — Der aventuren vader, eerenaam van Walewein (vgl. der eren vader, naam, door Stoke IV, 270 aan Jan I van Brabant gegeven, en zie bij VADER), *Wal.* 3170; *Lanc.* II, 44230, 42869, enz., en verder vele malen in *Lanc.* en *Wal.* — Daar elke moeilijke onderneming, elk waagstuk inspanning en moeite vordert, ontwikkelt zich geleidelijk uit deze bet. die van *moeite*, *inspanning*. || So haert ghehuut, dat men daer duere ne coemt met ghere aventure, *Nat. Bl.* II, 3601. Sine moghen poorten no mure ghewinnen met ghere aventure, *Rijmb.* 16727. Wat holpt dat die phisisien omme medicine wille zien . . ., hets verloren aventure, *Sp.* I⁸, 75, 21.

b) *Hachelijk geval*, *hachelijke* of *onzekere kans* of *toestand*, *gevaarlijk spel*, *gevaar.* || Te wederstane dese aventure, *dit dreigend gevaar*, Velth IV, 26, 63. In aventuren strijt, *in den strijd met een hachelijke kans*, IV, 67, 35 (de 2de nv. heeft hier dezelfde bet. als het bnw. *aventuerlike*, z. ald.). Die minne staet op avontuer, *is zeer wisselvallig*, *MLoep* II, 2381. Het ne mochte niet vor di ghestaen mijn goede halsberch van den aventuren, *Wal.* 590. Si waren in aventuren sere te verlisene haer lant, *Mor.* 2888. Hi lach in sulker aventure, . . . datmen van hem van enen worde nine mochte hebben antworde, *Lanc.* IV, 5145. Bi dat hi hem in aventuren sach van scanden tontfane op dien dach, IV, 9431. Hi es van den live in avonturen, *in levensgevaar*, *Roel.* IV, 134. Ende lieten alle de ghebure in sorghen ende in daventure, Stoke II, 497. Ende beydt haers tijts met vresen groet in avonturen van der doet, *Teest.* 2800. Dat in grooter avontueren de siele es, *Amand* II, 4768. So es de ziele in aventuren, dat soe den viant mach ghebueren, Praet 1150. Mi wondert dat di niet ofgrijst, na dattu sijs in aventuren, wat dat di dair sal gheburen, 4727. Die mint hi doghet sware avonture, Hadew. I, 9, 30. Dat ghebod dat ic bekinne in minnen nature, dat bringet mine zinne in avonture, I, 82, 15. Ghi hebt avontuer gheleden, Hild. 147, 382. Ter zewert lijtmen avontuer, 191,

159. Die hem niet betren willen .. sijn in aventuren te bedervene, *Livre d. Mest.* 43. (Hi) maecte vrede ende behelt die stat, die te voren in aventueren was, *Hs.* 88, *f.* 27*d.* — Ook in de volgende uitdrukkingen. — In aventure (op aventure, ter aventuren, in daventure) setten, *in gevaar stellen*, *in de waagschaal stellen*, *op het spel zetten*, *wagen*. || Hi heeft hem geset in avonturen om u ende om mi, *Lanc.* II, 7308. In den toren daer si lach sette hi zijn lijf op aventure, *Parth.* 4814. Wie es hier, die sijn oghe ofte sijn lier wille setten in avonture omme ene felle creature? *Rein.* I, 1343. Ic wilt al setten ter aventuren, II, 7106, vgl. *Rose C* 8751. Man ende wijf hadden haer leven in davonture dan gheset, Stoke IX, 1196. Hi es meer in davonture gheset dan die over zee vaert striden, *Teest.* 2749. Die sijn ziele ende sijn lijf in avonturen set om goet, *Lsp.* III, 10, 206. Ic sette liever ter aventueren lijf ende goet in ere uren, *Grimb.* I, 1733. Een recht schuldich woeckenaer die en set gheen goet in avonture, Hild. 162, 44. (Si) vallen liever achterwaert, . . dan si tlijf in davontuer setten of hoer zonde (*gezonde*) lede, 181, 230. Also dicke machment nu ende echt setten so in avonturen, dattet comt tot groten bezuren, 248, 112. Desghelijcs is yghelic sculdich . . steden ende sloten te helpen houden, . . ende hem selven dair 'voir in aventuren te setten, Matth. 39. Sijn lijf stoutelic in aventueren te setten . . voir dat kersten gelove, *Clerc* 91. — In aventuren stellen, in daventure slaen, *op het spel zetten*, *wagen*. || Want si liever confessoren bleven dan in aventueren stellen dleven, *Amand* II, 93. Hets al verloren datmen in aventuren stelt, *OVl. Lied. en Ged.* 364, 1446. Ja en slaet hi in die aventure sijn lijf om ene clene hure, *Alex.* VI, 1223. — In daventure gaen (lopen), *zich in het gevaar begeven*, *zich wagen*. || Die Joden met stouten sinne . . liepen dicken in daventure buten mure ende namen roof, *Rijmb.* 28620. Tytus was, die voren ten muren eerst ghinc in die aventure, 29077. Die in aventuren gaet met zonden lime . . hi sal hem te tijt doen puren, Praet 1154. — Ter aventuren staen, sijn; ook in aventuren (daventure) staen, *hachelijk*, *onzeker zijn*. || Si hadden mi liever verloren dleven, dant stonde ter avonture, *Wittek. v. S.* 120. Orloge dat es een spel dat sere ter avonture staet, *Cass.* 818. Om dat u leet es van dien dat ic ten orloghe wille tien, ja om dat daer uut rueren dinghen die staen ter avonturen, *Melib.* 3110. Hier es ter aventueren dwinnen, *de zege hachelijk*, Heelu 3694. Dan steet sere sijn lijf ter avonture, *Rose* 8864. Boosheit staet ter avonture, waerse God ter lester ure wisen sal of hieten varen, Hild. 84, 129. Of comense daermen zande vint, soe staet in avonturen al, 245, 144; vgl. 247, 81. Dat es sere ter avonturen, hoe hi dat sal beruren, *Melib.* 1606. Staen in avonturen van sinen live, *Wal.* 611. Staen in aventuren spele, Velth. III, 40, 59. — Op die aventure, in twee opvattingen. —

α) *Op gevaar af* (*van te missen*, *schade te lijden*, *enz.*). || Opten ridder die om haren wille dade menige cost op davontuer, Hild. 144, 132. Sulke (*schrijvers zijn er*), dies niet en wisten, die haer (*der Angelsaksen*) rike up aventure langhe begonsten voer Arture, *Sp.* III[1], 16, 10. (*Het is zekerder*) dat een man cope sijn recht dan hi uptie aventure vecht, III[4], 45, 61. Op aventure wat sijns ghescie, *wat er ook met hem gebeure*, *Parth.* 4818. Op avonture wats gesciet, ne dar ic an die hope houden niet, *Lanc.* II, 12161. — Ook ter avonturen, in dezelfde bet. || Om dat sise (*de lichamen van Petrus en Paulus*) ter avonturen, *wat er ook van komen mocht*; *op gevaar af*, *dat hun plan mislukken zou*, int lant van Grieken wouden vuren, *Lsp.* II, 40, 113. — Ook op sine aventure, *op zijn eigen verantwoordelijkheid*, *risico*, lat. *suo periculo*. || Dien ghevanghenen es sculdich de meyere te haudene up sine plegt ende avonture die eerste drie daghe, *Gendsch Chtb.* 89 (*a.* 1371). Van den huse te scoerne up sine aventure, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 418.

β) Op aventure (ter aventure), gevolgd door een zin met *of*. *Misschien dat*, *omdat de kans bestaat dat*, *omdat het wel zijn kan dat*, *voor het onzekere geval dat*. || Ghi selten winden (*den band*) omtrent u hoeft ende voerten alsoe openbaer op aventuere of iement waer, die u kinnen mochte daeran, *Esm.* 586, vgl. 638. Begrijpse niet van haren seden up aventure of si vergramen, *Bouc v. Sed.* 384. Dat ic harwaert comen soude, op aventure opdat (*l.* of? dat?) men mi soude hier herberghen desen nacht, *Limb.* X, 119. Si wachten al dien nacht dure al gewapent, op aventure ochse die van der stat versochten, *Lanc.* II, 34233. Die den minsce dade tier ure resten, op die aventure oft hi weder mochte gewinnen sinen sin, 36755. Dies wilde hi den moordenaren ruste gheven ende sparen, up aventure of si haer leven dor vaer, dor hongher souden upgheven, *Rijmb.* 31953. Dus willic wafelen gaen temperen, op aventuere of zy quame, *V Maegd.* 89. Ter aventure oft hine mochte nedervellen, Heelu 5493. Ter aventure oft reinde of meswederde, *Invent. v. Brugge* 2, 430. — Ook op aventure dat en in aventuren of, in denzelfden zin. *Voor het* (onzekere) *geval dat.* || Op aventuere dat wi niene sterven ter selver ure, *Mask.* 971. Voort houden wi alle ponten die in desen brieven staen voirsz. tonsen verclaersen, in avonturen ofter yet in viel te verclaersen, Mieris 2, 209*a* (*a.* 1319). — Ook zonder een afh. zin komen op aventure, van aventuren, ter avontuere(n), bi aventure en met aventure voor, in den zin van *bij geval*, *misschien*, *wellicht*. Vgl. sp. *por ventura*, lat. *forte*, eng. *perhaps*, fr. *par hasard*. || So en sal men nyet daeran plasteren, dan op aventure aen jonghe kinderen, *Lanfr.* 171*v*. Dese leste manire en mach men nyet cureren by sniden . . off ten ware van aventuren in some kinderen, *ald.* Die (= dien) ter avontueren niet een noch gheen en ware ghesciet, hadde *enz.*, *Brab. Y.* VI, 6116. Ter aventuer het mach gheschyen dat zy bi wylen segghen neen, *MLoep* I, 1233. Ter aventuren sie ic u nemmermeer met ogen ane, *Playerw.* 67, vgl. 293. Op dat ghi *licht ter aventuere* niet ghevonden en wort vechten teghens Gode, *Hs.* 75, *f.* 136*c*; vgl. *Wal.* 7769. Men daden ter avonturen sterven, *Hs.* Yp. 144*b*. „Omdat wi bi aventuren die doot niene souden bezuren," ende als soe bi aventuren seide, mercte hi wel hare crancheide, *Rijmb.* 625. Bi aventuren si sullen minen zone ontzien, *Hs. v.* 1348, 77*a*. Bi aventuren God sal dijns ghenadech sijn, *Rijmb.* 16504. Bi avonturen onse Here sal vertoegen sinen ghere, *Sp.* II[a], 45, 56. Haddense gevloen, bi aventuren so hadden die ander daer ter uren hem gevolget, Velth. VI, 2, 31. Want dat ic doe, dats om weldoen: bi aventuren het sal di baten, Praet 2369. Zoo ook *Nat. Bl.* I, 162; III, 1367; *Sp.* III[a], 10, 43 (Vinc. *forsitan*); *Exc. Cron.* 104*b*; *Rijmb.* 3503, 5826; *Franc.* 5232, 5463. — Ook met aventuren.

Daer wert om sine onmate die biscop Heinric ontset van sinen bisdome, dat belet met aventuren lichte waer bleven, Heelu 730.

c) *Toevallige kans*, *toeval*. || Wat avonture hem brachte daer, *Lanc*. II, 9846, 15634, e. e. Waer aventure ende geval ons sal leden, 8014. Also als daventure cam, *Franc*. 7281. Elc ginc daerne davonture brochte, *Amand* I, 1642. — Bi (bi der) aventure, *bij toeval*, *toevallig*. || Ene waerf waert hi up de gracht bi avonturen daer belopen, *Rein*. I, 348. Enich ander voghelijn . ., dat daer bi avonture lidet, 2571. Bi aventuren hijt doe nam ende deet an sine oghen mettien, *Rijmb*. 26664. (Doe) quamen si bi der aventuren daer si den coninc Herodes spraken, *Lsp*. II, 12, 23. Dat hi quame bi aventuren int lant, *Lanc*. II, 18065.

d) *Goed geval*, *geluk*. || Dat ten groten grieve hem beden sal comen . ., sine hebben meer dan aventure, *Wal*. 8034. God gaf mi die aventure, dat ickene daer . . nedervelde, 8925. Waert dat . . wi ontghinghen metten live, so en gheviel noit man . . so sonderlinghe aventure, *een zoo buitengewoon geluk*, 9286. Hets aventure, *het zou een geluk zijn*; *gij* (*ik*, *hij*) *zoudt van geluk mogen spreken als* (welk woord in 't mnl. niet wordt uitgedrukt), *Lanc*. II, 45962; *Lorr*. II, 4363. Gave ons God aventure dat wi mochten vergadren daer, *Lanc*. II, 22115. God heeft mi die aventure gegeven, dat ic hier vinde daer ic om voer, *Parth*. 2783. God die gaf mi aventure, *Glor*. 1108. Dien sulke aventure gevel dat si der vangnessen waren ontgaen, *Rijmb*. 14654. Ooc hadde hi bina die aventure, dat hi met hem in ware ghevaren, 30450. U es dicke op enen dach vremder avonture ghevallen, *Rein*. I, 1392 (vgl. *Tijdschr*. 1, 15 over deze plaats). Die ter zee om harinc voeren, noyt aventuer en hadden te vangen, *Exc. Cron*. 131*b*. Ende hadden aventuer, dat si weder vingen een deel ridderen, *Clerc* 70. Zie nog *Wal*. 1473; *Sp*. III[a], 49, 27; *enz*. — Bi aventuren, *bij geluk*, *door een gelukkig toeval*. || Waer ic hem niet te hulpe comen bi aventuren in dien stonden, *Rein*. I, 160. Hier sijn noch betre bi aventuren, die hem houden jeghen den derden dach, *Parth*. 4639.

e) *Kwaad geval*, *ongeval*, *ongeluk*. || Daer gheviel mi quade avonture, *Rein*. I, 394. Alst hovet hevet quade aventure, dat al die lede sijn tonghemake, *Alex*. III, 444. Zoo ook *Alex*. VII, 242; IX, 854; *Rijmb*. 27516. Sware aventure, *Lanc*. IX, 6014, 5473; *Rose* 265. Scherpe aventure, *Rein*. II, 5602. By snoder aventuren, *door een ongelukkig toeval*, Matth. 210 (tweemaal). Si gingen hem al ommeringen gelijc enen stenijn mure te wederstane dese aventure, Velth. IV, 26, 61.

2) *De beschikking van goed of kwaad geval*, *het lot*, *het geluk*, *de fortuin*. — *a*) Nog niet als persoonsverbeelding, doch als beeld, gelijk ook wij van *het lot* en *de fortuin* spreken. || Dus was hem daventure jegen, Stoke II, 786. Es mi daventure goet, *Rein*. I, 624. Die aventuer is menichfout, II, 3944. Daventure dicke sneeft, *Lsp*. III, 3, 302. Als daventuir ten quaetsten went, *MLoep* I, 726. (*Wie geld heeft*) set daventure ende voeget, *regelt het geluk*, *Sp*. III[a], 45, 65. Die sine aventure wel wachte, waer hi hem gheneren mochte, *Rijmb*. 8260. Waer mijn aventure goet, *Rein*. II, 6154. — Zoo ook beter aventuer, Hild. 125, 133; 174, 230. Doch salic nemen mine aventure, *mijn geluk aangrijpen*, *beproeven*; *mijn slag slaan*, *Wal*. 9265. In denzelfden zin, *zijn slag slaan*, staat der aventuren genieten. || Doe bereiden hem de payene om te ridene buten mure ende te genietene der avonturen, *Aiol*-fr. 851. — Deze bet. is misschien juister dan de in de aant. opgegevene *zijn lot afwachten*, in welken zin men de uitdr. vindt *Lanc*. III, 15751: || Ic vare met u toten coninc . ., ende genite der aventure, weder hi mi doet oft sal waen. — In de bet. *deelen in iemands lot* staat zij Stoke V, 591: || De wilden met Diedrike bliven ende ghenieten der avonturen, die Didrike mochte ghebueren. — Daventure mochte vallen daer, *het lot mocht willen*, dat icker selve bleve, *Teest*. 701. Lodewike jonste de avonture das, Stoke I, 298. Daventure heeft (*l*. heft, *verheft*) menigen hoge, III, 371. Den coenen helpt die avonture, *fortes fortuna juvat*, *Rein*. II, 4296; *Limb*. I, 1063 (zonder *die*). Den cloecken helpt altoos daventuere, *Troyen Vb*. 29*c*. (Dat) daventure op hem gave die sware plage, *hem de nederlaag deed lijden*, *Sp*. III[s], 24, 53. Maer dattem daventure benam, *ald*. 54, 67. Diere aventuren raet, *de beschikking van het lot*, Heelu 1375. Zie nog *Rijmb*. 29089; *MLoep* II, 1846; *Doct*. III, 733; *Lanc*. IV, 843; *Nat. Bl*. V, 673. — Dus worden ook de gaven der aventuren, als *rijkdom*, *aanzien*, *eer*, gesteld tegenover die der gracien en der naturen, *Ned. Proza* 153 vlg.; *Stemmen* 60. — Ook bij eene werkelijke loting, *Rijmb*. 29384, '88.

b) Bij persoonsverbeelding *Fortuna*, *de Geluksgodin*. Opmerkelijk is het echter, dat zij meestal met behoud van het lidw. *die Aventure* of *dAventure* blijft heeten, een bewijs, dat men zich bewust was, hier met allegorie, niet met mythologie te doen te hebben. || Ic ben geheten dAventure, ic geve dat soete ende dat sure, *Limb*. X, 943 (waar ook het paleis van vrouwe Aventure beschreven wordt); vgl. I, 1063. Mijn viant was die Avontuyer, ic sochtet soet, ic vant dat zuyer, *MLoep* II, 2401. Lancelot begonste sculden die Aventure. Ay vrouwe Aventure, seit hi, hoe valsch ende hoe wandel sidi ende verradre ende ongetrouwe, *Lanc*. II, 18837. Dat ghi niet en sult wanhopen, al hevet u daventure belopen, die alleweghe es onghestade, *Alex*. V, 741. Die avontuer salt wail bewaren, *MLoep* I, 104. Die avontuyer gehenget vele, II, 415. Sint daventure versach (*zorgde*), 1846, vgl. 4012. Dies moet daventure wouden, *Limb*. V, 1836. Die aventure hout mi so tonder, *Hexe* 16. Als di daventure noepte met sporen, *Sp*. III[a], 11, 85 (I[a], 61, 17 moet aventuren veranderd worden in naturen; Lat. *nature* vitium). — Zie nog *Alex*. VII, 388; *Rijmb*. 12655; 29391; *Melib*. 2668, 2699; *Teest*. 962; Heelu 1375; *Rein*. II, 5807, 7518; *enz*. — Soms evenwel is het moeilijk te beslissen, of men met het *beeld* of wel met de *persoonsverbeelding* der Aventure te doen heeft. — Dat rat van Aventuren, *Rose C* 5574; *Limb*. I, 184; *Ned. Proza* 154; *enz*. — De didactische dichters varen meermalen tegen deze „blinde vrouwe Aventure" uit; zie b. v. *Wap. Mart*. I, 142—146; *Doct*. III, 733—772, *Melib*. Cap. 43, en vooral *Teest*. Cap. 18, vs. 1630 vlgg.

c) In concreeten zin, *een fortuintje*, *verval*, *toevallige bate*, *emolument*, mlat. *aventura*. || Oec behoeren toe den vorseyden leene tderdendeel van allen den vervallen ende avonturen, *Gendsch Chtb*. 89 (*a*. 1371). Dammanscip van den Oudenborch weert wesende tjaers vive pont . . by der avonture van den ghevanghenen ende andersints, Diericx, *Mém*. 1, 451. Drie ponden parasyse tjaers eeuwelike rente, ende de aventure van den ghe-

vanghenen alsoet ghevalt, 2, 512. — Die aventure, naam voor de gemeentelijke eigendommen der stad Brugge, *Invent. v. Brugge* 2, 24. De aventuren van der ouder hallen, *inkomsten? ald.* 3, 159.

II. *Bericht of verslag van gebeurde zaken, verhaal, geschiedenis.* || Dat davonturen van Reinaerde in Dietsche onghemaket bleven, *Rein* I, 4. Soe bat mi dat ic soude maken dese avonture van Reinaerde, I, 30. Ic sal beghinnen ene aventure tellen van minnen, *Floris* 1. Die kinder . . ., daer ghi daventure af selt horen, 245, zoo ook vs. 10, 21, 64, 85, 2459. Van den coninc Arture es bleven menege avonture, *Wal.* 1. — Inzonderheid in de riddergedichten als naam van *het opgeteekend verhaal, de geschiedenis* die de dichter als bron gebruikte en waarnaar verwezen wordt. Zoo vooral in den *Lanc.* bij het begin van een nieuw hoofdstuk, ter vertaling van het oorspronkelijke: *or dit li contes.* Zie *Lanc.* Dl. 1, Inl. LVIII, aant. 147; *Wal.* Dl. 2, bl. 338; Lachmann; *Inl. op* Wolfram X; Benecke 1, 70. || Nu begint davonture tellen, *Lanc* II, 1835. Nu laet hier davonture staen te sprekene van hen allen gemene, II, 2924. Nu doet daventure verstaen, II, 2927. Nu swiget daventure van hen liden, II, 18132. Daventure seget, II, 18136. Maer daventure sal u van Lancelote secgen nu. Dit sijn der aventure worde, II, 29696. Dus seget der aventuren cracht, III, 10579. Hi moeste daer, seghet daventure, emmer bliven, *Wal.* 11031. Raab, die van haren live ghemeene was, tellet die aventure, *Rijmb.* 6480. — In dezen zin wisselt *aventure* af met *jeeste* (*Wal.* 10313, 10751, 10885; *Flor.* 2459) en *hystorie* (*Wal.* 9698, 9843, 9933, 10097, 10533), namen, die meer bij de eigenlijke geschiedbeschrijving passen, en daar dan ook meer gewoon waren. Omgekeerd ziet men de geschiedschrijvers enkele malen het woord *aventure* bezigen (*Rijmb.* 6481).

Aanm. — Bij de vergelijking van het mnl. en mhd. *aventiure* blijkt een groot verschil; dáár werd de *Aventiure* in de onder II vermelde opvatting gepersonifieerd en Frau Aventiure gold als de „*wandernde* späherin", die „bisweilen auch dem erzählenden dichter erscheint, und ihm die zuverlässigsten aufschlüsse gibt über alles, was er zu wissen verlangt (Ben. 1, 72). Men vgl. de monographie van J. Grimm, *Frau Aventiure klopft an Beneckes thür*, waarin hij tevens wijst op den samenhang van deze Aventiure met de Oudnoorsche godin Saga.

AVENTURE (Avend-ure), vetus Sax. Heminaria venditio, minutaria negotiatio", Kil.; wel denkelijk hetzelfde woord als het vorige *Aventure*, dat insgelijks bij Kil. *Aventure* gespeld wordt. De handel in het klein, *op goed aventuur*, werd dan zelf *aventuur* geheeten.

AVENTUREN (aventueren), zw. ww. bedr., onz. en onpers. Mhd. *aventiuren.* Van ofr. *aventurer.*

I) Bedr. — 1) *Wagen, ondernemen.* || Ware enege dinc in haer macht, diese conde gedoen dach ofte nacht, die soutsi dor hem aventuren, *Lanc.* II, 42461. Nochtan vant hi raet daer af, . . . ende hevet also gheaventuurt, *Rijmb.* 29375. Laet ons dat vorsorgen: men sel ons ontliven morgen, of wi moetent aventuren, *Sp.* III[7], 4, 39. Had my die wynt gelijc gestaen, ic had die reise geavontuert, Hild. 2, 166. Rijcheit maect dat herte coen, ende coenheit doet wel aventuren, 104, 104. Hi waer sot die avontuerde enich leven an te gaen, sijn ziel en mochter in volstaen, 157, 16.

2) *Wagen, op 't spel zetten, in gevaar brengen.* || Het ware sonde ende onnere, soudewi den casteel opgeven, wine souden eer aventuren onse leven, *Lanc.* II, 46852. Ende ic avontuurde wel ghereet mijn lijf vor jou, *Wal.* 2818. En soude ooc niemen wesen lief, dat ic jeghen enen verbannen dief minen hals soude aventuren, *Eleg.* 1237. So woude hi aventuren dore mi beide goet, lijf ende lede, *Lorr.* I, 1277. Ollijn seide: „Twaren, here, so moetijt aventuren sere." Yoen seide: „In roake wat ic aventure om dat," II, 1827. Ende wilt aventuren al datter haer na comen sal, II, 1961. Donze aventurdent al, als die goene . ., die haer kerchof daer wilden maken, *Fragm. Carl.* 292. Ende aventuert sijn leven ghinder, om te behouden sine kinder, *Nat. Bl.* III, 207. Mine maghe sullen haer lijf met u daer binnen aventuren, *Rijmb.* 32368, vgl. *Aiol*-fr. 212. So dat hi te meneghe stonde van live dus wert geavontuert, *Sp.* II[1], 7, 16. Daer hi sijn lijf om besuerde ende sijn ziele om avontuerde, *Lsp.* I, 28, 59. Sy hebben liever sonder blijf taventuerne goet ende lijf, *Grimb.* II, 1270. Dat si doer minne ende trouwe met hem avontuert haer ere, *Vrouw. e. M.* I, 519. Soe eest beter, hoe soet besuert, dat men der weldecheit ontbert dan salecheit es geavontuert, *Rincl.* 299. (Als) dan groot storem daer in wast, dan wort dat scip gheaventuert, Praet 574. Die gheen, dies roeders heeft ghewout, die mach tscip best avonturen, Hild. 135, 112. Versiet jou altoes wel de (*l.* dat) ghi niet ne aventuert de siecken, Jan Yp. 136. — Taventuerne staen, *gewaagd moeten worden.* || Onse leven dats altoes vor hem gereet, waer dat taventuurne steet, *Lorr.* V, 346. — Ook als wederk. ww.: Hem aventuren, *zich wagen, zich in gevaar brengen.* || Alse lange alsic in desen poent bem, sone aventuric mi niet, here, *Lanc.* III, 1978. Ne ware dat ic mi aventurde doe hare te bescuddene van der doet, IV, 7010. Die hem wille nemen thare, hi aventuert hem alte sware, *Nat. Bl.* VII, 504. Jonathas es henen ghevaren, ende aventurde hem te waren, *Rijmb.* 19892. Wie hem meest aventuren dorste, om te zine van groter ere, 31758. Die tgoet van lande te lande vuert ende hem dicke daer omme avontuert, *Lsp.* III, 18, 31. Dies die Brabanters verveert worden, ende dorsten hem niet verder avontueren yet, *Grimb.* I, 5064. Wat hebbic al door u besuert ende mi gheaventuert, *Glor.* 641. Ic moet mi varen avonturen, *Segh.* 5327. Ic sal mi selven daer teghen avontueren ende enen camp aenverden, *Huge v. Bord.* 10. Hem rouwet dat si so meneghe vrese ende so meneghe staerke rese dor sinen wille hadden besuert ende hem so dicke gheaventuert, *Alex.* III, 1203. — Het verl. deelw. geaventuert, heeft den zin van *in gevaar.* || Sijn here sach Vaspasiaen . . . in scamen, dat si haren here lieten gheaventueerd so sere, *Rijmb.* 29817. Hoe die kinderen omme tserpent gheaventurt waren ende teblouwen, *Sp.* III[4], 28, 60.

3) *Iets op 't spel zetten*, in den zin van *wedden.* || Ic aventhuerne van hem noch u en zal thaemeer ghewrocht zijn, *Ned. Kluchtsp.* 84, 148.

4) *Te gemoet gaan, aanvaarden* (van eene onzekere toekomst). || Met u willic aventuren, lief, tsuete metten suren, *Beatr.* 139.

II) Onz. — 1) *Eene kans wagen.* || Hets goet dat wi hier binnen duren, ende laet ons nu hier aventuren dor den coninc uwer alre here, *Lanc.* II, 46849.

2) *Op aventuur uitgaan.* || Die sijns heren goet vuert ende om winnen aventuert, *Lsp.* III, 5, 69.

III) Onpers. — Mi aventuert, *mij gevalt,*

het overkomt mij. || Maer hem aventuerde dat sijn ors ghevelt wert sciere, Heelu 5682.

AVER, znw. m. Ags. *eafora*, *afora*, nakomeling, zoon (Ettm. 1, Grein 235); osaks. *abharo* (Heine, *Hél.* 151); got. *afar* (*Luc.* 1, 5); vgl. Bernhardt, *ald.* Alleen voorkomende in de vereenigde uitdrukking: van aver te avere (tavere), en met de aspiratie: van haver te haver, *van ouder tot ouder*, *van vader op zoon.* Deze uitdrukking was in de 17de eeuw nog gebruikelijk (*Uitlegk. Wdb.*; Oudemans, *Wdb. op* Bredero), en is ook thans nog in Vlaanderen in zwang, hoewel in gewijzigde opvatting (De Bo 65). Doch daar men den waren zin der uitdrukking reeds niet meer begreep, verbasterde ze tot van haver tot gort (garst), in welken vorm zij reeds bij Roemer Visscher voorkomt (De Jager, *Taalk. Mag.* 3, 496). Van volkomen gelijke beteekenis is de mnl. uitdrukking: van ore te ore (van oere toere), *van erfgenaam op erfgenaam*: zie OER. || Mijn heer Segerman van den Male, die van Grimbergen . . . van aver tavere geboren was, *Grimb.* I, 3550 (var. *van haver te haver*).

AVER. Zie AUER.

AVERACHT. Zie AVERECHT (2de Art.).

AVERECHT, bnw. Uit *Ave* en *Recht. Verkeerd*, *omgekeerd*, *met de binnenzijde naar buiten gekeerd.* || Of dus scone es de averecht zide, die hier tonswaert es ghekeert, so moet soe scoonre sijn ende blide, die rechte zide daer God reigneert, Praet 2551. Soe wat manne gaet ontlixent, zy met slapelakenen, zy met averechten cleederen, . . hy es om vijf scellinge, *Belg. Mus.* 7, 294 (*a.* 1360); verg. 1, 249. — Ook als znw. dat averecht, *de verkeerde kant*, *de binnenzijde.* || Den roc van sente Janne een wit guldin lakin, . . thaeverecht scoen groen, Diericx, *Mém.* 2, 256. Die mauwen ende thaeverecht van sente Kateline mantel ghevoedert ghelijc bonten, *ald.*

AVERECHT (AVERRECHT, AVERACHT), bijw. Uit *Ave*, *af*, en *Recht*, waarbij *ave* den ouden vorm behield en niet tot *af* verkort werd; vgl. AVEGONSTICH. Eigenlijk, *in de richting tegenovergesteld aan de rechte*, *in eene andere richting dan de rechte*, in verschillende toepassingen.

1) Bij ww., die het begrip van *vallen* of *doen vallen* te kennen geven. *Omver*, *het onderste boven*, *hals over kop.* || Hi reet op Hestor metter vart, ende stakene averecht ter eerde, *Lanc.* II, 34602. Ic sal u mettesen spere steken van uwen orsse averrecht, II, 43876. Ende stietenen achter rugghe van boven neder averecht, dat hi tumelde in de grecht, *Brab. Y.* VI, 8164. Dese wint dede groet ongevoech; hi wayde die wagen averecht, die opt velt stoeden slecht, Velth. IV, 57, 56. Pharaonis . . heer warp hy averecht in die zee, *D. B. Exod.* 15, 4. Hi dodese ende hi warp sijn poorten averecht, *Num.* 21, 30. Werpt averecht haer outaren ende breec haer afgoden, *Deut.* 12, 3. Oec warp hy den toren Phanuel averecht, *Richt.* 8, 17; *enz.* Daniel wierpen (*Bel*) averecht uut den tempel, *Hs. v.* 1423, 126*b*. Den tempel averecht ghewórpen . . ende ghedestrueert, Greg. *Hom.* 182*v*. — Averecht vallen, tumen, *omvervallen*, *ondersteboven vallen.* || Die ridder staken soe, dat hi moeste vallen averacht uut sinen gereide in die gracht, *Lanc.* II, 15366. Ende sloech Keyen optie scondere daer, dat hi averecht viel ter eerde, II, 40948. Ende maecte ene wonde so groet Gyngantione, dat hi met allen averrecht moeste nedervallen, III, 13966. (Si) deden ons vallen . . sulc tijt averecht, sulc tijt op die zide, *Mandev.* 67*a*. (Si) vielen averecht neder ter eerden, Ruusb. 5, 214. Dat hi tumede . . van den orse averecht, *Merl.* 14438. Hi dade daer menich averecht tumen, 21342. Averecht viel hi ter neder, *Ferg.* 3401. Mettien Jan die west (*l.* vuust) verdroech, enten genen vor den mont sloech, dat hi averrecht viel ter neder, Velth. I, 39, 31. Die ridder gheraecten echt, soe dat hi averecht ter neder viel van sinen perde, *Limb.* II, 1083. Dat hi averecht viel int sant, IV, 1049. — Averecht liggen, *onderstboven liggen*, *ruggelings op den grond liggen.* || Hi leget soe lange averrecht, *Lanc.* II, 37523. Dat hi neder ter erden lach averecht op sinen scilt, *Ferg.* 2564. Ic sach dat si averecht lach, ende hi raepter op haer slippen, *Lipp.* 94. Dat die coninc . . averecht bleef liggende, *Merl.* 11151. — Averecht ter neder lopen, *hals over kop*, *in aller ijl naar beneden loopen.* || Selc quam int huus gestoven; selc liep averecht ter neder, *Rein.*, *Bijl.* 289, 60.

2) *Onderstboven*, *andersom*, *met de rechte zijde naar binnen*, *naar onderen of naar achteren.* || Ene scone joncfrouw, die anehadde, bi mire trouwe haer cleder averrecht . . .: mantel, sorcoet, roc, . . . al waest averrecht gedaen, *Lanc.* III, 13625. Doe sinde die coninc enen ridder daer, die bloets hoets quam so naer, ende met sinen scilde averrecht (dit was een teken van vrede echt), III, 18244.

3) *Van onderen naar boven*, *van achteren naar voren*, *omgekeerd*, *verkeerd*, *andersom*, in eigenlijke en figuurlijke toepassing. || Dit edel woort in sijn beduden dat is al averecht gaen staen, Hild. 25, 38. Hier beghint den AB. recht ende averecht, *OVl. Ged.* 3, 143, *Titel.* Averecht was ghekeert haer cansse, *Brab. Y.* VI, 11761. Ic doe hem wel horen paternoster averrecht lesen, *Sacr.* 1085. Ic hadde averecht gheseyt, by uwen payse, bycans, maer ic laet om al dit volc eerbaer, *Ned. Kluchtsp.* 89, 320. Die heren . . . sijn hem gevolcht met gewapende, mer twas te vergeefs, want sijn paert was averecht beslagen, *Exc. Cron.* 128 *c.*

4) *Van den rechten weg af*; ook averechts, in verbinding met *keren.* || Hi bekent haer averechts keren, dat si scalck es, *Hs. v.* 1423, 243*c.* (*De gierigaard*) keert zijn aenschijn averecht ende versmaet zijn siele, *D. B. Jes. Syr.* 14, 8.

AVERECHTEN, zw. ww. bedr. Van *Averecht.* Kunstterm bij de lakenbereiding. Laken —, *laken scheren*, *nadat op het droge laken vooraf het haar tegen den draad of averechts opgeborsteld is.* Verg. Kuyper, *Technol.* 2, 444 vlg. || Item wat laken staen upten raem buten 11 vierendel wijt, die selmen doirgaans averechten mitter scair, *Leid. Keurb.* 81, 48. Item alle laken die sijn boven 10 ponden, die sel men averechten upten sceerdisch, 108, 3, 8. Alle laken van sorten selmen doergaens averechten mitter scaer, 115, 147 (zie nog 530, 33). Van der hoefmanne cledinghen te wintere van pannen ende colen daer de lakene bi ghestreken waren, 13 s. 4 d.; it. van strikene 33 s. 4 d.; it. 16 gr.; it. van draghene, 20 d.; . . . it. van karden te makene 5 s. 7 d.; it van 5 lak. taverrechtene 37 s. 8 d., *Rek. v. Gent* 1, 387 aant. Zoo ook *R. v. Utr.* 1, 245, 28; *O. W. v. Amst.* 54, 11; 14; ook *Handv. v. Weesp* 43*b* (waar ten onrechte Anerechten gedrukt is).

AVERECHTS. Zie een voorbeeld op AVERECHT 4).

AVEREN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *achteren.* (Zie ald.). *Bederven*, *achteruitbrengen*, *benadeelen.*

|| Die landen worden geavert, die luden gebystert, gevanghen ende doot geslagen, Matth. *Anal.* 3, 340.

AVERONE (AVERUY), znw. vr. Hetzelfde als *aefrui* (z. ald.). Eene plant: *artemisia* abrotanum, fr. *aurone*, wvl. *averoone* (De Bo 66, vgl. Kil.) || Abrotamum dats averone of jagerande, *Hs.* Yp. 91 *d.* Coelne, rute, averone, mente, byvoet, *enz.* 30*b.* Averone, salvie, alsene, *enz.* 35 *d.*

AVERTALLINGE, wel verkeerde lezing, *Sp. d. M.* 1, 62 *d*, voor overtollige. || Venijn, vyantscap, strijdinge, kijvinge, *avertallinghe* etinge ende des gelijcs.

AVERWIJS, AVERWITTICH. Zie AWECH.

AVES (in het rijm veelal AUES, AUWES, AEUS, AUS), later ook AEFSC, bijw. Door toevoeging der adverbiale *s* gevormd van een bijw., dat ohd. *abuh*, *aboh*; mhd. *ebich*; nhd. *äbich*, *abich*; osaks. *abhuh* luidde en *afgekeerd*, *verkeerd* beteekende. In het Mnl. moest dit *aveh*, *avech*, worden, waaruit door toevoeging der adverbiale *s* en wegsmelting der *h* de vorm *aves* ontstond. De grond van het woord is *aba*, *abe*, ons *ave*, *af.* Verg. *Ned. Wdb.* op AAFSCH.

1) Eigenlijk. *In omgekeerde richting*, *andersom.* || Ende wart aves gheset up een paert, alse dat anschijn achterwaert, *Sp.* IV^{1}, 33, 37. Ende ghelijc alst een wint ware, wart die boem gehuert van dare ende aves gesteken over weder, III^{2}, 32, 53 (Vinc.: *illa turbinis modo retroacta diversam in partem ruit*).

2) Figuurlijk. *Verkeerd*, *averechts.* In verschillende zegswijzen: — Aves gaen, *verkeerd gaan*, *den rechten weg verlaten*, *in de war gaan.* || Hier na so wert Julius paeus, diet geloeve sach gaen al aeus, *Sp.* II$^{\bullet}$, 49, 35. — Aves staen, *verkeerd staan*, *slecht staan*, *in de war zijn.* || Nochtoe stont die vriendscap aves tusscen den keyser enten paues, *Sp.* III$^{\bullet}$, 24, 49. — Aves sijn, *verkeerd zijn*, *in de war zijn*, *zich op een dwaalweg bevinden.* || Mi wondert, dat hi was dus aves, also goet clerke als hi was, dat hi dorste ghewaghen das, datte liede onghelovich waren, Stoke VI, 34. — Aves geloven of — spreken, *op eene verkeerde wijze gelooven* of *spreken*, d. i. *in ketterschen zin.* || Want die keyser gelovede aves, *Sp.* III$^{\bullet}$, 16, 18. Bi wien Liberius was die paeus, die an Eusebius sprac al aeus, II$^{\bullet}$, 10, 13. — In aves, *op een verkeerde wijze*, *ten onrechte.* || Want du heves aldus mesdaen, ende du dit gebot uutgaves sonder redene al in aves, *Sp.* III^{2}, 7, 2. Die derde Gregorius de paues, die den keyser sach in aves dat kerstijn gelove minnen, III$^{\bullet}$, 65, 17. — In aves verkeren, *een verkeerden weg inslaan*, *op een doolweg komen.* || Maer, oft God wilt, dese Paus en sal niet verkeren in aus, noch oec doen, sijt seker des, datten kerstenheiden yet jegen es, Velth. VI, 29, 53. — Iet in aves keren (verkeren), *iets op een verkeerden weg brengen*, *in de war brengen*, of wel *er eene verkeerde uitlegging aan geven*, *het verdraaien.* || Dat quade liede, valsch ende fel, . . die des welvarens hadden toren van der kerken ende van den paues, keerden alle dinge in aves, *Sp.* IV^{1}, 38, 2. Dies wart hi ghehaet te mere van den paepscape, die hem laghe leiden bi nachte ende bi daghe, ende verkeerden sijn doen in aves, III^{1}, 32, 34. Ende wrougeden Symachus den paues, ende keerden sine doget in aves, III$^{\bullet}$, 1, 91. — In aves varen, *verkeerd loopen*, *in de war loopen.* || Doch waser also toe gesproken, dat dat orloghe wart tebroken tusscen den keyser enten paues, al voert varinge in aves, *Sp.* IV^{2}, 73, 29. — In aves sijn, *oneenig zijn*, *geharrewar hebben.* || Van Paschen te houdene waest in aves, want men heefter af gehort te desen tide groet discort, *Sp.* II$^{\bullet}$, 59, 4.

AVESC (AEFSC, AUWESC), bnw. en bijw. Van *Aves* met het achterv. *-sc.* Verg. *Ned. Wdb.* op AAFSCH.

Als bnw. — 1) Eigenlijk. *Afwaarts gekeerd*, *verkeerd*, *zijdelingsch*; (van wonden) *van ter zijde of van achteren toegebracht.* || Wanneer hi hem waende te slaen, is hi hem tusschen die bee ontgaen onder sinen buuc, ende sloop so door. So liep hi dan weder voor, ende gaf hem enen aefschen hou, *Rein.* II, 7043. Hughe quam met eenen aefschen slach ende sloech Agapaert dat hooft af, *Huge v. Bord.* 52. — Avescher hant, *met omgekeerde hand*, lat. *manu inversa*, d. i. *averechts*, zoodat de slag van onderen naar boven geschiedt. || Ende verdrouch tswaert avescher hant, ende clovedem helm ende nesebant, *Wal.* 2087. Hier binnen laet hi gaen sijn swert omme haefscher hande, ende slouch den enen onder die tande, dat hem thoeft viel van den buke, *Limb.* II, 26..

2) Figuurlijk. *Verkeerd*, *dwars.* || Soe sijn si soe straf, stug und stuer, verkeert, aefsch, wreet und suyer, *Vrouw. e. M.* VII, 96. — Avesc sijn met enen, *met iemand op een verkeerden voet staan*, *in onmin zijn.* || Dit heeft herde goet gedacht Cornielise, den heilegen paeus, die metten keyser was al auwesch, *Sp.* II$^{\bullet}$, 23, 30.

Als bijw. — Hetzelfde als *Aves* (z. ald.). *Averechts*, *omgekeerd*, *andersom.* || Die coninc sloechen (den bal) uut ende Apollonius keerden constelic weder aefsch in, *Gest. R. c.* 153.

AVESPRAKE. Zie AWECH.

AVET. Geldersche dialectvorm voor *ovet*, *ooft*, *R. v. Zutf.* 13, 37 e. e.

AVETRONC (AVENTRONC, ook HAGETRONC), znw. m. Verbastering van een vermoedelijk ofr. *avoutron*; prov. *avoutro* (Rayn. 2, 29); waalsch *awatron* (Grandgagnage 329); verg. oudeng. *avetrol* (Halliwell 1, 117), in de beteekenis zoowel van *overspeler* als van een *in overspel verwekt kind.* Het ofr. *avoltre*, *avoutre*, en het ww. *avoutrer*, it. *avoltro*, oudeng. *avoutrer*, *avoutrye*, zijn afgeleid van lat. *adulter*, *adulterium* (Burguy 3, 28). Op den vorm des woords was misschien van invloed het bijna gelijkluidende *avonttronc*, *aventtronc* (z. ald.), als ook de volksetymologie, die het met *tronc*, stam, in verband bracht, en een *ave-tronc*, *af-tronk*, beschouwde als een kind dat niet tot den echten stam behoort: bij Kil. „Ave-tronck, af-tronck, vetus Fland. *Nothus*, *spurius.*" In de 17de eeuw komt het woord nog voor (Oudemans 1. 269). Zie verder Verwijs in *Tijdschr.* 2, 182 vlg. *Een in overspel verwekt kind*, fr. *enfant adultérin*, lat. *adulterinus.* || Waert dat yemend in evelen moede eenen anderen heyte bastaert of aventroc of dief, of diere gelike, hy zoude verbueren X sc. al waert ooc waer, Wiel., *Instr.* 135, 409. Ic.. dat hy niet dan eenen haghetronck achterliet, Kaerle ghenaemt, die hy binnen zijnen huwelike ghehadt hadde by die schoone Alpiade, zijnder concubine, Despars, *Cron. v. Vlaend.* 1, 76 (ed. 28). *S.* Ic crauwe mynen bol. *B.* Waer om, aventronck? *Sacr.* 1033. (Hier kan het echter evengoed het gelijkluidende *avondtronc* zijn, daar het bloot als scheldwoord wordt gebruikt).

AVIE, bijw. uitdr.; v. h. fr. *à vie*; slechts in de uitdr. rente avie, *rente voor het leven*, *lijfrente.* || Hem des die syn oem was, die gaf hem in Taberie ap ? levene rente avie, *Sp.* I^{7}, 97, 68. Vgl. BILEVINGE.

AVIJS (ADVIJS), *-ise*, znw. onz.; in de bet 1) van fr. *avis*, beantwoordende aan een lat *advisum*, dus eigenlijk: *hetgeen naar mijn zien is*; verg. it. *fu viso a me*; in de bet. 2) van fr. *avis*, stam van het ww. *aviser*, lat. *advisare* (Scheler 34). Soms twijfelt men, welk woord men voor zich heeft.

1) *Zienswijze*, *gevoelen*, *meening*, *gedachte*, *denkbeeld*. || Want duecht leeren es goet avijs, *Denkm.* 3, 182, 21. Ooc so kennic u avijs een deel, so ic mi can beseffen, *OVl. Lied. en Ged.* 286, 1557. Elkerlijc gaf hem prijs, diet ordeneerde in zijn avijs dat liet te maken so Jolijs, 292, 1727. „Was Adam coninc van Gode ghecoren, ende drouch hi crone int paradijs?" — „Jai, kint, maer verstant tavijs, coninc was hi, maer niet ghecroont," 517, 688. Ic en hoorde mijn daghen vremder advijse, *Nu noch* 148. Ick en hebbe hart, sin noch advijs, ick en moet weten hoet met haer staet, *Mar. v. Nijm.* 14, 328. — Na (in) mijn avijs, *naar mijn meening*, *volgens mijn gevoelen*. || Tlicht, dat uter straten vloyde, dat was zoo claer na mijn avijs, al hadt ghesijn int paradijs, *OVl. Lied. en Ged.* 240, 222. Mochtic in eenicgher wijs beraden u na mijn avijs, ic wil u helpen sonder verdrach, 477, 632. Men en mach trouwe niet volprisen, dunct mi seker in mijn avijs, *Vad. Mus.* 1, 346, 45.

2) *Raad*, *raadgeving*, *beraad*. || Vrome liede ende wise, die van heren avise ghehoert hebben ende ghesien, *Lsp.* III, 13, 29. Ende lazen hem der minnen prijs, daer die burchgrave sijn avijs toe gaf, *OVl. Lied. en Ged.* 275, 1251. Ridderen van goeden avise, *Brab. Y.* V, 3257. Een ander sterre die contrarie es, die staet zudenwaert . ., daer die sciplude avijs aen nemen, *waarbij zij raadplegen*, *waaraan zij waarnemingen doen*, *Mandev.* 43*b*. — Bi avise, *met beraad*, *met overleg*, *welberaden*. || Borne ende broot dat was sijn spise, ende dat soberlic ende bi avise, *Amand* I, 604. Meerct bi avijs die doghet ende die voorsienechede . . van Jhesum Christum, I, 3310. Hi besteldese bi avise met goeden priesters van pryse, II, 11. In welker wyse dat hi mochte helpen bi avise te beschermene tgheloove goed, II, 71. Ende seide bi goeden avise, II, 2144. Toter doot waren si hem troostelic in diere wyse met voorsienecheden ende by avise, II, 3670. Dese pilaer stont bi avise ghewrocht uut eenre boorch so schoon, *OVl. Lied. en Ged.* 253, 605. — Met (goeden) avise, *met overleg*, *welberaden*. || Dat mense niet uut mochte trecken, men mochter met avize up mecken, *Fragm. Carl.* 191. Bidt vol genaen den oversten here met goeden avise, *Blisc. v. Mar.* 1747. — In sulken avise, *met zoodanig beraad*, *op zoodanige wijze*. || Ende wert alsoo in mi te rade, dat ic mi soude in sulken avise nomen, dat hy in vroeder wyse moeste verdocht sijn ende voortgaen, die minen name soude verstaen, *Amand* II, 6357.

AVISEREN (AVISIEREN, AVISEIREN), zw. ww. bedr. en onz. Fr. *aviser*.

BEDR. — 1) Enen —, *iemand raden*, *waarschuwen*. || Ende heeft Hughen menichwerf gheaviseert ende ghewaerschuwet dat hi sijn gebodt niet en brake, *Huge v. Bord.* 54. — Ook als wederk. ww. — Hem —, *zich beraden*, *zich bedenken*. || Daertoe moet hi hem avizeren om voortgaen, *OVl. Lied. en Ged.* 519, 23. — Het verl. deelw. avisiert als bnw., *welberaden*, *verstandig*, bij uitbreiding: *wel opgevoed*. Verg. prov. *aviser*, instruire (Rayn. 5, 536), en De Vries, *Taalz.* 3. || Si waren hovesch ende avisiert, *Ferg.* 3657.

2) *Bedenken*, *verzinnen*, *beramen*, *ontwerpen*. || Na waerden en hadden zi noit loon, diese (*die borch*) so meesterlic ordineirden ende so fijnlijc avizeirden, *OVl. Lied. en Ged.* 253, 607. Twerc, dat ic hem sach avizeeren, 484, 154.

ONZ. — Met het voorz. *op*. Aviseren op iet, *op iets bedacht zijn*, *iets verzinnen*, *op iets letten*. || Ende om dat soe dit blameerde, rechtevoort ic avizeerde up een ander vroilic liet, *OVl. Lied. en Ged.* 280, 1389. Up dander beilde ic avizeirde, 462, 175.

AVISERINGHE (AVISIERINGHE), znw. vr. *Het uitdenken*, *het vermogen om uit te denken of te ontwerpen*, *vernuft in het uitdenken of ontwerpen*. || Avisieringhe (*in den tekst staat ten onrechte* Ainsteringhe) ende mate adden verchiert al de sate, dat ic mi selven al verloos, *OVl. Lied. en Ged.* 250, 498.

AVOY (AYVOEY, AYBOY, JABOYE), tusschenw. Ofr. *avoi*, *avoy* (Burguy 2, 397); mhd. *avoy*. Een uitroep van verbazing enz., waaraan verschillende verklaringen zijn gegeven, als door Diez (*Gr.* 2, 413), die meent dat ofr. *avoy* is samengesteld uit *ha voi*, verg. it. *eh via*, hd. *ei weg*, eng. *away*; door Génin (*Ch. de Rol.* 340), die het verklaart door *à voie*, d. i. *allons*! *en route*!, terwijl Burguy het houdt voor *ha voi*, sp. *afé*, d. i. *ei zie*! De verklaring van Diez schijnt de aanneemlijkste: *avoy* staat dan gelijk met *voort*, *komaan*, *allé*, *loop*, als uitroep van verbazing, terechtwijzing, opwekking enz. gebezigd. || Thoas die coninc riep: Avoy! Her Achilles, ghy en segt niet wel, *Troyen f.* 151*b*. Ay boy, nu es mi wel becant, . . dat die meneghe met haesten doet, dat hem namaels sere berout, *Rubb.* 1. Ay voey! haddic goede cleder aen, soe soudic voert ghetrocken sijn, *Wint. e. S.* 382. Nu blaest in, dat God moets wouden, jaboye! nu sidi een man, *Buskenbl.* 80.

AVOY (AVOYE), bijw. In de vereenigde uitdrukking Avoy varen, eig. *weggaan*, en bij uitbreiding *te niet gaan*, *verderven*, waarschijnlijk ontleend aan eene fr. uitdrukking *aller à voie*. Verg. het vorig art. || Hoe Cayms gheslachte voer avoy ende mitten water al bedarf, Hild. 134, 30.

AVOYT (?) || Want her Otte van Bylant ende her Borre van Dornik voer ons ende onse manne geliet hebben, dat si enen vrede gaven tot avoyt heren Woyter van Keppel ende heren Jacob van Mirlar, ende die vrede gewanct es, so zeggewi dat her Otte ende her Borre . . den vrede op solen richten ende beteren, Nijh. 3, 147. De bet. moet waarschijnlijk zijn, *voldoening*, *tevredenstelling* of *gunst*, *nut* of een derg. begrip. Zie de Aant. t. a. p.

AVONT (AVENT), *-de*, znw. m.; mhd. *âbent*; mnd. *avent*; zie verder Grimm, *D. Wtb.* 1, 22.

1) *Avond*, de hedendaagsche beteekenis. Bij tijdsbepalingen veelal zonder lidw. || Biden avonde, *Lanc.* III, 19110. Eer avont quame, *Lanc.* II, 7346; vgl. 10414. Jegen avont, *Parth.* 1301. Eer avont, *Lanc.* III, 7082 (zie EER). In de uitdrukkingen: — Te avonde gaen, *naar den avond gaan*, *ten einde loopen*. || Daris levede sonder feeste, om dat hi wiste . . . dat hi niet en mochte ontgaen, ende het ginge te avende wert, *Alex.* VII, 2. — Enen goeden avont geven, *iemand geluk geven*, als wensch gebruikt, vgl. bij DACH. || God die rike moete u goeden avont gheven, *Rein.* I, 1068. — Quaden avont hebben, *ongeluk hebben*, bij verwenschingen gebezigd. || Quaden avent, pensdic doen, moet ghi hebben, daer ghi staet, *OVl. Lied. en Ged.* 338, 666. — Avont eten, *het avondeten gebruiken*. || Ende es ditte den staet van der gemeente

van alle daghe te doene als de Prince eet noene ende avont, Matth. *Anal.* 1, 270. — Met het voorz. *te*, in de samengetrokken adverbiale uitdrukking: tavont, *van avond*, *heden avond* (nog niet geheel buiten gebruik). || Ic wille dat ghi tavont herberghe hebt met mi, *Rein.* I, 1081. Het dinct mi bet ghedaen, dat wi noch tavont te hove gaen, dan wi tote morghin beiden, I, 1095. Herberghet tavont met mi, I, 1107. Wistic dat, ghi souter sijn noch tavont sat, I, 1143. Wine moghen niet tavont sceiden, I, 1182. Hem wert tavont haren dienst gheloont, *Segh.* 10200 Var. Uwes levens es gheen sekerhede hedent, tavent no morghen mede, Praet 1567. Suect ons ene reyne sele (*zaal*), daer wi tavont ons in resten, *L. o. H.* 1781. Wi selen noch tavont met vrouden sijn, *Lipp.* 46. Ic sal haer dit abuus noch tavont tongoede maken, 58. Ic heb tavont en dachvaert van eenen pape, *Playerw.* 82. Hy moet tavent aent mes, *Mar. v. Nijm.* 20, 457. Of hy thavent of moorghen storve, *Ned. Kluchtsp.* 92, 84. Wi sullen tavont sijn verloest, Stoke V, 772. — Met het voorz. *en*, in de vereenigde uitdrukking: gistern avont, *gisteren op den avond*, *gisteren avond.* || Die ridders, die ons beslopen soe gister navont, *Lanc.* II, 28067. Ghi brochten ghister avont . . . hier int stroe, *Belg. Mus.* 10, 71, 88. Hi wert ghister navont alsoe bestaen, *Lansl.* 298. Dies benic nu vele vroeder dan ic gister navont was, 324. Gister navont, doen ic thuusweert quam, *Rubb.* 7. Ghister navont, *Sp.* III', 21, 57. — Over de bijw. navonts en tavontmere, zie die woorden. — Ook voorafgegaan door de paragogische *n.* || Dus reden si toten navonde toe, *Lanc.* II, 9197.

2) *Avond*, en bij uitbreiding, *dag vóór een kerkelijk feest*, fr. *la veille*, van lat. *vigilia.* Vgl. *Kerstavond* en *Sinterklaasavond.* || Te Sinte Fransoysen avonde was dat, dat die gevangene nie ne at, *Franc.* 9277. „Help, helich vader, dat ic te diere feeste mach sijn, also ic behiet den broeders dijn." Nu waest sijn avont . . . . 9674. Als hi was int qualijc varen, . . ende lange in sijn bedde lach, naecte Sinte Fransoisen dach. In sinen avont hem begonde toecomen some lichte stonde, 10357—62. Op Sinte Jans Baptisten avont vore der noenen, *Brab. Y.* VII, 9690. Desen strijt geschiede op sinte Jans avont in den somer, *Exc. Cron.* 133*b*. Hij vaste horen avont ende vierde den hoghen dach hare passien, *Pass. W.* 115*a*. De wijnexchijs . . beginnende Katherine anno 1508, ende eyndende Katherine avont 1513, *Inform.* 386. Up avende Simonis et Jude, *Stadb. v. Gron.* IX, 50. — Hoge avont, *avond* of *dag vóór een hoog feest.* || Want een hoghe avont was, was men vele te blider das, Stoke IV, 1369. — Nieuwe avont, *avond* of *dag vóór Nieuwjaar*, *Oudejaarsavond*, *oudejaarsdag. De nieuwjaarsdag* zelf heette *nieuwe dach.* Zie Dach. || Up den nieuwen avont bactmen koucken, *Belg. Mus.* 6, 319. Jan van Steenbeke voer in nieuwe avonde tYprewaert, *Rek. v. Gent* 1, 296. Een bode van Antworpen quam in nieuwe avonde met letteren tote scepenen, 2, 57. Pieter Soetard voer in nieuwe avonde tErdenborch, 116; *enz.* — Verder in een aantal samenstellingen als Dertienavont, Meyeavont, Jaersavont, Paeschavont, Palmavont enz. Zie die woorden.

AVONTBEDINGE, znw. vr. *Avondgebed.* || Doen wij onse avontbedinghe ghedaen hadden, *Vaderb.* 250*b*.

AVONTETEN, znw. onz. *Avondmaal*, ook in kerkelijken zin. || Voir dien dag dat hi sterven woude, doe stichte hi ene grote feeste, dat was een avonteten, Ruusbr. 3, 151. Ghelikerwijs dat die Apostelen met Christo in den avontetene alle te gader ontfinghen dat heylighe Sacrament, 159.

AVONTGANGER, znw. m. *Iemand die 's avonds zijne geliefde bezoekt*, als nog in sommige streken, vooral op het platteland, gebruikelijk is. Zie Halbertsma, *Nalezing* 273 vlgg. Ook in geestelijken zin op Jezus toegepast. || Heer Jezus is een Avontgangher, tot eenre jonferen was alle sijn ganc, *Hor. Belg.* 10, 195.

AVONTLIKE (Aventlike), bnw. Lat. *vespertinus. Avond-.* || In die avontlike offerhande bin ic opghestaen van mijnre castiinghe, *D. B. Ezra* 9, 5.

AVONTMAEL, znw. onz. Uit *Avont* en *Mael*, tijd, nog bekend in ons *maal*, als *de eerste maal*, *etmaal* enz. *Avondtijd.* || Doe dat avontmael was comen, doe namen metter hant sijn waerd ende seide: „Gawi thuuswaerd," *Lanc.* III, 25727; doch verg. 25741, waar het in de gewone beteekenis van *avondeten* voorkomt zoo ook : || Wanneer du doeste een ochtenmael of een aventmael, en wil dine vriende niet noden, *Hs. Evang. Luc.* 14, 12. Een mensche makede een groot aventmael, *ald.*, 16. Zie nog Stoke X, 982, en avontwerscap.

AVONTMAELCAMER (Aventm.), znw. vr. *Eetzaal.* || Hi sal in toghen ene grote aventmaelcamere bereit ghemaect, *Hs. Evang. Luc.* 22, 12.

AVONTSTERRE (avonsterre), znw. vr., *avondster.* || Soe volghet die avonsterre der sonnen. Ruusb. 4, 217. Dit hetet oec ene avonsterre, *ald.* Zoo ook 5, 112 vlg.

AVONTSTONDE, znw. vr., mhd. *abentstunde. Avondstond*, *avonduur.* || Doe gheschiede stilnesse in den hemel als eene avontstonde, *Openb. Joh.* 8, 1. Zie ook avenstonde.

AVONTTRONC (avondtronc), znw. m. Een woord van duisteren oorsprong, niet te verwarren met *Avetronc* (zie ald.). V. d. Bergh, *Mythol.* 9, geeft de gissende verklaring *avondschender*, en meent er eene samenstelling in te zien van *avond* en *tronc*, van een ww. *troncken*, bij Kil. *truncare*; een geest dus, die des avonds allerlei kattekwaad doet om de menschen te plagen of te verschrikken. Willems wil *avetronc* lezen en vergelijkt het met mhd. *abetroc*, phantasma, ons *droch* (*Belg. Mus.* 2, 116). Grimm, *Myth.* 432, noemt naast mnl. *alfsgedroch* ook mhd. *getroc*, *ägetroc*, *abegetroc*, doch de laatste vorm is van zijne vinding en niet te bewijzen; slechts *ägetroc* komt een enkele maal als scheldwoord voor (Ben. 3, 106; Lexer 1, 28). De oorsprong van het woord is dus niet met zekerheid bekend, doch de beteekenis is *kaboutermannetje*, *alf*, *nikker*, *huiselijke plaaggeest.* || Ic wil u belezen ende besweeren ende manen by al dat u mach deeren, by nachtridders ende by avondtroncken, die achter den oven de belle cloncken, *Nu noch* 207.

AVONTWERSCAP (Aventw.), znw. vr. *Avondfeest*, *avondmaaltijd*, ook in kerkelijken zin, *avondmaal.* || Uwe te zamenen cominghen in een ne es niet omme tetene de aventwerscap des heren, want elc bestaet siin aventmael tetene, *Hs. v.* 1348. 120*a* (I Cor. 11, 20).

AVONTTIJDS, bijw. *Bij avond*, *des avonds.* || Overmids . . sinen coste kersdaghe avondtijds ende sijns ghesinden cost morghens, *Rek. v. Zeel.* 1, 194.

AVONTURE. Zie Aventure.

AVOT. Zie Havot.

AWARIJT, tusschenw., eigenlijk *en waerheit*,

dat zoowel tot *ewaerheit* als tot *awarijt* verliep. Verg. Ewaerheit. Bloote bevestigingsformule, gelijkstaande met ons *waarachtig*, *waratje*, *warempel* en dergelijke. || Awarijt, ghi souwes mi vele ontmeten, *Lipp.* 22. Awarijt, dats een dinc dat ic niet en can gheloeven van uwen wive, 74. Awarijt, mi dochte dat ict sach, 162.

AWAET, AWEET. Zie Aweit.

AWE, znw. vr. Gewijzigde spelling voor *Ouwe*, *Landouw*, *weiland* (z. ald.).

AWECH, znw. m. *Weg die van het pad voert*, *veekeerde weg*, *onweg*. || De nature die vri was, es worden een kerkere ende een ghevankenisse ende ene ellende ende een awech ende een verdolen hen allen diere in gheboren sijn, Ruusb. 4, 129.

Aanm. *Awech* is een der weinige woorden, waarin de *a privans* in het mnl. bewaard is. Behalve *awech*, d. i. *onweg* (Kil. locus avius, devius), komen voor *asage* (z. ald.), het afgeleide bnw. *amachtich* (ons *a-mechtig*), later tot *aelmachtig* verbasterd en *awisich* (zie die woorden), waarnaast Kil. ook *awijs*, absonus en amens, en *awijse*, dissonantia amentia, jocus, opgeeft. Verder vermeldt hij nog *awegich* van *awech* en *aweerd*, indignus. Bij sommige dier woorden werd de *a* door den invloed der volgende *w* tot *au*, b. v. *auweerd*, *auwijs*, *ouwijs*, *auwijsich* (Kil.). Door misverstand werd *a* privans met *ave*, *af* verward, vandaar dat men vindt *avesaeghe* (en het daarvan afgeleide ww. *avesaeghen*) = *asage* (z. ald.) = *avespraeke* (Kil.), absurdus sermo; *afwech* naast *awech* (Kil.); *afwegich* naast *awegich*. Bij sommige andere woorden verbasterde weder dit *ave* tot *aver*, zooals bij *averwys* (Kil. *vetus*, desipiens) en *averwittich* (Kil. *vetus*, delirus, amens), gelijk men ook *averrecht* gespeld vindt voor *averecht* (Kil., Hooft). — Het eenige voorbeeld van een *a* met versterkende beteekenis (*a intensivum*) in 't mnl. is *abolge* (z. ald.). Vgl. *Taalg.* 6, 23—34; Grimm, *Gr.* 2, 704 vlgg.; Lübben 1, 136, waar wij voor het mnd. vinden *awise*, *awisen*, *awisich*, *awisicheit* en *awitte*; Ben. 1, 2, waar het bestaan van *a privans* voor het mhd. ten onrechte wordt ontkend: het mhd. kende *amaht*, *awise*, *awisec*, *awitze*, *awitzec*, welke ook in 't mnl. en mnd. bestaan, e. a. m.

AWEEL, znw. m. Andere spelling voor *houweel*. || Hoek-awelen in haer hant, daer si mede den muer . . souden breken ende houwen ende afpeken, *Grimb.* I, 3166.

AWEGICH. Zie bij Awech.

AWEIT (anweit, awet, aweet, auweet, awaet), *aweiten*, *awaten*, znw. onz. Bij Kil. Aweyt, aweet, *excubiae*, *vigiliae nocturnae*. *Praesidium*, *militare praesidium*. *Certamen*, *concertatio*, *velitatio*. *Insidiae*. Van Ofr. *agait*, *agueit*, *aweit*, eene afleiding van *gaite*, *gueite*, *guaite*, dat zijn oorsprong heeft uit *wacht*, *wachten* (La Curne 1, 225; Roquefort 1, 35, 38; Burguy 179 op Gaitier; Duc. 7, 15*a*; 1, 137 op Agaitum; 1, 151 op Aguaitum en Aguayt). Hoewel het fr. *aguet* bepaaldelijk den zin had van *hinderlaag*, en ons woord wat den zin betreft meer overeenkomt met fr. *gaite*, behoeft de overgang der beteekenis in het Fransch geene nadere verklaring.

1) Abstract, zonder mv. *Wacht*. || (Sy) sloughen den poortier doot ende de gheene, die daweit ter poorten daden, *Cron. v. Vlaend.* 2, 2. Den cnapen die aweet daden, *Rek. v. Gent* 1, 93. Hoe de temmerlieden van Ghend sullen te alf-vastenen waken ende auweet doen, Cannaert 397. Hoe (si) alle jaer van nu voortane auweet doen sullen te alfastene, *ald.* Ten awette, die daertoe vermaend worde . . ende niet en quame, dat ware up de boete van twintig scellingen, *ZVl. Bijdr.* 3, 277.

2) Concreet, met mv. *Wacht*, *wachtpost*, *schildwacht*. || Doen hi vore die stat quam ende dat anweit vernam, vrageden si hem wat hi woude, *Limb.* VI, 2092. Up eenen morgen voer huut, om winnen, die grave van Valkenberghe degenlike met groeten moede ghenendelike; want hi hadde taweet doen spien, dat si waren onversien; want die grave van den Foreeste ende Jan van Tsalons met groeter feeste, midsgaders den grave van Monbliaert, dese (*l.* die) souden hebben bewaert metten heeren dat aweet, dese waren eldre in haer retreet, *Vl. Rijmkr.* 6398—6408. Doen versekerde men gene awaten tallen porten, tallen gaten, Velth. IV, 54, 11. Die van den aweitte van der markt coren CXX ghesellen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 55. Van andren kersen die men nachts orborde up scepenen huus ten aweiten, *Rek. v. Gent* 1, 35. Item wart daweit verwandelt, 1, 95. Acht manne die tharen aweite niene quamen, 98. Den kindren die pannen droughen bi nachte voert aweit, 218. In scepenen huus alse daweit daer lach, 219.

3) Dat donker aweit, *De tijd*, *wanneer men nachtdienst deed*, *nachtwake*. *V Maagd.* 274, lezen wij: || „*Z. C.* Heft ghy dan op na u ghenoechte, Ainsy que vou plaist. *T.* Nu hoert alle, want tes tdoncker auweet." Wij hebben hier waarschijnlijk met een laffe aardigheid te doen, waarin op het zintuig van 't gehoor dat van 't gezicht wordt toegepast: *Hoort goed toe*, *want het is donker*, alsof het te donker zou zijn om te hooren.

AWETTER, znw. m. Van *Aweit* (z. ald.). *Wachter*. || Den awetters die ter poorten waren, aangeh. *Invent. v. Brugge*, Gloss. op awet.

AWIJS, absonus, en Awijs, amens. Zie Awech.

AWISE. Zie Awech.

AWISICH, bnw. Van *wise* in den zin van *zangwijze* (z. ald.). Kil. *awijsigh*, *auwijsigh*, absonus, dissonus; *awijsighe stemme*, absona vox. *Onwelluidend*, *leelijk klinkend*. || Mit eenre screyelicker ende awisigher stemmen, *Bienb.* 125*c*.

AWISICH, onwijs. Zie Awech.

B.

B, de tweede letter van het mnl. alphabet. Zie Lübben 1, 187; Grimm, *D. Wtb.* 1, 1049—1054.

BA, tusschenw. *Foei*, b. v. *Taf op* 3 *K*: *ba neen.* — Als znw. gebruikt in de zegswijze B a o f b u, b a n o b u, b u o f b a u of boe noch bau (b u n o c h b a u, b i n o b a). Zie De Jager, *Versch.* 135; *Lat. Versch.* 140. In de zegswijzen: — B a o f (n o, n o c h) b u s e g g h e n (s p r e k e n, a n t w o r d e n), of wel b u o f (n o c h) b a s e g g h e n, (*geen*) *boe of ba zeggen*, *een* (*geen*) *enkel woord zeggen.* || Ende seide: „Wanen bestu?" Jhesus ne antwoorde ba no bu, *Rijmb.* 26321. Hi en conde spreken ba noch bo, so toornich was hi in sijn hert, *Rein.* II, 7018. Ende ghi, Cursout, twine sprecti niet? Ghine segter toe no bu no ba, *Parth.* 6103. Uwe redene gaet den viant so na, hine candere jeghen segghen bu no ba, *OVl. Ged.* 2, 58, 52. Lieve kint, dwinc dinen moet eer du sprekes bu ofte ba, *Vad. Mus.* 2, 172, 25. Of hi dan ghinc staen die wande aensien, ende en spreect bu noch bau, *Ned. Proza* 176. Dat hi dan . . en spraec bu of bau, *Con. Som.* 59*a*. Dat hi en wiste boe noch bau te spreken, *Proza-Rein.* 98*r*. — Bij uitbreiding: *niet het geringste*, *niet het minste.* || Alse dat kint wordt gheboren, so en cant zien noch horen, gaen noch staen, bu noch ba, ende leit als een worm bina, *Lsp.* I, 16, 43 (var. *no bi no ba*). Wine wetenre af bu no ba, *Limb.* III, 269. Mar als dat bier was wat gesonken, doe was hem haer moet ghesonken: doe en wisten si noch ba noch boe, *Vrouw e. M.* VII, 43.

BABBELEN, zw. ww. onz. Hd. *bappeln*; eng. *babble*; fr. *babiller*, doch in de latere beteekenis van *snappen.* Bij Kil. *mandere praesepiolis sive acie gingivarum*, *edentulorum more*; verg. het znw. „b a b b e l e n, b a r b e l e n, *praesepiola*, *alveoli*, *cavitates ossium in quibus dentes firmantur*," en zie verder De Jager, *Freq.* 1, 10. *De kaken bewegen*, *knabbelen*, *mummelen*, inzonderheid van tandeloozen gezegd. || Hi sidt en babbelt al waert een gans, hi en heeft in alle sinen mont, och! niet meer dan eenen tant, *Hor. Belg.* (*Antw. Liedeb.*) 11, 128.

BABELYE (BABBILIE), znw. vr. Verg. mlat. b a b i l l i o, bij Duc. 1, 521: „B a b u g u s, *stultus*, *ineptus*, *babillio*," en verg. ald. *Babecula* op B a b u r r u s. De beteekenis schijnt te zijn *malloot*, *zottin*, of in sterkere opvatting *lichtekooi*, gelijk men denzelfden overgang van *zot*, *dwaas* tot *licht van leven* ook vindt in fr. *fole femme*, *femme folle de son corps.* || Ic darfsme vermeten int gheduer so seldu my houden vroom ende vast in swercx anthieren van Venus last, alzo wel als eenighe (h)oude babelye zoude, *Ned. Kluchtsp.* 81, 62.

AANM. *OVl. Lied. en. Ged.* 449, 255, zal men wel in plaats van *babbilten* moeten lezen: *babbilien*; het woord heeft daar, ook blijkens het bijgevoegde bnw. *oude*, dezelfde beteekenis. || Ghi houde babbilien, die niet en doocht, ende blijft in zonden noch zo versteent, dat ghi zondaers te makene poocht, wanneer natuere in hu verdroocht.

BACHELEER (BAETSELEER, BAETCELEER, BAETSULEER, BATSELEER, BASELEER), znw. m. Ofr. *bachelier*, *baceler*; mlat. *baccalarius*; verg. eng. *bachelor.* De oorsprong is onzeker (zie Littré, 1, 275; Diez op B a c c a l a r e). De eigenlijke beteekenis is die van *bezitter van een goed*, *dat* b a c c a l a r i a *heette*, uit welke beteekenis de andere zijn afgeleid.

1) *Jong edelman*, *die de middelen niet bezat om eene eigen banier te heffen*, *en onder die eens anderen ridders diende*; *jong edelman*, *die nog niet tot ridder geslagen was*, *in rang beneden den ridder*, *boven den knape*; *edelman in tegenstelling met den baanderheer.* Verg. La Curne, *Mém.* 1, 304; Burman, *Aanm.* 2, 236 vlgg. || Mettien dede . . . hem gemoet een bacheleer met enen scachte, scone ende edel van gheslachte, *Alex.* III, 156. Dat hi si een arm baetseleer, ende ongebortich, *Limb.* V, 1321. Si es mechtige ende rike, ende ic een arm baetseleer, V, 1422. Ende si ghingen ridders onthouden ende baetseleers die met hem wouden, V, 507. Een ridder van sinen conrote brac met hem dore, die daer groote dade dreef ende groote gheweer; want hi was een bacheleer vromich van den live ende stout, Heelu 7721. Waer dat ic vare dat wetti wel; want en es batseleer engeen, hine si daer, die wert es II sleen, *Ferg.* 5119. Een reyn baetseleer sonder blame, die van Jherusalem quame, *Test.* 862. Voer 13 baetsuleers voeder tot horen cleederen, *Rek. d. Gr.* 3, 361. Baseleren van hoghen moede, *Parth.* 6472. Een bacheleer bleef daer allene, *Alex.* V, 319. Ridderen ende baetselere, *Grimb.* I, 2455. Die vierde had getruut eenen maten baetselere, Velth. V, 26, 23. Een baetceleer starc ende coene, *Rose* (*A*) 13377. — Zie nog *Merl.* 17281, 19049, '59, 24184, '89.

2) *Hij die in het kanonieke recht den rang van candidaat had verkregen*; mlat. *baccalarius cursor* (zie Duc. 1, 524, 3). Meester Goerde van Sichenen, .. in loyen ghelicencieert, . . ., ende bacheleer in decreten, *Brab. Y.* VII, 4442—46. Die met oetmoede striden yeghen hoverdien, dat zijn baetseleere in theologien, Ruusbr. 5, 134. Meester Pietren Goethalse te hulpen den coste van sinen orlove daer hy wart te Parijs bacheler in thyologien,

60 ¶, *Rek. v. Gent* 1, 336. Baetseliers in theologien, *Invent. v. Brugge* 6, 103.

3) Bacheleer formaet, *hij*, *die na afloop zijner theologische studieën tot een hoogeren graad*, *dien van Licenciaat en Magister*, *kon bevorderd worden*; mlat. *baccalarius formatus* (zie Duc. 1, 524, 3). || Meester Janne Knijst, bacheleer formaet in theologien, *Brab. Y.* VII, 15405.

BACHT, Var van *barst*, *O. R. v. Dordr.* 1, 206, 3. || Scepe, die met appelen comen, die sullen de scout senden een barst (var. bacht) appelen of peren. Noch het eene, noch het andere woord is duidelijk. Er moet een bepaalde maat mede bedoeld zijn, en dan is het het natuurlijkst, dat het woord de bet. heeft van *bak* of *mand*.

BACHTEN (BACHTE met het lidw. BACHTER), BACHT), voorz. en bijv. Uit het voorv. *Be-* en *Achten* (verg. *binnen*, *buiten*, *boven*). Nog in West-Vlaanderen in gebruik (De Bo 71, 72).

I. ALS VOORZETSEL.

Met den 3den of 4den nv., naar gelang het eene *rust of beweging achter eene ruimte*, òf wel eene *beweging achter naar iets heen* onderstelde, doch later geraakte deze onderscheiding in onbruik en werd *bachten* ook met den 4den nv. verbonden, waar vroeger de 3de nv. gebruikelijk was.

a) *Van plaats*. 1) Met den 3den, later ook met den 4den nv. *Achter*, als het tegengestelde van *voor*. || Tekerne ware hem onghereet, want twater was bachten hem te wijt, *Wal.* 2925. Twi louch Sarra daer soe staet bachter dore? *Rijmb.* 1795 var. Een, die bachten dbeelde stoet, *Sp.* I[v], 57, 18. Sine handen bachten hem ghebonden laghen, *Amand* II, 1410. Oftu met vorbaren mensche gaes, bachten hem ganc tallen tiden, *Bouc. v. Sed.* 678. Dat gheene vrouwen scoffieringhe en sal seggen deen der andre voer hare no bachten hare, *achter haar rug*, *Gesch. v. Antw.* 2, 589. Onse mersch, die wi hebben ende hadden thusschen bacht der kerken ender hoyen van Oedonc, *Vad. Mus.* 3, 432 (*a.* 1274). Die Coster die drouch bachten hem sinen bouc ende sinen caproen, *OVl. Lied. en Ged.* 74, 17, 3. Ic sitte hier bachten een kiste, *Boerden* VIII, 5. Soe woend bachten der frere muer, *Livre d. Mest.* 34. Dat wi sijn vrienden vor den oghen, ende also wel vrienden bachten rucghe, *OVl. Lied. en G.* 487, 261. Die niet ne draghen reine minne, die moeten bachten danse staen, 76, 10. Ferrant... vloe met sinen volke uut Cortrijke, ende werp de brugghe bachten hem aff, *Cron. v. Vlaend.* 1, 125. De Vlaminghe, die bachter steede laghen, 226. Drie bundere ligghende bachten walle, *Gendsch Chtb.* 119 (*a* 1402). Hi sach bachten ricghe, *Hs. v.* 1348, 146 *a.* Bachter Byloke, 601. Den ghesellen van den gulde, die bachter hallen schieten sullen, 2, 88. Bachter bedeckingen (*achter het tweede voorhangsel*, *Hebr.* 9, 3) wert dat ander tabernakel, *Hs. v.* 1348, 191 *b.*

2) Met den 4den nv. *Achter*. || Der Walewein entie waert ghingen te gader bachten haert, *Wal.* 3086. Ic leedese in dat groene bachten Daverloe, *OVl. Lied. en Ged.* 72, 17. (*De honden*) rieken elke bacht andre bloet, *Nat. Bl.* II, 738. De variant leest te recht: Riect elc andren bachten (bijw.: *van achteren*).

b) *Van tijd*. — *Achter*, *na*. || Die weesen, die si bachten hem moesten laten, *Amand.* II, 47. Zo wat vleeschauwere, die storve zonder . . . . enapelin kint bachten hem te latene, *ZVl. Bijdr.* 3, 276 (*a.* 1379). Aelding int goed dat bleven es bachten Janne Colen, *Cout. van Brugge* 1, 429.

II. ALS BIJWOORD (van plaats).

1) *Aan de achterzijde*, *van achteren*. || Si quamen toe ende staken bachten op den rugge met haren speren, *Ferg.* 558. Ende liet haer afdoen dat vel... van beide haren voeten bachten, *Rein.* I, 2881. Hi loech, dat hem bachten scorde ende hem crakede die taverne, I, 1290. Bachten quam een garsoen ghereden, *Wal.* 1877. Oza ghinc bachten ende Ayoth voren, *Rijmb.* 10079 var. Datse bachten te gadre cleven, coemt hem van heter luxuren, *Nat. Bl.* II, 718. Ene fauce posterne es ane den torre beneden bachten, *Rose*, fr. 254, 22. Haddi vor tserpent ghestaen, also hi bachten hevet ghedaen, hi ware verbernt altemale, *Wal.* 464. Cort voeren, lanc bachten die bene, *Nat. Bl.* VII, 366. Om dat ic heete Ghedinkenesse, houdic die rierewaerde bachten, Praet 1172. Overmoet dochte mi datter bachten stoet, *OVl. Lied. en Ged.* 291, 1715. Ende braken in den dore bachten, *Belg. Mus.* 10, 75, 190. Bachten an hem lieden zo stond Ardenbuerch ambocht, *Invent. v. Brugge* 4, 281.

2) *Achter den rug*. || Twi sidi vor mine ogen smeker, ende bachten valsch alse verrader? *Rijmb.* 87 var. Sine hande bachten ghebonden, 33934 var. Si prisen vor di dine daden, ende bachten mochten sidi verraden, *Bouc v. Sed.* 857. — Ook in den zin van het hd. *rückwarts*; *Achteraf*. || Si (*Maria Magdalena*) stont bachten neffens sinen voeten, *Hs. v.* 1348, 218 *c.* — Van bachten, *van de achterzijde*, *van achteren*. || Maer die den stoc van bachten droech, hadde toghe ter druven waert, *Rijmb.* 5646. Si die buten mure stonden . . . bestondense van bachten saen, 31094 var. Want die van bachten die benamen dat weder wiken al te samen, 33025 var. Ende die de lieden raden van bachten, dies hem niemand en can gewachten, *Lucid.* 5141 (*l.* verraden *voor* raden). Wapen, moort! ic splijt schier van bachten, *Ned. Kluchtsp.* 53, 92. Ghesteken van bachten in zine luchtre scoudere, *Invent. v. Brugge* 6, 538. Entie crancste quam van bachten, *Sp.* I[s], 53, 29. Een joede quam van bachten daer . . . an den sterd van den Roomschen here, *Rijmb.* 27978. — Bachten ende voren, *aan de achter- en voorzijde*, *van voren en van achteren*; evenzoo van bachten ende van voren. || Het houtte bachten ende voren. *Wal.* 1370 (*van een oud paard*). Ende sloughen van bachten ende van voren alle up den ridder uutvercoren, 9017. Beyaert beet voren ende slouch bachten, *Maleg.* 518. Hi es luxuriose uutvercoren, bachten starker dan voren, *Nat. Bl.* II, 250 var. (*van den ezel*). Een zwarte jorneye met eenen rooden cruce, voren ende bachten gheborduert, *Belg. Mus.* 3, 382. — Van voren tote bachten, *van voor tot achter*, *geheel en al.* || Tvorseide huus, land ende datter toe behord van voren tote bachten, *Invent v. Brugge* 3, 371.

BACHTENBLIVEN (*bleef*, *bleven*, *gebleven*), st. ww. onz. *Achterblijven*, *terugblijven*. || Die men niet mach verdriven, mogen bi den doden bliven bachten ende haer baniere opsteken, *Velth.* IV, 39, 53. Hets goet, dat blive tgoet bachten metten wive, ende ons volget metten knapen zaen, *Rijmb.* 15768 var. — Deze lezing komt voor in Clignett *Bijdr.* 375. In de uitgave van David staat: „*Achter ons* tgoet metten wive."

BACHTER, voorz. met den 3den nv. Uit *be* en *achter*. Hetzelfde als *bachten* voorz. 1). Vgl. *buten* en *buter*. *Achter*. || Eenen meersch ligghende bachter der galghe, Diericx, *Mém.* 1, 567. Gheleghen bachter der borchstraete, 621.

BACHUUS. Zie BAC-HUUS.

BACHWAERDICH. Zie BACWAERDICH.

BADDEREY, znw. vr. In een huishoudboekje van 1407, *ZVl. Bijdr.* 4, 305, vindt men den volgenden post: || Item dien meyers van badderey... III crone. Misschien zijn hier bedoeld de *oprichters van het badhuis*, en moet men lezen van (*der*) *baderey* (*baderye*). Het woord *baderie* komt in dezen zin ook elders voor, b. v. *Invent. v. Brugge* 5, 526: || An den pit van der baderye voor myns heeren hof.

BADDERKEN (?), znw. onz. Een duister woord, dat voor zooverre ons bekend is, slechts eens voorkomt, en nog wel als lievelingswoordje, zooveel als *popje*. Men zoude geneigd zijn *Babberken* te lezen, en het te vergelijken met het bij Kil. opgenomen woord: „Babbaert, babbaerdeken, *pupulus*, *pupus*, *pupa*: *infans*." Verg. It. *bambino*; fr. *poupart*; eng. *baby*. || *D. H.* Wij sullen noch midts deser condicien haer alder liefste knechtkens zijn. *I. H.* Huer dreelincxkens. *D. H.* Huer badderkens sijn (*l.* fijn?), *Sacr.* 817.

BADEM (BADEN), znw. m. *Bodem*. Eene in Geldersche oorkonden voorkomende vorm, voor *bodem*, *boden*, als in *gelaven* voor *geloven*, *wanen* voor *wonen*, *baven* voor *boven* enz. (verg. Nijh. 2, 231). || Dat is te verstaen tolbuer guet op hare schips baden te leggen ende hare guet weder op tolbuer baden te leggen, *ald.* 282.

BADEN (in jongeren vorm ook BAYEN, Jan Yp. 166, 172, 181; *Exc. Cron.* 85*a*), zw. ww. onz. en bedr. Onr. *badha* (Jonsson 40); ags. *badhjan* (Ettm. 279); ohd. *badôn*; mhd. *baden*; mnd. *baden*.

ONZ. —1) *Baden*, *een bad nemen*, de hedendaagsche beteekenis. || Wichte, ghi selt baden, *Aiol*-fr. 697. Eest leec, eest clerc, siec ocht gesont, het baedt al in haren bade, *Rincl.* 1171. — In figuurlijke toepassing. || Hier wel te tijt so sal soe baden . . . int helsche bijt, Praet 3656 (*van Hovaerdie*).

2) *Baden* (*in bloed*), inzonderheid van het zwaard, de speer enz. gezegd. || (Hi staken), dat hi dede waden sijn spereyser ende baden in sijn lijf enen grooten voet, *Grimb.* I, 3435. (Soe dat si) haer swerde daden dore die helme in die herssenen baden, *Lanc.* IV, 11103. In dat bloet. . . dat dair lach gestort al werm, daer laghen ende baden menich arm, I, 4580. Tspere . . moest in sijn herte baden, *Grimb.* II, 1921. Tswerd en moeste in die hersenen baden, *Lanc.* IV, 11554. Soe moeste (*l.* moesti?) in sine hersenen baden, *Limb.* VII, 837. Die zwerden daden si dicke baden den Sarasinen doer den tanden, *Fragm. Carl.* 210.

3) Baden in iet, *in iets gelegen zijn*, *er in steken*. || Proeft wat danke sal sijn gestaedt den gruetene, daer selc arch in baedt, *Rincl.* 861, d. i. Bedenkt welken dank de booswichten zullen inoogsten voor het smadelijk groeten van Jezus, eene behandeling, waarin zooveel kwaad *stak*, *gelegen was*.

BEDR. — 1) *Doen baden*, *een bad doen nemen*. || Sonder enighe noet moeste soene soghen ende baden, *Wap. Mart.* III, 295. Hare die mi maghet drouch . . ende mi baedde ende dwouch, *Disp.* 248. Ende salvedene ende badene daer, *Sp.* III[3], 34, 28. Dese voestren boude, alsi hare kindre baden ende dwaen, *Rose* 6478. Maria ende Elyzabeth ontcleden dat kindeken Jhesum ende baydent, *Exc. Cron.* 30*a*. — Spreekw. || Hy is te heet gebaedt, *Spreuk.* 47.

2) *Doen baden* (*in bloed*). || Ooc sachi wael wat die Grieken daden: berch ende dal al over baden metten bloede, *Alex.* III, 401 (Franck wil lezen *overbaden*=*perfundere*). Mijn erve, daer ic omme was ghebaet int rode bloet, nut die mi haet, *Disp.* 295 (*van Christus*). Hi baet sijn swaert in herssenbloet, *Wal.* 10524. Hi baedde sijn sweert in haer bloet, *Troyen* 6397.

BADIMENT, znw. o. Andere, verminkte vorm, voor *esbatement*, z. ald. en vgl. ABATEMENT. *Volksspel.* || Dese Priscus ordineerde die spelen ende badimenten, *Fasc. Temp.* 37*v*. Schoen speelen ende badimenten, 10*r*.

BAECH, znw. vr. Samengetrokken uit *Behaech*, als *Bagel* en *Bagen* uit *Behagel* en *Behagen*. *Trotsche ingenomenheid met iets*, *hoogmoed*) || Wat heeft ons ghebaet hoverdie? of baech der rijcheide, wat heeft ons die ghegeven, *Mat. d. Sonden f.* 31*d* en 34*d*. Soe wie oetmoedich ende verworpen habijt draecht om hoverdie of baech, . . soe ist sonde, *ald. f.* 98*a* (aangeh. door Huyd. op Stoke Dl. 1, bl. 570).

BAEFMESSE. Zie BAMESSE.

BAEISCH (BAEYSCH), bnw., Van *baey*. Kil. *levidensa*, *pannus vilis raro et tenui textu*. Eene soort van grove wollen stof, welke nog heden bekend is. Slechts in baeisch laken, *baai*. || Brochte hier oec eenich man zarke, kerzey of baeysche lakene te coope, *O. R. v. Dordr.* 1, 247.

BAEC (BAECK). Zie BAKE.

BAECTONNE (TONNEBAKE), znw. vr. *Een in het water drijvende ton*, *die als baken* (*baak*) *dient*, *boei* (fr. *bouée*). || Van negen groote steenen an de kethenen van den thonnebaken ghehanghen, *Invent. v. Brugge* 6, 237. Van vijf nieuwe baecthonnen, *ald.*

BAELDADICH, bnw. *slecht*, *boos*. — Vandaar

BAELDADICHEIT, of -HEDE, znw. vr., Wisselvorm van *Baldadicheit*. Vgl. *balmonden* en *baelmonden* (Kil. 31). *Booze behandeling*, *boosheid*. || Ende telde hem die baeldadichede die Ysenbele sijn dochter dede, ende dat soene met valscer hone ontherven wilde van siere crone, *Wal.* 8079.

BAELDIE. Zie BAELGE.

BAELGE (BAILGE, BAELJE, BAELGIE, BALGIE, BAILLIE, BAILLE), en ook BAELDIE, beantwoordende aan de oude Fransche uitspraak van *ge* als *dge*: verg. *croendie* voor *croengie*, fr. *charogne*; *Sp.* II[1], 10, 73, aant. 3), znw. vr. Mlat. *bailleium*, *ballium* (Duc. 1, 537, 554); ofr. *baile*, *baille* (*ald.* 7, 53; Burguy, *Gloss.* 31 op bail). Van mlat. *bajulus*, beschermer, *bajulare*, beschermen. Over de afleiding zie verder bij BAELIU.

1) *Palissade*, *slagboom*; Kil. *repagulum*. || Item dat nyemant lenen, noch brugghen, noch baillen en weere noch ontween en hauwe ofte wech draghe up de boete van XX scellinghen par., *Cout. van Brugge* 1, 221. Twee knapen die die bailgen ontsluten deden opt pas tusschen des marcgraven lant van Brandenborch ende des hartoghen van Brunswijc. *Rek. d. Gr.* 3, 387. Die die bailgen ontsloot, *ald.* Eene straete zoo breet datter eene meulekerre leyden (*l.* liden) mach, sonder daerop eenighe craemen, bancken ofte baillen te moghen staen, Diericx, *Mém.* 2, 151. Beginnende an de baille van der poorte ende streckende alzoo lancx der muere van den selven casteele, 514. De baille van de poorte van den . . . casteele, 514, zoo ook 515. — In bepaalde opvatting: *de slagboom*, *die het publiek in eene gerechtszaal scheidt van de rechters*; *de balie*. || Achtervolgende de forme van der audientie, so is de sale gesloten met enen grooten parreke, al geberdert ende gesloten met bancken ende baillien . . . Ende sijn . . . ter luchter sijde Jonckers snyders van der escurie, ende staen rechte ende lenen up de baillie. Ende voor de bailli syn bancken rondsomme voor den paercke, daer sitten de ridders, camerlingen, *enz.*, Matth. *Anal.* 1, 242.

2) *Afgeschoten ruimte*, *door palen afgeperkt*

terrein, en bepaaldelijk *strijdperk*, *krijt*. Kil. Balie, *arena*, *locus in quo pugnant gladiatores*. || Nye en was ick dus onsochte ghesteken, dat ic gheweten mochte, in baelgien noch in wighe, *Segh*. 1599 var. (tekst *betaelgen*).

3) *Verschansing*, *buitenwerk eener sterkte*, *voorwerk*, vooral van palissaden. Kil. Balie, *conseptum*, *vallum*, *septum*. || Ende die op de baeldie laghen, worpen neder al in een op die vianden menighen steen, *Grimb*. II, 534 (var. op die *litse*). Maer scamelic in vromer weere deynsden si tote voer de baelgen. Daer waert men vechtende als in betaelgen, *Fl. Rijmkr*. 6416. Torre, cartele ende baelgen, die niet lichte mochten faelgen, *Rijmb*. 31327 (tekst *baeljen*; *Flav. Jos.*: porticus . . . loricis et propugnaculis septa).

4) *Plaats waar recht wordt gesproken*, *rechtbank*, *balie*. || Dit was ghedaan bi wette ende bi vonnesse ende bi wilcore van den here ende bi vonnessen van den mannen in de baelge van sGravensteen te Ghent, *Vad. Mus*. 4, 333 (*a*. 1308). — Ook in de uitdrukking: In balgien doen, *voor de balie opleiden*. || In des jonges Theodosius tiden . . . was bisscop tAutsure sente Germaen, die eerst was in balgien gedaen, *Sp*. III[4], 43, 10 (Vinc.: tribunalia prefecture professione advocationis ornavit).

BAELGIE. Zie BAELGE.

BAELGIE (BAILGIE, BALGIE, BALIE, en in ongemeener vorm BALGIDE), znw. vr. Mlat. *bailia* (Duc. 1, 537); prov. *bailia* (Rayn. 2, 170); ofr. *baillie*. Vgl. Halb. *Aant*. 195. Over de afleiding zie bij BALIU. Eigenlijk *het rechtsgebied van den baljuw*, waarvoor evenwel in het Mnl. gewoonlijk *baliuscap* wordt gebezigd; doch als vreemde rechtsterm meer in de verschillende algemeener beteekenissen, die het woord in het mlat. en ofr. had.

1) *Rechtsgebied*, *grondgebied binnen hetwelk de landsheer de rechtspraak heeft*. || Dan haddi, binnen in sijn baelgie, menich dorp dat goet was, ende menich huys, ... dat sijn lieden hielden van heme, *Grimb*. I, 532. Siin lant ende sine balgie strect hier an, *Aubry* 304. Recht man delvet onderspit; hine hevet te pointe niet ghehit in negheer baelgye, *Wap. Mart*. I, 22 (Bukelare: in nullo dominatu).

2) Bij de Duitsche orde. *Balije*, *onderafdeeling van een Land*, *rechtsgebied der Orde*, *waarover een Landcommandeur*, *Provinciaal of Balyer het bewind voerde*. Zie *D. Orde* 169. || Doch machmen enen zieken broeder teenre balien, of tenen comenduer zenden, daermen weent dat recht come den zieken broedere, *ald*. 282. Dies meesters cost die en salmen niet eischen van dien balgien, zonder van den treserire, 283. Wi setten oec, dat een ighelic lantcomenduer moghe maken ene of twee prisume in ziere balie na der noetdorfte, ende die broedere die lange uten orden gheweset hebben, end hem oneerlic hebben ghehouden in der werelde, dat zal een ighelic lantcommenduer zinen commenduer onder hem bevelen, dat men zi va, ende zende zi weder in de balie, daer zi zijn uutghevaren, end wat dat cost zal gelden die balie dar hi eerst uutghevaren is, 310.

3) *Rechtsmacht*, *macht om namens den landsheer recht te doen*, en bij uitbreiding *landvoogdij*, *stadhouderschap* in 't algemeen. Verg. Duc. 1, 537 op Bailia 1); 545 op Balia: Justitiae, rerumve quarumvis administratio. || Hier omme gaf men hem de baelgie van den lande van Aermenie, *Sp*. I[3], 50, 33. Daer Felix omme wert ontset daer naer van siere baelgien wel tweejaer, ende men gaf Festusse die baelgie, II[1], 2, 24. Hieromme sette Trayaen Lysien van Judea in der baelgien, II[2], 34, 18. De keyser Dyoclesiaen ende sijn geselle Maximiaen ghaven de baelgye in hant van algader Gallen lant den fellen man Rixionaren, II[4], 48, 3. Alle die in baelgien state (*l*. saten), heeft hi ontboden, ende hen beval, dat si allene niet overal laten te pinene die kerstine, *enz*., II[4], 6, 100. Zie nog *Sp*. I[6], 51, 17; II[3], 2, 4; 23; 57; 22, 24; *enz*.

4) *Macht*, *heerschappij*, in 't algemeen. || Walewein, hebdi in uwe baelgie enege vrindinne, enege amie, dier gi getrouwet eneger dinge? *Lanc*. III, 12849. Joncfrouwe, hi dade grote dorpernie, hadde hi in sine bailgie sine herte, ende hi mogenthede hadde te doene sinen wille daer mede, ontseidi u sine minne dan, IV, 2052. Maer die sonne, daer ic af seide, . . si hout ende hevet in balgiden met ghewelt man ende wijf ende al dat hevet sinne ende lijf, *Parth*. 7811 (*van de min*). Vrient, oftu hout heerscapie boven dinen ghenoot, of balgie, na dire macht berechtse wel, *Bouc v. Sed*. 808.

BAELIU. Zie BALIU.

BAELJE. Zie BAELGE.

BAELLEWEN. Zie BALUWEN.

BAELMOND, BAELMONDICH (Kil.). Zie BALMOND.

BAELSCULDICH. Zie de Aanm. bij BAERSCULDICH.

BAENMEESTER, znw. m. *Opzichter over een tornooi*; fr. *maître de lice*. In een tekst over het houden van een tornooi leest men: || (*Betaald aan*) de baenmeesters over de houdchieringhe ende cleedinghe van den acht stekers elc met zynder joncvrauwe up den dach van der vespereye, *Invent. v. Brugge* 6, 119.

BAENRIDER, znw. m. Verhollandschte vorm van *Baenrits*, *baenrots* (zie ald.). *Baenderheer*. || Als grave Dirc aldus doot gebleven was, versamenden die baenrideren, ridderen en knapen uut Hollant, *Clerc* 40.

BAENRITS. Zie BAENROTSE.

BAENRITSHERE (BAENROTSHERE), znw. m. Hetzelfde als *Baenrits*, *baenrots* (zie ald.). *Baanderheer*. || Om dat somme steden ende baenritsheeren van Brabant, ridders ende knechten verkoren manscap, trouwe ende eet geswoeren hebben onsen vorseiden neve, *Brab. Y*. VI, 1800. Die baenrotsheeren van den lande, *Brab. Y*. VII, 4158, verg. 4320.

BAENROTSE (BAENROEDS, BAENROETS, BAENROEDZE, BAENROIDSE, BAEROCHE, ook BAENRITS, en BAENRUTS, BAENRUS, BAENRUTSCH, of wel BAENRAETS, BAENRAETSCH, BAENRADSE, BAENRADSCH), *-rodse*, *-ridse*, znw. m. Mlat. *banneretus* (Duc. 1, 566); fr. *banneret*; eng. *banneret*, welk woord op de vorming van *baronet* misschien niet zonder invloed gebleven is. Uit *banneret*, *banret*, ontstond de vorm *baenrits*, die den Franschen vorm het meest nabijkomt, en waaruit allengs de andere vormen verbasterden, van welke *baenrots* en *baenroets* de meest gebruikelijke zijn. Ja zelfs werd het woord tot *baenrider* verhaspeld (zie ald.). Bij Kil. „Banderotse, banrotse, banrotsheer, *Fland*. j. baner-heer". Benaming der edelen, die het recht hadden „baniere te binden," d. i. onder hunne banier of vierkante vaan hunne welgeboren mannen ten strijde te voeren, aldus inzonderheid in Brabant en Vlaanderen genoemd, terwijl elders de naam *Baanderheer* meer gebruikelijk was. Zie verder Huyd. op Stoke, Dl. 3, bl.

323; en inzonderheid *D. War.* 5, 332, 348, 350, 542. || Waelhem Waelcort, Rotselaer, dese hadden alle banieren daer; daertoe si twee van Wesemale: dit sijn die baenrotse altemale, die proefst van Nivele was daer mede, die daer oec als baenrots dede; want hi hilt leen ende lant, daer hi af baniere bant alse heere ende alse vrie, Heelu 4543. Voert Luevene, Bruesele, Nivele, Tienen waren verbonden, dat si dienen moesten den grave Lodewyke in orloghen sekerlike, elke stede met eere baniere up haren cost, ende onder dese viere moesten twee baenraetsen sijn ende twee rudderen, *Vl. Rijmkr.* 8925. Ende die here van Bueren een baenroodse ende een lantshere was, *R. v. Utr.* 2, 37. Doen trac Karle te samen sijn ridderscap van groten namen, baenrutsche ende lantsheren, *Brab. Y.* II, 723; *Sp.* III*, 82, 69. Een grave met enen erdschen bisscob si, een baenrus licht onder bisscob vri, *OVl. Ged.* 3, 122, 179. Bandersyde quam in dat perc een baenroets, een scone diet, *Grimb.* II, 3765. Eenen baenreche (*l.* baenroche) van Ingheland, *Invent. v. Brugge* 2, 113. Baenruts, noch grave, noch seriant, Heelu 4223. Baenrotse, riddere ende cnapen, 2585. Baenrutse, ridderen, *Brab. Y.* IV, 434. Princen ofte hertoghen, baenroetsen ofte graven, *Wrake* I, 1084. Princhen, baenraetsen ende ander heeren, *Vl. Rijmkr.* 7147. Ridderen, baenrotsen ende knapen, *Grimb.* II, 195. Niemene so ne was quite van deser pinen, man no wijf, weerlic, religieus, prince no grave, coninghe, banraetschen, rudders no knapen, *OVl. Ged.* 2, 40*b*. Mijns liefs heren baenroedzen, ridderen ende knapen van Beyeren, *Oorl. v. Albr.* 42. Mit brieven gezent . . aen allen den baenridzen, ridderen ende knapen, 290. Met rade, wille ende consente . . onser prelaten, baenrochen, ridderen ende stede, Willems, *Meng.* 340 (*a.* 1393). So wanneer een baenroeds of een goet man, die van hogheren staet is dan een baenroeds, comt binnen der stede, so moghen si spelen in hoir herberghe, *Leid. Keurb.* 119. Meenich heere, baenradse, riddere ende schiltcnape . . beloveden met den grave Philips te treckene, *Cron. v. Vlaend.* 1, 79. De edele baenradschen, ridderen ende schildcnapen in Vrankerijke, 95. Off syne landen ind ondersaten van eynigen heren avervallen . . wurden, . . so soellen baenritzen, ritterschap, stede ind ondersaten der lande van Gelre . . onsen lieven neve . . hulp ind bystant doen, Nijh. 4, 473 (*a.* 1472). Met edelen hertogen, graven, baenroedsen, ridderen ende knechten, *Ned. Proza* 80. Zie nog *Brab. Y.* V, 776; *Grimb.* I, 5220; II, 212; *Vl. Rijmkr.* 7189; *Wrake* II, 1156; *ZVl. Bijdr.* 5, 325; *Oorl. v. Albr.* 416; *Pass. W.* 58*b*; *Leid. Keurb.* Gloss., enz.

BAENSCULDICH. Zie BAERSCULDICH.

BAER, znw. m., *beer*, ursus; vr. BARINNE, *berin*. Minder gewone vorm dan *bere*; z. ald. Mnd. *bare*, *bar*. || U r s u s dats een vreselic dier, . . . een baer hetet in Dietscer tale, *Nat. Bl.* II, 3779. Die baer eet . . . vrucht die daerde ende boeme draghen, II, 3811. Mettien worden twee baren camen uten woude, diese verbeten, *Rijmb.* 13102 var. B. Daer men die witte baeren kent, *Nat. Bl.* II, 3816. Als die baer den buffel bestaet, II, 3841. Wit vintmen someghe baren, II, 3851. Die baren, die alle in Bruuns soude (*soldij*) waren, *Rein.* I, 2443. Zie nog *Roel.* I, 479; *Sp.* II*, 6, 41. — B a r i n n e, *berin*. || Als die barinne die jonghen werpt, die si heeft inne, dat si dan sijn doerclene, *Nat. Bl.* II, 3785. Daer die barinne worpt haer jonghe, II, 3802.

BAER (BARE), znw. vr. Mhd. *bâr* en *baere*. Van *Baren* (1ste art.): zie ald. *De wijze waarop zich iets vertoont of voordoet*; *wijze van doen*, in verschillende opvattingen. Minder gebruikelijk dan *Gebaer*: zie ald.

1) *Wijze*, *voorkomen*. Verg. BAREN, onz. 1). || Een die scoonste creature, die leift in al der werelt breit; . . haer anschijn was eens inghels baer, *OVl. Lied. e. Ged.* 259, 785—90. — I n s u l k e r b a e r (b a r e), *op zoodanige wijze*, *indiervoege*. || Hoe die zonne beghint te laghen ende mit hem daelt al in yen (*een*), soe willen si noch opwaert sien in horen ghelaet, in sulker baer, of mit hem voir die middach waer, Hild. 231, 82.

2) *Leven*, *drukte*, *lawaai*. Verg. BAREN, onz. 3). || Ghi maect groot bare, Baudoen! die soudaen gave om u niet een bottoen, *Belg. Mus.* 2, 335.

BAER (BARE), znw. vr. Mhd. *bar*, *bâr*. Van fr. *barre* (Littré 1, 300; Diez 1, 56).

1) *Linkerschuinbalk in een wapenschild*, *ook wel als teeken van bastaardij gevoerd* (Rietstap, *Handb.* 110). || Sijn scilt was van zilver wit . . .; een baer van lazner in bellonc, *Troyen* 2140. Die seste ridder drouch den scilt van silver . . .; van keel twee baren getinneert een maerle int hooft van den scilde van sabel droech die ridder milde, Gelre, *Wapenb.* 8; *Belg. Mus.* 5, 107, 29 (wapen van Asperen; verg. Kok, *Vad. Wdb.* 4, 1373). Hy droech van silver aldaer binnen van keel twee baren al van tinnen, *ald.* 5, 111, 77. Malsem is een silveren baer in een root velt. Ende Druetea is een silveren baer in een groen velt, al even eens over dwers opgaende, Matth. *Anal.* 3, 596.

2) *Dwarsbalk*, gewoonlijk *vaesche* (fr. *fasce*) genoemd (Rietstap, *Handb.* 104). Doch ook in de Engelsche heraldiek wordt voor 't mv. van *fess* gebruikt *bars*. || Sijn baniere die van selvere was . . ., drie baren van sable daerin, *Grimb.* II, 4808 (zie Pl. VIII, wapen van Philips van Wavre). Dit teeken voerde hi algeheel: sijn broeder daer op dat palesteel, ende die bare sijn een bastaert, Heelu 4489. — Ook *Herkenningsteeken in den vorm van eene* b a a r. || Doen makeden, van witten doeken, alle die metten hertoge waren, boven alle hare wapene baren, dat elc anderen kinnen mochte bi dien tekene, als menne sochte, Heelu 2438.

3) *Een dwarsbalk in een ton of vat*, die als een middellijn de cirkelvormige opening er van verbindt en steunt. Elders b a l c geheeten (*K. en O. v. Delft* 153, 4). || Bedraghen van die rynsche wijnen ghetapt hebben die niet claer en was toter bare, *Invent. v. Brugge* 6, 478. — Zie Littré 1, 300 (b a r r e 3).

BAER, znw. onz. Van *Baren*, kinderen ter wereld brengen. *Baring*, *verlossing*. || Ende hoewel dese gloriose maget Maria ende moeder by den baren van den ghebenediden Goods Soon niet ghebroken noch niet ontreinicht en was, mer was in dit baer reyn ende maghet ghebleven, *M. f.* 36c.

* BAER - groet, Stoke X, 459. Verkeerde lezing voor *boer*. Zie op BORE.

BAER, bnw. Ohd. *bar*; mhd. *bar*; nhd. *baar*; ags. *bär*; eng. *bare*; mnd. *bar*, ndl. *baar* en *bar*. Over de afleiding zie Grimm, *D. Wtb.* 1, 1055; Kluge 13. *Naakt*, *bloot*.

1) *Naakt*, *bloot*, van het lichaam. || Des was mijn anxte vreyssam, doen ich mijn ziele naect sach, ende mijn vleysche doot lach, ende ich mich selven sach soe baer, *Serv.* II, 2393. Naecter hanghens haers ende bare voet (2de nv. mv. . .

Dingt. v. Delft 17. Vgl. ook BAERVOET en BAERSBEENS. — Van een paard: *ongezadeld, zonder tuig.* || Die joncfrouwe hadde an pellen grone,.. si quam op een rosside al baer, *Lanc.* II, 43784.

2) *Bloot, ontbloot, uit de schede getrokken,* van het zwaard. || Tswert drouch hi baer, die ridder vri, *Wal.* 9303. Te gader quamen si daer naer elc op andren, swert al baer, *Ferg.* 2384. Mettien ontspronghen si ende saghen staen voor hem den vruchteliken here, met enen baren swaerde verbolghen sere, *Flor.* 3344. Dinghel dreefse met baren swerde al bernende uuten paradise, *Alex.* IV, 435. Doe dat Genciaen vernam, spranc hi met baren swaerde, *Sp.* II[4], 50, 55. Ende hadde haerre bare swert ge[reet], *Parth.* fr. 63. Tswert al baer, *Ferg.* 1598; *Grimb.* II, 4118, 4305. Doen toghen si haer sweerden baer, *ald.* 518. Sijn sweert in sijn hant al baer, 2651 var.; verg. *Flor.* 3320, 3681. Hi vinc te sinen sweerde baer, *Grimb.* II, 4277. Met swerden baer, Stoke VII, 60; *Brab. Y.* VI, 5890. Met baren swaerde, *Alex.* IX, 945; verg. VII, 153. Al baer getruct sijn zwerd, *Maleg.* 521.

3) *Bloot, open, zonder bedekking.* || Draecht hi licht dat sal hi bare dragen, *Belg. Mus.* 1, 249.

4) *Bloot, rein, louter.* || Enen roeden mont, met rosen baer, met witten wanghen ende met oghen claer, droech een wijf van hoegher aert, *Vad. Mus.* 2, 151, 1. Ons naken van minnen vare baer, Hadew. 1, 88, 80.

5) *Openbaar.* || Heren Heynrike van Everinghe, die ute onsen lande ende van ons ghesceyden was, ende in Vlaendren ghevaren was ter wone buten onsen orlof met onsen baren vienden, daer hi ons mede ghetoernt hadde, Mieris 2, 233*a* (*a.* 1320).

6) Ook met den 2[den] nv. *Ontbloot van, beroofd van.* Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1057. || Ende wat den onghewederte over was bleven, waest vruchte ofte gras, dat verteerden si al vorwaer: die bome worden loves baer, *X. Plagh.* 1704.

BAERACHTICH, *-tige*, bnw. *Geschikt tot baren.* || Die heylighe woninghe der godheit Gods ghebaringhe (*Maria*) wert gheboren van heylighen vader ende moeder als die alre edelste van heylighen coninghen ende patriarchen, alsoe dye alre weerdichste van den drachtighen ende soe die alre baerachtichste, *Gulden Troon f.* 45*b*.

BAERBER, zwn. m. Hetzelfde als BARBER (Zie ald.). *Barbaar, Hs. v.* 1348, 159*b*.

BAERBERIEN. Zie BARBERIEN.

BAERBIER. Zie BARBIER.

BAERBLIKENT (BARBLIKENT), *-de*, bnw. Uit *Baer* en *Blikent.* Bij Kil. Baer-blijkende, *manifestus, evidens.* Vgl. ons *baarblijkelijk.*

1) *Klaarblijkelijk, kennelijk, algemeen erkend.* Ook in den superl., vooral met *oir* verbonden. Vgl. *Invent. v. Brugge* 1, 70: „Son plus prochain et aparissant hoyr; 4, 225: „plus apparans hoirs." || Onse brueder ende zustre van Vlaendren, als onse wettich ende baerblikenste hoir, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 586. Dat die vroue Lisebetten vorseit ende Reinare, hare man, ende diere vroue Lisebetten barblikenste oier, quite souden scelden die kerke van Sente Pieters van den vorseiden neghen sceleghen, *Vad. Mus.* 2, 367 (*a.* 1285). Zijnen naesten ende baerblyxsten hoyr, *Invent. v. Brugge* 2, 322. Zware lasten die onze gheduchte heere langhen tyd ghehad heift ende noch baerblykende es te hebbene, 4, 227. Dewelke hebben den coninc ingeblazen te confiskierene Vermendoys, omme dat sylieden dat besitten souden alsoe dat nu baerblykende es, *Cron. v. Vlaend.* 1, 103.

2) *Voornaam,* lat. *praecipuus.* || Dat te innene up de baerblixste van den personen of van den lande, *Invent. v. Brugge* 4, 227.

BAERDAEXE. Zie BARDAEX.

BAERDE. Zie BARDE (1[ste] art.).

BAERDGIE. Zie BARDE (2[de] art.).

BAERDIKE, znw. vr., *haver.* Oorsprong onbekend. || De tali avena que Teutonice *baerdike* dicitur, *Oorkb.* 2, 31*a* (*a.* 1259).

BAERDSE (BAERDZ, BAERTSE, BAIRDSE, BARGIE, BARSE), znw. vr. Mlat. *barga, bargea, bargia* (Duc. 1, 594); ofr. *barge* (Roquef. 1, 134); mnd. *barse, bardese*; bij Kil. Barsie, *navis vectoria, navis actuaria. Eene soort van oorlogschip, dat met riemen geroeid werd, veel zeil voerde en licht in evenredigheid was.* Zie V. Lennep, *Zeemanswdb.* 17; *D. War.* 2, 531, aant. 3). || Enen knecht van Dordrecht, die een baerdz, die mijn here den grave van Namen gegeven hadde ende aldair was bliven liggen, drie jaer lanc verwaert hadde, *Oorl. v. Albr.* 223. Claes Jan..., ende hi mede trecken soude om mijns heren baerdzen over al dair zy lagen, ende die daen reyde ende brengense tot Staveren, *ald.* Datsy hoir bairdzen deden bereyden ende die senden sonder virtrec tot Staveren, wanter groit gebrec van roeyscepen ware, 455. Met eenre baertse van twaelf dochten, *Priv. v. Brielle* 2, 30. De Scollantvarres, dewelke voeren in de barse van Hertepoelle, *ZVl. Bijdr.* 4, 210. Doet buten dat bestant ginc..., dede hy leggen op der Zuyder zee tegen den lande van Gelre veel baerdsen ende ander roeyscepen daer by, wel gemannet te harnesche, Matth. *Anal.* 3, 339; verg. 392, 399. Dye stadt van Antwerpen dede daer tegen maken gheleyschepen ende bargien, daer mede si dye ander beschudden, *Exc. Cron.* 258 *c.* Zie nog *Rek. d. Graf.* 1, 339, 341; Mieris 2, 676; 4, 398, 484, 720, *enz.*

BAERHUUS, znw. o. *Het huisje, waar de doodbaar, lijkbaar* (zie BARE) *geborgen wordt.* || Jacob heeft gedect... de godscameren ende oyc dat baerhuus, *Rek. d. Buurk.* 212.

BAERKE. Zie BARKE.

BAERCLEET, *-cleder*, znw. onz. *Kleed, waarmede de lijkbaar gedekt wordt, lijkkleed.* || Ay lieve vrouwe, sone doet niet el dan ghi mi dect metten baercleede, oftic van der erden schede, *Boerden* IV, 46. Mettien si reiken began een baercleet ende gincken decken, ende Lacarijs ginc hem strecken onder dbaercleet op den vloer, 54. — Vgl. de uitdr. *swart als een* cleet, *Ferg.* 651.

BAERLE, znw. vr.; verklw. Baerlekijn, mv. *-kine*; ital. *barletto.* Mlat. *barile, barellus* (Duc. 1, 595, 593); it. *barile*; fr. *baril* (vgl. Diez 1, 56 op Barra). *Vaatje, tonnetje.* Het woord was in 't mnl. vooral voor het verzenden van visch in gebruik, evenals ons in onbruik geraakte woord *kaak.* || Item, dat alle de baerlen van haringhe sculdich worden van nu voordtan also goed ouder als boven te zine, up de boete van X ß par. van elker baerle, *ZVl. Bijdr.* 6, 180. Eene cleene mande of een baerlekijn wijtincs, spierinc of platvisch, 5, 37. Van elcke baerle van vissche, *Invent. v. Brugge* 6, 174. Van eender baerle ende 250 varsch harynx, 5, 500. Vgl. 5, 179: „sur chacune *barle* de poisson douze mites."

BAERLIJC (BARLIJC), *-like*, bnw. Mhd. *bärlich.* Zie BAER. *Bloot, echt, wezenlijk*; bijna uitsluitend van den duivel gezegd, *baarlijk, in eigen persoon, in levenden lijve.* Vgl. Oudem. 1, 280. || In de cokene es gegaen die duvel barlike, *Bere Wisl.* 435. Want ghi

ontmoet hier sekerlike den duvel selve baerlike, *Limb.* IV, 848. Dats emmer die duvel baerlic, *Nu noch* 115. Ic en vrage na niemant, die nu levende sy, al quam die baerlijcke Duyvel tot my, *Mar. v. Nijm.* 6, 121.

BAERLIKE, bijw. *Bloot*, *louter*, *slechts.* || Ydel sijn hare magen, si en aten in drien dagen barelijc maer een broet, *Bere Wisl.* 256.

BAERM. Zie BARM.

BAERNHUUS, znw. o. Hetzelfde als *barnhuus*, *bernhuis*. *Brandhuis*, *de werkplaats*, *waar iets gebrand wordt.* Van een lakenververer wordt *Invent. v. Brugge*, *Int.* 436 gezegd: || Duere zinen kelnaere tot in zyn baernhuus.

BAERS. Zie BAES.

BAERSBEENS (BARSBIENS, BERBIENS), bijw. Uit *Baers* en *Beens*, eigenlijk genetivus absolutus. Verg. mnd. *barbênde*. *Met bloote beenen.* || Barsbiens ghinc die coninc groot ende in linnen clederen bloot speelde hi voer dat heylichdoem, *MLoep* IV, 683 (var. *berbiens*). Doe hi al naect ghinc spelen baersbiens ende met bloter kelen, 703. Zie ook BAERSERBEEN.

BAERSCULDICH (BARSCULDICH), bnw. Uit *Baer* en *Sculdich*. Bij Kil. B a e r - s c h u l d i c h, *manifeste reus*. *Kennelijk schuldig*, *volkomen als schuldig erkend.* || Dat haer sone hiet vaderloes, ende si niet en conde betogen noch gebringen vor ogen dien rechten barsculdegen man, die mi an haren live wan, *Lanc.* II, 46256. Aen den baerschuldighen man, *O. R. v. Dordr.* 1, 208, 8. Baersculdich si die herte spelt, alse diese over voghet helt ende vrouwe, bi haren ede, *Wap. Mart.* I, 735. Dat es een groet wonder, doch eest dicke gesciet, daermen den barsculdegen bi den doeden siet, soe bloedt hi harde sere, *Vad. Mus.* 1, 31, 23. Rechtvort soe wert geware das die keiser, dat hi vergeven was, ende gaeft hem te kennen clare dat hi die baersculdige ware, *Brab. Y.* VI, 639. Als baersculdich der saken voorseit, *Brab. Y.* VII, 14000. Soe wanneer twist ghevalt in woerden oft in werken, ende dat soe verre comt dadt in vreden gheset wordt, dies en sal hem niemen ondervinden alse partie te wesene, aen dene side oft aen dander side, hi en ware soe na maegh dat hi den baersculdeghen bevreden mochte, *Cor. v. Antw.* 53, 193. Ende doe dat volc sinen doot wreken wouden ende den baersculdighen vanghen, soe vloeghen si alle, *Pass. S.* 21 *b*. De bailliu van Aelst brochte gheleet den oepenbaersten baerschuldegen van den faite, Cannaert 361 (*a.* 1437). Vgl. Wiel. *Instr.* Gloss. — H e m — m a k e n, *zijne blijkbare schuld erkennen.* || Ende ontfinc op sijn slot aldaer die baersculdighe van der daet, daer hi aen hadde crancken raet, ende maecte hem der daet ghewechtich, baersculdich ende plechtich, *Brab. Y.* VI, 9246. Ende want Jan Taye . . . van Gaesbeke, ende van Yedeghem Jan tot haren verantwordene met meer andre ingheroepen waren ende niet en quamen, . . . hen selven alsoe van den opsette baersculdich maecten, dat was claer *enz.*, VII, 12107.

AANM. Nevens *Baersculdich* vinden wij de vormen *Baelsculdich* en *Baensculdich*. Het laatste zoude eene samenstelling kunnen zijn van *Bane* (2de art.) en *Sculdich*, evenals ofri. *bon-dedoch*, moorddadig (Richth. 660), en dus *moordschuldig* beteekenen. Doch we vinden het slechts in één Hs. van den *Wap. Mart.* I, 735: „B a e n s c u l d i c h so de herte stelt," waar de andere Hss. *Baersculdich* hebben. Daar er in het geding tusschen hart en oogen van geen moord sprake is, zal de *n* wel eene schrijffout zijn voor *r*. De vorm *baelsculdich* komt tweemalen voor bij Matth., nl. 98: „Dair tenden sal die rechter den gequetsten vragen voir scepenen, op wien hy die smarte beleet, ende sal hem seggen, dat hy God aensie, ende en belaste sijn ziele niet, hy en beleedse opten b a e l s c u l d i g h e n na sijnre weetscip;" en 99: „Ygelike gequetste is sculdich int beleeden sijnre smarten, mit wairachticheden den b a e l s c u l d i g h e n te belasten, ende niemant anders." De *baelsculdige* is hier *de dader*, *wiens schuld de klager zich bewust is*, de b a e r s c u l d i g e. *Baelsculdich* kan een wisselvorm zijn van *baersculdich*. Doch ook eene andere afl. ligt voor de hand. Door de vroegere uitgevers (ed. Alkemade 257) wordt het woord verklaard door: „*Baldadigen*, *misdadigen*, *schuldig aan 't kwaad*," en dus opgevat als eene samenstelling van *Bal* en *Sculdich*: verg. *baldaet* bij Kil., *baldadig*, *balmonden*, *baelmonden*, *baloorig*, enz. Dit is zeer waarschijnlijk; vgl. osa. *baludâd* en andere samenstellingen; ohd. *palotât*; ags. *bealudæd*, en zie Heyne, *Hêl.* 155; ofri. *bals* (Richth. 617).

BAERSEN (BARSEN), zw. ww. bedr. Intensieve vorm van *Baren*. Vgl. *verclaersen*, *meersen* enz. *Baren*, *kinderen voortbrengen.* || Sinte Anna, werde vrauwe, ghi barset eene dracht getrauwe, bi welker dracht de werelt al bescermet es voer mesval, *Vad. Mus.* 5, 334, 41. Vry vranc so bleef dat maegdelic foreest; . . int baersen zo es taller tijt ghebenedijt, *OVl. Lied.* 419. Si baersde enen sone, *Cron. v. Vlaend.* 1, 2. Hoe dat vrouwe Hermegaerdt . . hem baersde ende ter weerelt brochte vore haren tydt, *ald.* — Nog in de 16de en 17de eeuw in gebruik: zie Oudem. 1, 280.

BAERSEN (HEM-), zw. ww. wederk. Intensieve vorm van H e m b a r e n, *zich vertoonen*, *zich openbaren.* || Omme te verhoedene laserie ende hem te dwinghene, datsi haer niet ne barse, Jan. Yp. 156.

BAERSERBEEN (BARSSERBEEN), bijw. Genetivus absolutus in het mv., die zuiver grammaticaal *barerbeen* (*baerrebeen*) zou moeten luiden, doch die waarschijnlijk ontstaan is onder den invloed der uitdrukking *baersbeens*, waaraan men den meervoudvorm gaf door achtervoeging van den uitgang van den 2den nv. mv. *-er*, en weglating der *s* van *been*. Verg. Kil. B a e r - v o e t, b a e r s c h e r - b e e n en B a e r s c h e r - v o e t s. || Wonderlike vore (voere) sachmen daer onder die Gayloyse over waer: al barsser been liep daer tgene ende met enen roden rocke gemene, Velth. IV, 2, 15.

BAERSINGHE, znw. vr. Zie BAERSEN. *Baring.* || Maria, moeder ende zuver maecht, . . maecht vor de baersinghe, zuver, claer, maecht in de baringhe, ende maecht daer naer, *OVl. Lied. en Ged.* 451, 1—10.

BAERT, znw. m. Ohd. *bart*; mhd. *bart*; mnd. *bart*. Zie verder Grimm 1, 1141; Kluge 18.

1). *Baard.* || Hine hadde te claghene over Reinaerde, den fellen metten roden baerde, *Rein.* I, 59. Dat soe stonde bi Reinaerde ende soene name bi den baerde, I, 1975. Ende alst u noot is ende dunct tijt, so seict vol uwen ruwen staert, ende slaetse den wolf in sinen baert, II, 6816. Want men vint nu meer Reinaerde, al en hebben si gheen rode baerde, II, 7675. Ende dat si met hare ende met baerde trecken souden onder hem beiden, *Belg. Mus.* 10, 94. — E n e n in s i n e n b a e r t s p r e k e n, *iemand iets in 't gezicht zeggen*, *brutaal toespreken*, verg. hd. *einem etwas in den bart sagen*; vgl. Grimm, t. a. p. || Sebastiaen dede

baroen sprac ten hertoghe in sinen baert, als die clene was vervaert, *Segh.* 9312. — Gode enen vlassen baert maken; Onsen Heere eenen vlassenen baerd aensetten, *God door schijnheiligheid zoeken te bedriegen* (*Spreuken* 91); verg. fr. *faire barbe de paille à Dieu*; hd. *einem einen ströhernen*, *flächsenen bart drehen* (Grimm, t. a. p.; verg. De Jager, *Arch.* 4, 35.) || Hoe scarp si hoer loghen hier verstalen, ende maken Gode een vlassen baert, si gaen den pat ter hellen waert, Hild. 170, 24. Dese willen Gode enen vlassen baert maken, ende maken hem wijs, dat hi des niet en verstaet, *Ned. Proza* 159. Zie nog *N. Doct.* 499. — Enen in sinen baert swingen, *iemand in den baard* (*in 't haar*) *vliegen.* || Daer toe so swang mi in mijn baert een kunst en kuer, een wilt vermaert, *Vrouw. e. M.* VII, 14. Over den bedorven tweeden regel zie de aant. 3) ald. — Spreekw. || Gheene oude gheyte sonder baert, nochte nonne sonder popelinghe, *Spreuken* 70. — Tscheers qualic ghewet, den baert qualic ghenet, en ruide handen, doen menigen man cryseltanden, *ald.* — Weel (*wie*) een baert laet wassen, die heft een schalcheyt gedaen, oft heft eene in den wille, *ald.* 11. — Ook van den *staart eener komeet.* || Die comete, die hare baert van schine gaf te Zuden waart, *Sp.* IV[a], 29, 97.

2) *Wang.* || Die nederste delen der ogen, daer die baerden begonnen werden . . ., *genos* in griek is *baert* in duytsche, *Barth.* 113*b*.

BAERTMAKERE (BARTMAKERE, BAERTMAKER, BAERDEMAKERE, BARDEMAKER), znw. m. Van *Baert* en *Makere*. Verg. fr. *faire la barbe à quelqu'un*. *Barbier*, *baardscheerder*, tevens *aderlater* en *heelmeester.* || Ende want hi baerdmakere ontsach, sine dochtren hi sceren leren plach, *Sp.* I[a], 38, 59. Die bartmakere liede ooc mede, dat hi hem goed bieden dede, als hi score des vader baerd, dat hine doodde metter vaerd, *Rijmb.* 21621. Dat en gheen baertmakere, noch bloetlatersse en gheene verkene houden en mach, *Belg. Mus.* 1, 253 (*a.* 1341). Dat engheen baertmakere noch bloetlaterse, noch ziekeliede, noch gansbradere, noch die cambret houden, ne gheene verkene houden en mogen, 7, 298 (*a.* 1360). Item, baerdmakere die menschen bloed niet en gravet, verboerd V s. Ende vindt men bloed ierghen op der erden, alle die baerdmakeren selent sculdech sijn, ochte den sculdeghen leveren, *Cor. v. Antw.* 40, 144. Nieman en mach scove halen in der heren lant, sonder die coster: hi mach sijn recht halen, ende . . . die baertmakere, *Belg. Mus.* 6, 300. Dat gheen baerdemakere en scere up gheen van den III evangelistdaghen, up de mesdaet van V sc. pars., Cannaert 101. Der bardemakers salve, Jan Yp. 61. *Jehan li barbiers*: Jehan die baerdmaker, *Hor Belg.* 9, 85, 834. Ysebrand die bardemaker, *Rek. d. Graf.* 2, 530. Jacob den bardemaker, 1, 143.

AANM. Door Willems (*Belg. Mus.* 1, 253; 6, 179, 300) wordt *baertmakere* telkens verklaard als „een maker van *baerden* (zekere handbijlen, waervan nog *helbaerden*)." Deze makers van bijlen, knijven, messen en andere snijdende werktuigen zouden dan tevens baardscheerders en heelmeesters geweest zijn. Hij ontkent namelijk dat *baertmaken* gelijk zou staan met *faire la barbe*, hoewel bij Kil. Baerd-maecken, Fland. vetus, j. baerdscheren, voorkomt. Zie nog Cannaert 100, waar men een reglement der Baerdemakers uit de 14de eeuw vindt. — Het verbod aan de barbiers om varkens te houden was ongetwijfeld, opdat ze geen varkens met bloed zouden mesten.

BAERTSCEERRE (BAERTSCERE, BAERTSCERRE), znw. m. Van *Baert* en *Sceerre*, *scerer* (zie *ald.*). *Baardscheerder.* || Dye baertschere seide dat hem Alexander veel goets beloeft hadde, woude hy sinen vader die kele ofsnijden als hy sinen baert ofscoere, *Pass. W. f.* 142 *a*. Enen barbier of baertschere, *Bienb.* 128 *b*. Vgl. *ald.* „doe waert die *baertscheerder* vervaert." Van des baertscherres weghen, *Rek. d. Cam.* 3, 26; 65.

BAERVOET (BAREVOET, BAERREVOET, BARVOET, BERVOET), bnw., alleen praedicatief gebruikt. Ags. *bärfôt* (Ettm. 283); mhd. *barvuoz*; mnd. *barvôt*. Uit *Baer*, bloot (z. ald.) en *Voet*, eig. *baerre voet*(*e*), nudis pedibus, genetivus absolutus. *Barrevoets*, *met bloote voeten.* || Hi sach in die tombe, dat geloeft, enen lichame liggen sonder hoeft, entie lichame was baervoet, *Lanc.* II, 25232. Si begonste hare scamen om dat si in enen pels stoet bloetshoeft ende barvoet, *Beatr.* 260. So dat hi voer hem comen dede grave Dideric al barevoet, ende daer zoeken sinen oetmoet, Stoke II, 368. Ende es al baerrevoet gegaen in den tempel al moederene, *Cass.* 376. Men seit dat si bervoet neven thout overwoet, *V. d. Houte* 631. Baervoet was hi ende sine scare, *Rijmb.* 10411. Si ginc oec baervoet, *Christ.* 849. Baervoet ghinc ic al mijn leven, Praet 4166. Op heete colen staen al baervoet, *Sp.* II[a], 54, 7; verg. II[a], 7, 93; IV[a], 32, 59; 67; Ruusbr. 4, 149; *enz.* — In de uitdrukking: Wullen ende baervoet, *in een wollen kleed en barrevoets*; de kleeding van boetelingen, pelgrims enz. Zie verder bij WULLEN, en vgl. *Aiol*-fr. 733: wullen ende sonder scoen. || Dat ic morgen vor primtiden uter stede van Gaunes sal riden ende gaen in ellendichede, wullen ende barevoet mede, *Lanc.* IV, 8879. Dies willic wullen ende barevoet. . . dragen haren sadel fetijs van Montmartres te Parijs, *Lorr.* II, 1435. Al droghic alle daghe een hare ende croeper met van lande te lande over voete ende over hande, wullen, barvoet, sonder scoen, nochtan en constic niet ghedoen dat ic van sonden worde vri, *Beatr.* 150. Doe trac hi . . . . ten temple met groeter oemoet, wullin ende baervoet, *IX Best.* 533. In den iersten secghen wi dat men doen sal des Clais maghen voetvalle met twee hondert mannen wollen ende baervote, *Oorkb.* 2, 349*a* (*a.* 1290).

BAERVOETS (BERVOETS), bijw. Mnd. *barvotes*. *Barrevoets.* || Och lieve here, wilt blijsmoets sijn, al muegdy blootshooft ende bervoets sijn, *Sacr.* 169.

BAES, znw. m. Nd. *baas* (*Brem. Wtb.* 1, 58; Stürenburg 8; Outzen, *Gloss. d. Nordfri. Spr.* 18). Bij Kil. „Baes, *herus*, *paterfamilias*." Verg. *Taalzuiv.* 31 en *D. Wtb.* 1, 1147. *Baas*, *huisvader*, naar de oorspronkelijke beteekenis. || Doe sprac Reinaert: „Nu gaen wi eten desen goeden vetten hase". Die welpkine liepen ten base ende ghinghen eten al ghemene, *Rein.* (*C*) 3134. In de andere Hss. *ten ase*: zie AES. — In het *Esb. v. d. Visscher* (*Belg. Mus.* 5, 61) komt het voor in den vorm *baers*, rijmende op *waers*. Daar in de Vlaamsche uitspraak de *r*, vóór eene *s*, met deze werd versmolten, en b.v. de visch *baars* wordt uitgesproken als *baas* (De Bo 958, op RS), zal ook *waers* als *waes* hebben geklonken, en, om de beide woorden zichtbaar op elkander te doen rijmen, *baers* en *waers* geschreven zijn, terwijl men beide als *baas* en *waas* uitsprak. || Ic weddic up mijn hoede worde, zo ic best can, en hy my onghenouchte wil doen, den baers, ic sal hem vry wel doen waenen waers.

BAESSCHE. Zie BASE.

BAET. Zie Bate.

BAETCELEER. Zie Bacheleer.

BAETSELAER, BAETSELEER. Zie Bacheleer.

BAFFEN, zw. ww. onz. Mhd. *baffen*, *bäffen*; nhd. gewest. *baffen*, *bäfzen* (Grimm, *D. Wtb.* 1, 1075; Stalder 1, 125; Schmeller 1, 213). Bij Kil. Baffen, Holl. i. bassen, *latrare*. Eene, naar het schijnt, aan het Hollandsch dialect eigene uitdrukking. *Blaffen*. || Dat cleyn hondeken, dat daer altijt baffet, alst dieven vernemet, is die consciencie, *Gesta Rom. c.* 1 (2*b*). Ghelijc dat dye hont met sijn baffen den dief openbaert ende en laet die scat noch dat goet sijns meesters niet nemen oft wechdraghen, *c.* 12 (14*b*). Si doen dat verwoede honden doen; si . . werden gram ende baffen, *Pass. W. f.* 218*c*. — Figuurlijk ook van menschen gezegd. || Die lude en willen horen vrede niet laten om der luden baffen, *MLoep* III, 646. Al ist dat die nyders baffen, daer en hebt niet mede te schaffen, III, 1193. — Spreekw. || Liet die dief sijn stelen, die hont liet sijn baffen, *Spreuken* 455.

BAFFUUS, znw. vr. Verg. mlat. *pafustum* (Duc. 5, 8); ofr. *paffus* (Duc. t. a. pl.; Roquef. 2, 285; Gachet 350 op paffut). Over den oorsprong zie op Paffuut. Bij Kil. Baffusen, ghisarmen, *armorum veterum genera*. *Eene soort van bijl*, tot de verboden wapenen behoorende. || Dit sijn versechde wapenen: knive, pilen, cortoisen colve, gepinde stave, alderhande gescut, hantaexen, ghisermen, baffuse (in den tekst verkeerdelijk *baffule*), Heelu bl. 543 (*a.* 1292); in den fr. tekst, bl. 550: *paffus*).

BAGAERT (baggaert, elders ook bogaert), znw. m. *Beggaard*, lid eener vrije geestelijke vereeniging. Zie Beggaert. || Tsaertroysers, Zweesteren ende Bagaerden, ende ander gheestelijke harden, die ons leren ende wisen, Hild. 153, 23 (var. *Bogaerden*). Sdonredages dair na tot Hairlem den baggairden om Gode gegeven . . 1 gulden, *Oorl. v. Albr.* 47. Een bogaert dede ere baghine ene alte grote medicine, *Boerden* V, 7.

BAGE, znw. m.; fr. *bague*. *Kostbare ring*, *vingerring*. Over de afl. zie Littré 1, 277. || Dat hy ter causen van der oorloghe . . meest alle zine domeine beleent ende verset hadde, ende ooc alle zine baghen ende juweelen, *Invent. v. Brugge* 6, 216. Bagen, juweelen ende huiscateilen, 548. — Het is ook mogelijk, dat het fr. *bagues* = *paket* bedoeld is, vanwaar *bagage*, en dat dit in den zin van *roerende goederen* op te vatten is. Vgl. Carpentier, Suppl. op Duc.: „Baga, *arca*, *coffre*." Zie verder Gloss. *Invent. v. Brugge* op baghen.

BAGEL, bnw. Samengetrokken vorm van *Behagel*, van *behagen*, *bagen*. Zie verder bij Behagel.

1) *Schoon*. || Tors es bagel ende groot, *Ren.* 285 (of *sterk*?).

2) *Stout*, *vermetel*. Verg. *Teuth.* „Baigen, beroemen, vermeten, *Jactare*. || Te hant heeft hi there ghescaert, ende quam up hem metter vaert, daer vlo menech heidin bagel, *Rijmb.* 6801 var.

3) *Sterk*. || So sterc viel doe die haghel, dattere niemen en was so bagel, hine lach ter erden ghevelt, *Sp.* III*, 21, 40. Alst avont was si quamen doe tenen casteel baghel ende groot, *Wal.* 10172 (of *schoon*?). Saturnus es fel ende quaet gemoet, ende Jupiter hovesch ende goet, Mars verloepen ende wreet, die Sonne bagel ende heet, *Limb.* XI, 700.

4) *Pronkerig*, *opgepronkt*, *in het oog loopend*. || Baghel cleedere anghedaen, daer mach men plompeit bi verstaen; cleedere moy buten maten dat es dat dine ghebuere haten, *Denkm.* 3, 6, 129.

BAGELHEIT, znw. vr., en -hede. Zie Bagel, en verg. Behagelheit. *Stoutheid*, *vermetelheid*. || Al hebbic van der jeesten bataelgen gesproken aldus, van hare faelgen, ende oec van hare bagelhede, Velth. IV, 32, 30.

BAGELIKE, bijw. *Op eene stoute*, *fiere wijze*. Zie Bagel, en verg. Behagelike. || Heremont die coninc rike quam gereden bagelike op een starc ors byart, *Lorr.* II, 739. (Dat si) tswert soe bagelike droegen, *Aiol.*-fr. 873.

BAGEN, zw. ww. onz. Veelvuldig voorkomende samentrekking uit *Behagen*. Zie verder ald.

1) Enen (3de nv.) bagen, *iemand behagen*, *bevallen*, *aanstaan*. || Dat water began hem wel bagen, hine hadde gedronken in XII dagen, *Ferg.* 3043. Dat Garine qualec begonste bagen, *Lorr.* II, 2955. Ende nemmermeer sone moet bagen Gode, dat ic soke hulpe ocht troest om te werdene van u verloest, *Rose* 1822. Hijs kinsch ende jonc van dagen, datter mi ane best dunct bagen, 3547. Dit es die minne die mi baecht, *Rose* 4651. Omdat si Apiuse baegt, 5378. Besiet, vrient, hoe u baegt dAvonture, 6299. Die van doegden elken baegt, *Lorr.* I, 1036.

2) Ook gevolgd door een 2den nv. *Op zijn gemak*, *gerust*, *in zijn schik zijn over iemand* of *iets*. || Ende es te sire tenten weert weder metten steke gekeert, daer hi wert op sijn bedde gedragen, sijns selfs begonsten qualeec bagen, *Lorr.* II, 951.

BAGGAERT. Zie bagaert.

BAGGAERT, znw. m. *Bagger*, *slik*. || Voert en moet nyemant missche of baggaert legghen up die schyewech buten der ketelpooirt, *O. K. v. Delf.* I, 35. Dat niemande missche ofte baggaert leggen en moet uptie schiewech, *K. en O. v. Delft* 114, 54; vgl. 112, 47. — De vorm *bagger* komt voor 115, 57.

BAGGAERT, znw. m. *Bedelaar*, eng. *beggar*. Vgl. E. Müller 1, 72. || Ic hebbe ghesien den onsalighen baggaert den coninc, die zijn koghele aenden hals hadde, *Bienb.* 182*b*.

BAGGAERTSVAT (baggaersvat), znw. o. Hetzelfde als *oosvat* (*aesvat*); z. ald. *Emmer om modder te scheppen*, *hoosemmer*. || Van ses beslegheue met ysere baggaerdsvaten, *Invent. v. Brugge* 3, 340.

BAGGAREN, zw. ww. onz. *Baggeren*. || Een volle scuyte baggers . . nae dat zijluyden gebaggaert sullen hebben, *K. en O. v. Delft* 115, 57.

BAGGE, znw. vr. Hetzelfde als *baggele* en *vigge* (zie ald.) *Big*. || Si slachten der soeghen, wanneer die (*zij*) kuddekijns hevet of baggen, *Con. Son.* 484. Copen jonge baggen, *Dial. Creat.* 68*b*.

BAGGELE, znw. vr. *Big*. Bij Kil. „Bagghele, Holl. j. vigghe, *porcellus*." || Ist dattet (*dat verken*) hylict voer dat jaer, soe sijn die bagghelen minre ter andere reyse, ende is die soch voer dat eerste jaer mit jonghen, so brengt si jonghen van cleynen lichamen, ende dye bagghelen sijn beter die in den winter geworpen werden dan die in den zomer geworpen werden, *Barth.* 786*a*, *b*.

BAGGELEN, zw. ww. onz. *Biggen werpen*, *biggen*. Van *Baggele*. Bij Kil. Bagghelen, j. vigghen. || Dattet verken springt na die achtende maent, ende twijf baggelt na enen jaer, *Barth.* 786*a*. Wanneer dat die soch bagghelt soe gheeft si den eersten soen die voerste mamme, 786*b*. Als si (*die soch*) bagghelt ende die jongen soect (*zoogt*), so wast si ende wert magher, 794*a*.

BAGGER. Zie baggaert (2de Art.).

BAGINE (begine), znw. vr., *Begijn*, *zuster*

eener vrije geestelijke orde. Zij stonden niet in den reuk van heiligheid en werden dikwijls om hare losbandigheid ten toon gesteld. Zie verder BEGINE. || Een moenc met eenre baghine, een pape ende een gehuwet wijf, si droncken van den wine, vol vrouden was hem dlijf, *O Vl. Ged.* 2, 111, 9. Lollaerts ende baghinen, nonnen die oeck heilich schinen, Hild. 153, 21. Ene baghine sagic haer baren ende op hare enen bogaert, *Boerden* V, 13. Maer swesters, baghinen, lollaerde, si sijn alsoe loei van aerde, datse qualijc pinen moghen, maer si droilen wel grote toghen, *Trouw.* 74. Maer ghy, sondich becoren, tempteert iemant die vele de kercke hanteert, een nonne, een suster oft een baghijnne met oncuysheden, *Sacr.* 1080. So stichtede hij inder eeren godes achte cloesteren vander oerdene Cisters, behalven die verghaderinghe der baghinen, die hi in menigherhande steden boven vijfdusent totten dienste Cristi Jhesu verghaderde, *Bienb.* 121 *b.* In Baghinenstrate den baghinen in den convente van decsteijne 6℔, *Rek. d. Cam.* 3, 34. Den selven baghinen van XI^m tijghelsteijns 16 ℔, *ald.*

BAGINEREN, zw. ww. onz. Van fr. *badiner*, met verwisseling van *d* en *g*, misschien eene volksetymologie, die het woord met *bagine* in verband bracht. *Schertsen, stoeien.* || Maer si bliven onlanghe daer, sine maken hem saen elwaer daer men drinct ende hoveert, vrouwen spreect ende bagineert, *Teest.* 3222.

BAHUUT (BAHUYT, BACHUUT, BACHUYT), znw. m. Van fr. *bahut* (Littré 1, 278); mlat. *bahudum* (Duc. 1, 536). Oorsprong onzeker (verg. Diez, *Etym. Wtb.* op Baule). *Groot met leder overtrokken koffer*: Kil. 834: bahu, bahukiste, bahoele, *arca camerata, cista.* || Eer si binnen quam, quamen voor haer wel twee hueren lanck duerende muylen, geladen met bahuyten, *Exc. Cron.* 304 *d.* Een bachuut, 2 foreel kaersen in te doene *enz.*, *Rek. d. Gr.* 3, 110. Een bachuut mijns heren harnasch in te voeren, 116. Een male ende een nieuwe bachuit, 130. Van enen maelzac ende een bahut tot mijns heren sgraven behoif, *ald.* 2, 339.

BAY, bnw. Fr. *bai* (Littré 1, 278), van mlat. *bagus, bagius*, lat. *badius* (Duc. 1, 536). *Roodbruin.* Kil. 29: Baeye, baeyverwe, baeyaert, *badius sive baius color, spadiceus.* || Ter stont ginc . . . Marcirius onder dat heydensche volck met eenen bayen paerde, *Exc. Cron.* 81 *d.* Een graeu paerd, . . . 1 zwart paerd . . ., 1 bay paerd . . ., 1 vael paerd, *Rek. d. Gr.* 3, 112. Een bay teldende paerd, 113. Een bruun bay paerd . . .; 1 bay teldende paerd, 131.

BAYAERT (BEYAERT, BYART), bnw., ook als znw. m. Mlat. *bayardus* (Duc. 1, 630), van *bagus, bagius, baius* (zie het vorig art.). *Roodbruin paard, vos.* Als eigennaam van het paard der vier Heemskinderen „tors Beyaert" algemeen bekend. || Ende liearde en soude niet vieren, sine soude lopen te blassarde, ente morele ente beiarde, ende den irsten dien si quamen an, dien cosen si te haren man . . . . ende dat ic segge van baiarde, ende van brunen ende van blassarde, dan seggic niet bi hem allene, ic segt bi al den beesten gemene: elc loept ten andren sonder sparen, *Rose* 12864 (var. *C.*, vs. 12871: *beyaerde*). Heremont die coninc rike quam gereden bagelike op een starc ors byart, *Lorr.* II, 739. In de uitg. verkeerdelijk *Byart* geschreven en als eigennaam beschouwd; het niet bepalend lidw. toont duidelijk aan, dat het als bnw. moet worden opgevat.

BAYE, znw. vr. Fr. *baie* (Littré 1, 279), van lat. *bacca* (*baca*). *Bezie, -bei*, inzonderheid *laurierbes.* || Gewreven mit olye van bayen ist ghoet op beten van serpenten, *Barth.* 584*a.* Olye van bayen, dat is oleum laurinum, 648*b* (vgl. Jan Yp. 91). Droge bayen wel gepelt, Jan Yp. 54.

BAYE (BAYESOUT), znw. o. *Zeezout, ruw zout.* Kil. baeye-sout, *sal aequoreus, marinus*, thans nog *baaizout* geheeten. || Baye, brouaedse ende diergelijke zout, *K. v. Brielle* 157, 37. En zal nyemant mengen of doen mengen eenich zelsout onder bayesout, noch baye onder zelsout, 158D. Bayes zout, zelsout of ander zout, *R. v. Utr.* 1, 335, 7. Ymant die zelzout mengede mit bayes zout, *ald.* 9.

BAYEN. Zie BADEN.

* BAILGE, Jan Yp. 139, l. *balge.* Zie BALCH.

BAILGIE. Zie BAELGIE.

BAILLE, BAILLIE. Zie BAELGE.

BAYNAIS, ook BANAIS, VEINAIS, en misschien ook nog sterker verbasterd BINEES, znw. onz. *Eene lakensoort*, waarschijnlijk aldus genoemd naar de stad *Bernay*, in het departement van de Eure, in de 13de en 14de eeuw door hare lakenfabrieken bekend. Zie *Z Vl. Bijdr.* 5, 77; Gheldolf, *Hist. de la Flandre* 2, 503. || Voort een laken bi hem of Ingels sarc es sculdich II d. . . een rolle baynais II d., *Z Vl. Bijdr.* 5, 35. Een rolle veinays, 64. Moreide moet men wel naien op den hec evelijste, ende men moetse wel maken zonder lijste, ende men moetse al in waerpe ghelijc brunette sonder binesen, d. i. *uitgezonderd Bernaylakens* (?), *Boek met den knoop*, aang. t. a. pl. 77.

BAC (BACK), znw. m. *Bak.* Kil. back, troch, linter, alveus, mactra. || (Een moele (*bactrock*, Kil.) metten back ende mette ghereetscap, *Gesch. v. Antw.* 2, 649). — Back, beker, poculum, vas potorium; back, schuyte, scapha, ponto (Kil.).

BAKE (BAEC), znw. m. en vr. Mlat. *baco* (Duc. 1, 528); ofr. *bacon* (Burguy 29); eng. *bacon*; ohd. *bacho*; mhd. *bache*; nhd. gewest. *bachen* (Grimm 1, 1061; Schmeller 1, 193); mnd. *bake.* Bij Kil. Baecke, baecken-vleesch, baeck-vleesch, Fland. *caro porcina, caro suilla, lardum, succidia, perna.* Volgens Grimm, van *bach*, rug, dat in ags. *bäc*, eng. *back*, onrd. zw. *bak*, voortleeft, en vergeleken wordt met gr. παχύς, dik, vleezig, waarnaar eerst het vette rugstuk van het varken, vervolgens het geslachte en opgehangen dier genoemd werd, en eindelijk met verandering van geslacht het levende zwijn.

1) *Zijde varkensvleesch, zijde spek*, vooral de gerookte of tot rooken bestemde, m. || Sint hoondine van enen bake, die vet was ende van goeder smake, dien ghi leit in uwen museel, *Rein.* I, 217. Die wisse daer die bake an hinc, becnause: soe es so vet, 224. Die selve pape hadde enen spiker, daer menich vet bake in lach, I, 1516. Daer vant hi rentvleisch in cupen ende baken hanghende vele, 1522. Sanderijn, ic ben nus nu sat ende van herten alsoe mat, al haddic VII baken gheten, *Lansl.* 241. Men dede binden huyse sciere runtvleisch, baken ende spec, Stoke V, 810. XXII kerren beede met brode ende met baken, *Aubry* 256. Coren, bonen ende baken, Hild. 166, 200. Item van 23 zyden spex . . enen man van Medenblyc, die costeden over hoeft, bake over zyde, tstuc II sc. IX d. (d. i. *de eene zijde tegen de andere doorgeslagen*), *Oorl. v. Albr.* 208. Item een bake vleesch, *Z Vl. Bijdr.* 5, 63. Die baken moeten viertiennacht lang ten minsten int zout gheleghen hebben, *Z Vl. Bijdr.* 3, 278 (*a.* 1379). — Zoo zal men in het fragm. van *Floovent* 575, *baken*

moeten lezen in plaats van *bakene*. || Int beckeneel maecti een scure, dat tswert ginc ten zadele dure. Ritsier riep metter spoet: „Dese sijn te *baken* goet." De twee helften van den door midden gekloofden ridder, zegt Ritsier met bitteren spot, zijn goed voor zijden spek (vgl. het eerste voorbeeld bij 2).

2) *Geslacht varken*, m. || Die here van Bruborch lach gecloeft van beneden tot ant hoeft, gelijc oft een bake ware, Velth. IV, 34, 81. En soude niemant mogen gelooven wat si dair al goets wonnen, . . . erwiten, bonen, runderen, baken, dat sy al te hemwaert traken, ende dadent op wagens laden al. Oic vonden si dair sonder getal, peerden, orssen, scapen mede, ende menich vercken tier stede, dat sy thuuswert dryven daden, *Grimb.* I, 5580. Eer die knaep mit nauwer liste den enen baec aldus beroefde, ende die helft al daer off cloefde, Hild. 60, 160. Ic hebbe noch driehondert baken, *Flovent* 247. Men scoudse in warmen borne, ende laetse daerin soo dat die huut afghaet ende ontdoetse in mydden lanx ghelijc eenen bake, *Keukenb.* 13, 18. Van elken baken enen coelscen, V. d. Wall 74 (*a.* 1285). Zie nog *Belg. Mus.* 10, 69—76, passim; Hild. 59, 48; 68; 78; *Rek. d. Graf.* 2, 106; 489; *enz.*

3) *Levend varken*, vr. evenals in 't hd. *bache* (Zie *Grimm* op Bache, 2de art.). || Alse wi een grote proie lagheden, die ic ende mijn oom bejagheden, enen osse oft ene bake, *Rein.* I, 2125 (aldus Hs.; bij Jonckbl. verkeerdelijk *enen b.*). Baken, ossen, orssen, mulen, niet en liet hiis hem ontsculen, hi en besagt altemale, *Limb.* II, 385. Een vremde man die copet jof vercopet eene coe jof I calf hoelijc ess . . . ende die copet I scaep jof I zwijn jof eene bake, *N. W. Lett.* 6, 84 (Hier schijnt het bepaald *wijfjesvarken* te zijn in tegenstelling van het *mannetjesvarken*, *zwijn*). — Spreekw. Als hoeren schelden, so kijckt den baeck ute, *Spreuken* 79, d. i.: dan komt het varken kijken, dan komt het varken voor den dag.

BAKELAER, znw.; het geslacht blijkt niet. Van *bacca lauri*. *Diut.* 2, 202: Bekelere (bakelare), bacca. *Laurierbes*, nog in de 17de eeuw in die beteekenis gebruikelijk. Zie *Wdb. op* Bredero; De Vries, *War.* 221. || Sijn pulver (*van comijn*) in die nase gheblasen doet nyesen, ... ende mit bakelaer dwincgt hy den couden reume, *Barth.* 598 *b.*

BAKEN (BAKIN), znw. onz. Osaks. *bôkan*, teeken; ags. *beácen* (Ettm. 299; Grein 1, 104); ofri. *beken*, *baken*; mnd. *bake*.

1) *Seinteeken*, *signaal*, strekkende om het volk te verzamelen, inzonderheid om het te wapen te roepen, *seinvuur*. || Soe wie tsHeeren bakene niet en compt, die salt beteren, als of hy beneden der heerschepe woende, ende hy tsijns Heeren bakine niet en quame, Mieris 2, 18*a* (*a.* 1300). Daer si haer baken hoghe op haren torne traken, Stoke VIII, 710 (vgl. 715: sijn *teyken*). (Si) ginghen op ter zelver stonde biden bakene ande nortside (*van Zieriksee*), 312. Lieden, die woenden in sijn lant, die wonderlic waren, an den zeecant, die bi costumen waren ghewone te vechtene ende manslacht te doene, ende te vergaderne bi bakinen, als elc wilde hebben den sinen, *Vl. Rijmkr.* 2977. — Staende bakene(n), absolute uitdrukking, *als de bakens of alarmteekens zijn opgericht*, d. i. *in tijden van oorlog*. || So wie dat moerdadelike yement doot, of met moertwapenen, . . . hi sal siin hooft verliesen, ende siin hant voer den levende ghewont, het ne si in ghemeenen stride of staende bakene, *Oorkb.* 2, 332, 21 (*a.* 1290). Staende bakene ende buten vrede en machmen geen laghen legghen, 333, 26. So wie doot wort gheslaghen of vermoort, of ghewont in ghemeenen stride of staende bakenen, . . . dat salmen eenscatte gelden, 333, 30. — Vgl. 335, 49. So wanneer als die grave of die burchgrave of die baeliu comt in Zeelant om des lants orbare, daer hi bakene vint staende of buten vrede.

2) *Fakkel*. || Dat die vrije Vresinne komet an des vrijen Vasenn were end macht aldus: myt enen waechhorens geschall, end mit buiren geschall, end myt barnende baeckenen; end mit soeten sange, alsoe lange all went men die maeltijdt doet end dath bruidtbedde thoemachet is, *Ommel. Landr.* bij Richtb. 409, aant. 14). — Ook als symbool in het rechtswezen bij het veroordeelen van een moordenaar gebruikt. || Als die rechter mitten scependom ende clagher coemt voir den steen, dair vint hy vier ende stroe. So keert die rechter een vonnes, wair mede men sculdich is P. mede te woesten. Tvonnes wijst mit vier ende mit baken, als recht is. Die rechter vraechts vonnes, hoe dat wesen sal mit recht. Tvonnes wijst: „Dat die Bailiu sal ontsteken en baken, ende heffen op boven sijn hoefde, ende seggen aldus: Hier woest ic ende legh ballinghe slans . . . den moirdenair . . . Ende dat sal hy doen tot drie werf toe. Die rechter heftet bier-baken op, ende seit: *enz.*, Matth. 187 vlg.

AANM. — Is van dit woord ook een friesche dialectvorm het *O. W. v. Amst.* 40, 7 tweemalen voorkomende *beeken*? || Nyemant en moet beeken barnen binnen der vrijhede, bij x sc. Hollans; noch en ghien poirter en moet beeken barnen up eenre mile na der stede, bij der buete voirs.

BAKEN (*boec*, *gebaken*), st. ww. bedr.; de verl. tijd *boec* behoort oorspronkelijk slechts bij *baken*, doch werd later, toen dit in onbruik raakte, verl. tijd van het afgeleide ww. *backen*; verg. mhd. *bachen*, ags. *bacan*, eng. *bake*. *Bakken*. || Men salse in broede mede baken, ende daerna salmense ontmaken in watre, *Nat. Bl.* X, 167 (van de *cucurbita*). Van sulken aerten can ic haer taerten te pointe baken in minen oven, Praet 3490. De brode, die se ghebaken hadde, *Hs. v.* 1348, 77 *d.* Hoverdie oven dat es de helle; de taerten die men daer in baect, dat es torment dat ziele smaect, Praet 3496. Zie BACKEN.

BAKEREN, zw. ww. bedr. *Koesteren*, *verzorgen*, van pasgeboren kinderen. Over oorsprong en verwante vormen, zie De Jager, *Freq.* 2, 13. || (Si) verwermde ende bakerde het (*het kind*), *Bern.* I, 67 *a.* — Kil. kent zoowel de uitdr. baeckeren een kint ende ophouden bij 't vier, als baeckeren in de sonne.

BAC-HUUS, znw. o. *Bakkerij* (Kil. 28: *pistrinum*). || Twie knechtsen, diet loet droeghen uten bachuse in der clerke camer, *Rek. d. Gr.* 2, 306.

BAC-HUUS, znw. o. In onze opvatting van *aangezicht*; vgl. *baktanden*. || Uut ooren, uut bachuys blase ic helsche sperken, *Mar. v. N.* 41, 984. — Vgl. Kil. 28, die beide opvattingen van *bac-huus* kent.

BAKIJN (BAKIN, BAKEN), bnw. Van *Bake*, varken. *Van een varken*, *varkens-*. Bakijn vleesch, *varkensvleesch*. || Neen, Grielkin, maer coop bakin vleesch ende gheetin, *Livr. d. Mest.* 7. De schippers als zij hebben een hongher bijstere, zo maechen zij van eyers eenen vijstere inne baken vleesch ghebacken in de panne, *Han. H.* 226. Item so ziin de zieke vors. schuldich te hebbene up

den Sinxendach elc een vierendeel van eere gans, elc een stic bakins vleeschs daer naer volgende, *Belg. Mus.* 7, 86. Dat niement vleesch en sla... omme voort te vercoopene, dan die bevryet zijn binden ambochte vornoemt, het en ware bakenvleesch, *Keur van* 1379, in *ZVl. Bijdr.* 3, 278. Rentvleesch, bakins vleesch, wederen vleesch, Jan Yp. 179.

BAC-ISER, znw. onz. Verg. mnd. *bakiser*. *Bakpan van ijzer.* || De centum ferri quod dicitur *bacyser* quatuor den. Colon., *Oorkb.* 2, 117 *a* (*a.* 1274), V. d. Wall 131. Een hondert ysers... es sculdich I d., een hondert bacysers iof catteribben es sculdich XII d., *ZVl. Bijdr.* 5, 33 (*a.* 1252); verg. 76. Van enen hondert bacyser, V. d. Wall 131 (*a.* 1307). Zoo ook *Invent. v. Brugge* 2, 191.

BACKATIJN (BACKATEN), benaming eener buitenlandsche munt, *Rek. d. Graf.* 3, 82; 84; 119.

BACKELIC, znw. onz. Van *Backen* met het achterv. *-lic*, als in *vechtelic*, enz. Hetzelfde als *bacte* (z. ald.). *Baksel.* || Poirter, die een wijf heeft, die te backen of te brouwen es ghewone, die mach een backelic broots verliesen, ende also een brouwelic biers, ende dair jegens en mach hair man geen achtinge hebben, Meijlink, *Delft. Bijl.* bl. 55, 45.

BACKEN (*boec*, *boeken*, aanv. wijs *boeke*, *bueke*; doch veelvuldiger *biek*, *bieken*, *gebacken*; en *bacte*, (*N. Doct.* 566 vindt men *bachte*, met de in 't Oostvlaamsch gewone verscherping der *k* voor *t* tot *ch*; vgl. *Rek. v. Gent*, passim), *gebact*), st. en zw. ww., doch de sterke vormen behooren eigenlijk bij *baken* (z. ald.). Ohd. *bachan*, *buoch*, *gebachan*; mhd. *bache*, *buoch*, *backen*; ags. *bacan*, *bóc*, *bacen* (Ettm. 276); mnd. *backen*, *bôk* (doch meest zwak), *gebacken*.

BEDR. — *Bakken.* || Die pullegium biec in eenen koec van eieren, ende daet eten hare, si sonde ghenesen sciere daer nare, *Vrouw. Heim.* 1665. Een crepel wijf so was aldaer, daer men tes bisscops doe biec, *Sp.* IV[a], 33, 8. Item so wie bevonden worden, tsij backers of yemant anders, die voirt an semel of kernelle bacte in enich broot, die soude verbueren 18 sc., *Leid. Keurb.* 235, 40. Wie dese brode anders boeke om te vercopen, 499, 27. Gisteren boec ic dit broet mit mynen handen, *Devoet B.* (36) 59 *r.* Wie dese brode anders bueke, die verbuerde 12 sc., *Leid. Keurb.* 509, 51. Mit brieven gesent . . . an allen den backers, roerende dat sy niet meer broets en bieken, mer dat koirn heel lieten, *Oorl. v. Albr.* 58. Doende calck int meele daer si broot af bieken, *Exc. Cron.* 109 *b.* All tcoern dat binnen Haerlem gebact ende gegheten wert, *Inform.* 15. — In figuurlijke toepassing. || Mer die nyder brouwet last ende die clapper backet leyt, *MLoep* II, 1534.

ONZ. — *Vastkleven* (ook thans in dezen zin bekend in *aanbakken*, vgl. *Ned. Wdb.* 1, 56), vooral van kleederen aan wonden enz. || Hoe wredeliken worden hem sine cledere uutghetoghen, die ghedroghet waren ende ghebacket waren an dat blodighe gewonde lichaem, Brugm. 2, 363.

BACKEN, zw. ww. onz. Waarschijnlijk een klanknabootsend woord, dat elders niet voorkomt. *Blaffen*, *bassen.* || Ander manieren heten bracken, met langhen oren, entie backen na die diere, ende rieken wel, *Nat. Bl.* II, 693 var. (odore et importunis *latratibus* bestiam sequuntur).

BACKERE (BECKERE, BACKER), znw. m. *Bakker.* || Heinric Snacke, beckere, *Brab. Y.* VII, 14313. Twee scipliede, twee smiede... ende twee backers, *Gesch. v. Antw.* 3, 540. Zoo ook *Oorl. v. Albr.* 58; *enz.*

BACKERSE, znw. vr. Van *Bakker* met het achterv. *-se*. Kil. backersse, pistrix. *Vrouw die bakt*, *bakster.* || Ende hi sal oec maken u dochteren salfmakerssen ende backerssen, *D. B.* 1 *Sam.* 8, 13.

BAC-KETEL, znw. m. *Een braadketel*, *ketel om vleesch enz. in te braden.* || Een den besten ketel, sonder brouketel oft backetele, *Gesch. v. Antw.* 2, 646.

BAC-CORF (BACK-CORF), znw. vr. *Broodmand.* Vgl. Kil. back, gheback, cibus pistus, coctus; *Gesch. v. Antw.* 2, 649 onder ander huisraad genoemd. — Andere samenstellingen met bac bij Kil. zijn: bacbuer, i. q. ovenbuer, *fornuis*, *oven*, locus ubi panis coquitur: zie BUER; backoven, furnus, clibanus; bacpanne, testus; bacsteen, latus coctus, later coctilis; bactroch, i. q. moelie, mactra.

BACKUUS, znw. onz. (?). Oorsprong onbekend. *Breekijzer*, *houweel.* || Doent geruemt was van den quaden, daden si graven daer met spaden ende met backusen stene opbreken, Velth. IV, 3, 23. (Misschien te lezen *baffusen*? Zie ald.).

BACSCIP (BAECSCIP), znw. o. Vaartuig voor de vaart op de binnenwateren; ons *bok* (?). Vgl. BAC. || Van een sconde, daer een bacscip of was ghemaect, *Invent. v. Brugge* 4, 152. Van eenen baecscepe uten gronde te doen ten houke ende te Brucghe te bringhene, *ald.*

BACTANT, *-de*, znw. vr. Van *Bac*, kinnebak, en *Tant.* Verg. mhd. *backzan.* Bij Kil. „Backtand, *dens maxillaris*, *molaris*, *genuinus*, *columellaris.*" *Kinnebakstand*, *kies.* || Ende die bactande mitten kinne, *Mandev.* 27 *c.* Die Here ondede die bactant in die kinnebac des ezels, ende daer quam water uut, *D. B. Richt.* 15, 19.

BACTE, znw. vr. Hetzelfde als *backelic*; vgl. BROUWTE. *Baksel.* || Een bacte broots . . ende . . een broute biers, *K. en O. v. Delft* 253, 48.

BACTREYE, znw. vr. *Bakhuis*, *bakkes.* Oorsprong onbekend. || Holla, hoe gaeptij alzo? Zuldij mij bijten? Ghij hebt emmers een gente backtreye, en daer mede zijdij ooc waeker, ghije, *Han. H.* 104.

BACUMIJN, znw. m. *Baviaan*, of misschien in 't algemeen als benaming van een of ander *monster.* De in het Bruss. Hs. voorkomende naam van het dier, dat in het Comb. Hs. *baubijn* genoemd wordt (zie ald.). || Ic waende, het waer een marmet, een bakumijn of een meerkat, ic en sach nie leliker dier dan dat, *Rein.* II, 6518.

BAC-VONNIS, znw. o. *Vonnis buiten tegenwoordigheid van de partij gewezen.* || Wanneer die verweerder inkomt, ende die back-vonnissen niet af en dinght, soo verbeurt hy enz., Van Santen, *Kennemerland* 189.

BACWARICH (BACHWARICH), bnw., voor BACWAERDICH, evenals *meêwarig* voor *meewaardig* (Kil. geeft beide vormen); vgl. ofri. *bekward*, mnd. *bakwards*, eng. *backward.* Rechtsterm: *Hij die in gebreke blijft*, *die aan zijne verplichtingen in rechten niet voldoet*, b. v. *hij die ten dienenden rechtsdage afwezig is* of *blijft*; in het laatste geval beantwoordt het aan lat. *contumax.* || So wat ghewaert rechter, die bedracht doen zoude over eenen man, ende (*die*) daerof bachwaerdich (var.: ende dan daerof *tonder*) bleve, dat is hem op X pont, ende zijn twee volghers (d. z. *getuigen*, hetzelfde als *bedrachtslieden* (z. ald.)) elcx op X pont, *O. R. v. Dordr.* 2, 228, 4. Soe staet F. ende ic in zijnen woerden ende seyt, dat C. is al soe verre over zee ende over sant . ., dat hij hier gheen werff houden en mach, ende wil dat schijnen te heylighen ende seyt . ., dat hij mit recht sal comen in zijnen stal, recht voer hem te spreken als voer een bacwarighen

man, *Dingt. v. Amst.* 19 (tweemaal). Dese vierthien daghen . . mach een bacwarich man wynnen voer een hantdadighe, *ald.* 20. — Minder juist wordt, *ald.* 18, F. de persoon, *die voor den afwezige optreedt*, zelf „een bacwarich man" genoemd, tenzij de bet. hier mocht zijn: „iemand die een rechtsgrond aanvoert, waarom de zaak moet worden verdaagd of geschorst." Vgl. Eng. *backward*, dat o. a. beteekent *dilatory* (Webster i. v.).

BACWOORDICH, bnw.; van *bacwoort*, dat mnl. niet schijnt voor te komen; mnd. *bacwort* (Lübben 1, 144 en Suppl. 28); vgl. *bacwordesch*, ald. en *bakrede* (*aangeh.* ald.). *Achter den rug gesproken*, *niets ter zake doende*, *valsch*, *onwaar*. || Alle die woorde, die Wouter seit, dat siin onghebonden bacwoerdighe woorden, want hi aen dier husinghe niet en heeft, ende ongheeyghent is, *R. v. Utr.* 2, 145.

BAL, znw. m. Ohd. *balla* vr.; mhd. mnd. *bal.*

1) *Bal*, *kaatsbal.* || Die alle speelden . . . . scaec of werptafelspel, ende vele sloegher daer den bal, *Wal.* 2965.

2) *Bal*, als een voorwerp van weinig waarde, *eene nietigheid*, *die men wegschopt.* Zie De Jager, *Lat. Versch.* 110. || Soudi, alse een onwaert bal, weldaet werpen int helsce dal, so ware hi sonder ghenaden, *Wap. Mart.* I, 277. Si stieten mi daer als enen bal, ende crusten mi, ende hingen alsoe, Velth. VIII, 21, 28. — Met de ontkenning: niet een bal, *geen bal*, en bij uitbreiding: *geen zier.* || Dijn proeven wert hier jeghen smal; hen sal niet waert sijn een bal, ghevullet met drave, *Wap. Mart.* II, 140. Niet een bal ne doech hem haer berouwen, *Disp.* 166.

BALAIS (BALEYS), znw. m. Van mlat. *balascus*, *balascius* (Duc. 1, 547); fr. *balais*; it. *balascio*; mhd. *balas*; ontleend aan arab. *balchasch.* Benaming van een edelgesteente, aldus genoemd naar de plaats waar het gevonden wordt, in het chanaat *Badakschan* (*Balaschan*), in de nabijheid van *Samarkand* (Littré 1, 283; Diez op Balascio). Bij Kil. Baleys, *carbunculus candidus. Bleekroode robijn.* || Dyamanten, baleysen ende oec robynen sach men daer aen hem schinen, *Versl. en Ber.* 4, 59, 149. Baleysen, dyamanten, meneghe robijn, 64, 280. Een tabernakel van Ons Vrouwen belde, mit elf balaisen omtrent ende vijfthien saphieren, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 694. Hi bringt zijnre bruut.. den balays der vrouden, *Boec d. M. f.* 4. — Ook nog bij Vondel 1, 376, 909.

BALANSCE, znw. vr. Van mlat. *balança*, *balancea* (Duc. 1, 546); fr. *balance. Weegschaal.* || Doghet verwoech onghelike de quaetheit der werelt ende de sunden al, soe dat u in der hellen dal die balansche nederdroech, *Mask.* 842.

BALCH (BALLICH), znw. m.; verkl. balchsken, ballichsken, onz. Got. *balgs*; ohd. *balg*; mhd. *balc*; hd. *balg*; ags. *belg*; eng. *belly*; ofri. *balga*; mnd. *balch.* Van *Belgen*, opzwellen, en vandaar *het opgezwollene* in verschillende toepassingen.

1) *Buik.* || Doe ghinc hi biten grote beten aen die beenre, die hi inswalch, drie, vier tevens in sinen balch, *Rein.* II, 5838. Van den balghe es goet dat smout, *Nat. Bl.* II, 885 (van den bever). Dan als si wanen gaen eten, ende si ter tafelen sijn gheseten, comt sulc luut uut haren balghen, dat daer elc af mochte walghen, *N. Doctr.* 1315. Dit meisken crijcht berou den balch al vol! *Mar. v. Nijm.* 35, 854. Ende dat selve (*t. w.* dat bloet des H.) ghieten si in haren vulen sondeghen balch, Ruusbr. 2, 122.

2) *Romp*, *lijf*, *bast*, gemeenlijk in verachtelijken zin. Verg. BUUC. || Tibeert was sere vervaert, ende bleef sittende up die galghe; hi was van sinen ruwen balghe in sorghen .. groot utermaten, *Rein.* I, 2820. DAvonture heeft dit begonnen alse u te wisene ane die galge; ende alse gi hanget met uwen balge, salse u nemen die guldine crone, *Rose* 6176. Ghi moetet ontghelden metten balge, *Limb.* IV, 967. Hets jammer, dat si niet en leghet in enen put onder die galghe vaste ghedolven metten balghe! *Hexe* 58. Dat men u by den balghe an een ghalghe moet in den wynt cnoopen! *Belg. Mus.* 6, 62. Tes een aerm crijgher, die by den balghe an een galghe moet verwoorghen, *D. War.* 1, 414, 238. — Ook van den persoon zelven: *hangebast*, *galgebrok.* || Daer hinc hi die twee valsche balge, *Alex.* VIII, 837.

3) *Bol*, *blaas.* || Totter formeringe der stemme wort die lucht ontfangen in den balch der longen, *in folliculo pulmonis*, *Barth.* 125*a.* (Die longhe) spreyt dye lucht totter vervollinghe der herten ende behout die in haren ballighen ende gaetkens, *in suis folliculis et poris reservat*, 144*a.* Sy heeft onder haer kinne een balschken (*l.* balchsken, lat. *folliculum*), daer sy water in gadert, 490*a.*

4) *Lederen zak.* || Letten hem rivieren in sijn riden, . . was soe te wijt ofte te snel, so nam hi balgen ofte blasen, die vul winds waren gheblasen, *Sp.* I[e], 14, 42. Van alle maniere van garnaillen ende van allen engiene die men maect met balgen (?), *Invent. v. Brugge* 3, 380 (vgl. 381). Eene clisterie met eenen bailge (l. *balge*), Jan Yp. 139.

5) *Blaasbalg van een orgel.* || Die balligen an die orgilen, . . die haeren aen die vedelen, die dode dermen inden herpen luden veel soeter, *D. War.* 6, 201. Van den orghelen ende van den balghen van hout, *Rek. d. Buurk.* 30. Van den 3 nyen balghen aen den orghelen te maken, 33.

6) *Huid*, *vel*, *vlies*, *omkleedsel*, *scheede*, inzonderheid bij vruchten. || (Die eyuun) en sadet niet voer dat ander jaer noch en maect zijn saet in den balghen (Lat. *in folliculo*) nyet, *Barth.* 601*a.* Dat hi aren hevet int overste van den strue wassende, daer die corlen in den ballichskens legghen, 615*a.* Die muscaet . . bynnen eenre harder scalen mit eenre huut bedect of mit eenre ballighe, 645*b.* Die korlen mitten ballichskens, als die olie uutghedropen is, zijn goet voer mede te voeden, 648*a.* Dese boem heeft eenrehande roede ballichskens in den bladeren daer saet in is, 665*a.* Een gheslacht van legumen mit ballichskens die ydel zijn, 674*b.* Tloke als die lelie maect sijn zaet des steels eerst in enen tederen balschken (*l.* balchsken), 584*b.* — Hiertoe behoort misschien *Stemmen* 123, doch dan moet *balc* als *balch* worden opgevat, en de bet. van *vlies*, *scheede*, zich gewijzigd hebben tot die van *binnenste*, *pit*, *kern.* || Wy moeten ierst breken den bast van buten, dairna die scale der quader ghewoenten, ende alsoe totten balc der ynnigher soeticheyt. — Verklw. balgekijn, *vliesje.* || (*In de baarmoeder zijn*) seven blade (?) balgekine mede ende elc heeft sine besceeden stede, *M. en Vr. Heim.* 1566.

BALCHFAERT. Zie BALFAERT.

BALCHHONT, znw. m. *Wachthond*, *bullhond.* Of *balch* het woord *buik* is, is moeilijk te beslissen. In verwante talen komt het woord niet voor. || Dat versach een balchhont, die wel wiste desen gront; hi quammer toe lopen mit groten vlijt, Hild. 127, 21. Als die balchont den bossier dede, 40.

BALDAC, znw. onz. Vroegere benaming van *Bagdad*. „In Chaldaea in Oriente est civitas nobilissima . . . nunc de omnibus civitatibus orientis melioribus una et super fluvium . . . Euphratem sita, Baldach vocata . . . In hac civitate . . . sunt nunc ditiores et meliores sub coelo mercatores . . . In hac civitate Calipha," Ludolphus, *Lib. de itinere terrae sanctae*, *c.* 32. ‖ Deen woende te Brugghe . ., ende dander te Baldac in de stede, *Denkm.* 3, 165, 12. Als overleden was de spacie datsi te Baldac quamen an tlant, 171, 202. Die coepman van Baldac, 175, 309. — Vandaar *baldekijn* (zie ald.) en ons *palankijn*.

BALDE, bijw. Mhd. *balde*; mnd. *balde*, *bolde*; nhd. *bald*. Hoogduitsch gekleurde vorm voor het echt Dietsche *Boude* (zie ald.), en vooral in Limburgsche geschriften voorkomende. *Snel*, *spoedig*. ‖ Sy keerde doe danne balde, *Serv.* I, 2975. Der vrouwe worde ic balde quijt, *MLoep* I, 145. Wye balde ghelovet, die ghecket sich, IV, 1686. Die licht gheloeft, die is balde bedroghen, *Vrouw. en M.* VI, 36. Ten is niet guet op eens anders doot te hopen, want het sterft de eene soe balde als die ander, *Spreuken* 31. Sy ijlden voele balde daer, *Serv.* I, 2272. Voele balde sy sich roerden, II, 1247. Soe hy alre baldste mochte, soe hieff hy sich ane die vaert, I, 431. — Also balde als, *zoodra*, *als*. ‖ Dat dede hy synen vrienden kont alsoe balde als hijt hadde vernomen, I, 1068.

BALDEKIJN (BAUDEKIJN en ook BANDEKIJN, BANDEKEN), znw. m. Mlat. *baldakinus*, *baldekinus*, *bandequinus*, *baudequinus* (Duc. 1, 548, 549); fr. *baldaquin*; mhd. *baldekîn*; mnd. *baldeke*, *boldeke*.

1) *Kostbare uit zijde en gouddraad gewevene stof*, *uit* Baldac (Bagdad) *afkomstig*, doch ook *zijdenstof van geringere soort*, *voor kleederen*, *dekkleeden* enz. *gebruikt*. Zie Weinhold, *Die deutschen Frauen*, 423. ‖ Hierom gaven wi hem gherne oppenbaere scoenheit dic hem ontfanckelec ware, baudekine ende covertore, *Limb.* VI, 2583. Reepen, tenten, pauwelyoene, al bissijn ende van dieren doene, daertoe pellele ende baudekine, *Sp.* IV[1], 15, 87; *Brab. Y.* II, 2752. Daer jeghen sidi met pellen gheladen; purpere, scaerlaken, baudekine, daer af sijn hier die cledere dine, *X. Plagh.* 1415. De cleederen van den sonen waren an de luchter syde van baldekine, ende an de rechte syde van ruwen groven lakene, . . . ende sijn drye dochterkins hadden ane cleederen van dierbaren baldekine, *Cron. v. Vlaend.* 1, 6. So wat brulochten dat vallen bynnen der stad van Lovene, daer de bruyt gehuut in cammencaet ocht inne bandeken, soe sal die bruygoem ende de bruyt gheven te verdrinckene den gesellen van diere parochien, daer de bruyt inne beslapen wert, . . . twee gulden. . . . Ende daer de bruyt gehuut in scaerlaken, daer salmen de gesellen gheven . . . enen guldenen, *Vad. Mus.* 2, 296 (*a.* 1396). Een de beste huyve, haersnoer, bandeken, spansel ende dierghelijcke, *Gesch. v. Antw.* 2, 647.

2) *Troonhemel*, *uit kostbare zijden stof gemaakt*, *welke boven vorstelijke personen bij optochten werd gedragen*, en bij uitbreiding, *draagstoel met een troonhemel voorzien*, *palankijn* (dat uit *baldakijn* verbasterd is). ‖ Doe nam hi tkint der moeder siin, in een gulden bandekiin dediit dragen tsiere doet wert, *Limb.* IV, 1721.

BALEREN (BALLEREN), zw. ww. onz. Van Mlat. *balare* (Duc. 1, 546); ofr. *baler*, *baller*; nfr. *baller*; it. *ballare*. Vermoedelijk ontleend aan rom. *balla*, bal, daar in de Middeleeuwen het balwerpen een met zang en dans verbonden spel was (Burguy 32; Diez, *Etym. Wtb.* op Ballare).

1) *Dansen*. ‖ Daer mochtmen hebben sien baleren, vedelen ende flaioteren (*l.* flayoleren?) vore die vrouwen menechfout, *Ferg.* 5433. Die jonfere an dander syde die was tallen tyden blyde: sy tumelde, baleerde ende spranc, *Troyen* 5494. Ende gaf hem orlof vrouwen spel, singhen, dansen ende baleeren, te doene weltijt dat sijs begeren, *Sp.* I[2], 9, 6. Dese dede die here Dedut baleren, diet wel ende frailijc daden, *Rose* 716. Maer die hier met lieve willen juweren ende met ghevoelne dan balleren, Hadew. I, 49, 55. Ic doe tornieren, . . . vrouwen pareren, zinghen baleren, Praet 3278—82. Baleren, dansen ende reien, *Rose* 9475. Dan gadi baleren ende springhen, 7999. Al daer so quam Herodiasen dochter ende balerde ende spranc vor dat volc, *L. v. J. c.* 99.

2) *Dansen*, *trappelen met de voeten*, van een paard. ‖ Dat ors ontede dien mont, alset dien breidel horde clingen, . . . metten voeten ghinct baleren, *Ferg.* 3786. Glorifier baleerde ende maecte feeste met beide sinen voeten voren, *Segh.* 5983.

3) *Drentelen*, *slenteren* (in ndl. dial. nog *baljaren* genoemd.) ‖ Al en stoppen si gheen gaten, si gaen baleren achter straten ende houden metten lieden haer scheren, *Vad. Mus.* 1, 324, 19. — Waarschijnlijk ook in den vorm belleren, *slenteren*, en bij uitbreiding, *verkeeren*, *omgaan*. ‖ Ende die ghaerne belleren mit sconen vrouwen, die sullen dat ghilde ophouwen, *Vrouw. e. M.* XI, 35.

BALEFROIT. Zie BELFROOT.

BALEINE, znw. vr. Mlat. *balena* (Duc. 1, 550); fr. *baleine*. *Walvisch*. Verg. Le Grand d'Aussy, *Vie privée des Français* 2, 66, waar wordt medegedeeld, dat de walvisschen zich in vroeger eeuwen ook op de Vlaamsche kusten ophielden, en, aldaar gevangen, versch of gezouten bij mooten en in vaten op de markten geveild werden. Zij werden gebraden met boonen gegeten. ‖ Van vissche van der zee ende van zoete watere, ess een vremde man die coopt jof vercoopt den twintichsten penninc, zonder baleyne ende harinc, *Letterk. N. W.* 6, 90 (*a.* 1348). Van baleynen. So wie die coopt jof vercoopt ess van der marct 8 *d.*, *ald.*

BALENGIER (BALLINGIER), znw. m. Mlat. *balingaria*, *balingarius* (Duc. 1, 552); ofr. *ballenger*, *ballenier* (t. a. pl., en 7, 54). *Een soort van oorlogsvaartuig*. ‖ Twalef geselle, die sy namen mit eenen balengier tot Muden, overmids dat onveylich was over die Suderzee bi der Kuynre te varen, *Oorl. v. Albr.* 23. Van alrande cost ende oncost van houtwerke, ryemen, seyldoec ende anders des aen mijns heren scip ende aen den balengier gedaen ende vertimmert wort, 24. Van eenen balengiere daer mede men ute ghevaren zoude hebben, *Invent. v. Brugge* 4, 42. Alsulke guede ende comanscap, als binnen der stede van Dordrecht gebracht waren in een ballingier, toebehorende ende dair scipper off was Jan Reyger, *O. R. v. Dordr.* 2, 139. Dat sy in den voirsz. ballingier byden voirsz. Jan Reyger gevangen angebracht sijn voir die stede van Dordrecht, *ald.*

BALFAERT (BALPHAERT, BALCHFAERT, BALCHFART), znw. m. Mlat. *balfardum*, *balgart* (Duc. 1, 551). Zie over de afleiding bij BELFROET. Eigenlijk, *de heerendienst of* corvée *om te arbeiden aan de wallen en torens der kasteelen en vestingwerken*, *aan de* belfroede, en, bij uitbreiding, *de belasting van* 12 *den. per haardstede*, *waarmede die*

heerendienst is afgekocht. Deze belasting, welke door de *laten*, inzonderheid in West-Vlaanderen, wert betaald, is omtreeks het midden der 13de eeuw afgeschaft. Zie Warnkönig-Gheldolf, *Hist. de la Flandre*, 2, 61; 4, 184 en 421; *Invent. v. Brugge* 4, 232, en vooral de *Bulletins de l'Acad. Roy. de Belg.*, 2me Série, 11, 340—362, en 374—408, en 14, 155, waar evenwel, evenals Noordewier 161, de etymologie van het woord onjuist is opgegeven. || Cum nos duodecim denarios Flandrensis monetae, quos exegeramus annuatim de qualibet domo existente infra officium de Ziessela, ratione cujusdam servitutis, que *balfardum* vulgariter appellatur, quod tamquam jus nostrum ibidem habuimus et recepimus ab antiquo, nos predictum jus, quod ut dictum est, *balfardum* appellatur vulgariter, . . in perpetuum quitavimus et quitamus, *Oork. v.* 1266, bij Warnk.-Gheldolf, *Hist.* 2, 459. Onsen balphaerd eewelike wie hebben quite ghescolden, behouden alleenlike tonswaert, dat wilden wi nieuwe vesten maken of doude vermaken, die den balphaer(t) waren ghewonnen te gheldene, warense ons schuldich te delvene, *Oork. v.* 1240, in de *Bulletins*, t. a. pl. 352. Van elker balchfart es scouteten recht II sol. ende daer ombe moet hi sitten bi den ontfangere met scepenen ende kiesen tgelt, *Gendsch Chtb.* 10 (*a.* 1252); verg. Halbertsma, *Aantt. op Sp.*, Praef. 137.

* BALFTER. Verkeerde lezing, *Rek. d. Gr.* 2, 127, voor *halfter* (z. ald.).

BALGEN, zw. ww. onz. Bij Kil. „Balghen, *decertare*, *pugnare*, *altercari*, *conserere manus*, *confligere*;" hd. *balgen* (Grimm, *D. Wtb.* 1, 1086; Schmeller-Frommann 1, 236; Stalder 1, 126). Van *Balg*, hd. *balg*, ook in den zin van *twist*, *gevecht*; verg. *tumultus* van *tumere* (Grimm, t. a. pl.). *Twist hebben*, *vechten.* || Hier uth (*uut der armbosse*) werden ghesloten alle crancheyt die een criget van vechten of balgen, die en zal niet ghenieten; maer alleen dat God een man thoe zendt, *D. War.* 5, 36 (*a.* 1512).

BALGEN. Zie BELGEN.

BALGIDE znw. vr. Hetzelfde als *baelgie* (z. ald.).

BALGIE. Zie BAELGE.

BALGIE. Zie BAELGIE.

BALHORICH, bnw. Uit *Bal*, slecht, en *Horich.* Bij Kil. „Bal-oorigh, bal-hoorigh, *defessus audiendo*; *saepe et graviter eadem audiens.*" *Moede van het hooren.* || Dusdanige kermen ende roepen behaget hem wel, ende hy en wort van dusdanigen horen niet balhorich, *Con. Som.* 136*a*.

BALIOEN. Zie BILLION.

BALIERKIJN, znw. o. *Lederen riem*, *lederen ring* (?). Het fr. *belière* heeft o. a. de bet. van „anneau auquel est suspendu le battant d'une cloche" (Littré 1, 324). || Ghegheven Rogier . . den buersemakere van 4 lederinen balierkine an de scellen tsinte Cruuspoorte, *Invent. v. Brugge* 3, 38 (bl. 182 wordt gesproken van „lederine rieme, de cleppelen van der clocke mede te hanghene").

BALISISCHE, verbastering van *Basilisc*, *Nat. Bl.* VI, 207 (varr. *basilise*, *baseliscuse*), waarvan nog grootere misvormingen zijn *bladelasche* en *blarasch* (z. ald.).

BALIU (BAELIU, BAILIU, BAILLIU, BAELYOU, BAELJUW, BALGU, BELIOU), znw. m. (mv. *bailiuwen* en *bailiuwes*, *Vaderb.* 155*a*). Mlat. *baillivus*, *ballivus* (Duc. 1, 542 op Bajulus 4); prov. *baile*, *bailieus* (Rayn. 2, 169); fr. *bailli* voor *baillif.* Van mlat. *bajulus*, eigenlijk drager, en bij uitbreiding, opvoeder, hofmeester, d. i. de persoon die kinderen draagt of leidt, kwam de romaansche vorm *bailo* (*baj'lus*: verg. *aider* van *adjutare*, *ajutare*, *aïtare*, *aïdar*, zie Diez 1, 46 op Bailo; Brachet 79 op Bail). De beteekenis van *opvoeder*, *bewaarder*, breidde zich uit tot die van *bestuurder*, *landvoogd*: verg. it. *balire*, prov. *bailir*, ofr. *baillir*, besturen. Aan den anderen kant schijnt zich uit de beteekenis van *bewaren* die van *beschermen*, *versterken*, ontwikkeld te hebben, vanwaar *Baelge* in den zin van *verschansing* (zie BAELGE).

1) Benaming van den rechterlijken ambtenaar, die in een bepaald rechtsgebied (*district*, *baljuwschap*) als vertegenwoordiger van den landsheer optreedt, en elders *schout* of *drost* genoemd wordt. Oorspronkelijk was de Baljuw de vertegenwoordiger van den Landsheer of diens Stadhouder en had binnen zijn gebied gelijke bevoegdheid als de laatste over het geheele landschap. Van die macht waren de rechtsmacht, de politie, en het maken van keuren in samenwerking met de welgeboren mannen de voornaamste bestanddeelen. Het groeiend aantal afgescheiden rechtskringen, steden, vrije heerlijkheden (immuniteiten) en de toenemende zelfstandigheid van deze, deed het Grafelijk gezag en daarmee dat van den baljuw allengs inkrimpen. Vgl. Mieris 2, 712 vlg. (*a.* 1346); Lams 68; V. Santen 268; Oudenh., *Z.-Holl.* 7, 109, 437, 471; Noordewier 339; V. d. Wall, *Register*, in voce. De Baljuws waren reeds onder de graven slecht bekend: het innen der boeten, dat tot hun ambt behoorde, gaf tot allerlei misbruiken aanleiding. Hij kreeg zijne percenten van de boeten, die voor den landsheer waren, en daarop was weinig controle. || Die principael ende overste dienre des heren heet naden onderhaircomen *bailiu*, dats in Latine *praepositus* . .; hi is *vicarius*, dat is stedehouwer des heren, Matth. 38. Ende want den bayliu also wel bevolen is vanden heerlicheit te bewaren trecht te landewaert als in der steden, so heeft die heerlicheit gheordineert enen daghelixsen rechter, onderdienre des heren ende des bailiuys . . ende diet recht besit van daghelixse saken als die bayliu selve ter vierschaer niet en is, 39. Wie soe yemant slaet binnen der chore te lempten, dat sal men gelden dat vierendeel van eenen manne ofte meer, die sal beteren twescatte, alse hoech oft buten ghesceit ware, ende hy zal zoeken des coninx ghenade jof sijns baliuwes, *Oorkb.* 1, 245*a* (*a.* 1248). Alle die saken die ghescien binnen der chore die die neder baliu ende die scepenen niet en moghen berechten dat sal berechten die baliu, die es als grave in des conincs stede, bi der waerheyde die hi mach weten bi den scepenen, 1, 246*b*. Den ban sal men houden ter comsten des baliuwes, diet berechten sal als grave, 1, 247*a*. Dat sal berechten die baliu ghelijc den grave, 1, 247*b*. Die grave mach setten eenen edelen man, dier oerbaer toe es, tot eenen baeliu in Zeelant, die zal wesen drie jaer baeliu ende niet langer, ende hi en sal gheenen anderen setten, het en waer bi der meester meninghe der ghesworen ende bi des graeven wille, 1, 330*a*, II (*a.* 1290); zie nog ald. III, IV. Wy . . verbieden bi alsuilker boete alse onse scepenen van Zyrixe bi rade ons baeliuwes utgheven, 1, 431*a*, verg. 450, nº. 994; 455, nº. 1004; 494, nº. 1069 en 1070, enz. Onbiedende dairom . . onsen bailliu van den Briele, of die scout in absencie van den bailliu, *Priv. v. Brielle* 2, 7 (*a.* 1476). Goesin van Wielsbeke, balgu in dAnde-

boerch, *Vad. Mus.* 4, 333 (*a.* 1308). Soi uten Hove bailiu mijns heere Seghers van Curtrike, *ald.* (*a.* 1320). Zie verder Matth. 38 en 39, waar men ook den eed van den *baljuw* beschreven vindt. — Spreekw. Die gheen werck en weet, smyte den baelieu, *Spreuken* 91. — Ook het vr. baeliuwinne, *baljuwsvrouw*, komt voor, *Hor. Belg.* 9, 84.

2) Ook *rechterlijk ambtenaar*, *rechter* in 't algemeen. || Baliuwen, jugen hiet hi te dien, die kersten waren, datmense afdoe, *Sp.* II*, 27, 24. Ende doe ontboot die helighe vader den bailiu, dat hi commen soude, ende ooc mede also houde die wethonders van der stede, *Amand* II, 5448. Nu ontboet die vrouwe den baliu: „Her baliu," seitsi, „ic bevele u dat ghi dese jonfrouwe vaet ende margen met uutwert gaet, ende verberrentse in een vier, *Limb.* I, 1737. Bailliuwen, wethouders ende jugen . . hout trecht ende die waerheit sterke, *Denkm.* 3, 115, 35. *V.* Berecht mi, meester, lieve geselle, wie is die rechter van der hellen? *A.* Clerc, ic saltu seggen nu: Lucifer es daer baeliu, *Lucid.* 5154. Zie nog *Lorr.* I, 226, 255; *Franc.* 5418; *Boerden* II, 17 vlgg.; Hild. 132, 144; 211, 345. — Des duvels —, *de baljuw des duivels*, iemand die recht doet naar het wetboek des duivels. || Een mechtech man, die rike ende onwettech es, vrec, fel, ghierech ende stuur, es en harde quaet ghebuur, hi es des duvels bailliu op ertrike, *Lsp.* III, 4, 537.

3) Bij uitbreiding *Opperrechter*, *landvoogd*, vaak als vertaling van lat. *praefectus.* || Binnen Parijs dat hi vant enen baliu, die die wet van Rome daer hadde geset, *Lanc.* IV, 9859. Antypater, mijn vrient, die Alexandre heeft gedient ende over Grieken es baliu, *Alex.* *X*, 287 (*Macetum praefectus*, lat.). Ende dar toe so was hi nu int lant van Meden gemaect beliou, VIII, 455. Cestius vernam dit nu, die in Surien was baelju, *Rijmb.* 27906. Nu so was in dese stonde baeliu in de port Geronde Rufijn, ende onder Daciane, *Sp.* II*, 47, 20. Die keyser dede uutgeven baljuwen, proesten ende graven, dat sine vangen als enen ongaven, II*, 5, 7. Ghi selt over al voor mi spreken voort aen ende mijn tael houden, ende in mijn lant van als ghewouden alse mijn soverein ende baelju, *Rein.* II, 7587. Dese knecht heeft eenen oom, die neemt tote allen dynghen goom, ende es baelyou der coninghinnen, *OVl. Lied. e. Ged.* 340, 739. Zie nog *Rijmb.* 27906, 28340, 32149; *Sp.* II*, 16, 19; 57, 258 vlgg.

3) Ook *Voogd of kastelein van minderen rang*, *slotvoogd.* || Want si dies en wiste niet werwaert datse die voget tiet, ende es haer gelopen naer, ende riep den baliu daer, *Lorr.* I, 223; verg. 255. Van den palaise hadde Macrin baliu gewesen, *Sp.* II*, 6, 8. Dese Philip die hadde gewesen van den palayse baeliu vore desen, II*, 14, 21. — In den zin van *bailiusbode*, gerechtsbode, schijnt *bailiu* voor te komen *Pelgrim* 32*a*: || Bistu een bailiu of een bespijer? hoe heetstu, waen bistu ende waerom draechstu desen groten stoc?

BALIUNAGE (BAILLINAGE), znw. vr. Hetzelfde als *baliuscap* (z. a.). || Tscependom ende baillinage van der stede van Brugghe, *Cout. v. Brugge* 1, 203.

BALIUSBODE (BAELIUSBODE), znw. m. *De bode van den baljuw*, *van den ambtenaar van het openbaar ministerie*, *gerechtsbode.* || Alle bailiuwen, alle baliusboden, ende allen scouten ende alle scoutenboden . . ende allen den ghenen, die dienst van myn Heer vueren, *Dingt. v. Delft* 44.

BALIUSCAP (BAILIUSCAP, BAILLIUSCAP, BAELIOUSCEP), znw. onz. en vr. Van *Baliu.*

1) *Baljuwschap*, *rechtsgebied van den baljuw.* || Dat wy den heemraders van den bedryven van den dycken ende van den watergangen van den bailliuschappen tusschen Schie ende Goude hebbende genomen op onse geleyden, *Oorkb.* 2, 493 *a* (*a.* 1299). Dit is innemen haren Florans van den Boechurst van der baliuscap van den lande van Aemstel ende van Waterlant, *Rek. d. Graf.* 1, 270. Summa summarum van der baeliuscap van Aemstelrelant ontfaen, I, 278. Binnen der baeliouscep van Rijnlant, Mieris 2, 56*b* (*a.* 1306). Die goede luyden tuisken Schie ende der Goude ende van dier bailliuschap buten der poorte, 58 *a* (*a.* 1306). In onsen baljuschap van Medenblick, 113 *a* (*a.* 1310). Onsen luyden van onser bailliuschap van Delfflandt ende Schielandt, 115 *a* (*a.* 1310). Soo wie die boeten ... in synen balliuwschap verbeurde, 116 *a* (*a.* 1310). Binnen der bailliuscap van Rijnland, 149*b* (*a.* 1315). Van (*den*) bailiu van Middelborch, die hi mijn here leende upt bailiuscep voers .... 400 scilde, *Rek. d. Gr.* 3, 328. Zoo ook *O. K. v. Dordr.* 1, 46, 164; *enz.*

2) *Baljuwschap*, *de bevolking in het rechtsgebied van den baljuw.* || Of sake geweest waer, dat him last van den Vriesen angecomen hadde, dat hi dan die alinge bailiuscap hadde mogen uutbieden om dien last ende noot te wederstaen, *Clerc* 100.

BALIUWINNE. Zie BALIU 1).

BALC, znw. vr. Mnd. *balke* (Vgl. Grimm 1, 1089). *Balk*, in verschillende opvattingen.

1) *De balk* boven in het huis, waarop 's nachts de hoenders sliepen, vandaar *hanebalk* genoemd; vgl. *Rein* I, 1618. || Si stelen horen nagebueren hoenre van der balcken, *Con. Som.* 26*b*. — Vandaar die balke, *de dakbalken*, *het dak.* || Soe wie stroe of riet opten balken heeft, *Keur. van Hoorn van* 1429, § 9.

2) Dorgaende balc, *doorloopende balk die in een schip op de grootspanten rust*, *en waarvan de lengte de hoofdbreedte van het schip bepaalt.* De groote schepen der eerste klasse worden in een reglement voor de scheepvaart op het Zwin van 1252 scepe met doorgaenden balken genoemd. Zie *ZVl. Bijdr.* 5, 17. || Alle dese voors. scepe als si hunt comen, updat si negheene doorgande balken en hebben, es elc voorseit scip sculdich VIII d., *ald.* 25. Voort alrande scepe, kocghen, hulke, eevers, torfscepe of naveele met doorgaenden balken sijn sculdich elc scip XII d. par. der toolne, *ald.* 26.

3) *Unster*, bij Kil. Balck-waeghe, *trutina*, *statera.* || Item, dat niement binnen Antwerpen weghen en sal met balken, ochte met scalen, buten der heeren waghe, eenich goed daer . . . der waghen recht ane verscenen mach sijn, *Cor. v. Antw.* 35, 118.

4) *De houten of ijzeren staaf*, *die als een middellijn de cirkelvormige opening van een korenmaat*, (b. v. achtendeel) *verbindt en steunt.* || Die maete wesende voir ende achter even vol ende die balcke bedect mit tcoirne eer die streeckel dair up sal leggen, *K. en O. v. Delft* 153, 4. — Vgl. BAER.

Spreekw. Over die balc lachen, *luidkeels*, *bovenskeels*, *uitbundig lachen* (?). Vgl. onze uitdr. *het over de balk gooien*, verkwisten. || Ist datter yemant van wereltlijcken ydelen dingen callet ofte spreket, terstont soe lachen si over die balck ende sijn van herten blide ende vrolic, *Gest. Rom. c.* 40. — Vgl. ook BALCH 3).

BALKEN, zw. ww. onz. Van *Balc. Balken leggen.* || Item enich man of vrouwe die steenwerc

tymmeren wil in Swolle bi der strate, ... die sal die mure also hoghe leggen dat sijn nabuer daer up balken moghe, *Stadr. v. Zwolle* 142, 239 var.

BALLINGIER. Zie BALENGIER.

BALLINC (ook in den niet geassimileerden vorm BANLINC), *-nge*, znw. m. Mhd. *banlinc*, *ballinc*; mnd. *ballink*, *banlink*.

1) *Een van het landrecht verstokene*, *rechteloos verklaarde*, *banneling*, *in den ban gedane*, *balling*. Verg. Noordewier, *R. O.* 323 vlg. — *a*) *Hij die in den kerkelijken ban is gedaan.* || Het ware een onscone dinc, souddi, here coninc, maken uwe wandelinghe met enen verwatenen ballinghe, *Rein.* I, 2731. — *b*) *Een verbannene*, *hij die door een wereldlijk bestuur tot ballingschap is veroordeeld*, *balling.* || De tijt so hout ghedinghe, up hare ballinghe doet soe berijt, Praet 673. Bedi es hi vroet, die so doet, eer hi wort balling ende woeste, 683. Doe weende sere die vrouwe fijn, als si verstaet, dat si daer toe ballinc was, *Segh.* 11830. So wie zo bin Middelburg iemene houd die te banne es gedaen om ghesekerde schoud, in den huse dar hi in woend, etende, drinkende of slapende, hi sal ghelden des banlings schoud ende den here X ₰ ende der port 1 ₰, word hijs verwonnen van III schepenen, ende die banlink sal bliven des mans banling over al die schade die hi nemd bi hem. Twee schepene ende en portre moghen aresteren haren banling bin der port, *Oorkb.* 1, 311 *b* (*a.* 1254). Voort zo wie die ballinghe van sestich ponden, jof ballinghe van live jof van lede . . . doot slaet bin der paele, daer hi buten gebannen zal zijn, zal zijn los ende ledich van dien faite, *Cout. v. Brugge* 1, 295 (*a.* 1293). Soe sal men wesen ballinc der stede, *Keur. v. Hoorn*, van 1429, § 41. Ende van dien poorten die ghi den Leviten gheven sult, soe sullenre ses verscheiden sijn in der ballinghen hulp (t. w. als vrijplaats), *D. B. Num.* 35, 6. — Enen ballinc slants leggen, *iemand uit het land bannen*, *hem buiten de wet stellen*, elders ook genoemd enen uutlage lants leggen of woesten (zie UUTLAGE en WOESTEN). || Die gene die bi onsen rade tot Alcmair voirtijts ballinge onser lande geleit sijn om des vechtelicx willen, V. d. Wall 400 (*a.* 1407). So P. die moirdenair aldair mit recht ende vonnes verwijst is van sinen live ende goede, dat die Rechter sculdich is, na den rechte van der steden mit dier selver vierschair op te staen mitten scependom, ende voir die steen te gaen, ende aldair P. den moirdenair te woesten ende ballinck tlants te legghen, als recht is, Matth. 187. Hier woest ic ende legh ballingh slans, van mijns Heren weghe, van der steden weghe ende van rechts weghen P. den moirdenair uut mijns heren heerscapie van Voirne, als van B. doot, hondert jair ende enen dach, mans leven, lantslegher, van nu tot ewighen daghen, 188. Van den gheenen die ballingen slants geleit worden, overmits dootslaegen ende andere gemeen ofte dagelicxe misdaden, *K. en O. v. Delft* 75. Zie ook *L. Keurb.* Gloss., en *Dingt. v. Delft* 9 en 43. — Ook op zaken toegepast. || Dat gheenen scheerer en geoorlooft te scheerne eenighe lakenen, ballinghen zijnde, up de boete van 20 ₰ van elken sticke, *ZVl. Bijdr.* 6, 165 (*a.* 1441). Dat gheen van den tween vaerwers en gheoorlooft te vaerwene eenighe lakenen, ballijnc zijnde, up de boete van 20 ₰ p. van elken sticke, 171. De welke inghelsche lakenen balling zyn in Vlaenderen, *Invent. v. Brugge* 4, 333.

2) Bij uitbreiding. *Grove misdadiger*, *booswicht*, in 't algemeen. || Hi versoent noch meneghen ballinc, alst vorsprac die scrifture, die Lucifer die lose ontfinc, *Disp.* 137. Du saghest heden neven di ballinghe sterven twee of drie, *Boetpr.* 32, 88.

BALLINCBRIEF. Zie BANBRIEF.

BALLOKE. Zie BANLUCKE..

BALLOUTER, bij Kil. 32: testis, testiculus, coleus. *Teelbal*; vgl. Eng. *ballock* en E. Müller 48.

BALMOND (BAELMOND), znw. m. Mhd. *balmunt.* Van *bal*, d. i. *slecht*, en *mond*, d. i. *voogd.* Vgl. hd. *vormund* en ndl. *momboor*, *mondig*, enz. *Een slecht voogd*, *hij die de belangen van minderjarige kinderen*, *aan zijne voogdij toevertrouwd*, *slecht behartigt*, en vervolgens *hij*, *die zijne bevoegdheid verliest om weder voogd te zijn.* || Dye der kynder guedt toebrochte ende der kynder orbar nyet en dede, dye hefft zyn mondschip verloren ende een baelmond te blyven ende dye schepenen sullen en ander op zyn steed setten, Schwartz. 1, 563, 111. Die heeft zyn mondscip verloren ende sal een balmond blyven, *ald.* 577*b*. Vgl. Kil. 31: balmonden, j. verbaelmonden, *male tueri rem pupilli*, *adimere tutori tutelam.*

BALMONDICH (BELMUNDICH, BELLEMUNDICH), bnw. Mnd. *bal-*, *belmundich.* „*Ballmündich*, *der schlechten oder keinen Schutz hat*” ist ein hausgenosse, der seines Hofrechtes verlustig worden ist, und daher von dem Hofesherren als rittereigen beerbtheilet oder auf die Gnade desselben verwiesen wird” (Lübben 1, 146). Vgl. Strodtmann, aangeh. bij Kil. bl. 31: Balmundigh, d. i. *eigen nae den doedt* (Racer 4, 243). || Wie syn Hoffrecht versuimet . . ofte daer tegen doet, . . die wort belmundich, dat is te verstaen, dat die selvige, hy sy mann ofte frowes persohne, verboert alle syne geregtigheit, die hy heeft in den hoffrechten ende wort na synen levent eigen, ende daer neemt de Kon. Maj. alle syne naelatene guideren beweghlick ende unbeweghlick, beholtlich nochtans, dat hy altydt noch binnen synen leeven die balmundicheit magh affkoepen, *aang. bij* Kil. t. a. p. (Racer 4, 246; zie nog een voorbeeld ald.). Storve eyn wastinsich man ende seghede siin here dat hi siin tyns neit ghegheven en hadde ende bellemundich were, *R. v. Zutf.* 70, 76. Soe wie dan opten rechten tynsdach . . inden hof niet en queme ind betailde synen tyns off hoffpenninck . ., dat sie dan binnen jairs storven, sie solden belmondich wesen oeren heren ind oir naegelaethen guet mach ind sall oir heer deylen mytten erffgenaemen. Racer 4, 197. Wert sake dat enych hofhorych man ofte wyf hylycte buten der echte an eynen anderen de nyet hofhorych ys ende bynnen jaers den anderen nyet brachte yn der selver hofrechten ofte syn en krege daer to des Heren consent, de wort belmundych, *ald.* 248. Zie de Aant. *ald.* bl. 243 en bl. 293 en 297, en nog andere voorbeelden van het gebruik van dit woord, *ald.* bl. 246 en 244; alsook Schrassert, *Codex Gelr.-Zutph.* 2, 54, 513.

BALMONDICHEIT (BELMUNDICHEIT). Zie BALMONDICH.

BALMONDSCIP, znw. vr. *De toestand van balmond* (z. a.), d. i. *van hem*, *die onbevoegd is om weder de voogdij te voeren over minderjarige kinderen.* || Van balmondtscip, Schwartz. 1, 577*b*, *tit.*

BALOTE, znw. vr. *Slingering.* Van fr. *ballotter* (Littré 1, 288). In de uitdrukking: In baloten staen, *in een wankelen*, *onzekeren toestand verkeeren.* || Dus stont die kerke in baloten tote Kaerle den groten, *Lsp.* II, 50, 49.

BALSAME (BALSEME, BALSEMENE, BALSEM

(*B. v.* 1357, 46c), znw. vr., en BALSAEM, znw. m. Lat. *balsamum*; mhd. *balsame*, *balseme*.

1) *Balsem*. || Int bat van balsemen bade hi, *Parth.* 8253. In dien horen stac mettien balsemene, mirre ende wiroec, *Lanc.* III, 11872. In dat lantscap so wies oec edele balsame ende wieroec; want die bome balseme draghen, *Alex.* X, 599. Een kouke was dies avons bleven van balseme, X, 779. Aldus moetmen dien balsaem ontfaen, die uten houte sal gaen, *Nat. Bl.* IX, 133 (var. *die balseme*). Datter uut rinnet, datmen over balsame kinnet, heet apobalsamum bi namen, IX, 145. Ten coppe, die vele sueter roec dan doet balseme ocht wiroec, *Rose* 2823. Een balsemier, die gherechte balseme gaf, *Flor.* 981. Si eten balseme ende wirooc, *Alex.* X, 785. O Jhesu, . . welriekender dan die balsame costelijck, *D. War.* 3, 249, 36.

2) *Balsemboom*. || In Egypten wast hi nu scone int pleyn neven Babylone; nu ne mach niemen balsame winnen dan kerstine, *Nat. Bl.* IX, 112. Die edel balseme sal hier na staen, *Denkm.* 3, 122, 45.

BALSAMEN, zw. ww. bedr. Mlat. *balsamare*; mhd. *balsemen*; mnd. *balsemen*. *Balsemen*. || Doe dede hi balsamen wale met dieren crude dien coninc, *Alex.* VII, 792. Ende hi hete den medicijnres sijn knapen, dat si sinen vader balsamen souden mit duerbaren cruyde . . (Si) hielden hem daer na veertich dagen, want dat was die sede van den balsaemden lichamen, *D. B. Gen.* 50, 2, 3.

BALSAMIER, znw. m. Ofr. *balsamier*, *bausemier* (Littré 1, 316 op Baumier). *Balsemboom*. || Een balsemier, die gherechte balseme gaf, *Flor.* 981. Van turibim, van balsamiere, van acoleien, van eglentiere mach men daer vinden een grote scole, 2566.

BALSANE, zw. vr. en m. (?). Mlat. *baldanum*, *balsanum* (Duc. 1, 549, 557); prov. *bausan* (Rayn. 2, 201); ofr. *bauceant* (ald. 1, 627; Gachet 57, op Bauçant). Oorsprong onbekend (verg. Littré 1, 288 op Balzan; Diez 2, 9 op Balza). *Vaan*, *windwijzer*, *wimpel*, inzonderheid aan een schip („un grant *baucent* vermeil, qui sera au bout du mast en enseigne nuit et jour," Ducange uit eene Schotsche rekening). || Up onser Vrouwen dach Steven . . ghegeven, ende hi voirt mede betalen sonde balsanen ende wimpelen, die voir minen here ende voir sijn scepe gemaect waren, *Oorl. v. Albr.* 25. VIII ellen bolcraens toten balsanen, 433. Die van Gendt verloren eenen zeere vromen man van wapenen . ., dewelke voerde als een leedsman eene (*l.* eene?) langhe roede balsane . .; daer wart hy ghekeelt ende doot ghesteken ende syn balsane gesteken tAelst up de poorte, *Cron. v. Vlaend.* 2, 181. Voer dese figure stont eene heerlyke balsane van der wapenen mijns geduchts heeren, 2, 239. Balsanen ghestelt up tbeelfroot, *Invent. v. Brugge* 3, 185. Viere balsanen te makene die staen up de voors. torrekins, 5, 330. Den voorseiden sesse beckenen ende viere balsanen te vergoudene, 5, 331. Zoo ook 6, 490 en 491. — Omme laken ende andere gereijtschap tot 3 balshaven (l. *bals(h)anen*) op die schepen; de maelre van den 3 balshaven (l. *balsanen*) te maken, Fruin, *Bijdr.* 1, 326, waar ook gezegd wordt, dat de heraut bellen kocht voor de *balshaven* (l. *balshanen*), en dat er eene betaling geschiedde voor „rothem balshaven" (l. rothen *balshanen*), die mijn heer tot Engelant varen solte 16 ellen says. Up syn hooft hadde hy eene groote balsane ghefringet met enz., aangeh. *Invent. v. Brugge* Gloss. op balsane.

SAMENST. Balsanemaker (*ZVl. Bijdr.* 6, 190).

BALSEMENEN, zw. ww. bedr. Freq. vorm van *balsemen*, hetzelfde als *balsamen* (z. ald.), waarmede het in bet. overeenkomt. || Met specien gebalsement wel sinen lachame, *Sp.* I[4], 54, 13.

BALSLAGEN, zw. ww. onz. *Den bal slaan*, *kaatsen*. || Spelen . . mit colven, balslagen, rollen mit cloten enz., *Leid. Keurb.* 243, 62.

BALT. Zie BOUT.

* BALSHAVEN, verkeerde lezing voor *balshanen*, *balsanen*. Zie BALSANE.

BALUWEN (BAELLEWEN), zw. ww. onz. Vgl. Got. *balvjan*, pijnigen, kwellen (Schulze 42), en zie *Taalk. Bijdr.* 1, 26. In de uitdrukking: Baluwen op ene dinc, *zich pijnigen om iets*, *op iets azen*, *vlassen*, *er naar haken*, verg. mnl. *pinen om ene dinc*. || Zi poghen hoe zi moghen caellewen der lieder beursen, daer zi up baellewen, ende met weelden groot verdwazen, Praet 2172.

BAMISSE (BAMESSE, BAEMESSE, BAEFMESSE), znw. vr., zonder mv. Samengetrokken uit Baefmisse (o. a. *Keurb. v. Rott.* 42, 123). *De mis*, *de heilige dag van St. Baef of Bavo* (verg. *Kerstmis*, eng. *Michaelmas*), zijnde 1 October, inzonderheid bekend als een der gebruikelijke termijnen voor den opbrengst van cijns, het betalen van huur enz. Zie Noordewier, *RO.* 149; De Bo 77. || In desen tiden dat dit gevel, rechte om sinte Bamesse wel, so reinet . . . utermaten sere, Velth. VI, 21, 16. Na alfmaent sente Bamisse die sonne in scorpio, *Natuurk.* 1121. Vort so hebben si hem ghelovet te gheldene, ten naesten baemesse, vijftich lib. Enghelsc, *Oorkb.* 2, 157a (a. 1278). Voort dat mire vrouwen vrienden ende haren Florens ghenomen is, dat zal men hem weder doen hebben vore Bamisse, 2, 190b. Van dien pachte, . . die hi niet en gaf den hove van der Grode op sinen dach the Bamisse die leeden is, alse hi schuldich was, 2, 248a. Binnen baefmisse naistcomende, Nijh. 4, 155. Ende die muet hi quiten onthier ende sente Bamisse, *Vad. Mus.* 2, 245 (a. 1277). Ailbrecht sinen bastairt, die des anderen dages na Bamisse tot Staveren toich, *Oorl. v. Albr.* 468. Item is overdragen ende gekuert dat men tusschen bamisse ende vastenavont gheen coninen duere geven noch vercopen en moet . . dan tstick voor 3 gr., *Leid. Keurb.* 246, 69. Omtrent Bamesse doen quam vrou Margriete . . in Vlaenderen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 200. Binnen Baefmesse int jaer van een ende tneghentich, *ZVl. Bijdr.* 4, 67 (a. 1389). Te Sente-Bamesse, *Vad. Mus.* 2, 368, 369; 4, 361; *enz.*

SAMENST. — Bamessemerct, *markt op* 1 *Oct. gehouden*, *Gesch. v. Antw.* 2, 623. — Bamesschult, *schuld op Bamesse af te betalen*, *Invent. v. Brugge* 4, 238.

BAMPT, hetzelfde als *beempt*, beemd (z. ald.). *Diut.* 2, 228: bampt, pratum.

BAN (BANNE?), znw. m. Ohd., mhd., mnd., os. *ban*; hd. *bann*; ofri. *bon*, *ban*; ags. *geban* (Grein 1, 376); ook in de rom. talen overgegaan, door mlat. *bannum*, *bannus* (Duc. 1, 567 vlgg.); ofr. *ban* (Duc. 7, 54); fr. *ban*, verwant met gr. φαίνειν (voor φάνjειν). Zie verder Grimm 1, 1113; Diez 1, 51; Littré 1, 289; Grimm, *R. A.* 732, en vgl. BON.

1) *Iedere plechtige afkondiging*, *proclamatie*, *bekendmaking* (vgl. *gebod* in huwelijksgeboden = fr. *les bans*). Zoo b. v. in *krijgsban*, *heerban*, de plechtige oproeping ten strijde van de leenmannen door hunnen

leenheer (mlat. *heribannus*), zie ald. || Doe creyeerde men den ban also houde ende elc voer doe daer hi woude onder sine banier, *Merl.* 28707. (Vgl. ACHTERBAN, waar medegedeeld wordt, dat evenals het hd. *heerbann* ook *ban* de bet. kan aannemen van *de opgeroepen strijders zelf*; alsook het fr. *ban* en *arrière-ban* bij Littré 1, 289). — In het bijzonder eene *proclamatie* of *bekendmaking vanwege de overheid*, *met eene strafbepaling*, *eene poenale sanctie*, *gebod* of *verbod*, L. *edictum* en *interdictum*. Vgl. ags. g e b a n, *mandatum*, *edictum*. Een dergelijke *ban* kon slechts uitgaan van den drager der rechtsmacht; dit blijkt o. a. uit de ofri. formule: Bi „grewa *ban* and aesga *dome*." In het vroegere Germ. recht stonden in dezen zin de woorden *ban* en *doem* tegen elkander over. De graaf, als vertegenwoordiger van den vorst, kan een *ban* uitspreken: dit kan de *asega*, de vertegenwoordiger der gemeente, niet. Vgl. *D. War.* 5, 128 en 130. (Ook later komen de woorden *ban* en *doem* verbonden voor; zie onder). — Vandaar dat men e n e s b a n b r e k e n zoowel weergeven kan door *iemands hoogheid schenden*, als door *iemands gebod breken*; het eerste is een gevolg van het tweede. || Ic berope u van dorperheit: gi hebt mins oems ban tebroken; dit sal scire sijn gewroken, *Lanc.* III, 18913. Gi hebt tebroken minen ban, dat ic gedogen nine can, 19003. Uut Constantinoble trac Ovisares wel met dertich dusent man, die alle vruchten sinen ban, *Lett. N. R.* 7[1], 145, 75. God sprac met sinen monde, diet verbrake, dade sonde. Nu besie elc, eest wijf of man, dat hi houde wel sinen ban, *Lucid.* 3151. Dat wi gheorloven den scepenen van Middelburg, wat dat si maken van bannen of van leeten (coeren?) up wevers, up vulres . ., dat houden wi vast ende ghestade, *Oorkb.* 2, 238*a* (*a.* 1285). — Een hendiadys bevat *Rein.* I, 264: || Sint dat die coninc sinen ban hevet gheboden ende sinen vrede, d. i. *bij plechtige verklaring heeft geboden*, *vrede te houden* (bij eene rechtszitting genaamd: l u s t g h e b i e d e n, o n l u s t v e r b i e d e n; vgl. ons *onlusten*), zie vs. 363: „Dat ghi haddet coninclike over alle uwen rike allen dieren gheboden vrede." — Hiertoe behoort ook de uitdr. v o r d e r b a n. De vraag naar de beteekenis van den vorderban is door Matth. 134 niet beantwoord. Wel vinden wij daar gevraagd: „Wat een vorderban is? Waerom dattet hiet een vorderban? Ende wien die vorderban toebehoirt?" doch voor het antwoord, dat ontbreekt, zijn een tiental regels opengelaten. De plaats behandelt het geval, dat een schuldeischer verlangt, dat een pand, hetwelk hij onder zich heeft, hem voor de schuld worde toegewezen. Nadat de panden „*volboden sijn gewijst* door een *voirvonnesse* van schepenen," d. i. wanneer bij vonnis is verklaard, dat de schuldeischer naar rechten zijn eisch heeft publiek gemaakt, bewijst hij zijne schuldvordering. Hierop volgt het eigenen, het toewijzen van het pand in eigendom. Het woord is eene verbastering van *verdeban*, *vredeban*, in een charter van Floris V van 1273 *bannus pacis* genoemd. *Vredeban* is de plechtige (met eene bepaalde formule gepaard gaande) handeling, waarmede de rechter in gebannen gedinge den vroegeren eigenaar uit het goed *bant* en den nieuwen er in *bant*, en vervolgens over dat goed en zijn eigenaar den vrede gebiedt. Zie een uitvoerig opstel van R. Fruin over het woord in *Versl. en Meded. der Kon. Acad.* 2de Reeks, Dl. 12, bl. 99—118. Het woord komt niet alleen in vroeger Friesche streken voor, maar ook in het Rijk van Nijmegen. Waar gezegd wordt, dat aan schout een vredeban gegeven wordt, beteekent dit *het geld voor het uitspreken van een vredeban*. Zie ald. bl. 116; *Handl. v. d. Maatsch. der Ned. Letterk.* 1882, bl. 67, en verder VREDEBAN. || Als dat vonnes (*het voirvonnesse van schepenen*) die panden volboden ghewijst heeft, so sal dieghene, die die panden eyghenen (*zich toeeigenen*) wil, den schout een vorderban gheven ende als die schout of die bailiu . . als hy die vierschair hout, den vorderban ontfanghen heeft, so sal die ghene diet sijn panden sijn . ., sijn scult . . bieden wair te maken, Matth. 132. Ist (*het pand*) volboden ghewijst, men mach den vorderban gheven ende comen op dat erve ende pande, als recht is, 131. — Ook bij een v e r k o o p van onroerend goed. || Na dat vonnes neemt die vercoper een halm in die hant ende gheeft den coper dat halm in sijn hant, ende seit aldus: ghi heren die scepenen sijn, hier gheef ic Pieter een ghifte vander erven, die ic hem vercoft heb. Ende die coper gheeft den schout een vorder ban, aldus segghende: . . so ban ic A. uuten voirs. erve ende ban daerop Pieter, ende leg dairan mijns heren ban, enz. (als 2*b*), Matth. 115. — D e n v o r d e r b a n l e g g e n a n e e n e r v e, *met eene plechtige formule er den vredeban over uitspreken*, *het erf als het ware plaatsen onder de bescherming der wet*. || Ist dan dat die vercoper meer erve in denselven ban (*district*) heeft, dat blijft des coeps borghe mits den vonnes, dat scepenen wijsden eermen den vorder ban leide, Matth. 117. Dat die ghifte vry sal bliven ende dat lant ende erve onbelast jair ende dach, ghelijck dat vonnes ghewijst heeft, dair die rechter den vorder ban op gheleit heeft, *ald.* — Vgl. de uitdr. s i n e n b a n l e g g e n o p of a n i e t, bij 2 *b*).

2) *Iedere plechtige formule*, meestal met gelijke en vaststaande bewoordingen, *ter begeleiding van de eene of andere plechtige handeling*.

a) Bij het bezweren (uitbannen) van boose geesten, de *bezwering*, *uitbanning*, *uitdrijving* zelve. || So ontsagen si (*de duivelen*) sinen ban, *Sp.* III[4], 36, 4.

b) Bij de rechtspraak, *de woorden*, *waarmede de vorst en zijne rechterlijke vertegenwoordigers voor de instandhouding van recht en wet waken en tegen overtredingen daarvan straf bedreigen*. || So ban ic A uuten voirs. erve ende ban dair op Pieter, ende leg dairan mijns heren ban, schouten ban ende schepenen ban, *ik verbied namens den heer en zijne vertegenwoordigers*, *en de schepenen*, dat dat erve nyemant an en spreke tensy binnen jair ende daghe, lantsrechte ende tschependom, Matth. 115, ook 133. Hieran legghe ick des Keysers ban, des Graven ban van Hollant, des bailiuws ban ende die mynen; ick vraghe u off ick den dinghe alsoe ghebant hebbe, dat ick den aftenstoel besitten mach, *Westfr. Dingt.* 8.

c) *De plechtige*, *in bepaalde termen vervatte verklaring van schepenen*, *waarop het vonnis van den schout volgt*. || Naden ban die tsaterdaghes ingebrocht ende voirvonnes, die scepenen ghewijst hebben, Matth. 152. Des saterdaghes, als die voirscepen den ban inbrenct ende trecht heyst, 151. (Op deze beide plaatsen is misschien de eigenlijke bet. van d e n b a n i n b r e n g e n: *mededeeling doen van de zaken*, *die zij willen berechten*; vgl. 131: „Heer rechter, wildi horen tot wat ban scepenen staen willen tot mijns tsheren behoef ende der steden?"). Die ghene, die die ban anghekeert va-

diegene der schepenen (*de* voirscepen), *aan wien de taak opgedragen was*, *den ban*, *het vonnis mede te deelen*, sal segghen aldus totten rechter, *enz.*, 131. Die grave salt doen jugieren bi banne van scepenen, *Cout. v. Brugge* 1, 250.

3) *Rechtspraak*, vooral in hare gevolgen, voor zoover nl. personen of goederen daardoor tot iets worden verplicht of, tot dat een nader vonnis zal zijn uitgesproken, verbonden blijven. Deze bet. vloeit voort uit 2 *c*). — *a*) in eig. zin. || Welc huer sal hebben der Eren ban (*de rechtspraak uit naam van vrouwe Ere*), of die dorper sonder lere of die rike es sere, *Verk. Mart.* 63. Rekeldamme, alse breet alse hi onder banne ende onder doem lach, Mieris 2, 63 *a* (*a.* 1306; vgl. bij 1). — Enen te banne houden, *iemand in staat van beschuldiging*, *onder zijne rechtsmacht houden.* || Soo willen wi dat mene dage tvierscare aldaer ende te bannen houde tot onser coemste in Walcheren, so sullen wi hem darover beriden sonder verdrach, Mieris 2, 276 *a* (*a.* 1322). — *b*) In fig. zin. *Rechtsgebied*, *macht.* || Iu ban daer gaet uut, *Merl.* 28013. Cleedinghe dor tmesdoen began, nu eist hoverden ghespan, men maecse bi engiene; nu meersen si der hellen ban, *Wap. Rog.* 696. Niet dat ic u ghenesen can off helpen uuter minnen ban, *MLoep* I, 1701. Dat trouwe soude ghelden dat minne verdade, dats meneghen cleine toeverlaet, die in den banne van minnen staet, Hadew. 1, 33, 55 Var (in den tekst *bande*). — Enen te banne houden, *iem. in zijne macht houden.* || Du dwoeges ons af die hate, daer ons die nacht helt in den ban, *O. H. W.* 89.

4) *De terechtzitting zelve*, *welke op den daarvoor bestemden dag wordt gehouden en met de gebruikelijke termen* (in gebanre tale) *wordt geopend en geleid.* || Wort een poirter borge . . ., so sal men den uutlems man ende sijn borge dagen tsaterdages ban, Matth. 89. Al die gene, die an den eigendom van der erven deelachtich sijn, sullen comen drie saterdaghen ten ban aeneen, ende bieden hair erve, 113; vgl. 114. Of een sijn erve bieden mach, eert vercoft is, ende volbiedent, ende doent volboden wysen mit vonnes, ende dair tenden dat erve vercopen, ende rechtevoert, sonder meer biedens, des eersten saterdaghes ten ban een ghifte of gheven, 116. Die vergaderingen ende die hantiringen, die aldair geschieden, hiet men tsondaghes ban, 129. Als dit drie saterdaghen openbairlic aeneen ten ban gedaen is, so sal die vercoper tot den dorden saterdaechs ban, als hijt gheboden heeft, begeren vonnes, 113. Ende dese vergaderinghe des rechters ende tgherechts, ende der gheenre, die mitten rechter off tgerecht te doen hebben, heet men, na den ouden haircomen, saterdaghes ban, 130. Antwoirde geven op dat hy aldair ten ban ghetoecht of begheert heeft, 131. Dat men altoes des saterdaghes, al wairt een grote hoechtijt, sculdich is van rechtswegen ban te houden, *ald.* Dat niemant gene gifte geven en mach van enigen arven, die binnen der vryheit van den Briele leggen, het en si tote sondaghes banne, *Priv. v. Brielle* 26 (*a.* 1342). Die sullen comen ten naesten banne ende toghent aldair, dat ziit verloren hebben, *K. v. Brielle* 49, 15. Des saterdages na den banne, Mieris 2, 90 *a*. Als die rechter voldinghet heeft van al dat hy ghedaecht had tot saterdach ban van vechten, so verzoent hy die luden, die ghetwist hebben ende aldair ghedaecht waren tsaterdaechs ban, Matth. 140. Men sal (des ander daghes) vierschair maken ende doen recht van dat tsaterdaghe ten ban gedaecht was ende onberecht bleef, 141. Zoo ook *K. v. Brielle* 9, 3; 14, 19; 164; *enz.* Matth. 114; 117; 130; *enz.*

— Den ban dingen leest men eene enkele maal voor dat dinc bannen, d. i. *eene rechtszitting met de officieele termen openen en leiden.* || Dan mach se die rechter terstont ballinc slants legghen sonder dinghe te bannen; mer doet hijt up enen anderen dach, soe moet hij den ban dinghen, *Dingt. v. Amst.* 23. In den eersten als die rechter den ban ghedinghet heeft, so seit hij, enz., *ald.*

— Enen in enen ban leggen, *iemand voor het gerecht roepen*, *in rechten betrekken.* || Cort daer nare soe ghevielt dat een mesdede jeghen trecht van der stede van Bruecele, mids welken daden die wet was alsoe beraden, dat si dien mesdadegen man leggen woude in enen ban, *Brab. Y.* VI, 11560; vgl. '70. Zie verder ald. tot vs. 11662, en verg. AMMAN.

— Bi (over) enen ban staen, *als rechter zitten.* || Ende dit vernam ter vaert mijn heere Anthonijs, die ruwaert, die den heere van Assche, den amman, verboot dat hi bi dien ban niet en stonde, in gheer maniere. Die stat van Bruecel versocht schiere haren amman alsoe houde van rechtswegen dat hijt doen soude, ocht dat hi, sonder enigh beiden, terstont sijn roede nederleide, *Brab. Y.* VI, 11567. Dat hi bi bedwange der stadt van Bruessele over eenen ban gestaen hadde tegen tgebot van den Ruwaert, *Exc. Cron.* 154 *b.*

5) *Het rechtsgevolg van het leggen van den ban*, *de straf die ten gevolge daarvan aan de overtreders opgelegd wordt.* || Of ic nu sloughe eenen man, soude mijn cleet (*het lichaam*) ontfaen den ban in der schepenen luud? *Denkm.* 3, 26, 336. Datten nyement en huse noch en hove, en ate noch en drancke, hi en heeft des bans geboet, Matth. 140. — Bepaaldelijk in de beide volgende opvattingen: *a*) *Geldelijke straf*, *geldboete*, ook meermalen in Lat. stukken: *bannos solvere.* Later werden de beide woorden *ban* en *boete* synoniem, en komen meermalen verbonden voor, doch dat dit oorspronkelijk niet zoo was, blijkt o. a. uit Mieris 2, 139 *a*: „Die *broken van onsen banne* van haren dyck (*de boeten*, *hun opgelegd krachtens onze rechtsmacht ten opzichte van hunnen dijk*) hebben wij hem uutgheset tot vyf schellinge Hollants toe." || Verbuerde ic ban of boeten in A. woirden, dat begheer ic dat ghy an hem hout ende niet an mi, Matth. 105. Off hy spreect ongheachte woirde (d. i. andere woorden dan die in het proces behooren gesproken te worden, elders *wantael* genoemd, het tegenovergestelde van *dingtael*) ende verbuert een ban van drie scellingen, 143. De faicten, daer of men alle de voorseide boeten ende bannen wijst, *Cout. v. Brugge* 1, 326. Zoo ook Mieris 2, 90 *b*, *passim.* Op een ban (var. boeten) van twee schelling, *Dingt. v. Wat.* 24; vgl. 9 en 10, *passim.* Die banne, die beteringhen ende die mesdaden van der munte, *Cout. v. Brugge* 1, 247. Doen verstaen ter vierscarne den ban; dat sullen die baliu ende die scepene van gheens goede ghelden den ban ende die ban ne sal niet wesen boven twie scellinghen, Mieris 2, 158 *b* (*a.* 1315). Enen dagelicksen ban is drie schellingen, wanneer de richter selver pandet binnen der poorten, 201 *b* (*en nog eens ald.*; *a.* 1318). Dat die schout van Purmer will die ban hoogen op den dijck off op den wech van twie schellinck op vier schellingen (bij *in gebreke* blijven), *Dingt. v. Wat.* 24. Soe sal hy (*de schout*) leggen den eenen ban op den anderen ende sal seggen: Siet ghy schepenen, hout ghyt alsoe vol ende alsoe

vast, oft mit vonnisse besloten ware totdat wy comen op die laeste ban? *ald.* Elc man mach wel varen wonen van den enen dorpe int ander sonder ban ende sonder boete, *Oorkb.* 2, 375*b* (*a.* 1292). Ende want die gedaechde niet voirt en quam, so sal hi gelden den richter enen banne van drie scellingen, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 782 (*a.* 1330). Wie soe .. eenen poerter verbannet opten dyc off op de Weteringhe, die ban en mach niet wesen tote den daghe, dat die ghene coemt voer scepenen, Mieris 2, 159*b*. Voert die scouwe op den dyken ende in der weteringe sal bliven staen in alle den recht, dat si hier tocomen is, als op den diken twintich penningen te nemen van enen ban, ende in der weteringhe drie scillinge van enen ban der munten vorscreven, Nijh. 1, 230 (*a.* 1327). De mach de onscout bescudden eer hi se doet, mit dien ghelde, daer hi om beclaghet was, behouden dien scoute sire banne (2de nv. mv.), *R. v. Utr.* 1, 16, 9. De onscout aenneemt te done voert gherechte, coemt hi nyet ten eersten daghe, so verboerd hi sinen banne, ten andren daghe sinen ban, ende ten derden daghe so selmen de scout uutpanden, 15, 9. Zoo ook Mieris 2, 307*b*; *Dingt. v. Amst.* 10; *Lib. Alb.* 5; *R. v. Utr.* 1, 259, 5. — Iet te banne scouwen, *bij de schouw bevinden en uitmaken, dat een werk niet aan de voorschriften voldoet.* In latere bronnen heet dit *te boet schouwen* (vgl. G. De Vries Az., *Het Dijks- en Molenbestuur in Holl. Noorderkw.* 284). Verbetert iemand zijn werk, dan kan hij nog bij eene naschouw, zoo die er is, van de anders onvermijdelijke boete worden vrijgesteld. || Wes strate of plate te banne geschouwen wordt, wair dat hijs niet en dede, so verbuerde hij 30 sc., *O. K. v. Delft* I, 30. Zoe wat strate ofte plaete te banne gescouwen worde, die salmen gehouden zijn te maecken binnen ses weken, *K. en O. v. Delft* 99, 10. So wanneer ene sluze te banne ghescouwet wort; so waer een ghemene vac (in een dijk) te banne ghescouwet worde, Mieris 2, 212 *a.* — Enen te banne scouwen, *iemand bij eene dijkschouwing tot eene boete veroordeelen.* || Item so sullen onse scout ende scepen voirscr. koeren moghen legghen ende maken up alle inyghe diken ende waterganghen bynnen der vriheit ende den ambocht van Bodelswaert voirscr., ende dair up boeten legghen, ende die te scouwen; ende soe wie te banne ghescouwet worde, die sal die boeten betalen bynnen drien daghen dair naist volghende, *Oorl. v. Albr.* 514. — Op mijn ban ende cost, *zoo dat de boete en de kosten voor mijn rekening zijn.* || Heer rechter, ick hebbe hier recht te spreecken ende ick en can die dinctael nyet, ende ick segge, dat ghy sculdich zijt my enen talman te setten op mijn ban ende cost (zoodat de kosten door den taalman gemaakt en de boeten door hem verbeurd, te mijnen laste komen), *Dingt v. Delft* 3. Zoo ook bl. 4; *Westfr. Dingt.* 17.

b) *De straf der verbanning*, uitgesproken zoowel door de wereldlijke, als door de geestelijke overheid.

α) *Het verbannen worden buiten de grenzen van een wereldlijk gebied*, *uitbanning*, *ballingschap.* || So wat man die ghebannen is uut anderen goeden steden van moert, van cracht *enz.*, op dat hi aldaer den ewighen ban heeft, die zijn hier ghebannen van denselven feyten op haer lijf, *O. K. v. Dordr.* 19, 34. Ware yemant die eenighe zaken misdede of misseide, dat zoudemen correngeren na goetdencken der goeder luden van den gherechte die bi tiden wesen sullen sonder eenighen ban ofte bedevaert, V. d. Wall 370 (*a.* 1400). Alle die bi hem hadden den ban, worden weder ingeroepen ende keerden weder in haer goet, *Sp.* II[1], 21, 57 (*Van Domitianus*). Hadde hem gheweert deerste man, so ware hi bleven sonder ban van der stede sochte, *zoo zou hij niet uit het paradijs verjaagd zijn*, *Wap. Rog.* 1711. *Van den ban.* Enich weerlic persoon . . die van desen daghe voert jaer ende dach in den ban ghestaen hadde, het waer van verploghere scout ofte van versmadenisse des rechts, *R. v. Utr.* 1, 129, 89. De raet vander stat out ende nye siin overdragen ende hebben verclaert opten ban, 1, 255, 140. — Ook in fig. zin. *Dat wat verbant, op de vlucht drijft.* || Gheven doet alle bliscap toghen ende het es alre droefheden ban, *Van ghevene* 87. — Te banne hebben, *de oorzaak van iemands verbanning zijn.* || Zo mochte die ghene die dien persoon te banne hadde, comen voer den raet van der stat ende tonen daer sine banbrieve, *R. v. Utr.* 1, 129, 89. — Enen te banne doen, *iemand in den ban doen leggen.* || Wat manne van buten enen portre te bannen doet, so hii (*de gedaagde*) dat (l. doot ?) es, die ban (*de boete*) ende die schoud ne moeghen niet mersen (*vermeerderen*) ende als hi sinen ban met sinen schepenen ter vierscharne hevet ghetoghet, so sal die scouthete ende die schepene van der port hem doen ghelden den ban ende die schoud van des banlings (*des verbannenen*) goede, *Oorkb.* 1, 312*a*; vgl. *ald.* 311 *a* en *b*. Comt hi ende te rechte niet ne staed, of coemt hi niet, men salne te banne doen ende hi sal bliven in den ban tote dien dat hi recht hefd ghedaen, *Oorkb.* 1, 311*a* (*a.* 1254). Zoo ook *R. v. Utr.* 1, 257, 3; *enz.* — Te banne comen, *in den ban gedaan worden.* || Dat hij te banne quaem van versmadenis srechts, so sel dieghene die tebanne gecomen is, hem binnen drie maenden daerna dat hij inden banne gecomen is, uut den ban losenen ende absolutie winnen, *R. v. Utr.* 1, 255, 140; 257, 5. — Te banne staen, sijn, *in den ban zijn*, *balling zijn.* || Den claghere zullen die rechtere ende die schepene bewisen alse vele van des goede, die te banne es, alse hi eschende es, *Oorkb.* 1, 311*b*. Dat yemant van horen rade ofte van horen dienren te banne staen sel, *R. v. Utr.* 1, 256, 141. Weder sij te banne siin off en siin, *ald.* Waer yemant te banne, so soudmen dien rechtevoert thuys senden ende enen anderen daervoer kiesen, *ald.* Zoo ook bl. 257 *passim*, e. e.

β) *Kerkelijke ban*, *banvloek*, *excommunicatie*, lat. *anathema.* || En waer dat ic was in den ban, ic waer hier ghecomen sonder beiden, *Rein.* II, 4407. Alle die int lant sijn gheseten, ist coninc, ist vrou, ist wijf of man, sel ic brenghen in des paeus ban, ende seinden een interdict so swaer, dat men en sel voor noch naer doden graven, singhen noch lesen, II, 4582. Hier af was grote claghe int hof (*te Luik*), so dat si met gemeinen rade met bannen wisten wreken haer scade, *Velth.* IV, 64, 78. Ende wilden tkint (tlant ?) met banne beslaen, *ald.* 82. Bannighe lude ende die openbare te banne ghecundighet zijn, daer en sal ghein broeder meenscap mede hebben aen dien dinghen die hem niet gheoerloft en zijn, *D. Orde* 235. Si (*die papen*) sijn so saen verbolghen ende so wraecghier om cleyne saken, eest met banne of met anderen saken, *Melib.* 3259. Want die kerke en conste bedwinghen metten banne hare viande, *Wrake* I, 475. Want pause ofte kardenale, oft ander prelate alsoe wale die symonien begaen, si sijn in den ban alsoe saen, III, 870. Daer omme bes ic in spaeus ban, *Rein.* I, 2721. Dat ghi u van

den banne claert, I, 2748; vgl. II, 4508. Scuwet vermesamheit ende ban, *L. o. H.* 1219. Die luttel souden gheven . . . om der Roemscher kerken ban, *Wrake* I, 484. Die selve waren in den ban, III, 865. Doe gheboot men bi den banne van enen legate van Rome, . . ende (d. i. *die*) alle verwate, *sub anathemate terribili*, *Sp.* IV[7], 34, 34. Een landshere onghenadech . ., ende liever heeft siere liede goet, dan hi vonnesse oft recht doet, ende luttel ontsien (*l.* ontsiet) den ban, dat es seker een tiran, *Doct.* II, 3673 (in het Gloss. verklaard als *auctoritas judicialis*, *judicium*, *jus*, doch de verklaring *het bevreesd zijn voor de kerkelijke straf* is natuurlijker dan: „*bevreesd zijn voor* het recht. Bovendien is dit reeds in den vorigen regel gezegd). Absolucien, brieven, seghelen ende ban, die veel ghelt hevet, hi vercrighet al, *Ned. Proza* 65 *. Ende mits dat de voirsz. van Dordrecht aldaer tot hoeren ghesetten daghe nyet gecompareert en hebben, heeftse gedeclareert in den ban te sijne, V. d. Wall 779 (*a.* 1500). — In den ban, *gedurende den tijd des bans*, *terwijl men onder den ban is.* || Oft wat si doen oft lien wien, si selen in der waerheyt lien; dan heeft macht no cracht, want hets in den ban ghewracht, *Wrake* III, 874. — Bi den banne, *op straffe van den ban.* || Bi den banne verboot hi wijf ende manne, dat si hem ontseiden . . . rente ende des keysers recht, *Sp.* III[6], 64, 15. (*Die paeus*) geboot dat als bi den banne, dat nemmermeer diere af quame hem de Vrancsce crone name, III[6], 68, 98. Die bisscop geboet daerententen den leyen, dats te verstaen waerlike lude, bi den banne ende bi horen live, dat si van dien daghe uter stat niet en gingen, *Clerc* 52. — Te banne sijn, — werden, *in den ban zijn*, — *komen*; enen te banne doen, *iemand in den ban doen.* || Hets drie jaer, dat ic waert voor den deken Hermanne in vullen seinde te banne, *Rein.* I, 2738 (het ww. *tebannen*, dat Jonckbloet uit de lezing van het Hs. te bannen maakt, bestaat niet. *Proza-Rein.* 36r heeft: Nadien dat ghy *te banne* syt. Ook elders leest men *te bannen*, doch ook in twee woorden, b. v. *Invent. v. Brugge* 2, 393: Van dat hie de kercke . . wihede, van dat zoe (*de kerk*) te bannen was, *onder interdict lag*, van den faite dat, *enz.*). Die soude men uut der synagoghen doen; *glosse*: men souden te banne doen, *Hs. Evang. Joh.* 9, 22. Al waer dat sake dat ic onghelovech ware, of te banne openbare, dies niet en es, ben ic ghedaecht, ic mach antwerden op datmen vraeght, *Mask.* 412. Wi sellen te ban doen ende vloeken in allen kerken, dier of weet, tot dat hi daer of doet bescheet, *Rein.* II, 5300. Enen bisscop, dien hi hadde ghedaen te banne ende verdoemt beide, om dat hi jeghen tghelove seide, *Lsp.* II, 48, 580. Als si te banne siin ghedaen, so mach hiit deelen ter vierscaren, *Oorkb.* 2, 332, 15 (*a.* 1290). Item en zal niement tvorseide ambocht doen, die zit in onwettelic huwelike of die te banne of verwaten es, *ZVl. Bijdr.* 3, 276 (*a.* 1379). Als hy gerecht is, so mogen die vrienden dair of . . aentasten dat lichaem ende gravent, op dat hy niet te banne bekent en is, Matth. 193. — Enen in banne of over ban doen; in den ban brengen, *iemand in den ban doen.* || Maer die hi dus in banne doet, worden met tornen verwoet, *Sp.* IV[2], 50, 51. Nochtan en wouden sijs niet laten, sijn (si en) hebbense over ban ghedaen, *Wrake* III, 2222. Hier omme wart coninc Karel erre, ende ontboot na ende verre, datmen in den banne brochte grave Boudene, die des rochte ene weduwe te nemene met rove; dus wart in der bisscoppe hove grave Boudene brocht in den ban, *Sp.* IV[1], 44, 49. — Sinen ban leggen op ere dinc, *iets verbieden op straffe des bans.* || Leo gaf hem hier of bulle, ende leidere oec up sinen ban, dat geen prince quame daer an, dat hi die Vriesen meer bedwonge, *Sp.* III[6], 93, 150. — Den ban doen ere dinc, *iets in den ban doen*, *er den banvloek over uitspreken*, in *Serv.* I, 489, van den bisschopsstaf, als symbool der bisschoppelijke waardigheid. || Dat sinte Valentijn den ban ghedaen hadde den stave, des en doersten nyemant ave nemen van den altaer, daer hi lach, des stont dat busdom menghen dach sonder busdom (*l.* busscop) heerdeloes. — Den ban lossen; — ontbinden, *iemand* (*zich*) *losmaken van den ban.* || Wat mach hen biechten staen in baten? Al hebben zi absolutie outfaen, . . zi lossen den ban ende comen verwaten, Praet 2084. (*Die paeus*) hi vergaf den jongelinge sine mesdaet aldaer ten stonden, ende hevet sinen ban ontbonden, *Sp.* IV[1], 44, 60. Daer die keyser den paues teren baervoet stoet uptie snee, langhe ghenouch ende mee, ende hi ontbant hem sinen ban, IV[2], 73, 34.

c) *Straf*, *plaag*, in 't algemeen. || Soe onlanghe eest dat men hier pleget omme tgoet te hebbene, soe swaren ban, *Vad. Mus.* 2, 172, 48. Entie Normanne (*hadden*) Vrankerike *met so groten banne* so gheplaghet, dat onse Here des lants began ontfaermen sere, *Sp.* IV[1], 65, 54.

6) *Rechtsgebied*; *landstreek*, *waarover de rechtsban van den ambtenaar zich uitstrekte*; *rechtsdictrict*; *ambacht* (zie *ald.* 2, *c*). In deze bet. komt *ban* ook voor in den frieschen vorm *bon* voor *stadswijk*. Zie BON. || Achte gheerse lants dairbii gelegen in den ban van Hemeskerke, *Oorkb.* 1, 270 *b* (*a.* 1250). Elc man mach siins erves ghebruken in dien ban daert in leyt, 2, 375 *b* (*a.* 1292). Van allen ligghenden erven binnen banne, daert gheleghen es, sal die ambochtshere dat berichten met den gheswornen van den lande binnen banne daert gheleghen es, V. d. Wall 117 (*a.* 1303). Ende tsinen utersten daghe binnen banne niene ware of niet vort comen en mochte dat vonnesse tuten, 144 (*a.* 1315). Alle vervalle die totter vrygraeschap vervallen sullen van den ghenen die bynnen den banne geseten sijn, Nijh. 3, 149 (*a.* 1388). Item so heeft die vrou van Heemsteden noch drie morgen gecoft, die gelegen sijn westwairt an der wildernisse, zuutwairt an tManpat, in den selven ban, *Oorl. v. Albr.* 316. So salmen doen van erve, ghelegen buten der vryheit, voir den rechter ende tscependom, in den ban dairt erve gelegen is, Matth. 115. Ende es hueren ban groot 550 mergen lants, *Inform.* 24. Ende den geheelen ban van Velzen es groot 1195 mergen lants, 27. Bailliuwen van Romen . . . daden haer bisscoppe af ende an, alse hen goet dochte in haren ban, *Sp.* I[8], 18, 13. Elc man mach syns erffs ghebruken daert in leyt, ghelyc den anderen bueren diere in wonen, al woent hy in een ander ambochte, Mieris 2, 90 *b*. Zoo wie . . . van den raetsmannen . . . ontboden worden ende daer niet en quamen, opdat hy binnen banne waer, *ald.* 156. Die rechters, die buten ban zyn, syn sy scepenen, syn sy raedt ende binnen banne comen, *ald.* Zeeven die naeste buyren die binnen den ban geseten syn off twee die naeste buyren sullen die overstallige pant pachten, *Dingt. v. Waterl.* 15. Also verre als die

ghene die gedaicht sijn, bynnen den banne waren des saterdaigs doe sij gedaicht worden, *K. v. Brielle* 9, 3. Leengoet salmen berechten binnen bans, daert ghelegen is mitter heren mannen ende mitten leenheer, daerment of hout, also die leenheer binnen bans den eygen ontfaen moet voor den rechter ende voorden heemraedt, wantmen alle erfzaken sculdich is te berechten binnen bans, *O. R. v. Dordr.* 1, 218, 30. Na inhout der hantvesten so machmen gheen poirter bescadighen die buten den ban is, als hy ghezinnet wort (*van wien men bewijzen kan*, *dat hij om geldige redenen* (n o o t s i n) *afwezig is*; *niet ter terechtzitting verschijnt*), Matth. 152. Al dat in desen ban gelegen is, *Westfr. Dingt.* 3. Coemt hy dan niet voert recht te pleghene, men salne verbannen ende hy sal niet wesen in bans, eer hy scependoem ghedaen heeft, ende syn ban sal wesen niet soenlijc, *niet door een vergelijk kunnen worden opgeheven*, Mieris 2, 158*a* (vgl. *b*: Des bans en sal hy niet quyt worden, eer hy hem scependoem heeft ghedaen).

7) *Ban*, *banvonnis*, *banvloek*, inzonderheid als uitgesproken door God, als den hemelschen rechter, over het zondige menschdom; bij uitbreiding ook in den zin van *de zwaarste*, *strengste straf*. || Ic mane mannen metten wiven, die dit lesen sullen ofte scriven, opten hoechsten ban, dat si dit dicht laten bliven reine, *Wap. Mart.* III, 1. Zy ontbieden ghemeenelicken die lieden al uyte op den ban, *Grimb.* I, 5411 Var. Alt lant es op den ban uytgeboden, op lijf, op goet, herwaert te comen, 2, 341. (*God*) maecte Adame ende Yeven . . ., ende verboet hen opten ban, dat si van enen boem niet en aten, *Teest.* 298. Want gherechticheid ghebiedt opten ban, datmen tsine gheve elken man, 1170. (Maria) quam in desen weene om te versoenen den ban, die onse vader Adam began, *Disp.* 426. Dit is si die dat serpent verwan, dat Yeven brachte in den ban, *Lsp.* II, 3, 179. Hadden si die (*der sielen scoenheit*) ghesien *oec* an, lichte si waren in den ban, daer Lucifer was, gheleit, *Wap. Rog.* 680 (aldus te lezen). Ende die diefte dieflijc verhelt, die es een onghetrouwe man, ende hi es in Gods ban, *X. Plagh.* 1578. Vermaledijt ende in Gots banne es der gene die sprect, dat Gods wort ie van heme gelit (= *gelidet*), *Limb. Serm.* 163*b*. Niement also dincken en sel, het si wijf, het si man, wil hi vlien des hemels ban, 2241. Want Hoverde ende hare partie heeft God al in sinen ban, Praet 1815. Gheven maect pais ende vrede, het can verdriven den ban, *Vad. Mus.* 1, 343, 100. Den enen ghevet si, dien sijs an, die suete cussene van haren monde, den anderen slaetse in den ban, Hadew. 1, 14, 43. — I n d e n b a n b l i v e n, *onder den banvloek blijven*, *vervloekt blijven*. || Gheluc ende heil ende goed gheval, ic duchte dat spade comen sal; des blivic in der vruechden ban, *OVl. Lied. e. Ged.* 95, 13. Bedi so blijft zoe in den ban, dat soe niet comen mach daer boven, Praet 1962. — D e n b a n w e r p e n, *den banvloek slingeren*. || Die dan so swaer worpen haren ban, om ene cleyne mesdaet nochtan setten si die siele al te hant in der hellen ewighen brant, *Wrake* I, 234. — E n e n t e b a n n e d o e n, *over iemand den banvloek uitspreken*. || Ay deus, wie sal den ghenen absolveren, dien de minne te banne doet, Hadew. 1, 15, 46. — T e n b a n n e c o m e n, *verdoemd worden*, *in het verderf komen*. || O zot keitijf, ziele ende lijf houdstu van Gode, twi soutstu danne comen ten banne, Praet 3798. — E n e n d e n b a n g e v e n, *iemand den banvloek geven*, *het anathema over iemand uitspreken*. || Nu maken die heren een ghespan, ende gheven der eren enen ban, *Wap. Mart.* I, 59. Men ghift der eren nu den ban, Hild. 82, 98. — D e n b a n g e n i e t e n, *vervloekt*, *veroordeeld zijn*. || Sulke minres ghenieten den ban, die metter mesdaet maken ghespan, *Wap. Mart.* II, 192. — D i e e w i g h e (e u s c e) b a n, *de eeuwige verdoemenis*. || God verde hem den euschen ban, *IV Mart.* 518. Want uut den monde vlieten can die salicheyt ende die ewighe ban, *X. Plagh.* 1841. Dune salt begheren nyemens wijf, noch dat wijf nyemens man, want grote sunde leeght daer an, ende si verdienen den ewighen ban, *Ned. Ged.* 636, 44. Die sinen wil altoes verwan van des hi hem woud onderwinden, die sel mitten ewighen ban in der hellen gront verslinden, Hild. 186, 285. — D i e h e l s c h e (d e r h e l l e n) b a n, *de verdoeming in de hel*, *de helsche verdoemenis*. || Verdient so oec den helschen ban, so wert haer tfleesch een zwaer ghespan, *Wap. Rog.* 761. Alsoe en sal der vrouwen lijf niet eens anders mans begheren, oft si des bans van der hellen wil ledich sijn, *X. Plag.* 2166.

BANBOEC, znw. o. *Het boek*, *waarin de banvonnissen met de namen en misdaden der veroordeelden worden opgeteekend*. || Die clerc (*sal*) hebben een oirt van eynen kromstart . . . van elker teykeninge inden banboic van den verwonnen ende vervolchden luiden mitten banbrieven, *R. v. Utr.* 1, 331, 6.

BANBRIEF, znw. m. *Het officieele stuk*, *afgegeven ten bewijze dat iemand tot ballingschap veroordeeld wordt*. Zie BRIEF en vgl. *Ballinghbrief*. Van Santen, *Kennemerland* 342. || Zo mochte die ghene, die dien persoen te banne hadde, comen voer den raet ende tonen daer zine banbrieve, *R. v. Utr.* 1, 129, 89. — Zie een tweede voorbeeld op het vorige art.; een derde op BANNICH; *enz.*

BANDACH, znw. m. *Rechtsdag*. || Over . . de moyenesse die zy hadden al de stede duere waerhede te hoorne voor den voorseiden bandach, *Invent. v. Brugge* 4, 134. Van den ballinghen, die up den voors. bandach ghebannen waren, *enz.* Up dien zelven dach zo wast bandach ende daer en waren ghebannen maer seven personen, *aangeh.* Gloss. *ald.* 589 *a*, alwaar ook gesproken wordt van den *ban van half Maerte*.

BANDEKEN, BANDEKIJN. Zie BALDEKIJN.

BANDEKIJN, verklw. van *bant* (z. a.). *Band*, *boei*, bij uitbr. *middel om in bedwang te houden*. || Mate dats een bandekijn . . . over die erdsche weeldichede, *Sp.* I[a], 75, 57 (*temperantia voluptatibus imperat*; vgl. *OVl. Ged.* 3, 119, 541, waar *bandekijn* gelezen wordt).

BANDERIC, *icke*, znw. m., voor *balderic*: ohd. *balderich*, mfr. *baldret*, *baudre*, waarvan het fr. *baudier*, lat. *balteus*; vgl. Burguy 31; Littré 1, 315. *Riem*, *gordel*. || Alle die ghene die boven gegort waren mit bandericken, *D. B.* II *Kon.* 3, 21.

BANDEROEDE, znw. vr. Van *Binden* en *Roede*. Bij Kil. B a n d - r o e d e, *vimen maius*; bij Plantijn: B a n d t r o e d e o f t w i s s e, *verge d'osier pour lier*. *Roede om mede te binden*, *twijg*, *teen* (niet te warren met *bantroede*, *bandreu*, ons *bandrekel*, een hond die vastligt). || Item dat nyemandt wissen, theen noch banderoeden ofte peertsen en lese, die ghewassen zijn elders dan up tzyne, up de boete van 3 ℔, *Cout. van Brugge* 1, 221, 24. Van teen ende van banderoeden, *Invent. v. Brugge* 3, 311. Van duunbarden ende van banderoeden, 4, 173. Wissen, teen noch banderoeden, *aangeh.* Gloss. *ald.* 17 *b*, en vgl. *ald.* 589 *b*, waar ook de vormen *bantroe* en *bandroe* gevonden worden, als

ook voorbeelden van de uitdr. *banden ende roeden* en *roeden ende banden*.

BANDERIEM, znw. m. *Riem, gordel.* || Twee huden banderiemen of te maken, *Rek. d. Gr.* 3, 464. 37 paer haken te banderiemen, 471.

BANDERSIDE (BANDERSIDEN, ook in den oorspr. vorm BANDER SIDE (SIDEN) geschreven), bijw. en voorz. Eigenlijk *Be ander side*, d. i. *aan de andere zijde*, welk voorv. *be-* in verschillende woorden, als *bachten*, *boven*, *binnen*, *beoosten*, *bewesten*, *benoorden* enz. eene locatieve kracht heeft.

I) BIJW. — 1) Eigenlijk.

a) *Aan de andere zijde*, *aan den anderen kant*. || Ende ghingen harre varde so langhen stont onder die aerde, dat si alle onder die riviere banderside quamen sciere, *Wal.* 8439. Hi dede neven hem sitten sijn wijf Clarise; Blancefloer die hovesche entie wise dede hi sitten banderside, *Flor.* 3885. Casseel, die here van Baudre, ende Phesonie saten te gadre; banderside Betijs ende Ydorus, *Cass.* 1305. Sach hi van dien vergiere goet die ene side al claerlike, ende banderside die gelike, *Rose* 1478. Wandelen hi doe henen ghinc banderside in de sale, *Limb.* X, 348. Ende staect hem int herte vore, dat het banderside quam dore, *Vergi* 1049. Dat tswert banderside dorequam, *Sp.* IV*, 35, 43. Banderside daer God sat, II*, 37, 35. Dat hem banderside dore dat yser ghewaden quam, *Limb.* II, 1208. Zie nog V, 379; VII, 1056; *enz.*

b) *Naar de andere zijde*, *naar den anderen kant*. || Daer si ginc aldus allene, versach si in den muer een kene neven der kokenen ende leeter vore: daer sach si banderside dore, *Belg. Mus.* 10, 91, 55. Echites voer banderside ende bestont die porte met stride, *Limb.* V, 361. Ghi selt in dene side wesen . . . ende oec, radic, banderside sal u broeder Demophon riden, ende sal bestriden die stad van daer, VII, 971—983. Alhier vaert uter stede ende bestaetse hier met stride; ic wille varen banderside metten ridders van den lande hier, XII, 574.

c) *Ter andere zijde*, *aan den anderen kant*, waar van twee partijen sprake is. || Otte quam met mogentheden vor den keyser, ende sine mage, ende begonste dus sine clage. Banderside stont Garijn ende mede die mage sijn, *Lorr.* II, 2957. Des ander dages es opgestaen Torec ende wapende hem saen; ende Druant oec banderside gereidem daer oec saen te stride, *Lanc.* III, 24654. Die van Lovene bander side, die niet en wisten van dien stride, keerden ten tenten achterwaert, *Brab. Y.* V, 1183 (*Var.* in dander side). Maer banderside stont doe gescard van Rothen mijn her Geraert, Velth. II, 51, 15. Ende Alebrecht die quam banderside jegen Adolve daer te stride, III, 50, 17. Van Vrederike met, die gecoren banderside es jegen Lodewike, VI, 1, 36. Banderside quam . . . die here van Moy op sijn ors gevaren, *Grimb.* II, 2261. Demophon reet een ors van prise . . . ende quam ten crite behagelike; banderside die coninc rike Polifemus quam daer jeghen, *Limb.* VIII, 1486—92. Demophon die here street banderside herde wel, *Limb.* VIII, 720. Van den discorde dat was tusschen den abt van sente Baves . . . an de eene zide, ende den heere van Gavere . . . banderzide, *Gendsch Chtb.* 15. Zie nog *Lanc.* IV, 4688; *Lorr.* II, 410, 443, 553, 1311, 2906, 2932, 3464, 4318; *Grimb.* II, 2835, 3327, 3765, 3836, 6111; Velth. IV, 35, 6.

— Herhaaldelijk vindt men in tekstuitgaven, in plaats van *banderside*, ten onrechte *van der side*, waarvoor men de ware lezing in de plaats stelle. Zoo b. v. *Grimb.* I, 2596, 4723; II, 2351, 2444, 2464, 2784, 2922; *Brand* (*H*) 1528; vgl. *Flor.* 3888 (*Hs.*).

— Van banderside, *van de andere zijde*, *van de andere partij*. || Dat die van Triere uter stad waren ghevaren tenen stride, entie van banderside drevense weder in met crachte, *Limb.* II, 566.

2) Figuurlijk. *Aan den anderen kant*, *anderdeels*, bij een tweeledig geval. || Dat hi tserpent hadde doot dies so haddi bliscap groot; banderside so haddi toren dat hi sijn swaerd adde verloren, *Wal.* 599. Hi versciep hem tallen dieren die sijn upt lant of in rivieren: banderside sciep hi hem wedere tallen voghelen, 785. Dus was die coninc tongemake harde sere om dese sake; entie vrouwe banderside was hier ave sere onblide, *Lorr.* I, 861. Men sel billix houden trouwe, ende bandersiden soect men nouwe die nootdruft, alst gaet aent lijf, *Rein.* II, 4981. Dat hi sochte was ende goedertiere jeghen doemoedighe tallen tiden; oec was hi fier ende wreet banderside jeghen die ghene die bi haren verwaentheden moylic waren, *Vl. Rijmkr.* 2960. Hi hadde te dien stonden grote pine van sinen wonden; banderside dogedi mee, *Belg. Mus.* 7, 193, 211. Zie nog *Wal.* 10140; *Rose* 6335; bl. 249, 10; *Mask.* 1327; *Rein.* I, 1830; *Limb.* I, 2233; II, 674, 1386; XII, 104, 576; *Vl. Rijmkr.* 10492; *Brab. Y.* VI, 1381; *Grimb.* II, 154; *enz.*

— Het verkeerd gelezene *van der side*, in plaats van *banderside*, verbetere men *Brab. Y.* II, 5778; *Grimb.* I, 2771.

II) VOORZ. — Met den 3den en met den 4den nv. *Aan de andere zijde van*, *aan den anderen kant van*. || Ene veinstre, daer Walewein dure sach sitten banderside den mure in ene sale scone joncfrouwen, *Wal.* 1097. Daer een casteel stont wel dire banderside den watere, *Lanc.* II, 39426. Daer ne comt nieman, hine wilre wesen banderside den watre breet, II, 45307. Daer die grave toegesach, die banderside een water lach, Velth. II, 51, 23. Doe de riders waren voer de poert, ende de goede liede van der stede utetrocken naer hem lieden banderside Meren, *Rek. v. Gent* 1, 238.

BANDICH (BANDECH), *-dige* of *-dege*, bnw. *Door den band vastgehouden*, *tam.* Kil. „Bandigh, *vinctus*, *cicur*, *domitus*. Mhd. *bendec.* || Olde hont sijn quaet bandich te makene, *Hor. Belg.* 9, 36, 576. Vgl. *Limb.* IV, 327: Het es pine meneghe rande, den ouden hont doen *gaen in bande*.

* BANDICHEIT, en -HEDE, znw. vr. Zie BANDICH. *Gebondenheid*, *benauwdheid.* || Na die yerste pater noster toende Jesus sijn bloedighe sweet voer mi ende verdreef alle bandicheyt. Nae den anderen pater noster ofdede hi alle sunden, als een wolken, mit die bandicheyt sijnre pinen, *Stemmen* 26. — Of moet op beide plaatsen bangicheit, *benauwdheid* (z. ald.), worden gelezen? In hetzelfde stuk komt nog voor: „voer alle *bancicheit*, die ic mit minen sunden verdient hebbe," waar men voor *bancicheit* ook wel zal moeten lezen: *bangicheit*.

BANDIJC, *-dike*, znw. m. Van *Ban* in de bet. 6) en *Dijc*. Een *dijk*, *die gerechtelijk geschouwd wordt*; *een dijk*, *ten opzichte van wiens onderhoud een zekere rechtsdwang wordt verleend.* Zie Racer 7, 207 vlgg., en vgl. *banwoud*, aldus genoemd vanwege den rechtsdwang, waarmede de bewaring van het woud gepaard gaat, *ald.* 1, 14. || Eenen waterganck . . van beneden der stege tEverdinge langes tot Schoonrewoert toe, end tot Ameyders zijdwen, allent dat binnen dien bandycke

leget ende an der Lecke, *Oorkb.* 2, 219*a* (*a.* 1284).

BANDIMENT, znw. onz. Ofr. *bandiment* (Duc. 7, 54); prov. *bandimen* (Rayn. 2, 176); van mlat. *bannimentum* (Duc. 1, 567). *Afkondiging*, *oproeping.* || Daer is een uutroepinge, een bandiment ghedaen, *Gesta Rom. f.* 72*b*. Als aldusdanighe bandiment over alle den landen . . ghegaen was, so quamen daer vele tot sijn pallaes, *f.* 75*c*. Dit bandiment, die wil des conincs wert van allen luyden in sijn ryke ghehoort, *f.* 114*a*. Hi dede terstont een bandiment bescriven ende ofroepen, *f.* 183*a*. Ende sende boden over al sijn conincrijck mit bandimenten, die men overal uutriep ende las, *ald.*

BANDINC, znw. o. —1) Hetzelfde als gebannen gedinc. *Eene formeele rechtszitting*, *op de gebruikelijke wijze en met de gebruikelijke termen geopend en geleid.* || Soo en sal onse schout geen gedinge noch recht beginnen, ten zy goets tijts voor middage, ende dat voleynden eer hy opstaet, uytgeseyt onse bandinge ende dijckrecht, Lams 35.

2) *Terechtzitting*, *waartoe alle dingplichtigen worden opgeroepen* (*gebannen*). || Eens sjaers moet men bandingh dingen, . . . welck voorsz. bandinghe ghesproten is ende syn oorspronck heeft uyt den Graefdinghe ende Hofdinge, V. Santen, *Kennemerland* 208. Soo en sal gheen schout buerrecht houden buyten den bandigen (*l.* bandingen), van schade ende van schulde meer dan driewerven sjaers, *Handv. v. Medembl.* 58*b*.

BANDOEN (BANDON, BANDUUN), znw. onz. Van ofr. *bandon*, machtiging, verlof, macht, afgeleid van het ww. *bannir* (Duc. 7, 54; Roquef. 1, 128; Burguy, *Gr.* 2, 266), veelal voorkomende in de uitdrukkingen *mettre*, *donner à bandon* enz., waardoor men allengs de uitdrukking als één woord beschouwde en samenkoppelde tot *abandon*, vanwaar *abandonner*, en zelfs *à abandon* (verg. Diez 1, 51 op Bando, en Duc. op abandum, abandonum).

1) *Macht*, *gezag.* || U wijf heeften (*den koffer*) in haar bandoen, *Segh.* 9828. Dese waren alle in haer bandoen, *Brab. Y.* VI, 11840. Dat wert den Sone een scone sone tfonnesse te hebben in sijn bandone, *Lucid.* 1932. In recht, in wette, in bandoene, *Invent. v. Brugge* 1, 72. Confessore ende volc van religione, die wederstonden sduvels bandone, 5681. Hoverde hout mi in haer bandoen, Praet 1738. Hy noch sijn vrienden sijn niet te rade te comen in uwen genade, noch ooc in den bandoene van den vonnesse uwer baroene: sy hebben liever . . . taventuerne goet ende lijf, *Grimb.* II, 1266.

2) *Gevangenis*, *banden.* || Die trouwe leghet in bandoene, *Vad. Mus.* 1, 346, 76. — Vooral van de *boeien der hel*, *de hel.* || Omme te verlossene den pant ute den bandoene, daer inne (l. hi (*de duivel*) ne) in bant, *OVl. Ged.* 2, 58, 138. Sine hebben gene macht te doen van den helschen bandoen, daer si in liggen ende braden, *Lucid.* 698.

3) *Verpanding.* Verg. Duc. 1, 5*c* op Abandum. || Soe wie . . . geld om geld, oft pande oft eengherande ander goet, om enegherande bate leende, waert met geloften van trouwen ende van eeren, met brieven, met bandunen, ofte in eneger andere manieren, dat hi dat gelt oft ander goet, dat hi alsoe leent, sal hebben verloren tot ewelijken daghen, ende die ghene diet ontleent heeft, ofte doen ontleenen, ende alle sijn borgen, al hadden zijs oic brieven van teeren oft van coste oft andere yestichede gemaect, ende oic van allen bandunen die dair af sijn mochten, los, quite, vry ende ongehouden sijn ende bliven selen jeghen yeghewelken, *Stadsr. v. Brussel v.* 1383, in *Belg. Mus.* 10, 101 (Is hier misschien te denken aan de zoogenaamde „Garantie de Bruxelles? vgl. Britz, *Code de l'Ancien Droit Belgique*, 926).

AANM. — Of ditzelfde *bandoen* ook bedoeld is *Sacr.* 78, 67: „twas *bandune*" is moeilijk te zeggen. Verwijs gist, dat het het ofr. *bandon* is, in de bet. van *joie*, *allégresse.* Zie Gloss.

BANDRIE, znw. vr. (?) || Dat wi ne ghenen portere ne moghen doen ghebieden, noch onse rechtere omme ne ghene mesdaet buten der stat van Thienen, noch op hen negheen bandrien maken, zine willecorent met den monde, Willems, *Meng.* 458, in eene keur van Thienen van 1303.

BANE (BAEN), znw. vr. Mhd. *ban*; hd. *bahn*, mnd. *bane*; Got., Ohd., Ags. en Onrd. ontbreekt. Over de afleiding vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1077 met Kluge 15. *Baan*, *effene vlakte* of *begane weg*, in verschillende toepassingen.

1) *Slagveld*, *tooneel van den strijd*, *plaats waar gestreden wordt.* || Doe versagene die van buten meer dan vijf hondert tenen trane, ende scieden hem uter bane, daer si in vochten doe, *Ferg.* 4086. Ende stac mijn heer Janne Screyhane, dat hi viel in der bane op die doden die daer lagen, *Grimb.* I, 3726; vgl. *Lorr.* II, 4293. Maer daer toe quamen saen gereden in der selver bane selke die riepen: Viane! *Grimb.* I, 3777. Dese waren comen ter banen metten grave van Vianen, 4085. Ende sweerden brac men daer in der banen, II, 528. Coninghen, graven ende hertoghen . . . die bleven doot al in de bane, *IX Best.* 425. Hi was daer met moghentheiden, ende mechtich ghenoech in der bane sijn viande te wederstane, *Brab. Y.* VI, 5730. Wat meneghen spere men daer brac in der banen al over al, VII, 2072. Zie ook Velth. III, 41, 5; enz. — Die bane scuwen, *het veld ruimen.* || Die princen macht heeft te verslane, . . . ver hare scuut overmoet die bane, *Rincl.* 1055. — Ter banen vallen, *aan den slag gaan*, *aan den gang gaan.* || Ende dan vallen si weder saen ter banen, *Vad. Mus.* 1, 83, 39.

2) Des meres —, *het vlakke zeestrand.* || Hier en binnen is die joncfrouwe after uuten hem ghegaen wanderen op des meres baen, *MLoep* II, 345.

3) *Speelbaan*, *kaatsbaan.* || Aldaer men speelde op ene bane was hi met jonghen ghesellen, *Bloem.* 3, 27, 168.

4) *Betreden en gangbare weg*, in eigenlijke en figuurlijke toepassing. || Soe wye nu treden buten banen, die motent selve al becopen, Hild. 135, 118. Helen is der heren baen, 137, 21 var. Want die doet ware hi in wane of altoes te sine ghevane, die quame in die wreede bane, *Limb.* III, 1134. — In verschillende zegswijzen. — In (te) allen banen, *overal.* || Des men haers wel alhier in groter eeren mach vermanen in allen hoven, in allen banen, *Brab. Y.* VI, 5978; verg. VI, 1551. — Buten (buter) banen rollen, *het rechte pad verlaten*, *op een dwaalspoor komen.* || Sine connen minnen niet een twint, die wandel sijn alse die wint. si rollen buter banen, *Wap. Mart.* I, 438. Die doet, si schuwen sulke nose veel te rollen buten banen, Hild. 159, 194. Willen si den heren teere ondecken, . . . soe souden si duecht voerwert keren ende buten banen niet te rollen, 210, 273—7. — In eens bane rollen, in eens baan omgaen, *iemands spoor volgen*, *hem navolgen*, ook wel *tot zijne partij behooren.* || Hi hevet ypocrisie

ommaer, ende leghet hem met wraken naer, die in hare bane pleghen omme te gane, *Wap. Mart.* I, 231. Dus was dit vraukin daer bedroghen bi haren zoeten wane; elc peinse om dat soe heift vor ooghen, als men rolt in haer bane, *O Vl. Lied. en Ged.* 84, 29.—Verg. hiermede de uitdrukking: In eens baen es al die rol, *alles volgt zijn spoor.* || Die noch wel connen Reinaerts const, . . . si crupen al in Reinaerts hol, in sijn baen is al die rol, *Rein.* II, 7654—60.— Enen in sine bane bringhen, *iemand tot zijne partij brengen.* || Als her Jan dit hevet verstaen, voer hi in Zelant herde zaen, ende ghinc de van Barsele ane, dat hise brochte in sijnre bane, Stoke VII, 21.

BANE (BAEN), znw. vr. en m. Goth. *bani*, wonde; onrd. *bani* m., verderf, dood (Jonsson 43); ags. *bana* (*bona*) m., dood, verderf (Grein 1, 74); ofr. *bon* in *bondedech*, moorddadig; *bona*, moordenaar; ohd. *bana* vr., doodslag; mhd. *ban* m., ondergang, verderf; mnd. *bane* vr., moordboete; eng. *bane*.

1) Eigenlijk. *Leed*, *kwaad*, *ongemak.* || Sieken oghen ende die tranen die quijt hi van groter banen, *Nat. Bl.* XII, 735 (*de* Icitos, *een steen*). Hem quam met groten banen beide heet ende oec cout: sine pine was menichfout, *Brand.* (*H*) 1280 (in den tekst: bonen: danen). Dese quamen uyt met XX vanen te velde, menghen Griecken ter bane (*l.* banen), *Troyen f.* 143*b*. Ic sterf by u (Briseda) in die bane, *Troyen Vb.* 30. Beyde ghecrude ende gras, dat den onghewederte was overbleven tselker banen, dat aten op die spelthanen, *X Plag.* 1711. Na menigen anx, na menigen bane, *Sp.* II[1], 47, 26. — Inzonderheid in de uitdrukking: — Enen (sware, menighe enz.) bane doen, *zwaar mishandelen.* || So dat si quamen in Tuscane, daer si daden sware bane eere stat, daer si voren laghen, *Sp.* I[8], 43, 13. Dyoclesiaen, die felle, ende Maximiaen sijn geselle daden der kerken meerren bane, dan hare ter werelt noyt quam ane, II[4], 1, 141. Dese Peter hadde lange gesijn eens heren Anteneus gevane, die hem dede menege bane, II[4], 27, 62. Cloestre, husen ende kerken nam hi altemale den clerken ende gafse den Arrianen, die den onsen daden vele banen, III[6], 15, 27. Daer vinc hi Justiniane, ende dedem so sware bane, dat hi hem den nese afsneet, III[8], 49, 85. Ende daden den kerstenen groten bane, II[3], 22, 26. — Wien soet comt (wert) te banen, *wien het ook ten verderve moge zijn*, *wien het schade.* Verg. de uitdrukking: Wien soet comt te scaden of te vromen. || Up dien torre, daer mi die soete heeft gemaect te sprekene moete met hare, so wien dat comt te bane, *Rose* fr. 253, 16. Om dit selve . . sal mine vancnesse so sijn vernouwet, dat ghi mi nemmermeer en scouwet na nu, wien soet comt te banen, 257, 288. Dat wi met staden trecken achter binnen onsen barbakanen; so wie soet ons wert te banen, daer moetewi emmer houden strijt, *Parth.* 6531 (zie *T. en Ltb.* 5, 117).

2) Uit de oorspronkelijke beteekenis van *verwonding*, *doodslag*, ontwikkelde zich die van *schuld*, gelijk in het Mnd. die van *boete die men voor de daad betaalde*: „Jeder dem schwertmagen verbleibende antheil der mannbusze" (Lübb. 1, 147). Zoo heet het in het *Dithm. R.* § 79: „Efte dar ein man geslagen worde, so schal de *bane* bliven by der swertsiden." || Wie den andren best can vlaen mach best in state ghedueren: wee hem die daer af es baen! *Wap. Rog.* 8. Waer soudic connen ghegronden wie bane es van desen sonden? 127. Hoe dat raet ga die duvel Caym te verslane Abel, sijn wille was des bane, 257. Waenstu, of di mate es ontfloen ende du overdaet wils doen, der weerelt bane gheven? 462. Ne waer di[e] dunct binnen sinen slike ende tselfs daer hute ne kike, die es zijnre droecheit baen, 982. Die ghulse natuere heeft ontfaen, sal God dic dor ghulsheit slaen, so es sijn lot verscroven; eist bi Gode so eerst ghedaen, so scijnt hi zijn der zonden baen, 1497. Doet soet, dats thaerre onvromen, want so wert sweercs bane, 811. Al es een van zonden de baen, 1018. Gode es dit ghetyet van zomen; andere haerre sterre bane nomen, 1516. Gheens quaets bane, 1331. Wie es der mesdaet baen? 1792.

BANE. Zie BANNE.

BANEKEN (BANIKEN, BAENKEN), zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *baneken*. Oorsprong onzeker; het is twijfelachtig, of het woord van een Germaanschen, dan wel van een Romaanschen stam is ontleend. Het mhd. *baneken* beteekent *heen en weder bewegen*, *door beweging verlustigen*, en wordt vergeleken met ofr. *banoier* en *esbanoier*, waaraan een Romaansche vorm *banicare* zou ten grondslag liggen (verg. Diez, *Etym. Wtb.* 1, 51; Grimm, *Gr.* 2, 1000). In het mnl. is de beteekenis beperkt tot den bijslaap.

BEDR. — Een wijf —, *eene vrouw beslapen.* || Ic baenke om gelt der mannen wiven, *Boerd.* II, 42.

ONZ. — *Den bijslaap uitoefenen.* || Dat hem die sieke wachte van baniken, *Barth.* 273 *b*. So wie dese suncten hebben, die moeten hem sonderlinge wachten van vervullinge der spizen ende des drancs, ende te voersten van baniken, want dat spul scarpt die reume alte zeer, 274 *b*. Waer af dat gevalt dat die gene die gelubt sijn . . . tvoetevel niet en hebben, want si niet en baniken, 275 *a*.

BANEN, zw. ww. bedr. Ofr. *bonia*, voor moordenaar verklaren; mnd. *bonen*. Van *Bane* in den zin van *moord*, waaruit zich die van *boete voor een gepleegden moord* ontwikkelde (verg. BANE, 2de art.). In de Oud-Nederlandsche rechtstermen: — Enen doden banen (op enen), *de schuld van iemands geweldigen dood leggen op iemand*, eigenlijk: *den doode* (*den vermoorde*) *aan iemand te laste leggen*, dus: *verklaren dat een doode door geweld van een bepaald persoon om het leven is gebracht.* || Hoemen den doden die ghebaent ende ghebairt staet, wapenruft sculdich is over te doen, Matth. 13. Als tscependom den man bezien hebben, vraecht hem die rechter, of sy kennen dat die dode van menschen handen ghesturven is, ende dair of ontfanct hy der scepenen antwoirde. Dair na begheren die maghen haren doden maech te banen, dat wapenroft van hem te doen, 179. Na voirvonnes, dat scepenen ghewijst hebben, dat men sculdich is P., die aldair staet ghebairt, te banen. Tvonnes wijst na voirvonnes, dat men P. sculdich is te banen. Die rechter vraecht den vrienden, op wien dat sy P. haren maech banen willen. Die vrienden bespreken hem, of sy sijns beraden. Ende die taelman noemt die ghene, dair sy den doden op ghebaent willen hebben, by namen, een of meer, 180. Recht . . doen van haren doden maech, die sy aldair ghebaent hebben, 181. Of die vrienden van den doden moghen banen haren maech op wien sy willen? Die antwoirde. Ten behoert niement eerbaers toe, yement in eenen dootslach te beleghhen, daert kenlic of was, dat hy op dien tijt, als die doetslach ghesciede, niewert an velde noch an vaerde en was, ende dat hy raets ende daets onsculdich

is, 182. — Enen dootslach banen openen, *een doodslag te laste leggen aan iemand.* || Het gheschiet een dootslach, die ghebaent wort op alrehande personen, Matth. 183; vgl. 13. Blijft yement gaende opter straten, dair die dootslach op ghebaent is, die rechter salre die hant aen slaen van tsheren ende der vrienden weghen, *ald.* Des mans doot, die op hem ghebaent is, *ald.* = Nog heden is banen in 't Vlaamsch in gebruik in den zin van *zijne schuld erkennen.* Zie De Bo 78.

BANEN, zw. ww. bedr. Van *Bane* (1ste art.). Eigenlijk, van een weg: *banen*, *effen maken*, doch bij uitbreiding ook van land, in den zin van *effen maken*, *toebereiden*, *bewerken.* Nog bij De Groot, *Inl.* 140v°: „De overkominge waer doer iemand land aenneemt te *baenen* voor zeecker deel van de vruchten." In den allitereerenden rechtsterm: — Goede bruken ende banen, *goed gebruiken en bearbeiden*, *er de vrije beschikking over hebben.* || Of hij die goede so ghecoft heeft, dat hy die bruken ende banen mach als sijns selfs goeden? Tvonnes wijst: Als die XII gr. betaelt heeft, dat hij die goede soe gecoft heeft, dat hy die bruken ende banen mach geliken sijns selfs goeden, Matth. 171.

BANETTE znw. vr. Hetzelfde als *bonnet.* Zie ald. *Muts.* || En ghien man noch wijf moet zeyle of banetten in die kerke maken noch nayen, *O. W. v. Amst.* 38, 17.

BANGE, bijw. Mnd. *bange*; ook mhd. *bange*, hoewel daar de vorm *ange* de gewone, en *bange* de nd. vorm is. Uit *Be* en *Ange* (zie ald.). *Eng*, *benauwd*, *beklemd*, *bange.* In de uitdrukking: — Het doet hem bange, eigenlijk *het benauwt hem*, bij uitbreiding *het beangstigt*, *kwelt hem.* || Die minne die dede him wee ende banghe, *MLoep* I, 1193. — Het gaet bange, *het gaat er erg*, *verschrikkelijk toe.* || Het ghinc daer haerde banghe, *Alex.* V, 56.

BANGICH (BANGECH), *-ige*, of *ege*, bnw. Mnd. *bangich. Benauwd*, *beklemd*, *beangstigd.* || Een stadighe eenperlike begheerte eens banghighen, druckeliken levens, mit Christo den arbeit ende den last sijnre ellendigher pelgrimaeden altoes mede te helpen draghen, *Stemmen* 95.

BANGICHEIT, en -HEDE, znw. vr. Zie BANGICH. mnd. *bangicheit. Benauwdheid.* || In welker maent ghi maken selt alle daghe een hoedekijn van berberyen bloemen mijnre inwendigher banghicheit die ic leet an den cruce, *Ned. Proza* 320. In al iuwen inwendighen ende uutwendighen bedruckenissen ende bangicheiden, Gerl. Peters 210. Tribulatie, bangicheit van binnen ende van buten, 236. — Zie ook BANDICHEIT en BANLICHEIT.

BANIERE (BANNIERE, BANNERE, BANNER), znw. vr.; verkl. banierkijn. Mnd. *bannere*, *banner*, *bannir*; mlat. *banneria*, *banera* (Duc. 1, 564, 566): fr. *bannière* voor *bandière*, dat van germ. oorsprong is; zie Scheler 40; Diez 1, 50. *Banier*, *vierkante vaan*, het zinnebeeld van de rechtsmacht over vrije mannen, en alzoo door dragers van rechtsmacht, *baenrotsen*, gevoerd. Zie *D. War.* 5, 119 vlgg., 323 vlgg., 540 vlgg.; Huyd. op Stoke 3, bl. 319 vlgg., en verg. BAENROTS.

1) In 't algemeen, als veldteeken, dat door Baanderheeren, door vrije steden en kerkelijke gestichten gevoerd werd. || Hi sach dakeren die banieren metten winde, ende menich ponioen, *Ferg.* 3894. De baniere nam in de hant een scoene vrome jonc seriant, ende maecter hem mede te hant, daer hi de meeste perse vant, ende droech aldaer sGraven baniere, Stoke IX, 1005. Sine lieden en merden niet; want si waren bereet sciere, ende volgeden na sine baniere int velt, daer sise sagen houden, alse die ghene die bliven wonden bi hem levende ende doot. Vore dies hertogen conroot en hilt banieren enghene van sinen tekene meer dan ene: daer was sijn lichame altoes bi: daer die baniere voer, daer was hi toten inde van dat began. Al dat die hertoge hadde an, wapenroc, helm, ende britsieren, dat hadde al teken van sire banieren, Heelu 4472. Huge kende terstont sijn banner metten cruce, *Huge v. Bord.* 53. Van allen reysen diemen doet, daer der stat banner niet mede uut en is, *R. v. Utr.* 1, 206, 1. Dit waren alle baenrotsen .. die met banieren quamen ten stride, *Grimb.* II, 293. Sinen harnaschmaker, die mit alrehande banneren in Oistvrieslant trecken soude, *Oorl. v. Albr.* 295. Van 140 ellen zwarts sindaels ende 14 ellen roets sindaels . ., daer men af maecte 13 banieren van der wapinen van der stede . . ende 7 groete banieren van den prochien, *Rek. v. Gent* 1, 348. Voert behoert den voeght toe ende ten leene: wanneer dat ghemeene orloghe sal wesen met den heere van den lande, daer moet de voeght draghen ofte doen draghen eene baniere; . . waert so dat hiemene van der voeghedien van Everghem worde vonden in ghebreke van siere orloghen ofte van siere banieren te volghene, also hise schuldich ware te volghene, van dien lieden soude de voeght met sinen leene hebben sijn recht van den boeten, *Gendsch Cart.* 23 (*a.* 1361). Zie nog *Rek. v. Gent* 1, 479; Matth. *Anal.* 1, 288. — Baniere gebonden, of met banieren gebonden, *met de banier aan den schacht*, *lans* of *stok gebonden*, *zijne banier vertoonende.* || Archelaus, sijn hertoghe, voer met banieren gebonden hoge, *Sp.* I^s, 71, 33. Scone ghewapent quamen si echt, scilt aen hals ende spere gherecht, helm op thovet, baniere gebonden ende neder toter hant ontwonden, *Parth.* 4759. — In denzelfden zin: Met ontploken banieren, *met ontrolde banieren.* Nog heden bij dichters in gebruik. || Die keerden binnen desen weder met haren banieren al ontploken, Heelu 7476. Dat heer van Brabant al te male met haren bannieren, dat wet wale, al ontploken ten viande, *Grimb.* II, 583. — Eens baniere vellen, striken. Eigenlijk: *eene banier doen vallen*, *neerhalen*; vervolgens *iemand in den strijd overwinnen.* || Grave Florens bleef in den tornoy te Corbi: dat was vernoy, daer was gevellet sine baniere, *Sp.* IV^1, 46, 239. Daer mochte men sien banieren striken deene te prighe tieghen dander, Stoke IV, 410. — Ook in den zin van den *heer*, *die eene banier voert.* || Artuers maisniede sal tornieren jegen alle die banieren, die van buten comen mogen, *Ferg.* 5137.

2) In 't bijzonder, de banier als teeken der hooge rechtsmacht, welke niet alleen de Baanrotsen of Baanderheeren, maar ook de Vrije steden en kerkelijke Gestichten, Abdijen enz. bezaten. Verg. *D. War.* 5, 337 vlg., 541 vlg. || Na dat die Roemsche baniere den coningen wart genomen ende eere, *Sp.* I^a, 1, 138. Zie nog *Rijmb.* 34073; Heelu 4740, 5041; 5674 vlg., 5722, 5735, 5742, 7167, 8430, 8461; *Grimb.* I, 4160, 4759; II, 1885, 1951, 2094, 2180, 4440, 4458, 5027; *enz.* — Baniere binden, *eene banier voeren als teeken der hooge rechtsmacht van eenige vrije heerlijkheid.* || Die here stout, Van Assche, dien in die vaert bevolen was de standaert, nochtans bant hi selve baniere, *Grimb.* I, 4634. Rotselaer, Wemele, selc Bierbeke . . vert

daer geropen tien stonden van hem die banieren bonden, I, 4728. Een vrome baenrotse ende fier, hy bant banniere te dien stryde, II, 3820 var. Dese viere bonden baniere, II, 5678. Drie baenroetsen . . . die baniere bonden, II, 5720. Waelhem, Waelcort, Rotselaer, dese hadden alle banieren daer; daer toe si twee van Wesemale; dit sijn die baenroetse altemale, die proefst van Nivele was daer mede, die daer oec als baenrots dede; want hi hilt leen ende lant, daer hi af baniere bant alse heere ende alse vrie. Daer waren, sonder alle die, banieren meer nochtan: van Bruessele die amman, ende die daer sijn in sine stede; van Antwerpen die scouthede, ende die meyer van Thienen: van den ambachte, daer si af dienen, dede elc ene baniere binden, Heelu 4543.

3) *Een vaantje*, *dienende als teeken*. || Voort, zo wat ziedeghe, bradeghe, of die pensen ende levermalen vercoopen dat verzaeit es, die zo moeten zitten viertiene voeten verre van den vleeschuuse ende viertiene voeten van haren stallen, daer zij pleghen te zittene ende te vercoopene, met eenen rooden banierkine, ghelijc dat men voor tvleeschuus doet, up eene boete van tien scellinghen parisis ende tvleesch verbuert; ende zueghen vleesch met eenen witten banierkine, diere ghelike up de zelve boete, *ZVl. Bijdr.* 3, 280 (*a.* 1379). Van den ghenen die wyn hebben ghegheven sonder baniere ende opene dueren, *Invent. v. Brugge* 4, 152 (ald. 189: *sans huys ouvers et baniere*). — De baniere was een uithangteeken, waarop de prijs van de wijnen aan de buitenzijde van het huis moest worden bekend gemaakt. Zie *ald.* Gloss. 565*b*.

— SAMENST. Waterbanier, waarschijnlijk eene banier met waterverf beschilderd. || Gillise den wapiinmakere van 7 waterbanieren van stoffen diere toe ginc ende van makene 42 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 473. Gillise den wapiinsnidere van 4 waterbanieren, 24 ℔, 504. Vgl. *ald.* 348: „Seven groete banieren . . van *temper veeruwen* ende 9 van den gheliken banieren van *olieverwen*."

BANIEREBURSE, znw. vr. Uit *Baniere* en *Burse*. *De beurs* of *het foudraal*, *waarin de banier werd gerold*. || Van 16 baniereburseu, van elker 6 gr., comt 16 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 486. Item ghegheven R. den buersemakere, van 66 baniereburersen, *Invent. v. Brugge* 3, 5.

BANIERET, *-ette*, znw. m. Mlat. *banneretus*, fr. *banneret* (Duc. 1, 566); eng. *banneret*. *Baanderheer*, *ridder die het recht had eene banier te voeren*. || Ende voor dander teeckin (*van den Prince*), twelck es de baniere, esmen sculdich homaige ende dienst. Ende daeromme ontvauwet elc banieret sijn baniere van sijnder wapene, omme te toghene, dat hy dient in persone, ende dat hy houden wil syne trouwe ende waerheit, also dat hy leven ende sterven wilt met synen Prince, Matth. *Anal.* 1, 288.

BANIERPAERT, znw. o. *Het paard*, *waarop de banierdrager rijdt*. || Een banierpaert, der stede baniere up te voerne, *Invent. v. Brugge* 2, 398.

BANIERSADEL, znw. m. Uit *Baniere* en *Sadel*. *Zadel voor den banierdrager*, *waarin de banier kon worden gestoken*. || Gillise den wapiinmakere . . van een baniersadele, 6 ℔, 6 s. 8 d., *Rek. v. Gent* 1, 473. Des maerscalx cnecht, die mijn here een banierzadel leende, *Rek. d. Gr.* 3, 158. Twee yseren busen an een banierzadel te maken, 358. Een banierzadel, mids dat der stede banierzadel verbarrent was, *Invent. v. Brugge* 2, 398.

BANIERSCACHT (BANIERSCAFT), znw. m. Uit *Baniere* en *Scacht*. *De schacht* of *lans*, *waaraan de banier was bevestigd*. || Item Pieter Jansz. van bannierscaften . . . 1 arn. gulden, *Bel. v. Leid.* 226. Van den banierscachten te beslane, *Rek. d. Gr.* 3, 158. Vgl. *ald.*: Item om den scacht ter banieren.

BANINGE, znw. vr. Zie BANEN. *De verklaring*, *waarbij iemand de dood eens anders wordt te laste gelegd*, *de beschuldiging van moord*, *de wapenroep*. || Ende die rechter sal voirseggen, ende sy vier sullen naropen aldus: Wapen over B. den moirdenair, die P. onsen maech ghemoert, ende van live ter doot ghebrocht heeft, met sinen moirtwapenen. . . Als die baninghe gedaen is, so voirs. is, so gheert die taelman vonnes, ende seit: Of die baninghe gedaen is alst recht is? Matth. 180. Ist dat dair uutlems luden twapenroft begheert ende ghedaen hebben ende baninge, 181. So die rechter een overvoecht der weesen is, van tsheren weghen, dat hy sculdich is die baninghe te bedinghen, *ald.* Of die bailiu wair van huis, ende binnen dier tijt so geschiede een doodslach, hoe men doen soude, het wair mitter baninghe ende mit anderen rechte? 184. Zoo ook bl. 13.

BANC, znw. vr. en m.; BANCKE, vr. Ohd. *banch*, vr.; mhd. *banc*, m. en vr.; nhd. *bank*, vr.; osaks. *bank*, vr.; mnd. *bank*, vr. Zie Grimm, *D. Wtb.* 1, 1105. *Bank* in verschillende opvattingen.

1) *Zitbank*, *zetel*, inzonderheid voor hooge heeren (doch vgl. *Sp.* I[a], 7, 31). Verg. *D. Wtb.* 1, 1106. || Die soudaen sat op ene banc ghesneden van yvoribene, *Parth.* 8105. Daer tumde ende spranc eene dierne vor sconinx banc, *Sp.* I[7], 12, 3. Die heren saten teenre banc, dat volc stont breet ende lanc, *Troyen f.* 274 *d.* Aldaer si saten aen die banc, wisten sijs Achilles danc, *f.* 99 *b* (Benoît 12492). Die Edelhede zit upten banc van Ghiericheden al crepel, manc, Praet 3120. Zoo ook *Troyen* 6737. — Dore die banc, *door de bank* (hd. *durch die bank*), *door elkander*, *gemiddeld*. || Dat alle hoere excysen . . beloopen in gemeynen jaren, deur die banck, 400 R. gl., *Enq.* 149. Dat deur de banck deen deur tander tvoors. lant gelden zoude 1 nobel tsjaers, *Inform.* 266.

2) *Zitbank*, *waarop men bij een drinkgelag zat*, in verschillende zegswijzen. — Te eens banke sitten, *bij iemand aan tafel zitten*, *gast zijn aan een feestmaal*; op die banc sitten, *aan een drinkgelag aanzitten*; aen bancken gaen, *naar het wijn- of bierhuis gaan*, *kroegloopen*. || Want die te sinen banken sit, die nappe sijn sine daer hi ute drinct, *Sp.* I[a], 26, 44. Ghi kinders, als ghi leert gaen an bancken, men leert u vloucken ende zweeren, *Denkm.* 3, 117, 92. Ic, Menich, plach te sittene up den banck te biere, te wyne, vry zonder zoorghen, *ZVl. Bijdr.* 5, 315, 22.

3) *Rechtbank*, *schepenbank*; de plaats waar recht werd gesproken en die uit vier banken bestond Verg. Noordewier, *N. RO.* 373. || „Maer ic bidde mier vrauwen nu om consent hier in die sale, dat ic mach spreken mier magen tale." Noch knicte Venus; hi seits haer danc; mettien so tart hi up de banc, *OVl. Lied en Ged.* 353, 1132. An horen raet, in horen banc is ghiericheit ghedreven off, Hild. 41, 92. So wie die sine hant doet an scepenen in evelen wille, . . . ende die hem seit lelijchede buten banke, hie es in boeten van X lib. jeghen den Grave, *Cout. v. Brugge* 1, 247, § 18. Op den rechten dinghedach mit ghespannen rechte voer die banke, *R. v. Utr.* 1, 38. Dat hi ter banke int gherechte nyet comen en mochte, *ald.* 39. — In (die) banc sitten, *in de schepenbank zitten*. ||

Hoe dat yeman es so coene in banc sitten te gaen, of daer over te staen daermen yeman sal ontgheven goet, ere ende leven, *Teest.* 1125. Voirt so en sel nyemant, die in die banc sit, tsy scout, burgermeester of scepen, dobbelen noch geen van den voirscr. verboden spelen doen, *Leid. Keurb.* 236, 45; verg. 98. Scepenen van beeden banken (*schepenen van beide collegiën*), *Rek. v. Gent* 1, 38; Diericx, *Mém.* 2, 88. (In Gent waren nl. twee lichamen welker leden den naam van schepenen droegen: de eigenlijke schepenbank [schepenen van der keure] en de raad [schepenen van gedeele]; vgl. Warnkönig, *Flandr. Gesch.* 2¹, 64). Zoo ook *O. K. v. Delft* II, 24. — Aen (op) die banc sitten, in gelijken zin. || Doe dit ghedinc hoerden die man, die besten saten aen die banc, *Troyen f.* 142 *c.* Waer om sydi dan vervaert, als ghi sit op uwen banc? Hild. 121, 131. Mate sat an der heren banc; an horen rade was veel belanc, 205, 145. — Die banc beroepen, *de schepenbank oproepen om recht te spreken.* || Waert dat sake dat eenige partien buyten quamen in gedinge in eenige bancken, die haer hoot sculdich sijn te hebbene voor de scepenen van Antwerpen, ende deen partye die banck beriepe, dat die scepenen van der banc, daer dat gedinge in geset ende gehandelt ware, souden moeten comen binnen den genechte tot hare beroepe, voer de scepenen van Antwerpen, als voer haer hootbancke, ende daer nemen ende ontfaen alsulke vonnissen als men dan scepenen daer leeren soude, die daer geroepen waren, *Cout. v. Antw.* 1, 86, § 11. — Die banc vollen, *de rechtbank of scheepsbank bezetten, de zeven schepenen aanwijzen, die in eene zaak recht zullen spreken.* || Ick (*rechter*) vraghe een vonnis of ic die banck alsoe ghevolt hebbe mit scepenen, dat ick recht doen mach, *Dingt. v. Delft* 56. Soe wysen die scepenen, dat hy die banck alsoe ghevolt heeft mit scepenen, dat hy wel recht doen mach, *ald.* — Die volle banc, *de volledige schepenbank.* || Ende als men scepenen van Desselghem vermaect, dan zo maect min heere ofte zijn stedehoudere den eersten scepenen, ende Jan vorseit ofte zijn stedehoudere den anderen scepenen, ende die twee scepenen kiesen voert hare vulle banck, *Gendsch Chtb.* 121 (*a.* 1402). Daerom en mogen wy geen genoot verordelen dan met een volle bancke, *Huge v. Bord.* 79 *tweemaal.*

4) *Pijnbank.* || Is hij van quader fame ende onredelicken levene, zo zal hij gepurgiert werden metter banc ende met coorde ende watere, ter discrecie van scepenen, Wiel. *Instr.* 75, 32. Scepenen en zullen niement ter banc leggen . . ., tenzij dat hemlieden eerst bleken is, *enz.*, 162, 601. Kinderen onder de viertien jaeren en salmen ter banc niet leggen, 162, 602 (vgl. 604). Eer men yemend licht ter banc, zo salmen hem eerst de banc togen ende daerup doen setten al naect ende aldaer hervragen van dat hij in de camere gevraecht heeft geweest, 163, 605.

5) *Vleeschbank, bank waarop het vleesch gehouwen en verkocht werd.* || Die ordinancie van den vleyschhouwers, hoe langhe dat si hoir vleysch ter banc houden sullen, *Leid. Keurb.* 91, 36. Item enich vleyshouwer, die ene bancke aenneempt, die zal dat jaer uyt ter bancken slaen ghelijc zine naburen, *Stadr. v. Zwolle* 173. Ende also . . . hebbense haer gehouwen, ghelijc men ter bancken vleesch hout, *Exc. Cron.* 104 *a.* Die ander man . . . die conste wel vleysch ter banke slaen, Hild. 37, 85; verg. 124. Handt van der bancke, wel lieve bloedeken, tvleesch es besteet, hier gheseyt mondelynghe, *ZVl. Bijdr.* 6, 231, 149. — Spreekw. || Sy houwen melcanderen te bancke, d. i. *zij houwen elkander stuk, als men vleesch op de vleeschbank doet, zij laten niets goeds aan elkander*, *Spreuken* 57. Verg. hd. *zur banck hawen*, Wander 1, 229, 51; *D. Wtb.* 1109; lat. *genuino mordere*, Erasmi *Adag.* 474.

6) *Bank, toestel dat gebruikt werd bij den grooten boog, den* bancarmborst *of* bancboge. || Item Heinricke den Sagre, hem vierder van gesellen, ende 1 cnecht, die waren ten banken van den groten boghen, over haren solaris 20 gr., *Rek. v. Gent* 1, 228.

BANCARMBORST, znw. m. of onz. Uit *Banc* in de bet. 6) en *Armborst* (zie ald.). Bij Kil.: Banck-arm-borst, *vetus.* Catapulta, balista maior, tormentum bellicum in scamno collocari solitum;" hd. *bankarmbrust*, onz. (*D. Wtb.* 1, 1110). Huyd. twijfelt aan de goede lezing, en wil *bant-armborst* (Aant. op Stoke Dl. 3, bl. 316 vlg.), doch de vergelijking met het vorige en volgende art. en met het Hd., alsook de schrijfwijze *banck-armborst* verbieden, dit aan te nemen. *Werptuig bij belegeringen, waaruit pijlen werden geschoten.* Zie het volgende art. || Ende bancarmborst . . . stoeter twe hondert ofte mee; de pile vloghen, alst was snee, Stoke IX, 986. Die selve busmeester scoot eenen van des princen gesellen met een banck-armborst dat hi ter eerden viel, *Exc. Cron.* 242. Die van 't casteel schoten soo over seer met bossen, ende met banckarmborsten, ende met ander cleynen boghen, *Goudtsch Cron.* 69. — *Rek. d. Graf.* 1, 437, en 3, 472 leze men dan ook *bancarmborst* in plaats van *bantarmborst.* || Item meester Meynaert den smit te Aemstelredamme van 1500 bantarmborst scuts, elc stic 1 d., maect 6 ℔ 5 sc.; Item ghecoft jeghens Wouter den smid 25 haken te bantarmborsten.

BANCBOGE, znw. m. Uit *Banc* in de bet. 6) en *Boge. Een groote boog op een bank* of *toestel geplaatst, bij belegeringen in gebruik, waaruit groote pijlen werden geschoten.* || Somme van den werke an de springale, tenten ende pauwellione, bancboghen ende engiene van der stede, 267 ℔, 16 s. 9 d. *Rek. v. Gent* 1, 249. Item Pieteren den Camsoetpere van 600 ysere ten voetboghen ende 700 yseren ten antboghen ende van 100 ende 6 yseren ten bancboghen, 10 ℔, 11 s. 8 d. Item Janne se Ghiselbrechts van 100 ende 16 yseren ten bancboghen, 462. Meester Arnaude uten Biesen van costen die hy dede van 4 bancboghen, die hi voerde van Elkiin tote in theere met 2 waghenen, *enz.* Zoo ook *D. B.* I *Macchab.* 6, 51; *Rek. v. Zeel.* 2, 382; *Invent. v. Br.* 3, 60.

— SAMENST. Bancbogegescot (-yscot), *geschut, pijlen voor een bancboge.* || Springhelgescot ende bancboghe-yscot, *Invent. v. Brugge* 3, ii.

BANKEN, zw. ww. onz. Benaming van een niet nader bekend spel. || Dits nu alt vieren van den ghemeynen: Quaken, clossen, bancken, caetsen, *N. Doct.* 1723. — Of moet men *banken* opvatten in den zin van *banketeren* (zie ald.)?

BANKET. Zie BANKETEREN.

BANKETEREN (BANKETTEREN), zw. ww. onz. Van *Banket*, feestmaal (Matth. *Anal.* 1, 261; *Kil. Kluchtsp.* 96). *Feestgelagen houden, een feestmaal, diner houden*, en in 't alg. *feestvieren.* || Dansen reyen ende hoveren, ende metten vrouwen banketeren, *Brab. Y.* VI, 7475. Die edel maghet visiteren ende metten vrouwen banketteren, VII

1919. Daer die somme van sinen cost beliep, overmids dat hi banketerde, 24 ℔ 12 *d.*, *Rek. d. Gr.* 3, 433.

BANCGELT, znw. m. Van *Banc* in de bet. 5) en *Gelt*. *Geld voor het pachten der vleeschbank verschuldigd.* || Item enich vleyshouwer, die ene bancke aenneempt, die zal dat jaer uyt ter bancken slaen ghelijc zine naburen; weert oec dat hy coepvaert voere, zoe zolde hy ziin bancghelt wekelijc ghelden ghelijc zine naburen zonder arghelist, *Stadr. v. Zwolle* 173.

BANCGENOOT, znw. m. Uit *Banc* in de bet. 3) en *Genoot*. *Ambtgenoot in de schepenbank, medeschepen.* || So wat scepenen die bi kennessen van sinen bancghenooten verwonnen wordt van valscheden, men salne bannen uten lande van Vlaendren, hondert jaer ende enen dach up sijn hooft, *Cout. v. Brugge* 1, 309, § 2.

BANCGESELLE, znw. m. Uit *Banc* in de bet. 2) en *Geselle*. Bij Kil. *compotor*, *comessator*. *Drinkgezel*, *gezel bij een drinkgelag.* || Dit selve jaer (1484) werden die Vlamingen tAntwerpen vercocht van de ruyters ende (hunne) bankgesellen. En de poorters kochtenze om hen te verlossen na den peys, *onuitgeg. Hs.* in *Gesch. v. Antw.* 3, 290.

BANCCLEET (ook BANCLEET), znw. onz. Uit *Banc* in de bet. 1) en *Cleet*. *Kleed tot bedekking der zitbanken*, *tapijt*. Verg. Kil. „Banck-laecken, *tapes*, *opus plumarium*, vulgo *scamnale*", en mnd. *banklaken*. || Een bancleet 2 d.; 12 overtoghen of cussintiken 2 d., *ZVl. Bijdr.* 5, 34 (*a* 1252). Een lisecleet of banccleet II d., 47. Item, van banccleedren van 8 ellen lanc sijnde, waren sy te curt 1 en ½ groten, *Belg. Mus.* 4, 61 (*a.* 1350). Noch ghebrekenre bancleedere ende cussene ende hoofcleedere, *Livre. d. Mest.* 4. Van 9 sticken banccleedereu ende rigghecleederen, daer mede de banken ende de siegen behaughen ende ghedect zyn, *Invent. v. Brugge* 5, 340. Vgl. *ald.* Gloss. 590 *a.*

BANCLOCKE, znw. vr. Uit *Bannen* in de bet. 1) en *Clocke*. *Klok*, *waarmede de ingezetenen bijeen werden geroepen*, *om* (*gewapenderhand*) *ter verzamelplaats te verschijnen*, *stormklok*. Verg. *D. War.* 5, 567. || Waert dat die selve stadt van den vijanden worde aenghevochten, oft een borgher by den vyanden worde ghevanghen ewech gheleyt, oft eynighe geval diergelijcker noetsaken overquame, . . . soe willen wy dat die voerseide borghemeesteren ende raet die groete banclocke oft storme vrylijck in alsulken ghevalle moghen doen luyden oft slaen om dat volck voorseit met honnen wapenen te vergaderen, *Gew. v. St. Truyen*, § 38. Die oude overste ende die twee ny overste . . . setten Beernt van Everdingen Borghemeyster to wesen in Roelofs steden van Nyenvelt, ende setten Ansem Sallem overste Ouderman tho wesen in Jacops stede van Amerongen, ende die banclok waert geluit op desen selven tijt, ende Beernt ende Ansem lagen ter clocken als overste, Matth. *Anal.* 1, 403. Op sinte Martijns avont wert die banclock geluyt, ende dat volck maende ter clock te comen, als men pleecht, 419. Men dede die banclocke slaen, het trac al ute, Velth. IV, 14, 57.

BANCSTEDE, znw. vr. — 1) *Eene plaats in een kerkebank*; vgl. BANC 1). || Dat die kercmeysters . . . ghene vrouwen bancsteden int nye cruyswerc van zinte Nyclaes kerke vercopen en zellen, *R. v. Utr.* 1, 220, 91.

2) *Eene plaats op de vleeschbank*; vgl. BANC 5). || Dat die vleyschouwers in pachte hebben zullen dat vleyschuys . . ., in zulken manieren dat daer 49 bancsteden stadelix bliven zullen ende nyet min, *R. v. Utr.* 1, 128, 1. Alse elke bancstede van 49 bancsteden . . om 1½ ouden scilt sjaers, *ald.* 2. Voert so zellen die voerseyde bancsteden erven ende gaen nader ghewoenten ende haercomen van horen ghilde, *ald.* 1.

— SAMENST. Gansbancstede, *plaats om geslachte ganzen te verkoopen*, *R. v. Utr.* 1, 282, 32.

* BANLICHEIT, znw. vr. || Uut vele arbeits ende banlicheit des herten hebbe ic u ghescreven mit vele tranen, *Hs.* 75, *f.* 43*a* (II *Cor.* 2, 4: „*ex multa tribulatione*"). — Het woord, dat men hier verwachten zou, is *bangicheit* (zie ald.) en het is mogelijk dat daarvoor door eene schrijffout in den tekst *banlicheit* staat. Het woord van *bane*, verderf, af te leiden, is even gewaagd als het in verband te brengen met *banlinc* en het te verklaren als *ballingschap*, *ellende*. — Vgl. ook BANDICHEIT.

BANLINC, *-linge*, znw. m. Van *Ban* in de bet. 5*b*). Mnd. *banlink*. *Balling*. || So wie die herberghet banlinc binder port, hie es in boeten van LX lib. jeghen den Grave, *Cout. v. Brugge* 1, 247. Ende die banlinc es van LX ponden van wonden, wy no niemene van onsen halven ne moghene laten ghedoen jeghen ons, hy ne hebbe teersten sclaghers ghemoede ende daer na donse, ende voert ghenouch doen der poert van III ponden; ende alse die banlinc ghenouch sal hebben ghedaen elken van der boeten, so es menne sculdech ute scepenenbrieve te doene . . . Ende so wie die banlinc slonghe binnen der ballincscepe in Vlaenderen, hy ne verbuerdere niet an. . . Ende mochte oec de claghere ofte maech van sinen halven den vorseiden banlinc betoghen in Vlaendren met VII scepenen eer hy ghedaen hadde van sire boete, so sal menne maken wetteloes, *Cout. v. Gent* 435. Omme te houdene eeneghen banlinc ofte man die verbannen ware, 455.

BANLINCSCAP, *-scape*, *-scepe*, of -SCEPE, znw. vr. *Ballingschap*. Zie BANLINC. || Ende hy ne mach niet quite wesen van den banlincscepe, hy ne sy ute scepenenbrieve ghedaen, *Cout. v. Gent* 435. Binnen der ballincscepe, *ald.* (zie boven bij BANLINC).

BANLUCKE (BANLOKE), znw. m. Uit *Ban* in de bet. 6), en *lucke*, *loke*. Van mlat. *banleuca* (Duc. 1, 565, 576). *Grondgebied*, *gemeenlijk ongeveer van een mijl in den omtrek*, *waarbinnen zich iemands rechtsmacht uitstrekte*, *rechtsgebied*; fr. *banlieue*. Verg. BANMILE. || Alse de meyere ooc ommegaet den banlucke, so heeft hi sine maeltijt sonder wijn, *Gendsch Chtb.* 34 (*a.* 1230). Vermach . . de leenhaudere van desen met syneu bailliu te ghaene de balloke ende waeterganghe . . al omme binnen zynder heerlichede, Diericx, *Mém.* 2, 591. Van waterganghe, van banloke, van pontweghe, enz., *Cout. v. Gent* 574.

BANMILE, znw. vr. Uit *Ban* in de bet. 6) en *Mile*. Mnd. *banmile*; verg. mlat. *banleuca*; fr. *banlieue*. *Mijl van den ban*, *grondgebied waarbinnen zich iemands rechtsmacht uitstrekte*, *rechtsgebied.* Verg. BANLUCKE. || Dat men op de banmile van onse stat van Lovene alomme ende omme binnen onsen gerichte engheen bier brouwen en moghen hogher dan enen penninc, boven dat men in onse stat van Lovene brouwt, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 734 (*a.* 1306).

BANMOLEN, znw. m. Uit *Ban* in de bet. 6) en *Molen*. *Molen binnen den ban of het rechtsgebied*, *waar de onderhoorigen verplicht waren hun koren*

te doen malen. Verg. Noordewier, *Ned. RO.* 229. || Dat die goede luyden van onser voorschreven dorpen van Orsmael ende van Wesere schuldich zijn sullen te malen ten banmolen, daer zy te voeren gemalen hebben, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 652 (*a.* 1382).

BANNE, BANE, znw. vr. (?) || Van viere banen, die men besichde ten hase, *Invent. v. Brugge* 1, 448. Van drie banen, daer men up hasede, 449. Ghegheven P. den delvere van tiene bannen bi hem ghekocht ende ten zelven werke (*uitdiepen van eene gracht*) gheorbort, 4, 219.

BANNEN (*bien*, *gebannen*, later ook *bannede*, *gebannet*), st. en zw. ww. bedr. Ohd. *bannan*; mhd. *bannen*; nhd. *bannen*; ags. *bannan*; ofri. *bonna*, *banna*; mlat. *bannire*; fr. *bannir*; ital. *bandire*. Verg. goth. *ban-dvo*, teeken, en *bandvjan*, een teeken geven. *Bannen* is alzoo eigenlijk *significare*, dat eveneens den overgang tot de beteekenis *te kennen geven*, *verklaren* enz. vertoont.

1) *Oproepen*, vooral als feodale term. *Aan iemand eene oproeping zenden*, *waaraan hij zich niet onttrekken kan.* Vgl. BAN 1). Vooral van den heerban (heervaert) gebruikt. || Doe bat die coninc sinen mannen, dat si die herevaerde souden bannen ende helpen sinen lachter wreken, *Merl.* 8081.

2) In jur. zin. *Op eene plechtige wijze bijeenroepen*, vooral in de uitdr. Die vierscare bannen, *de vierschaar op plechtige wijze openen.* Verg. *Gendsch Chtb.* 71. || Wanneer die grave of die baeliu vierscarre bannet binnen der dinghe tijt, *Oorkb.* 2, 332 *b* (*a.* 1290). „Bailiu, wildi dinghen?" — „Jaic!" scouteete. „Ic maenne ju heeren, ju scepenen, jof so hoghe an den dach gheghaen is, dat ic vierscarne bannen mach, omme elken meinsche recht ende wet te doene, die te deser vierscarne commen zal, ende wets ane mi begheren zal; nu seghet daerof recht, N! ic maens u ende huwen ghesellen." Scepenen. „Es die clocke gheluud?" C. „Jaes, heere." Scepenen. „Zo dinct mi, dat so hoghe an den dach es gheghaen, dat ghi vierscarne bannen moghet, omme elken mensche recht ende wet te doene, die te deser vierscarne commen sal ende rechts ende wets ane hu begheeren sal." Scouteete. „Hier so banne ic dese vierscarne van mijns heeren weghe van Vlaenderen; dat dese niemene verterde, verroupe, noch verjuke; dat niemene en spreke, en zy bi rade ende bi taelmanne, ende dat niemene taelman en worde, en zy bi oorlove; tslop van der vierscarne ghebiedic te rumen up die hogheste boete, ende dit es LX ℔," *Boek met den Knoop*, in *Taalg.* 1, 39. Ende die bailliu nam die cricke in zine hand ende bien vierscare ende maende scepenen, *ZVl. Bijdr.* 6, 200. Dair na bant die rechter vierschair, van mijns Heren weghe, van der stede weghe ende van rechts weghen. Ic ghebiede lust ende onlist verbiede, ende ghebiede dat niemant an deser vierschair en spreke, enz., Matth. 138. Zoo ook 130 e. e. Nyemen nes sculdich te sprekene in de vierscare, achter datse ghebannen es, sonder orlof, *Wetten*, *Usagen e. Ord. v. Hasebrouck*, *Hs.* 14de Eeuw. Est so hoghe upten dach, dat ic van uwen weghe mach vierscare bannen ende condegen met, elken te doene recht ende wet van allen discoorde, van allen gescillen? *OVl. Lied. en Ged.* 351, 1075. — In dezelfden zin gebruikt men dat dinc bannen of ook meermalen met den 3den nv. den dinge(n) bannen, waarin *bannen* de bet. heeft van *den ban leggen op*, eene ceremonie wijden door het uitspreken van bepaalde plechtige termen. || Bannen den dinghe ende besetten den aftenstoel, *Westfr. Dingt.* 5. Den dinghen . . . te bannen, den aftenstoel te besitten ende hem daer te rechten, *ald.* 7. Oft so goets tijts is an den daghe, dat ick den dinghen bannen mach, *ald.* 8. Ick vraghe u off ick den dinghen alsoe ghebant hebbe, dat ick den aftenstoel besitten mach, *ald.* Soe banne ick den dinghe van tsKeysers weghen van Romen, van mijns liefs heren weghen van Hollant, van des baeliuws weghen van Amsterlant ende van mijns selfs weghen, *Dingt. v. Amst.* 7. Onse scout ende scepen sullen bannen tgrafgedinge des manedages, enz. Mieris 2, 89 *b* (*a.* 1310). — Somtijds vindt men ban dingen voor dinge bannen, vgl. *Dingt. v. Amst.* 7 noot 2) en 23 (*tweemaal*). Ook wisselen beide uitdr. af, bv. *ald.* 23: || Dan mach se die rechter terstont ballinc slants legghen sonder *dinghe* te bannen, mer doet hijt up een ander dach, soe moet hij den *ban dinghen.* — Gebannen gedinc, *de op bepaalde dagen gehouden en met de geijkte formule geopende rechtzitting*, hetzelfde als gebannen vierscare. || Dat voertaen een yegelijc die wilt also wael buten gebannen gedinge als in gedinge sal sine saken . . . mogen doen thoenen ende seggen voer scepenen mit enen gesworen taelman, *Cout. v. Brussel* 1, 309. Van elke zake de hy thoent ende spreect in gebannen gedinge, *ald.* 310 (*tweemaal*). — Gebannen vierscare, *vierschaar die plechtig en met de geijkte termen geopend is*, *wettige rechtzitting*, *judicium legitimum.* || Wie so schepene binnen ghebanne vierscharne buter maninghe lachtert met worden, *Oorkb.* 1, 312*a* (*a.* 1254). Alse schepene ghebanre vierscharne enen portre lachter spreekt, *ald.* So wie dat de chore brekt an enen schepene in gebanre vierscharne, *ald.* Als die ghesworene ghemaent worden in ghebanre vierscairren, 2, 331*a* (*a.* 1290). So wie die ghezwoorne lachtert in ghebannender vierscarne, *ald.* So wie twist roert in ghebannender vierscare, 2, 332*b*. Of yghelic an eenre gebanne vierscharen sijns selfs woirden houden mach, of hy wil, Matth. 103. Hoe een taelman sculdich is te comen in des ghenen woirden, dar hy voir recht spreken sal an eenre gebannen vierschair, 262. Men wijst gheen vonnes dan in gebannen vierscharen, 278. Als verweerers in ghebanre vierscaren, *ZVl. Bijdr.* 6, 372 (*a.* 1388). Alse die rechter sittet daer in sijn ghebannen vierscare, *Wrake* III, 437. — In (binnen) gebanre sprake, *terwijl de vierschaar geopend is*, *gedurende den tijd dat de vierschaar te recht zit.* Verg. *D. War.* 1, 97; 2, 161. || Dair die baliu in ghebanre sprake manet die scepenen bi haren eede, die den ghenen wederseghet, die de maninghe wederseghet, hi zal hem beteren tien pond. . . Die lachtert eenen scepen binnen gebanre spraecke ende dat den scepene toeget, wordts die ghene verwonnen met drien scepenen, hy salt beteren den coninc vijf pond. . . Daer een scepen weder lachtert eenen poerter in ghebanre sprake ende die ghene toechet, wort hi verwonnen van drien scepenen, hy salt beteren hem een pont. . Die die chore breket aen eenen scepene in gebanre sprake sonder des scepens scout, wort hijs verwonnen van drien scepenen, hy zal boeten den ghenen tien pond, *Oorkb.* 1, 246*a* (*a.* 1248). Die enen edelen man lachtert in ghebannender sprake wort gheopenbaert van den ghenen, dat hine ghelachtert heeft, diet dede salt hem beteren X pont. 2, 339*a* (*a.* 1290). Soe wie vecht voor den heere in gebanre spraecke, hy salt tweeschatte beteren den Heere, Mieris 2, 18*a* (*a.* 1300). Lachtert een scepen eenen poerter in ghebanre ghesprake,

(*a.* 1316). Soe wie die chore brect aen eenen scepene binnen der vierscarne in ghebanre sprake mit vechtene buten des scepens scout, wort hijs verwonnen mit drie scepenen, hy verboert thien pond jeghens ons, *ald.*

3) *Door eene plechtige verklaring bekrachtigen.* Vgl. *Gendsch Chtb.* 71: Major debet firmare placita, quod vulgariter dicitur *bannen.* Vooral *eigendom toewijzen* of *ontzeggen.* || So ban ic A. uuten voirs. erve ende ban daerop Pieter, ende leg dairan mijns heren ban, schouten ban ende der scepenen ban, dat dat erve nyemant an en spreke, tensy binnen jaer ende daghe, lantsrechte ende tscependom, Matth. 115 en 133. — Bannen wet, d. i. *gebannen wet* (vgl. (ge)bannen tijt). *Hetgeen door eene plechtige bekrachtiging wet geworden is.* || Van hare bannen wet en sal cume clerc ... sijn crune tonen dorren, *Wrake* III, 1038.

4) *Dagvaarden.* Vgl. BAN en VERBANNEN. || De boete daer vooren hy ghebannen is, *Cout. v. Brugge* 1, 326.

5) Enen bannen, *iemand bannen*, *verbannen*, *verdrijven*, *verjagen.* || Dore Salvaerde, God geve hem scande, biendi Flovente uten lande, *Flovent* 230. Sijn wijf Octavien pijnde hi dicken te verworgene, hi en wiste twi; eerst bien hise van hem, *Sp.* II[1], 8, 10. Sie dat men die kerkers onttoet, . . eygenne liede, gebanne mede doe weder comen te haerre stede, II[1], 22, 163. Sint dat God Adame bien ute den erdschen Paradise, *Brab. Y.* V, 798. Acharmen, of si mi doch bienen uten lande ende lieten mi gaen! *Limb.* I, 1926. Die daer met hem vielen neder so biense God met zinen worde, dat zi niet meer daer comen weder, Praet 2388. Ommate es in die werelt minne, daer hoverde ende nijt woent inne, die God van den hemele bien, *D. War.* 4, 48, 118. Vele bien hiere uten lande, *Sp.* II[2], 7, 27. Metter scare, die God met Luciferre bien, Praet 2409. Want soe (Hoverde) met Gode es so leet, dat hise bien uut zinen rike, 1827. Sine leven niet diet ontspienen, noch hem daer ute (*uut den hemele*) bienen, *Wap. Rog.* 1557. Ende vele gheloefder ane hem, mar sine dorstens nit lyen om de vreese van den Phariseusen, dat mense nit ne biene uter synagoghen, *Lev. v. J. c.* 193. Grave Jan . . bannede her Jan van Renisse, ende nam hem siin goeden, *Clerc* 152. Daer nae soe liet hy hem gheselen ende banden uut alle sijn lant, *Gesta Rom. f.* 68*c.* Die sal werden ghebannet, noch tot geenre tijt vanden ban ontbonden werden tot dat hy den grave betaelt heeft drie pont, *Handv. v. Waterl.* 8*b.* Ist dat die bannende (*l.* bannede) binnen der poorten coemt, *ald.* Van den goeden des ghebannedens, *ald.* Ghebannet oft gheresteert, 11*a.* — Enen bannen op enedinc, *iemand verbannen op straf van de genoemde zaak*, t. w. zoo hij in het land mocht terugkeeren. || Men salne bannen uten lande van Vlaenderen, VI jaer oppe galghe es hi man, esse wijf VI jaer oppe dien pit levende te delvene, *Cout. v. Brugge* 1, 229. Waerde hies bedraghen bi der goeder varede, men soudene bannen C jaer uten lande van Vlaenderen up sijn hant, 230. Men salse bannen ote VI jaeren uten graefscepe van Vlaenderen, up alsulke bote als scepenen goed sal dincken, 231. Ende oec wasse cort daer naer uut Ghint ghebannen op den pit, *Hexe* 50. — Ook van zaken gezegd. || Al decken si (*die cleder*) tfleesch, nochtan helpen si ten messchiene: noet waert dat mense biene, *Wap. Rog.* 700. — Bannen (gebannen) tijt, *de tijd*, *waarvoor iemand gebannen* is. || Wairt dat hij binnen sijnen bannen tijt in der stede van Delf quame, *O. K. v. Delft* I, 12. Zoe wye . . binnen zijnre gebannen tijt weeder quaeme, .. dat hy ter stont . . gebannen sal zijn, *K. en O. v. Delft* 58, *b.*

6) Het deelw. *gebannen* staat ook in den zin van: *waar de ban*, *het rechtsgebied zich uitstrekt.* Gebannen hof, *het terrein*, *waarover het gebied van het hof zich uitstrekt.* || Bandersyde es dat noch .. binnen uwen gebannen hove.., dat die ridder geleide soude hebben ende elc die woude toekomen ter stede ende keren, *Merl.* 28009.

AANM. — Mieris 2, 210*a*: „Dat Lovetuyt alsulke smerte van Andriese niet ontfenc, al waer dat hi storve, dat men op Andriese niet *bannen* en mochte;" leze men *banen*, d. i. *doodschuld op iemand leggen.* Zie BANEN (1e Art.)

BANNER, BANNERE. Zie BANIERE.

BANNICH (BANNECH), *-nige* of *-nege*, bnw. Van *Ban* in de bet 5*b*). Bij Kil. „Bannigh j. verwaeten." Mnd. *bannich*; mhd. *bennic.* — 1) *In den kerkelijken ban gedaan*, *verwaten*, *vervloekt.* || Die summige nabueren die sechden dat sie ketterschen ende bannige luden weren, ende dat men sie barnen solde, *D. War.* 7, 35. Die weerlicke luden en achten die susteren niet anders dan bannighe ketterynnen, *ald.* Bannige of ferdtlose luyden ofte ander eerlose luyden, Schwartz. 1, 573*a* (vgl. 555: ander eerlose luyden, bande, ferdloese luyden). Bannighe lude ende die openbaer te banne ghecundighet zijn, *D. Orde* 235. Of oere een den anderen syn tuych besprake, alse dat de tughe bannich waren, dat solden se malc den anderen bewisen myt oren breven, Racer 6, 69; zoo ook *ald.* 101. Want Roeleff Stoltebloet in den ban was, soe mocht heer Johan gheen arffachtich goet mit eenen bannigen man inwinnen, *Etst. v. Dr.* 65.

2) *Door den wereldlijken rechter verbannen.* || Waert zake dat ymant banbrieve hadde opten ghenen, die inden raide sitten . ., dat hij binnen eynre maent daer nae come ende geve den raide dat te kennen, . . op dat die raet die bannige (*hier als* znw.) vijnden mach ende corrigeren, *R. v. Utr.* 1, 341, 236. Die bannige luyde, 2, 298.

BANNINGE, znw. vr. 1) Van *Bannen* in de bet. 5). *Uitbanning.* || Van alsulker banninge als ghedaen was op meester Claes Stuuc, Jan Simonsz. ende Jacob Deysensz., daer si of incomen zijn binnen onser stede van Dordrecht, V. d. Wall 216 (*a.* 1349). Dat men tusschen dit ende veertien dagen na dat onse lieve genadige heer voirsz. weder ut sine lande van Henegouwen gecomen sal wesen binnen den Hage geen recht aen live noch an goede, correxien, banninge noch verbande doen en sal van sulken geschille ende twiste als nu corts geschiet is, 398 (*a.* 1406). Zoe verre die eerste banninge up tlyf geweest is, *K. en O. v. Delft* 58, 6. Dese voorsz. correctie of banningen (of *boeten*?), *Handv. v. Alkm.* 92*a.*

2) *Boete.* Vgl. BANNEN 4). || Gebannen te worden uyt der steede vryheit totdat hij de selve correctie ende banninge volcommen sal hebben, *K. en O. v. Delft* 58, 5.

BANSCELLE, znw. vr. Uit *Bannen* in de bet. 2) en *Scelle. Schel*, *waarmede de ingezetenen bijeen werden geroepen*, *om gewapenderhand ter verzamelplaats te verschijnen.* Verg. BANCLOCKE. || Dat nyemant van den borghers . . in deser stadt oft vryheit der stadt, eenyghe banyer draghen, oft tot wapenen oft alerm, oft clock oft banscelle om dat volc te beroeren oft oploep te maken, nyet

en presumere te luyden, *Gew. v. St. Truyen* § 50.

BANSTE, znw. Mlat. *banastum* (Duc. 1, 559). Wvlaamsch *baanst*, *banst*, *bens* (De Bo 69). Oorspr. germ.: got. *bansts* schuur; hd. *banse*; Drentsch *banster* (= schuurdeur). Zie verder Weigand 1, 141. Voor den overgang van 't begrip verg. men ons *horde*, *hor*. *Ronde korf*, *mand van stroo of biezen*. || Twee grote banste die reepe . . in te doene, *Invent. v. Brugge* 1, 101. Van bansten te botene, *aangeh. ald.* Gloss. 38. — Vgl. fr. *banse* (Littré 1, 293).

BANSTRATE, znw. vr. Van *ban* in de bet. 6). *Straat behoorende tot een bepaald rechtsgebied*, *welke naar vaste regelen moet worden onderhouden*. || Datmen twee werven tsjaers . . scouwen sal (*natuurlijk* te banne scouwen; zie BAN) alle banstraten binnen der steede vrihede van Delft, *K. en O. v. Delft* 99, 10 (= *O. K. v. Delft* I, 30). Van te beschouwen emmeren, ladderen, banstraeten, bruggen, plaeten, 96, 1.

BANT, *bande*, znw. m. Mhd. *bant*; mnd. *bant*.

1) *Band*, *dienende om iets te binden of er stevigheid aan te geven*. || Hi nam den scilt ende den scacht, . . daer omme ghinc een stalijn bant van den orde toter hant, *Wal.* 7242. Die starcke bande van den scachte hieuwen si metten swerden ontwee, 7324.

2) *Band*, *boei*. — *a*) in eig. zin. || Bande van wormen al te hande ane voete, an arme, bene ende handen, Velth. VIII, 26, 15. Vgl. ook BANTRODE. — *b*) Figuurlijk. *Band*, *boei*. || Om te toghene hoe Vrieslant eerst quam in den Roomschen bant, Stoke I, 307. Leeft een eerlic in huwelike ofte in eenigher ordine bant, *Denkm.* 3, 215, 57. Ne waer ten tween keerdi die scouder ende warp hem lieden sinen loeder, dat was der passyen bant, die cort was becant, *Wap. Rog.* 1568. Alle waren wi verloren, mer dat God wilde testoren in deser vrouwen die viande, die ons hadden in horen bande, *Claus.* 153. — Der hellen bant, *de kluisters der hel*. || Si brengt ons toe een ewige noot ende een ewige bitter doot, ende der bitterre hellen bant, *X Plagh.* 2447. Dat die zielen sullen weten elc anders bliscap daer, daer si worden in den hemel claer, ende sullen kennen haer vianden, die sijn in der hellen bande, *Lucid.* 6286. — Sire herten bant, waarschijnlijk eene mystische uitdrukking voor *het hart*, *als verbonden met het voorwerp zijner liefde*. Van God wordt gezegd: || Al dat oyt maecte sine hant, dat minnet sire herten bant met bescedenen sinne, *Wap. Mart.* II, 277. — Sinen bant leggen aen ere dinc, *iets verbindend maken*. || Doe leidire an sinen bant, of dat si leveden clerkelike, of dat si lieten ghemeenlike der kerken goet ende voeren dane, *Sp.* IV[3], 15, 12 (Vinc. *auctoritatis sue protulit sententiam*). — Te bande comen, *aan den leiband komen*, *tot onderwerping komen*. || Vrieslant was comen te bande; ende hadt weder in sijn hande, Stoke V, 1059. — Te bande gaen, *verbindend zijn*, *gelden*. || Die woerden mosten te bande gaen, off si most menedich sijn, *MLoep* II, 2672. — Enen te bande driven, *iemand in ongelegenheid brengen*, *in het nauw drijven*, eigenlijk *in boeien drijven*. || Ghiericheit dat hof besat, die dreef vrou Eren daer te bande, datse wijcken most van hande, Hild. 172, 74. — Die bant es strac van ere dinc, *de spanning van iets is zeer groot*, *iets is zeer gespannen*, *het spant er*, *er is gevaar*. || Nochtan was daer noch die bant van den wighe alsoe strac, dat die hertoge tot hem sprac: „Ic bevele di onser Vrouwen!" want hine waendene meer scouwen, Heelu 5756.

4) *Verbintenis*, *overeenkomst*. || De van Drechterlant (maecten) in zoendinghe vasten bant jeghen (= *met*) Grave Florence, Stoke II, 461. Ende daer waren wie ghemaent . ., of dese sticke te wetten wesen mochten ende of dese bant wettelic was ende te wetten wesen mochten. Ende daer wiseden wie bi wetten ende bi vonnessen, dat dese sticken wel ende te wetten wesen mochten, ende dat die bant wettelic was ende wel ende te wetten ghedaen, *Vad. Mus.* 2, 364 (*a.* 1281). Dit es den band ende den eed, die de wevers van Brugghe ghedaen hebben, *ZVl. Bijdr.* 4, 364 (*a.* 1380). So dat si den Romeinen geven hare steden in die bant, ende sise sonder enegen bant vrilike hilden, *Sp.* I[a], 39, 34. Die quijt moest scelden . . . mercgreve Willeme van Gulkerlant die ghelofte ende die bant, die hem hadde geloeft die heere. *Brab. Y.* VI, 6106. Zeghel van bande, banden, verbanden, *sigillum ad contractus*, *Invent. v. Brugge. Int.* 188. — Bant van huwelike doen met enen, *eene echtverbintenis met iemand aangaan*. || Die guene diese ontfinghe ende bant van houwelike met hare dade jof in kevesdome metter ware, word hies bedraghen bi der goder warede, me soudene bannen C jaer, *Cout. v. Brugge* 1, 228. — Enen bant binden, *eene verbintenis aangaan*. || Voert bant hie hem voer ons . . gheliken bant te bindene van desen voerseiden sticken vore minen here, den grave van Vlaendren, *Vad. Mus.* 2, 364 (*a.* 1281).

5) *Verband*, *gehoudenheid*. || Alle dese voers. pointe wel te houdene, up den band van haren hoofde, *ZVl. Bijdr.* 4, 365 (*a.* 1380). — Enen bant winnen op enen, *een verband*, *eene verplichting krijgen voor iemand*, *gehouden zijn tot*. || Also dat . . alle voirwairden die ghesproken siin ende men spreken sal ter wilen dat men vaerd te doen confirmeren op haren cost, ende dat si enen bant winnen sullen op hem selven ende op hair nacomelinghen, wair dat sake dat si emmermeer yet daden jeghens den grave van Holland, *Oorkb.* 2, 478*a* (*a.* 1298).

6) *Verbond*, *gemeenschap*. || Ridderscap, dat hoge coren, soude met rechte horen ten edelen Gods bande, *IV Mart.* 678. — Of moet men misschien lezen: Ter edelen Gods bande? als wanneer *Bande* ons *Bende* is.

7) Daer met de figuurlijke opvatting van *Bant* veelal het denkbeeld van iets knellends, iets bezwarends vergezeld gaat, vinden wij *Bant* ook in de beteekenis van *druk*, *bezwaar*, misschien niet zonder invloed van het woord *Pant*, leed, waarmede het lichtelijk, vooral bij dicteeren, kon verwisseld worden; soms vinden wij in één Hs. *pant*, waar een ander *bant* heeft. || Aldus sloech hi die sware bant van den vloeke die Noe ghaf, *Rijmb.* 1315 var. (in den tekst *pant*). Soe haddi u hier ghelaten in merre pinen, in mere bant dan hi u te voren vant, *Limb.* II, 1300. Metten banne van swaren bande, *den zwaren*, *drukkenden banvloek*. Stoke II, 366. — Ook op de plaats uit den *Wap. Rog.* onder 3) en in de uitdrukking: Enen te bande driven, is dergelijke verwarring der beide woorden niet onmogelijk.

8) Daar een band dient om verschillende zaken te verbinden, kan *bant* ook, evenals lat. *vinculum*, de beteekenis hebben van *oorzaak*, bij uitbreiding *schuld*, in welken zin het bij Velth. VIII, 1, 10 zal bedoeld zijn. || Want ic uut mi selven niet make anders dan int Latijn stoet, hierbi mach wel wesen vroet elc die recht ende reden kint, datte

scout mine es twint; daerom en tijt mi niet den bant, want ict dichte also ict vant.

BANTNAGEL, znw. m. Van *Bant* en *Nagel.* Bij Kil. „Band-naghel, *confibula;*" bij Plant. „*cheville ou clou pour liaison d'un bois.*" *Klinknagel, klinkspijker.* || Item 1 vierendeel bantnagle, 6 d., *Rek. d. Graf.* 1, 344.

BANTRODE (BANTROEDE), znw. m. Van *Bant* en *Rode*, reu, rekel. *Bandrekel, kettinghond die het erf bewaakt.* || Als een bantrode die janct ende bleect, als hi een soch van der misten jaget, dat hi ommer wil dat ment hoort, *Ned. Proza* 177. Gheliken een bantroede die bast ende janct als hi een verken vander misschen jaghet, *Con. Som.* 65*a*.

BANWATERINGE, znw. vr. Uit *Ban* in de bet. 6) en *Wateringe. Watering binnen zeker rechtsgebied gelegen en welker gebruik, beheer en onderhoud rechtelijk is geregeld.* || Claes Heynen s. kinder, van watergangbe, omdat si eene banwateringhe bedammeden ende visscheden buten den here, 20 ß, *Rek. d. Graf.* 1, 278. Van den (*l.* der) banwateringhe, die si bedammeden, 279. Jabbout Leyden s.. ende Jacob Peters s., omdat si enen dam ghesleghen hebben over die leet buten Holensloot buten den here, dat eene banwateringhe is, 280.

BANWERC, znw. onz. Uit *Bannen* in de bet. 1) en *Werc. Het werk, dat door het lichaam van het dorp verricht moet worden, waartoe de schout de opgezetenen bant of oproept.* || Illi vero qui in praedicta villa ad *banwerc* constituti sunt, debent comiti tantum *utlandes-banwerc* et *landwere* et placitum inde erit abbatis, Warnkönig, *Flandr. Gesch.* 2², 101 (*a.* 1110). Dat wi dat over recht vinden, dat al vervallen banwerc in Ver Leyden ambocht des ambochtsheren tordendeel is, Mieris 2, 61*b* (*a.* 1306). Ende tot wat tyden dese geenen die besitters sijn, of werden sullen, van de veen voorsz. dese wateringe niet langer bruycken en willen, soe mogen van den banwerck voorsz. ontslagen sijn, *Handv. v.* 1399, *bij* Meylink, *Delfl. Bijl. bl.* 56 (V. Leeuwen, *Handv. en Priv. v. Rijnl.* 191). Dat zy banwerck te maicken hebben omtrent Naerden, dat maicken zy mitten lijve, sonder eenigen ommeslach daeromme te maicken, *Inform.* 233.

BANWIJN, znw. m. Uit *Ban* in de bet. 6) en *Wijn.* Mhd. *banwîn*; mnd. *banwin*; mlat. *banvinum, bannum vini*; ofr. *banvin. Wijn, welken de Landsheer of eene gemeente of corporatie het recht had op zekere tijden van het jaar, met uitsluiting van anderen te verkoopen*, of wel, *het recht zoodanigen wijn te verkoopen, recht van wijntap.* Verg. V. d. Wall 307, aant. || Voerder en sal die stede gheen banwiin meer vercopen noch wechgheven dan diere nu wechghegheven siin, V. d. Wall 307. Voert so ne selen wi enghenen banwijn binnen der vriheit van Machelne leggen omme vercoopen, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 698 (*a.* 1301).

BARAET (BARRAET, ook in den vorm BERAET), *barate*, ook *barade*, znw.. onz. Ofr. *barat, barate*; prov. *barat*; it. *baratto*; mlat. *baratum*; ook mhd. *parât*; mnd. *barât.* Over de vermoedelijke afleiding zie Diez, *Etym. Wtb.* 1, 52 op Baratto; *Tijdschr. v. Ned. T.* 2, 143 vlgg.; Burguy 33. Voor de verschillende beteekenissen vgl. Franck op *Alex.* bl. 467.

1) *Bedrog, bedriegerij.* || Alse vele alse hovescheit bat staet dan loescheit doet ende baraet, *Lanc.* III, 25713 (in de uitg. *doer*). Met dusdanen barate leidde hi Grimbeert bi der scure, *Rein.* I, 1702 (var. *beraet*). Alle die meeste hoop, die was daer,.. meenden dat was sonder baraet, ende dat hi niet dan waer en sprac, II, 6200—06. Du const dijn loosheit so brenghen bi, ende dijn baraet so wel versconen, dattet di noch qualic sal lonen, II, 6412 (var. *beraet*). Maer dat uten monde gaet dats dorperheid ende loos baraet, *Rijmb.* 23695. Dat al valsch si ende baraet daer die behendeghe met omgaet, *Teest.* 160. Dit was een dat vremste baraet, dat ic horde in menegen tiden, Velth. II, 30, 48. Nu quamen si vort met desen baraten ende wroechden genen van ketterien, V, 9, 22. Hi moet sijn simpel ende goet; . . wel helen, quite van barate, *Limb.* V, 2089. Hi can valscheit ende losie, scoen baraet ende reinardie, *Vad. Mus.* 1, 91, 23. Up dat hem yement met fellen moede scalkernie in doeren loede, so mochten si scuwen sulc baraet, *Denkm.* 3, 203, 82. Brisanne, die vol baraets was, *Lanc.* II, 35574. Dat ghi u wacht van baraet, *Rein.* I, 483. Die papen connen veel baraet, I, 1190. Hi hielt al over baraet, *Alex.* VI, 1036. Dit hielt al over baraet Alexander, X, 638. Si wachten hem jeghen baraet, X, 707. Smeeken ende valsch baraet, *Sp.* I⁸, 9, 48. Wes met Absalone sonder baraet, *Rijmb.* 10445. Ontfermecheit en heeft geen baraet, *Sp.* II⁸, 18, 39. Dat logene was ende baraet, Heelu 2212. Na desen baraten, Velth. V, 31, 78. An gracien syde es gheen beraet, *Wap. Rog.* 1011. Ic ontsie des mans baraet, *Esop.* XXIV, 6. Valscheit, bedriegh, honinghe, baraet, Praet 1487, verg. 1924. Een smeeker sonder baraet, *Belg. Mus.* 10, 119, 43. Wair dat minne is sonder baraet, *Vrouw. e. M.* III, 23, 3. Zie nog *Lanc.* II, 44640; III, 16445; *Brand.* (*H.*) 1895; *Rein.* I, 2041, 2380; *Alex.* I, 22; IV, 1264; VII, 652; *Sp.* IV², 8, 8; *Brab. Y.* III, 834; V, 558; *Nat. Bl.* VI, 870 var.; *Rose* 396; Velth. IV, 13, 45; 45, 78; *Rincl.* 456; *Vl. Rijmkr.* 2972; *Vrouw. e M.* I, 803; *Belg. Mus.* 1, 120, 20; 5, 203, 541; 8, 451, 107; *Vad. Mus.* 1, 386, 81; 399, 68; *Mask.* 1151. — Baraet jagen, *op bedrog uit zijn.* || Hi es so quaet: Al dat hi jaget dats baraet, *Lanc.* II, 39333. Dat hi wel sach an mijn gelaet, dat ic en jagede en geen baraet, *Rose* 3337. Dattie keyser nu geen quaet en jaget, noch geen baraet, Velth. V, 32, 47. — Baraet driven, *bedrog plegen.* || Heynric die derde, . . . en wilde niet dat enich baraet gedreven worde onder heme, Velth. I, 35, 29. — Dor baraet, *uit bedrog, om te bedriegen.* || Isengrijn, dat verstaet, hiet ic oom, dor baraet, *Rein.* I, 1479. Die tonen dat si noit en waren, dor baraet, dus moeten si varen, *Esop.* XLIII, 23. — Bi barate, *door bedrog, op een bedrieglijke, listige wijze.* || Nochtan quam hi bi barate dane, dattene God verwate, *Rein.* I, 353. Dat hi bi barate brochte Cuwaerde in sine haghedochte, 3092. Mi hevet een quaet wicht . . int strec gheleet bi barate, 3407. — Van barate, ter omschrijving bij een znw. in de plaats van een bnw., in den zin van *bedrieglijk, verraderlijk.* || Alst Alexander hadde verstaen, voerde hi dat her al een ander strate, ende liet die stede van barate, *Alex.* IV, 1658 (Lat.: Suspectum de fraude locum). Maer Vroescap die met vaellewe ridet, daer malicie in verblidet, dat es een sadel van barate, Praet 1244. — Met beraet (berade) *met eene kwade bedoeling.* || Niet dat die loghenaer waer coenre met berade (Var. verrade) in der reden beghin, *Rein.* II, 4185. Loghen te spreken met berade, 4247. — Sonder baraet,

zonder bedrog, *in waarheid*, *stellig*, als bloote bevestigingsformule. || Dats een woort dat, sonder baraet, recht jeghens die Jueden gaet, *Rijmb.* 16433. (God heetet) den man een quaet gebuer, die met so vele clederen gaet, dat die helecht, sonder baraet, soude te dragene werden enen esel suer, *Rincl.* 1217. Elc, alse men ter redenen gaet, dinct mi wesen, sonder beraet, thout sonder stervelichede, *Disp.* 514. God groete u, scone matelieve, dat sidi, vrouwe, sonder beraet, *Verh. 2de Kl. Inst.* 6[1], 66. — Dat nes (dans) geen baraet, in denzelfden zin. || Hollant, alst hier voren staet, wart hertoghe, dans geen baraet, *Sp.* IV[3], 6, 19; *Brab. Y.* III, 650. In die vierde, dans gheen baraet, stonden onicle, berille ende crisout, *Rijmb.* 4938. — Bij persoonsverbeelding. || Meyster Baraet van Lozane (mede met zinspeling op *loos*) die draget bonte cleider ane, om dat hi ridder scinen soude, *D. War.* 7, 377, 23.

2) *Bedrieglijkheid.* || Dat hi recht late varen al die werelt ende al haer baraet, *Theoph.* 948. Wie hare (*der wereld*) beraet noyt en ontsach, *Vad. Mus.* 3, 250, 456. Soe wat dese werelt bedrijft ende aldaer si mede ommegaet, dat es ydelheit ende beraet, *Doct.* III, 1448.

3) *Bedrieglijke schijn*, *bedrieglijke wijze van zich voor te doen* of *van doen*, bij uitbreiding, *wijze van zich voor te doen*, *wijze van doen*, *manier* in 't algemeen. || Dit es dijn spel ende dijn baraet, du nemes dat goede ende lates tquaet, *Parth.* 2504. Die ogen hangende nederwerd, ende oetmoedich, . . ., na der tortelduven beraet, Velth. VII, 20, 14. Al springende lopen, hande te gader slaen, knielen, nederbughen ende aldusdanich baraet in menigher wijs, Ruusb. VI, 257. (Sur. „id genus multimodos exhibent *gestus*"). — Enen een scoon baraet toghen, *iemand een schoonen schijn toonen*, d. i. *zich mooi aan hem voordoen.* || Si toendem een scoen baraet, buten scone ende binnen quaet, *Esop.* LXII, 9. Want wye ter schalkernye dienen, die toghen menich schoen beraet, daer die goede hem op verlaet ende blijft bedroghen alte mael, Hild. 169, 496.

4) *Bedrieglijk spel*, *goochelspel.* || Alset (*dat serpent*) horet al omtrent vedelen, blasen, toveren, baraet (want ment met selken spelen vaet), so werpet dene ore nederwaert, *Alex.* I, 534. — Hieruit ontwikkelde zich de algemeen beteekenis van *Spel*, *jok*, *scherts*, *gekheid*, *spot*, *vermaak.* || Gi sult hier horen scone die jeesten, . . . van ridderscape groete daet, van selsieneheden menich beraet, *Lanc.* II, 14. Ende soere teersten haer baraet ende haer spot mede houden soude, *Part.* 3517. Die duvele seiden: „Gi maect u beraet, sint dat hi met u es comen, es ons die macht van hem benomen, *Yst. Bl.* 1784, d. i. *gij spot*, *gij schertst*, *gij houdt ons voor den gek.* — Baraet driven, *vermaak scheppen*, *pleizier maken*, *pret maken.* || Wanttie werlt wert seer verblijt, als dat nuwe jaer instaet: van vroechden drijftmen groet beraet, Hild. 207, 6. Groot baraet met wiven driven laet zelden yemant wel becliven, Praet 1124. Want alst met mi ter noot wert gaet, so drijfdi met mi uwe baraet, Hadew. 1, 299, 7. — Daar *spel* en *jok* gemeenlijk met *drukte* en *rumoer* gepaard gaan, ontwikkelde zich hieruit weder de beteekenis:

5) *Leven*, *beweging*, *drukte*, *rumoer*, *geraas*, in zwakkere en sterkere opvatting. || Gi maect mi te groet baraet; alsic ben te minen labure, . . . dan gadi baleren ende springhen, *Rose* 7996 (var *beraet*). Den weert driven si te scerne, si maken herde groet beraet, *Vad. Mus.* 1, 84, 90. Onder de cleene makic ghemeene ooc sulc barraet, dat si met feesten ghelijc den meesten driven ghelaet, Praet 3290. Met groter haest voren si dane van midnacht toter dagheraet. Doe mochtmen horen dat baraet entie waghen horen kerren, *Alex.* VII. 312. Acesis vallet in Ganges, dat een grote riviere es; si maken harde groet baraet, daer haer stroem te gader gaet, IX, 55. Die vervaert der duvele beraet, *Nat. Bl.* XII, 380. — Ook van de *beweging*, die iemand op 't lijf heeft, *pochery*, *overmoedige taal en gedrag.* Aan Macedone, die Ferguut honend voor „*dritensone*" uitmaakt, antwoordt deze: || Ic hope te stilne u baraet, eer gi heden van mi gaet, *Ferg.* 4699. — Mede toegepast op het uiterlijk, de uiterlijke verschijning, in den zin van *pracht*, *praal.* Verg. de mnd. beteekenis. In de uitdrukking: || Baraet driven, *pracht en praal ten toon spreiden*, *vertooning maken.* || In wane niet, dat in enech rike noit enech scoenre riddere bleef, noch die min baraets dreef, *Ferg.* 4616.

6) *Ongelegenheid*, *verlegenheid.* Verg. de in het ofr. gewone beteekenis van barat, barate, *désordre*, *confusion*, *embarras.* || Ende hy seid: „Menich beraet heb ic leden by dijnre doecht. Noit en was ic so onthoecht, mijn hert en troesten hem op dy. *Troyen f.* 258 *d.* Ende volget geselscap die es quaet, daer hi met coemt in menich beraet, *Rose* 43.. (var. *beraet*). — Uit de beteekenis *verlegenheid*, *verwarring*, ontwikkelde zich de sterkere opvatting van *schroom*, *vrees*, in de uitdrukking: sonder baraet, *zonder vrees*, *wakker*, *dapper*, of vel. *zonder vrees*, *zonder bang te zijn*, *onbeschroomd.* || Ende hi sine naecte lede hem offere, sonder baraet. die naect an de cruce staet, *Franc.* 3466. Ende ontboet hem over waer, dat si quamen sonder baraet, hi woude betren sine mesdaet, *Yst. Bl.* 1892. Daer ghi meneghen ridder fier hebt gesien sonder baraet, *Limb.* I, 1088. Die heren waren sonder baraet ende ghingen striden crachtelike, VIII, 614. Het scinen liede sonder baraet, V, 1266; verg. 1272: Twaren het sijn riddren vroe..

BARAETHEIT, znw. vr. Van *Baraet. Bedriegery.* || Als ic nie en peinsde om quaetheit tuwen scade no om baraetheit, *Limb.* I, 2055.

BARBACANE (BARBECANE, BARBICAEN, BERBECANE), znw. vr. Mlat. *barbacane*; ofr. *barbacane*; nfr. *barbacane*; mhd. *barbigan. Voormuur of buitenwerk van eene vesting of een kasteel*, *hetzij in een kanteel of borstwering met ingekorven schietgaten*, *of in een versterkt bruggenhoofd bestaande.* || Doe hi de poorte hevet vernomen, daer Reinaert ute plach te gane, doe ghinc hi voor die barbacane sitten over sinen staert, *Rein.* I, 520. Die van binnen waren ten muren ende trocken vore haer barbekane, *Ferg.* 3908. Dat wi met staden trecken achter binnen onsen barbakanen, *Parth.* 6529 (in de uitg. *barbakaren*). Vor elke port (stont) mede ... gane ene valbrugge ende ene barbekane, *Rose* 38.. Die Griecken wonden (*l.* wonnen) an haren danc die uytterste lytsen sonder wanc, sy drevense bynnen den berbecane, *Troyen* 6384. Item an barbicaen. ... poorten dicht te maken, 2 daghe gheg. 4 s. ... *Bel. v. Leid.* 222. Een scone keregen mit tornen ende mit barbecanen van goude, *Mandev.* 73. Zie nog *ZVl. Bijdr.* 4, 30; *Lorr.*, *Nieuwe fr.* 34, 15.. — In lateren vorm ook Barbecaensel. || Als dese Franssoyzen aen de barbecaenscelen ghecropen ende gheclommen waren, die van binnen sneden de corden in sticken, ende de boemen ende balken, die an de barbecaensscelen metten ...

seiden corden hinghen, die rolden needer in de vesten, *Cron. v. Vlaend.* 1, 214.

BARBARIEN (BARBARIJN), znw. m. Ofr. *barbarin. Barbaar, heiden*, evenals *payen* de gewone benaming voor *ongeloovige*, inzonderheid *Sarraceen.* || Noch sprac die bose barbarijn, *Roel.* II, 8. Daer na wart Julius geware, dat hem eene grote scare volx vergaderden barbariene, *Sp.* I[e], 3, 1. Hi was in vreemden lande onder der wreeder barbarien hande, IV[a], 51, 41. Want in dlant gevallen so was menech barbarien. Gesent wert hi daer in dien te werene der barbariene scaren, II[e], 23, 62. Alse die baerberiene dit sagen, sijn si den keyser ontweken, III[a], 21, 24. Die barbariene ontvloen hem daer, *ald.* 22, 7. Die wilde barbarien, III[b], 5, 62.

BARBARIEN, bnw. *Barbaarsch, heidensch.* Zie het vorige art. || Ende menech heidijn barbarien, *Sp.* IV[a], 6, 105. Van enen coninc barbarien, II[b], 34, 6.

BARBEEL (BAERBEL), znw. m. Ofr. *barbel, barbeil*; nfr. *barbeau. Baardvisch*, volgens Littré (1, 296) de *cyprinus barbus* L. Bij de beschrijving van den *Mulus* in *Nat. Bl.* V, 791 vlgg. leest men: || Die van rivieren es ghebaert, barbele heetmenne ten Walsche waert, V, 797. — De barbelen ende die grondelinghen, *Livre d. Mest.* 9.

BARBER (BAERBER), znw. m. Hetzelfde als *barbarien* (zie ald.). *Barbaar, heiden.* || Besnidinghe noch onbesnidinghe, baerber noch Scita, cnecht no vri, *Hs. v.* 1348, 159*b*.

BARBIER, znw. vr. Ofr. *barbière*; mhd. *barbier, barbiere. Een gedeelte der wapenrusting, een metalen bedekker van baard en kin.* Deze schijnt nu eens aan den helm bevestigd, dan weder aan het harnas verbonden te zijn geweest. || Om een huve ende ene barbier mede te betalen . . 20 scilden, *Oorl. v. Albr.* 12. Om een barbier, daer mijns heren maelgeharnasch mede ghemeert wart, 1 dukaet, *Rek. d. Gr.* 3, 119. Een elle wit laken, mijns heren barbier mede te voederen, 345. Zoo ook bl. 118, 140 en 357. Ziin plate, ziin lyfijser, ziin huve, ziin barbier, ziin helm, ziin beenharnasch, enz., *R. v. Utr.* 1, 179, 1. Een goet pansier, een huufde mit eenen barbier off een yserhoet, enz. *Oudste K. v. Delft* 35, 29.

BARBIER, znw. m. Fr. *barbier. Barbier, chirurgijn.* || Dat die barbiers dat bloet, dat zy uutten luden laten, nyet en zullen ghieten in die haven off in die graften, *O. R. v. Dordr.* 1, 342, 3; e. e. — Het mnl. woord was *baertmakere*, z. ald.

BARCH en de samenstellingen. Zie BERCH.

BARDAEX (BAERDAEX, BERDAX), znw. vr. Van *Barde* en *Aex.* Bij Kil. Bard-ackse, vet. *bipennis. Tweesnijdende bijl.* || Item so wye te vechten quaeme mit staven, mit glavien, mit piecken, mit swairden, mit vorken, mit bardaexen, *Oork. bij* Van Oosten de Bruyn, *Beschr. v. Haarlem* 1, 164. Baerdaexen na den coste, *Tolregl. op 't Zwin*, in *ZVl. Bijdr.* 5, 40. Soo wie draecht weyde messen, . . berdaxen, bylen met langhe stelen, dollen, . . die verbeuren jeghens onse Heerlijckheyt X ℔ swerte, Mieris 4, 1050 (*a.* 1434). Colven, baerdaecsen, bilen, yseren hamers noch dyer gelike wapen, *K. v. Brielle* 21, 2. So wie mit eenre bairdaexe of mit eenre kuyse ten vechtelic quame, *O. W. v. Amst.* 10, 5. Zoo ook *O. K. v. Enkh.* 26, 128.

BARDE (BAERDE), znw. vr. Ohd. *barta*; mhd. *barte*; nhd. *barte*; mnd. *barde*; bij Kil. barde, vet. *dolabra, ascia, bipennis.* Vandaar ons *hellebaard. Breede bijl, timmerbijl*, inzonderheid *strijdbijl.* || Ende sach Lamfroit comen *geslegen*, die up sinen hals brochte *gedregen* een scarpe aex, ene baerde, *Rein.* I, 699 (vgl. *Tijdschr.* 1, 11). Enen roefde hy van den lyve, hiet Pieramon, die hem oec weerde herde seer mit eenre baerde, *Troyen* 192*a* (in 't Hs. *baerge*). Dier Grieken scade ooc es so groet, si riepen om aexen ende baerden, . . ende si ginghen dolifante houwen in hare been, *Alex.* IX, 432 (zie *T. en Ltb.* 4, 123). Die Grieken tebraken met groten ghere, beide met haken ende met barden, dien starken mure entien harden, 971 (zie *T. en Ltb.* 4, 125). Een beckeneel met j. barde . . j. d., *ZVl. Bijdr.* 5, 64. Der Jan van Zwalmen, de pape, die voer . . te Br. an de compaingie van der baerden, *Rek. v. Gent* 1, 421.

BARDE (ook in den vorm BAERDGIE), znw. vr. Mlat. *barda* (Duc. 1, 592 op Barda, 1); ofr. *barde* (Roquef. 1, 134; verg. Diez, *Etym. Wtb.* 1, 53); bij Kil. Barde van peerden, *phalerae.* De bijvorm *baerdgie* schijnt op een franschen vorm *barge* of een mlat. *bardia* te wijzen, die in dien zin niet bestaat; of ontstaan te zijn door verwarring met *baerdse*, schip. *Harnas, dat de borst en zijden der paarden bedekte, paardenharnas.* || Huer peerden hadden baerdgien van wapenen seer costelic, ende daer over een verdeck van sijde, *Versl. en Ber.* 4, 50. Elc peert hadde een baerdgie ende een verdeck daer overe, half ghelu, half sangwijn, *ald.*

BARDE van myrrhe, *vetus Flandr.*, fasciculus myrrhae (Kil.). Vgl. BORDE.

BARDEKIJN (BAERDEKIJN), znw. o. Verklw. van *barde* (1e Art). *Yzeren punt* (?). || Men sal sloenen (?) over die bardekine ene ganspipe ende dan doet hute dat iser, Jan Yp. 85. Die bardekine souden int vleesch sniden ende dat soude den gewonden sere letten, *ald.* (Vgl. de figuur ald.).

BARDEMAKER. Zie BAERTMAKERE.

BARDEREN (BAERDEEREN, BARDIEREN), zw. ww. bedr. Ofr. *barder*; verg. mlat. *bardatus* (Duc. 1, 593 op Bardatus); bij Kil. Barderen, *phalerare, phaleris ornare.* Van paarden. *Ze met een barde voorzien, met een harnas borst en zijden bedekken.* || III[c] perden gebardeert int volle harnasch, met gouden ende silveren laken bekleet, *Exc. Cron.* 283*d*. Daer waren ghebardeerde peerden, 284*a*. II[m] ghebaerdeerde peerden, ende III[m] lichte peerden, 287*d*. Met II[c] ghebardeerde peerden, 288*b*. Alle die ghebardeerde peerden dede hi ontbieden dat si comen souden in sinen legere, 290*b*. Paygien XXV ghecleedt in gheel fluweel, sittende op genetten gebaerdeert met gouden laken, 309*b*. — Schertsend ook van menschen, in den zin van *toetakelen.* || Al waer sy beteert, so hebbicse versiert; maer dat wijf was heel vreemt gemaniert, daerom hebbicse so rustich ghebardiert, hubs en fijn, *Ned. Kluchtsp.* 55, 146.

BARDERKEN. Zie BERT.

BARDESCHE (BARDESSCHE, BARTESSCHE, BERTESSCHE), znw. m. (?). Kil. 82: bordessche, borddecks, *Flandr.* j. loove. Zie ook De Bo 169 op *Bordesch* (pordessche, pardassche). Over de afleiding zie bij BARTEGE, dat wel hetzelfde woord zal zijn. Het is ons *bordes*, doch niet in de bet. van *eene stoep met treden*, of *portaal op een trap*, maar in den zin van — 1) *Luifel* (Kil. *loove*). || De bardeschen die ghemaect es an thonchuus, *Invent. v. Brugge* 3, 33.

2) *Tochtgat, watergat, duiker.* || De ghaten te doen stoppene onder de bardesschen up de veste, 3, 23. De bertesschen omtrent de stede, 3, 48. Gewrocht ter eselpoorte, ter smedepoorte . . an de bartesschen, *ald.*

BARDHOUWER. Zie BERTHOUWER.

BARE, *beer*. Zie BAER (1ste art.).

BARE, *wijze van doen*. Zie BAER (2de art.).

BARE, znw. vr. Van het bnw. *baer*, bloot: verg. ohd. *parî* in *houbetpâri*, kaalheid (*calvitium* bij Graff 3, 152); mhd. *bar*, bloote plek. In de bijzondere toepassing van *de weeke*, *tandelooze ruimte in den bek van een paard*, *het tandelooze deel waarop het gebit rust*; *de gebitlagen*, fr. *les barres* (Littré 1, 301, op Barre, 15o); eng. *bars*. Zie verder De Jager, *Arch*. 4, 201 vlgg. || Ets gheseit over vele jare: soe hogher hals, soe weeker bare, *Lsp*. III, 12, 103.

BARE, znw. vr. Mhd. *bâre*; mnd. *bare*, *bore*. *Baar*, *draagbaar*, inzonderheid *lijkbaar*. || Doe dede hi met groter eren setten die Arke ons Heren in Sancta Sanctorum up enen dach, datter niemen niet af sach dan dat ende van der baren, daer soe up was gheset, *Rijmb*. 11723. Daer moeste hi sulker saken pleghen, dat menne droech up ene bare, 19280. (Hi) hevet versien ende vernomen ene bare daer staen verdect, met pellen ende met samite wel berect, *Lanc*. II, 5559. Want hi doet legt op die bare, *Rose* 11592. Ende doen men de messe sanc voer hare, stont op de lichame in de bare, *Christ*. 199. Si daden bringhen beide die like ende settense op die bare, *Limb*. I, 400. Zoo ook *Alex*. IV, 45; *enz*. — In baren, *op de baar*, met weglating van het lidw., als bij *in bed* enz. Verg. *Taal- en Ltb*. 4, 180 vlgg. || Daer vant hi enen doden in baren, *Lanc*. III, 25313. — In (ter) bare(n) staen, *op de baar*, *boven aarde staan*. Verg. de uitdrukking in graven staen bij Matth., *Anal*. 3, 339. || Als nu hertoghe Eduwaert stont ter bare, *Brab. Y*. VI, 5877. Hi sach sijn liefken staen in bare, ghedect met enen barencleet, *Hor. Belg*. 2, 64, 24. — In(der)baren leggen, *op de baar leggen*, *op een praalbed of katafalk leggen*. || Met rouwe wert hi in corter tijt te Saintpoel ghevuert, . . . daer hi gheleit wort in der baren, *Brab. Y*. VII, 5446. Ghi sijt valu ende bleec; mi dunct, dat hi u gheleec, die man die men gisteren leide in baren, *Boerden* IV, 31. Die sijne vriende waren, sij lachtenen in baren, *Serv*. II, 2351. — In baren liggen, *op de baar liggen*. || Doch quamen wi tere capellen, daer wi twee doede ghesellen vonden liggende in baren, *Limb*. I, 2607; zoo ook 426. Ende lict stille als een molensteen: si pleghens die liggen in baren, *Boerd*. IV, 80. Met recht sal ons tlijf ontgaen, als wy u ligghen sien in baren, *Troyen f*. 138c. — Overdrachtelijk, in den zin van *gesneuveld*, *verslagen zijn*. || Dat deed datter menich boech, die nemmermeer op en stont twaren; des nachts lachter menich in baren, *Troyen f*. 54a. LXIII baenraetsen bleven doet binnen der plaetsen, ende XIc ridders lagen in baren, Velth. IV, 34, 3. Doe haer viande lagen in baren, IV, 16, 60. — Menige dode bare maken, eigenlijk, *menige doodsbaar maken*, d. i. *menigeen naar de andere wereld helpen*, *verslaan*. || Ende velletse bi tween, bi drien, des keysers lieden harentare; hi maecte menige dode bare, *Lett. N. R*. 7', 147, 125. Sy maecten vele doder baren, dair si hilden in de bataelgie, *Grimb*. II, 4060.

SAMENST. — Barencleet, mhd. *bârekleit*; *baarkleed*, *lijkkleed*, *OVl. Lied*. 157; *Hor. Belg*. 2, 64, 25. — Vgl. ook BAERCLEET.

BARE, *Diut*. 2, 204: capsula, *bare* t. *casse*. *Doos*, *kistje*. — Van *beren*, dragen.

BARE, *Diut*. 2, 228: *bare* t. *inwater*, procella. *storm*, *hoogwater*. Hetzelfde woord als ons *baar*, golf?

BARE, znw. vr. Fr. *barre*; mlat. *barra* (Duc. 1, 603). *Slagboom*, *verschansing*. || Haddi, here, geweest van dien, die gerne achterwerder tien, men hadde u heden in onsen baren belopen connen noch bevaren, *Cass*. 1199. — Spelen (lopen) ter baren, *een wedloop tegen elkander houden*. Verg. Kil. „Baeren, baeren-spel, *Gymnas*, *ludus gymnicus*, *exercitium gymnasticum*, *palaestra*, *certamen currendi*. De baere jaeghen, *cursu ad metas contendere*, *cursu certare*." Fr. *jouer aux barres* (Littré 1, 300: „Les barres, jeu de course qui est divisé en deux camps, dans lequel les joueurs de chaque camp s'engagent successivement à la poursuite les uns des autres, et qui est ainsi nommé parceque les deux camps sont marqués par une barre fictive ou tracée sur la sable."). Vandaar nog het spreekw. „jouer aux barres, se chercher sans pouvoir se rencontrer". || Doen taende den andren daren, gelijc datmen speelt ter baren. Die van beneden reden opwaerd, dan quamen dander metter vaerd, ende liepen neder den berch saen, ende hebbense aldus wederstaen, Velth. III, 35, 51. Tesser al met vreuchden, groot ende cleyn, tscijnt datse ter baeren loopen om prijs, *Belg. Mus*. 6, 55.

AANM. — Wiel. *Instr*. 139, 439 komt een spel voor, dat genoemd wordt de bare schieten. || „Scaecspelen, caetsen, bolle werpen, de bare scieten of diergelike . . spelen van eeren ende van recreatien." — Is dat *schijfschieten*, *vogelschieten* (*naar een paal schieten*), of wordt er een ander spel mede bedoeld?

BAREELKIJN, *-kine*, znw. onz. Verkleinw. van *bareel*, fr. *baril*; mlat. *barile* (Duc. 1, 596). *Vaatje*. || Een corf of bareelkijn prumen, *ZVl. Bijdr*. 5, 40.

BAREM. Zie BARM.

* BAREN, *Parth*. 6531. Verkeerde lezing voor *banen*. Zie op BANE 2de Art.

BAREN (BEREN), zw. ww. onz., bedr. en wederk. Mhd. *bâren*; mnd. *baren*; ofri. *baria*; nfri. *bere* (Halb. 223).

I. ONZIJDIG.

1) *Zich vertoonen*, *te voorschijn komen*, *verschijnen*.

a) Met een persoon als subject. || Als Maria lach in desen sere . . so baerde hare een scone man. *L. o. H*. 4685. Aldus en wouden alle die heren jeghen enen here niet keren ten stride, noch baren opt velt, *Brab. Y*. V, 2425. Ach lasen! nu siet men luttel baren die wapen dragen der Grimberchsche heren, *Grimb*. II, 6145.

b) Met eene zaak als subject. || Binnen dien dat si in die tale waren, sagen si daer ene hant baren, *Lanc*. III, 5965. Men siet haer teken luttel baren of haer wapene imant dragen, *Grimb*. II, 6153. Ene claerheit begonde baren, *L. o. H*. 4765. Want eer hemele of aerde waren, of yet datmen daer in siet baren, so was God, *Lsp*. I, 1, 11. Dan se sullen . . . thant teekene des oordels baren, IV, 8, 41. Want die scachte meest esschen waren, soe siet men daer meest esschen baren, *Brab. Y*. II, 262. Want merct, wanneer dat foute baert van wine, *wanneer het gebrek aan wijn zich openbaart*, *aan den dag komt*, nie sluut (men?) den kelnare, *OVl. Lied. e. Ged*. 445, 141. In elke sach hi hoveslage baren, *Lanc*. III, 14805. Dat selve licht dat nachts baert, *Lsp*. I, 10, 79. Miracule groot, dat daer baerde door den sant, *Amand* I, 1818. Haer overtallic

bloet, dat telker maent baren moet, *Vrouw. Heim.* 95. Dat ic justicie sal doen baren, *Blisc. v. M.* 293. Zie ook *Sp.* II[4], 49, 39; *Lutg.* II, 1197; *Nat. Bl.* III, 2351; Hadew. 1, 37, 5; *enz.* — Ook van de zon en van den dag: *te voorschijn komen*, *opkomen*, *aanbreken*. || Des ander dages, eer began baren die sonne, was Walewein opgestaen, *Lanc.* II, 39568. Tote dat die XL dage baren dattie camp genomen was, III, 16928. Smargens, doe ontspranc die dach, ende menne scone baren sach, *Lorr.* II, 593. Ende het wert scone dach, ende teerst dat menne baren sach, sijn die kimpen opgestaen, II, 3578. Daer waert dat hi den dach sach baren, *Wal.* 383. Doen de dach die nuwe ridder baren sach, *Limb.* II, 131. Daer rusten si tote het was dach, ende men scone baren sach, *Lorr.* I, 375. — Ook met verzwijging van het ondw. *de dag*, *het daglicht*. || Sdages, als moeste baren, *Sp.* II[6], 39, 51 (Vinc. *Luce vero orta*). — Van een oorlog of strijd: *zich openbaren*, *losbreken*. || Aldus dorloge baerde tusscen hertoge Godevaerde ende van Grimbergen den heere, *Brab. Y.* VI, 2581. Die gene die ridders gemaect waren, eer die strijt began baren, verdienden daer haer ridderscap wel, Velth. III, 20, 1. — Van goed of kwaad: *te voorschijn komen*, *voortkomen*. || Een here die de waerheit mint, . . daer moet emmer doget ute baren, *Vad. Mus.* 2', 187, 321. Wat goet es prijst sijns selves waerde, ende ooc uut quaet noit goet en baerde, *OVl. Lied. en Ged.* 280, 1383.

2) *Zich toonen*, *zich houden*, *zich gedragen*, of wel, *den schijn aannemen*. || Die ridder anders niet en berde, dan oft hi doot hadde ghewesen, *Wal.* 8624. Als aerme doerpers an hem coemen om yet te baten ende te vroemen, daer baren si of si sliepen dan, *Nat. Bl.* IV, 195 (var. *gebaren*). Is dat den wech ten hemelrijc, soe moghen wijt ramen al ghelijc, wat wy doen of hoe wy baren, Hild. 252, 115. Si baert recht ofs haer niet en rocht, Hild. 183, 8; verg. 184, 71. Nu so baren wi alleens of wi meynden . ., dat God doot ende ghestorven is, *Gesta Rom. f.* 176*c*. Ende alle dat volck int gemeen beerden of hem seer lief had geweest, Matth. *Anal.* 1, 499. Dit is dat baren der geenre die den here ontsien, *Hs. Ps.* 27*v*.

3) *Zich aanstellen*, *te keer gaan*. || Mettien sagic twee edele vrouwen staende omtrent den bome baren, *Vad. Mus.* 1, 304, 9 (in den tekst: *bomebaren*). Als die ridder over sijn beste hilt dat si alle slapen waren, begonste hi ysentlike te baren, *Vrouw. e. M.* VIII, 184. Ander honden schoten hem an, ende vraechden zeer wat hem daerde, dat hi soe yammerlike baerde, Hild. 40, 44. Een sot moet sotteliken baren, 65, 30, 1. Tweder dochte him qualiken tieren om te vorderen hoer ghevaerde, soe dat hi toornlick daer om baerde, *MLoep* IV, 1394. — Baren op enen, *tegen iemand te keer gaan*, *aangaan*. || Nu begonsten si op hem te berne fellijc ende oec te scerne, *L. o. H.* 2885. Ende dat volc beerde anxtelijc op hem ende riepen verrader, *Hs. Letterk.* No. 11635, *f.* 120*b*.

II. Bedrijvend.

1) *Toonen*, *vertoonen*. || God hi mach u wel gesterken, die boven ons allen hevet macht, woudi hier baren sine cracht, *Lanc.* II, 45046. Die hovesc ende natuurlic waren, die moesten te hant haer minne baren, *Flor.* 1002. Onse Here heeft teser stont . . die gherechtechede sijn ghebaert vore sijns volx anscijn, *Lsp.* II, 36, 1886. Clergie soude met rechte bloot hare wijsheit baren, waer si ware, III, 14, 260. Ende baerde mede den helegen geest daer ter stede, *Franc.* 986. Oec waent men, dat hi twonder baerde, dat Rome hadde ende bewaerde, *Sp.* I[6], 26, 47. Quintijn quam tAmiens, daer hi baerde sijn gepens, II[4], 48, 18. Die hemelsche God . . . sal sinen ewighen Sone baren ghewarech God ende fijn, *Wrake* I, 1720. (Gi) moet bederven ende mesvaren, of ghine sult ander gheloove baren, *Amand* II, 701. Omt gheloeve te baerne hier ende daer, *Lsp.* II, 40, 66 var. (tekst: *openbaren*). Want sine dorren hare daet niet baren, *Rose* 8995. Alsoe als onse lieve here . . dat bi sijnre goedertierenheyt aen ons ghebeert heeft, V. d. Wall 326 (*a.* 1382).

2) *Te voorschijn brengen*, *voor den dag brengen*, *aan den dag leggen*, *uiten*. || Met corten redenen ende met waren suldi alle u redene baren, *Lsp.* III, 4, 163. So scone redenen si mi baerden, . . dat scijnt dat si mi minnen iet, *Rincl.* 1362. Entie banen gemaect waren, daer si haer spel souden baren, Velth. III, 41, 5. Hoverde, die nu (*l.* mi) heves onwert dies nu (*l.* di) cons (*l.* const) ochte flerheit (*l.* sierheit) baert, *Rincl.* 903 (Vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 259). Mine gracie ende mijn geval willic baren over al, *L. o. H.* 1658. Envie ende Jalouzie begonsten baren haren nijt, *OVl. Lied. e. Ged.* 305, 2118. Mynne beerden hem haer treken, *Troyen f.* 149*c*. Bi wat naturen die wijngart in dien herfste sine rijpheit baert, *Alex.* III, 291. God sine cracht an hem baerde, *Rijmb.* 19275. Daer men u wonder of mach baren, *Lsp.* II, *Begin*, 30. Sine milthede, die hi emmer wilde baren, III, 23, 72. Van allen sticken die si selen baren, Velth. II, 18, 86. Hebdi doghet, ghi moetse baren, *Limb.* VII, 752. Dattu deught souts moeten baren, Praet 2306. Ay God . . baert u cracht, *Segh.* 10626. Wat miraculen dat heeft ghebaert, *Sacr.* 970. Zie nog *Sp.* II[4], 27, 36; *Lsp.* II, 7, 14; *Lutg.* II, 1784; *enz.*

3) *Aantoonen*, *bekend maken*, *openbaren*. || Kan Johan vors. enen schuldighen vynden, de mach he bynnen 21 daghe vorbaren daerna dat hem ghebart is, *Warfsconstit.* 10.

III. Wederkeerig.

1) *Zich vertoonen*. || Teerst dat ic mi dorste baren, spranc ic up, ende liep ten hole, *Rein.* I, 2402. Hi wilde te hemele varen ende tsinen wille hem weder baren, *Sp.* II[1], 12, 76. Daer af selen comen drie gherden, die selen hem baren even groet, *V. d. Houte* 235. Doe baerde hem te hant na dit een scone kint met cledren wit, *Lsp.* II, 9, 25. Opten derden dach, twaren, sullen hem die vissche baren, IV, 9, 15. Die werelt steet dan in eenre gloet, . . in vieres hitten si haer baert, *X Plagh.* 2422. Jhesus onse here van paradijs baerde hem saen in menegher wijs sinen apostolen, sinen vrienden, *L. o. H.* 4740. Entie aventuren die hem nu baren, *Lanc.* III, 6366. Daer baerde hare die Drievoudichede, *Sp.* I[7], 5, 43. Dine toeverie baert hare nu, II[4], 37, 104. Dus baerde haer daer ons Heren cracht, II[4], 51, 136. Doe . . baerde hem Sinte Pieter dan Marcellise, *Lsp.* II, 44, 557. Dat Jhesus hem Marien baerde, *L. o. H.* 4734. Die gracie Gods haer altoes baert, *Wap. Rog.* 1836. Als hem Antkerst sal baren, *Wrake* II, 332. Zoo ook Stoke V, 219.

2) *Zich toonen*. || Wy . . waeren genegen om eyn guet middel . . tusschen him ind die vurscr. here van Egmonde te vinden, wair toe onse vurscr.

neve him wail genegen baerde, Nijh. 4, 443 (*a.* 1471).

3) *Zich houden*, *zich gedragen*. || Ay proveetse, waer sidi nu gevaren, die u dicke soe wel const baren? *Lanc.* IV, 9402. — Ook in den zin van *zich te werk stellen*, *zich weren* (vgl. *Lipp.* 85). || Ene baghine sagic haer baren ende op hare enen bogaert, *Boerden* V, 13.

BAREN, znw. onz. en m. Ohd. *barn* onz.; mhd. *barn*; onz. en m.; osaks. *barn* onz.; ags. *bearn* onz. en *beorn* m.; eng. *barn*, *bairn*; ofri. *bern*; nfri. *barn*, *bern* (Halbertsma 180, 228). *Kind*, eigenlijk *dracht.* Verg. MOEDERBAREN.

1) *Kind.* || Daer vragede hi ter selver ure, wanen sulke kinder quamen . .; doe vragedi, ofte selke baren heidijn ofte kerstijn waren, *Sp.* III[a], 51, 16—22. Pape wert na Eleasaren Finees, sijn outste baren, II[1], 3, 23. Broeder, alstu den armen zies, men leigt di voren ten (tekst *den*) spegel Jhesus *dat* zoete baren ende sire moeder, die arem waren, *Franc.* 4245 (*Acta SS.*: speculum tibi proponitur Domini et pauperis matris eius). — Spreekw. So edelre baren, so meerre omoet, *hoe edler gebroed*, *hoe meer ootmoed*, zooals wij het zouden kunnen overbrengen. || Die edele sperware broet in de haghe; die dorpere, die lettel dooch, hi broet optie bome hoogh; maer elc mensche wese des vroet: so edelre baren, so meerre omoet, *Nat. Bl.* III, 2802.

2) *Held*; verg. *degen*, dat oorspronkelijk ook *kind* beteekende: zie ald. || Het waren alte felle baren, Roelant ende Olyvier, *Wittek. v. S.* 186. Niet vorder ne wilde hie, Guweloen die felle baren, metten scepe te watre varen, *Huge v. Bord.* IV, 1, 1. Doe die van der stad comen waren ten campe met meneghen baren, *Limb.* III, 259. Die hertoghe van Oesterike, een vrome baren, *Vl. Rijmkr.* 6702. Hertoge Jan, die edel baren, *Brab. Y.* IV, 274 var. Huge die vrome baren, *Huge v. Bord.* IV, 2, 44. Die edel baren, *Fragm. Car.* 223.

BAREN, zw. ww. bedr. Mhd. *bâren*. Van *Bare*, lijkbaar. *Op de baar leggen.* Vooral gebruikt in het deelw. gebaert. || Doen hy sich ghebaert vant, soe hoeff hy op sijne hant, *Serv.* II, 2375. Jeghen tvervulen es dat voorseide lichame ghebaert, *Brab. Y.* VII, 17729. Die paeus mitten keyseren hebben dat lichaem eerliken ghebaert ende ghebrocht int midden der stat van Romen, *Gesta Rom. c.* 15. Men sal een bare draghen in dat huys dair die dode leit, ende dair sal men den doden baren, Matth. 177. Dat lichaem... was gebairt, 178. Die vier achtersusterskinder sullen gaen staen, elcs an een hoeck van der baren, dair die dode op ghebairt staet, 180. Al wair niement van des dodes maghen, die recht begheerde, so soude men nochtant den doden baren ende bringhen opt kerchof, 181. Den doden, die ghebaent ende ghebairt staet, 13.

BARENCLEET. Zie BARE, 4de Art.

BARENSTEEL, znw. onz. Verbastering van mnl. *palesteel*: zie ald. en verg. *Taal- en Ltb.* 4, 195 vlg, In de wapenkunde. *Barensteel*, *tornooikraag*, *verkorte dwarsstreep.* Zie Rietstap 135. || Hy droech van goude daer in geset een arn van keel,.. een barensteel van lasuer, *Belg. Mus.* 5, 110, 59 (Gelre, *Wapenb.* 9). Die vijfste wapende hem van goude, een leeu van keel . . ., van silver een barensteel, *ald.* 65 (Gelre, *Wapenb.* 10.). Diderick Hertoch in Aquitanien . . die voerde in sijn wapen twapen van Vrancrijck mitter overste broeck gebroecken mit drie barenstelen van keel, Matth. *Anal.* 1, 605. Dese Heer Simon van Teylingen die voerde oock sijn onders wapen . ., mer om een onderscevt te hebben tusschen sijn broeder Heer Diderick van Brederoede, soe voerde hy daer op drie barenstelen van sulver, 615.

* BARENTEREN. Verkeerde lezing voor *berteren* (z. a.).

BARENTEREN (soms ook BARTEREN), zw. ww. bedr. en wederk. Ofr. *desbarater*, *desbareter*; prov. *desbaratar*; it *sbarattare*, met wegvalling van het voorv. *des-*. Verg. *spijt* voor *despijt*, en TEBARENTEREN, waarin het rom. voorv. *des-* door het germ *-te* is vervangen. Bij Kil. „Barenteren. *vetus Fland.* perterrere."

I) BEDR. — 1) *Verslaan*, *overwinnen.* || Alle hadde hy ghescoffeert, dootghewont, ghebarenteert, *Troyen f.* 174 *a.*

2) *Verslaan*, *verschrikken*, *verbijsteren.* || Ende gheraecten wel met sinne aen sinen hals beneden den kinne, dat hi welna ghevallen was, ende waert so sere ghebarenteert das, dat hi siere ghesellen gheerde, *Parth.* 4564. Hi lach lange ende museerde int water, dattem zeere barteerde, *Rose* (C) 1391 (var. *tebarenteerde*). Can Jhesus dus barenteren? onse Beghinen sijn ontweghet, Ruusbr. 5, 4. — Inzonderheid in het verl. deelw. barenteert, *verslagen*, *verschrikt.* || Maer ic seggu dat si ontfinghen meneghen slach eer si ontghinghen: die soudaen was ghebarteert sere, *Parth.* 4606. Alse Jan van Sephinione las, alte barenteert dat hi was, *Sp.* III[7], 62, 51. Van al den here wasser gheen, hine woude wel ter selver wilen hebben ghesijn over dusent milen: . . . so sere barenteert waren si van desen, Stoke VIII, 796.

II) WEDERK. — Hem barenteren; ook — van ere dinc, of met den 2den nv., *zich over iets bevreesd maken*, *er verslagen door worden*, *zich er over bekommeren.* || Si barteerden hem alle ende wonderden hem, te gader sprekende: „siet, ne sijn niet dese alle Galyleeus"? *Hs. v.* 1348, 149 *a.* Hestor, die stout ende coene was, ne barenteerde hem niet das, *Lanc.* II, 2729. Hi sprac: „Barenteert u niet van dien", IV, 3223. Waer bi ghene cirurgien hem soude barteren van gheenen wonden, het ne ware datti saghe quade teekinen in de siecke, Jan Yp. 76.

BARGIE. Zie BAERDSE.

BARGIJN (BARGIN, BERGIN), bnw. Mhd. *bergin.* Van *Barch*, bij Kil. „Bergh, bargh, *majalis*, *porcus exsectus vel castratus*"; ohd. *barc*; mhd. *barch*; nhd. *barg*; ags. *bearg*; eng. *barrow*; fri. *baerch* (Halbertsma 149). *Van een varken afkomstig.* || Die vaersel wille maken, die neme barghin vleesch mager ende vet, *Keukenb.* 1, 3. Nemt barghin vleesch magher ghesoden, 10, 3. Doeter in suker ende barghijn smout te passe, 11, 4. Ziedse in witten barghijn smoute, *ald.* 5. Jegen tflederschijn nem bergin smout ende bargin spec, ende braet in eenen panne, *Hs.* aang. door Clarisse, *Heim.* bl. 432. Neemt bergenspec, *Lanfr.* 152 *r.*

BARILLIER (BARILIER), znw. m. Van fr. *baril*, mlat. *barile* (Duc. 1, 595). *Hofbeambte*, *belast met het toezicht en beheer der wijnvaten*, *keldermeester*; mlat. *barillarius*, ofr. *barillier.* || De Barilier behoort te gane ende te comene, omme te gaen halen anderen wijn omme tachtervolgen op dat nood es, Matth. *Anal.* 1, 270. De Prince heeft twe bariliers ende behoren deselve bariliers te leverne dwatre den somellier voor de mond van den Prince, ende te hebbene toesien van den barilsdiemen draegt in de sale omme den grooten cost, 274.

BARINCHOUT (BERRINCHOUT), hetzelfde als *berninchout* (z. ald.). Van *berren*, d. i. *bernen*. *Brand-*

hout. || Van dat zy barinchout ghehauwen hadden up den barem van der Leye, *Invent. v. Brugge* 4, 159. Barynchout, tzy blocken, faceelen, rysen noch reyhout, 6, 345.

BARISEEL, znw. onz. Ofr. *barisel*; mlat. *barisellus.* (Duc. 1, 596) *Vaatje*, *kruik*, *flesch*, ook *lederen wijnzak.* || Soe biddic u dat ghi mi haelt dit bariseel vol van sconen watere, *Vad. Mus.* 1, 54, 128. Om alrande barizelen, vlesschen ende fysteyn voir minen here toter Vriescher reysen, *Oorl. v. Albr.* 174. Alse men slaet opten lichame, so ludet alse een barizeel, dat van ledre ware ende dat half vol wints ware, *Hs.* Yp. 33*a*. Zie nog *Segh.* 4170, 6841 (Var. *flesschen*), 8812, 10829, 10895, 10928, 10966, 10969; *Vad. Mus.* 1, 53, 123; 54, 134, 137, 162; 55, 175, 180, 192; 56, 215; verg. vs. 149: Maer emmer bleef droghe die *flessche* binnen.

BARKE (BAERKE, BERKE, BERC), znw. vr.; verkl. Barkijn: zie ald. Mhd. *barke*; mlat. *barca* (Duc. 1, 591). *Licht vaartuig*, *sloep.* || Si en vonden scep noch barke, *Roel.* I, 424. Doe hiet sente Brandaen eene barke wel ghedaen uten kiele trecken, daer in spronghen die recken, *Brand.* (*C*) 719. Doe vielen si in eene baerke, *Brand.* 239. Die met cogghen ende met berken al die zee overdecken dede, daer hi Europen dwanc mede, *Alex.* V, 716. (Daer) gaf die barke enen crac ende spleet te middewaert ontwee, *Segh.* 11226. Doe quam sterkelijc die vloet in die berke, dat si cloef, 11232. Ende bevacht daer seer vreeslijcken die Schotsche berck een groot schip ende veel ander roofschepen, *Exc. Cron.* 273*c*. Als (*si*) . . stonden in der salen, hebben si gesien eenen (*l.* eene?) bercke comende uter zee gheseylt met grooten stroom. Doe seyde die schone vrouwe: Die bercke comt uut Affriken, *Huge v. Bord.* 42.

AANM. — Wat *barken* bet. *Rek. d. Gr.* 3, 121: „Van *barken* te velen stonden ende van alrehande cleenen dinghen," is niet duidelijk.

BARCHOF, znw. onz.? *Naam van een schip?* || Ende voirt gevoirt sijn in dat barchof in den hove in den Hage 6 groete wiele, dair scerm of gemaekt souden worden, *Bel. v. Leid.* 347.

BARKIJN, *-kine*, znw. onz.; verkl. van BARKE (z. ald.). *Scheepje*, *scheepvormig bakje voor zaad in vogelkooien.* Verg. mlat. *barcella* of *navicula*, wierookvat (Duc. 1, 591). || Dat elpenbenen barkijn in der giolen, daer ghi in selt doen borne ende terwe, *Ned. Proza* 326.

BARCOEN (BERCOEN), znw. m. *Rondhout.* Misschien is *barcoen*, met de gewone wisseling van *l* en *r*, ontstaan uit *Baleone*, groote balk, van *balca* met het augmentatieve *-one.* || Die brugge by Costverloren weder gemaect, die gebroken was, . . . van plancken, van tanthout ende barcoen, yserwerc ende loon, 29 ℔. 6 s., *Bel. v. Leid.* 425. Van Jacob Flor. z. 4 barcoen om 11 bot, 221. Item om berkoen dol of te maken 12 sc., *Oorl. v. Albr.* 330. Die staken sullen weesen die twee van een barkoen, *O. K. v. Delft* 1, 31; *K. en O. v. Delft* 108, 34 (alwaar het woord in de noot wordt verklaard, als van *berk* afgeleid). Van 2 bercoen 11 cromst., *Rek. d. Buurk.* 79.

BARLEBAEN (BARLABAEN, BARLIBAEN), znw. m. Benaming van den duivel, waarvan de oorsprong onbekend is. In Gelderland komt de duivel in de 16de eeuw voor onder den naam van *Barlebos*, in Zeeland onder dien van *Barnebon* (Scheltema, *Heksenproc.* 124). In het oudeng. is *barlibak* de naam van een boozen geest (bij Massinger 1, 80), en *barlibreak* of *last couple in hell* de naam van een spel, waarvan men de beschrijving zie bij Nares, *Gloss.* 43. Zie verder Grimm, *D. Myth.* 955; V. d. Bergh, *Ned. Myth.* 11 en vgl. ons *bullebak.* || Walewein volghede al onversaghet. Al hadt ghewesen Barlabaen hine hads achter niet ghegaen, hine hadden ghevolgt toter helle, *Wal.* 9740. Doe sach hi blakende alse een vier den ridder, het sceen een viant. Hine hadde niet wits dan den tant, het was al swert dat hi hadde ane: wel geleec hi Baerlebane, *Ferg.* 1750 (in 't Hs. *baerbelane*). Ic wane u leerde Barlebaen eens jaers te ridene te sinen spele, 2372. Bi sente Danele, dit nes geen pert, hets Barlebaen, 3762. Doe riepse tot haer Rukenouwe, ende si ghinghen bi haer staen. Elc was lelic als Barlebaen, *Rein.* II, 5170. Een dorper, een vilain lach daer geborgen in dat plain, . . . geheten so was hi Dangier. Dese barlebaen hoedde den rosier, *Rose* 2883—88. Onverre was hi sonder waen, soe ontmoeti comen ghereden enen ridder met overmoedicheden dravende gheliic enen barlibaen, *Limb.* IV, 956. Ende worpene int vier van Barlebane, *Sp.* III*, 17, 84 (Hs. *barbane*).

BARM (BAERM, BAREM), znw. m.; mnd. *barm*, hd. *bärme*, eng. *barm*, doch in eene andere bet. Zie verder E. Müller 1, 53. *Berm*, *walrand*, *eene ophooging van aarde langs het water.* Zie De Bo 80; Kil.: baerm, barm, agger. || Ende dat daerof de stede wateringhe ghelden zal metten anderen lande, in de stede ligghende ende in de vesten ende in de baermen gedolven, *ZVl. Bijdr.* 4, 69 (zoo ook 67). Mids dat men de veste aldaer verdiepen zoude ende den baerm hooghen, *Invent. v. Brugge* 5, 310. Te makene eene nieuwe bardessche ter veste up den barm beghinnende ter speypoorte, *ald.* Van der Leye . . . metten baerme ende houvere (*oevere*) also groet als ons behouft, *aangeh. ald.* Gloss. 588 *b*. Up den barem van der Leye in de prochie van Beernen, *aangeh. ald.* Van dat zy barinchout ghehouwen hadden up den barem van der Leye, *Invent. v. Br.* 4, 159. — Ook in den zin van *voetpad*, *trekpad langs eene vaart.* || Den barm of tragel (nog in 't WVl.: De Bo 1176) van de Oostendsche vaert, *aangeh.* Gloss. *ald.*

BARMELIJC, bnw. Van *barmen*, dat mnl. niet schijnt voor te komen, behalve in de samenst. *erbarmen*, *verbarmen*; doch wel mhd. *barmen*, waarnaast *barmære*, *barmde*, *barmec*, *barmecheit.* Mhd. *barmeclich*, *liche*; mnd. *barmelik*, *barmlich. Beklagenswaardig*, *het medelijden opwekkende.* || Een dinc . . ., dat wel wat barmelicken schijnt te wesen, *Bern. S.* 97 *c*.

BARN. Zie BORN.

BARNECAMERE. Zie BERNECAMERE.

BARNEN. Zie BERNEN.

BARNENTLIJC. Zie BERNENTLIJC.

BARNINGE. Zie BERNINGE.

BARNINCHOUT. Zie BERNINCHOUT.

BAROEN, znw. m.; ofr. *baron*, *baroun*; mlat. *baro*; mhd. *barûn*. In 't algemeen, *man*, *leenman*, *edelman*, *rijksgroote*, *ridder.* Veelal als algemeene benaming gebruikt, zoowel voor den vorst als voor zijne mannen, voor wereldlijke zoowel als geestelijke heeren. || Die coninc doe niet langher ne spaerde, hine riep sine baroene te rade, *Rein.* I, 1326. Die coninc dreef die hoghe baroene te vonnesse van Reinaerts sake, 1876. Reinaert, ghi sijt mijn hoofs man, van mi beleent als een edel baroen, II, 7564. Noch pleghets manich groet baroen, die die roevers wille verdoen, om tlant te suverne van vresen, selve roevet hi nochtan weesen,

Nat. Bl. II, 2329. Darius die nam in der steden Daniele, ende voerdene in Meden, ende maectene sinen baroenen genoot, *Rijmb.* 16797. Daer hi ende die andere heilege baroene die doot smaecten omme Gode, *Sp.* II*, 1, 128. Daer toe quam menich baroen van leeken ende van papen beide, Heelu 726. Her winter, ghi sout van honger sterven, en daet die somer die hoghe baroen, *Wint. e. S.* 206. Neemt raet daer of mit u baroen, *Rein.* II, 3697. Hi streec door alle die baroene, II, 4280. Heme volchden alle die baroene, *Ferg.* 63. Die hem verslouch so meneghen crachteghen baroen, *Wal.* 8086. Dalida . . riep te hare die baroene, *Rijmb.* 8182 (*Hist. Schol.* satrapas). Vondemen prencen ende baroene, *Overzee* 215. Aen minen vader den hoghen baroen, *Esm.* 687. De dode baroen, *Wittek. v. S.* 132. Twee de meeste baroene, *Bloeml.* 3, 29, 7. Ghi baroene, die recht bevolen is te doene, Hild. 95, 77. Ridderen, knapen ende baroen, 140, 124. Zie nog *Rijmb.* 8163, 18045, 19403, 29116, 30966, 33812; *Sp.* I*, 19, 3; 14; 22, 24; 29, 27; 32, 6; Hild. 120, 76; 185, 230; 200, 38; *Segh.* 9312; Diericx, *Mém.* 2, 84; *enz.* — Ook van de *volgelingen* van Jezus gezegd. || Hoe gaerne ende mynnentlic dat sy mit hem ginghen, sine barone ende geselle ende jongers, *Hs.* 80, *f.* 107*d.* — Gods baroen, *Gods dienstknecht*, *zijn man*, *leenman*, volgens Middeleeuwsche *rechtsbegrippen.* || Dese brochte Gods baroene int lant van promissioene, *IX Best.* 258. Ic wil doen als dijn cnape ende dijn baroen, *Boetps.* 25, 51 (Vulg. *Ps.* 143, 12: quoniam ego servus tuus sum). — Ook in 't algemeen voor *man*, *vriend*, bij het aanspreken van een persoon. || Ic core tgelt, wel lieve baroen, *Vad. Mus.* 2, 169, 120.

BARRINC. Zie BERRINC.

BARSBEENS. Zie BAERSBEENS.

BARSE, znw. vr. *Baars.* || Grondelinghe, barsen,.. bleckine ende snouckine, Jan Yp. 89.

BARSE. Zie BAERDSE.

BARSERBEEN. Zie BAERSERBEEN.

BARST, znw. vr. Wisselvorm van *Borst.* || Wantet maect de quade barst, *Nat. Bl.* X, 239 var. Dit es der barst nutte ende goet, 397 var. Het es goet jeghen die barst, 699 var.

BARST, znw. o (?). || Desgelijckx scepe die met appelen comen, die sullen de scout senden een barst (*var.* bacht) appelen of peren, *O. R. v. Dordr.* 1, 206, 3. — Vgl. BACHT.

BARSTE. Zie BERSTE.

BARSTEN, BORSTEN (*barst*, *borsten*, *geborsten*), st. ww. onz. Mnd. *bersten*, *barsten*, *borsten. Barsten.* || So vreselijc sijn si te samen met helmen comen ende lichamen, dat die orssen, dair si op saten, borsten, ende vielen op der straten onder die heren beide steendoot, *Grimb.* II, 2760. Die stave scorden entie (*l.* ende) borsten, daer si de Prinsen mede ontorsten, van den pinnen toter hant, Velth. IV, 30, 15. Die scalke vos Reynaert, die mit clappen toecht sijn aert, die wil al segghen dat hi siet, hi soude borsten, dede hijs niet, *MLoep* I, 1841.

BARSTINGE, znw. vr. Zie BARSTEN. *Barst*, *scheur*, *spleet.* || Als si (*die cole*) ghelescht is, tredmender dan mit bloeten voeten op, si doet den mensch wee ende maect een barstinghe, *Barth.* 380*b.*

BART (?) || Dat gheen scepscheerer en gheoorlooft eenige lakenen te mantelne, noch omme te keerne noch mantel bart te besighene, noch stofferinghe van stekebarden noch van vellen, *ZVl. Bijdr.* 6, 164.

BART (BERT), znw. vr. Eene zeevisch, de *sciaena* of *sciadeus*, misschien de *salmo thymallus* L., fr. *bar.* || Omme salm, bart, cabeliau, *Invent. v. Brugge* 4, 434. Van barte ende zehasen, 1, 114 (2, 126: van berte ende zehasen).

BART. Zie BERT.

BARTEGE, znw. vr. Met metathesis der *r* van ofr. *bretesche*, *bertesche*; nfr. *bretèche*; mlat. *bretachia*, *bertescha*; verg. Diez, *Etym. Wtb.* op Bertesca. Eigenlijk, *een houten*, *met kanteelen voorziene sterkte*, *welke tot bevestiging eener plaats werd aangelegd*; doch ook, inzonderheid in Noord-Frankrijk, *de plaats van waar de overheid hare gerechtelijke afkondigingen deed*, *stoep*, *pui*: zie vooral Duc. 1, 663, 769 *b* en *c*, en Gachet 71. Hetzelfde woord als BARDESCHE (z. ald.), en ons *bordes*? || Ende in ghelijken, soo moesten zijt wederroupen van woorde te woorde, ter barteghe uut, daer menich mensche hoorde, die daer omme commen waren, *Vonnis van* 1414, *bij* Cannaert 372, *Aant.*

BARTEREN (BAERTEREN, BARENTEREN), zw. ww. bedr. en onz. Mlat. *baratare* (Duc. 1, 582, 1); it *barattare*; eng. *barter* (E. Müller 1, 55 bij *Barrator*). Zie over den vermoedelijken oorsprong Diez, *Etym. Wtb.* i. v. Baratto.

BEDR. —*Ruilen*, *tegen iets inwisselen.* || Ic wisselde ende baerterde mijn pasteide ende verterde en die ander, die soe wale roec, *Vad. Mus.* 1, 47, 55. Al en ware gheen gelt binnen den lande, die werelt ware wel ghestelt; men soude baerteren om alderhande, coren om vleesch, al sonder scande, eten om drincken met ghewelt, 2, 169, 122. E. Thoocht up, laet zien, wat ghy vermanghelen wilt te deser feeste. *Vr.* Dier over dier, beeste over beeste, ghelijck over ghelijck, tsij levende of doot, sallic barteren, tsy cleen of groot, *ZVl. Bijdr.* 6, 230, 107 (in den tekst verkeerdelijk *basteren*). Omme dat men in Vlaenderen niet vele gelts en hadde, daeromme ordeneerde hy de comanschepe te stane op permutatie, dats in barteren oft wisselen dat een dinc om een andere, *Cron. v. Vlaend.* 1, 17. — Een enkele maal vindt men verkeerdelijk *barenteren* voor *barteren.* || Een monech oec van der Does quam op een merie gereden; . . . enen cnape daer hise gaf, ende barenteerde (*l.* barteerde) om een staf, Velth. IV, 33, 53. (De monnik ruilde zijn paard tegen een staf). Die 19 mesen bockinx worden ghebarenteert (*l* ghebarteert) an 6 grawe laken, *Rek. d. Gr.* 2, 107.

ONZ. *Ruilen*, *een ruil doen.* || *O.* Besiet, waerover wilt ghy barteren. *E.* Welc coopmanscepe! *E.* Ic zoude liever tarderen mijn meersse te vermanghelen over andre waere, *ZVl. Bijdr.* 6, 231, 142.

BARTERERE (BARTEREER), znw. m. Van *barteren.* Eigenlijk, *iemand die ruilhandel drijft*, bij uitbreiding, *koopman*, *handelaar*, *rondventer.* || Ic sal u meer segghen van den dyamanten, omdat niemant en worde bedroghen van bartereers, diese achter lande draghen, *Mandev. f.* 40.

BARTERINGE (BAERTERINGE), znw. vr. Zie BARTEREN. *Ruil*, *ruiling*, *ruilhandel.* Oeng. *bartering*; eng. *bartery.* || Elc vremde man die baerteringhe doet van coopmanscepen, ende gheeft eene coopmanscepe omme die andere, so ess elke coopmanscepe van der welker baerteringhe dat word na dien dat elke coopmanscepe sculdich ware of zake ware dat mense vercochte bi haer zelven, *Tolbrief v. Aardenb.* in *Lett. N. V.* 6, 91. Dat die bockinc meer dan die laken liep (*beliep*) in barteringhe, *Rek. d. Gr.* 2, 107. So hi (*de koop*) vergaen wair of in der berteringhe taxeert wair, *Leid. Keurb.* 31 en 202 (de

in het Gloss. gegeven verklaring is onjuist).

BASE (ook in den minder zuiveren vorm BAESSCHE, BASCE), znw. vr. Van lat. *basis*. *Voetstuk*. || Viere pilaren diere ende fine, . . . die basen daer af wit selverijn, entie capitele daer af fijn goudijn, *Rijmb*. 4795 (*Hist Schol.*: capita habentes aurea et *bases* argenteas). 20 colummen met alsoe vele baesschen van ere, Ruusbr. 1, 13 (bij Surius: *bases aeneae*; verg. *Exod*. 28, 10). Ende si sal hebben vier colummen met vier baesschen, *ald.* (verg. *Exod.* 28, 19). Hier toe geboet onse Here dat wi souden ghieten elf selveren baesschen, alsoe dat twee baesschen iegewelker tafelen werden ondergedaen in die twee hoerneke, 1, 98 (verg. *Exod.* 36, 24: cum quadraginta *basibus* argenteis). Dat lavoer met sire baschen, 1, 43. Ghi sult maken een eren lavoer met siere bascen, inne te dwane, 1, 189 (verg. *Exod.* 30, 18: cum *basi* sua).

BASELAER (BASELEER), znw. m. Mlat. *basalardus*, *baselardus*, *bazalardus*, *basellarius*, ensis brevis species, genus pugionis vel sicae; ook in den vorm *badelare* (Duc. 1, 609, 631, 632); ofr. *badelaire*, *baudelaire*, *bazelaire*); nfr. *badelaire*, als term in de heraldiek (Littré 1, 276). *Langmes*, *dolkmes*, onder de verboden wapens behoorende. || So wie enen knijf of sweerdt trect, of mes, of baselare, of eenige gescheede wapen, *Keur van* 1380, bij Huyd. op Stoke Dl. 1, bl. 527. Wie nader cloc, hij sij poirter of geen poirter, gaet mit enen zwairde of mit enen bazelair of mit eenre kuse of mit eniger-hande wapen, . . . anders dan hij des dages an sijnre sijden gedragen heeft, . . . die verbuerde 3 ℭ, *Leid. Keurb.* 215, 4 (vgl. bl. 317: mit enen zwairde of enigen *langmessen*). In den eersten soe en moet nyement messen noch baselaers dragen binnen der stede van Hairlem die langer zijn dan XVI dumen ende na der mate die daer off is gehangen in die vierscare, Van Oosten de Bruyn, *Beschr. v. Haarl.* 1, 163. Soo wie draecht weyde messen, baselaren, piecken ofte glavien, Mieris 4, 1050 *b* (*a*. 1434). Dat nyeman bi nachte noch bi dage . . . mit zwerden, myt baseleren noch langen messen . . . opter straten gaen en zoelen, *Overijs. Recht.* I[1], 153. Kniven, rutingen, bazelaers, scharpoordemessen enz., *O. K. v. Dordr.* 16, 24 en 25. Zoo ook *O. R. v. Dordr.* 1, 12, 24; 15, 31; *Handv. v. Alkm.* 76 *a*; *Invent. v. Brugge* 5, 77; vgl. Gloss. *ald.* 18 *b*.

BASELEER. Zie BACHELEER.

BASILISC (BASILISCHE, BASILIS); znw. m. Mhd. *basiliske*, *baselischge*, lat. *basiliscus*. *Basiliscus*, *de koningsslang*, naar de voorstelling der ouden de gevaarlijkste aller slangen. Verg. *Nat. Bl.* VII, 153 vlgg. || Van den andren basilische . . . . vintmen in den boec van den hane, *Nat. Bl.* VII, 207 (var. *basilise*). Die slanghe ende basilische, *Hs. Ps.* 98 *r*. — Zie ook BALESISCHE, BLADELASCHE en BLARASCH.

BASINE, znw. vr. *Bazuin*. Zie BOSINE. || Men mocht daer horen op die vaert menighe trompe ende basine, die daer luden met sulcker pine, dat die erde donderen dochte, *Grimb.* I, 4213. Men blies daer . . . menighen trompe ende basine, 4702. Daer wert geblasen tien tiden menighe trompe ende basine, *Grimb.* I, 5489; verg. II, 1356. Recht of die werelt soude vervaren, so helden daer die grote bazinen, *Fragm. Carl.* 278. Gods basinen, *Lsp.* IV, 10, 17 var.; verg. 27 var.

BASCOERT, znw. vr. Ofr. *basse-court*. *Hof voor de stallen bestemd*, *dat gedeelte van het ridderlijk kasteel*, *waar de stallen enz. zich bevonden*. || Des anderen dages dair na gesent Zeen weder omme van Hoichstraten mit Nyevars mijns heren pairt van Oistervant, dat ziec geworden was onder wegen, om te zetten tot Bergen in Henegau in die bascoert, *Oorl. v. Albr.* 187.

BASSECAMERE, znw. vr. Mlat. *camera bassa*; ofr. *chambre basse* (Duc. 2, 50). *Heimelijk gemak*, *bestekamer*, eig. *benedenkamer*. Zie *Taal- en Ltb.* 6, 273. || Dat hy mochte hebben eene ledere, die lanc ghenouch ware, ende dat men die stellen soude onder de bassecamere van der vanghenessen . . Ende des selfs nachts . . hy ghinc dicken ter stillen, omme te wetene oft Mer Jan Van den Dorne bereedt was, om hem . . te helpene uuter vanghenessen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 186.

BASSEN (*bies*, *biessen*, *gebassen*), st. en zw. ww. onz. en bedr.; een woord, dat in de verwante talen niet voorkomt. *Teuth.* B a s s e n, b a f f e n, b e l e n, b l o e c k e n, latrare; Kil. B a s s e n, *latrare*, *βαΰζειν*.

ONZ. *Blaffen*, van honden. || Doe gemoetti witte hondekine, . . ende si biessen vromelike, *Lanc.* III, 12674—77. Ende alsi spreken, . . . bassen si ocht ware een hont, *Alex.* VII, 969. Hi bast up hem ende wilne biten, *Rose*, fr. 256, 252. (Si) locte ute tenen cloppe al de honden van der stat, ende deedghe bassen ende hulen, *Christ.* 470. Het es hier bi twilt, dat mi te vaen behaget, daer ic om liep, bies ende riep, *Belg. Mus.* 1, 293, 11. Her Ever wilt, . . u zaels verwassen, dat ic gebassen heb zo lange, 294, 17. Te bassene hebben si ghene macht, *Nat. Bl.* II, 676. Ende dese honde en bassen niet, 685. Ende over haer bassen si blasen, IV, 280. Ende voer haer spreken bassen, I, 299. Ic basse, ic make selc gheluut, dat mijn here comet uut, *Esop.* XXVII, 11. Doe een hont oec baste op sinte Martijns discipel, *Pass. W.* 22*d*. — Ook van menschen gezegd. *Schelden*, *razen*. || Nacht na nacht vernieut mijn zeer, want niders up mi bassen, *O Vl. Lied. e. Ged.* 131, 5. Vgl. Helmers, *Holl. Natie* 87. — Spreekw. || Als out hont bast, sal men uutsien. Verg. *Mnl. Spreekw.* (in *Hor. Belg.* 9, 4) 16. Volch sinen rade, want hi es goet, ende scuwe dat hi di heet vlien: alse out hont bast, sal men uutsien, *Bouc v. Sed.* 759. Als ghi den ouden hont hoert bassen, soe hoert ende siet tot allen gassen, *MLoep* I, 1711. || Wat schadet des honts bassen, die niet en bijt? *Mnl. Spreekw.* 46, 746. || Daer en basset gheen hont om, *daar kraait geen haan naar*. || Dat selve blijft altoes versust: nyemant en ruert daer aff den mont noch nymmermeer en basset daer om hont, *MLoep* IV, 118. Vgl. *Eleg.* 790 vlg. || Ister niet in ghewasschen (gewassen), men salter niet in bassen, *Spreuken* 107; verg. Harrebomee 3, 369.

BEDR. — 1) I e t —, *iets met zijn blaffen te kennen geven*. || Wat soude die coninc hier doen? soudi gheloven an een hoen, ofte dat een hont bast? *Eleg.* 789 (verg. 769 vlgg.). Spreekw. || Dat doude hont bast es gheerne waer, *Grimb.* II, 6034 var.

2) *Aanhitsen*. || Ende lietene dien honden saen, diene ghinghen bassen ende jaghen, *Rein.* I, 1597. (Doe) hordi daer . . blasen herde sere, . . ende jagen ende bassen honde, *de jachthonden aanhitsen*, *Lanc.* III, 12668. De vergelijking met de vorige plaats maakt het waarschijnlijk, dat ook hier het trans. ww. bedoeld is.

AFL. — B a s s i n g e, *geblaf* („Gelikerwijs als in den honden vier goede punten sijn, dats medicijn des tonghes, nauwe rukinghe der nosen, gheheel liefte ende *bassinghe*,” *Gesta Rom.* *f* 14*a*). — B a s s e r e,

buikspreker (?). || Ghegheven den drooghen joncheere ende zyn ghezelle den bassere over haerlieder abelheyt, *Invent. v. Brugge* 5, 496.

BAST, znw. m. Ohd. *bast*; mhd. *bast*; ags. *bäst*; mnd. *bast*.

1) ***Bast***, van een boom; *boomschors*. Sijn hant bleefer ane vast ende verdorde als een bast, *Lsp.* II, 58, 79. — Ook in den zin van *iets van volstrekt geene waarde*; in de uitdrukkingen: — Niet een (enen) bast, *volstrekt niets*, *geen zier*. Ook mhd. *niht ein bast*; mnd. *nicht en bast*. Verg. De Jager, *Lat. Versch.* 104 vlgg. || Weet wel, dat die van binnen waren dicke geëssalgiert sonder sparen, maer sine achtens niet enen bast, *Lanc.* II, 33803. Maer sijn casteel es so vast, dat hi om niemanne geeft een bast, III, 23593. Hine gave doer Gode niet enen bast, wie sere dat ieman hadde noet, *OVl. Ged.* 1, 79, 405. Bedi wille hi een huus maken also vast, dat hi niet gave enen bast, al quamer die coninc selve voren, *Ren.* 656. Hoe hem dat lijf ware soe vast, dat hi niet ontsaghe een bast, noch weder stoc, noch sweert, noch steen, *Brab. Y.* II, 3400; *Sp.* IV[1], 22, 28. Hen clach Anthonis niet een bast, *Sp.* I[6], 23, 40. Noch ghequetst een bast, *Wap. Mart.* III, 117. Dat en helpt u niet een bast, *Beatr.* 956. Maer dat en besloet hen niet een bast, *Lanc.* II, 46971. Dat hem niet en scade een bast, *Grimb.* I, 3193. Maer dat en beschiet niet enen bast, *Lsp.* I, 48, 93. Wijsheit en doech niet een bast, *Doct.* III, 1109. Dor u en dede hijs niet een bast, *Disp.* 83. Dese en minderen niet een bast, *Melib.* 2210. Want hi en ontsachse nyet eyn bast, *Serv.* I, 769. — Niet van enen baste, *volstrekt niets*, eig. *niet voor de waarde van een boomschors.* || Want ic souder op doen werken een huus van alsulker sterken, dat ic Caerl ende sine maghe van enen baste niet ontsaghe, *Ren.* 623. Up alle menschen die leven ne trooste soe niet van enen baste, *Sp.* I[7], 66, 134. Noch ghequest van enen bast, *Wap. Mart.* III, 117 var. — In denzelfden zin: Niet van tween basten. || Selc hoert wel goet dinc, van II basten dies niet en acht, *Rincl.* 123.

2) In verachtelijken zin van het *menschelijke lichaam*, gelijk nog heden in de platte volkstaal. || De scoenheit en ruert van di niet, geefs hem lof die verruerdi di men (*l.* versierde dinen) bast, *die uw lichaam*, *uw vel versierd heeft*, *Rincl.* 978.

3) *Het van boomschors vervaardigde touw*, Kil. *funis*, *restis*. || Ende haer hande gebonden mede an den boem met enen baste, *Lanc.* III, 14383. Si recten uut die basten tot enen stricke, *Hs. Ps.* 147*v*. Een lanc reep of bast, *Bern. S.* 265*c*. Waghenen vul basten ende reepen, Despars 2, 76, 77. Mijn mont weechde hem; ende bleef mijn vleisch houdende so vaste, als oft ware ghebonden met baste, *Boetps.* 102, 24. Elc vremde man die coopt jof vercoopt bast jof linen, *Tolbrief van Aardenb.* in *Letterk. N. W.* 6, 85. Bast an die valbrugge an die noirtpoirt, *Bel. v. Leiden* 428. Dat si den bast der sonden om die keel hebben ende sijn ghebonden daer mede, *Gesta Rom. f.* 111*c*.

4) *De van touw vervaardigde strik*, *halsstrop*. || Ende dwancse daer toe dat elc man moste dragen enen bast om sinen hals tot een onderdanicheit, up dat mense rechtevoert an hangen mochte so wanneer si tot eniger tijt hem tegen des coninx mogentheit verzetteden, *Clerc* 26. Ende de vorseide heere van Maelgy toeghde hemlieden vele basten, segghende: „Hier mede sal men ulieden hanghen," *Cron. v. Vlaend.* 1, 28. Also scier als die mensche sundicht, so is hy verordelt ter galgen der hellen ende heeft den bast om den hals, *Ned. Proza* 201. Die begeerlicheyt ofte ghyericheyt verhanct haer selven metten bast der aelmissen, *Gesta Rom. c.* 33. Bast ter ondadigher lude behoef, *Rek. d. Gr.* 2, 71. Ick sage u liever, stout ridder goet, bi uwer keelen hanghen . ., den bast al om u kele, *Hor. Belg.* 11, 64, 6—7. Alle die mans ende vrauwen bloothoofs, barbeens, elc met eenen bast an den hals, *Invent. v. Brugge* 3, 42. Ghejusticieert metten baste, *aangeh.* Gloss. *ald.* bl. 243. — Met boem ende met bast, met houte ende met baste, *met galg en strop.* || Men heesten van moirtbrande, ende men brencten ter vierscharen mit viere ende mit basten. Ende hy wort gewijst te beteren mit sinen live ende goede, als een moirtbrander, ende mit viere, mit houte ende mit baste, Matth. 206. Wort hy . . . van dieften verwonnen mit recht ende vonnes van sinen live ende goede, men salre over wysen te rechten mit houte ende mit baste, 202. Datmen sculdich waer over te rechten mit boem ende mit bast, *Dingt. v. Delft* 61.

BASTAELGE. Zie BATAELGE.

BASTAERDICH (BASTERDICH), *-ige*, bnw. Van *Bastaert*. *Onecht*, *wild*. || Die basterdighe scoten en sullen gheen hoghe wortelen gheven, *D. B. Boec d. Wijsh.* 4, 3 (Staten-vert. *onechte scheuten*).

BASTAERDIE (BASTARDIE), znw. vr. Van *Bastaert* (zie ald.). Bij Kil. Stemma illegitimum, thorus illegitimus.

1) *Bastaardij*, *onwettige gemeenschap met eene vrouw*. || Bastardie varinghe gaet boven wettelike trouwe, *OVl. Ged.* 2, 110, 102. — In de uitdrukking: van bastaerdien, *uit onwettige gemeenschap met eene vrouw*, *in onecht verwekt*. || Hi was der Grimberchsche maech, ende bestont hem . . herde na van bastardien, *Grimb.* I, 4950. Maer het quam, met groter gewelt, een convers . . . ende was sijn sone van bastaerdien, II, 5991.

2) *Schandelijke handeling*, *gruwel*. Verg. Oudemans, *Wdb. op Bredero* 494. || Ondadech man. vul quaet vilein, hebdi dese bastaerdie ghedaen, bi Gode, ghi sterfter omme saen! dese scalcheit sal ju scinen, *Wal.* 9882.

BASTAERDINNE, znw. vr. Vrouwelijke vorm van *Bastaert* (zie ald.). *Buiten echt geboren meisje*, *onecht kind van het vrouwelijke geslacht*; bij uitbreiding, *ontaarde*. || Dander (*minne*) trect die werelt naer; om ere, om goet staet al haer gaer; dits ene bastaerdinne, *Wap. Mart.* I, 332. Wye bose wercken doet an minnen, dat sijn bastaerden of bastaerdinnen te noemen, daermen goede minres telt, Hild. 86, 209.

BASTAERT (BASTART), znw. m. Mlat. *bastardus*; ofr. *bastard*; nfr. *bâtard*; it. sp. port. *bastardo*; mhd. *bastart*; mnd. *bastert*. In het ofr. In het ofr. ook *fils de bast*. Over den oorsprong zie Burguy *Gloss.* 35; Diez, *Etym. Wtb.* op Bastardo; doch vgl. Kluge 19.

1) *Bastaard*, *buiten echt verwekt kind*. || Ic waer die keytijf niene gehermt, die quade bastaert. om die dinc, dat hi es worden coninc, *Alex.* II. 784. Nu sal Porrus gewroken sijn van dien. die vore Pantapolijn die vule bastart hem lachter dede. *Cass.* 917. Comen es hi van onser ziden; maer sijt des vroet, dat hi es bastaert, *OVl. Lied. e. Ged.* 246, 387. Winnet een man in oeverspel kinder. luttel ofte veel, die bliven bastaerde ende onecht. ten erve en hebben sy ghenen recht, *MLoep* IV, 465. — Ook van jongen van dieren gezegd, als van

den arend. || Ende die hem van der sonne vervaert, hout hi over enen bastaert; Ambrosius seghet, dat sulc spreect, dat hi sine bastaert versteect, *Nat. Bl.* III, 109. — In figuurlijke toepassing. || Alle die consten, ... die behoren ten ertrike, die sijn met allen rechte der edelre clergien knechte ende bastaerde jeghen hare, *Lsp.* III, 14, 47 (verg. 121).

2) *Eene soort van zoeten wijn*, in de 17de eeuw nog *basterd* genoemd. Bij Kil. Baestaerd-wijn, *vinum passum*, *virum dulce et generosum ex uvis passis et sole siccatis expressum.* Zie Duc. 1, 616*b*; Oudemans, *Bijdr.* 1, 318; Lübben 1, 157*b*. || Bastaert, malvezeye wordt u eersten dranc, *Mar. v. Nijm.* 14, 316. Ypocras, muscatel, zuetwyn, bastart ende meydranck, *R. v. Utr.* 1, 366, 284. Van bastaerden ende maelveseijen, gelijck de Rijnsche wijnen, *Inform.* 262. Siedtse in eenen stoep witten wyne ofte wyn bastaert, Jan Yp. 179. Zie nog *Invent. v. Brugge* Gloss. 590 vgl.

BASTAERT, bnw. Van *Bastaert*, als bnw. genomen. Fr. *bâtard*, bnw. Kil. *adulterinus*, *degenerans*, vel *alterius naturam non satis aemulans.*

1) *Onecht*, *onwettig.* || Dat die knapelike kinderen mochten kommen in de vors. neeringhe, .. entie bastaerde cnapelin kinderen als vremd man, *Keur van* 1380, in *ZVl. Bijdr.* 5, 159. Sijn raetslieden waren slap int vervolgen, beduchtende dat grave Willem van Hollant viant werden mocht, om des wille dat heere Otte sijn bastaerde dochter getrout hadde, *Exc. Cron.* 124*c*.

2) *Ontaard*, *slecht.* || Maer tsermoen dat ic hier beghinne, dat sal di noch meer verleeden; om dattu zijs van harden zinne, bastaert, ruut ende ombesceeden, Praet 2215.

3) Met eene bepaling met *van.* Bastaert van iet, *ergens van verstoken*, eig. *als bastaard van een erfdeel uitgesloten* (verg. de plaats uit *MLoep* in het vorig art.) || Ic waende wel coninc hebben ghesijn, als mijn oem hadde ghelaten dlijf; nu heeft hi al bi sijn wijf een kint ghecreghen, die oude viliaert. O Cecilien, edel bogaert, edel foreest, edel rijc, ic moet bliven ewelijc, edel foreest, van di bastaert, *Esm.* 34—41. — In dezen zin misschien ook *OVl. Lied. e. Ged.* 342, 801: || Bestant no vrede ghevic gheen; in hebs gheen noot, ic ben bastaert (lees voor *ben*: *bens*, d. i. *ben des*).

BASTIE, znw. vr. Ofr. *bastie* (Duc. 7, 57); mlat. *bastia. Sterkte*, *verschansing*, *bastion.* || Die Hertoghe van Brabant soude mitten sinen uyt Brabant een bastie opslaen beneden Dordrecht .. ende die bastie versien met provande ende besetten... Ende die Hollanders souden desgelycks een bastie opwerpen te Papendrecht. .. Als die Hertoghe van Brabant mit vele sine ridderen ende knechten ende mit vele volx uyt sinen steden van Brabant quam, begrepen si dat velt, dairmen die bastie setten soude, Matth. *Anal.* 3, 369.

BASTIJN (BASTIN), bnw. Mhd. *bästîn*; mnd. *basten. Van bast vervaardigd*, *van de schors of het vezelig weefsel der boomen gemaakt*; inzonderheid van de voor scheepsgebruik bestemde lijnen. || Een hondert bastin linen, *Tolregl. op het Zwin van* 1252, in *ZVl. Bijdr.* 5, 40. Een C bastinen linen, *ald.* 60. Bi Jan Buffele, van hueren van 1 waghene ende van bastinen linen, VI s., *Cout. v. Brugge* 1, 409 *Aant.* Omme bastine reeps, tsteenhuus mede te woelne, *Rek. v. Zeel.* 1, 485. Corte bastine linen, *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* 243. Zie ook ald. 2, 223.

BASTIONIER (BASTONNIER), znw. m. Mlat. *bastionarius*, *bastonerius*, *bastenerius* (Duc. 1, 617 vlg.); ofr. *bastonnier*, celui qui a soin du bâton d'une confrérie et qui le porte en procession (Duc. 7, 58). *Roededrager bij eene processie.* || Ter selver tyt onsen coster metten tween bastionyeren, elck 7 pl., *Gesch. d. Reder.* 184. Den coster ende bastonnieren 1½ st., 185 (verg. 192: „Den dienairen van den cortten stocken oft roeden deser stadt, want zy dat volck inder processie voer ons Lieve Vrouwe ende Sunt Jan, omdat diegeene, diet droegen, mochten met rusten voirtgaen, opgehouden hebben na older gewoenten, 356").

BASTOEN, znw. m. Van ofr. *baston*; nfr. *bâton.* Over den oorsprong zie Diez, *Etym. Wtb.* 1, op Basto.

1) *Stok*, *wandelstok.* || Si hebben moder in hare scoen; sine draghen swert no bastoen, soe heilich sijn si, dat ghijt wet, *Vad. Mus.* 1, 83, 56 (*van den covente*).

2) In de wapenkunde. *Schuinstaak*, fr. *bâton*; soms het onderscheidingsteeken van jongere, of wel van onechte zonen uit adellijke huizen. Zie Rietstap, *Wapenk.* 109. || Syne baniere .. die van goude. .... met enen leuwe van sable was, van kelen met enen bastoen daer dore, *Grimb.* II, 2456. Heer Witte van Haemstede, die Graef Florens bastaertsone was, quam uut Zirrixzee, ende ontwant syn standaert, daer eenen roede leeuwe in stont, mit eenen blauwen bastoene, *Kort Chr.* 223; verg. *Belg. Mus.* 4, 204. Ene baniere van lazure, daer witte bastoene gingen dure, *Lorr. Nieuwe fr.* 32, 137.

BASTURE, znw. vr. Van Mlat. *bastura*, bijvorm van *basta* (Duc. 1, 613). Eig. *pakzadel*, en bij uitbreiding *hoer*, *lichtekooi* (vgl. *bastaard*). || Het scijnt wel, ridder, dat ghi sijt betovert vander basture, *Segh.* 4722.

BASUNE, znw. vr. *Bazuin.* Zie BASINE en BOSUNE.

BASUUNLIJC, bnw. *Als van eene bazuin.* Vgl. *Teuth.* 18: basunlic, *buccinalis.* || Die horneten (*bijen*) sijn seer toernich ende steken den mensche alte scharpelic ende vliegen door de lucht mit enen basuunliken ghelude, *Bienb.* 169*a*.

BAT, *bade*, znw. onz. Mhd. *bat*; mnd. *bat. Bad*, de tegenwoordige beteekenis. || Plaetche, prayele ende bade, *Rijmb.* 31503 (*balneas*). Na dat bat, *M. en Vr. Heim.* 1219. Na dbat, 1226. Daermen in enen bade set (*sit*), 1250. In een bat, 1332. Int bat van balsemen bade hi, *Parth.* 8253. — In eens bade baden: zie bij BADEN, onz. 1). — SAMENST. Badeketel, *badkuip.* („Den besten ketel, sonder bruketel ende *badeketel*, *Cor. v. Antw.* 51).

Spreekw. || Al quaet dat opgroeyt, van den bade int voetwater, *Spreuken* 99 (*van kwaad tot erger*). — Dat helsce bat, *het bad der helsche koude.* Verg. Dante's *Inferno*, C. XXXII, en de uitdrukking *int helsce bijt baden*, bij BADEN, onz. 1). || Dese scuwet der eren pat, want soe moet int helsce bat, *Wap. Mart.* I, 413 (in den tekst: *vat*).

BAT, *batte*, znw. onz. (?). Misschien van *Batten* (zie ald.). *Voorwerp waarmede men bat of bot*, *keilt of kegelt.* Doch verg. eng. *bat*, een zware van onderen breede stok, waarmede men den bal in het cricketspel voortdrijft (E. Müller, *Etym. Wtb.* 1, 60), en fr. *batte* (Littré 1, 312). || Voertmeer is overdragen dat ghene leke knechte myt armborsten, myt batten, ballen noch gheenrehande dingen op kerchoven ... noch an die kerke noch anders werpen off schieten en zoelen, *Overijs. Recht.* I[1], 191.

BAT. Zie BET.

BATAELGE (BATALGE, BATTAELGE, BATTALGE, BATTAELGIE, BATALIE, BATTALIE, BATAILLIE, BATAELIE, BOTTAELGE, BETAELGE, BETALIE, BETAELDIE, BASTAELGE), znw. vr. Ofr. *bataille*; mlat. *batalia*. Zie Van Wijn, *Aantt. op* Heelu, 112.

1) *Slag*, *strijd*, *gevecht*. || Die battalge stont ende geduerde wel toter nonen wreet ende fel, *Lanc.* IV, 12497. Wi bestonden bataelgen groot, dair si alle bleven doot, *Roel.* IV, 365. Hedenmeer wert die batalie tusschen hen twee sterc ende groet, *Ferg.* 1868. Meneghe rime soe es ghemaect... van battalien ende van minnen, *L. o. H.* 5. Begonsten si daer ene felle ende ene sware bastaelge mede, *Limb.* VII, 208. Daer mochtmen felle bataelge scouwen, *Wal.* 8228. Dedelheide, die den bataelgen toebehoren, *Cass.* 140. Orloghen met battaelgen zware, *IX Best.* 395. Ende wouden ter betaelgen wezen, *Grimb.* II, 1299. Die betaelge bestaen, *Lanc.* IV, 3619. In sire eerster betalien, *Natuurk.* 1349. Zie nog *Parth.* 7953; *Alex.* V, 509, 647; *enz.* — Ene bataelge nemen, *een strijd met iemand aannemen*, *eene uitdaging op bepaalden dag aannemen*. Verg. de uitdrukking: camp nemen. || Ene battaelgie hebbic genomen, die ic emmer voldoen moet, *Ferg.* 1498. — In figuurlijke toepassing wordt van den naar schatten dorstenden koopman gezegd: || In dit vernoy, in dese bataillie blivet hi sijn leven sonder fallie, *Rose* 4923.

2) *Veldtocht.* || Seghere Dieregotgaf maectere sint toe dat proyeel ende als (*in het geheel*) een bataelge gheel, *Sp.* I^{2}, 14, 50. Vgl. *Troyen*, bl. 17 vlgg.

3) *Slagorde.* || Die bataelie voer hi dorebreken, *Cass.* 794. Alle tander heer maecte betaeldie ten noerden, so dat achterste vanden betaeldien ghinc totter westziden van der stat, *D. B. Josua* 8, 13 (Vulg. *aciem dirigebat*).

4) *Legerschaar*, *legerafdeeling*, *in krijgsorde geschaarde legerbende.* || Na dien porrede uut, sonder faelge, van daer binnen dirste bataelge, *Lanc.* II, 10415. Die wel hadde.... M man in sine bataelge, II, 33000. Si hadden vore gesint bi dien viere bataelgen, diese versochten, II, 33986. Lanceloet ende Hestor bede ordenerden die battalgen dan, ende gaven elkere haren leitsman, IV, 7753. Aldus hielden si ghescaert in drie bataelgen, Heelu 4374. In de vierde battaellie dair was hi ghescaert voirwaer met heer Arnoude, *Grimb.* I, 4235. Ic wane dat niemen en es die nie sach scoender bottaelge, *Limb.* IV, 516. Die leitsman was van der irster bataelgen, *Lanc.* II, 10429. Hi sciet in tien batalgen sijn here, IV, 10979. Ende geleidde dirste bataelge, *Cass.* 1064. Die Fransoyse daden hem scaren in IX bataelgen, Velth. IV, 23, 30. In eene batailge quam hi gereden, *Lett. N. R.* 7^{1}, 147, 130. Als mine bataelge zeere vacht, Praet 2923. Her Willem van Brederode, die een hooftman was gemaect van der eenre betaelge, vacht teghens die Drechters, *Clerc* 112. Ende ordineerde daer siin volc.. an tween betaelgen, 144. Veertich dusent vechters ghinghen bi haren betaeldien ende haren hopen opt pleyne, *D. B. Josua* 4, 13. Hi gheleide sine betaeldie ter wildernisse waert, 8, 14. — Zie nog *Lanc.* II, 10400, 34447; IV, 6481, 6487, 7779; *Limb.* V, 1042; *Grimb.* I, 4105; Heelu 4351; *Lett. N. R.* 7^{1}, 145, 78; 146, 83; *enz.*

BATAELGEN (BATTAELGEN, BATTALIEN), zw. ww. onz. Ofr. *batailler*, *batiller*; mlat. *bataliare*. Verg. BATAELGIEREN.

1) *Vechten*, *strijden*. || Ghi hebt hier langen tiden sien battaelgen ende striden, *Limb.* XI, 191.

2) *In slagorde scharen.* || Mettien hebben si vernomen waer die van der stat op hen comen al gebattalijt met sconen here, *Lanc.* III, 13275.

BATAELGIEREN (BATTAELGIEREN, BATTALGIEREN, BATALGEREN, BATTELIEREN, BATTAILLEREN, BATTELIEREN, BATTIELIEREN). Verg. ofr. *batailler*, *bateiller*, deelw. *bataillé*, fortifié; prov. *batalhar*, batailler, combattre, fortifier; mlat. *batailliatus*. Nevens *bataelge*, geordende legerschaar, staat het ww. *bataelgieren*, in slagorde scharen, strijdvaardig maken, dat noch in het ofr. noch in het prov. in dien zin schijnt voor te komen, maar wel in dien van *versterken*, veelal in het verl. deelw. *bataillé*, al wel *batellié*, *batillié* („li murs.. crenelés et *batilliés*, *Ferg.* 314; verg. ook Gachet 7); prov. *batalhat* („de bels murs *batalhatz*, dentelhalz," Rayn. 2, 197); mlat. *batailliata* (Duc. 1, 620; 7, 58). Ook in deze beteekenis is *bataelgieren* afgeleid van *bataelge*. In toepassing op een leger kreeg het de beteekenis van *scharen*, *ten strijde ordenen*, in toepassing op eene stad, een toren, een strijdwagen enz., die van *ten strijde toerusten*, d. i. *versterken*. Gelijk *batterie* eigenlijk *twist*, *kloppartij* beteekent, doch bij uitbreiding de plaats aanduidt waar de schutters gedekt staan (Littré 1. 313), zoo kreeg ook *batallia*, *batalea*, de beteekenis van *versterking* en werd hiervan een ww. *batailler* gevormd, dat *versterken* beteekende. De gissing van Gachet, dat het mlat. *bataillae* den zelfden oorsprong zoude hebben als het osp. en prov. *bastida*, it. *bastia*, *bastione*, fr. *bastille*, is niet waarschijnlijk, daar dan *bastalliae*, *bastalliatus*, *bastaillié* en *bastillié*, *bastalhat* de juiste vorm zoude zijn, en ongetwijfeld de *s* in het woord zoude gevonden worden. Doch vgl. aan den anderen kant den vorm *bastaelge* voor *bataelge* (*Limb.* VII, 209).

1) *In slagorde scharen*, *ten strijde toerusten.* Verg. BATAELGEN en zie Van Wijn *op* Heelu, 113. || Here, waent u here battalgieren, ende laet ons die stat asselieren, *Ferg.* 4201. Want alsoe sterc gebattaelgeert bleven si altoes in een, wat menre dranc ochte ghereen, dat nieman tote hen en voer, Heelu 5244. Aldus hilden si ghescaert in drie bataelgen, alsoe haert, dat si toenden die ghelike al waert jeghen dat Roemsche rike, dat sijt wel hadden gheweert: soe sterc warense gebattaelgeert, 4373. Ende gingense schaeren met ghewelt ende vroedelick battailleren, *Grimb.* I, 4035 var. Tfolk vergaderde overal ende begonsten hem battaelgieren, *Fragm. Car.* 282. Hi battelierdem met den *Flovent* 23. Ende in scaren gebatelgiert, *Ferg.* 3914. Dus lagen si, in elke side, ghebattaelgiert drie dage, Heelu 380. Die hertoge Jan dede batalgeren sine scaren, 3306. Nu quamen si gebattelgeert binnen der stat, Velth. IV, 15, 48. Als hertoghe Jan... dus ghebattayllieert stont voer Rode, *Exc. Cron.* 130 *c.*

2) *Versterken*, *van versterkingen voorzien.* Verg. mlat. *batailliae*, munimenta urbium aut castrorum; *turris batailliata*, turris munita (Duc. 1, 620); ofr. *cité* (*tour*) *batellie*, cité (tour) palissadée (Gachet 57). || Een casteel starc ende groet, dien een gebatelgeert mur besloet, *Lanc.* II, 19086. Wel was die dorpere gheaisiert, die den torre gebatalgiert so wel hadde op die hoge zee, *Ferg.* 280. II hondert waghenen groot, ende alle gebatelgiert ter noot, *Sp.* I^{4}, 40, 21 (Vinc. *omnes falcatos*). Ende Alexander die visiert, datmen there batelgiert al omme met scilden, I^{4}, 45, 17 (Vinc. *frontem castrorum densaverat Alexander clipeis*.

Hondert wagene gebattalgiert met houte wale gevisiert, daer menich scutter in lach, *Alex.* IX, 327.

BATAELGIERINGE (BATELGIERINGE), znw. vr. *Vestingwerk.* || Van der batelgieringhe te brekene bisider zantpoorte, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 445.

BATE (BAET), znw. vr. Mnd. *bate.*

1) *Baat*, *voordeel*, *winst.* || In diende niet Gode, en ware om bate; twy soudic u dienen om niet, *Troyen* 3476. Hi hopede cortelike der baten, dat hi met minnen soude comen uut, Stoke V, 22. Ghemeen orbore laet men achter, maer elc staet na sine bate, *Doct.* III, 994. Wat baten dat toequam der stat, datmen dat leyde in sekerre stede, der stat altoes te hulpene mede, *Teest.* 1233. Salmen van leringhen bate ghewinnen, men moets in der joeght beghinnen, 1746. (Die) tghemeen recht vercopen ende overgheven, om dat si hopen daer of te hebben baet ende ghenot, *Rein.* II, 7545. Die al haer winninghe ende baten des Sonnendaechs in die taverne laten, *Vrouw. e. M.* XI, 171. Dat sy enen anderen minnen soude, daer sy bate off soude ontfaen, *MLoep* II, 1450. Ende quam gevaren tsiere baten tot enen bisscop, *Sp.* IV², 12, 78. Di soude daer grote baet of risen, *Rein.* II, 5658. Daer ane lach cleine bate, *Wrake* III, 2047. Of hiere bate of heeft of goet, *N. Doct.* 63 (in den tekst: *bate of boete heeft*). Die wel doet die bate es sijn, *OVl. Lied. e. Ged.* 362, 1405. Si peinsde te hebben meer baten met hem dan metter gravinnen, *Limb.* I, 2380. Dits ene bate, dat ghi den ridders opent die strate, V, 883. Scamelheit moet hi laten, sal hi comen tenegher baten, X, 581. God gheve haer lief te hare baten, *Vrouw. e. M.* I, 863. Ende die ander peynsde om sijn bate, VIII, 210. Dine lippen sijn als honichraten, altoos drupende ter baten, *Hor. Belg.* 12, 19. Wat baet comt u van mijnre doot? *MLoep* I, 1201. Hi doet in allen dingen sijn bate, Ruusbr. 3, 113. Soe meer mesdaen, soe mere bate, *des te grooter de genade*, indien dat men die sonden late, *Theoph.* (Bl.) 1153; *enz.* — Enen te baten comen, *tot voordeel strekken*, *te stade komen.* || Dat sal hem comen te baten, *Nat. Bl.* III, 1608. Dat sidi, ghi twee, seide hi, die Arriuse selt verwaten, dat den menegen comt te baten, *Sp.* II⁴, 8, 130. — Iet te baten brengen, *eenig voordeel opleveren.* || En wan met waerheit noyt een spaen, dat mi iet te baten brochte, *Verk. Mart.* 47. — Iet ter baten trecken, *iets als voordeel beschouwen.* || Daer hi an leren mach diese hort, weder dat hi trect ter baten huwelijc doen ofte laten, *Sp.* I⁴, 2, 12. — Bate copen aen ere dinc, *aan iets een voordeeligen koop doen*, *er geld mede winnen.* || Dat die kerstijn comen ware, ende comanscepe hadde gebrocht, daer hi bate an hadde gecocht, *Sp.* I⁷, 56, 112. — Ook in den zin van *winst*, *interest.* || Om den tienden penninc te baten, *Rek. d. Gr.* 3, 334 *tweemaal.* 150 scilde leenden si mijn here sonder bate, *ald.* 335. — Die ewelike bate, *de eeuwige winst*, *de eeuwige schat*, *de eeuwige zaligheid.* || Aermoede, dat wetet al, dats de zonderlange strate tote der eweliker bate, *Franc.* 3442. Ende ons exempel hebben ghelaten te comene ter eweliker baten, *Lsp.* I, 38, 20. — In bate van ere dinc, *ten voordeele van iets*, d. i. *ten bewijze van iets*, t. w. bij eene bewering, welke door iets gestaafd wordt, dat als een voordeel door partij wordt aangemerkt. || In bate van al dit een van hunne gezellen . . hadde kwijt gewijsd geweest, door schepenen van Sluis, van den voorz. meelaccijns, *ZVl. Bijdr.* 4, 370 (*a.* 1424, doch met gewijzigde spelling). In bate van dien hadden wel gehoord en was genoeg openbaar, dat *enz.*, 371.

2) *Baat*, *nut.* || Sech mi die bate entie ghewelt van dat ic van den vissche helt, *Rijmb.* 15587. Want hi gescreften vele utermaten screef van vele sonderlingen baten, *Sp.* II⁴, 47, 8. Ende daer las si heme sijn lesse om sijn bate, *Christ.* 1364. In weet watter of comen mach anders dant tonser batewaert gaet, *Wal.* 9244. — Te baten hebben, *ter beschikking hebben*, *in zijn voordeel*, *vooruit hebben.* || Ic salse leren voren syngen, dat si tleven sullen laten; jane hebwi ene nacht te baten, *Maleg.* 929.

3) *Baat*, *genoegen.* || Ende doen hi keerde van India, soude hi hem doer sine bate dwaen ende baden in die Eufrate, *Nat. Bl.* XII, 988. Ic woudt u vrienscap ende bate doen, dats u te bat soude wesen, *Bloeml.* 3, 27, 162.

4) *Baat*, *hulp*, *herstel*, in verschillende uitdrukkingen. || Daer en es gene bate jegen, *daar helpt niets aan*, *daar is niets aan te doen.* || Alsi (*die crekele*) comen, si eten al wat groen es op berghe ende in dal, ende dar es gene bate jeghen, *Nat. Bl.* VII, 373 var. (in den tekst: *boete*). Ende hi moet op elken dach hebben enen mensce tsinen ate, ende daer jeghen nes ghene bate, *Limb.* X, 1020. — Enen staen in baten, *iemand helpen*, *hem bijstaan.* || God sal ons helpen ende staen in baten, Velth. IV, 27, 13. Daer staet (*Maria*) haer (*de ziel*) in baten, Praet 214. — Enen bate doen, *iemand helpen.* || Want daer ne mach hi ghene bate hem selven metten snavel doen, *Nat. Bl.* II, 1474. Dese can hem best baet doen, want si is mit gripen snel, *Rein.* II, 5162. — Enen te baten comen, *iemand te hulp komen*, *te gemoet komen.* || Om dat ic mit sijn haer mijn calu hoeft te baten soude comen, *Gesta Rom. c.* 8. Grave Alof van Cleve . . quam mit veel ridderen ende knechten den vorsten te bate, Matth. *Anal.* 3, 320. Hoemen beste hore vrienden, die opten huse waren, te bate comen mocht, 362. Oudewater ende Utrecht quam hair ook te bate, 406. Deghene die de stede te baten compt, die hart dak decken, *Inform.* 239. Die van Teecoop geven 1 schilt tsjaers meer dan over jaer es geappoincteert, dat zy jaerlicx 4 Rh. gl. hemluyden te baten commen sullen, 227. — Enen te baten hebben, — nemen, — crigen, *iemand tot hulp hebben*, — *nemen*, — *krijgen.* Vgl. onze uitdr. *te baat nemen*, zich bedienen van. || Hertoge Jan . . . had aldair te bate die stat van Maestricht alleen, Matth. *Anal.* 3, 336. Die ander landen namen Hertoch Philips van Bourgoignen te bate, 406. Aldus creech die stede van Scoonhoven dat huys te bate, *ald.* — Iet te baten hebben, *iets in vergoeding*, *tot tegemoetkoming hebben.* || Dat zy jaerlicx geven der stadt van Dordrecht . . 400 Rh. gl., daerof dat zy te baten hebben an elcken mergen, in huer ambocht gelegen, 6 st., *Inform.* 583: verg. 553: „daertegen zy goet hebben tmergengelt."

5) *Baat*, *beterschap*, *herstel*, *genezing*, zoowel van lichamelijke kwalen, en van leed, droefheid enz., als van zedelijke gebreken. || Of datmen op coelen doe Cubebe bernen, ende men doer bate den roec ontfa in die noesegate, *Nat. Bl.* IX, 300. Hi es goet jeghen den vierden rede, ende ghevet die bate mede, XII, 1181; vgl. III, 1532. Te Durem, seitmen, daers sijn hovet, daer haeltmen bate, *Sp.* III⁴, 24, 49. Souct men dan niet saen der baten, men mach lichte die ziene verliesen, *Heim. d. H.* 1270. Eest dat ghi gheloeft clare in Jhesum

Cristum ende in hare, .. ghi moeghter bate hebben ave *Lsv.* II, 58, 107. Daer wi ierst ontfinghen an bate van onser droefheit, *Limb.* I, 2026. Dat hi hem in hare lede verleende bate ende ghesondichede, *Vl. Rijmkr.* 592. (Hi) trac van duechden ter baten, *tot zedelijke volmaking*, *Franc.* 6090. — Vaen ter baten, hem setten ter baten, in baten staen, *zich beteren.* || Ende scheen in willen oppenbare, dat hi wille vaen ter bate, *Sp.* II^{4}, 6, 98. Hi wilde hem setten ter baten, *Brab. Y.* II, 1338. Als dat hem God al sal verlaten van sinen sonden die hi dede, up dat hi voort wel staet in baten, Praet 266. — Ter baten comen, — keren, *beter worden*, *genezen.* || Dat Walewein begonste keren ter baten bi der hulpen ons Heren, *Lanc.* IV, 9674. Maer hi quam saen ter baten, *Sp.* I^{a}, 12, 34. — Aen die bate sijn, *aan de beterhand zijn*, *bekomen van iets*, *beter worden.* || Maer die bode maecte ons cont, dat hi ane die bate es nu, *Lanc.* II, 45634. Dat ors was saen ane die bate, het spranc op ende sach op Fergute, *Ferg.* 3774. Alexander es ane die bate, *Alex.* IX, 1039. — In rechter bate, *met geheele genezing*, *geheel gezond.* || Soe wart ontwake in rechter bate, *Sp.* IV^{2}, 33, 17. — Bate doen van ere dinc, *iets verbeteren.* || Ja die sieke, die van den haren ghelaten waren, wilden si bewaren in vriendeliken visenteren, ende daden hen bate van haren deren, *Sp.* II^{4}, 10, 110. — Sijn dinc ter baten setten, *zijne zaak verbeteren*, *tot volkomenheid brengen.* || Ganc voert in der rechter straten, ende emmer set dijn dinc ter baten, *Sp.* I^{7}, 83, 35 (Vinc. *ad meliora perficere stude*). — Ter bate spreken, *ten goede spreken*, *spreken om iets goed te maken.* || Die also spraken ter bate, dat hi verzoende jegen den zweer, *Sp.* IV^{1}, 44, 64.

6) *Middel tot genezing*, *geneesmiddel.* || Noch ene bate saltu weten: neem oec looc ghestampt in wine, *Nat. Bl.* III, 1534. Heeft hi reume int hovet mede, doe hem, dats die bendechede, rute omtrent die nesegate, ende sijn aes nette, dats sine bate, III, 1529. Barne te pulvere hare hovet: dats die bate, V, 715.

7) *Genoegdoening*, *voldoening*, *vergoeding*, *boete.* || Ic sal u daer af doen hebben bate so hogelike na sinen state, dat gise bi redenen wel ... sonder begrijp sult moegen ontfaen, *Lanc.* II, 5603. Dus boet elc andren bate saen van dat elc andren hadde mesdaen, II, 24894. Maer die noit mesdede niet, en weet waer af betren iet. En ware Yoene niet mesdaen, waer of soude hi ontfaen bate? *Lorr.* I, 1998. Ende wilt geven den coninc Yoene hem vort in baten des sine goede stat van Mes, I, 1960. Van hem moet hi hebben bate, dat hi sijn scheren met hem hilt, *Ferg.* 4966. Hy en wout ander bate ghinder voer algader sijn verlies, *Troyen f.* 231*b*. Dies willic gherne bate ontfaen, dies du jeghen mi heefs ghesneven, *Theoph.* 1132. Hine boots mi noit ghene bate, *Wal.* 1447. Want hi sals bate ontfaen ende beternesse, *Lorr.* I, 1372. — Enen bate doen (van ere dinc), *iemand voldoening geven*, *boete doen*, of wel, *iemand iets vergoeden.* || Altoe so moesti mi doen baten van al der scade, die gi mi doet, *Ferg.* 4264. Ic vergheve u minen moet, mire vrouwen gi die bate doet, 4971. Up aventuere, of si bate wilden doen van der ommate, die si in sijn lant hadden ghedaen, *Vl. Rijmkr.* 3253. Dat si up den andren sach daer naer met haren vrienden souden comen daer, om bate te doene ten grave waert, 3261. — Enen in baten staen, *iemand* (*iets*) *beteren*, *het hem vergoeden.* || Entie meest andren heeft mesdaen sal den andren in baten staen, *Rein.* I, 191. — Ter baten staen, *penitencie doen.* || Ic hebbe mesdaen, Vader, ic wille ter baten staen, *Sp.* II^{7}, 48, 59.

BATELGIEREN. Zie BATAELGIEREN.

BATEMENT (BATAMENT), ook ABATEMENT en BADIMENT (z. ald.), znw. onz. Ofr. *esbatement*, met wegwerping van het voorv. *es-*. In 't algemeen. *Vermaak*, *genoegen*, doch te onzent in bijzondere toepassing: *Tooneelvertooning.* Zie verder bij ESBATEMENT. || Item van ennige batamenten te spelen ende den waghen te maken, dair sal een yegelic moiten comen helpen maken, ten ware dat sy oirloff hadden van den deken, *Keur der Freugdebloem*, van 1478, bij Hermans, *Gesch. d. Reder.* 326. Item oft yemant van de gesellen bruidegom worde ende huwelic dede, dair sullen de gesellen gehouden sijn een batement te speelen, *ald.*

BATEMENTEN, zw. ww. onz. Van *Batement.* *Eene tooneelvertooning geven.* || Al diegenen, wient believen zal te komen zien spelen en batementen, *ZVl. Bijdr.* 4, 138 (*a.* 1498).

BATEMENTEREN, zw. ww. onz. Van *Batement.* *Eene tooneelvertooning geven.* || De „Ghezellen van der Rhetorijcke van Meenene," die naer Thielt komen „batementeirne ende ghenouchte bedriven," *Vad. Mus.* 5, 46.

BATEMENTSPEL (BATAMENTSPUL), znw. onz. Van *Batement* en *Spel.* *Tooneelvertooning.* || Bi der capellen van der colommen ons Heeren was gheordineert een batamentspul van der kinsheyt ons Heeren, dat seer devoot was aen te sien. Item bi sinte Ausbert kerck was een batamentspul gheordineert van der besnidenis ons Heeren. Item voor dat convent van den Prekers was een batamentspul hoe dat Judas onsen Here verriet ende hoe hi den rechter Pilato ghelevert wert, dat seer innichlick ende devotelick taenschouwen was, *Exc. Cron.* 184*a*.

BATEN, zw. ww., onz. en bedr. Van *Bate.* Mnd. *baten.*

I) ONZ. — *Baten*, *nuttig zijn*, *helpen*, de tegenwoordige beteekenis. || Want hi pant noch ghelt begheert dan tlijf, wat batet dan behoet? *Dest.* 3, 127, 27. Daerne baet wijsheyt toe noch niet, als daventure dreyt dat rat, *D. War.* 8, 77, 31. Maer om dat vroescap hem ghebrac, sine cracht ne baette hem niet II bien, *OVl. Lied. e. Ged.* 447, 182.

II) BEDR. — 1) Enen —, *iemand helpen.* || Te goddienstich alle menschen te baten, *Ned. Proza* 24. Hem —, *zich zelven helpen.* || Die beesten sijn beter dan sy (*de afgoden*), die moghen vlyen ende dac ende baten hem selven, *D. B. Baruch* 6, 68 (Staten-vert. *helpen*).

2) Hem —, *zich beteren*, *beter trachten te worden.* || Ic wille bekeren nu ten stonden, ic ben gereet, ic wille mi baten, *Sp.* III^{7}, 45, 40.

3) Enen iet —, *iemand iets doen strekken tot voordeel*, *het hem doen verkrijgen of behouden.* || Ic heb him sijn lijff ghebaet; had ict ghelaten, dat waer quaet, *MLoep* IV, 1075.

BATERIE, znw. vr. Fr. *batterie*, mlat. *bateria.* *Keukengereedschap*; *ijzeren*, *koperen of blikken gereedschappen voor de keuken*, fr. *batterie de cuisine.* || Eene meese of eene bale baterien vier d., *Tol-reglement van* 1252, in *ZVl. Bijdr.* 5, 33.

BATTEN, zw. ww. onz. Waarschijnlijk een wisselvorm van *Botten*; bij Kil.: „Botten, opbotten, *resultare*, *resilire*," en „botten ..

d'water, j. slinghheren;" bij Plant.: „Botten, opbotten, oft stuyten als eenen bal. *Bondir comme un esteuf*;" in Hindeloopen nog „botte, nummos projicere contra assium compagem, ut resiliant ad circulum in solo delineatum, ubi ludentes deposuerunt nummos, ob quos certant" (Halbertsma 469). In het Mnd. staat naast den vorm *bôszen* die van *botzen* (Lübben 1, 403, 408), ons *botsen* en bij Diefenb. 265, wordt ter verklaring van „Globare, globisare" ook die van „*botzen, ein spel*," gegeven. *Batten* zal dan beteekenen *keilen*, *gooien*, *kegelen* of een dergelijk werpspel. Verg. Bat (2de art.). In mnd. keuren worden *bosen* en *dobbelen* ook gewoonlijk bij elkander genoemd. Het is niet waarschijnlijk dat het zou samenhangen met eng. *to bet*, wedden, een nog duister woord (zie E. Müller, *Etym. Wtb.* 1, 75), door sommigen gehouden voor eene verbastering van *abet*, door anderen afgeleid van ags. *bôd*, pand. || Nyemant en zel binnen Leyden, noch binnen der vryheyde van Leyden, noch een myle ommegaens Leyden mit tseylspul dobbelen noch batten, *Leid. Keurb.* 314, 13.

BATTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *betten*. Kil. *fovere*, *fomentis foris applicatis tepefacere. Met lauw water nat maken*, *stoven*, *koesteren*. || Men sal die stede batten mit warmen water, daer in is ghesoden camomillen, *Lanfr.* 92 *v*.

BATTURE, znw. vr. Fr. *batture. Verguldsel*; van batturen, *verguld*. || Om 1 hoet van batturen te maken van mijns heren wapen, *Rek. d. Gr.* 3, 358. — Moet men zoo niet lezen *ald.* bl. 199 voor *batlerien*: Om sijn harnasch te maken van batlerien?

BAU. Zie Ba.

BAUBIJN, znw. m. Fr. *babouin*; mlat. *baboynus*, *babuynus* (Duc. 1, 521). *Baviaan*. Toen Reinaert de apin in haar hol zag, zeide hij: || Ic waende, het waer een marmet, een baubijn of een meerkat, ic en sach nie leliker dier dan dat, *Rein.* II, 6518 (var. *bakumijn*).

BAUDE (boude), znw. o. Van denzelfden oorsprong als het volg. art.: z. ald. *Een vrouwenkleedingstuk van kostbare stof*, *een overrok*. Het is hetzelfde woord als het in de 17de eeuw zeer gewone *bouwen*; Kil. bouwen, *cyclas*, *vestis longa*, *spatiosa*. Zie Berkhey, *Nat. Hist.* 3, 584; Hoogstraten, *Gesl.* 83. || Daer mochte men vrouwen sien ghereiden, jupen ute doen ende baude cleiden ende die gordelkine van siden omtrent die wel ghemakede siden, *Parth.* 8028. Daer mochte men sien baude hechten, die kele witten (?), die hovede slechten, 8032 (Of moet men op deze laatste plaats met Bormans lezen *bande*, d. z. *linten en strikken*?).

BAUDEKIJN, znw. o. Mlat. *baldakinus*, *baudakinus*; it. *baldacchino*, fr. *baldaquin*. Eig. naam van eene naar Bagdad (Baldac) genoemde kostbare stof; vervolgens van die stof vervaardigd goed, in het bijzonder *lijkwade*, *lijkkleed*. || After dien dat de dode ghegreven is, so en sel men enghene gheraemte noch baudekyn spreden over tgraft, *R. v. Utr.* 1, 23. So wat nywe baudekyn of nye cleet dat toter kerken coemt mit enen doden, dat sel bliven der kerken, *ald.* Vgl. verder baldekijn.

BAUW. Zie Bouw.

BAVIT, bavijt. Zie Bofit.

BAYVEEL, znw. o. *Winkelhaak*, het timmermanswerktuig; vgl. sp. *baivel*. || Welvesteene, wel ghehouwen achter tbayveel, alsoot meester W. gheven zal, *Invent. v. Brugge* 1, 450 (*ald. Int.* 480 verkeerdelijk *bayneel* geschreven). Brabandschen steen, wel ghehauwen in haer bayveel, 5, 308. Zie de noot in het Gloss. 243.

BE, voorz. Toonlooze, door klankverzwakking ontstane, bijvorm van *bi*, met de oorspronkelijke kracht als voorz., zoowel zelfstandig, als in verschillende bijwoordelijke uitdrukkingen. Ohd. *be* naast *bi* (Grimm, *Gr.* 3, 254). Als zelfstandig voorz. komt *be* slechts in enkele uitdrukkingen voor, veelal in gewestelijke spraak, oorspronkelijk met den 3den nv., doch later ook met den 4den. Verg. Bi. Als zelfstandig voorz., doch ook samengetrokken met het volgende woord, als dit met een klinker aanvangt, komt *be* voor in een paar staande uitdrukkingen:

1) *Van plaats*, *in eigenlijke opvatting*, thans *aan*, *te*. In de uitdrukking: — Been side — bander side, *aan de eene zijde — aan de andere zijde*, *ter eener en ter anderer zijde*, waar van twee partijen sprake is. || Van den ghenen die den verde ghegheven hebben been syde ende bander syde, *Cout. v. Gent* 426 (*a.* 1297). Welken tijt so eenech twist ghevalt van poertren binnen den scependomme van Ghend of der buten, alle donsculdeghe van den maechscepe been syde ende bander syde sijn stappans in wetteliken verde, 427. Hebben si oec maghe, die negheene poerters en sijn te Ghend been syde ofte bander syde, 433. Van den verbinden tusschen den hertoghe van Brabant ende sinen lande been side, ende min heere van Vlaenderen ende sinen lande bander side, *Rek. v. Gent* 1, 456.

2) *Van tijd*, thans *bij*. In de uitdrukkingen: — Be dage, *bij dag*; be nachte, *bij nacht*. || Est be daghe ende by nachte, Mieris 2, 159*a* (*a.* 1315). Alse ochte een mensche worpe een saet op syn lant ende darna sliepe, ende stonde op be nachte ende be daghe, *Lev. v. J. c.* 94. Nichodemus . . die te Jhesum be nachte quam, *c.* 174 (verg. *c.* 232). Die be daghe wandelt hine mesgheet niet, want hi wandelt bi den lichte dat hi siet. Mar die wandelt be nachte hi mesgheet, *c.* 183.

— Samengekoppeld met andere rededeelen komt het voor in verschillende bijwoordelijke uitdrukkingen, als in de bijw. van plaats: *benorden*, *beoosten*, *besuden*, *bewesten*, *beneden*, *buten*, *binnen*, *boven*, *besiden*, en in de gekoppelde uitdrukkingen *begonside*, *banderside* en *bedesside*; in de bijw. van tijd: *betide*, *bewilen*; in de bijw. *bedi* (ook voegw.) en *bedichte*. Zie die woorden.

BEANE, naam van een franschen wijn, genoemd naar de stad *Beane*, *Beaume*, *Beaune* (d.i. *Bibracte*(?)) Kil. 868; doch de lezing van een ander Hs. *Bearne* maakt het waarschijnlijk, dat het een wijn uit *Bearn*, dus uit Zuid-Frankrijk, zal zijn. || So wie vercoopt petau voor rijnswijn . . of aucerois voor beane (var. bearne) of ander valschede committeirt in den wijn, Wiel. *Instr.* 155, 558.

BEANXENEN, zw. ww. bedr. Van *Anxene*: zie ald., en verg. Anxenen. *In benauwdheid*, *in een pijnlijken toestand*, *in gevaar brengen*. || Die onse sijn beanxent sere, ende sullen bliven in den lachter, wine doense keren met crachte achter, *Parth.* 5328.

BEANXT, bnw. Of samengetr. vorm van *beanxtet*, òf van *be* en 't znw. *anxt. Beangst*, *benauwd*. || Als mijn hert beanxt wordt, *Getijdeb. S.* 160*d*. Hi was beanxt ende bescaemt ende en wiste niet hoe hi in die last ghecomen was, *D. War.* 5, 396. Onse goede luyde . . opter Ysel gelegen dagelix zeer beanxt ende gevreest syn van onsen ballingen, Mieris 4, 785*a* (*a.* 1425).

BEANXTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde woord als

mnd. *beanxten*, doch in intrans. opvatting. *Beangst*, *beducht*, *bevreesd zijn*. || Wij . . ., die leider noch sulck zijn, dat ons harde zeer te duchten ende te beanxten mach wesen, *Bern. W.* 1*c*. Vgl. BEDUCHTEN.

BEANXTET, bnw., eig. verl. deelw. van het zw. ww. *beanxten*, mnd. *beanxten*; verg. onze uitdr. *zich beangst maken*. *Beangst*, *bevreesd*. || Waerom wert die mensche alsoe lichtelic verstoert of beswaert of beanxtet om een cleyn dinc? *Ned. Proza* 132.

BEANXTHEIT, en -HEDE, znw. vr. *Zorg*, *bemoeiing*. || Hi gaf hem ten eersten voor sijn diensticheyt C pont groot ende beloofde hem noch te gheven voor sijne beanxtheden ende moeyenissen, *Exc. Cron.* 196*a*.

BEARBEIDEN (BEAERBEIDEN), zw. ww. bedr. Van *arbeiden* (zie ald.). Mnd. *bearbeiden*.

1) Iet —, *voor iets arbeiden*, *werken*, *zijn best doen*, zoowel om iets te bekomen als om iets tot stand te brengen. || Diet (*zijn brood*) pacientich beaerbeyt tsijnder noot, *Belg. Mus.* 6, 52. Dit voirscr. cloister . . in onsen namen te bewaren, te vorderen ende te bearbeiden, Nijh. 3, 276. So sel u God . . geven . . husen vol guets, dat gi niet bearbeit en hebt, *B. v.* 1357, 70*d*. Dat dit ghesciede, dat bearbeide Hertoch Heynric . . zeer an den paeus, *Clerc* 89.

2) *Bearbeiden*, *bewerken*, *bebouwen*, van land. || Gaet uut den paradise ende bearbeit die aerde, *B. v.* 1357, 2*c*.

BEBIERT, bnw. *Van bier doortrokken*, *doorweekt*.

1) In eig. zin nog bij Huygens 1, 470.

2) Overdrachtelijk. *Dronken van bier*. || Sijdij al bebiert? Wat zuldij hier brouwen? *Han. H.* 12.

BEBINDEN, st. ww. bedr. Mnd. *bebinden*. *Binden*, *verbinden*. || Als een lit is tobroken ende het dan is to zeer bebonden ende to vele ghedecket, *Lanfr.* 86*v*. — Ook in de uitdr. bebonden tijt, hetzelfde als *besloten tijt* (zie ald.), eig. *de onder een zeker verband liggende tijd* en in jur. zin *de tijd*, *waarop geen recht wordt gesproken*. || So wie onsculde doen zel, die zelse doen ten heylighen . ., rechtevoirt, ist bebonden tijt off gheen, *O. K. v. Rott.* 27, 68. — Dezelfde uitdr. wordt in het Mnd. gevonden, zie Lübben 1, 162*a*: „*Gerichtsferien*."

AANM. — Misschien moet in plaats van behouden tiden, *Leid. Keurb.* 26, 7 gelezen worden bebonden tiden. Zie *Taalk. Bijdr.* 1, 240.

BEBLOEDEN (BEBLUEDEN), zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *bebloden*.

BEDR. — *Met bloed bevlekken*. || Al weenende bleven si staende, bebloedende die brugghe metten bloede van haren voeten, *OVl. Ged.* 2, 39*b*. Van den quaetsten (cnecht) bebluet dijn (*l.* beblueden die?) zide, *servo pessimo latus sanguinare*, *D. B. Jes. Syr.* 42, 6.

ONZ. — *Bloeden*. || Mer die ghesel seer bebloeden (*l.* bebloede), *Segh.* 3338 var.

BEBLOEDICH (BEBLOEDECH), -*dige* of -*dege*, bnw., gevormd als *bedroevich*, *besondich*, *besculdich* (zie ald.). *Bebloed*, *bloedig*. || Sinte Vincentius . . versprack die bebloedighe hande, *Pass. W.* 186*a*.

BEBODEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beboden*. In beteekenis gelijk aan het meer gebruikelijke *verboden* (vgl. *Bel. v. Leid.* 371 en 372; Nijh. 2, 115; Matth. *Anal.* 1, 465). *Door eenen bode bekend maken*, en bij uitbreiding *aanbrengen*, *overbrengen*, *overbrieven*. || (Wy) vergeven . . hem myt desen brieve allegaeder, vuytgenaemen die geene, die onse argeste an den bischop van Monster beboedet hebben, Nijh. 1, 310 (*a.* 1333).

BEBOESEMEN (BEBOSMEN), zw. ww. bedr. Mhd. *bebuosemen*; mnd. *bebosemen*. Van *boesem* in den zin van *familiebetrekking* (z. ald.). *Iemands afstamming van of verwantschap met een bepaalden persoon bewijzen*, veelal *met betrekking tot hoorigen*, *uit wier afstamming van hoorigen zijne hoorigheid blijkt*. || Wolde dair iemant wes entegen seggen, dat wil myn heer wysen ind beboesemen nae sede ind wairheit desses landes, Racer 4, 199. Weer dair we mede, die die greve bebosmen mochte, sall die greve beholden, 2, 226. Eygeluyde, die den greven hoirden ende hem affgegaen weren, die he bebosmen mochte, sall onse gnedige heer hem laten, *ald.* Dat Lambertse (?) sol beboesemen voer den schulten van Daelen . ., dat Johan Schultinge tho Druwen sijn maech is, ende Johan Bebinck sol bewijzen, dat de II Fuickers sijne maghe sint . ., ende we dat van desze vorsz. de maechtale beboesemede . . voer den schulte van Empne, de soll vellich wesen, *Etst. v. Dr.* 55.

BEBOLWERKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bebolwerken*. *Van een bolwerk voorzien*, *versterken*, *verschansen*. || Si bebolwercten die kerc te Montenaken ende maecten daeraf een casteel, *Exc. Cron.* 204. — Ook als wederk. gebruikt. || Die Baljuw . . . dede seer groote scade dagelix in den heer, . . sonderlinghe eer hem die van der stede bebolwert hadden, Matth. *Anal.* 3, 390. Hi bebolwercte hem daer so dat hi daer bewaert was, *B. v.* 1357, 179.

BEBORGEN (BEBURGEN), zw. ww. bedr. Mnd. *beborgen*.

1) Enen —, *iemand borgen laten stellen*, *hem dwingen borgen te geven*. || Dan zoelen de scepen dien gast beborghen, dat hi eene soene sal nemen, *Overijs. R.* I', 48; verg. 150. Wye berucht is van ghebrokenen vrede, den sal men beborgen, I', 136, *Opschrift*. So wanneer hij (*de vredebreker*) bijnnen Campen coemt . ., so zullen wij den beborgen, want hij ons sculdich geseget is. Ende en mach hij ghene borgen setten, *enz.*, *ald.* Dat men alle inwoenres beborgen sal ende niet bieden laten van ondade, van vechtlic of van anderen quaden feiten, I', 157. Dat men alle beruchtede lieden van ondade. . . antasten sall ende met bieden laten ende alse dan beborgen laten of setten na guetduncken des Rades, *ald.* Van den gheenen die hem des verweren wille, als mense beburghen wil, *Stadsr. v. Zwolle* 61, 42; vgl. 43. Weert dat een twist ghevelle binnen onser stat vriheit van gasten, ende men die beburghen solde . . also dat der scepen of raet daer gheen bi en were ende de stad boden daer eerst by quamen, so solden se den ghast beburghen, 70, 70. Soe wie desen vrede breken, sie sin burghere of ghasten, die salmen daer voer beburghen met burgheren, die des scepenen dunket, 49, 8.

2) Ene dinc —, *borgtocht stellen voor iets*, t. w. voor goederen enz. || Sturve enich man in Swolle die onmundighe kindere achterlete, so sal die ghene die gheboren mumbaer is, comen voer die scepene van Swolle, eer hij dat goet aentaste ende beburghen al goet dat die kindere hebben, *Stadsr. v. Zwolle* 131 aant. 2). Voert meer so en salmen nement hogher bevreden, dan siin gheweert is, off dan he beborgen kan, *Warfsconst.* 26. Die (tilbaer guede) sall aylke beborgen. . . We syck rechtes vermodet daer to hebben, . . mach dat jaerlix anspreken in de groote hantstede ende beborgen, 83. Wee syn broecke nyet beborget noch pande voer setten can, Racer 4,

306. Den iersten rechtdach na deme als de brocke gesceet ist, (*die*) besetten ende beborgen, *ald.* 307.

BEBRAEMT, bnw. *Met braamstruiken begroeid.* || Al waert dat hi (*de weg*) bebraemt ende bedorent is, *Pelgrim* 42*a*; vgl. *Ferg.* 1606.

BEBRIEVEN, zw. ww. bedr. Van *Brief*, handvest, oorkonde (zie ald.). Mnd. *bebreven*; bij Kil. „Bebrieven, *literis mandare*, *instrumentis inscribere.*"

1) Eigenlijk. *Door een brief bevestigen*, *bij geschrifte erkennen*, *toezeggen*, *vaststellen*, *overeenkomen.* || Ende die sluzen, huelen ende wateringen ... mit hoeren toebehoeren sullen bedriven die dijcgrave ende rechters, dairse onder gelegen ende van ons bebrieft sijn tot ewigen dagen, Mieris 4, 355 *b* (*a.* 1415). Als voirtijts tusschen onsen genadigen Heere van Hollant . . . ende onsen lieven Heere van Gelre overdragen ende bebrieft is, 421 *a* (*a.* 1417). Eer haer ordinanchie, die sij geraemt hadden, bebrieft ende gevesticht gewerden const, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 708 (*a.* 1403). Want wy . . . onsen overste rentmeister onser lande van Gelre alle onse renthen ende gulden bebrieft, besegelt ende bevailen hebben, Nijh. 3, 212 (*a.* 1399). Dat wy . . . van ghenen veeten . . ., dair wij ende hi elc des anders hulper in wesen sullen, gelijc wij dat die een de andere bebrieft hebben, niet en sullen zuenen, 290 (*a.* 1409). Alsulken vrede, als gestaen heeft ende bebrieft is geweest tusschen den . . . Hertoige Reynolt . . . ende ons, 383 (*a.* 1422). Die jaerlixe betailinge sal gescieden met penningen nae den swairen gelde gainck hebbende, ten weer anders bevoirwairt ofte bebrieft wair, *Belg. Mus.* 3, 87 (*a.* 1477). Ende dit . . . wert bebrieft an beiden siden, Matth. *Anal.* 3, 353. Voir meer benoemder punten, die al bebrieft sijn, die Hertoghe Jan besegelt hevet, 376. Geen notaris brieven van weerde sullen wesen . . ., ten sij bij consente vant gerecht der stede ende dat bebrieft (*l.* bebrieft ende dat?) metter stede segelen besegelt, off met twee schepenen brieven, *O. K. v. Enkh.* 9, 40. Bedingen ende bebrieven, Lams 69. — In de vereenigde uitdrukking: Bebrieft ende onbebrieft, *beschreven en onbeschreven.* || Alle hoir privilegien, hantvesten, gherechten, scependom, vriheden ende rechten, die si tot desen dage toe vercregen mogen hebben . . ., hoedanich datse sijn, bebrieft ende onbebrieft, Mieris 4, 848 *b* (*a.* 1426).

2) Figuurlijk. *Met brieven bevestigen*, en bij uitbreiding *vast*, *bestendig maken.* In het verl. deelw. als bnw. gebezigd, *vast*, *bestendig.* || Ach hoe edel was die lieft! hoe vast bezeghelt ende bebrieft was sy! *MLoep* II, 575. Al waersi beter uuten sinne dan daer in, tis doch lieft, bij wilen harde duen bebrieft, III, 322 *var.* (d. i.: liefde die somtijds *zeer sterk bevestigd*, *diep geworteld is*).

BEBURGEN. Zie BEBORGEN.

BECEDELEN, zw. ww. bedr. Van *Cedele* (zie ald.). *Eene acte van iets maken*, *iets op schrift brengen.* || Die pointen van den koere sijn geopenbaert ende becedelt, daer die copie van den brieven ende daer toe die pointen hier nae gescreven staen, V. d. Wall 530 (*a.* 1437). Wart gecundicht een ordinancye becedelt, in wat manieren datmen die maten ijcken sall, so hierna volcht, *O. R. v. Dordr.* 1, 296. By enen seggen, dat by gueden mannen ... uutgesproken, becedelt ende besegelt was mitter seggers segulen, 2, 120. Vgl. BEBRIEVEN en BECHAERTEREREN.

BECEFFEN. Zie BESEFFEN.

BECHAERTEREEREN (BESCAERTEREEREN, BESAERTEREREN), zw. ww. bedr. Van *chartre*, d. i. *oorkonde* (z. ald.). In beteekenis gelijk aan het zuiver mnl. *bebrieven* (zie ald. en verg. ook BECEDELEN). *In een charter beschrijven.* || Dit was daer gheconfirmeert, alse men seide, ende bescaertereert, *Brab. Y.* V, 1581. Om dat vaste te besaertereerne, ende met zegelen te confirmeerne, *Edew.* 1027.

BECHTE. Zie BIECHTE.

BECINGELEN (BESINGELEN), zw. ww. bedr. Van *Cingel*, thans *singel*, lat. *cingulum. Omsingelen*, *omringen*, *omgeven.* || Een stede, die al omme mit lopende ryvieren becinghelt was, *Pass. W.* 188*d*. Als hem dese hofmeester om (d. i. *rondom*) sach becinghelt met desen beesten, soe was hi zeer vervaert, *Gest. Rom. f.* 146*l*. Sij en besinghelden Tymotheum in dien steden niet, *D. B.* II *Maccab.* 12, 18.

BEDACHT (BEDOCHT), bnw. Mnd. *bedacht.* Eig. verl. deelw. van *bedenken*, als bedr. of wederk. ww. In verschillende opvattingen.

I. Als deelw. van het bedr. ww. *bedenken.*

1) Van *bedenken* in den zin van *overleggen*, *overdenken* (zie ald. I, 2). *Goed overlegd*, *doordacht*, *scherpzinnig.* || Ic hebbe groten toeverlaet op uwen wysen bedachten raet, *Troyen* 2964. Bi bedachten moede ende wisen rade, *Brab. Y.* VII, 1297. Wi scepenen .. maken cunt . . dat camen voor ons bedochten sinnes ende wel beraden, *na een goed plan gemaakt*, *de zaak goed overdacht te hebben*, *na rijp beraad*, *Vad. Mus.* 2, 369. Met gueder bedachter voirsienicheit, V. d. Wall 460. — Met bedachten moede, *met voorbedachten rade.* || Of een broeder niet van verghetenthede maer mit bedachten moede uten huse dar comen, *D. Orde* 262. Of een broeder .. des capetels hemelicheit of raet mit bedachten moede melt, 265.

2) Van *bedenken* in den zin van *verdenken* (zie ald. I, 3). *Achterdochtich*, *boosaardig.* || (*Kains*) felle bedochte maniere maecte die Gods vrienscap diere, maer Abel vant so wat hi sochte, *Rincl.* 949.

3) Van *bedenken* in onze bet.: bedocht in iet, *vervuld van iets*, *zich toeleggende op* (vgl. BEDACHT SIJN, 2*a*). || Een eerbaer man .. bedocht in eerbaerheit der zeeden ende in kuyscheit des levens, *Ned. Proza* 240.

II) Als deelw. van het ww. *hem bedenken.*

4) Van *hem bedenken* in den zin van *bij zijn zinnen*, *bij zijn verstand zijn* (zie ald. Wederk. 3 A). *Bij zijn verstand*, *het gebruik van zijne zinnen en van zijn denkvermogen hebbende.* || Ic M. . ., wel vorpeinst ende bedocht van minen vijf sinnen, machtich van miere redene, *Invent. v. Brugge* 1, 497 (var. bedochtich, Gloss. *ald.* bl. 592). Vgl. BEDACHTICH.

III) Vooral in verbinding met het ww. *zijn* of *worden.* Bedacht of bedocht sijn. Mhd. *bedâht sîn* (Ben. 1, 348*b*; Lexer 1, 139).

5) In de tegenwoordige beteekenis van *bedacht zijn op*, in het Mnl. *bedacht sijn in* of *met*, d. i. *zich toeleggen op*, *zich bezig houden met.* || Si sijn in doechden so bedacht, dat si gherechtichede minnen, Hild. 41, 78. Ende sijnse in doechden soe bedacht mit wille, ic helpet voerwart tyen, 203, 263. Als alle zonders sijn bedocht mit bedinghe in der heiligher kercken, 162, 88.

6) De Mnl. uitdrukking *bedacht sijn* splitst zich in drie hoofdbeteekenissen, al naarmate zij eene werking uitdrukt van het *denkvermogen*, van het *gemoed*, of van het *bewustzijn.* Vgl. bij HEM BEDENKEN.

a) Van het denkvermogen gezegd: *denken*, *zijn verstand gebruiken.*

α.) Met een bijw. verbonden: — evel, qualike bedocht sijn, *eene verkeerde meening hebben*, *onverstandig zijn* (vgl. HEM BEDENKEN A. a). || Her Jode, ghi sijt evel bedocht, *Theoph.* 526. Lief kint, ghi sijt qualike bedacht; dien tijt hebdi qualijc onthouden, *Rubb.* 61. Dat als qualic bedacht ende beraden sij u geweist sijn eenen langen tijd wederspennich ende ongehoirsaem, V. d. Wall 597 (*a* 1456). — Dullike bedacht sijn, *dwaas zijn*. || Die sinen vrient verwerct om enen vreemden dien hi sterct, is dullike bedacht, *Lsp.* III, 3, 427. — Wijslike bedacht sijn, *verstandig zijn*. || Hi was wijslike bedacht, *Serv.* I, 1202. — Vooral gewoon in de uitdr. wel bedacht sijn, *verstandig*, *bekwaam*, *schrander*, *vernuftig zijn*; *met overleg handelen*; *na rijp beraad en met kennis van zaken handelen*. || Dus is hi wijs ende wel bedacht, die hier sijn rekeninghe maect, datse daer blijft onghelaect, Hild. 247, 104. Met rechte weet mens den gonen danc, diet (*het zwaard*) maecte: hi was wel bedocht, *Wal.* 3286. So wat mensche heeft ontfaen van Gode redelijc verstaen . ., die sal, is hi wel bedacht, dese gaven altoos keren te Gods dienste, *Lsp.* I *Prol.* 16. Stout was hy ende wel bedacht ende een man van groter macht, *Troyen* 6588. Die cnape was wel bedacht, *Wal.* 4438. Isengrijn was wel bedacht, *Rein.* I, 1920. Sinen scilt . . . laet hire, hi es wel bedacht, *Ferg.* 1596. Hine was niet wel bedacht, *Wal.* 11175. Die coninc Wonder was wel bedacht, 936. Die voestermoeder was wel bedacht, *Parth.* 207. Hi (*God*) es altoes even wel bedacht, 8394. Op dat hi is wel bedacht, *Lsp.* II, 23, 91. Die riddere was wel bedacht, *Lanc.* III, 18502. Die se (*die tafele*) makede, was wel bedacht, *Ferg.* 1288. Diene (*het kasteel*) maken dede, was wel bedacht, *Lanc.* II, 46735. Diese (*de fonteyne*) maecte, was wel bedacht, *Wal.* 3559. Diene (*den spiegel*) maecte, was wel bedocht, *Rein.* II, 5902. — Ook in den vergrootenden trap: Bet bedocht sijn. || Heren sijn so iu eren gehecht, ende van herten soete ende slecht, dat si sijn telker ure bedocht bet dan ter cure, *Verk. Mart.* 88.

β met den 2den nv. der zaak. Des bedacht (bedocht) sijn, eig. *over iets gedacht hebben*, d. i. *op de hoogte zijn*, *zeker van iets zijn*. (vgl. HEM BEDENKEN, A, b). || „Vrouwe, in bens niet wel bedacht,” . . . „mar ic sal seggen van dien poëten al wat sire toe segghen, *Cass.* 1658. Here, ic loeft, ic bens bedocht, *Ferg.* 686. Ic bem dies haerde wel bedocht, dat Blancefloer, die vrouwe van Spanien . . . noch Blancefloer van Beauraparen, van scoenheden haer niet en gheleken, *Alex.* VIII, 102. Datti gene ware daer, die de mort hadde gewracht, dies waren si alle (wel?) bedacht, *Lanc.* II, 44353.

γ. *Eene bepaalde gedachte hebben*; *van plan*, *er op uit*, *besloten zijn* (vgl. HEM BEDENKEN, A, d). || Si sijn beide alsoe bedocht, ende hebbent bi dieren eden gheswororen, hine es op eerde niet gheboren, diet soude beletten met siere macht, *Wint en S.* 418. Des ander dages was hi bedacht, dat hi niet langer wilde ontbiden, hine wilt om sine aventure riden, *Lanc.* II, 41150. Wie sidi, ende hoe sidi bedacht, dat ghi te deser tijt van der nacht hier comt ghereden in dit woeste? d. i. *hoe kunt gij het plan maken*, *hoe komt gij er toe*, *hoe komt het u in het hoofd*? *Wal.* 8773. Die Joden waren saen bedocht, ende groevent wel XX ghelachte onder derde, *V. d. Houte* 670. (Hi) keerde thuuswaert weder, also bedacht, dat hi die vaert setten woude te Vrancrijc waert, *Edew.* 256. Juliaen sachse ende wert bedacht, *hij was er op uit*, *er spoedig bij*, dat hi hem seinde; die duvele vloen, *Sp.* II[1], 23, 50. Sijn herte hem te seinne riet, alse hi dede; hi waes bedacht, III[7], 30, 28. Dus worden si daer also bedacht, dat si hem vrageden daer ter stat, hoe die pays waer gesat, IV[2], 38, 43.

b) Van het *gemoed* gezegd.

α) in eigenlijken zin: *te moede*, *gestemd* (vgl. HEM BEDENKEN B). || Soe waren si wonderlijc bedocht, Hild. 5, 184. Ses weken, . . dat hi daerin (*in den kerker*) besloten lach, dat hi sonne no dach ne sach; des waren sijn kindre swaer bedacht, Velth. IV, 42, 78, d. i. *somber*, *droefgeestig*, *zwaarmoedig gestemd*. — Ook met den persoon in den 3den nv. || Och, mi en was nie so lede bedacht, *ik was nooit zoo droef te moede*, als mi es tot deser ure, dat ic die scone creature Sandrijn dus heb verloren, *Lansl.* (*H*) 531.

β overdrachtelijk. *Gezind*. || Alsoe en was ic nie bedacht, dat ic u doen soude enege scande, *Lansl.* 140. Waer desé rudder also bedocht, of ic ghewelde an hem sochte, dat hem danne mijns verdochte, men sout hem prisen emmermere, *Wal.* 4296. Hy was gheystelick bedacht, *Serv.* I, 2217, 3121. Altoos es soe in dien bedocht, dat soe wille wesen in die sale, *Wal.* 1126. Alsoe saen alse die heleghe waren brocht, was hi andersins bedocht, *was hij weer van gezindheid veranderd*, *Rein.* I, 82. Als volc dat hoorde, so werttet verslagen in hem selven ende anders bedacht, *Exc. Cron.* 141*b*. Hier en binnen werden die Brabantsche heren anders bedacht, 150*c*. Dat ic bin also bedacht te doene al dat si gebiet, *Sp.* IV[2], 51, 26.

c) Bedacht sijn, van de *bewustheid* gezegd. *Zijne bezinning terugkrijgen*, *tot zich zelven komen* (vgl. HEM BEDENKEN C). || Als die vrouwe was bedacht, doe sprac die hoofsce Urake, *Parth.* 3523.

BEDACHTELIKE (ook met klankwisseling BEDECHTELIKE), bijw. *Met voordacht*, *met voorbedachten rade*, *opzettelijk*. || Dat hij bedechtelijck nye daeraen en mysde (d. i. *miste*) noch en loech. *Serv.* II, 2940.

BEDACHTHEIT (BEDOCHTHEIT), znw. vr. *Overleg*, *bedachtzaamheid*. || Echt sal die jonghe mit bedochtheit ende tragheliken antwoirden, want *ex improviso fallitur omnis homo*, Matth. 49.

BEDACHTICH (BEDOCHTICH, BEDECHTICH), bnw. Mhd. *bedähtic*.

1) *Voorzichtig*, *verstandig*, *bedachtzaam*. || Die hertoghinne Alijs, die bedachtich was ende vroet, Heelu 171. Doch waren die Griecken crechtich ende van orloghen so bedechtich, dat men se niet mochte ontraden, *Troyen* 2797.

2) *Standvastig*, *onwankelbaar*. || Bedochtigheit der ghehoirsamicheit, *Devoet B.* (30) 101*v* (van Christus).

3) Van bedacht sijn in den zin van *gezind zijn* (zie ald. II). *Geneigd*, *gezind*. || Willedi wesen nu bedachtich, mi te hulpene te deser noot, ic wille u dienen tote in mijn doot, *OVl. Lied. en Ged.* 333.

4) *Goed bij zijn verstand*. Zie een voorbeeld op BEDACHT 2).

BEDACHTICHEIT, en -HEDE, znw. vr.; mv. *bedachticheden*. Van *bedachtich* (zie ald.).

1) *Verstand*, *denkvermogen*. || Alle die gene, wanen men wel, die in desen dans quamen, dat si haren zin verloren dair bi ende al hare bedachticheden, *Lanc.* II, 18220. Got . . . soutti minnen van alle dire herten ende van alle dire zilen ende met alle dire bedachtegheit, *L. v. J. c.* . . .

2) *Bedachtzaamheid*, *behoedzaamheid*. || Deen . . .

draget meltheden, dander reine oetmoedichede... dat negende (ene) bedachtechede, *Lanc.* III, 15270. Bedochticheyt maectet hert altoes sacht ende ghemoede, *Devoet B* (30) 102 *r*.

3) *Standvastigheid*, *vastberadenheid*. || Ghehoirsaemheit ende bedochticheyt, daer hy syn siel liet van hem sceyden, dat was een teyken groter bedochticheyt, die in sijn (*Christus'*) herte was, *Devoet B.* (30) 101 *v*.

4) Van *bedachtich* in den zin van *gezind* (zie ald. 3). *Gezindheid*, *wil*. || Albrecht... doen cond allen luden, dat wi met onsen volcomene(n) wille ende bedachticheit omme nutscap... van ons ende onsen landen hebben gheconsenteerd enz., V. d. Wall 281 (*a*. 1367).

BEDADINGHEN, zw. ww. bedr. Van *dadinghen*; zie ald. en verg. BEDEDINGHEN en BEBRIEVEN. Mnd. *bedadingen*. *Eene dading*, *eene overeenkomst sluiten*, *bij dading of overeenkomst toezeggen* of *voor zich bedingen*. || Oic spraken zi mitten wisselair van Dordr. dair zij dach an bedadingden, *van wien zij een termijn bedongen*, *Bel. v. Leid.* 202. Gelijc als dat in horen eersten voirwairden bedadinct was, 289. Die mare quam onder den volke, hoe dat die grave van Cleve die moerdenaers hoir lijf soude willen laten behouden ende dat bedadingen, *Clerc* 140. Van heren Wilhem van Bueren is sunderligh bedadingt, Nijh. 4, 212 (*a*. 1445). Voirt haven wir cleirlich bedadingt, dat in desen . . . bestanden mit begriffen sijn enz., *ald.* 213. Dat nu by tusschenspreken onser beider frunde bedadinght is, *ald.* 387 (*a*. 1467). Wes hun dan mit rechte ofgewonnen wort, of dat sii mit genoege bedadingen, dair of sullen wii hebben die tweedeel ende onse stede dat derdedeel, V. d. Wall 414 (*a*. 1402). Heeft u Titus yet bedadinct (*zijn voordeel van u gezocht*)? Hebben wi. . . niet in enen gheeste ghewandert, *Ms.* 75, II *Cor.* 12, 18. Heeft u Titum (*l.* Titus) yet bedadinct? *Hs. Epist.* 67 *a*; *glosse*: Dat hi yet seide: „Wilghi den apostelen hebben, soe moet ghi wat gheven." Off die . . . hertoge van Gelre den coopmanne vorder hierinne bedadingen wolde, der sesse stuvers voirsz. ontslagen te wesen, V. d. Wall 553 (*a*. 1444). Off die hertoge van Gelre . . . siin selfs steden ende ondersaten tot eniger tijt bedadingen wolde, *ald.* 554.

BEDAEN, bnw.; eig. deelw. van het ww. *bedoen*; mnd. *bedôn*, mhd. *betuon*. *Bedekt met*, *voorzien van*. || Cancarides, als wie gomen, wassen in bladen van bomen, teerst als rupsemen ghedaen, dan met vloghelen bedaen, *Nat. Bl.* VII, 455. — Hoewel alle andere Hss. *bevaen* hebben, zal toch *bedaen* wel de oorspronkelijke lezing zijn. Nog heden heeft *zich bedoen* in de volkstaal den zin van *zich bevuilen*, *zich met drek bedekken*.

BEDAERF, BEDAERFLIJC, BEDAERVE, BEDAERVEN. Zie BEDERVE, BEDERVELIJC, BEDERVEN.

BEDAGHEN, zw. ww. onz. en bedr. Van *daghen*. ONZ. — 1) In eig. zin. *Dag worden*, *aanbreken*, *opgaan*. Mhd. *bedagen*. || sMaendags snachts als dicendach bedaghede, *Cron. v. Vlaend.* 2, 126. Hier is bedaecht een salighen dach, die ewelijck voer ons lichten mach, Hild. 58, 237. Ons is een wich licht anschijn ende een salich dach bedaecht, 2, 3. Als ons die leste dach bedaecht, 134, 5. Dan sel die swaerste dach bedaghen, dien God er werlt ye warden liet, 136, 236. Die dit quade och sal verjagen, hem sal een salich dach bedagen, *Kerk. Cl.* 218.

2) Bij uitbreiding. *Opdagen*, *verschijnen*, *zich voordoen*, *zich vertoonen*. || Her grave van Luthsenborch! u es bedaget dat ghi lange hebt gheiaghet, Heelu 5770. Ic waenre lettel bedaghet.. diere, die men hier ghewaecht, *Lsp.* I, 25, 83 *var.* Hort, Vrouwe (*Maria*), wat ffen u saget: ghenadicheit es in u bedaget, *Vierd. Mart.* 216; d. i. *in u is genade opgedaagd voor de menschheid*, of *zij is in u opgegaan*, d. i. *gij zijt vol van genade*. Sijn goede werke ane hem bedaecht, so wert sijn woert na recht gesmaect, *wanneer goede werken*, *de beoefening der deugd voor hem is opgegaan*, d. i. *wanneer hij vol goede werken is*, *zelf het goede doet*, *dan hebben ook zijne woorden invloed*, *Rincl.* 359.

3) Met eene zaak, meestal iets onaangenaams uitdrukkende, als onderwerp en een 3den nv. van den persoon. *Overkomen*, *treffen*, eig. *over iemand opgaan*, *aan iem. verschijnen*. || Dies moeten si in thelsche slop, dat (*l.* daer) sal hen wee bedagen, *Vierde Mart.* 241. Wanneer mi noet of anxt bedaecht, *Rincl.* 745. Lachter moet u siin bedaghet, *Lett. N. R.* 7[1], 139, 297. Grote onnere sal mi bedaghen, *Ferg.* 2077.

BEDR. — 1) In eigenlijken zin. *Beschijnen*. || Een wijflic beild mi so behaecht, al truerdet al dat dach bedaecht, ic loughe, waric hoer liefste man, *OVl. Lied. en Ged.* 141, 8.

2) Van *dach* in den zin van *termijn*. *Een termijn verleenen*, *tot een bepaalden termijn in vrijheid stellen of laten* (vgl. *dach hebben*, Nijh. 4, 127; en zie verder DACH). || Wij doen kondt... dat wij Joest van Vorden als stratenscheynder bedaecht hebben ind mitz desen bedaigen sess weken lanc, Nijh. 6, 714 (*a*. 1522). Een deel Geldersche rutere... hebben de treflixte van onser ridderscap . . . gevangen, enige bedaget ende vier. . . mit sich gevoert, *ald.* 707 (*a*. 1521).

BEDALLEN, bijw. Van het voorz. *bed*, in bet. met *met* overeenkomende. Zie BET (2de Art.). Vooral in de bijw. uitdr. albedallen en niet bedallen, dat in bet. met ons *niemendal* (Van den armen luden, die niet bedallen en hadden, *D. B. Jerem.* 40, 7) overeenkomt. Zie de uitdr. bij AL, kol. 320, en vgl. *Diut.* 2, 225: bedalle, *omnino*.

BEDAMMEN zw. ww. bedr. Mnd. *bedammen*. *Met een dam voorzien*, *afdammen*. || Omdat si ene . . wateringhe bedammeden, *Rek. d. Gr.* 1, 278.

BEDANKELIJC, bnw. — 1) *Aangenaam*, *welgevallig*. || (Hi) leddene tote Dommeline saen, diene vriendelike heeft ontfaen met woorden, die waren lovelic zeere ende bedanckelic Gode, onsen heere, *Amand* II, 4145.

2) *Dankbaar*. Zie het volg. Art. en vgl. DANCBAER en DANCSAEM.

BEDANKELICHEIT, -HEDE, znw. vr. Van *bedankelijc*, in den zin van *dankbaar*. *Dankbaarheid*, *erkentelijkheid*. || Ute dien dat . . die hertoghe van Orliens . . . hem drouch ter vorseyde stede waert zeere jonstelike ende vriendelike, so was hem in bedankelicheden ghegheven 120 ℔, *Invent. v. Brugge* 5, 169.

BEDANKEN, zw. ww. onz. en bedr. Met den 3den (later ook met den 4den) nv. Mnd. *bedanken*. *Tot dank verplichten*, *reden van tevredenheid geven* (vgl. Lübben 1, 165.) || Dat hi Henric ende zinen maghen bedancken ende vorderlic wesen zel ende oec der stat van Utrecht, *R. v. Utr.* 1, 81, 19 (*a*. 1367).

= Vandaar het in de 17de eeuw gebruikelijke bnw. bedankt, *tevreden*, *vergenoegd*. Zie Oudem. 1, 380. Vooral als wederk. ww. Hem bedanken, in beteekenis gelijk aan het meer gebruike-

lijke *Hem beloven*, met den 2den nv. der zaak (zie ald.). *Zich zelven tot dank voor iets verplicht achten*, *zijn dank betuigen*, *tevreden zijn*, *in zijn schik zijn*. || Hieromme, helich heere mijn, so bedancke ic mi uwer ghenaden, ende wille wesen vrouch ende spade u knecht ende u dienstman, *Amand* II, 3095. Voort bedancte hi hem algader der duecht, die hy hem gedaen hadde, 3908. — Meestal verbonden met den 2den nv. van een vnw. of eene bepaling met *van*. || Al des selfs mochten wale die ander heeren altemale van Brabant hen bedancken, Heelu 8669. (Si) baden den drie staten op minne, hen te bewisene alsoe hier inne, alsoe dats hem in sijn ghedochte die Roemsce coninc bedanken mochte, *Brab. Y.* VII, 6206. Welc ruwaertscap droech die heere, dat hem des tlant bedancte zeere, 17139. (Hi) gaf hem daermede (*met kokend water*) sijn deel after op sijn lenden, eer hi danen sciet, so dat hijs hem en bedancte niet, *zoo dat hij daarover niet bijzonder in zijn schik was*, *Rein.* II, 7498. Ic hebbe enen rudder . . ., dien sere na u comen lanct, ende dies hem lettel bedanct, dat icken bi mi soe lange houde, *Limb.* V, 1822. Dess wij ons vrientelick aen hem bedancken, Nijh. 4, 229 (*a.* 1448). Des ick my bedanck, *ald.* 194 (*a.* 1443). Des wi ons bedancken, dat siit ghedaen hebben, V. d. Wall 1, 185 (*a.* 1340). Her somer here, dies moetic mi van u bedancken emmermere, *Wint. e. S.* 546. Nie en hoordic, sonder nu, dat hem iement van enich dinc bedancte, daer hi mede omginc, *Rein.* II, 4850. Daeraf die man hem sere bedancte, dat dit hondekyn dit seer dreef, Velth. IV, 56, 28. (Sy) bedancten hemlieden . . van der steede van Brugghe ende van someghen goeden lieden, die hemlieden duecht ende almoesenen ghedaen hadden, *Cron. v. Vlaend.* 2, 94.

= Nog in de 17de eeuw in gebruik. Zie Oudem. 1, 329 en 330.

BEDAREN (HEM-), zw. ww. wederk. Ndd. *bedaren*. *Zijne hartstochten bedwingen*, *zich zelven beheerschen*. Voor den oorsprong van dit woord vgl. eng. *dare*, d. i. *bevreesd zijn*, *wegkruipen*, en E. Müller *Etym. Wtb.* 1, 313. || Op dat een yghelic hem bedare ende wijslic minne sijn wederpare, *MLoep* I, 323. — Ook in den zin van *tot zich zelven komen*, *ontwaken*. || Dese eerbaer vrouwe van hogher love heeft haer van den slape bedaert ende is ghegaen ter haven waert, 1548.

BEDARF, BEDARVEN. Zie BEDERVE, BEDERVEN.

• BEDAUWEN (BEDOUWEN), zw. ww. onz. en bedr. Mhd. *betouwen*.

ONZ. — 1) In eigenlijken zin. *Met dauw besproeid worden*, *zich met dauw bedekken*. || Echt so bat die deghen snelle des anders nachts dattie vacht droghe bleve bider Gods cracht entie erde bedauwen soude, *Rijmb.* 7516. Alse een die bedauwet es, *velut quodam frigido rore perfusus*, *Sp.* III⁴, 34, 55. Tvonnesse der alrehoochster zaken sal die aerde bedauwet maken, *Lsp.* II, 15, 83.

2) Bij uitbreiding. *Vochtig*, *nat*, *doorweekt worden*. || So menghen stortten hy dat bloet, dat hy dat velt bedauwen doet, *Troyen* 1712. Dat gras was bedect (*l.* bedaut) met bloede, *iam madet herba*, *Alex.* III, 232 (*bedect* is ontstaan door het woord *bedecten* van den volgenden regel).

BEDR. — 1) Eigenlijk. *Bevochtigen*, *nat maken*, *doorweeken*. || Die trane die hi utegoot, dat bet bedauwden altemale, *Parth.* 8239. In orcondscepen van rouwen wil ic die oghen mijn bedouwen . . . met tranen, *OVl. Lied. en Ged.* 3, 57. Dat crenselijn is bedouwet mitten edelen bloede sijn, *Hor. Belg.* 10, 186. Zij (*de vrouwen*) gaen al in een bedauwet nat tusschen de been, *Vr. Heim.* 225.

2) Figuurlijk. *Besproeien*, *overgieten*. || (Dat) mi uwe gracie so bedauwe, dat mi de duvel niet en ghelauwe, Praet 177. Die bedauwet es met rouwen ende vreese heeft in sijn ghedochte, 357.

BEDAUWER (BEDAUWER), znw. m. Verg. mlat. *bidaldus*, *bidardus*, *bidarius*, *bidaudus* (Duc. 1, 675, 676); ofr. *bidauld* (Roquef. 1, 154). Benaming van ongeregelde lichte Fransche troepen, de Turco's en Zouaven onzer dagen, die in de voorste rijen vochten en als tirailleurs dienst deden; waarschijnlijk van Spaanschen oorsprong. Bij Denys Sauvage: „*Bideaux*—Bedauri, homines agiles et parvi, genus Hispanicum", volgens Meyer ad ann. 1304, bl. 122 (zie Kausler, *Denkm.* 1, bl. 586). In eene plaats uit *Guiart*, aang. bij Duc., worden zij aldus beschreven: „De Navarre et devers Espagne reviennent Bidaus à grans routes, desquiex les compagnies toutes en guerre par accoustumance portent des dars et une lance, et un coutel à la ceinture: d'autres armeures n'ont cure." Vanwaar zij hunnen naam ontleenen, is niet met zekerheid te bepalen. || Chaerle sonder letten mee, liet den Damme in de stede CCC bedauwers, *Vl. Rijmk.* 6682. Dese en hebben niet ghelet, sine quamen met crachte te Damme in, dat was den bedauwers onghewin, want sij worden daer versleghen, 6704. Dit waren bedauwers arm ende naect die te Groningen waren geraect, Velth. IV, 45, 9. Dese waren pover naecte bedouwers, die liepen voren. IV, 48, 82.

BEDAUWINGE (BEDOUWINGE), znw. vr. Van *bedouwen* in den zin van *bevochtigen* (zie ald.). *Bevochtiging*, *besprenkeling*. || Dit is properlic een bedouwinge ende een driakel teghens die wreetheit, *Con. Som.* 188 *a*. Van welcken dat herte vercrighet een zoete bedouwinghe, ende die spruten een guede wortel ende wel ghetempert, *ald. b*.

BEDDE, znw. onz.; verkl. beddekijn, -kin. Mnd. *bedde*. Zie over den oorsprong van het woord Grimm, *D. Wtb.* 1, 1722; Kluge, *Etym. Wtb.* 26, en vooral Kern in *Tijdschr.* 1, 37.

1) *Bed*, in de tegenwoordige beteekenis: *Ferg.* 4000, *Flor.* 3277, 3334; *Wal.* 1313; *Gendsch Ctbk.* 2, 54, waar het leveren van bedden in geval van nood als een landsheerlijk recht in sommige streken vermeld wordt, enz. — Een zieke bedde, = *ziekbed*. || Enich man die leghet in sinen zieken bedde, *Stadsr. v. Zwolle* 131, 223. Vgl. *dode bare* of *doodbare*; en *in doden graven*, *Nat. Bl.* II, 2066. — Enen te bedde doen, *iemand te bed brengen*. || Mettien heifti orlof gegheven den cnapen diese te bedde daden, *Wal.* 2660. — Te bedde vallen, *bedlegerig worden*. || Hierna so wert die edel Grave cranck ende viel te bedde, Matth. *Anal.* 1, 62. — Een bedde maken, *een bed opmaken*, in de Middeleeuwen het werk van mannelijke, en niet van vrouwelijke bedienden. || Die bedden waren wel ghemaect, *Wal.* 1311. Bin desen quamen de garsoene ende ghingen maken in die sale die bedde. 2592; zoo ook 2601; *enz.* — Dat (een) bedde breken (tebreken), *op een opgemaakt bed gaan liggen en het beslapen*, *het bed gebruiken*, *te bed gaan*; een tebroken bedde, *een gebruikt*, *beslapen bed*. Verg. hd. *ein unzerbrochenes bett*, een niet beslapen bed; *sîn bett brichen*, het gaan beslapen (Grimm, *D. Wtb.* 1, 1723 *b*), en BREKEN. || Die begheer

sprac: „Ic souts mi scamen, quame yement ende vande mijn bedde tebroken, *Boerden* X, 21. Alssic mijn tweester een beddekin hadde ghebroken, doe ghyngic soken by der rooder mondt, in die aermkins wit, up die borstkins rondt, *ZVl. Bijdr.* 6, 331, 128. — Eens bedde breken, *iemands bed betreden, het beslapen.* || Hadde Adriana gheschuwet dat wack, doe Theseus hoer bedde brack, *MLoep* II, 1659.

2) *Huwelijksbed*, *huwelijksgemeenschap*; bij uitbreiding *het huwelijk zelf.* || Al eist alzo dat tvoorseide huus (*het Leprozenhuis*) negheen huwelic en sceedt, nochtans versceedet bedde, waert dat eenich man met zynen wyfve ofte met eeneghet andere lichamelic mesdade, daer mede verbuerde hijt huus, *Cout. v. Gent* 506 (*a.* 1305). So wanneer na yements doot een bed geschoert is in deelen, *een huwelijk verbroken is*, *O. K. v. Dordr.* 25, 60. — Gescedens bedde,. absolute naamval, *buiten huwelijksgemeenschap*, *zonder bij elkander te slapen*, *Sp.* III[a], 44, 36. — Een geheel bedde, *een niet ontbonden huwelijk*; in geheelen bedde sitten of sijn, *in huwelijksgemeenschap leven.* || Waer dat ten tyden dat.. voorseide persoon starf, dat vadere ende moedere van hem zaten en alnoch zijn in gheheelen bedde, *Cout. v. Gent* 519. Wie schuldich es mondtzoendere te wesene van den voorseiden dooden, weder den vadere van den dooden, midts dat bedde gheheel es, of de voorseide oom, *ald.* — Broeder ende suster van geheelen bedde, *volle broeder en zuster.* || Soo waer ghebroederen ende ghesusteren zijn van twee wettige bedden oft van meer, dat de ghene die broeder oft suster is oft sijn, van gheheelen bedde, sal oft sullen dies broeders goedt, dat hy ghekregen heeft, die van gheheelen bedde is, deene hellicht voor uyt hebben, *Cout. v. Brussel* 1, 302 (*a.* 1355). — Getrouwet bedde, *echt bed, wettig huwelijk.* Zie Getrouwet. || Hi en si poirter Tordrecht .. ende hi en sii witliicke geboren ende van eenen getruweden bedde, V. d. Wall 450 (*a.* 1418). Item soe en sal geen bastaert wercman worden . ., hy en sal ierst alle der gheenre ghemoede hebben, die van ghetrouden bedde sijn alsoe verre alser ymant in levenden live ware van den ghetrouden bedde, 475 (*a.* 1422). De zelve doode hadde een zustere van vadere ende moedere van wettelycken ghetrauden bedde, *Cout. v. Gent* 519. Eens bedde gemene werden, *met iemand het huwelijksbed deelen*, *met hem* (*of haar*) *als vrouw* (*of man*) *leven.* || Ghef mi eene bede alleene, eer ic dijns bedden werden gemene, *Sp.* III[a], 5, 7. — Bedde gelike. Zie bij Gelijc.

3) *Rustbed*, *canapé*, *sofa.* || Mettien so quamen si ghegaen tenen bedde achter den haert, ende ghinghet up sitten, *Wal.* 2538. Up een bedde.. deidsoe mi sitten neven hare side, 5444. Nu cust mi an minen mont, eer wi van desen bedde gaen, 5468.

4) *Bedding*, *laag.* || Maect eenen cop van deeghe, wel diepe, als oft ware teender pasteyen, doeter in een bedde van dragien, dan van snouken, dan van capoenen boven, *Keukenb.* 3, 10.

5) Bedde lants, *stuk land*, *akker.* Verg. ons *bloemenbed*, hd. *beet*, en mlat. *petia terrae*, fr. *pièce de terre* (Duc. 5, 162*c*). || Duos solidos de centum et novem *bedden lants* jacentes in *poertackere*, ubi commorantur Beghinae, *Oork. v.* 1292, *in* Diericx, *Mém.* 2, 638.

6) *Waterkeering*, *dam*, *ophooging van den oever eener rivier*, *dijk.* || Eene sluus ofte dam ofte bedde te settene, Diericx, *Mém.* 1, 398. Ende die sluus ofte dam ofte bedde te vermaeken, te versettene, te verwandelen ende te verwisselen, . . om het waeter van de oude Leye daer met te schuttene ende te leedene binnen haren propressen, *ald.*

BEDDEBOOM, znw. m., doch verkeerdelijk onz. gebruikt. Van *Bedde* en *Boom* m., balk. *De balk voor aan het bed*, *de rand van het bed*, *de beddeplank.* || Si rechte haer op ende stac haer anscijn over tbeddeboom, *Eleg.* 916 en 1223.

BEDDEDECSEL znw. onz. *Deken* of *Dekbed.* || Die porter . . . sal met hem daer in brengen . . . een abijt te sinen live, een bedde, een paer slapenlakene, een beddedecsel, ende niet meer, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 613 (*a.* 1368). — Vgl. decsel.

BEDDEGANC znw. m. *Het te bed gaan*, bij uitbreiding *beddegaanstijd*, *bedtijd.* || Als die beddeganc quam aen, deedsi horen vruntkijn vore gaen in die waerderoebe heymelike, *MLoep* II, 3649.

BEDDEGENOOT (en met wegvalling van het voorv. *ge-*), BEDDENOOT, znw. gemeensl., doch gewoonlijk m. gebezigd. Mhd. *bettegenôz*; mnd. *beddegenote*, *beddenote*, vr.

1) *Echtgenoot*, zoowel *man* als *vrouw.* || Die dorde (*soort van ongeëchte kinderen*) sijn, die elcs van den ouders ghewonnen heeft boven sinen witachtighen beddeghenoet, Matth. 58. Dander, daer ic eer off sprac, mochten lichter hoer ghemac houden, als hem God gheboot, elck by sinen beddenoot, Hild. 11, 493 (var. *bedgenoet*).

2) *Echtgenoot*, *gade*, *vrouw.* || Men sal om wille noch om deren nyemants beddenoot begheren, Hild. 11, 537. Ende die beddenoet naect uyten goede gaen wil, het is te verstaen op een wijf, *Dingt. v. Delft* 16. En begheer nyements beddenoet noch syn goet, al bistu bloet, *X Geb.* 305. Want si en wiste cleyn noch groot, dat Jason hadde een beddenoot, *MLoep* IV, 571. Ende hi en hadde gheen beddenoet die him sijn dinghen holp besorghen, 1100. Dat hij een wijff van hogher aert tot sinen hove halen soude, die sijn beddenoet wesen soude, 1190. Die Paus . . gaf dair die kerstelycke benedixi op die coninck Lodewyck ende op Ermgaerde sinen beddenoet, Matth. *Anal.* 3, 32.

3) *Echtgenoot*, *man.* || Elke dochter sloech ter doot horen ooms zoon ende beddeghenoot, *MLoep* IV, 1037.

BEDDEGEWANT, znw. onz. *Beddegoed.* Zie Gewant. Mhd. *bettegewant.* || Dien broedren des ordens es linen doec moghelic (*geoorloofd*) te hebben te hemeden . . ende te horen kousen ende te lilaken ende te beddeghewande, *D. Orde* 223.

BEDDECAMER, znw. vr. *Slaapkamer*, en bij overdracht, in navolging van het N.-Testamentische spraakgebruik, *vleeschelijke gemeenschap.* Mhd. *bettekamere.* || Ghi hebt een wijf tegens die wet . ., die uwer mogentheit is een vleeschelyke nichte, van welcker beddencamer ic u vermane . ., dat ghijs ofstaet, Matth. *Anal.* 3, 35.

BEDDECLEET, znw. onz. *Deken.* || 4½ elne wits wollins lakens, 9 d. gr. Item een beddecleet, 8 ster, *Rek. v. Zeel.* 1, 441. Een beddecleet van lynen, wullen oft tierenteyn, *Gesch. v. Antw.* 2, 647. — Vooral in het mv. Beddecleder; mnd. *beddekleder.* Hetzelfde als *beddegewant* (z. ald.). *Beddegoed.* || Hare potte ende hare andre vate ende oc hare beddecledre dwaen si dicke, *L. v. J. c.* 111. Wie end waer mede men die broeder mach cleden ende wat toe behoert beddecleder, *D. Orde* 213. Ten bedde cledren mit enen sacke, een carpiteel, een lilaken, ene culcte . . ende mit enen cussen laet hem elc broeder mede ghenoghen, 224. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 1, 369; *enz.*

BEDDEN (*bedde*, *gebeddet*, *gebedt* of *gebet*), zw. ww. onz. en bedr. Mhd. *betten*.

ONZ. — *Het bed opmaken*, *in gereedheid brengen*. || Een hiet daer bedden in die sael; dat volc ghinc slapen al te mael, *Troyen f.* 43*b*. Na den etene gincmen gerede bedden ende doe gingen die heren hen daer na ter rasten keren, *Lanc.* II, 39103.

BEDR. — 1) Van kinderen. *Te bed brengen*, *ter ruste leggen*. || Die vrouwe gheent kint met hare nam te spisene, te beddene, *Sp.* I^1, 66, 46. Si (*Maria*) en gondet niemant voer haer te doen in (*haar kind Jezus*) heffen, in legghen, in draghen ende in bedden, *Gulden Troen f.* 51*d*.

2) Van volwassenen. — *a*) Eigenlijk. *Iemand naar zijne slaapplaats geleiden*, *hem een bed aanwijzen*. || Die knechten ende maechden en sal hij niet in één camer bedden, *Schaaksp.* 59*c*. Van den hues die scone joncfrouwe hadde Waleweine gebet met trouwen, *Lanc.* III, 20876. Doen si geten hadden daer deetse die hermite wel daer naer bedden ende deetse slapen gaen, II, 36645. Die ridder wert gebedt scone in ene alte scone zale, *Limb.* X, 148. Na etene deetsi bedden wale den coninc, *Lanc.* IV, 2435. Men bedde Waleweine met ere, *Wal.* 3611. Flandrijs was savonts wel te gemake ende ghebeidt (l. *ghebedt*), *Flandr.* I, 384. Zoo ook *Vrouw e. M.* VIII, 177. — Gebeddet, *te bed liggende*; gebeddet sijn, *te bed liggen*, *slapen*. || Onder des conincs vrient was hi ghebedt mede tsamen, *Rijmb.* 17990. Daer vant hi menighen tyrant ghebeddet scone in die sale, *Segh.* 6003 (*Var.* te bedden ligghende). Alsi (*l.* Alstie) liede gebet waren, *Vad. Mus.* 4, 314, 30. Mordret was ghebet allene, *Lanc.* II, 5416. Mi dunct ic ben te nacht ghebed ghelijc oft waer een beer, *Vrouw. e. M.* VIII, 272.

b) Figuurlijk. *Plaatsen*, eigenlijk, *een leger bereiden*. || Hi bedde mi daert wel donker was, als men doet den doden, *Boetps.* 143, 13 (Vulg. *collocavit* (*collocare* = fr. *coucher*) *me in obscuris*. Verg. Staten-Overz. *Ps.* 139, 8: „*Beddede* ick my in de helle”).

3) Van steenen. *Ze rechthoekig houwen*, *rechthoekig maken*, fr. *équarrir*. || Steene, wel ghebedt ende wel ghezweedt, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 408. Welvesteene, wel ghebedt ende ghezweedt, *ald.* 1, 450. De steene . ., wel ghestert ende reine ghebet, 3, 480. Brabandsche steenen, wel ghehecget ende reine ghebet, 5, 307.

BEDDENOOT. Zie BEDDEGENOOT.

BEDDEPANNE (BEDTPANNE), znw. vr. *Beddepan*; *Gesch. v. Antw.* 2, 646 genoemd onder allerlei ander huisraad.

BEDDERICK, vetus. *Maritus*, *consors thalami*, (Kil.). Vgl. *ganserik*, en andere dierennamen op -*rik*, dat *het mannetje* aanduidt.

BEDDESPONDE (BEDSPONDE), znw. vr. Van *Bedde* en *Sponde*; bij Kil. „*structura lecti*: proprie autem teutonice sponde dicitur *anterius lecti fulcrum*.” *Het voorstel van het bed*, bij uitbreiding, *het bed* zelf. || Die baghine sprac: „Ic souts mi scamen, quame yement ende vande mijn bedde tebroken;” doen berieden si hen bede te samen: voer die bedsponde ghingen si stoken, *Boerden* X, 21.

BEDDESTAT (BEDSTAT, BEDSTEDE), znw. vr. Mhd. *bettestat*. *Bedstede*, *slaapplaats*, *bed*. || Joseph was een tymmerman van dinghen daer men tlant mede wan, . . ende ooc van beddestaden; eens so gheviel hem dat, dat hi tymmerde een bedstat, *Lsp.* II, 29, 1. Joseph maecte die beddestat voort, 31 var. (in den tekst: *bedstede*). Voert hiet hi dat te makene hert onse beddestat, ende de sine es saechte, *Rincl.* 381.

BEDDESTROO (BEDDESTROE), znw. o. *Bedstroo*. || Dese (*luiaards*) siet men dor haer beddestroe drupen, *Denkm.* 3, 97, 82.

BEDDEVAST, bnw. Zie VAST. *Bedlegerig*, *aan het bed gekluisterd*. || Also dicke alse hi daer niet en quame, die verboerde viertich scillinghe goets ghelts, hem en lette kenlike zuuchte of dat hi buten lants waer, . . of dat hi beddevast waer, Mieris 2, 33[illegible] (*a.* 1323). Siecken luyden, die bedvast leggen of uuten huys niet en gaen, *R. v. Utr.* 2, 298, 13. Den aermen huusweeken, beddevast ligghende. *Invent. v. Brugge* 6, 115. Den ermen luden, die beddevast ziin, in de passiweke 6 ß, *Rek. d. Baert.* 33. Dit voors. ghelt zullen deelen . . de ackerziecken ende de beddevast ziin, liggende te sente Jans huus, *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* 591*a*.

BEDDINGE, znw. vr. Van *Bedden* (zie ald.). *Bed.* || Den ghemeinen burgeren . . ghein beddinghe mith hoeren tobehoeren nemen, noch doen noch laiten nemen, Nijh. 3, 10. (*a* 1372). Waer om ontsiestu herde beddinge op te rusten? *Hs.* 80 *f.* 30*c*. Sine beddinghe was gemeene beede van nederen ende van cleene, *Sp.* I^a, 18, 27 (in het Hs. staat *beginghe*. Verg. Vinc.: Ne quidem *thoro* eum cubuisse aiunt, nisi humili et modico in strato).

BEDE. Zie BEIDE.

BEDE, znw. vr. Mnd. *bede*; Mhd. *bēte*.

1) Eigenlijk. *Gebed tot God.* || Als ghi aen Gode doet u bede, soe seldi hopen boven al dat hi u bede horen sal, *Doct.* I, 577. In beden was hi sonder respijt, *Sp.* II^a, 56, 73. — Ene bede gheven, *een gebed doen* (verg. onder bij 2). || Alser die maget stont beneven, heeft si dese bede gegeven Gode, dat hi dat werc schiere verbrande, *Sp.* II^a, 4, 107. — Ter bede setten, *iemand een gebed laten doen*, *aan het bidden zetten*. || Doe Narcissus wiste dese saken, bleef hi in bedingen ende sijn dyaken dien nacht dore; hi sette oec ter bede Affren ende hare joncwive mede. *Sp.* II^a, 56, 63. — Ter bede (ane die bede) vaen, *een gebed beginnen*, *gaan bidden*. Zie VAEN. || Doe dede hine blouwen, dat hem deren niet en scheen, maer hi vinc ter bede, II^a, 41, 66. Die bisscop van Sissoen quam om an die bede vaen, daer Crispijn ende Crispiniaen die martelaren begraven waren, II^a, 46, 2. — Ter beden varen, *gaan bidden*. || Met dat hi ter beden sal varen heeft hi verstandelike gehort die gelike deser woert, *Sp.* II^a, 46, 6. — Ter bede (in beden) vallen, *zich op de knieën werpen om te bidden*. || Doe hiere in quam, viel hi ter beden ende bad God met nerenstecheden, *Sp.* II^a, 32, 135. Na die salme, alse si ter bede vielen, *Sp.* II^a, 15, 90 (Vinc.: „ubi ad oracionem projecissent”). An Gode vallende . . ter bede, *ald.* 12, 63. Alse ter stede quam Marijn, . . viel hi ter bede an Gode, *Sp.* II^a, 18, 101. Si vielen in beden na hare seden ane onsen Heere, II^a, 28, 82. Ter beden viel hi ter ure, II^a, 17, 62.

2) Bij uitbreiding: *verzoek*, *aan menschen gedaan*. || Mine bede, here, gheloeves mi, soe latic bliven. *Limb.* VIII, 1426. Segt mi dor mine bede, want ic sout weten gherne, *Vrouw. en M.* I, 99. Tlant dat der Loreine was en woudi niet . . . geven der om gene bede, *Lorr.* V, 19. — Up alle bede, *in 's hemels naam*. || Berecht mi datte, up alle bede, *Ned. Kluchtsp.* 87, 252. Lieve vader, up alle bede! wie sal der vrauwen tetene gheven? *Denkm.* 3, 187, 44. — Met beden, bi der beden, *op verzoek*. || Met beden gedaen, goet bonté faite par prière, *Rose* 4628. Oec so dede Neemias . . tlantvolc wonen in der steden, se

bider kavlen, som bider beden, *Rijmb.* 17987. — Ene bede bidden, *een verzoek doen.* || Na den etene bat si ene bede den coninc, die hi gerne dede, *Lanc.* III, 16746. — Ene bede doen, in twee verschillende opvattingen. — *a*) *een verzoek doen.* || Daer na, alsijs daden bede, so hevet hise weder ontfaen, *Sp.* I², 1, 26. — *b*) Met *doen*, in den zin van *volbrengen*; *een verzoek toestaan*, *inwilligen*. || Voor den coninc es hi ghegaen . . te wien hi seide: Coninc heere, ic bidde u utermaten zeere, dat ghi nu (*l.* mi) doet eene bede;.. die coninc (seide):.. ic sal vulcomen uwen wille, *Amand* II, 3377. Heer coninc, doet mi een bede, des biddic u. Die coninc sprac; dat doe ic gaerne, *Segh.* 4654. Doe mi ene bede, dat alle die van miere stede .. met mi vri te lande gaen, *Sp.* III⁴, 29, 93. — Ene bede gheven, *een verzoek toestaan*, *inwilligen*. || Die coninc gaf hare dese bede, *Lanc.* III, 16750. Doe sprac Seghelijn ende sede tote Ysauden: ene bede, joncfrouwe, moeti mi gheven. Si antwoerde: siel ende leven willic u gheven, lieve heer, *Segh.* 4759. Si bat hem vriendelike, dat hi haer gave ene bede, 968. Dor God, ghevet mi dese bede, *Wal.* 4046. Die bede willic jou gheven, 4052. Doet dor uwe ghenade, ende ghevet mi dese bede, here, 5419. Ende hi mi gaf mine eerste bede, die ic hem noit eer bidden dorste, 7460. — Ene bede verdienen, *een verzoek gedaan*, *ingewilligd krijgen*. || Mi es leet, dat ic in II jaren of oec in mere, niet en conste ene bede, here! verdienen, die mi oec eerliic ware, *Limb.* VIII, 1395. — In of Met rechter beden. — *a*) eigenlijk, *met de noodige formaliteiten*, *in den vorm*, oorspr. steeds met het ww. *bidden* verbonden. || (Si) baden hem in rechten beden, dat hi commen wilde binder stede, *Amand* II, 3329. *b*) bij overdracht ook van een gevecht: *in een geregelden slag*, *volgens de regelen der krijgskunde.* || Menegen wijch plach hi te doene, daer hi verwan met rechter beden sine vianden upter stede, *Sp.* IV², 21, 13. — Ook in den zin van *een verzoek om iemand voort te helpen*, *eene aanbeveling*. Zie BEDEBRIEF.

3) *Verzoek om geld* (vgl. 4).

a) Van vorsten gezegd; het plechtig verzoek aan de lantzaten of de Staten van het land, om eene bepaalde geldsom op te brengen, eig. dus: *vrijwillige opbrengst*, en vervolgens *belasting*. || Dat de heere van Gavere jaerliics zetten mach eene bede van III pt. up die van den gravescheep, *Gendsch Chtb.* 16. Lieden, die ons bede gelden, Heelu bl. 547. (Onse) bede ende scattinge, wanneer ons die van onsen lande van Oistvrieslant gegeven sullen worden, *Oorl. v. Albr.* 536. Alle subventien, beden, commeren ende lasten, *Invent. v. Brugge* 4, 19. — Vgl. H. P. Heeneman, *Verh. over de graaflijke beden in Holland* (*Staatk. academie-verh.* I, 1); A. Kluit, *Hist. d. Holl. Staatsr.* 4, 460; Noordewier, *Ned. Rechtsoudh.* 97, en Kil. op bede, bedegelt (bl. 59).

b) Van bijzondere personen: *inzameling van giften of aalmoezen*, *collecte*. || Si nam een kint in elke hant, ende ghincker met dor dat lant in armoede van stede te stede ende levede bider beden, *Beatr.* 555. So wilden si vlien ter selver stonde, dat si ghenesen niet en souden, want si met beden leven wonden, *Sp.* IV¹, 67, 20. — Ter bede gaen, sitten, *bedelen*. || Meerct up tkint dat gaet ter bede, dicken etet droghe die snede ende borne drincken moet, *Wap. Rog.* 1747. Omme den aermen lieden te ghevene, die ter bede gaen souden, *Invent. v. Brugge* 3, 309. Up tkerchof zitten . . ter bede, *ald.* 5, 60. Vgl. De Bo 83. — Metter bede ghewinnen, *inzamelen*, *door vrijwillige giften bijeenbrengen*. || Lucius Valerius . . . was soe arm ter lester warf, dat men tghelt ghewan metter bede, daer men met ter erden dede, *Versl. en Ber.* 2, 58.

c) Van bedelmonniken. || Si sijn ghewyet op die bede, Karmeliten ende Augustinen, Minrebroeders ende Jacopinen, Hild. 153, 30. Dies gevel eens, dat hi lach ... in eremitagen in ene woestine . . . so verre buten an ere steden, dat hem daer gebrac der beden, *dat hem de inzameling van giften*, nl. *de gelegenheid daartoe*, *ontbrak*, *Franc.* 3813. Den biddenden oerden, want die oerden . . . op die bede ghesticht sijn, mach men oec redelic testament gheven, *Stadr. v. Zwolle* 138, 231.

4) *Gebod*, *bevel*. Kil.: bede, *precatio*, *petitio*, postulatio; vgl. vooral het Mhd. *bëte*, Ben. 1, 171 *a*. Op deze bet. van *bede* is wellicht het ww. *bieden* niet zonder invloed geweest. *Bieden* en *bidden* komen meermalen verbonden voor (z. d. woorden). *Bedel* en *bodel* beteekenen beide *bode*, en in 't eng. heeft zoowel *bieden* als *bidden* het ww. *to bid* opgeleverd. || Niet lange daer na . . . bejagede soe met haerre bede (d. i. *verzoek*), dat soe te Poytiers indie stede mettes coninx bede stichte enen cloester, *Sp.* III⁴, 38, 8 („per *ordinationem* precelsi regis"). Want wi ene bede gedaen hebben aen onser meynten, alse van misse te wynnen aver doden ende begenkenisse van doden, *een gebod uitgevaardigd*, Nijh. 2, 189 (*a.* 1364).

BEDEBRIEF, znw. m. *Schriftelijk verzoek*, *brief met een verzoek*, *aanbevelingsbrief*. || Een man die bedebrieven gebrocht hadde an mijn here den grave ende an den hoefmeester van Pruchen .., om in de duutsche ordene te comen, *Rek. d. Graf.* 3, 385. De welke hadde bedebrieve van onsen heere, dat men hem helpen soude, *Invent. v. Brugge* 3, 393. *Ald.* 1, 271 genoemd letteren van bede.

BEDECHTE. Zie BEDICHTE.

BEDECHTELIJC, BEDECHTICH. Zie BEDACHTELIJC, BEDACHTICH.

BEDEDINGHEN (BEDEGDINGEN), bedr. zw. ww. Van *dedinge* of *dadinge*, zamentrekking uit *daghedinge*, waaruit ook ons *dading*; zie ald. en verg. BEDADINGEN, en DADINGEN (DEDINGEN). Mhd. *bedegedigen*, *bedadigen*.

1) Eigenlijk. *Langs gerechtelijken weg beslechten*; *een geschil*, *eene zaak vereffenen*. || Nu hebben van Brabant die goede stede bruederlijc ghearbeit,.. alsoe dat si die zake bededinghden ten utersten, *Brab. Y.* VII, 16291. Als die stat van Utrecht dat bededinct hadde, Matth. *Anal.* 3, 327. — Schijnbaar onz., door weglating van *die zake*, staat het *Brab. Y.* VII, 7215. || (Jan van Brabant) liet te Tricht na hem . . . meester Janne ende meester Willem Bont om met alderhande partien te bededinghene.

2) Overdrachtelijk: *tot stand brengen*, *bewerken*. || (Vrou Joanne) bededinghde thuwelijc tusschen coninc Karlen . . . van Vranckrijc ende des hertogen Stephens dochter van Beyeren, *Brab. Y.* VI, 11846.

3) Bij uitbreiding *bekrachtigen*, *bepalen*. Vgl. BEDADINGHEN en BEBRIEVEN. || Voirt so ist bededinct ende bevorwert, zo wes gevangen dat gevangen werden, die sullen bliven anden heerscap .., diese gevangen hadde, *Bel. v. Leid.* 280. Voirt ist bededingt, dat alle sceeplude . . . vrij, veylich ende ombelet sullen moigen . . . vairen, Nijh. 4, 466 (*a.* 1472). Voirt ist sunderlinge bededingt, dat onse neve . . . nyemant . . . op dat voirscr,

slot . . . onthalden noch halden en sal, *ald.* 29. Na uytwisinge der brieven, die laetste mit hem bededinct waren, Matth. *Anal.* 3, 376. Die oude soenen . . ., gelijck zy voortijts beededinge (*l.* bededinget) ende bebrievet zijn, Lams 69.

4) Bij uitbreiding. *Over de tong laten gaan*, *aanbrengen*, *verklikken*. || Bruder agtersprake, die wilt alle dat bedegdingen, dat in der weken gescit is, *Limb. Serm.* 210 *b* (*T. en Lettb.* 6, 226).

BEDEEL. *Diut.* 2, 221: bedeel, *lictor*. Het is ons *pedel*, fr. *bédeau*, eng. *beadle*. Zie E. Müller 1, 67.

BEDEELT, eig. deelw. van *bedelen*; mhd. *beteilen*; mnd. *bedêlen*. *Aandeel geven in iets*. Vooral in de uitdr. aen iet bedeelt sijn, *aandeel aan iets hebben*, *recht hebben op een deel van iets*. || Dattet lijffrenten waren, daer sy aen bedeelt was, na inhout hoerre vertichte, *O. R. v. Dordr.* 2, 97, 135.

BEDEEMT. Zie BEDEMEN.

BEDEEST, Hild. 244, 30. Waarschijnlijk bedorven lezing voor *beteest*. Zie ald. — Ons bedeesd luidde mnl. bedaest. Zie gloss. *ald.*

BEDEGDINGHEN, BEDEGEDINGEN. Zie BEDEDINGEN.

BEDEGEN. Zie BEDIËN.

AANM. — *Bedegen* is verkeerd gelezen, *Invent. v. Brugge* 5, 479: „Mids dat hy bedeghen (*l.* bedregen, d. i. *aangeklaagd*, zie BEDRAGEN) was van eenen andren persoon . . ende daer naer biden liden (=liën) van den zelven onnoozel bevonden was."

BEDEHOUDER (BEEHOUWER), znw. m. Van *bede* in de bet. 3 *a*). *Ontvanger der belastingen*. || Hughe de beehouwer van lantpachte deb. et sol. 42 sc. 6 d, *Rek. v. Zeel.* 1, 55.

BEDEGELT, znw. o. Hetzelfde als *bede* in de bet. 3 *a*). Kil. 59.

BEDEHUUS, znw. o. *Bedehuis*, *tempel*, de hedendaagsche beteekenis. || *Rijmb.* 5879, 25115; Ruusbr. 5, 224. — Ook in den vorm beduus, *Rijmb.* 22391. — Verklw. bedehuusge. || Ende op dit velt siin veel bedehuustgens ende cleen capellekens, *Mandev.* 23 *a*.

BEDEIMT. Zie BEDEMEN.

BEDEC, znw. o. Eig. stam van het ww. *hem bedecken*. *Het zich verschuilen* en vervolgens concreet: *het middel*, *om zich achter te verschuilen*, *dekmantel*. Tot den hoovaardige wordt *Rinclus* 940 gezegd: || „Dij valt dijn strec! du glorieers ende suecs bedec in weldaet, die een ander doet", d. i. gij meent, dat de deugden van anderen u vrijstellen van de verplichting, om zelf de deugd te betrachten. Het oorspronkelijk heeft (coupl. 82): Orgueilleus, pris es à ten las, quant tu d'aultrui biens ten soulas et d'aultrui bienfait quiers ta glore.

BEDECAMER, znw. vr. *Bidvertrek*, *bidcel*. || Blijft hier wat staen, totdat die noen uut is ende dan sal si coemen uut haerre bedecamer, *D. War.* 5, 404.

BEDECKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bedecken*; mhd. *bedecken*. *Iets voor iem. geheim houden*, *verbergen* (vgl. BEDECT en DECKEN). || Du (*God*) heves des ghelike den vroeden bedecket menech enen, ende heves gheopenbaert den clenen, *Rijmb.* 23286. Wat es met u up desen dach bedect, hen es al te handen cont worden uwen vianden? 32340 („quid apud vos *tacetur*, quidve *celatur*").

BEDECSEL, znw. o. *Dat wat bedekt*, *waarmede men zich dekt*, *deksel*. Van de wolk, die de Israëlieten in de woestijn begeleidde, wordt gezegd: || Si was hem in (Latinisme voor *tot*) bedecsel des daghes ende des nachts in lichte der sterren, *D. B. Boec der W.* 10, 17 (Lat. *umbraculum*).

BEDECT (BEDECKET), bnw.; eig. deelw. van het ww. *bedecken* of *hem bedecken*.

1) Als deelw. van het ww. *bedecken*.

a) *Geheim*, *verborgen*; int bedecte, *in het verborgen*, *geheim*. || Dat dine aelmoesene si int bedecte, *Hs. v.* 1348, 62 *a*. — *b*) *Moeielijk te vinden*, *niet in het oog vallende*. || Nu stont besiden der linder tere stede een borne, die herde bedect was, *Lanc.* III, 20907. — *c*) Van het gelaat. *Onkenbaar door het gesloten visier van den helm*, *met een helm bedekt*. || Lancelote ne kindi niet daer, bedie dat hi so bedect reet, *Lanc.* IV, 502. — Bedects anschijns, *geblinddoekt*. || Bedecs anschijns, met slagen swaer wert hi (*Christus*) gegruet, *Rincl.* 859. *d*) Van het zwaard: *niet uit de scheede getrokken*. || In dien dat ict jou gave bedect, up wat manne daer ghijt up trect, diene mochte vor jou niet ghestaen, *Wal.* 3275. So ghevet in den scoe bedect, 3295.

2) Als deelw. van het ww. *hem bedecken*. — *a*) In goeden zin. *Omzichtig*. || Bedecthede es harde goet in allen dinghen, daer mense spoet; wes bedect in dinen dinghen, *Bouc v. Sed.* 1066. — *b*) In slechten zin. *Loos*, *geveinsd*, *listig*. || Verholgen stoetse (*de Haat*) in haren sin, sere bedect ende harde fel, *Rose* 146. Lieve here, of ghijt gebiet, gerne baden wi u of gijt riet, dat gi dadet hoeden sijn graf, . . want hi (*Jezus*) was een bedecket man, *L. o. H.* 3881.

BEDECTELIKE, bijw. Van *Bedect* (zie ald. 2 *b*). *Op eene slinksche*, *listige wijze*; *zonder bemerkt*, *opgemerkt te worden*, *in het geniep* (opp. *openlijk*). || Dies groot nijt quam in therte sine, ende hevet bedectelike gedacht hem te bedriegene, *Sp.* II[1], 27, 38. Als Licinius dat versiet, dat hi bedectelike niet hem gederen en can, wert hi so bonde dat hi hem ontseide, *ald.* 45.

BEDECTHEIT (BEDECTHEDE), znw. vr.

1) Van *bedect*, in den zin van *verborgen*, *geheim*, zie ald. 1 *a*). *Verborgenheid*, *geheim*. || Din vader diet (*l.* die) ziet in der bedectheit, salt di lonen, *Hs. v.* 1348, 62*a* en *b*.

2) Van *bedect*, in den zin van *omzichtig* (zie ald. 2 *a*). *Omzichtigheid*. || Bedectheid es harde goet in allen dinghen, *Bouc v. Sed.* 1064.

3) Van *bedect* in den zin van *geveinsd* (ald. 2 *b*). *Loosheid*, *geveinsdheid*. || Dat doet sverraders bedectheit, *Flandr.* I, 383.

BEDELARE (BEDELERE), znw. m. Van *bedelen*, eig. denom. van *bedel*, doch thans freq. van *beden*, d. i. *bidden*. Zie BEDEN.

1) In de tegenwoordige beteekenis. || Wij scamele bedelaers, *Bern. S.* 140*d*. Zie ook BEDELERSSE.

2) *Hij die bidt*, *bidder*. || Onse Here te lieve hort den bedelere, dats die priester, *Bed. d. I* 127. Die bedelaer en vercrycht dat hi begheert, of hem wert een beter tot sijnre behoef onthouden, *Stemmen* 120. Hier om sprect si (*Sinte Barbara*) tot haren oefenair ende bedelaer . . aldus, *Pass. I*, 111*b*. Dat gheve ons die godlike minne, die en ghenen bedeleere en onseit, Ruusb. 6, 193. Vele billiker sal iu die vader die in den hemel is sinen bedelaers gheven guede dinghen, *Hs.* 71, *Matth.* 7, 11 (ook *Hs. Evang.* t. a. p.).

BEDELEN, zw. ww. onz.; vgl. BEDELARE. *Beden*. || Daer zullen wy zyn ut alle gheruchten in weenen, bedelen ende in ghezuchten, *V. Maegd.* 8

BEDELEN (BEDEELEN). Zie BEDEELT.

BEDELERSSE, znw. vr. *Bedelares*. || Ic e

ben gheen bedelersse noch oec gheen bedelaers kint, *OVl. Lied.* 204, 7.

BEDELF, znw. o.; eig. stam van het ww. *bedelven*; zie ald.

1) *Eene om een kamp aangebrachte versterking van opgeworpen aarde*, *verschansing*, *borstwering*. || Present hu allen binnen desen bedelve, *Ned. Kluchtsp.* 91, 31. Hy dede maken een groet bedelf van diepen vesten omtrent sijn heere, soe dat men se niet bespringhen en soude mogen van der zyde van Caffa, *Cron. v. Vlaend.* 1, 105. De soudaen beval sinen volke . . te velde te treckene ende tvorseide bedelf te rumene, *ald.* (Sy) versmoerden in haerlieder vesten ende bedelf, 1, 106.

2) *De door het opwerpen der aarde ontstane kuil* of *put*. || Ten baet niet; al waerdy noch so erre, ghy moet mede in 't helsche bedelve, *den helschen put*, *de hel*, *Belg. Mus.* 10, 402.

BEDELFTE, znw. vr. Eig.: *de door het opwerpen der aarde ontstane borstwering*, en bij uitbreiding *wat daarbinnen ligt*, *erf* (vgl. BEDELVEN en BEDELF). || Dat nyemant . . komen en sall bynnen yemants huysinge, hovynge off bedelffte, *K. v. Brielle* 22, 5 passim; vgl. 20, 5.

BEDELIEDEN, znw. mv. zonder enkv.; van *Bede* in de bet. 3 *a*); zie ald. *Belastingschuldigen*, *belastingplichtigen*. || Dat niement geen zoengelt en gelde, noch en eissche, alse van onsen bedelieden ende meisenieden lieden, die ons bedeliken dienst doen, Heelu bl. 547 (de fransche tekst, bl. 554 heeft: „ke nus ne payeche paye ne d'endroit de nous gens *taillables*.”). Zoo ook Willems, *Meng.* 454. — Vgl. BEDEMAN.

BEDELIKE, bnw.

1) Van *bede* in den zin van *verzoek*; zie ald. 2). *Verzocht*, d. i. *vrijwillig*, mnd. *bedelik*. || (Onse) meisenieden lieden, die ons bedeliken dienst doen, Heelu bl. 547 (de fransche tekst, bl 554, heeft: „nous gens de no maisnie, qui nous font *frans* service). Zoo ook Willems, *Meng.* 453 en 454.

2) Van bede, in den zin van *belasting*, zie ald. 3 *a*). *Wat de belastingen betreft*, *financieel*; e n e b e d e l i k e d i n c, *eene belastingquaestie*. || Om dit so spraken die genoet die sanders niet aneginc, dan dat si om ene bedelike dinc daer in beden siden comen waren, Velth. V, 6, 6.

BEDELVEN, st. ww. bedr. (*bedalf*, *bedolven*, *bedolven*). Vgl. DELVEN.

1) In de hedendaagsche beteekenis. *Met aarde bedekken*, *begraven*. || (Doe) bedalf si dat gout onder den voet van haren huse, *Schaaksp.* 47 *a*. Mit scuppe ende mit spade (*over haar te rechten*) ende (*de vrouw*) te bedelven inder eerden, *Dingt. v. Delft* 61. Tote Sebasten in der steden ward hi ghedolven..., sijn hooft was in Jherusalem bedolven, bi Herodes sale, *Rijmb.* 23472. Dit es tuutgheven van den doden luden te gravene . . . Item van 15 luden te bedelvene, dar elc van den achten of coste, te bedelvene 16 d., *Rek. d. Gr.* 1, 65. Die hem holpen begraven ende bedelven dat lichaem Pauli, *Pass. W.* 172 *c*. Soe wie een doodt aes off beest uytwerpt ende dat niet en bedelft, *O. K. v. Enkh.* 24, 120.

2) Van een water gezegd. *Afdammen*, *afleiden*. || Een grote riviere utermate die bedalf Cyrus in ander beken, dat soe al elwaer es ghestreken, *Rijmb.* 16781 (Hist. Schol.: Cyrus diviserat Eufratem . . . per plures rivos). Dat denselven (*waterloop*) thunnen coste sal ghesuyvert ende bedolven werden, Diericx, *Mém.* 2, 496.

3) De gewone Mnl. opvatting. *Een aarden wal*, *opwerpen van iets*, *eene verschansing om iets oprichten*, *verschansen*, *door een dam omringen*. || Die coninc van Inghelant dede bedelven eer yet lanc sijn heere ende Calaeys tien tide, dat men se bevechten noch bestriden in negheenre maniere ne mochte, *Vl. Rijmk.* 8805. Een schoene velt, aen drye zyden bevest ende bedolven, 1, 157. Dat wy Janne van Haerlem . . gegeven hebben den campe, dien Willem Terninc bedolven hadde, *Oorkb.* 2, 234 *a* (*a.* 1284). — Ook wederk.: H e m b e d e l v e n, *zich verschansen*. || De Franssoyzen nakende den buelc, daer hem de Vlaminghen in bedolven hadden, *Cron. v. Vlaend.* 1, 160.

BEDEM, znw. m. Term uit de bouwkunde. *Steunbalk*, *stut*, fr. *ventrière*. || Ghecocht eenen bedem . ., ende drie stic honds, daer tanghen of ghemaect waren, *Invent. v. Brugge* 3, 317. — Meermalen ook wordt het woord *bedem* genoemd in eene rekening van 1404, *ZVl. Bijdr.* 6, 191. — Ook in het zeewezen is het woord bekend; zie Winschoten, *Seeman* 16.

BEDEMAN? In eene vrij duistere plaats uit een tolbrief van Aardenburg (*Lett. N. W.* 6, 86) leest men de volgende woorden: „Elc vremde man die coopt jof vercoopt eenen aleman, ess. II d.; lidet duer die poort elc aleman, ess. 1. d'. Ende alse ghelye (*l.* ghelyc) comen of bedemen.” De laatste woorden beteekenen misschien: *en evenzoo een koopman of een* b e l a s t i n g s c h u l d i g e (in 't algemeen). *Men* voor *man* is in ons voornaamwoord de gewone vorm geworden. Zie ook BEDELIEDE.

BEDEMEN, zw. ww. onz. *Duister worden*. Vgl. DEMEN en DEEMSTER. || Het sal eer hondertwarf bedemen, eer ic u ene slee sal gheven, *Limb.* V. 88, d. i. *het zal meer dan honderd dagen duren*. — Het verl. deelw. b e d e m e t (*bedempt*, *bedeimt*) wordt ook als bnw. gebruikt met de bet. *duister*. || Des avonts, doent bedemet was ende verganghen was der dach, *Serv.* II, 296. Van nu tot thavent int bedeimde, *Ned. Kluchtsp.* 83, 137. Het was bedempt, doe hire quam, *Lorr. fr.* I, 392.

BEDEMET. Zie het vorige art.

BEDEN, zw. ww. onz. (*beedde* of *bede*, *gebeedt*); mnd. *beden*; mhd. *bëten*; hd. *beten*. In verschillende beteekenissen.

1) Van *bede* in den zin van *gebed*. *Een gebed doen*, *bidden*. || Elc claghe sine sonden den goeden sente Brandane; . . dat hi altoes ende heden voer ons allen moete beden, *Brand.* 2276. Ons here viel in kniegebede dan, hi vruchte sijn doet, want hi was man, daer hi bedde (*l.* beedde) aldaer hi lach, *L. o. H.* 1974. Galaät plach te bedene nacht ende dach . . den groten here van hemelrike, *Lanc.* III, 10673. Als si woude beden, de maghet vrome, *Christ.* 501. Als si noch woud beden weder, 509. Al bedende ende droevende plach si te gane, 1685. Et ghevyel eens nachts, dat si . . voer haer bedde al bedende stoet, *D. War.* 3, 314, 1104. Sij bede ende sij las haer psalmen, *Serv.* II, 2685. Aldaer so bleef hi bedende al din nacht over, *L. v. J.*, *c.* 89. Een rike man, die cume can beden sinen paternoster ende sinen crede, *Alex.* VII, 643. Als . . Turpijn . . inder kercken . . bedende was, *Exc. Cron.* 85*a*. Een columpne van metael, daer hij op bedede ghebogender knyen, *Hs.* 80, *f.* 99*c*. Den knecht Gods is noot altijt sonder aflaet te lesen of te beden of wat goets te doen, *Stemmen* 120. Wanneer dat men dit ghebet aldus verre bringhet, soe heeft men wel ghebeedt, Ruusbr. 3, 35.

AANM. — *D. B. Dan.* 9, 3, komen *beden* en *bidden* vereenigd voor. || „Ic sette mijn aensicht totten here mijnen God om te *bedene* ende te

biddene." Zij beantwoorden daar aan de Lat. ww. *rogare* en *deprecari*. *Beden* (dat zwak is, en dus een ander ww. dan het aan *bidden* ten grondslag liggende sterke ww. *beden*, waarvan *bedel*, *bedelen*; got. *bidan*) beteekent overal ons *bidden*, terwijl *bidden*, got. *bidjan*, den zin van *afsmeeken* heeft. Zie Grimm, *D. Wtb.* 1, 1696 en vgl. AENBEDEN.

2) 'Van *bede* in den zin van *opbrengst in geld*, *belasting* (zie ald. 3*a*). *Belasten*, *geld laten opbrengen*. || Dat haere ingeseten burgeren nummermeer geschat noch gebeedt en sullen werden van eynigen den goede, dat sij hebben in den lande van Gelre, *dat zij nooit gebrandschat of belast zullen worden*, Nijh. 3, 7 (*a.* 1372).

BEDENKELIKE, bijw. Van *Bedenken*, in den zin van *kwaad denken van iemand* (zie ald. I, 2). Eig. *achterdochtig*, en bij uitbreiding *op eene boosaardige wijze*. || Dat overquade venijn, dat hi draecht int herte sijn, mit quaden moede bedenckelike dat stort hi uut grammelike, *Lucid.* 3713.

BEDENKEN (BEDINKEN), zw. ww. onr., bedr., onz., wederk. en onpers. (*bedachte* of *bedochte*; *Belg. Mus.* 8, 97, 56 ook *bedaecht* (of l. *bedachte*?); deelw. *bedacht* of *bedocht*); mnd. *bedenken*; mhd. *bedenken*.

I. BEDR. — 1) *Zijne gedachten vestigen op*, *denken aan*, *gedenken*. || Hy moet . . . te maten eten ende drincken ende sinen God daer in bedincken ende niet te langhe toornich sijn, Hild. 69, 134. Brenct mi in sodaniger achte, dat ic di met rouwighen tranen bedachte, *D. War.* 4, 512, 43 (vgl. ACHTE). Hi bedochte die trouwe vanden man, dien hi dede sine vriendinne, *MLoep* II, 2012. Syn blaeu lazuer heeft hi bedacht, dat hi wijslic sal oversien, wat hem namaels sal ghescien, Bild., *N. Versch.* 4, 88, 128. Dat wolde God bedencken, *daar wilde God aan denken*, *voor zorgen*, *Serv.* I, 2048. Roelof bedachte die groote mogentheid des Biscops, Matth. *Anal.* 3, 137. Men maecte in dye kercke Cristus crucifixe ende andere beelden, om datmense bedencken sal, *Pass. W.* 64*b*. Tot dat si haer sonden sullen belien ende tot dat si haer quaetheit sullen bedencken, daer si die overdaet mede hebben ghedaen jeghen mi, *D. B. Levit.* 26, 40.

2) *Slechte gedachten hebben van*, *argwaan koesteren*, *verdenken*, *kwaad van iets denken*. In het Mnl. zeldzaam, doch zeer gewoon in het Mhd. Misschien een germanisme, doch verg. BEDACHT en BEDENKELIKE. || Si mochten leysten al hoir lusten: al waert dat si malcanderen kusten, nyemant en soude dat bedencken, *MLoep* III, 493. Anders mocht die ghene, diet goet te pande hadt, gheconfuyst ende bedacht werden, dat hyt ghestolen had, Matth. 133. Sy worden bedacht, dat sy gonnen haren bloede, *dat zij hunne familie begunstigen*, *ald.* 145.

3) *Gedachte hebben op*, *verwachten*. || Die goede mannen, (die) . . ghenen troest clein noch groot van den hertoge en bedochten, daer si hen toe verlaten mochten, *Brab. Y.* VI, 4943.

4) *Zich te binnen brengen*, *zich herinneren*. Vgl. onz. 2) en onpers. 2). || Des wart hem gevraghet, op wat dach, op wat jaer of maent; des seyde hij, dat hi dat niet en bedochte, *R. v. Utr.* 2, 86.

II. ONZ. — 1) Met een pers. als onderw. *Denken aan*, of *over iets*. || Ic bedacht van minen ouden daghen . . in allen dat ghi hadt ghewracht, dies was ic harde wale bedacht, *Boetps.* 143, 17. (Hi) bedochte menichsins in hem, wie dat wesen mocht van sinen ondersaten, die hem dat ongelove doen soude, Matth. *Anal.* 3, 346.

2) Met eene zaak als onderw. *Te binnen schieten*, *voor den geest komen*. || Vrouwe, moeder alre vroude . ., mi bedinken mine scoude, die ic wrochte in ongedoude, *Sp.* I[7], 47, 1. — Deze bet. nadert aan die van het wederk. ww. *hem bedenken*, nl. *berouw hebben*. Zie ald. 3).

III. ONPERS. — 1) *Zich bedenken*, *bij zich zelven overleggen*. || Hi sach al omme, ende hem bedochte, welcken wech hi riden mochte, *Ferg.* 515.

2) *In iemand opkomen*; ook *zich te binnen brengen*, *zich herinneren*. || Hi was welna tot hare comen, ne ware dat hem bedochte, ende peinsde, dat hare mochte ter aventuren sijns ontfarmen, *Wal.* 7764. Mi bedinket daer af wel, dattie sake recht also gevel, *Lanc.* IV, 2611. Hem bedachte ter selver tide hoe hem die viant belogen hadde, III, 4516. Als hi dat sach ende hem bedachte, dat hi se rijclike tale hoorde, begaf hi thant sine sure woorde, *Flor.* 2682.

IV. WEDERK. — In het Mnl. de gewone vorm (*Hem bedenken*, *ic bedochte* of *bedachte mi*, *heb mi bedacht* of *bedocht*).

1) In de tegenwoordige beteekenis. *Zich bedenken.* || Hi wilde hem harde wel bedinken, wat hem daer af ware dbeste, *Lanc.* II, 44489.

2) In die van het niet wederk. *bedenken*. || Doen hijt ghegheven hadde, bedachti hem, ocht hijs mechtich ware dat aflaet te ghevene, *Ned. Proza* 66.

3) *Berouw hebben.* || Geft di hen macht bi gedoge, dat gise clemmen laet te hoge, gi seles u bedenken tspade alsi toent hare overdade, *Rose* 13967.

4) De beteekenissen van het Mnl. ww. *hem bedenken* splitsen zich in drie hoofdgroepen, al naarmate het eene werking van het *denkvermogen*, het *gemoed* of het *bewustzijn* uitdrukt. Vgl. BEDACHT.

A. Van het *denkvermogen* gezegd.

a) absoluut gebruikt. *Denken*, *zijn verstand gebruiken*. || Mi donke wel dat hi es vroet, de hem te tide bedenken can, eer hem de scade comet an. Stoke V, 1008. Die sonde hier doet ende quaet, ende hem te tijt niet wille bedinken (of *berouw hebben*, *tot inkeer komen* (zie 3)), dat hi sal in de helle sinken, Praet 1179. Bedi laet (hulpww.) u te tijt bedinken, eer ghi u scip hier laet versinken, dats vroescap ende wel ghedaen, 1577. — Hem wale bedenken, *goed denken*, *schrander*, *verstandig zijn*. || Helene, die hare wel bedachte, sach te hant wel, wat hem was, *Troyen* 3134. Die scone die haer wel bedaecht, stont op, *Belg. Mus.* 8, 97, 56. — Also alsic mi bedenke, *zooals ik denk*, *meen*, *geloof*. || Deen lantshere es die van Beheem; die cuere moet gaen an hem, entie es des riken scinke, also alsic mi bedinke, *Sp.* IV[2], 40, 31.

b) met den 2den nv. der zaak of van den persoon, het voorz. *van* of een afhankelijken zin. *Aan of over iemand* of *iets denken*. || Abraham bedochte hem tien stonden Lots, sijns neven, *Rijmb.* 1846. Ic hebbe vor waerheit verstaen, sint dat ics mi bedochte, dat wijs scade hebben ontfaen, dat wi met waerheide willen ommegaen, *Verk. Mart.* 41. Tulpijn seget: het was de zede van den ridderen, eer si vochten, dat si hem aldies bedochten, *dat zij er aan dachten*, *om vooraf hunne biecht te doen*, *Sp.* IV[1], 26, 74. Als die strijt dus was gevochten, ende die Grieken hem bedochten van allen steden groot ende clene, gaven si den prijs dien van Athene, *Sp.* I[2], 23, 1. Dat hi (*de mensch*) hem soude bedincken van dingen die de siele verdrincken, *Lucid.* 3635. Dat si te sinxendaghe sijn souden te Kamaloet, daer hi hof soude houden, ende dat si hen te comene bedochten metter meester feesten, die si mochten, *dat zij*

aan zouden denken, *met de meest mogelijke pracht te komen*, *Lanc.* II, 26026. Ic wane wel bi mire trouwe dat gi nembermer slaet vrowe, u ne sal bedinken hier af, *of gij zult hier aan denken*, *Lanc.* IV, 10551.

c) Met een 2den nv. der zaak of een afhankelijken zin. *Gedachte op iets hebben*, *op de gedachte komen.* || (Si) vingen Arture met hare cracht, die hem lettel dies bedachte ende gene macht met hem brachte, daer hi voer ter jacht ward, *die daar niet op bedacht was*, *Lanc.* II, 45512. Daernaer so bedochti hem, dat die van Jheruzalem eenen andren here mochten ontfaen, *Sp.* I*, 45, 1.

d) *Eene bepaalde gedachte hebben over iets*, *tot het besluit komen.* || Nu hoort, wes hi hem bedochte: hi voer tUtrecht inde stat, ende onboot daer ende bat de heren, dat si te hem quamen, Stoke IV, 1336. Die also bedachte hem, dat hi niet wert en was selken scat te hoedene, *Sp.* II*, 29, 34. Op een tijt bedocht hi hem dus, *MLoep* I, 594. Dat si hen alsoe bedochten, . . dat si quamen op genaden, *Lanc.* IV, 10082. Laet ons gaen eiten ende drynken; binder tijt sulsi hem bedynken dat si hem sullen gheven, of het cost hem allen tleven, *Maleg.* 934. Ick (had) ghehaept (*gehoopt*), hi solde sich.. anders bedacht ende sich gebetert hebben, Nijh. 4, 368 (*a.* 1465).

B. Van het *gemoed* gezegd. *Te moede*, *gestemd zijn.* || Ic mach mi bedinken onsochte, Godsat hebdi diet sochte, *Beatr.* 353 — In deze beteekenis is in het Mnl. gewoner de samengestelde uitdrukking bedacht sijn (zie ald.).

C. Van het *bewijstzijn* gezegd.

a) Eigenlijk. *Bij zich zelven zijn*, *bij zijne zinnen zijn.* || Doen wert hi soe zeer vervaert . . . dat hi hem niet en bedochte, ende oec spreken niet en mochte, *Wrake* III, 794.

b) Figuurlijk. *Van eenen waan terugkomen*, *eene dwaze meening laten varen.* || (Ic) waende wel int therte mijn dat al dit goet mijn hadde ghesijn, ende als ic mi bedachte daer nare, soe dochte mi dit al ydelhede, *Doct.* III, 1481.

c) Met een 2den nv. of een afh. zin. *Zich bezinnen*, *zich iets te binnen brengen.* || Lanc waest, eer hi hem bedochte, in wat maniere hi daer was comen, *Wal.* 6883. Des anders dages, doe hi nuchter was, ende hi hem bedochte das (nl. *dat hij* (*Alexander*) *Clitus had gedood*), wildi hem (*zich*) hebben ghedoot, *Sp.* I*, 35, 23. Hi hem bedochte das, dat sijn (*Clitus'*) suster sine amme was, *ald.* 29.

= Zie over het onz. ww. *bedenken* de AANM. bij BEDACHT (SIJN).

BEDENKENISSE, znw. vr.

1) Van *bedenken* in den zin van *gedenken*, *overdenken* (zie ald. I, 1). || *Overdenking*, *overpeinzing.* || Ende dan gaf si haer weder in soeter bedenckenisse van God ende van hemelscher schoonheid ende cierheit, *Gulden Troen* (*a.* 1484) 46 *a.* Naden eten sel dy in u selven gaen met goeder bedenckenisse ende bidden, 16 *d.* Ghenade vercrighet men mit innichliker heylicheit ende saligher bedenckenisse, 27 *b.*

2) Van *bedenken* in den zin van *kwaad denken* (zie ald. I, 2). *Achterdocht*, *eene slechte meening*, *argwaan.* || Mar waent die gene... dair aensprake of lyden van den Heer, of ongonste ende bedenckenisse houden van den vrienden, Matth. 210.

BEDERE (BEDEERE), znw. m. Van *beden* d. i. *bidden* (zie ald.). *Hij die bidt*, *bidder.* || Heileghe hoghe sente Jan Baptista, . . . sijt voer mi een melde bedeere, *Vad. Mus.* 2, 428.

BEDERF Zie BEDERVE.

BEDERFELIJC, bnw. Van *bederven* in den zin van *verderven* (zie ald.). *Verderfelijk*, *noodlottig.* || Groote bederffelijcke schade, *Enq.* 208. Vgl. Oudem. 1, 340.

BEDERFELIJC (BEDERVELIJK, BEDAERFLIJK), bnw. Van *bederve*, in den zin van *nut* (zie ald. 2 *a*). *Nuttig*, *heilzaam.* || Dat derde, nu merket das, dats nutte ende bedervelijc sere, *Sp.* I³, 25, 38. Lettel ander zaken mede ooc daer in hi zetten dede, die bedaerflijc wesen dochten, hoe si tsamen leven mochten, *Franc.* 1295.

BEDERFENESSE (BEDERVENESSE), -ISSE, znw. vr. Van *bederven* in den zin van *omkomen*, *ondergaan. Ondergang*, *verderf.* || Men brachtse te verdervenessen met angiene oft met verranessen, *Lanc.* II, 32194. Si en moghen nu (*na Hectors dood*) anders niet hopen dan haer uterste bederffenisse, *Troyen Vb.* 40 *b.* Hi (*Christus*) doeghede om hare (*der Joden*) bederfenisse, ende om die wrake sijnre doot, wantse God wreken soude ane siele ende ane lijf, Ruusb. 6, 16. Vgl. Oudem. 1, 340.

BEDERMAN, znw. m. (Kil. Biderman, *vir probus*; Hd. *biederman*). *Een braaf*, *degelijk man.* Over den oorsprong uit *biderbe* (hetzelfde woord als hd. *derb*) *man*, zie Kluge, *Etym. Wtb.* 27. || Du, bederman, wil dat oec scouwen, ic leerdi ghelijc den vrouwen, *MLoep* I, 1887.

AANM. — Het woord *Bederman* komt alleen op deze plaats voor in den duitsch-gekleurden *MLoep*, en is dus wel als een germanisme te beschouwen.

BEDERVE, znw. vr. en BEDERF (BEDAERVE, BEDORF, BEDARF), znw. vr. en onz. Van *Bederven* (2de art.); zie ald. In verschillende opvattingen.

1) Van *Bederven* in den zin van *behoeven.* — *a*) abstract. *Behoefte.* || Onthiltse mi nu ocht anderwerven, soe haddic minne na mine bederve, *Cass.* 1015. Men vijnes (d. i. *vint des*) hier genoeg te cleynen bederve, *Playerw.* 172. Dijnre ghenaden es bedarf, *Vad. Mus.* 2, 416, 47. Van coorne ende frute, dat God doet wassen ute haren lande, haren erve thaerre noot, tharen bederve, *Lsp.* III, 26, 110. — *b*) concreet. *Datgene wat men behoeft*, *behoefte*, *levensonderhoud*, *nootdruft.* || In desen tiden . . . . begonste die heileghe kerke ierstwerf thoren bederve te besittene rente ende erve, *ald.* II, 44, 335. Hoe dat vercreech daer naer dpaepscap tsinen bederve beide lant, rente, ende erve, *Lsp.* II, 50, 116. Dus slacht si den vrecken wel die sinen lechame es fel ende onthout hem sijn bedaerve, *Nat. Bl.* VII, 299. Dandre (*bijen*) diemen daer mach sien, die sijn tangher, scarp ende fel ende berechten die bedaerve wel, VII, 102.

2) Van *bederven* in den zin van *nuttig en noodig zijn.* — *a*) *Nut*, *voordeel*, *belang.* || Aen den cruce, doe hi sterf om onser alre bederf, *Versl. en Ber.* 4, 25. Van den houte, daer ane versterf der maghet sone om ons bederf, *v. d. Houte* 1. Gi sulles hebben luttel bederven ende gi sulter selve om moeten sterven, *Lanc.* II, 16690. Dune salt ooc niemens goed begheren in dinen moet, no sijn huus, no sine erve, om die vrome van diere bederve, *Rijmb.* 4623 (*vrome* en *bederve* zijn eig. synoniem; beter ware dus: *om dine vrome*, *om dine bederve*). Daer es vele bederven an, want hi es getrouwe ende recht, *Sp.* I⁷, 73, 42. Twee blinde, die menich werf riepen om haer bederf, *Vad. Mus.* 1, 45, 5. Of ic ooc valscelike . . dien armen hebbe ontwijst sijn erve dor des rijcs mans bederve, *Alex.* VII, 69. Sire siele geve God haer bederf,

Grimb. I, 2999. Nuttelic ende van groter bedarven, *Franc.* 5036. Waert uwe bedarve ent u bequame, *Wal.* 2534. Themelsce Lam wart mensce tonser bederven, *Wap. M.* I, 941. (Si) lieten beide goet ende erve, dat qualic was haer bederve, Stoke X, 283. Nu peinst, vrouwe, om myne bederve, *Troyen* 694. Some seiden om hare bederve: „wi sullen di horen anderwerve", *Sp.* I[a], 21, 9. Indien ginc elc om sine bederve sien, I[a], 52, 9. Elc man sie om sijn bederve, *Alex.* IX, 19. Eens voer hi . . in anderen lande omme sine bederve *Amand* I, 1135. — In (te) bederven, *ten nutte, te stade.* || Het comt hem dicken in bederven en si dat si in hoeftsonden sterven, *Lucid.* 4683. Dies dochtem beter, datti soude tander lieder bederve gemene leven, dan te sine allene, *Franc.* 1548. Jonathas voer harentare in tsriken bederve, *Rijmb.* 19954 (var. *oerbaer*). Ende dat quam ons te bederven, *Sp.* II[a], 23, 310. Dat comt hem te bederven, III[7], 48, 3. — Bederve werken, ghewinnen, werven, *zijn voordeel doen, slagen, eene goede uitkomst verkrijgen.* || Alsoe dat si bederve dair wrochten, Hild. 62, 47. Vanden tween, die hoer bederff alsoe wrochten, 64, 266. Want si daer gheen bederve(n) noch bescheit en conden ghewerven, *Brab. Y.* VII, 1007. Dat dese twee ghebroedere sijn . . noch nemmermeer ghewinnen ghene bederve sonder den andren, *Heim.* 1475. — Vooral gebruikelijk is de uitdrukking bederve doen. In verschillende opvattingen.

a) *Voordeel doen, winst doen.* || So wat men daer int lant vint legghen, dat neemt men sonder wederseggben, ende doet daer mede sijn bederve, recht oft waer sijn eighen erve, *Altd. Blätt.* 1 167, 55. (Hi) hietse (de meysnieden) te werke commen al ende neerstenlike doen sijn bederve, *Amand* II 4286 (d. i. *winst voor hem te doen*). Si dede mi wale mijn bedarf, *O Vl. Ged.* 1, 82, 696. Dat haer toebehoerde van erve, daer en woudse met doen engeen bederve, *Christ.* 727. Dat ic ten hemele dus saen des menschen bederve hier heb gedaen, *Blisc. v. Mar.* 1003 (d. i. des menschen *belangen* heb *voorgestaan*; vgl. vs. 1431, waar in denzelfden zin gebruikt wordt „des menscen *bederve bestaen*"). Als hi weder quam te ziere steden, die ghene diere bederve mede deden (*met de talenten*), prijsdi ende loondem saen; entie ghene bederve hadde ghedaen, dien scalt hi omme sine traecheit, *Rijmb.* 25741. Tconvent, dair si hem in begheven, doet men (?) selden goede bederve, Hild. 11, 480.

β) *Slagen, iets uitrichten, verder komen* (eig.: *zijn voordeel doen*). || Hi ne dede bederve negheen, want sijn volc droech niet overeen, *Rijmb.* 32918. Dus en doen wi bederve negeene, *Sp.* II[a], 44, 41 (Vinc.: „nihil . . proficimus"). Doe bat si voer hem Onsen Here . . ., maer si en dede engeen bederf, want sij en vercreech engeen antwerde van Gode, *D. War.* 4, 284, 512. Doe so ander liede bederve, dat die dine niet en bederve, *behartig zóó de belangen van anderen, dat, Sp.* I[a], 29, 11.

γ) *Nut, dienst doen; doen hetgeen noodig is.* || Die vele bederven dede daer, *Sp.* II[a], 14, 7. Dese bederve hebdi mi ghedaen, *Segh.* 2945.

b) *Geldelijk voordeel, inkomsten.* || Levis kinder en hadden gheen erve, want si hadden Gods bederve, *Rijmb.* 6949 (eig. zij hadden de *inkomsten van God*, d. i. de *voordeelen van den eeredienst*). Dat soe hem des lants bederve liete anevaen ende sijns vader erve, *Vl. Rijmk.* 1491.

c) *De vrucht van het voordeel of van den voorspoed, genot.* || Ghelucs bederve en es altoes gheen erve, *Lsp.* I, 31, 59. Want die wasdoem, dies hi pleghe neemt hem die bederve sere, *Sp.* I[a], 58, 56 (d. i. de zucht om zijn vermogen te vermeerderen, ontneemt hem het *genot* er van).

3) Van *bederven* in den zin van *plicht zijn, betamen. Plicht.* || Soe werdic nernstich ter bederve, *Blisc. v. Mar.* 2156. Quite die beleghene, dats bederve, ende ghef ons weder onse erve, *Rijmb.* 19335. Na die wet ende na bederve, *volgens recht en billijkheid*, Velth. II, 44, 14. Dit heeft hy ghedaen een waerf hem selven offerende als een bedaerf, *als een plicht, hetgeen hij zijn plicht oordeelde*, onsen heere Jhesum Karste, *Amand* II. 6105. — Vandaar de uitdrukking sine bederve doen, *zijn plicht vervullen, zijne taak volbrengen. zijn werk doen.* || X[m]. moester ene maent varen, ende pinen ende haer bederve doen, *Rijmb.* 11264. Dies was daer ut gesocht nu vele, die dese bederve nu doen souden, Velth. IV, 62, 6. Wildi sijn dapper ende snel, ende uw bederve doen wel, ic sal u vier penninc gheven elcs daghes, *Ren.* 1725. En hebdi niet ghehoort vanden knape in die por. die om gelt can doen die bederve? ic moeten hebben oftic sterve, *Boerden* II, 87. Vaeren wi henen . . ende laet ons onse bederve doen, *Grimb.* I, 5420 *var.*

4) In de concreete opvatting van *wat moet gedaan worden*, en vervolgens *hetgeen men doet, taak. daad, onderneming.* || Doe hiet die felle man Rufijn dat menne echter aneva ter pijn . . ; doe vinge die quade an die bederve, *Sp.* II[b], 47, 105. Di seles smorgens vroe opstaen, ende om dine bederve gaen, *aan uwe taak, uw werk gaan, D. Cat.* 51. (Die van Antwerpen hebbent vernomen, ende rechten scepen op ter werp (*l.* werf), die nutte waren te dit bederp (l. bederf), Velth. IV, 62, 40. Hi sende doe om dese bederve sijn vrouwe, Stoke III, 1278. Ic sal hem (*den mensch*) blide ende onversaecht U (*Gods*) hoge bederven laten bekinnen, *Blisc. v. Mar.* 1590. (*Die minne*) dar ic bi dede . . . die grote bederven, sonder waen, dar al die werelt af spreect nu, *Lanc.* II, 18818. Ghi hebt quade bederve gedaen, lieve broder, nu hier an, dat ghi doet hebt desen goeden man, *Lanc.* III, 7662. Luttel ontsiende te doene een quade bederve, *Belg. Mus.* 3, 231, en 10, 285. An dit bispel mach men sien, alse een doet bederve quaet, sie dat hijs te tide avestaet, 10, 75, 218. In de selve note J. ysent tAtrecht, die bederve te doen, *Invent. v. Brugge* 2, 303.

BEDERVECHEIT, -VICHEIT, znw. vr. Van een tot heden niet gevonden bnw. *bedervich*, in den zin van *noodzakelijk*, afgeleid van het znw. *bederve*, in de bet. van *behoefte. Noodzakelijkheid*, en in concreeten zin *taak, opdracht* (vgl. BEDERVE, 4). Die heeren metten edelinghen ghemeenlike te rade ginghen, wien menre omme senden mochte, so dat men hem vieren sochte, datmen (*l.* diemen?) loet die bedervechede, *Sp.* III[a], 39, 78.

BEDERVEN, st. ww. bedr. en onz. (*bederven, bedarf* (*bedaerf bedorf, bederf*), *bedorven*. In het ohd. en mhd. onbekend, mnd. *bederven*, alleen als bedr.; hd. *bederben*; van *be* en *derven*, als simplex ongebruikelijk, even als het Mhd. *dirbe, darp, durben, dorben* (Ben. 1, 361 *a*). In verschillende opvattingen (vgl. Huyd. op Stoke Dl. 3, bl. 45).

BEDR. — 1) *In het verderf storten.* — *a*) die iemand van het leven te berooven, *dooden, ombrengen.* || Die Roemsche coninc sal die ghene bederven al, ende metten zwerde verslaen, die Cristum waren afghegaen, *Wrake* II, 862. Binnen

desen dat dese tyranne . . . aldus alle worden bedorven, *Sp.* III[a], 4, 41. Doe dedi die beste (*der Joden*) vaen ende hiet, weltijt dat hi storve, datmense vanden live bedorve, I[a], 48, 54. Dat men (*d. i.* men en) ymmer soude bederven, Hild. 181, 195. Dat si haer brueder wilden bederven ende jammerlike doen sterven, *Teest.* 348. — *b*) door iemands geluk te verwoesten, *in het ongeluk brengen*, *te gronde richten*, *ruïneeren.* || Zi hen mesleeden so int ende, dat zi bederven mallic andren, Praet 2237. Hoe goet dat es een teken maken des cruce, daer ons Here ane starf, daer hi den duvel mede bedarf, *Vad. Mus.* 1, 333, 41. Onnoesel bloet dat si bi groeter overmoet destruweren ende bederven, *Bloeml.* 3, 30, 50. Die moonke hadden groten vaer van den visschen die waren daer, dat si haer scip bederven mochten, *Brand.* 1185. Ic sal u . . also jammerlyc bederven, dat ghi van honghere zult sterven, *Lsp.* II, 47, 58. Dat ghi.. achterset dat ghemene oorbare vander stede, daer ghise bedervet mede, I, 44, 93. Loghen . . dair sy malkanderen mede bederven, Hild. 122, 74. — Enen van sire ere bederven, *iemand onteeren*, in verbinding met *onterven* gebruikt, *Brab. Y.* IV, 276.

Aanm. — In deze laatste beteekenis van *te gronde richten* is niet minder gewoon het zwakke ww. *bederven*, *bederfde*, *bederft* (*bedeerft*). || Daer si bi bederfden mede beide hemzelven ende haer stede, *Lsp.* I, 34, 51. Ic hoepte in dine ontfermichede ende daeromme en salic, here bedeerft, werden nemmermere, *Doct.* I, 605. Alsoe worden menschen dicke ghevaen . . ende te male bederft, III, 1540. Ist dat dese sterft, onse helle wert bi hem bederft, *Mask.* 19. Niegherinc en wert een stat meer *bi* bederft . . , alse dat die portren met partijen onderlinghe draghen hatije, *Wrake* I, 1218. Dattu werven sonds den doot, daer waer ic ymmer bij bederft, *MLoep* II, 322. Die u ghemint heeft, doe ghi u selven hate ende bederfde, Ruusb. 3, 111. Dat wi niet en bliven bederft, *Melib.* 3383. So moeten si bederft bliven, 2650. Een rijc man vriendeloes es lichte bederft, *Doct.* II, 1003. Die werelt wert bi haren scouden bederft, die ons berechten souden, *Rincl.* 388.

2) Van land, steden, enz. gezegd. *Verwoesten*, *plunderen.* || De heydenen, die Arleblancke die stadt metten lande van Provenciën seer bedructen ende bedorven, *Exc. Cron.* 62*b*. Een groot heyre om tegen hem te comen ende sijn rijck te bederven, 89*d*. Noormannen ende Denen . . doe si alle tlandt bedorven, 93*c*.

Onz. — 1) In onze beteekenis (waarin het ook zwak gebruikt wordt, b. v. *Exc. Cron.* 188*d*), maar in toepassing op het menschelijke lichaam. *Schade lijden aan het lichaam*, *verminkt worden.* || Sulke was, die so bedaerf van tormente, diemen hare dede, dat soe bleef cropel an hare lede, *Sp.* III[a], 38, 72. — Vooral van trek- of lastdieren. *Onbruikbaar worden*, ook met toevoeging van den 3den nv. des persoons, te wiens nadeele dit geschiedt. || Ghegheven J. van enen paerde, dat hem bedaerf ende ofginc, *Invent. v. Brugge* 3, 216. Een baypeerd . ., twelke int afkeeren van der reyse (*op den terugkeer*) bedaerf tusschen Brucghe ende Riissele, 4, 99. Van eenen valuwen peerde, twelke ofginc ende bedaerf int here vorseit, 4, 102 (ook de bet. *sterven* kan hier van toepassing zijn. Vgl. 1, 89: „d'un ronchin ki li *morut*"). Zie ook afgaen.

2) *Om het leven komen*, *omkomen*, *sterven.* || Daer bedorven alle mijn ghesellen, maer ic ontclam allene, *Brand.* 580. So en soudic niet bederven in dus meneghen aerbeit, 1396. Es de siele onsen Heere bequame, mi en raect, hoe ic bederven sal, *Sacr.* 780. Ic liete altoes mijn lief niet sterven, ic liete eer al de werelt bederven, *Vrouw. e. M.* III, 49, 5. Ghine sulter nemmer twint bederven, en sijt een twint niet vervaert, *Ferg.* 1930. Wi mochten lichte bederven also alse wilen bederf Pharao, *Lsp.* II, 19, 59 (de Var. heeft *bederfde*; de voorbeelden van het onz. zw. ww. *bederven* zijn zeldzaam). Daer menich man bedaerf, *Alex.* VI, 853. Het es een quaet kint, . . dat sijnre moeder niet bi en staet.. ende die bederven liet, *Melib.* 3162. Hoe Cayms gheslachte voer avoy ende mitten water al bedarff, Hild. 134, 30. Met hare die vrucht bedarff, *Rijmb.* 10128. (Hi) wertter claerlec af bedragen, daer hi scandelike omme bedarf, *Sp.* II[a], 1, 32. O wi! salic al te male aldus bederven sonder raet, *Vr. Heim.* 1126. Het ware ongheraecte dinc, soude edele creature . . bederven, *Mask.* 1160. Dus sal die vader dan bederven biden sone, *Lanc.* II, 28297. Die rouwe doet my bederven, *Troyen* 3858. — Ook met eene bepaling met het voorz. *van.* || Want hi die moeder liet bederven van hongre, *Rijmb.* 20317. Alst gheten es, gaen wi sterven ende beide van hongre bederven, 12485. Dat si meest van hongher storven ende van armoeden bedorven, *Wrake* I, 212. Her Achilles waende bederven van rouwen, *Troyen* 4690. Ghy sult bederven van coude, *Vad. Mus.* 4, 239, 323. Daer si . . van dorste oec bederven, *Wrake* II, 676. — Ook met bijvoeging der bepaling van sinen live. || Lieve kint, suldi van uwen live bederven! *Segh.* 2181. — Meermalen in verbinding met *sterven* gebruikt. || U moeder was welna ghestorven van groten rouwe ende bedorven, *VII Get.* 202. (*IIde kl. Inst.* 6[a], 60). Zoo ook *Lucid.* 7; *Flor.* 3345; *Lanc.* II, 42636, 24515; *D. War.* 1, 135, 24; *Eleg.* 1300; Hild. 43, 69; — Ook in tegenstelling met *sterven*, in welk geval sterven een *natuurlijken*, bederven een *onnatuurlijken* dood uitdrukt. || Alse daer storven sine vriende oft anders bedorven, Velth. VI, 25, 87. Want hi lievere vri wilde sterven, dan in vangnessen bederven, *Sp.* I[a], 13, 21. — De onbep. wijs wordt ook als znw. gebruikt: *dood*, *het omkomen.* || Dat jammerlike bederven, dat si saghen vanden haren, *Rijmb.* 32522; zoo ook *Parth.* 7611.

3) Overdrachtelijk. *Te gronde gaan*, *geruïneerd worden*, of *zich in het verderf storten.* — *a*) van levende wezens. || In dat plein van Salesbieren sal die sware strijt moten gescien, daer die coninc sal bederven bidien, *Lanc.* IV, 10846. So dat hem wel dochte, dat sij daer mede bedorven, *Vl. Rijmk.* 3101. Darme milde . . peinst ho hem es ende bederft (*d. i.* ende hoe hi bederft), *Torec* 2514. Het es bedorven menich here, omdat hi hem verliet te zere op sine starke huse, *Melib.* 2348. Hoedt u altoes jeghen honen, jeghen moert ende fenijn, daer vele heren met bedorven sijn, 2267. — Ook in de uitdr. Op het bederven sijn, *den ondergang nabij zijn.* || (*De Carthagers*) die hem (*de Romeinen*) alsoe ghinghen toe, dat si bina . . . . op dat bederven waren, *Wrake* III, 573. Die Romeynen oec menechwerven hebben gheweest opt bederven, van vianden die hem daden vele vernoys ende grote scade, I, 622.

b) van zaken. — *α*) *Te niet gaan*, *verloren gaan.* || Doe scuddi sijn linijn cleet, dat hi hadde in die hant, uptie halve stat te hant, entie heelt daer bedaerf, *Sp.* III[a], 2, 66. Tis menich scip in

zee bedorven, Hild. 80, 14. Hi (*Paulus*) gaet prediken den lieden . ., dat onse (*der Joden*) wort be.lerven sal, *Sp.* I*, 25, 61. Si willen kindere winnen, dat hare name niet en bederve, *Sp.* I*, 3, 36. —*b*) *Tot een einde komen*, *eindigen*. || Dat hijt selve (*C drus*) moeste besterven, soude dat orloghe bederven, *ald.* I*, 24, 25. Sprect, aldus en maecht niet bederven, die tale, die ghy hebt begonnen, *Troyen* 3142.

c) In bijzondere opvatting. *Schipbreuk lijden*, met toevoeging van *in der see*. || Dese jongelinc is bedorven in die zee, *Gest. R. f.* 185*b*. Die jonghelinc, die op die zee bedorven is, staet voer die doer, 185*a*. Ontfermt mi, naecte, die in der zee bedorven bin, 184*b*. Die in die see bedorven is ende op een planc te lande gecomen is, 187*a*. Die playte (*een vaartuig*) . . bedarf in der zee vor die Wijc, *Oorl. v. Albr.* 118.

Aanm. — Op eene vreemde wijze wordt *bederven* gebruikt van eene *geestverrukking*, *Franc.* 5543. || „In exces van zinne hi vel, so dat hi van hem also wel in Gode al bederven begonde; dus was hem ene corte stonde, so dat hi them selven quam."—Van hem bederven bet. dus *van zich zelven vallen*. Het is de verzwakte beteekenis van *sterven*. Mogelijk dat in de voorbeelden uit *Troyen*, boven aangehaald: „Die rouwe doet my bederven," vs. 3858, en „Her Achilles waende bederven van rouwen" vs. 4590, ook reeds deze bet. *bezwijmen*, toepasselijk moet worden verklaard; vgl. ook besweltEN.

BEDERVEN (bedarven, bedorven, bedurven), onreg. st. ww. (3de pers. teg. t. *bederf*, *bedarf* of *bedaerf*; verl. t. *bedorfte* of *bedorste*), onz. en onpers.; hd. *bedürfen*; mnd. *bederven*, *bedarven*, *bedorven*; mhd. *bedurfen*, *bedürfen*.

I. Onz. — 1) *Behoeven*, *noodig hebben*, met den 2den nv. der zaak. || Hi bedarf wol grooter hoede, sal hi gaen ter Heren rade, *D. War.* 7, 378, 46. Dat vijfte es, dat wi wel bederven rechts ghelove als wi sterven, *Bed. d. M.* 121. Soe hi teergelts bedarf min, soe daer meer na gaept die sin, *Lsp.* III, 4, 409. Die arme tallen daghen moet den riken verdraghen, . . want hi sijns goeds bedarf, *ald.* 505. Die een lantscap berechten sal, bedarf wel wijsheit sonder ghetal, III, 12, 59. Dat en dede hi daer om niet, dat hi haers bedorste yet, I, 1, 6 *var.* Dat men metten ogen siet, dan es ghenouch altoes niet; meer bedaerf ons dan dat goet, *Sp.* III*, 11, 63. Ghi hebt op hare vrienscap luttel gheacht, doen ghi haers niet en bedorste, *Melib.* 2432. Alse hys bedarf, *Nat. Bl.* III, 1700.

2) De zaak kan ook in den 1sten nv. staan en de persoon of zaak in den 3den, zoodat de beteekenis dan overgaat in *Noodig zijn voor iemand* of *vereischt worden tot iets*. || Hem behoeft ende bedarf, dat hi Cristus vleesch ende bloet metten sinen gesellen (*in zich opnemen*) moet, *Sp.* II*, 23, 256. Dat hi door hem woude pinen ende bereeden houde alle saken, die hem bedorsten, *Amand* II, 3613. Een man was, die groote rijchede hadde ende vele lants in sijn hoede, dies bedurft hem meysniede goede, 4282. Vele bedarf tsire maisnieden, *Lsp.* III, 5, 94 (*veel is er noodig voor zijn huishouden*). Doe hi alle dinc te wensche hadde ghemaect, die hem bedursten, *Rijmb.* 62. Ic ne waende niet vor heden, dat goeden man bedorste so vele, *Lanc.* II, 14677 (*dat er zooveel noodig was*, *toe hoorde om een* „goet man" *te zijn*). Haerne bedurfte ghenen bril, *OVl. Lied. en G.* 333, 664. — Ook met het voorz. *tot* in plaats van den 3den nv. || Daer bedorfte toe een wel ghesint man ende vroet, *Lanc.* II, 29001. Alsmen dan wille doen bedinge, daer bedarf toe heilige pensinge, IV, 33.

II. Onpers. — Het bedarf. Of absoluut gebruikt òf met den 3den nv. v. d. pers. en eene zaak als ondw. — *a*) *Het is noodig*, *het is noodzakelijk*, *het behoeft*. || Hout dien penninc menich waerf, dat menne vindt als het bedarf, *Bouc v. Sed.* 842. (Onse here) hem seide, dat het bedarf, dat men gheboren wart anderwarf, *Rijmb.* 22410. Men onttoe die kerstene kerken, want het bederf, *Sp.* II*, 22, 318. Het en bedarf niet, dat onse here . . op sinen sondare altoes gram si, *Lanc.* II, 15075. Dies bedarf, dat menre toe vare vroedelike, 14992. Dat bedarf een herde wale, *Doct.* III, 906. God kende der naturen staet, broosch ende cranc van erdscher mine, dies hoer bedurfte wel te sine, *hetgeen zij noodwendig zijn moet*, *OVl. Lied. en G.* 514, 606. — Beter bederf! eig. *Iets beters* (een beter) *is noodig*, als uitroep gebruikt in den zin van *God betere het*! || Mijn here Ywein sprac: Beter bederf! Wat sal doen die here van den lande dan? *Lanc.* II, 76933. — Hi sal mi echter, als mi bedarf, ghehulpich sijn ghetrouwelike, *Parth.* 1725. Ic gheve di ziele ende lijf, goet ende al dat di bedaerf, Praet 4359. Dingel wectene anderwarf ende seide: „Et, ic waent di bedarf, *Rijmb.* 12558. God, die loon es van goeden ghewerken, sal u wel ghelden daert u bedaerf, *Amand* I, 2017. Breeder hem vedre, die hem bederf dat mense uutdoe (*d. i. die het voor hem nuttig*, noodzakelijk is, *uit te trekken*), *Nat. Bl.* III, 1676. Wie so omme vulmaectheit stoede, dat hem bedurste hem te dwane in sine daghelijxe trane, *Franc.* 2570. Hem bedarf wel, dat hi hem houde met sinne, *Flor.* 2091. Dan wille hise over sine ontfaen ende ghevet hem dat hem bedarf, *Nat. Bl.* III, 904. Van galeiden ende scepen . . ende van al dat hem bedorste, *Lanc.* II, 32756. De clusenare begaetde dorsse wel van al dien dat hen bedorste, 45236. Hi moeter toe besorghen selke dinc als hem bedorste, *Eleg.* 688. Van allen dien hem bedorste, *Grimb.* II, 786 *var.* Daer slapet alst hem bedarf, *Nat. Bl.* IV, 636. — Ook met den 3den nv. van den persoon en den 2den nv. der zaak. Mi bedarf of bederf des, *ik heb behoefte aan iets*, *ik heb iets noodig*. || Tonsalicheit leven . . dat heeft een man die ghenoech heeft ende sinen lichame niet en gheeft, dies hem bedarf ende betame, *Lsp.* I, 28, 65. Dat oec ertrike bedarf bat goeder woerde . . dan dat hemelrike doet, II, 52, 56. Men gaf hem alle dinghe, dies hem al daer bedarf, II, 11, 122. Daer schiet die abt ende ghinc al bereeden groot ende smal dies ter saken toe bedurste, *Amand* II, 3649. Al dies hem bedaerf, groot ende smal, 3781. Hem vele etens bedarf, *Nat. Bl.* III. 2865. Vele spisen bedarf hem wel, 3284. — Ook met een onbepaalde wijs in plaats van den 2den nv. || Hem bedaerf wel langhe sieden, *ald.* V, 73. Hem bedaerf oec vele te sieden, 326.

b) Bij uitbreiding in den zin van *het is plicht*, *het is goed*, *het betaamt*. || Hets recht ende het bedaerf, Gode te dankene sire gave, *Franc.* 5954. Dat si eyschen menechwarf anders dan te eyschene bedarf, *Lanc.* IV, 43. Het esser vele meer dan bedeerf, die gherne alle op Venus kerf rekennen souden, *Vad. Mus.* 1, 371, 13. — Als bedarf, *zooals van zelf spreekt*, *zooals natuurlijk is*. || (*De gravin van Gelre*) sonder oer starf ende naeste daer af, als bedarf, wilde comen tsinen geherve, Velth. II, 44, 11. Eerlike, alse ...

bedaerf, hevet die keyser den paues ontfaen, *Sp.* III[a], 53, 44. Sine gesellen, alst bedarf, inden daer dus alle haer leven, *Lanc.* IV, 13036. — Ook met den 3den nv. van den pers. || Den vroeden en bedarf niet, dat hi swaerlike droeve yet, *Melib.* 113. Naerdien dattu neeringhe heves, so bedaerf di dattu leves, *Bouc v. Sed.* 531.

BEDERVENESSE. Zie BEDERFENISSE.

BEDERVINGHE, znw. vr. Van *bederven* (1e Art.), in den zin van *schipbreuk lijden* (zie ald. 2c). Met toevoeging van *van der see. Schipbreuk.* || (Hi) niet en wist, wie vanden drien bedervinge vander see ghehad hadde, *Gest. R. f.* 187*a*. Vgl. *scipbrekinge*, op dezelfde bladzijde.

BEDESCOUDICH (BEDESCULDICH, -SCOUDECH, -SCULDECH), *-dige* of *dege*, bnw. Van *Bede* in den zin van *belasting* en *scoudich* (*sculdich*). *Belastingschuldig, belastingplichtig.* || Al houdet een bedesculdich man siin goet van yeman te lene, daer zal hi scot of ghelden, *Oorkb.* 2, 376*a* (*a.* 1292). Dat die bedeschuldighe liede . . gelden zullen die twee deele van der jaerbede, 456*a* (*a.* 1297). Al hout een bedescoudich man sijn goet van yement te lien, daer sal hy scot van ghelden sonder van ons, Mieris 2, 91*b* (*a.* 1310). Voert soe mach elc man vonnisse wysen voir ons ende voer onse bailliu, die onse manne is, van goede over eenen bedescoudigen man, *ald.* Scotbair ende bedesculdich bliven ende andere lasten dragen, Wiel. *Instr.* 169, 15.

BEDESETTER, znw. m. Van *bede* in den zin van *belasting*, zie ald. 3), en *setter* van *setten* d. i. *vaststellen*, *bepalen.* (Ook thans komen nog *zetters* voer bij de classificatie van belastingschuldigen). *Beambte, die bepaalt hoeveel belasting ieder betalen zal, zetter, schatter, taxateur*, en daar zij de belastingen inden, ook *ontvanger.* Vgl. onder AMBACHTSBEWAERRE, en Kil. bedesetter, *censor.* || Jacob Pieterszoon . . . (ende) Cornelis Pieterszoon . . ., buyeren ende bedesetters van Valckenborch, *Inform.* 278. Alle bedesetters ghesetten int quartier van Antwerpen moeten rekeninghe doen, *aang. bij* V. Hasselt *op* Kil. 59.

BEDESETTINGE, znw. vr. Eig.: *het bepalen* (setten) *van het aandeel, dat iemand in de bede* (belasting) *moet dragen*, en vervolgens in concreeten zin *het aandeel zelf* (vgl. *schatting*). || Dat de portereu van Antwerpen . . ne gheene bedesettinge noch scattinge sculdich en sijn, anders dan metter stad van Antwerpen, *Cout. v. Antw.* 1, 88 (*Gesch. v. Antw.* 2, 494).

BEDESSIDE (BEDISSIDE), voorz. Met den 2den of 3den nv. Van *Be* en *desside* (zie ald.). *Aan deze zijde van* (hd. *diesseits*). || Dat men bedessijde Berchem, bedessijde de Galghe te Rulleberghe, bedessijde Jette, . . bedessijde Guerre, bedessijde Woluwe, bedessijde Boendale, bedessijde Anderlecht, bedessijde Uccle, noch bedessijde Vorst nieman engheenen wijn vercopen en sal, *Belg. Mus.* 7, 305. Meer andere groete meenichte van eedelen van allen landen bedessyde sgheberchts, *Cron. van Vlaend.* 2, 16. Ende als men toent ons heren anschijn, so hebben die van Rome V[m] jaer aflaet, ende die van dien lande IX[m], ende die van bedesside sbergs XIIII[m] jaer aflaet, *Hs. aang. bij* Jonckbloet, *Spec.* bl. 127. So waer dat ware, bedesside der Zuutzee, *Cout. v. Brugge* 1, 335. Dat die kersten van bi dees sijde (l. *bedesside*) der zee dair tlant besloegen ende bevochten, *Exc. Cron.* 25*b*. Beghinnende an de beke bedisside der moerbrucghe ende also streckende tote omtrent 12 roeden begonside der moerbrucghe, *Invent. v. Brugge* 4, 368.

BEDEVAERT (BEEVAERT, BEVAERT, BEVERT), znw. vr. Mnd. *bedevart.*

1) *Bedevaart.* || Menichvoudighe ban ende zware bevaerden, daer zommighe luden zeer mede bedorven ziin, V. d. Wall 367. Daer nae soe is hy ghereyst om sijn bevaert, *Gest. Rom. f.* 16*c*. Tot dat hi zijn bevaert heeft volbracht, *Huge v. Bord.* 14. Een bedevaert begripen, *ondernemen*, Gelre, *Wapenb.* 58. — In verschillende thans verouderde uitdrukkingen, waarin *bedevaert* als adverbiale acc. voorkomt, evenals *pelgrimaedse* (zie ald.). — Bedevaert gaen. || Daer tenden so souden si te Romen gaen . . . ene bedevard, Velth. V, 25, 53. Bedevaert . . . te gaen vorder dan tot Aken, *B v. Utr.* 1, 67. Als miin vrouwe tot Eykenduynen bedevairt gegaen was, *Oorl. v. Albr.* 49. Want dese heylige vrouwe bedevaert was gegaen tot Sinte Jacobs in Galissen, Matth. *Anal.* 3, 100. — Bedevaert riden. || Brieven, uter Hage gesent an mynen here van Hollant tot Egmonde, dair hi bedevairt gereden was, *Oorl. v. Albr.* 296. — Bedevaert senden. || Doe verstonde ic wel in desen, dat ic was bedevaert ghesant, Hild. 239, 12. — Bedevaert (sijne b.) varen. || (Hosea) gaf driewaerf int jaer orlof, dat tfolc onder hem voere bedevaerd te Jherusalem, *Rijmb.* 14140. Sulc heeft bedevaert gevaren, als hi soude sijn huus bewaren, hi had vele bat thuus gebleven, *D. War.* 8, 74, 55. Hi voer van Ermenijen . . . te Jherusalem sijn bedevaert, *Serv.* I, 315. Een edel man Dirc, grave van Hollant, doe hi tot Jherusalem bedevaert voer, *Clerc* 53. Te varen te Sante Jacop oft tot onser vrouwen tAken oft anderswaer bedevaert, *Overijs. R.* I[1], 25. — Bedevaert tien. || (Si) togen bedevaert tEgmonde, *Clerc* 76. Si was bedevaert getogen tot sinte Jacobs in Galissen, 56. — Bedevaert reisen. || So si uten lande van Tussien gereyst was bedevaert tot Romen, *Pass. W.* 272 *d*. Ende is bevert gereyst mit enen eerliken gesinne nae Luidick, *D. War.* 7, 112.

2) *Buitenlandsche reis, verblijf in den vreemde*, lat. *peregrinatio.* Terwijl dit Lat. woord de bet. van *bedevaart* (pelgrimage) heeft aangenomen, ging het met *bedevaart* juist omgekeerd. || Een mensche .. soude varen sine bedevaert oft int vreemde lant, *Hs. v.* 1348, 257 *a* (Matth. 25, 14).

BEDEVEN? || Mer stoede hier suwes iet, dat bedeeft, hoe ghi woudt, wat helpt groet gescal, Ghine bites, dat ghiere doot om bleeft, *Rincl.* 718. — De fransche tekst heeft (coupl. 59): „Mais bien te soit appareillie, se ente y a qui tiève soit." Is misschien het ww. *bedeven*, dat van elders onbekend is, verwant met den stam van got. *gadaban* en ons *deftig*, ags. *gedafan* en *gedafnian*, passen, behooren (Diefenb. *Vgl. Wtb.* 605)? De beteekenis zou dan zijn: „Doch als hier iets stond dat van u is, dat *past*, *betaamt* (nl. u te geven)", voor *dat zou plicht zijn*; eene bet. die werkelijk de woorden moeten hebben.

BEDI (BEDIE, BIDI, BIDIE, BEDIEN, BIDEEN (bij Stoke)), bijw. en voegw. Mhd. *bediu*; en *bi diu.* Gloss. Lips.: *bethiu* of *bithiu* (Heyne, *And. Denkm.* 43). Samengesteld uit *bi* of *be* en een naamval van het aanw. vnw., nl. den instr. *die* of den datief *dien.* De gewone vorm was *bedi*, *bedie*, d. i. de toonlooze van het voorzetsel *bij*, dat ook mhd. de gewone vorm in samenstellingen was (Lexer 1, 262), met den instr. *die*, *di*, mhd. *diu*, got. *thé*, welke bij comp. ook thans nog bestaat in het eng. *the*, nl. *te*, hd. *to*; mnl. *de*, *te*, *die.* Zie Huyd. op Stoke 1, bl. 228;

Clignett, *Bijdr.* bl. 210; Heremans, *Overblijfsels v. d. Instr.* bl. 17 vlg. De andere vormen *bidien*, *bideen*, *bedien* zijn met den d a t. van hetzelfde vnw. samengesteld en beteekenen hetzelfde. Ook vindt men in gelijken zin *bi desen*, *bi dat* en *bi des*. Zie BI.

I Als BIJW. — 1) Als zuivere instr. *Daardoor*, *ten gevolge daarvan*. || Door sine doghet . . . es so groot volc totem comen, dat sijs mee hebben dan wi, ende comen bet aen dan wi bedi, *Parth.* 1484. Die vanden castele . . moesten altehant bedien, wouden si ochte ne wouden, vlien, *Lanc.* II, 28759. Gi hebbets verdient bedi, III, 7456. Aldus versach die coninc bidien dongeval dat hem soude gescien, IV, 10771. Dat quam bedi, hi vanter were, STOKE X, 218. Zoo ook I, 515.

2) *Daarom*, *om die reden*. || Maken wi hem (*den mensch*) oec bedi helpe, die hem ghelijc si, *Rijmb.* 525. God dede wesen onderdaen die Joden . .. den Romeinen al bedi (= *aldaerom*), 32239 *var.* Ic ne soude u mogen sijn sceppenesse niet bescriven, bedi latict achterbliven, *Ferg.* 3518. Hi vrucht al dat hi siet, bedi springhet hi in den vliet, *Nat. Bl.* VII, 842. Dat hebbic bedi hier ghenoemt . . ., dat hi hem hoede, 193. Du nemest al, du doest mi scade, bedi en doe ic di ghene ghenade, *Esop.* XLI, 11. Haddic ju ghelaten in juwe ere, ghine waert niet comen tesen sere, ic bemre of ocsuun bedi, *Wal.* 9115. Want bidi hi waes onblide, dat hine alsoe machtich sach, *Sp.* I[e], 12, 48. Zie verder *Nat. Bl.* III, 2342 *var.*; V, 623. *Nat. v. Il.* 1804; *Esop. Prol.* 12; *Ferg.* 1685; *Rijmb.* 274, 483, 23840, 24147, 33896. — A l b e d i, hetzelfde als *aldaerom*. Zie *ald.* en AL. — B e d i o m d a t, *daarom*, *omdat* (lat. *propterea quod*), *Rijmb.* 486; *Nat. Bl.* III, 1050; V, 341, 502; VI, 633; VIII, 199; *Troyen* 6885. — B e d i d a e r o m, *om deze reden*, *hierom*, *Vrouw. en M.* VIII, 350. — B e d i w a n t, *daarom*, *omdat*; *omdat*; *want*. *Lanc.* IV, 541; Praet 759; *Nat. Bl.* VII, 899; *Franc.* 8113. — B e d i (b e d i e n) d a t, *daarom dat*, *omdat*. || Dat dese siecheit haere anquam, bedi dat si te vele naturen hadde daer bi dat si mans en plach niet, *M. en Vr. Heim.* 1698. Bedi dat de pacient heeft groete pine int hooft, Jan. Yp. 39. Zoo ook *Flor. en Bl.* 2277; *Nat. Bl.* II, 47; *Lanc.* III, 10967; Heelu 1693; *Nat. Bl.* I, 162; *Rijmb.* 600. — N i e t b e d i d a t, *niet daarom dat*, *niet omdat*, *Vr. Rijmk.* 4020; *Lanc.* II, 28011; 34642; III, 11111; IV, 5775. — N i e t b e d i, gevolgd door een ontkennenden zin met *ne* of *en*. Elliptische uitdr., het best weer te geven door onze uitdr. *niet dat* — *maar* (vgl. *Troyen* 6840: Nochtant en segickes n i e t b y d y . . . dattet recht sy . . ., m e r dat ic meen. . . , dat Ulixes is een quaet). De volledige uitdr. was: i c n e s e g g e(t) n i e t b e d i . . . ne, d. i. *niet dat ik daarom wil zeggen*, *dat niet*; *niet dat ik daarmede ontken dat*. De volledige uitdr. vinden wij *Lanc.* II, 25352: || Gine sijt die goede riddere niet, die al die aventuren te hoefde bringen sal. I c n e s e g g e n i e t b e d i gine sijt die beste riddere, die nu ter tijt wapine dracht, mare die goede riddere sal hir nare beter werden dan gi; en *Ferg.* 1481: Joncfrou, in sach u herte nie, sine quam hier niet; i n s e g t b i d i e, hadicse, ic e n gave se u niet, (*maar*) ic en sachse nie. *Niet dat ik u het hart niet*, *als ik het had*, *zou teruggeven*, *daarvan niet*; *maar ik heb het nooit gezien*. De uitdr. n i e t b e d i — n e staat dus in onze taal gelijk met *niet dat* — *maar*; *maar toch*; *dat nam niet weg dat*; *niettemin* —; *hoewel* —; en dgl. Zie De Jager, *Arch.* 4, 216—223. || Niet bedi sine wisten niet an hem, daer si blameren af mochten sine persoene . . ., ne waer dat si ontsaghen, *niet dat zij iets op hem wisten te zeggen*, *maar zij vreesden*, *Vl. Rijmk.* 4212. Ic was coninginne willen ere . . ., niet bedi mine bequam tgrote goet noit so wel als mi darmoede doet, *maar toch vond ik nooit zoo veel behagen in rijkdom als in armoede*, *Lanc.* III, 3209. Si dochte hem edele wive wesen niet bedi, hine hadde liver dat si hare zielen verloren dan hi, *dat nam niet weg*, *dat hij liever wilde*, 7145. Hi gaf Madore metten swerde enen swaren slach . . ; niet bedie Mador en versochte Lancelote daer al dat hi vermochte, *niettemin trachtte M.*, IV, 3953. Zoo ook *Lanc.* II, 928, 1475, 11331, 24222, 27219; III, 1376, 2963, 5725; IV, 4949. — Minder nauwkeurig wordt de ontk. *ne* weggelaten. || Niet bidi nochtan (*niettemin*, *evenwel*) soe mochte mettien riken wel ommegaen, *Sp.* III[3], 26, 36. Niet bedi bi siere ghenaden groet int ende voer sine doet ontfaremde hem sijns, *Vl. Rijmk.* 2861. Niet bedi die grave hadde wale van desen ghehort, *Lanc.* II, 3668. Zoo ook 3567, 12191, 17840, 20525, 28270, 28352, 28740, 30930, 32604, 32364, 36333, 36499; III, 633; IV, 1261. — De bet. van *daarom* kan vaak ook door het voegw. *zoodat* worden weergegeven. Zie b.v. *Alex.* III, 523, 531, 548, 890; *enz.*, en vgl. onze uitdr.: *waarom ik maar zeggen wil* (of *daarom wil ik maar zeggen*) met: z o o d a t *ik maar zeggen wil*. Zie ook WANT, dat insgelijks de bet. *zoodat* aanneemt. — Als voegwoordelijk bijwoord komt *bedi* (*bidi*) een enkele maal voor met de bet. van *immers*, *toch*. || Onse Here seide: swighen si, die stene sullen roepen bedi, *dan zullen immers de steenen spreken*, *Rijmb.* 25059. Dese keyserinne bidi was in siere heimelichede ende dienden selve mede, *Sp.* III[4], 44, 60.

II. Als VOEGW. — *Omdat*, *want*. || Bedi hi hadde die porse groet, hi moeste vallen op die knien, *Ferg.* 4110. Bedi der minne eenparichede es voer Gode ghenoughelichede, *Amand* I, 698. Bedien in deser manieren dat roeden sceden die rastelier. *Lanc.* III, 6143 (*dat* in den 2en regel is de voorlooper van het subj., anders zou er staan *bedien dat in* enz.). Bedien si en sijn gheen erve hier liden in dit lijf, mi wondert, *daar men toch hier in dit leven niet eeuwig blijft*, *verwondert het mij*, *Vrouw. e. M.* VIII, 346. In wille niet daghen, bedi ic wille varen jaghen, *Ferg.* 39 (vgl. 4881). Tonrechte seldi sterven nu, bedi en es niet comen bi u, *Flor.* 3541. Zoo ook *Lanc.* III, 681, 7132, 7136; *Nat. Bl.* VII, 881; *enz.* — W a n t b e d i, *want*, *omdat*. || Want bedi het cam aldus, *Franc.* 8113. Want bedi ic waende wale ane hare sachte simpele tale . . dat verwandelt waer haer raet, *Rose* 255, 134.

AANM. — De twee beteekenissen als bijw. en voegw. komen ook in één zin voor. || Bedi (*daarom*) ne wisti niet wat doen mere, bedi (*omdat*) si lagen hem op so sere, *Lanc.* II, 941. In versekere u nieuweren vortan van der doet nu ter wilen jaget mi, bedie (*omdat*) gi hebbets verdient bedi (*daardoor*, *daarmede*), III, 7456.

BEDICHTE (BEDECHTE), bnw. en bijw.; zie *dichter* z. ald.

I) Als BNW. — *Zwaar*, *hevig* (vergr. trap *bedichter*). || Die joget valt in evele lichtre, ende evel es vele bedichtre des ouden (*l.* dan der ouden), *Sp.* I[e], 10, 27 (Vinc.: gravius egrotat).

II) Als BIJW.

1) Van plaats. *In de nabijheid*, *dicht bij*. || Si (*de engelen*) scouwen wel bi dichte (*l.* bedichte) alle dinc in Gods ansichte, *Lucid.* 718. Si sullen

hebben wel bedechte (*l.* bedichte) voor hem lieden Gods ansichte, 6045.

2) Van wijze. *Onophoudelijk*, *met geringe tusschenpoozen*, *herhaaldelijk*, *telkens weer*; soms ook *met klem*, *met aandrang*. || Si baden den here harde bedichte, dat hi hem den riddere late bekinnen, *Lanc.* II, 44362. Hi sleet sijn scone har bedichte, 35685. Vleesc ende vel haeldi bedichte neder, daer dat rode bloet dapperlike ute liep ende woet, *Wal.* 8986. Soe dat hem die trane liepen ute sinen ogen bedichte, *Lanc.* IV, 5992. Bedichte die trane sijn vielen der vrouwen in dansciin, *Limb.* VI, 1857. Bedichte hem die tranen liepen over elke lierewanghe, *Sp.* III[a], 80, 16. Die spiete ende die scichte . . vlogen bedichte, *OVl. Ged.* 2, 71, 191. Daer sine bespogen bedichte, *Lucid.* 1458. Trane, die hem vallen in dansichte, harde groet ende bedichte, *Rose* 13889. Dore elke vinstre (quamen) . . quarele gevlogen bedichte, *Lanc.* II, 29281. Die sparke vlogen . . bedichte, 43052. Tbloet liep uut ten leden . . bedichte, *Wal.* 9936. Waleweine . . sach hi bedichte ten maelgen daer tbloet utedringhen, 10073. Dat dat bloet uutspranc bedichte beide ten monde ende ten nesen, *Lanc.* II, 8890. Si scuerden wel bedichte . . beide haer ende ansichte, 25622. (Si) scoten bedichte uutwaert scerpe scichte, *Wittek. v. S.* 95. Die coninc beval bedechte, datmense vaste hoeden soude, Velth. II, 15, 18. — Vooral in verbinding met *slaen* gebruikt, hetzelfde als slach in slach slaen. Zie SLACH. || (Hi) sloech bedichte op hem na sijn bloet ansichte, *Lanc.* III, 15469. Lyoneel sloech op hem bedichte, 7598. Si sloech haer selven bedichte in hare scone ansichte, IV, 8089. (Hi) sloech bedichte op hem daer . . grote slage, II, 40646. Si gingen hem onderslaen bedechte, III, 15726. Hi slouchse in hare ansichte meneghen slach wel bedichte, *Limb.* VI, 1963.

BEDICHTEN, zw. ww. bedr. 1) Eigenlijk. *Bezingen*, *iemands leven in dichtmaat beschrijven*. || Die edel here, dien wil ic nu in eenre claghen bedichten ende syn waeldaet waghen, *Claghe* 14.

2) Bij uitbreiding. *Beschrijven*, *te boek stellen*, *op schrift brengen*, ook in proza. || Die . . alrehande besceydenisse der landen ende oec der dinghen met zuverliken ende gecierden woirden bedicht hebben, *Clerc* 2. Josephus, die der Joden hystorien een deel bedichte, *Ned. Proza* 122. Dat hy (de clerc) sijns heren ende der steden redenen ende meninghen verder verstaen sal ende wijsseliken ende abeliken bedichten ende bescriven, Matth. 70.

BEDIE. Zie BEDI.

BEDIE, znw. gesyncopeerde vorm van *bediede*, 3den nv. van *bediet*. Alleen gebruikt in de uitdr. van bedie, *van beteekenis*, *van naam*, *van stavast*. || Mans van bedie, van Breda Deeken, heer Heinderic de Bie ende heer Jan Boot, *Sacr.* 1183.

BEDIEDE, znw. vr. en onz. Mhd. *bediute* vr.; mnd. *bedude* vr. In zijne beteekenissen gelijk aan het veel meer gebruikelijke znw. *bediet* (zie ald.).

1) *Verklaring*, *uitlegging* (vgl. *bediet*, 1*a*). || Hier mede latic dit bediede, *Teest.* 2397. Hore, ic segghedi dat bediede, *Lsp.* II, 9, 32.

2) *Gebeurtenis*, *zaak* (vgl. *bediet*, 2*c*). || Dese dinc ende dese bediede daer ic af gheseit hebbe, ghesciede omtrent twee maende na dat bleef doet die goede grave, *Vl. Rijmk.* 4368.

3) *Beteekenis* (vgl. *bediet*, 4), ook *gewicht*. || Der heyligher kerken bediede is sameninghe der goeder liede, *Lsp.* II, 39, 255. Die welke brieve . . . grote wijsheit hebben bevaen, ende van leringhen grote bediede, II, 40, 83.

BEDIEDELIJC (BEDUDELIC), bnw. Van *bedieden* (zie ald.). *Duidelijk*, *klaar*, *helder*. || Claerlic ende bedudelic mit groter verstandelheit heeft u die andere oude, mijn gheselle, onderwijst, *Gulden Troen* 5*a*.

BEDIEDEN (BEDUDEN, later ook BEDUIDEN), zw. ww. bedr. Van het ongebruikelijke ww. *dieden*, in den zin van *bekend maken*, *den volke verkondigen*. Mhd. *bediuten*.

BEDR. — 1) *Duidelijk maken*.

a) in eig. zin. *Verklaren*, *uitleggen*. || Ghi sultse bat verstaen, dan icse u metten dichten bedieden can ochte berichten, *X Pl.* 40. Dan sal ic u door Amands eere bedieden die verstannesse mede in vijf poeinten, *de beteekenis verklaren*, *Amand* II, 6011. Het is wonder wat hy sal den man, want hy en beduden niet en can, *hij kan de beelden op het schild van Achilles toch niet uitleggen*, *Troyen* 7778. Of spreken si alle mit tonghen of beduden si alle die scrifture? *Ms.* 75, I *Cor.* 12, 30. Al dat mer inne (*in het O. T.*) vent, es leren ende bedieden der dinghen, die na ghescieden, *Teest.* 1812. (Si) wildent over waer bedieden dat ongheval van haren lieden gheent wonder meende, *Sp.* III[a], 34, 13. Vro was hy ende harde blyde, dat syn droem hem heeft ghelogben , . . die op syn kynt hem was bediet, „*die hem was uitgelegd*, *als op zijnen zoon betrekking hebbende*". *Troyen* 10614. Bediet dees mespel op den coninc, *Taf. op* 3 *K.* 68, d. i. *vergelijk de eigenschappen van deze mispel met die eens Konings*. Dat hi (*Witte*) stille ende overluut sine brieve sende uut . . in allen steden, an allen lieden ende dede hem daer mede bedieden, dat hi in den lande ware, *hij liet hun daardoor duidelijk maken*, *gaf hun te kennen*, Stoke VIII, 1125. De coninc vertelde hem den drome, ende niemant en was dien mochte beduyden, *D. B. Gen.* 41, 8. — Iet te wonder bedieden, *iets als een wonder uitleggen*, *voor een wonder houden*. || Men sout te wonder mogen bedieden, tgrote . . (ontbr.) dat si daer daden, *Fragm. Car.* 270. — De onbep. wijs als znw. gebruikt: || Ghilieden sijt allegader doot int bedieden, *Amand* II, 699. Toten Ebreuschen, die int bedieden waren onverstandelike lieden, 6020. Dat hoorde ic sint an sijn beduden, Hild. 27, 30. Ook in den zin van *te recht helpen*, *beantwoorden*. || Haddic in Martens cam ghescoren, ic ware nu vroet bediet, *Wap. Roy.* 47. Herde gherne soudic bedieden een vraghe te recht horen van lieden, die hem daer op verstonden wale, *ik zou gaarne goed eene vraag hooren uitleggen*, *oplossen*, *beantwoorden door menschen*, *die er verstand van hebben*, *Vad. Mus.* 1, 317, 2.

b) door iets uit eene vreemde taal over te zetten. *Vertalen*, *vertolken*. || Dat si ons ende onsen lieden die wet in onser talen bedieden, *Sp.* I[a], 12, 11. In Griexscer tale uten Ebreuscen onse wet te bediedene, I[a], 12, 24. So gaf men daer ter selver stonde den brief Tulpine, dat hine den lieden in de lants tale soude bedieden, IV[1], 7, 6.

c) *Afschetsen*, *afteekenen*, *aanduiden*, *noemen*. || Wel es bi desen visch bediet menighe, die luttel of niet gheacht es, *Nat. Bl.* V, 757. Vort suldi horen bedieden some vanden heilegen lieden, *Sp.* III[a], 52, 73. Met derre minne, die ic bediede, sinder meest gemint die rike liede, *Rose* 4685. Bedi hoertmen dese bedieden donnedelste van alden lieden, *Sp.* I[1], 36, 27 (vgl. IIde Partie, bl. 513). — Vandaar dat *bedieden* ook de bet. *bedoelen*, *te kennen geven* aanneemt. || Uter! ghi siter bi bedunt bi der sterren ende bider draken, *Sp.* III[a],

31, 26. Hierbi wast beduyt, dat dit kint winnen soude Asyen ende Europen, *Ned. Proza* 351. Alse oft soe seide over luut „hier bi so was ic beduut," *Sp.* I[a], 30, 27. — Hiertoe behooren ook de volgende plaatsen. || Der Arriane sede was te seggene: „Gloria patri in filio," omme dat si mindere, alse ongeloevege lieden, dan den vader den sone bedieden, *den zoon voor minder houden*, *als minder beschouwen dan den Vader*, *Sp.* II[a], 11, 44. So wat so seggen die liede, men mach maer enen God bedieden, *spreken van één God*, *éenen God erkennen*, *Sp.* II[a], 9, 55.

2) *Vertellen*, *verhalen*, *mededeelen*. — *a*) Eigenlijk. || Wie salt dorren hem bedieden, wie sal wesen soe coene, die den coninc Gwidekijn seggen sal die lede mare? *Wittek. v. S.* 174. Comt ende siet hier enen man, die mi al heeft bediet, so wat so mi es ghesciet *Rijmb.* 23056. Ic bediede u die waerhede, *Amand* II, 3087. Daer ic ju in (*in Boek* VI) den ondersoec van serpenten bedieden sal, *Nat. Bl.* V, 1132. Ic salt den rechter oec bedieden met subtijlheit, eer wy schieden, Hild. 38, 165. Die ere en mochtu niemen bedieden, die deen van den andren heeft, *Limb.* VII, 58. Dus ontfinghen si scade groot ende van goede ende van lieden het ware jammer te bedieden, Stoke IX, 1232. Dit horewi ystorien bedieden, *Nat. Bl.* XI, 164. — Horen wi bedieden, *naar wij vernemen*. || XLIIII manieren van lieden hevet (*Indië*) in, horen wi bedieden, *Sp.* I[a], 37, 5. — Ook met het voorz. *van* verbonden: *van iets vertellen*, *spreken*, *weten te verhalen*. || Nu suldi horen voert bedieden van den stenen, *Nat. Bl.* XII, 1147. Men seide, dat daer ter stat, die wondere hier voermaels gescieden, daer die menige ave bedieden, Velth. III, 22, 60. Onse Here quam te Sichem, daer Genesis vele af bediet, dat tien tiden Cychar hiet, *Rijmb.* 22986. Een deel lantliede, . . daer ic bediede te seggen ave wonder groet, Velth V, 12, 5 (d. i. wonder groet te seggen. Vgl. lat.: *de quibus mira dictu narro*).

b) bij uitbreiding. *Iemand iets herinneren*, *op het gemoed drukken*, *voorschrijven*, *bevelen*. Vgl. onze uitdr.: *te vertellen hebben*. || Sie scieden hare liede alst Hercules te voren bediede, *Troyen* 1362. Daerom ons God selve bediet: „ghi en sult niet rechten na den aenghesichten," *X Pl.* 1909. Die wise Salomon ons bediet: „mensche, en laet di lusten niet der quader lieden straten," 1118. Seneca ons bediet: „ghi selt in allen enden armen, crancken ende ellenden . . hulpen," 1921. Sinte Ambrosis horic bedieden: men sal alsen in olie sieden, *Nat. Bl.* VII, 800. — De onbep. wijs als znw. *Vermaning*. || Oeck wat hem sijn broeders rieden . ., hi en wrochte niet na hoer bedieden, Hild. 62, 70.

3) *Beteekenen*, *beduiden*, *willen zeggen*, lat. *significare*, dat op het gebruik van ons *beteekenen* zonder twijfel van invloed geweest is. || Die seste letter is een U; sel ic twaer bedieden nu, soe machse Veritas beduden, Hild. 72, 83. Saterdach (*Sabbath* nl.) ruste bediet, *Natuurk.* 1434. Dat broet bediet, als ict verstoet, sijn vleesch, entie wijn bediet sijn bloet, *Rijmb.* 1690. Het dochte hem een vremde dinc wat dat roepen bedieden mach, *C. en El.* 37. (Die worm) . . bediet der Maghede kint, *Nat. Bl.* VII, 1030. So macht wel over waer bedieden, III, 3593. Dit bediedt die ioedsche wet, *Teest.* 1822; *enz.* — De onbep. wijs als znw.: *beteekenis*. || Daer so suldi vinden dat bedieden der lettren viere, *Wrake* III, 629. In Alexanders vijfte jaer staerf Plato, alse hi hadde . . . . neghene vaert IX jaer geleeft, dat groot bedieden inheeft, *hetgeen wat wil zeggen*, *Sp.* I[a], 4, 31.

BEDIEDEN, zw. ww. onz. Van *dieden* in den zin van *baten* (zie ald.). *Baten*, *helpen*. || Dit ne mochte niet bedieden, dat sijs hem baden, dire waren, *Lanc.* II, 45838 (of is *bedieden* hier op te vatten als het vorige Art. 4)?).

BEDIEDENISSE (BEDIETNISSE, BEDUDENISSE), znw. vr. Mnd. *bedudenesse*, *bedutnesse*, mhd. *bediutnisse*.

1) *Uitlegging*, *verklaring*, vooral van droomen gezegd. || Leet mi in sconincs aenscouwen, ende ic sal den coninc vertellen sinen droem ende sijn bedudenisse, *D. B. Dan.* 2, 24. Ic heb enen mensche ghevonden . . die den coninc die bedudenisse (nl. *van den droom*) boetscappen sal, *ald.* 25. Goede ghewoente is die alrebeste bediedenisse des rechts, *bona consuetudo peroptima interpres legis*, Matth. 45.

2) *Beteekenis*, *bedoeling*. || Dat si hem te kennen gaven die bediedenesse daer ave, *Wrake* III, 624. Dat hi Abrame brochte te voren beede sinen wijn ende sijn broot, dat heeft bedietnesse groot, *Rijmb.* 1682 (vgl. *Amand* II, 2482). Hebdi clear verstaen die bediedenesse van den woorden, *Amand* II, 4609. Die bediedenesse van onsen heere, 6010. Dits bediedenes des latijns, *Belg. Mus.* 7, 321, 95. Die bedietnesse van dien, *Lanc.* II, 4223. Wat die bediedenesse es daer of, 4237. — Die Bediedenisse van der Missen, titel van een mnl. dichtwerkje, over de beteekenis der bij de mis gebruikelijke symbolen (in *Lett. N. R.* 7[1]).

BEDIEDER (BEDUDER, BEDIEDERE), znw. m. Mnd. *beduder*; mhd. *bediutaere*. — 1) *Verklaarder*, *uitlegger*, vooral van droomen. || Sine bedieders (nl. *van den droom*) seiden gint dat soe soude draghen een kint, *Rijmb.* 17207. Dijn eerste vader sondichde ende dijn beduders (*interpretes tui*) deden overdaet teghens mi, *D. B. Jes.* 43, 27. Is daer gheen beduder . ., (hi) swighe in der kerken, *Ms.* 75. I *Cor.* 14, 28.

2) *Tolk*. || Si en wisten niet dattet Joseph verstont, omdat hi hem toesprac mit enen beduder, *D. B. Gen.* 42, 23.

3) *Vertaler*. || Van den LXXII bedieders van Jherusalem, *Sp.* I[5], 12, 12, *Opschrift*.

BEDIEDINGHE (BEDUDINGHE, BEDIINGHE), znw. vr. Mnd. *bedudinge*; mhd. *bediutunge*.

1) *Verklaring*, *uitlegging*. || Daer toe en behoeft men gheen constige ende meisterlike bedudinghe, mer puer ende eenvoudige ynnicheit, *Ned. Proza* 85.

2) *Beteekenis*, *bedoeling*. || Doe vraechde hi die bedudinghe van elker lettre zonderlinghe, *Lsp.* II. 24, 73. Hestor die lettren las, daer die bediedinge sulc of was, *Lanc.* II, 3361. Hi sal oec ingaen in die bediinge vanden parabolen, *D. B. Ecclesiast.* 39, 3. Gods woerden, daer hi die bedudinghe ende die waeromme niet of en verstaet, *Stemmen* 158. Siet nu hebbic u ghenoemt alle de voghele ende hare bediedinghe, Ruusb. 2, 222. Ist dat ic niet en weet die bedudinghe der stemmen, *Ms.* 75. f. 37 *a*. Dat hi die bedudinghe van desen visioen niet en verstont, *Ms.* 87, *f.* 22 *a*.

BEDIËN (ook BEDIEN, b. v. Praet 1628), st. onz. ww. (*bedeech*, *bedegen*). Van *be* en *dien* (zie ald). In verschillende opvattingen.

1) *Worden*, vooral in het verl. deelw. *bedegen*. || Sichtent dat ic ghelach, en mochte my gesonts vruecht, so vremde sijt ghy tmywaert bedeghen,

Ned. Kluchtsp. 76, 117. Tis seer verkeert in corten stonde: daer ghy waert meestere, sijt (ghy) knape bedeghen, *Belg. Mus.* 4, 252. Jolijt dat moet ons langhe dueren . . . mijn trueren bedeghe al stil, *dan zou mijne treurigheid ophouden* (*geheel stil worden*), *OVl. Lied.* 335. Vele lieden..., dewelke vele lands wonnen ende bedeghen zeere ryke, *Cron. v. Vlaend.* 1, 13. Die borghe bedydt, gheeft den sluetel van synen goede, *Spreuken* 68. Dewelke Aernoud . . . bedeghen es cordelier ende profes in de oordene van Sinte Franchois, *Cout. v. Brugge* 1, 485. Zo wat Vrijlaten poorters bedeghen waeren, 583. Andere die by fraude poorters bedeghen waeren, 590. Zoo ook 503. Jan Van der Haghen, als gheheel hoyr bedeghen van de versterften van den voornoomden Jacop van der H., *Cout. v. Gent* 649. Als de weese huer betrect te huwelicke, of priestre of riddere bediet, Wiel. *Instr.* 118, 299. Binnen jare ende dage, naer dat sij huer selfs bedegen zijn, *hun eigen meester geworden zijn*, 89, 118. Van eenen man die cranc bedeghen was van zinnen, *Invent. v. Brugge* 6, 114. Als hy den papegay ofghescoten hadde ende alzo conync bedeghen was van den voetboghe, *ald.* 118. Dat P. ende J. zekers ende borghen bedeghen zijn vor enz., Diericx, *Mém.* 2, 24. Zoo ook meermalen bij Despars. Zie ook Oudem. 1, 334 en 350, en Kil. 37: bedijden, fieri, evadere.

2) *Vooruitkomen*, *slagen*, *vorderen*, *goede zaken maken.* Vgl. ons ww. *gedijen.* || Ic moet mincken... ende hi moet wassen ende bedien, *Rijmb.* 22502 *var.* Scepenen diet recht verkeren, scolier die tilec mint, een arm man die wel wijn kint, dits ene compaengie.. die men selden siet bedien, *Belg. Mus.* 6, 213, 26. Gheselleken, spade seldi bedien, als ic ane u tale hore, want ghi sprect als een dore, 7, 321, 104. Overdich arm man.. bedijt selden, 10, 118, 10. Hebdi ghevolghet met Folien, comt weder, of ghi wilt bedien de wile dat ghi hebt den tijt, Praet 1142. Een jonghman sonder bedwanc oft kersten int gheloove cranck selden bedyen, *Spreuken* 73. Een dronckaert mach somtyts bedyen, dobbeleer nimmermeer, *ald.* 106. Die vele op de haghe cloppen, oft in de grachten sien, en sullen niet bedien, *ald.* 84. — Bat bedien, *betere gevolgen hebben.* || Bunc half sat sal bat bedien dan vol, *Rincl.* 572.

3) Van zedelijken vooruitgang gezegd. *Verbeteren*, *beter*, *edeler worden.* || So sal uwe ziele wel bedyen, hebdi berouwenesse van dien, Praet 1628. Hare jeughet sal soe so castien, dat soe haer wachten moet van blamen, so sal hare nature bedien ende hebben goeden lof van namen, 619.

BEDIËN, samengetrokken vorm van *bedieden* (z. ald.).

1) *Vertellen*, *verhalen.* || Willet mij dan vertrecken, in (*d. i.* ende) bedien mijns wijfs siecte, *Playerw.* 133. Ter eeren Gods lichaem, sou ic gherne in cort bedien, hoe dat tSacrament op de Nieuvaert yerst vonden es, *Sacr.* 764.

2) In den zin van *beteekenen.*—Vandaar de uitdr. van bedien, *van beteekenis, wat naam mag hebben.* || Ic stae in mijn lampte en zien, ic en vinder niet in van bedien, *V Maagd.* 353.

BEDIEN. Zie BEDI.

BEDIENELIJC, bnw. *Dienstbaar*, *tot het verrichten van bepaalde diensten verplicht.* || Een bedienelijk man, *Invent. v. Brugge* 4, 234; hetzelfde wat op eene andere wijze *sterfelike laet* wordt genoemd. Zie LAET.

BEDIENEN, zw. ww. bedr. en onz.

BEDR. — *Besturen*, *beheerschen.* || Dat rijke lant sult gij bedienen u leven lang, *Heemsk.* 186.

ONZ. — *Dienen*, in den zin van *dienstig*, *nuttig zijn.* || Oft iemant vanden gesellen ghaet in onbehoirlike oneerlicke plaetsen, daert hem nyet en bedient, Hermans, *Gesch. der R.* 327.

BEDIENENS (BEDINENS), voegw. Voor *Bediens*, hetzelfde als *bedi*, doch met den gen. in plaats van den instr. van het vnw. samengesteld. Zie BEDI en BEDIES. *Bedies* werd *bediens* (vgl. *diens* en *wiens* voor *dies* en *wies*), en daaruit ontstond de verlengde vorm *bedienens*. *Omdat*, *want.* || Nochtanne trac hi achterwaert, bedienens hi was altoes vervaert, *Belg. Mus.* 3, 209.

— Als onjuiste vertaling van Lat. *quia* staat bedinens, *Hs. v.* 1348, 96 *b*: Bedinens soe gaet ten grave dat soe daer weene (*Joh.* 11, 31), en 179 *d*: Bedinens dat hi over twee penninghe doen soude, verstaet men raet ende troostinghe.

BEDIENISSE, znw. vr. Hetzelfde als bediedenisse (zie ald. en vgl. *bediën* voor *bedieden*). *Beteekenis.* || Die bedienisse van elcken worde int Latijn, Jan Yp. 42.

BEDIENSTACHTICH. Zie het volg. Art.

BEDIENSTACHTICHEIT, znw. vr. Hetzelfde als *dienstachticheit* (z. ald.). Van het tot heden niet gevonden bnw. *bedienstachtich*; mnd. *bedensthaftich. Dienstvaardigheid*, *gedienstigheid*, *voorkomendheid.* || Want hi hem in uutwendigen maniren bedienstachticheit bewees, ere ende weerdicheit ende minlike ghehoersamheit, Brugm. 2, 313. — In denzelfden zin gebruikt hij

BEDIENSTELICHEIT, *ald.* 305: || Die heerlike, statelike bedienstelicheit der heiligher enghelen; vgl. *Hebr.* 1, 14, en mnd. *bedenstlik*, familiaris.

BEDIENSTICH, bnw.; vergr. trap *bedienstigher.* In twee verschillende opvattingen.

1) Van *bedienen* in de tegenwoordige beteekenis. *Genegen om te bedienen*, *gedienstig*, *hulpvaardig.* Ook met den 3den nv. van den persoon. || Bedienstich, hovesch, simpel, vroet, goede seden ende scone manieren, Praet 2771. Dat derde punt is: goetwillighe sueticheit totten ghenen, die wi berispen ende dien bedienstiger te wesen, nae dat wi berispet sijn, dan wi te voren waren, *Stemmen* 19. Die leeu . . . was hem getru ende bedienstich, Matth. 110 noot.

2) Van *bedienen* in den zin van *dienstig zijn* (zie ald.). *Nuttig*, *van dienst.* || Ic bem gheheeten Gheveynst Bedroch, bedienstich ten crijghe, *D. War.* 1, 411, 116.

BEDIENSTICHEIT, znw. vr.

1) *Bereidvaarheid*, *gedienstigheid.* || Dese vrouwe hadde meer ghearbeit dan die twie voerscreven. Dese arbeit was . . . in bediensticheit ende in toetroestinghe der heilighen, *Ms.* 75 *f.* 19 *c.*

2) *Dienstbaarheid.* || Liever hadde hi gestorven dan hijse had laten gaen in servituten ende bediensticheit, *Pelgrim* 6 *d.*

BEDIES, bijw. *Daarom*, *daardoor.* Zie BEDIENENS en BEDI. || Soe wijs noch alsoe goedertieren en vant men noit van manieren, soe godfruchtich noch so reine; bedies heet menne int gemeine die goede Keiser Heinrijc, *Brab. Y.* VI, 621. Dese wet.. dochte den heydenen quaet, so dat tusschen hen bedies groet swaer orloghe wies, *Teest.* 1804.

BEDIEPEN, zw. ww. bedr. *In een getuigenis aanduiden*, *aanwijze in rechte.* Vgl. ons *opdiepen.* || Ende want sie beide Geerdt ten Hove mede bediept hebben, so is Geerdt des dootslages schuldigh, *Etst v. Dr.* 113. Want de schulte met den twen buiren hem bediept hebben mit hoer tuichnissen, *ald.* 159.

BEDIET (BEDUUT, BEDUYT), znw. o. Van *bedieden*; zie ald. en vergl. BEDIEDE. Het mhd. *bediute* en het mnd. *bedude* komen in vorm overeen met het mnl. znw. *bediede* (zie ald.), en zijn vr.

1) Van *bedieden*, in den zin van *verklaren*, *uitleggen*. — *a*) In eigenlijken zin. *Verklaring*, *uitlegging*. || Nu horet bediet van deser saken, *Melib.* 988. Ic wille weten van hem dbediet, *Brand.* 1846. Sonder tGeluc, verstaet tbediet, selen si verloren bliven ode, *Vad. Mus.* 2, 170, 155. Nu hoort ende verstaet mijn bediet, *Amand* I, 498. Daer die heydene som na hoorden ende verstonden wel dbediet, 1693. Willem, nu heb ic waer bediet eerst verstaen uut uwen monde, Hild. 220, 92. Wat wetic anders dan ic mach horen; in vraechde noit om el bediet, *OVl Lied. en G.* 262, 871. (Ic) mach u segghen een bediet, *Rose* 4696 *var.* O Coninc, verstant dit bediet, *Sp.* II[7], 21, 59. — Na (in) recht bediet, *om het juist uit te drukken*, eene uitdrukking, die niet veel beteekent. Vgl. de mhd. uitdr. *nâch rehter bediute* (Ben. 1, 327*a*). || Kerkelijc goet, na recht bediede, dats aelmoesne der goeder liede, *Sp.* III[5], 47, 19. U contrarie, in rechts (*l.* recht) bediet, ons ghebod dede ende duwe liet, *Blisc. v. Mar.* 572. — Bediet doen, bediet maken, *de verklaring geven*, *uitleggen*. || Hebdire yet ghelesen of, of men den lichame int kerchof begraeft, oft der zielen helpt yet? daer af doet mi een bediet, *Lucid.* 4679.

b) Van *bedieden* in den zin van *vertalen* (zie ald. 1*b*). *Vertaling*. || Dese mieracle willic bescriven . . van den latine in dietschen bediede, *Theoph.* 11.

2) Van *bedieden* in den zin van *verhalen*, *mededeelen* (zie ald. 2*a*).

a) in eig. zin. *Verhaal*, zoowel concreet *het verhaalde*, als abstract, *vermelding*. || Al dese heilighe goede lyede, die ic roer in mijn bediede, Hild. 153, 39. Te dien tide wert menech martelare . . . daer . . . niet af en is gesciet enech also scoene bediet, *Sp.* II[2], 54, 35. Nu hoort van Sandrijn dat scone wijf claghelike woorden een cort bediet, *Lansl.* (*H.*) 294. Dat hi vergat ende achterliet van Moriane dat scone bediet, *Lanc.* II, 42569. Een sonderlinghe helich man, daer die lieden spraken van grooten wonder menich bediet, *Amand* I, 534. Des wil ic u een waer bediet vertellen, Hild. 128, 116. Tis alrebest een cort bediet, 70, 278. Soe hoert van mi een waer bediet, ic sels u gaern berechten, 68, 98. (Hi) predicte den Jueden, die . . . niet consten ghegronden tsalighe bediet, *Amand* II, 1482. — (Een) bediet doen, maken, *mededeeling doen*; *mededeelen*; *gewag*, *melding maken*. || Voort doet de Evangelie bediet, dat enz., *Amand* II, 373. Eerst willic u doen bediet, hoe Amands vadere hem gheliet, I, 512. Vraghet mi wat ghi daer siet, ic saels u maken een bediet, *V. d. Houte* 125. Dan dient tonser materien niet, daer om makics gheen bediet, *Brab. Y.* VII, 3397. Voert maec ic u een bediet, dat wi en willen die wiven niet, die sijn van sulken leven, *Vrouw. e. M.* XI, 237.

b) bij uitbreiding. *De woorden*, *waarin het verhaal vervat is*; *taal*, *rede*, *inhoud der rede*. || Als ic hoerde sulc bediet, ic ghinc tot hoer mit groten vlijt, Hild. 52, 52. Wanneer hi spreect alsulck bediet, 17, 74. Cost ic in mijn memori vinden rechte rijm ende waer beduyt, 3, 4. Ghi hier af orconde siet in der ewanghelien bediet, *Amand* I, 5601. Die derde in corten bediede heet Tibris, *V. d. Houte* 150. Die wonderlike liede riepen in haren bediede na den heligen Brandane, *Brand.* 1845. Hore dit bediet: ic sal di proeven, dat si twee te samen één wesen, dat deen wee mach hebben sonder des anders pine, *Sp.* II[4], 23, 372. Hoort dit bediet, *Nu noch* 100. Die scriften ten zelven stonden worden alsoe ghelijc vonden, dat si van ere letter niet en discordeerden in alt bediet, *Lsp.* II, 36, 2071. Ja ende neen is hoer bediet, die hem mit comanscap gheneren, *is hunne taal*, m. a. w. *hunne leus*, Hild. 41, 127.

c) Overdrachtelijk ook gebezigd voor *de zaak die verhaald wordt*, en vervolgens *gebeurtenis*, *zaak* (vgl. BEDIEDE). || Die grave . . meende te sine wel ontfaen van den coninc . . noch om een ander bediet, *Vl. Rijmk.* 6097. Ontbeyt, hoe come ic dus swaer? Dit is vremt bediet, *Mar. v. N.* 2, 37. Hoe mach dit wesen, dits vremt bediet, *Blisc. v. Mar.* 2065. Wach anderwerf over die liede, die dus vortgaen met desen bediede, Velth. VII, 33, 3. — Vandaar de uitdr.: ens gheen bediet, *het is geen zaak*, *het geeft geen pas*, *het is onbetamelijk*. || Rogier, vrient, ens gheen bediet, dat yemant andren sijn quaet tyet, *Wap. Rog.* 131. Goet man, ens gheen bediet, dat ghi rast ende calt alsus, *Denkm.* 3, 206, 60. — Daar *bediet* dus de beteekenis van *zaak*, *ding* heeft aangenomen, kan het ook de beteekenis van *iets* aannemen, en behoeft dus somtijds in het geheel niet vertaald te worden. || Datter roet es, dats goet bediet, maer dat witte en doech niet, *Nat. Bl.* IX, 197. (Als) icker in quame ten paradyse, . . so ware sonderlinghe mine pine te rekene niet jeghen der blyscip bediet, *in vergelijking met die blijdschap*, *Amand* II, 5761. Van den wolf, daer ic of achter liet, mach men segghen groot bediet, *kan men iets belangrijks zeggen*, *Beest.* 67.

3) Van *bedieden* in den zin van *voorschrijven*, *op het gemoed drukken* (zie ald. 2*b*). *Les*, *voorschrift*, *bevel*. || In deser wijs sprac die goedertiere mani bediet van goeden woorden, *Amand* I, 1691. Die wise Salomon seyt dit bediet: „Mensche, ghine sult versumen niet, ghine selt haestelinghe bekeren," *X Pl.* 545. Dit notabel gheeft tbediet, so wie die vroescap hevet in . . (dat) hi hem ter deughet set, Praet 1393. Dese exemple gheeft tbediet, 1283. Van heer Arnolde dat bediet, dat hy mede van den lande sciet, *Grimb.* I, 531. Aldus sal ic (*de duivel*) in dese liede myn teken ende al mine bediede assimeleren (lat. slechts: *signa mea assimilabo*), Velth. VII, 32, 41.

4) Van *bedieden* in den zin van *beteekenen*. — *a*) in eig. zin (mv. *bediede*). *Beteekenis*. || Philosophie in haer bediet dats wijsheit, *Doct.* III, 887. Redene heeft twee bediede, deen es sprake der liede; dat ander es . . . onderkinnen goet ende quaet, III, 175. Wat is des tekens bediet, dat hier nu is gheschiet? *Lsp.* II, 36, 1195. Ons ende dich trecht bediet es, *Sacr.* 162. Van der kerken bediede . . . salic u cort nu betoghen, *Lsp.* II, 51, 1. Tbediet in Vlaemsche es dus van desen, Praet 4876. Wat van den dinghen was tbediet, *Troyen* 10349. In sinen tiden quamen liede uit Asia met groten bediede, *lieden*, *een hoop* ... *van groote beteekenis*, dus *eene groote menigte*: lat. *conventus*, *Sp.* I[2], 46, 5. — *b*) In fig. zin. *Waarde*. || Minres die ontdecken hoe off waer hem heil e gheschiet, die draghen minne sonder bediet, Hild. 137, 74. — Vooral in de uitdrkking cranc bediet, d. i. *weinig waarde*, *eene zaak van gering belang*: het is cranc bediet, *het beteekent niet veel*! Anders waert een cranck bediet, dat ic ghelove

word ghescouden, Hild. 160, 276. Al hoert ghi hier u leven prisen vanden sulken om tgheniet, tis altemale een cranck bediet, 46, 144. Luttel berous hebben si meer van horen sonden tlanghe jaer . . ; daer maken si of een cranck bediet, *daar maken zij iets van weinig belang van*; *daar geven zij niet veel om*, 234, 182. Die daer na leeft, het waer beter dat hijt liet, want hi vindes een cranc bediet, *Vad. Mus.* 1, 349, 75, d. i. *die een wereldsch leven leidt*, *hij oogst er niet veel wezenlijk voordeel mede in*; eig. *hij vindt daardoor iets van weinig waarde.*

BEDIINGE. Zie BEDIEDINGE.

BEDIKEN. Zie het volg. Art.

BEDIKENEN, zw. ww. bedr. Freq. van *bediken*. *Bedijken*, *een dijk leggen om* (land of water). || XXI bunderen . ., welcke Jacob van Artevelde haren vaedere dede bedikenen, Diericx, *Mém.* 2, 46.

BEDINGE, znw. vr. Van *beden* (zie ald.). Mnd. *bedinge*; mhd. *bëtunge*. *Gebed.* || Penitencie was haer fundament, bedinghe haer murael omtrent, *Amand* I, 1004. Nu hoort van haren mueren sterke, dat was bedinghe, 1053. Voort alsse de duvel waende hoonen waren si in bedinghen, 1059. Boucxkins daer alle maniren van bedynghen in ghescreven zyn om messe te doene, *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss. 245. Dese bedinghe is also goet datse elc priester zegghen moet, *Lsp.* II, 41, 193. Bedinge die es harde goet in vastene, *Rijmb.* 15845. Des hi Gode ghenaden groot in siere bedinghen sprac ane, *Sp.* I[1], 37, 15. Met uwer helegher bedinghe, *O Intem.* 68. Thuis van bedinghen, *het huis des gebeds*, *Lsp.* II, 51, 7. Aelmis, bedinge ende penitenci, Hild. 225, 166. Bedinghe inder heiligher kercken 162, 89. — Verbonden met verschillende werkwoorden. || B e d i n g e d o e n, *zijn gebed doen.* || (Si) knielden vor die dore daer ende deden bedinge dar naer, *Lanc.* II, 3917. (Hi) dede daer naer sine bedinghe nerstelike, III, 4508. Suete bedinghe Maria dede, *L. o. H.* 4675. Als die jonghe Amand hadde ghedaen sine bedinghe, *Amand* I, 448. Om te doen sine bedinghe, *Lsp.* I, 47, 104. Dese bedinghe die de priester daer doet, II, 52, 108. — I n b e d i n g e n l i g g e n, s t a e n, s ij n. || Alsi lach in der bedinghen, *Beatr.* 932. (Si) lach in hare bedinge . . . up ene hare, *Sp.* III[a], 37, 82. Die tier wilen ende up dien dach in die kerke in bedingen lach, III[b], 2, 49. Daar si in bedingen laghen, III[a], 13, 32. Ene joncfrouwe, (die) . . . vor hem in bedingen stoet, III[a], 54, 20. Daer ic . . in bedingen was, I[7], 37, 17. Hi sachse wesen al in bedingen, *Lanc.* II, 15033. Si heeft sint . . . altoes in bedingen gewesen, 24368. — B e d i n g e a e n g a e n, a e n n e m e n, *een gebed gaan doen* (vgl. *Amand* I, 649). || Ende badt elken, . . dat si annamen hare bedinghe over die siele sonderlinghe, *Amand* II, 3924. Dat elc bedinghe woude angaen, 5706 (de tekst heeft verkeerdelijk *ingaen*). — B e d i n g e d r i v e n, s e g g e n, l e s e n, s p r e k e n, *een gebed doen.* || Dese bedinghe ende dese claghe dreef die sondersse alle daghe, *Beatr.* 553. Vrient, moghedi dan iet gaen wullijn ofte bedinghen segghen metten mont, *Vad. Mus.* 1, 53, 112. Hi las sine bedinge daer nare, *Lanc.* II, 24239. Mijn bedinghe dat ic te Gode las, *O Vl. Lied. en Ged.* 235, 58. Vasten, aelmoesen ende bedinge lesen, 491, 50. So track hy ter kercke . . . ende daer sprac hi syn bedinghe ende syn bedinghe ghesproken zynde, enz., *aangeh. Invent. v. Brugge* Gloss. 246. — I n b e d i n g e n v a l l e n, *zich op de knieën werpen om te bidden.* || Also houde als hi wech was viel de helighe man . . . in bedinghen neerenstelike, *Amand* I, 644. Amand selve mede viel in bedinghen met neerensticheden, II, 3931. Amand . . . viel in bedinghen, I, 2720. Hi viel in bedingen alte hant, *Sp.* II[2], 23, 103. Doe viel hi in sine bedinge saen, Januarius, II[a], 21, 57. So dat sij alle in bedinge vielen, *Ms.* 80, *f.* 15 *c.*

BEDINGEN, zw. ww. bedr. en onz. (*bedingde*, *bedinget*; de sterke vervoeging is in 't mnl. nog zeldzaam). Mnd. *bedingen*; mhd. *bedingen.* Van *dingen* (zie ald.).

BEDR. — *Voor het gerecht brengen.*

1) Met den 4den nv. van den pers. *Voor de rechtbank brengen*, *in rechte betrekken.* || Hieraf en sal men niemende bedinghen noch verwinnen in gebannen ghedinghen, *Belg. Mus.* 7, 312. —

2) Met den 4den nv. der zaak; zoowel van de overheid: *eene zaak voor den rechter brengen*, *in rechte doen behandelen*, als van de twistende partijen zelf, of van den taalman, die voor hen optreedt: *bepleiten*, *in rechte behandelen*, *pleiten over.* || Alle dese voorsz. koren vast ende wel te doen houden ende tidelec te doen bedingen . ., ten eersten gedinge vanden makelaers ende vanden meters te doen dingen (*var.* bedingen), *O. R. v. Dordr.* 1, 77, 230. Dan en sal die heer dien twist niet bedinghen, mer men zoudze ghebieden te ghysel te gaen leggen ter tijt toe, dat zijt wel verborcht hebben, *O. R. v. Dordr.* 1, 209, 10.—Dit willic met u bedingen, ende can ic, oec te poente bringen, *Lanc.* III, 25066. Welke partien . . die voorseide saken ende andere meere met grooten processen . . bedinght hebben, *Brab. Y.* VII, 13879. Soe wie een vonnis beroept voor den bailliu . ., dat sal men bedingen in alder maten als voorsz. staat, V. d. Wall 119 (*a.* 1303). Word hi ghedaghd ende niet ne comt, men salne te banne doen, ende nochtanne zal men zine mesdaet bedinghen binder naester maend . . .; ende doet men dat niet . ., men ne maecht niet bedinghen, *Oorkb.* 1, 313*b* (*a.* 1254). Scepenen sullen hebben van elken ponde, dat voir hem bedinghet wort, van verboernisse 18 penninghen, 2, 339 (*a.* 1290). Die materien, die voir hem te vonnissen comen ende bedinghet worden, Matth. 50. Van wtlems rechte, dair ter eerster vierschair of bedinget was, 157. Als die scepenen vonnes vorsten, dat hyt (*de clerc*) dan bescriven mach so dat anden scependom bedinghet wordt, *zóóals dat door partijen van de schepenen wordt geëischt*, 74. Na den heesch des Rechters, gelyc ic dat heb horen bedingen tAntwerpen, 209. Soe bedinghet die talman den anspreker sijn verhal', d. i. *verhaal*, *het recht op herstel van rechtsnadeelen*, *voortgesproten uit verzuimen in het proces*, *Dingt. v. Delft* 42. — Ook *bij vonnis uitmaken*, of *doen uitmaken.* || Alle brueke, die die poirteren of poirterssen gebruect hebben jeghens der graeflicheyt . ., zij zijn bedinget off onbedinget voir den datum dessen brieffs, *Z Vl. Bijdr.* 5, 373 (*a.* 1425). Hare ghesellen wiisden de zaken te bedinghene ter wet, daer de erve onder es gheleghen, *Vad. Mus.* 4, 349. — I e t b e d i n g e n m e t v o n n e s, *iets doen uitmaken*, *zich tot iets doen machtigen bij vonnis.* || Wortet een bewijst, dat hy enen vrede ghebroken heeft, hy heeft verbuert sijn lijf ende sijn goet, ende die rechter salre over doen rechten mitten zwaerde ende dat bedinghen mit vonnes, Matth. 205. So hy (*de heer*) dat nu wel in tijts met recht ende met vonnes bedingt ende bewaert heeft, *O. R. v. Dordr.* 2, 118, 156. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. r e c h t b e d i n g h e n, *zijn recht bepleiten*, *voor het recht van zich zelven of van een ander opkomen*, zoowel gezegd van den

rechter als van de partijen zelf. || Daer elc sijn recht wil gaen bedinghen by tael ende wedertael, Hild. 223, 38. Ic sal mijn recht nu wel bedingen, *Rein.* II, 3873. Op dat hy scarpelike verstaen mach dat recht, dat die rechter bedinghet, Matth. 74. Een rechter voirzie hem wel, als hi den poirter daget, van des hem te baten comen mach, om tsheren recht te bedingen, 141. Sijn kennesse, . . dair hy tsheren recht mede bedinghen mach, 124. — Bedingde tale, hetzelfde als *dingtale* (zie ald.). *Pleitrede.* || Na woerden ende wederwoerden, na alre bedingder tale ende na voerwijsde vonnesse, V. d. Wall 417 *noot.* Na woerde ende wederwoerde ende na alre bedingder tale ende na inhout des briefs vander vyschcopers neringe, dat niemant binnen der stede vryheit vysch en vercope . ., hi en sy poerter tDordrecht, *O. R. v. Dordr.* 1, 266, 41 (*a.* 1430). Zoo ook 2, 18; 67; 93; 121; bedingde woorden, *ald.* 180.

3) *Een gerechtelijken eisch instellen*, *zekere straf of uitspraak eischen.* Zoowel gezegd van den rechter, als van de twistende partijen of den voor hen optredenden taalman. || Ende die rechter of clager wort syn heisch mit vonnes toeghewyst, bedinghet hyt, Matth. 161. Of die rechter . . enige boeten tot myns heren behoef bedingen mach mit recht, 166. Wil die rechter, hy mach betoech bedinghen van des hem dair ghewyst is mit recht, 171; vgl. 174. Die rechter . . bedingde: „waert dat hy dair wt (*uit de herberge*) ghinge, hy soudet beteren, als of hy uut mijns heren slot ghebroken wair, *ald.* — Ook van het *vragen van een vonnis*, van den rechter aan schepenen. || Item sal de drost oft richter noch een ordel vragen, of hy wel onder dacks als buyten dacks mach richten und gichten und yegelicken landrecht laten wedervaren, daer op de gerichtsman wijsen sal jae, nademael hy dat te goeder tijd met recht bedongen heeft, *Landr. v. Vel.* 3, 8. Zoo ook 7 en 9 *ald.* — De persoon, te wiens nadeele de eisch geschiedt, wordt door de voorz. *ane* of *op* uitgedrukt. || So sullen sy an . . die borge recht van betalinge bedingen ende ghyselense of leggense in der vangenissen ende van al dat sy mit recht bedingen, betoech nemen, Matth. 174. So wat so lieden van buten beloven of zekeren den portres van Middelburg . ., dat mach men up hem bedinghen, ghelijc of si portres waren, *Oorkb.* 1, 312*b* (*a.* 1254). — Cracht bedinghen ane enen, *eenen eisch tot lijfsdwang tegen iemand instellen*, *hem die bij vonnis doen opleggen* (vgl. bij CRACHT). || Comt hy ter antwoirden ende wort verwonnen, hy sal borge setten voir die boete of gevangen gaen of die rechter sal cracht an hem bedingen, Matth. 140. Ist dat A. . . ombecommerde goeden niet en weet te bewysen binnen der vryheit, hy mach an hem bedingen cracht, 165.

4) *Bij overeenkomst bedingen*, de hedendaagsche bet., maar in het Mnl. nog zwak gebruikt (vgl. BEVOORWAERDEN). || Dairom bedingde die stat van Utrecht dat mede mit horen Rade, so wanneer . . die Bisscop dat hielt mit VII stolen, dattie Heerlicheden voirsz. mitten stroom van der Lecken hem toebehoerden, so soude die Bisscop van dier tyt voert die Heerlicheden dair of vrilic gebruken, Matth. *Anal.* 3, 318. Daer die Here van Arkel veel willen in bedingde, *voordeelige voorwaarden bedong*, *ald.* 320.

ONZ. — Van rechtszaken gezegd: *In rechte behandeld worden*, *vóórkomen*, *dienen.* || Om dat die Heer die overste is, bedingen sheren broken eerst, Matth. 137.

BEDINKEN. Zie BEDENKEN.

BEDOCHT, BEDOCHTHEIT, BEDOCHTICH, BEDOCHTICHEIT. Zie BEDACHT, enz.

* BEDOEGEN, bedorven woord. Men leze *betoegen*, Mieris 2, 78*b*. || Behouden allet uwer stede recht, dat ghy van onsen vorders hebt ende van ons, ende bedoegen (l. *betoegen*, d. i. *betogen*, *bewijzen*) moecht. — Zie BETOGEN.

BEDOEN. Zie BEDAEN, en vgl. BEMAKEN.

BEDOYEN, zw. ww. bedr. Wisselvorm van *bedauwen* (zie ald.). *Bevochtigen*, *nat maken.* || Derde . . bedoyt metten douwe van derre vlut, *Limb. Serm.* 224*a* (*T. en Lettb.* 6, 226). De vluet, die sich deilde in vir flumen ende bedoyde din boegaert, 223*d*. Een vluet quam uter stat, die den boegaert bedoyde ende scit sich in vir flumen, 223*b*. Bedoit met trenen, 219*a*. Zoo nog 225 *b*.

BEDOOFT. Zie BEDUVEN.

BEDOORTE. Zie BEDORTE.

BEDORENT, bnw. *Met dorens begroeid.* || Al waert, dat hi (*de weg*) bebraemt ende bedorent is, *Pelgrim* 42*a*.

BEDORFTE (BEDORFT), znw. vr. Van *bederven* (2de art), in den zin van *behoeven* (hd. *bedürfen*). Hetzelfde als *bedorste* (zie ald.).

1) Abstract. *Nood*, *behoefte.* || Gi sulter vinden morgijn sulke alse uwe bedorfte sal sijn, *Lanc.* III, 5165.

2) Concreet. *Nooddruft.* || Den kindren hare bedorft te winnen, *Nat. Bl.* IV, 583 *var.* Dus spraken sy om haer bedorfte, *Troyen f.* 42 *a.* — Vgl. de plaats uit *Troyen* bij BEDORTE.

BEDORSTE (BEDORST, BEDURSTE), znw. vr. Van *bederven* (2de art.) in den zin van *behoeven*, *noodig hebben.*

1) *Nood*, *behoefte*, in abstracten zin. || Dat ek hem int ende soude bistaen te siere noot, te siere bedurste, *Amand* II, 5707.

2) *Nooddruft*, *datgene wat men noodig heeft*, in concreeten zin. || Boden, die in die stede brochten alle bedorste mede, *Rijmb.* 28671. Sine bedorste sullen wi hem (*aan het lichaam*) gheven, *Sp.* I[1], 58, 39. Dinghel brochtem alle daghe te siere messen . . sine bedorste, hostie ende wijn, I[7], 86, 63. Den kindren hare bedorst te winnen, *Nat. Bl.* IV, 583 *var.* Men leetde die orsse in den stalle: men dede hem wel hare bedurste, *Wal.* 10980.

BEDORSTELIKE (BEDURSTELIKE), bijw. *Wanneer het noodig is*; *ter juister*, *bekwamer tijd.* || West nerenst bedurstelike, *insta opportune*, *Hs. v.* 1348, 234 *c* (II *Tim.* 4, 2). — Ook als bnw. gebruikt, bedorstelijc, *op den juisten tijd gedaan*, *aangebracht* enz. || Dat wi vinden ghenade in bedursteliker helpen, *om geholpen te worden ter bekwamer tijd*, *in auxilio opportuno*, *ald.* 55*a* (*Hebr.* 4, 16).

BEDORTE (BEDOORTE, BEDURTE), znw. vr. Andere vorm voor *bedorste* of *bedorfte* (zie die art.).

1) Van *bederven*, in den zin van *behoeven* (zie ald. 2de art. ONZ. 1); vgl. BEDERVE 1). *Hetgeen men noodig heeft*, *behoefte.* || Een speelman stont ende riep omme sine bedorte, *Sp.* III[7], 25. 6. Lichteliker mach daermoede verdienen hare bedurte van goede, *Franc.* 4003. Dus spraken sy om hare bedoerte (*Hs.* bedorfte); mettien saghen sy an die poerte den coninc na des lants sede. Om te hebben goeden vrede, droech hy (*Hs.* hy sy) een olyven tac, *Troyen f.* 42*a*.

2) Van *bederven* in den zin van *betamen* (zie ald. ONPERS. 2*b*, en vgl. BEDERVE 3). *Datgene wat men doen moet*, *plicht.* || Hi dede wel sine bedorte

Rijmb. 14045 (de var. *behoorte* drukt hetzelfde uit).

BEDORVE (BEDORF), znw. vr. Hetzelfde als *bederve* of *bederf*, zie ald.

1) *Nut*, *voordeel* (vgl. BEDERVE 2*a*). || Dat goet, . . dat sal tonser bedorven wesen al, *Lanc.* II, 35287.

2) *Nooddruft*, *levensonderhoud*, *de kost* (vgl. BEDERVE 1*b*). || Recht eest dats elc vader pliet den kindren hare bedorf te winnen, *Nat. Bl.* IV, 582.

BEDORVEN (BEDURVEN), zw. ww. onz. Hetzelfde als *bederven* (zie ald., 2de Art.). *Behoeven*, *noodig hebben*, ook *noodig zijn*. || Deselke waende, .. dat hem Jhesus iet hadde gheheten copen, dies men bedorvende soude sijn ter feeste, *L. v. J. c.* 208. Want onse lieve neven . . ons . . mit gelde . . te staden . . gestanden hebben, as wij des bedorven ende gesinnen, Nijh. 2, 253 (*a.* 1370). Datter toe bedurfte, *Invent. v. Brugge* 5, 94.

BEDORVEN, bnw., eig. verl. deelw. van *bederven* (1e Art.). Van personen en zaken gebruikt.

1) Van personen. *Gebrekkig*, *beroofd van het gebruik van ledematen.* || Hi wort out ende sere bedorven. — Vgl. Oudem. 1, 354.

2) Van landen gezegd. *Woest*, *onbebouwd* (vgl. *bederven* II *c*). || Alsoe visentheerde hy diverssche wilde ende bedorven landen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 12.

BEDORVENHEIT, znw. vr. Van het bnw. *bedorven* in den zin van *slecht van karakter*, ons *verdorven*. *Slechte aard*, *zedelijke verdorvenheid.* || Het gaet die meneghe om broet, dies hebben soude cleine noet, en daet sine bedorvenheit, *Doct.* II, 2697.

BEDORVICHEIT, znw. vr. Hetzelfde als *bedervicheit* (zie ald.). Van *bederven* (2de art.), in den zin van *behoeven*, *noodig hebben*. *Behoefte*, *gebrek.* || Het gaet die meneghe om broet, dies hebben soude cleine noet, en daet sine bedorvecheit, *Doct.* II, 2679 *var.* (de lezing *bedorvenheit* (zie het vorige Art.) verdient de voorkeur, maar het woord *bedorvicheit* is zuiver gevormd en moet daarom bewaard worden).

BEDOUWEN, zw. ww. onz. Zie DOUWEN, en verg. ags. *dhavan*, regelare, solvi (Ettm. 580); eng. *thaw*; nl. *dooien*. Eigenlijk, *zich oplossen*, waaruit zich de beteekenis ontwikkelde van *wegkwijnen*, *vergaan*, *wegsterven*. || Die moeder, die van rouwen welna al wilde bedouwen, *Franc.* 8461. Menich seghet nu ende echt: „mijn sin es ane di ghehecht so sere, ic wane bedouwen", *Wap. Mart.* I, 425. Hoe lief upzien soe mi toesint, het dinct mire herten sijn al wint; soe liete haer eer bedouwen, eer sire om quame in rouwen, 2, 77, d. i. *mijn hart liet eer toe dat zij*, *de onbeminde geliefde*, *verkwijnde*, *eer het om haar in rouw kwam.*

BEDOUWEN, BEDOUWINGE. Zie BEDAUWEN, BEDAUWINGE.

BEDOVEN. Zie BEDUVEN.

BEDRACH, znw. onz. Mhd. *betrac*, *-ges.*

1) Van *bedragen* als rechtsterm (zie ald.).

a) Van *bedragen*, in den zin van *beschuldigen*, *aanklagen*. *Beschuldiging*, *aanklacht.* || Es dat sake, dat enech mensche jemanne soude bedraghen van quaden faite, dat dan die rechtere dat bedrach doe aenhoren den scepenen, *Brab. Y*, Dl. 1, bl. 773 (*a.* 1327). Ware dat sake, dat enech mensce enech bedrach of claghe dede van anderen, *ald.*, bl. 837 (*a.* 1348). Totdat twee scepenen den buerchmeester ghevolch ghedaen hebben van den bedraghe, *Cout. v. Brugge* 1, 479, *hem gerapporteerd hebben over de aanklacht* (Kil. bedraegh, relatio, reportatio, et accusatio). Als van zekeren bedraghe daenof, *Invent. v. Brugge* 3, 460. Quod nullus dictorum mercatorum . . punietur accusatione, que vulgariter dicitur bedrach, 5, 303. Van den eersten bedraghe (*bij eene veroordeeling tot boete*, *van den houder van bordeelen*), . . . van den tweeden bedraghe, . . van den derden bedraghe (bij recidive), 4, 151.

b) Van *bedraghen* in den zin van *overtuigen van eene misdaad*, *haar bewijzen*. *Gerechtelijk bewijs.* || De den andren bi nachte wonde . . . ende men daer gheen bedrach of en vonde, so mach deghene, de men des betyet sweren siin onscout, *R. v. Utr.* 1, 8. Item ne moeten . . . vleeschauwers dobbelen.., up acht daghen ledich te gane, ende dit bi bedraghe van tween goeden cnapen, *Z Vl. Bijdr.* 3, 277 (*a.* 1379). Wilde hy daer teghens segghen, daer wilde hy een (*l.* en) of verwinnen mit tuyghe, mit oirconde van poorters, mit kennis van scepenen, mit bedrach van scepenen, of hoe dat hy hem mit recht sculdich is te verwinnen, *Dingt v. Delft* 39. — Vooral in de uitdrukking vol bedrach, d.i. *volledig bewijs*, fr. *pleine preuve* (verg. de uitdr. *te vollen bedragen*). || Dat openbaer gesciet, sal men proeven openbaer, alse van hoerne ende van siene, van twee ofte van meer, ende dats volbedrach, *Belg. Mus.* 6, 301; Heelu bl. 545 (*a.* 1292). Dat stille gesciet, ochte met nachte, dat salmen stille proeven mit hem tween ochte meer; nemen si dat op haren eet, dat die gene sculdich es, dien si bedragen, so eest volle bedrach, Heelu bl. 546; Willems, *Meng.* 449. Soe wie bedragen wort van eniger misdaed, van twee schepenen of van drie wittachtige mannen by besworen eede, dat es vol bedrach, Mieris 2, 17 *a* (*a.* 1300). C. es bedraghen met vullen bedraghe, dat hi een mes trac up H., *Invent. v. Brugge* 5, 77.

2) Van *bedragen*, in den zin van *verzoenen*, *bijleggen*. In dezen zin is het ww. in het Mnl. ongebruikelijk, maar in het mhd. zeer gewoon en nu nog in het hd. in gebruik (zie Lexer 1, 238). *Overeenkomst*, *verdrag*, *zoen.* || Hi wiste clene van desen bedraghe, *Limb.* II, 1460. Wair yemant, die dan kijf of vechtelic maecte, diewile dattet barnede, *dat er brand was*, die wairs up hondert pont Hollans ende sijns poirtrechts quijt; ende daer en zal ghien bedrach af wesen, *O. W. v. Amst.* 43. Alle twiste, die bedinghet zullen ziin, dats te wetene, daer negheen bedrach (= *dading*) of ziin zal, *Cout. v. Brugge* 1, 302.

3) Van het wederk. ww. *hem bedragen*, in den zin van *zich gedragen* (zie ald.). *Gedrag*; hd. *betrag.* || Daer was . . gelezen eene groete rolle van haerlieder bedraghe ende mesuze, ende waeromme dat men se ontliven soude, *Cron. v. Vlaend.* 2, 135.

4) *Metselwerk* (?). || Zo wie een steijnen muyre leijt, die upgaet ant dacke of dair men tbedrach van kelnairs op leit (*grond waarop men het metselwerk van kelders bouwt?*), ende die dat fundament leyt mit rusten ende en ghien ruyminghe en wert gheboden, *O. W. v. Amst.* 18, 2.

5) Van *bedragen* in den zin van *bijeenbrengen*, of liever van hem bedragen, d. i. *bijeenkomen* (eene bet. waarvan tot heden geen voorbeeld in 't mnl. bekend is). *Gedrang*, *strijdgewoel.* In beteekenis gelijk aan het meer gewone *bedranc*, waarmede het in oorsprong niets gemeen heeft (zie ald. en verg. PERSSE, en *Karlm.* 328, 30 (= *sorge*). || Doe horte hi voert in dat bedrach, daer hi die persse sach aldermeest, *Grimb.* II, 3068. Doen quam daer in dien bedraege sijn vaedre ende sijn broedren drie, I, 4371 *var.* Dies beide hi in dat bedrach dair hi sinen neve

vechten sach, II, 2328. Bandersyde vacht in dat bedrach die here van Edinghen te voet; niet en conste die te peerde comen om dat bedranc, II, 2159. Mettien quam inghereden die stoute Ermiin Echites ende toende wel dat hiere es siin lieve ghеselle in bedraghe, *in nood*, *Limb.* VII, 882.

BEDRACHSLIEDE, -LUDEN, znw. m. mv. Hetzelfde als *bedrachters* of elders *volgers*; zie ald. *Getuigen*. || Van alsulcken eysch, als die bailiu van Zuythollant op hem maecte, daeroff die voirsz. Aert oick voirtijts van den bedrachsluyden ontdragen is geweest, *O. R. v. Dordr.* 2, 169, 215.

BEDRACHT, znw. vr. en onz.

1) Van *bedragen*, in den zin van *beschuldigen* (zie ald. 1, 2 *a*). *Aanklacht*, *beschuldiging*. || Die waerheit sal men bezegelen met des baillius zegel ende metter zes mannen zegelen, daer bedracht voor aengebracht is, V. d. Wall 120 (*a.* 1303). Als Johan . . voir den rechter . . gebracht worde . ., heeft hy hem selven ende de andere, die hy bedragen had, . . van des hem opgeleyt was ende (*de*) bedrachten, die hy gedaen hadde, te mail ontschuldicht, Matth. *Anal.* 3, 642. So wie dat in enigh van desen ponten brokich ghevonden worde bi wittaftighen bedrachte, *R. v. Utr.* 1, 65.

2) *De verklaring in het nadeel van een gedaagde*; in het algemeen *getuigenis*. || Wanneer yemant . . croende dat hem de scoute boete ofnemen wouden, daer hem dochte dat si ghene scout toe en hadden, dat dan die raet twee manne daer toe zetten zel, des scouten bedrachte daer of te horen; vinden zi bi dien bedrachte dat hi boetsculdich is, so zel hize betalen, *R. v. Utr.* 1, 80, 17. Die bedrachten zellen die scepenen uten rechtevoort, *O. K. v. Rott.* 17, 28. Een raedsman zel een vermaenre wesen van den bedrachte ende in den boeten te verwinnen, *ald.* — Vandaar ook *zij die het getuigenis afleggen*, *de getuigen*. || So wie by nacht vecht, verbuert tweevoudighe boeten ... Ende heefter die rechter gheen bedracht off doen daghen, so mach hise aenspreken tot haren ede, *O. K. v. Rott.* 16, 25. So wie dat die rechter boeten eyschet van vechten off van enigherhande saken, daer bedracht toe hoort, daer sellen die scepenen bedracht of sitten, *rechtszitting houden tot het hooren van getuigen*, *zitting houden voor het getuigenverhoor*, *ald.* 17, 28. — Bedracht sitten, waarin *bedracht* eigenlijk staat voor *te bedracht* (vgl. *scheep* voor *te scheep*; *stuk* voor *te stukken*; (*te*) *paard rijden*, (*te*) *schaak spelen*, enz.). Zie de zoo even genoemde plaats. || Waer dat die rechter gheen bedracht off en dede sitten binnen zes weken na dat ghesciede, *ald.* Als die scepen bedracht sitten, so zellen die scepen hebben drye stoop wijns, 18, 28. — Ter bedracht staen, de toestand van den beschuldigde, wanneer bewijs tegen hem is toegelaten en het hem niet geoorloofd is, zich met een eed te zuiveren (*ter onscoude comen*). || Des sel tgherecht den cuer hebben, weder hi staen sel te bedracht of dat hi comen sel ter onscoude, *Leid. Keurb.* 53. — Ook te bedrachte setten, het actief van *ter bedracht staen*, het werk van den rechter. || Dat sel die rechter die scepen te voren segghen, weder hi hem an wil spreken (nl. *te sinen eede*, *hem op een eed vorderen*), dan setten te bedrachte, *Oudste K. v. Delft* 31, 14; vgl. *ald.*: „Mochtmens nyet bedraghen, so soudmen aenspreken tot sinen eede."

BEDRACHTER, znw. m. Hetzelfde als *orconde*; z. ald. en vgl. ook BEDRACHSLIEDE. *Getuige*. || Waert dattie ghetugen oftie bedrachters wechbleven, *O. R. v. Dordr.* 2, 235, 15.

BEDRAGEN, st. ww. bedr. (*bedroech* (*bedrouch*), *bedreghen* of *bedraghen*). Mnd. *bedragen*; mhd. *betragen*. Van *dragen* in de oorspronkelijke beteekenis van *trekken*. Eigenlijk dus *betrekken*.

1) *Bedekken*, *overtrekken* (vgl. mhd. betragen, *belegen mit metallschmuck*). || Die yemants doeren bedraget (*barricadeert*) met horden, met hout ofte mit plancken, Schwartz. 1, 583*a*.

2) *Voorzien van*, *vervullen met*. In de uitdr. met slape bedregen, d. i. *in een diepen slaap gedompeld*. || Ende alse si quam ter tenten binnen, vant soene met slape bedreghen ende hevet hem thovet afgeslegen, *Sp.* I^3, 10, 36.

3) Vooral gebruikelijk als rechtsterm. *In rechte betrekken*.

a) *Iemand voor de rechtbank brengen*, *aanklagen*, *beschuldigen*. || Twee wijf waren in dien daghen voortbracht ende daeraf bedraghen, dat si besneden hare kinder, *Rijmb.* 18811. Laet ons metti sijn ghemene, of wi sullen di bedraghen, dat wi di hoerdom doen saghen, 16970. Hi wort bedraghen ende ghewroecht van soe vele quader saken, *N. Doct.* 633. Valscelike bedregen, dat hi met venine verslegen soude ebben enen man, *Franc.* 9351. Daer worden bedragen some de heren, dat si die dingen wilden verkeren, *Sp.* IV^1, 35, 47. Hi ontseit hem, alse dien bedrouch sine besicheit ghenouch, IV^1, 46, 97 (Vinc.: „abnuit ille, ut *male sibi conscius*"). Het geviel by syns Heren tiden Hertoghe Aelbrechts syns Vaders, dat hy (Willem) also tegen hem bedragen was, dat syn vader hem niet sien en woude, *zóó zwart bij hem gemaakt was*, Matth. *Anal.* 3, 346. Van dattene Gheraert hadde bedraghen van Velsen, Stoke VII, 14. Nu mochtense hebben grote scame, de Gheraert in sijn leste bedroech, V, 402. Siet, oom, dus ben ic bedragen. *Rein.* II, 4511. Hi meent . . mi te bedragen voor den coninc, 4530. Dien ic node soude bedraghen. I, 2200. Die van den selven Jan . . bedragen was ende besculdicht van der voirs. mord, *Brab.* Y. Dl. 2, bl. 734 (*a.* 1406). Dattene tonrechte hadde bedraghen quade orworme, *Theoph.* 600. Als yemant in saken wort bedraghen, *MLoep* II, 3213. Om dat die rechter . . hem hadde bedraghen, 3408. Vgl. nog Praet 2103; *Sp.* IV^1, 69, 51; *Parth.* 5960; *Amand* II, 2623; *Disp.* 451. — Ook met het voorz. *met*. || Hoe Reinaert sinen ertscen vader met verradenesse sal bedraghen, *van verraad zal beschuldigen*, *Rein.* I 2234. Hoe hi den das ende sinen vader hevet bedreghen met morde, 2502. Men en hadde mi die mort betegen, daer ic mede bem bedregen. *Alex.* VIII, 631. — Hem bedraghen, *zich beschuldigen*, *iets ten nadeele van zich zelven verklaren*. || Ten lesten enen goeden man, hiet Joseph, heeft hi gevraget, die hem niet connende bedragen, *die zich zelven voor onwetend verklaarde*, *voor onmachtig het te doen*, *Sp.* II^6, 12, 48. Dat si selven hem bedraghen; sine dorren van hem (*den meester*) niet ghewaghen, *qui cum de se fateantur*, *de duce non audent fateri*, *Alex.* VIII, 387.

b) *Van een misdrijf overtuigen*, *het bewijs leveren*, *dat iemand schuldig is*, ook *iemand schuldig verklaren*. || (Hi) wertter claerlec af bedragen, dat hi scandelike omme bedarf, *Sp.* II^5, 1, 32. Doen vloen diegene ende swegen, die daer waenden syn bedregen, Velth. IV, 15, 31. Worden die kinder bedraghen, so dede die vader openbare daer mede dat sijn wille ware, *Rijmb.* 21604. Die mit tughe bedraghen worden, *Leid. Keurb.* 63, 3. Nadien dat hi bedraghen wort, so verbuert hi twie scatte boete, 21, 34. So wie bedraghen wort of begrepen mit onrechter mate, 53, 9. Waert dat

yement . . worde . . bedraghen mit twien wittachtigen poirters, 35, 12. Als hi in tsgherechts jeghenwoordichede bedraghen is, so zel hi rechtevoirt . . die stede rumen, 121, 167. Daer nar wart onthooft een Wit Caproen, oec om zeekere onredelyke woerden, die hy ghesproken hadde up de insetene, daeraff dat hy te vullen bedreghen was, *waarvan volledig bewijs was*, *Cron. v. Vlaend.* 2, 148 (vgl. de uitdr. vol bedrach op BEDRACH). Hi es te vullen bedregen, *il est pleinement convaincu*, *Gendsch Chtb.* 127. Bi welker warede (*gerechtelijk onderzoek*, *enquête*) de vors. P. was bedraghen met vullen bedraghe, dat hi A. stac wonde, *Invent. v. Brugge* 6, 538. In de welke waerhede bedreghen ende ghehouden waren J., B. en W., *Gendsch Chtb.* 125 (*a.* 1358). Te vullen bedreghen ende bi vonnesse uutghegheven de naervolghende persoenen, *ald.* 127 (*a.* 1489). Soe wysen die scepenen, dat men sculdich is tuyghen te horen ende dan voert te wysen datmen meent dat recht is. Soe geeft die rechter een van den scepenen het vonnis, den hantdadighen . . te bedraghen of te ontdraghen, *schuldig of onschuldig te verklaren*, *Dingt. v. Delft* 54. — Ook met de *waarheid* als ondw. || Om dat die waerheit hem bedraghet, datti hevet dese quade seden, *Parth.* 5960.

4) Bij uitbreiding. *Iemand in het ongeluk storten*, *ongelukkig maken.* || Men salne blouwen so sere, hem sal sijn leven rouwen, dat hi ons dus heeft bedreghen, *Maleg.* 268. — Het deelw. bedragen ook als bijv. nw. in den zin van *treurig*, *ongelukkig.* || Die daer ons, bedragen mynschen, weder geleyt hebste tot *die* overste vrouden, *aang. bij* Van Hasselt *op* Kil. 37.

5) *Bedriegen*, *misleiden*; ags. *bedragan*; zw. *bedraga*, de. *bedrage.* Misschien is het Eng. *betray* hetzelfde woord, maar gewijzigd onder den invloed van het Rom. *trahir.* Zie Müller, *Et. Wtb.* 1ᵃ, 78; Grimm, *D. Wtb.* 1, 1715. || Heer coninc, wacht u hier teghen; ghi sijt harde seer bedreghen, *Segh.* 425 (var. *te scherne ghedreven*). Dat hi worde daer bi bedreghen (: deghen), 1891 (*Hs.* D. h. w. *bedroghen* saen). In der wairheit syn zy toe seer bedraigen worden, nye man en heefft meer *bedrochs* gesyen, *Gedenkst.* 2, 310. Nu seght men hier oick, dat zy bedraigen sullen syn inder assignatien, *ald.*

6) Van *draghen* in de hedendaagsche beteekenis. *Wegdragen*, *zich verwerven*, *bewerken.* Kil.: bedraeghen, reportare. || So bewarf si ende bedroech, dat si wart van groten love, *Flor.* 202.

7) *Bedragen*, *beloopen*, *tot een zeker getal opklimmen*, de hedendaagsche bet.; *Inform.* 243 e. e.

8) Als wederk. Hem bedragen. — *a*) *Zich gedragen*, *het maken*, *zich houden.* Vgl. BEDRACH en hd. sich betragen, *sich benemen.* || Hoe wi in stride ende in orlogen ons connen hebben ende bedragen, *Cass.* 1052. Som wile was hem gevraget, welker wijs hi hem bedraget van den couden winter wreet ende hi so dinne was gecleet, *Franc.* 2261. So dat wi in onsen daghen wijslijc ons hier bedraghen, *Lsp.* III, *Prol.* 42. Dat hi hem dan soe bedraghe dat hi gheenen ondanc en bejaghe, III, 4, 517. — *b*) Met het voorz. *ane. Zich houden aan*, *zich gedragen aan* of *naar.* || Hemluyden bedraghende an deselve informacie, *Enq.* 245. — Over het eig. zwakke wederk. ww. *hem bedragen*, zie het volg. art.

BEDRAGEN, eig. zw. ww. Van het ongebruikelijke zw. ww. *dragen*; ohd. *tragôn*, *tragên* (Graff 5, 502); mhd. *trage* (bv. die *sich* nôtlîche *trageten*, Ben. 3, 77*a*); d. i. *voeden.* — Het samengestelde ww. bedragen moest duseig. zwak zijn, maar is evenals het mhd. *betrage* (t. a. p.) door misbruik sterk geworden. *Voeden*, *onderhouden.* || Des lichamen spise daer men tlijf bedraghet mede, *Lsp.* II, 41, 114. Darme en sorght nacht no dach, dan hoe hi dlijf bedraghen mach, III, 5, 86. — Ook in de uitdr. sinen noot bedragen, *in zijne behoeften voorzien.* || Ende wint blidelike dat broet, daer hi mede bedraghet sinen noet, *Rose* 4893 *var.* — Vooral wederk. gebruikt Hem bedragen.

1) *Zich voeden*, *onderhouden*, *in zijn levensonderhoud voorzien*, *zich bedruipen.* || Dese laetmen bidden bi gedoge van doren te doren ende bejaghen, want anders mach hi hem niet bedraghen, *Rose* 10740. Syn goet gaf hi daer naer sinen vrienden, sinen maghen, soe dat si hem wel mochten bedraghen, Hild. 148, 394. Met pinen winnen ende bejagen(*var.*), daer of die lichame hem zal bedraghen, *Lsp.* I, 37, 95. Met swaren arbeide . . hebbic mi altoes bedraghen, *Limb.* I, 186. Goet daer wi ons mede bedraghen, alse ridders die sijn sonder lant, *Lanc.* II, 27325. Die valsche penninghe, .. daer hi hem mede bedroech, *Rein.* I, 2653. Doene conste hem niet ghenoegen, daer ses monke hem bi bedroeghen, 2693. Mit arbeide, . . . daer si hem op bedraghen, Hild. 184, 133. Hi en vant nauwer min noch meer, daer hi hem op mochte bedraghen, 33, 11. Haertsteden (*de bewoners nl.*), die hemselven moghen bedraghen, *Enq.* 188; vgl 256. Hoe wel kundi u bedraghen, *Proza-Rein.* 105*v* (vgl. *Rein.* II, 7482 *hem bejaghen*). Drie dinge maken heilich (d. i. *zalig*) den man, die lijf ende goet bescermen can, ende mettien sinen hem bedraget, ende om anderre goet niet en jaghet, *Alex.* VIII, 954.

2) *Zich vergenoegen met*, *zich tevreden stellen*, *zich behelpen*, *zich generen.* || Dus nauwe hebbic mi bedraghen, nochtan dat was mi lettel noot, *met zoo weinig heb ik mij tevreden gesteld*, *Rein.* I, 2134 (vgl. *Tijdschr.* 1, 18 en *Rein.* II, 2152: Hierop most ic mi doe bedraghen). Oft hi hem daer met niet en bedraget, ende hi vort omme wasdoem jaget, *Sp.* Iᵉ, 54, 25. Al gave men hem algader tgoet, daer hem die werelt met bedraghet, *waaraan de geheele wereld genoeg heeft*, *waarmede de geheele wereld het stelt*, *het doen kan*, *Vrouw. en M.* I, 799. Die nature hadde haer bejaghet die scoenheit, daer haer mede bedraghet al dat hevet menschen name, *waaraan alle menschen te zamen genoeg hadden*, *waarmede zij tevreden konden zijn*; *zij vereenigde in zich de schoonheid van* alle *vrouwen*, *Claus.* 316.

BEDRANGINGE, znw. vr. *Overlast*, *moeite.* || Mallick . . den anderen . . behalden vur gewalt ind onbehoirlicke belastinghe off bedranginge, Nijh. 4, 373 (*a.* 1465). — Het woord is een germanisme; in 't mnl. bestaat wel *bedringen*, doch niet *bedrangen* (mhd. mnd. *bedrangen*; hd. *bedrängen*).

BEDRANC, znw. onz. Van *bedringhen* (zie ald. en verg. *bedronghen*). Mhd. *bedranc*; mnd. *bedrank.*

1) Abstract. *Het dringen*, *gedrang*, *strijdgewoel.* || Daer was so groet bedranc int vergaderen, daer si quamen, dat si nie en mochten versamen, Velth. III, 7, 54. Hi lach harde onlanghe, hine spranc op in den bedwanghe (*l.* bedranghe), *Grimb.* I, 3728 (vgl. Huyd. op Stoke III, vs. 344 en *Sp.* Iᵉ, 27, 44). Daer bleef op den velde verslegen menech eerlijc deghen ende verminct in dat bedranc, 4380. Doch wert omtrent hem dat bedranc soo groot, dat si werden ghescheiden, II, 2948. Alsi dat vernamen, dat men misse sanc, ende men offren soude, wardt daer groet bedranc, *Vad. Mus.* 1, 32. In beiden siden dat bedranc was so groet . ., dat

Walewein in genen dingen den coninc en conde gebringen niet uten bedrange, *Lanc.* III, 21854. Doe wert dbedranc groet ende swaer, *Limb.* VII, 1381. So vreselike was geen bedranc, Velth. IV, 30, 48. Tbedranc was alte groot, *Brab. Y.* VII, 2018. Dat spere brac in dat bedranc, *Grimb.* I, 3675. Men droech den (*l.* die) heren . . uten bedranghe, 4444. In dit vechten ende bedranghe wart die grave . . ghevaen, *Vl. Rijmk.* 6420. So ne consten si din siken nit in dat hus ghebrenghen om dat bedranc van din volke, dat omtrent dat hus was, *L. v. J. c.* 68. Zie nog *Grimb.* III, 874, 1879; *Lipp.* 19.

2) Concreet: *menschenmassa.* || Hi reet enen in dat bedranc dore den buyc ere ellen lanc, *Grimb.* II, 2200. Die here van Hoerne . . voer vaste doer dat bedranc met sinen lieden vromelike, II, 2080. Si slogen midden int bedranc, *Lanc.* III, 21727. Doe liepen si ter brugghe waert, die te enghe was ende te cranc onder also swaer bedranc, Stoke III, 342. — Somtijds laat het woord beide opvattingen toe, b.v. || Met desen bedrange was die coninc Tyradus uten stride getogen, *Lorr.* II, 500. Die stavelie was nedergevelt met enen bedrange, Velth. VI, 8, 60.

3) Van één persoon of ééne zaak gebruikt. *Het drukken, het benauwen.* || Men sach daer menighen in dat perc van sinen orsse vallen neder, die nemmermeer op rechte weder dore *t*bedranc van den orsse, *Grimb.* II, 5176.

BEDREECH. Zie BEDREICH.

BEDREGEN. Zie BEDRAGEN.

BEDREGEN. Zie BEDREIGEN.

BEDREICH (BEDREECH), znw. o. Stam van *bedreigen. Bedreiging, dreigement.* || Als hi dat hadde verstaen, swoer hi u te nemen tlijf; doen was ic een droeve wijf, dat hi u dit bedreech (Hs. *bedrief*, varr. *belofte*) had ghegheven, *Segh.* 1244. In houde niet van uwen bedreighe, 3522. (Si) gaven Seghelijn groot bedreech, *deden hem allerlei bedreigingen*, 10959. Vgl. het Gloss.

BEDREIGEN (BEDREGEN), zw. ww. bedr. *Bedreigen, het toeleggen op.* || Omdat niet sduvels scichte den mensche vort bedreghen moghe, *Bed. d. M.* 492.

* BEDREIN, znw. o. Misschien samentrekking uit *bedragen* (vgl. *brein*, *meid*, *dweil* enz.). Als znw. gebruikt met de beteekenis van *gedrang*, *ophooping van menschen*; hetzelfde als *bedrach* (z. ald.). Doch de lezing zal wel bedorven zijn en het woord veranderd moeten worden in *bedrom* (z. ald.). || Al waren hier liede noch also vele, met soutse doen bet achter staen ende ons liede in doen gaen: dies ben ic clene vervaert, dus ghinghen si ter porte waert, daert bedrein was groot, *Val. e. N.* 44 (*Altd. Blätt.* 1, 205).

BEDRETSEN, zw. ww. bedr. Van *dretsen* (De Bo 1, 264*b*), bijvorm van *dretten* (*ald.* 265*a*). *Bevuilen*, *bezoedelen.* Van *drijten*, cacare; vgl. *splijten*, *splitten*, *splitsen*; *smijten*, *smetten*, enz. || Daer sal die sulcke sijn bedretst, hine saelt niet connen ofghedwaen, *OVl. Lied. en G.* 181, 13. — Vgl. De Bo 1, 86*b*.

BEDRIECH, znw. onz.

1) Abstract. *Bedrog*, *bedriegerij.* || Weerelt wesen es anders niet dan al bedriegh, diet wel besiet, Praet 1194. Valscheit, bedriegh, honinghe, baraet, dats daer hi up rijt ende gaet, dat es een sadel van bedrieghe, 1487. Hine hoede hem niet van bedrieghe, *Boerden* III, 117. Behoet mi voer scade ende voer scande, voer quaet gheselscip ende bedriech, *Vad. Mus.* 5, 328. Jhesus heeftse bedroegen. Pylatus seide: Wat bedriech is hier an? *Lijd. o. H.* 33. Daer bedriech in wesen mach, *Vad. Mus.* 1, 399, 74. Des viants list ende sijn bedriech, 5, 318. Hare bedriech dat es so fel, Praet 1333. Bedriegh, hoon ende spie, 1096. Onrecht, bedriegh, honinghe, barraet, 1924. Bedriegh, oketten leert soe mi weten, 1746. Het al bedriech es ende dylay, *Amand* II, 2707. Alle die werlt is op bedriech ende boesheit ghestelt, *Gest. R. f.* 147*d*. Dat eerste is trouwicheyt sonder bedriech, 233*d*. Tallen scampe ende bedrieghe, *Gedenkst.* 1, 246 (*a.* 1355). — Ook mv. || Van de tuusscherie ende bedrieghen ghebezicht in deze zaeke, *Invent. v. Brugge* 5, 495.

2) Concreet. *Schelmstuk*, *schurkenstreek.* || Ende ware een recht bedriech, *Belg. Mus.* 1, 68.

BEDRIECHTE, znw. vr.; mv. *bedriechten.*

1) Abstract. *Bedrog*, *bedriegerij.* || Zonder bedriechte, *Ned. Kluchtsp.* 77, 134. Dit moet ge ghelooven zonder bedriechte, *Belg. Mus.* 6, 57.

2) Concreet; in het mv. *Listen en lagen.* || Door sijn bedriechten so menich mensche doen sijn lijf verliesen, *Mar. v. N.* 44, 1038.

* BEDRIEF, verkeerde lezing *Segh.* 1247. Zie BEDREECH.

BEDRIEGELIJC, bnw., *bedrieglijk.* — Vandaar,

BEDRIEGELIJCHEIT, znw. vr. Mnd. *bedrêchlicheit. Listige geaardheid*, *bedrieglijk karakter.* || (Hi) seide hem die bedrieghelichede van den viant, *Denkm.* 3, 219, 70.

BEDRIEGEN, st. ww. (doch zwak *Ned. Prov.* 32) bedr.; mnd. *bedregen*; mhd. *betriegen.* Behalve in de tegenwoordige beteekenis ook in verschillende, van de hedendaagsche beteekenis afwijkende opvattingen. Met den 4den nv. van den persoon of van de zaak.

1) Enen bedrieghen van ere sake, *iemand in iets teleurstellen*, *iemand van iets afbrengen.* || Dat God niene sal sijn moghen van sinen propoest aldus bedroghen, *Mask.* 1167. — Vandaar de uitdrukking hem over bedroghen houden, *zich teleurgesteld gevoelen.* || Die van binnen over bedroghen hilden hem ende sloeghen toe, *Ferg.* 5360. Hine hilt hem niet over bedroghen, die Galiene mochte sien, 5184.

2) Iet —, *bedrieglijk veranderen*, *verkeerd voorstellen*, *vervalschen.* || Dat si, die di hebben beloghen, die waerheit hebben bedrogen, *Sp.* I[a], 34, 43. Vro was hy ende harde blyde, dat syn droom hem heeft ghelogben, ende hy waent hebben bedroghen die ghescienesse ende gemaect niet, *Troyen* 10614.

3) Enen —, iet —, *misleiden*, *verleiden*, *verblinden* (vgl. Lexer 1, 240). || Dat si bespotten die heilige Kerke, . . ende bedriegen haer ziele mede ende comen daer mede ter helscer stede, *Lucid.* 3301.

4) Enen —, iet —, *verschalken.* || Sijn ors, dat so wale gheet dattie winde (*de honden*) met lopene bedriget, *Lanc.* III, 24945. (Alexander) sneet ontwee ter vaert ende ontcnochte al durenture (*nl.* *den Gordiaanschen knoop*); dus bedrooch hi die aventure, *Alex.* II, 214.

AANM. — *Sp.* I[a], 77, 53: „Ghelove es die heilechste bejach . .: men caent bedriegen dor ghene noot," is verkeerd vertaald. Het Lat. „fides nulla necessitate ad *fallendum* cogitur," beteekent: *Men kan door geene noodzakelijkheid gedwongen worden, om zijne trouw te breken.*

BEDRIEGENESSE (BEDRIECHNESSE), -ISSE, znw. vr. Mhd. *bedrêchnisse. Bedrog*, *list*, *verleiding.* || Behendech . . soe es dwijf in allen dinghe, daer bedrieghenesse toe hoort, *V. d. Vrou*

83. Van al sduvels mogenthede ende van al siere bedriechnissen, *Yst. Bl.* 2528. Al heeft die werlt een schoon behaghen, tis bedrieghenis al te male, Hild. 124, 42. Dat es bedriechnesse al te male dat gi mi doet verstaen, *Rose* 13820. Al arghelist of bedrieghenes uutghesceiden, *Brab. Y.* VII, 1820. Allen den exceptien van frauden, van bedrighenissen ochte van argheliste, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 576. Dat wy die woirden voirsproken niet en spreken in bedriegenissen, Matth. *Anal.* 3, 163. Dair hy openbairlic lyede die loosheit ende bedriegenisse van syn swarte consten, *ald.* 179. Haerre vele, die sijn bedriegenisse vestonden, quamen tot penitencien, *Ned. Proza* 270. Erringe, twivel, ende schelingen dagelix compt ende oic bedregenisse vallen mach in gijfftinge off testaments brieve, *Overijs. R.* I[1], 229. Luttel yement den anderen geloeft by simpelen woirden; om dat veel bedrieghenisse . . gheschiet sijn ende veel onghelove ende wantrouwe, Matth. 22. Doe si sine bedrieghenesse bekenden, doe lyeten si hem ende ghinghen tot sinte Peter, *Pass. W.* 40*c*. Doe wi sine bedrieghenisse saghen, soe lieten wi hem altemael, 41*b*. Doe dese die bedrieghenisse ghedaen hadde, 120*c*. Hi dede grote bedriechnisse in Israhel ende gaf quaet voer goet, *D. B.* I *Machab.* 16, 17. Mit deser bedrieghenisse dode dese gokelaer sine vianden, *Mandev.* 65*d*. Zie nog *Merl.* 26621, 26693; *Gesch. v. Antw.* 3, 578.

BEDRIEGINGE, znw. vr. *Bedrog*, *valschheid.* Mnd. *bedreginge.* || (Hi) heeft hem mit smeekeliken bidden lieff gemaect den prince sijns volcs ende mit drogenachtigen aenbrengen tot sinen onnoselen oren, die gheene bedrieginge en wiste, *Ned. Proza* 269. Dit was die bedrieghinghe vanden menscheliken leven, *D. B.*, *Boec d. Wijsh.* 14, 21. Dijn herte is vol quaetheden ende bedrieghinghe, *ald.*, *Ecclesiast.* 1, 32. — In bedrieghinghen (*l.* begeringen) siin wi diins; lat. „in *concupiscentia* tui sumus", *Hist. Susannae*, 20.

BEDRIFT, znw. o., hetzelfde als *bedrijf* (zie ald. 2 *a*). *District*, *gebied.* || Gherets uytgheven om alrande reyzen ghedaen buten sinen bedrifte van mijns heren weghen, *Rek. d. Gr.* 2, 72. Zoo ook 190 en 194.

BEDRIJF, znw. o.; mnd. *bedrif.* Van *bedriven*, in verschillende opvattingen.

1) *Het handelen*, *de praktijk*, *beoefening* (vgl. *bedriven* 1 *a*). || Een edel herte wel gheboren sal wiven bedrijf node horen, *Denkm.* 3, 6, 119. Al dat mer in siet (in den *Leekenspiegel*) es al orboere int bedrijf, beide an siele ende ane lijf, *Lsp.* IV, 12, *Besluit* 39. Om dat si in haren live der luxurien bedrive leverden haer leven lanc, hebben si dien groten stanc, I, 14, 31. Segt mi, Bitter Ellinden bedrijf esse niet ermelic? *Blisc. v. M.* 1028; vgl. 174. Der kinder sinnen . . . sijn onbelast van eenighen bedrive, ghelijck een tafel reyn gheplaneert, daer men goet oft quaet in mach scriven, *Sp. d. J.* 69. Elc mensche in sinen daghen sal om twee dinc vrese draghen: dierste om der zielen bedrijf; dat ander es om dat lijf, *om hetgeen er voor de ziel te doen is*, *Doct.* III, 777. — Ook in het mv. || Dat hi altoes onsen lieven here teghenwoerdich hebbe in sinen ghedachten, woerden ende werken ende in al sine bedriven, *verrichtingen*, *daden*, *Kal.* 3, 87 (vgl. *Theoph.* bl. 28, waar deze bet., althans voor de latere middeleeuwen, te onrechte ontkend is. Of moet men lezen: „in sinen bedriven?"). — Dat meeste bedrijf hebben, *de voornaamste rol spelen.* || Bi overdraghe van der stat van Diest . . . hadde daer af . . . tmeest bedrijf een eerbaer man, *Brab. Y.* VII, 4078.

2) Van *bedriven* in den zin van *regeeren* (zie ald. 3*a*). — *a*) in concreeten zin. *Gebied*, vooral *rechtsgebied*, *district.* || Die gemeene wegen, die leggen onder tbewynt oft bedryf van Joncker Engebert, Matth. *Anal.* 1, 481. Tot Geervliet of elders binnen uwer heerscappen of bedrive, V. d. Wall 1, 62 (*a.* 1284). Binnen onsen bedrijve ende machte, 90. Dat sy geboden elcx in sinen bedrive *Oorl. v. Alb.* 298. Dat hi sonder vertrec sende mynen here tgelt, dat wt sinen bedrive gaen soude, 300. Dat hi in sinen bedrive lude bereyt souden houden tStaveren te senden, 391. Dat sy over al haren bedrive dede gebieden, 144. In den bedrive van Vredelant, *Rek. d. Gr.* 1, 451. Dat sii sonder vertrec die graveren wt alle den dorpen in horen bedrive wtboden, *Bel. v. L.* 360. In allen karspelkarcken alles uwes bedrives, Nijh. 5, 191 (*a.* 1486). Alle zoden machmen nemen den diic mede te maken, daer si ligghen in dat bedriif, *Oorkb.* 2, 341 *b* (*a.* 1290). So wat scoutate siin bedriif niet en dede bedriven of diken na oerbaer des lants, . . . hi sal verlyesen siin bedriif, *ald.* (Ook elders vindt men de uitdr. sijn bedrijf bedriven, d. i. *alle functies in een bepaald gebied verrichten*, van de overheid; ook in verband met het dijkwezen). Alle bedrive ende alle lant salmen diken mitten minsten coste, *ald.* 341 *a.* Binnen den bedrive vanden scutters doelen, *op het grondgebied*, *binnen het territoor van de schutters*, *O. K. v. Delft* II, 22. — Zoo zeide men ook binnen den bedrive van den Hove, voor hetgeen wij *ressort* noemen.

b) Bij uitbreiding. *Heerschappij*, *macht*, *invloed*, *werking.* || En dade syn loop ende sijn bedrijf (*v. h. firmament*), al dat ontfaen hevet lijf en mochte roeren, cleine of groot, *Lsp.* I, 8, 23. Noch sijn der planeten vive, die sijn van groten bedrive, want si die werelt regeren, I, 10, 1. Dat lant, hiet Alandalijf (*Andalusië*), dat bleef al in sijn bedrijf, *Sp.* IV[1], 11, 74 (*Brab. Y.* II, 2423). Dat wy . . tot ghenen tiden . . laten hebben Herman van Kuynre . . enigherhande bedrijf of machte . . over onse goede luden van den Kuynre, *Oorl. v. Alb.* 495. Dat sine vianden int overste bedrijf gheseten syn, *in den hoogsten invloed*, nl. *de invloedrijkste*, *hoogste posten*, *Boëth.*, *aangeh. bij* Huyd. *op* Stoke X, 716.

BEDRINGEN, st. ww. bedr. (*bedranc*, *bedrongen*; *bedrongen*); Mhd. *bedringen*; vgl. BEDRANC.

1) In eig. zin. *Dringen*, *drukken*, *verdringen*, *tegen iemand aandringen.* || Hem volghede een grote schaer ende si bedronghen hem, *Ms.* 71, *Marc.* 5, 24. — Vgl. verder het bnw. *bedrongen.*

2) In fig. zin. *Iemand in het nauw brengen*, *iemand overlast aandoen*, *hem benauwen.* || Pleechstu minne ende dronkenscap, wat sal di dan enich heerscap? hoe machtu die werelt winnen? du best bedrongen in allen sinnen, *Alex.* I, 684 (*Hs.*; Franck: bedwongen). Offt geviele, dat ennige fursten . . . die lande ende ondersaten onderstonden to overvallen off to bedringen, Nijh. 5, 83 (*a.* 1477). Die ghene, diese (*de gerechtigen*) bedronghen hebben ende haer arbeide ofghenomen, *Hs.* 75, *f.* 200*a*. So hijt (*het paard*) metten sporen had bedrongen, *Segh.* 1935 *var.* (de lezing van den tekst: *bedwongen*, verdient de voorkeur).

BEDRIVEN, st. ww. bedr. (*bedreef*, *bedreven*; *bedreven*). Mnd. *bedriven.*

1) *Handelen*, *practisch werkzaam zijn.* — *a*) in het

algemeen. *Doen*, *uitvoeren*. || Hets al om niet, dat sy bedryven, hy en acht screyens noch spel, *Troyen* 5833. Wat mach die hertoghe entie sine dinken, wat wi hier bedriven, dat wi hier dus langhe bliven, *Brab. Y.* VII, 1872. Soe wat dese werelt bedrijft, dat es ydelheit ende baraet, *Doct.* III, 1448. Waer es hy, die elken tsyne gheeft; het ware wel noet, dat ment bet bedreef, *dat men dit meer deed* (de tekst heeft verkeerdelijk *bedreeft*), *ubi*? Bi desen heilegen blenden bleef.. vele bescreven, dat hi bedreef, *Sp.* II*, 52, 44. Wat sou ic bedriven, seide Adelaert, *Heemsk.* 118. — De onbep. wijs als znw. gebruikt, in de bet. van *het doen*, *het doen en laten*, *gedrag*. || Dus sijn si (*de Joden*) beesten in haer bedriven, *Amand* II, 1444.

b) in het bijzonder. *Iets uitvoeren*, *ten uitvoer brengen*, *tot stand brengen*, *bewerkstelligen*, *het aanleggen*. || Sal hire ooc in staende bliven, dat moet sine miltheit bedriven, *Lsp.* III, 23, 155. Aldus soude men een dinxken bedriven, om een wijf te brengen in den stric, *Lansl.* 316. Hi soude hem wisen de rechte trade, dat hi Risele soude ghecrighen; die coninc vragede, hoe hijt bedriven soude, *Vl. Rijmk.* 6560. Omme dat si dit wilden bedriven, hietse die vader beide ontliven, *Rijmb.* 21625. Her Abt . . ., hier bedrive Marien lichame der keytive te gravene, *Sp.* II', 47, 27. Guelke riep daerna sciere dat si hem den casteel gaven saen . . . oft si soudenre doet in bliven, hoe langhe dat syt willen bedriven, Velth. IV, 20, 32, d. i. *hoe lang zij het* (d. i. *het verzet*, *de verdediging*) *ook willen tot stand brengen*, m. a. w. *het willen volhouden*. Nature const wel bedriven, *Rose* 5112. Conde hijt bedriven, *modo ei esset facultas*, Ruusb. 5, 133. Eest dat sake, dat een man late heeft, ende en zijn zij niet besworen, so en diedet nijet, dat mer mede bedrijft, *R. v. Uccle* 18. Dat minne of ander duechden den menschen gegeven werden, dat moet oetmoedicheit al bedriven ende verdienen, *Ms.* 80, *f.* 31 *b*. Van dat hi besorghede ende bedreef twerc van sconinx brucge . . bi rade van meester W., *Invent. v. Brugge* 1, 450. — Dat bedriven dat, *tot stand brengen*, *bewerken dat*, het Lat. *id agere ut*. || Hi wilde dat bedriven, dat hi wilde weten te samen vanden lande alle die namen, *Sp.* I*, 41, 24. — Ook met het bijw. *so* verbonden, en een bijzin met *dat*: *Eene zaak zoo uitvoeren*, *dat*; niet veel meer dan eene omschrijving van het volgende werkwoord. || Doe heeft bedreven Anthonijs so dat hi Paulusse groef, also als daer was behoef, *Sp.* II³, 32, 198, d. i. *toen heeft Anthonius Paulus begraven* (vgl. onder 3 *b*). — Aen enen bedriven, *bij iemand tot stand brengen*, d. i. *van iemand gedaan krijgen*. || Bi dat ic kende u leven, haddic gherne an u bedreven, dat ghi sout sijn te onsen ghebode, *Amand* I, 1264. (Si) hebbent anden paeus bedreven, dat hi hem weder wart gegeven, *Sp.* IV³, 9, 33. — Met den 4den nv. der zaak verbonden, komt *bedriven* voor in vereeniging met allerlei znw., die daarmede ééne uitdrukking vormen: meestal echter is *bedriven* door *doen*, *maken*, *verrichten* of een dergelijk ww. over te zetten. Vgl. onze uitdr. *rouw bedrijven*. — Ene boodscap bedriven, *eene zending verrichten*. || Den andren . . . die die boodscepe bedriven an den coninc Sedechien, *Rijmb.* 14851. — Druc bedriven, *berouw hebben*, *rouw bedrijven*. || Die duecht wilt lonen mit ontrouwen, hets redelic, dat hijs druc bedrijft, *Blisc. v. M.* 384. Daer groten druck bedreven was int scheyden, *Huge v. Bord.* 14. — Een huwelic bedriven, *een huwelijk bewerken*. || Dat men hulic bedreef van den Grave Florens . . ende van sconinx zuster Aden, Stoke II, 468. — Enen coep bedriven, *een koop doen*. || Dat sijn vader enen coep bedreef van lande, *Sp.* II⁴, 33, 41. — Een leven bedriven, *een leven leiden*. || Daer hi voordan ghestadich bleef, ende een helich leven bedreef, *Amand* II, 621. — Orber, profijt bedriven, *voordeel doen*, *uitwerken*, *bewerken*. || Nu hoert . . . weldaet, in hoefsonden gedaen wat orbere si bedrijft, *N. Doct.* 121. Soutstu gaen dijn profijt bedriven? *OVl. Lied. en G.* 507, 438. — Paescen bedriven, *Paschen vieren*. || Ons es ghehinct dat wi drie daghe in dese stat met onsen maghen moghen bliven, ende Paesschen met hen bedriven, *Lsp.* II, 36, 2031. — Raet bedriven. — *a*) Van *raet* in de tgw. bet. *Te rade gaan met*. || Ghi soudt u beraden met uwen besten vrienden ende maghen . . , nu hebdi uwen raet bedreven met jonghen, sotten riesen, *Melib.* 2079. — *b*) Van *raet* in den zin van *plan* (zie ald.). *Het plan beramen*. || Bij ons was den raet bedreven, dat wi ons stelden tegen de weerden des heren bi nide ende bi hoveerden, *Blisc. v. M.* 166. — Ene scouwe bedriven, *eene schouw* (*van sluizen en dijken*) *verrichten*. || Slap ofte traech tot dier scouwe te bedrijven, *Oorkb.* 2, 275 *a* (a. 1286). — Weelde bedriven, *weelde besteden*, d. i. *sieraden te koste leggen*. || Dijn vleesch, dat cierlijc es verheven, daer menege weelde an es bedreven, sal sijn gekeert in groter onwerde, *Rincl.* 247. — Sinen wille bedriven, *zijn wensch verkrijgen*, *tot stand brengen*. || Up dat hi met sinen dinghen sinen wille mach bedriven, Stoke III, 1188.

c) Met eene ontkenning. *Niets uitrichten*, *verder komen*, *vorderen*, lat. *nihil proficere*. || Daer de baeliu dede selke mort ane de kerstene . . dat si diese souden ontliven, van moetheiden niet en conden bedriven, *Sp.* II⁴, 11, 4. Pylatus, doe hijt had besocht, dat hi dus niet bedriven mocht, mer dattet maect meer quaet ghebaer, doe nam hi water voer de scaer, *O. H. Pass.* 22, 581. Die Busscheneers willende hair leet wreken, syn getogen voer Bommel, daer si niet veel en bedreven, *Exc. Cron.* 171*d*. Si bleven liggen VII mijlen van Romen, niet bedrivende VII oft VIII dagen lanck, 29a. — Ook met eene bep. met ane. || Die Jood sloech tpaert ende . . woudet ymmer dwinghen op te staen, mer hi en mochte daer niet an bedriven, *hij kwam er niets verder mede*, *het baatte hem niet*, eer dattet heilige sacrament verby was, *Devoet B.* (36) 60*v*.

2) Eene eenigszins gewijzigde opvatting van de beteekenis *ten uitvoer brengen* treffen wij aan bij Boendale, den dichter van den *Lsp.*, die *bedriven* gebruikt van schrijvers, in den zin van *aan den dag leggen*, *toonen*, *aan het licht brengen*, *beschrijven*. || (*David leerde*) die heilighe toecoomst ons heren, als hi wel toonde ende bedreef inden zoutere, I, 46, 18. Hi was een die wijste, waerlike, die ye was in aertrike, dat tonen die boeken, die hi screef, daer hi grote wijsheit in bedreef, I, 47, 7. Daer bi willic u maken vroet wondere die Cristus wrachte . . hier na daert sal hebben stede, alsoot Jheronimus bedreef, diet Ebreeusche in Latine screef, II, 1, 88. Oec sette dese goede man vele rechten van clerken, . . die hi alle scone bedreef (var. *bescreef*), II, 48, 202. (Marcus), die ene der ewangelien screef, alsoot zinte Pieter bedreef; want Marcus

en hadt niet al ghesien: dies maecte hem Pieter vroet van dien, II, 40, 57 (d. i. zooals Petrus het *toonde*, *aan het licht bracht*, m. a. w. *onder voorlichting van Petrus*). Also men wel mach lesen in den boeken die hi screef, daer hi wonder in bedreef, 60, 30.

3) *Besturen*, *regeeren* (vgl. ons woord *bedrijfboer*). — *a*) Eigenlijk. || Dese besorgeden ende bedriven enen cloester van CCCC wiven, *Sp.* III², 40, 15. Doe sendden die van Rome te hant Gabiniuse, dat hi tlant bedrive, *Rijmb.* 20509. Het hoghen here betaemt, dat hi wete hoe lant bedriven, *Heim.* 15. Viseren sine scaren ende ordeneren ende wijslec die bedriven, *Lsp.* III, 12, 151. (Egypten) moeste onder Rome bliven, ende dadent haren bailluwen bedriven, *Sp.* I⁶, 22, 47. Hoe dat si bedreven hare goet, I⁴, 56, 11. Die sijn goet bedreef, I³, 42, 71. Dat heer Ghye moste bedriven tlant, Stoke V, 493. Om tlant te bedrivene, *Lanc.* II, 16962. Hadde een man zijn erve bedreven, *R. v. Uccle* 20. Sulke (*papen*) . . . werden meyeren ende rentmeesteren . . . ende bedriven dat hem niet toe en behoert, *Ned. Proza* 66*. (Wy) sullen die selve lande doen regieren ende bedriven mit onsen amptluden, *Oorl. v. Albr.* 495. Der steden goeden tontfanghen ende wt te gheven ende die te bedriven ende te regiren toter steden . . . oirbair, Matth. 18. Onse munte van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant te regieren ende te bedriven tot onser eeren ende oirbaer, V. d. Wall 408 (*a.* 1409). So wat scoutate sijn bedriif (d. i. *gebied*) niet en dede bedriven (*de functies verrichten*, *waartoe men in een bepaald overheidsambt verplicht is*), . . na oerbaer des lants, hi sal verlyesen siin bedriif, *Oorkb.* 2, 341*b* (*a.* 1290). En zoo meermalen. — Schijnbaar intrans. staat *bedriven*, Stoke X, 716. || Hadden si (de Baliuwen) willen bedriven alsi scoudich waren te doene, sine hadden niet ghesijn so coene, dat men den Grave hadde bescouden, d. i. *hadden zij hun recht willen uitoefenen*, *hun plicht willen doen.* Bij *bedriven* denke men *bedrijf.* Vgl. de plaats uit het *Oorkb.* — „De onbep. wijs als znw. in den zin van *bestuur*, *plan.* || Door rouwe so ne mach niet bliven dies God heeft in sijn bedriven, *Amand* II, 661. — Ook wederk. gebruikt. Eig. *zich besturen*, d. i. *zich gedragen.* || Heinric hiet oec die ghone, die lantgrave van Doringen bleef, die hem niet wiseliken en bedreef, *Brab. Y.* IV, 818.

b) *Inrichten*, *regelen*, *verdeelen.* || Helpt mi, vrouwe, dat ic bedrive so mijn leven, dat ic blive . reine in mijn ghedachte, *Lett. N. W.* 5², 62. Die sinen tyt hier wel bedrivet met goeden wille ende met weldaden, Praet 687. Wie es die dit bedrive, dat hi ons geve gansen raet, an welken men sekerste vaet, *Lett. N. W.* 5², 44. Men seid hem, dat Ulixes ende syn compaen Dyomedes hadden onder hem bedreven, dat sy hem namen en leven, *Troyen f.* 233*v* (d. i. *het onderling zóó geregeld hadden*, m. a. w. *met elkander hadden afgesproken*). — Vooral met het bijw. *also* verbonden en het onbep. voorwerp het. *Iets zóó inrichten*, *dat*; *bewerken dat.* Vgl. onder 4). || Al waert, dattet zo bequame, dat Pylatus dit vername, si zoudent wel so bedriven, dat si onghemoit zouden bliven, *Sp.* II, 36, 955. Odolias heeft so bedreven, dat die vrouwe hem weder ontboot, *MLoep* I, 2876. Boden . . die de dinc alsoe bedreven, dat dat bliven (*de scheidsrechterlijke uitspraak*) es achterbleven, *Brab. Y.* V, 2204. Paeus Leo hevet so bedreven, dat die Romeinen alle te samen weder tes keysers hulde quamen, *Sp.* IV², 20, 34.

4) *Brengen*, *drijven.* — *a*) Eigenlijk. Enen —, iet. — Met eene bep. met *in* of *te.* || Alse der kerken prelaten storven . ., so dede men daer boden keren, die aldie rente bescreven ende tgoet in sconinx borse bedreven, *Sp.* IV², 83, 64. (Hi) dede hen ere, dat si met erenste te mere in pinen tkerstenheit bedriven, *de Christenen in moeite brengen*, II⁸, 7, 23. Die sine tale ter destructien bedreef, II⁶, 53, 26, „cum ejus verba destruxit", d.i. *toen hij zijne woorden ontzenuwde.* Wacht u, dat u niet en bedrive die duvel no leede ten sotten hone, *Amand* I, 1595.

b) Enen —, *iemand ergens toe brengen*, b. v. tot een eerambt. || (*Het gebed van Maria*) naer den loep van den live mi bewise ende bedrive ter bliscap sire vrienden, *O. Intem.* 77. (Hi pijnde hoe) hi sinen sone bedrive, dat hi come ter keysercrone, *Sp.* III⁴, 1, 16.

c) Enen —, *iemand ergens toe drijven*, *aandrijven*, *bewegen*; *hem tot iets brengen*, *noodzaken.* || Eest dat hi den hertoghe bedrive, dat hijs oec te hem wart blive, *Brab. Y.* V, 2181. Dieghene, die verteerden boven maten goed ende wasteerden, bedreef hi, ende brochte in dien dat si der maten moesten plien, *Vl. Rijmk.* 2923. (Hi) bedreef den grave van Hollant, Florense, dat hi hem ghinc in hant, 4548. Bestu bedreven te nemene ene medicine, *Heim.* 758. Clerc ende leeke heeft hi bedreven, wijf ende kindere al, te gane op enen berch, *Sp.* II⁶, 40, 58. Omme sijn leven hebben si getaelt, so dat wert bedreven Paulus, dat hi tpleit beriep vore den keyser, II¹, 2, 33. Dat zi narenstelike innen ende betalen zouden die 3 ghezellen van den ghemete, . . jof dat hise bedriven soude met den nausten rechte, *Rek. v. Zeel.* 2, 284. Jof men zoutse beriden (*achternarijden*) ende bedriven (*dwingen*) met den nausten rechte, *ald.* Hier omme . . dinct mi goet sijn, dat men bewaert elc man met wapene in sijn leven, die daer toe so es bedreven, d. i. *indien iemand in de noodzakelijkheid daarvan gebracht wordt*, *Sp.* IV², 42, 37. — Ook met het bijw. *so* verbonden (vgl. onder 3*b*). || Die duvele haddene so bedreven, *zoo zeer onder hunne macht*, *hun invloed*, dat hi hem beroemde alle daghe, dat hi loghene sprake ende saghe, *Sp.* III³, 38, 26. Den sone hevet hi so bedreven, dat hi hem moeste begeven te Prunen swart moenc, *Sp.* III⁶, 90, 53 (*Brab. Y.* II, 1425). De ghierichede bedryft den menighen soe ende verblent, dattet sine verstandenisse most (*l.* woest), Jan Yp. 42. — Vooral gebruikelijk met eene bepaling ingeleid door *te.* || (Si) worden bedreven te dien, dat si uter plaetsen moesten vlien, *Lanc.* II, 20926. Gine hebter mi niet bedreven toe ende het ware grote scande, voer ic ontwapent achter lande, 1298. Soudic dan hier emmer bliven? Daertoe mochte *mi* nieman bedriven, 39765. So dattie ridder was bedreven daer toe dat hi niet meer en mochte dogen, 17130. (Salomo) anebeedde hare afgode, daer hi hem toe liet bedriven om die minne van den wiven, *Lsp.* I, 47, 14. (Hi) hevetse (*de Denen*) daertoe bedreven, dat si, diere levende bleven, metten coninc hem ghyselen lieten, *Sp.* IV¹, 49, 81. Emmer moet dene gheven den pant, den liefsten dien God ye vant: hier toe sijn si bedreven, *Wap. Mart.* II, 85. — Enen te wette bedriven, *iemand gerechtelijk dwingen*, *in rechte tegen hem optreden.* || Ne lette den eersten burchmeester . ., so moeste sijn gheselle dander die scepene ware den eersten calengieren te wette . . ende bedrivene te wetten; dade hies oec niet, men soudene bannen, *Cout. v. Brugge* 1, 321.

d) Enen b. —, *iemand zoo ver brengen*, *in het nauw brengen*, lat. *eo redigere*, ook met toevoeging van het bijw. *nauwe*. || In den lande so en bleef stede .. ofte (*d. i.* of) si en wart soe bedreven met orloghen ende met groter pine, dat si viel in den wille sine, *Lanc.* II, 2437. Ghy .. sulse (*de vijanden*) alsoe nauwe bedriven, dat si int aerchste sullen bliven, *Troyen* 1274. Hulpe! seit hi, in mach niet leven, so nauwe so bem ic bedreven; men laet mi nemmermeer gerusten, *Sp.* III¹, 38, 57.

BEDRIVERE (BEDRIVER), znw. m.; mv. *bedriveren* en *bedrivers*, Mnd. *bedriver*.

1) Van *bedriven* in den zin van *tot stand brengen* (zie ald. 1*b*). *Bewerker*. || Hier waren bedriveren ave Reynout van Gelre grave ende die grave van Gulken, *Brab. Y.* V, 3945 (*Edew.* 299).

2) Ook in den zin van *aannemer van openbare werken* (hij die openbare werken *ten uitvoer*, *tot stand brengt*). || C., W., S., L., ende haren gheselscepe, bedrivers, van te doen delvene de roye tusschen der Ezelbrucghe ende der Wulfhaghebrucghe, *Invent. v. Brugge* 1, 448.

3) Van *bedriven* in den zin van regeeren (zie ald. 3*a*). *Bestuurder*, *opzichter*. || Een Juede, die Aduram hiet, was bedrivere over dat diet, *Rijmb.* 11269. Maertijn Buser, den bedriver van besterfte in Kenemaerlant, *Rek. d. Gr.* 2, 324. Den bedrivere Alteens, 8 s., den 8 osers elken 4 s., ende den andren elken 3 s. sdaechs, *Invent. v. Brugge* 3, 334.

BEDROCH, *bedroge*, znw. o. *Bedrog*, *leugen*. || (Opdat) si met alselken bedroghe niet meer en vergramden den hertoghe, *Brab. Y.* VII, 17355.

BEDROCHELIJC (BEDROCHGELIJK), bnw.; *o* als in *aftrochelen*. *Bedrieglijk*, *valsch*. || Die valsche bedrochghelijcke serpent, *Bern. W.* 6*d*. Overmits rade ende bedrochghelijcken liste des .. bosen vyandts, 109*c*.

BEDROEF, znw. o.; Van het onz. ww. *bedroeven*. *Droefheid*, *verdriet*, *tegenspoed*. || Claudius hi plach sere te lachterne den God den here, datti den scalken verhoef, ende den goeden gaf bedroef, *Rose* 6039.

BEDROEFDE (BEDRUFDE), znw. vr. Van *bedroefd*, met afleidingsuitg. *e* (got. *ei*), evenals *koude* van *koud*, *liebe* van *lieb*; enz. *Droefheid*. || Bi der sunnen ondergange es betekent bedrufde ende wedermoede; danne en compt oec onse here nit, *Limb. Serm.* 18*d*.

BEDROEFENESSE (BEDRUEFFENESSE, BEDROEVENESSE), znw. vr. Van *bedroeven* (zie ald.). Mhd. *betrüebenisse*; mnd. *bedrovenisse*. *Droefenis*, *droefheid*, *smart*. || Na sijn doot hertoge Reinout waert ghelaten uut der vangenesse, maer der doot bedrueffenesse beroefde hem cort tnatuerlic leven, *Brab. Y.* VI, 11116. Ne ware niet dul die liete comen te bedroeffenessen dese blomen? *Lanc.* III, 6711. Hoe sal ic ontgaen desen tormenten, die ic hier sie bereet langhe te miner bedroeffenessen, *OVl. Ged.* 2, 35 *b*. Bliscap van dijns evenkerstens bedroefenesse, *Vad. Mus.* 2, 426. Meshope ende bedrueffenesse ende lauheit, *ald.* Twijf als soe baert, so heeft soe bedroevenesse, want hare stonde comt, *Hs. v.* 1348, 286 *d*.

BEDROEFT. Zie BEDROEFHEIT en BEDROEVEN. Men vindt ook BEDRUEFT, ja zelfs BEDRUECHT (z. ald.).

BEDROEFTHEIT, -HEDE, znw. vr.; van *bedroeft*. Vgl. mhd. *betrüebecheit*.

1) *Droefenis*, *treurigheid*. || Die quade sal leiden sijn leven met bedroeftheiden, *Doct.* III, 1349. Ghelijc dat die motte doreknaecht die cledre menechfout, alsoe bederft . . . bedroeftheit des menschen zin, 1340. Om dat sine jonghers, . . . dese viertich uren waren in bedroeftheiden groot om sine jammerlike doot, *Lsp.* II, 39, 105. Dat niemant ghereclit en mach wesen, die die doot oft bedroefthede ... oft ander mesquame ontsiet, *Doct.* III, 118. Si sullen haer broet in sorghen eten ende haer water in bedroeftheden drincken, *D. B.*, *Ezech.* 12, 19. Op die bedroeftheit der dochter mijns volcs ben ic bedroeft ende besericht, *Jerem.* 8, 21.

2) Ook gebruikt in den zin en ter vertaling van het Lat. *desolatio*. *Verlatenheid*, *eenzaamheid*. || Ic sal die steden van Juda gheven in bedroeftheden *D. B. Jerem.* 9, 11. Dat haer lant werden soude in bedroeftheden ende in ewelike wispelinghe, 18, 16.

BEDROEVEN (BEDROVEN BEDRUEVEN), zw. ww. onz. en bedr.; mnd. *bedroven*; mhd. *betrüeben*.

BEDR. — 1) In de oorspronkelijke beteekenis van *verwarren*, *troebel maken*, welke bet. in het Mhd. en Mnd. zeer gewoon is, doch in het Mnl. zeer zeldzaam. Vandaar het deelw. bedroeft, *troebel*, *van glans beroofd*. || Die VIII sonne ... stont al bedroeft ende ontset, ende hadde in midden ... een varwe roet als bloet, *Wrake* I, 1601. Ende siet, onse . . . schoenheit ende onse claerheit sijn bedroeft, ende die heiden hebbense besmet, *D. B.*, I *Machab.* 2, 12. Dat water vander zee sal verdroghen ende die riviere sal worden bedroeft ende verdroecht, *Jes.* 19, 5.

2) *In de war brengen*, *beroeren*; lat. *turbare*, *conturbare*. || Nit lichte archwanich, nit bedragende ander lide, dat bedruft die conscientie, *Limb. Serm.* 27*d*. Hude allen tit die clarheit dinre conscientien, dasse nit bedruft en werde met clenen ogt met groten dingen, *ald.* (de bet. 1) en 2) vloeien hier ineen). Doe dat die coninc Herodes hoerde, wart hi bedroeft (*ongerust*, *ontroerd*), ende al Jherusalem mit hem, *Hs. Evang.*, *Matth.* 2, 3. Die gheest en taste dat vier altemale niet noch ne bedroevede niet, noch ne dede hem niet leets, *Hs. v.* 1348, 71*b*; vgl. *Daniël* 3, 27.

3) In de tegenw. beteekenis. *Iemand reden tot droefheid geven*; vooral als wederk. ww. Hem bedroeven, *bedroefd zijn*, *treurig gestemd worden*, *terneergeslagen zijn*, thans alleen in gebruik verbonden met het voorz. *over*. — *a*) absoluut. || Die bedroefde hem die werd, *Lanc.* II, 44684. (Si) deden der coninginnen wale dit verstaen altemale, die haer selven bedroefde sere, *Lorr.* I, 963. Die gerechte mensche en sal niet hem bedroeven, wat hem ghesciet, *Doct.* III, 1345. Alse hi (*de zondaar*) hem bekint ende bedrueft, Ruusb. 5, 118. Ic bid u om Gods wille, en bedroeft u lieden niet, *Fragm. v. Bord.* 44. En wilt u niet te seere bedroeven, 59. — *b*) Met een 2den nv., of het voorzetsel *van* of *om*. || Teghen plach si hem te comen willecome heten haren here; nu en heeft hise niet vernomen, des bedroefde hi hem harde sere, *Hor. Belg.* 2, 5. Dat hem een mensche niergent af bedrueven en sal dan om sijn sunden al, *Wrake* III, 1249. Des hem die minnaren alle dage af bedroven ende beclagen, *Rose* 4297. Die hem bedroefde sere doe (*om*) van sinen kindren tferlies, *Limb.* V, 730.

4) *Beweenen*, *rouw bedrijven over*. || Joab wart geboetscapt, dat die coninc sinen soen beweende ende bedroefde, *D. B.* II *Sam.* 19, 1 (dit gebruik is niet aan te bevelen. Lat.: *quod rex fleret et lugeret filium*).

5) Met God als ondw. *Droefheid*, *smart over iemand brengen*, *hem vervloeken*, synoniem met *vermaledien* (z. ald.). || Amoris was daer al te voren comen met sire vrienden ende borghen, dyen God bedroven moet, *Fragm. v. Bord.* 11. Karels bode heeft hem dootgeslagen, die

hem Mamet moet scenden ende bedroeven . . Mamet moet hem verwaten ende brengen tot euen quaden eynde, 60. Gheraert die ander sone is fel ende quaet, God moet hem bedroeven, 73. — Hiertoe behoort het deelw. bedroeft, d. i. *vervloekt.* || Si sprac: Bedroeft si dit gewin, *Boerden* I, 64.

— Onz. *Bedroefd*, *terneergeslagen zijn.* || (*De engelen*) bedroven . ., als hem die menschen te sonden keren, *Lucid.* 4287. Die werelt en machs niet ghesmaken, want si verblijt ende bedroeft in anderen saken, Ruusb. 5, 14 (*Vad. Mus.* 3, 11, 208). Daer die minnere tallen daghen of bedroevet ende hem beclaghe, *Rose* 4297 *var.* Florijs (dat.) bedroefde harde sijn moet (nom.) ..; hem braken die tranen uten oghen, *Flor.* 302. In dieghene es die minne Gods, die bedroeft om onsalicheit sijns evenmenschen, *Stemmen* 173. Hi en sal niet bedroven over di, *D. B. Ecclesiast.* 13, 8.

BEDROEVER, znw. m. Mhd. *betruebære. Hij die in de war brengt*, *verstoort.* Slechts in gebruik in de uitdrukking: bedroever des vreden, *rust-*, *vredeverstoorder*, Matth. *Anal.* 3, 169; *Clerc.* 111; vgl. BEDROEVEN, bedr. 2), en Lexer 1, 241: *ein betrüeber aller frid.*

BEDROEVICH, bnw. Mnd. *bedrovich.* Vgl. voor de vorming *besculdich*, *besondich*, *bebloedich*, enz. Hetzelfde als *droevig. Bedroefd.* || Die bedroevige verblitet (nl. *het geloof*), *Gulden Troen f.* 30*b.*

BEDROGEN. Eig. verl. deelw., doch als bnw. gebruikt.

1) Van *bedrieghen. De eigenschap van bedriegen hebbende*, *ervaren in het bedriegen* (vgl. b.v. een *bereden* huzaar). Vandaar *valsch*, *bedrieglijk*; mhd. *betrogen.* || Droeme dat sijn bedroghen dinghe, laer en houdic mi niet an, *Troyen* 5730. (U geloef) en sal oec niet twivelachtig noch bedroghen sijn, *Gulden Troen f.* 32 *b.* Daer na wederproevet hi die bedroghen lerers ende ondecket hare bedriegenisse, *Hs.* 75, *f.* 41*d.* (*Hs. Epist.* 64 *b*). Sommich ontfanghen die bedroghen lerers, omdat si scone vercierde woerde hadden, 50 *d.* Dat dat der bedrogenre lerers meninghe . . . was, tsout vander ewangelien te ontfanghen, 51 *a.* Als die bedroghen Joeden plaghen die Heydene honden te hieten, 51 *d Hs. Epist.* 65 *a*).

2) Van *hem bedriegen. Vol zelfbedrog*, *ingebeeld*, *waanwijs*; mhd. *betrogen.* || Dat is der bedroghenre onde sede, datse hem niet en laten ghenoeghen hem selven boven den anderen te duncken, mer oec mede scympen ende smelic spreken opten anderen, *Ned. Proza* 152. Ene bedrogene evenmate (*gelijkstelling*) der creaturen te Gode, *Limb. Serm.* 0 *a* (*T. en Lettb.* 6, 226).

— Afl. Bedroghenheit, *eigenwaan*; mhd. *betrogenheit.* || Dat vijfte rise des tackes der bedroghenheit is bespottinghe, *Ned. Proza* 152.

BEDROGEN, zw. ww. bedr. Van *bedroch.* In beteekenis gelijk aan *bedriegen.* || Hoet di ende laet niet bedroghen (: oghen), *Vad. Mus.* 1, 397, 107.

BEDROGEN, zw. ww. bedr. *Opdrogen*, *uitdrogen*; het pass. *verdwijnen*, *verminderen.* || Soe waer ter is, daer is hetten ende licht ende dat is een lich ontfunct vier, daer die minne der werlt bi bedroghet wert, *Stemmen* 143.

BEDROGENESSE (BEDRUCHHENESSE, BEDROHENNESSE), znw. vr. Van *bedroghen* (2de art.).

1) *Bedrog.* || Want en sal niet waer wesen, daer bedrogenesse groet wtgelesen, Velth. VIII, 25. Ende van dien daghe voert bleef si van den bedrochhennes quite ende vri, *D. War.* 3, 297, 602. Om datte viant nyet up en bringe bedrochhennes ocht enege veisinge, *ald.* 300, 712. Dit is algader bedrochenisse ende onmoghelic, *nedum falsa*, *sed etiam impossibilia*, Ruusb. 6, 178.

2) Concreet. || *Spookverschijning*, *schim* (vgl. *gedrocht*). || (Doe) docht hare, datd bedruchhenesse ende fantoem ware, *D. War.* 4, 272, 164. Dat vuer dat si waenden dat si saghen, dat voer wech als een bedrochnisse . . . ende ten dede gheen scade, *Pass. W.* 10 *a.*

BEDROM, znw. o. In beteekenis gelijk aan *bedrang* (zie ald.). *Gedrang*, *ophooping van menschen.* || De paerden vielen, deinsden ende sloughen deen dandere in 't bedrom van dier nauwer straten, *Cron. v. Vlaend.* 1, 216. — Zie ook BEDREIN.

BEDROCKEN. Zie BEDRUCKEN.

BEDRONGEN, bnw. Eig. verl. deelw. van *bedringen* (zie ald.). *Eng*, *nauw* (door opeenhooping van eene menigte menschen). || Ene stat coes Walewein die here, daer hi allene buten stoet, ende met hem sijn jonchere goet, daer hijt niet en vant bedrongen, *Lanc.* III, 20536.

Aanm. — Nog heden wordt in dezen zin in gewestelijke taal, b.v. in Overijsel, het woord *bedrungt* gebruikt.

BEDROPEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bedropen*; mhd. *betroufen*; van *dropen*, causatief van *druipen*; *doen bedruipen*, en vervolgens *bedroppelen*, *besprenkelen*, *begieten.* || Soe dat soe . . van haren bloede bedroopt was, *Vl. Rijmk.* 1759. Vgl. Oudem. 1, 366. — Overdrachtelijk, in het verl. deelw. *Als met droppels voorzien*, *gespikkeld.* || Na die miraude es hi groene, bedroept oec met roden doene, *Nat. Bl.* XII, 545 *var.* Hi draeget enen witten scilt, die met swerte bedroept es, *Lanc.* II, 17329. Een scone ghescoeite an sinen voet . . al bedroopt met roden goude, *Wal.* 2996.

BEDROPPELT, bnw.; eig. deelw. van het ww. *bedroppelen.* In fig. zin. *Als met droppels voorzien*, *gespikkeld* (verg. BEDROPEN). || Na die miraude es hi groene, bedroppelt met roden doene, *Nat. Bl.* XII, 545.

BEDROVEN. Zie BEDROEVEN.

BEDRUECHT, wisselvorm van *bedrueft* (*bedroeft*). *Bedroefd* (vgl. *bedrueven*, *Vad. Mus.* 2, 438, *Wrake* III, 1250). || Och bedruecht man van hertten, zere tongemake, *Playerw.* 1.

BEDRUFTICH, bnw. Van *bederven* of *bedurven* (zie ald.). Eig. *bedurftick* (vgl. ons *nooddruft*). *Behoeftig*, *zwak*, *gebrekkelijk.* || Wies ganc trage es ende cort, of nauwe, hi es bedruftech, twivelec ende onmachtich in allen stucken, *Belg. Mus.* 3, 235; 10, 289 (*Hs.* Yp. 48*a*).

BEDRUC, znw. o. Mnd. *bedruck. Angst*, *druk.* || De onzuvere geeste ghingen ute ende ghinghen in die verkine, ende met groten bedrucke werden die verkine ghejaghet in die zee, *Hs. v.* 1348, 167*d.* — Men zou eer een woord als *bedruusch* op deze plaats verwachten; *Marc.* 5, 13 heeft noch het een noch het ander.

BEDRUCKELIJC, -HEIT. Zie BEDRUCLICHEIT.

BEDRUCKEN (BEDROCKEN), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *bedrucken*; mhd. *bedrücken.* In verschillende opvattingen.

Bedr. — 1) Het transitieve *drukken. Tegen iets aandrukken.* || Alse comet ene droghe lucht, ende si ene ander mit groter drucht jaghet ende bedrucket dan . ., so ontsteket ende bornet clare, *Natuurk.* 683 *var.* Alst coren boven ghemicke opten velde wast te dicke, soe bedruct deen dander, *Doct.* III, 1013. So hief een migel storm in de zee, so dat

dat schep wart van den vlaghen sere bestoten ende bedruct, *L. v. J. c.* 66.

b) *Naar beneden drukken*, *omlaag houden*, ook met eene onstoffelijke zaak als voorwerp. || Ongheveinsde nederheit, die niemant verheffen noch bedrucken en mach, Ruusb. 4, 42. Alle dogede en connen dit verlangen onder hen allen niet bedrucken, het en clemmet boven al te Gode, I, 86. Dat enghene swaerheit der tijt noch der ewecheit onse gemoede gereiken noch bedrucken en moge, *ald.* 82.

2) Figuurlijk. —*a*) *In het nauw brengen*, *verdrukken* (vgl. 1*a*). || Die u beniden, bedrucken ende becnaghen, die moghedi gherne om Gode verdraghen, Ruusb. 5, 133. Die woestheit, daer di dijn viant mede bedrucken sal binnen dinen poorten, *D. B. Deut.* 28, 53. Verlost den ghenen die bedruct is mit crachte van des gheens hant dien quelt, *Jerem.* 21, 12. Den toecomeling bedrucken si mit overdade sonder vonnesse, *Ezech.* 22, 29. Op dat die ghene die mi bedrucken, verstaen moghen, dattu mi niet alinghe ghelaten en hebste, Gerl. Peters 211. Alle die mine siele bedrucken salstu verliesen, Geert Groote 90. (De) heydenen... die Arleblancke die stadt metten lande van Provencien seer bedructen ende bedorven, *Exc. Cron.* 62 *b*. Dit en willen wy niet langer liden, dat onse dochteren aldus bedruct worden, *Ned. Proza* 214. Die hoverdich sijn ende hare naeste bedrucken, Ruusb. 3, 201. Ghi en moghet nyeman versmaden, bedrucken, ordelen noch verdoemen, 5, 131. Goede menschen versmaden, bedrucken ende doden, *ald.* Si wert verdreven in een vreemt lant, arm ende ellendich, ende ghevaen ende bedruct ende beseten van horen vianden, *Ned. Proza* 32.

b) *Ternederdrukken*, *ontmoedigen*, *treurig stemmen*, *bedroeven* (vgl. 1*b*). Bij deze bet. behoort ons bnw. *bedrukt*. || Het doet mi, helsche geest, bedrucken, *Sacr.* 853; d. i. *het maakt mij bedrukt* (*doen* als zuiver hulpww. opgevat, òf *bedrucken* als *mi bedr.*). || Sonder wijsheid veel te jaghen maect arbeit groet ende cleen ghewin, ende dat bedrucket seer den sin, *MLoep* II, 2070. Commer ende sorghe van herten ende alle vremde saken, die ons bedrucket mochten, Ruusb. 5, 67. Commer ende sorghe.. van allen creaturen, diese bedrucken, bedroeven, doden ofte vervaren mochten, 171. Ghi en selt niet haten noch beniden, versmaden noch bedrucken met wreden woerden, 4, 12. Hoedt u, dat ghi de sieke niet en bedroeft noch en bedruct met uwen woerde, *ald.* 77. Het is guet gheen vleisch te eten . . noch niet, daer dijn broeder in ghearghert wert of bedruct of ghecranct, *Hs.* 75, *f.* 17*a* (*Rom.* 14, 21). Of ic iu bedrucke (*Hs. Epist.* bedrocke), wie ist die mi verbliden sal dan die ghene die van mi bedruct (*Hs. Epist. ald.* bedroct) is, *f.* 43*a* (II *Cor.* 2, 2). En wilt niet bedrucken den heilighen gheest Godes, *f.* 65*d* (*Ephes.* 4, 30). Aldus wenende ende mijn herte bedruckende, *f.* 160*d*. (*Hs. N. T.* 52*r*). — Ook als wederk. ww. Hem bedrucken, *zich bedroeven*; *bedroefd*, *neerslachtig*, *mismoedig zijn*. || Dit doet mi opstaen in wederspoet ende bedrucken (*d. i.* mi b.) in voerspoet, *Hs.* 80, *f.* 5*c*. Daerom en sal hem nyemant verheffen diese (*die gaven*) hevet, noch bedrucken, diese niet en heeft, *Hs.* 75, *f.* 34*c*.

3) *Onderdrukken*, *bedwingen*. Vgl. BEDUWEN. || So behoort den Coninc stride over al te beletten ende te bedrucken, Matth. *Anal.* 3, 162.

4) *Beperken*, *in enge grenzen besluiten*. || So hout haer vriendscap so bedruct, dat soe niet vorder hare en truct, dan onder hem tween of lettel meer, *Sp.* I[e], 9, 9.

5) *Innemen* (eene plaats), (onnoodig) *plaats beslaan*. Hetzelfde als *becommeren* en *besletten* (zie ald.). || Wat bedruct hi (*de onvruchtbare boom*) die eerde. *Hs. v.* 1348, 191*d* (*Luc.* 13, 7).

BEDRUCKENISSE, znw. vr. Mnd. *bedruckenisse*. In bet. gelijk aan het meer gewone *bedructheit*. *Verdrukking*, *nood*, *gevaar*. || Doe ic beroeft was vander hulp sijns gebeets, creech ic meere periculen ende bedruckenisse, dan ic ye binnen mijnen leven gehadt hadde, *Bienb.* 15 *a*; *Ned. Proza* 287. Stadelike pine ende bedruckenisse, Brugm. 1, 252. Bedruckenisse ende strijt, Gerl. Peters 210. In der tijt der bedruckenisse ende der ontroestynghe, 211. Dattu my niet achter en latest in der tijt mijnre oltheit ende bedruckenisse, *ald.* — Ook in den min juisten vorm bedructnisse. || Du salte utleiden mine siele van bedructnissen, *educes de tribulatione animam meam*, G. Groote 90.

BEDRUCLICHEIT, znw. vr. Van *bedruclic*, niet voorkomend bnw., afgeleid van *bedrucken* (zie ald.).

1) Van *bedrucken* in den zin van *omlaag houden*, *bekommeren*, *bezwaren* (1*b*). *Bekommering*, *het vervuld zijn met*. || Die sorchfoudicheit (Vulg. *fallacia divitiarum*) deser werelt ende des rijcdoems bedruclicheit doeden dat woert, *Hs.* 71, *Matth.* 13, 22.

2) Van *bedrucken* in den zin van *onderdrukken* (2*a*). *Verdrukking*, *lijden*. || Niet allene sijn wi blide van hope, mer oec in die bedruclicheden, *Hs.* 75, *f.* 7*c*.

BEDRUCTHEIT (BEDRUCHEIT), znw. vr. Hd. *bedruckheit*. Vgl. BEDRUCKEN 2*a*). *Verdrukking*, *nood*. || So selgi in dat lant daer ic u brengen sal wesen mit rusten sonder bedructheit, *B. v.* 135, 54*d*. En es niemen . . die sijns selfs vleesch haet oft in bedructheiden latet, *Doct.* II, 1758. Du sal syn ene grote yammergheit ende bedructheit in ertrike, *L. v. J. c.* 196. Daer af dat dicwile goeden gemackeliken lieden vele bedrucheden ende overlast gesciet, *Belg. Mus.* 5, 94.

2) *Droefenis*, *smart*. Vgl. BEDRUCKEN 2*b*. || Doe hi . . tot sinen jongheren quam, vant hise slapende van bedructheiden, *Ms.* 71, *Luc.* 22, 45.

BEDRUPEN, st. ww. o. — 1) In beteekenis gelijk aan het stamww. *druipen*. || Si en sijn niet gelike nat, die men mit enen water beghiet: die een bedrupet ende dander niet, *MLoep* IV, 1320. Fr. „Die een en bedruypt die ander niet."

2) *Op iets druipen*, *het bedruipen*, *door druppels nat maken*. || Van wat houts, dat vercoft was in Haghe hout, omdattet die stoven van den [illegible] dat ghebesicht was ter feeste, niet bedrupen [illegible] soude, *Rek. d. Gr.* 2, 8.

BEDRUST, BEDRUUST. Zie BEDRUUSCH.

BEDRUSTELIKE. Zie BEDRUUSTELIKE.

BEDRUUSCH (BEDRUYSCH), znw. m. In vorm en beteekenis samenhangende met *druust* (zie ald.) en met ons znw. *gedruisch*. De grondbeteekenis is het *gedruisch*, dat door eene *snelle beweging* ontstaat. In de verschillende opvattingen van *bedruusch* treedt òf die van *gedruisch* òf die van *snelheid*, meer of meer op den voorgrond.

1) Het door eene snelle, vooral draaiende beweging ontstaande *geraas*, vooral het snorren van een rad, wiel enz. || Tgheluyt vanden bedrussche (*l.* bedrussche) des wiels, *D. B. Nahum* 3, 2. Dijnre vianden ziele salmen omme daryen (*l.* draeyen) als int bedruussche ende die omdraijnge van een slinghere, I *Sam.* 25, 29.

2) Iedere *snelle*, ook *draaiende* beweging, zonder dat daardoor geraas veroorzaakt wordt [illegible]

de meeste gevallen beantwoordt *bedruusch* aan het Lat. *impetus*.

a) *Vaart*, *snelheid*, *onstuimigheid*, *grimmigheid*. || Dit paert overreet met bedrusche (= *metter druust*) Heliodorum daer neder, II *Machab.* 3, 25. Hi liep te hem in den bedrusche sijnre starcheit, *in de grimmigheid zijner kracht*, *Dan.* 8, 6. Si worden bedorven in den bedruusch der gramscap, *Ecclesiast.* 45, 23. Wie mach bedrieghen eens geests bedrusch? *Proverb.* 27, 4. Also en sal gheen vresende herte in des sots ghepensen niet wederstaen teghen dat bedruusch van vresen, *Ecclesiast.* 22, 19. Si sijn alle ghekeert tot haren loep, als een paert dat mit bedrusche gaet ten stride waert, *Jerem.* 8, 6. Hier by (*bij den luipaard*) wert Alexander beteykent om zijn groote bedruusch, *Hs. v.* 1421, 104*b*. — Ook in den vorm bedruust. || Die coninc sach dat si met bedruuste (*cum impetu*) souden vallen in hem ontzindelike, *Hs. v.* 1348, 99*b*.

b) *Aandrang*, *aanval*. || Hi dode achte hondert man mit enen bedruyssche, *uno impetu*, II *Sam.* 23, 8. Si maecten eenpaerlic een bedruysch in hem ende sy worpen uter stadt, *Pass. W.* 85*v* (133*d*).

3) Vooral in gebruik van alle geweldige natuurverschijnselen.

a) *Van een geweldigen wind*, *een wervelwind*. || Dat quam van eenen bedruusche ende van eens wints gheruussche, dat die kyel also versspranc, *Brand.* 1307. In sekerheit ende in verberghen van den bedruyssche ende van den regen, *D. B. Jes.* 4, 6. Ghelike dat die bedrussche van Affriken waert coemen, 21, 1. Der vromen gheest was als een bedrusche, bestotende die want, 25, 4. Siet die Here sal comen in enen vyere, ende als een bedruyssche sine waghen, 66, 15. Dat bedruysche van tempeeste, 5, 28. Hi sal di ommewerpen inden bedrusche, *Ecclesiast.* 11, 10. Hi salse deilen als een bedruusch van winde, *Boec. d. Wijsh.* 5, 15. Sich, een wint van bedruysche (*ventus turbinis*) quam van noerden, *Ezech.* 1, 4.

b) Van een *onweder*. || Het gesciede doe die Here Helyam opheffen wilde bi bedruyssche in den hemel, II *Kon.* 2, 1. Ende Helyas voer op mitten bedruyssche in den hemel, *ald.* 11. Die Here antwoerde Job uut enen bedrusche, *Job* 38, 1. Die ontfanghen waerste inden bedrusche ende inden waghen met vierighen paerden, *Ecclesiast.* 48, 9. Helyas die inden bedrusche bediet is, *ald.* 13.

c) Van eene *hagelbui*. || Als dat bedrusche eens hagels, *Jes.* 28, 2. — Meermalen wordt *bedruusch* in onze vertaling door *vloed* wedergegeven, b. v. op de boven aangeh. plaatsen, *Jes.* 4, 6 en 25, 4.

BEDRUUST. Zie het vorige Art.

BEDRUUSTELIKE (BEDRUSTELIKE), bijw. *Met aandrang*; lat. *impetuose*. || Doe die scaren quamen bedrusteleke te Jhesum dat si souden horen dat woort Gods, *Hs. v.* 1348, 165*a* (*Luc.* 5, 1: „als de schare op hem *aandrong*").

BEDUCHTEN (BEDOCHTEN), zw. ww. bedr. en wederk.

BEDR. — *Vreezen*, *duchten*, *beducht zijn voor*. || Den cost beduchte hi zeere, *Brab. Y.* VII, 8575. — Meestal verbonden met een afh. zin met *dat* of *of*. || Soe bedochte men sere, dat die bisscop metten hertoghe van Gloucestre verbont hadde moghen maken, *Brab. Y.* VII, 14761. Beduchtende, dat si hem verliesen souden, *Exc. Cron.* 20 *c*. Beduchtende, of hem God alle sijn sonden niet vergeven en hadt, *ald.* 23 *b*. So en wouden si (*de moordenaars*) se niet laten, beduchtende, dat si se melden soude, *ald.* 36 *c*. De ghene, die ter misse diende, beduchte, dat die werdige man . . . sinen geest opgeven soude, *ald.* 38 *a*. Beduchtende, dat sijn swaert onder der Sarasinen handen soude comen, *ald.* 82 *b*. Sijn vader, beduchtende, dat sijn rijck bi hem mocht verdorven werden, so vinck hi hem ende deden blinden, *ald.* 88 *c*. In denwelken te beduchten is, datter die meeste rechtveerdicheyt altoes niet in aengesien en wordt, V. d. Wall 1, 489 (*a.* 1424). Zoo ook *Invent. v. Brugge* 6, 309.

WEDERK. — *Vreezen*, *duchten*. Vgl. het mnl. *hem vresen*, het mnd. *sich bevruchten* en het hd. *sich fürchten*. Met den 2den nv. der zaak, het voorz. *van* of *voor*, of een afh. zin. || Nu beduchtic mi wel sere, dat die coninc iet weet van der minnen, *Lanc.* IV, 4286. Grave Lodewijc die hem beduchte voer skeisers macht, *Brab. Y.* VI, 1216. Daer na heeft hem her Jan beducht, ende vreesde hem openbare, dat hi niet mechtich genoech en ware, dat hi Vucht behouden mocht, 7560. Soe beduchte hi hem der onvrame, als die twee hope te gader quamen, 9993. Soe beduchte hi hem, dat na de doot van Vrou Johannen . . . sinen kindren stoot ghevallen mochte, 11358. Die amman beduchte hem houde, dats hem die ruwaert storen soude, 11583. Bovendien beduchte hi hem, dat dInghelsce met Vrouwe Jacoppen souden trecken altehant in Hollant, VII, 14853. Dat zy hem beduchten, dat zy . . . belast sullen werdden, *Inform.* 240. Wanneer eenich van den poortren ende inwoenenden der zelve stede hem beduchtende es van eenich van den andren daer binnen woenende, Cannaert 369.

BEDUCHTICH, bnw. *Omzichtig*, *behoedzaam*. || Wes beduchtich waer du gaeste ende weest in vreesen, *Dial. Creat.* 85 *a*.

BEDUDEN, BEDUDENISSE, BEDUDER, BEDUDINGHE. Zie BEDIEDEN enz.

BEDUERWERKEN, zw. ww. bedr., andere vorm voor *borduurwerken*, Mnd. *bedurwerken*. *Borduren* || Van haren vader soe heeft hi ontfanghen een costelijck cleet beduerwerct totten voeten toe lanck, *Gesta R. f.* 1 *d*. Met een gouden beduerwerct cleet behanghen, 232 *d*. (Die clederen) schenen ghebreydet ofte beduerwercket te wesen, *Bienb.* 165 *c*. (Hi) lietse (*de spreuk*) beduerwercken in sinen hantdwelen, 128*a*.

BEDULLEN, zw. ww. bedr. Van *dul* in den zin van *dwaas* (zie ald.). *Iemands hoofd op hol brengen*, *hem misleiden*. || Sint quam een in der ghebare, of hi keiser Vrederic ware tote Nusen, ende dede daer cont, dat hi keyser waer tier stont ende bedulde dus de liede, Stoke III, 775.

BEDUNKEN (HEM-), andere vorm voor *hem bedinken*, in de hedendaagsche beteekenis. *Zich bedenken*. || Ghy gheeft donnosel, erme, zemple, aen u twyfelinge quaet exemple: bedunct u wel, wat hebdy voren? *Sacr.* 479.

BEDUREN, andere vorm voor *borduren*. || Sijn alder waerdichste vel dat met slaghen, stoten ende wonden als beduert, veelrehande vorwe ghehadt heeft, *Gest. R. f.* 2 *d*. Om Jhesus coevel te beduren, Hermans, *Gesch. d. R.* 183.

BEDURSTE. Zie BEDORSTE.

BEDURSTELIKE. Zie BEDORSTELIKE.

BEDURTE. Zie BEDORTE.

BEDURVEN. Zie BEDERVEN en BEDORVEN.

BEDUUS, samengetrokken vorm van *bede-huus*, *Rijmb.* 22391.

BEDUVEN (*bedoof*, *bedoven*; *bedoven*), st. ww. bedr. Ags. *bedûfan*, immergere; mnd. *beduven*. *Indompelen*, *in het water dompelen*. Alleen voorkomende in het verl. deelw. bedoven, ingedompeld. In de 17de Eeuw nog veelvuldig in gebruik, zie *Uitlegk. Wdb. op* Hooft, en *Wdb. op* Brederoo,

alsook Oudem. 1, 370. || Hy neyghede hem totten slijcke . ., mer hi en wert daer niet in bedoven, *Bern. W.* 63 *b.* Ende ligghen al bloet int water al bedoven om der groter hetten wille, *Mandev.* 40 *d.* Overmits dat . . . de landen metten water bedooft (*l.* bedoven) ende versmacht zijn geweest, *Enq.* 10.

BEDUWEN, zw. ww. bedr. In beteekenis gelijk aan het meer gewone *bedrucken* (zie ald.). Enen —, *iemand verdrukken, in het nauw brengen, bedwingen.* || In bem beduwet nu te tiden; die Philistienen willen up mi striden, ende God antwoord mi altoos niet, *Rijmb.* 9691. Met worden dat ment (*de slang*) oec so beduwet ende metter name oec mede van Gode, datteten (*den steen*) spuwet, *Nat. Bl.* VI, 492.

2) Iet —, *iets onderdrukken, overwinnen* (vgl. *verduwen*). || (Dat) men de condege hovaerde beduwe met groter onwaerde ende men de logene versteke, *Franc.* 2913.

BEDVAERDE (?). || Wat zieke die bevonden wort, dat hy achterhoudt testamente, of eeneghe almoesene of bedvaerde te commene in profiit van den aermen levene, *Cout. v. Brugge* 1, 372. Is misschien de bedoeling *bedevaerde*, en bet. dit dat „*het geld, dat men aan de armen geeft tot afkoop van eene bedevaart*"?

BEDWAEN, onreg. ww. bedr. (*bedwoech, bedweghen* of *bedwagen*). Van *dwaen* (zie ald.). *Bewasschen, wasschen, reinigen.* || Met sinen ghebenediden bloede bedweghen, *Rumb. Av.* 24.

BEDWANGELIKE, bijw. Van *bedwanc* (zie ald.). Hetzelfde als *bi bedwange* (zie BEDWANC 1 *a*). *Gedwongen, ongaarne, uit dwang.* || Versorghet se niet bedwanghelic mer willichlic, *Ms.* 75, I *Petr.* 5, 2 (*Hs. N. T.* 84 *r*: Voedet dat cudde Gods niet bedwanghelijc, mar willichlijc).

BEDWANC, znw. Mnd. *bedwank*; mhd. *betwanc, bezwanc.*

1) *Dwang, noodzaak.* — *a*) *Dwang, die ons door iemand of iets* buiten ons *wordt opgelegd.* || Tors daer hi op was gheseten, stac hi met sporen ende het spranc lichtelijc; het dede bedwanc, *Segh.* 1904. Of door bedwanc, of door ghifte of door vrienscap waren si hem hout, *Parth.* 5856. Der heren macht ende hoer ontsien, dats een oerbaerlijc bedwanc, Hild. 246, 8. Hier uut desen bedwanghe, *uit den dwang dien mijn onderwerp mij aandoet,* willic mi met crachte breken, ende wille van hare een luttel spreken, die ic voer al die werelt minne, *Vr. Heim.* 228. So dat hi . . . om bedwanc van enigher minne, anders yet kere sine zinne dan hem oorbaer ende eerlijc si, *Lsp.* III, 20, 26. Om gheen bedwanc, om geen berouwen en wildi sceden van onser vrouwen, *Sp.* I[7], 77, 53. Dat hi (*de zondaar*) hem bekeert aen sinen danc, ende wort behouden int bedwanc, *Nat. Bl.* V, 1028. Emmer duncket mi sijn bedwanc, *Vad. Mus.* 1, 348, 36. Hy moeste vallen doer bedwanc, *Troyen* 4525. Om te wetene die heimelicheden met bedwange ende met beden, *Sp.* I[8], 5, 37. Ist dat gijt doet, so sal men seggen, dat bedwang dede, gij en dorstet niet laten, *Heemsk.* 92. Dye grave als een arm slap mensche overmidts bedwanck quam ter ghenaden des conincx, *Exc. Cron.* 118 *c.* Dat hem de noot ende bedwanc gheleert hadde enen andren ganc, Stoke III, 277. Een dief, die leghet ghepijnt in bande, al lijt hijt, dat doet bedwanc, *Doct.* 2094. — Bi (van) bedwanghe, *gedwongen, genoodzaakt, tegen zijn zin, tegen wil en dank.* || Wi en wordenre (*de vijanden*) nemmermere quite, en si bi bedwanghe, *Limb.* VI, 2214. Tseste dat men houdt langhe ende node gheve, en si bi bedwanghe, *Vad. Mus.* 1, 372, 13. Ay lacen, God moet beteren, dat ic hier bi bedwanck moet sijn die Kerckerier, *Huge v. Bord.* 25. — Ook in act. zin, *door dwang, met dwang, met geweld.* || Daer waren noch meer heren, die bi bedwange wilden Gheraert een heere maken van Bourdeus, 72. Gheen orloge aenveerde hi dan bi bedwange, *Exc. Cron.* 46 *b.* Doe ik sat, wiert er gebracht een schaekspel, en moest bij bedwang spelen, *Heemsk.* 40. Dat hij van bedwanghe scheyden moeste uter stat, *Pass. W.* 65 *b.* — Sonder bedwanc, *vrijwillig, uit eigen beweging, door geen dwang of toezicht gebonden.* || Omdat hi swoer mijns heren doot sonder bedwanc ofte noot, *Eleg.* 1186. Die heileghe leidemen up enen waghen ende lietse den beesten dragen, daer si wilden sonder bedwanc, *Sp.* IV[1], 31, 63. Wat huysen dat die daken al-gekeurt worden of die yement selve van nuwes dede verdecken sonder bedwanc, *Leid. Keurb.* 157, 18. So sal ons die amirael moeten sonder bedwanck opgheven alle zijn lant, *Huge v. Bord.* 51. — AANM. Ook *Flor.* 2853 heeft het Hs. deze uitdrukking, in de uitgave verbeterd in *sonder sinen danc.*

b) *De dwang, dien men zich zelven oplegt, ingetogenheid, zelfbeheersching.* || Overaet ende overdranck, luxurie sonder groet bedwanck . . dit sijn al punten ende saken, die selden totter oude raken, Hild. 69, 125. Ic prise bet vrie armoede dan *scalc* bedwanc mit groten goede; ten es so goet silver noch gout, als te leven buten alle scout. *Spreuken* 35 (vgl. *Vad. Mus.* 2, 177, 23, waarin het woord *scalc* hier ingevoegd is).

c) in de min of meer verzwakte beteekenis van *drang, aandrang*, staat *bedwanc*, *Rijmb.* 4991: Doe die liede beneden saghen, dat Moyses soude verdaghen upten berch so lange, spraken si alle met bedwange tote Aaron ende si seiden: „Ne ons Gode die ons gheleiden."

2) *Nood, druk, kommer, zorg, droefheid.* || Baselis seghet, dat die kemel langhe gedinct der slaghe in sinen bedwanghe, *tenacem habent memoriam malorum, Nat. Bl.* II, 588. Van hare minne hebbic so groet bedwanc, dat ic dor haren wille moet varen dolen, *Flor.* 1907. In die voerhelle, daer si langhe waren in groten bedwanghe, *Lsp.* I, 37, 107. Daer hi mede van siere qualen soude comen huten bedwange, daer hi in hadde gheleghen langhe, *Amand* II, 3116. Dus leefden si in soeten rouwe, in soeten bedwanghe, *Flor.* 344. Dat sine dede leven in groten bedwanghe, 525. Ic ben in groten vare ende in bedwanghe, *Troyen* 3230. Dicke syn in groten vare, in suchten, in carmen, in bedwanghe, 3500. Soudic bliven soe langhe, soe waric seren in bedwanghe, *Limb.* III, 1029. Hi lach langhe in onmacht, in swaren bedwanghe, *Wal.* 9971. Nu sal hi also langhe leven; hi sal hebben een swaer bedwanc, *een harden dobbel hebben*, *Wal.* 7454; *L. o. H.* 99; *enz.* — Het es bedwanc, *het is treurig, ellendig.* || O wach, seithi, dits bedwanc, dat mijn herte is so seere partien (*wederstrevend, in strijd*) teghen mijn sin, *Segh.* 2302.

3) *Overheersching, macht, heerschappij* (vgl. BEDWINGEN 2*a*). — *a*) Eigenlijk. || Wie de graven waren, de Hollant in haren jaren hadden onder haer bedwanc, Stoke I, 6. Die Here des vreden sal met Hem pays bringhen over al met sinen godliken bedwanghe, *Wrake* I, 1734. (Pippijn) maecte in den selven oerloghe alle die Vriesen onderdaen den Vrancschen rike . .; dits deerste bedwanc, . . daer dat Vrieslant ye in quam, *Brab. Y.*

I, 704 (verg. *Sp.* III*, 49, 45). Die vos, die sere was blide dat mijn her Walewein . . es comen . . uten bedwanghe van den hertoghe, diene langhe hadde ghepijnt, *Wal.* 10879. Hi gheloefde dat na de staten die saken niet vaste en mochten staen, sine moesten bedwanc ontfaen, ende een hooft hebben, *Amand* I, 4975. Al hebdi macht of groet bedwanc, Hild. 156, 84. Die man heeft al in sijn bedwanc deser werelt ommeganc, *Teest.* 2812. Waendi ons hebben in u bedwanc? *Rijmb.* 33832 *var.* Vro was al tfolc, dat si ghequijt waren van eens quaets wijfs bedwange, *het bewind van Athalia*, 13651. Dus salic breken dit bedwanc van Babylonien, 14871. Zoo ook 12963, 19568, 1401, 7242, 7324; *Parth.* 5817, 6077; *Wal.* 3285; *Alex.* IX, 1170, 1250, 1299; *Rein.* I, 1845; *Lanc.* II, 42828; *Segh.* 2850; *enz.* — Ook in den zin van *vrije beschikking.* || (Si) abandonneerden dat al ten bedwanghe van allen heeren ende rechteren, *Invent. v. Brugge* 2, 276.

b) Bij uitbreiding. *Macht*, *geweld.* || Oec so lesen wi van hem ditte, dat hi wan te sinen doene met sinen sweer Pharaoene met bedwange groter ghediet buten lande van Israël, *Rijmb.* 11895. — Bedwanc doen, *geweld aandoen*, *schade toebrengen.* || Ghiericheit van aertschen goede en dede hoer (*de ere*) nerghent gheen bedwanc, Hild. 171, 18.

c) Figuurlijk. *Macht*, *invloed.* || Teerst dat hi hoorde der vogle sanc, hi ghewan daer af so groot bedwanc, dat hi hem ghere minnen daer naer ne onderwant, *Flor.* 1014. Desen riddere en ware niet selke subtijlheit gesciet . ., en hadden niet geleit daer toe bedwanc van minnen, *Lanc.* II, 23098. Die lijf ende goet bi hem souden wagen, en lieten sijt niet door u bedwanc, *Rein.* II, 5107. Moeder, . . . dat ghi mi droecht, dies hebt ondanc, ende ghi mi hadt in jou bedwanc, *Wal.* 4812.

4) Van *bedwingen* in den zin van *besluiten*, *insluiten* (vgl. Oudem. 1, 374) is in het Mnl. in gebruik de uitdrukking in sijn (haer) bedwanc hebben, d. i. *in zich besluiten*, *bevatten.* || Vat so die aerde in hare bedwanc hevet, dat vart hem onderdaen, *Alex.* X, 1082. — Vandaar dat *bedwanc* de beteekenis aanneemt van *inhoud*, *het geheel van*, *de duur van.* || Daer eest dach al den somer lanc, ende nacht dies winters bedwanc *en geheelen winter door*, *Alex.* VII, 1779. Daer was menech mager ende cranc, dat dede hem des kerkers bedwanc, *dat kwam door hunne langdurige gevangenschap*, *Lanc.* III, 17362.

BEDWELLEN, zw. ww. bedr.

1) Eigenlijk. *Iemand van zijne bezinning berooven*, *en buiten zich zelven brengen*, *bedwelmen*, *hem zijn bewustzijn doen verliezen.* || Si waren alle daer in ane, dat hi . . . hadde des duvels name, diese er alsoe bedwelde ende onder die voete velde, *Lanc.* II, 45096. Die coninc rike lach bedwelt, he wiste hoe, *Limb.* V, 1578. Dus so sullen wise bedwellen . . ; dus en sullen si niet gevroeden, t si horen ofte sien, *Sp.* III', 8, 36.

2) Figuurlijk. *Misleiden*, *van het spoor brengen*, *verleiden*, *begoochelen.* || Deen es die viant uter hellen, die pinet hoe hi di bedwelle, ende hoe hi met sinen strecken van goeden ghewerke moghe trecken, *Bouc v. Sed.* 139. Hy doнct my sotter dan een kint, laet hi den bosen hem bedwellen, Hild. 9, 16. Nu heeft der ghiericheit ghewelt die clesi ereerst bedwelt, 210, 299. De werelt enten ist fellen die pijnden hoe si ons bedwellen mochten daer neder vellen, *Z. en Lich.* 122 (*Belg. Mus.* 2, . Si hebben doet geslegen papen, moenke, clerke ende knapen ende capellen mede gevelt, aldus hadse die viant bedwelt, *Lanc.* III, 9017. Sy (*Circe*) waende my also bedwellen, *Troyen* 9620. Vrient, ne laet jou niet bedwellen den groten duvel uter helle, *Wal.* 3955. — Ook wederk. gebruikt. || Eest al ghewonnen, dat men telt daer die ziele haer in bedwelt, *waarmede de ziel zich zelve ten verderve voert*," daer si met comt in dat torment? .. neent, her scalc, diet wel bekent, *Sc. en Cl.* 55.

BEDWELM, znw. onz.; de als znw. gebruikte stam van het werkwoord *bedwelmen.* Zie ald. en verg. BEDWELLEN 1). Van het lichaam gezegd. *Flauwte*, *bedwelming.* || (Hi) slouch Woulter op den helm, dat hy viel in een bedwelm, ende was van den slaege in dole, *Grimb.* I, 4497 *var.* (Hi) sloughen boven opten helm, dat hi bleef in een bedwelm, ende bleef in onmacht int gereide, *Limb.* V, 1501. Vgl. de Nederrijnsche bewerking *ald.* dl. 2, bl. 126: „(He) gaff Demophon eynen slach up dat houft dat he en onmacht lach ende (*l.* in) sijnen sadel eyn (*l.* in) groes bedwelm."

BEDWELMEN, zw. ww. bedr. In beteekenis gelijk aan *bedwellen* (zie ald.). *Verbijsteren*, *van zijne bezinning berooven.* Kil.: *vetus*, bedwelmen, opprimere, aggravare. || Die (duvele) doen ons tsnachts torment, ende bedwelmen soe onsen sin, dat wire cume bliven in, *Lucid.* 591. — *O Vl. Lied. en G.* 521, 86 wordt van de liefde gezegd: „Hooren ende zien, die beede zijn sake van desen bedwelemden ongemake", d. i. van deze treurige omstandigheid, waarin men *buiten zich zelven*, *verbijsterd van zinnen* is.

BEDWELMTHEIT, znw. vr. Van den geest gezegd. *Zinsverbijstering*, *zinsbegoocheling.* Vgl. BEDWELLEN, 2). || Ons heere . . . brochten uter bedwellemthede, ende seide hem die bedrieghelichede van den viant, *Denkm.* 3, 219, 68.

BEDWINEN, st. ww. onz. *Verdwijnen*, *te niet gaan.* || Ydel es die gode dient, ende alse ene bedervenesse bedwinese, *Hs. v.* 1348, 267*b*.

BEDWINGEN, st. ww. bedr. (*bedwanc*, *bedwongen*, *bedwongen*); mnd. *bedwingen*; mhd. *betwingen.*

1) *Dwingen*, *noodzaken.* || Dat niemen bedwongen en si Kerstijn sacrament tontfane, maer sijns dancs come elc daer ane, *Sp.* II*, 22, 348. Men mach die vrouwen niet bedwinghen, nader manne wille te singhen, *MLoep* I 2535. Dat wi . . daden . . bedwinghen elken, dat hi betaelde, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 581 (*a.* 1361). Om te bedwingene, dat hi ende sijn goet weder inne comen in de stad, *ald.* bl. 582. Gwy was bedwonghen hare te nemene tot eenen wive, *Cron. v. Vlaend.* 1, 138. Si bedwonghense achter te deysen ende maecten se vluchtich, *Troyen Vb.* 16*b*. Der Joden knechte, dien . . crausten ende doden, die daer toe bedwonghen waren van haren oversten, Ruusb. 5, 234. So zullen wi die ghene bedwinghen, ghenoech daer voer te doen, V. d. Wall 27 (*a.* 1252). Bi haren ghebede ben ic nu van den vegevier verlost ende ben bedwonghen totten levene weder te keeren, *Exc. Cron.* 33*d*. Pippijn bedwanc hem al weder te keeren, dat hi der kercken van Rome af had ghenomen, 64*c*. Die schuldenere mit . . strencheit . . to vervolgen ofte to bedwijngen tot betalinge, Nijh. 5, 193 (*a.* 1486) Due bedwongense Symone, dat hit (*het kruis*) dragen muste, *Limb. Serm.* 169*b*. — Het verl. deelw. bedwongen wordt ook als bnw. gebruikt in den zin van *gedwongen*, *onvrijwillig.* || Bedwonghen vrient . . noyt wel ghetrouwe en was, *Doct.* II, 1085. Bedwonghene trouwe en diedet

niet, *Rein.* I, 3162 (zie *Tijdschr.* 1, 28). Bedwongene eden en duden niet, *Rein.* II, 3209. Bedwonghen kersten en was noit goet, *Lsp.* I, 48, 148 (II, 45, 50). Bedwonghen minne en was noit claer, III, 2, 152. Ghecocht ende bedwonghen minne es ongheduerich in elken sinne, *Vrouw. en M.* I, 769. Verbolghen ofte bedwongen eeden sijn van geender weerden, *Heemsk.* 17. Den bedwonghen dienste en behaghet Gode niet, „nihil illi *coacta* placent servitia," Ruusb. 3, 36. — Bedwonghene dinc, *dwang.* || Dattie werelt merken soude . . . dat hi (*Jezus*) anginc die doot sonder bedwongene dinc, *Sp.* I^{7}, 22, 8. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Dwang.* || Sone mochte si bi ghene listen tswijfs herte daer toe bringen no met crachte, no met bedwingen, *Rose* bl. 249, vs. 3.

2) *Beheerschen*, *overheerschen*, *overweldigen*, *onderwerpen.*

a) Eigenlijk. || Hij hadde Vranckrike, dat hij mochte bedwinghen, ende daer toe al Lutteringhen, *Serv.* II, 1057. In dien tiden... waren bedwongen die vijf steden van Sodoma met moghentheden onder enen coninc alle vive, *Rijmb.* 1588. Onder dine moeghenthede moet tfolc sijn bedwongen sere, 2376. Als ander bedwonghene man, hadden (*de Friezen*) naer twee hondert jaer lantsheren, Stoke I, 538. — Ook met toevoeging van ane hem, *aan zich onderwerpen.* || Alse Artur hadde an hem bedwongen alle die liede ende alle die tongen, *Sp.* III^{5}, 50, 1. Hoe dat hi ane hem bedwanc . . al Gallen tote Nerbone, III^{4}, 54, 43. Als Grave Florens Vrieslant bedwongen hevet, Grave Ghye van Vlaenderen voer over om Walcheren an hem te bedwingen, Matth. *Anal.* 3, 177. — Vandaar de uitdr.: bedwonghen hebben, *in zijne macht hebben*, *in bedwang houden.* || Boudene wan Arnoude den jongen, die hadde Vlaenderen bedwongen XXI jaer metten swaerde, *Sp.* III^{6}, 89, 105. Die viant hadde hem soe bedwonghen, dat hi Gods al vergat, *Theoph.* 386. Quade tonghe(n), die goede lieden hebben bedwonghen, 315. Maer die vroede heeft taller stond sine tonghe bedwonghen in sinen mond, *Amand* I, 2787.

b) Figuurlijk. In het passief. *Door eene ziekte*, *een hartstocht beheerscht worden.* || Mennoen die sere was bedwonghen van goeder minnen, hi hoerder na, *Troyen* 3226. Dus heeftse magerheit . . . so bedwongen in allen sinne, dat *enz.*, *Rose* 9566. Die van droghen hoeste es bedwonghen, *Nat. Bl.* X, 530.

3) Met het voorz. *van* verbonden. *Verhinderen verder te gaan met*, *terugbrengen van.* || Omdatten Bernaerdus woude bekeren ende van sijnre onwetenheit bedwinghen, *Ned. Proza* 278.

BEDWINC, znw. onz. Eig. stam van het ww. *bedwingen. Dwang*, *geweld* (vgl. BEDWINGEN 1). || Al dede hem redene een bedwinc met prouven, ende soe aen ghinc, en es hem niet ghenouch, *Wap. Rog.* 537.

BEDWONGELIJC, bnw. Slechts in de uitdr. bedwongelike noot, van zieken gezegd. *Kommervolle*, *treurige toestand*; vgl. BEDWANC 2). || Daer sy (*de arme zieken*) licghen in haren bedwoongeliken noot, *Invent. v. Brugge* 5, 350.

BEDWONGEN. Zie BEDWINGEN.

BEE, BEEDE. Andere vorm voor BEIDE (*Sacr.* 1310; *Bloeml.* 3, 15, 258; *Belg. Mus.* 9, 146; e. e.).

BEËBBET (BEHEBBET), bnw., eig. deelw. van het ww. *beëbben. Door den eb overvallen.* || Eer si (*de walvisschen*) III jaer overgaen, salmense hebben, men moetse vaen, en waer dat si behebben (*l.* behebbet) waren in tondiepe ende so bevaren, *Nat. Bl.* V, 247 *var.*

BEEDE. Zie BEIDE.

BEEDJAEN (mv. *beedjanen*), znw. m. Van fr. *béjaune* (d. i. *bec jaune*). Eig. *een jonge vogel* (met nog gelen snavel), en bij uitbr. *nieuweling in het een of ander vak*, *leerknaap* (vgl. hd. *gelbschnabel* en ons *nestkuiken*). || Van den ontfanghere van den beedjanen, *Invent. v. Brugge* 6, 400. Mids dat de stede ghehouden was de maeltijt van den beedjaen (*l.* beedjanen) uut te reedene, *ald.* Vgl. het Gloss. 246. — In sommige gilden werden *maeltiden van beianyen* of *beianienfeesten* gegeven, waarover zie *ald.* gloss. 592 *b*.

BEËGENEN, BEHEGENEN. Zie BEEIGENEN.

BEEIGENEN? zw. ww. bedr. Aan eene samenstelling met hegenen (zie ald.), d. i. *opsieren*, *in orde maken*, kan op de eenige plaats, waar het woord voorkomt, niet worden gedacht. || Ic duchte hem menich zal tachter stellen met al dese taveernen in diveersche plaetsen, ooc salt beheghenen deghuene die maetsen of decken, al waeren se noch so scalc, *ZVl. Bijdr.* 5, 317, 89. — Moet men het woord ook opvatten als *beë(i)genen*, in den zin van *maken dat zij hun eigendom verliezen*, *hun geld en goed kwijtraken*? Mnd. *beëgenen* en mhd. *beëigenen* hebben de bet. van „gerichtlich als eigentum überweisen." Dit begrip is een volkomen logisch gevolg van de vele kroegen, die volgens Enich overal uit den grond oprijzen.

BEEKE. Zie BAKEN.

BEELDE, znw. vr. Eene plant, thans *bilze* genaamd; vgl. mnd. *billensåt* en *billenwortelen*. Over de afleiding van *bilse* vgl. Grimm, *D. Wtb.* 2, 30. De *hyoscyamus niger*, *bilze.* || Jusquiami es sere cout; an ouden hofsteden, als ict vant, wastet vele hier int lant; groene ist met ere blonker bloeme; ic waen, ment in Dietsche beelde noemt, *Nat. Bl.* X, 289. De Varr. hebben *belie*, *belue.* — Afl. beeldensaet (zie *ald.*).

BEELDE (BILDE, BEILDE), znw. m., vr., en onz. Het gewone geslacht was evenwel het onz. Mnd. *belde*; mhd. *bilde*; hd. *bild.* Over den oorsprong zie Kluge, *Etym. Wtb.* i. v.

1) *Beeld*, *gewrocht der beeldende kunst.* || Beilden sach icker an ghehauwen van rechter consten, *OVl. Lied. e. G.* 459, 83; e. e. — Vr. gebruikt *D. B. Dan.* 2, 34: Hi sloech die beelde aen die voet, die yseren ende aerden waren; 3, 5: Soe valt neder ende aenbeet die gulden beelde; *ald.*, *Boec d. Wijsh.* 15, 5: Hi mint ene ghelikenesse eenre doder beelde sonder ziele; *Jes.* 40, 20: Hij sochte hoe hi gesetten mach die beelde, dat si niet verport en worde. — *Dan.* 3, 5: „Aenbeden den gulden *beelde*," kan het woord m. gebruikt zijn, doch het is ook mogelijk, dat de dat. van het onz. woord is bedoeld. — Verklw. beeldekijn, *beeldje.* || Dat beeldekijn sprac, daert menich horde, *Sp.* I^{7}, 56, 143. Doe braect van sinen brode een deel ende boot dien beeldekine . .; dat beeldekijn begonde weder spelen jeghen dat kindekijn, 71, 8. Hi maecte beeldekine, die ghingen, *Rijmb.* 2761. II beeldekine harde cleene, 3590.

2) Bij uitbreiding. *Gestalte*, *gedaante.* Vandaar de uitdrukking *vrouwenbeelt*, d.i. *vrouw.* Vgl. hd. *frauenbild*, *weibsbild*, hetzelfde als *frauenzimmer.* || Si quamen al bi een galgenveld, daer aen hinc menich vrouwenbeeld, *OVl. Lied.* 118. — Vandaar dat *beelde* elliptisch voor *vrouw* wordt gebruikt, maar alleen in Hoogduitsch-gekleurde schriften, en meestal in den vorm *beilde.* || O lieve, suete, waerde vrouwen, laet die minlike oghen schouwen,

o salighe wonnentlike beelden! *MLoep* II, 4129. Die yammerscrey die sy daer teelde, dat zuete lieflike beelde, 354. Sullen wy . . niet eer ende doechde bewisen allen wijfliken beelden? 3508. Toocht mir ghenaden, beilde zoet, *OVl. Lied. e. G.* 98, 15. Totem so sprac dat beilde zoet, 107, 5. Ic groete dat wivelic beilde goet, 107, 13. Ghef mi, minlic beilde zoet dijn hertze, 133, 1. Doe sprac dat wivelike beilde, 134, 9. Een wijflic beild mi so behaecht, 141, 8. Lijflic beilde, speghel claer, mijn cracht es jeghen dijn begaer, 168, 11. Soeter beilde en leeft neghein, vul duechden es haer edel lijf, 198, 2. Du best mijn beilde, daer ic om queilde, 382, 53. Mijn uutvercorne, lieflic beilde, 435, 197.

3) *Voorbeeld* (in hoogduitsch-gekleurde geschriften). || Daer omme, mensche, nem des ware, oft du heefs versundet zware, . . dattu ne gheen bose beelde en geves, *Tien Pl.* 1092. En gheeft gheen beelde ende vliet dien, daer men quaet beelde aen mach sien der sunden ende der misdaet, 1104. Dat zi oec den luden mit goeden beelden der werke ende mit nutten woerden dat bewaren, dat God mit hem si, *D. Orde* 234. Dat si niet mit horen bosen beelden . . . die lude van Goeds offere . . wedertien, 219. Hi hevet ons oec beelde der ghehoersamheit ghegheven, want hi sinen vader ghehoersam was want (d. i. *tot*) in den doet, 215. Zoo ook 247. Die oec sinen evenkersten ergert met bosen bilde, *Limb. Serm.* 53*b*. Also dat se gut bilde ane ons nemen ende Gode ane ons loven, 28*d*. Zie ook 27*a*, bij BEELDEN.

BEELDEGRAVER, znw. m. Van *beelde*, d. i. *beeld*, en *graven* in den zin van *graveeren* (zie ald.). *Graveur.* || Die maelres, dye scrivers ende die beeldegravers eten ruthe, op dat hem tghesichte goet blyve, *Barth.* 667*a*. Vgl. *Rijmb.* 3589.

BEELDELIC (BIELDELIJK), bnw. *Beeldig.* Van het vrouwelijk gelaat gezegd. *Prachtig*, *verrukkelijk.* || Dijn bieldelic aenscouwen zoet es . . . ghepreut in mijn ghedacht, *OVl. Lied. en G.* 207, 5.

BEELDEHUUS (BEILDEHUUS), znw. o. *Nis.* || Ghelevert in der ouder halle een beildehuus, *Invent. v. Brugge* 5, 316.

BEELDEMAKER, znw. m. Mhd. *bildemacher.* *Beeldhouwer*, *graveur.* || Item Dirc de beeldemaker in den Hage, die minen here maken soude CCC wapenscilde, *Oorl. v. Albr.* 238. Hij dede alle die maelres ende beeldemakers, die in sijn lant waren, te samen roepen, *Gest. R. f.* 74 *c*. Rechters, scouten, scepenen, timmerluden, beeldemakers, Matth. 201.

BEELDEN (BILDEN), zw. ww. bedr.([*beeldde*],*ghebeelt* of *ghebeeldet*). Mhd. *bilden*; hd. *bilden.*—1) *Eene bepaalde gedaante geven*, *vormen.* || Daer quam die ziele af ghebeelt nae Gods beelde, *Lsp.* I, 21, 6. Comt te mi, alle ghi sante mijn, die ghebeeldt sijt na mijn anschijn, II, 36, 1831. Dat hise (*de ziel*) maken wilde, ende beelden na sijns selfs bilde, III, 8, 7. Die selve God, die niet en heelt, die heeft die ziel nae hem ghebeelt, Hild. 192, 259. (De) natuer der menschen, die hi na zijns selves wenschen, recht natuerlic heeft ghebeeldet, *MLp.* I, 3. Haren Scepper . . . daer die ziele na ghebeelt is, *Wrake* II, 908. Ghi sijt van leden ende van aensichte Gode ghelijc ghebeeldet, *Tien Pl.* 2333. Daer bi werdi gheleert, dat onse Heer den menschen ghebeeldet heeft naden alrebesten, dat yemant bedencken con, *Gulden Troen f.* 1 *d*. Hi sal sinen God dare in nemen, ende dien crafteliken minnen ende dien vast in hem beelden in eenre weseliker wisen, Ruusb. 3, 75. Nu sulwi ons bilden na hare (*Maria*), sent dasse een ligt es ende een bilde alre dogede ende alre selecheide, so sulwi bilde nemen an hare, *Limb. Serm.* 27 *a*.

2) *Afbeelden*, *voorstellen.* || Men seit dat in dit vergulden dinck alle die provincie wonderlic ghebeelt waren, *Pass. W.* 3 *c*. Alle levende redenen, die in dien spieghel godliker waerheit ghebeeldet sijn, Ruusb. 6, 192. Si hadde Jhesus Cristus beelt alsoe edelic in haerre sielen ghebeelt ende ghedruct, *Gulden Troen f.* 53 *d*.

BEELDENSAET (BELSENSAET, BELSEMSAET), znw. o.; mnd. *billensât*. Van *beelde*, in den zin van *bilse* (zie ald.). Het zaad van den *hyoscyamus niger*, *bilzenzaad.* Over de afleiding zie Grimm, *D. Wtb.* 2, 30. || Omdat die mussche pleghet tetene dat beeldensaet, *Nat. Bl.* III, 3199 *var.* (de varr. hebben *belsensaet*, *belsaet* en *beluesaet*). Men neme thaerwe of evene ende beeldensaet, ende latet vallen dat te gadre met allen, X, 302. Ghi selt nemen belsemsaet, wit peper ende costi, *M. en Vr. Heim.* 1756. Nemet witte beildensaet, opii ana II scrupelen enz., *Lanfr.* 133*r*.

BEELDER, znw. m. Van *beelden*, d. i. *vormen* (zie ald.); mhd. *bildære. Formeerder*, *schepper.* || O beelder der hemelen ende der elementen, Godt! *Mar. v. N.* 34, 807.

BEELDERIE, znw. vr. Het algemeene woord voor alle gewrochten der beeldende kunst, evenals ons *schilderij* voor alle scheppingen der schilderkunst. *Beeldwerk*, *beeldhouwwerk.* || Alderhande cunste . . van beelderye, *ZVl. Bijdr.* 6, 229, 79. Haer reghele ende costume was dat int cloester . . ne was ne gheene beelderye dan tcrucifix, *Denkm.* 3, 186, 5.

BEELDESCRIVER, znw. m. Van *beelde* en *scriven* in den zin van *schilderen* (zie ald.). *Schilder.* || Michiel der varwer, Martin der beildescriver, *Martin li paintre*, *Hor. Belg.* 9, 85. Robin van Cothem den beildescrivere . ., dat hi heeft ghestoffeert van goude ende olyverwen een cleine nieuwe crucifix, *ZVl. Bijdr.* 1, 289 *tweemaal.*

BEELDESNIDER (BEILDESNIDER), znw. m. Van *beelde* en *sniden* in den zin van *houwen.* *Beeldhouwer*, *beeldsnijder.* Vgl. hd. *bildschnitzer.* || Bloc Pouwels sone de beeldesnidere, Diericx, *Mém.* 2, 134. Jan Bulteel de beeldesnidere . . heeft anghenomen te snidene . . de clausen, setels, syteberden, ghestoelte ende de stoffereels van twee pilaeren, 338. Cornelis Boene, beeldesnider . . heeft ghenomen te makene ende te leverne . . eene tafele voor Onser Vrauwen autaer metten ystorien van den vijf feesten van Onser Vrauwen, 339. J. den beildesnider, van dat hi 4 beilden versneden heeft, *Invent. v. Brugge* 5, 336.

BEELDINGE (BELDINGE, BILDINGE), znw. vr. Van *beelden* (zie ald.). mhd. *bildung*; hd. *bildung.*

1) *Afbeelding*, *beeld.* || Dattet wesen ende die beeldinghe, die God in die siele ghedrucket heeft, die en mach ander godliker verstandenisse nymmermeer veranderen, *G. Troen*, *f.* 2 *b*.

2) *Voorstelling*, vooral als term der philosophie. || Bekennisse en mag nit van hare selver sin (*d. i.* sien), si mut emmer iwet hebben dar si af sie, ende alse die twee inder selen sin, bildinge ende bekennisse, so velt te hant terde dar tue, dats minne, *Limb. Serm.* 81*d*. Gedenckenisse *ende* beldunge alre denge, die der mensce ie gesag, 80*c*. Alse (*de ziel*) beldunge in hare heft van allen dengen . ., also es Got een belde alre denge, *ald. d.* Die eerste inval ende beeldinge van on-

cuyscheit die enen mensche dicke incomen, *Con. Som.* 34*a*. Och hoe vreselic ende verveerlic stont hem voer in sinen gheest die beldinghe des bitteren dodes, Brugm. 2, 340.

BEELDEVAT, znw. o. Van *beelde*, d. i. *beeld*, en *vat* in den zin van *bewaarplaats* in het algemeen (zie ald.). Door Maerlant, *Sp.* I⁷, 32, 62, gebruikt voor een *tempel vol afgodsbeelden*. Vgl. Halb., *Aant.* bl. 107. || Longinus sprac: „Nu segt mi dat, wat doedi in dit beelde vat?" Bij Vinc.: cur habitatis *in idolis*?

BEELFROET. Zie BELFROET.

BEELC. Zie BULC.

BEELWITE. Zie BELEWITE.

BEEMEN. Zie het volg. art. en BEMEN.

BEEMSCH, bnw.; van *Bemen*, samentrekking van *Bohemen*, dat in het Mnl. gewoonlijk *Behem* of *Byhem* (d. i. *Boheim*) genoemd wordt (vgl. *Limb.* II, 1107, 1118, 1278, e. e.). *Boheemsch*, mnd. *Bemesch*. || Ungersche ende Beemsche gulden, *Oorl. v. Albr.* 203.

BEEMT (BEEMD, BEEMT, BEMPT), znw. m., tegenwoordig bijna alleen het eigendom der dichterlijke taal. Oorsprong onbekend. *Weide*, *weiland*, *veld*. || Si en vonden in den lande noch voetspor, noch enich lant, noch gras, noch beemt, els niet dan sant, *Alex.* III, 974. Een pert dat in der weyen ginc in eenen bempt, die daer stont bi, *Brab. Y.* VI, 4418. Hare scachte staken si in derde ende sliepen in den beemt daerna op die riviere van Ceya, *Lorr.* II, 578. Als sire quamen vaste by, beten neder die heren vry in enen beempt, *Grimb.* I, 5531. Dat hi sal enen tornoy in die beemde van Kameloet doen slaen, *Lanc.* II, 16468. In enen sconen beemt ende groene, 688. In midden den beemt in enen pleine vant hi ene overscone fonteine, 6553. In eenen beempt scoone ende groene, *Grimb.* II, 658. Met sconen beemden, I, 45. Die groene beemde werden root, II, 6057. Die beemde waren al verloren, men conde gehoyen niet te voren, Velth. VI, 21, 51. Dat gars . ., dat in die beemde gewassen was, VI, 10, 37. Oec soelen wi Vrouwe Mechtelden bewisen twelf morghen beempdten, Nijh. 2, 241 (*a.* 1368); *enz.* — Ook in het mv. beemen. || Op den eersten dach van Meye quam die gemeente wt Bruessel met machte . . tot in de Vylvortsche beemen, *Exc. Cron.* 123*c*.

BEEN (BEIN), znw. onz. In de bet. van *beenen*, *les jambes*, is het meerv. been, *Lanc.* II, 46884; *Franc.* 6686; *Stemmen* 149; *Ferg.* 5359; *Alex.* IX, 436; *Lsp.* I, 33, 7; *Christ.* bl. 112; *Rein.* II, 6822, 7044; *Rijmb.* en *L. o. H.* Gloss; of bene, *Lanc.* II, 19372; vgl. 60; in de bet. van *beenderen*, *les os*, is het meerv. beenre, *Rein.* II, 3841; *Rijmb.* 13788; *Nat. Bl.* I, 474; of beenren, *Livre d. Mest.* 7; òf beene (bene), *Sp.* I⁶, 26, 13; IV³, 59, 39; *Rincl.* 313.

1) *Been*, de hedendaagsche bet., algemeen. || Stenen ende benen ende . . anderen harden dinghen, *Stemmen* 84. Dat al steen ende been ende harde wair sijn, *ald.* — Ook in de volgende uitdr., die thans niet meer in gebruik zijn. — Te beene gaen, *ter harte gaan*, *na aan het hart liggen*; vgl. mhd. *ze beine gên*. || Si mochten vaste claghen, maer die hem holpen draghen van des hem ghinc te beene, daer vrienden vant hi gheene, *OVl. Lied. e. G.* 380, 15. — Int been geboren sijn, *aangeboren zijn*. || Hem es dat stelen ende dat roven ende dat lieghen gheboren int been, *Rein.* I, 2496. — Te bene binden, *zich iets aantrekken*, *zich bekommeren*, *geven om*; mhd. *ze beine binden*; mnd. *te bêne binden*. Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1384. || Noch vremde saken te onderwindene, noch cleinen rouwe te bene te bindene noch doer ere te latene vriheit, Hadew. I, 182, 189. — Te bene bringhen, *ten einde brengen*, *voltooien*, *tot stand brengen*. || Al waric u (*Maria*) altoes bi, gi ne leret mi selve; ende oec hi, die men heet van Nazarene, so ne mocht ics niet bringen te bene, Velth. VIII, 34, 130. — Te bene roeren, *tot in het been aantasten*; overdr. *geheel vervullen*. || De gulsege, die ic meine ende dien de vrecheit ruert te beine, heeft lettel vriende in siere partien, *Rincl.* 577. — Spreekw. Quade tonghen breken been, si en heelens niet, d. i. *doen kwaad*, *en herstellen het niet*. || Daerom men noch te seggene pliet: quade tonge brect been, si en heiles niet, *Brab. Y.* VI, 4455. Vgl. *Spreuken* 31: Quade tonghen, waer si sijn, sijn te scuwen als venijn, want quade tonghen breken been, al en hebben si selve egheen. — Verklw. beenkijn. || So vele heeft hy, die tbeenken haudt, als die tschaepken vlaedt, *Spreuken* 72. Een beenkijn uut sire rechter side, *Nat. Bl.* VII, 867. — Dat beenkijn metten merghe hebben, *veel invloed hebben*, *bij iemand doen en laten zijn*. || Daer was een . . gheheeten Willem Van den Berghe, die hadde doen tbeenken metten merghe; van Orbeys soe was hi heere; tregement ghinc doen aen hem zeere van hertoghe Janne ende tbestier, *Brab. Y.* VII, 8566. — Zie ook HERSENBEEN.

2) *Eene beenen zelfstandigheid*, *een hoorn*. || Boven den oghen op sijn hovet staet hem (*de slang*) een been als een doren scaerp ende vreselic, *Nat. Bl.* II, 1118. Die hien (*mannetjeskreeften*) kentmen met twee been, die hi onder den buke hevet, V, 282, *duas spinas mares habent*. — Verklw. beenkijn, *ald.* 285 *var.*

BEENEN. Zie BENEN.

BEËNGET, eig. deelw. van beëngen, *benauwen*. Ook als bnw. in de bet. *benauwd*, *gebrek aan frissche lucht hebbende*. || Een hof daer onse gheminde in wanderen moghe ende hem verluchten, opdat hy niet altoes beënghet ende benauwet en sy inder woeninghen, *Devoet B.* (30) 20*v*.

BEENHARNASCH, znw. o. *Scheenplaat*; *dat gedeelte der ridderlijke wapenrusting*, *dat de beenen bedekte*. || Deus greves et une plate — II beenhernassche ende eene plate, *Livre d. Mest.* 26. Dezen man sel op ziin hooft hebben een stalen helme, aen zin lijf een stalen pansier, . . been ende armhaernasche na dat daer toe behoort, *Ned. Proza* 82. Beenharnas ende coppen (?) meede deden sy af daer ter stede, *Troyen f.* 82*b*.

BEËNIGEN (BENIGEN, BENEGEN), zw. ww. bedr.; hd. *beeinigen*. Zie ENIGEN. *Vereenigen*. Beënicht (benecht) sijn met enen, *vereenigd zijn met iemand*, *in innige gemeenschap met hem zijn*. || Die heilige man die doe sat in sine capelle ende betde sere, ende was benecht met onsen Here, en horde Gaidoens roepen niet, *Belg. Mus.* 7, 449, 272.

BEËNINGE, znw. vr. Van *Beënen*, in beteekenis gelijk met *Beënigen*. *Vereeniging*, *eenigheid*, *overeenkomst*. || Van wilker overdaet, scade ende verlies, die si ons ghedaen hebben, . . . wi bi ons selven te gheenen besceyden noch beeninghe (*in den tekst*: beenighe) en conden noch en mochten comen tonsen wille sonder helpe, raet ende troest . . . ons lief neven, Mieris 2, 121 *a* (*a.* 1311).

BEEN-INKE. Zie INKE.

BEENSIDE, bijw. Van *be*, en *een side*, uit *ene side*; vgl. BE, BANDERSIDE, BEDESSIDE en BEGONSIDE. *Aan de eene zijde*, *eenerzijds*, *aan den eenen kant*, *ter eener zijde*. || Vanden verbinden tusschen den hertoghe van Brabant ende sinen lande beenside, ende min heere van Vlaenderen ende sinen lande banderside, *Rek. v. Gent* 1, 456; ook 457.

BEENTE (BIENTE), znw. o.; mnd. *bente*. *Beenderen*, *gebeente*. || Ene wonde de men voer ene hele wonde boten of beteren sal, de sal door de huyt in dat vleesch of op de knoken of beente ghecomen wesen, *Stadb. v. Gron.* III, 39. Soe verrijst allen menschen biente to samen ende dat ghebiente staet op recht in dien daghen, *Lsp.* Dl. 4, bl. 345.

BEER, andere vorm van *bier*. || Van beer brouwen buten der stad in der vryhede, *Stadr. v. Zwol* 169, 331.

BEER (*ursus*). Zie BERE (1ste Art.).

BEER (*porcus*). Zie BERE (2de Art.).

BEER (*bacca*). Zie BERE (5de Art.).

BEERKIJN. Zie BERE (5de Art.).

BEERST, znw. vr. Andere vorm voor *borst*, *Nat. Bl.* II, 762 (*var.* borst). — Vandaar ook het znw. beerstaen (?) *borst*, *ald.* V, 285: Die beerstane sijn als II dorne (*var.* beenkine).

BEËRVE (BEËRF), andere vorm voor *bederve* (zie ald.). *Nut*, *voordeel*. || Ghy sult smorgheus vroech opstaen ende om u be-erve gaen, *Bagh. v. P.* 25, 51 (*var.* bl. 35 *beerne*). Sine sile geve God haer beërf, *Grimb.* I, 2999 *var.* (*ald.* dl. 2, bl. 318; *teksths.* bederf).

BEËRVET, bnw.; in de uitdr. bearvet sijn; *een kind* (*erfgenaam*) *hebben bij iemand*, *met wien men gehuwd is.* || Want Roeleffs wijf bij Egbert Hovinge bearvet wordt, so is se mede Egberts arffgenamen, ende sol schade und boete mede hebben, *Etst. v. Dr.* 36. Van echte luyden bearfft toe wesen, in den 1sten offte selver guederen sullen halff ende halff sijn (*a.* 1549) E. Pelinck, *Gesch. v. h. Huwel. in Drenthe*, 64. Echte luyden die beërft bint, toe wieten van haer lichaem geprocreëert een levendich kint, Magnin, *Best.* III, *a.* 209 (*a.* 1558). — Zie ook VERERVET.

BEËSCHEN, zw. ww. bedr. Andere, min gegewone, vorm voor *vereeschen*; zie ald. en verg. EESCEN. *Vernemen*, *vragen naar.* || Trouwe noch Eere en beeschdic niet, *O Vl. Lied. e. G.* 305, 2128 (vgl. 306, 2139).

BEESTE. Hetzelfde als *best.* Sijn beeste(n) scaffen ende doen, *zijn best doen*, Nijh. 3, 106.

BEESTE, znw. vr. als afgeleid van het Lat. *bestia*; b.v. *Die* beeste leliic ende quaet, *Limb.* X, 552. Dat hi ghere beesten ontga, 507. Vgl. verder 473; *Melib.* 2284; *Wap. Mart.* Gloss.; *Blisc. v. M.* 392; *Lanc.* II, 39522; *Esopet* Gloss. en de curieuse afleiding *Rijmb.* 287.

AANM. — Ook reeds het onz. *beest* was in het Mnl. in gebruik, blijkens eene plaats uit den *D. B.*, waar men beide geslachten aantreft. || Soe sal die here vanden put ghelden, dat die beeste waerdich is ende dat dode beest sal dan sijn wesen, *Exod.* 21, 36.

Beeste wordt mnl. gebruikt in den zin van — *a*) *Viervoetig dier.* || Die beesten hadden groten strijt jeghen die vogle op enen tijt; die vledermuus hilt metten beesten, *Esop.* XLVI, 1. Bij Phaedr. *Append.* I. 18: Bellum gerebant volucres cum *quadrupedibus*. — *b*) *Koe.* || Hare perde ende hare beesten mede sullen si stallen inder heligher stede, *Rijmb.* 1749. — Zoo spreekt nog heden een boer van zijne koeien, die hij òf *beesten* òf *koebeesten* noemt. — *c*) *Paard.* || Die grote comendur .. ende die ander ambochtslude die en zolen niet meer beesten hebben dan vier, *D. Orde* 293. Van den ghetale der broedere beesten na des meesters wille, *ald.* Zoo ook 230 *tweemaal.*

— Verklw. beestkijn. || Dit stom beestkijn in siere naturen es soe fijn, *Doct.* II, 3701.

BEESTELIJC (-IKE), bnw. en bijw.

BNW. — *a*) *Van een beest.* || (*De vrouwen*) maken hoerne twee ghelijc enen stommen vee ende enen sleyp na haren ganc, oft waer een steert, II ellen lanc; wonder boven allen saken, dat *wive* aenschijn aldus maken beestelike vorme aen haren lichame, *Teest.* 2692. — *b*) *Als een beest*, *dierlijk*, *beestachtig.* || En went niet, dat si sijn gesteleke, mer vleescheleke ende besteleke, *Lutg.* I, 834. God moet u in u rike gesterken, ende en latu niet ghewerken dat beestelec leven si, *Limb.* X, 791. Ghenoechten van den lichame, die beestelijc sijn ende sere onbequame, *Heim.* 261. De liede, die daer quamen, die beestelec herten, *Christ.* 681. Die droncken drinct wert beestelijc, *Gest. R. f.* 203 *d.* Die derde natuerlike cracht dat is Redelicheit. Die twee andere crachten, ongheciert met doechden, sijn beestelic, Ruusb. 4, 139.

BIJW. — *Als een beest*, *op eene dierlijke wijze.* || Die beestelijc leven, dien wort beestelijc loen gegeven, Hild. 2, 139.

BEESTELICHEIT, znw. vr. Van *beestelijc*; zie *ald. b*). *Dierlijkheid.* || Bedwinghen alle onseden ende die beestelicheit ende die gheneichteit der naturen, Ruusb. 4, 139.

BEESTICH, bnw. *Dierlijk*, *verdorven.* || (Lieden) die so beestich sijn van sinne, dat sy gene doecht hebben inne, *Lucid.* 3913.

BEET. Zie BETE.

BEETEL. Zie BETEL.

BEEVAERT, BEVAERT. Zie BEDEVAERT.

BEËVELT (BÉVELT, BEHEVELT), bnw. Van *evel* (*euvel* of *oevel*), in den zin van *ziekte* (zie ald.). *Met eene ziekte behept*, *ziek*, *krank.* Van menschen en dieren, ook van vleesch van zieke beesten. || Dat vierde let is die manlichede; die daeran wert beëvelt mede, hine hebbe varinghe medecine, hem naecter of grote pine, *Heim.* 1313. (Pieter) met siere scade (d. i. *schaduw*) ghenas meneghen, die beëvelt was, *Rijmb.* 25981 (*varr.* bévelt en behevelt). Te Dordrecht lach hi bévelt zware, ende hi wort des wel gheware, dat hi der doot niet mochte ontbreken, Stoke II, 1365. Deen ginc in behevelt zwaer in sente Stevens kerke, *Sp.* III[a], 19, 52. Waert dat eenich vleeschauwere behevelt goet sloughe ende derof bedreghen worde, *Z Vl. Bijdr.* 3, 279. Behevelt vleesch of behevelt goet, *ald.* Die buter stede vander Sluus beesten cochte, die behevelt waren, 281.

BEFAMEN, zw. ww. bedr. Slechts in het deelw. befaemt, *door het algemeen gerucht als schuldig* of *de schuldige aangewezen*, *met eene misdaad gedoodverfd.* || Wilt een poorter van selfs te rechte commen, van wat zaken dat zij, daer of hij befaemt of berucht es, de scout sal hem geleede geven, Wiel. *Instr.* 127, 353. De poorter, die befaemt of berucht es van zaken, daer geen doot an cleeft, *ald.* 345. Befaemt of beticht te syn van eenige misdaden, *aangeh. bij* V. Hasselt *op* Kil. 38. — Vgl. ons bnw. befaamd.

BEFERPELEN (BEFORPELEN), zw. ww. bedr. Van *ferpel*, d. i. *boosaardige list*, *argelist*; z. ald. en Grimm, *D. Wtb.* 4, 173. *Bedriegen*, *misleiden.* || Wat cooper hierin versubtijlt wort of beferpelt

worde, dat sonde hem die vercoeper oprechten, V. d. Wall 531 (*a.* 1437). Soe waer dat yement van onsen poorteren ... worde veronrecht, beschadicht ende beforpelt met eenighen rechte, *O. K. v. Dordr.* 47, 168; *O. R. v. Dordr.* 55, 168.

BEFFE, znw. vr. Niet in de tegenw. bet. van *afhangend halslapje* bij geestelijken, hoogleeraren en advocaten, maar in die van *muts.* Kil. beffe, j. *almutse* (ook in die van *kraghe*, collare, ald. 60). Vgl. Weigand op beffchen, en Kluge, *Etym. Wtb.* 21. De afleiding van fr. *bavette* wordt zeer onzeker door de opmerking, dat de oorspronkelijke bet. van ons *bef* volstrekt niet was *speekseldoekje*, maar dat deze uit die van *kraag*, *losse kraag* is ontstaan. || Ene beffe, die niet genaeit en zi toe den scapprune (*chaperon*), dat hi se op ende ave moghe doen alst hem voghet toten arbeyde, *D. Orde* 308.

BEFFE. Zie BEFFEN.

BEFFEN, zw. ww. onz. Kil. *vetus*: gannire, latrare, et nugari, nugas effutire, illudere; vgl. hd. *bäffen* en *befzen*, Schmeller 1, 213: beffen, beffzen, *wiederbellen*, *keifen*, *zanken.* —Vandaar ook het bij hem genoemde beffe, nugae, irrisio.

BEFIT. Zie BOFFIT.

BEFORPELEN. Zie BEFERPELEN.

BEFREMEN (HEM), zw. wederk. ww. *Zich bevreemden*, *zich verwonderen.* Vgl. ONTFREMEN. || Ick en kan my niet befremen (*niet genoeg verwonderen*?) dat U Gen. my alsus jamerlycken verlaeten, want men ons seder die reeckenschapp geschiet, op nye schuldich is twe mainden, *Gedenkst.* 2, 309.

BEGADEN (BEGAYEN), zw. ww. bedr. en onz. (*begaedde*, *begaet*); mnd. *begaden*; mhd. *begaten.* Van *gaden*, d. i. *gelijk maken* of *gelijk zijn* (*lijken* = *behagen* = *gaden*, vanwaar *gading*).

A. — BEDR. 1) Met eene zaak in den 4den nv.

a) *Het gelijke bij elkander brengen*, *ordenen*, *rangschikken*, *voegen.* || Die blade omtrent sine vloghele begade, daer si siere siden ghenaken, *Nat. Bl.* III, 1663. Men sal rosen met lauwerbladen int water sieden ende so begaden, dat boven ghestopt es in den mont, VIII, 459. Daer ic dine wort ende dine dade bi so bescrive ende so begade, datse elc goet mensce ontfaen moet alse warachtich, vray ende goet, *Franc.* 7313.

b) *In orde brengen*, *bezorgen*, *klaar maken*, *bewerken.* || Als hi dat eten hadde beghaet, so cleedde soene (*Jacob*) harde sciere met cleeder goet ende diere, *Rijmb.* 2352. Aldus was beghaet die arke ende was ghedaen na dit ghewerke, 4843. Dat goede wijf hare cleeder wiesch vander moodere ende na dies deedsoe*se* droegen ende wel begaden, *Sp.* IV[a], 37, 57. Wapene dede hi begaden ende gaderde sijn here saen, *Rijmb.* 19766. Die desen visch halp souten ende begaden, *Rek. d. Gr.* 2, 171. Quincius oec die besat drie buender lants te Rome . . ., die hi begaedde met sinen handen, *Teest.* 1318. Alle die scepe deed hy begaden in die payse mit goeden staden, *Troyen f.* 146 *a.* Vrouwe, wat seldi ons raden dat wi cierliken begaden? *Limb.* VI, 2573. Van des bisscops gewade, hoe hi (*Mozes*) wilde dat ment beghade, *Sp.* I[a], 6, 35. Die Bertoene . . . goten een beelde bequame van copere, dat si so begaden dat sire sinen lachame in daden, III[a], 21, 25. Dit (*hol*) was met crude al doretout ende begaet, Velth. III, 34, 63. Dies ghelijcs mach men begaden van den verschen louwer bladen, *Nat. Bl.* VIII, 479. Ist dat mer mede wevet ende begaet een cleet, XII, 724. Ghewreven ende met melke begaet, *aangemaakt*, 835. Begaetse (*de bloemen*) beide met soute ende in aisijn, *debent condiri*, IX, 289. Met mandragore bladen vrouwen melc stampen ende begaden, X, 343. Aldat dede si begaden, soe si scoenst mochte, *Sp.* II[b], 49, 41.—Het, (dat, die dinc) begaden, *iets*, *zijne zaken*, *in orde brengen*, *inrichten*, *prepareeren.* || Eer die vrede uytghinc begayden die Troyen haar dinc, *Troyen f.* 163 *b.* Saul deet beghaden bet. *Rijmb.* 8957. Ic sal achterbliven ende ontbieden tes gi hebt u dinc begaet, *Lanc.* II, 45956. En heb ic dat niet wel begaet, dat icse int stric brenghe, *Lansl. H.* 277. Dus heeft (*heeft het*) Eleasarus begaet, *Rijmb.* 30818. Nu begadet heymelike, siet hier miin cappe ende miin paert, ende riidt te desen watre waert, *Limb.* VI, 1628. So mercten si dat Elyzabeth op zoud staen van den bedde der ziecheit saen ..; dat had haer Sinte Lutgart begaet, *Lutg.* II, 1080 (d. i. *dat* had L. haer *gedaan*, dat *had* zij aan L. *te danken*). — Het, die dinc, so (hoe), anders begaden, *de zaak zoo* (*hoe*, *anders*) *inrichten*, *aanleggen.* || Laet ons opsitten ter hant . . ende begaedent so, al sonder beyden, dat hem leet sy, *Grimb.* I, 5389 *var.* Si namen raet . . hoe sijt so mochten begaden, dat si Keyen mochten ontladen vander gevancnessen, *Lanc.* III, 30348. Hoemen dese dinc begaedt, dat wi dwater mogen liden, II, 45922. (*Die Joden*) begaedden so die saken, dat si hem (*Paulus*) hebben verheent, *Sp.* I[a], 12, 28. Ic soud u raden wel te desen, hoe dat dinc sout syn begaet, dat ghys bleeft al onghescaet, *Troyen* 496. Emmer begaedt also die sake, dat hi te boven si int spel, *Rose* 7270. Ic hebt ons begaet alsoe, *Cass.* 496. Nu was also begaet die dinc, *Sp.* III[a], 31, 14. Dit haddi van den Paus van Romen al hemelike so begaet, *bij den Paus zoo ingericht*, Velth. V, 10, 28. Hoe wi dit mogen begaden nu, II, 10, 67. Men soudt anders begaden, IV, 60, 73. Ic salt al anders begaden, dat dat nemmermeer en sal sijn, *Lansl.* 288.

c) *Versieren*, *optooien*, *oppronken*, *opschikken.* || Hare plumen streect si ende begaet, ofte si wil wesen wit, *Nat. Bl.* III, 2704. Gout, daermen mede soude begaden Sint Aelbrechts scrine, Stoke II, 92. Dit sijn de chierlijcste ghewaden, daer hem Keyser met moge begaden, *Sp.* III[7], 1, 71.

2) *Van het noodige voorzien*, *de noodige zorg besteden aan iets*, *verzorgen.* || Die drie syn begaet ter cure; baniere ende coverture hadden si van mengher ghedane, *Troyen* 1374. Die clusenare begaetde dorsse wel van al dien dat hem bedorste, *Lanc.* II, 45236. Flandrijs ors hiet hi begaden den stalwaerders, dies hem ghebrac, *Flandr.* I, 221.—Vooral gebruikelijk in de volgende twee opvattingen:

a) Van de zorg aan wonden en gewonden besteed. *Oppassen*, *behandelen*, *genezen.* || Die heren van Grimbergen daden haer ghewonde wel begaden; si hadden goede meesters dare, diere toe namen goede ware, *Grimb.* II, 5234. Hy dede begaden syne wonde, ende binden soe men best conde, *Troyen* 6634. (Hi) verbant hem al sine wonden, ende begadese soe tien stonden, dat si genasen eer iet lanc, *Lanc.* II, 42942. Her Walewein soude hem daer naer begaden als men pleget wonden, 42628. Men dwoech Waleweine sine lede, ende hi begaetde sine wonden, 45340. Ghescorde monden, die welke men aldus begaeden sal, Jan Yp. 81.

b) Van alles wat men aan een gestorvene doet vóór de teraardebestelling. *Gereed maken voor de begrafenis.* || Minen doden lachame begaet, alse ghi der andere pauesen daet, *Sp.* IV[a], 53, 53. Dien lachame van Roelande dedi begaden te hande met balsemen, IV[1], 27, 39. Doe die magheden tamelijc

begaedt hadden dat salighe lijc, *Lsp.* II, 58, 1. Sine liede ende sine cnapen mede . . begadene na sine doot, ende brachtene met rouwen groet te Brucele binnen, Velth. III, 42, 11.

3) *In een zekeren toestand brengen*, *behandelen*. — *a*) in het algemeen. || Wat duvel, wie heeft u soe begaet? — Ic hebbe in enen joechtborren (*verjongingsbron*) ghebaet, *Busk.* 105. Wie heeft u also begaet? . . u anscijn es al mit swerten bestoven, 129. Die balsaem aldaer had hem so begaet, daer hy lach, hy hadden totten doemsdach heel ghehouden in dat vat, *Troyen f.* 146 *b.* Sine sudare leget up hem also begaet, dat wire niet dorren comen an, *zijn zweetdoek ligt in zulk een toestand op hem*, *Sp.* III[7], 19, 67. Wiene hadde also begaet, III[7], 21, 56. Met behendicheit niet clene belesement (*het serpent*) ende so begaet, dat sijn venijn niet en scaet ende ment mach vanghen met ghemake, *Nat. Bl.* VI, 100. Op deze plaats kan *begaet* òf van *begaden* worden afgeleid, samengetrokken uit *begade* (3de pers. aanv. wijs) *het*, òf van *begaen*, uit *begae het*, zonder dat de beteekenis eenige verandering ondergaat. Vgl. bij BEGAEN 2).

b) Met het bijdenkbeeld van *slecht. Slecht behandelen*, *mishandelen*, *toetakelen*. || Dat hine alse enen dief begade, scoere hem thaer af, bonde hem de hande, ende leeddene te siere scande in eenen stoc, *Sp.* III[a], 2, 8 (*Amand* II, 1394). Daer dus die martelare stont begaet, sprac hi an den juge quaet, II[a], 9, 33. Algader dat hi pensde ghinder, was om wijf ende om kinder, hoese die Romeyne souden begaden, *Rijmb.* 34700. Daer dedi hi . . ghevane te siere feesten werpen voor die felle beesten; . . . sulke dede hi anders begaden, *Rijmb.* 34278. Doe dede hi in corten tiden sinen vader ontwee sniden . . .; aldus begade hi sinen vader, *Alex.* II, 1139. Dus moete die gene . . den grave begaden corts naer, al waest hem te doene swaer, Velth. III, 45, 74 (de tekst heeft ten onrechte *begaven*; vgl. *Taal- en Lettb.* 6, 307). Hi trac hem den helm af, . . . ende gaf hem soe groten slach ende soe stranc, dat hem dat bloet ten nese uut spranc; alse hi hem sach alsoe begaden, bat hi Lancelote genaden, *Lanc.* II, 29994. Ghi hebt mi begaet, dat ic daer bi vander doet niet ne mach ontgaen, 36368. Ic wilre vive allene begaden, dat si . . hem gerne op selen geven, 19982. So quam die felle naen ende allen . . ende begaetden mi alse gi siet, 15196. Ic salne alsoe begaden dat hi sal hebben berouwenesse, van sire groter verradenesse, 31841. Ic souse alsoe begaden, daer soude hem ander castien bi, 3. *Dag. H.* 208. Hoe salic se begayen! *Playerw.* 270. Al gaen ic begaet, ghelapt, ghescheurt, *OVl. Lied.* 240. — Ene stat begaden, *haar plunderen*, *verwoesten*. || (De Gallen) wonnent al neven den Rijn, ende begaedden . . Rome die vermaerde port, ende hingere XX van den besten uptie maerct buten der vesten, *Sp.* I[a], 45, 12. — Een stegereep begaden, *een stijgbeugel onbruikbaar maken*. || Daertoe haddi vanden gereide stegereep ende daregerde beide valscelike begaet met liste, dats min her Walewein nine wiste, *Lanc.* II, 44713. — Vooral is *begaden* in dezen zin in gebruik, verbonden met een bijw., waardoor de slechte behandeling nog duidelijker op den voorgrond treedt. — Jammerlike begaden; — *a*) van personen. *Deerlijk mishandelen*. || God leet door ons armoede swaer, ende wert daertoe jammerlike begaedt van hen, die hem hadden onmaer, *Rincl.* 856. — *b*)Van zaken. *Deerlijk toemaken*. || Daer si haer paerde ende hare gewaden jammerlike moesten begaden, want het reinde ende was quaet weder, *Sp.* IV[a], 37, 34. — Lachterlike begaden, *erg mishandelen*. || Ic liete my liever te hant begaden herde lachterlike, *Grimb.* I, 1873. Hi hitene halen harde saen ende . . . oec lachterlike begaden, *Lanc.* III, 11398.—Onsiene, leelike, qualike, onscone, onsoete, onsochte begaden, *geducht toetakelen*, *havenen*. || (Si) scoten ende worpen af brant, daer si die viande entie engiene mede begaedden harde onsiene, *Rijmb.* 31634. Ic ben so qualiken begaet, het mocht ontfermen herde stenen, *Rein.* II, 4094. Dat si haer pard aldus versaden opten Kerchof, ende begaden den Kerchof lelijc met haren torde (*drek*), Velth. VI, 5, 11. (Hi) begadene so onscone, dat hi hem dogen utestac, *Sp.* III[7], 56, 54. Bedi Macheus van Babylonen begaet die Grieken harde onscone, *Alex.* V, 397. (Hi) begadetse soe onsochte, dat hen niet gehulpen mochte die wapine die si hadden an, *Lanc.* III, 2235. Amasa quam hem te ghemoete, dien beghaedde Job onsoete, want hi heeft dien vermoort, *Rijmb.* 10603. Aldus onsoete ben ic met rechte beghaet, want aldus ghedane daet dedic wilen in mine daghen, 7118.

— ONZ. Van *gaden* (zie ald.). *Behagen*, *aanstaan*. || Ic en weet, wat gi wilt menen, anders dan mi dinct dat wel, dat u niet en begaedt mijn spel, *Rose* 8406; „que mes solas ne vous *plaist* mie.

BEGAEN (BEGANGEN), onr. ww. bedr., wederk., onz. en onpers. (*beginc*, *begaen* of *begangen*). Mhd. *begân*, *begên*; mnd. *begân*, *begên*.

BEDR. — 1) In de tegenw. beteekenis. *Ten uitvoer brengen*, *volbrengen*, *doen*, *bedrijven*, maar zoowel van goede als van slechte daden gebruikt. || Salmen ghinder loon ontfaen, men moet in deser tijt begaen; salmen ghinder maeyen, so moet men hier zaeyen, *Lsp.* III, 25, 11. Also dat God al over al die overste wesen sal in al dat men begaet, III, 1, 97. Alse een mensche . . . van den live ghescheiden es, en mach hi voort niet goets begaen, III, 25, 27. Doe dede hen Walewein beloven saen, dat si die wet selen begaen, *de huwelijksplechtigheden volbrengen*, *Torec* 3421. Die groete dade die si beginghen, Heelu 8640. Die hem te haren (*der wisen*) werken keren, alle wijsheit hi begaet, *die betracht de wijsheid*, *Salad.* 3. Die alsoe vele hadde ghedaen vromer daden ende begaen, *Brab. Y.* VI, 5655. Der wive ghemeinsamhede ende tijt ende stede, daer men die luxurie mede begaet, *Doct.* II, 2750. Hieromme sijn wi medewerkeren gheestelike alle dêr dogeden, diemen in erterike begheet, Ruusb. 1, 20. Een goet werck begaen, *Serv.* II, 538; 996.

2) Met den 4den nv. van den persoon en het bijw. s o. *Behandelen*, *in een toestand brengen*, ongeveer gelijk aan *begaden*. || My had ghevaen in syn huus een Ciclops, hiet Polifemius, doch dat ic dien also beghinc, dat ic hem soud een dinc te drincken ghenoech gheven, *Troyen* 9559 *var.* Die coninc was so begaen, dat mense over dijs waende bestaen, Velth. I, 38, 31.

3) Het begrip *gaen* wordt door het voorzetsel *be* transitief gemaakt. Het duidelijkst blijkt dit *Lsp.* I, 11, 67: || Begaet die zonne aertrike, d. i. *beschijnt*. — *Begaen* neemt zoo de bet. aan van *bereiken*, *inhalen*.

A) Met een persoon als obj.— *a*) *In handen krijgen*, *machtich worden*, *achterhalen*, *vangen*. || Daer toe worden die vreemde gaste, die met hem quamen, alle ghevanghen die men ghecrighen conste oft beganghen, *Brab. Y.* VII, 11884. (Si) sloughen ende vingen alle die kerstine, die si begingen,

Sp. III^4, 2, 15. Nero hiet al verslaen, dat men kersten conde begaen, II^1, 17, 35. (Hi) dede . . vangen alle die hi conde begangen, II^3, 36, 215. Die Phariseene . . proeveden nauwe ende sochten, hoe dat sine begaen mochten, I^7, 24, 55. (Hi) heeft bevolen dat men u vaet, waer so dat men u begaet, II^4, 50, 47. (Hi) sloech al doot dat hi beghinc, waest wijf of man jof jongelinc, *Rijmb.* 30457. Waer si die serpente begaen, si verteren se ende verslaen, *Nat. Bl.* II, 1494. Sy seggen, mogen sy u begaen, sy selen u leggen ghevaen, *Grimb.* II, 347. Hi was in wane comen das, dat hi den Keyser soude begaen, *Sp.* III^2, 4, 16. Dat hi wille die kindere doden, updat hi Jhesus begaen mach, I^6, 46, 4. Hi was in Jherusalem, dien ne mochten si niet begaen, *Rijmb.* 30029. (*Het en mach*) niet mit sire cracht te vijf spronghen begaen dat dier, *Nat. Bl.* II, 2290 *var.* Ontsiet hi hem te begaen ist in corven, ist in netten, V, 1064, d. i. *dat men hem vangen zal.* Waer bi dat hire een begaet, 3925. Opdat hise mochte begaen, *Lanc.* IV, 6715. Konde ik iemant van sijne vrienden begaen, ik sou se schaden daer ic mochte, *Heemsk.* 17. — Ook in de uitdr. b e r i d e n o f b e g a e n, *te paard of te voet achterhalen.* || Het sal u beeden costen dleven, magic u begaen of beriden, *Lett. N. R.* 7^1, 136, 195. Waer hijse mochte berijden ofte begaen, *Heemsk.* 6.

b) in juridischen zin. *Vangen*, *gerechtelijk overtuigen.* || In Beyeren een hertoghe . . die in ordele wart begaen, dat hi verradelike hadde gedaen jeghen Karle sinen here, *Sp.* III^6, 87, 57. Dus waren die papen begaen, ende moesten sware doot ontfaen, I^3, 50, 63; nl. *de twee priesters*, *die Suzanna belaagd hadden.*

c) *Ontmoeten*, *aantreffen.* || Alle arme hebbic ontfaen te gaste, die ic mochte begaen, *Sp.* II^6, 70, 62. Wat librarise diene beginc mindene vor alle dinc, III^4, 37, 17.

d) *Bezoeken*, *opzoeken.* || Hi hevet begaen alle die heren, „*omnes viros visitavit*," III^6, 45, 23.

e) In vijandelijken zin. *Aanvallen*, *aantasten.* || Walewein doe jegen hem ginc, ende metten swerde hine beginc ende in die kele hine doe stac, *Lanc.* III, 19509. Dat hi (Artur) soude . . die weste eylande begaen ende hem maken onderdaen, *Sp.* III^4, 14, 64. Daer beghincse op een velt de Keyser ende wan hem an haer scepe ende menighen man, Stoke I, 66. Men en cans (*het serpent*) so niet begaen, dat ment ghehonen mach ofte slaen, *Troyen* 424. Zoo ook *Sp.* I^4, 62, 33. — Ook in het pass. in fig. zin; b e g a e n s i j n, *aangetast zijn door*, *behept zijn met*, *vervuld zijn van*; in beteekenis gelijk aan *bevaen sijn* (z. ald.). || Dat hi met selker sonden was begaen, dat hi hem en verporde niet, alsi hem dat grael sach so nare, *Lanc.* III, 2746. Die werelt mit duusternissen ende mit eertbevinghe beganghen, *Hs.* 75 *f.* 179*a* (*Hs. N. T.* 115*r*). Een mensche die noch mitter crancheit des vleischs beganghen is, *Hs.* 88. *f.* 21*c.* (Si) waren mit groten mededoghen begavet ende mit groten sorghe beganghen, *f.* 62*d.*

f) *Onverwachts aanvallen*, *overvallen*, *betrappen*, met een persoon of eene zaak als ondw. || Overeen droughen si des dat si Dariuse daer begaen, daert eenlijc was, ende sine slaen, *Sp.* I^4, 29, 30. Tote Arleblanken in die stede beginghene die grave Constant ende slougene doot altehant, III^4, 10, 52. Daer se die nacht begaet, daer bliven si in haerre rusten, III^4, 31, 10. Die nacht beginc ons daer bi daer soe woende, III^4, 46, 9. Dat Susanna van II papen was begaen, I^3, 50, 31. Daer beginc Hannibal dorperlike . . Corneliuse, I^4, 19, 35. Coninc Waleweer . . wart begaen . . daer hi vacht in enen strijt, III^1, 23, 22. Nachts quam up hem Adelaen, ende hevet enen bisscop begaen, IV^2, 6, 71. Pylatus . . begincse ende slouch aldare den ghylre, I^7, 14, 69. So dattene die winter begaet, diene metten coude verslaet, *Nat. Bl.* III, 1899. Onse ghevanghene die Soliman te voeren vinc te Tiniton, daer hise beginc, *Brab. Y.* III, 878. (Hi) beghincse daer si saten die van Amalech ende aten, *Rijmb.* 9726. Dat hi in die Baerdsche zee met eenen sere swaren tempeeste begaen was, *Sp.* I^7, 63, 1. Dattie coninginne . . met Lancelote was begaen, *Lanc.* IV, 4499. So dat si (*de spionnen*) worden begaen in die pawelyoene, *Sp.* IV^2, 66, 69.

g) *Verraderlijk behandelen*, *misleiden.* || Dat hi van den valschen Pelagiaen ghehonet was ende begaen, die onghelove ende herisie sterken wilde met sire clergie, *Sp.* III^4, 25, 16.

h) Eindelijk gaat de beteekenis *inhalen*, *bereiken* over in die van *treffen*, *raken.* || Die duvel... stac die want onsochte dat soe viel ende beghinc eens edels mans kint, een jongelinc, die daer binnen was, *Sp.* III^7, 28, 29. Begatene die ghewelt van den stanke, hi es so groot, hi macher lichte af bliven doot, *Nat. Bl.* III, 2882. Dat hi wille in Bethleem die kindere doden up enen dach, up dat hi Jhesus begaen mach, *Sp.* I^6, 46, 4.

B. Met den 4den nv. der zaak.

a) *Inhalen*, *bereiken*, *achterhalen.* || Mettien die dach den nacht beghinc ende die heren ghingen slapen, *Troyen f.* 263*b* (d. i.: die nacht beghinc den dach (voor de schijnbare verwarring van subject en object vergelijke men *Vergi* 626); eig. de nacht *haalde* den dag *in*; m. a. w. *maakte een einde* aan den dag, *volgde* den dag *op*). Eerlijc leven . . . es in sinen doen so machtich, dattet altoos niet verloren ne mach sijn . . , want waer soot die doot begaet, het ent emmer in weldaet, *Sp.* I^8, 71, 63, d. i. „waar ook de dood het leven *achterhaalt*, *overvalt*, m. a. w. aan het leven *een einde maakt*". De lesinge der druven sal begaen den sayenden, *reiken tot den zaaitijd*, *Hs. v.* 1348, 153*d* (*Levit.* 26, 5).

b) *Verwerven*, *verkrijgen.* || (*De roerdomp*) heeft inghetrect sinen hals, . . . om vissche te begane, dier hi vele pleghet te vane, *Nat. Bl.* III, 643. Ghevalt dat si te lande keren, so comt een coorts ende nemet saen al dat si hebben begaen, *Alex.* X, 1486. Mit goeden lijdzamighen sinnen machmen al te veel verwinnen, datmen niet en mach begaen mit overmoedighen wederstaen, *MLoep* IV, 1283. Het hevet menech dat begaen, haddi geseten ofte gestaen stille in huus, hine hads niets vonden, *Lanc.* III, 1109. Si nament (*het goed*) al op . ., waer dat syt conden bevaen, Velth. II, 3, 69. Sus mosten sy aen horen handen hoer noturft beganghen, *Tafelboec f.* 19. — Vooral in gebruik, in verbinding met de woorden *ere*, *lof*, *prijs*, *danc*, *bliscap* en derg. *Behalen*, *genieten.* || Daer hi beghinc loff ende eer, *MLoep* IV, 1697 *var.* Dat ic danc hebbe begaen aen allen uwen onderzaten, IV, 1195. Ic wille prijs ane u begaen, *Eleg.* 1352. Dien heere van Walheem, die groote eere daer dien van Brabant beginc, Heelu 7815. Van dire grooter eeren, die beide hi ende ander heeren . . beginghen, 7463. Van dien prise, die si beide daer begingen, 8492. Van dier eeren ende van dien love, dien die ridders daer beghingen, 8530. Men mach aen ons eer begaen, *Troyen f.* 33*d.* Die...

altoes na die eere staet, die mach wel eer ende prys begaen, 39 *d.* Dat si die bliscap niene begaen, Velth. VIII, 19, 17. Die bliscap, die de minsce begaet, VIII, 32, 32. Daer hi vele eren beginc, *Clerc* 62. Dan mach die bruyt . . . jolijt ende vruechde begaen in desen pryeele, *Ned. Proza* 334. (Hi) speelde so reynlic ende konstelic, dat hi gonst, eer ende prijs beginc anden coninc, *Gest. Rom. c.* 153.

c) In rechte gebruikt, van het *innen* van boeten of geldstraffen. || So wat scepen die rechter.. ontbiet . ., ende niet en quame, verbuert II sc., rechtevoirt te begaen, *O. K. v. Rott.* 24, 50. Op die boete voerscr. ende die rechtevoirt te begaen binden staende werve, 28, 71. Op II sc. ende rechtevoort te beghaen, 44, 139. Wie dat niet en betaelde binnen sdaghes sonneschijn, verbuert X sc., rechtevoirt te beghaen, 49, 163. Ende dese boeten rechtevoirt te begaen an den ghereetsten panden, die men in den scip vint, 50, 170.

d) *Bezoeken.* || Hij besoechte ende beghinc clusen ende capellen, *Serv.* I, 1544. (*Sedert dat*) hij die Gods huyse beghinc, 2336. Keert.. ten husen weder, die ghi beghinct up ende neder, *Franc.* 3863.

4) *Omgaan*, met den klemtoon op het voorzetsel. *Een plechtigen omgang houden*, vooral ter eere van gestorvenen; vandaar dat *begaen* de bet. aanneemt van

a) *een lijkdienst verrichten*, *iemands uitvaart plechtig vieren.* Vgl. hd. *festlich begehen*, het znw. *begängniss* en het mnd. *beganckenis.* Kil. *circumire.* || Dus was die Vrouwe ter erden brocht: des was de Grave wel bedocht, dat hise beginc also wel, Stoke IV, 1149. Met weene ende met zanghe . . beghinghense papen ende clerke te Parijs in sente Pieters kerke, *Sp.* III[a], 20, 64. Dat kint was met groeter ere begraven ende begaen, *Segh.* 414. Wi souden rumen dit ellende, ende varen Grieken bat gehende dattie vriende ons mogen begaen; want die . . lichame rust te bet, die na haerre voorders wet bi haren vrienden sijn begraven, *Alex.* VI, 601. Wair enich dode begaen met 4 tortisen of mit 4 stalkairsen, *Leid. Keurb.* 43. Hoeneer die doden begraven sijn, so sellen die erffnamen . . die doden begaen in der kerken . . mit licht ende mit kersen ende offeren, 483. Na die begravinge so selmen die doden begaen ende hoir wtvairt doen, *ald.*

b) in het algemeen. *Vieren*, *gedachtenis vieren*, *herdenken*; vooral van kerkelijke feesten. || Nu so suldi voort verstaen hoe haer uutlede is begaen, *Lsp.* II, 57, 1. Hets recht, dat men sijne feeste begheyt, *Serv.* II, 1478. Die wijdinghe . . die men wale solde begaen, 2254. Dien dag eerde hij ende beghinck sonder eyngherhande spijse, I, 755. (*Hoert*) nu vanden seven uren die de kerke daghelike houdende es hoechlike, daer wi seven poenten in begaen die Cristus passien anegaen, *Lsp.* II, 51, 1. Dye hoechtijt, die wij begaen, is ghehyeten Pascha, *Bern. S.* 7*d.* Alsmen gehoghenisse begaet alder ghelovigher zielen (*Allerzielendag*), 154 *c.* Die besnijdinghe ons Heren, . . die wi huyden begaen, *Bern. W.* 70*a.* Die toecoemst ons heren begaen, *het laatste oordeel overdenken*, 19*c.* — Men dat ambt (d. i. *officie*, *dienst*) ouch beginck, dat Christus ghemartilijt waert, *Serv.* I, 1562. Om dat Cristus sine pine leet op ertrike, die men daer begheet ter messen, *Lsp.* II, 52, 53. Dat si eene feeste van afgoden hadden begaen, *Sp.* III[a], 32, 7. Tote Rome.. dien hogen tijt te begane, III[a], 84, 4. Up onser Vrouwen dach alsemen hare boodscap begaet, *die annunciationis dominicae*, I[7], 53, 90. Dat dochte mi wesen tmeeste, dat si up de tijt beghinghen, Stoke VIII, 836. Mijn huechnis suldi dan begaen (nl. *aan het H. Avondmaal*), *O. H. Pass.* 10, 161. Met deser figuren beginghen die Joden dat jaerghetide der doet ons Heren, die toe te comen was, die wi nu begaen dat si leden es, Ruusb. 2, 103. Dat gulden jaer van Jubileen te Rome, twelc van alderhande nacien van volcke in groter menichfuldicheyt begaen wert met alte groter devocien, *Exc. Cron.* 186*d.* Die ellende begaet men al mit seven daghen, *Pass. W.* 202*d.* Mit dancbaerheden so begaen sij daer dage der bliscapen, *Hs.* 80 *f.* 22*b.* Daer om begaen wij drie duuster metten, *f.* 152*d.* Also dat die heylighe nacht mit veel licht ende mit veel sanghe seer hoechliken beganghen wort, *Hs.* 88 *f.* 47*a.* Een jaergetide —; dat ambocht der misse der doden begaen, *D. Orde* 221; 222; 274. — Bij uitbreiding ook gezegd van het *houden* eener kerkvergadering. || Na dien tijt, dat was begaen de concilie the Lateraen, *D. War.* 3, 288, 334. — Ook van het *vieren*, *houden* eener bruiloft. || Sy en waren niet alsoe ghedaen, alsof sy bruloft hadden bevaen (*l.* begaen), want haer helme goet ende duere waren gesleghen in quartiere, *Troyen f.* 156*c.*

5) *Omgaan*, met den klemtoon op het werkwoord, *rondgaan*, *omgeven.* || Mine borste also wale beginc die vlamme te dien male, Velth. VII, 16, 33. Een groot vier . . . dat beginc hem hals ende haer, *Sp.* III[b], 39, 73. Dat hi hem gave also breet stede . . . alse eene rieme mochte begaen, III[a], 8, 29 (*Var.* ommegaen). Sijn here was omme begaen, som ghesleghen, som ghevaen, III[a], 14, 85. Penst omme grote Bertaengen dan, welke fosseide hem gheliken can diese heft al omme begaen, *Rijmb.* 33841 *var.* (In de twee laatste voorbeelden zou men *ommebegaen* ook als één werkwoord kunnen opvatten, doch vgl. het volg. citaat). Dit lant is een eylant ende al om mit water begaen, *Mandev. f.* 39 *a.* — Over het verl. deelw. begaen, als bnw. gebruikt, zie BEGANGEN.

WEDERK. — Hem begaen. In beteekenis gelijk aan het meer gewone hem bedragen (z. ald.). *Zich onderhouden*; *zich bedruipen*; *het kunnen uithouden*, *bolwerken.* || Dat halve deel des goeds .. dat velt aen dien oerden, . . . metten andren halven dele zal hem mede begaen dieghene, die levende blijft, *D. Orde* 237. Wanneer een kerke .. ledich worde, daer hem twe broeder ofte drie met moghen begaen, die mach die lantcomenduer enen werliken papen lenen, oft hem nutte dunket, 309.

ONZ. — 1) In beteekenis geheel gelijk *gaan*, doch met het bijdenkbeeld van *voortduring der werking.* || So dat men daerna slapen begaet, *Sp.* III[b], 18, 65.

2) *Beginnen*, *aangaan*, *aanvangen.* || Joghet heet die derde etaet, die te XV jaren begaet.

3) *Te werk gaan*, *zijn wil volbrengen*, *betijen* (vgl. onze uitdr. *laten begaan*). || Om dattem God castien liet, so wilder God beganghen mede, die wistet, waer om dat hijt dede, Hild. 50, 106.

ONPERS. — Iet begaet mi, *iets vergaat mij*, *het loopt voor mij af*, *het gaat mij.* || Ende begeet ons dit te vromen, wi willen de borch beleggen comen, *Grimb.* II, 711. Ende ist so met hem begaen, hi en weet wat doen of eerste bestaen, *Rein.* II, 4429.

BEGAER, znw. onz. Eig. stam van het ww. *begaren. Begeerte*, *verlangen.* Vgl. BEGEER. || Te Jerusalem was haer begaer, *O Vl. Lied.* 57. Al hebbic vroude na mijn begaer, therte mach mi wel wesen swaer, *Belg. Mus.* 2, 237.

BEGAERTE, znw. vr. Van *begaren*. — 1) *Begeerte*, *verlangen*. || Dat Magdalena deerste was, die Gode sach na sine doot, met hare begaerte groot, *Lucid.* 2081. Int jaer Gods VI^c ende sesse . . voer hi (Gregorius) te Gode naer sine begaerte, *Sp.* III⁷,17, 5.

2) *Hartstocht*, *begeerlijkheid*, vooral in het mv. || Si ebben gecruust haren lechame met begaerten ende met zonden, want sise scuwen tallen stonden, *Franc.* 2198.

BEGANGELIJC, bnw. Van *begangen* of *begaen*, in den zin van *handelen*, *bedrijven* (zie ald. BEDR. 1). Eig. *bedrijvig*, en met den 3den nv. van den persoon, *behulpzaam*, *voorkomend*. || Ghelijc tkint den vader beganghelic moet sijn te siere noot bij rechter sculde toter doot, *Amand* II, 3668.

BEGANGEN. Zie BEGAEN.

BEGANGEN (BEGAEN), bnw. Eig. verl. deelw. van het ww. *begangen*, doch als bnw. gebruikt in verschillende opvattingen.

1) *In het nauw gebracht*; *benauwd*; *tot het uiterste gedreven*; *in angst*, *nood verkeerende*; eig. *omsingeld*. || Doe waren die van Gornichem seer begaen ende en wisten niet te beghinnen . ., ende en mochten nergent dat hooft wel uytsteken, ende waren begangen luden, want sy geenen troost an niemant en hadden, Matth. *Anal.* 3, 330. Doe die heer van Arkel ende . . sijn soon vernamen, dat die mogende vorste aldus an sinen steden ende sloten gecomen was . ., ick laet my duncken, dattet doe beganghen Heeren waren, 331. So dattie Coninc van Engelant doe int eerste zeer beganghen was, ende hadde wel weder overgegeven sine gewonnen steden, 351. Doet aldus qualiken in den lande stont, waren die heren begangen, *Clerc* 143. Doe hadden si gerne . . getogen weder in den casteel; maer si en konden; si waren so begaen, *Merl.* 21336. Doe hi dat sach, doe was hi zeer begaen, *Devoet B.* (36) 59 *v*. Opdatstu alle dye ghene, die omme dinen wille beganghen waren troesten soudest, *Bern. W.* 5 *c*.

2) *Verlegen*, *ontsteld*. || Doe hi (*Jesus*) Petrum woude dwaen, wort Petrus zeer te mael begaen, *O. H. Pass.* 10, 131. Ghenadighe heer.., sprac die ridder zeer beganghen, *MLoep* II, 499. Den rechter, die daerof seer wonderde ende wert seer begaen, wes hy.. dairof soude mogen wijsen, Matth. 51. Doe waren die van Gornichem seer begaen ende en wisten niet te beghinnen, Matth. *Anal.* 3, 330. Si was beanst ende begaen (*van haar stuk*) . ., ende bevende.. soe dede si die dore open, *Gest. R. f.* 153 *a*. Sijn wijf was begaen ende si en wist niet, wat si seggen soude, *d*. Menichwerven heeft mi dese twyvel begangen gemaect sonderlinge, *Sp. d. M.* 1, 110 *c*. — Vandaar de uitdr. begaen sijn met of om iet, *met* of *om iets verlegen*, *begaan* (in dial.) *zijn*. || Gi coninc ende al u raet waert hier seer mede begaen, *Rein.* II, 4972. Wair yement . . . om een graf begaen, dien souden die kercmeesters een ander graf wijsen, *Leid. Keurb.* 489.

3) *Verstoord*, *boos*, *toornig*. || Als die Coepman dit hoirde, wort hy sere begaen, Matth. 260. Du arme menschkijn, waerom bistu aldus seer verstoert ende beganghen? *Hs.* 88 *f.* 35 *a*.

4) *Droef te moede*, *treurig gestemd*. || (Si) quamen weder totten ghesetten daghe seer behanghen (*l.* beganghen), want sy niet gevonden en hadden, dat sy begheerden, *Hs.* 80 *f.* 12 *b*. Sy en mochten daer niet langher bliven, want die nachte was nakende: merc, hoe sij beganghen waren, *f.* 157 *a*. Als die bisscop des tempels dit hoerde, wort hi beganghen, *f.* 15 *b*. Doe die beganghen allendich man alleen op sijn bedde lach, *Hs.* 88 *f.* 68 *b*. — Jammerlike begangen, *zeer treurig gestemd*, *diep verslagen*. || In vresen jammerlec begangen hilt hise langen tijt gevangen, *Brab. Y.* VI, 4745. Die niemare quam al te hant vrou Johannen van Brabant, dat die hertoghe was ghevanghen; dies was si jammerlijc begangen, 6253. — Ook begaen (begangen) sijn met enen, *medelijden met hem hebben*, *met iem. begaan zijn*. || Dat een ander uut minnen ende lyeften mit hem beghanghen is, *Bern. S.* 11 *c*.

BEGANGENISSE. Zie BEGANKENISSE.

BEGANC, znw. o. Mhd. *beganc*.

1) Van *begaen*, in den zin van *over heen gaan*; het trans. *gaen* (zie ald. BEDR. 2). *Bereik*. || Ic niet woude . . al hebben in mijn bedwanc, dat die sonne heeft in haer beganc, *Amand* II, 3643; d. i. eig.: wat de zon *binnen haar bereik heeft*, m. a. w. *beschijnt*.

2) Van *begaen*, in den zin van *te werk gaan* (zie ald. ONZ. 3). *Handelwijze*. || Sint dat u Pompejus dwanc, emmer waerdi wederstranc, ende hebt jeghen ons ghestreden; quam dat van uwer moeghentheden? wat volke waest dat ons oit dwanc? waendi hebben an u beganc grote hulpe dan tuwer baten? *Rijmb.* 33827 *var.*; d. i. gelooft gij dat gij dan nu *met* (eig. *van*) *uwe handelwijze* u zelven nog hulp zult verschaffen (eig. *hebben*), dat deze handelwijze u nu voordeel zal aanbrengen? Deze lezing van C. is verre te verkiezen boven de andere en ongetwijfeld de echte.

AANM.—Van de tortelduif wordt *Nat. Bl.* III, 3401, gezegd: „An vruchte es haer lijfs beganc, ende si vliet des sulfers stanc." De bedoeling is: Met vruchten *voorziet* zij *in haar levensonderhoud*; beganc moet dus beteekenen *onderhoud*, *instandhouding*, maar van het ww. *begaen* kan deze bet. moeilijk worden afgeleid. Denkelijk schuilt er eene fout in de Hss. en moet men lezen: „An vruchten es haer lijf *belanc*," d. i. *aan vruchten is haar leven gelegen*; *van vruchten hangt haar leven af*; bij welke lezing de Hss. *V.* en *J.* het naast komen. Zie verder op BELANC.

3) Van *begaen*, in den zin van *een plechtigen omgang doen* (*ald.* 4*b*). *Staatsie*, *processie*, *plechtige omgang*, *plechtigheid*. || Met hymnen ende met groten sange ende met sere bliden begange waren si bracht in der kerken, *Sp.* II⁷, 38, 45.

BEGANKENISSE (BEGANGENISSE), znw. vr. Mnd. *begenknisse*. Mhd. *begancnisse*; hd. (leichen-) *begängnis*.

1) Van *begangen* (*begaen*) in den zin van *overvallen*, *in het nauw brengen* (zie ald. 2*e*). *Druk*, *bekommering*. || Een hoemoedich hert . . is onbevoelic totten crancheiden sijns evenmenschen ende en voelt niet horen last ende beganghenisse, *Stemmen* 56.

2) Van *begangen* (*begaen*) in den zin van *een plechtigen omgang doen* (zie ald. 4*b*).

a) *Plechtige omgang*, *processie*. || Dit was in der tijt, dat die beganckenis was (*te Aken*), *Exc. Cron.* 152*b*.

b) *Een plechtige omgang ter eere van een gestorvene*, *plechtige uitvaart*, *lijkdienst*, *zielmis*. || Begankenisse ende jaergetijde . . alle twee jaer doen . . ende begaen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 633. Des goensdachs . . liet die coninc van Behem . . den doden coninc van Ungarien begraven met groter solemniteyt ende beganckenisse, *Exc. Cron.* 294*c*. Offer beganghenissen waren of doden of bruiloft, *Leid. Keurb.* 44. Als men begancnesse dede tot Hairlem over den here van Sinte Aubin, *Oorl. v.*

Albr. 48. Dat si myn lichaem begraven mit behoorliker uytvaert of Beganghenisse, Matth. *Anal.* 3, 37. Men groef haer doode lichaem in den velde sonder kersteliker uitvaert of beganghenisse, 208. Zoo ook 2, 288. Dat si Bisscops Willams beganghenisse ende memori . . in elken jare . . doen sellen, Mieris 2, 450*a* (*a.* 1327). Die brueders ende die kynder die tot sijnre wtvaert gheropen waren, brochten den nacht . . also inden love Gods toe, dattet niet en sceen enighe begangenisse eens doden te wesen, *Hs.* 87 *f.* 83*c.*

BEGAPEN, zw. ww. bedr. Het transitieve *gapen. Overgapen.*

1) *Inslikken*, *verslinden.* || De eenheit Gods, die met ewegen hongere . . al dat mint, begaept ende verslint, Ruusb. 1, 51 (bij Surius: *dehiscens absorbet*).

2) *Bevatten*, *begrijpen.* || Nu is die minnende siele sonderlinghe gulsich ende ghierich ende gaept wide. . . Maer si is creature, ende en mach die alheit Gods niet begripen noch begapen, Ruusb. 3, 229.

3) *Omvatten*, *bereiken.* || Hy voert voele seyls op een cleyn schip; hy wil voele begaepen, *Spreuken* 56.

BEGAREN, zw. ww. bedr. Andere vorm voor begeren, vooral in het rijm gebruikt (zie ald.). Verg. over de *a*, De Vries, *Mnl. Wdb.* 4, en de daar niet genoemde vormen *daren* en *deren*, *vertaren* en *verteren*, *verwaren* en *verweren*, *paren* naast *peren* (*Wal.* 3806).

Bedr. — 1) *Begeeren*, *willen* — *a*) met den 4den nv. der zaak of een onb. wijs. || Twater dat wilen ere David begaerde die here van Bethleem der fonteine, *Lett. N. W.* 5², 70. Du begaers (*d. i.* du begaerdes) oyt dat, nu drinct bloet ende make di sat, *Sp.* I¹, 9, 27 *var.* (*in Add.*). Te doene ter vaert dat sente Dyonijs hadde begaert, *Sp.* II¹, 13, 21. Soe si de zale hogher begaren, soe dieper wielt de gront, Hadew. 1, 48. Wel scone joncfrouwe, ic begare jou riddere te sine, *Wal.* 9772. God gheve jou al dat ghi begaert, *Wal.* 2980. Dinket jou goet ende ghijt begaert, 2987. Die vrouwe die oerbaer begaert, *Vrouw. en M.* VIII, 330. Dan ghesciet als men begaert, *Wap. Mart.* I, 176. Zie verder *Lett. N. W.* 5², 79; *Yst. Bl.* 2150; *Limb.* I, 2744; *Rijmb.* 4628, 6185, 30843; Ruusb. 2, 2; *Sp.* I¹, 31, 31; 1², 49, 13; II², 65, 29; *Troyen* 660; *Nat. Bl.* II, 2426, 2432; *Lsp.* Gloss.; *Huge v. Bord.* III, 60.

b) Met den 2den nv. der zaak. || Hi machs vraghen, dies begaert, *Lsp.* I, 1, 57. Walewein es mine name . .; so sect mi duwe, of ghijs begaert, *Wal.* 1071. Alse die vechtens begaerden, *Eleg.* 390. Waer daer iemen dies begaerde, 1147. Nu creech hi des hi begaerde, Hild. 145, 233. — Ook met eene bepaling met *op.* *Iets van iemand begeren.* || Die hem lieve zonde doen ende waerde, waert dat hijs op hem begaerde, *Lsp.* I, 27, 51. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. *Verlangen*, *begeerte.* || Die wisen setten hoer begharen in ghenoechten altemale, Hild. 218, 144. Als die heren weert in de sale vergadert waren, vrageden si welc sijn begaren wair ende wat hi wilde, *Grimb.* II, 958. God maketse dor haer begaren, na haren wille maertelaren, *Sp.* IV¹, 21, 25. In groet begaren, dat si gecrigen mochte gesonde, IV², 43, 28. — Ook kan *begaren* gebruikt worden van onvrijwillige handelingen. Zoo wordt bij Velth. Kerstendoem begaren gebruikt voor *het Christendom willen aannemen.* || Daer si dus reden . ., quamen dese crucenaren ende vrageden, of si kerstendoem begaren, ende wie die des en wilde niet, dien daden si pine ende verdriet, Velth. V, 15, 24.

2) Enen —, *iemand begeeren bij zich te hebben*, *oproepen.* || Om dit trac in Vlaendren myn Her Jan van Namen tallen steden dan, ende begarde tfolc gerede al Vlaendren, Velth. IV, 68, 48.

3) Enes —, *het op iemand gemunt hebben.* || Seghelijn, die sijns begaerde, sloech hem so met sinen swaerde in sijn scoudere, *Segh.* 4351 *var.*

4) Met eene zaak als onderwerp. *Iets gaarne doen*, *gewoon zijn*, *plegen.* || Dese (steen) begaert in lode te staen, *Nat. Bl.* XII, 1320.

* BEGAT, verkeerde lezing voor begaet van begaden, *bewerken* (zie ald.). || Dat kordewaen, ruych ofte begat (*l.* begaet), *R. v. Utr.* 1, 213, 72.

BEGAVEN, zw. ww. bedr. Mhd. *begâben*; mnd. *begaven.* Van *gaven* (zie ald.).

1) *Stoffelijke gaven schenken*, *begiftigen*, *beschenken.* Met den 3den en 4den nv. van den persoon. || (Stephanus), die bi sijnre pauslijcker benedijngen die plaetse begaefde, *Exc. Cron.* 19*c.* Die coninc santse mit groter eeren beghift ende begaeft weder in hoer landen, 69*b.* Die armen begaefde hi, die naecte clede hi, 75*c.* Daer nae quam die Hongchersche coninck ende begaefde den heren mildeliken, 97*d.* Ik wil u begaven ende schoone giften geven, *Heemsk.* 31. Ist dat yemant huyert een maget, eer dat hij ondertrouwet is, ende slaept hi mit haer, so sal hijse begaven ende te wijve hebben, *D. B.*, *Exod.* 22, 16. Haren vrienden sal hi dan beghaven mit suverliken ghiften, *Barth.* 194*b.* Die coninc begavede menege vrouwe, *Merl.* 7670; vgl. 7679.

Aanm. — Voor *begaven*, Velth. III, 45, 75, lees *begaden.* Zie *Taal- en Lettb.* 6, 308.

2) *Geestelijke gaven schenken*; *met onstoffelijke eigenschappen toerusten.* || Onse lieve Here ons mit drien manyeren van gaven begaaft, *Ned. Proza* 153. — Meestal gebruikt in het deelw. begavet (begaeft). || Dat hij namels mit overvloeiende ghenaden Goods begavet soude worden, *Hs.* 88 *f.* 1*d.* Doe . . wort hy mit groten gheesteliken troest in sinen ghebeden begaeft, 4*c.* Wort hy mitten vroechden des heilighen gheest wonderliken begavet, 10*c.* Hy wort van den Gheest Goods begavet, 12*a.* Want Sinte Franciscus rechtevoert mit groter vleischeliker becoringhe begavet wort, 20*a.* Mit also groter droefheit des herten wort hy begavet, 34*d.* Vander godliker minnen verwackert, begavet ende ontfunct, 39*d.* Sijn hert wort mit vruechden ende mit rouwen te samen begavet, 57*d.* — Vandaar ons bnw. *begaafd.*

3) In de bepaalde opvatting van *met den geest Gods vervullen*, *bezielen*, *in geestvervoering brengen.* || (Hy) wordt also begavet, dat hy van hem selven quam, *Hs.* 88 *f.* 46*d.* — Vandaar het nog heden in dialecten levende *begavenis* (*begâves*), voor *toeval*, *beroerte.*

4) In het algemeen. *Vervullen.* || Die heilighe gheest der wijsheit, der verstandicheit . ., moet di begaven ende vervollen, *Ned. Proza* 112. Zie ook Oudem. 1, 389.

BEGAVER, znw. m. *Hij die gaven geeft*, *uitdeelt*; *zegenaar.* || Alreovervloedichste begaver, alrerechtvaerdichste ghelder ende betaelder, *Bern. W.* 141*a.*

BEGAVENISSE. Zie begaven 3).

BEGAVINGE, znw. vr. Van *begaven* in den zin van *bezielen* (zie ald. 3). *Bezieling.* || Soe wort hy noch nare tot meere begavinghe Goods ghetoghen, *Hs.* 88 *f.* 4*c* en 5*a.* Van der godliker begavinghe, die hem nae sijnen wensche ghegheven worde, 23*c.* Als hy onder dat volc onversienliken van den here enige begavinghe ontfinc, 45*c.* Soe

wanneer die knecht Goods in sinen ghebeden enighe begavinghe ontfinc, dan selle hy segghen: o Heer, desen troest hebstu my . . vanden hemel nedergheseent, *ald.*

BEGEENSIDE, voorz. met den 3den nv. Hetzelfde als *begonside*; z. ald., en vgl. BEDESSIDE. *Aan gene zijde van*; hd. *jenseits von.* || Van een weghe te makene begheenzide sinte Truden brugghe, *aangeh. Invent. v. Brugge* Gloss. 592*b*.

BEGEER, znw. o. Eig. stam van het ww. *begeren*. *Begeerte*, *verlangen*. || Dient den heren met vlite! dat is al mijn begheer, *Hor. Belg.* 10, 188. Neemt ghine, seit Pylatus weer, end crunsten self na ju begheer, *O. H. Pass.* 21, 539. Te cussen di is sijn begheer, *ald.* 24, 666. Al mijn begheer ende oech mijn troest hebbich zu deer, *Vad. Mus.* 1, 380, 1.

BEGEERDE (BEGERDE), znw. vr. en o.; hd. *begierde*. *Begeerte*, *verlangen*. || Dese Keyser woude emmer weten, ende leider ane al sijn begheerde, hoe groet van goude ware sine werde, *Belg. Mus.* 10, 58, 36; „*hij verlangde met alle geweld*, *wilde gaarne weten.*" Ende moechdi mi daer helpen an, dat mijn begheerde warde vervult, *MLoep* I, 640. Daer hi sinen broder ter eerde doen mochte na sine begeerde, *Lanc.* III, 6963. Oec selke vrouwen, alsijt weten, hebben begerde om erde teten of crijt of colen sonderlinge, *M. en Vr. Heim.* 1119. Dien u mint hem weder bemint, . . ende weder gheeft begheerte den begheerden, *D. War.* 3, 247, 15. Fallax hadde begerde negene, dan om Flandrijs te slane doet, *Flandr.* I, 359. Die onderste begerde gelicter Iven, ende die overste Adame, *Limb. Serm.* 15*d*. Omme tanhoorene zyne begheerde, *Invent. v. Brugge* 5, 446.

BEGEERLIKE, bnw. en bijw. Van *begeren* (zie ald.). Mnd. *begerlik*.

BNW. — **A**) In actieve opvatting.

1) *Begeerig.* || Dese menschen en hebben ghenen begheerliken lost tote den heylighen sacramente, Ruusb. 3, 182. — Die begheerlike cracht, *de kracht der begeerte.* || Si moet vervullen die begherlike cracht, 1, 24. Die andere natuerlike cracht, dat is die begeerlike cracht. Die sal gheciert sijn metter ander sedeliker doecht, die hetet Ghematicheit, 4, 139.

2) *Innig*, *vurig*, *hartstochtelijk.* || Hier omme als bi naturen recht hebben wi begerlic vermanen te al dat wi goet bewanen, *Sp.* II[a], 74, 120. Dat hy alle den dach mit begheerliker minnen overdochte, *Hs.* 88 *f.* 47*c*. Een vrouwe is erbaer, begeerlic, eerlic ende lieflic, *Sal. e. M.* 44. Si plaghen die doden mit begheerliken tranen over te bescreyen, *Barth.* 532*b*. Enen ynnighen, verhavenen, begheerliken levene, daer vele menschen toe comen overmits doghede ende die gracie Gods, Ruusb. 6, 4.

B) In de thans nog gewone passieve opvatting. *Waardig om begeerd te worden.* Reeds in het Mnl. gebruikelijk, b. v. *MLoep* II, 3503.

BIJW. — *Met aandrang*, *met ijver*, *met innigheid.* || Soe dat ghi . . claghet hem algader uwen noot seere claeghelike, ende baedt hem begerlike beide om hulpe ende om troest, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 34, vs. 38. Dan sal in oerbare dies heileghes landes menech minsche sijn bloed sturten . . ende selen dan Gode vergelden de doet, begeerleke ende devoteleke, die hi doer hen leed betterleke, *Christ.* 1103. Daer diende ter tafelen menech edelman en diende seer begeerlijc ende met groote naerstigheid, om dat er niet gebreken soude aen spijse en drank, *Heemsk.* 2 (de lezing is in orde en de verandering van Matthes (bl. 187) overbodig. Vgl. het Lat. *cupide*). Dienende Elizabeth oetmoedelic ende begeerlic ende mit eernste, *Hs.* 80 *f.* 22*b*.

BEGEERLICHEIT, znw. vr. Door Ruusbr. gebruikt voor — 1) *de zetel der begeerten*, *het gemoed.* || Onder alle dogede, die onse gevoeleke begeerlecheit, *ons voor indrukken vatbaar gemoed*, ufenen mach, soe es dat eenvoldige verlangen meest te prisene, 1, 86. Dat hoechste werc der karitaten, na wise der begerlicheit, 87.

2) *De begeerte*, *het verlangen.* || Om ons gherecht te makene, leet hi die doot in groter minnen ende begheerlicheden, *ex vera charitate et desiderio*, 4, 126.

BEGEERNESSE, -NISSE, znw. vr. — 1) *Begeerte*, *begeerlijkheid*, *gulzigheid*, *wellust.* || (God) sloech alle die liede doot, die omme tfleesch maecten noot; dies nam die stat die name daer ave van begheernessen die grave, *Rijmb.* 5588, „sepulcra *concupiscentiæ.*" Phinees . . greep een steecswaert, ende ghinc inden bordeel na den man van Israhel ende doerstacse beide te gader den man ende dat wijf in hare begheernissen, *D. B.*, *Num.* 25, 8.

2) *Begeerte*, *verlangen*, lat. *desiderium.* || Begernisse ende gebrukennisse gots, *Limb. Serm.* 182*b*.

BEGEERRE (BEGERER), znw. m. Van *begeren* in de tegenw. beteekenis. *Hij die begeert*, *verlangt.* || (Jhesus) hevet vele begheerres sijns troestes, mer luttel die drucke ende liden begheren, *Kal.* 7, 166. Een begherer der vreemder dinghe, *Hs.* 75 *f.* 117*c* (*Hs. N. T.* 83*v*: een begheerre). Begheerre in vele wisen alre eren ende wachtere, Velth. VII, 20, 58 (*aldus leze men voor* begheren, zie *Tijdschr.* 1, 288).

BEGEERT, znw. o.; hd. *das begird. Begeerte*, *verlangen.* || Nu secht mi, wats uw begheert? *Lansl.* (*H*) 255 en 696. Dit gebot verbiet begeert of consenteringe enigher echtscap vleischelic mit wiven buiten echtscap te hebben, *Con. Som.* 5*b*.

BEGEERTE (BEGERTE), znw. vr. en onz. *Verzoek*, *verlangen*. Hetzelfde als *begeerde* (zie ald.). || Vrouwe, dits mine begherte, *Theoph.* (Bl.) 989. Dusdaneghe dinc dedem sijn herte vallen in quaden begherte, *Theoph.* 359. — Ook in de uitdr. een begeerte doen, *een verzoek doen*, *het verlangen kenbaar maken.* || So was ghedaen aen die van Ghendt een begheerte, als dat si tgelt souden ofstellen ten derde, *aang. Invent. v. Brugge* Gloss. 247.

BEGEGENEN, zw. ww. onz. Hd. *begegnen. Bejegenen*, *ontmoeten.* || Dat hem wat wonderlics begeghent was, *Hs.* 88 *f.* 58*c*. (Hi) gheliede openbaerlic wat dat hem begeghent was, 67*c*.

BEGECKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *begecken. Voor den gek houden*, *misleiden*, *bedriegen*, *den spot drijven met.* || Dies ben ic, aerm keitijf begeect mids mire grote roekeloesheit, *D. War.* 3, 243, 61. Als een man een wijff beghecket, daer hi liefde mede pliet, *MLoep* I, 2708.

BEGECKINGE, znw. vr. Mhd. *begeckinge. Bespotting*, *beleediging.* || Alle twist, achterclap, bespottinge, begheckinge, leugentale, . . etc. schouwende als een doodelijcke peste, *Belg. Mus.* 5, 190.

BEGELDEN, st. ww. bedr. (*begalt*, *begouden*). Van *gelden* (zie ald.). *Betalen*, *voldoen.* || Ic was sculdich offerhande om salicheit: huden heb ic mine ghelofte begouden, *D. B.*, *Spreuk.* 7, 14.

BEGEN, znw. o. Andere vorm voor *begin*, *Sp.* II[1], 11, 95; *Vad. Mus.* 2, 177, 32; Ruusb. Dl. 2 Gloss.; *Rincl.* 226; *enz.* Zie BEGIN.

BEGENNEN, andere vorm voor *beginnen*, *Boetpr.* 32, 83; *L. o. H.* 4024; *Esm.* 30; *Serv.* I, 1; *Cass.*

1438; *Vad. Mus.* 2, 177, 31, e. e. Zie BEGINNEN.

BEGENE, bijw., in de verwante talen onbekend; misschien samengetrokken uit *bi-ge-eene* (vgl. *getwee*, *gedrie*, *geviere* enz.). Vgl. Jonckbloet, Aant. op *Wal.* Dl. 2, bl. 295 vlg. en Halb. *Aant.* 80.

Bijeen, *te samen*, *te gader*, vooral in verbinding met *al*. Ongeveer hetzelfde als *algader* en als *al gemene*, waarmede het soms in varr. afwisselt. Het woord was al in de middeleeuwen aan het uitsterven, blijkens de talrijke varianten. || Tleec volc begene, clerke ende tgemene diet die en wilne kennen niet, *Sp.* III^{4}, 38, 26. Hare tanden waren uut beghene gevallen, sonder een allene, *Rose* 347 *var.* (*tekst* gemene). Hi hadde C. ende XV kinder, sonen warent alle beghene (*zonder uitzondering*), *Sp.* I^{2}, 49, 4. Tfier verbernetse al te male ende dat daer in was al begheene, sonder hi ende sijn kind alleene, *Sp.* Dl. 2, bl. 10*b*, vs. 20. (Hi) voeredse dor there gemene, ende si vliekense alle beghene, *Sp.* III^{7}, 55, 41. Die edele XII stene, die God vercoren heeft al begene, *Troyen* 5414 *var.* (de tekst van Segher had ten onrechte *degene*; vgl. *Tekstcritiek*, bl. 23). God gheve hem al beghene die quaet voerdren *enz.*, *Rose* 6907 *var.* Want hijt mi seide in ware tale van den rauwe al beghene, 4164 *var.* (Venus) die al beghene die rosen pluete entie blade, 2924 *var.* (de tekst heeft *al rene*, waarmede het ook vrijwel in beteekenis overeenkomt). God die macht hevet ende ghebod over ons allen beghene, *Wal.* 7049.

2) Als versterkend toevoegsel staat *begene* ongeveer in den zin van *met allen* (zie AL, kol. 319). || Sijn name horde begheene (*vooral*, *in het bijzonder*) een heidijn coninc, *Sp.* III^{8}, 46, 48. Vrient, dronckenscap scuwe beghene, want so es vul ende onreene, *Bouc v. Sed.* 904. — Vooral met eene ontkenning verbonden. Nieman, niet (clene) beghene, *niet met allen*, *niemendal*, *niets ter wereld* of *niemand ter wereld*, *in 't geheel niemand*. || In wille hem niemene geliken no moenc, no eensedel begene, no bisscop in die werelt gemene, *Sp.* III^{4}, 38, 10 (de lezing is in orde en de door de uitgevers van den *Sp. Hist.* voorgestelde verandering overbodig). Fransoys, die hem clene up zine wijsheit begene getrooste, *Franc.* 1539. Dat vroomt andren lieden clene, ende mi selven niet beghene, 4954.

BEGERDE. Zie BEGEERDE.

BEGEREN, zw. ww. bedr.

1) In de hedendaagsche beteekenis, doch ook in de ruimere opvatting van *vragen*, *verzoeken*, *het verlangen uitdrukken* of *te kennen geven*. || Omme de likedeelres .. te begherne dat mense justichieren zoude, *Invent. v. Brugge* 3, 435. Nooddorst ende lavenesse comen begheren, 6, 14. Bistandicheyt (*hulp*) begheren an enen, 3, 502. Aelmoessene begheren, 6, 476. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. || Ic gheve hem al siin begheren, *Limb.* X, 762. U begheren wort wel gedaen, *Lett. N. R.* 5, 282, 24. — Te wesen begeren, *ergens gaarne willen zijn*. || Ter brulocht wert, daer si sere te wesen beghert, *Limb.* XII, 1287. — Ook met den 2den nv. || Alsoe en sal der vrouwen lijf niet eens anders mans begheren, *X Pl.* 2166. Ofte hi Melioers hadde begheert, *Parth.* 2119. Nu come vort dies beghere, *Eleg.* 1150. Dit seit hi dat recht is ende begeert des ordels, *R. v. Utr.* 2, 102; vgl. 103. Mede so begheerde hi eens ordels van ons, 137. Zoo ook elders *passim*. Hier en begeric uwes comens twint *Rose*, *fr.* bl. 256, 234 (op deze plaats kan men òf den 2den nv. beschouwen als van *begeren* afhangende, en *twint* als bijw. opvatten, òf den 2den nv. van *twint* laten afhangen, in welk geval *begeren* hier een 4den nv. regeert). (Hy) begheerde raets van hem, *Hs.* 88 *f.* 9*c*.

2) *Het gemunt hebben op.* — *a*) Met den 4den nv. der zaak. *Het op iets gemunt hebben*, *iets treffen*, *aandoen*. || Droemen ... van vuere, van blixem ende van anxteliker barninge der luchten, twelc gheschiet van enen vierighen roke, die de herssen begheert ende die ymaginaci verwandelende is, *Barth.* 88*b* (wel als latinisme te beschouwen; lat. *petere*).

b) Met den 2den nv. van den persoon. *Het op iemand gemunt hebben*, *hem aanvallen*, *aantasten*. || Als die coninc sijns begerde, tart hi bat naer ende prant den gonen tsweert uter hant, 7274. Die daer meest sijns begherde dedi so, dat hine gherochte, dat hi tlictekin toghen mochte, *Wal.* 6422. Dandre, die sijns begheren, si torden an metter vaert, 7302.

3) In rechte. *De medewerking of tusschenkomst inroepen van.* || Als die nachten ommegecomen syn, so sal die rentmeesters clerc begeren den rechter, dat scependom ende den clerc; ende gaen ... ende vercopen der luden goet, ende eigenen dat, so voirs. is, Matth. 172.

4) *Rechten doen gelden op iets*, *iets opeischen*, fr. *réclamer*. || Nemmermeer eenich recht te heeschene noch te begheerene ant voors. leengoet, *Invent. v. Brugge* 6, 212.

BEGERER. Zie BEGEERRE.

BEGERINGE, znw. vr.; mv. *begeringen*.

1) *Begeerte*, *verlangen*. || Ende en gheert dit noch dat dan ghelt, dit is al sijn begheringhe, *MLoep* I, 24. Utegerect van begeringhen, *D. War.* 3, 346, 425. Te stervene was haer begeringe, 4, 277, 301. Al ghecrijghen wij onser herten begheringhe, *Vad. Mus.* 4, 129. Mit vuerigher begheringhe ende crachtigher wtstreckinghe, *Stemmen* 161. Hi is oec een minne in mijnre begheringhe, 139. Ongecuste begeringen, die el niet genoegen en mach dan minnen, Ruusb. 1, 32. — In der begeringhen sijn, *begeerte hebben*. || Die sulke riddere . . ., die in der begeringhen zijn, der ecclesien viande mit crachte te verdrivenene, *D. Orde* 210.

2) *Zondige begeerte*, *begeerlijkheid*, *aanlokking tot sonde*, *hartstocht*. || Om dat ie begeringe . . van den minsce quam te heme (*Christus*), Velth. VIII, 29, 21. Daer om dat si daermede begheringhe . . miden ende ontvlien wouden, *Gulden Troen* *f.* 58*a*. Din bosen begeringen mag si so lange volgen, si compt in bosen wille, *Limb. Serm.* 15*a*. Alse die twe begeringen dan also versellen, so gescit die sonde, *ald. c.* Si ontstaken in hare begheringhen (*in hartstocht voor Suzanna*), *Hs. v.* 1348, 86*b*. — Zie ook BEDRIEGINGE.

3) In mystieken zin. *Innig verlangen*, *innigheid*. Vgl. BEGEERLIKE. || Doen beghonst Kerstine al saen Te deum laudamus met groter begeringhen, *Christ.* 1188. Die in den daghe sijnre sterflicheit offerde bedinghe ende begheringhe (lat. *supplicationes*) tot den ghenen, dien vanden doot behouden mocht, *Hs.* 75 *Hebr.* 5, 7. Alse wi hebben moten, in allen dogeden, minleke begeringen, Ruusb. 1, 84.

BEGERTE. Zie BEGEERTE.

BEGETEN. Bij gissing door de uitgevers van den *Sp. Hist.* hersteld voor *beheten*, *Sp.* III^{2}, 43, 63. || Dan ga ic pensen ende maerken om apostelen ende om patriarken, om maertelaren ende om propheten, die en laten mi niet qualijc begeten.

Het is het tegenovergestelde van *vergeten* (= ags. *andgitan*; ohd. *antgezan*) en beteekent dus (*iets kwaads*) *bedenken*. Reeds het Got. kende *bigitan* in de bet. *vinden*, *verkrijgen*; ohd. *bigezan*; ags. *begitan*; eng. *to beget*. Zie de noot op *Sp. Hist.* Dl. 2, bl. 138.

BEGEVEN, st. ww. bedr., wederk. en onz. Mhd. *begeben*; mnd. *begeven*.

Bedr. — 1) Met een persoon als object in den 4den nv.

a) in de tegenwoordige beteekenis. *Verlaten*, *in den steek laten*, *aan zijn lot overlaten*. || God harde node begheeft, dat hi so diere ghecocht heeft met sinen pretiosen bloede, *Wrake* III, 279. So sal die man volghen den wive, vader ende moeder begheven, *Rijmb.* 580. Vgl. verder *Franc.* 8818; *Ferg.* 4282; *Flor.* 812; *Lorr.* I, 339; II, 1240; *Beatr.* 138, 436, 453; *Heemsk.* 53. Urake, die sijns (*afh. van* niet) niet begaf, *Parth.* 3408.

b) *Met rust laten*. || Worde mens iet gheware, der leider niemare, die ons langhe heeft begheven, *Belg. Mus.* 10, 92, 111. Wie langh seldi mi hier doen merren? wanneer seldi begeven mi, dat mijn ziele quite ende vri moegh wederkeren te haren sceppere? *Christ.* 1578.

c) *Vaarwel zeggen*. || Overmids becoringen begaf hi Gode ende sochte gerief, Ruusb. 1, 64.

2) Met eene zaak als object in den 2den of 4den nv.

a) *Verlaten*. || Malcrois hevet hi begheven, sijn casteel, *Rein.* I, 273. Comter enich by gheval, in een goede luwe haven, si waren sot die die begaven, ende seylden weder in dat meer, Hild. 245, 146. Water ende gras es haer leven, teerst dat si den boom begheven, *Nat. Bl.* III, 737. Oft elc behouden wil sijn ors ende sine wapine ende sijn leven soe suldi dien wech begeven, *Lanc.* II, 43590. Daer hi een begeven huus vernam, III, 4650. Een gestichte bi Assise, dat begeven was ende tevallen, *Franc.* 1554. Hi soude des lants moeten begheven, *Brab. Y.* V, 4817. Dan sal hi slives begheven, *Lanc.* II, 46404.

b) *Nalaten*, *achterlaten*, *vaarwel zeggen*, *opgeven*. || Ic hebbe gheleeft bi sduvels aert ende hebbe die hope van mi begeven, *Sp.* IV², 54, 32. Dese bant mach hi vergaen, ende werden al begheven? *Limb.* XI, 672. Dat hi wel geware waert, dat hi emmer moeste begeven sinen wille, *Franc.* 4986. Hadstu niet begeven tgebod, dat di God geboed, *Rijmb.* 360. Ic moet leiden een ander leven; dit abijt moetic begheven, *Beatr.* 79. So wilt alle droefheit begheven, die der werelt toebehoert, *Melib.* 170. Die rudders begaven die scande, *Franc.* 3875. Een testament, een wet, die en selen wi niet begheven, *Wrake* I, 1710. (Si) begaven met haren scaren dat dolen ende achter lande varen, *Sp.* I⁴, 16, 24. Dus heeft hi Gods ghebod begheven, *Rijmb.* 9032. Si hebben begheven dat vechten binnen in die stede, 30922. Eten, slapen .. dats dat si node begheven, *Nat. Bl.* III, 339. — Ook met den 2den nv. || Si beghevens bat, *Flor.* 68. Beghef diere sotheit, 2112. Gi seles begeven, *Lorr.* I, 859. (Sodat) soes vordan souden begeven, *Vrouw. e. M.* III, 53, 5. Derre talen seldi begheven, *Beatr.* 598. Menne wouts niet begeven, Stoke VI, 187. Oec en wil sijs niet begheven, *Nat. Bl.* VII, 285. Dat kint des niet begaf, IV, 412. (In de drie laatste voorbeelden kan *niet* ook de regeering van het ww. zijn, en de 2de nv. van *niet* afhangen). Ghi hiet mi dat ics begave, *Parth.* 2970. Daetsi wel, si souts begheven, *Rein.* I, 21. — Ook met *van* in plaats van den 2den nv. || Vrouwe, van dier talen begheven wi, *Parth.* 3632. — Somtijds ook met een onb. wijs. || Menich heere, daer ic begeve te vertellene af die name, Heelu 1296. Dore die noot moesten si begheven meer te vechtene ende vlien, *Wal.* 6426. — Die werelt begheven, *afstand doen van de wereld en hare genietingen*, *haar vaarwel zeggen*, d. i. *in een klooster gaan*. Vgl. bij HEM BEGEVEN. || (Hy) vercoft . . . al dat hy hadde ende begaf die werelt, *Hs.* 88 *f.* 117 *c.* — Vooral gebruikt van het vaarwel zeggen van *zonden*, *ondeugden*, enz. || Ic eere zonden plie, die ic minne so utermaten, in canse begeven no gelaten, *Sp.* IV², 72, 12. Wildi archeit al begheven, ende daeraf te biechte gaen, *Rein.* I, 2940. Wye dat leert in minnen leven, die moet ghiericheit begheven, Hild. 85, 57. Die prelaten . . . selen . . . ghiericheyt begheven, *Wrake* III, 1074.

Aanm. — *Limb.* VI, 2720: „Het soude mi al miin leven rouwen, liet ict mi dus begheven: waendiit mi al ontcreghen? Neghi bi Gode ende ghinc haer ane," is de uitdr. vreemd en het rijm is bovendien onzuiver. Ook *ontcreghen* is fout, daar het geen onb. wijs is, begeven. Misschien moet men lezen: „Lietict mi aldus *begeven*: waendiit mi al *ontgeven*?" en verklaren: „Het zou mij eeuwig spijten, indien ik deze *gelegenheid liet voorbijgaan*; gelooft gij mij hierin te zullen verhinderen, mij die gelegenheid te zullen *benemen*?"

c) *Ophouden*, *eindigen*, *staken*, *een einde maken*. —

α) Met een znw. in den 4den of 2den nv. || Wie es alsulc in allet lant, die soude in dusdanen doghen sijn wenen begheven moghen, *Melib.* 133. Hieraf eyst tijt te beghevene die sprake, *Amand* I, 5938. Dat soe beghevet hare wenen ende hare carmen, *Wal.* 2128. Die doet doot al begeven, *Rose* 7650. Eer hi den slach begaf, *Limb.* III, 366. Die vrouwe si begaf alle dinc, *Vrouw. e. M.* VIII, 130. Hi begaf thant sine sure woorde, *Flor.* 2684. — Dat menighen man wort te sure, eer si storms widen begheven, Stoke IX, 440. Ic salre of segghen, eer ics beghevе, IV, 1078. Doe vandic daer meester Reinaert, die siere lesse hadde begheven, *Rein.* I, 154. Eers Vrederijc begaf, sloechi haer II coninge af, *Lorr.* fr. III, 321.

β) Met een onb. wijs. || Eer soe noit begaf hare spel jeghen den riddre te drivene, *Wal.* 9680. Wet dat ic niet en begeve, alse lange als ic leve, te prisene van Egypten tlant, *Sp.* III⁴, 38, 3.

γ) Met een afh. zin. || Ic bidde u, dat ghi niet en begheeft, ghine sijt ghetrouwe den goeden lande, *Glor.* 516.

— Vooral gewoon in de uitdr. Sonder begeven, *zonder ophouden*, *onafgebroken*, *achtereen*, *voortdurend*. || Ten sesten wighe . . . vachtmen achter een LXXX daghe nacht ende dach sonder begeven, *Sp.* I³, 17, 71. Rouwe sonder begheven bleve mi vort al miin leven, *Limb.* II, 57. Dat ics hare al min leven dancken sal sonder begeven, *Rose* 635 *var.* Si hare danse dreven ende hare spel sonder begeven, 7963. So leedde hi ginder sijn leven sonder enich ooc begeven, *Franc.* 4767. Sonder begeven es hi in den gebede bleven, 5291. Houi van herten sonder begeven, *Cass.* 265. Hare eigijn te sine sonder begeven, 1426.

d) *Loochenen*, *verloochenen*, *ontkennen*. Met een obj. in den 4den of 2den nv. || Ic weet wel, dat hi gherne soude sine wet begheven door hare, *Parth.* 5810. Die ene secgen, hi es waerlike die

beste riddere van ertrike, ende andre lieden begheven des, ende seggen, dat hijs niet en es, *Lanc.* II, 31546. — Ook met een onb. wijs. || Twee broederen . . begaven te wesene broeder, ende hadden orloge swaer ende groet, *zij verloochenden den broederband*, *Sp.* I[a], 78, 12.

3) Van *geven* in de hedendaagsche beteekenis. *a*) In beteekenis gelijk aan ons *geven*. || Doe begaf si den geest eer iet lanc, *Sp.* II[a], 7, 18.

b) Van geld. *Uitgeven*, *in betaling geven*. || Mits datmens in Vrieslant niet hogher begheven en mocht, *vermits men het schild in Vriesland tegen geene hoogere waarde mocht uitgeven*, *Oorl. v. Albr.* 269 (de 2de nv. *des* (in *mens*) hangt niet af van het ww., maar van het znw. *niet*). (Dat) de voors. tresoriers begheven moesten tvoors. ghelt na den prise ende weerde, *Invent. v Brugge* 5, 19.

c) *Regelen*, *rangschikken*, *de plaatsen aanwijzen*. Vgl. onze uitdr. *een ambt begeven*. || De hoofmeester roupt den chanson ende dan de chanson begeeft de tafele, Matth. *Anal.* 1, 271.

4) *Zenden*, *doen gaan* (vgl. ons wederk. ww. *zich begeven*); alleen gebruikt in verbinding met *in een cloester*, *tempel*, *abdie*, *ordine* en derg. *Iemand in een klooster doen gaan*, *van de wereld afzonderen*, *monnik of non laten worden*. || (Si) hebben den coninc Hilderike in enen cloester begeven . . ende daden hem moencs abijt andoen, *Sp.* III[a], 68, 17 (*Brab. Y.* I, 1216). Hare entie dochter hi begaf in ene abdie bet af, III[a], 44, 101. Darius die stont daer na, datse (*Astasia*) hem die vader wilde gheven . .; want hire hem niet wilde gonnen, begaf hise inden tempel der sonnen, I[a], 49, 24. Vrient, hebt maten in u rou; ik sal u kortelijc begeven in een rijk klooster, *Heemsk.* 91. Dat de voorseide Clays zine . . dochtere wilde begheven ende doen cleeden int cloostre van de Jacopinessen, *Cout. v. Brugge* 2, 205. W., de welke zire zuster begaf int clooster, *Invent. v. Brugge* 4, 420. Ghegheven A., de welke zire dochter begaf ter Nonne bussche, *ald.* — Een kint begheven, *een kind in de eene of andere geestelijke orde doen opnemen*, *het voor den geestelijken stand bestemmen*. || Dat men ne offere enighen nieuwen pape to sire eerste messe noch enighen kinde dat men begheeft meer danne V scelegen parisise, *Cout. v. Brugge* 1, 356.

Onz. — Gelijk men in het Mnl. zeide: mi begeven al die lede, *de kracht in al mijne leden begeeft mij* (b. v. *Lorr.* I, 128; *Sp.* II[7], 49, 183; vgl. *Ferg.* 4062: „So dat den orse alle die voeten begaven ende het viel te hope"), zoo kon ook het onz. *begeven* de beteekenis aannemen van *zijne kracht verliezen*, *verminderen*, of in gemeenzame taal *het afleggen*. || Doet wel die wile, dat ghi leeft, want wanneer ghi hier begeeft, so deylt men uw goet in dryen, *Stemmen* 14. Men doe hem thoeft of, et levet langhe nadat die buuc beghevet, *Nat. Bl.* VII, 530. So die mane meer lichts hevet, so die sonne meer begevet, *Alex.* III, 1267.

Wederk. — Evenals in het mnl. *de werelt begeven* gelijk staat met onze uitdr. *de wereld afsterven*, zoo was hem begeven hetzelfde als *zich zelven afsterven*, *afstand doen van zich zelven*, *zich geheel verloochenen*, *zijne zondige natuur dooden*. Vandaar dat *hem begeven* de bet. aanneemt van *van de wereld afstand doen*, *zich van de wereld afzonderen*, *in een klooster gaan*. || Het ne ware dat ghi u leven wandelen wout ende u begeven, ende hier bliven in religione, *Lanc.* II, 8205 (vgl. 17978). Ic hadde gedaen belof, behildic in den wijch min leven, dat ic mi dan soude begeven, 17979. Sone willic van u niet keren, maer ic wille mi met u begeven, ende met u bliven al min leven, IV, 13008. Dijn lief die di dede begeven es in dien tornoy doot bleven, *Sp.* I[7], 74, 117 (er moest eig. staan: „die *di di* dede begeven," vgl. Franck op *Alex.*, bl. 426). Te Clervaus mede ghevel, dattem een begaf... ende belovede moenc te sine, *Sp.* I[7], 79, 1. Ic wille mi begheven, *Rein.* I, 1501. Soe willic der minnen voert afstaen ende *mi* in enen cloester begeven, *Aiol-fr.* 403 (het onz. *begeven* komt in deze bet. niet voor: daarom is *mi* ingevoegd). Storve oec joncvrouwe Berte jof dat si hare begave, *Oorkb.* 2, 134 *b*. — Ook met toevoeging van het praedicaat *moenc* of *nonne*: d. i. dus eig. *zich als monnik of non*, d. i. *door monnik of non te worden*, *afsterven*. || Die liet varen der werelt eere, weelde ende ridders leven ende heeft hem moninc begheven, *Brab. Y.* II, 5455. Tote Segusiam gesciede een dinc, dat hem begaf een jongelinc . . ., ende waert minderbroeder gegeven (*lees*: begeven), *Franc.* 10347. Dat soe hare nonne begaf ende stont deser werelt af, *Sp.* III[a], 30, 7. Dat hi hem swaert moenc begaf, ende stont sijns graefscaps af, III[a], 89, 153. Dat hi hem moeste begeven te Prunen swart moenc, 90, 55. Zoo ook III[a], 87, 65. — Meermalen ook met toevoeging van de plaats, waar men zich van de wereld afzondert. || Ic wil mi alhier begeven in desen clooster ende dienen Gode, Hild. 147, 386. Ic soude mi.. gheerne begheven in eenen clooster, *Amand* II, 3392. Die coninc Bohort voer . . in hare hermitage hem begeven, *Lanc.* IV, 13029. Dat ic mi begaf hier (nl. *in die capelle*), II, 17978. Sint dat ic mi hier begaf, 45664. Perchevael begaf hem daernaer in ene hermitage . . ende dede ane cledere van religione, III, 11025. Hi es hem begeven gaen te Lysu in die heileghe stede, *Sp.* III[a], 43, 72. — De volledigste uitdrukking vindt men *Sp.* III[a], 87, 64: || Hi *stont der werelt af* ende *begaf hem moenc* . . *in enen cloester*.

— Van het ww. hem begeven is het verl. deelwoord begeven, dat veelvuldig als bnw. voorkomt, met de bet. *der wereld afgestorven*, *van de wereld afgezonderd*, *in een klooster zijnde*. || Een begeven man, die in die cruuste ordine was, *Franc.* 1866. Begheven lude so doet ere, Stoke X, 1097. (Het) was een begheven man, de hem de boetscap nam an, IX, 571. Beghevene lude soudens niet pleghen, VIII, 852. Moniken ende begheven lude, *Vrouw. e. M.* XI, 73. Nu heeft hi die grise covle an ende es een begeven man, *Lanc.* III, 16364; vgl. 66. Ne waer ic niet begeven man, ic soude over mire nichten vechten, II, 8740. Broeder Ghijsbrecht.. een begheven Willemijn, *Beatr.* 14. Begheven luden, monicken, *Lucid.* 2228. Eist bi begheven (Lat. *religiosi*) luden, eist bi ombegheven, V. d. Wall 104. Zie nog Huyd. op Stoke, Dl. 3, bl. 449; *Hor. Belg.* 12, 23 en 24; *Invent. v. Brugge* 2, 324. — Ook gebruikt in de min of meer pleonatische uitdrukkingen *een monec begheven*, *Rose* 4386; *een begheven clusenare*, *Rein.* I, 368, gemaakt naar het voorbeeld van *een begheven broeder*, d. i. *kloosterbroeder* (Die sijn kint Willebrodus begeven broeders gaf te leren, *Clerc* 13). — Begeven ordine, d. i. *kloosterorde*. || Minrebroeders, Jacopijn, Tsairtroysers ende Augustijn ende ander goede begheven oerden, Hild. 218, 133. — Begeven leven, *een van de wereld afgezonderd leven*, *kloosterleven*. || Hij dochte . . in een begheven leven Gode te dienen,

Pass. W. 188 *b.* — Ook wordt begeven als znw. gebruikt (mv. *beghevene*), in de bet. *kloosterling.* || Hoe lieflike si de beghevene ende al de lieden plach tontfaen, Stoke IV, 1138. — Eindelijk wordt van het deelw. begeven een nieuw werkwoord gemaakt, nl. begeven sijn, dat dus gelijk staat met hem begeven hebben, en den tgw. tijd uitdrukt, evenals *gelegen*, *gezeten*, *omgeven*, *omringd zijn*, en de Mnl. *gewoent*, *gecost*, *gestaen*, *gereden sijn*, enz. (vgl. *T. en Lettb.* 4, 188). Begeven sijn bet. dus eig. *in een klooster gegaan zijn*, d. i. *in een klooster zijn.* || Sijn moeder was begheven ende leedde eenre nonnen leven, *Lsp.* II, 48, 373. Te Beverepaer es hi begheven, daer wil hi wesen al sijn leven, *Ren.* 911. Nadat hi (*Lancelot*) aldus was begeven, *Lanc.* IV, 13005. Die hermitage . . daer sijn oem begeven ware, II, 45651. H., dochter van . ., die begheven was ter Biloke te Ghent, *Invent. v. Brugge* 2, 367. Die begheven was in enen nunne clooster, 3, 138. Mi dunct wi sijn begheven alse eneghe clusenaren, *wij zijn hier als het ware in een klooster*, *Belg. Mus.* 10, 92, 106. Dat wi beiden begheven waren, dat wart hem al te siere pine, *Rein.* I, 1487. Dus es soe der werelt ontronnen, ende begheven daer met nonnen, *Sp.* I⁷, 65, 297 (*var.* ende heeft begheven hur met nonnen). Die lichame es uter erden gheheven . ., al es die ziele in hem begheven, *al is de ziel in het lichaam als in een klooster*, *Vad. Mus.* 1, 306, 101. Van eenen selverinen nappe . ., die men sende Pieters Clerx dochter, doe soe begheven was int gasthuus, *Rek. v. Gent* 1, 386. — Ook met toevoeging van de plaats, waar de afzondering plaats heeft. || Een wijf, die was begeven in een zwaer religioen, *in eene strenge orde*, *Rose* 400. God geve hen allen geluc ende ere, die in dat cloester begeven sijn, *Christ.* 51.

Aanm. — Het gebruik van het wederk. ww. sich begeven in den zin van *plaats hebben*, *zich toedragen*, is als een germanisme te beschouwen, hd. *sich begeben*, waarvan *begebenheit.* || Het waer dat hy van een huys, eenen wagen, van een peerdt.. afviele ofte verdroncke, ofte woe sich dat begeven mocht, *Landr. v. Vel.* 10, 9. Vgl. Lübben 1, 184 *b*; Grimm 1, 1282.

BEGGAERT (baggaert, begaert, bogaert), znw. m. Mnd. *baggert*; mhd. *bëgehart*, *bëghart*; mlat. *beghardus.* Het mannelijk van *begine* (zie ald.). *Leekebroeder*, lid eener vrije godsdienstige vereeniging, die zich, zonder eene bepaalde gelofte te doen, toelegde op de beoefening en aankweeking van christendeugd. Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1295 en *Hor. Belg.* 6, 231. || Den baggairden om Gode gegeven 1 gulden, *Oorl. v. Albr.* 47. — Daar zij, even als de bagijnen, spoedig een slechten naam kregen, vindt men *beggaert* ook in een ongunstigen zin gebruikt, b. v. *Disp.* 325: || Sulc es die ontcropen sceen der weerelt ende liet haer leen, ende leerde den beggaert maken (d. i. „hij verliet in schijn den dienst der wereld, maar genoot toch als *beggaert* meer dan genoeg van hare genietingen). Daernaer hi een becgaert sceen, ende wart een waersagre mare, *Sp.* III⁷, 6, 54 (Vinc.: „*pseudoprophetam*, deinde magum"). Dit sijn lollaerde ende begaerde, Joden, kersten van hovaerde, *Hor. Belg.* 12, 23. Een bogaert dede ere baghine ene alte grote medicine, *Boerden* V, 7. Ene baghine sagic haer baren ende op hare enen bogaert, 13.

BEGICHTEN. Zie begiften.

BEGICHTINGE. Zie begiftinge.

BEGIËN, zw. ww. bedr. (*begiede*, *begiet*). Van *gien* (zie ald.). *Bekennen*, *belijden*, *erkennen.*

Bedr. — *a*) met een znw. als object. || (Si) begien, alse die hem scamen, hare mesdaet altesamen, *Sp.* III¹, 35, 119. Metten monde ende metter herte beghie ic, Here! dine godhede, III², 13, 112. Die Normanne die begieden mesdaden die hem ghescieden, IV³, 67, 9. — Ook met den 2den nv. der zaak. || Ic gelove ende weet mede . . ende ic begiets oec metten monde, dattu mi mach op corte stonde suver maken ende oec rene, Velth. I, 22, 7. Ter ander waerf als die paues hilt, dat hi dies soude beghien, . . des achti gelijc eenen drome, *Sp.* III⁶, 16, 26.

b) Met eenen afh. zin. || Reinaert hevet selve begiet, dat hi es in spaues ban, *Rein.* I, 2934. (Hi) heeft met sinen geselle begiet, dat van Gode al goet gesciet, *Sp.* II⁵, 19, 143. Die sielen int helsce dal, die (*waarvan*) Lucifer beghiede, dat waer sine maisniede, *Wap. Mart.* I, 960. Thomas, wiltu noch beghien, want du mi heves ghesien, ende mine wonden bevaan, dat ic ben opverstaen? *Brand. H.* 1859. Daer naer hevet hi beghiet, dattem die dinc was gesciet, *Sp.* III⁴, 34, 25. Doch beghiede hi . ., dat hare gelove ware quaet, III⁶, 52, 58. Dinghele dorsten niet beghien, dat si Gode hadden ghesien, *Brand.* 1875. De Yoeden hadden doe overeengedreghen, so wie beghide, dat hi Christus ware, dat hi ware verbannen uter synagogen, *L. v. J. c.* 173 (bl. 166).

Aanm. — In plaats van *begoen*, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 758, dat Willems zonder eenigen grond als den verl. tijd van *begien* verklaart, leze men *toegen*; en in plaats van *beghiet*, *Rose fr.* bl. 255, vs. 118, moet gelezen worden *gebiet.* Zie *Taalk. Bijdr.* 1, 120 vlg.

BEGIFTEN (begichten, evenals vergichten naast vergiften (z. ald.)), zw. ww. bedr. Mhd. *begiften. Begiftigen*, *beschenken.* || Dit sacrament eert, loeft ende begift van der Nieuwervaert, tsal u profijten, *Sacr.* 278. In een cloostere, twelck si selver ghesticht hadde . . ende van haren eygen goeden rijckelic beghift hadde, *Exc. Cron.* 9 *b.* Coninc Karel begifte in sijn leven sonderlinge vier bisdommen, 85 *c.* Die coninc santse mit groter eeren beghift ende begaeft weder in hoer landen, 69 *b.* Ic sal u heer maken van Gruenueille ende van Bleys, ende daer toe sal ic u beghiften, datmen my des eere spreken sal, *Huge v. Bord.* 76.

BEGIFTINGE (begichtinge), znw. vr. Mnd. *begiftinge*; vgl. *begiftnisse* (Lübben 1, 185). — 1) *Schenking*, lat. *donatio.* || Van begiftinge onder kinder unde deelinge der vader gueder, *Pro Excol.* 6, 680. *Item noch van begiftinge.* Alsoo lange als ein mensche gesunt is, soo is he synes goedes ein here unde mach dat geven wen he wil, *ald.* 681.

2) In den zin van *offergave.* || Ic bidde uwen heilegen, weerdegen name, dat mijn offerande ende mijn beghichtinge . . . mach sijn bequame, *Blisc. v. M.* 1504.

BEGILEN, zw. ww. bedr. Van *gilen* (zie ald.). 1) *Bespotten*, *voor den gek houden.* || Ende men soudu tallen wilen, waer dat men hu saghe, beghilen, *Rose* 7719 *var.*

2) *Voor den gek houden*, *misleiden*, *begoochelen.* || Want hi den Keiser beghilde al dare, ende hi ghebarde als of hi bade elken der siere up ghenade, dat si ins Keisers handen quamen, *Rijmb.* 31826 *var.* Also dat hise beghijlde ghinder, dat si hem swoeren up Baal hulde, 7706. Ghenade, God, lieve Heere! beweert mi in de laetste wile, dat mi de viant niet begile, *Vad. Mus.* 5, 325, 10.

3) *Begoochelen*, *betooveren*, *bezweren*. || Merct up dese tovenaren, die serpenten beghilen, *Sp.* III², 41, 66.

BEGIN (BEGEN; zie voorbeelden ald.), znw. o. — 1) In de tegenw. beteekenis. *Aanvang*; algemeen. — Sprw. || Na goet begin comet een swaer, ende na cranc ende clene begin comet namaels groet gewin, Velth. I, 3, 38. — Int beghin, of ten beghinne, *om te beginnen*, *al dadelijk*. || Hi seide hare ten beginne, dat hi haer vrient ende riddere ware, *Lanc.* II, 38320. Knapen riep hi int begin ende dede Waleweine vaen aldaer, III, 19197. Hi stac den enen int begin metten spere ter kelen in, dat hi doet viel ter stede, 23655. Roept hi (*een vogel*) oec te vele int huus, so neem ene vledermuus, ende stamp peper daer inne, dan ase: hi swighet ten beghinne, *Nat. Bl.* III, 1647. Alsene die van der steden sagen dus verkeert van seden int anscijn droeve ten beghinne, heltsine vor ute zinen sinne, *Franc.* 641.

2) *Oorsprong*, mv. *beghinne*. || (God) machtich is van al, sonder beghin in sijnre naturen, daer alle beghinne uut ruren, *waaruit alle oorsprongen ontstaan*, d. i. *waaruit alles zijn oorsprong neemt*, *Lsp.* II, 41, 38. Sijn begin nemen, *Rincl.* 226, e. e. — Te beginne comen, *zijn oorsprong nemen*. || Alse die mensce es ghewont van gherechter minne, doet der oghen wandel vont, of comet uter herten gront dit evel te beghinne, *Wap. Mart.* I, 652.

3) *Beginsel*; mv. *beginne*. || Dit sijn de beghinnen niet te sondigen, *Sp. d. Volc.* (*aangeh. bij* Oudem. 1, 396), *f.* 127*v*.

4) *Onderneming*(?). || Die Gallen sijn alle van zinnen heet, ende fier van swaren beginnen, *vol geestdrift en moed bij moeilijke ondernemingen* (?), *Sp.* I⁶, 7, 14 (de woorden van M. zijn niet duidelijk, en het Lat. geeft geen licht).

BEGINE (BEGGINE, BAGINE), znw. vr. Mnd. *begine*; mhd. *begîne*; mlat. *beghina* (Duc. 1, 637). Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1295; Moll, *Kerkgesch.* 2², 148 vlgg. en Te Winkel, *Maerlant*, bl. 205 vlg., vooral 205, noot 5) en de daar aangeh. schrijvers. *Leekezuster*, *bagijn*, *lid eener vrije*, *niet geordende*, *geestelijke vereeniging*. Vgl. BEGGAERT. || Sine was niet van religione alse ene nonne ocht ene beggine, *Rose* 3520. Ghi beghijnen ende ghi nonnen, ghi hebt een zaleghe vaert begonnen, volchdi wel der rechter straten, *Denkm.* 3, 115, 29. Swesters, baghinen, lollaerde, si sijn also lui van aerde, datse qualijc pinen moghen *Truw.* 74. Den beghinen aldair om Gode gegeven X. Dordr. gulden, *Oorl. v. Albr.* 143. Dus crigen wi lollaerts ende beginen, *Theoph.* Bl. 87, 21. Zoo ook *Boerden* V, 7 en 14; *enz.*

* BEGINGE, znw. vr., komt op éène plaats voor, nl. *Sp.* I⁶, 18, 27: || (*Augustus*') beginghe was gemeene beede van nederen ende van cleene; no van cledren no van gelate ne was hi fier noch ongemate. — Halb., *Aant.* 3, verklaart dit door *conversatie*, *verkeering met menschen*, van *begaen*, d. i. *omgaan*; maar dit znw. zou *beganghe* luiden en niet *beginghe*. Daar nu het Lat. *thoro* heeft, leze men met de uitgevers *beddinghe*.

BEGINNEN (BEGENNEN, zie voorb. ald.), onr. ww. bedr. en onz., praeteritum òf began (Hild. 4, 51; 164, 12; *Lsp. Prol.* 90; 94. *Vrouw. en M.* VIII, 206) òf begonde (Stoke VI, 442 var.; I, 632, 638; *Rijmb.* 11425, 23776; Hild. 33, 63; *Troyen* 553; *Wap. Mart.* III, 148) òf begonste (*Christ.* 1188; Hild. 45, 32; 122, 45; *Vrouw. en M.* VIII, 167, 186; Stoke VI, 442; *Lsp.* I, 34, 36; 36, 77; *Rein.* I, 64, 146, 2110, 1323; *Cass.* 288; de beide laatste vormen behooren eigenlijk bij het ww. *begonnen* (zie ald.)); deelw. begonnen of begonst (*Exc. Cron.* 278*b*). Vgl. mnd. *beginnen* en over den oorsprong Grimm, *D. Wtb.* 1, 1296 en Kluge, *Etym. Wtb.* 22.

BEDR. — 1) Behalve met den 4den nv., ook met den 2den nv. der zaak, in de tegenw. beteekenis. || Doen dit vernamen meerder ende minder . . , wisten si niet, wies beginnen, *Grimb.* I, 5565. Ic en weet niet, wies beghinnen, *Wint. e. S.* 607. Eer si vechtens begonnen hadden, *Exc. Cron.* 87*c*. Des moeti aldus beghinnen, Ruusb. 4, 66. Ene nieuwe minne beginnen, *Flor.* 448. — Ook met een onb. wijs zonder, later ook met, *te*. || (Hi) began naken der doot, *Sp.* IV¹, 13, 36. Si begonden rekenen, *Flor.* 226. Daer hi lichte bi mochte beginnen in die herte ene andre minnen, 515. Dan sal hi beginnen coelen, 445. Nu hort, hoe ic u sal beginnen (*nl.* tellen; vgl. *Theoph.* 118), 88. Doe hise terst minnen begonste, *verliefd op haar werd* (vgl. lat. *coepi*), 573. Zie verder *Theoph.* 27, 593 (Hs.), 599 (Hs.), 705 (Hs.) e. e.; *Rijmb.* Gloss. — De onb. wijs als znw. gebruikt in de uitdr. in sijn beghinnen, *om te beginnen*. || Julius quam te Rome binnen ende hi brac in sijn beghinnen (*hij begon met open te breken*) die trisorie van dier stat, *Sp.* I⁶, 11, 35.

2) *Over iets beginnen te spreken*, *iets behandelen*, fr. *entamer*. Vgl. Grimm 1, 1296. || Mogedi dan hoger joncfrouwen minne verdinen, so salic u minnen tenengader, ende des seldi beginnen an minen vader, *Lanc.* II, 37950.

3) *Inwijden*, het Lat. *initiare*, van welk woord zonder twijfel *beginnen* in deze beteekenis eene onjuiste vertaling is. || Ghi selt heilich maken dat gheconsacreerde borstken ende die scoudere, die ghi van dien wedere avedeilt, daer Aaron mede beghonnen es ende sine sonen, Ruusb. 1, 262. Surius vertaalt: „quo *initiatus est* Aaron et filii ejus."

4) In verbinding met *beriden* komt *beginnen* voor als krijgsterm, met het obj. *veld*, *tornoy* en derg. *Een strijd openen* (vgl. ONTGINNEN). || Ay God, hoe loeslike was gehouden tvelt van dien verraderen heden, diet begonnen ende bereden! *Parth.* fr. 170.

ONZ. — *Zijn oorsprong nemen*, *ontstaan uit* (vgl. BEGINSEL). || Den vader setten wi als te gronde, daer alle doghet uut begonde, *Wap. Mart.* III, 147. Van dier stonden dat ierst keysere begonden, *Sp.* II⁵, 26, 3, „dat er keizers *begonnen te zijn*, d. i. dat er keizers *waren*." — Vandaar de uitdr. nie beginnen, *altijd bestaan hebben*, *eeuwig zijn*. || Die wortel daer die boom uut ran sonder ende ende nie began, *Van V Bomen* 31.

BEGINNINGHE, znw. vr. *Beginsel*. || Waer om wi achter laten bliven die leringhe der beghinninghe Christi, *Hs.* 75, *Hebr.* 6, 1 (*inchoationis Christi sermonem*).

BEGINSEL, znw. o. Mnd. *beginsel*.

1) *Begin*, *aanvang*, tegenover *het einde* (meermalen in het Mnl. *insel* of *intsel* genoemd). || Int beghinsel vander Meye, Hild. 51, 3. Elck beghinsel heeft een scheiden, 116, 40. Dierste boec nemt hier insel, hoeret hier des anders beghinsel, *Wrake* I, 2032. God, die was voer alle beghinsel ende sal sijn sonder insel, *Teest.* 274. Dat ewighe rijc, dat u bereyt is van beghinsel des werelts, *Gest. R. f.* 202*a*. Die ewicheyt, die noch beghinsel noch eynde en heeft, 24*b*. Dese maent sal u sijn dat beghinsel vanden maenden, die eerste maent . . vanden jaer, *D. B. Exod.* 12, 2.

Inden Kalenden, dat is inden beghinselen vanden maende, *Num.* 28, 11. Int beghinsel van der rekeninghen, *bovenaan*, *ZVl. Bijdr.* 4, 7.— Van beghinsel(e), *van den beginne af*, *van den aanvang af.* || Die sterren moeten dien ganc gaen, dien si van beghinsele ghinghen, *Alex.* III, 1224. Onse . . God . . heeft altoes onse salicheyt begheert van beghinsel ende is noch .. die begherende, *Stemmen* 30. Ghi selve selt oc ghetughen van mi, want ghi van beghinsele hebt ghewest met mi, *L. v. J. c.* 217. Aen tbeginsel van desen berch, *Mandev.* 31*b*. Toten beghintsel (*het begin*, *de grens*) vanden lande van beloeften, *ald.* — Int beghinsel, hetzelfde als *int begin* (zie ald.). *Vooreerst*, *om te beginnen.* || Nu willic ind beginsel dan segghen ende oppenbaren van enen bescop, *Christ.* 70. Int beghinsel offeric Gode, den almachteghen vader . . ende alle den hemelschen gheselscepe, mine ziele ende minen lichame der kerkeliker sepulturen, *Vad. Mus.* 4, 357. — Beghinsel nemen, *een aanvang maken* (vgl. ook onder 2). || Waer tbeghinsel wert ghenomen, daer settet ende sijn begheren, Hild. 105, 48. Recht was, dat wy dan wederquamen ter stat, daer wy beghinsel namen, 126, 229.

2) *Oorsprong*, *oorzaak.* || (Evax) sat bi der vrouwen, die beghinsel was siins rouwen, *Limb.* VI, 1003. Ruben . . . du biste mijn starcheit ende dat beginsel van mijnre droefheit, *D. B. Gen.* 49, 3. Beginsele der gracien eerst uutgoet uut des hemels vaders scoet, *Wap. Rog.* 911 (*Hs.* beroghise, doch vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 142). — Beghinsel nemen, *oorsprong nemen.* || Aldus so seit Ypocras .. dat syn beginsel neemt dit saet an die hersenen, *M. en Vr. Heim.* 687. Dit ongemac .. nemt beginsel van dat hem . . gebreken hare stonden, 1724. — Ook in de bijzondere toepassing van *oorsprong van iemands bestaan*, m. a. w. *vader.* || Ic hebbe begert vor nu harde sere te sien u, want gi beginsel van mi sijt . . ende Lanceloet sprac hem aldus toe: „Sidi Galaät, soe secget mi!" — „Ja ic, here," antwerde hi, *Lanc.* III, 9657.

BEGOKELEN, zw. ww. bedr. Mhd *begougeln*, *begoukeln*; mnd. *begokelen*. Van *gokelen* (zie ald.). *Begoochelen*, *misleiden*, *bedriegen.* || Selen wi gheloeven desen man, die al tfolc begoclen can, *L. o. H.* 1120. Wi weten wel dat hi heeft u begokelt in corten tide nu, 2449. Al heeft hi u begokelt hier, ja en sidi rechter in dit lant: cruustene, cruustene al te hant, 2568. Vgl. BEKOKELEN.

BEGOEVERNANCHE, znw. vr. Van mfr. *gouvernance*, d. i. *dépense* (Carpentier, suppl. op Duc. i. v.). *Vertering*, *onkosten.* || Van begoevernanchen ende costen tharer vaert ghedaen, *Invent. v. Brugge* 2, 60. Ghesent tharen costen ende tharen begoevernanchen 55 ₤, *ald.* 2, 99.

BEGOMEN, zw.ww. bedr. en wederk. Afgeleid van *gomen* (zie ald.), waarvan de oorspronkelijke beteekenis is *zien*, *opmerken*, en de afgeleide *toezien*, *zorgen*.

BEDR. — 1) Van *gomen* in den zin van *zien*.

a) *Bezien*, *in oogenschouw nemen.* || Wat dit dieden mach . . , dat dese vogel dus lude creet, ende opwerd vlieget ende neder comet, ende onse here aldus begomet, Velth. III, 27, 25. Hi dede oec wel begomen ende bespien die stede al, ofter in waer enich gescal, VI, 15, 42. Dat hi besouke ende beghome sente Pieters stoel van Rome, *Sp.* III[a], 1, 105. Die alrescoenste jonghelinge hilt hi, omme dat mense begome in den zeghe tote Rome, *Rijmb.* 34132.

b) *Opmerken*, *letten op*, *het oog vestigen op*, *in het oog houden.* || Een maet man, die niet en can wederstaen den mechteghen man, sal wiselike dat begomen hoe hi te sire vrienscap sal comen, *Melib.* 2808 *var.* Hadden se haer boetscap gedaen, die Keyser hadse ontfaen gereet, eer hi daer op hem yet street, maer doe hi int striden was comen, so hadde mens niet mogen begomen, Velth. V, 40, 76. Als die Keyser in ware comen, datsi hem dan souden begomen met haren wapen stillekine, V, 9, 7. Ries, laet staen dijn callen, want wi alle, dit beghome, houdense over die beste van Rome, *Sp.* I[v], 66, 106. — Als ict begome, eig. *zooals ik opmerk*, niet veel meer dan eene bloote bevestiging, die gevoeglijk onvertaald kan blijven. || Also dat wi, als ict beghome, sijns te wers mochten hebben sere, *Edew.* 510. Dat vierde (*rike*), als ict begome, is dat rike van Rome, *Lsp.* I, 41, 17 *var.* Beatrix, als ict begome, hiet ene vrouwe int lant van Rome, *Franc.* 9433.

c) *Onderscheiden.* || Dus selen jonghe liede leven . ., alsi soe verre sijn comen, dat si goet ende arch begomen, *Lsp.* III, 10, 259.

2) *Toezicht houden over iets*, *toezien op iets* (vgl. *besien* en *bescouwen*). || Die brugge, die daer over gheet, begoomt een goet man, *Flor.* 2031. — Vooral in de beide opvattingen:

a) *Besturen*, *regeeren.* || Si scriven oec in haren saken, dat dode lieden selen comen, ende levende werden, ende dlant begomen, Velth. V, 1, 40. Dat Her Willem . . . van Guelke soude weder comen, ende soude noch Vlaendren begomen, V, 25, 34. Desen bat hi, dat men begome die hinderwaerde in dat dal, dat men nu heet Roncheval, *Sp.* IV[1], 24, 58. Daer na sendden die van Rome Cassiuse, dat hi begome Surien, *Rijmb.* 20545. Tote Jherusalem dat hi doe sende Componiuse, . . . dat hijt bewachte ende begome, 21906. Vespasiaen . . . Tytusse hiet dat hi begome theer, *Sp.* II[2], 2, 12.

b) *Beschermen*, *verdedigen*, *bijstaan.* || Doen Coninc Willem had gevryd om Coelne die straten, . . . hine wilde ander stede begomen, Velth. I, 3, 1. Dattie van Ludeke souden comen entie stat hulpen begomen, IV, 60, 59. XX ridders die begomen dese martse hier alomme, *Lanc.* II, 41756.

3) Van *gomen* in den zin van *toezien*, *zorgen*.

a) *Bezorgen*, *van het noodige voorzien*, *verzorgen.* || Alle dinge die nie waren . . dat moet tenen inde comen, sonder die ziele, die wi begomen crankelike in dit leven, Velth. II, 1, 1. CC Turken . . die den bode wel begomen, ende wachten daer al dien nacht, I, 8, 59. So bevelic u deze scone joncfrouwe . . . ende segt der coninginnen, dat sise begome, tote dat ic tot hare come, *Lanc.* III, 19331. Sine jonghe, . . . die hi nerenstlike can begomen, *Nat. Bl.* III, 301 *var.* Sye hier van Maerthen (*Martha*) die figuere, die de weerelt begoomt van nootdorste, *Wap. Rog.* 1439. (Die man) sweet dicken menich dropel, want hi moet begomen die nootdorft van somen, 180. — Ook ironiek gebruikt in den zin van *toetakelen*; vgl. *begaden.* || Wi willen u sekeren overluut, dat onser maer LXXX selen comen, ende willen die C so begomen, dat hem haer leven rouwen sal, Velth. V, 49, 44.

b) *Bezorgen*, *ergens brengen*, *aanbrengen.* || Nu heeft hi hem also versien van groten hoghen cederbomen, die Agrippe dede begomen, te versekerne den tempel mede, *Rijmb.* 30826. *Hist. Schol.*: „Maximis sumptibus et labore *deducendum* curat."

c) *In orde brengen*, *klaar maken*, *ordenen*, *regelen.* ||

Dat men sanderdages soude comen ende den tornoy weder begomen, *Lanc.* III, 21473. Woudi des (d. i. *dat*) met ons begomen, alsi verloren hadden die stat, dat hi hem saen volget na dat, Velth. V, 13, 61. Wie dien tornoy sal beriden ende begomen in beeden siden, *Parth.* 3463. Ende dat si warneert comen, *ende*, dat si mogen, begomen, eer si weder omme keeren, II, 20, 75 („ en dat zij in orde brengen, wat zij kunnen." *Ende* moet worden ingevoegd en de interpunctie gewijzigd, om den zin te herstellen). — Het so begomen, hetzelfde als *het so begaden* (zie ald. en verg. onder 3 *a*). *Het zoo inrichten, aanleggen.* || Menigerhande was haer raet, hoe sijt mogen so begomen, dat si te Romen souden comen, Velth. V, 22, 6. — Ook met het obj. strijt. *Beslechten.* || Dat hi om pays daer ware comen, ende dat hi den strijt daer wilde begomen, II, 12, 29. — Dit obj. kan ook worden verzwegen. || Hi wildet becorten herde boude metten swerden, ende so begomen, II, 6, 78.

— Aanm. *Begome*, *Sp.* I[s], 37, 33 is eene verkeerde lezing voor *begonne* (niet *beginne*, zooals de uitgevers in de noot voorstellen); lat. *incipe.* Zie begonnen. Zoo vindt men nu eens *een tornoy* begonnen *ende beriden*, dan eens begomen *ende beriden*; ook hier is verwarring tusschen *begomen* en *begonnen* mogelijk.

Wederk. — Hem begomen, in beteekenis gelijk aan *hem vorsien* (zie ald.).

1) *Voor zich zien*, *oppassen*, *zorg dragen.* || Nu vorsie di ende begome (*nl.* di), dattu bi idelre glorie niet ne sceets, *Lanc.* III, 5744. Begoomt u ende besiet, dat ghi niet en lachtert mi, *Parth.* 885.

2) *Zich voorzien*, *voor zich zelven zorgen.* || Hi begomen so hem in den somer can, dat hem gheen hongher gaet an in den winter, *Nat. Bl.* III, 998 *var.* Dat si hem buten so begomen ende gaderen hem an ene side, dat si anders mergens betide die stat mogen stormen an, Velth. II, 13, 64.

BEGON, znw. o. Stam van het ww. *begonnen*; hetzelfde als *begin.* || Int begon van desen woude waendic liden die passaedse, *Wal.* 1484. So van edelen vrien conne, so van dorpers in den begonne, so makets ons dese taefle vroet die erve ende dat grote goet, Stoke I, 633.

BEGONNEN, zw. ww. bedr. en onz. (*begonde* of *begonste*, die als tijden van *beginnen* gelden, zijn eig. tijden van dit ww., *began* en *begon* van *beginnen.* De beide ww. die hetzelfde beteekenen, loopen vaak dooreen). *Beginnen.* || Wat dede hem mir vrauwen werc beghonnen? *O Vl. Lied. en Ged.* 358, 1287. Ende want de saecke mit den warlijcken rechte begunt is, ende heer Johan darinne geantwoerdet heft, *Etst. v. Dr.* 132. Nu willic ooc den strijd begonnen, *Rijmb.* 29608. Gi sult den strijt begonnen, *Lanc.* II, 13168. Dat hi mede soude begonnen met enen emere vullen tonnen, *Franc.* 8643. Nu hoort, hoe ict sal begonnen, *Amand* II, 5834. Nochtan en dorstic noit die tale begonnen, *Cass.* 1512. Eer hare jonghe plumen begonnen, *Nat. Bl.* III, 2495. Van vrouwen moeste dijn sermoen altoes beghonnen of enden, *Wap. Mart.* II, 41 *var.* An desen begonne dine pine niemene te nemene dat sine, *Sp.* I[s], 37, 33 (de tekst heeft ten onrechte *begome.* Vinc.: ab his ergo *incipe*). Dat si rustens souden begonnen, tote dat die heyte leden was, *Lanc.* II, 13362. Ende die tornoy ter selver stonde in beiden siden aldaer begonde, 21509. (Als) hiere up soude sitten begonnen, *Wal.* 10754.

BEGONSIDE, voorz. met den 3den nv., gevormd als *bedesside*, waarvan het het tegenovergestelde is. *Aan gene zijde van.* Vgl. gone. || Tote omtrent XII roeden begonside der moerbrucghe, *Invent. v. Brugge* 4, 368.

BEGOOM, znw. onz. Van *begomen* in den zin van *bezorgen* (zie ald.). *Zorg*, *bemoeiing.* || Dat hier te voren Silvester helt ene consilie te Rome bi skeysers Constantijns begome, *Sp.* II[s], 31, 72.

BEGORDEN, zw. ww. bedr. (*begordde*, *begort*); mhd. *begürten*, mnd. *begorden.*

1) *Omgorden.*

a) Eigenlijk. || Ic hebdij begort ende du en hebste mij niet bekent, *D. B. Jes.* 45, 5. Hebt uwe lindenen altoes begordt, *L. v. J.*, *c.* 203. Over waer segghic u, dat hi hem begorden sal ende sal hem dienen, *ald.* So stont hi op ende nam een linen laken ende begordde hem daer met, *c.* 207.

b) Figuurlijk. *Omgeven*, *omringen.* || Mine telghen . . beghort met sonderlinghen bloemen, *Disp.* 70. Ytalia heeten alle die lant, die an die nortzide des berchs cant, die Alphes heetet in Latijn, beghort met vasten berghen sijn, *Sp.* I[1], 26, 17. Vander anderen siden ist mitter zee begordt, *Barth.* 506*a.* (*Westphalen*) wordt begordt mit tween edelen ryvieren, 534*b.* Een zeer groot serpent had hoer den hals al om begort ende zoeck (*zoog*) haer borsten, *Devoet B.* (36) 110 *r.*

c) Overdrachtelijk in den zin van *toerusten*, *voorzien van.* Vgl. de bijbelsche uitdr. *aangegord met kracht.* || Godt wil hem met zijnder gracien begorden in al zijn voorstel, wercken ende doen, *Belg. Mus.* 6, 46. Soe begorde mit starcheden hare lendenen, ende crachtichde haren arem, *Hs. v.* 1348, 218*a* (*Proverb.* 31, 17: *accinxit* fortitudine lumbos suos). Begordet u lenden . . . mit reynicheyt, *Gest. R. f.* 72*c.* God die mi begort heeft mit starcheden, *D. B.*, II *Sam.* 22, 40.

2) *Als met een gordel verbinden*, *aaneenhechten*, *verbinden.* || Elc es an andren beghort; daer teen es, tander es an sijn boort, *Disp.* 566. Vgl. ook begoren.

3) *Inhouden*, *bevatten.* Vgl. het fr. *enceinte*, d. i. *omheining*, van Lat. *incingere*, d. i. *omgorden.* — Vooral gebruikelijk in de uitdr. begort hebben, dat den voortdurenden toestand van het *inh uden* uitdrukt.

a) In eigenlijken zin. || Dien selven tsaertere . . heeft der Jan van Artevelde . . ghetlivreert ende ghegheven den prioer van Tsaerterousen, met al der theere (?) ende verbinde, die de voerseide tsaertere inhout ende begurt heeft, *Vad. Mus.* 4, 350.

b) In bijzondere toepassing op *het dragen van een kind*, *de zwangerschap.* Vgl. het fr. *enceinte*, dat evenals het bovengenoemde *enceinte* afgeleid is van *incingere*, en stellig niet zonder invloed op ons ww. *begorden* geweest is, althans in het Mhd. en Mnd. heeft *begorden* deze beteekenis niet. Een kint begorden, meestal begort hebben, *het dragen*, *er zwanger van zijn.* || Haer brudegoem . . . sal Joseph sijn gheheten. Begorden sal si een kint sonder eneghen man bekint, *Wrake* I, 1672. Eens adtsoe een kint begort, *Franc.* 9465. Over VI maent daer nare wart men an hare geware. dat si een kint hadde begort, *Lanc.* II, 24294, Nu pensic, sone, omme die dinc, doe dijn moeder met di ginc, dat soe seide dese wort: „ic hebbe eenen wrekere begort", *Sp.* I[4], 12, 25. Nu heeft sy boven dien een kint begort ende onteert alle onse gheslacht, *Sal. e. Marc.* 37. Vrouwen die kynt begort hadden, *Ch. v. Waelk.* 6. Van alsulcke vrucht, als Anthonie Gerit dochter . . jegenwoirdelike begort mach hebben, *O. R. v. Dordr.* 2, 186, 225. Ist dat hi . . . een wijf slaet, die mit

kinde begort is ende hi dat kint verderven doet, *D. B.*, *Exod.* 21, 22.

BEGOREN, zw. ww. bedr. Van *gore* (zie ald.). *Bezoedelen*, *bevlekken*. || Dit woert minne ende datter toe hoert, en was met sonden noyt begoert, noch met ribaudien, *Wap. Mart.* II, 163. — Mogelijk is het, dat *begoert* met de gewone wvlaamsche rekking der *o* voor *r* een vorm van *begorden* is, in den zin van *verbinden*, *vasthechten* (vgl. BEGORDEN 2; en *Stroph. Ged.* Gloss.), doch noodzakelijk is het niet.

BEGRAMEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als het meer gewone *vergramen* (z. ald.). *Boos maken*, *vertoornen*, *vergrammen*. || Omdat ic Gode soe hebbe begraemt met sonden, die ic teghen hem dede, *N. Doct.* 2056.

BEGRAVEN, st. ww. bedr. (*begroef*, *begraven* of *begreven*). Mnd. *begraven*; mhd. *begraben*.

1) In de tegenwoordige beteekenis, zoowel van personen als van zaken gebruikt, b.v. *Rein.* I, 461; *Troyen* 6935; *Exc. Cron.* 85*d.*

2) Het trans. *graven*. *Afgraven*, *graven aan iets*. || Die wech begravet ochte mans lant, so dat hem yemant beclaget, hi ees om XL sc., *Belg. Mus.* 6, 299.

3) *Door eene gracht of sloot insluiten*, *van de aangrenzende landerijen scheiden*. || Ende wil die meeste den minnensten [niet] mede begraven, Dumbar, *Anal.* 2, 319. Daer en sullen de buer sie niet uth verwilkoeren, begraeven noch verkopen, *Etst. v. Dr.* 103. In den jaer ons Heren 1357 begonste Bisscop Jan te vesten dat Stedekijn Herdenberch mit plancken ende dede den berch slechten ende begraven, Matth. *Anal.* 3, 251. So sullen wy onsen hof omtrent begraven, opdat daer nyemant vreemdes in coem, *Stemmen* 86. Mitten huyse, have ende lande, also alse dat begraven leecht, *zoo als dat door eene gracht is omgeven*, Nijh. 2, 101 (*a.* 1357). Op die zuutside in den nesse, tieghens den lane over, also alst metter graft begreven is, *O. R. v. Amst.* 18.

4) In figuurlijken zin. *Verschansen*, *versterken*. || Oec haddi doen begraven Grimbergen . . . met grachten, *Grimb.* I, 2953. Het (*slot*) was begraven alsoe, dat sire niet costen comen toe, 2677. Daer waren bynnen veel borghe, ghevest teghen al der lude sorghen op hoghe rochen wel gheset, ghemuert ende begraven, *Troyen f.* 21 *d.* Die poorters vant hi onvervaert ende ghevest met enen mure, ghetornet ende begraven ter cure, *Alex.* III, 606. Audenhoven . . . dwelc was wel ghesterct ende vast begraven, *Brab. Y.* VI, 10090. Wie coninc Alexander sijn heer hiet begraven alom, *Alex.* I, (ed. Snellaert), bl. 186 *titel.* Dat si sonder vertrec senden wt horen bedrive van elke II ryemen een graver, om Staveren te begraven, *Oorl. v. Albr.* 419. Die gravers die tsloet ter Lune begraefden (het ww. hier zwak gebruikt) ende die sluce opstoten ende dammeden, 236. Hi stelde sijn armeye met bussen ende begroeven hem ende bestormden doen die stadt, *Exc. Cron.* 285 *d.* Na Sinxen is die hertoge getogen wt sijn parc dair hi in begraven lach, om hem te scicken te striden, 228 *c.* — Ook wederk. gebruikt. Hem begraven, *zich verschansen*. || Dese liede lagen vergadert nu op een berch . . . ende hadden hem begraven daer in een veste starc, Velth. V, 12, 11. Si begroeven hem daer saen, daer si laghen up dat velt, *Sp.* I*, 5, 14. (Sy) hadden veel grooter bussen ende veel schermen mede ende begroeven hem, Matth. *Anal.* 1, 416. Des nachts begroeven sy hem voer die stede, als men des pleecht, 484. Si hadden hem begraven met eender grachte, *Exc. Cron.* 134 *a.* — Ook overdrachtelijk. *Versterken*, *bevestigen*. Wederk. gebruikt: hem begraven, *zich versterken*. || Omme hem selven wel te begravene met vasten vrienden in sijn rike, maecti coninc Diederike, *Sp.* III*, 36, 52. (Hoewel er van deze beteekenis geen enkel voorbeeld is, buiten deze twijfelachtige plaats (zie de noot), zoo voldoet de lezing toch veel beter, dan *begaven*, dat alleen *begiftigen*, *beschenken* kan beteekenen).

BEGREEP, BEGRIJP. Zie BEGRIP.

BEGRIJPSAEM, bnw. Van *begripen* in de tegw. bet., in de uitdr. begrijpsaem der reden, *voor rede vatbaar*, *verstandig oordeelende*. || Sodanighe menschen zijn oeck sonder vele scriften begrijpsaem der reden, *Bienb.* 4*c.*

BEGRIMEN, zw. ww. bedr.; bij Kil. begremen, begriemen, *denigrare*, *maculare*. *Zwart maken*, *met pek besmeren*, *bevlekken*, *bezoedelen*. Verg. De Bo 1, 94 *a.* || Dat vat was buten belijmt, ende bepeect ende begrijmt, datter gheen water in comen mochte, *Rijmb.* 3467 („linivit eam bitumine et pice"). Broosch ende wanc na den lechame die lichte ontfaet smette ende blame, daer hi de ziele mede begrijmt, Praet 834. — Het verl. deelw. begrijmt wordt ook als bnw. gebruikt in den zin van *vuil*, *smerig*. || Die welke scalc sal wesen een begrijmt smet, *Lucid.* 2525.

BEGRIP (en BEGRIEP, BEGREEP, BEGRIJP; verbogen naamval *begrepe*, *begriepe* en *begripe*), znw. onz.; van *begripen* (z. ald.). Mnd. *begrip*, *begrêp*; mhd. *begrif*. In verschillende opvattingen.

1. Van *begripen* in den zin van *berispen* (zie ald. 1, e).

a) *Berisping*, *verwijt*, *aanmerkingen*. || Dus antwordi daer ter stede so met wijsheden ende met liste, dat mer gheen begrijp an wiste, „*dat men er niets op wist aan te merken*," *Rijmb.* 25358. In begrijp ende in verwijt van onser gulsecheit, *Sp.* III*, 27, 38. Hier up sullen si proeven wale dat begrijp ende scouwen, *het verwijt toetsen en beoordeelen*, III*, 44, 104. Ic kenne ende lie wel, dat sonder redene was dat ic fel in begrype te huwaert was, *Amand* II, 447 (vgl. vs. 419: Dat hi u versprac al sonder scout). Dat hi begrijps waent wesen vry, *OVl. Lied. e. G.* 539, 591. Ic duchte begrijp van onsen ghebuere, *Belg. Mus.* 3, 109, 36. Dat men verdraghe liefs begrijp ende niet en claghe, *Vad. Mus.* 1, 372, 19. Als die waren van edelen bloede ende negeen begrip ontsaghen, *chevaliers* (*sans peur et*) *sans reproche*, *Fragm. Carl.* 258. Scuwt scimpich begrijp, *ZVl. Bijdr.* 6, 337, 339. Daer tbegryp nauwe is (*waar men nauwkeurig oplet*, *of men ook aanmerkingen kan maken*), daer is de vrientschap cleyne, *Spreuken* 93. — Vooral gebruikelijk in de uitdrukking sonder begrijp (begrip), *zonder dat men verwijten* of *aanmerkingen maakt*, of *ze te duchten heeft*. || Mochtic u dicke comen bi sonder begrijp van niders fel, soe waric alder sorghen vri, *Vad. Mus.* 1, 390, 17. Ic wilde dat mochten ghelieve spreken sonder vaer, sonder begrijp van quaden ghedochten, noch datter niemen en hoorde naer, *zonder de verwijten*, *de aanmerkingen van hen*, *die er slechte gedachten van koesteren*, *er kwaad van denken*, *OVl. Lied. e. Ged.* 427, 48. Den tor bezien zonder begrijp, 243, 299. Ic sal u daer af doen hebben bate . . . dat gise bi redenen wel sonder waen ende sonder begrijp sult moegen ontfaen, *Lanc.* II, 5603. Wi willen . . . dat si (*de charters*) in allen dinghen hebben cracht . ., sonder eenech begrijp ende sonder alrehande arghelist, *Brab. Y.* Dl. I, bl. 804 (*a.* 1335). Dat ghi dese wart ghanslec verstaet ende sonder begrijp

ontfaet, *L. v. J. c.* 1. Dat zij moghen copen paerde ende andere cleene dinghen . ., ende dat zij dat weder moghen vercoopen sonder begrijp, *ZVl. Bijdr.* 5, 148 (*a.* 1360). Dat men alomme daer de dyc tebroken is, de erde zoude meughen nemen zonder begryp, den dyc mede te makene, *Invent. v. Brugge.* 3, 504. Vgl. 2, 47 en 50. Een clerc sonder begrip, *een onberispelijk geestelijke*, *Ned. Proza* 240.

b) *Schande*, *blaam.* || Ne wart hi dar binnen niet vonden, soe mogewi keren te hove sonder begriep, bi orlove, want dan selewi . . . onse queste hebben voldaen, *Lanc.* II, 23293. Dat enich mensche pleecht des, daer begrijp of arch in leecht, *Lsp.* III, 3, 515. So sout du di scamen dan, te doene daer begrijp es an, *Sp.* I^a^, 62, 77.

2) Van *begripen* in den zin van *ondernemen* (zie ald. 2 *b*). *Onderneming.* || Wi waren bedroghen daer mede dat hi Keys wapene droech doe ende bi Sagrimors sotte begriep toe, diet daertoe brachte . . . dat wi jegen hem josteerden daer, *Lanc.* II, 31081. Hier seldi weten, dat elc vri begrijp van moede ontsprinct ute Gode, *animi propositum vel conceptum*, Ruusb. 1, 94. Iegewelc vri begrijp ochte opset, *ald.* Die gront ons vrien begrijps, *liberi arbitrii*, *ald.* 73. Tvoorschreeve begrijp alsoo bij hun aengenomen ende gedaen, te verrichten, V. d. Wall 561 (*a.* 1444). Daer was de hertoghe . . . ghevanghen, maer hy wart haestelijc verlost . . . by den toedoene ende stouten begrype van den Vlaemsschen heeren, *Cron. v. Vlaend.* 2, 24. — Een man van groten begripe, *een koen en ondernemend man.* || Een goet ridder . . . ende vromich in elke stede ende van groten begripe mede, *Lanc.* II, 5194. Het was een man van stouten ende groeten begrype, *Cron. v. Vlaend.* 1, 238. — Begrip nemen, *een weg inslaan*, *zijn koers richten.* Vgl. *enen wech begripen* (bij BEGRIPEN 2 *b*). || Noch zo stont hem zyn gedachte een reyse te doene in Prusen, te scaden Littouwen *ende* Ruussen, ende zat in den Briel op een scip; in Pruuslant nam he eerst begrip, *Claghe* 98 (Gelre, *Wapenb.* 60).

3) Van *begripen* in den zin van *omvatten* (zie *ald.* 4 *a*).

a) *Het omvatten.* || Scrouffulen te ghenesene . . ende dat alle met sinen begripe van der hant, Jan Yp. 136.

b) *Omvang*, *oppervlakte.* || Dat begrijp haerre stat te cleyn es, ende zeere bedruct zijn, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 634 (*a.* 1378). Hi ghinc daer in (*in den zale*), ende ombesach se, want se binnen haeren begriepe wonderliken ghemaect was, *Ned. Proza* 98.

c) Bij uitbreiding. *Gebied*, *macht.* || Om dat die hertoghe niet wale en soude moghen weren dat tote alse menegher stat over Mase in dander side, om dat dat begrijp sat soe wide, *Brab. Y.* V, 2724. Hoe moghende hy was van ridderscepe, ende wat hy had in synen begrepe, met selvere ende met goude gheladen, *Troyen* 9475. Alre meeste draghen si (*de bijrivieren*) scepe van die vallen in haer begrepe, *Alex.* VII, 1429 *var.*

d) In concreeten zin. *Vesting.* || Dese twee broeders metten heer van Pont horen vader die begrepen ende maecten opter stede, daer si dit dier verslagen hadden, een begrip ende veste, *Exc. Cron.* 89*b*.

4) Van *begripen* in den zin van *inhouden*, *bevatten* (zie ald. 4*b*). *Inhoud.* || Na begripe der brieve, die daer up gemaket ende besegelt sijn, Nijh. 3, 20 (*a.* 1375). Die welcke dese bede ontfaen ende wtgegeven hebben na tbegrijp harer commissien, *Exc. Cron.* 173*c*. Na tbegrip ende dynhouden des . . charters, Willems, *Meng.* 341. — Ook in den zin van *rapport*, *datgeen wat men te rapporteeren heeft.* || De hovedinghe sullen alle jaer, als hem de raet boden sand, brenghen hore rullen ende hore begrijp op dat huus voer den rade ende rechten daer op dat si anders negheen begrijp en hebben, *niets te vermelden hebben*, *Stadb. v. Gron.* VIII, 32.

5) *Oordeel*, *beslissing*, eene bet., die de hedendaagsche nadert. Alleen in de uitdr. staen ten begripe van, in den zelfden zin als elders *staen ter claringe*, of *ter proevinge.* || Dat niement . . . bringhe gheen vleesch binder stede van der Sluus . ., up tvleesch verbuert . . ende dit staende ten begripe van den baillin, *ZVl. Bijdr.* 3, 279, 16 (*a.* 1389; doch ook de bet. *berisping*, *bestraffing* is hier mogelijk. Dan behoort deze plaats bij 1).

BEGRIPELIJC, bnw. Mhd. *begriffenlich.*

1) Van *begripen* in de tegenwoordige beteekenis. In actieven zin. *Met een goed begrip*, *bevattelijk*, *schrander.* || Dat die Taelman sal wesen habel van sinne ende begripelic om te dencken ende te vinden alst recht ende reden heisschen, Matth. 101.

2) Van *begripen*, in den zin van *berispen* (zie ald. 1 *e*, a). *Berispelijk*, *af te keuren.* || Begripelijc mede in alre wijs so es ongemate prijs, alse wel alse lachter ongemate, *Sp.* I^a^, 34, 105.

BEGRIPELIJCHEIT, znw. vr. Mhd. *begriffenlicheit.* Van *begripelijc* (zie ald. 1). *Bevattelijkheid*, *begrip.* || Die begripelicheit mijnre ghedachten, *Stemmen* 169. Als hi sijn onbegripelicheit onser cleynre begripelicheit verenighet, 161.

BEGRIPEN, st. ww. bedr. (*begreep*, *begrepen*). Mhd. *begrifen*; mnd. *begripen.* In verschillende opvattingen.

1) *Aangrijpen*, *aantasten*, *aanpakken.*

a) In het algemeen. || Hi begreep tswaert metten beden handen, *Wal.* 9922. Hi begreep thooft ende dwanct an hem, 8863. (Hi) begreep dat serpijnt te handen beide met clauwen ende met tanden, *Lanc.* II, 29344. Fergnut begrepen heeft haren breidel in sijn hande, *Ferg.* 4440. Hi deinsde ende sach een hameide die hi begreep, 3765. Hi begreep enen groten staf, 389. Hi begreep een bijl, *Pass. W.* 244*d*. Hi begreep den pollaex ende slouch den locarijs ontwee, *Cron. v. Vlaend.* 2, 163. Sy begrepen de siele haestelike ende worpense in eene bernende smesse, *Tondal.* 44*a*. So begrepen si sijn hant ende sijns wijfs hant, *D. B. Gen.* 19, 16. Hi stac sijn hant wt ende begrepet zwaert, 22, 10. Si begreep die slippe van sinen clede, 39, 12. Hi begreep sijns vaders hant ende pijndese hem te heffen van Effraims hooft, 48, 17. Die (*wint*) begreep alle die spelthanen ende worpse in die rode zee, *Exod.* 10, 19. Hi begreep dat calf . . ende verbrandet ende bracket te pulver, 32, 20. Hi begreep een bijl, *Pass. W.* 244*d*. Dat vuyer begrepen ende verbarnde sijn clederen, 23*c*. Do si opclommen uten water, begreep die geest des Heren Philippum ende die knecht en sachen niet meer, *Hs.* 75, *Handel.* 8, 39. Zy beduchten, (dat) men hemlieden van dies voorseyt es, zoude willen begripen ende pugnitie begheeren, *Invent. v. Brugge* 6, 309. Here, hi (*de visch*) begrijpt mi, *D. B. Tobias* 6, 3. Onse Here begrepene (*Petrus op de zee*) dare ende scaltene, dat hi in twivle ware, *Rijmb.* 23606 *var.* Dese duvele sullen mi van achter begripen ende ten eeuweliken viere leveren, *Tondal.* 34*b*. Begrijpt Baals Propheten ende een van hem luden en laet niet ontvlien, *D. B.* I *Kon.* 18, 40. Begrijptse levende, *ald.* 20,

18. Ghy overtreders, ghi zijt begrepen in dyer naenheyt', *in 't nauw gebracht*, *Bern. S.* 9*b.* — Ook verbonden met eene bepaling met *met* of *bi. Iemand beetpakken bij.* || Doene begreep die viant, metten breydele hine bant, *Brand.* 887. Antilogus begrepene mitten breidele doe, *Troyen* 3966. Hi was begrepen bi siere mulen so vaste, ende bi den voeten vore; al dat hi pijnde was verloren, *Rein.* I, 694. Die goede man begrepen saen bi den halsberge, *Ferg.* 2160. Fergunt begrepen bi den hare, 2675.

b) *Achterhalen*, *inhalen*, *bereiken.* Met een persoon of zaak in den 4den nv. || (Hi) volghede hem na seven daghen ende hi begrepen inden berch van Galaad, *D. B. Gen.* 31, 23. Alstuse begrepen hebste, so selste hem segghen: Waer om hebt ghi quaet voer guet ghegheven? *Gen.* 44, 4. Die viant seide: Ic salse navolghen ende begripense, *Exod.* 15, 9. Te hant als hien begrijpt, sal hien slaen, *Num.* 35, 19. Niet dat ic te hants volmaket bin . . mer ic volghe, op dat ic begripen moghe, daer ic in begrepen bin van Christo, *Hs.* 75, *Philipp.* 3, 12.

c) *Vijandelijk aangrijpen*, *aanvallen.* Met den 4den nv. van den persoon of der zaak.

α) Met een pers. als ondw. || Wouter, het scijnt, dat ghi gherne soudt begripen mi, mochti mi ghevenden bloot, *Teest.* 790. Duillius hevet up eenen dach Haniballe aldaer begrepen met C ende LXX scepen, *Sp.* I*, 19, 43. Die van Rome streden met scepen ende versloegen ende begrepen die van Carthago, 19, 5 (*zij grepen de Carthagers aan en versloegen hen*," met den in het Mnl. zeer gewonen *prothusteron*). Doe quam hi voort te Mofilee, dats ene stat, staet up die zee; hi hadde met X^c scepen ter see waert die stat begrepen, ende te lande waert beseten met meneghen deghene vermeten, *Alex.* V, 719. Dat die oude Hanibal met LXX grotere hooftscepen Ytalen hadde al begrepen, *Sp.* I*, 19, 12. Die van Cartago worden begrepen, *ald.* 22, 18. Dus nauwe eist dien van Rome gescepen ende dus heefse Hanibal begrepen, 32, 31. Haer gheselscap bleef by den scepe, op aventuer oft ymant begrepe, *Troyen f.* 42*a.*

β) Met *God* als ondw. *Straffen*, *tuchtigen.* || En wilt mi niet begripen sere in grammen moede, *Boetps.* 38, 1. Ic en souds ghenesen nemmermeere, begrepe mi dine gherechticheit, *O Vl. Lied. en G.* 5, 108.

γ) Met eene zaak als ondw., b. v. eene ziekte, een ramp, enz. *Aantasten*, *treffen*, *bevangen.* || Marciaen wert eer iet lanc metten cortse begrepen sware, *Sp.* II^s, 18, 130. Up eenen Saterdagh, omtrent den avent, begreep haer eenen cauden curts, *Belg. Mus.* 6, 168. So wertse met eenen strangen coorts begrepen, *Exc. Cron.* 30*b.* Dat my machschien enich quaet begrijp, soe dat ic sterve, *D. B. Gen.* 19, 19. Du wetes alle die pine, die ons begrepen hevet, *Num.* 20, 14. Of die Here mit ons is, waerbi hebben ons dese quade dinghen begrepen, *Recht.* 13, 23. Doe sij wech ghetijt waren, soe begrepen (*l.* begreep) Godes vrese alle die steden, die omtrent daer waren, *Gen.* 35, 5. — Metter doet begrepen sijn, *stervende zijn.* || Daer liep (*l.* liet) menich ors al manc syn darme achter velde slepen; metter doet waren si begrepen, Velth. IV, 35, 36.

d) *Iemand voor het gerecht dagen*, *hem in rechte betrekken*, *arresteeren.* || Dat hy hem te bet sal verhoeden te seggen of te doen, datten rechter, den tscependom of der steden recht tegendroech, dair hy om begrepen ende bescadicht mocht worden, Matth. 143.

e) *Aangrijpen*, in moreelen zin.

α) Met den 4den nv. van den persoon. *Gispen*, *laken*, *berispen*, *terechtwijzen*, *onder handen nemen.* || Nu verstaet elc ende begrype mi niet, *Amand* II, 270. Daer hise vriendelike begreep ende castiede daer of, *Vl. Rijmk.* 3258. Daer si den keyser heeft vernomen, dien si begreep niet alse die blode, *Sp.* II^s, 3, 96. (Hi) ginc maken feeste vele . . . ; hieraf begrepenne II heilege man, II^s, 29, 32. Al es het waer, hen doghet niet, te begripene dinen heere, Praet 2339. Datmen verwite elc anderen ende begripe, niet in felheden, maer in spele, *Vad. Mus.* 1, 372, 15. Virgilius die wert begrepen, ende menich ander, in horen dichten, van vulen ongheleerden wichten, *MLoep* II, 620. Die wise Salemoen begrijpt die gheenen die dit doet, *Bouc v. Sed.* 88. Al begripic die grongaerde ende die dorpren, *Rein.* I, 32. Als u vrient bedroeft es, dan en begrijpten niet, *Doct.* II, 2074 *var.* Nyemen en begripe mi in dien, dat ic dit segghe van goeden vrouwen, *V. d. wiven* 108. Ne begrijpten niet in scerne, *Denkm.* 3, 178, 29. Dat ghine begrijpt met dommen sinne, *Parth.* 1568. Vele liede sijn, die poghen, hoe si andre begripen moghen, *Lsp.* II, 43, 41. Die die liede meest begripen, men mach se metten selven nipen, *Theoph.* 47. Niet begripen anders daet, *O Vl. Lied. e. G.* 289, 1646. Ooc begrepen sine, alsi saghen, dat sine jongers niene plaghen te vastene, *Rijmb.* 23107. Si begrepen Onsen Here, dat hi at metten sondaren, 23100. Dat u vriende u dorren vrijlicken begripen ende u ghebreken thonen, *Exc. Cron.* 116 *a.* Sijt van luttel woerden, soe en seldi niet begrepen sijn, *Stemmen* 129. Vgl. verder *Troyen* 3005; *Sp.* II*, 14, 60; *Wrake* I, 32, 1282; *Melib.* 3313 *var.*; *Amand* I, 1378; *enz.* — De persoon wordt ook met *op* verbonden. || Begripende gracieus ende coen was Amand op die heydine, *Amand* I, 2478. — Ook met den 2den nv. of eene bepaling met *in* of *van*, ter aanduiding der *zaak*, *waarin* men iemand berispt. || Lanceloet sat ter taflen, daer hi lettel at, want hi altoes in ghepeyse was, ende die cnape begrepene das, *Lanc.* II, 25692. Dat hem die scalke niene betien, dat hi sprake uut heresyen, daer men hem in begrepe iet, *Lsp.* II, 44, 89. Die u wilde begripen van den zeden, *Rose C* 5432. Begrijpse niet van hare zeden, *Bouc v. Sed.* 384. Om datmen se sonde in bloetheden begripen, *Lanc.* III, 1169. Van goedertierheit . . . . ne machmen begripen niet, *wat goedheid betreft*, *kan men niets op hem aanmerken*, *ubi?* Vorsiene, diet lesen hoorde, begreep mi daer van eenen woorde, *O Vl. Lied. e. G.* 280, 1377. Begrijpt di iemant van dine mesdaet, *O Vl. Ged.* 3, 113, 63.

β) Met den 4den nv. der zaak. *Aanmerkingen maken op iets*, *het laken.* || Daerombe soude deen den ander raden dinge die niet te begripen waren, *Merl.* 15700. Dat hem emmer begripens lust mijn gedichte ende mine wort, *Rijmb.* 76. Clene mesdaet begrijpti sere, van groten maecti gheen parlement, 25522. Eer du spreex, besie dine wort, dat niet en begripe die ghene diet hort, *Bouc v. Sed.* 255. Al die werelt sal dit . . . . ane u begripen harde sere, ende men saels u spreken onnere, *Lanc.* IV, 8514. Dander begreep sinen onsede, *Sp.* I^7, 29, 40. Dat sijn leven noch sijn leren niement en mochte blameren noch begripen daer toe mede metter waerheit, *Lsp.* II, 6, 25. Lieden van gheesteliken abite . . . . sullen begripen mine woort, I, 25, 97. Daerom en sal dese

woort niemant begripen diese hoort, II, 6, 85. Hoe datsi moghen begripen dat dichters bringhen voort, *Prol* 31. Oec en suldi begripen niet, wat ghi van hem hoert of siet, *Melib.* 1111. Datmen hore dolinghe sal begripen ende scuwen over al, *Doct.* II, 109 *var.* Hoedt uwe woerde nauwe, dat ghi niet en segt, dat si begripen moghen ofte dies si gheergert werden, Ruusb. 4, 86. (De Phariseën) saghen someghe van Jhesus yongren met ongewasschen handen eten. Dese quamen te hem ende begrepen dit, *L. v. J. c.* 112. Dat men.... desen brief yet begrypen moghe ofte laken, Nijh. 2, 6 (*a.* 1343).

γ) Met den 4den nv. van den persoon of der zaak. *Weêrleggen*, *iemands woorden bestrijden.* || Int disputeeren..... begrepenne Baselijs daer....; dat horden andere; doe seiden si: „o philosophe, wie begrijpt di?" *Sp.* II[a], 72, 33. (Seneca) was te begripene coene, aldaer hem de heidenen an houden, II[1], 10, 34.

δ) *Aantasten*, *innemen*, *bezielen*, in het pass. || Met meerren moede warti begrepen, te verdrivene uten lande de felheit vanden ouden viande, *Franc.* 1178.

2) *Aanvatten*, *in de hand nemen.*

a) Eigenlijk. || Ghi hebt een glasen werc begrepen, dat broosch is ende onghestade, Hild. 124, 26.

b) Overdrachtelijk. *Ter hand nemen*, *ondernemen*, *op het touw zetten*, *onderstaan*, *het plan vormen.* || Ghi sult met u nemen lieden, die vroet sijn ende connen bedieden die wet.., want allene waert u te fel te begripene, *Amand* I, 2326. Nu willic u seggen vort, wes (d. i. *wat*) hi begreep met groter vromen, *Brab. Y.* VI, 1554. Grote sotheit hebdy begrepen, bestaet ghys, *Troyen* 429. Aldus antworden Apollijn: morghen ganc, dat is die wille mijn, so du yerst moghes ten scepen (*Hs.* Griecken), die dit orloghe hebben begrepen, *Troyen f.* 53 *a.* Omdat sy goede ridderscepen bi der mynnen rade begrepen, *Troyen* 2847. Hoe dorstuut oyt begripen wale, dattu my hier souds bestaen, 10647. Dat opset, dat ghi hebt begrepen, *MLoep* I, 1855. Alsmen begrijpt der minnen list, 2127. Bedie begreep hi wonder groot, *Parth.* 5306. Die over zee die cruce ontfaen, eer hijt begripe, bepense hem wel, *Bouc v. Sed.* 372. Wye dat buten sinen maghen veel begrijpt ende hem dat misgaet, Hild. 198, 68. Nu hort watse heeft begrepen te secgene onder die genote, Velth. II, 19, 48. Hi begreep een bedevaert over tmeer ten heilighen grave, *Clayhe* 47 (Gelre, *Wapenb.* 58). (Amand) bat ootmoedelike onser heere, dat hi hem ghesterken woude in dat hi daer begrypen soude, *Amand* II, 2086. Wat hi begrijpt, *Overzee* 141. Gheraet, wat wy begrepen, *O Vl. Lied.* 53, 8. Dus eist begrepen, *Sp.* IV[1], 8, 34. Als sy dat werc aldaer begrepen ende opgeslagen hadden, Matth. *Anal.* 3, 335. Dat wi sonderlinghe hoge saken begrepen hebben, Nijh. 1, 418 (*a.* 1340). Waert.. dat die stat enech ander orloge begrepe, V. d. Wall 458 (*a.* 1418). Dat hoert den scouwen toe, dat men mit stadighen ghepense begrepen heeft, *Stemmen* 142. Als syn vader noch leefde, so was dat huwelic begrepen tusschen hem ende vrou Marie grave Lodewijcx dochter, *Exc. Cron.* 124*a.* — Met eene bepaling met *in*, b.v. *in het hart*, *in den zin*, heeft begripen de bet. van *het plan vormen*, *overleggen.* || Doe begrepen die Scriben ende die Phariseï in hare herte, dat sine doeden souden, Ruusb. 2, 154. Die jonge coninc Karel in den sin begrepen hadde, dat conincrijck van Napels te conquesteren, *Exc. Cron.* 263*a.* — Die zee begripen, *eene zeereis ondernemen.* || Bi wilen ruste hy een jaer off twee, eer hi weder begreep die zee, *MLoep* IV, 1451. — Enen wech begripen, *een weg inslaan.* || Hy heft met XL scepen den wech te Troyen wert begrepen, *Troyen f.* 35 *c.*

c) *Aanvaarden*, *vrijwillig op zich nemen.* || Si hilt ewelijck..suverheyt..ende begreep willich armoede, *ubi?*

d) *Instellen*, *oprichten.* || In voirleden tiden, in der eren Goids ende in rechter aelmissen een gasthuus begrepen ende gheordineert is bi goeden, eerbaren personen, *Leid. Keurb.* 489, 11. Dat men voirtan geen susterhuysen of geestelike huysen binnen der vrijhede van Leyden meer begrijpen en sal, 491, 14.

3) *Ontvangen*, *aannemen*, *nemen.* || (Het) ontfanghet ende begrijpt lichtelike een roeste smette, *Nat. Bl.* XIII, 132. Bi vele lachene ende tonstede begrijp men int herte domhede, *wordt men stomp van geest* (?), *Bouc v. Sed.* 99. Hier naer de selve.. die begreep in huwelike Raoult dochter van Neele, *Vl. Rijmk.* 5989. Loept also dat ghi (den loen) begrijpt, *Hs.* 75, I *Cor.* 9, 24. Alle lopen si, maer een begrijpt die crone; also loopt, dat ghi*se* begrijpt, *Hs. v.* 1348, 52*c.*

4) *Omgrijpen*, eigenlijk en overdrachtelijk, dus zoowel *omvatten*, *omvangen*, als *bevatten*, *inhouden.* || Wat siere in (*in de schelp*) begripen can, dat blijft doet al gheheel, *Nat. Bl.* V, 850. Noit man mi mochte begripen, hoe wijt hi die hant hadde tier tijt ende hoe groet, *Lanc.* III, 7998. Doen drie daghe waren leden.., begreepse een wolke zaen.. ende voerese over die Jordane, *Lsp.* II, 36, 2039 *var.* Hi begreep hem om den hals ende custen ende weende, *D. B.*, *Gen.* 33, 4. (Dbouc) mach niet begripen al dat men mach segghen ende spreken met monde, *Livre d. Mest.* 1. Soe heeft hi allen menschen ghescepen, daer wonders veel in is begrepen, Hild. 189, 25. Hi ducht voer die scrifture, maect hijs niet goet ende pure dattie scrifture begripen sel, 117, 17. Gelyc die kueren, die dair of sijn, dat genoich begripen, *Leid. Keurb.* 204, 41. So die brieve begripen, 28, 17. Alle de renten.. begrepen in onsen brieven vors., *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 553 (*a.* 1357). Also dat begrepen staet in die brieven, daerop gemaect, *Exc. Cron.* 131*d.* So begreep dan dese cedule, 183*d.* Om der saken ende faiten willen begreepen in den voirscreeven beclachten, V. d. Wall 572 (*a.* 1444). Gelijckerwijs dat die vorgen. bryeve.. inhauden ende begripen, Nijh. 3, 16 (*a.* 1372). In enen open brieve.., gelijc alse die dat inhelt ende begrijpt, 77. So wanneer hem also vele gelts van den gesticht weder gegeven worde, als die brief begreep, Matth. *Anal.* 3, 295. Ic minne een licht dat blenct in mijnre sielen, dat gheen stat en mach begripen, *Stemmen* 176.—Begrepen hebben, *omvat houden*, *bevatten.* || Alle vruchte, jonc ende out, die de werlt heeft begrepen, Hild. 174, 11.—Begrepen sijn in ere stat, *zich op eene plaats bevinden.* || Hi en heeften niet ghescepen in sulken stade te sijn begrepen, al daer die bose meester is, Hild. 163, 101. Worden wy in duusternis begrepen, der oghen licht is ons versperret, 223, 16.

5) *Bezetten*, *beslaan.*

a) Eigenlijk, eene ruimte. || Hi riep: die Tybre is begrepen algader mitten Troyeschen scepen, *Troyen f.* 276*b.* Wonder haddens die Latyne, dat sy eer der sonnen schyne die haven saghen begrepen (*Hs.* begreven) ter zee wert mit veel scepen, 269*c.* (Hi) hevet die zee begrepen met IIII[m] ende VIII[c] scepen, *Sp.* III[4], 14, 59 (vgl.

I[s], 19, 25). Hi hevet die see bedect met scepen, ende dlant met tenten al begrepen, *Alex.* IV, 223. Een vloet van CC scepen, daer hi mit hadde begrepen altenengader dat Swin, *Edew.* 1107. Ulixes quam ende syn lude ende heft met L scepen voer theer tlant begrepen, *Troyen f.* 62*d.* Si hadden tlant begrepen met ridderen entie zee met scepen, *Sp.* I[s], 16, 13. Menelaus quam hem lieden te hulpe . . . ende hi begreep dat velt, *Troyen Vb.* 33*b.* Als die Hertoghe van Brabant . . . mit vele volx uyt sinen steden van Brabant quam, begrepen si dat velt, Matth. *Anal.* 3, 369. — Ene stat, ene herberghe begripen, *eene stad*, *een logies betrekken.* || Die Troyene ginghen uytten scepen; haer herberghe hebben sy begrepen daer sy wel waren ontfaen, *Troyen f.* 33*a.* Hertoghe Jans vrienden die begrepen die verbernde stede ende bleven dair leggen, Matth. *Anal.* 3, 389. (Si) hebben die stat weder begrepen, gerepareert ende getimmert, *Exc. Cron.* 218*a.* — Sine woenstat begripen, *zijne woonplaats vestigen.* || (Hi) quam van Ludic . . . ende begreep siin woenstat tsinte Geerdenberge, *Clerc* 141.

b) *In bezit nemen.* || Lodewyc . . trac ter marct, begreep dat schepenhuus ende stac sinen standaert ten scepenen huuze uut, *Cron. v. Vlaend.* 1, 226. Hi begreep terstont der stadt huys ende hi track af de banier des graven van Vlaenderen, *Exc. Cron.* 141*d.* Die edel Vranc van Troyen, die tlant biden Riin eerst begreep, *Clerc* 8; vgl. 9. Als hi dus binnen der stad was comen, rechtvort . . begreep hi der heeren huus, *Brab. Y.* VI, 1556.

c) *Vullen*, *vervullen.* || Galeiden, die waren begrepen met een deel goeder liede, Velth. IV, 67, 48. — Vooral gebruikelijk in het verl. deelw. in figuurlijken zin: begrepen met of van ere dinc, *met* of *van iets vervuld.* || Doe wart ontsteken die wigant, ende met torene begrepen te hant, *Ren.* 1815. Dat ic met siere doet ben begrepen met rouwe, niet met bliscepen, *Lanc.* IV, 8901. Hi werd doe begrepen metter alremeester bliscepen van der werelt, *Lanc.* IV, 12871. Als een van dranke is begrepen, *Doct.* 1354 *var.* So wiere mede (*met minnen*) begrepen is, hi wert ghepijnt, *Parth.* 5567. Ic wart so begrepen met uwer minnen, 820. Begrepen met so groten rouwe 3610. (Si) wart een lettelkijn begrepen van siere minnen, 2880. Begrepen met groten vare, *Lsp.* II, 36, 1722. Begrepen met rouwen ende met erscepen, *Lanc.* II, 3265. Nuttelijc sijn in vroetscepen, daer eist goet sijn met begrepen, *Sp.* I[s], 56, 75. Met serecheden begrepen, Velth. VII, 18, 40. Die met minnen waren begrepen, *Troyen* 2900. Dat hi mit honger is begrepen, *Lucid.* 4085. (Sy) voeren ten groten scepen, die mit sorghen waren begrepen, *Troyen f.* 253*a.* Doe wert hi ontsteken ende begrepen met grooter begheerten om die wapen te cryghen, *Troyen Vb.* 19*a.* Wy selen . . met minnen begrepen worden, Ruusb. 3, 252. Si waren alle metter giericheyt begrepen, *Ned. Proza* 212. Mit pinen begrepen, *Hs.* 71, *Matth.* 4, 24. — So begrepen, *met zulke gedachten vervuld*, *zoo gestemd.* || Die coninginne es tongemake ende so begrepen . . ., wine mogense niet spreken nu, *Lanc.* IV, 2950. — Ook met eene bepaling met *in. Vervuld zijn van.* || Ic ben seker dat noit begrepen ward Lanceloet ter coninginnen wart in gepense van minnen dorperlike, *Lanc.* IV, 1519. Ic biddi, Here, op oetmoet, dat ghi in evelen moet . . van mi begrepen niet en moet sijn, *Boetps.* 6, 1 (de tekst heeft *in dinen evelen moet*, maar de bedoeling is: *Dat gij niet vervuld moogt zijn van toorn jegens mij*). Ic was bi u begrepen in soe groter bliscepen, daer gi mi ute hebt gewerpen nu, *Lanc.* IV, 12887. Dat wij in soe menige ongevallicheyt zijn begrepen, *Bern. W.* 122*a.* In groter noot begrepen ende in ancsenen groot, *Parth.* 5972. Daer wart die viand so begrepen in nide up hem, *Amand* I, 3677. — In den rechte begrepen sijn, *zich met het recht bezig houden.* || Baeliuwen, schouten ende schepen, die inden rechte sijn begrepen, die sullen doen hoers heren bot, Hild. 215, 131. — Vooral verbonden met een znw., dat eene *gedachte* of een *voornemen* uitdrukt. || Daer sach hi enen Moriaen begrepen in een dullen waen, Hild. 43, 55. Die soudaen voer begrepen in dien waen, dat hi Melioer hebben soude, *Parth.* 8004. Vaste begrepen in den wille, dat hi die sake soude bestaen, 2587. — In dien begrepen sijn, *ergens van vervuld*, *er op uit zijn.* || Hi wilde zinen gheselle zien ende bleef begrepen vaste in dien, ende bereedde zine vaert, *Bloeml.* 3, 9, 17. Wi syn oec in dien begrepen, dat wi ons wel willen wreken, *Troyen* 3008 *var.* (Claris) was emmer begrepen in dien, dat si gherne hadde ghesien, dat verholen ware bleven die minne, *Flor.* 3158. (Ic) ben nu bi redenen in dien begrepen, dat ic justicie sal doen baren op hen, die overhorich waren mijns geboots, *Blisc. v. Mar.* 292. Die in dien altoes begrepen waren daer, dat si den anderen reden naer, *Grimb.* I, 2682. Welna ben ic in dien begrepen, dat ic u wil doen slepen, *Troyen f.* 25*b.* Si worden in dien begrepen, dat syt (*het hout*) daden slepen uter doren, *V. d. Houte* 617. — Ook met weglating van in dien. || Noch was die tymmerman begrepen, dat hijs ymmer vermanen wilde . ., dat hi dat liedekijn hadde ghesonghen, Hild. 38, 206.

6) *Vangen*, *betrappen*, *overvallen.* — *a*) in het algemeen. || Tis eene ghemeenlike zake, dat dat den vrouwen dunct een wrake, als si den man begripen moghen, *MLoep* IV, 2193. Daer seyden si, dat si Suzanne hadden begrepen mit enen manne, II, 2527. Onder haghen ende onder linden . . croop si over voet ende over hande om den man te begripen aldair, IV, 2180. Al bin ic hier begrepen in deser stadt, ic wil my vrien, Hild. 19, 56. Ende hi wart van scaemten roet, want hi hem so begrepen vant, *Franc.* 6060. Hi . . wart begrepen inden snee biden voetstepen, *Sp.* IV[3], 46, 57. Die nacht hevet mi hier begrepen; laet mi hier bliven, III[3], 25, 18. Si begrepene in haer strec, *Rijmb.* 7114. Dees man wart met eer hasteger doet begrepen, *D. War.* 3, 163, 189. Alse hi dien pas zoeken began, begrepen die riviere an zinen danc, *Lsp.* I, 41, 51 *var.* Alse hem dorloghe begrepe, *Sp.* I[5], 24, 17. Een wijf in overspil begrepen, *Hs.* 71, *Joh.* 8, 3. Ic sal die wise begripen in hare scalcheit, *Hs.* 75, I *Cor.* 3, 19. — Ook in den zin van *iemand in zijne woorden vangen*, *iemand strikvragen doen.* || Sulke volgeden hem ende sochten, of sine iet begripen mochten, *Sp.* I[7], 9, 33 (Vinc.: volentes eum *capere* in aliquo verbo et facto et accusare).

b) In juridischen zin. || Begrijpt men metter dieften snel, soe sal hi III vont alsoe veel goeds voor die diefte gheven, *X Plagh.* 1587. Waert sake, dat enich mensche worde begrepen met dieftegen guede, *Overijs. Recht* I[1], 162. Wairt dat yemant van den poirters van Gorinchem torff haelden anden moeren ende dair mede worde begrepen, V. d. Wall 577 (*a.* 1445). Die hadde

verboerd sijn hoefd ende sijn goed of men begrepe erghen in onzen lande, 125 (*a.* 1303). So wie bedragen worde of begrepen mit onrechter mate of mit onrechter wage, *Leid. Keurb.* 53, 11. So wie .. die wateren onreynde, dat scepenen kenlic wair, of begrepen worde mit twien poirteren, verbuerde 12 sc. Ende wie enighe vuylnisse dair in dede bi nachte . ., die dair of begrepen worde, verbuerde 2 scatte boete, 7, 22. Wert eens papen dochter begrepen in onkuysheden, *D. B.*, *Levit.* 21, 9. So wie den anderen upten heyligen (*onder aanbod van eenen eed*) begreepe, daer hij niet mede en wonne, verbuerde III *β*, *O. K. v. Delft* I, 9, 10 (vgl. bl. 7, 10: Item die den anderen upten heiligen begreep). Metter mesdaet begrepen, *op heeter daad betrapt*, *Invent. v. Brugge* 2, 53. Daer menne metter versker daet begripet, *O. R. v. Amst.* 7. Ende hi mitter verscher daet begrepen worde, 14.

7) Op ééne plaats komt *begripen* wederk. voor, in den zin van *zich vergrijpen*, nl. *Lorr.* III, 6. || Ghi sout ontgelden teser tijt, dat gi mi dus logenstreept; ic wane gi u daer in begreept. — Vgl. BEGRIPENESSE.

Aanm. — Wat *begripen* beteekenen moet Velth. IV, 56, 87: „So wel gescepen, ende den lichaem so edelike begrepen, hets tscoenste hondekyn, dat ic kinne," is moeilijk te zeggen. Het beste zal zijn, het gebruik van *begrepen* te dezer plaatse voor rekening van den schrijver te laten, en aan „*reimnot*" toe te schrijven.

BEGRIPENESSE, znw. vr. Vgl. BEGRIPEN, 7). *Misgreep*, *vergrijp*, *misdrijf*. || Elc onser spiegele hem in desen ende peinse dat hi besculdich wesen mach van deser begripenesse, *Amand* I, 5443.

BEGRIPER, znw. m. Mhd. *begrîfære.* Van *begripen* in den zin van *berispen* (zie ald. 1*e*, *a*). *Berisper.* Vooral in den slechten zin van *iemand die aanmerkingen maakt*, *verwijten doet*, *iemand hekelt en daarvan zijn dagelijksch werk maakt.* || Du (*Johannes de Dooper*) waers begripere der zonde, *OVl. Lied. e. G.* 24, 69. Gene es der valsceit bringere, loes ende viant der simpelhede, ende begripere der liede mede, *Sp.* I[a], 38, 14. Ne wes geen vragere te groet, noch begripere te bloot, I[a], 36, 137. Omme dat si begripers waren ende si niemen en wilden sparen . ., dies heetmense Satyriene, 1[a], 76, 27. Men vindt dat dese heilege sant eens hadde een vogelken in de hant . .; een begripere saecht ende seide: „Ghene vroede, gene oude, vaert also een kint varen soude" II[a], 26, 38. Zoo ook II[7], 6, 73. Begripers moeten altoos wesen, *Lsp. Prol.* 40. Daer omme moeten hem die vroeden jeghen die begripers hoeden, *Lsp.* II, 43, 45.

BEGRIPINGE, znw. vr. *Berisping.* || Die begrijpinge oft berispinge, *Boeck v. d. L. J.* 99 *c.*

BEGRISEN, st. ww. bedr. (*begrees*, *begresen*). Bij Kil.: begrijsen, *frendere in algm.*, *fremere ore in alqm.*, *subsannare*"; *Hor. Belg.* 7, 19: „subsanno, *begrisen*, *bespotten*, *snerken.*" *Hoonen door spottende gebaren*, *gezichten tegen iemand trekken*, en vervolgens in het algemeen *hoonen*, *beschimpen.* || Quam yemant, die dit wilde begrijsen, als wij ons somtijds willen verhueghen, die salmen terstont buyten den closter wijsen, *Belg. Mus.* 9, 185. Alle twist, achterclap, bespottinghe, begheckinghe, leugentale, begrisen, belieghen . . . schouwende, 5, 190. Verg. ook ONBEGRESEN (*OVl. Lied.* 495).

BEGROEYEN, zw. ww. onz. *Vastgroeien*, *wortel schieten.* || In desen pat staet menich doren, diemen vaste laet begroeyen, Hild. 199, 140. — Nog in de 17de eeuw in gebruik (Oudem. 1, 409).

BEGROETEN, zw. ww. bedr. Mhd. *begrüezen.*

1) *Groeten*, *iemand goeden dag zeggen.* || Die ridder bleef alse hi was eer in siin ghepeins even eens, dies en begroeti hem gheens ende lietse liden ongegroet, *Limb.* IV, 814.

2) Ironiek. Een vijand *aanvallen*, *aantasten.* (Verg. de namen der wapenen *courtoise colve* en *goedendag*; en *Tekstcritiek*, bl. 37). || Dat Quintus Marius van Monju van Rome quam . . ende hevet die Gallen begroet, die saten an dies berghes voet, *Sp.* I[a], 58, 39.

3) *Iemand aanspreken*, *het woord tot hem richten.* — Met eene bep. met *van. Hem over iets aanspreken.* || Hem te begroetene van der dinc, Velth. I, 26, 15. Dat wi emmer antwerden moeten, daer ons die coninc af wilt begroeten, VI, 13, 71 *var.* — Ook in den zin van *iemand ergens over aanspreken*, *hem er toe aansporen*, *dringen*, *uitnoodigen.* || Ende hi begroets (*d. i.* begroete des) oec der Vrouwen, dat si hem waer in dien getrouwe, maer het (hadde) haer herde onwaerd, Velth. II, 40, 15. De lust den wille begroet ter leckernien, *Wap. Rog.* 1718 (vgl. *groeten* vs. 1797).

BEGRONDEN, zw. ww. bedr. Mhd. hd. *begründen* (schoon in anderen zin). Hetzelfde als het meer gewone *vergronden* en *gegronden* (zie ald.). *Doorgronden*, *peilen.* || Des menschen herte es boze ende onbegrondelijc ende wie saelt kennen? Ic bem die Here, begrondende dat herte ende proevende de nieren, *Hs. v.* 1348, 75 *b*, *c.*

BEGROTEN (BEGROETEN), zw. ww. bedr. *Vergoeden*, *schadeloosstellen.* Kil. „vetus *Compensare*". || Toter tiit toe, dat onse poerters voerseit begroot sijn van hare scaden, die si daer of gheleden hebben, V. d. Wall 245 (*a.* 1355). Vader ende moeder moghen begroten haer kinder metter custinghen, *Oorkb.* 2, 342, 108 (*a.* 1290). So wien dat de beste cavel ghebuert, dat hy den andren begroeten sal, *Cout. v. Gent* 563. Dat zy composeren ende elc anderen begroeten, 564.

BEGROTINGE (BEGROETINGE), znw. vr. *Vergoeding*, *schadeloosstelling.* || Ware mids dien jeghen recht, dat hem de vorseid handere also ghoeden saude sonder den hoire begroetynghe te doene van der eender heeltsceede van den coepscatte, *Cout. v. Gent* 635. Den voornoomden hoyre eenighe begroetynghe te doene van den coopscatte, 639.

BEGRUSEN (BEGRUISEN), zw. ww. bedr. Van *gruis* in de bepaalde beteekenis van *kolengruis. Met gruis bedekken*, en vervolgens in het algemeen *bezoedelen*, *bemorsen*, *vuil maken.* || Soo mach eenich vanden anderen cnapen den selven wel bemasscheren off met coolgruys swart maken, opdat hij leerende wercken hem niet en soude vermijden, hem te begruysen, V. d. Wall 791.

= In de 17de eeuw was *begruisen* en zijn freq. *begruiselen* een zeer gewoon woord. Zie Oudem. 1, 409 en De Jager, *Freq.* 175.

BEGUITEN, zw. ww. bedr. Van *guyt* in de tegenwoordige beteekenis. *Voor den gek houden*, *foppen.* || Eylacen, suster, ghy beguyt my, dat ghy segt, dat ghy van haer niet en weet, *Mar. v. N.* 15, 338.

BEHACHTEN (BEHAFTEN), zw. ww. bedr. Mhd. *beheften*; nhd. *behaften.* Vgl. Verwijs, Gloss. op *Vrouw e. M.*, bl. 111.

1) *Vasthouden*, *in hechtenis houden.* || Off hem daer yemant an hijndert off weringhe dede, hij weer wie hij weer, dat ghy hem den helpt halden, behachten ende toeven, Nijh. 3, 170 (*a.* 1390).

2) *Verbinden*, *aansprakelijk stellen.* Vgl. *Diut.* 2,

225: behagten, *obligare*. Vooral in het verl. deelw. in gebruik. Behacht, behaft, *aansprakelijk*. || Des en sullen die borgere van Culenborch dair niet voir behafft off beswairt werden, uytgesacht die landtoll to Tyell, Nijh. 4, 466 (*a.* 1472). Voir die voirscr. hondert dusent gulden behacht te wesen, 12 (*a.* 1423). So sal die here van Moersse bliven behact (*l.* behacht) ende verbonden den heren vorscr. 2, 194 (*a.* 1364). Wie dat sijn burghe wordt, die is borghe voer sinen koer ende voer die zoene behacht, *Stadsr. v. Zwol* 58, 34. En dede hi des niet, soe verloer hi also vele als onse burgher, ende daer waer sijn burghe voer behacht, 61, 41. Want des abts ende convents goede voorscreven mit dier plechten behaft soude bliven, *R. v. Utr.* 2, 79. — Vandaar de uitdr. behacht (behaecht) goet, d. i. *in beslag genomen goed*. || Op behacht goed en machmen gheen vonnissen wisen, en si vuyter hachten metter wet (?), *R. v. Uccle* 4, 16. Wie behaecht goet aenveerdt, dat metten rechte behaecht is, ees om III pont jegen den here, *Belg. Mus.* 6, 297 (Heeln, bl. 544, *a.* 1292).

3) *Verstrikken*, *overvallen*. || De werelt den bedriegers slacht: dats die gone die si wacht, dien si meest helst ende lacht, ende tierst met der doot behacht, *Z. ende Lich.* 193. — Een andere vorm van dit nauw met dit ww. verwante *beheften* is het Mnl. *beheept*, ndl. *behept*. Zie BEHEEPT.

BEHAECH, znw. o.; eig. stam van het werkwoord *behagen*. *Behagen*, *welgevallen*. || Te lac, te traech in duechdelic werc naer Gods behaech, *OVl. Lied. e. Ged.* 417, 101.

BEHAECHT. Zie BEHACHTEN, 2).

BEHAEL, znw. o. Van *behalen* (z. ald.). *Verhaal*, *schadeloosstelling*, *vergoeding*. Sonder behael, *zonder zich te benadeelen*, *indien men zich door onkunde vergist*. Vgl. VERHAEL. || Een ytlick sal doen syns selves woerde sonder behael, ten wer dat hem die scepene oirloff gheven dat een ander syn woert vor hem doet, Racer 5, 300.

BEHAGE, znw. vr.; mhd. *behage*. *Behagen*, *welgevallen*, *zin*, *lust*. || De minne doe met mi hare behaghe, Hadew. I, 170, 10 (of mv. van *behaech*?).

BEHAGEL (ook in den samengetr. vorm BAGEL; zie ald.), bnw. Mhd. *behagel*. Van *behagen* of *hem behagen*, met den in het Mnl. gewonen uitgang *-el*. In verschillende opvattingen.

1) Van *behagen* in de tegenwoordige beteekenis. *Aangenaam*, *behagende aan*. || Behagel den god der minnen, *Hofk. v. Dev.* 10 *r.* — Ook van alles wat *schoon*, *sierlijk*, *netjes*, *keurig*, *goed in zijn soort* is, vooral van al, wat tot den uiterlijken tooi behoort. || Dijn behagel lijf, dijn vleesch, dijn bloet, nam sijn begen uut armer vloet, *Rincl.* 225. Van desen geluwen gehaerden, behagelen, gekijmden musarden, 1119. Smenschen haer ende sijn naghele, die aen hem staen so behagele, *Lucid.* 5603. Jahel betekent die behagle entie scone maghet Marie, *Rijmb.* 7384. (*Ledicheide*) ne hadde te doene ander sake dan si haer selven behagel make, *Rose* 555. Hi (*de planeet*) doet oec sijn den winter fel, den somer sochte, behaghel, *Wap. Rog.* 1461. Dat hi quam gegaen tier stad, daer die behagele vrouwe sat, *Limb.* X, 707. Daer was meneghe vrouwe rike, scoene, behaghel ende valiant, *Vergi* 829. Hovesch, cuusc, van sconen seden, sere behaghel ende achemant, *Vrouw. e. M.* I, 3. Hi . . sende mi den rudder saen . . ende ene joncfrouwe behaghel mede, *Wal.* 10382. Scoon orse, . . behaghel sijn si ende groot, *Parth.* 4254. Tors es behagel ende groot, *Ren.* 285. Behaghele worden . . ghesiert oft bloemen waren, *Melib.* 1142. Wat ghingdi sien; enen die met behaghelen cleden gecleedt was? Die met behaghelen cleedren becleedt syn, die syn in der koninghe hove, *L. v. J. c.* 81. Sy had enen behagelen gewrochten rock aen, *D. B.*, II *Sam.* 13, 18. Sij maecte haar hooft behagel, *ald.* II, *Kon.* 9, 30. Die behaghel abijt, cierheit ende ere der werelt begheren, die behoren ter hellen, Ruusb. 5, 179. Zie nog *Lanc.* II, 41463; *Sp.* IV[1], 7, 54; *enz.*

2) Als eigenschap van het karakter. *Lief*, *aardig*, *aanminnig*, *beminnelijk*. || (Clytemnestra) was rechtveerdich noch behaghel, doe sy tymmerde dat opset soe boesliken teghen der eren wet, *MLoep* IV, 334. Si was behagel ende jolijs, *Rose* 3517. Alse clene ridderkine . . . ende alse behagel . . . als gi mi saget in geen wout, *Lanc.* III, 12866. Omdat si waren also clene ende alsoe behagel oec, 12877. Entie ridder was alineen jolijs, behaghel ende vrome mede, *Vergi* 112. Dair ic vrouwen vele vant, hovesch, cuusc, van sconen seden, sere behaghel ende achemant, *V. d. Feesten* 4.

3) Van hem behagen (z. ald. A, 2). *Stout*, *fier*, *hooghartig*, *vermetel*. || Daer ne was jonc no out, no so behagel no so stout, die daer wederspreken dorste, *Lanc.* III, 20563. Die juecht es stout ende zeer behaghel, Hild. 71, 299. Vele ruddren . . . behaghel ende van fieren sinnen, *Parth.* 2293. So willen zi hem met mi verheffen ende zijn behaghel ende fier, Praet 3275. Te Cardoel es comen ene behaghele coninginne, die te nieman wil draghen minne, *Ferg.* 5124.

4) De overdrijving der vorige eigenschap. *Trotsch*, *laatdunkend*, *overmoedig*, *roekeloos*. || Ic was behaghel ende fier, daer om benic in de helle hier, *L. o. H.* 4347. Ic was behaghel, onghemate, fier, 1430. Ghi die so behaghel sijt, laet u hoverde, *Belg. Mus.* 2, 339, 75. Die dorper heeft so behagel een herte, diene meest mint, doet hi meest smerte ende meest hem bidt, versmaet hi, *Rose* 7027. Der avonturen en gheloeft niet, so waerdi harde sot behaghel, *roekeloos op eene zeer onverstandige wijze*, *Melib.* 2675. Waendi dat ene scone vrouwe sal gheven hare minne te lone eenen knecht, . . die rike, behaghel es ende zot, ende snachts gaet singhende achter straten? *Rose C* 7155.

AANM. — Maerlant heeft *Sp.* I[2], 2, 68 behagel gebruikt in eene beteekenis, die door den oorsprong van het woord wordt uitgesloten. Hij zegt daar: „Een haghel, so groot, so staerc ende so behaghel, diet hem al ter neder slouch." Wanneer *behagel* den zin van *krachtig*, *sterk* heeft, hetgeen b.v. op de boven aangehaalde plaatsen Hild. 71, 299; *Parth.* 4254 en *Ren.* 285 het geval kan zijn, dan kan dit toch alleen van personen en hoogstens van levende wezens gezegd worden.

BEHAGELAERT, znw. m. *Overmoedige*; *trotschaard*; *ijdele*, *ingebeelde gek*. || Du behagelaert, die ane scoenheit sneefs, mi jammert, dattu alsoe leefs dat hoverde in dine scoenheit wast, *Rincl.* 975. Fi behagelarde! . . scuwet den prekel van dies viants garde, dats overmoet, 125. Hoede hare oec, dat si nine minne noch en doe in haren sinne dese behagelarde, diemen vint, want si en minnen nemmer twint. Wat si der ere laten verstaen, dat selve seggen si ere andre saen; ende wat si seggen, alle si liegen, want si doent al om bedriegen ende hen te rovene, *Rose* 12523.

BEHAGELHEIT, -HEDE, znw. vr. Van *behagel* (zie ald.). In verschillende opvattingen.

A. Van *behagel* afgeleid van *behagen*. — 1) *Behaaglijkheid*. — *a*) Van personen gezegd: *Netheid*, *opschik*, *praal*. || Begheerstu behagelheit ende sier-

hede den lichaem te sierene mede, *Teest.* 4008 (*Wrake* III, 2397). In hem selven soe wert hy soe froy, dat hem nyemant en dunct so moy van gherechter behaghelheden, Hild. 98, 73. Sone helt hare twint met behagelheiden, maer goede werke altoes tanegane, *Rose* 406. Dat si aen ghenen man (minne) en legghe, doer ghene scoenheit . . noch doer des mans behaghelheit noch doer des goets ghiericheit, *Vad. Mus.* 1, 395, 50. Hi sach in die zale comen gereden enen jonchere met behagelheden, *Limb.* X, 283. De manne die hem uutstellen in sonderlingher behaghelheit, Ruusb. 2, 176. De vrouwen maken oec so inghe cleedere, dat hen (*l.* hem) scande es ende si voederent buten ende binnen ende viseren meneghe visevase omme behaghelheit, *om er goed*, *netjes uit te zien*, *ald.* Gulsicheit ende behaghelheit van clederen, 5, 173. Dat sij die bruut haelden uut Madaba mit groter behaghelheit, *D. B.* I *Maccab.* 9, 37. Ende sich dat grote gheruchte ende behagelheit, *ald.* 39.

b) van zaken. *Sierlijkheid*, *kostbaarheid*, *pracht.* || Doe sach ic weder ende voort up des borchs behaghelhede ende up die pretieuse stede, *O Vl. Lied. e. G.* 256, 677. (Si) gaet haer daer bereiden met wel groter behagelheden, *Rose* 5865. — Ook concreet gebruikt. *Kostbaarheid*, *kostbare zaak*; vgl. CIERHEIT. || Ghi die hebt grote behagelhede ghefse dor Gode, *Rincl.* 1227. Alle dese behagelheit groet, . . salic vercopen in drien dagen, *Rose* 8769. Wat baet mi u behagelheit groet ende uwe cledre goet ende dire, 8388.

B. Van *behagel*, afgeleid van *hem behagen* (zie ald.).

2) *Welbehagen*, en vervolgens *gevoel van welgevallen*, *aangenaam gevoel*, *genoegen*, *genot*, *vermaak.* || Die orse wel doen springen, dats behagelheit van jongelingen, *Rose* 2147. Te Brucge dreven se grote feeste, ende van behagelheiden groet oreeste, Velth. IV, 8, 11. Hets niemen, diet mochte vortbringen die feeste, die de stede dreef.., so grote behagelhede als men daer dede in die stede, II, 15, 42.

3) *Zelfbehagen*, *ingenomenheid met zich zelven.*

a) In slechten zin. || Doen hi dus in behaghelheden enen tijt tpeert hadde ghereden, *Wrake* III, 361. Van hoeverde . . . comt ydel glorie ende ydel roem ende behaghelheit, *Vad. Mus.* 2, 426.

b) In goeden zin. *Dapperheid*, *zelfvertrouwen.* || Men sal van sire behagelheden beide van slaghen ende van steken voer syn scone amye spreken, *Troyen* 5149. Ochte her Ritsart hier seide vor u sine behagelheide, so moet hise vulbringen mede, *Lorr.* II, 3502. — Vooral in de uitdr. met groter behagelheden. || Tierst dat si vernamen die mere quamen si allen wijchghere te Grimbergen wert gereden met groter behagelheden, *Grimb.* I, 2632. Dat waren vijf ridderen goet, die met heer Woutere reden met groote behagelheden, 3402. Een naen quam gereden met herde groter behagelheden, *Lanc.* III, 13623. — Ook concreet in de bet. van *dappere daad*, hetzelfde als *proaetse*, fr. *prouesse.* || Noit en was Grave . . de in Vrieslant ie ghedede so wtnemende behaghelhede, Stoke IV, 474. Die Heren wilden doen een behagelhede ende traken tharen porten wt, Velth. IV, 54, 40.

c) *Hooghartigheid.* || Behagelheit hout middelhande tusscen die eere entie scande, *Sp.* I[a], 47, 25: „*Magnanimitas* est medietas circa honorem et inhonorem."

d) *Vrijmoedigheid*, in woorden. || Lucius, die nauwe treken wel van minnen conste spreken, hi sprac erehande behaghelheide nochtan, maer alle hovesheide, *Parth.* 7122.

4) De overdrijving van de onder 3) genoemde eigenschappen.

a) *Trotschheid*, *overmoed*, *euvelmoed.* || Hi en waende den keyser sparen niet ende quam tote op hem gereden met wel groter behagelheden, *Lorr.* II, 774. Sonde, mesprijs no dorperhede, onmate noch behagelhede, hoverde, felheit no scamp, *L. o. H.* 3163. Om dine grote behagelhede warpic di in dese serichede, 4341. Hoverdie, behaghelheit, giericheit ende nijdicheit, gulsicheit ende oncuyscheit, Ruusb. 4, 14. Dat ofscheren des haers beteykent een suver leven sonder behagelheyt, *Pass. W.* 226 *a.* — Ook concreet. *Overmoedige daad.* || Nochtan soe dede dese here behaghelede noch mere: hi dede selve sijn ors drincken in den Rijn, om dat mens ghedincken emmermeer soude daer achter, *Brab. Y.* IV, 1341.

b) *Vermetelheid*, *roekeloosheid.* || Die heeren die ons sijn dus swaer, bestormdese coenelick daer ende loenden hen haer behaeghelheyde, *Grimb.* I, 3936 *var.* Roelant, u groete behagelhede dede Renout wel groten scamp alhier in desen selven camp, *Ren.* 1410.

BEHAGELIJC, -IKE (ook in den samengetrokken vorm BAGELIKE), bnw. en bijw. Van *behagen* en *hem behagen.*

BNW. — **A**) Van *behagen.*

1) *Welbehaaglijk*, *welgevallig*, *aangenaam.* || Hets groot sotheyt dat wij soeken denghenen behaghelic te sijn, welc wy weten, dat hy God niet behaghelic en is, *Stemmen* 3. (Si) bat omme alle duechden, die haer behaghelic maken mochten voer siin aenschijn, *Hs.* 80 *f.* 13 *b.* Het hevet uwen vader behaghelijc gheweest, dat rike u te geven, *Hs.* 88 *f.* 80 *a.*

2) *Sierlijk*, *schoon*, *voor het oog keurig.* || Binnen dien quam daer een jonkvrouwe, die seer behagelijk was, *Heemsk.* 44. Ende schoerde haren behagheliken rocke, *D. B.*, II *Sam.* 13, 19. Ghedect met behagheliken clederen, *Pass. W.* 157 *a.*

B. Van *hem behagen.* In goeden zin. *Dapper*, *flink*, *kloek.* || Meneghen strijt hadden si gehadt, dat die verloren van der stad . . .; doch hilden si hem behagelike emmer alle daghe even ghelike, *Limb.* VII, 49.

BIJW. — **A**. Van *behagen.*

1) *Op eene sierlijke*, *keurige wijze.* || Die here van den Sarrasinen dedem wapenen behaghelike, *Limb.* VI, 1050. Hi bereide sine vaert . . . met scoender geselscap behagelike, XI, 1213. Ghewapent so behagelike, dat nie man sach dies gelike, *Lanc.* II, 40567. Dan sal die mensche in desen met sinen scheppere ghecleet wesen ende ghesierdt behaghelike, *Wrake* III, 1282. Die chyeren behaghelic haer lijf met haren dieren ghewaeden, *X Plag.* 2258.

B. Van *hem behagen.*

1) In goeden zin. — *a*) *Met zelfgevoel*, *zelfvertrouwen*, *waardigheid.* || Doe quam daer behaeghelijcke mijn heer Geraert van Herlaer op een ors wel ghewapent daer, *Grimb.* II, 4168 *var.* Miin her Echites . . . die in dander side behagelike metten sinen wtwert reet, *Limb.* IX, 651. Ic mochte u vertellen cume, hoe behagelike . . . si opgingen genen graet, *Lorr.* V, 226. (Hi) quam ten crite behagelike, *Limb.* VIII, 1489. Aldus behagelike quamen die van Grimberghen te samen, *Grimb.* II, 5716. Doe quamen daer vrouwen ende joncfrouwen . . met groten scaren behagelike, *Lanc.* II, 3973. — *b*) *Dapperlijk*, *moedig.* || Daer hi houden sach ghescaert behagelike den standaert, *Segh.* 7781.

2) In slechten zin. *Vermetel, overmoedig, boud.* || Niemen en spreke behagelike, Velth. IV, 50, 92.

BEHAGELICHEIT, znw. vr.

1) *Behagen, welgevallen, wensch.* || Die behaghelicheyt des vleysch es om schoenheyt, rijcheyt, glorie ende eer, of om stercheyt wille, *Gest. R. f.* 5 *d.*

2) *Vermaak, genoegen, zingenot.* || Verswelgere alre spisen . . ., predicaren der behaechlychede, Velth. VII, 20, 57. Die vermaledide sonde der ydelre behagelicheit, *Hs.* 80 *f.* 44 *b.* — Zie ook BEHALICHEIT.

BEHAGEN (ook in den samengetrokken vorm BAGEN), zw. ww. bedr., wederk., onz. en onpers. Mhd. *behagen*; mnd. *behagen*. Vgl. Kluge, *Etym. Wtb.* 22.

BEDR. — *Helpen, bevorderen, te hulp komen*, vgl. onz. *haga*, regelen; en skrt. *çaknómi*, ik ben behulpzaam (Kluge t. a. p.). || Om de nature van wiven om te behagen haer hitte met, so heeft een purgatie geset, *M. en Vr. Heim.* 1060.

ONZ. — Met den 2den nv. der zaak of eene bepaling met *in*. *Behagen scheppen in iets.* || Die eerbaer sijn ende tru van binnen . . . ende der wapen gaerne behaghen, *MLoep* II, 688. Van eenen man die zaghic verdoolt in erdscher weilde; hi sprac: hier in behaghic, *OVl. Lied. e. G.* 380, 2. — De onb. wijs *behagen* wordt als znw. gebruikt met de beteekenis *genoegen, vermaak, welbehagen.* || Al hoer ghesin hem dair nae spoet hoers heren eer te helpen draghen, om te crighen goet behaghen, Hild. 20, 188. Die op God hoer minne draghen, die werlt is hem cranck behaghen, 31, 99. Wat willic setten mijn behaghen op chierheit groot van hogher waerde! 77, 158. O wee, hoe menich zoet behaghen heb ic ghesien in sommighen daghen, *MLoep* I, 1675. Dat leven heeft een groot behaghen, 1805. Mids dat hi nu *ende* tallen daghen vrouwen sach ende schoen behaghen, 2005. Dair in setten hoir behaghen . . . minne te draghen, II, 15. — Ook in de uitdr. behaghen maken, *behagen scheppen, veel op hebben met.* || Die rike vrouwen maken groot behaghen an haer hoeft ende op haer haer, *N. Doct.* 839.

WEDERK. — Hem behagen.

A. Absoluut.

1) *Genoegen hebben, vroolijk zijn.* || Van jonghen mannen ende maechden die hem selven wael behaechden ende goede minne droeghen, *MLoep* I, 113.

2) *Zelfbehagen hebben, zich zelven genoegen geven, voor zijn genoegen leven.* || Wi die starker sijn, sijn sculdich die crancheit der crancker te liden ende niet ons selven te behaghen, *Hs.* 75, *Rom.* 15, 1. Christus en heeft hem selven niet behaghet, *glosa*: hi en dede niet datten vleysch ghenoechlic was, *ald. f.* 17 *b* (*Rom.* 15, 3).

B. Met den 2den nv. der zaak.

1) *Behagen scheppen in, genoegen hebben in iets.* || Die ridders die daer binnen laghen, die hem oec stridens bat behaghen souden, alsi dat scouwen, *Limb.* VIII, 1109. Lieve kint, als ic van di ghelach, hoe wel icx mi behaghen mach! dan en haddic rouwe no seer, *L. o. H.* 3331.

2) *Zich iets inbeelden, zich verheffen op iets*, eig. *zelfbehagen hebben om iets.* || Eest logene, eest waerheit dattu jaegs; eest waer, dies du di behaechs? *L. o. H.* 2699.

C. Met een bepaling met *in*. Van personen gezegd. *Welbehagen hebben.* Vooral in de verl. tijden, die dan de bet. van een tgw. tijd hebben: ic heb mi wel behaget, behagede mi, *ik heb een welbehagen.* Vgl. bij ONPERS. 2), en ags.: on thám minre sáwle *wel gelícode* (Got. *vaila galeikaida*; *Matth.* 12, 18). || Dat is mijn lieve sone, daer ic my wel in behaghe, Ruusb. 5, 98. Mijn vercoren sone, daer ic mi wel in behaghede, *Hs.* 71, *Matth.* 3, 17. Mijn gheminde, daer mijnre sielen wel in behaghet hevet, *Matth.* 12, 18. Du biste mijn gheminde soen, in di heb ic mi behaecht, *Marc.* 1, 11. Mijn wtvercoren soen, daer ic mi wel in behaechde, *Hs.* 75 *f.* 119 *a.* Mijn siele heeft haer in hem behaghet, *f.* 201 *a.*

ONPERS. — Mi behaecht.

1) Met den 4den of 3den nv. van den pers en den 2den nv. der zaak of eene bepaling met *van*. *Behagen scheppen in.* || Die jonfrouwe, diet toehorde, behagede wel diere worde, *Limb.* IV, 557 (is *jonfrouwe* hier 1e nv., dan behoort deze plaats bij ONZ.). Dies words mach ons wel behagen, *Rijmb.* 134. Tote Acharon waren si ghejaghet, dies den Joeden wel behaghet, 9255. Na etene die coninc vragede Lancelote, hoe hem behagede van den vate, dat die joncfrouwe brochte, *Lanc.* II, 15079. Oft Got wilt, mi sals bat behagen, 45786. Die vrowen, die ten torren lagen, begonste des strijts qualijc behagen, *Lanc.* III, 17722.

2) Met den 3den nv. v. d. persoon en eene bepaling met in. *Behagen scheppen in iemand, welbehagen in hem hebben.* || Meestal in den verleden tijd, die dan de bet. van een tegenwoordigen tijd heeft: mi hevet behaghet, *ik heb een welbehagen.* Vgl. WEDERK. C. || Dit is mijn soen, in welken mi wel behaecht, *Mandev. f.* 29 *b.* Mijn gheminde soen, in wien mi wel behaghet hevet, *Hs.* 71, *Matth.* 17, 5. Du biste mijn wtvercoren soen, mi hevet in di behaghet, *Luc.* 3, 22.

BEHAGENISSE, *goedvinden.* Aldus te lezen voor *bichagenisse* (?), *Oorkb.* 2, 435*a*: || So soudewi onse wive enz. te Harlem inlaten op een bichagenesse ende een verbeit.

BEHAGENTHEIT, znw. vr. *Genoegen, vermaak, genot.* || Dese dochter die was zeer teeder ende zeer leckerlijck opgevoedet; daer omme dat si seer gheneyghet was . . te sien die ghenoechte ende behaghentheyt van deser werelt, *Gest. Rom.* 1*b.*

BEHAGINGE, znw. vr. *Hetgeen iemand behaagt, wat iemand aanstaat, wat hij hebben wil.* Kil.: lubentia, voluptas. || Hi en sel Gode niet geven sine behaginge, *Hs. Ps.* 36*r* (*Ps.* 49, 8 *rantsoen*).

BEHALEN, zw. ww. bedr. Mnd. *behalen*; mhd. *beholn.*

1) In de tegenwoordige beteekenis. *Verwerven.* || Wy hebben behaelt cranc ghewin, *Wittek. v. S.* 88; e. e. — Ook in de uitdr.: pardoen behalen, *aflaat verkrijgen.* || Te behalene alle die pardoene entie aflate om rechte soene te ghecrighene van moeder ende vader, *Amand* I, 2064. Dat lettel yement so langhe leeft, die sine macht behouden heeft, die dese pardoene soude moghen behalen, 1508.

2) Hetzelfde als *belopen* (zie ald.). *Iem. bereiken, in zijne macht krijgen, krijgen.* || Nochtan soudicse wel behalen, mochtic gebruken mijnre talen, *Rein.* I, 2043 *var.* (ed. Willems). Mach ick mijnre woerden gebruken, ic weet soe menighen vont, ic salse wel behalen, *Proza-Rein.* 27*r.*

3) Met iets onaangenaams als object. *Zich op den hals halen, ondergaan* (vgl. Kil.: eene siekte behalen). || Daer moeste menich de doot behalen, *Belg. Mus.* 8, 258, 134.

BEHALICHEIT, znw. vr. *Besmettelijkheid*, lat. *contagio.* Van *behaelijc, behaellijc*, dat o. a. bij Houwaert voorkomt: „Afgrijslijcke ende behaellijcke

peste," *Milenus' klacht*, bl. 4 (Antw. 1577). Vgl. Kil. behaelende siecte, morbus contagiosus. — In dezen zin kon *behalicheit* voorkomen (voorbeelden er van zijn tot heden niet gevonden), doch niet in den zin van *ornamentum*, waarin men het leest *Hs. v.* 1423, 258*c* (*Jezus Syr.* 32, 3): Ontfanck behaelicheit der gracien tot enen cronen (!), *ornamentum gratiae accipe coronam*. Hier is het eene verschrijving voor *behagelicheit* (zie ald.).

BEHANGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *behangen*; mhd. *behâhen*.

1) In de tegenwoordige beteekenis, Kil.: *velare, obtendere*.

2) In figuurlijken zin. *Verstrikken*. Kil. „behanghen met gierigheyd, *implicitus*, *irretitus avaritia*". || Daer om mi dese lose knechte met logentael hebben behangen, *Rein.* II, 5324. Den mensche, die noch mitter crancheit des vleisches behanghen is, *Hs.* 87 *f.* 26*a*. Vgl. ONBEHANGHEN.

BEHANCSEL, znw. o. *Behangsel*, *draperie*. Vgl. Kil. 41. || Een spieghel met zijn toebehooren, tzy met schilders gout, silver oft oock met eenich behancsel verciert, soo ende ghelijck den selven bevonden sal worden ghestoffeert te zijn, *Gesch. v. Antw.* 2, 646.

BEHANTVESTEN, zw. ww. bedr. Van *hantvest* (zie ald.). *Bij handvest als privilegie verzekeren.* || Dat mense late ghebruken al selke vriheide, alse hoer ghebure behantvest hebben van onsent halven, *Oorkb.* 2, 278*b* (*a.* 1288). — Zie andere opvattingen bij Oudem. 1, 416.

BEHEELEN. Zie BEHELEN (2de Art.).

BEHEEPT, andere vorm voor *behept* (of *beheft*, Oudem. 1, 419), deelw. van het ww. *beheften*, *beheckten*, *behachten*. Zie BEHACHTEN. || *Verstrikt*, en vervolgens *gekweld*, *lastig gevallen*. || Die mit kaerlen es beheept, die heeft den duvel selver ghesceept, *Vrouw. e. M.* VII, 31.

BEHEET, znw. o.; mv. *behete*. Van *beheten* (zie ald). In verschillende opvattingen.

1) Van *beheten*, in den zin van *voorspellen* (zie ald. 1). *Voorspelling*. || Die diertijt so groet entie sterfte sonder genoet, die dese sterre, dese oomete wel bediet, na horen behete, Velth. VI, 25, 39. Nu hort, hoe wijslijc hier af Maria antwoorde gaf den ynghel op dit beheet, *Lsp.* II, 6, 87.

2) Van *beheten* in den zin van *beloven* (zie ald. 3). *Belofte*, *toezegging*. || Dat scone belof, dat grote beheet, daer hi altoes es toe bereet, *Limb.* XI, 481. Hebdi verstaen tsertogen wort, ende tgelof ende tgode beheet, daer hi toe es al gereet? *Cass.* 260. Om dit belof, op dit beheet voer Gariët met hem gereet, *Lanc.* II, 45905. Jou so eest al ghereet up een covent, up een beheet, dat ghi mi bi uwer ghenade van ere bede wilt ghestaden, *Wal.* 3261. Ic biddu . . dat gi doet een cleine beheet uwen lieve, *Cass.* 1442. Van desen behete mogedi wel sijn blide int herte, 1472. Het was in mijn beheet, dat ickene soude den hoochsten maken van den minen, *Alex.* VIII, 833. Oic haddi . . van den keiser goet beheet, *Edew.* 293. Op des keisers goet beheet, dat hi comen soude gereet, 473. Oftu yemen met beheete verhoghes, *Bouc v. Sed.* 111. Op dit beheet sal u mijn hulpe wesen gereet, *Grimb.* II, 5484. Ic wille . . te hant ghelden mijn beheet, *Franc.* 5537. Gallicaen voer blidelike ten Syten wert op dat beheet, *Sp.* II[a], 30, 18. — Dat lant van Behete, *het land van belofte*, gewoonlijk *dat lant van Promissoene* genaamd. || (*Moyses*) tfolc verloeste van Pharaone, ende leet uut siere felre vete int soete lant van Behete, dat hem God hadde geloeft, *Lucid.* 1785. — Een beheet doen, in twee opvattingen. Vgl. ene bede doen bij BEDE. — *a*) *Eene belofte doen*, *iets beloven*. || In Anthiochien dede hi beheet, dat hi die kerstene al soude onteeren, *hij deed de belofte*, *nam zich voor*, *Sp.* II[a], 36, 28. Ic biddu . ., dat gi doet een cleine beheet uwen lieve, *Cass.* 1442. (Gi) die mi sulc beheet hebt gedaen, dat gi mi wilt in staden staen, *Lanc.* III, 6630. — *b*) *Eene belofte vervullen* (vgl. onder 6). || Als ic dat beheet doen sal, sal ic mi selve geven al, *Cass.* 1449. De bisscop hem behiet hem te gevene na sijn gedoegen, daer hi mede verbant sijn oegen, ende hi dede wel sijn beheet, *Sp.* II[a], 21, 79. — Ook in den zin van *schoone woorden*, *goede voornemens*, *hetgeen iemand zegt*, in tegenstelling met zijne *daden*. || Wat slaepti! seit hi (*Jezus*); in u beheet (*als men u hoort praten*) es altoos die gheest ghereet als te stervene om minen danc, *Rijmb.* 26061. Du seids — waer es nu dat beheet? — dore ons te stervene te sine bereet, *Sp.* II[1], 13, 27.

3) *De toestand door eene belofte ontstaan*, *vooruitzicht*. || Bede dese Heren, om dit beheet, quamen vort om tontfane tAken werd . . . die Coninccrone, Velth. VI, 1, 42. Doen dedi daer om gene dinc den genen die daer was gevaen optie marct verbernen saen . . .; dit was den genen een quaet beheet, die hem willens daer liet vaen, V, 9, 54. (Hi) swoer, also langhe als hi sal leven dat hi te sinen dienste soude sijn ghereet, dats Florise een scoon beheet, *Flor.* 2726. Dor dat beheet van deser eren quam hi jegen die wrake ons Heren, *Alex.* V, 333. — Vandaar dat *beheet*, door het op den achtergrond raken van het begrip *belofte*, de bet. van *toestand* aanneemt. || Daer een vriende hebben waent, ende dan also hebben getaemt, dat hi op haren troest es comen onder sine viande, si dan gomen hoe sine bedriegen mogen gereet: dits een vreselijc beheet, Velth. V, 28, 49. Daventure es als een ijs, dat starc scijnt ende nochtan breket onder den man, ende verdrinct eer hijt weet; dits emmer een cranc beheet, *Melib.* 2691.

4) Van *beheten* in den zin van *verzekeren* (zie ald. 4). *Verzekering*. || Meester Woutere Mappe . . maect hier een inde op dit beheet, dat hine vant te desen male van Lancelote meer negene tale, *Lanc.* IV, 13041.

5) Van *beheten*, in den zin van *bevelen* (zie ald.). *Bevel*, *last*, *gebod*. || Het is groet laster, ghy baroen, dat ghi wilt rumen dese lande, ende pays maken tegen die vyande, dat is teghen der Goden beheet, *Troyen f.* 163*a*. Nochtant segic u, dat sy wonden niet laten haers heren beheet, sy *en* liepen ten mueren ghereet, *f.* 264*b*. Nu radic wale te deser stont, dat hi vulbringe sijn beheet, *Lorr.* III, 46. Na Elyen stoent Samuel die rechter was ende prophete over dat folc van Israhel; si vochten wael na sinen behete, *Alex.* IV, 749. Alle genuechte es u gereet, hout ghi u ane mijn beheet, *Limb.* X, 728 *var.* Hoe Jheremias die prophete te hem quam bi Gods behete, *IX Best.* 316. Also alst is Gods beheet, *Lsp.* I, 10, 44. Jeghen sijns sceppers beheet, I, 24, 36. Dit dede die here van hier boven . . zonder beheet van yeman, I, 37, 59. Sonder des keysers beheet, II, 48, 670. Wi setten ons sceppers beheet achter, III, bl. 15, 45. Also was Pylatus beheet, II, 36, 175. Wy bereyden onse vaert . . bi den beheten van onsen vader, *Grimb.* I, 1598. Men dede al na sinen behete, *Alex.* IV, 925. Noch bevel, noch beheet, *Brab. Y.* VI, 9103. Op die selve tijt reet Symon met enen

knecht tot Egmonde bi beheten des proefsts van Bergen, *Oorl. v. Albr.* 111. — Een beheet doen, *een gebod volbrengen* (vgl. onder 2). || Dat wi allegader minnen sullen moeder ende vader, ende altoos sullen sijn ghereet te doene hare goet beheet, *Lsp.* III, 19, 33. Here, sprac si, ic ben bereet te doene algader u beheet, II, 57, 14. Si daden haers sceppers beheet, II, 18, 50. Si doen haers sceppers beheet, I, 5, 24. Wi daden sijn beheet, *Lorr.* I, 1071. Die bode dede der vrouwen beheet, *Limb.* IV, 245. Hi dede wel sijn beheet, *Sp.* II[b], 21, 82.

6) Van *beheten*, in den zin van *aanbevelen* (zie ald. 8). *Aanbeveling*, *aansporing.* || Hi hadde daertoe beheit van heren, als men seide doe, die hem troest gaven hier toe, *Brab. Y.* V, 1558. Si dichten om ghewin sonder der naturen beheet, *Lsp.* III, 15, 333.

BEHEGENEN. Zie BEEIGENEN.

BEHEILIGHEN, zw. ww. bedr.; mhd. *beheiligen. Heiligen*, *wijden.* || Al beheileghende soe bespraeide hi den outaer VII werf, ende doe salfde hine ende alle sine vate, Ruusb. 1, 265.

BEHEIMEN, zw. ww. bedr. Kil. *sepire*, *consepire*, *obvallare. Omheinen*, *door eene heining omgeven*, en in fig. zin *omvangen*, *omgeven.* || In dien lichte wert men beheimt ende omvaen, Ruusb. 6, 86.

BEHEINDE, BEHEINDICH. Zie BEHENDE, BEHENDICH.

BEHEINEN, zw. ww. bedr. *Omheimen*, *met eene heining omgeven.* || Die wijngaert wort betuunt ende beheynt, *Barth.* 685 *b.* — Vgl. Oudem. 1, 419 en BEHENT.

BEHEININGE, znw. vr. Van *beheinen* (zie ald.). *Omheining*, *omtuining.* || Dat nyemant . . . setten noch maken en sal . . . tusschen die strate ende plate enige betuyningen of beheyningen van tuynen, hoedanich dat die zijn, *Leid. Keurb.* 146, 56.

BEHEINTHEIT, znw. vr. In concreeten zin. *Heining*, *omheining.* || Ic sal omwerpen sine (*des wijnstoks*) beheyntheit ende hij sal wesen invertreden ende ic sel hem leggen woest, *D. B.*, *Jes.* 5, 5 (*Getijdeb. S.* 18 *d*).

BEHELEN, st. ww. bedr. Van *helen. Verbergen*, *geheim houden.* || Oeck kiest men rade in elker stede ende oec schouten ende wet, ende wes men daer te rade set, dat selmen wiselic behelen, Hild. 137, 56.

BEHELEN (BEHEELEN), zw. ww. bedr. Van *heel* in den zin van *ongeschonden*, *geheel. In orde maken*, *dicht maken.* || Zoe sel hij off zijne naecomelinge dien waterganck bestoppen, alsoe lange ont (d. i. *tot dat*) zy Berenwarde hebben behelet, *Oorkb.* 2, 219 *b* (*a.* 1284).

BEHELPEN (BEHULPEN), st. ww. bedr. en wederk. (*behalp*, later *behielp*, *beholpen*, *beholpen*). Mhd. *behëlfen*, mnd. *behelpen.*

BEDR. — Met den 3den of 4den nv. van den persoon; ook met een afh. zin of een onb. wijs. *Helpen*, *bijstaan*, *behulpzaam zijn.* || Mijn vriende te behelpen ende mijn viande te hinderen, *Proza-Rein.* 110 *r.* (Hi) bat hem vriendelic, dat hi dair toe behelpen woude, dat die gene . . . die upten huyse waren, haer lijf mochten behouden, *Clerc* 139. Sy hoopten dair vrienden te hebben, die hem behelpen souden, Matth. *Anal.* 3, 331. Dat se te vergeefs niet en werden aenstoten noch aenvochten, maer beholpen mallec den anderen mit groter eeren sinen toren wreken, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 707 (*a.* 1403). Hem ende sinen vrienden ende sinen magen mitter borgh te behelpen, Nijh. 1, 379 (*a.* 1338). Dat hi ons ende onse erfnamen daer mede behelpen sal tiegen alle diegene, die nu leven oft namaels soelen leven, *ald.* Dat wij onsen lieven here . . . dair mede behelpen (sullen), als mannen hoeren here mit horen openen husen sculdich zijn te doen, 2, 86 (*a.* 1356). Weert saecke, dat eenich van onsen heeren onsen seggen . . . niet en hielde, .. die en sal mit ons vier steden . . . niet beholpen wesen, *daer geen hulp en steun bij vinden*, 2, 107 (*a.* 1358). Hem daer mede te behelpen, wanneer hem des noot is, 3, 70 (*a.* 1379). Dat wij . . . hem .. behelpen soelen ende aen staeden staen, 1, 403. (*a.* 1339). Oick mach een yghelic den anderen zijn lijfrenten . . . leenen, overgheven ende behelpen, *hem aan lijfrenten helpen* (?), *R. v. Utr.* 1, 277, 158. — Ook met den 4den nv. der zaak. *Bevorderen*, *ondersteunen.* || Omme sunderlinghen orbair ende nutscap onser ende onser beider landen, steden ende luden mede te behelpene ende te starkene, Nijh. 2, 37 (*a.* 1348). — Van het deelw. van dit ww. wordt een nieuw ww. beholpen sijn gevormd (vgl. *gecost sijn*, *bedacht sijn*, *gestaen sijn* en zie op SIJN), dat als onpers. wordt gebruikt: mi es beholpen met, met een bijwoord van hoeveelheid, b.v. *cleine*, *meer*, enz. in de bet. van *ik trek weinig*, *meer*, *minder* enz. *voordeel uit iets*; *heb weinig* enz. *aan iets.* || Och lieve moeder, es dit uwen wille, dat ic spreke dit dorper woort? wat mach u hier mede beholpen sijn, dat ic dat soude tot Sandrijn spreken met minen mont, *wat zoudt gij daaraan hebben? Lansl. H* 817. Hi hadde ooc wel ghemerct . . . dat hem wel soude beholpen wesen metten dienste van den hertoghe Antonijs, *Brab. Y.* VII, 4023. Segghende voort, dat hem int fijn met sijnder vrientscap bat soude sijn beholpen, dan met der gheenre . . . die hem dat rieden, 2297. Als dit grave Willem hadde verstanden, dochte hem wel .., dat hem clein beholpen ware metter ander hellicht, VI, 3188. Doe dachte Grave Willem, dat hem cleyn beholpen waer met der anderen helft (*van Mechelen*) alleen te behouden, *Exc. Cron.* 139 *a.* Wair yemant int voirs. geselscap ende hem alsoe deughdelic niet en droegh, dat den gemeynen geselschape met hem niet beholpt (*l.* beholpen) en waere, Hermans, *Gesch. d. Red.* 324. — Somtijds ook zonder het bijw. van hoeveelheid en in 't passief. || Wie dair mede beholpen is, sal dat huys ghelden, *wie daar belang bij heeft*, *O. K. v. Delft* II, 2. Zoe wat huijsen ende goeden daer mede behulpen zijn, *de huizen*, *in wier belang*, *ten wier nutte dit geschiedt*, sullen tselve gebroeken huys ende den eygenaer van dien die laste helpen draegen, *K. en O. v. Delft* 76, 2.

WEDERK. — 1) *Zich helpen*, *zich verdedigen*, *beschermen*, *staande houden.* Absoluut of met eene bepaling met *met.* || Si en sullen hen na desen niet behulpen mogen . . . tegen ons ochte ons lant, *Brab. Y.* VI, 10594. (*Die drossate*) begerde dat mense (*de stad*) hem opende te hant tot mier vrouwen behoef van Brabant, opdat si haer daer uut mochte behulpen ... tegen haer viande, 7994. Soe docht van node vrou Johannen dat si haer beholpe met machte, 8075. Dat ic mijn huus besetten sal ende oec mine torren al, daer ic inden orloghe mi met behelpen moghe, *Melib.* 2306. Dat ic mi met minen magen en vrienden behelpen en beschermen moet, *Bel. v. L.* 278. Die mogentheyt Gods hadse so mat ende moedeloes . . . ghemaect, dat si al sinneloos waren, dat si noch vlien noch hem selven behelpen en mochten, *Exc. Cron.* 103 *d.* So en was daer niet veel volcs te voete of te paerde,

daer hi hem in strijde mede behelpen mocht, 104 *d.* II[e] Pikenaers, omme hem daermede te behelpene, *Invent. v. Brugge* 5, 554.

2) *Zich zelven verzorgen*, *in zijn eigen onderzoek voorzien*, *zich bedruipen.* Synon. van *hem bedragen.* Absoluut of met eene bepaling met *met.* || Ick ben out ende en mach my soo wel niet behelpen als ick plach, *Troyen Vb.* 4*d.* Menich mensche sal daer oock naeckt om lopen (*door het dobbelen*), die hem te. voren metten sinen (*met het zijne*) soude hebben beholpen, *Ned. Proza* 218. Dat zy hem generen . . met lantneringe, de sommige met delven ende spitten ende daer isser een die hem behelpt mit coomanscip, *Inform.* 350. (Zy) hebben geenrehande neringe, daermede zy hem . . moegen behelpen, dan alleen dat heur wijfs moegen houden een coyken of twee, 213. Dat zy hebben 50 haertsteden, daerof de 25 hem mogen behelpen ende dander niet, 401. Maer behelpen hem sommige van hueren poorteren mit hopcoopen, mit bouwerye, enz. 433. Zoe zy gheen secours van anderen en hadden ende hem selven behelpen mosten, 535. Soe en sullen die selven sich bynnen onser stat nyet behelpen, *geen bedrijf of nering mogen uitoefenen*, *R. v. Zutf.* 125, 42.

3) *Gebruik maken*, *zich bedienen van.* Met eene bepaling met *met.* || Om dat si hem behulpen souden daer met te bat, alst quam te noet, *Brab. Y.* VI, 5856. Iegelijc, in des anders dere hem behalp met sinen gewere, sinen viant te beraden noot, 5891. Alle letteren, munimenten, besceit, daer met si hen souden willen behelpen, VII, 13421. Sonder hem te behelpene in gheenre manieren met weghen van feite eneghertieren, 14605. Dat wij hem onse voirscr. huys met zijnen toebehoren . . openen . ., also dat . . zij hem dair aff ende mede behelpen moegen, Nijh. 2, 42 (*a.* 1349; vgl. 3, 959: Ons daer mede behelpen noch beraden). Omme datter hem de Prince mede (*met het mesje*) behoort te behelpen, Matth. *Anal.* 1, 263. So wie hem mit enigher ander wol behelpen wil . ., die sel him tekenen laten in der stede boec. . . Ende van dier tijt voirt . . en sel hi hem niet behelpen mid Engelscher wol, *Leid. Keurb.* 127, 3. Enen . . cloecken . ., weerachtigen man . ., die hem mitten boge behelpen can, 171, 57. Den gene, die hem mit valscher mate beholpen hadde, 225, 19. Die zel zijn bewijs bij hem hebben . ., dair hij hem mede behelpen wil, 326, 19. En mach nergent poirter . . poirtrechts genieten of mit poirtrecht hem behelpen, dat tegens der heerlicheit . . gaen of wesen mach, *Oorkb.* 2, 211*b* (*a.* 1283). — Hem behelpen met nigromancien, *zich bedienen van n.*, *met duivelskunstenarijen omgaan.* || Doe track Karel tot Ryemen ende vinck den eertsbisscop Gilbertus, die hem behielp ende dede veel wonders met nigromancien, *Exc. Cron.* 93*a.*

4) *Genoegen nemen met*, *zich schikken in*, waaruit zich de tegenw. bet. ontwikkeld heeft van *het met iets stellen* of *doen*, *roeien met de riemen die men heeft.* || Mit horen knechten ende mit aenval (d. i. *aanwas*, *aanloop*) van alrehande lude, daer si hem mede behelpen mosten, *Oorl. v. Albr.* 102 en 103. Dese suster Mechtelt . . conde sich seer wael behelpen in allen dyngen, *D. War.* 7, 37. Vgl. *Uitlegk. Wdb.* op Hooft 1, 92.

BEHELPINGE, znw. vr. *Verdedigingsmiddel*, eig. *iets*, *waarmede men zich helpt*, *zich uit eene verlegenheid redt.* || Ende moegen die pande bynnen viertien dagen daer na vercopen sonder eenige pantweringe van enigen rechte, tsy dienstrecht, leenrecht . ., off eenige ander behelpinge woedanich dat die sy, Racer 7, 291.

BEHELSEN, zw. ww. bedr. Mnd. *behelsen.*

1) *Omhelzen*, *omarmen.* Dus wert die sile behelst ende gekust van haren geminden, *Limb. Serm.* 176*a.* — Vandaar enen behelst hebben, *iemand in zijne armen houden*, *omarmen.* || Doe hise sach slapen so soetelike ende hebben behelst so vriendelike, jammerde hem, dat hise soude wecken, *Flor.* 3292. — Ook in mystischen zin. || Die Vader ghevet hem inden Sone ende die Sone in den Vader in een ewich welbehaghen ende in een minlijc behelsen, Ruusb. 6, 192. Dit is dat werkelike ontmoet des Vaders ende des Soens, daer wy minlic in behelst sijn . . in ewigher minnen, *ald.* Daer wi ghedoept werden in dat wide behelsen der minnen Gods, 236.

2) Overdrachtelijk. *Omvatten*, *bevatten.* || Met minnen seldi oefenen, behelsen ende besitten, dat ghi mint, Ruusb. 3, 125. Het is . . behelst in onghebeelder bloter minnen, *nudo amore complexus*, 4, 54. In desen behaghene sijn behelset alle die uutvercorene inglen ende menschen, vanden lesten totten iersten, 6, 258. Hi wert bevaen ende behelset in die grondelose minne, die God selve is, *ald.*

BEHELSINGE, znw. vr., *omhelzing*; mhd. *behelzunge.* || Boven de minleke behelsinghe, die tusschen ons ende Gode es, Ruusb. 2, 238.

BEHELTELIKE, -LIJC, hd. gekleurde vorm voor *behoudelijc*, bijw. (zie ald.) en vgl. BEHELTENIS 3). *Behoudens*, *onder voorbehoud*, *met behoud van.* || Ten ware . . dat deselve gesellen begeerden . . . des eedts verdrach te hebben, beheltelyck den heeren der stadt hon aff en toedoen, *Vad. Mus.* 3, 124. Beheltlichen doch onsen genedigen heren synre gnaden herlicheyt ind onss onser eren, Nijh. 4, 449 (*a.* 1471).

BEHELTENIS, znw. vr. Duitsch gekleurde vorm voor *behoudenis* (zie *ald.*); mhd. *beheltnisse*; mnd. *beheltenis.*

1) *Behoudenis*, *behoud*, *zaligheid.* || Den doetliken slaep der tragher ende der heiligher beheltenisse versuminghe, *D. Orde* 238.

2) *Inhoud.* || Na beheltenis sijnre brieve, Nijh. 2, 50.

3) *Voorbehoud.* — Vooral gebruikelijk als bijw. door weglating van het voorzetsel met. *Met behoud van*, *onder voorbehoud.* Met den 3den nv. van den persoon, ten wiens gunste het voorbehoud plaats heeft. || Alle dese voorscreven punten die sijn, beheltenisse heren Willem alle sijnre wyer (d. i. *were*, *erfgoederen*) ende alle sijnre reynten, *met behoud van al zijne erfgoederen voor heer Willem*, 1, 381. Beheltenisse ons ende onsen erven, 379. Beheltenis ons, dat thuys open sal sijn ons, alse wijs behoeven ende ons noet is, 2, 241. Also dat elkermallic up den vurscr. tolsteden vry varen sal sonder enigerhande krot of hindernisse, beheltenisse alsulcker alder (*ouder*) tolle als over vijftich jaren ende daer en boven op die selve tolsteden gelegen hebben, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 639.

BEHEM, znw. o. *Bohemen*, *Alex.* VII, 1416, e. e. — Vgl. BEEMSCH.

BEHENDE, bnw. en bijw. Min of meer duitsch gekleurde vorm voor het zuiver mnl. *behendich*, en in oorsprong één met onze uitdr. *bij de hand.* Mhd. *behende*; mnd. *behende.*

Bnw. — *Bij de hand*, *gevat*, *slim*, *ervaren*, *kundig.* || Die meneghe in loesheit is behende, *MLp* I, 1746. Hadde Dydamya ghesijn behende, doe Achilles hoer bekende, II, 1681. So hi van woerden was behende, 4049. Scalc ende beheynde volc

van sinne, *Barth.* 521 *a.* Haerder behender bedrieghinghe, *Bern. W.* 1, 4 *a.*

BIJW. — 1) *Op eene behendige wijze*, *behendig.* || Sijn ander hant hi onder stac beneden (*l.* behende) tusschen sine been, *Rein.* II, 7334 (*C.* bevende).

2) *Bij de hand*, *nabij.* || Dat volc stont daer mit behende, end wachten om te sien dat eynde, *O. H. Pass.* 26, 717. Menighe beeste liep daer omtrent, anders en was daer niement behende, *Segh.* 222.

BEHENDELIJC, -IKE, bnw. en bijw. Ook in den samengetr. vorm *bendelike.*

BNW. — *Met kunst gemaakt*, *aangelegd*, en vervolgens *heimelijk*, *geheim.* || Ene fauce posterne es ane den torre beneden bachten . .; aldaer es die behendelicste inganc, *Rose fr.* 254, 21.

BIJW. — 1) *Op eene behendige*, *handige wijze.* || Doe liet hi vallen . . . behendelike inder vrouwen scoot die pere metten venine, *Segh.* 9008.

2) *Op eene kunstige wijze*, *kunstig.* || Stenekine alse kerstale stonden bendelike daer in gheset, *Flor.* 1543. So behendelike waest ghewracht, *Wal.* 6079.

3) *Op eene listige wijze*, *met list*; in kwaden zin zooveel als *scalkelike.* || Hets die meneghe die hem gheneert ende wint dat hi verteert behendelike met voerrade, *Teest.* 188. Dat sijn broeder es behendelike comen, ende heeft die benedictie ghenomen, *Rijmb.* 2391 (*Var.* scalkelike). Die Joden behendelike afquamen verradenlike in dier ghebare als oft omme ghenaden ware, 29852 (*var.* bendelike). Na Ebuberte so quam int rike met scalcheit behendelike Haudumar, *Sp.* III^1, 25, 9.

4) Vandaar *in het geheim*, *heimelijk.* || Haren here nopede si behendelike, *Flor.* 1659 *var.* Die papen hadden behendelike enen inganc ghemeenlike onder daerde alle te samen ghemaect, *Rijmb.* 17043.

5) *Nauwkeurig*, *met zorg.* || Den tijt wachte hij behendelijck ende Penella des ghelijck, *MLp* II, 1517. Sietstu daer niet beheyndelic toe, du selste dijn wedersaken verblijden, *Sp. d. M.* 1, 106 *a.*

6) *Op eene geschikte*, *passende wijze*; *met overleg*; *met waardigheid.* || Ic salle (*l.* salne) behindelike wreken, canic die waerheit wel verstaen, *Lanc.* II, 44396. Eer ic minen sone wreke sonder lachter behindeleke, 44411. Voirt sijn gereden die heren behendeliken ende met eren, *Grimb.* II, 5680.

BEHENDICH (BEHEINDICH, BEHINDICH, ook in den samengetr. vorm BENDICH), bnw. en bijw.

I. Als BNW. — Van personen gezegd.

a) In goeden zin.

1) *Schrander*, *handig*, *bij de hand.* || Een die Engistus was genant . ., dese was behendich sere, *Sp.* III^1, 7, 64. Die jonfrouwe die utermaten behendich was ende vroet, *Limb.* IX, 986. Hi was behendich ende vroet, *Denkm.* 3, 133, 65. Vrouwe Alijs die behindich was ende wijs, Velth. I, 40, 59.

2) *Verstandig*, *knap*, *ervaren.* || Nu sijt behindich in uwen raet, *Glor.* 539. Caumijs die was goedertieren, behendich ende wael ghesint, *MLoep* III, 380. Die diere cleder, die wilen span dat behendeghe volc van Ceren, die hem met siden werke gheneren, *Alex.* VIII, 242. — Ook van God gezegd. *Wijs.* || God, die scepper veel behendich, *MLoep* II, 2836.

b) In ongunstigen zin.

1) *Listig*, *slim.* || Lustich ende bendich over al, *IX Best.* 142. Deen es behendech ende mach wale gheven, ende can oec wel sijn tale, ende wint den andren af sijn goet, die niet so rike en was no so vroet noch so behendech als dander man, *Teest.* 166 (in den laatsten regel staat *behendech* in de beteekenis *a*, 1). In horen rade sijn si fel, behendech sere ende snel, hoe si scat bejaghen, *Lett. N. W.* 5^2, 33.

2) *Boosaardig*, *slecht*, *verdorven.* || Antipater sijn oudste sone, fel ende behendech was die gone, *Rijmb.* 21593. Beheindich ende scalc in alre quaetheit, Ruusb. 6, 32.

B. Van zaken.

1) *Listig*, *slim uitgedacht.* Lat. *subtilis.* || List ende behendighe zaken, *MLoep* II, 2477.

2) *Fijn*, *fijn bewerktuigd.* || Die verborghene behindighe leere der scrifturen, Ruusb. 6, 37. Hi versteet die Scrifture te rechte; nochtan en verstaet hi niet wel . . alle die behendighe sinne, diere in vallen, 4, 259. Die behendige natuer bindet die vruchte inden bloeme, *D. War.* 6, 205.

II. Als BIJW. — *Op eene boosaardige*, *gemeene manier.* || Soe wye den anderen met vuysten slaet off met voeten stiet . . . soe verde tniet behendich en sy, die sal verbueren . . . thien schellingen aen den heer, *O. R. v. Dordr.* 2, 278, 82.

BEHENDICHEIT (BEHEYNDICHEIT, BEHINDICHEIT), -HEDE, ook in den samengetrokken vorm BENDICHEIT), znw. vr. Mnd. *behendicheit*; mhd. *behendecheit.* Van *behendich* (zie ald.).

1) *Schranderheid*, *vlugheid van geest*, *beleid*, *overleg.* || Ghi en maect gheen onderscheet tusschen loesheyt ende beheyndecheyt . ., want het dunct elken man, die behendecheyt niet en can, dat al valsch si ende beraet, daer die behendeghe met omgaet, *Teest.* 19, 154. Dus siet men dat behendichede beter es dan sterchede, *Esopet* LVI, 19. Aleid pynde hare te houden jeghen den swagher torloghe mede met wel groter behendichede, Stoke II, 1072. Dit heeft hi met behindicheden wel toebracht ende met wijsheden, Velth. II, 26, 5. (Hi) hoept mede dat hi met siere behindichede boven sal comen clein ende groet, III, 1, 21. Perchevael ende gene heren . . . elc wiesdem sine behindechede ende porden met hem uter stede, *Lanc.* III, 18369. Met siere grotere bendichede, *Sp.* I^5, 68, 10. Dat hi was met watre ende met bendichede soe vele groens daer ter stede, *Sp.* III^4, 29, 25. Elc sette sijn (*Schaak*)-spel na sine sede ende togheden beide haer behendechede ende pynden hem te spelen wel, *Flor.* 2735. Josephus behendechede die was so groot, dat hi dede weder onder hem saen al Galylee sijn onderdaen, *Rijmb.* 28257. — Ook concreet in den zin van *een goed overlegd*, *beraamd plan*, *een goed overleg.* || Doe nam hi dbecken ende goet dat water sciere op sijn hoet in ere vorme van kerstynhede, dit was ene grote behendichede, Velth. I, 53, 47.

2) *List*, *listigheid*, *slimheid*, zoowel in goeden als in kwaden zin. || Met beden ende met behindicheden es hi thuus dor dlant gereden ende maecte vrienscap tegen die heren, I, 2, 51. Doen ghinc si met behendicheden den boem ontsteken van beneden, *Esop.* XIII, 17. Dus bleef achter Brunen dinc bi miere behendichede al, *Rein.* I, 2464. Van groter bendichede, *Nat. Bl.* V, 788 (*var.* behindechede). Ic weet wel dat sise niet en namen den ammirael, no ne ghewonnen bi al der bendecheden, die si connen, *Flor.* 2351. Die Romeine die bi rade ende met groter behendecheden altoos vochten, *Rijmb.* 31606. Hiertoe was ghene bendichede, dat soe els enege bijechte dede, *Sp.* I^7, 89, 21. Dan salmen noemen gene wijsheit maer bendichede der scalcheit, *Sp.* I^3, 42, 20. Wat soe ghert . ., es behendech- ende quaethede jeghen vriende ende viande mede, *Rose C* 8762. — Zie over

behendicheit in deze bet. vooral Velth. I, Cap. 34 (in regel 36 *ald.* leze men *behendicheit*, in plaats van *beheit*). — Ook concreet in den zin van *list*, *streek*, *listig beraamd plan*. Mv. *behendicheden*. || Dit seidi om een behendichede, Velth. V, 51, 63. So dat si niet uut (en) mochten, wat behindichede siere toe sochten, IV, 28, 82. Nu hoert behendicheit van wiven, Stoke VI, 198. Nu verstaet alhier ter stede sheren van Kunc behendichede, IV, 1253. Dit was dulle behendichede, dat hi (*Alexander*) der menscheit vergat, ende hi nochtan dranc ende at, *Sp.* I[a], 34, 42 (dit was een dwaze *streek*, dat hij enz.). Hi soude oec wesen herde machtich, ende vele van behendicheden connen, *Rose fr.* 251, 139. Die grave bi behendicheden deden (*den camp*) versten II jaer, *Limb.* V, 1850. Si namen gherne langhen vrede, ic wane, op selke behindechede, dat si hen willen wel versien, *Parth.* 7930. Dan sal ic soeken selke behendechede, *Flor.* 2846. (Dat men) ne quame in die stede met gheerande behendechede, *Rijmb.* 467. Met gherande behendechede ne quamen wi in hemelrike, 2448. Doe peinsdi ene behendichede, *hij verzon eene list*, *Sp.* I[7], 3, 10. Dat wij . . . alle dees punten . . , sonder alle behendicheit, vast ende stede ende onverbrekelijc hauden soelen, Nijh. 3, 44 (*a.* 1377). Dat wi . . selen soeken . . geen ocsuyn (d. i. *voorwendsel*), noch behendicheit, daer mede belet mochte bliven dat so dese wet niet en geschiede onsen lieden, *Belg. Mus.* 6, 303. Doe die phariseuse dat horden, so ghinghen si tegader, ende sochten ene behendegheit in haren rade, war met dat sine bevaen mochten in sinen warden, *L. v. J. c.* 171.

3) *Kunstvaardigheid*, *kunst*, *bekwaamheid*, *talent*. || Daer mocht men merken an den snede wonderlic werc ende bendechede, *Flor.* 1512. Daer mochtmen merken bendechede, 2425. Daer ic hu gherne alte male die figuren af verseide, constic, met eenigher bendicheide, *Rose C* 138. Ghemaect met groter behendechede, *Rijmb.* 1132. — Ook van de *kunst* zelve gebruikt. || Eerst was ghevisiert bi him smeden entie behendechede, *Rijmb.* 994. Dus bleef die behendechede verloren wel V[c] jaer, tote datse Ypocras vant daer naer, 7426. — Concreet in den zin van *kunstig uitgedacht werktuig*. Vgl. mlat. *ingenium*. || Dese maecte die behendechede, dat noit man quam in ghere stede daer hi des ghelike sach ene, *Rijmb.* 4981. Dat Salomon in sinen sin vant, met ere behendechede hoe men hout ende steene . . . houwen soude sonder gheruus, 11291. Hy was van vele saken vroet . ., diese maecte ende wrachte, ende die bendecheit bedachte, *Troyen* 5527.

BEHENGEN (BEHINGEN), zw. ww. bedr. *Beschikken*, *het aanleggen* (verg. ons ww. *gehengen*). || Geven hier *van* eertsce dinghen, hets waer, men moget so behingen, datter doget ave comet ende datter zielen oec met vromet, Velth. I, 33, 46.

Aanm. — Ook *Troyen* 6558 heeft het *Hs.*: „Waert dat hy hem conde *behinghen*," maar daar is de lezing van Segher's fragmenten *beringhen* de ware.

BEHENTHEIT, znw. vr. Voor *behende-heit*. Van *behende* (z. ald.). Eig. *list*, en verv. in kwaden zin *arglistigheid*. || Nochtans moeten wi in anxt staen om die behentheit ons herten, *Stemmen* 18.

* BEHENT. *R. v. Utr.* 1, 194, 32: „Waer yement die der stat diepen ghevullet, bepoet, behent ofte betymmert hadde, dat zijt rumen." Men zal wel moeten lezen *beheynt*, d. i. *heiningen gemaakt*, van *beheinen*, *afheinen*, *afperken*. Zie ald. en vgl. *Leid. Keurb.* 146, 56 op BEHEININGE.

BEHERDEN, zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *beherden*, *beharden*; mhd. *beherten*. Van *hert* of *hart*, in den zin van *sterk*. Duitsch gekleurd woord.

— Bedr. *Bekrachtigen*, *versterken*, *beveiligen*. || Maghic die ziele beherden, . . soe eest mi comen wel, wat node dat vleesch heeft, *Brand.* (*H.*) 589. Die vede (*tegen Adolf van Gelder*) te beherden ind dair van . . nyet op te hoeren (*auf zu hören*) noch van eyn ander to treden, Nijh. 4, 372 (*a.* 1465).

— Onz. *Sterker worden*, *aansterken*, *toenemen*. || Sin beghin is herde scone, hi moet een luttelkin beherden, sullen hem uwer (*l.* uwe) wapen werden, *D. War.* 7, 374, 8 (*Esop.* bl. 9, vs. 9).

BEHEREN, zw. ww. bedr. Van *heer*; mhd. *behêrren*, *beherren*.

1) *Onder zijne macht hebben*, *aan zich onderwerpen*. || Die doot, diet aldus lange al beheren mocht, verwonderde haer van deser nyer mogentheit, *Bern. S.* 1*b*.

2) *Beheerschen*, *regeeren*, *besturen*, van een land, volk, enz. || Die eerste graefscip, al wast datse van anderen luden daer te voren beheert hadde geweest, *ald.* 12. Dat Godolyas dat volc beheerde, *B. v.* 1357, 206*a*. Ic en sel u niet beheren, noch oec mijn kinderen, mer God die here . ., die sel u beheren, *ald.* 96*c*. — Beheert sijn; mhd. *behêrret sîn*. *Een bestuurder*, *landsheer hebben*. || Item geloven wij . ., dat wij gene versameninge noch sprake houden en zullen . . omme eenige lantsheeren off lantsvrouwen . . bynnen der stede te laten, off eenich heerscip, voir die tijt, dat wij beheert sijn, *ZVl. Bijdr.* 5, 373 (*a.* 1425).

3) *Toezicht houden*. || Ten derden schouwe salt die schout besteden om den minsten penninck ende voort beheeren alst een recht is ende schepenen wijsen, *O. K. v. Enkh.* 22, 106. — Ook in den zin van *zijne rechten op eene zaak doen gelden*. || Wie pande gheset siin, die sal die beheren in die naeste ommegange, off men en sal dair na gheen meer rechts van doen, *K. v. Brielle* 138, 19. Soe die goede luyden vander stede bevynden, dat sommige vleyschstallen bliven leggen onbeheert, gebieden daeromme eenen yeghelicken, . . dat zy haer stallen verheerghewaden ende die beheren tusschen dit ende halffvasten naestcomende, *O. R. v. Dordr.* 1, 346, 165. — Beheert ofte onbeheert, *met of zonder opzicht*. || Dat nyemandt zyn peerden . . en laeten gaen beheert ofte onbeheert up driesschen, graslandt enz., *Cout. v. Brugge* 1, 215.

Aanm. — „Hi *beheerde* hem daeraf te onthutene ende te ontervene," *Gendsch Chtb.* 194, is fout; men leze *begheerde*.

BEHEREN, zw. ww. bedr.; mhd. *behern*. *Verwoesten*, *met een leger doortrekken*. Vgl. Lexer 1, 155 en VERHEREN (VERHERIEN). || Ende plaghen meest al Duytschlant ende dat lant omtrent Parijs te beheeren mitten zweerde, *Clerc* 10.

BEHESSEN, zw. ww. bedr. Mnd. *behessen*, hd. *behetzen*. Van wild. *Opjagen*. Een velt behessen, *een land afjagen*, *zich van het wild van het land door ongeoorloofde jacht meester maken*. || *Van behessen*. Nemant sal eens mans velt behessen mit kuylen, panden (*netten?*) van dat hem sonderlinge tokompt, *Westerw. Landr.* 28, 23. Vgl. *Landr. v. Wedde* 84, 96: Nement sal ein mans velt behessen mit kulen, panden van dat hem sunderlinge toehoort.

BEHETEN, st. ww. bedr. (*behiet*, *beheten*). In het mnd. (niet bij Lübben, wèl *beheit*) en het mhd. (*beheizen*) zeer zeldzaam, in het mnl. een zeer gewoon

woord, in verschillende opvattingen. Van *heten* (zie ald.).

1) *Iemand iets van te voren zeggen*, *iemand iets aanzeggen*, *verkondigen*, *voorspellen*. || Hi die alle dinc vermach voer op van den berge tOliveten, also alst voren was beheten, Velth. I, 16, 72. Diene ons so wel Moyses ende dandre propheten in die scrifture hebben beheten, dien hebben wi vonden, *Rijmb.* 22316. Omme dattie valsche propheten hem alle hadden beheten, dattie van Egypten binnen Babylonien souden winnen, 14833. Dat het wilen was beheten van Gode biden propheten, *Sp.* I[7], 41, 33. Dat verdriet, dat u die prophete behiet, *Rijmb.* 25558. Dat dus beheten wilen was vanden propheten, 26876. Dat dus was beheten, dat eene maghet soude dragen, *Amand* II, 2606. Dits die ons die propheten langhe te voren hadden beheten, *Theoph.* 999. Alsoe als die propheten langen tijt dit hadden beheten, *Lanc.* III, 1759. God hevet ons beheten bi zinen heleghen propheten, *Denkm.* 3, 201, 37; *Sp.* II[3], 2, 43; II[8], 23, 176; 354.

2) *Vooraf bespreken*, *bepalen*, *afspreken*. || Nu was die strijt so saen beheten, dat men hem niet conde laten weten te tide, Velth. IV, 28, 32. — Ook met het voorz. *van*. *Vooraf*, *te voren spreken over*. || Laet ons opsitten dan ende tote ere mire nichten varen, die hier bi woent; . . si saeten op ende reden totien dat si quamen ter steden, daer hem die joncfrouwe af behiet, *Lanc.* II, 15595.

3) *Beloven*, *toezeggen*. || Zabulon so behiet hy dat lant dat leegt der zee by, Ysacharre behiet hi tlant tusschen den berghe enter zee cant . .; Gad benediede hi ooc mede ende hi behiet hem stouthede, *Rijmb.* 3307. Hoe hem (*Paris*) Juno behiet rijcheit vele . .; Venus behiet hem dat scoonste wijf, *Flor.* 652. Datmen di beheten hevet, eer die tijt comt datment ghevet, en saelstu niet beheten voort, wantmen lieghet menich woort, *D. Cat.* 95. Dit behiet ons Apolijn, *la promesse d'Appolin*, *Troyen* 9047. De duvel, die hem vele goets behiet, Stoke I, 172. Hi behiet hare rijcheit groet, *Sp.* II[4], 51, 7. Hiere groet goet mi omme behiet, II[1], 18, 52. Cristus (*hevet*) beheten, dat hi sal hier neder beeten, III[3], 36, 33. Soe behiet te doene den jongelinc dat hi riet, I[7], 65, 31. Die coninc gedochte der saken, dat hijt wilen Gode behiet, I[8], 16, 10. So datse (*Astacia*) hem die vader behiet, I[8], 49, 27. Dune moets man no wijf die leven, beheeten dinc, dune wilt hem gheven, *Bouc v. Sed.* 109. Die vele beheet, hine goude wel, hi hout metten lieden spel, 115. Vgl. nog *Rose* 4759; *C* 4018; Velth. VII, 15, 60; *Alex.* II, 431; 927; V, 351; *Ferg.* 4392; *V. d. Houte* 59; *Lanc.* II, 41586; 42938; 46154; III, 17669; *Rijmb.* 3832, 20146, 24333.

4) Evenals het mnl. *beloven* de bet. van *verzekeren* heeft, zoo ook *beheten*. || Acgraveyn ne micte niet een twint op dat hem die naen behiet, *Lanc.* II, 5887. (Hi) behiet hem ende belovede, dat hi hem thoeft af soude slaen, hine lyede verwonnen saen, 4538. — Enen slives beheten, *iemand zekerheid geven omtrent zijn leven*, *voor zijn leven instaan* (?). || Hi lach acht daghen int verdriet ende hem niement slives behiet (*var.* onthiet) vander pine, die hi had ghedaen, *Segh.* 7843.

5) Met een 4den nv., die *iets kwaads*, *iets ongunstigs* uitdrukt. *Dreigen met iets*. || Die doot, die hy mynen vader behiet, moste hy selven tierst smaken; soe suldy, can ic u gheraken, oec drincken, dat ghy my beheet, *Troyen* 8735. Dor dat gi behiet (*uitg.* beriet) onsen here alsulke scande, alsulke onnere, als dat men (*d. i.* men en) hangen soude, *Ren.* 694 *Hs.* (vgl. bij 6).

6) Vandaar, dat *beheten* de beteekenis van *berokkenen* aanneemt; synoniem van *beraden*. || God ne wils gehingen niet, die hem swaerre plaghe behiet, *Rijmb.* 28031. Mijn sware verdriet, dat mi mijn stiefmoeder behiet, *Wal.* 5771. — Men ziet hieruit, dat de door Oudem. 1, 418 voorgestelde verandering in *beriet* op deze plaats, en de door Matthes, *Ren.* 694 (vgl. bij 5) gemaakte, overbodig zijn.

7) *Bevelen*, *gelasten*. || Hi behiet hem, hi moeste vulstaen, sinen broeder te sine onderdaen, *Rijmb.* 2399. Hi belovede, gaf, ende behiet den papen . ., dat si achten souden omme alsulke saken, *Sp.* I[7], 3, 12. Segt, wat dat gi mi beheet, *Alex.* X, 558. (Hi) hadde sijns vader coc int vier gheworpen, om datti niet en dade, dat hi hem behiet, *Limb.* IV, 248. Dan sieti weder ten soudaen waert, diese (*de vrouw*) hem eechende ende behiet, dat soe hem worde onthouden niet, *Parth.* 5630. Sij dede, dat haer die vrouwe beheet, *MLoep* II, 1447 *var.*; *teksth.*: heet.

8) Evenals het mnl. *bevelen* de bet. van *aanbevelen*, *opdragen* heeft, zoo ook *beheten* op ééne plaats, nl. *Sp.* III[7], 1, 63. || Siere dochter hi hem behiet, die bi namen Constantie hiet . . ende seide: „Nem mijn keyserrike met derre maget ende plegere wale." — De Byzantijnsche Tiberius laat *op zijn sterfbed* Mauricius komen en *beveelt* hem het rijk en zijne dochter *aan*, *draagt* ze hem *op*. De bet. *beloven* is hier dus niet de ware.

Aanm. — *Rincl.* 1274, in de beschrijving der legende van St. Maarten, leze men in den slotregel „so werdi met Gode *beheet*," die geen denkbare verklaring toelaat: „so werdi met Gode *becleet*." Vgl. *Wrake* III, 1282: „Dan sal die mensche in desen met sinen Sceppere *ghecleet* wesen ende ghesierdt hehaghelike."

BEHEVELT. Zie beëvelt.

BEHILIKEN (behilicken), zw. ww. bedr. Van *hilic*, d. i. *huwelijk*. Mnd. *behilliken*. *Door huwelijk verwerven*, *betrouwen*, *aantrouwen*. Vgl. behuwen en behuweliken; hd. *erheirathen*. || Johan van Bosinchem . . . had behylickt dat hooch ende daghelicks gericht van Mauderick, Matth. *Anal.* 3, 595. Desen Hubrecht . . was getrouwt mit joncvrou Jutte van der Leck, daermede behylickende tlant van der Lecke, 601. Een geboren poirter is dat verbant gheërft ende een behilicten (*die door huwelijk zijn poortrecht verworven heeft*) syns wyfs of mans goeden ende lasten, Matth. 127. Dat wij namels niement in onsen gerechte tDordrecht setten en sullen, hij en sij een ingeboren poirter . ., off hij en hebbe siin poortrecht witliken behilict, V. d. Wall 453 (*a.* 1418). Of hi en heeft zijn poortrecht selver behilict, *O. K. v. Dordr.* 57, 200. Item en sal gheen man . . . sijn poirtrecht mogen behiliken aen een lantpoirters dochter, mer wel aen een ingeseten poirters dochter, *O. R. v. Dordr.* 1, 254, 18. Vgl. 2, 146. — Ook in de intr. opvatting van *door huwelijk op iemand overgaan*. || Oft enich porter . . stalle van den voirsz. gilden behylicten of aenbestorven, *O. R. v. Dordr.* 1, 98. — Een behilicte soon, hetzelfde als *een behuwede soen* (zie ald.). *Behuwd-zoon*, *schoonzoon*. || Ghif mi dijn dochter te wive ende ic sal dijn behilicte soen wesen, *D. B.* I *Maccab.* 11, 9. Sijn behylicten soen, *Pass. W.* 80*d*.

BEHINDECH, BEHINDECHEIT, BEHINDELIKE. Zie behendech enz.

BEHINDEREN, zw. ww. bedr. Mnd. *behinderen*.

Verhinderen, *belemmeren*, *beletten*, *lastigvallen*. || Ghelijc den Hooghen Wynt, stoormich en stranghe, alle dynck behyndert by zynen tempeeste, *ZVl. Bijdr.* 5, 323, 277. Aldus so werden dese dingen behindert ende benomen aen beyde siden, *Troyen Vb.* 28*c*. Op dat sy haer vianden neder trecken mochten, ende hoer wederkeren hem mochten behinderen, Matth. *Anal.* 3, 103 (*Clerc* 59). Het sy onse vyande of ander lude in der voirscr. kercke, huze ende toebehoren behindert, belet of gemoeyt worden, *Oorl. v. Albr.* 534. Omme die schouwe ende wederschouwe te behijnderen, *Overijs. Dijkr.* 2', 33. Ist dat een behyndert (*gekweld*) is myt spenen (*puisten*), *Lanfr.* 179*r*. Die duvelsche temptaci, dye altijt.. den mensche behindert ende gheert te trecken van goeden werken, *Gest. R.* 20*b*. Laet de serpente gaen crupen, daer si wil, behindertse in gheenre manyeren, 116*a*. Die sterke behindert ende vecht teghen den sterken, 144*b*. Soe wanneer (wi) van yemant behindert werden, dat wi dan niet ter stont . . sellen vloken, 207*a*. (Hi) behindert goede wercken, die die mensche . . doen soude, *ald.* Also dat hi meende sijn woenstat daer te maken, . . mer Haymon . . behinderde hem daer in seven jaer lanc, *Pass. W.* 188*c*. Omdat hi onse verlossinge niet en woude behinderen noch vertrecken, *Fasc. M. f.* 84*r*. Ende woude nu den doot Christi weder behinderen, mer tegen den raet Gods en is geen raet, *f.* 97*r*. Also hadde hi onse verlossinghe geerne behindert door dese vrou, hadde hi geconnen, *ald.* Die behinderdet daer hi mocht, *Dial. Creat.* 57*d*. Sou woude dat volck . . daer en teghens wesen ende dat behinderen, *Bern. W.* 3*c*. — Ook met een ontkennenden bijzin. || Onse rughe grove leven heeft ons dit behindert, dat wy die gaven Goeds niet bekennen en moghen, *Hs.* 113, *f.* 189*d*.

BEHINGEN. Zie BEHENGEN.

BEHOEDE, znw. vr. *Hoede*, *bescherming*. || Gij edele baroenen, blijft al met Gode, die moet u in sijn behoede ontfaen, *Heemsk.* 89. — In den zin van *behoeder*, *behoedster* (vgl. *beleit*, *bereit*, *loon* e. a.) leest men het *Stemmen* 54: || Behuede der reynicheyt is caritate.

BEHOEDELIJC, bijw. — 1) *Voorzichtig*, *bedachtzaam*. || De abt, har gestelike vader . . custe de nonnen allegader, daern deed hi niet behuedlic inne, *D. War.* 3, 144, 681.

2) *Met vele voorzorgen*, *op eene behoedzame wijze*, *in het geheim*. || Desen brief sende Barbara seer behoedelic totten leeraer Origenes bi enen die si betrouwede, *Pass. W.* 97*c*.

BEHOEDEN (BEHUEDEN), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *behoden*, *behuden*. Mhd. *behueten*.

BEDR. — 1) *Bewaken*, *bewaren*, *beschermen*, *beveiligen*, *zorg dragen voor*. || Dat men den wisen enten vroeden slot ende sloetel laet behoeden, Hild. 166, 165. Dit brievekin ontfa ende tote dire doot . . sie dat vaste si behoet, *Franc.* 6119. — Vooral gebruikelijk in het verl. deelw. behoet. — *a*) *Beschermd*, *beveiligd*, *gevrijwaard*; in de uitdr. wel behoet, d. i. *goed beschermd*, *veilig*. || Mensche, wildi sijn behoedt vander hellen gloede, *Tien Pl.* 2550 (bl. 637). Sonder water was hi behoet, *Flandr.* I, 1014; „*het kasteel was niet door water beschermd.*" Dan moetmen wisen ende raden, dattie palen sijn behoet, Hild. 195, 34. Altoes blijft hi wel behoet voer sulke deilinghe, alsmen dede al daer die woeckenaer verschiet, 164, 204. Een goet beghin, dat salmen keren soe dattet eynden mach in eren, dan ist middel wel behoet, *dan is ook het midden verzekerd*, 246, 1. Schaemte, Miltheit ende Oetmoet, die soe wel waren behoet, sijn nu bloede ende versaecht, *zij waren vroeger beveiligd*, *veilig*, *in eer*, 205, 109. Dattie palen sijn behoet, 195, 35. Die ghemeente tijt (*werpt de schuld*) al opten heren ende op prelaten, die se leren, dat si daer mede sijn behoet, *om zich zelve daardoor te vrijwaren*, *daarmede te verdedigen*, 95, 7. In een vel beloken altemale dicke ende starc ende wel behoet, *Nat. Bl.* III, 1996. So seldi, mine ridders goet, daer buten u decken ende behoet van (*beschermd door*, *bijgestaan door*) den uwen, *Sp.* II', 44, 49. Wat soe in ertrike es goet, es in maten al behoet, *wordt beschermd door*, *ontleent zijne kracht en waarde aan het houden van de juiste maat*; *is zonder gevaar*, *wanneer men maat houdt*, *Lanc.* III, 25606. Elc moet op die langhe vaert, daer menich deghen is ghevaren, die machtich hier te voren waren ende in eren wel behoet, d. i. *veilig in eer*, *hoog in eer staande*, Hild. 156, 78.

b) Vandaar bij uitbreiding, zooals men uit het vorige voorbeeld zien kan, *van iets goed voorzien*, eig. *door iets beschermd*, *veilig in iets*. — *a*) Eigenlijk. *Voorzien van*. || Si waren wel behoet van dies hem behoefde in beiden syden, *Troyen* 4293. — *b*) Figuurlijk. *Vervuld van*, *behept met*. || Des menschen herte is soe behoet mit ghiericheden, . . dattet selden wert vervult, Hild. 128, 40.

2) *In zich bewaren*, *behouden*, *houden*, *als richtsnoer van zijn leven aannemen*. || Soe wie mine woerde hoert ende niet en behoet, ic en oerdele hem niet, *Hs.* 71, *Joh.* 12, 47. Scamenesse die es sere goet, want so wie diese behoet, al ware hi een mesdadich man, nochtan so waerre hope an, *Sp.* I', 62, 65.

3) *Opsluiten*, *in eene bepaalde ruimte houden*. — Vandaar de uitdr. behoet houden, d. i. *opgesloten houden*. || Van den outare dede hine (*de duif*) ter vaert, maer in die kerke hout hine behoet, *Sp.* II', 41, 16.

4) Ere dinc —, *zich hoeden*, *zich wachten*, *oppassen voor iets*. || Men hiet haer des behoeden, dat sijt selve en soochde niet, *Flor.* 254.

5) *Verhoeden*, *verhinderen*, *beletten*, *vermijden*. || Ghi waert vervaert so tien tiden, dat ghi u selven maket verwoet, ende wanet hebben behoet, dat ghi niet waert comen te stride, *Alex.* VIII, 586. Om te behuedene dese ondaet, soe wort ghemaect een tractaet, *Brab. Y.* VI, 10175. En laet u oec niemene merken, daer ghijt behoeden moecht, Ruusb. 4, 86.

6) Enen, iet —, *bewaken*, *letten op*, *passen op*, *in het oog houden*. || Si behoetdene ende leedene sciere tenen pauwelioene wel diere, *Wal.* 10359. Hoe zeer een wijf behoedet si, nochtan is hoer begheerte vry, Hild. 253, 13. Nochtans waren si also behoet (*in kloosters*), dat si malcander nye en saghen, *D. War.* 5, 395. Ic sal behueden mine wege, dat mi min tonge niet quaets en plege, *Sp.* II', 58, 21.

7) WEDERK. — *Zich in acht nemen*; *voorzichtig*, *bedachtzaam zijn*. || Die dyaken wille hem behoeden, ende hevet maer enen besant gegeven, *Sp.* III', 44, 76. — Het verl. deelw. behoet als bnw. gebruikt. *Op zijne hoede*, *bedachtzaam*, *voorzichtig*, *ingetogen*. || Waren die manne also behoet, dat si oghen, sin ende moet wel consten besniden, so ware vrouwen minne spoet, *Wap. Mart.* I, 917. (Hi) hebbe liever ene maghet . . die gheseed es ende behoedt, ende onder die goede opghevoedt,

Doct. II, 1861. Voor valsch ghetughe wes behoet, *Tien Pl.* 2541 (bl. 637). Sijt voorsienich, behoedt ende gheordent in woerden ende in manieren, Ruusb. 3, 130. Hi was behoedt in al sine wort, *Cass.* 66. Van worden wel sijn behoet, *Vad. Mus.* 1, 98, 5. Daer na (*spreekt Paulus*) van sijnre behoeder wanderinghe onder hem, *Hs.* 75 *f.* 77*b*. Reine herten, . . behoet van woorden, *Hs. v.* 1348, 241*b*.

BEHOEDENISSE, znw. vr. Mnd. *behotnisse, behodenisse*, mhd. *behuetnisse. Bewaking, bescherming.* || Die behoedenisse van haren scapen ende beesten, *Boeck v. d. L. J.* 28*b*.

BEHOEDER (BEHUEDER), znw. m.; vr. BEHOEDERSE. Mnd. *Behoder, behodersche, beschermer, beschermster.* || Dit was doe Maria was in Nazareth . . ende Joseph haer behoeder in Bethleem was, *Lsp.* II, 6, 43. Doe Jhesus sach sijn lieve moeder, ende oec Sint Jannen haer behoeder, heeft hi ghesproken dit sermoen ende seyd: „Wijf, sich hier dyn zoen!" Daer na sprac hi tot haer behoeder end seyde: „Jan, sich hier dijn moeder," *O. H. Pass.* 27, 749. Dat Sebedeus kinder moeder Cristumme leide voer hant, dat hare II sonen bi hem, behoeder, sitten mochten ten hemelschen voeder in dat zaleghe lant, *Wap. Rog.* 1560. Saleghe moeder Gods . . behuedersse der bedroefder sinne, *Vad. Mus* 2, 404, 54. Damiaten, dat hier voren . . behoederse was (*het opzicht had, de baas was*) van der zee ende roverse der Kerstine, *Sp.* IV[7], 33, 41. Ic sal dijn behoeder wesen werwaerts dattu tides, *D. B. Gen.* 28, 15. Oetmoedicheit is een behuederse der gracien, Ruusb. 3, 25 *var.* (tekst *behoederster*). — Behoeder van den swerde, *drager van het zwaard, verdediger, beschermer.* || Hi was behudere van den swerde van kerstenhede al te voren, *Belg. Mus.* 10, 58, 24.

BEHOEDERSE. Zie het vorig Art.

BEHOEDICH, bijv. nw. Van *hem behoeden* (zie ald. 7). In de uitdr.: behoedich van sonden, *zich wachtende voor zonde*; *op zijne hoede, zich in acht nemende tegen de zonde.* || Si schinen buten ootmoedich, reine, cuusch ende behoedich van sonden, mer si bedrieghen die lude daer mede, *Hor. Belg.* 12, 22.

BEHOEDICHEIT, znw. vr. Van *behoedich* (zie ald.). In de uitdrukking behoedicheit doen, *beschermen, bewaken.* || Onse Here hem voeghet jeghen den mensche sere, ende doet hem behoedichede ane siele ende ane live mede, *Bed. d. M.* 141.

BEHOEDINGE, znw. vr. *Bescherming, hoede.* || Onder die bescherminge Gods almachtich ende onder die behoedinge van Maria synre gebenedijder moeder, *Huge v. Bord.* 11. — Dat rike Gods ne comt niet met behoedinghen der tijt, *Hs. v.* 1348, 58*a* (letterlijke en onjuiste vertaling van *Luc.* 17, 20: Non venit regnum Dei cum *observatione*).

BEHOEF (BEHOUF), znw. onz. en vr. Mnd. *behôf*; mhd. *behuof*. Vgl. BEHOEVE en BEHOEFTE. — Zeer dikwijls in den samengetr. vorm BOEF (BOUF).

1) *Behoefte, gebrek.* || Sine hemelsche vader en hevet onse rijcdom (beter: *ons rijcdoms*) gheen behoef, *Gest. R. c.* 5.

2) *Behoefte, noodzakelijkheid.* || Vander minnen der broederlicheit en hadden wi gheen behoef u te scriven, *Hs.* 75, I *Thess.* 4, 19.

3) Concreet. *Behoefte, nooddruft*; *dat wat iemand behoeft, noodig heeft.* || Die minne dede hem grote pine, hine at el niet dan rachine, die hi uter erden groef; niet wel en haddi sijn behoef, *Ferg.* 3025. Dinghel bracht hem alle daghe te siere messen . . zijn behoef, hostie ende wijn, *Sp.* I[7], 86, 63 *var.* Nu biddic u, here, dat ghi al helpt miin behoef versien, *Limb.* VI, 1564. Visschen, voghelen, ander beest is des menschen behoef, Hild. 174, 13*var.* Die sijn behoef ... van eten ende van drincken . . begheert te winnen, *Gest. R. f.* 48*c*. — Na sijn behoef, *in overeenstemming met hetgeen noodig, vereischt was*; *naar behooren.* || Een boghe was gemaect in de erde van steenen, naer sijn behouf, daer menne eerlike in grouf, *Sp.* IV[1], 33, 80. — Enen sijn behoef doen, *iemand van het noodige voorzien.* || Voert soelewi onsen here voerscr. sijn behoef doen ende sine herberghe in goeden state handen, Nijh. 2, 95 (*a.* 1357).

4) *Nut, voordeel.* — In de uitdr. tot (te) enes (of in plaats daarvan een bezitt. vnw.) behoef. Men zeide zoowel *tonsen behoef* als *tonser behoef.*

a) *Ten nutte, ten dienste, ten bate, ten voordeele, ten behoeve van.* || Daer men tfondament groef, droech hi tes fondaments behoef op sine scoudren twalef manden met aerden, *Lsp.* II, 45, 156. Want die heilighe Gods cracht alrehande aerdsch goet tsmenschen behoef wassen doet, III, 24, 10. Hemel ende erde ghemene, ende al datter es binnen woude hi van groter minnen tonsen boef al maken, *Doct.* I, 455. Wi selen nutten van dien daer ons God heeft af versien ende tonser behoef ghemaect heeft, II, 1845. Des sinxen dages was al bereet tsinen bouf, dat men weet, dat hem behoefde ten ridderscape, *Limb.* II, 81. Ic salse cortelinghe werpen doen in dit vier; die duvel brachtse noit hier te minen bouf, I, 2048 (de duivel heeft haar niet *voor mijn genoegen* hier gebracht). (*God die*) hemele ende aerde mede tonsen behoef worden dede, *Lsp.* II, 41, 49. Ter kerken boef, *Vad. Mus.* 1, 292. Thes godshus bouf, 2, 249. Te Jans Storms boef, 357. Tot der cameren behoef, 3, 129. Tes menschen behoef, *Doct.* II, 1843. Tonser behoef, 1847. Ic hebbe tuwen bouf wapen an, *Limb.* II, 1805. Een scip . . dat ic tuwen boef daer sande, *Parth.* 839. Tes Keysers bouf, *Sp.* IV[2], 8, 64. So bevoirwairden sy zielmissen tot des doden behoef, Matth. 226. Hi heeft hemel ende eerde ghescapen ende alle creaturen te sijnre eren ende te onsen behoef, Ruusb. 4, 23. Tote onser alre behoef, 170. Deen derdendeel tsheeren bouf van den lande, dander derdendeel tsbisscops bouf van Dornike ende terde derdendeel ter stede bouf van Ghend, *Vad. Mus.* 4, 359. — Ook als rechtsformule. Tot enes behoef, *in iemands belang.* || Tot wat recht (*ook ban, ald.*) die scepenen staen willen, tot des heren behoef ende der steden, Matth. 131. Ic daghe A. . . oirkonde te segghen tot myns heren behoef, 134. Hy mach echt kennesse doen daghen tot synre behoef, *ald.* Eenen man te bestellen (*in arrest te nemen*) tot synre behoef, 192. — Meermalen is te—behoef niets anders dan eene omschrijving van den 3den nv., en kan dan het best door *voor* vertaald worden. || Dijn osse . . hi dreecht dyoc tuwen boef, mer vore hem niet, *Rincl.* 437. Hem was een bedde gemaect daer also rikelike . . , alse ocht Arturs boef ware, *Lanc.* II, 8935 (*l.* tArturs boef, d. i. *voor Arthur*). Ic draghe, vrouwe, an minen mast die soete vrucht, dien soeten last, niet tuwen bouf alleene, *Disp.* 79. Onse Here . . heeft dat hoghe rike bereyt ter menschen behoef, *Teest.* 2529. (Hi) dede die eervachtichede tsinen bouf nemen, *Vl. Rijmk.* 2071. Waer oec enige dinge comen, die heeft men daer opgenomen tes conincs boef overal int lant, Velth. VI, 16, 21.

Som ooc offerde hise (*de vaten*) voor Gode, ende zom hilt hise te sinen boef, *quaedam vero sibi reservavit*, *Rijmb.* 15064. Te wies boef salic di voeden, *cui te servavero*, 33391. Een goet deel daer ave hebbic gehouden tuwen boef, *heb ik voor u bewaard*, 33410. (*De vrek*) jammerlijc dat verspaert teens anders behoef diet vertaert, *Lsp.* III, 21, 25. Hi dede hem spannen twe goudene sporen, die hi te sijns selfs boef hadde vercoren, *Flor.* 1558. Dat ghise (*de joncvrouw*) an den coninc vri te minen bouf wilt souken nu, *Limb.* XII, 905. Ic hebbe tonsen boef gereet den scoensten stat, die noit man sach, *Lorr.* II, 2044. Hi dede een scep touwen tsinen boef enter vrouwen, 2091. Ic nie en sach te minen behoef soe bliden dach, *een voor mij zoo heuglijken dag*, *L. o. H.* 4225. (*De mieren*) die welke inden oest tot haerre behoef spise reiden, *D. B. Spreuk.* 30, 25. Ic hebbe te mijnre behoef ghevonden vele rusten, *Hs. v.* 1423, 280*a*. — Evenals de 3de nv. uitdrukt zoowel den persoon *ten voordeele*, als *ten nadeele* van wien iets geschiedt, zoo ook de uitdr. *te — behoef*, die den 3den nv. omschrijft. Vandaar dat te — behoef beteekent

b) *Voor iemand*, *ten nadeele van hem*, *voor zijne rekening*. || Dat orloghe is so vreselicke ende tonsen behoef soe scadelicke, *Troyen f.* 148*d*. Hets grote zonde tonsen behouf, *Sp.* I⁷, 67, 59. Negheen vreseliker venijn was nie ter zielen behoef ghevonden, *N. Doct.* 310. Dits te minen boef drove niemare, *Lanc.* II, 6804. Nu moets onse here wouden, die te minen bouf gehouden heeft al gader dat hem gaedt, *Limb.* I, 1229. Al leet ende allen toren es te minen bouf vercoren, 1915 (elk verdriet is *voor mij* uitgezocht en bewaard, er is geen ramp, die mij niet treft).

5) Met het ww. *sijn* verbonden heeft *behoef* de kracht van een bnw. Behoef sijn, *noodig zijn*, *vereischt zijn*. Vgl. *noot zijn*, d. i. *noodig zijn*. || Die arme hadde si te maten grouf, als ten wapen was behouf, *Alex.* VIII, 93 (de tekst heeft ten onrechte *grof*. Vgl. *Sp.* I⁷, 67, 60). Doe heeft bedreven Anthonijs so, dat hi Paulusse groef also als daer was behoef, *Sp.* II³, 32, 198. Al datten orsse was behoef, dat hadt daer op elken dach, *Segh.* 5770. So hoghen uutvaert worter ghedaen van alle, datter was behoeff, Hild. 110, 100. Alle dat gheen, dat ons nootturft ende behoef sal sijn totter bruloft, *Gest. R. f.* 143 *b*.

BEHOEFENISSE, znw. vr. —1) *Behoefte*, *gebrek*, *Diut.* 2, 219: behufnisse, *indigentia*. — 2) *Voordeel*, *nut*. || Tot der cameren behoef, niet tot mynen (*l.* myner) behoefenisse ofte yemant anders, *Vad. Mus.* 3, 129.

BEHOEFLIJC (BEHOEVELIJC, BEHOVELIJC), bnw. Van het onz. ww. *behoeven* (zie ald. 1). — 1) *Behoeftig*, *arm*. || Hy sach sijn oem arm ende behoeflijc ende heeft hem nader wet ghevoet, *Gest. R. f.* 3 *b*. — Ook met den 2den nv. *Behoefte hebbende aan*. || (*De stad Grave*) tallen termine sculdich ware open tsine, wanneer dat sijs behoeflijk waer, *wanneer zij er behoefte aan had*, *Brab. Y.* VI, 7963.

2) *Noodzakelijk*, *nuttig*, *dienstig*, *betamelijk*. || (Si) sullen hare beleeders senden ter plaetsen, daert hemlieden behoufvelick is, *Cout. v. Brugge* 1, 374. Seght of u kenlic es, dat ic heden in tiden ende in wilen hof maecte in behoveliker steden, *of ik te recht zat ter plaatse*, *waar dit behoort*, *Belg. Mus.* 1, 46 *tweemaal* (de afleiding, aan den voet der bladzijde opgegeven, is onjuist). Aldus eist behoevelijc, dat wi vervullen alle gherechtechede, *Hs. v.* 1348, 46*c* (*Matth.* 3, 15).

AANM. — *Hs. v.* 1348, 221*c*: „Als die *behoevelijc* dach ghevallen was," is eene verkeerde vertaling van Lat.: „cum dies *opportunus* accidisset" (*Marc.* 6, 21).

BEHOEFLIJCHEIT (BEHOEVELICHEIT, BEHOVELICHEIT, BEHOUVELICHEIT). Van het bnw. *behoeflijc*. Zie het vorige Art. Mhd. *behöflicheit*.

1) *Behoeftigheid*, *armoede*. || Cassiodorus scrijft ons oec van dien dat wi behoeflijcheit selen vlien, want si dicke met haren rade den mensche stoect ten quade, *Melib.* 2936. Te desen live quam die mensche vort . . in die behoeflijchede van allen dingen, dies men heeft noet, *Sp.* II⁸, 75, 11. Dat hy van rycdomme tot armoede quam ende van overtollicheyt tot behoeflicheyt, *Stemmen* 133. Dat in so meniger manieren onse behoeflicheit vervullet worde overmits sijnre weldaet, *Barth.* 11*a*.

2) Bij uitbreiding. *Nood*, *gevaar*. Mv. *behoeflicheden*. || Laet ons in allen dinghen ons selven bieden alse dienstknechte Godes, in vele verduldicheden, in druckelicheden, in behoeflicheden ende in anxtvallicheden, *Hs.* 75, II *Cor.* 6, 4 (*Hs. Epist.* 97*b*).

AANM. — *Hs. v.* 1348, 116*b*: „(Judas) sochte behouflijcheit, dat hine hem leveren soude sonder scaren", is *behoeflijcheit* eene verkeerde vertaling van lat. *opportunitas*, gelegenheid (*Luc.* 22, 6).

3) *Behoefte*, *nooddruft*, in abstracten zin. *Het behoeven*, *gevoel van behoefte*. || Allen bruederen dies begaren maecte hi cellen ende gaf hen mede die noet te haerre behoeflijchede, *Sp.* II⁸, 66, 24. Vitaelge ende cleder mede horen des (*l.* tes) menschen behouvelichede, *Melib.* 2901 *var.* (bl. 683); vgl. *Doct.* II, 2203. Du en doeste mijnre behoefelicheit niet ghenoech, *Hs.* 88 *f.* 92 *b*. Dese gaven en worden niet ghedeylt nader menschen verdienten, mer na behoeflicheit, *Hs.* 75 *f.* 34*c*.

4) *Nooddruft* in concreeten zin, *datgene wat men behoeft*. || Also veel aelmissen gaf si den armen, datse niet en behielt dan nauwelic cost ende behoeflicheyt, *Exc. Cron.* 7*d*. (Si) hadden acht jaren op die zee den heydenen berooft, so datse rijck ende wel voorsien waren van alle behoeflicheit, 100*b*. Item en sel gheen steenwarder verminren eniger gevangen behoeflijcheyt zijns lijfs, *R. v. Utr.* 1, 344, 6.

BEHOEFT, znw. vr. Hetzelfde als *behoef* (z. ald.). || Dat ghy met den ghenen, die de voers. timmeragie hebben doen maken, moecht componeren tonser behoeft, *te onzen behoeve*, *Gesch. v. Antw.* 1, 480.

BEHOEFTE (BEHOUFTE), znw. vr. *Nootdruft*, *wat men noodig heeft*. || Daer ombe moet hi hem geven redenlike behoefte, *Gendsch Chtb.* 4. — Sine behoefte hebben, *hebben wat men noodig heeft*, *wat men gaarne hebben wil*. || Daer ic sal hebben al . . . mine behoefte, *Lanc.* III, 1635. Vele . . . moncken sijn die meer minnen cleen ghepijn . . ende van allen weelden behoufte te hebbene, ende ooc groot ghemac, *Amand.* I, 990 (*behoefte* is dus hier, hetgeen voor onze ooren vreemd klinkt, synoniem met *overvloed*). — Enen sine behoefte doen, *iemand van het noodige voorzien*. || Men dede den kinde sine behoefte al ende droecht daer ten kerstenhede, *Lanc.* III, 23324.

BEHOEFTICH, bnw. Van het onpers. ww. *behoeven* (zie ald.). *Noodig*. || Als de maeltijt gedaen was, begeerden sij, dat men hen versag van hetgene, dat behoeftig wesen soude, *Heemsk.* 44.

* BEHOENE, Velth. I, 17, 74, verkeerde lezing voor BEHOEVE. Zie ald.

BEHOET (BEHOED), znw. o. Eig. stam van het ww. *behoeden* (zie ald.). Bijna altijd in de uitdr. *in mijn* (*dijn* enz.) *behoet.*

1) *Bescherming*, *hoede.* || Doe nam hi (*Johannes*) se (*Maria*) van deser tijt in sijn behoed mit groter vlijt, *O. H. Pass.* 27, 755. God, in u behoed settic minen sin ende minen moet, *Vierde Mart.* 491. In allen noden, waer ic sy, bevele ic my in dijn behoet voir boser vyanden overmoet, Hild. 92*a*, 43. Rein edele Keiserinne . . nemet mi in dijn behoet, *Hor. Belg.* 10, 83. O here, nemet mi in u behoet, 181. (Ghi) naemt al dysraelsche in u behoet, *Blisc. v. M.* 1601. Lijf ende siele stellic in u behoet, *Huge v. Bord.* 45. Nemt de fonteine in u behoet, *O Vl. Lied. e. G.* 478, 653.

2) *Veiligheid.* || Die wile dat si stille daer hilden, dadensi wechvoren haer goet, daer sijt hadden in behoet, Velth. IV, 37, 20. (Si) namen . . al den huysraet . . ende voerdent wech in haer behoet, *Troyen Vb.* 22*b*.

3) Bij uitbreiding. *Macht*, *bezit.* || So wie begert ere ende goet . . gheluc geeft dar toe spoet, dat hi beide in sin behoet vercriget, *D. War.* 7, 378, 2. De Vrancsche coninc is in ons behoet! noyt quam nieumare int lant soo blijde, *O Vl. Lied.* 61. Corter dan een oge opslach wort dit eigedom van deertsche goet geset in ander liede behoet, Hild. 1, 16. Doe hi leet die zware pine ende an den cruce storte sijn bloet om ons te bringen in sijn behoet, *Lucid.* 4238. In hebbe gheen ghelt in mijn behoet, *O Vl. Lied. e. G.* 105, 26. Wiltu mi jonnen dijn behoet (*uw bezit*), eer mi nature sterven doet, 90, 24. Het ware di noot, soutstu begheren de bloume thebbene in dijn behoet, 408, 151. (Si) es vaster vele in haer behoet, *heeft zich zelve meer in hare macht*, *is ongenaakbaarder*, dan eneghe borch, *Vad. Mus.* 1, 378, 43. Hout u tonghe in u behoet, *Sp. d. J.* 85. Die coninc van Sodoma seide tot Abram: Ghif mi die zielen ende die ander (*dinc*) neem in dijn behoef (*l.* behoet), *D. B. Gen.* 14, 21.

4) Ook gebruikt van een manl. of vr. persoon, in den zin van *behoeder* of *behoedster*, *beschermer* (vgl. *beleit*, *bereit*, *behout*, *behoede*, e. a.). || Sijt ghy, tribulacie, mijnder sielen behoet, *Z Vl. Bijdr.* 6, 328, 21.

BEHOET, bnw. Zie BEHOEDEN, wederk.

BEHOETHEIT (BEHUETHEIT), znw. vr. Van *behoet* in den zin van *bedachtzaam* (zie het vorig Art.). *Bedachtzaamheid*, *behoedzaamheid*, *nauwlettende zorg.* || Besceydenheit is prioer, oetmoedicheit is camerier, . . behoetheit is custer, *D. War.* 1, 239. Dat een satich swigen ende behoetheit des herten een overgrote doghet was, *Hs.* 87 *f.* 25*c*. Behuetheit ende scamelheit van gesicht, *Sp. d. M.* 1, 106*c*. Wert alsoe dat u die dinghe van buten bevolen worden, alsoe vele toe meer soe behoefdy behuetheit van binnen ende van buten, Gerl. Peters 203.

BEHOEVE (BEHOVE), znw. vr. Hetzelfde als *behoef* (zie ald., en vgl. *bederf* en *bederve*).

Behoefte, *nootdruft*, *wat men noodig heeft.* || Al was de Grave Willam droeve, hi moeste sien om sine behoeve, Stoke X, 859. Men sal u bereiden binnen desen altemale u behoeve, *Limb.* IV, 714. Visiere daer in al dine behoeve, *Sp.* I[a], 34, 95. Ob ander side also was hi sire wonden drove, hine hadde niet gehadt sine behove, *Lanc.* II, 1470. — Na haer behoeve, *in overeenstemming met hunne behoeften*, *met hetgeen zij noodig hadden*, d. i. *naar behooren.* || Men leide die taflen na haer behove *Lanc.* III, 11254. — Vooral gebruikelijk in de uitdr.: enen sine behoeve doen, *iemand van het noodige voorzien.* || (Hi) dede den perde sinen (*l.* sine) behove, III, 2684. Ic wille dat menne hier wachte ende doe alle sine behove, *Lorr. fr.* I, 114. — Ook van een gestorvene gezegd: *hem alle gebruikelijke eer bewijzen.* || Opdat enich hare gheselle storve, dat menne daer groeve ende daden sine behoeve, *Limb.* I, 384. Die int lant waren daer al omtrent, verre ende naer, quamen daer ten like drove ende deden heme sine behove, *Lanc.* III, 9081.

AANM. — Ditzelfde *behoeve* schuilt ook op eene plaats in Velth., nl. I, 17, 73: „Waerd dat men (den hof) eerde oft wonne, nemmermeer droege hi gene behoene, maer bulen comen souden ute gonen," waar het Hs. de ware lezing *behoeve* heeft. Het bet. dus *koren*, *graan*, eene bet. die zich zeer geleidelijk laat afleiden uit die van *nooddruft* (in concreeten zin). Vgl. het lat.: *frumentum* en *fruges* van *fru(g)or*. Bij Vinc. 31, 65 luidt deze duistere plaats aldus: „Qui (*hortus*) si a non Christianis excolatur, aut perpetua sterilitate damnatur aut in penam Saracenorum inestimabilis ultio infertur." Om het rijm te herstellen, leze men „Waerd dat men (*den hof*) eerde oft *groeve*, nemmermeer droege hi gene *behoeve*." Men ziet tevens, dat de *bulen* van Velth. ontstaan zijn door het verkeerd verstaan van *ultio*, d. i. *wraak*, *straf*, dat hij met *ulcus*, d. i. *zweer*, heeft verward.

BEHOEVELIJC. Zie BEHOEFLIJC.

BEHOEVEN (ook samengetrokken BOEVEN), BEHOVEN, zw. ww. onz. en onpers. Mnd. *behoven.*

ONZ. — 1) *Behoeftig*, *arm zijn.* || Die kercke blincket in den wanden ende in den weghen ende in den armen behoevet si, *Stemmen* 39.

2) *Noodig hebben.* || Yeghewelken ghereet, die ons behoeft, Ruusb. 4, 8. Oetmoedich ende goedertieren sijn allen menschen, die ons behoeven, 4, 21. Zie verder Gloss. *ald.* — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Behoefte*, *wat men noodig heeft.* || Wie so meer dan sijn behoeven te samen jaghet met giericheden, dats raet van mordadicheden, *Heim.* 1750.

3) Met een onbep. wijs met of zonder *te. Moeten.* || Daer behoeven wi ons voer te waren, *Ned. Proza* 130. Die behoeven grotelic toe te sien, dat si . . niet meer verblindet en werden, *Stemmen* 113. In dese woestine behoevedi hier te wandelne met mi, *Sp.* II[7], 36, 9. Die riddere metter mouwen behoeft te hebbene groet geval, *Lanc.* III, 15313. Du hebste mi so dic bedroghen, dat ic mi wel hoeden voor di behoeve, *Rein.* II, 7310.

ONPERS. — 1) *Noodig zijn* (ook in den 3den pers. mv.). Met of zonder 3den nv. van den persoon. || Het behoeft, dat ic dat wel hebbe geproeft, *Sp.* II[a], 23, 280. Ander dinc dan grote tale behoeft, daer mense (*de stad*) winnen sal, *Limb.* VII, 118. Nu behoeft ons sekerlike, dat wi waren (*l.* varen; zie de gelijkluidende plaats, *Sp.* IV[a], 13, 73) wijselike, *Brab. Y.* III, 1159. Ic saelt wel proeven met lieden meer dan mi behoeven, *Esop.* IV, 8. Ferguut behoeft dat hi hem wacht van des resen hameidekine, *Ferg.* 3532. Ic sal di helpen ghewinnen al datti daer toe behoeven sal, *Flor.* 1420. Des sinxen dages was al bereet tsinen bouf dat men weet dat hem behoefde ten ridderscape, *Limb.* II, 81. Hens gheen dinc dat hem behoevet, dat men hem laet hebben breke, *Parth.* 4074. Dat hem ware slapen goet, ende hem een bedde wel behoevede, 631. Bedi segghic u te voren, dat u behoevet te houdene mate, 3559. Al die chierheit . ., die eneger bruut soude behoeven, *Beatr.* 179. Als der natureu mach behoven, *Lucid.* 1245. Dats dattes

wijsheyt wel behoeft, *Melib.* 881. Sech, waerof es dijn geest bedrouft, datti te wandelne behouft, *OVl. Lied. e. G.* 490, 21. Hem behoeft ghestade te syne van talen ende van rade, *Troyen* 3919. Hem behoeft ende bederf, dat hi enz., *Sp.* II[5], 23, 256. Zoo ook Stoke VIII, 179. — Ook met den 3den nv. van den pers. en den 2den nv. der zaak (ook door eene bep. met *van* uitgedrukt). || Daer ne was niemen, hy en hadde genoech dies hem behoefde, *Troyen* 4300. Sy waren wel behoet van dies hem behoefde in beiden syden, 4293. Hem quam ghenoech van over mere alles dies hem behoefde, 2940. Bin enen sconen pauwelioen hadsi des hem behoevede al, *Parth.* 4331. Wies haer behoeft, neemt grote ware, *L. o. H.* 298. Van al dies u behovede best, *Parth.* 876. (Dat) u iet ghebrect des u behoevet, 4738. Hi gaf hem al dies hem behoevede, *Flor.* 499. Al dat gi vraget ende mi behoevede van Cristus comst, van siere doot, *Sp.* II[1], 23, 327. Ic hope u noch meer hulpen boeft, *Lorr.* II, 4343. Uw vader weet wale, wies u behoeft, *L. v. J. c.* 43.

2) Met denzelfden overgang van bet. als bij *bederven* (zie ald.). *Het is noodig*, *het is nuttig*, *het is goed*, *het is plicht*, *het past*, *het betaamt.* || Het niet behouft, dat die heere knielt voor den knecht, *Amand* I, 2285. Dat het altoos niet en behoeve, dat menne te sente Pieters groeve die sinen stoel maecte so root met so menechs menscen doot, *Sp.* IV[2], 50, 77. Ic bringe u meere (*tijding*), die emmer geprueft moet sijn, ende die ons sere behoeft te doene, want wijs selen genesen van der doot, *Blisc. v. M.* 240. Daer was in den scepe veel spise . . alse met conincs kinde behoeft tsine, *Flor.* 1787. Dies hi gedaen had die vard over zee, ende wel geproevet, also alset enen ridder behoevet, Velth. I, 53, 8. Ons en behoeft te lettene meer, *Cass.* 1048. Dat men vander Drievoudechede disputere daer ter stede, ende ment bi scrifturen proeve wat best te gelovene boeve, *Sp.* III[4], 39, 13.

BEHOEVICH (BEHOVICH), bnw. Mnd. *behovich. Behoeftig*, *armoedig.* || Si die den armen gheven en selen niet behoevech sijn, *Doct.* I, 655 (*var.*: behoeftich en benodicht). Van buten sullen wy den behoevighen te hulpe comen, *Stemmen* 66. Verlos den behovige ende den arme, *Hs. Ps.* 90*r*. Desen vriende, die aldus zeer behovich is, ic en hebbe niet dat ic hem mach voersetten, *Bern. S.* 26*c*. Den behoevighen te hulpe comen, *Devoet B.* (30) 11*v*.

BEHOEVICHEIT (BEHOVICHHEIT), znw. vr.; mnd. *Behovicheit. Behoefte*, *nood.* || (Jezus) die daer oeck mede screyende was in der wieghen ende die alle behovichheden lidende was, die de jonghe kindekens pleghen te lijden, *Bern. W.* 33*d.* Minen mederidder, . . uwen aposter, ende een dienre mijnre behoevicheyt, *Hs. Epist.* 88*d.*

BEHOEVINGE, znw. vr. Van *behoeven* (zie ald.). *Armoede*, *gebrek*, *behoefte.* || Vander behoevinge of overvloedicheyt der humoren, *Barth.* 813*a.*

BEHOLDELIKE, BEHOLDEN. Zie BEHOUDELIKE, BEHOUDEN.

BEHOOLDEN, BEHOELDEN, BEHOOLT (BEHOELT). Zie BEHOUDEN, BEHOUT.

BEHOOR (BEHOER), znw. onz. Eig. stam van het ww. *behoren.* Mnd. *behôr.*

1) Van *behoren* in den zin van *passen* (z. ald. onz.). — 1) *Datgene wat past*, *betaamt.* || Dune heefs niet in maten behore, *Rincl.* 236 (de woorden zijn niet zeer helder. Misschien te lezen: Dune *leefs* niet; *behore* is dan de 3de nv. van *behoor*, en *maten* de 2de nv., die daarvan afhangt; letterlijk dus: *gij leeft niet in betamelijkheid van maat*, d. i. *gij houdt nooit maat.* Vgl. het fr., *Vad. Mus.* 3, bl. 228). Verstaet wel, Sone, dats u behoor, *Mask.* 509. — Na behoor, *naar behooren.* || Doen ghevielt op enen dach, dat si haer vesperen na behoer metten nonnen sanc in den coer, *Lutg.* II, 917.

2) Van *behoren* in den zin van *recht hebben*, (zie ald.). *Wat iemand rechtmatig toekomt*, *wettig toekomend deel.* || Sint elke van u drien heeft sijn behoer, *Mask.* 1311. Daer bi eisgic gheheel treestoor yerstwerf, ende daerna mijn behoor van dien dat wi hadden te voren, 493.

BEHOORLIJC (BEHOERLIJC), bnw. en bijw.

BNW. — 1) *Geregeld.* || Dese siechede comen omdat behorlike tide der blomen den vrouwen gebreken, *M. en Vr. Heim.* 1123.

3) *Betamelijk*, *passsend*, *gepast.* || Daer en can sy niet anders gewillen, dan dat sy meynt dat haren gheminden ghenuechlic ende behoerlic is, *Devoet B.* (30) 15*r*. — Ook in de uitdr. Behoorlijc sijn(enen), *geoorloofd zijn*, en met verandering van ondw. *mogen*, *kunnen.* || Daer en is anders gene name in den hemel, in welken name ons behoerlic is salich te werden, *Hs.* 80 *f.* 33 *a.*

BIJW. — *Op eene geregelde wijze*, *naar behooren.* || Dwelcke hi namaels heeft volbracht, als ghi behoerlijc sult vernemen ter plaetsen daer dat sal betemen, *Brab. Y.* VI, 1026.

BEHOORLICHEIT, znw. vr. *Recht*, *bevoegdheid.* || Entie vooghdie van Elzaten met allen haren behoorlijcheden, *Brab. Y.* VII, 2562. Alrehande personen hebben geen behoirlicheit te spreken in den recht, *non habent personam standi in judicio*, Matth. 103.

BEHOORTE (BEHOERTE, BEHOIRTE), znw. vr. Kil.: *concedentia*, *proprietas.*

1) *Wat iemand past*, *opgelegd is.* || In der nacht, alse men te mettenen luudt, so comter daer IIII oft V, diet doen moeten met behoerten, *quibus id facere incumbit*, Ruusbr. 2, 188.

2) *Wat ergens bij behoort*, *eigenaardigheid*, *vereischte.* || Syn tornekeel dat was van goude ende van kelen . . van X stukken, na sijn behoirte, *Grimb.* I, 4638. Soet haer best betame na haer scoenheit ende behoerte, *Blisc. v. M.* 1728.

3) *Beurt.* Vgl. *behoren*, onz. 4). || Hi santse inden Lybano tien dusent telcker maent bi behoerten, *D. B.* I *Kon.* 5, 14. Die twee vaders ghinghen bi behoerten, *Vaderb.* 218*d.*

BEHOORT. Zie BOHORT.

BEHOPEN, zw. ww. bedr. *Hopen*, *verwachten.* || De twee behopic zekerlic, maer van den derden twivel ic, *OVl. Lied. en Ged.* 497, 189.

BEHORDEREN. Zie BOHORDEREN.

BEHORDINGE. Zie BEÖRDINGE.

BEHOREN. Ook in den samengetrokken vorm BOREN (BOEREN, BUEREN), zw. ww. onpers., onz., wederk., en bedr. Mhd. *behôren*; Mnd. *behoren.*

ONPERS. — Het behoort. Meestal met den 3den nv. van den persoon, of eene bep. met *te.*

1) *Het past*, *het komt overeen*, *het behoort bij.* Met eene bepaling met *te.* || Hen behort niet tonser lere tontfane die ongewillech es, *Sp.* I[6], 4, 46. Fedra creech alsulken danck als dier (*l.* tier?) saken buert, *MLoep* III, 551.

2) *Het past*, *het voegt*, *het betaamt.* || Ic wil doen dat my behoirt, *Vad. Mus.* 3, 11, 179. — Meestal met een onb. wijs, ter aanduiding van datgene, wat past of betaamt. || Coninc, ganc niet voerdere vort, want di niet te doene behort, *Lanc.* III, 3593.

Van minne boert my wael te spreken, die menich herte heeft doen breken, *MLoep* I, 491. U en behoert niet wel te verstaen, daer die mannen bij wilen gaen, IV, 1939. Des en boert hem ghene schande te spreken, 385. Mi behort te verdraghene miin mesval, *Limb.* I, 910. Den borgermeester behoirt (*te*) wesen . . een besorghende man, Matth. 59. Dair en behoirt oic niet toe te doen den eerwairdigen rechter, 201. Dat nymant van onss . . bynnen desen verbonde annemen ende verdedingen sal, dan dat um mit rechte boert te done, Nijh. 3, 370. Dat hij hem verthoenen woude, wat hem best behoerde te doen, *Ned. Proza* 271. Hierom behoert ons te glorieeren in den cruce ons Heren, 50. Heer, my behoert hier op eerst te antwoerden, *Gest. R. f.* 70*b*. — Ook met eenen afh. zin met *dat.* || Ist dat wy ons evenkersten minnen ghelijc ons selven, so behoirt ons, dat wy ons vertornen van haren sonden als van den onsen, *Stemmen* 63.

3) *Het is nuttig*, *het is goed*, *dat.* || Hem (*den mensch*) en behoert niet allene te sine, *Melib.* 739.

4) *Het komt toe*, *het is het recht van.* || Het behoirt den ghenen trecht te interpreteren, die recht te gheven heeft, Matth. 56.

5) *Het is mij opgelegd*, *ik ben genoodzaakt*, *ik moet.* || (Ic) neme op mi de pine half voert, die u int veghvier te doene behoert, *Christ.* 1483. Hoe soude dat moghen sijn, dat een meinsche soude werden gheboren van siere moeder, ende hem behooren moeste te commene in haren lichame anderwaerven? *Amand* I, 4151. Daer na so behoerde hem te lidene dor dat lant van Samarien, *L. v. J. c.* 115. Alle dinc lidet si (de minne), dat haer om der waerheit boert te liden, *Hs.* 75 *f.* 35*d.*

Onz. — 1) *Passen*, *bestemd zijn voor.* || Oec behoren si (*boeren en kooplieden*) ghemeynlike ten edelen goeden huwelike, dien God, die voersieneghe wise, yerst maecte inden paradise, *Teest.* 3390. Ende hi (*Lucifer*) ter pine euwelike moest behoeren, *Segh.* 5366.

2) *Opgelegd zijn*, *noodzakelijk zijn voor*, *voor iemand zijn weggelegd.* Met den 3den nv. van den pers. || Hoe dat zulken wiven behoert groeter wee dan zulker, als wi lesen, alssi van kinde sal ghenesen, *Vr. Heim.* 791. Brueder Florent, martielie en sal di niet behoren, du behors ten confessoren, *Sp.* II[a], 25, 20.

3) *Iem. toekomen*, *iemands recht zijn*, hd. *gebühren.* || Doen syt wael, so buert hem danck, *MLoep* IV, 12. Wy souden wel hebben, dat ons boort, 516. Of ghi den ghenen minnet, die u minnen, wat danc boert u daer of, *Hs.* 71, *Luc.* 6, 32. Of ghi den ghenen guet doet, die u weldoen, wat danc boert iu daeraf, *ald.* 33. — De onb. wijs als znw.: m ij n b e h o r e n, *datgene waarop ik recht heb*, *wat mij toekomt.* || Daer gheeft hi elken af sijn behoren, *Mask.* 800. Daer soe woude die gravinne . . van Namen hoogher sitten gaen ter tafelen . . ende meinde, het was haer behoren, *zij meende*, *dat het haar toekwam*, *Brab. Y.* VII, 2036. — N a s ij n b e h o r e n, *overeenkomstig zijn wensch* of *zijn stand*, *Sp.* IV[a], 47, 55 (*Aanhangsel* Dl. 2, bl. 534; er staat: a n *sijn behoren*).

4) *Aan de beurt*, *aan de orde zijn.* Vgl. bij BEHOORTE 3). || Men las doen opten selven sondach tes convents messe, als men plach, dees euwangelie, want si behoerde, *Lutg.* III, 177.

5) wordt *behoren* gebruikt in opvattingen, die zeer nauw aan de tegenwoordige beteekenis, *betrekking hebben op*, zijn verwant, nl.:

a) In den zin van *te huis behooren.* || Elck voer dair hy behoirende was, *Grimb.* I, 5666 *var.* Chierheit, die hi brochte voort ende in den tempel hadde behoort, *Rijmb.* 34017. Nemmermeer en wondi lof, daer goet man behoerde, *Aiol-fr.* 69 (òf te lezen: *daert*, en *behoren* op te vatten als bedr.: *vernemen*, *hooren*? z. ald.).

b) *Noodig*, *vereischt zijn.* || Soe behoerter *toe* dan sinlicheit (d. i. *overleg*), op dattet lieve niet en werde leyt, *MLoep* I, 2099. Wat hulpe behoert tot elken grade, IV, 151.

c) *Toebehooren*, met eene bepaling met *te.* || Sone willic langer beiden niet tanevaerde dinc, die behort te di, *Rose* fr. 255, 119.

d) Geheel in onze bet., maar in den samengetrokken vorm *boeren*, leest men *behoren*, *Vad. Mus.* 2, 372: || „Van den rechte, datter toe bort," en „Up enech recht, datter toe bort."

Aanm. — Ruusbr. 5, 218: „Wat *behoren* wi yet meer ghetughen;" moet gelezen worden: Wat *behoven*, d. i. *behoeven* wi.

Wederk. — Hem b e h o r e n, *passen*, *betamen.* Vgl. hd. *sich gehören.* || Doch wil ick spreken daer van, daert hem behoert, soe ic naest can, *N. Versch.* 4, 84, 17.

Bedr. — *Hooren*, *vernemen.* Zoo ook mnd. *behoren*; vgl. Lübben 1, 202*b*. || Wat behoric dit van di? Ghef redene diere meyerien, *Hs. v.* 1348, 171 *c* (*Luc.* 16, 2). — Vgl. onz. 5 *a*).

BEHORICH, bnw.; mnd. *behorich. Behoorlijk*, *plichtmatig.* || Penitencie te setten van des also hi kent dat behoorich es, *Amand* I, 4390.

BEHOUDE, znw. vr. Hetzelfde als *behout.* Mnd. *beholde.* Vgl *bederf* en *bederve*, *behoef* en *behoeve*, *behoede* en *behoet.*

1) *Heil*, *redding*, *zaligheid.* || Die bitterliken sterven woude aen een cruce om onse behoude, *Wrake* III, 1851. Cristus quam om des volx behoude, II, 1054. — Ook gebruikt van een manl. persoon in den zin van *behouder*, *verlosser.* Vgl. *behout*, *beleit*, *bereit*, enz. || Hoe men die niwe wet houde van Jhesus, onse behoude, *Lucid.* 4221.

2) *Bescherming*, *hoede.* || Daer hi gherne wesen soude, onder sijns zelfs broeder behoude, Stoke II, 1041.

3) *Veiligheid*, *veilige plaats*, *toevluchtsoord.* || Sint ons onse goet altemale gheroeft was in den woude, waenden wi gaen in behoude ende siin aldus verdoolt hier, *Limb.* I, 938. Dat hi ware in sine behoude, *Lanc.* IV, 4408. Heer Willem nam dat ors snel ende voeret in sijn (*l.* sine?) behoude, *Grimb.* II, 3172 (*hij voerde het weg*). Zie over deze bet. bij BEHOUT 6).

BEHOUDELIKE, -LEKE, -LAKE, -LIJC, -LEC, (ook in de meer of min duitsch gekleurde vormen BEHOLDELIJC, BEHOELDELIJC, BEHELTELIJC), bnw. en bijw. (als bijw. ook BEHOUDELIKEN); mnd. *beholdelic*; vgl. hd. *vorbehältlich.*

Als bnw. — (?) || Hi magh up breken di brantmure ende lechen daerup voert sine mure oft sinen ghevel buten des anders scade. Dit is te verstane van beholdeliken steinwerke med leyen of med stiene ghedecket, *R. v. Zutf.* 64. — Het bnw. zal hier in de plaats van het bijw. *behoudelike* staan met de bet. van *uitsluitend*, evenals ook wij het bnw. *bloot* gebruiken in plaats van het bijw. *bloot*, alleen.

Als Bijw. — 1) *Veiliglijk*, *op zijn gemak.* || Dat nyement binnen der ierster mylen of binnen der ander milen behoudelyc die herberge nemen en mach, hy en moet voertgaen ter derder milen ende nemen daer sijn herberge, *Ned. Proza* 204.

2) Vooral gebruikt in een absoluten nv., in

de beteekenis van het deelw. *behouden* (zie ald.), in welke opvatting het nu eens de beteekenis van het deelw. *behouden* zelf aanneemt, dan weder als voorz. met den 4den nv. voorkomt. *Met behoud van*, *onder voorwaarde van te mogen behouden.*

a) Als absolute naamval, met den gen. of datief verbonden voorkomende. || Hi ontfaerme dier keytive, die behoudeliken haren live dier avonturen sijn ontgaen, *Alex.* V, 779 (*Hs.*). Dat si behoudelike haren leven gherne die stat hadden opgegeven, I, 937 (*Hs.*; Franck verandert op beide plaatsen, als ook III, 892, *behoudelike* in *behouden.* Zie zijne *Inl.* bl. XCII). Behoudelic der crucermarct alle vrihede te ghebruken na den marctrecht, *Leid. Keurb.* 84, 59. Behoudelic den carten, privilegien, vriheden, rechten ende costumen, die die voorleden keyseren . . den lande van Brabant . . verleent hebben, *Exc. Cron.* 24 *a.* Behoudelike der letteren van den tekst, *met inachtneming van*, *D. B. Prol. c.* Behoudeliken der overdrachten sraets, *R. v. Utr.* 1, 289, 8. — Ook meermalen, evenals in het mnd., met den datief van den pers., ten wiens behoeve eene uitzondering gemaakt wordt of voor wien iets wordt „gereserveerd." || Nadien die rait eniger gevangen zake gesleten heeft, en zel die steenwarder gheen gevangen houden voer horen cost, behoudelic hem zijns steengelts, *behalve alleen dat zij hem zijn „steengelt" betalen moeten*, *R. v. Utr.* 1, 344, 7. Behoudeliken elken pertiën onvermynret hoers rechts, 237. Behoudeliken der stadt hoerre waken in dien ghilde van dien borgeren, 320, 199. Behoudelike Tydeman voerseit alle sijns rechts van der husinghe, 2, 23. Behoudeliken . . horen man sire lijftochte, 105; *enz.*

b) Met een acc. verbonden, houdt *behoudelike* het midden tusschen een voorzetsel en een deel van een absoluten naamval, hetgeen hieruit blijkt, dat men ook in dit geval, nl. bij *behoudelike* met een 4den nv. verbonden, meermalen nog een dat. vindt, in uitdr. als *behoudelike den scipper sinen cost*, *behoudelike den amman sine core*, en derg. || Die ghene die in die stede waren, gaven up die goede stede, behoudelic lijf ende lede, *Alex.* III, 892 (zie bij *a*). Behoudelic sijn lijf, Matth. *Anal.* 1, 488. Behoudelic die cuer voirscr., *Leid. Keurb.* 59, 25. Dat se hem de stadt opgaven behoudelic haer leven, *Exc. Cron.* 88 *a*, 125 *a.*; e. e. Behoudelic der vischmerct (dat.) hore ordinancien, *met inachtneming van de ordonnancien der vischmarkt*, *R. v. Utr.* 1, 274, 27.

c) Verbonden met eene conj., nl. *dat* of *of.* — *α*) *Behalve*, *uitgezonderd*, *uitgenomen*, *met dien verstande.* || Behoudelake dien dat zij die straten . . laten also wyt alse . . orbarlaec es, *Gesch. v. Antw.* 1, 534. Behoudelick dat hierinne consenteren tmeestedeel van den ingesetenen van derselver stede, *Inform.* 75. So maecte de een . . pays metten keyser met voorwaerden dat hi kersten werden soude, behoudelic dat men hem een deel van Vrieslant gave, *Exc. Cron.* 90 *b.* Op sijn gelove (*eerewoord*) mochte hi gaen daer hi wilde, behoudelic dat hi tsavonts thuys quame, 125 *c.* Behoudelike dat een ygelic barbier, die hoer ghilde gewonnen heeft off winnen zell, wal haer scheren mach ende den luiden daerinne dienen, *R. v. Utr.* 1, 318, 198. Behoudeliken dat zij, soe langhe zij buten mueren woenen, in onser stat raide niet gekoeren en zellen werden, 320, 199. En zoo passim behoudelic, -yc, -ike, -iken dat, ook behouwelijc dat (*Invent. v. Brugge* 5, 518). Behoudelic of zij arme kinder afterlieten, *R. v. Utr.* 1, 328, 212. Behoudelike offt sake ware datter een buerman . . so zware tymmeren woude, *O. R. v. Dordr.* 1, 309, 4. Behouwelic, waert sake dat, *met weglating der voorwaardelijke conjunctie*, 2, 11. — Ook absoluut gebezigd. || Behoudeliken (*maar*, *doch*) tot wat tyden dat sinte Victoir opten vrydach coemt . ., so selmen die merct op sinte Victoirsdach inluden, *O. R. v. Dordr.* 1, 305.

β) *Mits*, *behoudens dat*, *onder voorwaarde dat.* In deze en de vorige bet. is het woord *behoudelijc* eerst voorzetsel geweest met een 3den nv. (*behoudelijc dien*, zie de eerste aanhaling bij *α*) en daarna (met de relat. partikel *dat*) voegw. geworden. Zie *Tijdschr.* 2, 195 vlgg., vooral 198. || Behoudelic dien . . dat hi hen oec soude sweeren sekere poente, *Brab. Y.* VII, 495.

Aanm. — Dat men zich zelf niet altijd bewust was, met welk soort van woord men te doen had, bewijzen vreemde constr. als: || Behoudeliken der stat haer broeken alleen te behouden, *R. v. Utr.* 1, 324, 5. Behoudelic des waert zake (*behalve voor het geval*) datter yet van den haiken, lederen eymeren off oysvaten, verloeren off gebroiken worde, 340, 7. Behoudeliken nochtant die oude overdrachten . . . in hoerre machten (*van kracht*) te bliven, 341, 225. Behoudelic anders die voeroverdrachten in hoerre machten te bliven, 344, 230; *enz.*

BEHOUDEN (behouwen, *Spreuken* 95; *Altd. Blätt.* 1, 76); ook in de duitsch gekleurde vormen beholden, behoelden, st. ww. bedr. en wederk. (*behilt*, *behielt* of *behelt*, deelw. *behouden*). *Behouden.* Mnd. *beholden*, *behalden.* Mnd. *behalten*, *behalden.*

1) In bet. ongeveer gelijk aan de tegenw. opvatting van *in het bezit blijven van.* — Iet behouden, *redden*, *bewaren*, *behouden.* || Die sorghe hiet hem behouden tlijf ende keren te lande ende wesen blide, *Flor.* 2155. Die list was emmer goet ghevonden, daer sy hoer eer mede behilt. Het is emmer een edel schilt, daermen bij behouden mach eer, lijff, goet, op enen dach, *MLoep* II, 3288. Die paden, daer hi sijn lijff mede behelt, I, 1540. Daer si oic mede haer eer behilt, II, 3749. Dus brocht ic Isegrijn in dwalen, dat hi nauwe sijn lijf behelt, *Rein.* II, 4106. — Behouden cost (tegenover cost verloren, d. i. *moeite voor niet*), *niet te vergeefs*; *moeite*, *die beloond wordt*; *werk*, *waarvan men de vruchten plukt.* || Wat wy worme vol stinckender sonden daer deur doen, es al behouden cost, *Sacr.* 974. — Het deelw. behouden als bnw. in de bet. *veilig.* Vgl. onze uitdr. *in behouden haven.* In de uitdr.: doen, houden in behouden (behouder) hant, *in veiligheid brengen*, *bewaren.* || Dat daer boven blijft van dien jare, dat sal die deken houden in behouder hant tote der papen behoef, Mieris, 2, 234 *a.* Ende ic u dede in behouden hande, *Segh.* 281.

2) *Redden*, *beschermen*, *verlossen.* || Hem dinct dat hi raets behoeft ende list, hoe hine behouden mach, *Flor.* 1395. Du gheessels ende du behouds mede, du gheefs na rouwe vrolichede, *Rijmb.* 15881. Joseph, die Egypten behelt, 3267. Ende behouden onse ziele van lede, *Franc.* 5988. Halewi tot ons van Sylo die arke . . ., ende dat si ons behoude vander vianden hande, *D. B.* I *Sam.* 4, 3. Wat salic segghen: Vader behout mi van deser uren? *Hs.* 71, *Joh.* 12, 27. Es hi Gods sone, God behouden, Ruusb. 5, 229. — Ook in de thans niet meer gebruikelijke uitdr.: enes lijf behouden, *iemands leven redden*, *iemand in leven laten.* || Tilike namen die ingle den man ende sine

dochter . . ., om te behoudene haer lijf, *Rijmb.* 1893. Princen diene upnemen souden ende hem sijn lijf behouden, 29161. Pharao behilt hem tleven, 3535. Dat sise gherne copen souden met scatte ende haer lijf behouden, *Flor.* 3634. — Vandaar ons *lijfsbehoud.* — In plaats van enes lijf behouden vindt men ook enen behouden gebruikt. || Hi seidem wat hi hadde mesdaen, doe behilden sine, *Rijmb.* 17549. — Het verl. deelw. behouden gebruikt als bnw. — *a*) *zalig* (vgl. onze uitdr. *behouden blijven*). || Al te male die joetsche scare blijft dan behouden, *Rijmb.* 10146. Bi desen woorden wilmen al ghader segghen, dat Salomon si behouden, *quod salvus sit Salomon*, 10166. Eist dat wi willen sijn behouden, so sullen wi behouden bliven, 29334. Die ghemeene wech in den hemel, dien alle kerstene mensce van node houden moeten, die behouden selen sijn, Ruusb. 3, 197. Soe wie behouden wil sijn ende comen int ewighe leven, 239. — *b*) *In levenden lijve*, *gezond en wel* (vgl. fr. *sain et sauf*). || Si waren blide van haren maghen, dat sise behouden comen saghen, *Flor.* 179.

c) Met een ww. verbonden, heeft *behouden* de bet. van ons *weg*, eig. *in veiligheid.* Vgl. Gr. *οἴχομαι*, *ik ben weg*, *ik ben veilig.* || Alexander hevet gheboden, dat si hem water wisen souden, maer si schuulden alle behouden, *Sp.* I[4], 44, 36. Voor *si schuulden behouden* is de gewone Mnl. uitdr. *si schuulden in haer behout.* Zie bij BEHOUT 6). — Over het deelw. behouden in den zin van ons voorz. *behoudens* zie het volg. Art.

3) *Beschouwen*, *bezien.* Vgl. Eng. *to behold*, en beneden 4 *a*). || Die mouwe mijn die is gheseten ten slinkeren hoecke van den scilde, omdat hise behouden wilde, *Segh.* 4928 (*Hs.* scouwen). Omdat hise behouden wilde, heeft hise aldaer gheset, 4936.

4) wordt *behouden* gebruikt in verschillende opvattingen, die meer of minder overeenkomst hebben met ons ww. *houden.*

a) Verbonden met een deelw. of met de voorz. *vore* of *over*, is het geheel gelijk aan *houden.* || Hoe hyt mach doen voort gaen ende staende behouden, *Wrake* III, 1377. Dat menne levende behoude, *Lorr.* II, 3871. Die de tafelen altoes staende behilden, Ruusb. 1, 107. Vor waer soe magic nu wel behouwen, dat mi seide die ingel soete, „*ik mag voor waar houden*, *als waar beschouwen*, *Blisc. v. M.* 1633. Vgl. bij 3). Tcruce . . . ende ooc die twee clare zwaerde . . . behouden wi sekerlike noch niet over elfs gedroch, *Franc.* 7354.

b) *Houden*, *vasthouden*, *gevangen houden* (vgl. BEGRIPEN). || Si waren inder vrouden ende hi in die helle behouden, *Sp.* III[2], 31, 91.

c) *Houden*, *tegenhouden*, *terughouden*, *doen blijven.* || Floris seide, no scat no have no goet ne gheen, dat men hem gave, ne mochten int lant niet behouden, *Flor.* 3936. Als si oec gaen woude inde wustine . . , so en constse nieman ten dien male, die leefden op ertrike, behouden wale, *Christ.* 1511.

d) *Houden*, *in eere houden*, *vieren*, *heiligen.* Verkeerde vertaling van lat. *observari.* || Behoude den Saterdach, dattu en heylighes, *D. B. Deut.* 5, 12. Behoude die maent der niewer vruchten ende des eersten tijts van der lenten, 16, 1.

e) *Houden*, *meester blijven van*, *in bezit houden.* || Die coninc doe was van Basan, dien sloghen si ghenendelike ende behilden sijn conincrike, *Rijmb.* 6008.

f) *Houden*, *volhouden*, *gestand doen*, *volbrengen.* || Gi selt oec behouden wale uwen eedt, *Rose* 10223. Die coninc hi quam selve voren . . omme te behoudene sijn ghelof, *Wal.* 2261. Behoude ende hore (*prothusteron*) al dat ic di bevele, opdat di wel moet sijn ende dijnen kinderen na di, *D. B. Deut.* 12, 28.

g) *Houden*, *volhouden*, *staande houden.* || Ten weer dat hie dat mit sinen ede behoelden wolde, dat hie an der deernen gien scholt en hadde, *R. v. Utr.* 1, 142, 14. Daer hi dat an den heyligen, *met een eed op de reliquien*, behoelden wolde, *Stadr. v. Zwol* 142, 239.

h) Gelijk aan het intrans. *houden*, d. i. *stil houden*, *halt houden* (vgl. ons *halt*). || Doe quam een knape ten mure, die vrachde, wat si behilden dare? doe seide Keye saen daer nare: vrient, wi willen herbergen nu, *Lanc.* III, 19728.

i) Gelijk het wederk. *zich houden*, in de uitdr. behouden an enen, *zich aan iemand vasthouden* (in fig. zin). || Wy sullen hem ende zijnen erven . . behulpelic . . wesen in allen saiken, der sy an ons gesynnen ende behouwen, Nijh. 3, 105 (*a.* 1382).

5) *Iemand onderhouden*, *steunen.* In het passief behouden worden, *in zijne eigene behoeften voorzien*, *zich generen.* || Zo wye behouden wort, tsy wijf of man . . in vileyneghe manieren, ic . . salse doen punyeren, *ZVl. Bijdr.* 6, 234, 249.

6) *Verkrijgen*, *winnen*, *ontvangen.* || Hi hadde te voren een wijff ghehadt, daer hi twee sonen aff behielt, *MLoep* III, 556. Wat ghi bidt van dier wile, ghi behoudet stappands, *O. Intem.* 63. —

AANM. — Over de uitdr. behouden tijt, die wel bedorven zal zijn, zie bij BEBINDEN.

WEDERK. —1) *Zich staande houden*, *zich overeind houden.*

a) Eigenlijk. || Hem quam soe groten rouwe toe, hine mochte hem niet behouden doe sittende in sijn gereide, hine vel in onmacht, *Lanc.* IV, 4859. (Hi) decte hem onder sijn scilt, daer hi met sorgen hem behilt, *Parth. fr.* 1.

b) Overdrachtelijk. *Het volhouden*, *het uithouden.* || Overmits dat de korting van den Engelschen zoe zwaer zijn, datter de drapenierders hem qualicken aen behouden mogen, *Inform.* 338. Omme dat de brouwerijen alomme vermeerderen ende vermenighen, ende dat de brouwer hem scerp (d. i. *nauwelijks*) daeran behouden mach, 476.

2) *Zich redden*, *zich beschermen.* || Si laten hem van der rochen vallen ende behouden hem jeghen den val op hare horne, *Nat. Bl.* II, 2025. Liet een mensche een conincrike ende alle die werelt bi na, ende hem selven behelde, soe en hevet hi niet gelaten, Ruusb. 3, 47. — Over de verwantschap in beteekenis tusschen *hoeden* en *houden*, zie bij die woorden.

3) *Zich onderhouden*, *zich ophouden.* || In duwieren of in riede behilden hem die goede liede, dat hem tcoude niet mochte deeren, *Brand.* 603.

AANM. — *D. B. Jerem.* 52, 6: „opten neghenden dach vander *vierder* maent so *behielt* die hongher in die stat," is eene verkeerde vertaling van Lat.: *obtinuit fames civitatem.*

BEHOUDEN (ook BEHOUDENT), eig. verl. deelw. van *behouden* in den zin van *bewaren*, *behouden* (zie ald. 2). Gewoonlijk verbonden met een 2den of 3den (ook 4den) nv., waarmede het dan een casus absolutus, d. i. eene bijwoordelijke uitdrukking, vormt. Het bet. eigenlijk *met behoud van*, en beantwoordt aan ons voorz. *behoudens*, schoon met eene veel ruimere opvatting, daar het de bet. heeft van *behouden* zoowel in den zin van *blijven bezitten*, als in dien van *voor een ander bewaren.* Het kan dus ook beteekenen *zonder te krenken*, *te kort te*

doen aan, *inbreuk te maken op*. Lat. *salvo*; fr. *sauf*.

1) Als deelw. — *a*) In eig. zin. *Met behoud van*, *zonder te verliezen*, *behoudens*. || Dat si die stat op souden gheven behouden goet ende leven, *Ferg.* 4239. Behouden minen live ende miere eren ne mach ic sonder hare niet wederkeren, *Flor.* 2130 (wanneer ik mijn leven *behoud*, *en* ik *in het bezit mijner eer* blijven wil, kan ik niet zonder haar terugkomen). Lanceloet antwerde dar toe, dat hi gerne soude doen alsoe behouden siere macht ende sire eren, *Lanc.* II, 22160. Behouden sijnre heerlichede, soe hoert hi gheerne sijnre vrouwen bede, Hild. 215, 161 (*wanneer hij zijn aanzien er niet door verliest*). Behouden uwer werelt eren, *Lanc.* II, 39954. Behouden ere ende den live, III, 1065. Behouden harre alre leven, 20334. Behouden onse (*l.* onser) eren, *Grimb.* I, 1793. Behouden mier eren, *Parth.* 4204. Behouden siere eren, *Vad. Mus.* 2, 284, 689. Spreec emmer dinen viant wel, ende wes hem in doene fel, behouden (*met inachtneming van*) trouwe ende waerhede, *Nat. Bl.* III, 473. Behouden alder eeren, *MLoep* II, 1278. Behouden lijff ende eer, 1323. Behouden der eeren van dinen state, *gravitate servata*, *Sp.* I[a], 36, 126. Doot hebbic liever, de doot (*l.* ere) behouden, dan levende dorper sijn gescouden, *Flandr.* I, 788 (vgl. de Aant.). Behouden sijns lijfs, *Clerc* 142. Behouden haer heerlicheyt, *Exc. Cron.* 122*c*. Pelgrimme, die van daer comen, waer sy vredelyc ende behouden des hoers herbergen mogen, *Ned. Proza* 202. Behouden haren termine, *met behoud van*, d. i. *binnen hunne grenzen*, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 695. Ganc nu ende soke enen ghetrouwen man, die mitti gaen mach behouden sijns loens, *wel te verstaan voor loon*, *D. B. Tobias* 5, 7. — Ook met toevoeging van den persoon, voor wien iets gereserveerd wordt. Vgl. BEHOUDELIKE. || Behouden die (*l.* den) heer ende partyen hoers rechts, *O. R. v. Dordr.* 1, 351, 169. Behouden elken man sijn lijf, Velth. V, 8, 71. — Zoo meermalen behouden den scout siere boeten, en dgl. — Behouden dijns vredes, *zonder uwe goede gezindheid te verliezen*, *met uw verlof*. || Nochtan bid ic u, seg mi, behouden dijns vreeds, wat rekenstu meerre, te schinen of te wesen? *D. War.* 6, 199. — Behouden dinen goeden moet, hetzelfde. || Op dander redene . ., dat ghi segt, die wive sijn quaet ende dat men ghene en vindet goet, behouden uwen goeden moet, soe antwerde ic, lieve here, dat ghi messegt alte zere, *Melib.* 577. — Behouden tsijns, *met behoud van het zijne*, *zonder er iets bij te verliezen*. || Soe wye den bosen mach verdriven behouden tsijns, die is wel ontladen, Hild. 193, 108 (de verklaring in het Gloss., alsof *tsijns* zou zijn het znw. *cijns*, in den zin van *loon*, is onjuist. Vgl. boven *Ned. Proza* 202: *behouden des hoers*, en zie straks bij 2).

b) In den zin van *zonder te krenken*, *te kort te doen aan*, *inbreuk te maken op*, in welke uitdr. *behouden* dus verbonden wordt met eene zaak, die van een ander is, die iemand anders toekomt. || Dit willic spreken behouden der eeren van Rome, *Nat. Bl.* III, 1953. Behouden der kindere reeht, *Sp.* IV[1], 46, 148. Behouden uus gebods, *Blisc. v. M.* 2128. — Zoo ook in de uitdr. Behouden uwer bede, *zonder uw verzoek in den wind te slaan*, *met uw verlof*. || Helich vader, behouden uwer bede biddic hu, dat ghi mi verlaed (*l.* verlaet), *met uw verlof*, *ik verzoek u*, *dat gij mij daarvan vrijstelt*, *daarop niet aandringt*, *Amand* I, 2201. — Behouden hare woerde, *zonder aan hun woorden te kort te doen*. || Aertrijc is . . breet in sinen omganc . . . 20425 milen, nae dattie oude wise segghen; mer behoudent hore woerde, ic meent meer is ende groter, *Mandev. f.* 45*a*.

2) Als voorzetsel, in den zin van *zonder*. || Behouden de vrienscap van den heere, so zal ic zelden vruechden plien; slevens zal mi verdrieten zeere, *OVl. Lied. e. G.* 406, 86. Es men hem mesdadech sere, wese ghenadech te mere, mach hijt doen behouden vare, *zonder gevaar*, *salvo periculo*, *Sp.* I[a], 43, 17. Stucken, die men willechlike geeft, ontfaet een dankelike, maer gifte en es wart eens poitevins, die men gevet behouden tsins, *Rose* 2220 (*var.* sijns; *Sijns* is hier de 2de nv. van *hi*. Hier moet dus evenmin als boven bij Hild. 193, 108 aan het znw. *cijns* worden gedacht. De bedoeling is: Eene gift die men geeft *tegen zijnen zin* (tegenover *willechlike*). Er staat eigenlijk *zonder zich zelven*, hetgeen het best kan wedergegeven worden door het fransche *malgré soi*).

3) Met een voegwoord verbonden: behouden dat, *mits dat*, *onder voorwaarde dat*, in welken zin ook gebruikelijk is *behoudelijc dat* (zie ald.). || Ic scelde hu de gheheele prondele (*rekening*) quijtte, behouden dat ghy vulcomt hu woort, *Ned. Kluchtsp.* 92, 64.

BEHOUDENESSE, znw. vr. Van *behouden* (zie ald. 2). *Redding*, *behoud*, *zaligheid*. || Die ghelovet ende diemen doept, te behoudenessen hi coemt, *Sp.* I[7], 39, 84. Die hermite sprac die messe om des jongelincs behoudenesse, I[7], 86, 101. Omme der zielen lichtenesse ende om ons selves behoudenesse, *Denkm.* 3, 110, 259. Van behoudenisse hairre zielen, Matth. 31. Ghebenedyt si die Here ende Got, . . want hi op heft gherecht den horen van onser behoudenesse, *L. v. J. c.* 7. — Spieghel onser behoudenisse, titel van een boek uit de 15de eeuw; lat. *speculum salvationis nostrae*. — In Gods behoudenesse varen, *Gods zaligheid ingaan*, *naar den hemel gaan*, *zalig worden*. || Hi sciet van mensceliken levene . . ende voer in Gods behoudenesse in Sporcle upten XIIIsten dach, *Sp.* IV[2], 72, 48. — In die behoudenesse sijn, *zalig zijn*, *de hemelsche zaligheid genieten*. || Hi hadde berou voer sine doot ende es in die behoudenesse, I[7], 74, 122.

* BEHOUDENICHEIT. Zie BEHOUDICHEIT.

BEHOUDERE (BEHOUDER), znw. m.; vr. BEHOUDERSE, -ERSSE. Mnd. *beholder*; mhd. *behaltære*.

1) *Hij* of *zij die beschermt*, *behoedt*. || Der stede van Cathenensen behouderse, *de beschermvrouw van C.*, *Pass. W.* 125*c*.

2) *Redder*, *redster*. || Onse Vrouwe, onse vorsprekerse, onse getrouwe behoudersse der werelt ghemene, *Sp.* IV[6], *fr.*, *vs.* 103. Pharao keerde Josephs name, ende heten . . . die (*l.* den) behouder der werelt, *D. B. Gen.* 41, 45. — Vooral gebruikt van Christus, *den heiland*, *den redder der wereld*; Lat. *salvator*. || Dattie behouder openbare van eenre maghet soude zijn gheboren, *Lsp.* II, 5, 126. Dat in die stat te Bethleem die Behoudere gheboren ware, *Rijmb.* 21322. Van onsen Behoudere Jhesus, 21859. Sibilla hadde ghepropheteerd, dat die behouder soude gheboren worden, *Pass. W.* 131 *c*. Hoe se (*die deugden*) Christus, onse behoudere, in al sinen levene geoeffent hevet, Ruusb. 1, 25. — Sinen behoudere ontfaen, *het Heilig Avondmaal gebruiken*. || Galaat knielde daer naer ende ontfinc sinen behoudere daer, *Lanc.* III, 10485.

BEHOUDICH. Zie het volg. art.

BEHOUDICHEIT, znw. vr. *Behoud*, *redding*. ||

Hoe dat hem elc soude bekeeren ter duecht ende ter salichede van der eeweliker behoudicheden, *Amand* I, 4011. Men sal dien sijn hovet swert . . tvoerhoeft ende slaep salven daer mede, ets hem grote behoudenichede, *Nat. Bl.* X, 659. Men leze *behoudichede*, zooals eene variant *behindechede* bevestigt. Van *behout* kan een bnw. *behoudich*, en daarvan een znw. *behoudicheit* komen, maar *behoudenicheit* is onzuiver gevormd.

BEHOUDINGE (BEHOLDINGE, BEHOELDINGE in de oostelijke dialecten), znw. vr. Mnd. *beholdinge*; mhd. *behaltunge*. *Behoud*, *redding*, *verlossing*, *zaligheid*. || Du biste mijne gloryeringhe, du Jhesu, behoeldinghe der werelt, *mundi salvatio*, G. Groote 95. Nu es behoudinghe ende doocht ende trike ons gods ende die ghewout siins Christi, *Openb. Joh.* 12, 10.

BEHOUT (BEHOLT, BEHOELT, in duitsch gekleurde stukken), znw. o. en vr. Het vr. geslacht bijna uitsluitend in de bet. van *zaligheid*, in welken zin *behout* het geslacht van *behoude* schijnt te hebben aangenomen. Mnd. *beholt*, *behalt* (welke vorm ook in het Mnl. voorkomt in duitsch gekleurde geschriften); mhd. *behalt*. Vgl. Huyd. op Stoke, Dl. I, bl. 449 vlg. en BEHOUDEN.

1) *Levensonderhoud*, *datgene wat dient om zich te behouden*, d. i. *in het leven te houden*. || Dat ten scatte was die ghone ende namer uut te sinen behoude III[m] maerc van finen goude, *Sp.* IV[1], 29, 88 (voor *eigen gebruik*; Hist. Schol.: Tria milia auri talenta Hircanus levavit de sepulcro David). Die van binnen hadden tfulle te harre behout, maer dat hem ghebrac zout, ende waters hadden si cleyne, *Rijmb.* 28632.

2) *Het behouden blijven*, *het ontkomen aan een gevaar*, *redding*. || Dus voer elc om sijn behout, al waren si te voren stout, Velth. II, 51, 81 (*ieder zag om een goed heenkomen*," zooals Le Long te recht verklaart). Die bliscap dreven menichfout van sijnre coemste, van sijn behout, Stoke II, 1287. Ende so henen om sijn behout toten coninc van Bytine, *Sp.* I[a], 42, 24. Maar mijn leetsman . . . trac mi na hem int behout, IV[1], 60, 67 (hij trok mij naar zich toe, *om mij te redden*, *tot redding*).

3) Bij uitbreiding. *Heil*, *geluk*, *zaligheid*. || Omme die vrouwe hoghe, daer ons af quam onse behout, *Wap. Mart.* I, 968. Dus spreect die waerheit, onse behout, *Rijmb.* 122 (d. i. „Dit zegt de Schrift, onze zaligheid"). In minnen settic mijn behout ende mine gewout in hare hande, Hadew. 1, 122, 5. Hi es mechtich hen . . . te gevene tweevout, die in hem hopen hare behout, *Sp.* II[b], 51, 30. Dus ginc hi in zijn behout, quite gescolden van der scout (*zoo werd hij gered*), *Franc.* 9397. — Hem selven int behout doen, *zich zelven tot zaligheid brengen*, *voor het heil zijner ziel zorgen*. || Verhuede di selven met gewout ende met Gods genaden; doet di selven in dbehout, *Vierde Mart.* 470. — In die Gods behout comen, varen, *de zaligheid Gods ingaan*, *naar den hemel gaan*, *zalig worden*. Vgl. bij BEHOUDENESSE. || Wel XLIII jaer hi besat den stoel van Riemen in de stat ende voer in die Gods behout alse hi XC jaer was out, *Sp.* III[a], 33, 73. Laet mi selke ghenade ontfaen, dat ic come in dijn behout, daer di (*l.* du) ordeel gheven sout, *Vad. Mus.* 2, 403, 14. — Ook van een persoon gebruikt in den zin van *behouder*, evenals men ook nu nog zegt: God is onze *zaligheid*. Vgl. BEHOUDE. || Hi die mach vergeven sonde, dat es Jhesus, onse behout, die afdede onse scout, *Lucid.* 4397. Van der reinere Marien live was Christus gheboren, onse behout, *Rijmb.* 21352.

4) Vooral in de uitdr. in (sijn) behout doen, voeren, en dgl. (zie BEHOUDEN 2). *Bewaring*, *bescherming*, *hoede*. || Hi dede den baec in sijn behout, Hild. 60, 154. Wyen hi vint in karitaten, dien neemt hi selve in sijn behout, 121, 127. Oeck soude hi des sloetels nemen goem . . . of wyemen best bevelen mochte, of selve doen in sijn behout, 166, 216. (Hi) nam den roef ende voerdene in behout, *Merl.* 20740. (Hi) beval hem die coninginne . . , dat sise in behout voerden, 28177.

5) Bij uitbreiding. *Macht*, *heerschappij*, *bezit*. || Dat hi belopen sal die stat, entie Romeinen met gewout onderlopen haer behout, dat si aldus al die stede . . . dwinghen sullen ende alt lant, *Sp.* I[a], 30, 24. Der vrouwen bleef in sijn (*l.* haer) behout tGraefscap . . . van Lovene, *Grimb.* I, 290. Haddi mi in sire behout, hine gave mi omme gheen gout, *Ferg.* 1921. Seven planeten . . . ende daertoe twaelf tekin . . ., dese hebbent al in haer behout, *Wint. e. S.* 563. Eenen sommier met goude root . ., u wijf heeften in haer behout, *Segh.* 9828 *var.* (tekst *bandoen*). Het en sceen ne ghene ghelike, dat Honoriuse iet soude bliven in sinen behoude, *Sp.* III[b], 14, 72 (*het leek er niets naar*, *dat Honorius iets in zijne macht zoude houden*). Deen hiet Arnout, enten ghonen liet hi Vlaenderen int behout, IV[1], 56, 50 (*hij liet hem de heerschappij over Vlaanderen na*; *eig. Vl. in heerschappij*). Hier es Ernout quite ende vri in u behout, *Parth.* 7262. Si gavent den kinde in syn behout, *in eigendom*, *om te houden*, *Hor. Belg.* 10, 21. Die sal hebben in sijn behalt mate, *die moet matigheid in zich hebben*, *inhouden*, *MLoep* II, 2096. Die duvel . . neemt die ziel in sijn behout, Hild. 163, 114. Selve blijft hi int behout, 184, 62. (Armoede) es sekerst int behout, *het veiligst in het bezit*, vor rovers sonder hoede, *Wap. Mart.* I, 775 *var.* Weder es sekerst int behout, rijcheit so aermoede, 769. In onse macht, in onse behout, *Lsp.* II, 36, 1695. Alse gise (*de Rose*) hebt in u behout, *Rose* 9377. (Si) hadde ooc in haren behoude ghecreghen die stat van der Goude, *Brab. Y.* VII, 16529. Indien wy hertoge . . Willem ende Hermen . . . dat gelt van den vurscr. koep betailden in hoer vrij seker behaldt, *in ongestoord bezit*, *om het veilig te bezitten*, Nijh. 4, 117 (*a.* 1434).

5) Ook in concreeten zin. *De plaats*, *waar men iemand in zijne macht heeft*, vooral in den zin van *gevangenis*, *kerker* (vgl. DANGIER), en in de uitdr. in sijn behout doen en dgl. || Als de verraders dit verstaen, waren si te blivene niet bout, ende wildene voeren in haer behout, Stoke V, 30. De Coninc dede al te hant de ghevanghene in sijn behout, III, 1160. Soutstu twivelen ofte ontsien hem tontfane in dijn behout, die di ende mi so menichfout, ghecreet heeft ende ghestoort, *Lsp.* II, 36, 1508. Nu biddic ju sere dat ghine doet vaste in ju behout, *Wal.* 7414. Hi hiet mi sine rudders vaen ende doen vaste in sijn behout, 5590. Die joncfrouwe, die haer vader hevet ghedaen inden casteel . ., over dese riviere, in sijn behout, 5779. Dat ghine leit in u behout ende besloeget vaste die dore ende leidter uwe hoeders vore, *Lsp.* II, 36, 922.

6) Met een bezitt. voornw. verbonden neemt *behout* de beteekenis aan van *veiligheid*. In sijn behout sijn, eig. *in zijne eigene macht zijn*, *meester zijn over zich zelven*, d. i. *in veiligheid zijn*. Alleen van het voorz. *in* afhangende, en meest met de ww. *brengen* en *leiden* verbonden. Enen, iet in sijn behout brengen of leiden, bet. dus: *iemand*, *iets in*

veiligheid brengen. Vgl. bij 4). || Doen dede die keyser daer ter stede leden daer . . die Cardenale in haer behout, met gewapender hant tot in haer herberge, Velth. V, 35, 68. Om Gode biddic u, dat gi mi leit in mijn behout nu, *Lanc.* II, 6161. Gode beval hijt al gheel die dinc, ende trac in sijn behout, *Sp.* III[4], 11, 42 (keizer Honorius *trok zich terug* (van de regeering)). Gi daedt ons keren heden hier ende hiet ons varen in ons behout, *Cass.* 967. Ic sal u nadat bringen in u behout, *Lanc.* III, 25467. Ine heesche u niet mere, dat ghi mi in mijn behout leit nu, II, 11677. Dat gi in min behout leit mi, IV, 4691. Soe brochtene weder in sijn behout, *Sp.* I[4], 43, 71. Brenct men die ziel in haer behout (*zorgt men voor de toekomst der ziel*), soe heeft elck sijn toebehoren, Hild. 106, 82. Eer hi ware in sijn behout, Stoke IV, 1289. Onse scade es al te groet, ende si siin in hare behout, *Limb.* II, 1248. — Op verscheidene der bovengenoemde plaatsen kan men in sijn behout het best wedergeven door het bijw. *weg*. Die *weg* is, vóór dat er gevaar komt, is *in veiligheid.* Door deze opmerking wordt tevens verklaard de uitdr. Behouden schulen (*Sp.* I[4], 44, 38), die niets anders beteekent dan *wegschuilen*, *wegkruipen.* Zeer duidelijk blijkt deze bet. *weg* ook op de volgende plaatsen. || Die van Waerloes waren gereden in haer behout, eer si daer quamen, Velth. IV, 59, 60. Sine wapen dede men int behout (*borg men weg*) ende sijn ors was geleet opt stal, *Flandr.* IV, 110. Hi vlo in sijn behout, Stoke II, 1052. — Hem in sijn behout doen, *zich schuil houden*, *zich weg maken*; eig. *zich in veiligheid brengen.* || In hare behout haer Brunilt doet, *Sp.* III[7], 54, 34.

7) Bij uitbreiding ook in concreeten zin. *De plaats waar men veilig is*, *schuilplaats*, *toevluchtsoord.* Vgl. onder 5). || Ende elc here sere vervaert trac te sinen behoude waert, *Sp.* I[4], 33, 32. Die rovere die ontvaert tote sinen behoude waert, *Nat. Bl.* II, 3544. Te haren tenten, dat si quamen, in haer slote, in haer behout, *Grimb.* II, 5553. Op enen berch in een wout, daer wildi sijn in sijn behout bedectelike, *Lanc.* III, 21965 (daar wilde hij zich *schuil houden*," mnl. „ *behouden schulen*"). Ook op deze plaatsen geeft de vertaling door het bijw. *weg* een goeden zin.

BEHOUWEN (BEHAUWEN), st. ww. bedr. Mnd. mhd. *behouwen.* Het transitieve *houwen.* Van hout en steen, en bij uitbr. van alle gewrochten der beeldende kunst. *Behouwen* (vgl. ons onbehouwen), *bewerken*, *bearbeiden*; (*een beeld*) *houwen.* || Soe laet ons lieflijc ane scouwen al dat (*overal waar*) nature can behouden (*l.* behouwen) ene beelde na haer (*Maria's*) ghelike, *Vad. Mus.* 1, 350, 15. Steenen te behauwene, *Invent. v. Brugge* 5, 331. Wagenscot te behouwen, *Rek. d. Buurk.* 63. Van rafteren (*ruwe planken*) te behouwen, *ald.* 117. H. ende W., die die bort rechten ende behiewen ten zaghenne, *Rek. v. Zeel.* 2, 352.

BEHOUWEN, hetzelfde als BEHOUDEN en als BEHUWEN. Zie ald.

BEHOVE, BEHOVELIKE, BEHOVEN. Zie BEHOEVE enz.

BEHUDEN (BEHUEDEN, BEHUYDEN), zw. ww. bedr. Niet te verwarren met BEHUEDEN, andere schrijfwijze voor *behoeden* (zie ald.). Mnd. *behuden*, dat door Lübben verkeerdelijk als één met *behoden* (*behoeden*) wordt beschouwd. Zie ald. 1, 198*b*. Vgl. HUDEN en *Taalk. Bijdr.* 2, 96—101. *Verbergen*, *wegbergen*, *wegstoppen.* || Hier leit dese scat behuyt, *Proza-Rein.* 34*r*. Si socht die dode leden van den scolier, daer hise behuut had, *Devoet B.* (36) 80*v*. O gi hovelen, bedect ons ende behudet ons van dat vervaerlike aensicht der verwoetheit des heren, 120*r*. Houtstu eneghe dinc behuut, *abscondito ullo criminali*, *Sp.* I[7], 65, 244. Si behueden (*als de egel*) beyde dat hoeft ende die voeten, *Bern. W.* 49*c*. Behuedet in den grave onder der aerden, *Bern. S.* 117*c*. Dat daer sulckes wat in is ghehemelt ende behuedet, *ald.* 160*a*. Hore gheen en verstont dit woert; het was hem behuedet, soe dat sy een woert niet der of en verstonden, *Hs. Lett.* 113, 44*c*, *aangeh. Taalk. Bijdr.* 2, 99.

BEHUEDEN, BEHUEDLIJC. Zie BEHOEDEN, BEHOEDELIJC.

BEHUEDEN. Zie BEHUDEN.

BEHULLEN, zw. ww. bedr. Mhd. *behüllen. Inhullen*, *bedekken*, *sluieren.* || Zij was overdect of behult, overmits dat zij droevich was, *Hs. v.* 1423, 123*c*.

BEHULP, znw. o.? m.? Mnd. *behelp*, *behulp* m.; mhd. *behelf* m. *Hulp*, *bijstand*, *onderstand.* || Dat ten versoucke van den borgeren . ., die voor eenighe stadtschulden . . gearresteert worden, zullen uten name van den burgemeesters ende scepenen briefven van behulpe gescreven moghen worden, *R. v. Utr.* 2, 314.

BEHULPELIJC, bnw. mnd. *behelplic*; hd. *behülflich.* Zie BEHELPEN. *Behulpzaam*, *bereid om te helpen.* || Soete vrient Seghelijn wiltu mi behulpelic sijn, wi souden soeken gaen dat cruys, *Segh.* 8715 *var.* Den naevolgheren behulpelich toe wesen alsoe verre als sy dat van eren weghen doen moghen, Nijh. 3, 63 (*a.* 1378). Ons of onsen erven daer behulpelich toe wesen, dat weder te wynnen, 85. So solewy malck den anderen vullencomentlike behulpelich ende bijstendich wesen toe malkes rechte, 369. Ick ben u behulpelijck ende dienstich des daghes ende des nachtes, *Gest. R. f.* 34 *d.* Dan so sal God u in allen wederspoet behulpelic sijn, 136 *d.* Dien hi in sommigen plaetsen seer behulpelic hadde geweest, *Pass. W.* 16 *b.*

BEHULPELIJCHEIT znw. vr. Van *behulpelijc* (zie het vorige Art.). *Behulpzaamheid*; in de uitdr. behulpelijcheit doen, *de behulpzame hand bieden*, *bijstaan*, *behulpzaam zijn.* || Soe selen die drie steden vorseit minen heere doen behulplijcheit, om die ghone te bedwingen haer deel te ghelden, *Brab. Y.* VI, 6803.

BEHULPEN. Zie BEHELPEN.

BEHULPENISSE, znw. vr. Eig. *hulp*, *ondersteuning.* Bij uitbreiding gebruikt in den zin van *het te baat nemen*, *het gebruik maken van.* || Alle argelist, ferpel, quade behendicheit, alde ende nije vonde, behulpenisse geestliken off weerliken rechts . ., dat enichsins wesen mocht tegen enich punt of artikel..., gentseliken ende temael wtgescheiden, Nijh. 4, 61; vgl. 45 (*a.* 1429).

BEHULPICH, bnw. Van *behulpen* (zie BEHELPEN). *Behulpzaam*, *bereid om te helpen.* || Bidde den rechter, dat hi di om dinen dienst behulpich si, *D. Cat.* 285 (verg. *Wyse L. v. C.* 145, achter *Bag. v. P.*). Ic bid u dat ghi mi behulpich sijt jeghen uwen sone, dien ghi droecht, *Segh.* 8. Dat ors neyede sere . . . dat hem soude behulpich sijn, 6552 *var.* Ic sie die ons van den live algader sal behulpich sijn, 6602 *var.* Dat sy . . . den dyckgrave voorz. bijstandich ende behulpich zyn, soo wanneer sys van hem oft van onsen weghen vermaent worden, V. d. Wall 386. God soude sonder twijfel hem gonstich ende behulpich sijn, *Exc. Cron.*

65 *d.* Dat he my, myn lande ende lude sal bescudden, verantwerden, behulpich ende geredich sijn, Nijh. 3, 188 (*a.* 1394). Behulpich, geredich ende bystendich, *ald.* Soe soudic mijnen genedigen here van Beyeren .. daer teghen behulpich wesen, 359. Of hy oflivich worde, dat sy dan sijnre dochter behulpich ende bystandich wesen wouden, Matth. *Anal.* 3, 354.

BEHULPINGE, znw. vr. Mnd. *behelpinge. Hulp*, *bijstand.* || Ende wy oick gene temelicke behulpinge sijnre goedertierenheyt beoogen en mogen, Matth. *Anal.* 3, 645.

BEHULSEN. Zie ONBEHULST.

BEHUSEN, zw. ww. bedr.

1) *Van huizen voorzien*, *met huizen bebouwen.* || Alle erve, die gheleghen sijn . . up enige wateren, die sel men beplaten eer men ze behuyst, *Leid. Keurb.* 4, 11. Dat . . Arend . . den selven grond niet schuldich ware te behuusene, nochte daer up te doen temmerne of metsene, Diericx, *Mém.* 2, 510. Den voornoemden grond van erven moghen behuusen, *ald.* Ende zullen de vorseide religieusen . . hebben . . tselve cloestere ende de huusinghen van dien, . . ende dat behuusen ende betimmeren redelic ende betaemelic, alzoet hem lieden ghelieven zal, *ald.* 561. — Vooral in het deelw. behuust, *waarop een huis staat.* || Dat zy gheene behuusde stede hebben, die hemlieden toebehoort, *Cout. v. Gent* 611. Voirt en moet niemandt vellen weecken in die delf, in wateringhe of in graften, die behuyst sijn, *O. K. v. Delft* II, 71. Eene rente bepant up eene behuusde stede, Diericx, *Mém.* 2, 570. Ende besaghen, waer dat vrempt guet behuset was, *Rek. d. Cam.* 3, 107.

2) *Bewonen.* || Dat huus sal men afbreken nemmermeer te behusene, *Cout. v. Gent* 1, 429. — Vandaar de uitdr. behuset ende onbehuset, *bewoond en onbewoond.* || Alle hofsteden licghende binnen den scependomme van Brucghe, beede behuset ende onbehuset, zullen bliven gheldende .. up alzulken chens, als sie ghelden . . up den dach van heden, *Cout. v. Brugge* 1, 279.

* BEHUWELEN. Zie BEHUWEN.

BEHUWEN (BEHOUWEN), zw. ww. bedr. *Zich door huwelijk verwerven*, *betrouwen.* Vgl. BEHILIKEN en BEHUWELIKEN. || Doe quam hi (*Brennus*) int lant van Gallen . . ende behuwede tlant, *Sp.* I[a], 45, 6. Hij behuwede . . tgraefscip van Reeters, *Vl. Rijmk.* 5965. Otten, haren sone, die Benthem behuwede, Stoke II, 630. Diere burghe ende hoghe stene behuwedic ende menighe stede, *Wal.* 3154. Ic moet eer varen . . int lant dat ic behuwede nu, *Lanc.* III, 26910. Soo wie die huyrwaer koopt . . of behuwelt (*l.* behuwet) of besterft, Mieris 2, 33*b.* — Met het voorz. *ane* (zie AEN 3) of *met* verbonden, om uit te drukken, door het huwelijk *met wie* (of *wien*) men het bezit erlangt. || Sijn outste sone . . behuwede Henegouwe met Rijkilden der scoenre vrouwe, *Sp.* III[a], 89, 121. (Maximus) ghewan Bartaengen, want hi behuwet met ere joncfrouwen, III[1], 14, 42. Want ghi met hare . . behuut al dat Griexe rike, *Limb.* XII, 1243. Ene dochter . . diet lant van Bonen hadde behuwet met Justase dien si trouwet, *Brab. Y.* III, 172. Brusele, dat si met huwelics rechte behuwet hadde an Lambrechte, 25. Ende hi desen cyrkel van goude ane mi dan behuwen soude, *Lanc.* III, 23161. Vlaenderen behouwede hi . . aen Margrieten van Elsaten, *Vad. Mus.* 4, 427, 220. Bouwijn . ., dewelke an Richilden sinen wive behuwede tgraveschip van Henegauwe, *Cron. v. Vlaend.* 1, 20. (Hij zal) tpoorterscip . . moghen behuwen an . . gheboren poortessen (*l.* -erssen), *Cout. v. Brugge* 2, 84. Dat zij die vryheden . . behuwet hadde, *ald.* 92. — Een behuwede sone, dochter, *behuwd-zoon*, *behuwd-dochter*; *schoonzoon*, *schoondochter.* || Hertoghe Willem . . trac haestelijc te Graven waert tot sinen behuweden sone, *Brab. Y.* VI, 8031. So repareerde sijn behuyde sone Marcus Agrippa dye stadt van Agrippinen, *Exc. Cron.* 46*c.* Dat hertoge Aelbrecht sinen behuweden sone onderwijsen soude vander misdaet, die hi vrou Janne gedaen had, 1494. Hy leide drie dachvaert weghes tusschen hem ende sinen behuweden zone, *D. B. Gen.* 30, 36. Soe seide Judas Thamar sijnre behuweder dochter, 38, 11. Hi en wist niet dattet sine behuwede dochter was, *ald.* 16. Thamar dijn behuwede dochter hevet oncuysheit gedaen, *ald.* 24. Der joncfrouwen vader seide tot sinen behuweden soen, *Richt.* 19, 5. Opdat si in haer lant tiden souden mit beiden haer behuweden dochteren, *Ruth* 1, 6. Van dijne behuweder dochter is geboren die di minnen moet, 4, 15. Hely behuwede dochter, Phinees wijf, droech kint, I *Sam.* 4, 19.

BEHUWELIKEN (BEHOUWELICKEN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als *behuwen* en *behiliken. Zich door huwelijk verwerven*, *behuwen.* || Van welcke landen die . . herttoghe Jan Henegouwe ende Hollant behouwelijckt had met vrouwe Jacoppen, *Belg. Mus.* 3, 79. Lodewijc van Loen, die te wive ghenomen hadde Aden . ., daer hy mede Hollant behuwelict had, 4, 197. Ten worde hem aneghe-erft, of hi en behuwelikedet mit sinen wive, *R. v. Utr.* 1, 40, 87 (*a.* 1344).

BEIAERDEN (BEYAERDEN), zw. ww. onz. Van *beiaert* (zie ald.). *De klok luiden.* || Si comen mi te ghemoete met der kercken staten, singhende, lesende, en si moeten beyaerden, *Boom d. Scr.* 29, 568. — In tegenstelling met *luden* beteekent *beiaerden* ook *verschillende* (meest *drie*) *klokken te gelijk luiden*, *die te samen een accoord vormen*, fr. *sonner à toute volée.* Wvl. *trebbelen* (zie De Bo i. v.). || Een half uere luuden ende een half uure beyaerden metten grooten ende aldermeesten gheluude, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 158. Men sal luden ende beyaerden in alle prochiekerken van Gend, Diericx, *Mém.* 1, 278. Dan sal men luden ende beyarden eerlec, *Gesch. v. Antw.* 3, 539. Singhende messe . ., met orghelen, met beyaerdene alle die messe gheduerende, *Invent. v. Brugge* 4, 35. Alle dye clocken vander stede luyden ende beyaerden hoghelic ende chierlic, *aangeh.* Gloss. *ald.* 31*b.* — Vgl. ndl. *de klok beieren*, en het znw. *koddebeier*, d. i. *stokzwaaier.*

BEIAERT (BEYAERT), bij Kil. *frequentamentum tintinnabulorum*, d. i. *klokgelui*; eig. *de klepel*, die het geluid voortbrengt. Vgl. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1368 i. v. *beiern.* — In obscene toepassing gebruikt. || (Hi) spranc dien pape tusschen die been, in die burse al sonder naet, daer men dien beiaert mede slaet, *Rein.* I, 1270.

BEIDE (BEDE), znw. vr. Mhd. *beite.* — 1) In de bet. van de onbepaalde wijs *beiden* (z. ald.), als znw. *Het wachten.* || Si hebben de beide te swaer, dies soe lanct mi na hem sere, *Limb.* I, 2740 (het *wachten* valt hun zoo lang). Al valt die beide somwile lanc, *Vad. Mus.* 1, 378, 25 Lange haken ende beide, *Rose* 1968.

2) *Uitstel*, *vertoef.* || Dat in hu zij gheene bede, daer ghi de viande ziet ghescaert, trect metten eersten daerwaert, *Denkm.* 3, 183, 40. Wat holpt dese langhe beide? Men verdoene al te haut,

Limb. II, 1714. Niet lange en was daer af de beide, van dat die heilege man voreseide, *Sp.* II[a], 29, 69 (niet lang *duurde* het of het werd vervuld wat hij voorspeld had). Dese beide es te lanc, *Vergi* 152. Dat hem de termt entie beide soude dinken utermaten lanc, *Flor.* 2851. Mi es leet enege beide, *Lanc.* II, 38864. Langhe beide nes hier niet goet, *Wal.* 2120. — Beide maken, hetzelfde als *beiden* (z. ald.). *Talmen.* || Si ghinghen in; enghene bede maecten si, *Wal.* 9352. Du maecs ons te langhe beide, *Sp.* III[7], 36, 36. Mensche, du maecs te lange beide, ganc weder in dijn cloester, *Beatr.* 726. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. (al) sonder beide (vgl. *sonder beiden*), *onverwijld*, *dadelijk.* || (Hi) sloeghene sere sonder beide in die limieren van den helme, *Ferg.* 4758. Maken wi den meinsche, hi zede, na onser beelde; sonder bede sceen die Gods virtuut, *Wap. Rog.* 602. Waert dat so (*de natuur*) werkens vermede, alle dinc teghinc sonder bede, *ald.* 1412. Hi voer wech alsonder beide, *Wal.* 1340. Ontwapent u alsonder beide, *Ferg.* 2660. Hi ware doet al sonder beide, 3570.

3) Ook concreet. *De plaats waar men vertoeft*, *verblijft*; *verblijfplaats*; vgl. eng. *abode.* || Dat hi des anders dages te Raphay quam ende daer soe bleef hi, alsoe hi tote Evax seide, dat daer soude siin sine beide, *Limb.* I, 1701 (óf: *dat hij daar verblijven*, *vertoeven zou*?).

4) In rechte. *De gerechtelijke termijn*, de tijd dien men heeft, vóór dat men voor het gerecht moet verschijnen. Vgl. *vrist in tagevrist* (Ben. 3, 409*b*). Vandaar in die beide staen, *in rechten optreden*, *borg staan.* || Voer mi en stonde in die beide niemen dien ic levende weet, *Sp.* I[7], 56, 24.

BEIDE (BEDE), onbep. telw. *Beide.* || Waer naemdi die hoefden bede, die ghi achter u hebt geknocht? *Ferg.* 684. Zie verder *Rein.* en *Rijmb.* Gloss. — De tweede naamv. komt ook voor in den vorm *beids.* || Si staen tusschen ghebruken ende werken, ende pleghen beids in volcomenheiden, Ruusb. 4, 227. — Evenals *alle* komt ook *beide* als onverbogen telw. vóór, bij alle naamvallen en geslachten der znw. Zie AL, kol. 314. Meermalen is ook dit willekeurig door de uitgevers veranderd. || Van beide sine (*l.* sinen) voeten voren, *Rein.* I, 2818 (Hs.; Jonckbl. *beiden*). Van beide haren voeten, 2881 (Hs.; Jonckbl. *beiden*). Ook bat hy . . beede den partien, dat si souden enz., *Amand* II, 4512; *enz.* — Wanneer *beide* voorop geplaatst is, en gevolgd wordt door twee of meer, met *ende* verbonden woorden, neemt *beide* de kracht aan van een bijwoord. Beide — ende beteekent dan *zoowel* — *als* Vgl. Lübben 1, 206*a*. Hetzelfde gebruik van *beide* bij meer dan twee leden vindt men in het Mhd., vgl. Grimm, *Gramm.* 4, 954; *Germania* 6, 224. Indien de reeks uit meer dan twee leden bestaat, wordt het laatste lid in den regel met *ooc* aangehecht. || Beide bi nachte ende bi daghe, *Wrake* III, 1451 (*Rein.* I, 408). Beide roven ende stelen, *Rein.* I, 1691. Spellen ende lesen bede ende lude singhen Crede, *Rein.* I, 147. Nu merct wel dat Esau beede root was ende ru, ende dat hi eerst ooc was gheboren, *Rijmb.* 2189. Beyde vleesch, broot ende capoen, *Segh.* 3157 *var.* Beede mishandelen ende slaen, ende ooc in enen carker vaen, *Rijmb.* 2873. Beyde inder paeuse hove ende inder prelaten met, ende inder princen, . . ende in steden ende in kanesijen ende oec elx in abdijen, *Wrake* II, 447. — Eene enkele maal staat *beide* in deze beteekenis achteraan; zie b. v. het boven aangehaalde voorbeeld uit den *Rein.* (vs. 147).

BEIDEGADER (BEEDEGADER, BEDEGADER), onbep. telw. *Alle twee*, *beiden te zamen.* || Ic ende miin broeder beide gader, *Limb.* I, 257. Doe stonden si op beide gader, X, 509. Vader, moeder bede gader worden gewect biden kinde, *Franc.* 9494. Die beide gader na u beiden daer in die stat, *Lorr.* I, 1190. Die bejagheden beide gader . . an Coninc Otten haren sone . ., dat men hem in erven gaf alt goet, Stoke I, 699. Vgl. verder *Rijmb.* en *Partonop.* Gloss. — Evenals *beide* neemt ook *beidegader*, gevolgd door *ende*, de kracht aan van een bijwoord, met de bet. van *zoowel* — *als.* || Hi verboot hem beide ghader ooms wijf ende daer toe svaren (*l.* snaren), stiefkinder ende diere af comen waren, *Rijmb.* 5370.

BEIDEN (BEDEN, later ook BEYEN, b. v. *Blisc. v. M.* 649), zw. ww. onz. en bedr. Mhd. *beiten.*

ONZ. — *Wachten*, *toeven*, *vertoeven.*— *a*) Absoluut, of met een bijw. of een adverbialen accusatief. || Doe si vergadert waren in tcrijt beiden si enen corten tijt, *Lorr.* II, 355. Gelloen mach wel lange daer naer beiden, eer hi comen sal, 1300. Twine hadstu stille ghestaen beden, tes ic verre ware leden? *Esop.* XLIV, 9. Hout, ghi heren, ghi moet beden, *Limb.* IV, 1428. Doet sijn gheselle ymmer nemen woude, so beede S. Franciscus een luttel ende hiet, dat hi die boerse name, *Ned. Proza* 239. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. sonder beiden (beden), *zonder te talmen*, *dadelijk*, *onverwijld.* || Syn swaert trac hi sonder beden, *Wal.* 8661. Ic sie wel sonder beiden, dat gi mi uten wege wilt leiden, *Lanc.* II, 39283. Sonder beiden, also vollec ende also saen als dit was ghedaen, *Christ.* 174; *enz.* — Spreekw. Beiden en es gheen verlaet, *uitstel is geen afstel.* || Men dat ghescreven siet, dat beyden en es gheen verlaet, *Wrake* I, 655. Haer begheerte en wert hem niet geweyghert, maer vervorstet, want beiden is en gheen oflaten, *Hs.* 75 *f.* 178 *d.* — De onbep. wijs als znw. gebruikt, bet. *geduld.* || Hi laetse scelden al moeder ene . .; met bedene wan dese man den camp, *Belg. Mus.* 10, 57, 182.

b) Met den 2den nv. *Wachten op*, *wachten met.* || (*De gierigheid*) sat, alse die mochte staen qualec, ende beidde harre bringren met crommen handen ende met vingeren, *Rose* 196. Dat hi toghe over die vliet vander Mase . . ende haers daer beidde, *Brab. Y.* VI, 9954. Alsmen in goeden wille es, en salmen niet beiden des, men (*d. i.* men en) sal altehant daer met voertgaen, *Doct.* III, 1563. Sine broeders . . die sijns beidden in der straten, *Franc.* 6483. Ic sal uwes hier beiden, *Ferg.* 2300. Die bi hem vlieghen ende sijns beiden, *Nat. Bl.* VII, 185 *var.* (Die vrouwe) beydt haers tijts met vresen groet, *Teest.* 2800. Waent sulc mensch al ghereyde hebben des hi beyden moet, Hild. 93, 132. Ende beiden daer der comst mine, *Lorr.* I, 926. Daer haers beidde die coninc, II, 2012. Mi . ., die bede (*wacht*, *verwacht*) der doot cortelike, *Amand* II, 4002. Sijns beiden talre stonde verwoet volc ende ongesonde, *hem wachtten op*, *Sp.* III[4], 48, 13. Wi en willen uwes nyet langer beiden, *D. War.* 4, 281, 394. Ic wil dins beiden (*geduld met u hebben*, *oefenen*) dertig iaer; ia ic hondert iaer willic dins beiden, *Limb. Serm.* 122 *d.*

c) Met het voorz. na (naer). || (Als die) zonder sorgen beedden na den dach van morgen, *Franc.* 1811. Dese riddere, die na u heeft ghebeit tote nu, *Limb.* V, 2037. (Si) hadden te Trieren gedaecht ende na haren here gebeit, *Lorr.* I, 1000. Die beide gader na u beiden daer in die stat,

1190. Ic hebbe wel ghebeit naer hu, *Denkm.* 3, 107, 190. Ghine hadt na mi ghebeit, 188, 82. Na u ende na niemen el heefti ghebeit ene wile, *Limb.* V, 1832. Waerna beidij? *Heemsk.* 33. Zoo ook *Sp.* III[a], 9, 78; 13, 30; *Rijmb.* 15320, 23242, 23967. — Ook met eene zaak als ondw. *Iem. wachten, verbeiden, voor hem aanstaande zijn.* || Dese pine onsachte beit naer di ende na dijn geslachte, *Sp.* I[7], 82, 53.

d) Met het voorz. *achter.* || Hi beedde achter sinen wert, *Flandr.* V, 157.

e) Met het voorz. *omme.* || (Si) beiden ghemeenlike omme tgelof van hemelrike, ende waren in haer ghebede, *Sp.* I[7], 41, 7. Hi beide om dat hem stont te doene, tote een deel na der noene, *Wal.* 1977.

f) Met het voorz. *op.* || Doen beiden si up gheen dinc el, *Parth.* 3413. Up dijn ghebot beiden si alle, *Alex.* IV, 1581.

g) Met een afh. zin met *te.* || Wat zaelt ghebeit up te stane? *O Vl. Lied. e. G.* 523, 154.

Bedr. — 1) Met den 4den nv. van den persoon. *Wachten op, afwachten.* || Daer sullen wi beiden, alse riddren cone, Claerwijs dien here, *Cass.* 878. Onse Here nam dese drie manne . . up enen berch ter hogher steden, dat si hem daer souden beden, *Rijmb.* 23949.

2) Van het znw. beide afgeleid, in den zin van *uitstel* (zie ald.). — *a*) Enen ere dinc b. —, *iemand uitstel geven.* Vgl. *versten.* || Die knecht hem ghenaden bat, dat hijs hem beide, *Rijmb.* 24114. Es een mensche een anderen XII dr. sculdeg, ende beit hir (*d. i.* hi der) heme een jaer over sinen dag, hi weets heme groten danc, *Limb. Serm.* (*T. en Lettb.* 6, 226).

b) Iet —, *het rekken, uitstellen.* || Dat hi met subtylheiden die dinc so lanc soude beiden, dat se des winters vlagen uten landen souden jagen, *Edew.* 661.

BEIERINGE (beyeringe), znw. vr. Van het nog gebruikelijke *beieren*, d. i. *klokluiden.* Eig. *klokgelui*, en vervolgens in overdracht. zin *het suizen*, van de ooren gezegd. || Dorst, bittericheyt des monts, zericheit des voerhoefts, beyeringhe der oren, *Barth.* 270.

BEIERKIJN. Zie beer (5de Art.).

BEIERMAN (beyerman), znw. m. Van het nog gebruikelijke *beieren* (*de klok*), d. i. *kleppen, luiden.* Vgl. beiaert. *Klokkenluider.* || Den beyerman, dat hy gespeelt heeft opte clocke 1 st., Hermans, *Gesch. d. R.* 188. Insgelics den beyerman oeck gebeyert heeft van 8 uren tot 9½ uren toe, 189. Den beyerman, omdat hy op de kermisdach ons liever vrouwen misse des morgens gebeyert heeft, gegeven 2 st., 193. — Als familienaam nog bekend.

BEILAGE, znw. vr., misschien hetzelfde als *bilage* van *biliggen*, gelijk men b. v. ook *beilevinge* vindt voor *bilevinge* (z. ald.). *Het bijliggen, het uitoefenen van vleeschelijke gemeenschap.* Vgl. hd. *beilager.* || Waer gi moget beilagen dogen, daer bent der waerheit der kennesse haer ogen, ontfadi, dats sonder uwe mesdaet, Hadew. 1, 233, 69.

BEILDE, en de samenstellingen. Zie beelde.

BEILEVINGE. Zie bilevinge.

BEILC, beelc. Zie buelc.

BEINIJN. Zie benijn.

BEITEL (betel, beetel), znw. m.; mnd. *betel, beitel*; mhd. *beizel.* Van *biten* in de oorspr. bet. *klooven. Beitel.* || Die wercman van houtwerc leide langhes die regule, hi formeerden mit beetelen, *D. B. Jesaia* 44, 12. Houwen metten beetele, Jan Yp. 62. Metten slage vanden beetel, *ald.* Soe suldi hebben een beetel, 65.

— Samenst. Cliefbeitel, *Gesch. v. Antw.* 2, 650.

BEITEN, beeten. Zie beten.

BEJACH, znw. o.; zonder mv. Eig. stam van *bejagen.* Mhd. *bejac*; mnd. *bejach.* In verschillende opvattingen.

1) Van *bejagen* in den zin van *buit maken.*

a) Eigenlijk. *Jachtbuit, jagersbuit*, vooral van dieren gebruikt. || Bi enen velde, daer hi (*Reinaert*) binnen groot bejach van vetten hinnen hadde gehad wilen eer, *Rein. Bijl.* 290, 3. Daer ic bi nachte quam gheronnen omme bejach in ene molen, *Rein.* I, 118. Also als hi uten woude hadde ghelopen om sijn bejach, *Rein.* I, 506. Also ic liep om mijn bejach, II, 6295.

b) Overdrachtelijk. *Krijgsbuit, buit.* || Sulc es, hi hevets joye alsi vrouwen bedrieghen mach: dits sine proye ende sijn bejach, *Nat. Bl.* II, 689. Hi waende hebben groot bejach an sconincs diere ghewaden, *Alex.* IX, 922. Nu vaert, alse ghi wilt, hets dach, ende voert vor u uwe bejach, *Limb.* II, 523. Ic can bet deilen een bejach, ende gheven dat elcken werden mach, *Troyen f.* 84 *c.* Ic wane noit man ne sach meer Waleweine pinen om bejach, *Lanc.* II, 37535. Aldus bestaetdi sijn bejach, 37545. Hi (Christus) nam den viand sijn bejach, *O Vl. Ged.* 2, 58, 116. Voer met u ons bejach, *Eleg.* 1043. Daer ic voer om mijn bejach, 734.

2) Van *bejagen* in den zin van *zich verwerven* *a*) *Datgene wat men zich verwerft* (hd. *erwerb*), *winst, voordeel.* || Ic was tebarenteert van dien, dat ic daelmoesene soe clene sach, ende seide, het ware een clene bejach, *Lanc.* II, 24437. Dat hi bejach in alre wise hilt over eene dinc van prise, *Sp.* I[7], 4, 21. Du heves gehat mijn ghelt te dinen groten bejage, ende du en gholds mi niet ten daghe, I[7], 56, 120. Hevet hi sijn bejach daer van, so hadde hi daer hi omme began, *Lett. N. W.* 5[e], 36. Is dat hi criget sulc bejach, dat ghine willike croent, so es hem herde wel geloent, *D. War.* 7, 374, 12. So wie dat meer aensach sijn ghewin ende sijn bejach, dan die bate van der stede, *Teest.* 1282. Die gierich sijn om sulc bejach, Hild. 5, 178. Om te meerren syn bejach, 162, 40. Als die voor den domesdach gesent es om der zielen bejach, *Franc.* 1687. Omme ghewin . . . staet die clergie al te zamen, ende niet om der zielen bejach, *Rijmb.* 25485. Dat hi bejach over doegt helt, ende vercochte omme ghelt dat paepscep, *Rijmb.* 21936. Si ghingen stillekine doden ende daden jammerlic bejach, *door de lijken uit te schudden*, 32813. Valsche tonghen . . . die sien altoes om haer beyach, *MLoep* II, 1342; vgl. *Sp.* II[7], 32, 183. En es gheen bejach, te comene ane dullen wiif, *Limb.* I, 216. Here, goet bejach moeti hebben ende aventure, IX, 200. Een goet nieuwe jaer gheve hu die here ende goet bejach, *O Vl. Lied. e. G.* 406, 102. Gierech omme bejach, *Kerk. Cl.* 39. Ander bejach no ander ghewin dan caritate, *Rein.* I, 276. Si soeken haer ghelach ende nemen vreemt bejach, Hadew. 1, 39, 53. Ane tbejach sijn mine attenten, want beter vele dan mijn renten es mijn bejach, *en aquerre est toute m'entente*, *Rose* 10623. Dese brochten in ouden stonden in Italien om bejach menich dier daer venijn in lach, *Nat. Bl.* VI, 710. Dat si den tempel hebben souden in bejach van ghelde, *D. B.*, II *Maccab.* 11, 3. — Omme bejach, *uit zucht naar voordeel, uit winzucht.* || Die coninc seide: hets omme bejach, dat hi seget dat hi dit sach, *Sp.* IV[2], 23, 43. — Sijn bejach doen, *zijn voordeel doen, winst doen.* || Binnen

dien dat hi tghent coept ende hi harentare loept omme te doene sijn bejach, I', 56, 63. — **Bejach hebben ane**, *genot hebben van*, *baat vinden bij.* || Die sire lieder herten verlieset, dats een lantshere, die rieset ende die ter noot. niet ne mach an die sinen hebben bejach, *Heim.* 1503. — Zoo ook **sijn bejach hebben**, *zijn volle genot smaken*, *zooveel genoegen „rapen" als men maar wil.* || Ghe-rechter wijf haddi in sijn leven XV edele ... ende alsonder, nacht ende dach, van anderen amien sijn bejach, *Sp.* III[a], 16, 73. — **An enen en es gheen bejach**, *bij iemand is geen voordeel te vinden*, *bij hem is niets te halen.* || An hare en was gheen bejach, aerm van goede, van deugeden rike, ende si lach ontfaermelike up derde ende een lettel stroes daer mede, I', 67, 76.

b) Datgene wat men zich verworven heeft, *Bezit*, *eigendom.* Vgl. het Gr. κτῆμα van κτῶμαι. || Elc die rike was, adde sorghe te verliesene sijn bejach, *Rose fr.* 248, 26. Ghelove es dat heilichste bejach, dat erdsche minsche hebben mach, *OVl. Ged.* 3, 119, 539.

3) Van *bejagen* in den zin van *najagen*, *streven*, *trachten te bereiken* (z. ald. 4*b*). *Datgene wat iemand najaagt*, *levensdoel*, *streven*, *pogen*; ook *dat*, *wat iemand doet*, *zijne zaken*, *zijn handel en wandel.* || Doet dat mijn herte berne seere in der minnen Cristi onsen heere dat hem believe mijn bejach, *N. W. Lett.* 5[2], 91. Aldus so sal onse Here doen mede ende elken loven van sinen bejaghe ende van hem steken die traghe, *Rijmb.* 25746 (vgl. *Matth.* 25, 14). Hi ne wille gheenen gheselle hebben an sijns selves bejach, *Nat. Bl.* III, 2770. Hi haeste zeer in sijn beyach ende liep tot horen maghen, *MLoep* II, 3560. Hoe comt, Sone, dat ghi begaert, mids des loes verraders bejach, dus te quistene desen dach, *Mask.* 504. Na den etene so lopen de broedere ute alse bien ute haren vate, ieghewelc omme sijn bejach, Ruusb. 2, 193.

4) Van *hem bejagen* (zie ald.). *Levensonderhoud*, *kost*, *dagelijksch brood*, *broodwinning.* || Sonden dichters conste draghen, ende twisken tyde gaen beyaghen van huse te huse haer beyach? Hild. 172, 95. Die huusman die sel sijn beyach soecken in dit aertsche dal, 209, 220. Sinte Mattheeus, dien hi sach tollen bewaren om sijn beyach, 210, 281. Menich jaer ghinc daer na voren datter Mijn noch Dijn en was, ende al die werlt ghemene las vander aerden hoer beyach, 218, 23. Men seit, dat hi (*de ooievaar*) jonghe wint, na dien dat hi int lant vint dat bejach, eest groot, eest cleene, *Nat. Bl.* III, 811. So moeten sine jonghen dan ... soeken haerre tweer bejach, 2921. Rijt dan uut om u beyach, *MLoep* I, 3232. (Hi) ghinc recht als een Gods bode van steden te steden om sijn bejach, *Amand* I, 5508. Enen sciltcnecht . . ., die daer om bejach reet, *Lanc.* II, 37314. Teuen tide soutsoe gaen te velde up enen heten dach om haers lechamen bejach, *Franc.* 10142.

BEJACHTE (BEJACHT), znw. vr. *De daad van het bejagen*, *het bejagen*, m. a. w. *een tocht om buit*, *strooptocht* (vgl. *jacht* van *jagen*). || Nu secht mi, ridder, of ghi te nacht wilt wesen gheselle in mijn bejacht, *Eleg.* 598 *var.* (nauwkeuriger ware *in mine bejacht*). Doer dat donker van enen woude in eenre woestenien, daer Reynaert sijn toepade had nae sijnre beiachten, *Proza-Rein.* 7 *v.*

BEJAECH, latere vorm voor BEJACH (zie ald. 4). *Broodwinning*, *levensonderhoud.* || Si en wouden niet ghenesen wesen, omdat si hoer bejaech niet verlyesen en wouden, *Pass. W.* 23 *d.*

BEJAERT, bnw. Thans alleen in den zin van *oud* in gebruik, maar in het mnl. ook in verbinding met *jonc.* **Jonc bejaert** is dus onze uitdr. *jong van jaren.* || Willem van Cleve den bastaert, die doen noch jonc was bejaert, *Brab. Y.* VI, 9095. — Ook gebruikt in den zin van *tot zijne jaren gekomen*, d. i. *mondig.* || Drie sonen haddi . ., daer af die een noch jonc was onder sijn daghe, ende niet bejaert, *ald.* 2549. Dat gheen vry vischcopere . . . iemene sal moghen stellen over hem . . ., tvoorn. ambochte doende, hij en zij bejaerd mans werdich ende hem machtich te wapene, *ZVl. Bijdr.* 5, 166. Kynderen . . . onghehuwet zijnde ende bejaert, *Cout v. Brugge* 1, 585. Totter tydt, dat het kindt bejaert ware, Mieris 2, 153 *b.*

BEJAGEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mhd. *bejagen*; mnd. *bejagen.* De door misbruik sterk geworden vervoeging komt reeds voor *Grimb.* I, 4144 (die ere bejoeghen); imper. *bejach* (als van een sterk ww., *D. B. Jes. Syr.* 32, 13, zie bij JAGEN).

BEDR. — 1) Het transitieve jagen, *nancisci venando.* — *a*) Eigenlijk. *Door jagen bereiken*, *bemachtigen*, *buit maken.* || Alse Isengryn bejaghede een calf, oft een weder oft een ram, *Rein.* I, 2116. Alse wi een grote proie lagheden, die ic ende mijn oom bejagheden . ., sone mocht ic cume dene hebben van den alreminsten rebben, 2125. Hi stal tgrote ende ic dat clene: dat wi bejaechden, wart ghemene, 2111.

b) Figuurlijk. *Verkrijgen*, *winnen*, *verwerven.* || (Die scat) es qualike bejaecht, *Eleg.* 595 („*op eene oneerlijke manier verworven*"). Al dat goet . . moet in desen tijt sijn bejaecht, *Lsp.* III, 25, 129. Van den goede, dattere te gadere es bejaecht, daer af heet (d. i. *heeft*) de vrouwe deen helcht ende dander deelt men in tween, *Ned. Proza* 2. — Deze bet. splitst zich in twee onderdeelen, al naarmate de persoon zelf, of een ander belanghebbende is.

α) *Iets voor zich verkrijgen*, *voor zich verwerven*, *winnen*, *krijgen*; de gewone opvatting in het Mnl. || Dat hi tvolc niet bekeren mochte, no bejagen, dat hi zochte, *Franc.* 5245. In horen rade sijn si fel, behendich sere ende snel, hoe si scat bejagen, *Lett. N. W.* 5[2], 33. Hi bejagede doch een paert, doe ghinc hi vlien metter vaert, *Alex.* V, 541. Ghi sult an hoghen aflate delen ende an alt pardoen, lieve moie, dat ic . . sal bejaghen over see, *Rein.* I, 2894. Doe ne conste Reinaert niet bejaghen, daer ic die brieve in draghen mochte, *hij kon niets krijgen*, 3336. Om te bejaghene die crone, *Rijmb.* 21799. (Hi) moet allene bejaghen, daer si hem alle op ontdraghen, *C. en El.* 241. Wat wire connen bejaghen, . . dat sal ic deelen ende ghi kiesen, 599. Daer si goet onder hem beden mochten bejaghen, 644. Hi en heeft . . . ander toeverlaet negheen, dan hi met stelen can bejaghen, 221. Om soudenieren, om riddren fijn, dier si bejaegden herde vele, *Grimb.* II, 409. Die coninc sonde meerre cracht bejagen van ridders ende van lieden, *Lanc.* II, 46934. Mochtic mijn part weder bejagen, 39449. Elc es gierech om bejagen, *om te winnen*; mnl. **omme bejach**, *Kerk. Cl.* 190. Wie es so coene die u vraget, wanent u comt, dat gi bejaget? 160. Doe bejaghedi (*Arion*) ene ruste, *hij wist zich eenigen tijd uitstel te verwerven*, *Nat. Bl.* IV, 367. — Eere bejaghen, *Rijmb.* 19232; *Grimb.* I, 4145; II, 1273; Stoke II, 942, *zich roem verwerven.* Aflaet b., *Sp.* I', 60, 60; 70; *Lett. N. W.* 5[2], 64. Vriende b., Velth. III, 50, 3; *Rose* 1095. Pays b., *Nat. Bl.* II, 1935. Sinen wille b., *zijn*

zin krijgen, *Alex.* X, 91. Rijcheit b. *Lsp.* II, 36, 1794. Houde (hulde) b., *Rijmb.* 20404; *Sp.* I[8], 10, 11; II[1], 2, 28, *zich de gunst verwerven.* Hulpe b., *Vl. Rijmk.* 1561. Danc b., *Rijmb.* 20599; *Lsp.* III, 23, 171; *Teest.* 1020. Prijs b. *Maleg.* 679; *Troyen* 2467, 2489; Hild. 241, 84. Herberghe b., *Bouc v. Sed.* 702. Bate b., *Lanc.* II, 43559. Minne b., *Vr. e. M.* I, 210, 259, 768. Spacie b., *uitstel verkrijgen*, *Sp.* II[4], 14, 168. Luttel b., *Lsp.* I, 7, 35. Gesonde b. *Franc.* 854. Gracie b., *ald.* 1484. Genade b., *ald.* 3194. Waerdichede b. *ald.* 3380. Soe dede si die werke van ontfarmherticheden, omdat si dat ewighe leven daermede bejaghen soude, *Ned. Proza* 228. Dat ghi overmids de gheloeve beyagt dat eeulike leven in sinen name, *L. v. J. c.* 240. Al en ware maer een cloester op VII milen, al dat men daer binnen bejaghen mochte, dat souden si wel verteeren, Ruusb. 2, 192. Vgl. ons *winstbejag.* — Ook met bijvoeging eener bepaling met *ane. Iets van iemand verwerven.* || (Ic) bejagede anden coninc min here dat ic mi begaf hier, orlof, *Lanc.* II, 17977. (Hi) bejagede anden coninc mede enen brief tsiere sekerhede, *Sp.* III[6], 32, 77. — Ene stat bejagen, *haar winnen*, *bemachtigen.* || Als tvolc uyt es gelopen, sullen wij slupen uytten haghen, dan sullen wi die stat bejaghen, *Troyen* 1331 *var.* — Met een pers. in den 4den nv. *Iemand voor zich winnen*, *zijne gunst verwerven.* || U grote ridderliicheit.., daer ghi bi bejaghen moget alle vrouwen ende joncfrouwen, *Limb.* IX, 216. Elc raet zoude zo regieren zynen staet, dat hy Gode mochte bejaghen, *OVl. Ged.* 2, 68, 220. Doe bejagede hi valsche lieden, die kersten hieten, met siere mieden, *Sp.* II[3], 2, 35. — Iet vri bejagen, *iets vrij krijgen*, *vrijdom van verplichtingen verkrijgen voor.* || Daer hi thuus wilde keren bejagede hi vri . . . bede Rinsborch ende Egmonde, Stoke II, 350. — Kinder bejagen, *kinderen verwekken*, *kinderen winnen*, in het bijzonder van zulke, die buiten huwelijk worden verwekt. Een bejaecht sone, *een onechte zoon.* || Die grave van Loncheestre, . . . Robberecht, die bejaecht sone was des coninx Heinricx, *Vl. Rijmk.* 4618. Vgl. *Denkm.* 1, bl. 517. — Meermalen komt bejagen voor in verbinding met *winnen* of *ghewinnen.* || Soudi ghewinnen die joncfrouwe ende bi liste bejaghen, *Flor.* 2883. Met pinen winnen ende bejaghen, daer of die lichame hem zal bedraghen, *Lsp.* I, 37, 95 *var.* Van dien groten pardone, dat daer die riddre stout ende cone selen bejagen ende winnen, *Cass.* 1461. — Met eene zaak als ondw. || Wat duechde dat meest bejaechde die vrienscap van hemelrike, *Franc.* 3438. — Bejaghet sijn, eig. *verworven zijn*, *verkregen zijn*, neemt de bet. aan van *voorhanden zijn*, *aanwezig zijn*, *zijn.* Vgl. becant sijn. || Daer ne was bont no graeu bejaghet, daer men mi in soude winden, Praet 4156 (de tekst heeft ten onrechte *graen.* Vgl. *T. en Lettb.* 5, 121).

β Enen iet —, *iets voor iemand anders verwerven*, *hem iets verschaffen*, *bezorgen*, *voor hem bewerken.* Somtijds nog met bijvoeging eener bepaling met *ane*, ter aanduiding van den persoon, bij wien men iets uitwerkt. || Lof ende eere . . . Marien der moeder enter maget, die ons hevet dat bejaghet, dat tonser feesten sal sijn die gone, Jhesus Cristus, haer lieve sone, *Sp.* I[7], 85, 54. Dat si die duvele heeft versaget ende den sieken gesonde bejaget, II[4], 13, 153. So goet wert si in corten dagen, dat si de duvele henen verjaget ende den blenden haer sien bejaget, II[3], 57, 149. Ic soudt bejagen (*de gezondheid*), mocht soe sijn. Joseph sprac: Bi trouwen, wiltu, ic hebse di bejaget nu; die Sarrasijn sprac: twelker maniere souttuse bejagen so sciere? Joseph sprac: wiltu geloven an Goede, du salt al genesen dan, *Lanc.* II, 2084. Bidden wi desen XII heren . ., dat si ons bejaghen ghenade vor Gode van onser mesdade, *Yst Bl.* 4273. Maria, die ons van Yeven misdade bejaghede aflaet ende ghenade, *Lsp.* I, 23, 106. Om dat hi (*Mozes*) hem (*den Joden*) soude bejaghen van haerre mesdaet aflaet, *Rijmb.* 5168. Amand, die mi arste (*d. i.* raste) heeft bejaegd met siere bede, *Amand* II, 4929. (Maria) bejaghede hare (*den wive*) eene veurste (*d. i.* vorste), *Sp.* I[7], 89, 28. Van der moeder ende van der maghet, die ons heeft tparadijs bejaghet, *Theoph.* 9. Ic sal doen dine claghe ende sal di soendinc bejaghen, 1333. Die suver maghet, die den sondeghen bejaghet soendinc jeghen Onsen Here, 989. Die nature hadde haer (*Maria*) bejaghet die scoenheit, daer haer mede bedraghet al dat hevet menschen name, *Claus.* 316. Om andren lieden moet te bejagene dat cruce ons heren te dragene, *Franc.* 7425. (*Fransois*) adde hem (*voor Niclais*) an Gode bejaget penitencie, 8997. — Ook met een objectszin met *dat*, in plaats van den 4den nv. der zaak, en in den regel met eene bepaling met ane. An enen bejaghen, dat, *bij iemand bewerken*, *uitwerken*; *van iemand weten gedaan te krijgen*, *dat.* || Ooc bejaghede hi.., dat hem die selve keyser gaf den ronden tempel, *Lsp.* II, 48, 759. (Hi) bejagede al daer . ., dat soe (*de orde*) worde geconfirmeert, *Franc.* 2161. An Josephuse hi hem draghet, ende heeft an hem bejaghet, dat hi hem sette . . te makene der steden mure, *Rijmb.* 28221. (Hi) hevet oec an hem bejaghet, dat men dien aldaer ter stede metten apostel sal ontliven mede, *Sp.* I[8], 4, 110. Doen bat si haer, dat si haer dat oec woud beyaghen aen Gode, dat si mocht gedraghen den arbeit vander ordenen wale, *D. War.* 3, 320, 1290. Dan roepen si an Onsen Heere, ende bejaghen met beden des, dat hi daer sende zeleucides (*eene vogelsoort*), *Nat. Bl.* III, 3636. Dese bejagede an Foeken mede, dat die kerke van Rome der stede hovet van allen kerken ware, *Sp.* III[7], 59, 45. Dan radic wel dat men bejaghe ane den keyser, dat hi gheteme, dat hi dese jonfrouwe neme (*aldus leze men*), *Limb.* I, 2252. Ten Joden droech hi haetscap groet ende hi bejaechde an den coninc dat mense al sloughe te doet, *Alex.* IV, 927. — Eenigszins anders moeten de twee volgende plaatsen verklaard worden: || Natuer had an haer bejaget, dat si onverdrietelec was, *D. War.* 7, 394, 4. Ane hare had die nature bejaecht . ., dat haers ghelijc niet wesen en mochte, *Vad. Mus.* 1, 333, 4 (*de natuur had zich aan haar persoon*, *haar wezen zóódanig uitgesloofd*, *zóó haar best gedaan*, *dat*; *de natuur had aan haar persoon bewerkt* (niet *bij haar uitgewerkt*, *van haar gedaan gekregen*). Het verschil in opvatting ligt dus niet in het werkwoord, maar in de afwijkende kracht van het voorz. *aen*).

3) Met een object dat *iets onaangenaams*, *eene ramp* uitdrukt (in tegenstelling van de onder 2) genoemde beteekenis *verwerven*). *Veroorzaken*, *berokkenen.* || Doe was bevonden ende bevraget, dat hi die mort hadde bejaget, *Sp.* III[3], 18, 83. Het ware scade dan alte groet, bejagedi uwes selfs doet, *Lanc.* III, 3197. (Nu) hebbic tusschen beide bejaecht viantscap als een verrader, *Rein. Nab.* 387, 108. Siecheit in thoeft, bejaecht van coude

ofte andersins, *Belg. Mus.* 10, 276. — Deze bet. splitst zich weder in twee hoofdbeteekenissen, al naarmate òf de persoon zelf, òf een ander het voorwerp of doel der handeling is.

a) *Zich zelven berokkenen*, *zich op den hals halen*, *oploopen*. || Daer die stat in mochte bejaghen vele vernoys ende vele plaghen, *Wrake* III, 722. Tibert heeft ene vaste line, die hi bejaghede an sine kele . . int huus daer hi den pape beet, *Rein.* I, 1940. In dien dat ic uwen evelen moet daer an niet en waende bejaghen, *Vrouw. e. M.* I, 80. Dat hi gheenen ondanc en bejaghe in deene noch in dander side, *Lsp.* III, 4, 518. (Dat hi soude) viande soe vele bejaghen, dat hijt niet en mochte ghedraghen, *Doct.* II, 3725. Soe dat hi niet en was ghesint over te waden in dier noot, want hi beyaghen mocht die doot, *MLoep* II, 180. Du hebs den doot om mijnre liefden wil beyaecht, 362. Coerts ende apostemen bejagen, *Lanfr.* 34*r*. Omdat hi gene grote viantscip bejaghen en woude anden (d. i. *bij het*) volc van Israhel, *D. B.* I *Maccab.* 13, 17. Vloeke bejagen, *Disp.* 323. — Bij Utenbroeke wordt die doot bejagen onjuist gebruikt in den zin van *den dood ondergaan*. || Valeriaen ende Galien daden die achtende (*persecutie*), bi wien de paeus Steven heeft die doot bejaget, *Sp.* II[1], 11, 35. Aureliaen, daer Agapitus ende Symphoriaen . . hebben bi die doot bejaget, *ald.* 41.

b) *Iemand anders iets berokkenen*, *bezorgen*. || Met een pers. of zaak als ondw. || Ay, jonckfrouwe! dat hebdi ons bejaget al, *Lanc.* II, 35748. Dese overdaet ende andere mede . . bejagedem meneghen viant, *Sp.* I[7], 101, 43.

4) Met *be* in de bet. van *bedoelen*, *pogen*, *streven* (vgl. *bedoelen*, *beproeven* e. a.). *Najagen*, *nastreven*, *trachten te bereiken*.

a) Eigenlijk. In het Mnl. zijn nog geen voorbeelden gevonden, doch wel in het Mhd. en Mnd.

b) Overdrachtelijk. *Najagen*, *trachten te krijgen*, *trachten op te loopen*. || In hete wys en genen man, hi ne bejage . . die edele wijsheit, Velth. I, 34, 3 (vgl. *Melib.* 835). Vanden questen . ., diemen dore tgrael moeste bejagen, *Lanc.* IV, 301. Dune souts genen sot te vriende bejagen, *Sp.* I[4], 39, 15. Ic rade u ende wille oec wel, dat gi enen vrient bejaget, die u help dragen dat gi draget, *Rose* 2712. Diere gherechten, groet ende smale, vet vleesch willic bejaghen, *Denkm.* 3, 27, 372. Elck beyaecht wel sijn ontbiten, die bidden can om Gode broot, Hild. 172, 100. Souden dichters conste draghen, ende twisken tyde gaen beyaghen van huse te huse haer beyach? 95. Ic hebbe u gekoren, dat ghi selt gaen ende vrocht beyaghen, *L. v. J. c.* 215. — Ook met eene bep. met *ane*, ter aanduiding van den persoon, bij wien men de moeite doet. || An hem hebbic die dinc bejaget, die tswert vander kerken draget, *Sp.* IV[2], 52, 95. — In plaats van sijn bejach bejagen, *in zijn onderhoud voorzien*, *zijn kost oploopen*, vindt men ook *bejagen* alleen, schijnbaar intrans. || Dese laetmen bidden bi gedoge van doren te doren ende bejaghen, *Rose* 10740.

WEDERK. — Hem bejagen (vgl. het Mhd. en het Mnd.), waarin *hem* oorspr. 3de nv. is: Hem sijn bejach bejagen, *den kost voor zich zelven oploopen*, maar door de weglating van *sijn bejach* is het een zuiver wederk. ww. geworden.

1) *In zijn onderhoud voorzien*, *zijn kost oploopen*. Hetzelfde dus als *hem bedragen*, waarmede het somtijts in varr. afwisselt. || Sulctijt comen die gallote bi der zee ofte uutlaghen, die met rove hem bejaghen, *Parth.* 1073. Daer sijn so vele van dien uutlaghen, die hen met rovene bejaghen, 6334. Als hi sine jonghe siet, helpt hi hem voort toten daghen, dat si hem selven moeghen bejaghen, *Nat. Bl.* III, 236 (var. *bedraghen*). Haer weide leet te dale waert ende in berghen ende in haghen, aldaer si hare can bejaghen, II, 941. Doe hi bi den honden quam, ende si hem tbeen brengen sagen, riepen si: dese can hem wel bejagen, *Rein.* II, 7506. Dus bejaecht hi hem omtrent; daer hi rike liede weet, hi nemt hem haren scat ghereet, *C. en El.* 260. Dus nauwe hebbic mi bejaget (: gecnaget), *Rein.* I, 2134 (*Hs.* Niet onmogelijk is het, dat er oorspronkelijk in het Hs. gestaan heeft *bedragen*: *gecnagen* (vgl. Jonckbl. t. a. p., en *Tijdschr.* 1, 18), doch het is niet zoo noodig, aldus te lezen, als ter laatst aangeh. plaats beweerd wordt, en in geen geval is *bejaget* fout).

2) *Iets voor zich trachten te verkrijgen*, *zijn best voor iets doen* (vgl. *bejagen* 4). || Nu gaet enwech u elre bejagen, u sermoen en mach niet dragen (*baten*), *Rose* 13151.

3) In het algemeen. *Te werk gaan*. || Des nachts si hem aldus bejagen: si hebben twee gheete geslegen, die velle genayt ende gedwegen ende daer af gemaect II malen, dat vleesch ziedsi sonder talen, *Sp.* III[1], 33, 90. Elc merke hoe si (*de mier*) haer bejaghet, want elke miere bordene draghet na die groete van haren live, *Nat. Bl.* VII, 562.

BEJAGINGE, znw. vr. *Het bejagen*, *bijeenschrapen*, *verzamelen*, *ophoopen*. || Die daer samenen dat zelver ende dat gout . ., ende hare bejaghinghe ne es niet ends, *non est finis acquisitionis eorum*, *Hs. v.* 1348, 147*c* (*Baruch* 1, 6).

BEJEGENEN (BEIEGENEN, BEYEGENEN), zw. ww. bedr. Van *jegen*, d. i. *tegen*, afgeleid. — 1) Eig. *ontmoeten*, *tegenkomen*. Met een pers. en eene zaak als ondw. || Doe hi dat boec eerst opdede, bejeghende hem (*viel hem in het oog*) ons Heren woert, daer hi seit: Ganc ende vercoep al dattu hebste ende ghif den armen ende volch mi, *Ned. Proza* 193. Die toecomende dinge, die u beyeghenen moghen, *uw deel kunnen zijn*, Gerl. Peters 210. Wat u dan beyegent, dat nemet voer dat alrebeste, dat u bescheen (*geschieden*) mach, *ald.* 211.

2) *Aandoen*, *treffen*. || Alse hii (*de vijgenboom*) van eenen groten winde wert beieghent, *Openb. Joh.* 8, 13.

3) *Zich verzetten tegen*. || (Hij) zoude dat vonnesse niet moghen bejeghenen noch prejudicieren als gheleden in crachte van ghewysder dinc, *Cout. v. Brugge* 2, 50.

BEJEGENTHEIT, znw. vr. Eig. *bejegening*, maar voornamelijk gebruikt in den zin van *kwade bejegening*, *nadeel dat men iemand berokkent*, *smaad*. || Eerachtich, eerlic leven alteenen wilt dat bi gracien mi verleenen victorie voor alle bejeghentheide, *OVl. Lied. e. G.* 454, 105. Hare scaemte ende hare bejeghentheyt es mi leedt, *Cron. v. Vlaend.* 1, 98. Alle andere lettren van verbande . . ghemaect . . ter prejudictie ende bejeghenthede . . onser stede van Brugghe, *Cout. v. Brugge* 2, 77. — In bejegenthede, *ten nadeele*. || In bejegentheden ende bedervenesse van den ingheboorne vanden lande van Vlaenderen, 1, 503. Vele zaken doen grootelic in bejeghenthede vander poorterie, 2, 82.

BEC, znw. m. Fr. *bec*. Zie Littré 1, 322.

1) In de tegenwoordige beteekenis *Bek*. || Hi scuerde hem (tserpent) sinen bec so wide, dat hem

thovet hinc in twier side, *Wal.* 361, e. e. — Ook in de spreekwijzen — Bec jegen bec drincken, *met zijn beiden, in gezellig samenzijn drinken.* Fr. *bec à bec*, d. i. *en tête à tête* (Littré 1, 321). || Zo sullen wi drinken eenen tueghe, ende wi sullen senden omme pentsen, so sullen wi drinken bec jeghen bec, *Livre d. Mest.* 19. — Op den bec riden, *over de tong gaan.* || Daer by moeten se een ommeslach vinden, vrouwen, die becommert zijn met sulc ghebrec, of zy zouden op der quaeder bec haestelic rijden, *Belg. Mus.* 6, 66. — Bij uitbreiding wordt *bec* gebezigd van alles, wat *puntig* is, en wel van den

2) *Angel der insecten.* Van de vliegen zegt Maerlant: || Men vindt becke an hem somen, daer si mede steken sere, *Nat. Bl.* VII, 751.

3) *De puntige uitsnijdsels aan den boord der kleederen, puntige schulpen.* || Sal een man een cleet maken, hi doedt fronsen met langhen becken, Ruusbr. 2, 175.

4) *De punten der schoenen*, die dikwijls met kostbare kettingen en edele steenen waren versierd. || Scoen zolen die broeder draghen zonder snoere end zonder becke ende zonder gaspen, *D. Orde* 223. Vgl. de *Aant.*

5) *De punt van een snijdend wapen.* || Metten becke van eenen haexs, Jan Yp. 61. Dat den houc ofte den bec de lyse mach dore hebben gheslaghen, *ald.*

BECAENT, bnw. Kil. bekaemen, bekaenen. *Incanescere situ, mucescere*; bekaemt, *canus situ, mucidus*; bekaemtheyd, *canus situs, mucor.* Van het eveneens bij Kil. voorkomende *kaem* of *kaen* (bl. 273), d. i. *schimmel*, en van eene vloeistof gebezigd *kiem. Verzuurd, bedorven.* || Ic . . drincke daghelicx bier, 't smaecte me hier voortijts bekaent, vermostelic, *ZVl. Bijdr.* 5, 316, 38.

BECAET, bijv. nw. Van *cade* in de tegenwoordige beteekenis. *Met eene kade, eene waterkeering omringd.* || Dese 500 mergen, die de inwoenders gebruycken, zijn bekaet, *Inform.* 312.

BECACKEN, zw. ww. bedr. *Concacare* (Kil. 42). — Ook wederk. gebruikt Hem becacken, *zich bevuilen.* || Ander die dat saghen, waeren al soe vervaert, dat zy hen van anxt becacten, *Gesch. v. Antw.* 1, 451.

BECALLEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bekallen*; mnd. *bekallen.* Van *callen* (zie ald.).

1) *Bepraten, bespreken, afspreken.* || As van den kirmyssen (*rommelzode*?) . ., daraff is bekalt . ., dat wy die to samen an onss hebben sullen, Nijh. 5, 79. Unde is bekallet, dat men synen genaden . . den Rosendall, Hattem unde Grave leveren sal, 108. Und is bekallet, dat . . frunde myns gnedigen heren . . vyande werden sollen der hertogen van Oesterrick, *ald.* Alle saken, die bekalt ind opten voirgehalden dachfairden benotelt sijn, 6, 55.

2) *Bepraten, door praten tot andere gedachten brengen, overhalen.* || Doe die barbier dit vernam, bekalde hi die scipluden met gelde, dat si hem lieten lopen, *Dial. Creat.* 82*b*. Nadat die biscop Jojada gestorven was, wort hi (*Joas*) bekalt overmits flattieringe der moghender princen, *Fasc. Temp.* 27*r*. — Ook in de uitdrukking Hem laten becallen, *zich laten bepraten.* || Jonathas liet hem weder becallen ende gheloefde hair woerden ende gaf hair dat span te bewaren, *Gest. R. f.* 149*c*.

3) Hetzelfde als *beclappen* (zie ald.). *Kwaad spreken van iemand, hem belasteren*; of, met eene zaak in den 4den nv., *op de spraak brengen, uitbazuinen.* || Tegens die ander luden ontruften (*diffamare*) ende becallen, *D. War.* 6, 201. Ander luden sonden te becallen, *Devoet B.* (36) 22*r*.

BECAME, BECAMELIJC. Zie BEQUAME, BEQUAMELIJC.

BECANDE, znw. vr. (?) Enen in becande sijn, *iem. bekend zijn* (?). || Dies ons wesen mach in becande, dat sy berrende licht in die handen hadden, daer si ons lichten by huter dolinghen te werdene vry, *Amand* II, 6190. Doch er bestaat gegronde twijfel aan dit woord; immers de vorming laat zich niet best verklaren en de verzen 6190—93 zijn hoogst waarschijnlijk geinterpoleerd: de rijmwoorden komen ook vs. 6184 vlg. en 6178 vlg. voor, en in vs. 6185 is *becande* het impf. van het ww. *bekennen.*

BECANDEN, zw. ww. bedr., in beteekenis gelijk aan het meer gewone *beconden* (zie ald.). *Bekend maken.* || (Si) gheloefden daer . . dat si VII jaer . . om haer broet souden gaen in ellenden, in Vlaenderlanden, eer si hem souden laten becanden, Velth. V, 25, 48.

BECANT. Zie BEKENT.

* BECARINEN, verkeerde lezing, *Lett. N. R.* 7', 130, 31 voor *becarmen.* Zie BEKERMEN.

BECARMEN. Zie BEKERMEN.

BEKE, znw. vr.; mhd. hd. *bach*; mnd. *beke.* Zie verder Grimm 1, 1057; Kluge 13. In dezelfde beteekenis als heden *beek*; b. v. *O. H. W.* 65; 74; *Vierde Mart.* 9; e. e. — Ook gebruikt in de thans verouderde uitdrukking: In ene valsche beke seilen, *in verkeerd vaarwater zijn, den verkeerden weg opgaan.* || God hi doedt ons scinen: wi seilen in der valscher beken; onse scep cranc sien wi leken, *Vierde M.* 278.

BEKE, BEEKE (?). || Nyemant en moet beeken barnen binnen der vrijhede up X sc. Hollans; noch en ghien poirter en moet beeken barnen up eenre mile na der stede, bij der buete voirs *O. W. v. Amst.* 40, 51. — Zie BAKEN en BEKEN.

BEKEER, znw. o. *Bekeering.* Vgl. mnd. *bekêre.* || Sonder bekennisse haers selfs, sonder bekeer ende rouwe, Ruusb. 3, 203.

BEKEERLIJC, bnw. Van *bekeren* (zie ald.). Eig. *vlug in het wenden, geschikt om om te keeren,* en verv. *vlug in zijne bewegingen, vlug, snel.* || Tlicht . . is vluchs bekeerlic ende is begin alre natuerliker beroeringe, *Barth.* 338*b*.

BEKEERNESSE, znw. vr. Van *bekeren* in den zin van *tot het ware geloof komen* (zie ald.). *Bekeering.* || En gaet niet onder dat heidene volc (want de tyt van harre bekirnessen en quam nog nit), *L. v. J. c.* 51 *Aant.*

BEKEERSAEM, bnw. Van *bekeren.* Eig. *geschikt om om te wenden, gemakkelijk om te keeren.* Van een persoon gezegd. *Hij die zich gemakkelijk (ten goede) laat leiden, vatbaar voor goede indrukken, geneigd tot het goede.* || (Si) ontfinghen die nuwe wet ende hier omme waren si bekeersam, haestich ende bereet tote allen doechden, Ruusb. 2, 114 (Surius vertaalt het door *flexibiles.* Dat *tote allen doechden* bij *bekeersam* behoort, blijkt uit het volgende voorbeeld).

— Afl. Bekeersaemheit. || Bekeersaemheit na den wille Gods tote allen dogheden, *animi facilis inflexio*, Ruusb. 6, 38.

BEKEERT, znw. m. Eig. deelw. van het ww. *bekeren*, in den zin van *tot inkeer komen* (zie ald.). Als znw. gebruikt door Veldeke, in den zin van *hij die van de wereld afstand gedaan heeft, kloosterling*, ongeveer hetzelfde als *een begeven man* (zie

BEGEVEN). || Wijse ende geleerde, die gheordende ende die bekeerde, *Serv.* I, 632. Gheleerde ende ongheleerde, werrentlike ende bekeerde, 1122. Bisschopen ende gheleerden, gheordende ende bekeerde, keersten priesters ende leeraer, II, 231.

BEKEN (BEEKEN), *O. W. v. Amst.* 40, 7. Waarschijnlijk Wfriesche dialectvorm van *baken*, in de bet. *seinvuur*, *vuur* in 't algemeen. Zie BEKE en BAKEN.

BEKEN (BEKIN), znw. o. Eig. stam van het ww. *bekennen* (*bekinnen*).

1) *Kennis*. — *a*) In abstracten zin. || Onder u viven, dat ghi eendrechtich tsamen moet bliven, alsoe ic hope, na recht bekin, dat sal volcomen, *Blisc. v. M.* 1810 (eig. *naar juiste kennis*, d. i. *indien ik mij niet vergis*).

b) Concreet: *Personen die men kent*, *kennissen*. || Wie soe es van uwen bekinne lachtert u utermaten sere, *Limb.* IV, 384. — Ook in de uitdr.: Clein beken hebben, *weinig kennissen hebben*, *geheel onbekend zijn* (vgl. de uitdr. *hem clene bekennen*, kol. 784). || (Si) keerden weder . . ter stad wert in, daer si hadden clene bekin, doch ontfinc mense wale, *Limb.* VII, 240. Si quam te Vinegen saen, allene quam si daer in, daer si hadde clein bekin, VI, 2440.

c) *Eene plaats die men kent*, *schuilplaats* (van dieren gebruikt). || Die herten vloen in haer bekin, die kindre volgeden sere mede, I, 108.

2) Van *hem bekennen* in den zin van *begrip hebben* (zie ald. 2*c*). — *Inzicht*, *begrip*. || God gheve hem beken, dat si hem bedencken moeten, *Bern. W.* 1, 143*b*. Ist dat hi bi avonture tot beken comt, *Dial. Creat.* 78*d*.

3) Enen bekin doen, *iemand mededeeling doen*. Vgl. *bekennen* in den zin van *mededeelen* en de uitdr. *bekent doen*. || Ic sal di doen so claer bekin, *Wap. Rog.* 1526. Om claer beken hem te doene van der zaken, *Brab. Y.* VII, 14450.

4) Van *hem bekinnen* in den zin van *bij zijne kennis zijn* (zie ald.). *Bewustheid*. || Die grave bleef doet sonder bekin, ende Ritsart voer sire straten, *Lorr.* II, 4543. De woorden *sonder bekin* souden, zonder den zin te schaden, gemist kunnen worden.

BEKENLIJC (BEKENNELIJC, BEKENNENTLIJC), bnw. en bijw. Mnd. *bekentlic*; mhd. *bekentlich*. *Geschikt om te bekennen* of *om bekent* (mnl.) *te worden*.

Als BNW. — *a*) In actieven zin.

1) Van *bekennen* in den zin van *kennen* (zie ald.). *Begaafd met de vatbaarheid om te kennen*, *om personen te kennen en te kunnen onderscheiden* (verg. ons hedendaagsch *kennelijk*, van een kind gezegd). || Yewain van den Velde tooght ons, dat de hond is die bekenlicste beeste ende die loyalste van der weerelt, *Livre d. Mest.* 41.

2) Van bekennen in den zin van *begrijpen* (zie ald.). *Begrips-*. || Die namen . . die condt maken bekenninge, die worden gehieten *bekennentlike*, *Barth.* 5*a*.

b) In passieven zin.

3) *Kenbaar*, *duidelijk*, *gemakkelijk te onderscheiden*. || Ten ouste, als elkerlijc van siere vrucht bekenlic ware, soudemen twiet (*het onkruid*) utelesen dare, *Rijmb.* 23390. Dit es tslot van der epistelen fijn, daer ons bekenlic in mach sijn, dat sente Pouwels segghen woude dat Christus hemselven gheoffert soude hebben, *Amand* II, 6108. Daer mocht men wonderlike achementen sien van silver ende van goude, ende van lasuere, also elc woude hem selven daer bekenlic maken, *Grimb.* II, 5709.

4) *Gemakkelijk te kennen*, *bekend*. || Van desen landen en derfmen niet noemen die steden, want si siin bekenlic in menich lant, *Mandev. c.* 27. Dat niemant in Vriesland visken en sal, hi en si bekennelike ghebure ende wonachtich binnen Vriesland, Mieris 2, 212*a* (*a.* 1319).

Als BIJW. — *Blijkbaar*, *duidelijk*. || An die grootheit . . der creaturen so machmen bekenlic sien den scepper van desen, *D. B. Boec der W.* 13, 5.

BEKENNE, znw. vr. Hetzelfde als *beken*, doch opgevat in den zin van *bekentenis*. || Mits Willems ende sijnre vrienden oetmoedich vervolch ende guede bekenne van sijnre misdaet, *O. R. v. Dordr.* 1, 317. — Zie ook BEKINNE.

BEKENNEN (BEKINNEN), zw. ww. bedr. en wederk. (impf. *bekende*, *becande*; deelw. *bekent*, *bekint*, *becant*). Mhd. *bekennen*; mnd. *bekennen*. In verschillende opvattingen.

BEDR. — 1) *Leeren kennen*, *bekend worden met iem. of iets*; zoowel door met zijn persoon als met zijn karakter bekend te worden.

a) Enen —, *iemand leeren kennen*. || Doese die keyser oec bekinde, so wil hise nemen te wive, *Sp.* II[a], 79, 36. Hi claechde vele ende harde dicke, dat hi Reinaert nie (d. i. *ooit*) bekinde, *Rein.* I, 2808. Ic rade des elck hem daer toe reyde, dat hi bekenne sinen vrient, Hild. 56, 272. Die in den noot vrient bekinne, sie draghen warachteghe minne, *Bouc v. Sed.* 826.

b) Iet —, *iets leeren kennen* door mededeeling, *kennis krijgen van*, *vernemen*, *te weten komen*. || (Amand) die blyde was uter maten, als hy spaeus brieve bekende, *Amand* II, 3440. Vrouwe, nu bekent den noet van desen tween wesen, *Beatr.* 882. Nu es het tijt dat gi bekint der kinder name ende hare doen: doudste heet Gadifeer van Pheson, *Cass.* 182. Doe hi horde ende bekende, dat Baasa, coninc van Israel, hem verbolgen was ende fel, *Sp.* I[1], 29, 52. Die sake en canic niet bekinnen, waer bi dat wert ghedaen, Heelu 1806. (Si) senden boden om Amande, die daer quam, als hijt becande, *Amand* I, 3149. Daer dedi (*Benedictus*) sinen ende; die paeus Gregorius, diet bekende, screef sine vite, *Sp.* III[a], 23, 33. Doen si bekenden der heren sin (*het plan*), *Lanc.* II, 46877. Tirst dat hi die sake bekint, ward hem dat herte swaer, III, 23366. Daer wanic dat eerst maer becande Ulixes van synen lande, *Troyen* 9813. Claudius die keyser bekende die mare van Herodes ende, *Rijmb.* 27237. Die na sente Matheus historie ons Heren generatie bekennen wilt, hi vindter van Abrahame tote David virtine, *L. v. J. c.* 8. Wie was die sulke gave becande, *Wap. Mart.* III, 369. — Evenals het Lat. *novi*, *noveram*, heeft ook ic hebbe bekent, de bet. van den tgw. tijd *ik ken*, en staat ic hadde bekent gelijk met *ik kende*. || Dat kint loech up hare als of hetse hadde bekint, *Rijmb.* 17238. Den vorsten, seitsi, hebbic becant, dats mijn neve, die Grave Roelant, *Ren.* 5. Sy wisten wael der lude sede, ende hadden wale bekant die rechte weghe doer dat lant, *Serv.* II, 1373. Nathanael vraegde waer bi hevestu bekennet mi? *Rijmb.* 22329. Van allen diene hadden becant was hi beclaghet herde sere, Stoke III, 694. Ic hebbe prochiepape bekent, *N. Doct.* 383 (*Belg. Mus.* 8, 278; zie over deze plaats *Taalk. Bijdr.* 1, 65 vlg.). De heer heeftse bekent, wie sij (*l.* sijn) sijn, *de Heer kent ze*, *die de zijnen zijn*, *Hs.* 75, II *Tim.* 2, 19.

c) *Leeren kennen* door aanschouwing, *zien*, *aanschouwen*. Vgl. het Gr. οἶδα. || Hi sal doen ge-

reiden een instrument, dat so wat kersten liede dat dat bekent, hi sal hem alte sere vervaren, *Sp.* II^{1}, 4, 101. Haer dochte, dat si nie hadde bekant scoenre ridder in enech lant, *Ferg.* 787. (Hi) maecte sire bede geen ende, vor hi hem gehoort bekende, *Franc.* 3951 („voor dat hij zich verhoord *zag*”). Een heer machmen billics prisen daer rechte wijsheit in wort bekent, Hild. 72, 102. Buten Europen liggen eylande vele, die noit man becande, *Alex.* VII, 1749. Zine te voren ebben bekint juchtich ende ongesint, *Franc.* 10402. (Si) vant die steden . . ., daer die martelere lach gehende, maer waer hi lach si niet en bekende, *Sp.* II^{1}, 49, 24. (Pilatus) dwoech sine hande, aldaert menech man bekande, *Rijmb.* 26371. Scoenre wijf noit man bekande, *Ferg.* 1196. Een licht, daer hi bi becande den wech, *Amand* I, 6185. Si hadde haer aensicht overdect, om datment niet bekennen en soude, *D. B. Gen.* 38, 14. — Vgl. Halb. *Aant.* bl. 59.

d) *Leeren kennen* door oplettendheid, *bemerken*, *opmerken*, *waarnemen.* || Niemen ne mochte bekinnen tseer dat hem lach in therte binnen, *Parth.* 2448. Dat Sathan up dat cruce sat ende wachte Jhesus ende, te siene of hi bekende eneghe smette die in hem ware, *Rijmb.* 26494 *var.* Als hi bi hem (*door de vinnen*) mach bekinnen in sinen spronghe vische comen, hevet hi sine proie ghenomen, *Nat. Bl.* V, 936. Hy nie van hem becande, dat hy en wilde hebben ghehoent, *Troyen* 10396. Alse hem die Fransoysen bekinnen sonder coninc in dien daghen, hebben si overeenghedraghen ende namen raet, *Sp.* IV^{2}, 9, 36 (vgl. *Brab. Y.* II, 5531: Alsi hem sonder coninc saghen).

e) *Leeren kennen* door den geest, *inzien*, *begrijpen*, *verstaan.* || Doe bekende si wale, dat was een warich bode, *Lsp.* II, 7, 96. Doe die coninc (*Salomo*) hoorde dese tale, bekende hi alte hant wale, wien tkint behoorde toe, I, 47, 61. Die vrouwe ten laesten wail bekande . ., dat die jonghe man hair wail gonde, *MLoep* II, 1408. Die ydele predicare . . sal daer wel bekennen dan, dat hi niet en hevet daer an, *Franc.* 4099. Ghi selt sien ende ghi en selt nit bekinnen, dat ghi siet, *L. v. J. c.* 92.

f) *Leeren kennen* door studie, *nagaan*, *onderzoeken.* || Ghi heren, die wet ende recht hebt bekent nu ende echt, *Alex.* VIII, 621.

g) *Leeren kennen* door gebruik, *zich bedienen van*, *gebruiken.* In dezen zin bezigen ook wij schertsend de uitdr. *kennis maken met.* || Tis reden dat si vrouwen minnen entaertoe goeden wijn bekinnen, Hild. 190, 121. Het waert te tellen al te lanc, hoe my mijn moeder daer toe dwanc. Ic salt beteren metten brande, dat ic wijfs cleder ye bekande, *Troyen f.* 45 *b.* — Sinen wille bekinnen, dat dus eig. beteekent *ondervinden*, *genieten wat men gaarne wil* (vgl. bij WILLE), wordt gebruikt in denzelfden zin als *sinen wille doen* (vgl. ald.). || Dus sijn lieden die niewer om el vrouwen connen volghen so wel . . , dan dat sie willen bekinnen haren wille daer ave, *Beest* 129.

2) Deze beteekenis van *kennis maken met*, *kennis dragen van*, wordt overgebracht op den omgang tusschen man en vrouw. Men kon in het mnl. even goed zeggen *eene vrouw bekennen* als *eenen man bekennen. Omgaan met een man*, *eene vrouw.*

a) Ene vrouw, ene maghet, een wijf bekennen. || Dat ene maghet soude draghen kint, die noeyt ne was van manne bekint, *L. o. H.* 189. — Ook bekent sijn met, in denzelfden zin. || Hoe si mochte draghen kint, die noeyt ne was met manne bekint, 261. — Ook de thans alleen gebruikelijke opvatting van *vleeschelijke gemeenschap oefenen* komt reeds in het Mnl. voor, b.v. *Lsp.* III, 3, 1110; *Sp.* II^{1}, 70, 60; *Lanc.* II, 23935; *K. en O. v. Delft*, 59, 10; 60, 11; e. e.

b) Enen man bekennen, *omgang met een man hebben.* Lat. *consuesse viro.* || Hoe mochte wesen dat, dat ic een kint zoude draghen dan? Ic en bekende noit man, *Lsp.* II, 7, 64 (vgl. *Luc.* 1, 34). Begorden sal si een kint, sonder eneghen man bekint, d. i. *zonder eenigen man bekend te hebben*, *Wrake* I, 1674. Ic heb minen eyghen broeder vleyschelic bekent, *Gest. R. f.* 102 *a.* Ic heb twe dochteren, die noch ghenen man bekent hebben, *D. B. Gen.* 19, 8. Wiven, die mannen natuer bekent hebben, die worget; mer die meyskens ende alle die wiven, die maechden sijn, hout tot uwer behoef, *ald. Num.* 31, 17 (eig. dus „die *de natuur*, d. i. *het geslacht* van den man hebben leeren kennen”, d. i. „die vleeschelijken omgang met een man gehad hebben”).

3) *Herkennen.* || Doe Christus was opghestaen, ende in den weghe quam ghegaen . ., en hebben sine niet becant . . ; maer doe si hem dbroet saghen breken, hebben sine thant bekint, *Doct.* I, 676. Bi der talen, die Brune heeft begonnen, bekenden altehant Reinaert, *Rein.* I, 538. Den coninc wart die herte onvro, die Brune bekende te hant ende sprac: Dits mijn seriant Brune, 982. Nu segt mi . .: bi wat tekene men sal u bekinnen overal, alsmen us te doene heeft, *Rose* 10268. En hebdi genen scilt dan? — Nenic, dien ic dragen wille, . . . men souder mi bekinnen bi, *Lanc.* IV, 570. Met eenen scerpen anziene wart hi bekennende te dier uren sinen gheselle, *Bloeml.* 3, 15, 236. Te richt heeft sy dat schip bekant, daer sijt van verre int water sach, *MLoep* I, 1552. Dat dese ridder, dien ic selve ridder gheslaghen heb, mi nu niet en bekent, *Gest. R. f.* 68 *b.* (Hij) viel op sijn moeder, die in onmacht lach, ende hij bekende sijn moeder, *Pass. W.* 41 *a.* Beijaert wert voor hem geleit en Beijaert rook aan de pelgrims en bekende sijnen Heere, *Heemsk.* 85. Daer waren lude wt Hollant verdreven . ., die bekenden des conincs wapen, *Clerc* 113. So quam hi in een nauwe strate, daer hi bekent ende aengetast wert van sinen vianden, *Exc. Cron.* 255 *b.*

4) *Kennen*, *weten.* Vgl. Lat. *novi* van *nosco.* || Een man, dien soe in daensichte niet en can bekinnen van sinen langhen hare, *Parth.* 2671. Soe wat riddren, diene becande, . . groten priis hi hem gheeft, *Limb.* VII, 920. (Hi) vraechde hem dan ofte (*d. i.* of) hi die litteren iet becant, *Sp.* II^{1}, 73, 138. Inne bekinne desen man (*Jezus*) niet, ic (*Petrus*) en roec oec wat hem gesciet, *L. o. H.* 2276. Oec conste soe van buten ghebaren scoenre, dan soet meende binnen, dus mocht menze niet bekinnen, *Rijmb.* 20422. Sinen soen, dien hi minde voer alle die hi ye bekinde, *MLoep* I, 1437. Mit enen heucke overslaghen . ., dat si quaet was te bekennen II, 3369. (Hi) wandelde sijn aengesicht, dat mens conde bekennen nicht, IV, 2069. Als hy den clede quam ghehende, dat hi harde wael bekende, I, 1067. Die zedich waer ende goederhande, ende gheen archeyt en bekande, I, 3177 *var.* Sone mach men niet bat bekinnen den mensche dan aen sine werken, *Teest.* 469. Si vochten van smargens toter none, dat men niet en conde bekinnen, welc den anderen soude verwinnen, *Lanc.* III, 2426. Hi wiste ende becande, dat harde vele der viande waren gheweken in die stede, 28467. Sine

wisten, te welker stede dat si gheraecten, no bekinden, *Wal.* 9306. Hem die dware bekinde, *die de waarheid wist*, *had* (nl. *God*), *Kerk. Cl.* 229. Hi seidet mi, diet waer bekende, Hild. 23, 106. Die de cracht haers geests bekinden ende die macht, *Christ.* 903. Die (*dwaze maagden*) en kende die heer niet, ymmers so en woude hi haer niet bekinnen, *Bern. W.* 20*a*. Also sulwi oec Gode bekinnen ander creaturen, *Limb. Serm.* 96*b*. Ane hare vrocht seldise bekennen, *L. v. J. c.* 49. Alsoe men die sonne bekent an hoere claerheyt ende die rose aen hoer roke, *Pass. W.* 5*c*. — *Amand* I, 2024: „Amand, diene sach bekende, also hem de Helighe Gheest insende, viel neder over sine knien," leze men: „Amand, diene *saen* bekende" (Amand, die door de werking van den Heiligen Geest *wist*, dat Petrus voor hem stond). Oudemans verbetert ten onrechte *bekende.* — De onbep. wijs als znw. gebruikt. *Kennis*, *het weten.* || Sonder dit bekennen mach in desen staet niement wel becliven, no na dit leven behouden bliven, *Amand* I, 5593. Die welke ansach Gods moghenthede huten bekennene van den woorde, die hi van der scriftueren hoorde, 3552. Dat hare bekinnen worde ontslegen also lange, als hare God slevens an, *Sp.* II⁷, 49, 72. Ocht hi sonder u bekinnen (*buiten uw weten*, *uwe voorkennis*) hadde geweest, seide si, hier binnen, *Lanc.* II, 14751. Hoe wy een claerre bekennen onser ghebreken hebben.., hoe wi innichliker gaen ten heylighen sacrament, *Stemmen* 111. — In deze beteekenis wordt *bekennen* meermalen met *laten* en *doen* verbond, en in verschillende opvattingen gebruikt.

a) In eigenlijken zin. *Laten weten.* || (Floris V) voer op ter selver stonde in Zuuthollant Tordrecht binnen ende liet aldaer doe bekinnen, dat hi tlant berechten woude, Stoke IV, 112. Wil hine mi oec geven niet . . met vrinscepen ende met minnen, so salict u doen bekinnen, *Renout* 1025. Sijt mijn bode, briefkijn, aen een joncfrouwe . . gruetse my seere, laet haer bekinnen, dat si is ghemint van mi, *Hand. Lett.* 1870, 4.

b) *Openbaren*, *laten blijken.* || Dine tale doet ons (dat.) bekinnen, dat du een Galileus best, *L. v. J. c.* 225. Hi was vele beter binnen, dan hi van buten liet bekinnen, *Theoph.* 95. Mine herte doet mi bekinnen . ., dat soe mi niet en soude ontfaen in hare herte binnen, *Wap. Mart.* II, 61. Die letteren, die men daer ane sach, ane den sarc, die daer up lach, deden ane tgraf bekinnen, wie daer lach begraven binnen, *Rein.* I, 455. — Hem laten bekennen, *zich openbaren.* || Alse hem God liet bekinnen stervende vor die menscheit blent, *Disp.* 461.

c) Met een pers. in den 4den nv. *Iemand openbaren*, *uitbrengen.* || Ic bidde u, here, dat gi mi ne doet niet bekinnen dan, al vragetter om enich man; want wordic bekent daer (*l.* dare), het mochte mi rouwen wel daer nare, *Lanc.* II, 14244.

d) *Mededeelen.* || Uut uwen boeken willewi vinden ende soeken die redene ende doen bekinnen, *Sp.* II⁴, 23, 96. Philosophe van groten doene . . quamen te deser consilien binnen, daer selc dede sinen sin bekinnen, 33, 5. Die vive (*zinnen*) wil ic di doen bekinnen, *Tien Pl.* 1240. Ovidius doet ons bekinnen int boeke, daer hi leert minnen, *Melib.* 2282. Nu hebbic u die gedane al . . in menegen teken doen bekinnen, *M. en Vr. Heim.* 933. Avicenna doet ons bekinnen ende Ypocras mede, 940. (Hi) deedt den priester aldus bekinnen, wat mirakel daer was ghevallen, Hild. 176, 194. Die gene deet (d. i. *deed het*) sinen here bekinnen, *Lanc.* III, 23458.

5) *Onderkennen*, *onderscheiden.* || So en const nieman met sinen sinnen aen haren heilegheu lichame bekinnen vorme van haren leden engene, *Christ.* 1139. (Si) berechtene soe, dat men ter stont niet bekennen mochte nese noch mont, *Lanc.* II, 21624. Lieden, die evel ende goet bekinnen, *Flor.* 12.

6) *Bekennen*, *belijden*, *voor iets uitkomen*, de hedendaagsche beteekenis. || Dat cruce lyet ende bekent, dat enz., *Disp.* 459; e. e.

7) *Erkennen*; *van de waarde*, *het recht*, *de waarheid overtuigd zijn.*

a) Met een persoon in den 4den nv. *Van iemands goed recht overtuigd zijn*, *iemand in zijne waardigheid erkennen.*

α) In het algemeen. || Dan dinghen si (*de vrouwen*) ende vermeten hem das, elc dat si die liefste was, entie die liefste wert bekent, doet an haer beste parement . . . ende bernet mettem in den brant, *Sp.* I¹, 37, 7. Die ridderscap rechte bekennen, men cant volscriven mit ghenen pennen, hoe edel dat hoer wesen es, *Bloeml.* 3, 81, 183.

β) Van vorstelijke personen. || Hadsine willen ontfaen met minnen, ende over haren here bekinnen, *Alex.* I, 925. Si seiden (*die van Aken*) tote hem openbare, dat hi haer Here niet en ware; de stat, woud si hem niet bekinnen, hijn soudse teersten op hem winnen, Stoke III, 899. (Doe) si vrouwe was bekint in alt lant . ., doe maectmen daer die brullocht saen, *Lanc.* II, 47170. Nu segt minen neve al bloot, dat ic hem ane die vrancsche crone niet en bekinne eene bone (*dat ik aan zijne aanspraken op de Fransche kroon niet de minste waarde hecht*), *Edew.* 276. Die Geldersche bekenden te hant den hertoge Reinout van Gelderlant gheweldich hertoge ende heere, ende hulden en, ende vort meere hebben sine daer voer bekant sijn leven lanc, *Brab. Y.* VI, 6475.

γ) Van God en Christus. *Ze erkennen*, *in hen gelooven.* || Juliaen na das den riddere ane sine oge genas, die Gode daerbi heeft becant, *Sp.* II⁴, 37, 129. Helpt mi dat ic mijn leit verwinne, ende ic u (*Jezus*) ter noet bekinne, *V. Vr.* 22. Den naecten Jhesus, dat reine vat, wiltu niet bekinnen, *Disp.* 281.

b) Met eene zaak in den 4den nv.

α) *Iets erkennen*, *de waarde van iets inzien*, *vereeren.* || Hoe Maria . . . ten temple quam mitten kinde ende hoet Symeon bekinde, *hoe Simeon in het kind Jezus den Messias zag*, *Lsp.* II, 10, 54. Basilius doet ons verstaen ende seghet, dat hier op souden scouwen die weduwen, die hovesche vrouwen, ende dat weduwescap bekinnen, *Nat. Bl.* III, 3389.

β) *Erkennen*, *gelooven in.* || Nabugodonosor... dancte Gode ende bekende sine macht over der werelt ende, *Rijmb.* 16558.

γ) *Van de waarheid overtuigd zijn*, vandaar: *letten op*, *ter harte nemen*, *waarde hechten*, *acht slaan op*, *geven om.* || Here, om tkynt dat vore u leght, dat cleine es ende ghy selve wont, soe biddic u, dat ghy my des ont, dat ghy myne woert bekynt, *Troyen* 5869. Der ghierigher quaetheit is zo groot, datsi . . . gheen dinc en bekint, en si datmen daer ane wint, *Lsp.* I, 28, 17. Dat hi gheen van desen vieren bekennen wille no wel antieren, Praet 1486 (de vier genoemde deugden zijn: *trouwe*, *minne*, *recht* ende *redene*). Sie offerde II duven met haren kinde, die doetmoedeghe God

wel bekinde, *waarop de genadige God in welgevallen nederzag*, *L. o. H.* 452. Hi (*Jozef*) bat in siere lester bede, dat, alse God hare (*der Joden*) noot becande, dat si met hem te heleghen lande sijn ghebeente souden draghen, *Rijmb.* 3366 *var.*

ð) Met een persoon in den 3den nv. en als object eene zaak, die uitdrukt datgene, waarover men gebiedt (b.v. *stad*, *burcht*, *land*, *recht*, enz.). *Iemands recht over zulk eene zaak erkennen*, *hem als rechtmatig leenheer daarover huldigen.* || Daerna boden si die hande, dat si den coninc bekinden te hant beide borge ende lant, ende si ontfingent te lene weder, *Lanc.* III, 22154. Vgl. bij Lübben 1, 210 *b*: „He sal *der stadt bekennen alle recht*, de de stadt van alle sinen vorefahren behalden hevet".

c) Met een objectszin met *dat. Erkennen*, *belijden.* || Ulixes die bekende daer, dat hy hem seide waer, *Troyen* 10681. (Si) hebben becant, dat die sege opten tyrant Maxencius, dien si verwonnen, hen anquam bi Gods jonnen, *Sp.* II^{1}, 19, 147.

d) *Eene formeele verklaring ten gunste van iemand afleggen*, *hem iets toekennen.* || Bekennet die ghast op dien dach onsen burgher wes of winnet hi hem wes of mit rechte, *Stadsr. v. Zwolle* 93, 129. Ofgherekent C. ende J. in die jaerbeden van 20, 24 ende 281 marc sjaers, die hem mijn here bekennede, fa. 21 𝕮, *Rek. v. Zeel.* 1, 501.

WEDERK. — 1) *Zich zelven leeren kennen.*

a) Eigenlijk. || Die mensche can hemselven cume bekinnen, hoe soude hi Gode dan versinnen, *Lsp.* I, 2, 85. Wildi u selve wel bekinnen, ghi vindt in uwer herten binnen ghenoech des ghi u moghet scamen, *Nat. Bl.* III, 2887.

b) Met het bijdenkbeeld van *tot inkeer komen*, *zijne zonden belijden*, *berouw hebben.* || Of Hi sint hem (*den mensch*) enich torment, daer hi hem selven mede bekent, *Wrake* III, 1200. Die sondare, die hem bekent, bleef behouden, dander gescent, *Sp.* I^{7}, 23, 31. Sergius Pauwels heeftem bekent ende genas van siere mesquame, ende wart kerstijn in Gods name, I^{8}, 11, 16. (Doch) en bleef hi niet aldus verloren, hine bekeerde hem ende bekende kerstijnlike vore sinen ende, III^{8}, 11, 33. Tenen tide stont die sot up die fonteine ende maecte spot metten ridder, diese cochte; ende eer hi hem bekennen mochte, sach hi die fonteine verdroghen, *Sp.* III^{8}, 72, 17. Ofte hy wert beroert in predicacien ofte in goeden exemplen vanden heylighen ofte van goeden menschen, van haren woorden ofte van haren werken, soe dat hem die mensche bekennende wert, Ruusb. 6, 7. Alse hi (*de zondaar*) hem bekint, ende bedrueft, 5, 118.

c) Met het bijdenkbeeld van *nederig*, *ootmoedig zijn* (vgl. het Gr. γνῶθι σαυτόν). || Hoort hoe hi (*Herodes*) ende, want hi hem selven niet bekende, ende dat hi hem eren liet als men Onsen Here pliet, *Rijmb.* 27217. Hemselven bekennen ende onverhaven bliven, *agnoscent se ipsos minimeque animo se extollent*, Ruusb. 4, 155.

2) *Begrijpen*, *begrip hebben*, *weten*, *leeren inzien.* — *a*) Absoluut. || So soude mi dincken . ., nadat ic mi in redenen bekinne (*naar mijne bescheiden meening*, *voor zoo ver ik begrip*, *oordeel meen te hebben*), dat het niement bet en behoort toe dan vrouwen Gheertruden, *Amand* I, 5004. Weelde, die hem wel bekent, (*die de zaken goed inziet*, *zal in de meening deelen*, *dat weelde*) wert int ende al torment, *Sp.* I^{8}, 62, 27. — *b*) Met den 2den nv. || Parthonopeus woude dien soudaen te Chiefdoren wel ontfaen, want hi bekinde hem wel das, dat het wel sine ere was, *Parth.* 8014. — *c*) Met het voorzetsel *ane. Begrip*, *verstand hebben van*, *weten van.* || Doen sy die wonden saghen gapen, waenden sy, dattet waer ghedaen met hem, mer hy en waer niet ontgaen, ten waer een meister van orient, die hem aen wonden wel bekent, *Troyen f.* 138*b*. Ene dinc willic beghinnen, daer ic mi bat mocht ane bekinnen, *Theoph.* 3. Die mint, hi doghet sware avonture eer hi hem ane minne (*l.* minnen) sede bekent, Hadew. 1, 9, 30. Hoe dat hi hem bekende, *tot het inzicht kwam*, dat Joseph niet en was verloren, *Alex.* IV, 585. — *d*) Met een afh. zin. || Bekent u, waen dat ghi zijt comen; bekent dat scheiden, het sal u vromen, *Esop.*, bl. 8, vs. 17 (aan een prolepsis van 't subj. moet hier niet gedacht worden).

3) *Kennis hebben aan*, *ergens bekend zijn.* Absoluut of met het voorz. *ane.* || Om dat si (*de matrozen*) hem niet en bekinden bi sterren, no bi steens cracht bleven si al dien nacht drivende, *Alex.* X, 1290 (*omdat zij niet wisten*, *waar zij waren*). Aen Creten . . dreef hy, daer hy hem cleen bekande, *Troyen* 9321. Daer ne woende nieman gehinde, daer hi heme ane bekinde, *Lanc.* II, 45357.

4) *Bij zijne kennis zijn*, *bewustheid hebben.* || Aldaer dedi (*Karel de Groote*) sinen ende; wel bewisti hem ende bekende, ende maecte scone testament, dat noch ter werelt es bekent, *Sp.* IV^{1}, 32, 56 (*Brab. Y.* II, 4338). Vgl. HEM BEWETEN.

5) *Belijden*, *verklaren*, *zich verklaren.* || Boden si ten keyser senden, daer si hem ane bekenden, dat hi hem hadde gebroken trouwe, want hi hem gebrac in den rouwe, *Sp.* IV^{2}, 18, 65 (*Brab. Y.* III, 1577). Hoe edel dat si waren, si waren wech gesent bi scaren, te arebeidene in ellenden, hen si of si hem bekenden, dat si gheloven desghelike metten coninc Honorike, III^{6}, 37, 81. — Hem Kerstijn bekennen, *het Christendom aannemen.* || (*Karel zond hun*) Gauweloene, eenen edelen man van valschen doene, dat si hem Kerstijn bekenden, *Sp.* IV^{1}, 24, 9; vgl. *Brab. Y.* II, 3587: „dat si kerstendom ontfinghen."

6) Hem bekennen in enen, *in iemand gelooven*, *hem belijden.* || Hoe hi den Heiligen Geest woude senden den ghenen, die hen in hem bekenden, *Sp.* II^{7}, 7, 33.

7) Eig. *tot jaren van onderscheid komen*, vandaar: *voor zich zelven kunnen zorgen*, *in zijne behoeften kunnen voorzien*, *zich onderhouden.* Hetzelfde als *hem bedragen* en *hem bejagen.* || Recht eest dats elc vader pliet den kindren hare bedorf te winnen, onthier ende si hem selven bekinnen, *Nat. Bl.* IV, 582. Wat so hem met proyen bekent, es ghetant ghelijc der zaghen, II, 78.

BEKENNERE (BEKINNERE), -ARE, znw. m. Van *bekinnen* in den zin van *kennen* (zie ald.). *Kenner*, *hij die kent.* || Baptista, edel dopere Gods, bekinnere oec des ewechs words, *Rumb. Av.* 18. God, du die daer best alre verborghenre dinghen een bekennare, du die daer alle dinghe bekens eer dat si ghescien, *Hs. v.* 1348, 87 *c*.

BEKENNESSE (BEKENNENISSE, BEKINNESSE, BEKENNIS), znw. vr. Mnd. *bekentnisse*; mhd. *bekentnisse*.

1) Van *bekennen*, in den zin van *kennen* (zie ald.). *Kennis.* || Noch geen bekinnesse . . . haddic daer af, van genen saken die nu in mijn herte smaken, Velth. VII, 16, 46. Bekinnesse eest deen . . . ende Minne eest ander . . .; van kinnesse so comt Minne, VIII, 28, 26. Dat is ghewarighe bekennisse Gods (*var.* kennisse), Ruusb. 3, 147. Die altoes sonder bekennisse haers selfs, sonder bekeer ende rouwe in hare quaetheit bliven, 203. Soe vele

lichts heeft die camere als die ziele bekennissen haers selfs heeft, *Ned. Proza* 338. Ghewarighe bekennenysse Gods ende ons selfs, 36 * Dander die beter bekennis hadden, die vraechden na die geestelike verlossinge van Israhel, *F. m. f.* 164 *r.* — In bekennesse, *ter kennis*, d. i. *opdat men daardoor zou weten*; *waardoor wordt bekend gemaakt*, *uitgedrukt*, *bedoeld.* || Die Gods sone, onse broeder lach IX maende in sijnre moeder, in bekennessen, dat hi die IX coren wilde verlossen, *Lucid.* 1606. Daerom sal God na die plage die werelt laten staen XL dage, in bekennesse al bloot, dat hi bleef XL dagen na sijn doot, 2137. In waerheit ende in bekinnessen hebben wi onsen seghel ane desen brief doen hanghen, *als een teeken der echtheid*, Willems, *Meng.* 456. Dat die mededelinghe dijns gheloves openbaer moet werden inder bekennisse alles guedes in ons, *Hs.* 75, *Philemon* 6.

2) Van *hem bekennen* in den zin van *bij zijn kennis zijn* (zie ald.). *Bewustzijn*, *helderheid van geest.* || (Hi) heeft in goeder verstennessen, ende in grooter bekinnessen sijn testament gheordineert, *Brab. Y.* VII, 17647.

3) Van *hem bekennen* in den zin van *leeren inzien* (2 *c*). *Bekentenis*, *inzicht.* || Berou ende bekennisse van haer onghelove, *Devoet. B* (36) 59 *r.*

BEKENNINGE, znw. vr. Mnd. *bekenninge.*

1) *Kennis.*

a) *Kennis van.* || Weer (d. i. *weder*) si levende of doot is, daer en heb ic gheen bekenninghe van ghehadt, *Gest. R. f.* 223 *a.* Soe hadde Adam wetenscap ende perfecte bekenninghe van allen dinghen, 140 *b.*

b) *Kennis aan.* || Doe Appollonius dit hoerde, soe hadde hi ter stont bekenninghe van haer, 198 *a.*

2) *Bekendheid.* || Dat dine heylige naem ende dijn goede gerufte ende dine bekenninge si gevestiget in ons, *Con. Som.* 94 *a.*

3) *Middel om te kennen*, *kenmerk.* || Dese vive worden onderwijlen geheten nociones, dat sijn bekenningen, want si maken die personen bekent, *Barth.* 4 *a.* Dat hi mit drien bekenningen van den anderen onderkent wordt, 4 *b. En zoo meermalen ald.*

4) In rechte. *Het kennis nemen van eene zaak*, *het beslissen der zaak*; lat. *cognitio* (vgl. *cognoscere causam*). Zie ook KENNINGE. || Des sel hem Hughe belien of mit hem gaen aen bekenninghen van den scepenen, *R. v. Utr.* 2, 125, 68.

BEKENT (BECANT, BEKINT), eig. deelw. van het ww. *bekennen.* Gebruikt als deelw. en als bnw. Zie Van Helten in *Tijdschr.* 3, 102—105, die hier en daar eene andere wijze van verklaring voordraagt.

A. Als DEELWOORD. — Zeer gewoon in de uitdr.: bekent sijn en werden. Van *bekennen* in den zin van *opmerken*, *bemerken*, *gewaar worden* (zie ald.) afgeleid, beteekent de uitdr. oorspronkelijk: *opgemerkt*, *ondervonden worden of zijn.* || Vroechde wert dan wel becant, wanneer die somer hem verclaert, Hild. 119, 5. Malcanderen nemen sy bijder hant, dusent vroechden werden dair bekant, *MLoep* II, 1173 „*werden daar ondervonden*, *genoten*, *gesmaakt*". In sijn ander jaer wert becant ertbevinge groet in menich lant, *Sp.* II*, 45, 23. — Hiertoe behoort ook *Amand* I, 4785: „Amand ne wilde rydens niet sijn becand, *hij wilde niet rijdende gezien worden.* — Met den 3den nv. van den persoon. *Iemand in het oog vallen*; *door iemand gezien*, *ondervonden worden.* || So dat sy quamen ant ander lant, daer him dat chasteel wort becant, *MLoep* I, 2907. U here, die van so hoghen state was, ende here van al Orient, hem es nu die doet bekent, *Noch v. Salad.* 22; „*door hem is nu de dood ondervonden*, *hij is nu gestorven.*" Ic was ghebonden in enen bant, die my was yseren becant, *Tien Pl.* 1225; „*die ik ondervond*, *dat van ijzer was.*" Och, mijns (*l.* mi) en wordt nimmermeer vroude becant; „*door mij wordt nooit meer vreugde ondervonden*, *gesmaakt*, *ik zal nooit meer vreugde smaken*, *ubi*? — Vandaar dat bekent sijn de bet. aanneemt van *het concreete zijn*, „*het zijn* in verband met den waarnemer gedacht" (vgl. De Vries, *Taalz.* 19), en dus meestal alleen door ons *zijn*, *bestaan* moet worden weergegeven. || Als die tijt soe es bekint, dat die nacht den dach verwint, *MLoep* I, 2922; „*als de tijd zóó is*, *zoo ver is gekomen.*" Dapostelen worden harentare elc ghedreghen in sijn lant, daer hi predekende was becant, *Sp.* I⁷, 51, 40. Dus wert Alexander bekent (hier en elders kan *bekent* ook als *erkend* worden opgevat; zie Van Helten, t. a. p.) bisscop van Jherusalem, II³, 5, 64. Die meeste van der scaren was daer Appollijn bekant, II³, 30, 46. Die dan niet en si verbrant, sijn geloeve si goet becant (*als goed erkend*), II⁶, 68, 27. Pelagius die bisscop was . ., wert van Valente verellent, eer dese bisscop was bekent, 47, 37. Over dlant van Orient was te dien tiden keyser bekent Maximijn Galerius, II⁵, 6, 1. Zoo ook II⁷, 12, 112. Inghels (*een Engelschman*) was Willebroert becant, Stoke I, 127. In der zee op een eylant, dair man noch wijff en is bekant, *MLoep* I, 1603. Een gulden appel was daer becant, 2013. So is hi so veel meer gheschant, als hi hogher is becant, 3133. Tusschen hem ende dat serpent es altoes onvrede bekent, *Nat. Bl.* III, 2911. Vol dogheden soe was si becant, *Brab. Y.* VII, 2144. (Demetrius) ward daer coninc bekant in siere vorders stede ende lant, *Rijmb.* 19879. Daer toe was hi die vroetste bekent van al dien lande van Orient, 11221. Die seste es her Ghier becant (*aldus leze men*), *OVl. Ged.* 3, 111; zie *Taalzuivering* 18. — Zoo wordt ook de uitdr. bekent worden gebruikt in de beteekenis *worden*, en van zaken en gebeurtenissen *geschieden*, *plaats grijpen.* || Alsemen dese drie poente vant ane den man, wert hi becant riddere, *Vierde Mart.* 723. Een vriendelic drucken bijder hant wart hem beyden daer becant, *MLoep* II 797; *geschiedde hun beiden daar*, *werd er door hen beiden gedaan*, *had er tusschen hen plaats.* — Verg. GESCIEN met een 3den nv., in den zin van *gedaan worden door.* Ook in het Mhd. werd de uitdr. *becant sijn* in denzelfden zin gebruikt. Zie Ben. 1, 808*a*; Lexer 1, 164.

B. — Als BNW.

1) In actieven zin (vgl. ons *bekend met*), steeds in verbinding met *sijn* of *werden.*

a) Absoluut. *Kennende*, *verstandig*, *met oordeel des onderscheids begaafd.* || Al waer een mensche verdoeft, van redene dom oft blent, soe dat hi werde bekent, indien hi redene verstoede, *Segh.* 32. Waren wy alle alsoe bekent, dat elck die waerheit brochte voert, tsoude opt lant ende in die poort menighen mensche vromen zeer, Hild. 122, 70. Bider goeder (*aventuren*) wart hi blint ende bider andre (*die quade*) wart hi bekint, *Rose* 4811. Vipera, dat quade serpent was mettem (*bij hen*) over God bekent (*erkend*), ende maecten hem ene gelike van goude scone ende rike; doch worden si over lanc bekent, „*eindelijk werden zij tot kennis en beschaving gebracht*", want een bisscop van Bonevent, hiet Barbatus, tracse daer af, *Sp.* III*, 42, 11; zie de noot aan den voet der bladzijde, en vgl. ONBEKENT.

b) Met een 2den nv. *Met iets bekend*, *zeker van iets*. || Wes dies wel becant, dat es die helighe Amand, *Amand* I, 2004. Oec benic (*l.* benics) over lanc bekint, ghi hebt over al de waerheit ghemint, *Boetps.* 51, 25. Mit een drucken by der hant so wart zijs zeker ende becant, dat hem hoir minne wee beraet, *MLoep* II, 775.

2) In passieven zin (vgl. ons *bekend bij*).

a) In de tegenw. beteekenis; steeds in verbinding met *werden* of *zijn*. || Deen woende te Brugghe, si u becant, *Bloeml.* 3, 9, 12. Te hove werdi saen becant, *Ferg.* 362. Vgl. 2486 en 5268. Nereides sijn wel bekint, *Nat. Bl.* IV, 727. Dus dede Onse Here sijn bekint dien lieden der sonden wrake, *Sp.* II[4], 36, 28. (Si) wert metter (d. i. *bij de*) keyserinnen Severen becant, diese om hare scoenheit minde, *Sp.* II[4], 79, 34. Dus eist bekint, *Wap. M.* III, 312. — Vooral gebruikelijk in de uitdrukking becant doen, *kond doen*, *bekend maken*, *verhalen*, *mededeelen*, *zeggen*, *spreken van.* || Eer hi quam ter stede, daer hi sine ghesellen vant, daer hem die inghele af dede becant, *Amand* I, 911. Te sendene an den paeus ende doen becant theilighe leven van den heere Arnoude, 1759. Voort Amand haer dede bekend. . ., hoe dat God die weerelt sciep, I, 4852. Als ic u voren dede becant, *Lsp.* I, 17, 78. Aldus soe en doen si twint van Marien gheboorte bekint, II, 1, 51. Hi scrijft aldus ende doet becant, 48, 101. Als ons Catoen doet bekant, III, 13, 76. Paulus doet ons bekint in sine epistele, *Melib.* 3205. Petrus Alphontius doet ons becant, 1846. Daer af dat ic u te hant een groet deel hebbe doen becant, *Wrake* I, 1112. Dien eersten doe ic di becant, die es een ghemeyn dief ghenant, *Tien Pl.* 1575. Nu soe doet mi becant, *Esm.* 80. Daer was menich droeve, doe ic u becant, *Vad. Mus.* 1, 32, 48. Daer hi dede becant onder menegen de wet Ons Heren, *Sp.* II[4], 57, 81. (Si) . . doreghinc menech lant, daer si Gods wet in dede becant, 61, 25. (Dat men) dit claer doe bekant den erdschen bisscop in elc lant, II[4], 47, 41. — Ook in het passief. || Hem was ghedaen bekend, dat op twee milen of daer omtrent stond een casteel, *Amand* I, 3386. Ons is doen daer af bekint, datmen daer altoes joeste vint, *Lanc.* II, 37871.

b) *Vermaard*, *beroemd*, ook als epitheton ornans gebruikt. || Oec es hi te wapene goet ende van groten doene bekint, *Lansl.* 776. Van den welken wert wide becant een die sempel Pauwels hiet, *Sp.* II[4], 13, 4. Hier bi wart die lantshere ghemint ende verre in doechden bekint, *Heim.* 629. Roelant, een rudder stout ende becant, *Ren.* 92. Den edelen Willem van Brabant, stout, vroem ende wail becant, *MLoep* II, 4189. (Hi) was een couinc verre becant, IV, 265. Die edel vrouwe, wail becant, 1362. Een machtich burgher, wail becant, 2042. Ay! edel oem, wide bekint, *Esm.* 314.

c) Met eene bepaling met *met* verbonden.

α) Bekent met enen. Eig. *bekend bij* (vgl. boven *Sp.* II[4], 79, 34), en vervolgens *in aanzien*, *gezien bij*, *aangenaam*, *geliefd*, *welgevallig* (vgl. ons spreekw.: *onbekend maakt onbemind*). || Jan was metten bisscop bekent, ende heeft hem daer toe ghenent, dat hine in leet, *Rijmb.* 26127. Den man haddic (*God*) so gemint, met mi soe was hi wel bekint; ic maectene na die vorme mijn . .; dien selven man hietic Adam, *L. o. H.* 4391. Du bids mi, dat ic di vroet make of omoet es met Gode bekint; trouwen jaes, Praet. 2713.

β) Bekent met iet. *Beroemd door.* || Dese waren naer sine doot in Antyochen heren groot, met miraclen bekent, *Sp.* I[8], 5, 11.

BEKEREN (in dial. BEKIEREN), zw. ww. bedr., onz. en wederk. Mnd. *bekeren*. Mhd. *bekêren*.

BEDR. — 1) Enen —, iet —. Het transitieve *keeren*. *Wenden*, *richten*, *brengen tot*, *leiden*. || Dat icker u bi wille leren, hoe ghi u herte selt bekeren ter vroetheit, *D. Cat.* 29. Dat sijt (*het kind*) soude wisen ende leren enten doegden waert bekeren, *Lorr.* I, 1695. Toter tijd dat God haerlieder beeder herten anders bekeert zal hebben, *Invent. v. Brugge* 2, 330. (Hi) ginc predeken ende leeren, ende tfolc an Gode bekeeren, *Sp.* I[4], 12, 37. Maghic u . . . in dien bekeren, dat ghy in de dagheraet u wapent, *Troyen* 2997. Om te bekerne onse voete in den weghen des ewelics vreden, *Ned. Proza* 10. Bekere, Here, ende verloesse mine ziele, *Vad. Mus.* 2, 439. Ommare dochtem, datmen dwort ons Heren au die heidine soude bekeren, *Sp.* I[7], 95, 42. — Afterwaert bekeren, *doen omkeeren*. || Ic sel singen dinen naem int allerhoechste in bekerende (*gerundium*) mine viande afterwart, *Hs. Ps.* 8 *v.*

2) Enen —, *iem. tot het rechte geloof brengen*, de tegenwoordige beteekenis. || Menech die dit anesiet, wert ane onsen Here bekeert, *Sp.* II[4], 46, 18. De bisscop heeften geleert ende an onse ghelove bekeert, III[4], 57, 1. Daer hi de Jueden wijsde ende leerde ende an die Gods wet bekeerde, *Amand* II, 2693. Zoo ook *Sp.* I[7], 95, 58.

3) Iet —, *iets wenden*, *richten*, *overbrengen op*. || Hi niet conste bekeren dinc die men van buten siet, watter bi mach zijn bediet int ware, dat men niet mach sien, *Franc.* 290. Eest dan dat ghi u leren ter clergien wilt bekeren, *Melib.* 1217 *var.* „*uwe studie op de theologie richten*, *er aan wijden*". Dar na so bekirt die heileghe man die prophetien te sinen kinde wert, *Ned. Proza* 10. — Iet te rechte bekeren, eig. *iets de juiste wending geven*, en verv. *iets goed opvatten* (vgl. *iet keren in quade*). || Dune souds niemans onwysheyt versmaden, noch hebben leyt, want aen beyde machmen leren, die (*l.* diet) te rechte wilt bekeren, *Melib.* 1239.

4) Enen, een lant —, *op zijne zijde brengen*, *tot reden brengen*. || (De heeren) die hi niene conde bekeren met gevechte, die trac hi an met worden ende met gichten, Velth. I, 2, 54. Hi sal Arturs lant winnen al . . . entie castele metten staden ende bekeren te sire hant, *Lanc.* II, 45537. Omme tfolc van dien steden te bekerene ende te stelne metter stede van Ghent, *Rek. v. Gent* 1, 298.

5) *Veranderen*, meestal *ten goede*, *verbeteren*. || Dat teekijn, dat men al plach te wige te voerne vor dien dach, wert bekeert, *transformatum fuerat*, *Sp.* II[4], 19, 101. Hets sake daer men mede bekeert(*var.* betert) der oghen demsterhede, *Nat. Bl.* II, 3914. Nu eest tfolc anders bekeert; men vindt nu luttel lieden so dul, *Boerden* IV, 90. Hi dede den volke dafgode laten ende bekeerde so wel utermaten alle quade dinghe, als een out man, *Rijmb.* 14551. Om te bekeerne des coninx sin, 18753.

6) *Aanwenden*, *besteden*, *gebruiken voor een zeker doel.* Met den 4den nv. der zaak, meestal eene geldswaarde uitdrukkende. || Dat ment al ontfangen soude ende bekeeren van slantswegen om die vremde heeren te betalen ende te vernuegen, *Brab. Y.* VI, 6588. Soe en souden die hem regeerden die bede niet alsoe bekeeren tsijns lants profite noch tsier eeren, VII, 10118. De goede, die eeneghe in Brabant ligghende hadden . ., waren

langhe te voren gheconfiskeert ende bekeert tot shertoghen tafle, 15774. Het (*geld*) en es niet bekeert ten selven oorbore, 10586. (Rijcheyt) gheeft God.. . den goeden mensche, om dat hise bekeren sal in goeder wise, *Melib.* 2951. Sine ghiereghe herte fel en laetse (*den rijkdom*) hem niet bekeren wel, 2958. Die dat (*ghemeyn goet*) qualike bekeren, *Wrake* I, 946. Dat men ghemeyn goet niet en bekeert . . ghetruwelijc, 1108. Die wile dat sijt wel regeerden ende ghemeyn goet wel bekeerden, daert sculdech was te gane, *waaraan het moest besteed worden*, 1242. Comen die andere vischen daerwert, . . hi vangetse ende eetse ende bekeretse (*Hs.* bekretse) in ziin voetsel, *Lanfr.* 129*r*. Dewelke sommen . . bekeert ende uutghegheven hebben ghesyn inden oorboor van enz., *Invent. v. Brugge* 5, 175. Die voerscr. summe van pennynghen daer toe geheel en al bekeren in goeder trouwen, Nijh. 2, 252. Een die starker es . . nemt hem alle sine wapene . . ende dwingt hem af al dat hi heft ende bekiret daer hi welt, *L. v. J. c.* 78. Die meyere wart berucht vor sinen here, dat hi syn goet qualec hadde bekirt (*Aant.* bestadt), *c.* 148. XII grote Vlemsche te bekerenen (*l.* bekerene) ende te orbaerne tot haren teynten, *Belg. Mus.* 4, 72. Si en selen der gulden goet niegerinc gheven noch bekeren dan in nootsaken der gulden, 5, 83. Al dat goet . . sal men bekeren inden orbare der stad ende der gulden, *ald.* Zoo ook *Gesch. v. Antw.* 1, 481, e. e.

7) *Uitkeeren*, *teruggeven*, van geld. || Doverbate aen den ghenen die vercort sijn, te bekeren, *Brab. Y.* II, 471.

8) In de bijzondere opvatting van het *teruggeven van spijzen door de maag*, m. a. w. *overgeven*, *braken*, *uitspuwen*, in welken zin ook *keren* gebruikt wordt (zie ald.). || (Als) hijs soe vele in hadde ghesteken, dat hi cume mochte spreken . ., stac hi den vingher in sijn storte om dattet wederkeren soude, dat hi geswolgen hadde soe houde; ende als hi hadde bekeert dat, spoelde hi sinen mont ende at dat hem was te voren bleven, *N. Doct.* 1275.

ONZ. — 1) *Zich begeven*, *zich wenden tot*. Met een persoon als ondw. Meer gewoon als wederk. ww. (zie ald. 2). || Waer wij belenden of bekeeren, *waar wij ook komen*, *overal waar wij komen*, wi sullen huwer miltheit ghewaghen, *Denkm.* 3, 224, 56.

2) Met eene zaak als onderw. *Zich wenden*, *eene zekere wending nemen*, *uitloopen op*. || Hooftsonden, daer onse dinghen bi bekeeren mach (*l.* moghen) in droefheden, *Amand* II, 1336. Al waer dat sake dat alle dinc, die de eerde nie bevinc, tsinen ende nu bekeerde, Velth. VII, 17, 35. Daer bi duchtic dat uwe tale in andren saken sal bekeren, *Limb.* IX, 360.

3) *Zich wenden tot*, *zich richten op*, *zich overgeven aan*. || Niemen en sal traghen sine vaert van bekeerne te Gode waert, *Doct.* III, 1517. Ter vrecheit hi so bekeert, dat hi de tribute meert, *Sp.* II[a], 27, 79.

4) *Zich wenden van eene plaats*, *terugkeeren*. || Welken tijt dat hi sal bekeren van der brulocht, *Amand* II, 6199.

5) *Zich ten goede veranderen*, *zich verbeteren*. (Vgl. bedr. 5). || (*Manasse*) bekeerde also recht wel, dat sonder wonder niet ghevel, dat hi sulke duegt dede, *Rijmb.* 14517. Dese vijf ridders in diere wijs bekeerden van haren quaden daden, *Brab. Y.* IV, 92. — Vooral van ziekten. *Eene goede wending nemen*, en van de zieken zelf, *beter worden*, *het gevaar voorbij zijn*, *herstellen*; mnl. ook vercoeveren, aen die bate sijn (z. ald.). || Causon (es) een corts die altenen geduert met groter hitten, tote dat men bekeret of stervet. Die liede sceldent *die hitte* of *theete ongemac*. . . Men bekeerter af opten oneffenen dach . .; dicwile gevallet, als men niet en bekeert (*de crisis niet komt*) opten 7 dach, dat es vrese, *Hs.* Yp. 31*a*. Want es der orinen vele, beteekent int ende der sucht, dat die zieke es bekeert, 22*c*. Olye van rosen es goet den genen die liggen in heeten ongemake, daer men seker af es te bekeerne, 7*d*. Hets goet, in starker ziecheit alse die altoes liggen in den rede ende in bekeerenden ongemaken, *in ziekten met eene crisis*, *acute ziekten* , 18*b*. Wacht dat gijt niet en legt optie dage, dat men bekeren soude, want die gaetkine vander huut souden daer met stoppen ende dat bekeren souder mede verlingen, *vertraagd worden*, 30*c*. — De onb. wijs in de bet. van *bekeringe* (z. ald.). *Crisis*, *begin van beterschap*. || Ene (*l.* een) bekeren quam mi doe ane, so dat ic began te verstane, dat ic soude genesen wel; maer daerna mi meer mesvel, want al die siecheit . . sloech mi in mijn ogen, Velth. VIII, 33, 21.

6) Vooral gebruikelijk in den zin van *tot het rechte geloof komen*, *zich bekeeren*. — *a*) Van heidenen. *Christen worden*. || In desen tiden bekeerden . . . vele liede aen Cristus wet, *Lsp.* II, 48, 35. In die stede te Sarras . ., die bider hulpen van onsen here bi Joseppe bekerde wilen ere, *Lanc.* III, 3540. Hadden si (*de apostelen*) gheweest daer ghegaen, die heidin sijn ende ongheleert, daer hadde mee volcs in bekeert, *Rijmb.* 23266. Doe sij bekeerde ende haer vele sonden vergeven worden, *Hs.* 80, *f.* 104*b*. Hoe dat int beghinsel Vlaenderen bekeerde, *Amand* I, 2809. Hier op bekeerde die coninc Garaab te Gode . . ende eer die coninc Bottus sterf, bekeerde hi ende al sijn lant, *Versl. en Ber.* 2, 39. Zoo ook Stoke II, 394; *enz.*

b) Van zondaren. *Tot inkeer komen*. || Ic hope datter noch bi sal menech sondare bekeren, *Beatr.* 1016. Hoe Theodas bekeerde, *Sp.* Dl. II, bl. 29 *opschrift*.

7) *Verkeeren*; lat. *versari*. || Dat beghin van sire viten es sijn bekeren in werelt abite, *Franc.* 93.

WEDERK. — 1) *Zich keeren*, *zich wenden*; in eigenlijken zin. || Doe bekirde hi hem te sinen yongren wert ende seide: Comt te mi alle die arbeitt ende die verladen syt ende ic sal u hermaken, *L. v. J. c.* 84. Een blint man, . . die hem bewegen en can no bekeren, *Merl.* 34101. Den pape seide hi (*Onse Here*) dese woerde: Ganc; seght minen volke nu: . . bekeerdi u binnen vijf daghen, soe sal ic mi te u bekeren, ende u hulpe doen met eren, *Brab. Y.* III, 1472 (er staat verkeerdelijk: Soe sal ic *u* te *mi* bekeren; vgl. *Sp.* IV[3], 17, 62). Wat vreesen eist dat ons verbiet an die Romeyne ons bekeren, *Rijmb.* 29262.

2) *Zich keeren tot eene plaats*, *zich begeven naar*. || Wat darf mi roeken, in welke landen ic mi bekere, tes ic se vinde, *Flor.* 1379. Walewein vragede tien tide Taganase in welke side dat hi hem bekeren woude, *Lanc.* II, 3107. Hine darf hem nembermer bekeren, daerne goet man met ogen ansiet, III, 15579. Die leetsterre die u sal leeren, waer toe ghi best u sult bekeeren, Praet 1639. Om dat si sonder helpe sine (*zijne hulp*) ne wisten waer hem bekeren, *Rijmb.* 5832. Wi en weten ons werwert bekeren, *Sp.* II[a], 42, 20. Sente Felix wilde hem bekeren teere port, heet Geronde, II[b], 32, 18.

Op dat hi herwart hem bekere, *Sp.* II², 12, 60. Wapene! waer sullen wi ons bekeren, I³, 9, 29. Haer man die is altoos stout ende waert, daer hi hem bekeert, *Lsp.* III, 23, 138. — Vooral gebruikelijk in de uitdrukking: Waerwaert ic mi (hi hem) bekere, en derg., *waarheen ik mij ook begeve*, *waar ik mij ook bevinde*, *overal.* || Werwert ic mi bekere, ben ic ongevallich altoes, *Limb.* I, 178. (Si) bidden hem, dat hi pine om dere, werwert dat hi hem bekere, IV, 732. Een ridder dien God van ongevalle moet hoeden, waer hi hem bekert heeft, 1936. Waer ghi u bekeert . ., soe hebdi enen vrient ane mi, V, 938. Dese drie poente hout van mi, lieve kint, soe waer ghi u bekeert, *Vad. Mus.* 1, 339, 79. God onse here moet u bewaren . ., waerwaert dat ghi u bekeert, *Glor.* 565. Die const can . ., die heeft geen noet . . waer hi hem bekeert, *Belg. Mus.* 1, 129, 25. Aey lieve kint, op hoveschede, so laet mi dan varen mede, so waer (*var.* werwaerts) dat ghi u bekeert, *Segh.* 2355. Ic moet hare te dienste staen . ., soe werwert ic mi bekere, *Boerden* VII, 49. Waer dat si hen bekeren, alle die heeren op hem gapen, *Nat. Bl.* II, 1298 *var.* So waer so hi hem bekeert, *Sp.* III⁴, 15, 40. Waer dat ic mi bekere, willic u wesen onderdaen, *Lett. N. R.* 7¹, 154, 135.

3) Overdrachtelijk. *Zich gedragen*, *zich houden.* Vgl. het Gr. τρόποι, *gedrag*, van τρέπομαι, *zich wenden.* || Hoer lijf ende hoer ziele sijn pant, waer si hen bekeren, vore hare lant, *Lsp.* III, 12, 7; „*waarheen zij zich richten in zedelijken zin*, d. i. *in welke richting hunne daden zich bewegen*, *hoe zij zich gedragen.*" Hets messelijc, hoe si haer sal bekeren, *Lansl.* 567. (Dat) wi hier binnen scermen leerden (*l.* leren), soe moghen wi ons te bat bekeren ende weren herde vromelike, *Limb.* III, 1009.

4) Hem des bekeren ane of te enen, *zich in iets aan iemand gedragen*, *zich richten naar iemands scheidsrechterlijke uitspraak*, *zich houden aan.* Hetzelfde als het meer gebruikelijke *des bliven an enen* (zie BLIVEN). || Doe vraechden voert die heeren, of hijs hem soude willen bekeeren te hem lieden waert ende haer segghen houden, *Vl. Rijmk.* 700.

4) *Zich begeven aan de beoefening eener zaak*, *zich zetten tot*, *zich toeleggen op.* || Die coninck badt Blensefluеren, dat sine dede wisen ende leeren, ende te wapenen hem bekeeren, *zich in den wapenhandel oefenen*, dat hi ridderscap mocht ontfaen, *Segh.* 1120 *var.* Een scolier . . . die sal hem altoes bekeren te nutteliker leeren, *Melib.* 1080 *var.* Al woudic wijsheyt nu leren, in conster mi nu niet toe bekeren, 1301. Selke sijn die hem bekeren, dat si andre vogle luut leeren, *Nat. Bl.* III, 75. Sinen dochtren dedi leren, hem an zidewerke bekeren, *Sp.* IV¹, 2, 79 (vgl. *Brab. Y.* II, 1825). Boven al heeft (*het volk*) hem bekeert te lesene, *Amand* I, 3667. Wilstu connen ende leren vele, so saelstu di bekeren vroedelike an mine lere, *D. Cat.* 183. Eist dattu di wilt bekeren an de arme Gods, *wanneer gij u wilt toeleggen om een arme naar God te worden*, gef der werelt armen dijn goet, *Franc.* 3527.

5) *Verkeeren*, *zich bevinden*, het Lat. *versari*; vgl. onz. 7). || Si sitten onvri ende eyghen onder alle heren, daer si hem onder bekeren, *Lsp.* I, 48, 78.

BEKERICH, bnw. Van *bekeren* in den zin van *omwenden* (zie ald.). Van paarden gezegd. *Gemakkelijk om te wenden.* || Haer orse sijn groot ende snel ende bekerich haerentare, *Parth.* 3788 *Hs.*

BEKERINGE, znw. vr. Van *bekeren* (zie ald. onz. 5). *De crisis in eene ziekte*, *het keerpunt*, *het begin van beterschap.* || De nese die bloet in misseliken manieren, alse bi vervulten van enegen lede, alse die levere of die melte, of bi bekeringe van enegen ongemake of bi groter ziecheit enz., *Hs.* Yp. 62*d.* Die beginnen vallen in frenesien of diere jn siin, laetse bloeden een goet deel, want hets dicwile haer bekeringe, of sine waren te flaeu of te cranc, *ald.* 130*d.*

BEKERMELIJC (BECARMELIJC), bnw. *Klaaglijk*, *het medelijden opwekkende*, fr. *pitoyable.* || Dese danckbaerlike stemme scheelt vele van dyer bekermeliker stemmen, *Bern. W.* 97*b.*

BEKERMEN (BECARMEN, BECAREMEN), zw. ww. bedr. Mnd. *becarmen.*

1) Met het onbepaalde object *het* verbonden: *Ten gevolge van iets kermen en klagen* (vgl. *besweten*), *het zuur verdienen*, *het bezuren.* || Si stelent al den ghemeynen armen, diet met pinen besweten ende becarmen, *N. Doct.* 523.

2) Met een persoon in den 4den nv. *Klagen over iemand*, *weeklagen over*, *beklagen*, *bejammeren.* || Cuwaert den hase hi becaremde: „Owi, Cuwaert, sullen wi sceiden!" *Rein.* I, 3038. Dus bleef hi allene in goont wout drivende jammer ende ongedout ende bekarmde siin ors Blanchaert; hen weende nie man so om een paert, *Lett. N. R.* 7¹, 130, 31 (de tekst heeft ten onrechte *becariinde*; zie *T. en Lettb.* 6, 300). Hoer joncfrouwen en worden niet becarmet . . . ende hoer weduen en bescreidmen niet, *Hs. Ps.* 85*v.*

BEKERSTEN, zw. ww. bedr.; onjuiste vorm voor *bekersemen.* Van *kerseme.* Gr. χρίσμα, *heilige olie* (zie ald. en vgl. Halb. *Aant.* 353). *Zalven.* || Mettien quam daer cortelike eene duve van hemelrike in haren bec eene ampulle, ende daer in kersemen te vulle, ende alle die coningen, meerre ende minder, bekerstmender mede, alse mense sacreert, *Sp.* III⁴, 7, 81.

BEKEUREN (BEKUEREN, BECOREN).

1) Van zaken. Van *keure*, *core* in den zin van *wettelijke verordening* (zie ald.). *Een reglement maken omtrent iets.* — Vandaar de uitdr. bekuerde wateren, *wateren*, *waaromtrent bij reglement bijzondere bepalingen zijn gemaakt.* || Dat men geen baggert buyten der stede lossen noch upwerpen en sal op yements schade, noch in genen bekuerden wateren, bij der boete ende pene voirscr., *Leid. Keurb.* 149, 60 (vgl. Mieris, *Beschrijving van Leiden* 2, 518).

2) Van personen. Van *core* in den zin van *boete* (zie ald.). *Iemand eene beboeting aanzeggen* (in den zin waarin wij nog van *bekeuren* spreken). || Die sij dan bruekich vinden, die sellen sij becoren ende becoren mogen bij horen eden, *R. v. Utr.* 1, 276, 154; vgl. 295, 20; *enz.* Worde hi becoert bi twee scepen, *Keuren v. Hoorn* (*a.* 1429), § 70. Des hi elkes dages becoert worde, *ald.* § 74. — Bij uitbreiding *iemand de les lezen*, *hem berispen*, *doorhalen.* || Om dit wassic berespt saen: nu hort dese prophetie vort, daer ic aldus om was becort, Velth. VII, 10, 89.

BEKEURINGE (BEKORINGE), znw. vr. *Beboeting*, *bekeuring.* Ook concreet in de bet. *boete.* || Dese becoringe van leempten . ., van bloetwonden ende van vuysten slage . . sal men . . beteren, Mieris 2, 201*a* (*a.* 1318).

BEKIN, BEKINNEN, BEKINT. Zie BEKEN, enz.

BEKINNE. Indien de lezing van het Hs., *Troyen* 560: „Sy wart der manen saen bekinne," juist is,

moet *bekinne* een bnw. zijn met de bet. *gewaar*, afgeleid van het oude znw. *kenne* (zie ald.). Ook de lezing der *var.* in inne geeft een goeden zin.

BEKIVEN, st. ww. bedr.; mnd. *bekiven*. *Uitschelden*, *uitvaren tegen*, lat. *objurgare*. || Hier om bekeef si Gorgiam dagelijcx, *Proza-Sp.* 67*a*.

BECKELKIJN, verkleinw. van *bec*. || Sijn beckelkijn es cort ende recht, *Nat. Bl.* III, 2313 *var.* — Voor den vorm vergelijke men *sackelkijn*, *stuckelkijn*, *padelkijn*, *doekelkijn*, *bergelkijn*, e. a.

BECKEN (BICKEN), zw. ww. onz. en bedr. Van *bec*. Kil. rostro ictum facere.

ONZ. — *Pikken*. || (*De vogel*) bicte op enen boom met sinen becke, Velth. III, 29, 19. Sullen wij nu als musschen bicken, *schralen kost krijgen*, *weinig opdoen*, *Vrouw e. M.* VII, 54. — Vgl. onze uitdr. *er valt wat te* bikken.

BEDR. — *Met zijn snavel* (*bek*) *in iets pikken*. || Worme ende venijne (*l.* venijnde) slecken, die dijn lichaem sullen becken, *Wrake* III, 2401.

BECKEN, znw. o. Zie het volg. art. en BECKIJN.

BECKENGESLACH, znw. o. *Het slaan tegen een koperen bekken*, vooral als middel om het volk voor de eene of andere juridische of openbare handeling bijeen te roepen; in onze dagen nog door den omroeper ten platten lande gebruikt, b. v. wanneer er iets kostbaars verloren is of als er het een of ander belangrijk feit door een bijzonder persoon ter kennis van het publiek wordt gebracht. || Omme tselve (*goed*) oepenlycke den eersten weeckmerctdag andie putte upt merctvelt te vercoopen mit een beckengeslach, *K. en O. v. Delft* 41, 8, vgl. 37, 1; *enz.*

BECKENEN, zw. ww. bedr. Eig. een onz. ww. met de bet. *tegen een koperen bekken slaan*. Zie BECKIJN en BECKENGESLACH. Bij uitbr. ook gebruikt voor *kleppen* in 't algemeen, en met het obj. *clocke* verbonden. || Dat ghy clocken beckent ende alrehande teeckene slaet ende doet, *Gesch. v. Antw.* 3, 579.

BECKER, andere vorm (met *umlaut*) voor *bakker*. || Sconincs becker vulde dander broet met goude, *Vad. Mus.* 1, 45, 18. — Zie verder BACKER.

BECKET (BECKEDE), bnw. Van *bec* in den zin van *schulp*, *puntig uitsnijdsel* (zie ald. 3). *Gebekt*, d. i. *gepunt*, *geschulpt*, *uitgesneden*. || Dat ghene vrouwe, die in onser stat . . wonachtich is, zal langher beckede mouwen draeghen, dan tot dien utersten lede des cleijnen vinghers, *Overijs. Recht* I[2], 56. Dat si noch knopede mouwen, noch karspedoeke, noch bonte voederen, noch beckede mouwen noch bestemde en draghen, Mieris 2, 341*b* (*a.* 1324).

BECKIJN (BECKEN), znw. o. Eig. *elk bekken*. 1) *Waschkom*, vooral voor het *wasschen der handen*, hetwelk in den riddertijd een meer noodzakelijk huisraad was dan thans en daarom ook herhaalde malen voorkomt. Vergl. ons *scheer*bekken. || (Hi) ghinc hoofscelike hande dwaen ten beckinen, daer hise vant staen, *Parth.* 549. Van argher coppe men dicke drinct, dan uten arghesten beckine, 554. Doe brochtemen Waleweyne saen een beckijn van roden goude . .; men gaf hem water ende hi ghinc dwaen, *Wal.* 986. Een scone beckijn ende een dwale vant daer Walewein ghereet, 2680. Scone beckin ende witte dwale, 6738. Men brochte hem dat water saen in twee guldine beckine, *Ferg.* 256. Die ene joncfrouwe die tafle leide, dandere brochte becken ende dwale, 3676. (Hi) dwoech sine handen in een beckijn, 3821.

2) *Het bekken*, waarmede iets ter kennis van het publiek gebracht wordt. Vgl. BECKENGESLACH.

3) *De schedel van het menschelijke hoofd*, gewoonlijk hersenbecken geheeten. Z. ald. en vgl. BECKINEEL.

4) Een *koperen bekken*, dat als versiersel aan de stang van den weerhaan op openbare gebouwen aangebracht werd. Zoo *Invent. v. Brugge* 5, 270; 331; 333; 6, 491 e. e.

AANM. — Foutief is *becken*, *Belg. Mus.* 1, 118: „Mijn herte es an u ghevest (*Hs.* ghebest), als een clesse (*klis*) aen een becken hest (hs. hect)". Men leze *vest* voor *hect*, en *hecken* voor *becken*. Zie *Tijdschrift* 3, 181.

BECKINEEL (BECKENEEL), znw. o.; mv. *beckinele*. Met den bastaarduitgang *eel* (vgl. ons *houweel*, *tooneel*) gevormd van *becken* in den zin van *hersenpan* (vgl. het mnl. *hersenbecken*).

1) *De hersenpan*, in welken zin het woord *bekkeneel* nog gebruikt wordt. Kil. beckeneel, hooftschotel, *cranium*. || (Hi) sloech enen boven opt beckeneel, dat hyt gecloven heeft tot sijn ogen, *Grimb.* I, 3679. Dat hi helm ende cuffie sciere ende dat beckeneel mede al dorstac, *Lorr.* II, 3747. (Hi) doresloech hem altemale coifie, halsberch ende beckineel ende van den hovede tbeste deel, *Ferg.* 2700 (in plaats van halsberch leze men *helm*, want blijkbaar is het een slag op het hoofd). Het op de twee laatste plaatsen genoemde *cuffie*, *coifie* is *beckeneel* in de bet. 2).

2) *Een bedeksel der hersenen*, *een stalen of ijzeren kapje*, dat onder den helm werd gedragen en op het hoofd sloot, om de kracht van toegebrachte slagen te verzwakken. Ook genaamd *salade* (*Keurb. v. Leiden* Gloss.), *ijzerhoet* (ald.) en *coifie* (fr. *coiffe*, het nederl. *kuif*); mlat. *cerbellaria*. Blijkens *Rek. v. Gent* 1, 239 kostte zulk een beckineel ongeveer 5 ₰, d. i. *f* 30. (Hi) doresloech hem helm ende beckeneel ende van den hoefde een groot morseel, *Ferg.* 4785. Met sinen swerde hi afdroech half den helm ende tbeckeneel, 2396. (Hi) quarteleerde hem altemale den goeden helm van brunen stale, int beckeneel maecti ene scure, *Flovent* 570. Dbeckeneel was so goet, datter tswert op onstoet, 588; ook *Lett. N. R.* 7, 148, 147. Seghelijn verhief sinen brant . . . ende sloech hem opt beckeneel boven, *Segh.* 8596 (tekst: *hersenbecken*). Helme hadden si ende beckenele, *Alex.* I, 846. Curien, selscutte ende beckineele, *Rose fr.* 248, 19. Want hi den riken helm . . . ende tbeckeneel spliten dede, *Grimb.* I, 4830. (Hi) sloech hem metten sweerde nu opt beckeneel, dat hem spleet, II, 2003 *var.* Dat daer tsweert dore (*door den helm*) dranc ende dore tbeckeneel mede, 2301. Men sloech croken in geheelen helmen ende beckeneelen, 2519. (Hi) sloech den ridder loefsam opt beckeneel van brunen stale, *Lorr.* II, 494. (Hi) sloech hem op sinen helm van finen stale, dien hi doorsloech metten beckeneel, so dat hi den ridder dat hooft cloofde totten tanden, *Huge v. Bord.* 66. I beckineel, II ijserine hantscoen, „*un bachinet*, II *wantelets*", *Livre d. Mest.* 26 (*bachinet* is het verkleinw. van *bacin* = *bassin*, d. i. *bekken*; vgl. Burguy, *Gloss.*). Die sel hebben een pansijser, een ijserhoet of beckeneel, *Leid. Keurb.* 158, 22.

3) Ook voor *den helm* zelf in gebruik. Kil. *galea*, *cassis*. || Diere hadden een groot deel beide wanbeys ende beckeneel ende een deel haddenter platen, Heelu 6249. Dat op deze plaats niet het gewone *beckeneel* bedoeld is, blijkt uit de omstandigheid, dat alleen de voornaamste wapenen opgenoemd worden: sommigen hadden *harnassen* en *helmen*, anderen *schilden*.

BECLACH (BECLAECH), znw. o. (mv. *beclage*, *-n*). *Klacht* (*tegen iemand*), *grief*, *blaam*, *berisping*. || Aldus antwoorde Ghisebert .. op sulc beclach ende besprec, als hem Evert . . doet opter helfte van der husinghe ende hofstede, *R. v. Utr.* 2, 193. Mids den beclage, dat Daneel de schoutete . . hem beclagede van diverschen pointen ute sinen tsaertere, ende dat men hem diere onghebruuc dede, *Gendsch Chtb.* 12. Ist dat hi (*Nobel*) mi voert alle broeken, sculden, beclaech (mv.) ende anvechtinge vergeven wille, so en wort nye coninck soe rijcke als ick hem maken wille, *Proza-Rein.* 33 *v.* Doe Frontonius haer beclaech hoerde, *Vaderb.* 210 *c.* Op dat ghi sonder beclaghen sijt in heilicheden voer Gode, *Hs.* 75, I *Thess.* 3, 13.

BECLACHTE (BECLACHT), znw. vr. en o.; mv. *beclachten*. Van *beclagen* in den zin van *klagen over iets* (zie ald.).

1) *Reden van beklag*, *grief*, *klacht*. || Si vertrocken hem sonder letten haer lieder beclachte an beede zijden, *Denkm.* 3, 119, 22.

2) *Beschuldiging*, *aanklacht*, *punt van beschuldiging*. || Alsoe dat hij op sinen vryen voeten wel heen mach gaen sonder enich beclachte van yemant, *Proza-Rein.* 86 *v.* Dan sullen sy hem overgheven bescreven alle pointen hairre beclachten, Matth. 30. Of die lantsheer verbonden is synre steden, lant ende luden hair beclachten aen te nemen, *ald.* Up alle die welcke beclachten de voirnoemde van Dordrecht veel dilayen ende vertrecken genomen hebben, sonder eenichsints hun te willen saten ende verstaen, V. d. Wall 571 (*a.* 1444). Deselve beclachten . . . ende bruecken te ... beeteren, 572. Alle de faiten, bruecken ende begrijppen in den voirnoemden beclachten verclairdt, 572. Om hun te hoiren ende verantwoirden up die voirscreeve beclachten, *ald.* Zo hebben dekin ende ghezworne . . . ghehoort heessche ende beclachten van partien an beede zyden, Cannaert 392. Zie ook *Invent. v. Brugge* Gloss. 593 *a.*

3) *Twist*, *oneenigheid* (vgl. het Lat. *expostulatio* en het Fr. *querelle*; lat. *querela*). || Langhen tijt discoort ende beclachte opgestaen heeft geweest tusschen onse kerke ende den scolaster van Brussel, *Belg. Mus.* 1, 2.

BECLAECH. Zie BECLACH.

BECLAECHLIJC, bnw. en bijw. — Als bnw. *Datgene waarover te klagen is*, *berispelijk*. Vandaar het znw. *beclaechlijcheit* (zie ald.). — Als bijw. *Op eene klagende wijze*, *klaaglijk*. || Hier wt mercte die paeu, dat hi bescaemt wort ende sprac beclaechlic mit toerne totten eghel aldus, *D. War.* 6, 199. Hetzelfde als *bekermelijc* (z. ald.).

BECLAECHLIJCHEIT, znw. vr. *Reden van beklag*, *berispelijkheid*. || Dat u siel ende u lichaem sonder enighe beclaechlijcheit moet worden gevonden in der toecomst ons heren Jhesu Christi, *Getijdeb. S.* 16 *b.*

BECLAGEN, zw. ww. onz., bedr. en wederk. Mnd. *beklagen*; mnd. *beklagen*.

ONZ. — *Treuren*, *weenen*, *klagen*. Kil. beklaghen ende jameren, *lamentari*, *plangere*. || Si beclaechde ende weende mit alre devocien, *Pass. W.* 102*c*.

BEDR. — 1) Met den 4den nv. van den persoon.

a) *Betreuren*, *over iem. treuren na zijn dood.* || Als dit Werrijns volc sagen, begonden sij te beclagen haren heere en seiden: Wij sijn nu al verloren, want ons Heere is doot, *Heemsk.* 120.

b) *Beklagen*, *medelijden hebben met.* || Der vrouwen (ellipt. gen.) si alle met herten beclagen, *Segh.* 9160 *var.* Wat wonder eest dat Onse Here dien beclaeght dus sere, *Wrake* III, 1849.

2) Iet. — *a*) Met een 2den of 4den nv. *Over iets klagen*, *het betreuren*, *spijt hebben van*. || Sommeghen ingelen, beclagende das, dat Lucifer soe scone was, *Lucid.* 574. Dies noch heden alle daghen alle die werelt mach beclaghen, *Wrake* I, 74 (vgl. vs. 1094, waar het wederk. *hem beclagen* met den 2den nv. gebruikt wordt). Hem was die lede bunc so groot, dat hi beclaghede sijn ghewin, *Rein.* I, 1528. Si deden overlast des hertogen dienaren, twelc si namaels beclaechden, *Exc. Cron.* 113*d*. Daer wasser vele diese daer of (*v. h. geloof*) toghen, als (= *hetwelk*) hi dicwile beclaghet in sinen epistelen, *Hs.* 75 *f.* 1*b*. Ay lacen, ick mach wel beclagen der deerliker moort, *Huge v. Bord.* 78.

b) Met een afh. zin. || Sinte Franciscus beclaghede seer, dat men die doechden afterliet, *Hs.* 88 *f.* 88*a*.

3) Met den 3den nv. van den persoon, nl. God, en den 4den van eene zaak, nl. eene zonde. *Berouw toonen aan iemand over iets*, *berouwvol belijden*. || Gode beclagedi sine scout, *Sp.* III•, 21, 14. Ongehorde dorpre sonden beclagedi Gode daer tien stonden, IV•, 58, 154. Inden beghinne vander missen soe seldi belien ende beclaghen Gode uwe sonden, Ruusb. 4, 68.

4) Enen —, *iemand in rechte dagen*, of *aanklagen*, *beschuldigen*. Vandaar ons *beklaagde* (reeds Matth. 149, e. e.). Zoowel in civiele als in crimineele rechtspraak. || Alsmen yemant zijn huys of zijn erve aenspreect, die mach ses weken stille sitten, wil hy, eer hy ten antwoerde coemt, van den eersten dage dat hy beclaget wort, *Dingt. v. Delft* 24 P. beclaeght J., dat hi H. stac ene wondde, *Invent. v. Brugge* 2, 85. Daer af hi vor den coninc van desen heren es beclaghet, *Rein.* I, 1348. Dat ghi trect, oom Reinaert, tote des coninx hovewaert, daer ghi wel sere sijt beclaghet, 1373. Gelijc den clager ende die men beclaegt aldair een dach van rechte geleit is, . . also mach die beclaechde hem wel mit recht vrien, als hem ter vierschair, dair hem een dach van rechte geleit is, niement en beclaecht, Matth. 150. Ist dat yement des anders beeste roeft . ., wort hy des beclaecht . . ., hy salt beteren, 209. Wie dat wettelic wert beclaecht van scnlde, daer af heeft de meyere twaelf penninghe. Ende den beclaechden sal men ende is men schuldich te bringhene in tprostens vanghenesse, *Gendsch Chtb.* 37. Niemen moeyen noch beclaghen noch aenspreken, *D. Orde* 216.

5) Iet —, *zijne aanspraken op eene zaak in rechte doen gelden*. || Soe selmen op elcken dinghedach dat goed beclaghen, ende weder daghen als voorsz. is, *Dingt. v. Delft* 25. Coemt yement, die op dat erve te seggen heeft . ., seggende: Ic beclaghe dat erve, Matth. 113. Ist dat niement en coemt, voir dat erve volboden is, diet beclaecht, of die ontnaestinge dair an gheert, die rechter doet lopen een vonnis, 114. Worden die erve van scepenen vry bekent, of worden die niet beclaghet mit voirwairden off brieven, so sal die gene, des terve is, dat erve belasten na sinen sin, 116. Van eenen scepe, dat hij beclaghet adde, *Rek. v. Gent* 1, 455.

6) Ene cuere beclaghen, *eene vergadering bijeenroepen*, *uitschrijven*, *beleggen*. || Dat elc van beede den wateringhen zouden doen beclaghen noch eene cuere ende te kennen gheven den notablen, die al daer niet en waren, *Vad. Mus.* 4, 107. Int jaer 1431 hebben beclaecht ghezijn cueren ter diverschen stonden, in de wateringhen vander Groede met haren medeplegers, *ald.* Omme dat alle dese

zaken wettelike ghedaen ende overeenghedreghen zijn in eene wettelike beclaechde cuere van beede den wateringhen, 108.

WEDERK. — Met den 2den nv. der zaak of van den persoon. *Zich over iemand of iets beklagen.* || Des beclage ic mi nu tote u ende soude mi gerne wreken nu, *Parth.* 6728. Tfolc dat beclaegdem sere der pinen jeghen onsen Here, *Rijmb.* 5547. (Hi) beclaegde hem der sorghen, daer ne God uut moeste borghen, 9345. Die wet (*de overheid*) maghes hare beclaghen, 31133. — Ook met eene bepaling met het voorz. *van* in plaats van den 2den nv. || Dat men allen den ghenen ghenouch doe, die hem met redeliken zaken van mi te beclaghene sullen moghen hebben, *Vad. Mus.* 4, 357. Hem beclagen van Gode, *Hs.* 80 *f.* 43*c*.

BECLAGENISSE, znw. vr. *Beklag*, *klacht*, *aanmerking.* || Of die rechter sonder beclaghenisse vanden vianden sijn hant dair an slaen mach ende worden selve clagher, Matth. 13 en 185.

BECLAGER, znw. m. *Klager*; *hij die mort*, *murmureert.* || Die beclaghers sullen die wet leren, *D. B. Jesaia* 29, 24 (Vulg.: *mussitatores* discent legem).

BECLAGINGE, znw. vr. Van het onz. *beclagen* (zie ald.).

1) *Het weenen*, *jammeren*, *schreien*, *misbaar.* || Dat volc dat deze beclaghinghe ende screyinghe hoerden, die screyden drovelic, *Gest. R. f.* 19 *d.*

2) *Reden van beklag*, mv. *beclagingen.* || Om dat hi beclaghinghen in mij vonden heeft, so heeft hi ghewaent dat ic sijn viant bin, *D. B. Job* 33, 10.

BECLAPPEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beclappen*, *beclaffen.* Van *clappen* (zie ald.) en verg. ons *achterklap.*

1) *Kwaad van iemand spreken*, *iem. belasteren.* Kil. *infamare*, *diffamare.* || Soe begonsten sommighe quade luden sinte Gregorius te beclappen ende seiden, dat hi als een overdadich man alden scat der kerken verteert hadde, *Pass. W.* 235 *c.* Daer om soe soude ic . . niet besculdicht of nydelic beclapt werden, *Gest. R. f.* 165 *d.*

2) *Verklappen*, *verklikken.* Kil. *deferre.* || Ist dat ghi mi beclappet, ic sal u hoeft . . . met voerhameren an stucken slaen ende breken, *Gest. R. f.* 64 *d.* Soo wie van valsche maet beklapt werdt, ende by twee scepenen verwonnen, *Handv. v. Enkh.* 12 *a.*

— AFL. beclappinge. || Hoe datter vele overmits beclappinghe of aenbrenginghe van den beelde werden gedoot, *Gest. R. f.* 64 *d.*

BECLAUWEN, zw. ww. bedr. *Iemand als het ware met klauwen aangrijpen*, en verv. in het algemeen *vangen*, *zich van iemand meester maken.* Door Velthem gevormd woord. || Rechte na des aers sede, die sine pride node laet gaen, die hi heeft met clawen bevaen, al dese gelike mocht men sien van den keyser ginder gescien: hi wilt beclawen sine vianden daer, Velth. V, 30, 44.

BECLEDEN, zw. ww. bedr. *Inkleeden*, *een schoonen schijn geven aan.* || Ic can terstont mijn escusacie becleeden: ic ben sieck of elders dach gheseit (*ontboden*), *ZVl. Bijdr.* 6, 330, 88.

BECLEMMEN. Zie BECLIMMEN.

BECLIJF, znw. o. Stam van het ww. *becliven* (zie ald).

1) *Voorspoed*, *welvaart*, *voordeel* (vgl. BECLIVEN 2). || Huer eer ich gheer voral beclijf, *OVl. Lied. e. G.* 228, 38. Gi (*Maria*) sijt ene die dierste olive ende meer gehoget in uwen beclive, *in uwen verheven toestand*, *als moeder Gods*, dan nie minsce die werd geboren, Velth. VIII, 34, 5. Dan esser van een ander ghijse, die den crijghe volghen om wat beclijfs, *D. War.* 1, 412, 154. *D. War.* 1, 412, 154. Sullen wy niet muegen van ons beclijf den crijch ghecrighen? 427, 619. Voort zo zoudy te zynen beclijfve . . . van allen trybuten zijn bevrijt, *ZVl. Bijdr.* 5, 326, 369.

2) *Voortduring*, *bestendigheid* (vgl. BECLIVEN 3). || Mijn prizen es haer vele te clein, dies weinscic haer al heils beclijf, *OVl. Lied. e. G.* 198, 15. Ghestade blijf maer dijn beclijf, dan doet di nummer scade, 126, 28.

BECLIMMEN (BECLEMMEN), st. ww. bedr. en onz.

BEDR. — *Beklimmen*, *bestijgen.* || Daer zy waenden gaen eten, moesten zy thuus beclemmen met grooten aerbeyt, *Vad. Mus.* 5, 21. Om Molkenhuse te stormen of te beclimmen, Matth. *Anal.* 3, 311.

ONZ. — *Oprijzen*, *opklimmen.* || Wat sidi ontzet ende wat beclemmen ghepense in uwe herten? *Hs. v.* 1348, 131 *b* (*Luc.* 24, 38).

BECLIPPEN, zw. ww. bedr. Kil.: beclippen, becleppen, *deprehendere*, *capere transenna aut laqueo.* Van het eveneens bij Kil. voorkomende *cleppe* of *clippe*, d. i. *transenna* of *laqueus*, het tegenwoordige *klep.* *Als in een strik of knip vangen*, *verstrikken*, *overvallen*, *verschalken.* || Also alsi liepen scumen . ., so worden si som beclipt, Velth. VI, 16, 31. Dat die conincghe van Egypten blide waren dat *sine* beclipten ende *sine* beringheden met menegen man, *Limb.* VII, 795. Consti beclippen dese viere ochte den enen . ., gi sout die scande . . . altemale vergeten der mede, *Lorr.* II, 2513.

BECLIVEN, st. ww. onz. (*becleef*, *becleven*). Mnd. *bekliven*; mhd. *bekliben.* Van *cliven*, den grondvorm van het ww. *kleven.* Eig. *samenhang krijgen*, *zich vormen.* Vgl. het mhd. *klîbetac*, d. i. de dag van Maria's *ontfangenis.*

1) *Opschieten*, *wortel schieten*, *ontspruiten*, van boomen en zaden gezegd. || Ghelijc dat saet dat men mede in derde werpt . . ende dat beclijft ende brinct vrucht, *M. en Vr. Heim.* 1010. Ware hi oec met wiven, van hem ne mochte niet becliven enich saet, 695. Doe die bome becleven waren, dedi desen muer . . . maken al omme dit porprijs, *Rose* 575 (fr.: „Quand les arbres furent creü"). Daer na so comt de quade gheest ende raeptet op daert ghesait was, dat nien beclive in den gheloeve, *L. v. J. c.* 93. Mar want dat saet engheene wortele en heft in har herte, so en caent in hen niet becliven, *ald.* — Fig. van kwaad gezegd. || Omdat God niet en woude, dat wortele ofte zaet zoude van dien quaden stroncke bliven, daer noch arch of mochte becliven (*voortspruiten*), *Lsp.* I, 29, 111.

2) Overdrachtelijk. *Voorspoedig zijn*, *toenemen in welvaart*, *voorspoed genieten.*

a) Van personen. || Mochtic mijn dinghen houwen staende, dat al die werelt waende dat ic nymmer soude becliven, nochtan woudde ic vruechden driven, *Vrouw. e. M.* III, 9, 3. Groot baraet met wiven driven laet zelden yement wel becliven, Praet 1124. Wat here dat hem daer toe set, dat hi sijn meente laet becliven, gheen beter scat en mach hem bliven, Hild. 24, 256 en 238, 84. Waer mochten doe die scalken bliven, die nu ter werelt soe veel becliven, *zoo in eere zijn*, 19, 23. Die weeldich wilt zyn, blyve thuys; die blyft, hy beclyft, *Spreuken* 87.

b) Van zaken. *Toenemen*, *wassen.* || Altoos soude die doecht becliven ende wassen, *Vad. Mus.* 1, 92, 74.

3) De gewone bet., welke nog niet geheel in

onbruik geraakt is en waarbij de oorspronkelijke bet. en de verwantschap met ons ww. *kleven* zich nog doen gevoelen. *Blijven*; *blijven bestaan*; *bestendig*, *voortdurend zijn*, Gr. *διατελῶ ὤν*.

a) Absoluut. || Wille hi becliven, behouden bliven, so moet hi plien alsulke dinghen als zi voortbringhen, Praet 1703. Si mochte noch wel werden een boem ende met sueter vrocht becliven, dan si te voren hadde ghedaen, *Vad. Mus.* 1, 359, 60. Wildi duechdenlijc becliven, *OVl. Ged.* 3, 126, 204. Om dat hi clare ende wale tonghelove alte male ontwortelen woude ende verdriven datter niet meer en zoude becliven, *Lsp.* II, 48, 711. Quaetheide mach daer niet becliven, soe moet ghehoont int ende wesen, Praet 1055. — Ook in de uitdr. becleven worden, *voortduren*, *bestendig zijn*. || Dat horen toern word becleven, die nye ontrou en had bedreven, Hild. 206, 253. — Somtijds raakt het begrip *voortdurend* geheel op den achtergrond en beteekent *becliven* niets anders dan *zijn*. || Ja sal trouwe staende bliven, dat sal bi desen tween (*arbeid en handel*) becliven, *Teest.* 3384. Dese poenten, daer si becliven, moeten edelheyt verdriven, 2074.

b) Met den 3den nv. van den persoon. *Iemand bijblijven*, *bestendig iemands deel zijn*.

α) Met eene aangename zaak, iets goeds, als onderwerp. || Van daghe te daghe voerwairt meer sal u der werlt lof becliven, Hild. 196, 61. Soe willen wy Gode bidden, dat ons sine hulpe moet becliven, 189, 119. Als die jaren hem becliven 70, 209. Doet ons God sijn hulp beclyven, 108, 128. Sinte Jacop . . helpt mi, dat . . mi Gods gracie beclive, *Vad. Mus.* 5, 325, 18. Alstu zonde ende quaet beghinnes, Gods gracie sal di niet becliven, Praet 2373. Gode en moet geen danc becliven, *Rincl.* 997. Also mote mi becliven goet ane die siele ende ane dleven, *Lanc.* II, 44208. Van haestecheiden comt selden goet, dat u in eren moet becliven, 45774. Gi moet bliven daer u al goet moete becliven, 46487. Ic wille dat u al goet beclive, III, 1066. Selden siet men hem becliven tgoet dat qualike es ghewonnen, *Bouc v. Sed.* 163.

Aanm. — Een enkele maal wordt de persoon tot ondw. gemaakt en de zaak als eene bepaling met *mede* er aan toegevoegd. || God, die almoghende sy moete gracie verleenen dy, daer ghi moghet becliven mede te commene ter eewigher salichede, *Amand* I 4308 (hetzelfde als: „de gracie, die di moghe becliven").

β) Met eene onaangename zaak, iets kwaads, als ondw. || Becleve hem also menigen vlouc, . . alse hem es gebeden, hi ware te nyeuten, *OVl. Lied. e. G.* 336, 629. Commer sel becliven menighen mensche behalven u, Hild. 13, 12. — Als tontbiten is ghedaen, soe sel u hongher groot becliven, 200, 65. Hem sal becliven mijn ban, *Wap. Mart.* III, 7.

c) Met het voorz. *ane*, en eene zaak als ondw. — *α*) Hetzelfde als met den 3den nv. en zoowel van iets goeds als van iets kwaads gezegd. *Iemand bijblijven*, *het deel zijn van*, *blijven rusten op*. || Diet volc mit onrecht zeer bescheert ende ghi dan mede der baten gheert, ende laet hem daerom dienre bliven, tonrecht sal an u becliven, Hild. 46, 139. Opdat goet wille an di beclijft, *Rincl.* 213. Mach Godts bermherticheyt aen my beclyven, *Mar. v. N.* 41, 997. Dan sel hoop an ons becliven, Hild. 160, 303. Diere gewant ende edel side moeste ande goede becliven, *Vierde Mart.* 695. Pays moet met hu allen bliven ende salichede sal becliven an hu allen, die hier sijn, *Amand* I, 5361.

β *Vat op iemand hebben*, *zich aan iemand hechten.* || An u (Maria) ne mochte nie becliven ghepeins van dorperheden, *OVl. Lied. e. G.* 51, 51. Here her coninc, dat moet bliven, want u te leerne niet en es, en mochte aen u niet becliven, *Salad.* 75 (*Belg. Mus.* 6, 96). En hadde de minne des joncheren Echytes ane mi niet becleven, ic ware in mine ere bleven, *Limb.* I, 1980. — Met een persoon als onderw. *Zich aan iemand hechten*, *iemand voortdurend bijblijven.* || Men mach . . te samen twee heeren dienen niet ende an beeden becliven, *Denkm.* 3, 50, 998. Den duvel . . die bi hem dan blivet, ende aen hem also beclivet, dat hi een duvel heten moet, *Tien Pl.* 1065. — Ook in de uitdr. becleven sijn ane, *gehecht zijn aan.* || Den andren blinden . ., dien therte ane Gode was becleven, *Vad. Mus.* 1, 46, 25. — Becleven bliven ane, *blijven rusten op.* || Altehant soe bleef die vloec an die kinderen becleven mit Goods wrake, *Pass. W.* 136*d*.

d) Met het voorz. *in*.

α) Met een persoon als ondw. *Zich hechten aan*, *blijven bij*, *aan* of *in iets*, *iets behouden.* || Dat si . . haer ingheborne nature verdriven ende in vremde nature becliven, *Teest.* 3017. Wie in Gods minne vaste blivet, in gode hi seker beclivet ende God beclijft weder in hem, *Tien Pl.* 309. So mach hi in eren becliven, *Lsp.* III, 3, 513. So salne int weldoen doen becliven, *Denkm.* 3, 49, 970. Die wil becliven in te minnene wiven, *OVl. Lied. e. G.* 115, 43. Minre, die in minnen beclive, 376, 1831. Saghen si die vroede in goede becliven, 482, 89. In desen staet . . wel becliven, *Amand* I 5593. In den niewen wech sal men bekliven, II, 2158.

β) Met eene zaak als ondw. *Blijven in.* || Een edel roese die hebbic vonden, mocht so becliven in therte mijn, *Denkm.* 3, 196, 1 (*van der roeu des crucen*). Dat vort ane in ons becleef, *Vad. Mus.* 2, 408, 100. — Ook in de uitdr. becleven sijn in. Met eene zaak als onderwerp.

1°. *Gehecht*, *vastgehecht zijn*, in eig. zin. || Des anders daghes hebben si met dien hare speren ghelovert ghesien ende in die erde scone becleven, *Brab. Y.* II, 2910.

2°. *Gehecht zijn aan iets*, in fig. zin. || Het ware recht dat ment (*het goed*) hem name ende lietene in sijn armoede leven, daer sine nature in is becleven, *Lsp.* I, 28, 70 *var.*

3°. *Onafscheidelijk verbonden zijn met iets.* || Hen naket die helsche gloet, daer rouwe in es becleven, *Vierde Mart.* 196.

4°. *Onafscheidelijk verbonden zijn met een persoon*, *vastgeworteld zijn in*, *een karaktertrek zijn van iemand.* || Gheven, in wient es becleven, ghene doghet en selmen van hem zwigen, *Van ghevene* 105. God ons Here den ghenen mint, daer miltheit in es becleven, *Vad. Mus.* 1, 341, 3. Hovessche meltheit . ., die in hem es becleven wel, *Cass.* 268.

e) Met het voorz. *te*. *Blijven in* of *bij.* || Wi becliven te haren vonnesse die sijn verloren, want wi Gods gebod verhoren, *Sp.* II^{b}, 40, 40 („*wij blijven in het vonnis van*," d. i. *ook op ons zal toegepast worden het vonnis van* enz.). Lantsheren die ter doeght wonden becliven, *Teest.* 949. Doepen, daer men bi beclive ten eweliken salegen live, *Sp.* II^{1}, 20, 73.

f) Met het voorz. ute. *Verwijderd blijven van.* || Ach! wat ees siere sielen te bat, die uter wijsheit Gods becleef, *Rincl.* 503.

— De onbep. wijs als znw. gebruikt, *Sp.* II[a], 67, 81: Mi es beter met Gode te bliven, dan te levene in des vleesch becliven, d. i. „dan te leven in *het blijven* des vleesches," m. a. w. „dan in het vleesch te blijven leven."

BECNAGEN (BEKNAGEN), st. en zw. ww. bedr. Het transitieve *cnagen* (zie ald.).

1) In eigenlijken zin. *Knagen aan*, *afknagen.* Vgl. *becnauwen.* || Een wolf becnaegde bene vele, *Esop.* VIII, 1. Het was als oft all omme ende omme van den musen off van honden beknaecht hadde gheweest, *Vaderb.* 14*a.*

2) In overdrachtelijken zin. Iet becnagen.

a) Van *beleedigingen* enz. gezegd. *Ze opslikken*, *verduwen*, *er op moeten knabbelen als op een been.* || Hy en is niet levende, . . diet sonder verdienst wel soude becnagen, *Mar. v. N.* 7, 142.

b) *Beknibbelen*, *ergens aan knagen*, *het willen verkleinen*; vgl. 3 *a*). || Diet al beknaghen wil te voren wat hi ghift, tis cost verloren, Hild. 241, 87.

3) Enen —.

a) *Aan iemands eer*, *goeden naam* enz. *knagen*, *afbreuk trachten te doen*, *iemand in een kwaden naam brengen.* || Die u beniden, bedrucken ende becnaghen, Ruusb. 5, 133.

4) Enen —, *iem. kwellen*, *martelen.* Vgl. onze uitdr. *iemand knauwen.* || Die viant fel . . hi smijt, hi cloppet, hi maket rebel, op dat hi ons mach in die hel becnaghen, *Hor. Belg.* 10, 133.

BECNAUWEN, zw. ww. bedr. Het transitieve *knauwen. Aan iets knauwen*, *knabbelen.* || Die wisse, daer die bake an hinc, becnause, soe es so vet, *Rein.* I, 225.

BECNOFTELIKE, bijw. *Beknoptelijk*, *bondig.* || Cronijcken . ., die seer cortelick ende becnoftelick procedieren tot hoer tijden toe, *Fasc. Temp.*, *Prol.* 2*v.*

BECNOPEN, bedr. onr. zw. ww. (deelw. *becnoft*). Vgl. ons *beknopt.* Mhd. *beknüpfen*; mnd. *beknuppen.*

1) Eigenlijk. — *a*) *Vastknoopen*, *aanhechten.* || Elc laken sel hebben een nopteken . . ende dat nopteken sel becnoft wesen in een horn (d. i. *hoek*) van siin selfs laken, *Leid. Keurb.* 122 § 1.

b) *Vastbinden.* || Dan dedemen al sine lede, dat mense met senuwen becnochte, dat si incrempen souden, *Sp.* II[1], 44, 170 („crudis eum nervis astrinxerunt").

2) Overdrachtelijk. *Iets vastknoopen aan iets*, *naar aanleiding* of *in den geest van iets*, *wat vroeger gedaan is*, *iets anders doen.* || Die dan een werc beghint van baten, die mach op teynde hem zeer verlaten, ende leven in goeder hopen, can hi tmiddel wel becnopen, als dbeghin ende teynde wijst, Hild. 89, 5; „*indien hij het midden in denzelfden geest bearbeidt als het begin en het einde.*"

BECOELEN, zw. ww. onpers. Van *koel*, in den zin van *kalm. Kalm worden*, *bedaren.* Van het weder en vooral van den wind gezegd. *Gaan liggen*, *stil worden.* || Doe hilt hi tschip te winde waert dattet weder rechten soude, mar het becoelde alsoe houde ende dat zeyl sloech anden mast, Hild. 80, 58. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. *Windstilte.* || Die mast die most int water zwinghen mitten zeil in dat becoelen, *ald.* 64.

BECOKELEN (BECOECKELEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bekochelen*; mhd. *begougeln*, *begoukeln. Begoochelen* (*Diut.* 2, 217: becokelen, *hariolari*). In het Mnl. vooral gebruikt met het voorwerp *oogen. Het oog verblinden.* || Des gelijcs doen dese gokelaers mit enen crude, dat elitropia hiet ende becokelen der lude oghen daer mede, *Barth.* 548*b.* Die ander ogen maect hi (*de steen*) dat si doncker schinen, die daer bi comen ende becokelse, dat si niet sien en mogen, 557*a.* Hy bekoeckelt hem die ogen, *Spreuken* 37.

BECOMEREN. Zie BECOMMEREN.

BECOMEN, onr. ww. bedr., onz. en onpers., (verl. tijd *bequam* of *becam*, *OVl. Lied. e. G.* 237, 125; *Franc.* 8906, e. e.; mv. *bequamen*; deelw. *becomen*). Mnd. *bekomen*; mhd. *bekommen.*

BEDR. — 1) Het transitieve *komen* (vgl. *begaan*, *beschijnen*, enz.), *zóó komen*, *dat men iemand inhaalt*, *bereikt*; *bij iem.* of *iets komen*, *hem overvallen.* Vgl. mhd. einen bekommen, *ihn einholen*, en BEGAAN A *f*, en B *a*). || (Hi) bequam se daer in enen dan, ende sloecher daernaer, dat van den vier dusent ribauden daer maer en bleven te live veertich man, *Merl.* 20797.

2) Van de zon gezegd. *Iemand beschijnen.* || Jan, so laet ons nedersitten onder desen sconen bome, dat ons die sonne niet en become, *dat wij niet in de zon zitten*, *Teest.* 2129.

ONZ. — A. Absoluut.

1) *Komen*, meestal met eene bepaling met *te.* || Si sloughen doot altemale, diese werden (d. i. *weerden*) . ., so dat men bet vort bequam daer die raetsiere waren, *Sp.* I[a], 14, 62 „*zoo dat men dichter kwam bij de plaats*, *waar*, enz." Al tgestichte daer omtrent slechts ter erden al bequam, dat menegen mede dleven nam, II[a] 39, 49 „*het geheele gebouw kwam plat* (slechts) *op den grond neer.*" Wat becoemdi tot mi, tot enen man dien gi hatet, ende hebten van u verdreven? *D. B. Gen.* 26, 27 „*waarom zijt gij tot mij gekomen?*" Het (*bloed*) becomt in den mont van den aderen, Jan Yp. 50. — Vooral gebruikelijk in de uitdrukking waer hi (si) bequam (bequamen), d. i. eig. *waar hij henen ging*, m. a. w. *waar hij belandde* of *bleef*, *wat er van hem werd.* Vgl. BECOMEN, onz. 5) = *worden*, en deensch *at blive* = ons *worden.* Met het bijbegrip van het plotselinge en het wonderbare van het verdwijnen (vgl. *Luc.* 24, 31: hij kwam weg uit hun gezicht, en *St.-Bijb.*, *Richt.* 6, 21: de Engel des Heeren bequam uyt sijne oogen). || Die sal ic u nu hier noemen, ende waer si sijn henen becomen, Velth. IV, 7, 11 (vgl. onze uitdr. *een goed heen*komen *zoeken*). Dat mer noyt sint af vernam, warwerd dat hi henen bequam, III, 38, 81. Dat men noit en wiste nadas, waer hi voer oft waer hi bequam, ende waer hi sinen inde nam, *Lanc.* IV, 12335. Men ne hoerde daerna van hem ne gheene niemare, waer hij daernaer bevoer no bequam, *Vl. Rijmk.* 1778. So waer dattu becomen sijs, God moet beteren u verdriet, *Segh.* 11192. Die here bleef vragende daer naer, waer die ander ridder es becomen, als hine niet en hevet vernomen, *Lanc.* II, 7582. Hi sach lopen emmertoe . . . van den spere drupple van bloede, ende si bequamen, hine wiste waer, 29479. Dat ic hore enege niemare, waer dat hi becomen ware, 42877, 43353. Wi en weten, waer dat hi becomen si, IV, 1643. In weet waer hi es becomen, in en sagene noit daer nare, 3646. Waer dat ic becomen ware, *Wal.* 703. Waer die scone joncfrouwe becomen si, 4486. Ic sal weten waer si sijn becomen, 2911. (Doe) ne waser man noch jongelinc, die wisten, waer hi bequam, *Sp.* III[a], 35, 92. Waer sijn volc ende hi bequam, dats dat men noch nie en vernam, IV[1], 68, 35. Nu hoort waer die gheest bequam, als hi an Amande orlof nam, *Amand* II, 3933. — Ook met eene zaak als onderw. || Men wiste hoe (*l.* hoet)

began . ., so ne deet oec hoet bequam, Velth. V, 15, 63. — So becomen, *zoo ver komen.* || Somwilen (si) grote scaden namen, ende somwile si so bequamen, dat sijs oec te boven bleven, *Sp.* III^{4}, 9, 25 (vgl. het onpers. becomen; op deze plaats kan men *so becomen* weergeven door *het verging hun zoo*).

2) *Tot zich zelven komen*, *tot een vroegeren toestand terugkeeren*, en wel — *a*) *Bijkomen*, na elken min of meer bewusteloozen toestand. De volledige uitdrukking te (tot) hem selven becomen vindt met *Flor.* 1132, *Grimb.* 2, 2309 *var.*; gewoonlijk alleen becomen. Vgl. onze uitdr. *van een schrik bekomen.* || Floris lach langhe in ommacht; als hi bequam, enz. *Flor.* 1102. Teerst dat hi (*Adam*) bequam (*uit den slaap*), propheteerde hi, *Rijmb.* 548. (*Isaac*) antwoorde, alse hi bequam, dat sijn broeder es scalkelike comen ende heeft die benedictie ghenomen, 2390. Die broeder becam uut sine gebede, daer hi in lach, *Franc.* 3133. Dat hij als doot ter aerden viel en lange lag eer hij bequam, *Heemsk.* 22. Alst quam aan den derden dag, so bequam Reinout en ontwaekte, 62. Binnen dien is Reinout becomen, 120. Doen viel in onmacht dat edel wijf . . . ende als si becomen was, seide si enz., *Belg. Mus.* 10, 97, 259. Als si becomen was, so seydese dat se van Hughen niet en wiste, *Huge v. Bord.* 68.

b) *Bijkomen* uit eene ziekte, *er van verlost worden*, *genezen*, *er boven op komen.* || In Daniels tiden wart . . . beeste gemaect van enen man, Nabugodonosor, ende bequam mede hier af bi Daniels bede, *Sp.* I^{3}, 50, 13. Hi bequam . .; dat vleesch wies weder in der pinen, dat si te voren daden dwinen, II^{2}, 52, 31. Wie so bevoelde eenech leet, entie dan stroyeden die bloemen, sijn genesen ende becomen, III^{1}, 45, 88. Hi was becomen ende genesen, *Lanc.* IV, 2801. Sijn kint van der doot bequam, *Amand* II, 2974. Hare herte becam van den verdriete, *Franc.* 8906. — Ook in de uitdrukking becomen worden, waarin *becomen* min of meer een bnw. is geworden (vgl. onder 5), *ergens behouden af komen* (het mnl. genesen). || Daer ware hi bleven doet, maer datten drouch uter noet Ferrant, dat wel dragende part, soe datti becomen waert, *Limb.* IV, 1793.

3) De overdrachtelijke bet. van 2 *b*). *Er boven op komen*, *iets te boven komen*, van rampen en wederwaardigheden gezegd. || Si keerden ende bequamen bi exemple die si ane hen namen, bider doeget, die si ane hen sagen, *Lanc.* II, 10575. — Ook met den 2den (of 4den?) nv. || Dat hen niet mogelick en es huere schaden ende lasten te mogen becommen, *Inform.* 2. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. || Die scade es soe groet dan, dattere geen becomen es an, *Lanc.* IV, 5231; „dat er geen *op zijn verhaal komen* mogelijk is."

4) *Opschieten*, *opgroeien.*

a) Eigenlijk, van boomen en planten. || Doe dese bomen becomen waren, *Rose C* 573 (var. *becleven*). Wat planten men vort van den bome nam, sine wortelde niet none bequam, maer si bedorven daer altemale, *Lanc.* III, 8481.

b) Figuurlijk. *Wassen*, *toenemen.* || (Hi) brocht . . die lieden in sulker kennessen, . . dat si met allen in rechter ootmoet bequamen ende kerstijn leven . . ghestadelike hebben upgheheven, *Amand* I, 5816.

5) *Worden*, *in een toestand komen.* Vgl. bij onz. 1); het Lat. *evadere*, en het Eng. *to become.* || Dus bernede in der minnen viere onse Fenix in derre maniere, onthier ende hi tasschen bequam, *Nat. Bl.* III, 1323. In anderen vormen hi bequam, *Sp.* II^{7}, 20, 34, *hij nam andere gedaanten aan.* Tote dwater root becomt, *Hs.* Yp. 18*b*. Dattie violetten bleec becomen, 19*a*. Die venteusinge . . es goet dengenen, die sot becomen bi quaden saken, 43*a*. Want Serapis dafgod met allen den anderen goden es gevallen ende te pulvere becomen, *Sp.* II^{4}, 18, 105. Als hi groot becomen was, *Segh.* 3937. Dat volc ghemeene es so snel omme rike becomen (*om rijk te worden*), ic siet daer omme al dromen (*dringen*), *Denkm.* 3, 30, 427. Sine besine (urine?) becomt niet root, ende is si root, dat duert onlange, Jan Yp. 175. Latet sieden totte dat het dicke becomt, 177. Zoo ook bl. 183. — Ook in de uitdr. becomen worden, d. i. *worden*, en becomen sijn, d. i. *zijn* (vgl. onder 2*b*). || Dat hi vergadt al eerdsche sake ende wert recht als een gheest becomen, *Amand* I, 5764. Dyanen tempel wert becomen in een kerke Onser Vrouwen, *Sp.* II^{3}, 18, 102, „*werd* (*tot*) *eene Lievevrouwekerk.*" Die wel gheborne mach wel romen, dat zijn lot goet es betomen (*l.* becomen), *Wap. Rog.* 1507.

B. Met een persoon in den 3den nv.

1) Met eene zaak als ondw. *Overkomen.* || Want hem swaer vloec bequam, *Wap. Mart.* I, 512 *var.* Eer si twaer hadde vernomen van des horen man waer becomen, *MLoep* IV, 1469. Wanneer sulke natuerlic lopinge coemt, so vallet altoes inder outheit der manen na dien dat die etate den wiven becoemt, *Barth.* 85*a*.

2) *Behagen*, *aanstaan*, *bevallen*, de gewone mnl. opvatting. Met een persoon of eene zaak als ondw. || In weet, hoe u becomt die sprake . ., onredelijc dinct soe mi sijn, *Parth.* 5936. Die stede heeft hem so becomen, dat hi sijn ruste daer heeft genomen, *Sp.* II^{3}, 32, 25. Mi en bequam noyt twint tale, die ic sprac, min no mere, II^{6}, 58, 58. Eene stede, die hem bequam, III^{1}, 13, 41. Dat bequam den heidinen, III^{6}, 29, 35. Dat mense (*de vrouw*) om doget name, die den man daer af bequame, I^{2}, 32, 79. Op dat hi hare soe bequame, dat sine gherne te manne name, *Limb.* VI, 2479. Si (*de minne*) doet, dat hare becomt te doene, *Flor.* 77. Dattet (*offer*) Gode en bequam niet, *Lsp.* I, 26, 75. Twe manne de hem bequamen, Stoke V, 724. Spreke een woert, dat my becomt, Ruusb. 5, 13. Hoe Gode becomt penitencie, *Theoph.* 1483. Ic ne become niet hem, want ic ongelettert ben, *Franc.* 3035. Vele dat hem bequam ende dochte goet, *Flor.* 336. Als den minnere becomt twint dan dat hi metter herten mint, *Vrouw. e. M.* I, 610. Vleesch, wilt ende tam, al dat nye herte bequam, *Brand.* 1611. Soe wye der werlt becopen (*l.* becomen) wil, die volghet recht der apen spil, Hild. 255, 98. — Gode becomen, *Gode welbehaaglijk zijn.* || Langen tijt hebdi mi stade verleent te doene, dat u bequame, *Rincl.* 26. Omme dat hi (*Abel*) Gode bequam omme sine soete miltheit groot, sloughene sijn broeder doot, *Sp.* I^{1}, 10, 50. Hine voughede niet sijn leven, omme te becommene Onsen Heere, *Vl. Rijmk.* 4361. Hoe dat men best Gode bequame, *Sp.* II^{7}, 39, 7. — Vooral in verbinding met een bijwoord van graad. Wel (wale, sere) becomen, *welgevallig zijn*; bij ons slechts gebruikt van de gevolgen eener handeling, vooral van eten en drinken. || Hoe wel het becomt den vrient, als hem sijn vrient ghetrouwelike met herten gherne dient, *Vrouw. e. M.* I, 806. Alse hi hevet verhort dit doen, hevet hi sine (*diens*)

weduwe genomen, so wel hevet soe hem becomen, *Sp.* III[a], 18, 30. Sulke lettren ende sulke tale ne bequam niet harde wale den princen, I[4], 18, 1. Dit wort bequam Socrates sere, I[3], 54, 58. Dese tale . . bequam . . hem niet wale, *Limb.* II, 249. Hare bequam al siin ghelaet, III, 195. Dien haer tale wel bequam, V, 1302. Si bequam hem herde wale, VI, 2469. Dat hem wel bequam die vrede, VII, 1650. Ons allen becomt wel u tale, VIII, 262. Oetmoet soe es miin name, dat goeden lieden wel bequame (*l.* wel es bequame?), X, 327. Waest dat hire iet in vernam, dat hem niet wel becam, *Franc.* 3497. Het (*zwaard*) bequam hem utermaten wale, *Wal.* 6750. Al der werelt bequamedi wel, *Parth.* 831. Dat zuchten harde wel bequam den bisscop, 2019. Sine tael bequam hem wel, Hild. 180, 144. Hi bequam der joncfrouwen wel, *Ferg.* 786. Wel bequam hare sijn gelaet, 1229. Die zake hem doe wail bequam, *MLoep* II, 3164. Een rose, die haer best bequam, *Flor.* 2933. Den ammirale dien si altehant bequam so wale, 701. Dat mi so wel bequamen haer seden ende haer ghelaet, 3435. So wat so elken best bequam, dat dede men hem te vollen bringhen, 3903. So wat den mensche allerbest becomt, houdt hy totten lesten gherne, „*het lekkerste beetken spaart men voor 't laatste*, *Vert. v.* Boëth., *aang. bij* Huyd. op Stoke, *Dl.* 2, *bl.* 400. — Gode wel becomen, *Gode welbehaaglijk zijn.* || Dese jaloesie es loenlijc sere, want si wel becomt Onsen here, *Lsp.* III, 6, 9. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. *Genoegen*, *bekomst*, *welbehagen.* || Als siere ene (*vlieg*) in siet verwerren, loept siere toe al sonder merren, ende etter of haer becomen, *Nat. Bl.* VII, 267 (*van de spin*). En maec dijn becomen (*stel uw genoegen*) niet in dien, dat niet en betaemt in negeenre wijs, *Sp.* II[1], 87, 42. Onlange geduert al erdsche becomen, 86. Ic mach u toegen mijn becomen, II[3], 36, 53. Daer si becomen groot hadden van, *Sp.* II[7], 6, 99.

3) *Betamen*, *passen.* || Dit doen (nl. *misbaar maken*) ne becomt niet coningen, *Lanc.* II, 34711. — Ook met een persoon of zaak in den 3den nv. of eene bep. met *te. Passen bij*, *overeenkomen met*, *geschikt zijn voor.* || God geve mi al dat ter minnen best become, Hadew. 1, 4, 17. Enen lap vanden nyen en becoemt den ouden niet, *Hs.* 71, *Luc.* 5, 36. Dat hij hon eynen busscop sende, sulken die heme beteme, ende den luden recht bequeme ende die sy (*hen*) conde gheweghen, *Serv.* I, 1397.

Onpers. — Met den 3den nv. van den persoon; het becomet, bequam mi.

1) *Vergaan*; *het gaat*, *vergaat mij.* || Ach oom, het is u qualic becomen! Lijf ende goet is al verloren, *Rein.* II, 3804.

2) *Behagen*; *het behaagt mij*; lat. *juvat.* || Herodes maecte daer na die stat van Cesarea in dere der keyserliker name, ende omme dat Augustuse bequame, *Rijmb.* 20875. Hoe dat soe sulc mochte wesen, dat Gode bequame in alre wijs, *Sp.* I[7], 74, 100. Woudse mi te wive gheven die coninc haer vader ent haer bequame, *Limb.* XII, 902. Daer na Hi (*God*) nam een ruste alsoet hem bequam, *Tien Pl.* 578.

BECOMINGE, znw. vr. Van *becomen* in den zin van *behagen* (zie ald. B 2).

1) *Wil*, *behagen*, *welgevallen.* Fr. *bon plaisir* (= *placere*). || Hi bat den coninc dar nare, oft ware sine becominge, dat hi in die stat ontfinge den coninc Bandemaguse, *Lanc.* II, 21475.

2) Van spijzen en dranken. *Smaak er in*; *wil*, *genot er van.* || (Si) hebben luttel hongers ende luttel becominge in hare spise, *Hs.* Yp. 121 *a.*

BECOMMEREN (becomeren, becomberen, becummeren), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *bekummeren*, *bekumberen*; mhd. *bekumbern*, *bekümbern.* Van *commer*, d. i. *last* (zie ald.).

Bedr. — 1) *In nood*, *in moeilijke omstandigheden brengen*, *iem. lastig vallen*, *last veroorzaken*, *iem. kwellen*, *belemmeren.* || (Si) te Tricht... becommert waren met vele hoopen ende groote scaren van tshertoghen volcke, *Brab. Y.* VII, 543. Tien daghen . . . was die Stat van Tricht becommert doe . . . metten volcke van wapenen, 584. Als hi om die vrucht nam goom ende hiere ne gheen an ne vant, hiet hine houwen af te hant, want hi becommerde die stat, *Rijmb.* 24200 *var.* (*v. d. vijgenboom*). Si en woude mit uwen dinghen niet becommert sijn voertan, *geen last meer hebben van*, *MLoep* II, 4022. Weert dat sy ymant bekummerden off mit ghewelltliken saken aenveerdichden, Nijh. 3, 64. Gereide dinen wagen ende ganc neder datti die regen niet en becommer, *D. B.* I *Kon.* 18, 44 (*dat u de regen niet ophoude*). Hoe sal mij Pharao horen, sonderlinghe omdat ic becommert bin in den lippen, *in de spraak belemmerd*, *Exod.* 6, 11. Sich, ic bin becommert van lippen, hoe sal mi Pharao horen? 6, 29. Overmits die verteringe der voedeliker humoren so dunt dat lichaem dat overste vander huut ... ende becommert die stemme ende duntse, *Barth.* 73 *b.* Wanneer die substancialighe vuchticheit gecorrumpeert is in den lichaem, soe sal alle die werckinge der sielen tegader becommert wesen, 76 *a.* Si syn ter borsten becommert, *belemmerd*, *beklemd*, Jan Yp. 151. Dat nyemant die vijf ambochte.. becommeren (*hun verplichtingen opleggen*) sal van haren diken, noch van haren slusen vorder dan men enen man becommeren mochte, Mieris 2, 307 *a* (*a.* 1323). Soe wie dat kerck ofte kerckhof vervochte of becommerde, *voor den dienst onbruikbaar maakt*, *ontwijdt* (van kercken te *ontwijen*), Schwartz. 1, 583 (= *O. K. v. Enkh.* 30, 151). — Ook in de bepaalde beteekenis van *iemand in zijne bewegingen belemmeren*, m. a. w. *hem in het oog houden*, *nagaan*, *bewaken.* || Den hamborgher scepen te becommeren tot Yoerde ende anderswaer buten der haven, dat si gheen bier wtsetten en souden, *Rek. d. Gr.* 1, 400. — Het verl. deelw. becommert wordt gebruikt als bnw. met de bet. *armoedig*, *behoeftig.* || Die vrouwe die daer was geseten bi den becommerden, *Vrouw. e. M.* VIII, 103. Die becommerde constet qualic doghen 134. Die becommerde quam weder gaen ende liet hem sinken in tbedde neder, 260. Ist dat dijn broeder becommert wort ende cranc inder hert, *D. B. Levit.* 25, 35. Ist dat onder u een toecomelincs of eens vreemden hant soe machtich wort, ende dijn brueder so becommert wort, dat hi hem dien vercoept, *ald.* 47. So arem . . . ende so becommert, dat hij dese vorseide beteringhe niet doen ne mochte, *Cout. v. Brugge* 1, 347.

2) *Vervullen*, het gemoed, meestal met iets *kwaads* of *ongunstigs*, *het bezig houden.* || Gaet toet Elyzabeth die haer nyet van spisen een ure gehueden en can ende becommert haer herte met u, *D.War.* 3, 310, 973. Die ydel eer . ., die oec sommighe van den ouden menschen becommert hevet ende bedroegen, *Pass. W.* 106 *b.* Wat sal di tgoet, dat emmer doet becommert wesen dinen moet? So du meer heves in dijn gewout, soe du mee begheers dat gout, *Alex.* VIII, 984. — Het verl. deelw. becommert in de bet. *behept*, *verstrikt*, *bevangen.*

|| Comende om te besien dat graf, so wert si becommert metten bosen viant, *Exc. Cron.* 10 *a*. Een edel maghet, die . . . veel jaren becommert was in haer selven inder liefden van eenen jongelinc, 36 *b*. Want si noch teder ende cranc sijn . ., ende mit veel wijfliker vresen becommert, *Stemmen* 147. Een wijf, die twaelf jaer van haerre siecten becommert hadde gheweest, *Hs.* 71, *Matth.* 9, 20. Die van enighen evel sijn becommert, *Hs. aangeh. Sp.* (oude uitg.), Dl. 3, bl. 41. — Metter doot becommert werden, eig. *door den dood worden aangetast*, d. i. *moeten sterven*. || Iegelijc . . hi en es soe hoghe noch soe groet, hi en wert becommert metter doet, *Brab. Y.* VI, 7351.

3) *Eene plaats beslaan* (meestal van iets, dat die plaats niet verdient), *bezetten*; vgl. BESLETTEN. || In den aldercostelicsten wijngaert en hadde hi gheene stede moghen becommeren, *Bern. W.* 4 *a*. Omdat hy (*de hof*) al becommert ende bewassen is mit dystel, mit doerne, mit netel ende mit alrehande ander crude, *Stemmen* 84.

4) *Bezigen tot*, *besteden met*, *bezetten*. Met het obj. t ij t (vgl. h e m b e c o m m e r e n). || Al sijnen tijt becommerde hi met beden oft lesen oft scriven, *Exc. Cron.* 22 *d*.

5) *Belasten*, *bezwaren*, met schulden, plechten en andere geldelijke lasten. || Noch te versetten dorp of stede, ocht oec te becommeren mede land ocht slote, *Brab. Y.* VI, 9037. Renten die becommert waren te lossene, VII, 17248. Heerlicheiden . . die te velen inden becommert waren, 7059. Tgoede lant . . . beswaren, vercopen noch versetten noch becommeren, VI, 1952. Int eerste becommeric alle mine leene, die ic houdende bem, III jaer lanc, *Vad. Mus.* 4, 338. Den vorseiden beulc (*een out bunder groet*) met lijfrenten . . ., no met gheenen andren laste becommeren ofte beswaren, 340. Hi . . en saelt (*het erf*) niet mogen vercopen noch becommeren, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 783. So mocht hi dese erve al vercopen ende becommeren, *ald.* Dat lant is duc becommert, *zwaar belast*, *D. War.* 7, 111. Een bede, om somige renten ende heerlicheden, die becommert waren, te lossen ende te ontlasten, *Exc. Cron.* 173 *c*. Die princelijcke domeynen . . . werden so becommert, ende belast dattet noch te claghen is, 249 *b*. Wat huys off erve . . becommert zijn mit renten off mit andren voorwaerden, *O. K. v. Rott.* 34, 100.

6) In gerechtelijken zin. *Beslag leggen op een persoon* of *eene zaak*.

a) Met een persoon in den 4den nv. *Iem. in verzekerde bewaring nemen*, *hem arresteeren*, waarmede het meermalen verbonden voorkomt. Vgl. ook BESETTEN en BESTELLEN. || So en sal men ghenen man . . . becommeren noch rastieren, Nijh. 2, 124 (*a.* 1359). Mede en sal nyemant van ons . . den anderen becommeren noch besetten binnen den termine des verbonts, 123. Waert dat die geen, die becommert ende beset wair, binnen een ure geen borge en settede, so sel die bode den genen . . . den scout overleveren, *Leid. Keurb.* 196, 12. Dat men die Vriezen, die aldair becommert waren, ontcommeren soude, *Oorl. v. Albr.* 51. Die (schipheren) becommerde her Johan van Heemsteden . . ., omme dat zy solden tolle tot Staveren ontfoirt hebben, 355. So mach een poorter enen gast van buten . . bekommeren ende bestellen bynnen der vryheit van onser stede . . voir penningscult of anderen scade, die hi up hem te claghen hadde, 513. Soe en sel gheen gast enen gast becommeren, *Keuren v. Hoorn* (*a.* 1429) § 53. Die een landtman . . mach den anderen . . becommeren op een eed, Schwartz. 1, 575 *b*, *en passim ald.* — Het verl. deelw. ook als znw. E e n b e c o m m e r d e, *iemand op wien of op wiens goed beslag is gelegd*; als het beslag den geheelen boedel betreft zou men den belemmerde kunnen noemen *een gefailleerde*. || Wie van beide gepréfereirt wordt int goed van eenen becommerden, den assisenaere ofte huusheere, *Invent. v. Brugge* 5, 184. Vgl. het gloss., bl. 243.

b) *Beslag leggen op eene zaak*. || Die noch die lakene van Leyden niet ontcommert en hadde, die hii becommert hadde, *Bel. v. L.* 187. Dat hi ontkommerde een deel goets, dat hii becommert hadde, 189. Dat nyemant van ons heren vorscr. of haren ondersaten in des anderen heren lande, sijn guet, erfnisse of reynten besetten of becommeren, noch daerover richten en sal, Nijh. 2, 123. Ic doe u alhier een wete van dat Clais u goeden becommert heeft mit recht, Matth. 90.

WEDERK. — H e m b e c o m m e r e n, *zich bezig houden*, met eene bepaling, ingeleid door *met*.

1) Met eene zaak. *Zich ergens mede bezig houden*, zoowel eene stoffelijke als eene onstoffelijke zaak, of een persoon als zaak gedacht. *Het lichaam* of *den geest ergens mede bezig houden*: *de handen aan het werk zetten* of *de gedachten op iets richten*. De laatste is de meest gewone opvatting. || Die tfolc leeren van goeden daden, ende en becommeren hen daer met, *Kerk. Cl.* 141; *zich zelven daar niet mede bezig houden*, *op toeleggen*. (Wi) sulen onse begerde opheffen te Gode ende sulen ons becomberen bit guden werken ende bit guder begeringen, *Limb. Serm.* 16 *a*. Dat si nyen woude met geestleken saken haar so becummeren noch onledich maken, *D. War.* 3, 310, 997. En es geen tijt, dat ic mi nu met uwer welden becummeren moet, 971. So dat hi hem becommerde alneen met hare, om haer te done vrede, III, 161, 130. Daer si har becummerde mede, 135, 388. Bisscop Frederik . . ., die hem alle wege onledich makede ende becommerde mit synre kerken saken, Matth. *Anal.* 3, 312. Dattet (*het kind*) hem niet mit wtwendighen dinghen der werelt en soude becommeren, *Ned. Proza* 302. Van tercietide totter noene becommerse haer met wevenden werken, 116. So becommerdese haer met heylige lessen, datse bina al den bibel houdende was in hair memorie, *Exc. Cron.* 6 *d*. Godevaert van Billion en sette geen gedachten op roven, want hi hem becommeren wilde met onsen lieven here, 103 *a*. Met wat ghedachten ghi daghes ende nachtes becommert sijt, *Gulden Troen f.* 1 *b*. Die altijt met goeden wercken becommert is, 16 *a*. Die onwijslike . . gedachten en seldi niet ontfaen noch u daermede becommeren, 18 *d*. — Van het deelw. b e c o m m e r t wordt de uitdr. b e c o m m e r t s ij n gevormd met de beteekenis *bezig zijn*. || Na dat die zaken . ., daer hi daer mede becommert was, verganghen soude, *Brab. Y.* VII, 4947. Dat doutste van desen met haren gebede becommert soud wesen, *Christ.* 169. In welker timmeringen Noe becommert was hondert jaer, *Boeck v. d. L. J.* 234. — A n d e r s b e c o m m e r t s ij n, *met andere dingen bezig zijn*. || Christus is mi des een getuich, dat wanneer ic anders becommert was ende voor hem geen misse en dede, so openbaerde hi mi in den slaep, *Ned. Proza* 284. — Het verl. deelw. b e c o m m e r t ook als bnw., in de bet. *bezig*. || Daer comende vant hi tvolc becommert om sinte Landraden te begraven in der kercken, *Exc. Cron.* 14 *a*.

2) Met een persoon. *Zich ophouden met*, *omgaan*. ||

Dat hi hem met reinen wiven becommeren sal, *Belg. Mus.* 5, 256, 10 (de tekst heeft ten onrechte: „dat *men* met enz." Verg. de Aant.).

BECOMMERINGE, znw. vr. Van *becommeren* in den zin van *arresteren* (zie ald. 5 *a*). *Inbeslagneming*, *arrest.* || Dair of sullen onse scout ende scepen mit recht die partien scheiden bynnen drie daghen na der becommeringhe voirsc. Ende waer dat sake, dat eenighe gast boven becommeringhe wt onser stede van Bodelswaert sceyde, die sonde bevallen in des claghers claghe, *Oorl. v. Albr.* 513. Alle becommeringhe, die gheschien zullen . ., die zal onse stadt-boede doen . ., ende van elcke becommeringhe zal hy hebben een halve botken, Schwartz. 1, 575 *b*.

BECOMMERTHEIT, znw. vr. Van *becommert* in den zin van *behoeftig* (zie bij BECOMMEREN 1). Eig. dus *behoeftigheid*, vervolgens ook in de concreete bet. van *datgene wat men behoeft*, *benoodigdheid* (vgl. de beide beteekenissen van BEHOEFLIJCHEIT). || Selden was die borse ondaen omme enege becommerthede, en ware of sire (*de Vrecheit*) iet in dede, *Rose* 246.

BECOMTE (BECOMPTE), znw. vr. Van *becomen* in den zin van *behagen* (zie ald. B. 2). *Bekomst*, *genoegen*, *zooveel als men wil.* Van spijzen en dranken gezegd (vgl. *bedorte* en *bedorste*). Kil. vetus: *convenientia*, *congruentia.* || Ic dranct (*het water*) . ., twelke mi becam so wale dat ics mine becomte dranc, *OVl. Lied. e. G.* 237, 125. Ic adt vleesch (d. i. *vleeschs*) mijn becompte, *Ned. Kluchtsp.* 85, 191.

BECONDEN, zw. ww. bedr. en wederk.

BEDR. — 1) *Bekend maken*, *verkondigen*, *mededeelen.* || Haren here si beconden, dat die mensce ware ontbonden, *Franc.* 9341. Te minen jonchere wil ic keren ende tsinen rade, ende hem beconden, wat ic ane u heb bevonden, *Grimb.* II, 5415. Die camt hemlieden daer beconden, *Taf. Lev. Jez.* I, 2. — Ook schijnbaar onz. met het voorz. *van.* || Nu wille ic u voert beconden van den seven dootliken sonden, *N. Doct.* 1916; vgl. vs. 37: Teerste deel sal beconden van den VII dootliken sonden, *zal mededeelen van*, *handelen over.*

2) In gerechtelijken zin. *Bewijzen*, *staven.* || Soe wye . . den anderen dreigt dair mede, dat he des anders guet wuyst off ledich duet lyggen, dat men mit twe gueden mannen bekonden kunde, Nijh. 4, 182 (*a.* 1441).

3) *Kennis maken met*, en vervolgens *ondervinden*, *gevoelen.* Vgl. BEKENNEN, 1 *g*). || Jhesus hadde alsoe menege wonde, alsoe meneghe doren hi beconde, *L. o. H.* 2883. Hoe groet torment heefstu becont, 3433. — Na mijn beconden, *naar mijn bevinden*, *gevoelen*, *weten*; een onbeduidend toevoegsel. || Daer quam here Seghere Van der Male ende sijn sone, wet dat wale, her Symoen, na mijn beconden, *Grimb.* II, 873.

WEDERK. — 1) *Zich bekend maken aan*, *zich openbaren*, *zich voorstellen.* Met den 3den nv. van den persoon of het voorz. *jegen.* || Enen kerstenen heeft hi hem becont, *Sp.* II[4], 20, 78. Here Jason, ghy moecht verstaen, dat ic dorperheit had ghedaen, dat ic my jegen u beconde, *Troyen* 364. — Vgl. BECONDIGEN.

2) *Zich met iets bekend maken*, *zich orienteeren.* || Mi ghelievet meest dese eerste waerf int foreest mi te merghene metten honden, dat ic mi daer te bet wille beconden, *Parth.* 1140.

3) *Onderling kennis maken*, *zich overtuigen*, *zich vergewissen.* || Min her Walewein ginc sitten neder bider joncfrouwen ten selven stonden; ten irsten selense hen beconden onderlinge van goder minne, *Lanc.* II, 38316.

4) *Met iemand kennis maken* in vijandelijken zin, *zich met iemand meten.* || Dordy mit my gaen opt velt, daer ic my met u beconden mach? *Troyen f.* 57 *c.* — Vgl. het volgende Art., wederk. 3).

BECONDIGEN (BECUNDIGEN), zw. ww. bedr. en wederk.

BEDR. — 1) Met den 3den nv. van den persoon en den 4den der zaak. *Verkondigen*, *bekend maken*, *mededeelen.* || Welke brieve die hertoghe daer becundeghen dede . . . heer Huwaerde, *Brab. Y.* VII, 3410. Om den hertoghe alle dinghe te becundeghen . . . met Merteken den bode, 4952. Ic hebbe ghezent minen inghel, u te becundeghene dit in de kerken, *Openb. Joh.* 22, 16. (Hi) becondichde hen . . . die poente, die bescreven volghen hier naer, *Brab. Y.* VII, 12353. Dies seldi van ons horen becondegen, wat boeten datter toe behoert tselker mesdaet, *Blisc. v. M.* 504. Tscrifture seit in den latine claer becondicht, wi hebben alle in Adam gesondicht, 1221.

2) *Openlijk bekend maken*, *afkondigen.*

a) let —. || (*Dat men sal*) bekondighen dese voirscr. ordinancien, Nijh. 4, 234 (*a.* 1448). Dat sij . . van onsen wegen bekundigen, ter steden daer dat behoiren ende behoven sal, ende gebieden, elkermalc te houden enz., *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 727.

b) Enen —, *iemands naam openlijk laten bekend maken*, meestal door eenen „belleman" (zie dit woord). || Dien . . sal men openbaerlec . . tot allen hoiricken (d. i. *hoeken*) van den straten . . . bi den belleman van sente Guedelen, becundeghen, dat yegewelc die persone alsulc kenne, als dair vore zi becundicht werden, *Belg. Mus.* 10, 112. Ende soe waer die ghene, die aldus hieraf becondicht selen sijn, daer na meer van desen oft deser gelike saken besculdicht worden vonden, die soudemen uter stad van Bruessel bannen, *ald.*

WEDERK. — 1) *Zich bekend maken aan*, *zich voorstellen.* Met den 3den nv. van den pers. of het voorz. *jegen.* Vgl. HEM BECONDEN en HEM ACONISCIEREN. || Hi sal hem jeghen u becondighen saen ende noden u, oft ghi wilt spelen gaen, *Flor.* 2607.

2) *Kennis met iemand maken.* Vandaar de uitdr. becondicht sijn met, *met* of *bij iem. bekend zijn.* || Dan gesciede mi niet, dat ic liet man gaen desen pat, hine was met mi becondicht bat dan gi noch sijt, *Rose* 9468; vgl. *C* 9298: „Emmer moestic u bet kinnen."

3) *Kennis maken met*, in vijandelijken zin, *zich meten met.* || (De) Griecken ende (de) Troyene, die hem met sconen (*l.* coenen?) ondersiene becondegen ende sonder groeten, *Troyen* 3780 *var.* De tekst heeft: *versamenen*, d. i. *handgemeen worden.*

BECONTSCAPPEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *beconden* (z. ald. bedr. 2). *Bewijzen*, lat. *probare.* || Ten zy saeck, dat de gewalt by den dediger bekent, ofte met onparthydigen bekundtschapt, ofte by sententie ofte contumatie verwonnen were, *Landr. v. Vel.* 7, 10. Soe verde men datselve bewaerheeden ende becondtschappen, conde dat sulcx gheschiet waer, *O. R. v. Dordr.* 2, 278, 81.

BECOORRE (BECOERRE, BECOERDER), znw. m. Van *becoren*, in den zin van *verzoeken* (zie ald.). *De verzoeker*, *de duivel.* || Doe quam die becoerre of die aenvechter tot hem (*Jezus*), *Hs.* 71, *Matth.* 4, 3. Doe die cloecke becoerder den mensche . . hadde . . ghebracht tot der hoverdien, *Bienb.* 127 *b*. Die stricke des duvels, des becoerders, *ald. c.*

BECOPEN (BECOOPEN), onr. zw. ww. bedr. (verl. tijd *becocht* of *becoft*). Mnl. *bekopen*.

1) *Omkoopen*, *voor zich trachten te winnen*; hd. *erkaufen*. Vgl. *be*cinghelen, *be*gripen, *be*cringhelen enz. || Al heeft mi, seegt si, becocht menech man ende giften brocht, nochtan . . . min ic die voer al die ghene, die ic sie, *Esop*. LXII, 11 (de bet *betalen*, die voor deze plaats in het Gloss. wordt opgegeven, past hier niet; en de verandering van *becocht* in *besocht* is onnoodig; verg. *Staten-Bijb*., *Deut*. 27, *Kantt*. 16: Richter ofte getuyge ofte een moordenaer, daer toe *becocht*).

2) *Bij een verkoop winst behalen op iemand*; *een goeden verkoop doen aan iemand*. — In pass. becocht sijn, *bekocht zijn*, *met schade koopen*, *een slechten koop doen*. Vgl. het dial. *miskocht*, Van Dale 94. || Soedat hy doende goede coopmanscepe ende die luyden becoopende, sy die souden mogen anoyeren (*honoreeren*), ende hy becoft sijnde, soude die coop te nyet willen gedaen hebben, *R. v. Utr*. 2, 218.

3) *Betalen*. — *a*) Eigenlijk. Kil. *satisfacere*, *luere*, *solvere*. || Hoe duer hi becopen moeste den mensche dien hi selve ghemaect had mit siinre hant, *Mandev*. *f*. 1 *b*; *welk een grooten prijs*, *losprijs hij betalen moest voor den mensch*, *dien* enz.

b) Overdrachtelijk. *Boeten voor iets*, *het ontgelden*. Kil. *multari*, *poenas dare*. || Onse Here die en woude, dat eenech man soude becopen sijns apostels Pieters ontlopen, *Sp*. I[e], 9, 38. Dus becochten si met rechte groet, des heilechs Baptisten doot, *Sp*. I[7], 99, 73. Dat si die diefte becopen, *Nat. Bl*. VII, 652. Suldi becopen . . uwe mesdaet XL jaer, *Rijmb*. 5725. Dese mesdaet si sere becochten, 5026. (Doe) moesten si becopen dese sake, 27137. So dat wi becochten onse sonden, 32251. Ghecke minne die heeft becoft menich edelinc hier te voren, *MLoep* I, 528. Hi soude di doen becopen dine dompheit (*u doen boeten voor*, *ze u doen opbreken*), hi soude di doen slepen ende hanghen, *Flor*. 2107. Nu hebbic diere ghenouch becocht tswaert te soekene metten ringhen, *Wal*. 2932. — Ook met een begrip in den 4den nv., waarvan niet de persoon, die de schade draagt, de oorzaak is. *Boeten voor eens anders schuld*; *de verderfelijke gevolgen ondervinden van iets*, *omkomen door* of *bij iets*, *het slachtoffer worden van iets*. || En lietict dor den soudaen, wi beide souden becorten mine meesterie (*meerderheid*) . . maer doch seldise becopen ghenoech, *Limb*. VII, 148. In sinen tiden quam dorloge in Vlaendren toe, dat menich man becoft heeft ende noch vortan alle dage becopen doet, *Sp*. IV[e], 52, 70. Hi hadde den wech te dire becocht, ende lach daer doet int groene gras, *Lanc*. II, 45174. Die bruloft . . die synt becoft menich man, *Troyen* 84. Daer becochten zi den strijt, *Oversee* 64. Velen die den wijch becochten, *Ren*. 1624.

β Met het onbep. voornw. dat of, meer gewoon, het. Het becopen, *het ontgelden*, *er voor boeten*, *het offer worden van*; met de ook onder *α*) gemaakte onderscheiding van eigen *misdaden ontgelden*, en *het offer worden van* anderer *daden*. || Hadde een ute ere roten ghemist, ende na hem (*den leeuw*) ghescoten, hi soudene ter neder loopen; anders dadijt hem becoopen, *Nat. Bl*. II, 2248. Dat si II doe mesdeden, sal dat kint allene becopen, *V. d. Houte* 194. Quamic als I liebart ende woude mi arsatre maken, dat becochten mine kaken, *Esop*. XLIII, 20. Die heylighe scrifte niet en meynt, dat (d. i. *dat het*) Ruben alleen soude becopen, *MLoep* III, 820. Sijt beede sware becochten, *Sp*. I[6], 69, 36. Hets onrecht dat alt volc becoept, dat clene menechte beloept, I[e], 54, 1. Dat hijt hier also becochte, III[e], 28, 7. U staert die moetet dan becopen, Hild. 40, 59. Die motent selve al becopen, 135, 118. Het sal emmer yemen becopen, *Mask*. 750. Soe at, dat soe zint becochte, *Rijmb*. 640. Dat becochtse in sulker wize, 743. Wie so Cayme vermoort . . ., sevenvout sal hyt becopen, 893; vgl. nog 1046, 2974. Soe es onsculdich, die scout es mijn; doet becopen dies de sculde sijn, *straf hem*, *die de schuld heeft*, *Flor*. 3668. Helpt hu Christus outfaermicheit niet, ghi sullet jammerlike becoopen, *Ned. Proza* 19. — Ook reeds met eene bepaling met met, waarmede *bekoopen* thans onafscheidelijk verbonden is. || Dat heeft die waerde coninghinne mitten live dier becoft, *MLoep* I, 548. Dat hi dicke adde ghesocht, ende met menigher pine becocht, *Wal*. 2867.

— AANM. Onjuist is de uitdr. die doot becopen, *Kal*. 6, 82: || Tdoeghen dat ghi liden mocht, toter doot, die ghi becocht. — Evenmin zouden wij kunnen zeggen: *den dood ontgelden*, voor: *iets met den dood bekoopen*.

BECOREN (BECUEREN), zw. ww. bedr. Mnd. *bekoren*; mhd. *bekorn*. Van *coren*, d. i. *proeven* (zie ald. en vgl. *Taal- en Lettb*. 1, 160—164).

1) *Proeven*, *smaken*.

a) Eig. || De gene died doen van har hoerden, ende died proefden ende becoerden, si seiden, dattet spekele van haren monde was sueter dan enech honech, *D. War*. 3, 133, 334. Het soude werden sere te sure eer men die tegheline mure ende den roden morter scoorde, die meneger beesten bloet becoorde, *Alex*. V, 897. De zin is: de „kalk, die het bloed van vele beesten had *geproefd* of *gedronken*"; vgl. vs. 852 en *T. en Lettb*. 4, 108.

b) Fig. *Smaken*, *ondervinden*, zeldzaam met den 2den (Hadew. 1, 21, 16; *L. v. Jez. c*. 240), gew. met den 4den nv. der zaak. Vgl. *Diut*. 2, 207: becoren, *comperiri*. || Als een mensche heeft ghesworen, dat hi mi (*de minne*) nemmer en wil becoren . ., so come ic stille mit minen vure ende onsteke al siin nature, *D. War*. 7, 387, 109. Der minnen plegen es onghehoert, alse hi wel kint, dies hevet becoert, Hadew. 1, 21, 15. Om tswaer vernoy ende verdriet, dat hi dogede ende wilde becoren doer onsen wille, *Lucid*. 1462. Cleine troest eest mi . . dat mijn meester twee pinen cort, ende ic dan ene becoren moet, *Rincl*. 419. Binnen vijf dusent jaren moest alle die helle becoren (*de pijnen der hel lijden*), dat van menschen wart gheboren, *Lsp*. III, 23, 118. — Zonder uitgedrukt object vindt men becoert hebben, Hadew. 1, 175. *Ondervinding hebben*. || Mi es alse enen kinde gesciet, dat na sprect dat het spreken hoort, eert bekint hevet ocht becoert. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. die (der) doot becoren, *den dood smaken*, *ondergaan*. || Menech sal daer omme de doet becoren ende meswinde, eer dorloghe comen sal ten inde, *Melib*. 408. God moester oic om senden sinen soen in ellende ende die bitter doot doen becoren, *Lsp*. I, 22, 37. Hoe selen wy sonder u moghen leven? Wat doot souden wy dan becoren, ochte wy u aldus verloren! *Troyen* 5841. Scheemte heeft meneghen hooghgheboren edelen doen die doot becoren, *Brab. Y*. VII, 3243. Ic sal op dese stonde becoren hier die bitter doot, *Vergi* 899. (*Si*) bat dic om die doot; mi dunct, si heeftse becort, 1005. Ghi selt emmer die doet becoren, *Limb*. I, 1860. Soe dat hi die doet becorde, XII, 304. Hoe hi (*Christus*) die doet

moeste becoren, hoe out hi was doe hi starf, Velth. VIII, 15, 10. Ghi moeten nu ter steden cronen, of gi selt de doet becoren, V, 35, 32. Tote dat hi de doot becoorde, *Franc.* 3423 (de tekst heeft ten onrechte *bezoorde*). Dat hi die doet nien soude bekoren, hine soude tierst Kerste hebben ghesien, *L. v. J. c.* 24. Dat Christus moste becoren der doet ende des derds dags weder opherstaen, *c.* 240. — Die see becoren, *de (gevaren der) zee ondervinden*, *zich op zee wagen*. || Nu wil ic u echt seggen vort, hoe hi die zee voort becoort, *Sp.* IV[a], 49, 7. Vgl. onze uitdr. *zee* kiezen en mnl. die doot kiesen, d. i. *ondergaan*.

Aanm. — Onjuist wordt het ww. gebruikt *Vad. Mus.* 1, 392, 17: || Met miere valscheit hebbic verloren die ghene, die was mijn toeverlaet, dat salic metter doot becoren! — De dichter had moeten schrijven (of heeft geschreven) „daerbi salic *die doot becoren*." Misschien ook verwarde hij in zijne gedachten *becoren* met *becopen*. Vgl. de Aanm. bij becopen.

2) *Beproeven*, *verzoeken*, *in verzoeking brengen*.

a) *Tot het kwade aanlokken*, *zinnelijke begeerten in iemand opwekken*.

α) Met een persoon als onderw. || Chenobea was van sinnen wilt ende lyet hoer Venus so becoren dat sy enz., *MLoep* III, 558. Nu sie ic wael te voren, men soude u wel mit ghelde becoren, IV, 2085. Niet lichtelic en zoudese (*mijn wijf*) my nu bekueren, *Ned. Kluchtsp.* 79, 7. Om dattu metter zonde becuers natuere, *OVl. Lied. e. G.* 493, 90. Wie hevet dijn herte dus becoert? *Wap. Mart.* I, 150. Waer mede ghi heren herte becoort, *Sc. e. Cl.* 47. — Vooral met den geest van het kwaad, den *duivel*, als onderw. || Om dat hi (*de duivel*) te min sal becoren die ghene, die daer messe horen, *Lsp.* II, 52, 7. Soe wye dat in wanhope sy, daer is die vyant gheerne by, want hy en dan best becoren mach, Hild. 144, 167. Dattene (*den duivel*) verwan te siere scame Jhesus met vastene, als hine becoerde, *Sp.* II[a], 23, 292. Dit (*Lam*) was becoert van den viant om te brekene onser coringen bant 433. Hi hoerde dat Sathanas sijn wijf becoerde, *Belg. Mus.* 10, 52, 29. Der boese gheyst, die den heilighen man Job bekoerde, *Serv.* II, 353. Die duvel altoes begheert den mensch te becorne, *Beatr.* 65. Met quader liste . . becordise met vleescheliker sonde, die nonne, 69. Die duvel becorese, 929. Hoe dat Jhesus Christus wart bekoert in der wustinen van den evelen gheeste, *L. v. J. c.* 24 *Opschrift.* Niet en verstaet in dit woort dat God onse here yement becoort anders dan (*slechts tracht hij hen te brengen*) talle goede, *Lsp.* II, 41, 147. — De „viant" wordt somtijds ook, als bekend, weggelaten. || Wi en seggen niet, dat die Gods sone becoert was iet, maer die menscheit, *Sp.* II[a], 23, 295. Die wise worden wel becoort of op ene tijt verdoort, Hild. 194, 159.

β) Met eene zaak als ondw. *Ten kwade*, *tot zonde aanlokken*, *brengen*. || Noyt man en wart gheboren, zach hi Marien, dat hem becoren mochten enighe dorpernien, *Lett. N. W.* 5[a], 76. Laet hu blootheit niet becoren, dat si hu bringhe in eeneghen vare, *Denkm.* 3, 88, 149. Elc mensche wert becoert van siere begherten, *Doct.* II, 511. (Hi) vragedem ten eersten worde, wat dinge dattene becorde, *Sp.* III[7], 30, 77. Wat mit sonden is becoort, dat gaet in duusterheden voert, Hild. 224, 111. Wanten (*Jezus*) noyt sonde becorde, *Lett. N. W.* 5[a], 18. Hoe si met ere dulre minne becort was, *Beatr.* 986. Die ander clerc wert becoert met hare minnen ende beseten, *Boerden* III, 24. In die oefeninghe . . en mach die mensche niet becoert werden van enigher sonden, Ruusb. 4, 27. Si en hebben vleisch noch bloet, daer men die sonden mede doet, oft datse ten sonden iet becoert, *OVl. Ged.* 3, 133, 187. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Verzoeking.* || Dat becoren van Lucifer, den helschen draken, Hild. 220, 74. Dat doet dat vleesch in toren (*l.* des vleesch becoren), *Rein.* II, 5844. Een reyn wijf die wedersteyt alle becoren van binnen, *Vrouw. e. M.* V, 50. — Becort sijn met een onbep. wijs, eig. *in verzoeking zijn om*, m.a.w. *lust hebben*, *neiging gevoelen*. || Te vraghene ben ic becoert, *Wap. Mart.* I, 595. Altoes was hi becort te comene ten keyserike, *Sp.* II[a], 23, 20.

b) *Beproeven*, *op de proef stellen*, *polsen*. || Dat men enen sot becorde om wijsheit, en waer gheen profijt, *Vad. Mus.* 2, 188, 330. Ghi heren, wat wildi? ghi gaet seer becoren mi, *Vrouw. e. M.* IV, 203 (*Limb.* XI, 99). Dit spraken si om hem te bekorne ende omme oksun te vindene jeghen hem, *L. v. J. c.* 164. Waer omme bekordi mi? Togt mi de munte dar men den tsens mede ghildt, *c.* 171. Wat hi antwerdde den Phariseeusen, die heme woude bekoren, *c.* 138 *opschrift.* Doe quamen die Phariseuse tote hem omme hem te bekorne, *c.* 138. Nadien dat dese dinghen dus gedaen waren, soe becoerde God Abraham, *D. B. Gen.* 22, 1. God becoerdese (*de rechtvaardigen*) ende vantse sijns waerdich, *ald.*, *B. d. Wijsh.* 3, 5. — God becoren, *God op de proef stellen*, *zien hoever zijn geduld*, *zijne lankmoedigheid zich uitstrekken*, *God verzoeken*. || Moyses seide: . . waer om becoerdi den Here? *D. B. Exod.* 17, 2. Du en suls den Here dinen God niet becoren, also du hem becoerdes in die stat der becoringhen, *Deut.* 6, 16.

Aanm. — Bij Nijh. (5, 89) komt *becoert* (*bekairt*) voor in eene beteekenis, die als een germanisme te beschouwen is, nl. in die van *verzoeken*, *aanzoeken*, *uitnoodigen*, *vermanen*, welke bet. in het Mnd. zeer gewoon is. Vgl. Lübben 1, 215*a*. || So dan . . onse gnedige here van Cleve . . durch schrifften ind baitschappen hoge bekairt ind ermaent is, umb denselven van Egmont ind stat Arnhem hulpe ind bijstant to doen.

BECOREN. Zie Becueren.

BECOREN. Zie Bekeuren.

BECORINGE. Zie becueringe.

BECORINGE (becueringe), znw. vr.; mv. *becoringhen*. Mnd. *becoringe*; mhd. *bekorunge*. Van *becoren* in den zin van *beproeven*, *verleiden* (zie ald. 2). *Vezoeking*, *verlokking ten kwade*. In het Katholieke *Onze Vader* nog heden gebruikelijk voor *verzoeking*. || Van becueringhen ende van temptacien, die hi algader wederstoet, *Amand* I, 1451. Dat hi den viant mochte wederstaen, die hem vele becueringhen hadde ghedaen, II, 1307. Soe dattu sels in eren bliven, ende becoringhen van di driven, *Vad. Mus.* 1, 396, 82. Ghij sult waken ende beden, op dat ghij in gheyne becoringhe en treden, *Serv.* I, 44. En leidt ons niet in becoringhen, *Lsp.* II, 41, 21 *var.* en 146 *var.* En laet ons in neghene becoringhe, maer behoet ons van quade, *Vad. Mus.* 2, 418. (Jezus') becoringhe in der vasten, *Stemmen* 22. Overmids welken . . in der tijt der becoringhen dat ghemoede uter woeninghen der doechden ghestoten wort, 93. In tranen ende in becoringhen, die mi toeghecomen sijn van den Joden, *Hs.* 75, *Hand.* 20, 19.

— Ook van *becoren* in de uitdrukking God becoren (zie ald.). *Het verzoeken van God.* || Ende hi hiet den naem van dier stat becoringhe, om den twist der kinder van Israhel, ende om dat si den Here becoerden, *D. B. Exod.* 17, 7. Zie een tweede voorbeeld bij BECOREN 2 *b*).

BECORTEN, zw. ww. bedr.

1) *Verkorten*; van een weg gezegd, *snel afleggen.* Vgl. het Lat. *viam corripere.* || Becortende den wech van Bruessel tot Parijs op II nachten ende eenen dach, *Exc. Cron.* 119*c*.

2) *Verkorten*, *te kort doen*, nl. iemand in zijn rechten. || Niet te dogen, dat sy ofte eenig bekort ofte belast worden in der vryheden, *Handv. v. Medembl.* 54*b* (*a.* 1393).

3) *Een einde maken aan iets.* || En lietict door den keyser rike, het worde becort hier ter tijt hare valsceit ende haer nijt, *Lorr.* II, 4009. — Vooral, ja zelfs bijna uitsluitend in gebruik, als term uit het ridderwezen. *Een geschil*, *een twist beslechten*, *door een tweekamp beslissen*; *voor eene beleediging in een tweegevecht voldoening zoeken.* — *a*) Met bijvoeging van het voorw. strijt, twist. || Die desen twist ende desen strijt dar becorten in een crijt jegen enen van hier binnen, *Lanc.* III, 18262. Wi sullen desen strijt nu sceiden ende becorten tusschen ons beiden, *C. en El.* 375. Tghevecht becorten enten strijt, *Segh.* 6335.

b) Meestal evenwel met het onbep. voornw. het (dat) als voorwerp; het becorten, hetgeen dus ongeveer gelijkstaat met ons *duelleeren*, *een tweekamp* (mnl. eenwijch) *houden.* || Beter eest dat wi twee dat becorten, dan daer mee liede selen lijf verliesen, Velth. II, 7, 56. Waer ic gesont, dat becorte ic nu ter stont, ende souts wel u wedde ontfaen, *Lorr.* III, 23. Mach men dan van alre sake te payse bringhen wel u tween, dat si te goede ofte neen, . . het wert becort op enen dach, *Parth.* 7857; „*dan zal er een tweekamp dienen plaats te hebben.*" Hi wildet becorten herde boude metten swerden (*l.* swerde), Velth. II, 6, 78. Dies willic comen in een crijt.., te becortene tusschen twee sonneschijn, *Wint. e. S.* 301. Dar hijt becorten jegen mi, *Lorr.* II 3203. Dorendiit becorten jeghen mi, of anders moet si ontsculdich wesen, *Limb.* III, 938. Wildi mi recht hier lenen, soe willict becorten merghen vrouch, 1031. Wildijt becorten nu ter tijt hier vore hen in een crijt? *Lanc.* II, 40965. Nu hoet u jegen mine steken oft gi cont: het moet hier nu becort sijn tuscen mi ende u, 41610. Welet ieman becorten alse riddere vri jegen hem, come ende wint, III, 15211. Waerdi te voet, ic sout becorten, des sijt vroet, 15388. Torec seide: dit nes niet waer, ende dat willic thans becorten daer, 25268. Mergen selewijt becorten dan, 26653. Scelden is een blode mans aert, maar een coen man becortet mitten swaerde, *Ned. Proza* 352. — Somtijds wordt becorten gebruikt als krijgsterm. *Door een geregeld gevecht tusschen twee legers uitmaken*, *beslechten.* || Datsi met swerden ende met kniven becorten, wient (*Woeronc*) voort soude bliven, Heelu 1444. Tornech ende gram, dat hi niet mochte becorten dan donrecht, datmen hem leide an, *Brab. Y.* V, 3582. Laet ons becorten harde tusschen ons lieden metten swerde, Velth. II, 51, 33. Alse Here Symon sach dese dinc, wildyt te velde becorten nu in enen stride, I, 52, 8. So wilde hi met strijde becorten, wie here van Rode bliven soude, *Exc. Cron.* 130*c*. — Sijn recht becorten, *zijn recht bekampen*, *er voor opkomen*, *vechten.* || So was hi tornich, dat hi sijn recht met stride niet becorten en mocht, *ald.* — Ook in den zin van *om iets vechten.* || En lietict dor den soudaen, wi beide souden becorten mine meesterie (d. i. *meerderheid*), *Limb.* VII, 148.

BECORTINGE, znw. vr. Van *becorten*, in den zin van *iets door een tweekamp beslechten* (zie ald. 2*b*). *Tweekamp*, *duël.* || Van natueren es hi quaet, die niet en heelt, dat hi weet, daer comt af so menech leet, loghene, becortinghe ende rouwe, *Belg. Mus.* 10, 343, 4.

BECOSTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bekosten*; mhd. *bekosten. De kosten van iets dragen*, *bestrijden*; *iets bekostigen.* || Int XXVIIIste jaer . . . ne mochte ment al becosten niet, *Rijmb.* 13678 *var.* (nl. *de reparatien aan den tempel*). Ens niemene . . . alse rijcke nu van goede, die twee de minste becosten mochte, *Troyen* 5450. Soe sal malc bi hem selven sijn huus becosten te breken, te stutten ende weder te maken, *Overijs. Recht* I[1], 15. Dat die luden . . . desen Aesdam . . . voertmeer becosten zullen ende aenvaerden, sonder cost ende sorge·onser porters, *Priv. v. Brielle* 2, 16. So sal hy die mure mede becosten, *Stadr. v. Zwolle* 143, noot 3. Die ghoten to becostene ende to holdene . . . in allen dien ghevoeghe, die daer voer gheseghet is, *ald.* 144, noot 2).

BECRACHTEN (BECRAFTEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bekreften*, *bekrechten*, *bekrachten*; mhd. *bekreften.* — 1) Met *kracht*, d. i. *met geweld ten onder brengen*, *overweldigen*, *onderwerpen.* Van personen en land gezegd. || Soe consenteren wij Aylof ende Sicke . . ., horen cost ende scade te verhalen up onsen vyanden in Oistvrieslant als overhorige ende meynedige lude, wair sise becraften moghen, *Oorl. v. Albr.* 532. Dattie stat hair te baten woude comen ende helpen hoir die geen becraften, die Yselsteyn gewonnen hadden, Matth. *Anal.* 3, 357. Waert sake dat sy Amersfoert becrachten of gewinnen conden, *ald.* 377. Dat hi die stat gewonnen hadde ende becrachtet, *Exc. Cron.* 212 *b*. Of wij . . . becrachteden enich slot of stede binnen mijns... heren van Borgoengen landen, Nijh. 4, 40 (*a.* 1426).

2) Met eene zaak in den 4den nv. *Handhaven*, *in kracht houden.* || Dat sy alle tijt hulpen starken ende vorderen sullen ons liefs heren . . . tolners ende zeevonders in alle saken, die zijs te doen sullen hebben, om ons liefs Heren tollen, ende zeevont te becraften, *Oorl. v. Albr.* 504.

BECRACHTER, znw. m. *Hij die zich meester maakt van iem.* of *iets.* Slechts als var. bij Matth. 82. Zie BECRACHTICH.

BECRACHTICH, bnw. Vgl. BESCULDICH, BESONDICH, BEBLOEDICH. *Krachtig*, *sterk.* || Item sal die bode wesen een becrachtich vangher ende een aentaster der misdadigher, Matth. 82 (*var.* becrachter, vanger).

BECRACHTIGEN (BECRAFTIGEN; in Duitsch gekleurde stukken ook BECRECHTIGEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bekrechtigen*, *bekreftigen.*

1) *Met kracht en geweld onderwerpen*, *overweldigen*, *onderwerpen*, *ten onder brengen*; van land en personen gebruikt. || Wie die ghene waren, die hadden helpen raden, dat Vianen becraflicht soude worden, Matth. *Anal.* 1, 477 (vgl. 475: hoe die Joncker van Brederode Vianen *weder kreech*). (Hi) becrachtichde syn lant weder, dat hem afgewonnen ende verdestrueert was, 3, 305. In den jaer 1398 geboot Hertoch Aelbrecht . . . heervaert . . . om Vrieslant te becrachtigen, *ald.* 308. Doe tooch Hertoge Willam in den lande van Ludic mit heer-

crachte, bernde dair veel dorpen (ende) becrachtichde sommige steden ende sloten, *ald.* 337. (Herkules) hadde van int oest tot int westeynde de werelt so verre becrafticht, so dat hi . . . siin palen stac in de Spaensche zee, om die over te brugghen tot in Africa ende dat oec te becraftighen, *Ned. Proza* 127. Die stadt van Bourges, die hi beleyde ende becrachtichde, *Exc. Cron.* 64 *d.* Soe hadde hertoghe Willem van Sassen behendelijcken ende bedriechlijcken dat hertoechdom inghenomen ende becrachticht, 185 *b.* Dat hise (*de stad*) met vechtender . . . hant ghewonnen ende becrachticht heeft, 205 *b.* Int jaer 1470 quam dye grote Turck . . . ende becrachtichden dat grote eylant, ghenoemt Euboyen, 207 *b.* Te trecken voor die stadt van Ludic, om die te becrachtigen ende gansselick te vernielen, 216*a.* Dat (*huys tot Zevenar*) weder te wynnen ende te bekrechtigen, Nijh. 3, 85. (Dat si) . . . andre slote of lande bekrechtichden of gewunnen bij oestsijde der Emesen, *ald.* 224. Lande te bekrechtigen an beiden sijden der Emesen, *ald.* Ghy sult weeten, dat dese keyser annam die slaven te becrachtigen, omdat zy den rijke ongehoersaem waren, *Clerc* 47. Dat dese keyser Heynric annam, die Slaven te becrachtigen, 38. (Die) Westvriesen, die hi becrachtigede ende hem eendeels onderdaen maecte, 43. Die hem grote hulpe bigebracht hebben, om siin rechte erve te helpen becrachtigen, 80. (Hi) tooch daer mede tAlcmaer, om die Westvriesen te becraftigen, 121. Wairt dat yemandt die stede van Leyden becrachtigen wilde, *Bel. v. L.* 251. — Een lant becrachtigen ane, *een land terugbrengen aan*, *weder vereenigen met.* || Die landen van Vrieslant weder te becrachtigen an der Graeffelichede van Hollant, also dat behoerde, Matth. *Anal.* 3, 300.

2) *Versterken*, *bevestigen.* Met eene stad, een land, en derg. in den 4den nv. || Tot wat tyden dat Hertoge Ailbrecht belieft te becrachtigen die stede ende tlant van Koevoerden, *Oorl. v. Albr.* 483.

BECRACHTINGE (BECRAFTINGE, in Duitsch gekleurde stukken ook BECRECHTINGE), znw. vr. *Onderwerping*, *tenonderbrenging.* || Inder becraftinge van onsen lande van Oistvrieslant . . ., van onsen ongehoersamigen ende meynedigen luden, *Oorl. v. Alb.* 527. Inder becraftinghe van onsen lande van Oistvrieslant 529. (Wi) geloven heren Symon voirn. inder becraftinge ons lants te hulpen, 534. Als oick sommigen van den steden oere brieve van oeren privilegyen in der overtreckingen ende bekrechtingen diss lantz ontweldicht sijn, Nijh. 5, 75 (*a.* 1477).

BECRAFTEN, BECRAFTIGEN, BECRAFTINGE. Zie BECRACHTEN, enz.

BECRAKEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als *craken* (zie ald.). *Op iemand neêrkomen*, *iemand treffen.* Met het onderw. scade, ongeval of eene andere ongunstige zaak, en eene bepaling met op, ter aanduiding van den persoon, dien het ongeluk treft. || So langhe vlieghet si hem achter, dat die scade ende die lachter op die moeder moet becraken, *Nat. Bl.* III, 985. Onderwint di niet van gheenre daet, die tot di waert niet en gaet, want du moochst (*l.* mochts) varinge maken, dat al op die (*l.* di) soude becraken, Matth. *Anal.* 1, 66*b* (*Bouc v. Sed.* 353). Te groten rampe ende sere te goede (*l.* tongoede) quaemt den meestere diese maecte, want allene up hem becraecte tongeval, *Wal.* 7912.

BECRANKEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *vercrancken* (zie ald.). *Verzwakken.* || In die juncturen so wartet (*de wijn*) suur ende becrancket de juncturen, *Lanfr.* 109*v.* — Overal elders leest men in dat hs. *vercrancken*, doch ook *becrancken* kan bestaan hebben.

BECRIGEN, st. ww. bedr. *In handen krijgen*, *betrappen*, *pakken.* || Also varre als hyen becrighen can binnen desen palen, *O. R. v. Dordr.* 2, 298.

BECRINGELEN, zw. ww. bedr. *In een kring omsluiten*, *omsingelen.* Vooral in gebruik in het verl. deelw., in de overdrachtelijke bet. van *in nood verkeerende*, *in het nauw gebracht*, *benauwd*, *beangst.* || Si sijn becringelt int lant ende inder wildernissen sijn si besloten, *D. B. Exod.* 14, 3. Doe dit die kinder van Israhel sagen, dat si bekringelt (*Staten-Bijb.* in nood) waren . ., so borgen si hem in duwieren ende in cloven, I *Sam.* 13, 6. Ic bin becringhelt, want die Philistinen vechten jeghen mi, *ald.* 28, 15 (*St.-Bijb.* ik ben beangstigd).

BECRITEN (BECRIJTTEN), zw. ww. bedr. Van *crijt*, d. i. *cirkel* (zie ald.). *Een cirkel beschrijven om iets* of *iemand.* Lat. *circumscribere.* — Hem becriten, *een kring om zich beschrijven*, *een cirkel om zich trekken.* || (Hi) nam sijn swaert ende becrijtter hem mede int sant, dat hem negheen Gods viant ne mochte ghenaken omme te deerne, *Wal.* 4786.

BECROEDEN (HEM —), zw. ww. wederk. Van het in den Teuthonista voorkomende *croeden*, d. i. *onderwinden*, *becommeren* (vgl. De Jager, *Archief* 4, 146). *Zich bezig houden*, *zich afgeven met.* || List ende behendighe zaken . . en sijn in minnen niet verboden, die him daer mede wil becroeden, mach mit list ende abele dinghen die vroukijns wael bi wilen bringhen, dat menre off ghewerft den zeghe, *MLoep* II, 2477.

BECROMEN, zw. ww. bedr. Alleen voorkomende in de uitdrukking sonder becromen, *Wap. Rog.* 23: || Rogier, vrient, wille daer toe gomen, mi tantwordene sonder becromen. — De uitgave heeft *becronen*, doch het rijm wijst *becromen* als de ware lezing aan. Men vergelijke daarmede het bnw. *onbekreumd*, dat men leest bij Beaumont 204: „Daer de goede wel bekende vrienden t'samen vrolijck sijn, en in klaere versche roemers omgaet *onbekreumde* wijn." Blijkbaar is de bedoeling *ruim*, *mild*, *onbekrompen*, en *becromen*, *bekreumen* moet dus beteekent hebben *bekrimpen*, *beknibbelen*, hetgeen hier uitstekend past: *antwoord mij zonder iets te beknibbelen*, *zeg mij de volle waarheid.* De eigenlijke beteekenis is vermoedelijk geweest *kruimelen*, *bekruimelen*, *kruimels ergens afhalen*, en dus *beknibbelen*, *bekrimpen.* Naast ags. *crûme*, *crûman*, ons *kruim*, *kruimen*, *kruimelen*, staat eng. *crum*, *crumble*; voorheen *crume*, *crumme*, *crome*, *cromme* (Stratman 127); mnd. *krome*, *kromen*, nnd. *kröme*, *krömen*, *krömeln* (*Brem. Wtb.* 2, 878), en ook in onze volkstaal zijn de bijvormen *krummel*, *krummelen* en *krummelig* bekend. *Becromen*, *bekreumen* is dus de wettige bijvorm van *bekruimen.* De overgang van beteekenis spreekt nog in ons *kruimelig*, kleingeestig; *kruimelaar*, een kleingeestig mensch, die overal als 't ware de kruimels afhaalt, op alles beknibbelt, het tegendeel van *mild*, *onbekrompen.*

BECRONEN (BECROENEN, BECREUNEN), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *bekroenen.* Van *cronen*, d. i. *klagen*, *kreunen* (zie ald.).

BEDR. — 1) *Klagen over iets.* || Siet ghi heren, om dit becronen ben ic comen te deser stat, *Grimb.* I, 1268 (*om hierover te klagen*). — De onb.

wijs als znw. gebruikt. Eig. *beklag*, *reden van beklag*, en vervolgens: *het door rechtsmiddelen opkomen tegen*, *het belemmeren van iets*. || Sonder mijns heren van Gelre becroenen ende wederseggen, Nijh. 3, 105. Sonder ennich becroenen, wederseggen off hindernisse mijnre erffgenamen, 233. Sonder onsen toerne ende bekroenen, 6, 254.

2) *Betreuren*. || Dat men aneva den strijd; hiers gheen ontgaen, wiet becrone, *Rijmb.* 28726. Gheen onrecht sal men meer becronen, dan dattie ghene, diet al honen, daer naer setten haren moet, dat men segge, si sijn goet, *Sp.* I[a], 8, 19.

3) *Aanklagen*, *beschuldigen*. Vgl. BECLAGEN en ons znw. beklaagde. || Si hebben hem (*Narses*) becroont anden keyser, den jongen Justijn, *Sp.* III[a], 40, 78.

WEDERK. — Hem becronen, *zich beklagen*. — *a*) Absoluut, of met een afh. zin met *dat*. || Hi vaert wech ende laet Hector daer, die mit recht groten vaer mach hebben ende hem becronen, *Troyen f.* 70*d*. Const si doch const met consten loonen, so en zoude hem niemen connen becronen, *O Vl. Lied. e. G.* 234, 29. (Sy) wouden hem becronen, dat hem die stat verboden was sonder misdaet boven der stat rechte, Matth. *Anal.* 3, 344. Hem becroenende . ., dat tegen recht ende bescheit . . . onse broeder voirscr. hadde mit geweldiger hant gehouden ende beseten dat slot van Weerde, Nijh. 4, 149. Hem becronende, dat de vors. meesters . . hem . . niet onderdanich . . sijn en wouden, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 646. — *b*) Met den 2den nv. of het voorz. van. *Zich over iemand of iets beklagen*. || Dit hadden si sere ommare, dat si dus waren gehoent ende hebbens hem becroont, *Sp.* III[a], 18, 52. Ic saelt u lonen, dat ghijs u niet en selt becronen, *Beatr.* 891. Si worden soe gheloont, dats hem nyemant en becroont, Hild. 249, 175. Des ic mit jammer mi becroen, *D. War.* 8, 84, 31. Van allen broeken (*beleedigingen*) . . . die (*l.* dier?) wi ons aen beyden ziden manlike op anderen becroent hebben, Nijh. 2, 86. Mijn heer en sal hem niet becronen vander stede noch van den luden, Hild. 169, 446. Alse si saghen, dat men hen nemmeer en gaf dan den andren, so bekroenden si hen van den huushere, *L. v. J. c.* 150. Al des zi van enegen der voirscreven pointen van yemene hen te becronen weten, *Belg. Mus.* 10, 111. Dies sy hem becroonende sijn op den graeve van Geldre, *Oorkb.* 2, 261 *a*. Wair dat . . him die gruter dair of becroende, V. d. Wall 1, 152. Wair dat sake dat hem dair yemant of te becronen heeft mit redenen, 186. Van den bossche die goede manne, die hen becroenden des heeren, *Brab. Y.* VI, 2222. Dat sijs hen niet en souden becronen der groter vrientschap . . die si hem vortijts bewesen, 4208. Vele gebreke . . daer de hertoge van Gelderlant hem af becroenden, 8927. Van alzulken zaken als hi hem becronende was, Dl. 2, bl. 519. Alrehande clachten ende ghebreken . . daer wi ons af becronen, bl. 604. Hopende dat haer wedersaken daer af hem niet becreunende en waren, VII, 10022. Van den landkustinghe, daer hem Pieter . . of becroent, Mieris 2, 211 *b*. Dat si hem mit reden van ju niet en hebben te becronen, 235 *b*; *enz.* — Minder nauwkeurig en meer in overeenstemming met ons spraakgebruik lezen wij *Troyen* 4235: || Menghe maghet . . is mit scoenre talen ghehoent, *dat* haer die menghe becroent, voor: *des* haer die m. b.

AANM. — Uit de bet. *zich* (*niet*) *over iets beklagen* heeft ons *zich bekreunen*, dat steeds met eene ontkenning wordt verbonden, de bet. ontwikkeld van *zich* (*niet*) *om iets bekommeren*, (*niet*) *om iets geven*.

BECRONINGE, znw. vr. Van *becronen* (zie ald.). Eig. *beklag* en vervolgens *reden van beklag*. || Hebben die Vlamingen scade of becroninge, dat men die daghe daer of houden zal tot Middelborch, *Cout. v. Brugge* 1, 472.

BECROON, znw. onz. Stam van het ww. *becronen* (zie ald.).

1) *Klacht*, *beklag*. || Sonder pine oft sonder becroen en mach men gewoenten niet afdoen, diemen in weelden hevet geploen, *Sp.* II[1], 87, 194. Dat veel clachten ende becroon voor ons commen sijn, *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss., bl. 243 vlg. Soe waer . . des weder becroen oft meeren (*geruchten*) voir de scepene quame . ., dan souden de scepenen dat voirt den amman toegen, *Belg. Mus.* 10, 105. Waert sake, dat sy dat niet en deden, ende daer becroon af quam, Mieris 3, 193 *b*. Want wi menegerande beclach ende becroen van langen tiden gehoirt hebben van onsen getrouwen poirteren, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 625. Clachten ende becroen, *Cout. v. Brugge* 1, 467.

2) Als rechtsterm. *Het belemmeren van*, *het opkomen tegen iets*, *door rechtsmiddelen*. Hetzelfde als *crot*.(Kil. *impedimentum*). || Sonder crot ende becroene van ons oft yemants van onser weghen, Nijh 1, 379. Sonder ennige wedersprake, becroene off hindernisse van mij ende van . . mijnen erfgenamen, 3, 232. Buten ennich bekroen off wederseggen van ons, onsen erven ende nakomelingen, 4, 117. Buten enich wederseggen off bekroen onser off ymantz van onser wegen, 204. (Dat si die) rustelich ende vredelich gebruycken sollen . . buten bekroen, hyndernisse of vervolghs . . van ons, van onsen erven off van onsen vrienden off magen, 114.

BECROONTE, znw. vr. *Klacht*. || Up tfait van vele andre becronten, daenof dat zy hemlieden beclaghende waren, dat men dede contrarie harer privilegie, *Invent. v. Brugge* 5, 303.

BECRUPEN, st. ww. bedr. Van *crupen* (zie ald.). 1) Het transitieve *kruipen*. *Over iemand kruipen*. || Ist dat si (?) den mensch onbecropen laten ende si dien mensch scuwen, soe ist die rechte steen, ja ist, datten die mensch over hem heeft ende trecmen den steen en wech, dat si dan den lichaem becrupen, *Barth.* 551*b*.

2) *Kruipend bereiken*, *iemand al kruipende naderen*, vandaar *overvallen*. || (Hi) waende Spaenyarden becrupen ende al heimeliken beslupen, *Lett. N. R.* 7[1], 145, 66. De Vlaminghe mochten niet segghen, noch in ghenen lachtre legghen, datse her Willem iet besloep, of met haesten iet becroep, Stoke IX, 697.

BECUEREN (BECOREN), zw. ww. bedr. Van *cueren*, *coren*, in den zin van *kwellen* (zie ald. en vgl. *Taal- en Lettb.* 1, 160—164). *Kwellen*, *folteren*, *pijnigen*, *iem. overlast aandoen*. || Anxte die heeft my veel becoort, als ic dichte off brenghe voort enigherhande hoghe sake, Hild. 117, 29. Alst (*herte*) mit sorghen wort becoort, 144, 119. Hoeneer dat u die doot becoort, soe suldi henen ende ghi en weet waer, 149, 44. Sonderlinghe beduchten hem . ., die hem selven iet sculdech kenden, dat si den hertoghe Antonijs becort hadden in eenegher wijs, *Brab. Y.* VII, 619. — Het deelw. becoort neemt de bet. aan van *beangst*, *bezorgd*, eig. *gekweld door zijne gedachten*. || Doe worden die van Persi becoert, ende sorgheden sere om haren here, *Parth.* 5246. Dese woorde heeft Amand ghehoert, ende wertter omme seere becoort, in dat men hem dede so

groote eere, ende voert (*l.* wert) recht een deel buten keere, want hi hem duchte dat hi mochte hem dies verheffen in sijn ghedochte, *Amand* I, 794. — De onb. wijs als znw. gebr. *Kwelling.* || Nochtan so werd mi na dat horen al te sware een becoren, Velth. VIII, 34, 12. — Ook als wederk. gebr. Hem becoren, *zich zelven kwellen*, *zich inspannen.* || Becoren moet ic mi selven sere om der gere te doene ere, die mi dicke verloest heeft, Velth. VIII, 34, 14.

BECUMEN, zw. ww. wederk. Van *cumen*, d. i. *klagen* (zie ald.). Hem becumen, hetzelfde als *hem becronen* en *hem beclagen.* Met den 2den nv. der zaak, of een afh. zin. *Zich iets* (*te laat*) *beklagen*, *ergens spijt over hebben.* || Hi moester tparadijs omme rumen, dies wi ons allen noch becumen, *Lsp.* I, 37, 79. Die oec dat (nl. *bidden*) versumen, wet dats hen becumen die zielen, daer si staen in dat vaghevier ghevaen, III, 10, 213. Want ghi u bekuumt, dat ic mi sere hebbe versuumt in minen raet, *Melib.* 2060 (de tekst heeft ten onrechte *bekint*; vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 67 vlg.).

* BECUMMEN, waarschijnlijk verkeerde lezing voor *bekennen.* || Wercken der waerheit en derven namaels niet ontsien de gebruycken der levender schriften der pennen, [becummende] bekennende die nu zyn ende namaels wesen zullen, dat wy uut rade, *enz.*, Mieris 2, 139*a.* — De woorden zijn niet zeer helder. Vermoedelijk had de copiïst eerst bij vergissing *becummende* geschreven in plaats van *bekennende*, en nadat hij zijne fout hersteld had, vergeten het woord *becummende* uit te schrappen. Van *becumen*, d. i. *beklagen*, kan hier wel geen sprake zijn.

BECUNDIGEN. Zie BECONDIGEN.

BECUEREN. Zie BEKEUREN.

BECUPEN (BECUYPEN), zw. ww. bedr. Van het in West-Vlaanderen nog gebruikelijke *kuipen* in den zin van *foppen*, *er in laten loopen* (De Bo 1, 586*a*). *Misleiden*, *bedriegen*, *in den val* (*de kuip*) *lokken.* || Om te moghene comen an dandere zyde vander vorseide riviere ende alsoe becuypen theere van den grave, *Cron. v. Vlaend.* 1, 100. Merkende Philips . . deze brugghe, die ghemaect was om hem te bedrieghene ende te becuypene, *ald.* — Vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 17 vlg.

BELABBEREN, zw. ww. bedr. Kil. belabberen, j. belammeren, *impedire*, *intricare*, *disturbare*, *praepedire*, *inquinare*, *polluere.* Kil. heeft wel twee werkw. dooreengehaspeld, want de bet. *verhinderen* en *bezoedelen* zijn moeilijk overeen te brengen. Hoe het zij, ons bnw. *belabberd*, dat nog heden in gebruik is, staat dichter bij *belemmeren.* Iemand die zegt: ik ben *belabberd*, bedoelt: ik ben *niet in orde*, *voel mij ziek*, ben *belemmerd* in mijne gewone verrichtingen. Het mnl. ww. *belabberen* daarentegen beteekent *bezoedelen*, *bevlekken*, *verontreinigen.* || Daer si op laghen, dat was vuul hoi, dat haer urijn had benat; si waren belabbert ende beclat ten oren toe van haers selfs drec, *Rein.* II, 6534. Vgl. BESLABBEREN en BESLABBEN.

BELACHEN, st. en zw. ww. bedr. Mnd. *belachen*; Mhd. *belachen. Iemand* of *iets tot het voorwerp van zijn lachen maken.*

1) Enen —, *iem. bespotten.* || Die ander scare bespotteden hem ende belacheden hem, *Hs.* 80, *f.* 146*b.*

2) Iet —, *lachen om*, *zich verheugen over iets.* || Alst die vader hadde verstaen, dat sijn sone sine (*des vaders*) doet belouch, dedi dat men hem thooft afslouch, *Sp.* I[e], 48, 66.

3) Met den 4den nv. van den persoon. *Iemand* (*spottend*) *toelachen.* || De grave Calon beloeg hem seer en seide: gij hebbet den koning te meniger stede getrouwelijc gedient, maer nu faelgeerdy, *Heemsk.* 122. — Ook zonder de bijbeteekenis van *spottend.* || Doe mi minne eerst minne ghewoech, ay, hoe ic met al hare al beloech! Hadew. 1, 62, 50.

BELACHINGE, znw. vr. Van *belachen* (zie het vorige art.). *Bespotting.* || Den enghen wech sal dij wijsen . . versmaetheit, belachinghe, bespottinghe, ofsnidinghe dijns eygen willen, *Hs.* 80, *f.* 70*b.*

BELADEN, st. ww. bedr. en wederk. (de verl. tijd komt niet voor, maar zou luiden *beloet*). Mnd. *beladen*; mhd. *beladen.* In beteekenis ongeveer gelijk aan het meer gewone *verladen* (zie ald.). *Belasten.*

BEDR. 1) *Belasten met iets*, *iemand iets opdragen.* || Men sal daer niet mede beladen der steden boden (nl. *met iemand te pijnigen*), Matth. 201. — Ook in de bepaalde opvatting van: *iemand met de vereffening van een geschil belasten*, *hem de uitspraak opdragen.* || Van den twiste, dy geweest is tusschen eedelen luden heren Reynoud . . ende Reynoud zinen zoene . ., des si ons beladen ende geloeft hebben, Nijh. 1, 182 (*a.* 1318). Vgl. de hd. uitdr., aan den voet der bladzijde vermeld: „des si beider site ons *belaten* hant." — Vandaar de uitdrukking beladen sijn. — *a*) *Belast zijn met.* || Ik ben beladen met een bootscap, *Heemsk.* 154. Ter tijt toe, dat . . die scepenen mit den vonnis beladen waren (m. a. w. *totdat de zaak in staat van wijzen is*), *Dingt. v. Delft* 47. — *b*) *Verplicht zijn tot*, *onder de verplichting liggen van.* Lat. *mihi impositum est.* || Ic ben beladen met manscape ane Gherechticheit, *Limb.* X, 632.

2) Fig. *In nood*, *in verlegenheid brengen*, *kwellen.* || Minne hadse soe beladen, datse hem tierst wouden beraden, met der ghenre, die hen therte in hopen hielt, *Belg. Mus.* 10, 85, 33. Ook V. d. Wall 309. — Vandaar de uitdr. beladen sijn. — *a*) In het algemeen *in nood*, *in verlegenheid zijn.* || Als een mensche so is beladen, dat hi selve ghenen raet en weet, *MLoep* I, 1652. Doe icse sach so seer beladen, doe waende ic haer helpen uter noot, *Rein.* II, 6360. — Ook met eene bepaling met *met. Verlegen zijn met eene zaak*, *aan den grond zitten*; *niet weten hoe haar aan te leggen.* || Si en gaff hem woert noch tael, dan dat si haer woude beraden ende was mitter saec beladen, *MLoep* IV, 2080 *var.* Drie vragen van saken, dair sy mede beladen waren, Matth. 65. — *b*) In bijzondere toepassing. *Door den vijand in het nauw gebracht worden.* || Daer sloegen de Ridders al doot dat hen gemoete, nochtans waren sij seer beladen, *Heemsk.* 48. Als Dunay Roelant dus seer beladen sag, sloeg hij sijn peert met sporen en doorbrak met sijn vromigheid der Heidenen scharen, 100. — Zie ook BELASTEN 2).

WEDERK. — 1) *Zich belasten met*, *de zorg voor iets op zich nemen.* || Dat men dat volvure, also als wi ons dies beladen hebben, Nijh. 1, 339 (*a.* 1335). Wi testamentore . . beladen ons des vorscrevenen testaments, ende gheloven . . daer toe doen, als vorscr. is, 347 (*a.* 1335).

2) *Zich bekommeren over*, *zich bezig houden met.* || Dune saltu (*l.* saldi *of* salt u?) daer met niet beladen, wat hen mach deren nacht of dach, maer wat di selven letten mach, *OVl. Ged.* 1, 76, 189.

3) *Zich zelven moeite aandoen*, *zich zelven kwellen.* || Hoe dattu meer murmereerste, hoe du dy selven meer belaeste, *Hs.* 88 *f.* 111*d.*

BELAET, hetzelfde als het nog gebruikelijke *verlaat*. *Sluis*, *waterkeering*, *waterloozing*. || Ene sluyse te leggen in die selve weteringe mit doren benoerden tot Oestenwolde, dair die winterdijck sijn belaet heft, Nijh. 4, 36 (*a*. 1425).

BELAGEN, zw. ww. bedr. Van *lage*, d. i. *hinderlaag* (zie ald.).

1) *Lagen leggen aan*, in den eigenlijken zin, het Lat. *insidiari*. || Dicke wyle dede hyne belaghen, omdat hy de moeder had verslaghen, *Troyen* 9363. In dien woude quamen hem ghinder te ghemoete Acastus twee kynder ende wouden Peleus belaghen, 9985. Nu hoort, met welkerhande sake dolifant belaghen den drake, *Nat. Bl.* II, 1486. Daer se die viande met haren scaren onder die rootchen hadden belaghet, *Rijmb.* 5980. (Si) belaegden den valsschen Syba in ene stat, hiet Abela, 10607. Omdat tfolc over hem soude claghen ende bi aventuren belaghen hem entie sine, ende slaent al doot, 2703. In enen boomgaerd.. belaechden sise (*Susanna*), 16964. Anthonis hadse (*de Joden*) belaegt, ende heefse onderghedaen ende ghejaecht, 28331. Doe dat die Zeloten saghen, wilden si desen belaghen ende stoecten up hem strijd, 30571. Dat sire dan die hande an slaen (nl. *aan den ridder*) ende bewachtene ende belagen, *Lanc.* II, 44566. — Vandaar de uitdr. bi belaechder laghe, *in eene hinderlaag*, *verraderlijk*, *onverhoeds*. || Met dat de minre stont verladen metter wonde in sinen sin, cam Jalosie van achter in, verradelijc, bi belaechder laghe, ende gaf hem meer dan twintich slage, *O Vl. Lied. e. G.* 354, 1168. Dootslach bij belaechder lage, Wiel. *Instr.* 126, 348. So wie yemand dootslaet bij upsette, bedroge, of malicien ende belaechder lage, 145, 476. Is sij (*de misdaad*) gheschiet bij belaechder lage, bij voorsienegen rade enz., 160, 586.

2) Overdrachtelijk. *Bedriegen*, *misleiden*. Met den 3den nv. van den persoon, evenals het Lat. *imponere*. || Beda seghet sonder waen, dat dat serpent was ghedaen int anschijn ghelijc der maghet, ende hadde der vrouwen (*of ellipt. genitief?*) so belaghet dat si niet dant anschijn en sach, want tander lijf bedect lach met loveren ende met risen mede, *Nat. Bl.* VI, 417.

3) Enen —. *Iemand ten val brengen*, *in het verderf storten*. || Ende die edele Constantijn ontfinc hoevescheliken den tyrant van wien hem saen wert becant, dat hine valschelike wilde belagen, *Sp.* II⁵, 1, 28.

BELAKEN, zw. ww. bedr. Van *laken*, d. i. *berispen*.

1) Enen —. *Berispen*, *bekeuren*. || Wairt sake, dat enich ghesoden laken wel ghemaect an den raem quame, die en selmen om luttel ghebrecs wille . . niet belaken, *Leid. Keurb.* 80, 47.

2) Iet —. *Afkeuren*, *bekeuren*. || Niement en sel enigen visch . . an die marct brenghen, anders dan gave ende goet is . ., ende tgoet datter belaect wort, sel tgasthuus hebben, *ald.* 54, 14 (*Versl. en Ber.* 5, 41). Wairt dat vinders enich vleysch bevonden binnen sinen malen also ghebreclic, dattet hem ghien oirbair en dochte te bruken, dat souden si belaken ende die halle verbieden, 56, 19. (Tgoet) datter belaect wort, sel tgasthuus hebben, 57, 21. Wie binnen Leyden enich gheloit leder coept off werct, dat van buten Leyden comt, ende die ghesworen dat belaken, dattet qualic gheloyt is, die verboert 12 sc., 503, 6.

3) In rechte. *In hooger beroep komen van een vonnis*, *appeleeren*. || Soe mach die gheen sijn beraedt hebben . ., drie daghen na dat ordel, off hyt belaken will off niet, Schwartz. 1, 554, 18. Belaect hy bynnen deser voersz. tydt niet, soe salt staen alst gewesen is, 572*a*. Wat beneden XX Beyers gulden is, dat mach men belaicken, 572*b*.

AANM. — Belaken, *Grimb.* I, 2528 *var.*, is eene verkeerde lezing voor *betaken* (z. ald.).

BELAKINGE, znw. *Appèl*, *beroep*. || Wat beneden tien Beyers gulden is, dat sal vast staen zonder belakinge, Schwartz. 1, 572 *b*.

BELANGE, bijw. Steeds met eene ontk. verbonden: belange niet, *bij lange na niet*, *volstrekt niet*. || Nochtan mochte hi belange niet gaen, *Lanfr.* 49*v*.

BELANGE. Zie BELANC, 1ste art.

BELANGEN, zw. ww. onz. Mhd. *belangen*, *blangen*. *Verlangen*. Ook als znw. gebruikt. || Dat u aen die maescap ende aen die vrienscap geen belangen en is gelegen, die Christum uwen brudegom altoes bi u hebt, *Sp. d. M.* 1, 1*b*.

BELANGEN. Zie BELENGEN.

BELANC, znw. o.; mv. *belanghe*; ook BELANGE, znw. vr. Mhd. *belanc* en *belange*, das verlangen.

1) *Verlangen*, *begeerte*. || Wacht hu, dat gi niet ne merret, ghine coemt besien, daer leit ghesperret huwe herte ende huwe belanghe, *Rose C.* 2545. Na haer (sijn) belanc, *overeenkomstig zijn wensch*, *zijne behoefte*, *Nat. Bl.* II, 1988; *Sp.* II⁴, 29, 29.

2) *Voordeel*, *gewin*. Kil. belangh, *res momentosa*, *necessaria*; ons *belang*. || Eenen God maken si oec Vulcane, die met smedene om sijn belanc wan sijn broet, *Sp.* II⁷, 20, 50.

BELANC (BELANG), bnw. Mnd. *belank*. Kil. (vetus) *propinquus*, *proximus*, *vicinus*, *affinis*.

I. Attributief gebruikt. *Naastbijkomend*, *naast*, *verwant*. || Nochtan zouden die voerscr. schepenen alle ander gout ende silvere penninge na den belange wert (*naar de naastbijkomende waarde*) setten, Nijh. 2, 263 (*a*. 1370). Nochtant souden die scepenen . . alle ander gout ende silver pennync na belange weert setten, *ald.* 268.

II. Praedicatief, in verbinding met het werkw. *sijn*: belanc sijn.

1) *Verwant zijn*, *elkander in den bloede bestaan*, *familie van elkander zijn*. Meestal met den 3den nv. || Alle die hem ten tienden lede sijn belanc, sullent becopen, *Rein.* I, 2516. Hi was syn maech ten derden; Artoes senden daer sonder verden, om dat hi den grave was belanc, Velth. IV, 21, 73. Hi nes no mijn maech no mijn neve, no niewer belant (*l.* niewerna (?) belanc), *Vad. Mus.* 2, 276, 411. Met huwelike hem lieden belanc te zyne, *Vert. v.* Boëth., *aangeh. bij* Huyd. op Stoke Dl. 2, bl. 567. In allen vierendeelen (d. i. *kwartieren*), dair hy den doden in belang was van maechscap, Matth. 223. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. na (naer) belanc, *na* of *nauw verwant*. || (Hi) gaf S. . . sijnre dochter in huwelike van Lutsenborch grave Heinrike; . . ende om dat si na belanc waren, soe moeste het hem dispenseren onse gheestelike vader die paus, *Brab. Y.* V, 27. Nu moghedi sien ende merken dan, hoe na si belanc waren, 866. Daer es so menich ridder fel die hem wel na sijn belanc, *Ren.* 498. Emme de coninghinne . . was hem na belanc, Stoke I, 453. Hem es die menighe na belanc, dies niet en lijt int openbaer, *Rein.* II, 5108. Si waren hen alsoe na belanc, dat sijs haer aennemen soude, *Vad. Mus.* 1, 60, 89. Die abdisse vraeghde . ., hoe na dat si waren belanc, *Belg. Mus.* 1, 330, 148. Die grave was van maechscepe naer belanc Ghwy van Vlaenderenlant, *Vl. Rijmk.* 6490. (Otte) was van der selver side metten coninc van Inghelant, bedi hi was hem

naer belanc, 5447. Joseph ende onse vrowe waren van enen gheslegte ende deen den andren na belanc, *L. v. J. c.* 8. Hertoge Anthonis (*was*) corts te voren vanden princen van Vrancrijcke versocht geweest te comen, dat hi niet laten en wilde, want hi der cronen so na belanck was, *Exc. Cron.* 159*a*. — Also (alse) na (naer) belanc, *even na familie, even nauw verwant.* || Van hare moeder waren si alse na belanc den weesen doe van Brabant, alse van Gaesbeke was, haer neve, Heelu 158. Si waren also na den hertoge belanc, Velth. I, 40, 43. Mile es mi also na belanc; Aymerijns kindere .. sijn mijns oem kinder, *Belg. Mus.* 1, 198, 421.

2) *Iemand aangaan*, *ter harte gaan*, *aan het hart liggen*, en, zooals steeds, met eene ontkenning: *iemand niet kunnen schelen*, of met verandering van subject, *geen belang stellen in*, *niet geven om.* || Tweldoen is uut Gode ghesproten, dair om ist in hem selven claer, al wil ment straffen hier off daer; dat doen die gheen, dies niet en pleghen, ende totter boosheit sijn gheneghen; dien is tweldoen niet belanc, Hild. 83, 94. Hem en was niet belanc, dat hi daert scone was iet vel, hine viel in modere also wel, *Sp.* II[6], 60, 48. Vromelike, sonder verdrach, ontfinc hi ende gaf meneghen slach, tote hi so out was ende so cranc, dats hem nemmeer was belanc, *Denkm.* 3, 182, 4. Hoverde (d. i. *hoovaardige*).., mi en es niet an di belanc; *gij kunt mij niets schelen*, d. i. *ik heb niets met u te maken*, *Rincl.* 1035.

3) *Overeenkomstig zijn*, *overeenkomen met*, *goed zijn voor.* || Hi sal nutten talre stont sulke spise ende sulken dranc, als sire complexien es belanc, *Heim.* 970. Wolf voer Gode, waenstu sijn lam (du die den armen bes podersam), daer daflaet es ane belanc? *Rincl.* 834; *op wien vergiffenis toepasselijk is*, m. a. w. *die op vergiffenis kan hopen.*" De fr. tekst heeft: Cuide il, que diex sen pékiet (*d. i.* sans péché) le relaist? — Ook zonder regeering, *goed*, *gepast zijn.* || Daer int lant bleef een moenc doot . ., siere ghesellen meer dan vive vor hem lasen, alst was belanc, *Sp.* IV[1], 80, 23.

4) *Betreffen*, *behooren tot*, *in betrekking staan*, Eng. *to belong.* || Oec en waest niet belanc allene an tcoren, maer al gemanc dat men drinken mocht of eten was so diere, . . dat vercrigen conde geen man, hi ne waer herde rike dan, Velth. VI, 24, 41.

5) *Er op aan komen*, *gelegen zijn in*, *bestaan in*, *neerkomen op*, *afhangen van.* || Wie dat ere wilt ghewinnen . . hi moet cost ende pine waghen, want ane die twee es belanc, sal men hebben der eren danc, *Vad. Mus.* 1, 73, 7. Is men huden een zondaer, men is morghen van zonden claer; daer omme ist al belanc aen des menschen uutganc, *Lsp.* III, 3, 585. Emmer ist ander daet belanc, daer die man sal hebben danc, *D. War.* 9, 150, 285. Mate sat ander heren banc, an horen rade was veel belanc, Hild. 205, 145. Die beste vrient die men vint dats hi die vriends ziele mint, want aen die ziele eest al belanc, *Doct.* I, 420. Mi es mijn al ane hare belanc, Hadew. 1, 158, 77; ook 146, 9 (daer cleine aen es belanc). Dat leven entie doot es vele (bijw. *voor een goed deel*) ande tonge belanc, in woorden ende in smaken gemanc, *Franc.* 2518. Here, eest u hier ane belanc, so versta ic, dat ic sta tuwen wille, Velth. III, 43, 52. Soe doet men den zieken cliesteren, ende gheeft hem recepten, cruye ende dranc, daer decwile luttel es ane belanc, *Doct.* 2335. An my en is niet veel belanck, *gelegen*, *verbeurd*, *MLoep* I, 2078. Aen mi es cleine belanc, *Vad. Mus.* 2, 207, 235. Al ghewaght dewangheliste Onser vrowen nit, mar Josephs, daer nes nit ane belanc, *L. v. J. c.* 8. Soe ist al ant licht belanc, Hild. 225, 195. Vgl. nog *Wrake* III, 33; *Sp.* II[7], 43, 78.

6) *Afhangen*, *ter beschikking staan van.* || Vergave Got, dat alle die strijt ende vanden orloghe den omganc, aen ons tween nu waer belanc, so sout saen versceden wesen, *Troyen f.* 129*c*. Sijn ghelaet was so fier, al (*alsof*) hadde gheweest an hem belanc alder werelt ombevanc, *OVl. Lied. e. G.* 241, 246. Ic woude, si mochte mijn eygen sijn . . al ware al die werelt an mi belanc, *Lansl.* 202. Dien gaf de Keiser Henric . ., want het an hem was belanc, dat weerlike recht in de hant, Stoke II, 1152. Doet al an Gode was belanc, Hild. 50, 146. Wattie tollenaers sullen winnen, dats an davontuer belanc, 150, 36. Om venijn soe hare pijnt, ende maecte enen dranc, daer sijn lijf an was belanc, *waarvan zijn leven afhing*, *waarmede zijn leven gemoeid was*, *Sp.* III[7], 54, 38. — Vgl. ook bij BEGANC.

BELANTMARCT, bijw. uitdrukking. In verbinding met bewatermarct gebruikt in den zin van *voor de markt te land en te water.* || Dair yghelic coopman . . keren soude, lossen ende laden, . . so den Heer van Voren dair of den vryen stroem gegeven ende verleent is, belant-marct, bewatermarct, Matth. 153.

BELASERT, bnw. Van *laserie*, d. i. *lazarusziekte*, *melaatschheid* (zie ald.). *Met melaatschheid behept*, *melaatsch.* Thans nog in de platte spreektaal in gebruik. || Ghelijc dat liede besmet werden, die hore wandelinghe herden met hem die belasert sijn, *Doct.* II, 899 *var.*

BELAST', znw. o. Mnd. *belast. Zorg*, *moeite*, *last.* || Sedich in allen gheselscap, ghestadich in allen belasten, starck in doechsaemheden, *Schaaksp.* 36*b*.

BELASTEN, zw. ww. bedr.

1) *Overlast aandoen.*

a) Van personen. *In nood*, *in verlegenheid brengen.* Vooral van oorlogvoerenden gezegd. || So na sullen sy ryden den gasten, dat sy se zware sullen belasten, *Troyen* 2204. — Het deelw. belast als bnw. gebruikt, bet. *bezwaard*, *verlegen.* || Nu ben ic belast seer utermaten, hoe ic mijn bootscap belegghen sal, *Lansl.* (*H.*) 799. Tis ons zwaer, dat wij onsen lichaem castien moeten, ende wij werden daer van belastet, dat wij wat abstineren sullen, *Bern W.* 8*b*.

b) Van landen, steden en derg. *Schade toebrengen aan*, *ze benadeelen.* || Oec en sal hertoghe Anthonijs .. die slote enichsins aentasten, archwilleghen, scadeghen of belasten, *Brab. Y.* VII, 2814.

c) Van goederen gezegd.

α) *Bezwaren*, door er geld op op te nemen, hetzelfde als het meer gewone *becommeren* (zie ald.). || Alle dat gheent, dat van mi bliven sal, sal bliven an mijn lieve geminde geselscap ende echtscap al haer leven, soe wel huysraet als erven, behouden dat sijt niet vercopen noch belasten en sal moghen, *D. War.* 5, 172.

β) *Aanslaan*, *beslag leggen op* (vgl. BECOMMEREN). || Anders en wair die heerlicheit ende stroem van Voren niet vry, als men die of hair goede belasten mocht, diese versochten, Matth. 153.

2) Even als bedrucken, becommeren en besletten gebruikt van *het beslaan van eene plaats*, met het bijdenkbeeld, dat men den grond *drukt.* || A. belaste gisteren die aerde; huden wort hi daer weder of beladen, *Dial. Creat.* 84*b*.

3) In gerechtelijken zin. *Met eene aanklacht bezwaren aanklagen*, *beschuldigen.* Vgl. het tegen-

overgest. *ontlasten* en de uitdr. *getuigen à charge* en *à décharge.* || Curt hier naer . . was die grave Lodewijc ontboden zeere haestelijc te Parijs voer den coninc, voer wien dat hi belast was met evelen moede, *Vl. Rijmk.* 9304. In hare doot sy ontlasten alle menschen up eertryke, sonder meester Pieteren Bouwins ende Joeris de Bul; dese belasten sy, dat van haren opsette wisten, *Cron. v. Vlaend.* 2, 115. Dat onse scout . . of yemant uten gerechte . . dair om (*om de verkiezinge*) belast worden of dattie selve twee scepenen . . hier om van mijns heren genaden van Burgondien of van yemant anders belast of ter talen dair of geset worden, V. d. Wall 594. So gheeft die bailiu . . eenighe geleide, het syn heren, steden of slechte luden om veeden wil, die sy hebben of om ontsicht, dat mense mit recht belasten mocht om ander zaken wil, Matth. 216.

BELASTIGEN (BELESTIGEN), zw. ww. bedr. *Bemoeilijken*, *belemmeren*, *verhinderen*; hd. *belästigen.* || Soedane ghyffte dair (yemant mit recht off anders mede belesticht sijn off werden mucht, Nijh. 5, 143 (*a.* 1481).

BELASTINGE, znw. vr. — 1) Van *belasten* (zie ald. 1). *Overlast, moeite.* || Of scepen . . insetten enighe statuten voer dat ghemene orber . ., wie ons daer belastinghe of dede . ., die verbreke (*d. i.* verbrake) teghen die stat viertich pont, *Stadsr. v. Zwolle* 55, 26. Nochtan sal hi ons die belastinghe ofdoen, eer dat hi weder in die stat of inder vryhede . . moste comen, *ald.* Alre saken, die die stede selve of den poirteren belastinghe (*Hs.* behaestinghe) of lichtenis draghen moghen, Matth. 130; vgl. de noot ald.

2) Van *belasten* (ald. 2). *Beschuldiging.* || De simple belastinge of inculpacie, die een medegeselle den anderen doet, Wiel. *Instr.* 162, 600. Van ennigen nijcheyden (*nieuwigheden*) off belastingen, dat dairop nyemant ennige antwert bij sich selven en . . gheven, noch sich dairan nyet keeren en sall, Nijh. 5, 75 (*a.* 1477).

BELATEN, st. ww. bedr. Mnd. *belaten*; mhd. *belâzen* of *belân.* Eig. *iemand achterlaten*, en vervolgens *in een toestand laten* of *brengen*, hetzij die toestand *onaangenaam* of wel *aangenaam* is. || Nemmermeer en magicse haten, wat mi van hare mach ghescien, nochtan heefsi mi soe belaten, dat mi alle vrouden vlien, *Vad. Mus.* 1, 383, 57 (*OVl. Lied.* 348, 15). Ic drincke wijn ende vette morseel; nu siet, hoe droegen mi belieten, *Sc. en Cl.* 151; d. i. „merkt nu op, welke goede gevolgen mijne bedriegerijen (*droegen*) voor mij hebben gehad; in welk eenen (*goeden*) toestand zij mij gebracht hebben.

AANM. 1) — In de bij Lexer (1, 171) opgegeven bet. van *dotare* nog in de 17de eeuw in gebruik. Zie Oudem. 1, 472 en F. Van Dorp, *Ged.* 284 (*a.* 1679): wat sijn de kinderen van oud'ren wel belaeten, die op goed onderwijs de boose nucken haeten!

AANM. 2) — *Segh.* 999 *var.*: „so wat hi binnen den slaghe *belaet*", leze men *bevaet.* Zie BEVAEN.

BELDE, znw. vr. Andere vorm voor *beelde* (zie ald.). || Scoender ghesiert dan ene belde sat daer ene maghet uutvercoren, *Vad. Mus.* 2, 199, 130.

BELECH, znw. o. Hetzelfde als ons woord *beleg*; in den verbogen nv. luidt het *belege* of *belegge.* || Oft sake were, dat ennige heren . . mit veden of mit belege Wilhem vurscr. . . avervyelen, Nijh. 4, 73 (*a.* 1431). Vgl. BELEGGE.

BELECHIERE (BELECIERE, BELESIER, BELENSIER), znw. vr. Van het fr. *belle chère.* Over de afleiding van *chère*, ons. *sier*, zie Littré 1, 591; Gachet, bl. 88; Diez 1, 111. Vandaar onze uitdrukking *goede sier maken*, fr. *faire bonne chère.* Zie *Taalg.* 9, 164.

1) *Feestmaal*, *maaltijd*, *gastmaal.* || Sotte meltheit . . (die) hen vercoept alsoe diere hare feeste ende hare beleciere, dat si vercopen al hare lant, ende hen no blijft no gelt noch pant, *Rose* 9490.

2) *Afscheidspartij*, en bij uitbr. *geschenken*, *die men geeft bij zijn vertrek*, *drinkgeld*, *fooi.* || Verteert ende te belensier ghegheven, te samen LX gr., *Oorl. v. Albr.* 80 *en* 81. Van coste, wagenhuyer, belechier en pitanci (d. i. *mondkost*), *Bel. v. Leid.* 402 *en* 403.

BELEDEN (BELEEDEN), zw. ww. bedr. Mnd. *belêden*, *beleiden.* Van *leet*, d. i. *leed. Leed*, *schande aandoen.* — Ook als wederk. gebruikt. Hem beleeden, *zich zelven schande aandoen*, *zich verlagen*, *zich weggooien.* || En siedi niet, hoe hi hem soude beleden, ende es die hoechste vanden lande, ende doet hem selven die grote scande, dat hi mint soe nederen wijf, *Lansl.* 282. — Thans is *beleden* door *beleedigen* vervangen.

BELEDEN, BELEDER, BELEDINGE. Zie BELEIDEN, enz.

BELEEFT (BELEVET), bnw. Eig. perf. part. act. van *beleven. Veel beleefd hebbende*, *veel ondervinding hebbende opgedaan*, *verstandig*, *knap.* Ons woord *beleefd* is nog ééne schrede verder gegaan, en heeft uit de bet. *verstandig*, *een juist oordeel hebbende*, die van *wellevend* ontwikkeld. || Dese meester Ypocras was een al te doghenden beleefden man, Matth. 95. Een oude wise beleefde broeder, *Dial. Creat.* 63a. Hem ghemoetede een gheestelick beleeft priester, *Schaaksp.* 50*b.* Doe die gheestelike vader ende beleefde priester dit hoerde, *ald. c.* Dat vier guede belevede knapen waren, den de bepalinghe . . wel kundich was, Racer 6, 123.

BELEET. Zie BELEIT.

BELEGENHEIT (BELEGENTHEIT), znw. vr. Van *belegen*, deelw. van *beliggen*, in den zin van *belegeren* (zie ald. bedr. 3). *Belegering* in passieven zin, *het belegerd worden.* Verg. bij BELEITHEIT. || Een ygelic sal eten dat vleysch sijns vrients in hare belegentheit ende in sinen vernoye, *D. B. Jerem.* 19, 9. — Ook in concreete opvatting. *Eene belegerde stad*, *vesting.* || Vergadere van den lande dijn scaemte, dochter, die woens inder beleghentheit, *ald.* 10, 17 (*quae habitas in obsidione*).

BELEGEREN, zw. ww. bedr. Van *leger*, d. i. *legger*, *nauwkeurige opgave*, b. v. van de grootte enz. der landerijen. *Eene nauwkeurige lijst maken.* || Den leghere van alle den lande ende erve . . nieu vermaect ende beleghert bij mij Adriaen Noenbroot (*een landmeter*), *ZVl. Bijdr.* 1, 221. — Ons belegeren heet in 't mnl. *beleggen* of *beliggen* (z. ald.).

BELEGGE, znw. o. Hetzelfde als belech. *Beleg*, *omsingeling eener stad.* || (Si) maecten daer een belegge met veel knechten, *Exc. Cron.* 299*c.* Coninc Yvorijns belegge en achte Galefier niet, want al hadden si voor die stadt ende casteel gheleghen XX jaer, so en souden se die niet ghewonnen hebben, *Huge v. Bord.* 67.

BELEGGEN, zw. ww. bedr. en wederk.; verl. tijd *beleide*, deelw. *beleget*, *belegt* of *beleit*; in dial. ook *belachte*, *belacht.* Mhd. *belegen.*

1) *Leggen.* || Omme aldaer te makene ende te belegghene eene brugghe, *Invent. v. Brugge* 6, 360. — Ook in de uitdr. vast belegghen, in twee opvattingen.

a) Eigenlijk. *Vast leggen*, *vast maken*. || Ene coerde soude si hebben bereyt an eenre maude vast beleyt, *MLoep* I, 2559.

b) Overdrachtelijk. *Vast maken*, *klaar maken*. || Nu sullen wy seinden dese werf hondert man, die hem dit segghen, ende ons dit dinc vast belegghen, *Troyen f.* 275*c*.

2) *Bedekken*, *overdekken*, *overtrekken*. || Salomon maecte twee cherubin . .; met goude dat sise wel beleiden, *Rijmb.* 11483. Ende hi beleidse (*de ark*) mit al te finen goude, *D. B. Exod.* 37, 2.

3) *Bezetten*. — *a*) Eigenlijk, vooral als krijgsterm. *Met gewapenden bezetten*, *in bezit nemen*. || Datmen hem van achter soude dien wech belegghen also houde, Stoke III, 235. (Si) hebben alle die wege beleit, *Sp.* II', 32, 105. Doen quam hi met groter macht, daer Marceus hadde beleit . . met sinen here al die straten, *Alex.* IV, 1092. Weghen ende grachten hadden si al beleghet, *Brand.* 2038. Si ghinghen na hem neder ende beleiden die ghewade (*mv. v.* gewat) van der Jordanen, *D. B. Recht.* 3, 28. Coemt neder in Madyans ghemoete ende belegghet twater Bethbara totter Jordanen, 7, 24. Ende al Ephraym riep ende beleide die wateren tot Bethbara ende totter Jordanen, *ald.* Die van Galaad beleiden die ghewade vander Jordanen, 12, 5. Die tamelike steden beleide hi, II *Machab.* 8, 6. Nemet met u CC mannen ende belegt die wegen ende passagien, *Huge v. Bord.* 8. Doe dede Bernaert van Naisel die straten wachten ende beleggen, *Lorr. fr.* I, 759. (Si) hebben belegt die straten met vele lieden utermaten, *ald.* 784.

b) Overdrachtelijk. *Vervullen met*. Vandaar het deelw. beleit d. i. *vol van*, *vervuld met*, zoowel met eene aangename, als met eene onaangename zaak verbonden. || Dattu afdoes de donkerheit, daer dijn sin es nu mede beleit, *Sp.* II', 17, 25. Die van minnen is ontseyt, mit gneder hoep is hi beleyt, dat hi sijn doghen sal verwinnen, *Vrouw. e. M.* III, 1, 5. Welc meer wair mit ruwen (d. i. *rouw*) beleyt, weder die sijn lief sochte dair, dan die niet comen en wair, III, 5, 6. Wi doent met onser bedriechghelijcheit . . die met ontrouwen is beleyt, dat si met ons hebben mesdaen, *Vad. Mus.* 1, 63, 199.

4) *Belegeren*, *insluiten*, *omsingelen*, meermalen met al omme verbonden; de gewone opvatting.

a) Met eene stad, burcht, kasteel enz. als object. || Si wapenden hem haestelike, ende voeren wech gheweldelike, ende beleiden dien berch in allen siden, *Flor.* 123. Hier op VII milen clene so es ene stat beleit . .; het heftse beleit . . een coninc om ene wonderlike dinc, *Ferg.* 3834. Aldus quamen sy vore die stat, (die sy) . . beleiden ende daden saen tenten ende pawelioen slaen, ende beleiden al omme die stede, *Grimb.* II, 757. Wy sellen in allen sinnen die borch beleggen, I, 3078. Laet ons beleggen varen die stede van Mechelen, II 703. Wy willen de borch beleggen comen, 712. Es dese burch beleit, daer ic dit gheluut binnen hore? *Wal.* 4446. Wie den casteel hadde beleit, 7602. Hi beleide ene scone stede, *Alex.* IV, 1007. Alse hi die mare hadde gehoert, beleide hi al om die poort, VII, 211. Alexander hi beleide die stat al omme uptie fosseide, IX, 831. (Si) beleiden den tor, *Nat. Bl.* III, 354. Doe theidijn volc die stat beleide, *Sp.* III⁴, 60, 30. (Si) wilden Jherusalem beleggen, IV³, 21, 41. (Si) beleiden dat huus al omme, *Rijmb.* 1869. So dat men die hoofstat beleide, 13152. (Sennacherib) beleide Jherusalem, 14478. In sijn IXde jaer beleide Nabugodonosor die stat, 15888. Die stat so beleide hi al, 14930. Ghi selt in drien daghen sien al om ende om beleit u huus, *Rein.* II, 1394. (Arnhem), eyne wiele tijtz heer sweerlicken mit herkracht belacht ende bestallet (= *ingesloten*), Nijh. 5, 89. Alstu veel tijds een stede sultste beleggen ende du vele bolwerken maects, omdattuse winnen sults, *D. B. Deuter.* 20, 19.

b) Met de bewoners als object. || Ghi quaemt ende beleiten hier sonder redene, her ridder fier, ende wouten onterven ende ontgoeden, *Limb.* IX, 485. Met rechte was hi blide (*l.* onblide) ende erre, hi was beleid na ende verre, *Flovent* 222. Te Gaza in die goede stede haddene sijn viande beleit, *Alex.* IV, 711. (Die) doot hebben mijn gheslachte, daer toe belegghen mi met crachte, *Troyen* 5734. Hoe die heidine beleiden hare broeders, *Rijmb.* 19176. Anthiochus die hadde beleit Trifoene, 20139. Otte quam daer naer ende beleide ons in Aken, *Lorr.* I, 1286. Du sults worden beleit binnen dinen poorten in alle den lande, *D. B. Deuter.* 28, 52. Dat si David ende sine mannen belegghen souden, 1 *Sam.* 23, 8. — Ook figuurlijk. || Quade tonge . . heeftene nochtan al omme beleget so dat sine op hare tonge dreget, *Rincl.* 1386. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Belegering*. || Alsoe als deden van Brabant alle die ander steden, sijn si daer na, sonder slach ocht stoot, sonder beleggen, ocht enegen noot grave Lodewike in handen gegaen, *Brab. Y.* VI, 3821. Ende Jan liet dat belegghen, *Rijmb.* 20269. Du (*Jeruzalem*) en sultste niet omkeren van dijnre zeden . ., voer dattu voldaen sulste hebben die daghen dijns belegghens, *D. B. Ezech.* 4, 8.

5) *Overleggen*, *het aanleggen*. Kil. *componere*, *ordinare*. || Ic sal in een sermoen u biechte openbare seggen, ende dat soe wiselike beleggen, dat ghi ende u kinder mede nemmermeer te ghere stede ghenen lachter en selt ghecrighen, *Beatr.* 1008. Nu ben ic belast seer utermaten, hoe ic mijn bootscap belegghen sal, *Lansl.* (*H*) 799.

6) *Tot een bepaald doel aanwenden*, *besteden*, *gebruiken*. || Die hoer ghelt onder hem beyden tot horen baet alsoe beleyden, Hild. 64, 220. Wat soudic hier af vele segghen, ende vele redenen daerin belegghen? *Amand* II, 3109. Zekere ghedeel van der somme . ., die bi den voors. viere leden ghewillekuert heift gheziin omme die te belegghene ant maeczel van den torre van Westcappelle, *ZVl. Bijdr.* 4, 317.

7) Als rechtsterm. *Beschuldigen*, *aanklagen*. || Ten behoert niemen eerbaers toe, yement in eenen dootslach te belegghen, daert kenlic of was, dat hy op dien tyt . . niewert an velde noch an vaerde en was, Matth. 182. Alle andere Poirteren, die men in den dootslach beleit heeft, sonder die gene, die den dootslach op hem neemt . ., men mach hem geen dach van rechte leggen, *ald.* 195.

8) Van schade, nadeel enz. *Vergoeden*. Ook van een persoon. *Schadeloosstellen*, even als in 't mnd. (Lübben 1, 221). || Al want den tijt, dat Meijnolt . . den vooras. schade vol ende all beleget hevet, *Warfsconstit.* 2. Dat en sullen wy hem nyet schuldig wesen op te richten of te beleggen, Racer 6, 324. Hem . . van dien cost . . beligghen (*l.* beleggen), quiten ende wael ontheffen, Nijh. 2, 172.

Aanm. —Wat *belegghen* beteekent *MLoep* IV, 642: „Daer sy harde grote sonde an doen, als sy anders segghen, dan die waerheit mach belegghen," is niet met zekerheid te zeggen. De bedoeling moet zijn: „wanneer zij iets anders zeggen dan de waar-

heid *is*," maar de woorden drukken deze gedachte niet geheel uit. — Ook *Rein.* II, 6642: „Rude onbesnode belegghen ende connen gheen wijsheit gegronden," is niet duidelijk. De Vries verklaart (*Taalk. Bijdr.* 2, 84): *ruwe, domme* (wezens) *maken slechte plannen*, *leggen het slecht aan*, en haalt aan Spiegel, *Hertsp.* VI, 538: „Gheleerde zijn verkeerde, na ons ouders zeggen, en hoe gheleerder, hoe verkeerder in 't beleggen," waarin hij eene toespeling ziet op de spreuk uit den *Rein.* Het natuurlijkst zou het zijn, indien *belegghen* een znw. mv. kon zijn met de bet. *domoor*, *weetniet*, of eene soortgelijke beteekenis (*ende* zou dan natuurlijk in *en* moeten worden veranderd).

Wederk. — Hem belegghen in eenre dinc, *zich op iets toeleggen*, *zich met iets bezighouden*. || Die wijs sijn hebbent wael ghehoort, ende die in duechden hem belegghen, *MLoep* IV, 2258.

Aanm. — Verscheidene der genoemde beteekenissen vindt men bij *beliggen*, andere bij *beleiden* terug. Deze drie ww. hebben door gelijkheid van vormen grooten invloed op elkander gehad; de verwisseling der ww. *leggen* en *liggen* behoeft voor niemand verklaard te worden; reeds in het Mnl. zeide men *beleit met* en *belegen met*, in volkomen dezelfde beteekenis, nl. *vervuld van*, lat. *obsessus*. De hoofdtijden van *beleggen*, nl. *beleide* en *beleit* zijn volkomen dezelfde als van *beleiden*, en geen wonder dus, dat men *beleggen* somtijds gebruikt vindt in eenen zin, waar men veeleer *beleiden* verwachten zou, gelijk dit o. a. met het wederk. ww. *hem beleggen* het geval is. Zie verder bij beliggen en beleiden en verg. ook aanliggen en aenleggen, Aanm.

BELEGGINGE, znw. vr. Mnd. *beleggínge*. Van *beleggen* in den zin van *belegeren* (zie ald. bedr. 4). *Belegering*. || Omdat hi anders niet hebben en sal inder belegghinghe ende gebreke, daer di dine vianden mede woesten sullen binnen allen dinen poorten, *D. B. Deut.* 28, 55. Om belegghinghe ende om die woestheit, daer di dijn viant mede bedrucken sal, *ald.* 57. Du sulste daer in bescriven die stat van Jherusalem. Ende du sulste jeghen haer ordineren die belegghinghe, *Ezech.* 4, 1.

BELEIDEN (beleden, beleeden), zw. ww. bedr. en wederk. (*beleide*, *beleit*). Mnd. *beleiden*; mhd. *beleiten*.

Bedr. — 1) *Leiden*.—*a*) Enen—.— *α*) Eigenlijk. *Geleiden*, *iem. den weg wijzen*, *hem ergens brengen*. || Aldus beleet de blende de blenden, *Amand* II, 2757. Dan mach soe gaen met bliden zinne om haer vonnesse voor den coninc, als haer beleet die coninghinne, Praet 385. — *β*) Overdrachtelijk. *Leiden*, *iemands gangen richten*. || Of een lantshere groot sinen lieven knape bevale sijn kint, op dat hijt wale leren soude ende beleiden, *Lsp.* I, 6, 32. Den goetwilleghen soe (*d. i.* Gods gracie) beleet, *Wap. Rog.* 488. Die mombore waren in Brabant, ende tkynt hadden in de hant, te beleidene in sire waerde, *Grimb.* I, 5208; „*het kind eene goede opvoeding te geven*, *den rechten weg te doen gaan*." Verleene mi gracie ende zekere hoede des Helichs Gheests, die mi beleeden moet, ende alle mijn dinge voorreeden, *OVl. Lied. e. G.* 454, 90. Ic bidde hu, beleede my tot sulcken state, als daer ic hu behaghelicst in dienen mach, *Belg. Mus.* 6, 156. Die wijsheit beleide den gherechtighen Jacob, *B. D. Boec d. Wijsh.* 10, 10. Ic ben die here dijn God, di lerende oerbaerlicheden, beleedende di in den weghe, daer du wandels, *Jes.* 48, 17.

b) Iet —, *α*) Eigenlijk, van eene rivier gezegd. *Leiden*, *eene andere richting geven*, *verleggen*. || So wanneer wi of onse nacomelinghe ... die vorscr. Dijle willen beleiden, soe sal men dat beghinnen te doen tot Werchtere . . . ende selen die vorscr. riviere vri houden ende onbecommert in haren stroem, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 614 (*a.* 1369). — *β*) Overdrachtelijk. *Leiden*, *richten*; lat. *dirigere*. || Die sinen wille so beleet, ende doet, dat de zonden van hem sceet, die helighe gheest daelt in die, *Anz.* 4, 70, 33. Si (*verstannesse*, *sin ende ghedinkenesse*) beleeden smenschen staet in sijn wesen ende in sijn leven, dat hi bekent goet ende quaet, Praet 659. Vander werelt die regutacie (*l.* regulacie) mijn aventure moet al beleiden, *Vad. Mus.* 1, 305, 67. Die moet die ziele hoeden ende beleden tot goeder gherechticheden, *Lsp.* I, 19, 27 *var.* In allen desen bidde den hoochsten heer, dat hi in waerheden dinen wech beleyde, *D. B. Jez. Sir.* 37, 16. Talre tijt benedijt Gode, ende bidde van hem dat hij dijne weghen beleiden moet, *Tobias* 4, 20. Pense om hem in allen dinen weghen, ende hi sal dijn ganghen beleiden, *Proverb.* 3, 6. Eens simpels gherechticheit sal sinen wech beleiden, 11, 5. Enen wisen knecht sullen sijn werken voorspoedich sijn ende sijn wech sal worden beleidet, 13, 6. (Dat ic) mine siele soe belede dat ic vander werelt schede, *Rumb. Av.* 21, 37. — *γ*) *Goederen vervoeren met een geleibiljet*, een bewijs, door schepenen geteekend of schepenbrief, die zelf *beleit* genoemd werd. || Alsoe die ingesetenen . . . hen pijnen te behelpene, te beschuddene ende te beleidene hair goid met lovensgerbeleide, *Gesch. v. Antw.* 3, 578.

— Het beleden te eenre dinc (?), *het tot iets brengen*. || Lanc leven . . es een troest, een toeverlaet te comene ter ewichede, die ter (*l.* diet ter?) outheyt wilt beleden, *Wrake* I, 1346.

2) Enen —, *aan iemand eene verplichting opleggen*, *hem tot iets verbinden*, *verplichten*. || In twelke de vornomde lieden van den wevе-ambochte buten redenen ende buten besceede beleet ende bestellet waren meer danne hare gebuers, *Invent. v. Brugge* 2, 469. Vgl. het Gloss., bl. 249.

3) *Besturen*. || Laet ons vasthouden dese drie doechden . ., soe wort ons cloester wael beleydt, *Ned. Proza* 215. (Joseph) bestuerde ende beleide dat huys, *D. B. Gen.* 39, 4. Joatham des sconincs soen beleede tpalaeys ende vonniste tvolc vanden lande, II *Kon.* 15, 5. — In het bijzonder evenwel gebruikt in de drie volgende opvattingen.

a) Van het *burgerlijke bestuur* van een land, eener stad, enz. || Hi maecte in die stat danne hondert raedsmanne, die die stat souden beleiden met rade ende met wijsheiden, *Lsp.* I, 43, 27 (vgl. 44, 59). Die goede Octavianus, die dat rike beleidde aldus, dat hi maecte wijslike van alder werelt een rike, II, 15, 3. Hier aen moghedi leren, hoe men een stat moet beleyden met sunderlingher wijsheiden; die ghierich was ende fel en beleyde noyt stat wel, *Wrake* III, 704. Dat si sullen gherechticheit minnen, die een stede beleeden, *Denkm.* 3, 201, 44. Aldus en doechter geen van beiden geset in steden te beleiden, Hild. 4, 35. (Die) tvolc mit macht beleiden, 219, 92. Die vorsten, die dat volc beleyden, *O. H. Pass.* 26, 723. Dus was beleet doe Vrankerike, *Parth.* 298. Daer siin ammiralen (*emirs*) in die steden te bestieren dat volc; die een heefter te beleiden IIIc, *Mandev.* 9c.

Mer ic beghere die onder mij sijn te beleidene mit goedertierenhede, *D. B. Esther* 13, 2.

b) Als krijgsterm, van het *aanvoeren* van soldaten enz. || God late ons wille ende zinne so leeden onder sine vimmen (*l.* vinnen), dat wi gheluuschen dare, daer hi beleet die scare, *Wap. Rog.* 855. Oic haddi te beleiden hier van Grimbergen die voetlieden, *Grimb.* II, 4526. Die eerste (scare) beleyde hi selve ende die here Guijt van Saintpol, *Exc. Cron.* 145 *b.* Die grave van Namen, die dachterhoede te beleiden had, 145 *d.* Den anderen (*battaelge*) beleyde heer Anthonis, die bastaert van Bourgondiën, 210 *b.* Naer hem rydt de tweede escadre van den archiers, die beleedt es by den man van wapenen .. Ende dan rydt de tweede escadre . ., ende syn beleedt by den stadthouders, Matth. *Anal.* 1, 304. Willem van Vaernewijc, Willem van Use . ., die de vorseide witte caproene beleedden in de zelve bederve binnen drien daghen, dat sij ute waren, *Rek. v. Gent* 1, 351.

c) Van het *besturen* der gilden. Vgl. bij BELEIDER. || Vinders, omme tvorseide ambocht te beleedene, *ZVl. Bijdr.* 3, 275. Omme tvornoemde ambocht te beleedene ten proffite, nutscepe ende oorbore van denzelven ambochte, *ald.* 1, 282. Dat de goede knapen vander neeringhe vanden makelaers . . . zullen hebben dekene ende vinders, omme de vors. neeringhe te beleedene, 5, 157.

4) *Behandelen.* — *a*) met den 4den nv. van den persoon; hetzelfde als mnl. voeren, lat. *tractare.* || Aldus zou men dese quade wijven beleeden, *Nu noch* 165. (Hi) warpse in vanghenessen daer. Doe worden zeere tonghemake die van Vlaendren om de zake, alse die alsoe voer dien daghen niet beleet te sine ne plaghen, *Vl. Rijmk.* 4387. Doen die hertoghe sach . . ., dat hi niet wel beleit en ware van hem, die hem trouwe was sculdich, was hi gram ende onverduldich, *Brab. Y.* V, 1889. Dusdane wijs es die vrouwe beleit ende doghet pine ende arbeit, *Ferg.* 3851. — *b*) Met den 4den nv. eener zaak. *Behandelen*, *aanleggen*, *overleggen*, *inrichten.* Vgl. bij BELEGGEN. || (Hi) peinsde dat hi so eerlijc sijn reysen also soude beleeden met eeren, datter met soude breeden sinen name, *Denkm.* 3, 163, 34. Dat seldi so beleiden met groter ghetimpertheiden, dat die vrientscap en mindre niet, *Doct.* II, 2375. — Meestal evenwel met het obj. sake(n) of dinge (dinc). || (Hi) beleede so die dinc dat hi int scip quam, *Bloeml.* 3, 13, 192. Dat hi in aertrike zoude comen, ende alle dinghe so beleiden . . ., dat sijn leven noch sijn leren niement en mochte blameren, *Lsp.* II, 6, 22. Met vreden ende eendrachtecheiden seldi al u dinghen beleiden, *Doct.* III, 1217. In onbescedenheden (*onverstandig*) willen si alle dinc beleden, *Wrake* II, 596. Met groter scalcheiden sijn saken . . . beleiden, *Lsp.* III, 2, 55. Sijn dinghen . . beleiden met goeder voorsienicheiden, 87. Met goeder voersienecheyden salmen dese sake beleyden, *Melib.* 413. Met crachten no met dorperheden mach men grote dinc niet beleden, 1705 *var.* Met gherechticheyden . . . haer saken beleyden, *Teest.* 1394. Dat ghi die cameren opreydet, ende alle dinghen wael beleydet teghen dat mijn wijff sal comen, *MLoep* IV, 1207. Here, beleed anders de dinc van desen volke, of slach mi doot, want die last es mi te groot, *Rijmb.* 5586. — Ook met het onbep. object het. Het beleiden, *te werk gaan.* || Aldus so waest daer lange beleet tot opten somer, Velth. VI, 27, 28; eig. „zoo *was* het daar *aangelegd*, d. i. *zoo ging men te werk.*"

5) *Ten uitvoer brengen*, *uitvoeren*, *tot stand brengen.* || Omme dies wille, dat groote saken . . . ne moghen niet beleedt syn sonder penninghen, Matth. *Anal.* 1, 247. Binnen viertienachten nae dat men dat sal hebben beleyt, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 314 (*a.* 1369). Die ghedoechsaem is, hi beleit veel mit wijsheden, *D. B. Spreuken* 14, 29.

6) *Aanwenden*, *tot een bepaald doel gebruiken*, *besteden.* Vgl. BELEGGEN. || Die man . . . sal bestimmen ende beleiden sijn goet ter bester baten, *Lsp.* III, 9, 27 (Hild. 97, 30). Men moet pinen ende arbeiden ende die tijt met neereste beleiden, *Melib.* 959 *var.* Van daer worden zij (*de penningen*) gedistribueert ende beleedt in de appointementen den (*l.* der?) officiers, na den last dat sy hebben, Matth. *Anal.* 1, 247.

7) Als rechtsterm. *Voor het gerecht brengen.* Met den acc. van den persoon of der zaak.

a) Enen —

α) *Voor het gerecht brengen*, *oproepen*; Kil. *deducere.* || Niement en sal beleeden in een proces .. meer dan XL getugen, Wiel., *Instr.* 101, 184. Elcke partie mach wraken . . de getuge, beleed bij zijnder wederpartie, 103, 197. In dien anders binnen der stede eenighe tuygen beleyt werden, daer op en zal in rechte geen regart genomen werden, *Leid. Keurb.* 419, 18. Alle de personen, die de voors. partien . . . up de voors. materye ende questie produceren ende beleeden wilden, *ZVl. Bijdr.* 6, 346.

β) *Beschuldigen*, *aanklagen.* || (Ik) heb Roelant beleit met verradenis, *beschuldigd van verraad*, *Heemsk.* 135. Worde yement van al desen punten beleyt of besaect, ende worde hem daer een dach of bescheyden, *Dingt. v. Delft* 46.

γ) *Overtuigen*, *iemands schuld naar recht bewijzen*; lat. *convincere*; vgl. BELEIT 9). || Wt dien huysen niet te gaen voir die tijt, dat hij sijn ommesettegelt wel betailt heeft, bij der boeten van 10 ℔, also dicke als yement dair of beleet wort, *Leid. Keurb.* 156, 12. Worde hij dair off beleet mit twee scepenen off mit drien poirters, *K. v. Brielle*, 11, 9; zoo ook 28, 24; 40, 3; 41, 7; 46, 1; 3; 4; 5; 62, 8; 9. Laet hy daermede dan niet aff, soe bruect hy daeraen, soe ende indyen dat hy daerop beleyt wordt met twee oirconden, thien pondt, *O. R. v. Dordr.* 2, 271, 69. Elken meinsche bi wetten ende bi vonnessen te beleeden (*Eed van den Baljuw*), *Cout. v. Brugge* 1, 437. Zie nog *O. K. v. Delft* II, 12; 58. — Ook in het algemeen. *Van iets overtuigen.* || Valsch was hi, maer met (*van*) valscheiden en haddene niemen connen beleiden, soe heimelic wrachte dat gelaet, dat al decte die valsce daet, *Rose* 11249 (fr.: De fausseté ne l'eust il (*l.* on) jamais reté, d. i. *accusé*, *arrêté*).

b) Iet —. *α*) *Voor het gerecht brengen*, *in rechte aanvoeren.* || Hoe men tuychnisse beleyden sal, *Leid. Keurb.* 419 *opschrift.* Dair of sullen die pertien hoir besceyt ende getugenisse . . voir scepenen produceren, beleden ende voirtbrengen, 212, 56. Dat in gevalle die van Dordrecht groote defficulteyt maicten, ons toe te laten useren van onser commissie . . ., wy die hoeren zouden in tguendt dat zy souden willen beleyden, *Inform.* 494. — Vooral gebruikelijk in de uitdr.: sine smarte beleiden, *aangifte doen van eene door een ander gepleegde mishandeling*; sine smarte beleden op enen, *iemand noemen als den schuldige aan eene mishandeling.* || So is die eerste vrage voir wie die gequetste sculdich is syn smarte te beleeden,

Matth. 97. Is hy poirter, die die smarte ontfangen heeft, ende daerse op beleet is, men sal die partyen tot saterdages ban daghen jeghen malcander, 162. Zie verder 98 *passim*, 315. Die scepenen, daer die smarte voir beleet ware, *K. v. Brielle* 26, 17. Die (*smarte*) sullen zij dair beleden mit poirters, die zij dair gecrigen conden, 27, 18. — Somtijds vindt men hiervoor beliën (beliden), deelw. belijt (beliët), gebruikt, zooals Matth. 163; bl. 182 vinden wij de beide woorden *beliën* en *beleden* in één zin gebruikt. || Dairom so scrijft die clerc die smarte vanden doden, wie hem die *belijt* heeft op, of mit (*l.* heeft, op of mit?) wien die beleet is off wie daervoir gheruumt heeft. — Beide ww. kunnen in dezen zin gebruikt worden, en men behoeft niet aan het eene of aan het andere de voorkeur te geven, of aan verwarring te denken, zooals Lübben doet (1, 222 *a*). Zie verder BELIËN, kol. 850 vlg.

β) *Eene zaak in rechte behandelen.* || Van gelijcke sullen beleet worden saecken van weesen, crancksinnighen enz., *K. en O. v. Delft* 31, 5. Vgl. Kil. 44: beleyden het ghedinghe tot tvonnisse, *cursum litis ad sententiam perducere.* Vgl. ook BELEIT 8).

γ) *In rechte erkennen*, *voor het gerecht constateeren.* || Van beleede scout, Mieris 2, 160*a*. — Ook hier vindt men de beide ww. *beleiden* en *beliën* gebruikt. Zie BELIËN, kol. 850.

δ) Beleyden de erve, *judicem ad fundum nectendum in rem praesentem ducere* (Kil.), den rechter op een erf brengen om daarop inleiding te doen (vgl. 10).

8) Ten hoofde beroupen ofte beleden, ofr. *aller a kief* (*chief*) *de sens. Het halen van recht in eene hoofdstad*; *het raadplegen van het rechtsprekende college in eene daartoe aangewezen oudere stad*, zooals dit in twijfelachtige gevallen door de schepenen eener stad, of door partijen in het proces geschiedde. Zie *Invent. v. Brugge* 4, 283; *R. v. Zutf.* VI vlgg. en vgl. BELEIT 9).

9) *Schouwen*, *in oogenschouw nemen.* || Und sullen dusdanige unde andere ontlijfden, die niet natuerlicker wijse vant leven ter doodt gekomen zijn, niet mogen ter aerden bestadet werden, zy weren dan eerst van den officier ter plaetsen besichtiget und beleydet, *Landr. v. Vel.* 10, 10. Locke (*gaten in de straten*?) te beleedene met scepenen van Lede, *Gendsch Chtb.* 106; vgl. LXIII.

10) Iet —. *Beslag leggen op* (*onroerend*) *goed voor schuld.* Vgl. BECOMMEREN ; BELEEDEN 3) ; BELEIT 10); BELEIDINGE 2) en Kil. 44: beleyden in tgoet, *mittere in possessionem fundi* (niet volkomen juist). || Des was Clays van Scille sculdich 30 ₰ tor., daer sijn huus in Reimerswale over beleet was ende gheeyghent bi scepenen tote mijns heren behoef, *Rek. v. Zeel.* 1, 211.

WEDERK. — Hem beleiden.

1) Eig. *Zich richten*, *besturen*, d. i. *zich gedragen.* Vgl. Kil. sijn leven beleiden, *instituere vitam.* || (*Dat jonghe liede*) gherne sijn biden goeden . ., daersi an sien ende leeren alle poente van eren, . . ende hen oec alsoe beleiden, *Lsp.* III, 10, 225. Eenen lecker, die hem so beleet, dat hi niement sculdich en si, dit vint men selden, *Belg. Mus.* 10, 118, 20. Wye hem selven wel beleyden, daer en staet gheen tijt bescheiden, sine moghen leven menich jaer, Hild. 70, 249. Hi es wijs, die hem soe beleit, dat hem sijn herberghe si bereit na dit leven, *Vad. Mus.* 2, 191, 427. Beleeden wi ons als de vroede, Praet 2835. Omme inqueste te hoerne, wie hem tonpointe beleed adde in contrarien van miin heere van Vlaenderen, *Rek. v. Gent* 1, 400. Ic sal ordonneren, hoe hem de panetier behoort te beledene int dienen van den monde van den Prince, Matth. *Anal.* 1, 259. — Vandaar de uitdr. wale beleit, d. i. eig. *zich goed gedragende*, m. a. w. *deugdzaam*, *braaf.* || Die leefde in der minnen keer rackelic (d. i. *goed*) ende wail beleyt, *MLoep* II, 3302.

2) *Zich ophouden*; *het leven leiden*, *doorbrengen*; lat. *vitam degere.* || Aldus hebbic mi beleedt metten boeven onder die cockine, *Wint e. S.* 386. Soe hebben si ooc yammerlijc ghevaren, die hem in onrust hier beleyden, Hild. 170, 80.

BELEIDER (BELEIDERE, BELEEDERE, BELEEDER), znw. m. Mnd. *beleider.*

1) Van *beleiden* in den zin van *leiden* (zie ald. BEDR. 1 *β*). — *a*) *Leider*, *leidsman.* || God, onse beleder, van omoeden draeght de vane, *Belg. Mus.* 8, 449, 63. Christus, onser alder behoeder, was beleider ende stierroeder van der gracien, *Amand* I, 2454. Dat hi (*Mozes*) dar na, soot was anschine, beleedere wert van Ysraheel, *Taf. Lev. Jez.* II, 7. Hi is die beleider vander wijsheit, *D. B. Boec d. Wijsh.* 7, 15. So wort hi (*Mozes*) eerst beleider van den kinderen van Israhel, *Ned. Proza* 125. Daer gheen beleider en is, sal dat volc vallen, mer daer is salicheit daer veel raden sijn, *D. B. Spreuken* 11, 14. (Joseph) en woude voertmere hoer beleider niet wesen, mer hij woudse heymelic laten, *Hs.* 80, *f.* 23*c*.

b) *Opvoeder*, *gouverneur.* || Coenraet . ., die (lat. *qui*) keyser Henric die vierde (*l.* des vierden) also gheheten beleyder ende maertogher (*magetoge*) plach te wesen, Matth. *Anal.* 3, 81.

2) Van *beleiden* in den zin van *besturen* (zie ald. Bedr. 2). *Hoofd*, *regent*, *bestuurder.* || Ghi bisscoppe, dekene ende prelaten, beleeders van der helegher kerken, *Denkm.* 3, 115, 32. (Si) gaven die (*l.* dien) lande den naem Britanien vanden naem hoers beleiders, die Bryto heite, *Barth.* 484*a*. De stad van Lovene, de welke haer ghehouden hadde ende hilt in overhoricheiden jeghen hem, daerof Pieter Coterel beleedere ende upsettere ghesijn hadde, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 584 (*a.* 1361). De beleeders van het Leprozenhuis, *Cout. v. Brugge* 1, 372. Bereckers ende beleeders van den aermen ende crancken vornoemt, Dioricx, *Mém.* 2, 543. Hi sende te hant tot Judea waert Nychanor den provoest ende den beleider vanden elephanten, *die over de olifanten gesteld was*, II *Machab.* 14, 12. — Voornamelijk evenwel in gebruik in de drie volgende opvattingen.

a) Van het *burgerlijk bestuur* eener stad. *De overheid.* || Van den beleyders die daer poghen dat si der ghemeenten goet van der poort . . . an haer selves bate legghen, *N. Doct.* 518. Als tfolc ghesceeden was, die beleeders ghinghen ras snoevens (*l.* navons) om de heymelichede ter vanghenessen, *Vl. Rijmk.* 10134. De beleeders waren hem contrare, 10145. Mids dat de beleeders van Ghent de werringhe hilden, 10200. So verloren hare ghewelt doude beleeders te Ghend int stede. 10327. Die oude beleeders . . hilden hem heymelic ende huten weghe, 10333. Ende sijne beledere sal wt hem wesen, ende sine prince sal voert comen van midden hem, *D. B. Jerem.* 30, 21. Hi liet beleiders van den volke Joseph . . ende Azarias metten anderen heer dat bleef om Judea te behoeden, II *Machab.* 10, 19. Hi omhelsde Machabeum ende maeeten beleider ende prince van Ptholomaiden tot Gerzenen, II *Machab.* 13, 24.

b) Van de militaire overheid. *Commandant*, *bevel-*

hebber. || Dat ghy beleider ende capiteyn van u broeders sijt in dit werc, *Troyen Vb.* 4*d.* Beleders van den 50 witte capronen, die utetrocken up den selven dagh, *Rek. v. Gent* 1, 229. Janne van Steenbeke ende Jacoppe vander Hoyen, die beleeders ghemaecht waren van den serganten ende met hemlieden utetrocken, 479. Die waren ghesent te Curterike metten serganten van Vierambachten ende vanden lande van Waes, omme haerlieder beleeders te sine, 490. De vorsz. twee beleders ghesent... met tweevonde serianten, *Invent. v. Brugge* 2, 375.

c) Van de gilden. *Hoofd van het gild.* || Der Jan van Wiendeke, beledere vanden volle-ambachte, der Jacop Deinot, beledre vanden clenen ambachten, *Rek. v. Gent* 1, 38; 39. Van der beleders vanden ambachten cledinghen ende van derselver beleeders ende der ontfangers pensionen, *ald.*; *enz.*

BELEIDINGE (BELEEDINGE), znw. vr. Mnd. *beleidunge.*

1) Van *beleiden* in den zin van *leiden* (zie ald. Bedr. 1). *Leiding*, *bestuur.* || Soo es sy dan principalic duer de beleedinghe Gods tot hier ghecommen, *Belg. Mus.* 6, 157. Omdat hy sal oerdelen dat oerdel in gherechticheden ende inder beleidinghe van herten, *in directione cordis sui*, *D. B. Boec d. Wijsh.* 9, 3.

2) *Het beslag op onroerend goed of op den persoon* (hetzij als middel van rechtsingang of als wijze van executie). || Alle maninghe, beleydinghe ende besettinghe, et si mit scepenen of sonder scepenen, die ghesciet sijn voer data des briefs, sint dat gheen gherichte gheweest en heeft, Nijh. 2, 123 (*a.* 1359). Dat sy daerom die heren uut dier ander beleydingen daden op Sinte Victoors dach, omdat hem . . . hoor weert op dien dach niet teten en woude gheven hoerlic die maeltijt om twee grote, *R. v. Utr.* 2, 35. Dat die beleydinghe mit recht stadicheit hebben sal, want sy voor die tijt niet volleyst en hadden, *ald.* Dat sy daerom uter leystingen beleydinghen ghedaen hebben van sunte Victors dach, *ald.* Dat hem die beleidinghe niet scaden en mach, *ald.*

3) *Schouwing*, *bezichtiging.* Vgl. BELEIDEN 9). || Dat oock over dusdanige dooden besichtigungh ende beleydungh by den scholten, oirkondt, gerichtsluyden geschiede, *Landr. v. Vel.* 11, 12.

BELEIT (BELEET), znw. o. Mhd. *beleit.* Van *beleiden* (zie ald.).

A. Van *beleiden* in den zin van *leiden*, *richten* (Bedr. 1).

1) *Geleide.* || Waer mochte soe (*de ziele*) hebben beter beleet om hulpe, ende wel vertroost te zine, dan deze, die emmer es ghereet (nl. het *geleide* van Maria)? Praet 389.

2) Overdrachtelijk. *Leiding.* — *a*) Van het bestuur van God. *Leiding*, *bestuur*, *bestier.* || Ic bidde u om een goet beleyt, *Lansl.* 613. Veel . . . kersten worden te gader . . gheset in een scip sonder . . stuerman in die wilde zee . ., mer mit Gods beleide quamen si ten lesten an Marcelien, *Ned. Proza* 235. Bi den beleide ons Heren so quamen si te Marcelien an, 236. — Ook bij uitbreiding voor het *lot* zelf, evenals wij spreken van de *leidingen* Gods met den mensch, d. w. z. 's menschen *lotgevallen.* || Of God die ziele voer hem ontbiet bi den stervene wreet, te hoerne haer beleet, *Wap. Rog.* 635.

b) Van de natuur. *Regel*, *wet.* || (Tfleesch) moet voetsel voert ontfaen, salt in wassene voert vulstaen naer natuere bereede, *Wap. Rog.* 381; *l.*: naer natueren *beleede*, d. i. volgens *de wet*, *den regel*, *den eisch* der natuur.

c) *De wijze waarop men iets behandelt*; dat beleit des lichamen, *de levenswijze.* || Die dorine ontvarwen of meer varwen nader substancien van den lichame ende naden beleide des lichame, dat es te verstane van etene, van drinkene, van pinen, van rusten enz., *Hs.* Yp. 22 *a.*

d) Van den invloed van den eenen mensch op den anderen. *Leiding*, *invloed*, *raad.* || Al wast dat hi sint omsloech ... bi quaden beleide, bi valschen raet, *Rein.* II, 5966.

3) In passieven zin. *Richting*, *koers.* || Dan verliest zoe (*het hart*) haer beleet van weghe, ende ooc van goeder name, soe wort in dole, eer soet wel weet, Praet 747.

4) Van het *leiden* der bedding eener rivier (vgl. bij BELEIDEN). *Het verleggen eener rivier.* || Soe wie den vorscr. commer, het si ghemetst oft ghetimmert of anders, ende syn overhanghe . . . binnen den naesten vertiennachten na den beleyde (*van de Dijle*) ghedaen, niet en rumpt, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 614 (*a.* 1369).

B. Van *beleiden* in den zin van *besturen* (Bedr. 2).

5) *Bestuur.* — *a*) Abstract. *Leiding der regeeringszaken*, *regeering*, *administratie.* || Die ooc beleit hebben van steden, *N. Doct.* 513. En sijn princen noch ander heren, die langhe mochten regneren sonder ertsche rijcheyt: ende al dit ertsche beleyt . . . moet mids ertsche rijcheyt wesen, *Melib.* 2896. So hebben wi bi onser raden..., die wi heten van den Quaden Belede binnen onsen leven dit bezeghelt, *Vrouw. e. M.* XI, 274 (*d. i.* het *wanbeheer*, *wanbestuur*, dat vs. 282 genoemd wordt *quade regiment*). Welc ghemeen goet sprutende ende meerrende is van regimente ende beleyde der ghemeente, *Leid. Keurb.* 101, 178. Dat si sochten dat beleet te hebben vanden rike, *D. B.* I *Machab.* 6, 56. Dat si (*Antwerpen*) in goeden regiment ende in goeden beleide si ende blive, *Gesch. v. Antw.* 2, 506. — Zie ook BELIEDE.

b) Concreet. *Het bestuur*, *de overheid.* || Jonghe kintscheit, die niet en weet, maect men wethouders ochte beleet, *OVl. Ged.* 2, 110, 85. Dat ware menegher stat goet, die nu heeft crancken spoet, ende cranc van neringhen staet, om dat haer beleyt es quaet, *Wrake* I, 1308.

6) Als krijgsterm. *Bevel*, *commando*; ook in het mv. *Bevelen.* || Dander tweede schare... had dongetrouwe grave Robrecht van Namen in sijn beleet, om die achterhoede te bewaren, *Exc. Cron.* 145 *b.* Deerste (scare) behielt hi ende Eduwaert van Ghelre in hair beleden (*onder hunne bevelen*) met menigen vromen man, *ald.*

7) Bij uitbreiding. *Macht*, *gezag.* || Dat die hertoghe...op goeden troest was uutghetogen..., den Bossche te crigen in sijn beleit, *Brab. Y.* VI, 9895.

C. Van *beleiden* als rechtsterm (zie ald. bedr. 7).

8) *Het gaan ter hoffaert* (zie BELEIDEN 8). || Van den beroupe (*het hooger beroep*, iof van den beleede, iof van der sprake (*minnelijke schikking*), *Cout. v. Brugge* 1, 350. Waerd dat deelmans (*personen belast met regeling van scheidingen*) beroupen worden iof dat sij haer beleed namen als van diere zake, iof dat partijen in vriendelijcheden onderlinghe sprake helden van acoorde, *Cout. v. Brugge* 1, 350. Van den ghonen die bedraghen zullen zyn van moorddade..zullen scepenen vanden Houk.. haerlieder beleet nemen an schepenen van Brugghe, 501. Dit zijn de hoven leenen ende mannen, die „haer hooft halen" (chief *de sens*, fr.) ter buerch van Brugghe eist bi beroupe of by beleede, *Invent. v.*

Brugge 4, 283. Met welken beleede de mond van schepenen gheheelike ende al ghesloten was, 5, 2.

9) *Gerechtelijke erkenning*(*van schuld*), *het verlijden van eene gerechtelijke akte daarvoor.* || Van beleede (*in rechte erkende*, *voor het gerecht geconstateerde*) scout. Van ghienen beleede van ghesekerde scout en sal men niet meer nemen dan ses scellinghen, onse baliu die helft ende die scepenen, die ten belede comen, die ander helft, Mieris 2, 160 *a*.

10) *Eene phase van de executie op onroerend goed*, *waarbij den eigenaar het bezit wordt ontnomen*; vgl. V. d. Wall 1416. || Van denghenen, die recht gesproken ende gefordert hebben op huyse ende erve binnen Dordrecht, soe verde dat recht van beleyde gedaen is ende den uutganck ende inganck verboden is, *O. R. v. Dordr.* 1, 137. Thoenen aldaer dat scepenen blijcke van trecht van beleide, *ald.* (zoo nog tweemalen *ald.*). Heeft hi darenbinnen zijn ghemoede niet, so sal hi recht van beleede gheren, 209, 11.

11) *De schepenbrief zelf*, *waaruit van die executie blijkt.* || Alsoe die ingesetenen . . hen pynen te behelpene, te beschuddene ende te beleiden hair goid met lovensge (*door de schepenen van Leuven geteekende*) beleide, *Gesch. v. Antw.* 3, 577. Die onbehoirlike ende geveysde beleide, *ald.* Die beleide binnen der mercgreefscape ter execucien te stellene, *ald.* (vgl. bl. 139 en *Cost. v. Loven*, *c.* 7).

12) *Getuigenis*; vgl. BELEIDEN 7 *b*). || Twee wittachtighe getuygen, niet suspect zijnde van quade beleet, *K. en O. v. Delft* 137, 1.

BELEITHEIT, znw. vr. Van *beleit*, deelw. van *beleggen*, in den zin van *belegeren* (zie ald. bedr. 4). *Belegering* in passieven zin, *het belegerd worden.* (De belegering in actieven zin heet in het mnl. *dat belegghen* of *die belegghinghe* (zie die woorden, en verg. BELEGENHEIT)). || Si (*Jerusalem*) sal wesen in beleitheden ende du sultstese ommelegghen, *D. B. Ezech.* 4, 3.

BELEITSMAN (BELEETSMAN), znw. m. Van *beleiden* (zie ald.). Hetzelfde als *beleider* (vgl. ald. 2), en ons znw. *leidsman*).

1) Van het burgerlijk bestuur eener stad gezegd. *Regent*, *bestuurder*, *raadsman.* || Hi maecte in die stat danne hondert beleetsmanne, die die stat souden beleiden, *Lsp.* I, 43, 27 *var.*

2) Van het bevel over soldaten. *Aanvoerder*, *bevelhebber.* || In den eersten (*battaelge*) was beleetsman heer Adolf van Cleve, *Exc. Cron.* 210 *b.*

BELECKEN. Zie BELICKEN (1ste en 2de Art.).

BELEMMER, znw. o. Eig. stam van het werkw. *belemmeren.* Vgl. BELEMMERT. *Datgene*, *wat iemand hindert* of *in verwarring brengt*, *hindernis.* — Fig. *Datgene wat het menschelijke hart verhindert het goede na te streven*, *zonde.* || Mijn herte ic Gode niet gheven can, want daers te vele belemmers an, *OVl. Lied. e. G.* 500, 267. Suver minen aermen, verdoolden zin, daer es zo vele belemmers in, 531, 395.

BELEMMEREN. Zie BELEMMER en BELEMMERT en Kil. 44.

BELEMMERT (BELIMMERT), eig. deelw. van het ww. *belemmeren.* Als bnw. gebruikt in den zin van *in verwarring gebracht*, *verward*, *zonder zelfstandigheid en eigen oordeel*, *door anderer woorden verstrikt en vooringenomen.* || Wie sijn herte is so belimmert, dat hi lichtelic ghelooft, dick worden sijn saken seer verdooft, *MLoep* IV, 1826.

BELEMMERTHEIT (BELEMMERHEIT), -HEDE, znw. vr. Van *belemmert. Dat wat belemmert*, *belemmering.* || Van te zuverne de Leye van den lissche ende andere belemmerthede, *Invent. v. Brugge* 4, 369. Dat de belemmerthede ghewert mochte worden, 370. Of thoeft es gheswollen sonder vele belemmertheiden, so doet thoeft ierst sceeren, *Hs.* Yp. 111 *c* (uitg. bl. 55).

BELEN (BIELEN), zw. ww. onz. Ohd. *bellan*; ags. *bellan*; mhd. *bëllen*, *billen*; hd. *bellen.* In het Mnl. ook in de vormen *bilen* en *bellen* (zie ald.). *Blaffen*, *bassen.* || Die honde saghen den ever vlien. Daer was ghebielt so menechvout, dat ghescal vervulde al thout, *Parth.* 1179. Die ene alse een hont gedaen . . . maer hine beelde niet, Velth. VII, 17, 24. Dat hi (*de hond*) belde (*misschien is hier* bellen *bedoeld*) ende jancte, IV, 56, 27. Si (*wolven*) hulen, maer ne belen niet, *Nat. Bl.* II, 2378 *var.* — Ook overdrachtelijk gebruikt van allerlei onaangename geluiden, b. v. het *krijschen* der duivelen. Vgl. ons *bassen.* || Belen ende hulen der duvelen ende der verdoemder menschen, Ruusb. 3, 259 *var.* (*Ned. Proza* 42).

BELENDEN (BELINDEN), zw. ww. onz. en wederk. Mnd. *belenden.* Van *land.* Zie over dit woord *Taalk. Bijdr.* 1, 63. vlgg.; en 2, 22 noot. Eig. *aan land komen*, doch hoe weinig de afleiding van *land* meer gevoeld werd, blijkt o. a. uit *Lucid.* 590: „Som sijn se int water belent." In beteekenis gelijk aan bekeren, waarmede het ook verbonden voorkomt.

ONZ. *Belanden*, *te land komen*, *te recht komen.* Behalve in het bovengenoemde voorbeeld overal met het vragende vnw. *waar* verbonden: waer ic belende, *waar ik terecht kom.* || Die in de helle sijn geseten, en mogen van der werelt niet weten, niet meer dan ons es bekent, waer dat die ziele belent, *Lucid.* 5359. Dan dunct (*l.* danct) hi Gode, dat hijt (*het leed*) hem sent, soe waer dat hi belent, ende nemet *in* goeden moede, ende danct Gode van allen goede, 2781. Verloren wart hi oec int ende ende men en weet, waer hi belende, *Sp.* I[1], 40, 39. Ic sal mi gheninden, om te wetene waer si belinden, *Lanc.* II, 27776. No hier no daer waer ich belende, ne vindic vruecht no troost no heil, *OVl. Lied. e. G.* 212, 18. Nu verstaet voort . . waar hi belende rechte voort, *Amand* I, 2826. Waer dat hi belende voort, hebdi hier vorên wel ghehoort, II, 15. Ende dat niement en es bekent, waerwaert dat hi es belent, 545. Drie vianden zijn te zware elken, waer hi belent, *waar hij zich ook bevindt*, *Wap. Rog.* 210. Waer wij belenden of bekeeren, wi sullen huwer miltheit ghewaghen, *waar wij ook komen*, *overal waar wij komen*, *Denkm.* 3, 224, 56. — Ook met het bijw. *henen* verbonden, henen belenden; vgl. henen becomen, bij BECOMEN 1). || So dat en weet moederbaren, waar si henen sijn belint, *Lorr.* II, 2391.

WEDERK. — Hem belenden, eig. *zich aan land begeven*, en verv. *zich ergens heen begeven.* In beteekenis en gebruik niet verschillende van het onz. *belenden.* Vgl. *bekeren* en *hem bekeren.* || Waerwaert so ghi ju wilt belenden, ghine moghet niet comen ten ende, al voerdi vijf hondert milen of mere, *Wal.* 5947. Menne weet waerwaert dat hi hem belende, *Flandr.* V, 36. Du best mir vruechden principael, so waer ic mi belende, *OVl. Lied. e. G.* 106, 31. Waerwaert dat ic mi belende, in sach er an beghin noch ende, 308, 2211.

AANM. — *Disp.* 377 (*Comb. Hs.*): „Ic segghe dat elc antworden moet, waer *hi* wulle, vleesch ende bloet van den scape *belende*" leze men met het Groningsche Hs.: „Waer wulle, vleesch ende bloet

van den scape *belende*". — *Belg. Mus.* 8, 278 (*N. Doct.* 383): „Ic hebbe prochipapen *belent*, die selve maecten dat testament, daer haer prochiane ziec laghen," leze men: „ic hebbe prochipapen *bekent*," d. i. *ik heb gekend*, eig. *ik heb leeren kennen*. Vgl. bij BEKENNEN, en *Taalk. Bijdr.* 1, 63 vlgg.

BELENDEN, zw. ww. bedr. Van *land*, doch door het volk met *lende* in verband gebracht. Zie De Vries in *Taalk. Bijdr.* 2, 14—22. *Palen*, *grenzen aan*, *met zijn land liggen naast dat van een ander*. Vgl. ons *belendende gebouwen* en *belending*. || Een stucke erfs ende lants, . . ende (*en dat*) belent hebben J. G. en P. W., *Westfr. Dingt.* 7. Een stucke erfs ende lants, . . ende belent hebben P. H. an die oestsijde, ende P. F. an die westzijde, ende G. H., mit anderen goeden lenden, *ald.* 9.

BELENEN (BELIENEN), zw. ww. bedr. Mnd. *belenen*; hd. *belehnen*. — 1) *In beleening nemen*, *geld op iets voorschieten*. || Dat van nu voirtan nyemant enige goeden van Godscalck voirs. en cope noch en beleene, noch hem enich gelt daerop en geve, *O. R. v. Dordr.* 1, 307, 100.

2) *In beleening geven*, *geld op iets opnemen*. || Wye enich harnas belyent of vercoopt, om dat uter stede voirt te vercopen of te voeren, die verbuert 3 ℔, *Leid. Keurb.* 164, 13.

BELENGEN, klankwisselende vorm voor BELANGEN, z. ald. en verg. het mnl. *belanc*; het Eng. *to belong* en het tgw. *aanbelangen*. *Bereiken*, *onder zijn bereik hebben*, *verkrijgen*. || Goeden, roerende ende onroerende, so waer sy die in steden of daerbuten mit recht belengen ofte bevijnden sal mogen, *R. v. Utr.* 2, 207.— De misse belenghen, *de mis bijwonen*. || Hi . . sal eerst alle dagen misse gehoort (hebben), waer hijse belengen mach mit nochteren monde ende mit ynnicheit, *Clerc* 91.

BELENT, znw. onz. Van *belenden* (zie ald.). Eig. *plaats om te belanden*, *zich heen te begeven*, en vervolgens in abstracten zin *uitkomst*; lat. *effugium*. || Als die en weet negheen belent, stondic van groten vare bleec; menichwaerven ic verzeec, *O Vl. Lied. e. G.* 284, 1505.

BELES, znw. o. Eig. stam van het ww. *belesen*, in den zin van *betooveren*. *Betoovering*, *bezwering*. || Ic hebse doen twijfelen op claer beles, als dat (*d. i.* dat het) gheen sacrament en es, *Sacr.* 349.

BELESEN, st. ww. bedr. Mnd. *belesen*; mhd. *belesen*.

1) Van *lesen* in den zin van *bidden* (zie ald. en vgl. het znw. lesse, d. i. *mis*).

a) *Eene mis over iemand lezen*, *een gebed voor iemand doen*. || Donreine sacrament . ., dat haer pape hadde belesen, doe soe ongelovech hadde gewesen, *Sp.* III[3], 5, 13. Amand die ghereedde hem metter spoet, om dat kint kerstin te doene . ., ende daer Amand soude dat kint belesen, also houde andwoorde hem tkint . . . met vulcomender voesen: Amen, *Amand* II, 2872.

b) Enen, iet —. *Door gebeden zegenen*, *vooral bij eene plechtige inwijding*. Vandaar *inwijden*, *wijden*, waarmede het meermalen verbonden voorkomt. || (Hi) wijede dien tempel mede in onser vrouwen ere Marien, ende mede belas hijt in dat wijen in deere alre martelaren, *Sp.* III[7], 59, 72. Sinte Bonifacius . . . wie (*l.* wiede) den coninc ende belas, *Sp.* III[8], 68, 23 (*Brab. Y.* I, 1222). Hi stont vore des tempels dure, ende sparste na der heidene cure met watere, dat was daer toe belesen, wie dat in den tempel ginc, *Sp.* II[6], 29, 107. Cathecuminus is een kint dat voor die kercke belesen is, eer datment dopet, *Pass.* (1489) *S.* 125 *a*, *aangeh. bij* Oudem. 1, 481. Als een kint belesen is voer die kerke, eer ment kersten doet, *Pass. W.* 145 *c*. Alle baden si ende wouden, dat si doepsel ontfaen souden; hi beseinedse ende belas, also alse costume was, III[4], 42, 63. Doe hi die vonte hadde gewijt, belesen ende gebenedijt, III[5], 39, 49. Binnen desen suverde hi dien tempel ende belesen hevet hine ende teere kerken gewijt in den name Marien, II[2], 17, 179. Daer es hi in den stoel gheset, ende coninc ghewijt ende belesen, *Brab. Y.* II, 5281.

2) Van *lesen* in den zin van *een tooverformulier lezen* (zie ald.).

a) Eigenlijk. *Een tooverformulier over iemand lezen*, *hem betooveren*, *bezweren*. In dezen zin nog in gebruik. Fr. *exorciser*. || Enen vogel hi belas, die vlooch al daer die coninc was, ende brochte hem in droem te voren, dat een kint soude sijn geboren, *Alex.* I, 229. Die steen, die den stier in draghet jof capricornum of die maghet, dien seghtmen sere cout wesen ghesacreert ende belesen, *Nat. Bl.* XII, 1175. Die desen steen belesen can, 539. Sonder manen ofte belesen siet men daer te hant figuren, 461 *var.* Met behendicheit niet clene belesement ende so begaet, dat sijn venijn niet en scaet, VI, 100. Nu es ene nature in desen, dat sere scalc (*d. i.* lastig) es int belesen, 107. Talreerst moetmene belesen, dat hi niet en si van felre voere, 380. TAnthiochen in die stat heeft hi enen afgod gesat met duvelien also belesen, *Sp.* II[6], 7, 11. Enen diepen pit, dien hi . . . dede . . . met toeverien al belesen, II[6], 37, 84. So haddene Merlijn belesen, III[5], 32, 66. Ene joncfrouwe . . . heeft sine wapine so belesen, dattere nieman en can genesen, *Lanc.* III, 13658. Pieter Debboudt hadde wel een jaer te vooren . . . te Ronsse ghevoert gheweist ende daer belesen, *Cout. v. Brugge* 1, 16. — Ook in den zin van *door zijn invloed krachteloos maken*, *biologeeren*. || Mer der stoutter Troyen hande en const hy niet also belesen, hy en moester af verslaghen wesen, *Troyen f.* 261 *d*.

b) Overdrachtelijk. *Bezweren*, *smeeken*. || Ic wil u belezen ende besweeren, ende manen bij al dat u mach deeren . . . dat ghij zecht, op goeder trauwen, wat u letten mach of ghebreken, *Nu noch* 207.

BELESER, znw. m. Mhd. *beleser*. Van *belesen* in den zin van *betooveren*. *Toovenaar*, *bezweerder*. || Die vrienden leydense oeck te belesers of tovenaers, dat si den duvel verjaghen souden, *Pass. W.* 181 *d*.

BELET, znw. o. Eig. stam van het ww. *beletten*.

1) Van *beletten* in den zin van *verhinderen*, *belemmeren*. — *a*) In actieven zin. *Het verhinderen*; *de belemmering*, *die men anderen aandoet*; *hindernis*. || Si en mochten niet passeren door dbelet van den swarten hoop, *Exc. Cron.* 273 *b*. Dese historie is ghemaect niet om eenich belet van goeden wercken, *Huge v. Bord.* 3. Daer in zij langhen tijd groot belet ende achterdeel bi dien van der Sluus hebben ghehadt, *ZVl. Bijdr.* 4, 73. Vgl. ook onder *α*) het citaat uit Nijh. — Sonder belet, *zonder te hinderen*, *zonder moeilijkheden in den weg te leggen*. || In ghelike soude hi mede den coninc van Ingelant vor waerhede restitueren ende wederkeeren, sonder belet ofte deeren, sloten ende steden, *Vl. Rijmk.* 6877. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. belet doen; in twee opvattingen. — *α*) *Belemmeren*, *verhinderen*, *beletten*. Met den 3den nv. van den persoon of der zaak. || Te blusschen ende

te doen belet alsoe vreseliken opset, *Brab. Y.* VI, 1735. Die overhorich ware den deken ende vinders, van cueren te zoukene ende zijn sloten niet openen en wilde, of hem enich belet daerin dade, *ZVl. Bijdr.* 6, 167. Soe sullen mijn voirscr. genadige here van Burgondie, van Brabant, etc. . . . die gheen diet tbelet deden, . . bedwinghen, dat selve belet aff te doen, Nijh. 4, 233 (*a.* 1448).

β) *In ongelegenheid brengen*, *hinderen.* || 'Ken mach u niet gheven, tsoude my doen belet, *V Maagd.* 409.

b) In pass. zin. *Het belemmerd worden*, en vervolgens *bezwaren*, *grieven.* || Om groote, cleene, rike ende mate recht te doene ende wet, updat hi toghe sijn belet, *OVl. Lied. e. G.* 329, 420, „mits hij aantoone, waarin hij belemmerd wordt." — S o n d e r b e l e t, *zonder bezwaar* of *zwarigheid*, *zonder hinder*, *gemakkelijk.* || So goecoop was de vytaylge: zonder belette doe cocht men boven tponds groote een vette coe, *ZVl. Bijdr.* 6, 332, 141. (Si) maecten hem sonder enich belet huter bataelgen, *Vl. Rijmk.* 6384. In ghelike soude hi mede den coninc van Ingelant vor waerhede restitueren ende wederkeeren, sonder belet ofte deeren, sloten ende steden, 6877.

2) Concreet. *Beletsel*, *dat wat iets belet* of *tegenhoudt*, *hinderpaal*, *barricade.* || Kistdammen, stakytsen ende andere beletten, *Invent. v. Brugge* 5, 289.

3) *De persoon die onwettige handelingen belet*, *verhindert*; m. a. w. *wacht*, *bewaker*, *beschermer.* || Die Gode hebben daertoe (*bij het vlies*) gheset sulcke hoede ende sulcken (*zulk een*) belet, als men daer behoeft, *Troyen* 398.

4) *Eene ingewikkelde*, *moeielijke zaak.* In den bepaalden zin van *oorlog* gebruikt. || Want hy had ghenoech te doene, den strijt ende dat belet te scryven, daer menighen in stont te blyven, *Troyen f.* 51 *b.*

5) Van *beletten* in den zin van *uitstellen* (zie ald. 3). *Uitstel*, *vertoef*, *pauze.* Vgl. onze uitdr. *belet geven.* || Hier up willic maken een belet, om dat ghi mi sout verstaen te bet, *Amand* II, 4576.

BELET, andere vorm voor *billet.* || Een rolle van parchemine, an twelcke dit belet ghehecht is, *Cout. v. Brugge* 1, 580.

BELETTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beletten.*

1) *Verhinderen*, de hedendaagsche opvatting. || (Si) vernemen wel dat sy op haer reyse ende vlucht leggen, mer sy en hebbense nye mogen besetten noch beletten, *O. R. v. Dordr.* 1, 120. Belet met ongevalle, *Flor.* 1803. Belet bi andren ongevalle, 1815. Zoo ook 1281; *enz.* — De afhankelijke zin heeft volgens mnl. spraakgebruik de ontkenning n i e t bij zich, b.v. *Lanc.* II, 34206. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Beletsel*, *hindernis.* || So moghen si sonder eenich beletten vulcommelike in duechden bloyen, *Denkm.* 3, 125, 119. — Het verl. deelw. b e l e t gebruikt in de bet. van *er slecht aan toe*, *in een ongelukkigen toestand.* || Die grote Cham sijn broeder die starf, soe (= *zoo dat*) al dit lant belet bleef, *Mandev.* 55 *a.*

2) *Verhinderen in de behartiging* of *uitvoering van datgene*, *wat iemand doen moet*; *hem letsel aandoen*, *lastig vallen.* || Dat die selve heer . . . van yemende, het sy onse vyande of ander lude, inder voirscr. kercke, huze ende toebehoren behindert, belet of gemoeyt worde, *Oorl. v. Albr.* 534. — Vandaar de uitdr. b e l e t s ij n m e t, i n o f v a n e e n r e d i n c, *door iets gekweld worden*, *behept zijn met.* || Soe ducke had hyt (*Troje*) oec ontset, alst van hongher was belet, ende hem ghewonnen in mengher wyse voesteringhe, dranc ende spyse, *Troyen f.* 227 *b.* Alse hi met evele ware belet, ghinc hi hem baden in dat bat, *Sp.* III⁷, 50, 10. Al waer hi in sonden belet, ghi souten te ghenaden bringhen, *Beatr.* 550 (misschien te lezen *beslet*; zie BESLETTEN en *Tijdschr.* 1, 130; doch *belet in* is ook eene goede lezing).

3) *Vertragen*, *uitstellen.* Vgl. LETTEN. || Hi ginc sine dinghen besetten, hine dorste sine reyse niet beletten, *Vad. Mus.* 2, 388, 283. Vrient, verstaet, het es in enen vrede gheset van heden over VII daghe; gaet tote hem; dan eest goet belet, *Belg. Mus.* 10, 79, 114 (de var. *Denkm.* 3, 477, 124 heeft: „dus eist goet *verbeit*", d. i. „daarom is het goed te *wachten*, *uit te stellen*").

4) *In den weg staan*, *een hinderpaal zijn voor.* || Hoe dogt hi . ., dat wijf sijn eere dus beletten, *Rincl.* 1003.

5) *Een boosdoener aangeven.* || Wie so verde breict ende daerna belet wert, so dat menne ghecryghet omme rechtinghe mede te doene, *Cout. v. Gent* 431. Wiene . . belet, hy sal hebben van der stede goede hondert pont tornoyse, 432. — Vandaar

BELETTINGE, znw. vr. *Aangifte.* || Sinen cost dien hy ghedaen sal hebben omme de belettinghe, 432. Van der belettinghen van den ghenen die ghebannen es, *ald.*

BELEVEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beleven.*

1) In de nog niet geheel ongebruikelijke opvatting van *naleven*, *in beoefening brengen*, *in zijn leven*, *zijn handel en wandel openbaren*, *betrachten.* || Wilt dat gheloeve so in my stercken, dat ict beleve metten wercken, *Belg. Mus.* 6, 173. Die (nl. *die leringhe der Ewangelisten*) die souden si predicken ende leren ende selve beleven dat si seiden, Hild. 209, 134. Want ghi hier al beleven moecht, ghevoecht u selven totter doecht, 187, 53; „daar gij vrij zijt in de *inrichting van uw leven*, u zoowel op de *beoefening* van het kwade als van de deugd kunt toeleggen, kiest de laatste." Twoort Gods ghehoort es medicine der ziele, als ment te belevene pine, *OVl. Lied. e. G.* 495, 140; „*als men zijn best doet er naar te leven.*" Ic hope, ic zal, dat ic nu hoore, beleven al, 496, 167. Den staet van religioene te anveerdene ende te belevene, Diericx, *Mém.* 2, 461.

2) In den thans nog gebruikelijken zin van *in zijn leven ondervinden.* Thans evenwel bijna uitsluitend van onaangename en treurige ervaringen, in het mnl. daarentegen van *aangename* zaken die men *ondervindt*, waarin men *persoonlijk deelt*; vandaar, dat *beleven* met een obj., dat de eene of andere feestelijkheid uitdrukt, den zin heeft van *bijwonen*, *tegenwoordig zijn bij*, *vieren* (vgl. BEGAEN en het Lat. *celeber*, dat met het hd. *belebt* in bet. overeenkomt, terwijl *beleven* = *celebrare* is). || Alse ridderscap daer sal wesen, ende die tornoy beleeft (*gehouden zal worden*), binnen desen sullen wi comen hier binnen, *Lanc.* II, 12497. Ic geloove dat was eenen name vrolic of genouchlyc gheghever by deliberatien, dat hy houdt den name van singhene, ende dat de houders beleefden de groote chiere ende vrolichede, Matth. *Anal.* 1, 267.

3) In den nog gebruikelijken zin van *eene bepaalde gebeurtenis* of *tijd overleven*, *beleven.* || Waert dat vrou Jutte dien Paeschdag beleeft hadde, dat hoor die renten van Paesschen mit rechte verschenen was, *R. v. Utr.* 2, 49. Ende sy oec hore oudermoeder doot beleeft hebben, 160. Beleefden sij hoor doot niet, so en hadden sy niet ghegeven; ende want sy hoor doot beleeft hebben enz., 161. Den zelven Vos ghegheven van sinen wedden van den jare van 32, van dat hi belevede,

6 ℭ, *Rek. v. Zeel.* 1, 493. Heynric ende Jan, ver Hadewien kindere, dat an minen here comen es, 27 d. tor. sjaers, die maken van 2 jaren, die zi beleveden, ende wi hebben betaelt, 4 sc. 6 d., *ald.* 500. Heynric Clays s., dat an minen here comen es, 13½ d. tor. sjaers, fa. de 3 annis, die hi belevede, ende wi hebben hem betaelt, 3 sc. 4½ d., 501. (Een deel der jaarbede is in leen gegeven; aan de gerechtigden wordt blijkens de rekening over 4 jaar betaling gedaan. Twee dezer „pennincleenen" zijn echter binnen de vier jaar aan den Heer vervallen door den dood van den leenman of op andere wijze. Voor deze worden daarom slechts zooveel jaartermijnen (1 en 2) betaald, als hij die de betaling ontvangt, jaren gerechtigd is geweest).

BELEVEREN, zw. ww. bedr. *Overleveren*, *overgeven.* || Wat beleverstu dij selven ten tormente voer tijt, *Vaderb.* 11*c*.

BELEVINGE. Zie BILEVINGE.

BELEWITTE (BEELWITTE, BELUWITTE). Eig. een bnw. met de beteekenis *zachtaardig*, *goedertieren*; ags. *bilvit*, *bilevit* (Grein 1, 117), dat b.v. een gewoon epitheton van God is, *de goedertieren Vader*, bilevet fäder, *pater clemens*, *mitis.* Over de afleiding zie Grimm, *D. Myth.* 1⁴, 392 en Van den Bergh, *Myth.* 13. In de Germaansche Mythologie werden de Belewitten echter verpersoonlijkt tot eene soort van geesten, behoorende tot de *elven* of *alven*, die in de Noordsche Myth. volstrekt niet voorkomen, maar zooveel te meer in de Duitsche. In het Mhd. heeten zij *bilwisz*, *pilwiz*, *bulwechs*, *bilwiht*; zie Lexer 1, 277; Ben. 1, 127*a*; Schmeller 1, 230; Grimm 2, 30; V. d. Bergh, t. a. p. 12—14 en vooral het uitvoerige en belangrijke artikel over den *pilwiz*, Grimm, *D. Myth.* 1⁴, 391—395.

1) Oorspronkelijk dus eene soort van elven, van den mensch genegen geesten, die men zich dacht van het mannelijk geslacht (blijkens het er naast bestaande vrouwelijke *bulweechsin*), werden de *belewitten* door onze voorvaderen al spoedig als vrouwelijke geesten beschouwd, als goede genii, als penates, ongeveer gelijkstaande met de *goede holden* (vgl. Grimm, *Myth.* 1⁴, 303) of *witte wiven*, waarmede zij in den *Teuth.* worden gelijkgesteld. || Om dat hi meer gheloeft dan hi sculdich is te gheloven. Als waersaghers of die daer in geloven of van den nachtemerien of van den gueden ouden (*d. i.* holden) of beelwitten, *Con. Som.* 11*b*.

2) Deze goede geesten verloren, evenals bij onze hd. naburen, in de voorstelling onzer voorvaderen langzamerhand hunne goedaardige natuur, zoodat *belewitte* de beteekenis aannam van *tooverheks*, *tooverkol*, *heks.* Kil. *lamia*, *stryx.* || Vrouwen die des nachts pleghen wanderen, die beelwite waren, *L. f.* 80*a*.

AANM. — In den zin van *toovenaar* (van het manl. geslacht) vindt men het woord tweemalen in eene *Disp. Theol.* van 1648, aang. bij Grimm en V. d. Bergh: „hominibus . . dictis *beeldwit*, quos facultate aut dono videndi spectra nocturna, speciatim manium et funerum praeditos creditum est," en „de illis, quos nostrates appellant *beeldwit* et *blinde belien*, a quibus nocturna visa videri atque ex iis arcana revelari putant."

3) Vervolgens nam *belewitte* de beteekenis aan van ieder vrouwelijk monster; zoo wordt het door Boendale gebruikt in denzelfden zin als *zeemeermin.* || Opten derden dach . . sullen hem die vissche baren . . ende meerminnen ende beluwiten, ende sullen so briesschen ende criten, dat dat anxtelike ghescal toten hemele clincken sal, *Lsp.* IV, 9, 15 (zie het Gloss. op *beluwiten.* Boendale moge door het Lat. woord *bellua* gebracht zijn tot het gebruik van het woord *belewite*, en misschien zelfs het eene van het andere afgeleid hebben, maar voor ons begrip is *belewite* hetzelfde woord als het onder 1) en 2) genoemde, schoon in eenigszins gewijzigde toepassing).

BELFROET (BEELFROET, BELFORT, BEELFORT, BALEFROET, BELLEFOORT (*Hor. Belg.* 7², 10), BELLEFROET), znw. o. Van het mfr. *belefroi*, *berfroi* (Burguy, *Gloss.* 39), en dit van Mlat. *berfredus*, *belfredus* (Duc. 1, 639), dat op zijne beurt komt van het mhd. *bërcvrit*, *bërvrit* (Ben. 1, 107*b*; Lexer 1, 186), d. i. *wachttoren.* Vandaar nog het it. *battifredo* (Diez 1, 59) en het fr. *leffroi* (Littré 1, 324). Van het ww. *bërgen* en *vride*, d. i. *beschutting*, *bevrijding.*

1) *Wachttoren*, *torenvormig bolwerk.* Kil. arx, propugnaculum, specula militaris; *Hor. Belg.* 7², 10: *een toren om te bespijen.*

2) *Een toren in het algemeen*, ook *klokketoren.* Dat balefroit van gere stede (*Babel*) entie hoge tor, *Sp.* I², 5, 13. So ginc hi op een hoghen toren of op een beelfroet, *Pass. S.* 81*c*.

3) *Een bolwerk* of *kasteel met een toren* (van waar ook de naam der stad *Belfort*), en in het bijzonder van het Romeinsche Capitool. Kil. arx. || Enen berch . ., hiet Carpeius (d. i. *Tarpejus*), . . daer hare beelfroet op stont, *Sp.* II², 24, 5. (Si) lieten van boven nedervallen . . alle die trappen neder vanden Capitoele of beelfroede, *Pass. W.* 48*b*.

4) *Ieder voornaam gebouw met een toren*; in het bijzonder van het *Stadhuis* der Vlaamsche steden, vooral van Brugge en Gent, anders genaamd *de Halle.* || Si voerdene te Brugge waert, ende leidene, met hoeden groot, ghevanghen op haer bellefroet, *Edew.* 862. Daer omme sloech men hem af thoot te Brugge, vore dat Bellefroet, 1297. Te Brucge, drevense grote feeste . .; dat Belfroet was so geordineert, datter die Coninc in logeert, Velth. IV, 8, 11. In dierste jaer van sinen graveschepe verbarrende dbeelfroit ende die halle te Brugge, *Cron. v. Vlaend.* 1, 169. Steene ten beelfroete, *Rek. v. Gent* 1, 78, *Aant.* 7.) Somme van den werke dat binnen desen jare ghewrocht es ant beelfort, 103 en 248. Zie nog Diericx, *Mém.* 1, 94; 2, 26, 27, 46 enz.

BELGADE, znw. vr. Van *belgen*, met den bastaarduitgang *-ade. Gramschap*, *toorn.* || Wy hebben liever syns soens belgade, dan hy ons enighe vrientschap dade, *Troyen f.* 25*a*.

BELGEN, st. ww. onz. en wederk. (*balch*, *bolgen*; het verl. deelw. komt niet voor, maar moet geluid hebben *ghebolgen*; vgl. ons *verbolgen*); ohd. *belgan*; ags. *belgan*; mhd. *belgan.*

ONZ. — Eigenlijk *opzwellen*, waaruit zich de in het mnl. gewone bet. heeft ontwikkeld van *Toornig worden* (*zich dik maken*), *boos worden*, *zich kwaad maken.*

a) Absoluut. || Wisselau (dat.) balch sinen moet, datti op die were scoet, *Vad. Mus.* 2, 265, 1. Bi wilen belghen ende daer na soene, doet de minne ghestade sijn, *Hadew.* 1, 15, 57. (Hi) balch, alse men begreep dat, dat an hem qualike sat, *Sp.* I⁴, 32, 21. Alexander balch omme dit doen, 36, 27. Dat ic balch, was ic sot, 3, 23. Die vrouwe sere belgen began, I⁴, 5, 48. Ay vri man, ne belget niet, *Lanc.* II, 6969. Doe balch God als hijt versach, *Rijmb.* 12285. Lichte belghen, versoenen selden dat sijn onspoede, Ruusb. 5, 10. Selden belchti sonder noet, *Parth.* 5773. Doe balch hi harde ende onvro, *Flor.* 366. — Zie verder

Sp. III⁷, 4, 33; 21, 42; III⁸, 4, 9; IV², 45, 124; 58, 133; *Ren.* 1794; *Nat. Bl.* II, 919; *Rein.* I, 1749, 3185, 3195. — Enen belgen doen, *iemand boos maken.* Vgl. bij DOEN, Bedr. 2 A). || Godt seyt, diese (*de ouders*) belghen doet, dat hem te pijne worden moet, *Wijse L. v. C.* 189. Zoo ook *Mor.* 304, 313; *enz.* — De onb. wijs als znw. *Gramscap*, *toorn*, *boosheid.* || (*Gode*) en gaet geen belgen ane noch gramschip (es) in hem, *Lucid.* 5886. Die onhovesche . . maect belghen ende overmoet, *Sp.* I⁸, 73, 23. (Si) lieten doe haer belgen staen, *Alex.* III, 1331. Hi was die wreetste van hen allen, als hi int belgen was gevallen, *Lanc.* II, 5190.

b) Datgene, *waarover* men toornig is, wordt uitgedrukt door den 2den nv. of eene bepaling met het voorz. *omme.* || Des balch dabdesse bedi dat hare trouwe was tebroken, *Sp.* I⁷, 74, 106. Dies bolgen die Fransoysen sere, ende quamen up hem vechten, III⁸, 36, 74. Dies balch Ulixes utermaten, *Troyen* 9830. Dies hare man balch, *Lanc.* II, 7612. Dies moesti belghen, *Rijmb.* 10540. Dies balch die meente vander stede, 28005. Dies bolghen die Zeloten zere, 30339. Dies balch Clarijn ende grongierde, *Parth.* 5546. Ghi bolghes dat ics mi onderwant, 2967. Dat hijs soude belghen hooghelike, *Amand* II, 4594. Des balch die grave Aymijn *Ren.* 120. Dies balch Joas van Israel, *Rijmb.* 13837. Zoo ook *Rijmb.* 13345; *Sp.* I⁷, 67, 70; II³, 5, 28; *enz.* — Daeromme balch dat herscap sere, *Theoph.* (Bl.) 98, 217. In aertdrike balg hi (*Christus*) mede om sine overhorichede op onser alre vader Adame, *Nat. Bl.* II, 3743. Zoo ook *Rijmb.* 10235, 10793, 18759; *Sp.* I⁷, 11, 62; I³, 2, 7; II³, 9, 35; III⁸, 43, 68; 89, 175. — De persoon, op wien men vertoornd is, wordt evenals thans, uitgedrukt door eene bepaling met het voorz. *op.* || Langhe belghen op dat men mint, heeft tebroken meneghe minne, *Vrouw. en M.* I, 345. Karle ende Lodewijc ı . bolghen sere op den ouden, dat hi tkeiserrike wilde houden, *Brab. Y.* II, 4609 (*Sp.* IV¹, 39, 13). Hier omme balch die oudermoeder Brunilt uptien Columbaen, *Sp.* III⁷, 9, 42. Een edel man, daer hi up belghen began, *Sp.* III⁸, 43, 79. Dese balch eens up sinen sone, III⁸, 11, 41. Want hi up hem ende up hare vrient balch, *Vl. Rijmk.* 3287. Zoo ook *Rijmb.* 9436, 13772, 31113, 32246.

WEDERK. — Hem belgen.

1) *Opzwellen van trotschheid*, *zich dik maken*; hd. *sich brüsten.* || Edel man die mi dorper noemt, beliechstu (*l.* bellechstu) di, dats sere versoemt, *Rincl.* 921.

2) *Zich boos maken*; hetzelfde als *belgen*, onz. *a*) Absoluut. || (Hi) belcht hem utermaten zeere, dat hi dus qualic es ontfaen, *Denkm.* 3, 208, 118. Bolchdi u, so haddic al verloren beide troest ende raet, *Rose* 2964. Gevalt dat gi verliest, dat gi u niet belgen en selt, *Cass.* 1703. Die hertoghe balch hem sere, *Limb.* II, 1016. Doe balch hem die coninc saen, *Rijmb.* 12748. Met groten rechte mach ic mi belgen, *Rein.* II, 5408. Hi balch hem so met gewelt, *Sp.* I⁶, 72, 17. Alexander balch hem dan, I⁴, 44, 47. Zoo ook Hild. 205, 97; *Mask.* 1190; *Wrake* II, 924; Ruusb. 4, 13.

b) Datgene, waarover men *toornig is*, wordt uitgedrukt door den 2den nv., of door eene bepaling met de voorzetsels *van* of *omme.* || Des hem des volcs rijcsghenoet bolghen cleyne ende groet; want si hem des bolghen sere, dat een vrouwe soude sijn haer here, *Wrake* II, 205. Hier omme so bolgen si hem das, ende wildene steenen om die dinc, *Sp.* I⁷, 15, 36. Die hem herde sere balch das, dat hine doe ne groette niet, *Lanc.* II, 2586. En belcht u niet das, *Segh.* 4693. Dat hys hem bolge, Velth. II, 9, 34. Dies hem Claerwijs balch wel sere, *Cass.* 759. Wet dat hem dies onse Here belghet harde sere, *Wrake* III, 131. Wies hem bolghe, *Vad. Mus.* 1, 62, 168. Ic en saels mi belghen niet, *Vrouw. en M.* I, 82. Zoo ook *Lsp.* III, 17, 84; Velth. V, 6, 68; IV, 25, 51; *Parth.* 1784; *Alex.* III, 1199; *Rijmb.* 6206, 10256, 22544, 24356, 18610; Ruusb. 5, 10. — Seghelijn balch hem van dien, dat hi sprac sulc onghevoech, *Segh.* 3670. Onse Here balch hem van desen, ende scaltse om hare dorpernie, *Rijmb.* 5602. Dies balch hem God van desen dingen, *Segh.* 7213. — Waert so, dat hijt verbrake, dats hem God bolghe om de sake, *Amand* II, 601 (het vnw. *des* (*s* in *dats*) wordt in dezen regel, zooals meermalen, expletief gebruikt). Die hem balch om desen dinghen, *Grimb.* II, 2171. Si balgen hen ombe dese wort sere, *Lanc.* II, 21308. Hier omme balch hare die vrouwe sere, *Sp.* II³, 46, 29. Daer om balch hem onse erdsce vader, IV⁸, 45, 56. Daerom balch hem die cenaet sere, *Alex.* V, 1127 (*Hs.*; vgl. *Theoph.* (Bl.) 98, 217). Omme dit balch hem Holofernes, *Rijmb.* 17533.

c) De persoon, op wien men *toornig is*, wordt uitgedrukt òf, evenals thans, door eene bepaling met het voorz. *op*, òf ook met *van.* || Ic en belghe mi niet op u sonder sake, *Melib.* 3315. Als hi vernam de dinc . . ., balch hi hem zeere . . . up den grave met erren moede, *Vl. Rijmk.* 5053. En wildi u niet belghen op mi, *Segh.* 1399 *var.* Ay meester, en belcht u niet op mi, 1544. Die heme belghet op sinen broeder, hi sal sculdech sijn den ordele, Ruusb. 2, 9. Bedi balgic mi te meer op di, *Lanc.* III, 15363. God belghet hem op ons, . . . dat ghi Flovente waert so feel, *Flovent* 228. — Dies balch hem God van (*op*) Israel, *Rijmb.* 13737. En belcht di niet van dinen heer nemmermeer, *Segh.* 9670 *var.*

BELGENISSE, znw. vr. Van *belgen* (zie ald.). *Toorn*, *gramschap*, *ongenade.* || Wie hem des onderwonde te doene, die sal weten, dat hy vallet in swaerliker belghenissen der Hoocheit, Matth. *Anal.* 3, 158.

BELGENSCAP znw. o.; BELGENSCEPE, znw. vr. Van *belgen.* Voor de vorming vgl. *weddenschap*, *wetenschap. Toorn*, *gramschap.* || Dat op alle die vergadering gheen belghenscap en worde, *D. B. Levit.* 10, 17. Soe sal die rechter van Delf met ygelicke poirters, arm ende rijcke, dair varen ende doen beeteren dat onrecht, sonder mijne belgenscepe of der mijnre, *K. en O. v. Delft* 245, 3. — Vgl. BOLGENSCAP.

BELGINGE, znw. vr. *Boosheid*, *kwaadheid.* || Ich segghe u, dat dit kinderkyne belghinge is, *Vaderb.* 240 *d.*

BELGIOEN. Zie BILLIOEN.

BELICHTEN, zw. ww. bedr. Mhd. *beliuhten*; hd. *beleuchten. Verlichten*, *kunstlicht* (*kaarsen*) *branden bij* (een voorwerp of eene plechtigheid). || Geg. Peter Victoersz. 5 st., om onser vrouwen lof mede te belichten, *Rek. d. Buurk.* 221. Vgl. ook BELUCHTEN.

BELIE, znw. o. Eigenlijk stam van het ww. *beliën* (zie ald.). *Belijdenis*, *geloof* (vgl. *beliën* bedr. B, *a*). || Onsen heer Jhesum Cristum bekennen wi bi natueren, bi gheboerte, bi der macht ende bi belie, *Pass. W.* 150 *b.*

BELIE. Zie BEELDE (2de Art.) en BEELDENSAET.

BELIE. Zie BELEWITTE, Aanm.

BELIEDE (?), *O. R. v. Dordr.* 1, 94: „Omme gemeene noot, orbaerende om gebreck, dat die stede

voertijts in alrehande beliede gehadt heeft, ende om te scouwen onraet inder stede". *Beliede* zal wel eene verkeerde lezing of dialectische vorm zijn voor *beleede* of *beleide*, dat. van *beleet*, d. i. *bestuur*, *administratie*. Zie BELEIT, 5). — Vgl. over de Thesoriers (*Kamer van belijde*) te Dordrecht, V. d. Wall 1470; Balen 364.

BELIEFNISSE, znw. vr. Van *believen* in den zin van *goedvinden*, *toestemmen* (z. ald.). || *Verlof*, *vergunning*, *toestemming*. || Dat zij van deser onser . . gracie, octroy ende beliefnisse . . doen ende laten der vurscr. onser nichten . . rastelic ende vreedsamelic genyeten ende gebruycken, Nijh. 5, 20 (*a.* 1473). Alle gehilicte borgere . . binnen te bliven . ., uutgescheyden die castelleyne voerseyt, die moilenairs ende die gene, die beliefnisse hebben des raits, *R. v. Utr.* 1, 343, 6 (*a.* 1343). — Verg. de Aanm. bij BELIEVEN.

BELIEFTE (BELIEFT), znw. vr. Van *believen*, in den thans nog gebruikelijken zin van *aangenaam*, *welgevallig zijn*. *Welgevallen*, *welbehagen*. || Op dat nyemant en wane, dat die compositoor des boecx om tlant sijnre geboorten te eeren na sijnder belieft en yet meer daer in gheset hevet, dan die gherechte waerheit, *Exc. Cron.* 1*d*. Onderwerpende . . sinen wille der godliker beliefte n, 38*c*. — Te beliefte n, *ten gevalle*; *overeenkomstig den wensch*; *volgens den wil*, *het welgevallen van*. || (Dat) Loven, Bruessel etc. vergiffenisse bidden souden tot harer belieften, als si dat begheren sullen, 146*d*. Hier heeft gesonden Koning Carel van Vrankrijk, dat ic te sijnder belieft u en u broeder gevangen soude senden in Vrankrijk, *Heemsk.* 53. So mogen wi onsen wille hier hebben tot onser belieften, *Huge v. Bord.* 41.

BELIEGEN, st. ww. bedr. Mnd. *belēgen*; mnd. *beliegen*. *Leugens van iemand vertellen*, *hem belasteren*. || Die mi (*den arts Philippus*) belooch, her Alexander, die heeft u liever dan een ander, *Alex.* II, 559. Ene grote claghe sy hem doet over den ridder ereutrijck ende beloechen valschelijck, *MLoep* II, 480. Des maerghens leverdesine Pylaten, ende beloghene sere utermaten, *Sp.* I⁷, 27, 25. Salech sidi, alse u de liede maledien, haten ende persecutie doen ende spreken alle quaet van u ende u belighen, *L. v. J. c.* 35. Of mijn ros op u stal geargert is, suldij ons daerom verraden en voor den Koning valschelijc beliegen, *Heemsk.* 107.

AANM. — *Beliechstu di*, *Rincl.* 921, is eene verkeerde lezing voor *bellechstu di*. Zie BELGEN wederk. 1).

BELIËN (BELYEN, BELIJEN), zw. ww. bedr. en wederk. (*beliede*, *beliet*). Mnd. *belien*. Van *liën* (zie ald.). Ons ww. *belijden*, dat zijn *d* ontvangen heeft door den invloed der vervoegde tijden en door valsche analogie sterk geworden is.

BEDR. — A) Met den 4den of 2den nv. der zaak.

α) *Belijden*, *bekennen*. Met een of ander bedreven kwaad, als object, hetzij de bekentenis in of buiten den plechtigen oorbiecht geschiedt. De persoon, tot wien de bekentenis geschiedt, staat in den 3den nv. || Dat hi met onsuverheden ommeginc sint hi die ordine ontfinc, ende des en haddi niet belijet, *Sp.* IV², 80, 65. Doe quam totem al te haut . . al meest al tfolc van Judea ende belyeden hare zonden, *Rijmb.* 22010. God den ghenen quijt ende vriet, die sine sonden hem belyet, 32349. Wildi u offeren hier, in (*l.* u) sonden al beliende metten monden, ende u die sonden dan rouwen, *Lanc.* III, 2945. Dat hi sine sonden belien soude, 2966. Om dat si hem souden castien, ende haer sonden te bet belien, *Lucid.* 3631. Mochtic belyen mine sonde, so waric blide, vor mine doot, *Wal.* 476. Ic wil al de quaetheit mijn belyen ende ghedechtich sijn, *Boetps.* 38, 73. Hore, vader, mine zonden, die ic wille belien met monden, *Franc.* 8425. Ende en weet gi niet te belien, soe suldi belien iuwe blintheit, *Stemmen* 114. Siedi u selven wel aen, gi selt ghenoech vijnden te belien, *ald.* Op dat hy se (*de zonden*) mit claerre biechten beliet na synen vermogen, *Ned. Proza* 204. In den beghinne vander missen soe seldi belien ende beclaghen Gode uwe sonden, Ruusb. 4, 68. Gode . . belien sine sonden in groter bitterheit, 131. — Ook als rechtsterm in den zin van *eene verklaring afleggen*. || Voort so quamen voor ons ter selver tijt Braem uter coremaerct, ende belyede ende gheloefde voor hem ende voor joncfrou Gouden zinen wive . . Dirc van Wulven ende Eerst van Wulven, . . ende belyeden ende gheloefden elc voor hem selven, alle dese hillixvoorwaerden . . vast ende stade te houden, *R. v. Utr.* 2, 154. (Si) belyeden aldaer voor ons ende voor horen erfnamen, 157. Herboert van Pallas . . oec in den transfixbrief niet geloeft en heeft, daer hi voor onsen here van Utrecht den hillixbrief in belyet heeft, 160. — Beliende woert (woerde), als rechtsterm. *De woorden*, *waarin iemand de eene of andere gerechtelijke verklaring aflegt*; aldus genoemd omdat de partij heeft verklaard dat „hi wil liën an (des taelmans) woerden", die woorden dus als de zijne wil hebben beschouwd. || Soe seyt dese man ende ic voer hem in zynen belienden woorden, *Westfr. Dingt.* 7. Heer scout, hier staet dese man ende ick met zynen belienden woerden, *ald.* 9. — Met den 2den nv. der zaak of het voorz. van. || Hi belijs selve ochte hi wille: wat hi belijt, ic swige stille, *Rose* 6559. Wats scoenre dan belien (*belijdenis doen*) van desen enttien God dienen daer wi af lesen, die anders niet is dan al goet? *Sp.* II⁷, 28, 123 *var.* (*tekst* dbelien).Geloven met groter gewout, die thooft es van kerstin rike, ende dies belien eenvoudelike, *Franc.* 1594. — Ook met een afh. zin of een onb. wijs verbonden. || (Hi) belijede daer ter stede Gode ende sente Pietre mede, ende alder kerken openbare, dat hi harde mesdadich ware, *Sp.* IV², 75, 55. Dat hi bi confessie belijde, brieven ontfangen te hebben van hertoge Kaerle van Bourgondiën, *Exc. Cron.* 233*b*. — De onb. wijs als znw. *Bekentenis*, *belijdenis*. || Wat hebben wy meer ghetuyghen te doen? Wi hebben syns selfs confessie ende belyen, *Boeck v. d. L. J.* 266*a*. Zie ook boven *Sp.* II⁷, 28, 123 (zie boven).

β) *Erkennen*, *in zijne waarde erkennen*, *belijden*, *gelooven in*. — *a*) met den 2den of 4den nv. of het voorz. ane. || Ic wille kerstindom ontfaen ende belien des Heeren name, *Amand* I, 1733. Hi es die ewelike beliet . . ant kerstenheide, *Flandr.* IV, 96. An alle zijn woerden te beliene, *Westfr. Dingt.* 6. Wie sal in der hellen dijnre belyen, G. Groote 54. — Ook *in rechte erkennen*, *constateeren*. — Beliede sculden, *voor het gerecht aangegane schulden*. || Soe wie voirt an mit scepene brieve van sculden, als beliede sculden, verwonnen sculden, bekende sculden . ., pande an yements huys ende erve binnen Leyden, *Leid. Keurb.* 207, 48. Wat recht dat men sculdich is te doen van betalinge van tsheren boeten, van smarten, van verwonnen of belide sculden enz., Matth. 12. — Enen eisch belien, *een eisch erkennen*; *erkennen*, *dat de eisch gegrond is*. || Of die ander mach hem so beraden, dat hy den anderen syn heisch belyt, ende so is des gheschilts einde, Matth. 106. — Ook absoluut gebruikt, *Merl.* 2216,

doch de woorden zijn daar niet helder, en *Mask.* 275 vlgg. heeft geheel iets anders.

AANM. — Ook nog in een anderen zin komt beliën als rechtsterm voor, nl. in dien van *iemand als den dader* (eener verwonding) *in rechte noemen.* || Dattet so kenlic is van scepenen, dat A. goeds tyts syn smarte voir hem belyt heeft op B., Matth. 163. Zoo ook 182. Hoewel beliën in de bet. van *uitkomen voor iets*, lat. *profiteri*, een zeer goeden zin geeft, zoo maakt toch de bepaling met op, die *beliën* in deze opvatting heeft, het waarschijnlijk, dat in deze uitdr. niet eig. *beliën* is bedoeld, maar *beleden*, *beleiden*, voor het gerecht brengen, dat dan ook in deze uitdr. het meest voorkomt. Zie BELEIDEN 7*b* *a*).

b) Met een afh. zin met dat. || Nu gi des lyet, dat ic waer hebbe gecastiet, belyet, dat hi si die gone, Eumanuel ende die Gods sone, *Sp.* II[a], 23, 219.

B. Met den 4den of 2den nv. van den persoon. Alleen met het obj. *God* of *Christus* verbonden. *God belijden*, *in Hem gelooven*, *Hem eeren*, *verheerlijken*, *Gods naam groot maken.*

a) Met den 4den nv. || Ane Cristus wi ons al keeren, den Gods sone, ende belien ende eeren, *Sp.* II[a], 4, 41. Eenen Mellijc ende eenen Jan, die predeken souden ende castijen ende hem Gode doen belijen, III[7], 10, 12. Vort hi Gode altoes beliede ende bekeerde theidijn diet, II[a], 29, 16. Ic belie di, Here, metten mont, *Boetps.* 32, 18. Daer Christus in ghelovet ende beliet wert, *Hs.* 75 *f.* 177*c.* Soe sellen wi voer Onsen lieven Heer nedervallen ende beliën Hem ende bidden broet der ghenaden, *Stemmen* 121. Als die prophete David seit: Here, te middernacht stont ic op om dy te belien, *Ned. Proza* 203. Ten vierden male ontfinc si ende ghebaerde enen zoon, ende seide: Nu sal ic den Here belien, *D. B. Gen.* 29, 35. Beseleel . . dat bediedet beliende ochte glorificerende; want die ghehoersaem wille moet altoes Gode belien ende glorificeren in allen sinen werken, Ruusb. 1, 57. Wi gheloven ende belien den almachtighen God onsen hemelschen Vader, dat hi is inder naturen enich wesen, 5, 78. — Deze bet. van *loven* gaat geleidelijk in die van *danken* over. Vgl. onze uitdr. *lof en dank*; het wederk. hem belien 4), en de gelijkbeteekenende ww. *hem beloven* en *hem bedanken.* || Here, Vader des hemels ende der eerden, ic belie di, dattu dese dinghen verborghen hebste vanden wisen ende hebstese den kinderken gheopenbaert, *Hs.* 71, *Luc.* 10, 21. Zoo ook *Hs. v.* 1348, 50*d* (*Matth.* 11, 25).

b) Met den 2den nv. || Gi gebenedide, ghi wert die gene, die mijns belide, als ic achter straten ginc . . . ghi cledet mi ende voedet wel, *Lucid.* 5693. Die mensche hevet God, die in God ghelovet ende syns beliet, dat hi alle dinck vermach, *Gulden Troen f.* 31*a.*

2) Met den 3den nv. van den pers. en den 4den nv. der zaak. *Iemand iets toekennen.* || Men sel God die macht belyen, soe moechse best in eren dyen, Hild. 246, 15; „men zal aan God de macht *toekennen*, *overlaten*, Gods macht *erkennen.*"

3) *Iemand iets aanzeggen*, *toezeggen*, *beloven*; lat. *polliceri.* || Niet saleghere es dan kerstijn diet, want hem God hemelryke belyet, *Amand* I, 2619. Dan sal ic hem belien: nye en kende ic u, scheidet van mi, die boosheit werket, *Hs.* 71, *Matth.* 7, 23. Die tyt der belovinghe naecte, die God Abraham beleyt hadde, *Hs.* 75, *Hand.* 7, 17.

4) Schijnbaar intrans., door verzwijging van het object. *Vermelden*, *verhalen*, *spreken van.* Meestal met het voorz. *van* verbonden. — *a*) Met een persoon als onderw. || Waric ter weerelt also du (*minre*) sijs ende ic dan minde den groten prijs, alsic di van hare hoorde belyen, dien soudic node bi jalosien gedogen te werpene onder voet, *OVl. Lied. e. G.* 324, 283. — Ook treft men *belien* aan, in de uitdr. als ict belie. || Dese Vrederic was oec die gone, die desen wan, als ict belie, an smercgraven dochter van Lombaerdie, *Sp.* IV[a], 45, 11. — Voor zoover de bedoeling der onbeduidende woorden is na te gaan, zal *belien* ook hier *mededeelen*, *naar zijn beste weten verhalen*, moeten beteekenen. Is dit juist, dan vindt men in deze uitdr. het ww. *belien* met zijn, meestal verzwegen, obj. het verbonden.

b) Met eene zaak, met name een *boek*, een *geschrift*, enz. als onderw. || Ende es een waerachtich woert als ons die geesten claer belyen, *MLoep* II, 1822. Some scrifturen si belyen vander moeder Gods Marien, dat soe upt ander jaer daernaer... menscelike ende dede, *Sp.* I[7], 47, 21.

WEDERK. — Hem belien.

1) In beteekenis niet veel verschillende van het ww. *belien. Openlijk erkennen*, *belijden*, *er voor uitkomen.* || Bepeinst u wel ende beliet volcomelijc van uwen sonden, *Beatr.* 980 (aldus met Jonckbloet te lezen voor *besiet*). Si belien hem, Gode te kennen, mer si versaken mitten werken, *Hs.* 75, *Titus* 1, 16. Petrus beliet hem, dat hi Christus is, *Hs.* 71, *Marc. Prol.* (Dat) een igelic enen silveren penning . . . geven soude . . . ende hem also belien onderdanich te wesen des Roemschen rikes, *Hs.* 80, *f.* 27 *c.* Ende worde hi daerna weder ghedaghet op ghetuuch van derselver zake, ende hi dan hem zelven beliede, verbuert XII sc., *O. K. v. Rott.* 28, 73; vgl. 23, 49.

2) *Zich opgeven*, *zijn naam opgeven*, *zich laten opschrijven*; lat. *nomen dare.* || Si ginghen alle, dat si hem belien souden elc in sijnre stat, *Hs.* 71, *Luc.* 2, 3. Opdat hi hem belien soude mit Marien sinen ghetrouden wive, *ald.* 5. Daerom ghinc Josep van Nazareth tot Bethlehem . ., omdat hi hem oec belien soude mit Marien sinen wijve, *Hs.* 80 *f.* 27 *c.* Zoo ook *Hs. v.* 1348, 35 *c.*

3) Vandaar de overdrachtelijke zin *zich beschikbaar stellen voor*, *zich voegen tot.* || Wye minne draecht off eer begheert, die moet ontschamelheit vertyen ende hem in schamelheit belyen, Hild. 85, 48.

AANM. — In de 17de eeuw bet. hem belien niet meer *zich voegen tot iets*, maar *zich behelpen*, *zich tevreden stellen*, *zich vergenoegen.* Zie Oudem. 1, 485 en 486. Voor den onderlingen samenhang der beteekenissen vergelijke men *hem beleiden*, *hem behelpen* en *hem generen.*

4) Van *belien* in den zin van *loven*, *danken* (zie ald. B, *a*); hetzelfde als hem beloven. *In zijn schik*, *tevreden zijn.* Met den 2den nv. der zaak. || Waerre yement, die hi yet messeide oft mesdaen hadde, dat hi quame tote hem, hy soude te siere vromen hem in restoore so voorsien, dat hi der bate hem soude belien, *Amand* I, 5408.

BELIENEN. Zie BELENEN.

BELIËR (BELYER), znw. m. *Belijder.* || Die hier in den druc belyers sijns naems hebben gheweest, *Hs.* 75, *f.* 180 *c* (*Hs. N. T.* 117 *r*).

BELIEVEN, zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *beleven. Goed vinden.*

BEDR. — *Goedvinden*, *toestemmen*, *zijn zegel hechten aan iets.* Vgl. BELIEFNISSE. || Dat sij dit selve verbont mede besegelen ende believen sullen,

Nijh. 3, 368 (*a.* 1419). Bisonder hebben wy . . . mede geconfirmiert, bestedicht ende belieft alsulken verbont, als dese voirscr... vriende onser stad van Arnhem mit den anderen .. angegangen hebben, 4, 4 (*a.* 1423). Dat hi alsdan dese hilichsvoirwerden ... consentieren, believen, gelaven, besweren end vorbrieven sall, 4, 12 (*a.* 1423). Sijn huisvrou beliefdet hem, dat he hun gaef den bosch, *stond hem toe*, *willigde hem in*, *Belg. Mus.* 5, 425. Dit is aldus belieft ende overdragen bij den raet, *R. v. Utr.* 1, 308, 18. Onse voervaderen belieft, gegonst ende geconsentiert hebben, 319, 199 (*a.* 1335). Belyefft ende geconsenteert, *O. R. v. Dordr.* 1, 315. Soe gunnen wy ende believen, dat enz., Racer 3, 159.

2) In de uitdr. believen no belasten, *iemand* of *iets goed noch kwaad doen*, *voordeel aandoen noch nadeel toebrengen*, *zich volstrekt niet met iets bemoeien*. || Dat nyemant . . en sal die bierneringhe vander stede moegen believen noch belasten in geenrehande manieren tot bezwaeringe vander selfder neringe ofte tot belastinge van eenighe brouwers, *K. en O. v. Delft* 169, 20.

ONZ. — Met den 3den nv. van den persoon. Ongeveer in denzelfden zin in gebruik als thans, nl. *aangenaam zijn*, *genoegen doen*, *behagen*; hd. *belieben*. || Wat ghi doet, dat believet mi wel ende dien raet dunct mi seer goet, *Huge v. Bord.* 41. — Door Ruusbroec als znw. gebruikt in den zin van *de zinnelijke aandoeningen*, *dat wat den* (*zinnelijken*) *mensch behaagt*. || Ic en meyne niet snelle beweghinghe des believens ofte der ghelost, *affectus vel appetitionis motus*, dat nieman beweren en mach, 6, 40.

BELIEVINGE, znw. vr. Hetzelfde als *beliefnisse* (z. ald.). *Goedvinden*, *vergunning*. || Op behagen ende believinge des raets out ende nywe, *R. v. Utr.* 1, 323, 205.

BELIGGEN (BELICGEN), st. ww. onz. en bedr. (*belach*, *belagen*, *belegen*). Mnd. *beliggen*; mhd. *beligen*; hd. *beliegen*.

ONZ. — *Liggen*.

a) Van personen. *Blijven liggen*, *nederliggen*, hetzij te bed of op den grond. || Scone, wat beligdi dare? Mach enech man gehulpen u? *Lanc.* III, 18842. Dese nacht es utermaten lanc; mi dunct hine heft engenen ganc; wat beliggic langer hier? *Rose* 2487.

b) Van landen enz. *Liggen*, *gelegen zijn*. Vgl. *Diut.* 2, 198: beliegen, *adiacere*. — Vandaar het deelw. belegen, d. i. *gelegen*. — *α*) Eigenlijk. || Onderhalf dachmael lants . . ., belegen op de Rode, *Vad. Mus.* 2, 58. Dat die vorscr. Wyngarden aen den Roesenberch gelegen ende den selven berch binnen der vryheit van Loven belegen es, 3, 29. Assize te gheven van alle haren winen (*l.* wine), die hen (*l.* hem) wast op haren wyngaerden aen den vorscr. Roesenberch begelegen (*l.* belegen), *ald.* In allen steden ende dorpen, beleghen in Delflandt, *Oorkb.* 2, 327 *a* (*a.* 1290).

β) Overdrachtelijk, in de uitdr. belegen sijn, d. i. *gelegen komen*, *behagen*. Alleen in Duitsch gekleurde geschriften. || Na raede unser beyder vrenden, dey wij dar tho keysen sulen, dart yme und sinen erven belegen were, Nijh. 3, 4. An andere slote, heirlicheide und rente des lantz van Gelre, dey eme belegen weren, *ald.*

c) Van water gezegd, eig. *blijven liggen*, *zooals het is*, d. i. *dik worden*, *bevriezen*, *stollen*. || Des anders daghes men ontsach, dattie zee beligghen mach, want het vroes so oversere, *Stoke* V, 817.

BEDR.; vgl. voor verschillende beteekenissen BELEGGEN. — 1) *Door de ligging bepalen*, *beperken*, d. i. *palen aan*, *begrenzen*. — Vooral in de uitdr. belegen hebben, *tot grens hebben*, en in het pass. belegen sijn, *begrensd zijn door*. || Dat Heynen hoven van Velsen . . . dese drie hoven lants beleghen heeft op die zee zyde, end dat ick selve Florens voirs. beleghen hebbe mit minen eyghen erven op die lant zyde, *Oorkb.* 2, 127 *a* (*a.* 1275). Die twe ander hoven sien (*l.* sijn) op alle ziden beleghen metter Heren landen van sint Pieters van Utrecht, Mieris 2, 227 *a*. Dat huys te Poelgeest, daer die eene zijde af is de Maerne ende die ander zyde belegen heeft Dirk van Sassenhem, 236 *a*. Alse van goede, dat in den voirsz. palen beleghen is, 323 *b*. tAmbocht van Vleuten . . ., dat hi met zyns selves lande ane beyden ziden beleghen hevet, 348 *a*. Een huys ende erve . ., dat gheleghen is an die oude Delf . . ende voert beleghen heeft mijns heeren heerstraet, *Dingt. v. Delft* 23. Een huys ende erve . . ende is voor beleghen mit mijns heeren heerstraet . . ende after beleghen is met der stede vest, *ald.* 25. Mijns heeren heerstraet . . . die heeft dat voer beleghen ende der stede vest heeft dat after beleghen, *ald.* 28.

2) *Bezetten*. — *a*) Eigenlijk. *In bezit nemen*, vooral als krijgsterm. || Die van Israel volgden hem ane, ende belaghen die Jordane, *Rijmb.* 7275 (*occupaverunt* vada). Die Philistiene hadden beleghen alle die ganghe van den weghen, die ghingen tote Belleem, 10731. (Macheus) die de weghe beligghen soude, daer Alexander varen woude, *Alex.* IV, 371.

b) Overdrachtelijk. *Vervullen met*. — Vandaar het deelw. belegen, d. i. *vervuld van*. || Daer na wort hi vast beleghen mit vuerigher minne in sijn herte, die him dede menighe smarte, *MLoep* I, 3046. Sijn sin was . . beleghen met donckerheiden, *Sp.* II[7], 17, 56.

3) *Belegeren*, *omsingelen*, *insluiten*. — *a*) Met eene stad, burcht, enz. als object. || De casteel es starc ende vast sere, ende bewaerd met so groter were, dat hi nine vreset heden den dach, dat menne iet belicgen mach, *Lanc.* IV, 5385. So dat hi te Surs es geraect; die sloten jeghen hem die stat . .; (hi) belaecht wiselike ende vaste, *Sp.* I[4], 16, 20. Pampelune belach hi . . ende wanse oec metter aventure, III[8], 86, 23. Der quader gheeste, die belegen adden die stede, *Franc.* 3272. Doe belach hi Thebes mede, *Sp.* I[2], 13, 30. Dat si die stat Parijs belaghen, IV[1], 59, 72. Sans belagen si metter vaert, dat si ghewinnen niet en moghen, 64, 6. (Si) belaghen . . mogendelike menege borch ende menege port, 65, 6. Ene stat belach hi entie sine, IV[3], 12, 21. Met desen volke wart Antyochen die stat beleghen ende vaste besat (d. i. *ingesloten*), 14, 1. Van dage te dage vort belagen si al omme die port, 16, 59. Dat si hem beterden saen oec dat, oft hi soude belicgen die stat, Velth. VI, 27, 61. Vart met uwen here tAken toe, ende beliget daer die stat, *Lorr.* I, 522. Die van buten gingen na dat die stat belicgen entien casteel, *Lanc.* III, 13248. Beverepaer haddi belegen, *Ren.* 932. Die stadt heeft hi al om beleghen, ende duerde dair voir menighen dach, *MLoep* I, 2220. Zie verder *Lsp.* II, 48, 675; 1040; 58, 182; *Grimb.* II, 687; 691; *Rijmb.* 6977, 7161, 12421, 14101, 14238, 20275, 25070, 30425, 30428; *Lorr.* I, 1516; *Segh.* 3992, 5683, 10064.

b) Met de bewoners zelf als object. || Dies es hi vore Pheson getogen ende heeft sine tenten daer ge-

slegen, ende die kindre so vaste belegen, dat si met sorgen sijn bevaen, *Cass.* 244. (Hi) hevet mare vernomen, dat sijn casteel was verloren, met crachte so viel hi daer voren ende belach die Alemanne, *Sp.* IV², 4, 2. So wreet was hy synen lieden, dat sy alle teghen hem rieden ende sy hem in syn casteel belaghen, *Troyen f.* 263*b*. Die van Sans dreven die van Rome in selker plaghen, dat sise int Capitolie belaghen, *Nat. Bl.* III, 346. (Hi) laet hu vriendelike weten, dat hi es in groeter noet swaerlike up syn huus beseten . . .; hi wert wel swaerlike beleghen, *Denkm.* 3, 134, 85, 112. — Die Tuerken diese winnen wilden, hebbense daer binnen belegen, *Sp.* IV³, 4, 51. Onse lieden worden verloost die beleghen waren sonder troost, 59. Hi belach donse met crachte, 16, 68. (Si) belaghen met ompayse den vader in sinen pallayse, *Sp.* IV¹, 5, 53. Hi belaghene in ene vaste poort, *Rijmb.* 20262. (Si) worden metter Torken here beleghen in de stat van Edissen, Stoke II, 390. Groot Kaerle . . belach die Lombaerde in een stat, hiet Papia, *Lsp.* II, 48, 1147. Zie verder *Sp.* III², 47, 14; *Lorr.* I, 1023, 1146; *L. v. J. c.* 158; *Oorl. v. Albr.* 227, 406, 427; *Oorkb.* 2, 334 en 335; *enz.* — Ook in de uitdr. belegen houden, *ingesloten houden.* || Mine mage . ., die belegen houden wale . . den coninc Yoene in Gyronvile, *Lorr.* I, 12. Dies so bid hem sere nu, dat hise (*de maget*) geve u, ocht gi selten houden belegen in allen siden, in allen wegen, *Lorr.* I, 537. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Belegering.* || Laster ende groet verlies sullen wys ontfaen, syt seker dies, ist int beliggben of 'in den stryt, *Troyen f.* 162*d*. — Het meerv. deelw. belegene als znw. gebruikt, in den zin van *de belegerden.* || Quite die beleghene, dats bederve, ende ghef ons weder onse erve, „*libera obsessos tuos*", *Rijmb.* 19335.

4) *Bevechten, bestrijden, aanvallen.* Met den 4den nv. van den persoon. || Sijn here versaemde hi te hant ende belachse in een foreest, daer si hem verwerden meest metter dickeit vanden bomen, *Sp.* III², 48, 80. Om dit onghevoech hebben si hem anderwerf beleghen, *Segh.* 1024. Doe quamen die cocken metter spoet, ende hadden mi beleghen, alle vier heb icse gheslegben, 754 *var.* Aldus was belegen Seghelijn die roemsche vanden heydijn, 10415 *var.* (tekst *beleit*).

5) *Lagen leggen, verraderlijk aanvallen.* Vgl. het znw. *lage*, en ons *belagen*, waarmede het in beteekenis overeenkomt. || Hi was belegen ende verraden, in een foreest, daer hi voer jagen, *Lanc.* II, 46780. Hy en is van nyemande beleghen noch ghewacht, die him mach deren, *MLoep* IV, 106. Die verrader Gallijn heeft den edelen ridder beleghen, *Segh.* 8308 *var.* (*tekst* belaghet). Si hebben u beleghen om u te benemen tlijf, 8490.

BELIINGE (BELIHINGE, BELYDINGE, soms ook ten onrechte BELIJNGE geschreven), znw. vr. Van *beliën* (zie ald.).

1) *Belijdenis, bekentenis*, hetzij dit in of buiten den plechtigen oorbiecht geschiedt; ook in rechte. || Warachtiche, vraye belihinge, *OVl. Lied. e. Ged.* 454, 86. Alle saken, het wair by getugenisse off by beliinge, openbaer te wesen, *O. R. v. Dordr.* 1, 315. Die wortel van beliinghe is dat ghelove van herten, *Pass. W.* 6*c*. Ic ghelove, dattu nu te hant van deser beliinghe groot loon . . sulste hebben, *Sp. d. Volc.*, *aangeh. bij* Oudem. 1, 486. (Wi) bidden u ynnichliken, dat uwe waerdicheit ontfaen wille siin begeerlike beliinge, *Clerc* 90. Men wort oec bereider tot oetmoedigher beliinghe der ghebreken in der biecht ende buten der biecht, *Stemmen* 114. Alle de martelie der martelaren ende de vaste eersame beliinghe der confessore, Ruusb. 4, 69. Du beliet hebste guede beliinghe voer vele ghetughen, *Hs.* 75, I *Tim.* 6, 12 (*Hs. Epist.* 110*b*).

2) *De openlijke belijdenis, het openlijk afleggen eener verklaring, het opgeven van zijn naam.* Vgl. belien, wederk. 2), en onze uitdr. *geloofsbelijdenis afleggen.* || (*Dat elc soude*) belien dat hi onder dat keyserrijck van Romen waer. . .; men hiet dit beliinghe of bescrivinghe, *Pass. W.* 129*d*. Beliinghe hiet ment, want elc . . seide mit sinen monde, dat hi onderdanich ware den ryke van Romen, *ald.* — Ook *het afleggen eener verklaring, het verlijden eener akte.* In dezen zin komt *beliën* meermalen verbonden voor met *geloven* (*R. v. Utr.* 2, 154 tweemaal, e. e.). || Want die belydinghe is ghesciet voor den gheboren ende voor den ongheboren, *R. v. Utr.* 2, 155 en 160. Noch sy en hadden an den goede niet, daert segghen ende belydinghe of ghesciet soude wesen, 156; e. e.

3) *Het belijden of grootmaken van iemands*, vooral *Gods naam, lofzegging.* || Gaet in sine poerten mit beliinge, in sinen breden ingangen mit lovesangen ende beliet hem, *Hs. Ps.* 105*r*. Sij songhen tsamen den heer in soeten sanghe ende belyinghe, want hij goet is, *D. B. Ezra* 3, 11. In allen werken gaf hij beliinghe den heylighen, *D. B. Jez. Sir.* 47, 4.

BELICKEN (BELECKEN), zw. ww. bedr. *Belikken.* || Die honde quamen ende si belickeden sine sweren, *Hs. Evang.*, *Luc.* 16, 21.

BELICKEN (BELECKEN), term uit het dijkwezen, die eigenlijk *beliken* moest luiden. *Een dijk gelijk maken door het aanbrengen van zoden*, gewoonlijk *likzoden* of *lekzoden* genoemd. Zie G. De Vries, *Dijks- en Molenb.* 229 noot en vgl. mnd. *beliken, belikenen*, d. i. *begleichen.* || De gleuyinge van den dijk met zooden van de hooge lande te belecken tot preservatie van den Schoorlschen dijk, *aangeh. bij* De Vries, *Dijks- en Molenb.* t. a. p. (*a.* 1577). — Vgl. LICKEN.

BELIMEN, zw. ww. bedr. *Met lijm besmeren*, voornamelijk om vogels te lokken. Overdrachtelijk — 1) Van het gelaat gezegd. *Opsieren om te verlokken.* || Dansers, springhers, die scoon ghelaet belijmt maect om te vaughene mede, *OVl. Lied. e. G.* 448, 225.

2) In het algemeen. *Verlokken, verleiden.* || Soe (*folie*) es tlim van vele sonden die menighe ziele zware wonden, wanneer dat soe mach bezwimen den mensche ende zinen geest belimen, Praet 1146.

BELIMMERT. Zie BELEMMERT.

BELINDEN. Zie BELENDEN.

BELINIËN, zw. ww. bedr. Mnd. *beliniyen.* Van *linie*, d. i. *lijn. Van eene lijn voorzien, eene lijn zetten op of bij.* Met het bijw. *onder* verbonden: *onderschrappen.* || Item dat ghi in dit tegenwoordich boec vint geteekent tusschen twee halve manen, dat is den text van desen boeck ende dat suldi onder belinien van die een mane tot die ander mane met een rode linie, *Fasc. M. f.* 5*r*.

* BELINNEN, st. ww. onz. (*belan, belonnen*); ohn. *belinnan* (Tatianus, *Cap.* 81, 4: *bilan* ther uuint, *cessavit* ventus; *c.* 138, 12: ni *bilan* sin cussan mîne fuozî, non *cessavit* osculari pedes meos; vgl. Graff 2, 218); ags. *belinnan.* Vgl. *linnen*, Grimm, *Gramm.* 1, 940 en Got. *aflinnan*, d. i. *heengaan, wijken* (Schulze 207). Volgens De Vries moet in de verzen van den *Flandrijs* (I, 443; vgl. de aant.): || „Metten spele esser de gelavie dore ge-

ronnen, om Fallax lijf eest al begonnen, want hem tiser vloech door den buuc", in plaats van *begonnen* gelezen worden *belonnen*; de zin is dan volkomen juist en bet.: „met het leven van T. was het geheel en al gedaan," hetgeen met de bet. van *belinnen*, nl. *ophouden*, *eindigen*, overeenstemt. *Belinnen* komt echter noch in het mnl. noch in 't mhd. en 't mnd. elders voor, en het is gewaagd, tot het bestaan van het woord uit ééne corrupte plaats te besluiten, doch wellicht worden er later meer voorbeelden van gevonden: het was daarom raadzaam, deze gissing mede te deelen.

BELIOU. Zie BALIU.

BELIVEN, st. ww. onz. Mhd. *belîben*; Kil. 45 *b*: „belijven, *vetus*. manere."; got. *bileiban*. Hetzelfde als ons *blijven*. || Waer... dat zake, dat men den dam toet openisse beteringhe doen wilde, daer of zoude der voerscrevenre ecclesien ghoet beliven zonder cost, *Oorkb.* 2, 399 *b* (*a.* 1293).

BELKEN (BELLEKEN), zw. ww. onz. Kil. belken, bulken, *mugire*, *boare*. *Bulken*, *loeien*. || Die koen... ende ander beesten... bellekeden... allegader ende vloen achterwaert, *Bienb.* 106 *b*. Voer die menschelijcke stemme kreech hi ene beestelijcke stemme ende belkede, 135 *b*. Die alreswartste verre . . . liepe (*l.* liep) daer toe mit lelijcken belcken, 139 *b*.

BELLE. Zie BEELDE (2de Art.).

BELLE, znw. vr. Mnd. *belle*. Hetzelfde als ons *bel*, maar gebruikt in eenige min of meer van het hedendaagsche spraakgebruik afwijkende opvattingen.

1) In de tegenwoording opvatting van *bel*; lat. *tintinnabulum*, vindt met het b.v. *Lanc.* III, 14385; *Grimb.* I, 3771; *Wal.* 4894; *Sp.* I*, 26, 56.—Verklw. bellekijn (belleken), *belletje*, *Wal.* 3522, 3539, 3541, 7806; *Flor.* 1529, 1547; *Rijmb.* 4914. || Een ludende metaal of een clynckende bellekijn, *Getijdeb. S.* 70 *b*. — Vandaar de uitdrukking der valscher bellen volghen, d. i. *zich door den klank*, *het geluid laten misleiden*, *op een dwaalspoor laten leiden*, m. a. w. *den verkeerden weg op gaan*. || Si volgen al der valscher bellen, den rechten wech ter leider hellen, *Vierde Mart.* 390.

2) De *bel* werd ook gebruikt in de plaats van ons *bekken des omroepers*. Zie b. v. *Belg. Mus.* 10, 112. || Dien . . sal men openbaerlec . . tot allen hoiricken (d. i. *hornecken*) hoeken) van den straten, ghelijc men den goeden lieden gewoenlike pleecht te cundighen metter bellen, . . . becundeghen. — Deze bekendmaking metter bellen had ook plaats, wanneer iemand om wangedrag en doorbrenging van zijn vermogen zijne zelfstandigheid verloor. Vandaar de uitdr. In de belle sijn. || Hy is in sint Antonis ghilde, hy is in de belle, *Spreuken* 85; door Meyer verklaard: hij wordt uitgeroepen, dat hij onder curatele staat. Vgl. het bij Kil. te vinden ww. bellen iemanden, j. stadkindt maecken (zie ald. bl. 625; *Leid. Keurb.* 170, 56, en het Art. BELLEMAN). Doch het St.-Antonis gild heeft in den regel slechts met armverzorging te maken, daarom is de verklaring waarschijnlijker: *hij krijgt bedeeling*, *geniet onderstand*, *is aan de diaconie vervallen*. — Vandaar ook de uitdr. op die belle drinken. || Somtyts drinken si op die belle, *Beg. v. a. Sp.* 32; zie *Hor. Belg.* 6, bl. 215. De bedoeling zou volgens Willems zijn: „somtijds drinken zij zoo, dat zij onder curateele gesteld moeten worden." Doch deze verklaring steunt alleen op de verklaring van Meyer van *Spreuken* 85 (zie boven). De bedoeling is: „*Somtijds drinken zij tot zij* „aan den armen" *komen*; daarbij past vs. 33 uitstekend: „*somtijds moeten zij zich lossen uit de gijzeling*, *waarin zij door hunne schulden geraakt zijn*".

BELLE, znw. vr. *Kelk*, *beker*, slechts op eene enkele plaats bewaard gebleven, nl. *Tondal.* 50 *a*. || Tondalus sachere ooc stellen guldine nappe ende selverine bekers ende scoone *belline*, ghelijc den hivoore, *bellen* sach hi daer setten up een tritsoor ende up tafelen. — Het Lat. waaruit deze eenigszins verminkte plaats vertaald is, luidt bij Vinc.(XXVII, 99): Ponebant enim cyphos et calices aureos et argenteos, et *pixides* eburneas super paxillos et tabulas. De *pixides* beantwoorden dus aan de *bellen*. Het Gr. *pyxis*, beteekent *doos* (hd. *büchse*, eng. *box*, fr. *boîte* (Scheler 55)). Nu vindt men bij Duc. niet alleen *bolla*, vox saxonica, *cyathus* (1, 717), maar ook reeds *bella*, male pro *bolla* (1, 641). Het is dit door Duc. verworpen *bella*, dat de latiniseering van het mnl. *belle* is, waarvan in *Tondal.* ons een voorbeeld bewaard is. Het woord, dat één in oorsprong met ons *bol*, vinden wij terug in het onr., waar het *bolle*, in het ags., waar het *bolla* luidt, en in het eng., waar het bekende *bowl* heeft opgeleverd (E. Müller, 1², 122; Diefenb., *Vgl. Wtb.* 1, 270). De vorm *belle* staat dus vast, al blijkt ook, dat de mnl. vertaler van *Tondalus* het Lat. van Vincentius niet zeer goed heeft verstaan. Men zal wel moeten lezen: „Scoone *bellen*, ghelijc den hivooren bellen, sach hi daer setten up een tritsoor."

BELLEMAN, znw. m. Van *belle* (zie ald. 2). *Omroeper*. || Ghelijc men den goeden lieden gewoenlike pleeght te cundighen metter bellen bi den belleman van Sente Guedelen, *Belg. Mus.* 10, 112. Ende sal die voirscreven belleman voir elken persoen, die hi aldus becundeghen sal metter bellen, te loene hebben tgeld van eender halven gelten wijns, 113. Dat ne gheen belleman noch bidderse eten en sal ten lijken.., noch ten kinderbedde, noch ten jaergetijden, de belleman of de biddersse en warens op tien pond ende hare ambacht verloren dat jaer, 7.

BELLEMUNDICH. Zie BALMONDICH.

BELLEN, zw. ww. onz. en bedr. Van *belle* (zie ald. 2de Art.). Mnd. *bellen*.

ONZ. In de tegenw. opvatting (b.v. *Sc. en Cl.* 201).

BEDR. Iemand bellen, bij Kil. j. stadtkint maecken, d. i. (bl. 625) *prodigiae condemnare*. Eig. dus: *iemand met de bel laten omroepen*, *bekendmaken als een doorbrenger*, *een onder curateele gestelde*. Vgl. bij BELLE (2de Art.).

BELLEN, zw. (of st.) ww. onz.; mhd. *bëllen* (*bal*, *bullen*, *gebollen*). Eig. *blaffen*, gelijk nog hd. *bellen*, doch bij uitbr. ook van de geluiden van andere dieren. Vgl. BELEN en BILEN. || Doe ghingen die coeyen mit den wagen briesschen ende bellen, *B. v.* 1357, 112 *a*.

BELLEN. Zie BILLEN.

BELLEREN. Zie BALEREN.

BELLONC (BELLUNC), bijw. Alleen gebruikelijk in de uitdr. in bellonc; mhd *in bellung* (Lexer 4, 174; Schmeller 1, 229). Van het mfr. *bellong*, *beslong*, *barlong*; mlat. *bislongus*, d. i. *tweemaal zoo lang als breed*, en vervolgens *schuin*. Vgl. *Taal- en Lettb.* 2, 210—214.

1) Als term in de wapenkunde.

a) *In de schuinte gebalkt*, *geschuinbalkt*, *van een in de schuinte liggenden balk voorzien*. Vgl. Rietstap, *Wapenk.* 147. Fr. *bandé*. || Syn scilt was van zilver wit . .; een baer van lazuer in bellonc, *Troyen* 2140 (Fr. „a une bande de *beli*"). Sijn rikelicke baniere van tien stucken van kelen, van

goude in bellonc gesneden, *Grimb.* II, 1793. Sijn baniere fyne in bellonc gaende, goet ter cuere beide van goude ende van lasuere, 4954. Sijn baniere, die rikelic was ende diere, van lasuere ende van goude in bellonc dwers . . . wale gesneden, 5027. Met groten banieren, daer dat velt af was van lasure . . ., gebanderet met goude in belanck (*l.* in bellonc), *Merl.* 14680; vgl. 28269.

b) *Van schuine ruiten voorzien*, *geschuinruit*; fr. *losangé*. Vgl. Rietstap, *Wapenk.* 152. || Van silvere voerdi den scilt, vijf ruten van kelen in bellonc, *Grimb.* II, 5108.

2) In het algemeen. *In de schuinte*, *overdwars.* || Daer slouch hi in bellonc teenen slaghe eenen ruese ontwee, *IX Best.* 528. (Hi) geraecten op dassel ter cure ende slouchen in bellunc dure, dat beneden den gordel wtquam, *Limb.* IV, 1809. Daer Godevaerd sloech een ruese ontwe recht bellonc, Gelre, *Wapenb.* 17.

BELOEKEN (BELOUKEN), zw. ww. bedr. Mhd. *beluogen.* Van *loeken*, eng. *to look.* *Beschouwen*, *bezien*, *nagaan.* || En wil niet te nauwe belouken aercheit van wiven noch besouken, *Denkm.* 3, 5, 111.

BELOF, znw. o., in den dat. enkv. en in den nom. mv. *belove.* Eig. stam van het ww. *beloven.*

a) *De belofte zelve*, *al wat men iemand op meer of minder plechtige wijze belooft.* || Dus had die coninc daer een belof van den genen die hem of daer vore dicke waren gegaen, Velth. II, 17, 73. Haer belof faelgierde . ., dattie van Ludeke daer ter stede hem geloefden, IV, 61, 75. Niet lange en leet naer dit beloef (*l.* belof), hi ne sciet van mi ende ruumde thof, *OVl. Lied. e. G.* 471, 434. (Hi) ginc hare an met scoenre tale, met belove scone ende wale, *Sp.* I^7, 65, 177. Met belove, dat ic di dede, II^7, 1, 87. Hier omme quam hem daer of van God een scone belof, III^4, 41, 57. Van henen vort daedsi niewe belove, III^6, 67, 77. Dit es tbelof van minen ghevene, *Nat. Bl.* XIII, 148. Dat hi (Christus) tbelof der propheten hadde vervult, *Lucid.* 2127. (Hi) werd . . . bedroeft om dat belof, *Lanc.* IV, 669. (*De ouders van Joh. den Dooper*) verbeidden sijn (*Gods*) belof, *Lsp.* III, 3, 152. Hem al quite scelden . . van belove, Praet 334. Dat scone belof, dat grote beheet, *Limb.* XI, 481. Davids rike wies talre tijd . ., want het es Gods belof, *Rijmb.* 9888. Het was al sijn belof, 17844. Papen ende wethouders die houden amien boven haer belof van trouwen, *OVl. Ged.* 2, 110, 98. Nootsin breket al belof, *Wal.* 3385. — Sijn belof gelden, *zijne belofte houden*, *Rijmb.* 6264. — Sijn b. houden, *Rijmb.* 6534, 34565; *Franc.* 192; *Vrouw. e. M.* III, 52, 3; *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 417; *Sp.* II^7, 13, 103. — Een belof vuldoen, *Melib.* 548 *var.*; *Rijmb.* 11744. — Een belof nemen, *eene belofte ontvangen*, *Rijmb.* 4138. Zie NEMEN. — Een belof breken, gebreken, laten liden, *eene belofte verbreken*, *Lsp.* II, 49, 101 *var.*; *Rijmb.* 16606; *Sp.* I^7, 61, 51. — Een belof doen, *eene belofte*, *gelofte doen*, *Theoph.* 559; *Melib.* 2038; *Vl. Rijmk.* 1517, 1520; *Sp.* II^1, 20, 76; *Grimb.* II, 5400, 5407; Hild. 234, 202; *Lanc.* II, 3053 (Van den belove, dat hen dede Walewein); *Rijmb.* 1960; Praet 4692. — Sijn belof doen, *zijne belofte vervullen*, *gestand doen*, *Rijmb.* 7879, 7885; *Lsp.* III, 3, 113; *Lanc.* II, 43239, *Playerw.* 344. — Op (in) dat belof, *onder deze belofte*, *op deze verzekering*, *op het eerewoord.* || Dit sekerden die Jueden te waren ende Metilius die ghinc of entie sine, up dat belof, *Rijmb.* 27724. Nochtan willic an (*l.* in?) dijn belof ghisele ontfaen hier of, *Sp.* III^4, 8, 23. Dat hise liet gaen op haer belof ende op haer eede, Stoke X, 808. Die up anders belof tiet ter merct om te copene yet, moet dicke keren onghecocht, *Lsp.* III, 3, 231. In dbelof van deser dinc met willen ic uter kerken ginc, *Sp.* II^4, 13, 67. — In een b. staen, *eene belofte gestand doen.* || Dat hi wel stonde in dat belof, ende des niet en ghinge of, *Brab. Y.* V, 4661. — Int belof comen, *eene belofte op zich nemen*, *iets beloven.* || (Hi) quam int belof . . ., dat hi hem soude verraden de stat, *Sp.* IV^1, 15, 60. — Tlant van belove, *het land van belofte*, *Mandev.* 1 *a.* Dat heilige lant van belove, *ald.* 1 *d.* = Opmerking verdient, dat in het Mnl. mijn belof niet alleen beteekent *mijne belofte*, *datgene wat ik beloof*, maar ook *dat*, *wat aan mij beloofd is*, zoodat men b.v. in het Mnl. „iemands belofte *houden*” kan. In deze passieve opvatting wordt *belof* gebruikt op de volgende plaatsen. || Ic wille sijn belof tallen dagen houden, dat hi hem niet dar beclaghen, *Rose* (*C*) 3135. Hout mi vort mijn belof, enties ne moeti niet afgaen, *Wal.* 3402. Dat si hem daden syn belof, Velth. V, 29, 19. Eer sy scheiden (*l.* schieden) uten hof, soe gaf hi elken sijn belof volre dan si op hem begheerden, Hild. 250, 87. Dus ghinc hi daer den kindren of haer besprec ende haer belof, dat hi hem vore had beloeft, Velth. IV, 47, 59. God heescht sijn belof vòldaen, *Nat. Bl.* III, 1958. Alse die Sassen dit hebben verstaen, hebben si als vroede liede ghedaen ende hebben kerstenheit ontfaen, ende deden Karle sijn belof, *Brab. Y.* II, 1048.

b) *De vervulling der belofte.* || (Hi) eeschte den joncwive daer of sijn deel ghelts ende haer belof, *Sp.* I^1, 52, 20. Den bisscop eyscht hi sijn belof, II^1, 24, 23. Laet mi keren uut uwen hove te minen campe, te minen belove, *Wal.* 1839.

c) *De zaak die men beloofd heeft*, *het beloofde.* || Noch heetet tlant van Jherusalem, dat onse erve es ende ons belof, *Rijmb.* 1726 (*var. C.* onse belof).

2) *Eene plechtige belofte aan God gedaan*, *eene gelofte*; lat *votum* (vgl. beloven, bedr. 1). || Ten lesten dedi Gode belof, te stane der werelt of, *Sp.* I^7, 66, 21. (Si) stonden haers huwelijcs of ende daden der suverheit belof, I^7, 86, 7. Doch daden si belof daer ave, waert dat hem God kint gave, dat sijt setten souden ende leren inden dienst Gods ons Heren, I^4, 28, 27. Daer dedi hi (*Jephta*) Gode sijn belof, *Rijmb.* 7863. — Iet int belof hebben, *gelofte gedaan hebben van.* || Dat si altoos dor gene noot . . des aermoeden ne saeden (*l.* scieden) of, die si adden int belof, *Franc.* 1530.

3) *Iedere met eene belofte gepaard gaande handeling.* — *a*) *Verbond*, *verbintenis*, *overeenkomst.* || Stadi mit yemant in belove, wildi sijn van goeden love, so hout hem sijn belofte vast, *MLoep* II, 3039 (voor den laatsten regel vgl. onder 1 *a*) op het einde). Diet brake (*de trouw*), daer ne ware ghene onsculde.. Josue die screef daer of in sinen boec dat belof, *Rijmb.* 7056. Ten staet op gheen belof danck ende eer te crighen daer of, Hild. 241, 89; „d. i. eig. „*het staat in de overeenkomst niet uitgedrukt*”, of, zooals wij zeggen: „*het staat nergens geschreven*, *het is volstrekt geen vereischte.*”

b) *Eene met eene belofte gepaard gaande onderneming.* Vgl. GELOF. || (Walewein) scaemde hem als hi dit hoort, datter niemen was soghedaen, die dat belof durste anevaen van sinen here den coninc, *Wal.* 108.

BELOFNISSE. Zie BELOEFNISSE.

BELOFT, znw. o. Hetzelfde als *belofte*, maar gebruikt in den zin van *de vervulling der belofte* (vgl. BELOF 1 *b*). || Mirthous diese heeft vercoft, quam tot Pelops om sijn beloft, *MLoep* II, 2779.

BELOFTE, znw. vr. en o.

1) In de tegenwoordige beteekenis, maar in passieven zin gebruikt. *Dat wat aan iemand beloofd wordt*; *de inhoud der belofte* (vgl. BELOF 1 *a*). || Stadi mit yemant in belove, wilde sijn van goeden love, so hout hem sijn belofte vast, *MLoep* II, 3039.

2) *Overeenkomst*, *verdrag*, *verbond* (vgl. beloefte en belof 3). || Ende is ewelike belofte des souts voer den here, *D. B. Num.* 18, 19. Ende si sullen mine belofte breken, *Deuter.* 31, 16. Die mijne belofte houdet, ic salse brenghen in mijnen heylighen berghe, *Jesaia* 56, 6. Ic sal ghedenken mijns beloften met u, *Gen.* 9, 15. (Abraham) was in beloften mit hem (*God*), *Jes. Sirach* 44, 22. — Vandaar de volgende uitdr. voor *een verbond sluiten*, *eene overeenkomst treffen*. — Ene belofte (beloefte) maken. || In dien daghe maecte God met Abram belofte (beloefte), *D. B. Gen.* 15, 18. Dat sy belofte mit hem ghemaect hadden, *Jos.* 10, 1 (*dat zij vrede met Israël gemaakt hadden*). Du en suls mit hem ghene belofte maken noch mit haren goden, *Exod.* 23, 32. — Ene belofte doen. || Want dese hadde belofte gedaen mit Abram, *Gen.* 14, 13 (*welke Abrams bondgenooten waren*). Ic sal mitti belofte doen, so dattu boven hem allen regneren sultste, II *Sam.* 3, 21. — Ene belofte setten. || Ic sal mine belofte (beloefte) setten tusschen di ende mi, *Gen.* 17, 7. Ic sette belofte mit minen oghen, dat ic niet mispeisen en soude van eenre maghet, *Job.* 31, 1. Si setten beloften an haer, *Boec d. Wijsh.* 1, 16. Hi settede belofte den coninc David, *Jes. Sirach* 45, 31. — Ene belofte slaen. || Si sloeghen beide beloften (beloeften), *Gen.* 21, 32 Ic en slae u dese belofte niet allene, maar allen den ghenen die hier sijn, *Deuter.* 29, 14. In dien daghe sloech dus Josue belofte, *Jos.* 24, 25.

BELOFTOCHT. Zie op BELOOFTOCHT.

BELOKE. Dit woord leest men op eene duistere plaats, *Limb.* II, 1062, waar een ridder op den eisch om zijn zwaard over te leveren, ten antwoord geeft: || Het soude mi alle miin leven scaden, gavic u een haer uut minen croke ende alsoe vele *te men beloke*. Men zal wel moeten lezen: ende alsoe vele (*een vingerknip*) tenen beloke, en *beloke* opvatten als een znw. Vgl. ofr. *belloque* (Diez 2, 351), in de bet. *aardigheidje*, *cadeautje*.

BELOKE. Zie het volg. Art.

BELOKEN (BELOKE, BILOKE), znw. o. en vr. Van *beluken* (zie ald.), en vgl. BELUUC.

1) *Omheining*, *park*; fr. *enceinte*. || So lijd die hage . . . ende gaet binnen den beloke, *Rose* 2842.

2) *Beperkt* of *afgesloten grondgebied*, en vervolgens *grenzen* in het alg.; lat. *fines*. || (Si) makeden suver die steenroken al omme ende omme binnen haren beloken, Velth. IV, 3, 21.

3) *Ruimte*. || De meeste pijpe, die binden belokenen van den voors. oorghelhusen staen sal, *ZVl. Bijdr.* 6, 346.

4) *Huis*, *woning*, *erf*. || Die hunssoukinghe doet, dats te wetene bin een mans belokene, die beledere boet LX ℔ . . Elc man mach hem verweeren bin sinen belokene met alrehande wapine up sine verweeringhe, *Wetten*, *usagien en ordonnancien van Hasebrouck* (Hs.). Dat hi quam in evelen wille binden belokene van P., *Invent. v. Brugge* 5, 81.

5) *Gevangenis*. || Het lach een Ridder ter biloken, Velth. IV, 52, 16.

BELOKEN, bnw.; eig. deelw. van het ww. *beluken* (zie ald.).

1) In de uitdr. beloken (bloken) paesschen en sinxen (pinxten), eig. *het gesloten paasch-* en *pinksterfeest*, *de octaaf van den zondag na P.*, waarop de kerkelijke viering van het Paaschen Pinksterfeest gesloten wordt. Kil.: Pascha clausum; fr. la close Paques; Meyer: post finitam hebdomadem. Zie Kausler, *Vl. Rijmk.* bl. 653 en Duc. 5, 115. || Nader Octave van Paesschen, dat men heet Beloken Paesschen, *Dingt. v. Delft* 22. Des maendaegs . . . na den belokenen Paeschdach, *Brab. Y.* VII, 9991 (ook *Mandev.* 23 *a*). Opten Belokenen Paeschdach, 12288. Dat men thuwelic ende de feeste houden soude . . te belokenen Paesschen, *Vl. Rijmk.* 8735. Tsatersdages binnen beloken chinxen, *Rek. v. Zeel.* 2, 284; vgl. 394, waar men „beloken pinxstren" leest, evenals *R. v. Utr.* 1, 312, 185. Des Dinxedages na belokenne Sinxen, *Priv. v. Brielle* 2, 23. So dat opten beloken Paeschdach . . . die gemeente weder quam ter merct, *Exc. Cron.* 167 *a*. Smaendaechs na beloken paesschen, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 782. Twisken dit ende beloken pinxter, *Leid. Keurb.* 127, 2. Men sel alle jaer die vreden vernuwen tot vier tijden van den jair, dat sel wesen (*o. a.*) upten beloken paeschdach, *ald.* 218, 30. Up den Belokenen Sinxendach soe hadden uut gheweest eenighe gesellen van Gendt, *Cron. v. Vlaend.* 2, 183. Daer openbaerde onse here sinen apostelen eerst, doe hi verresen was vander doot opten blokenpaeschdach, doe hi tot hem seide: „pax vobis", *Mandev. f.* 23 *a*. Sdinxdaghes na den beloken Pinxterdach, *Oorl. v. Albr.* 150. Des woensdaghes na beloken Pinxter, *Hs.* 75, *f.* 38 *d*. — Beloken (bloken) Paeschavont, Sinxenavont, *de avond vóór den Zondag na P.*, *zaturdag avond na P.* Vgl. AVONT. || Dat sy te wercken gaen soelen te Paeschen, te bloken Paeschavonde, te Sinxene, te bloken Sinxenavonde, ende te Kersavonde, te Dertienavonde (5 Jan.) ende niet eer, *Belg. Mus.* 4, 78. Saterdachs up den Beloken Sinxen-avont quam te Gent mare enz., *Cron. v. Vlaend.* 2, 145.

AANM. Nog in het Oosten van ons land in gebruik in den vorm *Blokkenpaschen*.

2) Van de lucht gezegd. *Gesloten*; *zóó dat de zon niet door de wolken kan breken*, *met wolken bedekt*, en vervolgens *somber*, *donker*. || Tusscen Hijfte ende Ghent hilden si haer parlement in ere belokenre nacht, *Rein.* I, 2269.

AANM. Nog heden met overdracht op personen in gebruik, in de uitdr.: er beloken (d. i. *somber*, *droefgeestig*) uitzien (zie Van Dale, *Wdb.* i. v.).

BELONEN, zw. ww. bedr. Mhd., mnd. *belonen*. *Beloonen*, komt slechts zelven voor in 't mnl., als ook in 't mhd. en mnd. Het gewone woord was *lonen* (z. ald.).

AANM. — *Belonen*, *Vad. Mus.* 2, 212 is eene verkeerde lezing, voor *beloven* (z. ald. Wederk. 2).

BELOOF (BELOEF), znw. o. Van *beloven* in den zin van *geloven*, *vertrouwen* (zie ald. 5.). *Geloof*, *vertrouwen*. || Hier om hebben si sulc beloef, dat hem die heer betrouwet wel, warwaert dat hi henen sel, Hild. 168, 362 *var.*

BELOOFDE (BELOEFDE), znw. vr. Hetzelfde als *beloefte* (zie ald.). *Belofte*, *gelofte*. || Een osse of een scaep, die die oren of die staert of hebben, die moghestu willichlijc offeren, mer hier mede en machmen beloefde niet ghelden, *D. B. Levit.* 22, 23.

BELOOFNISSE (BELOFNISSE), znw. vr. Van *be-*

loven. *Belofte*, *toezegging*. || Godsdiensticheyt is tot allen dinghen goet ende heeft beloefnisse des levens dat nu is ende dat hierna toecomende is, *Stemmen* 44. Abrahams gheslachte, dien die eerste belofnisse ghedaen was, *Hs.* 75, *f.* 2 *a*. Wair dat sake, dat yemant enich gelt daervoer (*voor het schoutampt*) gave . ., off loefde off dede loven, off mit enigen saken van beloefnisse dairaen quame, *R. v. Utr.* 2, 288.

BELOOFTE, znw. vr. hetzelfde als *belofte* (zie ald.).

1) *Belofte*, *toezegging*. || So dat wy moeten weerdich sijn . . . van siere beloofte seere scoone, dat es: te commene in den trone, *Amand* II, 6302. Ic sal die beloefte mijns vaders in u senden, *Hs.* 71, *Luc.* 24, 49. Die beloefte vanden eweliken leven, *Vaderb.* 68 *c*.

2) *Verdrag*, *overeenkomst*, *verbond*. || In dien daghe maecte God met Abram beloefte, *D. B. Gen.* 15, 18. Ic sal dien mijn belofte setten in eweliker beloefte, 17, 7. Ende si sloeghen beide beloeften, 21, 32. Een eedt sy tusschen ons ende aengaen wy beloefte, dattu ons niet quaets doen en sels, 26, 28. Daerom com ende aengaen wi beloefte, 31, 44.

BELOOFTENISSE, znw. vr. Van *beloven*. Hetzelfde als het nog gebruikelijke *beloftenis* (*Ev. Gez.* 182), doch gebruikt in den zin van *verdrag*, *overeenkomst*. Vgl. BELOF 3); BELOFTE en BELOEFTE. || Dat nyemant . . van hem geenerhande beloeftenisse ofte schult, die men hem aentien mach, ofte betuygen en sal oft verwinnen anders dan mit schepenen, Nijh. 1, 235 (*a*. 1328).

BELOOFTOCHT (BELOFTOCHT, -TUCHT), znw. vr. Van *beloven* in den zin van *verzekeren*, *borg stellen* (zie ald. 2). *Belofte*, *verbintenis*. || Gheviele dat ic of mine nacomelinghe enich van desen . . . beloeftochten ende voerwaerden . . . brake, *Oorkb.* 2, 470 *a* (*a*. 1298). Beloeftochten ende voerwaerden in enighen ponte, *ald.* Alle voerwaerden ende beloeftochten, die voerscreven staen, *ald. b.* Zine borghen ontsleghen vander borchtucht ende beloftucht, die hy over hem ghedaen hadde, *Cout. v. Brugge* 1, 575. Hier omme wildi (God) sine belooftucht vervullen ons der mede te leerne, dat wi onse belovinghe alle weghe in goeden dinghen vulbringhen sullen, *Hs. v.* 1348, 15 *d*. Na sine belooftucht siin wi ombeidende, *ald.* 34 *a* (II *Petr.* 3, 13). Eene persoone ten steene bevolen met een compulsoire jeghen een vrouwe omme beloftuchte van huwelicke, *Invent. v. Brugge* 2, 332.

BELOOP, znw. o. Eig. stam van het ww. *belopen* (zie ald.). Mhd. *belôp*.

1) In de tegenwoordige beteekenis van *loop*, *gang*; in de uitdr.: iets op sijn beloep laten staen, *iets op zijn beloop laten*; eig. *iets den loop laten nemen*, *dien het wil*; *den loop van eene zaak afwachten*, *ergens niets aan doen*. || Dat laet ic staen op sijn beloep, *Theoph.* Bl. 82, 271.

2) In de uitdrukking na den beloep, die eig. beteekent *naar den omvang*, *de uitgebreidheid* (vgl. Lübben 1, 226 *b*), en vervolgens *naar evenredigheid*, *pro rato*. || Wat lakene men vindt te cort ghecrompen na den beloep . . ., dat sel wesen tot sgerechts correxie, *Leid. Keurb.* 76, 34. Wês si corter (*laken*) leveren dan 40 of 20 . ., dat selmen den coman ofcorten in minringhe van den ghelde, na den beloep, *ald.* 105 § 2. Dat en yghelijc, die tot hondert pont . . ghegoet sijn, gheven sal acht pont, ende die beneden hondert ponden ghegoet sijn, die soelen daer nae gheven nae den beloep, Nijh. 3, 43 (*a*. 1377). Rede goet ende coepschat dat salmen deylen na beloep des elc daer mit rechte an heeft, *Stadr. v. Zwolle* 130, 227. Na beloop der erfnis die na vererved were, *ald. noot.* Wie te licht broot bieke, elc na zinen beloep off payment, verbuert XV sc., *O. K. v. Rott.* 35, 103. Gheen poirter meer te gheven te maechgelde van dootslaghe dan dat afterzusterkint V sc., ende dair (?) na zijn beloop, *ald.* 19, 35. Na beloop des wyns, dye hy tapt, Schwartz. 1, 564, 119. Den clerck (sal hebben) nae beloop zijns schryvens, *O. K. v. Dordr.* 2, 267. Die heele witte lakene zal men vullen op 32 ellen lanc ende die halve witte lakene na dien beloep. Voirt alle ander heele lakene te vullen op 32 ellen lanc ende die halve lakene na dien beloep, *O. W. v. Amst.* 51, 61.

3) *Omvang*, *uitgebreidheid*. || Dat wi vercoft hebben . . eenen moerdyc . . met alle horen beloepe, Mieris 2, 353 *a* (*a*. 1325). — In de bepaalde bet. van *afdeeling*, fr. *section*, wordt het woord vermeld, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 356.

BELOPEN, st. ww. bedr. onz. en wederk. Mhd. *belopen*. Met dit werkwoord kan in vele opzichten vergeleken worden het ww. *begaen*, waarmede het vele beteekenissen gemeen heeft (z. ald.).

BEDR. — 1) In den zin van het tegenw. *begaan*, *bedrijven*, van *slechte daden* gezegd. || Daer men die sonden in becoopt, die men in dit lijf beloopt, *Alex.* VII, 609. Het es groet ongevoech, dattie kindere dat becopen, dat hare vorders hebben belopen, II, 968. Dat onrecht, dat op Europen dicwile es belopen, 973; „*het onrecht*, *dat jegens E. is bedreven*, *dat Europa is aangedaan*." Hets onrecht dat alt volc becoept, dat clene menichte beloept, *Sp.* I[a], 54, 1.

2) Het transitieve *loopen*, zóó loopen, dat men iets *bereikt*, *inhaalt*. Vandaar *bereiken*, *inhalen*.

a) Met een persoon in den 4den nv. *Achterhalen*, *inhalen*, *vangen*, *machtig worden*, *in handen krijgen*. || Daer werd somich gewont van den Fransoysen die si beliepen, Velth. IV, 54, 34. Dabt ende andre XX ende viere sijn in cysternen geslopen, maer doch so wart die abt belopen, *Sp.* IV[1], 55, 68. Can ic en te velde belopen, ic wane wel, hi saelt becopen, *Ferg.* 45. Hi . . soude met sinen sweerde Roelande beloepen heerde, *Roel.* II, 43. Mer die coc heeftet vernomen ende beliepen eer hi ontquam, *Rein.* II, 7468. Ic sout diere becopen, mochte hi mi daer meer belopen, *Rose* 3212. Dat hijt soude becopen, opdat hine mochte belopen, *Lorr.* II, 4454. Dat si souden . . . al verslaen dat si wonnen ende dat si belopen connen, Stoke IX, 1032. Ene warf wart hi uptie gracht bi avonture daer belopen, *Rein.* I, 348. Die hem dicke sullen doen pant, daer sise moghen belopen, *Lsp.* IV, 1, 80. Beliep hine daer, hi haddene vermoort, *Rijmb.* 10406. Wat Renout met sijnen staf beliep, sloeg hij doot, *Heemsk.* 172. Mochte hi den waterconinc upt velt belopen, hi souden soe inden stride mit hem ommegaen . . ., dat men eweliken daer of spreken soude, *Clerc* 104. — Ook in verbinding met andere gelijkbeteekende werkwoorden. || Men hadde u heden in onsen baren belopen connen noch bevaren, *Cass.* 1201. Uwer kinder doot selen si becopen die wy beriden of belopen, *Grimb.* II, 3714.

b) Met eene zaak als object. — *α*) *Iets bereiken*. || Mocht hi die feeste daer belopen, hi soude sijn goet daer wel vercopen, *Flor.* 1780; „indien hij het feest nog „*haalde*," *bijwoonde*, *nog tijdig genoeg kwam voor* het feest." Die ettinghen van sprosts couteren die de plouch niet en beloept, *waar de ploeg niet komt*, *Gendsch Chtb.* 54.

β) Vooral verbonden met den 4den nv. eener zaak, die men wenscht of gaarne heeft. *Verwerven*, *verkrijgen*, *bekomen*; vgl. ons *oploopen*. ‖ Al die have die si ghinder belopen mochten, *Rijmb.* 1619. Vader no moeder ne hopen dat si zullen ander oor belopen, *Franc.* 8455. Grave Lambrecht was in der hopen, dat hi den zeghe soude belopen, *Sp.* IV[2], 37, 29. Can ic beloepen marteleren lichamen oft gecoopen, vrouwe, ic salse bringen hare, II[4], 13, 33.

γ) Somtijds ook met eene ongunstige, ongewenschte zaak in den 4den nv. *Zich op den hals halen.* ‖ Die geenre genaden en hoept, hem en roect, wat dode hi beloept, *Alex.* VII, 303. Vgl. onze gemeenzame uitdr. *iets oploopen.*

δ) Ook wordt *belopen* gebruikt in den zin van *ontvangen*, *aannemen*, in de uitdr.: kerstendoem (doopsel) belopen. ‖ Des keysers dochter . . ghenas al ende heeft beloepen kerstendoem ende dede hare doepen, *Sp.* II[4], 35, 50. Dat si tdoepsel so hebben beloepen, dat mense anderwerf niet en sal doepen, II[6], 3, 47. Vgl. over deze bet. begripen 3), kol. 718.

c) Ook *iets bereiken voor een ander*, *bewerken*, *veroorzaken*, zoowel met eene gewenschte, als met eene onaangename zaak in den 4den nv. ‖ Twee coninginnen maecten si doe, die hare orbare souden belopen, *Sp.* I[1], 38, 67. Doe dede hi vallen op hare bi nachte dat huus boven daer si in sliep, also dat hi hare doot beliep, II[1], 8, 48. Dit beliep ende bewerff hem Lysania sijn neve, *Fasc. Temp.* 62r (ook 63r).

d) In vijandelijken zin. *Aanvallen*, *aantasten.* ‖ Dat men daer bat belopen mochte Darise ende sijn gewelt dan buten op dat breede velt, *Alex.* II, 612. Siere ridders een groot deel waren belopen inden start, Stoke III, 460. Want hi Eduwaerde met gewelt beloepen waende op dat velt, *Edew.* 705. Dat hi belopen sal die stat, *Sp.* I[6], 30, 24. Dien hadde Soliman belopen, IV[3], 15, 24. Omme te siene oft si connen die kerstine belopen buten mure, IV[3], 16, 22. — Ook met eene zaak als ondw. *Lastig vallen*, *kwellen*, *pijnigen.* ‖ Entene de derst ooc so beliep, dat hi lude na Fransoyse riep, *Franc.* 3943. Wacht wel dat dat coude niet belope den siecken, Jan Yp. 92. Soe waer dat de wind beloept (*komt bij*) dat bloete been, 60. Zoo ook 73.

e) *Door kracht van redenen voor zijn gevoelen winnen*, *iemand overhalen*, *inpakken.* ‖ Reinaert sach den coninc belopen, ende wart blide in sinen moet, *Rein.* I, 2518. So dat hi (*Wolfram*) den Hertoghe Rabbode van Vrieslant so hevet belopen, dat hi hem wilde doen dopen, Stoke I, 152. — Ook *met woorden vangen*, *verstrikken.* ‖ Die coninc wanedse in dien beloepen, *Sp.* II[7], 3, 104; lat. „*argumento comprehendere.*”

f) *Overwinnen*, *in het nauw brengen*; lat. *domare.* ‖ Hier omme vielen si (*de Carthagers*) in wanhopen, alsi dus waren belopen, want si verloren saghen de stede, *Sp.* I[4], 54, 43. Die Sassen hebben gedaen alse wise lieden, die waren belopen, ende hebben hem gedaen dopen, III[6], 86, 10. Dat gi niet en sult wanhopen, al hevet u daventure belopen, *Alex.* V, 741. Die minnentlike dwanck beloipt den (*l.* die) mannen wail soe zere als vrouwen, ende bij wilen mere, *MLoep* I, 1162. — Belopen van wine, *door wijn ontzenuwd*, *krachteloos geworden*; lat. *vino domitus.* ‖ Die kerstine van den Sarrasijnscen wine beloepen waren harde vele, ende vielen in dorperen spele metten Sarrasijnscen wiven, *Brab. Y.* II, 3706 (*Sp.* IV[1], 24, 99).

g) *Onverhoeds aanvallen*, *overvallen.* Met een persoon of zaak als onderw. ‖ Si wachten al dien nacht dure, al gewapent . ., dat sise niet belopen ne mochten, *Lanc.* II, 34233. Men hadse belopen . . en hadde die vrouwe van Lac gewesen, 33907. Dat si waenden belopen den coninc Artur . . binnen sinen paulione, IV, 6210. Alsi waren slapen ghegaen, heeft se Ulixes also belopen, dat syt alle moesten becopen, *Troyen* 9950. So dat hise in ghenen moede mach belopen sonder hoede, *Nat. Bl.* V, 527. Dat water . . . beliep die luden tot veel steden in hare husen, Matth. *Anal.* 3, 404. Want hem de nacht beliep, *Heemsk.* 168. Als si inder processien ghinck . ., wert si mitten baren belopen . . ende bairde dair ende bleef doot, *Exc. Cron.* 133*d*. Op een ander tijt . . wort hy opten weghe vanden duusteren nacht belopen, *Hs.* 88 *f.* 23*b*. — Thans nog in gebruik in de uitdr.: *door een storm beloopen worden.*

h) *Met valsche redenen aanvallen*, *verleiden*, *ten val brengen*, *bedriegen.* ‖ Die duvel die en vant wech no sake, tijt no stonde, dat hine belopen conde, *Sp.* I[7], 73, 20. Hoe si bedrieghen ende beloepen elc andren met loeser spraken, *N. Doct.* 1717.

i) *Treffen*, *raken*, en in fig. zin: *iemands gemoed treffen*, *indruk op iem. maken*, *hem aangrijpen.* ‖ Vix justus salvabitur . . .; dit woort heeft mi so belopen, dat goede hope mi es ontslopen, Praet 4858.

3) *Omgaan*, *omloopen*, met den klemtoon op het voorzetsel, *rondgaan*, *rondloopen*, en vervolgens *onderzoeken*, *naloopen.* ‖ Mundus, die here, diet al beliep, *Sp.* I[7], 3, 42.

4) *Omgaan*, *omloopen*, met den klemtoon op het werkwoord, *omgeven*, *omringen.* ‖ Daeromme maecty grachten diep ende ene haghe, diet al beliep, *Troyen* 10415. Die linde stont in een vrijthof, mit enen mure al omme belopen, *Wal.* 5102. Die stat hebsy belopen schiere mit eenre muere scoen ende diere, wel ghetoernt ende ghepoert, als te sulcker dinc behoert, *Troyen f.* 232 *a.* Coninc Jarba vercoft mynre vrouwe also veel lants, des heft hy rouwe, als hy mocht uyt ende uyt belopen mit eens ossen huyt; dien deedsy al in riemen sniden ende belieps ten selven tyden eenre mylen omganc, *f.* 254 *c.* — Ook in fig. zin. *Omvatten.* Vgl. begripen. ‖ Dit hevet al Syten belopen, *Sp.* III[1], 17, 20; „dit alles *omvat*, *bevat* Scythie.”

5) *Doorloopen*, met den klemtoon op het werkw.

a) *Doorkruisen*, *van het eene einde tot het andere doortrekken.* ‖ Dat hi (*Alexander*) winnen soude ende oec belopen Asien al ende oec Europen, *Sp.* I[4], 4, 11.

b) Van eene rivier gezegd. *Doorloopen*, *doorsnijden.* ‖ tLant belopen met ere rivieren, dat Amasonia es ghenant, *Nat. Bl.* I, 176.

6) *Over iets loopen.* Meestal gebruikt in het passief. Met eene bep. met met of in.

a) Eigenlijk gebruikt van *vloeistoffen. Overloopen*, *bedekken*, *overdekken.* ‖ Alsoe verre alst beloopen heeft dat etter, Jan. Yp. 101. Ghi die hinct naect aen tcruce, ende sere besprinct ende belopen met uwen bloede, *VII Worde* (*Verh. II Kl. Inst.* 6[2], 46, 75). Vgl. onze uitdr. *met bloed beloopen*, en *beloopen oogen.*

b) Figuurlijk ook gebruikt van *zand.* Met zand (of aarde) *overdekt*, *bedekt.* ‖ Daerof datter beloopen es ende te niete gegaen zyn mitten duynen die verstoven zijn, wel 50 mergen, *Inform.* 42.

Den voorseiden zeedijc vive roeden met aerden belopen alsso hooghe ende also breet boven als den goeden lieden . . . goet dincken soude, *ZVl. Bijdr.* 6, 374.

c) Overdrachtelijk. *In iets verzonken*, *vervallen tot.* || Omdat soe was Arriane ende in ongelove belopen, deedse die coninc dopen, *Sp.* III[a], 43, 64. Die Joeden die belopen altoes sijn in wanhopen, *Rijmb.* 31117. Vaspasiaen die ward belopen om dese dinc in wanhopen, 28653. Ghelikerwijs alse siden bi Loths tiden die vijf steden belopen waren met dorperheden, 25656.

7) Het is belopen, *het beloop der zaken*, *de loop der gebeurtenissen is van dien aard geweest*, *het was te voorzien.* Vgl. ons znw. *beloop* en *het loopt er op* of *het loopt er op uit.* || Daventuer en willes niet, dat die dinc aldus ghesciet; langhen tyt ist belopen, dat Asia ende Europen onderlinghe souden stryden, *Troyen f.* 36 *b.*

Onz. — *Een bedrag uitmaken*, *bedragen.* Vgl. onze uitdr. „dat *beloopt* honderd gulden". || Offte dat scot so hoge niet en belepe, als Diric hebben sall, dat de buerrechters dat scot dan dair na setten, dat Diric sine betalinge kryge; belepe dat scot hoger, dat se dair dan rekenscap van doen, *Warfsconstit.* 93.

Wederk. — Met de bet. van het onz. ww. || Alsoo vele goedes uut Meynoltes goede toe bruijcken voor sijnen schaden . ., als sich de schade belopen mach, *Warfsconstit.* 2.

BELORTSEN, zw. ww. bedr. Van *lordsen* of *lorsen*; bij Kil. *trahere.* Vgl. Oudem. 4, 193, en het aldaar genoemde *lorden* en *ontlorden. Beet pakken*, *vasthouden*, *in zijne macht houden.* || Dat sijt belortsen in allen siden so wat si crighen metter hant, ten mach hem ontsitten noch ontrijden, *Sp. d. J.* 326. Vgl. vs. 321: *Lortsers*, flortsers, die zijn op die baen, lieghers, bedrieghers, die houden tlant.

BELOVEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *beloven*; mhd. *beloben.* Van *loven*; zie ald. en vgl. *Taal- en Lettb.* 2, 18.

Bedr. — 1) *Eene plechtige belofte*, *eene gelofte doen*; lat. *vovere.* || Die scrifture . . die seget: belovet ende geldet dan, *Sp.* I[a], 35, 33 (lat. *vovete et reddite.* Het object, inhoudende datgene, wat men belooft, is in het Lat. zoowel als in het Mnl. weggelaten). Bi di selven ongeleert, belovestu eerst suverhede, I[a], 38, 64. Ist dat yemant beloeft een onsuver beest, die men den Here niet offeren en mach, *D. B. Levit.* 27, 11. Ist dat hij den acker belovet heeft te hant van dien jaer dat jubileus begint, *ald. vs.* 17. — Ook in rechte. *Zich tot iets verbinden.* || Wil dan die ghast onsen scepenen dier zaken beloeven, so zoelen die scepene mechtich wesen onses burghers ende en wolde die ghast dier zaken niet beloeven onsen scepenen, so mach hi (*alleen*) dien dach bliven binnen der stad, *Stadsr. v. Zwolle* 58, 34. Belovende Lievin van Melanen, Thomase Rencwel ende Willemme Stoffort, *Invent. v. Brugge* 4, 203 (vgl. 204: *borchtucht*, *borge*).—Dingen up beloefde hant, *aanspreken onder kennisgeving*, *dat er eene gerechtelijke verbintenis bestaat.* || Waert dat yemant dinghede op beloefde hant of op kennisse van scepenen, *Dingt. v. Delft* 14. — Ook in de uitdrukking een wort beloven, *eene gelofte doen.* || Beloof den Gode van Israel, gheeft hi di die coninccrone, te makene sinen tempel scone . .; dit wort beloofde Darius, *Rijmb.* 17768.

2) *Eene plechtige verzekering geven*, *verzekeren*, *aanzeggen* (vgl. BELIEN, 5). || „Mijn vrient sal doen dat hi behiet"; tier selver wilen enter stonde alse hijt belovede metten monde quam dander lossen sinen pant, *Sp.* I[a], 13, 62 (*van Damon en Phyntias*). (Hi) behiet hem ende beloefde, dat hi hem thoeft af soude slaen, hine lyede verwonnen saen, *Lanc.* II, 4538. Entie sine ghebode braken beloofde hi . . meneghe maledixie swaer, *Rijmb.* 5438. Ic rade ulieden, dat ghi . . nedercomt tot mi . ., oft ic belove u by mijnder crone . . sulc vier te makene, dat ghi van den roeke versmoren sult, *Cron. v. Vlaend.* 1, 63. (Judas) belovedet of versekerdet, *Hs.* 71, *Luc.* 22, 6. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Verzekering*, *het zich zelven iets beloven*, *ernstig voornemen.* || Nu wilden dese XL den wech gaen, daer men hem dede ane verstaen, dattie rovers die liede roven, dit was daer hare alre beloven, *dat namen zij zich plechtig voor*, Velth. II, 4, 27.

3) *Loven*, *prijzen*, *goedkeuren* (opp. laken). Vgl. LOVEN. || Benadab beloefde horen rade ende dede also, *D. B.* I *Kon.* 20, 25. Yemant . . die ter laister schouwe belaevet weer van den heijmraeden, *Overijs. Recht.* II[1], 17.

4) *Danken*; eig. *zijne goedkeuring aan iemand te kennen geven.* Vgl. het wederk. *hem beloven* en het gelijkbeteekenende *hem bedanken.* || Dat God hem, die tsakerment ontfeet, dies danct ende beloeft, dat hi sinen lichame ontfinc hier in erterike, *Vad. Mus.* 2, 431.

5) *Gelooven*, *toevertrouwen*; lat. *credere.* || (Joseph) bestuerde ende beleide dat huys dies hem belovet was, *D. B. Gen.* 39, 4. Also wi van Gode gheproevet sijn, dat men dat ewangelium ons belovede, also spreken wi, *Hs.* 75, I *Thess.* 2, 4.

Wederk. — Hem beloven.

1) Met eene bepaling met van (somtijds ook een 2den nv.). *Iemand of iets prijzen*, *loven*, *roemen*, *zijne tevredenheid over iemand of iets uiten*, *iemand verheffen*, *iemands lof verkondigen* (vgl. Bedr. 3). || Daer oec die coninc scone gichten gaf, daer hem die heren beloveden af; ende beloefden si hem iet alsoe van sinen gichten . ., si beloefden hem noch also sere van der coninginnen, die . . gaf cleder vrouwen ende joncfrouwen, *Merl.* 28443. Ic sal mi oec proeven soe wale, dat alle die mi bestaen te male . ., u alle selt beloven van mi ende prisen selt ende sere loven, *Limb.* I, 1533. Wi selen soe vele eren doen hare, dat si hare al oppenbare van ons beloven vor (lat. *coram*) u sal, alse ghi comt, 1601. Dat ic hare tenegher stad moete dienen, soe dat si hare moet beloven van mi, VI, 14. Dese twee pointen (*vroescap en vriheit*) behouden de stat in sulker eeren, wie daer in comen of verkeeren, in allen plaetzen sijs hem beloven: danc hebbe de gracie Gods van boven, *OVl. Lied. e. G.* 486, 208. Eenen den vriendelicsten man, van hem ic mi te vullen can in deuchden nemmermee beloven, 469, 402; „*nooit zal ik zijne goede hoedanigheden genoeg kunnen roemen.*" Die hare sere belooft van u ende van der eren die ghi hare hebt ghedaen, *Limb.* III, 452. Hi ware die hem beloven soude van her Echites emmermere, woudi hem gheven nu die ere, VIII, 1322. (Si) selen hem beloven van uwer meltheit in elken hove, XI, 609. Inne can mi niet beloven van der eren (*ik kan niet genoeg roemen de eer*), die ghi mi hebt ghedaen, *Limb.* XII, 348 (gedeeltelijk aan de var. ontleend). God lone u, dits wel ghedaen ende des sal hem in allen hoven met rechte, hopic, mijn here beloven, *Lorr.* II, 2733. Dies machtu di van mi beloven, *Praet* 4252. Alsic te sere hem verladen soe staen mi

dese twee in staeden, daer omme belovic mi meest van hem, *Cass.* 1607. (Si) beloefden hen van van haren wert sere, dat hi hen hadde ghedaen grote ere, *Lanc.* II, 27736. Si beloefden hem sere daer af, dat hem die van Logres . . ere deden, 33792. Dat si bat sculdech te clagene ware van mi dan te belovene hare, III, 3219. Doet soe van desen kinde nu, dat hem dit conincrike van u beloven moge ende tkint mede, IV, 9291. Daer hem soe af beloefde onse Here (*d'onour de cui Diex se vanta*), *Rincl.* 1265. Gi moget gereet verdienen . ., dat hem God sal beloven sere, *et fay Dieu de ton don vanter* (coupl. 108), 1266. Doe belovede hem onse Here van dies mans ghelove Ruusb. 3, 182. — Ook met een afh. zin met causalen objectszin met dat. || Mine vriende die miins scande ghehadt hebben, selen hem beloven dat ic ghebetert bem, *Limb.* IV, 604. — Eene enkele maal beteekent hem beloven niet *prijzen, roemen*, maar *zich beroemen op*. Vgl. *beliën* en *hem eenre dinc beliën*; ons *danken* en het Mnl. *hem bedanken van*; ons *loven* en het mnl. *hem beloven van*. || Van meer maghic mi beloven: ic cusse vrouwen ende joncfrouwen, *Esopet* XL, 8.

2) Met den 2den nv. of het voorz. van. *Zich verheugen over*; *tevreden*, *in zijn schik zijn met iets*; *reden van tevredenheid hebben*. || Daer bi bleef hi des strijts te boven; des mocht hem alsoe wel beloven van Brabant her Godevaert, Heelu 8661. Ic wille dese saken op mi nemen altemale, ende doense u betren also wale, dat gijs u selt beloven, *Lorr.* II, 4583. Daventure, diet al geeft . . . es verbolgen so op mi, dat ic en weet mi wies beloven, *Rein. Bijl.* 290, 22. Dats ene dinc, dier ic mi belove, dat gi van Arturs hove sijt, *Lanc.* II, 2820. Dat hijs hem beloven mochte, dat (*de speer*) hem wel diende sonder breken, 30311. Het (*het paard*) lichte hem ende spranc boven, des mochtem Walewein wel beloven, 40007. Walewein mochts hem wel beloven, dat hi sijn goede ors adde bescreden, *Wal.* 734. Die hem dies belovede sere *Sp.* III*, 60, 46. Ic machs mi beloven wel, *Cass.* 1543. Souds hem elck man wel beloven, Hild. 23, 168. Syns loons sel hi hem wel beloven, 104, 78. Zo moghen zij hem beloven wel vanden spele, *Vad. Mus.* 4, 119, 8. Soe eerliic besteldi sconinx dinc, dat (*l.* dats) hem wel belove (*l.* belovede) die coninc, *Limb.* V, 1747. Ic sal mi proeven soe wel, ghi selens (*l.* seles) u beloven, VI, 753. Dat ic in dinde van minen dagen mi sal beloven ochte claghen van minnen, *ge me voil loer ou blasmer de bien aimer*, *Rose* 3176. — Later ook met 4den nv. in plaats van den tweeden. || Die wert die ghinct hem sere beloven, *Vrouw. e. M.* II, 67. — Somtijds ook absoluut gebruikt. || Op een tijt so was daer ghehovet, so dat een yghelic him belovet, *MLoep* I, 619. Si beloven hem harde sere, ende comen gherne, sem mine ere, *Limb.* V, 542. — Ook met een afh. zin met dat. || Ic (*God*) sal mi belonen (*l.* beloven), dat hi (*de mensch*) volvult heeft die weelde mijns herten, *Vad. Mus.* 2, 212. — Met eene ontkenning verbonden staat hem beloven volgens Mnl. spraakgebruik in kracht gelijk met eene sterke bevestiging en beteekent dus *groote smart*, *droefheid*, *de treurige gevolgen van iets ondervinden*. Kil. sich quaelick beloven, *dolere*. || Het (*het herbergen*) sal sijn in sulker maniere, dat gijs u en beloeft nembermere, want gi sulter om sterven eere dat gi van hier sult moegen ontgaen, *Lanc.* II, 17345.

3) *Aan iemand zijne dankbaarheid betuigen*, *iemand dankbaar zijn voor iets* (vgl. bedr. 4). De persoon, wien men dankbaar is, wordt uitgedrukt door eene bepaling met van; de zaak waarvoor, òf eveneens door eene bepaling met van, òf door den 2den nv. der zaak òf door een afh. zin. || O edel wijf, dies moetic mi ewelijc van u beloven, *Esm.* 540. Doet verstaen, dat ic mi van hare sere belove vander feesten, die si in haren hove mi dede, als ic daer was, *Lanc.* II, 9924. Mi en was in de stad niet ghedaen dan al goet ende alle ere, dies ic mi belove sere, *Limb.* II, 878. Woudi dit dor onse bede doen, wi souden u danken mede, ende wi soudens ons beloven sere, Velth. V, 49, 19. Ic belove my van u allen, dat ghi my dicke hebt wel gedient, Heelu 4706.

BELOVENEN, zw. ww. bedr. Freq. van *beloven*. *Beloven*, *toezeggen*. || (Si) hebben beloeft ende belovenen te zamen . . met ghegheveenre trouwe ende met ghezworen ede ten heylighen, *Oorkb.* 2, 502 *a* (*a.* 1299).

BELOVINGE, znw. vr. *Belofte*, *toezegging*. || Die tijt der belovinghe naecte, die God Abraham belyet hadde, *Hs.* 75, *Hand.* 7, 17. Guedertierenheit is tot allen dinghen guet, hebbende belovinghe des levens dat nu is ende dat toecomende is, I *Timoth.* 4, 8. In welken God die onbeweechlicheit der belovinghe sijns rades den erfnamen overvloedeliker openbaeren woude, *Hebr.* 6, 17. Waer is die belovinghe of sinen toecoemste, II *Petr.* 3, 4. Zoo ook *Hs. v.* 1348, 15 *d.* — Zie BELOOFTOCHT.

BELSEMCRUUT znw. o. *Bilzenkruid*. Vgl. BELSENSAET en BEELDENSAET. || Ghelijc eenre bloemen die wast op belsemcruut, Ruusb. 1, 236.

BELSENSAET. Zie BEELDENSAET.

BELTOORBOOM (?). In den *Navorscher* van 1866, bl. 344 worden allerlei soorten van vruchtboomen opgenoemd, als *kerseboomen*, *peereboomen* en ook beltoirboome.

BELUCHTEN, hetzelfde als *belichten* (z. ald.). — In het bijzonder. *Een licht*, *eene kaars voor een gestorvene laten branden*, als kerkelijke ceremonie. Vgl. enen belichten. || (Si) sullen oec mede onse auderen, die mit hem begraven ligghen . ., beluchten mit tween lampen bernende alle wege beyde nacht ende dach, Nijh. 1, 342 (*a.* 1335). — Vgl. hd. *beleuchten* en ons znw. *luchter*.

BELUDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beluden*, *beluten*; mhd. *beliuten*, hd. *beläuten*. — 1) Enen b —; *de klok voor iemand luiden*, *vooral voor een overledene*, *hem uitluiden*. || Item zo en zullen niet meer dan 25 menschen gaen enen dode te beluden, *O. W. v. Amst.* 37, 7. Zo en moet nyemant enighe vreemde doden beluden, . . anders dan die coster, *ald.* 8. Die coster zal hebben van elken vreemden doden te beluden twee Hollantse grote, *ald.* Nyemant en moet dode beluden in den toirne van der groter kerke, die wile dat die priester upten predicstoele staet om te prediken . ., bij 20 sc. denghenen die eerst lude, *ald.* 9.

2) Iet beluden, *de klok laten luiden bij gelegenheid van de eene of andere plechtige handeling*, *tot meerdere bekendheid van het feit*. Vgl. iet belichten. || Want hi die husing mit ghenen ruminghe ghewonnen en heeft, noch die husing niet en heeft doen beluden ter clocken, doe hem die éyghenscap van Ghisebert van der Horst overghegheven wort, *R. v. Utr.* 2, 147. Zoo ook 242, 250, 252.

BELUDINGE (BELUYDINGE), znw. vr. *Het luiden der klok bij de eene of andere plechtige handeling* (*om daarop opmerkzaam te maken en er zoo openbaar-*

heid aan te geven. || Na der overdrachten des raets ende der beludinge der stat van Utrecht, *R. v. Utr.* 2, 210. Die overdrachte ende beludinghe ende waeringhe, die de stat van Utrecht ghedaen heeft, 211. Dit sel men tot elker beludinge voir der scepen huys . . . uuthangen, 243. Ist dat die eygenscap beluyt ende uutgehangen wert, 243. Eygenscappen, . . die ter clocken niet beluyt noch uutgehangen *en waren*, *ald.* Als der scepen clerck sijn cedell van der beludinge uuthanget voir der scepen huys, 250. Dairoff sel der scepen klerc hebben van elker beluydinge enen ouden boddrager, 252.

BELUE. Van het Lat. *bellua. Groot*, *monsterachtig dier.* || Dat in die zee van India sijn beluen van live so groot, dat si doen risen selke baren alse ofte grote zeestorme waren, *Nat. Bl.* IV, 86.

BELUC, zoo de lezing zuiver is, andere naam voor de *belie* of *belse*, het *belsensaet*, bilsenkruid, lat. *hyoscyamus*; *Nat. Bl.* X, 294 *var.* Zie BEELDENSAET.

BELUKEN, st. ww. bedr. (*belooc*, *beloken*). Van *luken* (zie ald.). Mnd. *beluken*; mhd. *belûchen.*

1) *Sluiten*, *dicht doen*, *toesluiten.* || De mantelen moeten sijn . . beloken ende niet open, Diericx, *Mém.* 2, 35. Sinter dat ic desen boec liet ende beloec, *Brab. Y.* V, 9501. Lettel (*kinderen*) vint mer, die wel sproken eer hem die moude (*de hersenpan*) was beloken, *Nat. Bl.* I, 21 (lat. „donec fonticulus . . in occipite . . desiccetur"). Die gracieuse borch vorsproken die was so meesterlic beloken, *OVl. Lied. e. G.* 256, 688. Noch staet die porte al beloken van paradyse ende oec besloten, *L. o. H.* 143. Cume was beloken die wonde, *Alex.* IX, 1045. Die doren waren beloken omdat si vruchten der Jueden stoken, *Rijmb.* 26901. Daer waest beloken met cortinen, 4851. In dire avontstonden van din sondaghe, alst spade was ende de doeren beloken waren, *L. v. J. c.* 240. Alle die woerden, die du spreecste in belokenen doren, *D. B.* II *Kon.* 6, 12. — Ook in de absolute uitdrukkingen (vgl. *Tijdschr.* 2, 190): — Belokenre ogen, *met gesloten oogen*, Velth. VII, 16, 62; *Sp.* II[a], 57, 40; 61, 31. — Belokenre dore (dure), belokenen doren, *Rijmb.* 13185, *met gesloten deur*, *terwijl de deur gesloten was.* || Doe quam omtrent der noenen ure vore hem Paulus belokenre dure, *Sp.* II[1], 20, 35. Vgl. beslotenre duere, *Sp.* I[a], 38, 18.

2) *Omsluiten* in eigenlijken zin.

a) Met den 4den nv. der zaak. *Besluiten*, *omgeven.* || In een vel beloken altemale dicke ende starc ende wel behoet, *Nat. Bl.* III, 1996. Den telgh van enen boeme, die wille staen in goude fijn ende in die hant beloeken sijn, XII, 1288. (Si) heeft hare hande ontploken; die bloeme die daer in waren beloken, die besach se alle drie, *Belg. Mus.* 1, 329, 101. Hets sulc in muer beloken, hi soude node tegen u stoken orloge, waer hi op een velt, Velth. V, 21, 21. Al sati in enen muer beloken, die stalen ware, IV, 10, 56. Alse of si (*de plaats*) beloken waer met enen mure, VIII, 11, 13. Een scone parc, dat was beloken in ere mure, *Rein.* I, 334. Die bosch stont bin enen mure beloken, *Sp.* I[4], 48, 13. In eene clene graf beloken, *Theoph.* (Bl.) 38, 24 *var.* Sy besetten al die toppen vanden berghen, ende si beloken haer weghen mit muren, *D. B. Judith* 4, 4 (*circumdederunt vicos suos muris.* De vertaler heeft dus blijkbaar *vias suas* gelezen in plaats van *vicos suos*). — Ook in de bepaalde opvatting van *in de aarde*, *in een graf besluiten*, *begraven.* || tIperen in die eerde is hi beloken, *Vad. Mus.* 4, 429, 26. Zijn siele, daer derde den lichame had beloken af, *D. War.* 3, 163, 199. — Ook in de uitdrukking beloken hebben, *besloten houden*, *omvat houden*, *vasthouden.* || Ic hebbe mijn cruut verloren dat ic hadde hier te voren beloken tusschen minen tanden, *C. en El.* 819. — Vooral gebruikt met toevoeging van in die (sine) hant, van het *vasthouden der teugels van het bewind*, *iets in zijne macht hebben.* || Die coninc van Ingelant, . . die wel in die hant sijn rike hevet beloken al, *Parth.* 3773. (Hi) heeft beloken in sine hant arme ende rike ende al mijn lant, 1682. Daer hi beide borch ende lande (tekst: *viande*) beloken hadde in sijn lande, *Brab. Y.* V, 2049. Sommige wanen, dat si die werelt in haer hant beluken sullen ende alle dingen in haren handen houden, *Barth.* 90 *a.* — Ook in de spreekwijze enen beloken hebben in des zwaerts handen, *iemand verdelgen met de scherpte des zwaards.* || Om dattu ewelijc viant hebste gheweest, ende hebtste die kinderen van Israhel beloken in des zwaerts handen, *D. B. Ezech.* 35, 5 (et *concluseris* filios Israel in manus gladii; Zoo spreekt men ook van des swaerts mont (zie MONT)).

b) Met den 4den nv. van den persoon. *Omringen*, *omsingelen*, *insluiten.* || Hem laegen so sere an meer dan si twintich, diene hadden doe onder hen beloken emmertoe, *Lanc.* II, 10476. Soe hebben wi dandere alle gevaen, want wi hebbense alle beloken, Heelu 5152. In Zelant, in selke stede waren die dike oec tebroken, sodat si daer worden beloken met watere, dat hem scade dede, Velth. III, 48, 54.

3) Figuurlijk. *Omsluiten*, *omvatten*, *bevatten*, *inhouden.* Vgl. BEGRIPEN. || Alle die schursen so eet hi dan, die sijn poet beluken can, *Nat. Bl.* II, 153. Dat siere nemmeer te live en doet sdaghes dan si beluuct onder den voet, VII, 295; „quantum *includere* in anteriore possit pede". Alle steden beluket hi mede in sine godlicheit, *Wap. Mart.* III, 184. Alsoe selewi die goutvaruwe der minnen in ons beluken, Ruusb. 1, 67. Met vruchde zal ic hu daer croonen, ende met eewigher minne in mi belucken, *V Maagd.* 452. — Ook in de uitdr. — *a*) beloken hebben. *Omvatten*, *bevatten*, *omsluiten.* || Soe (*de rivier*) hevet binnen haren lope beloken hondert castele ende meer, *Parth.* 1081. Dit firmament . . heeft in hem . . beloken als een crocht aerde, water ende locht, *Lsp.* I, 8, 1. Dit woort heeft in hem beloken (*vat samen*) al dat hier voren is ghesproken, II, 41, 181. Wat sonde hier of meer ghesproken; dese woorden hebbent al beloken, *Lucid.* 45. — *b*) Beloken sijn, *bevat*, *vervat zijn*, *gelegen zijn*, *liggen opgesloten.* || In dese scoone victorye es beloken so groot welvaren, *Belg. Mus.* 6, 46.

4) *Opsluiten.* — *a*) Eigenlijk. || Op een bedde (*ginc hi*) ligghen droeflike ende dede hem daer in beluken, *Parth.* 1643. Du, die daer binnen di heefs beloken, *Sp.* II[3], 32, 104. — *b*) Figuurlijk. *Verbergen*, *wegbergen.* || Alse hi niet en achte op hare, belooc sijt al in hare herte, *Parth.* 6406.

5) *Afsluiten*, *begrenzen.* || Ende Jhercon ende Azecron mit sinen terminen die Joppen scouwet ende in dien eynde wort hi beloken, *D. B. Jos.* 19, 46 (*de landpale tegenover Jafo*; lat.: cum termino qui respicit Joppen).

AANM. — Voor beloken als bnw., zie BELOKEN.

BELUSTIGEN, zw. ww. bedr. Vgl. mnd. *belusten* (Lübben, 1 227*b*); hd. *belustigen. Vermaken*, *amuseeren*,

iemand genoegen verschaffen. || Dat ic in voerspoede ende in allen dinghen die tytlyck belustighen, van den quade mi afkere, *Boec v. d. L. J.* 168*c.*

BELUWITE. Zie BELEWITE.

BELUUC (BELUYC), znw. o. Van *beluken.* Vgl. BELOKE(N). *Hok, verblijfplaats, woning.* || Hij maicte daer een beluyck van droeghen steynen ende also bleif hij daer vier jaer, *Vaderb.* 152*b.*

BEMACHTEN, zw. ww. bedr. Lezing van De Vries, *Alex.* IX, 1080: „Wat *gode* sal ons (dat.) *bemachten*", voor: „wat *goede* sal ons *benachten*", en door Franck in den tekst opgenomen. *Bemachten* komt elders in 't mnl. niet voor, maar kan bestaan hebben en moet dezelfde bet. hebben gehad als mnl. *bemachtigen*, nl. *macht geven*, d. i. *beschermen, ondersteunen, helpen.* Zie Franck bl. 492 *ald.*

BEMACHTIGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bemechtigen.* Kil. *potestatem dare, auctoritatem dare. Macht geven, machtigen, opdragen.* || (Wi) bevelen ende bemachtigen van onsen weghen ende voor onsen nacomelinghen . ., onser liever ende ghetrouwer stede van Dordrecht, dat sij ons ghebot voorsz. doen gheschien, V. d. Wall 362 (*a.* 1395).

BEMAENRE, znw. m. *Duivelbezweerder.* Vgl. BEMANEN 3). || Hi onderstont als een bemaenre ende hi track uut sijnre crancheit macht ende uut sijnre onmoeghelicheit volstaen, *Vaderb.* 233*d.*

BEMAEST. Zie BEMASEN.

BEMAETSEN (BEMETSEN), zw. ww. bedr. *Bemetselen, een gemetseld huis zetten op (eene plaats).* Vgl. BETIMMEREN. || Dat . . P. noch zyne hoirs ende erfghenamen de voorseyde plaetse niet en zullen moghen bemaetsen oft ooc anders belemmeren, *Invent. v. Brugge, Int.* 355.

BEMAKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bemachen*; mnd. *bemaken. Bedekken, wegbergen, wegstoppen.* || Omme dat sendde hise (*den schat*) te Alexandrien Athanase den heilegen vrien, diese bemaecte in ene maysiere heimelike, *Sp.* II[a], 29, 39. Dezelfde bet. heeft mhd. *bemachen.* Vgl. BEDOEN, dat, als het mnd. *bemaken*, de beteekenis *bezoedelen, bevuilen* heeft.

BEMALEN, zw. ww. bedr.; hd. *bemalen.* Van *malen* (zie ald.). *Beschilderen, schilderen.* || (Si) dede enen schonen camer bouwen ende dien costelijck bemalen, *MLoep* II, 1850. Seven bemailde tafelkins, *Oorl. v. Albr.* 42. Waer om en scaemdi u niet, u kint te bemalen ende te blancketten, *Gest. R. f.* 154*d.* Die ghelyck syt den bemaelden graven, *Boec v. d. L. J.* 224*b.* Dat hij conste pingeren of bemalen houten tafelen, *Pass. W.* 224*a.* In saften bedden ende in bemaelden slaepcameren, *Devoet B.* (36) 101*r.* God, die . . dat luchtige middel des hemels bemaels mitten vuerigen scijnsel, *Hs. Ps.* 142*v.* — Ook wederk. *Zich blanketten.* || Dat si hem bemaelt ende besalvet hebben, *Devoet B.* (36) 111*r.*

BEMANEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bemanen.* Kil. *adjurare, conjurare, exorcisare.* Van *manen* (zie ald.).

1) Van *manen*, in den zin van *als een recht van iemand eischen*, b. v. van een leenheer tegenover zijne leenmannen, enz. *Van iemand eischen, iemand krachtens zijn recht tot de eene of andere handeling aanmanen.* || Hier omme bemanic di sere bider name van onsen Here, dat du getroulike des seges vort, dat du van mi hier hebs gehort, *Sp.* IV[1], 31, 51. Nu bemanic u allengader bi Gode, onsen gerechten vader, . . dat gi mi secgt ende laet bekinnen die rechte waerheit, *Lanc.* II, 44307. Doe bemaenden die coninc diere, dat hi hem seide dor wat saken hi ware so sere tonghemake, *C. en El.* 958. Nu bemanic u bi alle dien, dies goet man sonde plien, dat ghi secht ende brinct vort die ondaet, 1205 (de tekst heeft *vermaen*; Jonckbl. leest *manic*, maar *bemanen* verdient de voorkeur, omdat *be* en *ver* meermalen aanleiding tot verwarring gegeven hebben, en *bemanen* dus de vergissing begrijpelijker maakt. Vgl. vs. 884, waar ook *bemanen* en *vermanen* in varr. afwisselen en zie ook *Troyen* 1772 en 7038, vergeleken met de varr.). Die coninc bemaende den Grave mede tsinen rade te comen . ., enewerf, anderwerf ende oec mere, Velth. III, 38, 9.

2) *Bezweren, ernstig en dringend smeeken, vermanen.* || Si bemaenden ende besweert, dat hi haer seide sijn ghedochte, *C. en El.* 884 (*var.* vermaenden). Dat hij te Metze in der stat doer God mit heme voere, des bemaender (*d. i.* hi) heme voel duere ende voele oetmoedelike, *Serv.* I, 2150. Hi bemaent u sere ende beswerdt bi vrouwe Venus der godinnen, . . dat ghi dese rose, die staet in desen brieve gheeft uwen alderliefsten lieve, *Vad. Mus.* 1, 369, 10. Noch bemane ic u meere bij den zonnenboom en bij der manen . . ende bij alle doode papen, ende ic bemane u bij alle die gheselscape, die te Babelonien leyt up tcasteel, *Nu noch* 220. Ic bemaendi ende beswere . . bi Jhesus Christus, bi sijnre namen: als ghi ghedaen hebt al te samen den wech, dat ghi keert te mi, ende doet mi weten, hoe dat si, *Brab. Y.* II, 4373. Vander macht Gods van hemelrike ende sijnre Moeder bemanic u, dat ghi niet nare en comt nu, *Sp.* IV[a], 35, 48. Doe bemaendijt (*het hoofd*) wel diere bi Gode vele sciere, dat hi hem dade verstaen hoe zijn leven was ghedaen, *Brand.* 145. Hi bemanetse vele saen, bi Gode ende bi zijnre cracht . . dat sine met vreden lieten, 1848. Ic beswere di ende bemane di bi den levenden Got, dattu ons segs ochtu best Christus Gods sone, *L. v. J. c.* 226. Daer hij ons in (*in den psalm*) noedt ende bemaent, te bidden teghen die ketters, *Hs. v.* 1423, 45*c.* — Ook in den zin van *Op het geweten af vragen.* || Na dese tale so bemaendic den kinde wale, oft also ware gesciet alse mi die vader hadde bediet; dat kint seide: Jaet, Here! Velth. VI, 4, 87.

3) *Bezweren, den invloed verlammen*, vooral van den *duivel* of *booze geesten* gezegd, door het uitspreken van bepaalde formulieren. || Soe wie die hope ende troest setten in truffen, in boeten, in dromen, in waerseggheren, in tooverien, inden duvel te bemanene, Ruusb. 3, 244 *var.*; vgl. *Sp. d. Maechden* (1569), bl. 154: Alsoot eenen priester gebuerde, die den vyant in eenen besetenen mensche bemaende.

BEMARKEN. Zie BEMERKEN.

BEMASEN (BEMASCHEN, vanwaar bemascheren, zie het volg. art.), zw. ww. bedr. Mhd. hd. *bemasen.* Zie MASEN en De Jager, *Freq.* 1, 378; 2, 376. *Bevlekken, bezoedelen, vuilmaken, bederven.* || Van enen mortiere, die ghebezeghet was in mijns heren tsgraven kokenne . . ende bemaest es in die cokenne 8 soc., *Rek. v. Zeel.* 2, 355.

BEMASSCHEREN, zw. ww. bedr.; ook in den vorm BEMASCHELEN (Kil. en Plant.). Van het bij Plant. voorkomende ww. maschelen of mascheren, d. i. *zwart maken. Zwart maken, bezoedelen, bevlekken, vuil maken.* || Die huut was hem ter vaert swart bemasschert ende berompen, *Brand.* 990. Soe mach eenich vanden anderen cnapen den selven wel bemasscheren off met coolgruys swart maken, V. d. Wall 791.

BEMERC, znw. o., stam van het ww. *bemerken.* *Aanschouwing.* — Vandaar de uitdr. In elcx bemerc, *voor aller oogen*, *ten aanschouwen van ieder.* || Hier voortijts plochtic met voorspoede te winnene eenen goeden pennync in elcx bemerck, maer nu, al hebbic soorte van werck, . . ic moeten voeren tAndwerpen ofte te Brughe onghespaert, *ZVl. Bijdr.* 6, 330. — Int bemerc sien, *in het oog krijgen.* || Ic zye onsen coster ghunder int bemerc, *Ned. Kluchtsp.* 94, 15.

BEMERKEN (BEMARKEN), zw. ww. bedr. Van *merken* (zie ald.). Nog heden in gebruik, maar in onbruik geraakt in de twee volgende opvattingen.

1) *Beschouwen*, *in oogenschouw nemen*, *aanzien.* || Bemeerct eenen lichame doot, so moghestu verstaen al bloot sijns leerens bedieden, *Wap. Rog.* 313. Vgl. DOREMERKEN.

2) *Besturen*, *regelen*, *het oog houden op.* || Dan woude hi dat dusent baroene enen conincstavel coene hadden, die hare dinc bemarke, dat hiet in Griexen een cyliarke, *Alex.* VI, 89.

BEMETEN, st. ww. bedr.; hd. *bemessen.* *Afmeten*, *afperken.* || Drierleye dinck sint schelinge: lantcoep ofte lantwissel mit schutten (*var.* sloethen) bemeten unde mit paelen beslaegen; uutlovede bruyt unde gesoende soene, *Pro Excol.* 6, 694.

BEMIEDEN, zw. ww. bedr. Van *mieden* (zie ald.). *Huren*, *omkoopen.* Hetzelfde als het meer gewone *vermieden* (zie ald. en vgl. *bemanen* en *vermanen*). || Dat benam die coninchinne ende bemiede met fellen sinne den bode, dat hi seggen soude, dat ter vaert die coninc woude Antigonuse ghewapent sien, *Rijmb.* 20347 *var.*

BEMICKEN, zw. ww. bedr. Van *micken* (zie ald). *Iemand tot zijn mikpunt kiezen*, *het op iemand gemunt hebben.* || Dat ic die vianden mochte slaen, die u den lachter hebben ghedaen, ghetorment ende ghepijnt, alsoet uwen live schijnt, dat si u seer bemicken, *Segh.* 5855. Vgl. Oudem. 1, 495. Doch het Hs. heeft ald. eene betere lezing, die in den tekst had behooren opgenomen te worden, nl. bevicken (z. ald. en *Tijdsch.* 3, 217.)

BEMINNEN. Zie * BENUNNE.

BEMOEDERT, bnw. Van *moeder* of *moder* (d. i. *modder*), dat thans nog voortleeft in den samengetrokken vorm *moer.* *Bemoddert*, *beslijkt.* || Om dat si bemoedert stonden, seide Fransoys te hem met moeten: vach de muedre van minen voeten, *Franc.* 8166.

BEMOEDEN (BEMOEIEN), zw. ww. bedr., wederk. en onpers. Van *moeden* (zie ald.). *Vermoeden*, *gedachte hebben op*, *denken.*

BEDR. — Absoluut; met den 4den nv. der zaak of een afh. zin met dat. || Jhesum Christum, die mi behoet heeft van saken, dies ic niet bemoet ne hadde, noch ne wiste daer af niet, *Amand* I, 3313. Uuten welken zo te duchtene ende te bemoedene es, de plaghen van den landen gheresen zyn, *Cout. v. Gent* 672. Alsoot te bemoedene es, *Invent. v. Brugge* 5, 23. Priam . . bemoeide, datse dat uut boosheden seyden ende began te suchten, *Troyen Vb.* 45*a.* Robbrecht seide . ., dat hy wel bemoedde, dat als de Vlaminghe int castiel souden sijn, dat dan Richildt tcastiel soude doen beleggen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 27. Als ic bemoede, *Segh.* 8557. (Van wien) men sal bemoeden, dat hij ze (*de brieven*) zelve gemaect heeft, Wiel., *Instr.* 153, 541. — Iet op enen bemoeden, *iets van iemand denken.* || Herman, ay mi! des en haddic niet bemoet opti . ., dattu mi souts sijn dus wreet, Velth. III, 47, 17. Ic vant mi bezweet an al mijn lijf van gramscepen, dat dat goede wijf up mi bemoede vilonie, *OVl. Lied. e. Ged.* 478, 647.

WEDERK. — 1) Met den 2den (of 4den) nv. der zaak of een afh. zin. Hem des bemoeden, *vermoeden*, *gedachten hebben op.* || Si brencse alle in haer achte, die doot, als sijt hen minst bemoeden, *Brab. Y.* VI, 7324 (*var.* vermoeden). Bloet van alle wapene, als die hem gheens quaets en bemoede, *Cron. v. Vlaend.* 2, 23. Sijn herte hadde gesijn vol spele, haddi hem bemoet, dat sijn kinder hadden geweest, die voeren ginder, *Aiol-fr.* 835.

2) *Te weten komen*, *vernemen.* || (Dan) salic vort scriven . . wes den heren es ghesciet, die na hertoge Janne sijn bleven . . soe verre als ics mi conde bemoeden bi wisen meesteren ende bi vroeden, *Brab. Y.* VI, 20.

3) *Verstand hebben van*, *ergens van weten*, *deskundige zijn.* || Bi goeden rypen rade ende groeter voersienigheden up deze zaken ghehebt, bi en metteghenen, die hem an dusghedane zaken bemoeden, Diericx, *Mém.* 1, 396 (*var.* bevroeden).

ONPERS. — Mi bemoet ene dinc, *ik heb vermoeden*, *een voorgevoel van iets*; *het ligt mij op de leden.* || Dit vernoi ende dit grief bemoedde mi van eersten dage, dat ic u nemmermeer en sage, *Flandr.* V, 12.

BEMOEIEN (BEMOYEN), zw. ww. bedr.; mnd. *bemoien*, *bemoigen*, *bemogen*; hd. *bemühen*; ons *bemoeien*, dat slechts wederk. gebruikt wordt. *Bemoeilijken*, *lastigvallen*, *kwellen.* || Dat wij oec mitter gherechticheyt medeliden sullen hebben, de wij sien dat alsoe ontscamelike verworpen wort ende alsoe onwijslijcke vemoyt (*l.* bemoyt) wert, *Bern. S.* 11*c* (de druk van 1495, *f.* 141*c* heeft *vermoyt*). — Vgl. BEMOET.

BEMOEIEN. Zie BEMOEDEN.

BEMOET, deelw. bnw. van *bemoeden* of *bemoeien*, d. i. *vermoeien*; mnd. *bemoien.* *Vermoeid*, *uitgeput*, *afgemat.* || Ghy sloecht Priame mynen vader, soe deed ghy myne broeders alle ende myn maghe mit ongh evalle; van moerden, van storten bloet wert recht, dat ghy wert bemoet ende van hersen tecloven, van jaghen ende van goede roven, *Troyen f.* 226*b.*

BEMOYEN. Zie BEMOEIEN, 2de Art.

BEMORWEN (BEMURWEN), zw. ww. bedr. Van *morwen*, d. i. *zacht maken*, afgeleid van *moru*, d. i. *zacht*, *murw* (zie ald.). *Zacht stemmen*, *vermurwen*, ook *overhalen* (tot iets). || (Si) badt hem mit screyenden ogen ende mit swaren versuchten ende om hem te bemorwen ende te brengen tot verghiffenisse, viel si neder op haer knien, *Exc. Cron.* 179*b.* Hoopende met goetheyt ende met sachtmoedicheyt hem lieden te bemorwen, 201*b.* Dat God mit synre ontfermherticheit sijn hert woude bemurwen, *Hs.* 88 *f.* 49*c.* Sinen (*l.* sijn) harde stenighe hart en wort niet bemorwet, *Pass. W.* 16*b.* Opdat . . . hoor herten bemorwet moghen werden tot groter penitencien, 268*a.* Die keyser die wert verwonnen ende bemorwet van dat veel bidden ende smeken, *Gest. R.* 57*c.* Van binnen beroert ende bemorwet van medeliden, 209*b.* Dat onse herte daer niet van beweket of bemorwet soude werden al te liden dat ons mochte opcomen, *Devoet B.* (36) 102*v.* So laet ons (*object*) doch die bliscap des euwighen levens trecken en bemorwen, 104*r.* Die mensch mach hem bedroeven, dien die gheselen Gods niet bemorwen moghen, 3*v.* Gheen dinck en bemorwet noch en trecket Gode meer tot ontfermherticheyt, *Boec v. d. L. J.* 106*d.* Dat si (*de hetaere*) so slecht ende slap was, dat si eens mans herte niet bemorwen en conste, *Dial. Creat.* 83*b.* Enen totter onreinicheit bemorwen,

ald. Dat die yamerlike pine ende die minlike woerde u niet bemorwen en moghen, Brugm. 2, 377. Doe mochten die herten . . bemorwet werden tot screyen, *ald.* 390. — Vandaar bemorwet, als deelw. bnw. *Zacht gestemd*, *bewogen*, *aangedaan.* || Een bemorwet ende een rouwich ende oetmoedich herte, *Gest. R. f.* 21*b*. Ende hij, bemorwet mit horen diensten, volchde hem, *D. B.* II *Chron.* 24, 17.

BEMT. Hetzelfde als *beemt*, z. ald. *Weiland.* || Heeft een maet man bemt of lant, *Wrake* I, 1444.

BEMUREN, zw. ww. bedr. Mnd. *bemuren*; mhd. *bemûren*. *Bemuren*, *ommuren.* — *a*) Eigenlijk. *Door een muur omgeven*, *ommuren.* || Scone poorten, hoghe torrelen bevest, bemuert ende al besloten, *OVl. Lied e. G.* 239, 178. Dus weet icket bij naturen, hoe die jonghen den tuyn bemuren, *MLoep* I, 959. Soe waendic noch die lieve winnen, die mi te vaste sit bemuert, dat ic dicwijl heb besuert, Hild. 93, 64. Zoo ook *Leid. Keurb.* 152, 65; e. e. — Hem bemuren, *zich door een muur omgeven*, *verschansen.* || Een legioen, die bemuurden hem wel *Rijmb.* 30903. (Doe) hijs niet of staen en woude, so bemuerden (*hem*?) die Joden weder, *Pass. S.* 24*a*.

2) Figuurlijk. *Als door een muur omgeven*, *versterken*, *verdedigen*, *vrijwaren.* || Enen schat, duerbaer ende wairt, hadde hi besloten ende vast bemuirt, *MLoep* I, 564. So sellen wi ons bemueren teghen den viant mit ses gedachten, *Geest. L.* 75*r* (*Stemmen* 127). — Vandaar het deelw. bnw. bemuert, in de bet. *in veiligheid*, *voor aller oogen verborgen.* || In deser minnen parck, daer sy twee tsamen legghen bemueyrt ende elck den anderen lieflic ruert, *MLoep* II, 2266.

BEMURMUREREN, zw. ww. onz. *D. B. Klaagl.* 3, 39: „Wat bemurmureerde een levende mensche, een man om sijn sonden?" — De bet. moet natuurlijk zijn *beklagen*, *klagen over*, en de vertaler moet weten, waarom hij het basterdw. boven het zuiver mnl. woord verkoos, doch dan had in elk geval het ww. *bemurmureren* (= *beklagen*) trans. moeten zijn, en hij moeten schrijven „wat bemurmureerde een man sijn (*niet* om sijn) sonden."

BEMURWEN. Zie BEMORWEN.

BENACHTEN (BINACHTEN), zw. ww. onz. Mnd. *benachten*; mhd. *benahten*. *Een nacht overblijven*, *overnachten*, *den geheelen nacht blijven*, *ergens 's nachts blijven*, meest van personen, doch soms ook van zaken gebruikt. || Alsmen hem oerlof geeft, so en sullen sy nochtans daer niet benachten, Matth. *Anal.* 1, 481. Niet danne te comene, noch daer buten niet te binachten, Nijh. 1, 245 (*a.* 1328). Die in der scute benachten, dat (*omdat*) menze bi daghe niet scepen en mochte, *Rek. d. Gr.* 1, 412. In den beden benachte hi, *Hs.* 71, *Luc.* 6, 12. Hy plach sulcke tijt te benachten in een mans huus, *Pass. S.* 62*c*. Soe benachte si in onser vrouwen kercke, *Pass. W.* 211*d*. Dat si dicke totten grave des heilighen mans alleen te benachten plach, 272*b*. Op een tijt als hij in sijnre bedinge benacht was, so clam hij in een scip ende leerde die scaren, *Hs.* 80 *f.* 82*b*. Als die byen buyten benachten, soe slaepen si opten rugghen. *Bienb.* 112*b*. Soe willen wi op den palmavent mit hem (*Jezus*) benachten tot Bethanien, Brugm. 2, 331. (Jezus) predikende opten berghe of benachtende in den ghebede, *Bern. S.* 130*b*. Nyement en sal houte legghen up steghen noch up straten, dat dairup benachtet, *O. W. v. Amst.* 31, 42. Die daerop benacht, die mach daer op bliven, *R. v. Utr.* 1, 187, 16.

AANM. — Voor *benachten*, *Alex.* IX, 1080 (*Hs.*), leze men met De Vries *bemachten* (z. ald.).

BENADEN, zw. ww. bedr. Van *nade*, d. i. *genade*, afleiding van het bnw. *nat*, *neder* (vgl. *bat*, *beter*). *Begenadigen*; *genade*, *gratie schenken.* || Doe hi (*Abraham*) in Sodoma cam ende verwan vier coningen, die dar deden quaet, hy gaffse in Lots handen benaet mede te doene na sijn bestem, *Belg. Mus.* 3, 280; „hij stelde hen, *begenadigd*, ter beschikking van Lot." Ende want wi synt der tijt onderwijst syn, . . dat . . Hubert . . onsculdich was ende noch is, so hebben wi hem benaidt ende van onsen sunderlingen genaiden onse landt weder omme gegeven, Nijh. 3, 333 (*a.* 1415). Omme broecken (d. i. *misdaden*), die ich sijnen genaden misdaen ende gebroikt hadde, . . dair sijne genaden mij nu mede benaedt, 4, 253 (*a.* 1450). Eynen ijgeliken . . recht ind vondenisse te doin ind laten wederfaren ind trecht oprecht vueren, then were, dat wij dair aver benaden, *tenzij dat wij gracie schenken*, 415 (*a.* 1468).

BENAEMT, deelw. bnw. van het door Kil. opgegeven ww. *benaemen*, d. i. *famosum reddere*, of misschien juister van *naem*, d. i. *faam. Vermaard*, *befaamd*, *bekend.* || Ende dat ic ook niet en woude al te seere sijn benaemt mede, om datmen in eenighe hoveerdichede mochte merken dat ict dade, *Amand* II, 6353. Midts dat sy verderffelijck beschadight geweest hadden ende veel haers medegelders uytlandigh ende voorvluchtigh waren ende anders seere ende kenlijck benaemt waren, *Handv. v. Medembl.* 20*a* (*a.* 1427).

BENAYEN (BENEYEN), zw. ww. bedr. Mhd. *benaejen*.

1) Het transitieve *naaien. Een kleedingstuk door naaien in elkander zetten*; zeer nauwkeurig uitgedrukt. In de Middeleeuwen *naaide* men niet een kleedingstuk, maar men *benaaide* het. || De caproene . . coste te lakene ende te benayene, 8 sc. gr., *Gesch. v. Antw.* 2, 636.

2) *Op* of *in iets naaien*, *een kleedingstuk voorzien van iets.* || So wie van dusdanigen cledingen heeft, benayt mit borduren of van anderen geliken tekenen, *Belg. Mus.* 5, 96. Als hi . . sachticheit daer of ghevoelde, so beneyde hi (*Franciscus*) den roc mit coerden, *Hs.* 87 *f.* 23*b*. Vgl. *Franc.* 2278: Als men hem een roc gaf, daer hi zochteit gevoelde an, riedde (*l.* neide) hine met pesen van binnen.

3) Enen —, iet —. *Door naaien verbergen*, *naaien in.* Mhd. *einschnüren* (Lexer 1, 178). || Vier besanten van goude, die ik so heimelijk benaeit hadde, dat hijse niet vinden en konde, *Heemsk.* 79. Wildij mij geven tien pont, die name ik geerne en benaidese in mijn kleederen, 141. Als dese Kersteloos . . doot ghebrocht was int voorseide godshuus, daer mede so en cam niet also vele (*geld*), als dat men hem soude hebben ghemoghen decken syn hooft, sonder dat hi benayt cam in eene matte, *Invent. v. Brugge* 5, 349.

BENAMEN, bijw. Mhd. *benamen* of *binamen*; mnd. *binamen*. *In den vollen zin van het woord*, *zonder uitzondering* (lat. *nominatim*). || Men leitse ghevanghen daer altemet dat si quamen, tot dat mense hadde benamen, *C. en El.* (*Hor. Belg.* 4, 33,) 1113.

BENAREN (BYNAREN), zw. ww. bedr. Van *naar*, d. i. *nauw*, eng. *narrow*, tegenw. uitsluitend in de bet. *akelig*, *treurig*, *droevig* in gebruik. Vgl. het dial. *een eng* (= *naar*) *gezicht*. Het ww. *benaren* (ofri. *binera*, *benera*) bestaat thans nog slechts in het deelw. bnw. *benard*. *Benauwen*, *belemmeren*, mnl. ook enen iet tonbruuc maken. || Nemande synen vader ende syner moder an horen goede to bynaren (*var.* benouwen) by eenre hovetlossene, *Wilk. v. Fredew.* XV, 26 (*Pro Exc.* 4). Vgl. Richth. 641,

BENAUTE, znw. vr. Van *benauwen* (zie ald.). *Nood*, *verdrukking*. || Benaute wil rysen ende weilde verduwen, *ZVl. Bijdr.* 5, 317, 70. De quaede, moordadeghe, fenijneghe slangghe, se houdt my in der benauten bedwanghe, 317, 81.

BENAUTHEIT, znw. vr. Van *benauwen* (zie ald.). *Nood*, *benarde omstandigheden*. || Dat zy schuldich zijn 9 ℔ Hollants tsjaers losrenten . . ., die zy vercoft hebben . . . uyt benautheyt van der oorloghe ende de oncosten van der dijckaetge, *Inform.* 269 (*a.* 1514).

BENAUWEN, zw. ww. bedr. en wederk. Kil. Mnd. *benouwen*, *benauwen*.

Bedr. — 1) *In het nauw brengen*, *verdrukken*, *belemmeren*. || Bedi wart si (*het Jodendom*) also benaut, dat soe daer na bleef kindeloos, dats sonder vrucht, die altoos te hemelrike iet comen mach, *Rijmb.* 10136. (Hi) benaude die stadt seer deerlijck ende hi benam alle de wegen ende besloot . . . al die passagien, *Exc. Cron.* 299 *c.* Zie ook de *var.* bij BENAREN.

2) *Beperken*, *inkrimpen*. || Doe dat haer man . . vernam (nl. *dat zij zooveel aan de armen gaf*), benauwede hij dat ende liet haer alle weken een seker mate meels gheven, *Bienb.* 76 *d.* — Ook minder juist: Die twaalf cleen propheten die benauwet (lat. *contracti*, d. i. *samengevoegd in eene kleine ruimte*)) sijn in een boec, *D. B. Prol. v. d. Cleynen Propheten.*

Wederk. — Hem benauwen, *zich beperken*, *inkrimpen*. || So sallic my benauwen ende nemen paciencie van mijnen luste, *Ned. Kluchtsp.* 81, 71.

BENAUWINGE (BENOUWINGE), znw. vr. *Vernauwing*, *belemmering*, *vermindering*. || Ter benauwinghe ende verminderthede van den rechten stroome, *Cout. v. Gent* 680 (*a.* 1492). Biechte sciint siin wesende ene benouwinghe des oordeels in rechter gheloven, *Hs. v.* 1348, 264 *a.*

BENDE, znw. vr. Hetzelfde als *band*, maar met klankwijziging gevormd. Got. *bandi*; fr. *bande*.

1) *Band*, *boei*. || Hulpt si mi niet uut sorghen benden, soe es mijn dienst te male verloren, *Vad. Mus.* 1, 365, 55. Ic sit hier in eenen onbekenden starken stoc mit yseren benden, *Vrouw. e. M.* VII, 145. — Verkl. bendekijn, -ken. || Mate es bendeken mede over die erdsche weldichede, *OVl. Ged.* 3, 119, 541 (vgl. *Sp.* I[a], 75, 57, waar *bandekijn* gelezen wordt).

2) *Band*, *streep*; vgl. Oudem. 1, 499: „Hebbende op de slijncke schoudere een bende van fluweele, vier vingheren breet" (uit Van Vaernewijck, *Hist. v. België*) en zie ook 3). || Wit lakens omme benden te makene up de vorseide wapenfrox, *Invent. v. Brugge* 3, 196.

3) In de wapenkunde. *De rechterschuinbalk.* Fr. *bande*; eng. *band*; hd. *rechtbalke*; twee schuine lijnen, die door het hart van het schild gaan en uit den rechterbovenhoek naar den linkerbenedenhoek loopen (Rietstap 107, waar evenwel ten onrechte het mnl. *band* in deze bet. wordt opgegeven, men leze *bende*). || Sine wapine waren algader wit met tween roden benden, *Lanc.* III, 13400. Dat mine wapine . . . daer met drien benden selen wesen, IV, 3527. Hi hadde witte wapine, ende inden scilt twee bende roet, 3835. Hy droech gout, een bende van kele, *Belg. Mus.* 5, 105, 16 (Gelre, *Wapenb.* 7).

BENDEN, st. ww. bedr. Hetzelfde als *binden*. Zoo vindt men ook *venden* naast *vinden*, enz. || Daer na met ketenen yserinen dede hine benden ende seer laden, *Sp.* II[a], 37, 138. Met ketenen benden onsachte, *Sp.* II[a], 12, 172. Neemtene, bentene ende vaet, *L. o. H.* 2093. Dan vult al tel van den halse toten hoofde ende bendet, *Keukenb.* 6, 20. Ende laten ons die minne fijn vri malen ende benden, Hadew. 1, 6, 79.

BÉNECHT. Zie BEËNECHT, en vgl. BÉVELT voor BEËVELT.

BENEDE. Hetzelfde als *beneden*, z. ald., Voorz., Aanm.

BENEDEN, bijw. en voorz.; lat. *infra*. Uit *be* (zie ald.) en *neden* (vgl. *neder*).

Bijw. — 1) In de gewone, tegenwoordige beteekenis. *Beneden*, *onderaan*, *onder*. || Beneden tusschen sine been, *Rein.* II, 7335. Beneden opt water (*in den put*), 6421; *enz.* — Ook in de thans niet meer gebruikelijke uitdrukking Boven ende beneden, ook Mnd. *boven unde beneden* (b. v. Lübben 1, 232: the boven eme unde benetheme (*rechts und links von ihm*) wonet), eig. *hooger en lager gelegen*, *dan de persoon die spreekt*, m. a. w. *rechts en links van iemand*; ook *overal*, *overal elders*, *op andere plaatsen*. || Dat zij poertersscap betoenen selen met tween van boven ende met tween van beneden, *Gesch. v. Antw.* 2, 500. Also als dy vrede boven ende beneden gheleghen is, Nijh. 2, 12 (*a.* 1344). Die tiins sal her Giesbrecht bueren metten heren van Kuyc, gelijc als hi boeven ende beneden doet, 70 (*a.* 1354). Die beken benenen (*l.* beneden) ende boven lage, Racer 2, 225 (*a.* 1447). Die wechte (*van het brood*) sael wesen soe swaer als booven ende beneden, Racer 5, 298. In elc let boven ende beneden, *Wap. Rog.* 829. Eenen zeedijc . ., also hoghe ende alsoe breet boven ende beneden, als men overeendraghen sal, *ZVl. Bijdr.* 6, 369 (*a.* 1387). — Zie ook DAERBENEDEN.

2) *Van beneden*, *van onder*. || Doe nam Josue twaelf man . . die twaelf steene daer ter stonde beneden namen uten gronde, *Rijmb.* 6549 *var.*

3) *Naar beneden*, *naar onder*. || Christus, die van den Vader eerst clam van daer boven, ende daelde beneden, *Amand* II, 2444. Enen bile, die beneden woet (d. i. *viel*) ende viel den knecht op sijn hoeft, dattet recht midden wert ghecloeft, *MLoep* II, 1855. Die coninc lachende ghinc beneden, 1894. Si liep beneden ende ontdede dye poorte, *Huge v. Bord.* 28. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. beneden beten d. i. *afstijgen*. (*Rose* 1368, e. e.). Zie BITEN.

Voorz. — 1) Met den 3den nv. *Onder*, *lager dan*, *beneden*. || Verre beneden den sterren staen sonne ende mane, *Rijmb.* 211. Beneden den papen . . viel twater al cleine ende groot in die zee, die men heet doot, 6540. Beneden desen kerchove was noch een van minderen love, 11663. Salomon maecte een werc diere, dat scone was, beneden stede (*var.* beneden der stede), 12048. Van ysere die been beneden den knien, 16326. Als hi beneden den berghe quam, 22791. Beneden der borst, *Parth.* 5222. — Ook achter sijn naamval. || Besiet al omme tparadys, ghi moghet hem wel gheven prijs . . . boven alle steden, die den hemel sijn beneden, *V. d. Houte* 121.

2) *Aan deze zijde van*, *dicht bij*. Vgl. bij Bijw. de uitdr. boven ende beneden. Voor een landbouwer beteekent ook nu nog boven in het land, *ver van zijne woning*, en beneden, *dicht bij de boerderij*. || Beneden der woestinen lach een berch, *Rein.* I, 508. Dit was beneden ere riviere, 777 (verandering in beneven (Jonckbl. *Gloss.*) is onnoodig).

Aanm. — Somtijds vindt men den vorm benede. || Noch gheerande lette mede van den hoofde

tote benede, maer van lechamen al ghesont, *Rijmb.* 5243. Dat vyf heren scilde is of daer benede, *Keuren v. Hoorn* § 60. Hi corte hem die been beneden (d. i. *benede den*; vgl. *buten* voor *bute den*; *buter* voor *bute der*) cnien, *Wal.* 6507. Beneder (*d. i.* benede der) stede, *Rijmb.* 12049. Also vele alst selver es beneden (voor *benede den*) goude, *Alex.* II, 1082 (òf *gout* staat zonder lidw., hetgeen om *alst selver* minder waarschijnlijk is).

BENEDIDECHEDE, znw. vr. Van het ongebruikelijke bnw. *benedidech*, d. i. *zegenrijk. Zegenrijkheid*, *zegen.* || (God) vervulle u ooc mede met siere benedidechede, *Rijmb.* 15681.

BENEDIËN (BENENDIEN, BENEDIHEN), zw. ww. bedr. (verl. deelw. *benedijst*, *Lipp.* 151). Van het lat. *benedicere. Zegenen.*

1) Met *God* (of *Christus*) als ondw. en een persoon in den 4den nv. *Zegenen*, *zegen schenken*, *voorspoed verleenen.* || Hi die sterf om onse lieve, die soude die werelt dan benedien ende ons van allen quade vrien, Hild. 8, 188. Doe seindijt al ende benedyede, omdat hi wilde dat sijn werc diede, *Rijmb.* 277. God, diet al mint, benedie di, lieve kint, *Franc.* 2841. Dat in Abrahams zade benedijt alle liede sullen wesen, *Lsp.* II, 9, 46. Haerre suster Phisenien, die onse Goede benedien! *Cass.* 477. Die moedere Gods, Sinte Marie, segene ende benedie heer Arnoude ende syne ghesinde, *Grimb.* I, 1017. Met siere hant hise benedide, *L. o. H.* 4754.

2) Met een mensch als ondw. en een persoon in den 4den nv. *Zegen over iemand afsmeeken*, *Gods zegen over hem afbidden.* || Al daer hi (*Mozes*) benediede Josephs gheslachte ende vriede, *Nat. Bl.* VIII, 103. Leert hem dat hi benedien can ende niet en maledie voort an, *Lsp.* II, 22, 51. Na dese woerde saen quam die heilige Anna gegaen, diese benediende groet, *Sp.* II[a], 68, 79. — *Rijmb.* 3814 ironiek gebruikt voor *beschadigen*, *benadeelen.* Vgl. lat. *consecrare.* || Al te hant benediden si Egiptenlant, so dattie huse ende sconincs zale daer af vul waren al te male. Vgl. Weiland, *Taalk. Wdb.* op zegenen.

3) Met den 4den nv. van den persoon of der zaak. *Zegenen*, *den zegen over iets uitspreken*, *eene plechtige wijding geven*, *inzegenen.* || Daer si vonden beede tsamen Pietre ende Pauluse, diese wyen te bisscoppen ende benedien, *Sp.* I[a], 5, 44. (Si) hebben dien tempel gewihet in Gods name, ende gebenedihet in sente Peters ende Paulus ere, II[a], 17, 21. Te Alexandrien . . . wart hi patriaerc ghewijt ende bisscop ghebenedijt, III[7], 60, 65. Doe benedidemen na dat water ende deedt in een vat, II[a], 23, 519. Hi nam die seven broet ende die vesche ende benediedse, *L. v. J. c.* 121.

4) Met den 4den nv. van een persoon, die boven ons verheven is, vooral van God, Christus, Maria of de heiligen gezegd. *Loven*, *prijzen*, *verheerlijken.* || Ay, hoe si Gode benediden die heilighe, diene (*Christus*) saghen striden jeghen des duvels brant, *Wap. Mart.* III, 335. God van hemelrike ende Maria, maghet fijn, ghebenedijt moetti sijn, *Beatr.* 810. Doen benedidi Kaerle den heere ende dancte hem al der eere, *Roel.* III, 235. Benediende onsen Here spranc hi op daer al gesont, *Sp.* II[a], 54, 22. Benedijt Gode van hemelrike voor alle, die lijf hebben ontfaen. Belyet sijns, hets wel ghedaen, *Rijmb.* 15834. Marien, die alle tonghen benedien, 3653. Dies moet hi (*Christus*) sijn gebenendijt vroeg ende spade ende allen tijt, *Christ.* 1237. (Hi) benendide onsen Here, *D. War.* 3, 162, 165. Danct hem . . . ende benendyden euweleke, 164, 232. (Si) benendyde onsen Here, 316, 1181. Dan sullen si benedien Gode van desen saken, *Lsp.* IV, 4, 64. Ic wilre omme benedien ende loven altoes Marien, *Beatr.* 721. Met rechte maghic u (*Maria*) benedien, 831. Gebenedijt moete sijn God selve, *Franc.* 3199. Benedijste God van hemelrijc, *Lipp.* 151. Ic love di seere ende benedie dinen name, lieve heere, *Amand* II, 745. Ghelooft, ghedanct, ghebenedijt so si die heere, 4981.

5) *Gelukkig prijzen*, *roemen*, *verheffen*, *zalig spreken.* Met den 4den nv. van den persoon of der zaak. || (Hi) benediede Abrame mede van Gode, die hem sine viande hadde ghegheven onder hande, *Rijmb.* 1656. (Wi) benedie*den* de name dijn, want met dinen cruce heeftu wale verloost de werelt alte male, *Franc.* 1584. (Hi) benediede de broeders zere, die in gewerke ofte in lere den zondare daden bekeren, 4119. Die jongheline si ghebenedijt, die hem so weerde in den strijt, *Segh.* 1044. Dat soch, dat hi van sier moeder sooch, benedide menich man, *Parth.* 5188. Cursont sietse ende benedijt dien lichame diese droech, 5369. Gebendijt si hope, die geven can den minneren selken troest, *Rose* 2645. Goeden hope moet sijn ghebenedijt, *Vad. Mus.* 1, 95, 1. — Het verl. deelw. als bnw. *Gezegend*, *zalig geprezen.* || Die ziele blies God ... uut sinen monde ghebenendijt, *Lsp.* I, 18, 33. Mit sinen ghebenendiden bloede, *Bed. d. M.* 244.

BENEDIÏNGHE, znw. vr. Van *benediën* (zie ald. 4). *Prijs*, *lof*, *dankzegging*, *eer.* || Die glorie, die ere ende die benedijnghe ... gheven den sittende opten throne, *Hs.* 75, *Openb.* 4, 9. Den lamme benedijnghe ende eer ende glorie, 5, 12.

BENEDIXIE (BENEDICTIE), znw. vr. Van het lat. *benedictio.*

1) *Zegen*, *goddelijke zegen.* || Op ons sal comen algader die benedixie ons Heren ende nemmermeer ons keren, *Doct.* II, 1608.

2) *Plechtige zegening*, *door het opleggen der handen.* || Die van enen heilegen man begaren de benedixie in hare wechvaren, *Sp.* II[2], 32, 19. Mine benedictie heeft hi (*Ezau*) onthouden, vader, nu benedie my (*Jacob*) doch mede, *Rijmb.* 2396. Des vaders benedixie can siere kinderre huys seker maken, *Doct.* II, 1612.

3) Van *benediën* in den zin van *loven* (zie ald. 4). *Dankgebed.* || Mettien bepensese haer van binnen, dat si tierst segghen soude hare benedixie, *Limb.* I, 672.

* BENEET. Verkeerde lezing voor BEVEET, Mieris 2, 236*a*. || Dat Ysbrand voorsz. beneet (*l.* beveet, d. i. *in veden*) ware teghen yemant die hem te machtich ware. Zie verder bij BEVEET.

BENEMEN, st. ww. bedr. Mnd. *benemen*; mhd. *benëmen.*

1) Met den 3den nv. van den pers. of der zaak en den 4den nv. der zaak. *Iets van iemand* of *iets afnemen*, *aan iemand* of *iets eene zaak ontnemen.* — *a*) Gezegd van iets, dat men gaarne bezit, van iets aangenaams. || Ghave hem God seghe daer of ende hare moghentheid bename: wat so hem te moete quame . ., dat soude hi slaen ende offren Gode, *Rijmb.* 7864. Hier naer benam hem buten dat here so dat water, dat si sonder were up wilden gheven haer stat, 17551. So dat wel naer hadde benomen somighen man . . ., sijn leven de grote vloet, Stoke III, 942. Hoe hi an Medea quam die hoirs vaders rijcheit benam ende voer mit him in sijnre aert, *MLoep* I, 2157 *var.* Haer suchten ende haer beven hadden haer teten al benomen, *Flor.* 578; „hadden haar haren eetlust *ontnomen.*" Als hi dit hadde verstaen, swoer hi u te be-

nemen dlijf, *Segh.* 1244 *var.* U vader die coninc meende u benemen tleven, 1268 *var.* Ic beneme den vogelkinen haren sanc, *Wint. e. S.* 50. (Hi) benam hem alle siin goede ende warp hem wt alle siinre besittinge, *Clerc* 35. Scepen ende goeden, die hem benomen waren by die van Lubeecke, *Inform.* 85. Het is wel het tweede deel van mijn rijk, ik salt hen kortelijk weder benemen, *Heemsk.* 32. (Hi) benam mij het gelt, 79. Eer ik op konde komen, was mij een sweert benomen, 120. Des (d. i. *dat*) en mach u God noch gheen creature benemen, Ruusb. 3, 86. Dat en mach my nieman benemen noch beroven een oghenblic, 87. Nochtan en hevet hi hem niet (*niets*) benomen, mer hi hevet gaven ghegheven den menschen, *Bern. W.* 26*b*. — Ook met eene bepaling met van of ute in plaats van den 3den nv. || Grimuwaert benam mede van zinen zwaerde die snede, *Huge v. Bord.* I, 105. (Hi) benam hem dat swaert wt sijn handen, *Pass. W.* 119*c*.

b) Van iets onaangenaams. *Iemand van iets bevrijden*, *verlossen*. || Omme die Vrouwe hoghe . . die ons benam dat helsce cout, *Wap. Mart.* I, 968. Benemt al dat ons mach deren, *Vad. Mus.* 2, 405, 7 (*gebed tot Maria*). Dat ic quame tote di ende dijn evel bename, *Sp.* I^7, 18, 65.

2) Enen iet —, *iemand iets onthouden.* || God heeft mi kint draghen benomen, *Rijmb.* 1735.

3) Iet —, *een einde maken aan iets*, *het vernietigen*, *doen ophouden.* || Want grote hitte ende coude benemen den wint also houde, *Natuurk.* 1839. Dat begheren die cuuscheit so beneemt ende dat comt door sijn ghesichte, *Tien Pl.* 1269. Dat hoverde benemen can harde edele seden in den man, *Teest.* 2072. (Si) baden dat si met crachte quamen, entie werringe benamen, *Rijmb.* 27599; „qui seditionen *opprimerent.*" Eene scrifture . . die tgelove niet benam, nl. *het geloof aan de waarheid van het verhaal der Drie Koningen*, I^8, 45, 8.

4) *Beletten*, *belemmeren*, *verhinderen*; de gewone opvatting in het Mnl. — *a*) Enen iet —, soms ook zonder 3den nv. || Nu ne sijt op mi niet gram, dat ic hier quam ende u benam u sprake van minnen goet, *Segh.* 7611. Maer ic segge, dat goed benomen orloghe ware ende onvromen, *Grimb.* I, 1801; „dat het goed zou zijn, indien de oorlog *belet* werd." Hem benemen sine vaert voren sine corte beene, *Nat. Bl.* II, 2593. Disdier hevet hem die vaert benomen, die in syn gemoet es comen, *hij versperde hem den weg*, *Flovent* 562. Hi benam den scepen den ganc (*hij versperde den schepen den doorgang*), *Sp.* III^4, 15, 21. Hoe langhe souttu ons onse zile benemen (in de Stat.-vert.: *Hoe lang zult gij onze ziel ophouden?*), *L. v. J. c.* 182. Ne waendic sijn daer toe comen, datic die brulocht hadde benomen van Lodewike, maer ic en can, *Lorr.* I, 701. Occ wilde hi te Egypten waert, maer dat hem benam die vaert Ysichius met starcker bede, *Sp.* II^8, 43, 27; „hem in de reis *belette*, hem er van *deed afzien*". Edel vrouwe, benemt dat striden, want ghi hebbes wel die macht, *Wint. e. S.* 484. De moeder benam de dinc, *Franc.* 8526. Want hare tghaen niemen benam, *Rijmb.* 17625. Newaer die joeste benam . . . . die coninc, *Parth.* 4662. Entie nacht an beeden siden die benam hem dat striden, *Sp.* I^8, 69, 37. De moeder . ., die benam hem de vlocht sine, II^4, 15, 21. Om Coninc Eduwaerts coemste te benemen, *Exc. Cron.* 133*b*. — Den raet benemen, *het plan verijdelen.* || Nu weiti wel, dat Gelloens raet es altemale benomen, *Lorr.* I, 444. Mettien es Gadifier daer comen ende heeft haren raet benomen, *Cass.* 615. — Die wege benemen, *de wegen belemmeren*, *versperren*, *bezetten.* || (Hi) benaude die stadt seer deerlijck ende hi benam alle de wegen ende besloot . . al die passagien, *Exc. Cron.* 299*c*. — Vooral evenwel met een onbep. vnw. in den 4den nv. (al, het, dat enz.) || Maer God hevet hem benomen, hine cons niet te hovede comen, *Sp.* III^8, 30, 7. Hi haestem int riden tier tijt, als die gerne uten bossche quame, dat hem die nacht niet en bename, *Lanc.* II, 6106. Ic wilde wel dat ware benomen, ende magic daer te tide comen, ic saelt benemen, 38501. (Doe) hi vernam gene geruechte ende dat gescal, hiet hi den meyer dat hijt al bename. Doe waest scire gedaen, 38508. Ne haddet Gaudijn niet benomen, hi waer stappans tote hare ghegaen, *Parth.* 5610. (Hi) woude hem varen toe, maer het bename sijn maghe, *Grimb.* II, 4056. Die rudders sullent benemen mi, *Vl. Rijmk.* 2500. Ghy sult sijn daer ghy begheert, ende niemant en salt u benemen, *Huge v. Bord.* 83. — Zoo ook Velth. III, 44, 56; *Lanc.* III, 11361; *Lorr.* II, 126; *MLoep* II, 1342, 2144; *Wap. Mart.* I, 621; *Rein.* I, 2452; II, 4475; *Rose* 611, 5180; *Wal.* 492, 1482, 2281, 10683, 10800; *Sp.* I^5, 54, 6; I^8, 58, 49; I^7, 58, 23; I^8, 12, 25; II^5, 29, 71; II^4, 4, 89; III^8, 34, 13; *Rijmb.* 3628, 9493, 12368, 13431, 20347, 21148.

b) Met een onb. wijs ende een 4den nv. (acc. c. inf.). || Die paeus Silvester benam iemene hieromme te werdene gram Constantine, *Sp.* II^5, 32, 259. Mer die Griecken ende die Troyene benamen hem te ghesciene, *Troyen* 167.

c) Met een ontkennenden bijzin. Benemen, dat niet, *beletten*, *dat.* || Ende hi al onghewillech hevet mine man gemaect, ende benomen, dat si te wighe niet en comen, *Parth.* 1655. Die cume benamen, dat dandere niet in en quamen, *Sp.* I^3, 45, 29. Drie daghe heeft hi benomen, dat hem geen spise mochte toecomen, II^3, 4, 67. Corbohan te hant benam, dat kerstijnheit nemmee en quam ne gheene spisen vander zee, IV^3, 16, 71. Een loyfen . ., dat mede beneemt, dat hem alle die luchte niet comen en mach, die hem comen soude na inhout hoors briefs, *R. v. Utr.* 2, 109. Twine haddi sinen vrient benomen, dat hire niet an ware comen, *Sp.* III^8, 16, 63. Dat niemen en conde tien tide benemen, en quam tenen stride, Velth. II, 50, 37. Want sine liede hebbent benomen, dat hi dore dwout en vare niet, III, 37, 28. Beneemt, dat te hare niement en dar comen nare, *Lorr.* I, 311. Dat hem wart benomen daer, dat hi niet vulbringen mochte sulke zaken, *Franc.* 50. Waat hem gone dinc benam, dat hi ter herberge niet cam, 7169. Als of hi hem wilde hebben benomen, dat hi niet eerst voort ware comen, *Rijmb.* 2221. Die den onzuvren benamen, dat siere niet binnen quamen, 11633. Hi benam, dat van der zee geen nootruft comen en mocht, *Exc. Cron.* 101*d*. Benemen, dat den Brabanders geen vitalie comen en soude, 130*d*. Si benemt, datmen mit soedanighen gheen ghemenc hebben en sel, *Gest. Rom. c.* 11.

5) Door de weglating der ontkenning bij den afh. zin, ondergaat de beteekenis van *benemen* eene sterke wijziging; het neemt nl. den zin aan van *noodzaken*, *dwingen*. Benemen, dat is nl. eigenlijk *beletten*, *dat men iets niet doet*; *dat men anders handelt.* || Dese orloghe die benamen den Bertoenen, dat si met vreden lieten der Fransoysen steden, *Sp.* IV^1, 52, 34. Hoet hem benomen hadde Keye, dat hi sweech, *Lanc.* III, 11388; vgl. vs. 11339: (Keye) seide, dat hi swege daer of.

Aanm. 1. — Velth. V, 50, 32: „Die ander, die dit *benamen* saen", leze men *vernamen* in plaats van *benamen*.

Aanm. 2. — Bij *Mandev. f. 5b*: „Dine grote hovaerdicheit en moghen wi niet *benemen*," is *benemen* eene verkeerde vertaling van het lat.: „superbiam tuam summam *tollerare* non possum." De vertaler verwarde *tolerare* met *tollere*.

BENEN, bnw. Zie benijn.

BENEN (beenen), zw. ww. onz. Bij Kil.: „beenen, j. Flandr. *Schimpen*." Van *been* in den zin van een *beenen fluit* afgeleid, beteekent het eigenlijk *met een fluitje verlokken* (zie Ben. 1, 102*a*, en vgl. *erbeinen*, ald. en Lexer 1, 610); vervolgens *bedriegen* en eindelijk *hoonen* (dat in het Mnd. ook den zin van *bedriegen* had). Vgl. *Wap. Mart.* Gloss. op verbeenen; Kil., en vooral *Taalg.* 3, 269—279.

1) *Met woorden aanvallen*, *schimpen*, *schelden*. || Hierna ghevielt . . dat die heere van Gaesbeke sat met sier vrouwen ende at, . . ende sprac, dat niement soe seere int gemeene hem tegen en was, als allene her Everaert Tserclaes . .; die vrou van Gaesbeke daer op beende, als si hoerde dese dingen, *Brab. Y.* VI, 9066.

2) *Met daden aanvallen*, *een aanval doen op*. || (*Die verrader*) seide, dat men huten here liete roukeloos ende sonder weere swine loepen een groot ghetal . . ende hier up soude seere beenen van Valkenberghe die prueusche heere ende pinen nerenstelike seere te ghecrighene die proye, *Vl. Rijmk.* 6562. — Nog over in de Vlaamsche uitdr. duivelen en beenen, d. i. *tergen en schimpen* (De Bo 89).

BENEREN (beneeren), zw. ww. bedr. Van den ongebruikelijken grondvorm *neren*, mhd. *nern*, *neren*, d. i. *redden*, *genezen*, *behouden*, *voeden*; hd. *nähren*. Vgl. ohd. *nerjan*; got. *nasjan*, *nasjands*, d. i. *de Heiland*, en onze ww. *genezen* en *zich generen*. *Redden*, *behouden*, *zalig maken*. || Ic ne mach mi niet beneeren, of ic ne machse queeren, d. i. „ik kan *mij zelven* niet *behouden*, ik kan niet *zalig worden*, indien ik niet de verzoeking van mij kan afwenden." Over *queeren*, zie dat woord.

BENETTEN, zw. ww. bedr. Mhd. *benetzen*. Van *netten*, d. i. *nat maken*. *Nat maken*, *bevochtigen*, *besproeien*. || Gracie es den reyne (*d. i.* regen) ghelike, die dalende benet terderike ende trect ten wortelen saen, *Wap. Rog.* 976. Naer dattene doepzel hevet benet, 1487. Men seghet dat dese fonteyne benettet ghemenelike die plaetsen van al aertrike, *Nat. Bl.* XI, 55. Dese fonteinen sijn gewone tplein te benettene, daer si staen, IX, 124. Egypten, dattie riviere Nylus daer te siere tijd benet, *Rijmb.* 6374. Hoe haer wapen waren benet metten bloede ende besmet, Velth. IV, 43, 15. Vanden watere, dattu vins daer, benette dijn ansichte, *Vad. Mus.* 4, 320, 286. Dat elc met bloede al was benet, *Belg. Mus.* 1, 278, 60 (*Sp.* II[a], 14, 60). Eene flume loept uten Paradise ende benettet in vremder wise, *Sp.* I[1], 21, 13. Met sparswatere hise benet, II[1], 41, 41. Entie adren ontfaen dat saet ende benettense, *M. en Vr. Heim.* 1611. Du salt siin alse een benet hof ende als ene fonteine der watere, *Hs. v.* 1348, 248*c*.

BENEVENE (beneven, beneffens), bijw. en voorz. Uit *be* en *neven*; Mnd. *beneven*, *beneffens*; mhd. *benëben*.

Bijw. — 1) In de oorspronkelijke beteekenis. *Aan iemands zijde*, *naast*. || Dat hi daer ware doet bleven, en haddi den pilaer niet beneven, *Lanc.* II, 943.

2) *Langs iemands zijde*, *langs*. || (Si) vlouwen van groeten vare in de Schelde, die daer beneffens liep, *Cron. v. Vlaend.* 2, 192.

3) *In de nabijheid*, *in de buurt*, *nabij*, *bij*. || Flandrijs, die daer hilt beneven, *Flandr.* V, 164. Abraham groefse daer benevene in die twivoudeghe haghedochte, *Rijmb.* 2068. Daer stont sijn broeder beneven, 9206. Stant in den hole hier beneven, 5132. Int selve laec ende daer beneven was hem een levende visch gegeven, *Franc.* 4481. Met andren reliquien, die dair beneven laghen, *Sp.* IV[a], 48, 40 (*Aanh.*, 2de Partie, bl. 535).

4) *Tegenwoordig bij*, *aanwezig*. || Ghi weet wel dat ic daer beneven niene was, *Rijmb.* 24722. Es gracie metten quaden beneven, weder heeft hise niet beseven? *Wap. Rog.* 891.

5) *Benevens*, *behalve*, *bovendien*. || Oec beloefdi hem daer beneven . ., dat hi die ghelike doen soude dat hi dede, *Rijmb.* 25978. Ic wilt di gheven ende andre burghe daer beneven, 20007.

Aanm. — Herhaalde malen ontmoet men *beneven* (om te rijmen) op plaatsen waar het zonder den zin te storen, zeer goed kon worden gemist en waar de juiste beteekenis moeilijk is aan te geven, b. v. || Scheyden mach in dier naturen menich blyscap doen teschuren die van minnen comt beneven, Hild. 116, 11. Ghi naemt met u te uwen verdoene van uwen rechten goede beneven ende hulpt der kerken, daer si moet beven, *Oversee* 129. Die mi hadden ghesekert al . ., dat si souden sijn comen hier beneven, om mi te seggene, twaren, hoe si daer hadden gevaren, *Lanc.* II, 16058. (Si) cnielden up hare knien al omme de kerke beneven, *Franc.* 936.

Voorz. — Met den 3den nv., zeer dikwijls achter zijn nv.

1) *Ter zijde van*, *aan de zijde van*, *naast*. || Alsene die waert hevet gehord, ginc hi Waleweine saen beneven ende sprac, *Lanc.* III, 19177. (Hi) sach ten ingange beneven der dore lettren gescreven, II, 3487. (Hi) leidse siere ziden beneven ende hiltse een stic indier gebare, als oft soe sijn getrouwede wijf ware. Fortier die hem beneven stont, *Segh.* 9236. Alle dat met hem was ende hem beneven, 10388. Emmer blivic u beneven, *Wap. Rog.* 1316 Sit hier, Rogier, mi beneven, 1396. Ic wane wel dat si beneven deen den anderen ter stat waert reden, Stoke IV, 1510. — Beneven liggen, van landen, *aangrenzen*, *grenzen aan*. || Hem wart in manscap gegeven dlant, dat hem lach beneven, *Sp.* III[a], 89, 115. Dat hem die Grave van Henegouwe . . . leit beneven, Velth. V, 5, 11.

2) Figuurlijk. *Ter zijde*, *te hulp*. || Gewan hi hem beneven die Gallen, hi hopede gheval te hebbene omme verwinnen al, *Sp.* I[a], 16, 10. Dan sullen wi ons nemen beneven, *ons tot hulp nemen*, *ons toevoegen*, alle die macht die wi mogen ende sullen daermede henen togen te Logres waert, *Merl.* 22407. — Enen beneven wesen, *het ter zijde staan*. || Mer dat hem Vulcoen was beneven, die coninc waerre seker bleven, *Troyen* 1516. Wildi wesen hem beneven, si wilden hem West Vrieslant geven, Stoke II, 185.

3) *Langs de zijde van*, *langs*. || Doe sprac die here noch totin knecht: ganc ut op den weghen ende beneven den tunen, *langs de heggen*, *L. v. J. c.* 170.

4) *In de nabijheid van iemand*, *nabij*, *in de buurt van*, *bij*. || Dat vier scepe . . . van den besten sitten bleven up den zande hem beneven, Stoke IX, 894. Hadde hijs te doene, hem beneven, met hem te blivene ene stont, V, 868 *var.* Sire

(Gods) jeghenwordicheit es beneven dat was ende wert, *Wap. Mart.* III, 205: „al wat was en wordt *is bij* zijne tegenw., *ondervindt* haar". Ghejaghet hebben sy ons ende verdreven onsen fosseyden beneven, *Troyen f.* 78 *c.* (Si) togen beneven tstat van Aken ende verbranden . . . die dorpe, die omtrent Aken stonden, *Brab. Y.* VI, 10964. Den irsten die hem trac beneven, *die in zijne nabijheid kwam*, wederstont hi stoutelike, *Lanc.* II, 3584. Oec ne mach hi niet leven, hine si den watere beneven, *Nat. Bl.* III, 405. (Hi) hilt hem selven daer beneven die (*d. i.* dien) ridders, daer hi meest trouwen hadde toe, *Lanc.* IV, 11018. Alse die coninginne u es beneven, 401. Dies waren si hem beneven na den doot, *Franc.* 9602. (Doe) stac hyne, die hem was beneven, *Troyen* 1411. Dat den meinsche sonden ghesciet, es bi faeuten van gracien niet; soe bleve hem gherne beneven, *Wap. Rog.* 1080. (Doe) wart soe verheven metten vleesche Gode beneven, *Sp.* I⁷, 53, 68. Daer du Gode zijs beneven, *Lett. N. W.* 5³, 82. (Si) namen een lant hem benevene, dat langhe Gallo-Grieken hiet, *Sp.* I⁴, 16, 28. Zoo ook *ald.* 81; *Sp.* I⁷, 53, 43; I⁸, 65, 38; II⁴, 20, 143; I⁷, 13, 50; III⁸, 40, 8; 42, 43; IV¹, 21, 114; *Franc.* 4289, 4458, 4545, 5792; *Rijmb.* 11198, 23632. — Deze bet. kan somtijds in die van *op* of *in* overgaan. || Nemt armoniaco ende mede met melke in watre gewreven ende doet der borst al omme beneven, *M. en Vr. Heim.* 2040. Mijn lere laet di zijn beneven: hi mach di die ewighe vroude gheven, *Tien Pl.* 927.

5) *In tegenwoordigheid van*, *in gezelschap van.* || Gheerne so was hy hem beneven tallen tyden, waer hy mochte, *Amand* II, 3166. Dinen prochiaen dien seldi emmer sijn beneven, soe mach dijns wel werden raet, *Tien Pl.* 735.

6) *Nabij* (van den tijd), *ophanden.* || Dat hi zijn eenich kint, dor Sinte Fransoyse, dien hi mint ende wies feeste daer was beneven, hem levende wilde geven, *Franc.* 8663.

7) *Benevens*, *met.* || Dese Robbrecht quam ghevaren ende met hem in der scaren van Bloes die grave Steven ende Justaes hem beneven, *Brab. Y.* III, 847. Doe sente Stevene ende ses dyaken hem benevene ghecoren waren, *Sp.* I⁸, 25, 7. Dat een voghel . . . neemt met hem dat jonc verdreven ende voedet den sinen beneven, *Nat. Bl.* III, 120. Dat her Wolfaert bleef verdreven ende sine broeders hem beneven, Stoke IV, 765. Als tgedicht was ende gescreven, liet ic tstaen den andren beneven, Velth. V, 1, 59; „*met en benevens* de rest."

BENIDEN, st. en zw. ww. bedr. (*beneet* en *benijdde*); mhd. *beniden.* Reeds in het mnl. begon het ww. neiging te vertoonen, om zwak te worden, zooals het thans bijna uitsluitend gebruikt wordt.

1) Met eene zaak als voorwerp. *Iets niet kunnen velen*, *zich aan iets ergeren.* — *a*) Met den 4den nv. der zaak; soms met den 2den, b. v. *Rijmb.* 9336 (als in 't Mhd.). || Die vader wroegede Martine saen, want hi sinen heilegen wille benijt, *Sp.* III³, 28, 30. Die overmoet beneden seere alle die heeren, Heelu 1552. Die quaden beniden doeght, ende die oude benidet joeght, *Doct.* III, 507. (Herodes) beneet verde ende haette recht, *L. o. H.* 788. Die viant . ., die smenschen zalicheit beneet, *Lsp.* I, 22, 9. Quade tonghen sijn te beniden, *zijn niet uit te staan*, *Theoph.* 325; vgl. de *Aant.* — Vooral gebruikt met een onbep. vnw. (d i t, d a t) in den 4den nv. || Dit benijdde dus Reinaert, dat sire waren so vaste binnen, dat hire negheen ne conste ghewinnen, *Rein.* I, 340, „*hij kon het niet velen*, *het was hem een doorn in het oog.*" Dat sach die jonghelinc, diet benide, ende hem luttel goet verblide van der vriendeliker talen, *Belg. Mus.* 8, 98, 83. Nu seget ons die aventure, dattie coninc Waleweine beval sijn lant te achterwaerne al . . .; dit beneet Keye saen, *Lanc.* III, 18612. Dus quam die Hertoge irst in t lant van Limborch, ende stichte brant . . . .; dit beneden alle nu sere die Heren tusscen Mase ende Rijn, Velth. II, 44, 41. Hi regneerde XXXIX jaer. Dit benijden die kindere sijn, *Sp.* IV¹, 5, 50. Dat si bekeerden daer ter stede . . .; dit benijdden die quade Jueden, I⁸, 20, 5. Sulke benijddent sere, *Rijmb.* 20328. (Hi) trac dat spere ut gereeet, dat daer sulc beneet wel sere, *Lanc.* III, 11312. Doe quam een scalc, die viant van der hellen, die dit benide, *Ned. Proza* 32. (Hi) hiet hem willekom met een vriendelijk gelaet. Dit benijde Aymijn seer, *Heemsk.* 16.

b) Met een bijzin met d a t. || Om dat si (*de viande*) so zere beniden, dat hi (*de mensch*) ter groter vruechden zal comen, *Lsp.* I, 7, 11. Om dat sij benijdden zere, dat yemen soude op ertrike boven hem sijn of haers ghelike, *Wrake* I, 589. Omme dat si beneden, dat die hertoghe met vreden ende met groter rijcheit besat sijn lant, *Brab. Y.* V, 3689. Si beniden utermaten, *kunnen volstrekt niet velen*, dat hi tfolc Saterdaghes gheneest, *Lsp.* II, 36, 286. So dat deen benide seere, dat die andre met hem was heere, *Nat. Bl.* IV, 167. Die wise man en benijdt niet, dat eneghen mensche goet gesciet, *Doct.* III, 535. Hoe die duvel benide, dat Adam was int Paradijs, *Rijmb.* 585, *opschrift.* Dit was den arbeiders seer verdrietelijk en benijden dat hij so vele dede, *Heemsk.* 181. — De onb. wijs b e n i d e n wordt gebruikt in den zin van — *a*) *Jaloezie*, *afgunst.* || Ghi moghet riden bi siere siden alle u daghe sonder beniden, *zonder dat men u benijdt*, *C. en El.* 1025. Ende ic sach daer gheset den afgod des benijdens, *D. B. Ezech.* 8, 3 (*idolum zeli*). — *b*) *Kwaadaardigheid*, *nijd.* || Doet hijt oec up een beniden of in des landsheren onwaerde, men doe dien te hant ten swaerde, *Heim.* 554.

2) Met den 4den nv. van den persoon. Behalve in de tegenw. bet. (b.v. *Doct.* III, 503, e. e.)

a) *Iemand niet kunnen uitstaan*, *zich aan iemand ergeren*, *het land hebben aan.* || Ende oec die esele . . die goede clerke beniden . . , ende die dwaes benidet den man, die doghet ende wijsheit can, *Doct.* III, 503. Wien eest dattu benijds? *Rincl.* 918. Van den volke . . . bestu sware benijdt daer mede, „*odibilis factus es omni populo*", *Sp.* II⁷, 27, 67. Dat hi niemene benide, diene velle, ende van den stoele hale, *Wap. Rog.* 1862.

b) *Vijandig behandelen*, *bestrijden.* || Overmoet ende heer Dangier wouden mi beniden hier, so daden meest al dander mede, als si de verwaenthede van mi saghen also groot, *O Vl. Lied. e. Ged.* 305, 2121. Nu werden si van minnen verwoet, diere dompelike toe tiden; dit doet vrouwen beniden, *Wap. Mart.* I, 923. Si die kerstine gheloove ghewoone worden waren, begonsten benijt te werdene van den heydenen, *Amand* I, 3421.

c) *Mishandelen.* || Die menscheit (*van Christus*) liet hare . . . vaen ende beniden, doerboren hande, voete, siden, *Wap. Mart.* III, 326. Soe wart hi versmaet ende beneden van hem allen als een onghelovich mensche, die Gode lachter ghesproken hadde, Ruusb. 5, 219.

BENIDERE (BENIDER), znw. m.; vr. BE-

NIDERSCHE. Van *beniden* in den zin van *jaloersch zijn. Mededinger*, — *ster*, *naijverige*. || En wilt niet aenbeden vreemde goden, die here benidende; die benider is syn naem, *Exod.* 34, 14. Die here dijn God is een verterende vyer, God die benidere, *Deut.* 4, 24. Zoo ook 5, 9; 6, 15. God is heilich ende starcke benidere, ende hi en sal u sonden noch u misdaet niet vergheven, *Josua* 24, 19. Ende haer benidersseche quelledse en moeydese anxtelike, also sere dat si haer verweet, dat die here haer vroulicheit besloten had, I *Sam.* 1, 6.

BENIDERSCHE. Zie het vorige Art.

BENIDICH. Zie het volg. Art.

BENIDICHEIT, znw. vr. Van het niet voorkomende *benidich*, d. i. *nijdig*, *kwaadaardig*, gevormd als *besculdich*, *besondich*, enz., van *nijt* (niet *nidich*). *Nijdigheid*, *boosaardigheid*. || Dat gansche vervolch der parabolen . . . was teghens die benidicheit der Pharizeen, *Bern. S.* 103*d*.

BENIEMAREN (BENIEUMAREN), zw. ww. bedr. Van *niemare* (zie ald.).

1) *In opspraak*, *in een slechten naam brengen*. || Die anderwaerven verstolen goet coept, hi beniemaert hem selven, *Keuren van de vier Ambochten* (*a.* 1242).

2) *Beschuldigen*, *betichten*, vooral in het verl. deelw. beniemaert. Voor den samenhang der beteekenissen vergelijke men *berucht*, dat ook èn *beschuldigd* (van *beroepen*) èn *in een slechten naam staande* beduidt. || So wie dat.. verstolen goet coept en te voren niet en es beniemaert, hi sal weder hebben dat hire omme gaf, *ald.* Waer dat zake, dat eenich van hemlieden beniemaert ware van eenigherhande goede te coopene of vercoopene, dat schepenen voor hem den coopman zullen moghen ontbieden . . ende zullen den coopman zegghen, dat hi beniemaert es, *ZVl. Bijdr.* 5, 148 (= *Invent. v. Brugge* 2, 47).

3) *Verbreiden*, *bekend maken*, *rondbazuinen*. || Hi ghinc ute ende begonste te predekene ende te beniemaerne dat sermoen, also dat hi (*Jezus*) niet meer openbare in die stat mochte gaen, *Hs. v.* 1348, 182*a* (*Marc.* 1, 45). — Enen b., *het gerucht verspreiden*, *dat hij*. || Den naesten nacht daer naer, M. benieumaerde O., dat hij wel hondert man adde in sijn huus, *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss. 593*a*.

BENIJN (BEINIJN, BEINEN, BENEN), stoffelijk bnw. *Beenen*, *van been gemaakt*. || Hen was beinijn noch yvoren, *Cass.* 1684. Waert (*het oor*) beinen, en soude niet mogen vouden, *Hs.* Yp. 134*c*. — Ook in de bet. *beenig*, *als van been gemaakt*. || Die vissche hebben allegadre benine oghen ende starc dat vel, *Nat. Bl.* II, 16.

BENNE, *mand*. Zie BENNEVISCH.

BENNEN, voorz. Andere vorm voor *binnen*. || Bennen desen dat si dus spraken, *Cass.* 217. Bennen XX dagen van den tyde sijnre doot, *Gew. v. St. Truyen* § 16. Want meer liede heeft hire binnen danre bennen der stat sijn, *Lorr. fr.* III, 31. Bennen achte daghen daerna, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 768. Zoo ook *Lorr.*, *Nieuwe fr.* 45, 191. — Zie verder BINNEN.

BENNEVISCH, znw. m. *Visch*, *die bij de mand* (ben) of *het tal verkocht wordt*. || Die bennevisch ende mosselen salmen vercopen oostwerts vanden bancken, *K. v. Brielle* 36, 11. Alle . . die bennevisch te coep hebben, 37, 17. Vgl. 16: „van vier ben spierincx." Op beide plaatsen staat de bennevisch tegenover bacvisch, die bij het stuk wordt verkocht.

BENNINGE, znw. vr. *Anker* (?). || Soe wanneer .. de sciphere mit rade ende mit hengnisse der lude de waren in den scepe, de mastcorve of de benninghe slippern lete, *Overijs. R.* I[1], 25 en 125. De benninghe te ghelden, also guet alse hi si vallen leet to een ds. des sciphern rechte, *ald.*

BENODICHT bnw. Van *noot* (niet van *nodich*). De zuivere vorm is benodich, evenals *besculdich*, *bebloedich*, *besondich* enz., maar deze ging reeds in vrij ouden tijd in *benodicht* over (vgl. bij BESCULDICH en BESONDICH). *In nood verkeerende*, *nood hebbende*, *behoeftig*, *armoedig*. || Si die den armen gheven, en selen niet benodicht sijn, *Doct.* I, 655 *var.* Niemand es zo ryke, hyne mochte noch ryker werden; ende niemand es zo benodicht, hyne mochte noch wat keytivigher zyn, Boëth. *f.* 52*b*. *aangeh. op* Stoke, Dl. 1, bl. 613. Die borgermeesteren, scepenen, raedt, hooftluden . . hen zoo benoodicht ziende, Nijh. 6, 321.

BENOEGEN (BENOGEN), zw. ww. onz. Mnd. *benogen*; Kil. 46: Benoeghen, j. ghenoeghen, placere (onz.) et satisfacere (bedr., vgl. Lübben 1, 233). Zie ook Oudem. 1, 506 en vgl. 5, 63: onbenoegen. *Genoegen nemen in iets*, *tevreden zijn met iets*. — De onbep. wijs als znw. gebruikt. *Genoegen*, *tevredenheid*. || Dat dye selve tot des jonckeren und den (*l.* der) schepenen benogen syne upgelachten broicke vol uth betalt hefft, Racer 5, 311.

BENOEMEN, zw. ww. bedr. Mnd. *benomen*; mhd. *benuomen*.

1) Enen, iet —, *uitdrukkelijk*, *met name noemen*. || Dat sy in der saken, daer syn Genade in benoemt ware, geen schout en hadden, Matth. *Anal.* 3, 345. Sy had hoor benoemde goeden ende aenval . . verbonden . . in hillixvoorwaerden voor den ongheboren, *R. v. Utr.* 2, 165. Alsoe sy hier myt namen benoemt syn, *Rek. d. Buurk.* 55.

2) *Uitdrukkelijk aanwijzen*. || Soe bewisen wi hen ende benoemen jaerlecx dusentich pont van diere jaerliker renten, die si ons belooft hebben, te ghevene viertich jaer naestcomende, die scade ende dien cost mede te gheldene, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 619.

3) *Bepalen*, *afspreken*, alleen in het verl. deelw. || Dat sy in syn hulpe quamen op eenen benoemden dach, Matth. *Anal.* 3, 83. Dat si op enen benoemden dach te Leyden quamen, 122. Op een benoemden dach te vechten om den seghe, 161. Dat hy uytcomen woude ende striden tegen hem op een benoemt velt, 270. Borghe . ., die men lovede opten benoemden tyt te lossene, 312. Op een benoemden tyt by haer gewapent te comen, 362. (Si) quamen tegen malkander op enen benoemden dach, *Clerc* 36. Zoo ook 44 *var.* (Hi) beloofde hem te wille te wesen tot eenen benoemden tijt, *Exc. Cron.* 206*c*. Weer enighen van hem erve off ghuet off huijs ghegeven, dat in sijnre medeghaven is op benoemt gelt gherekent, *Overijs. R.* I[1], 96 (vgl. bl. 3: op benomt ghelt).

BENOORDEN (BENOERDEN). Zie BENORDEN.

BENOOT (BENOET), eig. verl. deelw. van het ww. *benoden*. Mhd. *benoeten*, d. i. *in nood brengen*, doch uitsluitend als deelw. bnw. gebruikt. *In nood verkeerende*, *in nood*, *in gevaar*. || Here, waer saghen wi di benoot so sere, *Rijmb.* 25801. So benoet ic se alle liet, die vive en moghen den sesten niet ghewapenen, al droeghen si over een, *Parth.* 1746. (Hi) sloech coenlijc in den rinc, daer hi benoet sach den jonghelinc, 4592 (ten onrechte heeft Bormans op de laatste plaats het woord *benoet* in den tekst door *benaut* vervangen).

BENOOTEEDEN, zw. ww. bedr. Enen —,

iemand tot het doen van een eed dwingen, *hem een eed opleggen*. Vgl. NOOTEEDEN. || Soe salmen sie doen toeven (*gevangen zetten*) ter tyt toe dat sy oer koer beset heben ende sy (acc. pl.) voert te benoteden na den statrechte ende wilkoer, Racer 6, 87.

BENOOTHEIT, znw. vr. In beteekenis ongeveer met *benauwdheid* overeenkomende, maar een ander woord; zie BENOOT. *Nood*, *gevaar*, *angst*. || In pinen, in benootheden, in anxten, in plaghen, in karkeren, *Hs. v.* 1348, 63*b*.

BENORDEN (BENORDE(N), BENOORDEN, BENORT), voorz. met den 3den nv. *Benoorden*, *ten noorden van*. || Artur van Bertaengen, die alle de lande benorden Spaengen ... vromelic wan metter hant, IX *Best.* 356. Al dat lant dat leghet nu benoorden berghe van Moniu, *Alex.* V, 1075. Cume so bleef eenege port bewest den Rine, benort den berghen, sine gingense dore ergen (= eriën), *Sp.* III⁴, 2, 12. Benorder havene, Stoke IX, 177. — Soms ook als bijw. *Aan de noordzijde*, b. v. Nijh. 4, 36.

BENOSEN, zw. ww. bedr. Kil. *nocere*. Van *nosen* (zie ald.). *Benadeelen*, *beschadigen*. || Want ghi benoost ende belast waert seere in desen, dat hi u wilde bistendich wesen, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 34, vs. 45. — Later werd benoost een bnw. Vgl. Oudem. 1, 506.

BENOTELEN, zw. ww. bedr. *Op schrift brengen*, *stellen*; *notuleeren*. || Dat alle saken, die bekalt ind opten voirgehalden dachfairden benotelt sijn, van onsen gen. heren voltagen . . weren, Nijh. 6, 55 (*a.* 1493).

BENOUWEN, BENOUWINGE. Zie BENAUWEN, -INGE.

BENTDIJC, znw. m. Van *bent*; ohd. *bant*, *banz*, d. i. *gouw*, dat nog in enkele plaatsnamen (*Teisterbant*, *Brabant*, *Suifterbant* (Lübben 1, 150) over is (?). In verschillende plaats- en persoonsnamen komt *Bent* voor: *Benthuizen*, *Bentfort*, *Bentveld* (bij Haarlem), *Bentheim* enz. || Alle meijnewercken onder die schouwe gheleghen ende dat meijnewerck oestwert aen den bentdijc liggende, sullen die zwoern berichten, *Overijs. Dijkr.* II¹, 19.

BENTE. (?) Eene plaatsaanduiding. || Item soe sullen alle dijken baeven breet wesen XVI voet ende op die benthe twelff voet . . . Ende die middesweterijnghe op die benthe neghen voet, ende alle zeegraeven acht voet, *Overijs. Dijkr.* II¹, 10.

* BENUNNE. Verkeerde lezing Brugm. 2, 288: „Een yeghelic neme dat hi vermach ende can, ende benunne also vele als hem God gav." De verklaring aan den voet der bladz. *make zich ten nutte* beantwoordt niet aan den vorm van het woord, dat geene verklaring toelaat. Men leze *beminne*, dat van *benunne* in de hss. slechts door de punt op de *i* onderscheiden is, en vatte het op in de bet. *tevreden zijn met*. Vgl. gr. ἀγαπᾶν en fr. *aimer*.

BEOOGEN (BEÖGEN), zw. ww. bedr. *Verwachten*. Vgl. Kil. beooghen, *aspicere*, *observare*. Ons ww. *beoogen* heeft de bet. van *bedoelen* aangenomen. || Ende wij . . . gene temelicke behulpinge synre goedertierentheyt beoogen en mogen, noch en hopen te vercrygen, Matth. *Anal.* 3, 645.

BEOOSTEN (BEOESTEN, BEOISTEN), voorz. met den 3den nv. *Ten oosten van*, *beoosten*. || Een dal beoisten vliete, *Rek. v. Zeel.* 1, 99.

BEOOSTHALF, bijw. Van *be* en *oosthalf*, d. i., *oostzijde*. Zie op HALVE. *Gelegen aan de oostzijde*, *oostelijk*. || Anderhalf ymet... beoesthalf an die vive ymete vorseid, *Vad. Mus.* 5, 287.

BEORDINGE (BEHORDINGE), znw. vr. Waarschijnlijk te lezen *beordeninge*. Hetzelfde als het bastaardwoord *ordonnantie*, waarmede het verbonden voorkomt. || Over mids dese ordenanche ende dese behordinghe, so willen wi Jan hertoghe, dat Jan Berthout quite si, *Brab. Y*, dl. 1, bl. 695. Vgl. het mnd. *beorleven* = *veroorloven*; *beorsaken* = *veroorzaken*.

BEPALEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bepalen*.

1) *Van palen voorzien*, *met palen versterken*, *vooral tegen den golfslag*. || Elsen hout . . . die meren binnen mede te bepalen, Mieris 2, 214*b* (*a.* 1319). Dat dese hoijmaden . . over mennigen jaren . . beslaegen ende bepaelt lant is gewest, *Etst. v. Dr.* 162.

2) In de tgw. bet. Zie BEPALINGE 2).

BEPALINGE, znw. vr. — 1) *Omtrek*, *cirkel*, ook *grens*, *grensscheiding*; fr. *rayon*. || Binnen der eerster bepalinge, beginnende an de craen ende zo voort dezelve zijde alomme, streckende buyten der ouder gracht, zoo voort rondomme commende van Bakenesse tote an de craen, Wiel. *Instr.* 179, 20. Dander (*huizen*) staende binnen de tweeste bepalinge, *ald.* Dese scheydinge ende bepalinghe van der voirss. watere, Racer 6, 122. Een twist ende schelinghe . . . van bepalinghe des waters, *ald.* Den de bepalinghe... wel kundich was, 123; vgl. ald. „dat ghescheyt des waters voirscr." Beruerende bepaelinge ende uttganck mijns g. h. van Utrecht . . . ende den heren van Ruenenlande, *Etst. v. Dr.* 212. Wijsen de droste ende etten sulcke bepaelinge an mijnen g. h. van Utrecht, *ald.*

3) *Omschrijving*, *duidelijke aanwijzing*. || Oec bewijst hijt mitten bepalinghe van sinen brief, datter Vranc Vroede aen de overside naest gheleghen is mit siinre hofstede, *R. v. Utr.* 2, 220.

BEPANDEN (BEPENDEN), zw. ww. bedr. *Panden aan*, *beslag leggen op*. Kil. oppignerare. || De lanthere mach des lantsaten guet bependen voer sine huere eer he uten huus, kelner, camer of love vaert, *Stadb. v. Gron.* VII, 11. Dat Koep oer gelt under Roeleff Huisinge bependen mach (d. i. *beslag mag leggen voor het geld*, *voor de vordering*), *Etst. v. Dr.* 5. — Ook overdr. in de bet. van *becommeren* (z. ald.). *Belemmeren*. || Soe moegen de understen de oeversten oer water niet bestoppen noch bependen, *Etst. v. Dr.* 148.

BEPEISEN, BEPEINSEN (HEM). Zie HEM BEPENSEN.

BEPENSEN (HEM), BEPEISEN, BEPEINSEN. Wederk. ww. Van *pensen* (zie ald.). Hetzelfde als hem bedenken, met welks opvattingen die van *hem bepensen* groote overeenkomst hebben (zie ald.). In het Mhd. en Mnd. niet in gebruik.

1) *Peinzen*, *in gedachten zijn*. || Parthonopeus verstont se (*de tale*) wale, ende bepeinsde hem een lettelkijn; mettien brac van der herten sijn een suchten, *Parth.* 2015.

2) *Zich bedenken*, *ergens over denken*, *nadenken*. || Die hem bepensde ende rieter toe, datmen sonde kiesen doe den jonghen Grave van Hollant, Stoke III, 797. Si was hoofsc ende goedertiere ende bepeinsde haer harde schiere ende dachte hoe si mochte verwerven, dattie joncfrouwe niet sonde sterven, *Flor.* 403.

3) *Bedenken*, *bij zich zelven overdenken*. — Ic bepeinse mi, *het komt bij mij op*, *het komt mij voor den geest*. || Mettien bepeisese hare dats (*l.* das), hoe grote scande het ware, *Limb.* III, 591. Hi bepenst hem menechwerf: O wi, ende oftic nu ware rike, *Lanc.* III, 25639. Niemen diet sach openbare, ne bepensdem niet van dien, dat hem tselfs soude ghescien, *Rijmb.* 32894. Twi en haddic

mi bepeinst te voren, dat ic an enen Jode bet gheloefde dan ane mine wet? *Theoph.* 748.

4) *Bedenken*, *overdenken*, *overpeinzen*, *zich rekenschap geven.* || Die hem wel bepeynsen soude, wanen hi quame ende waer hi soude . ., hi soudem te bat houden van sonden, *Wrake* III, 2273 (*Teest.* 3884).

5) *Bedenken*, *overleggen.* || Bepeyst du (*l.* di), wies wiltu beginnen *Rincl.* 476. Doe sprac een van hen die Cayphas hit . .: ghi ne wett nit noch ghine bepeinst u nit, dattet orborlec es, dat een mensche sterve vor alt folc, *L. v. J. c.* 184. Alse men u levert din gherichte, en bepeinst u nit, hoe ghi mogt antwerden, want ic sal u gheven redene ende . . wysheit, *c.* 195.

6) *Bedenken*, *indachtig worden*, *zich te binnen brengen.* Ic bepeinse mi, *ik herinner mij*, *het schiet mij te binnen.* || Mettien bepensese haer van binnen, dat si tierst segghen soude hare benedixie, *Limb.* I, 672. Doen si hadden gedaen, bepeinsden si hem saen, dat si nie en gaven haren coninc te prosente ghene dinc, VI, 2557. Hine mochte niet gepeisen, wie si was nochdoe, soe dat hi hem bepeisde doe, dat dat die selve joncfrouwe was, dine van den venine ghenas, *Lanc.* II, 30389. (Petrus) begonde te wenen bitterlike ende bepensde hem serichlike, wat sijn mester hadde geseit, *L. o. H.* 2298.

7) *Zich bedenken*, *tot andere gedachten komen*, *berouw hebben.* || Somwilen bepensdem die man, ende keerde tsinen weldaden dan, *Sp.* I[v], 66, 19. Doch bepensde hi hem ter stede ende keerde tsire herte daer (*hij keerde tot zich zelven in*), ende liep den andren naer, ende heeftene mildelike vorsien, *Franc.* 184. Bepeinst u wel ende beliet volcomelijk van uwen sonden, *Beatr.* 980.

8) Het verl. deelw. bepeinst wordt gebruikt

a) Als bnw. Met ener sake bepeinst, *van iets vervuld in zijn geest*, *in zijne gedachten.* || Alse nu loepen, alse nu staen, dat bediet, . . dat een mensche moet zijn gheveinst ende met quader loste bepeinst, *OVl. Ged.* 2, 61, 57.

b) Als deelw., in verbinding met de ww. sijn en werden (vgl. BEDACHT SIJN en WERDEN).

A. Bepenst werden, *een besluit nemen*, *zich voornemen*, *een plan maken.* || Bohort werd bepenst also houde, dat hi eten soude borne ende broet, soe dat hi water ontboet, ende maecter soppen in daer nare, *Lanc.* III, 6554.

B. Bepenst sijn.

α) *Door nadenken tot een besluit komen*, *besloten zijn.* || Dat herde wel was die coninc tien tiden bepenst van dier dinc, ende hi seide, dat hi daer toe gerne wilde acorderen, *Lanc.* II, 1793. Ghy en syt hierop niet wel bepeinst; om dat een deel hevet gheveinst ende vertellet haren droem ende ghy daerom nemet goem, en varic niet ute! *Troyen* 5992; „gij *zijt* hieromtrent niet *goed besloten*, op dit punt *handelt* gij niet *verstandig.*"

β) *Door nadenken tot het begrip komen*, *begrijpen.* || Hi weende erstelike want hi was wel bepenst das, dat tgene theilege grael was, daer hi af hadde gehort tale, *Lanc.* II, 17745. Die joncfrouwe was bepeinst schiere, *Flor.* 2943; „*zij had een vlug begrip*, *was zeer gevat.*"

Aanm. — Thans is nog slechts het bedr. ww. *bepeinzen* in gebruik.

BEPEKEN (BEPECKEN), zw. ww. bedr. Van *pec* (in den verbogen nv. *peke*). Kil. bepecken, *picare*, *pice oblinere.*

1) *Met pek besmeren.* || Dat vat was buten belijmt ende bepeect ende begrijmt, *Rijmb.* 3467 (*var.* bepect). Dandere (*koffers liet hij*) buten bepeken, *Sp.* II[v], 6, 69. Doe dede hi de bepecte ontsluten, 97. Hi hadt daer ghebracht so veel meels, dattet scheen te sijn eenen groten berch, ende dat was in sacken bepect, dattet die regen niet letten en mochte, *Exc. Cron.* 285*d.* Zoo leest men bij Fruin, *Bijdr.* 9, 37: „Een schip te vercalfaten, te bepeken, te teren."

2) Overdrachtelijk. *Als met pek besmeren*, *bezoedelen.* || Ende uwen hals niet so haerde swart bepeket no bezinghet, *Brand.* 1002.

BEPINEN, zw. ww. bedr. Het transitieve *pinen.* (zie ald.). Met den 4den nv. der zaak.

1) *Handenarbeid voor iets verrichten*, *werk doen ter verkrijging van iets.* || De rykepynders waren up Sint Jan brug ende bepinden het goed van ghewichte, het is te zeggen het goed dat ten weeghuse kwam, *zij behandelden geheel dat goed*; *laadden*, *ontlaadden* en *vervoerden* het, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 12. Vgl. 4, 439. Die das te makene pleghet hole, daer hi in rusten sal, so comt die vos ende onsuvert al; aldus bepijnt menech tgoet, dat een ander al verdoet, *Nat. Bl.* II, 3903. Die gene die mit sire pine . . voet den lichame sine ende nuttet, als bepijnt es, die es salech, *Lucid.* 3405 (de bedoeling is blijkbaar: „die (*de spijs*) gebruikt, als hij (*de landbouwer*) er werk voor verricht heeft", maar aan de woorden zal wel iets ontbreken. Denkelijk moet men lezen: Ende nuttet *die spise* als*i* bepijnt es). Dat liede zwaer bepinen met handen, dat eten zi met bloedighen tanden, Praet 2139. Ic sende u te oestene, die ghi niet ne bepiindet, maer andere bepiindent ende ghi sijt in hare pine ghegaen, *Hs. v.* 1348, 85*d* (*Joh.* 4, 38).

2) *Moeite doen voor iets*, *zijn best voor iets doen.* || Dattu beghers, bepijnstuut yet, *OVl. Lied. e. G.* 505, 395. Die daer goet laet, daert es bestaet ende wel bepijnt, *Belg. Mus.* 1, 128, 19 (d. i. die goed nalaat aan hen, bij wie het goed besteed is, en die er hun *best* voor *gedaan hebben*, d. i. die het *verdienen*). Dat men . . . den dijcscepenen . . van den scauwene ghelden sal elken achter dat hijs bepinen sal, *naar dat hij moeite er voor zal gedaan hebben*, d. i. *verdienen zal*, *ZVl. Bijdr.* 6, 368.

3) *Pijn*, *moeite*, *verdriet van iets ondervinden*, het *bezuren.* || Ende voer tot Sint Katrinen dat sijn lijf moeste bepinen, *Claghe* 50 (Gelre, *Wapenb.* 58). Vgl. bekermen en besweten.

BEPLATEN, zw. ww. bedr. Van *plaet*, d. i. *schoeiing* (zie ald.). *Den waterkant met palen en planken voorzien tegen het wegzakken en afspoelen van den grond*, *schoeien.* || Alle erve, die gheleghen sijn binnen der vrijhede van Leyden up enige wateren, die sel men beplaten eer men ze behuyst, *Leid. Keurb.* 4, 11. So wie binnen der vrihede van Leyden maken wil enighe werve uten Riin jof wt enighen graften . ., die sel dat erve eerst beplaten, 89, 9. Van erven te beplaten bi den wateren, 90, 11.

BEPLEITEN, zw. ww. bedr. In de latere middeleeuwen in gebruik gekomen naast en in de bet. van *bedingen* (z. ald.). *Bepleiten.* || Protagoras leerde hem dat hi ghelijc een goet meester alle saken bedingen ende bepleyten couste, *Proza-Sp.* 67*a.*

BEPROEVEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mhd. *beprüeven.* Van *proeven* (zie ald.).

Bedr. — 1) *Ondervinden*, *ervaren.* Vooral gebruikelijk in het deelw. beproeft, dat als bnw. gebruikt wordt in den zin van *ervaren*, *die veel ondervinding heeft.* || Men sal gheloven den beproefden man, *MLoep* 1, 180. Vgl. BESOCHT en de lat.

spreuk: *Experto crede magistro* (*Limb.* XI, 456).

2) *Onderzoeken* (= het mnl. *ondervinden*). || Dat zi (*de schepenen*) beproeven ende ondervinden souden in elke jeghenhade ende overscriven den here van Moermond alle die ghene, die ghegoed waren tote 100 ₣, *Rek. v. Zeel.* 2, 378.

3) *Bewijzen*, *overtuigend aantoonen*. Fr. *prouver*; lat. *probare*. || Wilt oec Verginius ende sijn geslechte wederseggen, dat hi en can, ic wilt beproven met menichgen man, *Rose* 5400. Meester, sijn si dan alle verloren, die gelt hebben in haer ghewout? ic weet dat herde wel te voren, dat ghijt qualijc beproeven soudt, *Vad. Mus.* 2, 170, 145. Ende dat beproeven si aldus mitten scriften in hare spraken, niet int latine, *Mandev.* 30*b*. Wive, ochte man, die men beproeven mach, dat kauwetstern (*lasteraarster*, Kil.) sijn, zal men bannen seven jaer, op horen nose verloren, *Cor. v. Antw.* 6, 26. Also menichwaerven, als ons Bailliu of onse Scout dat mit rechte op hem beprouven conde, *Priv. v. Brielle* 2, 89. Daer ment der (*l.* ter) waerheit beproeven conste, *Gesch. v. Antw.* 2, 631.

AANM. *Parth.* 4791 (*Hs.*) zal beproeven wel eene verkeerde lezing zijn. De tekst heeft de veel betere lezing *bespotten*.

WEDERK. — Hem beproeven, eig. *zich toonen*, *bewijzen*, en bij uitbreiding *zich gedragen*. || Alst (*kind*) hem dan alsoe beproeft, dattet boesheit achterlaet . . ., die vader salt dan bet ontfaen, dan oft des nye en hadde begonnen, Hild. 115, 140. Kinder die hem soe beproeven, datse die vader node siet, dien laughet totten vader niet, 244, 78.

BEQUAME (BEQUAEM, ook BECAME (*Franc.* 9949 e. e.; vgl. het praet. *becam* van *becomen*)), bnw. en bijw. Mnd. *bequeme*, *bequame*; mhd *bequæme* van *becomen* (zie ald.).

Als BNW. —

A. Van *becomen* in den zin van *behagen* (B, 2). *Aangenaam*, zoowel gezegd van alles, wat door zijne *uiterlijke*, als door zijne *innerlijke* hoedanigheden behaagt; van alles, *wat de zinnen streelt*, zoowel als van datgene, *wat iemands geest boeit.*

1) *Aangenaam voor het oog*, *lief*, *schoon*, *liefelijk*, *bevallig*, *mooi*. Van personen, dieren en zaken. || Een schone maghet, seer bequaem, Perna was horen rechten naem, *MLoep* I, 829. Hi hadde een dochter zeer bequaem, lustelyck, scoen, 556. Irundo, dats der swalewen name, swart van plumen ende bequame, *Nat. Bl.* III, 2255. Der tortelduven, een reine voghel ende bequame, 3377. Eene scone stad haddic gemaect, vele bequame ende wel geraect, *L. o. H.* 4405. Smaragdus es der miranden name, van groenre vaerwe bequame, *Nat. Bl.* XI, 1025. (*Theseus*) hadde enen zoen, wael becant, scoen, ghelatich ende bequaem, *MLoep* III, 446. Ic (*Simeon*) ontfinc, bequame ende scone, Jhesum Cristum, den Gods zone in mine arme, *Lsp.* II, 36, 1385. Mariagnes die so bequame van scoenheit was boven alle wijf, *Sp.* I•, 24, 46. (Si) goten een beelde bequame van copere, III•, 21, 26. — Vooral in de verbinding scone ende bequame, waarin *bequame* nu eens eene versterking van *scone* en daarmede gelijkbeteekenend is, dan weder op de innerlijke hoedanigheden ziet, en door *lief* moet worden weergegeven (zie onder 5). Welke der beide beteekenissen bedoeld is, is dikwijls moeilijk uit te maken. || Doe God onse here Adame ghemaect hadde scone ende bequame, *Doct.* II, 1739. Sy droech hem goede minne, om dat hi schoen was ende bequaem, *MLoep* III, 532. Quercus dats der eiken name, een scoen boem ende bequame, *Nat. Bl.* V, 743. Ene maghet ghaf men hem saen, die vroet was, scone ende bequame, *Rijmb.* 2094. (*Maagden*) die scone waren ende bequame, 6180. Syn wyf was scone ende bequame, 7952. (*Abygail*) was wijs, van woorden soete ende daer toe scone ende bequame, 9564. Uwen sconen, soeten lechame, die so scone es ende so bequame, *Wal.* 8297. (*Wonden*) scone ende bequame, *Franc.* 8056. Hoort hier die selve groete scone, bequame ende soete (nl. *Ave Maria*), *Lsp.* II, 42, 1. Met miraclen scone ende bequame, *Sp.* III•, 1, 20. Een voghelkijn scone ende bequame, *Nat. Bl.* III, 2644. Van plumen scone ende bequame, 3130. Cyclada dats der crekelen name, some vintmense scoen ende bequame, VII, 508. Allec dats des harinx name, een visch scone ende bequame, V, 95.

2) Van onstoffelijke zaken. *Rein*, *heerlijk*. || Sine claerheit bequame, keerde hi (*God*) te hant op Adame, *Lsp.* II, 36, 1747. Doe voer die ziele bequame uut Marien lichame, in Jhesus, haers zoons, scoot, II, 57, 35. Sijn anschijn, dat bequame hemelsche licht, bespuden sij, *Vad. Mus.* 2, 434.

3) *Aangenaam* voor den *reuk*, het *reukorgaan streelende*, *lekker*, *welriekend*. || Omme dat syn roec es bequame, *Nat. Bl.* V, 1103.

4) *Aangenaam* voor den *smaak*, *lekker*. || Lepus es des hasen name; sijn vleesch es vele lieden bequame, II, 2564. Ostrea dats des oesters name, ghesont visch ist ende bequame, V, 815. Morus dats des moerboems name, sine vrucht die es bequame, 523.

5) Van het *karakter*, de *innerlijke eigenschappen* gezegd. *Aangenaam*, *lief*, *beminnelijk*. || Van goeden seden ende van levene bequame, *Sp.* II^{3}, 31, 16. Vgl. verder het onder 1) bij scone ende bequame aangemerkte. — Ook in den voc. gebruikt van den aangesproken persoon, evenals ons *lief*. || Lof ende danc, God here bequame, soe moet u ewelic toe vloyen, *Blisc. v. M.* 780. Die ridder seide: Nu segt, bequame, hoe es uwe kerstine name, *Sp.* I^{7}, 74, 41.

6) Met eene door den 3den nv. of een voorz. uitgedrukte bepaling. *Aan iemand aangenaam*, *gezien bij*, *dierbaar aan*, *welgevallig*.

a) Van personen. || (Hi) ware in alre wijs Gode bequamere dan du sijs, *Franc.* 2941. Dat hi vele waerder waren ende bequamer . . . Gode van hemele onse here, 3154. Om onsen here te sine became, 9949. Die dochter was hem zeer bequame, *MLoep* IV, 1116. Hi (*de steen*) maecten behendich diene hout, bequame den lieden, staerc ende stout, *Nat. Bl.* XI, 1255. — Ook met weglating van den 3den nv., als bekend verondersteld of anders uitgedrukt. || Hi (*de droeve*) en es nerghen bequame, *Doct.* III, 1364. Hi (*de agaat*) maecten bequame ende lief, *Nat. Bl.* XII, 57.

b) Van zaken. *Aangenaam*, *dierbaar aan*; iet is mi bequame, *het doet mij genoegen*, *het is naar mijn zin*. || Segt welc u bequamer si, soe tanesiene uwe vriendinne, soe gepens van uwen sinne, alse gi bi hare niet en sijt, *Cass.* 1552. Daer omme sijn u die selve wort soe bequame . . dat ghijs wet elken danc, *Beatr.* 546. Segt uwen wille in Gods name, hi sal mi siin herde bequame, *Limb.* VI, 1541. Dinghen, die den oghen wel ghelinghen of der herten sijn bequaem, Hild. 223, 10. Dat si (*de jeeste*) bequame moete wesen hem allen diese hoeren lesen, *Limb.* XI, 7. U soe waren bat bequame, *beter*, *meer naar den zin*,

scone ghewade ende goede cleder, *Beatr.* 264. Selke (*bloemen*), die haer bequame wesen, *Flor.* 2901. Dienst, die u bequame dochte, *Rose fr.* 254, 89. Die dienst, die de goede doet, es Gode bequamer, *Lsp.* II, 52, 37. Sijn dienst was Gode so bequame, *Rijmb.* 21482. Dat u mijn sterven soe si bequame, *Belg. Mus.* 1, 117. God (l. *Gode*) is bequamer rechten rou van sonden dan alle die bedevaert, *Stemmen* 38. Dat woert was Gode bequamer, Ruusb. 3, 93. Ic ontfa . . . uwen heyligen lichame, die is my soete ende bequame, Ruusb. 5, 14. Boesheit nyemant en is bequaem, *MLoep* I, 3175. Desen name was hem harde wel bequame, *Theoph.* 141. Dese wort sijn hem bequame, Bruun, ende daden hem so sochte! *Rein.* I, 620. Want si (*mildheid*) Gode bequame sy, Velth. I, 33, 73. — Vooral met het onb. vnw. het (dat) als ondw. Het is mi bequame, *het is mij aangenaam*, *het is mij lief*, *het is naar mijn genoegen*, *ik heb lust*, *ik ben genegen*, *ik wil.* Alst u es bequame, *als het u belieft.* || Waert dat u bequame ware . . ., men soude mi niet verdriven. Maer es dat sake dat u es leet, ic rume die herberge gereet, *Ferg.* 832. Alst onsen Here was bequame, so wan hi an hare enen sone, *Rijmb.* 15160; „toen het *met* Gods *raad overeenkwam*, toen God het *wilde.*" Ridder, eist u bequame, nu secht mi wies ghi u gheneert, *C. en El.* 487. Dat was hem allen wel bequame, dat hi ontfinc den groten name, *Ferg.* 249. Dat het ware hare bequame, dat soene te manne name, *Sp.* I[a], 11, 43. Vrouwe, sint u es bequame, soe doe ict gherne, *Limb.* VI, 1011. Dat ware mi vele bat bequame, 1321. Ic moneghe jou, dat moete bequame Gode sijn ende sire moeder mede, *Wal.* 4100. Het es mi bequame, wat soe mi doet, 7733. Hets mi bequame van jou, ruddre, 4580. Dat was Fransoyse zere bequame, *Franc.* 4602. Zoo ook Hild. 1, 37; 58, 172; 119, 185; 202, 255; *Tien Pl.* 2189; *Ferg.* 1041; *OVl. Ged.* 2, 51 *b.* — Ook in verbinding met andere woorden (bnw. of znw.), waardoor de bet. van *lief* nog duidelijker aan het licht komt (vgl. boven *Ferg.* 832: *u es bequame — u es leet*). || Meneghen waest bequame ende lief, *L. o. H.* 795. Ic wilde wel, here, waert uwe bedarve ent u bequame ware ooc, here, dat ghi ons blevet emmermere, *Wal.* 2534. Opdat u wille es ende bequame, ic bidde u, segt mi uwen name, *Lansl.* 455. Waert u wille ende bequame, so soudic gherne uwe name weten, *Wal.* 2779. Oft u wille es ende bequame, 5318. Eest hen bequame ochte verdriet (*lief of leet*), si moeten haer vonnesse horen, *Lorr.* V, 176.

Aanm. — In plaats van den 3den nv. vindt men somtijds een voorz. gebruikt, nl. vore (d. i. *voor het aangezicht van*) en met (d. i. *bij*), maar alleen, wanneer er van God gesproken wordt. || Mi dunct, dat weldoen, vrolijc sijn, twe punte sijn van hoghen naem . . .; daer om sijn si vor Gode bequaem, *Vrouw. e. M.* VI, 57. Wie na hem laet goeden name, dat hi vore Gode es bequame, *Doct.* III, 317. Ongheveinst in elker stede, dits met Gode bequame sere, III, 1200. Ontfermicheit . . , die vor den here es soe bequame, *Blisc. v. M.* 983.

B. Van becomen, in den zin van *passen* (ald. C).

I. Absoluut.

7) *Aan het doel beantwoordende*, *gepast*, *geschikt*, *netjes.* || So bequame waren haer woert, *Wrake* I, 1564.

8) Bij uitbreiding. *Goed in orde*, *ongeschonden.* || Dese heilege lichame was vonden suver ende bequame, *Sp.* II[a], 49, 43. Na den brande vonden si bequame gheheel den heilegen lichame, II[a], 59, 5. (Herodes) maecte elken (*muur*) also bequame, *Rijmb.* 31291.

II. Met eene bepaling in den 3den nv.

9) *Passende voor*, *in overeenstemming met.* || (Den doode) gaf sijn goede sone alsulke eere, alsulke werden, alse bequame es der erden, *Sp.* III[a], 75, 66.

III. Absoluut of met eene bepaling in den 3den nv.

10) *Heilzaam*, *nuttig.* || Daerbi en soude men niet eten dan vor dat die hongher quame an, soe soude die spise sijn bequame ende ghesont sijn den lichame, *Doct.* III, 1055. Dat merch hier of es bequame, wantet ontsluut den lechame ende es goet jeghen den heten rede, *Nat. Bl.* IX, 235. So soudet sijn soe veel bequaem, die zuete spise mit hongher te eten, *MLoep* II, 1788. Si sijn nutte ende bequame, (*hun*) die siec sijn in den lechame, *Nat. Bl.* VIII, 331. Wantse (*de trouw*) elken heer is wel bequaem, dat hi in eren set sijn leven, Hild. 207, 274.

11) Ook in de thans gewone beteekenissen van *geschikt* en *knap*, kwam *bequame* voor. Zoo b. v. *MLoep* II, 2621; *Franc.* 8883; *Sp.* II[b], 3, 80. — Ook als znw. gebr. in den zin van *geschikt*, *knap man*, *Sp.* II[a], 38, 72 (het lat heeft geheel iets anders, nl. *duo albati*).

Als bijw. — 1) Met den 3den nv. Gode bequame, *op eene Gode welbehaaglijke wijze.* || Leve Gode bequame ende wes ghestorven alder werlt, *Stemmen* 18.

2) *Op eene gepaste*, *geschikte*, *waardige wijze.* || (Die) ghewaden . . . daer men op sacreert bequame Gods ons heren lichame, *Lsp.* II, 48, 26. Assuria . ., dat van Assur . . ontfinc sine rechte name, ende bleef hem ooc sint bequame, *Alex.* VII, 1033.

3) *Op eene verstandige*, *bekwame wijze.* || Een epistle screef hi bequame vander drievoldechede, *Lsp.* II, 44, 188.

BEQUAME, znw. vr. Van *becomen* (zie ald.). *Genoegen*, *genot* (vgl. onze uitdr. *zijne bekomst eten* met *zijn genoegen eten*).

1) Van de genietingen des lichaams. *Zingenot*, *lust.* || Ter vierder nacht saltuse ontfaen, (*meer*) omme kindre an hare te winne, danne omme dijns vleeschs bequame, *Rijmb.* 15635.

2) Van geestelijk genot. *Genot*, *blijdschap*, *vreugde.* || En es geen hoecskijn (*in den hemel*) oec mede . . . noch in ziele, no in lichame, en si vervult met alre bequame; het sal al vol sijn ende overvloeien van alre bliscap, Velth. VIII, 32, 21.

BEQUAMELIJC (becamelijc, *Nat. Bl.* V, 343 *var.*), bnw. en bijw. Mnd. *bequemelik*; mhd. *bequæmelich.* In zijne verschillende beteekenissen geheel overeenkomende met *bequame*, doch minder in gebruik (zie ald.).

A. Van *bequame*, in den zin van *aangenaam* (*ald.* A).

a) Absoluut.

1) *Aangenaam voor het oog*, *schoon*, *liefelijk*, *lief*, ook in verbinding met scone. || Scone was hi ende bequamelijc Hector; Parise haddi ghelijc, *Parth.* 219. Dat hi haer so bequamelijc dochte, dat soene anders minnen mochte, 5746. Men seghet over waer, dat die nature noyt ne makede so sconen man; bequamelijc was hi te scouwene an, 6218. U oghen claer ende uwen mont . ., u arme lanc ende slecht ende al u lijf bequamelike, 7470.

2) *Aangenaam voor het oor*, *welluidend*, *liefelijk.* Vgl. bij het Bijw. 1).

3) *Aangenaam van smaak*, *lekker*. || Bequamelic es hi in sijn eten, maer onverduwelic, *Nat. Bl.* V, 343. Bequamelic tetene ende ghesont, 514. Een stic van ere honichraten, die bequamelic es te maten, *Rein.* I, 1117.

4) *Aangenaam voor het gevoel*, *liefelijk*, *prettig*. || Hoe soete het doeit (*doet*) ende hoe bequamelic daer in (*in den tuin*) te sine, *Flor.* 2545.

b) Met eene bepaling in den 3den nv.

5) *Aan iemand aangenaam*, *welgevallig*, *genoeglijk voor iemand*. Van personen en zaken; ook met het onb. vnw. het. || Die lucht die zoe (*de bloem*) te ghevene pliet, die es hem zeere bequamelic, *OVl. Lied. e. G.* 405, 72. Dats Gode bequamelijc sere, dat men hem dat gheeft dat heeft macht te nuttene als men leeft, *Sp.* II[a], 2, 58. Oftic noyt teneger stede dat di (*God*) bequamelic was, dede, *Lanc.* III, 9826. Also es die ghere nu in mi, dat ic Gode bequamelic si, *Sp.* II[a], 36, 67. Dat icker so ghedoe, dat haer iet bequamelic si, *Parth.* 3285. Daer thaer lief ende bequamelijc ware, 5812. Daert der vrouwen bequamelic ware, 6262. Latent andren luden lesen, dien dit donct bequamelic wesen, *MLoep* III, 17.

B. Van *bequame*, in den zin van *passend*, *overeenstemmend*.

6) *Overeenkomend*, *overeenstemmend*. || Nochtan dat vele valsche ghetughen daer quamen . . ., maer haer ghetughenisse en was niet bequamelijc, Ruusb. 5, 217.

7) Met eene bep. in den 3den nv. *Nuttig*, *heilzaam*. || Exemplen . . . die ghenuechlijc sijn te hoeren ende bequamelijc sijn den leeken, *Belg. Mus.* 8, 273, 93. Ghi selt u tonghe daer toe breken, dat si oec soetelec sal spreken nadat bequamelec si ende goet, *Doct.* I, 252.

Als BIJW. — 1) *Op eene aangename*, *welluidende wijze*. || Die stimmen soe bequamelike singen ende soe soete, dat hi bi dien dingen niet ne waende horen menscelike die stimmen, maer geestelike, *Lanc.* II, 4013.

2) *Op eene gepaste*, *geschikte wijze*, *gepast*. || Niement en mach hoger noch soeter noch bequameliker grueten of loven die . . . maghet Maria, dan mitter engelscher grueten, *Devoet B.* (36) 84 *v*.

BEQUAMELICHEIT, znw. vr. Mhd. *bequæmelicheit*.

1) Van *bequamelijc*, in den zin van *genoeglijk*. *Genoegen*, *genoeglijkheid*, *genot*. || Claerheit ende vroylicheit, bequamelicheit, scoonheit, enz. *OVl. Ged.* 2, 51*a*. Ay Heere, dese scoonheit en es niet te grondeerne, hoe groote bequamelicheit ende hoe groote vroylicheit . . . ende hoe mueghelic eyst in den inghelen coor, 53*a*.

2) Van *bequamelijc* in den zin van *overeenstemmend* (zie ald. 6). *Overeenkomst*. || (Si) hebben een bequamelicheit mitten duutschen van Germanien, mer si en gheren noch en roven so niet, *Barth.* 521*b*.

BEQUAMICH, bnw. Van *bequame*. Vgl. mhd. *bequemicheit* (Lübben 1, 237*a*). *Geschikt*, *gepast*, het bijbelsche *wel aangenaam*. || Nu es die bequamighe tijt dat alle menschen met rechte selen vresen den lesten dach, Ruusb. 5, 103.

BEQUECKEN. Zie BEQUICKEN.

BEQUEKEN, zw. ww. bedr. Vgl. mhd. *bequicken*. *Opkweeken*, *herstellen*, *verfrisschen*. Kil. *refocillare*, *reficere*. || Hy moet oec kennen die vervulicheden idelen ende de geïdelde bequeken, dat hi den sieken kan leden te getemperden fuchticheden, *Lanfr.* 13*v*. Vgl. BEQUICKEN.

BEQUELEN, st. ww. bedr. (*bequal*, in den conj. *bequole*, *bequolen* (*Rincl.* 341; *Limb.* III; 1218; vgl. *Aiol.-fr.*, Aant. op vs. 955). Mhd. *bequeln*. Van *quelen* (zie ald.).

1) Evenals onze uitdr. *het besterven* bet. *ten gevolge van iets sterven*, zoo bet. *bequelen* eig. *ten gevolge van iets quelen*, d. i. *uitteren*, *verkwijnen*, *wegkwijnen*; Kil. *elanguere*. De door Jonckbl. in *Lorr.* Gloss. opgegeven bet. *in zwijm vallen* is minder juist. Vooral als het gevolg eener ziekte of van honger. || Den man die inden moet al verert is ende verwoet, ende bequolen van siecheden, *Troyen* 7824. Die maget fine, . . die hi waende dat in tverdriet van hongere sere bequolen ware, *Sp.* II[a], 4, 81. Nochtanne wasse (*de Armoede*) Hongeren cameriere ende diende hare, so dat sijt bequal ende bernende was van hongere al, *Rose* 9526. — Iet bequelen, *ten gevolge van iets wegkwijnen*, *uitteren*; meermalen in verbinding met *sterven* of *besterven*. || Miins leets es te vele, hets wonder dat ict niet en bequele, *Limb.* I, 1329. Ic ben seker, dat ict bequole of storve, en vondicker niet, III, 1218. Die so groese droeffheide haven, dat sij id bequelen . . off besterven sullen, XII, 1078 *var.* (deze regels zijn uit de Nederrijnsche vertaling, maar de woorden zijn Mnl.). Die vrouwe viel in rouwen so groet, dat sijt enen tijt bequal. Doch so ginct over haer al, want sijt bestaref cortelike, *Lorr.* I, 730. Hare soude dunken, soude sijs helen, si sout besterven oft bequelen, *Rose* 13741.

2) Bij uitbreiding. *De treurige gevolgen van iets ondervinden*, *eene zaak bezuren*. || Menech es doot, die oec bequal sine gulsicheit, *Wap. Rog.* 1218. U minne die moet ic bequelen, *Vad. Mus.* 2, 202, 58. — Het bequelen, *het bezuren*. || Meesters warent (*de heiligen*) van goeder scolen; hare woert, hare daet, hoe sijt bequolen, verlichten die Heilige Kerke, *Rincl.* 340. Dat sy niet en connen ghehelen; . . ic moet bequelen, *Sacr.* 1232; d. i. „*ik moet het b.*, *dat zij*" enz. Dus moet ghy met my thameer vleesch derven, ic salt duchtich bequelen, *Ned. Kluchtsp.* 80, 49.

AANM. — De bet. *bezwijmen* schijnt beter te passen *Ned. Kluchtsp.* 91, 45: || „Wat sal dan de reste blijven, berecht my datte, eer ick bequele," doch dit stuk dateert uit de latere Middeleeuwen.

BEQUELLEN, zw. ww. bedr. Van het intr. *quellen* (zie ald.). Eig. *ten gevolge van iets wegkwijnen*, en bij uitbreiding: *de treurige gevolgen van iets ondervinden*, *het bezuren*. Vgl. BEQUELEN 2). || Can tfleesch niet doen, so ghi secht, so dincke mi dan groet onrecht, dat bequellen moet die overmate, die men hem secht (*l.* lecht), *Wap. Rog.* 352.

BEQUICKEN (BEQUECKEN), zw. ww. bedr. Mhd. *bequicken*; Kil.: *refocillare*, *reficere* (ex Plantino). *Verkwikken*, *verfrisschen*. || Doe Samson dat water ghedroncken hadde, so beequecte (*l.* bequecte) hi sinen gheest ende ontfinc weder crachte, *D. B. Recht.* 15, 19. Watere, meer hem daer mede te bequeckene, dan om te drinckene, *Judith* 7, 7.

-BER, toonlooze vorm van *-baer*, die naast *-baer* in 't mnl. als in andere ogerm. talen meermalen voorkomt. Vgl. Weigand 1, 142. Het is deze uitgang die nog bij ons bestaat in den vorm *—bre* (= *bere*). Zoo vindt men mnl. *dancber* (*Devoet B.* (30) 23*d*); *ondancber*, *wandelber* (Brugm. 2, 294, 299); te *vruchtberre* (*Devoet B.* (30) 22*r*); *onwandelber* (*ald.* 145*v*); *sienber*, *onsienber* (Brugm. 1, 306); enz.

BERADELIJC, bnw. Van *hem beraden*, d. i.

overleggen (zie ald.). *Overleggend*, *voorzichtig*, *omzichtig*, *ingetogen*. || Scamel in haer tale, beradelic van ghedachten, *Boec v. d. L. J.* 14*d*.

2) *Verraderlijk*, *valsch*, *bedrieglijk*. || Met ere beradeliker daet worden die goede cnapen verslegen, Velth. VI, 27, 54. Of heeft men hier te doen met eene verkeerde lezing voor *verradelike?*

BERADEN, st. ww. bedr., wederk. en onz. Mnd. *beraden*; mhd. *berâten*.

Bedr. — 1) *Raden, raadgeven*. — *a*) Met den 4den nv. der zaak en den 3den van den pers. *Raden*, *aanraden*. || Hi hevet u qualike ghedient, die u beriet desen ganc, *Rein.* I, 550. Ghegheven . . . den advocaet . . over de moynesse die hi hadde hemlieden te beradene up den heesch van den grave van Saint Pol, *Invent. v. Brugge* 3, 408. — Ook met een afh. zin, zonder dat de pers. uitgedrukt wordt. || Hi beriet, datmen voere up dat gediet, *Sp.* I[a], 18, 33. Dies si ontbieden Pontiusse ende doen hem beraden, hoe si dmeeste gelove daden, II[a], 16, 84 (zij laten hem *raadgeven*, hoe zij de grootste eer aan de Gode zullen bewijzen;" *of moet men opvatten* doen hem hem beraden, *laten hem sich bedenken?*).

b) Met den 4den nv. van den pers. *Raadgeven*, *raden*, *voorlichten*. || Pointen . . . die wel moghen staen in staden hem, die heren sullen beraden, *Heim.* 1868. (Hi) bat, dat hine beraden soude; die goede man vrageden also houde, waer af hi raet sochte, *Lanc.* III, 2867. Dus beriet soene ende met desen sciet soe van hem wenende sere, ende bevalne Gode Onsen Here, *Parth.* 2356. Die lude leerde hij ende beriet, . . wie sij Goids rijke souden moghen erwerven, *Serv.* I, 3104. Ic ben haer gevangen daer, inne mach u niet staen in staden. Maer radiit, ic sal u beraden, dat wi selen den pays maken, *Limb.* XII, 851; „*indien gij het wilt*, *dan zal ik u raad geven*." Maer God onse here diet al versiet, als hi (*Jozef*) dat peinsde (nl. *Maria te verlaten*), hine saen beriet, *eum instruxit*, *L. o. H.* 265. (*Jozef en Maria*) riepen an den hoghen God dat hise beriede, 339. — Ook met eene zaak als ondw. *Leiden*, *voorlichten*. || En si dat kere bi valschen rade der niders, die noit doght beriet, *Vad. Mus.* 1, 383, 53. — De onb.'wijs als znw., in de uitdr. Negeen beraden weten, *geen raad weten*. || Wildi mi niet dat helpen draghen, so en wetic mijns negheen beraden, *OVl. Lied. e. G.* 255, 659.

2) *Door zijn raad of zijne aansporing bewerken*, *uitwerken*, *veroorzaken*. Met den 4den nv. der zaak.

a) In goeden zin. *Bewerken*, *tot stand brengen*. || Die menech goet dede ende daer toe beriet, *Sp.* II[2], 34, 2. Diet allene hevet beraden, dat die riddren daer sijn comen, *Parth.* 5922. Dat woude God, diet beriet, *Serv.* II, 394. Dat was sijn wille ende sijn ghebot, dat ment beriet ende began, 416.

b) Meestal in kwaden zin, zóó dat de zaak die het voorw. is, ten nadeele van den een of ander geschiedt. *Bewerken*, *brouwen*, *de hand hebben in*, *aanstoken*, *op het touw zetten*. || Dit heeft beraden die lede nijt; hi si vermaledijt, diet beriet, *Flor.* 757. Die beriet strijt up Jonathas, *Rijmb.* 19820. Diet alremeest berieden, sijn som van minen liefsten maghen, die ic node soude bedraghen, *Rein.* I, 2198. — Vooral verbonden met een onb. vnw. (dit, het) en het onb. telw. al. || Al warent heidine, die dit daden, die Joeden haddent al beraden, *Rijmb.* 26401 (nl. *den dood van Jezus*). Dit beriet al Jesabel, die coninghinne, Achabs wijf, 12758. Maximus, diet al beriet. . . omme die scone keyserinne, daer hi ane leide sine minne, *Sp.* III[a], 28, 15. Twi maecstu also groot gescal; du heves dit beraden al, III[a], 20, 53. Dat beriet her Robbrecht al, *Esm.* 29. Omme dat wi sine scade niet berieden, *Brand.* 1988. — Ook verbonden met een afh. zin met dat. || Hi . . maecte ende beriet, dat al tlant van Galylee up Josephuse ward ghevee, *Rijmb.* 28236. Hy was algader maker des ende beriet, dat Philochetes, Peans soen, van ons is los, *Troyen* 6962.

3) Deze bet. *bewerken*, *veroorzaken* in verband met een pers. gedacht, voor wien men *iets goeds* uitwerkt, gaat over in die van *iemand iets bezorgen*. — *a*) Met den 3den nv. van den pers. of der zaak en den 4den nv. der zaak. *Bezorgen*, *verschaffen*, *verleenen*. || Oec soe en ghenueghet hem niet die verewe, die hem beriet die nature van Godes halven, *V. d. Wiven* 39. Bidden hem dore genade, dat hi ons succors berade, also dat onse jonchere blive in sijn goet, in sijn ere, *Grimb.* II, 5318 (vgl. 5362 en 6233). Si minden vrouwen wel bekent, scone ende edel, up sulc covent, dat hem God oyr beriede, *Wap. Mart.* II, 176. Joncfrouwe, nu moeti beraden mi wapine ende ors . .; ic salre u toe beraden ghenoech, *Parth.* 3287. Doe riepen si an Gode ghenaden, ende hi gaf hem ende heefse (*l.* heeft) beraden Calefs broeder Othoniel, *Rijmb.* 7217. Doe riepen si an Gode ghenaden, die hem enen troost heeft beraden, 7243. Die ere . ., die hem die vader beriet, 13698. Ic wane, u God dit beriet, 3124. Doen riepen si: St. Jan heeft (*d. i.* heeft het) ons beraden, *Yst. Bl.* 1616. Ic sals u also vele (*honig*) beraden, ghine atet niet met u tiene, *Rein.* I, 592. God die mi beriedt den droem, *Rincl.* 750. Dien nacht hadden si alder genaden, die hen (*d. i.* hem) die clusenare mochte beraden, *Lanc.* II, 45347. Beter wapine, dan ic u sal te desen tornoye beraden al, *Parth.* 4194. Daer si den kerstenen werclieden van Trasonne hare spise berieden, *Sp.* II[a], 35, 13. Sij hadden hulpe groot, die hon der goede God beriet, *Serv.* II, 1524. Doen stichte hij te Gorzlaer . . eyn Goids huys herde eerlijck; provonden hij daer toe (*d. i.* daarvoor) beriet, II, 2074. Een beter (ors) salic u beraden, *Lorr.-fr.* I, 453. Soe als die weert is, soe beraedt Godt oem (*d. i.* hem) die gasten, *Spreuken* 40. — Hiertoe behoort ook *Alex.* I, 1299: || Woude mi God also beraden, dat welctijt soe ic doet bleve, sulc een cleerc mine daet bescreve, d. i. „wilde God mij dit *verleenen*, mij dit *voorrecht schenken*." Het bijw. *also* vervangt de plaats van een onb. vnw., evenals Eng. *so* en Lat. *sic* of *ita*. Zie bij ALSO en SO. — Ironiek gebruikt *Rein.* I, 638. || Reinaert meende van groten slaghen; dat was dat hi hem beriet.

b) Met den 4den nv. van den pers. of der zaak, en eene bep. met van of mede ter aanduiding van den pers. of de zaak, welke men iemand *bezorgt*. *Voorzien van*, *begiftigen*, *beschenken met*, *iets schenken aan*. || Doe riepen si an Gode ghenaden ende hi heeft hem (acc.) beraden met enen prophete, *Rijmb.* 7445. Na paues Stevene wart gecoren . . een paues die Gelasius hiet, daer God die werelt mede beriet, *Sp.* IV[1], 35, 1. Doe waren vele wel (d. i. *zeer goed*) beraden die Grimberchsche heren ende voirsien van vele lieden, *Grimb.* I, 2679. Dat hem niemen en soude beraden noch van dranke noch van ate, *Sp.* II[a], 47, 42. Die lijfnere daer hi mede beraden die goede heeft metten quaden, *Franc.* 1433.

4) Met den 4den nv. der zaak. *Bezorgen*, *in orde brengen*, *bereiden*, *praepareeren*, *schikken*,

regelen, waarvoor het gewone mnl. woord *begaden* is (zie ald. en verg. onder 9). || Sij hadden langhe daer bevoren haer dinck daer toe beraden, alse die wijsliken daden, *Serv.* II, 1351. Vgl. Wederk. 3).

5) Met den 4den nv. van den pers. of der zaak. *Verzorgen*, *van het noodige voorzien*. || Dan ward die werelt als die bruut, die hare vulwassen toghet al uut ende met vruchte al vulladen, als diet al wille beraden, *Heim.* 1103. Gelijc een pottere maect sijn vat, sciep God elken ende beriet na sijn gevoech, *Rincl.* 1013. Dus quam die riddere beraden sine wapine ende sine gewaden ende sijn ors scone ende groet, dat was al beverwet roet algader met sijns selfs blode, *Lanc.* II, 42595. Staet in staden desen cnape, dat hi werde beraden, *Limb.* X, 555. Soe wye gherechte ghenoechte smaect, dat is die gheen die Gode naect want hi sellen wel beraden, Hild. 218, 151. (Dat) hi den lechame so beraet, dat hi hem sine nooddrufte gheve, *Heim.* 1430. Biddet Gode genade, datti u berade ten besten, *Vad. Mus.* 2, 42, 63. — Het verl. deelw. b e r a d e n, *van het noodige voorzien*, *toegerust*. || Dat gi te hove comt also saen so tarnasch ende so beraden, dat gi mi moget staen in staden, *Rose fr.* 248, 47. — Ook gebruikt van iemands kinderen. *Ze verzorgen*, *hen aan een bestaan helpen*, *hun de middelen verschaffen om in hun onderhoud te voorzien*. || Sidi mit kindren verladen, die ghi niet wel en cont beraden, so doetse dan daer toe keren, datsi haer ambocht leren, *Lsp.* III, 3, 323. — Daaruit ontwikkelde zich de speciale bet. van

6) (*Zijnen kinderen*) *uitkeering doen*, *een huwelijksgift medegeven*, *hun uitboedeling geven*, *hen boedelen*, hetzelfde als mnl. een k i n t b e g e v e n (welke bet. bij BEGEVEN niet is vermeld). E e n o n b e r a d e n *kint* is dus hetzelfde als *een* o n b e g e v e n *kint*. Van hier weer de beteekenis *uithuwelijken*; vgl. lat. *collocare*. || Onse kinderen dat wy de beraden solen nae rade des heren van Bronchorst, Nijh. 2, 148 (*a.* 1360; vgl. de noot ald.). Waer man ende wijf to samen sitten die kinder hebben een of meer, die si beraden hebben, *Stadsr. v. Zwolle* 129, 218. Man of vrouwe die een kint of twe of meer hebben, dier si een deel beraden hebben ende een deel niet, 130, 219. Willen die kinder, die beraden sin, dan inbrenghen dat goet, *ald.* Mer en wolden dan die beraden kindere niet inbrenghen, so zolden die onberaden kindere die voerscreven erffnisse allene beholden, *ald.* Die met hem in den huus wonen, daer die brudegom ende bruut uyt beraden sijn, *Stadsr. v. Zwolle* 103, 152. Vgl. Nijh. 2, 148 noot. Loveden die kinder, die men beriede, vader of moeder niet te ontgheven of te ontmaken, 131, 222. Waer man ofte wijff ... oer dochter beraden ende boedelinge geven, *Etst. v. Dr.* 16. Als vader ende moeder starven ..., die beraden kinderen hebben, Racer 4, 231. So sullen die geene, die beraden sijn, dat goet weder inbringen, *Fr. Stadr.* 205, 115. Vgl. o n b i r a d e n, ald. — De intrans. opvatting van dit b e r a d e n, zie bij Onz.

7) Met den 4den nv. van den pers. en eene bep. met v a n. *Iemand beschutten*, *beschermen tegen*. || Dus souden die starke ende die vroede den cranken nemen in hare hoede ende bewaren ende beraden beide van scanden ende van scaden, *Nat. Bl.* III, 3205. Die hoecheit (*van Maria's genade*) heeft den Hemel beraden van den valle die zi daden die nu zijn helsche keitive, *Lett. N. W.* 5^2, 80. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Bescherming*, *hoede*. || Of zoe di minde zo overzeere, dat zoe haer bode (praet. conj.) in dijn beraden, *OVl. Lied. e. G.* 512, 556.

8) De gewone bet. van *iemand beraden* is die van *iemand helpen*, *bijstaan*, *hem met* r a a d e n d a a d *ondersteunen*. Vgl. het Lat. *consulere alicui*.

a) Met een *mensch* als ondw. || Hem salmen mit herten fijn gheven ende staen in staden, helpen ende ooc beraden, *Lsp.* III, 22, 14 *var.* Die joncfrou was te voren mit anderen saken soe beladen, sine conde mi niet wel beraden, Hild. 53, 122. Hi, diese sach in berouwe groet, ontfaermde hoerre groter noot . . . ende seide: hi soude hare beraden, *Sp.* I^7, 66, 150. Eenvoudighen lieden staen in staden, ende onnoselen sal hi beraden, *Heim.* 171. Weduwen ende weysen die troeste hi ende beriet, *Serv.* I, 2226. Die andren lieden stont in staden ne mach hem selven niet beraden, *Rijmb.* 26487. (Hi) bat Gode, dat hi sijn volc mochte beraden, *Sp.* III^4, 2, 51. Want si guede gesellen (acc.) beraden als si mit commer sijn beladen, *Vr. e. M.* XI, 133. Noch hevet hi mi wel beraden jeghen meneghen viant, *Parth.* 7681. So bid ic u dat ghi mi beraet als die vader doet sijn kint, *Segh.* 2878. Hi ne const hem niet beraden noch ter noot staen in staden, 10279.

b) Met *God*, *Christus*, *Maria* of *een Heilige* als ondw. *Helpen*, *bijstaan*, *genadig zijn*. || Almechtich Vader, ewich here, die de zonderen dus zere mids sire goedheit can beraden ende bringhen ter eweliker ghenaden, *Lsp.* II, 36, 2001. Also ghewaerlike als ic das gheloove, moeti (*Maria*) mi beraden, dat ic een deel van uwer ghenaden, eer ic sterve, ghenieten moete, *Parth.* 2479. En es sondare groot no clene, ghine (*Maria*) moetene beraden . . .; nu staet mi, vrauwe, in staden, *OVl. Lied. e. G.* 51, 45. Want soe (*Maria*) hevet al beraden, soe es van dien sondegen die sake, *Sp.* I^7, 66, 164; „*zij zorgt voor*, *helpt iedereen*." Bi Gods gracie, die mi beriet, *Flandr.* I, 260. Gode, . . . die niemen moghen beraden, *Sp.* I^8, 15, 27. Maria heeftene saen beraden, I^7, 75, 40. (Hi) bat oec an hare ghenaden, dat soene moeste beraden, I^7, 77, 69. Dat hem God alsoe beriede, Hild. 175, 71. Hi sal die dode doen opstaen . . ; den meneghen (4de nv. enkelv. van *die meneghe*) sal Hi beraden, *Wrake* I, 1758. God ... die den meneghen heeft beraden, *Doct.* III, 1001. Ghi (*Maria*) hebt den meneghen beraden ende ghetroest van zericheit, *Rijmb.* 11. Aenbedet tkint ghereit ..; het sal di thant beraden, *Lsp.* II, 9, 157. Sinte Servaes, die mich loeste ende mich dae alsoe beriet, *Serv.* II, 2538. Zoo ook *Theoph.* 1371, e. e.; *Franc.* 440, 5952; *Vad. Mus.* II, 404, 50; 66; *C. en El.* 546; 1401; *Wal.* 479; *Lanc.* II, 43135; *L. o. H.* 3220; *Limb.* IV, 1488; *Nat. Bl.* II, 62; *Boetps.* 32, 52; 130, 52. — Ook als bepaalde formule G o d b e r a d e m i, d i; of G o d m o e t e m i, d i b e r a d e n, *God zij mij*, *u*, enz. *genadig*. Die rike Godt moet mi beraden, *Ferg.* 3178. Nu soe moet mi God beraden, want die sconden die sijn mine, *Vad. Mus.* 1, 393, 63. Hier es tende: God moete ons beraden, *Rijmb.* 27096. Belijn, God moete u beraden, *Rein.* I, 3213. Nu berade ons God van paradijs! *Flovent* 362. Dat u God berade, *Teest.* 465. — Ook met *het geluk* als ondw., bij persoonsverbeelding voor *de geluksgodin*. || Tgeluc sal u vele bat beraden, tgelt en hulpt u niet een slee, *Vad. Mus.* 2, 167, 61.

9) Ironiek gebruikt gaat de bet. *helpen* over in die van *toetakelen*, waarvoor het gewone woord b e g a d e n is (zie ald.). Vgl. onze uitdr. *ik zal je wel helpen*, d. i. *ik zal je een ducktig pak slaag geven*, gebezigd tegen iemand die straf heeft ver-

diend. || O wacharme, geselle, hoe sidi dus beraden! Ic vruchte, u ne sal staen te staden ersatere ter werelt nembermeer, *Lanc.* II, 45144.

10) De onder 2) genoemde bet. *bewerken*, *veroorzaken*, in verband gedacht met een pers., voor wien men iets kwaads, iets nadeeligs uitwerkt, gaat over in die van *bezorgen*, *berokkenen*. Met den 3den nv.van den pers. en den 4den nv. der zaak. || Twijf beriet hem enen ban, so dat hi was des lants verdreven, *Sp.* IV², 14, 22. De ghene de hem dat berieden mochten si haten, waren si vroet, Stoke V, 838. Die grave, die dit der coninginnen vri beraden hadde, *Limb.* III, 911. Nochtan Reinaert di tal beriet, *Rein.* I, 1926. Hi sal ons beraden menegen strijt, *Lanc.* IV, 4660. Noch so souden si ter vaert Cristumme de doet beraden, also die scriben ende die phareseeusche daden, *Teest.* 3523. — Vooral gebruikelijk verbonden met een znw., dat *verdriet*, *smart*, *nadeel*, *onheil*, *schade* uitdrukt, b. v. Enen toren beraden, *iemand verdriet berokkenen*, *het hem aandoen*, *iem. in verdriet brengen.* || Daer sij mede bezwaren haer doghen, groten toerne hem (*sibi*) beraden ende hoir herte met drucke laden, *MLoep* IV, 2196. Hi es die den meneghen ontherft ende beraet toren ende scande, *Wal.* 9006. Hi peinsede dus, dat hi hem toren beraden soude ende verdriet, *Segh.* 5274. Hi soude hem beraden toren, *Sp.* II⁴, 35, 48. Dies sal hi hem beraden toren, *Rincl.* 1049. Alse u de viant meneghen toren beriet, want hi u ziele beneet, *Vad. Mus.* 2, 402, 20. Een wijf, die na geselscap steit, haer wert lichte beraden toren, *zij wordt licht in verdriet gebracht*, *komt er licht in*, 1, 78, 5. (Si) woude emmer beraden toren haren sone, *Wrake* III, 2244. Hoe eens den schalken wort beraden torment, *hoe zij eens gepijnigd zullen worden*, Hild. 33, 9. Si hadden ons beraden stoot (*tegenstand*) ende meneghen man gheslagen doot, *Wittek. v. S.* 117. Wat ghi mi al leets beraet, *Sp.* I⁷, 72, 34. Zoo ook enen leet beraden, *Flor.* 1910; *Rincl.* 1154; *Vad. Mus.* 2, 43, 118; *Brab. Y.* VII, 15315. Enen noot beraden, *Brab. Y.* VI, 5893; Stoke II, 797; *Fragm. Carl.* 78. Enen arch beraden, *Brab. Y.* VII, 15325. Enen wee b., *MLoep* II, 777; *Lanc.* II, 45383, 45795. So wee, *Ren.* 1021 en 1067; E. nose b. *Segh.* 9214. E. pine b., *Sp.* IV¹, 58, 45; *Glor.* 116; *Rein.* I, 2976; *Amand* II, 4621. E. ongheval b., *Parth.* 3020. E. rouwe b., Stoke V, 436. E. pleit (*moeite*) b., *Lanc.* IV, 4591. E. ducht b., *Brab. Y.* VI, 9604. E. vernoy b., *Parth.* 1756; *Hor. Belg.* 12, 39, 319; Bild., *Versch.* 4, 131. E. scande b., *Theoph.* 106; *Wal.* 5671; E. scande b., *Heim.* 663; Stoke II, 137. E. scande ende scade b., Ruusb. 5, 255; *Troyen* 6960. E. scade ende verdriet b., *Troyen* 6496. E. lachter b., *Theoph.* 319. E. grief b., *Segh.* 11512 *var.*, 9791 *var.* E. meskief b., *Segh.* 9791, 11512. Scade ende verlies b., *Lorr. fr.* III, 288. — Ook met eene zaak als ondw. || Loghene es ene mesdaet, die live ende ziele evel beraet, *Tien Pl.* 1845.

Wederk. — 1) Eigenlijk. *Met zich zelven te rade gaan*, *zich zelven raadgeven.*

a) Absoluut, of met eene bep. met van, op of om, thans alleen met *op* verbonden. *Zich bedenken*, *met zich zelven te rade gaan.* || (*Dat*) si hoir woude beraden ende antwoerden hem met goeden staden, *MLoep* IV, 2081. Nu beraet jou van desen, *Wal.* 4042. Ic wilre my gherne om beraden, *Troyen* 3140 (*var.* op).

b) Met een vragenden bijzin. *Overleggen*, *met zich zelven raad houden.* || Die beste van den lieden hem bespraken ende berieden; si souden hem . . alle bespreken ende beraden, . . watter Orestes best toe dade, *Troyen* 9365. Doen berieden hem die keytive, weder si wouden hare wive varen besien ende hare kinder, *Alex.* VI, 497. Hi ontboet hem of si wouden, dat si hem beraden soude, weder si hem wouden ontfaen, so met stride wederstaen, III, 593. Die Joden ghinghen hem beraden, wat si best metten houte daden, *V. d. Houte* 615. Oft ghi iet vernaemt, hoe si hem berieden, waer si souden varen, doe si henen scieden, *Flor.* 1896. Dat si hem berieden in welker wyse dat hi mochte helpen, *Amand* II, 71. Soe dat si hem berieden, wat hem best te doene ware, *Esop.* XXIX, 2.

c) Met een bijw. van wijze. *Het aanleggen*, *te werk gaan*, *het overleggen.* || Nu hoirt hier, hoe hi (*Ulixes*) hem beriet, nl. *om Achilles te vinden*, *MLoep* II, 2896. — Ook *een besluit nemen*, *besluiten.* || (Hi) hevet hem also beraden, dat hi hem sette an Gods genaden, *Sp.* III⁸, 21, 15. Des wilde hi hem also beraden, dat hise in paise upnemen wilde, *Rijmb.* 29984. Een mocht hem so beraden, hy mocht den eisscher syn eisch belyen. Of die heisscher mocht hem so beraden, hy mocht den anderen onlusts verdragen of quyte scelden, Matth. 142. — Vandaar de met het deelw. gevormde uitdr. also beraden. Zie het volg. art.

d) Met eene bep. met het voorz. met, gevolgd door een persoon of eene zaak.

α) Met een persoon. *Te rade gaan*, *raad houden*, *beraadslagen.* || Dan sullen wi met desen heren ons beraden ende bespreken, hoe wi ons best ghewreken, *Rein.* I, 434. Een vroet man, die Chusi hiet, daer hem David mede beriet dicken, alse hijs hadde te doene, *Rijmb.* 10439. Ghi sout u beraden met uwen besten vrienden ende maghen, *Melib.* 2079. Die mitten wisen hem beriede, hi soude hem seker bet bewaren, Hild. 88, 82. Zo soude hem de ziekeheeren gherne bespreken, beraden ende bevroeden met manlic andren omme gherecht vonnesse te ghevene, *Belg. Mus.* 7, 93. Soe beraet hy hem mit synen talman ende mit synen vrienden ende als hy hem beraden heeft, soe komt die talman mit dier achtinghe in, *Dingt. v. Delft* 28.

β Met eene zaak. *Te rade gaan*, *te werk gaan.* || Redene es nu sere versmaden . .; woudic met redenen mi beraden, het soude tallen steden scaden, *Kerk. Cl.* 131.

2) *Overleggen*, *het plan maken*, *zich voornemen.* || Mettien dat si hem berieden, dat si wouden ten tornoye varen, *Limb.* V, 502. Wel si XX . . jonge lieden hadden hem beraden, dat sy Keyen souden scaden ende scande doen, Velth. II, 16, 50. Ende wat lande hem beriet jegen Rome te settene iet, dat beelde verscudde entie belle clanc, *Sp.* I⁸, 26, 59 (nl.: *hem beriet* hem *te settene*, „zich voornam, om zich in een of ander opzicht (*iet*) tegen Rome te verzetten"). Een pape . . . die hem te makene beriet ene muelne, *Franc.* 8735.

3) *Zich gereed maken*, *zich praepareeren* (vgl. beraden 4). || Die heren hem allen scieden ende hem te slapene berieden, *Troyen* 568. Grave Dirc . . vergaderde een groot heer . . ende tooch in enen harden vorst . . tAlcmar. Daer hadden hem die Vriesen stoutlic tegen beraet (*l.* beraden), *zich er op gepraepareerd*, *zich er tegen voorzien*, *maatregelen er tegen genomen*, *Clerc* 48. Amelis . ., die hem wech beraden vaert, *d. i.* die wechvaert hem beraden, *Brab. Y.* II, 327 (*Sp.* III⁸, 77, 68; die hem woch te beraden vaert).

4) *Zich verzorgen.* — *a*) Eigenlijk. *Op zijn heil letten*, *voor zich zelven zorgen.* || Doe mi tilijc dijn ghenaden bekinnen, Here, ende mi beraden, *Boetps.* 143, 33. Nu eest tijt, dattu di selven (*Christus aan het kruis*) beraets; nu soutu weten, bestu God, quite di selven sonder spot, *L. o. H.* 3110. Die sinen tijt hier wel bedrivet met goeden wille ende met weldaden, . . hi heeft hem zelven wel beraden, Praet 687. — *b*) *Zich verzorgen*, *in zijne behoeften voorzien*, *zich generen*, *zijn onderhoud vinden.* Hetzelfde als *hem behelpen*, *hem bedragen* en *hem bejagen.* Zie ald. en vgl. BERADEN in den zin van *helpen* (ald. 8). || Vanden borge ende vanden staeden, daer ic mi wel in can beraden, *Rose* 10962. Dat wij . . sloten noch steden nummermeer setten noch nemen en sullen, noch ons daer mede behelpen noch beraden, Nijh. 3, 359 (*a.* 1419).

c) Met een ontk. bijzin. Eig. *voor zich zelven zorgen*, *dat iets niet geschiedt*, d. i. *zich vrijwaren tegen*, *verhoeden*, *voorkomen.* || Al waric sterker dan si vive, sone mochtic mi niet beraden, ic ne moet sieden ende braden: die duvel hevet mi so ghebonden, *Wal.* 558. — Over het deelw. beraden van dit wederk. ww., zie het volg. Art.

ONZ. — Het onz. ww. *beraden* komt hoofdzakelijk voor in de bet. van het wederk. *hem beraden*, en bet.

1) *Overleggen*, *zich bedenken.* — *a*) Absoluut. || Sinte Fransois, staet mi in staden, help mi teser noot beraden, *Franc.* 8987; „help mij in dezen nood *overleggen*, *raad schaffen.*" (Hi) hiet die heren beiden met staden: hi wildem antworden ende beraden, *Sp.* III*, 50, 89; d. i. volgens onze woordvoeging: „*beraden ende hem antwoorden*" (*òf te verklaren hem beraden?*). — *b*) Met een onb. wijs met *te. Overleggen*, *zich voornemen*, *besluiten.* || Ooc waren si so fel van levene, dat si al die goede metten quaden ende al die poort hadden beraden te verdervene ghemeenlike, *Rijmb.* 31980 (lat. „*decreverat* perire). — *c*) Met eene bep. met het voorz. met. *Beraadslagen*, *overleggen*, *te rade gaan met iemand.* || Balaam sprac: Laet mi beraden (*of moet men de woorden opvatten als:* laet mi mi beraden?) met onsen Here ende blijf te nacht, *Rijmb.* 6038.

2) *Trouwen.* Plant. beraden, beraedt doen, hylicken oft houwen, *se marier.* Vgl. BERADEN, bedr. 6).

AANM. — Velth. VI, 9, 3: „Dese (*Clemens V*) beriet vele dincs eer, vor dat hi dede sinen keer, dien hi den Coninc hadde gegeven", is niet duidelijk, doch *beriet* zal ook hier wel als *overlegde* op te vatten zijn. De door Verdam, *Taalk. Bijdr.* 1, 139, voorgestelde verandering is geene verbetering.

BERADEN, deelw. bnw. van *hem beraden* (zie het vorig Art.). Het heeft eene opmerkelijke overeenkomst met bedacht, zoowel in bet. als in gebruik (zie ald.).

A. Als bnw., attributief gebruikt.

1) In de uitdr. Bi beraden rade, *met voorbedachten rade*, *met voordacht.* || Omme dat soe bi beradenen rade Thanne van den Zande haren wetteliken man . . . dede jamerlike ende derliken quetsene, Cannaert 155. Die huussuekinge dade bi dage mit beradenen rade, en waer op sinen hantdadegen viant . . ., hi waers om X pont, Heelu, bl. 543. — Mit beradenen moede, *na rijp beraad.* || Mit wael beraidenen moede ende voirdrachten synne, Nijh. 3, 223 (*a.* 1400).

2) In de uitdr. wel beraden, hetzelfde als wel bedacht (zie ald.); het tegendeel van ons tegenw. *onberaden*, d. i. *onverstandig. Verstandig*, *wijs.* || Alse wise lieden ende wel beraden, *Cass.* 962.

B. Verbonden met werden of sijn.

1) Beraden sijn, met een bijw. verbonden, hetzelfde als het meer gebruikelijke wel beraden sijn (werden), eig. *goed overlegd hebben*, d. i. *verstandig zijn*, *een juist oordeel hebben*, *gevat zijn.* || Der joncfrouwen oom was wel beraden, *Wal.* 4601. Die garsoen was wel beraden; hi seide: Van lachtre ende van scade, here, so verde jou God onse here, *Wal.* 1881. Die sciltcnechte worden wel beraden, ende quamen ghelopen altehant tote Waleweine, 2516: „zij *deden verstandig*, *deden er wel aan*, dat zij naar Walewein snelden." Die sinen kindren so vele doet, dat hi hem namaels bidden moet, hi en is niet beraden wale, *Lsp.* III, 3, 331. Vgl. ook BEPEINST SIJN. — Crankelike beraden sijn, *onverstandig zijn*, hetzelfde als *evel bedacht sijn.* || Doen wijs niet, soe sijn wi dom; nochtan vintmer noch wel zom, die cranckeliken sijn beraden, Hild. 178, 343.

2) *Overleggen*, *overdenken*, *bedenken.* || Ay joncfrouwe! nu sijt beraden . . , hoe ghi mi tliif behouden moget, *Lett. N. R.* 7[1], 151, 63.

3) *Overleggen*, *besluiten*, *een besluit nemen*, somtijds met bijvoeging van des. Vgl. ons bnw. *vastberaden.* || Vivien sprac: Nu wert beraden ende gheeft mi antworde van den saken, *Maleg.* 375. Heren, sijd beraden ende hebt uwes selfs ghenaden, *Rijmb.* 32027 (*var.* sijds beraden). Also dats folc ward beraden dat si langer niet ne wilden, dat si die overhant behilden, 30138. Die van Rome en wilden nemmee ghedoghen die overdaet . . . ende worden anders beraden, dat si Pompeiuse senden int lant, *Sp.* I*, 66, 14. Dies was hi sciere beraden, dat hi dus sprac te Bruun den bere, *Rein.* I, 478. Here, seit si, bi ure genaden, ic sal wesen alsoe beraden, *Cass.* 1355. Bi inspiratien des heylichs geest so wert hi beraden tot geesteliker ridderscap hem te geven om eewighen loon te vercrijgen, *Exc. Cron.* 22 *a.* So wert hi beraden, mit somige sinen gesellen te gaen int clooster te Groenendale, 37*d.*

4) Met den 2den nv. der zaak. *Aan* of *over iets denken.* — *a*) *Aan iets indachtich*, *gedachtich zijn.* || Die keyser es gebeet neder, die deser woort was saen beraden, ende dede af sine diere gewaden, ende hevet hem ontscoet, *Sp.* III*, 8, 76. — *b*) *Op iets bedacht zijn.* Met den 2den nv. van een aanw. vnw. of een afh. bijzin. || Een ander cnape was dies bedacht, ende quam te Gringolette ghegaen, daerne Waleweyn liet staen, *Wal.* 838. Hier bi si elc mensche beraden, dat een den andren sta in staden, *Nat. Bl.* II, 1092. Ic belove di ooc ghenaden, van di selven wes beraden, *Rijmb.* 33129; „*wees op* u zelven, uw heil *bedacht*, zorg voor u zelven."

5) *Ergens op verdacht*, *voorbereid*, *gepraepareerd zijn.* Met den 2den nv. des. || Hi sinde om vele liede, dat siere quamen te sijns soens brulocht te samen; die alle hare onsculde daden, dat sijs niet ne waren beraden, *Rijmb.* 25312.

6) *Gestemd*, *gezind zijn*; *in eene stemming verkeeren.* Met het bijw. so verbonden: *zoo gestemd zijn*, *in die stemming zijn* of *komen.* || Isegrijn was so beraden . . ., hine wilde des laten niet, hine vermaende nichten ende neven, dat si Reinaert hilden vaste, *Rein.* I, 1976. Die wet (*de overheid*) was also beraden, dat si dien mesdadegen man leggen woude in enen ban, *Brab. Y.* VI, 11564. (Si) worden also beraden, dat si loveden der kerstene doen, *Sp.* II*, 10, 88. (*Omdat si*) also waren beraden, datsi ewelijc in zonden bleven . . , so staet

hem daer te sine ewelijc in die pine, *Lsp.* I, 14, 58. Dat ghi also sijt beraden, dat u dat van herten si leet, ende te beteren dat sijt ghereet, III, 1, 152. Almanien quam hem scone ende Germanien te genaden; Lombardien es (*d. i.* es des) beraeden, ende Ytalen al gemene, *Alex.* X, 1070.

7) *Tot iets genegen*, *bereid zijn*. Met den 2den nv. des, eene bep. met van of het bijw. also. || Die wise es so beraden, dat hi wijsheyt gherne hoert, ende met rade werket voert, *Melib.* 1735. Eene dinc bidstu mi.., dat ic mine gode verdreve... daer af en bem ic niet beraden, *Sp.* III[a], 5, 36. (Si) baden hem ghenaden, doe was hijs te doene beraden, III[a], 57, 34. Hi was dies harde wel beraden, dat hise hadde doen ontliven, maer hine wilde niet meenedich bliven, *Rijmb.* 33470. Segt Amen, of ghijs sijt beraden, *als gij wilt*, 34892. Jonfrouwe, des ben ic beraden, al waert, dat mi soude scaden, *Limb.* VI, 151. Du best beraden, dattu wils van den daden spreken, *gij wilt over de dadelen spreken*, *Sp.* I[a], 47, 42. Si seiden alle, si waren beraden, dat sijt ooc harde gherne daden, *Rijmb.* 4677. Si seiden, dat sijt gerne daden; si warens saen beraden, *Flovent* 132. Amand die was (*d. i.* was des) saen beraden ende seide, dat hijt gheenre dade, *Amand* II, 2671. Si waren dies scire beraden, ende seiden, dat sijt gerne daden, *Lanc.* III, 18555.

8) *Er op uit zijn*, *zich ten doel stellen*, *er op bedacht zijn*. Met het bijw. also (so). || Waerdi so beraden, dat ghi wout soeken mijn ootmoet . . . ic woude di sparen, *Rein.* II, 7034. Die Hunen voeren doer die lant mit heercracht, alsoe beraden dat sij groten scade daden, *Serv.* II, 8. Ware enich man so beraden, dat hi lant, liede of staden in discorde maken woude, *Melib.* 3178. Willem, Floreins sone ende Aden, sijn broeder, was dies beraden, dat hi Hollant onder hem dede, *Sp.* IV[1], 46, 217.

BERADER, znw. m. Van *beraden* (zie ald.).

1) Van *beraden*, in den zin van *raadgeven*, *raden* (bedr. 1). *Raadsman*, en bij uitbreiding *bestuurder*, *regent*. || Hondert oude coos hi (Romulus) mede die hiet hi beraders vander stede . . . ende elc van den beraders quam . . ., die berechten vijf daghe die stat van Rome; doe wert daer na Pompilius coninc van Rome, . . . die hiet die beraders Cenature, *Rijmb.* 14421 (bij Clignett, *Bijdr.* 213.) Hoewel al de door David gebruikte Hss. op de drie plaatsen *vaders* (lat. *patres*) lezen, zoo geeft toch ook de lezing van Clignett een zeer gezonden zin). So wie scout, scepen of raet te Leyden is, die en sel niet ghecoren worden goodshuysberader, gasthuysmeester, berader van den heylighen gheest, *Leid. Keurb.* 11, 2. Dat die ghasthuysberaders (*te Leiden*) . . . sien (*d. i.* sijn) sculdich jaerlics drie pont . . . der abbedissen van Rensseburgh, *Oorkb.* 2, 396 *b* (*a.* 1293). Van den beraders der armer huyssittende luden, *O. W. v. Amst.* 35, 49. Den scoute van den beraders . . . betoech te bringhen, *ald.* — Ook in den zin van *raadsman*, *auctor consilii*. || Lehartes, heer Ulixes vader, dat was Penelopen berader, *MLoep* IV, 1477.

2) Van *beraden* in den zin van *helpen* (bedr. 8). Van God of Christus gebruikt. *Helper*, *steun*, *trooster*, *Heiland*. || Lof hebt dies, hemelsche vader, want ghi mijn troest sijt en berader, *Blisc. v. M.* 1702. Jhesus, onser alre berader, quam sonder vader van Marien, *Rijmb.* 4380.

BERADICH (in dial. ook BEREDICH, BIREDEG), bnw. Mnd. *beredich*. Hetzelfde als het meer gebruikelijke *geradich* (zie ald.).

1) Van *beraden*, in den zin van *helpen* (ald. 8). *Behulpzaam*. || (God) wes ons daer toe beradich, dat wi, eer ons de ziele ontgheit, ghecrighen sulks vruchbaricheit, dat wi di zien ghenadich, daert al sal sijn verladich, *OVl. Lied. e. G.* 439, 87. Van deme heren van Bronchorst, dat uch de behulplich is ende beredich, Nijh. 3, 27 (*a.* 1376).

2) *Listig*, *slim*. || Dander dat din vrede stoert, dats der lichame; die vient es vel (*zeer*) biredeg, hi gaet met ons slapen ende staet met ons op, *Limb. Serm.* 101 *d*.

3) In de uitdr. beradich sijn, met een 2den nv. der zaak.

a) Ener sake beradich sijn, *tot iets besloten zijn*, *iets willen*. Vgl. beraden, 2de Art. 3). || God es ghenadich; hi mach doen dies hi es beradich, *OVl. Lied. e. G.* 497, 205.

b) Sijns beradich sijn, *met zich zelven raad weten*, *niet voor zich zelven vreezen*. Vgl. negeen beraden weten (1ste Art. 1 *b*). || (Maria) nem ziele ende lijf in dijn bestier, ic bem van zonden zeere verladich, als ic (*l.* die ic?) mijns niet ne bem beradich, *ald.* 29, 76.

BERAEST, bnw. Van *raes* (dat in de 17de eeuw nog voorkomt; zie Oudem. 5, 762), in den zin van *dwaling*, *afdwaling van den geest*, *razernij*.

1) *Verdwaasd*, *zonder bezinning* of *bewustheid*. || Als dwase lieden, als volc beraest ende onbestiert, *Brab. Y.* VI, 4920. Ick blijve staende wel soo beraest, dat ic van my selven en wete hoe noch wat, *Mar. v. N.* 6, 116.

2) *Razend*, *woedend*, *buiten zich zelven*. || Ic sta van herten so beraest, dat ic en weet wat visieren, *Rubb.* 35.

3) *Benauwd*, *in verlegenheid*. || Nu benic beraest utermaten, hoe ic mine boetscap seggen sal, *Lansl.* 820. Ic sta beraest, *Playerw.* 105.

AANM. — Eerst later ontstond het ww. *beraesen*, d. i. *razend maken* (Oudem. 1, 516, vgl. 510).

BERAET. Zie BARAET.

BERAET, znw. o. Mnd. *berât*; mhd. *berât*.

1) Van *hem beraden*, in den zin van *zich bedenken* (wederk. 1 *a*). *Uitstel*, *vertraging*. || Waerom soudic maken lanc beraet, *Troyen f.* 32 *a* (Bénoît 4478). — Vooral in rechte. *Tijd om zich te bedenken*, *bedenktijd*, *uitstel*. Vgl. het bij Kil. voorkomende beraeddagh, en Lübben 1, 239*a*, alwaar *beraet* en *dach* ook als synoniemen verbonden voorkomen. || Die rechter nemet op sinen danc (*op eigen gezag*) sijn beraet, ende settet uut op (*l.* so) lanc in vorsten, dat hem des lopens verdriet, *N. Doct.* 664 en *var.* Gheen dach van ghenachte oft beraet moghen nemen, *Vad. Mus.* 3, 336. Enich man, daer een oerdel an bestadet word van scepene off van schulten, daer ze to richte staed, die zijn beraed an de scepene neemt, *Stadsr. v. Zwolle* 72, 76. Ende aldus den rechter yemende beraet te geven (*d. i.* dat de r. iem. beraet geeft) is opcomen eerst, op dat ygelic hem voirzien sal . ., dat niement hem selven noch andere en belaste boven recht ende reden, Matth. 143. Geert een beraet, gelikerwys hy geen beraet crigen en mach, die rechter en oirloft et hem, also en moet hy mit sinen rade niet incomen, hy en moeten bieden ende begeren consent des rechters, syn beraet te seggen, *ald.* (voor het laatstgenoemde *beraet*, zie onder 3). Zoo ook *Fr. Stadr.* 15, 18, e. e.

2) Van *hem beraden*, in den zin van *beraadslagen* (ald. WEDERK. 1 *b*). *Beraadslaging*, *overweging*, *onderzoek*. || Die daerna dan noch meer broeckachtich ghevonden worde, daer wolden de scepen een zonderlinge beraet op hebben, *Stadsr. v. Zwolle*

119, 197. Op dat ygelic hem voirzien sal mit goeden berade, dat niement hem selven noch andere en belaste boven recht ende reden, Matth. 143.

3) Van *hem beraden*, in den zin van *besluiten* (zie *ald.* 1 *d*). *De vrucht der beraadslaging* of *overweging*, *het besluit*, vooral in rechte. || Syn beraet te seggen ende dair op syn recht te formeren ende den scependom by te brengen, Matth. 143. Dat niemant met geenen berade uut en gaet, hy en come daer weder mede in, *O. R. v. Dordr.* 1, 375 (de bett. 1 en 3 loopen ook hier ineen). Dat beraet sal hy wedersegghen bynnen viertien dagen, *Fr. Stadr.* 107, 142.

4) *Huwelijk*. Plant. beraden, beraedt doen, hylicken oft houwen, *se marier*. Zie BERADEN, bedr. 6) en onz. 2), en *Ommelander Landr.* III, 35, waar ook de uitdr. een beraed doen voorkomt. Vgl. Nijh. 2, 148, *noot* 3), waar dit evenwel niet geheel juist vermeld wordt.

BERAETSAEM. Zie het volg. Art.

BERAETSAEMHEIT, znw. vr. Van het bij Kil. voorkomende bnw. beraedsaem, ofschoon in een anderen zin. *Beraedsaem* afgeleid van *beraden* in den zin van *helpen*, *bijstaan* (bedr. 8) beteekent *behulpzaam*, waarmede het ook in vorming de grootste overeenkomst vertoont. Vgl. hd. *ratsam*. *Beraedsaemheit* bet. dus *dienstvaardigheid*, *attentie*, *hulpvaardigheid*; in het mv. *attenties*, *oplettendheden*. || Sy (*de lijfartsen van den vorst*) moghen taller hueren in de camere van den Prince, ende syn lieden so notable, so goet ende so groote clercken, als sy syn moghen, met vele beraedsaemheden, Matth. *Anal.* 1, 255.

BERAETSAMICHEIT, -HEDE, znw. vr. *Bespoediging*, *het bieden van de behulpzame hand in de eene of andere zaak*, *ten einde haar tot een goed einde te brengen* (vgl. BERAETSAEMHEIT) || Omme de goede beraedzamichede van den voors. appeele, *Invent. v. Brugge* 4, 361.

BERAETSTER, znw. vr. Het vr. van *berader* (z. ald.). *Helpster*, *beschermster*. || Weset mijn beraetster, helpt my ende leet my of daget (*l.* draget?) my, daer dijne ontfermichede houdt stede, *Pelgrim* 68*c*.

* BERAGEN, verkeerde lezing voor *bejagen*, *Sp.* I[7], 60, 70 *var.*

* BERAKEN, verkeerde lezing voor *beraden*. || Syn vader hadde daer te voren verbrandt ende beraken toren, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 77, vs. 125, *l.* beraden toren, d. i. *onheil gesticht*. Vgl. BERADEN, bedr. 10). De uitgever heeft door de achtervoeging van [*berokkenden*], waarmede hij *beraken* wil verklaren en redden, het woord als echt willen doen erkennen, maar te vergeefs.

BERACKEN. Zie BERECKEN.

BERAPEN, zw. ww. bedr. Van *rapen* (zie ald.). Kil. beraepen, *colligere*, *acquirere*, j. *behaelen*. *Verkrijgen*, *bekomen*. || Alle de daghelike vervalle ende dat hi mitter wet berapen ende ghecrighen mach, *Gendsch Chtb.* 57. Clerke ende papen doodde hi, die hi conste berapen, *Sp.* II[4], 13, 13 (doch daar verandere men *lerapen* in *betrapen*, daar *rapen* niet met een persoonlijk obj. kan worden verbonden).

BERAUWEN, BERAUWENESSE. Zie BEROUWEN, BEROUWENESSE.

BERBEER, znw. vr. Hetzelfde als *barbier* d. i. *baertmaker*, *chirurgijn*. || In den welken zeer vermaerde berbeers gebraken, *Lanfr.* 15*r*.

BERBIENS, *MLoep* IV, 383. Zie BAERSBIENS.

BERCH (BERICH, BERECH), znw. m. Mnd. *berch*; mhd. *bërc*.

1) In de tegenwoordige beteekenis. *Berg*. || Die om lant pinen ende winnen al ende berich slichten ende dal, *Sp.* I[4], 15, 33 (in den laatsten regel merke men een „zeugma" op). Naden oegst alle jaren quamen si te samen daer up eenen berech, I[4], 45, 33. — Vandaar de volgende thans verouderde uitdrukkingen. — Van berge te dale, *van de hoogte af*, *naar beneden*. || Doe Grimbert stont in deser tale saghen si van berghe te dale Canticleer comen ghevaren, *Rein.* I, 283. (Hi) liep dien dach dore also wale alse ene beke van berghe te dale, *Sp.* III[4], 34, 9. — Berch ende dale, *op bergen en in dalen*, *overal*, *in alle richtingen*. || In soecse eer mijn leven al, dach ende nacht, berch ende dale, ic en sal eer horen hare tale, *Ferg.* 2130. — Berch ende dal riden, varen, (adverb. acc.). Zie DAL. — Te berge ende te dale, *in alle richtingen*, *in alle opzichten*. Vgl. de uitdr. boven ende beneden, bij BENEDEN. || Te berghe ende te dale horen vryen wille mede (*met den watermolen*) te doene tot hore oerbaer, Mieris 2, 249 *b* (*a.* 1321). — Verklw. bergelijn, bergelkijn, bergelken. || Daer es oec dat bergelyn, daer Aron in begraven wilde syn, Velth. I, 12, 23. Ende die goede sente Quintijn die stont daer op een berchgelkijn, *OVl. Ged.* 2, 107, 169. Hermonium is een berch seer cleine . . . ende dat alremynneste berghelken, G. Groote 63.

2) *Gebergte*, *bergketen*. || Ende hi begrepen in den berch van Galaad, *D. B. Gen.* 31, 23. — Ook van een bepaalden bergketen gebruikt, vooral van de Pyrenaeën en de Alpen (vgl. ons *ultramontaansch*, d. i. eig. *Italiaansch*), meestal zonder lidw. (vgl. *Wap. Rog.* 1116: Eenen *up berch*, anderen int dal).

a) Van de *Pyrenaeën*, ook Portisers d. i. (*portus* [voor *porta*] *Cæsaris* geheeten). || Ten derden daghe wisten si das, dat Karel over berch was, *Sp.* IV[1], 24, 71.

b) Van de *Alpen*, ook Monju (*Mons jovis*) geheeten. || Artur sette hem dat hi wan alle die horden ten berge an, *Sp.* III[5], 54, 39 (*Lanc.* IV, 10087). (Artur) quam met groter ere ten berge toe, van altemale te lidene ende te winnen Ytale, *ald.* 64 (*Lanc.* IV, 10108). Dat men noit eer voer dien dach in dese side des berchs en plach, *Brab. Y.* I, 1272. Hoe die keyser was comen vort toten berge ane dien voet; nu trac hi over, Velth. V, 8, 1. — Zeer gewoon is de uitdr. over berch, *over de Alpen* (ook in het Mnd.; zie Lübben 1, 240). || Sident ward sijn hooft na desen tote Constantinoble ghedraghen. Sident daer na in corten daghen ward hier over berch brocht, *Rijmb.* 23534. Int selve jaer . . . senddi over berch in Gallen sinen moenc Maurus, *Sp.* III[4], 54, 63. Over berch so trac die coene, III[4], 82, 72 (nl. Karel de Groote tegen de Lombarden). Berengier die altemale over berch was coninc, IV[3], 16, 6. Zoo ook I[4], 2, 2.

3) *Burg*, *burcht*. || (Si) belaghen dat sterke casteel, dat doen Grimberch hiet. Die al noch den berch siet, mach merken . . ., dat hi noit meerren en sach, *Brab. Y.* IV, 248. Opten berch te Montesclare daer es beseten ene joncfrouwe, *Lanc.* II, 36998. Die in den casteel woent . . . die berch heet van aventueren, *Flandr.* I, 639. Doe sweghen si van desen dinghen ende sijn binnen den berch ghecomen, *Rein.* II, 3864. Vgl. Oudem. 1, 527.

BERCH (BARCH), znw. m. Mnd. *barch*. *Hooi-* of *korenberg*. || Dat Willaem van Crummendamme van ons hout drie morghen lants . . . ende husinghe ende barch, ten rechten erfliene, *Oorkb.* 2, 492 (*a.* 1299). Die den torf ende thoy thuus holpen ende tkoren ende den barch loyden, *Rek. d. Gr.*

1, 49. Item Heyne Storm van decken an den barch ende an die molen, 6 daghe, 8 sc., 346. Item soe en sel nyement enich hoy of ongedorschen coirn noch geenrehande ruyghte setten noch legghen in ghenen barghen noch an scelven, dair men onder gaen mach of dair men beesten onder setten mach, *Leid. Keurb.* 140, 41. Die van Utrecht scoten vier in Ysselstein ende daer bernden vier huisen af ende enen berch ende niet meer, Matth. *Anal.* 1, 484. Daer staen 7 huysen leedich mit berghen ende schuyeren, *Inform.* 302. Gheen hues of berghe of gheen dinc dat ontilber is, Racer 6, 74. Drie yseren, den barch mede te heffen, *Rek. d. Gr.* 2, 556. Zie nog *Leid. Keurb*, 140, 4; 147, 57; 278, 15; *K. en O. v. Delft* 105, 25 en 26; *enz.*

BERCHNAGEL (BARCHNAGEL), znw. m. *Nagel of pin in de stijlen der hooibergen, waardoor het dak hooger of lager kan worden gesteld.* Verg. *Saksensp.* III, 45, 8; Grimm, *RA.* 675. || Item van een barchnaghel, 2 d., *Rek. d. Graf.* 1, 346.

BERCHHUUS (BERCHUUS), znw. o. *Bergplaats, schuur.* || So wie zijn bergen (*hooibergen*) binnen der stede of berchuus zo naer de huusen stellen, datmen buuten niet om gaen en mach, die verbuert III ℒ, ende sal den borch of berchuus omgeworpen zijn, Wiel. *Instr.* 138, 433.

BERCHROEDE (BARCHROEDE), znw. vr. *Stijl of paal aan den hooiberg, waarop de kap rust.* || Item 6 barchroeden en 6 laen, *Rek. d. Gr.* 2, 556.

BERCHROEKE (BERCHROKE), znw. vr. Van *berch* en *roke, roeke,* d. i. *rots* (zie ald.). *Bergrots, rotsachtige berg.* Vgl. den Fr. naam *Rochemont.* || Des anderdages Lanceloet vernam ene berchroeke, daer hi an quam, daer hi boven ene hermitage sach, *Lanc.* IV, 12669.

BERCHSTEDE (BARCHSTEDE), znw. m.? *Plaats voor een hooiberg?* || A. Willekino bij der straten de uno barchstede IIs., *Rek. d. Cam.* 2, 39 en 75.

BERCHTICH (BERECHTICH), bnw. *Bergachtich.* || Soe maect hi mi die berechtighe weghe neder met sijnre alteovergroter oetmoedicheit, *Stemmen* 137 (*Geest. L.* 25*v*).

BERCHVREDE -VRIEDE, znw. m. *Toren, vooral als verdedigingswerk,* hetzelfde wat in andere mnl. dialekten belfroot wordt genoemd; zie ald. || Dat schultampt ons Kerspels to Blanckenham mitten berchvrede inden Hamme, Racer 6, 313. Onsen berchvriede, geheyten die Slynge, 331. Voert sall hie omme den berchvrede setten ende maken een plancket ende beyde graven die dair omme gaen, schoen opruymen, 332. Vgl. Homeyer, *Sachsensp.* 363, 401.

BERDAX. Zie BAERDAX.

BERDEEL, znw. o. Klankwijziging voor *bordeel*; Ofr. *bordel* (Burguy, *Gloss.* 47). || Ambochten daer veel lude in sondighen.., als in berdeel te houden, of dobbelscoel of queecscoel of openbaer stoven te houden, *Con. Somme* 64*b*. — Zie BORDEEL.

BERDEL, benaming van een visch. || Drie last harinck.., vyf hondert berdelen, Diericx, *Mém.* 1, 241.

* BERDEN, verkeerde lezing voor *berren* of *bernen*, *Lanc.* II, 19209: Hi vant daer een vier berdende (*l.* berrende of bernende) claer.

BERDEREN, stofl. bnw. Van *bert* (zie ald.). *Van hout, van planken gemaakt.* — Ook in de uitdr. berderen aensicht of aenscijn, *een brutaal gezicht.* Kil. berderen aensicht, *os impudens, frons proterva.* || Ghy hebt een hoeren (d. i. *hoornen*) voorhooft. — Ende ghy hebt een berderen aenschijn, *Ned. Kluchtsp.* 95, 38.

BERDUERWERKER, znw. m. Hetzelfde als *borduurwerker.* Gewoner is de vorm beduerwerken (z. ald.). || (Si) ontboden wise verstandel mannen als smeden, tymmerluden, berduerwerckers ende ander consten, *B. v.* 1357, 50 *b.*

BERE (BEER), znw. m. Hetzelfde als ons *beer, mannelijk zwijn,* lat. *aper*, eng. *boar.* || 51 Scape, 2½ beer, ½ bake, *Rek. d. Gr.* 3, 320. Hi hadde een soch, die wilde gaen te bere, also alse soge plien, Velth. IV, 55, 14. (Die hont) begonde te speelne . . metter zoch, oft waer een beer, 18; *enz.*

BERE (BEER), znw. m. Hetzelfde als ons *beer. Beer*; lat. *ursus.* || Die grave quam als een wilt bere, hi hadde des anders groten ghere, *Grimb.* II, 2655. Een starc bere, *Vad. Mus.* 1, 28, 14. Ic sie enen bere, 16. Die bere voert spranc, 19. Die bere liep in een broec, 21. Hi leide voer hem die bere, 28; *enz.*

BERE (BEER), znw. m. Een soort van *stormram* (Kil. *vinea, instrumentum bellicum*), waarvan de naam ontleend is aan het dier van dien naam, lat. *aper.* Vgl. het mnl. *soge* en *catte* (*Aiol-fr.* 849); ons woord *storm*ram; Scheler op mousquet; *Aiol-fr.* 849 *Aant.* en *Taalg.* 5, 295. || Voer Ravenstein, daer hi dede maken eenen beer, starc ende groot, daer hi met dede groten noot, die waren binnen Ravenstein, *Brab. Y.* VI, 5210. Si hebbent (*Bovines*) beleghen wel ter core, ende enen beer ghemaect daer vore, daer si die stat ontsachtelike met bestormden . . .; maer die van binnen . . . daden alsoe groote weere, dat si den beer, als liede vaillant altemale hebben verbrant, VII, 17573. (Hi) belach die stede van Ziericzee... mit al te swaren besitte, dat hy mit magnelen, mit beeren, mit catten, mit evenhogen... stormde, Matth. *Anal.* 3, 198. Hi lach dair voer (*voor het huis te Woudenberg*) seventien weken, dat hyt stormde mit beren, mit bliden, 246. (Si) hadden enen beer doen maken, die poert mede op te stoten . . ., ende deden dat slot opslaen, ende manneden horen beer, ende stieten dair mede op dat winket van der poorten, 403. Die van Utrecht . . . stieten derdewerff mit machten mit horen beer op die cleyn poort, also seer dattie poort opspranc, 404.

BERE (BEER), znw. o. Eig. *dikke weeke stof* in het algemeen (zooals b. v. *leem, deeg*), en vervolg ons *modder, slijk.* Zie *Taalg.* 5, 293. Thans alleen nog in gebruik in de beteekenis *menschendrek* (vgl. *den beer steken, beersteker*). In het mnl. in de beteekenis van *modder.* || Daer so stelde hem God ter weere, ende warpene int helsche beere, *Wap. Rog.* 595. Vgl. de uitdrukkingen *helsce pit* (*Amand* I, 1332, 3547), en *helsce slijc* (*Lsp.* III, 14, 182, e. e.).

BERE (BEER), znw. vr. Hd. *beere*, doch *beer* in *lorbeer*, bacca lauri. Vgl. ndl. *bes* en *bezie*, wvl. ook *beze*; en zie Grimm, *Wtb.* 1, 1243 en Kil. 60. *Bes, bezie.* — Verklw. beerkijn, ook in den vorm beyerkijn. || Wat es dat men soeter vint dan geperst beerkine, alser dat soete sap ute rint, *Lett. N. W.* 5ᵃ, 24 (*var.* beyerkine (*Disp.* 151)).

BERECH. Zie BERCH.

BERECHT (BERICHT), znw. o.

1) Van *berechten*, in den zin van *mededeelen, inlichten, antwoorden* (bedr. 5). *Mededeeling, inlichting, onderricht, antwoord* (ons *bericht*). || Twi en doedi mi berecht, daer ic hu omme vraghe? *OVl. Lied. e. Ged.* 272, 1161. Waer soudic berecht hebben gheleert up sulc vraghen, *Wap. Rog.* 33. Di sal berecht ghescien van dattu vraghes myen, 1130. Vanden Vader ende van den Sone hebbic

bi di .. scone berecht vereest, *Wap. Mart.* III, 397. Wat wil icx u doen berecht; met mi eest soe, ic blive knecht, *Segh.* 555; „*wat zal ik er u veel van zeggen?*" Den sotten behoeft veel berechts, *Spreuken* 101.

2) Van *berechten*, in den zin van *aanmerkingen maken* (bedr. 6). *Aanmerking*, *terechtwijzing*. || Wie by den wech timmert, die het (*heeft*) voele berichts, *Spreuken* 64. — Ook later in gebruik (Harreb. 1, 47).

3) Van *berechten*, in den zin van *besturen* (bedr. 7). *Bestuur*, *macht*, *beschikking*. || (Hoverde) onneert alle weldaet slecht; het moet al staen na hare berecht, *Rincl.* 1098. Al moechs du winnen mit dinen werken dusent merc, die weren al in die macht ende in alle (*l.* allen) berichte dijns mans, *Ned. Proza* 367.

4) Van *berechten*, in den zin van *recht doen* (bedr. 15). *Recht*. — *a*) In den zin van *gerechtigheid*. || Ene weduwe quam hem voren, die haren sone hadde verloren, ende heeft hem om berecht gebeden ende hi berechtese tier steden, *Sp.* II^{1}, 25, 37. Tweé lichtwive quamen daer naer omme berecht ten coninc daer, *Rijmb.* 11169. Wet ende berecht te doene van allen sculden, *ZVl. Bijdr.* 3, 276. — *b*) In den zin van *rechtsmacht* of *rechtspraak*. || Geschille ende gevechte . ., dat alleen onder tberecht van den bailiu van Rijnlant staet, *Leid. Keurb.* 221, 36. Van der doot van mannen van buten, die binnen ghevallen ende ten berechte van binnen toebehort, *Cout. v. Brugge* 1, 382. Te wien men vertrec hebben zoude moghen omme berecht te hebbene van zaken, *Invent. v. Brugge* 3, 510. Alle de vonnessen, die men daghelicx wyst . . voor scepenen, sittende ten berechte van partyen, 6, 113. — I n t b e r e c h t s i t t e n, *rechtszitting houden*, hetzij dat *berecht* op te vatten is als *rechtspraak*, dan wel als *de plaats waar recht gesproken wordt*. || Te zittene int berect (*l.* berecht), omme tvolc dat voor hemlieden quam te berechtene, *Invent. v. Brugge* 4, 178. Vgl. BEREC, zooals men hier ook zou kunnen lezen.

5) Van *berechten* in den zin van *door een gevecht beslissen* (bedr. 16*b*). *Gevecht*, *kamp* en bij uitbreiding *veldtocht*; vgl. BATAILLE en BEREC. || Oec hadde die hertoge, te dien berechte, baenritsen, riddren ende knechten, *Brab. Y.* VI, 5657. Alsoe lange in dien berechte als sijn ridders ende sijn knechten daer bliven souden, 11715.

BERECHT, deelw. bnw. van *hem berechten*, (z. ald.). Vooral in de uitdr. w e l b e r e c h t.

1) Eigenlijk. *Zich zelven goed besturende*, en vervolgens *wijs*, *verstandig*. Vgl. w e l b e r a d e n en w e l b e d a c h t. || In desen tiden was Hyldebrecht, een wys clerc, een wel berecht, die vele goeder bouken dichte, daer hi die kerke bi verlichte, *Sp.* IV^{3}, 26, 59. Van Gembloys Zegebrecht, een wijs moenc ende wel berecht, IV^{3}, 31, 63.

2) *Bedacht op iets*, *ergens op verdacht*, *opmerkzaam*. || Of gine siter op wel berecht, als gijt maect, dat gi wacht, dat gijt niet en bernt, *Hs.* Yp. 138*d*. Van welken gi sijt altoes so berecht op u wachte, dat gijt in tijts moget weren, *ald.* 139.

BERECHTEN (BERICHTEN), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *berichten*; mhd. *berihten*. Vgl. BERECKEN, en het lat. *regere*.

1) *Richten*, *eene zekere richting geven*, *sturen*. || Dat ic vor hem sal gaen ende liden, berechten haren ganc, *Franc.* 9612. Dat ons der heilighe gheyst onsen sen berichte, *Serv.* I, 5. Hem wonderde das, hoe dat si berechten mochten die beesten, die si gereden brochten, *Lanc.* III, 3954. Dat scip .. berecht van enen stierman, *Franc.* 6555.

2) Met den 4den nv. van den persoon. *Terechtwijzen*, *iemands gangen richten*, *hem leiden*, *op den rechten weg brengen* of *houden*, *in het goede voorgaan*. || Die werelt wert bi haren sconden bederft, die ons berechten souden, *Rincl.* 388. Men magher coninc ende heren sien, ende middele, die die jonghe berechten, *Nat. Bl.* VII, 84. Somech meester volghet mede, diese berecht, VII, 126. Enen voget hadde die gone, diene berechte, *Sp.* III^{4}, 42, 110. Entie si bekeren conden . . , dat sise souden berechten mede, *Franc.* 4058. Dat hoir Heer niet te berechten en was, hy en bleeff in der herdicheyt voert, hoe qualic dattet hem verginc, Matth. *Anal.* 3, 329. Den greve van Gulich .. tberichten (*er toe te brengen*) . . dat he dat .. in dier vire heren hant setten wille, Nijh. 1, 172 (*a.* 1318).

3) *Te recht helpen*, eig. iemand die naar den weg vraagt; *iem. de juiste richting aanwijzen*, en bij uitbreiding *iemand behulpzaam zijn*, *helpen*, *bijstaan*. || Mach hi, dat hi dan sal uwen wille vordren ende *u* berechten, *Flor.* 2654. Hovesschen biddre es wel recht, dat menne hovessceliic berecht, *Limb.* IX, 1. Dies nam hi (*Christus*) vleesch van minen (*Maria's*) live, om te berechtene die keytive, *Sp.* III^{8}, 36, 33. Vgl. de thans in dial. nog gebruikelijke uitdrukking: „*Berecht*, d. i. *help mij wat gauw*," tegen een winkelier gezegd, *Taalg.* 4, 29. — Met de voorz. v a n of j e g e n verbonden. *Beschermen*, *beschutten*, *verdedigen tegen*, *vrijwaren voor*. || Diet kerstenheit al te gader... berechten soude ende beweren van al dat hem mochte deren, *Brab. Y.* III, 121. (Dat) soe die kerke niet en berechte van pinen ende van ghevechte, *Sp.* III^{8}, 92, 43. Dat hi den paeus wilde berechten van den Roemscen valscen knechten, 91, 97. Dat hi berechte wel sijn land jeghen scalkeit, jeghen viand, *Heim.* 1437. — Vgl. 16 *a*.

4) Eene zaak *te recht brengen*, *haar verhelpen*, *verbeteren*. || Ic vruchte, het wert al verslagen, God en wilt berechten, *Vierde Mart.* 299. (*De tenten*) te doene berechtene van dies datter an ghebrac, *Invent. v. Brugge* 2, 402. — Ook e e n e w e t, enz. b e r e c h t e n. *Haar verbeteren*, *aanvullen*. || Hie machse (*de keuren*) keren ende bedwinghen ende berechten omme der meentucht bedarve (*ajousteir* in de oorspronkelijke vertaling), *Cout. v. Brugge* 1, 253. — Ook verbonden met de eene of andere *ondeugd* of *misbruik*. *Het verhelpen*, *verbeteren*, *een einde er aan maken*. Hetzelfde als *vellen* (zie ald.). || Wildi u dies onderwinden te berechtene die onsede, het sal u costen lijf ende lede, *Lanc.* II, 43602. Dies bolgen die Fransoysen sere ende quamen up hem vechten omme sulke overdaet berechten, *Sp.* III^{8}, 36, 74 (den laatsten regel kan men ook verklaren: om deze misdaad te *wreken*, te *straffen*; vgl. onder 15 *β*). — Ook e n e n b e r e c h t e n, *iemand in een beteren toestand brengen*, *te recht brengen*, *maken tot*. || Du heefs mi, enen quaden cnecht, teenen eweliken oere (*wettigen erfgenaam*) berecht, *Sp.* II^{7}, 13, 125.

5) *Iemand met woorden te recht helpen*; *hem inlichtingen*, *opheldering geven*. Het tegenwoordige *berichten*.

a) *Inlichten*, *onderrichten*. Met den 4den nv. van den persoon. Vgl. bij BETALEN, waarmede *berechten* verscheidene punten van overeenkomst heeft; het Mhd. *berechten* heeft ook den zin van het Mnl. *betalen* of *gelden*. Vgl. Lexer 1, 192. || Daerne was niemen, die hem conste berechten; sine wistes niet, *Wal.* 7580. Hi vant in gere steden maa so

vrouwe, dat secgic u, diene mochten berechten nu, *Lanc.* III, 11478. Jacop, vrient, ic moet u vraghen van hoghen dingen ende clagen; seldi mi berechten? *Vierde Mart.* 286. Op dattuse voert moghes berechten, vrouwen, ridderen ende knechten, die niet weten wat minne sy, *MLoep* I, 123. Aldus berecht sone was ic nie, *Cass.* 1626. Als hi mi hadde berecht, *Wal.* 3219. Jacob, du berechts mi scone, *Wap. Mart.* III, 391.—Meestal met bijvoeging van een 2den nv., het voorz. van of een afh. zin. *Iemand aangaande iem. of iets inlichten*, *mededeelingen doen.* || Of hi hare berechten soude van den ridder, dien si sach draghen den witten scilt, *Ferg.* 4004. Berecht mi, soe doedi wel, van Waleweine, den ridder snel, dan salic u berechten vort, *Wal.* 5795. Dus es Walewein van deser sake berecht, 1930. Dat ghi berecht sijt, dies ghi mi vraghet, 3140. Nu hebbic u dies ghi mi vraghet berecht, wat wildi weten mere, 7146. Berecht mi . . . dies ic di sal vraghen, *Vierde Mart.* 229; *Vrouw. e. M.* IV, 169. Mi so hebdi berecht vriendelike van al dat ic hebbe gevraght, *ald.* I, 841. Van stride . . . en constic u berechten niet, Heelu 3030. Van dien menichfouden gherechten mochtic u vele berechten, *Troyen* 3049. Martijn, nu berecht mi dies, *Wap. Mart.* I, 131. Ic bids u, berechtes mi, *Teest.* 1465. Berecht mi, hoe dat des volx staet so loes mach sijn, 141. Nu berecht mi . . ., hoe so maeght comen dan, 574. (Hi) bat, dat men hem wilde berechten, oft si in hant wilde gaen, Velth. IV, 14, 62. Dattu mi berechts, waer bi dattu hier heefs ghewoont tote nu, *Lsp.* II, 61, 40. Dat hine berigte van sonden, regte alse of hi sprake: Here, berigt mi dat ic nit en sondege, ende geft mi terkenne din weg der heileger lide, *Limb. Serm.* 31 *c.* Zie verder *Teest.* 536, 842, 1950; *Parth.* 3641; *Wap. Rog.* 420; *Lsp.* I, 1, 51; II, 47, 25; 32; *Ferg.* 3284; 3692; *Wal.* 6916; 8013; *Wap. Mart.* III, 392; *Wrake* III, 605; *Rijmb.* 15520; *Mor.* 444 vlg.; *enz.*

b) *Onderrichten*, *leeren*, *onderwijzen.* || Ghi sultse (*de geboden*) bat verstaen, dan icse u metten dichten bedieden can ochte berichten, *Tien Pl.* 38. Dichters die in haer dichten al aertrike willen berichten, *Lsp.* III, 15, 223. Wat woudic veel die werelt berechten van saken, die mi self anvechten? . . . so waert beter dat ic sweghe, *Rein.* II, 7711. Te sticken breken, dattu biden broeders mijn . . . heves gemaect ende berecht, *Franc.* 4133. Nochtan hadden (*had hem*) binnen berecht ende verclaert thewelike lecht, 5703.

c) *Op eene vraag antwoorden*, *haar beantwoorden.* || Die coninc vraeghde den clerc menigherhande vraghe sterc, die hi hem berechte wale, *Lsp.* IV, 1, 13. Een sot soude meer vraghen, dan twaelf vroede berechten souden, *Teest.* 2083. Berecht mi, joncfrouwe wael ghedaen, een quaestie, die ic u brenghe aen, *Vrouw. e. M.* IV, 65. Dan sal ic na u vraghen berechten, soe ic best bevroede mi, I, 851. Deen vraget ende dander berecht, *Sp.* III¹, 18, 82. Die hem weder antwoorde wel ende berechte hem, *Rijmb.* 15494. Berechtti mi dis ic u vrage, so salic u oc berechten, in wat machte dat ic dese werke werke, *L. v. J. c.* 167. Deen vraeghde, dander berechte, *Flandr.* I, 236. Entoe Flandrijs dies berechte (*daarop antwoordde*) Ingelbeerte, was hijs vro, IV, 90.

d) *Verhalen*, *mededeelen.* || Plinius horic berechten, dattet hem eerst na winter toghet, *Nat. Bl.* VI, 146. Daer ic der (*l.* die) namen af berichte, Heelu 8540. Si die nu dichten, willent al berichten dat gheschiet te deser wilen, *Lsp.* II, 38, 81. — Meestal met den 3den nv. van den pers. en den 4den nv. der zaak. || Dus scrivet ons Segebrecht van Gembloys, diet ons berecht, *Sp.* III⁸, 39, 7. Dat berechte hi hem aldare vriendelike, *Amand* I, 2193. Berecht mi ene dinc, her ridder, dies ic u vraghe, *C. en El.* 450. Claer hebdi mi dit berecht, *Wap. Rog.* 345. Nu hebbic u berecht al, *Wal.* 5794. Du heves mi wel berecht dat ware, 9488. Berecht mi dat, *Teest.* 1277. Bericht mi . . . die beste waerheit die gi wet, *Lanc.* II, 42991. — De onb. wijs als znw. *Onderrichting*, *beantwoording van vragen.* || Scoen berechten ende edel vraghen, die hoerdmen daer in reynre tucht, Hild. 18, 160. Het dincke mi so vremde een liet, moestic sberechtens ombeeren, ic hielt al over sceeren, *Wap. Rog.* 570.

6) *Terechtwijzen*, *gispen*, *berispen*, *aanmerkingen maken op.* || Someghe lieden berechten (*l.* berichten) ende blameren mijn dichten, *Teest.* 3088. U ooghen suldi altijt swechten ende op niemant meecke (*micke*) slaen; wat ander doen, wilt niet berechten, *Sp. d. J.* 389. Dus eist, die recht omoedich si, hine berecht no bespreect, waer omme dat menne verspreect, *Franc.* 3014. Die meyster sprac: . . . Vlye quade gheselscap; niet en berecht, dat dy bevolen is, *Ned. Proza* 231. Niet alleen en willen si berechten ende oerdelen die dinghen, die haer overste doen, *Stemmen* 55. Dese menschen willen van alle dinghen weten ende te allen dinghen spreken ende alle dinc callingieren ende berechten, Ruusb. 6, 96.

7) *Regeeren*, *leiden*, *besturen*, *het opzicht houden over.* || Wat so men qualike berecht, dat en geduurt in geen gevecht, *Sp.* I⁵, 19, 65. (Hi) lovede God diet al berecht, III⁸, 31, 86. Daer moetict berechten al van erderike dat geval ende al dat doen van hemelrike, *Alex.* X, 1395. Want hi moet alt huis berechten, *Boec d. M. f.* 4. Dandre (*bien*) . . berechten die bedaerve wel, *Nat. Bl.* VII, 102; „*besturen*, *zorgen voor* het eten.” Knechten diet ghetelde daer berechten, *Wittek. v. S.* 129. Dat hi die waghenars ende die scuutlude birechte, *Rek. d. Gr.* 2, 514. — Vooral gebruikelijk — *a*) Van *landen*, *steden*, enz. || Ic (*Alexander*) hebbe genoech tot nu die werelt berecht . .; ic moet berechten nu den troen, *Alex.* X, 1387. Hoe Aristotiles . . sinen jonghere Alexander leerde die werelt berechten, *Heim.* 11. Spaengen viel hem te berechten, *Teest.* 1360. Met wijsheden berechte hi . . tlant van Brabant, *Grimb.* I, 379. Omme te berechtene Egypten al, *Sp.* II¹, 57, 1. Karel Marteel . ., die Vrankerike berechte met eeren, IV¹, 1, 63. Die werelt en mach men niet berechten met tween heren sonder vechten, I⁴, 25, 49. (Hi) berechte dat (*Brabant*) oec herde wel, Velth. I, 39, 57. Sevenhondert baroene, die berechten die stat entie veste, *Flor.* 2377. So dat quam een vreemde diet . ., ende ghinghen die steden berechten, *Lsp.* I, 34, 68. Elc van den vaders quam ende berechten elc vijf daghe die stat van Rome, *Rijmb.* 14426. Geeftse (*de crone*) enen anderen . ., die dijn rike mach berechten, *Alex.* VI, 976. Hoe si berechten soude haer rike, *Limb.* X, 1327. Alt rike dat hi berechte keyserlike, *Lsp.* II, 15, 27. Na hem berechte trike Hyrene met Constantine haren sone gemene, *Sp.* III⁴, 86, 63. Sodat ik voortaen . . niet wel . . mag . . de groote heerlijkheid, daer ik in ben, berechten, *Heemsk.* 13. Die een vrije stat berechten, *Wrake* II, 1290. Een lantscap, dat een landshere wel berecht, *Heim.* 1517. Dy graefschaepe . . wale handen ende berichten, Nijh. 1,

184. — In het bijzonder gebruikelijk, verbonden met lant. || Na Abymalech so was Thola rechtre, . . ., hi berechte XXIII jaer tland in vreden, *Rijmb.* 7767. Sulken man, dien wi ghetrouwen, datti tlant berechten moghe, *Parth.* 3170. Dat ghi te lande comt haestelike te berechtene u lant ende u rike, *om de teugels van het bewind in handen te nemen*, *Flor.* 3924. Willem sijn sone berechte tlant sonder voghet, *Sp.* IV^{1}, 46, 247. Zoo ook IV^{1}, 37, 70; *Lsp.* I, 43, 4; III, 13, 55; 16, 71; Heelu 548; Velth. IV, 69, 40; *Ferg.* 5050; *Teest.* 1009, 1012; Stoke III, 1355; *Rijmb.* 8568; *Alex.* VII, 63; *Heim.* 1517; *Brab. Y.* IV, 1105; *Parth.* 314 (Claudes sijn sone, die doghendelike berechte sijn lant ende sine bede (*l.* sine liede)). — Ook in de uitdr. die crone berechten, *het rijk besturen*, *de kroon hebben.* || Int eerste jaer dat Constantijn alleene berechte de crone sijn, *Sp.* III•, 90, 2.

b) Enen b., *over iemand te zeggen hebben*, *hem besturen*, *regeeren.* || Ghi en selt niet willen domineren, ander menschen berechten ende regheren, Ruusb. 5, 132, 19. Die here wille wesen dan, ende ander liede dan berechten, *Heim.* 1426. Martijn, nu berecht mi dies: berecht een God, die niene wies, alle creaturen, *Wap. Mart.* I, 131. Hoe men die ghemeente berecht, *Heim.* 410. Cleene menechte . . . vint men berecht sijn met rade, *Sp.* I•, 61, 45. Dat men vele volcs ghemeene berechten moge met pine cleene, I^{3}, 19, 63. Toter tijt dat Delbora wel berechte tfolc van Ysrael, *Rijmb.* 2239. Dan (*de zoon van Jacob*) die sal sijn volc berechten, 3313. Tfolc te berechtene al ghemene, 4467. Twintich jaer berechte hi (*Simson*) wel al dat volc van Israel, 8223. Ut di sal comen die richtre, die berichten sal myn volc van Israel, *L. v. J. c.* 16.

c) Van een leger. *Aanvoeren*, *het bevel voeren over.* || Enen die, na sine doot, berechte dat here groot, *Rijmb.* 6239. Die coninc sat up enen vaerdigen henxt ende berechte selve die ander betaelge, *Clerc* 112.

d) Van geestelijke of kerkelijke betrekkingen. || Oec gaf hi hem die abdie te berechtene van Toers, *Brab. Y.* II, 1314. (Want hij) die busscopdome berichtede Colne ende Tryere, ende Tongheren . ., die drie berichtede hij al tsamen mennich jaer ende menghen dach, *Serv.* I, 1007. Dat busdom hij berichtede mit keersteliken werken, II, 469. Die heilighe Sinte Monulphus berichtede wale sijn Gods huys, 534. Een priester . . . berechte die prochie sine met sorghen ende met groter pine, *Sp.* III^{7}, 38, 34. So wart bisscop . . sente Remakel te Maestrecht, dat sente Amant teerst hadde berecht, III•, 26, 2. Dat hi berechte met sire pine dabdie van sente Quintine, III•, 36, 21. Sinte Remijs, die de kerke te Riemen daer berechte tweendeseventich jaer, *Lsp.* II, 48, 616. (Hi) berichte sijn prochye wale, *Lutg.* 1501.

e) Van goederen. Ze *beheeren*, *besturen.* || Eist oec datmen huwelijc doet om te berechtene een goet, hoe vele bet so es berecht een goet met eenen getrouwen knecht, *Sp.* I^{4}, 3, 1. Ende nu alsi waren groet, eysten si hem weder haer goet; si wildent selve berechten nu, Velth. IV, 69, 21. Die kerken goet ende Heylich Gheest (*diaconiegeld*) berechten ende hanteren meest, *Wrake* III, 401.

8) *Regelen*, *in orde brengen*, *inrichten*, *klaar maken.* Vgl. begaden, waarmede *berechten* in bijna al de verdere beteekenissen eene groote overeenkomst vertoont. || Alse wi bericht hebben die port, *Troyen* 1336. Men dede die zale wardelike berechten herde rikelike, *Lanc.* II, 15133. Omme tfosseit te delvene ende te berechtene, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 350 (vgl. *ald.*: te delvene ende te *makene*; 347: fodiendis et *faciendis*). Eenen (*heemraad*) kiesen, . . die hem dochte dat lant mede bericht (*geregeld*, *goed bestuurd*) ware, Nijh. 2, 258. Van dat an de kerke ghewrocht was ende an den steegher ende an den ommeghanc (*torenomloop*) te slichtene ende te berechtene, *Invent. v. Brugge* 1, 303 (vgl. 2, 431 vlg.). Nu ne hevet landshere den sin (d. i. *verstand genoeg*), dat hi sijn ende ende sijn beghin van sinen wandel . . allene mach berechten alle, *Heim.* 1537. Eyn ellendich arme man . ., die onse lant nyet en berichtet, noch slote noch burghe en stichtet, *Serv.* I, 904. — Vooral in verbinding met dinc. Die dinc berechten, *de zaken regelen.* || Alle dinghe woude hi berechten sonder orloghe ende vechten, *Brab. Y.* II, 4484. (Hi) heeft zine dinc berecht; ter doot gerede hi hem echt, *Franc.* 5883. (*Karel trok naar Rome*) om dat hi die dinc wilde berechten, *Sp.* III•, 92, 5. Deerste messe suldi zinghen ende berechten al huwe dinghen, *Denkm.* 3, 193, 203. — Ook van spijzen. *Ze bereiden*, *klaar maken.* || Sijn cost die was wonderlike groot in vleessche, in vissche ende in broot, ende daertoe waest wel berecht, *Rijmb.* 11209. — Het so berechten, *het inrichten*, *het daarheen brengen*, *het zoover brengen*, *het zoo regelen*; hetzelfde als het so begaden (zie ald.). || Const (*d. i.* conste het) die hertoghe soe berechten, dat hi hem Rode wonne ave . ., dat hi er here af bleve dan, *Brab. Y.* V, 3552.

9) *In orde brengen*, *verrichten*, *ten uitvoer brengen.* || Over hem (*de diakenen*) baden si in haer gebede dapostelen, ende leiden hem mede die hant upt hooft ende hebbense bracht te berechtene haer ambacht, *Sp.* I^{7}, 43, 49. Van dien dinghen, die hem bevolen sijn ende dien (*l.* die) sy berechten moeten, Ruusb. 3, 191. Si sijn . . . onledich . . . mit dien dinghen, die si te berechtene hebben, 4, 37. Niet en berecht dan dy bevolen is, *Stemmen* 122 (vgl. de betere lezing dezer plaats onder 6), *Ned. Proza* 122). Dat die moenc saen heeft berecht, *Sp.* II^{7}, 48, 21 (lat. *efficere*).

10) *Inrichten*, *instellen.* || Vort heeft hijt (*l.* hi) bericht in Kerstnachte die misse, *Sp.* II^{3}, 48, 50; „constituit, ut noctu misse celebrarentur.”

11) *Aan iemand* of *iets zijn recht*, *zijn eisch geven*; *hem* (*het*) *van het noodige voorzien.*

a) Van beesten. *Ze weiden*, *het opzicht houden over.* || Enen knecht, die die scaep up tfelt berecht, *Rijmb.* 9098.

b) Als krijgsterm. *Uitrusten*, *toerusten.* || Ernout voer te Marberoen ende berichte dien casteel, *Parth.* 6375. Die Hertoghe . . . wonderde, dat hi ter were brochte so wel berecht een here, Stoke III, 397.

c) *Verzorgen*, *bezorgen*, *van het noodige voorzien.* || Vier saken doen creaturen striden: deerte es fierheit, die haer verheft; . . . die vierde, om hare vrucht berechten, *Nat. Bl.* IV, 668. Uwen sceppere hier boven, die u met plumen gecleet heeft . . . ende berecht zonder uwen ducht, *Franc.* 6464. Doe brachti vort dat scaespel, in een ziden forel (*foudraal*) berecht wel, *Lanc.* II, 18540. Alse hare perde bericht waren, 27940. — Van *wonden* gezegd. *Ze verzorgen*, *behandelen*, *verbinden.* Vgl. BEGADEN. || Si ontwapenden tien stonden ende dede berecten (*l.* berechten) sine wonden, *Lanc.* II, 28918. — Ook van het *verzorgen zijner kinderen*, *hen aan een bestaan helpen*, *hun een uitzet geven*; hd.

ausstatten. Vgl. BERADEN. || Waer man of wijf kindere berichte ende dien loeven, dat si hem niet ontgheven of ontmaken en zoelen, dat hem onstade doen mach an oerre erfnisse, *Stadsr. v. Zwolle* 131, 222.

d) Met het voorz. *van*. *Voorzien van*. || Beide ridders ende cnapen waren wel bericht van wapen, *Lanc.* IV, 8201. Enen casteel . . . starc ende scone bemuert al, ende wel berecht van cantelen, II, 7403. Hi stont op ende bat na das, dat men hem tetene gave; men berechtene . . . daer ave, III, 4398. Doe dochte coninc Zegebrechte, dattene God niene berechte van kinderen, die naer sijn leven inden rike waren bleven, *Sp.* III*, 34, 11; „dat God hem geen kroost, geen kinderen *geschonken* had."

e) Iet b —, *iets verschaffen*, *bezorgen*. || Hier na worden si beide saen in enen fellen kerkere gedaen, daer onse Here saen heeft berecht sueten roke ende lecht, *Sp.* II*, 37, 191. Ic wilt al gaerne doen, in dien dat ghi mij berecht scepe, ridderen ende knecht, *MLoep* I, 660. Ende dat hem (*den clerken*) gebrect . . . selen die leken berechten al, Velth. VII, 23, 52. Also groet ghebrec . . ., dat men horen nootroft niet berechten en mochte, *Hs.* 88, *f.* 30 *a*. Ende si en werken, ten waer of si horen beesten teten berechten, *Mandev. f.* 16 *b*.

f) Met eene ongunstige zaak als voorw. *Berokkenen*, *bezorgen*. || Mocht ich hoir dan berechten wee, men gonde myns lichte mee, *MLoep* II, 2457 *var.* (de tekst heeft eene andere lezing, maar ook beraden heeft de twee bet. van *verschaffen* en *berokkenen*. Vgl. ald. 2), 3) en 10).

12) *Iemand van het noodige voorzien*. Met een *ondergeschikte*, *bediende* enz. als ondw. *Bedienen*, *ten dienste staan*. || Evele mote di gescien, dattu (*beer*) ets, dar wi toe sien onsen coc ende onsen knecht, die ons dicke wel heeft berecht, *Vad. Mus.* 2, 278, 478. (Hi) hiet den sciltcnechten, dat si den rudder souden berechten ende helpen, dat hi slapen quame, *Wal.* 2613. Doe brocht men hem een orcussijn ende een hooftcleet scone ende sochte, si berechtene als si best mochten, 2634.

13) *In iemands zielsbehoeften voorzien*, *zijne geestelijke behoeften vervullen*. Vooral van het *toedienen der sacramenten aan stervenden*, hetwelk tegenwoordig in Nederland *iemand bedienen*, in Vlaanderen nog *berechten* genoemd wordt. || Als die ridder was gebiecht ende Goede ontfaen hadde ende berecht, *Lanc.* II, 5053. Dat ware grote sonde, lietmense sterven sonder sacramenten . . . Doe sprac die diaken: Here, waert u lief, ic woudse berechten, *D. War.* 5, 393. (Hi) sterff daernae . . ., wael ghebicht ende bericht, 7, 111.

14) *In een zekeren toestand brengen*, *behandelen*, *met iemand* of *iets handelen*; *hem geven*, *wat hij verdient*. Vgl. BERADEN. — *a*) Van personen, vooral in slechten zin. *Toetakelen*, *in een treurigen toestand brengen*. || Hier is schandelic ghevaren; hoe heeft mi desen dief berecht! Hild. 61, 194. Haddic di hier, ic soude di so berechten dan, dune daets nemmerme edelen man scande no lachter, *Wal.* 9192. (Si) berechtene soe, datmen ter stont niet bekennen mochte nese noch mont, *Lanc.* II, 21624. — Vgl. verder bij BERECKEN, dat door de overeenkomst in vorm verscheidene der beteekenissen van *berechten* heeft overgenomen, en meermalen in de Hss. met *berechten* wordt verward. De Oostvlaamsche aspiratie der *k* voor *t* (*berecht* voor *berect*) vergroot de moeilijkheid. — Ook verbonden met bijw., die de smadelijke behandeling nog duidelijker aantoonen. — Jammerlike, qualike, onsochte, onwerde(like) berechten, *deerlijk toetakelen*. || Diene jammerlijc berechten, ende hebben hem daer . . afghesleghen sinen voet, ende sijn tonghe in sinen mont ghecort, ende bitterlijc ghewont, *Brab. Y.* VI, 9124. (Hi) hadde mi qualijc bericht saen, en had min grote sin gedaen, daer ic bi jegen hem began den strijt, *Lanc.* III, 4347. Mettien slage, die hi hem gaf, berechte hine soe onsochte, dat hi een wort niet spreken en mochte, II, 19105. (*Het paard*) warpene vor hem op die erde ende berechtene sere onwerde, *Sp.* II*, 49, 109. — Het verl. deelw. berecht bet. dus *in een zekeren toestand*, *er aan toe*, steeds verbonden met een bijw. van graad of wijze, b.v. bat, so, also. || (Si) leiden onder die liebarde mi . . (ende) Onse Here . . halp mi ter steden, datsi also bericht vonden mi, als icker geleit was, *Lanc.* II, 24349 (*in denzelfden toestand*, als toen zij er mij brachten). Echites was oec om dese sake herde sere tonghemake, dat hi niet bat berecht en si, ende hi van der jonfrouwe vri nu nochtan daer sceiden moet, *Limb.* I, 2425. Demophon was te moede wee, dat hi niet bet berecht en was, IX, 240. Dat al mijn lant bat dan nu was bericht, *Parth.* 6750. Alse hi hem gevoelde also berecht, dat hem dochte dat hi vallen moeste, *Lanc.* II, 20230. (Als) hi hem sach so berecht dan, dat hem gene bliscap ginc an, III, 2847.

b) Van zaken. *Er mede handelen*. || Cortelike na dien waest (*lichaam*) so berecht, dat mochte geduren, *Sp.* II*, 32, 80. (Hoe hi) sinen lechame oec berechte, dat hi in ghesonde blive, *Heim.* 1440. Ende daerna . . dede hijt al toten gronde nederwerpen ende maken slecht; dus was Heymersbach berecht, *Brab. Y.* VI, 5399. — Ook als term bij de muntvervaardiging. *Op het te munten metaal eene bepaalde bewerking toepassen*. Maar welke? || Tvoorsz. werk van VIII marck silvers . . . moet . . . loffelijck opgemaect worden . . ende met drij wercken gewrocht, te weten quetsen, berechten ende legieren in VI marck silveren gehaeft in platen ende metten sonne gepasseert, V. d. Wall 793. Dat men wercken moet stuyvers ende andere diergelijcke soo in gout als in silver drij wercken, te weten quetsen, berechten ende legieren naar de oude costuymen, 794.

15) In juridischen zin. Het transitieve *rechten*, *richten*. *In eene zaak recht doen*, *haar door eene gerechtelijke uitspraak beslissen*, *beslechten*, *uitmaken*.

a) Met den 4den nv. der zaak. — *α*) *In eene zaak vonnis vellen*, *haar in rechte beslissen*, *beslechten*. || Dat alle zaken ghevallende binder vors. steden . . ., dat die behoren berecht te zine bi der wet van derselver stede, *Invent. v. Brugge* 6, 541. Ghesent hevet hi om sente Remy, dat hi te Lodine quame, bidi daer es sulke dinc gesciet, hine caent berechten niet, *Sp.* III*, 8, 45. Of God ten joncsten daghe sal ghepeins ende wort berechten al, daer wi oyt in mesdaden, *Wap. Mart.* I, 274. Gescieter enech vechten, Aaron ende Hur sullent berechten, *Rijmb.* 4701. Die grote sake berecht allene, *Rijmb.* 4475. Claudius hoorde hare tale ende berechte die sake wale, 27313. Dat hijt soude berechten comen, *Brab. Y.* II, 1535. Dat souden die rechtren berechten, *Rose* 5269. Wat gesciet binder vriheyt van Aemstelredamme, dat sal men berechten bi den scepenen van binnen, *O. R. v. Amst.* 9. So moeghen wi dien poerter weder binnen halen ende die misdaed daer binnen berechten, 16. Alle . . . quetsinghen sullen ambochts heeren berechten bi scepenen, *Oorkb.* 2, 334, 39. Alle

excessen, die daer geschien, worden berecht by den schout van Hoorn, *Inform.* 86. So wat so geschied bin Arne . . ., dat sal men berechten bin Middelburgh, *Ned. Proza* 4. Dan soelen wy... dat berichten ende affdoin bynnen den neisten vierthien dagen, Nijh. 4, 180 (vgl. 2, 287). Dat hi dat berichte ende daer over richte, 2, 287. — Ook met een 4den nv. duidende op den inhoud van het vonnis, in den zin van *als recht uitspreken.* || Die scepen of raet sloeghe, daer si waeren van der stad weghen of om dat si bericht hadden van der stad weghen, *Stadsr. v. Zwolle* 57, 32. Op dat se bericht hebben van der stad wegen, *ald.* 31.

β) *Richten*, *straffen.* || Men heeft geseit te menigen tiden, dat men om onrecht soude striden ende om eten soude men vechten, ende dan (*dat en*) soude geen baliu berechten, Velth. IV, 17, 13. Roef, cracht ende ghewout, dat de heren van rechterscout over al souden berechten ende scarpelijc daer over rechten, *Teest* 894 (*d. i.* met den gewonen prothusteron: „scherp zouden vonnissen en overal *straffen*”). Overdadighe sware hovaerde salmen an enen maten man al anders berechten . ., dan an enen groten here, ende so berechten (*var.*), dat elc lere tomberne sulker overdaet, *Heim.* 536. Dat een here ne mach altoes . . . dinc berechten die hem wel cont es, ende niement el, *Rijmb.* 1841; „quod judex sibi soli notum crimen *punire* non potest. Al dat ghesciet binnen deser chore, dan sal men niet hoegher berechten, dan vierscatte (*var.* beteren), *Oorkb.* 1, 247 *b* (*a.* 1248).

b) Met den 4den nv. van den persoon.

α) *Iemand recht doen*, *hem recht verschaffen.* || Omme tvolc dat voor hemlieden quam te berechtene, *Invent. v. Brugge* 4, 178. Dat hi van gheere zake tien tide wilde horen sprake, eer dat arem wijf berecht ware . ., ende (hi) berechtese alsoe dat soe hare wel ghepait van hem hilt doe, *Vl. Rijmk.* 2507. Du souts uut kiesen saen moghende lude die Gode ontsien . . , die dit volc van cleden saken berechten ende vreden maken, *Rijmb.* 4470. Sie mogen wel wesen zonder plecht, die in dat vonnesse zijn berecht, *Anz.* 4, 71. Als hi die weduwe maete vro, die hi berechte van (*in de zaak van*) haren sone, *Sp.* II², 34, 7. Omdat mi dese wedue nit met vreden en laett, so salic se berechten, dat syt mi ten yoncsten daghe nit en hebbe te verwitene, *L. v. J.* *c.* 166. — Ook met den 3den nv. || Van dat zij berecht hebben den voochden van weezen ende haerlieder partyen, *Invent. v. Brugge* 4, 415.

β) *Straffen*, *tuchtigen.* || Si ne wilden niet berechten sine viande, Velth. II, 14, 31.

16) Bij uitbreiding. Als ridderterm.

a) Met den 4den nv. van den persoon. *Het voor iemand opnemen*, *zijne partij kiezen*, *hem beschermen.* Ook met eene bep. met jegen, ter aanduiding van den persoon, *waartegen*, of met van, ter bepaling der zaak, *waarin* men iemand verdedigt. || Want daer een ridder comen ware, die de joncfrouwe woude bérechten jeghen hem ende over hare vechten, *Lanc.* II, 9378. Soudi Lionele willen berechten ende den camp vor hem vechten, 23884. Wildi dese joncfrouwe berechten oft van hare sceden, oft jegen mi vechten? 44021. Dat mi enech ridder berechte ende jegen Bridanne vechte, III, 6619. Dats mi leet, van derre sake en salic u connen berechten, *Ferg.* 4372.

b) Met den 4den nv. der zaak. *Door een gerechtelijken tweekamp bewijzen* of *beslechten.* || Of ghi wilt sijn hare campioen, so comt voert ende laet ons vechten. Fergunt sprac: ic salt berechten, *Ferg.* 4696. (Ic) wille der maget recht berechten, nu eist tiit, dat wi vechten, *Limb.* III, 297. Ic soude over mire nichten vechten ende hare claege in desen berechten, *Lanc.* II, 8741. Van den riddere die . . . wilde berechten haren noot enten camp vechten, jegen die haer leit op den moort, *Flandr.* IV, 138 (Martin leest *verrechten*, misschien wel de ware lezing). Hi wille vorden coninc vechten up Harderike, ende dat berechten, dat hi looch als een valsch man, *Sp.* III⁴, 78, 16. — Ook bij verdere uitbreiding. *Door een* (niet gerechtelijk) *tweegevecht* of *gevecht tusschen meer personen beslechten*, *uitmaken.* || Echter ontbeet (*l.* ontboet) nu hierenbinnen die ander: Of hy tselve wilde berechten met swerde ende met scilde? Velth. II, 7, 51. Doe wildent die gonen berechten, die de vijfte porte hilden, ende sloeghen up Waleweine, *Wal.* 6606. Vgl. becorten 2), dat hiervoor de gewone uitdr. was.

WEDERK. Hem berechten.

1) *Zich besturen*, *zich beheerschen* (vgl. bedr. 7). || Lanshere ne dooch niet, die hem selven ende sijn diet mildelike niet ne berecht, *Heim.* 45. Die hogheste vroescap eist echt, dat een hem selven berecht, 355.

2) *Zich gereedmaken*, *toerusten ten strijde*, *zich voorbereiden* (bedr. 11 *b*). || Up enen dach so soutmen vechten: die Kerstine ghinghen hem berechten, als den wijch te vangene an, *Franc.* 5797.

3) *Zich inrichten*, *zijn leven inrichten*, *eene gedragslijn volgen* (bedr. 8). || Het was een ridder rike ende vrome, die also berechte home, dat hi huwelijc ontseide, *Sp.* I⁷, 74, 1. O vuel onreine knecht, hoe hebbedi u selven dus berecht? *Rose* 3618: „hoe hebt gij deze gedragslijn kunnen volgen, hoe hebt gij u zelven zoo misdragen.” — Ook in den zin van *schikkingen maken*, *beschikken omtrent zich zelven.* || (Daer) woud hi berichten, als hi dede, hem selven ende al syn goet oec mede. Als dat gedaen was . . . so lach hi neder ende was doet, *Christ.* 1460.

4) *Zich verzorgen*, *voor zich zelven zorgen* (bedr. 11 *c*). || (Hi) aventuert sijn leven ginder om te bescermene sine kinder, ende hine beghevetse nacht ende (*l.* no) dach, tote dat hem elc berechten mach, *Nat. Bl.* III, 207. Hi (*de arend*) const hem wel berechten, dat hi die voghel al verwan, *Segh.* 1798.

5) *Zich verdedigen*, *zich verweren*, *zijn recht handhaven* (bedr. 15 *b*). || Hi ne can hem selven niet berechten, wat soudi dan over mi vechten? Velth. II, 18, 35. Het welt (*wil*) menech vechten, daer hi hem qualijc can berechten, *Torec* 1542. Het gaf hem op groet ende smal . . . al sonder vechten, sine mochten hem niet berechten, *Aiol-fr.* 895. Nu sal hem Baselie moeten berechten met anderen volke, 907. Hem selven sullen si berechten, ende oec vor al dander vechten, *Ren.* 1768. (De verklaring in het gloss. *zich gereed maken ten strijde* is de ware niet. Vgl. Clarisse op *Heim.* bl. 133—136). Want gi nu saen moet vechten enen camp ende u berechten, *Lanc.* III, 12985. Gi moet u andersins berechten; laet u scelden ende laet ons vechten, 18401. — Ook in den zin van *recht krijgen.* || Neemdi mijn ors, hets mi leet, ende mach ic mi niet berechten, eer ict verliese, ic sal eer vechten, *Ferg.* 2519.

6) *Een tweegevecht houden*, *met iemand kampen* (bedr. 16). || Nu segt, weder soe wildi beide tenenmale nu vechten of wilt hem elc allene be-

rechten jegen mi? nu kiest dat ene, *Lanc.* II, 38086.

BERECHTERE (BERECHTER, BERICHTER), znw.m. 1) Van *berechten* in den zin van *besturen* (bedr. 1). *Bestuurder*, *oprichter*, *regent*, zoowel van God, als van allerlei wereldlijke en geestelijke betrekkingen. || Om dat dit rike hanget an u, ende es sonder berechtere nu, *Lanc.* IV, 7975. Nochtan so ne soude . . . die Bruut, die Heylighe kerke myn, daer bi niet gesconfieert syn, al es dat haer berechters quaet niet en doen na haren staet, Velth. VII, 17, 40. Dattie berechters van eenre stat... ghemenen oorbaer achterlieten, *Lsp.* III, 16, 128. Soe wanneer Gherarda van Leyden ghebrake, berechter der voerseyder kerke, Mieris 2, 56 *b*. Want hi is berechter alles dyes dat hi ghescepen hevet, alzoe dat oec een blat nyet en valt up der arden zunder hem, *Boec d. M.*, *f.* 14. Dat aen dien berichters (*der orde?*) die twee zolen zijn mildichlike radende ontfermicheit, *D. Orde* 238. — Ook in den bepaalden zin van *landvoogd*, *gouverneur*, door den wettigen vorst met de macht over een gewest bekleed. || Dien maecte Anthonis bi hem berechtre in tlant van Jherusalem, *Rijmb.* 20721. Hi voer over in Inghelant, daer hi Willemme van Loe vant, die berechtere was gheheelike van algader den conincrike, *Vl. Rijmk.* 4678. Die wile dat wy van ons lieven boelen weghen shertoghen van Gelren sijns ende ons lants meyster ende berichter wesen zuele, Nijh. 2, 65. Want . . . onse lieve here, her Reynout hertoghe van Gelren . . . ons overste meyster ende berichter sijns alinghen lants van Veluwen ghemaect hevet, *ald.* 93.

2) Van *berechten*, in den zin van *recht doen* (bedr. 8). *Rechter.* || Wine sijn niet wroegeren van den sonden no berechters, *Yst. Bl.* 4097. Entie dat volc souden besyen, diere waren ses dusent.. berechters ende beschrivers, *Rijmb.* 10980; „*judices* autem et scribas sex millia." Berechters hadden si (*de Joden*) vorwaertan (*na Josua*), nl. *de Richteren*, *Sp.* I[2], 11, 27.

3) Van *berechten* in den zin van *verschaffen*, *bezorgen* (bedr. 11 *e*). *Bezorger*, *bewerker.* || Welken dach die berechter onser salicheyt maecte, vercoes ende heylichde, *Pass. W.* 123 *c*.

BERECHTICH. Zie op BERCHTICH.

BERECHTINGE, znw. vr.

1) Van *berechten*, in den zin van *besturen* (bedr. 7). *Bestuur*, *opzicht.* || Dat hoer lijf ende hoer goet der broeder berechtinghen zi onderdaen, *D. Orde* 237. Dat hi also die berechtinghe des huses ende den ordene versie, 278.

2) Van *berechten*, in den zin van *verzorgen* (bedr. 11 *c*). *Zorg*, *verzorging.* || Van dier berechtinghen der zieker broedere, *ald.* 243.

3) Van *berechten*, in den zin van *terechtwijzen* (bedr. 6). *Terechtwijzing*, *voorlichting.* || Der mensce, di den geest der berigtingen wilt bekennen, di mut sig in sig selver trecken ende mut sich sonderen van allen uttersten dengen, *Limb. Serm.* 31 *d*.

= Thans nog in Vlaanderen algemeen in gebruik in den zin van *toediening der laatste Sacramenten* (zie bedr. 16).

BEREDEN. Zie BEREIDEN.

BEREDEN, zw. ww. Van *rede*, d. i. *tale*. Alleen gebruikelijk als rechtsterm. Mhd. *bereden*; mnd. *bereden*.

1) Met den 4den nv. van den persoon. *Bewijzen tegenover iemand.* || Mach hene (*hem*) dan die anclagher betughen (*var.* bereeden) met tween onsen burgheren, so is hine naerre over te gane dan die andere te ontgane, ende en mach hi hem niet bereden, so sal hi hem daer ontsculdich maken, *Stadsr. v. Zwolle* 86, 112. Mach oene (*hem*) dan die anclagher bereden mit tween goeden luden of knapen.., dat hi die jare daer an heeft, 150, 263. Mach hi hem des niet bereden, so mach die ander sijn onschult daer voer doen, *ald.* Worde hy des bereet (= *beredet*), so weret en voersaet ende twivolt cure, *R. v. Zutf.* 13, 39.

2) Met den 4den nv. der zaak. *Bewijzen*, *dat men recht heeft iets te doen*, *het gerechtelijk bewijs leveren dat men bevoegd is tot de eene of andere handeling*, of *recht op iets heeft.* || Alle die voersz. keure ende boete sal ick hebben twee deel, ende die poorte tderdendeel, ende die salmen nemen, waer mense mit scepenen ofte mit poorteren bereden mach, Mieris 2, 202*b* (*a.* 1318). Twintich grasen landes . ., van welker Herman ende Asinge den narcoop beredet hadden, *Warfsconstit.* 139. Want Hindrick Schuttrop den naercoep van der hoffstede beredet hevet, . . so wijzen wij hem den naercoep toe, *Etst. v. Dr.* 39. Oft de weddescat der vrowen eman breken muchte, den se mit scepene bereden muchte, *R. v. Zutf.* 73, 84. Ende er neman breken en muchte, want seys in were was ende mit scepene bereden muchte, *ald.*

BEREDENEN, zw. ww. bedr. Van *redene* (zie ald.), en vgl. het vorige Art. *Bepalen*, *afspreken*. Vgl. het mhd. znw. *beredenunge*, d. i. *besprechung*. || In alder maten als dat boven beredent es, *Brab. Y.* VII, 2907. Te aenhoorne sconincs uutsprake, alsoet beredent was te voren int tractaet, soe ghyt mocht hooren, 3411.

BEREDENISSE (BEREDENIS), znw. vr. Van *bereden* (z. ald.). *Getuigenis*, *het aanbieden van het leveren van het gerechtelijk bewijs.* || Zoe en zal en gheen tuech noch beretenis (*l.* beredenis) gaen over dobbelghelt van scepenen, *Stadsr. v. Zwolle* 76, 87 *var.*

BEREDINGE. Zie BEREIDINGE.

BEREDINGE, znw. vr. Mnd. *beredinge*; mhd. *beredunge*. *Bewijsvoering.* || Is ghewijst Fennen den naercoep toe, na hoere beredinge, *Etst. v. Dr.* 202.

* BEREEDE, *Wap. Rog.* 381: lees *beleede*. Zie BELEIT 2*b*).

BEREESCAP. Zie BEREITSCAP.

BEREET, BEREETSCAP. Zie BEREIT, BEREITSCAP.

BEREGENEN. Zie BEREINEN.

BEREIDE, bijw. Mhd. *bereite*, *bereit*. *Volgaarne*, *bereidwillig.* || Altoes offert hi hem bereide, ist saeck dat hi mi bereide (bnw.) vyndet, *Stemmen* 32. — Zie over een tweede plaats, *Grimb.* I, 5390, bij BEREIDEN, 3*a*).

BEREIDE, bnw. Zie het vorig Art. en BEREIT.

BEREIDELIJC (BEREEDELIJC), bnw. Vgl. mhd. bijw. *bereitecliche*. *Bereidvaardig*, *gewillig*, *voorkomend.* || Hi sal wesen bereedelic, blidelic, simpelic, haestelic, vromelic, puerlic, ende gemeenlic, *Con. Somme* 115*b*.

BEREIDEN. Zie BREIDEN.

BEREIDEN (BEREDEN); later ook in den samengetrokken vorm BEREEN (*V Maagd.* 417)), zw. ww. bedr. en wederk. Mhd. *bereiten*; mnd. *bereiden*, *bereiden*.

BEDR. — 1) *Gereed maken*, *klaar maken*, *in orde brengen*.

a) Iet —. || Dat hi door hem woude pinen ende bereeden soude alle saken die hem bedorsten, *Amand* II, 3613. Daer schiet die abdt ende ghinc al bereeden groot ende smal, dies ter saken toe bedurste, 3649. Ghi moet u simpeliken cleden ende helpen alle dinck bereden, so wes hier in den hove valt, *MLoep* IV, 1173. Si ghinc sonder groot gheschal ende bereyde die cameren al teghen

die coomste vander bruyt, 1227. Soe is hem sonder twy bereet hemelrijc ten lesten tyden, Hild. 126, 236; „hem is *bereid*, *weggelegd* het hemelrijk." Wie dien tornoy sal bereden ende begomen, *Parth.* 3465. (Hi) bereide al, dat hi daer toe behoeven sal, *Limb.* II, 79. Gaet ten vercoopers ende doet hu ander (*olie*) bereen, *V Maagd.* 417. Ic hebbe yeghewelken sine stat bereet na weerden ende na verdienten, Ruusb. 5, 23. (Dat men soude) alle dinc bereyden met groter voersienicheyden, *Melib.* 2468. — Een hof bereiden, *toebereidselen maken voor het houden van een hofdag* (*cour plénière*; vgl. bij HOF). || Sent dede die here een hoef bereden costelijc, als hi was ghewoene, daer hi gheen goet jeghen en spaerde, *Belg. Mus.* 10, 77, 44. — Vooral gebruikelijk in de uitdrukking Sine vaert bereiden, *toebereidselen maken voor eene reis.* || Si bereiden hare vaert ende voeren ter brulocht waert, *Limb.* XII, 1315. Sibille die met cleinen doene bereide hare bedevaert, *Limb.* VI, 1588. (Hi) bereedde sine vaert, *Bloeml.* 3, 9, 19. Dus es der coninginnen vaert al bereet te Norwegen waert, *Lorr.* I, 971. — Het bereiden, *het inrichten*, *het aanleggen*, ook met bijvoeging van also. || Die keyser selt anders bereden, Velth. V, 29, 16. Doe wert daer also bereit, dat die meester logicien kersten wert thant na dien, *Sp.* II^{a}, 33, 64; „toen wert het daar *zóó ingericht*, *geregeld*, *werd er bewerkt.*" Dat so wert bereit, dat men hem te voren brachte, II^{7}, 1, 28; „hij had het zóó *aangelegd*, zóó *bont gemaakt*, dat hij."

AANM. — *Lsp.* I, 19, 27."„Dien moet die ziele hoeden ende *bereiden*", leze men met de Variant *beleiden*, d. i. *besturen*, *leiden.* Zie BELEIDEN, 1).

b) Enen —, *iemand klaar maken*, *gereed maken*, *toerusten*, *uitrusten.* || Moeder, bereit mi, twaren, ic wille om aventure varen, *Limb.* IV, 675. Hi quam weder in sinen sin ende dede hem baden ende bereiden ende met verschen cledren cleiden, VI, 636. Gallicaen voer blidelike ten Syten wert.., die derwert met hem heeft bereet twee sonderlinge vroede man, *Sp.* II^{a}, 30, 18. Haer volc dede sy onderscheden ende te vechtene al bereden, *Troyen* 4332. — Ook met eene bep. met sonder. Eig. *iemand uitrusten zonder* (*met uitzondering van*) *iets*, d. i. *hem van iets verstoken laten.* || Macharise moete God verdomen, dat hi dus sonder kerstenheit dese kinder woude hebben bereit, *Aiol-fr.* 717.

2) *Verzorgen*, *van het noodige voorzien.* Vgl. BERECHTEN en BERECKEN, waarmede *bereiden* verscheidene punten van overeenkomst heeft; zie ook bij 3). || Ende dat menne warme decke ende bereide ende berecke, *Lanc.* II, 42625. (God) die ouch dat Ysrahelsche diet uut Egipten leyde, ende hon wael bereide, *Serv.* II, 1526. — Ook van wonden. *Ze behandelen.* || Emmer soe bereedet dat been, dat die hersenen ghesuvert werden van horen etter, Jan Yp. 74. — Vooral gebruikelijk van de zorg voor overledenen. *Hen voor de begrafenis in gereedheid brengen.* || Doe Joseph uwen sone bereiden halp, ende Nycodemus mede, *O. Vr. Droefh.* 27 (*Verh. 2de Kl. Inst.* 6^{2}, 17). Als sente Bave dus was verscheenen, so dede menne saen bereeden, also den doden lichame behoort, *Amand* II, 4097. Si droegene van deer stede tere ander stat, daer sine ontcleden ende balsemden ende bereden ende leidene in een scrine, Stoke V, 89. Alse hi Luciuse versach doet licgen . . ., hiet hine balsemen ende cleiden ende hoverdelike bereiden, *Lanc.* IV, 10060.

3) *In een zekeren toestand brengen*; vgl. BERECHTEN en BERECKEN. Alleen (of vooral) in gebruik van het brengen in een slechten toestand. In zuiver mnl. steeds met een bijw. van graad (so, also aldus), of van wijze verbonden.

a) Iet —, vooral eene landstreek. *Haar verwoesten*, *plunderen.* || (Hi) heeft dit lant aldus bereet, om dat hise (*de dochter*) den coninc wilt dwingen ave, *Torec* 1099. — Het bereiden, *het bont maken.* || Hi had so over al . . . bereit, dat hi dar niet al te lande varen iet, *Lorr.* II, 272. Laet ons opsitten met gewelt ende varen in Brabant so bereide, dat hem leet was, eer wy daervan scheiden, dat sy ons oyt sagen ane, *Grimb.* I, 5389 (men leze: *bereiden.* De zin is „laten wij *den boel* in Brabant eens zoo gaan *opscheppen*, *het* eens zoo gaan *roeren*, dat, enz." *Bereide* bet. *gereed*, *bereidwillig*, maar wanneer men aldus leest, ontbreekt het doel van den tocht naar Brabant).

AANM. Het gebruik van *bereiden*, *Pass. W.* 122*b*: „soe *bereyde* een yselijc storm den hemel," verdient afkeuring; de beteekenis moet hier zijn *ontroeren*, *beroeren*, in strijd met den aard van het woord.

b) Enen —. *Hem toetakelen*, *mishandelen*, *met iemand leven.*

α) Met een bijw. van graad. || (Hi) heeft die vijf also bereet, dat si nemmeer ghedoen ne connen, *Torec* 288. Laet ons dese aldus bereden, dat hem bi ghenen dulheden kerstenman en sal dorren nemmermeer jegen ons porren, *Limb.* IX, 345. Elc bereidde andren soe, datter engeen was van hen beden, hine hadde gebloet te diere steden, *Lanc.* II, 9766. Walewein hadse in sulker manieren bereit, sine mochten niet mere, 3142. Qualike moetti hier comen wesen, hoe bereiddi minen naen also, 5286. Hi sloech op die gene sere doe, die sinen broder beredden soe, 21634. Hine bleef doet oft so bereet, dat hem dat keren wert ontseit, 39174. Hine hadde cleder, cousen no scoen . .; doe vragede hem die riddere gereet, wanen hi quame also bereet, *zoo vreemd toegetakeld*, *in dien toestand*, 17006. Selve was hi soe bereet, wat hi hadde anegecleet . ., was gescort ter meneger staden 44819. Also bereit alsi daer was, nochtan kindene Gringolet, 45184. Hi ginckene daer also bereiden, dat hi bidden moeste genade, 46642. Daedse, also hi wilde, bereiden, sine daden an die maget niet, *Sp.* II^{a}, 28, 62. Hine keert nemmer in die stad, ic bereidene soe enz., *Limb.* II, 998. (Hi) sal u, seiti, alsoe bereiden, alsoe hi dede hem beiden, VI, 2289. Aldus bereidense haren waert, *Rose* 11502.

β) Met een bijw. van wijze. || Hadden wine (*hem*, d. i. *God*) van hemelrike, wi soudene alsoe qualike bereiden, alse bereit waren onse ghesellen, die liggen in baren, *Limb.* I, 423. God van hemelrike, en hebben mi niet dorperlike bereit die portren van binnen! II, 1503. Men sloech hen af hande ende voete, ende bereidese harde onsoete, *Alex.* VI, 435. Die u bereiden soude onsochte ende stucken slaen, *Rose* 13104. Hi sacher selken qualijc bereet, die waren ontwapent ende ontcleet, *Lanc.* II, 45027.

c) In de bepaalde opvatting van *Iemand in een zekeren zielstoestand brengen*, *betooveren*; vgl. BERECKEN 6*c*). || Die tovernie die ghi hebt inne ende onsen sone mede hebt verleit, ende so daer met bereit, dat hi (*l.* hem) moeder ende vader liever voeren beidegader hinderwert vele dan ghi, *Limb.* I, 1770.

WEDERK. — 1) *Zich gereed maken*, *zich voorbereiden*, *toebereidselen maken.* || So wat poerter si outfaen, die hevet zes weken hem te beredene, ende dan binnen comen te wonen, Racer 1, 117. Alleténe

bereidde si hare, alsocht si henen varen soude van ertrike tehant, *Lutg.* II, 287. Dat si soude van ertrike sceden, ende ginc har daertoe sere bereden, 295. Doe bereiden hem de payene om te ridene buten mure, *Aiol-fr.* 851. Die vrouwe . . bereide hare al te hant dat si sanderdags porren soude, *Limb.* VI, 1578. Des andren daechs bereydem Seghelijn ende die vijf neven sijn; si namen oerlof aen haren vader, *Segh.* 3379 *var.* Dus wildu om sterven bereeden, *Sacr.* 706. Smargens als die dach ontbrac, beriden (*l.* bereiden) si hen ende wilden riden, *Lanc.* II, 38176. Doe hi was int graf geleit, hebsi hem daertoe bereit (*maatregelen genomen om*), dat si mine ridderen daden wachten tgraf, *Sp.* I[7], 96, 41.

2) Met *te* verbonden. Eig. *zich gereed maken om te gaan tot* of *naar*, en verv. *zich begeven naar* (vgl. Gr. *παρασκευάζεσθαι*). — Ook in fig. zin. *Zich zetten tot.* || Hoe hi noch ter doget wert soude hem bereiden, *Limb.* IV, 367. (Si) bereidem daer ten riemen in de galeide met groeter vaert, *Aiol-fr.* 971.

3) *Zich toerusten*, *zich uitrusten*, en wel bepaaldelijk *zich uitdossen*, *zich kleeden.* || Op een tijt ghinc so hoer bereyden mit enen heucke overslaghen, als doen die ghene die rouwe draghen, *MLoep* II, 3368. Hi toech der vrouwen cleder an, ende bereyde hem als een wijff, 3676. Doen dese jongelinc opstont ende sine gheselle, bereiden si hem cierlike, *Limb.* IV, 452. Die coninc es scoenlec gecleet ende conincliic bereet, wel ghewapent na coninx seden, X, 861. Behageliic was si gecleedt, ende cierliic bereet, alse coninx kindren wel betam, 981.

AANM. — Somtijds wordt *bereiden* verward met *berieden*, verl. tijd van *beraden*, zoo b. v. *Amand* II, 2096: || Mettien bereedden hem die Jueden saen, wie daer spreken soude vooren; *lees* berieden hem; en *Limb.* VIII, 189: Eens smargens vrouch tilike stont op die here rike ende bereidem sonder sparen, waer si wouden savons varen; *lees* berieden hem, en vgl. vs. 200: „Ende daer souden si hem beraden, wat si wouden doen."

BEREIDER, znw. m. Van *bereiden* in den zin van *verzorgen* (ald. 2). *Verzorger*, *bestuurder.* || Doe hijse gesien hadde . . ., so beval hi den bereider van sinen huyse, ende seide, *D. B. Gen.* 48, 16 (Stat.-vertaling: *hem die over zijn huis was*). Om dese sake gingen si in die dore totten bereyder, *ald.* 19. Joseph beval den bereider van sinen huyse ende seide, 44, 1. Doe dede Joseph den bereider sijns huys voer hem comen, *ald.* 4. — Vgl. BEREIT.

BEREIDINGE (BEREDINGE), znw. vr. Mhd. *bereitunge*; mnd. *bereidinge.*

1) *Bereiding*, *het gereed maken.* || Du hebste bereet hoer spise, want also is hoer beredinge, *Hs. Ps.* 69 *r* (*Ps.* 65, 10). Vgl. BEREITSCAP 1).

2) *Versiering.* || Gherechticheit ende oerdeel is een beredinge dijns stoels, *Hs. Ps.* 95 *r* (*Ps.* 89, 15). Vgl. BEREITSEL. — Ook in den concreeten zin van *sieraad.* || Hi (*Christus na zijne opstanding*) hadde bereidinghe ende schoenheit aenghedaen, ende hi was verciert mitten lichte als mit enen clede, *Bern. S.* 52 *a.*

BEREIKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bereichen. Bereiken.* — Ook in de uitdr. metten swerde bereiken, hetzelfde als het meer gewone *bevaren metten swerde*, of *bevaen binnen slage* (zie BEVAEN en BEVAREN). *Binnen het bereik van het zwaard krijgen.* || Wat hi bereicte metten swerde; moeste emmer sterven daer, *Lorr.* II, 880.

BEREIT (BEREET; ook BEREIDE; zie het tweede voorbeeld bij BEREIDE, bijw.), deelw. bnw. van *bereiden* of *hem bereiden* (zie ald.). Mhd. *bereite*, *bereit.* Mnd. *berede*, *bereide.*

1) *Klaar*, *gereed*, *bereid.* || Smargens doe si souden riden ende bereet waren hare rossiden, *Lorr. fr.* I, 522. Ende ene tafele hadde hi ront . . . beide nacht ende dach bereet, *Sp.* II[1], 7, 81. Waric soe vroet dat ic u mochte gheraden . . , daer willic emmer sijn bereet, *Troyen* 3236. Des sinxen dages was al bereet tsinen bouf, *Limb.* II, 81. Here, hets al bereet, wildi gaen eten, V, 571. Tot alle die brieven bereet waren, *Brab. Y.* VI, 6848. Dat sy te bliven sijn bereet, *MLoep* II, 2817. Gaet, maect ghy heet vier bereet, *Sacr.* 673. Bereet . . . hoer onrecht te wederstaen, *Barth.* 751 *b.* Soe is hi bereet enen gheliken te doen dat men hem ghebiet, Ruusb. 3, 31. Bereet te doen dat God . . wille, *ald.* Soe wie die sonden groter wegen, soe si God bereyder is te vergheven, 104. So heeft hi een scoon linnen cleet bereet ghehadt, *Boec v. d. L. J.* 287 *d.* — Bereet ende beraden, *klaar en gereed* (eig. *gereed en besloten*). || Al haer edelen waren bereet ende beraden wech te trecken, *Exc. Cron.* 305 *a.* — Vandaar de uitdr. Bereit sijn (werden). Met den 3den nv. van den persoon. Eig. *voor iemand klaar zijn.* Met een persoon of eene zaak als ondw.

a) *Ten dienste staan*, *ter vrije beschikking van iemand zijn*, *gemakkelijk voor iemand te verkrijgen wezen*, *ter dispositie zijn.* || Want so wat dene weet, is den anderen al bereet, *Vrouw. e. M.* X, 9. U hulpe si hem bereit, *Segh.* 1629. Den riken man es men bereet van allen gheesteleken dinghen: men singt hem, men leest hem, ende aldat de heileghe kerke van buten ghedoen mach, dats hem bereet, Ruusb. 2, 174. Vgl. het tegenovergestelde ONGEREET SIJN.

b) *Gemakkelijk vallen.* || Sijn inkeer is hem alsoe bereet te Gode, Ruusb. 3, 63.

c) In bijzondere toepassing gebruikt van de vleeschelijke gemeenschap. *Iemand te wille zijn.* || Natuer die prijst die duusterheit, hoeneer deen den anderen wert bereyt, daert verborghen hoert te wesen, Hild. 224, 105. — Vgl. *MLoep* IV, 970: Hondert off twee hondert wive, altoes bereyt te haren live.

2) Evenals ons *gereed* in dialecten, zoo heeft ook bereet de bet. van *geschikt.* || Oec en is gheen bereyder (de vertaling van Surius heeft *aptius*) werc ter volmaecter doecht te comen, want wi an Gode hangen met minnen ende met love, God stortet alle goet in hem, want hi is alrebereetste die gracie Gods tontfane, Ruusb. 3, 52.

3) *Geneigd.* || Si sijn also bereet ende ter wraken also heet, dat si hem selven sonder noet werpen in vernoeye groet, *Melib.* 29. Bereet tote allen manieren van dogeden, Ruusb. 1, 94. Si sijn altoos lichtere beweecht, ende beredere op te stane dan andere menschen, 3, 204. Also als si bereder sijn ten quaden, also sijn si oec bereder ende vaster tot penitencien te doen, *Ned. Proza* 95.— Bereet sijn tot enen, *neiging tot iemand gevoelen*, *van hem willen weten*, *zin hebben in.* || Si mint ene creature heimelike, daer ic niet af en weet, want si en es emmer niet bereet tot eneghen man die nu leeft, *Esm.* 414.

4) *Bereidvaardig*, *hulpvaardig.* || Dat ghi . . . elken van hen . . . bistendich, gehulpich, geradich ende bereet sijt, *Brab. Y.* II, bl. 723.

BEREIT, znw. m. Van *bereiden* in den zin van *verzorgen* (zie ald. 2). *Verzorger*, *bestuurder.* Vgl. *behoet*, *behoede*, d. i. *behoeder*; *beleit*, d. i. *beleider*,

e. a. || Omme Eleasar hiet hi vraghen, die al was sijns huus bereyt, *Rijmb.* 2074 *C*; „ad Eliezer *procuratorem* domus suae". Vgl. bij BEREIDER.

BEREIT, znw. o. Alleen in de uitdrukking b e r e i t v a n s t r a t e n, *straatschouwing.* || Boeten tot drien ponden parisyse ende daer onder, utegheleit twist ende bereyt van straten, *Gendsch Chtb.* 124. Vgl. Gloss. *ald.*, bl. LV.

BEREITHEIT (BEREETHEIT; ook in den vorm BREETHEIT). *Gereedheid*, *ontvankelijkheid voor goede indrukken.* || So sullen wy hem dan onse herte bereyden tot enen hove, want daer staet gescreven, dat die wise wandert in breetheit of wijsheit sijns herten, Brugm. 1, 305.

BEREITSCAP (BEREETSCAP), znw. vr. Mhd. *bereitschaft.* Van *bereit* of *bereet* (zie ald.).

1) *Gereedheid*, *bereidheid*, *bereidvaardigheid*, *geneigdheid.* || Als hi aen hemlieden gheen bereetscap en vant, so ontboot hi hertoge Jan dat hi sijn best dade, *Exc. Cron.* 128 *a.* Soe hebben si veel bereescapen tot sonden, *Boec v. d. L. J.* 88 *c.* Si bevoelt in haer een bereetscape ende een gheneychlicheit liever te doen, datmen haer heet, dan dat si van hoer selven aenghenomen heeft, Ruusb. 8, 37. Aldus maect men ene bereetscap ende ene bevallijcheit (d. i. *bevatlijcheit*), een inwendich begheerlic leven tonfane, 6, 59. Liden dat die mensce dicwijl ontfaet van binnen ende van buten, ende ene bereetscap maect (*geschiktheid veroorzaakt*, *aanleiding geeft*) tot menigherhande becoringhen, 3, 58. Dat een mensche alsoe grote bereetscap hadde, dat hem God sijn sonden soude vergheven . . ., soe waer nochtan die bereetscap als niet jegen dat God is bereet onse sonden te vergheven, 103. — Ook in den zin van *het gereed zijn.* || Doe was die scrifture voldaen . . . ; waters is vol Gods vloet, want sine bereetscap is alsoe, *Lsp.* II, 31, 60 (*Ps.* 65, 10: „ flumen Dei repletum est aquis" enz. De vertaling heeft: „Wanneer gij het alzoo *bereid hebt*").

2) *Toebereidselen.* — Ook in de uitdrukking b e r e e t s c a p m a k e n, *toebereidselen maken*, *maatregelen nemen.* Vgl. HEM BEREIDEN, wederk. 1). || Ghi helle, hoert . . ; maect u bereeschap en comes af, sijt blide en vro, *Blisc. v. M.* 658. (Die) hare bereescepe maect echt te vaerne in den Griecschen dan, *Vl. Rijmk.* 5247. Dat van Gloucestre die hertoghe bereetscap maecte . . ., om met Jacoppen der Vrouwe te comene int lant van Henegouwe, *Brab. Y.* VII, 14405. Bereetscap maken, om den hertoghe van Gloucestre . . . te wederstane met sijnre macht, 15839. — Ook met den 3den nv. v. d. pers. E n e n b e r e e t s c a p m a k e n, *voor iemands ontvangst toebereidselen maken*, *hem plaats bereiden.* || Dit wilt ons Christus altoes gheven gheestelike, alsoe dicke alse wi ons aldus oefenen, ende hem in ons ene bereetscap maken, Ruusb. 6, 125.

3) In concreeten zin. *Dat wat voor ons gereed*, *beschikbaar is*; *hetgeen men voor een bepaald doel noodig heeft*; ook *voorraad*, *materiaal.* Vgl. ons znw. *gereedschap*, welke bet. *bereetscap* in het Mhd. heeft. || Oft si bereetscap souden vinden van houte, om twater te beiden inden te overpalene, *Brab. Y.* VII, 8639. Dat si daer . . . bereetscap vinden souden van houte. Noch seide hi hem . ., dat daer houts ghenoech ware ende alle bereetschap na haer ghevoech toten palen ende bolwerke, 8651. Als sy die (*onze residentie*) gevonden hadden, dat sy dan alsulken bereescap van onsen mannen van leen niet en vonden aldair, als totten hoetvonnisse behoefde, *Gesch. v. Antw.* 2, 526.

BEREITSEL, znw. o. Van *bereiden* (zie ald.). *Toebereidsel.* Kil. *apparatus.*

1) *Toebereidsel*, ook in den zin van *maatregel*, *plan*, *voornemen*, *voorbereiding.* || Hoe dic ghi onbereyt oft met cleyn bereytsel ten heylighen sacramente gegaen hebt, *F. m. f.* 74 *v.* Dat hy syn opset ende bereitsel metter macht den van Bommel te spysen . . . nyet en heeft konnen volbrengen, *Gedenkst.* 3, 30.

2) *Bevordering.* || Sijn heylicheyt heeft menigen mensche een goet bewijs gheweest ende een bereytsel tot profite sijnder sielen salicheyt, *Exc. Cron.* 26*d.*

3) Van *bereiden*, in den zin van *toerusten*, *kleeden* (ald. 1*b*; vgl. Wederk. 3). *Kleedij*, *toilet.* || Ende besaghen hem hoe dat haer bereitsel hem stont, *Proza-Rein.* 81; vgl. *Rein.* II, 5900: Ende saghen hoe haer steertgens hingen ende hoe hem haer muulken stont.

BEREC, znw. o. Stam van *berecken*; vgl. BERECHTEN.

1) Van *berecken*, in den zin van *in orde brengen*, *bereiden* (ald. 3). *Toebereidselen*; concreet: *wat toebereid is*, *gerei*, *praeparaat.* || Men neme sulphur ende pec ende smout, al dit berec salmen doen wallen over een, *Segh.* 10107. Vgl. GEREC, dat hier als *var.* voorkomt. — Ook in de uitdr. O p s ij n b e r e c s ij n, *op orde*, *op streek zijn.* Met een bepaling met v a n. *Op streek*, *op stel zijn met iets*, *van iets voorzien zijn.* Vgl. t e g e r e k e. || Walewein was comen int strec, die wel waent wesen op sijn berec van goder herbergen optien nacht, *Lanc.* II, 44237.

2) Hetzelfde als *berecht* 4). *Rechtspraak*, *rechtsmacht.* || De vonnessen . ., die scepenen gheven zittende daghelycx ten berecke van partien, *Cout. v. Brugge* 2, 23. Daer men te berecke zit, *Invent. v. Brugge* 1, 435. C l e r c v a n d e n b e r e c k e, hetzelfde als *scepenclerc* (z. ald.), *Invent. v. Brugge* 6, 149. — Ook in den zin van *de plaats waar recht gesproken wordt* of *het bestuur zitting houdt.* || Fransiins ghecocht te Brugghe omme te scrivene den missaelbouck up therec (*le missel destiné à l'-hôtel-de-ville*)?, *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss. 27.

3) Hetzelfde als *berecht* 5). *Gevecht*, *kamp*, en bij uitbreiding *veldtocht*, welke bet. ook *bataelge* heeft (z. ald. 2). || Hier na soe quam cort na dat binnen Bruessele . . van Brighe hertoghe Lodewijc . .; ooc quam daer met in dit berec heer Willem Hase van Waldeck, *Brab. Y.* VII, 6146.

* BEREKEN. Verkeerde lezing Velth. I, 34, 69, voor *berecken*, zooals het Hs. ook heeft. Zie BERECKEN, Wederk. 1).

BEREKENEN, zw. ww. bedr. Mhd. *berechenen* (d. i. *rechnung ablegen*).

1) *Rekenschap afleggen van iets*, *verantwoording doen aangaande iets*, *het verantwoorden.* || Loese meyeren ende loese schepenen, die moetent nu hier berekenen, *Brand.* 657 (*het*, d. i. *het hun toevertrouwde*; tenzij men misschien verkieze de *t* van *moetent* te laten vervallen, en *berekenen* op deze plaats als onz. op te vatten, evenals het mhd. *berechenen*). — Ook e n e n i e t —. || Wat Lambert Oedeken niet bewijzen kan ende bereeckenen, dat mach Oedeken vorsz. verhaelen in Lambertz guet, *Etst. v. Dr.* 93. Wes he hem bereeckenen konde, . . daer voer sol he hem vuldoen ende betalen, *ald.* 94.

2) *Ter verantwoording roepen*, *rekenschap doen afleggen*, en bij uitbr. *op een tekort betrappen.* || Een dienre die berekent wart, die mach wel billics sijn vervaert, Hild. 151, 105. Selden mach ment so ghenesen, die voerden heer berekent is, hy en moeter borghe ende wis (*vaste*, *zekere inkomsten*) setten, eer hi

scheydt van daen, 146. Doe die here rekeninge begeerde van hem, wart hi menich dusent marc berekent, *Schaaksp.* 48*c*. (Hi) gaf hem te kennen, hoe hi berekent was ende ymmer alsoe veel ghelts hebben moste, of hi most daerom sterven, 49*a*.

BERECKEN (BERACKEN), zw. ww. bedr. en wederk. Van denzelfden stam als *berechten*, waarmede het dan ook dikwijls door de copiisten wordt verward. *Berecken* en *berechten* hebben eene zeer groote overeenkomst in beteekenissen, doch dit verschil, dat van *berechten* de meest gewone beteekenis is *besturen*, *regelen*, en van *berecken* die van *gereed maken*, *in orde brengen*. Vgl. RECKEN en het met beide ww. verwante Lat. *regere*.

1) *Leiden*, *voorgaan in het goede*, *onderrichten*. || Dese heilege man alse hi ierst plach moenke te bereckene, *Sp.* II[a], 64, 2.

2) *Besturen*, *regeeren*. || Al dat die lichame doet of sprect, dats mids der zielen diet berect, *Lsp.* I, 18, 61. Naturen crachte si doet hem doen, die alle erdsche dinge berect, *Rose fr.* 251, 135. Hoe soude die werelt varen dan, ofte si niet en ware berect met vroetscapen? *Sp.* II[7], 12, 60. Vleesch, alsic (*de ziel*) di soude berecken, began die werelt ane di lecken, *Z. ende Lich.* 169. — In het bijzonder gebruikt. — *a*) Van het bestuur van *landen*, enz. || Al tlant was sijn, hi moest berecken, *Ferg.* 286. Met meerre weerdden . . ontfinc tkeyserike Galba, dan hi dat berecken conde, *Sp.* II[1], 86, 23. Hi coes te sinen geselle Valente sinen brueder, dat hi Oriente berecke, II[a], 45, 15. Dat hi berecken soude tlant in Germanien, daer hine sant, III[a], 58, 55. Ghi heeren, die de werelt berecken, entie die lieden sult betrecken, wedewen, weesen moetu ontfarmen, *Bouc v. Sed.* 793. — *b*) Van geestelijke waardigheden. || Hoe hy dbisscopdom mochte berecken, *Amand* II, 3419. Dese heilege man heeft berect sinen stoel bi der gracien ons Heren, *Sp.* II[1], 39, 16. Dat si hare gepeise decken hen diese geestelike berecken (*patribus spiritualibus*), II[a], 60, 23. Wel te bereckene der kerken staet, II[a], 44, 52.

3) *In orde brengen*, *klaar maken*, *inrichten* (vgl. *berechten* 8). || Men name den oppenbaren scat . . ende men daermede den tempel berect, II[a], 39, 22. Dat die Joden hebben berect dat fondament, 33. Alsemen slapen soude gaen, die wert dede berecken saen elkerlijcs bedde, *Lanc.* II, 28186. Opten selven dach deden berecken . . die twee coninge . . stoedsen (*l.* staedsen) ten venstren, 14274. Si dede berecken met minnen in hare selfs camere binnen datter die joncvrouwe in mochte sijn, 35521. Doe hijt wel al hadde berect, heeft hi hem in den pit gestrect, *Sp.* II[a], 25, 39. Een fornayse wert doe berect ende met starken viere geheet, II[a], 18, 74. Doe dede si haesten ende berecken haren wagen, *Rose* 13621. Om sijn orloge te bereckene wel, *Sp.* II[a], *19, 15. Dus woude Jan in Limborch trecken ende sijn lant daer berecken, *Brab. Y.* IV, 1237. — Het deelw. berect met wel verbonden, wordt als bnw. gebruikt in de bet. *goed in orde*, *sierlijk*, *netjes*. || Hi vant die straten scone ende wel berect utermaten, behangen met sidinen cleden, *Lanc.* II, 13251. (Hi) leidene in die zale, die scone was ende berect wale, 16744. Si (*de fonteine*) dochtem scone ende wel berecht (*d. i.* berect) ende met bladren van pinneboomen gedecht (*d. i.* gedect), 22186. — Het so berecken, *het zoo inrichten*. || Doe wert het also berect, dat mer ons Heren cruce op leide, *Sp.* II[a], 50, 152.

4) *Van het noodige voorzien*, *verzorgen* (vgl. *berechten* 11). || Nu quam te sinen dagen die coninc, dien wel hadden berect van kinde dese twee, *Sp.* II[a], 51, 62. Ende alsine hadden berect soe si best mochten, sijn si getrect uten palayse, *Lanc.* IV, 9063. Aldus quaemdi alsoe wale in die queste berect van den grale, als gi sculdech ward te sine, III, 2049; „*van het noodige voorzien*, *toegerust*." Ende dat menne warme decke ende bereide ende berecke, II, 42625. Si, die sine nichte was, dede saen hem wel berecken ende wel ontfaen, III, 3151. Siin paert berecken, *Cout. v. Brugge* 1, 385. — Ook met het voorz. van of met. *Voorzien van*. || Si dede berecken na desen die muren ende die vesten vander stede van ridders ende seriante mede, *Lanc.* II, 33572. Hi sal u wel beraden . . ende sal u wel berecken van al, III, 10878. Si vonden die tafle berect doe metter spisen, II, 25691. Die orsbare was bedect met dieren samite ende berect, II, 339. Ene bare . . met pellen ende met samite wel berect, 5561. Met enen roeden samite verdect, gelijc ere dwalen berect, III, 10657. Van den selven (*wapenen*) was verdect sijn ors ende wale berect, *Grimb.* II, 2691. Met sinen wapenen was berect sine ors ende wel overdect, 4815. — Ook in de bepaalde toepassing van — *a*) *uitrusten*, *toerusten ten strijde*. || Op een swart ors van snelre vaert sat hi met wapenen overdect; selve was hi wel berect, *Grimb.* II, 2091. Alsi gescaert waren ende berect, sijn si ter hant voort ghetrect, I, 4210. Dus quamen dese ghetrect enten stride wel berect, *Limb.* VIII, 1023. Ende si voren uut dar nare wel berect ende wel gescaert, *Lanc.* II, 10550. (Si) saten op haer parde verdect met ysere ende wel berect, 17659. — Die scaren berecken, *het leger in orde brengen*, *toerusten*. || (Hi) dede sijn volc daer berechten (*l.* berecken) ende vaste op ten berch trecken, Velth. V, 16, 17. tVolc ginc hi al te hant beracken, bestieren tien tiden, ende wijsde hem hoe hi soude striden, *Grimb.* II, 1381. Te handen ghinck men die scaeren daer berecken, I, 5501 *var*. — *b*) *Kleeden*, *toerusten*. || Doe vraechden si hare . ., waeromme si haer hoeft niet daermede en dect, daer si Paeluse mede hadde berect, *Sp.* II[1], 20, 8. Si wilde haer daer nare doen berecken na enen man, ende also hem volghen an, *Belg. Mus.* 9, 421, 108 (*Sp.* II[1], 45, 45). Hi was gecleedt ende berect wale (*sierlijk gekleed*, *uitgedost*), *Lanc.* II, 13258. — *c*) Van zieken. *Over hen gaan*, *ze behandelen*, *genezen*. || Daerna soe beraete (*l.* beracte) icken . . metter olien van rosen, Jan Yp. 72. — *d*) Van de zorg voor gestorvenen. Hetzelfde als het meer gebruikelijke *begaden*, waarmede het verschillende punten van overeenkomst heeft. *Hun de laatste eer bewijzen*, *hen voor de begrafenis gereed maken*. || Si daden berecken daer naer der joncfrouwen lichame aldaer ende balsemen .. rikelike, *Lanc.* III, 9409. (Hi) sach doot liggen dien clusenare . . ., ende als sine selen berecken, so hebben siere een wijf ane vonden, II[a], 36, 149. Also men doode na recht berect, *Sp.* II[7], 46, 10. Si namen den doeden ridder doe ende leiden wel eerlike in een scoen coffer rike, met dieren pellen bedect, ende droegene also berect inden midden van den sale, *Lanc.* II, 7670. Dat hi met eeren wert gevoert te lande, ende met groeter have berect eerlike, te wies grave Onse Here dede ende doet menech sonderlinge wonder goet, II[4], 63, 58.

5) *Iemands zielsbehoeften voorzien*, *zijne geestelijke behoeften vervullen*, *hem de laatste sacramenten toedienen* (vgl. *berechten* 13). || Binnen dat hi daer om sach, ontboet si den heyleghen man

Nychomedise, diese dan heilichlike heeft berect; op haer bedde si haer strect ende God hevet die ziele ontfaen, *Sp.* II¹, 36, 29.

6) *In een zekeren toestand brengen*, *behandelen*, en wel in een goeden, zoowel als in een slechten zin. Vgl. *berechten* 14). — *a*) In goeden zin. *Versieren*, *mooi maken*. — *α*) Van personen, vooral van gestorvenen, zooals men de meeste plaatsen bij 4*d*) kan verklaren. — *β*) Van zaken. || Hare werc heeft God also berect, dat niemens werc so scoene en bleec, *Sp.* II⁴, 4, 16. Eusebie deedse (*de nagelen*) uuttrecken ende deedse werdelike berecken ende hieltse over reliquien gave, 49, 73; „*zij liet ze eerbiedig behandelen*, *sierlijk in orde brengen*." Dat heile (*l.* heilege) vat . . . met enen roeden samite verdect, harde werdelike berect, *Lanc.* III, 9844. Breidel, sambuwe ende gereide, die diere waren ende rike ende berect mede cierlike, II, 11450. Alselc was oic sijn banier ende sijn tornekeel berect, *Grimb.* II, 3269. — *b*) In slechten zin. *In een slechten toestand brengen*, *slecht behandelen*, *mishandelen*, *toetakelen*. Vgl. *begaden* en *berechten*. || Nu ducht dese heilege man, dat sijn sculen ende sijn decken iemene qualike mach berecken, *iemand in moeilijkheden zal brengen*, *Sp.* II⁴, 5, 32. Doe dede hi die berecken mede also men Arriane ierst dede, *Sp.* II⁴, 20, 131; „in quatuor aliis saccis pariter in mare projecti sunt." Ysaude hadse soe berecht (*l.* berect), dat die sesse laghen ghestrect opten vloere hier ende daer, *Segh.* 4623. Si bleven ghestrect in den sande ende so berect in onmacht, 701. (Hi) dede de maecht swaerlec berecken met slagen ende die wincbraewen uuttrecken, *Sp.* II⁴, 12, 37. Dien hi met des perts voete berecte harde onsoete, *Lanc.* II, 29055. Soe dat hire drie doet sloech doe ende dandre berecte alsoe, dat si hem niet weren ne mochten, 29062. Sconincs Arturs liede . . waren soe berect in den strijt groet, dat si meer dan half lagen doet, IV, 11425. — Ook in den zin van *wonden*. || Mijn here Ywein was berect soe, dat hi wel waende sterven doe, want hi sulke seven wonden droech, *Lanc.* II, 16336. Hi nam twee ysere te handen, dar hi hem mede berecte soe . . ., dat hem die vingere gevleescht waren, 23482. (Hi) leende doe op sinen scilt soe berect, soe onvermogen, hine mochte niet vele meer gedogen, IV, 9630 (in de laatste aanhaling kan men *soe berect* ook verklaren als: *in zulk een* (treurigen) *toestand*, evenals *soe berecht*, maar ook dit laatste kan vaak als *zóó gewond*, *getroffen* vertaald worden (vgl. onder 14*a*). — *c*) In de bepaalde opvatting van *in een overspannen zenuwtoestand brengen*, *betooveren*. || Hi berecte die ridders saen . . bi sire toverien alsoe, dat si danen niet wouden sceden doe, entie joncfrouwen . . . . berecti dies ghelike, *Lanc.* II, 18352.

Wederk. — 1) *Zich zelven beheerschen* (vgl. *hem berechten* 1), en *berecken* 2)). || God gaf u sin ende wijshede ende verstannesse, daer wi ons mede berecken souden in elke stede, *Z. ende Lich.* 217. — Ook in den zin van *zich besturen*, *zijn leven inrichten*, lat. *instituere vitam*. || Gebruke sijns (*God*), ghelijc dat hi gerne dade dijns, opdattu di daerna wils berecken (*Hs.*), Velth. I, 34, 67.

2) *Voor zich zelven zorgen* (vgl. *hem berechten* 4), en *berecken* 4). Hetzelfde als *hem beraden*. || Dat nieman te hemele comen mach, het ne si dat hi hem berecke ende sine sonden niet en decke met biechten, *Lanc.* III, 6458.

3) *Zich ten strijde toerusten* (vgl. *hem berechten* 2), en *berecken* 4*a*). || Si berecten hen bi stade ende saten elc op sijn pert, van allen wapenen wel bewerd, IV, 4592. Die wile dat hem Walewein berecte, gordijt (*het zwaard*) hem an sine side, II, 44644. Dus heeft hi wiselike hem bereet (*l.* berect) ende es coenlike vortgetreet (*l.* vortgetrect), Velth. V, 4, 27. Ghi moest u here achter doen trecken ende wi souden ons berecken, *Ferg.* 4271. Doe ghinc hem Artuer berecken ende dede stappans te velde trecken, 5431.

4) *Zich uitdossen*, *zich kleeden*. || Cortelike si hare berect na eenen man, ende also wech trect, *Sp.* II⁷, 49, 11.

BERECKER, znw. m. Hetzelfde als *berechter* en *beleider* (z. die woorden). *Bestuurder*, *regent*, *verzorger*. || Ter ootmoedigher begeerte en supplicatie van den deken, bereckers ende tgemeene geselschip van den heylighen cruyce ons Heeren, *Belg. Mus.* 3, 11. Besorghers, bereckers, proviserers, ghecommitteerden, (en) regierders van den gilde, *Vad. Mus.* 5, 14. Bereckers ende beleeders van den aermen ende crancken, Diericx, *Mém.* 2, 543. Dienstlieden Jhesus Kerst ende bereckers vanden hemeliken dinghen Gods, *Hs. v.* 1348, 9*a* (I Cor. 4, 1: *dispensatores*, uitdeelers). Die bereckers vander deemsterheden van deser werelt, *ald.* 198*b* (*Ephes.* 6, 12: *rectores tenebrarum harum*).

BEREINEN (BERENEN), zw. ww. bedr. en onz. Samengetrokken vorm voor BEREGENEN. Mhd. *bereinet*. Vgl. mnl. *rein*, d. i. *regen* (zie ald.), en Eng. *rain*.

Bedr. *Beregenen*. — Vooral in het verl. deelw. b e r e i n e t (b e r e e n t). || Doe die huut, hart ende dinne, wart bereinet ende besceenen, *Sp.* IV², 59, 72. Joncfrouwe, hadde mi ieman geleent sijn huus, in ware dus niet bereent, *Ferg.* 740.

Onz. *Aan den regen blootgesteld zijn*, *nat worden van den regen*, *nat regenen*. || Welc tijt dat reinde ende hoe gedichte, hi en bereinde niet een twint, *Sp.* II⁴, 33, 77. Het gesciede, daermen ougesten soude haer coren, dat dlant bereinde al gemene sonder haer coren alleene, III⁴, 16, 109. Ende daertoe bereinen zy snachts up haer bedde, dat zire omme ondertiden up moeten staen; nochtan heefter gheleghen stoffe wel tien jaer lanc, omme den zieken een huus af te maken, *Belg. Mus.* 7, 93 (de door Willems gegeven, en door Oudem. 1, 524, nageschreven verklaring *bevuilen met drek*, die op niets steunt en waarbij *op* overtollig zou zijn, moet natuurlijk worden geschrapt).

BEREN. Zie BAREN.

BEREN, st. ww. bedr. (*bar*, *geboren*). Got. *bairan*; ohd. *beran*; mhd. *bërn*; skt. *bhar*; lat. *fero*; Gr. *φέρω*; eng. *to bear*. *Dragen*. In het Mnl. weinig meer in gebruik, maar de bet. *dragen* blijkt nog *Belg. Mus.* 6, 202, 524, waar, in een raadsel, welks oplossing *Caïn* is, gezegd wordt: Mijn moeder droech mi, eer si gheboren was, d. i. *Eva*, die wel ter wereld gekomen, maar niet door een moeder *gedragen* was. In dien zin kon men zeggen, dat Eva n o o i t *geboren* was. — Die buken die niet ne hebben gheboren ende de borsten, die niet ghezoghet en hebben, *Hs. v.* 1348, 293*d*. Zoo ook in 't hd.: *die mutter*, *welche mich* g e b o r e n *hat*.

BERENEN. Zie BEREINEN.

* BERENEN, verkeerde lezing voor BEREVEN (*Inform.* 177); zie ald.

BERENNEN. Zie BERINNEN.

BERENT, deelw. bnw. van *berenten*; mhd. *berenten* (vgl. De Bo 108); of van het znw. *rente* afgeleid. *Met rentebrieven bezwaard*, *gehypothekeerd*. || Ten waere tselfde lant berent, belast oft besast

(*l.* betijnst) waer met schepenen brieven, oude wilcoren oft geestelicke renten, *O. R. v. Dordr.* 2, 308.

BEREPSEN. Zie BERISPEN.

BEREREN, zw. ww. bedr. Mhd. *berêre*, d. i. *benetze*. Van *reren*, d. i. *weenen* (zie ald.). *Betreuren, beweenen, beschreien, verdriet over iets hebben.* || Meneghe vrouwe salt bereren in heydenesse uwen criich, *Limb.* IX, 362. Hijs saechte gecastijt, geleert, die scuwet, dat een ander bereert, *Rincl.* 631. Dat menech ridder sal bereren, want wat hi vant clene ende groet in die borch, dat sloechi doet, *Lorr. fr.* III, 12.

BERESP, BERESPEN. Zie BERISP, BERISPEN.

* BERETEN, *Oorkb.*1, 311. Lees *beteren* (zie ald.).

* BERETENIS, znw. vr. *Stadsr. v. Zwolle* 76, 87 *var.* Verkeerde lezing voor *beredenis* (z. ald.).

BEREVEN, bnw. Mnd. *bereven*. Hetzelfde als het aldaar ook genoemde *berevelt*. Van *reve* of *rive*, d. i. *hoepel* (zie ald.)? Vgl. *Taalg.* 9, 275. Of deelw. van een niet voorkomend ww. *beriven*, omhoepelen? De vorm van het deelw. is althans sterk, doch vgl. *gelesen*, d. i. *gerimpeld*, *T. en Lettb.* 4, 190. *Omhoepeld, met hoepels beslagen.* || Een berenen (*l.* bereven) vat 4 st., *Inform.* 177, waar bl. 651 nog eene plaats wordt aangehaald uit *Handv. v. Amst.* 245. Een werkvat, bereven of onbereven, *aangeh. Taalg.* 9, 275.

BERF (BERVE), bnw.; samengetrokken vorm voor *bederf*, *bederve*, d. i. *nuttig*. Mhd. *bidérbe*, *biderbe*, mnd. *bederve*, *berve*, *birve*. In min of meer duitsch gekleurde stukken vindt men ook den vorm *bierve* of *birve*. Hd. *bieder*, vanwaar *biedermann*. Vgl. ook het in *MLoep* voorkomende b e d e r m a n.

1) Van zaken. *Goed*, *goed in orde*, *bruikbaar*. || Ach leder, ic en sach nie sint soe berf een scep, *O Vl. Ged.* 3, 110, 417; *var.* goed).

2) Van personen. *Braaf*, *deugdzaam*, *rechtschapen*, *eerlijk*. Voor den overgang van beteekenis vergelijke men het lat. *frugi* en *frugalis*, van *fruor*, en het Gr. *χρηστός* van *χρῶμαι*. || Enen berven man, daer wijsheit ende doecht leit an, Hild. 73, 33 *var.* (nalezing). Die berve provoest was oec verblijt, dat siin woort.. voldaen wort, *Pass. S.* 7 *c.* . . . Soe selen wi ende onse borghen.. manlic enen goeden bierven man . . in die leystinghe voer ons seinden, Nijh. 1, 437. Beseghelen mit seghele birver lude, *aangeh. ald.* 438. Dit ghesciede ter Nierborch, ende daer weren aen ende over gherichtslude her Dirc van Lienden, heer van Hemmen, Gherijt van den Haghe, die jonge, ende meer berver lude, 3, 338 (de door Nijhoff gegeven verklaring uit *beërfde* moet geschrapt worden). Hij wort op mi toernich ende dreef mi van hem ende hi hielt dat mijn totten sinen, aldus berf is hi (*Reinaert*)! *Proza-Rein.* 28 *r.* Dat sijn die berve rackelicke coeplude, *Con. Somm.* 67 *b.* Reyn van herten . ., puer van consciencien, berve van leven, Brugm. 2, 391. Vermits der hulpe Godes . . ende . . berver manne, Racer 3, 119. Vgl. verder Oudem. 1, 526.

BERFT, bnw. Samengetrokken vorm voor *bervoet*, *baervoet*, d. i. *blootsvoets*, *barrevoets* (vgl. ons *treeft* uit *drievoet*). || Soe wanneer imant, boven sijn echte, kijndern maickt, soe sall deselve den kaeck verboert hebben, gelicx die naect en berfft bevonden worde, *Overijss. R.* I[1], 107.

BERGEN, zw. ww. onz. Van *berch*. *In de hoogte gaan*, *rijzen*. Vgl. fr. *monter*, van *mont*; het tegenovergestelde *dalen*, van *dal*; en onze uitdr. *te berge rijzen*. || Groten wijsdom die meester conste, die sodanech werc ierst begonste ende dat water berghen ende dalen dede, *Flor.* 2422.

BERGEN, st. ww. bedr. (*barch* of *berch*, *borgen*, *geborgen*). Got. *bairgan*; ohd. *bergan*; ags. *beorgan*; mhd. *bërgen*; mnd. *bergen*, *bargen*. *Bergen*, *in veiligheid brengen*. In het Mnl. geheel in de bet. van ons *verbergen*. In de 17de eeuw s t e r k, in de bet. *verstoppen*; z w a k in die van *in veiligheid brengen* (Oudem. 1, 527). Zie Aanm. 2). Van personen en zaken. || Ic barchene met haesten doe onder onse bedde int bedstroe, *Teest.* 2862. Dat hem blijft van siere haven, en sal hi berghen noch graven, *Doct.* II, 2935. (Si) quamen getrect uten hagen, daer si in gheborghen laghen, *Sp.* IV[1], 24, 73. Ende baerchene (*den gordel*) onder zijn ghewant, *Brand.* 802. Diere namen ic u niet en berghe, *Grimb.* II, 5724. Hine woude sinen raet niet berghen, I, 738. Ic en sal u niet berghen Gods sacramenten, *D. B. Boec d. Wijsh.* 6, 22. Ghelikerwijs . . hi (*de zon*) dan beghint te daelne ende dat inschinen sire godliker rayen te berghene ende den mensche te latene, Ruusb. 6, 89. Berch dine doeghetlike werke soe du naest moghes, *Geest. L.* 17*v.* — S o n d e r b e r g e n, hetzelfde als s o n d e r h a l e, *openlijk*, *openbaar*, een weinig beduidend toevoegsel voor het rijm, *Grimb.* I, 3739 *var.*; 3957 *var.*; 4715 *var.* — Wat *berghen* beduidt *Grimb.* II, 4122 *var.*: „ende was daer heere, so ick berghe," is niet duidelijk. Waarschijnlijk is het door den schrijver slechts gebruikt om te rijmen. — Ook wederk. gebruikt. H e m b e r g e n, *zich verbergen*, *zich verschuilen*, *wegschuilen*. || Myn heere Geeraert van Grimberghen, die hem noode soude berghen, die (*l.* daer) goede lieden waren te doene, *Grimb.* I, 4766 *var.* (Hi) berch hem daer in langhe daghe beide in bosch ende in haghe, *Lsp.* I, 42, 15. Doe si hem alle borghen dus toende hem allene Nichodemus, II, 36, 795. Si (*de comeet*) bercht haer weder zaen, alsi enen tijt heeft ghestaen, I, 10, 71. Dat hi int scip quam sekerlike ende barch hem daer heymelike, *Bloeml.* 3, 13, 193. Die cnape metter bloter huut barch hem ende scaemden sere, *Limb.* VI, 2747. (Hi) barch hem in een lanc cruut, *Ferg.* 95. Doe scoerde die stienroets ende in die schore berch hem onse here, *Mandev. f.* 21*c.* Doe si vernam dat si ontfaen hadde, so barch si hare ende schiwde hare van den volke, *L. v. J. c.* 2. Mar Jhesus ontghinc hem ende barch hem ende ghinc uten temple, 178. Alse Jhesus dese wart ghesproken hadde, so ghinc hi ende barch hem vor hen, 193.

AANM. 1) — *Lanc.* II, 7847: „Hi sach omtrent ende sochte, ocht hi iewerinc bergen mochte", leze men *herbergen*, d. i. *overnachten*; vgl. *Tekstcr.* 74.

AANM. 2) — Somtijds vindt men *bergen* zwak gebruikt, zooals meermalen in het mnd. || Ende als Adam ende Eva hem aldus hoerden, soe berchden si hem, *Boec v. d. L. J. f.* 10*c.* Waer sijn dochter haer gheberghet hadde, *Pass. W.* 105*b.*

BERGEN, bnw. Zie BERGIJN.

BERGICH, bnw. *Bergachtig*. || Tlant is berchich ende veldich ende is wel gewatert mit ryviren, *Barthol.* 499*b.* Het is een zeerp ende alte couden lant, berchich ende boschich, 513*b.* Burguendia es . . een starck berchich lant, 490*a.* Ten westen waert ist berchich ende ten midweghen zandich, 496*b.* Sonderlinghe daer die bosschen berchgich zijn, 667*b.*

BERGIJN (BARGIJN, BERGEN), bnw. Mhd. *bergín*. Van *berg*, Kil. *porcus castratus*; mhd. *barc*, *barg*, *park*, d. i. *gesneden varken*, verwant met ons *beer*. Ook *berin* genoemd. Vgl. BERINSWEL. || Nem bergin smout

ende bargin spec, ende braet in eene panne, *Hs. aang. bij* Clarisse, *Heim.* bl. 428. Nemt bergen smout, saet van beylden . . ende doeter toe bergen smout, *Hs.* Yp. 8*a*.

BERGINGE, znw. vr. In concreeten zin. *Wat geborgen wordt*, *provisie*, *wintervoorraad.* || Aldaer haers vaders berghinghe leit, pliet altoes een leder te stane, *Belg. Mus.* 3, 113, 188; vgl. *Diut.* 2, 197: berginge, *absconsio.*

BERHUUT, beter BEERHUUT geschreven, znw. vr. *Beerenhuid.* || Men leidene saen op ene berhuut ende sleeptene there al uut ende uut, Velth. V, 17, 9; vgl. vs. 15: „optie *huut* sleepte men so."

* BERICH, *Vrouw. e. M.* IV, 133, *l.* besich (z. ald.).

BERICH. Zie BERCH.

BERICHT, BERICHTEN, BERICHTER. Zie BERECHT, BERECHTEN, BERECHTER.

BERIDEN, st. ww. bedr. Mnd. *beriden*, mhd. *berîten.*

1) Het transitieve *riden. Rijden op*, *berijden.* || Datter veel komen sullen Beijaert te sien berijden, *Heemsk.* 74. Zoo ook 80.

2) Met den 4den nv. eener plaats. *Met ruiters bezetten*, *rijdende afleggen* (vgl. onze uitdr. *wegen afloopen*). || Tierst dat si quamen int lant van Grimbergen, . . . bereden sy heiden, hage ende velt, bosschen ende straten met gewelt, *Grimb.* I, 2523. Wapenen dede hise ende hietse varen op die montaenghe ende beriden die weghen, die straten in allen siden ende roven die pelgreme of sise vonden, *Flor.* 117. Oec sach mer Brabant om beriden van den heeren van den Rine, die hem daden menege pine, *Vl. Rijmk.* 8058.

3) Met den 4den nv. eener stad. *Haar aangrijpen*, *aantasten*, *bestormen*, *bestoken.* || Lieden die in curten tijden de stede sterkelic souden berijden, 9131. Met meer andren, die met wreetheden die stat souden hebben bereden van Bruecel, *Brab. Y.* VI, 11639. Van daer sant hi die heeren moye . . om die stat van Berghen te beriden, VII, 15486. Daer toe wert hi weder viant der stadt van Tricht ende bereetse vroech ende spade, *Exc. Cron.* 126 *a.* Hi dede die borch van Vylvorden sterck maken om dye stadt van Bruessel te berijden ende te quellen, 154 *b.*

5) Met *be* in de bet. van *bereiking* samengesteld. *Rijdende*, *te paard inhalen*; *in handen krijgen*; *achterhalen.* Vgl. BEGAEN en BELOPEN. Als krijgsterm, de gewone Mnl. opvatting. || Hine begheerde els ghene saken . . dan hine op een velt berede op sulke plaetse, op sulke stede, dat hine opt herde mochte beriden, Stoke III, 1291 (vgl. beneden *Clerc* 105). Weltijt sal ic den keytijf den here van Percen ende sine gewelt beriden mogen up een velt? *Alex.* I, 436. De Vlaminge sach men beriden van den Fransoysen so over zeere, dat si worden uten keere, *Vl. Rijmk.* 8030. Doen hi sach straten ende grachte liden den hertoge, daer menne mochte beriden, Heelu 4851. Elc sal poghen om anders scande, waer so si moghen andren beriden, *Wal.* 10447. Al dat sire mochten beriden, slogen si doet te dien tiden, *Lanc.* IV, 12577. Mochtewi bi enegen engiene beriden die edele heren, II, 43336. Sy sloeghen al dat sy bereden, *Troyen* 2612. Die swoeren, dat metten swaerde becopen selen die sy beryden, 6235. Die van Cassidonien, die niet en meden (*spaarden*), dat sy opt velt beryden mochten, 4457. Of ghy Troylus moghet beryden, wacht wel, dat hy u niet en ontvliet, *Troyen f.* 173 *b.* So wien hy beryden mochte sloech hy doet al sonder weer, 268 *b.* Die moesten doe waer sise bereden, vore hem daer bliven doet, Velth. III, 15, 84. Die grave van Cleermont ... bereet mitten grave van Nygel grave Florijs an allen siden ende sloegen alle gemeenlic up him mit groten nyde, *Clerc* 86. Dat hine beriden mochte upten harde velde, 105. — Ook met andere gelijkbeteekende woorden verbonden, b. v. *begaen*, *belopen.* || Het sal u beeden costen dleven, magic u begaen of beriden, *Aubry* 195 (*Lett. N. R.* 7[1], 136, 195). Uwer kinder doot selen si becopen, die wy beriden of belopen, *Grimb.* II, 3715. Also dat hij niet en spaerde geestelijk noch wereltlijk, waar hijse mochte berijden of begaen, *Heemsk.* 6. — Schijnbaar onz. gebruikt als synoniem van *strijden*, *oorlog voeren*, met weglating van die viande. || Sine souden niet so vele striden noch orlogen, noch oec beriden, *Alex.* VII, 657.

5) *Achterhalen*, *narijden*, *vervolgen.* || Dat si betalen voer donresdaghes avond.., jof men sontse beriden ende bedriven met den nausten rechte, *Rek. v. Zeel.* 2, 284. — Vooral in de uitdr. ballingen beriden, d. i. *hen*, *die onder den ban liggen*, *door gewapende ruiters doen vervolgen en opsporen*, *om hen aan hun lijf*, *of*, *indien zij niet gevonden werden*, *aan hun goed te straffen.* Vandaar dat de uitdr. de twee beteekenissen heeft van *de ballingen vervolgen*, *de schuldigen opsporen*, en *hunne weerspannigheid* (*contumacia*) *aan hun goed wreken.* Vgl. Huyd. op Stoke V, 1173; *Invent. v. Br.* Gloss. 592—595, en vooral Van Dale, *T. en Lettb.* 3, 195 vlgg.

a) *De ballingen*, *de schuldigen opsporen en maatregelen van executie tegen hen nemen*, bepaaldelijk met maréchaussées of *berijders* (zie dat woord). || So wanneer als die grave of die burchgrave of die baeliu sullen rechten off ballinghe beryden, daer sullen si des anderdaghes te voren leggen ghebot binnen der vorschen (?) ende die ballinghe heysschen te steene, die men wil beryden; die daer dan niet en comen, so sal die grave of die burchgrave of die baeliu des anderdages riden tot siere prochikerken ende heesschen, die sy willen beryden, *Oorkb.* 2, 336, 59. Als men legghet ghebot ballinghe te berydene, so en machmen gheene vierscarre houden bin dien daghe, *ald.* 60. Wie in sinen banne vernacht, die es sculdich drie scellinghe . .; so wie die dycgrave beryd, es sculdich drie pond, Mieris 2, 312*a.* So wie den anderen doet daghen voer den grave of voer den burchgrave of voer die baeliu, ende te banne wort ghedaen of bereden, hi sal int ghiselhuys gaen, *Oorkb.* 2, 336, 58. Laet hi (*de gedaagde*) hem te banne doen, men salne beriden ende doen upt ghiselhuus, 335, 50. Die niet en quamen, bereet men al ende woestetse groet ende smal, Stoke V, 1173. Worden sy daer ghysel, so sijn si quite van den beryde; doen sys niet, so sal hy se beryden ende hebben van elcken drie pont, *Oorkb.* 2, 336, 59. Ende komt hi (*de gedaagde*) niet binnen onser poirt . ., soo willen wi, dat mene dage tvierscare aldaer, ende te bannen houde tot onser coemste in Walcheren; so sullen wi hem dar over beriden sonder verdrach, Mieris 2, 276*a* (*a.* 1322). — Ook met den 4den nv. der bezitting, waarop men de weerspannigheid van den eigenaar verhaalt. || Ende en vonde hi enghene have te panden, so soude hi des mans land beriden ende eyghen, Mieris 2, 312*a.* Vgl. verder *D. War.* 5, bl. 562 en 573.

6) In rechte. *Eene landstreek* (*bedrijf*, *district*) *te paard doortrekken, om er de rechtsmacht uit te oefenen, dijken en wegen enz. te inspecteeren*, enz.; in het alg. *een district berechten*, met welk laatste woord het in deze bet. synoniem is. Zie vooral *T. en Lettb.* 3, 190 vlg. || Als dat onse goede luyden van Middelburch berijden zullen mogen over al Bewesterschelt in Zeelandt, *Chart. aangeh. T. en Lettb. t. a. p.* Men sal die lantweren in onsen lande van Twenthe holden ter schouwe ende beryden als in Sallant, Racer 3, 155.

7) Bij uitbreiding ook gebruikt in den zin van *berechten* in het alg. — *a*) eene stat, een lant beriden, *het regelen, regeeren* (vgl. BERECHTEN 8). || Odonacer hi bereet onder hem alt lant van Ytale, ende Rome die stat also wale, *Sp.* III[4], 33, 76 (bij Martinus Polonus, bl. 244: „Et sic Odenatus urbem Romam ingressus totius Italiae *regnum habuit.*" Vgl. *Sp. Inl., bl.* XX; ten onrechte brengt Halb., *Aant.* 174, dit ww. *bereet* in verband met *beraden*). Dat wi selve selen vore varen ende selen die stad wel bewaren, ende dageliics die stad beriden ende buten tote hem tiden, *Limb.* VIII, 173. Als Pontus Pylatus procureerde ende bereet tlantscap van Judea, *Hs. v.* 1348, 32*d*. — *b*) Een tornoy (velt) beriden, *een steekspel inrichten, regelen, organiseeren*. || Wie dien tornoy sal beriden ende begomen in beeden siden, *Parth.* 3464. Ay God, hoe loeslike was gehouden tvelt van dien verraderen heden, diet begonnen ende bereden! *Parth. fr.* 168 (dat deze bet. van *beriden* stand hield, is waarschijnlijk veroorzaakt door het er op gelijkende ww. *bereiden* of *bereden*, dat volkomen eensluidend was met het praet. van *beriden*, en dat o. a. *Parth.* 3464 in den tekst gelezen, maar door het rijm verboden wordt).

BERIDERE (BERIDER), znw. m. Mhd. *berîter*. Van *beriden* in de juridische bet. (zie ald. 6). *De persoon, die door den baljuw gemachtigd wordt, om in een bepaald berijt* (d. i. *district*) *de rechtsmacht uit te oefenen en hen die in gebreke waren* na *te* rijden (in deze uitdr. leeft het oude begrip nog voort). *Berijder.* || Eenen Cristiaen de Blye, sergiant ende berydere geweest van den bailli van den lande van Aelst, *Cron. v. Vlaend.* 2, 156. — Vooral in de Vlaamsche gewesten komen de *beriders* voor, en nog in de 17de eeuw vindt men ze vermeld. Zie *Invent. v. Brugge*, Gloss. 27*b*; *T. en Lettb.* 3, 199—201. Het best zijn de *beriders* te vergelijken met de *gendarmen* of *maréchaussées* van den nieuweren tijd (*ald.* 201). — Ook in het alg. gebruikt van *de dienaren van den baljuw*. || Bi den beryders te doen onderzoukene . ., of men yewers bin den Vryen (*van Brugge*) de contrarie doet van den voorseyden appointementen, *Cout. v. Brugge* 1, 438 (*eed van den Baljuw*). Ghegheven D., H., ende haerlieder ghezellen, beriders, over de moynesse die zy hadden de haghepoorters te constreingeirne omme te betaelne, *Invent. v. Brugge* 3, 257. Ghildolf Waye, ghesendt int Vrye met Michiel Fey beridere, omme kariin waghenen ten orloghe, 4, 105; vgl. 3, 537: (*zij moeten*) „enquerir diligemment, saucune chose estoit faite au contraire de ce qui dit est (*in eene schikking van een geschil tusschen Brugge en Sluis*), et toutes les fois quil leur vendra a cognoissance ou quilz en seront requiz, executeront les amendes et fourfaitures."

BERIE (BERRIE), znw. vr. Van *beren*, in den zin van *dragen* (zie ald.). *Berrie, burrie, draagbaar.* || Oft ghi metter ploech niet wilt gaen, so draghet mes met berien saen, *Ferg.* 400. Sporren (d. i. *sparren*) ende spykeren toter beryen, *Oorl. v. Albr.* 237. Item 20 berien, tstuc 5 gr., *Bel. v. L.* 333. Ontfaen van der berie tot Ammers van der selver termine voers. 18 sc., *Rek. d. Gr.* 1, 131. Mit beryen ende tobben daerop, *O. K. v. Rott.* 39, 113. Eene berie boven met eenre cappe, . . daer men ten feesten van den processien de selve beelde inne ommedragen sal, Dierickx, *Mém.* 2, 339. Een cordewagen oft pypegale; een berrie, *Gesch. v. Antw.* 2, 649. — Aldus ook te lezen voor *bonrij*, *Rek. d. Buurk.* 212 (?). || Zyen fraengen aen die 2 cleder, die aen die *bonry* hangen als men onse lieve vrouwe draecht. Vgl. de plaats uit Dierickx, *Mém.* — SAMENST. bierberrie (z. ald.).

* BERIEFT, verkeerde lezing voor bebrieft, *MLoep* II, 324. Vgl. de var.

BERIEKEN, ww. bedr. Kil. *subolere, persentiscere*. Mhd. *beriechen*. *Aan iets ruiken.* Van de lucht gezegd: *haar inademen.* || Some wouden si varen in Grieken ende haers selfs lucht berieken; ende somê binnen Asien bliven ende daer haren rouwe driven, *Alex.* VI, 501.

BERIJF, znw. o. Hetzelfde als *gerief* (*gerijf*), nl. *voorraad, gemak*. || Sie en hadden gheen huysraet of al te weynich ende wenich berijff van husen, *D. War.* 7, 33.

BERIJT, znw. o. (verb. nv. *beride*); mhd. *beriz, berîz*, d. i. *umkreis, gebiet* (Lexer 1, 194, waarschijnlijk uit het Mnl. overgenomen); hd. *beritt* (Grimm 1, 1525: *bezirk, den ein forstbereiter* (*boschwachter*) *wegebereiter zu bereiten hat*, evenwel zonder bewijsplaatsen). Van *beriden* (zie ald. en verg. het uitvoerig artikel van Van Dale, *T. en Lettb.* 3, 187—203).

1) Van *beriden*, in den zin van *aanvallen, bestoken*, (ald. 3). *Aanval.* || Vul smetten es ons vleeschich cleit: *Maria, ad nos converte* stide; fel es die viant van beride, *OVl. Lied. e. G.* 36, 208.

2) Van *beriden*, in den zin van *vechten, strijden* (ald. 5, en zie vooral *Alex.* VII, 656). *Strijd, veldtocht.* || O Pandro, willecoem sijt . .; ghebenedyt moet sijn den tijt, dat wi te samen in een beryt elc anderen als wapenbroeders vercoren, *Troyen Vb.* 24*c*.

3) Van *beriden*, in den zin van *opsporen van ballingen of gedaagden* en in 't alg. *van hen, die niet aan hunne verplichtingen voldeden* (contumaces) (ald. 5*a*). *Het opsporen van hen, die in gebreke waren.* || So wie ghedaghet wort om des tsgraven claghe, hi mach hem recht doen sonder ghiselinghen voert beriit, *Oorkb.* 2, 335, 50. Dit es dat C. ontfanghen hevet van forfaiten van sinen beride, *Invent. v. Brugge* 1, 190. — Evenals ballingen beriden ook bet. *bij gebreke van verschijning der gedaagden hunne goederen aanslaan* (5*b*), zoo ook de uitdr. berijt doen op enen. In fig. zin toegepast op den tijd lezen wij haar, Praet 674: || So hout ghedinghe, up hare ballinghe doet soe berijt; d. i. „de tijd *wreekt zich op* hen, die zich aan hem vergrijpen, hem onnut besteden."

4) *Berijddag*, rechtsdag waarop zij die door den berijder beklaagd waren, voor de vierschaar van het Vrije geroepen werden, om zich te verantwoorden. || Dat van nu voortaan gehouden zullen worden ten Vrije drie wettelijke berijden in elk jaer . ., vóór middewinter teerste, tandere vóór Paschen en het derde vóór Sint-Magdalena'sdag, *aangeh. T. en Lettb.* 3, 194 (*a.* 1542). Indien de verweerder ten berijde niet en komt, zoo zal hij blijven van de schuld hem geëischt in tvoorzeide berijd, *ald.* 195; vgl. 199.

5) Van *beriden* (*ald.* 7). *Het berijden*, *het te paard doortrekken van een district*, *om er de rechtsmacht uit te oefenen*; fr. *chevauchée*. Vgl. Gheldolf, *Hist. const. et adm. de la ville de Bruges*, en *T. en Lettb.* 3, 196. || Voert soe verclaren wij van den berijde over beyde zijden, als dat onze goede luyden van Middelburch berijden zullen mogen over al Bewesterschelt in Zeelandt, *aang. T. en Lettb.* 3, 190. — In deze en de andere juridische beteekenissen voornamelijk in Vlaanderen en Zeeland in gebruik. — Ook in 't algemeen. *De berijding*, *de oproeping door de berijders om zich in rechte te verantwoorden*. Vooral in de uitdr. ten onrechten beride beclaecht, *voor een onbevoegden rechter „bereden" en aangeklaagd*. Zie eenige voorbeelden *T. en Lettb.* 3, 196 vlg.

5) *De rol*, *de lijst*, *waarop de namen der beklaagden waren geplaatst*. || Beride (mv.) van den proosschen (*prévôtés*) ende bannen ten canuenicschen ende proosschen de anno 1409 tot 1435, *Invent. v. Brugge* 5, 76. Comt metgaders 3 sch. gr., die zij betaalden den clerken sbaillius ende vander vierschare van den Vrijen van zekeren porters der uut (*ute den beride*) te doene, *T. en Lettb.* 3, 197. Vanden poorters daer beclaecht, uten vors. beride te doene casseren, *ald.* — In dezen zin komt ook BERIJTROLLE voor, *Invent. v. Brugge*, Gloss. 594*b*.

6) Het district, waarover de op de onder 4) vermelde wijze uitgeoefende rechtsmacht zich uitstrekt (vgl. BEDRIJF). *Rechtsgebied*, *district*, *landstreek welke men bereed*. || Die scouthate . . . in tonde berijt, *aang. T. en Lettb.* 3, 193.

7) Bij uitbreiding. *Macht*, *heerschappij*. Vgl. BEDWANC. || Want al dat menseeliken name voert aen sal dragen na desen tijt . . , die worden van mi vermalendijt ende geefse u over in u berijt, *Blisc. v. M.* 632. Ghiericheit, loosheit ende nijt dese hebbent al in haer berijt, *Rein.* II, 7681. Als ghi (*Amor*) de herten belovende zijt jolyt, ende trectse al lachende in u beurijt (*l.* berijt), *Troyen Vb.* 30*b*. Binnen thien dagen keer ick vry als u eyghen in u berijt, 31 *d*. Ende brenct dat vroulic wesen onder ons berijt, 23 *a*.

8) *Omvang*, *uitgebreidheid*. Vgl. BEDWANC. Met den 2den nv. eener zaak verbonden, kan het door het bnw. *groot*, *ruim* worden weergegeven. || O schoonste van vrouwen, wilt naer jolijt talen, sdrucs berijt smalen ghi alomme doet, *Boom d. Scr.* 15, 293. Om met hu te levene in sweerels berijt, ic storve liever in corter spacie, *ZVl. Bijdr.* 6, 334, 234.

9) Uit de bet. *district* (6), ontwikkelt zich die van *plaats*, *waar iemand te zeggen heeft*, *grondgebied*, *terrein*. Met een bezitt. vnw. verbonden bet. het dus *iemands terrein*. In (uut) enes beride, bet. dus *op iemands terrein*, *in* (*uit*) *iemands nabijheid*. || Ach twifel, twifel, wacker strijt, die altoos sijt in mijn berijt, dat salic hopen, claghen, *OVl. Lied. e. G.* 224, 31. So wil ic secretelic dan en stille gaen spreken mijnder nichten ende nemen tijt, dat ghi moecht comen in haer berijt, daer ghi u tsamen moecht aviseren van deser sake ende acorderen, *Troyen* (*Vb.*) 29 *c*. Mer die anxt maecte mi so snel die ic had van der doot, dat ic altemale ontscoot ende maecte mi uut sijn beride, *Rein.* II, 3544.

10) Eindelijk heeft *berijt* de bet. van *moeielijke toestand*. Vgl. BEDWANC, 2). || In my groeyt zulcken nijt, . . dat ic quaet genoech sitte in dit berijt, my self tot deewige maledictie te bringen, *Mar. v. N.* 7, 135.

BERIKEL (BERICOLE), znw. m. Hetzelfde als *beril*, dat ook in het mnl. werd gevonden (b. v. *Sp.* IV[1], 26, 22; *Barthol.* 344 *a*; *Nat. Bl.* XII, 460). Lat. *beryllus*; Gr. βήρυλλος. Ook in het mfr. had men den vorm *bericle* (b.v. *Fl. e. Bl.* 659), van een verkleinden vorm *beric(u)lus* afgeleid (Duc. 1, 659). *Beril*, *edele steen van zeegroene kleur*. || Achter in stonder . . ende voren een duer berikel, *Troyen* 852. Mirande, bericolen ende sardonen, *Flor.* 1029.

BERIL. Zie het vorige Art.

BERIMPELINGE, znw. vr. *Rimpeligheid*. || Daer grote berimpelinge is der overster huut beteykent ghebreck van binnen, *Barthol.* 110 *a*.

BERIMPEN, st. ww. onz. ([*beramp*, *berompen*], *berompen*). Mhd. *berimpfen*, d. i. *zu etwas die stirne runzeln*. Van het ongebruikelijke *rimpen*; mhd. *rimphe*, *ramph*, *gerumphen*; ohd. *rimfan*; ags. *rimpan*. Nog over in het znw. *rimpel*, vanwaar *rimpelen*. Het mnl. ww. *berimpen* wordt slechts gebruikt in het verl. deelw. *berompen*, d. i. *gerimpeld*, *verschrompeld*. Zie *Tijdschr.* 3, 110. || Die huut was hem ter vaert swart bemasschert ende berompen, *Brand.* 990. Een harde out man, die een berompen aensicht hadde, *Pass. W.* 55 *d*. — Vgl. ook BEROMPELT.

* BERINGE. Onzekere lezing, Gerl. Peters 222: „Daerom is onse opclimmen ende loep stadich, altoes beringhe ende vri." — Dat *beringe* naast *geringe* zou bestaan hebben, met de bet. van dit woord, nl. *snel*, is niet waarschijnlijk. Men leze dus òf *geringe*, òf hetgeen nog meer met de lezing van het hs. overeenkomt, *veringe* (= *varinge*); zie VARINGE.

BERINGELEN, zw. ww. bedr. Van het nog gebr. *ringelen*, freq. van *ringen*; zie ald., en vgl. De Jager, *Freq.* 1, 516—518. *Bedwingen*, *temmen*, *aan banden leggen*. — Vandaar de uitdr. met dorste beringelt, *door dorst overmeesterd*, *gekweld*. || Een walpuyt biers en heet (*d. i.* heeft) niet vele ane als mensch met doerste es beringhelt, *Playerw.* 351.

AANM. — Als freq. van *beringen* in den zin van *omringen* vindt men *beringeln*, bij Lexer 1, 193.

BERINGEN, zw. ww. bedr. Van *ring*, in den zin van *kring* (zie *ald.*). Mnd. *beringen*; mhd. *beringen*, *omringen*.

1) *Omringen*, *omgeven*, *omsluiten*, zoowel met den 4den nv. van eene zaak als van een persoon. || Si hadden met waghenen haer here al beringet, *Sp.* I[4], 65, 36. Doe nam hi eens ossen huut, die sneet hi alle uut ende uut . . ende beringheder in teere somme ene grote wide stede, III[4], 8, 33. Hem dochte, daer hi in slape lach, dat hi enen libaert vor hem comen sach met sterren beringet scone, *Lanc.* III, 5185. Opt lant sloeghen sy haer tentte, ende beringden een groene mentte, *Troyen f.* 258 *b*. Die Jeuden hebbene (*Jezus*) beringhet, ghevraget vele ende ghedinghet, *Sp.* I[7], 16, 5. Die Jueden, die sere waren fel, beringden onsen Here Jhesus ende seiden, *Rijmb.* 24660. Doe stonden alle die doden op uut horen graven mit scone blenckende wapen ende beringheden dat kerchof al om, *Devoet B.* (36) 26 *v*. So woonder een Kersten prince ende coninc, al omme beringhet van den Turcken, *rondom in de Turken*, *Huge v. Bord.* 18. — Beringhen, als znw. gebr. *Kring*, *omvang*. || Daer vonden si staen in een beringhen alle vive die camerlinghen, *OVl. Lied. en G.* 270, 1107. In diveerschen passagen, binnen slands beryngben, *Ned. Kluchtsp.* 90, 10.

2) In vijandelijken zin, *omsingelen*, *insluiten*. Met den 4den nv. van een persoon of eener plaats. || Dattie coninc entie viande comen wilden te Vlaendren werd met al der macht.. ende daer met Vlaendren al beringen, Velth. IV, 46, 6. Dat die conincghe van Egypten blide waren, dat si (*l.* sine ?) beclipten ende si beringheden met menegen nam, *Limb.* VII, 795. (Si) hebben (*d. i.* hebben en) berinct so sere, dat hem niet en conste die here verweren in die grote noet, *Lorr. fr.* III, 325. Biden rade van Abyaterre volghedem dat Juetsche diet, ende beringedse daer si saten, die van Amalech, ende aten, *Rijmb.* 9726. Fabius Gurges wart beringet met menegen spiete, *Sp.* I[a], 6, 29. Want die Gallen alle waren beringhet metten Roemscen scaren, I[a], 6, 27. Die Sarrasine . . beringeden . . gheent scip . ., so dat nieweren ontgaen en mochte, IV[1], 16, 63. Berinct hadden sy se al sonder hoede, *Troyen* 1731. Dat mense over dys waende bestaen al heymelyc ende so beringen, Velth. I, 38, 32. Dus hebben sise van achter berinct, III, 13, 19. Dus eest al beringet al omme groet ende smal, VI, 15, 65. Doe hi sach, hoe dandre ghinghen, diene al omme wilden beringhen, Stoke II, 1091. (Si) reden hem ane doe mettien ende beringhedense an beden siden, VII, 904. (Saul) beringde met ere somme ghenen hoghen berch al omme, so dat David in sorghen was, *Rijmb.* 9479. Saul dede sijn huus beringen, 9339. Die ridders . ., die van den Joden beringht waren, 31901. Die Romeine ontsaghen die zaken, dat si beringet waren met viere, 32576. Zie verder *Sp.* IV[a], 36, 9; Heelu 7284; *Alex.* IV, 691, V, 276, 280; VIII, 1180, 1184; IX, 366; *Rein.* I, 779.

Aanm. — Velth. VIII, 16, 1780: „Men seit dat Christus verrisen die sake was van onse wisen: alse een teken daer af maken van beringen eniger saken," is onherstelbaar bedorven. Ook de vergelijking met Vincentius (op het einde van diens werk) geeft geen licht. Daar staat: „Dicitur autem resurrectio Christu causa nostre resurrectionis fore, quod quodammodo causa motiva est liberalitatis patris, ut amore Christi faciat fatres ejus resurgere gloriose."

BERINGEN, zw. ww. bedr. Van *ringen*, in den zin van *dwingen* (zie *ald.* en vgl. De Jager, *Freq.* 1, 516). In beteekenis gelijk aan het mnl. *bedwingen*, d. i. *dwingen*, *noodzaken*, *iemand ergens toe krijgen*. *Blisc. v. M.* 201 zegt de slang van Eva: „Can icser toe beringen, si salre Adame wel toe bringen." Vgl. vs. 98: „ic weet te *ringene*" en beringelen.

BERINGET, bnw. Van *ring* in onze bet. *Met ringen voorzien.* || Hy toech aen dat pansyer . . met tien veteren, alsoe beringhet ende besloten.., dat ment . . gheensins of crighen en soude moghen, *Pass. W.* 271 *c.*; vgl. *b*: (hi) bereyde veel yseren *ringhen*, tien veteren ende daer toe veel banden.

BERINNE, vrouwelijk van *bere*, beer, lat. *ursus* (z. ald.). *Berin*, *wijfjesbeer*. Mhd. *birin*, *bärin*. || God sendde hare ene berinne, die bescudde sine vriendinne, *Sp.* II[3], 38, 47; e. e.

BERINNEN, st. ww. bedr. en onz. (*beran*, *beronnen*, *beronnen*). In de latere Middeleeuwen ook zwak (b.v. *Brab. Y.* VII, 13006), zooals steeds in het tegenw. ndl. en reeds in het Mnd. deelw. *berent* of *berant*. Mnd. *berennen*; mhd. *berinnen*. Van *rinnen*, d. i. *loopen* (zie ald.). Eig. zijn twee ww. *berinnen* (st.) en *berennen* (zw.) door elkaar geloopen. *Beloopen*, *overloopen*.

Bedr. — 1) *Berennen*, *bestormen*. Met den 4den nv. van eene stad, burcht enz. || (Hi) heeft beleit.. tslot Ter Vaez . . ende beronnen, nedergheworpen ende ghewonnen, *Brab. Y.* VII, 3049.

2) *Met eene vloeistof*, vooral *bloed*, *overdekken*. Met bloet beronnen (berant), *met bloed beloopen*. || Grote slaghe ende gedichte gaf hi hare ende harde vele, dat hare haer hals ende hare kele met den bloede al was beronnen, *Wal.* 3706. Doe ghi saecht hanghen vor u oghen u kint beronnen al met bloede, *O. Vr. Droefh.* 13. Ic waen, hi selve in smerten blijft of beronnen mitten bloede, Hild. 252, 136. Hi lach, met vieregen bloede beronnen op den roestere, *Rincl.* 308. U kint met bloede beronnen, *OVl. Lied. e. G.* 27, 44. Al over die merct, daer noch lach tsant met harer maghen bloede berant, *Brab. Y.* VII, 13005. Hi hinc daer naket ende bloot, mit bloede al over beronnen, *Hor. Belg.* 10, 203. Zoo ook *Limb. Serm.* 94*a*, 97*c*, 155*c*; *Hs. Ps.* 202*r*; mit bloede ende mit spekel beronnen, *ald.* 203*v*.

3) Het deelw. *beronnen* in fig. zin. *Bedekt met.* || Die locht wert met nevel beronnen . .; die swercken vielen uytter locht al geheel, *Troyen f.* 232*d*.

4) In overdracht. zin. *Van iets vervuld.* || Hi wort beronnen metter vaert met ontfermenisse te hem (*l.* hare) waert, *Wrake* III, 1590.

Onz. — *Met iets*, vooral *met bloed*, *overdekt*, *beloopen zijn.* Vgl. bedr. 2). || Dat hem die lichame ende die lede met bloede beronnen menichfout, *O. Vr. Droefh.* 10 (*Verk.* 2*de kl. Inst.* 6[a], 51).

BERINSWEL, znw. o. Mnd. *berswel.* Van berijn, bnw. van *beer*, d. i. *gesneden varken*; hetzelfde als *bergijn of bargijn* (zie bergijn), en swel, d. i. *zwoord*, in het gewestelijke *zwil*, d. i. *zwoord*, *eelt*, *vel*, nog voortlevende. Eig. *varkenszwoord*, en bij uitbreiding ook *varkensvleesch*, *spek*. || Grouve spise ende berinzwel ende ossinvleesch, *Heim.* 1361. Vgl. de Aant. van Clarisse op dit vers.

BERISP (beresp), znw. o. Eig. stam van het ww. *berispen*. *Iets*, *waarop aanmerkingen kunnen gemaakt worden*, *gebrek*. Iet beresps, *iets berispelijks*. || Ane hare en was niet daer ave iet beresps weder of vort, *Limb.* VIII, 1126.

BERISPELIJC (beruspelijc), bnw. *Berispelijk*, *af te keuren*, *verkeerd*. || Die mensche . ., die zijn geruchte quaet ende zijn leven beruspelic is, *Bern. W.* 49*c*.

BERISPEN (berespen, beruspen), zw. ww. bedr. (slechts op ééne plaats vindt men het sterke praet. *berasp*, nl. *O. H. Pass.* 26, 736). Mnd. *berispen*; mhd. *berespen*. Het simplex *respen* of *rispen* komt, zoo ver bekend is, in het Mnl. niet voor. De oorspronkelijke vorm was *berepsen*, waarvan ook nog één voorbeeld bekend is, nl. *Limb. Serm.* 188*a*: „Als onse here bereepts (*l.* bereepst), dat wi alle denc bat mogten duen ende volcomeliker;" ohd. *rafsjan* of *refsjan*; mhd. *refse* en *berefse*, d. i. *corripere*. Waarschijnlijk hetzelfde woord als het bij Ben. 2, 729*a* opgegeven *rispe* (st. en zw. ww), d. i. *zusammenraffen* (in dial. *rapsen*); ook dit kan in het Lat. door *corripere* worden weergegeven. Misschien was *repsen* of *respen* sterk in den eig. zin, en zwak in zijne fig. beteekenis. Op deze wijze zou het praet. *berasp* verklaard kunnen worden, al zou ook de fig. zin, waarin het t. a. p. gebruikt wordt, de zwakke vervoeging vereischen.

1) *Schelden*, *tegen iemand uitvaren*, met woorden. || Alsi sach dat haer nyen mocht bescieten, so beresspese Gode ende hieten, dat hi herd ende pilec ware, *Lutg.* 140. Die uutstortinghen vander zee openbaerden, ende die fondamenten van der . . werelt worden gheopenbaert van sheren berispenen (*l.* -ene), *ab increpatione Domini*, *D. B.*

II *Sam.* 22, 16. Dat hi den levenden God lachteren soude ende berispen met woerden, II *Kon.* 19, 4. Die knecht die (*sijn*) talent in der eerden groef, was seer beruspt ende een quaet traech knecht ghescouden, *Stemmen* 74. Die scepenen off raed beruspede om vonnessen, die zi ghewijst hadden, *O. Keurb. v. Rott.* 32, 88.

2) *Iemand onder handen nemen*, met daden, *kastijden*, *straffen*. || Here, en berespe mi niet in dinen torne, noch en begripe mi niet in dijnre gramscap, *Vad. Mus.* 2, 438. Biden ondersoeken ende biden beruspen mijnre heymelijcker sonden, *Pass. S.* 37*a*. Dat seit Ezechias: dese dach is die dach van berispene, *D. B.* II *Kon.* 19, 3. Ende al is onse heer een luttel vertorent om beryspen ende castien, II *Macchab.* 7, 33. Salich is die mensche die vanden here berispt wort. Daerom en lachtert des heren berispen niet, *Job* 5, 17. Hi berispten oec mit pinen inden bedde, *Job* 33, 19. Hi sal rechten onder veel volken ende sal berispen die stercke volken tot int verre, *Micha* 4, 3. Hi berispt die zee ende maectse droge, *Nahum* 1, 4.

3) *Beschuldigen*, *verwijten*. Meestal met den 4dén nv. van den pers. en eene bep. met v a n. || Die sullen my berispen van dieften, *D. B. Gen.* 30, 33. Datse vesschen moghen . . in de rivieren . . sonder calengieren ofte berespen van iemenne, *zonder aanmerkingen of verwijten van iemands zijde*, Willems, *Meng.* 460. Zie ook het boven aangeh. voorbeeld uit *Limb. Serm.* — Ook met den pers. in den 3den, en de zaak in den 4den nv. || Om dat zij hem siin onnutte leven ende wreetheit be-ruspten, *Clerc* 5.

4) Ook van het *beschuldigen van het geweten*, *wroegen* (vgl. bij WROEGEN, dat vroeger *beschuldigen* in het alg. beteekende). || Die worm der consciencien en sal niet sterven, mer hi sal altoes knaghen ende berespen, Ruusb. 3, 255. Want hi niet berespt en wert (*hij heeft geen wroeging*) van dootsonden, daer omme eest hem licht al dat God met hem ghebiet, 6, 29.

5) Ook reeds in de verzwakte beteekenis van *iemand over iets onderhouden*, *onder handen nemen*, *de les lezen*, *berispen*, *laken*. || Beresp, fleewe, bescelde, *Hs. v.* 1348, 233*c*. Doe dat die ander scaker hoerde, berasp hi hem mit desen woerde, *O. H. Pass.* 26, 735. Die wise beresptense doe ende seyden openbaer, dat haere raet niet goet en waer, *Melib.* 376. Wie enen anderen wil berespen des, des hi self niet claer en es, *Vrouw. e. M.* III, 7, 1. Van heimeleken sunden ende quaetheiden berespese meneghen in heimelecheiden ende brachtse te penitencien weder, *Christ.* 971. Die pharizeen, die hem beruspen wouden, omdat hi at metten sondaren, *Gest. R. f.* 26*b*. (Hi) wordt swaerlijken van hem beruspet, *Pass. W.* 17*a*. (Hi) beruspten (*den duivel*) ende seide: Ganc van der coe, 24*b*. Zie verder *Teest.* 3436; *Christ.* 1017, 1367; Velth. VII, 18, 89; VIII, 22, 2; *Lsp.* II, 21, 12; Ruusb. 4, 154, 158. — Ook als wederk. gebruikt. H e m b e r i s p e n, *zich zelven onder handen nemen*, *zich zelven beschuldigen*. || Sonder gebrec en es nieman, elc berespe hem selven dan, *Doct.* II, 755. Alsi dat hoerde van onsen Here, berespte si haer selven sere, *Lutg.* I, 1425. Berespe di selven eer een ander, *Stemmen* 179.

BERISPINGE, znw. vr.

1) Van *berispen* in den zin van *kastijden* (ald. 2). *Kastijding*, *bestraffing*. || Dat men *mit* berespinghen ende mit vroeghinghen ende mit herden boeten die wederspenghen slichte, *D. Orde* 258. Die here sal op di senden hongher ende dorst, berispinge van alle dijn werken, die du doen sults, *D. B. Deuter.* 28, 20.

2) Van *berispen*, in den zin van *wroegen* (ald. 4). *Wroeging*, *zelfbeschuldiging*. || Ende als wi daer (*ten heylighen Sacramente*) gheweest hebben, vijnden wi ons dan niet minliker ende bereider tot ghehoersaemheit ende berispinge ende tot allen dingen, die Gode toebehoeren, soe moeghen wi anxt hebben, *Stemmen* 111.

BERC (BARC), znw. *Rek. d. Gr.* 2, 70 leest men: „Om berc te halen in Berkenrijs ende in den Coecamp te setten.” Is *berc* hier het bij Kil. voorkomende *barc*, *berc*, d. i. *boomschors* (eng. *bark*), of bet. het *berkenhout*? Het ww. *setten* doet aan het laatste denken. — Boudijn die berchouwer, *ald.* 88, lees: berthouwer (z. ald.).

BERKE, znw. vr. *Berk.* || Ghi sult daer vinden jonghe berken, here coninc, dit suldi merken: die alrenaest den putte staet, coninc, tote dier berken gaet, *Rein.* I, 2583.

BERKE. Zie BARKE.

BER-CLOCKE (BORCLOCKE, BUERCLOCKE), znw. vr. Van *berren* (zie ald.) en *clocke*. *Brandklok.* || Dat enich onser borgher de borclocken sloege op enich borger off dede slaen, *alarm liet maken tegen een burger*, *Overijss. R.* I[1], 42. Slaen die buerclocke op enen gaste, *ald.* 150 (tweemaal).

BERKOEN. Zie BARKOEN.

BERN, znw. o. Eig. stam van het ww. *bernen* (zie ald.). Vgl. mhd. *bürne*, d. i. *brand*. Alleen in de uitdr. i n b e r n e w e r d e n, *in brand vliegen*. || (Hi) bant hare sterte tsamen saen, ende tusschen twee enen brant; ende die liepen int coren te hant, so dat tcoren in berne waert entie bome entie wijnghaert, *Rijmb.* 8084.

BERN, BARN. Zie op BORN.

BERNECAMER (BARNECAMER), znw. vr. Mnd. *bernekamer*, anders *brenngaden* genoemd. Vgl. Mhd. *burnegadem*. *Smeltkamer*, *de plaats waar metaal gesmolten wordt*. || Waer dat zake, dat tghewichte int weghehuus ende in die berncamere te ijkene stonde, dat zoude men betren in merren, in minderen, op zinen rechten staet, *ZVl. Bijdr.* 5, 149 (hier dus de *ijkkamer*; vgl. BRANDEN). — Vooral *de plaats*, *waar edele metalen gesmolten en tot geldstukken gemaakt worden*, *de munt*. In het bijzonder in Vlaanderen zoo genoemd. || Doen reedt Mer Joes voer de barnecamere, sprinchen hove waert, *Cron. v. Vlaend.* 2, 75. Van 108 pont coprins gewichten . . ter bernecameren, *Rek. v. Gent* 1, 83. Van niewen ghewichte, dat ter bernecameren bouf ghemaect was, 214. Somme vanden werke ande bernecamere, 250. Van twee maelsloten ten busse bouf die hanghet in die barnecamere, *Invent. v. Brugge* 4, 263. Vgl. *Cout. v. Brugge* 1, bl. 458 en 459; *Invent. v. Brugge*, *Int.* 184; BERREN, bedr. 3), en BRANTHUUS.

BERNELIJC (BERRENDELIJC, BERNENTLIJC, BARNLIJC), bnw. en bijw.

Als BNW. — 1) Van *bernen*, in eig. zin (zie ald. Onz. 1 *a*). *Brandbaar*, *ontvlambaar*. || Wes vergaderinghe des lichts den spiegel ontfengt ende maecten lichteliken barnlic, want hieltmen dair een dorre licht spongi teghen of een ander barnlic dinc, het soude vluchs barnen, *Barthol.* 809*b*.

2) Van *bernen*, in fig. zin (*ald.* 1*b*). *Brandend*, *gloeiend*, *vurig*. || Die mit barnentliker gheer na Samiten liefde ranck, *MLoep* II, 3326. Dat si mit bernentlike minne horen broeder droech in sinne, III, 985.

Als BIJW. — *Vuriglijk*, *met aandrang*, *harte-*

tochtelijk. || (Hi) anesochte die·blyscip groot van daer boven van hemelryke met al siere herten berrendelike, *Amand* I, 1357. (Hi) viel in sijn ghebede so berrendelike met heeten sinne . ., dat hi hem selven al vergat, 2517.

BERNEN (BERRENEN, BARNEN, BARRENEN, BORNEN), st. en zw. ww., onz. en bedr. (*barn*, *bornen*, *gebornen*). Oorspr. was het als bedr. ww. zwak (got. *brannjan*, ohd. mhd. *brennen*, hd. *brennen*), en als onz. ww. sterk (got. *brinnan*), doch het trans. ww. heeft het intr. *brinnen* bijna geheel verdrongen, evenals b. v. ook met het intens. *rennen* (got. *rannjan*) ten opzichte van *rinnen* het geval is. De vormen met metathesis komen ook voor in ags. *birnan*; mnd. *bernen*, *barnen*; *burnen*, eng. *burn*; mhd. naast *brennen* ook *bernen*, *burnen*, *bornen*. Het onr. heeft *brenna* ook als intr. Vgl. BERREN en BRINNEN.

ONZ. — 1) Eig. van zaken. *Branden*, van al wat vlamt of in vlam staat, ook van de hel. || Hi sach bernen bi hem claer tortijtsen ende stallichte vele, *Wal.* 4760. Droghe hout ontstect saen ende bernet sere, *Vrouw. e. M.* I, 665. Daert (*vier*) up die zee viel, berrende twater alse stroe, *Brand.* 1492. Daer sach hi een columpne staen, die docht hem an den hemel gaen barnende ontsteken als een vuer, *O. H. Pass.* 34, 60. Alst barn, *toen er brand was*, *Invent. v. Brugge* 3, 144, 145 (vgl. 4, 198: alst bernede). Soe sal bernen (nl. *de stad*), *Rijmb.* 1890. Die doren, die daer bernen dochte, 3651. Die lampen barnen daer, *MLoep* II, 71 *var.* Of hi barnende vier waer, *Rein.* II, 5370. Twee tortytse bornen daer, *Troyen* 627. Doe hi den doernbosch sach bernen, *Stemmen* 151. Die cracht des bornenden vuers, *Ned. Proza* 330. Een bernende stallecht, *Rein.* I, 303. Ghelijc den viere dat berrent lichte, Praet 1514. (*Eene*) lampte, die daer berrende, *Franc.* 1879. Een licht bernende ende lichtende, *L. v. J. c.* 120. Datt (*vuur*) berne, 149. Ene tomme . . die bernede in allen siden, *Vad. Mus.* 4, 317, 153. Dat vier dat nu bernet, 318, 201. Vander bernender hellen, *Lsp.* I, 4, 35. Vanden bernenden viere, I, 13, 37. Seventien daghe achter een bernde die stat, *Sp.* I[a], 55, 53. Water . . dat berrende oft olye ware, II[a], 5, 25. Een velt esser bi gelegen, dat berrent, II[a], 36, 17. Die hemel dochte bernen, III[a], 28, 58. Dat die lucerne altoes berne, Ruusb. 1, 14. Hieromme bernt dat vier in elken sondaer (*in de hel*), 3, 258. Bernende heet, 5, 71. Bernende colen, *ald.* Bernende blixemen, 104. Ene bernende gloet, 116. — Spreekw. Als thuys berrent, aen de colen waermen, *Spreuken* 92. So wel berrent een crom haut als een rechte, 94. — Ook van *vuurspuwende bergen.* || Ten berghe, die berrende dan, *Brand.* 1811. In Cylicien . . bernen berghen talre stont, *Sp.* III[7], 43, 1. — Het deelw. b a r n e n d e komt ook voor in den samengetrokken vorm b a r n d e (vgl. het woord *Barndesteeg*, naam van eene straat in Amsterdam). || Doe droech Sinte Briccius barnde colen inden scoet tot Sinte Martijns tumbe , . .; ende hi werp die barnende colen neder, *Pass. W.* 26*c*. Der maghet dochte dat doer hoer strote ghinc enen barnden brant, 34*b*. — In geestelijken of mystieken zin van het *vuur* der liefde, en van den geestdrift. || Een vier der minnen, dat . . berrent inder ewecheit, Ruusb. 1, 47. Vier . . dat . . berrent ute den heilegen geeste, 50.

β) Van personen, vooral van hen, die de pijnen der hel ondervinden. || Soe (*de stad*) sal bernen ende al tfolc mede, *Rijmb.* 1890, Die in nyde leven hier, ghinder barnen sire om int vier, Hild. 231, 121. Ende na dit knaghen hier, bernt hi int ewighe vier, *Lsp.* I, 27, 101. Daer omme bernstu in donreine hille, *L. o. H.* 2111. Hoe daer die moeder metten kinde berrent ewelike, 4101. (Si) bernen in dat heete vier, *Lsp.* I, 14, 20. Bernende in groter pine, I, 4, 39. Bernen int helsche vier, *Amand* I, 2852. Hi wert gepijnt ende bernt in die helsce vlamme, Ruusb. 4, 10. Daer si (*de ziel*) eweliken bernen moet, *Tien Pl.* 2016. Wijn . . . smaect in den monde ende bernt in den buke, *D. War.* 6, 204.

b) In fig. zin, van alles, wat met eene vlam of een gloed wordt vergeleken. *Branden*, *gloeien* (vgl. onze dichterlijke uitdr. *het barnen der gevaren*). || Ende die here brocht voert een bornende wint, *D. B. Exod.* 10, 13. Van groten druck ende bernender pijn, *MLoep* III, 410. Als die bernende zonne, 1188. Tfenijn bernde gelijc den viere, *Sp.* III[7], 54, 58. Begherende die barnende maghe met wijn te vercoelen, *Pass. W.* 20*c*. — Ook van *onstuimig water* (vgl. ons znw. *branding*). || Over die riviere, die berrent altoos ghelijc den viere, *Wal.* 5125. Dat herte eens quaden menschen is als een bernende see, dat niet rusten en mach, *Stemmen* 2. — Vooral van alle, goede zoowel als slechte, gemoedsbewegingen, van alle mogelijke driften, zoowel van den drift der *gramschap* en van den *zinnelijken lust*, als van den *geestdrift* voor het edele en verhevene, van de *liefde.* Zoowel gezegd van den hartstocht zelven, als van den persoon, in wien hij werkt. || Daer die gonst (*liefde*) . . . bernende wasset tallen stonden, *MLoep* II, 1721. Sine begerte ende sine sinne meer sullen bernen in hare minne, *Rose fr.* 253, 286. Alse twijf ontsteken es . ., so bernt si meer ende verhet, gelijc dat yser bernt sere (*d. i.* seerre) dan tgout doet, *M. en Vr. Heim.* 1593. Karitate, . . daer hi mede bernede, *Franc.* 4686. Als die van der minnen viere barnede, 4962. Want si meer bernen in minnen, Ruusb. 4, 183. Daer eest heetst, daer onse gheest berrent ende ghedoghet die minne Gods, 5, 125. Hoe ic meer smake, hoe ic meer berne, ende hoe ic meer begheer te barnen, *Ned. Proza* 141, 63. En waren onse herten nit bernende in ons selven, *L. v. J. c.* 239. Als si saghen die tenten van haren medebroederen al om bevangen van den Turcken, . . so begonnen si in haren moet te bernen, *Exc. Cron.* 99*c*. Oec doet soe (*minne*) bernen die zinne, *Sp.* I[a], 46, 49. — Zie ook BERNENDE.

2) *Verbranden*, *tot asch verteren* of *vergaan.* || Want hi sine hant nine mochte daer an gedoen (*aan die bernende tomme*) . ., sine moeste bernen ter vart, *Vad. Mus.* 4, 317, 159. So wie in ander liede huys woent, dat berrent, *Belg. Mus.* 1, 253.

3) *Flikkeren*, *fonkelen*, *glinsteren.* || Pauwelioene, some roet, some groene, some bernende van goude, *Alex.* IV, 1135. Dat si (*de helmen*) enen bernen dochten, gelijc dat heet yser doet, *Lanc.* II, 44050. Sijn oghen barnden als een vier, *Rein.* II, 3621. Claer sijn si (*die steenen*) ende bernende roet, *Nat. Bl.* XII, 450. Sijn oghen bornden als een vuer, *Segh.* 8342 *var.* (*tekst* bornen). Hare ooghen bernen als een robijn, *Vr. Heim.* 257.

4) *Aanbranden*, van spijzen. || Roeret altegaeder, dat niet en berne, *Keukenb.* 12, 11. Doet er in een luttel water, dat niet ne berne, Jan Yp. 182.

BEDR. — 1) *Branden.* — *a*) Van *vuur*, *licht* en *brandbare stoffen.* || Het gheviel op enen dach an den avont, dat men int lant bernen sach meenighen

brant (*fakkel*) up de huse harentare . . ., want men bernde (nl. *vuur*) al Scouden dure; te Bordendamme bornde men mede hier niet verre van der stede . ., daer berndemen ter selver wile vierebaken al de nacht, Stoke VIII, 1281. Dat mene dorste bernen daer int palays kersen of vier, *Parth.* 613. Hi hadde vergadert eenen hoop houts te barnen, *Segh.* 3168. Colen bernen metter spoet, *Franc.* 2364. Dat mer in bernen dade lecht, *Rijmb.* 1919. Dat nyement bynnen Leyden smeer barnen en moet, dan in verwulfden kelneren, *Leid. Keurb.* 141, 43. Daer men niet en berrent dan sulfer ende pec, *V. Maagd.* 709. — Het *branden van vuur* in den haard was ook eene symbolische handeling, waardoor de bewoner van een huis het inwijdde en zich feitelijk tot eigenaar van dat huis verklaarde. Zie de breedere verklaring van dit vier bernen (in Drenthe *vuur boeten* geheeten), *T. en Lettb.* 1, 32 en 33. *Vier bernen* komt dan ook voor in denzelfden zin, waarin elders wordt gesproken van *eigen vuur en rook hebben*, d. i. een eigen huishouding hebben, in tegenstelling van, bij iemand inwonen; vgl. *Cout. v. Brugge* 1, 382: Dat die van binnen neghenen man van buten bescudden over portre . . ., hi ne hebbe jaer ende dach ghewoend binder stede van Brucghe ende vier ghebarrent, eer hi siin porterscep cochte; ende zo wat portre die buten woenachtech es, dat hi drie waerven tsjaers ende telken viertich daghen binder stede woenen . . ende vier barnen moet, *anders werd hij niet meer als poorter beschouwd.*

b) *Een brandoffer brengen.* || Dat sise (*het dier*) sloghen upten outaer ende bernedse, *Rijmb.* 1989. Int tempel . . bernede hi zine specie diere, *Franc.* 4899. Daer men up plach te berne daer diere specie, 4880. So bernede hi die werdeghe specie, Ruusb. 5, 95. (Si) bernden twierooc upten outaer, *Rijmb.* 4773. (Si) bernden in den tempel ons Heren wel diere specie, 11709.

c) Van kalk. || Bernets calx, *Nat. Bl.* VI, 397. — Zie verder bij BRINNEN.

2) *Verbranden*, *tot asch verteren.* — *a*) Van voorwerpen. || Ende van den vissche saltu mede die levre bernen, *Rijmb.* 15623. Wien so sulke smerte pijnt, barne te pulvere hare hovet (nl. *van lampreien*) *Nat. Bl.* V, 714. Datmen desen te bernen pleghet te pulvere, VII, 925. Niet lichte en laet hem bernen dat hout, VIII, 834. Hen (*ebenus*) ne mach bernen gheen vier clene, 308. (Si) bernden . . sinen lachame, *Sp.* I[e], 16, 30. Die bernen sal . . deser papen beene, *Rijmb.* 12172. Als menne bernet (*den boom*), 15597. (Hi) barnde, dat hi niet met hem en mocht vueren, *Exc. Cron.* 273*c*. Doe hi (*de brief*) overluut ghelesen was, doe deden die bisscop barnen, *Ned. Proza* 314. So wie valske laken maecte . ., dat laken selmen barnen, *Leid. Keurb.* 104 § 22. Zoo ook 71, 15.

b) Van personen. || Hier af soe wil ic nemen wrake, ende elke bernen aen een stake, *Segh.* 5573 (*var.* barnen). Acgravein ende Mordret wiseden dare, datmense sculdech te berne ware, *Lanc.* IV, 4509. Daermen die coninginne bernen sal, 4540. Tfier . . daermense in bernen sal, 4578. Datmen u bernde (*var.* barnde), waerdi waert 4710. Ic sal u doen barnen in een vier, *Segh.* 2610. Ic sal u barnen aen een stake, 2623 *var.* Alse de wyfs ghepiint waren, ende up den dach dat sie ghebarrent waren, *Cout. v. Brugge* 1, 409 *Aant.* Men bernse (*dat wijf*), dats mijn raet, *Sp.* I[7], 65, 152. Doe gheboeten die rechter te barnen ende int vuyer gaf hi sinen geest, *Pass. W.* 20*c*. (*Sardanapalus*) bernde hem selven, *Rijmb.* 13965.

c) Van huizen, steden, landen enz. *In de asch leggen*, *te vuur en te zwaard verwoesten.* || Die ghene, die ute om voeder reden, berneden soe al ombestreden Vrihoutheem, Heelu 713. Teerst dat hi quam bi Flaminine bernede hi omme hem dat lant, *Sp.* I[4], 30, 32. (Hi) berrendene (*den casteel*) tote in den gront, ende hi berrende te dier stont meer danne hondert ouder wijf ende man, *Vl. Rijmk.* 3990. Hem was gheberrent een cleen husekin, 3447. Doe ghinghen si bernen ende storen des bisscops Ananyas sale, *Rijmb.* 27630. Hi deedse (*Thebe*) al bernen ende breken, *Sp.* I[4], 20, 26. (Hi) quam dor Tsampaengen getogen tlant bernen ende orloghen, III[7], 8, 11. Doe dede die Hertoghe . . dat blochuys . . ansteken ende bernen, Matth. *Anal.* 3, 370. Om de steden te bernen ende te verraden, *N. Doct.* 634 *var.* (*OVl. Ged.* 3, bl. 151*a*). Om die (*steden*) te bernen, *Oorl. v. Albr.* 146. — Bij uitbreiding ook van de personen, wier bezittingen verbrand worden. *Door brand benadeelen*, *hun brandschade toebrengen.* || Die andere . . lude . . vienghe, rovede, bernde of moerde, Nijh. 2, 115. — Schijnbaar intr. wordt *bernen* gebruikt, meestal in verbinding met een ander dergelijk woord, door weglating van het obj. Het bet. dan *brand stichten.* || Oec voeren sy . . dicke bernen ende roven in den hogen lant, *Grimb.* I, 2714. (Si) trocken te Bruessel waert ende ginghen bernen in de vaert, 2705. Doen ghinghen si bernen ende slaen, ende vanghen dat si wilden vaen, *Parth.* 159. Haer vader barnde opt huys ende siin sone wort dar doot geslagen, *Ned. Proza* 343. Quadyen . ., die houder barnen dan sy bliscen, alle die soe gaerne bornen, ic woud mense greep by horen gornen (*lendenen*), Hild. 127, 32. Roven, barnen of luden te vanen (*l.* vane), *O. R. v. Amst.* 8.

3) *Iemand eene brandwond toebrengen.* || Jan Buffele, van dat hi bernede Hannine Smaerseel up die marct in sine cake met een ysere, *Cout. v. Brugge* 1, 408 *Aant.* — Ook als term in de geneeskunde. *Door branden eene wond maken*; mlat. *cauterizare.* Het obj. *wonde* wordt verzwegen. || Alse die goede ersatre doet, (die) nu bernet ende nu snijt ende niet sinen zieken en spaert, *Sp.* III[8], 69, 81. — Ook met den persoon als obj. || Diemen bernen sal of sniden, *Nat. Bl.* XII, 850.

4) *Door branden doen ontstaan*, *veroorzaken.* || Die sneewitte heete brant bernede in zijn vleesch tehant, ende bernedem ene vure (*vore*) van den ogen ten oren dure, *Franc.* 2635. — Met het voorz. ute verbonden. *Door branden doen verdwijnen.* || Die minne die hi hevet te Gode . . die berrent die smetten ute den cleede sijnre goeder werke, Ruusb. 2, 60.

5) *Afbranden*, van land gezegd. || Item in Waerder van landhure, die verhuert is . . te 6 jaren, al vri ghelt. Ende zi moghen tvierendeel barnen, *Rek. d. Gr.* 1, 220.

6) Het verl. deelw. gebernet heeft, even als ons deelw. *gebrand*, de bet. van *door branden zacht*, *of bruin gemaakt.* Verg. *gebrande amandelen*, *gebrande koffie*, enz. || Gheets horne . . . ghebernet ende ghebonden dan optie nesegate van den man, *Nat. Bl.* II, 991. Ghebernet loec . . met aisine, VII, 829. Ghebernede plumen; ghebernede vilt, Jan Yp. 50.

7) Van metalen gezegd. *Smelten.* Vgl. BERNECAMER.

BERRENDE. Zie BERNENT.

BERRENDELIKE. Zie BERNELIJC.

BERNENT (BERNENDE), bnw. Eig. deelw. van *bernen* (zie ald.), doch bnw. geworden, blijkens den

superl. bernenst. Van het onz. *bernen* in den fig. zin van *voor iets goeds of edels gloeien* (ald. 1*b*). *Gloeiend*, *bezield*, *vurig*. || Ic seght u met gremmen, met suete bernender stemmen, *Tien Pl.* 1334 (*gremmen* bet. hier *droefheid*; zie de *Aant.*). Omme God dincken allene met bernender herten rene, *Doct.* III, 1805. In bernender minnen, 1847. Sinen bernenden helegen wille, *Franc.* 1353. Gewillike met bernenden moede, 2189. Mit ynnighen ghebede, met bernender devocien, Ruusb. 5, 67. Al hadde hi grote deuchden ende seer bernende devocie, *Kal.* 7, 167. Mit alderbernenster minnen, *D. B.* I *Kon.* 11, 2 (*ardentissimo amore*). Bernende min heeft menich man, Hild. 254, 63. Haer bernende gebet dat heet was, reyne ende onbesmet, *Lutg.* II, 942.

BERNIER, znw. m. Ofr. *bernier*: „celui qui était chargé de la nourriture des chiens de chasse" (Duc. 7, 61). *Een opzichter over de jachthonden.* || Dits goet garnement ende fier, dit en droech noit knecht no bernier, noch oec onedel man mede, *Lorr. fr.* I, 83.

BERNINGE (BARNINGE, BORNINGE), znw. vr. Mnd. *berninge*, *bernunge*. Vgl. BERRINGE en Mhd. *burnunge*.

1) *Het bernen*, *het branden*, *branding*. || Die droemen vele van vuere, van blixem ende van anxteliker barninge der luchten, *Barthol.* 88*b*. Hi boerde dat gloyende yseren op mitter bloter hant ende handelde dat sonder enighe berninghe of sonder enighe quetsinghe zijns lives, *Bienb.* 119*a*.

2) In concreeten zin. *Dat wat men brandt*, *brandstof* (zoo ook in het Mnd.). || Ic gadere berninghe ende hout ende make pelsen jeghen tcoud, *Heim.* 813. Andere bernynge . . en wasser toe dan nappen van pladen, Heelu, bl. 348. 2½ last ketenhouts omme de berninghe van scepen huus, *Invent. v. Brugge* 4, 263. Als die berninghe ghebreken, so moet dat vuyr uutgaen, *Bern. W.* 85*c*. Vier last zwarts torfs elcx jaers tot sijnre borninge, *O. R. v. Dordr.* 2, 62, 80. Dat gheen backer no brauwer no vaerwer enighe barninghe legghe binnen viertien voeten ghehende sinen ovene, *Cout. v. Brugge* 1, 361. Van te copen ossen, peerde, zaet, berninge, etc., *Stadsr. v. Zwolle* 170, 336. Verkenen, zaet, hude, berninge, noch gheenrehande guet, *ald.* Dat hi scaerselic leve mit alle sinen ghesinne, in eten, in drinken, in berninghen, in cledinghen, *Ned. Proza* 176. Omme hare barninghe daer uyt te delvene, Mieris 2, 238*a*.

BERNINCHOUT (BARNINCHOUT), znw. o. Pleonastisch gevormde samenstelling uit *berninge*, d. i. *brandstof* (zie ald.) en *hout*. Men moest òf zeggen *berninge*, òf *bernhout*, welken vorm Kil. en Plant. ook opgeven. || Es hi (*de wagen*) gheladen met barninckhoute, *Lett. N. W.* 6, 86. Van elcke scouwe turf . . 1 stuver. Van barninckhout den 20sten penninck, *Inform.* 84. Alle aelmans, die mit turf of mit barnincxhout binnen Leyden comen, *Leid. Keurb.* 238, 51. So wye voirt an turf of berninchout bynnen Leyden brenget, 52. De helft van al den berninchoute, dat commen sal van den selven goede, *Gendsch Chtb.* 195 *noot.* Zoo ook *R. v. Utr.* 1, 120, 69.

BERNINCSTEEN (BARNINCSTEEN), znw. o. Mnd. *bernstein*, *barnstein*. Gevormd als *barninchout* (zie ald.). *Barnsteen.* || Een tonne barnincsteens 2 st., *Inform.* 177.

BEROCHT. Zie BERUCHT.

BEROCHTEN. Zie BERUCHTEN.

* BEROEDEN (HEM-). Verkeerde vorm voor *Hem becroeden*, *MLoep* II, 2780. Zie dat woord, en verg. De Jager, *Arch.* 4, 146, waar zonder genoegzamen grond de vorm *beroeden* verdedigd wordt.

BEROEM, znw. o. Mnd. *berôm*. *Pralerij*, *grootspraak*, *hoovaardij*. || Idel beroem es scande groet, *Lanc.* II, 42824. Opdat hi met enen cleinen berome ofte hoverdie niet besmet en werde, Ruusb. 3, 18 *Aant.* Horen geliken niet benidende, beroem schuwende, *Hs.* 80 *f.* 14*d*.

BEROEMELIJC (BEROMELIJC), bnw. en bijw.

Als BNW. — *Trotsch*, *pralend*, *blufferig*, *hoovaardig*, Vooral met *woorde* en *sprake* verbonden. || Dus siet men beroemelike tale (*grootspraak*) selden vergaen met eren wale, Heelu 6011. Grote beroemlike worde men daer onder hem secgen horde, Velth. IV, 62, 27. Walewein hevet ondervonden . . . sine beroemelike tale, *Wal.* 1729. Diene logenare soude maken van sinen beromeliken spraken, *Lanc.* II, 4857. So dat uwe beromelike onwetenhede daer mede selen inden ter stede, III, 20704. Nu moetti heden u beromelike worde becopen, 26448.

Als BIJW. (Beroemelike, -lijc, -lic). — *Met pracht en praal*, *in glorie*. || Op dat hi hem beroemelic tonen soude te wesen die Gods soen, *Hs.* 80 *f.* 61*b*.

BEROEMELIJCHEIT (BEROEMLIJCHEIT,) znw. vr. Vgl. BEROEMELIJC. *Hoovaardij*, *praal*, *bluf*. || Hetine melde, die gelt gevet . . of . . al dat ter wereld hord gemene? . . hets gene melthede, en es maer ene beroemlijchede, Velth. I, 33, 11. Als si wanen mit vermetelre beroemlicheit verheven te worden, so vallen si ende dalen ter hellen, *D. War.* 6, 197.

BEROEMEN (BEROMEN, BEROMMEN), zw. ww. onz. en wederk. Mnd. *sik beromen*; mhd. *berüemen*, *beruomen* en *sich b.*

ONZ. — 1) *Roem dragen op*, *roemen*. Met den 2den nv. of een zin met dat. || Van desen tween (*nijdigen en moordenaars*) mach men cleynre doeght beroemen, *Hand. Lett.* 1867, bl. 34, vs. 47. Dune moets oec niet . . . dine (*l.* dire) quade daet beromen, *Bouc v. Sed.* 1067. Vrouwe, ghi moghet wel beroemen, dat die naturen van uwen blomen den Gods zone daden comen, Praet 141.

2) In ongunstigen zin. *Pochen*, *pralen*. Slechts in de onb. wijs als znw. Dat beroemen, *het pochen*, *pralen*, *pedanterie*, *ijdelheid*, *grootspraak*, *trots*. || Alse Taganas amie quam ende si dat beromen vernam, si spraker toe al sonder beide, dattie joncfrouwe niet waer en seide, *Lanc.* II, 3089. Beroemen is grote dorperheit, *Troyen* 3916. Ende hiltment over beromen niet, *Cass.* 1480. Dit was sijn (*des duivels*) sonderlinghe beromen, *Wap. Mart.* III, 280. So men hooren mach an hu berommen, *ZVl. Bijdr.* 6, 332, 151. Bi beroemen werden vrouwen gescent, 390, 211. Naer mynen berommene quaet, *D. War.* 1, 422, 495. Vele beroemens en es gheen prijs, *Amand* II, 2244.

WEDERK. — Hem beroemen.

1) Met den 2den nv. der zaak. *Roemen*, *prijzen*. (Vgl. *hem beloven*, *hem bedanken*, *hem belien* e. a.). || Van sinen (nl. *van Alphonsus*) worden hem menech beroemt, diese in bouke hevet bescreven, *Sp.* IV[3], 27, 58.

3) *Zich verhoovaardigen*, *zich beroemen*, *trotsch zijn*.

a) Met een bijw. van wijze. || Wie dat hem te hoghe beroemt, *Glor.* 15. Dat hem nieman te hoghe en sal beroemen, 27. Jonge lieden en souden dus hen selven so sere beromen niet, 524.

b) Met een bijzin met dat. || Hi en darf hem niet beromen, dat yet diën sal sijn vryen, *Vrouw. e. M.* VIII, 16. Nemmermeer hadden hem beromt die van binnen, dat si ghedomt den hertoghe hadden inden strijt, *Wal.* 10661.

c) Gewoonlijk met een 2den nv. of eene bep. met van. || Dat hi hem beromde das, *Alex.* IX, 7. Ic darfs me berommen, *ZVl. Bijdr.* 5, 325, 354. Van den vianden gheen man van miere doot hem beromen can, *Rijmb.* 27837. So mach ict (*l.* ics) mi bet beromen, Praet 1798. Daer ghi so fiere jou of berompt, 3565. Sy beroemen hem eens al te armen roems, als sy hem beroemen van hoerre edelre gheboerten, *Ned. Proza* 179. Eenighen dienst, dien (*l.* dies) ic mochte mi beroemen in mijn ghedochte, *Amand* I, 5176.

BEROEMER (BEROMMER), znw. m. *Bluffer*, *grootspreker.* || Een beroemer is recht als een kockoc, die niet singhen en can dan van hem selven, *Ned. Proza* 152. Wat moetis van dien berommer hooren! tDynckt hem al zyne, *ZVl. Bijdr.* 5, 320, 191.

BEROEMICH, bnw. Hetzelfde als *beroemelijc* (zie ald.). *Blufferig*, *hoovaardig*, *laatdunkend.* || Menech sprect . . . scoene, beroemeghe, onstaende woort, *Vad. Mus.* 1, 69, 45. Om eenighe beroemighe woerden, *Cron. v. Vlaend.* 2, 65. Onhovesche ende beroemeghe wort, *Vrouw. e. M.* I, 356. Dat si beroemeghe manne vlien, 357. Als een hovaerdich ende beroemich lastede (*l.* lasterde) hi tgebot sijns heren, *Barthol.* 198 *a.*

BEROEMINGE, znw. vr. Mnd. *berominge.* *Hoovaardij*, *bluf*, voornamelijk in woorden, *grootspraak.* || Wat heeft ons die beroeminghe der (*bluf op*) rycheit ghegheven? *Devoet B.* (36), 120 *v.* Die vierde sonde van verweentheit is beroemminghe, die ghehaet is van Gode ende vanden menschen, want een beroemer is recht als een kockoc, die niet singhen en can dan van hem selven, *Ned. Proza* 152.

BEROEP (BEROUP), znw. o. Eig. stam van het ww. *beroepen* (zie ald.).

1) Van *beroepen*, in den zin van *uitdagen* (ald. 3). *De gerechtelijke uitdaging*, *die men tot iemand richt*, *wanneer hij tegen plicht en geweten gehandeld heeft*, *uitdaging tot een tweekamp.* || Mador, du hefs ene clage onderstaen, daer du onteert moets wesen bi . . ; hierombe radic di nu twaren dattu dijn beroep laets varen, eer di arger daeraf gescie, *Lanc.* IV, 3972. Dattic van den berope quite ware, dat gi te miwaerd hebt gedaen. Bedie ic hebbi mi . . . bescermet in desen tide jegen u totes vespertide, 9470. Dit hi mi al van desen berope bescermen sal, 3455.

2) In rechte. *Appèl*, *het zich wenden tot een hooger rechtscollege*, *om herziening van een vonnis.* Thans vooral in de uitdr. *in hooger beroep.* Vgl. BEROEPEN 6). || Worden scepenen achtervolghet van den beroepe, dat si ghepriveert sullen wesen van haren scependoeme, *Cout. v. Brugge* 1, 308. Die terme van den beroupe, 350. Diese (*de deelmans*) beriepe ende achterbleve van sinen beroupe, dat hi verbuerde XX sceleghen, 351. Dat de . . scepenen . . tvoorseide beroup te nieuten ghewijst hadden, 423. Niet wederstaende den voorseiden beroupe, *ald.* Zo wat wettelic beroup, dat voordan ghedaen wort binder Sluus, *ZVl. Bijdr.* 6, 7. Dat die scepenen van der banc . . . souden moeten comen binnen den genechte tot haren beroepe, *Coerb. v. Antw.* 86, 11. Want Nijetappe dat rocht beriep, op die wijsheit van den lande, ende die seven buren dar van tuigeden, boven dat beroepen, dat idt tuich niet stantaftich wesen soll, *Etst. v. Dr.* 14.

BEROEPEN (BEROPEN, BEROUPEN), st. en zw. ww. bedr. (*beriep*, *beroepen* (*beropen*) en (zw.) *beruft*, *berocht*, en *berucht*, uit * *beroept* of * *beroepet*). Vgl. *gewrocht* van *werken*, *verknocht* van *knoopen*, *gezocht* van *zoeken*, enz. Mnd. *beropen* (sterk); mhd. *beruofen* (sterk en zwak); ohd. *hrofan* (st.) en *hrofjan* (zw.), zonder verschil van bet.; got. slechts *hropjan* (zw.). Ohd. *bihruofjan.* Verg. BERUCHTEN.

1) *Er bij roepen*, *oproepen*, *uitnoodigen.* || Van alle desen daer gi ende wi beroepen af syn, set ons daeraf een termyn, Velth. II, 20, 56. Begeert van hem dat si hem beroepen willen tot ridderspel te hanteeren, *Exc. Cron.* 245 *a.* (Si) beriepen eene prouve . . van viere vroeden, *Amand* II, 1489.

2) Van een afstand. *Met roepen afleggen*, *roepende bereiken.* || Nochtan machment beroepen al (*den afstand tot den hemel*) met enen roepe . ., dus eest min dan een roepmael, *Segh.* 7885 (*Hs.* roepen).

3) *Uitroepen*, *aankondigen*, meestal door middel van een omroeper of heraut, lat. *praeconizare.* || Een eraut in des coninx zale vore die heren altemale beriep enen tornoy groet, *Limb.* V, 483. Die feeste in de Haghe, die hi hadde doen beroepen, *Rek. d. Gr.* 3, 283. Dat te Pisen beroepen was een spel van wapinen, *Sp.* I[a], 7, 3. Beroepen grote heren spel, Hild. 195, 19. Artur was so blide daer of, dat hi dede beroepen hof, *Lanc.* II, 47081. (Hi) quam gereden doen na das, daer een tornoy beropen was, *Torec* 1026. Die lantshere dede op enen dach ene feeste beroepen, den ridder teren, *Belg. Mus.* 10, 66, 53. Dat si horen man . . bat, . . of hi enen hof tot Cleermont wonde doen beroepen, *eene* cour plénière *aankondigen*, *Clerc* 85. (Hi) heeft een costelic hof doen beroepen door alle sijn landen van allen den princen, baroenen, heren ende ridderen, *Exc. Cron.* 213*a.* Soe sal ick u sonder merren ghaen beroepen die bruloft, *Gest. R. f.* 187*c.* So waren daer twee heren, dye een steecspel beroepen hadden, *Exc. Cron.* 280*c.* Dat te Pisen een spul was beroepen van wapenen, *Ned. Proza* 351. — Enen camp beroepen, *een strijd* (*meestal tweekamp*) *aankondigen*, (*iemand*) *tot een tweekamp uitdagen*, *hem provoceeren.* || Here, nu hebbic enen camp jeghen hem beroupen vor den coninc, *Wal.* 1460. Nu hebbic enen camp jeghen hem beroupen om dese dinc, 1834. Omdat hi (*Porus*) dien camp beriep, *Alex.* IX, 615. Wie de kampioen wesen soude, die den kamp beroepen soude, *Heemsk.* 176.

3) *Uitdagen*; lat. *provocare.* Met den 4den nv. van den pers. Bijna alleen in de uitdr. te campe beroepen, *tot een tweekamp*, *tweegevecht uitdagen.* || Gi wet wel in wat maniren Walewein beropen es van mi te campe, *Lanc.* II, 38480. Dat nieman . . . engeen porter van den Bosch om enigher reden te camp sal mogen beroepen, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 784. Dat niemen poortre beroepen mach te campe, *Cout. v. Brugge* 1, 298. Ende zo wat poortre die andren beriepe te campe of ziin wedde bode, *ald.* Vgl. *Rein.*, ed. Willems, bl. 180 vlg. *noot.* — Ook met eene bepaling met van, ter aanduiding van de zaak, waarom iemand wordt uitgedaagd. || Hi es beroepen van mordade te campe, omdat hi met sinen rade enen cnape nam sijn leven, *Wal.* 1897 (hij heeft eene uitdaging ontvangen om zich door een gerechtelijken tweekamp te zuiveren van de beschuldiging van moord. Later werden de gerechtelijke tweekampen verboden; zie de zoo even aangeh. voorbeelden). — Ook wordt te campe verzwegen. || Alse die coninginne

werd geware dat hi so stoutelike beriep hare, si werd tongemake om dien, ende begonste daer alomme sien, oft daer enech 'riddere doe ware, die soude willen bescermen hare, *Lanc.* IV, 3439. — Meestal evenwel met eene bepaling met van. Enen beroepen van ere mesdaet, *iemand van een misdrijf betichten.* || Gi sijt an ene sotheit comen, dat gi mi beroept . . van selker dinc alse gi sprect nu . .; ic weet mi selve nu so goet ende van deser dinc so claer, ic ontsie u niet een haer, *Lanc.* III, 22874. Gi hebt gedaen grote dompheit; ic beroepe u van dorperheit: gi hebt mins oems ban tebroken, *Lanc.* III, 18911. Datsi al van mordade beroepen . . den genen, *Lorr.* II, 3508. Des conincs drossate Ausart, die beroepen was van sconincs soens doet, *Lanc.* II, 32679; vgl. 40699. Voor den coninc onsen heer, daer beroepic di hier of, *Rein.* II, 4942. Die Ritsarde beroepen van der mort hadde, *Lorr.* II, 3690. — Vooral in de uitdr. enen van verranessen beroepen. || Alse ieman beropen es van verranessen . . ende hi hem daer af nine verweerd, *Lanc.* IV, 8541. Ic wille met u varen aldaer, ende den dief beropen daernaer van valsheide ende verranessen, *Torec* 1850. Een grave van Boloengen . . waert berucht . . van verranessen, *Vl. Rijmk.* 5429. Die van verranessen beroept man, hi moetene vore vespertijt dan hebben verwonnen, *Lanc.* IV, 9475. Zoo ook II, 19398, 23569, 23977, 24006; IV, 3426, 3430, 3440, 3595, 3857, 8536.

4) Vandaar dat *beroepen* de bet. aanneemt van *beschuldigen*, *betichten.* — *a*) Als niet-gerechtelijke handeling, buiten rechte, *als den dader aanwijzen.* (deelw. *berucht*, *beruft*, *berocht*). Verg. vooral BERUCHTEN, waartoe deze uitdrukking ook kan worden gebracht. Slechts in het pass., in de uitdr. berucht sijn of worden, *beticht worden van*, *onder verdenking liggen van.* || Hine ware tierst van siere mesdade berucht int openbare, *Lsp.* II, 44, 260. Die meyere wart berucht vor sinen here, dat hi syn goet qualec hadde bekirt, *L. v. J. c.* 148 (*Luc.* 16, 1). Zo wat manne . . berucht ware, dat hi huus ende hof hilde met eenen anderen wive, *ZVl. Bijdr.* 6, 168. Twas hem leet dat hy beruft wair . . ende wouden hem alleweghe verantwoerden, Matth. *Anal.* 3, 352. Wort hi berucht mit quader daet, *Oorkb.* 2, 338 en 344. Quadien, die hem (*den rechter*) gewroecht syn van quaden fayten, dair sy mede beruft syn, Matth. 200. Om hem voir ogen te leggen die feyten, dair hy of beruft is, 201. Dicwile wanen wy van sommighe werken of woirden onder de lude beruft wesen, dair sy nochtan niet op en achten, *Stemmen* 75. Worde yemant beruft van desen saken, die zoutmen ter antworde onbieden voer den raet, *R. v. Utr.* 1, 51. Deghene . ., die daer of beruft waer, *ald.*

b) Als gerechtelijke handeling. *Beschuldigen*, *aanklagen* (deelw. *beroepen* en *berucht*). || Wair dair yement *berucht* (*gedoodverfd*) van dootslage ende dair af wordt *beroepen* voert gericht, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 784. Berucht van dieften, *ZVl. Bijdr.* 6, 165 en 174. Dat hi wel vri waent henen gaen sonder van iemen beroepen te sijn, *Rein.* II, 6252. Des ander daghes wert hi brocht vore Pylatus ende berocht, dat hi sculdech ware der doot, *V. d. Houte* 715 *var.* Een bisscop, die daeraf (*van den moord*) berucht was, ende . . die oirkonden, die hem bedragen hadden, woude . . omkoopen mit gelde, Matth. *Anal.* 3, 86. Ghecalengiert iof beroepen van valschen vonnesse, *Cout. v. Brugge* 1, 308. Vgl. *Cout. v. Gent* 459; V. d. Wall 108 en 400; *Overijss. R.* I[1], 136; Wiel. *Instr.* 75, 33; 127, 353 vlg.

5) Bij uitbreiding. *Smadelijk bejegenen*, *barsch toespreken*, *beschimpen.* || Die nonne . . screyde ende was seer droevich, dat si onse lieve vrouwe so beroepen hadde, *Ned. Proza* 311. Waer dat sy eenen minre zien, si beroepen, bespotten dien, *D. War.* 7, 390, 199. Des dogen rechte minre pijn, dat sy aldus beropen sijn, 203. Die enighen . . . versprak oft berepe om stucke, de van der stat weghen gherichtet waren, *Overijs. R.* I[1], 1.

6) Als rechtsterm. *Zich in hooger beroep wenden tot een hooger rechtscollege*, *appeleeren* (*Sp.* II[1], 5, 66 reeds wederk.: *hem b. vore den keyser*).

a) Met den 4den nv. van den pers. of het rechtscollege, van welks uitspraak men in beroep komt. Het gebruik van dezen 4den nv. staat in verband met het oude begrip naar hetwelk het appèl was gericht niet tegen de partij, maar tegen den rechter in eersten aanleg. Deze beteekenis van *beroepen* volgt onmiddellijk uit 4 *b*). De rechter in eersten aanleg wordt beschuldigd een ongerechte uitspraak te hebben gedaan. || Waert dat sake dat . . deen partye die banck beriepe, dat die scepenen van der banc . . souden moeten comen binnen den genechte tot haren beroepe, *Coerb. v. Antw.* 86, 11. Diese (*de deelmans*) beriepe ende achterbleve van sinen beroupe, dat hi verbuerde XX sceleghen, *Cout. v. Brugge* 1, 351. — Ook in het pass. Die beroepen scepenen, *de schepenen*, *op wie men appeleert.* || Jeghen elken scepenen die beroepen sal syn tien pond, *Cout. v. Brugge* 1, 308. Van den costen, die die beroepene scepene doen sullen, *ald.*

b) Met den 4den nv. van het znw. vonnis (pleit), of eene daarmede gelijkstaande uitdrukking. *Van een vonnis appeleeren.* || Zoo wie een vonnis beroept voor den bailliu ende voort opbrengt voor den grave, Mieris 2, 30*b*. Dat die scepen deilen (= *wijzen*) over recht, dat en mach onse scoute niet beroepen, mer die clagher ende houder moghent beroepen op hore boeten, wilsi, *Oorkb.* 2, 376 *b*. Dat zij vonnesse, dat scepenen van Dixmude in haren mont hadden, wetteliken beroupen hadden tonser wet van Bruchghe, *Cout. v. Brugge* 1, 423. Alsoe sal ment (*vonnis*) te hoeve brenghen, alst gewijst en beroepen is, *zooals het in eerste instantie gewezen is en er van is geappelleerd*, V. d. Wall 119. So dat wert bedreven Paulus, dat hi tpleit beriep vore den keyser, *Sp.* II[1], 2, 34. Ic beroep dat vonnes van Alexander den grammen . . . tot enen meerren heer, als tot Alexander als hy ghesaet . . . is, Matth. 40. — Beroepen vonnessen, *vonnissen waarvan men in hooger beroep komt.* || Van allen beroepenen vonnesse te richten, alst haer toe comen es (d. i. haercomen, *gebruikelijk*), Mieris 2, 30 *b*; V. d. Wall 119. Alle beropen vonnesse die men beroepen sal binnen onser vierscare van Zuthollant, *ald.* 275. — Ook met het onbep. het als voorwerp (nl. het als bekend voorondersteldе *vonnis*). || Paulus seide dat hijt beriepe voerden keyser te Rome saen: vor den keyser tote Rome hevesstuut beroepen . . ende du moets oec emmer daer, *Sp.* I[a], 26, 16.

BEROEPERE (BEROEPER, BEROPERE, BEROUPER(E)), znw. m. Mhd. *beruofer. Heraut.* || So quamen daer in die bane dye heere van Beaurains ende dye heere van Souzelles, die beroepers vanden steecspele waren, *Exc. Cron.* 280*c*.

2) *Uitdager*, *hij van wien de uitdaging tot een tweekamp uitgaat.* || Die beroepere es achterbleven, die den camp jeghen hem heift ghenomen, ende ne dar niet te crite comen, *Wal.* 1900. Ic ben beropere van desen ende gi sulter verwerre (*ver-*

weerder, *verdediger*) 'af wesen, *Lanc.* IV, 8831.

3) In rechte. *Appellant.* || Dat die beroepere moet seker doen te achtervolghene syn beroep, *Cout. v. Brugge* 1, 308. Wordt die beroepre achtervolghet van sinen beroepe, hi sal verbueren zestich lib., *ald.* (*Schepenen*) sullen gehouden sijn te gheldene de beroepere sinen cost bi sinen eede, 309. Dat men dat (*beroep*) achtervolghen zal ten coste van den beroupere... Ende daernaer, opdat den beroupre medegaet, hi zal moghen verhalen zine scade up den ghonen daert behoren zal, *ZVl. Bijdr.* 6, 7.

BEROEPINGE (BEROPINGE), znw. vr. Mnd. *beropinge.*

1) *Oproeping*, vooral in rechte, *oproeping om voor het gerecht te verschijnen*, *het voor het gerecht dagen.* || Alse dese beroepinge quam te voren der reinre maget untvercoren, bedroevetsi hare om dien pleit, *Merl.* 2231.

2) *Eisch.* || Dat men den aenclager eher nicht, off boven de beroepinge, schuldich sy voor yenigen rechte te antwoorden, *Pro Excol.* 6, 675.

3) *Appèl*, *hooger beroep.* || (Doe) word de beropinge doet ende to nichte ghewiist, de Albet to Inaldigum tegen Itke Redekum beropen hadde, omme des wille, dat Albet de beropinge den rechters nicht ghetoent en hadde bynnen teyn dage na den tiit, dat em de doem in schrifften ghegheven was, *Warfsconstit.* 35.

BEROER, znw. o. *Beweging*, in den zin van *lawaai*, *geraas*, *opschudding.* || Des tvolc van vruegden maecte beroer, *Sacr. Prol.* 14. Tvolc maect van vruechden een beroer, omdat si vanden sacramente hebben vernomen, 182.

BEROEREN (BEROREN, BERUEREN, BERUREN), zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *beroren*; mhd. *berueren.*

BEDR. — 1) *Aanraken*, *aanroeren*, *aanpakken.* Nog heden niet geheel in onbruik; vooral gewoon in het hd. *berühren.* — Figuurlijk. *Een plan*, *eene zaak aanpakken.* || Soecti dan raet . . . ane enen vrient ongheproeft dat es sere ter avonturen, hoe hi dat sal beruren, *Melib.* 1606.

2) *Verroeren*, *bewegen.* || Hine conde beroren niet een let, *Lanc.* II, 45981. Dat hi beroeren en conde een let, *Merl.* 34816. Dat dat kint alle sijn leden des lichaems beroeren mochte, *Hs.* 88 *f.* 55 *a.* — De onb. wijs als znw. *Bewging.* || Dat vanden meesten beroeren is. dat is bequaemste in den verstande, *Barthol.* 82 *a.* — Beroeren geven, *zich bewegen.* Vgl. *een gil geven*, *een scach geven* enz. || Waert dat sake dat het hadde leven ende beroeren mochte gheven, *Amand* I, 1677 (= *Sp.* II[1], 10, 17). — Ook wederk. Hem beroeren, en in het pass. beroert worden, *zich bewegen.* || Niet en beruere di te stride, *D. B. Deuter.* 2, 19. Si (*de long*) werket altoes ende beroert hare, Ruusb. 1, 121. Crupende dieren die beruert worden inder aerden, of visschen die onder der aerden inden wateren worden beruert, *D. B. Deuter.* 4, 18.

3) Figuurlijk. *Roeren*, *bewegen*, *indruk maken op*, lat. *movere.* || Exempele beroeren meer somwile dan leringhe, Ruusb. 3, 41. Op dat hi daer mede haer herte beruerde, dat si bade voer al sijn sunde Gode genade, *Christ.* 1454. So dattie duvel niet en vonde stede, stade noch oec stonde, daer hi tfleesch mochte beroeren bi, *Lsp.* III, 25, 51. Siet hoe hem dese joncfrouwe beroert heeft, dye wi niet en mochten beroeren, *Pass. W.* 63 *a.*

4) *Opwekken.* — *a*) Met den 4den nv. van den persoon. *Aanzetten*, *aandrijven*, *aanprikkelen.* || Soe en conde hi . . . gheonderwisen sinen sone van Gelre, noch daer toe berueren dat hi sijn seggen wilde volvueren, *Brab. Y.* VI, 8993. Daer hem groot wijsheit toe beruerde, 337. Wat mocht u daer toe berueren, dat ghi een orloghe ghinct vueren op een weduwe, 10007. Om andere zekere redenen hem daer toe beruerende (*moveerende*), VII, 15868. Ghi en selt oec ter gheenre uren u wijf ter gramscap berueren, *Doct.* II, 1925. Doe . . hi dat volc tot sinte Peters vrientscap beroert hadde, *Pass. W.* 42 *d.* Berurt int herte mijn van hogen gepense, om te hogene minen name, *Cass.* 1503. — Beroert worden, *zich opgewekt gevoelen*, *lust krijgen.* || Om dat sijt niet en wouden, . . wert hi beruert viant te werden vrou Johannen, *Brab. Y.* VI, 7624. Soe wert beruert die . . keiser . . neder te comen in Brabant, 6970. (Doe) worden vader ende moeder beruert, datsi wouden zonder sparen te haerre dochter spelen varen, *Lsp.* III, 3, 732.

b) Met den 4den nv. eener zaak. *Opwekken*, *verwekken.* || Hi sonde minnen al met minnen berueren, Hadew. 1, 149, 9. Tberueren des groyliken levens, *Barthol.* 569*a.*

5) *Op het touw zetten*, *aanstoken*, *de hand hebben in*, *veroorzaken*, *aanleiding geven tot.* Lat. *movere* (b. v. *bellum*, *litem*, *seditionem*). || Ghi hebt een evel spel beroert, *Wal.* 6289. In desen tiden beroerden . . die van Aquitaengen gevecht up Pippine, *Sp.* III[4], 74, 13. Dat sullen si vierscatte gelden. die den striit beroeren, *Oorkb.* 2, 333, 24. Wanttet hem (*niet*) genoech en was, dat hi twee stride beroert hadde sonder enige reden, *Clerc* 146. Wie jeghen enich van den voirscreven pointen hem wederspeenich maecte oft eenich opzette beruerde om die te brekene, *Belg. Mus.* 10, 113. Her Jacop.. ende Floete . ., die (*l.* diet) beroeren, met groter anxt si daer ontfoeren, Velth. IV, 16, 34. Pieters wive . ., dewelke up de stede van Brucghe pleit ende ghedinghe beroerde, *Invent. v. Brugge* 2, 26.

ONZ. — 1) *Zich bewegen*, *leven.* || Benediet God, walvis ende al dat daer beroert in den water, *B. v.* 1357, 208*a.*

2) Eigenlijk. *Bewegen*, *in beweging geraken*, *bewogen worden*, *schudden.* || Als hemel ende aerde beroeren sel, Hild. 45, 64. — Ook in de uitdr. doen beroeren, *schokken*, *in beweging brengen.* || Scaemte dedem sijn bloet berueren, *Brab. Y.* VII, 3250. — De onb. wijs als znw. *Beweging.* || Ic mercte wat in de werelt si, dat het al heeft een beroeren, ende also verstond ic bi der voeren, dat die, diet beroeren hem geeft, God si, *Sp.* II[7], 19, 28.

3) Figuurlijk. *Bewogen*, *aangedaan*, *geschokt worden.* || Mijn synnen beroeren duer den grooten clap van den wyven, *Sacr.* 1266. Die (*engelen*) selen beroren, maer niet om die ververnesse vander gerechter doemnesse, Velth. VIII, 18, 29. — Ook in de uitdr. doen beroeren, *schokken*, *in beweging brengen.* || Tverlangen tsal myn hertte doen berueren, *Playerw.* 70. Sint ic u . . hebbe u herte doen beruren, ende van haerre minne hebbe geseit, *Rose* 4713. — De onb. wijs als znw. — *a*) *Gemoedsbeweging*, *hartstocht*, *aandoening.* || Al heeft die yoecht een starck berueren, Hild. 70, 245. Heeft die siel alsulck beroeren entaertoe redelic verstaen, 106, 68. In een eweljjck beruren (?), 161, 357. — *b*) *Stemming*, *zin*, *gemoedsgesteldheid.* || Ic begonst te zinghen mede in een vroilic beruerea. *OVl. Lied. e. G.* 293, 1763. Mit stilre hate int berueren, *N. Doct.* 171. God wille hem geven sulc berueren, dat hi hier in desen leven . . dragen moet sulc regement, dat hi met Gode si bekent ten ordele, *Brab. Y.* VI, 11970.

4) *Opgewekt*, *geprikkeld worden*.

a) Van personen. || Die crancheit der natueren, die den mensche doet berueren, dat hi in al des God bevelt, sinen wille niet en stelt, *ald.* 497.

b) Van zaken. || (*Adam en Eva*) ondaden haer ogen . .; niet dat si blint hadden gewesen, maer haer kint (*kunne*, *geslachtsdrift?*) beroerde in desen . . in haren natuerliken lede, *Lucid.* 1087.

BEROERICH (BERUERICH), bnw. *Beweeglijk* (*van gemoed*), *lichtgeraakt*, *spoedig in drift ontvlamd.* Vgl. *Diut.* 2, 199: b e r u r e g, *agilis.* || Dattet volc van Vasconien licht is ende beruerich *Barthol.* 533*b*. Een wijf, die draecht een knapelkijn, . . licht ende beroerich sal soe wesen, *Vr. Heim.* 1135.

BEROERICHEIT, znw. *Beweeglijkheid van gemoed*, *lichtgeraaktheid.* || (Die) . . maect lichticheit ende beroericheit, ende is oec haestelic verwect totter gramscap, 88*a*.

BEROERINGE (BERORINGE, BERUERINGE), znw. vr. Mhd. *berüerunge.*

1) Van *beroeren*, in den zin van *aanraken* (bedr. 1). *Aanraking.* || Die klocken van der kerke wort ghelunt sonder beroringhe van menscheliken handen, *Leg.* 28*b*. Met den vinghere ons Heren Jhesu . . soe verstaen wi die cracht sijnre beruringhen, daer hi ons van binnen mede beweecht, Ruusb. 2, 27.

2) Van *beroeren*, d. i. *bewegen* (onz. 1). *Beweging*, *het vermogen om van plaats te veranderen*, ook *beweging*, *schok.* || Droecheit doet die beroeringe tragen, *Barthol.* 72*b*. Om die beroeringe der vuchticheit, 82*a*. Soe en is hier (*in den hemel*) tijt noch stat noch beroeringhe, noch nemmermeer verwandelinghe, Ruusb. 6, 126. Tusschen twee . . beroeringen, 1, 120. Een starcke berueringe . ., dair die bergen af spliten ende schoren, *Barthol.* 460*a*. — Ook in den zin van *beweging*, *gebaar.* || Alsoe of alle iuwe beroeringe ende seden riepen ende seyden mit Cristo: mijn rike en is van deser werlt niet, Gerl. Peters 204.

3) Van *beroeren* (onz. 2). *Gemoedsbeweging.* || Wy sullen . . . den toernighen ende beroerden menschen . . na sijnre beroeringhe ende toernicheyt niet antwoerden, *Stemmen* 65. Die . . . volghen die sinlike beroeringe sonder wederseggen der reden, 88.

BEROER(E)LIJC (BERUERLIJC), bnw. Mnd. *berörlic. Beweeglijk.* || In allen sinliken ende beroerliken instrumenten des lichaems, *Barthol.* 76*b*. Die iuncturen der leden ende die andere beroerlike delen, 86*a*. (Tlicht) is alte seer beroerlic ende schiet doer los ende vry, 338*b*. Alle dinc dat inder luchten vliecht of is ende beruerlic (is), 458*b*. Die levende longe . . es beroerlec ende licht, Ruusb. 1, 121. Den groten walvis . . ende alle ander visschen beroerlic in den water, *B. v.* 1357, 1*a* (*Genes.* 1, 21: *wemelend*). Ende al dat beroerlic is ende beweghelic wert in der eerden, *ald. d.* Die wijsheit is beruerliker dan alle beruerlike dingen, *D. B. Boec d. Wijsh.* 7, 24.

2) Van goederen. *Roerend.* || Alle onse goide, beruerlic ende onberuerlic, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 576.

3) *Oproerig*, *roerig.* || In materie van beroerten sal de scout . . vangen de beroerlicxste ende terstont den hals of doen hauwen, Wiel. *Instr.* 157, 570. By zekere beroerlike woorden by hem ghesproken, *Invent. v. Brugge* 6, 291. Gheweest seer beroerelijck in dese leste commotie, *Belg. Mus.* 8, 395.

BEROERNISSE, znw. vr. Hetzelfde als *beroeringe*; zie ald., en vgl. *Diut.* 2, 207: b e r u r n i s s e, *commotio. Beweging.* || Cleyne zenen daer die leden mede op ende toegaen, oft haer beroernis door hebben, *F. m. f.* 22*v*.

BEROERT (BERUERT), deelw. bnw. van *beroeren* (z. ald.).

1) *Los*, *beweeglijk.* || (*Moses'*) tanden en waren niet beroert, *D. B. Deuter.* 34, 7.

2) *Aangedaan*, *bewogen.* || Die wort . . also beruert in sinen gront, dat hi hem keerde tot onsen Here, *Brab. Y.* VI, 2449. Van desen woorden wert dedele here corteliken beroert sere, *Mask.* 768. Die suete Moeder der ontfermharticheit wort mit medeliden beroert, *D. War.* 5, 394. Dat hi door das een ghedeel beroert was, *Amand* II, 4453.

3) *Ontsteld*, *verlegen.* || Hen mochte geen evel wesen, sine warenre saen af ghenesen. Ten lesten worden si beroert daermede, *Sp.* III*, 73, 27. Dat mooncskin waert al ondaen ende beroert in zinen sin, *Denkm.* 3, 189, 112. Soe verwonderden si hem seer, dat die scoene vrouwe so vrilick onder die broeders ghinghen. Ende si worden daer in beroert, want die broeders waren vervaert van alle vrouwen, *D. War.* 5, 388.

4) *In heftige gemoedsbeweging*, *toornig*, *verbitterd.* || Die hertoghe dit horende . . wert . . beroert ende hi swoer dat hi dat wreken soude, *Exc. Cron.* 113*d*. So wert hertoge Jan toornich op dye ghemeynte van Bruessel . .; so wert dye hertoge seer beruert, 123*b*. Daerom wert hertoge Kaerle soe toornich ende so beruert op Mechelen, datmen seyde, dat hi die stat . . verderven wilde, 208*c*. Dese twee worden soe beruert ende verhit, met worden swaer, *Brab. Y.* VI, 5750. Wy sullen . . den toernighen ende beroerden menschen wiken, *Stemmen* 65.

5) Van de geslachtsdrift gezegd. *In zinnelijken lust ontbrand.* || Van den hersenen wordt dit saet meest genomen . ., ja, als die mensche beroert es, *M. en Vr. Heim.* 717. Terstont waert dat wijf beroert totten jonghen monic . . ende vraghede, ofte hi sodanighen (*kind*) hebben wolde, *Bienb.* 119*a*.

BEROERTE, znw. vr.

a) In den zin van *oploop*, *oproer.* Vgl. het latere mv. *beroerten*, b.v. in *de raad der beroerten*, d. z. *troebelen.* || Curtelike daer naer quam tYpre eene beroerte zwaer, dat den meneghen coste tleven, *Vl. Rijmk.* 8955.

b) In den zin van *terechtwijzing*, ons gemeenzame woord *een uitbrander.* || Sy heeft de beroerte te dege opgesopen, *zich het standje erg aangetrokken*, *Mar. v. N.* 9, 180.

BEROERTHEDE, -HEIT, znw. vr. *Standje*, *beroering*, *opschudding*, *lawaai.* || Daer hoerde Paulus (in lacu mortis) een grote beroertheyde van mannen ende van wiven, *Devoet B.* (30) 130*v*.

BEROEST (BEROST), bnw. *Met roest bedekt*, *verroest*, *roestig.*

1) In eig. zin. || Dat beroeste swaert, daer ghi my te Mombrant so wel mede dyende, *Huge v. Bord.* 66. Een swaert, dat men niet en roert of besicht, wort beroest, *D. War.* 6, 195.

2) Bij uitbreiding. *Vuil*, *versleten*, *smerig.* || Haer cleder dorscuert ende al berost, haer scoen dorgaet, haer cousen vermost, *Blisc. v. M.* 1035.

BEROESTEN, zw. ww. onz. *Verroesten*, *door roest bederven.* || Hy soude den sloetel node laten sere beroesten ende bederven, Hild. 167, 260 *var.*

BEROFT. Zie BERUCHT.

* BEROGISE. Bij Kausler, *Denkm.* 3, 47 (*Wap. Rog.*) 911, leest men: || „Beroghise der gracien eerst uutgoet huut des hemels vaders scoet, wie kent daer af yet?" De eerste regel is bedorven. Men leze: „*Beghinsele* der graciën eerst uutgoet, enz.", d. i. „De *oorsprong* der genade is uit

den Hemelschen Vader." Zie *Taalk. Bijdr.* 1, 141.

BEROYT (BEROEYT), hetzelfde als ons *berooid*: *Mar. v. N.* 9, 174; *Boom d. Scr.* 17, 330; vgl. Oudem. *Bijdr.* 1, 534 en *Dial. Creat.* 10*a*: „Betael mi dat loen van dijure woninge ende ganc van mi, of ic sal di al beroyt van mi werpen." Kil. b e r o y t, j. b e r o o f t, depauperatus. Deelw. van *beroyen*, in den zin van *uitroeien*, van *royen*, *roden*, hd. *rotten*?

BEROKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *berouchen*; hd. *beräucheren*.

1) Van *rooc*, in den zin van *walm*. *Bewalmen*. — Vandaar het deelw. b e r o o c t, eig. *bewalmd*, *berookt*, en bij uitbreiding *vuil*, *smerig*. || Haren roc die es dunne versleten ende beroect es haren hoet, *Vad. Mus.* 1, 85, 110.

2) Van *roke*, in den zin van *geur*. *Den geur doen inademen van* (mnl. m e t). || Dat mense beroke, es goet . . ., met ogen van gesouten vlesche, ende met den clauwen van perts voeten; daer met beroect met goeder moeten, dese doen suveren die secundine *M. en Vr. Heim.* 2141; vlg. 2009.

BEROCKEN, zw. ww. bedr. In de 17de eeuw zeer gewoon (vgl. Oudem. 1, 539). *Berokkenen*, *op het touw zetten*. || So hebdy quaet spel beroct, *Boom d. Scr.* 28, 547. — Vgl. ROCKENEN.

BEROMMEN, BEROMMER. Zie BEROEMEN, BEROEMER.

BEROMPELT (BERUMPELT), bnw. Hetzelfde als *berompen* (zie BERIMPEN). *Gerimpeld*, *verschrompeld*. || Zwart peper die van den vyere verbrant is ende berumpelt, *Barthol.* 659*b*. Die peper scijnt van buten een vuyl choern te wesen ende zwart berompelt, 660*a*. Als ic out ende berompelt bin worden ende grijs ende blont, so makic my daer mede claer ende blenckende, *Pelgrim* 65*b*.

BEROMPEN. Zie BERIMPEN.

BERONNEN. Zie BERINNEN.

BEROOFT. Zie het volg. Art. en BEROVEN.

BEROOFTHEIT, znw. vr. Van *berooft*, deelw. van *beroven*, d. i. eig. *beroofd*, *geplunderd* en vervolgens *ellendig*, *ongelukkig*. *Ellende*, *rampzalige toestand*. Vgl. bij BEROYT. || Sexagesima beteykent der kercken beroeftheit ende hoer droefheyt, *Pass. W.* 203*c*.

BEROST. Zie BEROEST.

BEROUNESSE. Zie BEROUWENESSE.

BEROUWE (BEROU, BERU), znw. o. (en ml.?). *Berouw*. Mnd. *beruwe*, *berouwe*, *berou*. || Ic vergheve u die misdaet . . ., want ghijs hebt berouwe ontfaen, *Grimb.* II, 3250 *var.* (vgl. de uitdr. *berouwen ontfaen*, onder BEROUWEN, onpers. *b*), en b e r o u w e n e s s e o n t f a e n). (Si) stervene ... sonder kinnesse ende beru. God make ons hoverde schu! *Doct.* III, 464. Men heeft dicke gheseghet vore nu: na haesteghen raet goet (groet?) berou, *Melib.* 1552 (men leze *beru*, tenzij men ook toen *nu* uitgesproken hebbe als *nou*). Doe creech hij rechtevoert berouwe voer die sunde des dootslages, *Bienb.* 19 *d.* Ic en hadde . . . gheen berouwe, noch ic eu biechte niet, 145 *a.* Ic ghecreech alste groten berouwe, *ald.* Si sijn gescoert ende en hebben geen berouwe, *Hs. Ps.* 39 *v.* Op dat een berouwe des herten wart gheboren, *Mandev.* 30 *b.* Heeft hi berouwe, *Theoph.* 1038. Dattu berouwe heves, 1330 (*Hs.* berouwenesse). Want hi hevet recht berouwe ende hi doet grote penitentie, *Theoph.* bl. 162. Met berouwe groet, *Sp.* I^{7}, 66, 137 (*var.* berouwenisse). — Zoo leze men ook *Amand* I, 177, b e r o u w e voor b e t r o u w e.

BEROUWELIJC. Zie het volg. Art.

BEROUWELICHEIT, znw. vr. Van het niet voorkomende *berouwelijc* (vgl. ons *onberouwelijk*), hetzelfde als *berouwich* (zie ald.). *Berouw*, *ootmoed*. || Mit oetmoedighen belien coemt men tot berouwelicheit des herten ende alsoe veel dienen ons die Sacramenten, als wi se mit berouwelicheit ende ynnicheit ontfangen, *Stemmen* 111.

BEROUWEN (BERAUWEN, BERUWEN), st. ww. bedr., onz., en onpers. (*berieu* en *berau* (*berou*); *beriewen* en *berouwen*; *berouwen*). *Berouwen*.

AANM. — De oorspronkelijke vorm was niet *berouwen*, maar *beruwen*, dat thans *beriewen* of *beruiwen* (*berau* of *berou*, mv. *berouwen*, deelw. *berouwen*), zou luiden. Mhd. *beriuwen*; ohd. *bihriuwen*; mnd. *berouwen* of *beruwen* (praet. *berau*); vgl. mnl. *blouwen*, ohd. *bliuwan*, mhd. *bliuwen*, got. *bliggvan*; zie ook SPUWEN en DUWEN. Er zijn dus in het mnl. twee vervoegingen door elkander geloopen. Door deze verwarring treft men bij *berouwen* hetzelfde verschijnsel aan als bij *werden*, nl. dat praes. en impf. schijnbaar met elkander verwisseld zijn, vgl. *Taalk. Bijdr.* 1, 139; *Esop.* Gloss. De zwakke, in 't mhd. en mnd. voorkomende vervoeging kent het mnl. niet.

BEDR. — *Een reden tot droefheid* of *berouw zijn voor iemand*. Met den 4den nv. van den pers. (somtijds onz., met den 3den nv., b.v.: Allen sonderen . ., dien haer sonden berouwen, Ruusb. 3, 296). || Die mageden entie joncvrouwen, die dicken hare sonden berouwen ende heimelike bijechte spreken, *Sp.* III^{4}, 36, 125. U berouwen u mesdade, *Ren.* 1187. Dien jammerlike berau die vaert, Heelu 4214. Doe beriewen hem sine sonden, *Wal.* 4570. So berau hem die weldaet, *Sp.* I^{8}, 6, 47. Alse hem berau hare mesdaet, I^{7}, 66, 159. Dinc, die u berau also sere, *Lanc.* II, 11690. En gene dinc, die hem berou also sere, 26518. Lancelote berouwen (impf.) sine sonden, III, 3137. Orloge, die hem berau so sere. IV, 7488. Doch dat hem berau die tale, *Rijmb.* 8409. Alse Judas sach dat dus ghinc, berau hem sere die dinc, 26213. Noyt scheyden mi so seer en berieu, *Troyen* (*Vb.*) 31.

ONZ. — Met den pers. in den 1sten nv. en eene bepaling met v a n of in den 2den nv. *Berouw hebben over*, *betreuren*. || Si en wil van hare oncuuscheit niet berouwen, *Hs.* 75, *Openb.* 2, 21. De coninc beraus tier steden, dat hijs Waleweine proven dede, *Lanc.* III, 239. Het es oec sulc, die mesdoet, dies na berouwet, *Wal.* 5896. Het es mi leet ende berouwes, *Segh.* 2295. Dies Brabant noch beruut, *Brab. Y.* IV, 774. — Zie ook bij bedr.

ONPERS. — *a*) Met een onbep. vnw. als onderw. of een subjectszin. || Hem sal so seere berouwen ende leet sijn . . . dat hi so lettel pinen heeft ghedaen, *Amand* II, 5755. Dat sint berau sere hem beden, Velth. II, 34, 38. Al te hant berau den man, dat hi sulke dompheit began, *Franc.* 8493. Doe berau hem . ., dat hi dor der quenen bede hadde gedaen, *Lanc.* II, 16722. Het berau thant den coninc, dat enz., III, 10007. Ende (*het*) berau hem, al waest te spade, *Sp.* I^{8}, 48, 28. Daer naer berau hem dat hijt liet, I^{7}, 24, 39. En berau den abt niet, dat hi so swaer gebot hem hiet, III^{4}, 34, 59. Doch dat hem berau die tale, *Rijmb.* 8409. Dan berout hem eerst vele, *Rose C.* 8864. Oft mynen man beryeuwe, dat hy ghisteren vigelie hilt, *Ned. Kluchtsp.* 86, 218. Hem berieu . ., dat hi den grave hadde gheloeft, Stoke VI, 98. Hem berau . ., dat, *Brand.* 1836. Het berou hem so sere, dat hi en at min noch mere, *Alex.* IX, 15. Dat berou hem harde sere, X, 763. So berau hem dat hine vercocht hadde, *L. v. J. c.* 226. Laet hu berouwen, *heb berouw*, *Amand* II, 946. Verg. onder *b*).

b) Met den 2den nv. der zaak en den 4den van den pers., evenals in het lat. || Teersten dat dat sach Judas, berau hem alte sere das, *Sp.* I⁷, 27, 27. Toent aen hen (*de vrouwen*) altoes uwe ghenaden, ende des en laet u niet berouwen, *Salad.* 209 („*heb* daar geen *verdriet* in, *berouw* over." *Laten* is zuiver hulpwerkwoord; vgl. *Tekstcr.* 47 en het laatste citaat onder *a*). Daerna berau hem siere weldaet, *Esop.* LIV, 6. Hem berieu der mesdaet, *Franc.* 3370. Dien des strijts sere berou, *Brab. Y.* II, 5349. Dies Brabant noch beruut, IV, 774. Dies hare herde sere beruwet, *Limb.* IV, 1360. Mi berouwet ere zaken, *Rijmb.* 13865. Mi berauwes weder sciere, *Brand.* 1432. Joncfrouwe, mi en berouwes twint, *Vr. e. M.* I, 777. Hem beraus.., dat hi die sotheit hadde gedaen, *Lanc.* II, 925. Dies hem berau sciere ter stede, 45970. Dats den coninc minen here berou, *Lorr.* I, 1887. Daer na so berau hem des ende hi ghinc werken in den wyngart, *L v. J. c.* 168. Dats hem beruwet, *Esop.* XXXIV, 24. Zoo ook *Sp.* II⁸, 82, 12; *enz.* — Het deelw. berouwen wordt uitsluitend gebruikt, met sijn verbonden en een 3den nv., en heeft de bet. van een tgw. tijd: mi es berouwen, *ik heb berouw.* || Es di dine hoeveerdichede berouwen ende du wils ontfaen penitencie, *Amand* I, 1169. Diet hare dede, hem es berouwen, *Wal.* 4565. Mijn biechte sprakic tot u in spotte..; hets mi berouwen, *Vad. Mus.* 1, 55, 189. Het soude den enen sijn berouwen, *Cass.* 942. Dat hem namaels was sere berouwen, als die saken waren ghesciet, *Lansl.* 130. Het es hon ouch berouwen, *Serv.* I, 2518. Nuchtens eest berouwen hare, *Sp.* II⁸, 49, 25. De coop was hem berouwen, *O Vl. Lied.* 243. Doen wast hem seer berouwen, *ald.* Doen was hem berouwen seere, dat hi sijn.. cronen hadde gheleent, *Brab. Y.* VII, 6648. So was den paeus berouwen, dat hi den coninc ... gheroepen hadde, *Exc. Cron.* 263 *b.* Omdat den Here berouwen was, dat hi Saul coninc had gheset boven Israhel, *D. B.* I *Sam.* 15, 35. — Ook met den 2den nv. der zaak. || Also hadde hi mi ontfaen, waers mi berouwen, *Brand.* 1375. — De onb. wijs als znw. gebruikt in de bet. *berouw*, meestal in de uitdr. berouwen hebben, gewinnen of ontfangen, *berouw krijgen*, en mi wert een berouwen, hetzelfde. || (*Christus*) liet hem an dien cruce slaen, omdat hine (*den zondaar*) minlike ontfaen wilde, als hi berouwen ontfinghe, *Amand* I, 4382. Als Bave hoorde dese tale, wert hem een berouwen wale, 4334. Updat hi berouwen heeft, 4394. Bi desen soudi ... hebben berouwen van uwen mesdaden II, 713. Oft niet een bal doech hem huer berouwen, *Disp.* 167. Hi ontfinc den scaker dan omdat hi berauwen ghewan, daer hi an den cruce hinc, *Brand.* 1371. — Als bnw. wordt het deelw. berouwen gebruikt in de uitdr. Een berouwen herte, *een berouwvol gemoed.* || Ghi hebt niet onwert berouwen herte, die dijns beghert, *Boetps.* 51, 71; vgl. Ben. 2, 750 *b*: „daz *berewt* und daz gediemuotigt hertz, *contritum et humiliatum cor.*"

BEROUWEN, bnw. Zie het vorig Art., op het einde.

BEROUWENESSE (BERAUWENESSE, BERAUNESSE, BEROUNESSE), -ISSE, znw. vr.

1) *Berouw*, *ootmoed*, *bekeering.* || Van Beyeren Lodewijc.., (die) berouwenesse had ontfaen van dien dat hi had mesdaen jeghen den stoel van Romen, *Wrake* I, 593. Penitencie ende beraunesse (ende) biechte, *Flandr.* II, 130. Want hi hem bewaerde .. met penitencien, met berounessen, dat hi der eweliker verdomenessen ontvlo, *Franc.* 5900. Fransoys die sach anden man .. berounesse in rechter waerhede (*oprecht berouw*), 3351. Entie grote omoedichede vander berounesse, 3371. (Doe) sinde haer God int herte saen berouwenesse, *Beatr.* 485. Met compassien quam hem groete berauwenesse, *Bloeml.* 3, 15, 274. Met goeder berouwenesse fine, Praet 624. Met berauwenessen stille, *Wap. Rog.* 1020. Hevestu claer dine berouwenesse over waer, du sult dan van Gode ontfaen vul aflaet, *Sp.* I⁸, 4, 65. Naer sine doot quam mi berouwenesse an, III⁷, 50, 78. Byechte ende berouwenesse groot, III⁸, 41, 41. (Hi) bleef doot in berouwenessen groot, IV³, 22, 67. Zoo ook *L. v. J. c.* 134; 168; Ruusb. 5, 220; *Lucid.* 3745; *Vl. Rijmk.* 3729, 3735, 3739; *Beatr.* 641; *Rijmb.* 22957; 33119; *Lanc.* II, 31842; *Ned. Proza* 96, 97; *Amand* II, 4998; *D. B. Deuteron.* 30, 10; *Richt.* 21, 6; I *Kon.* 8, 33; *Geest. L.* 79*v*; *Sp.* I⁷, 66, 137 *var.*; *Theoph.* 1330 (*Hs.*); *enz.*

2) *Boetedoening*, *boete.* Vgl. ons *penitentie*, van het lat. *penitentia.* || Predeke ende castie mede berouwenesse in elke stede, *Sp.* III⁸, 27, 93. Ende omme berouwenesse daer af (*als boete daarvoor*) voer hi .. over mere, IV³, 56, 14.

BEROUWICH (BERAUWICH), bnw. *Berouwvol*, *ootmoedig.* || O Here, stiert in mi berauwich ween, *O Vl. Lied. en G.* 41, 31. Die berouwighe sunder, *Bienb.* 145*c.*

BEROUWICHEDE, znw. vr. Het woord zou, indien het voorkomt, slechts *berouw*, *ootmoed*, kunnen beteekenen, maar op de eenige plaats, waar het gevonden wordt, kan het dien zin niet hebben, nl. *Amand* II, 4490: || „Daer dede hy .. voor oghen legghen van den Sarrasinen die berouwichede, ende dat by hare (*der Christenen*) nidichede kerstin gheloove mochte te nieute gaen." De Sarrasenen lagen op hun loer, om van den tweespalt der Christenen gebruik te maken (vs. 4435). Men zal dus misschien moeten lezen: *ontrouwichede.*

BEROVEN (BEROEVEN), zw. ww. bedr. Mnd. *beroven*; mhd. *berouben.*

1) Met den 4den nv. der zaak. *Stelen*, *rooven*, *buit maken.* Ook met eene bep. met op. || Eer die knaep mit nauwer liste den enen baec aldus beroefde, Hild. 32, 144. Provanchie, die men op die Vriesen beroevede, *Rek. d. Gr.* 3, 319.

2) Met den 4den nv. der zaak en den 3den nv. van den persoon. *Ontnemen*, *ontrooven*, *afnemen.* || Der doot bedrueffenesse beroefde hem cort tnatuerlic leven, *Brab. Y.* VI, 11118. Vier dinc, die beletten ende beroven alle doechdelicheit, Ruusb. 4, 199. Dat hi (*l.* hem) van ouder... al sine tande waren berovet, *Versl. en Ber.* 5, 20. Dat hooft, dat sy horen vader hadde beroift, *MLoep* I, 2321. Nu was dair een eerbair wijff die horen knecht beroefde tlijff, II, 1829. Eer hem dat cleynoet waer beroeft, 2792. Een deel der hogher salicheit, die hem nyemant en can beroeven, Hild. 32, 144. Sijn hulde .., die ons niement beroven en can, *Lsp.* III, 1, 75. Hi hadt (nl. *zijn kind*) Macheuse belovet; heeft hi se hem nu berovet? *Alex.* IV, 355. Dat en mach my nieman benemen noch my beroven, Ruusb. 3, 87. Sijn twee oghen, die hem die sondaren berovet hadden, *Pass. W.* 90*a.* — Somtijds ook met den 4den nv. van den pers. en den 2den der zaak. || Si en salse niet beroeven haers wercs, Ruusb. 2, 242. Daerom en sal die mensche niet wanen, dat hy enichs goets in desen sal beroeft sijn, 3, 91. — Thans is de 2de nv. steeds door eene bepaling met van vervangen. Zoo ook reeds *Rein.* II, 4644.

3) *Berooven*, *uitplunderen*. || Die beroeft hier vore waren, Velth. II, 4, 25.

Aanm. — *Rein.* II, 3592, leze men met Martin verdooft.

BERREN (barren), st. en zw. ww. onz. en bedr. (*bar* of *ber*, *borren*, *geborren*, doch meestal *berde*, *geberd*). Door assimilatie ontstaan uit *bernen*, waarmede het in bet. geheel overeenkomt. Zie ald. en vgl. *borre* voor *borne*.

Onz. — 1) *Branden*.

a) Eigenlijk. — α) Van zaken gezegd, van *vuur* en *licht*, en verder van *al wat vlamt* of *in vlam staat*, ook van de hel. || Een vier, dat qualike beert (*d. i.* bert) van quaden groenen elsen houte, *Belg. Mus.* 10, 52, 32. Ghi moet hebben berrende licht in hu handen, *Amand* II, 6170 (vgl. 6191). (Hi) vant daer een vier berdende (*l.* berrende *of* bernende) claer, *Lanc.* II, 19209. Van der tumben die berde soe lecht, *die in lichter laaie stond*, 21241. Dat dat vier berde claer, 21699. Ses dage berret (*Rome*) ende ses nachte, *Sp.* II¹, 8, 75. Een lampe berrende, *Sacr.* 1260. Daer si clare lampten sach berren, *Beatr.* 836. Twee rikelike stallicht al berrende, *Parth.* 636. Ende die (*lampten*) borren al den nacht over, Ruusb. 2, 89. Dat helsche vier sal berren, IV, 252. Die gheinsteren . ., die berren moeten, 5, 92. Des viertienden daghes . . sullen hemele ende aerde berren, *Lsp.* IV, 9, 79. Tvier bert schoen ende claer, *Sacr.* 685. Berrende lampten, *Sp.* II⁴, 37, 66. Gelike al vier . . ., maer en ber niet, Velth. VII, 18, 6. — Ook van vuurspuwende bergen. || Den berghe die bert ende heet Etna, *Nat. Bl.* I, 423 *var.* (*teksths.* barnet). — In geestelijken of mystieken zin, van het vuur der liefde en van den geestdrift. || Daer dat vier der liefde eweleken . . . berren sal, Ruusb. 1, 133. Soe wilt God, dat sijn vier . . . altoes berre in die enecheit ons herten, 158. Hier af wert dat rike onsteken ende berret al in vuericheit, 4, 243.

β) Van personen, vooral van hen die de pijnen der hel ondervinden. || Si sal daer omme berren in een vier, *Glor.* 759. In den helschen vliet . ., daer die duvele berren, *Vierde Mart.* 124. Die nu barren in die hille, *L. o. H.* 3572. Daer sonder inde kaitivighe zielen in berren, wallen ende wielen, 3955. Daer berret die moeder metten kinde, 4033. Si selen berren in die hille, 4833. Dat elc lichame metter sielen sine, sal barren in die helsche pine, 4836.

b) Figuurlijk, van alles wat met eene vlam of een gloed vergeleken wordt. *Branden*, *gloeien*. || Den berrenden dorst, dien du nu dreechs, en bluschste niet, droncstu den Rijn, *Rincl.* 554. Soe mense (*jaloezie*) meer jaegt, soe si vele te meer berret, *Lsp.* III, 6, 72. Haer vlamme, die mi berren doet, *Vad. Mus.* 1, 74, 14. Die ynnichste gront des herten berret in woede, Ruusb. 6, 85. Hi berret swaer in hope ende in vaer, Hadew. 1, 52, 19. Mijn herte dat bert al een geloet, *Lansl.* 192. — Zie ook berrende.

2) *Aanbranden*, van spijzen. Vgl. bernen (bedr. 4). || Ferguut mach wel so lange merren, dat sijn rapen selen berren, *Ferg.* 4983.

Bedr. — 1) *Branden*. — *a*) Van *vuur*, *licht* en *brandbare stoffen*. || Men berde daer stoppelen sonder hout, *Boerden* III, 54. — Vier berren, ook als symbolische handeling (vgl. bij bernen, bedr. 1 *a*). || Dat hy telcken veertich daghen binnen der stede wonen moet ende daer vier berren, *Cout. v. Brugge* 1, 583.

b) Van *brandoffers* en andere zaken, die men op het vuur legt. || Dat men op coelen cubebe berre, *Nat. Bl.* IX, 300 *var.* Van cruden ende van selken dinghen, diemen berde in die eere Goods, Ruusb. 2, 22.

2) *Verbranden*, *tot asch verteren*. — *a*) Van voorwerpen. || Grote vlamme, daer hi mede hare cleder berren dede, *Lanc.* II, 19010. Ic sal u . . . dmeerch doen bernen uten schenen, *Wint. e. S.* 350. Te pulvere bernt mense (*de tanden*) in viere, *Nat. Bl.* II, 1392.

b) Van personen. || Hoe dat wy u sullen . . . zieden, berren oft roosten, *Sacr.* 656. Ay hoere, dat men u berren moete! *Truw.* 11. Nu sal mense (*de koningin*) berren heden, *Limb.* III, 877.

c) Van landen, kasteelen enz. *In de asch leggen*, *te vuur en te zwaard verwoesten*. || Ic hebbe hare gedaen menech verdriet ende gewoest ende geberd haer lant, *Lanc.* III, 11654. Die Brabantre . . . wonnent ende berdent (*het kasteel*), *Brab. Y.* VI, 2639. Barrende ende destrueerende dlant, *Cron. v. Vlaend.* 1, 66. — Bij uitbreiding ook van de personen, wier bezittingen verbrand worden. *Iemand brandschade toebrengen*. || Hi bar, hi rovede die viande ende nam al dat hi vant, Velth. VI, 11, 52 (*var.* bernde). — Schijnbaar intr., door weglating van het obj., wordt *berren* gebruikt in den zin van *brandstichten*, meestal met *roven* verbonden. Vgl. Gr. ἄγειν καὶ φέρειν καὶ κάειν. || Als sy hier stade saghen yet, voeren si roven ende berren, *Grimb.* I, 2540. (Si) ginghen berren ende roven, 5578.

3) Van metalen. *Smelten*. Vgl. bernecamere. || Dat negheen mersman berren en sal noch doen berren silver, Willems, *Meng.* 350.

4) *Te vuur en te zwaard uitroeien*, de overdracht. bet. van 2*c*). || Omme dat (*ongeloof*) te berne algader hevet die paues Martijn genomen ene consilie, *Sp.* III⁴, 29, 94.

BERRENDE. Zie berrent.

BERRENEN. Zie bernen.

BERRENT (berrende), bnw. Deelw. bnw. van *berren* (zie ald. 1*b*). *Brandend*, *gloeiend*, *vurig*. || Met innigher herten ende met berrender begherten, *Wrake* III, 1460. Met berrender minnen, 1453. Dat vier der berrender minnen, *Vad. Mus.* 2, 213. Met berrender minnen te Gode, Ruusb. 4, 49. In berrender minnen, 55.

BERREWORTE, zuw. vr. Benaming eener geneeskrachtige plant; eig. *brandkruid*. Vgl. wort. || Branca urcina dats berrewortte . ., ende si maect harde apostemen moru ende rijpse, die siin van couder naturen, *Hs.* Yp. 93*d*.

BERRIE. Zie Berie.

BERRINGE (barringe, borringe), znw. vr. Van *berren* (zie ald.). Vgl. Berninge.

1) *Het branden*, *verbranden*. || Vijf voeder (*vracht*, *turf* nl.) te berringen, *R. v. Uccle* 6, 22. En bleef dorp staende doe al dore berringhe in sgraven lant, si en worden alle doen verbrant, *Brab. Y.* V, 3638.

2) Concreet. *Dat wat men brandt*, *brandstof*. || Logys ende berringhe om niet, *Spreuken* 81. Die mach barringh winnen uit sijn selfs grondt, *Priv. v. Briel* 2, 233, 4. Dat men . . . vercoepen soude . . alle manieren van barringhen, ghelijc dat se gegolden hadde voer dorloghe, *Cron. v. Vlaend.* 2, 137. Dat men den . . armen . . bewerven mach pottaeds, scherbier ende borringhe, *D. War.* 6, 152.

BERSCIP. Onder allerlei benamingen van vaartuigen (hulke, balenier, caraque, coggescip e. a.) komt *Invent. v. Brugge* 6, 277 ook *berscepe* voor (wel mv. van *berscip*, hoewel de andere benamingen

in het enkv. staan). Het woord is òf eene verbastering van *barkschip*, gelijk in het Gloss. wordt aangenomen, òf eene verschrijving voor *bersescepe* (*barsescepe*). Zie BAERDSE.

BERSEN, zw. ww. onz. Mnd. *bersen*, *barsen*; mhd. *birsen*, *pirsen*; hd. *birschen*. Van het ofr. *berser* of *bercer*, mlat. *bersare* (Duc. 1, 663). Over de vermoedelijke afleiding, zie Diez 2, 221. Eig. (in het ofr.) *jagen met pijl en boog*, in het mnl. meestal opgevat als *jagen met speurhonden*. Zoo ook in het mhd. en mnd. || Of ghi wilt varen in rivieren of bersen int wout ten wilden dieren, *Parth.* 1114. — Evenwel wordt het ook van de vogeljacht (mnl. vliegen) gebruikt, waarvoor *in rivieren varen* of *beten* de gewone woorden waren. || Wat vaerdi in desen daghen met valken bersen ende jaghen, *Overzee* 222. — Ook van het *jagen*, het *opsporen* van het wild door de honden. || Hi berst ende jaget alse een hont, *Rose* 6072.

BERSTE, BARSTE, wisselvormen van *borst*, lichaamsdeel. Zie ald.

BERSTE (BORSTE, BARSTE, BURSTE), znw. vr. Ook in den manl. vorm *borst*. Mnd. *borst*, *burst*; mhd. *brëst*, *brëste*, *brist*, *brust*; ohd. *bresto* (manl.) en *bresti* (vr.). Vgl. lat. *frustum*. Voor den overgang van *berste* in *borste*, verg. *persse* en *porsse*, *verste* en *vorste* (ook *vurste*), *gerden* en *gorden*, *vermen* en *vormen*, *werden* en *worden*. Zie *Taalg.* 1, 255—259; Clarisse, *Natuurk.* 379 vlg.; *Taal- en Lettb.* 1, 203.

1) *Barst*, *berst*, in het alg. het een of ander *gebrek* (*defect*) aan eene zaak. Ook van onstoffelijke zaken gebruikt. || Nu doen wi af den ouden Adam, die noch in desen es met berste, *Sp.* III[4], 45, 72.

2) *Gebrek*, *nood*, *ongemak*, *behoeftigheid*, *armoede*. || (Die hier) gedogen grote berste van coude, van honger ende van dorste, *Lucid.* 2825. Van hongre ende van dorste (*var.* derste) te doghene smertelike borste, *Rijmb.* 28665. Si hadden berste . . groot, 29829. Van groten hongere ende van dorste ende van swarre borste, *Lanc.* II, 44185. In die stede, daer men Kerste diende, daer en was geene berste, *Sp.* II[4], 10, 95. — Ook in alliteratie verbonden met het gelijkbeteekenende breke. || Dat deen den andren nine begeft, alse hi breke ende berste heeft, *Rose* 4609. Doeght met uwen evenkersten als hi in breken es ende in bersten, *Doct.* III, 589. Zoo ook in het Mnd. Vgl. bij BREKE. — Meestal verbonden met een 2den nv. of eene bepaling met van. *Gebrek*, *behoefte aan*. || Hadden si van cledren berste ende oec honger of dorste, *Lucid.* 3901. (Si) hebben slapens groten borst, *Versl. en Ber.* 4, 9. Ic hebbe berste van selken rade, als . . aen u allene leghet, *Theoph.* 440. Moraet, clareit . . daer of en hadsi enghene berste, *Wal.* 10284. In de stede, daer pais no lechts nes gene barste, *Franc.* 7678. Waters moestsoe ebben barste, want . . daer was harde drooch, 10148. Daer bleef menich doot van dorste, omdat hi waters hadde borste, *Alex.* V, 597. Om dat daer es waters berste, stervet van . . derste, *Nat. Bl.* II, 3072 (vgl. 3078.) Entie broeders van Jhesum Kerste hebben cout ende cledere berste, *Sp.* III[7], 61, 67. Alse der goeden sal sijn berste, *Sp.* I[1], 12, 25. Die rike vrecke heeft broot borst (*l.* broots borst? in geen geval als samenstelling op te vatten; zie *T. en Lettb.* 1, 202 vlg.), *Doct.* II, 590 *var.* Zoo ook *Segh.* 9718. — Ook met onstoffelijke zaken verbonden. || Eer du berste hebs sdaghes, *eer het leven u ontzinkt*, *Wap. Rog.* 285. Die daer te voren... in stride waren jegen Jhesum Kerste, enter (= *ende der*) zalicheit hadden barste, *geene hoop op z. hadden*, *Franc.* 1054.

AANM. — In samenstellingen wordt in het mnl. niet *borst* gebruikt (wel in het Mhd. (Ben. 1, 237*a*)), maar *broke* (zie ald., en vgl. *T. en Lettb.* 1, 201 vlgg.).

3) *Gemis*. || Hets zwaerre pine ende meerre berste, dat anscijn van Jhesum Kerste te verliesene ten joncsten daghe, dan es al die helsche plaghe, *Sp.* III[3], 5, 149. — Eens of ener sake es berste, *een persoon of eene zaak wordt gemist*. || Daer men Jhesum Kerste niet en noemt ende sijns es berste, *Sp.* I[7], 32, 63. tVraye gheloove.., so waer hi vant, dats eenighe berste mochte wesen daer omtrent, *Amand* II, 1041.

4) In jur. zin. *Het in gebreke blijven*, *het niet kunnen volhouden* of *volvoeren van eene aanklacht*, door het niet nakomen van de formaliteiten; in dezen zin ook mnd., bij Lübben 1, 399. || Weret zake dat een man den anderen wapen overriepe voer onsen gherichte, volghede he der klaghe nyet, die verloere vier scillinghen payments voerscr. tieghen dat gherichte, ende dat is gheheten eyn berst, Racer 3, 37.

BERSTEL, wisselvorm voor *borstel*, verkl. van *borst*, ohd. *borst*, *burst*, *bursti*, *bursta*. Vgl. mhd. *bërn* (mnd. *beren*), d. i. *te voorschijn komen*, *groeien*. || Met berstelen swart ende wit so es behanghen dit (*stekelvarken*), *Nat. Bl.* II, 2053. Van desen berstelen eest ghesciet, dat menre hechte van messen af siet, 2062.

BERSTEN, zw. ww. bedr. *Ontborstelen*, *van de borstels ontdoen*, *villen*. Mhd. *bürsten* (in anderen zin). Vgl. BERSTEL en BORSTEL; mhd. *bürste*. || Dat noit en was geberst so bere, noch so gevilt in genen sinne, *Rose* 9518.

BERSTEN, st. ww. onz. (*barst* of *berst*, mv. *borsten*; *geborsten*). Ohd. *brestan*; mhd. *bresten*; mnd. *bersten*, *barsten*, *borsten*.

1) *Vaneenscheuren*, *bersten*, *breken*. || Hi wert swert gelijc der aerde, also als hem dat venijn daerde; terstont berst hi op die stede, *Segh.* 9049 *var.* Die stave scorden entie (*l.* ende) borsten, Velth. IV, 30, 15. Dat serpent barst doe saen, *Sp.* III[4], 46, 64. (Hoverde) borste, quame si daer si verseit worde (*aldus leze men*), *Rincl.* 896. Opten IX. dach van Oct. dede die Turck twee gaten bersten . . neffens eenen toren den heelen mueren wech nemende, *Exc. Cron.* 308*a*. — Vgl. ons znw. *bres*, dat wel voor *brest* (berst) staat en waarvan het fr. *brèche* afkomt.

2) *Voortkomen*, *voortspruiten*. Vgl. voor den overgang der bet. de ww. *spliten* en *afspliten* en het znw. *scheidinge*, d. i. *rente*. || Bi avontuer die helle is geschoort ende dit volc isser wt geborsten, dit volc is van daer gecomen sonder eenige compassie, *Exc. Cron.* 104*b*.

3) De bet. *ontbreken*, *gebrek hebben*, waaraan het znw. *berste* zijne beteekenis ontleent, heeft het ww. *bersten* slechts hoogst zelden in't mnl.; op ééne plaats vindt men het ww. in deze bet., doch als onpers. gebruikt. || Sute Got, mi es geborsten, dat ic verderven mut, gin trostet mi, *Limb. Serm.* 21*a*. — Zooveel te gewoner is in 't mnl. het ww. *geborsten*. Vgl. *ald.* en Graff 3, 271.

BERT, een zeevisch. Zie BART.

BERT (BORT, BART), znw. o.; mv. *bort*, *berde*, *barde*, *borde*, *borden*; en *berdere*, *border*; verklw. *berderken*, *barderken*; mnd. *bret*; mhd. *brët*; ohd. *bret* (mv. *bretir*); (hd. *brett*). De oude vorm *bert* leeft nog slechts in de uitdr. *te berde brengen*; thans is het verwante woord *bord* het gewone geworden. Vgl. Kluge op bort en brett.

1) *Plank*, *lat*. || Dat hi . . van der arke een

bort nam ende brocht neder ende daer na maecti enen clooster . . ende dat bort is noch aldaer, *Sp.* IV', 42, 41. Entie oude holte kerke . . . braken die poerters af, ende ghaven die holte ende berderen dien aermen Goits huse to Delf, *Ned. Proza* 5. Datmen tot egheenre moelne, op de Dijle staende, over berdere malen en sal . ., maer over die slechte platen van den ouden bedde, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 615. Alrehande hoechsel van plancken . . die metten stutberderen niet op en gaen, bl. 616. Dat dan die ghene . . selen hare berderen insteken, . . omme water te houdene, bl. 440. Vanden zantkerren is overdragen, dat zij hoer border after hoge hebben zellen, *R. v. Utr.* 1, 350, 9. Recht als ene scrine gevoeget es met al haren berderen in hare stapele, Ruusb. 1, 109. Gescutsele van berderen, al omme ende omme den tempel, *D. B.* I *Kon.* 6, 15. 224 voeten willige borts, Hermans, *Gesch. d. Red.* 251. Doet men hout of berde uten scepe upt land toten Damme, ende ment vercoopt, die marc ghelt II d., vercoopment int water, het ne ghelt niet, *ZVl. Bijdr.* 5, 59 (*a.* 1252). Item, dat niement barderen of datter toe behoort grouven en mach, hi ne zy vry temmerman, 6, 343 (*a.* 1441). Ende daer pleechmen overdwers latten of barderen op te nagelen, daermen dat huys op decken sal, *Barthol.* 678*a*. Twee viercante barderen, daer scerpe prickelkens in geslagen waren, bonden si hem aen, als wanneer hi voortginc, die slogen beneden aen zijn voeten, *Fasc. M. f.* 100*a*. (Die brug) is drye borden breet, *Bern. S.* 134*d* (135*a*: plancken). Ene lade van drien bardren gemaect, *Hs.* Yp. 146*a*. (H)alve berderen, Diericx, *Mém.* 2, 62 (*tweemaal*). 6 ghesaghede bort, die trappen mede te tuskenscieten, *Rek. v. Zeel.* 1, 141. Om 72 ghesaghede bort, 27 onghesaghede bort, 150 achtevoet bort, 25 zesvoete bort, *ald.* 140. — Ook van de *plank*, waarop een kind te vondeling werd gelegd. Verg. Grimm, *RA.* 459—60. || Dat mijn moeder mijns vergeten hadde in den voetgeterde, ende vonden ware op enen berde vondelinc, *Rincl.* 931.

2) *Paneel*, *houden bord waarop men schildert.* || In Constantinoble was een Juede, . . die in een berdt sach gescreven onser Vrouwen, scone, verheven, ende ghenaghelt an eene want, *Sp.* I', 93, 1 (*var.* bard). Doe wart hi al in frenesien van torne, ende liep met genen barde ten naesten huse met groter onwarde, . . ende warp gheent beelde in dat drec, *ald.* 10.

3) *Houten bord*, voor afkondigingen of bekendmakingen. || So hevet Pilatus boven Jesus hooft een tafel oft bert doen nagelen, *Boec v. d. L. J.* 281*d*. Dat men dat uutgescrefte . . op berdere genichelt hangen sal te vijf steden, *Belg. Mus.* 10, 117. (Si) scriven op een berde an die poerte, *Ned. Proza* 5. Indien yemend bevonden worde zulcke barderen oft scrift ghesneden, gheclatert, verdonckert . . worde (?), dat die zal ghepugniert werden, *Cout. v. Brugge* 2, 165. Van kosten van de barderkens alle avonden af en aan te doen, 2p., 6 sch., *ZVl. Bijdr.* 4, 96. Den kosters van Sint Donees in Brugge, van dat zij de barderkins van de lotinge af en aangedaan hebben, gegeven in hoofschheden 20 gr., *ald.* 100.

4) *Scherm*, *vuurscherm.* || Die rike hevet so werm int vier . ., hem en helpt bert, scadue no scerm, *Rincl.* 587.

5) *Bedelaarsclep*, *houten klep waarmede de bedelaars klepperden* (c l a t e r d e n), *om de aandacht der voorbijgangers tot zich te trekken.* || Ter porten claterde hi sijn bart, ende riep dat hem die kele smart: „Ghef broet, mi honghert boven pas", *Rincl.* 523.

6) *Voetenplankje*, *voetenbankje.* || Waer mijn here sit dan . ., ic legge hem onder voet een bert, *Sc. en Cl.* 121.

7) *Speelbord*, voornamelijk voor het schaakspel. Kil. s p e l b e r d, *magis.* || Tsaecspel . ., dat was so diere ende dat bert, *Wal.* 11062. Dat bert, dat hulten wesen soude, dat was al van finen goude wel gemaect te poente groet, *Cass.* XVIII, 18*b*. Vgl. SCAECBERT en Huyd. op Stoke, Dl. 2, bl. 524. — Vgl. GEBERDERT en BERDEREN.

BERTHOUWERE (BARDHOUWER), znw. st. m. *Iemand die planken gereed maakt of houwt*, *een plankenzager.* || Dat ter Sluus zullen moghen zijn bardhauwers, *ZVl. Bijdr.* 6, 344 (*a.* 1441). Dat . . de vors. temmerlieden ende bardhouwers ter Sluus hem niet verder bewinden en zullen moghen, dan dat den temmerwercke ende barthauwerscepe toebehoort, *ald.* — Aldus wel te lezen voor *berckouwere.* Zie BERC.

BERTHOUWERSCIP, znw. o. *Het ambacht van* b e r t h o u w e r. Zie het vorige Art.

BERTEREN, BERTERINGE. Zie BARTEREN, BARTERINGE.

BERTSAGER, znw. m. Van *bert* (zie ald.). *Plankenzager.* || Ligier de bertsagher, *Legier li soieres days*, *Hor. Belg.* 9, 85*b*.

BERTSPIKER (BORTSPIKER), ook BERTSPIKINGE (BORTSPIKINGE), znw. m. *Spijker*, *om in een plank te drijven*, in 't alg. *spijker.* || 300 laschysers, 600 bortspikers, 100 middelnagle enz., *Rek. v. Zeel.* 2, 279. Twee hondert bortspikinghe, 700 lascysers ende 100 middelinghe, *ald.* 1, 140. Van 1500 bordspikinghe, 700 lascysers, enz. *ald.* 141.

BERTOEN (BORTOEN), znw. m. *Een engelsch schip* (*breton*). Zie *Invent. v. Brugge* Gloss. 39*b*.

BERU. Zie BEROUWE.

BERUCHT (BEROCHT, BEROFT), znw. o. Van *beroep* gevormd door het achtervoegsel *-t.* Vgl. *gehucht* van *hof* en ons znw. *gerucht. Gerucht*; lat. *fama*; ook *de inhoud van dat gerucht.* || Dat yement van den porteren bezeghet worde met dootslaghe, van rove, van dieften of van enighen andren zwaren berofte, Mieris 2, 149*a* (ook 56*a*).

BERUCHTEN (BEROCHTEN, BERUFTEN), zw. ww. bedr. Van *berucht*, *beruft.* Mnd. *beruchten*, *berochten.*

1) *Berucht*, *verdacht maken*; *in een slechten naam brengen.* || Ander lude mit sonden te beruchten, d. i. *te belasteren*, *Hs.* 75, II *Tim.* 3, 2. — Vooral in het deelw. b e r u c h t e t (b e r u c h t, b e r u f t e t, b e r u f t), *verdacht*, *in een slechten naam*, *onder verdenking*, *door de openbare meening aangewezen als de dader*, *gedoodverfd.* || Eeneghen die berucht waren van moortbrande, *Invent. v. Brugge* 4, 412, vgl. 413; 6, 25. Doe began hi te nomen die gheen, daer si mede beruftet was ende daer hare man die ridder suspicie van hadde, *Gest. R. f.* 50*d*. Dat si den anderen, dair si van beruftet was, veel liever hadde dan haren eyghen man, *ald.* Alsoe wert die mensche beruft niet alleen van syn eyghen wijf . . . mer oeck met anderen ghebueren, 156*b*. Beruchtede lude die bardiel opholden of quade ede gesworen hebben, *Overijs. R.* I', 199. Dicke wanen wy van sommighe werken of woirde onder de lude beruft wesen, daer sy nochtan niet op en achten, *Devoet B.* (30) 109*v*.

2) *Beschuldigen*, *aanklagen.* || Des anderen daghes . . berufften die papen Susannam om hair ter doot te brenghen, Matth. 148. Dat hie an der deernen gien scholt en hedde, dar hie mede berochtet weer, *R. v. Zutf.* 142, 14. Dat si dese grave voer

den keyser berufte, *Pass. W.* 87*c*. Dat wijf, die godes deerne beruft hadde, wort mitten duvel beseten, 62*d*. Dat men alle beruchtede lude van ondade .. antasten sall, *Overijs. R.* I[1], 157. Om te vane die met quaden ghelde berucht waren, *Rek. v. Zeel.* 2, 204.

AANM. — Het is somtijds hoogst moeilijk, ja, in het geheel niet uit te maken, of men bij den samengetr. vorm *berucht* te doen heeft met het deelw. van het zw. ww. *beroepen*, dan wel met dat van *beruchten*. Misschien zelfs is *berucht* oorspr. slechts deelw. van *beruchten*, maar langzamerhand door de gelijkheid der bet. ook bij *beroepen* gebruikt. Zeker is het dus niet of niet misschien sommige der onder *beroepen* 4) opgegeven voorbeelden, eigenlijk onder *beruchten* te huis behooren. Ook het tegenw. *berucht* zal wel eig. deelw. van dit laatste ww. zijn. Vgl. ook ons *luidruchtig*.

BERUCHTICH, bnw. Mnd. *beruchtich*, *berochtich*. Van *berucht*, deelw. van *beroepen* of *beruchten* (zie ald.). *Verdacht*, *onder verdenking liggende*, *in een slechten naam* (of *roep*) *staande*. || Die met hem waren aen weghe ende aen velde, daer Heynrich die Vlyegher doet bleef, ende die daer mede beruchtich sijn of in enygen saken daer mede beruchtich moegen werden, Nijh. 3, 96. De clufte, daer de beruchtighe misdadige anghevanghen is, *Stadb. v. Gron.* I, 16.

BERUCHTIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *beruchten* (z. ald.). || Voert mehr sal men wroeghen (*aanklagen*) voer een gheluit (*fama*, *het midden houdende tusschen* notorium *en* rumor), dye mit desen saecken voerscr. openbaer niet van haeren vianden sinnen gewroeget offte beruchtiget, Magnin *Best. v. Dr.* 2[2], 272.

BERUMPELT. Zie BEROMPELT.

BERUSP, BERUSPELIC, BERUSPEN. Zie BERISP, enz.

BERUSTEN, zw. ww. onz. Mnd. *berusten*.

1) *Rusten*, *blijven liggen*, *niet behandeld worden* (van eene *rechtszaak* b. v.). || Alsoe alle rechtvorderinge na den afganck van den ouden scepenen plegen te berusten zess weken, die en zellen voirtaen nyet langer berusten dan den yersten rechtdach, *R. v. Utr.* 2, 301.

2) *Rusten*, *uitrusten van*, *ophouden met*. || (Wi) hebben ghegheven vrilicken te berusten van allen ghemeenen wercken ende van allen dyckinge, *Oorb.* 2, 204 *a*. — Vooral gebr. in de uitdr. e n e n l a t e n b e r u s t e n, *iemand met rust laten*, *laten blijven in den toestand waarin hij is*. || (Dat hi wilde) sijn jonghe vrouwe nichte . . . laten rustelijc voortane berusten vredelijc, *Brab. Y.* VII, 8374. Voert belovewi . . . zijn bisdoem ende zine lude te laten berusten in alsulcken rechte . . . alst was bi zire vorder tiden, *Oorb.* 2, 388 *b*. Die mit reden waer te custen, die heren lieten wel berusten, Hild. 211, 329 *var*. Dat hi die Vriesen altoes in roere houden soude ende nymmermeer laten berusten mit seker ghetal van cloecke mannen, *Clerc* 99. — Het verl. deelw. b e r u s t in den zin van *ongemoeid*, *rustig*, *gerust*. || Alsdat Aernt . . . sal berust ende ongemoyt bliven inden besit vanden 10½ marghen lants, *O. R. v. Dordr.* 2, 68, 87.

BERUT, bnw. *Berooid*, *geruïneerd*, *aan lager wal*, *op*. || Dronckenscap maect menich mensche berut, *Ned. Kluchtsp.* 93, 113. Vgl. onze schertsende uitdr. *ik ben rut*, ik heb niets meer, ben lens, bij het spelen (De Bo 963). Misschien met *ruten*, plunderen, ons *ruiten*, samenhangende.

BERUUM (BERUIM), znw. o. Eig. stam van het niet voorkomende *beruimen*; mnd. *berumen*; schoon in een anderen zin. *Vertrek*, *aftocht*. || Soe soude hem onse . . . rechter ene tyt setten by scepenen ende raden . . ute dien voorsz. kercken te gaene, joff selve daer uyt te geleyden war dat hys begeerde op syn seecker beruym, Mieris 2, 302 *a* (V. d. Wall 155; vgl. r u i m, ald. 166).

BERVE. Zie BERF.

BERVOET. Zie BAERVOET.

BERVOETS. Zie BAERVOETS.

BES, voorz. Mnd. *bet*; mhd. en hd. *bis*; in het mdl. slechts in duitsch-gekleurde stukken; het gewone woord voor *tot* was *te* of *tote*, en voor *totdat* gebruikte men *tote dien dat*, *tote dat*, *tote* of *onthier ende*; in dial. ook *want* (*went*), *hent* en *ment*. Zie die woorden. || Bes up desen dach toe, Nijh. 2, 84.

AANM. — *Bes* sine te bedde hadden bracht (*Hor. Belg.* 12, 34, 164), leze men met *Parth.* 1052: *Tes* sine enz.

BESACHTEN (BESAFTEN), zw. ww. bedr. Vgl. hd. *besänften* en *besänftigen*. *Verzachten*, *bedaren*, *kalmeeren*. || Van wes bloet syn toern besaft sel werden, *Dial. Creat.* 59*d*.

BESADEN, zw. ww. bedr. Vgl. ons *bezadigen* (17de eeuw), vanwaar *bezadigd*, tot rust gebracht; mnd. *besadigen* en hd. *besättigen*. *Verzadigen*, *vervullen met*. || Dat ander volt ende bezadet mit Gode in warachtiger vertroestinge, *Con. Som.* 161*a*.

BESADEN, zw. ww. bedr. *Bezaaien*, en bij uitbreiding *het zaad in den grond werken*. || Metten ossen, die dlant besaden, *Rincl.* 134. — Ook in den zin van *zaaien*. || De somervruchten die in der houderigghen gront besaet waren, *Cout. v. Gent* 589.

BESAEDDE, znw. vr., thans nog in W.-Vlaanderen *bezaaidte* of *bezaaite* geheeten (De Bo 123). *Te veld staande oogst*. Slechts in Vlaamsche stukken. || Alsulken prijs, leeninghe, latinghe ende besaedde, als den pachtere . . gheleent is, *Cout. v. Gent* 566 (*tweemaal*). De huussinghe, boeme ende besaedden, ende dat die besaedden sculdich syn enz., 568. Van allen den huusen, boomen, cateylen, besaedden, leeninghen, .. achterstellen van pachten of renten, 651. Het is het fr. *emblavure* of *semailles*.

BESAEIEN (BESAYEN), zw. ww. bedr. Eig. hetzelfde als *besaden* (z. ald.). — Ook gebruikt in fig. zin. *Bezetten*, *bestrooien*, *opvullen met*, in het verl. deelw. b e s a i t m e t. || Die raetcamer sal binnen suverlic ghemaect wesen ende besait van poortraturen, Matth. 80. Zoo ook meermalen „een cleet besait met sterren" en dgl. uitdr., in *Invent. v. Brugge*. — Vgl. DORESAEIEN.

BESAEN, znw. vr. fr. *basane*. Het woord is van Arabischen oorsprong. Zie Littré 1, 503, en Duc., *Suppl.*, ed. Carpentier: b e s a n e, *vitulinum vel ovinum corium subactum*. *Gelooide schapenhuid*, meestal even als het *cordewaen* uit *Cordova*, aangevoerd uit Spanje. Zie *ZVl. Bijdr.* 5, 78. || Een dosine cordewaens of besaens, *ald.* 36. Van elke douzaine besaens, *Invent. v. Brugge* 2, 68. Zie ald. *Gloss.* 27 *b*, waar nog vermeld worden, s w a r t b e s a e n, en b e s a e n l e d e r.

BESAESGE. Zie BESAETSE.

BESAET. Zie BESATE.

BESAETHEIT (BESAEITHEIT), -HEDE, znw. vr. Hetzelfde als *besaedde* (zie ald., en verg. *bezaaidheid* bij De Bo 123). *Te veld staande oogst*. || Van eeneghen leeninghen, latinghen, prisien ofte besaetheden, *Cout. v. Gent* 568. Up dat den pachtre yet gheleent es . . ., sy in beesten, ofte andren cateilen buten den besaetheden, *en sus des semailles*, *ald.* Metgaders den leeninghen, latinghen ende besaetheden, die de pachteren up de goedinghen

sculdich syn te latene, 590. Een thiende van bezaeytheden, *Invent. v. Brugge* 4, 391.

BESAETSEL, znw. o. Hetzelfde als *besaedde* en *besaetheit*; z. ald., en vgl. het nog in W.-Vlaanderen gebruikelijke *bezaaisel* (De Bo 123). || Metghaders de leeninghen, latinghen, bezaetselen ofte achterstellen van pachten, *Cout. v. Gent* 579.

BESAETSE (BESAGE, BESAESGE, BISAETSE), znw. vr. Van fr. *besace*, it. *bisaccia*. *Bedelzak.* || Ene bisaetse datsi vonden inden wech . . ., als of soe vul penege ware, *Franc.* 3595. — Besage, *Rek. d. Gr.* 3, 134; 166; 349; besaesge, *ald.* 151.

BESAFTEN. Zie BESACHTEN.

BESAKEN (BESAECKEN), zw. ww. bedr. (deelw. *besaect*, en soms *besaecht*). Mhd. *besaken*. Het mhd. *besachen* heeft evenals het hd. de bet. van *verzorgen*, eig. *zich met iemand of iets bezig houden.* Van *sake*, evenals *bedingen* van *dinc*.

1) Hetzelfde als *versaken* of *missaken*. *Verloochenen*, *verzaken*, *nalaten*. || God heeft mi . . . om u salicheit hier ghesent, om dat ghi dafgode soudt laten . . .; ic rade u dat ghijs niene besaect, *Yst. Bl.* 3269. Die wercken ons heren Jhesu, die si gheloochenen konsten ende die sy niet en konsten gheloochenen noch besaken, *Boec v. d. L. J.* 117*b*. Dat ic der waerheit besaecte, *Lsp.* II, 44, 550 *var.*

(2 Als rechtsterm. — *a*) Met den 4den nv. van den pers. *In rechte betrekken*, *aanklagen*, *voor het gerecht dagen.* || So wair die rechten . . . besaken woude yement van enighen moortwapen, *O. K. v. Rott.* 18, 29. Worde enich lantpoirter bezaect van den baliu van Zuithollant, V. d. Wall 358. Alle die gene, die van den ongeval ende opsette . . . besaect sijn off besaect sullen worden, 396. Soe mach hij daer in of uyt legghen een, twee off meer luden ende voert daer in besaken een, twee off meer luden ende begheren daer af een vonnis, *Dingt. v. Amst.* 6. Van denghenen, die hij daer thans ingheleit ende besaect heeft, *ald.* Of hy den enen wel mach noemen ende die anderen besaken in zijnre claghe, des gheert hy een vonnis, *Dingt. v. Delft* 18 (tweemaal). Worde yemant van al desen punten beleyt of besaect, ende worden hem daer een dach of bescheyden vanden hoechsten recht, *ald.* 46. Dat yement bruecte binnen der stede . . . ende dair besaect worde ende vervolcht vanden ghenen, die missdaen ware, *Oorl. v. Albr.* 524 en 536. Die clerc is sculdich, die man die verwonnen is, te scriven ende jegen wien hy besaecht wort, Matth. 141. Ontsculdich in allen saken, daer mense mede mochte besaken, *MLoep* II, 3987 *var.* Fineus verloor sijn sien, om dat hi blint hadde ghemaect sijn kinder ende valschelic besaeckt, III, 680 (*aldus leze men*). — Het deelw. besaecte als znw. gebruikt. *Gedaagde*, *aangeklaagde.* || En coemt die besaecte niet ter antwoirden, Matth. 99. En can die besaekte niet antwoirden, so moet hy een verantwoirder hebben, om trecht te vorderen, 105.

b) Met den 4den nv. der zaak. *Aanslaan*, *beslag leggen op.* || Dat imboel voirsz. salmen mitter stede bode moghen besaken om sekerheit van den voirsz. huyshuer, *O. K. v. Delft* I, 24. Alsoe hier sijn goet besaecht is ende mit recht toeghesproken is, *Dingt v. Delft* 27.

3) Schijnbaar intrans. door weglating van enen, of met bijvoeging van een infin. *Eene zaak tegen iemand in rechte behandelen.* || Wair dat saecke, dat men eer besaecte (*eene terechtzitting hield*) binnen ses weecken van dyen, datmen besaecte (*over zaken als waarover de aanklacht loopt*), eenen dach te leggen off quyt te laeten, Mieris 2, 236*b* (*a.* 1320; aan de woorden zal wel iets haperen).

4) In het alg. *bestrijden*, *doorhalen*. || Nouwe boeke . . ., daer hi in al besaecte hare (*der monniken*), leven, *Rose* 10773.

AANM. — Hem besaken in den zin van *zich gereed maken* komt in het mnl. niet voor; waar dit gelezen wordt, nl. *Clerc* 109 en *Oorl. v. Albr.* 332, verandere men het in *hem besaten* (zie ald.).

BESACKEN, zw. ww. bedr. *Laten zakken*; van hartstochten, *tot bedaren brengen.* || Jhesus . . ghinc van daer, om dat horen toeren te bat besact soude werden, *Lijd. o. H.* 3.

BESACKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *besacken*. *In zakken doen* (met weglating van het obj.)? *Zakken maken?* || Den pinres, die die sacken versetten als sijs noet hadden, ende te boeten ende te besacken, *Rek. v. Zeel.* 1, 143.

BESALUWEN (BESELEWEN, BESELWEN), zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *beselwen*; mnd. *besolen*, *besalen*. Van *saluwen*; zie ald., en vgl. SALUWen Kil. 60: beseuluwen, *Flandr.* j. bekladden.

BEDR. — *Bezoedelen*, *vuil maken.* || Si dwaen hare die vute ende besiese nauwelike, ogse iwergen beselwet sin, *Limb. Serm.* 175*c*.

ONZ. — *Vlekken*, *vuil worden.* || Dat hare witheit nit en beselwe van haren anschine, *Limb. Serm.* 141*a*.

BESALVEN, zw. ww. bedr. Mhd. *besalben*. *Met zalf of eene andere vettige vloeistof insmeren*, *bestrijken.* || Daer dwoech si sijn voete mit tranen ende besalvedese mit salve; want die lude van dien lande plaghen hem te besalven voir tbaden om die grote hette, *Ned. Proza* 234. Als ic mi mitter edelre salve besalve, soe warde ic ghesont, *Stemmen* 136. Simon hadde eenrehande salve ghemaect ende daer mede hadde hij sijn aensicht besalvet, *Pass. W.* 42*b*. Soe besalvet hijt (*outaar*) mit cresame (= *chrisma*), 66*d*. Des eens lichaem besalfdemen met hoenich . ., datten . . die byen steken soude, 157*a*. Oly . ., daer hi sijns vaders lichaem mede besalven soude, *Pass. S.* 24*b*. (Hi) besalvede met olyen dwijf, *Sp.* II², 57, 160. Mit costelike salve besalvet, *Hs.* 88 *f.* 34*c*. (Hi) besalvedse al om ende om mit salven, 68*b*. (Judith) dwoech haer lichame ende si besalvede haer mit . . mirren, *D. B. Judith* 10, 3. Ende besalves dijne oghen mit blanckette, *Ezech.* 23, 40. Daer met besalvet dat seer, dat gheneset, Jan Yp. 173. Hiermede besalvet dine wieke, 176. Zoo ook 165 en 166. Die cnopen te bezalvene ende te spalkene die darmen, *Hs.* Yp. 142*d*. Sulke meesters bezalven dbeen met poplione al omtrent of met unguentum fuscum, 147*a*.

BESAMENEN, zw. ww. bedr. Mhd. *besamenen*; mnd. *besamnen* (Lübben 1, 256*b*; vgl. *besammelen*, *ald. a*). *Verzamelen*, *vergaderen*, *oproepen*; alleen in duitsch gekleurde geschriften. || Zo salmen jaerlics groet capitel houden, daer toe zalmen besamenen die commendur van Ermenien ende van Cypre ende andre, *D. Orde* 284.

BESANDEN, zn. ww. onz. *Verzanden*, *door zand verstopt* of *met zand overdekt worden.* || Die reede, . . en mochte Symon niet dire verhueren, omdat si besant was, *Rek. v. Zeel.* 1, 100.

BESANT. Zie BISANT.

BESARKEN, zw. ww. bedr. Van *sarc* (z. ald.). *Van een zerk voorzien*, *met een grafzerk dekken.* || Worde dat graff bynnen jaers nyet besarket, soe is de grove der kerke weder verschenen, mer wes besarket is, ende weder geopent wort, enz. Racer 6, 85.

BESATE (BESAET), znw. vr. Mnd. *besate*. *Arrest*, *beslaglegging*, *inbeslagneming*; alleen in duitsch gekleurde geschriften. || Ende men sal hem ende sijn guet vervolgen mit besate als gasten guet, *Overijs. R.* I[1], 158. Men sall gheven van elcker besate enen oelden Vlemssche ende van der ontsate II olde Vlemssche, *R. v. Zutf.* 45, 142. Wanneer yemandt eenich gereet goedt wil laten besetten, die sal sulcken besaet maer een reys derven doen laten, *Landr. v. Vel.* 21. Geholden zijn tot versekerungh van sijne gedaen besaet, *ald.* Soo sal men de besate met twee nabuiren mogen doen, *ald.* 22. Dat de besate de Reintken gedaen hefft aen Roeleffs hues, tho onrechte gedaen hefft, *Elst. v. Dr.* 45. Item en sal nyement bespreck oft bezate of pandinge doen op enich erve ofte guet enz., Racer 3, 157 (tweemaal). Die sullic bespreck ofte besate gewonlike gedaen hadde, *ald.* Wolde hye der besate niet achten, soo mach hem die richter antasten, *Landr. v. Wedde* 140, 177.

BESATEN, zw. ww. bedr. en wederk. (*besatede* en *besaette* (*besate*)). Mhd. *besâzen*; mnd. *besaten*. Verwant met *besetten*, als afgeleid van een znw. *sate* van *sitten*.

BEDR. — 1) *Besturen*, *regelen*. || Wysheit besaet alle dinc suetelijc, *disponit omnia suaviter*, G. Groote 89 (*Boec d. Wijsh.* 8, 1). Vgl. *hem besetten*, *Lsp.* Gloss., dat ook met *hem bestieren* in de var. afwisselt.

2) *Bezetten*, *beschermen*, *afzetten*, *door eene heining* enz. *afsluiten*. || Ein man mach sijn koren und hoylandt besaten ofte bevreden voer der naber beesten, *Landr. v. Wedde* 202, 283.

3) *Beslag leggen*. || Of daer ein man besatet worde mit sijnen gude, dat mach hie vrien mit einen borge enz. *Landr. v. Wedde* 192, 265. Zie ook BESATINGE.

WEDERK. — 1) *Zich* (*zijne zaken*) *regelen*, *zich toerusten*, *zich voorbereiden*, *toebereidselen maken*, *maatregelen nemen*. || So die reyse afterbleef, daer si him jeghen besaec (*l.* besaet) hadden, *Oorl. v. Albr.* 332. Daer hem die grave .. mit sinen broeder tegen besateden, *Clerc* 36. So dat die grave van Hollant mit sinen volke him daertegens bezatede, *ald.* Grave Florijs . . bezate (*d. i.* besaette) hem daer tegen ende nam den grave van Cleven tot sinen medegeselle (*om naar Clermont te reizen*), 85. Om deser vermaninge besaecte (*l.* besaette) hem Coninc Willem over berch te riden als pelegrim, 109. (Hi) liet of dat hi voir hadde te doene ende bezatede hem mitten volke thuys te beclimmen, 140. (Hi) besatede him daer tegen ende quam mit groter menichte van volke tAlcmaer, 144. (Die grave) besate (*d. i.* besaette) him mit alle siin macht daer tegen, 151. Daer him grave Jan tegen in stilre waer bezatede, 153. Doe hem die confirmatie gecomen was, besatede hy hem om tsinen gestichte te comen, Matth. *Anal.* 3, 294. Doe besatten (*l.* besaetten) hem die van Utrecht dair toe, . . om horen Heere ende den sinen dair te misdoen, 298. (Si) namen enen sekeren tyt hem elc te besaten ende dan in den velde te comen, 323. Hertoghe Wiliam . . besatede hem . . ende voer in den selven jaer . . in Engelant, 351. (Si) deden als getrouwe jonckers . . ende besateden *hem* dair toe den casteleyn te hulpe te comen, 357. (Si) wouden striden . . ende elc van den partien besatede hem hart, 364. Die hem daer toe besaten dat te doen, 389. — Vandaar besaet sijn, *zich voorbereid hebben*, *toegerust zijn*. || Doe die besaet waren ende den wynt mochten crigen, quamen (si) ter Eem mitter provande, 389. Die van den huse niet wael besaet en waren, 357.

2) *Zich toeleggen op*, *zich zetten tot*. Vgl. HEM BESETTEN. || Dat sy hoer boesheit mosten laten, ende totter doecht hem besaten, Hild. 101, 21. Dat vierde point is, dat een taelman hem besaten sal, wel gesien te wesen mitten rechter, Matth. 102. Die rechteren sullen altoes hem dair toe besaten, yghelic bereet te wesen, 124. Omdat ygelic . . die scarpheit des rechts wel weten sal, ende besaten hem, dat hy dair in niet bescadicht en worde, 152. Als die jonghen in den scependom hem besaten te wesen van manieren als voirs. is, so sijn die oude hem sculdich te eeren, 49.

BESATINGE, znw. vr. — 1) Hetzelfde als *besate* (z. ald.). *Arrest*, *beslaglegging*, doch slechts in duitsch gekleurde stukken. || Und sullen de scholten alle peyndingen, besatingen und badingen . . in eygener persoonen doen, *Landr. v. Vel.* 22. Alle besatingen op yemants persoone ofte goedt gedaen, sullen ontslagen zijn onder behoorlicke ontsaet *ald.* 23. *Van besatinghe*, *titel*, *ald.* 20. Schult, daer voor de besatungh gedaen sal zijn, 21.

2) *Bezitting* (of moet worden gelezen besittinge?). || Innocentius . . heeft dese . . cloosteren ontfaen totter heyliger kercken van Romen mit horen besatingen die sy nu hebben of namaels hebben moghen mit eygendomme, Matth. *Anal.* 3, 96.

BESCADEN, zw. ww. bedr. Mhd. *beschaten*, gew. *beschatewen*; vgl. *Diut.* 2, 198: bescaden, *adumbrare*. Van *scade*, d. i. *schaduw*. *Beschaduwen*, *overschaduwen*, lat. *obumbrare*. || Schade die menich velt bescaet, want sijn volc dat rust daer onder, Hild. 214, 84 *var.* De cracht des almegtegs sal di beschaden, *L. v. J. c.* 3 (vgl. *Luc.* 1, 35). Een bleckende wolken, diese bescaedde, *Hs. v.* 1348, 72*a*. Sine scade elken van dien bescaedde, 151*b* (*Hand.* 5, 15). — Ook BESCADUWEN komt voor. || Mit sinen scuderen sel hi di bescaduwen ende onder sijn vlogelen selstu hopen, *Getijdeb. S.* 75*a* (ook 75*d* en 77*d*).

BESCADEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschaden*. *Schade doen*, *benadeelen*. || Och hoe qualic sijn sij beraden, die hem selven soe beschaden, *MLoep* IV, 1669. Die hem selven soe bescaden ende allen vrede van hem trecken, 730. Omme der copmans wille . . ., die van voer Zwen verdreven ende bescaet waren, *Rek. v. Gent* 1, 305. Op dat hy wapentuers genoech versamenen woude, die lude mede te bescaden, Matth. *Anal.* 3, 175. Die . . him genomen hebben een scip . . daer si him mede bescaet hebben tot XII[c] scilden toe, *O. K. v. Rott.* 35, 104. Dies (*door den watersnood*) de meneghe wart ghestoert ende bescaet so bitterlike, *Vl. Rijmk.* 5691. Al sijn mijn oren ofghesleghen, dat bestaet (*l.* bescaet) niet (*l.* mi) twint, *Segh.* 4444 *var.* (*tekst* scaet). Eer hy van sijn erff bescaet, *in de uitoefening van eigendomsrechten belemmerd wordt*, ende daeroff verscheyden sal, *O. R. v. Dordr.* 2, 305. Daer of instaen . . up dat syre by bescaet worden, Diericx, *Mém.* 1, 568 (*a.* 1405).

BESCADEWINGE. Zie BESCADUWINGE.

BESCADIGEN, zw. ww. bedr.; in 't Mhd. noch Mnd. in gebruik. Vgl. BESCADEN, 2de Art.

1) Met den 4den nv. van den pers. *Benadeelen*, *schade doen*, *afbreuk doen*, *belemmeren*, *lastig vallen*. || (Si) branden in der selver reyse ende bescadichden den hertoge al tot 's-Hertogenbosch toe, *Clerc* 158. Of die mombair dat niet en dede . . ende die kynder dair off by hem bescadicht worden, *R. v. Utr.* 2, 272. Aen horen sculden

ende renten niet bescadicht en werden, *ald.* Na inhout der hantvesten so mach men gheen poirter bescadigen, die buten den ban is, Matth. 152. Om dat ygelic . . die scarpheit des rechts wel weten sal, ende besaten hem, dat hy dair in niet bescadicht en worde, *ald.* Dat hy sinen nabuer van sinen water niet en beschadich, *O. R. v. Dordr.* 1, 308, 1; vgl. 309, 3.

2) Als rechtsterm. E n e n —, *iemand in rechte aanspreken, vervolgen.* I e t —, *goed ergens voor aanspreken, er beslag op leggen.* || Dat hy hem te bet sal verhoeden te seggen of te doen, datten rechter, den scependom of der steden recht tegen droech, dair hy om begrepen ende bescadicht mocht worden, Matth. 143. Dair ment mit recht voir beschadighen mach, *ald.* 118.

BESCADINGE, znw. vr. Van *bescaden* (1e Art.). *Beschaduwing, schaduw.* || Die bescadinge des daechs vander hitte, *Hs. v.* 1348, 127*a*.

BESCADINGE, znw. vr. Van *bescaden* (2e Art.). *Schade, nadeel.* || Alle die doden, rovinge, brant ende ander bescadingen, die inden orlogen geschiet waren, *Exc. Cron.* 148*d*.

BESCADUWEN. Zie BESCADEN, 1ste Art.

BESCADUWINGE (BESCADEWINGE), znw. vr. *Schaduw.* || Te wien negheene verwandelinghe ne es noch neghene bescadewinghe der warefte (*d. i.* waerfte), *schaduw van omkeering*, *Hs. v.* 1348, 139*a* (*Jac.* 1, 17). Hi was hem ene bescadewinghe des dages ende een licht der sterren bider nacht, *ald.* 252*d*.

BESCAEMT, bnw. Van *scame* (zie ald.). *Met schaamte* of *schande gepaard gaande.* || Eens nachts lagen si so lange tsamen dat si te spade haerre scamen worden geware, entie clerc siet, dat al bescaemt es (*dat het noodwendig op zijne schande moet uitloopen*) ende hi niet ontgaen en mach, *Sp.* IV[a], 46, 55.

BESCAEMTE, znw. vr. *Schaamte, schande.* || O gheboerte (*uit eene maagd*), die alleen is sonder wee, alleen sonder beschaemte, *Bern. W.* 25*a*.

BESCAEMTENISSE, znw. vr. (verg. het meer gewone BESCAMENISSE). Van *bescaemt*, deelw. van *hem bescamen*; vgl. *gedachtenis, ontsteltenis. Beschaming, schande.* || Tot zyn meerder confuys ende beschaemtenis zyn met hem wtgheleyt twee moordenaers, *F. m. f.* 101*v*.

BESCAERM, BESCAERMEN. Zie BESCHERM, BESCHERMEN.

BESCAERTEREERT. Zie op BECHAERTEREERT.

* BESCALLEN. Verkeerde lezing voor *bestallen*, Oudem. 1, 558. Zie BESTELLEN.

BESCAMEN, zw. ww. bedr., onz., onpers. en wederk. Mhd. *sich beschamen.*

BEDR. — *Beschaamd maken, te schande maken.* || Wye den anderen beschaemt, die wert ghegecket, hoement raemt, *MLoep* I, 2681. Daerom ontsach ic mi hem te bescamen, *Ned. Proza* 282.

ONZ. — *Beschaamd worden.* || Eens onghemaniert menschen gave duet die oghen bescamen, *D. B. Jezus Syr.* 18, 18 (het lat. heeft iets anders, nl. *tabescere*).

ONPERS. — M i b e s c h a m e t, *ik schaam mij, ik word te schande gemaakt.* || Di en sal niet bescamen (*non te pudebit*) want du sultste vergheten des lachters dijnre joncheit, *D. B. Jes.* 54, 4 (wel als latinisme te beschouwen).

WEDERK. — H e m b e s c a m e n, *zich schamen*; van het gelaat gezegd, *blozen.* || Jacob en sal nu niet bescaemt worden, noch nu en sal hem sijn aensicht niet bescamen, *D. B. Jes.* 29, 22.

BESCAMENISSE (BESCAMENIS), znw. vr. *Beschaming, schaamte, schande*, lat. *confusio.* Vgl. BESCAEMTENISSE. || Een bescamenisse der sonden, *Gulden Troen f.* 5 *c.* Here, in di is gherechticheit, mer ons is huden bescamenisse, *D. B. Dan.* 9, 7. In bescamenisse des aensichtes, *Ezra* 9, 6. Dese bescamenisse en sal ons niet aanvangen, *Micha* 2, 6. Myn viant salt aensien, ende sal bedect worden mit bescamenisse, *ald.* 7, 10. Hi is vervolt met bescamenisse, voer glorie, *Habac.* 2, 16. Den here onsen God is rechtvaerdicheit, mer ons ende onsen vaderen bescamenis des aensichts, *Baruch* 2, 5.

BESCAMPEN, zw. ww. bedr. Van *scamp*; zie ald. en verg. ons *beschimpen.* — 1) *Bespotten, bedriegen.* || Die princen ende die overste van der wet die bespotteden ende bescampten Jhesus, *Lijd. o. H.* 40. Die Joden spotten mit hem ende lacheden ende bescampten hem, 41. Jhesum te pinen, te bespotten ende te bescampen, 43. Aldus bescampten die meesters die discipulen, 70.

2) *Benadeelen.* || Datter vele meer personen bi ghequetst zyn ende bescampt, dan vervoordert ende bescudt, *Cout. v. Gent* 607.

BESCAMPEN, zw. ww. bedr. Niet te verwarren met het vorige woord; van *scampen*; fr. *escamper*; it. *scampare* (Scheler 170); mlat. *scampare* (suppl. Duc.: s c a m p a r e, *liberare, servare*). Kil. s c a m p e n, *elabi, evadere.* Van lat. *excampare.* Vgl. fr. *décamper* en WVl. *ontschampen* (De Bo 776). Het is van dezen stam, dat het ww. *afscampelen* af te leiden is. *Bevrijden, in vrijheid stellen* (eig. *het veld doen ruimen*), *vrijstellen van eene verplichting.* || Dat men niemene sculdich en es te bescampene, noch den enen borghe ute te doene omme den anderen te verzwaerne, *Invent. v. Brugge* 1, 492.

BESCAMPINGE, znw. vr. Van *bescampen*, 1e Art. *Smaad, bespotting, hoon.* || In grote onsprekelike bescampinge of verworpenheyt, *Fasc. M. f.* 95*r*.

BESCANDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschanden. In schande brengen, schande aandoen.* — Vandaar het deelw. bnw. b e s c a n d e t, b e s c a n t, *schandelijk, aan zonde schuldig, strafbaar.* || God sal tvleesch niet bescant reken . . . maer soe (*de ziel*), an wien dat (*het vleesch*) clevet, *Wap. Rog.* 556.

BESCAREN (BESCEREN), zw. ww. bedr. Mhd. *beschaln.* Van *scaren*, d. i. *in slagorde stellen.*

1) *Opstellen, ordenen, regelen*, van troepen. || Dus bescaerde hise . . ende droech selve . . haer lieder standaert, *Grimb.* I, 4965. Wel bescaert in twe scaren, II, 2886. Als die van Utrecht . . staen beschaert om te vechten, Matth. *Anal.* 1, 437.

2 *Met scharen, troepen omringen.* || (Si) haddense bi na al omme besceert, *Clerc* 64.

BESCAREN, andere, slechts bij Hild. voorkomende vorm voor *besceren* (zie ald.).

BESCARM, BESCARMEN. Zie BESCERM, BESCERMEN.

BESCATTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschatten*; mhd. *beschatzen. Iemand met geldelijke lasten bezwaren, hem eene schatting* of *belasting opleggen, geld afpersen.* Steeds gezegd van een meerdere ten opzichte van hen, die hij in zijne macht heeft. Ook tot afkoop van plundering. *Brandschatting eischen.* || So moeten die weduwen sijn bescat, ende gelden mede dit ende dat die mageden ende die joncvrouwen, *Sp.* III[a], 36, 123. Dat hi tfolc van sinen rike bescatte sere ende zwaerlike, III[a], 49, 33. Ic sie den gherechten vaen beede bescatten ende vaen, *Wap. Mart.* I, 10 *var.* Dat hise (*de lieden*) niet so sere bescatte, dat sine vlouken omme datte,

Heim. 137. Dat hi sine ondersaten niene bescatte buter maten, 147. Dat hi sine gheburen bescat, *N. Doct.* 621. Keyser, coninghen, ander heren, die hoir eyghen volck beseren ende helpen beschatten boven reden, Hild. 75, 107. Paep nochte deken, diese (*de huislieden*) tonrecht soude beschatten, 211, 349. Men setter desen, men setter dien, die tfolc beschatten ende castyen, 226, 30. Als die leuwe om sijn profijt den goedertieren beesten beschat, scheeret of onder die voete druct, *Schaaksp.* 2*b*. Dat wy se nummermeer beschatten en sullen off bidden, dat aen oir goet dreecht, Nijh. 1, 239. Heynric die casteleyn van Hagensteyne . . . bescattede die Stichtslude onredelic, Matth. *Anal.* 3, 221. Die burchsate van Lienden des Stichtes luden al in een bescaten (*l.* bescatten *of* bescaetden?; zie BESCADEN, 2de Art.) ende moyeden, 210. Voert en sal ick myne poorte noch beschatten noch mit beden beswaren, 596 *noot.* Zoo ook *Brab. Y.* V, 1053, 1055, 1057; *Vl. Rijmk.* 5484; Mieris 2, 200*a*; 345*a*; *O. K. v. Delft* II, 28; *R. v. Utr.* 1, 383, 5; *Gesch. v. Antw.* 4, 520.

BESCATTER, znw. m. Mnd. *beschatter. Hij die schatting int, die geld afperst*, lat. *exactor.* || Si sullen sijn vaende die ghene, die hem vinghen ende sy sullen haer bescatters (in de vert. *drijvers*) tonder doen, *D. B. Jes.* 14, 2. Hoe ghecesseerde die bescatter ende hoe gerustede die tribuut? *ald.* vs. 4. Du hebste verwonnen die moghentheit des geweldighen bescatter*s* als in den daghe Madian, *Bern. W.* 22*b*.

BESCATTINGE, znw. vr. Mnd. *beschattinge*; mhd. *beschatzunge. Schatting, belasting*; lat. *tributum.* || Dat si sullen wesen vriende, bewart van allen uutwarden. bescattinghen ende beden, V. d. Wall 52. Van dien drien landen goet te nemene of bescattinge te doene, *D. Orde* 312. Vri ende bewart van allen uutvarden, bescattinghen ende beden, *Oorkb.* 2, 135*b*. Wat orbore wy doen . . met bescattinghen . . in des graven lant van Gelre, 260*b*. Vry . . van alre beschattinghe off lot van gueden, 494 *a*.

BESCAU. Zie BESCOUW.

BESCAUWEN. Zie BESCOUDEN.

BESCAUWEN. Zie BESCOUWEN.

BESCAVEN, st. ww. bedr. ([*bescoef*,] *bescaven*). Mhd. *beschaben.* Van *scaven*; zie ald. en vgl. *T. en Lettb.* 1, 234 vlg. Eig. *afschaven*, *afkrabben* en bij uitbreiding van landen en personen gezegd, *ze uitplunderen*, *uitmergelen*, *uitkleeden*, *berooven.* || Felix die baeliu die ierst hielt der Joden bu (*zijde*), also lange als si hem miede gaven, ende als hise hadde wel bescaven, es hi an dander boert gehelt, *Sp.* II[1], 2, 13. Rovers, (*die*) wildent lant bescaven, *Rijmb.* 13781. — Vandaar het deelw. bescaven.

a) Van zaken. *Kaal*, *versleten*, *in waarde verminderd* (vgl. eng. *shabby*). || Sone sceen hi niet rike van haven: sijn cleeder waren so bescaven, *D. War.* 8, 79, 35 (vgl. *Belg. Mus.* 8, 97, 36). Haer juwelen die sijn soe bescaven, men machse oec niet met eren loven, *Belg. Mus.* 10, 65, 30.

b) Van personen. *Kaal*, *armoedig*, *berooid.* || Dat hi sijn goed achter hem laten moeste ende gaen siere straten, bescaven, aerm ende bloot, *Amand* I, 3860. Al bestu arem man van haven ende van rijchede sere bescaven, *D. Cat.* 127. Elck wil den horen (nl. *hun convent*) houden vet, ende dan die ander sijn beschaven, Hild. 11, 484. Oec schene ic alsoe beschaven, dat sijt wel halff verloren gaven, 29, 207. Al schinen wy hier aldus bescaven, tcomt al buten onse scouden, 204, 78.

BESCEDEN. Zie BESCEIDEN.

BESCEDEN. Zie BESCIEDEN.

BESCEEPT. Zie BESCEPEN.

BESCEERNEN. Zie BESCERENEN.

BESCEIDEN (BESCEDEN), st. en zw. ww. bedr. en onz. (*beschiet* en *bescheide*, *bescheiden* of *bescheden*). Mnd. *besche(i)den*; mhd. *bescheiden.*

BEDR. — 1) *Scheiden*, *afscheiden.* || Haer lant bescied hi ghinder van Ysaacke, *separavit eos ab Isaac*, *Rijmb.* 2116. Omdat Constantinobele sciet van den roemschen keiserike, ende bleef besceiden ewelike, *Brab. Y.* II, 1632 (*var.* gesceiden). Met lode ende met viere bescedement (*var.* sceedment, (*nl.* dat selver), *Nat. Bl.* XIII, 117.

2) *Onderscheiden*; *afdeelen.* || Een orloy (*horloge*), . . . daer in twaelf wilen besceden waren, *Sp.* IV[1], 15, 93. — Ook *in bijzonderheden noemen*, *specificeeren.* || Van cleinen costen die staen verclaert ende besceeden in den moederbouc, *Invent. v. Brugge* 2, 92. Daer ic die rekeninge mijn af hebbe gedaen ende besceiden, *Brab. Y.* VI, 4702.

3) *Afdeelen*, *verdeelen.* || So dat hi sinen tyt besciet in drien . . ; dus besciet hi nacht ende dach in drien, Velth. I, 21, 3. — Ook in den zin van *korten*, *klein maken*, met het obj. tijt. || Met vederslaghe no met sanghe besceet hi (*de kapoen*) niet die wilen langhe, *Nat. Bl.* III, 2067.

4) *Toedeelen.* Vgl. onze uitdr. *mijn bescheiden deel.* || (God) beschiet ons . . . elke nature na menschelijchede, *M. en Vr. Heim.* 982. Dalmachtige God besciet (*of te lezen* bescict?) allene hemelsce rijcheit algemene, maer en gene eertsce dingen en horen te hem, Velth. VII, 22, 33.

5) *Onderscheiden*, *juist beoordeelen*, *onderling verschillende zaken goed uit elkander houden*; lat. *distinguere*, *discernere.* || Daertoe hoert vele wijsheden, salmense (*de zaken*) alle wel bescheiden, *Lsp.* III, 12, 65. Daniel die saken wel besciet, *Sp.* II[a], 56, 24. (Hi) gaf hem oec die mogenthede, dat hi bonde ende ontbonde naer dat hi besceden conde, III[a], 91, 10 (*Brab. Y.* II, 1466, *waar ten onrechte* besteden *gelezen wordt*). Diese (*de zaken*) al sal bescheeden, hy moet hebben vele wijsheden, *OVl. Ged.* 2, 66, 38. — Den tijt wel besceden, *de gebeurtenissen goed uit elkander houden*, *ervaren zijn in de chronologie.* || Een Flegon, een wijs man, (die) dien tijt wel besciet, *Sp.* I[a], 31, 31.

6) *Beslissen*, *beslechten*, *uitwijzen*, *uitmaken*, hd. *entscheiden*, zoowel in streng juridische opvatting als in algemeenen zin.

a) Met den 4den nv. der zaak. || Doe niemen dat besceden conde, besciet die coninc in corter stonde, want hi hiet bringhen een swerde, ende dat kint deelen metter verde, *Rijmb.* 11185. Die gene, die dat al beschieden (*l.* bescheiden) ende betuyghen konde, *Handv. v. Medembl.* 62*b*. Dat ghi den meter dort verbeiden, die alle mate sal bescheiden, Hild. 18, 233. Die grote consten van hem beyden, die en mochtent vreden noch bescheiden, 47, 263. Hi die alles dincs hevet (*l.* heeft) macht, die selt int leste wel bescheiden, 82, 100. Woud elc man sinen meerren wijcken . ., tworde licht al anders bescheiden, dan mit oerloghe off mit stryden, 251, 56. Tgoent dat uwer souveraineteit toebehoort te bescheedene, *Invent. v. Brugge* 3, 510. Ic soude vonnesse wisen . . ende dat wel besceiden, *OVl. Ged.* 2, 119, 164. Ten is herte no ghedochte, die dat wel besceden mochte, *Troyen* 5410. In so corten uren . . werd besceden (*op den oordeelsdag*), Velth.

VIII, 17, 40. So quam soe tot Salone (*Solon*), die besciet die redene scone (*bijw.*), *Sp.* I², 49, 29. Bisscoppe, die dit recht te bescedene namen, III⁷, 7, 11. Die quam in Vlaendren ende besciet met wighe, wies tlant wesen soude, III⁸, 89, 180. So sullen wi allene, wi twee, die dinc besceden metten swaerde, IV³, 66, 104. Men soude elx recht besceden, IV¹, 75, 6. Datmen Gode aenroepen zoude, dat hi dese dinc bescheden woude, *Lsp.* II, 5, 43. Dat men (*l.* ment) te campe besciedde, *Belg. Mus.* 1, 27, 25. Dat soude bescheyden ende verricht warden bi hem vieren van onsen rade, Nijh. 2, 151. Dat si dat bescheyden, Mieris 2, 213*a*. Item zal hi bescheyden mit den scepen van Medemblyc dat parlement tusschen Harken ende Martyn, *ald. b.* — Schijnbaar intrans. staat besceiden, door verzwijging van het obj. *twist*, *oneenigheid*, op dezelfde bladz. || Dat haer Dieric van Ontshorne bescheyden zal tusschen Nannekin ende Zivekin.

b) Met den 4den nv. des persoons. *Tot een vergelijk brengen*, *verzoenen*. || Uns tbescheden ende over ene tu bringen van allen tweyngen (d. i *twiingen*, *oneenigheden*). — Ook in het pass. || Wine willen niet sijn bescheiden, *dat uitgemaakt worde*, welc onser dattie meeste es, *Yst. Bl.* 1466. Tote der papen behoef, die omme die kerke twien ter tyd toe, dat si (*de papen*) besceyden (*verzoend*) sien (*l.* sijn), Mieris 2, 234*a*. — De onb. wijs besceden, als znw. gebruikt. *Beslissing*, *verzoening*, *vergelijk*. || (Mijn heere) es in groeter noet om eenen man die hi heeft doot; vaert tote hem met huwer macht ende helpt hem om een besceiden, *Denkm.* 3, 134, 86. Vgl. *Belg. Mus.* 10, 78, 82: „Helpt hem doch tot enen besceide." Zie BESCEIT 7).

7) *Bepalen*, *vaststellen*.

a) In den zin van *beslissen*, *verordenen*. || Ende (hi) heeft hen sacrificie geset van beesten, also die oude wet bescheeden heeft in haer gebode, *Sp.* II⁸, 23, 421. Hermitagie wilde hie pleghen ende nauwer leven leden, dan die cloestre besceden, III⁴, 28, 14. Vogle bescied hi hem daer ter stede, die niet waren van vier voeten, dat sise. daer wel eten moeten, *Rijmb.* 5346. Dus wast besceiden . ., datten de grave of her Ghy mochten ontseggen, Stoke VIII, 448.

b) In den zin van *duidelijk aanwijzen*, *uitdrukkelijk noemen*. Ook met bijvoeging van den 3den nv. des persoons. || Daer en staet gheen tijt bescheiden, Hild. 70, 250. Wat boeten hier niet claerlijck besceyden zyn, die sullen bescheyden die scoute metten scepenen, also hun best ende wittelyck duncket, Mieris 1, 545*a*. Den dach can ic niet besceden, Stoke VIII, 471. Die coninc besciet hem enen dach, dat hiere soude wesen dan, III, 1316. Stede ende stonde . . heeft si him bescheiden wael, *MLoep* I, 2884. Den tijt bescheyde si hem also, II, 1453. (Si) bescheyde hem ene stonde, IV, 1981. Opten dach, dien ic hem beschiet, *Mask.* 180. Oec zolen zi hem besceden ene tijt, binnen welker hi weder come, *D. Orde* 312. So besceidet hi anderwerve enen dach, *Hs.* 75, *Hebr.* 4, 7. Des besceide hem die coninc enen dach . . ende sat te ghedinghe ende settese te talen, *ald. Hand.* 12, 21. Zoo ook *Dingt. v. Delft* 55. — Dat jaer besceiden, *het jaar*, *den duur van het jaar bepalen*, *vaststellen*; *de tijdrekening bij jaren bepalen*. || Deerste die oint jaer besciet . . dat was Romulus . .; ne maer tien maende maecti int jaer, *Sp.* I⁸, 14, 17. — Het verl. deelw. besceden in de bet. *bepaald aangewezen*, *bepaald*, *vastgesteld*. || Int besceden ambocht van Arnemuden, Mieris 2, 306*a* (*in den tekst* besteden).

8) *Orde stellen op*, *regelen*, *regeeren*, *besturen*. Met den 4den nv. van den persoon of der zaak. || Grote heren die arbeiden, om hare liede te bescheiden, *Lsp.* III, 25, 75. Hets eene sake sware omberecht volc te bescedene ende in orloghen te leedene, *Sp.* I³, 19, 58. Doch en consten si niet met vreden tlant besitten noch besteden (*l.* besceden), sine worden onder hem drien orlogende, III⁴, 21, 65. Sonder hoghen ofte meerren wort nu comanscap bescheiden, Hild. 41, 128.

9) *Voor een ander duidelijk onderscheiden*.

a) *Verklaren*, *duidelijk maken*, synon. van *bedieden* (vgl. ald.). || Gheene herte en can verstaen noch tonghe besceden daer bi te vullen wel, wat God si, *Sp.* I¹, 1, 4. Sine grootheid, sine lingde beede, wanic dat nie man besceede, I⁴, 26, 9. Mine redene blivet onghesont, mine bescede dit dijn mont, *Wap. Mart.* I, 660. Aldus ontbant mi ende besciet mijn meester, II, 245. Van den liebarde, dar hi hem sine doet in besciet, *Lanc.* II, 21269. Letteren . ., die hem bescieden al oppenbare van den bedde wat dat ware, III, 8810.

b) *Omschrijven*, *beschrijven*. — *α*) Met den 4den nv. van den persoon. || Daerom bescedicken u alsoe, Velth. I, 35, 5. — *β*) Met den 4den nv. der zaak. *Eene definitie geven van*, *definieeren*, *omschrijven*. || Gherechticheit es ene doghet, die ghi aldus besceden moghet . ., dat men elken dat sine ghevet, *Heim.* 1447. — *c*) *Uiteenzetten*, *in bijzonderheden verhalen of mededeelen*, *nauwkeurig vertellen of beschrijven*; ook in de verzwakte opvatting van *verhalen*, *berichten*, *mededeelen*. || Eer ic u dat bescheede, hoe grote pine ende hoe leede Bellizarius den Goten dede, eer so willic die waerhede besceden van Justiniens jare, *Sp.* III⁸, 27, 14. Van dingen ende van wonder mede . . sal ic u hier besceiden voort . .; die vijfte boec sal u besceiden, hoe Heinric quam in werdicheiden, IV³, 52, 79. Vandien regene . ., sone bescedet niemen anders dan die ystorie Alexanders, I⁴, 19, 43. Dorloge besceet aldus Orosius, I⁴, 19, 10. Alse u dbeghin van desen boeke besceet, I⁸, 28, 5. Indie ystorie hier nare salmen u besceden tware, III¹, 16, 65. Alse u deerste partije beschiet, III¹, 4, 11. Alse u die boec besciet hier voren, III⁸, 32, 3. (Hi) besciet ons openbare hare gedane *referebat nobis vultum*, III⁴, 47, 45. Doch ghelovet die redene mine . ., want soet met redene bet bescede, III⁴, 31, 67. Entie bisscop besciet . . qualike die drievoudichede, *male distinguens*, III⁸, 2, 73. Alsemen besceden sal hier naer, III⁸, 12, 69. Ic en vinde niet wel die jaer besceden . ., hoe lange elc kint na den vader regneerde, III⁷, 55, 100. Nu moeten wi cortelike besceden van den Vrancscen rike, III⁸, 36, 51. Nu salic u hier vort besceden, wat live die Vrancsce heren leden, *ald.*, 43, 43. Hier moetic der Bulgren rike besceden, hoet stont mogendlike, 44, 23. Alse u die jeeste besciet hier voren, 52, 13. Agolant bevragede dat . ., ende men hevet hem besceden, IV¹, 20, 59. Alsic hier voren besciet wel, IV¹, 23, 97. Alsic hier na sal besceden, IV¹, 55, 71. Oec bescied hi (*Jezus*), dat dan sal wesen drierande volc, *Rijmb.* 25669. In cant u allen (*l.* alle) niet wel besceden, dat daer was in die stat gedaen, Velth. V, 11, 8. Also alse besceeden die clerke, *Nat. Bl.* III, 1457. Numeer sal ic besceiden voort vanden Hollanscen graven die woort, Stoke I, 1285. (*Hi*) besciet hen lieden . ., hoedane wapine hi droech, *Lanc.* II, 24124. So besceyden . . die oude rechten,

Teest. 1977. Sint ic u die waerheit al besceden moet, *Vad. Mus.* 1, 29, 45. Dat ic al niet can besceiden, maer som so sal ict bringen te voren, Velth. V, 14, 60. Ic sal bescheeden u alle drien, hoe dat elken sal ghenoech gheschien, *Mask.* 1255. Ic hebt al besceden te voren, haer gheslachte ende haer rike, *Parth.* 5661. Daer sal u dander boec.. af besceiden trechte ware, 11939. — Dus eist besceden, *zoo is het beschreven, te boek gesteld*, d. i. *volgens de kronieken.* || Dese twee en mochten wesen niet langer heren..., dan XXVIII jaer, dus eist besceden, *Sp.* III[a], 89, 74.

10) *Bedoelen, beteekenen*, synon. van *bedieden.* || Flandrijs woort . . verstont hi (*de centaur*) wel, wat si bescieden, maer gene andworde consti bedieden, *Flandr.* III, 166.

11) De onb. wijs als znw. gebruikt.

a) In den zin van *grens.* || (De) Tanais, die int besceden gelegen is tusscen Bacteren ende Siten lant, *Alex.* VIII, 848.

b) In den zin van *afstand.* || Tusschen onsen Here ende die goede ziele en is niet vele bescedens, *Stemmen* 27 (*Geest. L.* 16*r*).

Aanm. 1) — *Lanc.* II, 15230: „Diet wel *besciet*," verandere men in: „Diet wel *besiet*," daar een tgw. tijd vereischt wordt. — Hem besceden, *R. v. Utr.* 1, 242, 11: *l.* hem besteden (z. ald.).

Aanm. 2) — Niet duidelijk is de bet. van *besceiden*, *Oorkb.* 2, 218*a* (*a.* 1284): „want die mensche vergetel is ende dit leven cort is, zoe ne moegewy niet lichtelicken op onse geste ofte op onse daet besceyden die gene die na langer tijt nae ons comen selen, wy ne latent hem in schrifte, dat zy (?) daerop besceyden mach." Vermoedelijk is de beteekenis hier *verwijzen naar.*

Onz. — *Scheiden, vertrekken.* || Wi drinken hier so goeden wijn, wat souden wi noch besceiden dan, *OVl. Lied. e. G.* 231, 16.

BESCEIDEN (besceden), bnw. en bijw. Eig. deelw. van het gelijkluidende ww. Mnd. *bescheden*; *bescheiden*; mhd. *bescheiden.*

Bnw. — 1) Van *bescheiden*, in den zin van *afscheiden* (bedr. 1). *Afgescheiden, afgezonderd, eenzaam.* || Der woestinen daer een gheestelic of een besceiden leven bi beteykent is, *Stemmen* 147. Meer gewoon is *een* begeven *leven* (zie Begeven).

2) Van *bescheiden*, in den zin van *onderscheiden* (bedr. 5). *Met oordeel des onderscheids toegerust.* — Vandaar

a) *Redelijk, met rede begaafd.* || Dat ghi naden godliken beelde gheformet sijt als een besceyden ende verstandel creatuer, *Gulden Troen f.* 2*a*. Den heilegen geest, daer die mensche af redelic mede es *ende* besceden in elke stede, *M. e. Vr. Heim.* 96.

b) *Verstandig, wijs, met oordeel handelend.* || Ghi . . sijt so wijs ende so bescheiden, dat ghi so niet en sijt te verleiden met loosheit, *Rein.* II, 4326. Die was een besceiden man, Stoke II, 744. Dat hi senden soude besceidene boden ten coninc waert, *Brab. Y.* V, 2203. Daer hi goet es ende bescheiden, *Lsp.* III, 9, 29. Vroetscap ende besceden sin, III, 12, 57. Besceiden dat zegghet.., dat elc man altoos met maten gheven sal ende ooc te tide, III, 23, 7. Niet allene den goeden ende den bescedenen maer ooc den ombescedenen, *Hs. v.* 1348, 138*a* (I *Petr.* 2, 18). Oude besceiden mannen, *R. v. Utr.* 2, 101. (*Nu*) bevroedic wel, dat ghi sijt wijs, ghetrouwe ende bescheyden, *Melib.* 820. Al dat oyt maecte sine (*Gods*) hant, dat minnet sire herten bant met bescedenen sinne, *Wap. Mart.* II, 279. In allen dogeden motewi besceden sijn ende melde van gronde ende vol van karitaten, Ruusb. 1, 66. O besceidene mannen, o wise der eerden, hoirt nu, *Ned. Proza* 242. Int spreken was hi bescheydt (*l.* bescheyden), *Exc. Cron.* 22*d*. Bescheydene ende vroede voirsienicheyt, *Stemmen* 87. Haer naeste vriende . . ., de beschedenste ende gestentichste (lat. *constans*), *Belg. Mus.* 10, 106. Bi rade huerer bescedenster ende naester vriende, 107. Eenen anderen gueden ende bischeiden (nl. *scheidsrechter*) weder in die stat setten, Nijh. 1, 245. Dat hi (*de baeliu*) enen bescheyden man setten mach in siere stede, Mieris 2, 259*a*. Der ander bescedenre broedere, *D. Orde* 283. — Vgl. de nog in de vorige eeuw gebruikelijke uitdrukking „*de bescheiden lezer.*" — Vooral in de uitdr. beschedene miltheit, *verstandige mildheid, onbekrompenheid, die met oordeel te werk gaat.* || Beschedene miltheit can waerden ende hoghen haren man, *Lsp.* III, 3, 703. Onder alle duechden ghemene so es besceiden miltheit ene, die te prisene es zere, III, 23, 1. Wijsheit scuwet hoverde . .; si soeket bescedene miltheyt, *Melib.* 847. Gherechtecheit ende goedertierenheit ende daer toe bescedene meltheit, *Doct.* II, 3732. — Besceiden met eene bep. met te verbonden. *Verstandig, knap in.* || Oec was hi besceeden sere te kinnene goede geeste ende quade, *Sp.* II[a], 49, 118.

3) *Matig, ingetogen*, eene bet., die zich uit die van *verstandig* ontwikkelt, en tot de hedendaagsche nadert. || En zoude els niement drincken wijn, dan die van naturen sijn voordachtich in allen goede, bescheiden ende zachte van moede, *Lsp.* I, 32, 91.

4) Van *besceiden*, in den zin van *bepalen* (bedr. 7). *Bepaald, duidelijk aangewezen.* || (*Hi hevet*) enen besceiden dach gheset, dat hire mach comen, Stoke VII, 295. Elc (*der bijen*) heeft besceiden ambocht, *Nat. Bl.* VII, 153. Int besceyden ambocht van Arnemuden an die Zuytside, Mieris 2, 310*a*. — Vandaar

5) *Duidelijk, helder, klaar.* || Wat doech daer langher beiden (*stilstaan bij*) dat hi (*l.* bi) hem selven es besceiden, *dat uit zich zelf duidelijk is*, *Bed. d. M.* 908.

Bijw. — *Op eene verstandige wijze, met oordeel.* || Of hi besceden milde si, *Heim.* 564. — Gewoonlijk *besceidenlike* (zie ald.). Tegenover dul *milde, ald.* 111.

BESCEIDENHEIT (bescedenheit), znw. vr. Mnd. *beschedenheit*; mhd. *bescheidenheit.* Van het bnw. besceiden (zie ald.).

1) *Het oordeel des onderscheids, het vermogen der onderscheiding.* Vandaar

a) *De rede, redelijkheid.* || Vanden heilegen geest dar hem (*den mensch*) bescedenheit af comt, *M. en Vr. Heim.* 148. Nochtan dat ons es gegeven bescedenheit (*Hs.*), Velth. II, 1, 6.

b) *Verstand, juist oordeel.* || Een bloete borst . . diet besceedenheit, *OVl. Ged.* 2, 62, 157. Also alse tfolc van aertrike in beschedenheden sijn onghelike, *Lsp.* I, 7, 43. Bescheedenheit volght daer nare, III, 4, 482. Dat hi (*de wijn*) hoer sinne niet en leide ute rechter bescheedenheide, III, 12, 75. Dan sal u bescedenhede . . merken, hoe men daer in sal werken, *Melib.* 1913. Eeneghen goeden man . . verleyden ute sire beschedenheyden, *Teest.* 2717. Overmids willege gehoersamheit ende clare bescedenheit, *rationem seu intelligentiam*, Ruusb. 1, 62. Verlichte redene ende clare bescheedenheit, *dilucida discretione*, II, 121. Wie tot rechter besceydenheyt comen wil, die vlye der werlt wijsheyt, *Stemmen* 81. Zie ook *Rose C* 4380; *Ned. Proza* 61,

Matth. 40; *enz.* — Vooral in de uitdr. met of na (groeter) bescheidenheit, *met verstand*, *met oordeel des onderscheids.* || Ghi selt met beschedenheden overpeinsen wat ghi hebt leden, *Lsp.* III, 3, 869. Tkint . . dwinghen met bescheedenheden, III, 10, 35. Daeromme selen si leiden met groeter bescheedenheiden al hoer dinghen ende met rade, III, 12, 81. (Die) sijn gheven wille leiden met groeter bescheedenheiden, III, 12, 133. Die quadien . . van hare quaetheit castien na bescedenheyt . ., dat tfayt groet ende swaer es, *Melib.* 2610. (*Een rechter*) sal . . wreken wel die quaetheit, ja, na goede bescedenheit ende na usage ende wet, *Doct.* II, 3436. Ghi moet . . ghehoirsam (sijn) Gode ende uwen perlaten . . na uwe vermoghen ende na rechter bescedenheit, Ruusb. 4, 32. Zie verder *Vrouw. e. M.* XI, 250; *Lsp.* II, 49, 28; *Wrake* III, 8. — Te besceidenheden comen, *tot jaren van onderscheid komen.* Vgl. Mhd. *zuo sînen bescheiden jâren komen* (Lexer 1, 204). || So sel een yghelic mensche, die tot sinen jaren ende tot sijnre besceydenheit gecomen is, . . eens in een jaer onsen Heer ontfanghen, *Gulden Troen f.* 40*a*. Die jonghere, die sonder doepsel sterven, eer si tot besceydenheden comen, Ruusb. 3, 254. Die kyndere, die sterven eer si te besceydenheiden komen, 4, 255.

c) *Matigheid*, *ingetogenheid*, *zelfbeheersching.* || Sine leringhe salne leiden tote alder beschedenheiden, want beschedenheit . . . moeder van allen doeghden es, *Doct.* I, 108.

2) *Oordeel*, *beslissing*, in juridischen zin. || Ten si dan zo vele dat de besceidenheit des lands commendures anders ordeniere, *D. Orde* 217. Zo bevelewi die ontfengnisse (*der rechtszaken*) des bescedhede (*l.* bescedenhede) den (*aan het oordeel van hem*, *wien*) alsodaen ambochte bevolen es, 237. — Tot enes besceidenheit, *volgens iemands beslissing*, *goedvinden*; lat. *secundum liberum arbritrium*, fr. *à la discretion de quelqu'un.* || Alle laken . . sullen bezeghelt wesen totter waerdeyns besceidenheit, *Leid. Keurb.* 74, 27. Dat soudmen corrigieren tot des rechts besceidenheit, want sulke brueken niet en hoeren te recht geset te wesen, 216, 5. Dat sal staen totter scepenen besceidenheit, 216, 8.

3) *De uitspraak* of *beslissing van het geweten*, *overtuiging*, *het geweten.* || Die bescedenheit (*conscientiae libertas*) es so vri, up dat hare trecht mede si, *Sp.* III[a], 11, 47. Al wroeget hem siere herten bescedenhede, dat hi es een recht zondare, III[a], 36, 89. Sine stille bescedenhede (*tacita conscientia*) soene lach in die ydelhede, III[a], 36, 35. Dat hi ghehoirsam moet sijn in allen dinghen Gode . . ende sijnre eyghen besceydenheit, Ruusb. 6, 196. — Op sine besceidenheit, *volgens zijne overtuiging*, *op zijn geweten.* || Dair nair selen die scepenen alle die claghen termineren op hare besceidenheit, *Belg. Mus.* 10, 112. Also verre als hem op hare besceedenheit dinken sal dat onser beider beste es, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 477. Momboiren, . . die hen op haeren eede ende bescheydentheyt duncken sullen oirboirlijckste . . te wesen, *ald.* 651. Op haren eed ende bescheidenheit, 660.

4) *Duidelijkheid.* || Ist dat die persoen, daer die cracht aen geschiet is, selve geclaecht heeft, sy sal . . mit bescheidenheit van teykenen ende smarten dat also bewyst hebben mit eerbaren vrouwen, dien des bevolen is . . te ondersoken, Matth. 208.

5) Ook gebruikt in den zin van *onderscheidend kenmerk*, *karakteristiek*, b.v. *Sp.* IV[1], 52, 17: „Toghe dats die bescedenhede van smenscen zinne, van smenscen zede;" thans zeggen wij: „Het oog is *de spiegel* der ziel."

BESCEIDENISSE, znw. vr. — 1) Hetzelfde als het meer gewone *bescheidenheit* (zie ald.). *Oordeel*, *verstand*, *oordeel des onderscheids*, *het denkvermogen.* || Sulc begheerten der zielen hebben een beghinsel van der hernen (*hersenen*), ende warden alsoe volmaect als verbeeldinghe, besceydenisse ende ghedenckenisse, *Ned. Proza* 346.

2) *Bepaling.* || Onder sulken vorwarden ende besceydenesse, alse in desen brief besceyden staen, *duidelijk staan uitgedrukt*, *Oorkb. v. Geld.* 1038*bis*.

BESCEIDENLIJC (BESCEDE(N)LIJC), bnw. en bijw. Mhd. *bescheidenlîche*(n); Mnd. *beschedelike*(n).

Als BNW. — 1) *Passend*, *redelijk*, *voegzaam*, *billijk.* Vgl. BESCEIT. || Als ons ende onsen rade . . denct . ., dat moeghenlijc ende besceidenlijc si, Nijh. 2, 37. Enen ygheliken te doen, dat recht ende besceidelic is, 73. Alse onsen rade . . . tijtlic ende bescheidelic dunct, 188. Naer goeden ende bescheedeliken weghe van redene ende rechte, *Invent. v. Brugge* 6, 146. So dattet den gherecht besceidelic dunct wesen, *Leid. Keurb.* 51. Die sel gheven sulke boete, als den rechte besceydelic dunct, 110, 131.

2) *Duidelijk*, *zichtbaar.* || Die (*kannen*) sellen . . geijkt wesen ende mit sinen besceideliken, kenliken teyken geteykent, *ald.* 225, 19. Soe en moet nyemant gerst noch haver backen onder tarwe of rogge, hij en sel een besceidelic cruys op dat broot backen, 233 § 8. Gheen dier, dat eijerende is, heeft oren die bescheydelick sijn; nochtans hebben alsulke dieren heymelike wegen, *Barthol.* 111*b*.

Als BIJW. Besceidenlike, -lijc, -lec, -lec. — 1) *Met oordeel des onderscheids*; *op eene verstandige wijze*; *met oordeel*, *verstand*, *beleid*, *overleg.* || Die goede vrouwen salmen minnen . . . besceidelijc ende in maten, *Lsp.* I, 22, 71. (Die Romeinen) als sijs . . hadden noot, bescheidelijc daer toe (*tot hun schat*) ghinghen, I, 34, 30. Over mate ende over rike rechten . . wel ende bescheedelike, III, 11, 42. Hem die bescheidelijc gaf, III, 23, 6. Somen gaf hi meer, somen min, dat conste hi wel bescheidenlike, *Flor.* 186. Die vrome van uwen lande es goet vorsien bescedelike, *Lanc.* IV, 5278. Dat men cracht met crachte sal bescheidenlec weren over al, *Doct.* II, 3485. (Dat) hi vort alle sine dage bescedenlike soude gheneren, *Rein.* I, 1688. Hoe ghi . . uwen huwelike soe bewaert, dat ghi besceydelike daer in vaert, *Tien Pl.* 2248.

2) *Op eene duidelijke wijze*, *duidelijk*, *blijkbaar.* || Als hij redelic ende bescheidelic bewisen mach, Nijh. 2, 53. God van hiemelrike dede daer bescheidelike Sinte Servaes groet eer, *Serv.* I, 690. Tusschen Vlaerdinghen ende Sciedamme sachmen besceidelic de vlamme, Stoke IX, 545. Segt mi . . bescedelike, wat wijsheit si, *Melib.* 832. Dat mach men beschedeliken sien, ist datmen daer nauwe op merct, *Barthol.* 544 *b*. (*Hij*) sprac . . . besceydelic „Gloria Patri et Filio", mer hi en mochte niet spreken „Et Spiritui Sancto", Matth. *Anal.* 3, 86. Hoe bescheydelike dat hyt hem onderwysde, *ald.* 305.

3) *Op eene nauwkeurige wijze*, *nauwkeurig*, *in het klein*, *in bijzonderheden.* || Doe hijt (*het bestuur*) beset hadde . . bescedelec ende wale, *Limb.* VIII, 1729. Die woude verstaen . . de questie . . bescedelike, XI, 861. (Sy) beschickede al hoir zaken, als sy bescheydelicste conde maken, *MLoep* II, 1987. Hoe hy bescheydelic soude weten, wye Achilles waer off niet, 2894. Doe seide hijt haer

bescheidenlike, *Flor.* 223. Soe ghi dat hiervoren bescheidelijc hebt mogen horen, *Brab. Y.* VI, 2487. Merct dese vermaninghe besceydelike, niet in enen corten overloep, mer mit vlite, *Stemmen* 119. Die Borgemeesters sullen . . alle voirwairden ende zaken bescheideliken onderscheiden . ., ende onderspreken besceideliken, wes den huerman of coper sculdich is, Matth. 173. Ende dat . . . besceidelic te bewisen ende hem goede rekeninghe of (*daarvan*; zie bij DAER) te doen alle jair, *Leid. Keurb.* 17, 17. Dat ic al mijn avonturen soude verhalen bescheelijc, *Mar. v. N.* 39, 941.

4) *Op eene billijke, rechtmatige wijze.* || Wie hie die heerlicheit , . van Boetgenbach . . redelic ende besteidelic (*l.* besceidelic) vercregen hadde weder onsen lieven neve, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 641.

BESCEIDICH (BESCEEDICH), bnw.; van *bescheit* (zie ald.). *Verstandig, wijs, overleggend.* || (Hi) screef . . . den wille sijn met besceedigher begheerten fijn, also die saken waren, *Amand* II, 1519. De plaats is niet duidelijk, maar vgl. het afgeleide

BESCEIDICHEIT (BESCEDICHEIT), -HEDE, znw. vr. Mnd. *bescedicheit.* Hetzelfde als *bescheidenheit* (zie ald.). *Oordeel, verstand, overleg.* || Spreken met besceedicheden, *OVl. Lied. en G.* 289, 1648. Bescheedic hede seg ic daer bi, *Lsp.* III, 23, 7 *var.* Dan sal uwe bescedechede voersienlike merken hoe men daer in sal werken, *Melib.* 1913 *var.* Die quadien . . . castien na bescedicheit, 2610 *var.*

BESCEINEN, zw. ww. bedr. Causatief van *bescinen.* Mhd. *bescheinen*; ohd. *pisceinan*; mnd. *bescênen*; hd. *bescheinen.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1559. *Toonen, aan den dag leggen.* || Gy ende iu gesellen . . . hebbet hier valsceit bescheinet, *Merl.* 29103 (*Hs.*; *in den tekst ten onrechte* bescenen).

BESCEIT (BESCEET, BESCIET), znw. o. Mhd. *bescheit*; mnd. *beschêt, bescheit.* Eig. stam van het ww. *bescheiden.*

1) Van *besceiden*, in den zin van *scheiden, afscheiden* (bedr. 1). *Scheiding, afscheiding.* || Fares (*Upharzin*) bediet besceet, *Alex.* II, 1203.

2) Van *besceiden*, in den zin van *scheiden, afdeelen*, van landen gezegd (vgl. onz. 1 *a*). *Grens, grensscheiding, scheiding.* || (Si) waren omtrent Nenwendike ende int besceet tusscen Vlaenderen ende Artoys, Velth. IV, 46, 67. (Hi) hietse Gardeterre, om datsi stoet op tbesceet, ende si bescudden soude . . . dat lant, *Lorr.* I, 2126. Dat derde marc of besceyt loept vanden voersz. palen tot een ander pale, *Oorkb.* 2, 410 *a.* Dat vierde pale of besceyt gaet voert van den voorsz. pale, *ald.*

3) Van *besceiden*, in den zin van *afdeelen, verdeelen* (bedr. 3). *Verdeeling.* || Van den seven eeuwen ende van des tijds bescheede, *Lsp.* II, 54 *Titel.*

4) Van *besceiden*, in den zin van *toedeelen* (bedr. 4). *Aandeel, bescheiden deel.* || Zo wanneer die van Ardembuerch . . . haer besceet ende tax van den vorseiden laste getaxeert wort, *ZVl. Bijdr.* 4, 70.

5) Van *besceiden*, in den zin van *onderscheiden, uit elkander houden. Onderscheid, verschil.* || No hine wiste besceet ne geen tusscen der broke ende tander been, *Franc.* 10233. Logike die leert openbare dat bescheet tusschen valsch ende ware, *Lsp.* III, 14, 79. Dat hi besceet ne wiste engheen vander minnen vanden tween, van Lancelote ende van Ginovren toe, hi minnedse beidegader soe, *Lanc.* II, 31166. Een dier dat best weet . . dat besceet van siere spise, weder dat soe draghet venijn of gans den mensche moghe sijn, *Nat. Bl.* II, 2966. (*Ene tafele*) die stont sonderlinge sonder bescheet beide nacht ende dach bereet, *Sp.* II[1], 7, 81. — Negeen besceet sien, *geen onderscheid zien, niets duidelijk onderscheiden.* || Siende lude comen daer dicke weder uut, dat hem haer oghen staen als enen verdronckenen calve ende dat si luttel of ghene besceyt en sien, *Ned. Proza* 172. Tis als doe (*l.* alsoe) naer versleten, dat men gheen bescheedt daer an en ziet noch haer mans wapene nochte name, *Vad. Mus.* 5, 302.

6) Van *besceiden*, in den zin van *onderscheiden, juist beoordeelen* (bedr. 5.). *Oordeel des onderscheids, verstand, inzicht, oordeel.* || Arpien, die oec spraken na den man, maer gheen besceet so ne esser an, *Nat. Bl.* III, 276. — Een woert van besceide (beschee), *een met oordeel uitgesproken woord, een woordje van pas.* || Dats een wordt van beschee, *Sacr.* 408. — Vooral verbonden met voorzetsels. Met, bi besceide, *met oordeel, op eene verstandige wijze, met verstand.* || Dat de mensche . . sijn goet gheven . . sal . . met bescheide, *Doct.* I, 881. (*Dat sal hi*) deilen met bescheide Gode ende den vrienden beide, II, 2935. Dat sal met bescede wesen, *Melib.* 3234. Den vierden graet en sal gheen man mit bescheyde hem nemen an, *MLoep* II, 1591. Doe sy niet meer en mochte verhuden mit bescheyde, IV, 1522 *var.* Van den tween, die hoer bederff alsoe wrochten mit bescheide, Hild. 64, 266. Wel te leven bij bescheide, dat brenghet oude ende wijsheit beyde, 69, 139. Dit moechdi proeven by bescheide, 187, 9. Opdat si alle mit bescheide horen staet hantieren souden, 208, 90. Mit bescheide voortgaen, *Rein.* II, 4383. Den Roomschen coninck . . . met bescheyde onderdanech te wesen, *Clerc* 114. In redelicheden ende by beschee, *Cron. v. Vlaend.* 2, 52. Dienst te lonen bi bescheide, *D. War.* 7, 374 (*Esop.*, bl. 8), 35. Hoor mi bi besceide, *OVl. Lied. en G.* 495, 153. By bescheede is goet gheleeft; redene is goet tallen spele, *Spreuken* 88. Dit orloghe hevet ghevelt Vrouwe Redene bi bescede, *Wap. Mart.* I, 729. Daer men aenroept met besceide Maria en Janne beide, *Lsp.* II, 61, 58. — Sonder, buten bescede, *zonder oordeel, zonder verstand.* || Wel hebstu gesproken als een nuboren kint, sonder besceit, *D. War.* 6, 197. Ic waent den sulken luttel vraemt, die tsijn enwech ghift sonder bescheit, Hild. 79, 49. Alsic hem van dien ende van desen dichte . ., dat hi daer yet mochte venden, dat buten bescede waer ghemaect, *Teest.* 93.

7) Van *besceiden*, in den zin van *beslissen* (bedr. 6). *Beslissing*; meestal in juridischen zin, *uitspraak, vonnis.* || Die vader gaf hem geheel macht te doene dat oordeel na sinen wisen bescheide, *Lsp.* IV, 10, 5. Doet tot ghenen bescheide en conde comen wat si rieden, *Rein.* II, 4992. Si beloefden beide hen te houdene an sinen bescheide, *Sp.* II[2], 30, 25. Haer en gesciede gheen bescheet, *Brab. Y.* VI, 8896. Dat wi up onse ziele ende bi onsen ghesworen eeden ondervinden souden een besceet van den vene, dat ghebeeten es de Gheer, *Oorkb.* 2, 418*a.* Dat (si) besceyd nemen zullen alse van der costerien, daer si omme twien, Mieris 2, 213*a.* Item zal die baeliu . . versien tusken den buren van den oestende van Zwaech . . ende daer een bescheyt of maken, *ald. b.* Dat ylken mynsche recht bescheydt ende vondenisse gheschye, Nijh. 2, 4. Helpt hem doch tot enen besceide, *een vergelijk, eene verzoening, Belg. Mus.* 10, 78, 82. Om te visiteren de bescheeden aldaer rustende, *Invent. v. Brugge, Int.* 69. Te sien of men niet en vindt eenighe bescheeden, *ald.* — Ook in het alg.

Bewijsgrond, *argument*. || Jhesus seyd hem: Hebic misseit, bewijs mi dat mit goet besceit, *O. H. Pass.* 15, 335. — Vandaar de uitdr. Int bescheit gaen, *komen om te beslissen*, *tusschen beide komen* (Kil.: intercedere, conciliandi gratia intervenire). || Och lieve vrient, gaet int bescheit om Gods wille, de slagen maken mij so mat, *Playerw.* 401.

8) *Voorwaarde*, *afspraak*. Kil. conditio. || Soe wye enich ander bescheit makede in sijnre comenscap van enigen anderen gelde, dan alse voerscr. steet, die weers op vier pont, Nijh. 2, 268.

9) *Redelijkheid*; *billijkheid*; *wat rechtvaardig*, *billijk en goed is*. Vooral met redene verbonden. || Scaemdi, mensche, die redene ende besceet verstaes, *Nat. Bl.* III, 1789. Volgen redene ende besceet . .; niet besceet dat men hier priset, maer dat Cristus heeft gewiset, *Franc.* 2556. Dan beraet u selven wael, hoe ghi recht na tbeste bescheit, *Rein.* II, 5236. Die van redene weet besceet, (*die een juist oordeel vellen kan*; vgl. 6), hi mach weten dat onse Here dit wel doen mach ende mere, *Segh.* 5990. Buten redenen ende buten besceede, *tegen recht en billijkheid*, *Invent. v. Brugge* 2, 469.

10) *Wettelijk bewijs*; vandaar ons mv. *bescheiden* d. z. *documenten*, *bewijsstukken*. || Binnen wat tijt partyen haer bescheyt van kenningen bereet zullen hebben, *Leid. Keurb.* 340, 17 *titel*. Hoor bescheyt ende getuychnisse . . voor scepenen beleden ende voortbrengen, *ald.* Sonder hoir tugen of besceyt voirt te brengen, 212, 56. Ende hen voir . . scepenen met openbaren waerheit ende bescede des niet verantwoirden en connen, *Belg. Mus.* 10, 112. Elck vermat hem recht ende bescheyt te hebben, thonende haer brieven, *Exc. Cron.* 156*c*. Dat hi die (*brieven*) mit recht ende mit bescheide wederleggen moecht, Nijh. 2, 193.

11) Bij uitbreiding. *Recht*, vooral verbonden met het gelijkbeteekenende recht. || Dat dier stat ende dien luden . . bescheydt ende recht gheschye, Nijh. 2, 5. Dat . . alremalc . . van den anderen recht ende bescheyt nemen ende gheven sal, 113. Also verre als men oen die (*brieven*) mit recht ende bescheide sculdich is te hauden, 81. Dus mach een heer wel maken zoen mit goeden rechte ende bescheide, Hild. 246, 60. Niemen hi (*de heer*) ooc beswaren sal, . . buten recht of buten besceide, *Rein.* II, 4756. Reinaert, die felle, was diese verbeet sonder bescheit mit valschen laghen, 491. Of die geen . . . daer toe (*tot dien twist*) bescheit hadde of niet; heeft hi daer toe geen bescheit . ., dien selense doen aflaten, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 709. — Te besceide (besceits) helpen, *iemand recht doen*, *recht doen wedervaren*. || Den ghenen, dien misdaen were . ., helpen te bescheyde, Nijh. 2, 124. Nu hulpt mi noch te minen besceit, dat ic onsculdich moet vonden sijn, *Esm.* 404. Hij sal ons . . besceits helpen van alsulken saken, als onse moeder ende wij . . te vorderen hebben, Nijh. 2, 86. Van den inlaghen . . zullen wi besceyt doen toet der tyd, dat wi weder comen, Mieris 2, 212*b*. Dat hi Sticken . . bescheyt doe van den ponde, dat hi hem eyschende es, 213*b*. Dat men den greve van Cleve na sijnnen brieve bescheyt doen sall, Nijh. 2, 106. Dat elck amptman in sijnnen ampt elcken manne recht vonnisse ende bescheyt doen sal, *ald.* — Besceit doen hebben, hetzelfde. || Item zal die baeliu Yeghen van Wiedenesse bescheyt doen hebben van Grote Reyneken, also alset in die ander reyse ghesproken was, Mieris 2, 213*b*. — Ook wordt besceit in deze bet. gebruikt als een bnw., in den zin van *billijk*, *rechtmatig*, hetzelfde als het meer gewone *bescheidelijc*; zie ald. en vgl. *behoef* (znw.) in den zin van *noodig* (bnw.). || Also vele alse heren Johanne van Moersse . . bescheit duchte, Nijh. 2, 212. Dat twee van haren vrienden ende twee van minen vrienden moegelic sal duncken ende bescheit, 271. — De twee beteekenissen *recht* (znw.) en *billijk* (bnw.) vindt men vereenigd *ald.* 181: Die sal van onsen . . boele nemen also vele bescheits als twe van sinen ende twe van onsen raden recht ende bescheit sal duncken.

12) Van *besceiden*, in den zin van *verklaren*, *duidelijk maken* (bedr. 9).

a) *Verklaring*, *inlichting*, *onderrichting*. Vgl. vooral *bediet* en *bedieden*, waarmede het ééne enkele maal verbonden voorkomt, en onze uitdrukkingen *iemand goed*, *slecht* bescheid *geven*; *nieuwsgierigheid wacht kwaad* bescheid; enz. || Des hebdi vanden drien ghehoert veel bescheits ende goede woert, *MLoep* IV, 155. Dat ic gherne soude weten dbesceet ende dbedieden van menegher (?) der lieden, *Teest.* 1705. In luttel woorden veel bescheedts, *Spreuken* 109.

b) *Mededeeling*, *antwoord*. || En es dit niet een scoen bescheet? *Lipp.* 36 (de verklaring aan den voet der bladzijde is onjuist).

c) *Beschrijving*; *nauwkeurig*, *omstandig verhaal*. || Nu sullen wi besceet seggen een, wie dese twee Jacobpe waren, *Sp.* I[a], 27, 14. Hi maecte har besceet, hoedanech sine wapine waren, *Lanc.* II, 24147. — Besceet doen, *beschrijven*. || Figuerlic . . doen bescheet die (*l.* der?) eerste bliscap, *Blisc. v. M.* 35.

d) *Bericht*, *mededeeling*. || Hier in mijn ondersoeken sone vindic ander bescheet, daer ic of dorste dichten, *Nat. Bl.* XII, 1144. Om te vernemen daer off bescheyt, *MLoep* III, 1004. Van welcken lande van Amasonia veel bescheets staet in die historie van Jason, *Troyen*, *Vb.* 44*b*. Om een goet claer bescheit te vernemene van Sanderijn, *Lansl.* 614. Noit en quamic daer ic vant soe scone bescheet, als ghi mi doet, 684. Dus ga ic na Nimmegen . . van haer te hooren recht bescheet, *Mar. v. N.* 15, 335. Ic gae haelen bescheet te weten watter noch achter staet int briefken, 28, 657. Verstaet wel tbescheet, *hetgeen ik u zeg*, *Nu noch* 34. Hort van Adam dat besceet (*hetzelfde als* dat bediet), *hoort*, *wat ik u van A. verhaal*, *Rijmb.* 421. — Na recht bescheit, *zooals men naar waarheid verhaalt*. || Daer die keyser stont gecleet rieselike, na recht besceet, metten velle van enen liebarde, *Sp.* II[a], 58, 7. — Besceit doen, *bericht geven*, *mededeeling doen*. || Wi sellen te ban doen ende vloeken in allen kerken, dier of weet, tot daer (*l.* dat) hi daer of doet bescheet, *Rein.* II, 5300. Hier off wil ic u doen bescheit, *MLoep* I, 1710. Dair aff wil ic u doen bescheit, 1860.

12) *Zeker bericht*, *zekerheid*, *waarheid*. || Naer die Godheit . . so was onstervelijc sijn ere, dit es een besceit, *Wap. Mart.* III, 319. Dit es een besceit, *Rose C* 4516. — Vooral in de uitdr. bescheit weten, *zekerheid hebben*, *de waarheid weten*. || Ic weet soe goeden bescheet van eenre coe, die ic doe vercocht, *ik weet het zeker aan eene koe*, *enz.*, *Rubb.* 71. Hoe hij bescheyt soude weten, wye Achilles waer off niet, *MLoep* II, 2894 *var.* Gheen bescheit en wisten sij, 3233. Het hebben my die ghene gheseit, die daer aff weten guet bescheit, IV, 1731.

BESCELDEN, st. ww. bedr. en onz. (*bescalt* of *bescout*, *bescouden* of *bescouwen*). Mnd. *beschelden*; mhd. *beschelten*.

Bedr. — Met den 4den nv. van den persoon.

1) *Iemand uitschelden*, *tegen iemand uitvaren*, *hem berispen*. || Mijn moeder beschelt mi seere, om dat ic mi verslapen haen, *OVl. Lied.* 265. Hebt liever den vrient die u bescelt als ghijs verdient, dan diet al prijst dat ghi doet, *Melib.* 1800. Dicke hebbic die genen bescouden, die hem an die boeke houden, daer si cleene orboer in leren, *T. en Lettb.* 3, 65, 1. Al was ic een deel bescouden, jans mi God, ic salt onthouden, *OVl. Lied. e. G.* 280, 1387 (vgl. 78: begreep mi). En wildi niet sijn bescouden van haren magen . ., so moeti minen raet bestaen, *Ren.* 505. Wel te rechte sijn si bescouden die ghene, die niet en willen houden den dienst Gods, *Lsp.* I, 26, 101. Die goede ghesellen die mi velden, die soldich node waerlic bescelden, *Vrouw. e. M.* VII, 132. Vanden besceldenden ende vanden spuwenden in mi, *Hs. v.* 1348, 109*c*. Beresp, fleewe, bescelde in alre verduldicheit, 233*c*. Jalosie heft ons bescouden, daer wi af sijn sere versaget, *Rose* 3752. Die selken willen sijn bescouwen, ende die selken al haer lijf gheblouwen, 3 *Dag. H.* 127. Ghi waert wel weert, dat ghi waert bescouden, dat ghi van uwen wive wilt spreken lachter, *Rubb.* 63. Van mi en werdijs (*er over*) niet bescouden, al sceeddi van hier, *Lanc.* II, 32215. Doe bescalt hine te sinen scerne, *Rein.* I, 936. Do settede die apostel hem selven als een guet middelaer daer tusschen ende bescoutse an beiden siden ende vergaderdese tot eendrachticheit, *Hs.* 75 *f.* 2*c*. Amijs heeftene seer bescouden, om dat hi hem dus heeft ghehouden, *Brab. Y.* II, 343. En wil mi niet als een onsinnich mensche bescelden, mer berispe dy selven, *Hs. Lett.* (11635) *f.* 290*d*.

2) *Vermanen*, *waarschuwen*, *bestraffen met woorden*. || Na dattie apostel seit: bestraffe, bidde, beschelde, *Sp. d. Volc. f.* 219*v*. Hi bescoutse (*hij gebood hun scherpelijk*) ende gheboet hem dat sijt niemant en seiden, *Hs.* 71, *Luc.* 9, 21. Jhesus bescout den onreynen gheest ende maecte dat kynt ghesont, *ald. vs.* 42. Hi bescout dat rode meer ende het wert droge, *Hs. Ps.* 111*v*.

3) *Bestraffen met daden*, *tuchtigen*. || Mocht ic noch sijn ons heren vrient . ., ic soude my soe houden, daer ic af bin beschouden, dat mi en gheviel nemmermeer, *Segh.* 5490 *var.* Heer Loef de hadder twe (*moordenaars*) ghehouden, hijn waender niet om sijn bescouden, Stoke V, 387.

4) *Op iets aanmerkingen maken*, *het afkeuren*, *laken*, *er iets op zeggen hebben*. — Als rechtsterm. *Appelleeren*, *appel aanteekenen* (ook mnd. en mhd.). || So wat de meere deel des rades voer recht vindet, dat en sal nemende beschelden, sonder eens weder int boec, *Stadb. v. Gron.* I, 11. Van enen ordel to beschelden op dat raedhuus, *ald.* 14 *titel*. Soe we beschelt een ordel dat de raed voer den hove voer recht ghevonden hevet, 14. Men ne sal ghene sake beschelden op dat raedhuus eer die raed vor den hove een recht gheseghet hevet, *ald.*

Onz. — *Schelden*, *ergens tegen hebben en dit doen blijken*. || Dats hem te bet soude sijn te moede, ende te min soude bescelden, die de penninghe soude gelden, Stoke IV, 1352. — Beschelden teghen enen, *tegen iemand aangaan*, *uitvaren*; *met hem twisten*. || Sy stonden teghen Moysen ende seiden: Ghif ons water dat wi drincken moghen; ende Moyses seide: wat bescheldi teghen mi? *D. B. Exod.* 17, 2.

BESCELDINGE, znw. vr. Mnd. *beschelding*e. *Bestraffing*, *kastijding*. || Van der stercheit dijns hants ontbrac ic in der besceldinge, *Hs. Ps.* 47 *r* (*Ps.* 29, 10). Die fundamenten des ommegancs der aerden sijn geopenbaert van dijnre besceldinge, here, ende van dijn ingeestinge des geests dijns toerns, *ald.* 16 *r*.

BESCEMEN (BESCIEMEN), zw. ww. bedr. Van *scheme*, d. i. *schim*, *schaduw* (zie SCHEME). Mnd. *beschemen*, vgl. Kil. en Plant. *Beschaduwen*; *overschaduwen*. || Die cracht des alreoversten sal di bescemen, *Sp. d. Volc. f.* 150; vgl. *Luc.* 1, 35. God die heer heeft bereit ederen (lat. *hedera*) ende clam op Jonas hoeft, op dattet sijn soude een scaduwe op sijn hoeft, ende hem bescemen soude, *D. B. Jona* 4, 6. Dat die heilighe gheest die... maget Maria beschemede, *Bern. S.* 46 *a*. Nochtans wort si (*de vuurzuil*) des daghes mitter doncker wolcken bescyemt, *Bienb.* 149 *d*.

BESCEMERT, eig. deelw. van het ww. *beschemeren*, d. i. *donker*, *avond worden* (vgl. *b*); en vervolgens bnw. met de bet. *schemerdonker*, *donker*. || Eer men die dachcloc ludet ende after dien dattet bescemert is, *Leid. Keurb.* 61, 33. In den avont, alst beschemert was, quam een soge dair an stoten, Matth. *Anal.* 3, 335.

BESCEMPEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschempen*. *Beschimpen*, *smaden*, *hoonen*, *bespotten*. Vgl. BESCAMPEN. || Die voerbi ghinghen bescemptenen ende scudden hoer hoeft, *Hs.* 71, *Matth.* 27, 39. — Ook bescimpen komt voor, b. v. *MLoep* III, 140.

BESCEMPT. Hetzelfde als *beschaemt* (zie ald.). || Des bescempt sijnde, hebbende hier vaer af, *Sacr.* 861.

BESCENDEN (BESCENNEN, BESCINNEN), zw. ww. bedr. Mnd. *beschinden*; mhd. *beschinden*. *Een doode uitschudden*. || Die enen reroeff doet, dat is, die enen doden man beroefft ind beschennet, als hy doit is, *R. v. Zutf.* 100, 33. Stratenschinres ende de kerken of kerchove beschinen (*l.* beschinnen), *Stadb. v. Gron.* VIII, 19.

BESCENDINGE. Zie BESCININGE.

BESCEPEN, zw. ww. bedr. *Inschepen* (nl. *waren*), *laden*, *een schip bevrachten met iets*. || Van sulken schade, als onse viande gedaen hebben aen tscip ende aenden guede, daerin bescheept, *O. R. v. Dordr.* 2, 53, 71. Dat hi . . tot Sluys bescept hadde . . in sinen scepe, dat hi doe voerde, achte hondert wagenscots, *ald.* 71, 94. Noch gheenrehande goet salmen moegen . . bescepen zwaerdere oft diepere, dan daer men wel over den boom voersz. mede sal moegen vloeten, *K. en O. v. Delft* 119, 2.

BESCEREN. Zie BESCAREN.

BESCEREN, st. ww. bedr. Slechts in gebruik in den tegw. tijd en het verl. deelw. bescoren. Mnd. *bescheren*; mhd. *beschërn*.

1) *Het haar wegscheren*, *afscheren*, *scheren*. Van mannen en schapen. || Alst (*haar*) was bescoren, hadde hi al sine cracht verloren, *Rose* 8697. Hem sijn noch die claeuwen voren so seer, so hi was bescoren, doe hise door mi moeste ontscoeien, *Rein.* II, 6757. Dat hi also bescoren quam ende over al sijn vel ghesmeert, 6902. Dat si die hoefde besceren, *Hs.* 75, *f.* 161 *b*. Een scaep niewinge bescoren, *Sp.* III[4], 45, 58. Waer ic over sot bescoren, *D. War.* 8, 85, 66. — Vooral van de *tonsuur*, het *wegscheren* van een gedeelte van het hoofdhaar bij personen, die in den geestelijken stand gaan. || Die bescoren draget sijn vlies, *Kerk. Cl.* 119. Dat hi (*de monnik*) boven es bescoren, *Rose* 10385. Als een pape was hi bescoren, Heelu 8848. Daer saghic enen clerc bescoren, *Sp.* III[8], 40, 79. (Si) hebben hem (*den vader*) crune bescoren, IV[1], 5, 53. Daer was si moenc bescoren, IV[3], 9, 55. Van den hoghen totten laghen, die sinte Pieters

sloetel draghen, sijn si ghewyet of beschoren, Hild. 171, 127. Als een pape was hi bescoren, Velth. III, 21, 18. Sidi abt, so prihore? Hi ghinc u harde na den oren die u die crune hevet bescoren, *Rein.* I, 945. (Doe) hi te monke wart bescoren, 2692. Al die broedere zolen hoer haer.. geestelike bescoren hebben, *D. Orde* 224.

2) Overdrachtelijk. *Berooven*, *afzetten*, *plukken*. || Sulc wert dan bescoren ende bescout (*gebrand*), dat hi goet noch eer en hout, *Rein.* II, 7525. Want si (*scalke*) u eere ende lant besceren zwaerlec ende onteeren, *Sc. en Cl.* 72. Dat sy tonrecht sijn beschoren off hoir goedekijn off ghebroken, Hild. 18, 182. Beschermen was dit woert ghenaemt,.. De M. is uten woerde ghetoghen . . ., wanttet spellet nu bescheren, 25, 65. Op datmen tvolck bescheren woude ende plucken daer men mocht, 26, 96. Enen schalken knecht, diet volc mit onrecht zeer bescheert, 46, 138. Entie dan mit onrecht gaen besceren hier entaer hoers heren liede, 96, 112. Sine connen hem anders niet gheneren, danne tleke volc bescheren, *Hor. Belg.* 12, 23. Hi hilde, dat hi vonde, bescoren liever dan hijt vor gode sperde, *D. War.* 4, 46, 47.

BESCEREN (BESCAREN), zw. ww. bedr. Slechts in gebruik in het deelw. besceert, bescaert. Mhd. *beschern*; mnd. *bescheren*. Nog heden in het hd. In het Ndl. is van dit ww. in gebruik het te onrechte sterke deelw. *beschoren*. *Toedeelen*, *beschikken*, *bepalen*, oorspronkelijk van het *noodlot* of de *voorzienigheid* in gebruik. || Hebdi ghesproken, wanneer u yet toequam: „dit is bescheert?" *dit is eene beschikking van het noodlot*, Moll, *Bijdr. Bijg.* 2. Ten weet nyemant, woe (*waar*; hd. *wo*) hem syn doodt bescheert is, *Spreuken* 5. Der boesheit is beschaert int leste te varen hinderwaert, Hild. 136, 233. Den wormen wortet vleysch ghegheven, dat hem langhe was beschaert, 163, 176. Tsterven is ons al bescaert, 156, 77. Der doot soe mochten si wel vermoeden, want si waer hem al bescaert, 222, 208. — Mi es bescheert, *voor mij is weggelegd*, *mij wacht*.

a) Van gewenschte omstandigheden. || Mi es besceert dit nieuwe jaer, *O Vl. Lied. e. G.* 226, 4. Grose eer is . . der vrouwen besceert, *Vrouw. e. M.* XII, 81. Waer hem heil af is bescaert, Hild. 137, 75 *var.*

b) Van onaangename ervaringen. || Menighen arbeit, menighe scande is den dieven oeck beschaert, Hild. 10, 420. Die langhe pine swaer, die naden oerdeel is beschaert den sondaer, die ter hellen vaert, 15, 146. Want hem die helle was bescaert, 158, 98. Wat een in minnen meest begheert, daer is hem dicwijl of bescheert sonder twifel meerre lyden, 192, 14. Dien is schade ende anxt bescaert, 248, 58. God di laet mi bet vergaen dant mi bescheert is, *Proza-Rein.* 14*v*. — Iet is bescheert in, *iets gaat gepaard*, *is onafscheidelijk verbonden met*. || Doch ist beter openbaert, daer schade of scande in is bescaert, Hild. 138, 125 *var.* Soe ghiet ic loot van finen goude, daer groet verlies in is beschaert, 161, 428.

BESCEREN (BESCERIËN), zw. ww. bedr. (vgl. *keren* en *kerien*, *eren* en *erien*, *verheren* en *verherien*). *Voor den gek houden*, *bespotten*, *ledriegen*. Vgl. mnl. *sijn* sceren *houden*, en ons *gekscheren*. || (Hi) ginct (*het geld*) in sine hant daer tellen, om dit besceerriden deen doe, Velth. I, 39, 26. Die woent in den hemel, selse besceren ende die here selse besceren, *Hs. Ps.* 3*v* (*Ps.* 2, 4; Statenvert. *bespotten*). Besceren ende bespotten, *Getijdeb. S.* 113*c*. — Zie ook het volg. Art.

BESCERENEN (BESCEERNEN), zw. ww. bedr. Freq. van *besceren* (zie ald.). *Voor den gek houden*, *bespotten*. || Verstoede siit in spotte, soe waric bescerent geliic den sotte, *Limb.* V, 1427. Phesonie bescernede dien here, *Cass.* 1766 (vgl. 1781: si scerende op hem). Hem dinct, dat hi bescerent si, *putans se irrideri*, *Sp.* II[a], 14, 67 (*Belg. Mus.* 1, 279). Zeere ghequest, bescerent, bespouwen in u anschijn, *Kal.* 6, 80 (*Verh. IIde Kl. Inst.* 6[a], 46, 58). Niemene besceernen noch onweerde bieden met woorden, Ruusb. 4, 12. (Jezus) wart verraden, bespot, bescerent, ghegheselt ende gheslaghen, 6, 15. Si soude mi scelden ende bescernen (: wernen), mesdadic een twent jegen hare, *Rose* 3478. Hoe waenstu bescernen dwoert, dat alle salecheit bringt vort? *Sp.* II[7], 27, 77 (*var.* bestriven, zie ald.). Doen Herodes sach dat hi was bescerent vanden drien coninghen, was hi sere gram, *Hs. v.* 1348, 39*d*. — Enen besceren en van, *iemand plagen met*. || Dat hine bescernen soude van Pelles dochter, *Lanc.* II, 32605.

BESCERM (BESCAERM), znw. o. Mhd. *beschirm*, *beschërm*. *Bescherming*, *hoede*. || Dat beyde Hollant ende Gelrelant sonder bescerm ende sonder harde (*herder*) waren, Matth. *Anal.* 3, 117.

BESCERME (BESCAERME), znw. vr. Vgl. BEHOET en BEHOEDE, BEHOEF en BEHOEVE, enz. *Bescherming*, *hoede*. || Hout altoes in u bescaerme . . die heleghe kerke, *Parth.* 1271. Dusghedane bescerme der ecclesien . . niet en wil jeghen den rechte zijn, *D. Orde* 216. — Ook van een persoon gebruikt. *Beschermer*, *regent*. Vgl. BEHOEDE. || Kaerle Marteel . . ., bescherme van Vranckerijck datmen hem coes, *Vad. Mus.* 3, 439, 41.

BESCERMELIJC, bnw. Slechts in de uitdr. beschermelike wapene, *wapenen van verdediging*. || Also dat al ziin lijf mit bescermelike wapen wel bewaert si, *Ned. Proza* 82 (*Schaaksp.* 18*b*).

BESCERMEN (BESCERMEN, BESCARMEN, BESCAERMEN), zw. ww. bedr. Mnd. *beschermen*; mhd. *beschirmen*, *beschërmen*.

1) In de tegenw. bet. *Beschermen*, *beveiligen*. || Hi soude . . sinen broder . . bescarmen, *Lanc.* III, 6831. Ne conste ons wachtre nochte hont no bewachten no bescaermen, *Rein.* I, 404. Ghi jaechse, die ghi soudt bescarmen, *Kerk. Cl.* 154. Dit is van beschermen, *Gedicht bij* Hild., bl. 25. Of mi de mogentede van Gode bescermet, *Franc.* 5209. — Bescermen vore of van, *beveiligen tegen*, *vrijwaren voor*. || Te hem, diene van messciene al besceermet voer die honde, *Nat. Bl.* XII, 756. Dese steen besceermt kindre in hare jonchede voer onghevalle, 858. Bidt Gode, dat Hi u beware ende bescerme voor uwe viande, *Salad.* 223. Dat hy mit synen lyve dusent scepe.. bescermt hadde van den brande teghen alle onse viande, *Troyen* 7694. Dat si hare kimpen alle beide moeste bescermen van leide, *Lorr.* II, 3548. Daer mede die mensche bescermet wert van neyghinghe inden sonden, *Gulden Troen f.* 27*b*. — Ook met den 3den nv. van den pers. en den 4den der zaak. Enen dat lijf bescermen, *iemands leven verdedigen*. || Wedewen ende wesen mede, die seldi met live ende met sprake bescermen haer lijf ende haer lede, *Salad.* 166.

2) Evenals het lat. *defendere* vereenigt het mnl. bescermen als krijgsterm de beide beteekenissen van *verdedigen* en *afweren*.

a) *Verdedigen*. || Oec beval hi oppenbaer . . . Reynaude van den dorne wit met III[m] ridders coene, ochts daer iet ware te doene, dat sijt souden bescermen wale, *Lorr.* II, 3561.

b) *Afweren*. || Neemt den scilt . . daer mede dat elc man bescermen mach ende bestriden die viande tallen tiden, *Melib.* (*H.*) 1347 *var.* (bl. 687). (*Die steen*) besceermet die gadoet, *a subitanea morte defendit*, *Nat. Bl.* XII, 977.

3) *Afweren*, *beletten*, *verhoeden*. Vgl. BEHOEDEN 6). || Waer die Heilighe kerke heeft noot, moeti bescermen hare scade, *Salad.* 129. Dies moetewi alle verdienen hier, dat ons bescermt moet sijn dat vier (*dat van ons geweerd wordt dat vuur*), ende dat torment ende alle die sere, *L. o. H.* 4842.

BESCERMENEN, zw. ww. bedr. Freq. van *beschermen*, met dezelfde beteekenis. — Vandaar het mhd. znw. *beschirmenunge* (Lexer 1, 208). || O heilich sacrament, al mijn hoope, ghy hebt mi bescerment desen dach, *Sacr.* 794.

BESCERMENESSE, -ISSE, znw. vr. Mnd. *beschermenisse*; mhd. *beschirmenisse*.

1) *Bescherming*, *hoede*. || In sine bescermenesse suldi sijn, *Parth.* 1990. (Hi) nam den joncheer Willam van Hollant in synre bescermenisse, Matth. *Anal.* 3, 148. Bliven inde protectie ende beschermenisse van onsen vors. gheduchten heere, *ZVl. Bijdr.* 1, 324. Nu, helich Cruce, ic gheve mi in die (*l.* dine) bescermenesse nu voordan, *Amand* I, 3661. Bescermenesse ende goet ghewin es hi (*de steen*) den ghenen an die hant, die verre gaet in vreemde lant, *Nat. Bl.* XII, 710. So settic inder helegher kercken bescermenesse al dat ghoed . . ., ende sonderlinghe in de bescermenesse . . tsbisscops van Doernike, *Vad. Mus.* 4, 359. Bi deser beschermenissen (*nl.* Gods), *Exc. Cron.* 13*c*. Daer toe ooc so hebben si (nl. *poorters*) vrihede ende vele beschermenissen (*gen.*, *afh. van* vele), dies si te dorpe missen, *Lsp.* III, 26, 24. Buten beschermenisse der steden, Matth. 128. Ghenomen hebben in hare beschermenesse de goede coopliede, *Invent. v. Brugge* 4, 292.

2) *Verdediging*, zoowel als krijgsterm, als door middel van een tweegevecht. || Gelyck hy . . bevinden zal . . oirbaerlixte voor die bewaernisse ende beschermenisse van tlandt te wesen, Meyl. *Delft.* 28. Tsurplus es besteet in de defensie ende beschermenisse van der stede, *Inform.* 9. Tot defensie ende bescermenisse van den lande, 420. So benic comen nu dus nare hier in harre bescermenessen, *Lanc.* IV, 3870. Ic ben gereet te bescermenessen, sprac Lanceloet, dat si ongetrouhede noit ne dede, no verranesse mede, 3880.

3) In concreeten zin, zoowel van zaken als van personen.

a) Van zaken. *Borstwering*, *verdedigingswerk*. || Welc es die bescermenesse hier of, die dam, die vesten jof die mure, diere of weren die felle ghebure? *Heim.* 1510.

b) Van personen. *Beschermer*, *verdediger*. Vgl. bij BESCHERM. || (Hi) sant dair tot beschermenisse ende tot eenen regenten vander stadt . . eenen prefect, *Exc. Cron.* 218*a*. (Hector) is haer borch, haer casteel, haer bescermenisse al geheel, *Troyen f.* 87*c*.

c) Van plaatsen. *Het gebied eener stad*, ongeveer gelijkstaande met *vriheit* (zie ald.). || Binnen der stat vryheit of binnen der stat bescermenesse, *R. v. Utr.* 1, 9, 19.

BESCERMER. Zie het volg. Art.

BESCERMERSSE, znw. vr. Vrouwelijk van *beschermer*. *Beschermvrouw*, *beschermster*, *patrones*. || Sinte Katrine, die bescermersse des cloesters es ende patronersse, *Lutg.* I, 94.

BESCERMINGE, znw. vr. Gebruikt in de concreete bet. van *verdedigingswerken*. || Dat sy alle die heren verjagen wouden, ende hoer casteel nederwerpen ende hoer bescerminge breken, Matth. *Anal.* 3, 173.

BESCERMSEL, znw. o. *Beschutting*, *bescherming*. || Mynen schilt, mijn beschermsel zide ghy, *Vad. Mus.* 5, 389. — Vgl. SCERMSCILT.

BESCERMTE, znw. vr. Hetzelfde als het meer gewone bescermenesse. *Bescherming*, *hoede*. || (Dat) elc coepman daer moghe comen ende keren mit haren goede in sekeren bescermten ende in goeden payse, Mieris 2, 156*a*. Dat wi dat Bagijnhof . . ghenomen hebben ende nemen in onse seker bescermte, 250*a*. Zo doet hem alsulc recht ende bescermte, als ghi doet uwen anderen poirters, 311*b*. Alle hoir goed . . nemen . . in onse bescermte, 323*b*.

BESCERNEN. Zie BESCERENEN.

BESCIEDEN. Zie BESCIEN.

BESCIEN (BESCEEN, ook in den anorg. vorm BESCIEDEN), zw. (en st.?) ww. onz. Mnd. *beschên*; mhd. *beschëhen*. *Geschieden*, *gebeuren*, *plaats grijpen*. || Nie en seidhy sake noch behiet, sy en es te hare tyt beschiet; ic weet wel dats niet en ghebrac, wat so mijn vader voresprac, *Troyen f.* 29 *b*. Die Paus orlovet niet, dat sijn cronen (*inf.*) daer besciet, Velth. V, 29, 57. — Met den 3den nv. van den pers. *Overkomen*, *wedervaren*. || Wat hem daer weder bescede, dat waer sonder broeke tegen die stad, *Stadsr. v. Zwolle* 66, 57. So wes dat hem bescede van den waker, 67, 61. Wes dat hem daer beschiede, dat is broekeloes teghen die stad, 100, 146. Wat u dan beyegent, dat nemet voer dat alrebeste, dat u bescheen mach, Gerl. Peters 212.

BESCIET. Zie BESCEIT.

BESCIETEN (in den *Lanc.* ook BESCITEN geschreven), st. ww. bedr., onz. en onpers. Mnd. *bescheten*; mhd. *beschiezen*.

BEDR. — 1) *Door schieten beproeven*, *afschieten*. || Den ghenen die der stede boghen bescoten, doe mense leverde meester Arnoude, *Rek. v. Gent* 1, 91.

2) *Er bij inschieten*, *verliezen*. || Der siere (*van Darius*) blevere vele doot, ende Alexander die bescoot inden wijch IX man te voet, ende C ende XX ridders goet, *Sp.* I[a], 19, 39.

3) *Bedekken*, *afschieten*, *afsluiten*, *beschieten*. || Die scoel te bescieten myt plancken daer sy open was, *Rek. d. Buurk.* 61. Die tabernakel was binnen al om bescoten mit hout van cethim, *B. v.* 1357, 46*d*. — Vandaar *beveiligen*, *baten*, *helpen*, steeds met eene ontkenning. Een zelfden overgang van bet. vertoont besluten (zie ald.). Vgl. ook ONPERS. || Onse gepense groet en bescieten ons niet tegen die doet, Velth. II, 35, 30. Dat hem sijn plate niet en quam te stade noch en bescoet, *Grimb.* II, 4612. Dat hem niet bescoet al . . noch stegereep noch gereide, hi en keerde die been opwert beide, *Lorr.* II, 369. So dat hem niene mochte bescieten dat gewere in genen dingen, Velth. II, 52, 72. Onse gepense groet en bescieten ons niet tegen die doet, II, 35, 30.

4) *Overvallen*, *bevangen*. || Dese bruederen worden mit desen wondere soe bescoten, dat sy van vresen ende van wonder in twyvelinghen woerden, *Vaderb.* 229*b*.

ONZ. — 1) *Opschieten*, *gedijen*. Vgl. mhd. || Wi lettel hier bescieten, *OVl. Lied. e. Ged.* 381, 32. Oec gaven hem vulle hande sine vianden altoes te doene, dat noit conste bescieten soene, *Lorr.* I, 1722 (*baten*, *helpen* is hier de ware bet. niet).

2) Door weglating van het bij Bedr. 3) bijgevoegde obj. verkrijgt bescieten de bet. van *helpen*,

bevoordeelen, *baten*. Steeds met eene ontkenning. || Ghene bede soe en bescoet, *Brab. Y.* V, 595. Engene bede noch geen ocsoen en mochte daer besciten niet, *Lanc.* III, 16147. En geen gheweer en conste bescieten jeghen den hertoge entie sine, Heelu 3548. (Dat) dat schelden niene besciet, *Lsp.* III, 9, 77. Archernie (*l.* Acherme)! en besciet geen plardecken; al waenstu heymelijc doen dine dinge, hi (*God*) anesiet al sonderlinge, Velth. I, 34, 70 (het woord *plardecken* is corrupt, maar de beteekenis moet zijn *schuil houden*, *verbergen*; moet er een comp. van *decken* staan?). Doe Pylatus sach, dat niet en bescoot, *dat niets* (of *het niet*) *baatte*, *Hs. v.* 1348, 303 *b.*

ONPERS. Het besciet, *het baat*, *het helpt* (vgl. bedr. 3), steeds met eene ontkenning verbonden, of in een ontkennenden zin gebruikt.

a) Absoluut. || En bescoet niet een vlas, Velth. V, 5, 26. Niet ne besciet, dat hi verdraecht, IV, 5, 39. Ende (*l.* en) bescoet niet wat si ran, 57, 46. Alse Brune sach, dat niet bescoet, 24, 25. Algader dese dinc en bescoet daer niet van enen ase, II, 47, 28. Dat en beschiet niet enen bast, I, 48, 93. Nochtan en bescoot noch niet, II, 50, 27. Dan bescoet min no mere, *Lanc.* III, 23632. En bescoot niet wat hi pogede, *Sp.* IV[a], 43, 16. Sint niet besciet, *Limb.* III, 137. (Dat) het niet en beschoot, wat hi dede, Hild. 43, 83. Dit en bescoet cort noch lanc, *Brab. Y.* V, 4615. Doen si saghen, dat niet en bescoet, *Vad. Mus.* 1, 60, 81. Dat en besciet no min no mere, *Rose* 3181. Nochtan en bescoet algader niet, *Teest.* 3596.

b) Met den 4den nv. van den pers. || Dat hem namaels clein bescoet, Velth. I, 3, 36. Dat hem niet bescoet een haer, II, 35, 12 (zoo ook *Lsp.* I, 23, 38 *var.*; *Yst. Bl.* 2340; *Lanc.* III, 16451, 22238). Gene onscout en mocht haer staen in staden, dat haer yet bescoet, II, 40, 36. Dat hem lettel goet bescoet, II, 46, 46. Anderwerf den spere hi biet, maer en bescoet hem niet, III, 30, 15. Dat en bescoet den grave niet, dat hi hem mach ontsculdigen yet, V, 5, 17. Al had daer yemen willen weren . ., en hadden bescoten niet een haer, 22, 52. Oec en saelt u niet bescieten, *Limb.* II, 1646. Dat hem een twint niet en bescoet, I, 1213. Hem bescoet niet wat mer toe dede, VI, 1680. Maer nu en bescoet mi twint, VIII, 1631. Dan mochte mi bescieten twint, XI, 273. Wat besciet ons dat wi striden ten tween staden? soe en can niet deen den andren gehelpen iet, XII', 504. Hem en beschoot niet nochtan, *Lsp.* III, 4, 202. Dat hem nochtan niet en bescoet, *Wrake* I, 861. Dat en bescoed har doen nyet een twintekijn, *Lutg.* III, 810. Maer en conste hem niet bescieten, *OVl. Ged.* 2, 106, 114. Dan bescoet hem niet ene pere, *Flovent* 553. Soe sire meer na siet, soet haer min besciet, Ruusb. 4, 201. Alse si siet, dat hare niet en besciet, maer altoes pine verloren, 205. Haestelic si ten wapinen liepen, maer en mochte hem niet bescieten, *Vl. Rijmk.* 10084.

AANM. — Meermalen vindt men in plaats van *bescoet*, door het verkeerd lezen der Hss., in de teksten *bestoet*. || Doen hi sach dat niet en *bestoet* (*l.* bescoet)", *Wrake* I, 196. En *bestoet* (*l.* bescoet) hem min noch mere, *Brab. Y.* II, 5220. Al ware een here milde ende coene . ., en *bestoet* (*l.* bescoet) al niet een vinde (*een pion*), op dat hi gherechticheyt niet en kinde, *Teest.* 1052. En bestoet hem niet een spaen, *Segh.* 3634 (*l.* bescoet; *Hs.* besloet, *van* besluten, *dat dezelfde beteekenis heeft als* bescieten; zie BESLUTEN).

BESCIJN, znw. o. Mnd. *beschîn*. Eig. stam van het ww. *bescinen* (zie ald.).

1) *Het schijnen*, *het lichten*. || Mettien sach ic . . des lichts beschijn so overclaer, *OVl. Lied. e. G.* 242, 274. — Ook in de bet. van *licht*. || In een beschijn hebbic beseven een zoete minlic scieten, 280, 1397.

2) *Bewijs*. Vgl. BESCINEN 2), en BESCINIGEN. || Want wy gheen byschiin off bewijs en seen, *Warfsconstit.* 29. Alle (*eigennaam*) sal Sijwert . . daer beschijn van geven, van de guede eweliken to ghebruken, *ald.* 87. Waer op die van Ghenemuden ons hebben angebracht met waerachtigen beschyene ende hebben ons hoere privilegien ghetoent, Racer 6, 200.

BESCIJNSEL, znw. o. *Licht*, *schijnsel*. De plaats, evenwel waarop dit woord voorkomt, is niet volkomen helder. || Den selven scoutiten . . by bescijnsel der voerseide ghemeynten vesticheit ende statuten by hen ghemaect, mesdaen ende overtreden, . . quyteren wy ende quytschelden, *Gew. v. St. Truyen* I, 8.

BESCIJNTE, znw. vr. *Schijnsel*, *licht*. || Dus dolende wordic gheware van verren ene bescynte clare int ende van der prayerie, *OVl. Lied. e. Ged.* 238, 145.

BESCICKEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *beschicken*. Het Mhd. *beschicken* heeft eene andere bet.

BEDR. — *Regelen*. || Hoe ic best mijn volc scare ende bescicke mijn orloge, *Rose* 10012. Hoer erfnamen sy bijeen nam ende bescickede al hoir zaken, als sy bescheydelicste conde, *MLoep* II, 1986. Si sullen elken sijn werc bescicken, *aanwijzen*, *D. B. Num.* 4, 27. — Ook enen iet —, *toedeelen*. Zie bij BESCEIDEN, bedr. 4).

WEDERK. — Hem bescicken, *zich gereed maken*, *aanstalten maken*. || Als hy een groot stic gegaen was, bescicte hem die knecht, dat die coopman wel vernam an sijn gelaet, dat hine wilde moorden, Matth. 200 *noot*.

* BESCICT. *Exc. Cron.* 140*d.*, lees: *bescheit* d. i. *verstand*, *oordeel*. || Also dat gewoonlic is van allen gemeynten dye beruert sijn ende overeenlopen sonder eenich beschict. — Misschien ook moet men *beschiet* lezen, dat graphisch nog dichter bij *bescict* staat, en ook *Rose C* 4516 gelezen wordt voor *besceit* of *besceet* (zie ald. 12).

BESCIMPEN. Zie BESCEMPEN.

BESCINEN, st. ww. bedr. en onz. Mnd. *beschînen* en Mhd. *bescheinen* hebben de trans. bet. van *doen blijken*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1559 en BESCEINEN.

BEDR. — 1) In de tegw. bet. *Beschijnen*. || Up ene nacht . . wart soe bescenen . . met enen salegen lichte, *Franc.* 9845. Themelsce licht bescenge (d. i. *bescheen haar*; vgl. *Christ.* bl. 531) doe, *Lutg.* III, 5. Dat (die) sonne beschinet, *Parth.* 8398. Der beste een, die die sonne ie besceen, *Ren.* 1363. Zoo ook *OVl. Lied. e. Ged.* 65, 9, 1. — Zwak vervoegd, *Segh.* 2156. — Als znw. gebruikt. *Schijnsel*, *licht*. || Uut elcker veinster sach ic risen een claer bescinen naturael, dat docht mi scinen als een stael, *OVl. Lied. e. G.* 250, 517.

2) In jur. zin. Enen —, *als schuldig bewijzen*, *in rechte overtuigen*. Vgl. hd. *schein*, d. i. *bewijs*, en zie het volg. art. || Were yenich man oft vrouwe, de rogghen molt (*molten*, d. i. *mouten*) hadde, ende des beschenen worde, de brake vijf marck ende dat saet, *Stadb. v. Gron.* V, 53. Wort yemant hijr en boven beschenen, de sal breken vijf marck, IX, 27. So wel (*wie*) beschenen ende vertughet wort, 30. By een pene van X marck soe vake he beschenen wort, 44. Mocht men den beschinen ofte bewijsen, *Etsl. v. Dr.* 118. Demen dar warhafftich van beschinen kan, 147. Dat men se daerboven beschynen mochte, dat se des nyet en lieten, Racer 5, 384.

Worde wel (d. i. *wer*, iemand) hier mede beschenen, dat twe hovedinge of . . twe borgen vertugeden, *Pro Excol.* 5[1], 221. — Ook Iet —, *in rechte bewijzen*, *het gerechtelijk bewijs voor iets leveren*; lat. *probare.* || Dat men beschienen mochte myt twe gude mannen of die ghene, den die fuken weren, Racer 6, 83. Die dat mocht beschinen self ander, *ald.* — Slechts in de Saksische provincien; in de Frankische zegt men *bedragen* (z. ald.).

Onz. — In het Limburgsch in bet. gelijk aan het mnl. *scinen*, d. i. ons *blijken*, *duidelijk zijn*. || God hij hueden ende beryet, als hoem decke wale bescheyn, *Serv.* I, 1453. Des der goede Sinte Servaes een sterck houftman was, als decke wale bescheyn, 824. Dat nyemant en richte noch en wrack, alst herde wale bescheyn, II, 1560.

BESCINIGEN (besciningen), zw. ww. bedr. Mhd. *bescénigen*, vermeld bij Grimm, *Wtb.* 1, 1559; hd. *bescheinigen*; vgl. mnd. *beschinen*, dat evenals het mnd. *bescinigen* in het dijkrecht gebruikt werd. *Overtuigend bewijzen* (hd. *durch augenschein bezeugen*). || So vaeck als hem die zwoern dat beschijnijnghen moeghen, sal hie die boete gelden, *Overijs. Dijkr.* II[1], 11. Weert sake dat hie . . ghenen dienst en dede no orber slands, soe moegen hem die zwoernen . ., wanneer sijt hem beschijnijnghen moeghen, afsetten, II[1], 29.

BESCININGE, znw. vr. Van *bescinen* (ald. 2). *Het leveren van het gerechtelijk bewijs.* || Wo men vechtinge na beschinynge berichten sal, *Stadb. v. Gron.* V, 10 *titel.* — Of van *beschinnen*, d. i. *beschenden* (z. ald.)? Het zou dan beteekenen *straatschenderij.* Deze bet. komt meer overeen met de woorden uit het bovengenoemde artikel, waar men leest: „Alle vechtinge ende alle beschinninge salmen holden ende berechten bi der beerclocke." — Zoo komt ook *beschinen* voor *beschinnen* voor, en wel *Stadb. v. Gron.* VIII, 19.

BESCINNEN. Zie bescenden.

BESCINNINGE. Zie bescininge.

BESCITEN, st. ww. bedr. Mnd. *beschiten*; mhd. *beschîzen.* Eig. *concacare*, en verv. bij uitbreiding *bezoedelen*, *bevlekken*, *onteeren.* || Sine heilicheit heeft hi nu besceten, *Truw.* 85. Nonnen minne, beghinen tonghe, morwe eyere, kinder jonghe . . besciten meneghen op eertrike, *Belg. Mus.* 1, 113, 7 (hier loopen de eig. en de fig. bet. dooreen). — Het verl. deelw. besceten wordt als scheldwoord gebruikt, om de grootste verachtelijkheid uit te drukken. *Allerverachtelijkst.* || Quade besceten horstront, hoe sprectstu soe te mi ward? *Lanc.* III, 19744. Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1560, en vooral de aanh. uit de *Lex salica*: „si quis alterum *concacatum* clamaverit."

BESCIWEN. Zie bescuwen.

BESCOET. Zie biscoet.

BESCOLTSCATTEN (bescolscatten), zw. ww. bedr. Van *scoltscat*, d. i. *scultscat*, m. a. w. *de verschuldigde som.* Vgl. Mhd. *schultschaz* (Lexer 2, 815). Met den 4den nv. eener vrouw. *Haar onder het storten van eene bepaalde som plechtig aan iemand verbinden* of *verloven.* Hetzelfde als *besekeren* (zie ald.). || Weert sake dat een (*dat.*) onser borger een jonffrouwe off een vrouwe besekert off bescholscattet worde ter echtscap, *Overijs. R.* I[1], 105. Dat een onser borgher een joncfrowe oft eene vrowe besekert of bi schoelschacker (*l.* bischoelscattet) woerde ter echtscap, *ald.* 8.

BESCOMPEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *beschempen* (zie ald.). || Doe dusdanighe woirde kundichde die heilige man mitten gheest der prophecien, bescomten si en uutten bosen gheeste vol verbolgenheits, *Ned. Proza* 241.

BESCONEN, zw. ww. bedr. Mnd *beschonen*; mhd. *beschœnen.* *Sparen*, *verschoonen.* || Hi seide, dat si (*de avonture*) somwile ter cure den quaden sine quaetheit loont, ende dat soe nieman en bescoont, *Alex.* III, 568.

BESCOOPT, bnw. Van *scope*, *scop*, d. i. *deksel.* Zie vooral Schuermans, *Idiot.* 596, en vgl. Kil. 570: schop, *tegumentum*, *quidquid tegit* (Becan.), en het eng. *shop.* Eig. *van een scop* of *deksel voorzien*; in het alg. *gedekt*, *bewaard*, *beschermd.* Van het *gehoor* wordt *OVl. Lied. en Ged.* 462, 170 gezegd dat het is: || Bescoopt vor alle vremde lette, wel bewaert van alre smette, van allen quade wel behoedt.

BESCOP. Hetzelfde als bisscop, *Christ.* 72; *L. v. J. c.* 21, e. e.

BESCOPPEN, zw. ww. bedr. Van het weinig gebruikte ww. *scoppen*, d. i. *spotten.* Kil.: Fland. *vetus*: j. *schobben*, *spotten.* Vgl. het znw. scop. *Bespotten*, *een loopje nemen met iemand.* || Segt, dat ict hem ontbiede, dat hijs sal hebben sine miede . . ., dat hine bescopte, *Ferg.* 849. Vgl. het Gloss. ald.

BESCOTEN, zw.ww. bedr. Turf, coren enz.—, *de hoeveelheid der lading* (*van het* beschot) *aangeven*, *begrooten.* || Indien eenich cooren vercoft ende te hooch beschoet wordt, sulcx datmen dairomme moet cavelen, *K. en O. v. Delft* 150, 16. Ten waere dat die coopman zyn goet niet al beschoeten en mochte, 151, 20. Omme tgelt dair off te ontfangen van tcooren te beschooten ofte anderssins, 154, 6. Gheen turftonster of draegere en sal hem moeten onderwinden vanden turf te vercoopen ofte te bescoeten, 200, 4 (*Oudste K. v. Delft* 27, 22 (turftelster)).

BESCOUDEN, zw. ww. bedr. en wederk. Van *scouden*, d. i. *broeien met kokend water*, *zengen*, eng. *to scald*; zie ald.

Bedr. — 1) *Met heet water overgieten* (Kil. *calida perfundere*). || So sceppense water in nesegaten ende makent heet seere utermaten . . ende bescouder mede die honde, *Nat. Bl.* II, 3018.

2) Bij uitbr. ook van vuur. *Zengen*, *branden*, *schroeien*, vooral van het helsche vuur. || Dat thelsche vier hem niet bescoude, Praet 1523. Dattu di niet ne laets bescouden in de vlamme van helschen viere, 4393. Dat mi dat (*helsche*) vier niet en bescoude, *Sp.* I[1], 47, 12. Ist dat men desen (*steen*) duwet sere, dat hi smenschen hant bescout, *Nat. Bl.* XII, 936 (lat.: pressus nimium digitos . . *adurit*; vgl. *Alex.* VII, 1057). Over sine smerte die hij adde, daer hij bescaut was inden dienst vander stede, *Rek. v. Gent* 1, 457. Dat men de stede (*de wonde plek*) barnen sal met goude toten bodem van der siecheit ende gheneset niet achter dat beschauwen, Jan Yp. 115. Dan soe bescout die stede met eenen instrumente van gaude, 131. Daerna soe bescut (*l.* bescout) de wortelen met eenen gloeiende isere, 104. Dat dat ansichte niet worde bescont (*l.* bescout), *ald.* Tote dat beschonde (*l.* beschoude) stuc hute vallet, *ald.* Alse die mensche es bescaut van viere ofte van water of andersins, 173. Cauteriseren ende beschauwen den darme, 194. Si bernent met ysere ende bescouwent, *ald.* Die ogen si tranen hem ende siin heet ende bescouden die liere, *Hs.* Yp. 58 *b.* Zoo ook 129 *c*, 137 *d*, 141 *d.*

Wederk. — 1) *Zich branden*, *zengen*, *schroeien.* || Ghi sult u houden vrolic ende verbouden in der minnen gloet. Al souddi u bescouden, ne latet niet vercouden, *OVl. Lied. en G.* 115, 29.

2) Figuurlijk. *Zich branden*, *zich de handen branden*, *de treurige gevolgen van iets ondervinden.* || Hi wilde wesen uter port, alse men dongelt roepen soude, daer hem menich ane bescoude, Velth. IV, 8, 50 (vgl. het volgende hoofdstuk).

BESCOUDER. Zie BESCOUWE.

BESCOUDICH. Zie BESCULDICH.

BESCOUDIGEN. Zie BESCULDIGEN.

BESCOUDINGE (BESCOUWINGE), znw. vr. *Het branden*; concr. in den zin van *brandwond.* || Nu willen wy jou leeren van beschouwinghen ende alse die mensche es bescaut van viere ofte van water of andersins, Jan Yp. 172.

BESCOUT (BESCULT), bnw. Van *scout*, d. i. *schuld* (zie ald.).

1) Van *scout* in den zin van *geldschuld*, lat. *aes alienum. Met schulden bezwaard*, *schulden hebbende*, *armoedig*, *behoeftig.* || Omdat si souden . . . alle die bescout (*egenos*) waren vergadren jeghen die rike, *Rijmb.* 27637 *var.* (het teksths. heeft *besculde*).

2) Van *scout* in den zin van *moreele schuld*, lat. *culpa. Met schuld beladen*, *schuldig*, *misdadig.* || Hi salre in (*in de hypocriten*) vinden selke dinghe, daer hi mede wert bescout, eest dat hi hem daer ane hout, *Nat. Bl.* II, 543.

BESCOUTHEIT (BESCAUTHEIT), znw. vr. Hetzelfde als *bescoudinge*; zie ald., en vgl. mnl. *belemmertheit* met ons *belemmering. Het gebrand zijn*, en in concreeten zin *brandwond.* || Van bescautheit van heten water ofte van viere, Jan. Yp. 178.

BESCOUW (BESCAU), znw. o. Eig. stam van *bescouwen. Het zien*, *het beschouwen.* || Sijn haer was scoon, sijn leden groot, sijn anschijn manlic int bescau, *voor het oog*, *om te zien*, *OVl. Lied. e. G.* 265, 960. — E e n b e s c o u w d o e n, *in oogenschouw nemen.* || Daer so dedic een bescau up den zevensten, *ald.* 310, 2268.

BESCOUWEN (BESCAUWEN), zw. ww. bedr. Mnd. *beschouwen*; mhd. *beschouwen.*

1) *Zien*, *opmerken.* || Soe moeti hen dienen met trouwen, als ghise in doghene selt bescouwen, *Salad.* 206. Also mach men daer bescouwen starker boven manne die vrouwen, *Nat. Bl.*, *aangeh. Natuurk.* bl. 368. Die moeder . . der ontfaermechede, die haer suchten heeft bescouwet entie mesdaet die haer rouwet, *Sp.* I[7], 66, 186.

2) *Voorzien in*, *ergens voor zorgen*, *er op letten.* || Bedi so hiet hi (Abraham) die stede: God salt bescouwen, *Dominus videbit*, *Rijmb.* 2010.

3) *Aanzien*, *bezien.* || Als die ghebure ghevreischten dat, liepen si dat wonder bescouwen, *Rein.* I, 1583. Indien tiden bescaude Jhesus sine jongheren (*Hs.* i n sine jongheren, *latinisme*), ende seide, *Hs. v.* 1348, 82 *b.*

4) *Wederzien*, *terugzien.* || (Hi) maecte den naen vroeder, hoe dat hi vader noch moeder nemmermeer en mach bescouwen, *Segh.* 3281 *var.*

5) *In genade neêrzien op*, *beschermen.* || Dat hij (*God*) ons ghenadelike bedencken wille ende bescouwen, *Serv.* I, 3214. Die mijns behoeven ende mi getrauwen, die comic nu aldus bescauwen, *Sp.* IV[5], 113 (vgl. 112: bescermic). Ic sal bescouwen dese stede, di ende dit volc ooc mede, eist dat ghi doet dat ic u hiet, *Rijmb.* 11765.

6) *Het oog houden op*, *iemands gangen nagaan.* Met den 4den nv. van den pers. || Die twee ouderen. ., diese (*Suzanna*) bescauweden, *Hs. v.* 1348, 86 *c.* Ic sal den Here van Awans bescouwen ende wederstaen, Velth. IV, 59, 18. Dese homans sullen horen eedt dair toe doen, dat sy een ygelic bescouwen sullen ende dat nyemant verdragen, *kwijtschelden*, *Leid. Keurb.* 237, 48.

7) *Nagaan.* Met den 4den nv. der zaak. — Van *dijken*, *weteringen*, enz. *Nagaan*, *of ze in behoorlijken staat worden onderhouden*, *schouwen*, *inspecteeren.* || Die sluysen ende die damme selen wy bescouwen, gelycke dat men andere dycke bescauwet, *Oorkb.* 2, 219 *a.* Voert soe willen wy, dat die geene die dese brugge te vooren dede maecken, voertaen maken ende beschouwen sullen, 232 *b.* Dat onse bailiu . . . desen dijc ende de sluzen . . . bescouwen sal ende berechten, 257 *a.* Dese vore ghenoemde watergange, dat si die bescouwen selen met haers selves rechtere, 390 *b.* Dien (*dijk*) sullen sy selve bescouwen mit haren scoute, 506 *b.* Haere waeteringe sullen si gemeenliken doen beschouwen binnen haeren . . . lande, Mieris 2, 151 *a.* — Ook e n e c o r e b e s c o u w e n, *inspectie houden*, *of de bepalingen eener keur worden nageleefd.* || Ende sal dese koere naeden tijt onderhouwen worden ende bijden scout ende scepenen bescouwet, *K. en O. v. Delft* 67, 2. Ende dit sullen moegen bekoeren ende bescouwen die scout, die vanden gerechte ende oick die boodens ende sheeren dienres, 109, 36. Zoo ook *O. K. v. Delft* I, 35 *passim*; 36.

8) In mystieken zin. *Zich aan overpeinzingen wijden.* Meestal in het deelw. b e s c o u w e n d e gebruikt, b. v. dat b e s c o u w e n d e (ook s c o u w e n d e) l e v e n, *het kloosterleven.* || Dan wil ic . . . hoghe climmen in bescouwender contemplacien, *in afgetrokken beschouwing van het hoogere*, *Rein.* II, 4144.

AANM. — Voor b e s c o u w e n, *Amand* II, 4597: „Als die mensche heeft ontfaen in sonden die doot . . . so wert onmoghelic sijn *bescouwen*," leze men *berouwen*, d. i. *berouw* (zie ald.).

BESCOUWEN. Zie BESCOUDEN.

BESCOUWER (BESCOUDER, evenals omgekeerd het deelw. *bescouden* ook *bescouwen* geschreven wordt; zie BESCELDEN), znw. m. Mhd. *beschouwære*, *beschouwer.* Van b e s c o u w e n 6 en 7). *Opzichter*, *opziener*; het Gr. ἐπίσκοπος. || Jugen ende wethouder makic bescouders, Praet 3329.

BESCOUWINGE (BESCAUWINGE), znw. vr. Mnd. *beschouwinge*; mhd. *beschouwunge.*

1) *Schouwspel.* || Al die scaren die te gader daer waren te deser bescauwinghe ende saghen datter ghesciede, sloughen hare borsten, *Hs. v.* 1348, 119 *d.*

2) *Godsdienstige overpeinzing* (vgl. BESCOUWEN 8). || Si sach oec dicwijl in haere bescouwinghe ende in haer gebede hemelsche vysioen, *Pass. W.* 31 *c.*

BESCREIEN (ook minder juist BESCREIDEN), zw. ww. bedr.; vgl. mnd. *beschrien*; mhd. *beschrîen* (beiden st. en zw.). *Beweenen.* Met den 4den nv. van den pers. || Die derde scaer waren sine vrienden, die hem (*Jezus*) bescreieden, *Hs.* 80 *f* 146*b.* Hem te bescreien mit sijnre gebenedider moeder, 175 *d.* Nyemant en dorst hem bescreyden, die in zijnder passien alsoe zeer hem verblide, *Bern. W.* 3*b.* Die gemeyne kinderkens die bescreyden dat zware juc, dat op Adams kinder gheleyt is, mer Cristus die bescreyet die sunden, die Adams kinder hebben ghedaen, 57*c.* O mine siele, bescreye dinen Here, dinen beholder, Brugm. 2, 376. — Als znw. *Droefheid*, *geween.* || Och wat bescreyens moste daer wesen onder die devote herten nu over Jhesum, . . ende mit Marien, *ald.* 379. — Thans nog met den 4den nv. der zaak, vooral met het znw. *eene fout.*

BESCRIDEN, st. ww. bedr. (*bescreet*, *bescreden*). Mhd. *beschrîten*; in het mnd. schijnt het woord niet voor te komen. Van *scriden* (zie ald.) en verg. BESTRIDEN (2de Art.).

1) *Bestijgen*, *beklimmen*, vooral van lastdieren gebruikt. || So vloech Joab in den tabernakel ende bescreet den horninc van den outaer, *Hs. Lett.* 11635, *f.* 165 *c.* Enen den vroemsten here, die nie, wanic, ors bescreet, *Limb.* IV, 1872. (Hi) bescreet Fyauwen saen, dat grote ors, *Lorr.* II, 678. Tien tiden daden si hem Fyauwe bescriden, 3666. Die stiere can hi wel bescriden ende gaetne op den rugghe riden, *Nat. Bl.* II, 3830 *var.* Zoo ook *Lanc.* II, 37665, 37691, 38837; III, 16549; *Wal.* 8660, 8414, 10133; *Ferg.* 2897; *Ren.* 1012; *Denkm.* 3, 205, 28; *Flandr.* I, 503, 714; *enz.* — Bescreden hebben (een ors), *te paard zitten*, *op een paard rijden.* || (Hi) hadde een wit pert bescreden, *Lanc.* II, 4426. Daer die een af hadde bescreden een roet ors, 46014. Elc hadde enen duvel bescreden, *reed op een d.*, III, 17607 (zoo ook II, 46962; III, 11557, 17178). Dat hi sijn goede ors adde bescreden, *Wal.* 735. Tors es starc ende goet; haddict bescreden gelijc dat gi doet enz., *Lorr.* II, 3653. Alse die den waghene hadde verloren ende bescreden hevet een paert, *Sp.* I[a], 19, 36. (Si) hebben maer een ors bescreden, *zij zitten op één paard*, *Ren.* 282. Zoo ook *Eleg.* 317, 824. Ene ezelinne . . . soe hadde die Here met ween bescreden, *Vad. Mus.* 2, 409, 12. — Bescreden bringen, *komen aanrijden op een lastdier.* Zie bij BRINGEN. || (Polifemus) brachte enen drommeldael bescreden, *Limb.* VIII, 1494.

AANM. — *Schrijden*, lat. *gradi*, is wat de bet. betreft, slechts eene wijziging van *loopen.* Het is dus verklaarbaar, dat het samengestelde *bescriden* den invloed van het gelijkgevormde *beloopen* ondervonden, of althans sommige der beteekenissen van dat ww. heeft. Zoo bet. bescriden

2) *Zich op den hals halen*, *ontvangen*, *ondergaan* (vgl. BELOPEN 2, *b*, *γ*). || Die de doot niet en hadden bescreden, worden dmeestedeel al blent, *Sp.* II[a], 10, 50 (*òf te lezen* hadde? Dan is de doot ondw., en behoort de plaats bij 3).

3) *Aanvallen*, *aantasten* (vgl. BELOPEN 2, *d*). || Wanneer si werden dus bescreden, soe sijn die sinnen ende die reden soe belast, dat si vergeten ander salicheit te weten, Hild. 2, 87 (vgl. vs. 82: si syn belegen van hem drien, die op hem scriden al in een). Die vreese van der doot ende tsceiden van den eerscen goede . . ende dan die ziecte . ., dese drie hebse also zeere bescreden, *N. Doct.* 2321 (*var.* bestreden). — Bescreden metter doot, *tot den dood vervallen*, *eigendom van den dood geworden*, *in het niet verzonken.* || Die tide die wi hebben leden, die es metter doot bescreden ende die en keert nemmermere, ghelijc dat die doot niet en keere, *Sp.* I[a], 54, 11 (Vinc.: quicquid etatis retro est, mors tenet).

AANM. — *Franc.* 10375: „Van den hoofde toten voeten *bescrijt* hi (*Franciscus*) hem (*den zieke*) vele soete," is *bescrijt* corrupt. Men leze *bestrijct.* De in het Gloss. opgegeven bet. van *langs gaan* is noch met *bescriden*, noch met het zinverwante *belopen* te rijmen.

BESCRIEUWEN (BESCRIEWEN), zw. ww. bedr. Van het ongebruikelijke *scriewen*, waarschijnlijk verwant met het mhd. *schrawe* of *schraje* (Ben. 2, 201; Lexer 2, 784), d. i. *sprenkelen*, *sproeien*; vgl. het Vlaamsche bnw. *schrauw*, vuil, smerig (Schuermans 601). *Besproeien*, *besprenkelen*, *bevochtigen.* || Die vunsch coren minghet met niewen, of dat droghe met water bescryewen, soe dijnt het ende waert te mere vele, *N. Doct.* 561 en *var.*

BESCRIVEN, st. ww. bedr. Mnd. *beschriven*; mhd. *beschrîben.*

A. Van *scriven*, in den zin van *schrijven.*

1) *Schrijven*, *beschrijven*, *opschrijven.* || In sijn graf so was bescreven, *Sp.* I[a], 43, 14. Dat hevet mi wonderlichede, twi dut niet heves bescreven, III[a], 42, 24. Dattu heves in Martijns leven vaste beset ende bescreven, dat hi seide enz., III[a], 42, 3. Ic segt, als die mi niet en vermide . .; dit dar ic wel bescriven, *Vierde Mart.* 688. Wat sidi uutghegaen in der woestinen te sien? Dese woorde bescrijft sinte Matheus, *Stemmen* 145. Dat gi mine leringe altemale vaste in u herte bescrijft, *Rose* 12396. Sente Pauwels . ., daer wi af bescreven horen, die teerst een moordadich man was, *Rijmb.* 3347. Sinte Pauwels . . in sijn eerste epistel, die hi bescrivet totten Corinthen, *Gest. R. f.* 24*c.*

2) *Opgeven* (in een boek, een geschrift). || Enten beesten, daer gheen ghetal gheen boec af bescriven sal, *Rijmb.* 4107. Die coninc van Troyen hiet Priamus, sinen name vinden wi bescreven dus, *Parth.* 1.

3) Iet —, *het opschrijven*, *boek houden van*, *op schrift brengen.* Deze bet. is bewaard in ons znw. *boedelbeschrijving.* || Telken dat die mensce misdoet, die duvel bescrivet also saen, als hi die sonde heeft gedaen, *Lucid.* 4328. (*Der stede clerc*) sal .. die brieven, die an hair ghesent worden, . . bescriven, of die antwoirde dair op bescriven, Matth. 74. Alle die broken . . te bescriven, 75. Desghelycx sal hy bescriven die vreden, die ghenomen worden; . . oic is hy sculdich te bescriven, wie die vrede nam, *ald.* Bescriven die poirteren, die malcanderen doen daghen, 137. Die excysenaer die dexcyse vander brouwerie huyert ofte bescryft, *K. en O. v. Delft* 172, 13. Men ginc besegelen ende bescriven die soene, *Lorr.*, *N. fr.* 26, 305. — Ook enen bescriven, *hem opschrijven*, *zijn naam opnemen*, *in een bepaald boek noteeren*, *recenseeren.* || Int bescriven van al den volke van der stede, *Invent. v. Brugge* 6, 475. Dat alle die saud wilden winnen, datse hem souden commen doen bescryven, *aangeh.* Gloss. *ald.* 28 *b.* — Ten Santen bescriven, *onder de Heiligen opschrijven*, *opnemen.* || Dits hoe hi was met Sinten bescreven, ende hoe dat hi was verheven, *Franc.* 7731. — In bijzondere toepassing gebruikt van het „boek des levens" (vgl. *Openb.* 5), waarin, volgens de voorstelling der eerste Christenen de namen waren *opgeschreven* van hen, die tot de eeuwige zaligheid waren bestemd (vgl. *Ev. Gez.* 51, 3). Vervolgens ook in andere gelijksoortige uitdrukkingen. || Dat ick na dit corte leven tot sijnre blijscap werde bescreven, *Segh.* 2665. Helena, die ten rijcke ons liefs Heren is bescreven, 11770. Ons bescriven (*aldus leze men met de uitgevers*) in des conincs ridderscap sonder enden, *Sp.* II[a], 18, 40. Bescreven te sine . . in Gods ons Heren ridders scare, II[a], 19, 50. Ic moet sijn bescreven mettien, die Cristus gevet dleven, II[a], 16, 15. — In des dorpers brief bescreven worden, *met een „dorper" worden gelijk gesteld*, *er voor doorgaan*, *gehouden worden.* || Want woordic logenare gescouden, so waer mijn ere ende mijn leven in des dorpers brief bescreven, *zoo zouden mijne eer en mijn leven met die van een dorper worden gelijkgesteld*, *zou er een vlek op mijne eer en mijn leven geworpen worden*, *Flandr.* I, 781. Zie vooral de Aant., waar verscheidene soortgelijke voorbeelden worden aangehaald, en verg. BRIEF. — In navolging van het Lat. *proscribere* ook gebr. in de bepaalde bet. van *op de lijst* (der vogelvrijverklaarden) *plaatsen*, *vogelvrij verklaren*; zoo ook in het Mhd. || Elinatus sprack: Ghi sijt bescreven

ende u lijf is op een groot ghelt gheset. Appollonius vraechde: Ende wie soude den prince van sijn lant bescriven of op gelt setten te doden? *Gest. R. c.* 153.

4) *Schriftelijk toewijzen.* Met den 4den nv. der zaak en den 3den van den persoon.

a) In de hoedanigheid van machthebber. || Dijn bisscopdoem bescrivic di, *Rijmb.* 19943.

b) *Bij testament vermaken*; vgl. ons *bespreken*, en eng. *bequeath.* || Sijn testament verkeerde hi . . ende bescreef Archelause trike, 21746.

5) *Door een geschreven stuk bewijzen*, of *daarbij verklaren.* — Ook in algemeener zin *verklaren*, *uitmaken*, *erkennen.* || Hi (*de duivel*) salse alle over sijn bescriven, *voor de zijnen verklaren*, Praet 1177. Tgoet wil meyster siin bescreven, *tot heerscher verklaard*, *als zoodanig erkend worden*, *Versch.* 3, 165, 18 (vgl. bl. 170); *Esop.* bl. 12, vs. 18. Wie hem met gheven maect soe bloet, dat beide sijn hande ydel bliven, men mach hem wel vor ghec bescriven, *OVl. Ged.* 3, 108, 218.

6) *Door een geschreven stuk*, *schriftelijk gelasten te verschijnen*; *voor het gerecht dagen*; *dagvaarden.* Kil. *scripto in judicium vocare.* Ook *convoceeren.* || Hoe dat onlanx . . wij mit onsen apenen bezegelden brieven hebben doen beschrijven op eynen zekeren dach onsen . . here Adolff . . om crachten end gebrecken willen, Nijh. 4, 441. Als die luden sijn onbekent ende dicke vechten ende kiven, soe mach die rechter meest bescriven, Hild. 150, 30. Midsgaders den ghedeputeerden . ., die aldaer bescreven waren by onzer gheduchte vrauwe, *Invent. v. Brugge* 6, 103. Daer de drie staten van den lande van Vlaendren vergadert waren up tbesceven (*l.* tbescriven) van onzen gheduchten heere, *Invent. v. Brugge* 6, 32.

7) *Toeschrijven*, *op iemands rekening stellen.* || U doot sal men op my bescryven, want had ic by uwer syde ghewest ten vreselicken stryde, ghy en waert dus niet vermoert, *Troyen* 2321.

8) *Omschrijven*, *beperken*, navolging van het Lat. *circumscribere.* || Soe machse haer tot huweliken state keren oft in suverheden haer selven bescriven *Blisc. v. M.* 1901 (vgl. *Wdb. op* Bredero 495).

9) *Uitschrijven*, *verordenen*, *vaststellen.* || Dat men in den zelven husen hoer jaerghetide bescrive ende die bega vlitelike, *D. Orde* 222 en 274. Melchiades, die bisscop, hiet dat men bescreve haer jaergetide . . op die seste yde van November, *Sp.* II[4], 4, 137. — Ook in den zin van *gelasten*, *schriftelijk bevelen.* || (*Een geschenk*) ghesonden ter brulocht van Michelet Desprez ten bescrivene (*volgens ordonnantie*) van mynen heere van Middelbuerch Pieter Bladelin, *Invent. v. Brugge* 6, 118; vgl. de noot aldaar.

B. — Van *scriven*, in den zin van *schilderen.*

10) *Beschilderen.* || Die kemenade, die met goude was bescreven altemale, *Wal.* 2620. Sine camere (*moet zijn*) scone bescreven, *Sp.* III[4], 36, 120. Dat pinioen aen sinen scacht met joncfrouwen hoefden bescreven, *Segh.* 4910. Een vergier . . met beelden bescreven wale, *Rose* 137 *var.* J. den scildere, van dat hi bewoorpen (*geverfd*) heift met olyevaerwen tcamerkin . . ., ende dat bescreven heeft (*beschilderd*) met scilderien van der wapene van Vlaendren, *Invent. v. Brugge* 5, 314. Van hondert taergen te bescrivene metter stede wapene, *ald. Int.* 132. Van twee beelden te scrivene anden muer . . ende den muer te bescrivene, *ald.* 1, 435. Van den appelen van den beelefroote te bescrivene, 3, 173; zoo ook 488. Van den voors. schilden te bescrivene met der stede wapene, 5, 314. — Een bescreven cleet, *een gekleurd*, *veelkleurig kleed*, *ZVl. Bijdr.* 5, 65.

11) *Afschilderen*, *uitschilderen.* || Doe sach hi bescreven daer, hoe hi ene weduwe berechte, die haren sone in enen gevechte verloren hadde met ongevalle, *Sp.* III[7], 16, 6. Die ymagie van onser vrouwen . ., die bi miracle was bescreven, III[8], 5, 55.

12) Bij uitbreiding. *Afbeelden*, (*in kleuren*) *voorstellen.* || Dat hi Alexanders ghedane wel bescrive ende hi hare dat beelde bringhe, *Sp.* I[4], 43, 8. Ic sende di in een cleet bescreven mine ghedane in mijn leven, I[7], 17, 17. Na Nidecheit so stoet verheven Sericheit ende wel bescreven, *Rose* 302. In dien voet oec van den schilde stoent bescreven . ., hoe Daris dat rike van Meden wan . .; Balthasar sat daer bescreven (Franck: ghescreven), die tien tiden coninc was bleven, *Alex.* II, 1152. — Het verl. deelw. bescreven wordt verbonden met bi. Zie *Tekstcrit.* 89. || Hoerre Goden ende heerscappie ende alle datsi bedreven, daer was die duvel bi bescreven, *MLoep* III, 229; d. i.: „Door al hunne daden werd de duivel, het toppunt van slechtheid uitgedrukt; al hun daden vertoonden het *uitgedrukte beeld* van den duivel". Leren si oec wel ende leden quaet leven, so sijn si bi der clocke bescreven, daer scone lucht uut gaet ende haer selve metten clepel slaet soe sere, dat so breket ontwee . . ; leren si qualic ende qualiken leven, so sijn si biden roeke beschreven, die tfier verdoemt ende verblint, datter geen lucht *en* werd bekint, *Lucid.* 3195. De 2de en de 7de regel beteekenen: „zij worden *door* de klok, den rook *afgebeeld*, *vertoonen* het *beeld* van de klok en den rook, zijn *bij* de *klok*, den rook te *vergelijken*, er aan *gelijk*."

BESCRIVER, znw. m. Mhd. *beschrîber.* Van *bescriven* (zie ald. 1). *Schrijver.* || Berechters ende beschrivers, *judices et scribas*, *Rijmb.* 10981. Die bescriver van desen Croniken, *Clerc* 4.

BESCRIVINGE, znw. vr. Mnd *beschrivinge*; mhd. *beschrîbunge. Nauwkeurige opgave*; vgl. ons znw. *boedelbeschrijving.* || Niet daer hute (*uit de gevangenis*) te commene, tote der wilen, dat hy . . . sine bescrivinghe ende sine brieven up hadde ghegheven, *Cout. v. Brugge* 1, 330. Tote der tyt, dat die bescrivinghe ende die brieven ghegheven waren ende vulcommen, *ald.* Ende hy binder maend . . de vorseide bescrivinghe ende brieven niet up en ghave, *ald.* (vgl. bl. 329: in brieven *bescreven* al tgoet dat den deele toebehoert). — Zie nog een voorbeeld op BELIÏNGE.

BESCROMPEN. Eig. deelw. van het ongebruikelijke st. ww. *bescrimpen* (*beschramp*, *bescrompen*). Van *scrimpen*, d. i. *samentrekken*, *verschrompelen*; eng. *shrimp.* Zie vooral E. Müller 2, 382 vlg. en vgl. mhd. *schrimpfen* (Ben. 2[2], 217). — Als bnw. gebruikt in de bet. van *mismaakt*, *onkenbaar*, *leelijk*; van het gelaat gezegd. || Sijn aensicht scheen beschrompen van tranen, *Pass. S.* 79*c*.

BESCROVEN. Eig. deelw. van *bescruven*, in bet. gelijk aan het meer gewone *verscroven.* Zie VERSCROVEN en VERSCRUVEN. *Achterafgezet*, *teruggedrongen.* || Si twee en mogen niet met vreden heren sijn van eere steden, want elc wille wesen boven: deen ofte bede moet sijn bescroven, *Sp.* I[8], 78, 37.

BESCUDDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschudden*; Mhd. *beschüten.* Van *scudden*, d. i. *schudden*, lat. *vibrare*, *quassare* (blijkens den ohd. vorm *scutas* (Graff 6, 425). De mnl. vormen *bescudden* en *bescutten* hebben even weinig met elkaar te maken als de mhd. *beschüten* en (*be*)*schütze.* Oorspronkelijk

was de bet. van *bescudden*, die van *door lichamelijke aanraking*, *handtastelijk*, *opmerkzaam maken op de aanwezigheid van gevaar*, *iem. wakker schudden*, *hem goed* (*aan alle kanten* = *be*) *schudden*. Vgl. ook ANESCUDDEN.

1) *Beschutten.* — *a*) In het algemeen. *Beschermen*, *in bescherming nemen.* || (*Haar vader*) diese na rechte bescudden sout, *Lorr.* I, 570. Datten bescudde die reyne maget, *Sp.* I⁷, 57, 32 *var.* Die wille bescudden den mensche quaet, hi orlovet sine ondaet, II¹, 87, 188. (Doe) bat si nerenstelike Gode, dat hise bescudde in alle node, II², 46, 67. Die onsculdech es der daet, salmen bescudden met trouwen, *Doct.* II, 1354. Hoe hi Jhesus bescudden mochte, *Rijmb.* 26367. De (*die*) dese (*moordenaars*) bescuddet, dat hi es haer helper, Stoke V, 345. Soe sal onser yeghelic . . den anderen . . helpen bescudden mitter macht, Nijh. 2, 116. Die si bescudden souden ende te rechte houden, dien nemen si thaer, Praet 2029. Als onse Here Maria Magdalena bescuddede (*in bescherming nam*, *verdedigde met woorden*), *Hs.* 80 *f.* 104*d.* Si willen haer dolinghe bescudden met Sinte Pauwels leringe, *Lutg.* I, 711. En daet God, hi ware bleven, diene bescudde met siere cracht, *Limb.* II, 354. Dat die van binnen negheenen man van buten bescudden over portre (*iemands aanspraken op het burgerschap ondersteunen*), of hine hebbe syn porterscep ghecocht wettelike ende hine hebbe jaer ende dach ghewoend binder stede van Brucghe, *Cout. v. Brugge* 1, 382. Die misdaden te corrigiren ende die doghenden (dogheden?) te bescudden, Matth. 60. Hi vermeerde seer tkersten gelove ende beschudde die heylige kercke, *Exc. Cron.* 52*b.* Dat hi der heyliger kercken rechten beschudden wilde, 67*c.* Die wel ende vromelike bescudden die Roomsche kerke beide mit rade ende mit werke, *Lsp.* II, 49, 68. Te bescuddene al kerstinhede, *Amand* II, 2012. — Enen iet bescudden. || Hi bescudde hem dat hare ende sochte hare proffjt, *Vl. Rijmk.* 2908. tScependom is sculdich mit vonnis yghelic syn lyf ende lit te bescudden, Matth. 54. — Ook met eene zaak als ondw. *Nuttig*, *heilzaam zijn.* || Wat meest bescud dit arme diet, *quae sunt* . . *salutaria*, *Rijmb.* 33767.

b) Als rechtsterm. *Beschermen*, *verdedigen.* || Om den mensche te bescuddene voort, sprac ontfarmicheit dese woort, *Mask.* 1133. Ic ben ghereet jeghen den quaden, die al hier steet, te bescuddene den mensche, 377. Wi souden oñs bescudden bat vor den keyser int gedinge, dan wi souden sonderlinge, *Lorr.* V, 80.

c) Als oorlogsterm. *Gewapend verdedigen.*

α) Met den 4den nv. van den pers. *Te hulp komen*, *ontzetten.* || Om te bescuddene sinen oem, *Cass.* 952. Gaudijn . . bescudden (*d. i.* -dene), datti danen ontfoer, *Parth.* 5536. Als die wilde bescudden gerne sGraven dochter van Palerne, *Maleg.* 187. Ic com di bescudden saen, *Ferg.* 190. Die van der stat lieten naer slaen ende bescudden Pennevaren, 4138. Varen wi bescudden den goeden man, 4155. Dat se (*obj.*) hare lief bescudden mach, 4527. Die portren . . vromelike bescudden den ridder coene, *Limb.* II, 1170. Vaerten bescudden tilike, V, 2146. Dat si hem helpen vromelike bescudden die conincginne rike, XII, 327. (Hi) soudene bescudden . . jeghen dien coninc entie sine, *Wal.* 2348. Dat hi ons te deser dinc bescudde, of wi sijn verloren, 7092. Dat hi van sinen ghesellen bescuddet niet en was met zwaerden, *Sp.* IV³, 16, 44. Elc pijnde sere te bescudden sinen here, *Grimb.* II, 2377. Dat ic u jegen die gene al, diet weder-seggen, bescudden sal, *Lanc.* II, 4969. Die jagers waren in groten vare, maer Walewein bescuddese daer nare, III, 11771. Hi sleet daer ene joncfrouwe soe sere, vaertse bescudden, des biddic u! 14814. Omdat ic u bescudden soude nu. Goddanc, ic hebbe bescud u, 14884. En vindi niemanne daer, die u wilt bescudden . ., comt weder te mi, 15876. Dat sine gesellen echt quamen toe ende Keyen bescudden aldaer, 19900. Lancelote, die hier comt met siere rote bescudden die coninginne, IV, 4601. — Ook met eene bep. met van. *Beschermen tegen.* || (Hi) bescudde sinen vader van den Sarracinen, *Lorr.* II, 727. — Ook wederk. gebruikt. || Den genen die om last ende nootsaken wil hemselven te bescudden, brokich worden, Matth. 40. Bescut u selven, of u naect toren, *Rein.* II, 5795. Hi ware gevaen nu ende doet, en haddi hem selve bescud niet, *Lanc.* II, 38492.

β) Met den 4den nv. eener plaats of eener zaak. || *Verdedigen*, *beschermen.* || Die heer Arnoude syn lant wouden helpen bescudden, *Grimb.* II, 792. Het lant helpen . . bescudden jeghens elcken man, 793 *var.* Soe allene met haerre bede bescudde Parijs . ., dat die Hunen met gere saken der stat niet en consten genaken, *Sp.* III⁴, 46, 15. U holpe gerne die grave vaeliant bescudden .. goet ende .. lant, *Lorr.* II, 1067. Omdat de mensche sal sijn lijf bescudden over al, *Doct.* II, 3299. Naturlec recht gheorloeft overal dat men dat lijf bescudden sal, 3171. Men sal . ., vechten om te bescuddene dat lijf, *Melib.* 3218. Als die man bescudt sijn leven, 3223. Als een her sculdich is sijn open huus te verwerne, te bescudden ende ontsetten, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 460. Een graefscap te bescudden mitten zwaerde ende . . een gestichte te bescudden mitten cruce, *Clerc* 4. — Ook met eene bep. met van. *Beschermen tegen.* || (Hi) bescudde Bordeeus die stede mettien stocke van brande fel, *Sp.* II¹, 38, 56. — Met eene zaak (een burcht of ander verdedigingswerk) als ondw. || Om dat (*de burcht*) . . . bescudden soude dat lant, *Lorr.* I, 2127. — Ook wederk. gebruikt in den zin van *zich verdedigen*, *zich verontschuldigen.* || Waert dat yemant van ons hieroff siin trouwe verbrake, . . daermede en moghen hem die ander niet bescudden, sy en sullen doen alse voorscreven is, *R. v. Utr.* 2, 8. — De onb. wijs als znw. gebruikt in de uitdr. In enes bescudden sijn, *toeschieten om iemand te verdedigen* (vgl. bij IN). || (Si) souden hebben min her Waleweine wech gevord met harre macht . ., maer die vanden here binnen desen hebben in sijn bescudden gewesen, *Lanc.* IV, 6494.

2) *Beveiligen*, *bergen.* — *a*) Met den 4den nv. van den pers. en eene bep. met van. *Redden*, *bevrijden*, *verlossen.* Vooral van den dood gebruikt. || Om hem te bescuddene vander doot, *C. en El.* 978. Omdat hi vader ende moeder sijn bescudden woude van der doot, *Segh.* 11786. Gi sult vander doet bescudt wesen, bedi, haddi gedoet desen, niemen mochtu bescudden vander doet, *Lanc.* II, 5997. Sijn pert lach op hem tier stont. Si bescuddene vanden perde, ende hievene vander erde, 6058. Dat gise van dode nu ter tide bescudt, 12637. (Die) ene berinne . . bescudde van der doot, *Sp.* III⁵, 45, 25. Dat hem die mensche telker stat bescudden sal vander doet, *Melib.* 3227. — *b*) Met den 4den nv. der zaak *In veiligheid brengen.* || Die in den velde syn, dat si nit weder en kiren omme cleder te beschuddene, *L. v. J. c.* 196. Hine ga niet af om iet te beschuddene dat in syn hus es, 199.

3) *Bewaren*, *behouden*, zoowel voor een ander

als voor zich zelven. || Soe wie dat des geens goet bescudt ofte onderheeft, die geruumt es, *Brab. Y.*, Dl. 1, bl. 778. Dat hi des geens goet onderhadde ofte bescudde, die geruumt ware, *ald.* Elc poortre mach bescudden ziin poorterscip met driewaerf viertich daghen te houdene woenst . . . binder stede, *Cout. v. Brugge* 1, 299.

4) *Lossen* (*van verpande goederen*). || Dat wi die vorgenoemde veerscip ende tyenden alle jare . . . op sente Walburghe dach . . loessen ende bescudden moeghen van den vorsz. heren Jacop ende sinen erfgenamen, Nijh. 2, 47. Alle jare op sente Peters dach . . . soe moeghewi se (*de tollen*) loessen ende bescudden omme die vier ende twijntich hondert aude schilde vorscr., 50. Dese voergen. tolle . . weder loesen ende beschudden, 140. Beschudden sijn gepeynde goedt met gelt off met recht, *Landr. v. Vel.* 28.

4) In beteekenis aan het Mnl. *bescutten* gelijk (zie ald.). *Schutten*, *weren*, *beletten*, *verhoeden*. || Es hi soe vrome, dat hi om sinen broder come, ende bescudde hier, oft hi mach, den menegen swaren, groten slach, dien hi ontfaet al hier ter stede, *Lanc.* III, 11973. Hy wille syne doot bescudden, dat sy niet en ghesciet, *Troyen* 10388. Daer omme nam hy syns goem omme te bescudden synen droem, *om de vervulling er van te beletten*, 10403. Dat hy bescudden sal, dat niet opghenomen en werde by den ghemeenen rechte yet te ghescien, dat der steden recht teghen draghet, Matth. 62. Die wysheden . . ., dair men grote laste mede bescut, voirhoet, enz. 64. Enich man . . . de onscout aenghenomen heeft te done voer gherechte, de mach de onscout bescudden, eer hi se doet, mit dien ghelde daer hi om beclaghet was, *R. v. Utr.* 1, 15, 5. — Sijn scade bescudden, *maken*, *dat men geene schade ondervindt*; *de ondervonden schade* (*door vergoeding te eischen*) *herstellen*, *keeren*. || Die rechter heeft by den boden over al langes der steden doen condigen, dat ygelic syn scade bescudt, Matth. 162.

BESCUDDENESSE, -ISSE, znw. vr. en o. Mhd. *beschutnisse*. *Bescherming*, *verdediging*. || Ter bewaernesse, bescuddenesse ende bescermenesse van onsen persoone, landen . . ende ondersaten, *Cout. v. Brugge* 2, 74. Ende hy daer of bescuddenisse der heyliger kercken begeerde, Mieris 2, 302*a* (V. d. Wall 155). Van eenen rechten bescuddenesse myns lants van Huesde, dat men heyt ten lantweeringhe, Meyl., *Delft.* 132. — In ongunstigen zin gebruikt. *Het zich verschuilen achter*, *het listig te baat nemen van*. || Argelist . ., quade behendicheit . ., behulpenisse off beschuddenisse geestliken off werltliken rechten, Nijh. 4, 45. — Zie ook BESCUTNISSE.

BESCUDDER, znw. m. *Beschermer*, *verdediger*. || Bescudder vanden heyligen gelove, *Exc. Cron.* 305*b*. Die van binnen . . coren minen here Waleweine tenen bescuddere alle ghemeine, *Wal.* 10448.

BESCUDDINGE, znw. vr. Mnd. *beschuddinge*; Mhd. *beschütunge*.

1) Van *bescudden*, in de bet. 1). *Bescherming*, *steun*. || Veden . ., dair inne wij ons in bescuddinge ende beschermnisse onser stede . . gemengt hadden, V. d. Wall 550. Oft ons den stryt te swaer viel, dat wi dan moghen hebben een vaste bescuddinghe, *Troyen Vb.* 18*b*. Off yemant . . der beschuddongen gesonne, *maatregelen van tegenweer*, *bescherming begeerde*, Nijh. 4, 210.

2) *Schutting*, *heining*, *verdedigingswerken*. || Alle die bescuddinge der dochter van Juda hevet hi neder in die airde geworpen, *Hs. Ps.* 193*a*. Hi heeft al hoir tunen nedergeworpen, hi heeft al hair bescuddinge gesceifelt, *ald.* 194*r*.

3) Van *bescudden*, in de bet. 4). *Lossing van te pand gezette goederen*, *inlossing*. || Wanneer wi . . . die loessinghe ende bescuddinghe ghedaen hebben . ., soe soelen die vorscreven tyenden . . weder aen ons . . . comen, Nijh. 2, 47. Heen (*d. i.* hent) de veerthien dagen der beschudding om gekomen zijn, *Landr. v. Vel.* 29.

BESCULDEN, zw. ww. bedr. Mhd. *beschulden*.

1) *Beschuldigen*, *aanklagen*. || Ghi beschult mi hier al thant, dat ic u niet ghelijc en draghe, Hild. 183, 49. Wilt my voor die lude beschulden, *MLoep* II, 3357. Van eenygher . . mysdaet . . bescult, *Gew. v. St. Truyen* § 47. Wie in liden is onverduld, ende daerin sinen God bescult, dien is gheen lof te gheven, *D. War.* 7, 382, 38.

2) *Zich schuldig maken*, *begaan*, *bedrijven*. || Dat hi desen jongen grave ymmer meer lasts ende onleden andoen woude, die nye onduecht tegen hem bescult en hadde, *Clerc* 145.

BESCULDICH (BESCOUDICH), -ECH, bnw. Mnd. *beschuldich*. Voor de vorming vergelijke men *bebloedich*, *besondich* e. a. Meermalen ook vindt men den minder zuiveren vorm BESCULDICHT, ontstaan door verwarring met het deelw. van *besculdigen* (vgl. de beide vormen *besondich* en *besondicht*). De verbogen vorm besculdichden (d. i. *den schuldige*) stelt dezen vorm buiten allen twijfel. *Schuldig*. || Die hem besculdich kent, ontsiet, *Rein.* I, 53. Want ic kende mi beschuldich, *O Vl. Lied. e. Ged.* 313, 2350. Weet dat hem daer menich bekende besculdich, *Amand* I, 2922. Die ghene, die in den voirscreven claghen besculdicht vonden werden, *Belg. Mus.* 10, 112. Al waren zy lieden besculdich, *Cout. v. Brugge* 2, 159. Dat ic den besculdechden proeve, *ut reus prodatur* (de vertaler las bij vergissing *probatur*), *Sp.* II[a], 15, 58. Sijt verduldech, hoe groetelec ghi sijt besculdech, *Vad. Mus.* 1, 57, 247. Die canoniken die des dootslaghes besculdich waren, *Bienb.* 18*b*. Entes ic bin bescoudich (*Hs.* scoudich; *varr.* bescouden), dat en gheviel mi nemmermere, *Segh.* 5494. — Met den 2den nv. of het voorz. van. *Schuldig aan*. || Men soudse besculdicht houden van den quaden opsette, *Brab. Y.* VII, 12027. Van desen boosen opsette quaet sijn besculdicht vonden . . een groot deel riker liede, 12671. Besculdicht worden vonden der dinghen de here van Haverets enz., 15764. Die zi besculdicht vonden . . van der onrechter informacien, 17348. Hi hem besculdecht kinde doe van al dattie cnape seide daer, *Lanc.* III, 4722. Men sal al clare weten . . dat gi hier af besculdecht sijt, IV, 8517. Dat hi besculdich wesen mach van deser begripenesse (*vergrijp*), *Amand* I, 5442. Want hi besculdicht kende hem dies hi daer hoorde, II, 5590. Men mochter in verstaen dat ghijs besculdecht waert mede, *Doct.* II, 1343 *var.* — Hem besculdich geven, *zich schuldig bekennen*, *verklaren*; *schuld bekennen*. || Ic gheve my besculdich, man. Eens hebbic bedreven, *Belg. Mus.* 6, 57. So wie dat hem besculdich gheeft van dat hi mesdaen heeft, es ghenaden dan wel weert, *Melib.* 3432 *var.* Besculdicht van sonden hi hem geeft, *Sp.* II[a], 13, 45.

BESCULDICHT. Zie BESCULDICH.

BESCULDIGEN (BESCOUDIGEN, ook minder juist BESCULTIGEN), zw. ww. bedr. Mhd. *beschuldigen*.

1) In de tegenwoordige beteekenis. *Beschuldigen*. || Waer een man ghewont . ., daer sal die rechter ende die ghesworen toecomen, die wonde . . besien, ende by haren rade dat te bescoudighen, alst moghelyc is, Mieris 2, 90*a* (*Oorkb.* 2, 375*a* lezen wij op deze plaats *bescultigen*). — Enen besculdigen

jegen, *iemand verdacht maken bij.* || Die doe iet waende hebben mesdaen ende besculdecht was jeghen den ammirale, *Flor.* 3427. (Si) besculdichden den grave van Charloys also tegen sijnen vader.., dat hi hem sien noch horen en woude, *Exc. Cron.* 196*b*.

2) Iet —. *Een onroerend goed met schulden bezwaren, geld opnemen op eene onroerende bezitting*, hetzelfde als het meer gewone *becommeren* (zie ald.). || So wie so huus hevet staende up ander mans (h)erve, dat huus ne mach hi niet besculdeghen no becommeren, *Cout. v. Gent* 478. Zonder dat (*huis en erf*) in eenigher manieren te vercoepene, te beschuldighene ofte te becommerene, Diericx, *Mém.* 2, 541.

BESCULDINGE; ook minder juist BESCULTINGE, znw. vr.

1) *Beschuldiging, verwijt.* || Sonder angel der besculdinghe teghen de clercken als onvolcomen byen, *Bienb.* 41*b*.

2) *Misdrijf, misdaad.* || Van allen brueken, misdaden ende bescultingen, V. d. Wall 400. Dat wij alle hoir poorteren quijtgescouden . . hebben alle brueken, misdaden ende bescultingen, 401. Zoo ook 375.

BESCULEN, st. ww. bedr. Vgl. Mnd. *beschulinge*. *Wegbergen, verstoppen, doen verschuilen*, in het pass. *zich verschuilen.* || Datte soe (*de kat*) bi nachte in donkeren holen vint muse, die hare sijn bescolen, *die zich voor haar hebben verborgen*, *Nat. Bl.* II, 2849 *var.* (*varr.* bestolen, verstolen).

* BESCULNESSE. Heelu 4822. Verkeerde lezing voor *bescutnesse*; zie ald.

BESCULT. Zie BESCOUT.

BESCULTIGEN, BESCULTINGE. Zie BESCULDIGEN, BESCULDINGE.

BESCUMET, bnw. Van *scume*, d. i. *schuim* (zie ald.). *Beschuimd, met schuim bedekt.* Met spuwe bescumet. || Die mont . . was met spuwe al omme bescumet, *Sp.* I⁷, 64, 16 (eig. pleonasmus).

BESCUT (BESCUD, BESCUDT), znw. o., stam van *bescudden*, en niet van *bescutten*, blijkens de verschillende schrijfwijzen en den verbogen vorm *bescudde*. Mnd. *beschut*; mhd. *beschut*.

1) *Beschutting, bescherming, verdediging.* Van BESCUDDEN 1). || Ten bescudde van zinen palen ende verwaernessen van zinen lande van Vlaenderen, *ZVl. Bijdr.* 4, 65. Te desen bescudde . . wart gequetset menech man, *Merl.* 11164 (vgl. '60 en '68). Den onderseten ende coipluden te hulpen ende te beschudde kommen, Nijh. 3, 209. (Wi) hebben hem . . ende sijn ondersaten . . in onse genade, schirm ende beschudde genomen, 4, 73. Ic wille, dat in u drie si (*aan u zij toevertrouwd*) al mijn bescudt, *Lanc.* II, 10269. Of hem iemen volgede naer, dat (*l.* dien?) hi bescud doen mochte, *Maleg.* 550. (Hi) vloe in de kerke om te hebbene bescut van sinen live, *Cron. v. Vlaend.* 2, 163. (Maria), die een bescut vor toren es, *Blisc. v. M.* 2037. Dat hy (*de brief*) alleen gemaect was tot enen bescudde, *O. R. v. Dordr.* 2, 122, 159.

2) In concreeten zin. *Bezetting, versterking.* || Vaerdelike blaset den horen om meer bescuds van daer binnen, *Wal.* 6348. Wine hebben bescut van binnen, 6802. Also tbescudt van binnen comen was, worden gescoffiert die van buten das, ende en mochten jegen hen niet gestaen, *Lanc.* II, 10497.

3) *Exceptie, uitvlucht, voorbehoud.* Van BESCUDDEN 6). || Elc ysnuwe betalen zonder eenich bescud, *sans quelque recours*, *Cout. v. Brugge* 1, 586.

BESCUTNESSE, -ISSE, znw. vr., andere vorm voor het meer gewone *bescuddenisse* (zie ald.). *Verdediging, versterking, steun.* || Broec, straten ende grave, ende al daer quam besculnesse (*l.* bescutnesse) ave, dat was hem al onweert, sonder platen, helme ende sweert, Heelu 4821. — De bet. *blaam* onder aan de bladz. opgegeven, komt met den zin niet overeen; bovendien zou de vorm dan *besculdenesse* moeten zijn.

BESCUTTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beschutten*. Hetzelfde als *bescudden* 5); zie ald. *Schutten, verhoeden, afweren, den voortgang stuiten.* || Die sculde betalen ende die vercopinge bescutten, *Leid. Keurb.* 199, 25; zoo ook *O. K. v. Delft* 1, 22. Daerby veel periculen beschut sullen mogen werdden, *Inform.* 264. Als hi sach . . die grote . . misdaet, . . om dat te bescutten, soe heeft hi subtilijcken uutghescrappet daer ghescreven stont: ghi selt dat kijnt . . doden, *Gest. Rom. c.* 20. — Ook met den 4den nv. der zaak en den 3den van den pers. of der zaak. *Iemand iets afsnijden, onderscheppen*, lat. *intercipere.* || Want die berch bescuttet hare tlicht, die daer tusschen staet, *Lsp.* I, 9, 72.

BESCUTTENISSE, znw. vr. *verweermiddel, middel om vrij te komen van eene op te leggen straf.* || Die en soude ghiene bescuttenisse hebben van dien bueten, omdat die brueke ende die zake upten kerchove wair ghesciet, *O. W. v. Amst.* 39, 25.

BESCUTTINGE, znw. *Wering, demping.* || Tot bescuttinge van brande, Wiel *Instr.* 138, 430. — Ook in den zin van *het afsnijden van den toevoer van water* (?). || *Van slooten te ruymen.* Soo wie beclaget wort om beschutten, die sal hem moeten (?) binnen seven dagen, ende en moet hij niet binnen 7 dagen, soo sal die schoute gaen opten sloet met den schepenen ende den sloot schouwen, *O. K. v. Enkh.* 22, 106.

BESCUWEN (BESCIWEN), zw. ww. bedr. Van *scuwen* (zie ald.).

1) *Schuwen, zich verre houden van, een afschuw hebben van.* || Sniten af ochte stecse ut, dats beschiwe sine gheselschap, *L. v. J. c.* 133, *Aant.*

2) *Ontgaan, vermijden, ontkomen.* || Die wijf... neemt, om eenlijchede te bescuwene daer mede, *Sp.* I⁸, 3, 21. So mach hi liden ongescaet dordie werelt ongepaet, oft bescuwen oft beweren, al dat hem mach comen te deren, I⁸, 41, 11. Men mach bi neghenen wette bescuwen alrehande lette, I⁸, 73, 13. Hem volgde na die doot ende tongheval, dat gheen man die levet bescuwen can, *Rijmb.* 33046. Om te bescuwene al wee, sal men drincken den duutschen traen (d. i. *den wijn*), *Denkm.* 3, 223, 26.

3) *Beletten, voorkomen, verhoeden, tegengaan.* ||

a) Met den 4den nv. der zaak. || Blentheit maect den menegen vri, want vele armoeden bescuwet hi er bi, *Sp.* II¹, 87, 141. (Hi) dede den outsten, om dit bescuwen, tlant van Henegouwen behuwen, IV³, 62, 69. Maer hy wille syne doot bescuwen, dat sy niet en ghesciet, *Troyen* 10388 *var.* Om te bescuwene de zware plaghe van roeve, van branden, ende doetslaghen, *Vl. Rijmk.* 4931. Haestelic soe wart ghesant van den paeus een legaet . ., om te bescuwene tgrote quaet van den tween coningen, 5157. Om te bescuwene orloghen ende scade van haren kindren, 5796. Om te bescuwene meere scade van orloghen ende twiste, 5823.

b) Met den 4den nv. van den pers. *Beletten, tegenhouden.* || Dese dinghen segghende, mochte hi nauwe die scare bescuwen, dat si hem niet en offerden, *Hs.* 75, *Hand.* 14, 18.

BESDOM, znw. o. andere vorm voor *bisdom.* || Uten besdom van Ludeke, *Lutg.* I, 843.

BESE, znw. vr. *bes*, *bezie*, mv. *besen*. Vgl. BERE, 5de Art.). Nog heden in het W.-Vlaamsch (De Bo 1, 124). || Hy smaect een froyt van zuren besen, Hild. 116, 54. — Zie ook BESIE.

BESEBUC, verbastering van het hebr. *Beelzebul*, en gebruikt als naam voor een van de geesten der hel. || Hets Besebucs cnape of sijn ghesellé, *Wal.* 8243.

BESEELEN (BEZEELEN), zw. ww. bedr. (?). || Voirt en moet niemandt brieven doen schrijven dan den stedeclerck, die scepenen bezeelen, *O. K. v. Delft* II, 27, 9. — De woorden zijn niet duidelijk en misschien niet juist overgeleverd; *bezeelen* zou kunnen zijn òf een andere vorm voor *becedelen* (z. ald.), òf eene verkeerde schrijfwijze voor *bezegelen*.

BESEENDEN, zw. ww. bedr. Van *seent* d. i. *synodus* (zie ald.). *Door eene kerkelijke vergadering beboeten*. || Dat hi se uutroept, verwaten of bezeend, *excommuniées ou soumises aux peines synodales*, ghelike haren andren prochianen, *Cout. v. Gent* 606.

BESEERT, bnw. Van het znw. seer (zie ald.). Hetzelfde als *besericht* (zie ald.). *Bedroefd*, *ontsteld*, *beangst*. || Doe hi stont alsoe bezeert, verduldelijc an tcruce al naect, Hild. 236, 58. Des wort hi beseert int leste, Stoke V, 1110. Die stat bliift wel verwaert met goeden lieden, tes ghi keert, en siits een twint niet beseert, *Limb.* VII, 1568. So es hem mede die boetscap comen, dat die coninc es afgekeert. Doe werd die grave seer beseert, Velth. VI, 20, 20.

BESEFFELIJC, bnw.

1) Van *beseffen* (zie ald. 3). *Voelbaar*, *merkbaar*. || Siedi dat (*het gezwel*) es bruun ende zwart ende niet beseffelic van (*door*) den siecken, Jan Yp. 132.

2) Van *beseffen* (zie ald. 4). *Begrijpelijk*, *verstaanbaar*. || Dus eist beseffelic, alsoet wel gheseit es, *Wap. Rog.* 322.

3) *Gevoelig*. || Waret (*lid*) beseffentliken, het soude dogen grote pine, *Lanfr.* 17*v*. Van *beseffen* (zie ald. 4). *Begrijpelijk*, *verstaanbaar*. || Dus eist beseffelic, alsoet wel gheseit es, *Wap. Rog.* 322.

BESEFFELIJCHEIT, znw. vr. Mhd. *besebelicheit*. 1) Van *beseffelijc*, in den act. zin van *verstandig*, welke bet. o. a. uit het tegenovergestelde *onbeseffelijc* is af te leiden (zie ald.). *Verstand*, *inzicht*. || Die ziele die den wille en heeft, daer beseffelicheit an cleeft, so moet al ghedoghen die wrake, die quaet doen gheeft, *Wap. Rog.* 404.

2) Van *beseffelijc*, in den zin van *gevoelig*. *Gevoeligheid*, *het ontvangen van indrukken*, *indruk*.

a) Van het lichaam. || Bider beseffelicheden der natueren van den musen, die ligghen in de handen, Jan Yp. 67. Se (*de tanden*) hebben beseffelicheden, die welke dat niet hebben andere beenen, 109. Van den welken hem (*den tanden*) toecomt die beseffelichede, 116. Dat mochte seer quetsen die beseffelicheden vanden senuwen, 120.

b) Van het gemoed. || Menich heilich mensche . . die . . bi den hoorne, dats te verstane, sonderlinghe beseffelicheit nam ane, *een buitengewonen indruk ontving*, *Amand* II, 3551.

BESEFFEN (BECEFFEN), onr. ww. bedr., onz. en wederk. (praet. *besief*, *besoef*, *besef* en *besaf*; mv. *besieven* of *beseven*, deelw. *beseven*; vgl. *heffen*, (*hoef* en *hief*), en ONTSEFFEN (*ontsoef*)). Mhd. *beseben*. Van het ongebr. seffen; Kil. vetus, *comprehendere*, *simul capere*; mhd. *sebe*, *suop*, *suoben*, *gesaben* (Ben. 2, 233*a*); lat. *sapere*; gr. ἅπτειν. Ohd. slechts *antseffan*, *antsebban* (Graff 6, 168); osa. *afsebbian* (*Heliand*, bl. 290*b*). Vgl. Halb. *Aant.* 230 en Grimm, *Gramm.* 2², 8. Zie ook BESEVEN.

BEDR. — 1) *Met den smaak waarnemen*, *smaken*, *proeven*. Lat. *sapere*. Deze bet. is in het mnl. reeds zeldzaam; men vindt haar *Belg. Mus.* 9, 151, 69: „Daer heeft liefs mont den mont beseven" even als wij spreken van het „*proeven* van den liefdekus" (of moet men het als *aanraken* opvatten? vgl. Gr. ἅπτειν); en *Pelgrim* 63*d*: „Welcke smaecke, als hi beseven heeft dat lecker morseel, dan heeft hi so groot riveel, . . . al waert dat dandere niet en besieven."

2) Figuurlijk. *Smaken*, *ondervinden*, *ervaren*. || Helich vader sonder ghelike bekent met Gode van hemelryke . ., dat so hebben wy hier beseven, *Amand* II, 3063. Dat heeft die menighe wel beseven, Hild. 184, 117. O Troylus, vrient, ick hebbe beseven een nyeu ghepeys, *Troyen Vb.* 30*d*. — Meestal evenwel òf van aangename òf van onaangename gewaarwordingen.

a) Van aangename ondervindingen. *Smaken*, *genieten*. || Dyne goetheit hebic wel beceven, *V Maagd.* 484. Waert dat ic dat (nl. *minne*) bezieve, *OVl. Lied. e. Ged.* 512, 563. Haddi in minnen het (*l.* hiet, iet) beseven, 262, 867. So haddestu liever tghewin van ghelde beseven, *Wap. Rog.* 863. Hijs meer verdoemt, die hem verheft, alse hi die ghiften Gods beseft, *Sp.* III⁴, 55, 53.

b) Van onaangename gewaarwordingen. *Ondervinden*, *smaken*, *gevoelen*. || Dat hi cume in al sijn leven eenege siecheit heeft beseven, *Sp.* I², 28, 53. En geen rouwe en mach daer sijn beseven, II⁴, 5, 72. Nochtan dat haer negheen vor die doot wee en besief, III⁷, 5, 52. (Hij die) anders niet en hevet beseven dan gevancnesse ende kaerkerleven, 37, 27. Alsi siecheit beseffen sware, *Nat. Bl.* II, 1080. Niene besief (*var.* besoef) hi demsterhede (*in zijn gezicht*), *Rijmb.* 6442. Hylarion eer iet lanc besief daer al selken stanc, dat hijs niet en conde verdragen, II⁸, 18, 59. Besefstu dan den vulen stanc niet? *ald.* 65. Dat vleysch beseft gheene quale, *Wap. Rog.* 368. Beseft tverlies onvrame, 806. Maer wiltu doen sine (*sduvels*) bede, du suls beseffen den onvrede, 1773. Van der smerte, die hi besief, *OVl. Lied. e. Ged.* 359, 1305. Zeericheit . ., die ghi (*Maria*) bezieft, als ghine al naect ant cruce zaecht hanghen, 452, 52. Die coninc groten rouwe besief, Velth. IV, 40, 43. Ende hevet (*de basilisk*) die roeke (*de reuk van rute*) iet beseven, et cost hem te hant sijn leven, *Nat. Bl.* X, 597. Naer dien dat ic door di besief de bittre doot, als martelare, Praet 4548. Si . . moesten beseffen bede, dat in harre beider lichamen die ysere vanden glavien quamen, *Lanc.* IV, 6460. Die vierde pine, die ghi daer naer ontfinct, vrouwe, ende besievet, *Segh.* 8456. Het en besief alsulck abuselijck meskief noyt herte, *Troyen Vb.* 35*d*. Ter hoochster glorien . ., daer gheen contrarie noch verlangen nymmermeer en wert beseven, Hild. 160, 296. — Ook beseven hebben heeft de onder 2) opgegeven beteekenis; eig. *gesmaakt*, *met de tong waargenomen hebben*, en vandaar *proeven*, *ondervinden*. || Es gracie metten quaden beneven, weder heeft hise niet beseven, *Wap. Rog.* 891. Dies heeft hi over (*voor*) dit verganghelike leven een gheduerich (d. i. *eeuwig*) in blyscepen beseven, *Amand* II, 6038.

3) *Gevoelen*, *voelen*. — *a*) Door aanraking. || Alsi nieman bi hem besief, wert hi sere tongemake, *Lanc.* II, 5436. Als hi was gelegen ende sine

besief, si waende dat hadde geweest haer lief, 7913.

b) Door werkingen, waarvan de uitwerking zich in iemand doet gevoelen. *De uitwerking in zich bemerken.*

α) Met betrekking tot het lichaam. || Alse Bohort den slach hadde beseven, *Lanc.* II, 22016. Dat hi clene quetsinge daer besaf oft negene, III, 3575. Soe besef hi ene wintswede, die quam gereet ende sloech hem int ansichte so heet, oft vier ware, 9880. Stec dine hant in dwater dat siet, (Jupiter) en doet (d. i. *doe het*) di beseffen niet, *Sp.* II[4], 7, 101. Die heilege lieden heeft hi werpen doen daer in (d. i. *in de kokende olie*), dies si en besieven meer no min, II[4], 53, 58. Dies niet en twint besief dat dier, II[4], 18, 68. Zo bezief ic een scote tot in mir herten gront, *OVl. Lied. e. Ged.* 464, 247. Wat hi mach met tanden slaen, en laet hi altoes niet ontgaen, eer hi beseft den tant al dure, *Nat. Bl.* II, 823. Alst sine dracht hevet beseven binnen in sinen buke leven, IV, 565. Wie so steken beseft, X, 687. Als hi hem daer besief vanden (*voelde strijken*) metten helegen dorboorden handen, voer daer hene al de stanc, *Franc.* 8269. (Si) dwouch hare ogen in dat, die te voren donker waren; te hant besief soe verclaren, 10178. Nacht ende dach hebbic beseven dijn hande op mi, dat ic moet beven van anxte, *Boetpx.* 32, 13. Als hy die wonde heeft beseven, *Grimb.* II, 5166. Porus versaechde hem een deel, alse hi dien slach besief, *Alex.* IX, 646. Die coninc sprac met staden tierst dat hine tasten besief (*hem voelde aanraken*): vlie enwech, onrein dief! sine slaghe doet hi hem beseffen, *Wal.* 9906. — Ook met den 2den nv. of een afh. zin. || Mettien besief ic dat mi wee de wonde dede die ic droech, *OVl. Lied. e. Ged.* 308, 2218. Hi besiefs, dattene vele hande uter cameren drogen, *Lanc.* III, 9891. Tirsten dat Mordret besef das, dat hi alsoe gewont was, IV, 11989.

β) Met betrekking tot den geest. || Ic sal hem dranc drinken geven, als hine heeft beseven in sine herssene, hi sal dan doen minen wille al, *Lanc.* II, 15125. Dat bloet liep ut sinen wonden, ende die dode jonge . . ontfingen alle gadere dleven, alsi dat bloet hadden beseven, III, 6533. Dat ic besief . . mijn herte metten wederlichte ontsteken vierlijc als een brant, *OVl. Lied. e. Ged.* 320, 171. Die int herte der minnen strael van Floretten hadde beseven, *Segh.* 7678. Suete ontfaen, die den brant van Venuse heft beseven, *Rose C* 3521. Beseftet vrese, . . et (*stekelvarken*) wint hem te gadre als een bal, *Nat. Bl.* II, 1774. Die erde beseffet (nl. *de macht Gods* of *Gode*), *Lucid.* 445. Snee, haghel ende wint beseffen al der maechden kint, *gevoelen den machtigen invloed van God*, 453. Die dode beseffen mede Gode, 455. Die hille beseffet oec eenparlike die macht Gods, 457. Oec alle vreeselike dieren beseffen Gode na haren manieren, 461. — Ook met een afh. zin. *Inzien.* || Als ic aensach die bloume zoet, bezief ic, dat mir herten bloet beroert wart, *OVl. Lied. e. Ged.* 404, 40. Selve heefti wel beseven (*gevoeld* of ook *ingezien*; vgl. 4), dat hi te spegele es gegeven ende texemplen andren lieden, *Franc.* 1261. In mi hebbic beseven, dat huwe woerden stichten, *Wap. Rog.* 1317. — Als wederk. gebruikt, met betrekking tot lichaam en geest beiden. || Ay mi, ic beseffe mi zwaer, *gravem me sentio*, *Sp.* II[4], 36, 10. Nye zident bezief ic mi ghezont, *OVl. Lied. e. Ged.* 464, 249. Die hem een deel siec heeft beseven, *Lanc.* IV, 1143. Gi hebt so verre genesen mi, dat ic mi beseffe alsoe gesont, als ic oit dede teneger stont, 2169. Dat gi in engenen maniren, dat orloge en begint antiren, gine beseft u van desen van algader te boven wesen, 5303. So men (*den nederige*) te meerre eren heft, so hi hem onwaerder beseft, *Franc.* 3021. — De onb. wijs als znw. gebruikt in de bet. *gevoel*, *indruk.* || (Si) exponeerde se (*de woorden*) hem so vray, dat hi begonste eenen ommedray ende een beseffen te ghecrighene, *Amand* I, 4292.

4) *Begrijpen*, *inzien*, *vatten*, *bemerken*; lat. *capere.* || Als hi besief, dat hi hadde mesdaen, *Vl. Rijmkr.* 2901. Gierbeert hevet dit beseven ende merkte waer sine scade lach, *Sp.* IV[1], 29, 22. Nu hevet beseven die bisscop ende claer vereescht, dat hem seide de heilege geest, dat si martielie hadden ontfaen, II[1], 17, 52. Dat si beseven wel ebben . ., dat Fransoys was mettem daer, *Franc.* 8908. Dies hi bezief, dat hi van dan cortelike zoude moeten varen, *OVl. Lied. e. Ged.* 460, 115. Doe si beseven ende sagen, dat se God van diere plagen gehouden hadde te siere glorien, *Lucid.* 652. — Vroetscap beseffen, *verstand*, *begrip hebben.* || Die noeyt vroetscap twint en besief, mach weten, dat dat niet en betaemt, *Sp.* II[7], 20, 56. — Dikwijls ook in de uitdr. beseven hebben, d. i. eig. *gevat*, *in de hersenen opgenomen hebben*, en vervolgens

a) *Begrijpen*, *doorzien*, *kennen.* || Ghine hebt niet dat spul beseven der aventure, *Maleg.* 25. Als ic die waerheit hebbe beseven, *als ik het goed inzie*, die leiden souden tgemein gediet, sy sien wenich ofte niet, Hild. 6, 16.

b) *Weten.* || Oec heb ic die waerheit beseven, datse duerbair cleder draghen, Hild. 210, 264. Daer zi noyt af . . profijt ghecreech van eenen boetoene, dat zijt weet oft heeft beseven, *Overzee* 121. Sine en hebben savons niet beseven wiet hem lonen sal oft gheven, dat si smorghens selen eten, *Vad. Mus.* 1, 85, 105. — Vgl. bekent hebben, bij BEKENNEN, bedr. 1*b*). Met *bekennen* heeft *beseffen* meer dan één punt van overeenkomst.

5) *Bemerken*, *iets wat buiten ons plaats grijpt*, *opmerken*, *gewaar worden.* || Dies rieden die sonen bede heymelike omme tsfaders leven, dat heeft Herodes beseven (*quod praesentiens*), *Rijmb.* 20932. Bruun swam, dair hi besief den meesten stroom, *Rein.* I, 851 *var.* Alse ghi dan hebt beseven, dat si u meer prisen willen geven dan ghi wert sijt, *Melib.* 1763 *var.* Als hi die sonne beseft, die danne hebben so starke oghen, dat si die sonne connen ghedoghen, *Nat. Bl.* III, 104. An die duve men beseft, dat si hare somwile verheft, om hare plumen te makene scone, 1097. Alse hi een nat swerc siet heffen, hi wille dat alle dandre beseffen, 1849. Van danen over XL milen machmen beseffen . . haren stroom al in die zee, *Alex.* VII, 1433. Met dien heeft hi beseven sinen broeder ende ghesien, *Belg. Mus.* 10, 81, 163. Ooc besieven si daer binnen licht, *Franc.* 1630. (*De tasch*) daer si dat goet in bezeffen, 3599. Ic heb an mine liede beseven, dat si gerne souden striden, Velth. II, 10, 36. Daer men in besief bate oft winninge, VI, 3, 28. Als Bave dit hadde beseven, beide hi toot sermoen was ghehend, *Amand* I, 5524. Als die keyseren dit hebben beseven . ., wilden si in de were sijn, *Sp.* II[1], 47, 4. Die wachters hebbent beseven, II[4], 47, 63. Dat wi doch hebben beseven, dat hi al noch heeft sijn leven, III[6], 32, 71. Alse die bisscop dit heeft beseven, IV[3], 50, 64. (Si) en hads twint beseven, dat si te sceerne was gedreven, *Lanc.* II, 7943. Alse hi sine bene

hief uten watre, hi besief, dat si geswollen waren, 18769. Dit wert ghewaer die koene deghen ende heeft den knijf beseven, *Segh.* 3177. De zonne, die zuudwart was, wert int oosten weder beseven, *Taf. Lev. Jez.* I, 7. Als dit beseven, die ghene diere buten waren, so waest hem leet, *Vl. Rijmk.* 9144. Hi sloech af in slaghen twee mine arme, des heb ic grief; si waren af, eer ict besief, *Segh.* 1002. Alse onse Here met sinen ropen (*l.* roten) in den Hemel hem verheft . ., alse dit die mane beseft enz., Velth. VIII, 27, 12. — In het pass. beseven worden, *blijken.* || Si es de sorchfuldichste . ., soet es besceven, *Blis. v. M.* 1872. Datter bi soude sijn beseven, dat overhorichede dede beven den inghel Lucifeere, *Wap. Rog.* 1627. — Het verl. deelw. beseven wordt met sijn verbonden tot éène uitdr. beseven sijn, in bet. gelijk aan bekent sijn (zie ald.), d. i. *het zijn, in verband met den waarnemer gedacht*, m. a. w. *zijn* in het alg. || Wy brynghen hem een suver maecht, die een conincghinne ooc es beseven, *Taf. op 3 K.* 46. Gheen meerder vruecht ter weerelt en is beseven, dan daer man ende wyf in payse leven, *Spreuken* 75. Dat ic yet moet hebben ghescreven . ., daer doghet in mach zijn beseven, *Wap. Rog.* 1391. Wye dat vrolijc waer beseven, ende onreyn waer sijn werc, sijn woert, Hild. 78, 93. Waer is Harsilles, die lichste man, beseven? *Vad. Mus.* 4, 122. De sulke werdt scepene . ., daer lettel wijsheit in es beseven, *OVl. Ged.* 2, 67, 174 (vgl. Huyd. op Stoke I, 122). — Zoo vindt men op éène plaats beseven hebben, in den zin van *hebben, bezitten*, maar dit voorbeeld verdient geen navolging. Waarschijnlijk heeft ook het rijm er invloed op gehad. || Al heeft hi (*een mensch*) heilecheit beseven, hets beter der werelt oncont leven, ende voer Gode sijn bekent, *Sp.* III[a], 55, 93 (de verklaring van Halb, *Aant.* 230: *in zich ontdekt*, is onjuist).

6) Evenals *zien* de bet. van *trachten, beproeven* aanneemt, zoo ook *beseffen.* || Nu gaet vort ombe beseffen, oft gi die tombe op mocht heffen, *Lanc.* II, 25226.

7) Gelijk *vernemen* eerst *waarnemen met den geest* beteekent, en vervolgens ook van het *waarnemen met het gehoor* wordt gebruikt (vgl. *vernuft* en hd. *vernunft*), zoo heeft ook *beseffen* de bet. van *vernemen, hooren.* || Alsi syn word dus hebben beseven, Velth. V, 20, 48. Doe die gone dat beseven, *audita factione*, *Rijmb.* 34554. Als dit Nero heeft beseven, vlo hi uter port, *Sp.* II[1], 85, 104. Als sij die mare hebben beseven, *Vl. Rijmk.* 8610. Alse Hyrtacus dit hevet bezeven, so es hi an Matheuse comen, *Versl. en Ber.* 3, 68. Bi der bybele eist wel beseven, *uit den bijbel verneemt men, in den bijbel leest men*, *Wap. Rog.* 1251; vgl. 1260. — Deze bet. heeft *beseffen* ook in de weinig beteekenende uitdr. heb ic beseven. || Dese hope langhe te leven, ist vierde punt, heb ic beseven, dat ons den zoeten smaec beneemt, Hild. 212, 103. Dus op ende neder proefden si hem, hebbic beseven, Velth. IV, 61, 64. Een goet herte en mach niet uutgeven, daer quaetheit in si beseven, *Sp.* II[a], 74, 173.

8) Even als bekennen (bedr. 2), zoo heeft ook *beseffen* de bet. van *kennis hebben aan*, en verv. in bijzondere toepassing van den omgang tusschen man en vrouw. *Vleeschelijke gemeenschap hebben.* || Diene drouch es maget bleven, sijn vader heeft geen wijf beseven (*feminam nescit*), *Sp.* III[a], 12, 43.

AANM. — *Playerw.* 18 wordt beseffen gebruikt in de bet. van *doen beseffen*, d. i. *mededeelen, doen kennen.* || Ic en mach u myn verdriet niet beseffen. — Of moet men lezen doen beseffen?

ONZ. — 1) *Gevoel hebben.* || Wert dat (*de huid*) besieve gheliic eenre zenuwen, *Lanfr.* 19r.

2) *Denkvermogen, verstand, begrip hebben.* || Dat si noch sien, no hooren noch beseffen, *Amand* II, 3549. Fierheit die haer verheft in al dat levet ende beseft, *Nat. Bl.* IV, 669 *var.* — Ook de uitdr. beseven hebben, heeft den zin van *besef hebben.* || Dingen die sijn sonder leven gelijc als of si adden beseven, dienden hem, *Franc.* 6583. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Besef, begrip, oordeel des onderscheids.* || Sint dat hy eerst beseffen ende kennesse hadde, *Belg. Mus.* 1, 89. Al dat God maecte, hevet kennisse? Jaet . .; al hevet beseffen in Onsen Here, *Lucid.* 438. Dat hi daelt die hem hogher wil verheffen, dan redene gheift in sijn beseffen, *OVl. Lied. e. Ged.* 306, 2164.

WEDERK. — 1) *Zich gevoelen*, van het lichaam; hem qualike beseffen, *zich ziek, naar voelen; zeer ziek zijn, er slecht aan toe zijn.* || Een van Centurioens cnapen bezief hem qualike ende soude hebben ghestorven, *Hs. v.* 1348, 195*a* (*Luc.* 7, 2).

2) Hem beseffen, *besef, begrip, verstand hebben* (vgl. HEM BEDENKEN). || Ooc so kennic u avijs een deel, so ic mi can beseffen, *indien ik het goed inzie*, dat ghi niement sout verheffen, hi en ware *enz.*, *OVl. Lied. e. Ged.* 286, 1557. Waneer dat zi hem wel beseffen, *als zij goed bij hun verstand zijn*, so willen zi hem met mi verheffen, Praet 3274.

BESEFFENINGE, znw. vr. Van het freq. *beseffenen*, waarvan evenwel geen voorbeeld is aan te wijzen. *Gewaarwording.* || Waer omme hets (*de hersenen*) een ledt principael, daar alle de beseffeninghe hute sprinct, Jan Yp. 39. Hute de hersinen spruten alle die beseffeninghen van den mensch, 69.

BESEFFENTHEIT, znw. vr. Van het deelw. *beseffent*, d. i. *gevoelend* (vgl. BESEFFEN 3). *Gevoeligheid.* || Onderwilen eist (*de polyp*) van bruunder verwen ende lettel beseffentheden ende seer hart, Jan Yp. 104.

BESEGELEN (BESIGELEN, in dial.) zw. ww. bedr. Mnd. *besegelen*; mhd. *besigelen.* Van *segel.*

1) *Zegelen, het zegel op iets drukken.* || Waert dat men onreinleecheden met hare (*den smaragd*) beseghede (*l.* beseghelde) . ., si splete ende brake te hans ontwee, *Vad. Mus.* 1, 395, 25.

2) *Eene akte met een zegel voorzien, ten einde die bewijskrachtig te maken.* Dikwijls in de uitdr. besegelen ende bescriven, d. i. *met een zegel bekrachtigen of doen bekrachtigen.* Vgl. de uitdr. segele ende brief. || Men ginc besegelen ende bescriven die soene, *Lorr.*, *N. fr.* 26, 303. Want den Coninc goet dat dochte, dede hijt beseghelen ende bescriven, Stoke III, 1458 (de var. *beseghen* is onjuist; vgl. boven *Vad. Mus.* 1, 395, 26 en *MLoep.* II, 576 *var.* Ten onrechte ontkent Huyd. daar het bestaan van *besegen* of *beseggen*). Nochtan wert hoir leven nye beseghelt noch bescreven, alsoe die menighe dat glosieren, *hun leven werd nooit op zegel geschreven, geautoriseerd*, *MLoep* II, 577. Voirt en sullen die scepenen gheen comenscap besegelen, dair enich hant tusschen gaet ende daer zij den scepenen in lieghen, *O. K. v. Delft* I, 5. — Zoo ook wel te lezen voor bezeelen, *ald.* II, 27, 9. — Ook met den 3den nv. van den pers. en den 4den nv. der zaak. Enen iet besegelen, *iemand iets toekennen bij gezegelde akte.* || Alsulken

verbonden . ., als ons onse lieden van onser . . stad besegelt hebben, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 583. Daer voer besegelden hem . . Wencelijn ende vrou Johanna . . . een seker jaergulde, *Brab. Y.* VI, 7586. (*Margareta*) droech hem (*Willem V*) op . . . dese twee lande met ripen rade ende bezeghelde (*nl.* hem) die stade, *Wrake* III, 2238. — Het verl. deelw. besegelt wordt gebruikt als bnw.

a) In den zin van *op zegel*, in de uitdr. besegelt hebben. || Op sulke alde rechten . . als sij van onsen voirvaderen . . ende van ons besegelt hebben, Nijh. 3, 298.

b) *Afgesloten*, *aan het gemeene gebruik onttrokken.* || Der besloten boegart ende der besigelt borne, *Limb. Serm.* 225 *d.*

c) Figuurlijk. *Vast*, *bestendig.* || Ach, hoe edel was die lieft! Hoe vast bezeghelt ende bebrieft was sy! *MLoep* II, 575.

BESEGELTE, znw. vr. en onz. *Bevestiging onder zegel*, *bezegeling*, *waarmerking door zegeling.* Ook in concreeten zin gebruikt. *Dat wat met een zegel voorzien is*; *gezegelde akte*, *overeenkomst.* Alleen in de zuidelijke gewesten in gebruik. || Beloeft bi sekerheden ende beseghelten te houdene ende te vulcommen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 416. De copie van zulken beseghelte ende verbinde, 427. Naer der ordinancien ende bezeghelte, dat ghi onderlinghe te gader hebt, 515. Alsulken verbonden ende besegelte als ons onse lieden van onser . . stad besegelt hebben, 583. De betalinghe van . . achterstellen, daerin dat de stede met beseghelten verbonden is, *ZVl. Bijdr.* 4, 9. Dat die van der Sluus den lande vanden Vrijen hare beseghelten overghegheven zullen hebben, 67. De remissie ende besegelte van den privilegien, *Cron. v. Vlaend.* 2, 53. Mids den bezeghelte van diversen personen, *Invent. v. Brugge* 4, 66.

BESEGELTHEIT, -(H)EDE znw. vr.; mv. *bezegelthede.* Hetzelfde als het meer gebruikelijke *besegelte* (zie ald.). Zoowel in abstracten als in concreeten zin in gebruik, in dezelfde beteekenissen als *besegelte* (z. ald). || So wat letteren . . of beseghelttheiden die hier of zijn, *Invent. v. Brugge* 2, 470 (vgl. Despars 2, 2.). (Dat) die eenige van hem gegheven (*hebben*) huere bezeghelteden int particuliere, Nijh. 5, 179. Dat dekin of vinders of bezetters eeneghe personen bezegheltede gaven of ghescriften, *Cout. v. Brugge* 1, 372. Ontkennen hoerluyder hantgescrifte ofte besegeltheit, *K. en O. v. Delft* 30, 4. — Ook in den zin van *het bezegeld zijn*, Dierícx, *Mém.* 2, 275. — De abstracte bet. *bevestiging onder zegel*, vindt men nog bij Hooft; zie *Uitl. Wdb.* I, 154.

BESEGELINGE, znw. vr. *Verzegeling.* || Metten zeghele van Sente Jans hoefde gheordonneert ter bezeghelinghe van den maerctlakenen, Diericx, *Mém.* 2, 174.

BESEGELTOCHT (BESEGELTUCHT), znw. m. Hetzelfde als *bezegeltheit* en *bezegelte* (zie ald.). *Gezegelde overeenkomst.* || Dat Jooris van Hertsberghe . . . sculdich ware te vernoughene de voorseide voochden naer tinhouden sijns voorseits bezegheltuchts, *la lettre qu'il avait scellée*, *Cout. v. Brugge* 2, 213.

BESECH. Zie BESICH.

BESECHEIT. Zie BESICHEIT.

BESEGEN (klemtoon op BE). Zie BESIGEN.

BESEGEN. Zie BESEGGEN.

BESEGGEN (BESEGEN, BISEGEN), zw. ww. bedr. (praet. *besegede*, *beseggede*, *besegde* of *beseide*; deelw. *beseget*, *beseecht* of *beseit*). Mnd. *beseggen*; mhd. *besagen.*

1) *Iets van of over iemand zeggen*, bepaaldelijk in ongunstigen zin, *iem. iets te laste leggen*, *hem beschuldigen.* Met de voorz. van of met. || Hoe Ulyxes wert beseghet van den moert ende gheleghet op hem oec van Thelamon, *Troyen* 231. So verre gaet dat niet en blivet, die paeus Paschalis en wart beseget van derre dinc ende up hem geleget, *Sp.* IV[1], 35, 52. (Hi) was van erisien beseit te Rome ende in hoeden geleit, *Franc.* 9299. In hadde hier nembermere u met so hoger dinc beseit, in hadde wel die waerheit geweten, *Lanc.* III, 22897. Worde enich vreemt man . . van enich van den poenten voirs. beseeght . . ende hi metter waerheit onsculdich daer af vonden worde, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 618. Waert dat yement van den poerteren beseit worde met doetslaghe, van roeve, van dieften of van enighen anderen swaren beroften, Mieris 2, 56*a* (vgl. 149*a*, waar men *bezeghet* leest in plaats van *beseit*). Ist dat men hem hier of besecht ende nyet bewysen mach, Schwartz. 1, 587 *b.* Si worden ghesteent, si worden beseit, si worden becoort, *Hs. v.* 1348, 253*b* (hier schijnt *beseggen* absol. te staan in de bet. *belasteren*, doch de lat. tekst heeft een geheel ander woord, nl. *secti sunt*, d. i. *zijn verwond*, *Hebr.* 11, 37).

2) Van *seggen*, in den zin van *scheidsrechterlijke uitspraak* (zie ald.). *Door een* zeggen *beslissen.* || Hoet dan die gheswoeren scheitslude scheiden ende beseghden . , ., dat sal ellic hauden ende voldoen sonder arghelist, Nijh. 3, 36. — Ook met den 3den nv. van den pers. en den acc. der zaak. *Iemand door eene scheidsrechterlijke uitspraak iets opleggen.* || Woude die ghene, daer men op claeghde, der saken aan den gheswornen niet bliven; of bleve hi wael der saken aen hem ende richte (d. i. *herstelde*) doch niet des si hem beseeghden, Nijh. 2, 114 (vgl. 3, 33). So wes hem die geswoeren richtsluden beseggheden of bezegheden . ., dat sal hi houden in allen vormen ende vorwarden, 3, 36; vgl. scheiden ende beseghden, *ald.* — In het pass. gebruikt. *Door eene scheidsrechterlijke uitspraak in het ongelijk gesteld worden.* || Wilker . . van ons beyden biseghet wert, die sal bi siinen eyde dat richten . . sonder wederseggen, Nijh. 1, 245. So wat die ghesworen segghen binnen der vorgen. tijt . ., dat sal die ghene van ons . . . die beseecht wurde, hauden ende daer af voldoen in allen manieren . ., alse hi des van den ghesworen beseecht wurde, Nijh. 2, 120. So wes wi . . in der maten voir geclairt van den voirscr. punten . . beseegt selen werden, dat onser yegelic den anderen dat volcomelic houden ende voldoen sal, 3, 219.

Met den 3den nv. van den pers. en den 4den der zaak. *Iemand iets toewijzen*, *toezeggen*, *beloven* (vgl. Lexer 1, 200 en Graff 6, 102: bisagen, *addicere*). Hetzelfde als het meer gebruikelijke *beheten* (zie ald.). || Desen beseide God te ghevene dat lant, dat hi in haren levene Abraham, Ysaac ende Jacob mede belovet hadde, *Sp.* I[1], 8, 43.

4) Het verl. deelw. beseit of beseget wordt in het Mnl. gebruikt in denzelfden zin als het meer gewone bevaen (zie ald.). Reeds in het ohd. komen de twee deelw. *bisaget* en *bivangan* vereenigd voor (Graff 6, 103). Zoo ook *beseit* en *bevaen* in volkomen denzelfden zin, *L. o. H.* 1697: „Dat daer ne was niemen, hi en ware doch met sonden beseit ende bevaen.” Bij Graff wordt de vereenigde uitdr. vertaald door *irretitus*, d. i. *verstrikt*, hetgeen den zin van de plaats uit *L. o. H.* zeer juist weergeeft, en ook volkomen past Stoke V, 1107 *var.*: „Her Jan voer, ende voerde mede van sinen

vreenden . ., die hi betrouwede alre beste; dus bleef hi beseit int leste." — In den goeden zin van bevaen, nl. *voorzien van*, *begaafd met*, vinden wij beseget, *Sp.* III², 45, 43: „Die met crancker spisen daer ghelevet hadde LXXX jaer, ende van sulker doget (d. i. *kracht*) beseget, up wien hi die hant leghet . ., dat hine van alre ziecheit quyt, lat. (*summam gratiam consecutus*)." De verklaring van De Jager, *Freq.* 2, 855, als zou beseget hetzelfde zijn als *besegenet*, d. i. *gezegend*, is onjuist, daar *benedictio* nooit *sege* is, maar wel *segen*.

Aanm. — *Beseggen* kan niet de bet. hebben van *weigeren*, *ontzeggen*, die met de gewone opvatting in lijnrechten strijd is. Brugm. 2, 255: „Die mensche mach hem wel beanxten, dat hem God sinen (*l.* sine) barmherticheit *besegghen* of weygheren sal," leze men daarom *verseggen*. *Be* en *ver* worden meermalen in de Hss. verward of voor elkander gelezen.

BESEIKEN (beseken), zw. ww. bedr. Mnd. *beseichen*; mhd. *beseichen*. Van het nog heden in de platte volkstaal gebruikelijke *zeiken*. *Bepissen*, *bewateren*. || (Dat hi) mine kindre so (hevet) mesvoert, dat hise besekede, daer si laghen datter twee noint meer ne saghen, *Rein.* I, 74. Nat beseyket, II, 6535 *var.* — Ook als wederk. gebruikt. || Die ghene die hem beseiken op dbedde, *M. en Vr. Heim.* 1971.

BESEINDEN. Zie besenden.

BESEINEN, zw. ww. bedr., andere vorm voor *besegenen*. Vgl. *rein* voor *regen*, *bereinen* voor *beregenen*, enz. Mnd. *besegenen*. Van *sein*, in den zin van *het teeken des kruises* (zie ald.). Het *teeken des kruises maken over iemand of iets*.

a) Met den 4den nv. van den pers. *Zegen over iemand afsmeeken*, vooral bij eene plechtige wijding, *wijden*. || Alle baden si ende wouden, dat si doepsel ontfaen souden, ende hi beseinedse ende belas, also alst costume was, *Sp.* III⁴, 42, 63. Vgl. belesen en benediën, en Halb. *Aant.* 94.

b) Met den 4den nv. der zaak. *Eer aan iets bewijzen*, *het vereeren*. || Dat vule, dat in haer ore stac, beseinden si indier gebare, alse oft sacrament dat ware, IV², 70, 62.

BESEKEREN, zw. ww. bedr. Mhd. *besichern*. Van *sekeren* (zie ald.). *Iemand of iets zeker maken*, *verzekeren*.

1) Iet —, *beveiligen*. || Een goede sluyse . . alsoe sterck ende vast, dat ons ende onsen raeden dunct datter onsen lande wel mede beseeckert is, Meyl. *Delft.* 65.

2) Enen iet —, *Iemand iets verzekeren*, *hem zekerheid geven van*, *hem plechtig beloven*. || Dit besekerdense hem aldaer ende vele stucken overwaer, die si onlange selen houden, Velth. IV, 63, 27. — Ook met een acc. c. inf., in navolging van het Latijn. || (*Wij*) besekeren, ons ende onse erffnamen . . ummermeer te saeme te blyvene ende een man te wesen, *Oorkb.* 2, 219*b*. Dit hebbewi gelovet end besekert bi kurstenliker trouwe, *Oorkb. v. Geld.* 1038 *quater*.

3) Met den 4den nv. van eene vrouw. *Verloven aan*, *onder eene plechtige verklaring met iemand verbinden*. || Dat een (*dat.*) onser borgher een joncfrowe off eene vrowe besekert oft bi schoel scacker (*l.* bischoelscattet) woerde ter echtscap, *Overijs. R.* I¹, 8. Weert sake, dat een onser borger een jonffrouwe off een vrouwe besekert off beschol-scattet worde ter echtscap, *ald.* 105. Vgl. sekeren, versekeren en *Taalb.* 2, 18.

BESELEWEN. Zie besaluwen.

BESELSCAP, znw. o. Eig. *gezelschap*: ook gebruikt in de bepaalde bet. van *huwelijk*. || Dat vrou Jacoba onbehoorlic gescheyden was van hertoge Jans beselscape, *Exc. Cron.* 171 *c.* Vgl. het mnd. ww. *sik beselschoppen* en het mnl. hem versellen, d. i. *trouwen*.

BESEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *bezigen*. *Gebruiken*, *aanwenden*. || Van een kercsperre, die hy op den toern beesde, *Rek. d. Buurk.* 201.

BESENDEN (beseinden), st. en zw. ww. bedr. *besande* en *besende*, *besant* en *besonden*); Mhd. *besenden*.

1) Enen iet —, *aan iemand door een bode laten weten*. || Dat ghy al denghenen . . van onsen weghen beseynt, versoeckt ende beveelt, dat si . . sonder vertreck . . die grechte . . doen volcomelicke ruymen, *Gesch. v. Antw.* 1, 480.

2) Enen —, *om iemand zenden*, *hem ontbieden*. || Die heeren hy doen besande, die gherne tot hem quamen, doen si die reden vernamen, *Serv.* II, 1094. Soe hat hi . . sinen heere, sinen brueder besonden ende die vreemde heeren, *Brab. Y.* VII, 12452.

3) Enen —, *iemand zenden*, *afvaardigen*. || Oec machmen besenden die comenduer van Ermenien ende van Pulle, *D. Orde* 275. Die coninc . . sende hem V galeyen mit veel groter scepen, daer hi hem mede besende siin ammirael, *Clerc* 158.

BESENGEN (besingen), zw. ww. bedr. en onz. (deelw. *besing*(*e*)*t* en *besinct*); mhd. *besengen*.

Bedr. — *Zengen*, *verzengen*, *verschroeien*, *zwartbranden*. || Het (*dier*) warp tfier ut so groet, dat hire hem met besingede . . den scilt enten halsberch bede, *Lanc.* III, 3869. Datter een haer af besinget si, 4904. Van ere blixeme . . so werd hi daer al besinct ende verbernt te polver al, Velth. VIII, 9, 43. Die blixen si doet al, want tliteken si mede bringet, want et is altoos besinget daer dusdane dinc gesciet, *Natuurk.* 774. Nochtan ne was hem daer selfs niet besingt een haer, *Franc.* 9391. So en ware . . huwen hals niet so haerde swart bepeket no bezinghet, *Brand.* 1001. — Het deelw. besinget wordt ook als bnw. gebruikt in den zin van *pikzwart* (vgl. in het laatste voorbeeld: *bepeket no bezinghet*). || Eenen Sarrasijn swarter dan een besinget swijn, *Sp.* IV¹, 25, 19 (*Brab. Y.* II, 3744). Die bezijnchde capellaen, *Brand.* 1007 en 1485 (in *H.* vs. 948 en 952 staat ten onrechte *besinghelt*). Die scillen van den boem die is al swart besenghet, *Mandev.* 29*d*.

Onz. — *Zengen*, *door de aanraking met vuur of vlam zwart worden*. || Dan hem die vederen besinghen, *Nat. Bl.* VI, 178. Daer soe grote vlamme of quamen doe, dat haer scilde besingeden, *Lanc.* III, 7639.

BESEREN, zw. ww. bedr. Mhd. *besēren*. Van het znw. *seer* (zie ald.). *Zeer doen*; *leed*, *smart*, *verdriet veroorzaken*; *pijnigen*, *kwellen*.

a) Van lichamelijke smart, van pijn; nog heden de gewone bet. van *bezeeren*. || (Honde) die enen man aldus beseren heymelike sonder hoede, Hild. 87, 22. Ghi beteret (*l.* beseret) mi soe sere; conen vliegen soe sere biten? *Limb.* IV, 1036. — De onb. wijs als znw. gebruikt *Pijn*, *smart*. || Si volgen al der valscher bellen den rechten wech ter leider hellen in dit lange beseren, daer die duvelen . . . die sielen swarlec scellen, *Vierde Mart.* 392. Alse dat vuele valsche bloet liggen sal in die gloet in dat lange beseren, 488. — Een ziecte van beseren, *eene pijnlijke ziekte*. || Daer hope

is neghien, dats een ziecte van beseren, Hild. 242, 28.

b) *Schade doen*, *benadeelen*. || Die jucht heeft menich man beseert, eer hi wiste waer hi was, Hild. 70, 222. Wat der zielen (*l.* die ziele?) mach bezeren, dat wil ic schuwen ende ontberen, 250, 74 Als ghi om myede recht verkeert, daer ghi u ziele mede bezeert, 121, 137. Keyser, coninghen, ander heren, die hoir eyghen volck beseren, 75, 107. Haer mesdaet heeftse ghenoech beseert, *Vad. Mus.* 1, 59, 71. Die netel... planten onder tgoede ceern, daer die vrucht om wert beseert, 84, 21. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Schade*, *nadeel.* || Dats een anxtelijc bezeren ende onverwinlike schade, Hild. 234, 244. — Ook als wederk. gebruikt. Hem beseren, *zich benadeelen*, *zich rampen op den hals halen*. || God late hem maken selc gespan, dat hi (*de Hertog van Brabant*) winnen moet den dan, ende hi hem niet en besere, *Vierde Mart.* 523.

BESERICH, ook (in minder zuiveren vorm, opgevat als het deelw. van *beserigen*) BESERICHT (vgl. *besculdicht*, *besondicht*). Hetzelfde als het bnw. beseert (zie ald.). *Bedroefd*, *ontsteld*, *beangst.* || Dinct over die sijn leden, ende laet rusten dinen sin, wes niet bezerich altoes daerin, *bedroefd daarover*, *OVl. Ged.* 3, 113, 38. Ic ben keytivich worden ende . . crom . .; besericht ghinc ic alden dach inne, *Vad. Mus.* 2, 440. Eens heylichs mans hart wort besericht, als hi penset waer hi was, waer hi is ende waer hi wesen sal, *Pass. W.* 70*c*. Samuel wort besericht ende riep totten here al dien nachte, *D. B.* I *Sam.* 15, 11. Dit en mach Jonathas niet weten, dat hij machschien niet en worde besericht, 20, 3. Jonathas wort bezeericht om Davids wille, *ald. vs.* 34. David wort seer besericht, want tvolc woude hem stenen, 30, 6. David wort besericht, om dat die here Ozam gesleghen hadde, II *Sam.* 6, 8. Ganck eweech in payse ende en werde niet beseericht, *Vaderb.* 177*c*. Ghi sult bezerecht werden, maer uwe zerecheit sal werden ghekeert in bliscepen, *Hs. v.* 1348, 138*b*.

BESERIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als het meer gebruikelijke *beseren* (zie ald.).

Kwellen, *bedroeven*, *overlast aandoen*. || Du en sulste den toecomelinghen niet bezeerighen noch quellen, *D. B. Exod.* 22, 21. Hi sal mitti wonen in die stat die hem ghenoghen sal, ende hi sal rusten in een van dinen poorten, ende en bezeerichts niet (*ne contristes eum*), *Deuter.* 23, 16. Den wesen (*enkv.*) ende die weduwe en wilt niet beserighen noch en verdructse niet ongherechtelijc, *Jerem.* 22, 3. Si hebben . . die weese ende die weduwe besericht, *Ezech.* 22, 7. Dat hi besericht den maten ende den armen mensche, 18, 12. Dat menne nyrgherincks in en beseerichde, *Vaderb.* 147*a*. Palemon en wonden nyet beseerighen, als sijnen lieven sone, 165*d*. — Enes saken beserigen, *iemands zaken behartigen*, *ter harte nemen* (eig. *door iemands toestand verdriet gevoelen*); vertaling van lat. *alicujus vicem dolere.* || Nieman en is van u luden, die mine sake besericht (in onze vert. *dien het wee doet van mijnentwege*), *D. B.* I *Sam.* 22, 8. Ghebenedijt soe moeti wesen vanden Here, want ghij besericht mine sake, *dat gij u over mij ontfermd hebt*, 23, 21.

BESET, ook BESETTE (de verb. vorm *besete* behoort bij *besit* (zie ald.)), znw. o. Mnd. *beset*; mhd. *besëz.*

1) Van *besetten*, in den zin van *met gewapenden voorzien* (bedr. 1*a*). *Bezetting*, *garnizoen*; lat. *praesidium.* || Dat beste besette . . dat sijn goede liede ghetrouwe ende sonderlinghe . . . int besetten van eenre stat, *Melib.* 2422. Vgl. het fr. *establie*, d. i. *garnizoen.*

2) Van *besetten*, in den zin van *een ambt vervullen* (bedr. 1*b*). *Benoeming.* || Dit bezet (*van twee priesters*) blivet staende an ons ende an ons oer, *Oorkb.* 2, 411*a*.

3) Van *besetten*, in den zin van *omsluiten*, *belegeren* (bedr. 3*a*). *Beleg.* || Oec waren daer andre redenen toe, dat men dbeset liet varen doe, *Brab. Y.* V, 2867. Soe was dbeset te houdene zwaer, 2866. Na topbreken sbesets, VII, 8891. Beide voetganghers ende te paerde, als behoort ten beset van Malpertuus, *Rein.* II, 3754 (uitg. Willems).

4) Van *besetten*, in den zin van *beslag leggen op een persoon of zijn goed*, *arresteeren* (bedr. 4*a*). *Gijzeling*, *arrestatie*, *beslag.* || Gheen pander en mach hebben meer dan II sc. van elcker maningen, II sc. van elken beset, *Recht. v. Uccle* 8, 41. *Van beset.* Wie den anderen beset enz., *Leid. Keurb.* 25, 7. *Noch beset.* So wie men beset enz., *ald.*

5) Van *besetten*, in den zin van *beschikken*, *regelen* (bedr. 9*b*). *Bestel*, *beschikking*, *beleid*, *bestuur.* || Omme raet te ebbene . . up dbeset van den orloghe, *Rek. v. Gent* 1, 418.

6) *Eene iemand bij uitersten wil opgelegde verplichting*, *verbonden aan eene ten gunste van hem gemaakte bepaling* (modus). Zie BESETTEN 6*d*) en 8). || Over tbeset van eenen disch alle iaere te rechtene van hondert ende twintich broden, *Invent. v. Brugge*, Gloss. 56*a*. — Vgl. DISCH.

BESET, bnw. Eig. deelw. van het ww. *besetten* of *hem besetten.*

1) Van *besetten*, in den zin van *van menschen voorzien* (bedr. 1 *a*). *Met menschen bezet*, *bewoond.* || Eist dat tlant sal sijn beset, tfolc moet houden Moyses wet, *Rijmb.* 14174. — Vgl. BESETEN.

2) Van *besetten*, in den zin van *vastzetten* (bedr. 4). Met eene bep. met in. *Vast in iets*, *in iets geworteld.* || Tfolc en was nie so wel beset beyde int ghelove ende in die wet alst heden es op desen dach, *Teest.* 490.

3) Van *besetten*, in den zin van *in orde brengen* (bedr. 9). *In orde gebracht*, *ordelijk*, en bij uitbreiding

a) *Kalm*, *waardig*, *wijs*, *deftig.* Vgl. Kil. beset, *compositus*, *decens*, en het lat. *compositus* van *componere.* || Almeest hebben si (*de hoovaardigen*) een zwaer (*gravem*) wesen van buten ende een rijp besedt aenscijn, Ruusb. 4, 278. Blide van herten, wijs van rade, vrolijck van woerden, beset ende wiselijc in allen seden, *Pass. W.* 19*c*. So hoert mi, gi besette mannen (lat. *sapientes*), *D. B. Job* 34, 2. Besette woerde zijn als een hoenichcoene (*l.* roete? coeke? lat. *favus mellis*), *Hs. v.* 1423, 176*d* (*Proverb.* 16, 24: *composita verba*). Die sotte en betamet niet besette woerde, 177 *b* (*Proverb.* 17, 7). (Hi) waert soe beset in seden ende alsoe vervult mit gracien, *Vaderb.* 12*b*.

b) *Netjes*, *beleefd*, *beschaafd.* || Si (*de minne*) es soe hovesch ende soe beset, si soude mi onst van herten scincken, *Vad. Mus.* 1, 383, 69. Vgl. onbeset, d. i. *plomp* (Velth. I, 38, 43; e. e.).

4) Van *hem besetten*, in den zin van *zich plaatsen*, *zich vestigen* (vgl. bedr. 11 *d*). *Gevestigd*, *woonachtig.* || Maria bleef daer beset met haerre nichten Elyzabeth, *Sp.* I*, 40, 33. Vgl. BESETEN. — Ook in fig. zin gezegd van den nijd, die in iemand *huist*, *zich ophoudt.* || Sonde van gheenre zake en heeft zo gherechte wrake als nijt, want hi dien

zelven et, daer hi mede is beset, *Lsp.* I, 27, 97.

BESETEN, deelw. bnw. van *besitten.* — 1) In de uitdrukking Beseten bueren, *Ingezetenen*; *personen die hoewel geen burgers, als inwoners der stad zijn toegelaten*, hd. en mhd. *besëzzen*; mnd. *beseten.* Vgl. BESITTEN, onz. 2). || Dit machmen vertughen ofmen versaken wilde mit enen raetmanne of mit twe borghere of mit vier besetenen bueren, *Stadb. v. Gron.* VIII, 28. — Elders en gewoonlijk *goede liede* genoemd.

2) *Bevolkt, volkrijk.* || Dese stad, noch doe si was beseten wale, *multa plebium generositate referta*, *Sp.* II[a], 36, 31.

3) *Van den duivel bezeten, bezeten, krankzinnig.* Vgl. BESITTEN (bedr. 6). || Van enen beseten mensche, daer die vader om bat, *L. v. J. c.* 129 *opschrift* (vgl. ald.: de quade gheest heften beseten). Jhesus ghenas beseten liede vele, *Lsp.* III, 36, 497. — Ook als znw. Een beseten (in den sterken vorm), *een krankzinnige.* || Die enen duvel uut enen beseten sijns vaets (*lichaam*) eens dede vergeten, *Sp.* III[7], 26, 3. Eenen besetenen, *Sp.* III[a], 9, 5.

BESETHEIT, znw. vr. Van *beset*, in de bet. *deftig, waardig* (zie ald., bnw. 3*a*). *Waardigheid, wijsheid, deftigheid.* || Hi ghevet hem oec besetheit in heylicheit om te leren, *Pass. S.* 37*a.* Si was orberlijc den anderen in wandelinghen, ende eersam in besecheit (*l.* besetheit) van seden ende Gode ghenuechlijc overmids hemelscher bescouwinghen, *Ned. Proza* 281. Mit besetheden aengaet men den strijt, *Hs. v.* 1423, 183*c* (vgl. *D. B. Proverb.* 24, 6: Mit besetheden ontgaet men enen strijt).

BESETMAN, znw. m. *Persoon aangewezen als vertegenwoordiger bij het verlij, de hulde, eed en manschap, van een beleende, die om zijn stand, leeftijd, kunne, zelf daarbij niet kon optreden*, b. v. *een geestelijke, eene vrouw, een minderjarige*; vgl. Bort, *Tractaat v. h. Holl. Leenr.* VI, 2, § 38 vlg. Het woord zal komen van *besetten*, in den zin van *bekleeden*, nl. *iemands plaats.*

BESETTELGELT, znw. o. *De kosten van het arresteeren van een persoon* of *van het beslag leggen op goederen.* || Enich man of vrouwe die bezat worde ende quijt ghededinct worde voer den sculten, die sal quit wesen, ende wye vellich wort voer ghericht, die sal dat besettelghelt gelden, *Stadsr. v. Zwolle* 165, 317.

BESETTEN, zw. ww. bedr. en wederk. (deelw. *beset* of *besat*). Mnd. *besetten*; mhd. *besetzen.*

BEDR. — 1) *Bezetten, vullen.* || Elc van desen (*partien*) . . . es beset met maenden drien, *bevat drie m.*, *Lsp.* II, 54, 66. — Vooral in de volgende opvattingen.

a) Van *steden, landen*, enz. *Bezetten met menschen*, bepaaldelijk *met gewapenden*, zooals nog heden. || Dat hi vare te Marberoen ende dat besette, *Parth.* 6352. Doe dede die coninc die stad besetten ende voer wech, *Limb.* V, 455.

b) Van *ambten, posten* en derg. *Vervullen.* || (Hi) besette die sciltwachten ende hietse wale wachten, *Alex.* IV, 1293. Doe ginc men . . . hare wet besetten met coningen, *hunne overheidsposten vervullen door de verkiezing van koningen*, *Vierde Mart.* 660. Commodus beval Philippe, enen groten here, dat hi der baelgie ere tAlexandrien besetten vare, *de rechtsmacht ging uitoefenen*, *Sp.* II[a], 57, 2. Meester Gillise . ., die voer te Parys ward smaendages . . omme daer te houdene ende te besettene tghedinge van Risele, Douay ende dat daer toe behoord, *Rek. v. Gent* 1, 53.

c) *Toerusten, van het noodige voorzien.* || Andre vele coninghe goede hevet Paris al ghescaert wel beset ende bewaert, *Troyen* 5783. Die orssen wel verdect, die banieren wel beset, *goed voorzien, goed in orde*, 5787. Die warenesse daer men met een huus of een stat beset, die sijn in vele manieren, *Melib.* 2418. — De onb. wijs als znw. || Dat beste besette . . dat sijn goede liede ghetrouwe ende sonderlinghe . . int besetten van eenre stat, 2422.

d) *Vervullen, voorzien.* || Den helegen scat met ons heren bulle besat, *Franc.* 7985. Onse Here hadde u so wel beset . . van allen dogeden, *Lanc.* IV, 5070. (Die Sassen) bekenden hare schulde . . ende lieten hem besetten ghewillichlike met (*zij lieten zich gewillig geven*) kerstine wetten, *Sp.* III[a], 90, 65.

2) *Bezetten, in bezit nemen, aanvaarden.* || Dit is des sijsmeysters eedt van den hoppensijs ende sell hij doen als hij sijnen sijss beset, *R. v. Utr.* 1, 288. Satanas kynder . . . hebben die momborie allene beset, *Overzee* 20.

3) Met de praep. *be*, in den zin van *omringing* (vgl. BEGRIPEN e. a.). *Omzetten, omsingelen.*

a) Van steden, burchten en derg. *Belegeren, insluiten.* || Dus waert Anthiocien die stat beleghen ende vaste besat, *Brab. Y.* III, 1183. Den tempel te besettene al omme met al den here, *Rijmb.* 33523. So nauwe was besat Brugge ende oec elc gewat, dat hi niet over comen en mochte, *Sp.* IV[1], 56, 90. Met desen volke wart Antyochen . . . beleghen ende vaste besat, IV[3], 14, 2. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Belegering.* || Enen casteel . . soe starc, soe vast, dat hi bidien no besetten noch here ne darf ontsien, *Lanc.* II, 24551.

b) Van de belegerden zelf. || Dat hi besetten wilde . . die in Davids torre waren, *Rijmb.* 19323. Adelaert wert geleit in een kamer en beset van de heeren, omdat hi hen niet ontgaen soude, *Heemsk.* 37.

c) Figuurlijk. *Omsluiten, afbakenen.* || Recht vonnesse dat es beset ende ombeloken metter wet, *Heim.* 1515.

d) *In het nauw brengen, benauwen.* || Alse Lanceloet gesceden was vanden castele van der Charette, darne Morguein soe besette met dreigen ende met herden worden . ., dat hi maecte sine vart recht vort te Karmeloet wart, *Lanc.* II, 19597. (Doe) wert al Judea jammerlike met orlogen al omme besat, *Sp.* II[1], 3, 5.

e) *Beperken, bekrimpen, inkrimpen.* || Men vint dit van Ypocrate, dat hi beset adde sijn eten so nauwe met ende beseten (*var.* met vasten nauwen dyeten), dat hi so clene at ende dranc, dat hi ward van live cranc, *Heim.* 916.

f) *Kwellen, overlast aandoen.* || Een engel te hem quam ende hevet genomen sijn let (*die menlichede*), dattene also swaer beset, *Sp.* III[7], 23, 8.

4) *Vasthouden, vastzetten.* Met den 4den nv. van den pers. of der zaak. Uitsluitend als rechtsterm in gebruik.

a) Met den 4den nv. van den pers. *Beslag laten leggen op den persoon, met wien men procedeeren wil, hem gijzelen, arresteeren.* Somtijds kon door het stellen van een borg de „besette" persoon op vrije voeten blijven. Vgl. *Leid. Keurb.* Gloss. bl. 553. || Soe wie den anderen doet besetten, sal gheven den baliu drie scellinghen, Mieris 2, 160*b*. Buyten de poort en mach men egeen poorter besetten noch beclagen, 200*b*. So wie enen anderen doet besetten in der poorten tot Culenborch, die sal hem syns rechtens versien aen den richter, 202*a*. Dat men onse poorters van Oudewater . . nergens en besette van schade, noch van schade

binnen onsen landen, 281*b*. Men mach lude besetten also wail in tavernen als op die strate, *Overijs. R.* I¹, 163. Soe wie men beset, die sel een borghe setten te recht te comen, *Leid. Keurb.* 25, 7. Wie den anderen beset binnen der vrihede van Leyden, die sel segghen voir den bode ende voir poirters, voir hoeveel dat hi denghenen beclaghen wil, dien hi heeft doen besetten, *ald.* Een poirter mach doen daghen ende beclaghen of besetten, so wien hi wil die gheen poirter en is, *ald.* 8. Poirters malcander buten te besetten. — Wat poirter . . enen poirter . . buten der stede besettede, *ald.* 9. Als die geen aldus beset worde, so sel die beset is rechtevoirt een borge setten, *ald.* 196, 12. Wairt dat die geen, die becommert ende beset wair, binnen een ure geen borge en settede, *ald.* Wairt dat die geen, diemen also besettede, van den bode ende twee poirteren noch beset noch gehouden en woude wesen, *ald.* Wanneer een bode vermaent wort yemant te besetten, so sel die bode twee poirteren dair bij nemen ende gaen mitten tween poirteren totten genen, die hi besetten sal, *ald.* Als die gast recht ghedaen heeft, so en selmens op dien dach niet besetten van de zelver sake, *O. K. v. Rott.* 24, 50. So wie bezet wert ende uter stede toghe, eer hij zekerhede ghedaen hadde, *ald.* 51 (zoo ook 23, 49). Mede en sal nyemant van ons . . den anderen becommeren noch besetten binnen den termine des verbonts, Nijh. 2, 123. Beset laet (znw., *hoorige*) en mach nieman erve ontwisen, *Recht. v. Uccle* 8, 40. Met besetten man en mach men niemen leen ontwinnen, *ald.* 14, 88. Zoo ook *Stadr. v. Zwolle* 165, 166 *passim*, 167; *K. en O. v. Delft* 54, 4; 256, 62; *O. K. v. Delft* I, 10; 14; V. d. Wall 438; *Dingt. v. Delft* 2, 3, 5, 6, 8; *enz.* Vgl. ook BECOMMEREN, waarmede het meermalen verbonden voorkomt.

b) Met den 4den nv. der zaak. *Beslag leggen op het goed van hem, tegen wien men wil procedeeren.* Vgl BESTELLEN en BECOMMEREN. || Worde oer goet met hem bezat, van dier bezettinghe solde die sculte of sijn boede hebben XII penninghe, *Stad. v. Zwolle* 165, 315. Worde eenichs mans of vrouwen ghoet bezat, . . daer solde die schulte van elker besettinghen hebben XII penninghe ende die schulte salt verboeden an dien ghenen, die sijn goet bezat is, 166, 318. Dat (goed) en mocht men hem niet ofpanden of bezetten, hi en hadde dat zine (*ald.* 144: sijn verdiende loen) daer af te voeren, 99, 142. Ten weer dat hi den scoef of dat goet opten lande besetten dede of bespreken, *beslag deed leggen op het gewas*, 149, 262. Soe bestellen ende besetten die schout ende goede luyden vanden gerecht alle alsulck verdient loen . . totter tijt toe dat sy (*de dienstboden*) huer hooftgelt betaelt sullen hebben, *O. R. v. Dordr.* 1, 332. (Die) enen poirter of sijn goet . . besettede, *Leid. Keurb.* 26, 9. Dat men onse poorters van Oudewater noch haer goet nergens en besette, Mieris 2, 281*b*. Dat nyemant van ons . . in des anderen heren lande sijn guet, erfnisse of reynten besetten of becommeren noch daer over richten en sal, Nijh. 2, 123. Niemens poerters goet en mach men besetten, hi en ware vluchtich, *Ch. v. Waelh.* 8. Zie vooral *O. R. v. Dordr.* 2, 314 en 315.

5) *Beletten, verhinderen.* Van personen en zaken. || Waert dat si wouden ons wederstaen ende dat besetten, soe laet er ons so jegen setten, dat wi castien die ons sijn swaer, *Grimb.* I, 3933. (Si) vernemen well dat sy op haer reyse ende vlucht leggen, mer sy en hebbense nye mogen besetten noch beletten, so sy poorteren sijn, *O. R. v. Dordr.* 1, 120.

6) *Vaststellen.* — *a*) In het alg. *Vaststellen, bepalen, inzetten, beschikken.* || (God) hevet beset met redene alhoe men die wacheit temperen sal, *Heim.* 861. Dat hem int herte ghenoeghet al dat God doet ende beset, *Sp.* I⁴, 70, 90. Dat God dus in sine wet ordineert ende beset, 71, 30. Die (*statuten*) te veranderen ende te besetten, ende die inghesat sijn te modereren, *Gew. v. St. Truyen* § 39. En doestu des niet, so selstu van ons ontfaen, dat die keysers beset hebben teghen die rebellen, *Pass. W.* 198*d*. (*De*) Phariseen . . hadden hare regle beset, *zij hadden regels ingesteld*, d. i. *geregelde inzettingen, instellingen*, *Rijmb.* 22047. Soe zoelen die nyge scepenen . . rechtevoert eer si van den huys ghaen, oer ampte bezetten onder hem (*de functiën onder elkander verdeelen*) sonder arghelist, *Stadr. v. Zwolle* 163, 309. Hi besette bescedelike al sijn recht ende sine (*l.* sire) baroene, als coninc sculdich was te doene, *Parth.* 280. (*Doe*) elke dinc (*hadde*) thare ontfaen, also hijt (*God het*) hadde beset, *Wap. Rog.* 1146. So datter ene soene wert beset, *MLoep* II, 3282 *var.* Dit was al beset met vorrade, Velth. III, 41, 12.

b) *Instellen*, lat. *instituere.* Vgl. *Heim.* bl. 150. || Daer aff een schoon memorie ende feeste van onser liever vrouwen beset is te Bruesel in sinte Goedelen kercke, *Exc. Cron.* 119 *c*.

c) *Vaststellen, overtuigend bewijzen, constateeren.* || Weygert hijs derde werven, soe verbuert hij vijftich pont, alsoe verre alst beset ende betuycht wordt mit drie getuygen, V. d. Wall 437.

d) In het bijzonder gebruikt van alle *bepalingen* of *beschikkingen*, die iemand maakt bij uitersten wil. *Bij testament bepalen.* || Zo wat die sieke van sinen goede ordeneert, ende beset, dat sal men, also verre als men mach, behouden, *D. Orde* 217. Item besette ick, myn eerste jaergetyde gedaen te worden binnen Middelburch, Matth. *Anal.* 2, 289. Wat hem let des (*van hetgeen*) hi te sijn testament beset, *N. Doct.* 2503. — Sijn testament besetten, *zijn testament maken.* || Si en had gheen behoef, haer testament te besetten, *D. War.* 7, 385, 36. Onrechtveerdige menschen, die welcke die testamenten niet en volbrengen, also is gheordineert werden van den ghenen diese besetten, *Exc. Cron.* 74*a*. Ic heb beset een testament minen uutvercoren, *Getijdeb. S.* 184 *d*.

e) Ook met den 4den nv. eener geldsom. *Haar vastzetten, zekerheid geven voor eene vordering, door ze te vestigen op een onroerend goed, dat er voor mag worden uitgewonnen* (het geldt meestal het vestigen eener rente). Somtijds met den 3den nv. van den pers., ten wiens behoeve de handeling geschiedt. || Sine weduwe behilt . . duwarie up dlant van Curtrike ende up de stede, ende vort met was soe (*de duwarie*) upt wout van Niepen beset, *Vl. Rijmk.* 5854. Vort moet Willem . . bewisen ende besetten herfelike in de Hasselt VI pont parisise tsjaers, *Vad. Mus.* 4, 338. Dat joncfrouwe Agnees van Zenelghem . . . heeft gheloofft joncfrouwen Grielen . . te bezettene ende te versekerne . . twalef ℔ parisise sjaers up herfachtechede har toebehoerende, 339. De vorseide twalef ℔ parisise tsjaers te bezettene joncfrouwen Grielen . . vor de wet, *ald.* Up tvorseide leen, daer dese rente up beset es, 343. Van den vorseiden leene van viertiene pont parisise tsjaers ende up wies leen dat sij beset sijn, 344. (Het) es ooc vri poortgoet te Doynse, omme desen

vorseiden erveliken tseins (*thijns*) mede te besettene ende te versekerne, 355. So ghivec . . . . minen bastaerden kindren, elken twee pont grote tornoyse tsjaers te sinen leve (*l.* live?), ende wille, dat mense hem wel versekere ende besette up tgoet te Scoubrouc 357. Dese vorseide tien pont . . hevet ver Lisebette . . . bewist (*l.* bewiset) ende beset wettelike up huus ende arve dar soe woende, *ZVl. Bijdr.* 4, 208. Dese vorseide rente mach men setten up ander *huus ende* arve, daer soe wel beset es, *ald.* Dat die coninc behouden soude . . Risele ende Duway . . tot dat hem viii^{m} ponden erflicken renten up Vlaenderen wel beset waren, *Exc. Cron.* 122*b*. Dat Lauweryns Keyster bezetten soude erfelicke ende eewelicke teere lampten vier schellinghen gr. tournoise sjaers, dewelcke lampte hanghen soude by de palloere voer de kercduere in den cloestere te S. Baefs, Diericx, *Mém.* 2, 390. Tien schelen groeten tjaers, erfelic beset up twee husen by der geldmunte, 1, 466. So hebben wy hemlieden . . bewijst, beset ende versekert up ons, up onse nacommers ende up al onse goet, *wij hebben ons, onze nakomelingen en al ons goed hiervoor verbonden verklaard*, *Gendsch Chtb.* 39. Zoo ook *Gesch. v. Antw.* 3, 518 vlg. e. e. — Nog heden is deze bet. in Vlaanderen in gebruik. Zie De Bo 124; Schuermans 51. — Ook op andere dan lichamelijke onroerende goederen kon eene vordering, eene rente of pacht worden *vastgezet.* || CCC realen, op die renten vander stadt van Tshertogenbossche wel beset, *Exc. Cron.* 125*c*. Daer men beset (schijnbaar intr. door weglating van het obj. *eene geldsom*; *wanneer men geld vastzet*) op erve, gelt of coren, dat salmen noemen metten monde op dat erve, ende besetten metten cleeden den pacht of gelt (vgl. HEERGEWADEN en VERHEERGEWADEN), *Recht v. Uccle* 8, 52. Wi bewisen se ende besettense (de 200 £) hem jaerlix . ., tontfanghen op onse tollen te Machelen, Mieris 2, 232*a*. — Ook met den 4den nv. der zaak, in de uitdr. Ene boete (of keur) besetten, *zekerheid stellen voor eene boete.* || Om dat die poerter mach hem rechtevoirt die boeten besetten, Matth. 136. Als hy verbannen is, dat niement die boete voir hem beset, 140. So vraecht die rechter of yement die boete voir hem besetten wil? Is dair yement die se beset, die clerc teikent hem; beset niement die boete voir hem, die rechter bedinget mit vonnes, 165. Die in brueken verwonnen syn . . of die hair boeten voir tscependom beset hebben, 169 (zoo ook 218). Enich onse burgher, die des anders erve anspreket binnen onser vriheit, als men die ansprake doet, so sal elc sinen koer besetten, *Stadr. v. Zwolle* 119, 199. Waer enighe vrouwe die oeren koer verloeren hadde ende dien niet besetten en wolde of en mochte, 155, 283 (vgl. Racer 5, 379). En besette hi sinen koer niet ende bleve in der stad, 157, 288.

7) Een vonnes besetten, *in den vereischten vorm constateeren, dat het vonnis aldus gewezen is.* Zoo ook het mnd. *een bordeel* besetten, gerichtlich beglaubigen. || Ick seg, dat ghijt (*het vonnis*) besetten sult naeden recht vanden lande binnen staenden vierschare met zes bueren daertoe, als recht es, *O. R. v. Dordr.* 2, 318. Soe besedt ick dat vonnes geweesen by N. ende die twee volgers ende wederroupen by N., dat besedt ick van sheeren weegen een, twee, drie ende vierwerff. Ick vraech u, N., off ick dat vonnis besedt heb, alst recht is, offte niet, *ald.*

8) Met den 3den nv. van den pers. wordt de bet. 5*d*) die van *Eene testamentaire beschikking maken ten gunste van iemand*, d. i. *hem iets vermaken*, *legateeren.* || Dat ons Christus opten Witten Donderdach gelaten heeft ende bezedt in testamente, dair ons alder salicheit aen lach, *Sacr.* 947. Dat sy (*de heilige vaders*) . . armoede hare vriendynne heyten ende besettense haren lieven vrienden tot eenen testamente, *Ned. Proza* 256. Voert so gheve wi ende besetten . . der ebdissen . . hondert pont sjaers, *wij zetten vast op naam van*, *vermaken aan de abdis*, Nijh. 1, 340. Zoo ook 2, 342 en 343 *passim*.

9) Met den 3den nv. van den pers. wordt de bet. 5*e*) die van *Eene gunstige geldelijke beschikking maken voor iemand*, en bij uitbr. *aan iemand toedeelen*, *toevoegen*, *hem voorzien van.* || Den senaturen die . . verarmt waren, besette hi renten van jaren te jaren ghevoechelike te haerre noet, *Sp.* II^{1}, 1, 44. Den veraermden senaturen besette hi rente, daer si . . eerlike op mochten leven, II^{2}, 5, 19. Hi besette hem te voren cleeder ende rente, *Rijmb.* 8268. Nabusardan besette hem spise ende ghaf hem ghifte, 15044. Hi gaf hem een huys ende besettede hem sijn lijftocht, *B B.* I *Kon.* 11, 8. Si bezetten hem (*aan Judas*) 30 zelverine, *Hs. v.* 1348, 105*b*.

10) *Vaststellen door iets op schrift te brengen*, *te boek stellen*, *beschrijven*; lat. *componere.* Meestal met bescriven verbonden. || Oec bescreef hi ende besette XXXIII capitelen van wette, *Sp.* IV^{1}, 4, 9. Dattu heves in Martijns leven vaste beset ende bescreven, dat hi seide enz., III^{4}, 42, 3. Nu sal ic die reden besetten ende daventuer scriven voert, hoe dat utequam die moert, *Segh.* 11332.

11) *Vaststellen*, *iets op de daarvoor bepaalde plaats brengen*, *schikken*, *ordenen*; vgl. 5*a*).

a) *Ordenen*, *regelen*, *rangschikken*, als krijgsterm. || Doe tfolc uten tenten varen ende dan besette dine scaren, *Alex.* I, 589. Hi besette sine scaren, IV, 1625. Op dander side hevet Mordret sine batalge mede beset, *Lanc.* IV, 11007. Malart besette dat cembeel (d. i. *den slag*), *Lett. N. R.* 7^{1}, 146, 81. Beset iu ridder ende iu baroene, *Merl.* 8438, e. e.

b) *In orde brengen*, *regelen*, *orde stellen op*, en wel òf met het obj. saken (dinc) òf met het obj. lant (rike). || Dat hi hem thuus soude maken ende besetten sine saken, *Sp.* I^{2}, 13, 53. Metten Vranken Meruvinc voer woch besetten sine dinc, III^{6}, 24, 117. Dat hi die dinc vanden keyserike besetten wilde wiselike, IV^{3}, 60, 11. Beset dine dinc, (*want*) du soudet sterven, *Rijmb.* 14349. (Hi) besette alle sine zaken, *Limb.* VI, 1440. Des gheve men ere sulken man, die dus sijn dinc besetten can te poente wel, *Parth.* 6562. Wy moeten varen ende besetten onse dinc, *Troyen* 3652. Nu heeft coninc Willem alle saken den rijcke aengaende wijslic ende wel beset, *Clerc* 110 en 136. Bezette diin huus, want du salt sterven, *Hs. v.* 1348, 60*r* (*Jesaia* 38, 1). Entie coninc hi besette siin lant ende *maecte* Evax drossate daer ave, *Limb.* V, 1732. Ic sal besetten miin lant ende laten in minnen, VIII, 1677. Grote noot hebben wi ooc mede te besettene onse lant, *Rijmb.* 19396. Nu hoert wat die Joeden driven, die haer lant besetten dus, 28144. (Hi) maecte rechtre Domitiaen in Rome . . tote dat selve quam die gone (*Vespasiaen*) ende hijt besette na sijn ghebod, 30768. Besettet wiselike . . der Wandelen rike, *Sp.* III^{5}, 29, 49. (Hi) voer weder te Zeelant waert ende besette daer sijn lant, Stoke X, 908. Teersten dat de boetscap quam . ., besette hi tlant van Zeelant wale, 925.

c) *In orde brengen*, *gereed maken.* || Ic can

vesschen met netten ende een eten wel besetten, *Aiol-fr.* 762. Want her Reynout . . ons macht ghegheven hevet, sijn lijf, sijn zegel ende sine herberghe te besetten, Nijh. 2, 94; verg. de Aant.

d) In orde, ten uitvoer brengen; uitvoeren. || Beset u bootscap met hen tween, *Parth.* 6326.

e) Schikken, inrichten. || Hi bat hem, . . dat hi die dinc besette also, . . dat hi in Jherusalem sijn beelde setten niet en liete, *Sp.* I⁷, 101, 35. Wi selent hebben so beset . ., dat ic bi u si, *Parth.* 6337.

f) Beschikken over, besturen, verzorgen.

α) Met den 4den nv. der zaak. || Al dat es in elke stat, dat behoet hi ende besat (*d. i.* beset) met godliker hoede, *Wap. Mart.* I, 160. Die dat volc berechten can entie renten besetten, *Heim.* 1455. Ic ben haer man van den goede van Athenen; maer ghi, heren, selt keren henen ende selet besetten wale tote dier wilen . ., dat miin jonfrouwe verledicht si, *Limb.* VII, 1540.

β) Met den 4den nv. van den pers. *Leiden, besturen.* || Wise lieden . . wijs van zeden ende van wetten ende (*in de kunst*) hoemen heren soude besetten, *Heim.* 1640. Doen coninc Willem doet was bleven . ., so voer die hertoge Heinryc te Hollant ward . ., om dat hi tkint wilde besetten recht na sede ende na wetten, ende vermonboren, Velth. I, 39, 1.

12) *Vergoeden, vergelden, schadeloos stellen*; hd. *ersetzen.* || Dien zullen bezetten Hanne . . . enz., ende sulne ghelden twiscat, Mieris 2, 21*a*. Leden se oec eneghe schade an peerden ofte an wagenen, so sal men se besetten ghelijc enen borgher ofte buer, *Pro Excol.* 5¹, 218. Ten zy dat hy den dooden off misdaede bysette, die hy gedaen heeft, Schwartz. 1, 559, 71, en 580*a*.

13) De nu volgende beteekenissen zijn variatien van het begrip van het enkv. *zetten.*

a) Zetten, bevelen. Met den 4den nv. der zaak en den 3den van den pers. (vgl. b. v.: „het is den mensch *gezet* te sterven"). || O aldersuetste lichame . ., torment ende doghen, arbeit ende pine, die u besette te doene mine geest, dat deeddi willechlike, *Christ.* 1613.

b) Opdragen, overdragen, aanbevelen, meestal met het voorz. ane. || (*Christus*) woude hem (*zijn apostelen*) besetten ende bevelen sine sacramente, sijn volc ende sijn rike, Ruusb. 3, 151. Sijn rike liet hi niet gheheel, maer hi maecter af XII deel ende besettet an twaelf heren, *Rijmb.* 18475. Soe wie hare thiende niet versocht en hebbe, noch gheene brieven daer af en hebben, die sal daer noch brieven af nemen, ende versoecken aen onsen heere den Grave, ofte aen den gene, daert aen beset is, Mieris 2, 154 *a*. Hier bi sal dit voorseide cloester onsen dienst besetten an enen man, daer wi zeker an (af?) sien (*d. i.* sijn) ons te dienen . . , in alre maniere, alse onse goede luden ons dienen, 2, 164 *b*. Hi besette harde scone keyser- ende coninccrone an sinen sone Loduwike, *Sp.* IV¹, 32, 59. Ic besette u dat rike, also het mi de vader bezette, *Hs. v.* 1348, 117*a* (*Luc.* 22, 29: *ordineeren*). Dat ghy myns niet en verghet, ende die wapen aen my beset, *Troyen* 7954. Die ghene, daer men die vrede an neemt, die sel binder poorten bliven ter tijt toe, dat hem die vredebrief ghegheven is, off an yemant besetten, dien ontfaet, *O. K. v. Rott.* 13, 9. In onsen dienste ende in onsen orbare, dien wi hem andersins beset hebben met onsen husen, met onsen ambochten, *Oorkb.* 2, 174 *a*.

c) Opdragen, eene zaak ter overweging of ter beslissing in iemands handen stellen. || (*Karel*) sach tverlies van sinen lieden ende hilt, dat hijs up hem wan, ende besettet an sine man (*leenmannen*), *Sp.* IV¹, 18, 52.

d) Zetten, plaatsen. || XV sonen . . die hi al hevet wel beset in groter heerscapien ende in rijcheit, Velth. I, 7, 5. Dat wi . . somege broedere . . . in onse ridderscap besetten, *Sp.* III⁷, 41, 10.

e) Uitzetten, besteden, van geld. || Diese (*rijcheyt*) onneerlike beset, es onwert in elke stede, *Melib.* 2889.

f) Aanzetten, aansporen, ergens toe brengen. Vgl. het wederk. HEM BESETTEN. || Doe si leveden, soe besetse dye heylighe gheest tot allen goeden wercken, *Pass. W.* 5 *a*.

g) Van landen, steden, enz. gezegd. Met eene bep. met ane. *Brengen op de hand, tot de partij van.* || Eerst besette hi an sine partie Egipten ende Alexandrie, *Rijmb.* 30713. — Ook in de uitdr. na (te, ane) sine (enes) hant besetten, *een land, eene stad aan zich of een ander onderwerpen.* Vgl. onze uitdr. *iemand naar zijne hand* zetten. || Yoen quam te Bordeas . . ende besette na Ritsarts hant beide stat ende land, *Lorr.* I, 1411. Voert voer hi te Nerboene; daer quam Aymeri die coene ende deet hem besetten wale na sirer hant, 1415. Te Sent Gilijs voer hi vort ende besette tsire hant die port, 1419. (Si) sullen winnen al dat lant ende besetten van (*l.* an) hare hant, *Lsp.* IV, 1, 75.

h) Zetten, richten. || Uptie Hongren daer hi mede comen was al buten vrede, so besetti sine vaert, daer hijs lettel te boven waert, *Sp.* IV³, 41, 23.

WEDERK. — Hem besetten.

1) *Zich beperken, zich beheerschen* (vgl. BESETTEN, 8*c*). || Int beghin van ertrike besetten hen tfolc so cranckelike: wie best mochte, hi dede pine den andren, *Teest.* 1040.

2) *Zich bekrimpen, zich inkrimpen, zuinig voor zich zelven zijn* (vgl. bedr. 8 *e*). || Sulc here hem nauwe beset ende es den sinen milder bet, *Heim.* 31. Het nes ghene mesprise tale, dat here hem selven nauwe beset, doet hi sinen lieden te bet, 36.

3) *Zich gereedmaken, zich toerusten,* ook van krijgstoerustingen (bedr. 9, *b* en *c*; vgl. 1 *c*). || En haddic mi niet verlaten . . up u, ic hadde mi bat beset te desen stride, Velth. III, 50, 45. Dus voer deen in Beyeemlant . ., ende die ander in Oestrike . . . om hem te besettene daer te bet, VI, 2, 49. Tanthiochen keerde hi echt ende besette hem te hant om starkre te comene in tlant, *Rijmb.* 19074. Oec moet hem die coninc vorsien, wat weselijc si, wat mag ghescien, ende hem der jeghen besetten, *zich daarop wapenen*, *Heim.* 343. — Vgl. vooral HEM BESATEN.

4) *Zich tot iets zetten* (bedr. 11).

a) In de tegenw. bet. *Het plan vormen, zich gereedmaken om iets te doen.* || Die Wandelen hem besetten ende gevoughen van Affrike tlant te bestane, *Sp.* III⁴, 1, 18.

b) Zich zelven ergens toe brengen. — Hem besetten te gheven, *zich tot geven zetten, blijven geven.* || Alsoe lange . . ., alse ghi te gheven u beset, salmen u minnen, *Vad. Mus.* 2, 195, 539. — Vandaar het pf. hem beset hebben, *ergens toe komen.* || Wouter, hoe hebdi u beset (*hoe komt gij er toe, hoe is het mogelijk*), dat ghi die X ghebode niet en wet? *Teest.* 2549.

c) Zich op iets toeleggen, zich bekwamen in, zich met iets bezig houden. || Soe siet, dat ghi u kint tiet ter scolen om clergie leren; want daer af comt vele eren ende vordeels te meneghen male hen die hen besetten wale, *Lsp.* III, 10, 64. Daer naer so riet hi hem saen kerstijn te sine Nestoriaen, also

dat hem Mahumet daer mede hem hevet beset, ende Sergius jongre was, *Sp.* III*, 14, 28.

BESETTER, znw. m. — 1) Een slechts in Vlaamsche oorkonden voorkomende vorm voor *bijzitter*, *assessor* in eenen raad, vooral in een rechtbank. || Es hi vindere of bezetter, zo verbuert hij . . twintich scellinghen, *Cout. v. Brugge* 1, 371. (De) voorseyde vinder of de bezetter (verbeurt) twaelf scellinghen, *ald.* Dat deken of vinders of bezetters renten . . verdonkeren, *ald.* Dat dekin of vinders of bezetters eeneghe personen bezegheltede gaven of ghescriften, 372. Dekin ende zine (h)eet ende bezetters, 377. Gheen zieke en mach houden hunt zine huuse gaende, meer dan twee clappers, ten ware dekin, vinder of bezewer (*l.* besetter), die macher houden drie, 369.

2) *Hij die beslag legt op iemands goed*, of *iemand doet arresteeren.* || Wair dat sake dat yemant van des schouten knapen enigen persoen beset woude hebben, so sell diegene, die de besettinge begeerde, mit des schouten knecht gaen tot dengenen, dien hy beset will hebben . . Ende waert dat die besette persoen geen borgen setten en woude, ende hem die besetter rechts versage aen des scouten knecht . ., so sell die besetter sijn hant mede aen den besetten slaen om die te houden ende in vangenisse te brengen, off des besetters gemoede te hebben, *R. v. Utr.* 2, 277. Die besetter mach zijn recht dairop vervolgen, *ald.*

BESETTINGE, znw. vr. Mnd. *besettinge*; mhd. *besetzunge.*

1) Van *besetten*, in den zin van *beslag leggen* (bedr. 4).

a) *Gijzeling*, *arrestatie van een persoon* (vgl. BESET 4). || Of si tot ons . . . yet te segghen hebben, et si van besettinghe of van enigherhande anderen saken, daer af sulen si ons . . . . te voren quijt scelden, Nijh. 2, 342. Alle maninghe, beleydinghe ende besettinghe, et si mit scepenen of sonder scepenen . . ., dat sal doet sijn ende niet duden, 132. Dat alle dagingen ende besettingen binnen der selver steede vriheit vallende, geschien sullen bij den schout, *K. en O. v. Delft* 13, 1. Dat alle dagingen ende besettingen inhouden sullen die naemen ende toenamen van den eyschere, mitsgaders des ghene, die gedaeget ofte besettet wordt, *ald.* 3. Teerst dat die scout dinghet van besettinghe, *Dingt. v. Delft* 3. Zie vooral *Leid. Keurb.* Gloss. en *R. v. Utr.* 2, 274—278 (van b e s e t t i n g h e).

b) *Beslaglegging op de goederen.* || Daer solde die schulte van elcker besettinghen hebben XII penninghe, *Stadr. v. Zwolle* 166, 318. Dat die besette lakenen . . in besettinge bliven totter tijt toe, dat joncfrou Aleyden . . . volle recht ende uutrichtinge geschiet wesen sall, *O. R. v. Dordr.* 2, 108, 144. Alsoe N. besettinge begeert, wat ick hem schuldich ben te doen met recht; . . legter u handt op dat ghy besedt wilt hebben, *ald.* 315. Zoo ook *Rek. d. Cam.* 3, 21; *enz.*

2) Van *besetten*, in den zin van *geld vastzetten* (bedr. 5*e*). *Vestiging van eene schuld of rente op onroerend goed*; ook *de aldus verzekerde vordering of rente.* || Dat scepenen over ghene ghifte staen zullen van huse, no van erven, no over besettinghe, daer enich man ghifte gheven wille, *Cout. v. Brugge* 1, 402. Te betalene zo den chaertre van besettinghe danof zynde dat wel verclaerst, 2, 189. Ware so sake dat joncvrouwen Grielen . . coste ofte scaden quamen, als omme de vorseide bezettinghe te vervolghene, *Vad. Mus.* 4, 339. Van der besettinghe van 30 ℔ par. siaers, die G. beset heeft teenre capelrien bouf, *Invent. v. Brugge* 2, 361. Vgl. 6, 399.

BESEVEN, zw. ww. bedr. (het praet. komt niet voor, deelw. *beseeft*). Hetzelfde als het veel gebruikelijker *beseffen*, doch zwak vervoegd. Het omgekeerde geval zou minder verwonderen, daar *beseffen* eer een afgeleide vorm van *beseven* is, dan omgekeerd. Vgl. *trekken* (*getrect*) met *treken* (*trac*, *getroken*); *bakken* met *baken*; enz.

1) *Smaken*, *ondervinden* (vgl. BESEFFEN 2). || Hijr en can ic niet beseven, dan rouwe, droefheit ende mesweinde, *Versl. en Ber.* 5, 21.

2) *Voelen*, *gevoelen* (vgl. BESEFFEN 3). || Ic hebbe uwer slage gnoech beseeft: ic geve mi op, ic ben mat, *Lanc.* III, 26690.

3) *Inzien*, *begrijpen* (vgl. BESEFFEN 4). || Dats niet waer, diet wel beseeft, *Doct.* II, 2505. Hier aen moghen wi beseven, dat God die zonden mach vergheven, *Lsp.* II, 41, 123.

4) *Beproeven* (vgl. BESEFFEN 6). || Om dit so ducht ic mi te mere, omdat van u (*Maria*) in allen kere elc syn dichten heeft beseeft, Velth. VIII, 34, 20 (vgl. vs. 25 *onbeseeft*).

5) *Vernemen* (vgl. BESEFFEN 7). || Hi en acht ons int ghemeyne syn knechte niet alleyne, mar syn kindere, wildyt beseven, *Wrake* III, 1236. Sonder die welke (*vitaelgie*), wildijt beseven, die lichame niet en mochte leven, *Doct.* II, 2205.

BESEVEN, bnw. Van *seve* (in oorsprong één met *seffen*), d. i. *essentia*, *geest*, *pit*, *merg* (Snellaert, *Alex.* Dl. 2, bl. 416), of *smaak* (De Bo 1021). De vorm zou eigenlijk *besevet* moeten zijn, doch door de gelijkheid van het vaak gebruikte deelw. van *beseffen* (?) werd de vorm gewijzigd. Vgl. *gelesen* d. i. *gerimpeld*, van *lese* (*Taalb.* 4, 189—191), en *Tijdschr.* 3, 110. *Van levenskracht voorzien*, *levenssappen hebbende.* || Also moeten die kinder yerst leren dat minder ende daer na ten meeren cleven, dan es haer const yrst beseven ende uut eenre wortelen ghesporret, die nemmermeer en verdorret, *Melib.* 1093.

BESEVEREN, zw. ww. bedr. Van *sever*, speeksel. Mnd. *beseveren. Bezeveren*, *bekwijlen.* || Dat scuum van des draken mule besevert mi mijn aensichte, *Greg. Hom.* 46*r*.

* BESEWER, BEZEWER. Verkeerde lezing voor *besetter*, *Cout. v. Brugge* 1, 369. Zie BESETTER.

BESIBBET, bnw. Van *sibbe*, d. i. *familiebetrekking* (zie ald.). Mnd. *besibbet*; mhd. *besippe. Verwant*, *door bloedverwantschap verbonden*, en bij uitbr. *verbonden.* || Van kinderen, welcke van besibbede olderen, dessen onwietens, gebooren sint, *Pro Excol.* 6, 680. Sonder onsen raet ende onser vrienden, die ons besibbet syn, *Cron. v. Vlaend.* 1, 134. Vgl. De Jager, *Freq.* 2, 511.

BESIBBEREN, zw. ww. bedr. *Bezoedelen*, *bevlekken.* || Haerlieder ziele, die metter zelver zonde van . . simonie so leelick besibbert ende besmet zijn, Despars 1, 145. Van *severen.* Zie BESEVEREN.

BESICH (BEISICH, BESECH), bnw. Mnd. *besich*; eng. *busy*. Over de afleiding zie E. Müller 1, 165. In het Mnl. gebruikt zoowel van personen als van zaken, thans alleen van personen.

A. Met een persoon als ondw.

1) *Werk hebbende*; hd. *beschäftigt.* || Over haerlieder dachvaerden die zy bezich waren metten Inghelschen, *Invent. v. Brugge* 5, 297. Onledich of besich, *Proza-Sp.* 18*c*. — Ook in de bijzondere opvatting van b e s i c h s i j n m e t e n e n w i v e, *gemeenschap met haar oefenen.* || Waert dat een man van eeren vonde eenen snooden mensche . . . besich mit zijnen wive, Wiel. *Instr.* 142, 457. Een vader mach dootslaen . . . den man, dien

bij besich vint mit zijnder dochter, 143, 461. Vgl. BESIGEN, 1*e*), en *Richt.* 19, 25.

2) *Druk*, *beweeglijk*, *dartel.* || Lustech ende berich (*l.* besich) mede, es garen der vrouwen sede, *Vrouw. e. M.* IV, 133. Die mane can wel die kinder maken snel ende besich in haren wesen, *Vr. Heim.* 388.

3) *Druk*, *veel te doen hebbende*; in de uitdr. Hem besich maken met iet, *zich druk met iets maken*, *zich veel moeite voor iets geven*, *zich inspannen*, evenwel met het bijdenkbeeld, dat die moeite niet gewaardeerd wordt of onnoodig was (vgl. onze uitdr. *drukte maken*, hetzelfde als *beweging*, *leven maken*). || Vrouwe, ghi maect sere besich u met uwer talen, si es so lanc, ghi singhet al enen sanc, *Melib.* 3107.

4) *Vervuld met*, *met hart en ziel bezig met*, *zijn geheele aandacht richtende op.* || Mackt mi so besich voort met di (*God*), dat ic dijns nemmermeer ledich en zi, *OVl. Lied. e. Ged.* 11, 234. Ic seide min getide . ., daer ic besech over sat, daer ic haers bi al vergat, *Lanc.* II, 43566. En wisti niet dat mi behoert te werkene de werke myns vader ende daer in besech te sine, *L. v. J. c.* 20. Wes besich met desen ghespinne, dat mach di commen te ghewinne, *Wap. Rog.* 1141.

B. Met eene zaak als ondw.

5) *Druk*, *veel werk gevende.* || Ander dinc dan grote tale behoeft daer mense winnen sal (*de stad*) . ., miin here besoucse merghen vrouch, nochtan werdet besich ghenouch, *er zal genoeg te doen zijn*, *het zal er spannen*, *Limb.* VII, 121. Hoe sal men hier (*in den bogaard*) gedienen mogen? Wine connen coude niet gedogen; het worde ons besich in dien sale ende bi viere, *het worde druk voor ons in de zaal*, d. i. *er moeten toebereidselen voor ons gemaakt worden in de zaal*, Velth. I, 26, 78.

6) *Nuttig*, *noodig.* Vgl. BESIGEN 2). || Hi vant die taflen gedect eerlike, ende daertoe genoech spisen rike, ende hi vant evenen genoech mede . .; hi vant al dat hem besich was ende sinen perde, *Lanc.* II, 7860. Si daden des conincs gebot al ende loetgeerden daer hi beval, ende bereitden hen daer mede van dat hen besech was daer ter stede, IV, 10825. Men sal hem geven dies hem besich wort, *D. B.* I *Machab.* 10, 44. Kemeels die droghen . . datten heere besich sijn soude, *Judith* 2, 8. Al waric starc gelijc Sampsoene, soe ware mi beisich mine macht (*l.* cracht), *Fland.* I, 775.

BESICHEIT, -HEDE, znw. vr. Van *besich* (zie ald.).

1) Van *besich* (ald. 1). *Drukte*, *beredderíng.* || So sal hi opstaen omme des anders besegheit, die hi makt met roepene ende met cloppene, *L. v. J. c.* 48. De phariseuse stonden en vragden met groter besegheit, wat hi daer toe seide, *c.* 148.

2) Van *besich* (ald. 2). *Drukte*, *overkroptheit met werkzaamheden.* || Noch sorghe nochte besichede, noch oec ghene onlede mede, nochte verghetelhede en nam hem dat, *Sp.* I[7], 58, 7. Nochtan alsoe ter kerken ginc, plach soe emmer eene dinc, wat besicheden hare overlach (*var.* onlede), I[7], 72, 3. Dus werd grote besichede int land te herde, meniger stat (*men kreeg het verbazend druk*), Velth. VI, 21, 38.

3) Ook in concreeten zin van *Eene zaak die moet afgedaan worden*, *taak.* || Sine miraclen . . . dedi scriven . . . ende ondersouken harde wale met somegen cardenale, die te sulker besichede mynst jonsten dochten ebben mede, *Franc.* 7952. Die onghetrauwe boden mede, die niet hadden hare besichede tharen wille gedaen, *Vl. Rijmk.* 3479. Nu lach up eene besichede (*hij had iets te doen*; verg. onze uitdr. *op reis liggen*) Herodes, dat hi uter stede van Jherusalem moeste varen te Cesarien waert, *Sp.* I[a], 10, 1. (Hi) gaf hen enen hamel mede, dat si met pinen hare besechede sonder bate niet liden en souden, *ne eis inanis nocturna cederet occupatio*, II[a], 34, 43.

4) Evenals het lat. *negotium* neemt besicheit ook de bet. aan van *zaak* in het algemeen. || Laet mi, seitsi, gebruijen daer mede, ic sal wel doen dese besichede (*dit zaakje*), *Lanc.* II, 14997. Gi sijt hier comen tote mi om ene mine besichede, daer ic u ombe versoeken dede, die willic u ontecken algader, 17499. Ic moet varen in ene besichede, dar ic u niet en mach leiden mede, 19612. Gi hebt gedaen quade besichede ende meneghen man gescaedt, 25652. Om wat besicheden quaemdi hare? 26003. Vrouwe, ghi hebt . . quade besichede gedaen, (*male egisti*), dat ghi wech jaghet daer fellike den besten rudder van ertrike, 35741. Ic sal uwes grote breke . . hebben in dese besechede! IV, 3677. Als die wille hadde te verstane van andren besicheden, als hi quame binnen der stede, *Vl. Rijmk.* 3392.

5) Van *besich* (ald. 3). *Eene zaak waarmede men vervuld is*, *datgene wat iemands gemoed bezig houdt.* || Eens messciede den keytijf teere hoghere tijt, dat hi bi haer sliep. Die keyser wist, doch hine riep dat hi ter ewangelien ghinge, want het ghenoucht hem dat hi singe. Hi ontseit hem, alsè dien bedrouch sine besicheit ghenouch, *abnuit ut male sibi conscius*, *Sp.* IV[1], 46, 92 (vgl. ook bij BESICH 1).

6) Van *besich* (ald. 6). *Nood*, *noodzaak*, *noodzakelijkheid.* || Ic weet wel, dat gi ute uwen lande niet sonder grote besichede ne sciet. Si seide: die besechede, here, ne secgic u in ghenen kere, *Lanc.* II, 26004.

7) Van *besich* (ald. 6). *Nut*, *nuttigheid*, *belang*, synoniem van *bederve* (zie ald.). || Dat gi wilt met hare varen in hare vrouwen besichede, *Lanc.* II, 11050. Alsic ben genesen, moet ic met deser vrouwen gaen ende hare besicheit onderstaen, *hare belangen voorstaan*, 12336. Dat hi der joncfrouwen besechede doen soude jegen wien dat ware, *hare belangen behartigen*, *hare zaak verdedigen*, III, 13386. Ay God here, nu moetti mi onnen eere te done mine besichede, II, 16474. Du suls goets genoech voren mede te hebbene te mire besichede (*te mijnen behoeve*), II, 35281 (vgl. 35288, waar *bederve* gebruikt wordt). Om dat geen bode . . . bet es gelovet te gere stede van sijns heren besechede, dan die here selve es, IV, 2856. Hi voer mede om des paues besichede, dat hi pine, hoe hi belet die dinc daer hem Aystolf toe set, *Sp.* III[a], 68, 69 (vgl. lat. *alqd. est e re mea*). — Negene besechede doen, hetzelfde als negene bederve doen, *niets van belang doen*, *niets uitwerken.* Vgl. BEDERVE 2 *β*). || Die besondicht daer in (*in die queste*) wilt gaen, sine doen gene besechede dan sire an doen dulhede, *Lanc.* III, 5082.

AANM. — Besecheit *van seden*, *Ned. Proza* 281, is eene verkeerde lezing voor besetheit (zie ald.).

BESICHTIGEN, zw. ww. bedr. *Schouwen*, *inspecteeren*, *bezichtigen.* || Und sullen dusdanige unde andere ontlijfden . . . niet mogen ter aerden bestadet werden, sy weren dan eerst van den officier ter plaetsen besichtiget und beleydet, *Landr. v. Vel.* 10.

BESICHTIGING, znw. vr. *Schouwing*, *lijkschouwing.* || Dat oock over dusdanige dooden besichtigung ende beleydunghe by den scholten . . geschiede, *Landr. v. Vel.* 11.

BESIDEN (BESIDE, ook BESIDEN), bijw. en voorz. Mnd. *besiden*; mhd. *besît*, *besîte*, *besîten*, *besîtes*; eng. *besides*; ndl. *bezijden*. Uit het voorz. *be* en het znw. *side* (vgl. het hd. *bei seite*). De samenstelling wordt nog duidelijk gevoeld in het bijw. uitdr. besiden weges, d. i. *ter zijde van den weg* (*Lanc.* II, 37680).

BIJW. — 1) *Ter zijde*, *op zijde*. || Aldus hebben si hem bestaen . . ., voer achter ende besyden, *Segh.* 985. Die vrouwe ginc besiden staen, *Lorr. fr.* I, 425. Hine keerde hem niet besiden, maer hi leit of hi ware doot, *Lsp.* I, 32, 76. Elc doen van hem besiden scoet; hare scachten si vernamen, sere si weder te gader quamen, *Ferg* 1828. (Judas) ontfangre was, . . ende hadde besiden sinen zac, aldaer hi sine diefte in stac, *Sp.* I⁷, 21, 32. Lanceloet was doe daer besiden in den bosch bedectelike, *Lanc.* IV, 4566. — Van besiden, *van ter zijde*. || Van der lucht die daer in quam van besiden, *Rein.* II, 6511. Dit siende Huge quam van besiden ende gaf Agapaert eenen slach, dat hi metten paerde ter aerden viel, *Huge v. Bord.* 52. — Ook in de volgende uitdr. — Enen besiden leiden, voeren, trecken of nemen, *iemand ter zijde*, *apart nemen tot een afzonderlijk gesprek of geheim onderhoud*. || Doe nam die riddere . . sire moder besiden tenen rade, *Lanc.* III, 18211 (vgl. *Limb.* I, 1386). Die hi niet bescreven en siet, trect hi besiden, ende an hen vant hoeftsonde, daer hise af ontbant, *Sp.* II⁸, 61, 10. Doe hi dit sach gescien, hevet hine besiden gheleet ende beswoerne onder eene heet, dat hi hem dade verstaen enz., I⁷, 87, 78. Gaures die verrader fel voerde die joncfrouwe beside ende hietse wesen blide, *Segh.* 8778. Doe hevet hine besiden gheleet, *Sp.* I⁷, 77, 79. — — Hem besiden doen, *ter zijde*, *op zij gaan*. || Sere wondert hen lieden des, ende bidden dat hi hem doe besiden een stuc, si latenne also liden, *Sp.* II⁸, 65, 38. — Besiden steken, *op zijde*, *in den zak steken* (vgl. het boven aangeh. voorbeeld *Sp.* I⁷, 21, 32), d. i. *zich iets toeëigenen*, *iets verduisteren*, *wegmoffelen*. || Vroech leren vele spreken ende vroech leren besiden steken, sijn twee dinghe . . die tontleerne sijn herde quaet, *Lsp.* III, 10, 173 (de opgegeven beteekenis in het Gloss. *ter zijde stooten* is niet juist).

2) *Op zijde af*, *achter af*; hetzelfde als mnl. op hoer (z. ald.). || Ic weet enen wech besiden, daer wi dat here moghen liden sonder scade, *Segh.* 4117.

3) *Naast*, *nevens*. || Stant in den hole hier beneven, an desen steen hier besiden, *Rijmb.* 5132. Die sommier daer besiden, *Segh.* 9682 *var.* Boven, bisiden ende onder, *Lsp.* I, 11, 53. Een huys . . besiden aen desen huse staende, *O. R. v. Dordr.* 2, 103.

4) *Afzonderlijk*; lat. *seorsim*. || Soe sal hi nemen . . drie thiendendeel blomen in sacrificie, die besleghen sy mit olye, ende besiden een sestendeel olyen, *D. B. Levit.* 14, 10.

5) *Buiten*, in de uitdr. besiden staen, d. i. eig. *buiten staan* en bij uitbr. *niet meedoen*, bij eene deeling b.v.; m. a. w. *er treurig*, *slecht aan toe zijn*. || Haddic minen stoc ghespaert, doe hi was stijf ende wael gesnaert, so ne stondic niet besiden, *OVl. Lied. e. Ged.* 201, 9.

VOORZ. — Met den 3den nv. of eene bepaling met van (in het laatste geval is besiden zelf eig. bijwoord).

1) *Ter zijde van*, *naast*. || Dus waren die mure, besiden den duren V cubitus breet, *Rijmb.* 11473. Die somier liep haer besiden, *Segh.* 9682. Besiden (*d. i.* beside den, vgl. bij BENEDEN en BUTEN) scilde es hi (*de beer*) gescoten, *Flandr.* I, 815.

2) *In de nabijheid van*, *langs*. || Besiden der woestinen lach een berch, *Rein.* I, 507 *var.* (de tekst heeft *beneven*; zie ald.). Dese wech, . . die hier besiden den bosche gaet, *Lanc.* II, 38046.

3) *Buiten*. || Die gulsighe monike . . , die dicwijl besiden van den convente aten, omdat si sonderlinghe spisen eten wouden, Ruusb. 3, 257.— Besiden staen van ere dinc, *verstoken zijn van iets*. || Van desen tween sta ic besiden: in hebbe vruecht, no ic en gheve, *OVl. Lied. e. Ged.* 317, 90.

4) Elliptisch staat besiden voor besiden der waerheit. || Die bode bat genaden sciere, want hi en hadde niet mesdaen. Agulant andworde saen: gi segt harde sere besiden, *Lorr.* II, 1284.

BESIE, znw. vr. *Bes*, ook van de *druif* gezegd; vgl. hd. *weinbeere*. || Die rijpe besien van goeder aert, *Denkm.* 3, 222, 10. Enen wijngaerd . ., gheloverd ende met besien, Velth. I, 26, 97. — Ook in den zin van *tros druiven*, welke bet. ook mnl. *druve* heeft (z. ald.). || Die vos sach ene besie hangen, *Esop.* LV, 1; zoo ook vs. 4 en 6.

BESIEDEN, st. ww. bedr. Mnd. *beseden*; hd. *besieden*. *Met kokend water begieten*, *broeien*. Hetzelfde als het meer gewone *bescouden* (zie ald.). || Van zwine te besiedene, van den hare te doen snidene, ende van verkine te buerene (*l.* vuerene), *aangeh. Invent. v. Br.* Gloss. 43 *b*. Recht als die honden ghinghen lopen van den hont, die was besoden, so laten si hem in den noden, *Rein.* II, 7534.

BESIEKEN, zw. ww. onz. Hd. *besiechen*. *Ziek worden*, *in eene ziekte vervallen*. || Ende daer die garsoen besiekede ende weder thuus quam, *Rek. v. Zeel.* 2, 372.

BESIECT (BESIEKET, BESIECHT), deelw. bnw. van *besieken*, d. i. *ziek worden* (Lexer 1, 215). *Ziek geworden*, en als bnw. gebruikt *ziek*.

1) In het algemeen. *Ziek*, *krank*, van menschen en dieren. || So dat deen wart besieket sware, *Sp.* I⁸, 52, 12. Binnen dien . . ward hi sware besiect, *Rijmb.* 21679. Te gansen alle die ghene die besiect waren, *Hs.* 80, *f.* 71 *a*. Om dat soe so wale riect die diere dan (*l.* die) soe besiet (*l.* besiect) weet of hebbende arech, *Beest.* 184. Van eenre beesten die besiect es, *Doct.* II, 905 *var.* — Ook met eene bepaling met van of met. *Ziek*, *lijdende aan*. || Alle die besiect waren van enigher siecten worden ghesont, cropelen ende blenden, stommen ende doven, *Pass. W.* 177 *c*. So was die heilege martelare van artentike besiect so sware, dat hi en mochte gaen no staen, *Sp.* II⁸, 18, 181. Die keyser Constantius, besiect sere van sware gepeise ende meere van apoplexien swaer, II⁸, 22, 2. Hy wert besiect van der saghen langhe tyt, *febre quassatus*, Matth. *Anal.* 3, 32. Malaetschap daer men mede besmet ende besiect is, *Bern. S.* 17*a*.

2) In het bijzonder van enkele hevige of afzichtelijke ziekten en kwalen.

a) *Jichtig*, *rhumatisch*. || Hi was besiect ende lam, *V. d. Houte* 438 *var.* (*de tekst heeft* gichtech).

b) *Bezeten*, *waanzinnig*. || Enen besiecten ganste hi, *hominem demonio vexatum*, *Sp.* II⁸, 52, 88.

c) *Melaatsch* (vgl. het fr. *malade*, hetzelfde woord als *melaatsch*). || Ghelijc datmen aen die besiecte vent: gaet die besiecte tenegher stede, sine besiectheit dracht hi mede, *Mask.* 80. Anno 1321 doen vont men die besiecte luden in Vrancryk, Matth. *Anal.* 1, 49. Ysoreid die besiecte (*le mesel*) es ghevonnest besiect (*comme meseaus*), *Livre d. Mest.* 41. Een lazers mensche quam . ., ende Jhesus recte sine hant ende ghereen den besikden . . ende altehant wart hi ghesuvert van sire lazerien, *L. v. J. c.* 58. Soe si van noots weghen van hem moet scheiden

na allen gestande, mits dat hi beziect is, *O. R. v. Dordr.* 2, 70. Van der mondborien van den gasthuse . . ende van den huse van der banc der besiecter lieden, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 734. Van den huse van der banc bi Lovene, daer die besiecte wonen, Dl. 2, bl. 612. Dat engheene beziecte liede vor taverne drincken en selen noch sitten, *Belg. Mus.* 1, 253. Int jaer 1309 so worden over al ghebrant de besiecte lieden, ende haddent ingheset overal tvolc te vergheven, *Belg. Mus.* 4, 206. Daer woende Symeon die besiecte, *Mandev. f.* 24*d.* In die rivier bade Namana van Suryen, die was besiect ende hi waert ghesont, 26*c.* So was bevonden, dat de beziecte lieden vermiedt waren..; dat sy fenijn souden werpen in de fonteynen . ., daeromme soe wordden al Vrankeryke dore de beziecte lieden ghebarrent, *Cron. v. Vlaend.* 1, 173. Recht ende cuers van der Lazerien van Brughe: als een parsoen .. es beziecht, *Cout. v. Brugge* 1, 368. Van ere onser portericgen, die men voerde . . . te Brucghe omme te provene of soe besiect ware, *Rek. v. Gent* 1, 167. Besiecter, Jan Yperm. 154. Besiect zijn *en* besiect gaen, *Invent. v. Brugge* 5, 105. Besiect ende lazarus, *aangeh.* Gloss. *ald.* 28*b.* — Ook siec zelf komt in deze bet. voor, *ald.* 5, 105 (den *zieken* lieden).

BESIECTHEIT, -HEDE, znw. vr. — 1) *Ziekte.* || Besiectheit die van couden comt, *Hs.* Yp. 18*c.*

2) In het bijzonder. *Melaatschheid.* Verg. BESIECT 2*c*). || Gaet die besiecte teneghER stede, sine besiectheit dracht hi mede, *Mask.* 81. Omme de ghene te visiterene, die berucht zijn of fame hebben van beziecktheden, *Cout. v. Brugge* 2, 111. Hets goet jegen alle besiectheit ende jegen zeter ende single, *Hs.* Yp. 18*c.* Zoo ook 21*a.*

BESIEN, onz. ww. bedr., onz en wederk. (*besach*, *besagen*, *besien*; imp. enkv. *besich*, mv. *besiet*). Mnd. *besên*; mhd. *besëhen.*

BEDR. — 1) *Zien*, *aanschouwen.*

a) Met den 4den nv. van den pers. of der zaak. || (God), diet al besiet, *Franc.* 703. Hets mi ghenoech nu doch, dat ic besien mach di (*Joseph*), *Rijmb.* 3230. Dat hi tlant besaghe . ., eer dat hi smaecte die doot, 6233. Doe ghinghen si den volke so na . ., dat si tfolc mochten besien. 6109. God toogdem dat lant mettien. Miracle waest, dat hijt besien al ghader mochte, het was so groot, 6431. Dat soe doch van derre steden wel besien mochte haer lant, 16582.—Ook met verzwijging van het obj; schijnbaar intr. || Die scepenmakers niet langher te wercken, dan ze bi den daghe bezien moghen, *O. K. v. Rott.* 42, 124. Die mandemakers zellen wercken anders niet dan zi by daghe bezien moghen, *ald.* 125. Keer dijn oghen al om ende om . . ende besich, *D. B. Deuter.* 3, 27. Hi ghinc besien ter stede, daer hi liet den doden lyoen, *Rijmb.* 8012. Besiet (*zie*), daer quam een scone eerbaer man, *Bienb.* 150*a.* Besie, dijn gelove hevet di behouden gemaect, *Hs. v.* 1348, 59*c.* — Laten besien, *laten zien*, *verhalen*, *verklaren.* || Apollodijn, die van den beesten die draghen venijn in sine boeken laet besien, *Nat. Bl.*, *Prol.* 59.

b) Met een afh. zin. *Zien*, *bemerken.* || God besach, dat het was goet, *Rijmb.* 197. Als hi heeft besien dat, dat soe daer quam, 18214. Trajanus die besach daer wale, dattie poort was sonder man, 29028. Alse panthera dat besiet, . . dat men sinen hovede vliet, *Nat. Bl.* II, 3226.

2) *Bezien*, *beschouwen*, *bekijken.* || Sich upwaert ende besich de sterren, *Sp.* I[b], 5, 25. Betaste ende besich mine hande, *L. v. J. c.* 240. Stant op ende besich mi wale, in hoe arm ene sale ic van erden ligghen moet, *D. War.* 2, 352, 9. Entie saken . ., die waren in sancta sanctorum binnen, dectemen, dat mense bekinnen niet ne mochte, no besien, *Rijmb.* 5510.

3) *Zien*, *bezoeken*, *opzoeken.* || Wouden si in Grieken varen ende besien wijf ende kinder, hi gaf hem sinen orlof, *Alex.* VI, 494. Dese riddere opten tsinxendach tote u quam ende u besach, *Lanc.* III, 3377. Dyna . . luste mettien, dat volc van den lande besien, *Rijmb.* 2677. Te vaerne daer hi woude . ., ende sijn gheslachte besien, 15181. (Si) bat Sinte Fransoyse mettien, dat hi den onsculdegen moeste besien, *Franc.* 9221. Hadde mi gestaen mijn moet, die hermitagien niet te besiene, *Sp.* III[b], 27, 90. (Die) met siere mayseniede so gerne besach daerme liede, III[a], 71, 17. Ic wille varen ende mijn wijf besien, III[a], 77, 3. Hier om Amasias die coninc . . heeft ghesent tot Jojas.., segghende: com ende laet ons malcanderen besien, *D. B.* II *Chron.* 25, 17.

4) *Aanzien*, *aankijken.* || Ogier . . besag hem met een wreet gesicht, *Heemsk.* 123.

5) *Het oog vestigen op iets*, *beschouwen*; in fig. zin, *opmerken*, *letten op.* || Die mensce (sal) besien alt gut dat heme got gedaen heft. Dit besinnesse brenct den mensce te Gode, *Limb. Serm.* 62*c.* Neghene dinc maecte haer selven . ., dat willic dat elc besie, *Nat. Bl.*, *Prol.* 95. Besich Maerten ende Marien, die twee ghesustren waren, *Wap. Rog.* 1417. Dat si lesen mochten die worden, ende daer in oec besien, wat si doen souden ende vlien, *Sp.* I[a], 14, 68. Dit siet men alle dage gescien, hier op soudewi alle besien, IV[a], 45, 41. Als ghi hierna wael horen sult, wildijt besien, *MLoep* I, 2189. Besich oec ende merke dat onderscheit, *Sp. d. M.* 1, 62*c.* — Ook zonder dat het obj. staat uitgedrukt, meestal in den imp. besich, besiet, d. i. *let op*, *merkt op.* || Van dane telle ende besich, ende nem emmer elc vort op sijn wort, *Natuurk.* 106. Besich, aldus vendict vertogen in de Ewangelie, *Rincl.* 1029. Om dit, besiet, dat men te bat soude wedersecgen daer sijn cronen, Velth. V, 29, 34. Ghi eerbaer vrouwen, nu besiet, ten hoirt tot uwer oerden niet, *MLoep* IV, 949. Die selverine paenre, besie, meent Abylon, *Sp.* III[b], 17, 68. Besich, dit gedoechde ic doer di, *Lucid.* 1880.

6) Enen —, *iemand in het oog houden*, *op iemands bewegingen letten.* || Daer nam hi ute ridders mede, die de hoede also besaghen van dien die in den torre laghen, *Rijmb.* 19084.

7) *In oogenschouw nemen*, *inspecteeren* in fig. zin; *onderzoeken*, *onderzoek doen naar.* Vgl. onze uitdr. *zien of.* Met een 4den nv. of een afh. zin; soms ook met eene bepaling met een voorz., b.v. na, omme. || Omme te beziene achter de stede tgrote ghebrec ende de nood van wercke, *Invent. v. Brugge* 2, 347. Omme tweerc te beziene, *Invent. v. Brugge* 3, 333. Eenen vroeden wive die een wyf besach.., joef soe kint drouch, 5, 484. Die een meiskin bezaghen dat vercracht was, *ald.* Eenen bode ghezendt te Parys omme te beziene omme juweele, *ald.* 2, 408. Die spierres hadden . . . . besien dat helighe lant, *Rijmb.* 5868. Tien man . . . ., diet (*land*) maten ende besaghen beede, 6923. Nu besich, sone! na die waerheid, Velth. I, 36, 6. Dat hi te Parijs wilde varen om te besien, oft hi aldare eenigen meester vonde, VI, 3, 35. Ic woude ghi sendet nu om te besiene of u oem quame, *Limb.* III, 218. (Hi) heeft dese heren

gesent tote u, om te besiene ane u (*u te polsen*).., of ghiere hem selt gheonnen, XII, 1053. Besich dine herte al omtrent, *Wap. Mart.* I, 218. So die mensche hem selven minder besiet, so sy hem selven min mishaget, *G. Troon* 29*a*. Nym die poëten in dijn memori, ende besich menigherhande historie, *MLoep* I, 119. Hoe ghi sult te hilic keren, . . dat suldi vragen of besien, *Theoph.* (Bl.) 89, 184. Aldus machmen sine cracht besien, *Nat. Bl.* XII, 568. Om dat si niet wilden gehingen, datmen meer besage daer nare (nl. *naar het graf van Alaric*), *Sp.* III[4], 13, 44. Als hij daer quam, besagen sij, hoe veel volks sij verloren hadden, *Heemsk.* 170. Besich, oft dijns zoons rock is of niet, *D. B. Gen.* 37, 32. — Ook in den zin van *keuren*, van *vee* of *waren*. || Zo wie . . beeste daden slaen . ., eer datse de wet vanden ambochte besien hadde, *ZVl. Bijdr.* 6, 173. Van enen bere te bezien, twe placken, *R. v. Utr.* 1, 122, 78. De zine vercken . . nyet bezien en liete, *ald.* — Dat besien ambocht, *de betrekking van keurmeester*, *ald.* (*tweemaal*). Zie ook BESIENRE.

8) *Naar iets uitzien.* || Oec dede Constantijn besien om nyemare ende uteriden, *Segh.* 11370. Wanneer die mensche beghint te laeuwen, so ontsiet hi enen cleynen arbeit ende besiet uutwendighen troest, *Kal.* 7, 162.

9) *Overwegen*, *overdenken*, *overleggen.* || Soe besiet, wat ghi begaert, ic sal u helpen an die vaert, *Limb.* VI, 1573. Doe antwoerden si: Wat gaet ons dat ane, besich du, *dat moet gij zelf weten*, Ruusb. 5, 220. Si seiden hem: wat gaet ons dat aen, dat staet di te besien, *Hs.* 71, *Matth.* 27, 4 (vgl. onze uitdr. *dat staat te bezien*, d. i. *dat is nog niet zeker*, *kan nog een punt van overweging zijn*). Dat hi besaghe, wat hi hadde te doene, *Wal.* 10439. Hoe men die worde sal besien, daer men te beden met sal tien, Velth. I, 20, 35. Nu besich wale . ., of dese stat hadde verdient desen torment, *Alex.* VI, 469. Wouddi sijn goetheit noch besien, ghi en soud van heme so sere niet vlien, *Christ.* 1217. Die coninc sprac: besiet wie draghet beide lettren ende brieve, *overlegt wie zal dragen*, *Ferg.* 3004. Here, besiet, wat ghi doen wilt, 4968. Nu besiet, vrouwe, of ghi uwe cleder wilt wisselen jegen mi, *Limb.* VI, 1723. — Ook als rechtsterm. *Een onderzoek over eene zaak instellen.* || Dat die scepene besien sullen, weder die scout . . van Mathijs den volen roert dan en doet, *R. v. Utr.* 2, 16. Dat die scepene besien sullen, of die scout roerende is van M., 17. Ende doe besaghen die scepene ende kenden na vooroirdel enz., *ald.* — De onb. wijs als znw. gebruikt in de uitdr. Besien doen, hetzelfde. || Dat die scepene van deser sake gheen besien doen en sullen, mer recht oirdel gheven tusschen hore twier tale, *ald.*

10) *Toezien op*, *zijne opmerkzaamheid schenken aan*, *acht geven op*, *zich iets aantrekken*, *ergens zorg voor dragen.* || Dat hi (*Pepijn*) . . die Roemsce saken besaghe, die sere tegingen in dien dage, *Sp.* III[4], 68, 85. Die paues van Rome sendde na dat boden, diet besagen bi wetten, IV[1], 27, 130. Echt hevet Cosdroe ter were versament een mekel here; enen die Raxaces hiet, gheboot hi, dat hi besiet, III[4], 6, 93. Sijn lant besien ende achterwaren, Velth. IV, 69, 3. Entie dat volc souden besyen, *Rijmb.* 10980.

11) *Verzorgen*, *voorzien.* Met den 4den nv. van den pers. || Elkerlijc pijndem van dien, hoe hi hem dienen mochte ende besien, soe dat hem ne gene saken, van die hem bedorsten, gebraken, *Lanc.* III, 9059. Die ander wercliede die sal hi te werke schichten (*d. i.* schicken) ende sal die besien an hore noetdorften, *D. Orde* 291.

ONZ. — *Toezien*, *zorg dragen.* || Besiet, dat Reinaert met u come, *Rein.* I, 1017. Besiet, dat gi hebt een sweerd, *Lanc.* III, 18464. Ic can bet in alre wysen besien om ons heer te spysen, *Troyen f.* 84 *b*. Besich, dattu alle die teykenen . . doeste voer Pharao, *D. B. Exod.* 4, 21. Besiet, dat ghi mijnen saterdach wachtet, *ald.* 31, 14. Ondersoect ende besiet, dat onder u nyemant en si van sheren knechten, II *Kon.* 10, 23. Vaert wech ende besiet, dat u here morghen come, *Limb.* VIII, 1468. — Vgl. ook bij bedr. 1), 5) en 7).

WEDERK. — Hem besien.

1) *Zien*, *uitzien*, *uitkijken*, *een kijkje nemen.* || Hi sende enen bode tot vor de stede heymelic die hem besaghe, hoe dat there ghelogiert laghe, *Limb.* VIII, 274. Ic wille mi noch bat besien, eer ic mi te huwen wille tien, X, 313.

2) *Inzien*, *bemerken.* || Wel besiet hem des de vader, dat wederroupen dans niet algader, *Franc.* 705. Ten keerne, eer hi hem besach, ontfinc hi scade al ombewaert achter in sijns heren staert, *Sp.* IV[1], 24, 58.

3) *Zich onderzoeken*, en bij uitbreiding *tot inkeer komen.* || So die mensche hem selven minder besiet, so hy hem selven min mishaget, *G. Troen* 29*a*. Wiltu di selven niet besien? *Theoph.* 1068. Alstu beghins di te besien, waenstu dan vinden ghenade? 1100. Twine besiestu *di*, sondich man? 1106.

4) *Zich in acht nemen.* || Al dies selfs u wel besiet, *Rijmb.* 25686 (lat. *vigilate*). Dat ghi u selven niet bat en besiet! *Lansl.* 182. Lanseloet, ic wille, ghi u bat besiet, 196.

5) *Toezien*, *opletten.* || Besiet u, waer ghi u fundament op sticht, *MLoep* I, 3224. Dat ghi u claerlick moecht besyen, eer ghi mit desen of mit dien in minnentliken banden trect, 3233 *var.* Coemt voert ende besiet u bet, *Segh.* 437.

AANM. — 1) Besien, *Taf. op* 3 *K.* 71: „De croone die met vijf tacken wert ghezien, die mach men up eenen coninc *bezien*," verandere men in betien, d. i. *betrekken*, *betrekkelijk maken*, *toepassen.* Zie bij BETIEN.

2) Hem besien, *Beatr.* 980: „Bepeinst u wel ende besiet volcomelijc van uwen sonden," verandere men in *hem beliën.* Zie HEM BELIEN, kol. 852.

BESIEN, deelw. bnw. van besien (zie ald.). *Gezien*, *geacht*, *geëerd*; lat. *conspicuus.* || Die Zeelanders deden daer veel manliker daden, ende die Hollanders warden daer so wel besien, datmens hem menigen (*l.* menige) eer sprac, *zij lieten zich van eene zoo gunstige zijde zien*, *kennen*, *Clerc* 126. Die aventuren die hen gescieden teldi daer voer al die lieden, dies was hi daer sere besien, *Lanc.* II, 47093.

BESIENNESSE, znw. o. *Beschouwing.* Zie een voorbeeld bij BESIEN, bedr. 5).

BESIENRE (BESIERE), znw. m. Van *besien.*

1) *Opzichter.* || Den tolscrijver ende besiere na ther tijt wesende, Nijh. 4, 318. Tolners, besieres, schrijvers, tolknechte, 321. Bij onsen tolner, besierre ende tolschrijver . . . tot Lobeth, 259 *tweemaal.* Dat die misvoerders misse sullen moegen laden alle die weecke door, uytgesondert den lesten werckdach, ten waere of die besienre een anderen dach leyde, *K. en O. v. Delft* 122, 47. Ten zij dat hij eerst . . den besienre vander stede wegen te kennen gegeven sal hebben, *enz.*, 113, 48. Dat die misschevoerders . . den besienre gehouden sullen zijn hoerl. gelt . . te brengen binnen zijn huys, *ald.* 49.

2) *Keurmeester*, *visiteur*. || Dies zal de beziere (*van de beesten die geslacht worden*) van den ambochte hebben van elken vetten zwine, dat hi beziet, twaelf groten parisis, *ZVl. Bijdr.* 3, 278. Waert dat de beziere voorscreven meer name, *ald.* Voert selmen dien bezienre eden . ., ende gheviel enich ghebrec daerin, also van dien beren ofte vercken, de hi bezien hadde, dat soude die bezienre verbeteren, *R. v. Utr.* 1, 122, 3. Eer hi den bezienre voldaen hadde, *ald.* Des die besienre goet geschouwet heeft voir den knoep ende quaet viel voirden knoep, so soude die besienre dat den luden verstoeren, 123, 78.

BESIERE. Zie BESIENRE.

BESIGEN (BESIGGEN, BESEGEN; wel te onderscheiden van *beségen*, d. i. *bezeggen* (zie ald.)), zw. ww. bedr. (niet bij Lübben).

1) *Gebruiken.*

a) *Gebruiken*, *aanwenden tot een bepaald doel*, *gebruik maken van.* Met eene concreete zaak als voorw. || Alle die vaten die te besighen behoerlic waren, *D. B. Exod.* 38, 3. Een man en sal eens wijfs cleet niet bezighen, *Deuter.* 22, 5. Daer hi in die sacristie was, so en besichde hi nye des biscops zetel, *Ned. Proza* 232. Die colomme ende dandre chierhede hilt hi te beseghene tere ander stede, *Rijmb.* 10067. Elc bezeghe sine hande ende laet ons slaen elc andren doot, 34722. De selveren lepels, die men in den reefter besicht, *Belg. Mus.* 6, 163. Eenen silveren croes, om te beseghene als sy siec waren, *ald.* Oec ne connen zij niet gecrighen kerssen, slapen mede te gane ofte te wat zaken dat zijse te beeseghene hebben, 7, 89. Noch vier noch panne te bezeghene, *ZVl. Bijdr.* 6, 164. Die meede bezichde ende wrochte zonder aluun, *ald.* 171. Met den besten ammelakene . ., potte . ., nappe . ., scotele . ., lepel . ., scrine . ., kiste . ., stoel . ., cussen . ., ketel . ., dat men pleght te beseghene, *Cor. v. Antw.* 51. Het doet minne ende niet el, die u besegen doet die oeghen, *Limb.* XI, 830. Dat ghi . . uwe oren (selt) beseghen mere dan u tonghe, *Doct.* I, 305. Behouden, bezitten, bezingen (*l.* besighen) ende ghebruken . . dat voersz. goet, *Oorkb.* 2, 410*b*. Anders en soude dese wijse meester . . dese costele medicinen daer niet aen gebesiget hebben, *Bern. W.* 58*a*. — De onb. wijs als znw. *Gebruik.* || Dat gheene voercoepers . . plancken coepen en selen . . ., het en zij te haers selfs bezeghene, *Cor. v. Antw.* 60. Van der . . aerde maect hi vaten te besighen (*ad usus nostros*), *D. B. Boec d. Wijsh.* 15, 7. Alsulken dinc en suldi tot uwen besighen niet maken, want het is heilech den here, *Exod.* 30, 32.

b) *Gebruiken*, *eten.* || Den genen die steeds veel heter cruden besighen, *Barthol.* 87*b*. Dat sy niet gebesicht en heeft anders dan als voirscr. staet ende nu niet en besicht, *D. War.* 3, 83. Die wormen en souden dat plaester niet zughen noch besigen, 84.

c) *Gebruiken*, *besteden.* || Hoe men rijcheit beseghen sal, *Doct.* II, 2511 *titel.* Ach . . hoe beseghet tvolc sinen gheleenden tijt, *OVl. Lied. e. Ged.* 436, 1.

d) *Gebruiken*, *toepassen*, *in praktijk brengen*, *uitoefenen.* Met eene abstracte zaak als voorw. || Men bezicht mi (*redene*) zelden daer men mach, *OVl. Lied. e. Ged.* 399, 92. In allen tiden ende overal men gherechtecheit beseghen sal, *Doct.* III, 55. Ic sal an u trouwe groet beseghen tote in mine doet, *Limb.* VI, 1405. In can nerghent vinden minne, daer men in besecht trouwe, *Vad. Mus.* 1, 310, 91. Over de fortse ende wille, die hy sinen molenaere hadden ghedaen bezeghen te Uutkerke, *Cron. v. Vlaend.* 2, 69. Zonder ongheordineerden wille (*willekeur*) of jonste derin te beseghene, *ZVl. Bijdr.* 4, 5. No datter niement wille of jonste in beseghe, *ald.* 6. Dat negheen van hem beeden hier in eenighen wille besigghen of voorderen zal, *Invent. v. Brugge* 3, 382. Dair moet die priester subtylheit ende synnicheit in besigen, *D. War.* 3, 84. Die wreetheit sijnre gherechticheit, die hij ghebesicht heeft yeghen die sondaren sijne vyanden, *D. B. Prol. b.* Daer van eren ende van wijshede te besighen was, *waar het zaak was in eer en wijsheid te handelen*, *Rein.* II, 4822 (uitg. v. Willems; bij Martin 4810). Nemt ware, dat ghi uwe ghereghtheit nin besegt vor de menschen op roem, *L. v. J. c.* 42. Van der . . neringen, die menege onteert (*l.* anteert) ende gebeseecht (*l.* gebesecht) heeft, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 724.

e) Even als het tegenwoordige *gebruiken*, met den 4den nv. eener vrouw. *Vleesschelijke gemeenschap met haar uitoefenen.* || Lichte wiven, die hen laten besighen om gelt, *Beschr. v. Haarlem* I, 178, *aangeh. door* Van Hasselt op Kil. 63. Vgl. bij BESICH, 1).

2) Evenals het hd. *brauchen* de bet. van *behoeven*, *noodig hebben* heeft aangenomen, zoo ook het mnl. *besigen.* || Mijn vrauwe ne gheeft gheen werc so cleene, ten besicht de zinnen wel alleene, *OVl. Lied. e. Ged.* 358, 1279. Wye dat poot alsulken boom, men bezichter nauwe toe te sien, Hild. 175, 101 (vgl. het Gloss.). Indien de voors. van onse stede van den Brielle dat selve afgesteken land niet en behoufden of besichden tot hare voors. boosem . ., mair dat lieten liggen verlandende ende niet besygende (*gebruikende*), *Priv. v. Brielle* 2, 100.

BESINGELEN, zw. ww. bedr. Van *singel*, d. i. *kring. Omsingelen*, *omringen*, *insluiten.* || Hier en binnen quamen die hertoge aen deene sijde ende die here van Ravensteyn aen dander side *ende* besloten ende besingelden dat here al omme, *Exc. Cron.* 211*a*. (Hi) heeft ter stont een deel volcx genomen ende heeftse al omme besingelt ende verslagen, *ald. b.* Mer sy en besinghelden Tymotheum in dien steden niet, *D. B.* II *Maccab.* 12, 18. — Ook in fig. zin. || Dat die hoecheit der werelt alomme mit verdriet besingelt (is), *D. War.* 6, 199.

AANM. — Besinghelt, *Brand.* (*H*) 948 en 952 moet veranderd worden in besinget, d. i. besenget, *zwart gebrand*, *verschroeid.* Zie op BESENGEN.

BESINGEN. Zie BESENGEN.

BESINGEN, st. ww. bedr. (*besanc*, *besongen*, *besongen*). Mnd. *besingen*; mhd. *besingen.*

1) Een liet besingen, *een lied zingen* (*ten einde toe*). || Daer na moest (*het lied*) bezonghen wesen, *OVl. Lied. e. Ged.* 296, 1844.

2) Ene kerke besingen, *den dienst in eene kerk waarnemen*, *er de mis bedienen.* || Die kerke die bezanc aldare Jheronimus, *Sp.* III[4], 27, 16. Dat Allaerd van den stienhuze die kerke van Oestwoude besinghen doe, Mieris 2, 211 *a.* Waer enich pape, die sine kerke niet en besonghe noch besinghen en dede, so soude die deken in die kerke enen anderen pape setten, 213 *a.*

3) Ene capelrie besingen, *voor eene gestorvene eene lijkmis zingen.* Deze mis werd gewoonlijk gehouden in de kapel waar de doode begraven lag; in de kosten daarvoor was voorzien door den over-

ledene, op wiens verlangen de mis werd gehouden. Vgl. Lexer 1, 216. || Twintich pond sjaers, . . . tote ene (*l.* ere) capelrie behoef, te besinghene alle daghe in die capelle, daer hi leghet, vor zine ziele, Mieris 2, 197 *a*. De capelrie . . . die ver Lisebette Buekels . . . sette te besinghene in die kerke te onser Vrouwen te Biervliet, *ZVl. Bijdr.* 4, 215. (Si) gaven viere gemete lants . . . ter capelriën boef in die kerke van Watervliet, ende tsgeens boef diere (*l.* diese) besinghen sal ende diere toe gewiet wort, *Vad. Mus.* 2, 369. Welken tiden dat die capellaen gewiet es ende hise besinghet, 370. Van eenre halver tienden . ., de welken miin here miin vader . . gaf . . der vorseider abdiën van Bodelo ervelike teenre capelriën bouf te besinghene ewelike in den vorseiden closter over zine ziele, 3, 435. — Enen doden besingen, *voor een gestorvene eene lijkmis zingen*, *zijne uitvaart vieren.* || Met dien besinghen sy den verstorven ende zijn siele soude also wel geholpen zijn, Seb. Franck, *aangeh. bij* Huyd., *Proeve* 3, 36. Vgl. *Rein.* I, 440—450.

BESINNEN, st. en zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *besinnen*; mhd. *besinnen*.

BEDR. — 1) *Verzinnen*, *uitdenken.* || Dat nyemant inden hemel noch inder eerden groters bedencken noch besinnen en can, *G. Troen* 33 *d*.

2) *Begrijpen*, *bevatten.* || Die dit al bezinnen woude . . ., synre herten wert een razen, *V Bomen* 163. Wie mach die ghenoechelicheit besinnen of bekennen, *G. Troen* 61 *a*. Al sulkes wonder des groten heer, ten can gheen man besinnen, *Hor. Belg.* 10, 52.

3) *Zijn zinnen op iets zetten*, *beminnen.* || Van tghene dat ick meest besinde . . ., dat is dat ick gheen beter en vinde dan wel te doen ende vrolijck te sijn, *Sp. d. J.* 213. — Condijt te rechte besinnen, lief ende leet ghetroost te sijn ende God alleen te minnen, *Hor. Belg.* 10, 107. — In de 17de eeuw algemeen. Vgl. Oudem. 1, 588.

WEDERK. — Hem besinnen, (*ergens op*) *bedacht zijn*, *gedenken.* || Op dat die mensche mit vrien moede hem soude besinnen ende leren Gode te dancken ende te eren, *N. Versch.* 4, 84, 4. — Het verl. deelw. besonnen wordt volkomen in denzelfden zin gebruikt als bedacht (zie ald.). — Vandaar de uitdr. besonnen sijn, d. i. *bedacht zijn*; zie ald., kol. 609, *b*). || Merct hoe sijn si dan besonnen, dien selve te voren es ghewonnen beide van moeder ende vader, ende nu verdorret staet alle gader, Hild. 30, 293. — Thans alleen als bnw. in gebruik, uitsluitend met de ontkenning, *onbezonnen*, d. i. *onbedacht*.

BESIT, znw. o., in den verb. nv. *besitte* en *besete*; mv. *beseten* en *besitten*.

1) Van *besitten*, in den zin van *belegeren*, zie ald. 8). *Beleg*, *belegering*. Vgl. BESET, znw. 3). || Beide voetganghers ende te paerde, als behoort ten besit van Malpertuus, *Rein.* II, 3746 (de uitg. v. Willems heeft vs. 3755 *beset*). Al was dat besit lanc, *Brab. Y.* V, 3786. Men soude die stat harde saen van dien groeten besitte ontslaen, *Edew.* 1731. So dat die grave van Hollant daer om siin besit van Utrecht brac, *Clerc* 69. Roerende van den besitte, *Oorl. v. Albr.* 54. Enen scipman die . . . alle den tijt mede binnen Dockem in den besitte bleef, *ald.* 226. In onsen bezitte voir Haegenstein, V. d. Wall, 391. (Hi) brac van den besit van Utrecht ende quam mit groter macht ende besat des Hertogen Bosch, Matth. *Anal.* 3, 117. Roelof . . . brac syn besit van Groningen, 137. Die Kennemaers braken op van den besitte, 175. Grave Ghye leeghden voor Zierickzee met al te zwaren besete, *Belg. Mus.* 4, 204. In reysen, in daghelixen orloghen ende in beseten, Nijh. 2, 115. Daer toe snelewi . . . tot desen besete seynden driehondert manne, 127. Wilke . . ghewapende lude . . snelen mitten ghenen . . die den hulpen ghesonnen heeft . . in den besete ende in der reysen ende in den daghlixen orloghe bliven, dat beseet (*l.* *besit*) ende die reyse ende dat orloghe uyt, 129. Dat besit van Culenborch breken of beletten, 154. Oft zaec weer, dat ennich besette (*l.* besit) van ons verbonden . . gheviele, 3, 44. Ander werken ridderlike bedreef men daer . ., als in selken besitten altijt die coene gheerne ghewoonlijck sijn te doene, *Brab. Y.* VII, 15501. Binnen den tiden van desen besitte, 15505.

2) In de tegenw. bet. *Bezit.* || So sullen wy heren Gheryt ende sinen erven in den bezete van den voirscreven lande . . . starcken ende gehulpich wesen, Mieris 4, 413. Ende man, wijf, dochter voorseyt siin in helen besete hoor echtscaps ende goeden naems tot in hore alre doot, *R. v. Utr.* 2, 148. Van allen goede, des die persoen . . . in besitte ende in were was, 5. Ende Willam . . . des eyghendoms ende der husinghe lange jaren in besit ende in weren gheweest heeft, 47. Also alse hi besitte daerin was, *ald.*, e. e.

BESITTELIJC. Zie het volg. art.

BESITTELICHEIT (BESITLICHEIT), -HEDE; znw. vr.; mv. *-heden*. Van besittelijc, d. i. *tot het bezit behoorende*. Vgl. Lexer 1, 218: *besitzlich guot*. *Bezit*, *eigendom*, *bezittingen*. || (Hi) ghinc . . al droevich heen, want hi hadde vele besitlicheden, *Hs.* 71, *Matth.* 19, 22 (vgl. *Hs. Evang.*, *Marc.* 10, 22: Hi was vele besittelicheit hebbende; *ald. Matth.* 19, 22: vele besittelicheden). — Ook in den zin van *gehechtheid aan bezit van aardsche goederen*, *aan het aardsche.* || Also sulstu alle besittelicheit . . uut dijnre woestinen des herten pinen te verdriven, *Stemmen* 148.

BESITTEN, st. ww. bedr. en onz. (*besat*, *besaten*, *beseten*). Mnd. *besitten*; mhd. *besitzen*.

BEDR. — 1) Het trans. *zitten*. *Op iets zitten.* || Negheen wilt voghel sonder dit, leest men dat te wintere besit sine eier, *Nat. Bl.* III, 521. Als si drie weken beseten siin (*de eieren*), soe comen daer cuken uut, *Mandev. f.* 12*b*. In die steenroetse is een voghel, die altijt sinen nest besit, *Gest. Rom. c.* 17. — Enen stoel besitten, in fig. zin, *op een troon zitten.* || (Dat) hi omtrent derdalf jaer den Roemscen stoel besat, *op den pauselijken troon zat*, *Sp.* III[a], 53, 19.

2) *Voor een of ander doel zitting houden*; eig. *bij* (*be*) *iets zitten*. In deze beteekenis komt *besitten* met *houden* overeen. Vgl. Noordew. 333, 337, 364, waar men o. a. de uitdr. *heemstede* besitten ende houden vindt. || Venus, waer ghi u hof besit (d. i. *hof houdt*, *uwen zetel hebt opgeslagen*), ocht waer ghi soe machtich sijt, daer moetic emmer tenegher tijt comen oec ende bi u wesen, *Vad. Mus.* 1, 312, 174. Die keiser wart beraden also, dat hi woude besitten doe een keiserlike consistorie, *Edew.* 312. De manne die de wettelike gaderinghe besitten ende horen sullen, *Gendsch Chtb.* 21. Zoo ook 85. — Vooral als rechtsterm, met verschillende obj. verbonden, b. v. recht, oordeel enz. || Om daghelix recht van sculde of van slechte smarte te besitten, Matth. 46. Dair men daghelix tot gheteekenden behoirliken tyden recht besit, 76. Dair men recht besit, 123, 179.

Van leemten sal men trecht besitten ende dinghen, als . . voren wel gheseit is, 312; vgl. *D. War.* 2, 117: Oock sal men van sheeren wege recht besitten met sonnendaegschen ban, als yemant recht begeert (*a.* 1656). De heeren ende de stad op morghen, omtrint der tweeder ueren nader noenen, besitten sullen een eninghe op (*zitting houden voor een overeenkomst met*) de ghene die houden ende leven op vrouwen van lichten leven enz., *Vad. Mus.* 3, 57. Te Josepat in dat soete dal, daer God sijn oerdeel besitten sal, *Glor.* 33. Dan salment (*vonnis*) besitten metten rechter ende ses mannen, Mieris 2, 30*b*. Hy verzoende binnen den tyt dat scepenen tfaict bezaeten, *Cout. v. Gent* 554. — Die waerheit besitten, soms ook ene stille waerheit besitten, eig. *zitting houden voor het doen van een onderzoek*, *het houden van eene enquête* (zie WAERHEIT), *het nemen van precedente informatie.* Dit geschiedde over bepaalde zware misdrijven, alleen door 's Graven baljuws of rechters, soms ook door schepenen, die in de plaatsen, onder hun gebied gelegen, een plechtigen omgang hielden en hier en daar zochten uit te vorschen, wat er tegen 's Graven recht en hoogheid was geschied. Zie V. d. Wall 80; Huyd. op Stoke VI, 297; Van der Eyck, *Beschr. v. Zuid-Holland* 119, en een voorbeeld van het „bezitten eener (stille) waarheid," *ald.* 389. || Van vredebrake, van berufter dieften, van moorden, van kraften van vrouwen, van alre overdaet ende feyten houden wy aen ons selven of wien wyt bevelen, de waerheit daer af te besittene mitten scepenen, die daer geene partie in en dragen, Mieris 2, 639*a* (*a.* 1340). Waert dat hem yemant ter waerheit verwillekeurde . ., soo soude onsen bailliu die waerheit besitten mitten ambachtsheren, 710*b* (*a.* 1346); vgl. 712*b*. Die waerheyt sal onse bailliu besitten met synen clerck ende metten ambochtsheeren, *Handv. v. Waterl.* 4*a*. Voort en sullen wy, ofte niemant van onsen wegen, stille waerheit besitten binnen onse landen, het en waer, dat hen eenigerhande luiden onderlinge of tegens ons verwillekeurden ter waerheit te blyven enz., Mieris 2, 710*b*. Dat hem lief si, dat men hoert ene stille waerheit van swaren dinghen; de scepene woudent wel ghehingen . ., op ene vorwaerde, dat scepene de besitten souden, Stoke VI, 296. Soe waer datmen die waerheyt (*in een doodslag*) besitten soude, . . dattet soude sijn in een huys of in een kerck besloten met eenre opene doer, ende dat hy daer voren staen soude met synen magen ende vrinden, *O. R. v. Dordr.* 2, 302. Dat die baeliu die waerheyt, dien hy daer beseten hadde, datmen die aldaer inder selver vierschaer openbaeren ende uuten soude, *ald.* Vgl. *ald.*: „als een baeliu over die waerheyt ginck sitten." In elcken ambocht sal die baeliu een stille waerheit besitten, eens sjaers ende niet meer, Mieris 2, 31*b* (*a.* 1303). — Ook in het pass. wordt besitten in deze bet. gebruikt. || Die waerheit was doe beseten, Stoke VI, 315. Andere quade faicten ende die beseten worden met zeven scepenen, *qui se jugent par sept échevins*, d. i.: *waarover zeven schepenen gezeten*, *zitting gehouden hebben*, *Cout. v. Gent* 553. tScependom, dair die vierschair mede beseten was, *die in de vierschaar gezeten hadden*, sal die clerc al bescriven in der steden boec, Matth. 218. — In dit voorbeeld komt beseten in bet. ongeveer overeen met beset, van *besetten*; z. ald. en vgl. *Heim.* 917 en 918.

3) *De ruimte van iets innemen*, *eene plaats beslaan*, *in iets zijn*; ook *bewonen.* || Een serpent den corf besat, *was in de mand*, *Sp.* III', 33, 44. Die sonden daden dat, dat haer (*der stad*) name sere es vergeten ende van lettel lieden beseten, *raro incolitur habitatore*, *Sp.* II', 36, 14. — Zie ook BESETEN, 2).

4) *Door zitten bekomen*, *oploopen*; vgl. BEGRIPEN, BEGAEN, BELOPEN. || Beter is beseten schande, dan schande belopen, Hild. 21, 44; *Hor. Belg.* 9, 10, 134: *Pejus currendo vicium fit quam residendo.*

5) Iet —, *op iets gaan zitten*, *in bezit nemen*, *bezetten*; vgl. bij SITTEN.

a) Eigenlijk. || Daertoe hadden si allomme beseten doe dat sitten, *Lanc.* III, 9130. Alse die hinne haer kiekene broet, heeft hijt (*God het*) al beseten (in de dubbele bet. van „hij *zit op* alles, *beschermt* alles door er plaats op te nemen," en „hij *bezet* alle plaatsen, is alomtegenwoordig"), *Wap. Mart.* I, 307. — Den aften stoel besitten, *den wettigen stoel*, *den rechterstoel innemen*, *Westfr. Dingt.* 7, e. e. Zie verder bij AFT.

b) Figuurlijk. *Eene plaats innemen*, *zich daar nederzetten*; vgl. 3), waar evenwel het feitelijke innemen, de daad reeds geschied was. || Soe comter twifel inne ende besit die selve stat, daer si weet dat ic ben comen, *Vad. Mus.* 1, 311, 127.

c) Van landen, steden, enz. *Innemen*, *veroveren*, *in bezit nemen.* || Doe die kersten die stadt besaten, so waren daer tusschen drie ende vier hondert kercken, die al gedestrueert waren, *Exc. Cron.* 100*c*. Men besat sijn lant van Arnon tot Jobac, *D. B. Num.* 21, 24. Ende Israhel versloech desen oec mit sinen sonen, ende al sijn volc tot dattet al doot was ende si besaten sijn lant, *ald. vs.* 35. In desen tide besaten wi dat lant van Aroer, *Deuter.* 3, 12. Die kinder van Israhel die uut Egipten quamen, besaten sijn lant, *ald.* 4, 46. — Het pf. ic hebbe beseten bet. dus eig. *ik heb in bezit genomen*, d. i. *ik heb in bezit.* || Uptie felle Wandalen . ., die tlant hadden in langen tiden beseten met haerre ghewelt, *Sp.* III', 25, 81.

d) Een hart —, *het innemen*, *veroveren.* || Sijt willecome, Gloriant! ghi hebt beseten die herte mijn, *gij hebt mijn hart veroverd*; *gij bezit*, *zijt meester over mijn hart*, *Glor.* 630.

e) *Het bezit over iets verkrijgen.* || Wie hevet nu dat lant beseten? Ic wille dat wel weten, dat tlant sonder oer bleef daer, *Limb.* VI, 2591 (het pf. heeft ook hier weder de bet. van een praes.).

f) In het alg. *Ontvangen*, *bekomen.* || Wi, die den last hebben gedragen den dach al dore in der hitten, wine connen den loen niet besitten, *Sp.* II', 76, 32 (*nihil consecuti sumus*; de var. heeft *gehitten*, dat de voorkeur verdient). Datse . . van den vegevier verlost soude werden ende die vruecht der hemelen besitten, *Exc. Cron.* 31*d*.

6) Enen —, *iemand in zijn bezit krijgen*, *in zijne macht brengen.*

a) Eigenlijk. || Doet wech (o God) onse quaetheden ende onse sonden ende besit ons (*nosque possideas*), *D. B. Exod.* 34, 9. Dans sonen ghinghen op ende vochten jegen Lesen ende wonnense, ende sloghense int zwaerts mond ende besatense ende woendenre binnen, *Josua* 19, 47 (*zij annexeerden hen*). — Vooral met den duivel als onderwerp. Krankzinnigheid, toevallen en dergelijke kwalen werden aan den invloed van den duivel toegeschreven. || Hem zoude de bet sijn talre stonde alse die quade gheest hem besate, *Rijmb.* 9112. Die viant te hant besat des heren dochter ende na dat werp hise int vier, *Sp.* II', 18, 59. Bi siere beden worden verjaecht in

vele steden die duvele, van die si besaten, *Sp.* II^{8}, 38, 41. In hare so quam die viant, diese besat altehant, III^{7}, 23, 25. — Ook in het pass. beseten met of van den viant. || Dat Karel, coninc Loduwijcs sone . . vanden viant wart beseten, *Sp.* IV^{1}, 50, 56. Twee die metten viant waren beseten, *Rijmb.* 22906. — Vgl. BESETEN 2).

b) Ook van handtastelijke overweldiging. *Aantasten*, *aangrijpen*, *aanranden*. || Daer naer so besat hi sciere gheent kint ende waerpt in den brant, *Sp.* III^{7}, 26, 16. Wie es die man die heft beseten ende heft teblouwen minen garsoen, daer ic sliep in mijn pawelioen? *Ferg.* 2260. (*Stephanus*) bat Gode . . ., dat hi hen di sonden wilde verlaten, diene steinden of arch besaten, *Rincl.* 338 (de woorden of arch zijn misschien niet geheel zuiver, maar aangaande *besaten* kan geen twijfel bestaan. Is *arch* bijw., in den zin van ons *erg*, *seer*?).

7) *Iemand vervullen*, in fig. zin. Steeds in het pass. en vergezeld met eene bep. met in of met. Beseten met, *voorzien*, *bezield*, *bevangen*, *vervuld met.* Hetzelfde als bevaen, waarmede het ook verbonden voorkomt. Zie op BEVAEN. || Mannen ende wiven, die met minnen sijn beseten, *Vad. Mus.* 1, 376, 30. Hoe si beede in grooter minnen beseten waren ende hare sinne ne consten wel verscheeden niet, *Amand* I, 4756. Wye met schoenheit wart beseten ende onghelatich is daer by, Hild. 79, 77. Ulixes die was zeer confuus ende mit twifelen beseten, *MLoep* II, 2892. Doe wart dat serpent bevaen mit groten hongher ende beseten, *Rein.* II, 4880. Die metter doget sijn beseten, hebben seker goede ghebueren, *Vad. Mus.* 2, 186, 296. Vondelinc (*te zijn*) coric . ., ende (ic) dan met dogeden ware beseten, *Rincl.* 934 (ook hier nadert de beteekenis weder aan beset). — Met arbeide van kinde beseten sijn, *door barensweeën gekweld worden*, *Franc.* 9538.

8) Met *be-* in den zin van *omringing* (vgl. *begripen*, *begaen*, enz.) samengesteld, heeft *besitten* de bet. van *insluiten*, *belegeren*; lat. *obsidere.* Vgl. BELIGGEN, BELEGGEN en BESETTEN.

a) Met eene stad, burcht en derg. als obj. Ook in dezen zin heeft het pf. dikwijls de bet. van een praes., zoodat die stat es beseten gelijkstaat met *zij wordt belegerd* (eig. *zij is ingesloten geworden*, *de vijand heeft zich er om gelegerd*). || Pompejus besat Jherusalem saen, *Sp.* I^{8}, 75, 52. Dese stat nochdoe si was beseten wale, II^{4}, 36, 31. Eens besat sijn port met crachte van Persen Sapor die coninc, 44, 12. Alaricus . . hevet Rome die stat beseten, III^{4}, 11, 35. Dat die coninc Totyla besat Rome met sinen Oester-Goten, III^{8}, 31, 14. Dat die casteel ware beseten, *Wal.* 6793. Die casteel hi es beseten met wel groter heercracht, 6815; vgl. 6831. Juwe starcke vesten sijn beseten, 7214 en 7584. (Si) besaten Gabaon met groter ommaten, *Rijmb.* 6795. Daer na so besat Benhadap . . met siere herscap Samarien, 13387. Bachides besat die stede met groter moeghenthede, 19703. Dat hi beseten hadde . . die stat van Tyren . ., ende hise nochtan niet ne wan, 16585. (*Hoe de*) Grieken Troien besaten, *Flor.* 639. Sij besatten Agrippijne, *Serv.* II, 12. Metze dat sij doen besaten, *ald.* 33. (*Hi*) versamende . . een groot heer . . ende besat dair mede die stat van Groningen al om, Matth. *Anal.* 3, 137. Hi hadde met twaelfhondert scepen ter see waert die stat begrepen ende te lande waert beseten, *Alex.* V, 721. Aldus sulai varen Beverepaer besitten, *Ren.* 915. Den cloester heeft Roelant beseten, 918. Hi heeft die stat beseten ende heeft daer te doene vele, *Limb.* V, 40. (Si) hebben dat portekijn bezeten, Stoke II, 492. Die dese stat selen swaer besitten ende vechten an, *Wrake* I, 1836. Aldus wert Woeronc beseten van den heeren, Heelu 4164. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Beleg*, *belegering*. || Seven weken ende drie daghe dogeden donse zware plaghe int besitten van Nichene, *Sp.* IV^{3}, 8, 41. Om dat hi so vast sach die stede . . datse hen niet dorsten vervaren van besittene in tien jaren, *Lanc.* II, 32190. Es dat sake, dat Lanceloet mi in campe verwinnet, dat gi sult dit besitten laten sciere, IV, 8647.

b) Met de bewoners der stad, enz. als obj. || Aldaer besatense die keytive (*de Gallen*) ende daden hem anxt vanden live, *Sp.* I^{3}, 44, 19. (Hi) hevet met grotere were Archelaus daer beseten in eene veste, I^{5}, 71, 43. Hier binnen belagense die Gallen. Tullius Cicero was van hem allen hovetman van diere beseten waren, I^{6}, 5, 27. Dat si waren beseten ende in een harde swaer doen, I^{6}, 6, 2. (Die) Sassen, die waren beseten in die steden, III^{8}, 19, 23. Daer besatene entie sine Bellisarius harde saen, dat hi nieweren en conste ontgaen, III^{6}, 26, 74. Zoo ook IV^{2}, 86, 46. Opten berch te Montesclare daer es beseten ene joncfrouwe, *Lanc.* II, 36998. Der coninginnen, die was beseten in allen sinnen vanden coninc van Yrlant, *Lanc.* II, 46711; vgl. 46716. Hine soude die vrowe hebben te wive . ., die hi beseten hadde daer binnen, III, 18078 (zoo ook 24398). Hi soude weten willen, wiene hadden beseten, *Wal.* 6838, vgl. 10376. Dat hi es in groter noot swaerlike up sijn huus beseten, *Denkm.* 3, 134, 86. Antonis die volchde na ende hadse daer beseten, *Alex.* V, 1136. Te Gazen . ., daer wilen Samson was beseten van meneghen Philistee, *Alex.* III, 848. Dat hi . . bisscop Coenaert besitten woude up Ysselmonde, *Clerc* 44. Zie verder *Parth.* 7849; *Ferg.* 3867, 4359; Stoke IV, 365; Velth. I, 52, 4; Nijh. 2, 127; 195; *Rijmb.* 16723, 33367, 34149; *enz.*

9) Ook in den zin van *beperken*, *bekrimpen*. Vgl. BESETTEN en HEM BESETTEN, en Ben. 2, 333: *umkreisen*. || Dat hi beset adde sijn eten so nauwe met ende beseten (*var.* (beter): met vasten, nauwen dyeten), dat hi so clene at ende dranc, dat hi ward van live cranc, *Heim.* 917.

10) Ook de tegenwoordige bet. van *in bezit hebben* komt besitten voor. || Selve Reinout . . behilt Gelderlant algader, ende besaet (d. i. *bezat het*) eenen tijt met sijnre vrouwen, *Brab. Y.* VI, 5435. Zoo ook *V. d. Houte* 475 *var.* e. e.

ONZ. — 1) *Gezeten zijn*, *zitten*; vgl. Ben. 2, 333*b*. || Met wien dat ic ben beseten om drincken ende om eten, *N. Doct.* 1293 (var. *gheseten*; vgl. 1303: dan seens bi wien ic ben gheseten).

2) *Zich ergens vestigen*, *nederzetten*, *gaan wonen*. Vandaar de uitdr. beseten borger, d. i. *gezeten burger*. || Van bezetenen borgheren scepen te wesen, *Stadsr. v. Zwolle* 161. So en sal nyemant scepen in Swolle wesen, hi en hebbe yrst over een drie jaer bezeten borgher gheweest in Swolle, *ald.* Vgl. BESETEN.

BESITTERE, znw. m. *Bezitter.* Zoo b. v. *Cout. v. Brugge* 1, 336, 343 (*tweemaal*), enz. — Zie ook het volg. art.

BESITTIGE (BESITTEGE), znw. vr. Het vrouwl. van besittere. Met den W.-Vlaamschen uitgang *ige* of *igge*, ter aanduiding van de vrouwelijke persoon. *Besitster*, *boedelhoudster*, slechts in West-Vlaanderen in gebruik. || So waer dat ene dood verstorven es, daer bezittere of bezittighe naerblijft, *Cout. v. Brugge* 1, 358. Dat de bezitteghe

ansprekelic es voor tguent dat zou (d. i. *zoe*) in de wettelicke deelrollen den aeldinghers van hueren man overghegheven heift, 558. Dat zoe als besitteghe van alden goede bleven naer de doot van den voorseyden Janne, 2, 54. Bezittere jof bezittighe, 1, 334 *passim*.

BESITTINGE, znw. vr. Mnd. *besittinge*; mhd. *besitzunge*. *Bezitting*, *bezit*. || Cloesters dullike te bedroeven of haer besittinge him af te halen, *Clerc* 54; *enz*. — Ook in de bepaalde bet. van *grondbezit*, *landerijen*. || Oude besceiden (*knappe*) mannen, die ackeren ende besittinghe kunnen meten, *R. v. Utr.* 2, 101.

BESLABBEN, zw. ww. bedr. Kil. beslabben, *lambendo inquinare*, *cibo liquido commaculare*. Plant.; beslabben, slabben, *baver*, *embaver*; beslabber, slabber, *baveur*; beslabbinghe, *embavement*, *inquinatio*. In eig. zin. *Het drinken en eten*, *voornamelijk het vloeibare*, *weder uit den mond laten loopen*; *met eten en drinken morsen*. (vgl. het znw. *slabbe* of *slabbetje*, d. i. *slabbedoekje*); vervolgens *bezoedelen*, *bemorsen* in het algemeen. || Mijn hant hebbic beslabd met giste, *Boerden* VIII, 7. Om twee groete of om drie staen si beslabt tote den cnie in den mortre, *Vad. Mus.* 1, 325, 25. — Ook als wederk. gebruikt. || In haren morter beslabben si hem selden, *ald.* 327, 97. — Ook figuurlijk. *Bezoedelen*, *verontreinigen*, *besmetten*, *te schande maken*. || Al des ghelijc plaghen sy van hem in een swaer sentencye te vallen, die die heilighe oerden (*orden*) mit bosen werken beslabden, *Hs.* 88, *f.* 34*d*. — Hetzelfde bet. het freq.

BESLABBEREN, zw. ww. bedr. Mnd. *beslabbern*. *Met eten en drinken bezoedelen* en in 't alg. *bevuilen*, *bemorsen*. || Ic sit beslabbert toten oren, 3 *Dag. H.* 353. Vgl. BELABBEREN en het deelw. BELABBERD.

BESLACH, znw. o. (mv. *beslage*). Mnd. *beslach*; mhd. *beslac*.

1) Van *beslaen*, in den zin van *slaen* (ald. 1). *Beslag*, *met eene vloeistof aangemengd en geklopt meel*. Nog heden in gebruik. — Vandaar beslachteile, *beslagpot*. || Een beslachteyle van metael, ten oft eerde, *Gesch. v. Antw.* 2, 646.

2) Van *beslaen*, in den zin van *versieren* (*ald.* 5). *Versiersel*, *belegsel*, meest van goud en zilver gezegd, waarmede het in de tegenw. taal bijna altijd verbonden wordt: *gouden*, *zilveren* beslag. || Sy cleeden hem wael opten dach . . mit samite goet ende duere, daer in stonden menighertiere beesten, voghelen ende bloemen ende steen, die ic niet en can ghenoemen ende menich beslach duer ende goet, *Troyen f.* 55*d*.

3) Van *beslaen*, in den zin van *afsluiten* (*ald.* 9). *Net*, *zegen*, *waarmede men eene geheele sloot afsluit*. || Voirt soe en sal niement vischkorve, fuken leggen noch enich beslach doen inder Weteringen voirscr., Nijh. 4, 36. Wie die vischkorven, fuken of beslage vonde ende ophove (d. i. *ophoeve*), die mach de enwech dragen sonder broicken, *ald.*

BESLACHTEILE. Zie BESLACH, 1).

BESLAEN, onr. ww. bedr. onz. en wederk. (*besloech*, *beslagen* of *beslegen*). Mnd. *beslân*; mhd. *beslahen*. Van *slaen* (zie ald.).

BEDR. — 1) Het transitieve *slaan*. *Iemand* of *iets slaan*, *kloppen*. || Vel te droghene, vel up te slane, vel in de bete te doene ende vel te beslane, *Vad. Mus.* 2, 359 (*uit eene keur op de lakenbereiding*). Of ic wel ghesproken hebbe, wat beslaestu mi, *Hs. v.* 1348, 122*d*.

2) *Door slaan*, en bepaaldelijk *door een handslag bekrachtigen*, *omtrent iets bij handslag overeenkomen*, *afspreken*, *bepalen*. || Wat cnaep uut sijn besleghen loen ende begonnen werc ghinghe, eer hijt volmaect had, . . . verbuerde 12 sc., *Leid. Keurb.* 106 § 6. Alle besleghen werc sel men uutmaken, eer men enich ander te comme (*kuip*) draecht, 77, 39.

3) *Bezetten*, *eene ruimte innemen*, *in bezit nemen*. Met den 4den nv. van een *land*, *stad*, enz. || Die wille die stat alleine beslaen... als coninc vri, *OVl. Lied. e. Ged.* 408, 173. Vander tijt, dat die kersten van bi dees sijde (*d. i.* bedesside) der zee dair tlant besloegen ende bevochten, *Exc. Cron.* 25 *b*. Houdet af den boem, waertoe beslaet hi die aerde, *Boeck v. d. L. J.* 173*a*. Dat niemande eenighe bruggen,.. ofte gemeen straten beslaen en sal moeten mit eenigherhande goet, *K. en O. v. Delft* 203, 3. Soe en sal ghien man synre ware (*zijn aandeel in het gemeenschappelijk landbezit*) gebruken noch besclaen (*innemen*, *met vee doen beweiden*; hd. *mit vieh betreiben* (Lübben, 1, 273)), hie en hebbe .. eyghen cost, *R. v. Zutf.* 96, 16.

4) *Beslag leggen op*. || Datti daer omme . . . haer duwarie ende haer goede dede beslaen, *Brab. Y.* VII, 16611. Soe dat hi haer goede dede beslaen, 16286. (*Daarom*) dede die hertoghe beslaen . ., al haer goede ende duwaerie, 15741. Soe worden... haer goede in Henegouwen beslaghen tot shertoghen behoef, 15772. Beslaen haer goede, toter tijt toe dat vanden vors. gheloften voldaen es, *Cout. v. Antw.* 1, 82, 4.

5) *Aanraken*, *bereiken*, *inhalen*. || Jachhonde coemen si daer et (*de hyena*) gaet, ende datse sijn scade beslaet (*zoodat zijne schaduw hen aanraakt*, *si umbram ejus tetigerint*), *Nat. Bl.* II, 2091.

6) *Bedekken*, *overdekken*. || Een glasiin alembijt alomme bestopt ende wel beslegen, *Hs.* Yp. 105*a*. Een scone dal dat was beslegen met tenten al, *Lanc.* III, 23884. Straten, paden metten weghen worden metten doden beslegen, *Sp.* III[a], 41, 19. Eerst heeftet hem besleghen met muederen, *Nat. Bl.* VI, 471. Datter blyft dat besleet metten rosen, in een eerden verlaetvat, Jan. Yp. 64. Van een riet te beslaen daer men die keersen mede ontsteect, 7 cr., *Rek. d. Buurk.* 214. — Vooral in gebruik van de versiering met edele metalen en steenen. *Eene versiering van goud of zilver*, enz. *op iets aanbrengen* (vgl. onze uitdr. *een gouden beslag*). Met goude beslegen, *met goud opgelegd*, *bewerkt*, *versierd*. || Samijt met goude beslegen, *Alex.* V, 945. Daer waren doren wel gheraect houtine, besleghen met goude, *Rijmb.* 11458. Dat hout beslegen met goude, daar men specie up offren zoude, 11517. (*Poorten*) met goude besleghen, *portae quae laminis aureis decoratae erant*, 11630. Die poorte . . . waren met selvre ende met goude al besleghen menechfoude, 31468. Tselver . . ., daer thout mede was besleghen, 33477. Die daer siden ende purperen pellen aenvaten te draghen ende mit goude ende mit silver ende perlen ende mit edelen ghesteenten beslagen gaen, *G. Troen* 17*c*. Die hoeftmast . . . was altemale van cristael wel besleghen, *Fragm. Carl.* 171. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 3, 160; e. e. — Het deelw. beslegen heeft, evenals in het mhd., de bet. *met iets vuils bedekt*, *bevlekt*, *bezoedeld*. Vgl. boven *Nat. Bl.* VI, 471. || Met bloede was hi besleghen, *Roel.* I, 302. Sine voete beslegen in daerde, *Franc.* 8156 (vgl. 8166: omdat si (*de voete*) bemoedert stonden). Die met muedren was beslegen, 8176.

7) *Sluiten*, *dicht slaan*, *toesluiten*. — *a*) Iet —. Annas ende Cayphas besloeghen vaste die dore ende setten daer goede hoeders vore, *Lsp.* II, 36, 845. Die kerck was beslagen mit desen man, Matth. *Anal.*

1, 471 (vgl. *ald.*: Si sloten alle die doeren van die kerck toe).

b) Enen —, *hem opsluiten*, *besluiten*. || Daerna hiet hi die kerstene vaen ende in karkeren beslaen, *Sp.* II[a], 27, 63. Die (*de dochter*) deetsi in ene tonne beslaen, *Torec* 141. — Enen in boyen beslaen, *hem in boeien slaan*, *sluiten*. || Onsochte was hi daerinne ghepiert ende in boyen . . . sere besleghen, *Wal.* 8288.

c) Van het stoffelijk overschot van een gestorvene. *In eene kist sluiten*, *bijzetten*. || Sint word syn hoeft gedregen in Patras die stat ende beslegen, Velth I, 15, 19. (Hi) brachtet (*gebeente*) inden cloester tot Middelburch, daert noch beslegen leit boven der aerde in eenre kisten, *Clerc* 126.

8) De uitdr. ene kerke beslaen (zie 7*a*), d.i. *haar sluiten*, nam de bet. aan van *den dienst in die kerk verbieden*, *haar onder interdict stellen*. || Soe wie dat kerck ofte kerckhof vervochte of becommerde, alsoo dattet beslagen wordde, die sal dat weder vryen . . met zyn zelves goet, Schwartz. 1, 583. Geviel, dat die voirsz. kerke daer omme besleghen worde, die gheloven wi wederom te doene wienne op onsen cost, V. d. Wall 156 (Mieris 2, 302*b*). Sonder die kerk of kerk hove daer mede beslagen te wesen of *onder* interdict te komen, *Charter aang. bij* V. d. Wall *t. a. p.* — Bij uitbreiding ook van een land gezegd. || Dat hy (*de bisschop van Utrecht*) ons verwaeren (*l.* verwaeten) mochte, ende alt lant van Vrieslant beslaen, Mieris 2, 79*a*. Die souden syn verwaren (*l.* verwaten) ende in den ban des Paefs monde . ., ende al tlant van Westvrieslant zoude bliven beslegen ende tHeilighe Sacrament nemmermeer in den lande te hebben, *ald. b.*

9) *Inwikkelen*, *inhullen*.

a) Met een pers. in den 4den nv. || Mettien cussede hi hem menichwerf ende besloechen in sinen mantel ende droechen uut, *Pass. W.* 166*c*. Die wort daer haestelijc uutgedragen in een linen cleet beslegen, Hild. 1, 20. Beslaet u in desen mantel, *MLoep* II, 3385.

b) Met eene zaak in den 4den nv., vooral van koopwaren. *Inwikkelen*, *inpakken*. || Snachts so dede sente Germaen die been in sine huut beslaen, *Sp.* III[a], 44, 17. Wie dese laken uutvoeren wil, die en selse niet beslaen, dair en sullen twie wairdeyns of meer bi wesen, *Leid. Keurb.* 82, 55. XVI tonnen, daermen die erweten voerscr. in dede ende besloech, *Oorl. v. Albr.* 106. Van den torken (*toortsen*) in den tonnen te doen ende te beslaen, 433. Een merseman, die in sine merse taflet of sac of pacskijn besleghen heeft, *ZVl. Bijdr.* 5, 34. Alle bale, alle packe, ende tonnen, tsij botter, honich of anders enich goet dat beslagen is, selmen opslaen bijden sijsmeysteren *R. v. Utr.* 1, 347, 234 (het tegenovergestelde ontslaen, of ontdoen, *ald.*). Twee tonnen, mijns heren harnasch in te beslane, *Rek. d. Gr.* 3, 163; vgl. 160 en 372. Thunnekins daer buspoeder in besleghen was, *Invent. v. Brugge* 5, 363. — Over hoeft (thoeft) beslegen, *geheel en al ingepakt* (?). || Van allen maercen ende van elcken packsele dat der maercerye toebehoort ende over hoeft beslegen es, dat sal gelden twee schel. (*var.* overhoeft bezeghelt), Mieris 2, 316*b*. Een turseel . . dat besleghen es over thooft, *Lett. N. W.* 6, 81. Van eenen packeel dat over thooft besleghen is mit maerserien, *Oorkb.* 2, 247*b*.

10) *Verwikkelen* (in eene moeilijkheid), *maken dat iemand getroffen wordt door de eene of andere ramp.* || Haer kynder, . . die si (*Eva*) alle overmits hare sunden mitter zwaerder maledixien besloech, dat si alle ymmers moeten sterven, *over wier hoofd zij den vloek bracht*, *Bern. W.* 134*d*.

11) Van water gezegd. *Afsluiten*, *keeren*. || Soe hebben sy . . een cleine beke . . mit een dyke beslagen ende gemaect, *Divisie-chronijk*, *aangeh.* bij Berkhey, *Nat. Hist. v. Holland* 1, 146. Soe mochten wi beslaen den waterganc sonder wedertale . ., ende daer na mochten die van Lopike dien dam uitdoen, *Oorkb.* 2, 390*b*. Waer oec dat sake dat ic die Vlist besloeghe omme miere woninghe willen, ic soudse leyden der den coppelsloet in die Ysele, *ald.* 302*a*.

12) *Opslaan*, *in elkaar slaan*, *oprichten*, meestal van tenten, kramen en van alles, wat slechts tijdelijk behoeft dienst te doen. || Si sagen daer menege tente beslegen, *Lanc.* III, 18073. Van platen ende van draynaghelen ende van staken ten tenten te beslane, *Rek. v. Gent* 1, 497. Wie upten Rijn woent ende marctdaghes stallen beslaen wil voir sijn huus, *Leid. Keurb.* 51. Wie marctdaghes staen wil upten Rijn, die sel sijn stal beslaen als die dachcloc des selven daghes gheluut is, *ald.* Wair yement, die den anderen van sinen besleghen stal dreve, *ald.* Dat niemande binnen der steede van Delft . . . sal moeten eenighe stallen beslaen dan des donredaechs, *K. en O. v. Delft* 203, 2. Van mijns heren bedde te maken ende te beslane, *Rek. d. Gr.* 3, 122. Van ploechysere te verlegghene, te scarpene ende ghetouwe (*machines*) te beslane, *R. v. Zeel.* 2, 190.— Ook in de uitdr. die vierscaer beslaen, eig. *de vier schragen* (zie bij VIERSCAER) *opslaan*, en vervolgens *recht spreken*, *de vierschaar spannen*. || Doe men die vierschaer soude beslaen, alle die stat quam daer ghegaen, *MLoep* II, 3401.

13) Ook in algemeener zin. *Inrichten*, *in orde brengen*. || Karel dede oec . . op die yle te Parijs beslaen twee crite, *Lorr.* II, 3558. Boden, die onser comste ghewoughen . . ende onse herberghe besloughen, so dat wi vonden al bereet onse woenste, *Amand* II, 5049. Om aldair herberge tot mijns heren behoef te beslaen, *Oorl. v. Albr.* 20. Ghi moet ander herberghe beslaen, *Segh.* 3818. Den forier . ., van dat hi . . de herberghe beslouch ter Sluus, als onze gheduchte vrauwe . . aldaer commen was, *Invent. v. Brugge* 4, 514.

14) Lant beslaen, *het afsluiten*, *afpalen*, *omheinen*. || Dat dese hoijmaden voer den scheidesbrieff . . beslaegen ende bepaelt lant is gewest, *Etst. v. Dr.* 162. Nadien dat die weyden beschlaghen syn, *R. v. Zutf.* 97, 17.

15) Eene stof beslaen, *haar bekleeden*? *voeren*? *overtrekken*? || Een beslege zwart webbe, *Rek. d. Buurk.* 168. Een beslegen webbe ende een rinc, 177.

16) Een paert beslaen, als thans, *Ferg.* 3721; *Invent. v. Brugge* 1, 143 (waar tweemalen *beselane* staat (*l.* beslane, *of misschien* besclane (?)).

17) *In beslag nemen*, *bezighouden*, *ophouden*. Vgl. beslach, Kil. *occupatio*. || In quaems niet af in langen tide, het soude mi oec te vele beslaen, ic saelt u cortelic overgaen, Velth. I, 42, 80.

AANM. — In plaats van beslaen, *Grimb.* I, 2995: „So wort (*hi*) *beslaen* met siecheden ende beswaert," leze men *bestaen* (zie ald.); en *Esop.* XXXV, 17: „Die vele *beslaen* ende luttel sorghen, soeken gherne valsche borghen," zal men het eveneens in *bestaen*, d. i. *ondernemen*, moeten veranderen, *Esop.* Gloss. wordt *beslaen* in de bet. *ondernemen* opgegeven, doch zonder bewijsplaatsen. Vgl. BESTAEN.

WEDERK. — Hem beslaen met, eig. *zich met* (*iemand of iets*) *bezig houden* (vgl. Kil.: beslach, *occupatio*); ook in ongunstigen zin. *Zich*

afgeven met. || Die hem hier beslaen met vele gheselscaps, die sal hi eneghen (*eenzaam maken*), *Hs. v.* 1348, 23*a.* — *MLoep* III, 222 gebruikt van den minnehandel van Pasiphaë met den stier. || Dat was een wonderlike jacht, die dit wijff int harte droech, doe si hoer mitten stier besloech.

BESLAPEN, st. ww. bedr. Mnd. *beslapen*; mhd. *beslâfen.* Behalve in de tegenw. bet. *eene vrouw beslapen*, *Stadsr. v. Zwolle* 102 *en* 103 *passim*, enz.

1) In de oorspr. bet. van *bij iemand slapen.* || My heeft een ridder beslapen; hy heeft my maecht gelaten, *OVl. Lied.* 161. — Malcanderen beslapen, *bij elkaar slapen.* || Tensij dat sy .. dairna tot eenre tafell mit malcander geweest ende malcander openbairlic beslapen hebben, *R. v. Utr.* 2, 256; zoo ook *O. K. v. Delft* II, 27, 5. — Ook den man beslapen, van de vrouw gezegd. *Slapen bij haren man.* || Van joncfrouw Mergriet van Amerongen . ., doe sy horen man beslapen hadde, een gouden arn. gulden, *Rek. d. Buurk.* 94. Doe sy horen man Dirc Taetse beslapen hadde, 95.

3) Den rocht niet recht beslapen hebben, *te vroeg in hooger beroep gekomen zijn* (?), *Etst. v. Dr.* 79.

BESLAVEN, zw. ww. bedr. Van *slaven* in den zin van *slavenarbeid*, *hard en moeilijk werk verrichten*, *zich voor iets inspannen*, *zijn uiterste best voor iets doen.* || Tgoet dat sulc scaemel bloet beslaeft, *D. War.* 1, 416, 276. De lantluy moetent beslaven met hunne handen, daer men in swerelts waranden wel af vaert, *Ned. Kluchtsp.* 62, 64. Zy beslavent zeere, om sijn vrienscepe te hebben, 74, 36. — Verg. BEPINEN.

BESLECHTEN. Zie BESLICHTEN.

BESLET, znw. o. Van *besletten*, in den zin van *belemmeren in de beweging* (vgl. *ald.* 4). || *Belemmering van een terrein*, dus *rommel*, *omboel.* || Item so en sel gheen beslet van cramen noch van tafelen wesen upten Rijn, *Leid. Keurb.* 51. Zie vooral Oudem., *Wdb. op* Hooft, bl. 42.

BESLETEREN, zw. ww. bedr. *Benadeelen*, *achteruitbrengen*; eig. *belemmeren.* || Soe wye dat mit onreden menghet, die avontuer dat gherne henghet, dat onreden him so besletert, so dat hijs selden wort verbetert, *MLoep* II, 2799 (de bet. *ellendig*, *verworpen maken*, in het Gloss. opgegeven, is minder juist; de juiste verklaring is gegeven door Halb. *Aant.* 324; zie ald., en vgl. got. *marzjan* met mnl. *merren*).

BESLETSEN. Zie het volg. Art.

BESLETTEN, zw. ww. bedr. In de verwante talen onbekend. Over de afleiding zie *Tijdschr.* 1, 129. Van dit *besletten* komt een ww. *besletsen*, dat nog in Vlaanderen in gebruik is (De Bo en Schuermans). Men kan *besletten* bijna altijd door het fr. *occuper* weergeven. De oorspronkelijke opvatting is *binden*, *de vrije beweging belemmeren.*

1) *Binden*, *verbinden.* In eigendoeme beslet, *in slavernij verbonden.* || Dat vanden Wandelen bleef te live . ., waren in Poelyen lant gheset ende in eighijndoeme beslet, *Sp.* III[a], 26, 94; vgl. de noot. Misschien ook aldus te lezen, *Beatr.* 550: „Al waer hi in sonden *beslet*", voor *belet*; vgl. *Tijdschr.* 1, 130. Doch belet in iet is ook eene goede mnl. uitdrukking.

2) *Verbinden*, *vereenigen.* Beslet met eenre dinc, *met iets verbonden.* || So wat lant, dat nu dyc hout, dat en zal men niet vri (*hetzelfde als het mnl.* onbeslet) vercopen, ten zel beslet bliven mitten dyc, diet na heeft, Mieris 2, 333*b.* Vgl. BECOMMEREN, waarmede besletten groote overeenkomst van beteekenissen vertoont.

3) Figuurlijk. *Iemand binden*, *verstrikken.* Metten afgoden beslet, *in den dienst der afgoden verstrikt*, III[a], 14, 22. — Ook wederk. Hem besletten, *zich verstrikken*, *zich aan banden leggen.* || In dat gescrifte toegede hi met, dat hem de menege heeft beslet, die dwerelike goet so mint, dat het hen als met banden bint, II[a], 19, 25.

4) *Beslaan.* Met den 4den nv. eener plaats. Die erde besletten, *grond innemen*, *plaats beslaan*, met het bijdenkbeeld, dat daardoor iets anders *belemmerd* wordt, dat die plaats meer waardig was. || Ghelijcheit (*gelijkenis*) des onvruchtbarighen *boems*, die die eerde beslette, *Hs.* 71, *Luc. Prol.* Houwen op (*den boom*) waertoe sal hi oec die eerde besletten? *ald. Luc.* 13, 7. Vgl. ONBESLET, en zie het Wdb. op Hooft en *Spiegel der Maechden* (1569) 46: Die menschen, die alle die weke met uutwendige tijttelijcken dingen beslets (*d. i.* besletst, *bezet*, *beziggehouden*, *ingenomen*) ende becommert hebben geweest.

BESLICHTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *beslechten* (vgl. *slecht* en *slicht*). Mhd. *beslihten.* || Om met stride die sake te beslichten, *Exc. Cron.* 130*b.* Het believet ons, dat hi alle dat beslichte ende berechte, *Boec v. d. L. J.* 191 *b.* Vgl. *Uitlegk. Wdb.* 1, 127 en BESTICHTEN.

BESLIKEN, zw. ww. bedr. Eigenlijk. *Bemodderen*, *met slijk bedekken.* Figuurlijk. *Bezoedelen*, *bevlekken*, *verontreinigen.* || Dat wi ons leven dus besliken, is vruchte God sal pueren (*reinigen*) die werelt tonsen sueren, *Vierde Mart.* 169.

BESLIMEN, zw. ww. bedr. Mnd. *beslimen*; mhd. *beslimen*, op te maken uit *beslimunge. Met slijm bedekken.* || Van heten ende couden humoren, die de vilmen (*vliezen*) der maghen beslimende sijn, *Barthol.* 253 *b.* Humoren, die in den darmen beslijmt leggen, 264 *a.* — Het deelw. beslijmt als bnw. in den zin van *slijmerig.* || Die overvloedichede in den zweetghateren der aderen werdt beslijmt ende dyck ende soet, 825*b.*

BESLITEN, st. ww. bedr. Van *sliten*, in den zin van *een einde maken aan* (zie ald. en vgl. Kil. 595: slijten den twist. j. *slissen*). Alleen als rechtsterm in gebruik. *Beslissen*, *beslechten*, *uitwijzen.* || Dat met recht waert besleten, Hild. 3, 206. Soe maect hijt sinen here vroet, dattet wel mit vonnes is besleten, 54, 132. Voert salmen alle rechten beslyten ende eynden opten wech, daer die saken van roeren, Mieris 4, 709 *b.* Dat selmen besliten sonder dinctael, *Leid. Keurb.* 3, 7. Dat selmen besliten sonder dinctael, ende die in den onrecht bevallet, verbuert 18 sc., 134, 8. Ten worde eer besleten mit rechte off ghedadiget, *Westfr. Dingt.* 7.

BESLOPELIKE (BESLOEPLIKE), bijw. Min of meer vreemde afleiding, van *beslupen*; ten zij men een zwakken tusschenvorm *beslopen* zou willen aannemen. Vgl. slopenlike, *Flandr.* I, 657, en slupelinge, *Grimb.* I, 2279. *Op eene sluipende*, *gluipende wijze*; *verraderlijk.* Vgl. lat. *repente* (van *repere*, d. i. *sluipen*, *kruipen*). || Dat ons ridder no garsoen verwite, dat wi besloeplijc comen, *Flovent* 14.

BESLOT (BESLOET), znw. o. Van *besluten* (zie ald.). *Omheining*, *afsluiting*; ook *afgesloten ruimte.* || Die .. maget .. es .. vonden in den beslote des huis (*binnenshuis*, *in huis*) sonder gheselscap, *Ned. Proza* 116. Dat dbeslot (*Hs.* bleslot) van desen boegaerde es de gracie ons heren, *Limb. Serm.* 226 *d.* Welc dat besloet si, *ald.* — Ook in fig. zin

n de uitdr. in één beslot sluten, *in éénen adem noemen*, *gelijkstellen*. || Hierom en onderscheide hi niet den sondach in dit gebot, mer hi sloet in een beslot die heilige dage al onverscheiden, Hild. 8, 220.

BESLOTEN, deelw. bnw. van *besluten*; vgl. mhd. *beslozzen* (Lexer 1, 220), en BELOKEN.

1) In de bet. *sluitend*, *om het lichaam sluitende*, van kleederen gezegd. || Zint dat papen in der werelde hem geestelike solen houden an horen cledren, so ist vele temeliker dat die, die in den orden sijn, besloten cleder draghen, *D. Orde* 224.

2) *Vast*, *bepaald*, in de uitdr. besloten antworde, d. i. *uitsluitsel*. || De heere van den Gruuthuuse beloofde aldaer ute name van minen gheduchten heere ten drien ueren naer noene besloten andworde te gheve, *Cron. v. Vlaend.* 2, 262.

3) In de uitdr. wel besloten, *goed sluitende*, *goed in elkaar sittende*, *logisch*, *verstandig*. || Goede leer ende wel besloten, is dickent wijsheit uutghevloten, Hild. 109, 159.

BESLUPEN, st. ww. bedr. Vgl. mnd. *besliken*; mhd. *beslîchen*. *Sluipend*, *plotseling*, *ongemerkt iemand overvallen*; *hem van achteren aanvallen*. || Hier mede ginc hi ende heeft bespiet, dat hi besloep die coninghinne, *Sp* I^{2}, 42, 14 *var.* (dl. 3, bl. 440). Alse hi besloop . . sinen viant, I^{4}, 14, 13. (Hi) waende Spaenyarden becrupen ende al heimeliken beslupen, *Lett. N. R.* 7^{1}, 145, 66. Want hy by nacht pleecht te crupen ende die lude te beslupen, *Troyen* 7214. Die ridders die ons beslopen soe gister navont, *Lanc.* II, 28067. Datse her Willem iet besloep of met haesten iet becroep, Stoke IX, 699. (Doe) dachte hise in den steert te beslupene mit siere macht, *Edew.* 686. Mi beslop (*l.* besloep) de wilde man ende swanc mi op sijn part dan, *Flandr.* I, 102. Alst cout es . . . dat menne niet en can beslupen, want hi moet in hole crupen, *Nat. Bl.* V, 88. — Ook met eene zaak als ondw. || Die scunt hoverde . ., eer sine besluupt inden lichame, *Rincl.* 961.

BESLUTEN, st. ww. bedr., wederk., onz en onpers. Mnd. *besluten*; mhd. *besliezen*. Van *sluten*; zie ald. en vgl. BELUKEN.

1) *Sluiten*, *dichtsluiten*, *toesluiten*. || An afgode hilt hijs hem al ende besloot den tempel ons Heren, *Sp.* I^{2}, 39, 6. Die wachters die daer quamen ende den carkere besloten vernamen, II^{5}, 29, 45. Bi skeysers gebode . . worden . . der gode tempele besloten, II^{5}, 22, 379. Dat alle die kerke van der stede besloten waren, II^{6}, 49, 48. Die doren . . sijn onttaen . ., als oft si noyt eer besloten waren, 55. Sloete, daer wi onsen tabernakel . . mede . . besluten moten, Ruusb. 1, 110. Doe leyde hijt neder . . in den scrijn ende wort besloten, Hild. 176, 176. Mit enen steen besloet hy tgat, *Troyen f.* 262 *d.* Die vetheit . . beslut die matrice, *M. en Vr. Heim.* 947. Mettesen reet hi danen sciere ende liet den casteel besloten staen, *Wal.* 1700. Tere duere comen si ende vinden, dat soe besloten was, 9308. Alse . . de doren besloten sijn, *L. v. J. c.* 155. Mijn God heeft sinen enghel ghesonden ende hij heeft der leeuwen monden besloten, *D. B. Dan.* 6, 23. Dat enen monec . . sijn gordel was . . al besloten afghedaen, *Rijmb.* 26743. — Besloten lichame, lijf, *onvoldoende stoelgang*, *gebrek aan ontlasting*. || Die besloten heeft den lichame, *constipatus*, *Nat. Bl.* VIII, 825. Dien besloten lichame deert, neme water, zuker, violetten, X, 702. Vgl. LICHAME. — Ook in de volgende absolute uitdrukkingen; zie *Tijdschrift* 2, 190. — Beslotenre (beslotenen) dore (doren), *met gesloten deur* (*deuren*). || Dat hi beslotenre dore quam te sinen jongheren, *Lsp.* II, 6, 175. (Hi) quam tote hen in beslotenen doren, Ruusb. 1, 266. Onse Here quam weder te hen beslotenre doren ende sprac: Vrede si met u, 267. Zoo ook *Sp.* II^{6}, 67, 98. — Beslotenre (beslotene) porte, hetzelfde, *Sp.* I^{2}, 48, 9. — Beslotene(n) grave, *met gesloten graf*, *terwijl het graf gesloten was*. || Hi verrees beslotenen grave, *Rijmb.* 26731. Dat hi beslotenen grave utequam, 26736. In derre wijs mochte Jhesus besloetenen grave gaen uut, 26746. Beslotene sinen grave, *Sp.* I^{7}, 34, 40. Beslotene grave, *ald.* 28, 31. — Beslotenes lijfs, *met gebrekkige ontlasting*, lat. *stipatus ventrre*. || Die beslotenes lives gaet int bat, hi mach ontsien sere, *Heim.* 1252.

2) Van eene vrouw gezegd. *Haar onvruchtbaar maken*, eig. *de baarmoeder toesluiten*. || Die Here had besloten haer vroulicheit, *D. B.* I *Sam.* 1, 5. Sich, die Heer heeft mi besloten, dat ic niet ghebaren en mach, *Gen.* 16, 2. — Besloten (maghet), *maagdelijk*, *ongerept*, *niet door mannelijke aanraking bevlekt*, *onbezwangerd*. || Mettien ontfinc si waerlike den Gods sone van hemelrike onghequetst ende besloten, *Lsp.* II, 6, 121. Dat Maria besloten bleef ende maghet, 172. Mettien ontfinc si den heilighen Gods zone vri, maghet besloten ende ombeswaert, II, 7, 115. Besloten vant (nl. *Jezus Maria*), besloten liet, *Sp.* I^{2}, 48, 12. Wel hiet hise (*de moedermaagd*) beslotene porte, *Sp.* I^{2}, 48, 10. — Beslotens lijfs, beslotene lichame (lachame), gen. abs., hetzelfde, *Sp.* I^{7}, 34, 30; *Lsp.* II, 6, 198. Besloten zeghels joncvrouliker reinicheit, *Hs. v.* 1348, 19*c*.

3) Figuurlijk. *Sluiten*, *besluiten*, *een einde maken aan*. || Derwaert reet die vremde gast, tot dattie dach den nacht besloet, *Lanc.* III, 20450.

4) *Binnen eene beperkte ruimte sluiten*, *opsluiten*. || Domicillen dede hi met crachte besluten, *Sp.* II^{2}, 29, 36. Doe ginc hi neder toten diere ende besloetenne daer binnen sciere, II^{5}, 24, 27. In ene cluse hise besloet, II^{6}, 71, 37. (Hi) besloetene daer hi woude, *recludens eum*, 73, 88. Ende menne beslute . ., daer hi sine penetencie doe, IV^{1}, 37, 31. Hier omme wart hi besloten daer, dat hi niet predecte openbaer, *clauserunt Hieremiam*, *ne publice praedicaret*, *Rijmb.* 14743. Daertoe hise besloet in enen torre harde vaste, *Lorr.* II, 3119. Hi stont besloten binnen muren, *MLoep* I, 1403. Hi wart besloten in dat parck, 1481. In enen toren vast besluten, *Segh.* 2638. Die Fransoysen besloten Childerick in een cloester, *Pass. W.* 73*d*. Besloten te werden om penitentie te doen, *Exc. Cron.* 87*a*. Van den drake dien Silvester besloet, *Sp.* II^{1}. 24 *Titel*. Ligghende besloten den termyn van eenen jare, *Invent. v. Brugge* 3, 241. Ze ghinghen in eene conclave besloten seven daghen lanc, *aangeh.* Gloss. *ald.* 29*a*. — Enen in een lant besluten, *iemand ergens eene bepaalde woonplaats aanwijzen*. || Hi vincse alle ende daer na voerde hise int lant van Caspya, daer dandre waren, hare ghenoot, daerse sint Alexander besloot, *Rijmb.* 14159. — Met eene bepaling met buten verbonden. *Buitensluiten*. || Dat si aldus met quader hoede buter porten besloten waren, *Wal.* 7001.

5) *Sluiten*, *wegsluiten*, *wegbergen*. — *a*) Eigenlijk. || Hoe die ezel in die kist besloten was, *MLoep* II, 35.. *var. Opschr.* Daer stont een ronde kiste groot, daer men die haver in besloet, 3553. Alsmen moet van heset

wijcken, soe isser recht soe veel ghewonnen, als of ic grepe nader zonnen ende woudse in kisten gaen besluten, Hild. 83, 44. In den screinen daer waert besloten, 176, 177 *var.* (Doe si) gaen soude halen die ander helft, daer sise besloten hadde, *Clerc* 164. Die outerdwalen ende die corporale... zalmen wit ende reinlike houden ende besluten, *D. Orde* 252. — Van een overledene gezegd. *Hem bijzetten.* || (Si) besloten met groter eere daer in (*in het gewelf*) Karele haren here, *Sp.* IV[1], 33, 85. —*b*) Figuurlijk. *Verbergen, verborgen houden, besloten houden.* || Haer hoverde es onghemaet ende die can si qualike so besluten, men wertere gheware van buten, *Teest.* 2643.

6) *Insluiten, omsingelen.* || Alse mense slaet achter ende voren, aldusdane wijs sullen wy daer buten alle die vander stat besluten, *Troyen* 1341 *var.* Die stat so beleide hi al, so dattie stat besloten was, *Rijmb.* 14930. Te Jherusalem dus onsochte was dat lant al besloten, *cum Vespasianus cingeret Hierosolymitanos*, 30506. Doe geboot koning Carel, dat men Aymijns volk in het heir besluiten soude, *Heemsk.* 42. Hier en binnen quamen die hertoge aen deene sijde ende die here van Ravensteyn aen dander side *ende* besloten ende besingelden dat here al omme, *Exc. Cron.* 211*a*. Beslute dit volc, heer, in diens volcs van Israhels handen, *sluit hen in, lever hen over aan I., D. B.* I *Maccab.* 4, 31.

7) *Omsluiten.* || Sine manlike lede mit yser sij besluten dede, *MLoep* III, 849. Die borstkijns machmen wel anstoten, sijn sy niet te vast besloten (nl. *door de kleederen*), II, 1313. — Vandaar figuurlijk

a) Van personen. *Omringen, bewaken.* || Si mocht gaen onghebonden, mer vast besloten tallen stonden *MLoep* II, 3375.

b) Van zaken. *Verzekeren, leveiligen.* || Dat vlies hadde die coninc doen besluten mitter nygromancschen virtuten, *ald.* I, 569. Mine rosen, die ic ommuren sal ende so besluten overal, datse die quade knechte en sel no gewinnen noch gestelen, *Rose* 3685. — Daaruit ontwikkelt zich de bet.

c) *Beveiligen, baten, helpen*, steeds met eene ontkenning. || Hem conste die halsberch niet besluten, *Troyen* 5048 (*var.* ghesluten). Sijn sward besloet hem niet twee peren, *Lanc.* II, 44778. Juwe were mach u niet besluten, al waren siere binnen die sijn buten, *Wal.* 7039. Sijn vlien conste hem niet besluten, *Ferg.* 4085. — Vgl. onz. 3); onpers., en BESCIETEN.

8) *Afsluiten, versperren, belemmeren.* || Hi dede de bruggen in sijn lant afwerpen om den wech te besluyten, op dat die hertoge niet weder en keerde, *Exc. Cron.* 130*c*. Dat hi die stede met enen mure al ommedede ende hi beslote al haer uutlopen, *Rijmb.* 32623. Het is ene grote pine dit lesen ende dit singhen ende dus besloten te sine vore (*belemmerd te zijn in*) vrie wandelinghen, *OVl. Ged.* 2, 112, 105. Vgl. VORESLUTEN.

9) *Uitsluiten, uitzonderen.* — Alleen in de uitdr. Besloten tijt, eig. *afgesloten, uitgesloten tijd.* — *a*) In rechte. *Tijden, waarop geen recht mag gedaan worden*; Kil. *tempus clausum, dies nefasti.* Vgl. BEHOUDEN TIJT. || Daervan sal hi sijn onscult doen altehant, ten were binnen besloetenen tyde, *Stadsr. v. Zwolle* 87, 112. Datmen in besloten tijden geen eet gedaen en heeft, *Leid. Keurb.* 203, 38. Dat men tallen tijden tsij in besloten tijden of dair buiten, eede doen sal, *ald.* Zie vooral Matth. 159, waar men uitvoerig beschreven vindt, welke tijden open, en welke besloten zijn.

b) *Tijden, waarop geen huwelijk mag worden ingezegend.* Zie Kil. t. a. p., en de uitvoerige aant. van Clarisse, *Natuurk.* bl. 198 vlg. || Tusschen kersavont ende daer ute gaet die besloten tijt, *Natuurk.* 111.

10) *Omvatten, bevatten*, hetzelfde als begripen (zie ald.). || Al ist dat mense (*de elementen*) ghevoelt ende ziet, men machse gripen noch besluten niet, *Lsp.* I, 17, 41. God (*l.* Gode) besluut enghene stede, maer alle steden beluket (*var.* besluut) hi mede in sine godlicheit, *Wap. Mart.* III, 183.

WEDERK. Hem besluten.

1) *Zich opsluiten.*

a) Eigenlijk. || Doe si die mare vernam . ., dat hoir guede man was doot, besloot sy hoer al heymelic bij den beelde, *MLoep* IV, 1379.

b) Figuurlijk. *Zijne neigingen bepalen tot, opgaan in iets.* || Dat aertsche goet, daer hi hem selven in besloot, Hild. 186, 291. — Vooral gezegd van hen, die zich van de wereld afzonderen, om zich aan godsdienstige overpeinzingen over te geven, in bet. gelijk aan hem begeven (zie ald.). Slechts in het deelw. besloten. || Daer doe woende de maget Clare . . ende was (*d. i.* hadde haer) met maechden daer besloten, *Franc.* 7883. (Clare) moeder van den armen vrouwen, diemen mach besloten scouwen, 1783. Die voirgen. beslotene personen vander reguliere oirden onder sunte Augustijns regulen, Nijh. 3, 276. — Besloten ordine, hetzelfde als begeven ordine, *kloosterorde*, in tegenstelling met de Begijnen en Begarden (z. die woorden). || Wilen sat in siere cellen een Charterius . ., dat beslotene ordine es, *Sp.* I[7], 83, 1.

2) *Zich afsluiten, zich verschansen, zich in staat van tegenweer brengen.* || (Hi) voer recht . . tote Valenchine indie port ende dede hem daer besluten vaste jeghen de Hollansche gaste, Stoke III, 1425. Si ghinghen hem doe vaste besluten, de binder borch waren beseten, VIII, 1230. Doe brac hi sijn besit ende is binnen der stede van Valenschiin getogen ende besloot hem daer binnen tegens die Hollantsche gaste, *Clerc* 107.

ONZ. — 1) *Een einde nemen, eindigen, uitloopen in iets.* || Dat nommermeer anders dan in goede ontfarmehertechheit en mach besluten des minschen leste dach, *Christ.* 750. Die drie sonnen besloten in eenen regenboge met een witte streke daer doer gaende, *Exc. Cron.* 306*b*. Al dat staet op den wal ende besluitende met de walbrugghe, *Invent. v. Brugge* 6, 548.

2) *Sluiten met, overeenkomen, met iemands aard overeenstemmen.* || Dese pointen . . dinken mi alle in u besluten, Praet 7. Hiernaer salicker af scriven, alst comen sal te siere stat, ende daer die redene besluut van dat, *waar het verstand, de verstandige behandeling, de orde dit eischt* (van dat zal wel bet.: wat dat betreft, hetzelfde als het meermalen overtollig gebruikte des), *Amand* II, 3982.

3) Door weglating van het bij 6*c*) uitgedrukte object wordt besluten onz., in de bet. *baten, helpen*, steeds met eene ontkenning verbonden. || Hier en mach besluten tmaken (*het zich aanstellen als*) den scamelen noch den simplen mede, *Cass.* 1322. Haer cracht en besloet niet ene pere, *Lanc.* II, 45530. Wy doen aerbeit, die niet en besluut, *D. War.* 1, 425, 589. Het was dinc die niet besloot, *Wittek. v. S.* 57. Dat was dinc, dat niet besloot, *Fragm. Carl.* 13. Ic seide, en mochten (*l.* mochte) niet besluten, dat si dorperlike daden, *Wal.* 6262. Daer was menich perlement gedaen, dat lettel besloet, Velth. III, 38, 7. Die ander

baden genade, maer dat besloet niet een pere, IV, 9, 14.

ONPERS. — Het besluut, *het baat*, *het helpt*, met den 3den of 4den nv. van den pers. en steeds met eene ontkenning verbonden. || Niet só vele dat hare besloet, *Rose* 213. Wat sine castiede, nine besloet twent ane heme, cleine no groet, 13587. Wat ic mi keerde ter were, en besloet mi niet ene pere, *Lanc.* II, 42725. En besloet hem niet ene pere, 45112. Dat en besloet hen niet een bast, 46971. En besloet haer niet en twint, III, 13148. Danc hebbe God, dat niet besloet, *Lorr.* I, 1252. Al hadden sise met slaen gemort, ende (*l.* en) hadde niet besloten een haer, Velth. VI, 5, 48. (Si) voerense zoeken hier ende daer, dat hem niet en besloet een haer, *Limb.* I, 443. (Hi) slouch meneghen doet, al waest dat hem niet en besloet, II, 1185. Dat hare niene besloet, III, 811. Dat ne mochte hem niet besluten, *Wal.* 1684. — Ook met verzwijging van den (3den of) 4den nv. van den pers. || Hadde de Coninc ghewilt gheven half dat conincrike . ., hetne hadde een twint niet besloten, Stoke V, 1243.

BESLUTERE (BESLUTER), znw. m. Vrouwl. BESLUTERINNE. Mhd. *besliezære*, *besliezerîn*.

1) *Hij* of *zij die sluit*, *sluiter*, *sluitster*. || Biecht is een hulpe der sielen . ., een besluterinne der hellen, *biecht sluit de hel voor ons*, *bevrijdt ons er van*, *Gulden Troen* 6c.

2) *Slotemaker*, *smid*. || Alle die starcke heeren . ., ende elcken vroet man ende beslutere, *D. B.* II *Kon.* 24, 14. Wercluden ende besluters een dusent, *ald. vs.* 16 (in onze vert. op beide plaatsen *timmerlieden en smeden*).

BESLUTINGE, znw. vr. Mnd. *beslutinge*; mhd. *besliezunge*. Van *besluten*, in den zin van *afsluiten*, *versperren* (ald. bedr. 8). *Afsluiting*, *versperring*, *belemmering*. || (Si) hadden die stroemen gesloten gehalden, . . overmits welker beslutinge wille . . wij . . mit alle den ghenen, die der beslutinge der stroomen . . te scaffen hebben . ., ter veeden gecomen waren, V. d. Wall 552.

BESLUUT, znw. o. Mnd. *beslut*. Stam van het ww. besluten, in den zin van *insluiten*, *opsluiten*.

1) In de uitdr. in sijn besluut houden, *ingesloten*, *in zijne macht houden*. || Al datse met den crijch halen cunnen, se houdent vaste in huerlieder besluut, *D. War.* 1, 419, 376.

2) In concreeten zin. *Gevangenis*. Vgl. DANGIER, dat denzelfden overgang van bet. vertoont. || Tmesdoen, daer die ziele bi wan den helschen besluut (*l.* thelsche b.?), *Wap. Rog.* 330. Dat hi quam ten helschen leede int donckere besluut, 606.

BESMAKEN, zw. ww. bedr. *Proeven*, *eten*. Vgl. mnd. *besmecken*. || Vele dinghen te besmaken, maket een walghinghe, *Bienb.* 133c.

BESMAREN, zw. ww. bedr. Dialectvorm van *besmeren*, ohd. *bismârôn*, alleen in het rijm (vgl. *begaren*, *daren*, *paren*, *vertaren*). *Besmeren*, *bestrijken*, *inwrijven*, *insmeren*, van eene vette zelfstandigheid gezegd. || Dat mense met heeten smoute besmare ende in den kerkere doe daer nare, *Sp.* II[a], 12, 81. Wie datter mede (*met de olie*) besmaert was, hi en hadde negeen ruwaert (*gevaar*), *Sp.* II[a], 19, 83. Met olien hebben sine besmaert ende sine voete sijn genesen, II[a], 54, 16. (Hi) besmaerdere sijn ogen mede, *met het water*, *ald.* 36. Die sijn smout neemt ende wijn ende hem daermede besmaert, *Nat. Bl.* II, 2263. — Ook in den zin van *zalven*. || Om dat hi mi heeft besmaert om te boodscepene den goedertieren, *Ils. v.* 1348, 35d (*Jesaia* 61, 1).

BESMEKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *besmeken*; vgl. hd. *beschmeichlen*.

1) *Met zachte woorden*, *vleiend toespreken*; *iemand trachten over te halen*. || Om dat hij hoor ghenooch doen woude, so besmeecte hijse met aldusdanighe woerden, *Pass. W.* 74a. Doe dat Daciaen sach, soe peynsde hi, dat hi hem besmeken soude, dien hi niet verwinnen en mochte met tormenten, *ald. S.* 16a. Waer om en hebstu mi niet van beghinne besmeect mit sachten woerden, *ald. b.* (Doe) began hij . . den mensche sachtelicken te besmeeken, so . . dat hij bij nae ghevallen hadde, *Bienb.* 127b.

2) *Vermurwen*, *overhalen*. || Die keyser . . is besmeket van sinen ondersaten. . . so dat hij metter justicien ghemenget hevet die barmharticheyt, *Gest. R. f.* 57d (*c.* 50). Laet hi hem daer van besmeecken of wert hi vervaert van sinen dreygen, die gherechticheit . . te verzwighen, *Bern. S.* 62c.

BESMELTEN, st. ww. bedr. *Wegsmelten*.

a) Eigenlijk. || Ist dat mer of maect (van *electrum*) een vat ende men venijn doet in dat, het besmelt (*varr.* scarrent, suerct?) ende verliset mede sine varuwe, *Nat. Bl.* XIII, 75. Waarschijnlijk is de lezing besmelt de ware niet, daar het Lat. heeft: *stridet quasi violenciam passum*, en er dus een woord staan moet, dat *knarsen* of iets dgl. beteekent.

b) Figuurlijk. *Verkwijnen*, *wegkwijnen*. || Ick crijghe sulcken berou hertelijck, dat my therte sal sluyten, oft ick besmilte; mijn cracht faelgeert my, *Mar. v. N.* 35, 860.

BESMELTEN, zw. ww. bedr. Van *smelten*, d. i. *dunnen afgang hebben* (zie ald.); in het bijzonder van vogels gezegd, het fr. *émeutir*. *Zijne uitwerpselen op iemand doen neerkomen*, *hem met zijn drek bezoedelen*, lat. *concacare*; vgl. SMELT. || Een odevaer . . ontede daer sine vlerke ende besmelte (*l.* -ten) daer wel onsoeten (*l* -te) vanden hoefde toten voeten, Velth. IV, 10, 61. Dat hi den havec te honen pleghet, want hine besmelt als hi can, *Nat. Bl.* III, 304.

BESMEREN, zw. ww. bedr. Mhd. *besmërn*, *besmirwen*.

1) Eigenlijk. *Met de eene of andere vettige zelfstandigheid bestrijken*, *inwrijven*; vgl. BESMAREN.

2) Figuurlijk. *Iemand honing om den mond smeren*, *vleien*, *trachten te verleiden*. || Sduvels raden of besmeeren mach niet scaden twee peeren den goeden wille ghestade, *Wap. Rog.* 241.

BESMERTEN, st. ww. bedr. (**besmart*, *besmorten*). Van het sterke ww. *smerten*; mhd. *smërzen*, eng. *smart*. *Onkenbaar*, *leelijk*, *scherp*, *bitter maken*. Het eng. bnw. *smart* bet. nog *scherp*. Op de eenige plaats, waar het ww. besmerten voorkomt, wordt het van het gelaat gezegd. Opmerkelijk is, dat *smert* (*smart*) ook nu nog gebruikt wordt voor eene *ontvelde plaats*, *eene door* scherpe *stoffen veroorzaakte ontvelling achter de ooren of in de liezen van kinderen*. || Jou (*van de hoovaardij*) groot samblant, jou fier ghelaet . . . es binnen besmorten met venine, Praet 3154.

BESMET (BESMIT), znw. o., m. (?). Ohd. *bismiz*, m.; mnd. *besmit*. Vgl. *besmetten*. *Vlek*, *smet*, *onreinheid*. || Vertyt doch u dwase opset ende wacht u selven voir besmet, *MLoep.* IV, 1953 *var.*

BESMET (BESMIT), deelw. bnw. van *besmetten* (zie ald.). *Vuil*, *smerig*, *onrein*, eig. en fig. || Of die eerde was besmit, daer wi alle sijn hute ghespit, hoe souden wi zuver ghewesen, *Wap. Rog.* 183. Mijn handen te doene, besmit, onreine binden borne der fonteine, *OVl. Lied. e. Ged.* 237, 111. Si eten met

handen besmet, *Rijmb.* 23670. Ghi zuverd dat, datter buten es ant vat, binnen latijd al besmid, 23653. Al ist (*zwaard*) roestich ende besmit, *Segh.* 984. Die een vanden drien (*stieren*) was niet besmit, ende hine was oec niet al wit, *Lanc.* III, 5889. Of hi (*de mensch*) es scone of besmit, Praet 896. Een snodel ries besmit, *Wap. Mart.* III, 17. — Vandaar

BESMETHEIT, znw. vr.; mv. *besmetheden. Smet, vlek, zonde, onreinheid.* || Ende wi ons selven moghen sien in besmetheden ende sonden so vele, *Amand* II, 5795. Ic sal u behouden van allen uwen besmetheden, *D. B. Ezech.* 36, 29. Vgl. *Sp. d. Maegden* (1569) 198: Overmits uwe leelijcke besmetheden.

BESMETTEN (BESMITTEN), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Mnd. *besmitten*; mhd. *besmitzen*; ohd. *bismizzan*.

BEDR. — *Bevlekken, bezoedelen, bevuilen.*

a) Eigenlijk. || Versch vleesch besmit si (*de vlieg*) sonderlinghe, *Nat. Bl.* VII, 742. Du (*de vrouw*) heefs die kerken ende die outaren bevult soe dicke ende besmet, *Esop.* XIX, 8. — Vooral in het deelw. besmet. || Die colomme staet noch besmet met sinen bloede, *Rijmb.* 26382. Dese heilege lichame was vonden suver ende bequame . . . ., van geenre dinc besmit, maer wel riekende ende sneewit, *Sp.* II[4], 49, 43. De sonne en wert oec niet besmit daermede, al schijnt si op vuele saken, II[4], 56, 46. Sijn hals was lanc, wit ende slecht ende was besmet een lettelkijn van dien halsberghe, *Parth.* 6208. Die aensichten sijn al besmit metten bloede, *Segh.* 5068. — Zoo ook *Alex.* V, 376; e. e. — Ook van besmettelijke ziekten. *Er door aangetast.* || Die vanden groten evele es besmit, *Nat. Bl.* XII, 597. Enen onsuveren man, die metten groten evel (*buikloop*) besmet was, *Pass. W.* 74*a*.

b) Figuurlijk. *Ontheiligen, bevlekken, verontreinigen.* || Oemoedicheit die den minnere wale sit, daer ute sprunt al edelheit, hadse ontrouwe niet besmit, *Vad. Mus.* 1, 399, 61. Veel luden uut Israhel . . offerden den afgoden ende besmetten den Saterdach, *D. B.* I *Macchab.* 1, 46. Dat wi den Saterdach besmitten sullen, *ald.* 2, 34. Ghi richters, die hier over sit, soe waerlic ghi u ziele besmit, *N. Doct.* 461. — Vooral in het deelw. besmet. || Met meneghen dinc es si besmit, daer si met pleghet om te gane, *Hexe* 52. Wie es ooc gheboren dan, hine es van sonden seere besmit, *Amand* I, 1208. Die mit woeker is besmit, Hild. 162, 66. In wat sonden hi is besmit, 163, 94. Dat hi in zonden wert besmit, 217, 60. Sidi besmit in die overde, of met enigher hooftzonde, *Maleg.* 1026. Die hem selven wisten besmit, *door deelgenootschap aan den moord bezoedeld, bevlekt*, Stoke V, 945. Zoo ook *Wal.* 5849; e. e.

2) Bij uitbreiding. *Aantasten, aanraken, treffen.* Vgl. het Lat. *contingit* met het znw. *contagio.* || Wat siere toe gedoen conden, dat verbrande saen sonder letten, maer Pontiusse en const (*het vuur*) niet besmetten, *Sp.* II[4], 29, 50. Comt allen lieden dit, oft somegen allene besmet, *an aliquibus tantum mori imminet* (= *contingit*), II[7], 4, 93. Doe sprac die keyserinne: God ist becant, dat ic nye van ander man besmet en ben (*bezoedeld* of *aangeraakt*), *Gest. R. c.* 9. — In viantscepe besmet, *in vijandschap geraakt, gewikkeld.* || Abaer . . (die) was besmet in viantscepen jeghen Isboseth, want hi bi Sauls amye lach, *Rijmb.* 9905. — *Denkm.* 3, 197, 30: „eene lelye wit . . met roeden bladeren al besmit," zal besmit wel in oneig. zin moeten worden opgevat, doch de woorden zijn misschien bedorven.

WEDERK. — Hem besmetten, besmitten, *zich bezoedelen, bevlekken.*

a) Eigenlijk. || De beer (*porcus*), die hem te male in die wase gaerne besmit, *Nat. Bl.* II, 360.

b) Figuurlijk. *Bezondigen.* || Noch hebsi hem swaerliker besmet, want si onnedele ende doren bisscoppe te sine coren, *Rijmb.* 30132. Dat si die poorten sluten jeghen vele van der juetscher wet, daermede hebsi hem besmet, want die stat soude sijn ondaen allen Joeden, 30232. In wat sonden hi es besmet, Velth. VII, 19, 94.

ONZ. — *Vuil worden, eene smet ontvangen.*

a) Eigenlijk. || (Tin) dats van naturen claer ende wit, maer lichtelike et besmit, *Nat. Bl.* XIII, 103. Zilver is reyn ende wit, het en roest noch en besmit, *N. Versch.* 4, 85, 39.

b) Figuurlijk. || Wie sonde al tquade te seggene gehitten, hem en sonde de mont besmitten, *Sp.* II[7], 28, 113. Minne van manne ende van wive es dat si vergaderen met live ende die suverheit besmet tot (*l.* met) dien, *Lanc.* II, 13005. Mine suverhede en sal niet besmetten daer mede, 13009.

c) *Smetstof in zich opnemen.* || Also die wive menstruum ghedoeghen, mach men tierst sien in haer oghen ende te hant daer af besmetten, ende van den oghen sonder letten voert besmet die lucht daerna, *Vr. Heim.* 1542. Valtet (*corre*) op saet, ten sals niet besmitten, *D. B. Levit.* 11, 37.

BESMETTENESSE (BESMITTENISSE), znw. vr. *Onreinheid, vlek, smet.* || Ghewasschen . . . van allen besmittenissen der sonde, *Gest. R.* 120 *b*. Cristus . . wyes die besmettenisse of met sijn dierbaer . . bloet, 16 *b*. Een spieghel sonder vlec, besmittenisse of vuyl, 177 *b*. Ist dat wi ene besmettenisse of gebrec hebben, 203 *a*.

BESMETTER (BESMITTER), znw. m. *Hij die verontreinigt, bevlekt; een schender.* || Een nederwerper der heyliger kerken, een besmitter goeder maechden, *Clerc* 30. Doe haer niet ghenoch wesen en mochten alle die mannen van Hispanien tot haerre oncuuscheyt, si wolde oec in alsoe heylighen oerden besmetters soecken, *Bienb.* 108 *d*.

BESMEUREN (BESMUEREN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als *besmeren*; zie ald. en verg. BESMAREN. Nog in Zuid-Nederland in gebruik (Schuermans 46). *Besmetten, bezoedelen.*

a) Eigenlijk. || Beplect, besmuert, onzuver, onreyn, *ZVl. Bijdr.* 6, 232, 188.

b) Figuurlijk. || Ghy zijt ooc besmuert, ic en stae tot uwen begrijppen (*berispen*) niet, *D. War.* 1, 409, 71.

BESMIT, BESMITTEN, BESMITTER. Zie BESMET, BESMETTEN, BESMETTER.

BESMORSTEREN, zw. ww. bedr. *Bevlekken, bezoedelen.* || Soe dat daer menich vuul kalant van den elleboghe tot der hant van den bloede besmorstert wert, als hadde hi enen osse ghehert (*geslacht*), *Brab. Y.* VI, 7179.

BESMORTEN. Zie BESMERTEN.

BESMUDEREN, zw. ww. bedr. Bij De Bo en Schuermans besmodderen. *Bezoedelen, bevlekken*, ook in fig. zin. || Dat ic scuwen mach de zevene (zonden), daer ic ne meende niet in te znevene. Ic waen mer lettel minnen ziet, sine sijnre of besmudert iet, *OVl. Lied. e. Ged.* 513, 587.

BESNEDEN, deelw. bnw., van het ww. besniden of hem besniden.

A. Van *besniden*.

1) *Nauw, beperkt, eng* (vgl. BESNIDEN 4). ||

Dus nauwe mate ende dus besneden scijnt voer aldie werelt lede, *tam circumcisa integritas*, *Sp.* I*, 40, 5.

2) *Kort*, in de uitdr. cort besneden, eig. *kort afgesneden*, misschien gevormd naar het voorbeeld van het lat. *concisus*. || Siet hier een cort besneden wort, wat God de Vader uptie erde dede, *Sp.* I*, 43, 18.

3) *Beschaafd*, *fijn*, *schoon*, *welgevormd*; synon. van welgeraect. Vgl. BESNIDEN 6). Van het lichaam en de manieren gezegd. || Van sinen seden die scone sijn ende besneden, *Brab. Y.* II, 1859. Vrou ontfermicheit, u tale besneden hebben wi gehoert, *Blisc. v. M.* 1250. (*Galate*) die soe scone was ende so besneden van algader sinen leden, *Lanc.* III, 51. Int herte vul omoedicheden, in worden wijs ende besneden, vroet van zinne, vroet inden mont, *Sp.* I*, 32, 11. Besneden luden van vleesch sijn van naturen abel van sinnen, *molles carne aptos mente dicimus*, Matth. 93. — Ook als epitheton ornans. || Patriarken ende propheten besneden, *Blisc. v. M.* 1363.

4) *Volmaakt* (eig. *afgewerkt*). || So starc, so vast, so besneden was tgelove van hem beden, *Sp.* III*, 34, 63. Hi kende sine consiencie soe vry ende puer daer in ende wel besneden, *Vl. Rijmk.* 3522. Sijn grote ontfermicheit besneden es meerder dan smenscen quaetheden, *Blisc. v. M.* 1172. Lof hebbe sijn gracie groet, besneden, 1629.

B. Van *hem besniden* (d. i. *zich beperken*).

5) *Karig*, *schriel*, in de uitdr. nau besneden. || Rijcke meente in alle keer die hebben selden armen heer, die ghierich is off nau besneden, Hild. 24, 259. — Over besneden, *Sp.* I*, 40, 22, zie bij BESNIDEN.

BESNIDEN, st. ww. bedr. en wederk. Mnd. *besniden*; mhd. *besniden*. Van *sniden* (zie ald.).

BEDR. — 1) *Besnijden*, *besnoeien*, *een deel van iets afsnijden*.

a) Van boomen en planten. *Snoeien*. || Ic sallen (*den wijngaard*) legghen woest, men en salne niet besniden no begraven, *D. B. Jes.* 5, 6.

b) Van de voorhuid, b.v. *Rijmb.* 1766, 1768, 2687 vlg. enz.; de thans nog gewone beteekenis.

c) Fig. van ondeugden en gebreken. || Die niet en weet te beliën, die heeft nog veel ghebreken, ende die dunket, dat hi niet te besniden en heeft, die heeft noch genoech te besniden, *Stemmen* 114.

2) *Besnoeien*, *zich een gedeelte van iets toeëigenen* (vgl. *geld snoeien*). || Den vrecken, die testament dus heeft besneden, *N. Doct.* 724.

3) *Besnoeien*, *de waarde van iets verminderen*. Iet es besneden, *iets is in waarde verminderd*, *achteruitgegaan*. || Die doghet (*moed*) es soe besneden, dat ic luttel nu can vinden iemant, op den dach van heden, die hem mijns wilt onderwinden, *Vad. Mus.* 1, 312, 157. Edelheit es leden; die werelt es al besneden, *Vierde Mart.* 759.

4) *Beperken*, *bepalen*, *aan banden leggen*, *betoomen*. || Mate ... besnijdt alle overdaet, *Sp.* I*, 36, 1 (var. *OVl. Ged.* 3, 113, 44: besnoeit). Alse hare (*minne*) scamelheit besnijt ende men trouwe hevet mare, *Wap. Mart.* I, 421. Waren die manne also behoet, dat si oghen, sin ende moet wel consten besniden, so ware vrouwen minne spoet, 919.

5) *Bepalen*, *bestemmen*, *voor een bepaald doel afzonderen*. || (God) die ons . . . heeft besneden te deser hoecheyt, *Blisc. v. M.* 277. (Hi) heeft sijn sin daer toe besneden, om deser vrouwen loff te breden, *MLoep* IV, 1347. — Sijn leven beniden, *aan zijn leven eene bestemming geven*, *het inrichten*. || Ghy moet u leven anders besnyen, die werelt haten, u selven temmen, *Belg. Mus.* 9, 184, 34.

6) *Door snijden bewerken*, *beschaven*, als term van de beeldende kunst. Ook fig., op een steenen hart toegepast. || Hoe men dat (*het marmer*) besniden mochte, *Nat. Bl.* VII, 947 *var.* Hoe soude men die harde stenen herten tescoren, diemen niet en mochte besniden, *Bern. W.* 116*a*. — Vandaar het deelw. besneden, d. i. *fijn*, *beschaafd* (zie ald.). — Figuurlijk gebruikt *Wap. Mart.* I, 556. || Mi dinct edelheit began ute reinre herten . ., met dogheden besneden, *met deugden gevormd*, d. i. *van deugden voorzien*, *er mede begaafd*. — In den zin van *vormen* zal het ook wel moeten opgevat worden *OVl. Lied. e. Ged.* 51, 51: An u (*Maria*) ne mochte niet becliven ghepeins van dorperheden, maer een rein omoedich (*het woord*, *dat op becliven moet rijmen*, *ontbreekt*; *misschien* bliven?) was vast in u besneden.

AANM. — *Lucid.* 3671: „Sine doecht gaet ter werelt dure ende *besnijt* elke creature" is de lezing wel niet in orde. Misschien moet men lezen bescijnt.

WEDERK. — Hem besniden, *zich betoomen*, *zich inhouden*. || Ic sal mi so na (*l.* nau) besniden, dat alle die heren vri zeggen selen, dat goet si, *Lorr.* II, 1079. En wilt niet volghen al u begheren, mer u besnijden in allen dinghen, *Sp. d. J.* 97. — Vgl. de uitdr. nau besneden, onder BESNEDEN. — Moet hiertoe ook gebracht worden, *Sp.* I*, 40, 21: „Smekers ende spotters mede met doghene hem also besneden, dat si daden dorpre daden ende sijt leden sonder scaden"? De woorden zijn duister en beantwoorden volstrekt niet aan het lat. van Vinc.: Neque licentiam peccandi aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proterve permittas. Ook zijn de drie woorden hem also besneden door eene latere hand bijgevoegd; zie *Sp.*, dl. 1, bl. 466.

BESNIDENESSE, -ISSE, znw. vr. en onz. Behalve in de tegenw. bet. ook gebruikt in concreeten zin. *De afgesneden voorhuid.* Vgl. BESNIDINGE 2). || Te Jherusalem up den autaer brochte hem dinghel ons heeren besnidenesse, *IX Best.* 491. Hi sandt ooc over in Brabant die besnidenis ons heren Jhesu Christi . . ., welc besnidenisse schone miraculen dede, *Exc. Cron.* 104*c*. Theylich besnidenesse omdraghen, *Gesch. v. Antw.* 2, 602.

BESNIDINGE, znw. vr. Mhd. *besnidunge*. Van *besniden*, in de tegenw. bet.

1) In abstracten zin. *Het besnijden*, *besnijdenis*. || Niet dat die besnidinghe quam van hem (*Moses*), mar van denghenen, die vor hem waren, *L. v. J. c.* 143. Ochte een mensche ontfeet sine besnidinghe op den saterdach, *ald.* Dor die onraste ende vaert so was die besnidinge ghespaert, *Rijmb.* 6587. Dit was die sake vander ander besnidinge, *D. B. Jos.* 5, 4.

2) In concreeten zin. *Het afgesneden gedeelte*, *de afgesneden voorhuid.* || Die besnidinge van onsen Here was coninc Kaerle . . . van den ingel Gods gebrocht, *Rijmb.* 21359.

BESNOEIEN, zw. ww. bedr. *Beperken*, *inkorten*, *aan banden leggen*. Vgl. BESNIDEN. || Mate . . . besnoeit alle overdaet, *OVl. Ged.* 3, 113, 43 (vgl. *Sp.* I*, 36, 1, *waar* besnijt *staat voor* besnoeit).

BESNOLLEN. Hoewel op de eenige plaats, waar het woord *besnol* voorkomt, het ook een bnw. zijn kan, is het toch meer waarschijnlijk een zw. ww. bedr. met de bet. *Verschalken*, *foppen*, *bedriegen*. || Ic legge hem onder voet een bert, dus wisch ben ic ende so wispelstert, ic maec mi cleine ende so

besnol (*nl.* ic), *Sc. en Cl.* 128. Vgl. de aant. van De Vries, *ald. bl.* 169; hd. *beschnellen* (Grimm, *Wtb.* 1, 1588); deensch *besnilde* (Molbach 1, 79); beiersch *schnellen*, verschalken, bedriegen (Schmeller, *B. Wtb.* 3, 490), *schnall*, onwaarheid, slimme leugen (*ald.* 489). Van het st. ww. * *snillen*, *snel*, *snullun* (Grimm, *Gramm.* 2, 58), waaruit aan den eenen kant *snal*, *snellen* ontstond, aan de andere zijde een (tot dus ver niet aangetroffen) subst. *snol*, leugen, bedrog, vanwaar (*be*)*snollen*. Daarnaast kent onze taal met ander suffix het znw. *snolle*, *snol*, een loos, bedrieglijk vrouwspersoon, later op eene ontuchtige vrouw toegepast. Bij Vondel 1, 179 wordt Venus nog *zoete snol* genoemd en 11, 286 vindt men *looze snol*. Het denkbeeld van *slimheid*, *loosheid* stond dus bij hem nog op den voorgrond.

BESNUWET, bnw. Van *snuw*, welke bijvorm van *sneeuw* in sommige dialecten van Noord-Nederland nog voortleeft. Vgl. *Cron. v. Vlaend.* 1, 52: *ghesnudt*, d. i. *gesneeuwd. Met sneeuw bedekt*, *vol sneeuw.* Het is besnuwet of besneuwet, *er ligt sneeuw.* || Die meester . . . hadde suverlic in den bomgaert, daert zeer besnuwet was, doen decken, *Clerc* 98 (vgl. Velth. I, 26, 72 vlgg.).

BESOCHT (BESUCHT), deelw. bnw. van *besoeken.*

1) *Beproefd*, *waarvan men eene* (*goede*) *ondervinding heeft opgedaan.*

a) Van zaken. || Enen broeder diemen des getrouwen mach, dat hi goeds ende besuchts levens zi, *D. Orde* 274.

b) Van personen. || Een vroem ridder ende een coene, ende wel besocht in allen doene, *Brab. Y.* VI, 4625. Gruetet Appellem, enen besochten man in Christo, *Hs.* 75, *f.* 19*b* (*Rom.* 16, 10).

2) *Die veel ondervinding heeft*, *ervaren*, *bekwaam*, *verstandig.* || Wijse, besochte luden, die die proper doget ende virtuit elcs dinges weten, *Ned. Proza* 178. Een besocht ende een verstandich chirurgiin, Lanfr. *Incun.* 30*r*. Aldus mogen wi besochte wisselaers worden, diet toehoert . . . te proeven, oft fijn gout is oft ghemaect gout is, 260. Al en was hi niet besocht mitten (*beter* in den) letteren, *Hs.* 88, *f.* 48*a*. Ic ben een besocht konstenaer, *Gest. R.* 22*a*. Een subtijl clerck, die besocht was in die swarte consten, 118*c*. Alle die besocht ende wijs sijn, die voeghen hem naden gewoenten vanden landen daer si comen, 191*c*. Enen abelen besochten meester cyrurgyn, Matth. 92. Vgl. Hild. *Gloss.* op besocht. — Ook in de uitdr. wel besocht, bijna hetzelfde als wel bedacht (zie BEDACHT, en vgl. BESOEKEN 16). *Verstandig*, *slim.* || Ave die was wel besocht, ende mercte nauwe des vos ghedocht, Hild. 34, 133.

BESOEC (BESOUC, BESUEC), znw. o. Mhd. *besuoch.*

1) Van *besoeken*, in den zin van *vijandelijk aantasten*, *aanvallen* (*ald.* 3). *Aanval.* || Ter plaetsen, die hi wel kende, die alnoch hiet dat wermoesbroec, heeft hi ghedaen sijn besoec, *Brab. Y.*, VI, 1526.

2) Van *besoeken*, in den zin van *onderzoeken* (*ald.* 5). *Onderzoek*, *nasporing.* Meestal in de uitdr. besoec doen. || Ten alderbesten dat ic can, hebbic der waerheit gedaen besoec, *Brab. Y.* VII, 170. Ic wils gaen doen besoeck; wye sal my leenen zijnen calenghier, *Ned. Kluchtsp.* 81, 80.

3) Van *besoeken*, in den zin van *aan een ambtelijk* of *gerechtelijk onderzoek onderwerpen* (*ald.* 7). *Onderzoek*, *enquête.* || Van den besueke, dat men doet in Brabant, of cort doen sal ocht van der beden, *Brab. Y.* VI, 6712. Dat si een besoec doen souden tondervindene, bi wiens scouden die twist . . . opghestaen was, *Brab. Y.* VII, *Aanh.* 208. Dbesuec dat gedaen heeft geweest op onse rechteren ende op onse ambachtsliede, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 793. Een wetteg besoec doen . . . oppe alle de gene, die in sijnen dienste gewest hebben, *ald.* 800. Dewelcke besoeke geordonneert waren by alsesulken raede, alse voorgeseit is, *ald.* Welck besoeck sy gedaen hebben in alle dier manieren, dat hen bevolen was, *ald.* Vgl. dl. 2, bl. 666. Besoec daer af te doen ende die waerheit te vernemen, Nijh. 4, 153. Alle die mesdaden, die sullen ghevallen bi nachte . ., sullen syn berecht bi loialen besoeke van den grave sonder scependoem, *Cout. v. Brugge* 1, 243 en 244. Tbesouc van den ghescille, *Invent. v. Brugge* 2, 145. Dat sal staen aen onsen besoke, wedert van desen twiste ghecomen ware oft ne ware, *Oorkb.* 2, 350*a*. Daer naer wart een besouc ghedaen, wye sy waren die ghevlouwen waren, *Cron. v. Vlaend.* 2, 114. Zoo ook *Gendsch Chtb.* 15. — Ook in den zin van *Huiszoeking.* || (Si) hebben groot besuec ghedaen al omme binnen der stat: si sochten den heere van Assche, om . . . dien te vanghen, *Brab. Y.* VII, 11990. Op desen selven saterdach dede men groot besuec int stede om den heere van Assche, 12014. — Over besoec sitten, *zitting houden voor eene enquête* of *gerechtelijk onderzoek.* Vgl. over bedracht sitten. || Den 40 personen, die saten over besouc, dat men dede up Portegalen ende up Pietre vander Mersch, *Rek. v. Gent* 1, 225. — Besoec met pinen doen, *iemand met pijnigingen ondersoeken*, *op de pijnbank brengen.* || Lyttet die poirter ongevangen, ongespannen ende sonder besoeck mit pinen op hem te doen, Matth. 198. — Ook met weglating van met pinen. || So most die geweldige hant op hem besoeck doen, *ald.* 128.

4) In concreeten zin. *Het stuk*, *het procesverbaal*, *van de enquête opgemaakt.* || Dat wy dat besueek hebben gesien, dat gedaen is van den rechte, dat her Heinrick van Wilre eysschende was te Wesele ende hoe dat besuec (bet. 3) gelopen es, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 679. Welck besoeck (bet. 3) sy gedaen hebben in alle dier manieren, dat hen bevolen was, ende dat besoec hebben sy aen hem bracht en hem gelevert, *ald.* bl. 800.

BESOEKEN (BESOKEN, BESUEKEN, BESUKEN, BESOUKEN), onr. ww. bedr. en wederk. (praet. *besochte* of *besachte*, deelw. *besocht*); mnd. *besoken*; mhd. *besuochen.* Van *soeken* (zie ald.).

1) *Zoeken*, *opzoeken.* || Dese bloemen hebben wi besocht . . ute Aristotiles bouken, *Sp.* I[a], 47, 41. Ic ga allene besueken dat. De meysenieden waenden wel, dat hi tbordeel sochte ende niet el, II[a], 13, 54. Mach men besoeken ende vinden dit in uwen boeken, II[a], 23, 198. Sulke boeke, daer hi wijsheit in besoeke, *Melib.* 1083. So langhe hyt besochte, dat hi in dien clooster gherochte, *Amand* II, 4131. Doe quamen si ter haghedochte metten doden ende besochten den wech, *Wal.* 8437. Om den wech te besoeken, daer hi tot sinen vianden comen mochte, Matth. *Anal.* 3, 170. Omme te besouckene hout ter speye van den damme, *Invent. v. Brugge* 3, 339. Logys bezouken omme tvolc, 6, 269. — Avonture besoeken, *avonturen opzoeken*, *op avontuur uitgaan.* || Op den lande ende in die zee selen si varen in allen hoeken om avonture te besoeken, *OVl. Ged.* 3, 109, 306. Dat eenighe cloecke Namoreusen . . wilden avontuer besoecken, *Exc. Cron.* 268*b*. — Ook met eene bep. met omme, in de plaats van den 4den nv. *Zoeken naar.* || Dat hi uut zoude doen rijden, al omme

besoecken om een wijff, die nutte waer voer sheren lijff, *MLoep* IV, 1104 *var.* Hi selve woude doen besoecken binnen Romen in allen hoecken om enen, die slants proffijt wilde werken, Hild. 77, 105.

2) *Bezoeken*, *ergens heen gaan*; het Lat. *petere.* Met den 4den nv. eener plaats. Ongeveer de thans gewone bet. || Datmen niemen uuttrake met crachte, die de kerke Gods besachte, *Sp.* III[a], 9, 10. Up enen dach alssoet (*het beeld*) besochte, *Franc.* 8196. Besoect hi (*gaat hij naar*) die havene van Galoye, dat sal sijn tsinen groten vernoie, *Lanc.* II, 39915. Gringolet die besochte (*ging naar*) den oever ende spranc in ter vaert tote over die medewaert vander rivieren, *Wal.* 3738. Hi sloechse met willeger hande, dat si besochten die erde neder, *ter aarde nedervielen*, *Lorr.* II, 378.

3) *Vijandelijk aanvallen*, *aantasten*; lat. *petere.* || Die u huus anevochten ende met lederen besochten, *Melib.* 2540. Mijn here besoucse (*de stad*) merghen vrouch, *Limb.* VII, 121. (Doe) voeren si die stad asselgieren ende besouken in meneghen manieren, 165. Ene romsce scare si besochten, die waenden si vinden sonder hoede, *Rijmb.* 33270 *var.* Doen seyde Alyames: Ick sal den man besoecken, ende hi nam een stercke spere ende wilde op Hughen rijden, *Huge v. Bord.* 69. Die gone diet (*l.* diene) teerst besochte, hi corte hem die been beneden cnien, *Wal.* 6506 (vgl. 6497: die n e teerst versoeken sal). Soe wie eenen poertre besochte binnen sinen sloten ende hi met crachte ende van noede hem ende sijn lijf . . bescudden moeste, sloeghe hi den ghenen dien besochte, doet ochte let af . ., hi ware quijte van den here, *Ch. v. Waelh.* 16. (Doe) besochte elc anderen met groten nide, *Vl. Rijmk.* 6396. Hoe fellicke sy hem (d. i. *elkander*) besochten ende hoe vreselicke sy vochten, *Troyen* 8454.

4) *Doorzoeken*, *doorsnuffelen.* || Messinen, proveien si besochten ende aten tmes met haren monde, *Rijmb.* 32870. Wat soe met hare hadde brocht van over twater, was besocht ende vanden rovers hare ghenomen, 33369. Doe die Bethsamiten besochten die Arke ons Heren, Velth. I, 56, 28; vgl. *T. en Lettb.* 6, 305 vlgg. Die besoeken heimelichede, *qui abdita scrutantur*, *Nat. Bl.* XII, 1053. Toten hemde . . ende toter broeck, die was besocht, oft siere yet in hadden brocht, Velth. II, 3, 36. — Ook met den 4den nv. van den pers. *Iemand aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen*, *alles wat hij aan heeft doorsnuffelen.* || Ic sal u doen wel haestelike besoeken ende die met u sijn al, dat ic die letteren ues ondancs sien sal, *Lanc.* II, 26337. (Laban) besocht Lya ende beide die joncwive ende hi en vant daer niet, *D. B. Gen.* 31, 33. Waert dat die rechter yement wilde bezoecken van eenighen ontschamelen wapenen, so wie hem niet en wilde laten bezoecken, die verbuerde drie pont, *O. K. v. Dordr.* 18, 28. Dat soe bi nachte heymelike den coninc besachte, of hi hadde eneghe (*soms*) oren, *Rijmb.* 17703.

5) *Onderzoeken*, zoowel in den zin van *onderzoek*, *navraag naar iets doen*, als in dien van *nasporen*, *tot het voorwerp zijner nasporingen maken.*

a) Met den 4den nv. der zaak. || Dus besochti in dier maniere die nature van der riviere, *Sp* I[2], 40, 1. Hieromme sal elc hem selven scelden, hem selven wroughen ende melden, ende besouken sine zinne, I[a], 63, 51. Daer hi al die byble besochte ende uten Ebreuscen in latijn brochte, III[1], 35, 13. Eraclides, die dat besochte so waer so hijt verpinen mochte, III[1], 48, 93. Tgheent was besocht ende waer vonden, III[1], 14, 35. Tulius, die ter menichger ure die heimelicheit der scrifturen besochte, *Rose* 5206. Doe si hoer comanscip besochten, Hild. 62, 42. Als si hoer rekeninghe besoecken, 150, 45. Die die linde wel besochte, men souder sachticheit in vinden, 214, 38. Als sijn gedochte iet de helege geest besochte, *Franc.* 5332. Vaste besochtent de cardenale, 7959 (vgl. 7954: prouven, en 7955: ondersouken). Als hi in menscelike gedochte dese miracle besochte, 8147. Die man besochte sinen sin te gronde, *Rincl.* 723. Twee boden senddy in Tessale, diet besochten altemale, waeraf dat die dinghe yerst quamen, *Troyen* 9919. Si . . hebben besocht de waerheit, *Brab. Y.* VI, 10349. Nu heb ic . . der dinghen veel besocht, *MLoep* I, 159. So dattie dochter dat besochte, ende soe den vader te maren brochte, dat hi al sonder oren ware, *Rijmb.* 17709. Dat soe die cracht van sinen live besoeken soude ende ondervinden, hoe sine mochten ghebinden, 8166. Diet . . recht te gronde besochte, *Blisc. v. M.* 1418. (Hi) dede besoeken die rivier te veel steden wair hy beste mochte overcomen, Matth. *Anal.* 3, 192. Van bezouken van den ghebreke wesende in de moerpype, *Invent. v. Brugge* 5, 528; vgl. 4, 299. Dat hert ende sijn werken te mercken, ondertasten ende besoken, *Gest. R. c.* 130*d*. Besukt die scrifturen, *L. v. J. c.* 120 en 174. Dat was besocht dicwijl nochtan ende vonden gewarlec, *Lutg.* II, 1313. Van der doden hant te bezoeken, *Stadsr. v. Zwolle* 88; sijn dode hant bezoeken, *ald.* 89, *een onderzoek instellen naar eene schuld van zijn erflater.* — Ook met eene bep. met o m m e, of een 2den nv. in plaats van den 4den. *Onderzoeken naar.* || Die conync besochte neerenstelike omme die dinc, of die kerstine souden ontstaen moghen, *Amand* II, 1969. — Ook met den 2den nv. || Wat die vijf senne van butene begripen, dat brengen si te hant der silen, dat si oec dis besuke, *Limb. Serm.* 13*d*.

b) Met een afh. zin. || (Hi) dede . . besueken, wie kerstijn waren, *Sp.* II[a], 51, 55. (Hi) besochte ende vant (*door het lot te werpen*), dat keyser Karel verliesen soude, IV[1], 14, 40. (Dat hi) doe besouken met genende, waer Salvius ende sijn jonger . . . begraven laghen, IV[1], 31, 48. Want hi met groten nerenste besochte, bi welken wege of hoe hi mochte vulmaectelijxt dienen onsen here, *Franc.* 6399. Die coninc besochte . . onder alle zine wise doe, hoe dat mochte comen toe, *Lsp.* II, 48, 390. Of men besochte, wie soe ware, *Rijmb.* 18100; zoo ook 15511. Doet besoecken ende bevraghen, off die luden hem yet beclaghen, Hild. 18, 179. Informeeren ende besouken, wie datse (*de bruggen*) . . gheploghen hebben te doen makene, *Vad. Mus.* 4, 111. — Schijnbaar onz. staat b e s o e k e n, in den zin van *peinzen*, *studeeren.* || Hets sulc clerc die besochte, die tenen meester niet en dochte, *Melib.* 1179. So dat hi so verre besochte, dat hi te sinen rade vant te sendene an den paeus, *Amand* II, 1757.

6) *Opsporen*, *nauwkeurig letten*, *het oog houden op.* || Die boeten sullen der stede knechts hebben, ende dair voir zullen zijt bezoeken ende bewaren, *Leid. Keurb.* 139, 31. Voort zullen sij verbieden ende besouken, dat gheen backer . . . no vaerwer barninghe legghe binnen veertien voeten ghehende sinen ovene, *Cout. v. Brugge* 1, 361. — Het tgw. deelw. in de uitdr. n a u b e s o e k e n d e, *nauwlettend.* || Hi dochte mi wel an sijn gebaren een nau besoukende officier, *OVl. Lied. en Ged.* 343, 819.

7) *Aan een ambtelijk*, ook *gerechtelijk*, *onderzoek onderwerpen*.

a) Van zaken. *Inspecteeren*. || Scepenen, . . . die met hem ommeghinghen, doen men de vorte (*verschaalde*) wijne besochte, *Rek. v. Gent* 1, 337. Dit zullen de deken ende vinders scaerpelike bezoucken, *ZVl. Bijdr.* 6, 176. — Ook met weglating van het obj. *Een* (*gerechtelijk*) *onderzoek instellen*. || Scoy, duvel, scoy tot vor den rechtere: het geeft wel vrame terstont te besoekene, *Blisc. v. M.* 493. — Met een afh. zin, meermalen *O. R. v. Dordr.* 1, 362, 363, 364; doen besoeken met een vonnis van scepenen, *een onderzoek over iets instellen door van de schepenen een vonnis daarover te vragen*.

b) Van personen. || (Hi) besochte ende ondervant die ghene, die mitter hant die quade daet hadden ghedaen ende rechte daer over saen, *Lsp.* II, 49, 25. — Ook in de uitdr. enen besoeken mit pinen, *iemand onderzoeken met pijniging*, *hem door pijniging* of *foltering tot bekentenis trachten te brengen*. || Wil hy der zaken niet lien, hy mach hem dairom doen bezoeken mit pynen, Matth. 196. Dieselve niet besoeken met penningen, *wel te lezen* piningen, *O. R. v. Dordr.* 2, 277, 79; zie de noot ald. — Ook in de uitdr. besoeken mit pinen an enen, *eene foltering op iemand toepassen*. || Te besoken mit pynen an den genen, die den rechter gemelt syn, dat sy sijn quadien, Matth. 200. — Vandaar dat besoeken door weglating van mit pinen volkomen gelijk wordt aan *folteren*, *pijnigen*. || Soe heeft men . . . die personen . . besocht, gheaerbeit, . . swaerlijc ghepijnt, soe dat si . . . bekinden daer ende verliden, *Brab. Y.* VII, 12266. So sal hy raet nemen mitten scepenen, die daer by waren, daer men besochte (het obj. zit òf in men, d. i. men en, òf is verzwegen), Matth. 198.

8) *Aanzoeken*, *verzoeken*, *beproeven*, *polsen*. || Dus hebsi den ingel besocht, nl. *om de helft aan te nemen*, *Rijmb.* 15832. Want hise altoos om den vrede met (lat. *per*) Josephuse hadde besocht, 31084. (Si hebbene) besocht, of hi den keyser volghen woude, *Sp.* III[a], 30, 50. — Ene van minnen besoeken, *een meisje om hare hand verzoeken*, *aanzoek bij haar doen*, *haar tot een minnehandel trachten over te halen*. || Dat si hem soe scone dochte, dat hise van minnen besochte, ende bat, dat si sine wesen soude, want hi al hare wesen woude, *Lanc.* III, 4415. Hi hadse van minnen besocht saen, II, 765.

9) *Vragen*, *vernemen naar*, *informeeren*. || Wat schaedt versocht oft besocht, ongheeyscht is ongheweyghert, *Spreuken* 109. Herodes vragede ende besochte, waer hem ontfloen wesen mochte Pieter, *Sp.* I[a], 9, 33. Dat hi soude uut onsen boeken proeven al dat wi besoeken, *willen weten*, II[a], 23, 319. — Meestal met eene bep. met ane of een 4den nv., ter aanduiding van den persoon, *aan wien men iets vraagt*. || Dies men an meneghen raet besochte, Stoke III, 794. (Ic) wille dine bede ontfaen, die dit ane mi besochte, *Wap. Mart.* I, 47. Nichodemus wilde dit horen, wat dat woort bedieden mochte; an onsen Here hijt besochte, *Rijmb.* 22406. Den bode . . daer die abdt toe (*d. i.* doe) an besochte, twy die abdesse verhiesch die dinc, *Amand* II, 4102. Alsi an Byase besochten, twi hi niet en vluchte, *Sp.* I[a], 49, 62. (Hi) besocht an hare, wie sijn vader ware, III[a], 14, 8. Sijn raet an hem besochte, twi hi so ghewillike dede des paeus wille, III[a], 26, 96. Sinen camerlinc hi besochte, hoe diere men sine cousen cochte, IV[a], 83, 43. Fransoys . . besocht (*d. i.* besochtet) an Gode metter bede, *Franc.* 1539. Dat hi besochte met siere bede an Gode, wat sijn wille ware, *Rijmb.* 8872. Trechte besocht an goeden vroeden lieden, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 421.

10) *Verlangen*, *begeeren*, *zoeken*. || Noch camcaet noch syden doecken, dat gheen man en moet bezoecken, *MLoep* II, 1603. Dat niemen kersten wesen en soude, dan diet besochte, *Sp.* II[a], 22, 370.

11) *Eischen*, *vereischen*, *noodig hebben*, met eene zaak als ondw. || Wijf ne gene daer ne was, die in zinen wene dat kindekin zogen mochte, also zine nature besochte, *Franc.* 10263.

12) *Beproeven*, *probeeren*.

a) Met den 4den nv. v. d. pers. *Beproeven*, *op de proef stellen*. || (Hi) besochte sijns selves wijff, of hoir oic te gheloven is, *MLoep* II, 2064 *var.*

b) Met den 4den nv. der zaak of een afh. zin. *De proef nemen*, *beproeven*, *trachten*. || Ridderen ende baetselare, die de wapenen minden seere, ende diese hadden int gemeen verre besocht, *Grimb.* I, 2454. Hi . . . sout besoken nu te male, dan liete hi dor engenen vaer, *Lanc.* II, 43706. Die andere sijn te storme gegaen ende besoeken in allen sinnen, hoe si den casteel mochten winnen, III, 19876. Dat soe nemmermeer die dinghe ne ghedade no besochte, dat soene te valle brochte, *Sp.* I[a], 8, 14. (Doe) was hi te Conpostelle brocht ende te gravene oec besocht, I[a], 8, 31. Die viant, die gerne besochte, hoe dat hine belopen mochte, III[a], 36, 87. Willen sy henen varen in trouwen, ende besoecken ander saken, wy sullen hem twalef scepe maken, *Troyen f.* 275*b*. Dat si besochten met valscheden van den vercoornen heligen man, hoe sine ghebrochten des levens van, *Amand* I, 3056. Die staerke macht al besouken, *kan alles ondernemen*, *Alex.* X, 1261. — Ook als rechtsterm. *In rechte trachten gedaan te krijgen*. || Doch hebben sijt so verre besocht, an heren ende an baroenen brocht, dat men die inder kerken saten soude driven haerre straten, *Sp.* IV[a], 15, 21. — Bij uitbr. *Gedaan krijgen*. || Dese vier moenken . . . pijnden daer omme vroe ende spade, dat si die scole van Rome brochten te Parijs, ende si besochten dat bi den paeus ende bi Karles bede, *Sp.* III[a], 88, 77 (*Brab. Y.* II, 1293 *zijn deze woorden verdraaid*).

13) *Ondervinden*, *bij ervaring weten*. Voor den overgang der beteekenissen vergelijke men het mnl. *ondervinden*, dat ook *onderzoeken* beteekent). || Want hi vrome is ende fel, dat hebwi besocht algader wel, *Segh.* 10951. Hets dicwyl besocht ende ondervonden, Matth. 220. (Si) hebben scandelike lachtere ende slaghe besocht ende voertmeer bande ende kerkere, *Hs.* 75, *f.* 105*c* (*Hebr.* 11, 36). Jezus is een soeticheit der herten . . .; diet besocht heeft, macht bekennen, *Hs. f.* 113*v*.

14) *Bevinden*, *iets door eene gebeurtenis of door een onderzoek leeren*. || Daer bevant men ende besochte, dat een man meer dogen mach dan eenech beeste, *Sp.* I[a], 44, 26. So dat soe . . . mercte ende besochte, dat soet verweren niet en mochte, IV[a], 68, 38. Int jaer dusent ende tienwaerf viere . . alsict inder jeesten besochte, wart die derde Heinric . . . keyser, IV[a], 46, 1. Doe besocht sijt harde wel, dattie van Jabis-Galaat hem niene holpen, *Rijmb.* 8412. Alsict over waer hebbe besocht, 23538.

15) *Vernemen*. || Alse Alexander dat besochte, dat men elswaer niet en mochte die porte liden, *Sp.* I[a], 33, 43. (Ic) hebbe besocht selke niemare, dies mijn herte es worden zware, *Parth.* 2976.

Als ict besachte, *Sp.* III², 16, 59; Stoke II, 541; 1217. Hebbic besocht, *Sp.* III², 3, 78. Tgheslachte hebbic wel vernomen ende besocht, daer hi of es comen, *Parth.* 5825. Nu suldi horen voert bedieden van den stenen, . . . wat crachte ic daer of besochte, *Nat. Bl.* XII, 1147.

16) *Vinden*, *uitvinden*, *uitdenken*. || Grote wysheit hi besochte, diet maecte van dier natueren, dat ommermere mocht gheduеren, *Troyen*, *Hs. f.* 126*a*. — Ook in den zin van *uitdenken*, *verzinnen*; synon. van visieren. || Maer dat mi die mare brochte Cebalijn, diet al besochte, want mine name niemen en wroechde, *Alex.* VIII, 633.

Wederk. — Hem besoeken, *beproeven*, *probeeren*. Zoo ook in het mnd. || Hi decte hem, so hi best mochte, als sijn meester hem besochte op hem scermen ende houwen, *Segh.* 1423.

BESOEKER (besouker, besueker), znw. m.

1) Van *besoeken*, in den zin van *onderzoeken* (ald. 5.). *Onderzoeker*; *hij die onderzoekt*, *naspoort*. || Subtile sonderlange clerke, besoukers van ons Heren werke ende van sire moghenteit al, *Franc.* 6895.

2) Van *besoeken*, in den zin van *het oog houden op*, *nagaan* (*ald.* 6). *Hij die de hand houdt aan voorgeschreven wetten en reglementen*, *hij die met eene speciale enquête wordt belast*, *inspecteur* (vgl. besoeken 7). || So waer men yemant van den vorscr. hueders ende besuekers om deser saken wille moeyenisse dade, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 616. Dat onse meyer ende rentmeistre van Loeven . . van allen den pointen, ordinancien ende coeren voirscreven hueders ende eernsteghe besuekers selen wesen, *ald.* Dat sy ten versueke haerder voors. besuekers . . ten steden ende ten dorpen, dair hen dat van hare of van hare voors. besuekers weghen cont ghedaen sal werden, hen onderdanich sijn, *ald.* 667. Dit sijn die pointen, die die besueckers, die sy hertoginne . . van Brabant nu geordineert heeft besuecke te doin over al binnen haren lande . . op alle die ghene, die drosseten, rechteren, rentmeesteren of andere dieneren geweest hebben, 688.

BESOENEN (besuenen) zw. ww. bedr. Mnd. *besonen*, *besunnen*; mhd. *besuenen*. Vgl. beswoenen.

1) *Verzoenen*.

a) Met een twist als obj. *Door een zoen* of *vergelijk ten einde brengen*, *uit den weg ruimen*. || Dese gheselbroeders maecten veel soenen van dootslagen . . ende van menighen swaren veten, die te voren niemant besoenen mochte, Matth. *Anal.* 3, 242.

b) Met de twistenden als obj. *Verzoenen*, *in goede verstandhouding met iemand terugbrengen*. || Dattie stat van Utrecht . . ende hoir burgeren . . mit ons besoent ende verleecken sijn, *ald.* 373 *noot*.

2) *Iemand in den zoen opnemen*. || Die stat van Utrecht ende van Amersfoerde werden by name mede besoent, dat hem qualic gehouden wert, *ald.* Ruerende van dat die van Utrecht mede in der zuenen bezuent waren, *Bel. v. L.* 179. Die sij dan onschuldigh vinden, die sullen wail besoent binnen der Stede van Leyden comen, *ald.* 257. Des sal hi inder zoene vorsz. bezoent wesen, *O. R. v. Dordr.* 2, 22. — Somtijds met eene bep. met op. Eig. *iemand in een zoen opnemen*, *hem met een ander verzoenen*, *een zoen sluiten* op zekere voorwaarde. || In allen punten, dair sii off besorget (*verzorgd*, *voorzien*) ende op besoent sullen worden inder soenen, V. d. Wall 456. — Ook enen besoenen (ende bevreden) op een goet, in den zin van *een zoen aangaan*, *tengevolge waarvan iemand het ongestoord bezit van dat goed is verzekerd*. || Dat . . . onse helper, die om onsen willen inder veten getreden sijn, vrylijc bezoent of bevreet sullen wesen op horen lenen en allen horen goeden, *Bel. v. L.* 281. Item sullen die burchgreve en die anderen voirgenoemt op alle hoir goede besoent wesen, beyde op leen ende op eygen, 391. Dat wy . . niet en sullen zuenen, vreden noch in vorwairden staen . ., wy en sullen mede den here van Culenborch, sinen (*l.* sine) ondersate (*l.* -ten) *enz.* beznenen, bevreden ende bevorwairden, gelijc ons selven, op allen horen goiden . ., so wair die gelegen siin, Nijh. 3, 290. Dat wij mitten hertoge van Gelre niet zuenen en sullen, wij en sullen hem (*den heer van Culenborch*) bezuenen op sulc gelt, als hi optie voirscr. diensten (*ambten*) staende heeft, *wij zullen als bepaling in den zoen opnemen*, *dat hij het geleende geld terugontvangt*, 291 (*a.* 1409).

3) Met het obj. gelt. *Als schadevergoeding beloven*; *bij een zoen bepalen*, *dat het moet worden betaald*. || Ende (d. i. *als*) dat ghelt, dat daer besoent is, betaelt sij, off bedevaert, de gheseghet sia, betaelt sijn, *Overijs. R.* I¹, 61.

BESOENGE, znw. m. Van het mfr. *besongne*, *besoigne* (Burguy 344); fr. *besogne* en *besoin*. Over den germ. oorspr. van dit woord zie Burguy, t. a. p.; Scheler 48; Diez, *Wtb.* 1, 386. Het zuiver mnl. woord is besichede (zie ald.). *Zaak*, *aangelegenheid*, *belang*. || Dat hi eerst te haren (*der clerken*) bestringnen (*l.* besoengen) dede verstaen ende die termineren mede, ende daernaer berechte hi andre besteede (*l.* besichede), *Vl. Rijmk.* 3003. Niet ne ghinghen voert de bezoengen, 10017. Die om haren besoenge varen, *Beest.* 147. Sal ic ooc yemant in hulpen staen, daer moet miede voren gaen of sine besoenge sal niet clicken (*gelukken*), Praet 1761. Dat sine besoenge niet sal dieden, 2048. — Ook in den zin van *moeilijke zaak*, *affaire*. || Om dat geen bode te gere ure bet es gelovet te gere stede van sijns heren besechede, dan die here selve es, comic nu mine besoenge ontecken u, *Lanc.* IV, 2856.

Aanm. — Moet men *L. o. H.* 1036: „Hi (*Jezus*) brac donwet die was geset, ende dede die besondichde van hare wet," voor besondichde niet lezen besoengen: de „*geboden*, *plichten* hunner wet?"

BESOETEN, zw. ww. bedr., gevormd naar het voorbeeld en als tegenstelling van besuren en alleen in verbinding daarmede voorkomende. In West-Vlaanderen nog heden in gebruik (De Bo 125). *Genieten*, *de vruchten van iets plukken*, *de voordeelen er van smaken*. || De sulc bezuert (*doet de moeite*), een ander moet bezoeten, *O Vl. Lied. e. Ged.* 122, 9. Het gesciet, dat deen besoet dat dander besuert, 362, 1394. (God) verleene mi saliche avontuere om te bezoetene dat ic bezuere, 456, 17. Wildyt besoeten, ghy moetet sijn besurende, *Ned. Kluchtsp.* 53, 102. — Die niet besuert, niet *en* besoet (*Alex.* I, 1322); niet ne bezoet, (*scil.* die) niet ne bezuert (*Rose C* 2572), *Wie niet zaait*, *zal ook niet maaien*; lat. *nil sine sudore*. — *Spreuken* 56 in min juisten vorm: „Wat niet besuyrt, dat en besoetet niet."

BESOEVEN, zw. ww. bedr. Waarschijnlijk causatief van *beseven* (*beseffen*), gevormd van het impf. *besoef* (zie bij beseffen, en vgl. voeren van varen). Eig. *doen smaken*, *doen proeven*, en bij uitbreiding *bezorgen*, *verschaffen*. Kil. besoeven, j. *besorgen*. || Ic sal . . hangen stoppe en flessche aen mijnen hals, en brengen ons water uut oestlant van als. Ic sal (*l.* salt) u uten dale van droefheyt besoeven. — Och ja, ic souts alte gherne proven, *Playerw.* 75.

BESONDEN (BESUNDEN), zw. ww. bedr. en wederk. Hetzelfde als hem besondigen (zie ald.).

BEDR. — *Door zonde bevlekken*, *verontreinigen*. || Want het sere besunden doet (met weglating van het obj.), *het brengt licht tot zonde*, *Tien Pl.* 2197.

WEDERK. — Met eene bep. met ane. *Zonde in iets doen*, *zijn geweten bezwaren*. || Scuwet die eere in allen stonden, daer du di ane waens besonden, *Sp.* III[a], 9, 83.

BESONDER (BESUNDER). bijw. Mnd. *besunder*; mhd. *besunder*.

1) *Afzonderlijk*. || Dorpen oft steden die bi onsen vorderen . . tzamen, bezunder, hoet zi, verpant sijn, *Brab. Y.* VII, 1453.

2) *Buitengewoon*, *bijzonder* (achter zijn bnw.). || So scone was soe (*Judith*) besonder (*zoo bijzonder mooi*), *Rijmb.* 17571. Indie vaert vant hi groet wonder, dat goet te horne ware besonder, *Sp.* III[a], 56, 13. Datter uten tronke onder wies menech telch besonder, *Lorr.* II, 597. — Een zeer geliefkoosd rijmwoord op wonder, zonder veel beteekenis. Zoo b.v. *Sp.* I[a], 47, 116; I[7], 61, 39; II[1], 10, 20; II[4], 48, 19; II[7], 49, 38; IV[1], 8, 34; IV[3], 50, 3; *Lanc.* II, 18675; III, 2081; *enz.*

BESONDEREN, zw. ww. bedr. Mhd. *besundern*.

1) *Afzonderen*, *uitzonderen*. || So is hier buten besondert, wanneer onse Heer van Hollant . . . binnen Leyden sijn, dat dan een yghelic doblen mach, *Bel. v. L.* 165 (*Leid. Keurb.* 64). Niets uutghesteken noch besondert, *Gendsch Chtb.* 194. Tsurplus wert all tsamen gebruyct by andere weerlicke persoonen, besondert alleen 6 of 8 mergen, die gebruyct werdden by den baghinen tAmsterdam, *Inform.* 51.

2) *Tot een bepaald doel afzonderen*, *bestemmen*; van een leger, *vergaderen*. || Int jaer ons Heren dertien hondert ende vijftien, so werd besondert in Vrancrike een groet here, Velth. VI, 13, 1. Dese heeft besondert een groot here, maer hets al niet, *Sp.* IV[a], 46, 6.

3) *Scheiden*, *verwijderen*. || Elc (*torre*) stont van andren besondert acht roeden bi getale, *Lorr.* I, 2132.

= Het deelw. besondert als bijw. gebr. Zie BESONDERT.

BESONDERLINGE (BESUND-), bijw. Mnd. *besunderlinge*. *Afzonderlijk*. || Soe souden si binnen viertien daghen ende elc harer bezunderlinghen te Bruessele incomen, *Brab. Y.* VII, 13640.

BESONDERNE, bijw. Mhd. *besundern*; mnd. *besunderen*.Vgl. hd. *sondern*. Hetzelfde als besonderlike of besonderlinge; z. ald. Voor den vorm verg. men *wonderne* voor *wonderlike* (*Lorr.* II, 2444; *Franc.* 2576; 2657; 4786; 5441; enz.) en vgl. Lübben, 1, 724 op -erne, -ernde. *Afzonderlijk*, *op eene afzonderlijke plaats*. || (Hi) sach dat lynwaet daer ligghen ende dat laken daer syn hoeft met was bedekt, nit metten lynwade, mar besonderne ende overeenghewonden, *L. v. J. c.* 236.

BESONDERT, deelw. bijw. van *besonderen* (zie ald.) *Afzonderlijk*, voornamelijk in verbinding met elc. || Elc besondert moest aldus sijns rantsoens plegen, nadat sijn staet was gelegen, *Brab. Y.* VI, 4956. Olifante vierwerf hondert, op elken enen casteel besondert, *Limb.* VIII, 833. — Ook zonder elc. || Hi salre jegen senden hondert ende laet die striden besondert, *Lorr.* I, 339. — Zonder ander doel dan om als rijmwoerd te dienen op wondert en hondert. || Doemen screef wel besondert neghen min dan dertien hondert, *Wrake* III, 734. Daer sijn binnen si vijf, hondert, onder ridders ende knapen besondert. *Lanc.* II, 39581. Een camere sachi besondert (: wondert), die binnen al was van ivore, *Flandr.* I, 1025. Vgl. BESONDER.

BESONDICH (BESONDECH, ook in den jongeren door bijgedachte aan het deelw. van *besondigen* ontstanen vorm BESONDICHT (BESONDECHT); vgl. bedroevich (zie suppl.), besculdicht naast besculdich, en *Theoph.*, bl. 130), bnw. *Zondig*, *met zonden behept*. Meestal van *personen* gezegd, maar eene enkele maal ook van *het lichaam*, *het leven*, *de ziel*. || Ic ben een *dat* besondichste wijf, die nie ter werelt ontfinc lijf, *L. o. H.* 1414. Dat elc besondich knecht sinen scepper ere, *Lucid.* 1223. Dat hise op hem sal wreken om hare besondige treken, 3459. Den besondigen scalc vri maken, 3857. Die besondege sielen, die hier in hoeftsonden vielen, 5207. Al ben ic een besondech wijf, *Beatr.* 525. Ic aerm meinsche, zere bezondich, *O Vl. Lied. en Ged.* 38, 261. Sindent dese besondege man so grote gratie ghewan, *Sp.* III[a], 33, 89. Bi enegen besondegen man, *Lanc.* III, 1814. Eens besondechs ridders, 2110. En haddi niet so besondech gewesen alse gi sijt, 2518. Ende ic mi stille ende openbaer besondich mensche belie, *Flandr.* II, 138. In minen besondegen lichame, *Blisc. v. M.* 1694. Ic bem een man, besondecht sere, *Rijmb.* 22458. Die besondechde Magdalena, 23206. Datten een besondecht wijf antast, 23213. Bezondichde meinsghen, *O Vl. Lied. e. Ged.* 518, 1. Onser bezondichder meinsghelicheit, *ald.* 532, 422. Ic ben een besondicht man, *Theoph.* 211. Ic ben besondicht ende onvroet, 217. Waendi, vrient, dat niemen el besondicht en es dan ghi? 234. In dese stat en si niemen besondecht gelijc mi, *Sp.* II[4], 56, 37. Die besondegede ridder, IV[a], 72, 34; zie ook II[7], 40, 8. In desen besondichden live, *Vad. Mus.* 5, 328. So besondicht wijf ne was negene, *L. o. H.* 1399; vgl. 4608. Bi der maget, die nie en waert besondicht, *die nooit zonde*, *onreinheid pleegde met een man*, *Limb.* VI, 208. Zie verder *Flor.* 1257; *L. v. J. c.* 30; *Lett. N. W.* 5[a], 38; *Lanc.* II, 2177; 25467; III, 5082; 5536; 5611; IV, 4587; *D. B. Jes.* 1, 4. — Ook als znw. *Zondaar*, *zondares*. || Van desen besondegen, *ald.* 345. Die besondege (*var.* besondechde; *tekst* sondaers) entie publicane entie wokeraers, *Rijmb.* 25258 *var.* Het leent die een besondechde den anderen, *Hs. v.* 1348 *var.* 198 *a.* Vgl. *ald.*: bezondechde lieden (*tweemaal*). Dese besondichde, die op mi screit, *L. o. H.* 1485. Die besondechde . ., dat si penitentie sullen ontfaen, *Rijmb.* 23105. Wes mi, besondeghe, sonderlinghe goedertiere, *O. Intem.* 13.

AANM. — Over besondichde, *L. o. H.* 1037, zie bij BESOENGE.

BESONDIGEN (BESUNDIGEN), zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *besundigen*. Vgl. BESONDEN.

BEDR. — *Bevlekken*, *bezoedelen*, *verontreinigen*. || Dat si (*de tong*) besondecht sinen mont met quaden woorden, *Tien. Pl.* 1322. Dat ander (*punt*) . . , dat ooc tghevoelen (*het gemoed*) seer besundecht, 1446.

WEDERK. — *a*) Met eene bep. met ane. *In iets misdoen*, *zonde doen*, *zich vergrijpen*. || An die afgode ende an die wive besondechde hem menich, *Rijmb.* 6194. Ic en wil mi hieraen niet besondigen; ic gheef Hughen in uwen handen, jugeert hem oft hi sterven sal oft niet, *Huge v. Bord.* 78. — *b*) Met eene bep. met met. *Hoererij bedrijven*. || Dat hi met ere joncfrouwe hem besondechde dorperlike binnen sinen huwelike, *Vad. Mus.* 4, 319, 232. Wanneer dat enich mede besondichde (*l.* hem

daer mede b.), dat hij daer mede sonde werden gequelt, *Hs. v.* 1423, 216 *b*.

BESOPEN, zw. ww. bedr. Mnd. (?) mhd. *besoufen*, causatief van besupen, mhd. *besûfen*, d. i. *verdrinken* (vanwaar ons bnw. *bezopen*, d. i. *in drank versmoord*, *smoordronken*). *Doen verdrinken*, *onder water zetten*, *overstroomen*. || Nylus, die dor Egypten loopt, hadde tlant al meest besoopt, *Rijmb.* 4109.

BESORCH (BESORG), znw. o., stam van *besorgen*. Mhd. *besorc*.

1) *Zorg*, *bijstand*, *behartiging der belangen van personen of landen*. || Om tbescut of om tbesorch des hertoghedoms van Lutzenborch, *Brab. Y.* VII, 1427. — Vooral in de uitdr. besorch doen, *zorg dragen*.

a) Absoluut. || Daer af die heere van Culenborch hadde ghelooft te doene besorch dat men van houte na al ghevoech behoefte vinden soude ghenoech, *ald.* 8737.

b) Met den 3den nv. v. d. pers. (of het voorz. vore). *Moeite voor iemand doen*, *hem bijstaan*. || Soe selen wi hem doen besorch in haren zaken, *ald.* 1792. Die buten onsen weghe gaet neme dats hem te hebbene staet; voor hem en doe ic gheen bezorch, *OVl. Lied. e. Ged.* 249, 490.

2) *Bestuur*, *bewind*. || Datse haer so eerbaerlijc hadt ghequeten int besorch vanden lande, *Exc. Cron.* 166*c*. In regemente ende in besorch, *Brab. Y.* VI, 1136. Die voorscreven Anthonijs sal sijn besorch des hertoghedoms van Lutzenborch . . . moghen lossen ende redimeren, *ducatum redimere et exsolvere*, VII, 1337. Dat si hen hadden soe eerbaerlijc ghequyt ende soe ghetrouwelijc int besorch van den ghemeinen lande, 11909. — In besorch hebben, nemen, *het bestuur hebben*, *aanvaarden over*. || Joes . . hadde in besorgh dmercgraefscap van Brandenborch, *Brab. Y.* VI, 697. Godert heere tot Brandenborch, dat hi als heere hadde in besorch, VII, 2691. Die derde Jan nam sijn (*l.* in) besorch Brabant, Lotrijk, Lymborch, *Vad. Mus.* 3, 446, 249.

3) *Bescherming*, *hoede*, *zorg*. || Dat goede hoede behoeft in stride, ende groot besorch hoert ter banniere, *Brab. Y.* VI, 1382.

4) *Het in orde brengen*, *de voorbereiding*, *toerusting*. || Toten besorghe sijns oorloghen jeghen dien van Gloucestere, *ald.* VII, 14866.

5) *Gemak*, *confort*. — Eig. *dat wat iemand noodig heeft*, *waarvan hij voorzien moet zijn*. In de uitdr. sijn besorch nemen. || Sonder sijn logis oft besorch aldaer te nemene op die borch, *Brab. Y.* VII, 18023.

6) *Verzekering*. || Welke penninghen wi hebben bewesen in goet besorch opt (*voor welk geld wij verbonden hebben*) hertoghedom van Lutzenborch, *ald.* 1418. — Ook in den zin van *verzekerde bewaring* || Daer na saen heeft hi die goede manne gevaen ende in besorch dede hise leggen op die borch, *Brab. Y.* VI, 4741. Die ghevaughen heeft hi al omme ghesonden in steden, in sloten, int (*l.* in) besorch, in den lande van Lutzenborch, VII, 2756.

7) Concreet. *Hetgeen in orde te brengen is*, *zaak*, *taak*; lat. *negotium*. Vgl. BESICHEDE 3). || Die heere van Oeye was int besorch, *bij de zaak*, nl. *den vredehandel*, *Brab. Y.* VI, 11058. Hertoghe Jan sant om dit besorch heere Petren van Lutzenborch, VII, 14445. — Provoest vanden besorgen, *zaakwaarnemer*, *zaakgelastigde*. || Lysias des coninex procurere ende sijn maech ende sijn provoest vanden besorghen, *D. B.* II *Maccab.* 11, 1.

8) Heeft *besorch*, evenals de synoniemen berec en berecht (zie ald.), de bet. *strijd*. Vgl. het Lat. rem *habere cum alqo*. || Om tbesorch, dat toecomende mocht oprisen, *Brab. Y.* VI, 1880. Van Brabant dierste hertoge Jan, die den strijt te Woeronc wan, ende grave Heinric van Lutzenborch, die daer doet bleef int bezorch, 7407. (Hi) reet selve int besorch, VII, 2737. — Beide beteekenissen, die van *zaken*, en van *strijd*, *oorlog* kan besorch hebben *Brab. Y.* VI, 2267: Heere Jan . . die ye seder den hertoge diende in sijn besorch, in den orloge van Limborch ende voer Woeronc . . in den strijt.

9) Van *besorgen* in den zin van *vreezen* (ald. 6). *Bezorgdheid*, *angst*, *vrees*, *pijnlijke onzekerheid*. || Seker cooplieden van Straesborch die daer langhe in groot besorch gheleghen hadden, in zwaer verdriet ghevanghen, *Brab. Y.* VII, 3093.

BESORCHDELIKE, bijw. Van *besorcht*, in onze bet. *Met voorzorg*, *voorzichtiglijk*. || Si nestelen inden haechdoernen ende broeden haer eyer besorchdelijc ende si minnen of liefhebben haer jongen, *Barthol.* 404*b*.

BESORCHSAEM, bnw. *Zorgzaam*; *zorg*, *bezorgdheid hebbende voor*; *belangstellend*. Kil. 53: sollicitus. — Vandaar

BESORCHSAEMHEIT, znw. vr. *Zorg*, *bezorgdheid*, *belangstelling*. || By haerlieder flaumoedicheden ende cleen besorghsaemhede voor tghemeen volc, niet ronckende (*l.* rouckende) up tghemeen orboor, *Invent. v. Brugge* 6, 220.

BESORCHT. Zie BESORGEN en BESORCHDELIKE.

* BESOREN (BEZOREN), zw. ww. bedr. Mnd. *besoren*. Het is niet onmogelijk, dat er een ww. besoren in 't mnl. bestaan heeft (wel te onderscheiden van het bij Kil. genoemde besoeren, j. besueren, acerba pati, van *soer*, d. i. *zuer*), van *soren*, d. i. *ruw*, *scherp*, *hard en droog zijn*, ook *pijnlijk zijn* (3 *Dag. H.* 304) van *soor*, eng. *sear* (E. Müller 2, 356). Zie de verschillende beteekenissen van *soren* en *seuren* bij Kil. 610. Een ww. *besoren* zou dus denkbaar zijn, doch alleen met doot als ondw., niet als voorw., want in den zin van mnl. bepinen kan besoren niet worden opgevat; die doot bepinen is eene onbestaanbare uitdrukking. Doch nu op de eenige plaats, waar het voorkomt, nl. *Franc.* 3423: „Tote dat hi de doot besoorde, addi enen roc ende een corde ende een nedercleet, datti drouch," de dood voorwerp is, zal besoorde wel eene schrijffout zijn voor becoorde. Zie BECOREN.

BESORGEN, zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *besorgen*; mhd. *besorgen*. Het trans. *sorgen*.

BEDR. — 1) *Zorg dragen voor iemand* of *iets*.

a) Met den 4den nv. van den pers. *Verzorgen*, *van het noodige voorzien*. || Die fisisien . . . als hi sieke besorghen sal, *Rijmb.* 22955. Besorgh mi desen man; alsic keere, ic loont u dan, 25435. Altoes es si sere vervaert om sijn lijf ende om sijn ere ende besorchtene harde sere, *Melib.* 798 *var.* Nu hoert . . ., hoe hi bezorghede (*de belangen behartigde van*) zinen veynoet, *Denkm.* 3, 169, 120. In allen punten dair sii off besorget . . . sullen worden in der soene, V. d. Wall 456. — Als wederk. gebr. Hem besorgen, *voor zich zelven zorgen*. || Een yghelic ontfaet siin renten ende besorcht hemselven, alsof hi in die werelt waer, *Ned. Proza* 69 *. Iegelijc wille hem dan besorgen, dat hi si op den lesten dach bereet te geldene sijn ghelach, *Brab. Y.* VI, 4020. — In denzelfden zin Besorget sijn, wesen. || Die dach van morghen sal voor hem selven besorghet

wesen, *Hs. Evang.*, *Matth.* 6, 34. — Ook met eene bep. met van. *Voorzien van.* || Wat enen eedelen man toebehoort, daeraf sal ic u besorgen, *Huge v. Bord.* 19. Claramonde besorchdese al van eten ende drincken, ende van al dat hen van node was, 48. (Hi) dedese wel besorgen van alle dat hem van node was, 54. Ic ben dus langhe besorcht gheweest van al dat mi van node was, 59.

b) Met den 4den nv. der zaak. *Voor iets zorgen, zijne gedachten over iets laten gaan, het behartigen, er moeite voor doen.* || Hoer rechte ende haircomen . . alsoe besorgen, dat sij des wayl te vreden sullen wesen, V. d. Wall 456. Hi besorghede soe sere tgemeyne, dat hi . sijns selfs achtte cleyne, *T. en Letth.* 3, 73, 69. Elc besorght nu sunderlinghe sijn gherief ende sijns selves dinghe, *ald.* 75, 137. Dattu beghers, bepijnstuut yet ende dattu mint (*l.* mins), bezorcstuut niet? *OVl. Lied. en Ged.* 505, 395. Dach ende nacht besorghende, wie dat zal vermaken mijn herte gequetst, 472, 479.

2) *Verschaffen, schaffen, zien te krijgen.* || Ganc ende besorch spise, die wi eten mogen, *Limb.* II, 414. — Thans uitsluitend met bijvoeging van een 3den nv. des pers.

3) *In een toestand brengen.* — Vandaar het deelw. besorget, *in een zekeren toestand*, in de uitdr. besorget sijn en sitten, dat hier in bet. met sijn gelijkstaat, vooral van onaangename toestanden gezegd. *Er in zitten.* || De roeder dat es smenschen wille, die in dat scip cout ende nat besorghet zittet ende stille, Praet 362. Die ziele die in u vat besorghet es cout ende nat, nat van sonden ende cout van gracien, 1573. In den laec Beatijn man ende wijf waren ooc also besorget, *in denzelfden ellendigen toestand*, die sinte Fransoys hevet geborget ende halp hem uten watre diep, *Franc.* 9177. Vgl. BEGADEN, BERECHTEN en BERECKEN.

4) *Besturen, regeeren.* || Si was een ende vijftich jaer hertoginne . . na hertoge Jans haers vader doot, daer af si dlant besorghde, *Brab. Y.* VI, 11788.

5) *Bewaren.* || Die helen connen ende besorghen (*nl.* iet), daer en is nyemant voir gheveynst, Hild. 137, 26. Hi sal den sloetel doen besorghen, 166, 241. Hy en wilden (*den sleutel*) wel behouden doen ende besorghen naersteliic, 166, 246.

6) Van *sorgen*, in den zin van *vreezen.* Hetzelfde als *beduchten* (zie ald). *Bevreesd, beducht, bezorgd zijn voor iets.* || Sulc der heeren van Brabant die besorghden seere . ., dat het den lande namaels te laste comen mochte, *Brab. Y.* VI, 9648. Quame hi binnen Rome met ghewelt, het ware te besorgen, datter meerder scade af soude comen, *Exc. Cron.* 296 *d.* Die hatighe, nydighe . . mensch, staet te besorgen, dat hi uutghesloten sel werden, *Gest. R. f.* 59 *b.* — Vandaar het deelw. besorget, *in angstige onzekerheid, in vrees verkeerende.* || Teerst datti lande, wart hi ghevaen; daer men doe leedde, moesti gaen, besorghet wat men soude doen, *Parth.* 4099. Dijn vader heeft die ezellinnen ghelaten ende is besorget om u, *is bekommerd vo r u, D. B.* I *Sam.* 10, 2.

ONZ. — *Zorgen, zorg dragen.* — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Zorg, bemoeiing, inspanning.* || Uwen scepper die u ghecleet heeft mit plumen . . ende u voedet sonder u besorghen, *Ned. Proza* 238 (vgl. *Matth.* 6, 26).

BESORGERE (BESORGER, BESORGRE), znw. m. Mhd. *besorger.* Van *besorgen* in de bet. 4). *Bestuurder, regent.* || Wes selve besorghere in mijn lant, *Rijmb.* 3021. Hi hiet mede . . . sinen oudsten sone . . . besorgre sijn in Jherusalem, 20589. Het (*hoor*) es onder besorghers ende beleeders, *Hs. v.* 1348, 40*a.* — Besorger van den gilde, *hoofd van het gild.* || Deeckene ende besurghers van sente Agneeten gulde van Ghent, *Vad. Mus.* 5, 12 *Aant.* 1).

BESORGINGE, znw. vr. Mnd. *besorginge.* Eig. *het in orde brengen*, en verv. concreet *het in orde gebrachte, de zaak.* Vgl. BESORCH 7), waarmede het in bet. overeenkomt. Provoest van besorghinc, hetzelfde als provoost vanden besorgen, *zaakgelastigde, zaakwaarnemer.* || Dat Lysias den procuroer ende provoest van besorghinc met hem was, *D. B.* II *Maccab.* 13, 2 (lat. *procuratorum* et praepositum negociorum).

BESOUTEN, zw. ww. onz. en bedr. Van *sout.*

ONZ. — *Met zout doortrokken, door zeewater overstroomd worden.* || Men salt (*het land*) bieden ten ban binnen den hoep, dairt binnen besouten mach, Matth. *Anal.* 1, 270. Die grote Waert van Zuythollant bi ongheval ende vloeden bezoudt is, V. d. Wall 356. Wair dat sake, dattet lant besoute van vloeden, Mieris 2, 270*b.* Wair dat zake, dat dat lant bezoutede, *Oorkb.* 2, 361*a.* Van ghebroocken dijcken, van besouten, ende anders, Lams 52 (*a.* 1422).

BEDR. — *Door zeewater bederven.* || Sonder onse land te besoutene of scade te doene, *Priv. v. Brielle* 2, 23.

BESPAERSEN (BESPARSEN, BESPERSEN), zw. ww. bedr. Van SPAERSEN (zie ald.). Nog heden in W.-Vlaanderen in gebruik (De Bo 114).

1) *Besprenkelen, besproeien*, met vloeistoffen. || Van desen (*watere*) wert besparst Valentiaen, *Sp.* II*, 29, 110. Die ziec waren versaemden si . . . ende bespaersdense daer mede (*met het bloed*), III*, 73, 25. (Hi) bespaersde sine beesten, *Franc.* 7131. Besperze mi, heere, met ysopen, ic worde ghezuvert in dat dopen, *OVl. Lied. en Ged.* 6, 114 (vgl. *Boetps.* 51, 29 en *Vad. Mus.* 2, 441, waar op de overeenkomstige plaatsen bespraien gelezen wordt).

2) *Bestrooien*, met vaste stoffen. || So bespers sijn aes met pulvere van wilgheblomen, *Nat. Bl.* III, 1640 *var.* (Si) besparstendere mede (*met het zand*) haer lant, *Sp.* II*, 68, 16.

3) *Bespatten, bevlekken, bezoedelen.* || Dat gras was oft met roden greine besperst was, *Wal.* 8686. Die straten van Jherusalem waren alle bespaerset bi hem metter heileger lieden bloede, *Sp.* I*, 41, 9. Ghecleedt met eenen cleede met bloede bespeerst, *Openb. Joh.* 19, 13. — Ook met de stof zelve als ondw. || Ene ronde wonde daer bloet uut ran te meniger stonde, ende (d. i. *dat*) bede roc ende nedercleet bespaersde, *Franc.* 7028.

BESPAREN, BESPARREN. Zie BESPERREN.

BESPARSEN. Zie BESPAERSEN.

BESPELEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bespelen*; mhd. *bespiln.*

1) *Voor den gek houden, bedriegen, misleiden*, ook van den duivel gezegd. || Dye duvel bespeelde dit wijf, soe dat hoer dochte, dat si den kersten ghelove, dye si tot die tijt ghehadt hadde, tusschen hoer borsten droech, *Pass. W.* 212*d.*

2) Een wijf bespelen, *haar beslapen.* Vgl. SPELEN en SPEL. || Datter ein junck man bespelen sal ein junckvrouw unde de voedet van hem ein kint, *Pro Excol.* 6, 703.

BESPELLEN, zw. ww. bedr. en onz. Van *spellen* (zie ald.).

BEDR. — 1) *Bespreken, verhalen, mededeelen.* || Al dattie capittulen tellen, sal u die jeest al bespellen, *Troyen* 240.

2) *Beteekenen*, *beduiden*. || Die aren die boven den bedde vloech, dat bespelt den vader sijn, ende tjonc betekent Seghelijn, *Segh.* 1812.

ONZ. — *Besproken worden*, *bedoeld*, *gekenschetst worden*. || Bi deser favelen 'soe bespellen, die valsch sijn ende valscheit tellen, *Esop.* IV, 25. Bi deser favelen soe bespellet, die an heerscap es ghesellet, *die met groote heeren omgaat*, *ald.* VI, 15. Over den overgang tot de pass. bet.vgl. bij BETALEN.

BESPER, znw. o., Mnd. *besper*, *bespar*. Stam van *besperren* (zie ald.). Eig. *het opsluiten*, en verv. *het gevangen zijn*, *de gevangenis*, *de hechtenis*. || Moet ic bliven nu in besperre, soe doedi ons onrecht groet, *Limb.* III, 1038.

BESPEREN, BESPERINGE. Zie BESPERREN, BESPERRINGE.

BESPERREN (BESPAREN, BESPARREN, BESPIEREN), zw. ww. bedr. Mnd. *besperen*; mnd. *besperren*. Van *sperren*; zie ald. en verg. ons *versperren*.

1) *Belemmeren*, *verhinderen*, *iemand de uitoefening van zijn functiën beletten*. || Dat si den Grave van Cleve . . . . weder (*tegen*) ons ende weder alle dieghene, die dit goet besparen (*het gebruik er van onmogelijk maken*), in desen goede helpen halden ende bescarmen, Mieris 2, 53*b*. (*Toen*) en waert den burgheren van Ghenemuden de visscherye van nyemant bespiert noch becroent, Racer 6, 127. Van nyemant bespiert (*in het visschen*), 139. Dat ennich burgere . . des anderen . . erve, gelt ofte guet besperreden (*het gebruik van erve enz. belette*), ofte oeren bouluden ende schulderen verbode oer landt te bouwen, *R. v. Zutf.* 117. Spise, die de nature bespaert, *bezwaart*, *belemmert*, *Rincl.* 633. (Hi) betyet hem an, dat hy bespaert heeft een stucke erfs ende lants, *aan iemands gebruik onttrokken*, m. a. w. *zich toegeëigend heeft*, *Westfr. Dingt.* 9. — Vgl. Nijh. 5, 168 noot: *de huwelijksgeboden* bespieren.

2) *Zijn recht doen gelden op*, *aanvaarden*. || Want die plecht in horen beclaechden boedel was, die sy mitten recht besperret hadden, *R. v. Utr.* 2, 204. Dat die plecht sculdich is weder te comen in den boedel, daer sy mit recht in besperret is, ende aldair bliven sel ter tijt toe dat sij mit recht uut den boedel wint, *ald.* Dat die boedelherde zijnen eedt daer alsdan op doen zell als recht is . ., indien denselven boedell bijnen jaers ende daighs besperret wert, *ald.* 296 (*var.* met recht aengesproken wort).

3) *Opsluiten*, *vangen*. || Hoe hadstu mi eens besperret ten putte, *Rein.* II, 6432. (Dat wij) noch doen sluten noch doen besperren in geenre manieren voirtaen die coepman, *Brab. Y.* Dl. 2 bl. 632. — Figuurlijk. || Hoet u dat ghi niet en mert ende coemt besien, daer ligt bespert al u herte ende in bedwange, *Rose* 2585.

BESPERRINGE (in dialecten ook BESPERINGE, BESPIERINGE), znw. vr. Mnd *besper(r)inge*. *Belemmering*, *verhindering*, *tegenwerking*. || Sunder enicherhande bespiringe und wedersage und argelist, Nijh. 3, 59. (Dat sij) ennich krot, bespyrringe, schade, hijnder off gebreke kregen off leden, 4, 219. Dat he dat arve . . rustelycken unde vredelycken heeft gebruycket . . sonder iegerhande besperinge edder ansprake, *Pro Excol.* 6, 680.

BESPERSEN. Zie BESPAERSEN.

BESPEVEN, zw. ww. onz. Van denzelfden stam als ohd. *spuon*, *spuoan* (Graff 6, 317), d. i. *gelukken*; vgl. *gaspuon*, met dezelfde bet., en ags. *spôvan* (Grein 471). Zie De Jager's *Archief* 4, 252—255. *Baten*, *helpen*, *gelukken*. || Alse hi siet dat niet bespeeft, so peinst hi nauwe ende beweeft, dat hi sulke dinc mach vinden, dat hi moghe dat wijf scinden, *Sp.* I⁷, 65, 123.

BESPIËN, st. ww: bedr. ([*bespeech*, *bespegen*)]. Mnd *bespien*. *Bespuwen*. || Dye hem selven verootmoedicht heeft tot dye ghedaente des knechts, tot dat bespiën, tot dat hanghen tusschen twee moordenaere, *F. m. f.* 1*v*. In de geesselinge . ., int bespien, . . int cruys, 2*r*. In u nuese den stanc des bespyens, 10*r*. Als die . . gheslaghen ende vernedert, mit spekel bespegen is, *Hs. f.* 17*v*. Hoe hi verraden . ., bespegen ende ghecruust solde werden, Brugm. 2, 333. Sijn anghesichte bespeghen, *conspuentes faciem*, G. Groote 100. Zie verder BESPIEWEN.

BESPIEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bespên*; mhd. *bespëhen*.

1) *Bespieden*, *verspieden*, *zonder bemerkt te worden nauwkeurig beschouwen*. || Dat sine was comen om ander dinc dan om bespien, wat hi dede, *Lanc.* II, 26209. Doe sendde Josue . . liede ter stede van Hay, diet bespien souden wel, *Rijmb.* 6653. Doe wi bespiet hadden dat lant, 6903. Die daer of wilde nauwelike bespien, wat in dien dienste soude gescien, *Sp.* II⁸, 72, 88. — Met den 4den nv. van den pers. *Beloeren*. || Die dief heften bespiet, die altoes hadde in sijn gedochte, hoe hi die lieden roven mochte, *Ferg.* 2498. Dat lam (*Christus*) dede Herodes sere bespien, *Verh. II Kl. Inst.* 6², 49, 5. Alse Seghelijn dat versiet, datten die heiden hebben bespiet, *Segh.* 7197. Doe clam Roelant op een berch bespiende die heydenen, *Exc. Cron.* 81*c*. — Ook met weglating van het obj. || De coninc . . dede bespien ende wachten op de fleume Jordane bet dan vijf dusent mannen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 84. — De onb. wijs als znw. gebruikt. || (Si) stac die werde vrouwe rein ter zalen uut, ter brucghen neder; in sachse noit sider weder; twifel vincse in sijn bespien, *terwijl hij haar beloerde*, *OVl. Lied. e. Ged.* 306, 2154.

2) *Beschouwen*, *nagaan*, *opmerken*. || Die bloemen, die si dan bespien, waer hem goet of mach gheschien, *Nat. Bl.* VII, 77. Sinne ende bespiet der minnen cracht daer inne, *Wap. Mart.* II, 239. Du sies twee wege . . deen geeft bliscap, dander verdriet; sich vore di, du best bespiet, *gij wordt in 't oog gehouden*, fr. *tu es al essay*, *Rincl.* 199. An clergien hebbic bespiet, dat zi node gheven yet, Praet. 2022.

3) *Acht geven*, *zorg dragen voor*, *zorgen*, *het op iets toeleggen*.. || Hij begonste toe bespiene om die gemeente sonder letten ende daerin amman ende scepen setten, Velth. IV, 43, 49. Herman, wat hebdi hier bespiet? *waarop hebt gij het toegelegd*, *wat is uwe bedoeling hiermede*? Here, dat ic u lange heb geseit; nu mogedi ende ic onse leit op hem (*Floris*) wreken, III, 44, 64. Clarette heeft wel bespiet (*gezorgd*) haer scoenheide te gevene enen man die vele bat derschen can . ., dan vor enen riddere hem verweren, *Lanc.* III, 14790.

BESPIERE (BESPIËR), znw. m. *Bespieder*, *spion*. || (Si) sonden binnen den selven daghe twee bespiërs met brieven aen den capiteyn, *Exc. Cron.* 290*c*. Bistu een bailiu of een bespijer, hoe heetstu, waen bistu, ende waerom draechstu desen groten stoc, *Pelgrim* 32*a*.

BESPIEREN, BESPIERINGE. Zie BESPERREN, BESPERRINGE.

* BESPIEWEN, st. ww. bedr. (*bespau*, *bespouwen*, deelw. *bespouwen*); ook in den vorm BESPOUWEN en BESPU(W)EN (deelw. *bespuwen*, *bespogen*, of zwak, *bespuut*, *bespouwet*). Mhd. *bespûwen*. De

oorspronkelijke vorm is *spiwen*, got. *speivan*. Zie verder bij SPUWEN en vgl. BESPIËN. *Bespuwen*. || Nu coemt hier . . . . die u steende ende even ghedichte bespau in u waerde aensichte, *Mask.* 747. (Si) bespouwen (*var.* bespoghen) sijn soete anschijn, *Lsp.* II, 51, 111 (vgl. II, 53, 30). Hi wart . . bespouwen in sijn anschijn, Ruusb. 2, 99. So werdic daerna om u gegeeselt . . ende bespouwen, Velth. VIII, 21, 15. Ghequest, bescerent, bespouwen in u anschijn, *Kal.* 6, 80. Bespot ende met gheselen ghedreven, bespuwen (*varr.* bespuut, bespoghen), ghecruust, *Rijmb.* 24844. Ghi liet verbinden u heilighe oghen, u anschijn bespouwen ende blouwen, *Verh. II Kl. Inst.* 6², 55, 37. Si bespouwen u schoon ansichte, *ald.* 57, 112. Siet . ., mijn dochter, hoe mijn sone anderwerf wert bespuet, *D. War.* 3, 159, 76. Ghesleghen ende bespuwen, *Hs. v.* 1348, 129*b*. Bespot, bespouwet, ghegheselt, *ald.*

BESPIINGE (BESPYINGE), znw. vr. Van *bespiën* (z. ald.). *Bespuwing*, *het bespuwen*. || Die halsslaege ende bespyinge Christi, *Sp. d. M.* 1, 55*b*.

BESPOEIEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *besproeien*, waarmede het in varr. afwisselt. Vgl. *spreken* en *speken*, eng. *speak*; *wikken* en *wrikken*; *spiet* en *spriet*, *deunen* en *dreunen*. || Neem dan van alsenen sap . . ende als hi ter sonnen sit, bespoeiene ende makene nat, *Nat. Bl.* III, 1719 *var.* (*tekstHs.* besproyene). Vgl. verder Oudem. 1, 609.

BESPOT, bnw. Van *spotte*, d. i. *vlek*. Kil. *macula*; eng. *spot*. *Gevlekt*. || Hi bescrijftse (*de spreeuwen*) bespot bruun, *Nat. Bl.* III, 3361.

BESPOT, znw. o. *Bespotting*, *spot*, ook in concr. zin *spottende*, *hoonende woorden*. || Versiet u wael . ., datmen van u gheen bespot en scrive, *MLoep* I, 2373.

BESPOTHEIT, znw. vr. *Bespotting*, *hoon*, *smaad*. || Christus passie was bitter van pinen, versmadet van bespotheden ende vol vruchtes, *Pass. W.* 255*c*.

BESPOTTEN, zw. ww. onz. en bedr.

ONZ. — *Spotten*, *schimpen*. || Die ghierighe phariseen hoorden alle dit ende si bespotten, *Hs. Evang.*, *Luc.* 16, 14. Si bespotten met hem al den langhen nacht, *Hs. v.* 1348, 299*a*.

BEDR. — In de tegenw. beteekenis, *Hs. v.* 1348, 129*b* e. e. — Ook op eene onduidelijke plaats, Velth. VII, 28, 43. „Haer sonen ende haer dochtere mede selen daer propheteren gerede ende dat in selker reinichede ende in selke (*l.* selker) gewarichede, so dattie lucht in hem ne can niet ne can bespotten vortan"; lat.: et hoc in tali puritate veritatis fiet, ut aerei spiritus irrisionem in illis tunc facere non possint.

BESPOTTENESSE, -NISSE, -NIS, znw. vr. *Spot*. || Alle die ghene, die daer bi waren verwect tot lachen ende bespottenis, *Bienb.* 128*a*.

BESPOTTERE, -ER, znw. m. Vr. BESPOTSTER, *Spotter*, *spotster*. || Die enen bespotter leert, hi doet hem onrecht. En wil niet begripen den bespotter. Bestu sot ende een bespotter, *D. B. Spreuk.* 9, 7, 8 en 12. Den bespotteren sijn bereet vonnissen ende slaende hamers der sotter lichamen, *Spreuk.* 19, 29. Van een yegelic ben ic bespotster, *Pelgrim* 46 *b*. Gi en zijt anders niet dan een bespotster ende die ander luyden dingen onderwint, 34 *a*. Bespotters van den heyligen ghelove, *Boeck v. d. L. J.* 100*a*.

BESPOUWEN Zie BESPIEWEN.

BESPRAIEN (BESPREIEN). Mhd. *bespraejen*. Van *spreien* of *spraien* (zie ald.).

1) *Besproeien*, *besprenkelen*. || Dat bloet nam hi . . ende besprayder sinen geselle mede, *Sp.* III⁴, 80, 41. Die tumbe des graven sal ic bespraien mit tranen, *D. War.* 3, 246, 8. Als Maria . . besprayt es metten hemelschen douwe, *Blisc. v. M.* 1892. Besprai, mi here, met ysope, so werdic suver *Boetps.* 51, 29 (vgl. *Vad. Mus.* 2, 441: Du sels mi besprayen met ysopen, en *OVl. Lied. e. Ged.* 6, 114: Besperze mi met ysopen). Dat hi metten watere . . besprayen soude sijn crancke leden, *Exc. Cron.* 16 *d*. Alse ghi ghenomen hebt van dien bloede . . ende van der olien . ., soe seldi bespraien Aaronne ende sine cledre, Ruusb. 1, 261; vgl. 2, 52. Doe nette hi sinen vingher in dat bloet . . ende besprayde seven werven . . dat paviment, ende met den selve bloede besprayde hi ende purgeerde sevenwerf dat tabernakel, 2, 101. So bespreyet hi die kercke binnen ende buten mit wywater, *Pass. W.* 68*c*. Dan bespreyt hi eerst den tempel mit water, 70 *d*. Doe dat vuer wort bespreyt met sinen bloede, 185 *a*. Doe nam Gherijn water ende bespraydese in haer aensicht, dat si weder bequam, *Huge v. Bord.* 68.

2) *Bespatten*, *bevlekken*, *bezoedelen*. || Trect eerst uit u opperst kleet, want maegdenbloet dat spreit soo breet, soot u bespreide, dat ware mi leet, *OVl. Lied.* 118. Christus aen den cruce ghenyed (*genageld*), bespraít met bloede, *Lutg.* I, 318. Wasschet, o mensche, mit dinen tranen syn lichaem, bespraeyt synde met dien alderheylichsten bloede, *Boec v. d. L. J.* 290*a*. Die want wort besprayt mit haren bloede, *D. B.* II *Kon.* 9, 33. — Ook in fig. zin. || Huet dat der rim noch der honechdou dat bloyende paradis uns herten iet bespraie, *Limb. Serm.* 135*d*. Ick, als lazers, bespraeyt met alderhande sonden, *Boec v. d. L. J.* 195*a*.

BESPRAIING (BESPREIING), znw. vr. *Besproeiing*, *besprenkeling*. — Aldus zal wel gelezen moeten worden, *Pass. W.* 67*b*: Die seven bespreyen (*l.* bespreyingen) des waters sijn die seven uutstortinghe van Christus bloede.

BESPEIDEN (BESPREDEN), zw. ww. bedr. (deelw. *bespredet* of *bespreet*). Mnd. *bespre(i)den*; mhd. *bespreiten*. Van *spreiden*.

1) *Bedekken*, *overdekken*, *overspreiden*, *bekleeden*, *bestrooien*. || Dat zoo groot een lanc wijngaert ute siere dochter lachame waert, dat hi bespreede al Azia, *Sp.* I³, 1, 13. Die mersce . . worden met lelyen ende met crude ende met rosen . . al bespreet, *Sp.* III¹, 45, 84. Die straten waren al bespreit met pelne ende met singlatoene, *Alex.* V, 942. Daert mi docht in allen zyden mit grase, mit bloemen wel bespreit, Hild. 204, 8 *var.* Dat hi (*de pijnboom*) menech blat uutgheeft . . ende al sine telgre heeft daermede . . . versiert ende bespredet, V. d. Houte 256 *var.* (vgl. bl. 50, 134: verciert ende bespredet).

2) *Uitspreiden*, *ontplooien*. || Daer quam een vlaech in corter ure, die tseyl bespreyde rechtevoert, datter water ghinc int boort, Hild. 80, 54 (*Theoph.* (Bl.) 83, 54).

BESPREC (BESPREEC), znw. o. (mv. *bespreken*); vgl. Kil. en het mnd. *besprake*. Van *bespreken* (zie ald.).

1) *Het bespreken*, *de ruggespraak*. || Die hertoghe Anthonijs . . antwoorde gaf . . sonder beraet of vertrek ocht iemans ingheven of besprek, *Brab. Y.* VII, 2301.

2) *Het besprokene*, *verhandelde*. || (Hi) heeft den hertoghe te kenne gegheven tbesprec al van den huwelike, *Vl. Rijmk.* 8720.

3) *Gerechtelijke aanspraak*, *eisch*, *vordering*. || Aldus antwoorde Ghisebert . . . op sulc beclach

ende besprec, als hem Evert Gherijts soen doet opter helfte van der husinghe ende hofstede, *R. v. Utr.* 2, 193.

4) *Overeenkomst*, *verdrag*, *voorwaarde*, *beding*, || Besprec wesende, dat *enz.*, Dierics, *Mém.* 2, 8. Ende dies gheen speciael bespreeck ghedaen, *Cout. v. Gent* 18. Tis wel geseyt na deerste besprec, eer gy met my sult versamen . . . ., suldy my leeren die seven vry consten, *Mar. v. N.* 10, 214. Welke voorwaarde ende besprec es in deser manieren, *ZVl. Bijdr.* 1, 156. Dus ginc hi daer den kindren of haer besprec (in pass. zin: *wat men in hun belang was overeengekomen*; vgl. BELOF) ende haer belof, dat hi hem vore had beloeft, Velth. IV, 47, 59. Die coninc .. dede Chaerle gelofte . . te houdene ... tbesprec tusschen hem ende den grave, *Vl. Rijmk.* 6962.

5) *Testament*, *beschikking bij uitersten wil.* || Van geliken zullen zij doen van erfnissen, die zulken religieusen toecommen mogen, nietjegenstaende testamenten, bespreken of makinge ter contrarie, Wiel. *Instr.* 123, 326. Van Jacob Ravens wijfs utinghe ende van horen besprec ende testamente, *Rek. d. Gr.* 1, 352. So en sel gheen man sinen wive . . voirdeel maken van enighen goede . ., mit enighen besprec of instrument, tensi dattet bezeghelt worde, *Leid. Keurb.* 30, 21.

6) *Arrest*, *beslaglegging.* || Item en sal nyement bespreck oft bezate of pandinge döen op enich erve . ., des hie gheen besit en heeft, eer hie den eigendom ierste gewonnen heeft, Racer 3, 157. Die sullic bespreck oft besate gewonlike gedaen hadde, *ald.*

BESPREKEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *bespreken*; mhd. *besprëchen.*

BEDR. — 1) Het trans. *spreken. Spreken over.* *a*) Met den 4den nv. der zaak. *Ergens over spreken.* || (Hi) dede hem beyden uutsteken hoir oghen, sonder meer bespreken, *zonder verdere pourparlers*, *MLoep* III, 575. Dus eist, die recht omoedich es, hine berecht no bespreect, waeromme dat menne verspreect, *Franc.* 3014. — Op deze laatste plaats is misschien nog juister de bet. *aanmerkingen maken op iets*, *te zeggen hebben op.*

b) Met den 4den nv. van den pers. *Over iemand spreken*, meestal in kwaden zin, hetzelfde als het mnl. verspreken. *Berispen*, *afkeurend over iemand spreken*, *zich ongunstig over hem uitlaten.* || Hoe sal ic dit an hem wreken, datmen my niet en mach bespreken? *MLoep* IV, 1743. Wille een gracie impetreren, hi moet gheven ghelt of miede, of symonie salt hem weeren, ende wel bespreken voor de heeren, dat sine besoenge niet sal dieden, Praet 2043.

2) *In rechte aanspreken*, syn. van berechten, in welke bet. het woord, zoowel met den 4den nv. der zaak als van den persoon verbonden, meermalen voorkomt in den *Spiegel van Sassen* (*a.* 1482); b. v. *f.* 54: Wort yemant besproken, nae doede sijns vaders ende sijnre moeder, dat hy onecht geboren si. Zie *Taalg.* 8, 280, waar nog enkele plaatsen uit genoemd werk aangehaald zijn. — Ook *in rechte op iemand iets te zeggen hebben*, *hem in eene bepaalde hoedanigheid wraken.* || Of oere een den anderen syn tuych besprake, also dat (*d. i.* alse dat) de tughe bannich waren, dat solden se malc den anderen bewisen, Racer 6, 69. Zoo ook 101. — Vgl. BESPREC 3).

3) Met den 4den nv. der zaak en den 3den van den pers. *Verklaren*, *uitleggen*, *mededeelen.* || Menighe gracieuse blomme huter scrifturen hi hem besprac, *Amand* II, 972.

4) *Met iemand spreken in eene zekere hoedanigheid*, *hem spreken*, lat. *agere cum alqo.* || Die clesy wouden hem beraden ende onderwesen hem, dat sy horen heer eerst mosten bespreken ende ter antwoort laten comen, Matth. *Anal.* 1, 440.

5) *Door spreken verminderen*, *tot bedaren brengen.* Vgl. onze uitdr. *iemand bepraten.* || (Hi) hevet den paeus gebeden, dat hi bespreken ende bevreden soude des keysers overmoet, *Sp.* III*, 24, 7.

6) *Afspreken*, *overeenkomen*, *onderling bepalen*, *vaststellen.* || Dit heeft die coninghinne wale ende die lupert besproken also, *Rein.* II, 3868. So was besproken een huwelijc van eenre scoenre maghet rijc, *Bloeml.* 3, 9, 35. Dat ene brulocht ware daer besproken tusschen Lodewike . . ende Yoens dochter der maegt, *Lorr.* I, 1032. Dus liet hise in, als sijt bespraken, *Parth.* 157. So wat munten besproken wort in vorwaerden, die vercopere .. selen nemen . . payment alsoe goet ende also vele als die besproken munte na den ghemeinen loep des lands ghedraeght, *Cor. v. Antw.* 34, 115. Doe ontboet hi sine maghe tenen besprokenen daghe, *die constituta*, *Limb.* VI, 413. (Dat hij) ghenen tribuut en sette in dat (*land*), maer name besprokene scat, *Sp.* III*, 5, 29. Doe gaven si ghisel bi vorworden ende oec bi besproken worden, *met eene bepaalde formule*, dat hi de kore niet soude doen af, Stoke X, 179. — De onb. wijs als znw. gebr. in de bet. van het mnl. besprec. *Overeenkomst.* || Het was die alre achterste dach .. die in den bespreken lach, *Brab. Y.* V, 3492.

7) *Met zich zelven uitmaken*; *beslissen*, *beramen*, *overleggen.* || Here, ghi moet die doot bespreken, hoe wi Waleweine best moghen wreken, *Wal.* 1757.

8) *Zich voornemen*, *uitdrukkelijk verklaren iets te zullen doen*, *beloven.* || Hi swoer . . dat hi dordine meer en brake . . dit heeft hire besproken binnen, *Lanc.* III, 16345. Die sede . . sal ic breken dor haren wille ende bespreken, dat icse sal nemen ende houden te wive, *Flor.* 714. — Met den 3den nv. van den pers. Enen iet bespreken, *beloven*, *toezeggen.* || Om enighe goeden, die welke si arbeyden te beloven den scepper alre dinghen, want si ontsteken waren mitten brande der gerechticheyt, *Pass. W.* 238*c*.

9) *Bij testament toezeggen*, *vermaken*, *bespreken*. Nog heden in gebruik. Vgl. Eng. *bequeath.* || Gheestelike renten te lossenen, die besproken sijn, *Leid. Keurb.* 30, 31 *Titel.* Dat enich mensch gheestelike renten beprake up erven, die gheleghen sijn binnen der vrihede van Leyden, *grondrenten aan geestelijke stichtingen vermaken*, *gevestigd op erven*, *gelegen binnen L.*, *ald.* Enige goeden ter geesteliker hant maken ende bespreken, 187, 81. So mogen alle porteren .. dat tiendendeel van horen goeden bespreken .. den drien prochykerken van Leyden . ., sonder dat te bezegelen, 201, 33. Mijn vader . . heeft u desen gulden appel besproken tot een testament, *Gest. R.* 89*c*. Als hi sterven soude, so besprac hi den outsten soen, den leenhouwer, dat erf..; den middelsten besprack hi sijn scat, ende den joncsten besprack hi enen costeliken rinc, 110*a*. Zoo ook *K. v. Brielle* 14, 19.

10) Als rechtsterm. *In rechte eischen*, met den 3den nv. van den pers. en den 4den der zaak, hetzelfde als betalen (zie ald.). || Die den ander sijn erve bespreket (*var.* die des anders erve anspreket), *Stadsr. v. Zwolle* 119, 199.

11) *Een tooverformulier over iets uitspreken*, *het betooveren.* || Hebdi dat sweert yet besproken of besworen, Moll, *Bijdr. Bijg.* 3. Hebdi enich cruut

besproken, *ald.* Hebdi dat yser of water yet bespoken, *ald.* Ic sal dij leren . ., hoe du salste werden ghemint sonder aersedye, sonder cruut ende sonder enich bespreken ofte sonder enige toverye, *Bienb.* 69 *b.*

WEDERK. — Hem bespreken.

1) *Gemeenschappelijk over iets spreken*, *onderling beraadslagen*, *overleggen.* || Dan sullen wi met desen heren ons beraden ende bespreken, hoe wi ons best ghewreken, *Rein.* I, 434. Dat si hem alle bespraken, hoe si alrebest ghewraken dese grote overdade, 467. Die beste van den lieden hem bespraken ende berieden, si souden hem met goeden staden alle bespreken ende beraden, . . watter Orestes best toe dade, *Troyen* 9365. Doe sGraven volc dat versach, bespraken si hem ende berieden, dat si een deel van haren lieden lieten ligghen voer deen casteel, Stoke IV, 336. (Si) bespraken hen te hande, hoe si hoer scade ende hoer scande best gewreken mochten, *Grimb.* I, 5251. So dat hi hem daeromme wel besprac mit sinen ridderen ende knechten ende overdroech daer mede, dat hi, *enz.*, *Clerc* 51. — Ook met den 2den nv. des verbonden. || Wy soudens ons met u bespreken ende met onsen vrienden, *Grimb.* I, 1439. (Doe) besprac hijs hem op enen dach also metten Grave van Cleve, dat dat volc verloren bleve, hine helper toe met sinen rade, Stoke V, 308 (in dit laatste voorbeeld is des overbodig, zooals meermalen in het Mnl.).

2) Terwijl hem bespreken in vele der genoemde voorbeelden met hem beraden, verbonden wordt, heeft het zelf somtijds de bet. van dit laatste aangenomen en bet. dan *met zich zelven te rade gaan*, *overleggen*, *zich bedenken* (vgl. BEDR. 6). || (Hi) woude hem dies bespreken, want en was noyt ghesien, dat yement gheloofde voor dien te houdene reinichede, *Lsp.* II, 5, 30. Dat hi dit onghevoech optie vanden lande niet ne wreke, maer dat hi hem soe bespreke, ocht hi op hem come ende werden daer, ende jegen hem met stride worde gespar (*l.* ende werde daer met stride jegen hem gespar?), *Lanc.* II, 17143.

BESPREIEN. Zie BESPRAIEN.

BESPREKELT, bnw. Van *sprekel*, d. i. *spikkel.* || *Gespikkeld*, *gevlekt.* || Dat si ghebaerden (*lammeren*) van menigherhande verwen bevlect ende besprekelt, *D. B. Gen.* 30, 39.

BESPRENGEN (BESPRINGEN), zw. ww. bedr. Mhd. *besprengen.* Caus. van *bespringen*; eig. dus *op iets doen springen* of *spatten.*

1) *Besprenkelen*, *besproeien*, *besprengen* met eene vloeistof. || (Si) besprenghen dat beelt mit dien bloede, *Mandev. f.* 42*a.* (Hi sal) laten die wande des outaers bespringhen met den bloede, Ruusb. 2, 64. Aldus selewi onse dorestile . . bespringhen met des lams bloede, 158.

2) *Bezoedelen*, *bevlekken*, *bespatten.* || Ghi die hinct naect aen tcruce ende sere besprinct ende belopen met uwen bloede, *Verh. II^de Kl. Inst.* 6^a, 46. Zoo ook 60 en 168. Des menscen sone, met bloede roet die lede sine al bespringhet, *Segh.* 5822. Hi sach sijne liede moede ende besprenct (*Hs.*; Franck: bespringt) metten bloede, *Alex.* V, 619.

3) *Bestrooien.* || Dat salmen pulveren ende menghen ende daermede sijn aes besprenghen, *Nat. Bl.* III, 1567. — Ook figuurlijk. *Bestrooien*, *bezaaien*, vooral in het deelw. || Sijn (*des paards*) hooft was al besprinct met bloemen, *Flor.* 1494. Een covertuer bespringet met goude, *Lanc.* III, 23031. Sijn scilt was van goude roet, besprinckt met leewen van lasuere, *Troyen f.* 66*b.*

BESPRENGENISSE (BESPRINGENISSE), znw. vr. *Besprenkeling. Diut.* 2, 202: bespringenisse, *aspersio.* Vgl. mhd. *besprengunge*, respersio (Lexer 1, 223).

BESPRINGEN. Zie BESPRENGEN.

BESPRINGEN, st. ww. bedr. Mhd. *bespringen.* Van *springen.*

1) *Aanvallen*, *aantasten.* Met een pers. of eene plaats als obj. || (Hi) besspranc die (stad) metter haest, die hi wan met groten arbeyt, *Exc. Cron.* 290*c.* De poorter, die besprongen es in zijn huys bij zijnen vianden, Wiel. *Instr.* 74, 22. Swoensdaghs . . soe waren groete menichte van sprinchen volke te Maelte . . ende bespronghen Bouwin Rijms huus, *Cron. v. Vlaend.* 2, 136.

2) Hetzelfde als het zw. *besprengen. Bespatten*, *bezoedelen* (vgl. Lexer 1, 223). || Mit bloede waren sy bespronghen, *Troyen f.* 100*a.*

BESPRINKELEN, zw. ww. bedr. *Besprenkelen.* || Dat har haer met blodegen druppelen over al besprinkelt was sonder ghetal, *Lutg.* II, 1200.

BESPRINKEN (BESPRENKEN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als *besprengen* (zie ald.). || Du selte mi besprenken mit ysope ende ic sel warden gereinicht, *Hs. Ps.* 58*r.* — Besprinct, *Flor.* 149 en *Troyen f.* 66*b* (aangeh. bij BESPRENGEN) kan ook van dit ww. zijn.

BESSCOP, hetzelfde als bisscop, *Lutg.* II, 515; 646 e. e.

BESSEM, znw. m. Mnd. *bessem. Bezem.* || Sulc was die enen bessem brochte, sulc enen vleghel, sulc een rake, *Rein.* I, 722. Dan so vert hi weder ende vint dat hus ghekert met enen besseme, *L. v. J. c.* 72. De dienaers van den watere . . leveren scovetten (*scopas*) ende bessemen, Matth. *Anal.* 1, 308. Enen bessem, daer wy onse woeninghe mede keren, Brugm. 1, 294. Mit desen bessem sullen wy onse woeninghe . . suveren, 295. — Nog heden leeft de vorm *bessem* in dialekten voort. Zie *Rein.* Gloss., en Franck op *Alex.*, bl. 397.

BEST (BESTE), bnw., znw. en bijw. Got. *batista*; ohd. *bezzisto.* Ags. *betsta*, *besta*; mhd. *beste* en *bezzist*; mnd. *beste.* Superl. bij goet (vgl. ald.); comp. bat en bet, zie op BET.

I. Als BNW. — In hoofdzaak komt mnl. best in gebruik met ons *best* overeen; vermelding nog verdienen de volgende bijzonderheden. — Dat beste let, *het hoofd*, *het lid waarmede het leven gemoeid is*, *Ferg.* 4773. — Dat beste been, *de halswervel* (?), *Wal.* 373 (*van eene slang*). — Best wordt gebruikt in den zin van *het best.* || Hoe dunct u best, dat men dit scheide, *Rein.* II, 5021. — Best sijn met enen, ook met Gode, *hoog bij iemand in eer staan.* || Hem halp penitentie soe sere, dat hi best es met Onsen Here, *Theoph.* 1191. Vgl. bij BET. — Dat beste recht, *het hoogste*, *striktste recht*, lat. *summum jus.* || Dat dit waer dat beste recht, *Rein.* II, 4135. Daer en was niemen int hof, diet beste recht wist hier of, *die wist*, *hoe dit eigenlijk moest beslist worden*, 4985. Ghi moet ons nu dit scheiden na dat beste recht, 4998. — Na minen besten wane, *naar alle waarschijnlijkheid.* Vgl. onze uitdr.: *naar mijn beste weten.* || Hy peinst na sinen besten wane, dat hy coemt om hem te slane, *hij geloofde niet anders*, *of zijn zoon kwam om hem kwaad te doen*, *Troyen* 10581. — Even als bat (bet) de bet. van *meer* heeft (b. v. *bet vore*, *bet achter*, *bet naer*, enz.), zoo heeft best de bet. van *meest.* Vandaar de uitdr.

Dat beste deel, *het grootste deel*, ook *de meerderheid.* || Hi heeft geten altemale van onsen spisen dbeste deel, *Ferg.* 2641 (vgl. 2646: hi et te vele). Hi doresloech hem . . coifie, halsberch ende beckineel, ende van den hovede tbeeste (*l.* tbeste) deel, 2702. So waer zo dat beste deel der broedere, die te jeghenwoerdich zijn, hene ghereet (*hun raad geeft*), des zal die meester . . volghen, *D. Orde* 233. Welc oec dat beste deel zi, of zi niet eendrachtich en zijn, dat zal men te oerdeel des meesters laten, *ald.*

II. Als ZNW. — **A.** Als manl. znw., waarbij moet worden opgemerkt, dat men die best vindt (in den sterken vorm), voor die beste, *Rein.* II, 7075. Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1650, best 3).

1) *De aanzienlijkste*, *de voornaamste*, *de edelste*, meestal in het mv. || Want ghi die beste sijt vanden lande, dat ghi sout minnen so slechten wijf, *Lansl.* (*H.*) 191. Dat hire in ginghe (*in zijn wagenburcht*) ten naesten dage met sinen besten, ghelijc het ware in eere vesten, *Sp.* III[a], 24, 48. Daer waren te sticken ghehouwen, die beste vanden Sassen al, III[a], 49, 88. Die coninc Minos ende die beste reden selve spelen daer, *MLoep* I, 2248. Die rechthouders vander stede ende sommighe vanden besten mede, II, 2557. Here, dit kennen noch die beste, die te hove sijn comen hier, *Rein.* 1, 86. Ghi hebt die eer van den stride: alle die beste bliven u bi, II, 7372.

2) *De dapperste*, meestal in het mv. || Dit ontbieden ons de beste, die oint stat wonnen of veste, *Sp.* III[a], 51, 15. Neemt die beste uwer maghe, ende schict u heymelic inder laghe, *MLoep* I, 3099.

B. Als onz. znw., waarbij moet opgemerkt worden, dat men zoowel zegt dat best als dat beste.

1) *Wat goed voor iemand is*, *iemands geluk*, *voordeel*, *belang.* || Mijn vader heeft minen droom ghespelt . . te minen beste, *Wal.* 7786. Ic bems wel wijs, dat ghi mijn beste seer begheert, *Rein.* II, 6944. Emmer tot dinen besten ziet, *let op hetgeen goed voor u is*, *Denkm.* 3, 2, 33. Dies doet u beste, *behartig uw eigen belang*, *zorg voor u selven*, *Limb.* V, 991. Als ghi daer sijt, so doet ju beste, *Wal.* 6032. — Enes beste doen, *iemands belangen behartigen*, *in zijn voordeel handelen.* || Ic heb altoes u best ghedaen, ende voort sal, waer ic can, *Rein.* II, 7562. Die monbaer zoelen der kinder goet verwaren ende der kinder beste doen daermede, *Stadr. v. Zwolle* 132. So moeghen die monbaer . . doen der kinder beste mit dien ghelde, *ald.* Also verre als hem . . dinken sal dat onser beider beste is, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 477. Dat ghi . . onser heerlicheit van Ghelre beste doen zullen, *R. v. Zutf.* 110. — Ook in de volgende uitdrukkingen. — Te enes besten, *zoo goed iemand kan.* || Gheraect mi toch tuwen besten, *Limb.* I, 1121. — Ten besten, *zoo goed mogelijk*, *zoo goed mogelijk er aan toe*, *zoo gelukkig mogelijk.* || Als een waent sijn ten besten, *op het toppunt van zijn geluk*, werpt sine (*de fortuin*) neder inder vesten, *Lanc.* IV, 10123. Hadde ten besten gehint sine dinc, 10117. Der joncfrouwen dochte doe haer zake ten besten gaen, *Limb.* I, 954. (Na den wille, d.i. *den coitus*) soe heeft hi (*de man*) haers goet ontberen, ende siin aftrecken ten besten, *zoo kan hij een goed heenkomen zoeken*, 1642. (*Evax*) die ten besten es vergaen sijn doen, VI, 2236. Tsinen besten, *Mor.* 2101. — Ten besten niet, *niet al te best*; Vgl. mnl. een niet, *niet één*, bij EEN, telw. || Hoe si . . . ten besten niet droeghen over een, *niet al te best overweg konden*, *Brab. Y.* III, 1065. — Dat beste hebben, *het voordeel*, *de bovenhand hebben.* || Si vochten toter nacht, . . datmen bekinnen niet en conde, wie dbeste hadde optie stonde, *Lanc.* III, 19277. — Int beste slaen, *ten goede uitleggen*, *iets goed opnemen.* Het tegenovergestelde van in arge keren; zie ald. kol. 447. || Al ons vermonden int beste wil slaen, *Taf. op* 3 *K.* 89. — Int beste spreken, *een goed woord voor iemand doen.* || Nu spreect voor mi int beste, *Hor. Belg.* 10, 186. — Op dat beste voegen, *tot een goed einde brengen*, *goed doen afloopen.* || God diet al is onverborghen, moetet op dat beste voeghen! *Rein.* II, 7708. — Vor dbeste nemen, *zich schikken in*, *geduldig dragen.* || Dat si alle te samen Gods gesele vor dbeste namen, *Sp.* III[a], 11, 27. — Op (over) sijn beste houden, in sinen beste(n) menen, *iets naar zijn beste weten aannemen*, *het er zeker voor houden*, *niet beter weten of.* Vgl. bij bnw. || Dus sijn openbare die ghelovea comen hare ende wi sijn nu int leste: aldus houdict op mijn beste, *Teest.* 1938. Als die ridder over sijn beste hilt, dat si alle slapen waren, *Frouw. e. M.* VIII, 184. Dydo meende in horen besten, dat Eneas daer bliven soude, *MLoep* I, 1094.

2) *Het goede*, *de deugd.* || Trect altoes ten besten, archeit scuwet ende vliet, *Vierde Mart.* 801.

3) De bet. van *het meeste* heeft dat beste in de uitdrukking: — Te besten, *zooveel mogelijk.* || Als si te besten laghen int werc, *in het diepst van den arbeid*, *Boerden* X, 27.

4) De bet. van *spoedig* heeft best in de uitdrukkingen: — Na sijn beste, met alden besten, *zoo spoedig mogelijk*; vgl. het fr. *de son mieux*, en *Ferg.* Gloss. op meest. || Recht hi henen vloe na siin beste ter statwert toe, *Limb.* II, 1141. Daer naer ran hi tier steden, barevoet met alden besten (*zoo hard hij maar kon*), twee milen ter naester vesten, *Sp.* IV[a], 32, 58.

III. Als BIJW. — Best.

1) *Het best*; *op de beste*, *meest geschikte*, *gepaste wijze.* || Hoe wi ons best ghewreken, *Rein.* 1, 436; vgl. 468, 7024. Hoe hi best ten coninc gaet, 969. Hoe dese daet best werde gherecht tes coninx ere, 1004. Wat hi best dade jeghen Reinaerts overdaet, 1334. Waer hi best den muer bestoede, *Rijmb.* 31564. Te Cardoel, waer varic daer best, *Ferg.* 533. — So ic best can versien, *naar mijn beste weten*, *naar alle waarschijnlijkheid*; hetzelfde als naer minen besten wane (zie bij bnw.). || Ghi scijnt wale, so ic best ane u versien can, eens conincs taleman, *Ferg.* 608. — Somtijds moet best worden weergegeven door een geheelen zin; nl. door *het best doen met.* Vgl. BET. || Datmen best bestonde (*het best deed met aan te vallen*) de scare, daer Saladijns baniere in ware, Stoke II, 753. Daer quam die viant vander helle ende ghaf hem den raet, dat hine best te doot slaet met ere esels cake, *Rijmb.* 864. Wien ic van desen dinghen beest (*l.* best) gheven mach den prijs, *het best doe den prijs toe te kennen*, *met het meeste recht toekennen mag*, *OVl. Ged.* 2, 120, 139. Wi vlien best, eer wi alle sterven, *Wal.* 6322. Zoo ook *Sp.* IV[1], 57, 25; *enz.*

2) In de uitdr. best gheboren, superl. van welgeboren. *Aanzienlijkst*, *edelst van geboorte.* || Hi was best gheboren sonder Lamfroit allene, *Rein.* I, 798. Paulus Emulus ende . . Fulvius . ., die doe best geboren waren, *Sp.* I[a], 22, 4.

3) *Het meest.* || Men sel noch vernemen om lanc, wie best voordeels werdich si, *Rijmb.* 7144.

4) *Het spoedigst*, *zoo spoedig mogelijk.* || Laet ons best vlien, *Sacr.* 651. Vgl. znw. B, 4).

5) *Het liefst.* || Up dat si hem die beste stede in die woestine wisen souden, daer si best logieren wouden, *Rijmb.* 7144.

Aanm. — Een comp. bester, die ook thans wel gehoord wordt, komt voor *Invent. v. Brugge* 6, 547: „Omme te meerder ende *bester* bewaernesse."

BESTABBOMEN. Zie BESTADBOMEN.

BESTADBOMEN (BESTABBOMEN). Van statbome; z. ald., en vgl. STADBOMEN. *Schoeien, den kant van het land met een houten bekleedsel tegen den invloed van den golfslag, tegen afkabbeling vrijwaren.* || Dit vorseide lant es bediket jof bestadboemet, *Invent. v. Brugge* 1, 36. Als dese ka bestabboemt is, so sell die grafft wijt bliven . . twee rueden, *O. R. v. Dordr.* 2, 114, 150.

BESTADEGEN. Zie BESTADIGEN.

BESTADEN, zw. ww. bedr. en wederk. (deelw. *bestadet* of *bestaet*). Mhd. *bestaden*; mhd. *bestaten.* Van stat; zie ald., en vgl. BESTEDEN.

Bedr. — 1) *Plaatsen, eene plaats aanwijzen.* || (Dat God) die siele moete bestaden in dat ewighe liecht, *Serv.* II, 2970.

2) *Bergen, wegbergen, eene plaats geven.* || Al hadde hi sine diere gewaden ende sine crone doen bestaden, men mochte bi diere gebare merken wie de coninc ware, *Alex.* I, 817. Si ... vulden haer cousen ende haer broeke (*met goud*) . . .; so vele hadden sijs geladen, si en oonstent gedragen noch bestaden, III, 479. Hier hads selc so vele (*goud*) geladen, hi en condt gedragen noch bestaden, VI, 427. Dat volc was soe geladen met goede, si en constent bestaden, VIII, 231. Dar na bestaede si . . dat pouder, dat har bleven was, *Lanc.* II, 22962. Doe bestaetmen (*tekst* bestede men) dat juweel, *Segh.* 3377. Doe dede die heilige Helene bestaden in een selveren vat . . dat cruce, *Sp.* II⁴, 50, 167. Wat soud hieraf meer ghewach? veel meer goeds dan yement waent, namen sy vanden dueren ghewaden, silver ende gout, sy en costen (*l.* costent) bestaden, *Troyen f.* 20 *a.*

3) *In zijn gemoed wegleggen, ter harte nemen.* || Datti dine vriende raden, saelstu in dinen sin bestaden, *D. Cat.* 395.

4) Met toevoeging van ter erden (mouden). *Iemands stoffelijk overschot wegbergen, hem ter aarde bestellen, begraven, bijzetten.* || Dpaepscap van Mets . . . bestaeddene ter erden binnen Mets met groter werden, *Brab. Y.* I, 321. Alse Godevaert metten Baerde bestaet was ter aerde in die abdie van Affelgheem, IV, 151. Sijn gewant, daer hij mede woude werden bestadet toe der eerden, *Serv.* I, 2954. Daer der busscop reyne ter eerden bestaet was, II, 401. Men bestade den werden mit eeren totter eerden, 1164. Ter aerden bestadet werden, *Landr. v. Vel.* 10. Op den dach dat dlijck ter eerden bestaedt ware, *Belg. Mus.* 1, 257. Men souden weten doen, dat ic bestaet ben ter mouden, *Limb.* X, 1330. Men bestaden ter erden eerliic na coninx weerden, 1357. Die like waren bestaet ter erden, alst recht was, met groter werden, *Lorr.* II, 1651. So namen si den lichame ende bestaeddene ter erden, *L. v. J. c.* 99.

5) *Plaatsen, toedeelen, toezeggen.* || Doe seide saen her Lyoneel: ie nemer oec vive in min deel.. Acglavael die seide doe: die andere vive horen mi toe. — Doe sprac die riddere . . .: dus sijn si alle bestaet te samen; ende waer jeghen salic vechten dan? *Lanc.* III, 19998.

6) *Plaatsen, van de hand doen, verkoopen.* || Scepenen in gheender wisen en selen copen gheen assysen ende die setten ende bestaden voert, *Wrake* I, 982 (de verklaring in het Gloss, waar het door *bevestigen* vertaald wordt, is onjuist; vgl. BESTEDEN 5).

7) *Uithuwelijken,* eig. *eene eigene woonplaats aanwijzen, in eene eigene huishouding zetten.* Vgl. lat. *collocare.* || Oec docht hem die dochter hoghe aen Achilles syn bestaet, *Troyen f.* 44*b.* Vier dochteren die hi in huwelike bestaede harde hochlike (*aan zeer aanzienlijke mannen*), *Brab. Y.* IV, 367. Aldus benam . . . coninc Philips van Vrancrike, dat die hertoghe . . . bestaden en const sijn kinder, want hi en constese nerghen bestaden eerliken aen haer gegaden, V, 4709 *var.* Alsoe dat hi sijn kinder bestade een deel alsoet Philips gaedde. Sinen outsten sone . . . bestaedde hi in Vrancrike aen heer Jans dochter, 4729. Godevaert . . . bestaedde hi in Borboen . . . an des hertoghen dochter dare, 4739. Hi had dertich sonen ende dertich dochteren al bestaet te hilick, *Fasc. Temp.* 18 *r.* Vrouwe, ic wil, se met u vare, tes icse bestade na minen wille, *Limb.* I, 970. Ne ware ic ben een arm man, ghi selt uwer dochter elre an bestaden ende dat eerliic si, 1175. Sint hi ghelaten heeft sine wet, sone mochtise (*het meisje*) in de werelt bestaden bet, XII, 929. Bidi ic niet wert en si te trouwen die keyserinne vri, soe seldise vele bat hoecheliic bestaden tere andre stad, XII, 1257. Dat hi die joncfrouwe soude bestaden met eren, *Lanc.* II, 39188. Op dat hi niegherincx bestaet en si (*als hij niet verloofd is*), *Vergi* 133. Vgl. Nijh. 8, 196: bestaidt zu der ee, *ten huwelijk gegeven.* Zie EE.

8) *Weggeven, geven, schenken.* || Terde (ors) sindi harre dochter . . ., dat vierde harre suster . . ; aldus bestaetdi sijn bejach, *Lanc.* II, 37545. Die twee deele (*van zijn goed*) altesamen heeft hi salechleke bestaet, also als droech sijn heilege raet, *Sp.* II⁴, 41, 70. — Vooral in verbinding met het obj. minne. || Ic wille, dat gise (*uwe minne*) in ene stat (d. i. *aan een persoon*) bestaet, *Rose* 2207. Dat die beste ridder . . . sine minne an u hadde geset, want hi mochtse bestaden bet, *Lanc.* II, 15458. Hi mochte (sine minne) bestaeden bet. Si antworde: ic weet wel, dat hi sine minne hout wel bestaedt ane mi, *Lanc.* II, 12929.

9) *Besteden, gebruiken, gebruik maken van*; eig. *plaatsen.* || Al scheen hi int nemen fel, hi bestadet tsine gherne wel, *male partis optime usus est*, *Sp.* II³, 5, 17. Die wel bestaedden haren tijt, II³, 12, 146. Sone woudic mine jonghe joghet nemmermeer bat bestaden, *Belg. Mus.* 2, 434, 63. Sinen tijt... nutteliJc bestaden, *Lsp.* III, 25, 5. (Die) den corten tijt bestaedt wel, 147 *var.* Hoe wel es dat goet bestaet, dat men den goeden doet, *Parth.* 6566. Soe vele bestaedt mens (*van het goed*) qualike ende so luttel heves die siele te bat, *Teest.* 2969. Die moeder Gods beveelt u dat ghi hier bi ons blijft, want het is haren wille . . . dat ghi uwen tijt hier bestaedt, *hier besteedt, slijt*, *Exc. Cron.* 23*b.* Ic woude ic tghelt hadde van mijnder coe, dat ghi dus wel hebt bestaet, *Busk.* 156. Soe hebbic wel bestaet den cost, *Belg. Mus.* 10, 67, 87. Si bestadent (*het geld*) in anderen oneersamen dinghen, Ruusb. 2, 183. Dat solt is guet, mer of dat solt bedervet, waer in (*waartoe*) sal ment bestaden? *Hs.* 71, *Luc.* 14, 34. Hoe hi best soe grote rijcdom alre salichste ende nuttelicste in dye ere Goods bestaen (*l.* bestaden; vgl. *Brab. Y.* V, 4712, waar de tekst ook te onrechte bestaen heeft) soude, *Pass. W.* 164*b.* Die u dient, waerlike, hi bestadet qualike, *aan een onwaardige*, *Roel.* I, 512. Ontseidic dat u, so haddi qualic bestaedt nu uwen dienst ende u

pine bede, *Lanc.* II, 12929. (Dat) haer dinken moge, dat si wel hevet die mouwe bestaet (*aan een waardige geschonken heeft*, *een goed gebruik gemaakt heeft van de mouw*), die ze hem gevet, IV, 685. Hertoghe Willem maectse (*Margareta*) heer in Hollant ende dede hem eer, want sy en mochtet nerghen bet bestaden, *aan geen waardiger persoon besteden*, Hild. 122, 39. Andre vriende so keerdi of, daer hijt (nl. *het raadplegen*) vele bet an bestade, *die hij daartoe met veel meer recht zou gebruikt hebben*, d. i. *die dit veel meer waardig waren*, *Denkm.* 3, 132, 27.

— Ook in het pass. met een bijw. van graad of wijze. || Noit was so wel bestaet mowe (*in zulke goede handen*, eig. *een zoo goed gebruik gemaakt van eene mouw*), die vrowe gaf ofte joncfrouwe, als die uwe was bestaet daer, *Lanc.* IV, 2027. Neemt ghenouch van minen scatte, ende ghevet den aermen datte, daert u dinct wel bestaet, *die u voorkomen dit waardig te zijn*, *Sp.* III[a], 13, 37. (*Dat goed*) dat hi achter hem laet, dan wetti niet, hoet es bestaet, *in welke handen het komen zal*, *Belg. Mus.* 6, 191, 205. — Hets wel bestaet, dat hi levet, *Ferg.* 354 en *Rose fr.* 248, 5, *het hem geschonken leven is aan een waardige besteed*, *hij is het leven overwaard*, *verdient het leven ten volle.* — Ook met weglating van het bijw. || Die daer goet laet, daert es bestaet, *waar men dit waard is*, *Belg. Mus.* 1, 128. Mulen ende perde . . mach hi geven zulken hemeliken vrienden des huus, daer hi ziet, dat bestaet is, *dat men het verdient*, *D. Orde* 287. — Vooral met eene bepaling met a n e en een bijw. van graad of wijze: i e t e s (w a l e) a n e n e n b e s t a e t, *iets is* (*goed*) *aan iemand besteed*, *het is in goede handen*, *het is bij iemand op zijne plaats*, *hij is het waardig.* || Sone vendwi niman, die onser minnen bat werdech es, dan hi ende daer wijs oec bat ane mogen bestaden, *Limb. Serm.* 188*c*. Soe versiet dan, dat si ane u dat ridderscap so wel bestaet nu, dattie ere behouden si vanden ridderscape daerbi, *Lanc.* III, 1835. Ay . . goet swaerd! . . dune sals nembermer vinden man, daer du alsoe bestaets (*l.* bestaet) werdes an, alstu heves gewesen an mi, *Lanc.* IV, 12052. (*Het zwaard*) en ware niet wel bestaet an u, 12084. Ic wil van uwer spisen eten; het is bet bestaet aen mi dan aen die wichteren, *Rein.* II, 6676. Hy gaeft (*ors*) dien hyt geven woude, daert wale aen bestaet was, dat was myn heer Pollidamas, *Troyen* 4499. Dat an niemen en ware bat bestaet (nl. *het koningschap*), dan ane den riddre coene, *Limb.* VI, 2224.

10) *Aanbesteden.* || Op Sinte Thomaesdach was haer Florans ghereden te Haerlem, om mijns heren baerdze (*barge*, *schuit*) . . te besteden te maken, *Rek. d. Gr.* 1, 339. Ware dat quame een ongheval an haren slusen, sou souden wi die vrese (*risico*) bestaden of doen bestaden ende nemen onse ghelt weder twiscatte, *Oorkb.* 2, 391*a*. En dede hi hem dan gheen wederwerc (w e d e r w e r c d o e n is *tegelijk met iemand werken*, *zoodat ieder de helft van het werk doet*), so mochte dan die ghene die des wederwerkes begheerde, dat bestaden, ende dat solde die ander half betalen *Stadsr. v. Zwolle* 80, 96. Dat al bestaet was in eere summe, *Rek. v. Zeel.* 2, 278. Clais die Costre van den niewen dike . . bestaet, 17 roeden . . te heelne, *ald.* Weert saeck, dat aen yemant bestaedt worde dijc, voet, loep, hoegen . ., die sal sijn gelt dair van eijsschen, *Overijs. R.* 2[1], 14. Ofte hie of yemant dijke, voete . . . ofte tune aenneme of aen hem bestaidt worde, *ald.* 15. Zoo ook 19; Meyl., *Delft.* 183.

11) E e n o r d e e l a n e n e n b e s t a d e n, *het opmaken*, *ontwerpen van een vonnis aan iemand opdragen* (b e s t e d e n als het ware, zie Racer 3, 141 noot). Ook wel e e n o r d e e l b e s t e l l e n geheeten, zie Noordewier, bl. 408. || Enich man, daer een oerdeel an bestadet word van scepene off van schulten, *Stadsr. v. Zwolle* 72, 76. Ende so sal de ghene, daer dat ordel an bestadet is, des anderen naesten richtdages . . to gueder tijt opt huys comen, *ald.* (Onse amptlude ende richters) en sullen ghene ordele bestaden aen hoeren dienren, dan allene aen guede bescheiden manne . ., die lantsaten syn, Racer 3, 141.

W EDERK. — H e m b e s t a d e n, *zich verhuren.* || Ist saeck dat een knecht ofte een maghet hem bestaed met yemant in onser stadt, Schwartz. 1, 584*a*. Enich knape of maghet, die hem bestadet ende oeren dienst wederzeghe den oeren heer . ., eer si an oeren dienst quemen, *Stadsr. v. Zwolle* 151. So wat knapen, amme off maget hem bestaedet te dyenen, die sal sijne vurwoerde holden volcomelic, *Overijs. R.* I[1], 188. — B e s t a e t s ij n, *in iemands dienst zijn.* || Vort verbiedewi allen den cnapen, . . die voer meester sin bestaet, dat si neghene vel werken, die hars selves sin ofte iemens, sonder hars meesters, daer si mede bestaet sin, *Vad. Mus.* 2, 359.

BESTADINGE, znw. vr. — 1) *Uithuwelijking.* Vgl. BESTADEN 8). || In sijnre bestadunge des vurg. Edwarts, Nijh. 3, 345.

2) *Aanbesteding* (vgl. BESTADEN 10). || Soe solden die zwoern dat van stonden aen bestaeden . . ende soe sal die schult dair mede vortvaeren ghelijc voirscreven is van anderen bestaedyngen, *Overijs. R.* II[1], 19.

BESTADIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *bestedigen* (zie ald). *Bevestigen*, *bestendigen.* || In taerwen, in wine, in olye hebbicne bestadicht, *Hs. v.* 1348, 78*d* (*Genes.* 27, 37). God fondeerde die erde inder wijsheit ende bestadechde die hemele inder vroetheit, *ald.* 224*a* (*Proverb.* 3, 19).

BESTAEN, oorspr. vorm BESTANDEN (zie ald.), onz. ww. onz., bedr. en onpers. (3de pers. praes. *bestaet* en *besteet*; praet. *bestoet* en *bestont*; part. *bestaen* en *bestanden*). Mnd. *bestân*; mhd. *bestân*, *bestên*.

I ONZ. — 1) *Blijven staan.* Vgl. b e *liggen*, b e *vallen.* || Wat sullen wi hier langer bestaen, *Rose* (*C*) 6382. Hier omme heetic di, dattune (*den boom*) avehous; wat besteet hi hier? *L. v. J. c.* 141. Wat wildi hier voren bestaen, ende beneemt dat te hare niement en dar comen nare, *Lorr.* I, 310.

2) *Blijven*, *vertoeven.* || Omme dat lant van Jherico . . . gherne plechtet (*het dier*) te bestane, *Nat. Bl.* VI, 782.

3) In dezelfde bet. als de uitdr. l a t e n w e s e n, d. i. *laten blijven*, *nalaten*, *met iets ophouden*, *van iets afzien*, vindt men de uitdr. l a t e n b e s t a e n, waarin b e s t a e n dus, evenals w e s e n, oorspr. *blijven*, *vertoeven*, *halt houden* beteekent. || Hiermede latic dat bestaen ende spreke van desen bosen wive, *MLoep* IV, 452. Vgl. onze uitdr. *laat dat staan*, d. i. *staak dat.* — S ij n r e c h t l a t e n b e s t a e n, *in een proces uitstel vorderen*, *een termijn nemen.* || Een heb den anderen doen dagen of bestellen, die dach van rechte come, of een sijn recht mach laten bestaen op sinen ban, Matth. 148. Vgl. 1ste uitg., bl. 290 *noot*, waar Alkemade verklaart: „*Zijn recht te laten staan*, niet te vorderen, geen dingtaal te houden.”

4) *Blijven*, *voortdurend zijn*, en in het alg. *zijn* (vgl. lat. *existere* en het mnl. *bliven*). || Helpt mi, dat (*het gedicht*) nuttelijc besta, Snellaert, *Ned. Ged.* 638, 106.

5) Met het voorz. m e t. *Bestaanbaar*, *vereenigbaar zijn met.* || Becoringhe sonder consent van wille.. besteet wel met ghenaden, Ruusb. 3, 197.

6) *Beginnen*, *een aanvang nemen.* Zie bij bedr. 7, *b*). — In de volgende opvattingen met den 3den nv.

7) *Iemand* of *iets bijblijven*, *bij iemand* of *iets blijven*; eig. *er bij staan.* || Dat elcke vleischouwer gehouden sal zijn, eens ter weecke zijnre stal selver te bestaen, *K. en O. v. Delft* 181, 8. Wi claghen, dat ons (het aardsche goed) niet bestaet, ende dat onse zin vergaet, dan claghen wi no meer no min, *Sp.* I[a], 65, 15.

8) *Bestand zijn tegen*, *tegen iemand zijn opgewassen*, *hem aandurven.* Vgl. Ben. 2[a], 577, 4: *halte stand.* || Sine felheit . . . was so groot, dat hi en spaerde vader no moeder dor gene waerde, no niemen en was, die hem bestont, hoe groot hi was, hoe namecont, *Sp.* III[a], 26, 55.

9) *Betrekking hebben op*, *betreffen*, *te pas komen*, *behooren bij*, lat. *pertinere*, gr. *προςήκειν*. || Ende mi sake en gene en bestaet, die ghi mi vraghet, dat ic se u hale (*verzwege*), *Parth.* 4999. Si moesten al sulker feesten plegen alse bestont te sulker minnen, *Lanc.* II, 5428. Singen ende lesen began hi saen, also te siere benedictien bestoet, *Sp.* II[a], 56, 28. Mi es al dat vergaen, dat ter minnen mach bestaen, *D. Cat.* 5. Dat niemen wilde ontfaen doopsel . . ., hine wiste bede quaet ende goet ende dat den doopsel bestoet, *Lucid.* 4512. Al datter ouder wet bestaet, *Rijmb.* 4645. Want si (*de feesten*) ter ouder wet bestaen ende onser wet niet an ne gaen, 6261.

10) *Aangaan*, *te maken hebben met.* || Want si (*de geestelijke dingen*) der aerden niet en bestaen, *Lsp.* I, 17, 81. Gheestelic goet . . . dat dat der heiligher kerken es, ende der werelt niet en bestaet, I, 26, 131. Dat es dinc dat mi niet ane en gaet gaet noch miere bootscap en bestaet, *Parth.* 7332. Die sal u ontfaen, want mi en modi niet bestaen, *met mij hebt gij niets uit te staan*, *Limb.* X, 459. In weet wat di dese twee bestaen, *quid isti tibi sint*, *Sp.* II[a], 57, 116. Die mi een twint niet en bestaen, *menschen die mij niets schelen kunnen*, Stoke I, 170. Daer quaem selc . . . dies niet en bestaet, *die er niets mede te maken had*, maer hem ontfermde dese valsce daet, Velth. I, 49, 63. Sine scoenheit, wat bestaet si mi? *Ferg.* 1413. Hy ende al dat hem besteet sullen ons harde seer ontmoeten, *Troyen* 1319. Al dat bestaet den vrouwen . ., mindi (*nl.* God) so met goeder trouwen, dat hise vanden honeghe formeerde, *Parth.* 3599. Zine (*de kerk*) heeft geen lit, dat haer bestaet . ., het en is mids der ghirichede ontkeert van goeden zeden, *Overzee* 114. Die daer naest den coninc varen, wie sijn si, bestaen si hem iet? Ja si . ., het sijn die van der tafelronde, *Ferg.* 341. Ic en heb vader nochte moeder, noch oec vrient, die mi bestaet, *die belang in mij stelt*, *Segh.* 1144.

11) Mi bestaet ene dinc, *iets komt mij van rechtswege toe* en dus ook *ik heb recht*, *aanspraak op iets.* || Si lietent daer an haren danc . ., en bestoet hem niet te dele, *Wal.* 7355. Huwe spise no huwen scat, die en bestaet ons plat, *Brand.* 2063. Doe (regeerde) Ode . ., dies (*d. i.* dien des) oec niet bestont een haer, *Sp.* III[1], 56, 97. Doe was een, die Cylpric hiet, die (*d. i.* dien) der erven bestont niet, III[a], 62, 25. Her Gyen en bestonts niet . ., hi hevet ouder broeders, Stoke IX, 1345; vgl. VIII, 997. Hem niet bestont dat lant, *Lanc.* III, 16301. Daer bi es tfiants titel quaet te houdene, dat hem niet en bestaet, *Mask.* 541. Dus es der Joeden conincrike . . ghevallen an dient niet bestont met allen, *Rijmb.* 20799. Hine worde sijn man . . den ghenen, dies noit en bestoet, *Grimb.* I, 1296. Daer toe bestaet haer die crone van al Grieken, *Parth.* 3148. Ochte ghi in dien, dat u nien besteet, onghetrowe syt, wie sal u gheven dat uwe es, *L. v. J. c.* 149. — Ook met een inf. of afh. zin. *Recht hebben.* || Dander (*genade*) es, dat hem besteet, dat hi den heileghen gheest ontfeet, *Bed. d. M.* 113. Al doet hi hare nu dorpernie, wat bestaet u dat te wrekene, *wat hoeft gij dat te straffen?* *Lanc.* III, 12306. Nu laet hier gaen mine amie! Wies besteet u hare te vorne achter lande, *wat hoeft gij haar overal mee te nemen?* 13072. Het Gode allene bestaet, dat hi sterven doet den man, *Heim.* 640. Wat bestaet u (*wie geeft u het recht*), dat ghi doet up ons uwen overmoet, *Sp.* III[a], 37, 37.

12) *Toebehooren aan*, *het eigendom zijn van.* || (Hi) wilt ons nemen al ons goet, datten cloestere nie bestoet, *Belg. Mus.* 1, 333, 252. (*Ghi*) hebt der heileger kerken goet, dat u te rechte noyt en bestoet, *Kerk. Cl.* 155. Dat hi daervore en spaerde noch lijf noch goet, dat hem sonderlinghe bestoet, *T. en Lettb.* 3, 73, 50. Dat men wel ontfaet, dat van vrienden halven comt ende dat vrienden oec bestaet, *Vrouw. e. M.* I, 294. Dat si vercoepen wat hen bestaet ende gaven den armen dat, *Sp.* II[a], 72, 44. Al dat goet dat die van Romen ye bestoet, Hild. 1, 61. Alt goet, dat den coninc Arture bestoet, *Lanc.* II, 42059; vgl. 43940. In gheleenden cleederen, die hair niet en bestonden, Matth. 178. — Ook met eene eigenschap als ondw. *Eigen zijn.* || By der dolheit, die hem bestaet, verloren zi my, *Merl.* 4492.

13) *Passen*, *voegen*, *betamen*, Gr. *προςήκει.* || Alse hogen lieden wel bestoet, *Lanc.* II, 43540. Dit soudic wederseggheu saen, maer dat mi bestaet niet, *Brand.* 1872. Dine bestaet niet hier te sine, *Esop.* XXX, 4. (Si) willen hem verheffen, al ne bestaets hem meer no min, *Nat. Bl.* II, 3964. Ene aventure . ., die den dorperen no den doren niet bestaet, dat sise horen, *Flor.* 2. (Si) daden dat hem bestoet te doene, 1939. Die scoene joncheers begerden al te conne dat ridderen bestaet, *Aiol-fr.* 879. Wat den papen anegaet ende wat den lantsheren bestaet, *wat tot den plicht behoort van*; lat. *que sunt propria sacerdotum et que regum*, *Sp.* III[1], 6, 5. Hadden hem die Vranken ente Romeine also vrienden geweest . . alsten orloghe hadde bestaen, *als het bondgenooten betaamt*, III[a], 24, 77. Te herbergene (*iemand te logeeren te vragen*) mi niet en besteet, *Ferg.* 747. Als hem ter werelt bestoet, *zoo als het hem overeenkomstig zijn stand paste*, *Franc.* 735. — Ook met eene bep. met t e in plaats van den 3den nv. || Het en besteet niet te mi, dat ix orlof name an di, *L. o. H.* 4333 (vgl. onze uitdr. *het staat niet aan mij*, en *staan* in den zin van *voegen*). — Dikwijls kan men bestaen in dezen zin het best door *moeten* weergeven. || Sijn goet mi te sterven bestaet, *zijn goed moet bij zijn dood op mij overgaan*, *Limb.* IX, 188. Al helden si hem te voren blyde, nu bestont hem zere te leyden, dat si waren dus verscheiden, Hild. 62, 83. Hi trackene wel gheweldelike boven alle sine hoghe baroene, des hem niet en bestoet te doene, *wat hij niet had moeten doen*, *wat niet goed van hem was*, *Parth.* 40.

14) *Passen*, *dienstig*, *nuttig*, *goed zijn voor*. || Daer si ne wisten wech no raet, die hem ter lijfnere bestaet, *Franc.* 1507. Ten lesten, als al was vuldaen dienst ende dinge, die hem bestaen, die helege ziele wordt ontbonden, 7659. Wildi hem hulpen ende gheven raet van sulker dinc als hem bestaet, *Theoph.* 531. (Hi) gaf hem scat ende ander goet vele ende ghenouch, alse hem bestoet, *Sp.* I[4], 51, 35. — Ook met eene bep. met te in plaats van den 3den nv. || Laet ons varen, hets tijts, ende doen datter toe bestaet, *wat noodig is*, *wat er toe staat*, *Flandr.* V, 148.

Aanm. — De bett. 5) en 8)—13) laten slechts het gebruik van het ww. bestaen toe in den 3den pers. enkv. en mv., m. a. w. bestaen is in de genoemde beteekenissen een *éénpersoonlijk* ww. Zie over het gebruik als onpers. ww. bij onpers.

15) *In den bloede bestaan*, *verwant*, *vermaagschapt zijn*. || Cayms gheslachte ende al dat Adam ye bestoet, Hild. 218, 20. Hely bestont desen ooc niet, *Rijmb.* 8581. Sijns neven, die hem bestaet, *MLoep* III, 335. Van al den gonen, die ghi hier siet, sone bestaet hem negheen, *Wal.* 1916. Alle die gene, die hem bestaen, en haddens hem niet doen avegaen, *Torec* 177. Negheen ne vaet sijn gheslachte dat hem bestaet, *Nat. Bl.* III, 2779. Coomt al herwaert die Reinaert bestaen ende mi, *Rein.* II, 5176. Dat icse moeie hiet, al seidic so, si en bestont mi niet, 6572. Al den ghenen, die hem bestaen ende ten tienden lede anegaen, *Lansl.* 827; vgl. 676. Hi waent dat hi es mijn broeder, maer hi en bestaet mi twint, *Esm.* 440; vgl. 944. Ghi waert mijn oeme, waerdi goet . ., mer ghine bestaet mi twint, *ik beschouw u niet meer als familie*, omdat ghi Gode niet loven wilt, *Segh.* 3727. Bestadi hem iet? . . Vrouwe, of ic hem iet besta? ic ben sijn moeder, 11850. Dat hi hem een twint besteet, *Parth.* 5765. Vriende ende mage, die hem bestoeden, *Cass.* 340. Si vliet mi, die *mi* soude broeden bi naturen ende voeden, ende dese, die mi niet en bestaet, geeft mi troest, helpe ende raet, *Esop.* XXX, 19. Wat ooc so hem bestoet, *zijn geheele gezin*, *Rijmb.* 16041. — Ook met eene bep. ter aanduiding van den *graad* van verwantschap. || Si bestonden ten derden lede, *Brab. Y.* VI, 195. Si bestonden alsoe, naer dat die Paus . . dat huwelijc mocht (*l.* moest?) consenteeren . ., want si ten derden lede bestonden, 575. Van swagherscape bestonden si ten derden grade, VII, 7893. — Thans zegt men vooral *elkander bestaan*, zonder nadere bepaling, zooals *Brab. Y.* VII, 7892. — Ook met het bijw. na (naer) verbonden. Vgl. ons znw. *nabestaanden*; Gr. οἱ προςήκοντες. || Der maecht . . (*die*) hem also na bestoet, *Lorr.* I, 612. Daer so wasser oec, die mi bestoeden arde naer, *Huge v. Bord.* IV, 158. Grimbert, die Reinaerde na bestoet, *Rein.* I, 1902. (Hi) bestont hem . . herde na van bastardien, *Grimb.* I, 4953.

II Bedr. — 1) Het trans. staan, in den zin van *gaan staan* (vgl. onze uitdr. *staan naar iets*). *Eene houding aannemen om iemand te treffen*, *te raken*, d. i. *hem aanvallen*, *aantasten*.

a) Met een persoon als obj. || Die hem sere weren soude, waert dat mense bestoede, *Limb.* V, 213. Dat wi selen . . ons wapenen . . ende selense . . bestaen, VIII, 335. Hi woude dat here vrouch bestaen, 471. Van voren bestonden sy se ende van achter, *Troyen* 1732. (Si) selen vier coninghe bestaen, die welke si doet selen slaen, *Wrake* I, 1870. Datte Maerscalc soude gaen ter Veren ende dat volc bestaen, Stoke VIII, 113. Datmen best bestonde de scare, II, 753. Rechte daer hi landen zoude . ., heeften sijn broeder daer bestaen; daer vachtmen mit nide groot, *Lsp.* II, 48, 343. (Hi) bestont den hertoge daer, *Grimb.* I, 251; vgl. 254 en 510. Dat men se bi nachte soude bestaen ende stillekine te doot slaen, *Alex.* IV, 1185; vgl. 1193. (Si) sagen dat mense bestont van voren, Velth. II, 5, 39. (Si) selen bestaen den coninc van Oesten, VII, 9, 75. Doe bestont hine metter vaert ende sloghene met enen stocke doot, *Rijmb.* 10724. Ende men dan bestaet there metter dagheraet, 17639. (Hi) heeft die viande bestanden, die hebben die vlucht ghenomen, 19964. So dat si die boden bestonden, 28001; vgl. 19616. Te nacht . . ne dorsten si u niet bestaen, om dat si u gewapent sagen, *Lanc.* II, 19278. Dattet ware dorperhede . ., datmen enen ridder verlode, ende (hem) meer dan een man bestode, 43015. Moriaen, die harde scire was bestaen vanden genen, die daer lagen, 45049. Hi was met groter cracht bestaen, 21861; vgl. *Torec* 479, 1116, 1877. Nu hebben si al om ende omme Seghelijn bestanden in dat crijt, *Segh.* 2210. So soudic se alleen bestaen met minen sweerde, 6349. Doe was hi bestanden daer van eenre scare, 7703. Die seven kinder, die binnen sijn, die waren fellike bestaen, 11074; vgl. 1078, 1947, 1985, 3071. So dat hi bestaen begonde Philippe ende gaf hem dootwonde, *Sp.* I[4], 12, 7. In desen heeft hi bestaen die meeste scare ende omgedaen, I[4], 53, 27. Met gewelt bestont hise buten mure, 68, 12. Si hebbense (*de roovers*) bestaen ende hem verwert, III[1], 10, 44. Vgl. I[3], 5, 41; I[4], 46, 31; 65, 27; II[3], 15, 39; IV[1], 24, 79; IV[2], 27, 17; IV[3], 4, 27; 11, 29; III[6], 32, 31. — Ook met eene bep., waardoor het strijden nog duidelijker uitkomt. || Die Grieken hadden . . Cyruse met wighe bestaen, *Sp.* I[3], 7, 49. Si wildene met wighe bestaen, III[4], 9, 30. God verboot hem te bestane met wighe Esaus gheslachte, *Rijmb.* 5922. Nichanor . . wilde . . Judase met stride bestaen, 19489. Hier gheloofdi te bestane den grave te campe (*in een tweekamp*), *Limb.* III, 1074. Alsmen wilt bestaen met stride, Heelu 3947. Eest dat ic ten campe besta den genen, die dit heeft gedaen, *Lanc.* II, 38820. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Strijd*, *gevecht*. || (Si) sconflerdene ten bestane, so dat hi hem trike afwan, *Rijmb.* 20448.

b) Ook van gevechten van menschen met dieren of van dieren onderling. || Die hem gave eneghe wonde . . bestaen soudine openbare, *Nat. Bl.* II, 2244. So wille hine (*de wolf hem*) bestaen, 2393. Alse hi (*de wolf*) enen osse ofte een paert bestaen wille, 2424. Teerst dat si sien den man, bestaen sine ende dodene dan, III, 1747. Also dat (*d. i.* dat het) die visschers bestaen, daert hem niet ne mach ontgaen, IV, 113. Dat nieman (de boa) en dar bestaen, VI, 220. Ghelijc datmen wint ene stede, moestmen dat dier bestaen, eerment mochte verslaen, 246. Ende doet altoes niemen quaet, ensi datment swaerlike bestaet, 771.

c) Met den 4den nv. van eene plaats of een land. || Dus heeft Otte die coninc saen Aken die goede stat bestaen, *Lorr.* I, 627. Dat hi die poort hadde bestaen, *Rijmb.* 28027. Waer hi best den muer bestoede, 31564. Die stat . . van achter ende van voren bestaen, Velth. IV, 53, 21. Hoe hi so sijn lant behoede, dat ment niet onversien bestoede, *Sp.* I[3], 19, 31. Noint bestont hi veste no stat, hine maketse moede of mat, I[4], 55, 17. Dat hi die stat bestont met nyde ende wanse, III[6], 33, 25. — Ook met eene nadere bepaling. || Dat hy tlant soude bestaen met stride, soude (*l.* tsoude) in hant gaen, Velth. II, 44, 35.

d) Ook in den zin van *teisteren*, *bestoken*. || Die wormen, diene (*den mensch*) dus bestaen, souden hem wesen onderdaen, *Lucid.* 793.

2) *Eene zaak aantasten*, *aanpakken*, *beetpakken*. || Eer hi den sac dorste bestaen, dedine enen andren eer ontbinden, Velth. I, 27, 118.

3) *Iemand aanranden*, *in het nauw brengen*. || Theodosia . . noch die keyser Justiniaen niet en hebben mi bestaen, maer die keyser Dyocletiaen, d. i. „aan de beleedigende behandeling van mij zou men niet zeggen dat het keizer J., maar D. was," *Sp.* III^{4}, 27, 94. — Ook in fig. zin, van het verstand gezegd. *In het nauw brengen*, *verbijsteren*. || Mijn sin es so bestaen, dat ic en weet wat anegaen, *Melib.* 229.

4) *Iemand aanklampen*, *aan boord komen met woorden*, *aanspreken*, met een verzoek, maar ook met barsche of onvriendelijke woorden. || (Doe) wart hi bestaen van eenen armen wive, die liep an hem ende claeghde ende riep dat hare coe ghestolen ware, *Vl. Rijmk.* 2486. (Hi) heeften herdelijc bestaen met fellen stueren woorden, *Lsp.* II, 23, 8. Sinen waerd . . roupti . ., ende heeftene aldus bestaen: sie, broeder waert! *Franc.* 5864.

5) *Overvallen.*

a) Met een pers. als ondw. *Onverhoeds aanvallen*, *overrompelen*. || Dat die coninc van Atusien van achter siin here bestoede, *Limb.* VIII, 510. Keert ter vaert weder ter woestinen waert, dat si u ooc niet bestaen, *Rijmb.* 5719. Die niemare dat ghi sijt stolinghe bestaen, *Parth.* 7844; vgl. 7851. Die van afteren bestaen enen man, Hild. 87, 18. (Si) wilden hem allene bestaen met verraetnessen heymelike, Velth. II, 36, 24. Dat hine besta onversien, *Sp.* I^{5}, 30, 10. Die deghen coene quam inder Persen pauwelyoene ende bestondse up ene avondstonde, I^{3}, 20, 33.

b) Met eene zaak als ondw. *Overvallen*, *verrassen*. || Alse ons noet bestaet, *Limb. Serm.* 56*b*. Daer heeft de donker nacht bestaen hem ende sine broeders, *Franc.* 2739. Dat ons die nacht bestoet, *Rein.* II, 6326. Mijn leven ten indewerd geet ende mi sciere de doed besteet, *spoedig zal de dood mij overvallen* (vgl. lat. *instare*), *Lutg.* II, 696. Soe dat haer die vake bestoet ende sliep, *MLoep* I, 1533. Als my die vake dan bestaet, II, 297. Sijn edel vrou . . wert bestaen met der natuerliker doot ende sterf, *Exc. Cron.* 155*a*.

6) *Overvallen*, *plagen*, *aantasten*.

a) Met eene *ziekte*, *plaag* of *ongemak* als ondw. || Haer sal cortelike bestaen groete siecheit of groete quale, *Vr. Heim.* 1125. Daer na saen wart si met siecheden so bestaen, *Lutg.* II, 778; zoo ook 1607; III, 561. So wort beslaen (*l.* bestaen) met siecheden ende beswaert die . . hertoge, *Grimb.* I, 2997. Hi was van hongere ende dorst bestaen, *Lanc.* II, 17289. Van siecheden utermaten sere was dit kint aldaer bestaen, Velth. II, 27, 4. Waer een met siecheden bestaen, *M. en Vr. Heim.* 494; zoo ook *Invent. v. Brugge* 5, 513. Met eene barnende coortse ende frenesie bestaen ende bevaen, Despars 3, 164. So wertse metten cortse bestaen, *Exc. Cron.* 32*a*. (Hi) ghebaerde alsi pleghen, die metten cortse sijn bestaen, *Sp.* IV^{1}, 79, 49. Een honghertijt hevet bestaen Ytalen naer Gregorius doot, III^{7}, 17, 10. Dat hare suster was bestaen met onghemake, *Parth.* 8121. — Ook van den invloed van den duivel, die zich volgens het volksgeloof vooral openbaarde in *krankzinnigheid*, *toevallen*, enz. || Amijs wijf wart oec bestaen metten quaden geeste saen, *Sp.* III^{4}, 80, 95. Al te hant so wert bestaen Apollonius van den viant, *Belg. Mus.* 9, 427, 286. Ten andren daghe wert bestaen Pauline mitten viant ende sterf also te hant, 433, 450. Dat si gruwelec was bestaen van den geeste, die haer ginc an, *Christ.* 697; vgl. 1132. — Ook met weglating van de bepaling metten viant. || (Hi) es met siecheden sere bevaen; hi wert ghister navont alsoe bestaen, dat hi noit sint woort en sprac, *Lansl.* 298. Cort na dat hi hadde ghedaen sijn seggen, soe wort hi bestaen ende metter hant Gods gheslagen, *Brab. Y.* VI, 3933.

b) Van rampen en ongelukken. || Wie die noet toegebrocht heeft ende dede dese ondaet ende jammerhede, daer ic mede bin bestaen, *dit ongeval*, *waardoor ik getroffen ben*, *Segh.* 9078 *var.*

c) Van hartstochten en gemoedsaandoeningen. || Jacop wart bestaen (hetzelfde als b e v a e n, d. i. *bevangen*) met vare, *Rijmb.* 2366 *var.* (Doe) worden si zo gram om dat gone ende met felheden so bestaen, *zoo door toorn bevangen*, dat sine te hant deden vaen, *Lsp.* II, 37, 26.

7) *Eene zaak aanpakken*, *aanvatten*, *aanvangen*, *beginnen*.— *a*) Met den 4den of 2den nv. eener zaak. || Eermen daer bestont die porsse, *Rijmb.* 29614. Dat wi den sesten (*boek*) bestaen, also alse die materien gaen, *Sp.* III^{4}, 55, 119. Hi en weet wat doen of eerst bestaen, *Rein.* II, 4430. Segt, ghy heeren, wat segdy? wat wy nu bestaen gaen, *gaan beginnen*, *Grimb.* II, 366. Die leweric . . . wil sijns singhens nu bestaen, *Vrouw e. M.* XII, 3. Noch aldoen . . . en waren die butenste muren van der stat noch niet begonnen . . ., maer men bestontse . . ., int jaer daerna, *Brab. Y.* VI, 1529. (Kinderen) die spade gaen, dat si eerst sprekens bestaen, *Nat. Bl.* I, 19.

b) Met de onb. wijs van een ww. met (soms zonder) te. || Al die werelt bestont te claghen, *O. H. Pass.* 29, 845. Dattet volck bestont (*tekst* begonste) te scheiden, Hild. 122, 45 *var.* Doe bestont hi harde te deneken, 146, 267 (*var.* begonde). Eer hi bestoede te woeckeren nae eerdschen goede, 164, 199. Die knaep die sere bestont te langhen, 60, 144. Doe hi vechten erst bestoet jegen die here van erderike, *OVl. Ged.* 2, 71, 134. Want hem die wech wert ondergaen, doe hi te clymmen hadde bestaen, *MLoep.* II, 943. Doen viel Karel op hem ende bestont met droever stemmen . . te screyen, *Exc. Cron.* 83*c*. So bestont hi te wenen, 96*d*. Dat de kerstene ane pine eer vaen, eer mense te pijnne can bestaen, *Sp.* II^{3}, 18, 53. Het (*schip*) wert vervullet ende si bestonden te bederven, *Hs.* 71, *Luc.* 8, 23. Die hette bestaet te laeuwen, *Barthol.* 84*b*. Also langhe als si wit bliven, ter tijt toe dat si bestaen swart te werden, 393*a*. Als hij (*de vijgeboom*) bestaet te draghen, 611*b*. Als si gevoelen dat haer hoernen bestaen hart te werden, 749*b*. Als si (*de haren*) . . aen dye eynden bestaen te graeuwen, 812*b*. Dat kindeken doet no ne weet altoes ne gheerhande quaet, onthier ent spreken bestaet, *Nat. Bl.* I, 12. So dat al dicken bestaet, *begint dik te worden*, VIII, 646; vgl. VII, 380. — Ook in het pass., even als het lat. *coeptus est*. || Rechtevoert so es bestanden den dach te blasene over al, Stoke IX, 1142. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Begin*, *aanvang*. || Sijn boec, inden bestane, spreect van der groter woestine, *Rijmb.* 21012. — Evenals het lat. *coepi*, moet ook het Mnl. b e s t a e n meermalen òf door *gaan* òf met het volgende ww. als één begrip vertaald worden. || So nerenstelike hi haesten bestaet, *zoo hard gaat hij loopen*, *Franc.* 6442. Een man . . soude laburen bestaen in

sinen wijngaerd, *gaan werken*, 9687. Laet ons beiden bestaen te gane ende (*op weg gaan, heengaan en*) enen pot biers te gader meten, *Dram. P.* 187, 64. (Si) worden vervaert ende worpen haer wapenen van hem ende bestonden te lopen (*gingen aan den loop*), *Exc. Cron.* 211*a*. Die andere, dit siende, bestonden mede te vlien ende te lopen (*gingen op de vlucht*), elck alle dat hi mochte, *ald.* Violetten men sieden bestaet in watre, *men gaat heen en kookt*, *Nat. Bl.* X, 646. Dit makic al den ghenen cont, die dit bestaen te lesene, *gaan lezen, zullen lezen*, *L. v. J.* bl. 1. Ene fonteine, daer die Jordane alreeersten uut bestaet te ghane, *waaruit de J. ontspringt*, *Rijmb.* 1633. — Ook als intrans. gebruikt, in den zin van *beginnen*, *een aanvang nemen*. || Hi bestont (nl. *te regeeren*; Vinc. *coepit*) int jaer ons Heren 792, *Sp.* III[a], 89, 37; vgl. III[a], 2, 22. Si bestondens (de 2de nv. des vervangt den inf) . . . int jaers Gods 408 (Vinc. *coeperunt*), III[a], 2, 22. Nu so coemt die derde etaet, die ten vijftien jaer bestaet (*var.* begaet), *Nat. Bl.* I, 33. Dat die hitte anegaet vanden ouste ende bestaet, III, 3321 *var.* Die werelt wordt seer verblijt, als dat nuwe jaer bestaet, Hild. 207, 6 *var.*

8) *Aanvaarden*, *aanpakken*, *eene moeilijke en gevaarlijke taak*. — *a*) *Ondernemen*, *onderstaan*, *op zich nemen*. || Men bestont anderwarf twerc, *Rijmb.* 17861; vgl. vs. 609. Die sonder twifel yet bestaet, hi es buten sorghe gheseten, Hild. 94, 172. Een man sal goeden wille haen (*hebben*), mach hi der wercken niet bestaen, 255, 81. Wildi bestaen die avonture, *Ferg.* 3321. Meneghen vrien aerbeit men op vrouwen troest besteit, *Vad. Mus.* 2, 200, 153. Die vele beslaen (*l.* bestaen) ende luttel sorghen, soeken gherne valsche borghen, *Esop.* XXXV, 7. Diene bestaet ghene sake sonder raet, *Heim.* 1485. Wi sullent gerne met di bestaen . ., ende aventuren onse leven, *Alex.* VI, 933. Want hijs . . bat es vroet dan ic, hoe (*hoewel*) hijs niet en bestoet, *Brab. Y.* VI, 33. Neghene dinc bestaet hi . ., hine comets over, *Nat. Bl.* XII, 1367. Ic en hadde den aerbeit niet bestaen, et en ware doer sinen wille, XIII, 152. Noyt en wart ooc dinc bestaen van ons, sine es ooc wel vergaen, *Parth.* 6758. Dat wi eerst int bedehuus gaen alse wi eene dinc bestaen, *Sp.* I[7], 22, 3. Dus hevet Marchus die dinc bestaen ende screef . . die ewangelie, I[a], 15, 1. (Als) een doghet wille anevaen, hi hevet welna dat swerste bestaen, I[a], 64, 13. — Vooral gebruikt in verbinding met woorden die het begrip *strijd* en *weg* uitdrukken. || Enen fieren strijt bestaen, *Lanc.* II, 3879. Wijch b., *Rijmb.* 4955; *Sp.* I[4], 21, 41. Daer es een groet twist bestaen, *Merl.* 27125. Camp b., *Maleg.* 287. Campspel b., *Rein.* II, 6750. Orloge b., *Sp.* III[4], 37, 72; III[a], 90, 5. — Enen wech (woch) b., *een weg inslaan*, *eene reis ondernemen*, *een tocht aanvangen*, *Pass. W.* 98*d*; *Sp.* I[4], 21, 3; IV[2], 7, 13; *Rein.* I, 1095, 1696, 2604; *Franc.* 1338, 5041, 5102, 5115. — Die (ene) vaert b., Velth. I, 9, 64; *Rijmb.* 23617; *Rein.* I, 970, 1040; *Nat. Bl.* III, 1824; *Ferg.* 5026. Enen pat b., *Rose* 7418, 7442. Die reise b., *Segh.* 11804. — Met het obj. minne (liefde). *Eene amourette op het touw zetten.* || (Doen) heeft hi ene nuwe minne bestaen, *MLoep* I, 398. Van liefden, die hem beyden dwanck, ende gheckelic wort bestaen, 1078. — Doen bestaen, *doen ondernemen*, d. i. *laten*; lat. *curare*. || Die sente Clement dede bestaen in Gallen te predekene, *Sp.* II[2], 16, 3. Die u . . desen berch lanc over te lopene dede bestaen, *Rein.* I, 553. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Onderneming.* Nog heden gebruikt in de uitdr. *een stout bestaan.* || In allen orboren . . so sal hi voer dat bestaen ghereescap doen te maken, *Melib.* 2471.

b) *Op zich nemen*, *op de schouders nemen*, *aanvaarden*. || Doen gaf hijt (*het keizerrijk*) . . Willeme sinen neve saen, diet vromelike heeft bestaen, Velth. I, 2, 12. Dat ghi des menscen bederve bestaet, *zijne bekommeringen op u neemt*, *zijne belangen behartigt*, *Blisc. v. M.* 1431.

c) *Beproeven*, *trachten*, *pogen*. || Omme dat rike van Asia, hoe dat hijt winnen besta, *Sp.* I[4], 71, 5. Men sie, dat men ter spoet besta, hoe dat men Barlaam geva, *Sp.* II[7], 15, 7. Dat vier dat groet was ende sterc wilden si te blusschen bestaen, *Boerden* X, 25. Die den berch souden bestaen te winnen, *Rijmb.* 29836. Wilwi dese heren bestaen te werpene uten hove? *Verk. Mart.* 2. — Ook in den zin van *beproeven*, *de proef nemen*. || Die twee weghen heeft bestaen, die weet wail, welc best is ghegaen, *MLoep* I, 961.

d) *Wagen*, *durven*, *durven doen*, meest met den 2den nv. verbonden. || Dat hi sxwemmens woude bestaen, *dat hij het maar wagen zou over te zwemmen*, *MLoep* II, 185. Wye des bestaet, verwervet schande, 2600. Sy en haddes nymmermeer bestaen, III, 226. Nu misdoedi alte zeer, dat ghi schimpens dus bestaet mit uwen armen ondersaet, IV, 1142. Ic bem die gone dies niet en bestaet, dat ic wille dat men verslaet goede riddere ende coene, *Alex.* II, 671. Hi hads bestaen, die sere was vroet, *Rijmb.* 18537. Men bestont (*waagde het*) daer ende men vacht, *Franc.* 5829. Sone soudic niet durren bestaen, *durven wagen*, dat ic daer over soude gaen, *Wal.* 5047. Daer ne was gheen so stout, die hant ane mi bestondt te doene, 5592. Die ander sprac: ic wilt bestaen, 8580.

9) Bij uitbreiding. *Verrichten*, *ten uitvoer brengen*, *uitvoeren*, *doen*. || Sine willen niet bestaen enige doecht (*eenig goed werk verrichten*) noch anevaen, *Lucid.* 3875. Als si yet archs willen bestaen, *Lsp.* I, 7, 74. Datmen met haesten bestaet, siet men dicwile dat qualijc gaet, *Melib.* 415. Wel soete wrene, nu moeten wi wonder bestaen, *wonderen doen*, ic ende ghi, *Segh.* 6545. Al eest u te doene swaer, het sal ymmer also sijn bestaen, 308 *var.* Wildijt voert aldus bestaen, ghi sout noch goet ridder sijn, 1550. Voer mi heeft hijt bestaen, 9485 *var.* (*tekst*: ghedaen). Dat hi altehant bestaet, *Sp.* II[a], 28, 64. Als si bestaen dat recht (*de gebruiken opvolgen*), dat es dat sine dwaen, II[7], 48, 99. Si ginc te rade metten Heren, wat si haer rieden te bestane, Stoke III, 1012. Goede wercken te bestaen, *MLoep* IV, 955. — Roef bestaen, *rooven*, *plunderen*. || Mordenaren, die roef bestaen, die lude wonden ende slaen, *Lett. N. W.* 5[a], 30. — Pine bestaen, *moeite doen*. || Dat si niet bestaen de pine meerre broeders altoos te sine, *Franc.* 3093. — Den dienst, dat ambt bestaen, *het waarnemen*, *vervullen*. || Dat si gelijc bisscopen gaen, alsi den dienst Gods bestaen met mitren, met staven bede, Velth. I, 18, 49. In ammet nu bestaet gelijc of gi een coninc waert, *Merl.* 10210. — Enes raet bestaen, hetzelfde als enes raet doen, *hem opvolgen*, *ten uitvoer brengen*. || En wildi niet sijn bescouden . ., so moeti minen raet bestaen, *Ren.* 505. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Bezigheid.* || Als hi dus in desen bestane (*hiermede bezig*, *dit doende*) wanderende cam bi Bevane, *Franc.* 6445. Alse hi was in desen bestane (*hiermede bezig was*), quam een ridder an

hem gevallen . ., diene doe van achter bestont (*aanviel*), *Lanc.* II, 26771.

10) *Opzoeken*, *bezoeken*, *ergens heen gaan*; lat. *petere.* || (Ic) maecte mi dane, dwilde Egypten te bestane, *Sp.* III*, 27, 97. Hier en es so condich noch soe goet, ic en sal hem bestaen doen sijn graf, *Troyen* 4575.

11) *Uitstaan*, *te verduren hebben.* || Den anxt, die ic daer bestoet, en leedic noch om gheen goet, *Rein.* II, 6503.

12) Met den 4den nv. van een gestorvene. *Zijne uitvaart vieren*, hetzelfde als het meer gewone begaen (zie ald.). || Wilmen den doden bestaen, soe moeten oec twelef onser borgher met hem eten, *Stadr. v. Zwolle* 108, 162. Als die dode bestaen is, *ald.* Als men den dode eerdet of bestaet, 109, 163. Als die dode gheërdet of bestaen is, *ald.* 164. Als men den doden bestaet in der kerken, *ald.* 106. Als men enen doden bestaet, so en sal men daer niet meer over hebben dan twee stalkeersen, *ald.* Van offeren als men den daden bestaet, 110, 167. — De plaatsen, waar het deelw. gebruikt is, bewijzen, dat men hier niet te doen heeft met het ww. bestaden, deelw. bestaet (zie ald.), waarbij ook steeds de bepaling ter eerden gevoegd wordt. Vgl. ook BESTANDENISSE.

13) Als rechtsterm. Bestaen zijn. Met den 2den nv. der zaak. Eig. *tot iets*, b.v. *de betaling eener boete*, *gehouden*, *verplicht zijn*; zie Ben. 2, 580*a*; bij uitbr. in de uitdr. des gerechtes bestaen sijn, *voor den rechterstoel moeten verschijnen.* || Wie yemene doot, die sal sijn bestaen des gherechts mijn, *Tien Pl.* 983.

III ONPERS. — Mi bestaet van enen, *ik heb met iemand te maken*, *hij gaat mij aan.* || Ic weet wel, dat hi mi niet gheteme ende mi niet en bestaet van heme, ende hem niet van mi te rechte, *Flor.* 780. Van di bestaets (des overtollig; vgl. bij AENGAEN en AFGAEN) mi clene no groot, *quid habeo tecum commune*, *Rijmb.* 22367. — Vgl. ONZ. 9).

AANM. — Bestaen komt te onrechte voor op de volgende plaatsen. *Segh.* 4444: „Al sijn mijn oren ofghesleghen, dat *bestaet* niet twint," lees: *dan* (dat en) *bescaet mi* twint. Zie BESCADEN. — *Wrake* I, 196: „Doen hi sach, dat niet en *bestoet*," lees: *bescoot* (: groet). Zie bij BESCIETEN; zoo ook *Lsp.* I, 23, 38: „dat hem niet en *bestoet* een haer," lees *besloet* of *bescoet*; var. *bescoet.* Vgl. BESLUTEN. — *Lanc.* IV, 9729: „In can vertellen thonderste deel vander feesten niet geheel, alsoe alse dlatijn *besteet*," lees: *besceet*, d. i. *medegedeelt.* Zie BESCEDEN. — *Lanc.* II, 16100: „Hets soe verloren, datmen gene dinc vort ne mach *bestaen* van hem, diere in gaen cleine ocht groet," lees: *verstaen.*

* BESTAERLIKE. *Hs. v.* 1423, 208*c* (*Boec der Wijsh.* 4, 5) leest men: „Bestaerlijcke scoten en sullen gheen hoghe wortel gheven noch setten ghestadighe vastheit", ter vertaling van lat.: „*adulterinae plantationes.*" Men zal het woord *bestaerlike* wel op te vatten hebben als eene schrijffout voor bastaertlike, eene niet zeer gelukkige, maar denkbare vertaling van het lat. woord *adulterinus.*

BESTAKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bestaken*; mhd. *bestecken*, ofschoon beide in eene andere beteekenis. *Staken*, *een einde aan iets maken.* Vgl. onze uitdr. *een stokje ergens bij steken.* || Dat hy te Delfos wilde varen, ende daer dancken Appollyne, dat hy had bestaect syne pyne, *Troyen* 10130. — Het mnl. *bestecken* heeft de intrans. bet. van *blijven steken* (Lexer 1, 226).

BESTAL. Zie BISTAL. Hetzelfde als bistant, hulp.

BESTALLEN. Zie BESTELLEN.

BESTAMMET, bnw. Slechts in de uitdr. een bestammet goet, leengoet of hofgoet, *een goed*, *dat aan den* stam *van den bezitter werd verknocht geacht.* Zie Racer 3, 54 vlg. || Wanneer eyn hofvrye an hem copet ofte cryget eyn alink gans vrye guedt . ., versterve he daer inne ende vererveт dat alsdan van den enen hofvryen op den anderen . ., ende van den (*dien*) tot den derden . . in der selver echte (*hoorigheid*) wesende ende blyvende, soe wort dat angekofte guedt voors. eyn bestammet hofvrye guedt, dat is te verstane, dat tselve bestammede guedt vry blyvet, Racer 4, 267 vlg.; vlg. 3, 54 noot en T. à Sande, *Consuet. Feud. Tr. prael.*, *c.* II, § 7: Op een ghekoft dienstman mach ghestammede leen niet erven.

BESTANDEN, st. ww. onz. en bedr. Oorspronkelijke vorm van het meer gewone *bestaen* (zie ald.).

ONZ. — 1) *Behooren tot*, *bij* (vgl. BESTAEN onz. 8). || Offranden die ter ouder wet bestanden, *Rijmb.* 6253.

2) *Verwant zijn*, *in den bloede bestaan* (*ald.* 14). || Ic wil gaen soeken die mi bestanden, *Segh.* 798. Dus wil ic soeken aventure harentare after lande, tes ic vinde die mi bestanden, 1158.

BEDR. — 1) *Aanvallen*, *aantasten*, van personen en plaatsen (vgl. BESTAEN bedr. 1). || Soe soudsi . . bestanden die van buten, *Segh.* 10338. Om te bestandene Anthonia, *Rijmb.* 32899. Doe ment (*Goude*) eerst bestanden soude, Stoke X, 318. — Ook in den zin van *aanranden.* || Als si sach haren man tkint bestanden dat hi wan, *Segh.* 2257.

2) *Durven*, *wagen* (ald. 8*d*). || In dar bestanden jeghen hem spreken gaen, *ik durf het niet wagen*, *Limb.* III, 584.

BESTANDEN, zw. ww. onz. Mnd. *bestanden.* Van *bestant* (zie ald.). *Een bestand*, *een wapenstilstand sluiten.* || Die een van ons en sall buten den anderen nyet bestanden, vreden noch afzwoenen, Nijh. 5, 83.

BESTANDENISSE, znw. vr. Van *bestaen* in den zin van *de uitvaart vieren* (bedr. 12). Hetzelfde als het meer gewone *begankenisse* (zie ald. 2*b*). *Plechtige uitvaart*, *lijkdienst.* *Hs.* 71 staat als opschrift boven *Joh.* 11 (de opwekking van Lazarus): (*Te lezen*) op bestandenisse ende op jaertide.

BESTANDICHEIT. Zie BISTANDICHEIT.

BESTANT, znw. o. Mnd. *bestant*; mhd. *bestant*, *bestande.* Van *bestaen*, in den zin van *blijven staan* (onz. 1). *Het op zijne plaats blijven*, *het zich van vijandelijkheden onthouden*, *wapenstilstand.* Vgl. „het *twaalfjarig* bestand." || Alst was buten bestande reisde elc op anderen, *Grimb.* I, 2865. Luden, die hoir goed ghenomen ward binnen dien bestande, Mieris 2, 208*a*. Verde, bestand ende seker tijt, es van twiste een overlijt, *Denkm.* 3, 5, 107. Zy bat den coninck om bestant een deel daghen eermen weder vechten soude. Die coninck antwoerde: „Ick en wil u niet een ure bestants gheven, *Gest. R. c.* 173. Zie verder *OVl. Lied. e. Ged.* 342, 801; *Vl. Rijmk.* 4826, 6756, 7789, 8834, 10013; *Denkm.* 3, 138, 206; *MLoep* I, 2230; *Oorl. v. Albr.* 52; *Rek. d. Cam.* 3, 50. — Het in een bestant legghen, *een bestand*, *wapenstilstand sluiten.* || Het es in een bestant gheleit (*var.* het es eenen vrede gheset) tote sondaghe dat ondergaet de zonne, *Denkm.* 3, 135, 122.

BESTARFTE. Zie BESTERFTE.

BESTARCHEIT, znw. vr. Hetzelfde als *starcheit.* *Sterkte*, *kracht.* || Bestarcheit ende schoenheit is haer cledinghe, *D. B. Proverb.* 31, 25 (lat. *fortitudo et decor.*

BESTE, znw. vr. Andere schrijfwijze voor *beeste* (lat. *bestia*, ofr. *beste*), *Vad. Mus.* 1, 73, 26; *Oorl. v. Albr.* 69; *Nat. Bl.* XII, 1348; e. e.

BESTE. Zie BEST.

* BESTEDE (BESTEEDE). Verkeerde lezing voor besechede, *Vl. Rijmk.* 3005: „daer naer berechte hi andre besteede;" *wees hij andere zaken uit.* Vgl. vs. 3003: *besoengen*, waar de tekst te onrechte *bestringnen* heeft. Zie BESECHEDE en BESOENGE.

BESTEDEN, zw. ww. bedr. en wederk. (impf. *besteedde* en *besteidde*, deelw. *besteet* en *besteit*). Mnd. *besteden*; mhd. *bestæten*. Van *stede* (zie ald.). Vgl. BESTADEN.

BEDR. 1) *Plaatsen, aan iets* of *iemand zijne plaats aanwijzen.* || Het wert ten joncsten daghe claer, daer di God sal besteden met sinen lieven leden, *Wap. Mart.* I, 856. Rogier, Gods ontfaermicheit moet Jacoppe hebben besteit, daer ic gherne quame, *Wap. Rog.* 53. — Figuurlijk. In enes herte bestedet sijn, *in iemands hart geplaatst, geplant, gegrondvest zijn.* || Si es coninghinne in mire herten gront, daer si es bestedet inne nu ende oec taller stont, *OVl. Lied.* 11.

2) *Wegbergen, wegsluiten, aan iets eene veilige plaats geven, het bewaren.* || Die tsmeets hamer wille besteden, salne (*den smid*) doen van smedene vreden, *Wap. Rog.* 826. Laden omme tghescot in te bestedene, *Invent. v. Brugge* 4, 95. Justiniaen besteidde dat algader bin sire kemenaden, *Flandr.* I, 219. In die kerke hijt (*dat vingerlijn*) doe brochte, of hijt ieweren besteden (*var.* bestaden) conde, *Sp.* I[7], 61, 12. Dat menre in (*in den koffer*) so mochte besteden die juwele van sconincs croene, II[7], 6, 79. Dese dinghen besteedt (*mettes en sauf*) in uwe kiste of in uwe scrine ende uwe andre juweelen legt in u fortsier, *Livre d. Mest.* 5. Dat hem over blijft, dat besteet hi in een heymelike stat, daer hijt vinden mach als hi hongher heeft, *Barthol.* 744*a*. Want ghijt (*het sacrament*) met eren weet te besteden nae sijn weerde, *Sacr.* 211. Hi besteedde die wapine ende hevet saen tpaert upten stalle ghedaen, *Wal.* 3005. Die vos bestedet (*het zwaard*), 5173. (Hi) beval den andren ter vaert, dat elkerlijc bestede sijn swaert, 7575. Neemt eke noten . . ende legse in asiin . ., daerna drogese . . ende besteetse, *Lanfr.* 106*r*. Ziele, nu hebstu vele goets besteet, *opgelegd, weggeborgen, vergaderd*, jeghen vele jare, *Hs. v.* 1348, 158*a* (*Luc.* 12, 19). Zie nog *Cout. v. Brugge* 1, 385. — Te bestedene geven, *in bewaring geven.* || Sijn aecx, die hi sijns sculdenaren wijf ghegheven hadde te bestedene, *OVl. Ged.* 2, 32*b*. De prinche vraghde den werdt, oft de rudders hem niet en gaven te bestedene, *Cron. v. Vlaend.* 1, 41. So souden sy dat ghelt . . der wairdinnen geven te besteden, Matth. 101. (Si) gaven der vrouwen tghelt te besteden, *ald.* — Tautologisch is de uitdr. besteden te bewaren, *aan een ander ter bewaring toevertrouwen.* || Ist goet, dat men mach driven of draghen . ., die rechter sal dat goet besteden te bewaren, 86, *ald.* Men moet dat goet besteden te bewaren, als voirs. is, 88.

3) *In zijn gemoed wegleggen, ter harte nemen, beoefenen.* || Mensche, hen (*de geboden*) also bestee, alsoe se God ghegheven heeft, *Tien Pl.* 2476. Van den ghenen, die vroescap hebben leit, die no doghet no redene int herte en roeken te bestedene, *Esop.* I, 15.

4) Met toevoeging van ter erden. *Iemands stoffelijk overschot wegbergen, bijzetten, ter aarde bestellen.* || Die Joden en sal nieman ter erde besteden dan, *Wrake* II, 956. Dat die van binnen eerlike na Cypre den coninc rike ter erden besteden dede, *Limb.* IX, 879. Vgl. BESTADEN, en hd. *bestatten*.

5) *Plaatsen, van de hand doen, verkoopen.* || Dat alle coepliede . . sekerlec selen gaen ende keeren ende haer comescap (*d. i.* comenscap) besteden over de Mase ende op desside, *Brab. Y.* VI, 1030.

6) *Geven, wegschenken*, voornamelijk met het obj. herte. || In mochtse (*mijn hart*) niwer besteden bet, dan daer icse hebbe geset, *Lanc.* IV, 2041. Mijn hertze heeft mi ontstreden ene die zoetste creature. Ic wil (*l.* wilt) an niemen el besteden, *OVl. Lied. e. Ged.* 67, 14.

7) *Eene woonplaats aanwijzen aan iemand, vooral aan een minderjarige, een kind ter verzorging toevertrouwen.* || Dit kint sullen wi besteden, *Sp.* I[5], 295 *en* 305. Dat hi (dat kind) . . bestedet eenighen man, diet ophielde tot sinen jaren, *MLoep* I, 1929.

8) *Uithuwelijken*, meestal met bijvoeging van te huwelike. || Oec so en conde hertoghe Jan . . zyn kinderen nergens eerlic te huwelic besteden, *Exc. Cron.* 135*d*.

9) Iet —, *iets besteden, plaatsen, een (goed) gebruik van iets maken, (iemand) iets schenken als eene gunst.* || Een monech oec . . quam op een merie gereden. Hort hoe hise nu sal besteden: enen cnape dat hise gaf, Velth. IV, 33, 52. Men gaf den heilegen man goets genouch, want elken dochte, dat men niet bet besteden mochte, *Sp.* III[7], 60, 70. Setten ter taflen ende doeten eten; ghine connes nerghen (*aan niemand*) bat besteden, want hi es u vrient ter noet, *Belg. Mus.* 10, 82, 200. — Ook in het pass. met eene bep. met ane. *Iets is wel aan iemand besteed, hij is het waardig, hij heeft er recht op.* || Al waert van claren woekerscatte, si souden den volke wel bedieden, dat wel besteit ware an henlieden (*dat dat geld aan geen waardiger personen kon geschonken worden*), ende gheven hen paerdoen, Praet 2027. Omme te deelne ende te ghevene den armen daert an besteet ware omme de minne van Gode, *Invent. v. Brugge* 2, 346. Omme . . . provenden te gheven daert henlieden besteit (d. i. *goed besteed*; zie bij BESTADEN, 9) zal (dinken?) wesen, 4, 36. — Hiertoe behoort ook *Wap. Rog.* 1342. || Mijn zin bi hu wert wel besteit, *mijne bedoeling valt bij u in goede aarde, is bij u op hare plaats, wordt goed begrepen.*

10) *Verrichten, doen.* || Merct an hu selven alle die leden, ende besied den dienst, die si besteden, *Amand* I, 4576.

11) *Aanbesteden, uitbesteden.* || Omme te bestedene de brexemen die tebroken waren in den dyke, *Invent. v. Brugge* 5, 356. Dat besteidt was een ghedelf, 451. Dan zelt die rechter besteden te diepen off in te halen, *O. K. v. Rott.* 51, 172. Daer teynden macht (*het slik*) die rechter besteden off te doen op der gheenre cost, die tgoet haer is, *O. K. v. Rott.* 51, 175; vgl. 174. Soo wat schouwe beschouwet wert ter derder schouwe ende bestedet, *O. K. v. Enkh.* 27, 136. So sal hijse (*de krengen*) besteden wech te doen op des gheenen cost, dyese toebehoirde, *K. v. Brielle* 134, 4. Zie nog *O. K. v. Delft* I, 30 (tweemaal); *Leid. Keurb.* Gloss., en vgl. BESTADEN.

12) *Bestellen, laten gereedmaken.* || Doe hi dat bier dair bestede, *Rek. d. Gr.* 2, 409. Doe men dat bier bestede te brouwen tot Alcmaer, 533.

AANM. — Besteden, *Sp.* III[4], 21, 65: „Doch en consten si niet met vreden tlant besitten noch besteden," verandere men in besceden, d. i. *ordenen, regelen, besturen.* Zie BESCEIDEN 7).

WEDERK. — Hem besteden, *zich verhuren*, van dienstboden enz. Eig. *zich plaatsen*, *zich eene betrekking* (*plaats*, hd. *eine stelle*) *verschaffen*. Vgl. BESTEETSTER. || Soe we sich bestedet in enen dienst bynnen Groninghen, de sal den dienst holden, *Stadb. v. Gron.* VIII, 39 (*van de sich bestedet toe dienste*). Wair enich wyester off ofsteker, die hem besceden (*l.* besteden) te werken daer sy niet en quamen, *R. v. Utr.* 1, 242, 11. Hem besteden met enen, *zich bij iemand verhuren*, *Gest. Rom. f.* 10*d*.

BESTEDIGEN (ook in den samengetrokken vorm *bestegen*), zw. ww. bedr. Mnd. *bestedigen*; mhd. *bestætigen*. *Bevestigen*, *bekrachtigen*. Vgl. BESTADIGEN. || Vortmee bestege wir vrouwe van Schonecke mit desen brieve alsulge brieve ind vurworden enz., Nijh. 2, 60. Dat wi onser liever stat . . van Arnhem . . bestedigen, vesten ende genseliken confirmiren alle haere . . privilegien, 3, 5. (Dat wij) geconfirmiert ende bestedicht hebben, confirmieren ende bestedigen . . alle privilegien, 4, 4. Zoo ook 5, 95 *bis*. Om hem . . inder rechtvaerdicheyt te bestedighen, *Boec v. d. L. J.* 22*a*. Dat hi verworve aen den paeus . ., dat hi dat voerghenoemde spetael bestegede, *D. Orde* 209. Bestedighen mit hantvesten end mit privilegien, zo wat hem in gheesteliker gaven van goeden luden ghegheven wert, 210. Dese . . oerden . . hebben . . menigherhande pawese . . verlucht ende bestedighet mit menigherhande vriheit ende privilegien, 212. Dat hi dese ghezette vastelike houde ende hise mit zinen inghezegele ewelike bestedighe, 313.

BESTEDIGINGE, znw. vr. *Bevestiging*, *versterking*, *bekrachtiging*. || Utercorenheit dats also vele alse ene bestedIginge der ercorenheit, *Limb. Serm.* 18*c*.

BESTEDINGE, znw. vr. *Aanbesteding*. Nog in gebruik. || Van den voors. ghedelve, twelke anghenomen was by diversche persoonen in 24 bestedinghen, *Invent. v. Brugge* 6, 451.

BESTEETSTER. Zie het volg. Art.

BESTEETSTERIGGE, znw. vr. W.-Vlaamsche vorm van besteetster. Vgl. -EGE. *Besteedster*, *zij die dienstboden* plaatst, *hun eene betrekking bezorgt*. || Roberte die besteetsterigghe verhuert joncwiven ende knapen ende menighe voestre int jaer, *Livre d. Mest.* 38.

BESTEGEN. Zie BESTEDIGEN.

* BESTEIDELIKE, verkeerde lezing voor besceidelike, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 641. Zie ald. bijw. 4).

BESTEKEN, st. ww. bedr. en onpers. Mnd. *besteken*; mhd. *bestecken*, hoewel in andere beteekenissen. Van *steken* (zie ald.).

BEDR. — 1) *Met een scherp werktuig*, *steken*, *aantasten*, en in het alg. *aanranden*, *aanvallen*. || Die papen connen vele beraet; ic besteecse harde node, *Rein.* I, 1196.

AANM. — Besteken: reeken, *Grimb.* II, 112 vlg., moet veranderd worden in *besoeken*: *roeken*; zie *Tijdschr.* 1, 133.

2) Met den 4den nv. der zaak. *Iemand iets inblazen*, *iem. door listige woorden*, *heimelijk voor iets winnen*. Vgl. het lat. *insinuare*, *instigare*, en onze uitdr. *iem. iets insteken*. || Die Geldersce . . . hebben vernomen dese saken; aen eneghe dat sijt soe bestaken . . ., ende die brachtent soe verre vort . ., dat quam tot eenre dachvaert, *Brab. Y.* VI, 11026.

3) *Bezetten*, *opvullen*, *voorzien*. || Twee hoofden ghemaect an twee polderkins . . ende die te bestekene ende te crammen met stroo omme de behoudenesse van den dycke, *Invent. v. Brugge* 5, 356.

ONPERS. — Het besteect mi, eig. *het prikkelt mij aan* (vgl. *het pikeert mij*), d. i. *ik heb zin*, *lust in iets*; *ik voel mij tot iets aangeprikkeld*. || Zeder heeft gheweest zijn zede, dat hi die zonden wrac, nu hier, nu daer, alst hem bestac, *Lsp.* I, 30, 28. Selc keyser oec, alst hem bestac, den paus ute sinen stoele stac, II, 50, 87. Bestaect mi, ic soudi te handen hier beten doen met groten scanden, *Lanc.* III, 14835. Aldus voer te meneger stont die hertoge Jan van Brabant in sire viande lant, alst hem bestac, met overmoede, Heelu 2087 (de verklaring van Willems aan den voet der bladz. is onjuist). — Vgl. BESTEKEN.

BESTEL, znw. o. Eig. stam van *bestellen* (zie ald.). *Gedrag*, *karakter*. Vgl. hem bestellen 1). Tegen iemand die zich boos maakt, zegt een eremiet: || Kint, blijf te vreden (*kalm*), dat radic wel; de pais Gods zi in dijn bestel, *rust en kalmte moeten in uw karakter zijn*, *in uw karakter merkbaar wezen*, *OVl. Lied. e. G.* 508, 459. Vgl. het tgw. *gestel*, dat echter voornamelijk van het lichaam gezegd wordt.

BESTELEN, st. ww. bedr. Van *stelen* (zie ald.).

1) *Stelen*, *ontstelen*; ook met den 3den nv. van den pers. || Coninc, die scat was bestolen: ne waer hi ooc ghestolen niet, daer ware die mort bi ghesciet ane u lijf, *Rein.* I, 2152. Nu merket des, dat het (*het bokje*) niet bestolen es, *Rijmb.* 15333. — Dat hi (*Jezus*) hare bestolen ware, 26780. Alse hi dus wast verraden, wart hi (*de steen*) hem des nachts bestolen, *Sp.* I[4], 55, 28. Dat hi (*Jezus*) hem bestolen ware, I[7], 96, 52. Hi es ons bestolen nachts bider apostelen laghen, I[7], 96, 52. Dat soe (*Blansefloer*) mi wort bestolen, *Flor.* 2816 *var.* (in *D. War.* 1, 508, 307). Van eenen . . . selverne nappen die bestolen was, *Rek. v. Zeel.* 2, 217. Van Symon . . . die scaep bestolen hadde up die heernisse in Malland, *ald.* 270. — Enen dat lijf bestelen, *iemand*, *op eene listige wijze van het leven berooven*. || Wie hem tlijf hadde bestolen, *Sp.* I[3], 29, 64.

2) *Wegstoppen*, *verbergen*. || Die hadde heymelike bestolen hondert propheten in twee holen, *Rijmb.* 12513. Soe (*de kat*) bi nachte in donkeren holen vint muse, die hare sijn bestolen, *die zich voor haar verborgen hebben*, *Nat. Bl.* II, 2849 (*var.* verstolen, bescolen).

BESTELGELT (BESTELLEGELT), znw. o. Van *bestellen* 9). Zie ald. *Het geld*, *dat men den gerechtsdienaar* (*bode*) *betaalt voor het arresteeren van iemand of iets*. Vgl. het mhd. *bestelle-tac*. || Die . . . den (d. i. *van den*) bode had begeert eenen man te bestellen tot synre behoef ende boet hem syn bestellegelt, Matth. 192.

BESTELIKE. Zie BEESTELIKE.

BESTELLEN (BESTALLEN, BESTILLEN), zw. ww. bedr. en wederk. (praet. *bestelde*, en *bestalde*; deelw. *bestellet*, *bestallet*, *bestelt* en *bestalt*). Mnd. *bestellen*; mhd. *bestellen*. Van *stellen* (zie ald.).

BEDR. — 1) *Bezetten*, vooral met gewapenden.

a) *Van bezetting voorzien*. || Alsulke huyse, sloete ende vesten, alse wi . . . bestalt ende beseten hadden, ontsetten, Nijh. 2, 116. — Vandaar *bestaltbrief* in de noot 3, *ald.*

b) *Belegeren*, *insluiten*. || Weer oeck, dat ennich van ons sijn slot offte stat bestallet, belegen off betymmert worde, III, 369. Oft gevyel, dat die eertzbisscop . . . off die syne . . . der stede . . . een off meer bestalden, IV, 206. Also . . . her

Wilhem . . . ind die stad Arnhem . . . eyne wiele tijtz . . . sweerlicken mit heerkracht belacht ind bestallet (is), V, 89. (Si) hadden die stat al om ende omme bestelt mit ongetalliken wapentuers, Matth. *Anal.* 3, 174. Hi bestalde ende wan Merode, Gelre, *Wapenb.* 103. Dair na . . . bestalde hi ende belach een sloot hiet Hamersbach, 104. Die Grave . . . besat ende bestellede dat . . . casteel omtrent een jaer lanck, Matth. *Anal.* 181. Zoo ook 176, 323, 328, 385. (Si) togen rechtevoert voir Amersforde ende bestelden dat alomme, *Clerc* 119. — Zoo leze men ook de, Oudem. 1, 558, op bescallen aangeh. plaats, voor bescalde.

2) *Bezetten*, *vervullen*, *betrekken.* || Ic bidde u, wilt ghi desen nacht die wake bestellen, *Exc. Cron.* 243*b*.

3) *Orde stellen op*, *in orde brengen*, *inrichten.* || So eerliic besteldi sconinx dinc, dat (*l.* dats) hem belove (*l.* belovede) die coninc, *Limb.* V, 1747. Hi . . . voorsach al . . . die ghebrekenessen van der stede, ende besteldet al in sulker wyse, dat menne met rechte wel mach prisen, *Amand* II, 301.

4) *Besturen*, *beheeren.* || Datmen bestelle alsoe sheren renten, dat hi ghedoe eerlijc na sinen staet, *Lsp.* III, 13, 61 *var.* (*de tekst heeft* bestimme).

5) Ook met den 4den nv. v. d. pers. *Besturen*, *leiden*, *onderrichten.* || Die coninc van Vranckeryke was te Pevele eenpaerlike ende halp bestellen tfolc aldaer, *Amand* II, 2775.

6) *Voor iets zorgen*, *moeite doen*, *zich op iets toeleggen.* Vgl. ons *bestellen* (b.v. in: *zoo heb ik het besteld*), en ons znw. *bestel*, d. i. *zorg*, *bezorging*, *bestuur.* || Vort sal sy . . . mit ernste bestellen, dat . . die ghene, die joncfrou Aliden van Poelgheest ende Willem Cuser bi nachte doot sloeghen, . . aengetast worden ende gehouden, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 683. Desgeliken sal hy . . mit ernst bestellen, dat Jan vander Maelstede . . ende anderen . . sullen mit horen live ende goede aengetast worden ende gehouden, *ald.*

7) *In een zekeren toestand brengen*, *behandelen.* || Wy sullense (*de Christenen*) bestellen nae haer recht, *behandelen zoo als zij verdienen*, *Sacr.* 675. — Vandaar het deelw. bestelt in de bet. *in een zekeren toestand verkeerende.* — *a*) Van het lichaam, vooral in ongunstigen zin. *Slecht er aan toe*, *in een slechten toestand*, *ongelukkig*, *rampzalig.* || Wistijt, hoe si sijn bestelt, dien (d. i. *die en*) hebben no cleder no pant no gelt, ende altoes thuus een quaet wijf vinden, 3 *Dag. H.* 67. — *b*) Van de ziel. *Gestemd*, *gehumeurd.* || In hoerde noit van quaden wive, die noit aldus wel was bestelt, 306. Ghevader, hoe sidi dus bestelt? Hoe hebdi u selven dus vercocht, 364.

8) *Besteden.* || Omme te wetene, wie men de voers. aelmoessene gheeft ende bestelt, Cannaert 92. — Als rechtsterm.

9) Met den 4den nv. van den pers. *Beslag leggen op*, *arresteeren.* || Buten redenen ende buten besceede beleed ende bestellet, *Invent. v. Brugge* 2, 469. Dat recht van daghen ende bestellen, Matth. 85. Dat hy van den clagher aldair ghedaecht of bestelt was, 149. Enen man te bestellen, 192. Zoo ook 82, 58, 86 vlgg. *passim*, 184, enz. So mach een poorter enen gast van buten . . . becommeren ende bestellen bynnen der vryheit van onser stede . . voir penningscult of anderen schade, die hi up him te claghen hadde, *Oorl. v. Albr.* 315. Zoo ook *K. v. Brielle* 10, 7; 11, 11; 55, 6; 70, 3.

10) Met den 4den nv. der zaak. *Beslag leggen op.* || Elc mach voer zyn huyshuyer in zijn huys bestellen sulc goet als hi daer in vint, mitten bode, *O. K. v. Rott.* 29, 79. Van zulken schiepen ende goeden, als tot Campen ende anderswair inden gestichte bestellet hebben geweest, *Oorl. v. Albr.* 359. Scepe ende goede te bestellen ende te besetten, 501. Zoo ook *K. v. Brielle* 11, 11; 55, 6; 147 D. Bestelde goeden, Matth. 90. Voort soe bestellen ende bezetten die schout ende goede luyden . . alle alsulck verdient loen, als enige boden verdient hebben, totter tijt toe, dat sy huer hooftgelt betaelt sullen hebben, *O. R. v. Dordr.* 1, 332, 141.

WEDERK. — Hem bestellen.

1) *Zich gedragen*, *zich houden*, *zich aanstellen.* || Ic wil noch eens blasen minen horen ende besien, hoe si haer bestellen sal, *Lansl.* (*H*) 366. Want ic hebbe noch meer ghesellen, die hen selve also bestellen, *Spreuken* in *Anz.* 5, 342.

2) *Zich gereed maken*, *in staat van tegenweer brengen.* Vgl. HEM BESETTEN en HEM BESATEN. || Wi selen jeghen there uuttrecken ende ons bestillen (: willen), *Limb.* XII, 130.

3) *Zich begeven in iets.* || Die in hilic hem bestellen, Hild. 155, 203 *var.* Want si in onrust hem bestellen sonder noot mit vryen wille, 170, 36. — Ook in den fig. zin van *zich in iets werpen*; *zich met iets bezig houden*, *afgeven*; *in iets opgaan.* || Die hem in zonden laet versmoren, waerhede ne kenne no wille horen, ende (*nl.* hem) an dese werelt so bestellen, si moeten ewelike quellen, *XII Art. d. G.* 57 (in *Anz.* 4, 70). Si doen oec ledighe traghe ghesellen hem an quade wive bestellen, *N. Doct.* 937.

BESTELLINGE, znw. vr. Mnd. *bestellinge*; mhd. *bestellunge.* Van *bestellen*, 9); zie ald. *Arrest*, *beslag.* || Die daghinghe of bestellinghe sal die bode doen van sHeren weghe, Matth. 85. Of een poirter die bestellinghe ghedaen had, so sal hyt den rechter of bode segghen, 86. Zie verder *ald. passim* en 138.

BESTEM, znw. o. Van *bestemmen* (zie ald.). *Datgene*, *wat men bepaalt*, *goedvindt*; *goedvinden*, *wil.* || Hi gafse in Lots handen benaet (*l.* bevaet, zie BEVATEN), mede te doene na sijn bestem, *Taf. Lev. Jez.* II, 3 (= *Belg. Mus.* 3, 280).

* BESTEMDE. Verkeerde lezing voor *bestede*, d. i. *geregen* (*nl.* mouwen), Mieris 2, 341*b*. Zie op BESTEN.

BESTEMMEN (BESTIMMEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bestemmen*; mhd. *bestimmen.*

1) *Aan iets*, vooral *aan geld eene zekere bestemming geven*, *het voor een bepaald doel gebruiken* of *besteden.* || Nemt tswinsich (*d. i.* twintich) grote unde bestemse wael in zeevissche (*et les emploiez bien*), *Hor. Belg.* 9, 78. De welke vyftech ponden . . men bestemmen sal bi den rade van . . den voecht, *Cout. v. Gent* 527.

2) *Tot zijne bestemming*, *ter bestemder plaatse brengen.* || Op die selve tijt reet Symon . . tot Egmonde . ., om tbier te bestemmen, dat in der plaiten ghebroken was, *Oorl. v. Albr.* 111. Om mijns heren pairde te bestemmen, 325.

3) Figuurlijk. *Tot zijne bestemming brengen*, *aan zijn doel doen beantwoorden*, *leiden*, *richten.* || Hoe dat wise (*de zielen*) bestemmen moghen, dat si Gode moghen doghen, *Doct.* III, 783.

4) *Besturen*, *beheeren*, van goed. || (Dat ghi) uwes Heren goet also bestemt, dat ghi van Hem niet en wert ghewent, *Wrake* III, 79. (Hi) sal bestemmen ende beleiden sijn goet ter bester baten, *Lsp.* III, 9, 30 (= Hild. 97, 30). Als een drossate . ., die bestimt sijns heren goet: ane

tgoet en heeft niet die drossate, maer hi bestimmet ter meester bate, *Doct.* II, 3415. Datmen bestimme alsoe sheren renten, dat hi ghedoe eerlijc na sinen staet, *Lsp.* III, 13, 61.

BESTEN, zw. ww. bedr. Mhd. *besten*; mnd. *basten*; vgl. *bestinge* (Lübben 1, 290). Ohd. *bestan*; hd. *besteln.* Kil. 63: besten, *leviter consuere.* Van *bast*, d. i. *band*; zie ald. en vgl. DRIEGEN, en OPBESTEN en ONTBESTEN.

1) *Rijgen*, *toerijgen*, *met groote steken vastmaken*; in het mnl. bijna uitsluitend gebruikt met het obj. mouwe, *de mouw over de hand dichtrijgen*, hetgeen dikwijls met gouddraad geschiedde; zie Weinhold, *Die Deutschen Frauen* 442 vlg. || Doe vessemdic die naelde saen, ende bem dus uter stat gegaen allene, bestende mine mouwen, *Rose* 87 (vgl. de aant., en vs. 542—545). Mer ghy, Troyesche baroen, ghy cleet u mit singlatoen verweendelike als een wijf; mit weelden leid ghy u lijf; uwe mouwen condy nauwe besten ende u houden bynnen vesten, dansen ende joye maken, *Troyen f.* 267*c.* Twee coninghen besteden hem sijne mouwen, *Heemsk.* 28 (zie het Gloss.). Dat si hoer mouwen on(t)beste, als si ghebest waren, *Pass. W.* 27*c.* Dat si, als men die ewangelie las.., (*uit eerbied*) haer mouwen ontbeste, als si ghebest waren, *Ned. Proza* 228. Dat si noch knopede mouwen, noch karspedoeke, noch bonte voederen, noch beckede mouwen noch bestemde (*l.* bestede) en draghen, Mieris 2, 341*b.* An dese onzeghelbair lakene ghien starte te snijden noch te besten, *O. W. v. Amst.* 53, 63. Die (lakene) zal men vonden ende besten op al sulke voude ende bestinghe alse haer lantwize is, 54, 12.

2) Overdrachtelijk. *Vereenigen met*; vgl. mhd. *gebesten.* || Wie dat anderen noyt verriet, die duvele selense besten met harre spisen mesten, d. i. *in hun drek werpen*, eig. *er mede in aanraking brengen*, *Vierde Mart.* 815. Mijn herte es an u ghebest (Hs.), als een clesse aen een hecken vest (*aldus te lezen*), *Belg. Mus.* 1, 118, 16. Zie *Tijdschr.* 3, 181.

BESTENEN, st. ww. bedr. (*bestan*, *bestenen*). Aldus te lezen met Franck, *Alex.* IV, 462: || Hi was die alre eerste man, die te gader hadde twee wijf; recht waest, dat hijt bestan (: man; *Hs.* bescoude): van oude verloos hi tsien. Vgl. Oudem. 1, 625 en Franck t. a. p., bl. 437.

BESTERF (BESTORF), znw. o. Van *besterven* (zie ald.). || *Erfenis*, *versterf*; vgl. BESTERFTE. || Draghen si dier deelinghen niet overeen ende setten hem eenen dach in die weke, so wie dat daer niet en coemt, hi en sal van dien bestorve nemmermeer incoemste doen noch deelen, *Oorkb.* 2, 340, 93. Dat besterf, dat Jan ver Beelen is, die ballinc es ende haer zuster man es, bestorven was van Henric Bruis, *Rek. v. Zeel.* 1, 125. Jan Hughen s. cofte dat besterf Meverswaerd, dat sire zuster bestarf, 128.

BESTERFELIJC, bnw. In de uitdr. besterfelijc goet, *goed door erfenis op anderen overgegaan.* || Ontfanghen van vercochten ambochte ende anders besterfelijc goet, *Rek. v. Zeel.* 2, 68.

BESTERFENESSE (BESTORFNESSE), -ISSE, znw. vr. Van *besterven* (zie ald.).

1) *Het erven*, *het erfrecht.* || Soe wien soe anecomet porters hureware, het si van coepe of van besterfenessen, *Oorkb.* 2, 79*b.* Alle erffenisse, die aen ons van besterffenis comen moghen, Meyl. *Delft.* 36. Om eenige goeden bij besterffenisse alhyer te heffen, ende te boren off te ontfangen, V. d. Wall 523. Poirters . . die eenich goet bij maickinge, bestorfnesse ofte eenige winlycke title . . upcommet, *K. en O. v. Delft* 86, 17.

2) *Erfenis*, *nalatenschap.* || Dan wij tot genen tijde exuwe off pontgelt nemen sullen van alsulcke goeden, erfnisse of besterfnisse, als enigen van den poorteren van Haerlem aencomen ende besterven sullen, V. d. Wall 654. Van den 25sten penninck van alle erffenissen ende besterfnissen, *Inform.* 7. (*Successierechten*) van der voirscr. erfnisse ende besterfnisse . . . betalen, *Leid. Keurb.* 185, 78.

BESTERFTE (BESTARFTE, BESTORFTE), znw. vr. Van *besterven* (zie ald.).

1) *Dood*, *overlijden.* || Zo wanneer enich ambocht open wert te gheven, het si bi besterften ofte dattet yemant opgave ofte datment hem name, *R. v. Utr.* 1, 143, 105.

2) *Het erven*, *erfrecht.* || So wie . . an erve oft an huze coemt met cope, met huwelike of met dat hem ghegheven wort of anecoemt van besterfte, V. d. Wall 142. Dat . . ons of onsen erfven die lande ende heerlicheden van Voirne mit besterften off anders aenquamen, 527. Van goeden ende erfnisse, die . . bi besterften of bi anderen gevallen . . aencomen of besterven mogen onsen luden, *Oork.* 2, 108*a.* Met welken wive hi oec een conincrijc nam, dat hoer bi bestorften aenghecomen was, *Pass. W.* 95*d.* Zoo ook *Dingt. v. Delft* 23, e. e.

3) *Erfenis*, *versterf*, *nalatenschap*; ook *de successierechten.* || Dit is Engebrechts (*rentmeesters*) ontfaen van besterfte twisken der Mase ende den Houte, *Rek. d. Gr.*, 113. Ontfaen van bestarften in ZuitholIant, 135. Van der bestarften van Jacob veren Aechten zone, *ald.* Besterfte, die haer anbesterven mochten van enighen van ons beyden, vader ende moeder voirnoemd, Mieris 2, 120*b.* Dat hy . . . overgheven soude alle aenspraec . . . van alle besterften, die hem van den Heer van Arkel dair of besterven of comen mocht, Matth. *Anal.* 3, 341. Van alle de besterften, die de poorters ancomen buyten de rechte linie, *Inform.* 326 (vgl. 11: Van alle besterften ende erfnissen). Rippaert . ., die mijns heren besterfte verwairt in Vrieslant, *Rek. d. Gr.* 2, 407. Zoo ook *O. K. v. Delft* II, 31; *O. R. v. Dordr.* 2, 107, 144; 148, 186.

BESTERVEN (BESTORVEN), st. ww. onz. en bedr. (*bestarf* of *besterf*, *bestorven*, *bestorven*). Mnd. *besterven*; mhd. *bestërben.*

ONZ. — 1) Van personen. *Sterven.* || Ofse in sulc staet, endt gheviele, bestorve, waert niet sorghe, datse huer siele bedorve? *Ned. Kluchtsp.* 77, 150. Na maten ons rouwes soe wort ons vergeven ende na maten ons bestervens soe antwoerdt ons dat leven, *Ned. Proza* 205.

2) Van zaken. *Te niet gaan*, *vervallen*; vooral in de uitdr. bestorven lijfrenten, *lijfrenten die door den dood van hem, op wiens lijf ze gevestigd waren, zijn vervallen.* || Lijfrenten, bestorven by den lijve van Jan van der Horst, *Inform.* 43. Dat zij . . . hebben moeten vercoopen up hueren voorsz. dorpe an bestorven lijffrenten 500 R. gl., *Enq.* 56. Vgl. *Gr. Placcaatb.* 4, 703, waar die renten *afgestorven renten* genoemd worden, en waar o. a. de volgende woorden voorkomen: „Aanbrengers van de afgestorvene personen krijgen een jaar renten van de *vervallen* capitalen."

3) In de uitdr. bestorven sijn, d. i. *zijne familie door den dood verloren hebben*, *zonder familie zijn.* || Spreict ymant enen man an omme scot te ghelden, die sal sine ghetughe doen van der zwaerdzide . ., en ware dat dien baeliu kenlic ware . . dat hi edel (*vrijgeboren*, *schotvrij*) ware ende also besturven, dat hi sinen ghetuich niet doen en mochte, *tenzij zijne familie zoo uitgestorven is*, *dat*

hij geene getuigen van de zwaardzijde kan oproepen, *Oorkb.* 2, 376*a*. Zoo ook Lams 4.

4) Met de bepaling in den goede verbonden, wordt besterven gebruikt van erfgenaam zoowel als van erflater.

a) Van den erflater. *Het goed bij zijn dood nalaten.* || Dat na hoere doit, des si in in dese goede besterven, hoere wive . . . hoer lijftoecht moghen hebben, *Oorkb.* 1, 206. In onse alinghe rijnten, pachte, enz., daer onse lieve vrouwe ende moeder . . ., der Got genedich sy . . , inne bestarf, Nijh. 2, 88. Vgl. Lübben 1, 289*b*.

b) Van den erfgenaam. *Bij iemands dood zijn goed erven.* || Wair enich poirter in enighe erfnisse bestorven van enen anderen poirter, *Leid. Keurb.* 19, 23. Dairom so en mach geen uutlems man eens poirters goet, dair hy in besturven is, buten der vryheit trecken, Matth. 154. Na dat hy in den goede bestorven is, so moet die clager ygelic erfnaem op hem selven toespreken, 155; zoo ook *Leid. Keurb.* 184, 78. — Vandaar de uitdr. kinder die bestorven sijn, en bestorven kinder, d. z. *kinderen die geërfd hebben van hunne ouders*; *die door den dood van vader of moeder of van beiden een eigen vermogen hebben.* || Van onmondighen kinderen, die bestorven sijn, sullen der kinderen maghe comen voer die raedslude van Leyden ende hem overgheven in scrifte alle goede, als die kinder hebben, *Leid. Keurb.* 16, 17. Enich man, de van kinderen, de van vader ende moeder bestorven waren, . . ghenot of vordeel daer in zochte, ofte haer ghoet minrede, *R. v. Utr.* 1, 51. Van onjarige kynder, die bestorven zyn, huer goet te regieren, Schwartz. 1, 577*b*. Van monde (*voogden*) to setten den bestorven kynderen, *ald.* Alle weduwen ende bestorven kinder die geguedt sijn tot twehondert Rijnsche gulden, *Overijs. R.* I^{1}, 185. Dat alle bestorven maechden sculdich waren te hilicken aen een van haren geslachte, *Boec v. d. L. J.* 15*b*. Zoo ook Lams 11.

5) Met eene bezitting, goed, erfenis en dgl. als ondw. *Vererven*, *door erfrecht op iemand overgaan*, *door sterfgeval iemands eigendom worden*, *aan iemand komen als erfgoed*, *hem aanbesterven.* Ook met een 3den nv. of eene bepaling met aen of op. Hetzelfde als in den goede bestorven sijn (v. e. pers.). || Dat alle goeden leggende binnen die vryheit der steede van Delft . . erven ende besterven sullen nae aesdomsche rechte, *K. en O. v. Delft* 131, 7. (Si) seiden hem dat met rechte tgraefscap ant rike waer bestorven, Stoke VII, 242. Soe sijn die heerlicheiden . . bestorven op dese sonen drie, *Brab. Y.* VI, 7782. Dat hem bestorven was tlant . . van sijn neven sconincs weghen, *Grimb.* I, 229. Van goeden ende erfnisse, die . . bi besterften of bi anderen gevallen . . aencomen of besterven mogen onsen luden, *Oorkb.* 2, 108*a*. Dit goet en mach niet besterven op mi also langhe alse hi . . een kint hevet, 172*a*. Gheen ghued mach bestorven an ons, et ne zi buten ersten lede, 282*b*. Dat hem aen comen is ende bestorven, *O. K. v. Dordr.* 60. Zoo ook Matth. *Anal.* 3, 341; Mieris 2, 120*b*; *Rek. d. Gr.* 2, 10.

Bedr. — 1) Het besterven, *ten gevolge van iets sterven*, *voor iets boeten met den dood*, *hetzij door eigen schuld*, *hetzij door die van anderen*, *het met den dood bekoopen.* || Brinckene mi, dat hijt besterve: hets recht, want hijs heeft verdient, *Rijmb.* 9372. Dies ontghingen wel die rike: die arme bestorvent ghemeenlike, 10813. Hi heeft minen vader ommare ende heeft jeghen ere ghebeden, dat moet hi besterven heden, 11070. Daden of ne daden, men teecht hem an ende so moesten sijd besterven dan, 32407. Dat bestarf menech te waren, want si van hongre te vele aten, 32780. Sulker dedemen so groot torment . ., diet bestaerf, *Sp.* III^{a}, 38, 70. In Borgoenyen hevet bestorven jonc ende out, III^{a}, 18, 22. Wat . . ane Gode geloeft . ., moet besterven, *Lorr.* II, 216. Salic besterven mine minne, *Parth.* 6311. Wat mochte ver Yeve, dat Adam dor haren wille den appel nam, dat wi noch alle besterven? *Wap. Mart.* I, 937. Dat bestarf menich ridder coene, *Troyen* 8890 *var.*

2) Met den 4den nv. eener zaak. *Erven.* || Soo wie die huyrwaer koopt . . . of behuwelt of besterft, Mieris 2, 33*b*. So wie enighe erfnisse of goet besterft, *Leid. Keurb.* 19, 24. Yemant . ., die erfhnys bestorve, *O. K. v. Delft* II, 30 (*of moet op de beide laatste plaatsen* die *en* wie *als datief worden opgevat*?).

* BESTICHTEN, zw. ww. bedr. Waarschijnlijk bedorven lezing voor beslichten, hetzelfde als *beslechten* (Kil. *conficere*, *componere negotium*), *ten einde brengen*, *volbrengen*; of nog juister bescichten, intens. van bescicken (de lezing van *A*); mhd. *beschihten*; mnd. *bescichten. Regelen*, *inrichten*; lat. *ordinare*. Opmerkelijk is, dat alle drie de ww. bestichten, bescichten en beslichten hier een goeden zin geven. || Hoe ic best mijn heere ghescare ende bestichte mijn orloge, *Rose C* 9836.

BESTIER, znw. o., stam van *bestieren.*

1) *Leiding*, *onderrichting*, *opzicht.* Vgl. BESTIEREN 1) en 2). || Dus toecht die lichame . . der sielen die (*l.* dier) van heeft bestier, *Wap. Rog.* 729. Als ic u eerst ansprac hier, sceenst du gaende al bestier ende gheens quaets bane (*l.* al met bestier, d. i. *vondt gij zelf*, *dat gij onder goede leiding waart*, *die voor u niet de oorzaak van kwaad zou worden*, *u niet op den verkeerden weg zou brengen*), 1329. Myn meester alle viere, die mi hadden in bestiere, *OVl. Lied. e. Ged.* 295, 1823. Mijn meester was van goeden bestier, 374, 1745..

2) *Hoede*, *bescherming.* || Ghi zijt ghenadich, nem ziele ende lijf in dijn bestier, 29, 77. Neimt ons so in u bestier, dat ons elc meinsche wel antier, 200, 39. (Doe) riep dat herte mijn up Gode ende up de moeder zijn, dat zi mi namen in bestiere, 465, 256. — Bestier doen, *de wacht houden.* || Hoede, envie ende dangier daden ter poorten haer bestier, 291, 1713.

3) *Leefwijze*, *leefregel* (vgl. *sijn leven bestieren*). || Vader, ghi noomt daer pointen viere (*vasten*, *enz.*), die qualike waren van minen bestiere, 491, 53. Des nachts te ligghen op die aerde sonder stro ende sonder lettier (*bed*, *leger*), dit es mi een seer cranc bestier: ic en wils niet langher doghen, *Rein.* II, 5710.

4) *Leidsman*, *leidsvrouw*, *beschermer*, *-ster.* Vgl. beleit, d.i. *beleider*; bereit, d.i. *bereider*; behoet, d. i. *behoeder*, e. dgl. || Vriendelijc biddende, dat hy wilde haerlieder bestier ende haerlieder beschermer sijn jeghen de roevers, *Cron. v. Vlaend.* 1, 4. O vrouwe, mijn ewelic bestier, *OVl. Lied. e. Ged.* 133, 1. Nu moet ic wesen haer bestier, ende die hem helpen, doen mi lieve, 285, 1559.

BESTIEREN, zw. ww. bedr. en wederk. Nnd. *besturen.*

Bedr. — 1) *Leiden*, *richten*, *brengen tot iets.* || Te bestierne haere ondersaten, *Sp.* I^{a}, 22, 33. Men machen (*den ever*) in ghere manieren te ghererhande doecht bestieren, maer emmer blijft hi wreet ende fel, *Nat. Bl.* II, 303. Dat docht mi

den rechten ghanc toter claerheit die ic sôchte; ic danckte Gode, dat ic gherochte in enen wech die mi bestiert, *die mij er brengt*, *OVl. Lied. e. Ged.* 240, 198. (Die tonghe) bestiert die spise onder die tanden, *Lanfr.* 130*v*. Alse die mi wiste te bestierne, ghinc soe (*de hoop*) bi mire siden staen, *OVl. Lied. e. Ged.* 285, 1541. — De onb. wijs als znw. *Geleide*, *gevolg*, *gezelschap*. || Swert soe was al haer bestieren, orssen, banieren, riddren ende knapen, *Vad. Mus.* 1, 307, 141. — Hem laten bestieren, *zich laten leiden*, *verleiden tot*. || En laet u daertoe niet bestieren, dat ghi valsch vonnesse uut laet gheven, *Denkm.* 3, 91, 207 (*Belg. Mus.* 6, 101, 202). — Sijn leven bestieren, *zijn leven leiden*, *inrichten*. || Wilt u leven voort bestieren in duechden sonder twifelinghe, *Amand* II, 4990. — Met het voorz. van. *Iemand ergens af brengen*. || Aaron ende Hur wilden dat diet bestieren van der dulre vaert, *Rijmb.* 5002.

2) *Regelen*, *ordenen*, *rangschikken*, vooral een leger. || Mijn heer Arnout hadde bewaert van Grimbergen ende bestiert tvolc ende gevisiert sine scare, *Grimb.* I, 4155. Tvolc ginc hi al te hant beracken, bestieren tien tiden ende wijsde hem, hoe si souden striden, II, 1381. Van Grimbergen heer Arnout met sinen sonen sterc ende stout . . voeren die luden bestieren, 1490. Doe wouden Aaron ende Hur dat volc bestieren ende te vreden scicken, *B. v.* 1357, 48*a*. — Ook iet —, *iets regelen*, de tegw. beteekenis. — De onb. wijs ook als znw. *Bestuur*, *leiding*. || Baliuus ende officyrs (*l.* officieren), die van tsgraven weghe tbestiers (*l.* tbestieren) hebben souden vander zaken, *Vl. Rijmk.* 9269.

3) Ook in ongunstigen zin. *Iemand een verkeerden weg wijzen*, *hem van het spoor af brengen*, *misleiden*, *bedriegen*. Kil. bestieren, *fallere*. || Van mi, die ben ene arme dierne; ic ben lichtelec te bestierne, want in ben niets groets ghewoene, *Limb.* I, 1617. Hebgeme alzoo bestiert, gheselle? *Ned. Kluchtsp.* 82, 86.

Aanm. — Nog heden beteekent bestieren in Vlaanderen *toetakelen*, *slecht behandelen* (De Bo 116). — Misschien heeft bestieren in de bet. 3) Kil. er toe gebracht, om bijster te schrijven: bijstier, waarvoor niet de minste grond bestaat. Zie bijster. — Voor bestier, *Wap. Rog.* 1330, zie bij bestier, 1).

Wederk. — Hem bestieren, eigenlijk *zich leiden*, *richten op iets*, m. a. w. *zich ergens op toeleggen*, *werk van iets maken*. || Dat elc te beterne hem soude bestieren die mesdaet, *Wap. Rog.* 1203. Voort ontfinc dese helighe heere priesterscip . ., daer hi hem selven so in bestierde . ., dattene God heeft vercoren, *Amand* II, 1717.

BESTIERHEIT, znw. vr. *D. B. Poverb.* 1, 5 gebruikt ter vertaling van *gubernacula*. *Leiding*, *bestuur* (in onze vert. *wijze raad*). || Die wise diet hoort sal te wiser sijn, ende die verstandel sal die bestierheit besitten.

BESTIERIGGE, znw. vr. *Bestuurster*. Vgl. -ege. || Van alder werelt bistu gouvernisse ende van den hemel bestierigge, *Pelgrim* 68*b*.

BESTIERNESSE, znw. vr. *Bestuur*, *opzicht*. || Deen was van een heerde vercoren ter bestiernesse der synagogen, *Franc.* 6292.

BESTINGE, znw. vr. Van *besten* (z. ald.). Mnd. *bestinge*. *Het rijgen*, *hechten van goed*. Zie een voorbeeld uit *O. W. v. Amst.* op besten.

BESTILLEN. Zie bestellen.

BESTIMMEN. Zie bestemmen.

BESTINKEN. Zie bestonken.

BESTOFFÉREN, zw. ww. bedr. *Stoffeeren*, *voorzien van*. || Die slote . ., die men reken moeste bat ende bestofferen wale met boghen ende met springale, met drancke ende met spise, *Melib.* 2315 *var.*

BESTOKEN, zw. ww. bedr. Kil. 54: bestoken Flandr. j. *bestormen*.

1) *Aanvallen*, *aantasten*. Vgl. besteken.

a) Met den 4den nv. eener plaats. || Die heeren ghinghen bestoken Audenaerde die vaste stede, *Vl. Rijmk.* 10065.

b) Met den 4den nv. v. d. persoon. || Ic hadde gaern ten besten ghesproken, mer sij begonde mij te bestoken: ic was blide, dat icse liet, *MLoep* II, 4015. Hy bestoeckede Vlaenderen . ., al dlant roevende ende barrende, *Cron. v. Vlaend.* 1, 215. Dese papen connen menich quaet: ic bestoetse nu herde node, *Rein.* II, 1214 *var.* (*andere var.* bestaetse, *l.* bestaecse; *Rein* I, 1197 besteecse; *Proza-Rein.* bestoec). Vgl. bestoten.

2) Bij uitbreiding. *Onderwerpen*, *overweldigen*, *in zijne macht brengen*. || En was noit coninc, dan hi die tlant bestoecte van Endi, *Denkm.* 3, 144, 99. In Tyberius achttienste jaer, Jhesus Cristus, naer dat waer die propheten hadden vorsproken, wildi die felle doot bestoken, *Sp.* I[7], 20, 1.

Aanm. — Bestoken, *Invent. v. Brugge* 6, 118, is eene verkeerde lezing voor *besouken*, dat nog eens aldaar voorkomt (*besoucken*).

BESTOKINGE, znw. vr. *Aanval*, *aanvechting*. || Dattet (*gebed*) ofleyt alle bestokinge der sonden, *Con. Som.* 165*b*.

BESTONKEN, eig. deelw. van het st. ww. *bestinken*, mhd. *bestinken*, d. i. *beruiken*. — Als bnw. gebruikt in den zin van *stinkend*. || Du lichts bestonken ende al verfelt in dine sonden . ., als een, die voor sine deure smelt (*Cacat*) onzuverlike onder den snee, Praet 2351.

BESTOPPEN (bestuppen), zw. ww. bedr., onz. en wederk. Mnd. *bestoppen*, *bestuppen*.

Bedr. — 1) *Verstoppen*, *verstopt maken*, *dichtmaken*. || (Hi) bestopte die fonteinen . ., dat het (*here*) water hadde noot, *Rijmb.* 14304. Die porte .. was al bestopt met doden, *Troyen* 8200. Heeft hi bestopt die nesegaten, *Nat. Bl.* III, 1522. Mi sijn bestopt mijn nesegaten met vulecheden, *Sp.* III[4], 60, 25. Doe vonden si die vout (*fr. voûte*) bestopt; si ginghen daerde daer ute draghen, *Segh.* 10360. Die oude voute was bestopt, 10368. Die wech wort bestopt tusschen der gallen ende den darmen, *Barthol.* 87*a*. Appoplexia . . bestopt alle die huyskens van der herssen, 229*a*. (*De ziekte*) bestopt alle die toepaden ende ghangen vanden lichaem, 636*a*. Zoo ook Jan Yp. 103, 104, 121. (Si) heeft die matrice bestopt alsoe, datter gheen zaet en mach comen toe, *Vr. Heim.* 1329. — Die oren bestoppen, *de ooren sluiten*, *dicht houden*. Eigenlijk. || Ic bestoppe de oren des zieken mit catoene ende ic stoppe een hantscoech of een cleet tusschen siin tanden, *Lanfr.* 48*r*. — Figuurlijk. || Dat wi onse oren nit en bestupen vor den ruepe der armer, *Limb. Serm.* 145*d*. — Den lichame bestoppen, *de ontlasting belemmeren*. Zie lichame en vgl. *Diut.* 2, 208: bestoppen, *constipare*. || Die bestopt hevet den lichame (*var.* besloten), *Nat. Bl.* VIII, 826 *var.* Nuttelec es hi (*de steen*) te menighen doene, maer alremeest die den lechame bestopt hevet, XII, 778. Een rede .. ende hooftsweere menichfout seere bestoppet den lichame, *Versl. en Ber.* 4, 12, 155. — In 't pass. || Oec plegen si dicwile bestopt te sine inden lichame,

M. en Vr. Heim. 1211. — Bestoppede borst, *benauwde borst*, *belemmerde ademhaling*, *Versl. en Ber.* 4, 14, 213.

2) *Keeren*, *afsluiten*, vooral van water. || Dien waterganck bestoppen, alsoe lange ont zy berenwarde hebben behelet, *Oorkb.* 2, 219*b*. Dat water.., dat metten dike bestopt was, dattet niet wech en mochte, Matth. *Anal.* 3, 153. Een vloet die bestopt wort ende haer vloeyen benomen wordt, *Hs. f.* 57*v*. Soe moegen de understen de oeversten oer water niet bestoppen noch bependen, *Etst. v. Dr.* 148.

3) *Doen ophouden*, *een einde maken aan*; van brand, *blusschen*. Vgl. engl. *stop*. || Wie brandt in zyn huys verneemt ende hy dyen bestoppen will, Schwartz. 1, 563, 100.

4) *Verschalken*, *foppen*. Kil. fallere (eig. *iemand in een voornemen belemmeren*). || Wy selen desen pape alte wel bestoppen in (*d. i.* en) u wijf, *Playerw.* 183.

Onz. — *Verstopt worden.* || Tsant . ., van den welken twater dicwijl tot meniger stat bestopt, *Barthol.* 536*b*.

Wederk. — Hem bestoppen, *zich instoppen*, *omhullen*, *bedekken*, *inwikkelen*, *zijn gelaat onzichtbaar maken.* || Frissche maechden, die hem bestoppen ende bewimpelen mit een cleyt, *MLoep* II, 4164. — Vandaar het deelw. bestopt, *vermomd.* || Omdat hij ginck ind duer onse landen leet bestopt (nl. *als Franciscaner monnik vermomd*), Nijh. 4, 445.

BESTOPPINGE, znw. vr. Mnd. *bestoppinge*. *Verstopping*, *verstoptheid.* || Dat selve vallet . . overmits bestoppinge, want als die ander bestopt is ende binnen besloten, so en mach die ganc des bloets... gheen voetsel... seynden, *Barthol.* 47*b*. Dan so is si een sake enigher opelacien, dat is bestoppinghen, 825*b*. — Hetzelfde bet.

BESTOPTHEIT, znw. vr. *Verstoptheid*, *verstopping.* || Daer om ist goet teghen die bestoptheit der mylten, *Barthol.* 549*b*. Apium opent die bestoptheit der leveren ende der mylten, 586*b*. Ziechede van bistopthede ende apostumen ende reumen ende vele andere siecheden, *Lanfr.* 76 *v*.

BESTOREN (bestoiren), zw. ww. bedr. *Krachteloos maken*, *verzet doen tegen iets.* || Off hem yemandt met oudere brieven behelpen wilde, die zal nae die voersz. drie sondaegse geboden binnen een jaer ende zes weecken, met allen seven den heemraeders mitten rechter, binnen bans, den jongeren brieff moegen bestooren, *O. R. v. Dordr.* 2, 273, 73. So wie iemans vaderlike erve ofte ander erve coept ende onder getuychnisse der scepen, sonder bestoiren, jaer ende dach of langher besidt, *Brab. Y*, dl. 1, bl. 784 (de woorden „onder bescoren jaren datti", *ald.* zijn bedorven, en verbeterd naar de *Cost. en Us. van den Bosch*, 1e vervolg, bl. 11).

BESTORF, BESTORFTE, BESTORVEN. Zie besterf enz.

BESTORINGE, znw. vr. *Het ontnemen der rechtskracht aan iets.* || Soe sal altijts hy tijds genoech comen binnen den naesten jaere ende zes weecken, naedat hy binnen lants gecomen sal wesen, omme die bestoringe te doen, *O. R. v. Dordr.* 2, 273, 73.

BESTORTEN (besturten), zw. ww. bedr. Mnd. *bestorten*; mhd. *bestürzen*.

1) *Overgieten*, *begieten*, met eene vloeistof. || Die sacrificiën mitten water te bestortten, *D. B.* II *Maccab* 1, 21. Desgelijcx bestorte hi haer handen ende custese, *Exc. Cron.* 144*d*. — Vooral in het deelw. bestort met (van), *druipende van*, *nat van*, *doorweekt met.* || Doe stont die man Goods voer die crebbe . . . mit tranen bestort, *Hs.* 88, *f* 47*a*. Want hijs bestort met menscenbloede, *Rijmb.* 10160 *var.* Ghewapent, besturt met bloede, 33187. Coverturen ende banieren... al meest bestort met bloede, Heelu 8718. Daer voer menich ridder milde, die seer was bestort met bloede, *Troyen f.* 95*b*. Van haren bloede wert al omme bestort Achilles scoen (*l.* scone) tomme, *f.* 226*d*. So dattet paviment bestort werdt met haren bloede, *Exc. Cron.* 29*d*. (Dat) haer aensicht dagelicx met tranen bestort was, 31*b*. — Ook met de vloeistof zelve als ondw. || Des bisscops bloet bestorte (*vloeide over*, *doorweekte*, *stortte over*) . . . den bouc, *Sp.* III[4], 6, 25.

2) *Overstorten*, *bedekken*, van eene vaste zelfstandigheid. || Alt lant . . . metter aerde vanden baerme vanden vesten besturt, *ZVl. Bijdr.* 4, 68.

3) Figuurlijk. *Vervullen*, *voorzien.* || Daer nae bestorte God . . . die plaetse metten gaven sijnder goedertierenheit, *Exc. Cron.* 14*b*.

4) Met eene ziekte als ondw. *Aantasten*, *overvallen.* || Levende vleisch, dat mit lazarien bestort wort, is ontsuvert, *D. B. Levit.* 13, 15.

BESTOTEN, st. ww., bedr. en onpers. Mnd. *bestoten*; mhd. *bestôzen*.

Bedr. — 1) *Tegen iets aanstooten*, *het beuken*, vooral met den wind als ondw. || Te hant quam daer een groten wynt ende bestyet dat huus, *Pass. W.* 121*d*. So hief een migel storm in de zee, so dat dat schep wart van den vlaghen sere bestoten ende bedruct, *L. v. J. c.* 66. Hi en sal niet bestoten worden in die vlage van den scepe, *D. B. Jes. Syr.* 33, 2. — Ook (door den wind) *kneuzen*, *kreuken*, *knakken.* || Hine sal niet vertreden dat bestoten riet, *D. B. Jes.* 40, 3.

2) *Bestoken*, *aantasten*, ook *gewapenderhand aanvallen.* || (Si) bestoten met wighe danne die Denen ende die Noormanne, *Brab. Y.* II, 4772. Petren Coutreel met sijnre roten met hen lieden te bestoten, VI, 4645. Soe wouden si dan ierst bestoten met eenen hope . . die van der Vleeschouwerstrate, 4828. Want wij zwaerlic bestoten gheweest hebben van onsen lieven heere . . den grave van Vlaenderen met orloghen, *Brab. Y.*, Dl. 2, bl. 497 en 499. Dese papen connen menich quaet: ic bestoetse nu harde node, *Rein.* II, 1214 (vgl. bij bestoken en besteken). En is dit die man niet, die dat lant verstoerde ende die die riken bestiet, *D. B. Jesaia* 14, 16. — Eene enkele maal ook van een land gezegd. || Doe gingen (si) . . in allen hoecken Brabant bestoten met rove ende met brande, *Exc. Cron.* 129*a* (hier kan het woord ook in de bet. 3) worden opgevat).

3) *Plagen*, *kwellen.* || Anxte bestoot mijn vleysche, *D. B. Job* 21, 6. Du sulste mi bestoten mit anxte bi visioen, 7, 14. Dat ick soe bestoten byn met droefheden, dat ick nauwe mach ghespreken, *Pass. W.* 231*b*. Mijn onsalighe ghedachte, dye bestoten is metten wonden (?) hoerre onledicheyt, 230*a*.

Onpers. — Mi bestoot, *het dunkt mij goed*, *ik heb lust*, *genoegen*, *zin.* Hetzelfde als het meer gewone mi besteect. Zie besteken, onpers. || Pylatus sprac, alst hem bestiet: En ben ic dan een Jode niet? *Lsp.* II, 36, 319.

BESTOTINGE, znw. vr. *Het beroeren*, *het beuken*, *beroering.* || Als di god vrede gegheven heeft van dinen arbeide ende van dinen (*l.* diner) bestotinghe ende van den herden dienste, *D. B. Jesaia* 14, 3.

BESTOUWEN. Zie bestuwen.

BESTRANGEN. Zie het volg. Art.

BESTRANCTHEDE (bestranchede), znw. vr.

Benauwdheid, *nood.* Vgl. Kil. bestranghen, j. benauwen. || Omme der groter bescranchede (*l.* bestranchede) van den scaerpen ende grooten vorste, *Invent. v. Brugge* 5, 61 (het zou ook mogelijk zijn, het woord als *strengheid* op te vatten; vgl. bestarcheit, bedroefheit, enz.).

BESTRECKEN, zw. ww. onz. en wederk. Mhd. *bestrecken.*

Onz. — 1) *Zich uitstrekken.* || Welcken ganck bestrect totter duere die dient ter voorseyder Gheraeds dievels stene, Diericx, *Mém.* 2, 316.

2) *Rusten, gelegen zijn.* || Een thiende bestreckende up alle de leenen, *Invent. v. Brugge* 4, 392.

Wederk. — 1) *Zich uitstrekken.* Eigenlijk en figuurlijk. || Voorts so bestrect hem tvoorseyde burchgraefscip op den bodem ende loopt van den waetere nutewaerts, totter Langher brugghen, Diericx, *Mém.* 1, 409. Het voorseide Marienland, hem . . bestreckende teynden de burchstraete, 585. Elc thiendenaere, in wat prochie dat zy, daer dese heerlichede haer bestrect, *Cout. v. Brugge* 1, 217. Dat zy niet verstonden, . . dat de voorseyde . . pointen hem voorder of breeder bestrecten, 573.

2) *Gelegen zijn, rusten.* || Eene heerelycke rente . . haer bestreckende op sekere behuysde eerfachticheden ghestaen ende gheleghen binnen der stede van Ghendt, *ald.* 1, 489. Ende bestreckt hem up alle tlands, *Invent. v. Brugge* 4, 392. Drie vierscharen . . . die hem lieden syn bestreckende inde prochien van Loppem, Seldeghem enz., *Cout. v. Brugge* 1, 415 *noot.*

Aanm. — Bestrecken, leest men ook *Bouc v. Sed.* 794 *var.* (*Denkm.* 3, bl. 342): „Ghi heeren, die de werelt berecken ente lieden domen ende *bestrecken*," waar de tekst heeft: „entie die lieden sult betrecken," doch de lezing *bestrecken* zal wel bedorven zijn. Kil. en Plant. hebben slechts de bett. *extendere* en *erogare*, d. i. *geld besteden.* Zie op betrecken.

BESTRECKEN. Zie bestricken.

BESTRECSAEM, bnw. Van *bestrecken*, in den zin van *besteden.* Kil. *erogare* (nl. *pecuniam*). *Die het geld goed besteedt*, *spaarzaam*, *zuinig.* || Bestrecksaem vrauwe is een middelbaer pachtgoedt, *Spreuken* 85.

BESTRIDEN (ook in den vorm bestryen, *Cron. v. Vlaend.* 1, 194), st. ww. bedr. Mnd. *bestriden*; mhd. *bestrîten.* *Aantasten*, *aanvallen*, *bestrijden.* || (Si) sloegen al doot datse vonden en bestreden veel sloten, *Heemsk.* 51. (Hi) heeft daer enen tor bestreden, dien hi wan met vromicheden, Velth. II, 45, 5. Si en constense niet bestriden, *Limb. fr.* 722. Om te bestridene haren man, *Limb.* IV, 1556.

Aanm. — Bestrijt, Velth. II, 3, 34, is eene verkeerde lezing voor bestrict. Zie bestricken, 4*a*.

BESTRIDEN, st. ww. bedr. Mnd. *bestriden.*

1) Eig. *Beschrijden*, *beklimmen.* Vgl. mnd. *strede*, d. i. *schrede*; eng. *stride*; ags. *strîdhan* en *gestrîdhan.* In bet. gelijk aan het mnl. bescriden, waarmede het in varr. afwisselt. || Elc een ors met groten leden ende met scarpen sporen bestreden, Velth. IV, 29, 19. Die stiere can hi (*de beer*) wel bestriden ende gaetne op den rugghe riden, *Nat. Bl.* II, 3830 (*var.* bescriden).

2) Figuurlijk. *Aantasten*, *aanpakken*, *overweldigen*, *benauwen.* Vgl. bescriden, 3), en hd.: *mein herz ist* beklommen. || Die vreese van der doot ende tsceiden vanden eerscen goede . . . ende dan die ziecte . . . , dese drie hebse also zeere bestreden, *N. Doct.* 2321 (de tekst heeft *bescriden*; zie ald. 3).

BESTRIËN. Zie bestriden.

BESTRIËN (bestryen), zw. ww. bedr. Andere vorm voor *bestrooien*; mnd. *bestrouwen*; mhd. *beströuwen*, *bestriuwen.* Vgl. *spouwen* en *spiën* (*bespiën*). || Onse bedde is mit blouwen bestriet, *Boec d. M. f.* 69. Dit bedde is mit den bloumen der doeghden bestryet, 70.

BESTRIKEN, st. ww. bedr. Mnd. *bestriken*; mhd. *bestrîchen.*

1) In de tgw. bet. *Zacht langs de oppervlakte van iets strijken.* || Hi bestreec dat glas metten blode; dermede (*met dat bloed*) bestreec hi den harden stene, *Ned. Proza* 105. Bestrijc den ghenen sine lede metten smeer, *Nat. Bl.* II, 1341. — Zoo leze men ook *Franc.* 10375: „Van den hoofde toten voeten bestrijct hi hem vele soete", in plaats van bescrijt. Zie bescriden, Aanm.

2) Ook met eene zelfstandigheid, meestal eene vloeistof, als ondw. *Strijken*, *smeren.* || Sijn bloet ende sout daer mede, bestreken an des menschen lede, *Nat. Bl.* II, 1347.

Aanm. — Bestriken, Velth. II, 17, 77, is eene verkeerde lezing voor bestricken; zie ald. 4*b*).

BESTRICKEN (bestrecken, vgl. *stric* en *strec*), zw. ww. bedr. Mnd. *bestricken*; mhd. *bestricken.*

1) *Strikken*, *vaststrikken.* || Och liden, wie ghevet di die macht, dattu bestrickest die banden? *Hor. Belg.* 10, 121.

2) *In een strik vangen*, *strikken.* || Hierom alse wrede diere werdense bestrict in dese maniere, Velth. VII, 21, 25. Mit desen stricken soe werdender zeer vele bestricket der gheender die bijder aerden crupen, *Bern. W.* 4*b*.

3) Figuurlijk. *Als in een strik vangen.*

a) *Overvallen*; *in den val*, *in eene hinderlaag lokken*, hetzelfde als becupen (zie ald.). || Nu quamen pelgrime . . . die tAken gingen haer bedevard, ende waren bestrijt (*l.* bestrict) op die verd, so dat si beroeft worden al, Velth. II, 3, 32. Si wilden, seiden si, overtrecken, ende haer vianden daer bestrecken, oft men soudem leveren wijch, IV, 51, 51. Die keyser hadde des wel raet, dat sine bestricken niene conden, V, 12, 60.

b) *Iemand beet hebben*, *met woorden vangen.* || Die coninc heefse nu bevaen ende noch sal bestriken (*l.* bestricken) meer, eer die maeltijt doet sinen keer, Velth. II, 17, 76 (de bij Kil. opgegeven bet. van *bestriken*, nl. *honing om den mond smeren*, kan hier niet bedoeld zijn; daarentegen komt *bestricken* in bet. geheel overeen met *bevaen*, vs. 76).

c) *Verstrikken*, *verlokken.* || Datten die sonden vaen ende bestricken, *N. Doct.* 2170. Die manne bestricken die wiven, *Bienb.* 106*c*. Op dat dij die verdoemelijcke arbeit niet en bestricke, 85*d*. Si bestrickt hare met valscher sconheide, *Limb. Serm.* 17*b*. Die ander pinen si te bestricken mitter vleyschelijker wellust, *Bern. W.* 4*a*.

5) *Binden*, *verbinden.* || Woerde die den brudegom bestricken ende houden in den banden der minnen, *Stemmen* 144. Drien personen . . ende (*d. i.* die) sijn in di alsoe vast in enen God bestrict, *verbonden*, *vereenigd*, *Tien Pl.* 68. Of een broeder mit orlove . . vaert tenen andren geesteliken leven ende weder tons coemt, eer hem die horsamheit bestricke, *D. Orde* 266.

6) *Insluiten*, *omsingelen*, *benauwen.* Vandaar het deelw. bnw. bestrict, in den zin van *benauwd*, *nauw*, *eng.* || Aenghemerct, dat si seer bestrict ende nauwe in haer stat gehouden waren, *Exc. Cron.* 123*a*.

* BESTRINGNEN. Verkeerde lezing voor b e s o e n g e n, *Vl. Rijmk.* 3003. Zie op BESOENGE en vgl. Kausler, *ald.* bl. 500.

* BESTRIVEN, st. ww. bedr. Vgl. eng. *strive*, en onze afgeleide ww. *streven* en *stribbelen*. *Tegen iets stribbelen*, *tegenstreven*, *zich verzetten tegen*, *tegenstand bieden aan.* || Loghenachtich keytijf out! Twi waenstu bestriven twoert dat alle salicheit brengt voert? lat.: *cur deridere conaris salutis predicationem*, *Sp.* II^1, 3, 61 (Dl. 2). Doch de ware lezing is zeker b e s c e r n e n, *Sp.* II^1, 27, 77, Dl. 4, dat volkomen aan *deridere* beantwoordt. Zie op BESCERENEN.

BESTROOIEN, zw. ww. bedr. Mhd. *beströuwen*; *bestrouwen*; hd. *bestreuen*. *Bestrooien.* || Dan hebt amandelen in sukere ghefruut ende setse boven den blanmengiere bestrooyt met sukere, *Keukenb.* 11, 4.

BESTURTEN. Zie BESTORTEN.

BESTUVEN, st. ww. bedr. en onz. (zwak deelw. *Inform.* 24, *bestuyvet*), Mhd. *bestieben* (st.) en *bestouben* (zw.).

BEDR. — 1) *Met stof*, ook *zand bedekken.* || Van den hoogen geestlande, . . bestuyvet van den duynen, *Inform.* 24. Bestoven metten ghestubbe, *Pass. W.* 231*b*. Mesbarende, recht als de dulle, hem bestuvende met mulle, *Sp.* III^4, 41, 81.

2) Bij uitbr. *Bedekken* in het alg., meestal met het bijdenkbeeld van *verontreiniging*, maar somtijds ook zonder dat begrip. || Sine wapenen ende sine leden waren van bloede al bestoven, *Grimb.* II, 2552. Met love heeft hy (*de Mei*) bestoven die hoven noort ende suut, *OVl. Lied.* 354.

3) Evenals het mhd. *besteubt* (Lexer 1, 228) en het hd. *bestäubt* (Grimm 1, 1658), had het deelw. bnw. b e s t o v e n de nog niet geheel in onbruik geraakte beteekenis van *vroolijk ten gevolge van het gebruik van sterken drank*, *een kleinen roes hebbende*, *aangeschoten.* || Alst ghesciet dat ic bem wat bestoven, willic met vrauwen hoven, *OVl. Lied. e. Ged.* 126, 45.

ONZ. — *Met stof* of *zand bedekt worden.* || Bestuven van voeten, *Franc.* 6341.

BESUCHTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *besuchten*. *Zuchten.* Slechts in de uitdr. e e n s u c h t e n b e s u c h t e n, *een zucht slaken.* || So spreect tegen my die so menich suchten om dy besucht heeft, so menich claghen gheclaecht en . . so menich vraghen gevraecht, *Mar. v. N.* 39, 924.

BESTUWEN (BESTOUWEN), zw. ww. bedr. Mhd. *bestöuwen*. *Bedwingen*, *in bedwang houden*, *tot bedaren brengen*, *dresseeren.* || Die zullen hoir kyndere also bestuwen, dat zij ghien ruymoir of screijinghe en maken in der kerke, *O. W. v. Amst.* 35, 49. Dit segghende mochte hi cume die scare bestuwen, *Hs. N. T.* 35*r* (*Handl.* 14, 18). Die tonghe en can niemant bestouwen, seit die apostel, tis een onrustich lit dat lichtelic dodet, *Bern. W.* 48*b*.

BESUDEN (BESUDE), voorz. Met den 3den nv. *Ten zuiden van*, *bezuiden.* — B e s u d e d e r wordt tot b e s u d e r samengetrokken, evenals *benorde der* tot *benorder.* || Besuder Merwede, Stoke VIII, 979 en 984.

BESUEC, BESUEKEN, BESUEKER. Zie BESOEC, BESOEKER, BESOEKEN.

BESUECT (BESUKET), bnw., ook als znw. gebruikt. Mnd. *besuket*. Hetzelfde als *besiect*, en gebruikt in de bepaalde opvatting van *melaatsch.* || Weert sake dat ennych man of vrowennaem, die besuect weer, dat den schepenen kondich weer, schowt bekennen wolde, *R. v. Zutf.* 142, 15. Ten weer, dat die besuecte syn behoelt daertoe dede, *ald.* Dat de ziecmeysters vanden malaten. . . nyemant innemen en zellen, hi en zi bezuket, *R. v. Utr.* 1, 225, 105.

BESUEREN. Zie BESUREN.

BESUNDEN, BESUNDER, BESUNDICH, enz. Zie BESONDEN, enz.

BESUUTHALF (BESUTALF), bijw. Van *suuthalf*, d. i. *zuidzijde*. Vgl. BEDESSIDE. *Aan de zuidzijde gelegen*, *zuidelijk.* || Twe imete (*gemete*) bezutalf ant werf, daer Hughe Alards suene woende, *Vad. Mus.* 2, 368 (vgl. op dezelfde bl. *bewesthalf*). Tien roeden . . . ligghende binden ambochte ende binder prochien van Ysendike, besutalf onder ver Margriete Jhan Vlamincs woninghe, 5, 288.

BESUREN, zw. ww. onz. en bedr.

ONZ. — Hetzelfde als t e s u r e w o r d e n (zie SUUR).

1) *Bederven*, *ontaarden*, *verzuren* in figuurlijken zin. || Dese vrienscap onlanghe duert, want si int einde gherne besuert (*tekst*: suert) ende dicke keert in viantscap, *Lsp.* III, 17, 57 *var.*

2) *Moeite kosten.* || Soe eest beter, hoe soet besuert, dat men der weldicheit ontbert, dan salecheit es geavontuert, *Rincl.* 298. In der ierster uren.. (*zal dit werk*) beginnen . . ende daerna vord ter derder uren so sal dit werc volmaect (?) besuren ende also in die seste vort werdet volmaect, Velth. VII, 23, 57.

BEDR. — 1) *Zuur maken*, *verbitteren*, *vergallen.* || Noch heeft die man der viande mere, daer hi nochtan harde zere siele ende lijf om avontuert ende dat sijn leven dicke besuert, *Teest.* 2928.

2) *Kwellen*, *doen lijden*, *afsloven.* || Dan nemen die maghe tgoet, daer hi sijn lijf om besuerde ende sijn ziele om avontuerde, ende verterent in groot riveel, *Lsp.* I, 28, 58. (Si) besuerden haer edel liven in deere van den reinen wiven, *Brab. Y.* VI, 11903. — E n e n b e s u r e n, *maken*, *dat iemand kwelling*, *verdriet heeft*; *de oorzaak zijn*, *dat hij smart ondervindt.* || Dat ic u oec soe besure, dies en ben ic werdich niet, *dat gij zooveel moeite om mij doet*, *zooveel belang in mij stelt*, *Limb.* IX, 202.

3) *Moeite doen voor iets*, *zich er voor inspannen*, *ergens moeite voor over hebben.* || Het is billic dat hem lof buert, diet (*de eer*) manlic wint of besuert, *Vrouw. e. M.* IX, 49. Harde goet waert offghelaten, dat men besuyrt buten baten, Hild. 93, 97. Nochtan hebbicker vele pinen om ghedaen ende (*nl.* het) sere besurt, *Limb.* XI, 172. Hets recht, diet so besuert, datse dat suete daeraf ontfangen, *D. War.* 9, 151, 324. — Vooral in tegenstelling met b e s o e t e n, *de moeite voor iets doen*, tegenover *de vruchten van iets plukken.* Zie voorbeelden bij BESOETEN. — Ook met een onb. wijs. *Zich inspannen.* || Voorziet u wel, die avontuert lijf ende goet ter wilder zee: hoe vele te bringhene ghi besuert, achter u so blives mee, *OVl. Lied. e. G.* 448, 210. — De onb. wijs als znw. *Moeite*, *inspanning.* || Sonder eenich groot besuren, Praet 162. Waenstu dan comen sonder besuren in sine glorie van daer boven? 2279.

4) *Met moeite iets doen*; *iets doen dat met gevaar*, *moeite*, *bezwaren*, *lichaamssmart* en derg. *verbonden is*, *er mede gepaard gaat.*

a) *Met moeite*, *zuur verdienen.* || Sijn vleisch ende sijn bloet heeft besuert, datmen hem daer gheeft, *Lsp.* III, 1, 65. — Ook in de uitdr. d i e n e n (v e r d i e n e n) e n d e b e s u r e n. || Die ghene dient ende besuurt meer dan dander seven cnechte, *Sp.* I^1, 73, 10. Ghi die werct bi dachhueren ne wildi

verdienen no bezueren huwen loen, ghi wert ghescent, *Denkm.* 3, 115, 41.

b) *Met moeite tot stand brengen*, *praesteeren*, *uitwerken.* || (Si) spraken alle lof ende eere her Everaerde . ., dat hijt dus cloeclijc hadde besuert ende soe seere gheaventuert, *Brab. Y.* VI, 1615. Her Jan . ., niet en spaerde sine lede maer met wapenen vele besuerde, 5882. Men mach gheen boden daer toe winnen, diet voer ons eynden off beghinnen: elck moet selve sijn deel besuren, Hild. 31, 43. Wes een manlic man besuert, hets recht dat hem den lof gebuert, *Claghe* 15. Mach mense (*de rust*) anders met woorden bezueren, ten zal vrylic aen my niet ghebreken, *Boom d. Scr.* 159. Al dat die somer can besueren, dat verteert die winter al, *Wint. e. S.* 112.

c) *Met moeite uithouden*, *volhouden.* || Haddet (*het beleg*) iet langer·moeten duren, si en haddens niet meer connen besueren, *Brab. Y.* VI, 8211. Want ict tot hier heb besuyrt in eren eens goets mans, *Wrake* III, 2510. Dies leggic myn wedde, dat sy daer (*op bed*) onlanghe sal duren, sy en mochte nemmee besuren, *Troyen* 555.

d) *Met moeite verwerven.* || Wonnen guet is quaet verloren, dat mit arbeyde is bezuert, Hild. 77, 88.

e) *Met moeite en inspanning doorbrengen*, *met het doen van groote daden besteden.* || Hoe hertoge Jan . . . . sijn leven heerlic besuerde ende hoe vromelic hi hem ruerde, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 412, vs. 14.

f) *Met moeite doorworstelen.* || Dus clagic Gode mijn mesval, dat ic dese werelt moet besueren, *Lansl.* 430.

g) *Iets moeilijks*, *gevaarlijks ondernemen.* || Die zone wiste wel . . dat hi emmer moeste varen dese zware vaert besueren, *deze moeilijke reis gaan ondernemen*, *Lsp.* II, 6, 29. Dat si so meneghe vrese ende so meneghe staerke rese (*gevaarlijke expeditie*) dor sinen wille hadden besuert ende hem so dicke geaventuert, *Alex.* III, 1203.

5) *Lijden*, *uitstaan*, *ondervinden*; *te lijden*, *te verduren hebben.* — *a*) Met een pers. als ondw. || Dat ic bezuere, dat moetic zwighen, de redene es mi te lidene zwaer! *OVl. Lied. e. Ged.* 456, 19. Der minnen pas (*den weg*, *de gevolgen*) moetic besuren, *Glor.* 510. Wat hebbic al door u besuert ende mi gheaventuert eer ic hier comen ben in dlant, 641. Hen hat die stede niet verbuert, soene hadde dat niet besuert, *Sp.* III⁴, 12, 89. Hier sal comen tscip van aventuren, dat menegen hevet doen besuren, *Lanc.* III, 25410. Mine minne hebdi u om sere gheaventurt. Twaren ghi hebt ghenouch besuert ende herde sere verdient, *Limb.* VI, 1224. Daer ic vele in besuerde, *Sp.* II⁷, 44, 32. Peinst wat Jhesus ghedoghen woude dor uwen wille ende besuren, *Overzee* 206. Vallen, rysen, oec bezuren met penitencie vanden zonden, Hild. 217, 86. Als God wil, oec wyet besuert (nl. *het sterven*), soe ist verloren tenen male, 129, 203. Een scheyden musten si bezueren, *MLoep* I, 387; vgl. II, 1164. Sulck sceyden ter werelt en achtick niet, dan dat leste sceyden, dwelc elc besueren moet, *Belg. Mus.* 9, 149, 92. Omdattu heefs ghescuert Gods ghebod, heefstu besurt (*tekst* verbuert), dat hi dijn rike scuert met rechte, *Rijmb.* 12013 *var.* (*De kat*) maect node hare poten nat, het schijnt, dat zoet niet wille besuren, *kan verdragen*, Praet 2263. — Ene plaghe besuren, *Rijmb.* 4081. Groet torment b., *Lsp.* III, 8, 33. Leet b., *Torec* 46. Pine b., Hild. 99, 166; *Rijmb.* 26564. Die doot b., hetzelfde als die doot becoren, *den dood ondergaan*, *smaken*, *sterven*, *Brab. Y.* VI, 1338; VII, 16042; Hild. 126, 266; *Rijmb.* 626; 29492; *Nat. Bl.* IV, 180; *Alex.* VI, 169; *Flandr.* I, 784.

b) Met eene zaak als ondw. *Doorstaan*, *verduren*, *lijden.* || Die myne (*mijn schild*) heft soe veel besuert beide van steken ende van slaghen, *Troyen* 7269. — De onb. wijs als znw. *Smart*, *lijden*, *kwelling.* || Al brenctet scheiden groot besuren, Hild. 116, 17. Wye dat boos is van naturen, wel te doen is hem bezuren, 218, 11. Een ewelijc besuren, daer gheen eynde en is te wachten, 242, 40. Alsoe dicke machment . . setten so in avonturen, dattet comt tot groten bezuren, 248, 112. — Om geen besuren, *al moet men er nog zoo veel om lijden*, *voor geen geld van de wereld.* || Dat hi dit dorste avonturen ende niet laten om gheen besuren, Hild. 1, 253. Die zeeman leeft der avonturen, hy en dede niet om gheen besuren anders dan hi selve gaert, 42, 139. Dat si dinghen avonturen, si en dedens nae om gheen besuren, 194, 161.

6) *Ergens voor lijden*, *boeten.*

a) Voor de schuld van een ander. || Dus quaemt dat hi (*Adam*) tghebod verbrac, dat zi becochten ende wi bezueren, *OVl. Lied. e. Ged.* 516, 652. Dat zwaerlic wilde besuren Onse here Christus onse behout, om ons te benemene thelsche cout, *Lucid.* 1563. Nu merc of Jhesus zelve wilde hemelrike meest besuren, als hi zijn bloet hier sturte milde over ons allen creaturen, Praet 2275.

b) *De treurige gevolgen zijner eigene handelingen ondervinden*, *er voor boeten*, *ze ontgelden*, *duur betalen.* Ic besuer iet, *het wordt mij* „te sure," *het breekt mij op* (waarin hetzelfde beeld ligt als in *besuren*). || Die goede ridder heeft besuert alle die minne van eertrike (*die wereldsche minne*), *Segh.* 5170. Doen ic quam in den strijt, besuerde ic den eersten steke, *kwam ik er slecht af*, 8660. Al soude hyt stelen seer besuren, Hild. 10, 406. Al soudic tavontmael besueren, 200, 88. (Hi) brencten, dat hi na besuert, al dat vordeel, dat hi socht, 252, 90. Die gherne langhe int drinchuus duren . ., hoe si dat int inde besueren ende hoe si sijn dan thuus ontfaen, *Belg. Mus.* 10, 51, 19. Hare sonden, die si daeden . . in hare joget . ., dat si nu wel sere bezuert, *Rose* 4465 *var.* Hine was so coene noch so stout, hine besuerde daer sijn sout, dat si te voren hadden ontfaen, *hij betaalde daar duur*, nl. *met het leven*, *de soldij*, Stoke VIII, 367. Enen schat . . hadde hi besloten ende vast bemuirt, den menich goetman hadde besuirt ende tlijff gheset in groten verliese, *MLoep* I, 564. Des droech hi hoer ghetrouwe minne . ., dat si namaels wail besuerde, 1982. Vanden grale die aventuren, die menech riddere sal besuren, *Lanc.* III, 1099. Der minnen . ., die langen tiit hadde gedurt ende elkerliic (*nom.*) hadde besurt, *die voor beiden een bron van verdriet was geweest*, *Limb.* IX, 44. Selve hilt hi (*Lycurgus*) ende besuerde alle die wette, die hi cuerde, *Sp.* I², 32, 54; *hij ondervond de kracht zijner eigene wetten bezegelde ze tot zijne eigene schade.* — Ook in het pass. || Van minne, die dicke wert bezuert, als mense gheckelic aenvaet, *MLoep* I, 3214. Eene enkele maal ook met den 4den nv. van den pers. || Met rechte heb ic u ghemint, want ic u sere hebbe besuert, *ik heb zeer veel om u geleden*, *Segh.* 2596. — Het besuren, *het ontgelden*, *er voor boeten*; het doen besuren, *het doen opbreken.* || Al suect hi sine minne ane u, wildi, ghi moghes wel ontberen,

want meneghe joncfrou . . hevet dicke swaerlijc besuert, *Vad. Mus.* 1, 400, 91. God en wils niet meer besueren, want hi heeft eenwarff al betaelt, Hild. 135, 114. Doet siit ooc, soe moet siit sciere weder besueren in dat wout ende hebben de pine .. menichfout, *Limb.* I, 1720. Du drives weelde ende feeste . ., waendi, ghi en selt besuren ende doghen hier omme wee, *D. War.* 2, 353, 53. Met groten slaghen ende met sueren so dede hyt hem allen becueren (*l.* besueren), *Troyen* 4532. Woudi dat die ridder fijn . . (de speer) wederghecreghe ent besuerde met fellen slaghen aen sijn lijf? *Segh.* 5142. — Ook van hetgeen men voor anderen lijdt. || Ghi hebbet . . sere besurt, *hard te verantwoorden gehad*, ende u selven gheaventurt dore minen wille, *Limb.* VI, 1783.

* BESUST, bnw. Verkeerde lezing voor betiinst, *met tijns*, *belasting bezwaard*, zooals andere teksten hebben. || Ten waere tselfde lant berent, belast oft besust (*l.* betiinst) waer met scepenenbrieven, oude wilcoren oft geestelike renten, *O. R. v. Dordr.* 2, 308.

BESWAERNISSE (BESWERNISSE), znw. vr. Mnd. *beswernisse*; mhd. *beswærnisse*. *Bezwaar*, *last*, *moeilijkheid*. || Ocht hoere de roeke yet deren soud daer af ent hare engeen beswernes en gaf, *Lutg.* III, 886. Streckende tot bezwarenisse der rechteren ende groeten achterdeel der twistiger parthien, *Overijs. R.* I[1], 207. Off hem . . tot eniger tijt bij yemande last off bezwarenisse toequame, V. d. Wall 491. Off onser stede van Dordrecht . . last off beswairnisse aenquame, 494. Dat het den lande .. namaels te laste comen mochte . . ende te beswaernissen, *Brab. Y.* VI, 9653. Hoe wel te beswaernissen die woirden luden meer daer ave opten hertoge dan opten grave, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 77, vs. 136. — Ook in den zin van *lastigheid*. || Bezwaernesse oft pijnlijchede, *Hs. v.* 1348, 244*a*.

BESWAREN (BESWEREN), zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *besweren*; mhd. *beswæren*. Vgl. BELASTEN.

BEDR. — 1) *Zwaarder maken*, *verzwaren*. || Als si den man begripen moghen, daer sij mede bezwaren haer doghen, *MLoep* IV, 2195. — Ook sine hant beswaren, *zijne hand doen drukken*. || Dat hi (God) sijn hant alte onghenadelic op di beswaert, *Devoet B.* (36) 11*r*.

2) *Last aandoen*, *het iemand lastig maken*, *kwellen*, *plagen*, *bedroeven*. || Hier na zolen die broedere mit vlite staen, dat zi . . die een den anderen niet en beswere, *D. Orde* 257. Datte lichame de ziele besweert, *Lutg.* II, 1031. Brengs du dine offerande toten outare ende ghedinct di daer, dat dyn evenkersten es beswart van di, *door u gekweld is*, *reden van ontevredenheid op u heeft*, *L. v. J. c.* 38. — Met God als ondw. *Straffen*, *beproeven*. || Onse Heere die wiltse besweren op dat sij dese mesdaet arnen, *Serv.* I, 1726. — Met eene zaak als ondw. *Bedroeven*, *terneerslaan*. || Al dat him mach bezweren, dat verghet hi, *MLoep* II, 1208. — Het bnw. deelw. beswaert bet. *bedroefd*, *terneergeslagen*. || Dat die goede mensche heeft in, soe waer hi es, bliden sin van goeden dinghen . . . ende van den quaden wert hi beswaret, *laetari bonis et dolere contrariis*, *Melib.* 153. Here, wi comen van Coelne waert . . sere beswaert . ., want het was te jammerne sere, *Lorr.* I, 1009. Dus voeren Garijn ende Ritsaert tAken waert sere beswaert, 1125. Daer mense leide uutwaert (*naar den brandstapel*), worden die liede sere beswaert, *Limb.* I, 1965. Al there wasser sere af beswaert ende tonghemake, II, 1226.

— Enen beswaren tegen enen, *iemand met een ander in moeilijkheden*, *oneenigheid brengen*. || Enich borgher die enen anderen onsen burgher beswaerde teghen eenighen gast van buten, *Stadsr. v. Zwolle* 67, 60. Dengenen, daer hi hem tegen beswaert hadde, alsoe groet vrient onsen burgher te maken, als hi te voren was, *ald.* Item so hebben Gheerd van den Dale, *enz.* beswaert die stad van Swolle teghen goede lude van buten, daer mede hebben se verboert elc hondert scillinghe ende dese beswaringhe, die deze vier ghedaen hebben, heeft der stad ghecost wel dusent pont, 176.

3) *Bezwangeren*. — Slechts in het deelw. beswaert, *zwanger*. || Die coninginne . . die bleef thuus beswaert sere van kinde, daer soe af gelach, *Sp.* III[6], 44, 55. So dat soe bezwaert waert van kinde, *Franc.* 9406.

AANM. *Sp.* III[6], 49, 49: „Daer na worden sine kindere *beswaert* ende worden quelende," is waarschijnlijk slechts eene onhandige vertaling van het lat. „filii *graviter* egrotaverunt."

ONZ. — *Bedroefd worden*. — Doen beswaren, *bedroeven*, *terneerslaan*. || (Hi) starf . . . in sinen jongen jaren, dat menich herte dede beswaren, *Brab. Y.* VI, 445.

BESWARINGE (BESWERINGE), znw. vr. Mhd. *beswærunge*. Vgl. BESWAERNISSE.

1) *Last*, *moeite*, *bezwaar*. || Dat die veilich wesen selen ende ghene moyenis, beswering, arresteringhe, noch arch liden in eniger wijs, Nijh. 3, 237. — Ook in den zin van *moeilijkheid*, *oneenigheid*. || Dese beswaringhe . . heeft der stad ghecost wel dusent pont, *Stadsr. v. Zwolle* 176. Vgl. BESWAREN 2).

2) *Bezwaring van het geweten*, *aansporing ten kwade*. || Oft ghi uwen wille hadt te doene, en consti dan ons beswaringe niet wederstaen? *Blisc. v. M.* 539.

BESWEERRE (BESWERAER), znw. m. *Bezweerder*, *duivelbezweerder*, *duivelbanner*. Voor de vorming vgl. men *begeerre*, *leerre*, e. dgl. || Exorcisten, dat luut besweerres in onse tale, *Rijmb.* 23192. Hy hadde mit hem gokelaers ende besweraers, *D. B.* II *Chron.* 33, 6.

BESWEET, bnw. Van *sweet*. *Met zweet bedekt*, *van zweet doortrokken*. Vgl. BESWETEN. || Als sise (*hun hemden*) besweet laten rotten ende onghedwoghen, *Rein.* II, 5122. Hi was bezweet ende seer verhit, ende wilde dwaen sine lede, Stoke II, 954.

BESWELGEN, zw. ww. bedr. *Inslikken*, *verzwelgen*. || Ist dat hiis (*de zieke*) niet en mach bezwelgen, dan salmen in den put (*holte*) van den halse stellen een cleyne ventose, *Lanfr.* 94*r* (vgl. 95*r*: dan sal hy wel ver*swelgen*).

BESWELMT, bnw. *Vuil*, *smerig*, eig. *berookt*, *bewalmd*; van *swelm* of *swalm*, d. i. *walm*, *smook*. Zie Lübben 4, 484. || Den Griecken te verwyte sal ic myn bluesende aenschijn vrij beswelmt ende leelick voort toghen dy met tranen bedropen vol van rouwe, *Troyen* (*Vb.*) 32*a*.

BESWELTEN (BESWILTEN), st. ww. onz. Kil. *languescere*, *deficere animo*. Zie SWELTEN en *T. en Letth.* 5, 48—51. — 1) (*Van honger*) *sterven*. || Datter alomme veel schamele lieden van honghere beswolten, Despars 1, 270.

2) *Bezwijmen*, *in onmacht vallen*. || Mettien ontfalt haer dat spreken ende sy beswalt, mer die jonffrouwen namen saen op hare vrouwen ende droeghen se in een camer saen daer sy van hertten lach ontdaen, *Troyen f.* 256*d*. Si seech neder ende beswalt, Velth. IV, 40, 61. In hare camere beswalt soe dare wel vierwerven ofte

vive, *Flandr.* V, 18. Int herte ontfinc hi doen jubelacie, die ridder, soe groet, dat hi beswalt ende doot voer des ermiten voete valt, *Vad. Mus.* 1, 56, 232. Als dus ghehoont was die joncfrouwe .., beswalt soe van groten sere, *Parth.* 2145. Doe moesti vallen ende beswelten tenegadere so menechwaerf, mi wondert dat hi doe niet en staerf, 2394. (Doe) mochti een twint niet ghespreken voort ende beswalt, 2525. Mettien beswalt die keiserinne ende waert vele bleec ende verweloes, 3511. Doe suchtese stille ende beswalt van groten zeere, 3578. Hem quam coude ende grote pine, dat hi viel ende beswalt, *Alex.* X, 1353. Van rouwen wart hi so ontdaen, dat hi driewerf beswalt achtereen, *Flor.* 1127. — Nog heden in 't Vlaamsch in gebruik (De Bo 126; Schuermans 52).

BESWENDELEN, zw. ww. onz. Mhd. *beswindeln*, d. i. *extasire*, ijlen. Vgl. hd. *schwindeln*, ohd. *swintilôn*. *Duizelen*, *een gevoel hebben alsof men ronddraait.* — Vandaar het deelw. bnw. beswendelt, *duizelig.* || Onse Here . . hinc aenden cruce . . . met beswendelden hoefde, met verscedenen herten, *Vad. Mus.* 2, 429.

BESWEREN. Zie BESWAREN.

BESWEREN, st. ww. bedr. Mnd. *besweren*; mhd. *beswern*.

1) *Door een eed iemand binden*, *verplichten*; van daar in het pass. besworen sijn, *verplicht*, *verbonden zijn door een eed* of *zijn eerewoord.* || In haren dienst bem ic bezworen eighin vry, *OVl. Lied. e. Ged.* 147, 28. Biden goude sidi bezworen Gode te dienene al uwe jaere, *Salad.* 153. Johan Zuerbroet . ., besworen ende bevraecht, off hij kende die brieve ende segel voorseyt, *R. v. Utr.* 2, 86. — De onb. wijs als znw. *Verbintenis*, *samenzwering.* || Doe Absalon offerde, soe wort daer een machtich besweren ghedaen, *D. B.* II *Sam.* 15, 12.

2) *Een eed doen op iets*, *ter bekrachtiging van iets*, de tegenw. beteekenis. || Die sal den vrede besweren, *Fri. Stadr.* 98, 114. — Ook in het algemeen. *Een eed doen*, *zweren.* — Ook in de uitdr. besworen kerf, waarvoor *Rek. d. Gr.* 1, 354, ghesworen kerf gelezen wordt, d. i. eig. *de kerf der besworenen of gezworenen*; *de kerven*, *die door hen op den kerfstok gesneden werden*, *waardoor werd aangeteekend het bedrag*, *dat ieder in eene bede moest opbrengen.* Besworen kerf bet. dus *eene wettige bede.* || Zo waer dat onser poerteren goet gheleghen is binnen juwen lande, dat en sel gheen onghelt ghelden dan binnen onser vrihede van Aemstelredamme, zonder allene in beswoeren kerve, *O. R. v. Amst.* 13. Zie de noot 2) op bl. 28 en vgl. KERF.

3) *Onder eede iemand als den schuldige* of *den medeplichtige aanwijzen.* || Worde yemant in dien dootslach bezworen, die daer niet vredeloes in gheleyt en ware, die soude vrede hebben ter tijd toe, dat hi up sijn ruyme quame, *tot dat hij zich door de vlucht aan de straf onttrok*, *O. W. v. Amst.* 7, 2. Nyemant daer in te besweren, hij en zij bezaket te voren eer men claghet, *ald.*

4) Met den 3den nv. Eenre stede besweren, *den eed doen op de vrijheden en rechten eener stad.* || Als onze . . gheduchte joncvrauwe . . dese stede bezwoer, *Invent. v. Brugge* 6, 160. Onzen . . heere ende prince . . als hy dese zine stede bezworen hadde, 170. Als onze gheduchte heere ende . . vrauwe deser voors. stede bezworen, *ald.*

5) *Een tooverformulier*, *eene bezweringsformule over iemand of iets uitspreken*, (*een boozen geest*) *er door uitbannen.* Zie BESWEERRE en BESWERINGE.

BESWERINGE, znw. vr. Mhd. *beswerunge*; mnd. *besweringe*; hd. *beschwörung*. *Uitbanning van een boozen geest door een tooverformulier.* *Teuth.* 267: besweryng tegen den duvel; 85: *Tegen den duvel* beswering, exorcismus; 86: die die beswerin ge doit, heyt *excorcista*.

BESWERCT, bnw. Vgl. mnd. *beswerken*. Van *swerke* (zie ald.). *Bewolkt*, *beneveld.* — Ook fig. || Mijn oghen waren al beswerct, *OVl. Lied. e. Ged.* 251, 526.

BESWETEN, zw. ww. bedr. Mhd. *besweizen*. Kil. 54: Sudando niti, sudare multo labore. *Ten koste van zweet*, *van zwaren arbeid bekomen.* || Si stelent (*het goed*) al den ghemeynen armen, diet met pinen besweten ende becarmen, *N. Doct.* 523. — Zie ook BESWEET.

BESWETTEN, zw. ww. bedr. Van *swette*, grens, (z. ald.). *Begrenzen*, *afperken.* || De van Roeszwinckel sollen oer bepaelde unde beswettede landt gebruicken, *Etst. v. Dr.* 147. Vgl. mnd. *beswettet*, *beswattet*, d. i. *belendend* (Lübben 1, 294, waar o. a. belandett en beswettet verbonden voorkomen).

BESWICHTEN, zw. ww. bedr. *Inwikkelen*, *omhullen.* Verwant met ons *zwachtel.* Vgl. ohd. *swîfan*; onr. *svípa*, d. i. *involvere* (Graff 6, 901); *bisweifan* (t. a. p.); mhd. *besweifen*, omvatten (Lexer 1, 232); en ohd. *umbisweifo*, d. i. *amictus* (Graff t. a. p.); mhd. *umbesweif* (Ben. 2, 786*a*), d. i. *wat iemand omgeeft om hem te dekken.* || Ondect die lieflike aenghesichten, ende wiltse niet te duen bezwichten, datmen die zoete wangskijns root schouwen mach, *MLoep* II, 4147 (de verklaring van De Jager, *Arch.* 4, 146 door *beswiken*, d. i. *circumvenire*, is onjuist).

BESWIJC (in hd. gekleurde geschriften ook BESWIJCH), znw. o. Mhd. *beswîch*. *Afval*, *verraad.* Slechts in de uitdr. beswijc doen, hetzelfde als *beswiken* (zie ald.). || Wie soudso mi dan doen bezwijch, *OVl. Lied. e. G.* 70, 17. Hoe saltu mi dan doen bezwijch, dijn zien es mi een hemelrijch, (*oorspr. blijkbaar*: zwijc: rijc), 130, 13.

BESWIKEN, st. ww. bedr. en onz. Mnd. *beswiken*; mhd. *beswîchen*. Van *swiken* (zie ald.).

BEDR. — *In den steek laten*, *aan zijn lot overlaten*, *zijne handen van iemand aftrekken*, *iem. begeven*, *verlaten*, *afvallig worden van iemand.*

a) Met een pers. als ondw. en een pers. als voorw. || Uwe kinderen, die ghi op desen dach in eeuwigher verderffenessen bringhen soudt, op dat ghi hen luden bezwijct, *Cron. v. Vlaend.* 1, 158. Nemmermeer en wordi van ons besweken, *Troyen Vb.* 32*a*. Ic hope, ghy my niet bezwijcken en selt, *Mar. v. N.* 16, 387. Dat hi heme (*zijn vriend*) nine beswike, *Rose* 4624. So dat hi hem niet en beswike ende hi hem soude staen in staden, Stoke IV, 332. Hine besweec hem (*zijnen heer*) nemmermere, VIII, 888. (Doe) hem sijn maghen souden beswiken, Hild. 64, 251. In beswike ju niet, troest ju in desen, *Wal.* 9435. Ocht ic u emmermeer beswike, soe moete mi God scinden! *Beatr.* 308. Mine vrient beswiken mi ter ure, *Lanc.* III, 15214. Zoo ook V. d. Wall 296; *Gest. Rom. f.* 129*b*. — Met God als ondw. || Minnen wi Gode van hemelrike, die en sal ons niet beswiken, *Lansl. H.* 916. (God) die niement en beswijct, die te sijnre ghenaden strijct, *Lsp.* I, 47, 25. Hi niman en beswict noch beswiken en sal, di hem getruwe es, *Limb. Serm.* 215*c*. Als hen God wilde beswiken, *Vierde Mart.* 162. Bidt Gode, dat hi ons niet en beswike, 435. (*De ziel*) ne blijft niet

besweken van hem diet al ghevet, *Wap. Rog.* 551. Den mensche hi (*God*) nemmermeer besweke, *Rincl.* 410. Zoo ook *OVl. Lied. e. Ged.* 53, 96; *Wap. Mart.* III, 245; Hild. 185, 167. — Ook *Boetps.* 38, 85 behoort hiertoe: „Nu biddic di, Here, . . dat ghi mi niene laet beswiken; men kan nl. laet als zuiver hulpww. opvatten; lat. (*Ps.* 38, 21): „*ne derelinquas me, domine.*" Of men heeft hier al een voorbeeld van beswiken; in de bet. van ons *bezwijken* intr., *in krachten te kort schieten.* — Met God of een heilige als voorw. *Zich van hem afkeeren, zijn dienst vaarwel zeggen.* || Sante Johan en woude si niet beswiken noch Maria Godes moeder, *Hor. Belg.* 10, 92.

b) Met een pers. als ondw. en eene zaak als voorw. *Haar vaarwel zeggen, afvallig worden van iets, het begeven.* || Dat wi die doecht ie besweken, mach ons rouwen alle weken, *Vierde Mart.* 276. — Ook met een 2den nv. of eene bep. met van. || Der truwen en woude sy niet bezwiken, *MLoep* II, 398. Dat en suldi niet gheliken, off ghi moet der eer bezwijcken, IV, 2231. Hi hadde ghemaect een convent . . metten coninc Edewaerde . . van huwelike, dat haer gheen daer of beswike, Stoke IV, 780.

c) Met eene zaak als ondw. en een pers. als voorw. *Ontzinken, ontvallen, begeven, in den steek laten.* || Mijn vrienden, maghe ende scat die sullen mi beswiken, *OVl. Lied.* 457. Wat mach mi nu beswiken? Mijn lief heeft mi verblijt, *Hor. Belg.* 10, 145; vgl. 9, 42. (Dat) soe (*armoede*) niene beswike, *niet beschaamd doet uitkomen*, die hare met trouwen wike, *Wap. Mart.* I, 818. Mi beswiken al mine lede, ja, omdat ic van ju sceden moet, *Wal.* 6144. Die tale hem mettien besweec, *Troyen* 3132. Dat hem daer van enen hare sine coenheit iet besweec, *Lanc.* II, 38572. So besweken hem alle die lede, *Flor.* 1019; *Sp.* II[7], 43, 27. Seghelijns ors besweken die lede, *Segh.* 1934. Doe bezweken haer die been ende viel in onmacht, *Pyr. en Th.* 373.

Onz. — *In onmacht vallen, bezwijmen.* || (Doe) gebrac hare therte ende si besweec, ende si sat neder al bleec, *Lanc.* II, 11479. — Over beswiken in de bet. van ons *bezwijken*, zie bij bedr. *a*).

BESWIMEN, oorspr. st. ww. onz. en bedr., doch reeds in het Mnl. bijna uitsluitend zw. gebruikt. Zie swimen. Mnd. *beswimen, -eln*; mhd. *beswîmen.*

Onz. — *Door eene duizeling overvallen worden, in onmacht vallen.* || Hoe swaer wart dat herte mijn! Mi dochte, dat ic beswijmde al, *Rein.* II, 6196. — Vandaar het deelw. beswijmt, *duizelig*; bij uitbr. *dwaas, onzinnig.* || De mensche es al te zeer bezwijmt, die om caf hier gheeft zijn coren, Praet 837.

Bedr. — *Duizelig maken*; bij uitbr. *dol maken.* || Soe (*folie*) es tlim van vele sonden, die menighe ziele zware wonden, wanneer dat soe mach bezwimen den mensche ende zinen geest belimen, Praet 1146.

BESWOENEN, zw. ww. bedr. Oudere en oorspronkelijker vorm van *besoenen*. Vooral in Geldersche oorkonden voorkomende. Vgl. *zwoel* met *zoel*; en *T. en Lettb.* 2, 66 vlgg. — Vgl. vooral besoenen.

1) *Verzoenen, in eene goede verstandhouding brengen met.* || Die stede, borgere ende ingesetene . . van alle saken . . mit onsen . . heren van Oistrich ind van Cleve . . ganss vast int stede beswoent, Nijh. 5, 129.

2) *In een zoen* of *vrede opnemen, begrijpen.* || Als wij . . die ghoene, die sich mit oen in die vede gemenget hedden, mede beswoenen, Nijh. 4, 373. Hier in sullen mede beswoent wesen alle burgere . . der stede Nymegen ende Grave, 5, 135. Anderre Gelresscher, die hier in mede beswoent werden, *ald.* Mit den anderen mede beswoenden Gelresschen, *ald.* — Ook enen beswoenen op een goet, *een zoen aangaan, waarbij iemand het ongestoord bezit van dat goed is verzekerd.* || Voert is een yegelick beswoent op sijn goet, *ald.* 3, 24.

4) Met het obj. gelt. *Als schadevergoeding beloven; bij een zoen bepalen, dat het moet betaald worden.* || Die en sal nijet langher borghe bliven dan thent die zwoene uutgheseghet is ende dat ghelt, dat daer beswoent is, betaelt zij, *Overijs. R.*, I[1], 152.

BET, voorz. Mnd. *bet, bette, bitte.* In beteekenis gelijk aan het hd. *bis*, waarmede het ook in vorm verwant is, waarschijnlijk van *bi* (*be*) afgeleid, evenals *tot* van *te.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 42. In het mnl. zeer zeldzaam; het gewone woord voor *tot* was tote en voor *tot dat*, onthier ende (zie ald.). || Ende der vorghenoemder vijfpont gheldes selen die heren van Oudmonster tUtrecht elks jaers vermanen . . dien commenduer van sente Katerinen bet an der tijt dat onse onrecht verghouden es, *Oorkb.* 2, 425 *a* (*a.* 1296).

BET (bit; eig. bed, zooals uit de samenstellingen blijkt), voorz. *Met.* Reeds in het *onl.* komt *bit* voor, b.v. *Ps.* 2, 11; 3, 4. In het Mnl. alleen in gebruik in de samenstellingen *al-bed-alle* en *niet-bed-alle* (zie die woorden), en in de dial. aan de Zuidoostelijke grens, b.v. in den *Aiol.*, b.v. vs. 2: *bet* sporen; vs. 11: *bet* haesten; vs. 26: *bet* minen munde; en zoo ook 54, 78, 88, 91, 94, 97 vlg., 130, 161; *enz.* — Zoo ook in de *Limb. Serm.*, b.v. 8*a*: al *bit* blude begoten; 14*a*: der duvel . . vuget *bit* sinen bosen raden, dat der mensce ilanc meer ende meer becort wert; *enz.*

BET (bat), bijw. Ohd. *baz*; mhd. *baz*; mnd. *bat, bet*; ags. *bet.* Oorspronkelijk positief met de bet. van mnl. wale, *wel*; comp. got. *batizo*, nl. *beter*; superl. got. *batists*, ndl. *best*; vgl. Benecke 1, 93*b*; later algemeen gebruikt, om den compar. van *wale* te vervangen en dus gebezigd in de bet. van *beter.*

I. Als positief. *Wel, goed.* || Si es dat batgeraecste wijf, dat nie ter werelt ontfinc liif, *Limb.* I, 1305 (vgl. VI, 2649: Dat scoenste wijf, die nie ontfinc van moeder liif, entie wel*gheraecste* mede).

II. Als comparatief.

1) *Beter.* || Die swighere merct bat ende verstaet, dan die met vele sprekens ommegaet, *Melib.* 1011. Dat ment niet bet besteden mochte, *Sp.* III[7], 60, 71. Jonathas maecte die mure . . . ende veste (*Jeruzalem*) bat, *Rijmb.* 19986. Die een troeste hem bat dan die ander, *Vrouw. e. M.* X, 54. Ic mane u bi uwer wet, dat ghi u bepenset bet; bepeinst u bat op dese sake, *Theoph.* 275. Si weten bet dan ic ofte enech ander comanvoere ende weten oec bat van Blancefloere, *Flor.* 1465. Die behaecht Gode alsoe vele bat, Ruusb. 2, 112. (Het) smaket hem bet, 3, 36. Dat si alle dinc bat weten ende bat doen dan yemen anders, 4, 36. Vele bet te moede, *L. o. H.* 364. Bedinct u bat, 2753. In lanc so bat, 244. Inlanc so bet, *Rein.* I, 1222. Bat is beiden, dan verhaest, Hild. 4, 67; *enz.* — In de volgende uitdr. — Bet gheboren, *van aanzienlijker, edeler geboorte* (vgl. best geboren, *Rein.* I, 798). || Starcker, scoenre, bet gheboren, *Rijmb.* 16053. So ghi bat sijt gheboren, soot u bat sal toehoren, dat ghi u neder hout ende clene, *Lsp.* III, 3, 49. Vgl. ons bnw. *welgeboren* en het Gr. εὐγενής. — Bat staende, *van beter houding, uiterlijk.* || Dat Walewein scoenre ware

ende bat staende al oppenbare, *Lanc.* III, 20584. — Bat maken, *verbeteren*, *versieren*. || Kerken in elke stat sietmen versieren ende maken bat, *Teest.* 482. Jherusalem die stat sal hi stichten ende maken bat, *Lsp.* IV, 7, 57. — Vandaar ghemaket bat, *sierlijker*, *van beter uiterlijk*; hetzelfde als batghemaecter, batgeraecter; zie bij 6). || Ic en sach noit in enegher stat enen ridder ghemaect bat, *Ferg.* 620. — Mi wort bet, *ik word beter*, *het gaat mij beter*, *ik ga vooruit*. || Alsoet God wilde, so wert hare bet, ende van hare geboren waert een scone knapelkijn, *Sp.* II[a], 16, 22. Daer na, doe hem bet waert, worden sine kindere beswaert, III[a], 49, 49. — Bat hebben. — *a*) *Beter worden*, *herstellen*. || Datsi spise nam ende at ende wart gesterct ende had saen bat, *Lutg.* II, 601. (Hi) ghevuelde van binnen wel, dat hi uyen hadde een twinteken bat, III, 519. Op dat mijn wee yet hadde bat, Hadew. 1, 15, 67. Doe vraghede hi van hem die ure in welker hi bet ghehadt hadde, *Hs.* 71, *Joh.* 4, 52. — *b*) *Het beter hebben*. || Nochtan verblides haer sunderleke, alst convent in spisen had bat, *Lutg.* II, 102. — Hem bat hebben, *zich beter gevoelen*. || Ende had haer rastleker uamaels ende bat, dan si te voren dede, *Christ.* 711. — Bet sijn met (bi) enen, *hooger staan aangeschreven bij iemand*. Vgl. best sijn met enen, bij BEST. || Doen men Pirse hinc, was hi metten coninc nochdoen vele bat dan enich man, Heelu 1401. Isegrijn ende Bruun sijn nu bet bi den coninc dan ic bi u, *Rein.* II, 3805. — Bet varen. — *a*) *Beter worden*, *genezen*. || Waer enich man of vrouwe . . . coep deden alse si siec sin, ende wanneer si dan bet varen ende to kerken ghaen, *Stadsr. v. Zwolle* 136, 226. — *b*) *Gelukkiger zijn*, *er beter aan toe zijn*. || Lasarus voer vele bat, nochtan was hi van haven bloet, *Vad. Mus.* 2, 169, 141. — Somtijds heeft bet met een ww. verbonden de bet. van een verkorten zin, b. v. Ic gave bet, heeft den zin van *ik deed beter te geven*. Zie ook bij BEST en vgl. bij LIEVER. || Hi sweghe bat ende sprake niet, *Belg. Mus.* 1, 113, 6. Si begherens (*l.* beghevens) bat, *Flor.* 70. Ic mochte vele bet swigen stille, *L. o. H.* 2538. Bet doetmen dat wille God, dan men doet der liede gebot, *Sp.* I[v], 43, 9. Die claghe ware bet verholen, *het zou beter geweest zijn*, *ze stil te houden*, *Rein.* I, 255. Costelike spijse, hoe die bat gecruyt is, *F. m.* 5v. — Te bet, te bat, eig. de (die) bat, dat in 't mnl. ook voorkomt. Zie bij DE, 3de Art. *Te beter*, *des te beter*. || Na dordine van den A B C sullen haer namen sijn geset, omme dat mense vinden mach te bet, *Nat. Bl.* II, 280. Sine slapens maer te bet, *Kerk. Cl.* 202. Dat ghijs te bat gheloeft, *L. v. J. c.* 197. Omdat ghijt onthouden sult te bat, *Natuurk.* 1172. Om dat kenlic si te bet, *Sp.* II[a], 22, 240. Omdat wi hem te bat genaken, 244; *enz.* — Te bet hebben, met den 2den nv. van den pers. of der zaak, eig.: *er des te beter aan toe zijn*.

a) *Voordeel*, *laat bij iets hebben*; *ergens de vruchten van plukken*, *er iets aan hebben*. || Wi hebben al ghelaten ende sijn di ghevolgt, wat selewijs te bat hebben? *L. v. J. c.* 146. Men nijght onder den boom, daermen te bet af heeft, *Spreuken* 75. Op Mamet dat si riepen . ., dies si hadden clein te bet, want si verdronken, *Roel.* I, 428. Levic, si selens hebben te bat, Velth. V, 19, 44. Omdat si mede der comenscape selen hebben daer te bat, VII, 30, 32. Den tijt, dat de vrecke leeft, nieman sijns te bat en heeft, maer als hi doet es na dat, heeft men sijns goet te bat, *Doct.* II, 425. Want en heves nieman te bat, 2942. Wine selens te bat nemmer hebben, *Grimb.* I, 5374. Dies heeft sijne siele te bet, *Alex.* IV, 1078. Up dat wi zullen besitten dleven, daer de ghene af hebben te bet (*genieten*), die alle boesheit dor Gode begheven, *Belg. Mus.* 8, 449, 38. Zoo ook *Lutg.* III, 764; *Sp.* IV[1], 30, 52; *Merl.* 28597; *Lsp. Prol.* 16; I, 9, 4; 48, 76; II, 45, 113; III, 1, 122; 5, 74. Vgl. het Gloss. — Want darghe moeten in elke stat der goeder hebben te bat, *Teest.* 2096; d. i. *de slechten moeten er voordeel van hebben*, *dat er goeden zijn; het is beter een slechte te goed*, *dan een goede te slecht te beoordeelen*; het is dus het tegenovergestelde van: „de goeden moeten om de kwaden lijden." — Hagheldet, snuwet, vielet nat, diere was in hi hadts te bat, *L. o. H.* 353, d. i. *de stal van Bethlehem was zóó vervallen en oud*, *dat als het hagelde*, enz., *degene*, *die er in was*, *er weinig aan had*, *niet merken kon*, *dat hij in een huis was*." Men leze dus: „hine hadts te bat."

b) *Beter worden*, *genezen*. || Hi sal dan van sire quale te bat hebben, *Lsp.* III, 6, 60.

c) *Ergens verheugd over zijn*, *in zijn schik zijn*. || Die coninginne dedem soe vele geven, dat hijs te bat hadde al sijn leven, *Lanc.* II, 18610. Ende hem die genas sine wonde soe vele, dat sijs waren blide ende te bat hadden langen tide, IV, 2822. U woerde troesten mi so sere, mi dinke, dat ics heb te bet, *Segh.* 6902.

d) *Te goed hebben*, *nog te vorderen hebben*. || Dies heift soe te bat van den smale steiden . ., hier boven ghenomt 116 ℒ, *ZVl. Bijdr.* 4, 328.

— Te bet moghen, met den 2den nv. (nl. hebben), *er des te beter aan toe zijn*, *in beteren doen zijn*. || Menich dienre wert verheven mit dat hem die heren gheven, dat hijs te bet mach al sijn daghe, Hild. 104, 87. In den clooster gaf hi gave, dat sijs moghen noch te bet, 148, 400.

— Te bet sijn, met den 3den nv. van den pers. en den 2den nv. der zaak.

a) *Er te beter aan toe zijn*, *in een beteren toestand zijn*, *gelukkiger zijn*. || Elker herten mochte sijn te bet, *Lanc.* II, 46198. Ende gheven troest haren vrienden . ., also dats hem zere is te bat, *Lsp.* I, 12, 29. Ghebuer, nu segt mi, wat seit dwijf? want wistict, mi waers vele te bat, 3 *Dag. H.* 232. Ic woudt u vrienscap ende bate doen, dats u te bat soude wesen, *Bloeml.* 3, 27, 163.

b) *Voordeel van iets hebben*, *vruchten plukken van*, *genieten*, *er iets aan hebben*; mi es te bat, *het baat*, *helpt mij*. || Alle dat des ons zoude sijn te bat, *Lsp.* I, 6, 11. Daer af hi hadde groten scat, des hem sere was te bat, ende die hem wel quam te staden, *Edew.* 2007. Gine comt nemmer in die stat, u en saels wesen te bat, *Ferg.* 888. Hen allen waes te bet, dat gemaect was selke wet, *Sp.* II[a], 22, 367. Mi nes niet te bat een hoy, *Beatr.* 230. Tis luttel den cnape te bet, dat de meester rijcke is, *Spreuken* 92. Reinaerde was lettel te bet, dat hi den goeden bake ghewan, *Rein.* I, 226. Waert al in duusternis te zweven, wat waer hem dan des levens te bet? Hild. 224, 99. Mochte u des te bet sijn, al mijn vermoghen es u ghereet, *Amand* II, 1374. Zoo ook Hild. 63, 177; *Yst. Bl.* 1542; *enz.* — Wat si veet, si en wert niet sat; al heeft si vele, haer en eest niet te bat, *het is haar niet genoeg*, *baat haar niet*, Ruusb. 4, 5. Een mensche beseten vanden onreynen gheest, die riep . .: Wat is des di of ons te bet, Jhesu Nazarene, *welk voordeel geeft het u of ons*, *wat hebben wij of gij*

er aan, *dat gij hier komt? Hs.* 71, *Marc.* 1, 24. — Te bet varen, *Er beter aan toe*, *gelukkiger zijn.* || Dat ghi dan hoept te bet te varen, Hild. 143, 47. Si voer een maent the bet daer af, *Lutg.* II, 105. — Te bet werden, met den 3den nv. van den pers. en den 2den nv. der zaak. *Er te beter aan toe zijn*, *ergens iets aan hebben.* || Die rike mach hi omme scat verdingen, dies hem wert te bat? *maken dat hij er te beter aan toe is*, *Belg. Mus.* 2, 73, 268. Ooc wijsdic den coninc enen scat, des hem nie en wart te bat, *Rein.* II, 3975. Aldaer soe sach hi enen man staen water putten in een vat, des hem luttel wart te bat, want wat hi putte . ., dat liep tene male onder doer, Hild. 43, 74.

3) *Beter*, *nauwkeuriger*, *in bijzonderheden.* || Hier na zalic verclaren bat, wat rivieren daer ute quamen, *Rijmb.* 418. Here, hier vore seydic u dat, nu willict u verclaren bat, *Melib.* 1998. Als ghi hier na noch bat sult horen, *Brab. Y.* II, 944.

4) *Beter*, *meer.* — *a*) *In grooter mate.* || (Ic) ghelovede anderen bet dan mi selven, *Stemmen* 125. Omme dattet lant bet gelt dant plach, *Inform.* 263. Doch ghelovet die redene mine bet der ystorien in Latine, *Sp.* III^{4}, 31, 67. Also moghendelike . . of bet, *Rijmb.* 21566. Elc mensche . . sal vader ende moeder wesen hout, ghelijc hem selven ofte bat, *Wrake* I, 1314. Dus ghevielt mi bat dan wale, *Vrouw. en M.* I, 41. Si ginc hoer palleren bet, VIII, 106. Noit was . . . die bet sceen een edel man, *Ferg.* 58. Men siet tfolc bat gaen ter kerken . ., dant noyt dede, *Teest.* 471. Tfolc borght nu bat ende leent deen den andren, 495. Maer emmer wiest in lanc so bed, *Amand* I, 8051. Daer haer wert wee so lanc so bat, *Tien Pl.* 2017. — Ook met een volgenden comp. verbonden, gelijk men ook meer bij een comp. vindt. Zie Franck op *Alex.* bl. 502. || Bat gheraecter kint no vroeder, *Limb.* I, 76. Of ghi saget nie batghemaecter creature, 964. Gheen betgheraecter no vroeder, *Wal.* 1440. Hem dochte, datmen bet scaerper leven mochte, *Sp.* IV^{3}, 9, 11. Ende hi bet milder ware den aermen, III^{7}, 59, 23. Haddi ghewesen bet vroeder so hadde hi hertoghe ghebleven, 57, 84. Haddijt mi een deel bat eer geseit, ic hadde gesijn in goeder hopen, *Lanc.* IV, 2092. Bidt onsen here, dat hi bet sochter dijn verdriet kere, *Franc.* 7475. Her ridder, rijt bet sachter, *Ferg.* 2235. Si souden winden altehant tseil bet hogher, Stoke IX, 1257. Meerre eere ware hem ditte, datmenne up bet hogere trake, dan menne bat neder stake, *Sp.* I^{7}, 15, 64; zoo ook *Parth.* 2702, *Rijmb.* 29000. Siet dat ghi u bet meer scaemt, *Rein.* II, 6098. Bet woester, *Rijmb.* 9467. Bet nauwer, 31439. Bet vaster, *Segh.* 9784. Bet dicker ende meer vleischich, *Lanfr.* 120 *v.* Bet conder, *Sp.* I^{2}, 19, 42. Zie verder tal van voorbeelden bij Franck op *Alex.*, bl. 502.

Aanm. — Dit bat kan ook achter den comp. staan, evenals vele. || Meer bat van faite dan van rechte, *Mask.* 553.

b) *Meer*, bij getallen. || Een half mile of bet, *Leid. Keurb.* 524, 15. Het is nu thien uren en daertoe bet, *Mar. v. N.* 1, 17. Van skeysers volke versmorden bet dan neghen dusent lieden ende versleghen bet dan twaelf dusent, *Cron. v. Vlaend.* 1, 19. Bat dan hondert dusent man, *Brab. Y.* VI, 5285. Datter zijn wat bet dan 300 communicanten, *Inform.* 540. Bet dan 9 voeten zeedijcx, 130. Bat dan tseventich jaren, *Vad. Mus.* 3, 365. Vgl. bij 7).

c) Als eigenlijke of adverbiale accusatief van een ww.; lat. *plus*, *amplius*. Deze adverb. acc. kan soms door *weer* worden weergegeven. || Ic weet wel dat God alleene bat mach dan al haer heere, *Roel.* III, 28. Die vele heeft, wille emmer bet, *Fragm. Carl.* 273. Dats mi ghenoech: en gheer niet bet, *Rein.* II, 4336. Ic en begheerde niet bet dan yemant quaem, die my bidden woude, *Stemmen* 13. Du heefs die kerken ende die outaren bevult soe dicke ende besmet, gheneestu oec, soe saltu bet, *zoo zult gij meer van dien aard doen*, d. i. *zoo zult gij het weer doen*, *Esop.* XIX, 8. Doe vraechde ic bet na dese woerde: uut wat lande sydi gheboren? Hild. 204, 64.

d) Ter vervanging van den compar. van bnw. of bijw. || No van duechden bet vulcomen, *Wal.* 1443, Dat si bat werdich waren, princen te sine dan Moyses. Ruusb. 2, 143. Ende es oec vele bat ghehoert . ., dant oec dede te voren eer, *Theoph.* 731. Die wech is altoes sochter, scoonre ende bet ghetreden, *MLoep* III, 1228. Tote dat hare sone werde bat out, *Sp.* II^{4}, 51, 49. Ende bleef ghedureger ende bat gestade, 10, 117. Hi geraecten bat ter cuere, *juister*, *Grimb.* I, 3433. Om te volgene bat gereet den riddere, *Lanc.* III, 3695. Bat nedere te minnen, *een meisje uit een lageren stand liefhebben*, IV, 2108. Ende maken mi haers bat vroet, Hadew. 1, 151, 71.

e) Vooral in verbinding met bijwoorden van richting, waarbij bet in den regel vooropstaat, maar somtijds ook het bijw. volgt; in het ohd. en mhd. is het tegenovergestelde regel: *niderbaz*, *hinderbaz*, *ufbaz*, enz.; zie Ben. 1, 94*b*; Graff 3, 223.

— Bet acht, achter, *meer achterwaarts*; *achterwaarts*, *terug*, lat. *retrorsum.* || Gringolet trac bet acht, *Wal.* 5082 (zie op acht, bijw.). Hi trac bet achter metter vaert, *Lanc.* II, 2611. Hi deetse bat achter gaen, 45068. Set dijn ghetelt bet achter up een scone velt, *Sp.* IV^{2}, 6, 67. Bet achter hiet hi een legioen ene andre logieringe doen, *Rijmb.* 30903. Prothesilaus toech bet achter, *Troyen f.* 63*b*. Men soutse doen bet achter staen, *Altd. Blätt.* 1, 305, 49. Zoo ook *Ferg.* 4719; Velth. II, 33, 29; *Troyen* 1370. — Doen trac hi achter bat, *Roel.* IV, 306.

— Bet an. — *a*) *Verder*, *voorwaarts*, *vooruit.* || Te bet dat si comet an, te meer dat lichtet dan, *Natuurk.* 1509. Savons sien wise west dan staen, sanders avonts noch oest bet an (*nog verder oostwaarts*), sanders avonts bet oestwert dan, 381. Die Vlaminc trocken doe bet an, Velth. IV, 51, 24. (Si) reden bet an, *Wal.* 4146. — *b*) *Naderbij*, ook met den 3den nv., *nader bij iemand*, lat. *propius aliquem.* || Die ghene quam noch bat an, ende gaf hem noch enen slach, *Belg. Mus.* 1, 31, 166. Hi maecte enen casteel bat an, Velth. I, 12, 32. (Hi) dreef bet an sinen ram (*stormram*), *Rijmb.* 34670. (Hi) trac Jherusalem bet an, 30424. Maer hi haeste hem ende trac sijn swaert, ende tert hem bet an ter vaert, *Wal.* 332.

— Bet af. — *a*) *Achterwaarts*, *terug.* || Si drevense (*de Romeinen*) bet af saen, *Rijmb.* 28523. Haddi hare maniere ghekent, hi hadde bet of ghereden, *Wal.* 4945. Die rike trac bet af, *Vrouw. e. M.* VIII, 277. Hi hietse gaen bet of van Gods halven ende rumen thof, *Sp.* III^{7}, 25, 75. Wijf! ganc woch, trec bet of, *Sp.* III^{7}, 38, 56. Hi spranc van hem bet af, IV^{1}, 22, 65. Die hertoghe dede sijn volc leden ter rechter hant een deel bet af, IV^{3}, 10, 22. Omme enen berch dier lach te na, dat die berch bat af daer ga, heeft die heilege man gebeden, *Sp.* II^{3}, 30, 38. — Ook met den 3den nv. || Amelis sprac: Ganc mi bet af, *ga weg van mij*, III^{6}, 78, 5. Some traken si hem bet af in die wilde foreesten bet uut, *Sp.* III^{4}, 41, 14.

b) *Achteraf*, *iets verder verwijderd.* || Hi ginc sitten onder den casteel in een dal bat of een deel, *Lanc.* II, 15402. Savons was Bohorts bedde doen

maken in ene camere bat af, 17779. Mijn sone Abylon leget bet ave, *Sp.* III⁴, 17, 34. Doe so vonden sine in een ander graf liggende een deel bet af, III⁷, 49, 21. Doe ontstac die lampte int heilige graf, ende daer na alle dandere bet af ontstaken sonder menscen hant, IV³, 24, 97. Bet af waren die Sarrasine, 56. — c) *Verder weg.* || Jhesus trac bet af entie sine bi Effrem neven die wostine, *Sp.* I⁷, 16, 55. Als menne (*den visch*) voert dan bet of, daer hevet hi den meren lof, *Nat. Bl.* V, 161. — Ook met een 3den nv. *Verder weg*, *verder verwijderd van.* || Die goede sente Quintijn, die stont daer op een berchghelkijn bat ave sente Obrecht, *OVl. Ged.* 2, 107, 169.

— Bet buten, *verder af*, *meer buiten af.* || Daer sijn oec Esperidee, bat buten, buten alle lant, *Sp.* I¹, 31, 28.

— Bet danen, *verder van daar verwijderd*, *meer op een afstand.* || Doe hiere een deel dus hadde gevaen, lieten dandere tfangen staen, ende hielden hen bat danen, *Sp.* II³, 44, 305.

— Bet ghens. — a) Van plaats. *Verder weg.* || Doe trac hi noch bat gheins ende quam tote Orlieins, *Sp.* III³, 62, 61 (*Brab. Y.* I, 910). — b) Van tijd. *Later.* || Daris sal sterven . . over enen corten tijt bat gins, *Alex.* V, 391. Daerna sinte Lauwereins (dach) XLI daghe bet gheins, *Natuurk.* 60.

— Bet hare, *herwaarts*, *naderbij*; mhd. *hërbaz.* || Ghesellе Roelant, compt bat hare, *Roel.* IV, 258.

— Bet in, inwaert, *meer binnenwaarts*; *verder*, *dieper in.* || Bet in stont die zale wide, *Rijmb.* 31362. Doe si bet in quamen ter stat, *Sp.* I³, 24, 32. Ende Maria die sach bet in den doden en sach soe meer no min, I⁷, 34, 59. Daer hi ter woestinen bat in trac, II⁴, 48, 86. Ic, diet nauwe wilde besien, ginc bet in een deel, III⁴, 25, 71. Hi ginc bat inwaerd ende hi sach waer een out man doet vor hem lach, *Lanc.* III, 4773. (Hi) trac bat in ter zee ward, II, 45277. Si waren alle van mi vervard ende togen bat in ter zee ward, 45920. Honech es heet int beghin, ende droghe als et coemt bet in, *Nat. Bl.* VII, 240.

— Bet na, nare, naer, naerre. — a) *Nader bij*, *dichter bij.* || Alse Alexander dat besochte . ., riep hi sine riddere bet na, *Sp.* I⁴, 33, 43. Hi ghinc bat na al onghespaert, II³, 32, 172. Doe die baeliu dat vernam ende dat wonder bat na sien quam, II⁴, 20, 52. Binnen dat hi dat te doene gereit, quamsi bat na, II⁶, 31, 102. Doe tart bet naerder Hope, *OVl. Lied. e. Ged.* 293, 1782. Als ic dat hoorde, ic sat bet naer, 318, 112. Ic tart bet naer, 329, 407. (Ic) ginc bet naer ter zoeter fonteinen, 461, 143. (Hi) voer bat naer met veertich riddere, *Brab. Y.* II, 2821. Hi ghinc bet naer om te vinden sinen waert, Hild. 172, 64. (Hi) riep bat na sine baroene, *Alex.* VII, 233. Pylatus hiet den Joden zaen, datsi ghinghen uter vierscaer, ende yesch Jhesum bat naer, *riep Jezus naderbij*, *Lsp.* II, 36, 388. Zoo ook *Ren.* 684; *Esop.* LXI, 14; *Wal.* 7275; *Sp.* I⁴, 47, 6; III⁶, 61, 54; Stoke V, 984; *Vad. Mus.* 1, 334, 38; 4, 323, 377 en 391; *Parth.* 2668. — Ook met den 3den nv. *Nader*, *dichter bij iemand* of *iets*, *naar toe.* || Als hi gheënt hadde sine tale, ghinc hi bet nare den ammirale, *Flor.* 3841. Mettien hi hare bat nare leegt ende spelde met hare een spel, *Boerden* III, 92. Alse hi quam bet na Aglovale, *Lanc.* II, 2359. Bat naer den stene, 36146. Doe voeric hare bet naer, *Wal.* 3997. Ic wil den knape bet naerre gaen, Hild. 27, 39. (Hi) ghinc sitten der zee bet naer, *Rijmb.* 23346. Bet naer den mure 31579. Bet naer der stat, 31060. Zoo ook *Vad. Mus.* 1, 48, 35; *Franc.* 8265; *Vierde Mart.* 821; *Brab. Y.* II, 513; *Alex.* V, 191; *Sp.* IV¹, 25, 64.

— Bet neder, nederre, nederwaert, a) *Naar beneden.* || Die coninc quam bat neder doe, *Lanc.* II, 20952. — b) *Lager.* || Mordret staken weder ende geraectene bat neder, *Lanc.* II, 28105. Dan dede hi maken sijn sitten bat nederre om dese saken, *Sp.* II⁶, 32, 6. Wildi enighe ander port bat nederwaert jeghen Ghent, *Natuurk.* 1609.

— Bet oest, noert, *oostelijker*, *noordelijker.* || Bat oest so leget Sweden, *Alex.* VII, 1449. Nortwegen es bat noort, men vint geen lant bat voort, 1451.

— Bet omme, *wat meer om* (met een ww. van richting). || Wachten . . . tote dat die wint bat omme geet, *Lanc.* III, 14151. Artoys heeft dit teken vernomen, ende trac bat omme ter sonnen werd, Velth. IV, 22, 58.

— Bet op, *hooger*, *hooger op.* || Tander hem bet op verheft, *Nat. Bl.* X, 46. Hebbic een deel bet up ghesien twe veinstren claerlic open gaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 464, 241. Vier hemele bat up . . . steet die sonne, *Alex.* III, 1264. Nilus hevet al bevaen, die bat op oec Ganges heet, VII, 1216. Vrient, hier sitti niet, gaet bet up (*aan tafel*) sitten, ic ghebiet, *Bouc v. Sed.* 624.

— Bet op hore, *verder achterwaarts*, *terug.* || (Si) sijn ghetrect bet op hore, Stoke IX, 463. Vgl. *T. en Lettb.* 5, 264 vlgg.

— Bet over, *nog later.* || Ghene wijch ter noenen stoet ende bet over, *Sp.* IV¹, 21, 126.

— Bet ute, *verder weg.* || In sinen setel ginc hi daer nare sitten ende hiet den volke bat ute gaen, *Sp.* II³, 41, 155. Some traken si hem bet af indie wilde foreesten bet uut, III⁴, 41, 14. Een wilder lant, dat lage bet uut, III⁸, 56, 34. Hoet u van den viant bet uut, *door van hem verwijderd te blijven*, *hem op een afstand te houden*, IV³, 13, 39. Die coninc ende die met hem waren reden bet uut al sonder sparen, *Wal.* 7542.

— Bet voert. — a) *Verder*, *verder op.* || In den derden muer, bet voort, sonde woenen tghemene diet, *Rijmb.* 11132. Doe voer hi bat voort ende street over die flume, 17411. Als ghi horen sult bat voort, 27534. Van der L hebdi gehoert, van der M hoert nu bet voert, *Nat. Bl.* II, 2676. Een lettelkijn reet hi bet vort, *Ferg.* 154. Dat Daris ware gevloen bat voort, *Alex.* VII, 218. (Hi) voer bat vort, VI, 1199. Nu andworde mi bet voert, *Wap. Mart.* III, 233. Zoo ook *Rijmb.* 2252, 2670. *L. o. H.* 1776; *Sp.* I⁷, 19, 64; 21, 57; II³, 22, 25; III⁶, 41, 29; *Rein.* II, 5755; *OVl. Lied. e. Ged.* 375, 1784, *Lanc.* III, 5940; *Wal.* 7808; Hild. 184, 73; 221, 148; *Brand.* 806; *Amand* I, 3194; *Rose* 657. — Ook voort bat (in hd. gekleurde schriften). || Nu verneemt voert bat, *Serv.* I, 1200. Nu hoort voort bat die ander ghebot, *Tien Pl.* 704. — Bet voort stellen, *vertragen*, *uitstellen.* || Die besich sijn met andere dyngen, dan den werken toebehoort, die stellen haers werkens loon bet voort, *OVl. Lied. e. Ged.* 363, 1414. — b) *Wederom*, *andermaal.* || Man, wi seggen di bat voert, dan weten wi niet, man, dat du best God no Gods sone, *L. o. H.* 3090.

— Te bet, *te meer.* || Na dien Paschen wildine ontliven, dat hi vrient te bet (*den Joden*) sonde bliven, *Sp.* I⁶, 9, 13. Al neghe hi u telker stat, des en gheloeft hem niet te bat, *Melib.* 1842. Waer bi dat hem God an sijnre gracien vele te bat, *Teest.* 2445. Dat hi te bat mach sijn in vreden, Hild. 101, 9. Dat si te bat inden weghe sullen gheraken ende te meer begheren ghewarighe oet-

moedicheit ende te bet bekennen moghen, wat oetmoedicheit is, Ruusb. 3, 27. — Ook pleonastisch met een compar. verbonden. || Omme (de vijanden) . . te bet viantliker ane te gripen, Nijh. 2, 116. Sulc heere hem so nauwe beset, ende es den sinen te milder bet, *Heim.* 35.

7) *Meer*, *langer*; lat. *diutius.* || Doen beyde die vrouwe een deel bat, *Melib.* 105. — Vooral met dan en eene tijdsbepaling. || Bet dan drie weken, *Oorl. v. Albr.* 225. Bet dan drie jaer, *MLoep* I, 1282. Bet dan een jaer, *Clerc* 61. Bet dan sestien jaer, *Cron. v. Vlaend.* I, 2. Bet dan drie jaer, *Brab. Y.* VI, 6934. Bat dan een jaer, 7627. — Vgl. bij 4*b*).

8) *Liever*, *bij voorkeur*; lat. *potius.* || Hi soude bet kempen jeghen gheburen dan hi jeghen mi soude, *Eleg.* 1240. (Si) minden cruut tetene bet dan te latene ons Heren wet, *Rijmb.* 18907. Dat die Jueden sterven bet kiesen, dan te latene die wet, 19071. Ic riede u bet te trecken achter dan hier te comen, *Ferg.* 2236. Men stake (dat oge) bet uut metter hant, *Wap. Mart.* I, 699. Ic en mach gheen spise bet, *Rein.* II, 3828. Bet wanic nochtan over waer, dat het ander dinc bediet, *Sp.* III[a], 91, 60. Dat elck bet mach, is syne spise, *Spreuken* 71. So sant sise bat ter woestinen waert dan ten hove, *Ned. Proza* 273. Ute hem dichtic te bat, *Rincl.* 8.

9) *Liever*, *veeleer*, *eerder.* || Twee gemeten ofte beth mersch, Diericx, *Mém.* 2, 453. Genoech in éénen doen ende bet gemeerdert dan gemindert, *Inform.* 14. So dat sy bet scheen dul oft een verwoede duyvelinne te wesen dan een kersten mensche, *Mar. v. N. bl.* 3. Het dochtem bet een man wesen uter ander werelt comende, *Franc.* 1735. Dies rieden si bat, dat men den hertoghe lieten sijn vaert nemen inne te Brabant waert, *Brab. Y.* VI, 9888. Dat een kemel mochte eere naelden oghe bet liden . ., dan die vrecke rike dor die poorte van hemelrike, *Rijmb.* 24418. So sidi bat vroet dan sot, *Melib.* 1352. Princen ende heeren of bat tyrannen, *Exc. Cron.* 128*a*. Vele te bat, *zooveel te meer*, *veeleer*, *Lsp.* III, 14, 242.

10) *Verder*; lat. *ulterius*, *porro.* || Nu merct bat, Ysidorus die sprect dat, *Tien Pl.* 1434. Sente Jan hi sprect noch bat, 2126. Si ghinghen bat hare weghe vri, Hadew. 1, 5, 63. Dat hi die heidene dede gaen bat van den tempele, *Sp.* II[2], 24, 66. Met hem was coninc Josaphat, die noch leefde ende noch bat die coninc van Ydumea, *Rijmb.* 13135.

11) *Later*, *in het vervolg.* || Nemmermeer bet borger ofte inwoener te werdden, Schwartz. 1, 582*b*.

Aanm. 1) — *Blisc. v. M.* 757: „Sier quetsen naem hi geerne bet", beteekent: hij zou gaarne genezing bekomen van zijne kwaal", maar onzeker is, of men moet lezen *naem hi geerne* te bet, in de bet. van *te bet hebben* (zie onder 4), dan of men bet als een znw. moet opvatten, met de bet. van bate, d. i. *beterschap.*

2) — *N. Doct.* 526. „Alt gemeene *bet* es hen jegen", is eene onzekere en onwaarschijnlijke lezing. De var. (bl. 160) heeft: „dat ghemeene gebet".

3) — Bet leeft in de bet. *meer* nog voort in namen van familiebetrekkingen, b.v. Bet-*oudovergrootvader.*

BETAEL, znw. m. Van betalen, in de tegw. bet. *Betaling.* || Die emmer borcht ten anderen jaer ende niet en comt tot enigen betael, int leste speelt hi dan ter faeldie (*l.* fael?), Hild. 115, 94 *var.* (*t.* te gheenre betaelge: faelge; de vorm betaelge is waarschijnlijk ten behoeve van het rijm gesmeed).

BETAELDIE. Zie BATAELGE.

BETAELGE. Zie BETAEL.

BETAELGE, BETALIE. Zie BATAELGE.

BETAEM. Zie BETAME.

BETAEMTE (BETAEMT, BETAEMPTE), znw. vr. Van *betamen.*

1) *Betamelijkheid*, *voegzaamheid.* || Wijflike vrauwen, die in eeren hem hebben ghehouden in goeder betaemte, *Denkm.* 3, 215, 49.

2) *Hetgeen betaamt*, *voegt*, *past.* In de uitdrukking. Na sine betaemte, *naar het hem voegt*, *gelijk het hem betaamt.* || Dit selve huus heet Vaste Hoede, daer elc wijf van goeden bloede in wesen sal, na hare betaemt, *Vad. Mus.* 1, 335, 65. Menich mesdoet, die reine ende goet waren ghenoech van live, hadden scaemte na hare betaemte noch maegden, noch wive, *Belg. Mus.* 1, 129. Persoonen, voor de welcke naer hare conditien ende naer haer betaempten ende die van haere vrienden thuwelick niet bereet en was, *Gendsch Chtb.* 176. Hoe ic in den tempel nu ben vercleent, om dat ghi my na der naturen betaemte gheen vrucht op erterike en verleent, *Blisc. v. M.* 1561.

3) *Hetgeen betaamt of noodig is*, *behoefte.* || Dat de voorseyde Katelinen beede hare . . kinderen met hare houden zal ende hem gheven eten, drinken, cleedren, coussen, scoen, ende al hare betaemte, *Cout. v. Brugge* 1, 432 (*a.* 1378). Zy zullen goede lieder kindren als maeghdekins van binnen der stede oft buyten houden als tafelieren ende andre scoolieren maeghdekins, hemlieden leerende naer haer betaemte, *Z Vl. Bijdr.* 1, 325 (*a.* 1499).

BETAKEN, zw. ww. bedr. Zie TAKEN. *Beetpakken*, *vermeesteren*, *meester worden.* || Ende roofdent al cleen ende groot, wat dat sij conden betaken, *Grimb.* 1, 2527 *var.* (in de uitgave staat verkeerdelijk *belaken*).

BETALEN (BETELEN), zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *betalen*; mhd. *bezalen*; vgl. mhd. *bezeln*, en ohd. *bizeljan.* Zie vooral *Taalk. Bijdr.* 1, 69—83, waar de verschillende opvattingen van dit merkwaardige woord uitvoerig worden uiteengezet.

I Bedr. — 1) *Betalen*, *zich van eene geldelijke verplichting kwijten.* Vooral in proza het gewone woord; synon. van gelden, dat meer in poëzie voorkomt, en waarmede het ook verbonden wordt. || Betaelt, vasseel, gi moet hier gelden nu een deel die spise, die gi hebt verteert, *Lanc.* III, 11493. Gelden ende betalen, *R. v. Utr.* 2, 206; e. e. Waermede dat sy hem betalen souden (*als weergeld*). Soe wysen die scepenen datmen betalen sal mit vier penninghen, *Dingt. v. Delft* 45 enz. Zie verder *Segh.* 3093, 3115, 3122; *enz.* — Ook in de volgende, thans ongebruikelijke opvattingen en uitdrukkingen.

a) Als krijgsterm. Enen betalen, *iemand raken*, *hem met slagen ontvangen*, *duchtig onthalen.* In ironieke opvatting. || Hi sloech sijn ors te hant met sporen, ende liet sine glavie nederdalen, alse die den genen wilde betalen, *Lanc.* IV, 11052. Dus selen hem die Bertone betalen; dit ontboet hi jongen ende ouden, datsi hen dus betalen souden, want hi ember comen woude, IV, 10076. Die den roese van mi haalde ende so onsochte betaelde, *Segh.* 10983. — Ic betael, *ik word ontvangen.* || Dus heeft hier betaelt (b. v. *het gelag*) menech ridder goet, ende al waerdi grave oft coninc, gine betaelt hier met ander dinc, *Lanc.* III, 11502.

b) Varen ende betalen, *met pak en zak vertrekken*; eig. *afreizen na afrekening.* || (Hi) dede tuersen sine cleder, alse die varen wille ende betalen, *Sp.* IV[2], 26, 104. — Een prothusteron.

c) Der doot sine scout betalen, ook elliptisch der doot betalen, of sine scout betalen, *den tol betalen aan de natuur.* || Die brooshheit tsmenschen . . . moet der doot betalen scout, *Amand* II, 5338. Soe betaelde die vrouwe haer scout, die wi moeten, jonge ende out, betalen, alst (*l.* alst) Gods wille si, *Brab. Y.* VI, 389. (Hi) wart ziec daer in die stede, so dat hi daer der doot betaelt, *Sp.* III[7], 43, 26.

d) Dat lijf vor enen betalen, *het leven voor iemand veil hebben*, *opofferen.* || Datsi tlijf vor hem betalen tallen tiden in die noet, *Hein.* 2138.

e) Enen sware betalen, *iemand op eene onaangename wijze voldoen*, *hem overlast*, *pijn aandoen* (ironiek). Vgl. onze uitdr. *iemand iets betaald zetten.* || Medicine jeghen scuerft ende jeghen galen, die sware den menschen betalen, *Nat. Bl.* VIII, 382.

2) *Ontgelden*, *voor iets boeten*, hetzelfde als becopen (zie ald.). || Dat die ziele dit al betale, *Wap. Rog.* 374. Gi moet betalen . . die overdaet, die gi hebt gedaen, *Lanc.* II, 38860. Princhen ende hoghe heren pynen sy, hoe syse ontheren, die herberghen sy ende onthalen, maer sy moeten (*l.* moetent) daer betalen, *Troyen* 9591. Sine quaetheit wert betaelt met pinen van den duvel, *Amand* I, 3300.

3) *Vergelden.* || So betalen wi Di, al singende lovesanc, *Hs. Ps.* 152*v*. Dat swaert daermede betalen, dat ghi mi gavet, *Wal.* 3604. — Ook in de nog gebruikelijke uitdr. danc betalen. || Wi betalen di danke als die dach volbrocht is, *Hs. Ps.* 152*v*. — Ook in de bepaalde opvatting van *a*) *Vergelden*, *betaald zetten.* || Het (*paard*) beet doet ende betaelde haer overdaet ende dede verdriet, *Segh.* 6168. (Om) sijn felheit te betalen, 8912. — *b*) in goeden zin. *Vergoeden*, *beloonen.* || Ic sal di cortelike betalen ende ontfaen in ghuldinen zalen, *Sp.* III[4], 59, 53. Die hertoge dede siere suster halen ende dede den coninc haer betalen (*vergoeding*, *schadeloosstelling geven*) over haren lachter, Velth. II, 42, 43.

4) Met eene bep. met met verbonden. *Iemand met iets begiftigen*, *beschenken*; *iets ter beschikking van iemand stellen.* || Dat men Bohamonde soude halen ende hem metter cronen betalen, *Sp.* IV[3], 24, 7. Gode . . biddic, dat hi den duvel in den joncsten male metten scalke betale, *dat hij dezen boosdoener aan den duivel overlevere*, *Wap. Mart.* I, 130. Ay God, want ghijt wael vermoget betaelter mede den duvel, *Hand. Lett.* 1867, bl. 32, vs. 39.

5) *Loskoopen*, *vrijkoopen*, *verlossen.* || Adaem ende sine kinder . ., die Jhesus Cristus heeft ghehaelt ende mids des crucen doet betaelt, *Lsp.* II, 36, 1987. Men deetse (*de gevangenen*) al Affrike dore halen ende van (*uit naam van*) den goeden man wel betalen, *Sp.* III[4], 29, 97 (de verklaring dezer plaats is twijfelachtig, daar de woorden min of meer bedorven zijn; zie *Taalk. Bijdr.* 1, 75).

6) *Afkoopen.* || Drie zielen machiere quite halen ende daer toe alle sonden betalen, die meinsche ter weerelt doen mochte, *Amand* I, 1486. Zoo ook 1582.

7) *Terugkoopen*, *terugkrijgen.* || Tgoet mochte men verhalen, maer den tijt en mach niemant betalen, *Melib.* 1307 *var.*

8) *Zich kwijten van eene verplichting*, *voldoen aan een plicht*, ook *hem ten uitvoer brengen*, *verrichten.* || Vroe tsmorgens betaelde hi zijn ghetiden ende dede misse, *Bienb.* 45*a*. Priesters die mit den ommelopen in sodanighen spelen (*dansen*) niet en betalen Godes dienste, die si Cristo sculdich sijn, 139*b*. Des vriendes . . testament onder te holden ende dat lansem te betalen, 157*d*. (Hi) en achtedes niet dat testamente zijnes oems te betalen, *ald. c.* (Si) betaelde haere ghetide ghelijc den monicken, 170*b*. — Behoort hiertoe ook *Merl.* 7344: Daer dy best duncket . . ende daer du Gode best betales, *waar gij aan den plicht jegens God het best voldoet*, m. a. w. *waar het Gode het aangenaamst*, *welgevalligst is?* — Een testament betalen, *het uitvoeren*, *Invent. v. Brugge* 6, 238. — Ook in de uitdr. van ridderscape betalen, *zich van de gelofte van ridderlijkheid kwijten*, *bewijzen geven van ridderlijken moed.* || Dat in engeen side van der zee nie en wert op ene stat van ridderscape betaelt bat, dan si voor Woeronc alle beide betaelden met vromicheiden, Heelu 7873. Daer sach men .. beide ridderen ende heeren tornieren ende met groter eeren van ridderscape betalen, 1302.

9) *Een gerechtelijken eisch instellen tot verkrijging van iets*; het *opeischen*, *reclameeren*; *rechten op iets doen gelden.* Vgl. tale en andere, samenst. van talen, b.v. aentalen. || Daer hi lach in sinen agoene quam die duvel . ., alse die de ziele wilde betalen, *Sp.* IV[1], 42, 19. Die duvel sal de ziele betalen, Praet 1183. Ulyxes, wildyt (*het schild*) over dyn betaelen, soe coem hier toe, *Troyen* 7993. Sidert .. wildse Clotaris wederhalen, ende over sijn wijf betalen, *Sp.* III[4], 38, 20. Off dat darde (*lid*) nicht en betelet (*var.* bl. 729: weert dat he des nicht en beteelde), so eget (*moet*) die arffenisse to erven inde hant daer se van uuthgecoemen is, *Pro Excol.* 6, 683 (de plaats is niet duidelijk; het is onzeker of betelen hier *eischen* beteekent (= *betalen*), dan wel *verwekken*, *telen* (=*betelen*); in het laatste geval zou het ww. in pass. zin moeten worden opgevat: „zoo er geen derde lid verwekt is"). Welck kint mach betelen vaders arffenisse alleen bij twieer manne tale unde by azage doeme, *ald.* 703. — Bij uitbreiding ook *de vrije beschikking over iets hebben*; vgl. mhd. *bezalen.* || Die heren die tusschen Herke ende Halen ten tornoye wouden betalen dat velt met ghewout, Heelu 1286. Die hemel wilt mi halen, omdat ic daer soude betalen dat rike, dat gherechte algader met Jupiter, *Alex.* X, 1391 (lat. *solium regni et sedem* sortitus). —

10) *Doen gelden als*, *beschouwen als*, *gelijkstellen met*, *tellen als.* || Dus maecte hi den lieden vroet, dat . . men te rechte sal . . die sticken van corperalen over heilichdoem betalen, *Sp.* III[4], 12, 63.

11) Van tale (lat. *oratio*). *Te woord staan*, *onderrichten*, *inlichten.* || Vrouwe, ghi hebt mi wel betaelt, *Amand* I, 5238. Here, daer af en wetic twint. Tybaut seide doe: Lieve kint, ic sal u hier af wel betalen, *Lanc.* II, 37463. Neemt den ghenen bijderhant, die u in doechden is bekant . . ende u mach leren off ghi dwaelt, van him so wordi wael betaelt, *MLoep* I, 889.

II. Onz. — *Gelden als*, *doorgaan voor*, *beschouwd worden als.* Vgl. bedr. 10). || Nochtan was daer selc . ., die in cnaepscap so street, dat hi wel ridder mocht betalen, Velth. III, 20, 36. Wie so wille goet rudder in mijn hof betalen, hi sal mi dat scaecspel halen, *Wal.* 80 en 1192. Scat no diere ghewaden . ., hoghe borgen, vergoude zalen, dese en moghen geen rike betalen, *regnum non faciunt*, *Sp.* I[4], 53, 15.

BETALER (betaelder), znw. m. *Hij die betaalt*, *eene schuld afdoet*, of *hij die vergeldt.* Vgl. onze uitdr. *een slecht betaler*; *kwade betalers.* || Alrerechtvaerdichste ghelder ende betaelder, *Bern. W.* 141*a*.

BETALIC, bnw. Wanneer de lezing in orde is,

en men niet moet lezen betamelic, d. i. *passend*, *gepast*, zal het woord beteekenen *inlichtend*, *duidelijk* (van *betalen* in den zin van *inlichten*; ald. 10). || Aldus paeyde die helighe man sine broeders ende sprac hem an met woorden betalic ende soete, *Amand* II, 5766. — Het woord zal toch wel niets te maken hebben met ohd. *bizaltlîh* (Graff 5, 654), d. i. *notabilis?*

Aanm. — De lezing *betamelijc* wordt nog aannemelijker, wanneer men vergelijkt *MLoep* II, 690, waar het tekst-hs. betelijck en de *var.* betamelijck heeft.

BETALINGE, znw. vr. Mnd. *bezalinge*; mhd. *bezalunge*. *Betaling*. || Alsulc payments alse in onser stat gencachtich is in der tijt der betalingen, te betalen die een helfte tot Paesschen naestcomende ende die ander helfte tot Sunte Victoers misse, *R. v. Utr.* 2, 215. Want Willam die plecht wedergeworven heeft in sinen handen . . mit gunste, betalinge ofte ander ghiften, 203. Daer men die selve gouden Rijnsche gulden in elker tijt der betalingen om coepen mach, 206. Dairna sal men den clagher recht van betalinghe an dat goet wysen als recht is (*hem het recht toekennen daarop zijne schuld te verhalen*), Matth. 157. Recht van betalinghe, *ald.* en 156.

BETAM. Zie betame, 1ste en 2de Art.

BETAME (betaem, betam), bnw. Verg. mhd. *gezæme*.

1) *Voegzaam*, *passend*, *geschikt*, *betamelijk*, *behoorlijk*. || Den wech van ontfermecheden, daer ons heren ridderen den dach leden ende bi nachte na den lichame na der zielen ingaen betame, *Lanc.* III, 2067. Ende groeffene in ene stat betame, *Sp.* II[4], 29, 48. — Inzonderheid in de uitdrukking Betame sijn, *voegzaam zijn*, *passen*, *behooren*, *geschikt zijn*. || Ende dat niet ware betame, dat eens valsc kersten lichame bliven soude ter stede daer, *Lanc.* III, 1703. Herfst es droghe ende cout... out wijn es dan wel betam, *Heim.* 1145. Ende hier omme soe es wel betame, de slote te commene te mire hant, *Vl. Rijmkr.* 7692. Doe dit hare drie werf was getoecht, heeft si hare te wege wert gevoecht met scoenre meisenieden, alst was betam, *Sp.* II[4], 49, 19. Het ware betame dat men dat pauesscap name, *Sp.* IV[2], 73, 13. Ende groevenne daert was betame, *Sp.* II[4], 18, 128. Clerc, en ware niet betame, *Lucid.* 5213. — Ook vergezeld van den 3den nv. Enen — sijn, *iemand voegen*, *passen*. || Ende al dat riddere es betame vant hi bi den selven lichame, *Lanc.* III, 1691. Doet metten lichame nadien dat heme was betame, IV, 3361. Hi riet hem dat hine (*den breidel*) name, want hi hem wel ware betame met te ridene in zinen lande, *Brand.* 789. Het es elken here wel betame te maten drincken ende eten, *Salad.* 215. Hoer hoghe gheboert, hoer edel naem waer alre doechden wel betaem, Hild. 66, 79. Daer moeten goede wercken wesen, sel volcomen sijn die naem, die elker vrouwen is betaem, 242, 114. Als hem beden was betame, Stoke II, 691. Ende doen dat hem es betame, X, 963. Dorgroten scat . . ., meer dan coninc ware betame, *Sp.* III[7], 3, 49. Alse den keyser es betame, III[8], 8, 53.

2) *Aangenaam*. || Si wort den here alsoe betame, dat noyt haer weerde en was volscreven, *Blisc. v. M.* 1760. Want die wandelinge betame in dijn magedoem bequame heefs Jhesus Cristus gereet, *Sp.* II[5], 2 (33. Vinc. *iocundum* . . . habitaculum).

BETAME, znw. vr. Zie betamen en betaemte. *Betamelijkheid*, *voegzaamheid*. || Ende hi met eerlicheden ende met betame den glorieusen lechame van Karle dede ter eerden, *Vl. Rijmkr.* 4065. — Na betame, *gelijk het betaamt*, *zooals het hoort*. || Het schijnt, dune best niet na betame gheleert, *Rincl.* 954. — Na eens betame, *naar het iemand past*, *overeenkomstig zijn staat*. || Die voecht sel doen houdinghe den weesen na haren betame, V. d. Wall 123 (*a.* 1303; misschien is hier en elders betame de 3de nv. van een onz. znw. betam, welke vorm ook als bnw. voorkomt).

BETAMELIJC, bnw. Vgl. betemelijc. Met den 3den nv. *Passend voor*, *overeenkomstig met*. || (Ic sal) u alsulken raet gheven, als is betaemlic uwer eren, *Rein.* II, 7608.

BETAMEN, zw. ww. onz. Zie tamen en betemen. Mnd. *betamen*. Alleen gebruikelijk in den 3den pers. enkelv., en vergezeld van eene bepaling in den 3den pers.

1) *Voegen*, *passen*. || „Here!” sprac hi, „en betaemt mijnre eren niet so groot goet.” Doe sprac die coninc hooch ghemoet: „ic en aensie niet wat di betame, maer wat betaemt minen name,” *Lsp.* III, 23, 40. Hi voerde met hem enen cnape, alse wel betaemt ten ridderscape, *Limb.* IV, 2049. — Lichte betamen, *licht voegen*, *gemakkelijk vallen*. || Onsen here betaemt lichte te gevene so scone ghichte, *Franc.* 8397.

2) *Behooren*, *toekomen*, *verschuldigd zijn*. || Walewein, dien al ere betaemt, *Lanc.* II, 41319. Ende hi was daer begraven doe, alse sulken man betamde daertoe, III, 11023. Dusdanen betaemde, dat hi soude sijn onse bisscop helich ende fijn, *Amand* II, 6060. Want hem eren meer betaemt dan wi hem ghedoen souden connen, *Limb.* I, 550.

* BETAST, verkeerde lezing voor bestaen, d. i. *overvallen* (zie ald.), *Rijmb.* 2365. || Hi wilde tasten oft Esau ware. Jacop wart betast (*l. met C* bestaen) met vare (de fout is veroorzaakt door het woord *tasten* van den vorigen regel).

BETASTEN, zw. ww. bedr. *Betasten*, *aanraken*. Vgl. het vorige art., waar te onrechte *betast* gelezen werd.

Afl. — Betastinge, *aanraking*, vgl. *Dist.* 2, 208: betastinge, *contactus*.

BETE, znw. vr. Van beten, hd. *beizen*; mnd. *beten*. *Water*, *waarin de looiers de vellen bereiden*; bij Kil.: „Beet-water, *nautea*, *aqua coriariorum*.” || Caproene te voederne, vel te droghene, vel up te slane, vel in de bete te doene ende vel te beslane, dit machmen doen sonder mesdaet jeghen hiemene, *Vad. Mus.* 2, 359 (*a.* 1280). So wie binnen der vrihede van Leyden in enighen wateren . . . dede lopen mit goten of dair in storte . . . loghe of vuylnisse van verwerie . . ., bete van pelsers of hantscoemakers . . . ., verbuerde 12 sc., *Leid. Keurb.* 7, 22.

BETE, znw. vr. Van *Biten*. Mnd. *beet*. *Beet*, *bete*. || Want hi (*Adam*) .. den twaelf gheslachten mit eenre beten gaf den doot, ende omme die bete moeten varen ter helle menich moederbaren, *Lucid.* 1329. — Ook van een zwaard gezegd in de uitdrukking. Van goeder bete, *goed kunnende bijten*, d. i. *scherpsnijdend*. || Doch becochte hi sere den smete — dat sweert was van goder bete — die luchter hant verloes hi saen, doe hi den slach waende ontfaen, *Alex.* III, 199.

BETE, znw. ww. Mnd. *bete*. *Beet*, beta cicla L. Van de mannelijke mandragora wordt gezegd. || Die hi es gheblaet in dier ghebare wel naer oft die bete ware, *Nat. Bl.* X, 333 *var.* Verg. Dodon. 748 *b*: „Mandragoras Manneken heeft groote, langhe, gladde, bleeck groene bladeren, als beete bladeren.”

BETE, znw. vr. Benaming van een verschijnsel eener ingewandsziekte. *Dysenterie? hæmorrhoïden?* || Bi den menisoene (*bloeddiarrhee*) so comt hem een evel toe ende heet die bete; bi der perssingen die hi heeft dor der beten wille valt dat bloet van boven neder ende beneden (?) den lichame te drenten; entie adren en mogen niet gedogen die perssinge, waerbi dat bloet stect die adren ute ende becomen groet, dat die gene groten rouwe heeft ter stede, *Hs.* Yp. 143*d*.

BETEEST, bnw., *Verward*, *verstrikt.* Van *teezen*, fri. *tyzjen*; eng. *to tease*; mhd. *zeisen*, dat vooral van het pluizen der wol wordt gezegd: *minutatim explicare lanam* (Plant.). Zie verder TESEN. Evenals in het fri. *tyzjen* beteekent *door teezen in de war brengen*: verg. fri. *fortyzd*, zal ook betesen den zin hebben gehad van *verwarren*, *verstrikken*, vanwaar het bnw. deelw. beteest. || Die hem in doude niet en schamen, dat si jonc hebben gheweest ende in sonden seer beteest, Hild. 244, 28 *var.* (in den tekst staat bedeest).

BETEKEN, verkorte vorm voor *Betekenen*, evenals *wapen* voor *wapenen*, *reken* voor *rekenen*, *dien* voor *dienen*; enz. Zie BETEKENEN.

BETEKENARE (BETEIKENAER), znw. m. Van *betekenen*, in de bet. 3). *Uitlegger*, *duider.* || Ende nochtan vergat die prince van den schenckeren sines dromes beteikenaers, *D. B. Gen.* 40, 23.

BETEKENDE (BETEIKENDE), znw. vr. Van *Betekenen*, met het achterv. *-de.* Vgl. mhd. *bezeichenheit. Beteekenis.* || Dese beteikende van den offerhande van den heilighen drie coninghen wort van menigherhande meesteren menichsins beduit, *Ned. Proza* 92.

BETEKENEN (BETEIKENEN, BETEKEN), zw. ww. bedr. Mnd. *betekenen*; mhd. *bezeichenen.*

1) *Beteekenen*, de hedendaagsche opvatting. || Nu weetstu, clerc, geloves mie, wat si beteken alle drie, *Lucid.* 197.

2) Enen iet —, *iemand iets te kennen geven*, *hem kennis geven*, *betuigen.* Vgl. onze uitdr. *iemand een vonnis beteekenen.* || Dat hi dat hertoghe Anthonise beteekenen wille met sinen brieve, *Brab. Y.* VII, 4612. Ende bracht brieve van hem, . . daer hi met beteekende claer sinen neve van Brabant, hoe dat waer, enz., VII, 14489—94.

3) Iet —, *iets verklaren*, *uitleggen.* || Wi hebben enen droem ghesien, ende niemant en is, dien ons beteikenen mach, *D. B. Gen.* 40, 8. Ons gheschiede also hi onsen droem beteikende, 41, 13. — Als onz. znw. Dat beteken, *de verklaring.* || Gi vacht over hare ende verwont, hord daer af dat beteken nu, *Lanc.* III, 7288.

4) Iet —, *iets opteekenen*, *vermelden.* || Oec wair die goede in dat betoech beteykent staen off niet, *O. K. v. Rott.* 26, 63. Twe boeken der Machabeen beteekenen die striden tusschen die hertoghen der Joden ende tvolc van Persen, *D. B.* I *Maccab. Prol.*

5) Enen of iet — bi of met ere dinc, *iemand* of *iets aanduiden*, *aanwijzen door iets.* Vgl. *Tekstcrit.* 89. || Een clene stucke eerden es so goet alse die mensce ende beter vele . ., dit was betekent bi den stene, *Alex.* IX, 1344. Ghi zijt bi den paradyse wel betekent, vrouwe van prise, *Letterk. N. W.* 5[a], 59, 27. Maria, edele vrouwe goede, ghi zijt betekent bi der roede, die tserpent droech van metale, 67, 183. Met desen vesche so sijn ons de gene betekent, die sunderlinge ende gemene de werke scuwen der oncuscheit, *Lutg.* I, 777. Dese volghen om roven mede, ende sijn betekent by den ghiere die den here volghet, *Beest.* 122. Minne es zo edel in haer wesen, dat bi haer claer beteekent zi dat God de ziele ghemaect heift vri, *OVl. Lied. e. Ged.* 393, 188. (Die alve) daer es ons betekent mede Jhesus Cristus witte cleet, *Bed. d. M.* 182. Ic wane tgordel hier an si; daer es ons betekent bi die ghesele, daer Pylatus mede Onsen Here gheselen dede, 189. Dus gaf hi exemple als of hi woude beteekenen dat die lelie bi hare anderwaerf gheplant ware, *Amand* II, 1602.

6) Van tijd of plaats. *Vaststellen*, *bepalen.* || Dat si . . comen souden, tot vueghliken beteekenden daghen, om aensprake, verantwerden, redene, besceit, *Brab. Y.* VII, 16343. Ende daer na . . . was beteekent een dach, datmen die vrouwe soude sniemen leveren in der stat van Riemen, VII, 17617. Item so en zel nyement gheen broot backen off te coep houden . ., hi en zel datselve broot beteykent hebben . ., dats te weten, een broot van een penninc mit enen stype, een broot van tween penninghen mit twee stypen, *O. K. v. Rott.* 35, 102. So dat die grave daer om . . . een plaetse beteykende bi enen dorp in Vrieslant, geheten Wynkelremade, daer wt der graefscip van Hollant quamen wtgecoren manne, *Clerc* 33. Ende beteykende grave Dirc Bave stede ende stonde tegen hem te striden, 35. Bij horen bode die vroescip doen dagen ende een seker uere nomen ende beteykenen om opter stedehuys te wesen, *Leid. Keurb.* 173, 63. Dair sijnde so betekende hi den goeden lieden dach ende ure om met hem te spreken, *Exc. Cron.* 163*d*. Die keyser beteykende hem eenen dach ende tijt om in der stadt te comen, 223*d*.

7) Iet —, *het van een teeken voorzien.* || Ende ic screef in enen boec, ende ic beteikendet, ende ic nammer oerconde over, *D. B. Jerem.* 32, 10 (Vulg.: *et signavi*; Staten-Overz.: *ende versegelde dien*). Daer om so beteykene du dit visioen; want hi sal na vele daghen wesen, *Dan.* 8, 26 (Vulg.: *visionem signa*; Staten-Overz.: *sluyt dit gesichte toe*). — Ook Wederk. Hem —, *zich van een teeken voorzien en daardoor in zekere hoedanigheid kenbaar maken*, *zich doen kennen.* || Dat een igelijc broeder aen mantelen, . . an wapenrocken een swart cruce draghe, daer mede hi hem buten betekene, dat hi een zonderlijc let zi des oerdens, *D. Orde* 223.

AANM. — *Natuurk.* 288 is *beteekenen* eene bedorven lezing. In den tekst staet: Dese *betekenen* elc na minen wane. De ware lezing is uit het Leidsche Hs. op te maken. Men leze (vs. 283 vlgg.): „Van den zeven planeten wil ic u nu doen te weten; haer loop is onder tfirmament, ende *negheen* isser [so] wel bekent alse de zonne ende die mane: dese *kent* elc in minen wane; die ander vive alte male diene kenmen niet so wale." In vs. 286 staat *neghen*, hetwelk is uitgeschrapt en op den kant door *VII* vervangen. Doch men leze met *U*: negheen, (engeen), en voege met *U* so in het vers. Onder de zeven planeten toch worden *zon* en *maan* medegerekend. De verbetering in vs. 288: *kent* of *bekent* voor het onzinnige *betekenen*, is nu duidelijk.

BETEKENESSE, -ISSE, znw. vr. en onz. Mnd. *betekenisse*; mhd. *bezeichenisse.*

1) *Beteekenis*, de hedendaagsche opvatting. || Den hermite, die hem dede van den serpente ende den lupaert mede dat betekenesse verstaen, *Lanc.* II, 18076.

2) *Getuigenis.* Verg. betekenen 3). || In kennessen van der waerheden leest mense (*die ewangelie*), om dat die heren vry in exemplen zeere wrochten daer by, ende gaven rechte beteekenesse, dat siere af hadden goede kennesse, *Amand* II, 6131.

3) *Voorteeken*, *voorspelling*. Verg. betekenen, 5). || Die aventuren, die gescien nu, sijn betekenessen, . . . van den heilegen Grale, *Lanc.* III, 6359.

BETEKENINGE (ook BETEKINGE), znw. vr. Zie betekenen, beteken. Mnd. *betekinge*; mhd. *bezichenunge*.

1) *Beteekenis*. || Al sijn die consecracien des lichamen ons Heren ende sijns bloets ghedeelt ende onderscheiden, in materien ende in formen der woerde, in ghedaenten ende oec in betekeninghen, . . si vergaderen in één waerheyt, Ruusbr. 3, 155. Den boec op te luken ende sijn beteykeninghe te ontbinden, *Hs.* 75, *f.* 176*d*. Gine segt en gene dinge, daer en si ane grote betekinge, *Lanc.* III, 2043. Ende wet, here, dattie dingen nine sijn sonder betekingen, III, 2527.

2) *Uitlegging*, *verklaring*. Verg. betekenen 4). || Ende Joseph seide tot hem: En is die beteikeninge niet goets? *D. B. Gen.* 40, 8. Die landen verwonderen in den lydekijns ende in dynen woerden . . ende in dynen beteykeninghen, *Ecclesiast.* 47, 9 (Vulg.: *interpretationibus*).

3) *Verklaring*, *voorteeken*, *voorspelling*. || Onse here heeft mi . . . scone betekeninge gedaen, dat hi selve soeken es comen, *Lanc.* II, 24250. Hi peysde dat betekeninge ware van enegher dinghe, II, 29356 (verg. 29382). Want alle die saken, die horden ten drome, waren al ware dinge ende oec grote betekeninge, *Rose* 2012.

BETEKINGE, Zie BETEKENINGE.

BETEL (BEETEL). Zie BEITEL.

BETEMELIJC, bnw. Vgl. BETAMELIJC. In act. opvatting. *Passend voor*, d. i. *bekwaam in iets*, *ervaren*. || (Die) betemelijck sijn ten zwaerde, ende der wapen gaerne behaghen, *MLoep* II, 690. — Vgl. BEQUAME.

BETEMEN (*betam*, *betemen*, of *beteemde*, *betemet*), st. en zw. onpers. en onz. ww. Zie TEMEN. Mnd. *betemen*, zw.; mhd. *bezëmen*.

I. ONPERS. — 1) Absoluut. *Betamen*, *behooren*, *voegen*, *passen*. || Als ghi behoerlijc sult vernemen ter plaetsen daer dat sal betemen, *Brab. Y.* VI, 1027. Als dat voren bescreven es tot der plaetsen daer dat betam, 11372. Als redelijc was ende wel betam, VII, 1989. Tsoude seer qualike betemen hof te houden sonder broet, Hild. 5, 124. Wantet ymmer niet en beteemde te scheyden sonder sake off reden, *MLoep* II, 4004.

2) Met eene bepaling in den 3den nv.—*a*) Enen—, *iemand betamen*, *voegen*, *passen*. || Dat hi hem leere ere ende scame, sulc alse coninge betame, *Sp.* III[a], 10, 21. Hi begeert te wesene here meer vele dan hem betame, Stoke VI, 1074. Want sijn leven was eersaem, als enen dichter wel betaem, *Lsp.* III, 15, 295 (*var.* eersam: betam). Dat elc man, wie hi si, altoos met maten gheven sal ende ooc te tide groot ende smal, also den persoon betame, III, 23, 8. Soe dat mense niet met namen kenlike en mochte sunderlinge, als hen beteemde, ter eerden bringen, Heelu 8820. Maer jonchere, ic woude ghi uwe tale seit, daer mense eer name ende dat u ooc bat betame, *Limb.* I, 1158. Ende bat haer, up dat haer betame, dat zoe mi secghen wilde haer name, *OVl. Lied. e. Ged.* 399, 85. Hoe soude ic dan figuren neemen, die enighen mensche mochte betemen te liken gyeghen rechte hoveerde, Hild. 81, 17. Alse hem hadde betemet wale, *Alex.* I, 928. Dat soudu herde wel betemen, *Limb.* I, 1264. Als goeden lieden wel beteemde, *OVl. Ged.* 3, 111, 508. Hare en beteemde hem te houden enege woert, *Belg. Mus.* 6, 419, 37. Soen betemet mi nyet wale, dat ic mi onderwerpe themale, *Lutg.* II, 1417. Recht als Judas sonde betemen, Hild. 233, 145. Soe macht der eren wel betemen, 241, 78. Si stont op alst haer betam, *D. War.* 8, 79, 56.

b) Enen —, *iemand betamen*, *toekomen*. || Doe dedemen die vrouwe eerlike ter erden, alse wale betam selker vrouwen loefsam, *Lorr.* I, 734. Ende dede sijn vaert ordineren heerlijc, alsoet hem betam, *Brab. Y.* VI, 6974. Dat mijn here es die coninc van Berberien, ende hem betame dat een coninc jeghen hem quame, *Limb.* VIII, 1439. Alse wel selker maegt betam, *Lorr.* I, 1199. Alse wel betam selken like, I, 1222.

c) Enen — *iemand voegen*, *gelegen komen*, *uitkomen*. || Donsalichste dinc die leeft, dat es die goets ghenoech heeft ende niet en beteemt dat hiere ave sinen lichame ghenoech gave, *Lsp.* III, 21, 21 *var.* (*var. H.* taemt), d. i. die goed genoeg heeft en *wien* het niet *gelegen komt*, *gepast voorkomt*, dat hij er zijn lichaam genoeg van geeft. Naar het mnl. taaleigen is de verbogen nv. *dien*, na den 1sten nv. *die*, welke voorafgaat, weggelaten. De variant taemt bevestigt deze opvatting; men vatte betemen niet op als bedr. ww., in den zin van *van zich verkrijgen*, *toelaten* (zie *Lsp.* Gloss.).

II ONZ. — 1) Met eene zaak als onderwerp. — *a*) Enen —, *iemand betamen*, *voegen*, *passen*. || Daer omme cuuscheit wel beteemt beyde den wiven ende oec den man, *X Plag.* 1522. — *b*) Enen —, *iemand toekomen*. || Den lof, die haer van recht betam, *Brab. Y.* VI, 11881.

2) Met een persoon als onderwerp. *Voegen*, *passen*, *behooren*. || Bi desen, ende ooc mids des dat hi niet gheseten en es noch ghegoet in Brabant iet, soe en beteemt hi billics niet tot des princen rade, *Brab. Y.* VII, 10619.

BETEMMEREN. Zie BETIMMEREN.

BETEN (BEETEN, BEITEN), zw. ww. onz. (*beette*, *is ghebeet*). Ohd. *beizjan*; mhd. *beizen*; mnd. *beten*. Van *biten* afgeleid, evenals *sweigen* van *swigen*, *leden* of *leiden* van *liden*, *neigen* van *nigen*, beteekent het eig. *doen bijten*.

A. Het paard (ezel, muil enz.) in het gras *doen bijten*, *laten weiden*, met het doel om *af te stappen*.

1) *Van het paard* of *een ander trekdier*, ook *van een wagen afstijgen*.

a) Met eene bepaling met het voorzetsel van. || Doe hi ghebeet was van den paerde, quamen si daer dandre waren, Stoke VI, 466. Doe beette Roelant, die degen werde van sinen orsse op die erde, *Ren.* 1109. Alse hi quam op die riviere, beette hi vanden orse sciere, *Cass.* 437. Doe beette si van den wagene saen, *Sp.* II[4], 49, 27. Beet van den peerde sonder beide, *Lanc.* II, 22699. Hi beette van den orse, *Vad. Mus.* 1, 29, 53. Doen ic u vanden perde sach beten, *ald.* 61, 132. Van dien muul beetede hi saen, *Heim.* 2007.

b) Met de bijvoeging te voet. || Doe hi ghebeet was te voet, *C. en El.* 1128. Ic wille met u beten te voet, *Limb.* III, 327. Te voet beette hi daer met desen, *Franc.* 414.

c) Absoluut. || Als hy daer quam, hy beette te hant, ende heeft dat ors by den breidel ghenomen, *Troyen* 4925. Lief, waert u ghevoech, wi souden beten ende bloemen lesen, *Beatr.* 342. Si beetten ten selven stonden, die rudders stout ende milde . . . ende sliepen toten stonden enz., *Ren.* 259. Die coninc bete ende ontdoet die porte, die besloten stoet ende leider sijn ors uut, *C. en El.* 161. „Wats ghesciet, sone stridic niet jegen u, ic en ware ghebeet nu." — „Soe beet dan," seide

die paijn . ; doe beete die ridder coene, *Limb.* VI, 1120. Als hine sach, beetti ter vaert, ende ginc te voet te hem waert, *Franc.* 5525. Doe beitte hi ende maecte hem te voet, *Ferg.* 1212. Teerst dat hi was ghebeet, *Alex.* X, 1121. Al sonder beten keerde die vrouwe gereet, V, 405. Tierst dat si gebeet waren, *Lanc.* IV 1635 Doen si gebeet waren, Heelu 2153. Elc beete, doen hi quam in de stat, *Grimb.* I, 3857. Ook *Merl.* 30555. — Ook zeer gebruikelijk in samenstelling met neder (zie NEDERBETEN), en in de uitdrukkingen ter neder beten en beneden beten. || Doe beeten daer . . een deel lieden ter eerden neder, *Grimb.* II, 3552. (Narcius) quam gereden op ene fontaine ende beette beneden, *Rose* 1367. Girbeert is gebeet ter neder ende seide te Ritsarde weder: „Neemt dit ors, lieve neve," *Lorr.* II, 3658. Vor die zale quamen gereden die heren ende beeten beneden, V, 217. Vor die zale beite hi beneden ende es daer boven gegaen, I, 1604.

2) *Zich nederzetten*, *zich nedervlijen*, *zich legeren*, *gaan zitten* of *liggen*. || Die toverare leedde die sine heimelike dor die wostine te Jherusalem ter port om te doene sine mort, sijn volc dedi te samen beten daer bi te Montoliveten, *Sp.* I[a], 30, 17. Wat segdi, sprac si, dorper fel soudic beten op dat velt ghelijc enen wive, die wint ghelt dorperlijc met haren lichame! *Beatr.* 346. Alsi (*de zon*) laet haer schijn, sullen si vanden werke beten, *Lsp.* III, 1, 40 (d. i. *van het werk uitrusten*, *met werken eindigen*). — Sonder beten, *zonder te rusten*, *zonder uit te stellen*, *dadelijk.* || Al sonder beten keerde hare de vrouwe ghereet, *Alex.* V, 408.

3) *Aan eene woning afstappen*, en vandaar *zijn intrek nemen*, *verblijf houden.* || Ic bidde u, heren, dat ghi mi wilt leren, bi wat zaken ghi te deser tijt te desen huse ghebeet zijt, *Lsp.* II, 13, 19. Een huus vant hi mit dien, daer niement en woonde inne . . daer dede hi Maria beeten, *Lsp.* II, 9, 52. Dat si thaers selfs huse node beten, alsi elre om niet moghen eten, III, 4, 190. Niement en can gheweten, waer si (*de ziel*) enen nacht sal beten, I, 23, 79. In enen cloester es hi gebeet die bisscop, *Sp.* II[2], 57, 86. Laet die loetsen, laet die keten, daer ghi in wonen moet ende beeten, int aerme lant van Pannone, III[4], 41, 43. — Ook in fig. zin. *Woning maken bij iemand*, *wonen.* || Ghi rike, die gheven moocht, peinst om dese grote doocht, die miltheit is gheheten, ende laetse in u beeten, *Lsp.* III, 23, 203.

4) Bij uitbreiding. *Nederdalen*, *afdalen.* || So dat die coninc (*God*) mede in hare begherelijchede van daer boven sine zinne beeten dede in hare (*Maria's*) minne, *Sp.* I[a], 38, 9. Het zal keren in corten dagen . . ende meerre gramscap up u beten, *Franc.* 4645. — Vandaar wordt het gezegd — *a*) Van engelen uit den hemel. || Dat vele ynghele wonden beten ter feesten daer gheboren waert . . haer scepper van eenre maghet reine, *Lsp.* II, 11, 22. — *b*) Van sterren. *Ondergaan.* || Planeten die int risen ende int beten waren, *Heim.* 1609. — *c*) Van vogels. *Neerstrijken.* || Daer staat een egglentier ende bloyt van roken zoet, van bladen groen . .; een duve die esser up ghebeedt, *OVl. Lied. en Ged.* 399, 106. Daer si (*de kraanvogels*) beeten bi nachte, setten si hare sciltwachte, *Nat. Bl.* III, 1835. Alsi (*de kraanvogels*) omme hare dinghe beeten, hare leidere staet in der hoede, *Nat. Bl.* III, 1852. Op daerde hi gherne betens pliet, opdat hi ghene liede siet, 3611 (zie over deze laatste plaats, die in de Hss. zeer bedorven is, *Tijdschr.* 1, 219). — *d*) Vooral gewoon van Christus' verschijning op aarde, en van het *nederdalen in den schoot van Maria.* || Nu es u overvloyethede (*v. Maria*) met so groter simpelhede, dat dit dede beten daer ter stont den Here in uwes herten gront, Velth. VIII, 34, 62. Almachtich God, die door ons beetes in der maeghden sal, *OVl. Ged.* 2, 58, 122. Haren vorders was beheten, dat hare God noch soude beeten in die maghet sonder man, *Sp.* I[7], 96, 17. Hi beette in dese aerme stat, in der reinre magheden vat harde omoedelike, *Wap. Mart.* I, 810. Ene reine nuwe zale, daer hi (*Christus*) beette ende ruste in nam, *Lsp.* I, 25, 52. Dat de eneghe Gods sone . . uut svaders scoot beten woude, *Franc.* 6356. Dedele Gods zone beette ute des vaders scoot hier neder in onse noot, 2800.

5) *Op den grond vallen*, *vallen.* — *a*) Eigenlijk. || Diomedes . ., die meneghen riddere dede beeten (*in het zand bijten*) wilen te Troyen vor die stede dor sine grote vromechede, *Nat. Bl.* III, 1197. — *b*) Overdrachtelijk. *Vallen*, *vervallen tot.* || Wildi draghen zwaere veeten, sekerlike so suldi beeten allendich in scaden ende scanden, *Denkm.* 3, 201, 37. Exempel ghevet hi herde goet hem die eer tijt (*voor hun tijd*) willen climmen . .; (het) ware hem beter dat si ontbeden, eer si om die eere streden, dan si met scanden moeten beeten, *Nat. Bl.* III, 1402. Daer moesti vander eeren beeten, *Sp.* I[3], 9, 19 (d. i. bij de Massageten moest Cyrus van zijn roem *vervallen*, *zijn roem verliezen*).

6) *Tot iets overhellen*, *neiging hebben tot*, *zich tot iets zetten.* || Ghemerct dat creatueren alle . . . in den eersten graet van gracien der jongher juechdeliker zinnen beeten ten kiese der eerster minnen, *OVl. Lied. en Ged.* 388, 47. — Ook als wederk. ww. Hem beten, *vervallen*, *afdalen tot.* || Hi sal sijns selfs vergeten ende hem te sonden haestelec beten, Velth. VII, 18, 31.

Aanm. Eindelijk wordt beten op eene zeer vreemde wijze gebruikt door Velth. VIII, 9, 20. || Tot Oliveten, des berges bort, die edel ende heylich es geheten, bedie dat daeraf wilde beten onse here, doe hi tsinen vader te hemel voer; . . . aldaer onse Here te hemele clam. — In tegenspraak met het gewone gebruik staat het op deze plaats in den zin van *opvaren*, *opstijgen*, òf in dien van *opstappen*, *de reis aannemen*, welke uit die van A, 1), of ook uit B zou zijn af te leiden.

B. *Het wild door den valk doen bijten*, en vandaar *op de valkenjacht gaan*, in beteekenis gelijk aan het meer gewone in rivieren varen, vgl. Jonckbloet, *Spec.*, bl. 120, en het znw. gebeet. Ook in den vorm beiten. || Als dat vischen ende dat beten ende dat jaghen ware gedaen, *OVl. Ged.* 2, 114, 53. Die met voglen ende met honden jaghen ende beeten tallen stonden ende haer kerke selden houden, *Teest.* 3245. Laet ons varen uter stat betten (*l.* beiten), Velth. III, 44, 29. Ofte si beiten of si jaghen, *Lsp.* III, 26, 130. Als valken beiten op een aeren, Hild. 4, 54. Also ghedane jacht als men pleghet te doen met roepen ende mit honden ende te beyten mit vederspel, die en zolen die broedere niet orbaren, *D. Orde* 231. — Vandaar de *Barthol.* 453*a* voorkomende bet. van *op aas uitgaan.* || Si (*de visschen*) beyten meest eer dat die zon op gaet ende dair om legghen die visschers dan hoer netten.

BETENE (BETEN)? || *Uutgheven ten orloghe* (bl. 91) . . . van pintsoenen, betenen ende andren cleenen pintseelen (*artikelen*) ghecocht, *Invent. v. Brugge* 4, 94.

BETER, bnw. en znw. Vgl. het meer gebruikelijke BET.

I. Als bnw. — 1) In de tgw. bet.; ook in de volgende thans niet meer gebruikelijke uitdrukking. Beter tijt, hetzelfde als beter coop, comp. van *goeden tijt* (zie op GOET en TIJT). *Goedkooper.* || Het was beter tijt in Brabant, dant elre was in enich lant, *Brab. Y.* V, 3787. — Vgl. *Exc. Cron.* 131*a*: het was dair beter coop dan in anderen landen, en DIERTIJT.

2) *Meer.* || Dairomme den prijs van den selven huysen, oock beter es dan die was voor 10 jaeren, *Inform.* 390. Men prijstet beter dan enich gout, *Rein.* II, 5591. Wat men mit scepenen beraden mach, dat selmen den clagere uytpanden theuren daghe, ende panden den derden penninck beter, Mieris 2, 201 *a*.

3) *Aanzienlijker.* || Soe sy beter is van aerde, so sy snoder is van waerde, *MLoep* I, 3127. Want soe een mensche beter sy, 3129.

II. Als znw. — *a*) Manl., in den zin van *iemands meerdere*, meestal verbonden met een bezitt. vnw. || Dat dat wijff die beter zij van hoirre coomsten off van guede, *MLoep* I, 2714. Soe maken sy hem dan ghemeyn mit heren die hoir beter sijn, II, 2228. Onse beter hebbent voor ons ghedaen, *Rein.* II, 6709. Ghi sult ooc uwen caproen jeghen den betren ofdoen, *Lsp.* III, 4, 102. Laet den betren voren gaen, 107. — *b*) Onz., in de uitdr. — Om beters wille, *om best wil*, *met een goed doel.* || Hi hevet ghedaen om beters wille, *Busk.* 171. Men moet om beters wil bi tiden lieghen ende die waerheit miden, *Rein.* II, 6709. Men moet verdraghen om beters wille, ende somtijts swighen al stille al eest dat enen tjeghengheet, 3 *Dag. H.* 121. — Een beter, betere, *iets beters.* Zie op EEN. — Beter bederf, waarschijnlijk *iets beters is noodig*, lat. *Di meliora*, d. i. *God betere het*, *God beware mij.* || Mijn here Ywein sprac: beter bederf! wat sal doen die here vanden lande dan? *Lanc.* II, 16933. Vgl. BEDERVEN (1e Art.).

BETERDEN, st. ww. bedr. Zie TERDEN en, voor de vervoeging, Franck, *Gramm.* § 146. *Betreden.* || Tlant, dat betorde mijn voet, soude sijn ewelike mijn goet, *Rijmb.* 6905. Ende tenen vondere leggen, daert beterden wert met voeten thout vol der boeten, *V. d. Houte* 620. Och aerde, ontdoet u en sijt mij beluyckende, want ic en ben niet waerdich, dat ic u beterde, *Mar. v. Nijm.* 35, 851.

BETÉRDINGE, znw. vr. Van *beterden* (zie ald.). Gebruikt in de bijzondere opvatting van *afmeting van een afstand door de treden* of *schreden te tellen*, *opmeting*, fr. *arpentage.* || Beterdynghe van de prochie van Sint Anne ter Muyde, *Lett. N. R.* 6, 117. — Ook betertinge; vgl. De Bo 118, waar *beterden* en *betertem* beide opgegeven worden, d. i. *cadastrale opmeting.* || Nyewe betertynghe van de paelen der stede, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 9.

BETEREN, zw. ww. bedr. onz. en wederk. Mnd. *beteren*; mhd. *bezzern.*

I BEDR. — 1) *Beter maken*, *verbeteren*, *goed maken*, *herstellen*, *in orde brengen.* — *a*) Van concreete zaken. || Hy deedse (*de schepen*) beteren ende maken, ende vultse met dueren saken, *Troyen f.* 251 *d.* Hi beterde mede die mure van Rome, *Sp.* IV¹, 42, 77. Tote Sinte Pieters kerke . . ., om die te beterne, want soe was oud, *Franc.* 886. Haer ghemeyn tresoer was groet, diemen daer uutleyde ter noet om te betren die stede, *Teest.* 1330. (Die hadden) gebetert in allen wegen wat gebrac in al haer lant, *Lorr. fr.* II, 98. Van haren husen te doen beterne, *Invent. v. Brugge* 1, 96. Van den vorseiden jueelen te beterne, 2, 441. Een elkerlijc scipheere mach ziin scip up dat lant setten . . . ende betrent (*kalefateren het*) wanner ende also dicke als hem noot es, *Invent. v. Brugge* 2, 52. — *b*) Van abstracte zaken. || Datmen desen boemen plegher te beteren haer nature, steectmer enen naghel dure, *Nat. Bl.* VIII, 165. Die viande . . . willen beteren dine mesdaet, *hostes tuam impietatem emendatum eunt*, *Rijmb.* 33114. — *c*) Van toestanden. || Dat hi keerde in Jherusalem, ende beterde die dinc daers noot was, *intellexit mala quae fiebant*, *Rijmb.* 17994. Antipater beterde die zaken met groter wijshede, 20612. Die saken sal men yerste beteren, saten ende richten, Nijh. 2, 118. Wat baet een haestelic woert . . ., daermen ghene dinghen en mach mede beteren op enighen dach? *MLoep* IV, 1273. — *d*) Van ziekten, kwalen, enz. || Dien bat hi dat hi sijn ghebrec beterde: hi sout hem wel lonen, *Rein.* II, 5852. — *e*) Van rampen, ongevallen, enz. *Herstellen*, *redresseeren*, *vergoeden*, *goed maken*, hetzij het ondw. zelf de oorzaak van de ramp is, of niet. || Die hem beterde sijn mesval, *ald.* 5847. Onse scade ende mesval moet ons God beteren al, *Grimb.* II, 1276. Ghebrect u iet, . . ic betert u sekerlike, *Limb.* V, 1886. Hi wil hem beteren al sine scade, Velth. II, 8, 7. Hi mach beteren al mijn verdriet, *een eind maken aan mijn v.*, *het in blijdschap veranderen*, *Segh.* 1645. Ic sal beteren hare smerten, 4084. (God) mi betere mijn verdriet, 4287; vgl. 11193. Alse die ghene die begheert hare te beteren dat haer mesquam, 8970. Hoe mach ic betren dijn verdriet, weder met coorne so met wine? *Rijmb.* 13408. Die rike Godt moet u geleden ende betren uwen aerbeit, *Ferg.* 4400. Hi sal betren sinen rouwe, *Wal.* 7143. — *f*) Van personen. In den uitroep God betere mi, *God beware mij.* Vgl. onze uitdr. *God betere het*, en het lat. *di meliora.* || Souddi . . . . maken uwe wandelinghe met enen verwatenen ballinghe . . ., God betere mi! *Rein.* I, 2732.

2) Zoowel in streng juridischen als in algemeener zin. *Iemand schadeloosstellen*, *een misdrijf jegens iemand goedmaken*, *hem genoegdoening of satisfactie geven voor een aangedaan onrecht*, *boete* (met *beteren* van denzelfden stam) *betalen.* Meest al met bijvoeging van den 3den nv. des persoons. || Hevet een mensche mesdaen enen mensche, hi willet saen beteren, het dunct hem ere, *Doct.* III, 1545. Dat hi betren woude die mesdaet, *Flor.* 1724. Die mesdaet moeste ghebetert sijn, 1705. So wie enen andren misdoet, dat hie viertichvout beteren moet *Lsp.* II, 36, 409. Ende ghi wout beteren ende boeten, het soude minen toren soeten, *Parth.* 750. Men sal den wulf ende Bruun den coenen .. betren hare mesdaet, *hetgeen hun misdaan werd* (mesdaet in pass. zin op te vatten, evenals b. v. belof, belofte, eet, scout; zie ald.). Hi en hebbe .. den roef, brant ende name . . ghebetert, Nijh. 2, 115 (*a.* 1359). Dat sijs haer voert ane woude houden ende beterent Gode van hemelrike, *boete er voor doen aan God*, *Vad. Mus.* 1, 59, 43; vgl. 46. Hi wilt beteren den coninc, *Lorr.* I, 1658. Dat hi mi betre die valschede, die hi mi . . dede, 1735; vgl. 1394. Die noit mesdede, niet en weet waer af betren iet, 1997. Us broeder doet es mi leet, ende u te beterne bem ic gereet, *Cass.* 92; vgl. 114. Sturve die ghequetste van der quetsinghe . ., so soude men dat beteren ons ende des doden maghen, *Oorl. v. Albr.* 514. Dat hi zondicht off misdoet, selve hi dat beteren moet mitten live of mitter ziele, *MLoep* IV, 861 (vgl. verder het Gloss.). Eer die termijn des bans vervalt

was ende die mesdaet ghebetert, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 656*b* (*a.* 1383). Naem dair yement enighe scade bi, dat soude die meesteren beteren bi den gerechte, *Leid. Keurb.* 109 § 4. Zie verder Ruusb. 2, 21; Nijh. 1, 243; *Rijmb.* 5430; 24193; 24911; 27995; *Wal.* 2319, 5895, 9873; *Lanc.* IV, 5048; *Heim.* (*C*) 358; *Segh.* 1547; *Rein.* I, 2777; II, 4114; 4260; 4616; 4770; *Grimb.* I, 5369; II, 1213, 1216, 1277; Matth. 99. — Sine sonden beteren, *zijne zonden uitwisschen door er voor te boeten.* || Dat wy beteren onse sonden, *L. o. H.* 33. Beterd hi dan niet sine sonden, so maect tallen kerken cont, *Rijmb.* 24094. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Schadeloosstelling*, *boete.* || Waert oec *dat* een beeste mede ene andre beest anestrede, ende si doet bleve, diet began, daer en laghe ghene betren an (*varr.* beteringe, beternisse), *Doct.* II, 3187. — In plaats van den dat. ook eene bep. met jegen. || Hebbic geweest vrec ende swaer, dat willic beteren jegen u, ende staens tuwen wille nu, *Lanc.* III, 21643. — Sijn scout beteren (jegen), hetzelfde als sijn scout gelden (jegen), *zijne boete betalen*, *boete doen* (*aan*). || (Ic wille) heremijt werden in ghint wout ende beteren jeghen God mijn scout, *Segh.* 11945.

3) *Doen boeten*, *straffen*, *wreken.* || Deret u, so betret, of gi moeget, nu. Dander sprac: . . ic waent so betren, dat u sal rouwen, *Lanc.* II, 5710. Comt hi te spade die ghene die eescht, dat sine contumacie es mere dan dsanders ende ghebetert sere, *zwaarder gestraft*, *Mask.* 217. Die juge na sijns ambachts staet moeste selve beteren die mesdaet, 705. Die coninc . . sterflijc betert (*straft met den dood?*) . . datmen mesdoet jeghen heme, 1020.

4) *Verzoenen.* — *a*) Met den 4den nv. der zaak, vooral met het obj. sonde. || Sonde te doen is menschelic, die te beteren is godlic, *MLoep* III, 1245. Om dese sonde te beteren, soe sende ons die Vader sinen sone, Ruusb. 3, 170. — *b*) Met den 4den nv. van den pers. || Ende pensde hoe hi sinen heer, die hi swerlic had verwracht beteren mocht in sijn ghedacht, *Versl. en Ber.* 5, 25, 378. Alle die sijn gheboren tote noch ter onreynder hellen ginc haer woch. Bedie dat ic (God) die beteren can, willic werden ander man, *L. o. H.* 145 (of moet men lezen dit beteren, *dit veranderen*, *hieraan een einde maken?*). Hy en soude enen minderen man niet willen beteren noch zoenen, Matth. 100.

5) Van *beter* in den zin van *meer*. *Vermeerderen*, *vergrooten*, *uitbreiden.* || Ende hi hem beterde gemeen sijn heerscap ende oic sijn leen, *Grimb.* I, 1329 (vgl. vs. 1675: Ons leen, ons goet . . met vele lants meerderen). Kaerl betrendem (*l.* beterdem) sinen leen ende gaf hem borge ende steen, *Ren.* 1861.

II Wederk. — 1) In de tegenw. bet. *Zich verbeteren*, b.v. *Rein.* I, 2777, 2795.

2) *Door boete doen zich met iemand* (*een meerdere*) *verzoenen.* || Die gene die u beelde waerp te neder metten donre scarp, dat hi u also werpen sal, gine betert u jegen hem al, *Lanc.* II, 2163.

III Onz. — 1) *Beter worden*, *zedelijk beter worden*, *vooruitgaan.* || Bi u en magic anders doen niet dan betren, *Lanc.* II, 20727. Als ic beteren soude, quam die viant alsoe houde die mi destrueerde, III, 2833. Dat kersten volc (es) ghedijt ende gebetert . ., ende nemt in lanc so meer toe int ghelove ende in weldaet. Ende also langhe als ertrijc staet, salt kerstenvolc beterende sijn, *Teest.* 446. Beterende dync die sal men prisen, *OVl. Lied. e. Ged.* 340, 735. — Ook met den 2den nv. der oorzaak (evenals in het mnd.), of eene bep. met van. *Door iemand of iets beter worden*, *er door worden gesticht.* || Alle die u ghenaken, selen uus ghebetert werden, *meliores a te recedent*, Ruusb. 4, 79. Datter oec al deghene af ghebetert moten sijn, diet met goeder willechheit . . selen lesen, *Ned. Proza* 8.

2) *Beter worden*, *vooruitgaan*, *er beter op worden*, *vooruitkomen.* || En trouwen, ic ben ghebetert an mijn springen, *Busk.* 97. Ic ben ghebetert ane minen sanc alsoe wel als ic ane mijn scoenheit bin, 100. Gedoget dat te hove vare die neuwe ridder die dare meer sal beteren dan hier met u, *Lanc.* III, 87. Mijn hof en beterde noit ere, Walewein, bi u alsoe sere, alst bi u sal argeren nu, 925. — Ook met den 2den nv. der oorzaak, evenals onder 1). || Uwe heymelijcheyt suldi in u houden besloten vry, ende daer af nieman vragen raet; in wat poente dat u staet, ghine moghes ghebetert wesen, *Melib.* 1574.

3) *Toenemen*, *vermeerderen.* || Het (*het kind*) es bi der beden mijn soe vele gebetert (bet. 2) in desen, weltijt dat middach sal wesen, om dattet tier wilen ontfinc doepsel, so sal . . sere beteren hem sine cracht, *Lanc.* IV, 9333.

Aanm. 1) — *Limb.* IV, 1036: „Ghi beteret mi soe sere; conen vliegen soe sere biten?" verandere men beteret in beseret. Zie beseren.

Aanm. 2) — *Oorkb.* 2, 440*b*: „Ware dat sake, dat wie iemant vinden moghte, die dese . . scout schuldigher beteere te gheldene mette rechte", is het woord beteere wel bedorven, tenzij men wilde lezen beterde (voor *zou beteren*, zie bij 2), en *beterde te geldene* als eene pleonastische uitdr. beschouwen.

BETERHEIT, -hede, znw. vr. Mhd. *bezzerheit.* Hetzelfde als *beteringe* en *beternisse* (zie ald.). *Schadeloosstelling*, *vergoeding.* || Hoe ic . . ., van mire scaden ende van mire scanden mede hebben moge beterhede, *Lorr.* II, 2829.

BETERINGE, znw. vr. Mnd. *beteringe*; mhd. *bezzerunge.* Vgl. beternisse.

1) *Verbetering*, *opknapping*, *herstelling.* || Omme de rechtinghe ende beteringhe van der vaert, *Invent. v. Brugge* 4, 371.

2) *Verbetering*, *hervorming.* Van beteren, bedr. 1). || Die tweeste reformatie ende beteringhe van sinte Benedictus ordene, *Exc. Cron.* 98 *b.*

3) *Schadevergoeding*, *schadeloosstelling*, *vergoeding*, *boete* (ald. 2). || Die beteringe donct him wesen goet, *MLoep* II, 24. Hi en es hoer gheen beteringhe sculdich van alsulke dinghen, IV, 867. (Si) deden hem onderdanicheit ende beteringe, als dair toe behoerde, Matth. *Anal.* 3, 338. Ende u die sonden dan rouwen met herten ende met trouwen ende met warechteger beteringen, *Lanc.* III, 2947. Beteringe van quader sede, *Sp.* II[a], 27, 66. Dat elc ter beteringen trake, *boete zou doen*, II[a], 36, 30. Si begheeren beteringe, die selve misdaen hebben, *Troyen* (*Vb.*) 11*a.* Wye dat in berouwen leeft, die wil in beteringhe staen, Hild. 225, 186. Dat . . die hertoghe grote betringe hiesch ende hoghe, *Brab. Y.* VI, 9821. Beteringhe, ghewyst by de wedt . . jeghen eenen brauwere, *Invent. v. Brugge* 2, 357. Beteringhe begheren, gheven, nemen, *O. K. v. Dordr.* 14, 15. Beteringhe doen, *ald.* 15, 18; *Vl. Rijmk.* 7398; Hild. 225, 159; *Brab. Y.* VI, 9800; *Lanc.* III, 2920; *Franc.* 9759; *Sp.* III[a], 27, 48; *Leid. Keurb.* Gloss.

4) *Verzoening*, *zoen* (ald. 4). Vooral in de uitdr. te beteringe, *ten zoen*; *om iemand te verzoenen*,

gunstig voor zich te stemmen. || Teere volcomenre betringhe vore alle mine sonden, *Vad. Mus.* 2, 216. Dune sals mi els niet geven, te beteringen dan dijn leven, *Lanc.* III, 18937. (Dat si) penitencie daer af doen woude, ende mense ontfaen te beteringh soude, *Christ.* 1013. Dat die van Athenen tot elker drie jaren enden vijff mannen souden senden .. him te beteringhe ende te eeren, *MLoep* I, 1406.

BETERNISSE, -NESSE, znw. vr. Hetzelfde als beteringe (zie ald.). *Vergoeding*, *schadevergoeding*, *schadeloosstelling*, *boete.* || Boven die penninghe ende tgelt . ., soude hi te beternessen doen dat hi dlant van Cuyck soude ontfaen van Brabant te leene, *Brab. Y.* VI, 7840. Te beternesse doen een bedevert, *Vad. Mus.* 2, 326 en 327. Dat Christus voor ons allen in beternessen es ghevallen, *boete gedaan heeft*, *„voldaan" heeft*, *Amand* II, 893. Hi sals bate ontfaen ende beternesse, *Lorr.* I, 1372. Beternesse die dede eene waerzegghere, *Invent. v. Brugge* 5, 494. Edel keyser, doet Garine ontfaen die beternesse mine, *maak dat G. mijne genoegdoening aanneemt*, II, 1441. Op datmen u heeft mesdaen, gi seles beternesse ontfaen, V, 99. Sine beternesse nemen niet, eer die ghene met vonnes verwijst is, *Wrake* III, 49. Nemt vore mine mesdaden beternesse, die u eerliic si, *Limb.* II, 1684. Al leeght beternesse die sunden neder, *Mask.* 1045. Laet u ghenueghen . . ., ghi hebt hoghe beternisse ontfaen, 1280. Dat sy wilde van my beternesse ontfaen, *Troyen* 3518. Ende weettet wael, dit is deynde: doet hy ons beternisse mede van dat Parys in Griecken dede, *Troyen f.* 55*d*. Wie dat hadde onrecht sake, dat hi beternesse soude doen, Velth. V, 6, 44. (Si) versoenden mitten hertoge hem beternisse doende, *Exc. Cron.* 123*b*. Daer si billic af souden ontfaen beternisse voor alle man, *Brab. Y.* VII, 10502.

BETERSCAP, -SCOP, znw. vr. *Voordeel*, *baat*, *winst*, *saldo*, *batig slot*; ook *het bedrag waarmede gedurende den huurtijd de waarde van een verhuurd goed is vermeerderd* (een saldo dus in zekeren zin, waarop somtijds aan den huurder recht wordt toegekend). || Daerof de 13 mergen brouckland zijn, dat zoezeer belast is mit erfhuyere ende renten, dat de beterscap niet veel en bedraecht, *Inform.* 284. Ende zal een ander, mede ten achteren wesende, dezelve schuldenaer alsdan mogen panden an de beterschap van de selve goeden, *Leid. Keurb.* 430, 48. (Een goed) daer die beterscop van toebehoert Johan Vulvaet, Racer 7, 280. Dat die selve Jan Lieboert ghepant hadde an die beterscap van der husinghe ende hofstede, *R. v. Utr.* 2, 19; zoo ook 238 (*tweemaal*). Verstoringhe doen . . boven die beterscap van den erfpacht, 74. Gegeven Evert van Honnepel van dat huus . . op die 4 ryns gul. losrenthen voir die beterscap 178 gl., *Rek. d. Buurk.* 214. Gegeven Geertgen . . van die beterscap van dat huus dat wy tegens huer gecoft hebben op die rent die daer uut gaet 60 gld., *ald.*

BETERSINS, bijw. *Op eene betere wijze.* || Up dat men de ettere betersins uut mach suveren, *Lanfr.* 47*r*.

BETERTIEREN, bnw. Van *beter* en *tier* (zie ald. en vgl. quadertieren, putertieren, goedertieren, enz.). *Van een beteren aard*, *zachtzinniger.* || Ende want een wyf betertieren is, soe werpt si haer tranen eer uut dan die man, *Barthol.* 190*b*. Ende si syn meer besorcht bi horen jongen ende si syn beterthyeren, *ald.* 764*b*.

BETERTINGE. Zie BETERDINGE.

BETICHT (BITICHT, BITICHTE), znw. vr. Zie BETIEN (1ste art.) en TICHT, en verg. AENTICHT. Mnd. *beticht.* *Aanspraak in rechte*, *betichting*, *beschuldiging.* || Tot der tijt dat wi hem ende sinen nacomelinghen van alre beticht ende van alre misdaet na sinen denken ende sire nacomelinghe ghenoech hebben ghedaen, *Oorkb.* 2, 470*b* (*a.* 1298). Voirt soe en mach sy nyemant bynnen onsen landen . . besetten oft becommeren, om schult oft om ennigerhande byticht, sy en moegens hem ontschaldigen mit oire eynre hant, Nijh. 1, 237 (*a.* 1328). Dat die ondersaten in onsen lande . . malkanderen mitten stillen gerichte noch geistliken banne, van schade, van scholt, van eniger bytichten off dergelyken, nyet anlangen off moyen en soelen, 4, 180 (*a.* 1441). Te recht te brengen van alre biticht, *O. R. v. Dordr.* 1, 10, 17 (*varr.* beticht en betichtinghe).

BETICHTEN, zw. ww. bedr. Gebruikt in de tegw. opvatting van *beschuldigen*, met eene bep. met van of met. || Philips . . betichte . . de coninghinne . . van lelicke saken, *Exc. Cron.* 119*c*. Die gheen, die daer mede beticht was, was een eerbaer . . religioes, *ald.* 123*d*. Beticht of beruft van eens smenschen doot, *O. R. v. Dordr.* 1, 221, 40.

BETICHTIGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *betichtigen.* *Betichten*, *beschuldigen.* || Of yemant van den luden, die gelooft hebben, dair in betichtiget worden, ende men hem kenliken niet betugen en mochte, dat hi gescil of onrust gemaeckt hadde, *Bel. v. Leid.* 238. Wairt oick dat wiis niet en betichtigeden ende te talen en setteden binnen der tiit voirscr., so soude hii mede quiit ende vry wesen van allen saken, Nijh. 3, 344 (*a.* 1418). Die betichtighde, Lams 62. So dat van mijn diefte ende van mijn verraet na deser tijt nyemant anders mede betichtich (*l.* betichticht) en werde, *Proza-Rein.* 27*r*.

BETICHTINGE, znw. vr. Hetzelfde als *beticht* (z. ald.). *Aanklacht*, *beschuldiging*, *aanspraak in rechte.* || (Enen) te recht te brengen van alre betichtinghe, *O. R. v. Dordr.* 1, 10, 17 *var.* Die betichtige (*l.* betichtinge) niet en woude laten verborghen, Lams 35; vgl. 37.

BETIDE, bijw. Van het voorz. be en tijt. *Bijtijds*, *vroegtijdig*, *vroeg.* || Morgen so sal hi orlof betide nemen, *Ferg.* 1369. Morgen vroe, alst sal graken, sal hi hem betide wech maken, 1409; vgl. 3728. Dattu yet vergeten sout dat ic dy leerde heden betide, *Troyen* 893. Na den etene betide ghingen si alle slapen, *Limb.* IX, 250. Hets beter ghedaen betide dan beiden tot de avont lide, *Vad. Mus.* 2, 177, 29. Doe rees die sonne een deel betide, *Rijmb.* 2657. Ende ginc ten bisscop rechts betide, *Sp.* III[7], 30, 75. Alse hi in quam so betide, III[7], 32, 75. Sanderdaechs wel betide, *Lanc.* II, 34251. Ende gingen slapen saen betide, III, 23620. Die camerlinc stont op betide, *Ferg.* 961. Het ne was niet spade, mar betide, 3082; verg. 3650. Hi weckede Lucium betide, *Parth.* 7794. — Ook versterkt met vroe. Vroe (ende) betide. || Dese wil ter luchter side ghedraghen sijn vroe ende betide, *Nat. Bl.* XII, 382. Pinen, vernoy ende arbeit begonstic heden vro betide, Praet 4165. Marghen vrouch betide, *Limb.* VII, 1786; IX, 801. Ende marghen porren vrouch betide, IX, 979. Des anderdages vroe betide, XI, 1070. — Savons ende betide, *'s avonds en 's morgens*, *vroeg en laat*, *altijd.* || Hi es savons ende betide tallen stonden vroe ende blide, *Ferg.* 3137. — Also betide, *zoo vroeg.*

Zie bij ALSO. || Up ene tileke morgenstont, . . daer hi bat an dene zide van den berge, also betide heeft enen seraph versien, *Franc.* 6952.

BETIDEN, bijw. Van het voorz. be en tijt. Mnd. *betiden*.

1) *Bij tijden*, *somtijds*. || Betiden heeft oec die duvel macht van den ingel, die den mensch wacht, dat hi den quaden mensch maect ongesont, *Lucid.* 4379 (in den tekst staat verkeerdelijk: *betide*).

2) *Bij tijden*, *om beurten*. || Ist datter yemant spreect mitter tonghen alleen, dat moghen si twie of ten meesten si drie doen ende betiden, ende een bedudet, *Hs.* 75, *f.* 37*d*.

BETIDEN. Zie het volg. Art. op het einde.

BETIËN, BETYEN, BETIDEN, st. ww. bedr. (*betiet*, *betyet* of *betijt*; *beteech*, *betegen*; *betegen*). Mnd. *betien*. Zie TIEN en AENTIEN, en verg. BETICHTEN, BETICHTIGEN.

1) Enen —, *iemand betichten*, *beschuldigen*, hetzij absoluut, hetzij gevolgd door eene bepaling in den 2den nv. of met het voorz. van of met, hetzij gevolgd door een afhankelijken bijzin. || Van Claudius doot wert hi betegen, al heeft hine niet versleghen, *Sp.* II[1], 8, 7. Soe ongemint was hi altoes met sinen volke, ende graciloes, des men vele beteech doen here Willeme van Ausoen, *Edew.* 871. Dus betijdt men meneghen des, dies hi harde onsculdech es, *Teest.* 182. Men soude mi niet betien mede, dat ic Neptanabus kint ware, *Alex.* I, 460. Houdstu die wandelinghe dijn metten ghenen die lecker sijn, . . soe salmen di betien dat ghi pleecht selker daet, *Doct.* II, 954. Dies een selve moeste sijn ghepijnt, en mach hi enen anderen niet betien, *Mask.* 684. Doe dese deerne Petrum sach, beteech si hem, dat hi oec plach van Jhesus jonghers een te wesen, *O. H. Pass.* 15, 317. Si beteghen hem, dat hi een valschen brief soude ghescreven hebben, *Devoet B.* (36) 84*r*. Als hi van den bosen menscen beteghen was, dat heeft hi guetelicken laten heengaen, *Bern. W.* 21*d*. Met rechte ic u van morde betie, *Lanc.* III, 19006. Ende beteech hem, dat hi hem scande anesprac, *Sp.* III[a], 11, 28. Oec beteech hem die coninc mede, dat hi veronrechte die kerke tAlverne, III[a], 43, 56. Want si souden mi betyen dat ic onghelove brachte voert, *Teest.* 3153. Ende begonsten Jhesum betien dat hi haer kint hadde ghedoot, *Lsp.* II, 25, 16. Dat hem die scalke niene betien dat hi sprake uut heresyen, II, 44, 89. Met redenen ics den clerc betie, *Rincl.* 1134. Someghe andre beteghen seere daer inne den heere van Bouchout, *Brab. Y.* VI, 8120. Menich wert tonrechte beteghen, VII, 5398. So wie so te rechte comt van dinghen daer hy af beteghen es, ende hem vermeit an goede liede, dat hy elre was te diere wile dat tfait gheviel des hy beteghen es, *Cout. v. Gent* 441. Dat onse richter daer yemant meer mede beteghen, dan die handadich waer, Nijh. 1, 215 (*a.* 1327). Dicwijl soe vraechde hi ende beteech hair dattet waer was, maer si versakede dat altijt, *Gesta Rom. f.* 50*c*. Of hi al schuldich waer dat si hem opseyden of daer si hem mede betegen, *Fasc. M. f.* 76*b*.

2) Iet enen betien, *iemand iets te laste leggen*, *het hem aantijgen*, *er hem van beschuldigen*. || Men en hadde mi die mort betegen, daer ic mede bem bedregen, *Alex.* VIII, 631. (Ende) hi sinen vader hevet bedreghen met moorde, die hi wel beteghen mochte hebben andren dieren, *Rein.* I, 2525. Ende men mijn diefte ende verraet enen anderen, dies niet en bestaet, niet en betie na desen tiden, *Rein.* II, 2083. Ende swegic dan ende der quaetheit nege, recht waert dat mi God betege der liede gebrec, die quaet begingen, *Rincl.* 106. Grote scade, dat si beteghen den greve van Vernenborch in derre wise, . . dat hen die scade, ende els niet, bi siere ooghelukinghe waer ghesciet, *Brab. Y.* VII, 17488. Al wat hem dat gheboeft beteech, *O. H. Pass.* 17, 392. Welc fayt men betyende was Lauwereinse van Brabant, Cannaert 372. — Iet betien, *iets laken*, *berispen*. || Had ick dat niet ontfanghen willen, so soudemen dan mijn rustierscap ende grovicheit beteghen hebben, *Gesta Rom. c.* 8 (*f.* 9*b*). — Iet betien ere dinc, *iets aan iets te laste leggen*, *het er aan wijten*. || Alse u luxurie gaet an, soe betijt ure kelen des, want si uwes buics vrient es, *Doct.* II, 2756. — Spreekw. Bethyen doet vryen, *amantium irae amoris integratio est*, *Spreuken* 25.

= Later vindt men ook naast betien den vorm betiden met ingevoegde *d*, evenals in *kastijden* uit *castien*, *belijden* uit *belien* enz. || Des vechtens dat ic u hier betyde, Matth. 139.

BETIEN; ook te onrechte BETYEN (*betiet* of *betyet*; *betoech* of *betooch*, *betogen*; *betogen*), st. ww. onz. en bedr. Mhd. *beziehen*. Zie TIEN, ww.

ONZ. — *Begaan*, *betijen*, slechts in de uitdr. enen laten betien. || Hier om wil icken wat castyen ende laten dan daer meed betyen, *O. H. Pass.* 20, 491. Daernae soe ghinc ic dic allien: mijn maghen lieten mi betyen, des hadde ic zeder crancke vrame, Hild. 127, 16.

BEDR. — 1) Ene dinc op iet b., — *eene zaak op iets betrekken*, *betrekkelijk maken*, *toepassen*, *uitleggen als iets bedoelende*. || De croone die met vijf tacken wert ghezien, die mach men up eenen coninc bezien (*l.* betien), *Taf. op* 3 *K.* 71.

2) Ene dinc —, *iets om iets trekken* of *maken*. || Ende dede ene veste maken, die alre scoenste ende die beste, die noit wart gesien met ogen, al omme dien rosier betogen, *Rose* 3814.

3) Ene dinc —, *iets betrekken*, *overtrekken*, *bedekken*; betogen met ere dinc, *met iets bedekt*. || Sijn een oge (was) mit alsulker vlecken betoghen, dattet daer niet mede en sach, *Hs.* 87, *f.* 70 *c*. Om seems leer daer de providiersstoelen mede betoghen syn, *Rek. d. Buurk.* 179.

4) Enen —, *iemand in rechte betrekken*; iet —, *eene zaak voor het gerecht brengen*. || Wie dat binnen deser core thien jaren besitter es van goede onbeclaghet ter vierscaren, . . . hi macht houden metter custinghen, spreket men daer an, ende nyement gheen ander recht daer of doen, het en waer dat die clagher mochte betoghen siin, *Oorkb.* 2, 331, 8 (*a.* 1290). Alsoe Willem van Swieten, procureur-generael van Hollant, onlangs betogen en angesproken gehadt heeft voir den Hove van Hollant Jan Engels, *Memor. e. Sent. v. d. Hove v. Holl.* N., *f.* 321. Of eenighe van die saecken . . . betoghen gheweest hadden . . . voor ons ende voor onsen grooten rade, *Handv. v. Waterl.* 26*a*.

5) Ene dinc —, *iets leiden*, *besturen*, *bepalen*. Verg. BETREKKEN, bedr. 5). || Oftu betoghen hebste minen wech daer ic nu in wandelen mach, *D. B. Gen.* 24, 42 (Vulg. *si direxisti viam meam*). En wilt my niet houden, want die Here heeft mijnen wech betoghen, *ald.* 56. Want die Here was mit hem ende betoech alle sine wercken, *D. B. Gen.* 39, 23 (Vulg. *omnia opera eius dirigebat*).

6) Ene dinc —, *iets afbeelden*. Verg. BETRECKEN, bedr. 6). || Dat hi opsnede therte mijn, hi soude mire vrouwen suete anscijn daer binnen sien

alse wel betogen alse nu, daer icse sie met ogen, *Cass.* 1827. Hier na sagic gehouwen daer ende betogen . . . giricheit, *Rose* 176. Daer na so stoet vort betogen nidicheit, 249; zoo ook 1484.

7) Ene dinc — met iet, *iets beschilderen met iets.* || Die ander boge was bat geraect . . ., ende wel betogen . . . met vrouwen ende met jongelingen, die behagelike met allen leden stoeden verheven ende besneden, *Rose* 887.

8) Ene dinc —, *iets vermelden, verhalen.* Verg. VERTRECKEN. || Dandre die doe hadden voor Pylatus oghen Jhesus goede werken betogen, *Lsp.* II, 36, 790 *var.* (*t.* vertoghen). Daer woude hy van ons weten die waernisse van allen sticken... doe wyse hem betoghen hadden, doe bedanckede wy hem *Oorkb.* 2, 472*a* (*a.* 1298; er zal hier wel betoget gelezen moeten worden. Zie de eerste aanh. bij BETOGEN).

9) Sculde betien, *schulden maken.* || Die en moghen ghene sculde betheen noch maken buten consente hoerre olderen, *Stadb. v. Gron.* IX, 21. Weert sake dat se schulde betoghen ende makeden, *ald.*

BETIGEN, st. ww. bedr. Hetzelfde als *betiën* (z. ald.). *Betichten, beschuldigen.* || De sal dat mit synen eede ontgaen, so vake als men em des betigen willen, *Stadb. v. Gron.* IX, 30.

BETIJNST, *met tijns, belasting bezwaard.* Aldus te lezen voor *besust* (z. ald.).

BETIMMEREN (BETEMMEREN), zw. ww. bedr. Mnd. *betimmeren.* Het transitieve *timmeren.* || Van erve te betymmeren man ende wijf in echtscappe, *Stadsr. v. Zwolle* 128, 215.

2) *Voltooien, aftimmeren.* Verg. ONBETIMMERT. || Ende dese twe cloosteren betimmert sijnde, so gafse hertoghe Grymolt in handen den heiligen Remaclus, *Exc. Cron.* 57 *c.* Onse hofstede . . . . also alse betymmert staet, *R. v. Utr.* 2, 96. Zoo ook 98, en *O. R. v. Dordr.* 1, 231.

3) Van burchten, steden enz. *Door het timmeren of bouwen van vestingwerken versterken, met vestingwerken insluiten.* || Dat sise (*die borch*) nemmermeer en souden hierna betemmeren te ghenen daghen, *Grimb.* II, 6191. Oic heeft die hertoge ondersproken, dat mense voert in ghenen kere betimmeren en soude nemmermere, II, 6501. Dat in gheenen keere die borch van Grimbergen nemmere betemmert en soude mogen wesen, *Brab. Y.* VI, 2827. In den eersten soe sal die stat van Staveren ons toebehoren, ende sullen dair here of bliven, ende die sal mit ons bevreedt wesen, ende wij sullense mogen betymmeren tot onsen wille, uutgeset datmen dat cloester noch den werf tot Sinte Odulfs niet bevesten noch betymmeren en sal van geenre zide binnen desen vrede, dat is te weten van onser of van der Vriezen zide, *Oorl. v. Albr.* 550 (*a.* 1401). Zoo ook Matth. *Anal.* 3, 367 *tweemaal.*

4) Van vijandelijke plaatsen. *Door het bouwen van een slot of eene versterking ze in 't nauw brengen.* || Weer oech, dat ennich van ons sijn slot offte stad bestallet, belegen off betymmert worde, wy anderen solen ellick den selven senden vijff gewapent mit pravande ende reyscap . . . . und helpen um dat sine holden off untsetten, Nijh. 3, 369 (*a.* 1419). Dat sy niet betymert noch beslait soilen werden bynnen eynre wilen wegs van onser stat vorscr., *Oork. v.* 1402, *aangeh. ald.*

BETOGEN, zw. ww. bedr. Zie TOGEN.

1) *Toonen*, eigenlijk en figuurlijk. || Daer woude hy van ons weten die waernisse van allen sticken.., alzo ju was betoeghet: die betoghedewy hem, *Oorkb.* 2, 472*a* (*a.* 1298). Ende si niet en conde betogen noch gebringen vor ogen dien rechten barsculdegen man, *Lanc.* II, 46257. Drie wondere toende onse Here.. Brabande in dit orloghen, die ic u hier wille betoghen, *Brab. Y.* V, 3759. Si namen metten Hertoge raet, die dit algader wederstaet, ende appelleerde te Romen int hof, ende betogede daer sijn belof, Velth. IV, 64, 85. Dat hi na den XLsten dage wilde betogen gewaerlike, dat hi voer in hemelrike, *Lucid.* 2124. Hoe soude ic connen vreucht betoghen? God heeft benomen mijn liefste ghenoot, *Hor. Belg.* 2, 224, 3. Ende den meneghen liteken ghegeven, si mochtent betoghen al hare leven weder, dat hise wel gherochte, *Wal.* 6486. Die vijfste redene die ghi hier vore betoghet mi, .. die en doech niet een cave, *Melib.* 667. Totdat de natuur enich wech betoget, *Lanfr.* 50 *v.* Hi en gaf hem metten swerde liteken daer hine gherochte, dat hijt wel betoghen mochte, *Wal.* 6516; zoo ook 6487. Ic sal vraghen ende vleen, berecht mi ja of neen van dat ic di betoghe, *Wap. Mart.* I, 33. Bi reden willic dit betogen, *Lucid.* 3105.

2) *Bewijzen*; lat. *probare.* || Ende lant heft de scoutete te lene van den godehuse, alse vele alse hi bi wette (*t.* werre) mach betogen, *Gendsch Chtb.* 11 (*a.* 1252). Van hofwonden leeds lanc ende naghels diep ende die te betoghene met den ambochtshere alse recht es, V. d. Wall 133 (*a.*1303). Dat ment betogen sal met tween goeden mannen die sijn evenknie sijn, 118. Waer ze wittelike ende redenlike betoghen moghen, dat zi alsulc goit, als zi upgheheven hebben ende ontfanghen, ghebesicht hebben in die orbaer sgreven van Ghelre, Nijh. 1, 177 (*a.* 1318). Ende andre die negheene vrijheit ofte goet ghemitte betoeghen en moghen, *Vad. Mus.* 4, 217 (*a.* 1400). Ghi weet wel, dat Huge zijn bootschap niet en heeft ghedaen, want hy dat niet betogen en can; daerom sal hy worden ghehanghen, *Huge v. Bord.* 79. Behouden allet uwer stede recht, dat ghy van onsen vorders hebt ende van ons, ende bedoegen (*l.* betoegen) moecht, Mieris 2, 78*b.* Diese (*mine scout*) redelike betoghen mach, *Gesch. v. Antw.* 1, 542. Nochtan mogewi wel betogen ons volcs doet, ende soe gewont, dat si meer en werden gesont, *Lanc.* II, 44320. Sal ic comen voer mijns kints ogen, dat ic sal dorren betoghen, dattu gherne names ghenaden, *Theoph.* 1113.

BETOGENEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als betogen (zie ald. 2). *Bewijzen.* || Dar to hebwi hem oc dat gelovet, dat wi alle de gene, de hem scult sculdich sin binnen onsen lande..., de si betogenen mogen mit brieven of mit scepenen of mit levende orkonde, sulc hebben sullen ende dat doen, datsi hem gelden de scult, *Oorkb.* 2, 159 *a* (*a.* 1278).

BETOGENISSE, znw. vr. Van *betogen* (zie ald. 2). *Bewijs, bewijsstuk.* || Doe antwoirde die grave van Hollant, dat hy des niene gelovede, hy ne saghe die betogenisse, *Oorkb.* 2, 472*b* (*a.* 1298).

BETOMEN, zw. ww. bedr. — 1) *In toom, in bedwang houden.* || Wilsoe (*de ziel*) den lichame gomen, so moetene met weldaden betomen ende wachtene van mesgane, *Wap. Rog.* 813.

2) Met eene bep. met van. *Vrijwaren tegen iets, voor iets behoeden.* || Sie hier van Maerten (*Martha*) die figuere, die de weerelt begoomt van nootdorste ende betoomt (*l.* ende van n. b.?), *Wap. Rog.* 1439.

AANM. — Betomen, vs. 1508 *ald.*, is eene verkeerde lezing voor becomen (zie ald.).

BETONEN (BETOONEN, BETHONEN), zw. ww. bedr. Zie TONEN en vgl. Franck op *Alex.*, bl. LXXXVIII.

1) *Toonen, aantoonen.* || Ic holpe hem gherne, seidic doe, haddire enighe redene toe, die hi wel

mochte betonen, *Grimb.* I, 1265. Hoe gaerne soude ic weten, waer u die lelike lazarie ten eersten uit sal breken, dat meisken dat niet laten en dorst, si nam een mes, si cloofde haer borst: Siet, vader, ic salt u betonen, *Hor. Belg.* 2, 96.

2) *Bewijzen.* || Ende wie hier af ghecalengiert wordt sal sine maeghscap betoenen moeten vore den scoutet ende voer scepenen, *Cor. v. Antw.* 54, 193. Alre scout ende vorwerden, die men met openen brieven bethonen mach, Nijhoff 2, 37 (*a.* 1348). Soe wie dat ledicganc maect int voirseyde ambacht, sal verboren eenen ouden scilt, alsoe dicke alst viele, indien dat ment betonen can, *Belg. Mus.* 4, 78 (*a.* 1388). Maer ic biddu dat ghi claerlike betoent mi met goeden exemplen dat, so mach ics gheloven te bat, *Teest.* 260. Maercolf, ghi hebbet wel betoent mi metten werken al bloet die dinghen daer ic u om ontboet, 2918. Dat hi hem quame manscap doen, also uw vorders hebben geplogen te doen manscap den hertogen van Brabant oit ende ie, ende wilt dat, also ic lie, betonen wale, eest te doene, met ridderen ofte met baroene, *Grimb.* I, 1224. Dat hijt betoonen woude gereet dat die van Grimbergen plagen den hertoge in oude dagen te dienen, daer sijt hadden te doene, I, 1662.

BETONISSE (BETOONISSE), znw. vr. en o. Hetzelfde als betogenisse (zie ald.). *Bewijs, bewijsstuk.* || Bringhet oft sendet alsulcken (*d. i.* alsulc een) betoonisse van dien stucken aen den grave van Hollant, waer by dat hy ju late in sulcken besittinghe, *Oorkb.* 2, 472 (*a.* 1298).

BETOOCH, znw. onz. Van *betogen.*

1) *Vertooning, verschijning, visioen.* || Te drien malen eist ghesciet, dat die keyser Karel siet van sente Jacoppe dit betooch, *Sp.* IV[1], 11, 1.

2) *Bewijs, bewijsstuk.* || Ende waer dat sake, dat enich poerter bi aventuren zonder brief ter tollen quame mit zijn selfs goede, so soude hi weder afterwaert varen ende halen zijn betoech ende daermede soude hi quijt wesen, *O. R. v. Amst.* 19 (*a.* 1342). Alsoe verre als si betoech hebben van quitantie van hem bi sinen brieve, V. d. Wall 226 (*a.* 1355). Aengesien alle betoech ende bescheit dat beide partien aen beiden ziden aenbrochten, 365 (*a.* 1399). Ten einde van den jair, als die gequetste sijn leemte willen wil, so sel hi betooch brenghen van den scepenen, dat hi dien man voir ghenoemt heeft, *Leid. Keurb.* 37, 17. Wanneer een knaep van buten binnen Leyden werken sal, ende betoech heeft van twien knapen.., dat hi lest in vrien steden ghewrocht heeft, die mach werken, 79, 43. Hier of sel een ygelijc den wairdeyns goet betoech brengen van den coopman mit sinen bezegelden brieven, 537, 53. Ende dair of sel die coper goet betoech brengen, bezeghelt van den stapel, 542, 61. Ende hem betoech onder hair segel dair of gheven, Matth. 90. Dair sal die bailiu mitten scepenen betoech of seghelen, 119. Die sullen dair of mit hem betoech besegelen, 122. Enige beseghelde betoghe, *ald.* Ende wil die rechter, hy mach betoech bedinghen van des hem dair ghewijst is mit recht, 171. Als die segsluden tghelt van den anderen daghe, die betoghen van cloesterwinninghen ende zielmissen . . ontfangen hebben, 224, e. e. Die soude dair betoech af bringhen binnen vier daghen nadat hij poirter of buer wair gheworden, *O. W. v. Amst.* 22, 23. Ende willen, alse dat dese selve briefdragher . . also te doen (?) betoghe, brieve . . vercrighe, die hi ons wederbrengen moghe, *R. v. Utr.* 2, 84.

BETOON (BETHOON), znw. onz. Van *betonen.* Hetzelfde als betooch (zie ald. 2).

1) *Bewijs.* || Ende sal daer toe goet betoen moten doen, dat hy vier jaer voer eenen vrien mester geleert heeft, Willems, *Meng.* 78 (*a.* 1442). Ende oft die selve partien voorscreven eenich betoon doen wouden . . . met privilegien, carthen, registren, . . soe soude die hertoghe sonder messen uut sinen rade vroede ende wise . . . senden in elke van den steden, om tvoorseide betoon met wijsheden, . . voort conde ende waerheit te verhooren, *Brab. Y.* VII, 16350.

2) *Bewijsstuk.* || Een dachvaert te Lucemborch.., om aldaer yewer partye hoer bethoene, recht ende reden over te brengen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 635 (*a.* 1379). Voere ons ende onsen rade te comen in den Hage elck met sijnen bethoene ende rechten, daer sy hem mede behelpen wilden, V. d. Wall 347 (*a.* 1393). Want wy daer en gheen betoen of ghesien en hebben, Nijh. 2, 228 (*a.* 1368). Aenghesien betoen ende brieve, die men daer jeghen toghen sel, 229. Die sal . . die bedevert doen, soo dat hi niet weder incomen en sel voir die tijt dat hi dair geweest, ende goet betoon dair of gebrocht, *Bel. v. Leid.* 260 (*a.* 1419). Ende beval hem mede te brengen alsulc betoen, alst gesticht had van der heerlicheden van Hagesteyn, Matth. *Anal.* 3, 327. Rekeninge ende andere bethoenen, als wy daertoe behouven zouden, *Inform.* 322. Zie nog *Brab. Y.* VII, 16250; *R. v. Utr.* 1, 176, 34; 195, 34 (*tweemaal*); 2, 55; 31; *K. en O. v. Delft* 201, 1; *O. R. v. Dordr.* 2, 76, 102; *enz.*

BETORMENTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *tormenten* (z. ald.). *Pijnigen, kwellen.* || Wat betormentstu dij selven met ydelen ende onnutten pijnen? *Vaderb.* 11*c.*

BETRACHEN. Dit ww. vinden wij *Rose* (*C*) 7779 gebruikt in den volgenden samenhang: „Grote borsen, weghende wel met florinen ende niet el, entie oec vlieghen in plaetchen, hi mach hem alrebest betrachen." — Het is de vertaling van: „Une grant borse pesans toute farsie de besans, se la véoit saillir en place, tost i corroit à plaine brace." De andere bewerking der *Rose* heeft: „Die de borse swaer doet coemen met florinen wel gespect, hi es wel ontfaen ende natrect." Uit het rijmwoord *plaetchen* blijkt, dat de uitspraak geweest moet zijn *betraetsen.* Hoogstwaarschijnlijk hebben wij dus hier (indien de lezing juist is) te doen met een woord, door den bewerker gesmeed van het fr. *tracer,* d. i. *suivre la trace, chercher avec soin* (Burguy, *Gloss.* 368), opsporen, naloopen; het zal dus wel de vertaling zijn van de fr. woorden *Tost i corroit,* maar de zin van den fr. tekst is dan toch nog slechts onvolledig en onnauwkeurig weergegeven.

BETRAP, znw onz. Van Betrapen. *Het in bezit nemen, vangen.* — Te eens betrape sijn, *aan iemand staan om het in bezit te nemen, iemands rechtmatige buit zijn.* || Hets tonsen betrape, dat bi naturen geboren es, *Blisc. v. M.* 812.

BETRAPEN, zw. ww. bedr. *Betrappen.*

1) Enen —, *iemand betrappen, achterhalen, overvallen, vangen, in zijne macht krijgen, machtig worden,* vooral met vijandelijke, maar ook met vriendschappelijke bedoeling. || Deken ende papen, daer hise can betrapen, comen si in sire verde, hi nemt hem mule ende perde, *Eleg.* 251. Eest dat hine opt velt betrape sander dages, hi salne vaen, *Lanc.* III, 21622. Terstont in dier haesticheden worden si hier ende daer gheraept, die opsetters, ende betraept, ghevangen, die niet ontvlien en

mochten, 'Brab. Y. VI, 4926. Of hi sal vatten ende slaen ridderen, knechten, clercken, papen, waer dat hise can betrapen, *Grimb.* I, 2427. Si ontboden ridderen, knapen, ende alle die sy mochten betrapen, I, 3899. Wien si connen hier betrapen, heeft seker sijn lijf verloren, I, 5037. Dat si versloegen groot ende cleyne, waer si betraepten die Romeine, *Sp.* II[4], 51, 19. Alse hi die (papen) conde betrapen, ontfinc hise eerlike, *Sp.* II[7], 30, 80. Men saelt ons trecken te love, moghewine soe betrapen, ochte bi vromecheiden van wapen, ochte bi goedertiernheiden, dat wine te hove leiden, *Lanc.* II, 30619. Machmen heren ende papen mitter myede aldus betrapen, Hild. 141, 181. So seldi ons doen betrapen saen, *Rose* 13316. Dat sine en mochten betrapen niet, *L. o. H.* 1282. Die wy in den strijt betraepen, *Grimb.* II, 3714 *var.* Veel sielen die ic noch sal betrapen, *Blisc. v. M.* 457. Die doot die sel mi schier betrapen, Hild. 78, 168. Bi Gode, ic ware mi liever doet, dan mi die god in valscheit groet betrapen mochte ochte rasteren, *Rose* 3171. Nu seldi beiden ende gedogen, dat gine in betren poente selt moegen betrapen, 3317. Want die u woude in oncuescheiden betrapen, vrouwe, hi mocht doen wale, 5484. Och, mocht ic den losen pape binnen mynen huyse betrapen, *Playerw.* 158. *M. L.* Pleghen camerieren, joncwijfs en cnaepen ulieden te volghene? *Gh.* Men zoudse betraepen altemets onder ons lieder bewelt, *D. War.* 1, 412, 163. Ist dat ic hem eens op zijn bloote betrape, .. ic sal den pleccaert den hals verstuycken, *Mar. v. N.* 28, 661. — Zie ook BERAPEN.

2) Ene dinc —, *iets machtig worden*, *vinden.* || Wy moesten peynsen, hoe wy sullen betrapen logyse, daer wy sullen mueghen slapen, *Ned. Kluchtsp.* 96, 66. Om één (schaap) . . te betrapen, liet hi alle dandere sonder hoede, *Sp.* II[7], 8, 50. Die scepe sinctense, datmen betrapen niet en soude waer si waren, Velth. VI, 20, 16.

BETREDEN (*betrat*, *betraden*, *betreden*), st. ww. bedr. Mnd. *betreden.* Vgl. BETERDEN.

1) Enen —, *iemand aantreffen*, *betrappen.* || Mer die ophouden ende arresteren mit horen lyve ende goede so wair syse vynden off betreden in hoiren bedryve te water ende te lande, V. d. Wall 477 (*a.* 1423). In wat hornick of steden men die of oer guet betreden kan, Nijh. 4, 134 (*a.* 1436).

2) Enen of iet —, *iemand* of *iets vertreden*, *vertrappen.* || Doe vele scaren om hem stonden, also datsi malcanderen betraden, *Hs.* 71 (*Luc.* 12, 1). Dattet niet goet en waer, datter verken voet die margriten der ewangelien souden betreden, *Stemmen* 158.

BETRECKELIJC, bnw. — 1) Van *betrecken*, in den jur. zin van *in rechte betrekken*, *voor den rechter roepen. Die voor den rechter geroepen kan worden.* || Die poorter . . en es niet betrekkelic voor ander juge dan voor dezelve wet (*van Haarlem*), Wiel. *Instr.* 73, 17. Dat een poortere ghecondemneirt int gheestelic hof in de costen, ten zelven hove verclaerst was wel betreckelic te zine om de zelve costen te zien tauxeren, *Invent. v. Brugge* 2, 336.

2) Van *betrecken*, in den zin van *iemand tot iets rekenen. Gerekend wordende tot iets te behooren.* || Woenste te houdene binnen der selver stede . . sonder by dien . . betreclic te zine in de poerterie ende vryheit van deser stede, Dierícx, *Mém.* 1, 54.

BETRECKEN (ook BETREKEN), st. en zw. ww. bedr. en wederk. (*betrac*, *betraken*, *betreken*, of *betrocken*; en *betrecte*, *betrect*). Zie TRECKEN.

I BEDR. — 1) *Betrekken*, *overtrekken*, *bedekken*, de hedendaagsche opvatting. — *a*) Eigenlijk. || Als ic den hemel sel betrecken mit swartheit ende mit wolken decken, mijn reghenboech sel ic dan toenen, *O. H. Pass.* 25, 681. — *b*) *Deelgenoot maken*, *in eene zaak wikkelen.* || Ontslaen van der contributie, daer in hemlieden betrecken wilden de prelate van desen lande, *Invent. v. Brugge* 5, 206.

2) Enen —, *iemand trekken*, *verlokken*, *verleiden.* Bij Kil. *attrahere*, *pertrahere*, *allicere.* || Nu rust hi nummermeer nacht no dach, hoe hi den mensche mach betrecken ter quaetheit, Hild. 220, 50 *var.* Tsijn al onghetrouwe ghesellen, die malcander vast betrecken te wesen, daer si hoer ziel bevlecken, 245, 182 *var.* Wiet hare na overmoet doet arden, sine siele tijdt ten helschen varden: dus can hoverde vrient betrecken, sijnt man, sijnt wijf, diere ane swecken, *Rincl.* 1122.

3) Enen —, *iemand met de tanden vaneentrekken*; in figuurlijke toepassing, *hem belasteren.* || Betreckinghe heet ic, die die luyden met minen tanden betrec ende stamp tot pottage, *Pelgrim* 78.

4) Enen —, *iemand besturen*, *regeeren*, *leiden.* || Ghi heeren, die de werelt berecken, entie die lieden sult betrecken, wedewen, weesen moetu ontfarmen, *Boec v. Sed.* 793. Ic sal dat volc betrecken, ende die gheslachten sullen mi onderdanich sijn, *D. B. Boec d. Wijsh.* 8, 14 (*Hs. v.* 1423, 213*b*). Mit groter waerdicheiden betrecstu ons, want di is tonder dattu wilste vermoghen, *Hs. v.* 1423, 217*c*. — Ook als znw. Gods betrecken, *Gods bestuur*, *leidingen.* || Ich love ende danck dijn betrecken, *Vaderb.* 135*b*. — Ook in den zin van *aan de eene of andere macht onderwerpen.* || Dat het (*Vlaenderen*) gheregiert zy bi scepenen zonder vordre betrocken te zine, *Invent. v. Brugge* 3, 510.

5) Ene dinc —, *iets leiden*, *besturen.* || Die Here in wies aenscouwen ic wander, hi sal met di sinen engel senden, ende hi sal dinen wech betrecken, *D. B. Gen.* 24, 40 (Vulg. *diriget viam tuam*). Ic ghelove dattie goede enghel Gods in sinen gheselscep is, ende hi sal wel betrecken dat omtrent hem ghedaen sal worden, *D. B. Tob.* 5, 29 (Vulg. *disponet*). So badt si den here God van Israhel, dat hi haren wech betrecken wilde ter verlossinghe van haren volke, *D. B. Judith* 12, 8. Omdat hi sel betrecken die rontheit van der werelt in effenheit, *D. B. Boec d. Wijsh.* 9, 3. Dat hij alsoe ten beteren leven bekeere ende sijne weeghe betrecke, soe dat hij in de uutvaert sijns levens blijde sijn moeghe, *Vaderb.* 195*a*. Omdat hij alle sijnen wille betrack nae Gods wille, 137*c*.

6) Ene dinc —, *iets afbeelden.* Bij Kil. „Betrecken i. beworpen, *delineare*, *rudiler depingere.*" Verg. fr. *pourtraire.* || Wel conste hi betrecken entrouwen, die selke beelde conste houwen, *Rose* 169. Hier na sagic gehouwen daer ende betrecket . . . . ghiericheit, *Rose* (*C*) 173. Dus waren die beelden daer gehouwen ende wel betrocken, bi mire trouwen, 449. — Ook *Ontwerpen.* || Al ist dat dye sommige den bome oft linie der hoger princen ende hertogen van Brabant betreckende ende beginnende sijn van Noës tijden, *Exc. Cron.* 48*a*.

7) Ene dinc —, *iets besteden*, *gebruiken*, *aanwenden.* || Hoe hy dat grote goet dat hem ghebleven was betrecken mochte, niet ter eren der werelt, mer tot Goods love, *Pass. W. f.* 11*a*.

8) Als rechtsterm. *Iemand in rechte betrekken*, *hem te recht doen staan.* || Dat men persoenen niet pandelic binnen Ghend . . betrecken sal vor vinderen als voor schepenen ende up hem pro-

cederen naer de costume van vinderen, Diericx, *Mém.* 2, 205. Waert dat deen poorter betrocken ware bij eenen anderen poorter voor ander juge .. dan voor de voirscr. wet, Wiel. *Instr.* 73, 18.

9) Een vonnis betrecken, *tegen eene uitspraak opkomen.* || Zo wat poorter off poortesse betrect de vonnesse van scepenen bij reformacien off appellacien, Wiel. *Instr.* 81, 69.

II Wederk. — 1) Hem betrecken, *zich voorttrekken, door trekken zich voortbewegen.* || Van eenen scepe dat hem selven can bet betreken dan enich man, al dade men hulpe engheene, *Rose* C 5250.

2) Hem betrecken, met den 2den nv. *Zich bedienen van iemand* of *iets, gebruiken.* || Wy ne dorfvense niet ontsien in gheender saken, maer ons betrecken onser lieden, dat wy moghen, als ick bediede, eerlick jeghens hem striden, *Grimb.* II, 1080 *var.*

3) *Zich terugtrekken*, vooral *uit de wereld, zich aan een geestelijk leven wijden.* || Onser voorseyder kercken, alwaer sy over sekeren tydt ende termijn hemlieden betrocken hebben, Diericx, *Mém.* 2, 460. Mits dat Pierone Hughes met devocien haer betrocken heeft in de cluse tEckerghem om Gode te dienene, 628.

4) *Overgaan tot, zich begeven.* || Als de weese huer betrect te huwelicke, Wiel. *Instr.* 118, 299. Dat niement, onderzate zynde van den cuenync van Scotlant hem betrecken zoude (*zich er toe begeven zou, het zou wagen, ondernemen*) omme coopmanscepe te doene te Brugghe, *Invent. v. Brugge* 6, 25.

BETRECKERE, znw. m. *Hij die een ander in rechte betrekt, de aanklager.* || De betreckere zoude boeten 10 £, Wiel., *Instr.* 73, 18. Seght de betreckere dat hy oircontscepe dar af heeft, *Gendsch Chtb.* 158.

BETRECKINGE, znw. vr. Van betrecken als bedr. ww., in de bet. 4). *Kwaadsprekendheid, laster.* Zie de aanh. ald.

BETROUWE (betrou), znw. vr. — 1) *Trouw, getrouwheid.* || Om sonderlinghe betrouwe, lieve, vrienscippe ende yonste, als hi . . tot ons heeft, V. d. Wall 258. Want . . Aelbrecht ons sulke lieve, vrienscippe ende betrouwe . . bewijst heeft, 259.

2) *Vertrouwen.* || Dat was een uutvercoren joncfrou, an welcker die coninc had betrou, *D. War.* 4, 516, 41. Hebbe betrouwe in Sinte Elizabeth, *Pass. W.* 35*b*.

BETROUWE, bnw. *Trouw, getrouw.* — *Rose fr.* 249, 8: „So wien so lief ende betrouwe," schijnt het te staan als synon. van lief, dus in de bet. *aangenaam, welgevallig*; mnl. bequame.

BETROUWELIKE, bijw. *Rustig, kalm, vol vertrouwen.* || Des heren alre gheminste sal wonen betrouwelijc in hem, *D. B. Deuter.* 33, 28. Si woendenre alle in (*in het land*) betrouwelike, *Ezech.* 38, 8. Als mijn volc van Israhel betrouwelijc wonen sal, *ald.* 14.

BETROUWEN (betrauwen, betruwen), zw. ww. onz. bedr. en wederk. Mnd. *betruwen*; mhd. *betriuwen.*

I Onz. — 1) *Vertrouwen, zich verzekerd houden.* || Hi mach ganselic betrouwen, dat hem God sijn sonden vergeven sal, Ruusb. 3, 103. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Vertrouwen, verzekerdheid des gemoeds.* || Met enen ghewarighen betrouwen, datse (*de zonden*) hem God vergheven sal, Ruusb. 3, 104. Laet ons dan met enen betruwen onse sonden groet weghen, *ald.* Du behaghes my wale in dijn overgheven ende in dijn betruwen, 4, 27.

2) Met den 3den nv. *Vertrouwen stellen in, vertrouwen op.* || Die der werlt te zeer betruwen, Hild. 124, 69. Hi sal betrouwen . . . der grondeloser riker miltheit Gods, Ruusb. 5, 127. Gods (*l.* Gode) . . . te betruwen, 3, 106. Ic ben ontfermich ende men en betrouwet mi niet, *Stemmen* 4. Om dat hi aldaer so truwelic bi hem bleef, so betruwen si hem daerna altoes te bet, *Clerc* 64. Twee joncvrouwen, die hi waende so betrouwen, *Sp.* II[2], 29, 7. Want si vore allen menechfout hen betroude van den lande, II[2], 51, 50. (Karel) die hem nochtans wel betroude, *Exc. Cron.* 93*b*. Den clappere altoes scuwen ende den smekers niet betruwen, *Teest.* 966; vgl. 3337. (Wi selen) Gode betruwen boven al, dat hi ons ontfermen sal, 2472. Helm, scilt, in der hem betrouwen, *Troyen* 3835. Die betruwet sinen ouden viant, dats hem beruwet, *Esop.* XXXIV, 23. Sone betroudi mi niet ten besten ende tiet mi verraetnesse an, Velth. II, 13, 36.

3) Ook met den 3den nv. van den pers. en den 2den nv. der zaak. *In iets op iemand vertrouwen stellen.* — *a*) *Iemand in iets gelooven.* || Hets saen ghedaen, mi des betrouwet (lat. *mihi crede*), dat namaels harde langhe rouwet, *Melib.* 1964. — *b*) *Iets van iemand hopen, vertrouwen, verwachten.* || Want hi des betrouwede Gode, dat hi daer soude de viande jaghen uut sijns vader lande, Stoke III, 288. Het is onmogelijc, dat God dien niet en soude sijn sonden vergheven, dies op hem betruwen, Ruusb. 3, 104. Sinen getrouwen vrient die alsoe getrouwe is, dat hi niemant ontgaen en mach, noch nie en dede, dies hem betruwede, 105. — Met eene ontkenning. *Iets niet van iemand verwachten, iemand niet tot iets in staat achten, het niet achter iemand zoeken.* || Ic en hadt nemmermeer minen wive betrout, dat si mi heeft ghedaen, *Lipp.* 68. — Enen alre eren, al goets, alre doghet betrouwen, *iemand tot alle goede, edele, ridderlijke handelingen in staat achten, alles goeds van iemand verwachten.* || Ic betroude jou alre ere *Wal.* 5529. Mijn heere betraut u alre eeren, *Denkm.* 3, 134, 83. Ondoghet seldi scuwen, soe mach men u al goets betrouwen, *Vad. Mus.* 1, 321, 45. Die liede (*vijanden*) salmen scuwen, ende in (*l.* hem) gheenre doghet betruwen, *Melib.* 1856. Hi betroude hem doechden meer dan hi ghedaen hadde eer, *Brab. Y.* I, 397.

II Bedr. — 1) *Toevertrouwen, de beschikking geven over*; in het pass. *de vrije beschikking hebben.* || Daerom so wilt die ghecken scuwen ende den wisen u eer betruwen, *MLoep* I, 817. Ic bleef thuus in sijn erve ende betrouwet van allen goede, *Amand* I, 1137.

2) *Gelooven.* || Dattu niet ne weets des en wiltu niet betrauwen, *Brand.* 1910. Lichtelijc te betruwen, dat vrouwen draghen in den sin, *MLoep* IV, 1636.

III Wederk. — Hem betrouwen te, in of op, *vertrouwen stellen op, zich verlaten op.* || Hem gedachte sire vrouwen, daer hi hem meer toe ne mochte betrouwen, *Lanc.* II, 35679. Hoet mi, vrauwe, up u ic mi betrauwe, *OVl. Lied. e. Ged.* 54, 119. So vele betrouwet hi hem in u, *Parth.* 7406. Want ics (des, d. i. *in dezen*) mi sere betrouwe tu, *Limb.* XII, 908. Dan willic mi tote u betrouwen (*mij bij u aansluiten, aan uwe leiding mij overgeven*), betren dan ghi en waen ic niet scouwen, *Ferg.* 1055. Ic segghe u, dat ghi in gheenre manier en trouwet daer ghi u niet in en moghet betrouwen. In dese maecht en moechdi u niet betrouwen met reden, want si en is haren eyghen vader niet trou gheweest . . . en hier om schijnt merckelijcken, dat ghi in haer u niet betrouwen en moecht, *Gest. Rom. c.* 5.

BETROUWENESSE (BETRUWENESSE), -ISSE, znw. vr. Mnd. *betruwenisse*.

1) *Vertrouwen op een ander*, *geloof*. || Waer sijn haer goden, daer si haer betruwenisse in hadden? *D. B. Deut.* 32, 37. Als dese twe goede menschen dit hadden gheseit optie betrouwenisse Gods, *Mandev. f.* 66*c*. (Al tfolc) betrouden so wel, dat si alle haren wille in hem lieten vallen. Met dusdanigher betrouwenessen brocht hi die lieden in sulker kennessen, dat *enz.*, *Amand* I, 5813. Want hi an Gode betrouwenesse ontfinc, dat ten besten soude commen die dinc, II, 1541. Dat wij .. mit alte vollen herten ende betrouwenissen hoepen moghen de glorie der (*l.* des) verrisenissen, *Bienb.* 152 *a*.

BETROUWICH, bnw. *Vertrouwend*, *geloovig*. || In betrouwigher zielen ende in den geeste der nederinghe moeten wi ontfaen werden, *Hs. v.* 1348, 101 *c*.

BETROUWINGE, znw. vr. Mhd. *betruwinge*; mhd. *betruwinge*. *Vertrouwen*, doch ook in navolging van lat. *fides* gebruikt in den pass. zin van *trouw*, *waarheid*. || Dese woorde gods sien ware ende gheloveliic ende vol van betrouwingen, *Openb. Joh.* 21, 5 (*verba fidelissima sunt*).

BETST. Oorspronkelijke vorm van den superl. b e s t, *Limb. Serm.* 43*a*: Dat hi altoes der betste is; 99*c*: Du best min dat betste ende ic ben din dat betste; *en zoo passim*.

BETSTAPEL, znw. vr. Van b e d d e, b e t, d. i. *bed*, en s t a p e l, d. i. *plank* (zie ald.). *Beddeplank*. Die vier b e t s t a p e l e n, *de vier planken*, *waartusschen het bed ligt*, *de bedstede*. || Voirt so mogen alle poirteren, dat tiendendeel van horen goeden bespreken, dair si leggen in hoir vier betstapelen, d. i. *wanneer zij bedlegerig zijn*, *op hun laatste ziekbed liggen*, *Leid. Keurb.* 201, 33.

BETSTRODE, znw. o. Anorg. vorm voor *betstro*. *Bedstroo*. || Dat nyemant enige betstroede (misschien mv.) en draech uut sinen huyse, *O. R. v. Dordr.* 1, 313, 3 (*alwaar ook* dat stroe *staat*).

BETTEIN, znw. o. Eene stof (?). *O. R. v. Dordr.* 2, 39, 52 vindt men onder goederen, die in bewaring gegeven worden, ook genoemd „twee ellen *bettein*."

* BETTEN (Velth. III, 44, 30), verkeerde lezing voor b e i t e n, *op de valkenjacht gaan*. Zie BETEN.

BETTEN, zw. ww. bedr. Eig. *stoven* (Kil.), *met warm water bevochtigen*, en bij uitbreiding *nat maken*, *netten*. || Dat lit betten mit watere, *Lanfr.* 110*v*. Vgl. BATTEN (2de Art.).

BETTER, BETTERHEIT, BETTERLIKE. Zie BITTER enz.

BETTIECTE, znw. vr. (?). Van b e d d e, b e t en t i e c t e, d. i. *tijk*; mhd. *bettezieche*. *Bedomkleedsel*, *beddetijk*. || Van 2 nuwen bettiecten mid 2 nuwen puyltiecten, elc 3 elle breet, *Rek. d. Graf.* 2, 59.

BETTINNE. In een versje, *Hulth. Hs. f.* 90*d* (*Tijdschr.* 3, 179), leest men: „Quistwater, quistwater, ghi hebt twee oghen als een cater; ende die bec als een hinne, ende doren als ene bettinne; ende u conte als een coe; u eerscat (*d. i.* eersgat) gheet op ende toe; ghi gaet al visten als een verken: al abelheit mach men aen u merken." B e t t i n n e, zal met den vr. uitg. *-inne* gevormd zijn van *bette*, geit (De Bo 120). Vgl. *beite*, lam (ald. 96). Daar wordt ook een voorbeeld van *beite* aangehaald uit Despars.

BETTOEN, hetzelfde als b o t t o e n; zie ald.

BETUCHTIGEN, zw. ww. bedr. Slechts in nd. gekleurde geschriften. Mnd. *betuchtigen*. Met den 4den nv. van eene vrouw. *Haar eene bron van inkomsten* (hd. *leibzucht*, vgl. ons *leeftocht*), *aanwijzen*, *een vrucht aanwijzen*, *geven* of *vermaken*; hetzelfde als mhd. *beliftuchtigen* en mnl. *bewedemen* (zie ald.). || Voirt soelen wy ... betuchtigen jonffrouwe Kathrijn onse lieve gesellynne .. an die borch ende stat van Gelre, Nijh. 4, 10. Die soelen wy .. betuchtigen mit den voirgen. borch, stat, ampte ind allen rechten ind opkomingen, 11. In hilicksvoirwerden .. bevoirwert is, dat wij sie van stont an betuchtigen soilen, 13. (Dat wij) dieselve onse lieve huysvrouwe ind gesellynne bewedompt ind betuchticht hebben, bewedomen ind betuchtigen avermitz desen brief, 197.

BETUCHTINGE, znw. vr. Van *betuchten*, hetzelfde als *betuchtigen* (zie ald.). *Huwelijksgoed*, *douairie*. || Dat sy die vurgen. betuchtinge ind wedom believen ind bewilligen, Nijh. 4, 199.

BETUGEN (BETUIGEN), zw. ww. bedr. Mnd. *betugen*; mhd. *beziugen*.

1) Met den 4den nv. der zaak. *Iets met getuigen bewijzen*, *getuigen voor* of *tegen iets bijbrengen*. || Daer waer hi sculdich reden af te gheven voerden prince .., alsoe verre als men betughen mocht, *Schaaksp.* 42*d*. Dat mede betugen die heilegen, dat onse here heft waer gesproken, *Limb. Serm.* 13*a*. Also dicke als ment betuygen mach met twee witachtige getuygen, Mieris 3, 194*b*. Wie fruwen ofte jonckfrouwen verkrachticht, dat men ter wairheyt betuygen mach, Nijh. 1, 236. Binnen drien maenden nadat hijt betughet heeft, 2, 228. Hier of en weet niemen tware dan wi: hoe souden wijt dan betughen, *Rein.* II, 4638. Ist dat ment mi betughen mach na den recht in enighen broken, ic wil dat aen mi si ghewroken, 6174. Dat nyemant .. van hem geenerhande .. schult .. ofte betuygen en sal oft verwinnen anders dan mit schepenen, des men hem aevertuygen muchte mit oeren apenen brieffen, Nijh. 1, 235. Zoo ook Willems, *Meng.* 453.

2) Met den 4den nv. van den pers.

a) *Tegenover iemand door getuigen bewijzen*. || Van den koeren die men breect machmen elken betughen met tween goeden knapen, *Stadr. v. Zwolle* 45. Daer machmen hem of betughen ghelijc onsen burgher, ende die gast die mach sijn onschult doen, 61, 40. Enich onse burgher, die up onsen burgher te zegghen heeft in der vriheit ende onsen burgher anspreket, die mach den anderen betughen met tween goeden .. knapen, 85, 111. Zaken daer men enen van betughen mach, *ald.* Een broeder, .. dien betughen twe of drie broedere ons oerdens zonder alrehande onsculdenghe, *D. Orde* 260. — Ook met den 4den nv. van den pers. *Het bewijs leveren dat iemand schuldig of onschuldig is*. || Also verre als hijs (*l.* hi?) dairaf betuycht worde mit twee porteren, *Brab. Y.* Dl. 2 bl. 609. Ende hi des betuigt worde met wettegher waerheit, dat die verboert sal hebben lijf ende goet, *ald.* 617. Dat ennich man sijn thiende versaecke .., die men betuygen mucht mit twee gueden luyden opten heyligen, Nijh. 1, 234. Ten waere dat men se mit gericht oft mit schepenen betuygen muchte, 237. So wie der poort water huutsteket of doet huutsteken, hi verbuert XX ℒ, wort hijs betughet, *ZVl. Bijdr.* 1, 240. Worde hij begrepen off betuycht, dat hij torff anden moeren hadde gehaelt, V. d. Wall 577. Dat hi claerliken betuucht is, *O. K. v. Dordr.* I, 2. Worde hijs betuucht met goeden wittachtighen lieden, *ald.* Zoo ook 39, 123; 44, 145; *O. K. v. Rott.* 19, 33; *Oorkb.* 2, 362*a*, *b*.

3) *Betuigen*, *verklaren*, de tegw. beteekenis, *Hs. Ps.* 89*v* (*Ps.* 81, 9).

BETUGINGE, znw. vr. *Het aanvoeren van getuigen* (?). || Van der betuginghen ende van dien gherichten, *D. Orde* 260.

BETUNEN, zw. ww. bedr. Mnd. *betunen*; mhd. *beziunen*. *Omtuinen*, *met eene heining* of *hek omgeven*. || Die wyngaert wert . . betuunt ende beheynt, *Barth.* 685*b*. Mine rosen, die ic so betunen sal ende so besluten overal, *Rose* (*C*) 3643 (*A.* ommuren). Enen wijngaerd . ., dien hi betuunde wel ter cure, *Rijmb.* 25264. Den wech betunen mitten doorn der tribulacien, *Devoet B.* (36) 5*r*. Betune dinen (*l.* dine) oeren mit doerne, opdat wanneer die schadelijcke reden daer ontstuerliken wil in gaen, dattu die dan ontstuerlijcke verdrivest, *Bienb.* 107*a*.

BETUNINGE, znw. vr. *Omheining*, *heining*. || Dat nyement . . maken en sal . . tusschen die strate ende plate enige betuyningen of beheyningen van tuynen, *Leid. Keurb.* 146, 56.

BETWERF, bijw. Van b e t, in den zin van *meer* (zie ald.), en w e r f, d. i. *maal*. *Meermalen*, *herhaaldelijk*. || Hoe wi korts ende bettwerff . . gesent hebben . . Jan van Mersen, *Chart. aang. bij* V. d. Wall 468 *noot*.

BETWISTEN, zw. ww. bedr. *Afkeuren*, *bestrijden*. || Dit pulver soe betwist Albucasis, Jan Yp. 45.

BEULC. Zie BULC.

BEURDEN, BEURDENAER. Zie BORDE, BORDENAER.

BEUREN. Zie BOREN.

BEURSE. Zie BORSE.

BEVAEN (BEVANGEN), st. onr. ww. bedr. De hoofdtijden zijn deels van dit ww. (deelw. *bevaen*; conj. *beva*; 3de p. tgw. t. *bevaet* of *beveet* (b. v. *Parth.* 8166, Ruusb. 1, 95 vlg.), deels van den vorm b e v a n g e n (impf. *bevinc*, deelw. *bevangen*). Vgl. Ben. 3, 204 en zie verder bij VAEN. Mhd. *bevâhen*; mnd. *bevangen*. Vgl. vooral BEGRIPEN, dat met *bevaen* verscheidene beteekenissen gemeen heeft.

1) *Grijpen*, *vangen*, *pakken*.

a) Met geweld. || Mogense Gierbeerte bevaen, si selen hem sijn hooft afslaen, *Lorr. fr.* I, 762. Mach hi u selven bevangen, hi doet u bider kelen hangen, *Ren.* 460. Al eist dat mense mach bevaen, niet lichte machse ieman verslaen, *Nat. Bl.* IV, 293 (*var.* begaen). Ic sie den rechten slaen, beede bespotten ende bevaen, *Wap. Mart.* I, 10 *var.* Dat men te doet . . sloech . . alle die Jueden, die in sijn rike waren bevaen, *Rijmb.* 18173 *var.* Omme dat Jesabel sloech doet Gods propheten, daer sise bevinc, 12516. Die berge van Caspia . ., daer Alexander die coninc menegen Joden in bevinc, *Alex.* VII, 903. Mitten luden, diemen daer op (*op de sloten*) bevinge, Nijh. 3, 33.

b) Met list. *Vangen*, *overvallen*, *betrappen*, *verschalken*. || Ic soude (*l.* souden) herde gerne bevaen, mochtic, dattie niemare, die mi geseit es, geoppenbaert ware, *Lanc.* IV, 4198. Dat serpent . . daer die duvel mede hadde bevaen onser eerster moeder Even, *Nat. Bl.* VI, 413. (Die) met valscheiden omgaen ende donnoesele gherne bevaen, *Lsp.* III, 12, 191.

c) Met woorden. *Vangen*, *verstrikken*. || Dat sine bevaen mochten in sinen warden (*woorden*), *L. v. J. c.* 171. Die duvel die bevinc Adame in sijn valsche spreken ende dede hem sine vastene breken, *Sp.* II[4], 23, 236. Int leste dat hine soe bevinc met sconen worden . ., dat hi hem yet soude maken cont van siere conste, Velth. I, 26, 16. Die coninc heefse nu bevaen ende noch sal bestriken (*l.* bestricken) meer, II, 17, 76.

d) *Op zijne zijde brengen*, *tot zich trekken*, *aan zich verbinden*. || Hier met hi oec bevinc een deel dier gene, die waren nu sine wedersaken, Velth. I, 3, 24.

e) *Iemand verbinden*, *binden*. || Ghi wilt mi al te nauwe bevaen, *Limb.* III, 1082. — Vooral in den zin van *iemand door een eed binden*. || Doe dedemense comen zaen ende heeftse echter mit eede bevaen, *Lsp.* II, 36, 1233. Met ede heeft hine bevaen, dat hi hem sal te chense staen, *Rijmb.* 14823. Bi ridderscape heeft hine bevaen, dat hi nembermeer . . op hem ne orloget in sijn leven, Velth. II, 8, 52. (Hen) bevinc de pape . . bi sire priesterscape, dandre sworent ten heileghen . ., dat si al daer waren, Heelu, bl. 571. — I n w i g e b e v a e n (deelw.), *tot strijden verplicht*, *in den strijd gewikkeld*. || Hoe dat hine up sinen ghelede ten campe liet bevaen int crijt, *Wal.* 2244. In den wighe so es bevaen een rudder neven sire side, 2250. — H e m b e v a e n h o u d e n, *zich gebonden achten*. || Weent hi ende heeft drove gelaet, so weent mede, dats wel gedaen: na sinen sede hout u bevaen, *acht u gebonden u te gedragen naar zijn voorbeeld*, *Rose* 7228.

2) *Bereiken*, *binnen zijn bereik krijgen*. || Een verterende vier, die al verteert ende verslynt, dat hi beveet, Ruusb. 5, 125. Pude ende vische dats sijn spise, ende wat so levet in sire wise, dat hi bevaet in sinen bedwanghe, *Nat. Bl.* V, 647. Den bome reet hi bat naer, daer die helm boven hinc, dien hi met sinen swerde bevinc, so dat hi die ketene sloech, ende daerna den helm nederdroech, Velth. III, 30, 20. Sulcke dinc, die haer oge nie en bevinc, *Sp.* III[7], 37, 35. — Ook met eene bep. met b i n n e n. || So wat hi binnen den slaghe belaet (*l.* bevaet), *Segh.* 999 *var.* Niement en mochts ontgaen, dien hi bennen swerde bevinc, *Lorr.* II, 434. Dolifant en cans ontgaen, can hi (*de draak*) ne binden staerte bevaen, *Nat. Bl.* VI, 345. Wie hi bevint (*l.* bevinc) binnen slaghe, leverdi den duvel, *Limb.* VI, 2344.

3) *Verwerven*, *verkrijgen*. || Dat men hare vrientscap daer met bevange, *Sp.* II[7], 24, 84.

4) *Ontvangen*, *aannemen* (vgl. BEGRIPEN 3). || (Si) voer . . tote Philipse den coninc, diese al daer in hoeden bevinc, *Vl. Rijmk.* 5249.

4) *Bevoelen*, *betasten*. || Hi (Thomas) moest tasten metten handen, ende sine wonden also bevaen, *Brand.* 1932.

5) *Aangrijpen*, *aantasten*.

a) Eigenlijk. *Bestoken*. || (De aarde) geeft se (*mine corre*) den vulen slangen, die mijn vlesch hebben bevangen, hen te peysterne daermede, *Lanc.* II, 18798. Her Hector heeften soe bevaen, dat hy hem niet en mach ontgaen, *Troyen* 4558. Sy waren so van hem bevaen, dat hise onder die voete reet, 5167. Een ridder wel gheboren hadse (*de non*) mit minnen soe bevaen, dat *enz.*, *hij maakte het haar zoo lastig*, *bracht haar zoo in het nauw*, Hild. 143, 50 (de uitdr. b e v a n g e n h e b b e n, staat hier in bet. gelijk met b e v a e n. Vgl. 6,*a*)).

b) Figuurlijk. *Beginnen*, *ondernemen*. || Int leste was die zone ghehangen, ende die vader heeft bevangen den wech te gane vore hem beden, maer seere met jammer es hi gesceden, ende heeft sinen wech gedaen, *Sp.* IV[4], 52, 32.

6) *Omvatten*, *omvangen*.

a) Eigenlijk. || Miin her Heinriic . . bevinckene om beide sine ziden, ende leidene op siin ors vor hem, *Limb.* II, 1136. Joiousen so bevinc Karel die stoute coninc, ende vertoech enen slach, *Lorr.* II,

781. Hare hant hi in de sine bevinc, *Parth.* 7719. (Si) bevinc . . in hare handekine sijn anscijn, 8248. Dat scip hi (*de visch*) al omme bevinc, *Brand.* 2131. In sijn hant hi bevinc enen scerpen snidenden brant, *Grimb.* II, 2560. Met dieren lijsten waest graf bevaen, *Flor.* 1030. Enen rinc, die den boem al omme bevinc, *V. d. Houte* 505 (misschien is op deze laatste plaats bedoeld *al ommebevinc*, maar de bet. blijft dezelfde; zie op OMMEBEVAEN). Haer arme nam die vrouwe fine ende hevet haer selven bevaen om haer borste, *Vergi* 953. Dit portael zal wesen zo wyt ende zo lanc, dat bevanghen zal de veinstre, staende buten der duere, *Invent. v. Brugge* 3, 491. — Ook in de uitdr. bevaen hebben, met dezelfde bet. || Daer in staen sestien manne ende hebben bevaen acht blasebalghe, die si verdraghen, *Wal.* 3527. In sijn handen haddi bevaen een spere, dat stijf ende grof was, *Grimb.* II, 3323. Een ewich ommering, die al bevaen hevet dat God ghemaect hevet van materien, Ruusb. 5, 83. — Vooral gebruikt van *het omvatten met de armen*, *iemand in zijne armen sluiten*, *omhelzen.* || Soetelike hine (*den haas*) bevinc in also meurewlike gebare als of hi zijn moeder ware, *Franc.* 4438. Tot zoene (*zij hem*) met helzene heeft bevaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 523, 148. Mettien bevinc hise in sinen armen inhertelike, *Wal.* 8130. Hi hevet sine arme wide ontdaen; hi wiltse helsen ende daer in bevaen, Ruusb. 5, 270. Zoo ook *Lanc.* II, 26775; III, 18453, 18786; *Torec* 1361, 1869; *MLoep* II, 3255; *Vrouw. e. M.* VIII, 132; *Lett. N. R.* 7^1, 136, 203. — Ook in de uitdr. bevaen hebben. || Hi hadse in sinen arm bevaen, dies was die vrouwe metten bliden, *Belg. Mus.* 10, 68, 114. — Hiertoe behoort ook de uitdr. arm ende arm bevaen, *arm in arm.* || Si leghet arm ende arm bevaen in ghenen boegaert . . . met enen man, *Glor.* 736. — Euphemistisch staat een wijf bevaen, evenals onze uitdr. *eene vrouw omhelzen*, voor *rem habere cum femina.* || Ter vierder nacht saltuse ontfaen ende metter vresen Gods bevaen, *Rijmb.* 15635.

b) Figuurlijk. *Omvatten*, *tot stand brengen.* || Het dar meerre dinc bestaen, dan har cracht mach bevaen, *Nat. Bl.* III, 2647.

c) *Omvatten*, *omringen*, *omgeven*, van eene plaats, eene ruimte. || Wel naer waest (*Carthago*) in sijn staen al omme metter zee bevaen, *Sp.* I^a, 55, 5. Binnen den kerchove so es tgat, met eenen mure bevinc hi dat, III^a, 4, 55. Die bogaert es al omme bevaen (*of* ommebevaen?) ende besloten met enen mure, *Flor.* 2531. Ic sach, dat men tpryel ontdede, dat van den lelyen was bevaen, *OVl. Lied e. Ged.* 327, 360. (Si) saghen dat gheberchte . . . al omme met vianden bevaen, *Rijmb.* 28929. (*De zaal*) was bevaen met enen mure, 31366. Menne conder omme ghedoen ghene dinc anders, dan ment huus bevinc ende belach harde vaste, Stoke VI, 166. — Ook in de uitdrukking bevaen hebben. || Nilus hevet alom bevaen, die bat op oec Ganges heet, *Alex.* VII, 1216. Alt volc . . ., dat Caucasus die berch . . . aen die nortoestside heeft bevaen, VIII, 135. — In (binnen) iet bevaen sijn, *ergens in besloten*, *in zijn.* || Stappans so looc die dore, als siere binnen waren bevaen, *Wal.* 6072. Die doden sullen opstaen, die in den grave sijn bevaen, *Lsp.* II, 36, 1629.

7) *Omvatten*, *bevatten*, *begrijpen.* || Dat si (*de minne*) . . . al onse ufeninge van dogeden in hare beva, Ruusb. 1, 119. Inden dingen die men mit vijf sinnen bevangen mach, *Greg. Hom.* 1*r*. Drie partien van menschen, daer alle die familie die Gode dient, in bevaen is, Ruusb. 3, 124. In desen ghebode is bevaen alle die wet Gods ende alle die propheten, V, 127. Die alle dinc beveet, 6, 185. — Vooral in de uitdr. bevaen hebben. || Al hevet hi (*een wijs man*) bi hem niet, sijn gepens hevet al bevaen, *Sp.* I^a, 3, 28. Die scrifture heeft bevaen in worden dEwangelie al, *Melib.* 974. Elke ure die es voert ghedeilt op soe corten oert, dat elc cume heeft bevaen van der (*l.* den) oeghen een opslaen, *Lsp.* II, 54, 79. Die vierde wise van onghelove, die alle andere wisen van onghelove in hare bevaen hevet, Ruusb. 5, 61. — Ook met een pers. als ondw. en eene bep. met in. *In iets begrijpen*, *besluiten*, *opnemen.* || Oec heeft men in die vede (*l.* dien vrede) bevaen Dyandraes geslechte algader, *Lanc.* II, 42394. Voetgangers ende sciltknechte, diemen niet en mach te rechte in ghetale wel bevaen, *Sp.* IV^1, 19, 47 (*Brab. Y.* II, 3018).

8) *Bevatten*, *in zich bevatten*, *bezitten.* || Daer en was so cleine dinc, van al dat die vergier bevinc, *Rose* 1481. Dat hi veronweerdde alle dinc, dies (*l.* die) de weerelt noynt bevinc, *Amand* I, 1360. Al waer dat sake, dat alle dinc, die de eerde nie bevinc, tsinen inde nu bekeerde, Velth. VII, 17, 35. Wi hadden faute van alre dinc van dien dat die eerde bevinc, VI, 21, 59. — Ook in de uitdr. bevaen hebben. || Hi haette dorperlyc venijn ende meneghe doecht haddi bevaen, *Salad.* 15. God weet alleene ende niement el, in sine macht heeft hijt bevaen, *Hij heeft er de volkomen beschikking over*, *Amand* II, 4770. Up die stonden hebben die herdekine boodscip ontfaen, van dat u de weerelt hadde bevaen, *dat gij in de wereld waart gekomen*, 3810. Metten kinde dat si hadde bevaen (*hetzelfde als* hadde begort; zie op BEGORDEN), *het kind dat zij in zich bevat*, *besloten hield*, *waarvan zij zwanger was*, *L. o. H.* 252. Vgl. onder 11*d*).

9) *Bevatten*, *begrijpen*, *verstaan.* || Die wijsheit Gods bevaet onse bloete ghedachte, *Ned. Proza* 40. God es so hoghe een wesen, men caent ghescriven noch ghelesen noch met herten bevaen, *met het gemoed bevatten*, *Teest.* 1472. Dits waerheit claer ende ghinghe: subtijl ware therte, diet bevinghe, *Wap. Mart.* III, 23. — Ook zonder uitgedrukt object. || Omdat si noch vleischelic waren, so en mochten sy in geenre manieren begripen of bevanghen, *Greg. Hom.* 52*v*. — In arge bevaen, *ten kwade uitleggen.* || Si custen dickent, daer toesagen alle die ten danse gingen, diet in arge nine bevingen, hoe dickent dat si ondercusten, *Rose* 1214.

10) *Overleggen*, *overpeinzen.* || God ne maecte noit dinc, die hi met redene niet bevinc, *Heim.* 781. Dat hi in die scole hoert, sal hi thuus vertrecken voert ende dicwile in herten bevaen, *Melib.* 955. Hine wilde niet achterlaten dinc, die hi in sijn herte bevinc, Velth. V, 38, 27.

11) *Bezetten*; lat. *occupare.*

a) Van eene ruimte. *Bezetten*, *beslaen.* || Een cleene padekijn ic ghinc, an beeden ziden ic bevinct (*l.* ict bevinc), *OVl. Lied. e. G.* 235, 68. — Ook in de uitdr. bevaen hebben. || Die bogaerde . ., die heme dochten hebben bevaen slants ere milen lanc ochte mee, *Parth.* 980.

b) *Met gewapenden bezetten.* || (Anthiochus) quam ende hevet die stat bevaen ende sloughere in LXXX^m man, ende vercochtere oec nochtan XL^m, *Sp.* I^a, 45, 4. Hanibal die hadde bevaen met sinen here Spaengenlant, I^a, 31, 4. Alse hi die stat hadde bevanghen, sette hire sine wet in,

I², 35, 42. Den soudaen, diet al met here heeft bevaen, Constantinople die grote stad, *Limb.* VII, 29.

c) *Bezetten*, *bedekken*. || Na een swijnkijn eest ghedaen, ende es met dornen al bevaen, *Nat. Bl.* II, 1770. Dat bede bosch ende haghe met groenen loveren waren bevaen, *Rein.* I, 42. Dat si (*de zon*) met dicken wolken es bevaen, *Natuurk.* 1855.

d) *Bezetten*, *vullen*, *voorzien*, *vervullen*. || Te dien hende dat de voorseyde veste niet bevanghen worde van den zoutwatre, *Invent. v. Brugge* 4, 320. Dinc, die . . met donckeren adren sijn bevaen, *Natuurk.* 969. Een glas, dat es bevaen met adren, 975. Dien die oghen trode bevaet, *wien roodheid de oogen bezet*, *die roode oogen hebben*, *Nat. Bl.* X, 146. Doe voer die goede Sente Brandaen metten Gods zeghe (*l.* zeghene) bevaen toten oversten ende, *Brand.* 1557. — Vooral gebruikelijk in de uitdr. met kinde bevaen, *zwanger*. Vgl. eng. *with child.* || Si hielden eerlike bruloft ende si wart haestelijck mit kind bevaen, *Gest. R. c.* 153. (*De heilige*) die de vrouwen versouken gaen als si met kinde sijn bevaen, *Amand* II, 1788. Vrouwen . ., die met kinde sijn bevaen, *Nat. Bl.* VIII, 626. Zoo ook *Lanc.* III, 16766; *Limb.* III, 783; *L. o. H.* 218, 301 (daer wijf met kinde gheet bevaen); *Flor.* 218.

12) *Bedekken*, *overspreiden*. Vgl. 11 *c*). || Die telghe die waren wide gheleet ende wel ondaen, si hadden een scone plein bevaen, *Wal.* 5098. Die aern . . die metten vlercken bevanghen hevet die clare fonteine, 7808. Den serc . ., daer dat graf mede was bevaen, *Bed. d. M.* 725. Twee andre (vleugels) hebben bevaen al den lechame ende bedect, *Franc.* 6970. Dat een wijngaert ute hare ghinc die al tlant van Asyen bevinc, *occupabat totam Asiam*, *Rijmb.* 17205. Ene andere (coverture), die al dors bevinc, *Grimb.* I, 4679. Al heeft nature tfleesch bevaen, *al bedekt het lichaam den geest*, *Wap. Rog.* 384. Al met bloede so was sijn ansichte bevaen, *Ferg.* 3990.

13) *Vervullen*, figuurlijk. || Eest dat den mensche oetmoet van binnen beveet, Ruusb. 1, 250. Dat selve bevoelen dat al onse inwindecheit beveet ende doregeet, 117. Swaernisse beveet den sin, *Parth.* 8166. — Vandaar bevaen sijn in iet, *met iets vervuld*, *bezig zijn*, *zich op iets toeleggen*, *in iets opgaan*. || Ghi dinct mi sijn bevaen in harde goeden dinghen, *Rein.* I, 2730. Of hem evele soude ghescien eer hi danen mochte gaen, dat hi int hoochste waer bevaen, *Parth.* 563. — Vooral gebruikt met eene bep. met in, met of van ter aanduiding

a) Van eene *gemoedsaandoening* of een *gemoedstoestand*. — Met minnen bevaen, *met liefde vervuld*, *verliefd*, *Limb.* III, 612; *Troyen* 3102; *Rose fr.* 254, 66; *Belg. Mus.* 10, 96, 221; *Parth.* 8183; *Beatr.* 106. — Ook met een bezitt.vnw. bij minne. || Of si yet mit sijnre minnen is bevaen, *Vrouw. e. M.* IV, 36. Ic ben int harte soe bevaen met uwer minnen, ende ontdaen, dat ic gherusten niet en mach, *Belg. Mus.* 4, 222, 13. (Si) wart bevaen met siere minne, *Rijmb.* 3581. (David) wart met haerre minnen bevaen, 10271. Zoo ook *Sp.* I², 10, 34. — Aldus leze men ook *Rijmb.* 2366. Zie beneden Aanm. 1). — Met vare bevaen, *van vrees vervuld*, *bevreesd*, *Franc.* 9326; *Torec* 1776. — Met wondre bevaen, *van verwondering vervuld*, *verwonderd*, *L. v. J. c.* 66. — Met droefheit (-heden) bevaen, *bedroefd*, *Wrake* III, 2095; *Limb.* III 878; *Lsp.* IV, 9, 32; *Segh.* 6532. — Met rouwen bevaen, *Rijmb.* 29817; *Limb.* II, 1408; *Wal.* 3772, 3830, 3979; *Ferg.* 1546; Hild. 58, 147; *Maleg.* 1071; *Vergi* 1013. — Met sere, serichede bevaen, *Limb.* III, 2226; *Maleg.* 1072; *Rijmb.* 1224 (Wie so in der zerechede ende in den (*l.* zerichede vanden) sonden es bevaen, *met droefheid over zijne zonden vervuld.* — Met (in) gepense bevaen, *in gepeins verzonken*, *vervuld van de gedachte over iets*, *Wal.* 7743; *Lanc.* III, 16121. — Met (in) vrouden, bliscap b., *Lsp.* II, 9, 19; *Esm.* 809; *Rein.* I, 898. — In scamen b., *met schaamte vervuld*, *beschaamd*, *Rijmb.* 29818. — Met (in) nide, nidecheden b., *Rijmb.* 24085, 27912. — In toren b., *Rijmb.* 29525. — Met (in) dogheden, sonden b., *vol goede hoedanigheden*; *in ondeugd verzonken*, *Lett. N. W.* 5², 20; *Theoph.* 484; *L. o. H.* 1698. — In node (noden) b., *in grooten nood*, *Lsp.* III, 21, 32; *Rein.* I, 517; *Rincl.* 259; *Rijmb.* 9667; *Huge v. B.* 26. — Met (in) sorghe (sorghen) b., *Rein.* I, 516; *Cass.* 247; *Sp.* IV⁷, 32, 8. — In anxt b., *Rein.* II, 5786, 7418. — In gheclach b., *rouw bedrijvende*, *misbaar makende*, *Amand* II, 4022. — In twivele b., *Wap. Mart* I, 44. — Met sinne, in den wille b. *vervuld met het voornemen*; hetzelfde als in dien begrepen, *Sp.* II⁴, 44, 39; *Parth.* 3514. — Met ledichede b., *in ledigheid verzonken*, *Amand* II, 4289. — Met rade b. worden, *het besluit nemen*. || Athanasius . . . wert saen met goeden rade bevaen, dat hi Trumentius bisscop maect, *Sp.* II⁴, 51, 83. — In slape bevaen worden, *in slaap vallen*, *Wal.* 5154; *Franc.* 9546; in slape bevaen sijn, *in slaap zijn*, *Vl. Rijmk.* 7338. — Hiertoe behoort ook *Sp.* III⁴, 43, 27: Ic en hebbe niet verstaen, dat hi met wive ie wort bevaen, want hi staerf al sonder kint, *dat hij ooit aan eene vrouw heeft gedacht*, *zich ooit met eene vrouw heeft afgegeven*. — *b*) Van een *lichamelijken toestand*, vooral van een onaangenamen. — Met siecten, siecheden bevaen, *met ziekte behept*, *door eene ziekte bezocht*, Hild. 178, 311; *Nat. Bl.* III, 46; *Playerw.* 86. — Met lancevel bevaen. || Die met lancevel es bevaen, *die de pleuris heeft*, *Nat. Bl.* VIII, 408. — Met hongere, honger bevaen, *grooten honger hebbende*, *zeer hongerig*, *Rijmb.* 34199; *Segh.* 6381; *Rein.* II, 4880. — Met vetheiden bevaen, *zeer vet*, *Nat. Bl.* III, 3612. — Hiertoe behoort ook *Natuurk.* 1229: Die tijt es bevaen met coude; *is zeer koud*; en 1237: Die winter, die met rechte soude sijn bevaen met groter coude.

14) Ook absoluut wordt het deelw. bevaen gebruikt van verschillende gemoedsaandoeningen. — *a*) *Gestemd*, in het alg. || Dat si quamen sonder beyden: haer here waer also bevaen, dat hise soude gherne ontfaen te sire vrienscap, *Melib.* 3471 (hetzelfde als begrepen inden wille; zie BEGRIPEN). — *b*) *Bevreesd*, *bezorgd*, *beangst*. || Als si dat hoorden . . ., worden si bevende ende bevaen, ende vielen op taenscijn neder saen, *Rijmb.* 15862. Die keiserinne quam of ghegaen binnen int herte sere bevaen ende besorghet om haer amijs, *Parth.* 5593. Noit en was volc so bevanghen, *Segh.* 10420. — *c*) *In liefde ontstoken*, *verliefd*. || Talreerst dat hise (*Judith*) heeft versien, ward sijn herte bevaen mettien ende soe neech hem openbare, *Rijmb.* 17581. — *d*) *Verblind* (vgl. ons bnw. *onbevangen*). || Die eens kerstijn was gedaen, maer daerna also bevaen ende daartoe also verwonnen, dat hi alse gode ere dede der sonnen, *Sp.* II⁴, 7, 19.

15) Als rechtsterm. Hooft (hoot) bevaen, *gaan naar de juridieke moederstad*, *om aldaar een vonnis* (ook hooftvonnisse genoemd) *te halen*.

Vgl. onze uitdr. *iemand in den arm nemen* voor *hem om raad vragen*, en bij BELEIDEN 8) en BELEIT 8). || Voert so en mogen onse voirscrevene scepenen (*van 's-Hertogenbosch*) geen vonnisse langer onderhouden dan drie genechten, si en moetent wisen ocht haer hoet bevaen, *Brab. Y.* dl. 1, bl. 808 *b*; vgl. ald.: Soe moeten si hair vonnisse halen te haren hode.

AANM. 1) — *Rijmb.* 2366: „Jacop wart *betast* met vare," verandere men *betast* in *bevaen* of men leze met *C*: *bestaen*. *Betast* is ingeslopen ten gevolge van het ww. *tasten* van den vorigen regel.

AANM. 2) — *Belg. Mus.* 4, 264, 22: „Dat dair niemen bleef, hen (*l.* hi en) ware nochtan met zonden bestaen ende *bevaen*, daeromme treckeden si achterwaen," *leze men*: bestaen ende beswaert, *en als rijmwoord* achterwaert. — *Troyen f.* 156*c*: „Sy en waren niet alsoe ghedaen, alsof sy bruloft hadden *bevaen*, want haer helme goet ende duere, waren gesleghen in quartiere," *zal men wel moeten lezen*: alsof sy bruloft hadden begaen, d. i. *gevierd*. Zie BEGAEN, kol. 690.

BEVAERT. Hetzelfde als *beeaert*. Zie BEDEVAERT. || Als een die bevaert reysen wil, *Fasc. M. f.* 51*v*. Zoo ook V. d. Wall 367, e. e.

BEVALLEN, st. ww. onz., onpers. en bedr. (impf. *beviel* en *bevel*). Mnd. *bevallen*; mhd. *bevallen*.

ONZ. — 1) *Vallen*, met het bijdenkbeeld dat men belet wordt zich weder op te richten, *bedolven liggen* of *raken onder*, *geheel en al vastzitten in iets*. Vgl. beliggen, d. i. *blijven liggen* en bestaen, d. i. *blijven staan*. — *a*) Eigenlijk. || (Hi) liet hem ligghen onder den last, also als hi daer onder bevallen was, *Hs.* 87 *f.* 91*a*. Een bode..., die . . . onder een hout of huis of muir of desgelycs beviel, Matth. 210. Die daer bevallet onder tnet, dat hem die bose heeft ghespreit, Hild. 237, 100.

b) Figuurlijk, hetzelfde als sneven (zie ald.). || Oec sijn hier ander zielen, die in sonden bevielen, *Brand.* (*H*) 650.

2) *Te bed gaan liggen*, met het vooruitzicht het niet spoedig te verlaten. Van zieken en zwangere vrouwen. || In corter tijt hier na wort dese jonge grave sieck van den buucevel ende bevel binnen Haerlem (*werd te H. bedlegerig*), daer hi starf sonder kinder, *Clerc* 149. Int jaer . . 1276 . . so beviel ende baerde die gravinne van Hennenberch 365 kinderen, *Exc. Cron.* 118*a*. — Onze uitdr. *van een kind bevallen* is dus eene elliptische uitdrukking voor mnl. bevallen ende van enen kinde genesen, d. i. *te bed gaan liggen en van een kind verlost worden*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1248.

3) *Vallen*, *bezwijken*, *den moed verliezen*, *te kort schieten*. || In minen anxte ende in mijnre noet, dat ic om hem (*daardoor*) niet en bevalle, *Stemmen* 135.

4) Als rechtsterm. *Te kort schieten in zijn bewijs*, *in het ongelijk gesteld worden*. Vgl. lat. *causa cadere*. || Bevalt hy ende missprect of misdoet hy an dier vierscharen, dats te beteren, na den eisch des wairlics rechts, Matth. 103. Zo wat poorter off poortesse betrect de vonnesse van scepenen bij reformacien off appellacien, ende hij bevalt, die verbuert X ℒ jegen den heer ende X ℒ jegen der stede, Wiel. *Instr.* 81, 69. Dat hy noch ter tijt niet bevallen en is, want hy dach heeft, *Dingt. v. Delft* 40. — Somtijds ook min juist in het passief bevallen worden. || Dit sal die ghene ghelden diere in bevallen wort, Mieris 2, 160*b*. — Met eene bep. met van. || Welck daer of bevalt, *die dienaangaande in het ongelijk gesteld wordt*, die heeft verbeurt X pont Hollants, Mieris 2, 30*b*. Es oeck dat sake, dat die clager eyngen dach versittet, . . soe bevallet hij altemael van sijnre saken, *zoo verliest hij zijne zaak*, *K. en O. v. Delft* 247, 13. So wie van hem daer af beviele, alse recht es sal men (*d. i.* menne) berichte (*l.* berichten), V. d. Wall 117. Die daer of bevallet, zyn lyff ende zyn goed is in sHeeren genaden, *Priv. v. Brielle* 2, 17. — Wie dair niet voir zweren en wil, die is bevallen van (*l.* in?) den bueten voirscr., *die wordt veroordeeld tot die boeten*, *Leid. Keurb.* 533, 45. Van der meestere (*nl.* boete), daer hi of bevallet te wette, *Cout. v. Brugge* 1, 292. Ist dat hoer enich bevellet (*d. i.* bevallet) in jaerboten of in scout, *D. Orde* 309. — Met eene bep. met in. — In eenre sake (dinc) bevallen, *in eene zaak veroordeeld*, *in het ongelijk gesteld worden*, *aan een misdrijf schuldig worden bevonden*. || Bevallet hi inder zake, so zijn die X ℒ verloren, *O. K. v. Rott.* 19, 33. Wie niet voort en quame opten eersten dinghedach, . . . die bevallet in die zake, hi en macht mit sinne (*d. i.* nootsin) keren, 22, 44. Wie men den steenwairder levert, die zel hi weder leveren off in der zake bevallen (*veroordeeld worden als schuldig aan het misdrijf*), dair hi voir ghehefft off ghetooft waer, 25, 55. So wat poorter den anderen poorter anspreect van dieften, moert . . off des gelijcs, bevalt hi dair in, dats op een boete van XX ℔ nollans, *K. v. Brielle* 12, 14 (zoo nog tweemalen *ald.*). Omdat hi enen weerdach begheerde jeghens pandinghe ende dair in bevel, *Rek. d. Gr.* 1, 279. (Als) hy daer in beviel, soo soude hy van dien daege vol schot mitten buren gelden ende te boete gelden thien pondt, Mieris 2, 33*a*. Scepenen, die daer (*l.* daerin) bevallen, die sullen den anderen haren lachter beteren elcx X pont . .; die bevallen in der dinc, die sal die ghesworen gelden haren cost, *Oorkb.* 2, 339, 89. Dirc Hamborch, omdat him goet ontverret wart, daer hi an panden soude, ende daer in bevel, *Rek. d. Gr.* 1, 325. Zoo ook *Leid. Keurb.* 2, 6. — In ene borchtochte bevallen, *verplicht zijn de borgtocht te storten*. || Daer of gheve ic mi sculdich ende verlie, dat ic in die bortochte bevallen ben, *Oorkb.* 2, 462*a*. — In ene keure bevallen, *schuldig bevonden worden aan vergrijp tegen eene keur*. || Wat ambacht in dien keure bevallet, dat verbuert vyff schillinge, *Oorkb.* 2, 219 *a* (*Oorkb. v. Geld.* 1038 *ter*). — In den rechte bevallen, *in zijne actie in het ongelijk gesteld worden*. || Om dat hi in sinen rechte bevel, *Rek. d. Gr.* 1, 325. Ende bevalt die uutlems man in den rechte, die ander sal syn cost . . op hem winnen met rechte, Matth. *Anal.* 1, 254. — In den onrecht bevallen, *schuldig bevonden worden*; *geoordeeld worden het onrecht*, *het ongelijk aan zijne zijde te hebben*; *in het ongelijk gesteld worden*. || Soe wie in den onrecht der saken beviel, dat die den cost gulde bi den gezwoeren scheitsluden, Nijh. 3, 35. Wie in den onrecht bevallet, die zel gheven dit uutgheleide ghelt, *O. K. v. Rott.* 25, 54. Die in den onrecht bevalt, verbeurt 18 sc., *Leid. Keurb.* 3, 7. Zie ook Wiel. *Instr.* Gloss. — In lantughe bevallen, in eenre oirconde bevallen, *in gebreke blijven in het bijbrengen van de vereischte getuigen*. || Omdat si bevel in lantughe, *Rek. d. Gr.* 1, 325. Wie van lijfschulde in eenre oirconde bevalt, verbuert II sc. den gheselscap, *O. K. v. Delft* I, 4, 11. — In ede bevallen, *te vergeefs een eed doen*, *door den eed niet gezuiverd worden*, eig. *te kort schieten in het doen van den eed*, nl. *door dat die eed niet in den bepaalden vorm wordt uitgesproken*. Vgl. lat. *cadere formula*. || Ist dat die gene, dien gewyst

is . . eedt te doen, anders na seit dan die rechter voirseit . . ., hy bevalt in den eedt, op dat hy dair of gevangen wort gapens monts, *als hij daarvan overtuigd wordt terwijl hij den eed doet*, Matth. 161. Is dat zake, dat een poirter van erve zweren sal, die en mach inden eersten ede, noch inden anderen bevallen, mar is dat hi derdewerve die maniere van zweren niet en hout ende hy qualiken zweert, so vallet hi van zynre zake, *cadit causa*, Meyl., *Delft.* 51, 16 (*K. en O. v. Delft* 247, 15).

5) *Gebeuren*, *gevallen*. || Voor dien dat dese saken bevielen, Heelu 8935. — Ook in de uitdr. te dele bevallen, *ten deel vallen*. || Datti te dele bevallen es, houde dat, *D. Cat.* 255.

6) *Uitvallen*, *afloopen*. Met den 3den nv. v. d. pers. *Voor iemand afloopen*. || Si voeren wech ende haer vaert beviel hem wel te Babylonien waert, *Flor.* 696.

7) *Een inval doen*, *vallen*. || Die van Ludeke bevielen met gheroere tusscen die Mase entie Roere, *Brab. Y.* VI, 10507.

8) In de tegw. bet. *Bevallen*, *behagen*. || Of si (*Maria*) ons wale bevelt; war ane sal si ons wale bevallen? Dat sal se dun an al haren levene, so salse ons met regte wale bevallen, *Limb. Serm.* 30*b*. Gesellen die hem int herte best bevellen, *Sp.* I[a], 54, 50. Zoo ook *Sp.* III[a], 22, 6; *Rijmb.* 18103 (op beide plaatsen impf. *bevel*); *Tien Pl.* 2196; met *hebben* vervoegd, *Brab. Y.* VII, 4022.

Onpers. — 1) Met den 3den nv. v. d. pers. *Te beurt vallen*, *gevallen*, *gebeuren*. || Sente Lupus, dien met sente Germane in Bertaengen beviel te gane, *Sp.* III[a], 45, 1.

2) *Geschapen staan*. || Die coninc swoer haer vrede ende seide: „Verwec mi Samuel." Twijf dede als daer toe bevel, *zooals het er toe stond*, *waartoe zij gedwongen werd*, *Rijmb.* 9674.

Bedr. — 1)* *Op iemand vallen*. || Och ghi bergen , . ., dat ghij ons arme . . . kative niet en bevalt, *Con. Som.* 58*a*. God beladet mij soe mit zijnder barmherticheyt ende weldaden ende beslut ende bevallet (*overlaadt*) mi soe daarmede, dat ick anders ghene borden voelen en mach, *Bern. S.* 91*b*.

2) *Aanvallen*, *aantasten*. — *a*) Eigenlijk. || (Si) bevielen hertoge Kaerle vreesliken, die daer den strijd verloes, *Exc. Cron.* 231*c*. (Die) al te gadere met heercrachte onse vors. huys bevielen ende belaghen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 671*b*. (Hi) heeft die (*stad*) beleghen met allen ende al omme ende omme bevallen, *Brab. Y.* VII, 887. Dat si des anders daeghs . . . uut comen souden al met allen, om die heeren te bevallen, 1092. Hoe si des anderdaegs die heeren bevielen ende hoe si meest versleghen bleven, 1096 *Titel*. Opdat zi bevallen waren, datse die hertoghe ende tlant ontsetten souden altehant, 8774. — *b*) Figuurlijk. || Liede . ., die bevallen waren metten rede (*koorts*), *Vr. Heim.* 1410. Hi (God) es so guet, datten engeen haet bevallen en mach, *Limb. Serm.* 38*d*.

3) *Overvallen*. — *a*) Met een pers. als ondw. *Overvallen*, *betrappen*, *vinden*. || Als . . . sine dan onder hen allen binnen Brabant mochten bevallen, *Brab. Y.* VI, 9994. — *b*) Met eene zaak als ondw. *Overvallen*, *verrassen*. || So wanneer die tijt des doeds hem bevelt, dat hij dan bereet si, Nijh. 1, 339.

BEVALLIJC (bevellic), -ike, bnw. — 1) *Bevallig*, *welgevallig*. || Mit bevelliken aensichte, Brugm. 2, 350.

2) Enen —, *aan iemand welgevallig*, *behaaglijk*. || Dasse (*Maria*) Gode bevellike was dor hare kuscheit, *Limb. Serm.* 107*d*.

BEVALLIJCHEIT, -hede, znw. vr. *Geschiktheid*, *vatbaarheid*. Vgl. bequame, van mnl. becomen (ons *bevallen*). Hetzelfde als mnl. bequamelijcheid (z. *ald.*). Teuthon. 22: beqweem, behegelick, bevellick. || Aldus maectmen ene bereetscap ende ene bevallijcheit, een inwendich begheerlic leven ton(t)fane, Ruusb. 6, 59.

BEVANGEN. Zie bevaen.

BEVANC (in den verb. nv. bevange), znw. o. Mnd. *bevank*. Vgl. berijt.

1) Van *bevaen*, in den zin van *eene ruimte omvatten*. *Omvang*. || Sulcke crijghers hebben grootelic tbesmitten van der ledicheyt in swerels bevanc, *op de wereld*. Vgl. binnen swerels erven, *ZVl. Bijdr.* 6, 334; in swerels berijt, *ald.*; binnen swerels gestelle, 336; binnen shemels bevreden, *ald.* — Zie ook beneden, de Aanm.

2) In den engen zin van *gebied*, *rechtsgebied*, *district* (hetzelfde als het meer gebruikelijke bivanc (zie ald.). || Dat die van Liere . . . met haren bevanghe ende bedriven (*l.* bedrive) hen volghen souden, *Brab. Y.* VII, 16052. Hier binnen Thilleghemsche bevanc, *ZVl. Bijdr.* 6, 236, 290. — Ook in den zin van *iemands bijzonder eigendom*, *grondgebied*. Zie bivanc 1). || Van sheren Clais kinder bevant (*l.* bevanc) ontfaen . . van desen jare 20 sc., *Rek. v. Zeel.* 1, 100. Die selve smoers bevant (*l.* bevanc) 7 m(ete), *ald.* 104.

3) *Macht*, *heerschappij* (abstr.). || Mach hy gheraken in mijn bevanc, *ZVl. Bijdr.* 5, 320, 200.

4) *Gemoedsstemming* (vgl. bevaen 14*a*). || (Si) begonsten met hoghen sanghe die messe ende met bliden bevanghe, so dat men die sequentie zanc, *Sp.* IV[a], 47, 27 (het lat. heeft slechts: „*missa festivis clamoribus est acta*).

5) In de uitdr. Sonder bevanc, *zonder achterhoudendheid*, *zonder iets te verzwijgen*, *openhartig*. Vgl. ons bnw. *onbevangen*. || Danne mach elc spreken sonder bevanc ende segghen, dat hi wille, *Belg. Mus.* 1, 47. Fransoyse teldijt, den helegen man, altegader sonder bevanc, *Franc.* 1166. Laet minlic hertzen sijn bi eyn sonder loos bevanc, *OVl. Lied. e. Ged.* 206, 15.

Aanm. — *Sp.* I[t], 13, 25: „Twater wies ende het verdranc al dat die werelt hadde bevanc," kan bevanc geen znw. zijn. Men leze: „het verdranc al dat was in swerelts bevanc", òf(en dit zal wel de waarheid zijn) men vatte bevanc op als een adverbialen accusatief met de beteekenis van in sijn bevanc; *al dat de wereld bevatte*, *wat op de wereld was*. Vgl. ommeganc, dat ook adverbiaal gebruikt wordt. Zie onder 1, en bevaen 8).

BEVANKELIJC, bnw. *Vatbaar*. || Die alte bevanckelijc biste van dronckenscap, *D. B. Ezech.* 23, 33.

BEVANKELIJCHEIT, znw. vr. *Waarneembaarheid met de zinnen*. || Egheyne vorme en is in Gode noch egheyne bevanclijcheit, maer hets een syn ende een ghedachte, *Vaderb.* 8*c*.

* BEVANT, *Rek. v. Zeel.* 1, 100 en 104. Verkeerde lezing voor bevanc; z. ald.

BEVAREN, st. ww. onz. en bedr. Mnd. *bevaren*. Synom. van belopen (z. *ald.*).

I Onz. — *Belanden*, *blijven*, alleen in vragende zinnen (ook afhankelijke vragen). || Dat man no wijf no kynt van Madelgise ne wisten twint waer dat hi was bevaren, *Maleg.* 1003. Men ne hoerde van hem ne gheene niemare, waer hij bevoer no bequam, *Vl. Rijmk.* 1778. Waer die edel prince bevoer, 5280. Men wiste noyt waer hy bevoer, *Cron. v. Vlaend.* 1, 164. Waer dat de keyser bevaren was, 122,

Waer bevoer hy? In taveerne drincken, *Ned. Kluchtsp.* 88, 290. — Ook met tijt als ondw. || Waer es den tijt bevaren! *OVl. Lied.* 494.

II BEDR. — *Door varen* (d. i. *al gaande*) *bereiken*. Vgl. BELOPEN.

1) *Binnen zijn bereik krijgen*, *in handen krijgen*, *vangen*, *vatten*. || Int hof (*Gethsemane*) al daer men Jhesuse bevoer, *Rijmb.* 26162. Magicker enen opt lant bevaren, hi was ter quader tijt geboren, *Lanc.* II, 45285 (vgl. 40173). Waer dat hi kerstene bevare, dat hise doe ontliven, *Sp.* II^3, 39, 4. Dat gine slaet of gine bevaert, *Parth. fr.* 93. (Hi) sloech doot die metsenaren, daer hiere een mochte bevaren, *Rijmb.* 30636. Waer dat hise can betrapen . . ochte bevaren, *Grimb.* I, 2429. Zoo ook *Troyen* 1268 *var.*; Velth. I, 51, 41. — Ook met eene zaak als voorwerp. || Al te haelne wat dat si bevaren conden, Velth. IV, 61, 22. Men moetse (*de visschen*) vaen . . int ondiepe ende so bevaren, *Nat. Bl.* V, 248. Tote diesmaels dat gi selt bevaren (*erlangen*, *verkrijgen*) ander goet (nl. *huwelijksgenot*), *Rose* 2798. Haer goed, so waert gheleghen ware ende hijt bevaren conde binnen onsen lande of daer buten, V. d. Wall 206 (*a.* 1346). — Ook gebruikt van een geregeld gevecht. || Wat hi binnen slage bevart, sloechi ave met gewout, *Lorr.* II, 4315. Dien hi te stride bevaren mochte, *Troyen* 4835. Wien dat hy in den wych bevaert, deed hy haest syn einde doen, *Troyen f.* 75*d.* Men hadde u heden in onsen baren (*verschansingen*) belopen connen noch bevaren, *Cass.* 1201. Zoo ook Velth. IV, 53, 40; *Limb.* VII, 1183.

2) *Aantreffen*, *ontmoeten*, *vinden*. || En ware dat hise bevoere, hi soutse soeken sonder ende, *Flor.* 1605. Soe waer dat sy priesteren jof clerken bevaren met wapenen, *Oorkb.* 2, 243*a.* — Vooral met het bijdenkbeeld van het *onverwachte*. *Overvallen*, *betrappen*. || Ente knape wert bevaen van dien van Naerden, Stoke V, 80. Hierna saen so wert bevaren Sente Gereon met siere scaren ende ontlivet, *Sp.* II^4, 1, 109. Waer mense bevaren can nu of namaels . . inder stat van Utrecht, *R. v. Utr.* 1, 54. Dat hise bevart met haren amise, *Rose* bl. 252, 260 (vgl. 257, 280). Zoo ook *Lanc.* II, 44011; *Wal.* 4014. — Ook met eene zaak als ondw. || Dattie dach, die vreselike, u niet bevare in den onvrede ghelijc dattie lovie wilen dede die quade liede in Noes tiden, *Rijmb.* 25652. De bevaren worden datse doen peccatum . . sodomiticum, *Stadb. v. Gron.* VIII, 15.

3) *Aanvallen*, *aantasten*. || Om dat hi hem woude bevaren, *Edew.* 630. Die gene dire comen waren ende heren Waleweine hadden bevaren, *Lanc.* II, 44085. — Ook in het pass. met eene aandoening als ondw. || Maria die wert mit anxte bevaren, *Hor. Belg.* 10, 30. — Ook wordt het verl. deelw. bevaren absoluut gebruikt in den zin van *ontsteld*, *ontroerd*, *beangst*, *van streek*. Vgl. BEVAEN, 14). || Die broeders werden bevaren ende benauwet . . . omme der woerden willen, *Bienb.* 85*a.* So stont sijn vrient langhe seer bewaren (*l.* bevaren), 70*c.* Hier omme word ic bevaren ende verwonderde mi, 167*b.* Hi wert meer dan men gheloven mach vervaert ende bevaren, 76*b.* Die grave wert bevaren ende twijffelde . . wye dattet ware, 79*c.* Hier omme waert die man bevaren, 123*c.* Als Herodes die coninck hoerde datter een coninck der Joden was, so wert hij zeer bevaren, want hij hadde anxt, dat hij uten rijcke soude werden verdreven, *Bern. W.* 81*d.*

BEVAREN, zw. ww. bedr. Van vare, *vrees*. *Bevreesd maken*, *vrees aanjagen*. Mnd. en mhd. *bevâren*. || Laet u herte niet bevaren noch bedroven, *Hs.* 113, 199*b.*

BEVAREN, deelw. bnw. van bevaren (1e Art. 1). *Ervaren*, *bekwaam*. || Doctoren die in den weghen Gods bevaren zyn, *Fasc. M. f.* 1*r.* — Over bevaren in de beteekenis *ontsteld*, zie bij het ww. 3).

BEVARENHEIT, znw. vr. *Ervaring*. || Door lange bevarentheit altijt subtyl der woorden, *Fasc. M. f.* 1*v.*

BEVASTEN, zw. ww. bedr. *Vast maken*, *bevestigen* (?). || Ay hadde ghenoechte dan redene doet, si soudse wel cleine bevasten, Hadew. 1, 96, 60.

BEVATEN, zw. ww. bedr. Ndl. *bevatten*; mhd. *bevazzen*. — 1) *Beet pakken*, *aangrijpen*, *innen*. || De zoethuenighe baeten, die zy bevaeten met ghierighen apetijte, *D. War.* 1, 410, 87.

2) *Beperken*, *doen ophouden*, *tot bedaren brengen*. || Ghelijc als den reyn den wynt bevaet, *ZVl. Bijdr.* 5, 322, 252 (bevaet zal hier wel van bevaten zijn en niet van bevaen; men vgl. het fr. spreekw.: „Grande pluie *abat* grand vent," en Lübben 1, 306: *upp* tho *schortende* ende tho *bevatende*.

3) *Omvatten*, *omvangen*. || Du (*regenboog*) bist zeer stout dattu al die lucht bevaets ende minen wech ende alle ander sterren loep wilste hinderen, *Dial. Creat.* 4*a.*

BEVECHTEN (BEVICHTEN), zw. ww. bedr. *Bevechten*, *aanvallen*. || Scarpe clueten ofte andere gelijcke wapenen, omme yemande mede te bevichten. *K. en O. v. Delft* 61, 1.

BEVEDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bevedigen*; hd. *befehden*. *Beoorlogen*, *vijandelijk behandelen*. || Off de graesscap mit veden belast off bedrongen worde . . ende wurde de graesscap soe nyet beveedt noch belastet, Nijh. 5, 95. — Vgl. BEVEET.

BEVEEL, znw. o. Mnd. *bevele*. Vgl. ons *bevel*. *Macht*, *heerschappij*. || Amptluden ende dienrere (*l.* dienres) van ennigen beveel (*met allerlei bevoegdheden*; vgl. kol. 1182: van bêvolenen ambachte), Nijh. 4, 362. Sinte Loy hadde oec sorghe ende beveel van veel ander bisdommen, *Pass. W.* 187*a.* Want zij geen macht of beveel en hebben up malcanderen, Wiel. *Instr.* 114.

2) *Bevel*. || Doe broeder Henric dat beveel hadde, *Bienb.* 129*a.*

BEVEELDER. Zie BEVELEN 1).

BEVEELNISSE (BEVELENISSE), znw. vr. (en o.?). Mnd. *bevelnisse*; mhd. *bevëlhnüsse*. — 1) Abstract. *Bevel*, *last*. || Doe ic beveelnisse van den prince ontfinc, die kersten in Damasco te vervolghen, *Hs. Epist.* 68*d.* Ghi leest dat Abraham bi bevelenessen sinen sone nam ende wilde offerande hebben ghedaen, *Amand* II, 2197. Dit was bi bevelenessen van Amande, I, 2957. So sal ic bi dijnre bevelenisse gaen in Sinte P. veghevier, *Ned. Proza* 97. Die beveelnesse, die wi Looper bevolen hadden, Mieris 2, 252*b.* Bi beveelnesse van onsen lieven Here den Hertoghe, 3, 389*a.* Om beden, beveilnisse ende will onss lieven geminden heren, Nijh. 2, 215. Dat hy mit wille . . ende van sonderlingen geheiten ende bewelenisse (*l.* bevelenisse) sijns joncker vurs. die borcht van Millen . . halden . . sal, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 633. Sonder enich ghebot jof beveelnesse van ons of van onsen nacomelinghen, V. d. Wall 193. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 1, 384.

2) Concreet. *Hetgeen iemand toevertrouwd is*, *pand*. || Ic bins seker, dat hijs machtich is te onthouden in dien daghe toe die bevelenisse, die hi mi betrouwet heeft, *Hs.* 75, *f.* 88*c* (II *Tim.* 1, 12). Bewaer die guede bevelenisse, die di bevolen is overmits den heilighen gheest, *ald. d* (vs. 14).

BEVEELRE. Zie BEVELEN 1).

BEVEET (BEVEEDT), bnw. Hetzelfde als het meer gewone g e v e e (z. ald.). *In vijandschap*, *in veete* (mnl. v e e d e). || Dat Ysbrand voorsz. beveet ware teghen yemant, die hem te machtich ware, Mieris 2, 236*a* (er staat verkeerdelijk b e n e e t gedrukt).

BEVEINOTEN. Zie BEVENNOTEN.

BEVEINSINGE, znw. vr. *Veinzerij*. || Waerachtelijck sonder beveynsinghe. Vgl. Oudem. 1, 661.

BEVEINST, bnw. *Geveinsd*, *valsch*. || Mit een beveynst aensicht, *Gest. R. f.* 181*d*. Kriekenput dat is een beveynst (*gefingeerde*) name, *Proza-Rein.* 35*r* (vgl. *Rein.* I, 2615: een g h e v e i n s d e name). Met enen beveynsden toornichliken sin, *ald.* — Bijw. b e v e i n s d e l i k e. || Beveinsdelic te sweren, *Hs.* 122*v*.

BEVEINSTHEIT, znw. vr. *Geveinsdheid*, *valschheid*. || Bekennen in rechter meyningen sonder beveynstheit, dat waerachtelic zyn schult te zyn, *Fasc. M. f* 29*r*. Ende bekennen nu warachtelic sonder beveinstheit, *f.* 47*r*. Wt een rechte meyninge zonder beveynstheit, *ald.* 42*r*. Dat si souden worden bedrogen om mijnre beveinstheit, *D. B.* II *Maccab.* 6, 25.

BEVEL. Zie BEVELHEBBER.

BEVELEN, st. ww. bedr. Mnd. *bevelen*, *bevalen*; mhd. *bevëlhen*; vgl. got. *filhan*. De eig. beteekenis was *wegbergen*, *verbergen*; vgl. ons *niet kunnen velen*, d. i. *verbergen*, *verkroppen*. Daaruit ontwikkelde zich de bepaalde opvatting van

1) *In iemands gemoed wegleggen*; *iem. aanmanen*; *hem op het gemoed*, *het hart drukken*; *er bij hem op aandringen*; hetzelfde als ons *aanbevelen*; ons *bevelen* was in 't mnl. h e e t e n. || Vrauwe Haersenden sinen wive beval hi bi haren live dat soe stonde bi Reinaerde, *Rein.* I, 1975. (Hi) beval hem als ende als dat hi die lettren niet ne soude besien, 3286. Dien (boom) bevaeldi (Adame) dat hi liete, *Amand* I, 328. Die omoedelike . . . Fransoyse zine onsculde beval, *Franciscus bad zijne onschuld ter harte te nemen*, *voor hem te pleiten*, *Franc.* 9268. Si bevalen Gode te sine stierman, *Sp.* I[a], 6, 18 (*zij gaven zich aan Gods genade over*). Aldaer hem Onse Here bevel (*d. i.* beval), dat hi sine scaep soude voeden, *Rijmb.* 27022. Hi beval (*hij verzocht dringend*) den here, dat hijt (*het vingerlijn*) dragen an sine vinger alle dage, *Torec* 3263. Hi hadde dorst ende die vrouwe beval dat hi den nap uutdronke al, *Lanc.* II, 15161. Zoo ook *Sp.* III[a], 13, 85. — Deze beteekenis nadert aan die van ons *bevelen*, d. i. *gelasten*, welke reeds in 't mnl. wordt gevonden; zie b. v. *Rein.* I, 439; *Sp.* II[a], 35, 80; *MLoep* IV, 20; e. e. — Ook komt b e v e l e n e n d e h e t e n verbonden voor. || Men bevalt (*het kind*) te sogene ende hiet ere heidenre voestre, *Flor.* 256. Wi sullen hare bevelen ende heten bi haren live, datsoe licgende blive stille, 458. Met haesten hiet hi ende beval Lucium, dat hi den vrede van sinen halven vaste dede, *Parth.* 7789. Het en ware dat . . mijn vriende . . mi anders hieten ende bevalen, *Brab. Y.* VII, 10940. — Elliptisch bet. b e v e l e n (nl. t e s i n e) ook *iemand gelasten ergens te zijn en te blijven*, *hem zijne plaats aanwijzen*. Vgl. mnl. g e b i e d e n (nl. t e l e v e n e). || In den selven Godshuys daer hem Sinte Monulphus gheleyt hadde ende bevolen, *Serv.* II, 788. Dat onse here te sinen oordele metten salighen ons bevele, *Lsp.* IV, *Prol.* 28. — Ook van het *doen leggen in eene gevangenis*. || Zo wat persoone die eenen anderen doet bevelen in vanghenessen, *Invent. v. Brugge* 6, 540. Eene persoone ten steene bevolen, 2, 332. In vanghenisse bevolen, *Cout. v. Brugge* 1, 76. Bevolen wettelike in den steen, *wettelijk gevangen gezet*, *Cout. v. Brugge* 1, 315. Datten niemen verswaren mach noch bevelen (nl. *in de gevangenis*) van enigher scult, hi ne hebbe te voren ghenoech ghedaen diene eerst beveelt, *ald.* Een Willem, . . ligghende hier in vanghenesse bevolen jeghen sanders vriend 1, 572 (vgl. ons *aanbevelen in gijzeling*). — De persoon die last geeft tot de arrestatie heet b e v e e l r e (b e v e e l d e r), *Cout. v. Brugge* 1, 76.

2) *Opdragen*, *toevertrouwen*, *iemand de zorg voor iemand of iets aanbevelen*, *hem aan iemand recommandeeren*. || Mire moeder bevelic di, *L. o. H.* 3599 (vgl. *Sp.* I[7], 30, 19). Wye den wolf sijn schapen beveelt, Hild. 251, 15. Dat hijt (*het klooster*) beval up Baven, *Amand* II, 365. Hi bevalse (*de ziel*) sinte Michiele, dat hise moeste bevreden, *Wal.* 4798. Wien siit (*de ouders het kind*) mochten bevelen, *Flor.* 250. Ic bevele u die kindre mine, dat ghire wale pleghet nu; vor alle dandre bevelic u minen sone Reinaerdine, *Rein.* I, 1406. Alse hise (*de kinderen*) den lieden beval, *Sp.* I[a], 18, 3. (Si) gebenedide dien Here, dien si bevolen had (*opgedragen had de beschikking over leven en dood*). *Christ.* 592. Den scat dien du mi hads bevolen, *Sp.* I[7], 49, 62. Sijn ors beval hi sinen waert, *Torec* 2308. Enen lijf, ere, ende goet bevelen, *Doct.* II, 1405. Hem waren bevolen vier legioene, *Sp.* I[a], 68, 41. Die stede . . die men u op trouwe beval, *Lsp.* I, 44, 87. Want him bevolen was die poort, *MLoep* II, 3544. Enen dat lant bevelen, *Rijmb.* 18369, 18989. Den heren die den campe (*l.* de(n) camp) bevolen was, *het toezicht over den tweekamp was opgedragen*, *Huge v. Bord.* 11. — Zoo ook *Rein.* II, 5906; *Wrake* I, 1232; *Sp.* I[a], 2, 20; 22; *enz.* — E e n b e v o l e n a m b a c h t, *de taak*, *het ambt*, *dat aan iemand is opgedragen*, *toevertrouwd*. || Hector die coene ende sijn werde broeders dienden . ., elc van bevolenen ambachte, *ieder met een eigene* (*var.* sunderlinghen) *hem toebetrouwden werkkring*, *Troyen* 3642 *var.* — Ook in den zin van *een geheim toevertrouwen*. || Daerom en sal hem niemen bevelen dinghen die men wille helen, *Teest.* 2674. Hem . . . al hare heimelicheit bevelen, *Rose* 13849. Enen sinen heymeliken raet bevelen, *Doct.* II, 1136. Niet en berecht, dat dy bevolen is, *Ned. Proza* 221; zoo ook Hild. 177, 278. — E n e n e n e m a g e t b e v e l e n, *haar aan iemand uithuwen*. || Wien men bevelen soude de maget (Maria), *Sp.* I[a], 35, 49. Daer wart soe hem (*Jozef*) bevolen saen, 36, 14. — Ironiek gebruikt wordt b e v e l e n, *Lanc.* II, 10444: || Gevalt dat hi afsteect mi, bevelickene so dat hi blijft gevangen ochte doet, *dan recommandeer ik hem u*, *zoodat hij*, enz. (men zou verwachten *so bevelicken u*, dat hi). — Vooral gebruikelijk in de uitdr. e n e n t e G o d e (Maria, een heilige enz.) b e v e l e n, *hem en zijne belangen aan God opdragen*, en vervolgens *iemand vaarwel zeggen*, *hem a d i e u wenschen*, *bij het heengaan den zegen over iemand uitspreken*. || Dus ghingen si uter kemenade ende bevaelne onsen here, *Wal.* 2645 (vgl. 4393). Te Gode bevalen sine hiernaer ende scieden uten clooster, *Grimb.* I, 1385. Elc van hen beden beval den anderen onsen here, *Lanc.* II, 41656. (Hi) bevalse te Gode alle, *Limb.* III, 771. Gode willic u bevelen, *Rein.* I, 382 (vgl. II, 6610). Zoo ook *Mor.* 3329; *Ferg.* 494; *Vad. Mus.* 2, 388, 295. — Vandaar de uitdr. G o d e b e v o l e n, die gewoonlijk in den verkorten vorm G o d e v o l e n voorkomt (z. ald.). || Der Walewein sprac totten garsoen: Gode bevolen, vrient, so vare, *Wal.* 9486. Vgl. DUVELVOLEN. — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Zegenwensch*, *zegen-*

spreking, *benedictie*. || U bevelen dunct mi wesen herde goet, *Vad. Mus.* 1, 375, 98. — Enen den vrede (Gods) bevelen, *iemand den vrede Gods toewenschen*, eig. *hem er aan opdragen*. || Heeft men die werdichede, tscaep beveelt men den vrede, *Disp.* 350 (hier ironiek gebezigd voor *laat men aan zijn lot over*; vgl. Verwijs, op *Stroph. Ged.*, bl. 157). — Ook wederk. Hem bevelen in den vrede, *zich zelven de zegeningen van den vrede Gods toewenschen*. || Ic bevele mi in den selven vrede, die God onder sine jongheren dede (*pax vobiscum*), *Vad. Mus.* 2, 400, 51. Vgl. het geheele gedicht Ene bevelinge, *ald.* 398—400, waarvan men den inhoud verkort terugvindt, *Rumb. Av.* 19. — Men vindt ook iet (enen) den duvel bevelen, *iemand* of *iets* (ook *zich*) *vervloeken*, (opp. *zegenen*) evenals men naast Godevolen ook duvelvolen vindt. || Hi bevalse (*de lantaarn*) den duvel, diese makede (vgl. onze uitdr. *de duivel hale iemand* of *iets*), *Parth.* 2152. Alst hem mesginc... beval hi hem selven den viant, *Amand* II, 4735.

3) *Overlaten*, *overleveren*. || Der philosophien listen bevele ic den constighen artisten, *MLoep* I, 59. (Hi) beval die dode dies si waren, *hij liet de begraving der doden aan hunne verwanten over*, *Wal.* 4423. Dat ic ter vuelheit gewoone mijn vleesch en bevele nemmermeere, *Sp.* II[7], 43, 60. Als eene vrouwe doet metti dat hare dinct goet, so bestu dan hare al (*t.* al hare) bevolen, *dan zijt gij aan haar overgeleverd*, *Heim.* 751.

Aanm. — Hier en daar vertoont het ww. bevelen (eig. *bevehlen*), nog de oorspronkelijke *e* (*ē*), b.v. hi bevelt, *Brab. Y.* VI, 499; Hild. 251, 15; ook vindt men impf. bevel voor *beval*, doch slechts in het rijm, b. v. *Rijmb.* 27022; *Sp.* II[4], 35, 80.

BEVELHEBBER, znw. m. Van bevel, hetzelfde als het mnl. beveel (z. ald.). *Bevelhebber*, *opzichter*. || Twie ordinierde bevelhebber oppet Nylandt ende Oltlandt, *Fri. Stadr.* 271, 178.

BEVELINGE, znw. vr. Mnd. *bevelinge*; mhd. *bevëlhunge*. — 1) *Opdracht*, *last*, *commissie* (lat. *committere* = mnl. bevelen). || Hertoge Jan ende syn vrienden, die hem seer geern geholpen hadden, (sagen) dattie tyt van der bevelinge, die hy had, vaste heen ginc, Matth. *Anal.* 3, 390. Daer benevens bevelen wij u . . . voor sooveel als de bevelinge van schepenen der voornoemde plaatse.. aengaet, V. d. Wall 44.

2) Concreet. *Lastbrief*, *mandaat*. || Als hy der steden ende tgherechts syns heren bevelinghe ghetoecht heeft, Matth. 39. Weert dat zij van des *borgers* wegen gheen bevelinge en badden die scolt te betalen, *Overijs. R.* I[1], 163. Zoo ook *O. R. v. Dordr.* 2, 117 (*driemaal*).

3) *Bevel*, *gebod*. || Ic en heb dine gheboden niet achtergelaten, noch ic en heb niet vergheten dijn bevelinghe, *D. B. Deut.* 26 13.

4) *Aanbeveling*. || Dat si mi door die selve bevelinge (*Jezus' aanbeveling van Maria aan Johannes*) willen bewaren, *Fasc. M. f.* 120r. — Ook in den zin van *aanbeveling*, *opdracht van zich zelven of een ander aan God of een heilige*. || Ene bevelinge, *Gedicht in Vad. Mus.* 2, 398—400. Vgl. bevelen 2).

BEVELLEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bevellen*. — 1) Eigenlijk. *Ten val brengen*, *doen vallen*. || Hoe ic sterve es mi al een, weder mi doot werpt een steen, so dat mi een berch altemale bevelle neder in eenen dale, *Sp.* I[4], 54, 50.

2) Hetzelfde als vellen (z. ald.). *Een einde maken aan*, *stuiten*, *tot bedaren brengen*, *tegengaan*; vooral met een woord, dat *twist*, *ondeugd* en dgl. begrippen uitdrukt, als voorw. || Der liede tale bevellen (*pro murmure populi sedando*), *Rijmb.* 6779. Oec dede hi . . . . daer te lande twist bevellen (*t.* vellen) Heelu 1144. Onseden ende saken daer onraste of porren mochte . ., te bevellene ende af te leggene, *Belg. Mus.* 5, 93. Aldus wert daer bevelt die strijt, *Lanc.* II, 37396. — Twist b., *O. K. v. Dordr.* 19; *Brab. Y.* VI, 5702; VII, 16393. Twist, moynisse ende onlede b., *Brab. Y.* Dl. 2 bl. 532. Rancoer, twist ende discort b., *ald.* bl. 473. Twist bevellen ende benemen, *O. R. v. Dordr.* 1, 10, 19. Brant b., *K. v. Brielle* 49, 15. Onrust off onlust b., *ald.* 25, 13. Orloge b., *Wap. Mart.* I, 729 *var.* Druc b., *Blisc. v. M.* 1607. Parlement (*twist*, *ruzie*) b., *Wint. e. S.* 505. Overmoet b., *Troyen Vb.* 66. Overdaet (*moedwil*) b., *L. o. H.* 1931. Enes blame bevellen, *iemands slechten naam tegengaan*, *verkeerde meeningen die over iemand in omloop zijn bestrijden*, *Lsp.* I, 26, 9. Om beters ghedaen ende om arghers te bevelne, *Gedenkst.* 1, 241. Scaden te bevelne, *Invent. v. Brugge* 2, 263.

3) Ook met eene goede zaak als voorw. *Belemmeren*, *beletten*, *tegenwerken*, *verhinderen*. || Daer wijfleec ere wert bevelt, *Vad. Mus.* 1, 377, 39 (vgl. *Lsp.* III, 3, 1216 *var.*). (Hi) waender in; het wert bevelt; die dore was toe, dus bleef hiere uut, *Rincl.* 686. Dat iemen bat varen soude dan wi . . na mijn macht salict bevellen, *Blisc. v. M.* 122. Die nijt bevelt hier in dit leven name (*reputatie*), *Brab. Y.* VI, 107. Viere dinghe die bevellen ende beroven salicheit, Ruusb. 4, 250.

BEVELLIKE. Zie bevallike.

BEVELT. Zie befvelt (Stoke II, 1365).

BEVEN, zw. ww., bedr. en onz. Ohd. *piben*; mhd. *biben*; onl. *bivôn*; ags. *beofian*; onr. *bifa*. Zie verder de Wdbb.

Onz. — 1) *Beven*, *bibberen*, in onze bet.; ook van de aarde. || Dat hi beefde met allen leden, *Vergi* 1014. Dese doe ic gaen beven achter straten, al warent jonghe edelinghen, *Wint en S.* 82. Ende hi beseft (*l.* bevet) ende hi dan toghet in plumen of hi cout ghedoghet, *Nat. Bl.* III, 1613. Derde sal beven in vele staden, *L. v. J. c.* 195. Die erde bevede, *Sp.* III[4], 13, 26 (zie ook ertbeve en ertbevinge). — De onb. wijs. als znw. *Vrees*, *angst*. || Menich suchten ende beven hadsi nacht ende dach, *Beatr.* 912. — 2) *Trillen*, *sidderen*, van pijn, angst, enz. || Die sagittare moeste beven van der smerte van sinen wonden, *Flandr.* III, 170. Ende als hijt (*het vergift*) gheeten heeft, al sijn lijf van sere beeft, *Segh.* 9047. Mijn herte van groter scaemde beeft, *Esm.* 532. Therte . ., sal omme die moyheit beven (*hiernamaals* nl.), *Wap. Rog.* 467. Waken, peinsen, zuchten, beven, swigen ende droeflic leven, *Pyr. en Th.* 91. — 3) Figuurlijk. *Ergens tegen opzien*, *een afkeer hebben van*. || So dat hi jeghen weldoen beeft, *Wap. Rog.* 957. — 4) *Zich bewegen*. — *a*) Van levende wezens. || Die (*nagemaakte*) voghelkine staen... recht ende beven in der ghelike of si leven, *Wal.* 3534. — *b*) Van de zachte beweging van het water. *Kabbelen*, *vloeien*. || Een borne claer daer onder (*onder dien boom*) beeft, *Pyr. en Th.* 237.

Bedr. — *Doen beven*, *bevreesd maken*, *vrees aanjagen*. || Hoe komt het dat wi bliscap driven; ons mochte meer de keuse beven, Praet 4855 (*de toevoeging van* doen *is onnoodig* — Die bevende doemsdach, *de verschrikkelijke oordeelsdag*; *de dag*, *die doet vreezen*, *vrees aanjaagt*. || Hi moet leggen onder die nauwe wrake ons Heren in den bevenden doemsdach, *Clerc* 55 (vgl. Lübben 1, 308: vor dynen bevenden ordel, en het bnw. bevelic

(in den beveliken unde gruweliken dage des ordels).

Aanm. — Onverklaarbaar schijnt beven, *OVl. Lied. e. G.* 159, 1: „O. m. (Maria?), wel zoete beven drie, soudic dijns vergeten: dat ware een grote onstedicheit." Misschien is de tekst bedorven.

BEVENDEN. Zie bevinden.

BEVENELLE, znw. vr. Benaming eener plant; mhd. *bibenelle*, *bebenelle*; ohd. *bibinella*, *pibenella*; uit mlat. *pipinella*, *pipenella*; later met invoeging der *m*: *pimpinella*, thans *pimpernel* geheeten; ook *steenbreker* genoemd, lat. *saxifraga*. Ook de naam *bevenelle* werd verbasterd, en wel tot *bevernel*, zooals de plant ook wel genoemd wordt; hd. *bibernelle*; mhd. *bibernelle*, *bevernelle*. Zie Weigand 1, 214; Andresen, *Volksetym.* 78. || Saxifraga of steenbreke dats bevenelle ende es heet ende droge . ., ende daer omme heetse saxifraga, omdatse den steen brect. Bevenelle in wine gesoden ende gedronken doet wel orine maken, *Hs.* Yp. 105*b*.

BEVENNOTEN (beveinoten) Hem —, zw. ww. wederk. *Iemands vennoot worden*, *eene verbintenis* (vennootschap) *met iemand aangaan*, *een contract sluiten*. || Als een zeeman hem bevennoet heeft mit enen stierman te varen . ., die sal varen mitten stierman, daer hij hem eerst mede bevennoet heeft. Ende wairt dat hij hem mit enen anderen stierman bevennede, dat vander selver teelt roerde (*Priv. v. Brielle*: dat van den selven teelde of reden ware), dair hij hem voren off bevennoet hadde, die verbuerde III ꝑ hollans, *K. v. Brielle* 105, 17 (vgl. *Priv. v. Brielle* 2, 89, waar hier en daar eene afwijkende redactie voorkomt). So wye yemant anname, die mit enen anderen bevennoet ware, dat waire op die boete voirs., *ald.*

BEVER, znw. m. Mhd. *biber*; mnd. *bever*; hd. *bieber*. Het bekende dier, lat. *castor*. *Rein.* I, 126; 1855; II, 4298, 5185, 5192, 7396. — Ook in den zin van *bevervel*. || Wanten van bevere, *Rek. d. Gr.* 3, 118. Zie ook beverijn en beverscul.

BEVERDEN, zw. ww. bedr.; hetzelfde als het meer gebruikelijke bevreden (z. ald.). Vgl. mnl. *vrede* en *verde*, *treden* en *terden*, *screde* en *scerde*; enz.

1) *Uitmaken*, *beslechten* (*een twist*), en dus *den vrede herstellen*. || Vrient, sprac die coninc, laet ghewerden, dat willic tusschen u beverden, *Ferg.* 1021.

2) *Behoeden*, *beschermen*. || Dat si (*Maria*) se hoeden moete ende beverden die daer riddren wouden werden, *Lorr. fr.* I, 638. Entie twee sullen den derden (nl. *stand*) wijsheit leeren ende beverden, *Sp.* IV[3], 42, 35. Want si dicken Nabals herden van meneghen verliese beverden, *Rijmb.* 9549 *var.*

3) Met eene bep. met van. *Afbrengen*, *afhouden*. || Gracie soudse wel ter kueren van quaet doene beverden, *Wap. Rog.* 1849.

4) *Zorgen voor*, *besturen*. || Liet ic u aldus gewerden, ic soude mijn spel qualic beverden, *Cass.* 1761. — Zie verder bij bevreden.

BEVERIJN, bnw. Mhd. *biberîn*. *Van bevervel gemaakt*, *kastoren*. || Beverine hoeden, *Invent. v. Brugge* 1, 454.

BEVERSCUL, znw. m. Hetzelfde als lat. *castoreum*; mnd. en nl. *bevergeil*, en mhd. *biberhode*. *De teelbal van den bever*, welke tot geneesmiddel diende. Zie cul. Misschien ook benaming eener plant, nl. de *ranunculus ficaria*. Zie Lübben, *Suppl.* 63 op bevergeil. || Jeghen die jucht ist oec goet, op datmer beverscul toe doet, *Nat. Bl.* X, 510. Dat hi rute siet (*d. i.* ziedt) ende beverscule met goeden wine, ende nuttet over medicine, 547.

BEVERT, andere vorm voor bedevaert (Zij die bevert gedaen hebben, *K. v. Brielle* 110, 13; op bêverden te gaen, *Leid. Keurb.* 183, 75). Zie bedevaert.

BEVERWEN, zw. ww. bedr. Hd. *befärben*. *Beschilderen*, *kleuren*. || Een beverwet seyl, *Oorl. v. Albr.* 226. — Vooral gebruikelijk van bloed. *Rood kleuren*. || Sijn heilighe lichame was al beverwet ende bebloet, *Hs.* 80 *f.* 148*c*. Meneghen glavie . . sach men beverwen met bloede, *Grimb.* II, 5517. Metten sweerden baer, die *die* ridders beverwden met bloede, 5900. Sijn ors . . was al beverwet roet . . met sijns selfs blode, *Lanc.* II, 42597. Hi sach enen riddere sitten beverwet met blode roet, 45016.

BEVESTEN, zw. ww. bedr. Mhd. en mnd. *bevesten*.

1) *Bevestigen*, *vastmaken*, *versterken*. — *a*) Eigenlijk. || Dat hi slute ende beveste (*in het tornooi*) sijn spere aen sijns ghesellen helm, *Belg. Mus.* 5, 257, 154. — *b*) Figuurlijk. || Hine conste niet bevesten (*doen stand houden*, *post doen vatten*) sine minne in haren zinne, *Sp.* III[4], 39, 54. — *c*) Als krijgsterm. || Dat men dat cloester noch den werf tot Sinte Odulfs niet bevesten noch betymmeren en sal, *Oorl. v. Albr.* 550. Noch borch, casteel nochte stede . ., hoe so si waren bevest, *Sp.* IV[1], 68, 31. Scone poorten, hoghe torrelen, bevest, bemuert ende al besloten, *OVl. Lied. e. Ged.* 239, 178. — Ook als wederk. ww. Hem bevesten, *zich versterken*. || Dese beveste hem ghereet, *Rijmb.* 30914. Dat legioen, dat hem beveste up Alathoen, 30935.

2) *Bevestigen*, *plechtig verklaren*, *verzekeren*. || Zweert mi ende bevest mi, dat ghi mi niet doot slaen en sult, *D. B. Richt.* 15, 12.

3) Bevest sijn met ere dinc, *iets bevatten*, *met iets verbonden zijn*; van het zwangere dier gezegd: *een ei* (*jong*) *dragen*, *drachtig zijn*. || Als der sie (*aan het wijfje*) dan wert cont, dat soe met eye es bevest, *Nat. Bl.* III, 2408 (vgl. mnl. *met kinde* bevaen *sijn*).

Aanm. — Dit ww. is op verschillende plaatsen in de jongere mnl. geschriften in de plaats gekomen van het oorspronkelijke en echte bewesten. Zie b.v. *Sp.* III[4], 53, 9; *Parth.* 874; *Grimb.* I, 2302; 2313. Blijkbaar werd bewesten niet meer verstaan, en door een woord vervangen, dat er in beteekenis en vorm aan grensde. En dat ook hem bewesten de bet. van *zich uitrusten*, *zich versterken* kon hebben, bewijst *Cass.* 984. — Omgekeerd moet op éene plaats bewesten wel veranderd worden in bevesten, nl. *Wrake* I, 344. Zie bij bewesten 3). De bet. *zich vestigen* is daar althans minder gewrongen dan de opgegevene.

BEVICHTEN. Zie bevechten.

BEVICKEN, zw. ww. bedr. Van vicken (ficken), slaan, treffen; mhd. *ficken*, wrijven (Lexer 3, 334); Kil. 144: *ficken*, ferire, leviter virgis percutere; *ficken*, fricare; *flecken*, pungere; *flecken*, jacere, jactare; hd. *ficken* (Grimm, *Wtb.* 3, 1617). *Treffen*, *raken*. || Dat si u wel seer bevicken in dien tide, als si te sticken sloegen u huut al omme en tomme, *Segh.* 5859 (*Hs.*). Vgl. *Tijdschr.* 3, 217.

BEVINDEN (bevenden), st. ww. bedr. Mnd. mhd. *bevinden*. — 1) *Vinden*, m. d. acc. des pers. en der zaak. || (Boden) die besochten dat, of menne bevonde teenigher stat, *Amand* I, 522. (Zij) hebben nae

zijn doot nae de octroyen gesocht, maer en hebben die niet bevonden, *Inform.* 75. Dat men niet en bevynt die partie . . van den jaeren 1501 ende 2, maer zijn gestelt in de rekeninghe van den jaeren 1511 ende 12, *ald.* 76. Dit en bevint men oick niet in de voors. rekeninghe, *ald.* Soedat men moet kiesen die nutste ende bequaemste, diemen bevynden (mach?) ende binnen den ambocht weet te crygen, *O. R. v. Dordr.* 2, 250, 39. Zoo ook 298 en 324; *R. v. Utr.* 2, 207 (goeden belengen ofte bevijnden); e. e.

2) *Uitvinden*, *uitdenken.* || Hi en weet gheen stat noch onwaerdicheit, die hi ghedenken of bevinden can, Ruusb. 3, 7. Proef offic dit ontbinde entie redene bevinde, *Wap. Mart.* I, 675. En es geen herte diet bevinde, noch tonge so heilich diet ontbinde, *O. H. W.* 100.

3) *Vernemen.* — *a*) *Vernemen*, van een persoon, *hooren.* || Nu hoort voort, wat ic u (?) bevonden hebbe van desen heligken man, *Amand* I, 715. (Ic wille) hem beconden, wat ic ane u heb bevonden, *Grimb.* II, 5416. — *b*) *Vernemen*, uit een boek, *opgeteekend vinden.* || Also ict bevenden mach, *Sp.* II², 12, 141. Also ict claer bevende, II¹, 11, 43. Als ict bevant, III², 35, 19. Als wijt connen bevinden, Stoke I, 393. Die seste etaet, alsic bewende (*l.* bevende), duert toter werelt ende, *Wrake* II, 351.

4) *Ondervinden*, *smaken*, *gevoelen*; hd. *empfinden*, zoowel van uitwendige als van innerlijke gewaarwordingen. || Menschen, die . . in hem ghevoelen ende bevenden een levende leven, Ruusb. 3, 207. Ghi selt smaken ende ghevoelen menighe selsene wise, dat die ghene bevenden, die selker minnen pleghen, *ald.* 134. Sijn moeder Rijchildt die wilde Vlaenderen regieren nar haren wille, ghelijc dat men zwaerlike bevant, *Cron. v. Vlaend.* 1, 22. Dat wi dit (*die bliscap sonder inde*) alle moeten bevinden! Ruusb. 4, 121. Daerom was hi uut den paradise verdreven in dese elende, die wi alle daghe smaken ende bevinden, 5, 66.

5) *Onderzoeken*, *vragen.* || Soetlike hi an hare bevint of soe sine gedane kint, *Franc.* 9549. — Ook in den zin van *opsporen*, *navorschen.* || Dat ict naerre wil ombinden dan mi die reden helpt bevinden, Hild. 70, 281. (Ic wille) mit reden dat bevinden, waer om ghilden sijn visiert, 117, 36. Dus sprect hi, die dware bevant, *die de waarheid onderzocht heeft*, *haar door onderzoek is te weten gekomen*, *Kerk. Cl.* 95.

6) *Bezoeken.* || Doe Alexander wilde bevinden die wonderlike zee van Ynden, *Sp.* I¹, 57, 1.

7) Als rechtsterm. *Schuldig bevinden.* Zie VINDEN, en vgl. het woord *vonnis.* || Van den wive . ., die bevonden was met keefsdome, *L. v. J. c.* 164 *titel.* Gheen . . vuylnesse binnen zijnen huyse te houden op een boete van XV sc., also dicke als hij daeraff bevonden worde, *O. K. v. Rott.* 37, 106. Wie dat niet en dede ende daer in bevonden worde van scepen off raet, verbeurt III ℭ, 40, 114. So wie yemants boomgaert off tuininghe . . brake, daer hi off bevonden worde, die verbeurt III ℔, 49, 166. Wie in desen van den gezworen bevonden worden, die verbuerden III ℔, *Leid. Keurb.* 505. Wordt yement hier mede bevonden, hi sal also dicken als hijt doet, verburen III ℔, *Z Vl. Bijdr.* 5, 31; vgl. 32. Bevonden zijn metten sticke, Wiel. *Instr.* 159. Dat waer op III pont, alzoe dicke als hi daerof bevonden worde, *O. R. v. Dordr.* 1, 250, 8.

BEVINGE, znw. vr. Mhd. *bibunge*; mnd. *bevinge.* *Beving*, *siddering.* || Anxt ende bevinge quamen op my, *Getijdeb. S.* 50 *c*; e. e.

BEVISSCHEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bevischen.* Een water b., *over de geheele uitgestrektheid er van visschen*, *de vischvangst er in uitoefenen*; lat. *expiscare.* || Een meer . ., wel 200 mergen groot . ., die van mijns genadichs heeren weghen bevischt wert, *Inform.* 357. Soe en sal men die sluzen in den Mazedam niet bevischen van onser Vrouwen daghe . . . tot sinte Jansdaghe, V. d. Wall 311. Zoo ook *Handv. v. Alkm.* 22*a*.

BEVLECHTEN, st. ww. bedr. Mhd. *bevlëhten.* — 1) *Omvlechten*, *omkronkelen*, *verstrikken.* || Twee kinder, die hy (*Laocoon*) hadde weert, bevlochten sy in haren steert, *Troyen* 9289. Dat (*het serpent*) di niet bevlechte, *Wap. Mart.* I, 838.

2) *Bij wijze van vlechtwerk omgeven.* || Tfensterkijn, dat met yseren banden dwers ende lanx was bevlochten, *Beatr.* 102.

BEVLECKEN, zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *bevlëcken.*

BEDR. — In de tegenw. beteekenis. *Bevlekken*, *bezoedelen*, *vuil maken.* — Ook wederk. || Die door die werelt sel gaen . ., hi moet hem besmetten ende bevlecken, *Rein.* II, 4128.

ONZ. — Eigenlijk *vuil worden*, *bezoedeld worden*, en bij uitbreiding *in een slechten naam komen*, *in discrediet raken.* || Dat ryck (*onder Nero*) begonste te bevlecken, Matth. *Anal.* 3, 3.

BEVLECKINGE, znw. vr. Mhd. *bevlëckunge.* *Bezwalking van iemands goeden naam*, *slechte naam.* || Dicwile gesien wort, dat onsculdege liede van enigerhande bevleckingen dicwile anxte liden van scanden, *Brab. Y.* Dl. 2 bl. 470.

BEVLIEGEN, st. ww. bedr. Mhd. *bevliegen.*

1) *Vliegende bedekken*, *overstuiven.* || Dat sant hadt (nl. *den weg*) soe bevloghen ende ghedreven of het waren grote zeebaren, *Limb.* X, 88.

2) *Al vliegende zoeken*, *om iets heen vliegen.* || Venus die was onbekent, wat die voghelen daer bevloghen, *Vad. Mus.* 1, 309, 38.

BEVLIËN (BEVLYEN), zw. ww. bedr. Van vlyen, vlijen, passen, voegen. Mnd. *bevlien.* *Iets netjes leggen op of onder iets.* || Item moet niemant stroo op sijn balcken leggen, daermen onder doorgaet met keersen, hij bevlij het wel onder met houte of met horden off helmriede, *O. K. v. Enkh.* 14, 62.

BEVLIETEN, st. ww. bedr. Mnd. *bevleten*; mhd. *bevliezen*; hd. *befliessen.* *Overgieten*, *overstroomen.* Vooral in 't pass. bevloten met, *overgoten met*, *nat van.* || Sin scone anschin dat minlike was, es bevloten metter onreinre Juden speikeltern, *Limb. Serm.* 145 *d.*

BEVLOEIEN (BEVLOYEN, BEVLOEDEN), zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *bevloien.*

BEDR. — 1) *Nat maken*, *drenken*, *bevochtigen.* || De diken . . . alle inghegaen . . . ende tland der omtrent bevloit, *Invent. v. Brugge* 3, 504. Daer vier ryvieren van hogen pryse erderike uut comen bevloyen, *Taf. Lev. J.* II, 8.

2) *Overstroomen*, *doen onderloopen.* || Overmits welken die werelt doe, van den water bevloeyt, verderf, *Hs.* 75, *f.* 121*a*. Overmits . . . . die groote ende zware stormen (sijn) onze ondersaten bevloyt (*l.* bebloyt) ende bescadicht . . . geweest, *Inform* 2. Alsoet (*het land*) bevloyt is mitten zouten watere, 151. — Ook figuurlijk. || Als Adam ende Eva also bevloedet lagen mit onsprekelike tranen, *nat van tranen waren*, *in hunne tranen zwommen*, *Hs. f.* 150*r*.

ONZ. — 1) *Nat worden*, *gedrenkt worden.* || Dat tfelt bevloyde van den bloede, *IX Best.* 556. —

2) Vooral van water gebruikt, in den zin van

Onderloopen, *overstroomd worden*, *onder water staan.* || Dat die dycken dicwijl braken, so dattet lant bevloeyde, *Clerc* 84 (Matth. *Anal.* 3, 145). (Si) deden al Amsterlant bevloeyen mitten water, Matth. *Anal.* 3, 120. Van der gheenre goede, die hoir (*wier*) land mitten walen bevloit gheweest hevet, Mieris 2, 281*a*. Alsoe tgene dat uytgedolven es, dick bevloyt ende onder water leyt, *Inform.* 532. Het es selden zomer, teen derde deel van den lande en bevloyt, 535. Omme dland ende meersschen daer bi ende ontrent te doen bevloeyene, Diericx, *Mém.* 1, 379. Omme daermede . . . bevloyt te houdene ende ghewatert de andwerpe ende meerssche, 396. Onse lande van West-Vrieslandt geschepen waere inne te breecken ende te bevloyen, *Handv. v. Enkh.* 44 *a* (*a.* 1492).

BEVOEGEN (BEVUEGEN), zw. ww. bedr. Mhd. *bevuegen*; hd. *befugen*, *befügen*, hoewel in eenigszins andere beteekenis.

1) *Iemand leiden*, *richten*, *brengen.* || Dies zeghic Gode lof ende danc, naer dat nature broosch ende cranc kiesen zoude in jonger juecht, datze Gods gracie heeft bewuecht (*l.* bevuecht) ter minne, die mi can hope gheven, doch te verbeidene een zalich leven, *OVl. Lied. e. Ged.* 390, 91.

2) Iet —, *iets toevoegen*, *aanbrengen.* || Si blijft allein . . . die mir bewuecht (*l.* bevuecht) al mijn ghenuecht, *ald.* 193, 25.

AANM. — Op beide plaatsen staat bewuecht, d. i. bewencht, en het is dus niet zeker, dat het ww. bevoegen bedoeld is. Maar welk dan?

BEVOELEN (BEVUELEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bevolen.* — 1) *Gevoelen.* || Bernen in de helsche gloet ende altoes coude ende hitte bevoelen, *Lucid.* 848. Als si bevoelde, dat si verlost ende vrij was, *Gest. R.* 179 *b.* Hi bevoelde..., dat hem nakende was die doot, *Brab. Y.* VI, 7359. Ic sel u segghen, hoe ic mi van binnen bevoele, *Ned. Proza* 141. Dat hi die Gods cracht... bevoelt hadde, *Sp.* III[4], 43, 62. Wedervechten, dat ic . . . in mi . . bevoelde, *Hs.* 80, 1 *a.* Leet b., *Sp.* III[1], 45, 88. De Gods minne b., II[8], 74, 129. Sijn sterven b., *Troyen* 10630 *var.* Druc b., *Lett. N. W.* 3, 91. Minne b., *OVl. Lied. e. Ged.* 481, 62. Zie verder *Franc.* 5491; *Stemmen* 163. — Ook als wederk. gebruikt. *Zich gevoelen*, *in zich zelven gevoelen dat men iets is.* || (Hi) sal hem bevoelen bereyder tot ghehoersamheit, *Ned. Proza* 44. Zoedat sijluyden... hem bevoelen geheel ende al perplex ende desolaet, *Enq.* 16. Sinte Franciscus . . . bevoelde hem vanden heer een pelgrim te wesen naden lichaem, *Hs.* 88, *f.* 44*a*. Dat ghi u bevoelt van enige temptacie . . . onbevochten te sijn, *Gest. R. f.* 20 *b.* Doe die deurluchtige vorst hem (*een woord uitgevallen?*) bevoelde, doe docht hem wel, dat sijn leven dair mede gecort soude wesen, Matth. *Anal.* 3, 356.—De onb. wijs als znw. gebruikt. *Gevoel*, zoowel van uiterlijke als van innerlijke (mystieke) gewaarwordingen. || Dese laghen alle te samen een langhe tijt beswijmt, so datter noch stemme noch bevoelen in hem en was, *Gest. R.* 98 *c.* So blijft die lichame gestrect sonder bevolen op die aerde, *Lucid.* 2246. Alse oft hi sonder bevoelen ware, *Sp.* III[8], 38, 22. Sien, horen, bevoelen, rieken, smaken, *OVl. Lied. e. Ged.* 472, 477 (*vgl.* bl. 463, *waar het als naam van het zintuig in den uitgebreidsten zin* 11 *malen voorkomt*). Gaet uut uten bevoelen der vleyscheliker mateerliker dinghen totten verlichten verstande des gemoeds, *Ned. Proza* 79* (vgl. *Stemmen* 24). Daer vinden wi dat selve bevoelen dat al onse inwindecheit beveet ende doregeet, Ruusb. 1, 117. Wi (moeten) ons senleec utekeren met enen redeleken bevoelne tote der heileger scrifturen (*rationali sensu*), 71; vgl. 72. Na geesteliken bevoelen, 3, 34. Al sulken troest ende bevoelen tot Gode, 92.

2) *Gewaar worden*, *bemerken.* || Als hi hem bevoelt int strec, staet hi stille, *Nat. Bl.* III, 647. Als hise (*het wijfje*) bevoelt bi hem sijn, VI, 859. Haer venijn heeft macht so groet, want eermens bevoelt, so es men doet, 683. Ghelijc si selve, opdat si wonden, wel merken ende bevuelen souden, *Brab. Y.* VII, 10139. Dat wire luttel of bevoelen, Hild. 231, 134. Als hi bevoelde, dat die ander mensche dat approbeerde, Ruusb. 3, 17. Als hi bevoelde de machte van den coninc . ., trac hi achter, *Vl. Rijmk.* 7798. Als si bevoelden, dat niemen quam, 10213. (Die) heimelic hadden bevoelt, dat die hertoghe metter stede acorderen soude, 10260. Alsict bevoele, *Sp.* I[8], 16, 29. Zoo ook *Vl. Rijmk.* 6532. — Sonder bevoelen, *ongemerkt*, *ongevoelig.* || Daer die gemeynte onverdachtelic ende zonder bevoelen zeer mede verachtert, *K. v. Brielle* 160, 39. — Zoo ook *Gest. R. f.* 188 *d.*; *Sacr.* 1179.

3) *Begrijpen*, *inzien.* || Doe die grave bevoelde die dingen van Valkenberge, dat hine niet mochte behouden, *Vl. Rijmk.* 6426. Om dat wi bevoelen, dat eenicheit ende acort . . . seer profitelijc waer, *Brab. Y.* VI, 10239. Wi begheren van di te horen die dinghen, die du bevoelste, *uwe meening*, *Hs.* 75 (*Hand.* 28, 22). Die na den gheeste sijn, die bevoelen des gheestes (*bedenken de dingen des geestes*), *ald.*, *Rom.* 8, 5. Zij bevoelen, dat zij meer dan die twee deelen van tguet . . verloren hebben, *Enq.* 16. — Wi moghen wel bevoelen dat hi een dwaes ware die op enen dach also vele gave, *Schaaksp.* 20 *a.* Die ander punten mach een yeghelijck in hem selven bevoelen, 20*b.* — De onb. wijs als znw. gebruikt. *Begrip*, *verstand*, *inzicht*, *gevoelen*, *meening.* || Mids die grofheit mijnre sinnen ende cranc bevoelen, dat ic van binnen . . . hebbe, *Brab. Y.* VI, 129. Soe wort hy in alsulker overschouwinghe Goods verhangen, ende boven hem selven ende boven menschelic bevoelen . . opghetoghen, *Hs.* 88 *f.* 44*b.* Dat hi woude sijn eygen bevoelen achterlaten ende voelen als die anderen, *Ned. Proza* 290. Alsoe magic oec seggen na mijn bevoelen, Ruusb. 1, 106.

BEVOELENTHEDE, -HEIT, znw. vr. *Gevoel.* || Dit leert ons de bevolentheyt wel, *Fasc. M. f.* 28*r.* Uut bevoelentheyt die reverencie te verminderen, 53*r.* Als ons dat die bevoelentheit leert, 104*v.*

BEVOELIJC. Zie BEVOELLIJC.

BEVOELINGE, znw. vr. — 1) *Aandoening*, *gewaarwording.* || Die ongheoerlofde begheerten ende bevoelinghen des vleysch, *Gest. R. c.* 47.

2) *Meening.* — *a*) *Meening*, *gevoelen*, *inzicht.* || Ist u lief, ic sal u mijn bevoelinge daer van seggen, *Gest. R. f.* 185 *d.* — *b*) *Meening*, *dunk aangaande zich zelven.* || Also ist van allen menschen, dye van hem selven cleyn bevoelinge heeft, ende nyewarts (= *nergens*, *niewers*) hem in en verheft, *ald. f.* 212 *a.*

BEVOELLIJC (BEVOELIJC), bnw. *Gevoelig.*—*a*) In passieven zin. *Gevoelig*, *merkbaar.* || Vianden . . . die in bevoeliker wisen mit hem streden, *Hs.* 88, *f.* 44 *d.* — *b*) In act. zin. *Gevoel hebbende*, *gevoelig*, *fijn ontwikkeld*, fr. *sensible* (een woord der mnl. mystiek). || Sesse manieren van vruchten ende van bevoeliken smake werden desen mensche ghetoent in werclicheiden, Ruusb. 4, 261. Een bevoelike

liefde, 262. Een bevoelic begheren, 262. Ene bevoelike ongheduerighe minne, *ald.* Een puer mensche . . . als wij zijn, ende lidelic ende bevoelic, *Bern. S.* 161 *b.*

BEVOELLIKE (BEVOELIKE), bijw. *Duidelijk, zóó dat ieder het voelen, begrijpen kan.* || Men machs niet scriven alsoe bevoelike, noch alsoe volcomelike alst God toent den minnenden gheesten, Ruusb. 4, 260.

BEVOELLIJCHEDE (BEVOELICHEDE), -HEIT znw. vr. *Gevoeligheid.* || Dat si niet en mogen ghedogen sterke corrosiven, omme die bevoelichede der zenuwen, *Lanfr.* 135 *v.*

BEVOLGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *vervolgen.* Iet an (bi) enen b., *goedkeuring voor iets vragen van iemand.* || So en sal engheen onser borgher sculte werden in Swolle, hi en bevolghet ijrsten bi den scepenen ende bi den rade van Swolle, *Stadsr. v. Zwolle* 165 (*op dezelfde bl.*: wie des niet en v e r*volghede*, als voirscr. is).

* BEVOLLEN, verkeerde lezing voor *bevellen* (zie ald.), *Oorkb.* 1, 125*b.* || Zoe wye tot vermanen des rechters om personen te arresteren off guedt, off om vrede te nemen off vichtinge te bevollen (*l.* bevellen, d.i. *een einde maken aan eene vechtpartij*), daer niet toe en trade, es den rechter sculdich X sc.

BEVOORWAERDEN, zw. ww. Mnd. *bevorworden. Conditionneeren, bedingen, bij contract bepalen, overeenkomen.* || Bij welke . . . ordonnancie . . . gheconditionneert ende bevoorwaert ware, *Vad. Mus.* 3, 329. Ten weer, dat anders bevoirwairt ofte bebrieft wair, *Belg. Mus.* 3, 87. In hilicksvoirwerden . . . gededinght ind bevoirwart, Nijh. 4, 13 (vgl. 161 en 340). Seven dagen (*soldij*), die die Ingelsce bevorwairt hadden voir hoir thuys trecken, *Oorl. v. Albr.* 140 (vgl. 313). Gelyc in der zoenen ondersproken ende bevoirwairt was, Matth. 226. Nadat die vrienden van den doden . . . moghende syn, so bevoirwairden sy zielmissen tot des doden behoef, *ald.* Soe sullen zij . . . gehouden wesen te betalen tot sulcken dage, als op hunlieden bevoirwairt (*met hen overeengekomen*) is, *K. v. Brielle* 149, 11. Alsoe hy dat bedinct ende bevorwert hevet, *Gest. R. f.* 38 *d.* Dese eer bij sijn wijf beslapen soude hebben, bevoorwaerde mit hoer, dat si drie dingen soude moeten houden, *Dial. Creat.* 61*c.* Zie verder *Leid. Keurb.* 543 en 544; *Brab. Y.* VI, 3226; 11442; VII, 9753; *Bel. v. L.* 280; *Stadsr. v. Zwolle* 129, 130; *O. R. v. Dordr.* 2, 102. — Nog bij Hooft, *Warenar*, vs. 206: (b e v o o r w a r e n d e voor b e v o o r w a e r d e n d e; vgl. *verbasteren* voor *verbasterden*; *meewarig* voor *meewaardig*; enz.

BEVORDEREN (BEVOERDEREN), zw. ww. bedr. *Bevoordeelen.* || Dattet alleen ten voirdeele van een ofte twee vanden kinderen behoirde te wesen. Welcke redenen staen sullen tot discretie van scout ende scepenen, ofte die saecke oick sulcx is, datmen den een behoirt te bevoirderen ende dandre nyet, *K. en O. v. Delft* 127, 1.

BEVOREN, bijw. Mnd. *bevoren*; mhd. *bevor, bevorne, bevorn*; hd. *bevor*; eng. *before. Voorheen, te voren*, steeds met de bijw. h i e r of d a e r verbonden. || In hem zelven bleef hi so groot (*de boom*), als hi was . . . daer bevoren, *V Bomen* 44. Van den apostelen hier bevoren, *Serv.* I, 694. Als hij dede daer bevoren, 1845. Dat werdighe gheheyne van den busscoppen reyne die daer bevoren waren rechte leeraren, 2873. Menghen dach daer bevoren, 3234. Hi hevet mengher moeder kint ghetroest daer bevoren ende sint, II, 2805.

BEVORMEN, zw. ww. bedr. *Vormen, afbeelden.* || Dat eerste beelde lietmen houwen nae eenen priester, die mochtmen scouwen bevormt in priesterliker ghewade, Hild. 208, 61 *var.* (*l.* ghevormt).

BEVRAGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bevragen*, mhd. *bevragen* (beide wederk., zooals hd. *befragen* nog). *Naar iets vragen, onderzoek doen bij iemand, iemand naar iets vragen.* Met den acc. v. d. pers. of der zaak, òf met den acc. der zaak en den dat. van den pers., eene bep. met a n e, òf met den acc. v. d. pers. en den gen. der zaak, òf met een afh. bijzin. || Doet besoecken ende bevragen, off die luden hem yet beclaghen, Hild. 18, 179. (Dat si) bevragen souden an onsen here, welc sijn wille ware, *Franc.* 6427. Met groter nerensticheden bevraechdijt ende vant, 7712. Den pape . . hi bevraget sijn leven ende hoe hi hem bejaget, *Sp.* II[e], 74, 61. Die baliu es in des conincs stede, die sal bevraghen die waerheyt, *Oorkb.* 1, 247*b.* Moyses die bevragets Gode. God sprac: Ic wil menne dode, *Rijmb.* 5747. Sine bevraegdens Gode niet, 6756. Dalila die bevraegde dat Samsone, maer hi looch hare, 8170. Doe bevraegde hi hem das, wat si so drovelike spraken, 26872. — Zoo ook 18160, 24098 *var.*; Hild. 11, 505; *Troyen* 308; *Sp.* I[7], 24, 30; 53, 80; IV[1], 20, 58; 22, 35. — Ook in den bepaalden zin van *iemand ondervragen.* || Bevraecht tsamen upt inhouden van der voors. instructie, *Inform.* 214.

BEVREDEBRIEF, znw. m. Hetzelfde als v r e d e b r i e f. *Een schriftelijk stuk, dat door den magistraat wordt geteekend, ten bewijze dat tusschen twee partijen een voorloopige vrede is tot stand gebracht.* || Dat alle de ghene, de na dessen dage bevredebreven halen uut der stad, de sal se den gheenen kondich doen, daer he de bevredinge up ghehaelt heeft, *Warfsconstit.* 26. Vgl. ald. 57.

BEVREDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bevreden*; mhd. *bevriden.* Vgl. BEVERDEN.

1) *Bevredigen, tevreden stellen, tot rust brengen.* || Enghene dinc en mach bevreden den vrecken coninc, *Alex.* I, 673. Die here wordt bevredet, so dat hi dat quaet niet doen en soude, dat hi ghesproken had jegen sijn volc, *D. B. Exod.* 32, 14. Dat si hem alle daghe gaven twee scapen, om dat si hem daer mede bevreden souden, *Pass. S.* 14*c.* — E n e n d o d e n b e v r e d e n, *eene zielmis laten doen voor de* r u s t *der ziel van een gestorvene.* || Die sel den doden bevreden moghen, dair hij te groeve varen wil, *Leid. Keurb.* 164, 45.

2) Van strijdende partijen. *Hen tot vrede brengen, iemand vrede verschaffen.* || Ic sal hem bevreden mitten ghiften, *D. B. Gen.* 32, 20. Elc man van buten mach synen maech van binnen, die poertre es, bevreden, Mieris 2, 93*b.* Alle dieghene, die medeghevochten hebben, zellen inlegghen (*in huis blijven*) veertien daghe, als voerscr. is, also verre als zij bevreet werden. Ende welc medevechter niet in en laghe, die bevreet waer, verbuert drie pont, *K. v. Rott.* 11, 6; vgl. *D. War.* 1, 315 *noot.* Ware yement van zinen magen, daer dien vrede aen ghevest worde, daer souden alle zinen maghen mede bevreedt wesen, *K. v. Dordr.* 10, 4 (*O. R. v. Dordr.* 1, 5, 4). Dat Coster H. Jan P. Costersz bevreet heeft ende . . dat A. Touwe Cl. Touwen bevreet heeft. Ende ick segge, dat dese vrede . . ene alinghe vreede . . was over alle, *Dingt. v. Delft* 62. Soe sal die stad van Staveren ons toebehoren . . ende die sal met ons bevreedt wesen, *Oorl. v. Albr.* 550. Des geliken sullen mitten Oistvriezen bevreet wesen die vander Scellinge, 551. Zoo ook *Cor. v. Antw.* 53, 92 en 93. Dat God te lesten niet en

scheide van mijnre zielen, si en si bevreedt, alsi uut minen lichaam sceedt, *Kal.* 6, 96. So en salmen nement hogher bevreden (*op het niet nakomen van den vrede eene hoogere boete stellen*) dan siin guet weert is, *Warfsconstit.* 26; vgl. 109: eenen vrede nemen tusschen twen parten bij XX marck. — Ook met eene bep. met op: *iemand in een zoen opnemen, hem met een ander verzoenen, op voorwaarde, dat de geleden schade aan geld of goed worde hersteld; iemand schadeloosstellen.* Zie voorbeelden van bevreden in dezen zin, bij BESOENEN 3).

3) *Ten einde brengen, uitmaken, beslissen* (vgl. BEVERDEN 1). || Dat si oec gerede dat spel souden onder hem bevreden, Velth. II, 6, 21.

4) *Beschermen, bewaren, beschutten*, de gewone bet. || Si ende hoer lude sullen overmits dit verbont niet bescermt noch bevreedt sijn, Nijh. 3, 33. Sijn lant te bevreden ende te beschirmen, II, 95. Hi wilde bevreden sijn lant, *Lanc.* III, 18234. Soe moet u onse here gheleiden nu ende . . altoes bevreden, *Limb.* II, 1835. Woude mi tgheluc bevreden, Hild. 92, 18. Der vrouwen ziel moet God bevreden, 122, 54. Dijn gracie ons bevrede ende dijn ontfaermichede, *O Vl. Lied. e. Ged.* 200, 20. Doe soe (*Maria*) hare aflaet bejaghet van haren sonden ende bevrede in der grotere scanden, *Sp.* I⁷, 60, 60. Wette, die waren tegaen . ., setti weder ende dede bevreden, III⁴, 19, 52. Zoo ook II⁷, 16, 52; 40, 156; III³, 6, 16; III⁷, 10, 60; IV², 48, 18; *Wal.* 736, 2207, 3755, 3771, 4005, 4798, 6143; *Grimb.* II, 1945; *Rein. Bijl.* 294, 88; *Serv.* I, 1667, 1675; II, 1821; *Brab. Y.* VI, 342; Hild. 166, 170; *Lsp.* III, 1, 142. — Ook wederk. gebruikt. || Steden, daer hem dat volc in soude bevreden, *Sp.* I³, 9, 48. — Met eene bepaling met van, vore of jegen. *Beschermen tegen, vrijwaren voor, verlossen van.* || Omme hemlieden te bewaerne ende te bevredene van den volke, *Invent. v. Brugge* 3, 402. Te bevredene de cooplieden . . jegen de likedeelres, 462. Omme tvolc te bevredene van den peerden, 5, 568. God die rike moete jou van onghevalle bevreden, *Wal.* 3644. Hi bidt Gode, . . dat hine van quaden tonghen bevrede, *Wrake* III, 161. Dat hine bevrede van alre sonde, *Sp.* II⁷, 27, 48. Scoenheit ende cracht van leden die en moghen nyemant hier bevreden voer die doot, Hild. 47, 227. Alsulken slach daer mi God af moet bevreden, *Limb.* XI, 306 *var.* (Dat God) vanden viant ons bevrede, *Doct.* III, 1956. So moeti mi, here, heden jeghen dit felle serpent bevreden, *Wal.* 497. Ic soude ons wel bevreden van desen lieden, Velth. I, 25, 21. — Zoo nadert de beteekenis aan *bevrijden*; vgl. ons *vrijthof*; met hd. *einfriedigen*. || Soe sal u comen te gemoete u wijf bevreed van allen quaden, *Blisc. v. M.* 1617. — Op ééne plaats schijnt het zelfs de bet. van *vervallen verklaren, berooven* te hebben, nl. *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 573: Ocht yman . . van haren magen . . jegen desen pais . . yet dade . ., dat die bevreit soude sijn van sijnre eren, sinen live ende van sinen goide voir alle heren, alse een ondedich man.

4) *Iemand de naleving van iets verzekeren, eene bepaling naleven, ten uitvoer leggen.* || Dat alle . . . . dinge . . . hem . . . wel ghehouden worden ende van allen baeliuwen van Zuytholland daer in ghehouden ende bevreed worden, Mieris 2, 244*b*.

5) *Afsluiten, afperken, omheinen, afzetten*; vgl. hd. *befriedigen, einfriedigen*, welk begrip zich uit dat van *beschutten* rechtstreeks ontwikkelt. || Want sulke liede die beemde (*de gemeene veeweide*) in hadden gheslaeghen ende bevreedt, ende sulke lieden bevreden wouden ende inslaen, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 765. Dat si oit dandes side der gracht hebben bevreet gesien, *ald.* Alle dieghene, die binnen dien tune bevredet sin, *Stadsr. v. Zwolle* 79. Dat een yeghelijc ghebuer den anderen moet hulpen bevreden met enen tuyne binnen den utersten vesten daer mens beghert, *Cor. v. Antw.* 53, 190. Omdat he hoer bevredede landt met den schapen bedreven hadde, *Etst. v. Dr.* 151. Hadde he up einich bevredet landt gedreven, dat de buer verwilkoerth hadden, dat mochten de buer affgeschuttet hebben als lantrecht is, 152. Doe he den kamp begunde to vreden, so mach Lambert den kamp voert bevreden, 154. Gheen turff te graven binnen der bevreder weyde by drie pondt, *Handv. v. Weesp* 51 *a*. Niemandt grasters off riedt te mayen binnen der bevreeder weyde, *ald.* Geen heet noch helm te mayen binnen der bevreder sande, *ald.* Soo sal die weyde bevreedt wesen alle jaer van Sinte Geerten dach tot den eersten werckendaghe na Meyendach, 51*b*.

6) *Aan het algemeen gebruik onttrekken, aan den dienst van God* of *een heilige toewijzen, heiligen, wijden.* || Die hem dede maken da eyne kerke ende vrijen, bevreden ende wijen den Gods onderdanen, *Serv.* II, 523.

7) *Besturen, administreeren.* || Dat hi soude hoeden ende bevreden dit (nl. *het crijt*), *Lorr.* II, 3563. Die es sijns selves man, die sijn goet ende hem bevreden can, *Boec v. Sed.* 1085 (vgl. 920). Dat een sijn eigijn goet bevrede, *Sp.* III³, 16, 2. Niement en mach behouden wesen, en si dat hi . . in groter oetmodichede sijn lijf ende sijn ziele bevrede, *Lucid.* 1836. Dat lant bevreden, Stoke V, 1069; *Grimb.* I, 3031. Sinen zin b., *Sp.* I⁸, 64, 24. Die foreeste b., *Sp.* III⁸, 89, 61 (vgl. *Brab. Y.* II, 1371). Den camp b., *Lanc.* II, 42079. Dwater b., Velth. I, 8, 13.

8) *Verhoeden, voorkomen*; vgl. behoeden 4). || Om te bevredene merre scande, *Mor.* 2015.

9) *Te niet doen, kwijtschelden.* || Dat hij (*God*) hem bevrede sijnen doem, *Serv.* I, 1669.

AANM. — *Troyen* 206: „Si en mochtens niet bevreden", is de bet. niet duidelijk; ook is het woord zelf niet boven bedenking verheven, blijkens de *var.* Vgl. Franck in *Zeitsch. f. D. Alt.* (*neue Folge*) 13, 35.

BEVREDER (BEVREDERE), znw. m. *Bestuurder, opziener.* || Den hoochsten bevredere die wil u lijden maken so langher so sochter, *Mar. v. N.* 46, 1080.

BEVREDINGE, znw. vr. Van *bevreden* (z. ald.). *Geruststelling, opbeuring, opwekking.* || Als my iet grieft of noost roep ic terstont op haer om een bevredinge, *Mar. v. N.* 13, 288.

2) *Het van hooger hand tot vrede brengen van twee strijdende partijen.* || *Wo men de bevredinge kundigen sal ende wo hoech men se mach nemen* (d. i. welke boete men op de schending zal stellen), *Warfsconstit.* 26. Dat alle de gene, de na dessen dage bevredebreven halen wt der stad, de sal se den ghenen kondich doen, daer he de bevredinge up ghehaelt heft, *ald.* Mysdede he eemande daer en boven, daer he de bevredinge up ghehaelt hadde, dat waer dubbelde buete ende dubbelde broke, *ald.* De ghene, daer de bevredinge tusschen is ghenomen, 57.

BEVRESCEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bevreschen. Uitvorschen, opsporen.* || Nieweren en liet hi in al sijn lant, daer hijt bevreeste ende vant, wulf noch bitende beeste doe, *Sp.* IV², 18, 7.

BEVRESEN, zw. ww. bedr. en onz.

BEDR. — *Bevreesd maken, vrees aanjagen, ver-*

schrikken, *bang maken*. || Dit bispel mach . . . den riken crempen doen in vaer, mer en bevreest den armen twent, *Rincl.* 616. Dat die edele gheest van scalkernien wert bevreest, *O Vl. Lied. e. Ged.* 393, 199.

Onz. — *Vreezen*, *bevreesd*, *bang zijn*; in bet. gelijk aan het wederk. ww. hem bevresen, dat bestaan moet hebben, blijkens ons *bevreesd*, het deelw. bnw. daarvan. || Doe bevreesden si van desen, dat hi die Gods sone mochte wesen, *Mask.* 17. Dattu bevresen sulste yet te dencken oft te doen, . . . dattu voer die menschen di scamen soudest te seggen oft te doen, *Boec v. d. L. J.* 30*b*.

BEVRIËN (bevryen), zw. ww. bedr. Mhd. *bevrien*; mhd. *bevrien*; ons *bevrijden*, dat reeds eene enkele maal voorkomt; hd. *befreien*, doch gebruikt in andere opvattingen, waarop vooral bevreden invloed heeft uitgeoefend. Vgl. bevreden.

1) *Beschutten*, *beschermen*. || Die van den Bossche moesten verweren ende bevrien die palen des lants, *Brab. Y.* VI, 9332. Om donnosele te bevrien ende te besceermene van ondade, *Doct.* II, 3494. Des coninex perc was bevrijt aen deen side met die riviere, *Exc. Cron.* 288 *c*. Die planten wil, hi moet bevryden, *Spreuk.* 67. Nu vinden wi ons alleene, die tierst van Gode waren bevrijt, *Blisc. v. M.* 390. Ghehouden zyn . . . om elcanderen te bevrydene ende vrede te doene, *Cout. v. Brugge* 1, 222. — Dat si (*de boozen*) sullen bevrien (*steunen*, *van nut zijn*) die zalege met haren gewerke . . . om te nemen exempel te bet, *Lucid.* 2566. Dat si (*God en Maria*) ons allen van sonden bevrien, *tegen de zonde in bescherming nemen*, *Roel.* I, 561.—De onb. wijs als znw. *Bescherming*. || In bewaernesse ende in bevrien haers rechts, *Brab. Y.* VII, 1430.

2) *Omheinen*, *omgeven*, *afzetten*. || Oec waest (*het vergier*) besloten ende bevrijt met starken ende met hogen muren, *Rose* (*C*) 134.

3) *Afweren*. || Behout hi tfelt ende den cry . . ., bevryet wert hem die val, *Wap. Rog.* 1581.

4) *Iemand vrij houden*, *voor hem betalen*. || De reste van den mergentalen staen onder den proost van Coninxvelt, die deselve bevrijt, *Inform.* 353. Vgl. Gloss. *ald.*

5) In de uitdr. Enen in een ambocht bevriën, *iemand de vrije uitoefening van zijn beroep toekennen*, *hem autoriseeren tot het uitoefenen van een bedrijf*. || Zo wat manne, die bevryet wesen wille int vors. ambocht, die moet bringhen certiffficatie vander plaetsen danen hi es, dat hi goet cnape es, *Z Vl. Bijdr.* 6, 161 (vgl. *ald.*: de vryhede van den vors. ambochte willen hebben). De welke Willem al eest dat hi tambocht . . . niet en can, hem bi subtilheden daer in hadde ghedaen bevryen, *Cout. v. Brugge* 1, 505. So en sal gheen knaep malen in knaepcappen, hi en sal gheven zijn eerste weeckhuere ende hiermede sal hy bevrijdt wezen int ghild, *O. R. v. Dordr.* 1, 126. Mids dat gheene dochter daer in versterven mach (*in het beroep opvolgen*) noch bevryet worden, *Z Vl. Bijdr.* 3, 276. Zoo ook 3, 278; 5, 164 vlg.; 6, 345; *Gesch. v. Antw.* 1, 571; *Cout. v. Gent* 610, 613, 618; *Cout. v. Brugge* 1, 504, 585. Vgl. ongevrijde *personen*, V. d. Wall 798. — Ook van de uitoefening der burgerschapsreehten. || Ende zullen den tijd, dat zij dair wonen, bevrijdt zijn als poortere, *met poorters gelijkstaan*, Wiel. *Instr.* 72.

Aanm. — *Denkm.* 3, 84, 28: „Hine hadde den zeghe niet bevrijt", is de lezing onjuist; vgl. Snellaert, *Mnl. Ged.* 540: „De zeghe en haddene niet ghevrijt."

BEVRIENDEN (bevrenden, bevrinden) Hem —, wederk. zw. ww. Mnd. *sik bevrunden*. *Zich vrienden verwerven*, *maken*. || Men can sich te wydt niet bevrenden, *Spreuken* 22. — Vandaar ons bnw. *bevriend*.

BEVRIESEN, zw. ww. onz. Mnd. *bevresen*; mhd. *bevriesen*. *Vastvriezen*, *invriezen*. || So herde stont si int ijs bevroren, *Rein.* II, 6292. Dat si bevroos in den ise, dat dede dat si te langhe sat, 6352. Zoo ook 6285.

BEVRIJTHEIT, -hede, znw. vr. *Veiligheid*. || Sy dede ooc vernieuwen ende verhooghen den muer an spaters lochtinc tot meerder bewaringhe ende bevrijtheit, *Belg. Mus.* 6, 162.

BEVRINDEN. Zie bevrienden.

BEVRINESSE, znw. *Bevrijding*, *vrijmaking*. || Van der bevrinesse van den strome, *Invent. v. Brugge* 3, 105.

BEVROEDEN (bevroden, bevroen (*Sacr.* 403)), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Mnd. *bevroden*.

Bedr. 1) Enen —, *iemand wijs maken*, *vroed maken*, *leeren*, *onderrichten*, *inlichten*, *voorlichten*. || Die andere lieden wille bevroeden, en can hem selven niet gehoeden, *Sp.* I*, 53, 19. (Si) hevet haren man bevroet dat soene tgelove dede lijen ende brochte uter bucgerien, III*, 52, 14. Nieman en can hem bevroeden, wanneer hi hem voer Runen sal hoeden, *Vad. Mus.* 2, 155, 153. So es mi wel van nooden, dat mi uwe leere bevroet, *Wap. Rog.* 264. Ic wille eer iu bevroeden op een punte wel hoge, *Merl.* 2057. Ghi hebt mi . . bat bevroet dan Marcabers, *Parth.* 7153. Zoo ook *D. War.* 7, 395, 43. — Ook met *het verstand* als object. || Om te doden tquade vermoeden, woude hi sinen here den sin bevroeden, *MLoep* II, 513. — Ook met een dat. v. d. pers. en den acc. der zaak, òf een acc. en een bijzin òf den acc. v. d. pers. en den gen. der zaak. || Wye maect u deser saken wijs (d.i. *vroet*)? . . Mine costet gheen man dus bevroeden, Hild. 28, 131. Der helscher gloeden, die u en can paep noch clerc bevroeden, 187, 37. Doe ghincmen elcken tsijn bevroeden, 208, 112. Hiermede wildise bevroeden, dat hi hem tenen exemple gaf hem selven, *Rijmb.* 24884. Soo hebben wij sij beide vervolget (*aangemaand*) ende alsoo bevroet ende bericht, dat sij alles twists . . aen ons bleven sijn, Nijh. 2, 104. Gheestelic broot . ., daer die ziele bi wort ghevoet, als (d. i. *hetgeen*) ons Cristus selve bevroet, *Lsp.* II, 41, 106. Als ic u namaels wil bevroeden, Hild. 189, 27. Noch bevroedt ons Tullius des, *Doct.* III, 45. Soe willics u te rechte bevroeden, II, 3460. Zoo ook I, 186; *Rose* (*C*) 3588; *Rijmb.* 17534; *Lucid.* 3967; *MLoep* II, 1640; *Teest.* 527; 1081. — Hem laten bevroeden, *zich laten leeren*, *inlichten*, *raden*. || Laet u hieraf bevroeden: voer alle dinc seldi u hoeden te doene.. dat jeghen der Gode wille si, *Troyen* 5715. Aldus soe liet hi hem bevroeden, Hild. 37, 118. Aldus lieticx mi bevroeden, *Vl. Rijmk.* 1143. So liet hem die edel prince daer af bevroeden, dat hi oec mede minne daer toe creech, *Sp. d. M.* 1, 129*a*.

2) *Mededeelen*, *leeren*, met den acc. der zaak of een bijzin. || Ghi moet vore al die heren die hier staen emmer dit bevroeden, bi wat saken ende hoe enz., *Belg. Mus.* 10, 60, 92. Heer Walewein, nu willic bevroeden, wat crachten an dat swaert leghet (*l.* u bevroeden?), *Wal.* 1274. Nu hebdi mi horen ghewaghen docsune van den doetslaghen, so ict best bevroeden can, *Teest.* 778. Doe des ic hier bevroede, *Nat. Bl.* X, 148. Ghi moet u saten emmer te minnen die edel goede bi eenre sake, die ic bevroede enz., *MLoep* II, 2174.

3) *Begrijpen*, *inzien*, met den acc. der zaak. || Wi

hebben verloren Florise ons kint, so ict bevroede, *Flor.* 372. Ghi moghet bevroeden dese dinc, *Segh.*1267 *var.* Op dat sijt bat bevroeden dan hi, *Melib.* 974. Ic soude die drie dinge gerne bevroeden, die de minne meest behoeden, *Cass.* 1655. Ghy weet wel, wildijt bevroeden, dat ic mijn lant moet nauwe hoeden, *Troyen f.* 255c. Zoo ook Hild. 123, 149; 178, 351; 181, 204; *Wrake* III, 1568. Alsic bevroede, *naar ik meen*, Hild. 86, 147; *Segh.* 1191; *Vr. Heim.* 1439. — De onb. wijs als znw. *Meening, inzicht, gevoelen.* || Menich huwelic, na miin bevroeden, soude men . . breken achter lande, *Rose*, bl. 251, vs. 201. Na mijn bevroeden, *Vad. Mus.* 1, 352, 12. — Ook in de uitdr. Bevroet sijn. — *a*) Eigenlijk. *Ingelicht, onderricht zijn.* || Dat wi . . des bevroet zijn, dat wi des segghens niet sculdich zijn te volghene, Nijh. 1, 179. Hi peisde, dat al betekenesse was ende ware gherne bevroet das, *Lanc.* II, 29530. Gherne waric bevroet . ., hoe dat recht mach wesen, *Wap. Rog.* 158. — *b*) Bij uitbreiding. *Zeker zijn, wijs zijn, weten, kennen*; ook met den 2den (later den 4den) nv. || Bem ic een deel bevroet der van, des wille ic mi tote u keeren, *Wap. Rog.* 294. Jan, nu doet mi zijn bevroet, wat profijte dat tfleesch doet der zielen, 703. Nochtan wildi altoes callen ende bevroedt sijn van allen (*aangaande alles*), *Teest.* 2998. Dat hy van den hertoge gheen lant, goet en hilde ofte leen, also verre als hijt bevroet ware, *Grimb.* I, 1653. Alse hijs niet en wart bevroet (*toen hij het niet te weten kon komen, het niet bedenken kon*), van rouwen was hi na verwoet, *Parth.* 7226.

Onz. — *Verstand hebben.* || Selen wi hen bidden, dat si ons hoeden, die so vele niet en bevroeden, *Sp.* II*, 22, 292. Die wel bevroet ende siet, *Nat. Bl.* IV, 67. Dus proeft men dat vische bevroeden, V, 860. Elc mensche, die wille bevroeden, *Heim.* 1317.

Wederk. — 1) *Verstandig, wijs zijn; inzicht, begrip hebben.* || So moghen wi ons een anderwerf hoeden ende te bat ons bevroeden, *Melib.* 2065. Die hem also wel bevroeden, dat si . . haer ingheborne nature verdriven, *Teest.* 3016. Eer sy hem selven dan bevroeden, soe brengen si menighen scamelen man in woird, des hi nye schuld ghewan, Hild. 9, 366. Dat hem elc bevroeden soude (*zoo verstandig zijn om*) te doene also hi ghebiet, Praet 4127. — Met eene bep. met ane. *Verstand hebben van, deskundige zijn.* || Werclieden ende anderen, hemlieden der an bevroedende, *Invent. v. Brugge* 4, 210.

2) *Begrijpen, vatten.* || Dats een dinc, dies ic mi niet en bevroede, *Rubben* 184. Na dat ic mi bevroeden can, so leget vele verlies daer an, *Vierde Mart.* 80. Eest als ics mi bevroede, (*l.* bemoeden; (*begrijp ik de zaak goed*), so dolen dese vroede, *Wap. Mart.* I, 779 *var.*; zoo ook Hild. 252, 138 *var.*; *V. d. Houte* 331 *var.*; *Brab. Y.* VI, 121 (*var.* vermoeden). Alsoe ic mi can bevroeden, *quantum video*, *V. d. Houte* 331.

3) *Weten*, hetzelfde als bevroet sijn. || Dan sal ic na u vraghen berechten, soe ic best bevroede mi, *naar mijn beste weten*, *Vrouw. e. M.* I, 851.

4) *Zeker zijn, zekerheid erlangen, zeker weten.* || Dat ics mi bevrode, oft hier enech ridder leet over dwater, *Lanc.* II, 44950. Zo zouden hem de . . heeren gherne bespreken, beraden ende bevroeden met manlic anderen omme gherecht vonnesse te ghevene, *Belg. Mus.* 7, 93. Eer si hem selven dan bevroeden (*voor zij zekerheid hebben, wie hen bestolen heeft*), soe brengen si menighen scamelen man in woird, des hi nye schuld ghewan, Hild. 9, 366.

Aanm. — Bevroeden zal wel eene verkeerde lezing zijn, *Sp.* I*, 56, 38: „Ter noot en condem niemen bevroeden, maer inder weelden was hi (*Alexander*) zot." Men leze vervroeden, d. i. *in wijsheid overtreffen.* Of kan ook bevroeden deze beteekenis hebben?

BEVROEDICHEIT, znw. vr. *Beteekenis.* || Wie sal my segghen de rechte bevroedicheyt van mijnen droom? *Mar. v. N.* 47, 1093.

BEVROEDOM (bevroeddom), znw. o. Van bevroet, deelw. bnw. van hem bevroeden, *wijs, verstandig.* Vgl. vroetscap. *Zienswijze, gevoelen, meening, advies.* || Dit es tbevroedom dat de goede liede van Antwerpen overghesonden hebben den goeden lieden van Brugghe, als van enen tolhuse, *Invent. v. Brugge* 5, 223.

BEVROET, znw. o. *Verstand, inzicht.* || Dits deerste ghebot na mijn bevroet, *Sp. d. J.* 8, 165. — Over het bnw. bevroet, zie het vorig Art.

BEVROYEN, dial. vorm voor *bevroeden*, *Playerw.* 147.

BEVROMEN (?). || Ic sorghe, dat ick woerde ghenomen van mynen neysten dye in derde stickt, ic ghefaeliert in myn bevromen, *Vad. Mus.* 4, 196, 69.

BEVROOCHDEN (bevroechden), zw. ww. onz. Hetzelfde als het meer gewone vervroochden. Zie ald. en vgl. mnd. *bevrouwen. Zich verheugen, zich verblijden, vreugde betoonen.* || Die woestijn ende der (*daar*) gheen wech en is sel bevroechden ende die enicheit sel verbliden ende bloeyen als die lelie, *Stemmen* 150.

BEVROREN, zw. ww. bedr. Caus. van bevriesen. *Doen bevriezen.* || Ghy siet wale wie der wynter kalt die eerde bevroret ende haer vrocht testoret, *Serv.* I, 3028.

BEVRUCHT, deelw. bnw. van het ww. hem bevruchten; mnd. *sik bevruchten*; mhd. *bevürhten*; hd. *sich befürchten. Bevreesd, bang.* || Die seere bescaemt waren ende bevrucht, meshandelt te sine hadden si ducht, *Brab. Y.* VI, 10913.

BEVULEN, zw. ww. bedr., *bevulen. Bevuilen; vuil, morsig maken.* || Du bevuulst (*l.* bewulst) mi al dwater, dat ic drinken sal, *Esop.* II, 5. Het ware, seit hi, grote scande, bevuuldic (*l.* bewuldic) hier an mine tande, *indien ik mijne tanden door het verslinden van een ezel vuil maakte*, XI, 8.

* BEVULVED, *Leid. Keurb.* 141, 43 *titel.* Men leze bewulved (zie ald.).

BEVUREN, zw. ww. bedr. Vgl. hd. *befeuern*, en mnd. *bevuringe. Aanvuren.* || Vrauwe . . ., mijn herte, mijn zin bevure, dat ic u mach doen visentatie met beden teser ure, *OVl. Lied. e. Ged.* 49, 5.

BEWACHTEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mhd. *bewahten.*

Bedr. — 1) *Bewaken, behoeden.* || Dat ic bewacht hebbe . . . den scat, dien hi mi hadde bevolen, *Amand* II, 3837. Dat hise (*de ark*) bewachten soude, *Rijmb.* 8669. (Maria) wilt bewaken (*waken over*) mijn leven, *OVl. Lied. e. Ged.* 453, 79. — Met eene bep. met van. *Behoeden voor, terughouden van.* || Tfolc te bewachtene van dulheden, *Rijmb.* 27269 *var.*

2) *Beschermen, beveiligen.* || Bewacht es zoe (*de bloem*) in elker ure van hem, die heere es der natuere, *OVl. Lied. e. Ged.* 408, 147. Sint dat hise (*de vos de hoenders*) smakede . . ., ne conste ons wachtre nochte hont no bewachten no bescaermen, *Rein.* I, 402. Soe (*de gracie*) bewacht (*houdt in stand*) elke stede, *Wap. Rog.* 942. Die dijcken wel te bewachten mit scutte ende ander weer, *Clerc* 122.

Wie eest die waent dat een medicus int houden of dbewachten van den lieden heeft Gods weteutheit? *Vaderb.* 76 *c.* — Ook met eene bep. met van of vore. *Beschermen tegen*, *vrijwaren voor.* || Enen bewachten van plagen, *Vad. Mus.* 5, 325. Van donre ende van blixeme, *Nat. Bl.* XII, 973. Van sonden ende van quaden ghedachte, *Denkm.* 3, 101, 13. Van der (helscher) deemsterhede, *Amand* II, 3844. Van hitten ende van coude, *Wap. Rog.* 444. Van den viant, *Sp.* IV[a], *fr.* 61. Van coringen, *Lanc.* III, 3925. — Vor tsflants geslacht, *O Vl. Lied. e. Ged.* 35, 181. Voor alle scaemte (*schande*), *Troyen Vb.* 24*c.*

3) *Het opzicht houden over*, *regeeren*, *besturen.* || Tote Jherusalem, dat hi doe sende Componiuse, enen van Rome, dat hijt bewachte ende begome, *Rijmb.* 21906.

4) *Beloeren*, *in het oog houden*, *bespieden.* || Ende bewachtene ende belagen sine vrient, die gerne wrake sagen, *Mor.* 2021. Som seggense, dat mijn her Lodewijc dat ierst bewachte sekerlijc ende bracht vort also die sake, Velth. VI, 8, 27. Dor hem meest waest bewacht nauwe al omme, *werd er gespied*; *toezicht*, *wacht gehouden*, *Rijmb.* 29153.

Aanm. 1) — *Hs. v.* 1348, 69*a*: „Bewacht (hi) al mine ghebode" is eene verkeerde vertaling van lat. *observare*, in acht nemen, betrachten.

Aanm. 2) — Eenigszins vreemd wordt het deelw. (of de geb. wijs?) bewacht gebruikt, *Heim.* 73: „Here, ghef goet na dire macht ende emmer nader (*var.* metter) maten bewacht." De bedoeling is: *let bij het geven altijd op de juiste maat.*

Wederk. — Hem bewachten, *zich ergens voor wachten*, *in acht nemen*, *hoeden.* || Gode dienen tallen stonden ende ons bewachten van sonden, *Amand* II, 4382 Ne laet di niet te scerne driven .., daer duus di moghes bewachten, *Boec v. Sed.* 499.

BEWACHTER, znw. m. *Beschermer.* || Dat ghi (*Maria en Sinte Jan*) alle weghe ende alle tijt mine vaste bewachters sijt, *O Intem.* 55.

BEWAEC (bewaic), znw. o. *Wacht*, *toezicht.* || Dat hy gheen bewaic en hadde . . . opte riviere noch opten stroem aldair, *Gesch. v. Antw.* 3, 575.

BEWAERDERNISSE. Zie bewaernisse.

BEWAERHEIDEN (bewareiden, bewaerheden), zw. ww. bedr. Rechtsterm. Enen b., *het overtuigend bewijs leveren*, *dat iemand zich aan een misdrijf heeft schuldig gemaakt.* Vgl. bij waerheit. || Hier voire (*voor dit misdrijf*) salne damman houden, waer men vint metter verscher doet oft also dicke, alsen damman bewaerheiden mach sonder claghen met tween poirteren. Ende alsen damman metter verscher doet niet en bevint, soe moet hijse (mv.) tierst bewairheiden voir de scepenen met tween poirteren, *Belg. Mus.* 7, 302. — Iet b. —, *het in rechte bewijzen*, *waar maken*, lat. *probare.* || So wat man een poirter ontseide of dreychde te slaen, ende men dat bewarrijden mochte, *O. K. v. Delft* I, 10. Mit meer lelijcken onstantliken woorden, des sy op hem beyden niet en heeft konnen bewairheiden, *O. R. v. Dordr.* 1, 335, 149. Dat . . nyemant yet over en segge dan hy selve staen ende bewaryden will, 301, 1. Soe verde men datselve bewaerheeden ende becondtschappen conde dat sulcx gheschiet waer, 278, 81. — Thans nog slechts in gebruik in het deelw. *bewaarheid*, d. i. *door de uitkomst*, *de feiten bevestigd.*

BEWAERNEN (bewarenen), zw. ww. bedr. en wederk. Freq. van *bewaren*; mhd. *bewarnen.*

Bedr. — 1) *In staat van tegenweer brengen*, *versterken.* || Si vonden alle die castele tien stonden wel bewaerrent, *Lanc.* IV, 7635. Alse die tor wel sal sijn bewarent, 8149.

2) *Toerusten met*, *voorzien van.* || Onse here hadde u so wel beset ende bewarent so wonderlike van allen dogeden, *ald.* 5070. (Die casteel) es so wel bewarent . . . van ridderscape (*ridders*), dat hi wesen mochte wel versekert bi desen, 7048. Die tor es . . . . van spisen wel bewarent in allen wisen, 8229. Van ridderscepe (*ridderdeugden*) sijn si (*de ridders*) so bewarent, dat haer gelike nieweren en es in al ertrike, 8796. Van ridderscepe, ende van vromecheden bestu so bewarrent den dach heden, dattu weerder bist dan ieman el, *Vad. Mus.* 4, 318, 207. Met claeuwen, horne, met scerpen tanden . . . so en es hi (*de mensch*) bewarent niet, *Sp.* II[a], 75, 19.

Wederk. — *Zich voorzien.* || Eneas hadde hem .. bewaernt alse die wise met eenre oliven rise, *Lsp.* I, 42, 96.

BEWAERNESSE, -nisse (ook bewaerdernisse), znw. vr. Mnd. *bewarnisse.* — 1) *Bescherming*, *hoede.* || Dies gaen wi in de bewaernesse (hetzelfde als geleide) van Gode, *Amand* I, 2196. In onse bescermenisse ende bewaernissen . . nemen, Nijh. 3, 202.

2) *Bescherming*, *beschutting.* || Ter hoeden ende bewaernessen ende ter bescermenessen ende oorbore van den ghemeinen goede, *Brab. Y.* VII, 6465. Twelcke al was ter bewaernesse van den coopman, *Cout. v. Brugge* 2, 86 *Aant.*

3) *Bescherming*, *behoud*, *instandhouding.* || In bewaernesse ende in bevrien haers rechts, *Brab. Y.* VII, 1430. Inder bewaernissen haerder heerlicheit, *heerlijke rechten*, *ald.* dl. 2, bl. 483. Tot onderhoudenisse ende bewaernisse van onsen rechte, *Inform.* 2. In bewairdernissen der selver heerlicheyt, *Gesch. v. Antw.* 3, 578.

4) *Verdediging.* || Daerinne wel behoirde voirsien te wesen . . tot bewaernisse van derselver stede, *ald.* 431. Dat men tot der bewaernissen (*van dit bolwerk*) wel hondert manne moeste ghissen, *Brab. Y.* VII, 8768.

5) *Onderhoud.* || Van der schult, die hemluyden an tlant gebrac van de bewaernisse van der Zuyderzee, *Inform.* 103.

6) *Bewaking*, *wacht.* || Dach ende nacht suldi bliven in die tabernakel, wachtende des heren bewaernisse, dat ghi niet en sterft, *D. B. Levit.* 8, 35. Betaelt den serganten ende scotters die ter zee laghen jeghen de Zeelanders omme de bewaernesse van den Zwene, *Invent. v. Brugge* 3, 459.

7) *Bewaring.* || Ende behoort de somellier af (*er van*, nl. *van den hoed*) te nemen de bewaernisse, Matth. *Anal.* 1, 277. Op dat men die (brieven) vinden can ouder ons of in onze bewaernesse, *Invent. v. Brugge* 5, 130.

BEWAERRE (beware, ook bewaerder), znw. m. Mnd. *bewarer.*

1) *Regent*, *bestuurder.* || Die Grave van Gelre bleef mit crachte des kynts bewaerre ende des lants, Matth. *Anal.* 3, 171. Der kerken van Utrecht, dair die edel bisscop een bewaire of was, 313. Hi dode ende verjaechde uten lande ende uten steden die bewaerders, die coninc Karel daer ghelaten hadde, *Exc. Cron.* 73*b.*

2) *Bewaarder*, *opzichter.* || Bewares der bloumkine . . . . hebzi omtrent de stede gheset, *O Vl. Lied. e. G.* 484, 169. Den bewaerre van den lynwade, Matth. *Anal.* 1, 265. Als dit vernam die bewaerre des tuyns, . . soe smeet hi den beer sijn lufter oer of, *Gest. R. f.* 105*b.* Ben ic een bewaerre

van minen broeder? *B. v.* 1357, 3*c*. O oefenaer ende bewaere der doechden, *Sp. d. M.* 1, 69*b*. Die soon was Aras des bewarers der clederen, *D. B.* II *Chron.* 34, 22 (*filii Hasra custodis vestium*). Daerom salmense tot bewaerres der meechden Christi sueken die van reynen leven sijn, *Sp. d. M.* 1, 107*a*. (Jezus) plach Joseph, sinen beware, te helpen in tymmeren ende in arbeiden, Brugm. 2, 315. — Samenst. — Kellenaerbewaerre, *kelderwachter*. || Soe beval hij den kellenaer bewaerrer (*l.* bewaerre of bewaerder), dat hij dye olye om Goods willen geven soude, mer die kellenaer bewaerre versmaede dat te doen, *Pass. W.* 249*a*. — Ambachtsbewaerre (z. ald.); e. a.

BEWAERT. Zie BEWAREN.

BEWAGEN, st. ww. bedr. (*bewoech*, *bewagen*). *Gewagen*, *gewag maken*; vgl. mnd. *bewach*, d. i. hd. *erwägung*. || Wat sy daer off veel bewaghen, die vrouwen en hebben niet te claghen, *MLoep* I, 2695.

BEWAIEN (BEWEIEN), zw ww. bedr. Mhd. *bewæjen*. Met den wind als ondw. *Aanwaaien*, *waaien tegen*, *waaiende bereiken*. || War es die mensce die spreken dorre datten nortwint noit en beweide, *Limb. Serm.* 34*b*. Daer hi (*de wind uit de blaasbalgen*) bewaeit die voghelkine, daer staen si recht ende beven in der ghelike of si leven, *Wal.* 3534.

BEWAKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bewachen*. *Bewaken*. Vandaar het znw. *bewaec* (z. ald.).

BEWANDELT (BEWANDERT), eig. deelw. van *bewandelen*; hd. *bewandert*.

1) Van *wandelen*, in den zin van *reizen*. *Die veel gereisd heeft*, *bereisd*. || Heer Jan de Hertoghe een ridder van love (*l.* Love) ende wel bewandelt, *Brab. Y.* VII, 15423. Aldair soe hoerdic gheven prijs mannen, die wel bewandert waren; dat vrouwen after landen varen, dat en wistic nye veel prisen, Hild. 21, 48. — Ook in de fig. opvatting van *ervaren* (dat ook eig. *bereisd* beteekent), *slim*, *gewikst*, *geroutineerd*. || Dese ridder . . ghinc tot enen subtilen, besochten, bewandelt clerck, *Gest. R. f.* 50*c* (hd. *ein bewanderter man*; vgl. *gewandt*).

2) Van *wandelen*, in den zin van *omgaan* (zie ald.). *Die veel met iemand omgaat*, *zich ophoudt met iemand*. || Den knecht, bewandelt met ghebueren, ne wil in gheenre manieren hueren, *Denkm.* 3, 8, 183.

BEWANDEREN, zw. ww. bedr. — 1) Hetzelfde als *belopen* (z. a). *Door zijn* wanderen *behalen*, *beloopen*, *oploopen*. || Die belopen ende bewanderen scaemt ende schande, die langhe duyrt, Hild. 21, 68.

2) *Bewandelen*, *wandelen over iets*, *bewonen*. || Gi selt die aerde bewanderen ende vervollen, *B. v.* 1357, 6*a*. Bewandert dat lant in siin lencte ende sine breete, 9*b*.

BEWANDERT. Zie BEWANDELT en BEWANDEREN.

BEWANEN, zw. ww. bedr. en wederk. Mhd. *bewænen*; mnd. *bewanen* (beide in de bet. van *verdenken*).

BEDR. — 1) *Wanen*, *gelooven*, *meenen*, *vermoeden*, *er voor houden*. || Ne bewaent niet, edel coninc, al bem ic een aerminc, hoe mochtic sulke mort getemen, *Rein.* I, 2209. Tarquinius bewaende dat, dat Thymotheus hadde scat, *Sp.* II[a], 21, 31. Al dat wi goet bewanen, II[a], 74, 122. Die viant ne wiste over waer niet, dat Jhesus Gods Sone was, maer dat hi bewaende das, om die mieracle, die hi dede, *Rijmb.* 22914. Daer cam een, als men bewaent, dies van Gode was vermaent, *Franc.* 4999. Sonder dat si bewanen . . ., dat men hen soude ghetrouwe bliven, *Vad. Mus.* 1, 345, 35. Dit sal de here ende de stat moghen doen besouken op deghene, daer mens op bewaent dat sijt doen, *Cor. v. Antw.* 50, 185.

2) *Vermoeden*, *verwachten*. || Hi sal noch honen binder maent sulken dies niet ne bewaent, *Rein.* I, 175. Si sinden boden ende vermaenden, daer si hulpe ende troest bewaenden, *Lanc.* III, 17398. Van daer hijs niet en hadde bewaent, wart hi te Constantinoble gesleghen, *Sp.* III[5], 33, 4. Diemen tonser hulpen bewaende, die bleef al rechte jegen ons staende, II[7], 25, 73. Ist dat ons God die seghe gan, des ic hope ende vermaen, *Troyen Hs. f.* 279 *a* (vgl. *Sp.* II[a], 36, 42). Bewanic nie wighes, so help mi God, *verwacht ik ooit een strijd*, *Parth.* 1489.

WEDERK. — Hem bewanen. — 1) *Meenen*, *gelooven*, *wanen*. || Nochtan bewanic mi al das, dat Philip sijn vader was, *Alex.* I, 329. Keye bewaende hem te hant das, dat die ghene Lanceloet was, *Lanc.* II, 30010. Hi mach hem wel bewanen (*het er wel voor houden*, *er zeker van zijn*) das, dat hi die wort becopen sal, 26619. In hads mi nemmermeer bewaent (*nooit gedacht*), dat si van mi soude sijn gevlouwen, *Ferg.* 2004. Zoo ook *Franc.* 221, 294, 8293.

2) *Verwachten*. Met den acc. v. d. pers. en den gen. der zaak (of van), of den dat. pers. en den acc. der zaak. || Hi bewaendem der doot, *Sp.* III[a], 11, 36. Alsi bewaende hem van (*verwachtten te zullen vinden*) spisen, *Rijmb.* 32418. (Si) bewaende hare grooter mieden, *Sp.* II[b], 56, 20. Dat ic van orlogen ende van striden mi bewane in corten tide, *Rose fr.* 248, 41. Als die hem lof ende prijs bewanen, *Brab. Y.* VII, 2066. — Vooral met eene ontkenning. *Niet verwachten*, *geene gedachten hebben op*, *geen vermoeden hebben van iets*; hd. *keine ahnung haben von*. || Seghelijn was, die hem bewaent van desen dinghen none wiste, *Segh.* 10178. Alse die hem niet bewaende das, dat enech riddere daer binnen was, *Lanc.* II, 23508. Die tAken lach . . . ende hem luttel bewaende van striden, *Brab. Y.* II, 5636. Die Numidiene . . . bewaenden hem niet van vianden, *Sp.* I[a], 36, 47. Want hi hem herde lettel bewaende der groter eren enter vramen, daer si sident toe quamen, *Aoil-fr.* 797. — Ook in den zin van *Geen hoop hebben op*. || Hine bewaendem ghere ghenaden, want hi hem dede so vele scaden, *Rijmb.* 29165.

BEWANINGE, znw. vr. *Meening*. Als *var.*, *L. v. J. c.* 24 vermeld, *Nalez. L. v. Jezus*, bl. 13.

BEWANC. Zie BEWANT.

BEWANT, znw. o. Mhd. *bewant*.

1) *Bestuur*, *gebied*, *macht*; synon. van *behout* (z. a.); vgl. bewenden, bedr. 2). || (Bessus) hadde in sijn bewant vele meer volx dan Alexander, *Alex.* VII, 346. Dus voer deen in Beyeemlant ende bleef daer in sijn bewant, *waar hij macht over zich zelven had*, *veilig was*, Velth. VI, 2, 49. Die viant hi haddene in sijn bewant, *Rijmb.* 9273. Dat hi nemmermere om bewanc (*l.* bewant) noch om ghene dinghe kerstendom iet ontfinghe, *Brab. Y.* II, 1038.

2) *Toestand*, *gesteldheid*. Vgl. bewenden, wederk. 2), en hd. *bewandtnis*. || Dese twee sijn in een bewant (*in een toestand zóó dat*, *in zulk een toestand dat*), dat costen moet seens leven, *Wap. Mart.* II, 80.

3) *Het laten blijven in denzelfden toestand*, *uitstel*; vgl. hd. *bewenden lassen*. || Van sulcken verstorven lenen soellen die gheene, den dat beruert, hoir bewant hebn tontfangen, Nijh. 4, 392. Dat sij drie weeken bewants haven moegen na der zijt (*tijt*), dat de brieve danaff an de heren komen sijn, 146.

BEWANT, deelw. bnw van bewenden. Mnd. *bewant*.

1) *Gesteld.* Zie bewenden, wederk. 2).

2) *Verwant*; mhd. mnd. *bewant.* || Om dat . . . syne kinder ons van bloets wegen bewant sijn .., Nijh. 4, 443. Twelck wij . . . na bewantenisse as die selve kindere onts van bloetz wegen bewant syn . . ., nyet wael affwesen en mogen, 5, 115.

3) Als znw. gebruikt. *Onderhoorige*, *die onder eene plaats ressorteert*; hd. *angehörig.* Zoo ook in 't mnd. || Nyemant van onsen borgeren ende bewanten der stadt ofte stadts heerlickheyden, *Fri. Stadsr.* 260.

BEWANTNISSE (BEWANTENISSE), znw. vr. Hd. *bewandtnis* (hoewel in anderen zin). *Verwantschap*, *vriendschappelijke gezindheid.* || Uyt sunderlinger grontlicker lieffden, bewantnisse ind toeneiginge. — Een tweede voorbeeld, zie BEWANT, 2de Art. 2).

BEWAPENEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als het meer gewone *verwapenen* (z. ald.; of moet men *verwapenen* lezen?). *Ten nadeele der schuldeischers overdragen* (veelal wordt deze uitdrukking gebruikt van eene overdracht, die geacht wordt gefingeerd te zijn). || Dat dit nyet gescieden en sel moegen om yemant ziin goet mede te bewapenen voir sculden, loften off plechten, die de ouders gemaict . . hadden, *R. v. Utr.* 2, 301.

BEWARDEN. Zie BEWERDEN.

BEWAREN, zw. ww. bedr. en wederk. (impf. ook *bewerde*, en deelw. *bewerd*, waardoor de verwarring met beweren (z. ald.) wordt in de hand gewerkt). Ohd. *biwaron*; ofri. *biwaria*; mhd. *bewarn*; mnd. *bewaren*; hd. *bewahren*; eng. *beware.*

BEDR. — 1) *Toezicht houden*, *nauwlettend acht geven op*, *nagaan*, *inspecteeren.* || Al sijn die jonghen te stride guet . . ., tmoet mit wijsheit sijn bewaert, Hild. 69, 187. Den genen, diet vander stede wegen bevoelen is te bewaeren, *K. en O. v. Delft* 104, 22. Wair dat die rechter of yement van den gherechte ghinghe omme die poorte te bewaren, *O. K. v. Rott.* 41, 121. Twie man die elx in hoir buyrte bewaren sullen alle ghebrec van straten, platen, ledderen, brandhaken enz., *Leid. Keurb.* 7, 25. Item sal tgerecht alle jair vier gesworen setten, dese voirscr. bruecken te bewaren, 242, § 6. Dat hi wilde henen varen sijn bisscopdoem sien ende bewaren (*in oogenschouw nemen*), *Sp.* III², 36, 55.

2) *Het oog houden op*, *administreeren*, *besturen.* || Om die (*goederen*) op te scriven ende te doen bewaren ende regieren na hore bester wetenscip, *Leid. Keurb.* 167, 50. Voirt en moet geen molenair meer wintmolens houden dan een ende die sel hij selve bewaren, *O. K. v. Delft* II, 69. Jason trike alleen bewaert, *MLoep* IV, 529. Dat niemande deser steede goeden huyeren ofte bewaeren en sal moegen, ten zij dat hij eerst poirtere . . . wesen sal, *K. en O. v. Delft* 213, 6 Aant.

3) *Het bevel voeren over.* || Mijn heer Arnout heeft bewaert . . . den standaert, *Grimb.* I, 4146 (vgl. 4155). (Si) lieten hare scaren die elc van hen bewerde, *Lanc.* II, 34548.

4) *Letten op*, *passen op.* || Gi cont scone ende wel bewaren u tale, *uwe woorden met oordeel kiezen*, *wikken en wegen*, *Cass.* 1796.

5) *Het oog over iemand of iets laten gaan ter wering van gevaar*, *beschermen*, *behoeden*, *beveiligen.* || Tgraf bewaren, Hild. 56, 11. Quick (*vee*) bewaren, *MLoep* I, 1945. Hi sal u dienen ... ende u lijff ende ere bewaren, II, 3742. Bewaer mijn heer den coninc, *Rein.* II, 4306. Vele edele . . , die te diere tijt laghen te Rotterdamme . . om die stat te bewarene, *Brab. Y.* VII, 7807. Want hi (*de raet*) bewaren sal sinen here ane lijf, ane goet ende ane ere, *Lsp.* III, 13, 45. Item . . . sal men hebben makelaers van wijn opt lant ende int water; die zullen voer scepenen daer toe zweren, den coepman te bewaren, *O. K. v. Dordr.* 36, 112. Dan so zeit die taelman: of ic N. . . niet en bewaerde, *verdedigde*, als hem nut ende orbaer waer, *O. K. v. Dordr.* 1, 361. Te bewarene trechte van den stapele, *Invent. v. Brugge* 3, 539. — Ook met eene bep. met van of vore. *Beschermen tegen.* || Onsen lantshere . . bewaren van alle dien, daer hem of mochte misschien, *Lsp.* III, 19, 32. (Hi) dede . . allomme syne lieden bewaren voirt van al dien, daer hem af mochte messchien ende lietse wesen op haer hoede, *Grimb.* I, 2323. Op dat sijn lijf voor allen vresen te bet altoos bewaert soud wesen, *Rein.* II, 5437. — Het deelw. bewaert, in de bet.

— *a*) *Beschermd*, *beveiligd*, *verzekerd*, *bestand.* || Vor min speryser ende min swaerd sone es gene dinc beward, *Lanc.* III, 24504. Off die vader onwetelick storve ende hy syn kynderen ghien monden gheset en hadde, off dat sye an hoeren rechten monde van sibbes weghe nyet bewaert waeren, *indien zij in den persoon van hun wettigen voogd geen voldoende zekerheid*, *waarborg hadden* (vgl. onder 13), Schwartz. 1, 563, 111. Dat dye kynder ende hoer gued well bewaerdt werden, *ald.*

— *b*) *Veilig*, *gerust.* || Dat si hem te beteringhe quamen, of hi (*beter* si) wouder tieghens bewaert wesen, *indien zij niet voor onaangename gevolgen wilden vreezen*, *Rek. d. Gr.* 1, 448. — Bewaerde hant, *eene veilige*, *zekere plaats.* || Want Hindrick dat gelt niet gelecht heefft in bewaerder hant, *Etst. v. Dr.* 108.

6) *Eene plaats versterken*, *van gewapenden voorzien*, *in staat van tegenweer brengen.* || Torre twee, die coninc no keyser nemmermee met crachte ne mochte ghewinnen, daer si bewaert waren binnen, *Parth.* 504. Sijn borch dede hi als die vroede . . wel bewaren ende spisen te twee jaren, *Grimb.* I, 2327. — Het deelw. bewaert als bnw. in de bet. *versterkt*, *sterk.* || Niet verre was hi optie vart, hine sach enen casteel wel beward, *Lanc.* II, 38273. Abobus soen ontfincken in een bewaert stedekijn, dat Doch hete, *D. B.* I *Maccab.* 16, 15. Gazara, die bewaerde stat, *de vesting*, II *Maccab.* 10, 32. Machabeus ende die mit hem waren beleiden die bewaerde stat vier daghen, *ald.*, 33. — Ook *een persoon in staat van tegenweer brengen*, *uitrusten*, *wapenen.* || Sijns selfs lichame heeft hi bewaert, *Alex.* IV, 1611. — Vooral in het deelw. gebruikt. || Porus here was wale bewaert, met oliphanten alom gescaert, *Alex.* IX, 129. Acht hondert riddren .. die alle sijn wel bewaert, *Ren.* 878. Hoe si hilden daer gescaert met vier scaren wel bewaert, *Grimb.* I, 4170. Daer quam van Leefdale heer Godevaert, met sinen magen wel bewaert, II, 245 (vgl. 2090).

7) *Iemand van het noodige voorzien*, *oppassen*, *verzorgen*, *bedienen.* Vgl. ACHTERWAREN. || Den surgien . . van zalven . . de gequetste mede te bewaerne, *Invent. v. Brugge* 3, 52. Eenen joncwive diene bewaerde, 103. Een surgien, die bewaert hadde een sciltcnape die ghewont was, *ald.* Ic sal ons harde wel bewaren: ic hebbe ene borch staende hier bi, *Lanc.* III, 12374. Ernout, seithi, nu bewaert Luciuse tavontmere: doet heme werdecheit ende ere, *Parth.* 7349. Te bewaren enen zieken, *D. Orde* 252. Ende soese (*de zieke moeder*) bat bewaren sal, *Flor.* 465. Dat sise (*de paarden*) corenden ende wel bewaerden, 1837. Neve, nu sidi wel bewaert, *goed bezorgd*, *Rein.* II, 6865.

Beveelt him uwe zaken al: ghi sult van him bet sijn bewairt, *MLoep* I, 1770. Zoo ook Hild. 207, 303. — Opmerking verdient dat mnd. en mhd. *bewaren* de bet. hebben van ons *het H. Avondmaal toedienen*; vgl. ons *bediening* = *Avondmaal*. — Het deelw. (wel) bewaert wordt gebruikt in de bet. van ons *gediend met*, d. i. *in zijn schik*, *tevreden*. || Gaefdi mi een vette muus, daermede waer ic wel bewaert, *Rein.* II, 1142. Herman van Woerden . . ende van Velzen Geraert waren hiermede wel bewaert, Velth. III, 44, 14.

8) Ook met het obj. eener zaak. *Gereed maken*, *in orde brengen*. || Doe bewaerden si den boot, *Parth.* 1320 (*de uitgever maakt er geheel verkeerd* bewaterden *van*). Met penetencien, eer hi storve, te bewaerne sine uutfaert, *zich voor de groote reis voor te bereiden*.

9) *Voorzien van*, *in het bezit stellen van*, *toerusten met*. || Als hi van beiden (*schaakbord en stukken*) was bewerd, hi bracht der joncfrouwen, *Lanc.* II, 18397. Die luchterhant was bewaert met laghelen (*kruiken*), *Rijmb.* 7590. — Vooral in gebruik in het deelw. bewaert, met eene bep. met van of met. *Voorzien van*; *in het bezit van*; *toegerust*, *begaafd met*; zoowel van concreete zaken als van abstracte eigenschappen. || Eenen boegaert, die met vruchte wel es bewaert, *T. en Lettb.* 3, 65, 21. Gheent huus was . . bewaert wel van goeder spise, *Esop.* XII, 8. Ic sal u sijn paert gheven oec, alsoe bewaert mitten harnassche als hy der op sat, *Troyen* 10905. Dat elc goet man moet zin bewaert met vijf pointen, *D. War.* 7, 391, 2. Bewaert met alre tiere dinge, Velth. II, 33, 14. Noit en was huus bat bewaert van dieren dinghen, *Brand.* (*H.*) 1684. Haer kelneren wel bewaert met goeden wine, *Teest.* 3269. Van wapenen wel bewaert, *Grimb.* II, 72, 2734; *Alex.* I, 850; *Lanc.* II, 25809; IV, 4594. Met wapenen ende met spisen vaste bewerd, *Rijmb.* 34503. Dus es hi metten cruce b., *voorzien van het teeken des kruises*, *Franc.* 767. Vele meysnieden, met coeferen, met malen wel b., *Amand* II, 1914. Een vaste starcke stat, die mit mueren ende mit burghen wel b. was, *D. B.* II *Maccab.* 12, 14. (Beelden) van maetselrien wel bewaert, *goed toegerust wat het snijwerk betreft*, *schoon bewerkt*, *OVl. Lied. e. Ged.* 459, 88. — Een pard met groter sierheit wel beward, *Lanc.* III, 26157. Hi was stout ende van lichten leden ende bewaret van goeder seden, II, 5179. Nadat ickene nu weet bewaert van groten geselscepe ende van stouten ridderscepe (*ridders*), IV, 4808 (elders bet. van ridderscepe bewaert, *met ridderlijke eigenschappen begaafd*, *Lanc.* II, 35701, 21497). Bewaret van al desen (dogeden), 6704. Van goeden woerden wel bewaert, *met vriendelijkheid*, *minzaamheid toegerust*, *begaafd*, *MLoep* I, 2380. Metten gelove wel bewaert, *sterk in het geloof*, *Franc.* 5796. Die therte hebben met reinardiën van binnen bewist ende wel bewaert, *Overzee* 151.

10) *Iets bezorgen*, *inrichten*, *in orde brengen*, *klaar maken*, *overleggen*, *ergens voor zorgen*. || Laet dijn sorghen varen, die avontuer salt wail bewaren, *MLoep* I, 103. Doch zal men dat sorchvoldelike bewaren, dat in allen spetalen den zieken nachts nemmer en ghebreke lichts, *D. Orde* 217. Sijn rade hebbent also bewaert, dat hij een wijff van hogher aert tot sinen hove halen soude, *MLoep* IV, 1189. Si bewarden ende bezaghen, dat ghene pijnlichede ghesciede niewer altoos onder die liede, *Rijmb.* (*C*) 31518. So laet ons dan also bewaren, dat onse here te sinen oordele metten salighen ons bevele, *Lsp.* IV, *Prol.* 26. Dat ic soude dit so bewaren, omdat men woude dat ghi goede gevriende sout bliven, *Grimb.* I, 1271. Die Philistene haddent so bewaerd, menne maecte hem spere no swaerd, *caverant ne facerent gladium*, *Rijmb.* 8901. Ic soude die dinc alsoe bewaren, dat hier soude comen Artur die coninc, *Lanc.* II, 23117.

11) *Ten uitvoer brengen*, *uitvoeren*, *volbrengen*, *waarnemen*; ook *een termijn waarnemen*, *behandelen*, van eene rechtszaak. || (*Gezanten*) ghesonden . . te Bruessele, omme . . te hoorne . . de gheliefte van onzen harden gheduchten heere ende ooc omme te bewaerne . . de dachvaert dienende van der subventie, *Invent. v. Brugge* 5, 451. Eer dat die zelve talman vorder enige andere zaecken in rechte zel moegen bewaren ofte yemants woert sel houden in eniger manieren, *Leid. Keurb.* 331, 37. Twas syn dienst, hi mostet bewaren, Hild. 67, 141. Ghi hebt u boetscap wel bewaert, *Glor.* 381. Mits dat die twie vestmeesteren beide die dienste teffens niet bewaren en mogen om den laste ende arbeyt, *Leid. Keurb.* 167, 50. So wie tot enighen diensten van der stede geset worden ende dat niet en bewairden, als si dat sculdich waren te bewaren na den cueren ende rechten van der stede, 540, 59. Die jonghe was starck ende snel: hi meynde, hi sout bewaren wel, *wel klaar spelen*, *MLoep* II, 3705. Doe vant hijt al omme bewaert, *de daad overal volbracht*, IV, 1061. — Ook *zijn recht doen gelden*. || Also ment nu in tijts bewaert met recht naden recht vander stede, *O. R. v. Dordr.* 1, 369. So hy dat nu wel in tijts met recht ende met vonnes bedingt ende bewaert heeft, 2, 118.

12) Enes stede bewaren, *iemands functiën waarnemen*; *zijne plaats bekleeden*, *vervullen*, *innemen*. || Eist zo dat enich van hemlieden claer belet heift, die zal moeten bidden eenen andren ghildebroeder, zo dat hi zine stede beware, up de boete van eenen groten, *Invent. v. Brugge* 4, 456.

13) Met eene bepaling met ane of met in de bet. 11). *Bij* (*van*) *iemand gedaan krijgen* (*klaar spelen*), *verwerven van*; lat. *impetrare*. || Dat hi nernstelike bewairde aen minen here van Hollant, datmen tgelt oversende toter soldenairs behoef, *Oorl. v. Albr.* 190. Dat hijt nairstelic bewairde aen sinen lieden, . . dat sy dair bleven tsinte Jans dach toe, 400. Ziet dat ghijt wel met Sathanas bewaert, *V Maagd.* 519.

14) *Waarborgen*, *instaan voor*, *verzekeren*. || Daer aen solewyne biwaren bi onsen eide, Nijh. 1, 244. Daer en binnen sal een yeghelic van ons . . bewaren mit sinen ghesworen, dat si voert bliven, 2, 120. Wanneer die vreden uitgaen, so sel elc man thuys wesen, die den vrede pleecht te gheven of enen man hebben, diene voir hem bewaren wil, *Leid. Keurb.* 36, 13. — Vooral in de uitdr. bewaert sijn met iet, eig. *door iets gewaarborgd zijn*, d. i. *op iets aan kunnen*. || Elk witmaker sel sinen calanten setten enen goeden man, dair hi (*de klant*) mede bewairt is, *Leid. Keurb.* 504, 41. Vier waerdeins, daer die stede mede bewaert is, 517. Item sal men telken twee maenden die strekels brengen biden vynders ende die te punte maken, datter die coopman bi bewaert is, *O. K. v. Dordr.* 42, 136. Die bodemen . . sullen . . gemaect wesen van prise bijden gesworen branders, dair die coopman ende visschers mede bewairt sullen siin, *K. v. Brielle* 96. Alle lakene, dair die coeplude niet mede bewairt en zijn, die zal men ontwee snijden, *O. W. v. Amst.* 53, 63.

15) *Geld beleggen*, *verzekeren*, *veilig plaatsen*

besteden. || Die kerstijn sijn ghelt bewaert an menegerande comenscepe, *Sp.* I', 56, 54. Dat si coman siin ende gerne wouden .. an ander copinge haer goet bewaren, *Flor.* 1633.

16) *Besteden*, *plaatsen.* || Daertoe zweren, dat ambocht te gheven daert beste aen bewaert waer, *wien dit het best toevertrouwd was*, nader stat orbaer, *R. v. Utr.* 1, 143, 105. Vgl. BESTEDEN en BESTADEN.

17) Een recht bewaren, *het handhaven*, *er de hand aan houden*, *de eene of andere daad doen om te maken*, *dat men dat recht niet verliest.* || Dat sy woenstat daermede houden ende haer poertrecht daermede bewaren, *O. R. v. Dordr.* 1, 297, 83 (doch het HS. heeft hier *bewonen* (z. ald.)).

18) Eene scouwe, enz. bewaren, *eene schouw* of *een of ander onderzoek behoorlijk kunnen doorstaan*, *aan zijne verplichtingen voldoen*, *de vereischte instrumenten in goeden staat kunnen toonen.* || Dat alle inwoonres enz. van Delft hoeren ladderen, emmeren, oesvaten, tobben, enz. bereit hebben ende houden sullen, omme hoere scouwe daer mede te bewaeren, *K. en O. v. Delft* 96, 1. Dat alle die gheene, die eens anderen ladderen ofte emmeren haelen, brengen ofte leenen, omme die scouwe daermede te bewaeren, sullen verboeren 30 sc., 97, 5. Zoo ook *O. K. v. Delft* II, 3; 4; 5; 13.

19) Ook in onze bet. *op eene veilige plaats bergen*, *onder zich houden*, *onder zijne berusting houden*, komt bewaren voor, b. v. *IX Best.* 401; *Nat. Bl.* XII, 1252 *var.* Een ww. bewaerden aan te nemen, in den zin van *op prijs stellen* zooals de uitgever schijnt te doen, is aan bedenking onderhevig.

Aanm. — *Bewaren* en *beweren* worden soms met elkaar verward, vooral in den *Rijmb.* Zie BEWEREN, Aanm.; *Rijmb.* 31518, waar *bewarden* (van *C*) de ware lezing is, en 31164: Tytus dede . . al there trecken bet naer der stat ende dede ooc wel beweren (*l. met C.* bewaren, *nl.* dat here) met scutters jeghen der Jueden uutloopen. Vgl. ook Wederk. 8).

Wederk. — 1) *Het toezicht*, *het oog op zich zelven houden*, *zich besturen*, *zich betoomen.* || Vele lieden segghen . . dat si (*de papen*) hem bewaren cranckelike, *Teest.* 3148.

2) *Zich in acht nemen*, *zich hoeden.* || Had ic ghekent den hoghen aert, *de aanzienlijke afkomst van Paris*, ic (*Oenone*) hadde mi anders wail bewaert, *MLoep* I, 2089. Hi hem bewaerde . . met penitencien, met berounessen, dat hi der eweliker verdomenessen ontvlo, *Franc.* 5900. — Hetzelfde bet. Bewaert sijn, d. i. hem bewaert hebben. || Daer en is nyemant alsoe snel hier op eertrijc noch so wijs, sel hi verdienen eer of prijs, hine moet mit hoeden sijn bewaert, Hild. 197, 6.

3) *Zich beschermen*, *zich beveiligen*, *zich sterken.* || Dus heeft Jacob van Artevelde hem bewaert . . (*door verbonden*) met groeten heren, *Edew.* 1073. Selve sal hi (*de veldheer*) bliven achter inder lester scaren ende metten besten hem bewaren, *Lsp.* III, 12, 154. Daer bi sal hi (*de landshere*) hem nemen an vrome liede ende wise . . ende hem wijslec met dien bewaren, III, 13, 28 (*Lsp.* IV, *Prol.* 26 *moet niet als wederk. worden opgevat.* Zie bij Bedr. 10). Doen die heren saghen an, dat die hertoghe ende sine man ghewillich ten stride waren, wouden si hem iet bewaren, ende hebben den grave van Hollant weder ten hertoghe ghesant om dat hi van dien saken pays ofte vrede soude maken, *Brab. Y.* V, 2459. — Ook met eene bep. met van. *Zich beveiligen tegen.* || Wy sullen .. ons bewaeren van alle dien, daer aff ons yet mochte meschien, *Grimb.* I, 2301 *var.*

4) *Zich versterken*, *zich in staat van tegenweer brengen.* || Dat si hem souden bewaren jeghen coninc Salomoens scaren, *Brab. Y.* III, 415. Antwerpen . . bewaerde hem hier jegen wale met meneger bliden ende springale, *Edew.* 1124. (Si) vloen ter andere scaren waert, daer Yoen was jegen bewart (*waar tegenover Yoen stond*), *Lorr. fr.* XII, 15. — Het deelw. bewaert in de bet. *in staat van tegenweer*, *op zijn hoede*, *op zijn qui-vive.* || Die Romeyne waren bewaerd ende bestondense metter vaerd, *Rijmb.* 33273. Wanttie Romeyne wel waren bewaerd, 29667. Ic rade u, dat gi daer al versiet nu, dat gi jegen hen bewaret sijt, *Lanc.* II, 7553.

5) *Zich van het noodige voorzien*, *zich uitrusten.* || Dat si (*de heren*) hem also bewaren, dat si ten wapenen souden sijn tierst dat men sage des daegs schijn, *Edew.* 716.

6) *Zich voorzien van*, *zich toerusten met.* || (Si) ginghen hem sonder sparen wel bevesten (*l.* bewesten) ende bewaren van wapen ende van peerden, *Grimb.* I, 2312. Elck bewaere hem . . van dien dat hem toebehoirt, 2269 *var.* Dat elc thuys vare ende hem met eren beware, alsoe alst ten orloge behoort, 2268.

7) *Zich voorbereiden.* || Hi bewaerdem vor die doot, *Sp.* III[a], 11, 36 *var.* (*tekst* hi bewaendem der d.; *beide lezingen geven een goeden zin*). — Het deelw. bewaert, in den zin van *voorbereid*, *ergens op gewapend.* || (Die) niet en roven op ghene vaert, si en sijn daer jeghens bewaert (*dan hen die op een aanval voorbereid zijn*) *Vrouw. e. M.* XI, 231.

8) In rechte. *Een wettige verontschuldiging aanvoeren*, *zich excuseeren*, *zeggen dat men verhinderd is en zich daardoor zijn recht voor het geval van nietverschijning voorbehouden.* Vgl. BEWEREN, wederk. || Enich onse burgher die gheboeden wort bi enen cleynen boede, ende die des anderen daghes in der stad niet bliven en mochte, die mochte ghaen an die scepene van sijnre straten ende bewaren hem eens van enen (?) zaken, *Stadsr. v. Zwolle* 88, 115. Ende hem dan bewaert mit scepen (*bij de schepenen*), *var. ald.* Die hem bewaert als recht is, dien en mach men niet bieden, *ald.* — Ook *Zich door eenige aanzegging het behoud van zeker recht waarborgen.* || Wie dat steenwerc tymmeren wil op ledige hofsteden . . ., des hi hem bewaert, *Stadsr. v Zwolle* 142. Die hem bewaert hadde ende niet en tymmerde, des hem gheen ongheval an en velle . ., die verloer teghen die stad hondert scillinghe, 143. Ic bewaer mi teghen iu van der stad weghen, dat ic tymmeren wil; daer is hi mede bewaert, *gedekt*, 145. Zoo nog eenige malen aldaar.

BEWAREN, zw. ww. bedr. Andere vorm van beweren, in oorsprong geheel verschillende van het vorige woord. Ook de beteekenissen loopen nu en dan dooreen, of naderen elkander, hetgeen nog zooveel te eer aanleiding gaf tot het gebruiken van bewaren in de beide beteekenissen van bewaren en beweren Omgekeerd wordt ook beweren voor bewaren geschreven. De plaatsen waar bewaren zonder twijfel als beweren, nl. *afweren*, *voorkomen*, *beletten*, *tegenhouden* moet worden opgevat, zijn de volgende. || Selve qaam hi achter ghevaren ende bewaerde (*varr.* bewerde, verwerde) der viande scaren, *Rijmb.* 20757. Om dat te bewarene (*de proviandeering*) bat, leide hi volc van wapenen in de stat, *Brab. Y.* VII, 11323.

Flandrijs ware bleven doot, ne ware de scilt die dat bevaerde (*l.* bewaerde of bewerde), *Flandr.* I, 933. Omme te bewaerne, dat de pilgaerts niet binnen der stede commen zouden, *Invent. v. Brugge* 3, 93.

BEWAREN, zw. ww. bedr. Geheel verschillend van de beide vorige woorden als afgeleid van het bnw. waer, lat. *verus*. Ofri. *biweria*; mnd. *bewâren*, *bewarden*, *beweren*; mhd. *bewæren*; hd. *bewähren*. *Iets waar maken*, *eene zaak overtuigend bewijzen*, *ingang doen vinden*; lat. *probare*. || Die sullent aanbrenghen den rechter . . ende alle dinc bewaren bi hoiren eede, *Leid. Keurb.* 54, 14. (Die vier wairdeyns) sullen alle punten bewaren bi hoiren eede, die der draperie roeren, 65, 1. Dat selve bynnen der benoemder tijt mit oeren ede bewaeren, Nijh. 4, 465 (vgl. 1, 244: biwaren bi onsen eide). So waer dat ment bewysen of bewaren conde binnen der vriheit van Dordrecht, *K. v. Dordr.* 170. Soe mach hi dat mit een ordel bewaeren ende bestaeden, *Over. Dijkr.* 1', 9. Sijt blide nu, Reinaert, ghi hebt uwen dach (hier *rechtszaak*) mit eren bewaert (nl. *door het winnen van den tweekamp*), *Rein.* II, 7433 (vgl. 7720).

Aanm. — In ons ww. *beweren* kunnen dus twee verschillende ww. zijn samengeloopen, nl. *beweren*, hd. *bewähren*, d. i. *bewijzen*, en *beweren*, hd. *bewehren*, d. i. *verdedigen*. Zie verder BEWAREN, en BEWEREN, Aanm.

BEWARENEN. Zie BEWAERNEN.

BEWARINGE, znw. vr. Mhd. *bewarunge*; mnd. *bewaringe*.

1) *Bescherming*, *hoede*. || Gaet in Gods bewaringhe, dochter, *Mar. v. N.*, 1082.

2) *Veiligheid*. Zie een voorbeeld op BEVRIJTHEIT.

3) *Wapening*, *wapenrusting*. || Aldus soe wapende hi elcken met bewaringhe niet van schilden ende van speren, mer mit alte guede redene ende rade, *D. B.* II *Maccab.* 15, 11.

4) *Wettige verontschuldiging*. Zie BEWAREN, wederk. 8). || *Van bewaringhen*. Mer bleve hi binnen Swolle, als men richte, met argheliste, also dat hi nerghent uyt en wolde, soe en mochte hem sine bewaringhe gheen stade doen, *Stadsr. v. Zwolle* 88, 115.

BEWARMEN, zw. ww. bedr. *Verwarmen*, *koesteren*. || Dat es hi die men sal bewarmen inden lieven blancken armen, *MLoep* II, 2165. — Nog heden in Noord-Hollandsche dialecten in gebruik.

BEWARP. Zie BEWERP.

BEWASEMEN, zw. ww. bedr. *Door wasem tot ontspanning*, *verruiming* (verademing) *brengen*. || Ghi sult doen bewasemen met heeten water, Jan Yp. 150. Die oghen sal men bewassenen (*l.* bewasemen) met heeten water dicwile, *ald.*

BEWASSEN, st. ww. bedr. *Begroeien*. — Vooral in het deelw. bewassen, *begroeid*. || Enen camp bewassen mit braem ende biesen, *Rein.* II, 6333. Een hof . . al becommert ende bewassen mit dijstel, mit doerne, mit netelen, *Devoet B.* (30) 21*r*.

* BEWASSENEN. Zie BEWASEMEN.

BEWATEREN, zw. ww. bedr. Mnd. *bewatern*; hd. *bewässern*. *Besproeien*. — Vooral in het deelw. bewatert, *van water voorzien*, *besproeid*. || Dat dat lant bider Jordanen wel bewatert was, *B. v.* 1357, 9*b*. — Dit woord is door Bormans, *Parth.* 1320, te onrechte in den tekst gebracht. De ware lezing is bewaren (zie ald. 8).

BEWATERMARCT, bnw. Zie BELANTMARCT.

BEWEDEMEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bewidemen*; mnd. *bewedemen*; vgl. hd. *widmen*. Van *wedem*, d. i. *huwelijksgoed* (z. ald.). Slechts in oorkonden der oostelijke provinciën. *Eene lijfrente aan eene vrouw toekennen*. || Dat wij . . onse lieve huysvrouwe ind gesellynne bewedompt ind betuchtigt hebben, bewedomen ind betuchtigen avermitz desen brieff, Nijh. 4, 197.

BEWEDEREN, zw. ww. onz. *Een onweder* (*storm*, enz.) *doorstaan*. Vgl. mhd. *bewintern* en *besomeren*, en *besomert vleesch* (Plant.). Slechts in gebruik in het deelw. bewedert, d. i. *door ongunstig weer* (*storm*) *opgehouden*, *belemmerd*, en dus *op gunstig weder wachtende*; Plant.: bewedert, *empesché du mauvais temps*. || Van coste in die reyse mitten cogghe van Weespe ende anders gheselscap, daer hi mede bewedert was, *Rek. d. Gr.* 1, 349. Want si daer ghecomen waren om tgoet te coepen ende daer bewedert laghen op den lande, dat si niet of en mochten, al te samen 6 nachte, 350. Want se bewedert waren tot Aemsteldamme, 426. Overmids onweder dat hi 2 daghe bewedert lach tote Berghen, *Rek. v. Zeel.* 2, 289.

BEWEERTE, znw. vr. Van *beweren* (z. a.). *Belemmering*. — Slechts in de uitdr. beweerte doen, *beletten*, *verhinderen*. || Tmoet sijn gewroken: des en can nyemen doen beweerte, *Blisc. M.* 340.

BEWEGELIJC, bnw. Van het trans. ww. bewegen.

a) Van het st. *bewegen*. *Hetgeen in een anderen toestand*, *tot andere gedachten brengt*. || Laet beweghelic berou, datti van allen vlecken wasschen mach, dijn moeder wesen, *Stemmen* 97.

b) Van het zw. *bewegen*. *Roerend*, *treffend*. || Aenhorende dijn worden bewegelic, *Sacr.* 275.

BEWEGEN, zw. en st. ww. bedr. Evenals in het hd. zijn in het mnl. een sterk en een zw. bewegen dooreengeloopen, hetgeen niet te verwonderen is, wanneer men ziet, dat reeds got. *gavigan* en *gavagjan* sommige beteekenissen gemeen hebben. De eigenlijke vervoeging van het sterke *bewegen* was *bewegen*, *bewag*, *bewagen*, *bewegen*. Het part. nam de *o* aan (vgl. *gesteken* en *gestoken*, *vrikans* met *gewroken*, *rikans* met **geroken*, blijkens *hooi* rook (van *reken*), en nu deelde deze *o* zich langzamerhand aan het praet. mede, waaruit onze tegenwoordige vervoeging *bewoog*, *bewogen*, part. *bewogen*, ontstond; (vgl. het in andere bet. gebruikelijke simplex *wegen*, woog, *gewogen* (vgl. *waag*); *scheren*, schoor, *geschoren* (vgl. *schaar*), *zweren*, zwoor, *gezworen* vgl. *zwaar*). Daarnaast ontstond een zwak *bewegen*, *beweegde*, deelw. *beweget*, *beweecht*, met eene eenigszins sterkere bet. Vgl. hd. *bewog* = *impuli*, *adduxi*; *bewegte* = *agitavi*, *commovi* (Grimm. *Wtb.* I, 1770). Het eerste beteekent *van zijn plaats brengen*, en dus ook *in een anderen toestand brengen*, het tweede in *beweging*, *beroering brengen*. In 't mnl. is het zwakke *bewegen* veel meer in gebruik dan het sterke, doch ook het sterke deelw. *bewegen* komt in den zin van *geschokt*, *geroerd* voor. Soortgelijke verschijnselen bij mhd. *bewëgen* (st.) en *bewegen* (zw.) en bij mnd. *bewegen*. — De overheersching der zwakke vormen van het ww. is waarschijnlijk in de hand gewerkt door de gelijkluidende vormen van een ander bewegen, dat hoewel oorspronkelijk één er mede in oorsprong, van dit ww. moet gescheiden worden als afgeleid van wech. Zie BEWEGEN, 2de Art.

A. Het st. ww.; mhd. *bewëgen*, doch ook en vooral zw. vervoegd.

1) *Van plaats of toestand doen veranderen*: *iets ergens naar toe brengen* of *iemand ergens toe brengen*,

hem geleiden. — Hiertoe behooren ook de volgende plaatsen, waar het zwak gebruikt wordt. || Eene . . raste, die nemmermeer beweecht en mach werden, *quies quae nunquam moveri possit*, Ruusb. 2, 239. So beweechde hi (*God*) die cooplieden . ., so dat si in die havene arriveerden ontrent dye casteel, *Huge v. Bord.* 73. Dat veel geestelike . . personen te min werden beweecht voor alsulcke heren te bidden, *Exc. Cron.* 62*d*. — Bewegende oorsaken, *beweegredenen*, *afdoende redenen*, *Fri. Stadsr.* 264 (vgl. de uitdr. *om redenen*, *iemand ergens toe* moveerende).

2) *Overwegen*, *bepeinzen*; hd. *bewegen*, *erwägen*. || Oec wert daer seer op gedocht ende bewogen, hoe die van Utrecht . . mit Hertoge Jan versoent waren, Matth. *Anal.* 3, 381. — Van deze bet., of liever van het wederk. ww. hem bewegen d. i. hem bepensen, hem bedinken, wordt het part. in zwakken vorm, beweecht, als bnw. gebruikt in den zin van *vastberaden*, mnl. wel bedacht (z. ald. en vgl. lat. *consideratus*, en mhd. *bewëgen*, hetzelfde als hd. *entschlossen*, unverzagt; Lexer 1, 254). || Een wijs ridder ende beweeght, *Brab. Y.* VII, 348.

B. Het zw. ww.; mhd. *bewegen*. *In beweging*, *opschudding*, *beroering brengen*; *schokken*, *treffen*, *roeren*, *er toe brengen*. || Sijn leringe . . was vol . . des heilighen geestes . ., dat si daer of beweghet worden ende bekeert, *Ned. Proza* 192. Doe dat volc . . dat sach, dat grote wonder, so worden si beweghet, 199. Alle hoer crachten worden beweghen vanden groten boede, die hy hen boet, 212. Rechtevoert wert . . Jacob swaerlic beroert inder herten ende bina beweget totten tranen toe, 288. Alse dat dijne . . tonghe niet beweghet en werde tot laster, *Bienb.* 60*c*. — Ook in den sterken vorm van het deelw. || Opdatstu niet anxtelijcken beweghen en werdes tot overvloedicheyt, *Bienb.* 60*c*. Oec en wert die aldersaftmoedichste Jhesus niet bewegen tot toernicheyt, *Bern. S.* 2*d*. Hi hevet al dat volc beweghen van Galileen tot dese stat, *O. H. Pass.* 19, 466. Doe . . wert hi mit bermherticheit beweghen, *Hs.* 71, *Luc.* 7, 13 en 10, 33. Als die her van Kuuc vernimt, dat Gherijt van Velsen aldus belegen is, was hi daermede bewegen, *Clerc* 139. Mi hebben bewegen die deerlijcke clachten mijns volcx, *Exc. Cron.* 285*c*.

BEWEGEN, zw. ww. bedr. en wederk. Van wech.

1) *Op weg brengen*, *geleiden*. || Als Philips van Elzaten . . drutsmannen (*tolken*) besproken (hadde), om henlieden te Sinay te beweghene, *Cron. v. Vlaend.* 1, 83. Sinte Vincent, wilt mi helpen ende bewegen, dat ic met u daer boven comme, *Vad. Mus.* 5, 330. Dat hem God gestadichlic beweget ende beschermt heeft, *Exc. Cron.* 86*a*.

2) *Besturen*. — *a*) Met een acc. v. d. pers. *Aanvoeren*. || Daerna maecte hi scaren negheue. Dierste (scare) gaf hi te beweghene (den heere) van Diest, *Grimb.* II, 1384 (*var.* bewaren). — *b*) Met den acc. der zaak. *Regelen*. || Sy (*de eerste hoofmeester c. s.*) beweghen de ceremonien van den Hove, Matth. *Anal.* 1, 252.

Wederk. — Hem bewegen, *zich op weg begeven* (ook mhd.). — Vooral gebruikt in de uitdr. beweget sijn, *zich op weg begeven hebben*, *onder weg zijn*. || Segghet waer dat u vaert geleget ende waer (*werwaarts*) dat ghi ziit beweghet, *Lett. N. R.* 7[1], 139, 288.

BEWEKEN (beweiken), zw. ww. bedr. Mnd. *beweken*; mhd. *beweichen*. *Week maken*, *verzachten*, *vermurwen*.

a) Eigenlijk. || Een siel die weder ommekeert . ., wert gheliken enen steen verhert, dat si daerna niet lichtelic te beweken en is, *Stemmen* 97 (*Ned. Proza* 74*). Alle hartheit wort dagelijx beweect van groetheit des lichts; alle dorheit wort bevochtet met douwe hemelscher gracien, *Ned. Proza* 120.

b) Figuurlijk. || Rufinus beloefde, dat hi hem beweken sou, *Pass. S.* 13*d*. Die stijfheit der gherechticheyt en laet haer niet bughen noch beweken, *Pass. W.* 106*d*. Proeven of hi hair starke gemoede yet beweken mochte, 107*b*. Die cracht der heyligher sacramenten, . . die alle borsten al ware si yseren, mach beweecken, *Bern. W.* 158*b*. Dat onse herten daer niet van beweket of bemorwet souden werden, al te liden dat ons mochte opcomen, *Devoet B.* (36) 102*v*. Ende want die moeder haers mans hardicheit niet en consentierde ende gheen hope en hadde dat men haers zoens stantachticheit yet beweken mochte, *Hs.* 88 *f.* 5*c*. (Du) beweicste die scarpe sententie des wreeden richters, *Sp. d. M.* 1, 105*c*.

BEWELDIGEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bewelden*; hd. *bewältigen*. *Zich meester maken*, *bemachtigen*; van een pers. *in hechtenis nemen*, van eene zaak *overmeesteren*. || So wat manne die buten woent, die te banne wort ghedaen, om portres claghe . ., dien sal de here beweldighen, te sire naester comst recht te doene, *Oorkb.* 1, 312*b*. Dat hi . . trecken woude voor sijn stat van Berghen . . om die te beweldeghen, *Brab. Y.* VII, 15446.

* BEWELENISSE, verkeerde lezing, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 633*b*. Zie beveelnisse.

BEWELF, znw. o.; mv. *bewelven*. *Gewelf*, *dak*, *verwulft*, bij uitbr. in 't mv. *huis* (?). || Laetet hoerekynt loopen, sendet binnen spaepen bewelven (: selven), *Belg. Mus.* 6, 62.

BEWELLEN, zw. ww. bedr. Indien de lezing goed is, kan het woord beteekenen *bedekken*, *overdekken* (vgl. mhd. *bewëllen*, Oudem. 1, 676; Vondel 5, 622). || Hare voete hilden si (*de Cherubijnen bij de Ark*) ocht si spelden; met goude dat si *se* wel bewelden, *Rijmb.* 11487 *var.* (tekst: *beleiden*).

BEWELMERIE (?), znw. vr. *Tooverij*, *goochelarij* (?). || Niemant en sal sijn toverie noch bewelmerie te rade gaen den ghenen die mitten duvel spreken noch waersaghers, *D. B. Deut.* 18, 10.

BEWENDEN (bewinden), zw. ww. onz., bedr., en wederk. (deelw. *bewant* en *bewent*; impf. *bewande*). Mhd. mnd. *bewenden*.

Onz. *Wenden*, *keeren*. — Slechts in het deelw. bewant, d. i. *gekeerd*, met eene bep. met te. *Gekeerd tot*, *bereid*. || Weest oec ter volleest niet bewant, dijn raede en moerde noch dijn hant, *Noch X Geb.* 25. En doot nyemene metter hant, ende syt ten wille oec niet bewant, *Tien. Pl.* 924.

Bedr. — 1) *Richten*, *geleiden*, *brengen*. || Woude ons God also bewinden, dat si hen selven weder kinden die in de archeit waken, *Vierde Mart.* 29. Sie (*de minne*) hevet mi soe int wee bewent, dies ic gevoele, in caent gheloven, Hadew. 1, 95, 25.

2) *Inrichten*, *regelen*, *besturen*. || Haer vader hadt aldus bewant, *Vad. Mus.* 1, 58, 14.

3) *Onderwerpen*, *dwingen*, *bedwingen*. || Hi woude hem, als hen noet bewande, weder desghelijcs doen met sinen lande, *Brab. Y.* VII, 14717. O Jesus, bant, o vurich brant, hoe heeft u minne in mi bewant mijn hertken onbedwonghen! *Hor. Belg.* 10, 132.

4) *Aanwenden*, *toepassen*. || Eer si (*de zinnen*) die haestecheit bewenden, diet nauwe sochte, hi soude venden, *Vad. Mus.* 2, 191, 439.

WEDERK. — 1) Met een pers. als ondw. *Zich wenden*, *keeren*, *richten*. || Tot Godt sy haer bewant, *Bag. v. P.* 16, 355. Waerweert ic mi bewende, ic blive ewelijc vroudeloes, *Lansl.* 918. Waer dat wi ons bewinden, in scede van u te ghere noet, *Beatr.* 310. Nu siet waer gi u wilt bewinden, ende welke strate gi mi wilt sinden, *Mor.* 1173. Soe dat her Ywain vragende wart Lancelote, war hi hem soude bewinden; hi seide, darne soude binden die aventure, *Lanc.* II, 22085. Zoo ook *Ferg.* 1200. 3665, 5757. — Dat niemen wete in dit covent, werwaert dat wi sijn bewent (*hetzelfde als* ons bewent hebben), *Beatr.* 145. Niet lange na gonen doene ginc *hi* uten religioene ende es ter werelt bewent, *Franc.* 6239.

2) Met eene zaak als onderw. *Een keer nemen.* — Slechts gebruikt in het deelw. bewant. *Gesteld*, *in een zekeren toestand zijnde.* || Scilt om hals ende spere in hant ende helm opt hoeft, alsoe bewant reet hi te genen scilde waert, Velth. III, 28, 47. — Vooral in de uitdr. het es bewant, *het is gesteld*, *het staat geschapen*, *de toestand is van dien aard*, hetzelfde als mnl. het staet so. Ook met den 3den nv. van den pers. || Alsoe wast my bewant aldaer, *MLoep* I, 84. Hoet hem int herte was bewant, 1646. Waert my dan soe bewant, *ware het mij vergund*, dat ic mocht soeken Venus lant, II, 2459 *var.* Even wel (*goed*) ist hem bewant in den water ende op tlanet *Nat. Bl.* IV, 489 *var.* Nu eest met mi also bewant, het sal mi costen huus ende lant, of ic saels mi wreken, *Vierde Mart.* 4. Daer men wilen trouwe vant, daer eest nu also bewant, men wilt daer niemen horen, hine bringe gelt, 99. Dus eist bewant, *Sp.* III[7], 11, 54 (vs. 57, *ald.* moet bewant veranderd worden in genant). Nader minnen lant, daert dicken ten sorghen hem es bewant, Hadew. 1, 142, 134. Hets ons (mi) ten sorghen bewant, *het ziet er treurig voor mij uit*, *Ren.* 609, 1268; *Rein.* I, 1630. Aldus campelijc was (*het*) bewant sinen sone, *Brab. Y.* VI, 8245. Zie nog *Vad. Mus.* 1, 362, 5; Nijh. 4, 396. — Daer en was niet ane bewant, Heelu 2501, bet. niet, zooals de uitgever zegt: *daar zat de knoop niet*, maar *dat gaf toch niets*, *dat had geen gevolgen.* Vgl. mnd. *dat en was nicht vele* bewent, d. i. *es wollte nicht viel sagen*; *war der mühe nicht wert.*

AANM. — Bewent, *Belg. Mus.* 3, 447: is fout: men leze beweent (juxta crucem lacrymosa). Zie op BEWENEN.

BEWENEN (BEWEINEN), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Mhd. *beweinen*; mnd. *bewenen*.

BEDR. — 1) *Rouw bedrijven*, *betreuren*, *treuren over*, *beklagen.* || Welke vrouwen hem bescreiden ende beweenden, *Hs.* 71, *Luc.* 23, 27. Alse ic bi u come ende icker veel bewenen sal van dien du te voren sondichden ende gheen penitencien en deden *Hs.* 75, II *Cor.* 12, 21. Alle gheslachten der eerden sullen .... Hem selven bewenen oec waerlic, *ald.*, *Openb.* 1, 7. So eet die cukuuc mere dan enighe drie van den clenen. Dit moet die moeder somwile bewenen (*var.* beweinen), *Nat. Bl.* III, 982. Een te beweenne strijt, *lachrymabile bellum*, *Sp.* II[a], 82, 15. — De onb. wijs als znw. *Rouw*, *droefheid.* || Op dat wi hebben ghewareghen rouwe ende bewenen .. om die druefheit van onser vrouwen, *Vad. Mus.* 2, 411, 73. Bevaen met uyttermaten bewene (= beweenne), *Troyen* 2310 *var.*

WEDERK. — Hem bewenen, *zich beschreien*, *met tranen bevochtigen*, vooral van de oogen. || De coninck mitter spade houwet ende delvet, daer haer die kercke af beclaecht ende beweent, *Pelgrim* 56*a*. — Vooral in het deelw. beweent, *nat van tranen*, *beschreid.* Vgl. ons *er beschreid uit zien*, dat eveneens komt van *zich beschreien.* || Dat kint sach ende verheeste met beweenden ogen quade geeste, *Sp.* III[7], 40, 31. Eet ic, drinc ic, wat ic doe, dat is met twee beweende oghen, *Hor. Belg.* 2, 224. Maria stont ... seere bewent (*l.* beweent) .. biden cruce daer Jesus an hinc, *stabat Mater* ... *juxta crucem* lacrymosa, *Belg. Mus.* 3, 447.

ONZ. — *Weenen*, *schreien.* || Alle screidense ende beweendense ende hi seide, en wilt niet wenen, *Hs. Evang.*, *Luc.* 8, 52.

BEWENINGE, znw. vr. *Geschrei*, *het storten van tranen.* || Daer hadden wi grote beweninghe van devotien onser herten, *Mandev.* 21*a*.

BEWENTELEN, zw. ww. bedr. *Rondwentelen*; *ronddraaien*, *van alle kanten* (*rondom*) *in iets omwentelen*, *er in doopen.* || Netten een weke (*wiek*) in zeem ende bewentelent mit pulvere ende stekent int ore, *Lanfr.* 127 *r.* Ic was so in den slijcke der onreynicheyt ... bewentelt, *lag rondom in het slik*, *Bern. W.* 63*a*.

BEWERDEN (BEWARDEN), st. ww. onz. Evenals in 't mhd. (*einen bewërden lâzen*) slechts in de uitdr. enen laten bewerden, *iemand laten geworden*; *hem laten doen wat hij wil*; *hem laten begaan*, *betijen.* || Grave Jan liet ... siin soen mit desen oirloge ende onlede in Hollant al bewerden, *Clerc* 158. Sy lieten se bewerden ende begaen, Matth. *Anal.* 1, 437. Sulcx dat den eygenair nyet om en syet nair tlant noch de pachte van dien, mer laet den bruycker dairmede bewarden, *Enq.* 311. Si lieten hem bewerden, hoe dat hi mochte, *Proza-Rein.* 106*r*.

AANM. — Velth. III, 45, 1. „Bewerden vorden sine (*Floris V*) vordane" is de lezing bedorven. De zin vordert „*Te Naarden* vorden sine." Vgl. Stoke V, 45.

BEWEREN, zw. ww. bedr. en wederk. Mnd. *beweren*; mhd. *bewern*. Zie WEREN.

BEDR. — 1) *Beletten*, *belemmeren*, *verhinderen*, *afweren.* || Syt voert van haren rade ende bewert hare scade, *Ferg.* 4817. Dat hi dese dinc bewere, *Sp.* III[5], 7, 6. Dus wilde hi die confusie beweren der vadere, II[1], 32, 46. Zoo ook II[2], 4, 46; II[4], 53, 92. Ghy sout algader syn in den laster, mer ic alleen beweerdet, *Troyen* 7607. Alle die syn hier, diene haddent gene macht te beweerne met hare cracht, *Maleg.* 560; vgl. 572. Bewerd haren lachter daer gi moget, *Mor.* 927. Dat en mocht nie man ghestelpen met gheenre liste, no beweren, *Segh.* 11362. Wie salt ons beletten? Twaer quaet te beweerne, *Blisc. v. M.* 827 (vgl. 441, 1500). De pachtere van Tammarde warts gheware ende wilde beweeren de kerssen woch te dragene, *Cron. v. Vlaend.* 1, 50. Bewaren haerlieder lichamo eere .. ende rechten ende beweeren alle die ghene, dye ter contrarie souden willen doen, Diericx, *Mém.* 1, 275. Bi den humoren die cout ende wac sijn ende der leveren beweren haer naturlijc werc, *Hs.* Yp. 57*c*. Hine liet sijn spreken no sijn leren ghehermen (*l.* ghescriven? lat. *a notariis excipi*), daer hijt mochte beweren, *Sp.* II[2], 4, 45. Zoo ook Jan Yp. 137; *OVl. Lied. e. Ged.* 246, 390; 260, 817; 348, 990; 358, 1266; 518, 14.

2) *Vermijden*, *ontgaan.* || Bescuwen of beweren, al dat hem comen mach te deren, *Sp.* I[a], 41, 13. Merke wel, datti mach deren: bewert, oftu moghes beweren, *D. Cat.* 227. Dat nieman beweren (*evitare*) en mach, Ruusb. 6, 40.

3) *Verdedigen*, *beschermen*, *vrijwaren.* Met den acc,

pers. en den gen der zaak (of van), of den dat. pers. en den acc. d. zaak. || Dander maelgen cleen no groot ne mochten di der doot beweren, *O Vl. Lied. e. Ged.* 420, 177. Omme te bewerne van der dolingen die liede, *Sp.* II¹, 32, 56. Want si dicken Nabals herden van meneghen verliesen bewerden (*varr.* beverden, verwerden), *Rijmb.* 9549. Si voren ute, omme hare here te bewerne (*l.* lieweme) die felle vard, Velth. III, 8, 6. Dat hi haer dede groote werde, ende God syn rike dore hare bewerde, *Sp.* II⁴, 34, 13. Hi liet sine liede achter, die min vrient souden beweren, *Mor.* 1460. Ic bit God ..., dat hij bewere mijn neve, dat ik hem niet en dorsteke, *Heemsk.* 137. Zie nog *Nat. Bl.* VI, 124 *var.*

AANM. — Deze laatste beteekenis grenst aan die van *bewaren*, waarmede het nu en dan in de Hss. wordt verward, gelijk men omgekeerd beweren vindt voor bewaren. Zie BEWAREN (2de Art.).

WEDERK. Hem beweren. — 1) *Zich onttrekken*, *ontgaan*, *ontkomen*. || Aldus en can hi hem niet beweren bi genen rechte ..., hi en moet ons ewelic horen toe, *Blisc. v. M.* 574.

2) *Zich verdedigen*, *zich verweren*. || Paris die wilen was herde ende hem sijnt alsoe bewerde, dat hys hadde eer ende lof, *Troyen f.* 35*b*. Om vernemen ende om spien, daer hem af mochte misschien, dat hire hem jegen beweren mochte, *Grimb.* I, 5671.

BEWERENEN, zw. ww. bedr. Freq. vorm van *beweren*. *Beschermen*, *verdedigen*. || Hem syn lant helpen te houden ende te verwaren, .. ende te bewerenen heymelike ende openbaer tyeghens allen man, Mieris 2, 278 *a*.

BEWERF, znw. o. Van bewerven (z. ald.). — Sijn bewerf maken, *zijne maatregelen nemen*, *toebereidselen maken*. || Tot Dordrecht ..., daer mijn here hadde sijn bewerf ghemaect met vele ghewapens volcs voer Utrecht te trecken, *Rek. d. Gr.* 3, 430. Om voert tot Staveren waert te varen op die Vriesen, want mijn here syn bewerf daer ghemaeckt hadde, 439. Tot Aemstelredam, doen mijn here daer sijn bewerf ghemaect hadde, om voert tot Staverenwaert op die Vriesen te varen, 451.

BEWERKEN, zw. onz. ww. bedr. (praet. *bewrochte*, deelw. *bewrocht*). Mnd. *bewerken*; mhd. *bewerken* (in onze beteekenis *maken*, *bouwen*) en *bewürken* (in de bet. van mnl. bewerken, 2)).

1) In onze beteekenis. *Bewerken*, *veroorzaken*, *uitwerken*. || In Tessalien bewrochte tien tiden ene lovie wonder, want dat lantscep ghinc al onder, *Rijmb.* 4040.

2) *Afsluiten*, *versperren*, *omheinen*. || Dat ein man vonde in siner hofstede eins anderen mans guet (*beest*) bewracht of onbewracht, *Landr. v. Wedde* 70, 74. Die hage ... die ic vaste bewrocht vant met kaerden, met dornen ende met bramen, *Rose C* 1597.

3) *Insluiten*, *wegbergen*. || (Si) daden (*het hout*) uter doren draghen, daert binnen was bewrocht, *V. d. Houte* 668 *var.* Bi wat redene mense (*den brief*) bewrochte indie donkere haghedochte, *Sp.* III⁴, 18, 15. In sinen hove was een struys, die hadde een jonc, dat bewrochte Salomo in een groten glasen vate, *Ned. Proza* 105. — Ook in den zin van *begraven*, *bijzetten*. || (Doe) wart die prophete Barnabas in Cypren vonden in enen crochte, daerne groef ende bewrochte Jan Marcus, *Sp.* III⁵, 48, 12.

BEWERP (BEWARP, BEWIERP), znw. o. — *Schets*, *ontwerp*. Zie Oudem. 1, 677 en vgl. den bekenden titel: *Ruigh-bewerp van de Redenkaveling*. || De ghesellen hebben dat beweerp wel ghevisiteert ende ghenoucht hemlieden met allen wel, *Belg. Mus.* 7, 27. In alzulker manieren als een bewerp, der af ghemaect, claerlycke begrijpt ende bewijst, Diericx, *Mém.* 1, 396. Van diverschen bewarpen by hem ghemaect van den havene van Oosthende, *Invent. v. Brugge* 5, 322. Voor twee bewerpen by hem ghemaect van den ghedelve van den Zwene, 6, 452. — Ook *Concept*, *een ontwerp van een geschreven stuk*. || Van coste ghemaect daer men dat bewierp maecte eer men vor tresoriers quam, *Invent. v. Brugge* 3, 312. — Ook buerp (voor *bewerp*) geschreven. || Enen bode ghesent .. te Brucghe .. met eenen buerpe van sconinx meeninghe, *ald.* 1, 293.

BEWERPEN (BEWORPEN), st. ww. bedr. en wederk. (*bewarp*, *bewerp*, *bewierp*; *beworpen*). Mhd. *bewërfen*.

BEDR. — 1) Het trans. *werpen*. *Iemand met iets werpen*, *met het bijdenkbeeld*, *dat dit over de geheele uitgebreidheid van het lijdende voorwerp geschiedt*. || Daer soe plach ter kerken te gane, dedise bewerpen met slike, *Sp.* III⁴, 19, 12 (vgl. *Pass. W.* 134*a*). Met slijc ende drec beworpen, *Dial. Creat.* 75*c*. Sy sullense bewerpen mit stenen, *D. B. Levit.* 20, 27. Hi bewarp hem oec mit dat ghewide water, *D. War.* 5, 398. Zoo ook *D. B. Deut.* 17, 5; 22, 24; *Num.* 15, 35 en 36. — Ook zonder de bepaling met met; vgl. got. *bismeitan*. || Daerne met ghemake niet en laten die kinderkine entie wijf, sine beworpen siin scone lijf, *Limb.* VI, 252.

2) Als term in verschillende handwerken en kunsten. *Met een laag van de eene of andere stof bestrijken*.

a) Met kalk. *Kalken*, *pleisteren*, *kervoegen*. || Van den thorre van onser Vrauwen kerke, de welke mids den groten varse (*vorst*) verscoeyt ende beworpen moeste zyn omme dat calc al meest ute ghevrosen was, *Invent. v. Brugge* 5, 328. Den tor binnen van den nedersten zolder upwaerd te verscoeyene ende daer up te bewerpene, ende buten te bewerpene, daer de gaten staen, *Z Vl. Bijdr.* 4, 322. Elf hoet calcs, der stede huus mede te stoppene ende te beworpene naer den groten storeme, *aangeh. ald.* Gloss. 597*b*. Van der vors. camere te wittene, van den beelefroyte te beworpene, *aangeh. ald.* Ghegheven Janne Slabbaerde toude werc van der niewer halle te bewerpene buten ende binnen, 4 veinsteren te stoppene, *aangeh. ald.* bl. 597*a*. Du sulstese (*de steenen*) bewerpen met calc, *D. B. Deut.* 27, 4. Van den steenhuse te bewerpene, *Rek. v. Zeel.* 1, 485. Van den mure van den proyeele, die ghevallen was in die graft, weder te makene ende te bewerpene, 2, 276.

b) Met verf. *Schilderen*, *verven*. || Jan den scildere van dat hi bewoorpen heift met olyevaerwen tcamerkin, *Invent. v. Brugge* 5, 314. Een cafcoen (*schoorsteen*) aldaer te bewerpene met scilderien, 5, 312. — Zie ook *c*).

c) Met edele metalen. *Afzetten*. || Dat (graf) doet maken ende bewerpen wale bede met silvere ende met goude, *Flor.* 883. Een beelde van finen marbre gehouwen, beworpen van silvere ende van goude ende van varwen menichfoude, 911.

3) Ook in den zin van *Afschetsen*, *ingriffen*, *uithouwen*. || Moyses tafelen, daer hi die wet in dede bewerpen, Heelu bl. 336, vs. 260. Vgl. Oudem. *Bijdr.* 1, 677.

4) *Bergen*, *wegbergen*, eig. *onder iets werpen*, of *met iets bedekken* (?). || Si beworpen den steen onderdenst (?) aerde, *Ned. Proza* 105.

5) *Overleggen*, *ontwerpen*. || (Hi) keerde van daer ende bewerp sine dinc daernaer mer (*l.* met) sijns vaders mage, Velth. IV, 69, 53. Ic hebt, waen ic, beworpen soe, dat sijs mogen lichte onvroe werden, *Lorr.* V, 29. — Vooral in den zin van *ontwerpen*, *een concept maken*. || Dat men sulcke artikelen van den peys soude beworpen, die hy.. soude onderteeckenen, *Belg. Mus.* 8, 382. Daerop worden brieve ende menuten beworpen, *Brab. Y.* VII, 15884. Van siere rekeninghe te doen bewerpene, *Invent. v. Brugge* 3, 312. Van eenen clerc, die bewierp in ghescrifte sine rekeninghe, *ald.* Van den brieven, als si.. beworpen waren, 15911. Soe en woude die proost . . . van Camerike die brieve niet beseghelen . ., die daer of beworpen waren, 15935.

Wederk. — *Zich toevertrouwen*, *zich overgeven aan*, *zich verlaten op*, *zich vervoegen bij*. || Die hem an u bewerpet al, hine maget niet liden sonder mesfal, *Lanc.* IV, 3169. Soe bewarp hare alsoe houde in des conincx hoede van Vranckerike, *Vl. Rijmk.* 1474. Hi ghinc henen ende bewarp hem an enen borgher dies lants, *Hs. Evang.*, *Luc.* 15, 15.

BEWERREN, st. ww. Zie beworren.

BEWERVEN, st. ww. bedr. en wederk. Mhd. *bewërben*; mnd. *bewerven*.

Bedr. — 1) *Verwerven*, *bezorgen*, *verschaffen*. || Doe seide hi sinen jongheren, dat si hem een sceepken beworven om der scaren wille, *Hs.* 71, *Marc.* 3, 9. Si beworven den zieken ende die in alrehande noet waeren oeren noetdrufte, levende van den werken oerre handen, *Materia der Sonden f.* 105*a* (aang. bij Huyd. *Proeve* 1, 139). Doe die osse ghestorven was, beworven die duvelen daer een kalf van gheliker verwen, om dat grove volck mede te bedrieghen, *Fasc. Temp.* 12*r*.

2) *Bewerken*, *veroorzaken*, *oorzaak zijn van*. || Dat dat kint soude verderven Troyen ende voert bewerven sijns vaders ende sijnre broeder doot, *MLoep* I, 1913. — Ook met een afh. zin. || Dus hevet die valsche pelgrijn beworven, dat der Isengrijn al toten cnien hevet verloren dat vel, *Rein.* I, 2865. So bewarf soe ende bedroech, dat soe wart van groten love, *Flor.* 202. Hi . . . bewarf, dat mense (*de bloemen*) hem brochte, 2867. Hine moghe lichte bewerven, dat hi hem selven sniemen doe sterven, 1204. Bidden wi u (*Maria*), dat ghi ons also (d.i. *dit*) bewerft (*voor ons gedaan krijgt*), dat wi niet en bliven bederft, *Melib.* 3381 (vgl. hd. *sich für einen bei jemandem um etwas bewerben*). God late ons alsoe bewerven (*geve ons te maken*), dat wi ane die ziele nien sterven, *Doct.* II, 3293.

3) *Zich verschaffen*, *verkrijgen*, *zich verwerven*, *ontvangen*. || Sell die sijsmeester . . tot sijnre nutscap teykenen bewerven, ende die teyken sellen wesen van helen vaten, van halven vaten, ende van twe eymeren, *R. v. Utr.* 1, 290, 5. Dicke wert een in minnen rijck ende bewerft dat hi begaert, *MLoep* II, 2364 *var.* Hoe Reinaert . . bewerven sal met sinne des coninx vrientscap ende hulde, *Rein.* I, 2170. So dat hi hemelrike bewerft, die buten hooftzonde sterft, *Lsp.* II, 16, 53. Als Anna haer ander man sterf, den derden si doe bewerf, II, 2, 33. Wie hoerde noit van sulker dracht, die (acc.) boven der natueren macht, maghet bewarf ende maghet liet (*die haar maagd liet*) ende (*welke dracht*) menschelijc van hare sciet, *Vad. Mus.* 2, 412, 19. Tlant van siere hant bewerven, *zich van het land meester maken*, *Rijmb.* 16161. Zie nog *Gesch. v. Antw.* 3, 578 vlg.

Wederk. — *Zich toeleggen op*, *zich afgeven met*; met den 2den nv. der zaak of een afh. zin. || Aldus moten si alle bederven die hen loesheiden bewerven, *Lanc.* III, 22951. Hilderijc, die hem alsoe nien bewarf, dat hi enech kint na hem liet, *Brab. Y.* I, 612. — In het mhd. en mnd. heeft het wederk. ww. de bet. van *krijgslieden aanwerven*. Zie bewerf.

BEWESSEN (bewissen), zw. ww. bedr. en wederk.; hetzelfde als bewesten. Het simplex is niet in gebruik. *Wessen* beantwoordt aan got. *vasjan*, d. i. *kleeden*, terwijl *westen* eene afleiding is van een aan got. *vasti* beantwoordenden vorm, got. *vastjan*; vgl. lat. *vestire*. De bet. van beide is dus oorspr. *bekleeden*. Op verscheidene plaatsen kan zoowel de inf. *bewessen* als *bewesten* bedoeld zijn, daar dit uit het part. *bewest* niet blijkt. Het zal daarom het best zijn, de beide ww. te zamen te behandelen.

Aanm. — Meermalen vindt men in de Hss. te onrechte *bevesten* voor *bewesten*. Zie bevesten.

Bedr. — 1) *Bekleeden*, *ten uitvoer brengen*, *volbrengen*. || Mijn boetscap soude hi wel bewesten, *Grimb.* I, 1958. Vgl. Vondel 5, 521: een dienst b e k l e e d e n. — In dezen zin mnl. ook b e w a r e n, waarmede b e w e s t e n nu en dan verbonden voorkomt.

2) *Van het noodige voorzien*, *verzorgen*, *uitrusten*, *toerusten*. || Vrouwe, dit kint moetti bewessen, want het is edel ende wel gheboren, *Segh.* 346. — Vooral met eene bepaling met v a n of m e t, of een gen. der zaak. *Voorzien*. || Daer vant hi dies (*van datgene wat*) hi begaert die stat bewest tsinen bouf, *Sp.* III[4], 53, 8 (*var.* bevest). Soe (*de herberge*) was wel bewest van spisen alt jaer, *Flor.* 1843. Si vonden die herberge wel bewest van so wat so si behoeveden, 1838. (Eene) borch, die ghi vont wel bevest (*l.* bewest) van al dies u behoevede best, *Parth.* 874. Hi (*de casteel*) was altoes so wel bewest van spisen ende van riddren binnen, 1007. Oft hem ghebrake enigher ware, dat siere hem souden bewessen, 4342. Si saghen doen dien casteel bewest van diepen grachten ende wel ghevest, 8052. Dat si van corne sijn bewist in borghe, in stat, in solre, in kist, *Heim.* 635. Ene arme dierne . ., met crude bewist om te scuwene den quaden mist (*den stank van den duivel*), *Sp.* IV[1], 76, 30. — Het deelw. b e w e s t (b e w i s t) ook in den slechten zin van *met iets kwaads vervuld*. || Die therte hebben met reinardiën van binnen bewist ende wel bewaert, *Overzee* 151.

3) *Besturen*, *verzorgen*, *regeeren*. || Rentmeestren, scepenen, ghesworen raet, die stat ende lant . . souden bewesten ende regheren, *Brab. Y.* VII, 4148.

Wederk. — 1) *Zich bekleeden*, *versterken*, *dekken*. || Een deel lieden van den besten, daer hi hem met soude bewesten, *Grimb.* I, 2978. Her Arnout hadde hem wel bewest, II, 952. Ter porten van Far toter vesten, daer si helden ende hem bewesten om te doene grote were, *Cass.* 983. — Ook met eene bep. met v a n. *Zich dekken*, *beschutten tegen*. || Wy willen ons nu mede varen bevesten (*l.* bewesten; *var.* bewaren) van al dien dat ons schier mochte mischien, *Grimb.* I, 2301.

2) *Zich van het noodige voorzien*, *zich voorbereiden* (*praepareeren*). || Ic sal mi bewissen ende doen lesen deerste bloemen, die men mach vendeu, *Flor.* 2843. — Ook met eene bep. met v a n of m e t. *Zich voorzien van*. || (Si) ginghen hem .. wel bevesten (*l.* bewesten) ende bewaren van wapen ende van peerden, *Grimb.* I, 2312. Nem metti viertich dusent man ende bewisse di van water dan, *Alex.* X, 551.

3) *Voor zich zelven zorgen*, *zijne belangen behartigen.* || Sint hebben si (*de papen*) hen bewest oest, zuyt, noert ende west, dat terdendeel van ertrike hem toehoert, *Wrake* I, 344; doch de lezing is misschien bedorven; zie bij BEVESTEN.

BEWEST, Voorz. m. d. 3den nv. *Ten westen van*, *aan de westzijde van.* || Bewest den Rine, benort den berghen, *Sp.* III⁴, 2, 13. Van den lande van Zeelant bewest der Scelt, *Oorkb.* 2, 379 *a*.

BEWESTALF. Zie BEWESTHALF.

BEWESTEN. Zie BEWESSEN.

BEWESTEN, bijw. *Aan de westzijde.* Meestal als voorz. met den 3den nv. *Aan de westzijde van*, *ten westen van.* || Gallen al bewesten den Rine, *Lanc.* IV, 9693. Bewesten him . . vindmen eerst dat zant, *Sp.* I¹, 29, 6. Bewesten der Scelt, *Vl. Rijmk.* 4557.

BEWESTHALF (BEWESTALF), bijw. Zie HALF en vgl. BEWESTEN (2de Art.). *Aan de westzijde.* || Twe imete (*gemete*) bezutalf ant werf . ., ende een ghemet bewestalf ant vorseide werf, *Vad. Mus.* 2', 368. — Ook als voorz. met den 3den nv. || Den boengard, bewestalf den weghe, *ald.*

BEWETEN (HEM-), wederk. onr. ww. Mnd. *sik beweten* (hoewel in eenigszins gewijzigde opvatting). *Bij zijne kennis zijn*, *bewustheid hebben.* Zie een voorb. bij BEKENNEN, Wederk. 4).

BEWETTEN, zw. ww. bedr. *In rechte behandelen.* || Jan es schuldich dese vorseide leene te bewettene of doen bewettene met zineu bailliu ende met zinen mannen, *Gendsch Chtb.* 121. Zie het volg. art.

BEWETTIGEN, zw. ww. bedr. — 1) *Eene zaak berechten.* Kil. 58: „cognitionem rei ad judicem deferre". || Elcke verhandelinge van den voorseyden leene es men ghecostumeert te bewettighen met den bailiu ende mannen der kerken ende mijns heeren vorseyt, *Gendsch Chtb.* 119.

2) *De wet op iemand toepassen*, *hem straffen*, *vonnissen.* || Dat die Van der Sluus gheene mesdoerre, die om toccoisoen van desen bewetticht worden, . . bin haren scependomme niet onthouden zullen, *ZVl. Bijdr.* 4, 72.

BEWEVEN, st. ww. bedr. (het impf. *bewaf* (mhd. *bewap*) komt niet voor; deelw. *beweven*). Mhd. *bewëben.*

1) Eigenlijk, *wevende bedekken.* Vgl. hd. „die spinne had die thür *bewebet*". || Daer die vledermusen in wonen ende die spinnen beweven, *Pass. W.* 221*c*. — Ook fig. *Als in een weefsel bedekken.* || God hevet hem haer (*crines*) gegeven, daer sine lede in sijn beweven, *Sp.* III⁴, 33, 5.

2) *Doorweven*, *wevende bewerken.* — Ook in fig. opvatting. — *a*) *Doorweven*, *doorzaaien*, *vervullen.* Slechts in 't part. || Dit boecskijn met autoriteiten al beweven, *Doct.* I, 37. — *b*) *Fijn bewerken*, *netjes inrichten.* || Hi es vroet ende can beweven sijn redene wel, *Grimb.* I, 1954 *var.*

3) In 't algemeen. *Bewerken*, *op het touw zetten*, *beramen*, *overleggen.* Vgl. onze uitdr. *doorgestoken werk.* || Dies hebben wi bi crachte beweven dat wi haren broeder verdreven, *Limb.* IV, 2009. De sticken worden doe beweven, Stoke III, 1487. Dus mochte hijs (*Vortigern*) bliven sonder blame voer de lieden, al wast beweven bi hem selven, dat hi (*de koning*) liet tleven, V, 448. Dit was quaet beweven ende gheroert onder die liede, VI, 1056. Daer omme hebben si dit beweven, VI, 1244. Alse hi siet dat niet en bespeeft, so peinst hi nâuwe ende beweeft, dat hi sulke dinc mach vinden, dat hi moghe dat wijf scinden, *Sp.* I⁷, 65, 123. Die die scalcheit heeft beweven, daer en wert nie doget in beseven, *D. War.* 4, 46, 23.

4) *Vormen*, slechts in de uitdr. H e t e s b e w e v e n m e t, *het staat geschapen met*, *het is gesteld met.* || Diere sonder (nl. *zonder wijsheid*) leet sijn leven, hets qualike met hem beweven, *D. Cat.* 241.

5) Evenals bij *berokkenen*, gaat de bet. over in *bezorgen*, *verschaffen*, en wel bepaaldelijk *zich bezorgen*, *zich verwerven*, zoowel van goede als kwade zaken. || Wat dadi in Tunes, in Arragoene? . . wat eren hebdi daer beweven? *Overzee* 124. Van dien dattu heves beweven saelstu vroedelike leven, *D. Cat.* 139. — Die de helle heeft beweven (*verdiend*), emmer moet hire in cleven, *Z. ende Lich.* 272.

AANM. — Eenigszins vreemd wordt het ww. als znw. gebruikt, *Lucid.* 6241: „Van deser werelt tlange leven waer met hem een cort beweven ende ene wel galike doot," d. i. *voor de hemelingen is het langste leven op aarde niets dan een kortstondig* b e z i t, *of een plotselinge dood.* Deze bet. zal af te leiden zijn, uit die van *zich verwerven*, *zich verschaffen* (zie 5). Vgl. *Tijdschr.* 1, 257.

BEWIËN, zw. ww. bedr. Mnd. *bewien. Wijden*, *met gewijd water* (*wijwater*) *besprenkelen.* || (Hi nam) van den water, daer hij sijn handen ende sijn voeten in ghewasschen hadde, ende bewiede alle die beesten daermede, *Hs.* 88 *f.* 59*b*. Met ysopen bewyet hi ons, dat een oetmoedich cruut is, *Bern. S.* 169*c*.

BEWIEROOKEN, zw. ww. bedr. *Wierook branden* (*voor een God* b. v.). Thans bijna uitsluitend overdrachtelijk in den zin van *iemand bijna afgodische eer bewijzen*, *hem uitbundig prijzen.* || Als si daer siin, soe hebben si wieroec ende ander dinghen, die wel ruyken, ende bewieroeken desen afgod, recht oft waer den lichaem ons heren, *Mandev.* 42*c*.

BEWIERP. Zie BEWERP.

BEWIGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bewigen.* Van w ij c h (z. ald.). *Bestrijden*, *bekampen*, *aanvallen.* || Dat men ierst belegghen soude die stat van den Briele ende bewighen, *Brab. Y.* VII, 8558. Waer wi mochten vercrigen soccoers, alse men ons soude bewigen, *Merl.* 15781.

BEWIJNCOPEN, zw. ww. bedr. Van w ij n c o o p (z. a.). *Door den vorm van wijnkoop eene overeenkomst sluiten.* || Alsoe hy dat huys tegens Pieter Jansz. mit enen godespenning ghecoft, bewijncoept ende wel betaelt heeft ende jaer ende dach in rustelick besit gehadt heeft, *Dingt. v. Delft* 28. Offte die guede . . . by hoeren leven ind oick gesondt wesen verkofft ind bewyncopt waeren, Racer 4, 212.

BEWIJS, znw. o. Mhd. *bewîs.* — 1) *Aanwijzing*, *onderrichting.* || Wilt hooren . . . ende anscauwen een gheestelic bewijs, *eene leerzame vertooning*, *V Maagd.* 3. — Ook in de uitdr. b e w ij s d o e n, *aanwijzing doen*, *den weg wijzen.* || En haddic niet ghesijn u vrient, ende u bewijs ter eeren ghedaen, dese waerdicheit ne haddi niet ontfaen, *Denkm.* 3, 164, 62. — 2) *Aanwijzing*, *verantwoording.* || Rekeninghe ende bewijs daer af te doene daer ende alsoet behoert, *Inform.* 407. Zij behoeren rekening ende bewijs te doene van tguendt, dat zy heffen, 496. — 3) *Aanwijzing en uitkeering van een erfdeel.* || Om te vuldoene ende te houdene alsulke bewijs, als wi ghedaen hebben onser zuster . . ., van den welken bewise wi seker brieve overghegheven hebben onsen broeder ende onser suster, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 552.

BEWILEN, bijw. Mhd. mnd. *bewîlen*; hd. *beweilen. Bijwijlen*, *somwijlen*, *somtijds* (vgl. hd. *zuweilen*). || So stont hi (*de toovenaar*) voer den

coninc Nero ende verwandelde sijn aensicht; bewylen so wasset jonc ende bewilen wasset out ghescapen, *Ned. Proza* 101. Bewijlen, als dat kynt honger hadde, *Hs.* 80, *f.* 42*b.* Josep tymmerde oec bewijlen, *ald.* 44*c.* Dat bewilen voert een recht gaet tusscen tween partien ende (*partijen nl.*) bewilen in effeningen belien, *een vergelijk treffen*, *Merl.* 2214.

BEWILLECOREN, zw. ww. bedr. Mnd. *bewilkoren.* Vgl. WILLECOREN en VERWILLECOREN. *Toestaan*, *veroorloven.* || Soe eest dat wy . . bewillecoren, mechtigen ende bevelen te componeren met alle deghene die sculdech sijn onse borchtgrechten . . te repareren, *Gesch. v. Antw.* 1, 481.

BEWIMPELEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bewimpfen*; mnd. *bewimpelen.*

1) Eigenlijk. *Met een wimpel*, d. i. *sluier*, *doek*, *bedekken*; *sluieren.* Vooral als wederk. gebruikt. *Zich sluieren*, *het gelaat bedekken.* || Si hadde hare bewimpelt sere jegen die heyten van der sonnen, *Lanc.* II, 14814. Frissche maechden, die hem bestoppen ende bewimpelen met een cleyt (*doek*), *MLoep* II, 4164.

2) *Bedekken*, *inwikkelen*, *omhullen.* — *a*) Eigenlijk. || Die wonde bewimpelt met drade, Jan Yp. 18 (vgl. 80). Maect soe deech met seeme ende dit bewimpeld met papier, 119. Daer nae bewimpelt dine tentale (*een instrument*) voren met eenen scroedekin van linwade dinne, 184. Gansenpipen of swanenpipen ende die bewimpelt, *Hs.* Yp. 116*d.* Pillen . ., bewimpelt met nuwelen van clareite, 57*d.* — *b*) Figuurlijk. || (Die) een loghen wil visieren . . ende so bewimpelen (*inkleeden*), daer mense hoert, met doeken die hi daer om wint, dat mense voer die waerheit mint, *Rein.* II, 4194. — Verg. voor deze opvatting, onze uitdr. *onbewimpeld* en *zonder er doekjes om te winden.*

BEWIN, znw. o. Eig. stam van het ww. *bewinnen.* *Het telen*, *fokken*, en concreet *het aantal jonge dieren*, *dat men* (b.v. in een jaar) *aanfokt.* || Naer de grootte van zijn huys, bewin van zijnen beesten ende havelicke goeden, *Inform.* 455.

BEWINDEN, st. ww. bedr. Mhd. mnd. *bewinden.* — 1) *Inwikkelen*, *wikkelen in*, *omwinden met.* Meestal met eene bep. met in of met; soms ook absoluut, zooals *Lanc.* II, 19360: Si salvede hem die bene sijn . . . ende bewant hem wel die been. || Men sach haren hals ende hare kele dore den douc . . . daer si met bewonden was, *Limb.* X, 216. Doe Joseph dat lichaem ontfanghen hadde, bewant hijt in een reyn linnen cleet, *Hs.* 71, *Matth.* 27, 59. (Si) bewanten in doeken . . ende leiden inder cribben, *Hs.* 80 *f.* 28*b.* Doe ghinc die coninc daert lach (*het zwaard*) met enen pellele bewonden, *Wal.* 3312. Doeken ende luderkine, daer men mijn lijf in bewant, Praet 4158. (Te) bewindene ende deckene de lemmere (*der messen*) metter serviette, Matth. *Anal.* 1, 278. Jhesum . . ., dien si int zuver cleet bewonden, *O. H. Pass.* 31, 898. Alse tkint es comen tsiere ghebort, so leghet in een vel bewonden, *Vr. Heim.* 955. Zoe ook *Sp.* II[6], 23, 529; *Nat. Bl.* II, 1159; *Rek. d. Gr.* 3, 86, 349; *D. Orde* 215; Ruusb. 1, 254; 2, 44; *D. War.* 5, 403. — Oneigenlijk bij Jan Yp. 160: Men sal dat let . . bewinden met sande. — Ook figuurlijk. *Bewimpelen.* || Die scalke rade connen vinden ende die met loesheiden bewinden, *Doct.* II, 3643 *var.*

2) *Verstrikken*; vooral in 't deelw.; vgl. lat. *implicitus.* || En hadden si niet met veel sonden bewonden geweest, so haddese oec om sijn stoutheit geslegen geweest ende achterghestoten, *D. B.* II *Maccab.* 5, 18. Van allen siden sullen vrese vervaren ende sullen sijn voeten bewinden, *Job.* 18, 8. Ic vinde my selven also bewonden metten vleesche ende metten sonden, *Belg. Mus.* 6, 171.

Aanm. — De bedoeling van bewinden, *Brand.* 94: „Dat zeil dede hi menichfout besniden ende *bewinden*," is niet duidelijk; in den hd. tekst is er niets van te vinden.

BEWINDEN (Hem-), st. ww. wederk. (soms onz. (ook bedr.?); zie de Aanm.). Met den 2den of den 4den nv., of eene bep. met van, of een afh. zin.

1) *Zich onderwinden*, *zich verstouten*, *het ondernemen*, *het wagen.* || Dat (*het kind*) hem nemmermeer bewinde mi te soeken, eer het can spellen die vroetscap, *Segh.* 5348. Haddi u broeder gewesen, gine hadt u niet bewonden van desen, te doene sulke ongetrouwichede, *Lanc.* II, 5465. Daer over hem te gane bewinden die Gallen, *Sp.* I[8], 58, 24. Hy waer sot, dies hem bewonde, *Troyen* 367. Een rudder, die bewant hem das, dat hi om scout bint enen armen, *Franc.* 9242. Wilstu di des bewinden, dattu ghevechts wils onderwinden, *D. Cat.* 175 (*var.*: w. d. d. onderwinden, dattu ghevechts wils bewinden). Zoo ook *Mor.* 830; *Wap. Mart.* II, 147; *Sp.* II[1], 41, 16; II[8], 23, 45; Stoke IV, 285; *Amand* I, 194; *Segh.* 10607. Laet ons aventuren bewinden, *Torec* 1020 (men moet zich ons tweemaal geschreven denken, en aventuren als gen. opvatten; doch vgl. de Aanm.).

2) *Zich ergens toe zetten*, *het op zich nemen.* || Dat hi niet en soude ten quaden hem selven bewinden connen, *Amand* II, 155. Gi moget u des soekens bewinden, maer gi sijt gefalgirt int vinden, *Lanc.* III, 4965. Ic wane, ic mi dus sal bewenden (*aldus te werk gaan*) ende sien, of ic mach venden . . ghenade, *Theoph.* (Bl.) 957 (vgl. *Sp.* I[3], 11, 33: Th. . . ende Th. wilden hem bewinden dus). Niet dat ic u ghenesen can . . , des soudic my bewinden node, *MLoep* I, 1701. (Lycurgus) die hem bewant wette te makene te Lacedemone, *Sp.* I[2], 32, 44. So hebbic mi bewonden des, dat ic nu wil bringhen voort wat enen dichter toebehoort, *Lsp.* III, 15, 4. Zoo ook *Rijmb.* 23; *OVl. Lied. e. Ged.* 393, 191; Praet 1710.

3) *Beproeven*, *trachten*, *zijn best doen*, *zich moeite geven* (hd. *sich bemühen*; vgl. 4). || Hets sotheit, dat hy (*l.* hys) hem bewint, hy en hefter rycheit niet een twint, dat hy teghen ons mach stryden, *Troyen f.* 25*c.* Dies hem bewinden (*trouwe te zoeken*), ne connen se vinden in gheen saysoen, Praet 2979 (vgl. 303). (Si) verbaden Marchuse dat . ., dat hi hem wilde bewinden das, hem te scrivene die wort, *Sp.* I[8], 14, 62. Dat sys hem wilden bewinden te wrekene moeder ende vader, III[8], 15, 18. Hi dit ghetal in namen vinde ende dan mi te noemene bewinde, *Amand* II, 6381. Zoo ook I, 2001; *Mor.* 1134; 3130; *Rein.* II, 1428; *OVl. Lied. e. Ged.* 519, 25.

4) *Zich bemoeien met iets*, *zich mengen in*, *zich inlaten met*, *zich iets aantrekken.* || Van deser sake bewant hem de van Gelre niet omme dat Willam sijn swagher hiet, Stoke III, 102. Pylatus wijf die sendem an, dat hi hem niet en bewonde van dien rechten man, *Sp.* I[7], 28, 22. Gi sulles u bewinden te spade als se toghet hare overdade, *er u te laat mede bemoeien*, *aan laten gelegen liggen*, *Rose* 13969 *var.* (de lezing van den tekst hem bedinken verdient de voorkeur). Do grepen si alle Sostenen . . ende sloeghen voer den dincbanc. Ende Gallio en bewants hem min noch meer, *Hs.* 75, *Hand.* 18, 17. Om dese sake . . latic die

werringe vortgaen ende en wils mi niet bewinden, vore dat ic sie, hoe dat sal inden, Velth. III, 38, 63. Nu genoege u dit van mi. Inne derfs mi nemmere bewinden, *Sp.* II², 4, 112. Zoo ook *OVl. Lied. e. Ged.* 149, 12; *D. War.* 7, 398, 131 (vgl. 123); *Invent. v. Brugge* 3, 467; 512 en Gloss. *ald.* 31*b*.

5) *Zich het lot aantrekken van*, *zich laten gelegen liggen aan*, *de zorg voor iemand op zich nemen.* || Dat hi hem niet helpen, raden, huzen, hoven . . nochte ziins in gheenre manieren bewiinden en zel, *R. v. Utr.* 1, 88, 29. Dattu dijns kints di alzo vaderlike bewints, *OVl. Lied. e. Ged.* 4, 76. Dat hi met Geertruden enten kinden hem des lants soude bewinden, *Sp.* IV², 62, 81. Gods rechticheit sal niement sparen, daer (*l.* dies?) sine ghenaden (*l.* ghenade) hen (*men verwacht* haer) niet bewint, Praet. 2322. Zine rechtichede sal mi daer slaen, of zine ghenade sals hem bewinden, 2615.

6) *Zich bezig houden met*, *beoefenen*, *uitoefenen.* || Vader, du en salt dan niet versmaden, dat ic mi gherne dijns wercs bewinde, *OVl. Lied, e. Ged.* 10, 215. Die him sulker minne bewinden, *MLoep* I, 691. Wie dat hem der pinen bewant, *Sp.* II², 45, 70. Die menege, die hare herte binden met wijfs minne ende haers bewinden, *Rose* bl. 250, 82. Elc sie, wes hi hem bewent, *Vad. Mus.* 2, 186, 277. Eer hi hem iet bewinden soude sier officien, *Brab. Y.* VI, 3454. Omdat hem elc daer mach bewinden sire neringhen in vreden, *Heim.* 466. Zoo ook *Sp.* III⁷, 6, 57; *Leid. Keurb.* 517; *Segh.* 562 *var.*

7) *Ten uitvoer brengen*, *doen*, *handelen.* || Ghebrake u eenighe penewaerden, der ic mi af bewinde (*daar ik als koopman in doe*, *handel*), *Livre d. Mest.* 13. Doe en wisten si hem wies bewinden (*wat te doen*), dan wederkeren, *Sp.* III⁷, 4, 78. Misselijc wes si haer bewinde, *wat zij doen zou*, *Belg. Mus.* 6, 421, 77. Die tyran dede beesten wreet halen, om den lichame te verslinden, maer si en wildens hen niet bewinden, *Sp.* II⁴, 22, 28. Dat si hen te hant bewinden, *uitvoeren*, *ald.* 38, 10. Groter sonden hi hen bewint, die valsce worden vrouwen toesint; rechts soe sal ic mi moeten bewinden (*recht zal ik er over moeten doen*), *Blisc. v. M.* 625. Waeraf wildi u bewinden (*wat wilt gij gaan doen*)? Waendi int water avonture vinden? *Lanc.* II, 1529. (Si) vraechde wies ic mi bewant, *wat ik ging doen* (*mnl. ook* wat mi gesciede), *OVl. Lied. e. Ged.* 250, 505. Zoo ook *Sp.* II², 18, 26. — Vandaar dat hem bewinden iet te doene soms de bet. heeft van het vervoegde ww. alleen. || Die moeder es die hare bewint te cussene ende te helsene tkint, *Disp.* 534.

8) *Zich iets aanmatigen* (b.v. *het gezag*, *bestuur*); *de macht zich toeeigenen*, *aanspraak maken op.* || Wes bewinden hem dan de Vriezen? Stoke I, 765 (vgl. 768: dat si hem vrijheden vermeten). Alsoe dit huys . . gheervet is van Dirick Jansz., des hem Pieter Jansz. bewonden heeft ende aenghevaert heeft ende u oeck vercoft heeft, *Dingt. v. Delft* 29. Overmits dat him die grave van Gelre tegen was, so en bewant hi hem tslants van Overyssel niet, *Clerc* 67. Dat die bisscop van Utrecht mit onrecht hem bewynden wil die graefscip van Ostvrieslant, 82. Als hi hem die (hoge heerlicheit ende gerechten van desen dorpen) bewonden hadde, *Oorkb.* 2, 211*a*. Soe en sal ic . . mi voortan der slote niet meer . . bewinden, *Brab. Y.* VII, 2786. Dat hi hem der lande . . van Hollant ende Zeelant niet meer en bewonde, 8270. Sulke goeden en sal hem nyement bewinden, dan die heerlicheit alleen, want wair hem yement anders dier bewonde, hy misdede der heerlicheit, Matth. 176. Persepolis mede wan hi . ., die al vul was ouder rijcheden, dier hem niemen en bewant, *Sp.* I⁴, 29, 19. Tvijfste point, dies haer minne bewint (*waarop de liefde aanspraak maakt*), *OVl. Lied. e. Ged.* 521, 109.

AANM. 1) — Eene enkele maal vinden wij het onz. bewinden gebruikt in plaats van het wederk., b.v. *Rein.* II, 4834: „Hi en heeft ooc niemen, die sijns bewinden, hem en wil helpen maech noch vrient (hetzelfde als hem bewinden 5). Dit onz. ww. zal ook wel bedoeld zijn, Praet 2333 (zie Wederk. 5); *Torec* 1020, en *D. Cat.* 175 (zie Wederk. 1).

AANM. 2) — Stoke, dl. 2, bl. 443, vs. 2: „Hoe dat quam dat bewant die Grave van Vlaenderen dese dinc," zal men wel moeten lezen: „dat *hem* bewant . . . deser (*of* dese) dinc." Zie wederk. 4). In elk geval, hetzij men hier *iet bewinden* heeft aan te nemen of *hem iet bewinden*, is de beteekenis dezelfde.

BEWINDER, znw. m. en vr. Of van bewenden, in den zin van *besturen*, *geleiden*. *Beschermer*, *-ster*; *geleider*, *-ster* (hetgeen het eenvoudigst is), in welk geval de eigenlijke vorm bewender zou zijn. Of van hem bewinden in de bet 5). *Hij die belangstelt in iemand*, *zich iemands lot aantrekt.* || (Maria) altoos wilt wesen ons bewinder. Lost ons te tijt vor tsfiants kijf, *OVl. Lied. e. Ged.* 34, 125.

BEWINDICH, bnw. Van hem bewinden, in de bet. 4). *Bemoeiziek*, *wijsneuzig*, *in alles mee willende praten.* || Dese jonghen, als sy eerst inden scependom gheordineert sijn, zullen wesen scamel, dats niet condich (*pedant*), noch bewindich, in woirden noch in werken, mer sullen rasch ende snellic horen, Matth. 49.

BEWINC, znw. m. *Wenk*, *knik*; fig. *leiding.* || Elc zye dat hine (*den properen wille*) wel bestede ende gheve hem vroet bewinc, *Wap. Rog.* 206.

BEWINNEN, st. ww. bedr. Mhd. *bewinnen* (hoewel in anderen zin). *Bebouwen*, van het land gezegd. || Wy bidden u, dat ghy mitter hant ons gheft lant ende woestyne te bewynnen mit onser pyne, *Troyen f.* 259*b*.

BEWINT (BEWENT), znw. o. Hetzelfde als bewant (z. a.). Alle drie de woorden kunnen wisselvormen zijn (vgl. *bekint*, *bekent*, *bekant*), òf de beide eerste kunnen als wisselvormen komen van *bewinden* (2e art., vgl. *vinden* en *venden*), of van *bewenden* (hetgeen het waarschijnlijkst is; zie ald. bedr. 2); òf bewint kan van *bewinden* en bewent van *bewenden* komen.

1) *Administratie*, *bestuur.* || So wie in der stede boec niet ghescreven en staet, die ensel gheen bewint hebben van der stede goede, *Leid. Keurb.* 99, 118. Dese vrouwe sal dbewint hebben van den cloestre algader, *Denkm.* 3, 187, 30. Bewent, momborie ocht regement, *Brab. Y.* VII, 6411. Tselve regement van der stat ende al tbewent, VI, 5035. Wildy leven in goeden vrede, maect uwen staet van cleynen bewinde, *richt uwe huishouding en uw leven eenvoudig in*, *Sp. d. J.* 210.

2) *Macht*, *gezag.* || Haer regement, daer macht aen cleeft oft groot bewent, *Brab. Y.* VI, 119. Datti tVlaemsce diet in payse hilde sonder bewint, *zonder machtsontwikkeling*, *dwangmaatregelen*, *Vl. Rijmk.* 8204.

3) *Betrekking*, *bediening.* || Hoewel die . . heere van Assche . . in gheenen bewinde en soude wesen bi den Hertoghe, *Brab. Y.* VII, 10446 (vgl. vs. 76: *ambacht*). Die moeder met haren soeten kinde die

sal zijn van bewinde te bewaerne tornament van der kerken, *Denkm.* 3, 187, 37.

4) *Gelegenheid* (?). || De Cappellaen en heeft geen bewint gehadt, om dat oock seeckerlick te weten, *Inform.* 78.

BEWISEN, st. en zw. ww. bedr. (de oorspr. zw. vervoeging is in 't mnl. nog de gewone, doch ook de sterke komt reeds voor). Mhd. mnd. *bewisen.*

1) *Wijzen*, *toonen.* || Uut desen wolken wort ons die alrecorste rechte toepat des levens bewijst, *Stemmen* 157. Conciencie, die ons bewiset die weghe, daer men in mesdoet, *OVl. Ged.* 3, 134, 292. Hi en can dan niet bewisen dan baert ende tanden, *Huge. v. Bord.* 77. — Ook elliptisch voor *den weg wijzen.* || Haddic u ontzweghen te troestene ende niet bewijst ter eeren . ., ghi waert scilteuapen als te voren, *Denkm.* 3, 164, 56.

2) *Aanwijzen*, *aantoonen.* || Soe bewijsde hi hem Vilvoerden, omdat hi ten selven tiden ute ende in soude riden, *Brab. Y.* V, 2920. Dat hy hoer bewisen soude, welc die Grave van Hollant waer onder die ridderscap, Matth. *Anal.* 3, 147. Tot welcken poorter men ghelt noch pande en weet te bewijzen, die mach men panden an zijn poortrecht, *O. K. v. Rott.* 29, 78. Datti ons enen naem bewise, *aanwijze*, *noeme*, *Blisc. v. M.* 1749. (Hi) bewijsdem enen knecht ende een bedde, daermen echt in sine woninge sijns plegen soude, *Sp.* III[2], 23, 98. Wi sullen toet onser wedercoemste . . . bewisen, waer elc land syn dyc ende sine wateringhe hebben zal, Mieris 2, 212*b*. So zalmen elken zijn werc bewijsen, *Schaaksp.* 62*b*. Het en zij, dat men elken zijn eeghin werc bewijst, *ald.* Zie ook *Leid. Keurb.* Gloss. — Ook *iemand eene plaats aanwijzen*, *hem ergens heen zenden.* || (Die) naer den loep van den live mi bewise ende bedrive ter bliscap sire vrienden, die hem wel te wille dienden, *O. Intem.* 77. Die ziele . . . keert te hant te Gode waert, ofte daerse God bewijst, *Lsp.* I, 15, 37 *var.* — Ook in den zin van *eene plaats bepaald aanwijzen*, *uitdrukkelijk noemen.* || Dat (si) souden . . . dat geldt gheven, daert hem de Hooftmannen bewijzen souden, *Cron. v. Vlaend.* 2, 124. Tot Cleve in een bewijsde herberghe dye hi ons wijst, Nijh. 2, 40. — Met eene zaak als ondw. *Uitwijzen.* || Een huus also groot als de vorseide plaetse bewyst, Diericx, *Mém.* 2, 444.

3) *Aantoonen*, *doen zien*, *mededeelen.* || Hadde enich beter wise gheweest, onse Here hadse bewijst, Ruusb. 3, 49. Hoemen die substancie ertscer dinghen deylen sal in vier partien, dat hebbic voren bewijst, 5, 130. Proeft, want hi (*Christus*) hoeveschelec bewijst, dat smenschen scout es, daelt hi of rijst, *Rincl.* 609. Omme hem te bewisene den eed die hi der stede ende den volke doen zoude ende tvolc hem, *Invent. v. Brugge* 4, 353. — Ook *in zich zelven doen zien*; *door zijn voorbeeld*, *door daden toonen.* || Dat heeft die Heer bewijst te gronde, Hild. 126, 219. — Vandaar bispel bewisen, *het voorbeeld geven* (eig. *toonen*). || Aldus doen si tfolc verdoren, dien si souden leven voren ende bewisen goet bispel, *Kerk. Cl.* 48. — Ook met een boek of geschrift als ondw. *Doen zien*, *verhalen*, *vermelden.* || „Lex domini immaculata," ende voort also tveers (*in Ps.* 19, 8) bewijst (*wij zouden zeggen* inhoudt), *Amand* II, 696. Die text van der ewangelien bewijst ons, hoe datter in dien tiden . . . twe van Jesus jongheren ghingen tot enen casteel, die Emaus hiet, *Stemmen* 155.

4) *Onderwijzen* (mnl. ook wisen). || (Si) begheerden voor alle dinghen sijn gheselscip ende sijn bewisen, *Amand* I, 3042 (hier als znw. gebruikt: *onderwijs*).

5) *Regelen*, *besturen*, *regeeren.* || Omme dat (*het gild*) te regierene ende te bewysene, in sulcker manieren als daer toe behoren sal, Diericx, *Mém.* 2, 91.

6) *Toewijzen*, *toekennen.* || So wye . . . eniger kercken, . . . huysen off erven gheeft, besprect, bewiist of beloeft, *K. v. Brielle* 14, 19. Om des si Antwerpen sullen houwen voer tien dusent penningen . . ., soe hen dat es bewesen, *Brab. Y.* VI, 1962, Tuernhout . . ., dat haer susterghedeilte was . . . soet haer bewijst was te voren, 11122. Hierjegen hebben sy weder ontfangen, die him bewijst sijn in mynderinghe vander sommen voirscr., an koirne an meel, 248 oude scilde, *Oorl. v. Albr.* 115. Dat ons bewijst ware die glorie ende ghegheven, *Amand* II, 726.

7) Van eene schuld. Met eene bep. met op. *Goederen aanwijzen waarop de schuld kan worden verhaald*, *ze daarvoor verbinden*; ook *een cijns*, *eene rente daarop vestigen*; *een kapitaal of onroerend goed aanwijzen*, *en de renten daarvan of een gedeelte voor een bepaald doel bestemmen* (vgl. BESETTEN). || Vort moet Willem vorseit bewisen ende besetten erfelike in de Hasselt VI pont . . . tsjaers, ende ic gheve XII ß . . . tsjaers daertoe, die miin joncfrouwe van Zedeghem . . . bewisen sal ende sculdech es te bewisene, *Vad. Mus.* 4, 338. Die . . . twintich scelghe sjars hevet ver Lisbette . . . bewist (*l.* bewijst) ende beset wettelike up huus ende arve, dar soe waende . . ., te gheldene alle jaer, *ZVl. Bijdr.* 4, 208. Zoo ook Mieris 2, 120*a*, *passim.* Erfrenten . ., die se haer bewijst hebben ende bewisen in sekere steden hier na beschreven, dats te weten die renten van Tuernhout, *Brab. Y*, dl. 2, bl. 483. De welke (*gelden*) der voors. stede bewijst waren te hebbene ende tontfanghene up enighe van den smalen steden, *Invent. v. Brugge* 4, 51; vgl. *ald.* 52, en Gloss. *ald.* 597*b*. Dese voreghesegde penninghe heft hi hem bewist (*l.* bewijst) op sien hues ende op sien hoef, *Vad. Mus.* 1, 101. Welke penninghen wi hebben bewesen . . op thertoghedom van Lutzenborch, *Brab. Y.* VII, 1418. Bewisen up gheestelic lant, *Rek. d. Gr.* 1, 348 vlg. *passim.* Om dat hi niet en dorfte sorghen om sinen noodtorfte, so bewijsden si hem tcheins op haer lant, *Lsp.* I, 35, 41. Op die rente . . . van den Bossche bewesen wale elcx jaers drie hondert riale, *Brab. Y.* VI, 2322. Soe bewisen wi hen ende benoemen jaerlecx dusentech pont van diere jaerliker renten, die si ons gelooft hebben, te ghevene viertech jaer naestcomende, die scade ende dien cost mede te geldene, *ald.*, dl. 2, bl. 619. Dair voor soude hi den convent assigneren ende bewisen tot eewigen dagen hondert ponden parisijs jaerlicx, *Exc. Cron.* 180*b*. Of ennich ghebrec aen desen renten ende tollen . . were . ., soe solewi dat ghebrec bewisen ende vervullen aen anderen onsen sekeren renten, Nijh. 1, 406 (*aanwijzing doen*, *om het tekort aan te vullen*). — Ook in 't pass. *Eene assignatie hebben op iemand.* || Daer hi mijns heren brief of heeft . . ., met welken brieve hi bewijst es upten rentmeester van Kenemerlant (*met welken brief hij zich om betaling vervoegen kan bij*), *Rek. d. Gr.* 3, 332. Zoo ook 331 *passim.* Ontfaen van heren Symoen van Teylinghen, die hi mijn here leende in ghereeden ghelde, daer hi of bewijst es weder tontfane upten rentmeester van . . . Vrieslant, 333. Voor welke somme zoe bewesen es up den pacht van den yssue tooter vuller betalinghe, *Invent. v. Brugge* 6, 399. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 2, 201, en *Belg. Mus.* 5, 90 (zie op BEWISENESSE).

7) *Uitkeering doen aan iemand.* || Aldus heeft die

vrouwe vroet elken kinde bewijst sijn goet met goeden, vroeden, wisen rade, *Vl. Rijmk.* 5820. Om das hi die meerder wilde begeren dan men se hem wilde consenteren ende hi daer af wou sijn bewesen (*uitkeering ontvangen*), *Brab. Y.* VI, 920. Dat wij onsen lieven neve . . . gegheven ende bewijst hebben drye dusent alde scilde, Nijh. 3, 72 (vgl. 260). Dat si . . . de gravinne van Vlaenderen goeden moghen ende bewijsen in onse land van Brabant, *Brab. Y.*, dl. 3, bl. 477. Hi . . was niet tevreden met tgeen dat hem bewesen was, *Exc. Cron.* 138*a* (vgl. 160*c*). Van welker somme . . de stede bewyst ende ghegheven heift Andriesse . . ontfanghere van Vlaendere . . . de 7542 ₶ par., *Invent. v. Brugge* 4, 51. — Vgl. onze uitdr. *moederlijk bewijs.*

8) *Ergens voor instaan*, als rechtsterm, welke beteekenis die van ons *bewijzen* nadert; synon. van b e w a r e n (z. ald. 14). || So zoudemen recht doen . . . an des gheens ghereetste goeden . . ., so waer dat ment bewisen of bewaren conde binnen der vriheit van Dordrecht, *O. K. v. Dordr.* 170.

9) *Aan den dag leggen*, *doen blijken*, *bewijzen.* || Si (lant, bosch ende riviere) bewijsdent oec in desen, . . . dat soe (*de maan*) daerom was vervaren ende dat hem die sterren bolghen, *Alex.* III, 1196. De mensce heeft ongehorsamheit bewijst ende u gebot weerleit, *Blisc. v. M.* 557. Dine grote minne ende liefde, die du mi heves bewijst in dinen bitteren dode, *Vad. Mus.* 2, 432. Der getrouwichede, die hi sinen heere aldaer bewijsde, *Brab. Y.* VI, 1548. Hy wort . . wel ontfaen ende zeer gheprijst ende (nl. *hem wordt*) menighe duecht ende eer bewijst, Hild. 77, 122. — Behoort hiertoe ook *Clerc* 46: „Als grave Florijs doet gebleven is, wart Dirc siin soen die negende graef van Hollant, dat hi bewijsde mit siins vaders wapen, als men siet?" — Ook van onaangename bejegeningen gezegd, verbonden met een obj. als *oneer*, *schande*, enz. *Aandoen.* || So en conste hy hem gheen quaet bewijsen, want Huyge was suet ende sachtmoedich als een lam, *Huge v. Bord.* 76. Dat ghy my dese schande bewijst sonder schult, is my t'hert om verdraghen, *Mar. v. N.* 5, 95. Onse onrecht dat wi bi onsen levene bewijst hebben, *Oorkb.* 2, 425*b* (vgl. *a*, waar de zin niet duidelijk is). (Want si) den hertoghe ende sinen lande bewesen hebben oneer ende schande, *Brab. Y.* VII, 10515. Dat nyemant den rectoer vander scholen . . onstandt en bewyse met woerden off met werken, *O. R. v. Dordr.* 1, 295. Dat si desen casteleyn anders niet en bewesen noch eenige pijn . . aendeden, dan si wilden dat haer . . eedelen . . aenghedaen . . worde, *Exc. Cron.* 209*a*.

10) *Verschaffen*, *geven*, *schenken.* || So dancte hi hem seer van sijnre gaven, die hi hem bewesen hadde, *Huge v. Bord.* 59. Rechte boete te bewisene van sinen sonden, *Amand* I, 4367. Elcs (*van sinen kinderen bij Cetura*) bewijsde hi enen hoec vanden lande . . ende al dat Abraham hadde, dat gaf hi Ysaac sinen soen, *B. v.* 1357, 15*b*. — E n e n e n e a e l m o e s e n e b e w i s e n, *iemand eene gave schenken.* Zie een voorbeeld bij AELMOESENE. — Ook van iets onaangenaams. || Dies tende (*het einde*) bewijst vreese der doot, dat ons allen toecomende es, dies soudewy . . altoos om een goet ende pooghen, *Amand* II, 5623.

11) *Volbrengen*, *doen.* || Hem doen ende bewisen . . aldat een goet ondersate . . mach sinen rechten here, *Brab. Y.* VII, 10919. Vele luden, die bewisen grote wercken, Ruusb. 3, 89. — De onb. wijs als znw. *Doen*, *handelen*, *handelwijze.* || Dronckenscap en es anders niet dan dat men enen minsche siet syns dancs bi syns selves bewisen sinen vrien sin verliesen, *OVl. Ged.* 3, 118, 483 (misschien moet hier in plaats van *bewisen* om het rijm te herstellen *riesen* gelezen worden).

12) De onb. wijs *bewisen* gebruikt in den zin van ons *bewijs*, *kenteeken.* || Het is een bewisen der groeter minnen ons Heren Jhesu, *Stemmen* 95.

WEDERK. — *Zich gedragen*, *zich toonen*; hd. *sich beweisen.* || Di selven alle dijn jaren sulstu so eerlick bewisen, datti nyemant en mach misprisen, *MLoep* IV, 904. Die haer in sulker eer bewijst, dat menre off scrijfft in boeken, 1564. — Ook, eenigszins vreemd, met eene bep met te. || Die hem te paise wille bewysen (*zich op vrede wil toeleggen*, *zich vreedzaam gedragen*), die sal in Gode weder verrisen, *OVl. Lied. e. Ged.* 349, 1015.

BEWISENESSE, -ISSE, znw. vr. *Aanwijzing*, vooral *de aanwijzing van een goed tot zekerheid.* Vgl. BEWISEN 4), en BEWISINGE 4)). || Soe sal mens gheloven den ghetugenessen, die waren over die bewisenesse, *Brab. Y.* VI, 6721. Mids bewijssenyssen ende goedyngen van hare suster van Vlaenderen, Dl. 2, bl. 569. Voirt geloven wy hen, dat wy van dier . . . renten, die zy ons gelooft hebben te gevene 20 jaer naest comende . . niemene bewyssenesse doen en selen noch bewijsen, Dl. 1, bl. 771. Want dat die gene, die lijftochte hebben op die stat ende bewijst werden op die coperen van den assisen, cost ende teere daden ochte scade rekenden op die stad . ., dien cost . . selen die coperen van den assisen, daer die bewisenesse aen gedaen is, gelden ende betalen den lijftochteneren, *Belg. Mus.* 5, 90. — Ook *de aldus verzekerde vordering.* || Antwerpen . . . metter toebehoerten groot ende smal ende metter bewisenessen al, *Brab. Y.* VI, 11500.

BEWISINGE, znw. vr. Mhd. *bewisunge*; mnd. *bewisinge.* — 1) *Uitwijzing*, *uitspraak.* || Blivende de peene van eere ende trouwen, die de heren daer onder gheset hebben, tot onser bewisinghe, Nijh. 2, 226. Alle saicken, die men behoifft bynnen deser schouwen, die sullen staen ther heymraider verclaronge ende bewysonge, 261.

2) *Aanwijzing*, *opgave.* || Soe sal hij sinen reyders scriven ende inder scriffte bewisinge doen, woe hij gevaren heeft, *Overijs. R.* I[1], 131. Item wat brouwer sijn bier selve tapt, die sal den exisenairs dair bewisinghe off doen van elcken vate van sijnen exsijs, *Leid. Keurb.* 514 § 6.

3) *Verantwoording*, *rekenschap.* || Diere ons goede bewysinghe of doen zal, *Invent. v. Brugge* 4, 492. — Vooral in de uitdr. R e k e n i n g e e n d e b e w i s i n g e, *rekening en verantwoording.* || (Want hi) hem van genen saken rekeninge nochte bewysinge en dede, Matth. *Anal.* 3, 250. Weer tsake, dat hi van onsen tollen . . meer opboerde, dan hi van onser wegen uytgheve . ., daer soude hi ons goede rekeninge ende bewisinge af doen, Nijh. 3, 49. Aldair ter stede goede rekeninghe ende bewisinghe of te doen, *Leid. Keurb.* 161, 33. Zoo ook *R. v. Utr.* 2, 42; 48 e. e.

4) *Aanwijzing*, *toewijzing van een bepaald goed*, b.v. *als erfdeel*, *aanwijzing tot zekerheid*; ook *de zekerheid zelve.* || Als ick hem dese bewijzinge an sekeren genoemden gode hebbe gedaen, so sall ic hem dair op mijnen openen brieff geven, Nijh. 1, 432. Dat hunne goitshuys . . gheheelic ende al niet gehouden en selen sijn in deser bewisinghen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 483. De vulle bewisinghe van den X[m] guldinen sjaers, bl. 552. Die bewisinghe van

den tien dusent penninghen, die vrouwe Margriete hebben sal op Antwerpen, *Brab. Y.* VI, 2093. Alsoe ons gheminde nichte . . noch bewisinghe ghehad en heeft noch betalinghe van huwelike, 1887. Waer bi onse lieve nicht van Vlaendren sal hebben die bewisinghe al op Antwerpen, 2014.

4) *Uitkeering*; ook in concr. zin *de som die uitgekeerd wordt.* || Alsoe . . die twie vestmeesters last gehad hebben der wesekinder bewisinghe van der stede wegen te ontfangen, *Leid. Keurb.* 167, 50.

5) *Bewijs.* — *a*) In den zin van *kenmerk.* || Altoes wel te doen ende weynich van hemselve te houden (*met zich zelf op te hebben*), dat is bewisinghe van eenre oetmoediger sielen, *Ned. Proza* 247. — *b*) In den zin van *waarheidsblijk.* || Men sal alle reysen overscriven, woe menigen nacht ende dach ende mit woe vele perden men uutgheweest es tot gueder bewisinge, *Overijs. R.* 1[1], 175.

6) In de uitdr. Onsteghe bewisinge, *het bewijzen van gunsten*; *gunstige gezindheid*, *genegenheid* (vgl. BEWISEN 10)). || Die edel keiser . . toende onsteghe bewisinghe sinen brueder, maer sunderlinghe sijnre suster der hertoginne bewijsde hi . . grote minne, *Brab. Y.* VI, 6990.

7) *Het doen*, *het tot stand brengen*, *volbrenging.* Vooral in de uitdr. bewisinge van werken, *het doen van werken*, *de daden zelf.* || Dat vierde teyken is bewisinghe goeder werken, *Stemmen* 173. So was die heer so doghende, dat die bewisinghe synre werken hem dede toegheven den naem van eeren, dat men hiet goede grave Willem, Matth. 30. Den ghenen daer si hem keren an na bewisinghe van haren wercken, Hild. 247, 92.

BEWISSEN. Zie BEWESSEN.

BEWISSEN (HEM-), zw. ww. bedr. en wederk. BEDR. — *Zeker maken*, *bewijzen.* Vgl. mnd. *bewissenen*, d. i. *sicherheit geben*, en Kil. *bewisten*, d. i. *versekeren.* || Des so sullen de parten . . malkanderen ghenochsum besorghen ende bewissen mijt seghele ende breven, *Warfsconstit.* 137.

WEDERK. — *Zich verzekeren*, *zich vergewissen.* || Die Pauwes die ginc hem bewissen, wien hi de crone gheven mochte, Stoke III, 756. Oec moghen si lachtren nemmermere den ammirael ente sine . ., want si connen hem bewissen, *zij kunnen zich zelven overtuigen* (?), IX, 664.

BEWISTEN. Zie BEWESSEN.

* BEWONDEN (HEM-), zw. ww. wederk. Met den 2den nv. Hetzelfde als hem bewinden. *Zich bemoeien*, *zich inlaten met.* || Och, wat deder mi bewonden, des en kan ic niet gheweren, *wat deed mij mij met haar inlaten*, *waarom liet ik mij met haar in*! *D. War.* 8, 84, 20 (zoo althans kunnen de eenigszins duistere woorden worden opgevat).

BEWONEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bewonen.* — 1) In de tegenw. beteekenis. || Gi selt husen tymmeren ende gi en seltse niet bewonen, *B. v.* 1357, 77*a.* So waer elc siin deel te clein te bewonen sy, *R. v. Utr.* 2, 194.

2) Een recht bewonen, *een recht behouden door op eene bepaalde plaats te wonen* (in eene stad b. v.). || Dat sy woenstadt daermede houden ende haer poortrecht daermede bewonen, *O. R. v. Dordr.* 1, 297, 83 (de verandering van *bewonen* in *bewaren* is overbodig).

BEWOONRE, znw. m. *Bewoner.* || (So) mach die gene, die de husinge off dat erve toebehoren . . den bewoenre twe rumyngen off bieden, *R. v. Utr.* 2, 254. Ter eerster rumynge sell die bewoenre . . borgen setten, *ald.* Wairt dattet die bewoenre uutdede, *ald.* Dien scade sell die bewoenre hem rechten ende verstoren, *ald.*

BEWORPEN. Zie BEWERPEN.

BEWORREN, deelw. van het st.ww. bewerren; mhd. *bewërren*; mnd. *bewerren. Verstrikken*, *verwarren*; vgl. hd. *verworren.* || Bruder Were heft sin herte also beworren met wereltliken saken, datter nit guts in en mach, *Limb. Serm.* 210*a.* — Vgl. mhd. *beworrenheit* en *beworrenlîche* (Lexer 1, 258).

BEWORTELEN, zw. ww. bedr. *Grondvesten.* Slechts in het deelw. bewortelt, d. i. *geworteld en gegrondvest.* || Die sevende doecht . . die staet bewortelt in oetmoede ende op een zeker fondament, Hild. 86, 147. Vgl. Oudem. 1, 684.

BEWRACKEN, indien de lezing zuiver is (hetgeen niet zeker is, daar het Hs., vs. 6536, niet heeft becact, maar beclat (Willems, bl. 244), en het rijm dus in de war is), kan bewracken de bet. hebben van *pekelen*, *zout maken*, afgeleid van het bnw. wrac, d. i. *brak*, *zout*, *zilt* (Kil. 820), of ook *onbruikbaar maken*, van wrac, d. i. *onbruikbaar*, Kil. rejiculus. || Daer si in laghen, dat was vuul hoi, dat haer urijn had bewract (uitg. v. Mart.: bewraect), *Rein.* II, 6534 *var.*

* BEWREDEN, verkeerde lezing voor bevreden, *OVl. Lied. e. Ged.* 474, 531. || Twee . . wel bewreidt (*l.* bevreidt, d. i. *beschermd*, *zeker*, *veilig*) van allen blamen, dats vriendelicheit ende wijsheit. Voor de verwarring van *w* en *v* in de Hss. vgl. *bewueghen*, *bewulen*, *bewelenisse* e. a.

BEWRIVEN st. ww. bedr. *Wrijven over de geheele oppervlakte van iets*, *herhaaldelijk wrijven.* || Bewryven dat seer wredelijcken met haren hemden (? *de drukken hebben* hêden) van kemelshaer ghemaect, *Pass. W.* 107 *a.*

BEWRONGELEN, zw. ww. bedr. Van *wrongel*, en dit van *wringen. Doen stremmen*, *eene compacte massa doen worden.* || Die (*humoer*) bewrongeltse daer, *Barthol.* 74 *a.* Een aerdich bloet wort haest bewrongelt, 82*a.* Bloet van enen stier wort eer bewronghelt dan enich ander bloet, dat bloet van allen dieren wort gecoaguleert enz., 82*b.*

* BEWUEGHEN. Zie BEVOEGEN.

* BEWULEN. Zie BEVULEN.

BEYAERDEN, BEYAERT. Zie BEIAERT.

BI, voorz. en bijw. Got. *bi*; ohd. *pî*, *bi*; mhd. mnd. *bi*; ags. *bë*, *bi*, *big*; osa. *bi*, *be.* Het woord komt in alle ogerm. talen, behalve in de noorsche, waar het ontbreekt, oorspronkelijk voor met korte vocaal; later zijn de vormen met verlengde vocaal overheerschend geworden. Ook buiten de germ. talen wordt het woord aangetroffen, nl. skr. *abhi*; lat. *obi-* (in *obiter*); slav. *ob.* Daar nu naast igerm. *abhi* ook *ambhi* bestond, dat uit denzelfden grondvorm gesproten is, en dit laatste woord feitelijk ons *om* (voor *ombe*, Gr. *ἀμφί*, lat. *ambi-*, ohd. *umpi*, ags. *ymb*) is, zoo volgt daaruit dat onze twee woorden *bi* en *om* uit één zelfden grondvorm zijn voortgekomen; nog flauw gevoelt men dit in de verbinding *om en bij.* Zie over dit woord verder Grimm, *Wtb.* 1, 1202 vlg. en 1346; Weigand 1, 174; *Taalk. Bijdr.* 1, 201.

I. Als VOORZETSEL.

Oorspr. met dat. en acc., in verschillende opvatting, doch in het mnl. zijn de verschillende beteekenissen niet meer naar de regeering van het voorz. te rangschikken. Zie een zelfde geval bij ANE.

1) De oorspronkelijke beteekenis *rondom*, welke *be* in samenstelling met ww. ook nu nog bezit (b. v.

bekransen, *bekronen*, *belegeren*; zie Grimm, *Wtb.* 1, 1203) verloor de praep. *bij* al vroeg; in het mnl. is er geen spoor meer van aan te wijzen, doch in de volgende opvattingen vindt men wijzigingen dier beteekenis. — *a*) *Ten opzichte van* (vgl. lat. *circum* en *circa*), *met het oog op*. || Moye, dit en hebbic niet geseit bi u . ., ic segt bi alrehande wijf, die lopen om die lande te scouwen, *Belg. Mus.* 6, 410, 36. Vgl. got. *bi*, dat dezelfde beteekenis heeft. — *b*) *Met betrekking tot*. || Alse men dat wals teersten vinc, so waest des breidels ongewone, aldus eist biden jongen sone, *Sp.* I[6], 52, 16. — *c*) *Wat betreft*. || Bi namen wi voegen in eene wise: Molhem, Molinens, hiers geene were, *Rincl.* 9. — Vooral in de uitdr. bi getale (getalle), *wat het getal betreft* (meestal kunnen die woorden onvertaald blijven). || Meer dan sestich bi getale, *Rein. Bijl.* 292, 9. Omtrent twee dusent bi getale, *Brab. Y.* IV, 526. Van silvere hondert (pont) bi getale, *Flor.* 617. Zoo ook *Sp.* I[2], 8, 31; *enz.* Bi rechten getalle, *Wal.* 1952. Bi ghetalle, 2235, 2427; *enz.* — *d*) Achten bi, komt éénmaal voor in den zin van het gewone *achten op* (vgl. ons *geven* om). || Dat men niet en acht en twint by die scoenheit vanden menschen, ist dat hem een cruyt faelgiert, die wellic wi penninghen nomen, *Vrouw. e. M.* VIII, 7. — *e*) Wats daer bi, *wat komt dat er op aan*, *wat doet dat er toe*, *wat zou dat* (vgl. daers niet ane, *Wap. Rog.* 250); eig. *wat is dit met betrekking tot de zaak in quaestie*. || Die abt antwerdde; ende wats daer bi? Propheten, Apostelen en waren si niet menschen? *Sp.* II[6], 64, 43. — *f*) *Ongeveer*, *om en bij*. || Bi anderhalf hondert jaer, *Alex.* III, 789.

2) Uit de bet. *rondom* (*om en bij*) ontwikkelde zich die van plaatselijke nabijheid; eig. met acc.: het *komen bij*, het *naderen*; met den dat.: het *zijn bij*, het *nabij zijn*. — *a*) Meerdere of mindere nabijheid, *bij* in onze tegenw. opvatting. || Bi sinen hove, *Rein.* I, 650. Bi haren welpekinen, 1366. Ic hebbe gheslapen bi miere moien, 1671. Bi enen eten, *eten met*, *in gezelschap van iemand*; in tegenstelling van eten met enen, d. i. *bij iemand ten eten zijn*. Zie bij MET. — *b*) Bi dient ook om den betrekkelijken afstand uit te drukken, ons *van-af*. || Bethlem, dat staet bi Jherusalem ses mielgen, dat sijn milen drie, *Sp.* III[4], 27, 11. Vgl. bij Bijw. — *c*) Daaraan grenst de beteekenis *langs*. || Bi den tune, *Rein.* I, 646. Alle die ginghen bi der strate, 1496. Volghen bi dien selven pade, 3295. Dat hi bi enen wege ginc, *Franc.* 1316. Daer hi by enen weghe ghinc, *Hs.* 87 *f.* 87*c*. (Hi) quam tere passagen . ., daer hi opter zee bi quam, *Mor.* 2358 (vgl. voor daerbi, waarin bi eig. bijw. is, de Aanm. bij ANE). Zie ook bij Bijw. — *d*) Uit de bet. *nabijheid* ontwikkelde zich het begrip *op-na*, *behalve*, *uitgezonderd*. || Die tijt was omghecomen by twee uyren, nochtan dat die ridder niet ghecomen en was, Matth. 80. — Vgl. 4*c*).

3) De plaatselijke nabijheid kan ook figuurlijk worden aangewend en wel in de volgende opvattingen. — *a*) In de uitdr. bi seuwe ende bi lande, *te zee en te land*. || Ne ghene twintich milen neest bi seeuwen te vaerne, *Rijmb.* 4978. Hi bestont dese viande beede bi zeuwe ende bi lande, *Sp.* III[6], 90, 13; I[2], 36, 33, e. e. — *b*) In de uitdr. bi west, bi oest en dgl. *Westelijk*, *oostelijk*. || Van den wale, die leghet bi Oest, Mieris 2, 215*b*. Van dane tote Avenhorne bi westen des smitshuys, *ald.* Zoo ook by noorden, suden, westen, *O. K. v. Enkh.* 28, 142; 31, 161; 32, 170. — *c*) In de bet. *in het bezit van*. || Brune . . te scerne driven ende selve bi siere ere bliven, *Rein.* I, 544. — *d*) In de uitdr. bi hem, bi haer, d. i. *slechts bij* of *met zich zelven*, d. i. *afzonderlijk*, *op zich zelf*. || Elc bi hem ende alle gemanc sullen u des weten meerren danc, *Lanc.* II, 2791. (Si) maecten doe hare vart elc bi hem te bosche wart, III, 1179. Dat vleesch bi hem en doet gheen quaet, *Z. ende Lich.* 141. Elf staden stonden daer, daer Romen nu staet ende elc bi haer, *Lsp.* I, 43, 9. Elc gheslachte bi hem, II, 9, 7. Doe Joseph aldus bi hem woonde in Bethleem, II, 33, 1. Alsoe bi haer selven was, *seorsim posita*, *Sp.* III[4], 26, 47. Sin ende vroetscap doet hier, dat cracht en doet niet bi hem, *Nat. Bl.* II, 3998. Dat hi sach . . desen woerm tere stede in so menech stic ghesneden . . ende elc levende bi hem allene, *Nat. Bl.* VII, 529. Zoo ook *Sp.* III[1], 43, 15. — *Sp.* IV[2], 44, 59: „Die (*boeken*) versamende sider bi hem die broeder Martijn van Behem," heeft bi hem de min of meer afwijkende bet. van *op eigen gelegenheid*; lat. *proprio* of *suo Marte*. — *e*) *In vergelijking van* (eigenlijk *wanneer men twee zaken* enz. *in elkaars nabijheid ziet*). || Vrancrijc is een nu (*nieuw*) lant biden anderen, *Clerc* 10. (Ge)dencke dijn ontfermenis die recht bi onse sonden is, als bi een dropel is die zee, *O. H. Pass.* 25, 691. — *f*) Steeds met een datief verbonden. Van een lichaamsdeel (of een deel der kleeding), waarop de eene of andere werking, meest mishandeling wordt toegepast, in welk geval ook wij meestal *bij* gebruiken, soms *aan* of *met*. Vgl. iemand bij *het haar*, *een oor trekken*, bij *den neus nemen*, bij *de hand leiden*, bij *het been pakken*, bij *het lijf nemen* (figuurlijk, d. i. *beet nemen*), bij *de rokken trekken*, enz. || (Bruun, die) biden hoofde staet ghevaen, *Rein.* I, 688. Hi was begrepen bi siere mulen so vaste, 694. Die hem selven hadde ghedaen biden buke in dat gat, *zich met zijn buik door het gat gewerkt had*, 1580 (de buik ging er natuurlijk het moeielijkst door; ghedaen in gevaen te veranderen (*Tijdschr.* 3, 221) is verkeerd). (Dat) men Reinaert . . . daer an hinghe bi siere kele, 1888. (Hi) hadde Cuwaert bider kele ende soude hem thooft hebben ghenomen, 158. Dier Reinaert hadde biden croppe hooft ende hals afghebeten, 288. Soe trac hare selven biden hare, *Wal.* 5519 (gew. mnl. metten hare; zie MET). Die vos namene biden ghere, *Wal.* 6069. Die joncfrouwe nam hi bi der hant, *Ferg.* 1221. — Vooral gewoon is (enen) bider kele(n) hangen, b.v. *Rijmb.* 9976; *Ren.* 461, 901, 932, 1073; *Eleg.* 908, 1259; *enz.*

4) Van tijd gebruikt, drukt bi uit: — *a*) de gelijktijdigheid. *Ten tijde van*, *gedurende*. Vgl. ons *bij dag en bij nacht* (*Rein.* I, 118, 408, 2347, 2349; II, 5409). || Hier vormaels bi Elenen tiden, *Rose fr.* 250, 72. Voertijts bi ouden tiden, *Sp. d. M.* 1, 11*b*. Ter steden, daer hi nu leget bi daghen, *nu ter tijd*, Stoke I, 476. Donrecht dat hi (*God*) heeft bi vele daghen harde guetlike verdraghen, *Wrake* I, 45. Dus ne kiest men nu niet bi jare, *nu ter tijd*, *Sp.* III[6], 45, 36 (de verklaring van Halb. *Aant.* 199 is onjuist). Bi Loths tiden, *Rijmb.* 25657. — *b*) Met een mv. znw. verbonden, dat een tijd uitdrukt, beteekent bi de herhaling, het meer of minder geregeld terugkeeren van dezelfde werking. || Dat is een zake, die ymmer moet bij wilen (*interdum*) een quaet eynde ontfaen, *MLoep* I, 1658. Bi wilen reet hi opten pas, daer Oenoene woenachtich was, 2001. Zie ook II, 819, 2274, 3053 enz. Die in

die derde grade gaen rueren bedde wel by tijden, II, 1568. Die vrucht, die hi hadde ane, plach hi tetene bi stonden (mhd. *zestunden*), *Sp.* III[a], 29, 50. Bi tiden, *bij tijd en wijle*, *bij tijden*, *Invent. v. Brugge* 3, 509. Eer men dan ten eynde raect vanden weghe aldus bi staden, *bij gelegenheden*, *bij stukken en brokken*, *bij horten en stooten*, Hild. 199, 160. — Behoort hiertoe ook *Sp.* III[a], 8, 3: „Engistus... leet die zee over bi passen in grote Bertaengen"? Halb. verklaart bi passen als *bij schreden*, *gezwind*, doch waarop steunt deze verklaring? — *c*) Bij tijdsbepalingen heeft bi soms de beteekenis van *op-af* (vgl. bij plaatsbep. *van-af* (2*b*). || (Dors) stont daer bi enen daghe (*op een dag af*) vijftien jaer, dat seit die jeeste, *Segh.* 5776.

5) Van *omstandigheid en wijze* gebruikt komt bi voor in de volg. uitdrukkingen. || (Tlant) was ghedeelt bi sulker wijs, *Sp.* III[a], 39, 51. — Bi manieren, *op de eene of andere*, *de gebruikelijke* of ook *op eene schoone*, *uitstekende wijze*. || (Soe) mesbaerde gelijc dieren ende togede bi manieren bede claghe ende bede, III[a], 21, 45. (Si) hebben dien twist tebroken ende scieden tusschen hem vieren haer rike bi manieren, III[a], 39, 48. Men danste den hofdans bi manieren, *Rein.* II, 3486. — Bi staden, *als er eene goede gelegenheid is*, *op zijn gemak*, *rustig*, *bedaard*. || Sente Remy quam daer bi staden (*tempore opportuno*), *Sp.* III[a], 8, 49. Si begonsten te cliven so si gevoechlicst consten van grade te grade wel bi stade, *Flor.* 2906. Die vrouwen quamen ember twee ende twee te samen wel bi staden met gemake, *Parth.* 8114. Zoo ook *Lanc.* II, 3821, 8722, 8800, 16508. — Later werd bi staden eene uitdr. zonder veel beteekenis. Zoo b.v. Hild. 90, 43: Hi quaem wel tijts ghenoech by staden. Zie *Taalk. Mag.* 4, 157 vlgg.; *Tekstcr* 9 vlg. en vgl. onder 4*b*) een ander bi staden. — Bi namen. — *α*) In de uitdr. bi namen heeten, *genoemd worden*, eig. *met een naam genoemd worden*. || Herodien hiet soe bi namen, *Rijmb.* 20895. Haerre suster . . . die hiet bi namen Galsuwint, *Sp.* III[a], 43, 74. Eenen grave nam hi bider hant, die Tyberius hiet bi namen, III[a], 45, 70. Zoo ook I[a], 40, 42 e. e. — *β*) In de bet. *met name*, *hoofd voor hoofd* (lat. *nominatim*). || Hier na so hevet hi ghenoemt alle die hogheste bi namen, *Rein.* I, 1000. (Soe) bleef . . in hare camere . . ., die coninc ne ontbootse bi namen, *met naam en toenaam*, *uitdrukkelijk*, *Rijmb.* 18115. Men leitse ghevanghen daer, altemet dat si quamen tot dat mense had bi namen, *Eleg.* 1122. — Bi toenamen, *met een toenaam*, *bijnaam*. || Omdat mense gheliken mach tsamen hetic dese andere bi toenamen Meerlijns biteken, Velth. VII, 10, 57. Een bisscop ... die bi toenamen hiet vroet, *Sp.* II[a], 44, 1. — Bi rade, *met overleg*. || (Si) keerden weder thuus bi rade, Stoke III, 219. Die Romeyne, die bi rade... altoos vochten ende streden, *Rijmb.* 31606. Men moet wel lieghen alst doet noet, ende daer na beteren bi rade, *Rein.* II, 4260 (vgl. 4770). — Bi aventuren, *misschien*, *wellicht*. || God sal die zine bi aventuren quiten uter pine, *Rijmb.* 18201 (*var.* machlichte).

Aanm. Bi hande, *Sp.* III[a], 50, 42 (*Lanc.* IV, 9720), is niet met zekerheid te verklaren. Waarschijnlijk is ghecleet bedorven en moet men met het oog op de lat. woorden: *a dectro et a levo latere duo archipontifices ipsum tenebant*, lezen: Clergie *geleeddene* bi handen.

6) Vooral in gebruik van *oorzaak*, *reden* en *aanleiding*. — *a*) Van oorzaak. *Door*, *uit*; zoowel van personen als zaken gebruikt; eng. *by*. || Hoe hi in Blanchefloeren camer cam, bi welker list, bi welken sinne, *Flor.* 3761 (vgl. 801, 819, 875 e. e.). Dat Sinte Aelbrecht (*het lijk*) was vonden bi ere nonnen, die tien stonden den Grave wijsde, waer hi lach, Stoke I, 471. So dat si ne ghene dinc ne vonden van mesdaden bi orconden, *Rijmb.* 16803. Want wi ons hebben besmet metten onsen bi ommaten, *uit overmoed*, 27828. Ne mare du suls wesen ewelike onterft bi desen, *Lanc.* IV, 4147. Bi der scout, *Ferg.* 877; Nijh. 4, 148; *Mor.* 127, 734. Bi engiene, *Rein.* I, 452. Bi barate, 353. Bi oorlove, II, 5093. Bi sduvels cracht ende bi des duvels ghewelt, I, 2272. Bi avonture, *door*, *bij toeval*, *Rein.* I, 161, 2573. Bi onrechte, *Beatr.* 752. Bi rade (van), *door den raad*, *de inblazingen van*, *Rijmb.* 18206; *Beatr.* 53; *Lorr.* I, 1249; *Sp.* I[a], 6, 46. Bi sinen toedoen, *Lucid.* 3207. Zie verder *Lorr.* I, 742, 957, 1847; *Eleg.* 704; *Rein.*, *Rijmb.*, *Mor.* Gloss. — Leven bi iet, *ergens van leven*. || De proofst Bertolf zwoer, hy en hadde kume corens ghenouch eene maent by te levene, *Cron. v. Vlaend.* 1, 49. Vgl. BILEVINGE. — *β*) Ook in den zin van *door het voorbeeld van*. || Dat moghedi bi mi wel weten, *Rein.* I, 565. Ic wille u . . bi beesten ende bi vogelen leren die nature vanden lieden, *Esop. Prol.* 1. Dat ic mi bi dien man castien soude, *mij aan hem spiegelen zoude*, *Doct.* II, 2709. Zoo ook *Wrake* II, 1195, 1208; *Esop.* XXIII, 16. — *γ*) Vooral bij zinnebeeldige voorstellingen en vergelijkingen, bij de ww. bedieden, verstaen, bescriven, betekenen, en dgl. *Bedoelen met*, *duidelijk maken onder het beeld van*, *vergelijken bij*; *verstaan*, *zinnebeeldig voorstellen door*. || Uter, ghi siter bi bedunt, bider sterren ende biden drake, *Sp.* III[a], 31, 26. Bi den witten.. bedudic des menschen leven, *OVl. Ged.* 3, 126, 192. Den roc, . . daer wi haer noetdorste bi bedieden, Velth. VII, 22, 59. Daer sijn die quaetheden bi bediet, *Rijmb.* 23398 (vgl. 23405, 25692). Bi den vische machmen verstaen den sondare, *Nat. Bl.* V, 1022. Dat onghewederte zwaer wil ic *bi* den duvelen bedieden, *Tien Pl.* 1546 (vgl. 478, 2155 en *Tekstcr.* 89 vlg.). Also sijn alle ghelovighe bider mane verstaen, *Hs.* 75 *f.* 179*a*. Daer is die suverlicheit der ewangelien . . by beteykent, *Hs.* 87 *f.* 39*a*. Zie verder *Lanc.* III, 2071 (vgl. 1789), 6309, 6341, '48, 6383; vgl. *Lucid.* 3196, 3202, *MLoep* III, 230. — *δ*) Ook in den zin van *volgens den wil*, *met toestemming van*. || Soene hadt niet ommare, updat biden coninc ware, *Sp.* I[a], 6, 41. Die joncvrouwen zullen hebben tot haren scoenheden alsoe vele als redenlic es, bi den ghenen die daer toe ghecoren sullen wesen, Nijh. 1, 176. — *ε*) Ook in den zin van *volgens*, *bij*. Vgl. onze uitdrukkingen bij *de wet verbonden*, bij *vonnis*, bij *besluit* enz. || Hi nam een wijf bider wet, *Sp.* I[7], 61, 53. Bi wette, bi costume, *Sp.* III[a], 8, 10; III[a], 45, 74; 49, 36. — *ζ*) In verschillende bijwoordelijke en voegwoordelijke uitdrukkingen. — In de bijwoorden Hierbi, daerbi, waerbi, *hierdoor*, *daardoor*, *waardoor*. Zie o. a. Van Wijn op Heelu 4 vlg. — Bidi, bidie, bidien, bideen, bidien dat, Heelu 1693; Stoke I, 515; II, 529; *Lanc.* III, 10769; IV, 10771; *Sp.* I[a], 8, 21; I[7], 74, 106; III[a], 26, 36; *Lsp.* II, 36, 477; *enz.* Zie BEDI. — Bi des, *daardoor*; vgl. mhd. *indes*, *under des*, *vordes* (Ben. 1, 316); hd. *indessen*, *unterdies*, mnl. dor das; enz. || De werelt bi des besmet in hem selven nu moet sijn uut den stortene des crancs fenijn, dat die duvel so sterc wrochte, *Amand* II, 4394. — In de voegwoorden Bidi, bidien (bideen), *doordat*, *omdat*; *Frouw. e. M.* VIII, 252; Jan

Yp. 39; *Lsp.* I, 7, 64; II, 36, 1481; III, 25, 100; IV, 4, 48; *Lucid.* 4447; *Parth.* 4916. Hetzelfde als bedi (z. ald.). — Bi dat, *doordat*, *omdat* (got. *bi thatei*). || So dat si ter steden quam bi datse leidde dingel ons Heren, *Sp.* II', 49, 23. De pacient heeft groete pine int hoeft, bi dat daer versceden es, dat te gader behoort te syne, Jan Yp. 39. Dat werelt vroescap es bekent voor Gode sot ende blent, bi dat soe met zonden smitte haer mesleet ten helschen pitte, Praet 1228. — Bi also dat, in verschillende opvattingen. Zie bij ALSO. Dit also moet in deze uitdr. beschouwd worden als voor een znw. in de plaats te staan; bi also dat is eig. *op* die wijze, *op* zulk eene wijze *dat*. Vgl. de uitdr. op aldus, bij ALDUS. Ook als obj. vervangen also en so een znw. Zie bij ALSO op het einde. Andere voorbeelden van bi also dat, vindt men nog *Gesch. v. Antw.* 1, 481; 3, 569; 579 (omme, by also dat ghyse in uwer gevenckenissen niet mechtich en waert te houden, alhier gelevert te wordene). Bi also ende in also verren als wy ... van den zevene ponden gr. siaers zullen moghen ghebruken, *Invent. v. Brugge* 3, 306. Ende bleefs in sabs van Sente Baefs loyael seggen, bi alsoe dat hi nemen soude te sinen rade dien hi wilde, *Gendsch. Chtb.* 12. — Ook bi also (so) verre, *voor zoover als*, waarin ook also verre als znw. moet worden opgevat; vgl. lat. *quantum* en fr. *pour autant que*, *Gesch. v. Antw.* 4, 521 en 523. — Bi aldien dat, *ingeval*, *bijaldien* (vgl. *Mor.* 212). || Ist by aldien dat de meeste partye . . het goedt dunct, wy willen datse daer in blyve, *Gendsch Chtb.* 180. — *b*) Van reden. *Om.* || Al is natuer van hem ghebleven, die men minnen sel bi haer, Hild. 93, 88. — Vooral in de bijw. uitdr. hierbi, daerbi, waerbi, *hierom*, *daarom*, *waarom*. || Daerbi moet al na desen planeten, nadertijt divers wesen, *Natuurk.* 1245. Hier bi en soude gheen meester syn, wildi goet visiker syn, hine soude van astrononomie leren, 1247. Alsene iemen hierbi begreep, dat scaerp was sijn leven, *Franc.* 4932. Waerbi soe roepti Anetuse, *Limb.* VIII, 552. — Bi desen, *daarom*. || Ghi hieft mire dochter ende bi desen ne mogedi mijn wijf niet wesen, *Sp.* III', 39, 99. — *c*) Van aanleiding. *Ten gevolge van.* || Bi clenen dinghen ... leestmen dat altoos strijd was, *Rijmb.* 12341.

7) Bij werkw., die *kennen* en *gekend worden* beteekenen, dient bi om aan te duiden de oorzaken der kennis, m. a. w. de kenbronnen. || Ghi dunct mi van edelen bloede bi de ghewaden, die ghi hebt an, *Esm.* 288. Bi der tale . . bekenden altehant Reinaert, *Rein.* II, 538. Hi es een Waloes in scine bi sire tale ende bi aldien, dat icker ane conde gesien, *Mor.* 210. Daerna wart hi bi den goudinen halsberch vonden onder die dode, *Sp.* I', 12, 59. — Bij ww. van *vernemen* beteekent bi de bron, waaruit men zijne kennis put, ons *van*. || Biden lieden, die daer leden, verstonden si wel bi waerheden, dat sente Martijn was, *Sp.* III', 41, 69. — Bij ww. van *noemen* beteekent bi de aanleiding tot de benoeming, die gelegen is in de gelijkheid van twee personen of een persoon en eene zaak, ons *naar*. || Bi den ever ben ic genant, *Belg. Mus.* 1, 295.

8) Bij bezweringen en eedsformulen, waarin *bij* eig. beteekent *als in de tegenwoordigheid van*. Ook thans nog eene gewone bet. van *bij*. || Ic neemt bi gode ende mire wet, *Flor.* 3744. Dat ic bi geselscepe bidde ende bi gerechten bruderscepe dat si mins .. gedinken willen, *Lanc.* III, 6095. — Zoo ook in 't mnd. Zie Lübben 3, 142, en vgl. over de soortgelijke uitdr. *iet nemen op sinen eet*, *Tijdschr.* 1, 142 vlg. — Vandaar uitdr. als bi trouwen, bi waerheden, *in waarheid*, *inderdaad*, *Rijmb.* 14594; *Sp.* III', 41, 70; enen groeten bi Apolline, *iemand onder aanroeping van Apollo alles goeds toewenschen*, *Flandr.* I, 56; *enz.*

9) Eindelijk heeft bi de bet. van *op verbeurte van*; vgl. 8. Men bezweert iemand b. v. *bij zijn leven*, hd. *bei leibe*, en indien door een ander aan dien eed niet wordt voldaan, gaat het leven verloren. In dezelfde beteekenis wordt thans *op* gebruikt. Vgl. de uitdr. *op verbeurte*, *op mijn woord*, *op mijne eer*, enz. || Vrouwe Hersinde . . beval hi bi haren live dat soe stonde bi Reinaerde, *Rein.* I, 1983. Wi selent hare bevelen vaste bi haren live, *Flor.* 458 *var.* Dat onse richters . . op onsen ondersaten .. geen noitbede .. doen en soelen . . bij hoiren ampte ende bij hoiren guede, Nijh. 4, 85. Bij X scellinge, *O. K. v. Delft* II, 20, e. e. Zeer gewoon in ordonnanciën en keuren. — Ook in de tautologische uitdr. bi te verbeuren, *op straffe van te verbeuren*, *O. K. v. Delft* I, 17 *passim.*

II. ALS BIJWOORD.

Nabij, van plaats, tijd en omstandigheid. Vaak met een datief verbonden, die bi voorafgaat, slechts eens m. d. gen. (*Sp.* I', 60, 29: Alsoe haers ghenesens was bi). || (Si) voeren Ayoele altoes bi, *Aiol-fr.* 832. Die coninc dede Ayoele hem sitten bi, 1143. Doe leedde hi tfolc den berghe bi, *Rijmb.* 4549. Dat siit (here) sagen daer liggen vore hem herde bi, *Limb.* VIII, 498. Her Evax was hem te bi, V, 415. Om dat Marien tijdt by was, dat sij baren soude, *Pass. W.* 130*a*. (Hi es) te Parijs in die stat ocht hi esser harde bi, *Lorr.* I, 658. Dat ic der ingele levene bi met broeschen live mach bringen mi, *Sp.* II', 1, 60. Ghemartilijt so wart hi ende gheëert Sente Pietre bi, *naast Petrus*, *Lsp.* II, 44, 179. Sal hi Gode comen bi, *N. Doct.* 2485. Recht ere valdore bi, *Rein.* I, 1619. Hets den avonde bi, 1911; *Merl.* 30291. Dicken als ic al was bi, hem te hebbene, ontginc hijs mi, *Sp.* I', 6, 55. Dat hemelrike es bi, *Hs. v.* 1348, 5*b*. Dattet bi was, dat men den tempel verbernen soude mitten zwaerde, *Hs. v.* 1423, 81*c*. Zoo ook *Sp.* III', 25, 67; I', 50, 36; II', 33, 84; II', 37, 15; *Lsp.* II, 5, 125; II, 48, 350; 967; III, 2, 40; *Huge v. Bord.* II, 166; *Rijmb.* 6340, 6679; Stoke II, 940; *OVl. Lied. e. G.* 291, 1716; 302, 2034; 435, 201 (voor *doet* leze men daar *dat*); *Segh.* 432; *Christ.* 1428. — Verre of bi, *Rose fr.* 255, 128; *Lorr.* I, 699; *Rein.* I, 2046. — Van bi, *van nabij*, *Christ.* 669; *Rose* 911; *Parth.* 8023; *Sp.* I', 34, 150. — Bi noch na, *Rein. Nal.* 386, 92. Vgl. ons *nabij*. — Bi ende breet, *nabij en ver*. || Becondicht dit in allen weghen verre ende naer, by ende breedt, *D. War.* 1, 408, 24. — So bi, also bi, *zoo nabij*, *Belg. Mus.* 1, 295; *Rose* 2881; *Sp.* III', 25, 68; *Esm.* 480; *Parth.* 7756; *Rein.* II, 6967. — Enen bi of an sijn, *altijd om en bij iemand zijn*, *Sp.* III', 44, 31. — Daer bi, aen ende over sijn, van welke uitdr. allerlei variaties voorkomen; zie op AEN, kol. 74, *bij eene plechtige handeling tegenwoordig zijn*, doch (hetgeen t. a. p. niet duidelijk genoeg is uitgedrukt) als daartoe verzochte getuigen. || Dat sy dairby, aen ende over geweest hebben by meister Jacop van Dordrecht enz., *O. R. v. Dordr.* 2, 128; *enz.* — Het es daer bi dat, *het*

scheelt weinig of, *Christ.* 1417. — Soms beteekent bi hetzelfde als ons *van-af*. || Op een mijlkijn Romen bi, *Lsp.* II, 44, 485. Vgl. *Sp.* III², 31, 42: Doe dedi maken buten der stede eenen cloestre, twee milen bi (*op twee mijlen afstand*), daert eenlijc was ende vri. — Eene enkele maal beteekent het *langs*. || Al haddic bi vort (*hetzelfde als* vorbi) willen liden, *Wal.* 6251.

Aanm. — In sommige Hss. vindt men bi- in samenstelling met ww. voor be- zoo b.v. *Rek. d. Graf.* 2, 530 vlgg.: bihiet, bilopen, bihoif, bitalen. *Lanfr.* 6*v*. bygheerte, bygint, 7*v*. byteykenesse, bykennen, 8*v*. tobyhoren, bitaemlic, 9*v* byghinsel, 12*r* bynemen; enz.

BIACHT (BIJACHT), BIACHTER, BIACHTVADER. Zie. BIECHTE, BIECHTER, BIECHTVADER.

BIBLIVEN, st. ww. onz. Met den 3den nv., die meestal bi voorafgaat.

1) *Volharden*, *bij iets blijven*. || Uwer hoger begeerten so blivic bi, *ik blijf er bij*, *zal trachten het tot stand te brengen*, *Blisc. v. M.* 1437. Biblivende arbeyt (lat. *labor assiduus*) die verwint grote dinghen, *Stemmen* 83.

2) *Blijven bij iets*, *bij iets stilstaan*. — Ook als znw. gebruikt. || Bi al dien goede, dat u God doet, dair suldi hebben een bybliven in uwer herten, *daar zult gij u voortdurend mede bezighouden*, *Stemmen* 174.

3) *Bij iemand blijven*. || In die camere soe bleef hi al den nacht der vrouwen bi, *Vergi* 101. Dusdaneghe vrient en roke u niet, die di begheven in dijn verdriet, maer soect den ghene die di blijft bi, *OVl. Ged.* 1, 81, 627. Alle die beste bliven u bi, *blijven op uwe zijde*, *u getrouw*, *Rein.* II, 7373. — De onb. wijs als znw. *Tegenwoordigheid*. || Wanneer die quellende siel gheen ghestadich bibliven en mach hebben mit haren brudegom, *Stemmen* 174.

BIBRENGEN, zw. ww. bedr. onr.

1) *Iemand iets aanbrengen*, *toevoeren*. || Die hem een onvermoyt volc bibrochte, daer grave Dirc anderwerven teghen den bisscop te stride quam, *Clerc* 36.

2) *Iem. iets aanbrengen*, *mededeelen*, *aantoonen*. || Een ygelic soude it synen heren bybrengen dat gheen, dat sy versproken hadden, Matth. *Anal.* 1, 495. Want ons byghebracht is, hoe dat die van Utrecht poogen souden willen, eenige van onse steden in te nemen, *Handv. v. Weesp* 7*a*. Of die van Utrecht neder quamen, minen heere dat sonder vertrec bi te brengen, *Bel. v. L.* 360. Doe die ontsiende Vorst in Henegouwen was, wert hem bigebrocht, woe dattie Dolphyn . . gestorven was, Matth. *Anal.* 3, 355. Opdoen, toonen ende bringhen bi dat poent van haren rechte, *Brab. Y.* VII, 16305. (So) hebben die van Antwerpen dat . . sinen drien staten bibracht, 16320. Met cortheden soudi hem bibrenghen doen tractaet bi sijns selfs ambassiaet, 14508. Dwelke compromis ons bibracht, getoont ende gepresenteert is geweest, Nijh. 4, 147. Dattet den schepenen ende rade kenlicken worde bighebrocht, *O. R. v. Dordr.* 1, 110 (*var.* anghebrocht). Zoo ook *R. v. Utr.* 1, 317. — Rechten bibrengen, *zijne rechten op iets bewijzen*. || In sulken rechten als hi opter Mazen hebben ende bibrengen ende bethonen moge, V. d. Wall 502. — Als znw. gebruikt. *Aanwijzing*, *betoog*. Zie BIBRENGINGE. || By bibrengen der vriende ende maghen, *R. v. Utr.* 2, 164. — Ook in den zin van *verklikken*, *verklappen*. || Al dit gheschien hadde een quaet knecht ghesien ende heeft dit bibracht algheheel den meyer van Loven, *Brab. Y.* VI, 4425 (vgl. 4530).

3) *Tot stand brengen*, *ten uitvoer brengen*. Nog heden gebruikelijk in de uitdr. *als ik het kan bijbrengen*, d. i. *klaarspelen kan*. || Si wouden overdwers mit dat hout ter dore van den tempel in varen ende si en mochtens niet bibrenghen, *Pass. W.* 55*c*. (Si) fantaseerde nacht ende dach, soe zijt best bijbrenghen mach (*tekst* te wercke bracht), *MLoep* I, 2285 *var.* Swerende, dat hij dooden soude . . alle Carels magen, daer hijt bijbrengen mocht, *Heemsk.* 10. Du const dijn loosheit so brenghen bi ende dijn baraet so wel versconen, *Rein.* II, 6412. Ic denct hem so te brengen bij (*het hem zoo klaar te maken*), dat hi en sel niet weten daer wair hi hem hueden sel, 6450 *var.* Ten eersten dat hi dat best bibrenghen ende doen mach, *O. R. v. Dordr.* 2, 55. — Ook in den zin van *veroorzaken*, *brouwen*. || Wat groter last, anxt . . . oorloghen *enz.* die tonghe bibrenghen ende brouwen mach, *Huge v. Bord.* 3.

4) *Inkleeden*, *inrichten*. || Want hi sijn bedriegende woerden so scalckelike bibrengen ende bemantelen of verwen can, *Con. Som.* 41*a*.

BIBRENGINGE. znw. vr. *Aanwijzing*, *betoog*. || Dat onmundighe kindere geen goed weerloes werden en moghen, ten moet wesen by bibrenghingen der vriende ende der maghe, dattet die denghenen aenbrenghen, alse recht is, die ment mit recht sculdich is aen te brengen, dattet der kinder oerbaer ende noet is, *R. v. Utr.* 2, 156.

BIDDELIJC, bnw. Mnd. *bedelik*; hd. *erbittlich*. Vertaling van het lat. *exorabilis*. Zie ook BIDLIJC. || Wes biddelic op dinen knechten, *Hs. Ps.* 97*r*.; *Ps.* 90, 13; *Getijdeb. S.* 187*c*.

BIDDELERSSE, znw. vr. *Bedelares*. || Ic ligghe voer uwer poorten als een arme biddelersse, *Hofk. v. Dev.* 24*r*.

* BICHAGENESSE. Zie BEHAGENESSE.

BICHTE, BICHTEN. Zie BIECHTE, BIECHTEN.

BIDDEN, st. ww. bedr. Mhd. *biten*, *bitten*; mnd. *bidden*; got. *bidjan*, naast *bidan*; vgl. hd. *bitten* en *beten*. Voor de vormen in de overige germ. talen, zie Grimm, *Wtb.* 1, 1696; 2, 51; Kluge 29. Zie voor de indg. vormen en de oorspronkelijke bet. Grimm, *Gramm.* 2, 25; Kern in *Tijdschr.* 1, 32; doch vooral Kluge t. a. p., en vgl. BEDEN.

1) *Bij iemand op iets aandringen*, *iemand* (God of een mensch) *dringend*, *met aandrang vragen*, *verzoeken*. — *a*) Met den datief of accusatief van den persoon. || Gode bidden, *Rijmb.* 65, 3995, 4313, en *passim*; Gode onsen Here, 15696; Onsen Here, 4214; Gode ende siere genaden, *Sp.* III⁴, 2, 51; Sinen wive, 8165; Den coninghen, 21413; Sinen vrienden, 30864; *Wal.* 10592. Den groten heren bat hi sere, *Alex.* VI, 119. Hi was te biddene goet, I, 912. Si bat der maghet Marien, *Beatr.* 841; *enz.* — *b*) Met den acc. der zaak of een als zaak beschouwd persoon. || Bidt hem (*voor hem*) trike mede, *Rijmb.* 11064. Helyas drinken bat, 12476. Die coninc van Sodoma bat allene die liede van der stat, ende Abram al tander helde (lat. *da mihi animas*, *cetera tibi tolle*), 1669. (Hi) hevet hem sire dochter gebeden, *Sp.* III⁴, 43, 45. (Hi) bat ghenaden met weene, 10580. — Hi en bat nieman sijn huus, *om huisvesting* (vgl. *enes huus* lenen), ende voer stille alse een muus achter straten, *Ferg.* 725. Zoo ook *Bouc v. Sed.* 1074; *enz.* — *c*) Met den gen. der zaak. || Dies biddewi u op hovescede, *Alex.* IV, 210. Doch dat hijs hem so vele bat, *Rijmb.* 1867. Moyses baedts, 3822. Des biddic di, 5840. Eer hijs bade, 12458; zie verder Gloss. — *d*) Met een bijzin met dat,

Sp. III^4, 39, 10; III^6, 5, 10; *Rijmb.* 11057, enz., welk dat ook kan worden weggelaten. || (Hi) bat menne decken soude, *Rijmb.* 7377. — *e*) Met eene bep. der zaak met om. || Elc bat om een priester halen, *Sp.* I^7, 67, 12; zoo ook III^4, 39, 8; *Rijmb.* 8844. — *f*) Met eene bep. der zaak met van. || Alsemen desen van eneger reliquien bat, *Sp.* III^4, 12, 49. Jongelingen . . die mi van minnen te biddene plagen, *Rose fr.* 251, 178. — *g*) Met eene bep. van den persoon met ane, van of op. || Soe bat an Gode, dat hise ghesterke, *Rijmb.* 17616. Die van yemene . . bade, dan van den coninc allene, waert an mensche, wart an Gode, *petere a quocunque deo vel homine, nisi a te, rex*, 16813. So vele bat hi up hare . ., dat der vrouwen sijns ontfarmede, *Parth.* 4157. — Ene bede bidden, *Een verzoek doen.* || Soe weende up Samsone ende bat bede (: mede), *Rijmb.* 8047. Du bids . . bede sware, *magna petis*, 13059. Wat salic bidden? Ende de moeder antwerdde hare ende seide, du sout bidden Yan Baptisten hoeft; doe . . bat (si) hare bede, *L. v. J. c.* 99. — Dach bidden, zie DACH op het einde. — Ook in verbinding met andere ww. Bidden ende bieden. Zie BIEDEN, en vgl. eng. *to bid*, in welken vorm de beide woorden zijn samengevallen. || Wy bidden ende gebieden onsen amptman tot Tyele, Nijh. 2, 139. Die coninc . . began bidden ende ghebieden, dat si hem wilden bekeren, *Sp.* III^6, 7, 45. Zoo ook I^6, 19, 40 en *Flor.* 604. (Si) biddet mi dicken ende spaent, dat ic Gode minnen soude, *Parth.* 2044. (Hi) troost (*wekt op*) ende bidt . . ., dat hi verwerve, om dat hi scouwe sonder orlof die joncfrouwe, 2067. — Ook in de uitdr. bidden ende lesen, waarin bidden de ook nu nog gewone bet. heeft van *God aanroepen*, en lesen òf den zin van ons *lezen* (*den bijbel* of *stichtelijke geschriften*) heeft, b. v. *O. H. Pass.* 33, 27: „Ic en mach vasten noch bidden noch lesen", òf dien van *prediken*, b. v. *Sp.* III^4, 3, 1: „Sente Eutropia bat ende las . . ende troeste ter marteleren crone den goeden lie en."

2) *Bedelen, eene liefdegift vragen.* || Alse hem die honger dede gewont, bat hi eten, *Sp.* I^4, 34, 37. (Dat) men mi graven mede sal met gebedene luderen, *met gebedelde doeken*, III^3, 27, 69. Mit gebeede segelen, *met gevraagde, geleende zegels*, *K. en O. v. Delft* 30, 4. — Vooral met het obj. broot. Broot bidden, *bedelen* (nl. *liefdegaven voor het koopen der noodzakelijke levensbehoeften*). Vgl. ons *zijn* brood *hebben*, *zijn* brood *verdienen*, *om den* broode, enz. || Al daer so bat hi broot dor God, *Rijmb.* 7622. Hi scaemde hem te biddene broot, 24514. Doe mi na der vasten soe seer hongherde ende ic dat broet bidden most dat ic at, *Ned. Proza* 322. Zoo ook *Lsp.* III, 10, 89; *Beatr.* 424; *Wrake* III, 194; *Sp.* III^3, 27, 65; 71; 73; enz. Zie ook BROOTBIDDER, en vgl. bidder, d. i. *bedelaar*, Oudem. 1, 688. — Ook schijnbaar intr. met weglating van het obj. evenals bij ons *bedelen.* || Soe moet hi bidden of bederven, Hild. 163, 124. Dat nyement . . . voirt meer bidden en sullen in der kercken, *Leid. Keurb.* 490, 13. Bidden bi den huyssen, 45, 16; vgl. 249, 74. Daer si en vonden spise te cope no broet, soe dat si baden dore die noet, *Lsp.* III, 3, 1034.

3) Enen —, *iemand* (*een onderdaan*) *een verzoek doen om geld, hun belastingen opleggen.* Vgl. BEDE, 3*a*). || Dat wijse nummermeer beschatten en sullen off bidden, dat aen hoir goet dreecht, Nijh. 1, 239 (*a.* 1329).

4) *Liefdegaven inzamelen in de kerk, collecteeren.* Vgl. BEDE, 3*b*). || Voirt sullen si mede ommegaen mitter bede in Sinte Pancras kerc, alsmen van des goidshuys ende van anderen diensten weghen bidt, *Leid. Keurb.* 489, 11.

5) *Vragen, verzoeken, uitnoodigen.* Met den acc. v.d.pers. || Hoir vriende . . bidden tot horen dadinghe, *ald.* 35, 12. Hier worden ghebeden totter jacht vele hogher mannen, *MLoep* IV, 2121. Selden hebbic oec verstaen, dat si ghevaderen bidden gaen, *Boerden* III, 233. Teenre feesten was ic ghebeden, *Vrouw. e. M.* I, 1. Mijn lantheer mi ten eten bat, VII, 69. Oftu ter brulocht words ghebeden, *Rijmb.* 24616. Hier naer so battene een Pharisee met hem, *Sp.* I^7, 13, 53. Al hadde haer moeder warmoes vercocht oft liede gebeden ter brulocht oft te like gebeden vrouwen, *al was zij groenvrouw geweest of noodigster ter bruiloft of ter begrafenis*, *Vad. Mus.* 1, 77, 9. Vgl. ons *bidder* of *aanspreker*, en mnl. BIDDERSSE.

AANM. — Baden, *Sp.* II^4, 33, 69 moet waarschijnlijk veranderd worden in *anden*, zoo althans stellen de uitgevers voor te lezen; zie ANDEN. — Het is ook mogelijk, dat men beneden lezen moet (lat. *invidebant*).

BIDDERE (BIDDER), znw. m. Mhd. *biter*, *bitter*; mnd. *bidder*. — 1) *Hij die bidt, verzoekt, vraagt.* || Hovesschen biddre es wel recht dat menne hovessceliic berecht, *Limb.* IX, 1. Jacob van Merlant wille hieraf dichten dor der ghere bede dies hem tUtrecht inde stede harde vriendelike baden, . . want hi die bidders enten patroon (*S. Franciscus*) minnet, *Franc.* 74. Es die biddere van enegere ere, *Sp.* I^6, 46, 9. — 2) *Hij die giften inzamelt.* || Wie men biddere zenden zole na (*om*) alemoese den zieken, *D. Orde* 219. Sint dat zo groet cost ten zieken behort, zo mach men . . biddere zenden . . . dien zieken, *ald.* — 3) *Bidder, noodiger ter begrafenis.* Zie BIDDERSSE, 2).

BIDDERSSE, znw. vr. Vgl. mnd. *biddestersche* 1) *Zij, die bidt, verzoekt, vraagt.* || Biddersse, troestersse van alre dinc, Velth. VIII, 34 82 (*van Maria*). — 2) *Zij die uitnoodigt, verzoekt*, bepaaldelijk voor anderen, b.v. *noodigster ter begrafenis* (*aansprekster*). || Soe wat bidderssen enegen man bade ten zevenden, ten dertichsten ofte ten jaergetijde, *Belg. Mus.* 1, 257. Dat ne gheen belleman noch bidderse eten en sal ten lijken . . ., de belleman of de biddersse en warens op tien pond, 7, 302. — Ook nu nog heeten de bidders of aansprekers in sommige steden, *noodigers ter begrafenis*, en worden zij door de stad aangesteld. — Zie ook BIDSTERE.

BIDDINGE, znw. vr. Mhd. *bittunge*; mnd. *biddinge.* — 1) *Bedelarij.* || Soe dagelicx veel biddinge vallet voir die kercdueren, *Leid. Keurb.* 251, 77 (vgl. *ald.*: hoeveel dat si in aelmissen gebeden hebben).

2) *Gebed, het bidden.* || Die Phariseen mit haere langer biddinge, *Sp. d. M.* 1, 127*b*.

BIDE, znw. vr. Mhd. *bite. Het wachten, vertoef, uitstel.* Zie BIDEN. || Het (*het evel*) verondert bi langhe bide, *Bouc v. Sed.* 420. Hi seide zonder bide: Ic sal zijn bi uwer zide, *Lett. N. R.* 7^1, 146, 84. Te vaerne sonder bide, *Flor.* 1353. Doen custen si al sonder beide (*l.* bide) den muer, *Pyr. en Th.* 71 (: side). — Bide doen, hetzelfde als biden. || Doen ne wilde hijs doen negene bide, hine gaeft hem weder, *ald.* 2753.

BIDEN, st. ww. onz. en bedr. (*beet, gebeden*). Mhd. *bîten*; ohd. *pîtan*; got. *beidan*; eng. *bide*, gew. *abide*; hd. dial. *beiten*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 1, 1403. *Wachten, toeven.* Vgl. BEIDEN.

Onz. — *Wachten*, *toeven*, *dralen*. || Soe sit op ende rijt tArturs hove ende nine bijt, *Mor.* 803. Daer en was geen langher biden, *Eleg.* 152. Mijn vrient en sal niet langre biden, hi en sal om mijn ongheval blide sijn, *Alex.* II, 495. Sone laet (d. i. *late het*; het is subj.) niet langre biden, dune ghevest hem, *Bouc v. Sed.* 113. — Vooral in de uitdr. sonder biden, *onverwijld*, *dra*; hetzelfde als sonder beide, sonder bide, en sonder beiden (z. ald.). || Dat hi u al sonder biden overmorghen sal bestriden, *Limb.* VI, 2263. Ic sal allene voren riden te Beverepaer sonder biden, *Ren.* 1044. — Ook met eene bep. met na of om. *Op iets wachten*, *iets verbeiden*. || Hierom woude Alexander biden, *Alex.* X, 735 (vgl. 730). Dat si alle sullen tien tiden om die hulpe van Rome biden, *Lanc.* II, 33553. Mijn vrouwe sal hier na ons biden, 367.

Bedr. — Met een obj. in den acc. of in den gen. *Afwachten*, *verbeiden*. || Dijn endde selstu so biden, als oftunt elcs daechs sonds liden, *Sp.* II', 37, 33. Ic bide uwes hier in de sale, *Fland.* II, 176.

BIDI, BIDICHTE, BIDIEN, BIDIGER. Zie BEDI, BEDICHTE, BI, BIEDIGER.

* BIDLIJC, bnw., verkeerde lezing *Sp.* IV', 45, 48: „Lievelike so horden si hem ende ontfingen sine bede, alst loveljjc was ende bidlijc mede." Men verg. Stoke I, 354: „Liefliken ghehoerden wi hem ende ontfinghen sine bede, alst recht was ende billic mede," en leze met hem billijc voor *bidlijc* of liever nog bildlijc. Ook in 't mnd. beteekent *bildelik* hetzelfde als *billijc*. Zie Lübben 1, 334.

BIDSTERE, znw. vr. Hetzelfde als BIDDERSSE, (z. ald. 2). || Wat bidstre, . . die te like ende te bruden pleght te biddene, *Cor. v. Antw.* 48, 177.

BIE, znw. vr. (mv. *bien*). *Bij*, het bekende insect, lat. *apis*; ook imme genoemd; hd. *beie* en *biene*; mnd. *bene*, *beine*, *bie*, *beie*; ohd. *bia*; ags. *beo*; eng. *bee*. Zie Grimm, *Wtb.* 1, 1367, op beie en Kluge 27. || Nutte ende vromelijc alse die bie, *Heim.* 1904. Alse der aermer bie, die thonich winnet, *Disp.* 218. Die bie trect honech uter brame, *Kerk. Cl.* 12; *enz.* — Ook in de uitdr. niet twee bien, als versterkte ontkenning *volstrekt niets*, *niets hoegenaamd*. || Sine cracht ne baette hem (Samsoen) niet twee bien, hine moeste sterven onder tdac, *OVl. Lied. e. G.* 447, 183.

BIEBUC (BIEBOCK, BIEBUYCK) znw. m. *Bijenkorf*, Kil. 64; *Hor. Belg.* 7, 3: *Apiarium*, *alvearium*, *alvear*; *Diut.* 2, 200: alvear, *bibuc*.

BIECHT. Zie BIECHTE.

BIECHTDOCHTER, znw. vr. Het tegenovergestelde van bichtvader. *Zij die bij een geestelijke te biecht gaat*, *hare biecht doet*, *Gest. R.* 15*a*, *b*.

BIECHTE (BIECHT, BIACHT), znw. vr. (eens ml., nl. *Gest. R.* 176*b*: des biachts); ook BIECHDE (*Flandr.* II, 131: Biechde dat is der sonde kennesse). Mhd. *bîhte*, uit *begiht*, *begihte*; mnd. *bicht*, *bichte*; ohd. *pigihti*, *pigiht*, *bijiht*; ofri. *biekte*, *bicht*; hd. *beichte*. Eene afleiding van het ww. *begien*; onl. *begian*, d. i. *bekennen*, *belijden* (z. ald. en vgl. *gien*, mhd. *jëhen*). Vgl. vooral Grimm, *Wtb.* 1, 1359; Kluge 22. Het znw. biechte en het daarvan afgeleide ww. biechten was soms nog in 't mnl. drielettergrepig *bi-echte*, hetgeen blijkt uit de schrijfwijze *bi-jechte* (*Sp.* I', 67, 40; 62; 102; 74, 141); uit het rijm (*Teest.* 3418: *biechten*: *verlichten*, d. i. *bi-echten*: *verlechten*; *Lanc.* II, 5053: *gebi-echt*: *berecht*; zoo zal men ook *Lanc.* III, 2495 metri causa wel moeten lezen: Dat hi niet en sprac *bi-echte*, voor *bechte*)), en uit den bijvorm *biacht* (*Franc.* 5876; *OVl. Lied. e. G.* 318, 128; 319, 136; 145; Matth. 84. *Merl.* 3533 (*biachte*: *nachte*; wat de uitgever geheel willekeurig veranderd heeft in *bichte*, *lichte*); *biachter*, *Nat. Bl.* III, 1920 *var.*; *biachten* (ww.), *Gest. R. f.* 176*b*, 212*b*; *biachtvader*, (ald.).Tusschentrap tusschen de eigenlijke en de latere uitspraak is *bjechte*. Later werd de vorm *biechte* (hd. *beichte*, *beicht*) nog verkort tot *bichte* (*Sacr.* 618; *Rumb. Av.* 24, 8; 26; *Vad. Mus.* 1, 52, 61; 53, 97; 55, 189; *Merl.* 4022). Ook de schrijfwijze *bijchte* komt voor (*Rijmb.* 10841, 22957). — De gewone vorm was biechte, doch ook biecht komt voor (*Troyen* 6608). De uitdrukkingen in biechte (st. decl.) en in biechten (zw. decl.) zijn even gebruikelijk. *Belijdenis*, *bekentenis*, sedert de 12de eeuw (Lexer 1, 273) bepaaldelijk in gebruik van *de belijdenis van zonden voor een geordend geestelijke*, *oorbiecht*. || Met vrayer biachten, *Franc.* 5876. Die slotelen vander biechten, *de macht om de biecht af te nemen*, *de sleutels van den biechtstoel*, *Lsp.* II, 48, 1046. Menigherhande claghe, die ons over hem in biechten ghecroent is, Mieris 2, 211*b*; *enz.* — Ook in de volgende uitdrukkingen. || Biechte spreken, *zijne biecht doen*, *Sp.* I', 74, 141; *Rijmb.* 22957; *Rumb. Av.* 24, 8; 26; *Bloeml.* 3, 23, 25; *OVl. Lied. e. G.* 319, 145. — Biechte nemen, horen, *de biecht afnemen*, *Sp.* I', 67, 40; *Gest. R. f.* 103*b*. — Hem in biechte (met biechten) dwaen, *zich door de biecht zuiveren van schuld*, *Rein.* I, 1460 (vgl. '43—45); *OVl. Lied. e. G.* 318, 128. — Te biechte (biachten) gaen, *Rein.* I, 1447; *OVl. Lied. e. Ged.* 318, 128. — Te biechte(n) gaen te enen, *bij iemand ter biecht gaen*, *Wal.* 3944; *Rein* I, 1439, 1661.

Aanm. Minder juist wordt *Troyen* 6608: sine biecht ontfaen gebruikt voor *sterven*. Men ontvangt niet de *biecht*, maar wel de *absolutie na de biecht*, en alleen deze laatste uitdr. kan figuurlijk voor *sterven* gebruikt worden.

BIECHTEN (BICHTEN, BIACHTEN), zw. ww. bedr. en wederk. Uit biëchten of bi-jechten, welke vorm in 't mnl. ook gevonden wordt. Mhd. *bîhten* (uit *bigihten*); mnd. *bichten*. Zie bij BIECHT.

Bedr. — Enen biechten, *iemand de biecht afnemen*. || Hi bijechtedse sonder beide ende gaf hare den lachame ons Heren, *Sp.* I', 67, 102. Al eest dat si di biechten (*d. i.* bi-echten) ende dine ziele verlechten, *Teest.* 3418. Die anders en dede . . . dan hi biechte ende doopte kinder, *Lsp.* II, 48, 367. Ic biechte keysere ende keyserrinne, *Rose* 10828 (vgl. '846). Enen biechten ende absolveren, *Lsp.* III, 18, 13; *Teest.* 3323. Enen biechten ende monegen (mueneghen), *hem de biecht afnemen en het avondmaal toedienen*, *Wal.* 8367; *Lanc.* III, 17131.

Wederk. — Hem biechten (perf. *gebiecht sijn*, d. i. ons *gebiecht hebben*), *biechten*, *belijdenis doen van zonden*. || Si biechte harde wel hare ende ontfinc onsen Here, *Lanc.* II, 35909. Dat si hen biechten van allen haren mesdaden, *Christ.* 910. Hem te byechten of te beteren, *Ned. Proza* 157. Zoo ook Velth. I, 57, 56 en 63. Dat dit heylige Sacrament niement te rechte soude ontfaen . . , en si dat hi gebiecht ware, I, 55, 2. Sone aventuric mi niet, ic ne ben gebiecht ere, *Lanc* III, 1979. Als die ridder was gebiecht (*d.i.* gebiëcht) ende Goede ontfaen hadde ende berecht, II, 5053. Zie verder Ruusb. 3, 147; *Franc.* 8439. — Hem biechten te of jegen enen, *biechten bij*, *Boetps.* 32, 21 en 25; *Huge v. Bord.* 15; *Denkm.* 3, 194, 244; *Mar. v. N.*, bl. 42.

AANM. — Eene enkele maal komt reeds mnl. het onz. biechten voor, als ook het bedr. iet biechten, nl. *de zonden*. Beide vindt men *Gest. R. f.* 103*b*: Si toech te Romen ende biachte den paeus alle haer sonden; eer si biechte, so en kenden die een den anderen niet. — Ook komt het onz. biechten met met verbonden (d. i. *bij*), voor, nl. *Ned. Proza* 36: Alsnu willen si mit den enen biechten ende te rade gaen van al horen leven, ende als morghen kiesen si een anderen.

BIECHTERE (BIECHTER, BIACHTER), znw. m. Mhd. *bihtære*, *bihter*; mnd. *bichter*; hd. *beichter*; vgl. mhd. *bihtigære*; hd. *beichtiger*. — Den vorm biachter vindt men *Nat. Bl.* III, 1920 *var.*; en soms ook den vorm biechtere als biechtére uitgesproken, b. v. Velth. IV, 13, 41, rijmende op *uten kere*. Door het verkeerd verstaan van desen vorm vindt men nu en dan in varr. biechthere (*Lsp.* III, 14, 259 *var.*; Runsb. 5, 227 *var.*).

1) *Biechtvader*. || Syn biechter was oec die gone (Broeder Petér), Velth. III, 45, 46 (vgl. 50). Die der coninginne . . . biechter was, V, 3, 4. Hi en dede der penitencien niet, die hem sijn biechtere te doen hiet, *Lsp.* III, 3, 601. Dies is God mijn orconde ende mijn biechter, *Stemmen* 104. Zo zal hi sine biechte doen, iof hi so sterc is end of hi den biechter hevet ende zal oec Goeds licham ontfaen, oft die biechter raet, *D. Orde* 217. Van dat haer hoer biechter leerde, *Merl.* 3348 (*Hs.* bychter); *enz.*

2) *Belijder*, en wel — *a*) In den zin van *geloovige*. || Gewarich biechtere so bestu . ., du sals heden desen daghe met mi sijn int paradijs, *L. o. H.* 3247. — *b*) In den zin van den door de kerk aldus genoemden confessor, d. i. *belijder*, *bekenner* (vgl. b. v. *Eduard den* bekenner), d. i. iemand wiens geheele leven eene belijdenis des geloofs was, doch die niet het voorrecht genoot, daarvoor ook martelaar te mogen worden; vgl. Matth. *Anal.* 3, 29 noot; Du Cange 2, 530, i. v. confessor; Verwijs, *Stroph. Ged.* Gloss. bl. 212. || Dese Gregorius, die een heylich biechter Gods was, levede lange tyt, Matth. *Anal.* 3, 28. Dese selve biechter wert begraven in die selve kercke eerlike, 29.

BIECHTHERE, hetzelfde als biechtere, waarmede het soms in varr. afwisselt (z. ald.). || De biechtheeren van den hove, die van den staete ende beleede weten mogen, *Gendsch Chtb.* 180. Beaupere onser gheduchter vrauwen biechtheere, *Invent. v. Brugge* 3, 497.

BIECHTINGE, znw. vr. Verkeerde lezing, *Wap. Mart.* III, 23 *var.*; doch de beteekenis van het woord kan geene andere zijn dan *bekentenis*, *belijdenis*.

BIECHTVADER, ook in den vorm BIACHTVADER, *Gest. R. f.* 176 *b*, 212 *b* (wijse biachtvaders ende harders). Zie verder bij BIECHTE.

BIEDEN, st. ww. bedr. en wederk. Got.; *biudan*; onr. *bioda*; ags. *beodan*; ohd. *piotan*; mhd. *bieten*; mnd. *bêden*; zw. *bjuda*; de. *byde*; eng. *bid*; skr. *budh* (voor *bhudh*); gr. πυθ-, in πυνθάνεσθαι. Zie o. a. Kluge 28 op bieten.

BEDR. — 1) *Doen weten*, *laten weten*, *ter kennis van iemand brengen*. || Gi sult bieden over mi, dat gi den camp wilt angaen, *Lanc.* II, 17585. — Vooral in uitdrukkingen als goeden dach, goeden avont, sinen groet bieden en dgl. *Iemand goeden dag*, *goeden avond zeggen*, *hem groeten*. Zie bij DACH. || Sy boot hem schier goeden dach, *Troyen* 2085. Ick soudese vriendelijck groeten en bieden den goeden dach (fr. le *bon jour*), *OVl. Lied.* 125. Die borstkijns machmen wel anstoten ende byeden hem gueden dach, *MLoep* II, 1313. (Si) boot den coninc groot saluut, I, 2308. (Hi) boot hare goeden avont, *Limb.* X, 105. Si ghinghen jeghen hem ende boden hem hare gruete, *L. v. J. c.* 127.

2) *Gebieden*, *gelasten*. || Doen boet die hertoge Jan bidien sinen vianden, dat si tien woude . . . achterwaert, Heelu 3000. Waer wert ye ridder vernomen, die dorste met vele min lieden dan sine viande hadden, bieden dat daer boot die hertoge Jan, 3010. Dat onse voghet biede, dat elc man sal wol betalen, *Overijs. R.* I[1], 53. Man of wijf, die verdreven is van quaden fayte . . ., die bieden wi die poirte te rumen binnen vier daghe, *Leid. Keurb.* 21, 32. Al die heylige daghe, die die heylighe kerke biet te vieren, 61, 34. Tselve gebot, dat hi hem biet, dat breken si ende houdens niet, Hild. 8, 251. (Hi) dede gemeen heervaert bieden tegens Coeverden, Matth. *Anal.* 3, 142. Zoo ook *Stadsr. v. Zwolle* 70, 69.

3) *Aanbieden*, *presenteeren*. || Sijn scult (*zijn recht*) bieden wair te maken, Matth. 132. Ic biede u den hantscoe (*bij wijze van uitdaging*), *Rein.* II, 6744; zie de Aant. van Martin t. a. p. (Hi) hevet syn ghelt gegenomen ende hevet geboden omme broot, *Sp.* III[4], 16, 91. Hi hadde gerne ghescent die boden ende boot groot present, III[4], 16, 33. Dit es een scone gebot, dat ghi mi hier biedt (*eene schoone aanbieding*, *die gij doet*), *Limb.* X, 730. Zulc biet den penninc opwaert (*biedt een percent meer*, *wil er een percent bij doen?*), al bode hi een selver paert . . . hine vergolde niet opten tijt al dat hi van rechte sculdich es, *N. Doct.* 2462 (vgl. 2467). Den ingel hi die spise boot, *Rijmb.* 7470. Daer si die beesten vonden doot omdat men hem en gaf no en boot, *Wrake* III, 1732. Biedt hem vonnesse te doene aldaer vor des coninx baroene, *Lorr.* I, 1389. Siere dochter biet hi di ende alt lant, *Alex.* IV, 201. Zoo ook *Rijmb.* 18195, '219; *Limb.* IV, 260; *Flor.* 933. Den Joden boot hi groten scamp ende boot met sinen live camp, *Rijmb.* 9185 (vgl. 90 en 99). (Si) trocken . . . te velde . . . ende boden strijt, *Brab. Y.* IV, 660. Vgl. onze uitdr. *het hoofd*, *tegenweer*, *tegenstand* bieden. — Wedde bieden; ook sijn wedde leggen, *in een proces een weddenschap aangaan omtrent zijn recht*, *door het* aanbieden van een pand (eene wijze van litis-contestatie). || Ende dat seyt Johan Claes soen, dat recht is na den rechte ende gewoente der stat van Utrecht ende des boet hi siin wedde, *R. v. Utr.* 2, 66. Daerop dingde Jan Lubberts zoen ende seide: dat dat ordel, dat die buerman ghewijst hadde, een recht ordel waer, ende des boet hi siin wedde, 99. Zie verder bij WEDDE. Somtijds verschilde het bedrag der wedde, naarmate men voor hooger of lager vierschaar riep; vgl. S. v. Leeuwen, *Cost. v. Rijnl.* 245. — Gelt ende meer gelt bieden (presenteeren). || So boden sy aldaer ghelt ende meer ghelt, ende beriepen voor u heeren scepenen van Brucghe te onsen wetteliken hoofde, *Invent. v. Brugge* 6, 544. — Onscult bieden in twee opvattingen. — *a*) Onscult, in den zin van *verontschuldiging* (z. ald.). *Zich verontschuldigen*. || Ootmoedelike sprac die heere ende boot sine onsculden groot, *Amand* I, 1967. — *b*) Onscult, in den zin van ons *onschuld*, in jur. zin. *Aanbieden den onschuldseed af te leggen*. || Als een onscult gheboden heeft, als recht is, ende hem ghewijst is onscult te doen mit sijnre zekerheden, Matth. 160. Hi en sal dan niet moghen wedersegghen of versaken of onscult bieden, *Gest. R. f.* 41*a*. — Pande bieden. *Panden*, *die men wil executeeren*, *aanbieden aan wie*

daarop meer recht zou willen doen gelden, *op vormlijke wijze de voorgenomen executie aankondigen.* Wanneer dit *bieden* behoorlijk heeft plaats gehad, is het pand volboden en kan men tot de eigenlijke executie overgaan. In denzelfden zin erve bieden, *de voorgenomen overdracht of executie van onroerend goed aankondigen*, Matth. 132 en *passim.*

4) *Aan een god presenteeren*, *het hem opdragen.* || Hadde men minen goden dit kint bevolen ende geboden, hen ware niet bleven doot, *Sp.* III*, 6, 37.

5) *Beloven*, *toezeggen.* || Soe boet hi hem . . . Antwerpen ende Mechelen te gheven . .; voirt boot hi . . te settene dlant . . in den handen des lants van Brabant . ., maer wat hertoge Philips boot, het en gheschiede clein noch groot, *Brab. Y.* VI, 11411 vlgg. Den soudenieren boet hi meer; den dorpers belovede hi vriheit, *Alex.* VI, 120. Hoe dattet . . . vreselic is, lichtelic by ghehoersamicheit te bieden ende dan van dien ghebode niet te houden, *Hs.* 88, *f.* 85*b*. Sinte Franciscus placht selden enich dinc by ghehoersamicheit te bieden, *ald.* Het ne mochte niet gheschien, dat hi tontsculden mochten commen doe, wat dat hi boed daertoe, *Vl. Rijmk.* 1298. — Bieden ende bidden, bidden ende gebieden, *door verzoeken*, *smeekgebeden en beloften iets trachten gedaan te krijgen*, *dringend verzoeken*, *smeeken.* || Hi boed ende bat zeere, dat hi hem mochte verrechten, *Vl. Rijmk.* 1304, e. e. — Ook gebieden ende bidden, *Sp.* I*, 19, 40; III*, 7, 45; Nijh. 2, 139. — Ook gebieden ende gebidden, *Flor.* 604. Vgl. BIDDEN 1).

6) Iet (een wapen, een lichaamsdeel) —, *uitsteken*; *naar iemand richten*, *toekeeren*, dikwijls verbonden met een bijw. of eene bep., waardoor de richting nog duidelijker wordt omschreven. || Wat wilt dat si wonde raken, dat plach si daer mede (*met pijl en boog*) te ghenaken, niet dan sijt dairwairts boot, *MLoep* IV, 2101. Dat hine wiste wedert was broet so vleesch, dat hi te monde boet, *in den mond stak*, *Flor.* 1656 *var.* Daer soe . . . den rechtren arem te werke waert boot, daer bleef hi staende stide, *Franc.* 9521. Enen dat kennebacke bieden, *iemand de wang toekeeren*, *toedraaien*, *Wrake* I, 259. Enen den rug bieden, *hem den rug laten zien*, *toedraaien*, *Exc. Cron.* 99*d*; vgl. slippe bieden, *met de noorderzon vertrekken*, Kil. 596. — Vooral in de uitdr. dat (den) spere bieden, *de speer tegen iemand richten*, *haar vellen.* || Enen andren hi tspere boet, dien hijt dor den lichame stac, *Lorr.* II, 424. Anderwerf den spere hi biet, Velth. III, 30, 15. Enen riddere sward ende groet, die hem daer sijn spere boet, *Lanc.* III, 23509. Die gene hadde den moet so groet, dat hem Walewein tspere boet, *Mor.* 1359. Wie een spere te hemwarJ boet, om hem te done enege dere, 2564. — Die hant (hande) bieden, *de hand uitsteken.* || Dat ic hem myn hande boot, *naar hem uitstak*, *Troyen* 10321. (Hi) boot, die hant te hem waerd: die hant verdarf metter vaerte, *Rijmb.* 12181. Dei lasers boot die hant dan om te ebben der caritate, *Franc.* 416. De hant ter buerze bieden, 3635. Walewein boet die hant derwaert, *Lanc.* II, 39242. Dat (*het beeld*) emmer boet siin hant ter sonnen waert gerect, *Flor.* 917. Doe ic die rose plucken waende . . . . . ende ic mine hande daerwaert boet, *Rose fr.* 255, 142. Hi boot die hande, die hi allene roeren mochte, *Sp.* I⁷, 69, 53. Hant ende mont hi daerwaert biet, *Wap. Mart.* II, 111. — Ook met het doel — *a*) Om iemand te helpen; nog heden in gebruik. || God . . . sal ons die hant bieden ende helpen bi haerre ghebede, *Rijmb.* 2454. — *b*) Om iemand te smeeken, of ten teeken van onderwerping. || (Hi) boot die hande tonsen Here, 32690. Mine haude boedic te di, Here, *Boetps.* 143, 21. Die vrouwe boet die hant opwaert ende bat met sinne over haer kint, *Segh.* 1558. Die Cristum niet en bieden die hande, sijn der keyserlinge viande, *Sp.* II*, 22, 321 (vgl. 327: die Cristum anebeedt). (Doe) boot Castor ten keiser ward sine hande of hi ware vervaerd, *Rijmb.* 31805. Hier sloech men den enen doot, een ander hier die hande boot, 34433. Die gene doe die hande boet ende bat oetmodelike genade, *Lanc.* III, 19293. (Alaricus) boot beede sine hande, *Sp.* III*, 1, 38. Si boden haer handen ende gaven een groet deel van harre haven, *Flor.* 137. Si boden, al wast scande, . . hare hande, Stoke VIII, 609.

7) *Ontbieden*, *oproepen*; vooral voor het gerecht, *dagvaarden.* || So wye in eniger saken, inden recht hangende, te tughe ghenoemt wort, den mach die ghene, die den ghenoemt heeft, laeten bieden te tughe, *Overijs. R.* I¹, 167. Zoo ook *Stadsr. v. Zwolle* 87, 88, 89, 90 *passim.*

8) *Laten blijken door zijne handelingen*, *aan iemand zijne goede of slechte gezindheid toonen.* — *a*) Met een object van eene gewenschte, eene aangename zaak; als *eer*, *lof*, *eenen dienst* enz. *Bewijzen.* || Loff, eere ende werde ben ic u bienlijc (d.i. biedende), Heilich Sacrament, *Sacr.* 984. Den Sacramente oetmoet biende, 228. Die dienst . ., die Jupiter die God boet, *Rose* 6189 (vgl. 6153). Dat u God loon die deugt, die gij ons biet, *Heemsk.* 83. Derre doget ende derre eren . ., die ghi mi hier biedt, *Limb.* XII, 1251. Enen ere bieden, *Stemmen* 128; *Limb.* VII, 415; Ruusb. 1, 143. — Vgl. ons znw. *eerbied*, dat van deze uitdr. gevormd is. — *b*) Met eene onaangename zaak als obj., als *schande*, *smaad*, *oneer* enz. *Aandoen.* || (Niemene) onweerde bieden met woerden, met werken, Ruusb. 4, 13. Den Joden boot hi groten scamp (= *smaad*), *Rijmb.* 9185. Ic come in den name Gods, dien du groten lachter bods (*l.* Goeds: boeds), 9239. Donwerde die men hem boet, *Yst. Bl.* 2104. Al die vileynicheyt . . die my die coninck van Vrancrijck boot, *Belg. Mus.* 9, 147. Dat men vrouwen loesheit biet, *Pyr. en Th.* 218. Die grote scande, die hem boot Laomedoen, *Troyen* 1109. Entie versmadenesse groet, die mi die coninc Otte boet, *Lorr.* I, 1181.

9) *Brengen.* || (Hi) pijnde hem den gheest in die teghenwoerdicheit Gods altoes te bieden, *Hs.* 87 *f.* 55*b*. Als men water voer die dueren biet, so zelmen die leederen mede voer die husen zetten, *O. K. v. Rott.* 41, 119.

WEDERK. — *Zich aanbieden*, *zich beschikbaar stellen.* || Ter zielen waert dat vleesch hem boot te haren dienste telker noot, *Wap. Rog.* 319. Inder scoenster joncvrouwen scoot, die hare omme penningen boot, *se ultro offerebat*, *Sp.* I*, 8, 11. (Hi) boet hem selven hovescelike onderdanech den Roemscen rike, *hij verklaarde zich voor onderdaan*, *stelde zich als onderdaan ten dienste van het Rom. rijk*, III*, 15, 97.

BIEDIGER (BIDIGER), znw. m. Mnd. *bedeger*, *bedeger*, *beder*. *Gebieder* (vgl. ook GEBIEDIGER), in het bijzonder benaming van de leden der Duitsche Orde, welke onder den groot-commandeur of landmeester over een of meer landschappen of ordehuizen het bevel voerden. || Sente Johans des hospitaels van Jherusalem ghemeyn bidiger, Nijh. 3, 157. Vgl. de noot en Lübben 1, 169.

BIEDINGE, znw. vr. *Dagvaarding.* || Van der biedinghe sal die boede hebben een groeten, *Stadr. v. Zwolle* 90. — Zoo ook BODINGE en vgl. LADINGE.

BIEEN (BIÊNE), bijw. *Bijeen, bij elkander.* Vgl. bij EEN. || Dat wi doch bieen sijn, soete lief. ., beide te gader emmermee, *Pyr. en Th.* 413. Hoir erfnamen sy bijeen nam ende bescickede al hoir zaken, *MLoep* II, 1986. Bliven wi bieen als helden coen, *Rein.* II, 5776. Daer.. saten daer bieen .. vele liede, Heelu 8871. — Ook in de uitdr. van biëne, *van elkander, vaneen, uiteen.* || (Wi) sekeren van byene niet te sceyden voir die tyd, dat wi . . . alsulke broke . . . ghebetert hebben, Mieris 2, 267 *a*.

BIEENBLIVEN, st. ww. onz. *Bij elkander blijven*; zie een voorbeeld bij BIEEN.

BIEENCOMEN, st. ww. onr. onz. *Bijeenkomen, zich verzamelen, vergaderen.* || (Si) souden wederom byeencomen the Wageningen, Matth. *Anal.* 1, 495.

BIEENNEMEN, st. ww. bedr. *Verzamelen, doen bijeenkomen.* Zie een voorbeeld bij BIEEN.

BIEENSITTEN, st. ww. onz. *Bij elkander zitten.* Zie een voorbeeld bij BIEEN.

BIEENTIEN, st. ww. onz. *Bijeenkomen, bij elkander komen, elkaar opzoeken.* || Hets dicke ghesien, dat gherne tien die ghene bi een, die van herten sijn in smerten, *Belg. Mus.* 1, 121, 19.

BIEL. Zie BILE.

BIELEN. Zie BILEN.

BIEN. Zie BEEN. || Rugghe, bien noch lenden, *Vrouw. e. M.* VII, 147.

BIENLIJC. Zie BIEDEN, 8*a*).

BIENTE. Zie BEENTE.

BIER (BEER, *Etst. v. Dr.* 11 e. e.) znw. o., de bekende drank. Over de verschillende soorten van bier in de Middeleeuwen, b. v. *oostersch* (*oesters*) *bier*, *Hexe* 61, 73; *Livre d. Mest.* 11 (fr. chervoise d'Alemaingne), zie *K. en O. v. Delft* 166, 14; 167, 15; 168 aant. 2); 169, 18; V. Hasselt, *Arnh. Oudh.* 3, 143 vlgg.; *Geld. Maalt.* 177 vlgg.; Moltzer, *Dram. Poëzie*, 186 aant., *Inform.* Gloss. — Ook vindt men een bier, in den zin van *eene bepaalde hoeveelheid bier.* || Dat willic wedden om een bier, *Lipp.* 137. Zie Oudem. *Wdb. op* Bredero 54. — Een half bier, *Ned. Kluchtsp.* 63 (*tweemaal*). — Ook het verklw. bierkijn, bierken, wordt in den zin van *bier* gebruikt. || Gheeft hem drincken tisane ofte bierken sonder cruut, Jan Yp. 88 (*Hs.* Yp. 119*b*). Bierkin es ghemaect van watre ende van gruse, *Livr. d. Mest.* 11. Dunne bierkiin op gruus gebrouwen, *Hs.* Yp. 54*b*. — Bier komt voor in de volgende spreekwijzen. — Van énen biere drinken, *hetzelfde lot ondergaan.* || Soe datter daer bleef wale ontrent twee dusent bi getale . ., die droncken daer van enen biere, *Brab. Y.* IV, 525. — Bier brouwen, *een plan beramen.* || Die felle Fortier die ghebrouwen had dat bier om die vrouwe te bringhen in pine, *Segh.* 9161. Daer moeste de ghene in doen den ganc (*Perillus in den koperen stier*) ende dat bierkijn voren smaken, dat hi bruwen conste ende maken, *de uitstekendheid bewijzen van het instrument dat hij zelf vervaardigd had*, *Sp.* I², 43, 28. — Ook met den dat. v.d. pers. *Iemand eene kool stoven, een plan beramen in iemands nadeel.* || Hem langhet omme cloosterbier: nu gawi ende bruwen hem, *Rein.* I, 1960. Dien heren, die nu waren so fier, dat si Reinaerde waenden bier te sinen lachter hebben ghebrouwen, 2179. Nochtan si brauden mi zulc een bier, mine luste niet langher te blivene hier, *OVl, Lied. en Ged.* 482, 99. Ware Macharijs mijn oem hier, hi soudu, Ayoel, selc een bier met vullen nappe scinken, ghi souds langhe moges dinken, *Aiol-fr.* 15.

AANM. — Wat bieren beteekent Matth. *Anal.* 3, 371: „Si sloegen die kelre ende bieren in ende woesten al dat in die stede was sonder dat cloester," is niet duidelijk. Misschien is het woord bedorven.

BIERBERRIE, znw. vr. *Eene berrie om bier te vervoeren.* De stad had in den regel zulk eene berrie, welke zij verhuurde. || Men geeft van de bierberrye die men verhuyert, te weten van een vat binnenbiers te draghen 3 deuyts ende buytenbier 1 groten, *Inform.* 262. Die bierberrie heeft gegouden binnen 5 jaeren . . 591 ₤, *ald.* 403. Die bierberry (galt) anno 1510 87 ₤, *ald.* 259.

BIERBOOM, znw. m. Eig. hetzelfde als biertol; z. ald. Bij uitbreiding *boomgeld van het bier, het geld dat bij het in- en uitvaren van de haven voor de met bier geladen schuiten moest worden betaald.* || Die bierboom heeft gegouden int jaer 1507 77 ₤, *Inform.* 248.

BIERBUISE, znw. vr. *Gesch. v. Antw.* onder allerlei huisraad genoemd. *Een groote bierkan met twee hantvatsels.* Zie Kil. 95 op buyse.

BIEREN, zw. ww. onz. *Bier verkoopen.* || Dat gheen brouwer noch brouster buyten op een anders bierstal en sal moegen commen, ende sijn bier min geven, dan die gheene doet, die gewoonlycken is up tselver bierstal te bieren, *K. en O. v. Delft* 168, 17.

BIERKERKE, znw. vr. Comische benaming voor *het bierhuis*, mnl. taverne. || In dye caetsbaen, op dat dobbelspel, inder dansschoel of in die bierkercke, *Gest. R. f.* 108*a*.

BIERCLOCKE (BEERCLOCKE), znw. vr. Mhd. *bierglocke*, waarvan ook *bierglockenzit. De tijd dat de bierhuizen gesloten moeten zijn*; eig. *de klok, waarmede die tijd wordt bekend gemaakt.* || Ist bi nachte na der beerclocke ghescheen, so ist die bote dubbelt, *Stadb. v. Gron.* III, 12.

BIERLAERS (BIERLEERS), znw. m. *Dronkaard, bierbuik.* Vgl. onze uitdr. *eene laars aan hebben*, d. i. *dronken zijn*; het woord *bierbuis* bij Kil., en voor het latere gebruik van *bierlaers*, Oudem. 1, 692. || Dat worden moutvlyeghen, byerleersen of dronckenbouts (hd. *trunkenbold*), *Ned. Proza* 165.

BIERSCULT, znw. vr. *Schuld aan een kastelein voor het drinken van bier; onbetaalde verteringen in de herberg.* || *Van bierschulden.* Item salmen geen recht doen van bierschulden, *O. K. v. Enkh.* 29, 149.

BIERSTAL, znw. vr. *Kraampje, waar bier verkocht wordt.* Zie een paar voorbeelden op BIEREN.

BIERTAPPER, znw. m. *Kastelein, biertapper, herbergier*, *Warfsconstit*, 103; *Leid. Keurb.* 239, 54; *Etst. v. Dr.* 11. Zie bij BIERVOGET en BIERWISCH.

BIERTOL, znw. m. *De tol, het tolhuis, waar de inkomende rechten van het bier moesten worden betaald.* Vgl. BIERBOOM. || C. van sinen wedden van der biertollen tot Aemstelredamme te verwaren, *Rek. d. Gr.* 1, 355.

BIERVOERDER, znw. m. *Hij die bier aanvoert.* || Alle die ghene, die biervoerders siin dat van buten den Brielle compt, *K. v. Brielle* 74, 5. Dat gheen biervoerders off die scepen voeren (*schuitenvoerders*) bynnen den lande, die en sullen selve gheen bier tappen op correxie vander stede, *ald.* 7.

BIERVOGET, znw. m. *Opzichter over het bier* (?). || Soe is gewijst van den biervogeden van Anlo, dat sie van den biertappers niet nemen moegen,

dat sij geldt, excijs ofte beer, *Etst. v. Dr.* 11.

BIERWISCH, znw. *Een bundel stroo* (*stroowisch*), *welke op een biervat gestoken wordt*, *ten teeken dat daar bier verkocht wordt.* Zie De Jager, *Versch.* 313 vlgg. || Dat geen wijntapper noch biertapper voirt an geen wijnvaten of biervaten upter straten setten en sal, om wijnwisschen of bierwisschen dair up te setten, *Leid. Keurb.* 239, 54.

BIERVE (BIERF, BIRVE). Zie BERF.

BIESE, znw. vr.; BIES, znw. o. Mhd. *biese*; mnd. *bêse*, terwijl hd. *binse* heeft. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 38 en Kluge 29 op binse. *Bies*, lat. *juncus*, *carectum*, de bekende grasplant in of aan het water. || Recht als een bies staet hem die stele, *droite comme jons*, *Rose* 1596. En weet wedert bies of stro was, *Lsp.* II, 36, 72. — Biesen werden gebruikt om den steenen vloer te bestrooien voor meerdere zachtheid en ter wering van kou. || Berte, scuert desen pot jeghen dese hoghe daghen ende stroyet dese biesen in dese cameren, *Livre d. Mest.* 24. Die camere soude oec altemale met groenen biesen ghestroyt siin, *Limb.* XI, 500. (Si) leedde mi . . tote in hare camere binnen . .; up die versche biesen groene ghingen wi sitten vor een bedde, *Rose fr.* 254, 66. Eist in den somer, so tempert die lucht, daer hi (*de zieke*) leget, met groenen biesen, met wilgeloveren, ende wijngartbladren . ., die gi stroyt omtrent siin bedde, *Hs.* Yp. 64*d*. Die stroyinge van den loveren vanden wiingarde ende rode biesen entie vorseide stroyinge vanden sconen watere, 54*b*. Vgl. 29*c*: „dien vloer bestroyen met lissce ende met risen van wilgen ende met wijngaertbladren." — Bies, *iets van weinig waarde*, *stroo.* || Doe den heren ierst verwies trouwen (*l.* trouwe), ende men hen inblies daer si bi werden moy, doe wert hare edel coren bies, *Vierde Mart.* 602. — Niet een bies, *niet het minste*, *niet in het minst*, *volstrekt niet.* Zie De Jager, *Lat. Versch.* 92. || Inne ontsie u niet een bies, *Ren.* 816. U en hadden viertich man niet en bies en connen gescaden, *Lorr. fr.* I, 168. Tfolc . . . . en was beter niet een bies, *Teest.* 340.

BIESGELT, znw. o. Onder allerlei kleine bijdragen ter bestrijding der kosten van den openbaren eeredienst komt ook deze voor, *O. R. v. Dordr.* 1, 295, 2: „So en sal men gheen bisscopsgelt bidden noch brengen, noch coninckgelt inden vasten, noch kermiss-, noch past-, noch marct-, noch hoechtijt-, noch kaerssgelt, noch biessgelt." Denkelijk is hier bedoeld eene bijdrage voor het bestrooien van den vloer van het kerkgebouw met *biezen.* Zie BIESE.

BIESIJN, stoff. bnw. *Van bies gemaakt*, *biezen*, *teenen*, *rieten.* || Met hem voerdi odevaren in husekine, die byesin waren, *in arcis papireis*, *Rijmb.* 3565.

BIEST, znw. vr. Hd. *biest* (m.); eng. *biestings*; mhd. *biest* (m.); mnd. *bêst.* Voor de afleiding vgl. Weigand 1, 218; Lexer 1, 269; Kluge 27. *De eerste melk der koe na het kalven*, zooals heden. — Ook schijnt het woord in 't mnl. *kaas* beteekend te hebben, althans *Livre d. Mest* 10 vinden wij „craime et froumegie" vertaald door *rome ende biest.*

BIGAEN, st. onr. ww. onz. en onpers. Met den 3den nv.

Onz. — *Bij iemand gaan*, d. i. òf *iemand naderen.* || Dus gaen wy hem by met reverencie, *Sacr.* 205; — òf *in iemands nabijheid gaan*, *hem begeleiden.* || In hare hant so hilt si haren vrient, die hare ginc bi, *Rose* 1209.

Onpers. — Het gaet mi bi, *het gaat mij.* || Het gaet mi cranckelike bi; ic bin die nie geluc gewan, *D. War.* 8, 86, 84.

BIGAERT. Hetzelfde als bigordel? z. ald. || Waer hoort men van previlegien ghewaghen, gheen bygaert te draghen buiten uwen consente? Si sijn al vercocht; ghy hadt goede rente, *Belg. Mus.* 4, 253.

BIGAREREN, *kakelbont maken*, *R. v. Utr.* 2, 315. Zie GEBIGAREERT.

BIGEBRINGEN, st. onr. ww. bedr. Hetzelfde als bibrengen (zie ald.). — 1) *Aantoonen*, *bijbrengen*, *in rechte aanvoeren.* || Na alle tgone dat si daer af bighebringen conden, .. souden si voort .. jeghen den heere van Berghen . . . te rechte comen voor den hertoghe, *Brab. Y.* VII, 16309. — 2) *Ten uitvoer brengen.* || Als du dat bighebrengen conste, soe salstu dijn leven verwandelen, *Bienb.* 153*d*.

BIGEDUREN, zw. ww. onz. Op eene eenigszins vreemde wijze gevormd. Slechts als znw. gebruikt in de uitdr. Int bigeduren, *op den langen duur.* || Sulc dunct, dat gheen sonde en sy, mach men soe doen, al eest ierst vri, dat sonde wort int bighedueren, *N. Doct.* 2183 (de var. heeft dezelfde lezing).

BIGEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als het gewone bugen, wat de beteekenis betreft, maar de vorm is daarmede onmogelijk overeen te brengen. Er is een ww. *bigen*, *beeg*, *gebegen* met de bet. *stapelen*, *opstapelen* (Grimm, *Wtb.* 1, 1372). Kan dit ww. door de gelijkheid van vorm de bet. van het geheel verschillende *bugen* ook hebben aangenomen? Vgl. Grimm t. a. p., waar uit Alberus wordt aangehaald: „*ich* beig *die knie*", flecto genua, en uit Henisch: beigen, *krümmen.* Het komt slechts eens in 't mnl. voor en wel in den trans. zin van *doen buigen*, *naar beneden doen gaan.* || Waer toe zouden wi hem nighen? Wi saghen hemselven bighen die tekene, die wi hilden daer, *Lsp.* II, 36, 159 (vgl. 170: dat si en bughen ghene vane).

BIGENAKEN, zw. ww. onz. Min of meer vreemde samenstelling, in bet. overeenkomende met *nabijkomen.* || In vreemden landen so doelde si tot dat hoer tijt ghenaecte bij, dat sij ghenas van enen kinde, *MLoep* III, 755.

BIGESTAEN, st. onr. ww. onz. Hetzelfde als *bijstaan*, *te hulp komen.* || (*Een zak*) dien hem nature gaf ter noet om vele vissche daer in tontfane, sire nature bi te ghestane (*var.* bi te stane), *Nat. Bl.* III, 2862. Dat hi niet en conste . . . dien van Rode bighestaen, *Brab. Y.* V, 3293.

BIGICHTER, znw. m. Oudere, dialectische vorm voor biechter (z. ald.). || Dien custer onser ghesellinnen der grevinnen . . bigichter . ., opdat hij onser ghedenke bi namen in sijnre missen ende ghebede, Nijh. 1, 343.

BIGORDEL (BIGORDELE), znw. m. en onz. Mhd. *bîgürtel*; mnd. *bigordel.* Vgl. Grimm, *Wtb.* op beigürtel (*Wtb.* 1, 1373); Diefenb., i. v. crumena, marsupium. *Eene aan den gordel hangende tasch vooral om geld in te bewaren*, *geldtasch*, *reistasch.* || Een bigordel met gelde goet, *Sp.* I⁴, 17, 16. Enen bigordel siudic di mede, dattu teringhe te derre stede hebben moghes ende broot, *Alex.* II, 67 (vgl. 105, waar het onz. is). Om den man te soeken diet bigordel gevonden soude hebben bi der zee, *Rek. d. Gr.* 2, 310 (vgl. 405). Om boegen ende om bigordele, daer men mijns heren ghelt in voerde, 2 scilde, *ald.* 3, 338. Men solde hem wel een bygordel toebetrouwen, als daer ghien gelt in en weer, *Spreuken* 34. Dragt met u noch gout

noch selver noch en hebt ghelt in bigordele, *L. v. J. c.* 51. Sy gaven den weerdt dat bygorddele ende tcoufferkin metten ghesteente, *Cron. v. Vlaend.* 1, 40. Hoe dat de een hadde een bigorddel met gelde, *ald.* Om dat si hair clederen ende haer bygordelen vinden ende crighen souden, *Gest. R. f.* 27*d*. Ghine sult niet bezitten zelver no goud no ghelt in bigordelen, *Hs. v.* 1348, 280*a*. (Si) gaven der waerdinne een bighordel, . . datsi dat bighordel wel bewaren soude, *O. R. v. Dordr.* 1, 234, 76. Van tween malsloten te tween bigordelen . ., daermen ghelt in voerde, *Invent. v. Brugge* 3, 162; vgl. het Gloss., *ald.*

BIHEBBEN, zw. onr. ww. onz. Met den dat. van een wederk. vnw. Hem bi hebben, *bij zich, met zich hebben* (vgl. onze uitdr. *iemands bijhebbend gezelschap*). || Omdat si gheenen pape hen en hadden bi. Negeen pape en was hen so naer, *Sp.* II[a], 69, 21.

BIHOUDEN, st. ww. bedr. Met den dat. van een wederk. vnw. Hem enen bihouden, *iemand bij zich houden.* || (Hi) dede hen grote ere ende hiltse hem bi vortmere, *Lanc.* II, 32280.

AANM. — Bij dit ww., als bij verscheidene andere samenstellingen. met bi, die in 't mnl. nog niet talrijk zijn, staat men in tweestrijd of men met een werkelijk of schijnbaar compositum te doen heeft. In elk geval is de verbinding met bi in 't mnl. nog niet zeer eng.

BIJAERT. Zie BEJAERT (Soe jonc, dat hy niet byjaert en ware, Mieris 2, 159*a*).

BIJLHOUWER, znw. m. In 't alg. *de werkman, die met den bijl arbeidt*, dus *timmerman.* In Amsterdam is *bijltje* nog heden eene benaming voor een scheepstimmerman. || Die bijlhouwers . . hoers ghilden ghelt aen hoers ghilden toern vertymmeren zullen in horen slach ende dien toern boghen ende verbeteren zullen, *R. v. Utr.* 1, 205, 56. Zoo nog tweemaal bl. 206.

* BIJSTE (?) || Al bestu slecht ende scone dijn vel, hets een byste ende niet el, *D. War.* 2, 353. Men zal wel moeten lezen vijste, d. i. *wind*, lat. *crepitus ventris*, in den zin van *iets zonder waarde.* Ook *een wind* wordt op dezelfde wijze gebruikt, b.v. *Alex.* I, 47 en 890, even als in platte taal nog heden *een scheet.*

BIJSTER, bnw. Mnd. *bister*; onr. *bistr*; zw. de. *bister.* Een woord, dat in 't hd. slechts zelden voorkomt, en uit het ndd. is overgenomen (Lexer 1, 285). Het is eene afleiding met *-ter* (cf. *duister* e. a.) van den stam van het ww. *bisen*, dat hier en daar nog van koeien gezegd wordt in den zin van *wild rondloopen.* Zie Van Dale op biezen, bijzen, bissen; en vooral de Jager, *Freq.* 2, 25 vlgg., waar de ware oorsprong is aangewezen. Het t. a. p. 26 aangehaalde, in hd. dialecten voorkomende, ww. *hissbissen* heeft een overeenkomstigen term in het Nederlandsche dialectische *kissebissen* (spr. *kizzebizzen*), dat de beteekenis heeft van *bedrijvig heen en weer loopen zonder veel uit te voeren.* Het Eng. nam het nd. woord over in den vorm *boisterous* (E. Müller 1, 107). Vgl. mnd. *bissen* (Lübben 1, 343); vl. *biezen* (Schuermans 52); de mnd. samenstellingen *bistergenge* (d. i. *umherschweifend*), *bisterlopen* en *bistervare* (d. i. *irregefarener*); het ww. *bijsteren*, d. i. *umherirren*; *Hor. Belg.* 7[2], 11: *bystren*, *dwelen*, *eren*, *basen*, *dolen*, *verwilden*, *wiltlopen*, en ons ww. *verbijsteren*, met het bnw. *verbijsterd*, d. i. *cujus sensus* errant, *wiens zinnen* op den loop zijn.

1) Van dieren en menschen. *Losloopend*, *rondloopende waarheen men wil.* || Beter is besloten te wesen ende behouden, dan bijster te wesen ende te lopen, *Dial. Creat.* 11*a*. (Boete) van een bysteren verken 3 scellinghe, *Rek. d. Gr.* 1, 391.

2) *Uitzinnig.* || Dat ic al om liep haerentaer bijster als een onvroet man, *Rein.* II, 4406.

3) *Verwilderd*, *woest*, *onherbergzaam.* Vgl. onze uitdr. *bijster weer* (d. i. *boos weer*) en mnd. *bisterbose* (Lübben 1, 344). || Hughe . . reedt wech menigen bijsteren wech door bosschen, over bergen, *Huge v. Bord.* 27. Gij komter uit bijster land, *Hor. Belg.* 2[2], 167. Want onse landt van Veluwen een wilt byster landt is, dair voele avergrepen in geschien, Nijh. 85. Vgl. ook bijsterveldt, *Ned. Kluchtsp.* 49, dat wel eig. zal bet. *een woest land*, en vervolgens symbolisch genomen wordt voor *het toppunt van* ellende.

4) *Woest*, *vervallen*, *in slechten staat*, *niet onderhouden.* — *a*) Van zaken. || Datter in den voorn. dorpe zijn 29 haertsteden, daerof dat de 15 bijster zijn, zoedat zy niet en wilden haer goet mitten lasten aentasten, *Inform.* 51. Soe sullen die zwoern den bijsteren dijc bueten, *Over. Dijkr.* II[1], 25. Soe toe voelen tijden byster dijke, wege ende weteringe sijnt blijven liggen in de Sallantsche schouwe, I[1], 232. Vgl. II[1], 21, 23, 25 *tweemaal.* Soe salmen oic vortvaeren ende holden in bijsteren voeten van dijken, loepen, waeden, tunen . ., weterijnghe ofte yet anders dat voir bijster worde ghedeylt (*geoordeeld*) bij den zwoern ende heijmraeders, *ald.* 23. — Ook *slecht*, *treurig*, *ongelukkig* in het alg. || Men moet den acker weder sayen om sanderen jaers wat te mayen, of tworde een byster spel, *een treurige toestand*, Hild. 238, 117. Soe waert een alte bijster lot, 244, 34 *var.* — *b*) Van personen. *Arm*, *vervallen*, *in slechten toestand.* || Zoedat zij . . . dat hun gebleven was verteert hebben ende zijn bijster geworden, *Enq.* 154. Vgl. VERBIJSTERT.

4) *Buitensporig*, *buitengewoon.* || De schippers als zij hebben een hongher bijstere, *Han. H.* 226. Si maken wael een bijster lach (*l.* gelaech), die om betalen niet en sorghen, Hild. 170, 42 *var.*

BIJSTEREN, zw. ww. bedr. *Tot armoede brengen.* Vooral in het deelw. gebijstert, hetzelfde als verbijstert (z. ald.). *Vervallen*, *arm*, *tot den bedelstaf gebracht.* || Die landen worden geavert, die luden gebystert, gevanghen ende doot geslagen, Matth. *Anal.* 3, 340.

BIJSTERLIJC (BISTERLIC), bnw. en bijw. *Verwonderd*, *verslagen.* || Hy zal bijsterlic hooren . . als hy van mijn mesdach houden crijght verstant, *Ned. Kluchtsp.* 86, 220. Hoe dat die helsche duvelen verwonnen worden ende beheert van den coninc der glorien ende bisterlic mosten si tosien, Brugm. 2, 392.

BIJSTERLOPENDE, bnw. Mnd. *bisterlopen* (ook *bistergenge*). *Her en der dwalende.* || Hoer angesicht als lampen ende als blixem bijsterlopende, *D. B. Nahum* 2, 4.

BIJT, znw. onz. en m. (thans vr.). Mhd. *biz.* In de tegenw. bet. van *gehakte opening in het ijs.* Van *bijten* in de oorspr. bet. van *klooven*, lat. *findere.* Vgl. *T. en Lettb.* 1, 64 vlg. en Kil. 67. — Vooral in de uitdr. dat (die) helsce bijt, *de ijskoude hel*, *de hel.* Vgl. Verwijs, *Stroph. Ged.* Gloss. op ijs. || Daer viel hi (*Lucifer*) in den helscen bijt, *Wap. Mart.* I, 605. Verlost huten helscen biten (*l.* bite: vite), *Amand* I, 4624. Eer ghi versmoort int helsche bijt, Praet 1145 (vgl. 1168, 3651, 4650). — Ook met weglating van helsce in denzelfden zin. || Zo dat hi (*Lucifer*) viel ende blijft int bijt, *ald.* 2386. Omdat Adaem in den appel beet, daer noch die duvel . . tonswaert om

draecht groten nijt, om dat wi lagen in sijn bijt, ende mitten cruce sijn ondregen, *Lucid.* 1912.

BIJTSEL, znw. o. *Jeukte*, *jeuk*. Kil. bijten, j. joocken, prurire. || Men gevoelt sweringe, bijtsel ende steecten sulc tijt boven den navel ende sulc tijt daer onder, *Hs.* Yp. 37*d*. So gevoelt men bijtsel ende snidinge onder den navel, 38*c*. Tcruut geeten geneest bijtsel in die mage ende geneest punsten, 101*d*. Bijtsel ende joocsel omtrent den hals van den vede, 38*d*.

BICANS. Zie BICANT.

BICANT, bijw. *Bijna*, *ongeveer*, *bijkans* (voor *bijkants*). Mnd. *bikant*. || In deser manieren . . ben ic den riede ghelijc bicant, *Amand* I, 552. Die eerste minne is onsprekelike, dander is bykant dier ghelike, *MLoep* III, 87 *var.* Doe die enen hont bicant van den wolf verwonnen was, *Gest. R. c.* 133. Andere (*schepen*) sijn soe broes ghemaket, dat si in stillen vloede bicant verdrencken, *Pass. W.* 45*c*. — Ook bicans komt voor, b. v. *Invent. v. Brugge* 5, 266.

BICKE, znw. vr. Mnd. *bicke*; mlat. *becca*; fr. *bêche*. *Een werktuig om te bikken*, *steenen te houwen*, *bikhamer*. Vgl. hd. *bicke* (Grimm, *Wtb.* 1, 1808); *bickel* (Kil. 65), en Schuermans 53. || Van bicken, spaden, hurters, yserine hantboeme . . ende vele manieren van yser werke, *Rek. v. Gent* 1, 353. (Hi) liep . . te Liedekerke omme bicken ende spaden, 428. Bicken, spaden, bilen ende auweelen, 473.

BICKELARE (BICKELERE), znw. m. *Steenhouwer*, Kil. 65. — Ook als eigennaam *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 791*b*. — Ook in de samenst. steenbickelare. || De timmerlieden ende die steenbickelere mit haren guldebruederen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 571. Engheenen meester van den timmerlieden noch van den steenbickeleren, *Belg. Mus.* 7, 107 (*Rijmb.* 11272: steenbecklaren).

BICKEN. Zie BECKEN.

BICKEN, zw. ww. bedr. Mhd. mnd. *bicken*; ndl. *bikken* en *pikken*; it. *piccare*; fr. *piquer*. Het is moeilijk uit te maken, in hoeverre dit woord in oorsprong verwant is met het vorige *bicken*, dat eene afleiding is van *bek*. Er zijn waarschijnlijk twee stammen dooreengeloopen; het eene ww. zou eigenlijk *becken*, het andere *pikken* moeten luiden, maar ten gevolge der gelijkvormigheid zijn zij dooreengeloopen en nu is de eig. oorsprong der beide woorden voor het taalgevoel verduisterd. Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1809; Scheler 350. — 1) *Houwen*, *hakken*, *steken*. || Men begonste sonder were die muere breken ende bicken, *Segh.* 10094 *var.* Daer mocht men . . sien . . hoefde slaen al in stucken (*l.* sticken) ende met swerden deylen ende bicken, *Troyen f.* 76*d*.

2) *Aanvallen*, *aantasten*. Vgl onze uitdr. *den pik op iemand hebben*, *den hak hebben op*, *op iem. hakken* en mnl. steken jegen. || Omdat si deen na dander begonden . ., sone wilden si niewer op micken ende wilden altenen vorwaerd bicken ende altemale dan bringen onder, Velth. I, 3, 48. Dat si opt zee voren dicken ende also op Ingelant bicken ende roveden ende daden verdriet, III, 22, 15.

BICOMEN, st. ww. onz. (deelw. *bicomen*). Mnd. *bikomen*. — 1) Met den dat. *Nabijkomen*, *naderen*. || Si comt den zelken zaen soe bi, dat sine gherijnt, Hadew. 1, 148, 45. (Hi) dwanc (*den duvel*) so dat hi nemmere hem dorste bicomen, *Amand* II, 1271. Teerst dat hi der stat biquam, *Sp.* I[a], 51, 1. Die andere sijn gevolget sciere . . ende sijn hem bicomen saen, II[a], 27, 54. Boven allen swerken . ., daer hi der sonnen viere coemt bi, *Nat. Bl.* III, 127. Der fonteinen cam ic bi, *OVl. Lied. e. Ged.* 237, 105. Ic comme u by, *V Maagd.* 701. Die doot der eertscher begeerten is een bicomen totten vuere der godliker minne, *Sp. d. M.* 1, 99*a*.

2) Met den dat. *Iemand aan boord komen*, *hem lastig vallen met een verzoek*; fr. *aborder*. || Hier om waren si seer in twy ende camen Pilato alsoe by, dat hi tgraff bewaren dede, Hild. 56, 9.

3) Absoluut. *Geschieden*, *plaats grijpen*, *gebeuren*, nog niet geheel buiten gebruik in deze bet. || Nu maect mi vroet, hoe sijn die saken comen bi, *Wint. e. S.* 458. Ten conde so haestelic niet bicomen, *Clerc* 101. Dus comt u mesdach-houden misselic by, *wonderlijk van pas*, d. i. *zeer te onpas*. *Ned. Kluchtsp.* 83, 141.

BICOSTEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als becosten (z. ald.). || Des graven sun (*zullen*) se alghelike bycosten, ende watter mit den gravene bevredet wert, die solen den graven mede bycosten marck markelike, *Stadsr. v. Zwolle* 79 *var.* Ende so sunse den graven bycosten al ghelike, 80 *var.* (*tweemaal*). Vgl. 142 *var.*

BILANGES, bijw. Mnd. *bilank*, *bilanges*. *Langs*, (vgl. onze uitdr. *het was er* bij langs, bij *het kantje* langs). || Die selve erfgenamen van den Aldenbroecke sullen ene wanghe (*begaanbare boord*, *voetpad*, eig. *zijde*) bilanges der weteringen an die Gelresche sijde maken, Nijh. 4, 36.

BILDE, BILDEN. Zie BEELDE, BEELDEN.

BILE (BIJLE)? *Etst. v. Dr.* 77. || De vier vogeden hebben rechte pandinge gedaen an der bijlen, daer de buren van Egeste van getueget hebben.

BILE (BIJL, gewoonlijk, doch te onrechte BIEL geschreven; vgl. *bielen* voor *bilen*, d. i. *blaffen*), znw. m. Jagersterm. Mhd. *bil*, *bîle* (Ziemann, *Mhd. Wtb.* 34); hd. *beil* (verouderd).

1) *Het oogenblik*, *waarop het gejaagde hert*, *van alle kanten door de honden aangeblaft*, *tot het uiterste gebracht wordt*. Het hangt samen met bilen, d. i. *blaffen*. Vgl. fr. *être aux abois* (Littré 13); eng. *to stand at bay* (E. Müller 1, 65). — Bepaaldelijk in de uitdr. te bile staen. Vgl. mhd. *ze bîle stân*. || Die hert was moede ende stont te bile, *en was tot het uiterste gebracht*, fr. *il était aux abois* (d. i. *dernière extrémité*), *Vad. Mus.* 2, 153, 75. Daer die hert te bile stont, 154, 117.

2) *Tegenweer*, *strijd*, *kamp*; ook mhd. Zie Ben. 1, 123*a*; Lexer 1, 272. || Dat si nu wilden houden bile (mhd. *gegen einem bîle halten*) jegen die wet van Vrancrike, Velth. IV, 43, 36. Hi slacht den ever die niene vliet ende voer die honde gevet biel, *den kamp aanvaardt*, *aanbindt*, *aanbiedt*, *Lanc.* II, 38494. Tuschen bosch daer bleven si sciere houdene (*l.* houdende) alle . . ende gaven hem biel aldaer in dat enge, *Merl.* 14954. (Si) hielden biel daer ten stonden, gelijc die ever doet vor den honden, 14963. (Si) gaven biel, gelijc dat doet een ever, ende sloegen menegen doet, 17671. Dander jageden si tes koninges tenten toe ende daer gaven si hem biel, 22880. — Te bile, hetzelfde als te stride, te prige, enz. *Om strijd*. || Twee manne elc met enen vlegele stonden binder portestile (*l.* porte stille) ende ondersloegen hem te bile, *Flandr.* I, 907 (de door den uitgever voorgestelde verandering is onnoodig; zie ook de Aant.).

BILE, znw. vr. en m. (o.?). Hd. *beil* (o.); mnd. *bil* (o. en vr.); mhd. *bîhel* (o.); ohd. *pîhal*, *bigil*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 1, 1374; Weigand 1, 177. || Om enen bile ende om spikinghe, *Rek. v. Zeel.* 1, 149. Met ere scerper bilen, *Rein.* I, 816. Inder bilen ende inder aexen, *Getijdeb. S.* 171*d*. Van spikeren, van disselen, van bilen ende sulck alse

die moelnare te doen heeft, *Rek. d. Gr.* 1, 59, e.e.

* BILEDE, znw. vr. Hetzelfde als blide, het bekende oorlogswerktuig, waarover men zie Lübben 1, 357. Mhd. mnd. *blide*, hd. *bleide*; nl. *blijde*. || Hi dede daer voer rechten bileden ende andere instrumenten, alsmen in dien tiden plach, *Clerc* 51. Misschien is de lezing niet zuiver.

BILEGGEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bileggen*. — 1) Met den dat. *Iets bij iemand of iets leggen, brengen.* || Dat hi dat ore den yse leght bi, *Nat. Bl.* II, 3917. Op aventure wat hem makende (*l.* nakende) si, leide hi hem helm ende scilt bi, *lei bij zich*, *Lanc.* III, 11483.

2) *Aanspraak*, *bewijs in rechte*; vgl. mnd., waar het bet. *beweisen*, belegen. || Hi gaf te kinnen sijn aensprake ende sijn bileggen om sulken recht ende toeseggen als hi hem vermat op die slote ende op dlant van Vueght, *Brab. Y.* VI, 7522.

BILEN, zw. ww. onz. (ook BIELEN geschreven, *Parth.* 1180). Mhd. *bilen*, verwant met hd. *bellen*; zie Grimm, *Wtb.* 1, 1451. *Blaffen.* || Si hoerden die honde bilen, *Brand.* 2169. Hets cleenre hondekine zede: so si sijn cranker, so si meer bilen, *Sp.* I⁴, 18, 8. Die honde saghen den ever vlien: daer was ghebielt so menechvout, dat ghescal vervulde al thout, *Parth.* 1179. — Ook met den acc., oneig. als trans. gebruikt. *Door blaffen te kennen geven.* || Die sulc een (*kruid*) hadde, hi verstont dat hanen craien ende honde bilen, *Eleg.* 768. Vgl. BASSEN.

BILEVE, znw. vr. Vlaemsch *bijleve* (De Bo 131; Schuerm. 54). Hetzelfde als bilevinge 2); z. ald. || Als haer man doot ware, si soude, wilde si de valschede doen, hare bileve twee waerf winnen op eenen dach, *Belg. Mus.* 1, 70. Daer men dat leen vercoept, daer eene weduwe bileve an hout, ende si haers bilevens of gaet, *ald.* Haer blijft hare bileve, *ald.* Zie verder De Bo, t. a. p.

BILEVEN, znw. o. Vl. *bileven* (De Bo, Schuerm. t. a. p.). Hetzelfde als bilevinge 2); z. ald. || Dat si heeft over haer bileven dat vierendeel van den gelde van den coepe, *Belg. Mus.* 1, 70. Daer si haers bilevens mede of sal gaen ende si moet sweren nemmermee bileven dar an te eesschene, *ald.* — Een ander voorbeeld zie bij BILEVE en een bij BILEVINGE 2).

BILEVINGE, znw. vr. Eig. gevormd van de uitdr. leven bi iet, d. i. *van iets leven* (zie BI). Kil. bijlevinghe, *ususfructus*, et *dos*, *dotalis fructus*, vulgo *vitalia*. De laatste beteekenis is de oorspronkelijke.

1) *Levensmiddel*, *leeftocht*, *mondkost*, *levensbehoeften.* || Des de goede liede gemeinlic, die wel betalen, vele te dierre hare bilevinghe coopen moeten, *Belg. Mus.* 10, 111.

2) Bepaaldelijk in den zin van *levenslang vruchtgebruik van eenig goed*, hetwelk bij huwelijkscontract aan de vrouw, als zij weduwe worden mocht, wordt toegekend. Zie Kil. en De Bo t. a. p. Fr. *douarie*. Hetzelfde als lijftocht, wedeme en dowarie; z. d. woorden. || Daer een ondrachtich wijf huwet, al ware si maghet, sine sal gheene bilevinghe houden, *Belg. Mus.* 1, 70. Es een wijf drachtich, si salse (*de bilevinge*) houden, op datter niement bileven in hilt, *ald.* Si begheerde, dat men haer soude willen bestellen ende bewysen op Vlaenderen hare duwarye ende bylevinghe, *Cron. v. Vlaend.* 1, 26. Dat hy Richilden sijnder zwagherinnen soude... gheven ... eene duwarie ende bilevinghe, 35. Hy belovede hare vore hare bylevinghe te ghevene dat rechte dardde deel van Vlaenderen, 69. Dien hi haer tocht ende bilevinge dair ane (ave?) gemaect heeft, *Gesch. v. Antw.* 2, 642. Zie meer voorbeelden *ZVl. Bijdr.* 6, 367 (tweemaal); *Vad. Mus.* 2, 369; *Cout. v. Brugge* 1, 541; *Cout. v. Gent* 583, 534, 535.

BILGIOEN. Zie BILLIOEN.

BILICHTE, bijw. *Bij geval* (?). || Gruette haer yemant bilichte, soe neichde sy hem te hant oetmoedelike haer hooft, *Ned. Proza* 118. Of beteekent het *in hare nabijheid* (vgl. mhd. *bilich*; hd. *beilich*, d. i. *propinquus*, *vicinus*)?

BILIGGEN, st. ww. onz. Mnd. *biliggen*. Met den dat. *Bij iemand of iets liggen*, ook van den bijslaap. || Dat inden scepe was her Ghy, die den neve lach also bi, Stoke IX, 1139 (doch juister misschien vat men bi hier op als een op zich zelf staand bijwoord, met also als bep. Zie de Aanm. bij BIHOUDEN). Op dat een deel verwaermet si, den viere gheleghen bi, *Nat. Bl.* III, 2057. Alse hi mare dies vernam, dat hem Theodosius bi laghe, wilde hi nachts met eere laghe den here bestaen onversien, *Sp.* III², 3, 56. Liever heb ic, seit si, mijnen mantel te latene, dan bi te liggene, *Pelgrim* 64*d*.

BILLE, znw. vr. Mnd. *bille*; mhd. *bille*, *belle*. Vgl. ERSBIL, waarvan het woord *bil* eig. de verkorting is. In onze beteekenis, lat. *clunis*, b.v. *Sacr.* 303. — Ook gebruikt in de bezweringsformule bi den billen van God (Christus), Mahomet enz. || Bi Mamets billen, dit dunct mi sijn betoverden wijn, *Huge v. Bord.* 25. Helpt, Lucifers billen! *Mar. v. N.* 801. Bij Gods billen, Cannaert 55. Bi den billen, *Sacr.* 654, 878.

BILLEN, zw. ww. bedr. Mhd. *billen*; hd. *billen* (vgl. *beilen*, Grimm, *Wtb.* 1, 1379). *Slaan*, *kloppen*, *houwen*, *een molensteen scherpen* (ook mhd.). — Vgl. ons znw. *aanbeeld* en AENBILT (1, 80). || Slaet hem (*den molensteen*) mitten hamer niet ontwien, maer pijnten allenken te billen ende weder goet te maken, *Hs.* 88, *f.* 115*a*.

BILLENCRUUT, znw. o. Hetzelfde als bilsencruut, hyocyamus (z. ald.), *Barthol.* 629 *a*.

BILLIJC (BILLIC, BILLEC, BILC), bnw. Mhd. *billich*; mnd. *billich*, *bilk*; hd. *billig*. Van ogerm. *bill*, d. i. *æquitas*, *jus*. Vgl. eng. *bill* en Grimm, *Wtb.* 2, 26 vlgg. In de thans nog gewone beteekenis van *rechtmatig*, *Rein.* II, 3734, 6663; *Sp.* IV¹, 45, 50 (waar te onrechte *bidlijc* staat; z. ald. en vgl. Stoke I, 356).

BILLIJCS (BILLIJC, BILLIX, BILLECS, BILCS); bijw. Mnd. *billix*. Zie BILLIKE. *Billijkerwijs*, *naar recht en billijkheid*, *van rechtswege*, *zooals billijk*, *betamelijk*, *natuurlijk is.* || Wye sijn sonden tellet tspot, die machmen billics schelden sot, Hild. 233, 165. Dat mi die niders beniden, dat lide ic bilcs, want ic wel daer over ghewroken worde, *Hs.* 80, *f.* 1*b*. Als si billecs soude pleghen, *N. Doct.* 980. Wat hopen mach mijn vader ende wi in u voortmeer hebben, die billics een man vol stantachticheyt wesen sout, *Troyen Vb.* 45*b*. En doet (hi) sulc onscout daer of als hi na recht billix (*l.* ende b.?) sal, *Rein.* II, 3702. Dats hem ewelic een ander billyx hoeden mocht, *O. K. v. Rott.* 49, 165. Zoo ook *Rein* II, 4615; 4981, 7092, 7212; *MLoep* I, 137, 813, 1084; IV, 1; Hild. 234, 217 en 220; *Ned. Proza* 153; *Stemmen* 30; 135; *Vrouw. e. M.* X, 12; *Brab. Y.* VI, 6566; VII, 974, 10057; *Exc. Cron.* 171*c*; *Pass. W.* 113*b*.

AANM. 1) — *Hor. Belg.* 7, 11 wordt ook de beteekenis *forsan*, d. i. *misschien*, *wellicht*, opgegeven; doch is die juist?

AANM. 2) — Soms vindt men billics gebruikt

als bnw., b.v. Hild. 195, 48: Twaer billics, dat si bellen droeghen; *Vrouw. e. M.* VII, 17: Tis billix, malc moet sijns aerts ghebruken; en *Brab. Y.* VII, 3171: Twelk billics soude hebben ghewesen na inhout des bestants.

BILLIKE (BILLIJC, BILLIC, BILC), bijw. Mhd. *billiche*, *billichen*; mnd. *billike(n)*, *bilken*. Hetzelfde als billijcs (z. ald.). || Dien meister salmen billic prisen, die van niete maecte yet, *V Bomen* 98. Des (*d. i.* Dat) billic manne ende wive hem des sullen spreken ere, *Brab. Y.* VI, 372. Doe soude sij hem billic voertaen vruechde ende vrede hebben gedaen, *MLoep* II, 3021 (vgl. 3024). Cassamus die oude degen gaf hem bilc wel dicken jegen, *gaf hem naar behooren*, *naar verdienste*, *naar recht en billijkheid terug*, *Cass.* 1123. — Ook in den comp. billiker. || Veel billiker is een mensche beter dan een scaep, *het zal wel vanzelf spreken*, *dat*, *Hs. Evang.*, *Matth.* 6, 30.

BILLIOEN (BELGIOEN, BILGIOEN, BULIOEN, BOELIOEN, BOLIOEN). Van fr. *billon* (Littré 1, 347); eng. *bullion* (E. Müller 1², 155); mlat. *billio*, *bullio* (Duc. 1, 683); mnd. *balíun*, *ballíun*. *Goud en zilver*, *met andere metalen vermengd*, *en minder karaten edel metaal bevattende dan bij de ordonnantiën was voorgeschreven.* || Een stic boelioens gouds of selvers, *ZVl. Bijdr.* 5, 39. Een stic bolions, 61; vgl. bl. 79. Dat zy negheen belgioen ute den lande en voeren .. teenigher munten dan in de munte ten Brugghe, *Invent. v. Brugge* 5, 385. — Vandaar ook *valsch goud*, *valsch geld* in 't algemeen. || My dynct, dat ghy my bilgioen in dhant steict. Deze mans men niet te vullen betrauwen mach, *Ned. Kluchtsp.* 81, 74. Ghegheven van den verliese van den ghelde dat in handen bleef van den tresoriers, twelke sanderdaeghs al billioen gherekent was, *Invent. v. Brugge* 5, 20. Also vele als de zelve wisselaers billioens in de munte ghelevert hadden, 19. Ghecocht met ghelt, dat daer naer byllioen wiert, 22. Enghien mulle noch bulyoen te besigen . . in enigher verwerije, *O. W. v. Amst.* 52, 62. Ende so wie balyoen van golde off van silver uyt onsen lande voerde, dat weer op dat balyoen verloren sonder wederseggen. Voirt so en sal gheen wisseler wysselen moghen yn onsen lande van Gelre, hy en sal geloven ende hem verbynden, so wes balyoen dat hem vallen sal, dat hi dat in der voirscr. onse munte leveren sal, ende nerghen anders . . ende so wat wysseler, die balyoen van golde off van silver op ander munte leverden, den yn onser munte voirscr. off yemant van synre weghen, die solde verboeren dat balyoen, Nijh. 3, 252 (*a.* 1402).

BILODE (BILO), tusschenw. Eig. bi lode. Eene bezweringsformule, omtrent welker afleiding geen zekerheid bestaat. Men heeft er o. a. den H. Lodewijk, den H. Eligius en den H. Laudus in meenen te ontdekken. Het waarschijnlijkst is het gevoelen van Cosijn, dat het eene opzettelijke verbastering is van bi Gode (*T. en Lettb.* 6, 231). Nog heden hoort men *bijlo* gebruiken. || Bi lode, ic en lieghe u twint, *Belg. Mus.* 10, 98. Bilode, hem voeghet sijn sitten wale bi magheden, 8, 100, 136. Bilode, dat wetti selve wael, 101, 178. Ic en weets niet, bijlo, *Han. H.* 19, e. e.

BILOKE, znw. vr. Van beluken (z. ald.). — 1) *Gevangenis.* || Het lach een ridder ter biloken, Velth. IV, 52, 16. Coken (*koks*) sterven wel in de byloke, *Spreuken* 81 (de verklaring van den uitgever is onjuist).

2) *Een kluis*, *klooster*, en wel een bepaald klooster te Gent. || Jans van Artevelde dochter,.. doe mense clede nonne inde biloke, *Rek. v. Gent* 1, 273. Een huus staende buten cupen by der byloken, Diericx, *Mém.* 2, 253 (òf bet. het hier *gevangenis*?). Jan van der Oersele, broeder in de Biloke, 48, 637 e. e. — Zoo sprakmen van „de abdij, het hospitaal van de biloke", 636.

BILOKEN (Pascen, Pinxter), hetzelfde als beloken P. (z. ald.).

BILOEN (BILON, BILIOEN), znw. m. Fr. *billon* (Littré 1, 347). *Een schuins afgehouwen steen.* Zie vooral De Bo 102 op beloen. Het woord *bilon* komt onder andere benamingen van steenen voor *Invent. v. Brugge* 5, 324.

* BILONNIE, verkeerde lezing voor *vilonie* (z. ald.), *Invent. v. Brugge* 6, 473.

BIN (BINNE), voorz. m. d. dat. Meermalen met het lidwoord den en der tot één woord binden, binder vereenigd. Mnd. mhd. *bin*. Uit beïn samengetrokken. Vgl. BINNEN en BINNER.

1) Van plaats en ruimte. *Binnen de grenzen*, *den omtrek van*, *binnen*, *in*; hd. *innerhalb.* || Als hi was comen bin den doren, *Parth.* 486. Als hi bin den palayse quam, 539. Bin minen strecken sidi gevaen, *Rose C* 1800. Dat bin haren claeuwen comt, Praet 1883. Ware enich rudder bin minen hove, *Wal.* 121. Bin den castele woent een gigant, *Flandr.* I, 624. Wildernesse ligghende bin dijx jof buten dijx, *Gedenkst.* 1, 244 (*a.* 1355; bl. 243 staat *binnen* dijx). Wes bin den huus hovesch, *Bouc v. S.* 465. Bin den huus, *Cout. v. Brugge* 1, 353; *Nat. Bl.* X, 449, Stoke V, 810. Binder stede (steden, stat), *Ren.* 1901; *Franc.* 8179; *Rijmb.* 11285 *var.*, 16788, 18791, 19924, 31527; *Amand* II, 638, 3311, 3330. Binden hove, *OVl. Lied. e. G.* 309, 2236; *Rein.* I, 1400. Bin den castele, *Ren.* 364. Binder dure, *Rijmb.* 12267. Mijn hande te doene .. binden borne der fonteine, *OVl. Lied. e. G.* 237, 111. Twater, dat ic . . bin minen tanden hilt beloken, 120. Die binder moeder sijn besloten, *Nat. Bl.* VI, 849. Binder sale, *C. en El.* 706. Binden torre, *Rijmb.* 31664. Hi (*Christus*) wilde vleesch ende been . . . bin uwen live ontfaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 36, 210. Vier sone droech soe bin haren live, *Rijmb.* 22654. Bin uwer porten onder die sille, *Wal.* 5740. Bin uwer saten, *OVl. Lied. e. Ged.* 479, 21. Wat sal een vogel sonder vlerken die bliven moet bin zinen sperten, 112, 5. Bin den lande, *Flandr.* IV, 27; *Parth.* 204; *Brab. Y.* dl. 2, bl. 417. Binden ambochte van Oestburgh ende binder prochie van der Groede, *Vad. Mus.* 2, 356. Als Walewein was bin siere hoede, *op eene veilige plaats*, *in veiligheid was*, *Wal.* 6564. Her Isengrijn sprac binden kinne (*in zijn baard*), ja so dat men nauwe verstont, *Rein.* II, 6064. Doe si quamen binder stede, binden kerker mense dede, *Aiol-fr.* 570 (vgl. 546) Binne den mure, *Wal.* 5110.

2) *Van tijd.* — *a*) *Binnen de grenzen van*, *binnen*, *vóór het einde van een bepaalden termijn.* || Vier tide sijn binden jare, *Heim.* 1053. Hine sliep binne der nacht niet, *Wal.* 9037. Het verkeert bin corter ure, Praet 1326. Bindes dages stonden wonnen si niet enen, *Franc.* 9085. Hi sal noch honen binder maent sulken, dies niet ne bewaent, *Rein.* I, 175 (vgl. *Denkm.* 3, 109; *Flandr.* IV, 24). Bin achte jaren, *Oorkb.* 2, 472*b*. Bin dagen drie, *Huge v. Bord.* III, 139. Bin corter tijt hi sciet, *OVl. Lied. e. Ged.* 470, 413. — Ook in de uitdr. bin desen (nl. saken), *Franc.* 1502; ook bin dien (bij Stoke: bin deen, b.v. V, 650). *intusschen*, *ondertusschen.* || Bindesen so was Brune ghenaect, *Rein.* I, 988. Bin desen voer . . . Alexander buten der port, *Sp.* I⁴,

52, 1. Bin dien was die nacht tegaen, *Beatr.* 845. Zoo ook *Wal.* 1332, 2592, 5066; *Rijmb.* 28763; *Ren.* 1662; *enz.* — *b*) *Gedurende* (een vrij lang tijdsverloop); ook mhd.; hetzelfde als hd. *während.* || Binder tijt dat ruste die heere, *Amand* II, 3309. Dat si binder nacht . . . een let niet en mochten roeren, *Rein.* I, 2823. Begavic bin minen live Floris, *Flor.* 3017. Dat sire niet quame buten bin haren live nemmermeer, *Segh.* 2634. Binden jare, *Invent. v. Brugge* 3, 179. Bin drie daghen, *ald.* Bin desen jare, *ald.*; *enz.* — Ook in de uitdr. bin langen (nl. tiden, stonden), met eene ontkenning. *Gedurende langen tijd niet, in lang niet.* || Ic ne sach u bin langhen niet, *Livre d. Mest.* 2. Dies ic bin langhen niet ghenas, *O Vl. Lied. e. Ged.* 251, 525. Zoo ook *Franc.* 3172, 7687, 9580. — Eenigszins vreemd en pleonastisch wordt bin gebruikt *Brab. Y*, dl. 2, bl. 536: In den payse die wy maken ende enden zullen bin van nu zondaghe eerstcomende in eere maent. — *c*) *In*, *op*, wanneer de gelijktijdigheid zich tot het noemen van één feit bepaalt. || No binder nacht no binden daghe ne antwoorden niet onse Here, *Rijmb.* 8970. Castor sende binder (*l.* bin derre) tijd te Symoene, *Rijmb.* 31824. Te Jerusalem sullen si tiden . . . binder nacht, *Ren.* 1644. Binden selven daghe, *Wal.* 2431. So vele daden wi binder nacht, dat wi met allen camen uut, *O Vl. Lied. e. Ged.* 248, 445. Bin haren tiden so is tegaen Kaerls gheslachte, Stoke I, 802.

BINA, bijw., schijnt mhd. en mnd. nog niet voor te komen — 1) *Bijna*, *haast*, lat. *paene*; onze tegenw. opvatting; zie *Tijdschrift* 1, 297 vlgg. || Dat sy byna was doet, *Vad. Mus.* 4, 241, 402. Isegrijn wert bina blint, *Rein.* II, 7056. Oec hadde hi bina die aventure, dat hi met hem in ware ghevaren, *Rijmb.* 30450. Dat aertrike mit allen aen hem bina al soude vallen, *Lsp.* IV, 1, 41 *var.* Dat al sijn leden, al sijn zenen bi na gescheyden sijn van enen, *O. H. Pass.* 25, 690. Zoo ook *Sp.* I[1], 35, 9; III[1], 14, 11; III[4], 29, 48; *Wal.* 9101, 9865, 10628; *Lanc.* IV, 6550; *enz.*

2) *Bijna*, *ongeveer*; lat. *fere.* || Een vers hebbic ghehoert, dat bina spreect dese woert, *Melib.* 1804. Hi gaf haer (*aan de wereld*) bina rechten name, *Sp.* I[1], *Prol.* 3.

BINACHTEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als benachten (z. ald.). *Overnachten.* || Daer buten niet te binachten, Nijh. 1, 245.

BINAER, bijw. Hetzelfde als bina, doch van den comp. van na gevormd. Zie *Tijdschrift* 1, 299. || 2100 mergen, daerof de helft bynaer verdolven lant es, *Inform.* 309. Dat coper . . was also scone alse gout binaer, *Rijmb.* 11548. Want daer binaer al gheboren was, 17357. Bi naer viertich dusent man, 18619. Akers . . , dat binaer . . twe jaer hadde ghesijn beseten, Stoke II, 1024 (vgl. 538). So dat . . si binaer alle verdronken, X, 559. Zoo ook *Sp.* I[7], 50, 24; I[1], 39, 6; I[8], 29, 24; I[8], 1, 51; *enz.*

BINAEST (BINAESTEN, BINAESTE), bijw. Hetzelfde als bina en binaer, doch van den superl. van na gevormd. Zie *Tijdschrift* 1, 299. Vgl. onze uitdr. *ten naasten bij.* || Ic sach dat ic was binaesten daer ic gaen wilde, *Pelgrim* 76*c*. Bynaest alle de ghehele vlote verginck, *Enq.* 119. Binaest hadde si hare ghehele liberatie mit ghedachtenisse onthouden, *Pass. W.* 239*c*. Welke claerheyt . . bi naeste een half ure die ghehele kerke verlichtet hadde, *ald. d.* — Ook de anorg. vorm binaes komt voor. || Mine voeten syn binaes bewegen: mine gangen siin binaes uutgestort, *Hs. Ps.* 78*v* (*Ps.* 73, 2).

BINALIJCS (BINALECS), bijw. *Bijna*, *haast.* || Als de nonne dit wonder sach, . . verweerde si haer so seer, dat si binalecs comen was daer bi, dat si daer stappans voer hen allen, van anxste in ommacht was gevallen, *Lutg.* II, 924. Die Romeynen wilen eere waren van alder werelt here . . ende bijvalets (*l.* bijnalecs) alle weghe hadden si spoet ende seghe, *Wrake* III, 550 (vgl. *Tijdschr.* 1, 301). Ledecheit . . can oec die liede leiden binalix tallen argheiden, *Doct.* II, 2679 *var.* (*t.* nalecs).

BINAME, znw. m. en vr. Zie NAME. Mhd. *biname*, hd. *beiname. Bijnaam*, *toenaam.* || (Hem) mit sinen name ende biname in desen selven brief doen beschriven, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 709.

BINAMEN, bijw. Eig. *bi namen* (zie BI, kol.); mhd. *binamen*, *benamen*; mnd. *binamen. Met name genoemd*, *uitdrukkelijk.* || Opdat hij onser ghedenke bi namen in sijnre missen ende ghebede, Nijh. 1, 343. Elcken sonderlinghe binamen, *Oorkb.* 2, 339, 89.

BINDE, znw. vr. *Platte ijzeren lat op de velgen van een wiel.* Nog heden in dien zin in 't WVlaamsch in gebruik (De Bo 135). || Van binden up wielen te lecghene, *Invent. v. Brugge* 3, 57.

BINDELE (BINDEL), znw. m. — 1) Al wat bijeengebonden is; *bondel*, *bundel*; vooral van touw gebruikt, *streng.* || Om 10 bindel touwes . . elc bindel 28 penninc, *Rek. d. Gr.* 1, 413. 35 bindel touws, elc bindel 16 penninc, 2, 505. Item ghecoft jeghens Ghise den linemaker 268 bindel reepen, daer elc bindele of coste 2 penninc groot, 3, 466. 56 bindel reepen ten (*beter* ter) bliden behoef, daer elc bindel of coste 18 penninc, *ald.*

2) Alles waarmede men bindt, in 't bijzonder *gordel.* || Dat siden costelike subtijle gordel of bindel, *Gest. R.* 72*a*.

BINDEN, st. ww. bedr. en onz. (*bant*, *bonden*, *gebonden*). Mhd. mnd. *binden*; got. *bindan.* Zie verder de Wdbb.

1) *Binden*, *vastmaken*, gezegd van personen en zaken. In onze opvatting, *Rein.* I, 1491, 1594, 2817, 2822; *Rijmb.* 8084; *Theoph.* 1181. — Hi bant sijn ors opten stalle, *C. en El.* 1060.

2) *Boeien*, *knevelen.* || Hi die eer lach gebonden, *Sp.* I[2], 13, 51. (Doe) dede hi alle die lede sijn met ysere binden, ende sere laden, II[4], 47, 40. So wie lieden haer goet neemt ende binden, *Ookb.* 2, 337, 64. In ga nieweren, Sente Remi hine come, die mi hier bant, *Sp.* III[8], 8, 80. — Ook figuurlijk. *Aan banden leggen*, *bedwingen.* || Dat hi sijn herte bint, *Sp.* I[8], 68, 23.

3) *Verstrikken.* — Vooral in het pass. in gebruik en gezegd van de zonde. || Al sijn die priesteren selve in dootsonden ende ter hellen ghebonden, *aan de hel verknocht*, *voor de hel bestemd*, Ruusb. 5, 154. Die vule sterfelike sonden, daer wi mede sijn gebonden, *Lucid.* 1314. Om of te doen smenschen sonden, daer hi zwaerliken in was gebonden, 1365. Want in de bete van den appel dede hi seven sonden . . ende banter oec mede waerlike al dat na hem quam in aertrike, 1264. Die swarte voghele sijn ghebonden ende besmet met vulen sonden, *Wal.* 5849. Zoo ook *Teest.* 3762; *Theoph.* 248 en 1108; *enz.* Vgl. *Tijdschr.* 1, 130. — *Theoph.* 779 ook als wederk. gebruikt. || Nu hebbic mi selven ghebonden met alre dorperliker sonden.

4) *Kwellen.* || Dattu mi hebben does den brief daer ic in . . dijns loochende ende oec dijn kint, want dats dat mine ziele bint, *in angst en banden*

houdt, *Sp.* III[a], 36, 55. Om te lossene dat dode kint, dat dien vrouwen sere bint (*varr.* den vrouwen; datten vr., *dus overal datief*), *Nat. Bl.* X, 554. Een liebaert seide tenen stonden, dat hi met evele ware gebonden, *Rein. Bijl.* 292, 2.

5) *Tot slaaf maken*, *iemand de vrijheid benemen.* De volle uitdr. is enen in eigijndoeme binden. || Dat hi omme dedel geslachte van Troyen peinsde ende achte dat het jammer ware ende zonde, dat ment in eigijndoeme bonde, *Sp.* III[1], 9, 63. Twi hebdi die wijf ghebonden? *Rijmb.* 6295. — Ook van een land. *Annexeeren.* || Doe wart (*Egypte*) onder Rome ghebonden, *Sp.* I[1], 39, 10.

6) Van de poëzie gezegd. *Binden aan de eischen van maat en rijm*, *in gebonden stijl opstellen.* || Dat ic mi noch onderwinde, dat ic (*l.* ict, nl. *het mirakel*) in Dietsche rimen binde, *Theoph.* 21.

7) Van zuigelingen en lijken gezegd. *Omwikkelen*, *omzwachtelen*, *in doeken winden.* || Dat die herdden .. anebeedden tien stonden tkint inde wieghe ghebonden, *Lsp.* II, 44, 172. Si salvedene (*Jezus*) ende bondene mede met clederen, na der Joden zede, *Sp.* I[7], 33, 9.

8) Van kleederen en wapenen enz. *Ze* (zich of een ander) *aanbinden*, vooral van den helm gezegd. || Oec wiste hi hem wel gelaten als hi den helm hadde ghebonden ende die banieren sach ontwonden, *Grimb.* I, 2011. Menich baniere wert daer ontwonden ende menich helm opt hooft gebonden, II, 1480. Si bonden die heelme van stale, *Flovent* 437. Si bonden helme Sarragose, *Roel.* II, 59. Scilt omme den hals, cousen gebonden, *Ferg.* 5321. Hi hilt leen ende lant, daer hi af baniere bant, *wiens vlag hij voerde*, Heelu 4550. Zoo ook *Lanc.* II, 2962, 6551; *Ferg.* 4613. Zie BANIERE. — Hiertoe behoort ook *Sp.* III[a], 16, 99: (Soe) offerde hare zuverhede Gode .. in eens heilechs bisscops hant, diese in Gods dienste bant, *die haar de kenteekenen van het kloosterleven aanbond*, *aandeed.* Vgl. Halb. *Aant.* 288.

9) *Bevestigen*, *beslaan.* || Aen Claes die slootmakere van den voerscreven stoel met yseren banden te binden, *Vad. Mus.* 3, 37. Si (*de poorten*) sijn van copere ende van metale gebonden met ysere ende met stale, *Wal.* 5985 (vgl. 3467). Den kyel dede hi binden met ysere harde staerke na die oude aerke, *Brand.* 96. — Ook in den zin van *kuipen* (vgl. Kil. 68: binder, j. kuyper). || Van tobben te binden 1 bot, *Bel. v. L.* 429. Van enen ymmer te binden ter molen behoef, *Rek. d. Gr.* 159. — Wijn binden, in twee opvattingen. — *a*) *Wijn persen.* || Tpersoer, daer men den wijn met utewint ende so perst ende so bint, dat hi te beter scine, *Disp.* 146. — *b*) *Wijn in vaten doen.* || Die selve wine te bindene, enen cuper in den kelnare, 16 sc., *Rek. d. Gr.* 1, 52. Van scroedene uten scepene ende in den kelre te doene, van bindene ende van vulle wine, 25 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 456. Van (*wijn*) scroden ..., van binden, verlaten ende rilen (?), *Oorl. v. Albr.* 214.

10) *Verbinden*, van wonden. || Die wonden bonden sy, die waren diep, dat daer gheen bloet uyt en liep, *Troyen f.* 79 *c.* (Die) syne wonde bant ende droghede, *Troyen* 5403. Als hem ghebonden was sijn voet, *Rijmb.* 28841. Hare voete dwoechi, haer zeer hi bant ende duwede tetter uut metter hant *Franc.* 817. Hi naerde ende bant hem sine wonden ende goter in olye ende wijn, *Hs. v.* 1348, 178*d.* Meijster Dijrike den wonden-binder, omme dat hi . . . den armborstiere sine wonden bant, *Rek. d. Cam.* 3, 125. Zoo ook *Rijmb.* 25431; *Lanc.* II, 329, 1436, 46672; *Grimb.* I, 3846.

11) *Verbinden*, *verplichten.* || Daer sijn si in allen stonden van rechter scout toe ghebonden, *Wrake* I, 308. Hi nes niet gebonden soe jegen vrowe oft jegen maget, dat hi hare tekine draget, *Lanc.* IV, 1586. Teerst dat menne ter pinen bant (*tot arbeiden noodzaakte*, *dwong*), wart hi ghesont, *Sp.* III[a], 37, 91. — Ook als wederk. gebruikt. *Zich verbinden tot iets*, *het op zich nemen.* || Soe vele sprac min her Walewein doe, dat hem die knape bant daertoe, dat hi die boetscap doen sal, *Lanc.* IV, 8483. Hi sal mi al gewapent vinden int velt, als hi hem wille binden te campe te comene jegen mi, 8551. Voert bant hi hem voer ons ende in die voerseide maniere gheliken bant te bindene van desen voerseiden sticken, *Vad. Mus.* 2, 364. Dat wy . . . maecten ene soene vaste ende elc hem binden laste (?) die vonden wiert in onrecht, den anderen te beteren, *Grimb.* I, 5361. — Ook in den zin van *verbindend*, *verplichtend verklaren.* || Dit was ghebonden so zware, dat wel ghehauden was daer nare, *Vl. Rijmk.* 2215.

12) *Verbinden door eene plechtige belofte van trouw.* Vooral in 't pass. in de uitdr. in huwelike gebonden sijn, of ook alleen gebonden sijn. || Soe wie vrouwe ochte jonfrouwe ontscaect, die niet ghebonden en is, *Ch. v. Waelk.* 8.

13) De uitdr. (ge)bonden tijt beteekent hetzelfde als bebonden tijt en het meer gebruikelijke besloten tijt (zie BEBINDEN en BESLUTEN), nl. *tempus nefastum.* || Van Jabbout ende sinen wive, die binnen den bonden tiden te zamen quamen, bidden wi den deken, dat hize absolvire, Mieris 2, 211*a.*

ONZ. — *Gebonden*, *dik worden.* || Doet zieden in eenen pot ende doeter in sukers genouch, latet wel binden, dan settet of, *Keukenb.* 15, 24.

AANM. — *V. d. Houte* 548: „Wine connen ghenen boem vinden, die wi in dit werc binden", is de beteekenis van binden niet duidelijk. Het kan zijn, dat het eenvoudig beteekent *vastmaken* of is de bedoeling *gebruiken in dit werk*, *er toe bezigen?*

BINDEN. Zie BIN.

BINDERE (BINDER), znw. m. *Hij die knevelt*, *boeit.* || Van binders, die lieden haer goet nemen, *Oorkb.* 2, 337, 64 *titel.* Enen rovere, bindere of dief, *ald.* 70. — Zie ook bij BINDEN, 9 en 10).

BINDER. Zie BIN.

BINEDEN, bijw. Hetzelfde als beneden (z. ald.). || Gryssilla dye ghinder byneden viell in onmacht, *Vad. Mus.* 4, 241, 399. Allen dat lant boven ende byneden, 412.

BINEVEN, bijw. Hetzelfde als beneven (z. ald.). *Naast.* || Die broeder taste daer bineven, Hild. 180, 128.

BINDIEN (BENDIEN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als BENEDIEN (z. ald.). || Gebendijt si hope, die geven can den minneren selken troest, *Rose* 2646. Ay God, gebindijt moestu (*d.i.* moetstu) wesen, *Lanc.* IV, 12874. Gebindijt moetti sijn embermere 12908.

BINDESEN, BINDIEN. Zie bij BIN.

BINDSEEL. Zie BINTSEEL.

BINNE. Zie BIN en BINNEN.

BINNEN, voorz. en bijw. Mhd. mnd. hd. ndl. *binnen*; uit *be-innen.* Vgl. BIN.

I. Als voorz. — Met den datief of genitief.

a) Met den dat. — 1) Van plaats. *Binnen de grenzen*, *den omtrek van eene bepaalde plaats of ruimte*, *binnen.* || Dat en liet ic niet bliven om al die have . . die es binnen ertrike, *Limb.* II, 1428. Die scacht binnen den ridder brac, *Ferg.* 1840. Die scacht binnen hem hilt, 1843. Dat wi binnen der havene sterven, *moriamur in portu*, *Sp.* I[a],

60, 38. In die Zuutzide was ghemaect een wendelstene . . hemelike binnen dien mure, *Rijmb.* 11453. Nochtan liepsi binnen scoten, *intra jactum*, 28759. Eer hi binnen der poorten quam, 29630. Daer die sine al te samen binnen den poorten weken, 34524. Saen men daerna die kiste brochte, daer menne binnen leide, *Limb.* VI, 1444. Geworpen in der hellen brant, ende daer ewelec binnen staen, *Kerk. Cl.* 101. Als hi binnen der tenten quam, *Limb.* VIII, 1256. Binnen mure, 1268; IX, 528. Noit en cam binnen lippen dine voetsel van onreinen wine, *O Vl. Lied. e. Ged.* 23, 43. Hine mochte bi gheere noot commen binnen starken mueren, *Amand* I, 3395 (*op de vorige plaats*, *evenals op deze en elders zonder lidwoord om de ontkenning*). Binnen der veste, *Cout. v. Brugge* 1, 353. Binnen der vriheit van Lovene, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 731. Binnen fosseide, *Sp.* III', 11, 68. Jagen . . binnen enen groten foreeste, *Mor.* 2958. Dat (swaert) hevet hi binnen sire hoede, *Wal.* 1273. Binnen den dorpe, *Inform.* 43. — Ook *binnen het bereik van*, in de uitdr. binnen slage. || Wat hi bevinc binnen slaghe moeste die veyghe doet ontfaen, *Limb.* VII, 886. Wat hi binnen slaghe gewan, moeste vore hem wiken, 1254. Wat hi binnen den slaghe bevaet, *Segh.* 999 *var.* — Ook komt binnen voor in de bet. van *in* of *op*, zonder het bijdenkbeeld van grenzen. || Walewein sat binnen der herstraten in wel swaren ongesonden, *Mor.* 2536. — Binnen den sonden liggen, *geheel en al in zonden liggen.* || Omdat gi mi wout helpen dragen mine zonden, daer ic ligge binnen, *O. H. Pass.* 35 (*Anzeiger* 8, 585). — Binnen baten sijn, *in het voordeel zijn.* || Oec mochten wy gherne soenen laeten, want wy syns noch binnen baeten ende hebben hem meer schaede ghedaen, dan sy ons doen, *Grimb.* I, 5368 *var.* — In bijzondere toepassing wordt binnen gebruikt om de grens aan te duiden, welke men bij het bepalen eener maat al of niet overschrijdt. Vooral in de uitdr. binnen velen met eene ontkenning, hetzelfde als niewernaer en ons *op verre na niet*, eig. *zelfs niet binnen een grooten afstand.* || Ic wane niet dat in Denemarke enech ridder so goet si binnen velen, *Ferg.* 2924. Alle sine dachvarden willic helen, want ic en weetse niet binnen velen, 2807. Ic wane noit man en sach binnen der helt geene so diere graveele (*een half zoo kostbaar zand*), 3050. — Somtijds komt binnen met een acc. verbonden voor, b.v. *Rein.* II, 6509: Eer ic binnen dat hol quam; 3865: binnen den berch.

2) Van tijd. — *a*) *Binnen de grenzen van eene bepaalde tijdruimte*, *binnen*, *in den loop van*; onze tegenw. opvatting. || Binnen middelen tiden, *ondertusschen*, *middelerwijl*, *Invent. v. Brugge* 3, 514; *Vl. Rijmk.* 10192, e. e. Zie MIDDEL. Dat hi mi binnen derre maent sekerlike sal nemen te wive, *Flor.* 3015. Binnen deser talen, *Lanc.* III, 23616. (Hi) ruumt oec . . . binnen sonnenscine (*vóór zonsondergang*) nu Parijs, Velth. IV, 11, 67. Ic wille varen binnen minen live (*vóór mijn dood*) mijn kint sien, *Rijmb.* 3209. Dies dede hijt al slaen binnen der oude (*onder den leeftijd van twee jaar*) up dat hi tkint vinden soude, *Rijmb.* 21577 *var.* Hets binnen viertien jaren ghesciet (*hoogstens veertien jaren geleden*), dat si uten cloester streec, *Beatr.* 592. Hi voer henen . . hondert milen binnen eenre ure, *Rein.* II, 5601. Binnen ses daghen, 3742. Binnen vijf daghen, 3950. Binnen negen dagen, Velth. IV, 11, 62. Binnen sconinx vrede ende binnen des coninx ghelede (*vóór dat de termijn van den vrede geeindigd was*), *Rein.* I, 139. Binnen vreden, *Rek. v. Zeel.* 2, 204; 205. Dat binnen pays ende vrede quam up hem upten Paschedach Stillicoen, *Sp.* III', 10, 20. Binnen tgeding, *O. R. v. Dordr.* 2, 222. Binnen vreden, *Rijmb.* 12290; *Limb.* VIII, 1043. — *b*) *Gedurende* (een langer tijdsverloop); vaak met eene ontkenning. || Binnen deser core, *gedurende den tijd*, *dat deze keur van kracht is*, *Oorkb.* 1. 245*a* en *b* (*driemaal*). Driehondert jaer . ., daer menich martelare binnen sijn bloet storte, *Lsp.* II, 45, 41. Menich jaer ende menighen dach, dat si daer binnen noit en sach vader noch moeder, III, 3, 719. Dat enich overste . . binnen haren levene comen mochte, diese drucken ende versmaden soude, Ruusb. 4, 38. Si waren verpiint binnen negen dagen ende binnen negen nachten in die see, *Flor.* 1851. Waerbi dat hi niet en mochte slapen binnen drien daghen, *C. en El.* 886. Ic hebbe harentare gereden binnen desen halven jare, *Mor.* 622. Binnen desen naesten jare sone at hi vleesc, *Rein.* I, 270. Hieromme en at hi binnen drien dagen, *Sp.* I', 35, 34 (vgl. 47, 25). Nochtan dat hi binnen tween nachten gherust en hadde, I', 63, 28. Hy en drouch noyt binnen sinen levene wapenen aen sijn lijf, *Cron. v. Vlaend.* 1, 21. Binnen tsvaders oft moeders plecht (*voogdijschap*), *R. v. Uccle* 22, 129. Binnen der bruutclocke ludende, *Cout. v. Brugge* 1, 353. J. . . ysend te Paris ende te Putiers binnen seven weken, *Invent. v. Brugge* 1, 291. Die met hemlieden waren binnen vijf daghen, 3, 239; zoo ook *Rijmb.* 6624, 20418, 26989; *Sp.* III', 35, 11; *Segh.* 2999, 6296; *Clerc* 41; *Mor.* 3759. — *c*) *In*, *op*, *bij*, *onder*, zonder aanduiding van grenzen, doch alleen om *gelijktijdigheid* uit te drukken. || Dese waren beide . . . binnen enen daghe gheboren, *Parth.* 6603 (vgl. *Flor.* 1141 vlg.). Dat men niet verwinnen en mach binnen dien daghe in ghenen strijt hem, *Rein.* II, 6788. Dat hi met ere joncfrouwe hem besondechde dorperlike binnen sinen huwelike, *Vad. Mus.* 4, 319, 232. Die op sine borst lach binnen dien avontmale, *L. v. J. c.* 243. Binnen deser talen ende spraken, *Grimb.* I, 5047 (*var.* hier en binnen). Binnen sijnre tijt, sinen tiden, sinen jaren, den jaren, *in zijn tijd*, *Cron. v. Vlaend.* 1, 21; *Lsp.* I, 46, 7; *Amand* I, 2262; *Wal.* 5250; *Sp.* II', 31, 14; *Serv.* II, 1199.

AANM. — Hild. 223, 23, leze men met de *var.* bi in plaats van binnen. — Wat *binnen tiden* beteekent *Parth.* 6311: „Sal ic besterven mine minne, dat moet binnen tiden wesen", is niet duidelijk.

d) Ditzelfde begrip der *gelijktijdigheid* drukt binnen ook uit in verschillende bijwoordelijke en voegwoordelijke uitdrukkingen. — Hier binnen, daer binnen, binnen desen, binnen dien, *ondertusschen*, *onderwijl.* || Dat men desen camp hier naer verste noch twee jaer ende wi hier binnen scermen leerden, *Limb.* III, 1007. Binnen desen so quam . . . een bode, *Lorr.* I, 640. Men hadde wel ene halve mile moghen riden daer binnen, *Limb.* VII, 676. Die Romeyne . . . vesten haer here binnen dien, *Rijmb.* 31004. Zoo ook 19587, 30547, 30625; *Mor.* 1379, 1570, 1636, 1794, 3524, e. e.; *Limb.* II, 268; VII, 336; *Ren.* 1445; *Ferg.* 32; *Lanc.* III, 17919; *Rein.* I, 1308, 2403, 8440; *Lsp.* II, 9, 75; III, 1, 42. — Hierenbinnen, met dezelfde beteekenis (z. ald.). — Binnen den iersten, *zoo spoedig mogelijk.* || Bynnen den yersten so sal ick u doen weten ende verstaen, *Troyen* 46. — Binnen dien dat, binnen dat (voegw.), *terwijl*;

lat. *interea dum.* || Binnen dien dat dit gesciede, so quamen de sustre van den cloestre te samen, *Christ.* 1815. Binnen dat hi in desen gepense was, sach hi op, *Lanc.* III, 4023. Zoo ook 5338; *Bloeml.* 3, 9, 33; 3, 15, 269; *Lsp.* II, 28, 48; *Christ.* 1163, 1173; *Rijmb.* 21679; *Ferg.* 1533; *enz.*

β) Met den genitief; vgl. hd. *innerhalb* en mhd. mnd. hd. *binnen.*

1) Van plaats en ruimte. || Wat hi mochte bevaen binnen slages moeste emmer doet, *Limb.* VII, 848. Binnen slants, *Segh.* 10954. Binnen lands, *Limb.* VIII, 99; Velth. IV, 64, 7; Stoke X, 406; *Belg. Mus.* 10, 87, 116; e. e. Binnen mors (muurs) *Limb.* VIII, 120. Binnes voets, *Lanfr.* 64*v*. Binnen huses, *R. v. Zutf.* 91, 7.

2) Van tijd. || Binnen jaers ende binnen daeghs, *Brab. Y.* dl. 1, bl. 731 (*driemaal*). Binnen jaers ende daghes (daechs), *R. v. Utr.* 2, 233, 243 vlg. Binnen jaers, Nijh. 3, 294; *Oorkb.* 2, 198*b* (*tweemaal*). — Gen. en dat. komen ook verbonden voor. || Binnen jaers ende binnen daghe, *R. v. Utr.* 1, 99, 7; 2, 102.

II. Als bijwoord, uitsluitend van plaats en ruimte gebruikt. *Binnen.*

1) Eigenlijk. || Dit benijdde dus Reinaert, dat sire waren so vaste binnen, *Rein.* I, 340. — Vooral in de bet. *in de stad.* || Buten was wreeder Symoen dan die Romeine . . . binnen, argher die Zeloten dan Symoen, *Rijmb.* 30639. Dus sijn si binnen sere verladen, *Limb.* II, 447 (vgl. 431: dien van der stad). Si hebben vrome liede binnen, VII, 941; vgl. VIII, 267, 437. — Die van binnen, hetzelfde als die vander stat, *de belegerden, de bewoners der stad.* || Daerna belach hi Colen met grooter machte ende street tegen die van binnen ende wat buten der stadt stont, dat destrueerde hi, *Exc. Cron.* 113*c* (ook 288*c*). Eist altoes ghereet ter were, of die van binnen ute quamen? *Limb.* II, 638. Die portren van binnen, 1505. Zoo ook VII, 346; VIII, 349, 411, 1233; *Sp.* I[a], 17, 70; 18, 41. Dese dadent alle wel van binnen, *Ferg.* 5249; *enz.*

2) Meermalen volgt binnen op een znw. met een voorz. (te of in) ter nadere aanduiding van plaats of van richting; in de meeste gevallen kan het bij ons onvertaald blijven; vgl. onze uitdr. *binnen in.* || Mochten si te Babylonien comen binnen, *Flor.* 694. Hi deetse in enen tor binnen, 721. Al warp ment (*hout*) in een vier binnen, 974. Doe cam gelopen haestelike . . . ter cameren binnen die coninc, 1097 (vgl. *Limb.* III, 862; XII, 740). Dat hi die scone . . . moeste . . . weder bringen te lande binnen, 1723. (Hi) nam sijn sweert in sijn hant binnen, *Grimb.* II, 3443. Die lieden woenden in den bosch binnen, *Lanc.* II, 350. Hi brachtse te Troyen binnen, *Rein.* II, 5559. Gods ende der werelt minnen en mogen niet tsamen eenre (*l.* teenre) herten binnen, *Sp.* II[a], 27, 53. Die (*de Joden*) in hare scrifturen binnen hem (*Christus*) kinnen mochten ende sien, *Teest.* 1930. Zoo nog *Rijmb.* 16478; *enz.*

3) In de uitdr. binnen hebben, in verschillende opvattingen. — *a*) Eigenlijk. *In zich hebben, opgegeten hebben.* || Als icse (*de honigraten*) hebbe binnen, hebbicker af pine ende onghemac, *Rein.* I, 572. — *b*) *In zich hebben, bezitten, hebben.* || Die (nature) hebben crude ende bome binnen, *Lsp.* I, 18, 50. Hoer nature hevet binnen (lat. *habet hoc*, d.i. *heeft deze eigenaardigheid*), III, 3, 1028. Wel hem diese (*clergie*) binnen heeft, III, 14, 267. En segghen wi niet waer, alse wi segghen, dattu een Samaritaen best ende den duvel binnen hefs? *L. v. J. c.* 178. — *c*) Met eene plaatsbepaling, meestal werelt erderike, als ondw. *Bevatten, opleveren.* || Van al dat leeft of dat Grieken binnen heeft, *Limb.* IV, 413. Soe waric donzalechste die leeft ofte erterike binnen heeft, III, 643. Die beste riddre die leeft of die de werelt binnen heeft (*die op de wereld is*), dats u sone, IV, 2001. Zoo ook V, 747; IX, 168; *Esm.* 544; *Glor.* 346, 400; *Lanc.* III, 22964. Alt goet dat Rome heeft binnen, *Beatr.* 785. — *d*) *Besloten houden.* || Om datsi (*de aarde*) den wint binnen hevet, diese al dorerent, *Natuurk.* 1782. — Binnen houden, *in zich besloten houden, verzwijgen.* || Als ghi mi ontseit jou minne, wildict wel hebben iehouden binnen, *Beest.* 65 (vgl. 62: *ontvlieghen*, en 64: *ontdecte*).

4) In de uitdr. Te binnen hetzelfde als in inne. Zie op INNE. — *a*) Te binnen sijn, *op de hoogte zijn, goed weten.* || Zo es myn here wel te binnen ende gheinformeert, hoe de zaken gheschiet zijn, *Cout. v. Brugge* 1, 427. Alsic uus vor(t)stels ben te bynnen, *Blisc. v. M.* 1085 (vgl. 1588). Op dat die ghene diet sullen lesen des moghen te bat te binnen wesen, *Brab. Y.* VI, 2206 (vgl. 9774). Mids dat ghi zijt te binnen van den pointen drie, *OVl. Lied. e. Ged.* 483, 122. Zoo nog *Sacr.* 1021. — *b*) Te binnen worden, *te weten komen, bemerken.* || Sine viande . . wordens te binnen ende vorsien, *Vl. Rijmk.* 8596. — *c*) Te binnen maken, *op de hoogte brengen, doen weten, inlichten.* || Te binnen sal ic hier af di maken in corter tale, *Wap. Rog.* 782. Dat ghi mi hebt ghemaect te binnen van deser leere clare, 847. (Nu) makic te binnen u deser meeren, dat Maria wert haren name, *Blisc. v. M.* 1758.

5) *Van binnen.* — *a*) Van concreete voorwerpen. || (*Een kreeft*) die binnen niet (*niets*) en hevet, *non invenitur in eo caro*, *Nat. Bl.* V, 271. Om dese selve sake dede die coninc Salomoen sinen tempel binnen mit desen hout al om ghecleden, *Rein.* II, 5586. Al die ghene, die deze lettere binnen zien, *Oorkb.* 2, 96*a*. Tierst dat hine (*den brief*) binnen las (*las, wat er in stond*), *Theoph.* 1416. — *b*) Vooral van het gemoed, dikwijls met herte verbonden. In onze taal kan 't weder vaak onvertaald blijven. || (God) die alle herten binnen kint, *Teest.* 142. Therte binnen sal mi breken, *Ferg.* 2319. Als een brant van groten viere dorgaende die herten binnen, *Franc.* 6598 (vgl. 6107, 7187). Hi was suver als een kint int herte binnen, *Theoph.* 90 (vgl. 93, 114). Soe hebben si binnen sijn ontsien (*de vreeze Gods*), *Lsp.* III, 12, 29. Die binnen is van quaden wille, III, 14, 60. Oec conste soe van buten ghebaren scoenre dan soet meende binnen, *Rijmb.* 20422 (vgl. 25528). (Hi) toende hem blider in sinen doene, dan hem sijn herte gaf binnen, *dan zijne stemming hem eigenlijk vergunde*, *Lanc.* IV, 6038. Die scalcheit es hem binnen gheboren, *Rein.* I, 1795 (vgl. 2497: gheboren int been). Salvetse (*mine herte*) met uwen trooste *binnen*, so machic mijn leet al verwinnen, *Beest.* 197. — Ook van binnen komt in 't mnl. voor, b. v. *Lsp.* I, 23, 11; III, 9, 68; *Rein.* II, 4151, 4311, 5598; *enz.* — en bij Hadew. in binnen, d. i. enbinnen (vgl. onze uitdr. *binnen in*). || Wat so si hadde in binnen, beide herte ende sin, daer en bleef niet in, het wert al verswolghen in minnen, 1, 99, 32 (vgl. 1, 38, 23). Vgl. mnd. hierenbinnen, en enbinnen.

6) *In iets begrepen, medegerekend, er onder behoorende.* || Al waren si coninghinnen, men soudere (der quader wive) niet tellen binnen, *Teest.* 3082. Die soene maect ende pais . . jegen den here . ., hets recht datter sine liede sijn binnen *Cass.* 150.

7) Binnen sijn, *Mask.* 784, bet. hetzelfde als mnl. tonder sijn, *in het nauw gebracht zijn.* || Viant, wiltu yet segghen meer? Ja ic, seit hi, ic wille beghinnen, ic ben noch soe seer niet binnen. Vgl. 592: „In ben noch so seer niet tonder." Waaraan de beeldspraak ontleend is, is niet duidelijk: in onze taal heeft *binnen zijn* de tegenovergestelde beteekenis, nl. die van *in veiligheid zijn*, *er boven op zijn*, eene uitdrukking, ontleend aan het komen van een schip in de haven.

BINNENBACKEN, bnw. Oneig. samenstelling. *Binnen* (of *in de stad*) *gebakken.* || Alle wtheems broot ofte butenbacken broot sal... hebben sijn gewichte, gelijcken binnenbacken broot, *O. K. v. Delft* II, 49.

BINNENBUUR, znw. m. *Inwoner*; tegenover uutbuur, d. i. *hij die elders woont.* || Dies behoort alleene binnen den voors. dorpe den binnenbuyeren omtrent 18 mergen lants, *Inform.* 43. Dandere deel behoort noch uytbuyeren van diverschen steden ende dorpen, zoedat . . maer deen helft behoort den binnenbuyeren, *ald.* 215.

BINNENDIENRE, znw. m. *Koffiehuisknecht.* || Waert dat eenich tapper, crayeerre of binnendienre ledich ghinge ende versocht ware, sinen dienst te doen van yement die wijn tappen woude, *O. K. v. Dordr.* 31, 90. Item en zullen gheen tappers, crayeerres of binnendienres wijn drincken voor die dore noch in kelders, anders dan daer sy dienen, *ald.* 92 (*O. R. v. Dordr.* 1, 32, 92).

BINNENDIJCX, bijw. uitdr. *Binnendijks.* || In enighen waterganc, binnendijcx off butendijcx, *O. K. v. Rott.* 39, 111.

BINNENLANTSC, bnw. *Binnenlandsch*, *inheemsch*, *ingeboren.* || Gheen uutheemsche luyden noch gheen bynnenlandtsche luyden moten botter noch kesen uutvoeren, *Fri. Stadsr.* 117, 181. In binnenlants schouw, *Overijs. R.* II¹, 36.

BINNENSTE, znw. onz. Slechts in 't mv., evenals mnd. *binnensten. De binnenste deelen van het menschelijk lichaam*, *de ingewanden*; vertaling van lat. *intestina.* || Van den vette dat die binnenste bedecte, Ruusb. 2, 28. Die vetheit onser binnenste, onser levere ende onser nieren, *ald.* Zoo nog eens *ald.* en *Pass. W.* 186a. — Overdrachtelijk ook van den geest gezegd. || In die binnenste ons gheests (*het diepste van ons gemoed*), Ruusb. 2, 28.

BINNENVALLEN, st. ww. onz. *In eene stad binnendringen*, *invallen*; *de stad overrompelen.* Thans wordt *binnenvallen* slechts gebruikt van het komen van schepen in eene haven. || Entie Gallen . . . . waren comen toten tinnen ende souden hebben (zie VALLEN) gevallen binnen, maer eene gans hevetse verroken, *Sp.* I², 45, 26.

BINORDEN, bijw. *Benoorden.* || Nortwart tot an dien diecsloete die binorden den dike gaet, *Oorkb.* 2, 100a.

BINNER, voorz. met 3den nv. *Binnen.* Vgl. BUTER. || Bynner onser stadt ofte buyten onser stadt, *Fri. Stadsr.* 102, 124.

BINSEN, zw. ww. onz. Waarsch. bijvorm van bisen (z. ald.), hoewel de teksteig. binschen heeft. Van *bisen* komt voor het znw. *bijse*, Kil. *tempestas horrida*, *boreas. Bisen* zou dus de bet. van *hard waaien*, *stormachtig*, *wild zijn* (van het weder) gehad kunnen hebben. Doch de *var.* heeft *bruusch*, en de lezing is dus niet geheel zeker. || Het wait, het binscht daer dagelike so sere, dat scijnt dat met allen die sale te neder soude vallen, *Rose* 5822.

BINT, znw. o. Vgl. mhd. *binde. Bundel*, *bos.* || Een out wijf, die opt kerchof quam gaende ende hadt een bindt stroes op hair hoeft, Matth. 213.

BINTADERE, znw. o. *Een ongemak aan de tong*, *het te kort zijn van de tong*, *zoodat men de tong niet kan uitsteken*, *doordat het lelletje onder de tong te veel verbonden is*; ook cortinge genaamd. || Die tonghe mach te onghemake wesen van messelicke siecheden, alse puusten, zwellinghen, clevinghe en cortinghen, dat men heet bintadere, Jan Yp. 111. Hoe men die bintadere ghenesen sal. Alse die bintadere wast in den mensche onder der tonghen, die soe wast meer in jonghe kinderen, die nieu gheboren zyn, 113.

BINTHOUT, znw. o. *Rijshout* (*in takkebossen gebonden*), eig. *bijeengebonden hout*; in 't mnl. ook faseelhout genoemd. || Van 25 hondert houts onder blocken ende binthout, *Invent. v. Brugge* 5, 423.

BINTSEEL (BINSELE), znw. o. (als concreet voorwerp van eene bepaalde afmeting m.); mnd. *bintsel*; mhd. *bintseil.* — 1) *Bindtouw*, *touw.* || Voer dry bintseel in den perdstal ende voer sestien bintseel in den coestael, *ZVl. Bijdr.* 4, 303. Van costen ghedaen.. doe hi de voors. perden cochte . . mids bindzeelen ende andren cleenen costen, *Invent. v. Brugge* 4, 100. — 2) *Bindgaren*, *draad.* || Een nye biinzeel, de men altoes sal ontbiinden als men de wonde wil vermaken, *Lanfr.* 32r. — 3) Ook van de *zenuwen* en *spieren.* || Dat een breet binsel si een vellekin ende oec dat een ront binsel niet en sy een zenuwe, *ald.* 15v. Die biinsele is cout ende droge ende comet uten benen, 17r. Dat derde capittel is van wonden in zenuwen, coerden, musen, binselen, 6v.

BINTVOEDER, znw. o. *Eene wagenlading*, *een voer.* || Een bintvoeder hoys, *Gendsch Chtb.* 196.

BIRIDEN, st. ww. onz. met den dat. pers. *Bij*, *naast iemand rijden*; *hem rijdende vergezellen.* || Het sal met u varen Ritsaert ende u biriden Adelaert, *Ren.* 1035. Die ridder den wech darwert nam ende reet der jonfrouwen bi, *Limb.* X, 984. — Ook in den zin van *rijdende naderen*, *inrijden op.* || Want soe voert (vaert?) metten stoote aldare ende ridet bi ooc wel ter cure up elken daer soet teghen hevet, Praet 3253.

BIROEPEN, st. ww. onz. Met den dat. van een wederk. vnw. *Bij zich roepen.* || Sdaechs ginc si thuus ende riep hare bi hare kindere, die si leerde, *Sp.* II², 28, 150.

BIS, voorz. Germanisme. *Tot*; hd. *bis.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 42. || Bis aen die noene, *Serv.* I, 3126. Bis ane den doemsdach, 3066. Bis aen den Rijn, II, 1060; *enz.*

BIS (BISSE, BISSEN), znw. o.; als stofnaam. Naam van eene kostbare stof, een soort van fijne boomwol; lat. *byssus*, gr. *βύσσος.* || Dien gaf die bisscop daer ter stede te spinne puerper, bis ende vlas, *Sp.* I², 37, 6. Een bedde met goude gebort, met puerpere ende met bissen gedect, I¹, 47, 40. (Cortinen) van bissen, wit alse die snee, *Rijmb.* 4859. Een rike man was, die hem cleede met purpre ende met bissen beede, 24455. Ghecleet met purpere ende met bissen, Ruusb. 4, 84. Bissen dat is wit van vorwen, *B. v.* 1357, 46d.

Afl. — Bissijn, stoff. bnw. *Van boomwol.* || Reepe . . . bissin ende ooc purperijn, *Rijmb.* 18050. Ene byssine cortine, 4791.

BISAETSE (BISACHE, BEZAETSE), znw. vr. Van fr. *besace*, mlat. *bissaccia* (Duc. 1, 688). *Een dubbele zak*, *een reiszak.* || Ene bisaetse datsi vonden inden wech ten selven stonden als of soe vul pennege ware, *Franc.* 3595. Meer dan drie waerf hondert merke in ene bisaetse harde sterke, *Sp.* IV², 35, 11 (ook 27 en 71). Slote . . ane dien

malen ende aen dien bizachen, *D. Orde* 229. Van alrehande malen cleen ende groit, bolghen, bisaitsen enz., *Rek. d. Graf.* 2, 544 (ook 484). Zoo ook *Oorl. v. Albr.* 240.

BISACKE, znw. m. *Een losse zak, een vrouwenzak.* || Eenen silveren croes . . stack hi heymelijck in haer sale ofte bysacke, *Exc. Cron.* 37*b*.

BISANT (BESANT), znw. m. Mhd. *bisant*; mnd. *bisant* fr. *besant.* — 1) *Eene byzantijnsche gouden munt, een goudstuk.* Vgl. Duc. 1, 1391. || Hi gaf den ridder een broet taetwijn (*l.* taerwijn),ende vijf besante van goude fijn, *Lanc.* III, 17088. Elken ridder willic in soude geven vijf besante van goude, *Alex.* V, 824. Zoo ook VI, 408; *Troyen* 9650; *Wal.* 11130; *Rijmb.* 24029; *D. Orde* 281; *Rein.* I, 1152; *Lanc.* III, 3045, 16494; *Flor.* 2625, 2700, 2732; *Sp.* I[v], 14, 39; *Salad.* 38, 43; *enz.* — Ook waren er zilveren bisante (bysantii albi); zie Duc. t. a. p. || (Hi) ghaf hem 300 fine bisante wit selverine, *Rijmb.* 3195. — Ook komt bisant voor, *L. v. J. c.* 202 (*driemaal*), voor *drachma*, *pond* (in onze vertaling *talent*). || Here, dyn besant heft ghewonnen tin besante.

2) In de wapenkunde. || *Een ronde gouden of zilveren schijf in den vorm van een bisant, doch zonder stempel*, waarmede vooral zij hun schild versierden, die eene reis naar het H. Land hadden gemaakt. Zie Littré 1, 332. || Die scilt van goude, ten (*l.* den) rant van sable, daerin menich besant gesait al te rikelike, *Grimb.* II, 2389. — Ook als bnw. komt besant voor, in den zin van gebisanteert (z. ald.). || Die . . met enen swerde sloech boven in den wervele in den cant wel half af den helm bisant ende totten hoefde oec in geslegen, Velth. IV, 34, 51 (*of moet men daar* bicant *lezen*?).

BISCARDEN (BISCAERDEN, BISCERDEN), zw. ww. onz. Met den dat. pers. Van scerden, dat (Praet 2483) *scaerden* geschreven wordt, en dat, van *scerde*, d. i. *schrede*, afgeleid, hetzelfde beteekent als *schrijden. Naar iemand toe stappen.* || Dan merct wel wie hi si, den meester coc, ende scart hem bi; nemen bi den hare ende scouten int sop openbare, *Vad. Mus.* 2, 274, 320.

BISCICKEN, zw. ww. Enen (3de nv.) enen (4de nv.) —, *iemand aan een ander toevoegen.* || Twee luiden, . . die die rait daertoe schict. Ende wes daerof coemt, daer zellen off hebben die twee luide vanden raide, die den scutmeyster bijgeschict warden, die een helfte, *R. v. Utr.* 1, 325, 4. Mombaren, die hem bygescict sellen wesen van den rade, 2, 251.

BISCOP. Zie BISSCOP.

AANM. — *Merl.* 32348: „Opten selven dach . . sullen alle *byscope* in rouwe verkeren", te lezen *bliscape*.

BISCOOT (BESCOET, BISCOT), znw. o. *Beschuit.* Van fr. *biscuit*, uit lat. *biscoctum*; de vorm biscot komt rechtstreeks van den lat. vorm. || Daer hi mede cofte bescotte, in die ghaleyd te legghen, 14 ducate, *Rek. d. Gr.* 3, 226; vgl. 180.

— Samenst. brootbiscot. || Soe coft her Marke . . . in Rodis broetbiscotte, dat men in die galeyde leide . ., ende cofte dat voerseide biscot te 14 ducate, *ald.* 3, 240.

BISDOM. Mnd. *bischedôm*; *Sp.* I[a], 61, 6, e. e. Zie BISSCOPDOM.

BISDOMMER, znw. m. *Bewoner van een bisdom, stichtenaar.* || Van der clesi ende der bisdommers goede van Utrecht, V. d. Wall 226.

BISDOMMER, znw. m. Verbasterde vorm van mlat. *vicedominus*; fr. *vidame*; hd. *vizthum*, *vizdom*; mhd. *viztuom. Plaatsbekleeder*, *stadhouder.* || Heer Heinryc Nothast . ., die heere tot Wernberch was ende bisdommer van Beieren, *Brab. Y.* VII, 8679. Hertoghe Jan van Beieren . . heeft daer van sinen weghen ghesonden den bisdommer van Beieren, 9073 (bij Dynterus: *Vicedominus*; in de fr. vert. *vicomte de Bavière*).

BISDOMSTOEL, znw. m. *Bisschoppelijke zetel, waardigheid van bisschop.* || Daer na wert hi totten bisdomstoel van Losanen geroepen, *Exc. Cron.* 22*d*.

BISCOLE, znw. vr. *Bijzondere school, bijschool.* || Op die boeten van 32 sc., die zijn kint in eenighe byschole settede of dede gaen (*tegenover* de grote scole van Leyden). Ende die meester, die die byschole hilde . ., die sel verbueren van elck kint . . 18 sc., *Leid. Keurb.* 187, 84.

BISE, znw. vr. Van mfr. *biche*, *bice*, *bisse* (Burguy 40); fr. *biche. Hinde.* || Hi helt stille alse lyeberde plegen alse die bisen hebben verslegen ende si niet meer vinden moegen, daer si wreetheit an moegen toegen, *Lanc.* II, 17260.

BISE, znw. m. *Noordenwind, koude wind.* Nog heden in het Maastrichtsch *bijs* geheeten. Zie *T. en Lettb.* 6, 227. || Daer men af lest in cantiken: Stant op, bise, dats vli van mi tracheit, die mi verkels (*verkilt*) in der minnen ende come, sute went van den middage, die auster geheiten es, *Limb. Serm.* 205*c*.

BISE (BIZE), bnw. *Zwart* of *donkerbruin.* Zie Duc. op bisus (gallice *nigrum* sonat); Raynouard op bis (*brun*); Gachet Gloss. op bis (de sable); Littré op bis (*d'un gris brun*). Over de afleiding zie *ald.* 1, 349. || Van bize dat onder tsasuur (*l.* tlasuur?) leghet, *Invent. v. Brugge* 2, 197; 3, 488 (bij eene opsomming van verschillende kleurstoffen, als *sinoper*, *oker*, *menie*, *vermiljoen*, enz.).

BISEGELEN, *Warfsconst.* 38, e. e. Hetzelfde als besegelen (z. ald.).

BISEGEN. Hetzelfde als beseggen (z. ald.).

BISEN, zw. ww. onz. Ohd. *pisôn*; mhd. *bisen*, hd. *bisen*, *bissen*; ndd. *bissen*; nl. *bissen*, *biezen*, *bijzen*; vgl. BIJSTER. — 1) *Wild rondloopen*, van vee dat door vliegen of andere insecten gestoken is. || Als die olde coeijen bissen, so clappen hem die clauwen, *Hor. Belg.* 9, 4. Wanneer het jonghe gheitken bijset, soe siet men blicken synen aers, *Sal. en Marc.* 5.

2) *Op een dwaalspoor geraken*, *verbijsteren*, *den verkeerden weg op gaan.* || Lichtelike dat si bijsen, die hem van zonden niet afgrijsen, ende vallen in des duvels strec, *Denkm.* 3, 203, 76.

3) *Loopen*, *rondloopen*, *zwerven*; lat. *circumvagari.* || Veel te lopen ende te bisen in gulsicheiden over pas, tis twifel ofmens ye ghenas, Hild. 170, 60. Hebdi gheen gelt, men laet u bysen, maer hebdi gelt, men doet u ere ende wert ghereke(n)t metten wisen, *Vad. Mus.* 2, 167, 54. — Nog heden wordt *bisen* te Yperen in den zin van *loopen* gebruikt (*Belg. Mus.* 1, 400). Vgl. ook OMMEBISEN.

BISENDEN, zw. ww. bedr. Met den dat. pers. *Toezenden.* || So sal ons Christus senden by sine gracie, *Amand* II, 167.

BISETTEN, zw. ww. bedr. Met den dat. der zaak. *Bij iets zetten.* || Si nam die wieghe . . ende settese haren bedde bi, *Boerden* III, 57.

BISEX, znw. m. Eig. bnw.; van lat. *bissextus* nl. *annus. Schrikkeljaar.* || Oec vant hi (*Caesar*) den bisex ende der manen ghetal, *IX Best.* 141.

BISIDEN (BISIDE), bijw. Hetzelfde als *besiden* (z. ald.). || Boven, bisiden ende onder, *Lsp.* I, 11, 53. — Zie ook het volg. Art.

BISIDER, voorz. b i s i d e d e r. *Ter zijde van.* || Van der batelgieringhe te brekene bisider zantpoorte, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 445.

BISIENDE, bnw. Vgl. hd. *beisichtich*; eng. *bison* (Müller 1, 84). Niet ons *bijziende*, maar *de oogen half sluitende*, *ten einde beter te zien*, eene eigenaardigheid van bijzienden, *met half dichtgeknepen oogen.* || Jalouzie ende heer Ontzegh, biziende als die qualic zach, thooft so lutsti alden dach, also noch sceluwe lieden pleghen, *OVl. Lied. e. Ged.* 266, 976. Zie ook het volg. Art.

BISIENICH, bnw. *Met half dichtgeknepen oogen.* Ook als znw. gebruikt. || Hoe hij als een bysienich nae den hemel siet, *Bern. S.* 163*c*.

BISIJN, st. onr. ww. onz. Mhd. *bîsîn*. Vgl. b i w e s e n. Met den dat. — 1) *Iemand nabij zijn.* || Die viant, die . . . hem altoos es by, den gonen die buten weghe sy, *Amand* II, 396. Oft hem iemene ware bi, *Rein.* I, 2364. Alle die hem waren bi, *Lorr.* II, 1054.

2) *Bijblijven*, *na aan het gemoed liggen.* || Den wiven si oec dese lere bi, *Tien Pl.* 2193.

BISITTEN, st. ww. onz. Hetzelfde als b e s i t t e n (z. ald. 2). *Terechtzitten*; ook als znw. *Terechtzitting.* || Ghi sult sitten op twalef stoelen ende oerdelen die twalef gheslachten van Israhel. Ten anderen soe sal dat bisitten sijn, om die sententie te confirmeren. Ten derden sal dit bijsitten sijn ter quader (gen. pl.) verdoemenisse, *Pass. W.* 87*d*.

BISITTER, znw. m. Mnd. *besitter*; hd. *beisitzer. Bijzitter*; lat. *assessor.* || De droste, de schrijver, des drosten bijsitter ende de doerewaerers, *Etst. v. Dr.* 52.

BISLACH, znw. m. Mhd. *bîslac*; mnd. *bislach*; hd. *beischlag.*

1) *Valsche munt*, eig. *eene na de echte geslagene munt* (zoo ook mhd. en hd.). || Oec behoert hem te besien oft (*het muntstuk*) enich bislach ware, al staet daer eens conincs beelt op, *Ned. Proza* 260.

2) Al wat buiten aan een gebouw toegevoegd is, zooals de *uitstallingen voor de winkels* (Plant.), *de stoepen voor de huizen* (Kil., hd. en mnd.), *luifels*, enz. Welke van deze beteekenissen bedoeld is, *Spreuken* 53: „Hy heft de b y s l a e g h e n ghetelt" is moeilijk uit te maken.

BISONDER, bnw. Mhd. *besunder. Afzonderlijk.* || Elck in een bisonder lant, *MLoep* I, 1689.

BISLAEPSTER, znw. vr. *Bijzit*; vertaling van lat. *concubina*; vgl. mnd. *bislæferinne*; mnd. *bislepersche.* || Rapha des conincs Sauls bijslaepster, *Bienb.* 156*d*.

BISONDER (BISONDERE, BISONDEREN), bijw. Mhd. mnd. *besunder*, *besunder(e)n*; hd. *besonders.* Vgl. BESONDER.

1) *In het bijzonder*, *inzonderheid*, *vooral.* || Bizonder sachic een rozier dat men met rechte wel prisen mach, *OVl. Lied. e. Ged.* 404, 35. Dat zy hem generen mit bouwery, visschen, vogelen ende bysondere (mit) dijcken, *Inform.* 123 (vgl. 195).

2) *Afzonderlijk.* || (Si) worden in vasten banden ende boeyen geleyt in des graven steen elck bisonder, *Exc. Cron.* 232*d*. Die viere ghecreghen des dodes slach elc bisonder op enen dach, *MLoep* I, 1451. Hoerre gheen en mochter in van allen desen drien den sin elck bysonderen exponeren, Hild. 43, 101. — In denzelfden zin v a n b i s o n d e r, *ald.* 157, 125.

AANM. — B i s o n d e r (*besonder*) wordt meermalen gebruikt als rijmwoord zonder beteekenis, zoo b.v. *Troyen f.* 41*d*: „Die scoen vrouwe had syns wonder, al had syt gheweten bysonder, cume dorst sy die oghen op slaen (*Deidamia*, *na door Achilles onteerd te zijn*)." Zoo vindt men ook b e s o n d e r t om als rijmwoord te dienen op h o n d e r t.

BISONDERLINGE (BISONDERLINGEN, BISUNDERLINGE; ook BISONDERLING), bijw. Mnd. *besunderlinge*; vgl. mhd. *besunderlîche* en BESONDERLINGE. — 1) *Afzonderlijk*, *een voor een.* || Alle dese punten voerscr. ende ellix bisonderlinge hebben wij geloeft, Nijh. 3, 46. Bisunderlinge op elken dach of op elke tijt, G. Groote 57. Die derde dede afslaen elken teen bisonderlinghen, *Segh.* 11678 *var.* Doe grees hem allen voer die moert ende vrachden elc bisonderling of hem die boesheit overghing, *O. H. Pass.* 11, 168. Een yeghelic is een lit bisunderlinghe ende yeghelics glorie dat is des anders glorie, Gerl. Peters 221. Dat onser alre is, dat is eens yegheliken bisunderlinghe, 223. Elkerlick bysonderlinghe, *Fri Stadsr.* 97, 111.

2) *In het bijzonder*, *vooral.* || Alle die philosophen . . ende bisonderlinghe Seneca, *Bienb.* 49*b*. Want dese stede bisunderlinghe goede discipline gheholden heeft, 19*d*. Die ghene, die bijsonderlinghe daer na arbeiden, dat enz., 50*d*.

3) *Bijzonder*, *buitengewoon.* || Die eerweerdighe man Mauricius is een bisonderlinghe verciert man, *Bienb.* 3*a*. — Ook als bnw., doch eerst in de latere middeleeuwen. || Twee bisonderlinghe bomen uutghenomen, *Boeck v. d. L. Jhesu* 9*a*.

BISPEL (BISPIL), znw. o. Mhd. *bîspël*; mnd. *bispel*; ags. *bigspell*; hd. *beispiel. Spel*, dat niets met het andere woord *spel* (lat. *ludus*) te maken heeft, bet. *verhaal*, *gesprek*, en is van den stam van *spellen*, got. *spillon*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 1, 1394; Kluge 23, op b e i s p i e l, en vgl. de woorden BISPROKE en BIWOORT.

1) *Toepasselijk verhaal*, zoowel van eene gebeurtenis, die werkelijk heeft plaats gehad, als van eene verzonnen geschiedenis, ten einde eene les, die men wil prediken, door een concreet geval duidelijker te maken. — *a*) Van een werkelijk plaats gehad hebbend feit. *Toepasselijke geschiedenis.* || Hoort, ic sal u doen bekint een herde scoon bispel, dat eens daer ave ghevel, *Lsp.* II, 60, 116 (*Daarop volgt*: Een bispel van O Intemerata, *Cap.* 61). Daer omme ist al belanc aen des menschen uutganc . . . dat sal u toghen openbaer dat bispel dat volghet hier naer, III, 3, 587. Oec seide hi hem naer een bispel, dat Saladyns vader gevel, Velth. I, 53, 13. Dicken naturet . . nader sterren loop dat kint, ende dies hort hier een bispel, wat up ene stont ghevel, *Heim.* 1597 (vgl. 1644). — Ook *geschiedenis*, *verhaal* in het alg. || Daer sach hi staen lieden vele, die grote priselike bispele smekende spraken vanden man, *Sp.* I⁷, 67, 29. — *b*) Van een niet werkelijke gebeurtenis. — *α*) *Toepasselijk verhaal*, *toepasselijke vertelling*, *eene vertelling met eene zedelijke strekking.* || Elc lantsheere mach nemen wel exempel an dit bispel, *Denkm.* 3, 212, 237. An dit bispel mach men sien alse een doet bederve quaet, sie dat hijs te tide avestaet, *Belg. Mus.* 10, 75, 218. Elc mensche mach proeven wel ende merken aen dit bispel, dat nieman om eneghe sake Gode en sal bidden om wrake, *Wrake* III, 275. Dit bispel heeft ons Willem ghepast van Hildegaersberch ende wilt beduden tenen exempel sulken luden enz., Hild. 30, 298. Dit bispel heeft ons Willem ghemaect, dat elc man sel verduldich sijn, 186, 321. Zoo ook 64, 258; 114, 54; 119, 202; 121, 162; 170, 94. — *β*) *Fabel* (waaraan in den regel eene *moralisatie* is toegevoegd). || Ooc sijn . . bispele dic ghevonden . ., die nie en waren noch en gheschieden, mer om

exempel allen lieden te gheven, *Rein.* II, 7771. Ten ghenen spreect dit bispel, die vele mach ende dan es fel, *Esop.* XVI, 19. Scone sprake ende scone woert wort dicke te scerne ghedreven, dit leert ons dbispel vander teven, IX, 18. Dat Maria . . in hemelrike es met ziele ende met lachamen ende dit moetmen geloven wel sonder eenech valsch bispel, *Sp.* I^7, 52, 10. — γ) *Gelijkenis*, *parabel* (waardoor eene *zedeles* wordt gepredikt). || Een bispel vanden verloren sone, *Rijmb. C* 56. Onse Here seidem bispele van enen man, die zieu coren, 23352. Hierna seidi (*Christus*) hem bispele, die mi te lanc ende te vele tombindene soude sijn, 23411. Here ontbint uus (*d.i.* ons) dbispel, dat ghi seid saen, 23706 (vgl. 24017). (Een) bispel . . vanden riken vrecken ries, *Sp.* I^7, 15, 26.

2) *Zedeles*, *moralisatie.* || Lettel hortmen na gode bispele, *Torec* 2490. Architan spreect in sijn bispel, dat enghene dinc so fel van naturen es ghegheven den mensche alse weeldich leven, *Sp.* I^3, 42, 57. Oec sprac hi somech wort oec wel alse die spreect in dit bispel: wie so die wijshede begaren, moeten weelde laten varen, I^4, 31, 29. Om te cortene die woert en segghic op elc (dier) gheen bispel, *Nat. Bl.* IV, 14 (vgl. III, 3660). Hier mach men horen dese drie elken secghen een bispel, Praet 664. (vgl. 669). Bispele ende exemple goet, *Lsp.* III, 7, 33. (Seneca) daer die bloemen entie bispele ute sijn ghelesen, *Sp.* I^8, 32, 20. Siet hier een reene bispel, dat lantsheren betamet wel, I^8, 42, 39. — Ook in den zin van *leering*; *al wat iemand tot leering zegt of schrijft*; dus ook — *a*) *Leerboek.* || Plinius sprect in sinen bispele, dat hi ghenouchlic es ter spise, *Nat. Bl.* V, 296. — *b*) *Zedepreek.* || Dit ende des ghelike vele seide Josephus in sinen bispele ten sinen, *Rijmb.* 29355 (vgl. 29235: hi begonste tfolc c a s t i e n). Hi bekeerde heidine vele ende Joden met menegen bispele, *Sp.* I^8, 14, 28.

3) *Spreekwoord*, *zedespreuk*, *spreekwoordelijke zegswijze.* || Dat bispeel seghet wel: .. sulc waent wreken sine scande ende slaet hem selven uytten lande, *Troyen f.* 20*c*. Men seit in een bispel (*Rein.* I, 181: hets een out bispel): viants mont seit selden wel, *Maleg.* 366. Dat quaet te wachten es dat dier, dat te woude wart lopen wille, dat seit die dorper in sinen bispille, *Flor.* 2143. Men seget dicke in bispele: dat vligende craie bejaget iet, *Lanc.* III, 1104. Men seghet . . overal .. een bispel, dat mi dunct waer: oetmoet brect alle strijt, *Vrouw. e. M.* I, 381. Hierom seit men in bispele: coemt in Esebon, *D. B. Num.* 21, 27. Tbyspel: is Saul onder den propheten, *Bijbel* (*Hs.*) *v.* 1360, *aang.* bij Clignett, *Esop.* bl. 107. Zoo ook *Nat. Bl.* XII, 890; *D. B. Habak.* 2, 6.

4) *Voorbeeld*; hd. *beispiel.* Omgekeerd komt e x e m p e l meermalen voor in den zin van *verhaal.* Ook komen b i s p e l en e x e m p e l verbonden voor, b. v. *Lsp.* III, 7, 33. || Aldus doen si tfolc verdoren, dien si souden leven voren ende bewisen goet bispel, *K. Cl.* 43. Dat ic hier af secge dus vele, en es waer als tenen bispele, Velth. V, 24, 63. Mochtic dit nog te bispele vertellen, dat priisdic sere, *Limb.* I, 2210 (vgl. 858, waar staat: „*te bi sele al vertrecken*”; men leze òf *te bispele sal v.*, òf met de var. *moet te spele al v.*; vgl. Stoke II, 944; *Limb.* I, 2198). Neemt meer bispel aen de papen dan aen riddre ochte aen knapen, *Christ.* 1341 (vgl. 1941). Du sulste verloren wesen ende in spotte ende in bispele (*tot een afschrikkend voorbeeld*; in onze vertaling: tot een s p r e e k w o o r d alle den volke), *D. B. Deut.* 28, 37. Derre materie es noch vele, dies cortict u metten bispele (*daarom laat ik het bij dit ééne voorbeeld*), *Torec* 2598. Een swaer bispel gaf soe den man, die den zeghe al ginder wan, dat dit werelike gheval so onghestade es over al, *Sp.* I^4, 55, 55. (Gi sult) der werelt togen wel een vreselijc swaer bispel, I^4, 16, 42. Siere quaetheit was so vele, men const getellen in bispele (*zij was spreekwoordelijk*, *kon tot een spreekwoord worden*), I^7, 100, 27.

BISPISEN, zw. ww. bedr. E n e n i e t —, *iemand iets bijzetten*, *hem van iets voorzien.* Vgl. SPISEN en mhd. *spisen*, d. i. *mit etwas versehen.* || God, die ons node laet verloren, heeft ons die bode bighespiset, (*nl.*) conciencie, die ons bewiset die weghe, daermen in mesdoet, *OVl. Ged.* 3, 134, 290 (vgl. vs. 286).

BISPRAKE, znw. vr. Mnd. *bisprake.* Hetzelfde als het meer gewone b i s p e l (z. ald.). Zie ook het volg. art. en vgl. den titel van een van Roemer Visscher's werken: *Bijspraax Almanak.*

1) *Gelijkenis*, *parabel.* || In dien tiden seide Jhesus tote sinen jongers dese bisprake: dat hemelsce rike es ghelijc enen coninc ende wilde rekeninghe hebben van sinen cnapen, *Hs. v.* 1348, 199 *d.*

2) *Spreekwoord.* || Dit ghemene bijsprake: hoe dat hoeft hogher is, soe die hals boechsamer is, *Bienb.* 122*d.* — Zie een voorbeeld van een onz. znw. b i s p r a e c, bij Oudem. 1, 708. — Vgl. BISPROKE.

BISPROKE, znw. vr. (en o.?). Mhd. *bìspruch* (m.); mnd. *bisproke* (m.) Hetzelfde als *bispel* en *biwoort* (z. ald.). *Gelijkenis*, *parabel.* || Darombe sprac God selve ene bisproke in der ewangelie: dat een vader hadde twee sone, *Limb. Serm.* 151*b.*

2) *Spreuk*, *spreekwoord.* || Men leset in den bisproken (*in de Spreuken van Salomo*): daer is heil, daer vele raeds is, *D. Orde* 279. Daerom hadde hi dit bisproke altoes in sinen mont ende in sijn herte: wie doet dat niemant en doet, dies verwondert alle menschen, *Ned. Proza* 275.

BISSCOP (BISCOP, BISCOB; *Oorkb.* 2, 443*b*); mv. *biscope* (*Lsp.* II, 45, 8), gew. *bisscoppe.* Van lat. -gr. *episcopus*; it. *vescovo*; fr. *évêque*; enz.

1) In de gewone beteekenis, als naam der bekende geestelijke waardigheid. — Ook in de uitdrukking b i s s c o p s i t t e n, *den bisscoppelijken zetel bekleeden*, *bisschop zijn.* || Een bisscop van levene goet . . . sente Jacob, bisscop sat in Persen te Nisebis, *Sp.* II^5, 44, 1. Enursis, die in die stat Torliens heilech bisscop sat, 45, 3. (Als) Theophilus . . . bisscop te Alexandrien sat, II^8, 29, 44. Zoo ook II^5, e. e. — Ook in den zin van (*heidensch*) *priester.* || Agrippus van Macribia was bleven, al seynde men daerna; mer hy seynden op die viande den bisscop (Virg. *Aen.* VII, 750: sacerdos Umbro) van synen lande, Umbro, een stout man ende een goet, *Troyen f.* 261 *d.* — Ook van wereldlijke of niet-geestelijke ambten werd *bisschop* gebruikt.

2) *Onderwijzer*, *opziener over eene school.* || Den scoelren van Zirixee, die voer mijn here quamen singhen met horen bisscop, *Rek. d. Gr.* 3, 370. Zoo ook 101 en 383. Vgl. bij ESELPAUS.

BISSCOPDOM (BISSCOPDOEM, samengetr. BISDOM, *Sp.* I^8, 21, 6; nl. *bisdom*; hd. *bistum*; reeds mhd. *bischtuom*; mnd. *bischedôm*; ohd. *piscoftuom* en *piscetuom*, znw. o. (mnd. m. en o.).

1) *Bisschoppelijke waardigheid.* || Van Aarons bisscopdoeme, *Rijmb.* 5821. Zoo ook 5840, 18375, 18729, 19898, 19943, 20683, 27462. Van den biscopdome van Sinte Peters van Meilanen, *Lanfr.* 49*r.* Bisscopdomme . . . vercoepen si om ghelt,

Wrake III, 1003. Dat nieman en mochte winnen bisscopdomme noch prelatie, 1015. Dese bisscop was gedaen van priesterscape eer hi ontfaen heeft dbisscopdoem, *Sp.* II*, 11, 27 (vgl. II*, 8, 31; I*, 21, 16). Sijn biscopdoem ontfange een ander *Hs. N. T.* 3r (*Hand.* 1, 20). De bisscop haldene .. up (d. i. *op verlies van*) sijn bisscopdom ontfaen, *Franc.* 9304. Zoo ook *Disp.* 346.

2) *Bisdom*, *het gebied van den bisschop.* || Dat si hare hertochdoeme gaven ... ende maecter bisscopdoeme af, Stoke I, 821. Want het nu tselve bisscopdom es, dat men van Ludike heet, *Amand* II, 1049 (vgl. 1046). Dat erdsch bisscopdoem van Bremen, *Sp.* III*, 93, 16.

BISSCOPLIJC, bnw. *Bisschoppelijk.* || Van siere bisscopleker stat, *Sp.* II*, 8, 6. In denzelfden zin b i s s c o p s t e d e, *bisschopszetel*; *waardigheid van bisschop*, *Sp.* III*, 31, 38.

BISSCOPSTEDE. Zie het vorig Art.

BISSE, BISSEN. Zie BIS.

BISSEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als b i s e n (z. ald.). || Als die olde coeijen bissen, so clappen hem die clauwen, *Hor. Belg.* 9, 4.

BISSIJN, stoff. bnw. *Van* b i s s e *gemaakt.* Zie BIS.

BISTAEN, st. onr. ww? onz. (m. d. 3den nv.). Mnd. *bistân.* — 1) Eigenlijk *staan bij.* || Si sellen bi den rechter staen ende dat bistaen sel eerst sijn ter heyligher eeren, *Pass. W.* 87*d.* Des zoons stoele (dat.) staet bi sijnre moeder stoel (nom.), *Lsp.* I, 3, 29. — 2) Figuurlijk. *Helpen*, *bijstaan.* || Magic hem eneghen raet gheven of met daden bistaen, *Limb.* VII, 528. Zoo ook *Grimb.* I, 3035; II, 1706; *Wal.* 10595; *Lorr.* II, 2412.

BISTAENRE (BISTANDER), znw. m. Mhd. *bistender*; hd. *beiständer.* — 1) *Omstander*, *toeschouwer.* || Inder bistaenre aenscouwen bistu mijn hulper gheworden, *D. B. Jes. Syr.* 51, 3. Al dit . . . totten bistanderen gheseit, *Boeck v. d. L. J.* 37*b.*

2) *Helper*, *hij die bijstaat.* || Des rades hulpers ende bystanders, *Stadb. v. Gron.* IV, 3. Sonder twijfel ick soude u een behulpelic bistander wesen in allen saken, daert van node is, *Exc. Cron.* 224*d.*

BISTAL (BESTAL), znw. m. Hetzelfde als b i s t a n t. Vgl. dial. *bestal*, voor *messtal*, d. i. *misstand*; *opstal* en *opstand*; *achterstal* en *achterstand*, enz. Mhd. *bîstal*, mnd. *bistel*, heeft eene andere beteekenis. *Bijstand*, *hulp.* || Doe her Witte bistal van hem vernam, dede hi siin bannier binnen Haerlem ontwinden, *Clerc* 157. Soe staet hier Dirick Pietersz. ende ick in zynen woerden, ende gheert een vonnis, alsoe hy dat recht alhier begonnen heeft, of hy dat wel voert vorderen mach, mit bystal van zynen maghen, *Dingt. v. Delft* 38 (*tweemaal*); vgl. 42. Vooral de uitdrukking: *met bistal vanden magen* komt veel voor, b.v. *Dingt. v. Delft* 35 (*tweemaal*), 38 (*tweemaal*), 42 (*tweemaal*), e. e.

BISTANDICH (BISTANTICH, BISTENDICH, BISTENTICH), bnw. Mhd. *bistendec*; mnd. *bistandich*, *bistendich*; hd. *beiständig.* || *Bijstand verleenende*, *behulpzaam.* || Alle de gone, die hem dairin gehulpich ende bistandich zijn met rade of met dade, Wiel. *Instr.* 145, 472. Dat sij hem gehulpich ende bistandich sijn, *Bel. v. L.* 250. Bistandich siin ofte enyghe hulpe doen, 279 (vgl. 280). Dat ghi . . elken van hen . . bistendich, gehulpich, geradich ende bereet sijt, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 723. Alle minlike wandelinge ende bistentige vrienscap, bl. 707. Zoo ook V. d. Wall 386; Nijh. 3, 349; *Clerc* 58; *Brab. Y.* VII, 8346, 10233.

BISTANDICHEIT (BISTANTICHEIT, BISTENDICHEIT, -HEDE), znw. vr. Mnd. *bistandicheit.* *Bijstand*, *hulp.* || Hulpe, secours ende bystandighede, Dierici *Mém.* 2, 107 (vgl. 558). Door die bistandicheyt ende hulpe Gods werden si al meer vromer, *Exc. Cron.* 103*d.* Dat hi bistendicheit doen soude sinen zwager, *Brab. Y.* VII, 1052 (vgl. 14707). Vriende ende maghe, omme van hemlieden te hebbene raet ende bystanticheyt, *Cron. v. Vlaend.* 1, 54. Zoo ook *Vl. Rijmk.* 4912; *Inform.* 3; *Enq.* 238; *Brab. Y.* dl. 2, bl. 707; *Cout. v. Brugge* 2, 99; *Invent. v. Brugge* 3, 502, 515; 4, 333; enz.

BISTENDICH, BISTENTICH. Zie op BISTANDICH.

BIT. Zie BET (1ste Art.). Zoo nog *Limb. Serm.* 150*b*: „Nit bit gedwange, mar bit guden wille." Vgl. *Diut.* 2, 217: b i t *kinde*, gravida; 222: b i t *ener hant*, mancus.

BIT. Hetzelfde als b i j t, *Fri. Stadsr.* 229. Zie BIJT.

BITALE, znw. vr. Mnd. *bitale* (vgl. *bisprake*). *Beschuldiging.* || Weert dat enich onser burgher worde to heymale gheladen van bloetwonden of van enigherhande bitale, *Stadsr. v. Zwolle* 152. — Ook in den zin van *lasterlijke aantijging.* || Dat hem dese zaken alinge ende al over versiert is van haet ende van nyde van den ghenen die hem niet lief en hebben, om hem mede te bederven, dattet bitael ende aenworp is, *O. R. v. Dordr.* 1, 359. — Vgl. voor de vorming b i t u u c h, d.i. *valsche getuigenis*, en b i t i c h t, d. i. *valsche beschuldiging.*

BITEKEN (BITEIKEN), znw. o. Mhd. *bizeichen*; mnd. *biteken*; hd. *beizeichen.*

1) *Teeken*, *kenteeken*, *kenmerk*, *onderscheidingsteeken*; lat. *nota.* || Aen de mercken kentmen de balen, aent byteecken alle dinghen, *Spreuken* 105. Allen die vorsz. koren als van der heren cleder te draghen . ., die zullen staen op clederen, rocken, scoepen, mouwen, caproenen, wambaysen ende op allen anderen biteykenen, daer arghelist in schulen mach, V. d. Wall 198; *O. K. v. Dordr.* 55, 193. Scildekine van witten ysere . . die enighe van der stede werclieden tenen biteekene droughen, *Invent. v. Brugge* 4, 219; vgl. 301. Elke camere van den voors. engienen met eenen byteekene gheteekent, 5, 527. Met seekeren biteekene, omme daer mede te teekenen alle saye (*stoffen van saai*), *aangeh.* Gloss. *ald.* 598*b.* Een marck of byteeken te branden, *aangeh. ald.* — Ook in de wapenkunde. *Toevoegsel aan een wapen tot onderscheiding.* || Hi was een diere baroene, die.. ten stride voerde een biteeken op die wapene van Gaesbeke, Heelu 8082. (Si) waren gewapent . . metten selven wapene sonder dat si droegen byteekine, *Grimb.* II, 2734 *var.*

2) *Symboliek*; *prophetie in symbolische termen*, *in zinnebeelden.* || Die derde prophesie van Daniele ende Merlyns biteken, Velth. VII, *Cap.* 9, *Opschr.* Omdat mense geliken mach tsamen (*Daniel en Merlijn*), hetic dese andere bi tonamen Meerlijns biteken in die word, VII, 10, 55.

BITEN, st. ww. bedr. In alle germ. talen over. Sk. *bhid*; lat. *findere.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 1, 1399; Kluge 23. 3de pers. sing. pr. ind. *bit*, *bidt* met verkorte vocaal, *Rincl.* 1331; *Limb.* III, 1305; *Rein.* I, 3431; *Nat. Bl.* IV, 101; *Hs.* Yp. 7*c* (Een water dat alle quade gate mach genesen ende al quaet vleesch af eet of bit). Zoo ook *wit* van *witen*, *Limb.* VI, 1252; *smit* van *smiten*, *Doct.* II, 3451; vgl. *T. en Lettb.* 5, 38.

1) *Snijden*, *klooven.* || Sy hadden sweerden die seere beten, *Grimb.* II, 4399 *var.* Al was hi here van den Siten, Amictas sweert mochten wel biten, *Alex.* V, 474. Hi . . soude . . doen die

griexe swaerde biten up dat wreede volc van Siten, VIII, 868. Dat onse sweert gout biten ontwee, II, 939. Vgl. BETE. — Ook figuurlijk. *Kwetsen*, *wonden*, *grieven*. || Ic bijtse gaern van after, al ist dat ic scoen gelaet toge van voren, *Pelgrim* 50*d*. Altoes.. sal hen int herte binnen biten, . . dat si (*de Sarracenen*) besitten dat heylighe lant, dat wilen stoet in onser hant, *Teest*. 1070. Als hem dit int herte beet, *Franc*. 6053. — Hiertoe behoort ook het deelw. bitende, als bnw. gebruikt in de bet. *strijdbaar*. || Want si up hem slogen dan, 22000 bitender man, *Rijmb*. 8389.

2) *Met de tanden klooven*; onze bet. || Die onser irster moder dede den appel biten ende eten, *Lanc*. III, 4563 *enz*. — Hiertoe behoort het deelw. bitende, in de bet. *verscheurend*. || Der bitender dieren, *Rijmb*. 1141. In die dorde camer waren die bytende dieren, in die vierde die softe dieren, ende twisschen die bitende dieren ende die softe, daer was een doerganc, *B. v*. 1357, 5*a*. Zoo ook *Sp*. I[a], 45, 6; IV[2], 18, 9. — Ook in verschillende thans ongebruikelijke uitdr. — Sine tande te gader (samen) biten, *zich op de tanden bijten*, *tandeknarsen*, als uiting van toorn, van grooten angst of buitengewone droefheid. || Si beten anxtelic hoir tanden te samen, *Devoet B*. (30) 126*v*. Doe wert Alexander toornich ende beet sijn tanden van toorn, *B. v*. 1357, 230*d*. Hi sleet sijn haer, hi wranc sijn hande, hi beet te gadere sine tande, *Theoph*. 1271. Doe hi hem gewondet verstoet, beet hi sine tande, *Merl*. 23518. — Enen breidel biten, *op een breidel knauwen*, figuurlijk *doen wat men niet laten kan*, *zijn gang gaan* (?). Vgl. „an desen breidel cuwen", *Overz*. 237. || Dus soe ganc dijnen wech, laet den karel staen clappen ende bijten sinen breidel ende leenen op zijnen stock, *Pelgrim* 34*c*. — Ane slants cant biten, *het land afbreuk trachten te doen*, *Brab. Y*. V, 2079.

3) Hetzelfde als mnl. ontbiten (z. ald.). *Zijne tanden in iets zetten*, *eene beet van iets nemen*, *er van proeven*. || Dat hi . . vleisch, eijere, kese, visch, wines niet en bite, *D. Orde* 248. Dat hi ne beet no ats (*l*. aets) no drancs, *L. o. H*. 984. Hoe ghi woudt, wat helpt groet gescal, ghine bites, dat ghiere doot om bleeft, *Rincl*. 719 (de zin is: *indien gij uwe tanden in de vrucht zet*, *zult gij sterven*).

BITEN, zw. ww. bedr. Van bijt (z. ald.). *Eene bijt in het ijs maken*, (het ijs) *openhakken*. || Soe wie gheen bijt en heeft, dair hijt sculdich is te hebben ghebijt,... verbuerde 12 sc., *Leid. Keurb*. 7, 24. Tys te doen bitene, *Invent. v. Brugge* 3, 23. Van eene boote omme thys mede te bitene in de veste, 5, 172. Dat men . . . alle daghe die veste moeste byten, *Exc. Cron*., *aangeh*. Gloss. *ald*. 45*b*. Van 3 kerfbilen, mede te biten, *Rek. d. Gr*. 1, 421.

BITICHT, znw. vr. Mhd. *beziht*. *Beschuldiging*. || Des en salmen niemant coriengeren om eenige biticht, dan alst claerlic bevonden wordt dat hi misdede . .; ende dese kuere is te verstaen, dat men niement coriengeren en sal van woorden, noch van eenich anderhande bitichten, dan alst claerlic bevonden wordt. *O. K. v. Dordr*. 16, 22. Van alre biticht sonder van den voorsz. punten, 15, 17. Alle verwynbrieve van bijtichten, Nijh. 4, 465. — Ook, als bitale, in den zin van *valsche beschuldiging*. || Dat hy dies allinge ende al ontschuldich waer ende dattet niet dan biticht en ware, *O. R. v. Dordr*. 2, 301.

BITIDE, bijw. *Bijtijds*, *vroegtijdig*. || Des ander daechs wel bitide, wort de porte herde blide, Stoke VI, 559.

BITINGE, znw. vr. Mnd. *bitinge*. *Snijding*, *kramp*. || Int ghedarmte . . . hadde hi bitinge harde swaer, *Rijmb*. 21689. Twater, bloetsocht of bitinge van herten, *M. e. Vr. Heim*. 1128.

BITRECKEN, zw. ww. onz. Met den dat. pers. *Naderen*, *op iemand aandringen*. || Taerm gemeente, dat gemeenlic loopt na den prince, ende hem luyden bytrecken ende drommen, omme hem te siene, Matth. *Anal*. 1, 293.

* BITSWART. Bedorven lezing, *Nat. Bl*. IX, 55. Zie de aant. ald. Kan er ook moeten staan *bisswart*, dat eene tautologie zou zijn (zie BISE), en *zwartbruin* zou kunnen beteekenen? De zin zou dan vrij wel met dien van vs. 57 overeenstemmen.

BITTER (BETTER), bnw. Mhd. mnd. *bitter*; md. *bitzer*. Voor de vormen in de overige germ. talen zie Grimm, *Wtb*. 2, 53. Comp. bitter(r)e.

1) *Bitter*. Eigenlijk, als tegenwoordig. || Menech evel gheneest men wel met betteren dranke, *Alex*. VI, 960. Bittere dan hout, *Lanc*. III, 3072.

2) *Bitter*, figuurlijk. *Verbitterd*, *woedend*. Vgl. BITTERLIKE. || Sere bitter was die wijch, *Flovent* 78. Vele bitter was die strijt, *Wal*. 10598. Van bitteren (*d. i*. bitterren) stride hoordi nie callen, *Belg. Mus*. 8, 257, 84. So overbitter was die strijt, 109; vgl. 90: die strijt verbitterde, en vs. 102.

3) *Bitter*, *treurig*. || So quam mare, de bitter was, Stoke X, 369. Dit was bitter aen te siene, *Belg. Mus*. 8, 257, 105.

4) *Puntig*, *scherp* (?). || Dits rechte biechte ende die moet staen met acht poenten, sal si sijn claer: bitter, scamel, ghehel (*l*. gheheel) ende waer *enz*., *N. Doct*. 2016 en *var*.

— Afl. bitteren, *bitter maken*, *Nat. Bl*. V, 985.

BITTEREN, *bitter maken*. Zie het vorig Art.

BITTERHEIT (BETTERHEIT), -HEDE, znw. vr. Mnd. *bitterheit*; mhd. hd. *bitterkeit*. *Bitterheid*, ook overdrachtelijk. || Dus es bitterheit int herte dijn, alse grote alse soetheit sonde sijn, *Lanc*. III, 3077.

BITTERLIJC (BETTERLIJC), -LIKE, -LIC, bnw. Mhd. *bitterlich*.

1) *Bitter*, *treurig*, *naar*. || Die bitterlike doet, *Segh*. 171; *L. o. H*. 1989. Ghi moget mi hangen of radebraken ende bitterlike doet doen smaken, *Ferg*. 2849. Ene bitterlike plaghe, *Tien Pl*. 890. Van groten bitterliken rouwe, *Limb*. IV, 1726. Met enen betterliken rouwe, Velth. I, 24, 29 vlg. In soe groter bitterliker scanden, Ruusb. 3, 9.

2) *Verbitterd*, *verwoed*. || Enen bitterliken strijt, Stoke IV, 402. Zoo ook *Troyen* 1326. Een die bitterlijcste strijt, *Alex*. II, 114.

BITTERLIKE (BETTERLIKE), -LEKE, -LIKEN, -LIJC, -LIC., bijw. Mhd. *bitterliche*; mnd. *bitterliken*.

1) *Op eene treurige*, *afschuwelijke wijze*. || Hi sal doen gereiden een instrument . ., daer mede sal die maget te waren bitterlike ontlivet wesen, *Sp*. II[a], 4, 101.

2) *Verbitterd*, *verwoed*, *woedend*. || Daer alte bitterlic gestreden was, *Exc. Cron*. 169 *a*. Zoo ook Stoke I, 1232. (Hi) trac sijn sweert als een man, die wijchs gheert ende voer in vele bitterlike, *Parth*. 5251. Hi sprac ten ridder bitterleke, *Wal*. 9762. Den swarten ghinc hi asselgieren bitterlike in sulker manieren, oft hine in die aerde soude maetsen, 9901. Zoo ook *Belg. Mus*. 8, 257, 79; 95; e. e.

3) *Scherp*, *luid*, hetzelfde als tangerlike (z. ald.). || So riep hi lude ende bitterlike: die mi minnen getrouwelike, die volgen mi na ter vard! Velth. IV, 29, 5.

BITUME, znw. o. *Bitumen*, *aardhars*, ook *jodenlijm*, hd. *judenpech* genoemd, wijl de stof vooral in Palaestina wordt gevonden. || Daer droeghen si hout toe sciere, bitume ende sulfur ooc mede, *Rijmb.* 33322.

BITUUCH, znw. o. *Valsche getuigenis.* Vgl. BITALE en BITICHT. *Bi* heeft in deze samenstellingen de beteekenis van Gr. ἐπί. || Van allen woirden cissinge, van bituige of anders die doen ter tijt gingen, V. d. Wall 594.

* BIVALETS, bedorven lezing, *Wrake* III, 554. Zie BINALECS.

BIVALLEN, st. ww. onz. M. d. dat. (3de p. impf. *bivel*). Mhd. *bivallen*; hd. *beifallen*. — 1) *Zich voegen bij*, *zich vereenigen met.* || Dat him tgemeen volc bivel, dien starcten, *Clerc* 120 (vgl. 157: tgemeen volc . . vielen bi hem mit alle hoire machte). So nam hi tAntwerpen aen die heylige cruysvaert, daer veel jonghe ridders . . hem byvielen, *Exc. Cron.* 97*d*. Dat hi den ghonen dan met machte bivallen soude int openbare ende den anderen contrare, *Brab. Y.* VI, 8278.

2) *Ergens op aanvallen.* || So wanen vogle dan ter stonde, dat ene croonghe si, ende vallen hem so bi, *Nat. Bl.* II, 3924.

BIVANC, znw. m. Mhd. *bivanc*; mnd. *bivank*. Nog heden bestaat de familienaam *Bijvanck*. Eigenlijk. *Een door voren of eene omheining* (*Hor. Belg.* 7, 19: *septum*) *afgepaald stuk land* (zie Lübben 1, 347 en Brinckmeijer, *Gloss. Dipl.* 1, 367 vlgg., en vgl. BEVANC). Bij uitbreiding

1) *Iemands erf*, *het gebied waarbinnen hij den huisvrede geniet*, *zijn rechtsgebied.* || Maect een man eenen borre binnen sinen bivangen (*l.* bivange) of binnen zijnen hove, *R. v. Uccle* 22, 125. Waert dat een man van eeren vonde eenen snooden menssche . . . besich mit zijnen wive in zijn huus, in zijn camere of eldere binnen zijnen bivange, Wiel. *Instr.* 142, 457. Dat enghene gheordende lieden ... en mogen ... buten horen bivange, daer si nu in woinen, voert meer gecrighen, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 731. Meer erfs buten horen bivanghe, daer si nu wonen binnen der vriheit van Lovene, *ald.* Binnen den byvanghe van Vorsselair, *Gesch. v. Antw.* 1, 470.

2) *Het gebied van eene stad*, *de stadsvrijheid*; hd. *bezirk.* || Dat oude gheschil tusschen die van Antwerpen ende van Loven om die van Liere ende van Santhoven met haren bivangen (*l.* bivange), *Exc. Cron.* 169*a*. Ghescille . . tusschen van Lovene der stat ende dien van Antwerpen, . . om der gheender wille van Liere met haren bivanghe, *Brab. Y.* VII, 8605. (Dat) met haren bivanghe die van Liere op die palen souden bliven . . . ligghende in der stat van Breda, 8630.

BIVOET, znw. m. Ohd. *pîpôz*; mhd. *bîbôz*; mnd. *bifot*, *bibot*; nl. *bijvoet*; hd. *beifusz* (in dial. *bibot*, Lübben 1, 347). Naam eener plant, de *artemisia vulgaris*, *het St. Janskruid.* Over de afleiding zie Lexer 1, 264. Het woord heeft niets te maken met *voet* en is door volksetymologie verbasterd. || Int sap van arthimesia, dat waen ic dat bivoet si, *Nat. Bl.* III, 1599 (ook 1703). Die bivoet in water sode ende gaeft haer drinken, *Vr. Heim.* 1650.

BIWESEN, st. ww. onz. Met den dat. pers. Mhd. *biwësen*; mnd. *biwesen*. Vgl. BISIJN. || God onse here die wese u bi ende mi mede, so waer ic si, Velth. VIII, 35, 43. — Vooral als znw. gebr. — 1) *Bijzijn*, *gezelschap*, *omgang.* || Zijn biwesen was goet ende fijn, *OVl. Lied. e. Ged.* 460, 118 (ook 379, 1903). Ghenoechlick in sinen biwesen, ghemeen in der medespraec, wijs in der antwoerde ende levendich in den woerden, *Stemmen* 153.

2) *Bijzijn*, *tegenwoordigheid.* || Daerna wert den pays wtgeroepen ende gelesen . . int biwesen vanden herauten, *Exc. Cron.* 305*b*. Een minlike sceydinge .. . bi rade, biwesen ende goetdunken des eerbaers meesters Henric Mey, *Belg. Mus.* 2, 163. Bi bewesene . . van sesse personen notable, *Brab. Y.* VII, 13523. — Wat beteekent biwesen (biwisen) op de beide volgende plaatsen? || Dat bikent menbi scerp zweringe ende biwesene der zieken ende bi dat die stede heet is ende roet, *Lanfr.* 124*v*. Bi datter en gheen is van den anderen seecheden ende bi den biwisene der zieken, *ald.* 125*r*.

BIWONEN, zw. ww. onz. Met den dat. pers. (vgl. mhd. *biwonunge*). *Bij iemand of iets blijven.* || Daer si selker leren woonden by, die daer valsch gheheten si, *Tien Pl.* 1062. Reyne ghedachte ende goet maect den mensche van sonden vrij ende woent daermede Gode by, *ald.* 1218.

BIWOORT (BYWOERT), znw. o. Mhd. mnd. *biwort*; hd. *beiwort*; ags. *bigwort*; eng. *byword.* Ons *bijwoord* is een geheel ander woord, nl. de platte vertaling van het lat. *adverbium.* — 1) *Spreekwoord*; vgl. BISPEL en BISPRAKE, en Grimm, *Wtb.* 1, 1414. || Na den bywoerde: niemant mach geven und holden, Winhoff 488.

2) *Woorden*, *praatjes die niets afdoen*, vgl. BACWOERDICH. || Die bywoerde, die sy daerop seggen, die en mogen Gelijs niet hinderen noch scaden, *R. v. Utr.* 2, 203.

BLA, bnw. Mhd. *blâ* (gen. *blâwes*); onr. *bla*, mnd. *bla*. In het ohd. luidt de nom *blao* (*blaw*). Het is hetzelfde woord als blauw, maar de *w* ging in eene keelletter over, welke op het eind van het woord afviel. In het Mecklenb. dial. vinden wij de keelletter terug in den vorm *blåg* (Lübben 1, 349). Vgl. *ga* en *gauw*, *gra* en *grauw*, *na* (hd. *nach*) en *nauw*. || Appelles screef den hemel bla, *Alex.* IV, 419. Soe regneert die asure bla, *OVl. Ged.* 3, 125, 99. Denct na die asure bla, 126, 223. — Zie ook BLAVOET.

BLADELASSCHE, znw. m. Verbastering van *basiliscus*; ohd. *bladeleschi* (Graff 3, 254). || Serpenten, slangen, bladelasschen, draeken, leeuwen, ende lupaerden . . ende ander vreemde wilde dyeren, *Pass. W.* 174*a*. Du selste wanderen op die slange ende bladelasche, ende du selste vertreden den leeuwe ende den draeck, *Getijdeb. S.* 71*c*. — Zie ook BLARASCH.

. BLADELOOS, znw. vr. Mnd. *bladelos*. Benaming van eene plant, behoorende tot de vetplanten, *sedum telephium* en *sedum acre* L. *Sint-Janskruid.* || Crassula of orpijn (fr. *orpin*) es van twee manieren . . ende die grote scelt men orpijn of cronecruut of roecelle, of smerewortte, entie cleine scelt men bladeloes ende staet op husen ende op ouden maysieren, *Hs.* Yp. 95*d*.

BLADEN. Zie BLAYEN.

BLADEN, zw. ww. bedr. Mnd. *bladen*; mhd. *blaten*.

BEDR. — *De vruchten*, *het koren* (Mlat. *bladum*; fr. *blé*; v. h. germ. *blad*; zie op BLAT en vgl. BLADINGE) *afplukken*; in 't alg. *rooven*, *wegstelen.* || Daer men Gods leden mede soude voeden . ., dat hebben al gheblaet die giere, *Overzee* 157. — Met weglating v. h. obj. || Die gaen in Gods wijngaert bladen ende sniden af die druve vet, *Kerk. Cl.* 138. Nu gaen si op die crune bladen, die giere, die niemen en mochte versaden (*zij gaan leven van*, *teren op hun kruin*, *de vruchten*

plukken van het hebben der tonsuur), *K. Cl.* 36. Ic sie overal in dlant den heren (*l.* der eren?) toegen fellen tant ende an die archeit bladen, *en teren op hun boosheid*, *Vierde Mart.* 792.

BLADEN, zw. ww. onz. *In het blad komen*, *bladeren krijgen.* || Alse deen (*nl.* bome) blaet, draecht dander vrocht, *Rose* 5722.

BLADER, znw. vr. Mhd. *blâter*; ohd. *plâtara*; ags. *blædre*; nl. *blaar*, en met verkorte vocaal mnd. *bladder*, *bledder*, *bledere*; hd. *blatter*; ags. *bläddre*; eng. *bladder*; onr. *bladhra*, *bledhra*; zw. *blädra*; de *blâre* (Weigand 1, 228). Met de verkorte vocaal bestaat ook het nl. ww. *bladderen*, d. i. *blazen krijgen* (van een pas geverfd voorwerp). Het woord is verwant met blayen of bladen (z. ald.) en met *blazen.* *Rond*, *blaasvormig gezwel op de huid*, *blaar.* || Van dat hi Godevert . . gemeistert hadde . . sijn scaempte, een zwerte blader ende een vinger, *Oorl. v. Albr.* 371. Aen hen worden vonden bladeren ende wonden, zweren opgheblasen, *Tien Pl.* 896; vgl. 903. An hoeren vingher een cleyn blader bernen, *Schaaksp.* 50*d.* An uwen vingher een blader barnen, 51*a.* Uut welcker bladeren ic dat water hebben moet, *ald.* Het worden in den menschen ende in den beesten wonden van swellende bladeren, *D. B. Exod.* 9, 10. Soe dat ic bladeren ghinc onder mijn teder voeten, *Ned. Proza* 322. Zoo ook *Sp.* I[3], 2, 64; e. e. — Ook blaer komt reeds voor. || So mit buul so mit blaer, *Devoet B.* (36) 106*v.*

BLADINGE, znw. vr. Van bladen, in den zin van *oogsten.* In concreete opvatting.

1) *De opbrengst van het land of andere onroerende goederen*; Kil. *proventus agrorum*, *fruges.* Zie De Bo op bladering. || An sine leene can hi niet vordere comen dan an de cateilen of bladinghe, *Belg. Mus.* 1, 72. De vrucht, die bladinge ende alle die vervallen van alle die goede van Amestelle, Mieris 2, 47*a.* Dat hi behoude alle de bladinghen tsinen live, die comen sullen van den tween leenen, *Vad.Mus.* 4, 338(*tweemaal*).Daer of sal die stede heffen die bladinghe ende die profiten, *Cout. v. Brugge* 1, 359. Omme de bladinghe van den huusen ende erven te moghen innene, *Invent. v. Brugge* 2, 331. Daeraf de bladinghe jaerlijcx ontfanghende, 335. De bladinghen van den goedinghen van eenen persoone, *Cout. v. Brugge* 2, 20. De persoon, dien dat verstorven ware de bladinghen ende proffyten van dien, 113. Weder soe maer de bladinghe heffen sal (*van den leenen*) tharen lyve, *Cout. v. Gent* 534; vgl. 535. Zie Oudem. 1, 716.

2) *De rente van een kapitaal.* || De andere vijf lib. gro. (*ponden groot*), die van der ander heltsceede van der bladinghe van den hondert lib. gro. vallen zullen, *Cout. v. Brugge* 1, 432. Alle de bladinghen ende proffite, *Gedenkst.* 1, 245 (*a.* 1355).

BLAECKOGEN, zw. ww. onz. *Met de oogen blaken*, d. i. *vlammende oogen hebben*; *oogen hebben, die vonken schieten van toorn.* Zie BLAKEN. || Nu mach ick wel brullen, blaeckoogen en huylen, *Mar. v. N.* 36, 863 (vgl. 35, 853).

BLAEMTE (BLAEMPTE), znw. vr. Jongere vorming van blame (z. ald.).

1) *Schande*, *kwade naam.* || De blaemte gaet dan upten schiltdrake voorscreven, *ZVl. Bijdr.* 3, 280. By hemlieden quam de croene in blaemten ende in schoffieringhen al kerstenheyt dore, *Cron. v. Vlaend.* 1, 103. Dat het was groete blaemte den coninc, . . . dat die . . . devote vrouwe . . . soe versmadelyke versteeken was, *Cron. v. Vlaend.* 1, 98.

2) *Schande*, *smaad*, *hoon.* || Hoe my de ogen leeken van drucke dor dese grote blaemte, *Blisc. v. M.* 1556. Van den blaemten ende scoffieringhen die Jacop Ghiselins dede minen heere den abt, *Belg. Mus.* 6, 179. So hebben (si) die blaemte ende scofferingen ghelooft te beterne, *ald.* Twelke hem quam ter groeter scaden, blaemten ende scoufieringhen, Cannaert 98. Voor allen rudicheden ende blaempten beschermen, *Gesch. v. Antw.* 4, 524.

BLAER, bnw. Met de gewone rekking der vocaal vóór de *r*, en met overgang van *s* in *r*, gevormd uit *blas* (vgl. *kaar*, got. *kas*; hd. *war* voor *was*; eng. *hare* voor *haas*); ohd. *blas* (= *wit aan het voorhoofd*, *kaal*); mhd. *blas*; onr. *bles* (*witte vlek aan het voorhoofd*); hd. *blasz* (bnw.) en *blässe* (znw.; het nl. znw. *blaer*, Oudem. 1, 713); nl. *bles*, dat één is in oorsprong met blaer. Zie Grimm, *Wtb.* 2, 72; Weigand 1, 227; en vgl. *blasenhengst* en *blasros* bij Lübben 1, 352, en *blaerkoe* bij Oudem. 1, 713.

1) *Met een witte vlek aan het voorhoofd*, *bles.* || Een zwart blare coe, . . een roet blare coe, *Rek. d. Gr.* 1, 359. In coste in eenre maent ghecrighen van mijnre blare coe eneghe botere, *Hexe* 41. Tghelt van onser blaren coe, *Busk.* 178. Vgl. *Wdb.* op Bredero 56. — Ook zonder coe. || Leckt blare, om datse gheerne gheleckt ware, *Spreuken* 80. — Sprw. || Men hiet wel een koe blare, die nochtan niet wits en heeft, *men beschuldigt wel eens iemand*, *die volstrekt geen schuld heeft*, *Spreuken* 4 (thans is dit spreekwoord verloopen tot: Men noemt geene koe bont, of er is een vlekje aan, d. i. *als men iemand beschuldigt*, *zal er ook wel iets aan zijn*, hetgeen een zeer onwaar en onwaardig spreekwoord is. Vgl. *Lsp.* Gloss. op blaer en *Hor. Belg.* 9, 32: Men en heit gheen coe blare, si *en* hevet wat wits). — De blare, *de bête noire*, *de zondenbok*, *het slachtoffer.* || Here Isengrijn ende Brune die vraet hebben nu den nauwen raet metten coninc openbare ende arm man Reinaert es die blare, *Rein.* I, 2467.

2) *Kaal van hoofd.* || Liede die scone waren gehaer dedi maken die nolle blaer, *occipitio calvo deturpabat*, *Sp.* I[7], 100, 21. Op thoeft blaer was hi, *calvus erat*, II[1], 88, 7.

3) *Kaal*, *bloot.* — *a*) Van personen. *Berooid.* || Laet den dorper varen blaer, van eren quite, *Verk. Mart.* 75. — *b*) Van landen. *Woest*, *onherbergzaam.* || Dat si . . op een velt woeste ende blaer in couden ende in winde ligghen soude van kinde, *Lsp.* III, 15, 168.

BLAER. Zie BLADER.

BLAES, znw. m. *Windbuil*, *pochhans*, *blaaskaak.* || Sine volghen anders niet dese blase (*l.* desen blase, *d. i.* den riken man *van vs.* 427), en doet die soetheit van den ase, *OVl. Ged.* 1, 79, 438. — Nog in de 17de eeuw beteekent blaes *wind*, *gepoch*, *gezwets* (*Warenar* 345; Huygens 1, 591). — Zie ook BLASE.

BLAESBALCH (BLASEBALCH), znw. m. Mhd. *blâsbalc*; hd. *blasebalg.* Vgl. Müller 1[2], 75 op bellows. *Blaasbalg*, thans veelal *blaasbalk* geheeten. || Die blaesbalch ghebrac int vyer, *D. B. Jerem.* 6, 29. Mit sulcken blaesbalch ende mit sulken wint wort venijnt dat vuer der onsuverheit, *Con. Som.* 163*b.* — Ook in den zin van *orgelpijp.* || Totten blaesbalgen aen die orgelen, *Bek. d. Buurk.* 148. Van den orgelen te verstellen ende die blaesbalgen te vermaken, *ald.* — Blasebalch, *Natuurk.* 1767, 1769; *Wal.* 3529. — Fig. van eene vrouw, die iemands gemoed *in vlam zet.* || Blaesbalch in minen sinne, *Belg. Mus.* 1, 118, 15.

BLAET, znw. m. Kil. blaet, *accipitris genus*. *Een soort van havik*. || (*Ik vermaak*) Gillese den valkenere eenen groten blaed, *Vad. Mus.* 4, 358. Zie een tweede voorbeeld bij Van Hasselt op Kil. bl. 69.

BLAET, znw. m. *Snorkerij*, *grootspraak*. || Wat dat si zaghen, hoe goet het was, niement haers valschs blaets en ghenas, *OVl. Lied. e. Ged.* 482, 94.

BLAEU (BLAEW). Zie BLAU.

BLAEXEME (BLAECSEME, BLAXEM), znw. vr. Van blaken. Wel te onderscheiden van blixeme, van blecken, blicken, waarmede het in varr. wordt verward. *Vlam*, *vuurgloed*. || Ne ghene blaecseme (*t.* vlamme) hi gheven ne can, *Nat. Bl.* VIII, 311 *var.* (van den ebenus; vgl. *Flor.* 974 vlg.). Een boem . . daer gheen blaxem . . nemmerme an en mach ghewinnen, 445 (*varr.* blaxeme, blixene). Die grote blaexeme, . . die daer *den* serpente uter kele scoot, *Wal.* 417. Als die blaexeme was ghevelt vor hem in die riviere, 5014. Die blaexeme scoot (*uit het water*), also soe ere hadde ghedaen, 5080.

BLAFFAERT, znw. m. Nl. *blaffer*, *blafferd* (= *klapper*). Van het fr. *blafard*, d. i. *vaal?* Het boek zou dan naar de kleur van het papier of van den omslag genoemd zijn, evenals wij spreken van een *blauwboekje*, *de blauwe bibliotheek*, *de blauwe beul*, *het groene boek*, *het oranje boek*, enz. *Register*, *lijsten met officieele opgaven en cijfers*. || De blaffaerden ende ontfanckbouken derselver stede, *Inform.* 428. By de voors. rekeninghe ende oock by de blaffaerden van de tresoriers, 512. Eenen staet van den innecomen derselver stede . ., gemaict uyten blaffaerden van den tresoriers, 236.

BLAFFEN, zw. ww. onz. Mhd. mnd. *blaffen*. In eig. zin, van honden, gelijk thans. — Ook in flg. zin, evenals ons *bassen* (vgl. Helmers, *Holl. Natie* 87: „een onverlaat, *bassend* uit zijn niet"), en *keffen*. *Schimpen*. || Mochtic mijn dingen scaffen, in achtte niemens blaffen, *Lett. N. W.* 6, 151.

BLAYEN (BLADEN), zw. ww. onz. Ohd. *blajan*, *blâhan*; mhd. *blæjen*, *blægen*; hd. *blähen*; ags. *blâwen* (redupl.); eng. *to blow*. Met de gewone verwisseling van keelletter(*g*), *w* of *j*, als sluitcons. van den stam. De keelletter is in het mnl. over in den vorm blaken (z. ald., 1ste Art.). Wat den vorm bladen aangaat, daarin is de *d* anorganisch; de eig. vorm met uitstooting der *h* zou *bla-en* zijn. Mhd. sameng. *blæn*; ohd. *plæn*. Het woord is verwant met *blazen* en lat. *flare*.

1) *Waaien*, eigenlijk. || De selve wint, de wayde was so clene, dat hi blayde so lettel, dat de grote scepe . . . niet conden ghecomen voer de Arne, Stoke VII, 87.

2) *Waaien*, *wapperen*. || De baniere . ., die boven anden maste blayde, *Aiol.-fr.* 967. Doen si die baniere sagen opgaen ende weder bladen, Heelu 5742. Dat die baniere soude vor haer ogen van Gelre openbare bladen, 6582. Pinchele, wimpele ende bannieren begonden blayen, *Brab. Y.*, VI, 5829. Op sijn helm dat hoeftcleet lanc liet hi blayen metten winde, *Segh.* 4906; vgl. 4915, 4947, 4965, 5030. Die cleedre hanghen up die recke ende laetse toten daghe verwayen ende in die lucht altoes blayen, *Rose* 8414 *var.* Waer siet men nu uwen standaert blaeyen, *Belg. Mus.* 4, 252, 47. Voer hem hinc blayende een dwale, *Brand.* 1331. — Behoort hiertoe ook *Lutg.* 1, 234. „Dengenen . . . diese metter claerheit siner rayen bescheen ende sijn liecht deed in har *blayen*"? Of is dit blayen hetzelfde als ons *blaken?*

3) *Zwaaien*. || Siet hoese (*hoovaardij*) metten armen blait ende met haren scouderen mayt, thoet op hals als een hane die crayt! *Rincl.* 1112. — Kil. blaeyen oft waeyen een sweerd, *vibrare*, *ventilare gladium*.

4) *Heen en weer gaan*, *op en neer gaan*, *in eene slingerende beweging zijn*. || Doe si sagen comen bladen die scepe, *Rose* 8960; (*var.*: de scepe, die in de zee besen). Het fr. heeft slechts „Des nés, qui par la mer aloient."

AANM. — Besen, dat de var. heeft, en dat in het Wdb. (1, 1024) niet vermeld is, is niet met zekerheid te verklaren. De verklaring van Kausler en Verwijs (Kil. baesen, delirare, errare, oberrare, vagari) voldoet niet, daar het niet bewesen is, dat dit woord, dat eig. van menschen gezegd wordt in de beteekenis *waanzinnig zijn*, ook van schepen gezegd kan worden met de bet. *dwalen*, *ronddolen*. De vergelijking met het mhd. *besen* (wisselvorm van *bisen*) levert hetzelfde bezwaar op. Zie BISEN. Doch de bet. moet in elk geval een synom. van bladen zijn.

* BLAYEREN, bedorven lezing, *Segh.* 5984 *var.* Men leze BALEREN (z. ald.).

BLAKE, znw. vr. (?). *Gloed*, *vlam*. Vgl. BLAKEN en BLAEXEME. || An sinen scilt stont een drake, daer eens groets viers blake ute sire kelen vloech, *Lanc.* III, 20678.

BLAKEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als blayen (z. ald. en vgl. *naken* met hd. *nahen*). || *Waaien*, *wapperen*. || Ene baniere sagicker blaken, Velth. IV, 25, 28. Blakende met sijnre baniere, *Alex.* II, 909. Daer sach men eerlijc blaken ende wapenroc ende baniere, *Grimb.* II, 5713.

BLAKEN, zw. ww. bedr. Het komt in de duitsche talen niet voor; vgl. lat. *flagrare*; Gr. φλέγειν, en *Diut.* 2, 215: flammescere, *blaken*.

1) *Branden*, *in gloed staan*. || Dat sal mi in pinen bringhen, daer ic ewelijc in moet blaken, *Z. ende Lich.* 40. Inne can hem (*het water*) niewer ghenaken, hen wille mi bernen ende blaken, *Wal.* 5041 (vgl. 6056). (Doe) sach hi den scacht ten ende blaken ende verbernde metter vaert, 5028. Doe sach hi blakende alse een vier den ridder, *Ferg.* 1750.

2) *Gloeien*, *schitteren*, *flikkeren*. || Blakende root oft greyne ware, so dinct soe (*de roos*) gloyen van naturen, Praet 3. Die rieme die ten swaerde behoorde was van enen blakenden goutborde, *Wal.* 3325. — Vooral van oogen gezegd, die flikkeren van toorn of woede. || Si hadden dogen blakende roet, *Lanc.* III, 15176. Blakende ogen hadden sie, 17611. Sijn oghen blakeden roet, *Ferg.* 2224.

BLAKER, znw. m. Verschillend in beteekenis met ons *blaker*. — 1) *Lamp*, *hanglamp* (Kil. 69: *candelabrum*, *laquearibus aut parietibus affixum*). || Van enen blaker voer tglasvinster ende een paer cricwerks 9*d.*, *Rek. d. Gr.* 1, 56. — 2) *Vuurpan*, *ijzeren pan*, *waarin des nachts vuur of licht brandt*. (Kil. vierpanne, *trulla ferrea*). || Floriis, die die vuylnis plech te voeren en die blaker plech te bewaren, *Bel. v. L.* 420. Voert sel die poorte hebben XVI blakeren ende XVI tonne turken, *Oudste K. v. Delft* 24, 9.

BLAME (BLAEM), znw. vr. Mhd. *blame*. Van het fr. *blâme*, uit lat. gr. *blasphemia*.

1) *Slechte naam*, *vlek die aan iemands goeden naam kleeft*. || Hoe hi hiet die gone daer hem af quam al die blame, *Sp.* II^{v}, 14, 54. Neghene gherochte, dies si blame hebben mochten, *Beatr.* 583, vgl. 924. Om dat ene maghet pure Gode droech sonder blame, *Teest.* 2239.

2) *Zedelijke smet of vlek*, *zedelijk kwaad*, *zonde*, *kwaad*. || Dat de scalchede van den lechame die edele ziele tonder bringhet met ziere sondeliker blame, Praet 494. (Adam) die ons de bliscap hadde ghenomen met zijnre zondeliker blame, 147. Dat si haer sondelike blame vore den abt niet en soude bringhen, *Beatr.* 930. Alle die ghene, die na hem (Adam) quamen, die ontsculdich waren der blamen, *Lsp.* I, 37, 83. (Si) wroechden Cristum alle te samen van vele archs, van vele blamen, II, 36, 23. Van mi en weet hi ander blame, *OVl. Lied. e. Ged.* 246, 401. Spreken is een fondament van menigher doecht, van menigher blaem, Hild. 191, 204. Van allen gheloeften . . . daer sonde in laghe of blame, *Melib.* 2055. Hoefsch, goedertieren ende vroet, ombesmet van alre blamen, *Teest.* 28. (So wie) onttrecken haren lichame van sonden ende van blame, 2202 (vgl. 3821). Wie dat doget heeft vercoren van hem en comt negeene blame, *KCl.* 2. Zie verder *Lsp.* I, 6, 37; *Wrake* I, 1955; III, 1486, 1360. — Sonder blame, *zonder smet*, *onberispelijk*, *uitstekend*. || Ghenomen hebben den lichame twee papen, waren sonder blame, *Sp.* II[6], 10, 53. Een bode sonder blame, *Ren.* 929. Vrouwe sonder blame, ic come gegaen van over zee, *Maleg.* 959.

3) *Schande*, *de toestand der eerloosheid*. || Anders verlore hi goets mans name ende bleve ewelijc in die blame, *Melib.* 1996. Om die sonden van Adame, die ons brochte in deerste blame, *Lucid.* 193. Daer omme heeft der zonden meerre blame die ziele dan die lichame, *Lsp.* I, 18, 67. (Dingel) verboot Yeven ende Adame te haerre groter blame tparadijs, I, 24, 3. Om te vliene der hellen blame, *Lucid.* 2644. Si ontsaghen hare blame, dat enich quaet knecht an haer doen mochte, dat mesdaen waer, Stoke VI, 852. Vanden lieden, die inder hoefsonden blame doet waren, *Lanc.* III, 1791. God geve u leven sonder blame, *Sp.* I[1], *Prol.* 99. (Si) deed den cloester scande ende blame in oncuesheden met haren lichame, *Christ.* 1009. Al hevets blame *al is het af te keuren*, Praet 3299. Niement en soude . . . dies hebben blame, dat hi elc (*van zijn leden*) noemde bi zinen name, *Lsp.* I, 23, 15.

4) *Schande*, *schandelijke handeling*, *schandelijke handelwijze*. || Naer sinen stervedach verwan die menscelike scame ende men verdreef dese blame (nl. *publice coïre*), *Sp.* I[3], 33, 28. Ghi segt oec vander blamen, dats hen die vrouwen niet en scamen, *Teest.* 822. Aldus so quam die blame van den eyghendome yrst toe, 1973. Als sy hoerden vander blamen, Hild. 62, 77.

5) *Hoon*, *smaad*, *oneer*. || Al dade hem die rechter blame of have of goet van hem name, *Melib.* 2658. Biden rade van minen wive es mi dit ghesciet ende meneghe blame, *V. d. Houte* 28. Al had hi min van sijnre blaem, *al kreeg hij weinig voor den hem aangedanen hoon*, Hild. 41, 102. Wie so u ooc dade die blame, dat hi wilde daer overgaen, *Rijmb.* 33202.

6) Ook *lichaamsgebrek*, *ongemak*, *gebrek*. || Comt sonder blame sijn hant uut, so es geproeft siere gode macht, *Sp.* II[2], 54, 11. Van haren live was gevaget alle smette ende alle blame, *Claus.* 320. Doe purgeerdi (*Demosthenes*) met so groter pine die smetten entie blamen sine, dat niemen bet en brochte vort alse hi wilde, sine wort, *Sp.* I[3], 51, 15. Alluttel blamen hadde si an haren ganc, want si was alluttel manc, *Limb.* VIII, 1148.

BLAMELIKE (BLAMELIJC), bijw. — 1) *Op eene schandelijke wijze*. || Onteeren blamelijc doedy al ons geslachte, *Mar. v. N.* 5, 100. — 2) *Op eene hoonende wijze*. || En wiltse (*de offerhande*) mi niet blamelijc wederkeren, *Blisc. v. M.* 1519.

BLAMEN, zw. ww. bedr. Van blame (z. ald.). *Iemand te schande maken*.

a) Van God. *Hem lasteren*, *hoonen*. || Si (*hoverde*) es stouts(t) ende die meest Gode blaemt, *Rincl.* 889.

b) Van menschen. *Schande van hen spreken*, *hen minachten*, *verachten*. || Dies modi u sere scamen, men sal u emmermeer blamen, *Limb.* II, 987. Om sijn onvruchtbaerheit es hi (*Joachim*) geblaemt, *Blisc. v. M.* 1576. Ens quader dinc no meer gheblaemt dan een quaet wijf, die hoer nien scaemt, *Lsp.* III, 9, 85.

BLAMEREN, zw. ww. bedr. Van fr. *blâmer*.

1) *Lasteren*, *hoonen*. Van God en menschen. || Dat ghi onsen gode aldus blameert ende u selven scandeleert, *Glor.* 1057. Si (*hoverde*) blameert anderen ende versiert (*d. i.* verseert), *Rincl.* 894. Het cost u lijf ende goet . ., dat gi blameert dien groten here, *Cass.* 924.

2) *Laken*, *berispen*, *iets te zeggen op*. || Hi blameert nacht ende dach dat vonnesse van dien tornoye, *Parth.* 7299. Meestre die ooc leren kinder, en sullen selve twint hanteren, dat si haren jongheren blameren, *Lsp.* III, 3, 398. Dat hi van sire vrouwen van desen niet geblameert en soude wesen, *Lanc.* II, 12871. In magen daer af niet blameren, IV, 1432. Die (*geschenken*) mach wel elke vrouwe met eren nemen wel sonder blameren, *zonder dat zij er om gelaakt wordt*, *haren goeden naam verliest*, *Rose* 4509.

BLANDEN, zw. (?) ww. bedr.; komt slechts in den inf. voor, en is in 't mnl. reeds aan het uitsterven. Got. *blandan* (*baibland*?); ags. *blandan* (st.); onr. *blanda* (st.); ohd. *blantan* (st.); mhd. *blanden* (st.); zw. *blanda*; de. *blande*. Verwant is eng. *to blend*; zie E. Müller, 1[2], 95. Of ons bnw. *blond* van denzelfden stam is, is onzeker; zie Kluge 32; Franck, *Etym. Wtb.* 114. *Mengen*. In 't mnl. slechts nog in de uitdr. mede blanden, *honingwijn mengen*, *in gereedheid brengen*. — In fig. opvatting. *Voor iemand een drankje gereed maken*, *hem er in laten loopen*. Zie BIER en de daar aangehaalde plaatsen. || Dien heren, die nu waren so fier, dat si Reinaerde waenden bier te sinen lachter hebben ghebrouwen, ic wane wel in rechter trouwen, dat hi sal weder mede blanden, dien si drinken sullen met scanden (*dat hij het hun geducht zal inpeperen*: ook een beeld aan het gebruik van spijs en drank ontleend), *Rein.* I, 2183.

— SAMENST. medeblander (z. ald.).

BLANC, bnw. Mhd. *blanc*; mnd. *blank*. *Blinkend wit*, *helder wit*. || Donderste (steen) was root alse een vier. Doverste steen hi was blanc (*niveo marmore*), dicke ende groot, breet ende lanc, *Alex.* VII, 804.

BLANC (BLANKE), znw. m., Mnd. *blank*. Eene munt, ook *alb* of *witpenning* genoemd (z. ald.), ter waarde van 1¼ groot of ¾ stuiver of 6 duiten. Het is onzeker of er werkelijk eene munt van dien naam bestond dan wel of het slechts eene muntbenaming is. In Nederlandsche muntordonnanciën wordt er van eene zoodanige munt geen gewag gemaakt. Zie *Inform.* Gloss. Hoewel het woord germaansch is, zal de benaming dezer munt wel uit het fr. zijn overgenomen, waar de *blanc* de waarde had van 5 deniers (penningen). Zie Littré 1, 364: „six blancs valaient deux sous six déniers." Ook had men dubbele blanken, die in ons land 12 duiten golden (Lübben 1, 351); in Frankrijk

(onder Lodewijk XI en Karel VIII) 13 déniers, d. i. iets meer dan een stuiver (= 2 groot). Doch misschien zijn er ook zilveren fransche blanken geweest, althans *Vad. Mus.* 3, 50 wordt uitdrukkelijk gezegd: „De *Vrancrykscke dobbel blanke* sal gelden tien groot brab. gelts (= 5 *stuiver*). Item den halven dair af vijf groot (= *een stooter*)." || De sommige (*hebben betaald*) een blancke, andere een groten ende tmeerendeel niet, *Inform.* 51. Een groten, een blanck ende ten hoochsten een braspenninck, 58. Van haver, van kennepsaet, 1 blanck, 262. Elcken scellinck es (*wordt gerekend voor*) 1 blanck ende zijn de 20 scellingen 1 ₤ van 30 groten, 268. Zoo ook bl. 600 *passim.* — Ook had men (of rekende men bij) *halve blanken.* || 22 halve blanken, tsamen acht stuver een oort, *Vad. Mus.* 3, 372. Over 4 jaeren en gaven zy maer een half blancke, *Inform.* 600. — Vandaar onze uitdr. *een halfblanks heer*, d. i. een heer ter waarde van een halven blank, m. a. w. iemand die eigenlijk geen heer is.

BLANKET, znw. o. Van fr. *blanquet* (hoewel in anderen zin voorkomende). *Blanketsel.* || Dat si . . int craem dan coept . . blanket ende doet hare wangen wriven, *Rincl.* 992. Die lieren, daer men blanket op smerde, *D. War.* 4, 47, 85. — Ook als naam voor eene bepaalde soort van *lei*, *Invent. v. Brugge* 5, 324.

BLANCMENGIER, znw. vr. Mfr. *blanc-mengier.* Benaming van verschillende gerechten, naar hunne kleur aldus genoemd. Het tegenwoordige *blancmanger* bet. eene soort van *gelei*, het vroegere *blancmengier* had eene ruimer beteekenis. || *Een blanc mengier van capoenen*, *Keukenb.* 11, 4 (dwitte van den capoene, amandelmeel, melc van rijse, sukere *en* bargijnsmout). Setse boven den blanmengiere, *ald.* Ten baers een blancmengier, 12, 11 (dwitte van den baerse, amandelenmelc *en* melc van rijse).

* BLANNER, znw. m. *Rek. d. Gr.* 3, 278 en 279 vindt men tweemalen: Amant die b l a n n e r. Is het een eigennaam? Of staat *blanner* voor *blander*, en bet. het soms *menger*, *apothecar* of een ander beroep of bedrijf? Of is het eene fout voor b l a u w e r, d. i. *blauwverver* (z. ald.).?

BLARASCH, znw. o. Verbastering uit b a s i l i s c (lat. *basiliscus*). Tusschenvormen zijn b a l i s i s c h e (*Nat. Bl.* VI, 207); en b l a d e l a s c h (z. ald.). B l a r a s c h zal wel uit b l a d e r a s c h zijn samengetrokken. || Een blarasch doot mit sine ghesichte alleen onse volc, waermede sullen wijt doden of verdriven? Matth. 65. Sy wisten wel dat sy dat blarasch tot haren hinder . . dair ghebrocht hadden, ende si en waren dair niet mede begaen dat blarasch weder van dane te brenghen of te doden, 66. Als sy gheruymt waren, hadden sy dat blarasch laten bliven, betymmert op enen hoghen boem, also dattet sijn aensicht most hebben alleen ter stadtwairt, *ald.* Dat blarasch . . venijnde hem selven vander reflexie vanden spieghel ende starf, *ald.*

BLAREN, zw. ww. bedr. Freq. vorming van b l a y e n of b l a d e n; z. ald. *Waaien*, *wapperen*, *fladderen.* || (Hi) warp sine covle ut ter stede ende liet sine mouwe blaren daernare, *Lanc.* III, 16677.

BLAS. Zie BLASE en GEBLAS, en vgl. Oudem. 1, 719.

BLASE (BLAES), znw. vr. Mhd. mnd. *blase.*

1) *Blaas*, *buil*, *bobbel*, de tegenw. beteekenis. — Figuurlijk opgevat in den zin van *kleinigheid*, *bagatel*, *nesterij.* || Nu maket hier Cuwaert die hase ene claghe van ere blase, *Rein.* I, 247.

2) *Blaas*, als lichaamsdeel van menschen en dieren. || Dat ors liep seerre dan een hase, het deerde Ferguut in die blase, *Ferg.* 3807. Glaucus stackene jeghen de blase, *Alex.* IX, 376. — Vooral in de uitdr. n i e t e n e b l a s e, eig. *geen varkensblaas*, d. i. *niet het minste.* Ook is het mogelijk dat dit de overdrachtelijke opvatting is der bet. 1). Vgl. De Jager, *Lat. Versch.* 132. || Sine achten op Gode niet een blase, *Lanc.* III, 17154. Du best niet ere blasen wert, *Esop.* XXXI, 12. Si segghen, ens niet waert een blase, *Nat. Bl.* II, 948. Celidys met wreden moede die stac op Polidamas (*l.* Polidamaes); die scilt en weerdem niet een blaes, gheheel so en bleef hy niet, *Troyen f.* 73*b.* — Vgl. BLAES.

BLASEBALCH. Zie BLAESBALCH.

BLASEN, st. ww. onz. en bedr. Mhd. mnd. *blasen*; got. *blesan.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 68.

ONZ. — 1) In onze beteekenis. Ook in fig. opvatting van den nijd en de trotschheid gezegd (vgl. het *blazen* eener kat, eener pad, eener spin). || U blasen loent (*uw blazen* (*v. d. nijd*) *breekt op*) als die ghetene spinne, *Rincl.* 1430. Ghi ne durt blazen, scalpen no buffen, Praet 3205.

2) *Pochen*, *zwetsen.* || Die voertbringhen visevasen van avonturen, gaen blasen (*zeggen maar wat*), si en geeft noch en leeft niet, *Teest.* 1699.—Vgl. BLAES.

3) *Trompetten*, *een sein geven met de trompet.* || Doe ginc men ter maeltijt blasen ende elc quam ter tafelen, *Huge v. Bord.* 80. Mettien bliesen si te storme sture, *Rijmb.* 33002. Alse die wachter derde warve blaest ende die wake ghezet wair, *O. W. v. Amst.* 41, 54.

4) Van een blaasinstrument. *Zijn geluid doen hooren*, *geblazen worden.* || Als die bosine blaest ende lud, *Christ.* 1636.

BEDR. — 1) *Door trompetgeluid aankondigen.* || So was die wachtre ghestaen ter hogher tinnen ende blies den dach, *Eleg.* 1064. Tot dat men den dach blaest, *O. R. v. Dordr.* 1, 22, 53. Twisschen tsavonds dat die clocke IX slaet ende tot des uchtens dat die wachter den dach blaest, *Oudste K. v. Delft* 26, 20. Den merctvrede blasen, *Gesch. v. Antw.* 2, 492; 540.

2) V l e e s c h b l a s e n, *het opblazen*, *blazen tusschen het vel en het vleesch ten einde het een beter aanzien te geven*, een misbruik dat nog wel voorkomt. Vgl. Lübben 1, 352. || Item so en sel men gheen vleysch blasen . . . noch gheenrehande wint dair toe . . . doen, *Leid. Keurb.* 57, 21. Neghien vleijsch te blasen alse bi vijf schellinghen, *Overijs. R.* I[1], 78. De cleene kiekine gevaerst blaest, *Keukenb.* 12, 13. Vgl. OPBLASEN.

3) Van een muziekinstrument. *Blazen.* || Enen horen blasen, *Lanc.* II, 25573; *enz.* Van een halfjaer die organen te blasen, *orgeltrappen*, *Rek. d. Buurk.* 59. Zoo ook 61. Enen man (*om*) op den orghel te blasen, *Hs. v.* 1318, 2*a.* Die basunen blasen, Hild. 160, 341.

BLASENEREN (BLASINIEREN) zw. ww. bedr. Mhd. *blasenieren.* Van fr. *blasonner*, afg. van *blason* en dit van het germ., hetzij van het ww. *blasen*, hetzij van het znw., ags. *blase*, mhd. *blas*, eng. *blaze*, d. i. *fakkel*, *glans*; vgl. Diez, *Wtb.* 1, 71; Scheler 52. — 1) *De geslachtswapens uitleggen*, *verklaren.* || Kund ic na hogher wairdicheit sijn helm, sijn scilt, sijn wapencleit mit rechter consten blasinieren . ., nu hoirt hier blasinieren ane met ondersceit des helms gedane, Gelre, *Wapenb.* 6. Zoo ook 8 en 113. — 2) *Uitleggen* in 't algemeen. || Wat helpt dat ic u blaseneer, *Frouw. e. M.* VII, 189. Vgl. het gloss. ald., bl. 114.

BLASER, znw. m. *Trompetter.* || Enen banierdraghere si namen ende noch hem twee ende een blaser mede, *Rijmb.* 32995.

BLASFEMEERRE znw. m. *Lasteraar, godslasteraar.* || Dus was dese manslachtighe ende blasfemeerre alte qualijc gheslaghen, *D. B.* II *Maccab.* 9, 28.

BLASFEMEREN (BLASFAMEREN), zw. ww. bedr. Van fr. *blasphémer* (*blâmer*). Zie BLAMEN. *Lasteren, hoonen.* || (Dat) nien worde de name Gods blasfemeert inden volke, *Christ.* 1339. Nu dooldi zere dat ghi blasfameert onsen Heere.

BLASIER, znw. m. Hetzelfde als *blazer*, met een fr. uitgang (?). *Hij, die het vuur aanblaast* (vgl. *blaasbalg*), *stoker* (?). || De blasiers doen zien (*d. i.* zieden) den ketele ende doen rekeninghe, Matth. *Anal.* 1, 282.

BLASOEN, znw. o. en vr. Van fr. *blason. Schild, wapenschild.* || (Die) an den hals drouch een blasoen vulwrocht van scoonre portraiture, *OVl. Lied. e. G.* 328, 376. Ene niewe blasoen, die van die poerte hinc, *Ned. Proza* 5.

BLASSAERT, znw. m. *Een blespaard, een bles.* Vgl. BLAER. || Sine sonde lopen te blassarde, *Rose* 12865. Ende dat ic segge van baiarde ende van brune ende van blassarde, 12871. Zie de Aant. aldaar en het volg. Artikel.

BLASSE, znw. vr. Mhd. *blasse. Eene witte vlek aan het voorhoofd, eene bles.* Verv. ook *een blespaard.* || Hi (*de hengst*) loept te blassen ende te lierde, *Rose* 12861. — Vgl. BLES en BLAER.

BLASUUN, znw. m. Mhd. *blasûne.* Door bijgedachte aan *blazen* ontstaan uit *bazuin*, van lat. *buccina.* Kil. 69: blasoen, *buccina, tuba.* || Si doen blasunen blasen, *Gest. R. f.* 210*b*.

BLAT, znw. o.; mv. *blader* (*Brab. Y.* VI, 7210), *bladre* (*Lorr. fr.* I, 9), *bladere* (*Brab. Y.* VI, 4868), *bladeren* (*Cron. v. Vlaend.* 1, 244), *blade* (*Rijmb.* 3670); verklw. bladekijn (*Wal.* 3521). Mhd. mnd. *blat.* Zie verder de Wdbb. — Vgl. BLET.

1) In onze beteekenis. *Blad, boomblad*; ook *blad van het boek.* || Die bleke blade entie ghele, *Nat. Bl.* VIII, 773. Doe keerdi tblat ende las bet voort dese lesse, *OVl. Lied. e. Ged.* 375, 1784. — Ook in de uitdr. niet een blat (mhd. *niht ein blat*), *niet het minste, volstrekt niet(s).* || Dat het niet en doech een blat, *Disp.* 433. Het en diedde mi niet een blat, *Wap. Mart.* 1, 239. Haer boeken en holpen hem niet een blat, *Lsp.* II, 35, 38. Dat en mach hen helpen niet en blat, II, 51, 28. Hy en vroemt ons nyet eyn blat, *Serv.* I, 924. Zoo ook *OVl. Lied. e. Ged.* 203, 6. Vgl. De Jager, *Lat. Versch.* 94.

2) *Een blad in eene deur, een paneel*, ook *de deur zelve* (vgl. onze uitdr. blad *eener tafel*). || Daer si opscoten . . . ende branden die bladere van der porten met pecke, met stroe, *Brab. Y.* VI, 4867. Een Ghentenare schoet syne pyke tusschen beede de bladeren van der poorten ende by dien soe ne conste de poorte niet toe, *Cron. v. Vlaend.* 1, 244. (Sy) daden aff de bladre van der poorten, 2, 212.

3) *De tong*, ook tongenblat genoemd of der tonghen blat (ook mnd). || Te rechte mach men wel ontsien der niders tonghen, dat evel blat, *Vad. Mus.* 1, 79, 33. Die negenste (*cnape*) up een doocht acht cleine, want hi hevet dat blat so reyne, dat daer een twint niet up en blijft, hine seghet te male dat hem bedrijft, *Denkm.* 3, 98, 115. Dinen valschen blade ondanc, so salic haer ghestade sijn, *OVl. Lied. e. Ged.* 152, 19. Dat ghi niet en coemt in schaden bijder valscher tonghen bladen, *MLoep* II, 591. Der clapper valsch venijn die al roeren dat quade blat ende die vrouwen gheloven dat, IV, 1666. Vgl. TONGENBLAT en Huyd. *Proeve* 2, 363 vlgg.

4) *Andere voorwerpen* of *platte zaken, in gedaante min of meer op een blad gelijkende.* — Blat vande lever. || (Zweren) siin onderwilen tusscen die bladen (*van de lever*) ende onderwilen buten int gorsseme (*het dikke*) van den bladen, *Hs.* Yp. 69*b*. Uten bodeme van der leveren dat tusscen die bladen is, 57*c*. — Ook *een plakje, schijfje*; vgl. lat. *lamina.* || Men nemt appelen . . . ende snijter af een blat boven dynne, *Keukenb.* 2, 6. Een blat van deege, 2, 19; 10, 2. Een blat teender (*l.* eender?) taerten, 6, 22. Dan nemt die bladeren (van deeghe), 10, 2.

BLAT, znw. o. Ags. *blæd.* Van het germ. woord komt waarschijnlijk mlat. *bladum, blatum*; it. *biado*; ofr. *bled, bleif*; fr. *blé.* — 1) *Veldvruchten* (Kil. 69: blad, blade (vgl. ofr. *blé* en *blée*, it *biado* en *biada*), fruges). *Koren.* || Redene kennet, dor gheenen scat liet so also lijden tblat, *voor niets ter wereld zou het verstand zoo maar het koren de poort door laten gaan*, *Wap. Rog.* 530. — 2) *Vruchtgebruik, rente van een kapitaal of van vaste goederen* (Kil. blad, blade, j. *bladinghe* (z. ald.). || Dat eeneghe van den zelven goederen becommert of belast zyn met eeneghen blade of andersins, *Cout. v. Gent* 651.

BLATEN, zw. ww. onz. *Loeien.* || Soe sloech die styer sijn oghen neder ende blatede ende starf, *Pass. W.* 148*d*. — Vgl. BLAET.

BLAU (BLAEU, BLAEW, *MLoep* IV, 175), bnw. Vgl. BLA. *Blauw.* || Zoo en zoude men zoo veel blauwe sehenen niet steken (*stooten*) an stoelen en bancken, *Han. H.* 113. Onder den blauwen hemell bij lichten daighe, *R. v. Utr.* 2, 298. — Blau ende (of) bloedich, *blond en blauw*, het gevolg van verwondingen. || Weert dat een scepen . . den anderen blaew of bloedich quessede, *R. v. Zutf.* 142, 16. Dat J. . . hoer hirder solde blau ende blodich gheslaghen hebben, *Warfsconstit.* 22. — Blauwe huke, eig. *een blauwe muts*, een der symbolen van bedrogen echtgenooten. || Ic prijs een wijf, die haren man verdwasen can ten sot; al duet si hem die blaeu hoeyck an, hi waent dat hi is hair afgod, *Vrouw. e. M.* II, 3. Aldus soude men roden gecken, als men hadde alsulken man ende hanghen hem ene blau hoyke an, *Rubb.* 219. Zie vooral de aant. op *Vrouw e. M.* Gloss., bl. 115. — Blauwe steen, *de plaats voor openbare tepronkstelling te Leiden.* || Soe wie anders sijn vulnisse ende dreck lossede, dan voirscr. is, die sal staen twie uren lanc gesloten upten blaeuwen stien, *Leid. Keurb.* 150, 61. Zoo ook 248, 72 (*tweemaal*); 250, 74. — Blauwe devocie, *valsche vroomheid*, *Boom d. Scr.* 25, 481; 27, 527; 32, 643. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 82 en fr. *bleu.* — Ook als znw. wordt blau gebruikt voor *blauwe kleederen*; vgl. onze uitdr. *in het* blauw. || In allen cleden machmen goet leven leden, in bont, in gruen, in roet, in blaeu, *Teest.* 2194. — Ook voor *personen, die in het blauw gekleed gaan.* || Al varet in den helscen pit, eist blau, grau, swart of wit, *Wap. Mart.* I, 23.

BLAUVERWER (BLAUVARWER), znw. m. Vgl. mnd. *blâvar*; hd. *blaufarbig. Blauwverver.* De eigenlijke vorm van verwer is varuwer of veruwer. Zie een voorbeeld bij BLAUWEN., bedr. || Van alle sculden van blaeuvarwers . . . die sal men be talene . . . syt met katele, met doucke oft anders, *aangeh. Invent. v. Brugge* Gloss. 616*a*.

BLAUVOET (BLAVOET, BLAWEVOET), znw. m. Mhd. *blâvuoz*; mnd. *bla-, blauvôt*; hd. *blaufuss.* Eene soort valk, *falco cyanopus. Steen- of kwartelvalk, blauwvoet.* || Ocht valke waren ende blau-

voete, die vliegen souden te gemoete enen hane, Heelu 5185. Aren, valken ende sperwareu, blauvoete ende smerlen, *Rein. Nal.* 384, 15. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 1, 288; 2, 185. — Als eigennaam, Stoke VIII, 140. Ook als benaming van eene politieke partij in Gent, zie Van Wijn op Heelu bl. 56 vlg.

BLAUWEN. Zie BLOUWEN.

BLAUWEN (BLOUWEN), zw. ww. bedr. en onz.

ONZ. — *Blauw zijn*, *blauw worden*, *blauwen.* || *Diut.* 2, 222: blaven (*l.* blawen), livere.

BEDR. — *Blauw maken*, *blauw verven.* || Dat men alle puken (*beste lakensoorten*) doncker blaeuwen sel an die wolle, *Leid. Keurb.* 522, 12. Zoo ook 541 § 5; 80, 46. Die ander veruwers sellen mogen veruwen, swarten, blouwen ende groenen ende gheen andere veruwen moeten veruwen, *O. K. v. Delft* 1, 24. —Vandaar blauwer (blawer), *een blauwverver*, *Rek. v. Gent* 1, 27; ter blawers bouf (moet zoo ook gelezen worden voor blanner, *Rek. d. Gr.* 3, 278 vlg.?); en blauwerie, *blauwververij.* || So wie so vaerwerie ofte blauwerie hout, *Cout. v. Gent* 491. Ter blauwerie cnapen bouf, *Rek. v. Gent* 1, 32.

BLAUWER, BLAUWERIE. Zie bij BLAUWEN.

BLAVOET. Zie BLAUVOET.

BLAWEN, BLAWER, BLAWERIE. Zie BLAUWEN, -WER, -WERIE.

BLAXEM. Zie BLAEXEME.

BLEEC, bnw. Mhd. hd. *bleich*; mnd. *blêk*; eng. *bleak.* Zie verder E. Müller 1, 94.

1) In onze bet. *Wit*, *kleurloos*, lat. *pallidus*; vooral van het gelaat gezegd, *Rein.* I, 279; II, 4713; *Rijmb.* 1286. || Hi (*de laster*) verraedt roeden ende bleeken, *allerlei soort van menschen*, *Rincl.* 1332. Die grave was van hongere bleec, *Belg. Mus.* 7, 194, 263. Doe wert hi bleec ende vale, *Ren.* 85. Si was dicken bleec ende root, *Troyen* 524 (ook 570). Dat rode blie . . wert swert, bleec ende vale, 5751. Die bleke blade entie ghele, *Nat. Bl.* VIII, 773.

2) *Mat*, *flauw*, *zonder gloed*; lat. *flaccidus.* || Bleec so was sijn oghe-upslaen, evelachtich ende onghedaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 265, 951 (*van een flegmaticus*). — Bleec scinen of sijn bi, van, jegen, *mat schijnen in vergelijking van*, *bij iemand of iets wegvallen.* || Sy waren alle gader bleec teghen synre scoender ghedane, *Troyen* 3790. Van hare scenen si alle bleec van dien jonfrouwen, diere quamen, *Limb.* VIII, 1146. Hoe wondert mie van desen sconen kersouden . ., si sijn bleec ende onghedaen bi den anderen die hier staen, *Belg. Mus.* 1, 329, 104. — Samenst. bleecroot, bleecrodich, *mat*, *flauw*, *licht rood*, *Nat. Bl.* IX, 454 *var*; *Exc. Cron.* 306*a* (bleeckrodige verwe).

BLEECHEIT, znw. vr. *Bleekheid.* Mhd. *bleicheit*; mnd. *blêkheit. Bleekheid*; lat. *pallor.* || Die hebben naturlike bleecheit, *Belg. Mus.* 3, 231. Die in bleecheit es een deelkin roet, *Nat. Bl.* IX, 455 *var.*

BLEECROOT, BLEECRODICH. Zie BLEEC.

BLEECSTERIGGE, znw. v. Z. Het vooral W.-Vlaamsche vrouwelijk van bleker *zij die linnen bleekt*, *bleekster.* || Beatris die bleecsterigghe sel hier comen . ., zo gheeft hare dese linene cleedre, *Livre d. Mest.* 23.

BLEI, znw. vr. Benaming van een visch. *Blei.* Vgl. BLECKIJN. || Tuck wat, daer is een bley an, *Spreuken* 52.

BLEIKEN. Zie BLEKEN.

BLEINE, znw. vr. Eng. *blain*; onr. *blina*; ags. *blégen*; de. *blegn*; ndd. *bleien.* Zie E. Müller 1, 91. *Blaar*, *puist.* || Die seste (*plaag*) waren bleinen groet, *Alex.* IV, 619. Leghse daer die brant sal wesen, daer blivet ene bleine van desen, *Nat. Bl.* VIII, 379. Die bleine salmen dan doerboeren met ere goutnaelde, 476 (vgl. 475). Bleinen, diere uut sullen gaen, *Nat. Bl.* X, 576. — Verklw. Bleinkijn, *puistje.* || Puusten, zwellinghen, clevinghe . ., bleinkine ende dergheliken, Jan Yp. 111. — Afl. Bleinicheit, *blarigheid*, *eene blaarachtige aandoening.* || Van puusten ofte bleinicheit op den tonghen, *ald.* 108.

BLEINEN, zw. ww. onz. *Blaren krijgen.* || Waerbi dat si (*de lippen*) vlaen of bleinen ende dat met hitten, *Hs.* Yp. 133*a.* Van clievingen van lippen of bleinen of vlagingen, *ald.*

BLEINICHEIT. Zie BLEINE.

BLEISTEREN, zw. ww. onz. *Flikkeren*, *glinsteren.* Vgl. De Jager, *Freq.* 2, 33. || Siin oghen die berneden ende bleysterden alte vervaerliken, *Mandev.* 66*b.* Barnende ende bleysterende altemael ghelijc een coel vuers, *ald.*

BLEC (mv. *bleke*), znw. m. Mnd. *blek*, *blik* (mv. *bleke*). Daarnaast het zw. znw. blecke, evenals mhd. *blec* en *blëcke* naast elkander staan. Hetzelfde als *vlek.* Vgl. Kil. 70: *blecke*, j. *vlecke*, pagus, vicus; en Lübben 1, 354; hd. *black* en *flach*, enz. || Niemen en sal den anderen condempneren al wist hi wat van sinen ghebreke, hi en dede eerst of sijns selfs bleke (mv.), *Rein.* II, 4802. Sy waren al te scoone sonder smette ende sonder blecke, *OVl. Ged.* 2, 50*b.*

BLEC, bnw. Zie BLIC.

BLEKEN, zw. ww. onz. Mhd. *plecken*, *blecken*; mnd. *bleken*; hd. *bläken*, *blöken*, dat voornamelijk van schapen, doch ook van honden gezegd wordt. Vgl. hd. *blecken* (Grimm, *Wtb.* 2, 88).

1) Eigenlijk. Van honden. *Bassen*, *blaffen* (Kil. 71: bleken, Sax. latrare). || Als een bantrode, die janct ende bleect, *Ned. Proza* 177.

2) Figuurlijk. Van menschen. *Bassen*, *schimpen* (vgl. BLAFFEN). || (Die moet) horende doef gheberen . . ende en achten niemens bleken, *Sc. en Cl.* 4. Dat bleecken der beschuldinghe ofte des corrigierens, *Bienb.* 65*b.*

BLEKEN (BLEEKEN, BLEIKEN), zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *bleichen*; mnd. *blêken.*

ONZ. — *Bleek worden*, *zijne kleur verliezen.* || Daer soese sach roden ende bleiken, *Flor.* 215. Vgl. *Diut.* 2, 229: squalere, bleeken.

BEDR. — *Bleeken* (linnengoed), *wit maken.* || Niemant moet cleren noch gheern . ., riet of hoy bleken, droghen noch setten op dat hoff, *Fr. Stadr.* 112, 163. Zoo ook *Cor. v. Antw.* 34, 114; e. e.

BLEKER (BLEEKER), znw. m. Mhd. *bleicher. Bleeker* (van linnengoed). || Lakensniders, bleikers, cousmakers, cordewaniers, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 748.

BLECKE. Zie BLEC (znw.).

BLECKE. Zie BLECKIJN.

BLECKEN, zw. ww. bedr. Mnd. *blecken.* Eig. *bloot maken*, vervolgens *ontvellen* (van deelen van het menschelijk lichaam), *villen.* Kil. *decorticare*, *corticem detrahere.* || Ende die si toten tanden blecken, die ga ic striken ende lecken, *Rose* 10809 *var.* (*t.* plecken). — Ook fig. *Iemand villen*, *hem het vel over den neus halen*, *hem uitplunderen.* || Hevet een persemier geblect enten lieden thare ontpect, so wille hi sonder merre onder die edele sijn getrect, *Wap. Mart.* I, 485.

AANM. — *Belg. Mus.* 6, 194, 271 vlgg.: „Hi es dom die der (*d. i.* daer) trouwe soect, daer mens een twint niet en roect, so wie blect lenden ende doren hevet met rechte beide verloren," is de regel waarin blecken voorkomt wellicht min of meer bedorven.

De bedoeling kan toch niet zijn: *Hij die lendenen en ooren ontvelt, wien lendenen en ooren gevild worden?* Fridank 96, 25 vlgg. heeft: „Erst tump, der triuwe suochet dâ man ir niht enruochet. *Swer sich habet an den dorn sor vellet*, der hât zwirnt verlorn. Swer ungetriuwe friunde klaget sîn leit, daz wære baz verdaget."

BLECKEN. Zie BLICKEN (1ste en 2de art.).

BLECKIJN, znw. vr. Mhd. *blicke*; verkleinwoord van blecke; eng. *bleak*; hd. *blick*, *blicke*, waarnaast de vorm *blei*; eng. *blay*; hd. *bleihe*. Zie E. Müller 1, 93 en 94. *Bliek*, *blei*, *witvisch*. || Grondelinghe, barsen ende bleckine ende snouckine, Jan Yp. 89.

BLECKINGE. Zie BLICKINGE.

BLENDEN. Zie BLINDEN.

BLENKEN. Zie BLINKEN.

BLENT, BLENTHEIT. Zie BLINT, BLINTHEIT.

BLEREN, zw. ww. onz. Mhd. *blêren*; hd. *blarren*; nl. *blèren*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 66, en mnd. *blerre*, geweeklaag. *Schreeuwen*; van een ezel gezegd, *balken*. Thans bij ons uitsluitend van kinderen in gebruik. || Die esel bleerden, hi green, hi sanc, *Rein.* II, 5720.

BLES. In den zwakken vorm blese, bnw. *bles*. *Met een bles*. Vgl. BLAER. || Ene roet blese merie, *Rek. d. Gr.* 1, 366. Ic heb mijn blese merry verbuyt (*verruild*), *Vrouw. e. M.* VII, 83. Van eenen roeden blesen henxte, *Rek. v. Zeel.* 2, 303.

BLESCHEN. Zie BLUSSCHEN.

BLESPAERT, znw. m. *Een bles*. || Om een bay blespaert, *Rek. d. Gr.* 3, 139. Om een zwart blespaert, 142. — Hetzelfde als

BLESSAERT, znw. m. || (Soe) sonde lopen te lyaerde, te moreele ende te blessaerde, *Rose* 12865 *var.*

BLESSEN. Zie BLIXEME.

BLET (BLED), znw. o. Door klankwijziging ontstane bijvorm van blat, die ook nu nog in dial. gehoord wordt, b.v. in *een* bled *van de tafel*. Vgl. mnd. *bledeken*. In den bepaalden zin van *Het breede en platte gedeelte van den roeiriem*. Zie Kil. 68. || Om clipeclap (*een soort hout*) toten bledden, *Oorl. v. Albr.* 434.

BLETEN (BLEETEN), zw. ww. onz. Hetzelfde als ons *blaten*; *bleten*, *blæten*; ags. *blætan*; eng. *bleat*; ohd. *plâzan*; mhd. *blâzen*; hd. *blässen*.

1) Eigenlijk, als geluid van dieren, vooral van het *schaap* en de *geit*. || Een levende schaep dat hy dede blieten (*d. i.* bleeten), als mijn gheduchten heere daer voren liedt (*d. i.* leedt), *Cron. v. Vlaend.* 2, 225. (*Het schaap*) knielde ende bleette, *Franc.* 4397. Tlammerkijn bleette ende riep, 4420. Si horen die Isengrimen bleeten gelijc lammeren ende geeten, *Rein. Bijl.* 289, 73. Dat ic ghinc ten gheten iut wout, daer icse horde bleten, *Rein.* I, 8089. Zoo ook *Esop.* XXX, 2; XXXIII, 5; *Rijmb.* 15331; *Spreuken* 90.

2) Figuurlijk. Van menschen. *Janken*, *jammeren*, *schreeuwen*. || Si seggen: hort hoe die truwant bleet! Hi ga daerne die duvel geleet, *Disp.* 390.

BLEXEM, BLEXEMEN. Zie BLIXEM, BLIXEMEN.

BLI, znw. o. Mhd. *blî* (gen. *blîwes* en *blîges*); mnd. *bli*, *blig*; hd. *blei*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 88. *Lood*. || Hare quaet valsch gecri maect gout argere dan bli, *Rincl.* 1380. Daer dedi bli in over gout, *Sp.* I[b], 42, 15. Plumbum heetmen in Dietsche bli, *Nat. Bl.* XIII, 107 *var.*

BLIAUT, znw. o. Mhd. *blîalt*, *blîat*; mnd. *blîant*. Uit mfr. *blialt*, *bliaut*; mlat. *blialdus*, *bliaudus*. Oorsprong onzeker. Vgl. Diez 1, 71; Burguy 43.

1) *Een kostbare*, meestal *rood zijden stof*, vaak *met goud doorweven*. || Haer sarcoet was van bliaut goet, dat sleipte haer achter die voet, *Troyen f.* 112*c*.

2) Een kleedingstuk van die stof gemaakt. — *a*) *Een zijden onderkleed*, door mannen en vrouwen gedragen, *een zijden hemd*. Vgl. *Troyen* 662: een ziden hemde. || Een seriant . . dede heme sine wapene uut; in een bliaut bleef Ferguut al bloet staende van sindale, *Ferg.* 1222. — *b*) *Een kostbaar statiekleed*. || Haymijn sat tien tiden in enen bliaut van groenre ziden die diere was ende goet, daer menich goet steen in stoet, *Ren.* 45 (vgl. *Heemsk.* 15). Menich bliaut duer ende weert vuerden si wech, *Troyen f.* 20*a*. Hondert bliaude purpersanguine, *Flor.* 620 (vgl. 846). Gecleet . . van enen roden bliaude, als hem wel sat, 2871. Hi hadde enen roden bliaut an, 3039. Een bliaut hadde si ane, gescapen (*gemaakt*) . . wonderlike na haers lants sede, *Alex.* VIII, 151. Silver, gout ende bliaude, X, 1175.

BLIDE (BLIJT), bnw. Mhd. mnd. *blide*; got. *bleiths*; onr. *blidhr*; eng. *blithe*. Vgl. E. Müller 1, 97.

1) *Vroolijk*, *lustig*, *opgewekt*. || Coninge, graven ende hertogen waren blide ende wel in hogen, *Lanc.* II, 42403. Dat men blijt leven veronwaert, *Sp.* II[b], 5, 42. Doe Alexander, die blide man, die stat van Gazen aldus wan, *Alex.* III, 897. Doe en sagedi nie soe blide liede alse wi waren, *Limb.* I, 2658. — Hem blide maken, *zich vroolijk maken*, *zich vermaken*. || Hi ghinc sitten ende maecte hem blide met al sulken als hiere vant, *Wal.* 6744. — Metten bliden sijn, *vroolijk*, *opgewekt zijn*. || Dus saten die heren met ghemake ende aten ende waren metten bliden, *ald.* 1062. Walewein was metten bliden als hi sinen halsberch sach so clare, 1320. (Hi) deetse wesen metten bliden, 8506; zoo ook 6012; *Lanc.* III, 1130, 27525; *Huge v. Bord.* III, 15. — Metten bliden togen, *er opgewekt uitzien*. || Sine quam niet gecleet met siden none togede metten bliden, *Lanc.* III, 7313.

2) *Helder*, *stralend*. || Dat weder waert al blide, *Alex.* IX, 317. Soe hadde wel ghemaecte lede . ., oghen blide, nese recht, VIII, 88.

3) *Gelukkig*, *gelukzalig*, van personen. || Dat hi te rusten vare met Jhesum toter blider scare, *Claus.* 539. — Metten bliden varen, *tot* (eig. *bij*) *de gelukzaligen gaan*, *in den Heer ontslapen*. || (Oec) voer Anceolus metten bliden van meye ter rechter kalende, *Sp.* II[a], 3, 24 (vgl. 31). So hietse de juge . . met glavien steken dore de siden ende alsoe voeren si metten bliden, II[b], 8, 14. In skeysers Constantijns tiden starf hi ende voer metten bliden ende wert begraven in sine stat, II[a], 44, 50.

4) *Gelukkig*, *heuglijk*; vgl. lat. *laetus*. || Doe sagen die kinder haren bliden dach, *Flor.* 3804. Soe en saechdi noyt soe bliden dach, Ruusb. 3, 122. Zoo ook *Theoph.* 1414 en aant. bl. 151; *Limb.* VI, 598; VII, 316; *Ferg.* 450 en vgl. *Aiol-fr.* 378. Die wiselec verbeiden mach, siet dicken sinen bliden dach, *beleeft in den regel betere tijden*, *Brab. Y.* V, 1949.

5) *Blijde*, *verheugd*. || Nu en wasic so blide nie, (*nu ben ik blijder dan ooit*), *Mor.* 2906. (Doe) en was hi nie soe blide van worde, *Merl.* 16512; vgl. *Esm.* 230, en *Bloeml.* 3[a], bl. 204. — Ook met verschillende bepalingen, om uit te drukken den pers. *waarom*, *om wiens wille* men *blijde*, of de zaak, *waarmede* men *in zijn schik* is. — *a*) Met den 2den nv. || Die comanne der joncfrouwen blide waren, *Flor.* 692. Hi deedse (*de cleder*) an ende wasser blide, *Wal.* 977; zoo ook 1036, 1151. Si waren siere gheselscap blide, *Limb.* VII, 1621. Hi was hare (*d. i.* haerre) ghe-

selscap blide ende si sijns banderside, VIII, 21. Zoo ook *Rijmb.* 7254, 10400 e. e. (zie gloss.); *Limb.* III, 663; VI, 2089; *Rose* 1120; *Lanc.* II, 9043, 18496, 22866; III, 44, 5825; IV, 716; *Lorr. fr.* I, 689; *Rein. Nal.* 382, 67; *enz.* — *b*) Met van. || Si was blide van dien worde, *Rose fr.* 254, 37. Die sere blide was daer of, *Rijmb.* 7875; zoo ook *Lorr. fr.* I, 747; *Lanc.* II, 15995, 18609; *Wal.* 6760 *enz.* — *c*) Met om. || Hi was blide om hare worde, *Lanc.* II, 18119. — *d*) Met te. || Men sal zeer blide wesen tot u coemste, *Gest. R. c.* 81. Vgl. *MLoep* II, 4047; *Rijmb.* 8027 *var.*

BLIDE (BLIÉ), znw. vr. Mhd. *blide*, *blît*; got. *bleithei. Blijdschap*, *vreugde.* || Dat gi u pijnt in elke stat te sine in hogen ende in bliden (*var.* ende blide), *Rose* 2120. Eeuwich ghesloten ducht ic uter hemelscher blye, *Mar. v. N.* 43, 1006.

BLIDE, znw. vr. Mhd. *blide*; hd. *bleide.* Het bekende oorlogswerktuig, de *ballista* of *blijde*, een *werktuig om steenen te slingeren*, hd. *steinschleuder*, mlat. *blida* (Duc. 1, 703). Zie verder Lübben 1, 357 en Van Hasselt op Kil. 71 i. v. blye; *Invent. v. Brugge*, Gloss. 34. || Daer waren binnen dien castele beide bliden ende oec magnele, *Rose* 3841. Men warp met (*door middel van*) bliden ende scoet met pilen, Stoke IX, 83 (vgl. III, 973). Men waerp met bliden menegen steen, *Lanc.* III, 17412 (vgl. 12156). Zoo ook *Rek. v. Zeel.* 1, 154 vlg.; *Edew.* 1126; *Rek. d. Gr.* 1, 247; Heelu 3160; *enz.* SAMENST. — Blidehuus, *het huis*, *waar de blijden bewaard worden*, *tuighuis*; mnd. *blidenhûs*, *Rek. v. Gent* 1, 104; blideborse, de *aan de blijde bevestigde zak*, *waarin de steen hangt* (?). || 2 huden, daer blideborsen of ghemaect worden, *Rek. d. Gr.* 3, 462. Van smere, daer die blideborsen mede ghesmeert worden, 476; blideroede, *staken of balken voor eene blijde*, 462; blidesteen, *steen door eene blijde geslingerd*; mhd. *blidestein*; mnd. *blidenstên.* Het woord leeft voort in den familienaam *Blijdenstein* (mhd. *blidenstein*). || (Hi) waerp hem in . . meneghen swaren blidesteen, Stoke IV, 362. Van blidesteenen voer Utrecht te bringhen, *Rek. d. Gr.* 3, 465. Der blide ende blidestene, *Invent. v. Brugge* 2, 380; blidenwerke, *het gevaarte van de blijde*, *de blijde zelve.* || Do sij dat blidenwerke uijt solden vuren, *Rek. d. Cam.* 3, 108.

BLIDELIKE (BLIDELIJC), bnw., en bijw. mhd. *blideclich*; mnd. *blidelik*, *blideliken.*

BNW. — *Verblijdend*, *aangenaam.* || Hoe goet ende hoe blidelic dattet is uwer luden onderlinge te hebben vrede, Matth. *Anal.* 3, 2.

BIJW. — *Met blijdschap*, *met vreugde.* || Entie coninc selve van Scaveloen gelovet heme blidelike saen, *Lanc.* II, 42415. Die dat gods wart hoeren ende blidelike dat ontfaen, *L. v. J. c.* 93. (Si) nement te dancke, dat men hem voorset, hoeschelic ende blidelic, 167. Zoo ook *Stemmen* 86 (comp. blideliker) en 117; *Belg. Mus.* 6, 209, 733; *Rose* 4893; bl. 251, 198; *Torec* 1510; *enz.*

BLIDEN, zw. ww. bedr. en onz.

BEDR. — *Iemand verblijden*, *hem genoegen doen.* || Elck sal anderen vollentlike blijden, *MLoep* II, 1318.

ONZ. — *Blijde zijn. Diut.* 2, 214: exultare, *bliden.*

BLIE (BLYE), znw. m. en onz. Ags. *bleo*, *bleoh*, *blioh* (m.); ofri. *blie*, *bli* (onz.); onl. *bli* (onz.); nfri. *bläy* (Outzen 25); eng. *blee. Kleur*, en in 't bijzonder *gelaatskleur* (zoo reeds ofri. en onl.). || Van den suchtene soe haer blie ontfinc (*kreeg zij een kleur*), *Parth.* 2666. Hoe dicke verwandelde hare blye, *Beatr.* 109. Mijn here Famant en keerde nie om al syn dreghen sinen blie, want hi der doot cleine achte, Stoke II, 857. Dat rode blie, dat haer stont wale, wert swert, bleec ende vale, *Troyen* 5751. Socrates, die noit te gere stede omme gewin no om verlies vernieuwede sijn blie, *Rou* 5625 *var.* (*t.* verhaelde varuwe).

BLIEC, znw. vr. Hetzelfde als blecke. Zie bleckijn (z. ald.). *Blei* of *witvisch*, *bliek.* || Carpers, bliecken, snoucken, barsen, grondelinghe ende dierghelike, Jan Yp. 188. Zoo ook *L. d. Mest.* 9.

BLIËN, zw. ww. onz. Ags. *bleóan* (intr.); *bleovjan* (tr.) = colorare, vanwaar *gebleod* = *coloratus* (Ettm. 311). || *Kleuren.* || Si gingen allegader besien gheene lieden . .; si waren geblijet alse bloet of gelijc alse die rose doet, *Sp.* III[a], 18, 19.

BLIËN, stoff. bnw. Mhd. *blîjîn*, *blîen*; mnd. *blien*; van bli (z. ald.). *Looden.* || Geslagen met geselen die met starcken geknochtden rimen ende met blien cloten, alse mi (*men*) segt, waren gemaect *Limb. Serm.* 155a.

BLIESCH, znw. onz. Hetzelfde als *vliesch. Vacht*, *vel* (vgl. *gulden* vlies). || Vellus, een bliesch, een roef wollen, een scaepsvel metter wollen, *Hor. Belg.* 7, 20. Vgl. BLEC. — Of moet men vliesch lezen?

BLIEWEN. Zie BLOUWEN.

BLIJF, znw. o. Stam van *bliven*, als znw. gebruikt.

1) *Het blijven*, in onze bet. || Ay, lieve kynt, nu doet een blyf, ende mercket doch op dese wyf, *Troyen* 5846 (*var.* doe ende blyf).

2) *Het blijven*, *bestendigheid*, *duurzaamheid.* || Ghestadicheit en moet niet wenden, want daer most ymmer sijn een blijff, *MLoep* IV, 182. Die sinen viant langhet sijn lijf, an den welken (sulken? *Denkm.* 3, 340) es gheen blijf, hi soudene doden, haddijs stede ende cort sijns selves lijf daermede, *Bouc v. Sed.* 303.

3) *Het achterwege blijven*, *het niet geschieden.* — *a*) In de uitdr. Het es een blijf, *het kan niet geschieden*, *er komt niets van in.* || Van wederstaen was daer een blijf, *Segh.* 6177 *var.* Ghi sijt mi te hooch gheboren . ., te sine u wijf. Daeromme soe moet sijn een blijf, *Lansl.* 78. Reinout, dit moet sijn een blijf, 744. Men seit, datse Lanceloet van Lac minde: dat was sceren ende een blijf: hi minde Genevren, Arturs wijf, *Lanc.* III, 15297. — *b*) Een blijf laten, *achterwege laten.* || Lietti dese vaert een blijf, so dadi als die vroede doet, *Glor.* 552. Her Hertoghe, laet dese (*eig.* deser) woerden een blijf, (*laat deze woorden blijven*, 796.

4) *Het staken*, *einde.* — *a*) In de uitdr. Het es een blijf, *er is een einde aan*, *het is gedaan met.* || Ay mi, nu es al mijn vroude (*juister zou de 2de nv. zijn*) een blyf, *Lansl.* 518. Mine droeve herte die so ontsiet, dat mire hope een blijf sal wesen, *Lett. N. R.* 7[1], 152, 71. — *b*) Een blijf maken. || Nu suldi horen hier ter stede van Assenech, Josephs wijf, dies die byble maect een blijf, *waarvan de b. geen melding maakt*, *Sp.* I[a], 46, 40. Een goet, reine, salich wijf . . . maect meneger sorgen blijf (*doet ze ophouden*), *Rein. Nal.* 381, 2.

5) *Uitstel.* || Maecti des camps langer blijf, si sullen worden vererret sere, *Flandr.* V, 142. Doch en was daer gheen blijf, hi en bestont die vaert, *Limb.* VI, 2678.

6) Vooral gewoon in de uitdr. sonder blijf en wel in twee opvattingen. — *a*) *Zonder twijfel*, *zonder mankeeren*, *zonder missen.* || Daeromme moetic sonder blijf met droefheden leeden al mijn lijf, *Fr.*

Heim. 698. So dat uwe ziele ten paradise comen moete al sonder blijf, Praet 1648. Dat si sterven sonder blijf, die hier leiden sondich lijf, *Alex.* X, 229. Ic wille u raden sonder blijf, daer u goedt af sal gescien, *Ferg.* 4312. Dats zonder blijf, *Lsp.* II, 60, 105. Zoo ook *Grimb.* II, 624 *var.* (*l.* sonder kijf); *Glor.* 238; *Amand* II, 3399, 3996; *Segh.* 6451, 6915. — Ook vindt men sonder enich blijf, Stoke III, 564. — *b*) *Zonder uitstel*, *onverwijld*, *spoedig*, *weldra.* || Ic moetse spreken sonder blijf, *Boerden* I, 32. Als of si alle sonden varen tenen wighe al sonder blijf, *Wal.* 3472. (Hi) liet lopen sonder blijf sijn ors dapper ende goet, *Grimb.* I, 3562; vgl. II, 1855, 2261. — Ook sonder enich blijf, *Grimb.* II, 2636. — Meestal evenwel is sonder blijf een toevoegsel zonder veel beteekenis, hoofdzakelijk om het rijm. Zoo b. v. *Nat. Bl.* II, 3311; VII, 405; XII, 1373; *Franc.* 8667; *Maleg.* 193; *Sp.* III[a], 44, 4; *Lanc.* III, 9058; *Lsp.* III, 19, 13; *Alex.* VI, 683; VII, 16; *Rijmb.* Gloss.; *enz.*

BLIJFLIKE, bijw. Mhd. *blîbe(n)lich*; mhd. *blîflik* (beide bnw.). *Blijvend*, *voortdurend.* || (Hi) besit daer blijflike sine ewighe salicheit, Ruusb. 6, 138.

BLIJTHEIT, -HEDE, znw. vr. *Vreugde*, *blijdschap.* || Die altoes leven in blijthede, *Rose* 586. Die hertoghe, die grote bliithede hadde, dies sine kinder beede leveden, *Limb.* XI, 1119 (ook XII, 1304). Int hof was feeste ende bliitheide, XII, 1158. Die doe die bliithede hadde ghesien dien (*l.* die) si dreven, VIII, 266. Ghi waert mijn joie ende mijn blijdtheyt, *Vergi* 911. — Als persoon, fr. *Déliz*, *Rose* 13376. — Ook in het mv. || Savons quamen si . . . ten boegaerde onder hem beiden met wel groten blijtheiden, *Vergi* 484. Die ridder die vol bliitheden reet van minnen, *Limb.* IV, 794. (Si) ghereiden hem met bliitheden, 1272. Daerse ontfinc met bliitheden die coninc, 814; vgl. VIII, 272.

BLIJTSCAP, Zie BLISCAP.

BLIJTSMOETS (BLIJSMOETS), bijw. uitdr. Eig. sterke gen. van blide moet. *Goedsmoeds*, *opgewekt.* || Och lieve here, wilt blijsmoets sijn, *Sacr.* 169.

BLIC, znw. m. Mhd. *blic. Straal*, *lichtstraal.* || Bi wilen ghevet God selken mensche corte blicke inden gheeste, rechte als de blixeme des hemels, Ruusb. 6, 82. So comet ene corte blic ere sonderlingher claerheit, *ald.* Dat beelde Christi . ., die daer is een schijnsel of blic des lichts, *Sp. d. Volc. f.* 11*v.* (*aang. bij* Oudem. 1, 728). Stappans . . so oppenbard mi een onvertreckelic clere blic ende mettier groeter claerheit sie ic ene onsprekelec scoenheit, *Lutg.* III, 268. — Ook in den zin van *bliksemstraal* (mhd. *doner und blicke*). || Die haghel, die donre ende die blicke, *Tien. Pl.* 1543.

BLIC (BLEC), bnw. *Ontveld*, *van vel ontbloot?* Vgl. *blik-* in *blikaars.* || Eist dat sake dat die zwellinge si hart ende blec, soe salmen salven ende plasteren metten unguentum van alsene, Jan Yp. 182.

BLIC, znw. vr. Een kruid, ook *zilverschoon* genoemd (*Potentilla anserina*). Vgl. BLICKEN (2de art.). || Wie wollen laken binnen Leyden maecte, dair blic in wair, verbuerde drie pondt, *Leid. Keurb.* 104, § 24. Enych man ofte wijf, die laken reyde van gheverweder wollen, daer . . . blec in ghemenghet waer, *R. v. Utr.* 1, 187, 17. — Vandaar het bnw. blix in blicxe assche, welke stof als loog gebruikt werd. || Die loghe sal wesen van goeder blicxer assche off pisse, *Leid. Keurb.* 529, 32.

BLIC (BLEC), znw. o. Het bekende metaal. Mnd. *blêch*; hd. *blech. Dun blad*, vooral *dun blad metaal.* || Blecken ten donrebussen pilen, *Invent. v. Brugge* 3, 19. Blecken pylen mede te vederne ten donrebussen, 21.

*BLIKECHEIT, znw. vr. Bedorven lezing, Velth. VII, 31, 37: „Ende die duvel sal dan comen met blikecheit ende met ansichte vort ende sal secgen dese wort.” Men zal wel moeten lezen: met bleken ansichte, *pallida facie veniet.* Zie *Tijdschr.* 1, 296.

BLIKELIKE (BLIKELIJC), bnw. en bijw.

Als BNW. — *Blijkbaar*, *duidelijk.* || Dat bedwanc dede dat meere, als blikelec es, dan die minne, *Brab. Y.* VI, 1580; vgl. 2009. Sinte Gommaer dede oec in sijn leven blijckelike miraculen, *Exc. Cron.* 19*b.* — Nog in de 17de eeuw in gebruik. Vgl. onze bnw. *klaarblijkelijk* en *baarblijkelijk.*

Als BIJW. — *Op eene duidelijke wijze*, *klaarblijkelijk.* || In der manieren blikelijc hier na bescreven, *Brab. Y.* VI, 10677. Ende hi waer vader blikelijc van den bisscop, VII, 1035. Die wel bewesen heeft blikelijc, dat hi uten huse van Vranckerijc . . comen . . es, 3205. Twelke claerlijc jeghen tlantrecht was blikelijc, 10511.

BLIKEN, st. ww. onz. Mhd. *blichen*; mnd. *bliken*; ofri. *blika*; ags. *blikan*; onr. *blika*; osa. *blikan*; ohd. *plihhan.*

1) *Schitteren*, *glinsteren*, *flikkeren*, *schijnen.* || Haer wapen . . bleken sere utermaten jeghen die sonne, *Grimb.* I, 4646. Hi sach . . blikende comen . . Alexandere (*veste coruscans*) *Alex.* IX, 322 (vgl. II, 841). Een carbonkelsteen, die so bernet bi nachte ende bliket so claer, *Flor.* 2401. Alsi saghen den brant bliken, *Sp.* I[a], 36, 48 (vgl. II[7], 6, 70). Sine aelmoesene . . es tjegen tgout gelijct, omdat diere es ende scone blijct, III[7], 44, 55. Oghen die bleken gelijc colen die sijn ontsteken, *Lanc.* II, 29320. Walewein versach den aren blikende inden Romscen standaert, IV, 10024. Een sterre die men op sach gaen ende bliken als een ghelas, *Bed. d. M.* 335. Sietmen daerup die sonne bliken, *Nat. Bl.* III, 2308 *var.*

2) *Schijnen*, *uitkomen*, *te voorschijn komen*, *voor den dag komen*, *zichtbaar worden*, *zich vertoonen.* || Ten eersten daghe van Januare . . leestmen dat eerst die berghe bleken, *Rijmb.* 1203. Som bleken oec die tande (*door dat de lippen waren afgesneden*, *labra praecisa*; vgl. ons ww. *bliktanden*), *Alex.* VI, 482. Slaghe ende grote steken die op scilde ende helme bleken, *Troyen* 4760. Eens anders dages sagen si bliken een roke, daer op was geseten een stat, *Flor.* 1793. Datter naer die borsten bleken, *Sp.* I[7], 81, 40. (Hi) bat Gode nerenstelike, dat sine miracule daer blike, II[b], 23, 600. Daer alle sonden selen bliken (*in den oordeelsdag*), *Beatr.* 503. (Si) scoet mi dor mine die . ., dat dyser bleec in dander side, *Lanc.* II, 23646; vgl. 236, 6148; IV, 4856, 6470, 11247, 11349. Snijt een gat, daer die wan (d.i. *wen*) dore bliket ende daer op leght dit plaster, Jan Yp. 100. Nemmerme daerna en blijct an den boeke woerm enghene, *Nat. Bl.* VIII, 250. Dus moet si (*de maan*) gaen mit groter donkerheit bevaen . . tot si uutcome ende blike, *Natuurk.* 1464; vgl. 1478. Zie nog *Sp.* IV[1], 85, 55; *Rein.* II, 7455; *Tien Pl.* 838; *Lanc.* III, 22303, 25379. — Ook met een 3den nv. *Zich vertoonen*, *zichtbaar zijn aan.* || Het sal bliken uwen rebben, mijn sweert sal hier ere hebben (*uwe ribben zullen het bemerken*, *gewaar worden*), *Segh.* 959. Anders wordt hiervoor mnl. scinen gebruikt (zie ald., en vgl. het omgekeerde geval onder 3). — Ook van moreele eigenschappen. *Gevonden worden.* || Dewelke was

so fel een man, datter gheen ghenade bleec an, *Amand* II, 5440.

3) *Schijnen*, *schijnbaar zijn*, *zich vertoonen*, *zich voordoen als*. || Men doet mede te verstane, dat men met sinen (*des basiliscus*) pulvere bestrijct silvere ende et gout dan blijct, *Nat. Bl.* VI, 200.

4) In onze bet. *Blijken*, *uitkomen*, *aan den dag komen*, somtijds zwak vervoegd. || Als ghi hier nu hebt ghetoghet ende aen u varuwe blikende es, *Parth.* 2793. Doe moeste bliken Reinaerts were, *Rein.* I, 3358. Dat een valsch verradere was, dat namaels wel blijcte, *Huge v. Bord.* 72. Dat blijcte wel mids das, dat si shertoghen suster was, *Brab. Y.* VII, 17865. — Het deelw. b l i k e n d e wordt gebruikt in de bet. *levend* (eig. *werkelijk bestaande*, *zich vertoonende*). Vgl. Lübben 1, 356*b*: *levendige blickende erven*. || Also si sonder blijckende gheboorte gestorven was, *Exc. Cron.* 185*b*. Zoo ook *R. v. Utr.* 2, 82 en *passim*. Hetzelfde bet. b l i v e n d e g e b o o r t e, *O. R. v. Dordr.* 2, 13 (tweemaal) e. e.

Aanm. — Eenmaal vindt men hem b l i k e n als wederk. gebruikt in de bet. *zich vertoonen*. || Dat so (*de barmhartigheid*) nouwe vindet stede, daer so haer selven blyken mach, *Amand* II, 4404. — Dit gebruik van b l i k e n is af te keuren.

BLICKELKIJN, znw. o., hetzelfde als b l e c k ij n (z. BLECKE, en vgl. BLIEC). || *Blikje*, *bliekje*, *eene kleine blei* of *witvisch*. || Up eenen anderen visch-dach zo geven zij elken zieken vijf blickelkine te noenen, also langhe als een vingher ende els niet, *Belg. Mus.* 7, 86.

BLICKEN (BLECKEN), zw. ww. onz. Mhd. mnd. *blicken*; onr. *blikja*; intens. van b l i k e n, waarmede het zeer groote overeenkomst heeft in beteekenissen.

1) *Schijnen*, *schitteren*, *flikkeren*, *glinsteren*. || Daer blicte menich scilt van goude, *Grimb.* II, 2704. Si blicten van goude so sere, *Alex.* II, 935. Altehant... verwandelde hoer ghedane ende worden blickende claer, *met een lichtglans omgeven*, *Lsp.* II, 36, 2067. Menech goet sardijn (*sardonyx*) die blect jeghen dat sonneschijn, *Troyen* 5188. Dat diere gestichte, daer de sonne met haer lichte jegen bleecte (*l.* blecte), dat wedersceen, *Fland.* I, 744. Daer jegen blecte der sonnen scijn, dat gene ogen conden bescouwen, 949. Hare ogen blecten in haer sien, *Sp.* I^{b}, 45, 16. Een huus, dat blict van cierheiden groet, II^{7}, 12, 25. Die swerde blickten teghen die sonne, *Troyen f.* 74*b*. Aen elken scacht een baniere bleckende root ghelijc den viere, *Parth.* 4249. Doe blicte haer ghegare scone ende herde cierlike, gouts ende selvers ghelike, *Roel.* II, 72. Onse lichamen wit ende blickende . . . alse die snee, Ruusb. 4, 48. (Doe) begon die dulle (*Lucifer*) ansien seere met ghenouchten elanc so mere sijn blecken an den troene, *Wap. Rog.* 589. Alle die sielen . . blecten met grooter claerheden, *Ned. Proza* 20. (*Zij zagen*) een vier . . blecken, *Brand.* 877. Die torren die blecten al alse yser doet in den viere, *Brand.* 1743 (vgl. 1731). Zoo ook *Denkm.* 3, 209, 172; Praet 2550; *Alex.* VII, 329 (Hs.); *Lsp.* II, 55, 118; *L. o. H.* 732; *Grimb.* I, 3380; *Wal.* 3749, 7892, 10289, 10321; *Parth.* 389, 397; *Rijmb.* 28932; *OVl. Lied. e. Ged.* 330, 450; 396, 275; 406, 101; 459, 85; *Nat. Bl.* III, 601; *Rose* 5708 *var.*; *Sp.* I^{b}, 41, 10; II^{4}, 12, 201; IIe, 25, 68; III^{b}, 53, 83; *OVl. Ged.* 2, 51*b*, 53*a*; *IX Best.* 184; *Pass. W.* 131*d*; *Lanc.* II, 29165; III, 3806; *Mor.* 2478; *Boerden* III, 22; *Mnl. Ged.* 277, 49 en 53; *Lutg.* II; 430; 1199; III, 653; 671; *Hs. v.* 1348, 16*b*. — Het deelw. b l i c k e n d e wordt gebruikt in de beteekenis *schitterend*, ook in figuurlijke opvatting. || Hi hadde een enghels aensicht ende was blickende in talen ende gheheel in lichame ende heylich in werken, *Pass. W.* 144*c*. So dat sijnre miraculen lof so blickende wert, dat hi daerof die ydel glorie heeft ontsien, *Sp.* II^{a}, 48, 142. — De onb. wijs gebr. in den zin van *schittering*, *schijn* (vgl. BLIC). || (Die ziele) en is mar een blicken of een schijn, die zonder materie zijn, *Lsp.* I, 17, 23.

2) *In 't oog vallen*, *zichtbaar worden*, *uitkomen*, *te voorschijn komen*, *gezien worden*. || Omme dat de linie van den levene boven den andren linien es principaelre . . ende meest blickende, *Belg. Mus.* 10, 269. Wort ene vrouwe aver de banck geworpen, datse blicke beneden den gordel, *aang.* bij Van Hasselt op Kil. 71 (mnd. heeft hier *bliken*, Lübben 1, 356*b*). Als ghesmolten es dese snee, sal modern (*modder*) blicken vele te mee, *Sp.* IIe, 11, 56. In hem blict Gode (*l.* God) alle tijt ende scijnt, Ruusb. 3, 73. Gelijc een in de spieghel siet sijn aenscijn blicken, Ruusb. 4, 48. Dat men mochte sien al bloedech sciere sine (*des dooden*) tanden in allen steden blicken, boven ende beneden, *Lanc.* II, 22054. (Si) houden tsaet soe sere bedwonghen, dat niet en mach blicken, al eest gesayt, *Vad. Mus.* 1, 346, 59. Int ende zo wardic ghewaer van verren blickende een prieel, *OVl. Lied. e. Ged.* 465, 268. — Het deelw. b l i c k e n d e in den zin van *blijkende*, *duidelijk uitkomende*. Vgl. mnd. *blicken*, d. i. *blickende*, manifestus, evidens. || Dits oppenbaer blickende fijn, *Vierde Mart.* 54.

BLICKEN (BLECKEN), zw. ww. bedr. E e n e s t o f b. —, *haar glanzen*, *glanzig maken*. Zie BLIC (2de art.), en vgl. het onz. ww. in de nog heden voorkomende uitdr.: „die stof *blekt* te veel" (V. Dale). || Dit pelle wart gedwagen, . . . gewrongen, . . . gerect ende geblect . . ., darna geverwet, *Limb. Serm.* 200*a*. Die wolle bleckede ofte dede blecken die ghezoden waer in aluyn of die gheblaude wolle dede blecken, *R. v. Utr.* 1, 187, 17. Die de wolle bleckede om loen, die verboerde 10 ß, *ald.*

BLICKEN, zw. ww. onz. Van b l i c. *Blikken werpen*, *lonken*. || Alsmen noch vele wiven vint die helsen, cussen ende blecken ende met haren samblanten trecken die mannen aen haer acoert, *Segh.* 182.

BLICKINGE (BLECKINGE), znw. vr. Mhd. *blickunge*; mnd. *blickinge*. *Glinstering*, *glans*. || Doe soe hare cleede met samite bleckende ende claer. Want de bleckinge van den samite siin de rechtmakinghen der heleghen, *Openb. Joh.* 19, 8.

BLICSEN. Zie BLIXEM.

BLINDEMAN, znw. m. *Blindeman*. — Ook in de uitdr. d e n b l i n d e m a n l e i d e n, die de beteekenis moet hebben van *uitstapjes maken*, *zwerftochten ondernemen*, waarsch. ontleend aan de bijbelsche beeldspraak: „blinde leidslieden der blinden" (vgl. *Torec.* 2414), en vandaar in den zin van *verdwalen* gebruikt. || U wijf pleecht den blijndeman te leyen int foereest van Venis palen, *Playerw.* 135.

BLINDEN (BLENDEN), zw. ww. bedr. Mhd. mnd. hd. *blenden*; eng. *to blend*. Vgl. E. Müller 1, 95.

1) *Van het gezicht berooven*, *blind maken*. || Wildi mi sieden ofte braden ofte hanghen ofte blenden, *Rein.* I, 1842. So dedi si blenden valschelike haren sone Constantine, *Teest.* 399 (vgl. 507). Als die hare gode waenden eren daer mede, . . . ende blenden hen selven, *Sp.* II^{1}, 10, 24. Si blendenne . . . met tormente herde groet, II^{b}, 18, 174. Zoo ook I^{3}, 17, 5; Stoke I, 253; *Ferg.* 4955; *Edew.* 931; *Exc. Cron.* 71*b*; *Lucid* 4148; *Alex.* II,

1037. — Ook figuurlijk. *Verblinden, blind maken.* || Minne is blint ende blindet voert alle dat haer toebehoort, *MLoep* I, 213. Bi beroemen werden vrouwen gescent ende die goede minne geblent, *D. War.* 7, 390, 211.

2) *Het oog sluiten voor, door de vingers zien.* || Ghi richt de clene mesdaet ende blendt de grote mesdaet, *L. v. J. c.* 191 *noot.*

BLINDICHEIT, znw. vr. Mhd. *blindec-heit, blindekeit. Blindheit.* || Si scoten in den vianden mit ghescut ende blixen, ende daer of worden si alle gheschent mit blindicheden, *D. B.* II *Maccab.* 10, 30.

BLINKEN (BLENKEN), zw. ww. onz. Mnd. *blenken*; hd. *blenken. Blinken, schitteren.* || In haer dat beelde harer moeder claerlic blincte, *Exc. Cron.* 18*b*. So blincte haer aensichte als een lelie, 32*b*. Oghen die blencten als een vier, *Rein.* II, 6513; vgl. 5369. Lachende blencken dair die oghen, *MLoep* II, 1307. (De heiligen) die recht alse claer sterren in der nacht deser werelt blenckeden, *Ned. Proza* 261. Als claerheit der sonnen so blehcte die nacht, *Hor. B.* 10, 31. Blenckende banieren, *Clerc* 34. Blenckende mit een croen ghecroent, *Pass. W.* 24*c*. In claerheyt der gerechticheit blenckende, 112*a*. Sijn haer is blenckende als gout, *D. War.* 5, 400.

BLINKENINGE (BLENKENINGE), znw. vr. Vgl. mnd. *blenkenheit. Glans.* || Om die blenkeninge in sijn aensichte leden voer bi die wolken, *Hs. Ps.* 16*v*. Inder blenckeninghe der heilighen, *in splendoribus sanctorum*, G. Groote 66. — Ook blenkinge komt voor, G. Groote 92 *var.*

BLINKENISSE (BLENKENISSE), znw. vr. *Glans, heerlijkheid.* || Blenkenisse ende schoenheiden, G. Groote 66. Blenckenisse aller heilighen, *ald.* Ene blenkenisse des ewighen lichtes, 92.

BLINKINGE. Zie BLINKENINGE.

BLINT (BLENT), bnw. Mhd. mnd. *Blint*; got. *blinds.* Zie verder de Wdbb. — 1) *Blind* in onze beteekenissen; *blind, verblind.* || Als den blenden leet de blende, zi bederven gerne int ende, Praet 824 (vgl. *Amand* II, 5535; *Torec* 2414). Dat weerelt vroetscap es bekent voor Gode sot ende blent, 1229. Du laets dijn herte maken so blent, *God v. d. Cr.* 66. Dat Joodscap blende, *Lsp.* I, 36, 19. Der blender aventuren, *Wap. Mart.* I, 142. Zoo ook *L. o. H.* 456, 1076, 1079, 1610, 1666; *Boerden* X, 44; *O Vl. Lied. e. Ged.* 300, 1978; *Rincl.* 384; *Disp.* 462; *Claus.* 201; *Nat. Bl.* II, 711; III, 3530; V, 557; *enz.* — Ook in den zin van *geblinddoekt.* || Als de blende tzwijn sloughen (*een volksspel*), *Invent. v. Brugge* 5, 87. — Zie ook STAERBLINT.

2) *Dom, dwaas, onverstandig.* || Dincti dese redene blent, die ic hier toebrochte? *Wap. Mart.* I, 219. Hieraf telt men redene blint, dat daer liede sijn . . . dat haer voete jegen donse gaen, *Sp.* I¹, 29, 62. Men sal min ne indien mesprisen, dat soe blent vonnesse can wisen, I⁴, 2, 9.

3) *Verstoken van, niet in het bezit van.* Vgl. mhd. *an êren blint* en dgl. || Al ware een man een conincs kint, ware hi op edelen seden blint, hi en ware niet edel, *Vad. Mus.* 1, 77, 33.

4) Ene blinde wete, *eene weet* (*aan het domicilie*) *pro forma.* || Waert sake dat yemant van onsen ingeseten poerteren enige scult sculdich ware enen anderen onseren poerter ende uter stede toghe . ., datmen die poerter een blinde wete mocht doen tot sijnre woenstede in kennisse van sinen naesten gebueren, ende so voert ene andere wete, ende daerna die dorde wete, altoes wanneer datmen daechde, *O. R. v. Dordr.* 1, 110. Tot wat tyden enich van onsen poirteren voer tgeding over zee ofte elders uutter stede voere, soe salmen dien poirter tsynen huysse binnen tgeding doen drie blinde weten, 2 222.

BLINTHEIT (BLENTHEIT), znw. vr. *Blindheid.* || *Sp.* II³, 29, 15; II³, 27, 84, e. e.

BLISCAP (BLIJDSCAP, BLIJTSCAP), -SCEPE, znw. vr. Mhd. *blîdeschaft, blîtschaft, blîschaft*; mnd. *blide-, blit-, blischop. Vreugde, vroolijkheid, genot.* || Daer selstu met hare bliscap leiden (= driven), die hier in deser jammerecheiden . . was dijn gesellinne, *Christ.* 1641. Hi dreef bliscap ende spel, *Ferg.* 5502. Tspel bleef entie bliscap . . wert verwandelt in rouwen, Velth. III, 41, 70. Amans bliscap was niet cleene, *Rijmb.* 18238. Bliscap ende vroude, *L. v. J. c.* 2. — Vaak in het mv. gebruikt, als blijtheit. || Hi helsedene van bliscapen, *Merl.* 16514. Zoo ook *Flor.* 1183, '87, 1352, '69, enz. — Ook van de hemelsche *zaligheid.* || Die hemelsche blischap, *Rijmb.* 547. Dat die salige sullen leven met blidscapen ten jonxten dage, *Lucid.* 2790. Varen ten hoghen trone indie bliscape, *Wal.* 5854. Es hi ter bliscap voeracht, *Sp.* III⁴, 16, 11. God gheve hem die bliscepe te sine ende te smakene, die sonder ende die zielen smaken, III⁸, 56, 20.

BLISKEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als blusscen (zie ald.).

BLIVEN, st. ww. onz. (deelw. *gebleven* en *bleven*, *Lorr.* II, 1706; *Beatr.* 5; *Rijmb.* 359, 675, 947, 1461 en *passim*); in den lateren tijd vindt men den 3den pers. *blijt* voor *blijft* (*Blisc. v. M.* 354, 844; als *swijt* voor *swijcht*, *Bloeml.* 2², bl. 212). Mhd. *beliben, bliben*; mnd. *bliven*, uit *be-liven* samengetrokken. Zie over de verdere en oudere verwante vormen Grimm, *Wtb.* 2, 90; Kluge 31.

1) *Blijven* in onze bet. || Ook met *hebben* vervoegd. || Dief, waendy hier inne hebben ghebleven desen nacht? *Amand* I, 1953. So haddi hertoghe gebleven, *Sp.* III⁷, 57, 85. Hi soude hebben ghebleven te Steertbeeke, *Brab. Y.* VII, 16722. Hadde hi te live gebleven, *Tondal.* 49*b* (zie nog *Brab. Y.* Y, 4991; VI, 7516; Stoke IX, 821). Hine dorste bliven no vlien, *Rein.* I, 758. Blijft ghesont, 3025. Blieft min vrient, *Mor.* 1418. Si en dorsten bi haren woorden niet bliven, *blijven bij hetgeen zij gezegd hadden*, *Rein.* II, 4659. Daer hi Brune . . te scerne mede mochte driven ende selve bi siere ere bliven, *zijne eer behouden*, I, 543. Eer des coninx lettren bleven (*hier bleven, onbesteld bleven*), ic soude u dese scerpe gheven, 3247. Hem was te moede swaer, dat Evax achter hem bleef, *Limb.* V, 1908. Het moste bliven, het was ghedaen (*er was niets meer aan te doen*), Stoke III, 1575. — Zoo zal *Mor.* 1449: „Nu waric gerne met hem bleven ende (*hadde*) hem gehouden . , te sinen besten", met Franck gelezen moeten worden: „Nu *haddic* gerne met hem bleven." Zie verder *Rein.* (uitg. Martin) Gloss. — Met een tegw. deelw. verbonden. Vgl. Grimm, *Gramm.* 2, 91; *Taalk. Bijdr.* 2, 75 vlgg. || Soe bleef slapende, *Flor.* 3231; *Franc.* 5942. Merrende bliven, *Christ.* 93. Wonende b., 1243. Levende b., *Rijmb.* 18746. Gevende b., *Sp.* II², 42, 50. Hem rustende b., *Lanc.* II, 28054. Houdende b., 12484. Daer was die wych uyttermaten groot ende bleef in beiden syden staende (*met onzekeren uitslag gevoerd, onbeslist*), *Troyen f.* 271*c*. Dicwilen laet men dien voet also bliven staende, dat degene daerbi blivet manc gaende, *Hs.* Yp. 146*c*. Tierst dat hy wert gheware das, dattet volc van Troyen was, bleef hy staende ende wert verveert, *Troyen f.* 252*c*. Zoo ook *Rijmb.* 26477; *Brab. Y.* V, 3638; *Rein.* II, 6927; Matth. 52. Sittende b., *Rein.* I, 2799; Stoke IX, 880; *Brab. Y.* II, 2433. Liggende b., *Sp.* I⁵, 25,

Laetse ons jaghen ende dryven, menich sal daer ligghende bliven, *Troyen f.* 155*a*. Dansende b., *Lanc.* II, 18143. Wonende b., *Segh.* 5698; *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 429. Bliven stekende, *Wal.* 493. — Met een verl. deelw. || Die chierheit . . liet hi bliven ongeroenct, *roofde hij niet*, *Rijmb.* 32823. Germeind sal bliven ongevaen, *niet gevangen worden*, *Segh.* 9387. Dat die keyser onghevaen bleef, *bevrijd word*, 7760. Vgl. Franck op *Alex.*, bl. 402. Dat davonturen onghemaket bleven, *Rein.* I, 5. Onghescaet bliven II, 5029. Ombegrepen bliven, 7734; I, 200. — De onb. wijs bij b l i v e n komt mnl. ook voor, b.v. *Rein.* II, 6501. — Met den dat. E n e n b l i v e n, *bij iemand blijven*, *hem bijblijven*. || Ic wille u bliven al mijn leven ende al uwen wille doen, *Lorr.* II, 2054. Ic wilde wel . . . dat ghi ons blevet emmermere, *Wal.* 2534. — B l i v e n a n i e t, *bij iets blijven*. || Hi bleef an dat hi hiet, *Sp.* III[a], 63, 30. Donghelove . . van den calven daer bleef hi an, *Rijmb.* 13124. — Ook d e s b l i v e n a n i e t, *zich bepalen bij*, *blijven bij*. || Ic bleefs (*var.* bleef) an een (*materie*), die mi behaechde, Hild. 142, 27. An wat materie dat ics (*var.* ic) bleef, 143, 31. — B l i v e n o p i e t, hetzelfde. || Niet te langhe en doech op yen ghebleven, domme luden te leren, Hild. 243, 46. Int einde sijn si daer op bleven, dat hem elc sal sonder beiden jegen smorgens vroech bereiden, *Grimb.* II, 1321. Dat ic dies wille op waerheit bliven, Heelu, *Voorr.* DLXV. — D e s b l i v e n m e t o f b i e n e n, *zich houden aan*, *zich vereenigen met*. || Meester, ic wils u bliven mede, *Vad. Mus.* 2, 170, 177. Elcman machs gaerne bi u bliven, Hild. 217, 39. Ghi hebt mi dit soe wel bediet, ic blijfs by u al sonder letten, 218, 124. Mi wondert sere van dien, dat ghi u wilt setten jeghen mi, want al die werelt blives mi bi, *is op mijne hand* (*l.* bi mi?), *Wint. en Som.* 88. Hi wils altoes mettem bliven, *Sp.* III[b], 5, 91. Zoo ook *Oorkb.* 2, 158*a*, *b*. — O p e e n b l i v e n, d e s o p e e n b l i v e n, *overeenkomen*. || Tende ende tmiddel bleeff op eyn, Hild. 90, 28. Ten lesten sijn sijs op een ghebleven, dat si aen Paris ghinghen, *Rein.* II, 5506. — T e (m e t) G o d e b l i v e n, *aan God aanbevolen blijven*, *wel varen*. || Doe seyde hi: Willem, blijft te Gode, Hild. 29, 275 (de in het Gloss. opgegeven beteekenis *vertrouwen op God* is onjuist). Blivet te Gode tote ic kere, *Wal.* 1328 (vgl. 3628). Met Gode hiet hise alle bliven, *Flor.* 1601. — Ook *in iemands bezit blijven*. || Als si iet at, dat qualec gewonnen was ocht tonrecht bleven, *Christ.* 1784. — E n e n i e t l a t e n b l i v e n, *iemand laten blijven in het bezit van iets*, *het hem laten behouden*. || Die luchter mamme laet men hem bliven (*den Amazonen*), *Alex.* VIII, 165. — B l i v e n d e b o o r t e, *kinderen die bij den dood der ouders of van een van hen nog in leven zijn*, *O. R. v. Dordr.* 2, 13 (*tweemaal*). Hetzelfde heet elders b l i k e n d e b o o r t e; zie BLIKEN. — M i e s b l e v e n, *ik heb over*, en ook *ik heb*, zoodat soms b l e v e n niet behoeft vertaald te worden. || Menech versuchten es haer bleven, *menigmalen zuchtte zij diep*, *Franc.* 8614. Gheen putier nes mi bleven, *ik heb geen minnaar*, *Limb.* VI, 1746. Ennes niet aerges bleven, *er is niets ergers*, *Wap. Mart.* I, 413. — Ook m i b l ij f t komt voor in den zin van *ik heb*, *mij behoort toe*. || Mettem warter vonden mere; die ewangelie oec, die hem bleef, *Sp.* III[a], 48, 18.

2) *Overblijven*, *overschieten* (ook met *hebben* vervoegd). Al hadden elc noch een (*duif*) gehat, daer en had niet veel gebleven, *Rein.* II, 3876.

3) *Overblijven*, *over zijn*, *bewaard zijn*. || Van den coninc Arture es bleven menighe avonture, die nemmermee ne wert bescreven, *Wal.* 1.

4) *Uitblijven*, *wegblijven*, met een pers. als ond. || Die hem baden, dat hi niet en blive langhe, hi en quame weder bi hem, *Rein.* II, 7638.

5) *Uitblijven*, *achterwege blijven*, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk. Met eene zaak als ond. — *a*) *Geheel achterwege blijven*, *niet geschieden*, hd. *unterbleiben*. || Haer dedic dat mi liever bleven ware, te doene (*dat ik beter gedaan had na te laten*), dant es ghedaen, *Rein.* I, 1658. Maer het sal bliven, sprac Reinaert, 2037. So watter toe es ghesproken, sal bliven, hebbics den wille mijn, *Parth.* 3201. Dat hi den grave voor sine tande wel nalike hadde gheslеghen, . . maer het bleef, 6983. Davonturen waren bleven, dar si (*die lettren*) ombe dar gescreven stonden, *Lanc.* II, 18619 (vgl. 16010 vlgg). Dat darbi niet bliven ne soude, *dat dit geen beletsel was*, 26923. Het ne sal niet bliven om mijn swart, al soudict breken metten slane, 36144. En mach niet bliven, die een en moet in den camp bliven van ons tween, IV, 9493. Sonder twivel, het moet bliven, *Sp.* II[b], 22, 54. (Si) gebaerde also . ., dat soene (*Gods lachame*) nutte, maer dats bleven, III[a], 5, 20. Dus moet sijn wille bliven al, *Alex.* III, 1023. Ghy wilt bestaen ende doen sulcke dinc, die blyven moet, *Troyen* 3972; vgl. 3998, 4015. (*De gigante*) waenden also Gode gekrigen, mer haer waen moeste bliven, *Lucid.* 4043. Daer omme die tale bleef tier stede, *Ferg.* 1276. Dit en mach emmer niet bliven, *Segh.* 5231. Dat niet siin mach, moet bliven, *Limb.* IX, 525. Nu moet bliven, hen mach niet wesen, *Rijmb.* 8478. Hennes niet bleven, dune heves di jeghen Gode verheven, 16757. Des nachts so ne bleef niet, Babylonien ne wart verloren, *de verovering van B. bleef niet uit*, 16776. Ic wille, dat men mi vaste bint . ., oft te ghesciene blivet, *indien het uitblijft te geschieden*, *niet gebeurt*, 29446. — Ook b l e v e n s ij n komt in dezen zin voor. || En mocht niet bleven sijn, Judas, ic en moeste verraden sijn van di, *L. v. H.* 2141. Om pays sprac hi te hem waert. Willem sprac: dit es al bleven, *daar kan niets van komen*, Stoke III, 402. — Hiertoe behoort ook *Sp.* II[a], 48, 26: Dat nu es bleven an den wille van dien compaen, *dat afstuitte op den wil van*. — S o n d e r b l i v e n, hetzelfde als het gewone s o n d e r b l ij f (z. ald.). *Zonder mankeeren*, *zonder fout*, *zonder uitzondering*. || Oec vinghen sy sonder bliven, wat sijs alomme consten betrapen, *Grimb.* I, 2505. — I e t l a t e n b l i v e n, *iets nalaten*, *het verzuimen*, *laten varen*. || Wilen en mochte nieman, meer dan hi hadde ghesien an van eersten yet bescriven, dat laet men nu zere bliven, *Lsp.* II, 38, 77. — *b*) *Gedeeltelijk achterwege blijven*, *gestaakt worden*, *ophouden*, van iets, dat reeds begonnen was. || Doe hiet de keyser dat roepen bliven, *Sp.* II[b], 22, 332. Daer die jeeste van Samsone bleef, *Rijmb.* 8532. Hier moet die tale van hem bliven, 12277 (vgl. 13477). Om desen strijd . . . bleef al die feeste, 21796. Den dans sal geduren tonsen liven ende sal niet faelgieren no bliven, *Lanc.* II, 18329. Nichte swiget, ic wille, dat dese tale blivet, *Aiol-fr.* 338.

7) Meermalen heeft b l i v e n de bet. van *worden*, en wel voornamelijk, wanneer men den toestand wil aanduiden na het w o r d e n, *het is de gevolgen voortdurende worden*, dus als het ware *worden en blijven*. In het Deensch wordt ook nu nog *at blive* gebruikt ter omschrijving van het pass. ww., in den zin van ons *worden*. Vgl. *Stroph. Ged.* Gloss. op b l i v e n; Grimm, *Gramm.* 4,

17; en Diez, *Gramm* 3³, 205, waar men eene soortgelijke eigenaardigheid in het Romaansch vermeld vindt. || Ic sal geloven dor dese dingen an uwen God ende kerstijn bliven, *Flandr.* I, 267. (Hi) wart dronken an sinen danc, ende bleef slapende, *viel in slaap*, *Rijmb.* 1296 *var.* (*t.* wart s.). Hoe so anders huwelec blive, *wat er ook van het huwelijk worden moge*, 5360. Dus so moesti arm bliven (*de verloren zoon*), 24050. Karle bleef keyser vort sijn leven; so daden selke die van hem bleven, *Sp.* II², 26, 51. Waren si met haren roten des orloghes te boven bleven, III⁴, 24, 86. Die hier te voren so sterke was (nl. *trouwe*), soe es tebroken bleven, *Wap. Mart.* I, 112. Daer trouwetse Lodewike ende bleef coninginne rike, *Lorr.* I, 1323. Van den kinderen diere'bliven, *die er geboren worden*, *komen*, *Sp.* I², 29, 70. Naer siins oems coninx doet van Ermenien, soe bliift hi coninc, vrouwe. Sciede oec die grave henen, hi bleve met grave van Athene, *Limb.* V, 654. Dat hi liggende in onmacht bleef, IV, 1181. Dander vijf bleven verdoemt. Dese bleef kersten goet van prise, *Brab. Y.* Dl. 3, bl. CXLV, vs. 82. Jason swoer haren wille daer, maer meenedich bleef hy daer naer, *Troyen* 678. (Hi) riet, dat syn neve ummer coninc ghecoren bleve, Stoke III, 809. — Zoo ook bliven onder voet, *veracht worden*, *er onder raken*, *Melib.* 2983. — Vooral in de volgende uitdrukkingen. — *a*) Verloren bliven, van een persoon. *Onherroepelijk verloren gaan*, *omkomen*; van eene zaak. *Vruchteloos zijn*, *op niets uitloopen*. || So dattet al verloren bleef, dat hi van Babilonien mede genomen had, *Huge v. Bord.* 55. Alle haer vitalie ende noottruften dat bleef al verloren, *ald.* Datsi bleef int wout verloren onder die beesten entie diere, *Limb.* I, 124. Dat die coninc altemale verloren bliift ende ontsint, opdat hise te wive niet gewint, XII, 1096. Zoo ook Velth. V, 7, 14; *Flor.* 3641, *Segh.* 9636 (in spreekw. „Goede dienst bleef noit verloren," *draagt altijd vrucht*). So wat menre daerna toe doet, het blijft verloren, *Hs.* Yp. 144*d*. — *b*) Te nie(u)te bliven, *te niet gaan*, *te niet loopen*, *op niets uitloopen*. || Dus bleef te nieuwete daer die strijt, Velth. IV, 15, 75. Dat die bliscap te niete bleef, *Flor.* 1930. Die minne, daer alle goet af coemt, die es nu al te nieute bleven, *Vad. Mus.* 1, 91, 44. Dat van hem quam, te nieute bleef, *Sp.* III⁴, 36, 82. Die vluchte sal te niet blijven van den herderen, *D. B. Jerem.* 25, 35. Zoo ook *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 725 en 815. — In denzelfden zin komt ook bliven alleen voor, nl. in dien van *vergaan*. || Aet ende dranc sal bliven saen, maer mine waert (*woord*) en sal niet vergaen, *L. o. H.* 1000. — *c*) Doot bliven, *sterven.* Vgl. ons *dood gaan*. || Ic blive doot, alst weet Gelloen, *Lorr.* I, 482. Sente Mertijns avont bleef hi doot, Stoke VI, 1309. Hi bleef in ongelove doot, *Sp.* III⁴, 20, 52. Want soe (Rachel) van Benjamine bleef doot, *bij de geboorte van B.*, *Sp.* I¹, 51, 41. Zoo ook *Rijmb.* 1461, 3248, 3351, 3889, 3947, 24721 en *passim.* Vgl. ook 8). — Ook met ons *komen* komt bliven in 't mnl. overeen, doch met het bijdenkbeeld der duurzaamheid. Vgl. 9). || Syn bloet blive up ons ende up onse kindere, *Hs. v.* 1348, 108*a*.

8) *Sterven* (vgl. 7*c*; fr. *rester* (*sur le champ de bataille*); Grimm, *Wtb.* 2, 92, en de bekende regels uit het *Wilhelmus*: „Graaf Adolf is gebleven in Friesland in den slag"). || Dien archebisscop screef men te hant . ., hoe dat die bisscop ware bleven, *Theoph.* 171. Laetstu dijns ondancs dijn leven, so bestu alse verradre bleven, *proditor morieris*, *Rijmb.* 29232. Dus quam de zake, als God woude, dat hi hier bleef, Stoke VI, 1305; vgl. vs. 1309. Dies es hi quader dode bleven, *een akeligen dood gestorven*, *Sp.* III⁴, 1, 31. Seghebrecht die moester bliven, III⁴, 47, 68. Hi bleef in ongelove doot ende es van den watre bleven, III⁴, 20, 52. En mach niet bliven (bet. 5), die een en moet in den camp bliven van ons tween, *Lanc.* IV, 9493. (Si) sloech den ridder opten cop mit enen hamer, dat hi bleeff, *MLoep* I, 2984. (De avonture) doene anders sins doch bliven, waert met sweerden of met kniven, *Alex.* X, 1625. — Nog heden zeggen wij: *iem.* blijft *in eene bloedspuwing*, *in eene benauwdheid*, *in eene beroerte*, enz.

9) Van enen bliven, *uit iemand geboren worden*, *van hem afstammen.* || Karle bleef keyser vort sijn leven, so daden selke die van hem bleven, *Sp.* II², 26, 51. — Hetzelfde als: *van enen* comen.

10) Eens kints of van enen kinde bliven (nl. verledicht, genesen), of ook elliptisch alleen bliven, *bevallen*. Hetzelfde als werden van kinde, verledigen, genesen, geliggen e. a. || Soe bleyff sij van den kinde ende was in vresen vanden lijve, *Vaderb.* 4*b*. Hierna bleef Yeve . . . van enen zone, hiet Abel, *Lsp.* I, 26, 41 *var.* (*t.* wort). Si . . . . bleven beide van kinde dare, I, 47, 33. Doe Maria des kindes bleef, II, 10, 41. Soe bleef Waleweins moder al daer van enen sconen kinde, *Lanc.* II, 40163. Doe de tyt was comen, dat Elisabet bliven soude, so bleef se ens soens, *L. v. J. c.* 6 (vgl. *c.* 10). Dat si van kinde nu es bleven, *Rubb.* 94. Wat! . . . es ons dochter bleven? God hebse in hoeden, 97. Soe bleeff myne huysvrauwe . . . . onser dochter, *Vad. Mus.* 3, 22. Dat mijn genedege Vrouwe . . bleven ende verledicht es van eenen scoonen jonghen knapelynen kinde, 2, 332. — Ook als znw. *Bevalling.* || Een wijf, die eens kints blyft, die es in drufheiden, omme dat die ure van din blivene naekende es, *L. v. J. c.* 219. — Vgl. BEVALLEN, onz. 2).

11) Als rechtsterm. Des bliven an, in, op enen, te enen, te enen waert, *zich aan iemands uitspraak onderwerpen*, *de beslissing aan iemand overlaten*, *haar aan hem laten verblijven*. || Doe elc dus hadde ghesproken, . . bleven sijs an clerken drien, *Lsp.* III, 26, 155. Doch bin ics bleven op hem selven an ghenade (*l.* an h. s. op g.), Hild. 102, 4; vgl. 37, 55; 93, 142; 151, 163; 164; 166. Aen u (*Maria*) bin ickes ghebleven, *ik geef mij geheel over aan u*, *Hor. Belg.* 10, 140. (Dat) die gast des aen ons bliven wolde, ende wolde die inwoenre des aen ons nyet bliven, *Over. R.* I¹, 156. — Dat hy ons come te genaden ende hijs blive op de ghenoten, *Grimb.* II, 1171. Ende mens bleve op den coninc sinen here ende op hem, Stoke VII, 118. So datmens op den coninc bleef, 125. Ic wils al up di bliven, *Wap. Mart.* II, 29. Dat (*nl.* dat mine) sal ic behouden . ., anders ne blivix up gheenen man, *Vl. Rijmk.* 715. — Dat ic wille van altemale in u bliven ende al vergeven ende houden pais ende soene mijn leven, *Cass.* 156. Datmens in hem bleef in beiden siden, *Lanc.* II, 24322. Si sijns alle in Keyen bleven, 40808. Zoo ook *Gendsch Chtb.* 51; *Melib.* 3348; *Belg. Mus.* 4, 65; *Brab. Y.*, Dl. 1, bl. 764; *Brab. Y.* VI, 3357, 8256; *Exc. Cron.* 125*b*; 142*a*; *enz.* — Of ghi des te mi wert nu bliven wilt . . ende te vrouwen Prudentien, *Melib.* 3503. Van deser groter overdade willic tuwert bliven al, *Rose fr.* 257, 295. Zoo ook *Wint. en Som.* 536; 555; *Brab. Y.* dl. 1, bl. 725. — Bliven ter wet waert eenre stat,

Invent. v. Brugge 4, 158 (*tweemaal*), e. e. — In plaats van den pers. kan ook in de bepaling eene zaak genoemd worden, als *wil*, *vonnis*, *uitspraak* en dgl. || Te male bleefs Bave van al te Amands wille, *Amand* II, 618. Als men in scepenen woert es bleven, *OVl. Ged.* 2, 67, 177. Van allen . . bliven in mijns heren wille, *Melib.* 3370. Si blevens beide . . van alder soenen . . inder coninginnen uutspraken, *Lanc.* III, 17875. Dat hijs van (*l.* in?) al sijn seggen bleef, *Exc. Cron.* 126*b*. Yement, die op schepenen ende raets zeggen yet ghebleven waer, *O. R. v. Dordr.* 1, 9, 15. — De 2de nv. des wordt ook weggelaten. Vgl. het voorbeeld uit *Melib.* 3370. || Al sijn si tuwen wille bleven, *ald.* 3606. Op die voorsz. orloge ende geschille in hem te bliven, *Exc. Cron.* 127*b*. — Ook in 't algemeen zonder de jur. opvatting. *Zich houden aan.* || Blivet an enen God allene, *Lanc.* II, 2093. In Alexander slin sijs bleven, *Rijmb.* 19785. Nu scrive an welken ics best blive, *Disp.* 558. — In plaats van des komt in latere geschriften ook het voor. || So dat zijt van allen saken an him bleven, *Clerc* 65. — Vandaar dat bliven als een bedr. ww. opgevat werd, en zelfs in dezen zin in het pass. voorkomt. || Dattie sake gebleven wert an den . . vorste . . sinen . . vader ende an hem, Matth. *Anal.* 3, 372. Vgl. S. Coster, *Teeuwis de Boer* 36: „Of we de zaek nou aen menheer bleven," en *Lsp.* Gloss. op bliven. — Ook vindt men de uitdr. eens seggens bliven, *in eene uitspraak berusten.* || Dat wi eens segghens ende eens minlics ghesceyts ghebleven ziin aen heren Willam van Renen, Nijh. 3, 221. Want wi aen onser liever ghesellinnen . . eens segghens ghebleven sijn van sulken mismoet ende toern, als wi hadden up onser stede van Dordrecht, V. d. Wall 327. — De onb. wijs bliven wordt ook als znw. gebruikt in de bet. *compromis*, *verdrag.* || Uten blivene, dat wi daden up hem (*te zijnen opzichte*) van den orloghen, die gheweist sijn tusscen den grave van Vlaendren ende ons, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 548. Uten blivene, dat wij der af deden op hem, bl. 587. Vanden blivene ende zoendinghe, datter tebroken was, *Belg. Mus.* 2, 139. Mids den consente ende blivene, die onse . . stede tonswaert ghedaen heift, *Invent. v. Brugge* 2, 117. *Van den blivene.* Scepenen ontbieden de partien . . omme haren bliven over te gheven; dats te verstane, dat zy van allen ghescille . . hem keeren te scepenen waert, Cannaert 369.

BLIVENS, bijw., Uit blivends (vgl. *willens*, *wetens* e. a.). *Blijvende*, *overblijvende*, *zooals iets is*, *wanneer al wat er af moet genomen worden*, *er af is*; dus van gewicht *Netto*; van andere zaken. *Zonder eenige reductie*, *juist.* || Van 10 scaerpelgieden wullen . . ende woeghen blivens 16 sacke ende 15 naghelen, *Invent. v. Brugge* 2, 222. Oversoldert met eecken bert dicke eenen dume blyvfens, behoirlick ghenaghelt, *aangeh.* Gloss. *ald.* 599*a*.

BLIVERSCIP, znw. *Eene uitspraak door scheidsrechters* (vgl. BLIVEN 11). || Up tbliverscip, ghedaen ten ghemeenen college waert van scepenen van Brugghe, *Cout. v. Brugge* 1, 453. Bider macht van welcken bliverscepe de . . zegghers hebben . . gheseit ende gheordeneirt in der manieren hier naer verclaerst, 483. Up welck bliverscip ende borchtucht de zelve Loy gheslaect werd van vanghenesse, 575. — Ook *benoeming van scheidsrechters.* || Ende was bi den voorseiden ghelandden zeker bliverscip ghedaen in viere persoonen die ordonneren zouden, *Invent. v. Brugge* 4, 215.

BLIVINGE, znw. vr. *Het aanwezig blijven*, *het achterblijven.* || Blivinge van humoren nader ziecheit, *Hs.* Yp. 13*b*.

BLIXEM, znw. m. (*Natuurk.* 732; *D. B.* II *Maccab.* 10, 30); blixeme (*Natuurk.* 734; Ruusb. 4, 55, 100; *Alex.* III, 1242); blixene (Ruusb. 4, 55, 100, 101; *Alex.* III, 1242 *Hs.*); blixen (*Natuurk.* 774; *Sc. en Cl.* 10); blissem (*Natuurk.* 639 *var.*); blixine (*Nat. Bl.* VIII, 443 *var.*; XII, 297 *var*; 419 *var.*; 745 *var.*; 973 *var.*); blexeme (*Nat. Bl.* VIII, 445 *var.*; XII, 294 *var.*; 419, 745; *Wal.* 1018); blessen (*Natuurk.* 731); blessem (*ald.* 797); blexem (*Rijmb.* 4246; 5795; *Natuurk.* 760, 809); blixom (*Bern. S.* 102*b*). *Bliksem.* || Gheliken als die blixen schinet van onder den hemel ende blenket, *Hs.* 71, *Luc.* 17, 24. — Behalve in onze bet. ook in die van *banbliksem.* || (Hi) droech in siiure hant die blixem des viers, dat was dat boec, daer hi den grave . . mede vermaledien soude, *Clerc* 52. — Ook in die van *geschut.* Zie een voorb. op BLINDICHEIT.

BLIXEMEN, zw. ww. onpers.; ook in de vormen blexemen, (*Rijmb.* 4519; *Sp.* I⁴, 4, 7; *Natuurk.* 783; *Lanc.* II, 2148); blixinen (*Alex.* I, 345); blicsen, blicsenen, blixsen, *fulgurare*, *fulminare* (*Diut.* 2, 216). *Bliksemen.*

BLODE (BLOEDE, BLOED, BLOOT), bnw. Mhd. *blœde* en *brœde*; mnd. *blode*; nl. *blode*, *bleu*, *bloo-* (*hartig*). Voor de andere germ. vormen verg. Grimm, *Wtb.* 2, 138. — 1) *Gebrek aan moed*, *aan veerkracht*, *aan energie*, *aan dapperheid hebbende*; *laf*, *versaagd* (het tegengestelde van coene, boude). || Bi wilen blode, bi wilen bout, Hadew. 1, 21, 23. Scelden es des bloots mans aert enten coenen betaemt dat zwaert, *Sp.* I⁴, 7, 25. Hijs bloot die alle dinc ontsiet; hi es coene, die niet en vliet, I³, 47, 1. Ic blive mi vele liever doot, dan ic ghescouden ware bloet ende ic miin gheslachte onteerde, *Garijn* I, 76 (*Versch.* 4, 128). Blode man quam noit te hogher sake, *Ferg.* 5158 (vgl. 4519). Die ten wapenen niet ne dochten ende blood waren ende niet ne mochten gheduren in eneghen striden, *Rijmb.* 5453; vgl. 6402, 7653, 31921. Versaghet ende bloot, 29259. Blode ende vervaert, 932. Hets een blood stierman, die so sere es ghevreest, dat hi tscip voorden tempeest omme werpt in den gront, 29274. Die bloeste riddere van ertrike 29982. Houdi mi over dus blode, *Lanc.* II, 39615. Vervaert ende bloet, *Segh.* 8223. Daer dochte den bloden, dat hi es coene, *Flor.* 1734. Die wuwe pleghet bout te sine tieghen die voghelkine clene ende bloed op (*bang voor*) die grote, *Nat. Bl.* III, 2546. Een bloed dier ende cranc, II, 1289. Alle serpente sijn voer hem bloed, VI, 161. Doerbloet, V, 465. Zie verder Hild. 171, 20; 252, 129; *Theoph.* 1024, 1129; *Sp.* II⁴, 3, 97; *Alex.* VII, 358; *Lorr. fr.* III, 330. *Segh.* 11085, 11091; *Parth.* 1599, 1602, 5261; Hadew. I, 163, 40 vlg.; *Sp.* I⁴, 2, 54. — Alse die bloede, het bijw. van blode, *bevreesd*, *zonder moed*, *Sp.* II⁴, 3, 97.

2) Van vrouwen en maagden. *Schuchter*, *timide.* || Maeghde si selen natuerlec sijn bloede, *Christ.* 1314. Daer omme so was dees maghet bloede, 1317.

AANM. — Men verwarre dit bloot niet met het bnw. bloot, hd. *bloss*, waartoe soms zoowel overeenkomst van vorm als van beteekenis aanleiding zou kunnen geven. Zoo b. v. *Overzee* 177: Si sijn bloet te wederstaen die slage, waar de bet. *onbeschut* ook een verstaanbaren zin zou opleveren. Vgl. ook *Rijmb.* 6402, 7653; *Lorr. fr.* III, 330.

BLODELIKE (BLOEDELIKE), mhd. *blœdelîchen*. *Vol vrees*, *bevreesd*, *verlegen.* || Blodelike dar ic oec varen daer dus goede ridders tebarenteert

waren, *Lanc.* III, 15130. Blodelike dat sijt angingen, *Vad. Mus.* 2, 283, 672. (Hi) sprac zeere bloedelike, *Bloeml.* 3, 10, 62. Diese meest hadden vercoren, bleven blodelike bi hare, *Sp.* I', 89, 38. Blodelike dranc hijt uut, *Alex.* II, 545.

BLODICH. Zie BLOEDICH.

BLODICH (BLOEDICH), bnw. Van blode, met dezelfde bet. Vgl. mhd. mnd. znw. *blœdecheit*, *blodicheit.* || Alte zwaer is te verwinnene den bloedighen (*var.* blodighen) doren menschen, die wijs wanen sijn ende altoes staen na haer ghewin, *difficile vincitur* (natura) *a timidis ac stolidis hominibus*, Ruusb. 3, 126. (Hi) ghinc tot sinen derden vrient ende seide hem mit bloedighen aensichte, *Pass. W.* 59*d.*

BLOEDACHTICH (BLOEDECHTICH, BLOETACHTICH), bnw. *Bloedig*, *bloedkleurig*, *bloedrood.* || Die zevende sonne was . . eyselijc te scouwene an ende bloedechtich ghedaen in midden zwart ghestaen, *Wrake* I, 1596. Met verschen wonden al bloedechtich roed, *Ludg.* II, 482. Ogen die bloetachtech siin ende geswollen ende lopende ogen, *Hs.* Yp. 10*b.*

BLOEDELIKE (BLOEDELIJC), bijw. *Bloedig*, en bij uitbr. *met verbittering*, *heftig*, *hevig.* || Want sy haten bloedelijck alle die minnen doechdentlijck, *MLoep* II, 703. Desen man ic bloedelic lake, IV, 608.

BLOEDEN (BLODEN), zw. ww. onz. Mhd. *bluoten*; mnd. *bloden.* Mnl. ook in den samengetr. vorm bloen (Jan Yp. 33, *Sacr.* bl. 77, vs. 16), en in den vorm bloeyen, die in de spreektaal nog in algemeen gebruik is (*Sacr.* 108; vgl. 194; Jan Yp. 56). *Bloeden.* || Dat die pellicaen cranc blivet na dat bloeden, dat hi bloet op sijn dus vercoeren broet, *Nat. Bl.* III, 2918 (vgl. 2907). Dat si (*de wonden*) niet bloden mochten, *Mor.* 4128. Die . . van blodene doet waren bleven, *Lanc.* III, 9512. Heeft hi vele gebloet ende hi niet en cortset, *Hs.* Yp. 119*c.*

AANM. — De woorden: „Hi passijt, hi bloet, hi roept, hi swert, dat hem groet onghelijc gheschiet". *Vad. Mus.* 2, 184, 234, zijn niet helder. Het waarschijnlijkst is, dat het een vorm van het ww. bloten is in den zin van *berooven*, lat. *nudare.*

BLOEDICH (BLODICH), bnw. Mhd. *bluotec*; mnd. *blodig.* — 1) *Bloedig*, *bebloed.* || Hi ontecte den scilt ende sach dan daer in enen gecruesten man, die blodech was, *Lanc.* III, 1493. Dese sijn haer handen bloedich, die haren armen ondersaten dat hoer ontnemen, *Con. Somm.* 171*b.* Ic dede minen oem Brunen al bloedich maken sine crune, *Rein.* I, 1467. Men ghinc daer blodeghe hovede maken, *Wal.* 10666. Bomen ende cruut (selen) blodegen dan (*l.* dau) geven uut, Velth. VIII, 11, 47. Een bloedich speer, *MLoep* I, 95. Doe mi bloedich wart mijn tant, *Rein.* I, 2096; enz. — Zie ook BLAU. — Samenstelling hantbloedich, *met eene bebloede*, *bezoedelde hand*, en in 't alg. *misdadig* (vgl. boven *Con. Somm.* 171*b*), *Rincl.* 783 en volgende verzen (het eerste is corrupt: in plaats van *want bloedecheit* leze men *hantbloedech*).

2) Ook in den zin van *blozend.* || Roede monde, bloedege wangen, spelende ogen, *D. War.* 9, 151, 326.

BLOEDICH. Zie BLODICH.

BLOEIEN, zw. ww. onz. Osa. *blôian*; mhd. *blüejen*, *blüewen*, *blüen*; mnd. *bloen*, *blogen*, *bloien*, *bloigen*, *blugen.* In 't mnl. vindt men naest bloeien de vormen bloien (*Wint. e. S.* 229, 233; *Limb. Serm.* 133*d*; *Lansl.* 489; *Wap. Mart.* I, 335; *Nat. Bl.* VIII, 254; *Rein.* II, 4081, 6107; enz.), bluyen (*Vrouw. e. M.* IV, 3; *D. War.* 7, 395, 15), bloen (praet' *bloede*, *Sp.* III', 35, 12).

1) Behalve in de nog thans gewone opvatting (ook als znw. gebruikt: „Doe die wijn sijn bloeyen liet," Velth. VI, 7, 46), wordt bloeien in 't mnl. gebruikt. — *a*) Van het gelaat, waarvan wij alleen het deelw. *bloeiend* gebruiken. || (Hi) sach hare anschine sonder nosen bloeien rechte alse scone rosen, *Sp.* II', 54, 1. Dat vleysch began weder omme te bloyen ende zijn aensichte des berouwighen menschen wordt weder schone, *Bienb.* 141*b.* — Verbonden met het obj. bloeme, in den zin van *dragen.* || De heilige doornencrone wert groeyende ende bloeyende bloeme, *Exc. Cron.* 70*c.* — *c*) In den zin van *roosten*, *schroeien.* || Die vlamme van den helschen viere die smenschen herte so doet bloeyen, ende om der weerelt goet so gloeyen, dat zoe verbarrent trouwe ende minne, Praet 1480. — *d*) In de uitdr. groeien ende bloeien, ook als znw. gebruikt, in den concreeten zin van *de baten*, *de voordeelen*, *de renten*, *welke een* (*onroerend*) *goed oplevert.* || Dat namelike boedelgoet . ., waert ghelegen is, binnen der doer of buyten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, silver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, *Westfr. Dingt.* 4.

2) Het tgw. deelw. bloeient wordt gebruikt — *a*) In den zin van *jeugdig*, *als men in zijn bloei* (*fleur*) *is.* || Die derde (minne) eescht die bloyende jaer, *Wap. Mart.* I, 335. — *b*) In den zin van *fleurig*, *zonnig*, *gelukkig*, *opgewekt.* || Die blide es (*l.* geest) die can gheven den mensche bloyende leven; die droeve gheest can . . verdorren beyde vleesch ende bene, *Melib.* 175.

3) Het (eig. of schijnbare) verl. deelw. gebloeit (gebloit) wordt gebruikt als bnw. — *a*) In den zin van *bloeiend*, *in bloei.* Vgl. ons bnw. *gebloosd*, d. i. *blozend*; *gepast*, d. i. *passend.* || (Ic) sach rikeleec die meye ghebloeit met haren soeten aerde, *Vad. Mus.* 1, 313, 198. Dat hi . . den boegaert scone sach ende grone . . entie bome wel gebloit, *Lanc.* II, 23400 (vgl. 23437). Si was alse wit van hare alse ocht si gebloit al ware, *Rose* 342. Ghi (tac) wert gebloeit uut Yessen geerde, *Blisc. v. M.* 1486 (vgl. '89). Eenen egglentier, ghebloyt van rozen root gheladen, *OVl. Lied. e. Ged.* 398, 56. Besien wi of die wijngaert ghebloit is, *D. B. Hoogl.* 7, 12. Aldus was dit edele paradys gebloyt tallen tiden, *Limb. Serm.* 34*a.* — Vooral in de uitdr. gebloeit (gebloet) staen, *in bloei staen*, *Lansl.* 489; *Limb.* V, 3; *Wint. e. S* 241; *Flor.* 2544, 2563. Enen appelboom, die daer stoet scone ghelovert ende ghebloet, *Parth.* 2921. — Ook als attrib. bnw. || Die gebloide reven, *Limb. Serm.* 133*d.* In den gebloeiden swigen (*d. i.* twigen), *Flor.* 2548. Dat gebloide rijs, *OVl. Ged.* 2, 115, 94. — Dat gebloeide velt, benaming voor het *paradijs*, *de Elyseesche velden*, *de verblijfplaats der gelukzaligen* fr. *les champs fleuris.* || (Dat) soe mi lede ende wise int gebloeide velt ten paradise, *Flor.* 1108. Ic sal mi doden . . ende varen int gebloeide velt, 1206. — *b*) In den zin van *verwant*, *in bloedverwantschap.* Vgl. BLOESEM. || Want zy effen nae gheboren ende ghebloeyt zijn, *Westfr. Dingt.* 3 en 4.

BLOEIENISSE (BLOEINISSE, BLOYNISSE), znw. vr. *Het bloeien*, *de bloei.* || Daer en sel gien bloyenisse wesen in den wijngaerde, *Hs. Ps.* 103. Die eerde mit synre bloynisse, 119*r.*

BLOEKEN. Zie BLOKEN.

BLOEISEL (BLOESEL, BLOESSEL, BLOYSEL), ook met metathesis BLOEYLIS (vgl. *zageles* (17de eeuw) voor *zaagsel*; *stremmeles* voor *stremsel*, en De Vries, *Warenar*, bl. 125). *Bloesem.* ||

Dat den boem der natueren mach crigen bloysele, *Bliec. v. M.* 1597. In die bloeieselle es si wit, *Nat. Bl.* VIII, 525 *var.* (*t.* die bloeseme es so wit). Daer hi sine bloeisselne af heft, IX, 22 *var.* (*t.* bloesemen). Dattu onsen here wils geven die scortse ende datter es bleven. Vrucht ende bloessel heeft die viant, *Lanc.* III, 6393. Soe dat quamen onlange daer naer van beiden den lylien daer bloesel. daer elc vort brochte vrucht te vollen, 6705. Van dier tijt voert began die wijngaert Christi te bloeyen dat bloeylis der roeke ons Heren, ende van den bloeylis der soeticheit vette vruchten der eren ende der stichticheit voert te brenghen, *Hs.* 88 *f.* 15*a* (*Hs.* 80 *heeft* bloeisel). Gelikerwijs dat dau entie regen maken . . dat bloysel vallen ende vrucht wassen, *Hs.* Yp. 27*c*. Doen quam een nevel diene (*den wijngaard*) stac ende dat bloysel avetrac, Velth. VI, 7, 41.

BLOEME, znw. vr. Ook in de vormen blome (*Rijmb.* 4800, e. e.); blomme (*Amand* 2, 972); bloem (*Roel.* I, 407); bloom (*MLoep* II, 461); blom (*OVl. Lied. e. Ged.* 376, 1820). — Verklw. bloemekijn (*Parth.* 4326); blomkijn (*OVl. Lied. e. Ged.* 479, 8); blomelkijn (*Segh.* 9578); bloemelkijn (Hild. 142, 8); bloemkijn (*Beatr.* 334); blomekijn (*OVl. Lied. e. Ged.* 479, 12); bloomken (*Wint. e. S.* 241). Mhd. *bluome*; md. *blûme*, *blome*; mnd. *blome*. Vgl. verder Grimm, *Wtb.* 2, 157 vlg.

1) In de nog heden gewone beteekenis, *Bloem.* Met bloemen versierde men o. a. de middeleeuwsche helmen. || Elye sloech Makaris . . up sinen helm, . . dat hem die cirkel (z. ald.) quam gevallen ter erden bet (*met*) dien bloemen allen, *Aiol* 370. Hi sloech Berengier . . op den helm van brunen stale, dat cirkel, bloeme ende stene vielen in dat plein, *Lorr.* II, 4266. — Die hemelsce blomen, *de hemelvreugde*, gelijk ook het paradijs dat gebloeide velt heet, *Wap. Mart.* III, 284. — Bloemen lesen, eene verbloemde uitdr. voor *zijn gevoeg doen.* || Doen peinsde hi . ., dat si ware gegaen bloemen lesen, *Boerden* III, 135. Vgl. de Aant. aldaar. In de 17de eeuw gold hiervoor het ww. bloemen. Zie Oudem., *Wdb. op* Bredero.

2) *Alles wat het beste in zijn soort is*, *het beste van iets*, *puik.* — *a*) Van personen. *Eene voortreffelijke persoonlijkheid*; *hij*, *zij op wien men trotsch is*; *de roem van.* Hetzelfde als grein (z. ald.). || Ghi sijt alre doghet bloeme, *gij vereenigt alle goede hoedanigheden in u*, *Beatr.* 813. Vaert u haestelijc wreken over die u daden toren, want die bloem (*de bloem van uw leger*) hebdi verloren, *Roel.* I, 407. Het waren ridderen vrome ende van menighen lande blome, *Grimb.* II, 4403. Maria, die roze bloume, *OVl. Lied. e. Ged.* 479, 10. Van anderen kynderen waren sy bloeme, *Troyen* 10268. Bloeme waest van enen jonghelinghe, 10470. Hi es bloeme van al dat leeft, *Segh.* 1603. Dat dit die bloeme van ridders was, 3975. Bloeme van ridderscepe, *Alex.* X, 1143; *Lanc.* II, 1361. Bloeme van kerstenhede, *Grimb.* II, 5215; *Ferg.* 5409. — Zoo noemt Maria Jezus bloeme, *L. o. H.* 3479, '83 en '87. Wij zeggen nog slechts *eene jonge bloem*, van jongelingen en maagden.

b) *De schoonste plaatsen uit een schrijver*; lat. *flos*; gr. ἄνθος. Vgl. *bloemlezing* en lat. *florilegium*, *anthologia.* || Menighe gracieuse blomme uter scriftueren hi hem besprac, *Amand* II, 972. Hier einden dese blomen, die algader sijn ghenomen uut vier duechden cardinale, *Lsp.* III, 3, 1237. Nu hort hier van sinen bloemen, die uut sinen bouken comen, *Sp.* I[a], 25, 5. Dese bloemen hebben wi besocht ute Aristotiles bouken, I[a], 47, 41. Uut sinen (*Ovidius'*) bouke sullen wi noemen hier ter stede somech bloemen, I[a], 52, 5. Sine (*Horatius'*) bloemen willic u hier ave noemen, I[a], 33, 4. (Seneca) daer die bloemen entie bispele ute sijn gelesen, I[a], 32, 20. — Ook als titel van boeken. Der naturen bloeme, der historien bloeme, *schoonheden van natuur*, *van geschiedenis*; *de schoonste bladzijden uit het boek der natuur*, *der geschiedenis.*

c) *Het fijnste en beste van meel*, *bloemmeel.* || Die vrouwe nam ene panne, bloeme ende melc uut eenre kannen ende ginc ene pap ghereiden, *Boerden* III, 29. Men mochte nemmer die blomen reene algader uten coorne halen, menne moestse . . malen, *Rijmb.* 20954. Dat men dat sacrament vander edelster bloemen diemen vent, maken soude, *Lsp.* II, 44, 121. Dye hostie is ghemaect van tarwen bloemen sonder hefdeech, *Gest. R.* 24*c*. Melc ende soute ende broet van bloeme ende hoenich, *Hs. v.* 1423, 267*c*. Met bloemen ende met witten van den eye, *Hs.* Yp. 6*c*. Een candeel van wine ende van tarwen bloeme, *Hs.* Yp. 32*b*. In dat sop doet wiin ende bloeme, *ald.* Zoo ook 143*c*; *Keukenb.* I, 20; 21; 22; 29; *enz.* — Ook in het verklw. || (Hi) cocht broot ende wijn, eyere, botere, blomelkijn, *Segh.* 9577 (vgl. de *Nalezing*).

d) Abstract. *Het beste van iets*, *de voornaamste en meest kenmerkende eigenschappen*, *quintessens.* || Twaer een onghelike sake, dat lieghen, drieghen, clappen, roemen, wesen souden der minnen bloemen, Hild. 85, 80.

3) *Bloei*; vgl. lat. *flos* en fr. *fleur.* || Sine doot . . indie bloeme van siere joghet, *Sp.* I[a], 55, 36.

4) In het mv. *De maandstonden der vrouwen*; lat. *menstrua.* Zie Oudem. 1, 735. || Sone moghen de vrouwen . . gheene vrucht oppenbaren, sine moeten eerst hare bloemen risen, *Vr. Heim.* 247. Die menstrua dat zijn de bloemen, 78. Want gelijc alse men siet dat de bloeme en draget niet sonder bloyen, . . die gelike sone ontfaet dat wijf sonder bloeme geen kint, *M. en Vr. Heim.* 1065. Zoo ook 1064, 1156 vlgg.

5) *Een gezwel*, *verzwering.* || Antrax es ene gevenijnde aposteme . . Antrax heet men die bloeme int vleesch ende sulke bloeme es bleec, som roet, sulc swart, *Hs.* Yp. 40*a*. Wast dese bloeme an die hant, so dunct hem alse of een corre stonde optie hant, *ald.*

BLOEMT, bnw. Vgl. mhd. *bluomeht.* Hetzelfde als gebloemt. *Bont*, *allerlei kleuren vertoonende*, *troebel.* || Het (*water*) was bloemt ende verstormt (*tegenover* claer ende effen) *Pass. W.* 54*c*.

BLOEMENHOET, znw. m. *Eene krans van bloemen*, *bloemkrans.* Vgl. ROSENHOET. || Die enen swarten toi hadde an ende enen bloemenhoet op dat hovet, *Merl.* 21375.

BLOESEM (BLOESAM, BLOECEM), znw. m. *Bloesem.* Vgl. het volg. art. || Enen bome die al vol blaeden ende bloesamen is, *Sp. d. M.* 1, 113*a*. — Ook in den zin van *appelbloesem*, *oranjebloesem* (?). In elk geval is eene lekkernij bedoeld. || Van twee pond bloecemen gheconfyt, twee pond tragien ende twee pond poeders, *Invent. v. Brugge* 2, 65.

— SAMENST. Appelbloeseme. Vgl. *Invent. v. Brugge* 10; perkersbloeseme, *perzikenbloesem*, *ald.*; vitsebloeseme, *boonenbloesem*, *ald.* Benamingen van verschillende soorten van lakensche stoffen, waarschijnlijk naar de kleuren aldus genoemd.

BLOESEM, znw. m. Ags. *blos(t)ma*; eng. *blossom*, mnd. *blosem*, *blossem*; komt in 't mnl. in de bet. van *maagschap*, *bloedverwantschap* voor. Vgl. gebloeit, bij BLOEIEN. || Soo souden wij . . . die luden calengieren . . . . met tween mannen ten heyligen die van haeren naesten bloesem waren, V. d. Wall 172. So mogen sise uutwinnen met tween mannen ten heyligen, die van haren bloesemen siin, 174. Vgl. *ald.*: Ende wairt dat men neghene lude en vonde die van haren bloede waren. Bloesem wordt hier dus gebruikt in den zin van *bloed*, waarmede het van denzelfden stam is; vgl. E. Müller 1, 99.

BLOESSEL. Zie BLOEISEL.

BLOET (BLUET, BLUYT), znw. m. Slechts in hd. gekleurde geschriften. Mhd. *bluot* (vr.); mnd. *blôt* (vr.); hd. *blüthe*. *Bloei*, *bloesem*. || Mi ende den cleinen woutvogelkinen, als si verhogen dor den bloet, die si ten asten ute sien scinen, *OVl. Lied.* 15. Dijn eer ende dijn naem goet die gheit boven aller blomen bloet, *Vrouw. e. M.* V, 119; vgl. 85, waar het bluet gespeld wordt (: *goet*). Men moet bi wilen vinden raet, daer die minne in bluete staet, *MLoep* II, 3773 *var.* Dese win es oec der megede bluyt, *Limb. Serm.* 44*b*.

BLOET, znw. o. Mhd. *bluot*; mnd. *blôt*, *blût*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 170.

1) *Bloed*, in de gewone bet. || Dat sturten van bloede, *Christ.* 492. Veel bloeds, 494. Roelant was al een bloet, *een en al bloed*, *Witt. v. S.* 44 (zie bij EEN, en EN, voorz.). Roet als een bloet, *bloedrood*, *Ferg.* 441; *Alex.* III, 1169; *Segh.* 7391; *Grimb.* II, 2199 (Roeder dan een bloet was sijn paert). — Bloet laten, of volledig bloet laten ter aderen, ons *laten*; lat. *sanguinem emittere*, *Lanc.* II, 5851; Jan Yp. 89, 90, 91, 96 en *passim*. — Ook zonder bloet, *ald.* 89 (vgl. ADER en BLOETLATEN). || Dat bloet dat zy (*de barbiers*) uytten luyden laten, *O. R. v. Dordr.* 1, 342, 8. — Bloet ende sweet sweren, *Vad. Mus.* 1, 86, 13, *een eed doen bij het zweet en het bloed van Christus*, *een duren eed doen*. Vgl. *Sacr.* 1304: by den bloede. — Bloet ter camere gaen, *bloeddiarrhee hebben*, *Nat. Bl.* XII, 483. — Spreekw. Dat selve bloet selve walt, *Lorr.* II, 3891; *het bloed kruipt waar het niet gaan kan* (vgl. Lübben 1, 364).

2) Ook in de bepaalde beteekenis van *gelaatskleur*; in de uitdr. (sijn) bloet verhalen, *een kleur krijgen*, *blozen*. || In wille . . mensce te genen tiden doen scaemte ocht (*nl.* doen) verhalen bloet, *Rose* 6555. (Hi) sach op Edea, die hare bloet verhaelde, dat hare maecte scone, *Cass.* 1724. — Sijn bloet verwandelen, *van kleur verschieten*, *bleek worden*, *Serv.* II, 2370.

3) *Geslacht*, *familie*. || Si nam oerloff an horen bloede, *MLoep* II, 1991. — Ook in het mv. *Verwanten*. || Na den sie de sybbeste bloden daer to sint, *Warfsconstit.* 108.

4) *Adel*, *aanzienlijk geslacht*. || Ic man ende scriver vanden bloede, *MLoep* I, 77. Vgl. onze uitdr. *prinsen van den bloede*.

5) *Persoon*, *mensch*. Zoo ook mhd. mnd. hd. *blut*; eng. *blood*; ndl. *bloed*, doch heden bij ons m., in 't mnl. onz. en zonder de minachtende bijbeteekenis van thans. || U here es een eidel bloet, *T. en Lettb.* 1, 315, 39. Die coninc van Averne es een edel bloet, *Glor.* 72. Het esser vele die op u liden ende bederven onscalke bloede (: hoede), *Vad. Mus.* 1, 310, 86. — Eene toenadering tot onze opvatting vindt men reeds *Gesta Rom.* 94*d*: Dit arm bloet, wat haddet hem misdaen! Vgl. Lübben 1, 363*b* en 364*b*.

BLOETDORSTICH, bnw. *Bloeddorstig*, Brugm. 2, 334 e. e. Zie ook bij DORSTICH.

BLOETDRONKEN, bnw. *Bloeddorstig*. || Dat se bloetdronken ende bloetghyrich waren alse rasende honden, Brugm. 2, 356.

BLOETEVEL, znw. o. *Bloedvloeiing*, eene vrouwenziekte. Vgl. BLOETSOCHT. || Een wijf, die twelef jaer siek hadde ghewest van den bloetevele, so dat dat bloet vloede van hare alghedads (*aanhoudend*), *L. v. J. c.* 75. Van den bloetevele (*genas Christus*) een wijf, *Sp.* I[v], 10, 67 (vgl. *Rijmb.* 23139).

BLOETGIERICH, bnw. *Bloedgierig*, *bloeddorstig*. Zie een voorbeeld bij BLOETDRONKEN.

BLOETLATEN, zw. ww. bedr. *Laten*. || Somen sieken, als si waren gebloetlaet of ghepurgeert, sterven daer omme, *Lanfr.* 89 *v*. Vele meisters ontsien te bloetlaten ende te purgeren, *ald.* Voer datmen heft ghebloetlaet die leveradere of die hertadere, 93 *v*. Hierbi en bloetlaet men ouden lieden niet, *Hs.* Yp. 41*b*. Die gebloetlaete wachte hem drie dage van overvloyte, van met wiven te wesene enz., *ald.* 42*b*. — De schurfde is haest ghebloelaet (*l.* ghebloetlaet), Goethals 66, *Spreuken* 80; *iemand die schurft heeft*, *krabt zich zelven licht aan het bloeden*. Vgl. Harrebomée 1, 62; 3, 105, en *Hor. Belg.* 9, 14, 201: „Die schorfte is haest gebloetreist, vir quem tormentat scabies, cito valde cruentat."

BLOETLATERE (BLOETLATER), znw. m.; vr. BLOETLATERSSE of BLOETLATIGGE. *Chirurgijn*, wiens voornaamste werk in *laten* bestond. *Later*, *laatster*, *laatvrouw*.. || Die zwinen coopt jeghen baerdmakers, jeghen bloetlaters of jeghen lazersche lieden, *ZVl. Bijdr.* 6, 173. Dat engheen baertmakere noch bloetlatersse en gheene verkene houden en mach, *Belg. Mus.* 1, 253; 7, 298. Lise de bloedlaticghe, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 293. — Vgl. BAERTMAKERE.

BLOETLATERSSE, BLOETLATIGGE. Zie BLOETLATER.

BLOETREISE (BLOETRESE, BLOETREISEN, BLOETREEST), znw. vr. *Eene bloedende wond* of *schram*. Ofri. *blodrisne*, *blodresene*, *blodresne* (Richth. 655); mhd. *blôtrissene*. In het mhd. komt het znw. niet voor, maar wel het bnw. *bluotrisec* (d. i. *blutig wund*), zoo ook nog in het hd. *blutrise*, *blutrisig* en *blutrist* (Grimm, *Wtb.* 2, 188). Het woord reisen zal wel de beteekenis van *wond* gehad hebben, en kan van het ww. *risen* zijn afgeleid (vgl. Grimm t. a. p.), zoodat de eig. beteekenis zou zijn *het oprijzen der huid na eene verwonding*, *eene buil*. Doch ook van het caus. reisen, van risen in de beteekenis *vallen*, kan het woord afgeleid zijn; dan zou de eig. beteekenis zijn *het doen vallen* of *storten*, *het vergieten van bloed*, en het woord dus identisch zijn met *bloedstorting*. Werkelijk wordt het woord in lat. oorkonden door *sanguinis effusio* weergegeven. Zie *Cout. v. Brugge* 1, 370 noot. Ook vindt men andere woorden voor hetzelfde begrip, nl. ofri. *blodelsa*, *blodrene*, *blodruwnand*; mhd. *blôtronn*, *blôtrenninge*, *blôtrunst* (hd. *blutrunst*); mhd. *bluotruns* of *bluotrunst*. || Smarte is vierderhande, als wonden, bloetreezen (mv.), onghelike ende heven . .; bloetreezen sijn quetsinghe, die niet ghecant en is, dair tvel off is ende tbloet doirzijpt, Matth. 96. Bloetreesen (mv.), slaghen, steken, vallen, warpen mach men versaken metter custinghen, *Oorkb.* 2, 334, 37. Wert dat zake, dat enich twist... geviele tusschen den gesellen van onser voirscrevene gulden . . . mit worden of mit werken, sonder bloetreise, deen jegen den anderen, *Brab. Y*, dl. 2, bl. 643*b*. Dat enen anderen yeman sloge met handen, ochte met voete stiete ochte cleet scoerde, trocke metten

hare sonder bloetreysen (enkv.), *Belg. Mus.* 6, 293 (ook 294). Dat een beenencke doet vier vleesencken, twee bloetreysen een vleesencke ende vier ongeliken maken een vleesencke, *K. v. Brielle* 129, 3. Bloetreysen, ongelycke, boelslaghen sal men elcken gelden 15*d.*, *Oorkb.* 2, 361 *a.* Wat zieke die eenen meinsche slaet met vusten sonder bloetreest, verbuert drie lib. par., *Cout. v. Brugge* 1, 370. Die den anderen sloege mit wapender hant . ., daer gheene bloetreyse van en queme, Racer 5, 270.

BLOETREISEN (BLOETRISEN), zw. ww. bedr. *Iemands bloed storten*, *iemand eene bloedende wond* of *schram toebrengen.* || Die schorfte is haest ghebloetreist, *Hor. Belg.* 9, 14, 201 (zie BLOETLATEN). Qui aliquem *bloetreset* sine canipulo aut sanguinem traxerit, *Cout. v. Brugge* 1, 370. So wie yemend bloetreyst zonder meer, verbuert tien scellingen jegen den heere ende alzo vele jegen partie, Wiel. *Instr.* 136, 417. De den andren bloetreyset mitter voyst of mitten naghelen sonder wapene, de ghelt een pont, *R. v. Utr.* 1, 7. Wie een anderen bloetreyst in erren moede, sal verbueren 3 kar. gld., *Leid. Keurb.* 451, 6. Soe wie een messe treet off den anderen mit kannen werpt off anders quetst off bloetrijst sonder hooftwonde, die sal verbueren twintich schellingen, V. d. Wall 439. Zie vooral *Invent. v. Brugge* 180 op lopende bloet.

BLOETREISINGE, znw. vr. *Het storten van bloed*, *het toebrengen van eene bloedige wond* of *schram.* || Soe wye den anderen met vuysten slaet . . . sonder bloetreysinge off met bloetreysinge, *O. R. v. Dordr.* 2, 278.

BLOETRENNE (BLOETRINNE), znw. vr. Vgl. mnd. *blôtronn*, *blôtrenn* en *blôtrenninge*; mhd. *bluotruns*, *-runst. Bloedige wond*, *bloedstorting.* || De bloedrenne en stortinge oppe den kerchoven de boete bij 72 scill., *Wilk. v. Humst.* XXX, 6.

BLOETRISE (BLOETRIJS), znw. vr. Hetzelfde als bloetreise (z. ald.). *Bloedige wond* of *schram.* || Een bloetrys is achte halve vleemsche placke, Racer 4, 211. Waert wonden of aent (*l.* mit?) bloedtrijsen of mit slagen, *Handv. v. Enkh.* 4*b* (*a.* 1346).

BLOETRISSENE (BLOETRITSE), znw. vr. Mnd. *blôtrisenne*; ofri. *blôtrisne.* Hetzelfde als bloetreise (z. ald.). || *Van bloetrissenen.* Ene scrippe of een bloetritze int fel of ande huyt of anders clene bloetrijsene, de sal men boten ende beteren bi dis rades ontkennen vande twe borghers of drie bueren, de de bloetrissene gheseen hebben, *Stadb. v. Gron.* III, 40.

BLOETRITSE. Zie BLOETRISSENE. Misschien is dit als een ander woord te beschouwen, en af te leiden van *ritsen*, intensief van *rijten.*

BLOETROOT (BLOETROET), bnw. Mhd. *bluotrôt. Bloedrood.* || (Mastyx) die een deelkijn es bloetroet ende in smake scaerp ende groet, *Nat. Bl.* IX, 455.

BLOETROVEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als bloetreisen of bloetwonden (?) Misschien verwant met *roof* (mv. *roven*), d. i. *korst op eene wond*; mhd. *ruf*, *rufe*; ohd. *hruf* (*uitslag*)? Of beteekent het *iemands bloed afnemen* (*rooven*)? || Wat zieke die eenen meinsche slaet met vusten ende bloetrooft, verbuert ses lib. par., *Cout. v. Brugge* 1, 370.

BLOETSOCHT. Zie BLOETSUCHT.

BLOETSTORTINGE (STURTINGE), znw. vr. Mnd. *blôtstortinge. Bloedstorting.* || Hier moet sijn verlaet der bloetsturttinghen an beeden zijden, *Bloeml.* 3, 29, 28. So grote bloetstortinge geschiede op dien dach, dat de kersten ten halven beene toe in tbloet traden, *Exc. Cron.* 77*d.* Bloetstortinghe te voerhoeden, V. d. Wall 403. Dat hi hem verwinninghe gheven woude van den tyran sonder bloetstortinghe dyer van Romen, *Pass. S.* 25*d.* Zoo ook *OVl. Ged.* 2, 110, 106; *enz.*

BLOETSUCHT (BLOETSOCHT), znw. vr. *Bloedziekte.* — *a*) Van vrouwen. Hetzelfde als bloetevel (z. ald.). || Ene maget . ., wies moeder hadde vier der jare van der bloetsocht gequolen sware, *fluxum sanguinis patiens*, *Sp.* II[4], 2, 4. Dat hi een wijf genas, die van der bloetsucht siec was, II[4], 25, 37. Ic was ziec . . . vander bloetsucht twalef jaer, *Lsp.* II, 36, 534. Zoo ook *M. en Vr. Heim.* 1860. — *b*) *Bloeddiarrhee*, *dysenterie*; *Diut.* 2, 212: blutsogt, dissintheria. || Hoe Pauwels . . . des princen vader . . . van den cortse (*l.* cortsen) ende van der bloetsocht ghenas, *febribus et dissenteria laborantem*, *Sp.* II[1], 5, 14. Die bloetsucht sluutmer mede, *Nat. Bl.* VIII, 493 (vgl. 806). Si sijn goet jeghen menisoen ende jeghen spuwen ende bloetsucht, IX, 428. So werdet dat bunçevel of menisoen ende bloetsucht, *Hs.* Yp. 25*d.*

BLOETSUCHTICH, bnw. *Aan „bloetsucht" lijdende.* || Vanden geslacht van Chanaan, dat vermaledijt was, die die ander ewangelist seit, datsi bloetsuchtich was, *Getijdeb. S.* 81*a.*

BLOETSUGER, znw. m. Mhd. *bluotsûger. Bloedzuiger*, lat. *sanguisuga* of *hirudo.* In 't mnl. gewoonlijk eechel of laeke, lieke geheeten. Zie *Tijdschr.* 1, 199; Kil. 73; *Teuth.*: bloitsuyger, *sanguisugus*, *a*, *um*, en *Nat. Bl.* VII, 921: die strijpede (sanguisuga) sughen dat quade bloet, die swarte el engheen dan goet.

BLOETSUPER, znw. m. *Bloedgierige*, *hij die iemands bloed vergiet*, *moordenaar*; Kil. exactor sanguinarius. || Dier van Jherusalem, die . . alse bloetsupers der propheten ende moerdenaers der onnoselre mensche oec dorstich waren des onnoselen lammekens Jhesu Christi, Brugm. 2, 332.

BLOETVARWICH, -ECH, bnw. *Bloedkleurig*, *bloederig.* Vgl. mhd. *bluotvar.* || Alse dwijf ziec es van menstrua, so sal durine siin bloetvarwech, *Hs.* Yp. 28*b.*

BLOETWONDE, znw. vr. *Bloedige wonde.* || Dese becoringe van leempten, van keurwonden, van wapendrenckinge, van bloetwonde ende van vuystenslage, Matth. *Anal.* 3, 597.

BLOETWONDEN, zw. ww. bedr. Mnd. *blôtwunden. Verwonden*, *eene bloedende wond toebrengen.* || Worde enich man of vrouwe ghebloetwondet binnen onser vriheit . . . met wapender hant, *Stadsr. v. Zwolle* 63 (Racer 5, 370: gebloetwont).

BLOETWONDINGE, znw. vr. *Verwonding ten bloede toe.* || Tzy datter bloetwondingen vallen ofte niet, *Belg. Mus.* 7, 382. Gewalt ofte bloetwondige, *Landr. v. Wedde* 132, 169 (*Westerw. Landr.* 47, 1: bloetwondinge). Van slaen mit wapender hant sonder bloetwondinge, Racer 5, 270.

BLOC, znw m. (b.v. *Hor. Belg.* 6, bl. 2, vs. 35) en o. Mhd. *bloch* en *bloc*; mnd., eng. *block*; hd. *block* en *block.* Uit *belok* samengetrokken en afgeleid van *luiken*, d. i. *sluiten.* Voor de verdere verwante germ. en rom. woorden, zie Grimm, *Wtb.* 2, 135; E. Müller 1, 98.

1) *Een werktuig*, *waarin men de beenen der misdadigers sloot*, *blok*, lat. *cippus* (vanwaar *cipier*); synon. van *stok* (vgl. *stokbewaarder*), dat ook in andere beteekenissen met *blok* verbonden voorkomt, b.v. *Leeuwendalers* 1608: De mensch is *stock* noch *block*." || In eenen bloc moestine staen (*l.* slaen) daer, daer hi bleef tote Amand quam, diene uter vanghenessen

nam, *Amand* II, 1414. 6 ghezellen of bouven.., die waren ghestelt ende ghesloten in de bloc, daer men al zulke boeven pleecht te stellene up bloc, *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* 34*b* op blochuus. Zy waren ghestelt ende ghesloten ... metten voeten in den bloc, *aangeh. ald.* Bij den blocke ofte in een gat te stellene, *ald.* 35*a*. Op de boete van.., ofte te zittene in den block of in een gadt, *ald.* Als yemende in den block ghestelt word, dat hem nyemand quaet en doe, noch den stoel noch den block van ondere en trecke, *ald.*

2) *Eene kist.* — *a*) Om geld, en in het bijzonder offergaven te bewaren. *Offerblok.* || Dat men de offerhande in een block werpt, *Inform.* 48. Die rike . . die inden bloc worpen . . hare offrande, *Sp.* I⁷, 23, 13. In der kisten off inden bloke des tempels, *Hs.* 80 *f.* 109*a*. Blocke . ., daer die liede . . . ghelt in worpen, *Rijmb.* 11654. So wie in keerken steelt . . . gesacreert dync of de blocken in de keerke rooft, sal hangen om deerste reyse, Wiel. *Instr.* 150, 520. Tzy ten aultare of andersints in scotelen of blocken, Diericx, *Mém.* 2, 39. Aldaer so quam een arm weduken ende leide twee cleine vierdonghe in den bloc, *L. v. J. c.* 160. En es niet gheoorlooft dat mense werpe in den bloc, want hets een prijs des bloets (*Hs.* blocs), *Hs. v.* 1348, 107*c*. — *b*) *Doodkist.* || Die heilichgeest meesters ... sellen (*voor de arme dooden*) betalen block ende uutvaert, *O. K. v. Delft* 2, 20. Als men den doden ter kerken brenct, so sel men upt bloc legghen 40 sc. Hollans, *Leid. Keurb.* 41, 2; vgl. 42, 3. Wat dode in eenighe kerken te Leyden syn uutvaert ghedaen wort, dair men meer dan twie kairsen toe set up sijn bloc of dairbi, 43, 9; vgl. 484 en 487. Als ic doot bin, dat . . ic alsdan gheset *worde* in een plat block, bedect alleen met een slaeplaken, *D. War.* 5, 169; vgl. 171.

3) *Balk*, *boomstam*, *tronk*, *blok hout*; vgl. mnd. en hd. || Wat siestu dan een kaf in dyns evenkerstens oghe, alse du niene sies den bloc, die in dyns selves oghe is, *L. v. J. c.* 47. Soe trectsi (*de zon*) die vochticheit uter erden dore die wortelen ende dore dat selve bloc des boems inde risere, Ruusb. 6, 71. Van bloke en stellinghe, die bussen an te stuenen, *Bel. v. L.* 227 (vgl. 343 en 428 *tweemaal*). Recht als ute enen blocke oft bome vele risere wassen, *Hs. v.* 1348, 250*b*. Hi slouch den genen, dat hem thoeft... viel van den halscnocke ende wentelde geliic enen blocke, *Limb.* II, 335.

4) *Een door eene gracht of heining afgesloten akker.* Vgl. mnd. en Kil. i. v. bloc lands: *ager aggere*, *fossa aut sepe clausus.* Als plaatsnaam is *Blokland* nog heden bekend. || Onse goit, thiende ende erve.., dair die blocken aldus af geheiten sijn. In den yersten die Vlyert, die Aldeweyde, enz., Nijh. 3, 268. Dat block van Quaeckernaet, *Inform.* 417. — Vgl. het bij Vondel, *Leeuwend.* 904 voorkomende *block*, d. i. *akker*, *hooiland.*

5) *Holsblok*, *klomp.* || So en sullen si niet werken op heylige avonde langer dan si sien mogen bi den dagelicht, henden noch bloke maken enz., *Leid. Keurb.* 500 (vgl. titel: Van den platijnmakers ende *hoelbloecmakers*). Wie soe eenen mensche slaet met eenen potte ofte met bloken, hy sal den ghenen beteren vierscatte, *Oorkb.* 1, 245*a*.

BLOCACHTICH, bnw. *Als een blok*, *kort en dik.* || Die handen cort ende blockachtich, die vingeren grof ende dicke, *Sal. en M.* 2.

BLOCDEEL, znw. o. *Blok hout*, *eiken blokje*, om te branden. || Van blockdeel ende bonthout, van tduysent 1 st., *Inform.* 335. Hetzelfde wordt bl. 241 blockeel (b. ende bonchout, *beukenhout*) genoemd. Bestonden beide vormen, of is het eene of het andere woord verschreven? De vorm blockeel komt ook voor *ZVl. Bijdr.* 4, 319: Met voorlijsten gesteken in elc panneel, de blockeelen daer in gesteken met stantsoenen (?), nl. *van ingelegd hout?* Het zal hier wel hetzelfde zijn als blocket (z. ald.).

BLOKEMAKER, znw. m. *Kistemaker*, *doodkistemaker.* || Arnd die blokemaker, *Rek. d. Gr.* 1, 210.

BLOKEN, zw. ww. bedr. Van bloc, *doodkist* (z. ald. 2*b*). *Kisten*, (*een lijk*) *in de kist leggen.* || Ghelyckerwijs of dat dode lichaem dan ter tijt teghenwoerdich ware boven der aerde ende ghebloket stonde, *Dingt. v. Amst.* 6. Of hij den dode dan ter tijt daer teghenwoerdich boven der aerde ghebloket hadde, *ald.* Of die dode lichaem jeghenwoirdich ghebloket stonde, *O. W. v. Amst.* 7, 2. Vgl. Westerbaen 225 (Oudem. 1, 737): Mijn gebloockte lijck.

BLOKEN (BLOEKEN), zw. ww. onz. Hd. *blöken.* *Blaffen*, ook als teeken van vreugde. || Die honde, mit wien si ghewennet syn . ., daer bloeken si mede, ende dien si niet en kennen . ., daer teghens varen si, *Hs.* 75 *f.* 70*d*. Het sijn stomme honde ende en konnen niet bloeken, *Greg. Hom.* 138*v*.

BLOCHUUS, znw. o. *Het huis met het blok*, (*het strafwerktuig* voor misdadigers), *gevangenhuis*, *cachot*, *het gat.* || Een handysere metten slote daer toe an eenen stoc int blochuus up den steen, *Invent. v. Brugge* 4, 83. Up den steen ant blochuus, 5, 306. Drie grote blochuse up den steen omme ghevanghene in te lecghene, *ald.*

BLOCHUUS, znw. o. *Blokhuis*, *bolwerk*, *bastion.* || Men maecte van den bomen blochuyzen ende bollewercke an alle poorten van der stede, *aangeh. Invent. v. Brugge* Gloss. 35 op blochuus. En zoo nog verschillende voorbeelden *ald.* en 599, e. e.

BLOCKEEL. Zie BLOCDEEL.

BLOCKEN, zw. ww. bedr. Mhd. mnd. *blocken.* *Verminken*, lat. *truncare* (vgl. BLOC, 3). || Tforfait van deser manslachten sal wesen in tsgraven ghenaden ende van blocken sal tsgraven siin X lib., *Oorkb.* 2, 333, 31 (vgl. 334, 35). Van leeden of te slane, ofte blocken, of van wonden die ghene, die op die veste sijn bedreven na der sonnen onderganc, 335, 46; vgl. 344, 129 en Van Hasselt op Kil. 73. Soo wie eenen blocket ofte doet blocken tsy van handen oft van voeten, oft eenigh let afslaet, *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss. 599*b*.

BLOCKET, znw. o. Eig. verklw. van *bloc*; fr. *blochet* (Littré 1, 360: *entretoise*). Nog heden in WVlaanderen in gebruik. *Klein vierkant stuk hout*, *dat men in een muur metselt*, *om er een kram*, *duimijzer* enz. *in te slaan* (De Bo 153), *steekbalk.* || In de zelve stage 56 blocketten, elc lanc 3 voeten, groot 7½ dumen viercant, *Invent. v. Brugge* 6, 487. Acht voorplaten 10 dumen viercant, daer in dat de blocketten commen ghewrocht, 486. Item 48 blocketten, elc 1½ voet lanc, groot 6 dumen viercant, 487. — Zie ook bij BLOCDEEL.

BLOCKETTEN, zw. ww. bedr. *Van „blokketten" voorzien.* Zie de verklaring en een voorbeeld op BLOCKET. || Tot elke style een corbeel, elc lanc 10 voeten .., ende zal wezen ghebloket ende ghestansoent (vgl. ook bij BLOCDEEL) ghelijc de eerste stage, . . ende de blocketten ende de stansoenen groot naer den heesch van den wercke, *Invent. v. Brugge* 6, 487. — Zoo ook te lezen voor boçketten, *ald.* 3, 173; vgl. 474.

BLOCKISTE, znw. vr. Waarschijnlijk eene tautologische verbinding; vgl. BLOC 2). Of misschien *eene sluitkist*, vooral om geld te bewaren. || Van een blockiste, die tot mijns heren behoef aldair gecoft wort, *Oorl. v. Albr.* 184.

BLOCSCRIEN, znw. o. *Sluitkast*, *gesloten kast*? Van lat. *scrinium*, ons *schrijn*; ook de vorm screne komt voor; z. ald. || Bi Isebrant den jagher van een bloc scrien, dat in die Zidde an quam en wat onder ruware dier in was, *Rek. d. Gr.* 2, 112 (van zeevonde).

BLOCSLOT (BLOCHSLOT), znw. o. Mnd. *blockslot*. *Een groot hangslot*; vgl. *Invent. v. Brugge* Gloss. 600. || Van 4 blocslote 90 bot, *Bel. v. L.* 225. Adaem den smit van 4 blocsloten 10 sc., *Rek. d. Gr.* 1, 436. Een blocslot an die poirte mid 2 slotelen, 2, 49. 8 blocslote aan die stalle, 57. Een blocslot an die poirte bi der capelle, *ald.* An die panetrie een blochslot med 2 slotellen, *Rek. v. Zeel.* 2, 354. An die cokenne een blochslot te reedene ende ·te versteine med een niewen slotelle, *ald.* Van eenen blocslote med enen slotelle, *ald.* Zoo ook *Invent. v. Brugge* 3, 182.

BLOCSLOTEL, znw. m. *Een sleutel aan zulk een slot*. Zie het vorige art. || An der doerwaerders camere een blochslotel ½ gr., *Rek. v. Zeel.* 2, 354.

BLONC, bnw. *Stomp*, in allerlei beteekenissen. Verwant zijn wel eng. *blunt*; oeng. *blunt*, *blont* (Strattm. 66), en het zwits. *blunschig*, *bluntschig* (Stalder 1, 191). Nog heden in gebruik te Kortrijk (*Belg. Mus.* 18, 171) en in het Westvlaamsch. De Bo 154 geeft tal van voorbeelden en de afleidingen *blonkachtig* en *blonkheid*.

— *a*) Eigenlijk. *Stomp*, van alles, wat zonder punt is of zonder scherpte, of wat zijne puntigheid heeft verloren. || Ant cruce . . ., daer toe die Joden hadden ghesocht ende vonden bloncke naglen drie *OVl. Lied. e. Ged.* 44, 121. Dat bitter wroeten, dat u daer gaf die naghel blonc, 134. Als die (nl. *de eene hoorn*) blonc es ende moede (*forte uno recuso* (l. *retuso*) *vel leso* (l. *lasso*)), rechtet op den andren met spoede, *Nat. Bl.* II, 1705. Ist ey scaerp ten mindren ende . ., (si) bringhen hanen, ende die blonke (*eier*) bringhen die hennen, III, 2033. Bina als een pinappel, achter scarp ende voren een luttel blonc ende slecht, *Hs.* Yp. 123*b*. Een stoxkijn, ende dat blonc ende slicht ten ende gemaect, 135*a*. — *b*) Van hoeken. *Stomp.* || Eist dat hi (*de hoek*) blonc es, so bediedet quade dispositien, quade wandelinge, *Belg. Mus.* 10, 278. — *c*) Overdrachtelijk. *Stomp*, *plomp*, *dom.* || Runt ende blonc, *ald.* Gheselle dine zinne dincmi wesen blonc, *OVl. Lied. e. Ged.* 120, 50. Heer Jan van der Calsteren, die niet en was blonc, *Brab. Y.* VI, 11052 (vgl. 9696). Wie so hem hout recht ende wale in die middelt waghescale, wachtem niet te sine te blonc, noch te scaerp in ghenen spronc, *nec obtusum in se aliquid habeat*, *nec versutum*, *Sp.* I^a, 38, 23.

AANM. — *Nat. Bl.* X, 293: „Groene ist (*het bilsenkruid*) met ere blonker bloeme," zal de lezing wel niet goed zijn. De varr. hebben *bleker*. Moet men ook *blonder* lezen? Zie BLONT.

BLONKEN, zw. ww. onz. *Afstompen*, *stomp worden.* || Als hi (*de leeuw*) gaet, daer daerde es heet, so trect hi sine clauwen in, dat si blonken souden de min, *ne acumina acuta retundant*, *Nat. Bl.* II, 2192.

BLONT, bnw. Mhd. *blunt*; mnd. *blunt*, *blont*, uit het fr. *blond*, en dit uit het Germ. Zie E. Müller 1, 98; Diez 1, 68; Grimm. *Wtb.* 2, 143; Franck en Kluge op het woord.

1) In onze beteekenis. Van het hoofdhaar gezegd. || Van der scoenre vrouwen der blonden, *Claus.* 527. So gevic u . . mire dochter, die scone blonde tenen wive al u leven, *Ren.* 713. — Ook van de kleur der haren, die door ons in de wandeling *peper en zout* genoemd wordt, d. i. *grijsachtig.* || Als ic out ende berompelt bin worden ende grijs ende blont, so makic my daer mede claer ende blenckende, *Pelgrim* 65*b*. — Gewoonlijk wordt mnl. hiervoor gelu gebruikt; ook vindt men gelu blont, b.v. *Sp.* I^4, 4, 18. Zie GELU. — Ook van dieren gebruikt. || Paerden van blonden hare, *Sp.* I^2, 27, 19. — Ook in de beteekenis *geel.* || Een gheel of een blonde oge, *Barthol.* 106*a*.

2) *Licht rood*, *vaal*, *rossig.* || Valu roet alse blont, *Nat. Bl.* II, 1981 *var.* (Myrrhe) siet men wit ende reyne wesen, maer metter sonnen wortet blont, IX, 544. Pirides . . . es een steen . . . blont, *fulvi coloris*, XII, 929. Nadien dat die mensce drinct luttel of vele, of heten of couden dranc of blont of wit dranc, *Hs.* Yp. 22*b*. — Aldus te lezen, *Nat. Bl.* X, 293? Zie de Aanm. bij BLONC.

BLOOT (BLOET), bnw. en bijw. Mhd. *blōz*; ndl. *bloot*. Voor de verdere germ. vormen zie Grimm, *Wtb.* 2, 144.

I Als BNW. — 1) *Bloot*, *onbedekt.* — *a*) *Zonder kleederen*, *naakt.* || Naect ende bloot, *Franc.* 7596. Si gaen bloet met beiden benen, *Vad. Mus.* 1, 85, 113. Die pape stont al bloter huut, *Rein.* I, 1262. Dijn moeder sal . . . liggen onbegraven bloot, *Sp.* I^4, 48, 44. — Ook als znw. *Eene bloote plek.* || Si cleden (*Jakob*) met Esaus harde guede clederen . . ende decte dat bloot van den halse, *D. B. Gen.* 27, 16. — Ook van een beeld. || Palladium wert dus ghenomen. Langhe daerna wast te Romen comen. Daer wast verboden menghen dach, datter niemant bloet aen en sach. Apius een hoghe man en woud hem niet houden daeran, hy en wout al onbedect sien, *Troyen f.* 167*a*. — *b*) *Zonder veeren* of *haar*, *kaal.* || Die vledermuus . . vlieget uut in davonstonde bloter huut, *Esop.* LVIII, 18. — Bloote beeste, *Ned. Kluchtsp.* 84, 154, eig. *kaal dier*, en bij uitbr. *onnoozel*, *dom wezen.* — *c*) *Ongedekt*, *zonder tafellaken.* || Zo zal hi op eenre bloter taflen eten, *D. Orde* 269. — *d*) *Zonder zadel*, *ongezadeld.* || Gringalet ginc al bloet, het hadde sinen sadel verloren, *Mor.* 2622. — *e*) *Zonder wapenen*, *ongewapend.* || Metter bloter hant, *Alex.* VIII, 1193. Ic souts mi scamen, sloech ic u bloet, *Flandr.* II, 177. Omdat men bloet werpen soude voer dye barbaren, *Pass. W.* 21*b*. Laet ons hem wapene geven op dat hy niet bloot en staet, *Heemsk.* 169. Die gemeente was bloot (*proza* ongewapent), *Sp.* I^3, 30, 38. Blote cnechten, Velth. III, 12, 21 (vgl. Heelu 6171). — Ook als znw. gebruikt. *Eene ongewapende plek*, *eene zwakke zijde.* || Ist dat ic hem eens op zijn bloote betrape (*onverhoeds kan overvallen*), . . ic sal den pleccaert den hals verstuycken, *Mar. v. N.* 28, 663. — Vooral in de uitdr. een bloote slaen, op dat bloote slaan, eene uitdr., ontleend aan een vuistgevecht. *Iemand op eene ongewapende plek*, *in zijne zwakke zijde aantasten*, en verv. *geen eer met iets inleggen* (hd. *einen bloszen legen*, Grimm, *Wtb.* 2, 147; Schmeller 1^2, 330); vervolgens *vergeefsch of nutteloos werk doen*; eindelijk *schipbreuk lijden*, *aan het kortste eind trekken*, *zich in zijne hoop bedrogen zien*; vgl. hd. *einen bloszen schlagen* of *schieszen*, Grimm t. a. p.; mnd. *einen bloten slân* (Lübben 1, 364), d.i. *fehls*chlagen; nd. *he sleit den bloten*, richtet nichts aus. || Ghi dorft u op hem niet verlaten, ghi sult een bloote slaen, *Spreuken* 12. Ons jonge Hertoge, by wien ic

blijve, sal nu, ducht ic, sijn hant opt bloote slaen, *het onderspit delven*, *Mar. v. N.* 17, 404. — Ook in de min of meer verbasterde uitdr. des bloot slaen, bloot slaen van iet, met dezelfde bet. || Oem, mi dunke gi bloet hebt geslagen van ure vriendinnen, want die Paudrijn wilse minnen, *Cass.* 1032 (zie de Aant. *ald.* bl. 77). Waenstu mi aldus vaen alse du dander hevest ghedaen? Neen du, du salter bloet af slaen, *Esop.* LVI, 14. Haren ridderen si ontbloet, dat si den scilt namen in hoeden, soe dat sijs alle sloeghen bloet, dies scilts vertuut in hem niet en loeden, *Vad. Mus.* 1, 352, 16 (de zin dezer regels zal wel zijn: *zoodat allen, die van de hooge waarde van dat schild niet overtuigd waren, er kaal af zouden komen* (daar zij het dan ook niet mogen zien)). — Ook in de uitdr. bloot werpen, *bedrogen uitkomen.* || Si settet al na haer behaghen; die commer valt mi veel te groet: ic werp altoes mit vieren (?) bloet, sine bericht niet na nijn vragen, *D. War.* 8, 83, 9. —

2) *Bekend*, *openbaar.* || Ay, lieve lief, twi make di bloet onzen raet, *Vergi* 901. Vgl. onze uitdr. *iets bloot leggen.*

2) *Open*, *vlak* (vgl. onze uitdrukking *open en bloot*). || Doe hi ten bloten velde quam, *Lanc.* III, 16674.

4) *Kaal*, *arm*, *behoeftig.* || En beghere niemens .. goet, al bestu bloet, *God v. d. Cr.* 170. Die keyser en es niet so bloet, dat hi heeft onser giften noet, *Lorr.* V, 349. Die cost, dien men tien tiden dede .., maecter vele arm ende bloot, *Rijmb.* 21772. Quade tonghe maect meneghen bloet, *Theoph.* 341. *Van bloeten tuychenisse.* De bloete en mach geen waerheyt wysen, he moege eer al voldoen, *Pro Exc.* 6, 695. — Vooral met eene bepaling in den 2den nv. of met van. *Arm aan*, *beroofd van*, *zonder.* || Dat hem best stont te staden, . . dies was hi nu worden bloet . ., dat was sijn ors ende sijn sward, *Mor.* 2255. Bloet van goede, Praet 2702; Hild. 115, 86. Bloot van goede ende lande, *Lorr.* I, 1720. B. van haven, Hild. 122, 64. B. van wapinen (wapen), *Glor.* 767; *Mor.* 1887, 2046. B. van gelde, *Exc. Cron.* 254 *d*; *Inform.* 245. Alre genaden b., *Tien Pl.* 2160. Men sal di heeten van trouwen wel bloot, *Sp.* I^a, 38, 9. — Enen (van) eenre dinc bloot maken, *hem berooven van.* || Nu heeftse die verradere . . . ghemaect alles goedes bloot, *Parth.* 1740. So dat si met blider gebare hen van wapinen maecten bloet, *Sp.* II^a, 1, 84. — Ook met een zakelijk obj. || Mate water hebben si te hande van visschen ghemaect al bloet, *evacuant aquam parvam*, *Nat. Bl.* III, 2870.

5) *Rein*, *louter*, *helder*, *eenvoudig*; hd. *blosz*, lat. *merus*, *nudus.* || Alsoe is daer een bloot strate boven alle ondersceit in die blote waerheit, Ruusb. 3, 71. Die blote starende eenvoudighe oghe, *ald.* Alzo ziet die eenvoudighe oghe Gode an bloot boven allen beelden, *ald.* Die vint Gode bloot ende onghebeelt in die eenvoudighe ghedachte synre sielen, 72. Die blote ghedachte der sielen, *ald.* In allen menscen, die sonder gracie in bloter naturen leven, 5, 103. Ic bem in een bloot niet, ic heb ende bem van allen ghelaten, *Rein.* II, 4143. Wort (die) bloot sijn . ., hi houtse al over bedect, *Sp.* I^a, 34, 146. — Soms moet dit bnw. bloot in deze bet. door een bijw. worden vertaald. *Slechts*, *niets dan.* || Doe bleef hi in den roc van sindale al bloet, *Ferg.* 996. In enen bloten paer linnen cleder bloetshoefts ende barvoet, *R. v. Utr.* 1, 58. Dat Jan Haer Gillis sone . . met smalen gheselscepe ende in bloten klederen ten zouten lande quam ter feesten, Mieris 2, 172*a*. — Somtijds staat bloot, evenals al bloot (zie beneden), zonder veel beteekenis, gelijk wij ook b. v. *eenvoudig* gebruiken. || Al naect spranck hi in die baren bloot, *MLoep* II, 189. Dat de doode hadde brocht ter doot smans broeder, ende noch stont bloot onversoent in veeten claer, *Bloeml.* 3, 16, 299. — De rijmdwang heeft op dit gebruik van *bloot* grooten invloed gehad.

6) Bij muntstukken wordt blote side genoemd de zijde, waarop de muntswaarde staat aangegeven (tegenover crunsside); waarom, is niet duidelijk. Beteekent bloot hier *vlak*, *glad*? || Die blote side ons pennincs, dat is dat wesen onser sielen, daer God sijn beelde in ghedruct hevet, Ruusb. 4, 74 (en zoo *ald.* en bl. 75 nog *driemaal*).

Aanm. — *Mor.* 1790: „(Doe) sagen si lopen achter die zale dat bloet versch ende bloet vanden riddere, die daer lach doet," is *bloet* verschreven voor *roet*, misschien ten gevolge van de gelijkheid van het voorafgaande *bloet.*

II Als Bijw. — Bijna uitsluitend in de uitdr. al bloot; slechts zelden, b. v. *Vrouw. e. M.* III, 49, 2 en *Merl.* 28253 komt bloot zonder al voor; moet al daar worden ingevoegd? Ook *Nat. Bl.* IV, 203 heeft het teksths. *bloet*, doch de varr. *al bloot.*

1) *Klaarblijkelijk*, *duidelijk*, *blijkbaar.* || In tekene, dat Romen albloot van al aertrike ware thoot, *Lsp.* II, 15, 51. Dits gelikenesse albloot, of een lantshere groot sinen lieven knape bevale sijn kint, I, 6, 31.

2) *Eenvoudig weg*, *onomwonden*, *openlijk*, vooral bij ww. van *zeggen.* || Doe seide hijt der joncfrouwen al bloot: Siet, soete lief, nu es hi doot, *Wal.* 9563. Ooc verteldi hem al bloot vanden vos dat wonder groot, hoe dat hi mensce worden was, 11099. (Si) nemen hem thare al bloot, *Nat. Bl.* IV, 203 *var.* Dat Orosius scrijft albloot, *Lsp.* I, 36, 82 (vgl. 48, 113). Doe lieden (*getuigden*) al die liede al bloet, dat hi God ware, *Sp.* II^a, 23, 594 (vgl. 588).

3) *Blootelijk*, *alleen*, *slechts.* || Si nemen den text albloot van haren boeken ende latent gaen, *Lsp.* I, 36, 70. Hi en dade nie ongetrouwechede .. dan ene bloet, *Merl.* 28252.

4) Vaak doet al bloot alleen dienst als rijmwoord, en kan het voor den zin gemist worden. Zie b. v. *Rijmb.* Gloss.; *Lsp.* I, 38, 33; 39, 79; II, 36, 289; III, 4, 235 e. e.; *Sp.* II^a, 29, 56; 32, 24 e. e.; *Nat. Bl.* V, 199; VI, 231, 329; *Vrouw. e. M.* IV, 101; *MLoep* IV, 111, 1379; *Cass.* 858; *Mor.* 4107; *Lanc.* II, 47228, 47240; III, 1482; *Boerden* III, 66; *enz.*

BLOOT (blote), znw. Zie bloot, bnw. 1).

BLOOT. Zie blode.

BLOOTHEIT (bloetheit, bloeheit), -hede. znw. vr. Van blode. Mhd. *blœdecheit*; mnd. *blodicheit. Flauwhartigheid*, *lafheid*, *gebrek aan moed*, *bangigheid.* || Dat gire niet en dorret varen van bloetheden, Velth. II, 19, 92. Hets recht dat nieman verwonnen lie no bloetheit toghe vore sine amie, *Ferg.* 2423. Doch so verwan die scamelheit ende daden wech die bloeheit, *Grimb.* I, 4228 (vgl. II, 6003). Hi es van groter bloethede ende vervaert hem gerne mede, *M. en Vr. Heim.* 275. Zoo ook *Limb.* IX, 329; *Segh.* 11093; *Parth.* 6540; *Rijmb.* 30944, 31888; *Troyen* 6342; *Mor.* 591; *Flandr.* I, 778; *Sp.* I^a, 38, 2.

BLOOTHEIT (bloetheit), znw. vr. Van bloot. Mhd. *blôzheit. Naaktheid.* || Dies catijfs bloetheit hem verwach meer dan sijn selfs, *Rinl.*

1248. Ute ere eenvoldigher bloetheit, Ruusb. 6, 83.

BLOOTSHOVETS, bijw. uitdr., eig. de sterke 2de nv. van bloot hovet, d. i. *bloot*, *ongedekt hoofd*. *Blootshoofds*. || Alsalon nam die vlucht daer an, blootshovets up enen muul gheseten, *Rijmb.* 10528. Onder enen eyke . . quam hi blootshovets ghereden, 10532.

BLOSEN (BLUESEN), zw. ww. onz. Mnd. *blosen*, *bloschen*; eng. *blush*.

1) In onze bet. || Sijn oghen clarer dan een glas, sijn anschijn bluesende ende ront, *O Vl. Lied. e. Ged.* 265, 944. Haer aenschijn root wert al te mael . ., haer wanghen bloosden van uwen bloede, *VII Get.* 254. Dat u lief, die ghisteren was blenckende ende blosende . ., nu is vael, bleec, dootverwich, Brugm. 2, 379. Die scone Judit, blosende als ene rose roet, *Lorr.* I, 118.

2) *Bloeien*. Omgekeerd gebruiken wij *bloeiend* voor *blozend*. || Oec mach men boven den borne daer scouwen bome die scone blosen, *Wal.* 3566.

BLOTE. Zie BLOOT, bnw. 1).

BLOTE, znw. vr. *Eene schapenvacht*, *waar de wol af geschoren is*. Vgl. Kil. 74 en PLOTEN, PLOOTWOLLE. || Hoe die witmakers der lude bloten delen selen. Wat witmaker, die der lude blote heeft, *Leid. Keurb.* 504, 41. Niement en sel bloten van scapevellen an vulen leder vercopen, 504, 42. Dat niemant bloten binnen der stede vesten van Delf weyken en moet, daer die onreynicheit of in die Delf lopen of comen mach, *O. K. v. Delft* 1, 34 (*K. en O. v. Delft* 103, 21).

BLOTEN, zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *blœzen*; mnd. *bloten*.

BEDR. — 1) *Ontblooten*. || Doe Moyses dit volc sach dattet gheblotet was, *D. B. Exod.* 32, 25. — Vooral met eene bep. met van. *Ontblooten*, *berooven van*. || Omdat si hadden gebloot van den porters die edele stede, *Sp.* II[4], 65, 8. Dat daermede de . . stede zeere ghebloet es, ende meer werden mochte, van den notablen ende vroeden, daer mede de stede wel gheholpen mochte wesen, *Cout. v. Gent* 591. Dattu den naecten Christum alsoe van allen tijtlijcken dinghen gheblotet volghen mogeste, *Pass. W.* 271*c*. Al dat wi haer blucken ende bloten van andren goede, *Rose C* 5090. Vervreemt van den paradijse ende ghebloet van der onsterffeliker glorien, *Vaderb.* 235*a*. Haer (*der vogelen*) vel bloet hy van haren plumen, *Sal. en M.* 10.

2) *Ontdoen*, *verlossen*. || Als hi daerof (*van de weerlike wijsheit*) gheblotet ende verlosset is, *Hs.* 87 *f.* 36*d*. Di blotende alre onwaerheit, *Hs. v.* 1348, 268*d*.

3) *Verwoesten*, *in een slechten toestand brengen*; lat. *denudare*. || Dat wel ondadege dier . . heeft so gebloet hier den aerd, dat hier nieman woent bi, *Mor.* 2666. Soe wie huuse of erven besit . ., die en sullen die niet verargeren of laten (lat. *sinere*) bloten bij der penen van 80 ℔ ter stat behoif, *Overijs. R.* I[1], 120 (of intr. in de bet. *vervallen*?). De erven neijt te bloeten offte te ergeren, *Overijs. R.* I[1], 236. Wie den anderen van landthuyer ofte huyshuyer sculdich is ende hy den landtheer ofte huysheer nyet vernoeget, eer hy dat landt bloet, *er af haalt wat van hem is*, Schwartz. 1, 577*a*. (*Fri. Stadr.* 90, 86).

AANM. — Bloten, *Overzee* 159 is de ware lezing niet. Zie BLADEN.

ONZ. — 1) Van haren, enz. *Uitvallen*. || Ic salne also plumen doen onse mageden ende met hem spelen, dat hem in corten tiden selen al sine plumen bloeten, *Rose* 10196.

2) *Vervallen*, *in een slechten toestand geraken* (?). Zie bij Bedr. 3).

BLOUWELE (BLOUWEL, BLAUWEL), znw. m. Ohd. *pliuwil*; mhd. *bliuwel*; mnd. *bluwel*. Van blouwen (z. ald.). *Een werktuig om te slaan*, *te kloppen*, *te stampen* enz.; dus een *houten hamer* (Grimm, *Wtb.* 2, 111: *tudes*, *malleus*). || Eenen blauwen steen metten houten hamere oft blauwele, daermen dlijnwaet op slaet, alsmen ghewasschen heeft, *Gesch. v. Antw.* 2, 649 (vgl. hd. *waschbleuel*). Enen blouwele, 645.

BLOUWEN (BLAUWEN, BLUWEN, BLIEWEN), st. ww. bedr. Got. *bliggvan*; mhd. *bliuwen*, *bliuen*, *blewen*, *bliugen*, *bluegen*; md. *blûwen*, *blûen*; ohd. *pliuwan* (*plou*); hd. *bleuen*; eng. *to blow*. Vgl. verder Grimm, *Wtb.* 2, 111. De verschillende conjugatievormen in 't mnl. hebben het meest overeenkomst met *berouwen* (z. ald.). De beteekenis is overal *slaan*, *afrossen*, *geeselen*. De inf. luidt gewoonlijk blouwen (*V. d. Houte* 247, 764; *Rein.* I, 251; *Wal.* 3809; *Sp.* III[2], 30, 23; II[2], 25, 54 vlg.; *Lanc.* II, 9650; III, 6924, 19994; *Parth.* 6057; *Grimb.* I, 5406 *var.*, enz.). Ook bluwen (*Ferg.* 2980, 4438; *Rijmb.* 15107, 24542; *Wap. Mart.* I, 800 *var.*; deelw. *blouwende* (*Sp.* II[2], 25, 55); 3de pers. pr. ind. *blout* (*Rose* 13751; *Nat. Bl.* II, 1451, 2229) of *bluwet* (*Sp.* III[4], 8, 41; *Alex.* II, 732 (*hs.*)), of *blouwet* (Dewelke huuf . . . den luut blouwet (*het geluid slaat*, d. i. *voortbrengt*) ende sceppenisse geeft, *Hs.* Yp. 131*b*); imper. *bluwet* (*Bouc v. Sed.* 410); conj. *blouwe* (*Sp.* II[4], 62, 58); impf. *blau* (*Sp.* I[3], 2, 5; II[1], 7, 12; 88, 13); 1ste p. mv. *blauwen*, *blowen* (*Esop.* XVII, 29; *Roel.* I, 520; *L. v. J. c.* 169); 2de p. mv. *blout* (*Lsp.* III, 3, 475); deelw. *geblouwen* (Hild. 57, 109; *Segh.* 3327; 3347; 3 *Dag. H.* 128; *MLoep* II, 3746; II[3], 3, 17; II[5], 9, 75). — De onb. wijs als znw. gebr. *Een pak slaag*. || Papyrius . . . telde . . ., hoe hi met boerden ontginc een blouwen, *Sp.* I[5], 5, 60.

BLUFFEN, zw. ww. bedr. Voor *buffen*, ons *boffen*, dat in Nederland *slaan*, *een slag maken* (b.v. in het kaartspel), beteekent, en in 't W.-Vlaamsch *pochen*, *snoeven*. Evenzoo beteekende *bluffen* in 't mnl. *slaan*, *kloppen*, en nu *pralen*, *zich beroemen*. Zie De Bo 459 en 193, waar men het freq. *buffelen*, d. i. *slaan*, *slagen geven*, vindt opgegeven, en De Jager, *Freq.* 1, 53. Voor de invoeging der *l* vergelijke men *pleisteren*, *plaveien*. || Smede, die dat yser bluffen, *MLoep* II, 669 (het woord zal daar wel niet de ware lezing zijn; het rijmt daar op het onverstaanbare *muffen*; *var.* blussen : bussen).

BLUCKEN, zw. ww. bedr. Hetzelfde als *plukken*. Vgl. *prat* met wvl. *brat.*, *pikken* met *bikken*. *Berooven*. || Al dat wi haer blucken ende bloten van andren goeden, *Rose C.* 5090.

BLUSSCHEN (BLESCHEN), ook in den vorm BLISKEN (Hild. 127, 34 *var.*) en BLUXEN (*Nat. Bl.* XI, 74 *var*), zw. ww. bedr. en onz. Uit *be-lesschen*. Het simpl. is als tr. ww. ook nu nog in gebruik in de uitdrukking *dorst lesschen*. Het st. ww. *lesschen* ohd. *lëscan* (*lasc*, *luscumes*, *loscan*); mhd. *lëschen* (*lasch*, *lâschen*, *geloschen*) is in 't mnl. niet meer in gebruik. Het zw. ww. *leschen*, d. i. hd. *löschen* (voor *leschen*), dat eig. slechts de factitieve bet. kan hebben, heeft zijne trans. beteekenis ook tot de intr. opvatting uitgebreid. Vgl. ons *genezen* = got *ganisan* en *ganasjan* (wat den vorm betreft, ons *generen*).

BEDR. — 1) *Blusschen*, *uitdooven*, van vuur en licht. || Te blesschene brant met watere te draghen, *Cor. v. Antw.* 42, 147. Tfier blussen, *Sp.* I[5], 36, 50.

Dat roekende hout en sal hi nit bleschen, *L. v. J. c.* 88. Daer . . . dat vier nemmer gheblescht werden sal, *c.* 133. Bedie dat dat vier vander luxurien noch niet en es gheblescht in u, *Lanc.* II, 25459. Colen die ghebluschet sijn, *Tien Pl.* 2305. Nemmer in ghere maniere en wort hi (*de steen asbeston*) gheblust van viere, *Nat. Bl.* XII, 141. Smede die dat yser (*het gloeiende ijzer*) blussen (*afkoelen*), *MLoep* II, 669 *var.* — Spreekwoordelijk gebr. in tegenstelling met barnen, d. i. *brandstichten.* || Soe loepenre dan quadyen tusschen, die houder barnen dan sy blusschen, Hild. 127, 33. Daer es menich verradere fel, die vor die liede can smeken wel ende vore blusschen ende achter bernen, *Rose* 989.

2) *Lesschen*, *stillen*, van dorst. || Water . . om haren groten dorst te blusschen, *Exc. Cron.* 122*a.*

3) Bij uitbr. van allerlei objecten, die eene onaangename zaak te kennen geven. *Stelpen*, *doen ophouden*, *een einde maken aan*, *te niet doen.* || Om te blusschene zine aermoede, *Denkm.* 3, 175, 318. Zijn scult te veel stonden hij overtelde, die niet te blusschene en was met ghelde, *Vad. Mus.* 4, 120. Te blusschen ende te doen belet alsoe vreseliken opset, *Brab. Y.* VI, 1735. Aldus es.. ghebluscht die grote twist, VII, 17534. Sijn doget en bluscht niet dijn gebrec, *Rincl.* 947. Hi bluste al dese pine met gichten ende met gelove goet, Velth. I, 2, 60. Met brode ende met wine, daer hi met bluste des hongers pine, I, 14, 77. Sinen toren b., *Ferg.* 2173. Onruste, noot b., *Belg. Mus.* 1, 53. Die sonden b., *Lucid.* 3752. Dat zware sneven b., *de verdoemenis voorkomen*, 6325. Mesfal b., *Blisc. v. M.* 699. Noot b., *Amand.* I, 2051. — So hebbic mi gehaest te mere, om hem te blusscen sinen gere, *om aan zijn verlangen te voldoen*, Velth. VIII, 35, 19.

Onz. — 1) *Uitgaan*, *uitgedoofd worden*, van vuur en licht. || Die kersen blussceden, *Parth.* 2130. Dat vier der joghet blusscet, 8167. Bedien (*het vuur*) en blest in gene stede noch en sal niet geblest wesen (tr.), Velth. VIII, 25, 18. Die kersen . . behielden haer licht sonder blusschen, *Brab. Y.* I, 423. Zoo ook *Lucid.* 866; *Vad. Mus.* 4, 318, 202; *Serv.* II, 1348.

2) *Gelescht worden*, *overgaan*, van dorst. || Den berrenden dorst (nom.) dien du nu dreechs, en bluschste niet, droncstu den Rijn, *Rincl.* 554.

BLUSSCHERE, znw. m. — 1) *Hij die stelpt*, *doet ophouden*, *te niet doet.* || Vader sidi ende medicine ende blusschere van der helscher pine, *Amand* I, 5867. — 2) *Domper*, het werktuig, dat eene vlam bluscht. || (Uw neus) is eenen schoonen blusscher, *Han. H.* 71.

BLUTSE, znw. vr. *Blaar*, *buil.* Zie De Bo 155. || Sonder buyl of blutse, Hermans, *Gesch. d. Reder.* 288, 37. Naer den val de buyle ofte blutse, Goethals 83. — Verklw. blutskijn. || De blutskine metter quader brayen die in den somer sloughen delaye maken nu verberrende schenen, *Belg. Mus.* 6, 318 (de woorden zijn niet zeer helder, en ook de bet. van *blutskine* in deze regels is niet recht duidelijk).

BLUTSEN, zw. ww. bedr. *Slaan*, *kloppen*, *schudden.* Kil. blutsen, butsen, quassare, contundere. || Dan minget wel overeen, altoes roerende ende wel blutsende, *Hs.* Yp. 118*d.* — Vgl. DOREBLUTSEN.

BLUTTE, znw. m. *Domoor*, *botterik.* Kil. blutten, homo stolidus, obtusus. || Seght, arme blutte, hoe smaect u datte, *Ned. Kluchtsp.* 57, 57.

BO. Hetzelfde als het meer gewone bu (z. ald.). || Hi en conde spreken ba noch bo (: so), *Rein.* II, 7018.

BOBAERT (BOEBAERT), waarschijnlijk (indien de lezing juist is) bijvorm van fobaert (z. ald.), d. i. *bedrieger.* || Met mi so maecti den boebaert, *gij leidt mij om den tuin*, *misleidt mij*, *Rose* 8030 (C. heeft *fobaert*). In geen geval is de vertaling juist. Het fr. heeft: Por moi menés-vous tel *bobant. Bobant*, bijvorm van *bobance*, bet. *praal*, *omslag.* Zie Burguy 43.

BOBBEL (BUBBEL), znw. m. Mnd. *bubbel*; eng. *bubble* (Kil. 74 bobbel). *Bobbel*, *waterblaas*, ook *plaats*, *waar het water uit den grond borrelt*; ook van eene fontein, dus *waterstraal.* || Een fonteyne die rokende was ende hadde oec seven bubbelen, *Seven W.* 30*r.* Ten si dat si uut ghedaen worde met haren bobbelen, *ald.*

* BOCHS, lees bosch, *Rose* 13222. || Hi nam sine machuwe in dbochs (*C.* bosch), dat ontseggen was geheten. Vgl. *R. d. l. Rose* 16255: Il la prist ou *bois* de Refus.

BOCHUS (BOECHEUS, BOEDSEUS, BOCHIOES, BOOTSEUS), bnw. Van mfr. *bocheus* (Littré I, 378); fr. *bossu*; van *bosse*, dat zelf weder van germ. oorsprong is. Vgl. BOETSE. *Bultig*, *gebocheld.* || Een naen, cleine ende bocheus . . ende . . eyselijc int opsien, *Lanc.* II, 1063. Pippijn soe hiet die gone, boedseus soe was hi ende ongescepen sere daer bi, *Brab. Y.* II, 1404 (*var.* bochioes). Die bocheuse Godevaert, Stoke I, 1197. Godevaerde den bocheus, 1187. Noch crepel noch bochus (*var.* bocheus, bootseus) noch manc nochte camus, *Rijmb.* 5241.

BOD-AMBOCHT. Zie BODE-AMBOCHT.

BODDING, znw. m. Hetzelfde als bottinge (z. ald.). || Ontfaen van den bodding in Kenemerlant van den jare 43, *Rek. d. Gr.* 2, 241.

BODE (BOEDE; in oostl. oorkonden ook BADE), znw. m. en vr. Mhd. *bote*; mnd. *bode*, *bade.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 271; *T. en Lettb.* 1, 1 vlgg. — Ook in den samengetr. vorm boe (*Blisc. v. M.* 1027; vgl. den Vlaamschen persoonsnaam De Bo) en in den dial. vorm boeye (*Han. H.* 144; vgl. het tgw. *booien* voor *dienstboden*, waaruit het enkv. *booi* wordt geabstraheerd, evenals *eene koei*, *vlooi*, enz.). Vgl. BOYE.

1) *De persoon*, *die eene zending verricht.* — *a*) In eig. zin, vooral *hij die eene tijding overbrengt*, *gezant*, *bode.* De nog heden gewone beteekenis. || No bi bode no bi brieve ne soutsoes jeghen hem ghelien, *Parth.* 5454. Hem vijf, die des boden waren, dede hi doden, *Rijmb.* 34001; vgl. 6515, 9350 enz. Bode en mach ontsegghen (?) niet, *Bouc v. Sed.* 362. Ic bem Brune, des conincs bode, *Rein.* I, 525. Dat ghi mi lief hebt.., dat hebdi... minen boden laten scinen, 1816. Wie sende u boden? II, 6675, vgl. I, 2579; II, 3737 (*l.* boden). — Het woord is steeds ml. ook van een vrouwelijk persoon gebruikt; vgl. bij DODE. || Dat hi den alrewertsten bode (nl. *Maria*) ende den besten vele voer Gode van den hemele ontfinc, ende (*d. i.* die) hem boedscapte dese dinc, *Theoph.* 1525. — Goet bode sijn eenre dinc, *eene zaak*, *door de wijze waarop men haar voordraagt*, *bevorderen.* || Soe baden si . . . den ambassiateurs, dat si van desen goede boden wouden wesen, *Brab. Y.* VII, 7010. Zoo ook 6938. — Selve bode sijn, *iets in persoon belasten.* || Dat hi (*Wouter*) striden niet en soude, hine (nl. *de graaf*) ware selve, ende els gheen, bode, *se absente*, Stoke III, 286. — *b*) *Zaakgelastigde*, *afgevaardigde.* || Dattu wilste wesen onse gheleyde ende onse ghetrouwe bode totten almachtigen Gode

ende ons helpen verdinghen, *Serv.* I, 2522. Bi onsen bailiu van Zuyt-Hollant off by eenen anderen bequamen bode, die die selve onse bailiu . . daertoe sal deputeren, Mieris 1, 403. Niemant en sal hebben zeedricht dan die Grave of syn bode, 517. Kiest hier heden, ic bems bode (*door God met deze zaak belast*), weder ghi wilt onsen Here dienen . . of den afgoden, *Rijmb.* 7044. Bi rade onser boden, *Oorkb.* 2, 257*a*. Bi onsen bailiu ende bi onsen boden, *ald. b.* — Seker, gewis, gewaer bode, *gevolmachtigde* (ook mhd. en mnd.). || Hi . . of sijn gewaere bode, Nijh. 2, 140. Heren Didderics . . . of sijnre erven of haers sekeren boden, 158. Hertoge Aelbrecht of jonvrouwe Kathrine of hare gewisse bade, 238. Den cost mach ich haer rekenen dat ich haer bewijsde mit haren badebrieven of mit sekeren baden, ende dat gelt te bueren uter minen ampte, 271. Te betaelne den voirscr. Pieter ochte sinen sekeren bode, brenghere des briefs, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 575. Sijn seker bode, *ald.* — Vooral in de uitdr. gewaerde bode, *gemachtigde*. Zie op GEWAERT. — *c*) *Gerechtsbode*, vgl. ons tgw. *gemeentebode* of *veldwachter*. — Vooral in de uitdr. der stat bode. || Van der biedinghe sal die boede hebben een groeten, *Stadsr. v. Zwol* 90. Die der stad boede mishandelde, daer hi panden solde, 99. So waer der stad boede coemt, 100. Zoo ook 86, e. e. Vgl. Hooft, *War.* 722: steêbo. — *d*) In fig. zin. *Engel. Bode* is de vertaling van lat. gr. *angelus*. || Dat ewighe vier dat bereit is den duvelen ende sinen boden, Ruusb. 3, 253.

2) *Knecht*, *bediende* (vgl. ons *dienstbode*); lat. *apparitor*. — *a*) Eigenlijk, zoowel van mannen als vrouwen. || Nem den brief ende soec enen bode, die . . omme sinen loon metti ga, *Rijmb.* 15480. Gheen zieke en mach houden gheenen bode, hy *en* es oudt 36 jaeren, *Cout. v. Brugge* 1, 369. Die bevonden wort licgamelike mesdadich met zinen boode of met eens anders zieken boode, 373. Die meester of vrouwe sonde weder dat corten hair bode van hoir huere, *K. v. Brielle* 65, 16. Dat sal dyen joncwive off bode wesen op een boete van vijff sc., 156, 34. Van boden, die vuyt hoeren dienste gaen, *Fri. Stadr.* 269, 170. Zoo nog eens ald. en tweemaal dienstbooden. — *b*) In de uitdr. Gods, ons Heren bode, *knecht*, *man Gods*, in bijbelschen zin. || Moises, ons Heren bode, *Rijmb.* 5554. Sente Pauwels, ons Heren bode, 26568. (Bave) tooghde recht dat hi goet bode (*nl.* Gods) wilde sijn, *Amand* I, 5710. David seghet, die was sijn bode, daer hi uut Gods monde spreect, *Amand* I, 4211. Indie messe, daer Gods bode (*de priester*) haers (*de martelaars*) gedinct dor hare eere, *Sp.* III[4], 12, 66. Doe gaf ict dor Gode eenen zinen cranken bode, die oyt sint sine bede voer mi te Gode dede, *Brand.* 1433.

BODE (BOEDE), znw. vr. Mnd. *bode*. In het mnl. evenwel bijna altijd ml., door verwarring met het vorige bode, en den verbogen nv. van het onz. bot. Vgl. BOYE. — *a*) Eigenlijk. *Tijding*, *boodschap*, *bericht*. || Dit wort hadden si lief ende waert, diere quamen, ende danctens Gode ende sendens den coninc bode, *Sp.* III[4], 10, 58. Twi daetstu dat, dattu ontfloos sonder bode, ende ontstaels mi mine gode, *Rijmb.* 2579. — Vooral als rechtsterm. *Dagvaarding*, *oproeping om voor het gerecht of een regeeringscollege te verschijnen.* || Ist dat hi niet en betaelt, . . so zoelen hem die scepene der stad boede doen ende so sal ment hem uutpanden, *Stadsr. v. Zwolle* 86. Enich man of vrouwe, die die mene boode (*de dagvaarding voor de gewone rechtszitting*) scuwede of die varende of wanderende waer, also datten scepene dachte, dat mens op meynen boeden niet wal te rechte brenghen en mochte, daer moeghen die scepene enen boede op gheven buten meynen boden, 87. Zoo ook 90, 99, 101 e. e. Vgl. ook BOT. — In plaats van de uitdr. bode doen of geven, wordt nu nog in Gelderland *boden* gebruikt in den zin van *dagvaarden*. Zie Nijh. 1, 218 *Aant.*

BODE. Zie BOEDE.

BODE-AMBOCHT (BOEDAMBOCHT), znw. o. Het *bodeschap*, *bodeambt*, *de betrekking van gemeentebode.* || Want sy om onser bede wil Robbekyn onsen messagier hoir bodambocht (*l.* bode-ambocht) gegeven hebben, *Priv. v. Brielle* 2, 50. Alle dieghene, die ghehuyrt hebben der stede wage, den reep, dat zeghele van den lakene, dat boedambocht of enighen excijse, *O. W. v. Amst.* 16, 14. Clercambochte, costerije, boedambochte noch gienen dienste van der stede weghen . . verhuyren; 34, 48.

BODEBRIEF, znw. m. *De door een gemachtigde getoonde stukken.* || Zie een voorbeeld uit Nijh. op BODE (1ste art. *b*).

BODEGELT. Zie BODENGELT.

BODEKIJN (BODEKEN), vklw. van *bode* (1e Art.) in de bet. 2). *Bediende*, *dienstbode.* || Dat elkerlijc sijn kindere, sijn bodekens ende dieghene, die in horen huyse mit hem wonen off herbergen, also castie ende bedwinge, *O. R. v. Dordr.* 1, 292, 76. Sijn kindere ende bodekens, off die in sijn huys sijn, *ald.*

BODEL (BUEL), znw. m. Mhd. *bütel*; mnd. *bodel*, *boddel*; hd. *büttel*; nl. *beul*. Eig. *gerechtsbode*, *hij die eene* bood*schap overbrengt*, en bij uitdr. *beul*, *gerechtsdienaar*. || Weet ghi niet, datmen den roffianen of den croden bodelen mit screyen of bidden niet versmeken en mach? *Gest. R.* 191*c*. Hy gaet teghen den buel te bychte, *Spreuken* 53. Ic betrouwe dat die onsienlike bose vianden, die des heren boedels of bollaerts sijn in deser werelt ende in der toecomender werelt vanden ghenen noch wrake nemen sellen, die die ghebode Goods ende die belofte hore profe(s)sien overtreden, *Hs.* 88 *f.* 89*c*.

AANM. — Is ditzelfde *bodel* bedoeld *Pass. S.* 18*a*: Buffel is een wilt stier of enen bodel? Of is dit *bodel* een synon. van *buffel*? Of is het woord bedorven?

BODEL. Zie BOEDEL.

BODELAKE, plaatsnaam? || Item soe sullen die ghezworen ende heijmraeders schouwen den rotwech, den nijhenwech, die bodelaeke ende weterijnghe, enz. *Over. Dijkr.* 2[1], 8. Die weterijnghen (*sullen sijn*) bij den nijhen wech aen beijden sijden wijt neghen voet ende die mute neghen voet . . ende op die bodelaeke aen beijden tsyden acht voet ende die muten acht voet, *ald.* 10.

BODELEN, zw. ww. bedr. *Beulen*, *mishandelen*; bij uitbr. *doorsteken*, *dooden*. || Die van buten ghingense driven ende bodelen ende steken, *Ferg.* 3920. Ende syt nu niet vervart, bodelt al, man ende pard, Velth. IV, 27, 55. Doe dochte hem, hi moeste sterven, als syn ors gebodelt was, 34, 44. Daer waren gebodelt scone beesten, 35, 53.

BODELHERDE. Zie BOEDELHERDE.

BODELINGE (BOLINC, BOUWELINC), znw. m. Slechts in het mv. *bodelinge* of *-en*. Van het lat. *botulus*, *botellus*; fr. *boudin*, waarvan weder het eng. *pudding* afkomstig is. Vgl. E. Müller 2, 242.

1) *Darmen*, *ingewanden*. || Dat ors des edel graven die bodelinge dus uuthingen, Velth. III, 10, 36. Die daer hadde gesien die scachte dore die bode-

lingen waden, in wane niet, hine hadde ontraden, *Ferg.* 3945.

2) Als spijs. *Beuling*, *worst*, genoemd naar den darm, waarin het vleesch gestopt wort. || Die bodelinghe ende die pensen, die overbliven . . donderdaghs te vercopene, die en mach men niet vortane vercopen, *Cor. v. Antw.* 24, 76. Bolingen, pensen of diergelic, *O. K. v. Delft* 2, 57. Scaepsvoeten, boolingen, pensen ende diergelijcke, *K. en O. v. Delft* 186, 6. Gaefmen ons en groten dicken bouwelinc, *Vrouw. e. M.* VII, 55.

BODELOON. Zie BODENLOON.

BODEM (BODEN), znw. m. Mhd. *bodem*, *boden*; mnd. *bodeme*, *bodden*; hd. *bodem*, *boden*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 209 vlg. Ook in den samengetrokken vorm b o o m; als nog heden; vgl. de uitdr. *boter tot den* b o ô m (*Leeuwendalers* 2151).

1) *Bodem*, *grondlaag*. || Den vuulen wyn, daer men vint, sel men den boden uutslaen, *R. v. Utr.* 1, 11, 5. Ant wulhuus al nieuwe te verspannene van bodemen, van goten, van stantvensteren, zolders enz., *Invent. v. Brugge* 5, 211. — Ook van den *grond*, *bodem van land*; vgl. lat. *fundus*. || Zoe wanneer parthyen uyt saecke van executie versoecken die bescreven goeden gesequestreert ende van den boom gelicht te hebben, *K. en O. v. Delft* 55, 15. Vgl. *Invent. v. Brugge*, Gloss. 37. — Vooral in de geijkte formule: || Een lant met „egghen ende einden, bodem ende boort," *R. v. Utr.* 2, 188; 190 e. e. — T e b o d e m g a e n, *ondergaan* (van de zon). || Opten dagh van huyden tot dien tijdt, dat de sonne te bodem gaet, *Dijks- en Molenb.* 282.

2) *Grondgebied*. || Die ghestolen goet cofte opten vrien bodem (*binnen de stadsvrijheid*) daer hijs niet en wiste, *Stadr. v. Zwolle* 159 (de Aant. aldaar is onjuist). Waer saeke dat enich burgher of ghast goet hadde in sijn huys of in have of in onser stad, op onser (*l.* onsen) vrien boedem, *Racer* 6, 67.

3) *Het onderste gedeelte van allerlei dingen*, b. v. van wonden. || Doet dat de wonde wel sluit in den bodeme, ghelyc buten de canten, Jan Yp. 81.

BODEM, znw. m., hoogst waarschijnlijk een geheel ander woord dan het vorige, maar daarmede verward. Het mnd. kent een woord *bodene*, *boden*, dat de bet. heeft van *vat*; hd. *bottich*; ags. *bodig*; eng. *body*. Vgl. Lübben 1, 371; E. Müller 1, 106. Doch ook het mnd. gebruikt *bodeme* vooral voor *hars*, *was* en dgl. (Lübben 1, 370). Het is dus niet met volkomen zekerheid uit te maken, vooral daar de plaatsen, waar *bodem* voorkomt, zoo weinig aangaande de eigenlijke beteekenis doen blijken. Het eerste voorbeeld zou weer aan een *scheepje* doen denken, in welken zin *bodem* ook in het mhd. voorkomt, doch de plaatsen, waar getallen met breuken voorkomen, weer meer aan de bet. *vat*. || Van enen bodem haers, die anghecomen was int Oghe, *Rek. d. Gr.* 2, 314 (vgl. 368). Een bodem wasses groot of clene, *R. v. Utr.* 1, 32. Een bodem was, *ZVl. Bijdr.* 5, 66; *Rek. d. Gr.* 3, 319. ½ bodem was, *ald.* 445. 2½ bodem was, 446. Zie ook *Invent. v. Brugge* Gloss. 37.

BODEMBRIEF, znw. m. *Bodemerijbrief*, *acte van bodemerij op een schip* of *op de lading*. || Dat si elx daeraen tafter sijn een seker somme gelts, roerende van bodemgeld ende van horer hoeren (*l.* hueren?) geliken si met horen bodembrieve. . ons kenliken gemaect. . hebben, *O. R. v. Dordr.* 2, 3.

BODEMEN, zw. ww. bedr. *Den grond verbeteren*, *uitdiepen* (?). || Omme de voors. veste te bodemene ende te diepene, *Invent. v. Brugge* 5, 311.

BODEMGELT, znw. o. — 1) *Inkomend recht op het bier*. Vgl. *Invent. v. Brugge* 6, 126. — 2) *Op bodemerij geschoten geld*. Zie een voorbeeld op BODEMBRIEF.

BODEMLOOS, bnw. Mhd. *bodemlôs*; hd. *bodenlos*. Eig. *zonder bodem*, bij uitbreiding *grondeloos*, *grondeloos diep*. || Keye doe ene rivire sach, die wide was ende bodemloes, *Lanc.* III, 22370.

BODEN, zw. ww. bedr. *Dagvaarden*. Vgl. mhd. *boten*. Zie bij BODE (2de Art.) en vgl. BODINGE, waar men ook een voorbeeld van b o d e n vindt.

BODENBROOT (BODEBROOT), znw. o. Mhd. *botenbrôt*; mnd. *bodenbrot*; hd. *botenbrot*. Eigenlijk *drie sneden brood, die aan den overbrenger eener tijding werden uitgereikt*; bij uitbreiding *het loon voor het brengen eener goede tijding*. Vgl. vooral Grimm, *Wtb.* 2, 274. || Daer si sulken niemare brochten, dat ic meine dat niet groot daeraf en was haer bodenbroot, *Brab. Y.* VI, 1598. (Hi) vertellet . ., dat hine hadde gheslegen doot, ende meinde te hebben groot bodebroot ende van den mercgreve groten danc, 6222. Een knecht dit siende liep totten verrader ende seide: Here; geeft mi bodenbroot, want de prince is dootgescoten, des Nidicheit op ende neder spranc van vruechden, *Exc. Cron.* 242*c*. Pieter Philipsz, die deerste boitscap brochte dat Staveren ontset was, gegeven te bodenbrode 8 Dordr. gulden, *Oorl. v. Albr.* 410.

= Nog in de 17de eeuw in gebruik; zie De Vries, *Warenar*, bl. 237.

BODENGELT (BODEGELT), znw. o. Hetzelfde als mhd. *botenlôn* en *botenmiete*. Zie ook het volg. Art. *Bodeloon*, *het geld dat aan een bode* of *gezant betaald wordt*, *bezoldiging van een afgevaardigde*. || Van bodenghelde des manendaghes na Sacramentsdach bi Johan van Arnhem ende Ghenikine, *Rek. d. Cam.* 3, 53. Van bodeghelde, om dit ghelt te innen, *Rek. v. Zeel.* 1, 41. Van bodeghelde zonder lettren ende bi lettren, van reysen in mijns heren sgraven dienste, 2, 313; *enz.*

BODENLOON (BODELOON), znw. m. en o. Mhd. *botenlôn*. Hetzelfde als b o d e g e l t (z. ald.). || An reysen ende bodeloonen, 250 ℒ. Zoo ook *Bel. v. L.* 457, e. e.

BODEROEDE, zwn. vr. *Het kenteeken van den bode*, *zijn staf*. || Heer Jan van Baecx voor de boderoeden, daeraf mit hem geappoinctert is, zijn leven lanck, om 24 ℒ, *Inform.* 409.

BODESCAP. Zie BOOTSCAP.

* BODICH (BOEDICH), bnw. *Verplicht om bij een opontbod te verschijnen*. Vgl. OVERBODICH. || Man off wijff die eygen ind hoffhoerige gueden des heren geystlich off wertlick tho behoerende, hebben wil, sullen wesen hoerich ind boedich, eygen ind hoffhoerich na den gudren, Racer 4, 191 (misschien moet men lezen l o e d i c h, d. i. *gequalificeerd* of *gesteld*, dat meer met h o e r i c h verbonden voorkomt; zie de Aant. *ald.*).

BODINGE (BADINGE, BOEDINGE), znw. vr. Mnd. *bodinge*. Van b o d e n (z. ald.). *Oproeping*, vooral *de oproeping om voor het gerecht te verschijnen*, *dagvaarding*. || Wanneer de ene den anderen ant gericht badet, die sall van elker badinghe gheven enen olden Vlemsche, *R. v. Zutf.* 45, 142. — Ook in den zin van *de terechtzitting zelve*. || Zo zullen die schepenen ghemene bodinghe rechten twiewerf des jaers, Schwartz. 1, 554, 14 (*Fri. Stadr.* 14, 14). Soe sullen die scepenen tweewerf des iaers gemene bodinge holden, Schwartz. 1, 570*b* (*Fri. Stadr.* 70, 16). Die ander bodinghe zal wesen des manendaghes nae Sunte Lambertus dach, *ald.*

BODINGE (BOEDINGE). Zie BOTTINGE.

BODSCAP. Zie BOOTSCAP.

BOE, tusschenw.; uitroep van iemand die zich beklaagt. *Ach! Och heer!* || Ja, boe! zy es zo moeylick te ghereken, *V Maagd.* 93. — Ook als znw. in de uitdr. boe (bu) of ba. Zie BA.

BOECH (BOUCH), znw. onz. Mhd. *buoc* (ml.), hd. *bug* (ml.); ags. *bóg*, *bóh*; eng. *bough*. Over de verdere germ. vormen zie Grimm, *Wtb.* 2, 494 (die het te onrechte met *buigen* in verband brengt); Kluge 42 en Lexer 1, 385. *De schenkel*, vooral *de voorschenkel van dieren.* Teuth. 33: „boich van en dyer, armus, scapula. || Dat vanden scape dbouch (lat. *scapula ovis*) hem hadde geseit: Com niet an mi, want ic sere gevenijnt si, *Sp.* III[a], 16, 58. Morel (*het paard van Artoys*) viel oec over sijn boech, Velth. IV, 33, 70. Dors scoet in (*in de beek*) tot over dboech, maer het spranc ende herquam weder hoge tote op den dam, 50, 12. — Vgl. VORBOECH.

BOEDE (BODE, BUEDE), znw. m. Mhd. *buode* (vr.); hd. *bude* (vr.). Verklw. boedekijn, samengetr. boeikijn, boykyn. *Een klein huisje*, meestal *een houten gebouwtje.* Kil. boeye, boede, *domuncula, casa, promptuarium mercium, horreum, cellarium.* — *a*) *Kraam, tent.* || Dat neghien man boeden maeken zal . . . noch oec ghiene tonne legghen zal dan by desweghe des boeden, *Over. R.* I[1], 55. Die . . enighe boeden (*var.* bueden) maect of huert, dair der stede teyken up staet, *Leid. Keurb.* 83, 56. — *b*) *Loods, schuur, keet.* || Plancken ende een hoer (*horde*) opten slote, enen bode mede te decken, *Oorl. v. Albr.* 249. Enen knecht, die Jacob den tymmerman siin boede bewairde ter wilen dat men tymmerde, *Bel. v. L.* 336. — *c*) *Hutje, huisje.* || Daer es 1 huys ofgebroecken ende daer es een boeyken weder getymmert, *Inform.* 161. 70 haertsteden, daerinne gereeckent arme, rijcke, cleyne boykens ende anders, 165. Noch daerenboven zijnder 10 of 12 boykens ende huttekens, daer aelmisluyden inne wonen, 219.

BOEDEL (BODEL, BOEL), znw. m. en o. Osa. *bodal*; ofri. *bodel*; ags. *botel* (onz.); oostfri. *budel, bodel*; mnd. *bodel* (niet *bodêl*); nsaks. *bödel, böel* (*Brem. Wtb.* 1, 105); mnd. *bôl*; nfri. *bol, boel, böl.* Ook in 't fri. wordt boedel tot boel samengetrokken. Het woord komt vooral veel in 't ofri. voor (Richth. 656), en heeft niets met mhd. *bûteil*, mnd. *budêlen* en *budêlinge* te maken, als zou het *bau-teil, een gedeelte van een* een zeker goed „*bû*" (zie Lexer 1, 375) zijn. — 1) De oorspr. bet. is *huis en hof, grondbezit*; later is deze tot die van *bezit in roerende goederen* gewijzigd. Vgl. Lübben 1, 377 op bôl, d. i. *stuk land, grondstuk.* Meestal duidt het aan *een vermogen*, vooral een *huwelijksvermogen* of eene *nalatenschap.* || Soe wil sy dat goet ende dat boedel quijt scelden, *Dingt. v. Delft* 17. Die . . die lijfftocht ghemaect hebben, . . zullen eerst affdoen alle scult, die zi sculdich zijn ende in ghehelen boele (*staande de gemeenschap*) ghemaect hebben, *O. K. v. Rott.* 27, 64. Alle boelen sceyden ende deelen, *Leid. Keurb.* 134, 8. Dat yement . . den boel niet toe en spraeck mit recht, *ald.* (zoo ook 135 meermalen). Dat . . derdendeel van dit namelike boedel, *Westfr. Dingt.* 3. Die dat boedel verliest, Mieris 2, 90*b*. Die zeven ghebure die gheven een heel bodel, *Oorkb.* 2, 282*b*. — Vgl. BOELDINC en MEENBOEDEL.

2) *Boedeling, uitzet.* || Soe waer een man een wijf nemet ende men hem bodel lovet, de latet hem seker maken, *Stadb. v. Gron.* IX, 1.

BOEDELCEDULE (-CEDEL(E)), znw. vr. *Inventaris.* || Wanneer dat yemant enige boedellcedele in den recht overgegeven ende synen eedt op gedaen heeft, . . waert dat die versueker des boedels dairna enich goet meer bevonde, dan die boedellcedulen begrepen hebben, *R. v. Utr.* 2, 270. Als yemant boedellcedulen overlevren zell, 296. Soe wanneer die boedelcedel geclaert is, *ald.*

BOEDELDINC (BOELDINC), ook BOEDELDINGE (ofri. *bodelthingia*), znw. o. *Een proces over iemands nalatenschap.* Zie de beschrijving van een boeldinc, *Westfr. Dingt.* 3 vlgg. || Gheviel een boedeldinge van boedele, dat sullen seven naeste bueren gheven sonder ban ende sonder boete, ende die dat boedel verliest, hy ghelt de boete, Mieris 2, 90*b*.

BOEDELEET (BOELEET), znw. m. Ofri. *bodeleth, bodeled. Een eed ten gevolge van eene boedelscheiding opgelegd, een zuiveringseed na eene boedelscheiding.* || Tot wat tijden die weeskinder selfmondich sijn, so sullen sij een boeleet moghen nemen van denghenen, dair sij jeghens ghesceyden sijn, *Leid. Keurb.* 135, 8. Hi sal T. . . . weder boedeleede doen alse recht is, *R. v. Utr.* 2, 24; vgl. 265.

BOEDELGAEF (BOELGAEF), znw. vr. *Huwelijksgift, uitzet.* || Daer en es niet een poorter of poerteresse, die huer kinderen zoude mogen geven tot boelgaef eens 100 Rh. guldens, *Inform.* 19.

BOEDELGOET (BODELGOET, BUEDELGUET), znw. o. Mnd. *bodelgut. Goed tot iemands uitzet behoorende.* || Voer sodane . . bodelgoet als Eling vors. daer aff gekofft hevet, *Warfsconstit.* 95. Dat et siin hues vrouwe gheven is van oer eersten man an oer buedel guet, 20.

BOEDELHERDE (BODELHERDE), znw. m. Uit boedel en herde, d. i. *herder*, hier in den zin van *bewaarder, bewaker.* Zie HERDE. Hetzelfde als *boedelhouder* (z. ald.). || *Van den bodelherde, die die sloot off dede.* Waert dat . . enich bodelharde, hij waer man of wijff, die enige slote, die mitter scepen ende sgerechts zegelen waeren, ontsegelde off offbrake . ., datmen rechten sonde aen zijn lijff, *R. v. Utr.* 1, 300, 149. Die ghene, die boedelherde ghebleven is, het sy man off wijff, 2, 5; vgl. 265. Zoo nog viermaal op bl. 6. — Ook boedelherder, *ald.*

BOEDELHOUDER (BOELHOUDER), znw. m.; vr. BOELHOUDSTER. *Hij of zij, aan wie de bewaking van den boedel toevertrouwd is, die in het bezit daarvan blijft totdat hij onder de erfgenamen verdeeld is.* || Den boedelhouder te verbieden dat guet te vercoopen of van daen te brenghen, *O. K. v. Delft* II, 30. Daer of sullen die boelhouder of boelhoudster binnen tmaentstont of eer dat sij den boel roeren om te deelen, comen bi den burge meesteren van Leyden, om te kennen te geven, wie die erfnamen van den oflivigen zijn, *Leid. Keurb.* 169, 55. Zoo ook 158, 20; *Dingt. v. Delft* 17, 18. — Nog over in den familienaam *Boelhouwer.*

BOEDELHUUS (BOELHUYS), znw. o. *Verkooping van roerende goederen in een sterfhuis.* || Van boelhuysen die men hout van huysraet, *Inform.* 334.

BOEDELINGE (BODELINGE, BOELINGE, BUEDELINGE, BUELINGE), znw. vr. Mnd. *budelinge* (hoewel in eene andere beteekenis). *Uitkeering uit den boedel, boedeling.* || Om een sciftinghe ende om een scheydinghe ende om een rechte buedelinghe ende om een voerticht, ende om al in te brenghen, dat den buedel toebehoert, *Dingt. v. Delft* 18. Dat daer schiftinghe noch scheydinghe, boedelinghe noch vertricht ghescieden en sel, 22. Neme oeck yenich man een wijf buter stad, de late hem sine bodelinghe wisse maken, *Stadb. v. Gron.* IX, 1. Inden sie daer

giene boedelinge van en hevet, *Etst. v. Dr.* 12. De suster sol ghene boedelinge off arffnisze van oer vaders goet ontfangen, 20. Ismen dan van de boelinge schuldich dat onbetaelt is, 21. Alsucke boedelinge als se gekregen heft van Heinen Lelinghen oeren olden vader, nae beloep der boelinghe, 31. Dat de halve broeders dat veerdendeel van der buelinge sullen betalen, 214.

BOEDELVERVOLGER, znw. m. *Hij die tot boedelscheiding aanspreekt.* || Dat soude die boedellvervolger alleen hebben ende behouden, sonder enich toeseggen van dengenen, die den bodelleet gedaen hadde, *R. v. Utr.* 2, 270.

BOEDESTEDE, znw. vr. *Plaats voor het opslaan van een tent of kraam.* || Waert zake, dat onser burgher twe oft meer waren . . ., die zoelden lothen om oer boedstede, ende nijman meer an te nemenof te bestedene dan eene boedestede, *Overijs. R.* I[1], 55.

BOEF, samengetr. vorm van behoef (z. ald.).

BOEF (BOEVE, BOUVE), znw. m. Mhd. *buobe*; md. *bûbe*, *bûfe*; mnd. *bove*; hd. *bube*; eng. *boy*.

1) *Knaap*, *knecht*, *dienaar*; in dien zin nog over in het znw. *stalboef.* || Om 12 cleene scildeken den boeven op haer rocke te nayen, die in mijns heren herberghe dienden, *Rek. d. Gr.* 3, 358. Dat dunct mi een cranc lof, dat knechte ende boeven gheven, *Teest.* 927. Die boeve en schaemde hem niet te gheren eens coninex dochter, *MLoep* II, 2803; vgl. IV, 2166. — Vooral in den zin van *legerknecht*, *trosknecht.* || Die twe sloeghen de boeven doot; die derde bat ghenaden groot, Stoke IV, 437. Daer waren wel vier hondert vijlre boeven . ., die dat volck na volgheden, die geen soudy en hadden, dan om lopen te scumen, Matth. *Anal.* 1, 428. Boeven (*t.* boenen) met eyseliken stroten crieerden gruwelike ende liepen achter die Brabantre, Heelu 5316 (vgl. Velth. III, 7, 3 vlgg.). — Vgl. BOEFKIJN.

2) *Een eerlooze*, *een schavuit*, *snoodaard*, *boef.* || Doe hi den coninc sach int aenscijn docht hem een naect bouve zijn, *Denkm.* 3, 206, 77 (vgl. vs. 83 en 85). Ribauden, boeven ende cockinen, *Rein.* II, 5116. Quade, onrein, lose boeve, 7312. Zoo ook *Mar. v. N.* 15, 353; *MLoep* IV, 443, e. e.

BOEFGELT, znw. o. Van boeven in den zin van *dobbelen*, *spelen* (z. ald.). *Geld*, *met dobbelen of anderen verboden spelen gewonnen.* || Dat sal wesen ende staen gelijck oft van bouverye of van boefgelt geschiet wair, *Leid. Keurb.* 183, 75.

BOEFKIJN (BOEFKEN), znw. o. Verklw. van boef (z. ald. 1). *Knaap*, *knecht*, *jongeling.* || So die jonge boeffkens op sinte Martens avondt . . veell onredelicheden bedreven mit groten vueren te bornen opter straten, *O. R. v. Dordr.* 1, 292, 76.

BOEFLIJC (BOEVELIJC, BOVELIJC, BOFELIJC), -LIC, -LIKE, bnw. en bijw.

Als BNW. — *Schandelijk*, *snood.* || Het is een boeflike ghenoecht, *MLoep* III, 1045. Het was boeflic ende sonde, IV, 2016.

Als BIJW. — Eig. boeflike (boevelike). *Op eene schandelijke*, *snoode wijze.* || Den sy gheloefte ganselijc, heeft hoer ghehandelt bofelic, *ald.* I, 1567. So bugheden si hoer knyen scempelic ende bovelic ter eerden toe ende anbeden hem in spotte, Brugm. 2, 357.

BOEFSPEL (-SPUL), znw. o. Hetzelfde als boeverie (z. ald. 2). *Dobbelarij*, *hazardspel.* || *Van boeffspel doet men geen recht.* Daer moet niemant recht soecken van boefspul, bij een boete van een pont, *O. K. v. Enkh.* 29, 147.

BOEFTE (BOUFTE), znw. vr. Hetzelfde als behoefte (z. ald.). *Behoefte*, *hetgeen voor iets noodig is.* || Tot de boufte des dienst, *Hs. v.* 1348, 143*b* (*in opus ministerii*, *Ephes.* 4, 12).

BOEGE (BOEGIE, BOESGE); de schrijfwijze met *sg* tracht de fransche *j* weer te geven). Zie ook BONESGE. Hetzelfde als bolge (z. ald.). Kil. 76: boeget, boegiet, boegie, *bulga*; fr. *boge*, *bouge* (Burguy 44); verklw. *bougette* (eng. *budget*). *Reistasch*, *reiszak.* || Betaelt om boegen ende om bigordele, daer men mijns heren ghelt in voerde, *Rek. d. Gr.* 3, 338. Om 1 paer boesgen te hermaken, 130. Van twee boegien (*l.* boegien), omme onse bouken in te voerne, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 138.

BOEI. Zie BOIE.

BOEIER. Zie BOYER.

BOEIKIJN, znw. o. *Een klein vaartuig*, *schuitje.* — Van boeyen (z. ald.)? || Ic sach dat boeyken comen, *D. War.* 8, 577, 1. Ick ghinck dat boeyken teghen, *ald.* 2. — Hangt hiermede samen ons *boeier* (zie BOYER), en het *Invent. v. Brugge* 6, 277 genoemde, doch misschien niet goed overgeleverde woord boe, onder allerlei namen van schepen voorkomende?

BOEYEN (BOYEN), zw. ww. bedr. Scheepsterm. *Het scheepsboord met planken ophoogen*, ook *opboeien*, *bekleeden* genoemd. Nog heden in gebruik; zie Van Lennep, *Zeemans Wdb.* 36; Van Dale 126. || Van enen scepe te boeyen ende te bereyden, *Oorl. v. Albr.* 26. Om mijns heren scip mede te doen scaedzen ende boeyen, 223 (zoo ook 179). Van den boten te doen boyene daer men tys mede brac in de veste, *Invent. v. Brugge* 3, 23. — Vandaar

BOEYINGE, znw. vr. *De ophooging van het scheepsboord.* || Gegeven voir sijn sciphuyr, boeyinge ende des gelijcs, *Oorl. v. Albr.* 174.

BOEISPIKER, znw. m. *Eene soort van kleine spijkers.* || Dat duysent vanden boeyspikeren sal weghen 27 ℔, *K. v. Brielle* 141, 27 e. e. — In de nabijheid dezer plaats worden ook *bors-* en *kokerspikeren* genoemd; welk onderscheid is er tusschen?

BOEITEN (BOEYTEN), zw. ww. onz. || Dat voirtan nyement van den poorteren van Leyden des burchgraven tollen te Leyden huyren noch verpachten en sulen, noch daer an boeyten noch payrten, noch geen medestanders dair an te wesen opte boeten van 60 £, *Leid. Keurb.* 475, 12. — De verklaring in het Gloss., als zou boeyten hetzelfde zijn als boeten, schijnt ook om den vorm onaannemelijk. Is misschien boeyten een andere vorm voor bueten (buiten), *geld verdienen* (?) (Kil. bueten praedam facere, praedari *buit maken*), of voor *ruilen* (Kil. bueten, mangelen)?

BOEC (BOOC, BOUC, BUEC), znw. m. en o. Mhd. *buoch*; mnd. *bôk*, *buk*; hd. *buch*; got. *boka* (vr.). Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 466; Kluge 41. In het ml. geslacht van het woord staat het mnl. alleen; in de overige germ. talen is of was het òf vr. òf onz. Het verklw. is boecskijn (*Lsp.* I, 14, 75; *Livre d. Mest.* 1) of boekelkijn (*Flor.* 3228; *Invent. v. Brugge*, *Int.* 57; *Tien. Pl.* 57; *Mnl. Ged.* bl. 638, vs. 108). *Boek.* || Alse u die boec besciet hier voren, *Sp.* III[2], 32, 3. Sinter dat ic desen boec liet ende beloec, *Brab. Y.* V, 901. Hier beghint den eersten boeck ofte dat eerste deele van der cronijcken, *Exc. Cron.* 2*b*. Zie nog *Ned. Proza* 297; e. e. (Zoo ook in verschillende mnl. werken als titels: *die eerste boec*, *die anderde boec*, *die derde boec*, enz.) Enighe brake, daer dit boeck van seit, *Fri. Stadr.* 145, 8. — Ook in den zin van *officieel stuk*, *acte*, *oorkonde*; vgl. got. mv.

bókós. || Ysent te Parys met een boke van den payse die voor Risele ghemaect was, *Invent. v. Brugge* 1, 452. Enen ban van vijff scellingen, die hem die voirseide gezwoeren boede mitten boeck .. affhalen sell, *R. v. Utr.* 2, 232; zoo ook 237. Vgl. STATBOEC.

BOEC, znw. m. Hetzelfde als boc (z. ald.); fr. *bouc.* || Ghef hem boecsvleesch nat in asine, *Nat. Bl.* III, 1671 (*varr.* bux-, bucs-).

BOEC. Zie BOEKE.

BOECBEWAERRE, znw. m.; vr. BOECBEWAERSTER. *Hij* of *zij*, *die met de zorg voor eene boekerij is belast*, *boekbewaarder*, *boekbewaarster*, *bibliothecaris.* || Die susteren sullen op sekeren tijden een yghelick een boek bidden daer sy uut lesen moeghen, van der boeckbewaerster, *Ned. Proza* 297. Die boekenbewaerster sal daer to sien dat sy alle die boeken teykene die men buten leent, *ald.*; *zoo ook ald.* die bewaerster der boeken.

BOEKE (BOUKE, BOUCKE), znw. vr. Mhd. *buoche*; mnd. *boke*; mhd. *buche.* Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 469. *Beukeboom*, *beuk.* Over het verband tusschen ons *boek* en *beuk*, zie Franck, *Etym. Wdb.* 120; Kluge 41, en vgl. BOECSTAEF. || Fagus... es een boem dienmen heet boeke, *Nat. Bl.* VIII, 364. Hier en es boeke no eyke, daer ic mach onder logieren, *Limb.* X, 68. Eene hole boucke, *Amand* II, 580. — Ml. wordt het woord gebruikt, *ald.* 628: Sittende in eenen holen boucke. — Ook de vrucht van den beukeboom. *Boekenoot.* Misschien ook is de nom. boec, vgl. mnd. *bôk.* || (Olie) diemen van boeken slaet, *Nat. Bl.* VIII, 369.

BOEKEL. Zie BOEKIJN.

BOEKELIJC (BOKELIJC), bnw. *Uit boeken verkregen.* || Doe hem sijn ouders te Romen gesent hadden om bokelike consten (*vakken van wetenschap*) te leren in sijnre kijntscheyt, *Pass. W.* 244*d*.

BOEKELIJC, bnw. Van boekel, in den zin van *boekijn*, voorteeken. Zie een voorbeeld op BOEKIJN 1).

BOEKEN, zw. ww. bedr., en BOEKENEN, freq. vorm van boeken. *Te boek brengen*, *door inschrijving* (*in een beklemboek?*) *in eens anders vermogen overbrengen*; misschien ook *legateeren.* || Dat een juck (*lants*) vanden aechten (*van de acht*) gheboket is by consente Abelen, *Warfsconstit.* 12. Arven de tot den kercken . . geboeckent edder gegeven sint, *Pro Exc.* 6, 692.

BOEKEN, znw. Zie BOEKIJN.

BOEKEN, bnw. Zie BOEKIJN.

* BOEKEN, ww. Verkeerde lezing *Vrouw. e. M.* XI, 49. Zie op VOEKEN.

BOEKENEN. Zie BOEKEN, ww.

BOEKEREN (BOEKEEREN, BOKEREN), zw. ww. bedr. *In een boek opteekenen*, *boeken.* || De spelen uyt te leveren, anderen soo goeden te vercrygen, vercreghen doen te boeckeeren alleene tot der cameren behoef, *Vad. Mus.* 3, 129. Die brootweghers sullen . . . sitten alle daghe . . om van een ygelick sijn teyken te ontfangen ende te bokeren, *O. K. v. Delft* II, 41.

BOECHOUDER, znw. m. *Bankier.* || Wisselaers ende boechouders, *Invent. v. Brugge* 6, 147.

BOEKIJN (BOEKEN, BOUKIJN), bnw. Mhd. *büechîn*; mnd. *boken. Beuken-*, *van beukenhout.* || Van boekinen vloten, *ZVl. Bijdr.* 5, 60. 16 boeken balken, *Rek. d. Gr.* 3, 464. Van 16 boekenre balken, 465. 68 boeken borden, 2, 175. Van eschine houte ende boukine harde, daer of dat men ghescot makede, *Invent. v. Brugge* 3, 54.

BOEKIJN (BOEKIN, BOEKEN, BOKIN, BOKEN), znw. o. Ohd. *pauhhan*; mhd. *bouchen*; ags. *beácn*, *bécn*; oeng. *beekne*, *beken*; ofr. *bêken*; os. *bôcan*, eng. *beacon* en *beckon.* Verwant is het ndl. *baken*, *baak.*

1) *Teeken*, *voorteeken*, zoowel door *wonderlijke verschijningen*, als door *droomen* den mensch geopenbaard. Vgl. *Hor. Belg.* 7, 18: *fantasma*, gedroch, boeken, een droem; en *Diut.* 2, 225: *omen*, boken; 223: *mysterium*, boken. || Een coninc vant ende las wat dat scone boekijn was, *L. o. H.* 490. Waer tkint geboren was, daer haer geselle dboeken ave las, 510. Ic weet bi dien boekine wel, dat hi (*Christus*) en es no suer no fel, 2585. Alse Pylatus dit boekin sach, dat hem wisselde die dach, 3713. Men mach wel an dit bokin sien, dat hi wiste al dat soude gescien, 3727. — Ook in den vorm boekel (buekel). || Wanen dat die sterre die openbaerde, sijn buekel of sijn beschermenisse was, *Greg. Hom.* 36*r*. So en was die sterre des kindes buekel niet, mer dat kint . . was dat bukel der sterren, *ald.* Men seit, die sterre een buekel wesen des menscen, 36*v*. Vgl. 37*r*: Enter dat si dat teiken niet en hebben, of dat sterren in gheenre manieren en hebben boekelic cracht (*de macht van een voorteeken te zijn*).

2) *Voorbeeld.* || Dit bokin hebbic u gegeven, *L. o. H.* 1896. Papen, leec, wijf ende man mochten hier nemen boekin an, 2955. Cruce, an di sal menich man van mi nemen boekin an, 3007; vgl. 3258, 4092.

BOEKINGE, znw. vr. Mnd. *bokunge*; ags. *bocung*; vgl. hd. *verbuchung.* Eig. *inschrijving*; vervolgens *de handeling van het boeken* (z. ald.), en *de inhoud van het geboekte.* || Dat nemant sal enigen lueden enen ovelganck doen mit hoeren guede (*het vervreemden?*) off landt enwech gheven .. noch oick gene boekinge doen buten consent sinen sibsten vrunden willen, *Warfsconstit.* 52. Dat men alle boekinge unde alle wederwendinge .. sall betalen nae uytwysinge unde inholts des testaments, *Pro Excol.* 6, 674. *Van boeckinge eynes doden.* Soe waer .. die arve unde die voegden entwee spreecken umme de boeckinge, *ald.* 692. Soe waer ein monnick ein boeckinge eyschet van enen doeden, 693. Papen tuychenisse ontvanget men umme die echtschop unde ein boeckinge ende beteringe, 695.

BOECSAC, znw. m. *Een tasch*, *om een gebeden- of getijboek in te dragen*, zooals men in latere eeuwen er een liedboek in droeg. Vgl. mnd. *bokesbudel.* || An haren aerm hanghende eenen boucsack, daer hare ghetyden in waren, *Cron. v. Vlaend.* 1, 95. Den besten boecksack, met eenen boeck, sonder eenich goudt oft silver daeraen te wesen, *Gesch. v. Antw.* 2, 648. — Later *reistasch* in het algemeen (De Bo 157).

BOECSCRIVER (BOUCSCRIVER), znw. m. *Schrijver*, bepaaldelijk in den zin van *schoonschrijver.* || Betaelt Reynout Tilly boucscrivere voor sijn moyte, cost ende aerbeyt van ghescreven ende ghemaect thebbene een tabelleau van alden forestiers van der stede, twelke hanct in de poorters loge, 22 sc., *Invent. v. Brugge* 6, 479. Betaelt Janne van Esschen den boucscrivere . . van alle den lyfrenten . . te scrivene in barderen (*borden*), de welke hanghen in de nieucamere van den scepenhuus, 6, 115.

BOECSTAEF (BOECSTAF, BOECSTAVE, BOUCSTAEF), znw. m. Vooral of uitsluitend in het mv. in gebruik. Mhd. *buochstap*; mnd. *bokstaf*; hd. *buchstab.* Vgl. voor de verdere germ. vormen Grimm, *Wtb.* 2, 479 vlg.; Kluge 41; Franck 121. Tegenwoordig is slechts het ww. *boekstaven* in gebruik, en wel vooral in het deelw. *geboekstaafd*; vgl. hd. *buchstabiren.*

1) *Letter*, *letterteeken*; eig. *de in een beuketakje*

ingesneden rune. || Dus spraken die boecstave anden sarc upten grave, *Rein.* I, 459. Daer bi (*stont*) mit boecstaven van elc dinc dat onderscheet, II, 5563. Der erste bucstaf (*van* mulieris) heit *munda*, dat sprect r e i n e , *Limb. Serm.* 104*c*. Der ander bucstaf heit *verecunda*, dat sprect s c e m e l c h , *ald. d.*

2) Ook in de figuurlijke beteekenis van ons mv. *letteren*, d. i. *geletterde opvoeding*, *wetenschappelijke opvoeding*. || Dese waren sempel ende sonder boucstaven, *ongeletterd* (d. i. in de Middeleeuwen: *zij konden niet lezen*), *Franc.* 6288.

BOECWEIT, znw. m. Mnd. *bôkwete*, *-weite*. De bekende graansoort, polygonum fagopyrum; hd. *buchweize(n)*. *Boekweit*. Zie Lübben 1, 377. || Terv, rogge, gerst, spelte, amer, boecweyt, raepsaet, boenen, arweeten, wicken ende haver, *O. R. v. Dordr.* 2, 184 (*a.* 1479).

BOEL (BOIL, BUEL), znw. m. Mhd. *buole*; mnd. *bole*, *boule*; hd. *buhle*. Over de afleiding, zie Lexer 1, 388; Kluge 43.

1) Als aanduiding van de naaste bloedverwanten, zoowel van *volle* als *halve broeders* en *zwagers*; Vgl. Kluge 43; Lübben 1, 378 en b o l e k e n , *leibliche geschwister* (*ald.* 379). Vooral in Geldersche oorkonden. || Dat hij vercrighe van onsen buele den hertoghe van Ghelren, Nijh. 2, 52 (hier en elders, b.v. 64, 65 e. e., noemen Reinout en Eduard elkander *boel*). In den zin van *halven broeder* staat het *ald.* 2, 254, 255; in den zin van *zwager*, *schoonbroeder*, 1, 202, 259, 311; 2, 74, 181; 3, 5, 50, 68, 75; Matth. *Anal.* 3, 337 *driemaal.*

2) *Geliefde*, *beminde*, van mannen en vrouwen, zoowel in goeden als in slechten zin, zoowel van geoorloofde als van ongeoorloofde liefde. — *a*) Van geoorloofde liefde. *Geliefde*, *beminde*, *vrijer*, *vrijster*. Ook wanneer het van vrouwen gebruikt wordt, wordt het manl. geslacht gebezigd. Vgl. bij BODE en DODE. || Hoe dat hi een boel heeft, die al na sinen wille leeft, *MLoep* I, 755. Ic heb minen boel gesien, 767. Dat hi so sconen boel haet (*d. i.* heeft), 778 (vgl. 749). (Hi) plach die joncfrou boel te heten, 835. Ic weinsche hem heyl op elcken dach die sinen boele hout stede ende trouwe, *OVl. Lied. e. G.* 55, 8. So gavic elken man syn boel, die met trauwen minne draecht, 65, 2. Of ic mijn boel gestade kinne, sal ic hem ongesteide sijn, 78, 29. — Ook in geestelijken zin. || Dat(*wat*) dat joncfroukijn Jhesu haren boel gaf, Matth. 160. Minen boil heb ic ghegheven (nl. *mijn hart*), *ald.* — Verklw., als liefkoozende term. B o e l k ij n , b u e l k i n , b o e l k e n , *Hor. Belg.* 2, 226; 10, 189; *MLoep* I, 738, 776, 837. — *b*) Van ongeoorloofde min, de alleen overgebleven beteekenis. *Minnaar*, *minnares*, *boel*. || Daer Chephalus veel vreuchden dreeff mit sinen boel (*zijne beminde*), die by hem bleeff, *MLoep* IV, 2163. Het lach een wijf van frisschen sinne bi haren boele alleine, *OVl. Lied. e. Ged.* 83, 3. Haer boel was gram om dese worde, 83, 15. Nu wil ic . . . spreken so bevallijc . . ., dat ic mijn boel niet en verleede, *Mar. v. N.* 8, 155. Terwijl dat dit heer stil lach, so eysten drie ruters uten heer te steken ende een glavy te wisselen om hoer boelen wil tegen drie ruters van Utrecht, Matth. *Anal.* 1, 489.

BOEL, samengetrokken vorm van b o e d e l (z. ald.).

BOELEN (BOLEN), zw. ww. onz. *Blaffen.* || Boelende honden, al sijn si wreet, die machmen mit vorhoede keren, Hild. 87, 20 *var.* (*t.* blaffende) — Ook van een stier. *Loeien*, *brullen*. || Doe kreet diegene, al dat hi mach ende bolede als een varre doet, *Merl.* 23708 (*Hs.*; *t.* brulede).

BOELEREN, zw. ww. onz. *Minnehandel drijven*, *boeleeren*. || Die moet sien met brillen, purgieren met pillen, ende boeleren met medecyne, syn leven werdt hem pyne, *Spreuken* 82 (Goethals 9).

· BOELERIE. Zie BOELRIE.

BOELEET, BOELGAEF, BOELHOUDER, BOELINGE. Zie BOEDEL -.

BOELIOEN. Zie BILLIOEN. Zoo ook V. d. Wall 1, 252: Dat wisselaers . . haer gout of haer silver of bulyoen erghent voeren sullen of vercopen; *en ald.*: Mit ghoude, mit silver of mit bulyoen. — Misschien bet. het hier *zilver verguld*, waarvan dan het afgeleide ww. b u i l l o e n e n zou beteekenen *vergulden*; Diericx, 2, 213: || Ses pilare ende drie boghen voeren in dobbinieel ghebuilloent naer twerc.

BOELRIE (BOELERIE), znw. vr. Mhd. *buolrie*; hd. *buhlerei*. *Ongeoorloofd mingenot.* || Ledichede . . . hayet (*kweekt aan*) taverne ende boelrie, soe volghet wiven, *Bouc v. Sed.* 972.

BOELSCAP, znw. vr. Mhd. *buolschaft*; mnd. *bôlschop*. *Liefdesbetrekking*. || Wat hebt ghi mi te vragen, wat heimelijc boelschap doet, *Hor. Belg.* 2, 225, 3.

BOELSLACH, znw. m. Waarschijnlijk *een slag*, *waardoor iemand een buil of bult bekomt.* || Bloetreyzen, ongelycke boelslaghen (*l.* onghelycke, boelslaghen) sal men elcken gelden 15 d., *Oorkb.* 2, 361*a* (vgl. Matth. 96, waar de verwondingen verdeeld worden in *wonden*, *bloetreesen*, *onghelike* en h e v e n , d. z. *bulten*).

BOEN, bnw. Van fr. *bon* (?). *Goed* (?). || Sy is voorwaer boen om den vuylen druyt te wesen, *Ned. Kluchtsp.* 54, 128. Sijdy oock boen van moeder gheboren, so comt my van voren eens te velde, 57, 46.

BOEN, *Dijks en Molenb.* 268: || Doe dingede Geryt voirsz. op alle boenen (*dijkvakken*, *hoefslagen*), die hy gemaect had, dat ic niet sculdich en wair voirt te scouwen. Zie BON.

BOENE (BOEN), znw. m. Mhd. *büne*, *bün* (vr.); hd. *bühne*; ons *beun-* in *beunhaas*. Zie over den oorsprong Kluge 43; Franck 87. *Zoldering*, *verhoogde vloer*. Kil. b o e n e , b u e n e , *Ger. Sax. Sicamb.* tabulata. || (*Betaald*) een tymmerman, die den houtsnider halp een boen verstriken, Fruin, *Bijdr.* 9, 34. Veerlatten an den boen totter eetkamer, *ald.* Zie ook BONNE.

* BOENE. *Tien Pl.* 119 leest men: „Die watere alle ghemeyne . ., grachten, b o e n e n , waert ghelach, vele jammerlike men die sach verwandelt in ghelevert bloet." *Exod.* 7, 9 heeft: Stroomen, rivieren, poelen en alle vergadering hunner poelen. Uit de vergelijking hiermede is voor het woord *boenen* geen nut te trekken. Doch het zal wel bedorven zijn, en veranderd moeten worden in b o r n e n , d. i. *bronnen*. Vgl. b o e s t , *Invent. v. Brugge* 5, 77, verkeerde lezing voor b o r s t.

* BOENEN, verkeerde lezing, Heelu 5316, voor b o e v e n. Zie BOEF.

BOENRE (BOENDER), znw. m. Zie BONDER.

BOER, znw. De plaatsen, waar dit woord voorkomt, zijn de volgende: || Doe dede men teyken ende boer, dattie porters mochten sien ende bernden op de maste mettien vierbakene te menigher stede, Stoke IX, 636. Daer verlosic al dat boer vanden spore, waert voert liep, *Mor.* 2722. Dat was hem een scoene boer, *Eleg.* 1070. — Het is niet zeker, of men hier één woord b o e r heeft, dan wel twee verschillende; ook blijkt het geslacht niet overal duidelijk. Het waarschijnlijkst is, dat Stoke IX, 636 een onz. znw. b o e r staat, met de beteekenis *teeken*, en *Eleg.* 1070 (beteekent het woord hier

teeken, dan ziet het op het *blazen* in vs. 1065) een ml. (of onz.) znw. met de bet. *kans*, *goed geluk*, overeenkomende met ohd. (*ga-*)*buri* (Graff 3, 168) en ags. *byre* (Grein, *Gloss.* 152; *Taalz.* 176). *Mor.* 2722 (onz. boer) laat zich zoowel de eene als de andere opvatting verdedigen, doch de bet. *goed geluk*, *buitenkans* is daar natuurlijker dan die van *teeken*, want in het laatste geval zou de uitdr. *dat* boer *van den spore* eenigszins pleonastisch zijn. Beide (?) woorden zullen wel hun grond hebben in *beren* of liever in het afgeleide *beuren*. De bet. *teeken*, *spoor* kan zich zeer wel uit die van *teeken*, *sein*, *signaal* (wat opgeheven of opgebeurd wordt) ontwikkelen. Doch geheel zeker is de verklaring nog niet; zie De Vries, *Taalz.* 176—178; Te Winkel, Gloss. op *Moriaen*, bl. 192. —Op twee andere plaatsen lezen wij een woord boer, dat door de uitgevers als boor, uit behoor (z. ald.) wordt verklaard, met de bet. *het passende*, *noodige*, *betamelijke*. Zij zijn *Sp.* II[a], 51, 3: „(Die) in dat uterste India voer, om van den lande te weten dboer", en II[a], 72, 23: Dat hi in Egypten voer, daer hi saen in heeft verstaen selc boer van der heileger scrifture, dat hire in wert verlicht ter cure." Vooreerst is het onzuivere rijm een bezwaar tegen deze opvatting en de bet. *het noodige*, welke door de uitgevers aangenomen wordt, geeft slechts een draaglijken zin; bovendien komt de verbinding selc boer om de absolute beteekenis van behoor onwaarschijnlijk voor. Het schijnt, dat wij hier eene beteekenis hebben, die zich uit die van *teeken*, *spoor* heeft ontwikkeld, en dat er een woord boer geweest is met de bet. *het fijne van eene zaak*, *wat er van iets te weten is*, en dus een synon. van fijn (z. ald.). Doch de zaak moet voorloopig onbeslist blijven.

BOER (BUER), znw. o. m.? *Een standje*, *geschreeuw of getier om iemand uit te jouwen*, *het plegen van verzet tegen iemand.* Vgl. BOEREN. || Ienich persoen die den anderen boert inder mate dat he mit hem vechten wil des de raet ontkant, dat een boer heten mach, *Stadb. v. Gron.* V, 28. Waer een richter te rechte sit, die dan dat gerichte bevechte ende maket daer een boer, die brake *enz.*, *aangeh. Pro Exc.* 5[2], 85. Van vechtlike, van mishandelen of mes te trecken, . . of an sijn ere te spreken of dranc of buer te hebben, *Stadr. v. Zwolle* 51, 15. Enich man of vrouwe, die den anderen sloeghe of mishandelde . ., of op hem buer hadde, *ald.* So wie in der stad wijntaveerne . . vochte of buer dede die coerbaer ware, 53, 21. Van gasten die drang of buer hadden voer scepene of coerbaer woerde, 56, 29. Zie ook bij BORE. — En zoo meermalen in Overijs. rechtsbronnen. Het woord komt wel, als het vorige, van (of is identisch met) beuren (bueren, boeren), en bet. *het zich tegen iemand* verheffen, *tegen iemand* opstaan, *zich feitelijk tegen iemand verzetten.*

BOERDE (BOURDE, BORDE, BUERDE); znw. vr. Mnd. *bôrt.* Van ofr. *bourde*, afgeleid van het ww. *border*, *bourder*, uit *bohorder*, *behorder*. Zie Burguy, Gloss. 202; Diez 2, 234. Ook het eng. *bourd*, *boord* is daarvan afkomstig; zie E. Müller 1, 120. — De tegenwoordige vorm *boert*, vanwaar *boerten* en *boertig* komt ook reeds mnl. voor b.v. *Clerc* 38, 136; Jan Yp. 147; *MLoep* 1, 858. Het verklw. boerdekijn vindt men *Lsp.* III, 15, 200.

1) *Spiegelgevecht*, *steekspel*; vgl. mfr. *bohordeis*, *bohort*, mhd. *buhurt*, mnd. *bohurt*, *burt*, dat dezelfde bet. heeft. || Dor hare hilt men te meneghen stonden boerden, tornoye, tafelronden, *Denkm.* 3, 102, 23. (Hi) verteerde van siuen goede vele in boerden ende in anderen spele, *ald.* 43. In steecspele ende in boerden of in tornojen, *Hor. Belg.* 6, 1, 10 Ter feeste van der bourde, *Invent. v. Brugge* 4, 480. — Vgl. BOHORDEREN.

2) *Klucht*, *grap*, *kortswijl*, *gekheid*, vooral in concreeten zin, *een grap.* || Eest boerde of ernst, *Boerden* I, 3. Ene goede boerde wert u getoent, *ald.* 5. En waest niet goede boerde, dat ic soe wel quam uten twiste? VIII, 11. Het sijn vele goeder boerden, diese wiste, *ald.* 15. Men en seghter bourden so vremde, daer en ghebeurter wel also vele, *Spreuken* 77. Dat nes borde (*var.* boerde) noch ghile, *Rijmb.* 31264. En houdt mine worde noch over borde noch over spel, Hadew. 1, 291, 74. Die minne is een boerde, *Stemmen* 175. (Si) hadden haer spel ende haer buerde (*hadden er groot vermaak en pret in*), dat dus die hont die soch voerde, Velth. IV, 55, 25. Soe benic te wine ocht te biere ende hoer daer singen ende boerden spreken, *Vad. Mus.* 1, 337, 15. Sulc waende dat boerde ware, *Rijmb.* 33430. — In boerden, *voor de grap.* || In segt in borden no in gilen, *Lanc.* III, 1108. Vertellen in groter boerden, *als een groote grap*, Stoke V, 1260. Niemen en wane no en peinse, dat ic dit in boerden veinse, *Sp.* I[1], *Prol.* 19.

3) *Een verdicht verhaal*, *roman*, ook *vertelling.* || Die boerde van den Grale, *Sp.* I[1], *Prol.* 55. Dit (*boek*) ne slacht andren boerden niet, *Natuurk.* 29. Dit nes niet Madocs droom no Reynaerds no Arturs boerden, *Rijmb.* 34846. Van hare (*Maria*) blivix onbescouden . ., dat ickere boerde nie toe slouch, *Sp.* I[7], 94, 52.

4) *Verzinsel*, *leugen*, *bedrog.* || (Die) hem vander waerheit keren ende boerden ende favelen leren, *Franc.* 9. Dat si de waerheit vangen an ende laten de boerden varen, 46. Idele waerde . ., truffen ende boerden, Ruusb. 2, 13. Hierin ne vindi fable no boerde, no ghene truffe no faloerde, *Rijmb.* 27. Boerde no saghe, 15016. Wat hi seide was boerde groot, *Segh.* 9788. (Si) willen . . seggen dat (Plato) van eere maget was geboren, maer dit es boerde verloren, *Sp.* I[3], 30, 27. (Der smekers) boerden pinen te brekene, I[a], 36, 116; vgl. III[6], 32, 77 en 87. Dit nes gene boerde, *Flandr.* I, 107. Vele boerden, vele lueghen, *Nat. Bl.* III, 2134. Selc wanen, dat dit broet ene padde oft een serpent, maer dit es buerde bekent, 1998. Dat dochtem coenheit ende boerde (*eene ongeloofelijke heldendaad*), dat enich ridder soe dede, *Limb.* II, 734. Dit es boerde, al eest gescreven, *L. o. H.* 24.

BOERDEERRE (BOERDEERDER, BORDEERRE, BORDERE), znw. m. Eigenlijk. *Hij die iets verzint*, of *uitdenkt*; bepaaldelijk *romanschrijver*, *episch dichter.* || Karel es menechwaerf beloghen in groten boerden ende in hoghen alse van borderes ende oec dwase, *Sp.* IV[1], 1, 39 (*Brab. Y.* II 1707: boerders; *var.* bordeirders). Hier moetic den borderes antworden, die vraye ystorien vermorden met sconen rime, met scoenre tale, IV[1], 29, 1 (*Brab. Y.* II, 4120: boerderes).

BOERDELIJC, later ook BOERTELIJC, bnw.

1) Met eene vage herinnering aan den oorsprong wordt een *steekspel* in 't mnl. een boertelike *spel* genoemd. Vgl. BOERDE 1). || Aldus is dat boertelike spel verwandelt in enen bloedigen strijt, *Clerc* 86.

2) *Schertsend*, *speelsch.* || Drinct die mens daer meer op, so wort hi spelic ende boertelic als die apynne, *B. v.* 1357, 12*d.*

3) *Schertsend*, *grappig*, *voor de grap gezegd* of *gedaan.* || Hoert hier boerdelike dinghen, *Boerden*

X, 3. Die smeykende logen lieget of boerdelike loghen, daer die luden om lachen sullen, *Ned. Proza* 172. Mit boerteliken worden, *MLoep* I, 781.

4) *Leugenachtig*, *verzonnen*, *onwaar*. || Dattu boerdelike worde in sine vite hads gheset, *Sp.* III[4], 38, 38.

BOERDEMENT, znw. o. *Kluchtspel*, *klucht* (mnl. clute). || Ghi goede liede, dit hebben wi ghespelt al in een boerdement, *Lipp.* 185 (vgl. 189).

BOERDEN (BUERDEN), zw. ww. onz.; in het latere mnl. ook BOERTEN (gelijk nog heden). Mnd. *borden*. *Schertsen*, *grappen* of *gekheid maken*. || Die schone Perne, die . . . mit enen gheck te boerden plach, *MLoep* I, 821. Sitten schaicken, lachen, buerden, eten ende drincken, Nijh. 4, 368. Spotten, boerten, lieghen, ghilen, *Rein.* II, 4250.

BOERDER, znw. m. Hetzelfde als boerdeerre (z. ald.). Eigenlijk. *Bij die wat uitdenkt*, *verzint*, en bepaaldelijk *romanschrijver*. || Karle is dicwile beloghen in groten boerden ende in hoghen, alse van boerders (*var.* bordeirders) ende dwase, diene belieghen van Fierabrase, dat nie gesciede noch en was, *Brab. Y.* II, 1705.

BOERDEREN (BOURDEREN, BORDEREN), zw. ww. onz. Mhd. *burdieren*; mnd. *borderen*. — 1) *Een steekspel*, *wapenoefeningen*, *een spiegelgevecht houden*. || Na den etene saten si saen op ende reden uit borderen. Daer was ghesien van bacheleren scone ghemoet ende scone ghestreden, *Lorr. fr.* I, 653. Doe daden die borger . . . ene quinteine rechten, daer die niewe ridders op bordeerden, *Merl.* 11600. Ene quinteine, daer men op soude riden . . ende borderen, 12323; vgl. '25: „Doe liet men enen tornoy creyeren."

2) *Schertsen met iemand*, in tweeledige beteekenis. — *a*) *Met iemand spotten*, *den spot drijven*; *zich ten koste van iemand vermaken*. || Selke die daer te vorēn met haer boerderde, dede hare nu werdecheit ende ere, *Belg. Mus.* 10, 68, 128. Als een coninc, was Baltasar genant, in Babilone met Gode bordeerde, 3, 281. U qualike voughet, dat ghi aldus met mi bordeert, *Amand* I, 2976. Hoe die Jueden met hem (*Amand*) boerdeerden, II, 1881 *opschrift*. Borderende . . om sinen geselle, diere vel, *Lanc.* II, 8832. d. i. (*in gezelschap van*, lat. *cum*) — *b*) *Schertsen met iemand*, *zich met iemand vermaken*, *grappen met iemand maken*. || Waerbi ic u verbiede, dat ghi met niemant ne bordert, Jan Yp. 43. Om mit den hertoge minlich te bourderen, *Exc. Cron.* 119*d*. Si conden wel boerderen, *OVl. Ged.* 2, 111, 13. Eens poorters cnape van der Sluus gheckede ende boerdeerde met den Oosterlinghen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 39. — Ook als bedr. ww. *Bespotten*. || Daer nae was hi bespot ende gheboerdeert ende ghecroent mit eenre witter doernen crone, *Mandev.* 4*a*. — De onb. wijs ook als znw. gebruikt, *Scherts*, *grap*. || Soe waert een schandelijc borderen, die mitten sonden houden scheren, Hild. 234, 179. Dat borderen entie worde, dat si selen maken . ., als gi die voete keert opward, *Lanc.* II, 39456. — Mit enen borderen houden, *zich met iemand vermaken*, *D. War.* 7, 384, 42.

3) *Verdichten*, *verzieren*, *verhalen*, vooral van romantische verhalen gebruikt, in welken zin het woord samenvalt met ons *borduren*, fr. *broder*. || (Si) borderen [fabuleren] van ere vrouwen . . dat si brochte ter werelt kinder, die met hem brochten ter werelt . . . selveren ketenen aen den hals, *Brab. Y.* III, 636 *var.*, vs. 8. O wi, die den cost so groot ane tGrael leggen, an Lanceloot, hadden si van desen bispele vaer, si lieten dborderen ende namen twaer, *Sp.* III[1], 36, 109.

BOEREN (BOREN, BUEREN), zw. ww. bedr. Van boer, 2de Art. *Iemand een standje maken*, *hem aanvallen*; *zich tegen iemand*, *ook tegen een ambtenaar in functie*, *feitelijk verzetten*. || De enen borghermeister of énen raetmanne of meer boret ofte een mes toghe doet of wapen openbaert, quaet mede te done, *Stadb. v. Gron.* IV, 3. *Van boren over stad vrede.* Soe we boret over stad vrede of over enen mynliken vrede, de sal beteren bi der tyender marck, V, 3. Sloghe (hi) wen (*iemand*) doet ofte wonde he wen, of boerde he wen mit wapen, IV, 18. Soe we den boerd daer boven, die breket tyen marck, V, 7. Ienich persoen, die den anderen boert inder mate, dat he mit hem vechten wil, V, 28. De breke also vele of he gheboerd hadde boven enen stad vrede, III, 8. Die den anderen boerde of jaghede boven den vrede, die braec 15 marc, *Drentsch Landr. v.* 1421, *aangeh. Pro Exc.* 5[a], 84 (waar men ook de aant. van De Rhoer op het woord vergelijke). Die in der stad wijntaveerne buerde of vochte, *Stadsr. v. Zwolle* 53, 21. Enich man of vrouwe die up scepen of raet spreken daer si to richte waren . . ende op hem dronghe of buerde, die verlore teghen die stad dertijn pont, 56, 31; e. e. Zoo ook Racer 6, 56 vlg.; *enz.*

* BOERENLUDE (BORENLUDEN), znw. m. Slechts in het mv. gebruikelijk. *Boerenlui*, *boeren*, *ingezetenen*. || 7 waelgheboren borenluden van Pollanen, *Rek. d. Gr.* 3, 96.

AANM. — Voor boerlude, *Grimb.* I, 5048, leze men met de var. *voetlude*.

BOERIE, znw. ? Men leest *Rek. d. Gr.* 1, 411: „Van 33 boerien te verliese 3 sc." De beteekenis is uit de plaats niet op te maken. Denkelijk wordt er (als het woord niet bedorven is) een of ander houten vaatwerk, mede bedoeld; het woord staat althans tusschen *osevaten* en *emmers* in.

BOERT, znw. o. Hetzelfde als vr. boerde (z. ald.). *Tornooi*, *steekspel*. || (Si) voeren alle nu derwaert, ombe te siene dat boert, *por veoir les chevaliers bohorder*, *Merl.* 9984.

BOERTELIJC. Zie BOERDELIJC.

BOERTEN (BUERTEN), latere vorm voor boerden (z. ald.). || Soberliken . . inden woorden, spijs ende dranc, slapen ende buerten, ende laet wy nauwer staen in onser hoede, *Getijdeb. S.* 71*d*.

BOERTINGE, znw. vr. Latere vorm voor boerdinge. Zie BOERDEN. *Scherts*, *grap*. || Sij en wolde gheens mans boertinghe noch callinghe toelachen, *Bienb.* 110*c*.

BOESEM (BOSEM), znw. m. Mhd. *buosem*, *buosen*; mnd. *busem*, *bosem*; hd. *busen*; eng. *bosom*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 563; E. Müller 1, 115.

1) *Boezem*, de tegenwoordige beteekenis, *Vad. Mus.* 1, 67, 25 e. e. — Vooral in den zin van 't lat. *sinus*, de door de plooien van het opperkleed gevormde zak op de borst. || Sine hant . . in sinen bosem, *Rijmb.* 3719. (Hi) staect (*het hondje*) in sinen bosem, *Lanc.* III, 12683. So wye knyven, messen enz. draghet . . opten rig, in kousen, in bosemen (*onder de kleeren*) ende niet in sijn ryem off an siin bosemgaten, als gewoonlic is, *K. v. Brielle* 21, 3. Hy nam die gulden ende silveren vaten . ., ende stackse in sinen bozem, Matth. 67. Vgl. BOESEMGAT.

2) *Familiebetrekking*, *bloedverwantschap*, ook de *bloedverwanten*. Vgl. mhd. en mnd., waar *buosem* gebruikt wordt voor de *nederdalende linie*. || Waert sake, dat enich man compt in onse stat ende enighen man anspreket alse van maechsoene, de sal hem dat anbrenghen mit twen mannen, de van

den boesme sien (*l.* siin), daer si van sien (*l.* siin), die malc den andren anspreken, *Over. R.* I[1], 50. Want hi de naeste is van den vullen boesem, *Etst. v. Dr.* 140. (Si) boden tho bereden (*beraden*) vur enen eyghenen man mitten boseme, alse recht is, *R. v. Zutf.* 69, 73. Mit den bosemet (*l.* boseme) tho beredene, *ald.* So mogen twee poorters oorcondschap draegen die uyt rechte bosem gewonnen sijn, *O. K. v. Enkh.* 7, 29. — Vgl. BEBOESEMEN.

BOESEMEN, zw. ww. onz. Van water gezegd. *Een uitweg vinden*, *gelegenheid hebben om zich te ontlasten.* Vg. ndl. *boezemwater.* || Den nyeuwen dijck, daer twater in bosemen sall, moet gehoecht wesen 5 voeten, *Inform.* 378.

BOESEMGAT, znw. o. *De opening in een kleedingstuk voor aan den boezem*, *split*; lat. *sinus*, welke ook als bergplaats diende, waarvoor later onze *zakken* in de plaats zijn gekomen. || Die mouwen endie boesemghaete niet brieder buten beleghet dan twe vinghers briet, *Over. R.* I[1], 56. Zie een tweede voorbeeld van *boezemgat* bij boesem, 1).

BOESEMSPLIT, znw. o. Hetzelfde als boesemgat. Zie de verklaring ald. || Si vulden haer cousen ende haer broeke, haer boesemspleten entie doeke, *Alex.* III, 478.

BOESGE. Zie op BOEGE.

BOET, znw. m. en vr. Ohd. *puoz*; ags. onr. *bôt* (vr.); mhd. *buoz*; md. *bûz*, ml.; hd. verouderd *busz.* Zie Grimm, *Wtb.* 2, 570, en vgl. de samenstellingen boetloos, boetscoudich en boetwerdich, en ons bnw. *boetvaardig.* Hetzelfde als boete; z. ald. Nog in de 17de eeuw in gebruik, vgl. *Leeuwend.* 1010 *boet*; 1689 en 2110 *offerboet* (vr.).

1) *Schadeloosstelling*, *boete.* || Hebben sy meer mesdaen dan wy, soe eest recht, dat wy de boet ontfaen, *Troyen* 3604. — Ook eene *schadeloosstelling in geld*, *boete.* || Een boet van 10 pont Hollands, *Oorkb.* 2, 455*a* en *b*. Optie boet van twee roeden mueren, *O. R. v. Dordr.* 1, 322, 123. Optie boet van haer opperste cleet ende alle dat gelt, 323, 124. Zoo ook *R. v. Utr.* 1, 80, 17 e. e.

2) *Verbetering*, *genezing*, *herstel.* || Sy sal wel boet doen aen onse ghebreken, Hermans, *Gesch. d. Reder.* 289, 52. Ist een evel sonder boet, Hild. 141, 244. Sijn lucht can gheven boet van enigher groter quale, *Rein.* II, 5464. Die goede crude . . die . . van evelen gheven boet, *T. en Lettb.* 3, 65, 24. Ghenade mach hi verwerven, van sinen liden boet, *Hor. Belg.* 2, 237. Het gheeft der qualen boet, *Vrouw. en M.* IV, 106. Narcisus bleef doot van mynnen, dat selve moet ic nu beghynnen, daer en is anders gheen boet aen, *Troyen f.* 147*c*. Wie den anderen ontsien moet, aneveerden (*taste hem aan*), soe es sier zorghen boet, *Belg. Mus.* 6, 188, 117. — Boet doen hetzelfde als *boeten*, *verbeteren.* || Van haren scake dede hi hare boet, ende dede den coninc elre gaen op een ander velt ende staen, *hij herstelde*, *redresseerde de gevolgen van haar schaak zetten*, *door den koning te dekken*, *Cass.* 1852; vgl. 1800.

3) *Geneesmiddel*, en ook *middel* in 't alg. || Smeken, lyden is die boet, daermen wreden mede verwint, Hild. 109, 172. Die eerste boet tegen dye eerste sonde was dye offerhande, *Pass. W.* 209*b*. Wat remedyen ofte boet soude men daer toe moghen doen, *Gest. R. f.* 23*c*.

4) *Einde*, welke bet. zich uit die van *genezing* ontwikkeld kan hebben, doch misschien ook ontstaan is onder den invloed van het gelijkluidende fr. *bout.* || Des gaens, des comens sal nu sijn boet (fr. *se jamès homs vivans i entre*), *Rose* 3768 (of is het hier het fr. *bout*?).

BOETE (BUETE, BOTE), znw. vr. Mhd. *buoze*, mnd. *bote*, *bute*; hd. *busze.* Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 570; Weigand 1, 288. Van den stam van *bat*, *beter*, *bate*, *baten.* Vgl. BOET en BATE.

1) *Verbetering*, *genezing*, *herstelling.* — *a*) Van lichamelijke ziekten en kwalen. || Eenen juchtegen . . gaf hi sijns evels boete, *Sp.* I[7], 10, 42. Daer hem thant af quam die boete, II[2], 17, 112. Van alre pinen boete, II[4], 47, 62. Dat pijnlec evel . ., dies men selden ghewinnet boete, *Parth.* 5562. Evel, boete; bliscap, rouwe; lijf ende doot, 8333. Groene soeden onder die voete sijn hem nutte te siere boete, *Nat. Bl.* III, 1593; vgl. VIII, 230. Op tlant gaetet eten doer shongers boete, *ad reparandam famem*, IV, 978. Hi ghevoelde saen der boeten; die hem vanden roeden quam, *V. d. Houte* 436; vgl. 696. Balseme . ., die daer goret so oversoete, datsi elken mach geven boete, Velth. I, 19, 18. Mancke aen hande ende aen voete hadder dertich dair die boete, *Brab. Y.* II, 2225 *var.* Quale ter doot al sonder boete, Hadew. 1, 123, 31. — Ook van de opstanding des vleesches. || Dat hi (*God*) mins ontfermen moete, alse mins lijfs sal werden bote, *wanneer mijn lichaam zal vernieuwd worden*, *Lanc.* II, 47259. — *b*) Van gemoedstoestanden en geestelijke kwalen. || Om stwivels boete, *tot genezing van den twijfel*, *Blisc. v. M.* 1620. Dat (*de honing*) hem van alle sorgen boete gaf, *Vad. Mus.* 1, 315, 30. Sijn reine gebode sijn so soete, si geven alles doegens boete, *Rincl.* 274. Hi begonste rechte boete te soukene van den volke ghemeene, *Amand* I, 2574; vgl. 2371. (Alse) dan en es gheene boete, soe sijt des seker, datsi van arde quaet es, *Lsp.* III, 9, 71. Boete van allen rouwe ende van alre noet, Ruusb. 4, 7. Eenvuldecheit . . . geret vore Gode soete ende der zielen gheeft si boete, *Doct.* III, 1209. Thout vol der boeten, *het kruis*, *V. d. Houte* 622. — Enen boete doen, *iemand genezing schenken*, *hem genezen.* || Daer deed haer de maghet soete van allen haren coringhen boete, *Lutg.* II, 1287. — Vooral in verbinding met zonden, mesdaden en dgl. woorden. *Vergeving.* || Van sPaeus weghen, die alle boete up eerderike van sonden vergheven (*schenken*) mach, *Amand* I, 2145; zoo ook II, 5309. Dat elc hebbe therte te hem alleene, die boete ghecreech (*verwierf*) onser mesdaet, *Denkm.* 3, 124, 91. Daer ic di gaf der sonden boete, *God v. d. Cr.* 47. Zoo ook *L. o. H.* 1409; *Bloeml.* 3, 17, 322; *O Vl. Lied. e. Ged.* 423, 266. — Ook in den zin van *kwijtschelding eener straf.* || Dies en wert nemmermeer boete, want bi verdiensten hebbict ontfaen, *Brand.* 1470. Mensscе, dane (*van het kruis*) quam di die boete, *O. H. W.* 76. — Van een persoon gezegd, in den zin van *hij die genezing* of *verbetering aanbrengt.* || Christus, die boete es van allen saken in dit leven, *Amand* I, 2333. Christus, onser alder boete, 2838. (Hi) die es van minen evel boete, *die mijn minnevuur blusschen kan*, *Segh.* 4931. (God) die boete es van allen rouwen, *Rijmb.* 22702.

2) *Baat*, *voordeel*, *zegen.* || Willesi, wi gecregens boete, *Limb.* IV, 162. Gheseint so was het van desen vanden hovede toten voeten; die clare ziene can hem te boeten, *Franc.* 6724. Alder werelt te boeten, *Lsp.* I, 23, 134.

3) *Goedmaking van een misdrijf* of *misslag*, *schadeloosstelling*, *boetstraf.* || Omme die boete van dier mort was onser vrouwen feeste geset, *Sp.* III[4], 31, 4. Lechter bi . . van goude vijf vingerline te boeten over onse vijf steden, *Rijmb.* 8622. In name niet al die werelt in boten, gine souter over sterven

moten, *Lanc.* IV, 2145. Heer, ic gheve u boete: ic hebbe herde vele quaets gedaen, *Ferg.* 2918. (Hi) sloech Galeranne doe recht toten scoudren toe, dat hi doet viel vor sine voete ende heeft hem (*sibi*) gemacht (= *gemaket*) boete, *hij heeft revanche genomen*, *Ren.* 1835. Als hi van der selver boete verwonnen wair, so sel hi upten selven dach die stede rumen twie jair lanc, *Leid. Keurb.* 60, 28. Die eerste boete, die men hier op scouwet, *bij de schouw* (inspectie) *oplegt*, zal wesen II sc., *O. K. v. Rott.* 51, 172. Dat mense (*de liefde*) niet en mach ontvouden (*verbreken*) mit gheenre list, noch gheenre boete, *MLoep* III, 326. Het staet op al te zware boeten, wairmen daer overtreden wil, 608. So dat van des coninx schare een ter boeten niet ontginc, *in de Roode Zee*, *Sp.* I², 4, 40. Zoo ook *Vrouw. e. M.* I, 343 vlg.; Hild. 252, 76. — Ook in de uitdr. te boeten sitten, *op boete zitten* (vgl. onze uitdr. *op straf*, *op taak zitten*); in boete(n) gaen, en vooral in boeten staen, *schadeloosstelling*, *voldoening*, *satisfactie geven voor iets* (eenre dinc). || Dordat hi van ziere volre spise den broederen die daer te boeten zitten . ., moghe mededelen, *D. Orde* 247. (Wat ic) allen dieren heb misdaen, des wil ic ghern in boete gaen, *Rein.* II, 1495. Dat ic u hebbe gedaen te scaden, dies willic u in boeten staen, *Ferg.* 4864. Hebbic iet jeghen u mesdaen, dies willic gherne in boeten staen, *Parth.* 5002. Zoo ook Praet 797; *Segh.* 7763 *var.*

4) *Geneesmiddel*, *middel*, *voorbehoedmiddel.* || In lamsbloede waerm wrijf sijn voete; dit es oec een andre boete, *Nat. Bl.* III, 1705. Te menigher mesquame boete, VII, 64. Alsi comen, si eten al wat groen es ende daer nes gheen boete jeghen, 373. Boete jeghen die vlo-beten, dats dat een mensche wrive sijn vel . . met absinthium, 794. (Die steen) draghet gherechte boete jeghen des viants toeverie, XII, 1338; zoo ook IX, 86. Vriendscap es in welvaren soete ende in mesfal eist oec boete, *Sp.* I⁴, 9, 27. Die vader sochter met duvelien jegen boete, *Sp.* II⁴, 63, 26. Ic lyde soe groeten pijn, mochter boete tieghen sijn, Hild. 145, 193. Hi seindene . . ende hi genas bi diere boeten, *Franc.* 6681. Hi en wiste ander boete (*d.i. mnl.* raet), sonder dat hi onder die voete dien snee dien volke treden dede, *Alex.* X, 465; zoo ook *V. d. Houte* 347. Lieffelike sprake es boete ende medecine jeghen allen vernoye, *Amand* II, 5796. — Ook tegen geestelijke kwalen, zonde enz., Hild. 175, 77; *Lsp.* I, 23, 116; e. e. — Met andere gelijkbeteekenende woorden, als medecine, remedie, solaes, verbonden, *Segh.* 1; 8426; *Amand* I, 4797, 5866; II, 860; V. d. Wall 1, 4; Hild. 141, 184.

5) *Toovermiddel*, *tooverij.* Vgl. de aang. plaats *Sp.* II⁴, 63, 26 en *Teuthon.* 37. || Alle manieren van truffen, van boeten ende van ongheloeve, Ruusb. 2, 206 (*Ned. Proza* 354). Soe wie die hope ende troest setten in truffen, in boeten, in dromen, in waerseggheren, in toverien enz., 3, 244. Droem ende ghedroch van elven, boete no wikelen no tovren mede niemen gheloofde none dede, *Rijmb.* 5380.

Aanm. — *Rein.* II, 4901 is de lezing boete van de *var.* de ware niet, evenmin als *Lsp.* I, 25, 53 de lezing van den tekst.

BOETE (inhoudsmaat). Zie boot.

BOETE (*laars*). Zie bote.

BOETEMENT, znw. o. Hetzelfde als boete; vgl. ons *zielement* = *ziel*; mnl. *boerdement* = *boerde*; *finement* = *fijn*; *bollement* = *bolle*; enz. || Van boetemente, daer de dach af leden ware, *Cout. v. Gent* 489.

BOETEN (bueten, boten), zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *büezen*; mnd. *boten*, *buten*. Van boete (z. ald.). Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 571; E. Müller 1, 71 op beet, en *T. en Lettb.* 1, 24 vlgg.

Bedr. — 1) *Beteren*, *verbeteren*, *herstellen* (nog over in *netten boeten* en *ketelboeter*). || Van den werke an de bruegen vander stede te boetene, *Rek. v. Gent* 1, 103 (vgl. 249, 505). Van ouden matten te vermakene ende te boetene, 452. Mit ketelen te gaen noch te boeten, *O. K. v. Rott.* 44, 137. Hare roc was ghebuet (*versteld*) mede ende ghenayt te menegher stede, *Limb.* X, 253. Enen roc . . die te meneger stat was geboet met ouden doken (*lappen*), *Rose* 217. Van boetene die tenten, *Invent. v. Brugge* 1, 100. Quaernen boeten; bansten (*manden*) boeten, *aangeh.* Gloss. *ald.* 38. De cauchiede boeten, *ald.* Gloss. 600*b*. Dijc boeten, *ald.* — Den scaec boeten, *een stand waarin men schaak staat verbeteren*, *zich dekken.* || Ic segge u scaec . .; nu botet, *Cass.* 1800 (fr. *amendés*). Boet tirst . . u scaec, *amendés vostre eschecq*, 1809 (vgl. 1852: boet doen).

2) *Stillen*, *bevredigen*, *voorzien in*; nog over in *zijn lust boeten.* Vgl. het voorb. uit *Rein.*, doch wij kunnen niet meer zeggen: *den lust van iemand anders boeten.* || (*Mijne jongen*) souden dicke onsen lust van menigherhande spise boeten, *Rein.* II, 3892. Nochtan boet hi ander verdriet, *Troyen* 724 *var.* Hebbic silver ende gout, ende boetic den armen haren toren, *Vad. Mus.* 2, 170, 149. Commer boeten, *Serv.* I, 773; Hild. 13, 33; *O Vl. Lied. e. Ged.* 9, 184. Omme dat men daer mede (*met dat geld*) boete elken den sinen, dies heeft noot, *Sp.* I⁷, 42, 12 (hoewel de woorden wat vreemd zijn, zal *den sinen* wel de bet. hebben van *sinen noot*; *elken*, dat. sing. van *elc*).

3) *Schadeloosstellen*, *een misdrijf goed maken.* || Ende ghi wout beteren ende boeten, het soude minen toren soeten, *Parth.* 750. Die niet besuert, niet besoet, ende niet mesdoet niet en boet, *Alex.* I, 1323. Die billike die versumicheit boeten zal na der groetheit hare scout, *D. Orde* 218. Zoo ook *Ferg.* 4878; *Heemsk.* 156.

4) *Als boete verbeuren*, en in 't algemeen *verbeuren*, *verliezen.* Vgl. hd. *einbüszen*; ndl. *inboeten.* || (Wie) willens werpt voor tsijs een aes, hets recht, dat hi de canze boedt, *O Vl. Lied. e. Ged.* 412, 283. Al muegdy nat bezweedt, bebloet sijn, al mach u tleven hier gheboet sijn, *Sacr.* 612 (de woorden zijn eenigszins vreemd: men zou hier eerder aan een intrans. ww. denken; vgl. voor de constructie bij Onz. 2).

Onz. — 1) *Straf*, *boete opleggen*; *straffen.* || Als uwe ziele sal comen moeten ten jugemente, daer God sal boeten, Praet 1677.

2) *Genezing aanbrengen.* || Also dat de zieke sal comen in groter noot, en si hem geboet, *Hs.* Yp. 23*c*.

BOETEN (bueten), zw. ww. bedr. Mhd. *biuzen*; mnd. *boten*, *buten*; hd. *beuten.* Van daar ook het verouderde fr. *bouter*, en het gewone *boute-feu*, stokebrand. Zie vooral *T. en Lettb.* 1, 28 vlgg. Uitsluitend van vuur gezegd, welk woord ook wordt weggelaten, waardoor boeten schijnbaar intrans. wordt. *Aanleggen*, *aansteken*, in welken zin het in sommige dial. nog voortleeft. || Dat vuyrken boette ick, sede de gans, doe scheet sie oppet ijs, *Spreuken* 50. Item en sal nyemant vier bueten in enich huys, ten sij wiidt tyen voeten bij der roede, op een boete van 10 sc., *K. v. Brielle* 45, 1 *var*

Wilt dat vuer metten swaerde niet boeten, *Gest. R. f.* 45*b*. Desen vuyer en salmen niet bueten metten swaerde, *ald. d.* Die wijl dat men dat vuer boete ende daer toe (*voor de lijkverbranding*) reescap maecte, 188*d*. Dan soe gaet hij blasen, stoken ende boeten (nl. *het vuur*), ende soe werpt hij turf, hout ende colen ant vuer, *Con. Som.* 52*b*. Oeck en sal nyemant onder boeten omme to brouwen by nachte .. ende . . niet in den oeven boeten voer vyer uren des morgens, Racer 5, 294. Dat water te halen, dat vuer te boeten ende desghelikes, Brugm. 2, 315.

BOETGADINC (-GEDINC), znw. o., of -INGE, vr. Een *gadinc* of *godinc* (z. GADINC), d. i. *landschapsgericht* (gooirechtbank), waarin over *boeten* in crimineele zaken wordt recht gesproken. Zie Lübben 2, 129 op g o d i n k. Is dit de bet. van het woord *Gesch. v. Antw.* 3, 652: „Wy hebben tot Kyel drie boutghedinghe met haeren ghenechten: dat yrste des anderen sondags na derttiendage; dat andere es des anderen sondagh nae Sente Jans dach in midsomer; dat derde es des anderen sondagh nae Sente Baven dach. Item, onsen chijsdag van Kijl es des dijnsdags voir ons yrste boutgedinghe"? Of is de bedoeling het b o d t h i n g i n d e g o u w? Zie bij BOTTINGE.

AANM. — *Oorkb.* 2, 506*b* : „ Neghenen man salmen panden van vechtelike boetgadinghen, hine worde na recht verwonnen", is de lezing niet juist. Mieris 2, 90*b* heeft: „Neghenen man sal men panden van vechten b u t e g a d i n g h e, hyne worde nae rechte verwonnen."

BOETINGE, znw. vr. Van b o e t e n, in den zin van *tooveren*, *waarzeggen* enz. Hetzelfde als *boete* 5); z. ald. en vgl. *Teuth.* 37. *Tooverij.* || Dat wi in engeene truffe noch in engene maniere van boetinghen geloven en selen, Ruusb. 1, 102.

BOETLOOS, bnw. Van b o e t (z. ald.). *Het betalen van boete niet ten gevolgen hebbende*; eig. *zonder boete*, *vrij van boete.* || Wye compt in eens anders huys . . myd weld off myt machte . ., soe wat hem ancompt, dootslachte off wondinghe, dat sal wesen boetloes, *Fri. Stadr.* 33, 92 (*daarop zal geen straf staan*).

BOETOEN. Zie BOTTOEN.

BOETSCOUDICH (BOETSCULDICH), bnw. *Tot het betalen eener boete veroordeeld* of *verplicht.* Van b o e t (z. ald.). || Als een rechter coemt met enen clagher in ene ghemene weyde, so en sal gheen man boetscoudich worden, sonder die man die onrecht schaer hevet, *Oorkb.* 2, 375*b* (Mieris 2, 90*b* staat in denzelfden samenhang b o e t s c u l d i c h). Zoo ook *Oorkb.* 2, 506*b*; *O. R. v. Dordr.* 1, 374; *R. v. Utr.* 1, 80, 17.

BOETSEEL. Zie BUTSEEL.

BOETWERDICH, bnw. Mnd. *bôtwerdich* (Lübben 1, 408 op *botverdich*). Hetzelfde als b o e t s c u l d i c h (z. ald.). || Van der verwandelinghe der comenduer of zi boetwerdich zijn, *D. Orde* 282. Ist datte meester toe den lantcomenduer comt, die men metten capetel pleghet te settene ende vint zulken also boeswoerts ende zo boetwerdich dat onlidelec is . . ., den zelven mach hi . . ofzetten, *ald.* 283.

BOEVE. Zie BOEF.

BOEVELIJC. Zie BOEFLIJC.

BOEVEN, zw. ww. onz. Mhd. *buoben*; mnd. *boven*; hd. *buben.* Of *leven als een boef*, zoowel van mannen als van vrouwen gezegd; *een lichtzinnig*, *uitspattend leven leiden*; òf synon. van d o b b e l e n. *Spelen.* Zie b o e v e r i e 1) en 2). || Boeven, spelen, dobbelen ende drincken, *Vrouw. e. M.* XI, 59. Mijn wijf zy loddert, zy bouft, *Nu noch* 8.

* BOEVEN, waarschijnlijk verkeerde lezing voor b e r o e v e n, *Oorkb.* 2, 337, 68 (vgl. Mieris 1, 517) en V. Hasselt op Kil. op b o e f. || So wie den anderen boevet of siin goet neemt, pant of stellet tonrechte, dat sullen si vierscatte gelden.

BOEVEN. Zie BEHOEVEN.

BOEVERIE (BOVERIE, BUVERIE), znw. vr. Mhd. *buoberie*; mnd. *boverie*; hd. *büberie.* — 1) *Het wezen*, *de daad van den boef*, *schelmerij*, *schanddaad.* || Die valsche boevery, die sy in hoirre herten droech, *MLoep* I, 2838. Wat sal die boverye ghedaen? 2667. Hoe hi mocht werken boverye, valsheit ende verraderie, II, 3907. Boverie ende quaet te pleghen, III, 1234. Boverye hantieren, IV, 367. De boeverye der wereldt is menigerhande, *Mar. v. N.* 2, 43. In tyden voirleden so es menigerhande boverye gevallen in sack te slepen enz., *Leid. Keurb.* 164, 44. — Ook in den zin van *losbandigheid*, *ondeugendheid.* Vgl. hd. *huren und buben.* || Voer al haer goet is wech ghebracht mit vrouwekijns of mit lichten wiven of mit buverien te driven, *Vrouw. e. M.* XI, 102. Soudmen die clerken niet slaen ende van hore boverye niet wennen, nymmermeer en souden si leren, *Proza-Rein.* 4*r*.

2) *Dobbelarij*, *hazardspel.* || *Van der boeverye ende vuylnes bi der scole.* — So en moet niement (*daar*) . . kaetsen, morellen, koten, noch gheenrehande boeverie dairenbinnen te doen noch geruchte maken, *Leid. Keurb.* 47. Boeverie ende dobbelen .. Want alle onredelike boeverien ghehanteert worden, die verboden hebben gheweest, 62, 39. Dat sal wesen ende staen gelijck oft van bouverye of van boefgelt geschiet wair, 183, 75. Nyemant moet dobbelen . . noch craybicken noch enighe boeverye hantyeren, Schwartz. 1, 561, 87. — Samenst. b o e v e r i e s p e l, *dobbelspel*, *hazardspel.* || So wie yemandt enich gelt mit kaetsen of mit enyghe andere boeveryespelen afwint, *O. K. v. Delft* II, 24. Cruus ende munt te werpen, koten om ghelt noch gheenrehande boeveriespelen, hoe die ghenoemt sijn, *Leid. Keurb.* 63.

BOEVERIE. Zie BOVERIE.

BOFELIJC. Zie BOEFLIJC.

BOFFE (BOF, BUFFE, BUF), znw. m. Mhd. *buf*; mnd. *buff.* Fr. *bufe*, *bouffe* (Burguy 55). Zie verder BOFFEN en vgl. De Bo 159: b o f s l a g (eene tautol. verbinding).

1) *Slag*, *oorveeg.* || Dat ic ne wraecs mi vander buffen, die gi hare hebt gegeven, *Lanc.* II, 7628. Haddic u daer ute, ic soude u geven ene buffe, 37516. Hi gaf echt . . sinen heer ene buffe, *Merl.* 26657; zoo ook 26664, 26675; vgl. s l a c h, in vs. 26648. — 2) *Slag*, *smak.* || Hi . . viel doer een venster int huys; hi gaf enen groten buf ende maecte groot gheluyt, *Gest. R.* 167*d*. — Eén in oorsprong met het volgende woord. Vgl. ons *slag* met fr. *soufflet*, van *souffler*, d. i. *blazen.*

BOFFEN (BUFFEN), zw. ww. onz. Mnd. *buffen*; mhd. *buffen*; hd. *puffen*; ndl. hoewel in anderen zin *boffen.* Hetzelfde woord is ons *bluffen.* Vgl. voor de vormen met *b* en *p* (*boffen*, *puffen*, *bluffen*), mhd. *puf* = *buf*, Lexer 3, 304; Weigand 2, 404 vlg., en De Jager, *Freq.* 1, 53. Voor de verwantschap van *boffen* en *bluffen*, zie De Bo 159 op b o f f e n. De oorsprong schijnt in het fr. te zoeken te zijn, mfr. *bufe*; fr. *bouffe*; mlat. *buffa.* Zie Weigand t. a. p. en Burguy 55. *Zich opblazen*, *bluffen.* Kil. *inflare buccas*; hd. *aufpuffen.* || Si connen wel bulen met hoi slaen ende scoon boffen ende blasen, *Rein.* II, 5048. Ghi neemt mijn secghen al in truffen, ghi ne durt blazen, scalpen no buffen, Praet 3204.

BOFFER, znw. m. Van boffen (z. ald.). *Bluffer, grootspreker.* || Waer sijn dese boffers nu, mijn ghebueren? 3 *Dag. H.* 200. Boffers van Thourout, logenaers van Eerdenborch, *Belg. Mus.* 3, 101 (vgl. 102: *grootsprekers* van Thorout).

BOFET (BOFIT, BEFIT, BAVIT, BOFFIT), znw. m. Hetzelfde woord als fr. *buffet.* Over de afleiding zie Burguy 55; Diez 1, 92. *Aanrechttafel*, *aanrechtbank* (*rechtbank*). || Bovet vel disch, *assidela*, *Hor. Belg.* 7[a], 13. Haer Henric die pape van 1 bofitte ende 1 moude 13*d.*, *Rek. d. Gr.* 1, 281. Doe hine (*den baec*) sach legghen opt befit (*var.* bavijt), Hild. 60, 174. So wye dat rumet dat boffit, 202, 221 (*var.* bavijt).

BOGAERT. Zie BOOMGAERT.

BOGAERT, andere vorm voor beggaert (z. ald.). || Een bogaert dede ere baghine ene al te grote medicine (*eene belangrijke operatie*), *Boerden* V, 7. Ene baghine sagic haer baren ende op hare enen bogaert, *ald.* 13. Twee bagynen, twee bogaerden, *Ned. Kluchtsp.* 48, 56.

BOGAERTMAN. Zie BOOMGAERTMAN.

BOGE, znw. m. mhd. Mnd. *boge.* Vgl. verder Grimm, *Wtb.* 2, 218 op boge. *Boog.* — *a*) In onze beteekenissen. || In cloesteren spant si (*quade tonge*) haren boge, om dat si daer in comen moge, *Rincl.* 1398. Slote . . diemen . . moeste . . stofferen . . met boghen (d. i. *armborsten*, z. ald.; fr. *arbalètes*) ende met springalen, *Melib.* 2315. Springalen, ghescut ende boghen, 3454. — Die brugghen ende boghen van die spoeyen hebben sy oock ingeslagen, Matth. *Anal.* 1, 491. Dat hi (*Cyrus*) binnen es gestreken biden ghate ende biden boghe, daer soe (*de rivier*) liep dorden mure hoghe, *Sp.* I[a], 6, 8. Vgl. *R. v. Utr.* 1, 79, 14. Boghen onder de niewe halle, *Invent. v. Brugge* 2, 22; vgl. 5, 318, noot 1). — *b*) Ook in den zin van *boogschutter.* || Een seynscip, gemant mit bogen, *Oorl. v. Albr.* 259.

SAMENST. — Bogehout, *Invent v. Brugge* 3, 19; bogecoker, 4, 458.

BOGEL (BUEGEL), znw. m. Mnd. *bogel*, *boggel*; nd. *bögel.* Van *buigen. Beugel*, *ijzeren ring.* || Van anckeren, boghelen in scorsteenen, lasseelen ende van allen anderen ysere, *Rek. v. Zeel.* 2, 358; e. e. — Vooral in spreekwijzen, ontleend aan het spel, dat veel overeenkomst had met ons kolven en dat bogelen of bogelslaen geheeten werd. Zie Hoffmann op *Theoph.* 333, en Kil. 77 op boghelbane, d. i. *kolfbaan.* || Ghy moet duer den buegele, u mach*t* es tegen ons te clene, *ik zal uw bal door den beugel jagen*, *gij zult het tegen mij verliezen*, *Sacr.* 640. Vgl. Lübben 1, 373, en Harrebomée *Spreekwdb.* op beugel.

BOGELIJC, bnw. *Buigzaam. Dint.* 2, 219: „*inflexibilis*, nit bogelec, stif."

BOGEN (BOEGEN, BOUGEN), zw. ww. bedr., onz. en wederk. Mhd. *bogen*; mnd. *bogen*; nl. *bogen* (uitsluitend in de beteekenis van *roemen*, *pralen*, *zich beroemen*, en in het deelw. *geboogd*, d. i. *geschulpt*, *uitgeschulpt* van aardewerk).

BEDR. — *Doen buigen*, *doen overhellen*, *buigen.* — *a*) Eigenlijk. || Here, bouge dine himele ende clemp ter neder, *Limb. Serm.* 137*a.* Du (*vleesch*) mi loges, tote du mi an haer (*de wereld*) getoges ende onder hare voete boges (*d. i.* bogedes; of is het van het trans. gebruikte bugen?), *Z. ende Lich.* 189 (*var.*, *Belg. Mus.* 2, 69: want du mi ane hare booch). Boghe al hier neder metter vrucht dijn ende lave nu die moeder mijn, *Sp.* I[a], 47, 46 (*tot een boom*). (Hi) boechde den hals onder die hande ons Heren Jhesu Christi, Ruusb. 2, 66. Die gheboechde rugghe onder den cruce, *Stemmen* 105. Hine looc oge no bogede knien, *Sp.* III[a], 33, 42. So bogede die moeder haer knyen, *Hs.* 80, *f.* 39*b.* Zoo ook Ruusb. 2, 91; 3, 222; 4, 64; 5, 211; 6, 102; *Limb. Serm.* 220*a* en *b* (*T. en Lettb.* 6, 227). Secht telken een Ave Maria knielende met ghebochden zinne, *OVl. Lied. e. Ged.* 534, 466. Enen Senne . ., die Agraweine . . hadde geboget op dat artsoen, *Merl.* 17050. — Over het gebruik van *bogen* bij latere schrijvers, zie Huyd. *Proeve* 2, 92 *noot.* — *b*) *Buigen*, *nederbuigen.* || Dine fiere herte boech (imper.) ten armen menscen, *Wap. Mart.* I, 865. — *c*) Figuurlijk. *Neigen*, *bewegen*, *gunstig voor zich stemmen.* || Men mach den uppersten, den hoghen, met beden ende met weldaden boghen, *Heim.* 831. Hy en sal oec niet werden geboecht met vrese, met giften, met minnen, met onwetenhede, *Pass. W.* 88*b.* — *d*) *Onderwerpen*, *vernederen.* || Wil men (hem, *d. i.* den heer) onderdoen ende boghen, soe wil hi opwert dan ten hoghen, *OVl. Ged.* 3, 114, 147.

ONZ. — *Buigen.* — *a*) Eigenlijk. || Hi boghede (*Hs.* boge) over sine knien, *Alex.* I, 491. Een roedekiin soude daer boeghen, een boem en souds niet doghen, *Esop.* LXIII, 21. Van den slaghen moeste hi boghen ende vallen over die knien, *Ferg.* 2692. Al zaten dusent zielen . . alle te zamen op een haer, het en zoude breken noch boghen, *Lsp.* I, 18, 75. Beter es ghewillech doeghen, dan dat men met crachte doet boeghen den hals, *Vad. Mus.* 2, 176, 11. So dat hy den helm dede opten nese boghen, *Troyen f.* 78*a.* Daer hi an die cruse boghede, *Nat. Bl.* III, 3000 *var.* (*t.* droghede). — *b*) Figuurlijk. || Alse oft al vor hem soude bogen, die daer jegen waren comen, Velth. III, 4, 14. Hare herte en mach niet bogen, *Disp.* 312. Zoo ook Ruusb. 6, 171. — *c*) *Overhellen*, *zich nederbuigen.* || Tot hare vrienscap moetic boghen, *Vad. Mus.* 1, 337, 24. Wie so was ooc tongemake . ., te hem waert so brochti (*l.* boochdi) mede met groter ontfaermichede, *Franc.* 4215. Flandrijs ter ghenaden bogede (*aldus te lezen*), *Flandr.* III, 158. — Ook in den zin van *overhellen*, *eene bepaalde* (*andere*) *richting nemen.* || Datsi den strijt al bogen daden, *Merl.* 25712. — Ook in den zin van *overhellen*, *neiging gevoelen*, *lust hebben.* || Op dattise (*penitentie*) te doene poghe ende hi met herten daer an boge, *Flandr.* II, 126.

— WEDERK. 1) *Zich buigen.* — *a*) Eigenlijk. || Hine machen niet ter aerden boghen, *Nat. Bl.* II, 1367. Of hem worde te haert sijn vel, sone maecht hem boeghen ende niet ontgaen ende word also ghevaen, IV, 106. Dat elc (*telghe*) hem ten anderen boghet, VIII, 647. (De doek) boechde sich ewenich (*een weinig*) van midden des voerhoefs, ende bedecte die oeren, *Ned. Proza* 118. — *b*) Figuurlijk. *Overhellen*, *neiging gevoelen*; ook *zich zetten tot iets*; vgl. HEM BREKEN. || Oft emmer es so bewant, dattu di boghen moets ten vrouwen, soec ene, die du moghes ghetrouwen, *Heim.* 746. Na dat die meinsche wille poghen om gracie, so sal si haer boghen te hem waert, *Wap. Rog.* 966. Hets emmer der herten plien, alst dor dogen siet desen of dien, daert hem toe wille bogen, *Wap. Mart.* I, 748; vgl. ook *OVl. Lied. e. Ged.* 13, 281. Can hi hem niet tot waldaet bogen, *D. War.* 7, 379, 42.

2) In de tegenwoordige beteekenis van *zich beroemen op.* Met den 2den nv. || Die quaet doet met vorhoede sonder vrese, ende hem dies boecht, hi mesdoet . .; die hem met redene doget beroemen, sijn metten goeden willecome, *Vad. Mus.* 2, 186, 280.

BOGENAER, znw. m. *Boogschutter.* || Ghegheven

de vors. rode caproene ende boghenaers tsont van drie daghen, *Invent. v. Brugge* 2, 394.

BOGESCOTE (BOGENSCOTE), znw. m. en vr.; en BOGENSCOOT, BOGENSCOT, znw. o. Mhd. *bogenschuz.* — 1) *Een boogschots afstand.* Hetzelfde als mnl. scotmael (z. ald.). || Dat een man wel alse verre soude moegen gaen ene bogescoete, *Lanc.* II, 5964. Eer men twee bogescoten verre mochte gaen, 10396. Dat scip was gevaren . . twe bogescoten van den lande, IV, 12255. Meer dan enen boghescote verre, *Limb.* II, 1123. Niet een boghescote van der stad, 666. (Si) deden wel een bogescote dander vlien, *Parth.* 5344. Zoo ook *Grimb.* II, 224; *Roel.* I, 291; *Merl.* 14723, 16764, 18161, 19883.

2) *Pijl.* || Sijn ors was dapper, starc ende groet, dat seerder liep dan een bogenscoet, *Grimb.* I, 4686.

BOHORDEREN, zw. ww. onz. Mfr. *bohorder.* Zie op BOERDE, en vgl. BORDEREN. *Een spiegelgevecht, een steekspel houden.* || Si leiden coverturen om dat si wouden bohorderen ende deden hen gereiden speren, *Lanc.* II, 31225. Doe begonsten si bohorderen, soe datter selc gequetst uut quam, eer dat spel inde nam, 31609. Vele vander tafelronden, die hen alle setten tien stonden te bohorderene, 31618. Doe lieten si die tale staen ende dat bohorderen was gedaen, 31800. Als men gebohourt hadde, *Invent. v. Brugge* 4, 474.

BOY, bijw. Slechts in bepaalde uitdrukkingen. — *a*) Het heeft mi boy, *ik heb het land*, *ik ben verdrietig*, *ontstemd.* || Ferguut groettene ende loech ende sprac: Naen, waers die tornoy? Die naen sweech, het haddem boy (*hij achtte het beneden zich te antwoorden*), ende leet over, hi was gram, *Ferg.* 5106. Si achtens herde cleine ende en hadde hem twint boy (*zij ergerden er zich volstrekt niet aan*, *het kon hun niet schelen*), dat hi daer lach opt hoy, *Lsp.* II, 11, 26. Het sal hen hebben harde boy (*hen zeer ergeren*, *ontstemmen*), dat wi des tornoys dorren roeken, *Lanc.* II, 37198. Daer darcheit bi nam groet verlies, al hevet hare nu boy (*al heeft zij er ook het land over*), *Vierde Mart.* 600. — Ook met den 2den nv. der zaak. *Het land hebben aan iets*; *het beneden zich achten.* || Die bottelgier, die menegen verdriet met wapenen dade in den tornoy, cranker voren (*d. i.* voeren) hadde hem boy (*hij achtte eene zwakke, laffe wijze van handelen beneden zich*), *Merl.* 12402. — *b*) Hem boy maken, *zich ergeren*, *zich boos maken.* || Gygantion makede hem herde boy (: hoy) ende seide: Wacht dat gi mi nu nine quetst, des biddic u, *Lanc.* III, 13836. — De oorsprong van het woord is niet met zekerheid bekend. Zie *Lsp.* Gloss. op boy. De daar genoemde verwantschap met ons *beu* is minstens twijfelachtig, daar dit woord vroeger *bo* luidde. Zie Kil. 74: bo, *satur*, *oppletus*, *obrutus cibo*, *potu*, en Franck, *Etym. Wdb.* op beu.

BOIE (BOYE, BOEI), znw. vr. Vooral in het mv. in gebruik. Mhd. *boie*; mnd. *boie*; ndd. *boje*; eng. *buoy*; van lat. *bojae*, dat ook bijna altijd mv. voorkomt; mfr. *buie.* Hetzelfde woord als ons *boei*; hd. *boje*, ankerton. Zie over den verderen oorsprong Grimm, *Wtb.* 2, 229; E. Müller 1, 150; Diez 1, 72; Burguy 56. *Boei*, *keten*, *band.* || Prisoene, kaerkeren, boyen, *Sp.* 1³, 9, 3. In stercke, ysere ketenen slaen, in veteren ende in boyen swaer, *Grimb.* I, 5133. In boyen besleghen, *Wal.* 8289. Stappans deden sine binden ende slaen in vaste boien, *Alex.* VII, 160. In boyen gespannen, *Lanc.* II, 599. In starken boyen ende in swaren ende in vingherline, die dobbel waren, 26810. Dat hi vingerlinen ende boeyen . . eerstwarven visieren dade, *Rijmb.* 17427.

BOYE. Dit woord komt op twee duistere plaatsen voor, nl. *Blisc. v. M.* 1065: „Men doe haer gereetscap, si bid des boye, opdat u, here, niet en vernoye". Hier kan boye een andere vorm zijn voor bode, *tijding*, *bericht*; z. ald. 2de Art., en vgl. ons *booien* voor *dienstboden.* De 2de nv. des bewijst, dat boye een znw. moet zijn. De verklaringen van Willems en Moltzer bevredigen niet. — *OVl. Lied. e. Ged.* 373, 1740: „Wine schyeden noch niet. Neen boye, pensdic, ic hebbe noch vry, goddanc een stic. Hier schijnt boye een bijw. te zijn, met de bet. *waarlijk*, *voorwaar*, doch vanwaar is het woord? Of is het een vocatief?

BOYEN. Zie BOEIEN.

BOYER, znw. m. Mnd. *bojer*, *bojert.* Kil. boeyer, *dromas*, *dromon.* Een klein soort van koopvaardijschip. Vgl. *Brem. Wtb.* 1, 108, en Lübben 1, 374. Tegenwoordig is het woord *boeier* slechts in gebruik in den zin van *pleizierjacht.* || Ende hebben omtrent 12 pincken, die vaeren om schol, scelvisch, ende cabbelliau . ., ende hebben noch eenen halven boyer, die oostwaerts vaert om coomanscip, *Inform.* 157.

BOYKEN. Zie BOEKIJN, bnw.

BOYKEN, BOYKIJN, znw. Zie BOEDE.

BOYLINE, znw. vr. *Boeitouw*, *boeilijn.* || 1 Touwe tot rilinen ende boylinen 18*d.*, *Rek. d. Gr.* 1, 414.

BOIS, bnw. Zie BOOS.

BOC. Zie BUC.

BOC (BOCK), znw. m. *Bok*, eene soort van ondiepe, platboomde vaartuigen zonder dek, voor vervoer van hooi, bagger en andere stoffen. Nog heden in gebruik, ook b.v. in *baggerbok*, en dgl. || Si hadden bocken ende schepen mede ende wouden koorn halen tot Jutfaes, Matth. *Anal.* 1, 480.

* BOKE, znw. vr. Bedorven lezing voor bake, d. i. *bes* (?). Vgl. *bakelaer*, d. i. *lauwerbes*, *lauwerbezie*; lat. *bacca lauri.* || Die boke van lovere boeme (*varr.* boeken, bladen van lauwer bome) moet men breken . . ende langhe in olie sieden ende dan uutduwen, so salt dieden ende dit heet men olie laurine, *bacc(a)e recentes conterantur*, *Nat. Bl.* VIII, 473. Vgl. BAYE en BAKELAER.

BOKEL (BUCKEL, BOCLE), znw. m. Mhd. hd. *buckel*; mnd. *bokele.* Van lat. *buccula*; fr. *boucle.*

1) *Eene verhooging in het midden van het schild*, *knop*; lat. *umbo.* || (Hi) stac heer Henric tier ure beneden bokele van den schilde, *Grimb.* I, 4265. Dattie scilt toten bocle spleet, *Lanc.* II, 1131. Ritsart geraecten weder op den bokel van den scilde, *Lorr.* II, 4227. Hi cloefde doe den scilt al toten bocle toe, *Lanc.* II, 24838. Elc stac anderen met crachte op de bokelere (*l.* bokele) van den scilden, *Grimb.* II, 2934. — Ook eene dergelijke *verhevenheid*, *knop* op andere voorwerpen. || Daerop (*op het gevest van het zwaard*) enen bokel van finen goude; ic waen, dat hy ander bokel en woude, *Troyen* 860.

2) *Gesp*, als haarversiersel of tot andere doeleinden. || Daer (*in het haar*) waren gedaen binnen stene van meneger maniren met tween riken boclen ende diren, *Lanc.* III, 8830. Een oude gordele met buckels, ooc beslaeghen met silvere, Dierickx, *Mém.* 2, 12. — Vandaar

BOKELARE (BUEKELARE, BOEKELARE), znw. m. en vr. Mhd. *buckelaere*; mnd. *bokeler*; hd. *buckeler*; fr. *bouclier.* Vgl. Franck, *Etym. Wdb.* op beukelaar. *Beukelaar*, *schild met een bokel.* || CC bokelaren (*peltas aureas*), some ront, . . ende some als ene halve mane, *Rijmb.* 11798 (*varr.* buekelaren, boekelaren). Des zal hi ons dienen met swaerde ende bokelaer ende met cleppele ende met scilde, Mieris 2, 335*a*. Enen

jongen man, die enen quaden roc hadde an . . ende ene bokelere ende een swert, *Limb.* X, 419. Si consten van orde torde met bokelaers ende met swerden, *Aiol-fr.* 877. Daermen breect die plompe swaerde, daermen scoort die bokelaren (*Hs.*), *Alex.* II, 949. Alexander reet met crachte hem den bokelare ontwee up die bulle . ., die van goude was wel claer, III, 40. — *Grimb.* II, 2934 moet voor bokelere gelezen worden bokele (z. BOKEL).

BOKEMOLE, znw. m. Mnd. *bokemole*; Schambach 29: *bôkemöle.* Eig. *beukmolen*, *stampmolen*, vooral om het vlas te verbrijzelen en klein te malen. || Hy proetelt als een moespot. Hy swycht als een bockemoele, d. i. *zijn mond staat nooit stil*, *Spreuken* 61.

BOKEN (BOKIJN). Zie BOEKIJN.

BOKEN (BUEKEN), zw. ww. bedr. Hetzelfde als ons *beuken.* Mnd. *boken*; mhd. *bochen*, *buchen*; hd. *pochen.* Zie Franck, *Etym. Wdb.* op beuken, en Kil. 78. *Slaan*, *kloppen.* || Dan gheet si mi boken ende slaen, 3 *Dag. H.* 94. Pelsen, voederen of wattet si . ., slaen, bueken, of scudden upten heerstraten, *Leid. Keurb.* 46, 19. Men moet ghien lakene bueken an den raem, dan mit goeden hueschen roedekijns, 81, 49. Het en sal nyemant hekelen, zwyngen vlas noch bueken bij nachte noch bij kaersen, *K. v. Brielle* 47, 7. — Vgl. Schambach, *Idiot.* 29.

BOKENGELT, znw. o. *Bakengeld.* Van boekijn (bokijn, boken), d. i. *teeken*, *sein*, *signaal.* Of verschreven voor bakengelt. || Van geleyde opte scelt ende van bokengelde in Eendrecht, welck geleyde, tol ende bokengelt leghet tusschen Volsukershille ende Bortbure op onsen stroem, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 688.

BOKER, znw. m. Van boken (z.ald., 2de art.). *Een werktuig om vlas*, *koren* enz. *te dorschen* (*te beuken*), *beuker*, *klopper*, *stamper.* Mnd. *boker*; nd. *böker.* Zie Franck op beuken. || In bokers en salmen gith niet dorsschen (lat. *non enim in serris triturabitur gith*) noch gheen wiel van waghene en sal ommegaen op cyminum, mer mit een ruede salmen gith uutslaen, *D. B. Jesaia* 28, 27.

BOCKEN (BUCKEN), zw. ww. onz. Mhd. *bocken.* Intensief van *buigen.* Zie De Jager, *Freq.* 2, 869.

1) *Bukken* (in dial. ook *bokken*). || Die (dore) so lage, dat si inden inganc ende inden uutganck bocken ende neygen mosten in onderdanicheit horen rechten heer, *Clerc* 27. Si ghinc nederwert bockende mit al hoer lichaem, soedat si haer gheensins oprechten en mochte, *Pass. W.* 35*c.* Om dat te bat te doene, heeft hi hem opgheheven ende gheboct uten salen. Achilles siende dat hi achten bloot was mids dien bocken, so heeft hi hem heimelic van achter . . . int lijf ghesteken, *Troyen Vb.* 40*a.* Seghelijn bocte sonder riveel ende soudet opheffen den quaden dief, *Segh.* 3172 *var.*

2) *Buigen*, *nederzijgen.* || Elc sloech andren . . dat si op hare artsoenen bucken, *Ferg.* 1872. Si sloeghen hem sinen scilt in stucken ende sine wapenen, hi moeste bucken, 2715.

3) *Buigen*, *nijgen.* || Op dat wi een luttel ere deden der heilegher lere, soudewi een luttel bucken, *Bed. d. M.* 483. Soe set hi den kelc neder ende buct selve, 624 *opschrift.* Echt buct die pape daer ende cust den outaer, 784; zoo ook 789, 792.

BOKEREN. Zie BOEKEREN.

* BOCKET, verkeerde lezing voor BLOCKET, *Invent. v. Brugge* 3, 174 (zie ald.).

BOCKETIJN (?). Van bocketine van fringen ende van zide 30 s. gro., *Invent. v. Brugge* 3, 50.

BOCRAEN (BOCRAEL, BOUCRAEN, BOLLECRAEN, BOLCRAEN), znw. m. Mnd. *buckeram*, *buckerân*; mnd. *bukram*; uit mlat. *boquerannus*; prov. *boqueran*; fr. *bougran.* Zie Diez 1, 92; Duc. 1, 727, en *Invent. v. Brugge* Gloss. 36. *Een uit geitenhaar geweven stof*, *eene fijne stof. Hor. Belg.* 7², 13: bocrael, *byssus*; bockerael, *tela cannabina levigata.* || Zes grote blasoen . ., daer Dyrc . . oic selve den bolcraen toe leverde, *Oorl. v. Albr.* 197; vgl. 433. Dat bollecraen te ververwen, *Rek. d. Buurk.* 171. Om 2 gheheel bolcrane (*stukken b.*) ende 6½ ellen bolcrans . .; item drie wiven, die dat bolcraen nayden al omme een ghulden cleet, *Rek. d. Gr.* 3, 199. Wit . . als ivorien of bocraen, *Rein.* II, 5488. Haer hals witter dan die zwane of dan yvore of dan boucrane, *Claus.* 352. Wit gelijc bocrane (*var.* bocerane), Ruusb. 1, 63. Vanden riken mensche, die ghecleet was met purpere ende met bocrane, *purpura ac bysso*, 4, 10; vgl. 5, 181 en *L. v. J. c.* 147 en Aant. Een lilaken, eene culcte van linen doeken ofte van bolcrane, *D. Orde* 224. Hi (*de kedele*) en was lilijn noch bokeraen, *Rose* 1150. Ghecleet met purpere ende met bocrale, *Hs. v.* 1348, 158*c.* Rode . ., witte, blauwe, swarte bocraen, *Invent. v. Brugge* Gloss. 36; zie meer voorbeelden *ald.* noot. Haer is ghegheven dat si hoer decken soude met claer schynende bokerael, *Sp. d. Volc. f.* 66 (Oudem. 1, 447).

SAMENST. — Bocraenvaerwer, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 435.

BOL. Zie BOLLE.

BOL, bnw. Misschien uit *bollig* verkort, of uit het znw. *bol* (mnl. bolle) gevormd. *Bol*, ook van vleesch. Zie BOLLICH, en vgl. Franck, *Etym. Wdb.* op bol, bnw. || Die fleumate . . hebben vele bol vleeschs ende siin van blonder varwen, *Hs.* Yp. 47*a.*

BOLAERSEN (BOLEERSEN), zw. ww. onz. *Over hol over bol vallen*, *hals over kop op den grond rollen* (Kil. 78: *in caput devolvi clunibus in altum sublatis*). || Weel (= *wie*) syn wyser leert, syn rycker gheeft ende syn sterker stoept (*ranselt*), die bolleerst geern, *Spreuken* 61.

BOLEN. Zie BOELEN.

BOLGE, znw. vr. Mhd. mnd. hd. eng. *bulge*; mlat. *bulga.* Van den stam van belgen. *Lederen zak*, *reiszak.* || Alrehande malen, cleen ende groit, bolghen, bisaitsen enz., *Rek. d. Graf.* 2, 544. — Vgl. ook BOEGE.

BOLGEN, zw. ww. bedr. Van den stam van belgen (z. ald.). *Vertoornen*, *boosmaken.* || Den groten here, dien ic vruchte te bolgene sere, *Rose* 1561.

BOLGEN, deelw. bnw. *Verbolgen*, *boos.* Mnd. *bolgen*, d. i. *zürnend.* Zie het volg. Art.

BOLGENHEIT, -HEDE, znw. vr. *Verbolgenheid*, *toorn*, *gramschap*; ook *kwaadwilligheid.* || En penset nu niet meer . . ombe quaetheit ende bolgenhede, *Merl.* 29531.

BOLGENSCAP (BOLGESCAP), znw. vr. en onz. *Verbolgenheid*, *toorn*, *boosheid.* || Dat si u tonen . . bolgenscap ende grote were (*tegenstand*), *Rose* 7203. Hebdi u bolgenscap al vergeven mi, die gi te mi hebt lange gedragen, *Cass.* 271. Du hefs den nap ghedronken van Gods bolgescap, *Lutg.* II, 1075. Bi dir bolgeschap es betekent ene wandelinge dis anschins, *Limb. Serm.* 4*b.* Die bolgenscap . . sal met staden gebetert wesen, *Merl.* 29431. — Ook *kwaadwilligheid.* || Dat nieman den andren arch en doe ende dat negene bolgenscap daer gescie, *Merl.* 28726.

BOLINC. Zie BODELINGE.

BOLION. Zie BILLIOEN.

BOLC (BOLLIC, BULC), znw. vr. Mhd. hd. *bolch*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 229. Eene soort *schelvisch*, ook *wijting* genaamd. || Men sal geven van cabeliauwen . . van den honderden 1 cabeliau .. ende desghelike van den scelvische, ende van den honderden van den bolke twee bolke, *Cor. v. Antw.* 31, 103. Ter zee te vaeren mit cleyne boetkens omme scholle, bollick ende diergelijcke, *Inform.* 268. Die spierinck doet den bulck afslaen, *Spreuken* 63.

BOLLAERT, znw. m. *Windbuil*, *pochhans* (Kil. 78: *homo futilis*, *fabulator*). || Her Bollaert, dat heeft mi wonder, dat ghi sprect dese hoghe wort, *Wint. e. S.* 192. Dat hy tot hem zeide: Ghy zyt eenen bollaert, Cannaert 393.

BOLLAERT, znw. m. Hetzelfde als b o d e l. *Gerechtsbode*, *beul.* || Die onsienlike bose vianden, die des heren boedels of bollaerts sijn in deser werelt, *Hs.* 88 *f.* 89*c*. (87 *f.* 129*b*: „*buedels* of *bollaerts*"). — In deze bet. zal het woord wel een geheel anderen oorsprong hebben, dan het vorige, en uit b o d e l a e r(t) zijn samengetrokken. Zie BODELEN.

BOLLE (BOL), znw. m. Mhd. mnd. *bolle*. Zie verder Franck, *Etym. Wdb.* op b o l. Alles wat eene ronde of bolvormige gedaante heeft. — *a*) *Bolvormig gebakken brood*, *bollebrood*, *bol.* || Haer kinnebacken soe groet als bollen, *Bloeml.* 3, 21, 176. Ronde off weyten bollen, *Fri. Stadr.* 246, 96. — *b*) *Langwerpig ronde bal*; In de uitdr. b o l l e w e r p e n, een soort van *balspel*, waarin het er op aankomt, aan den bal eene bepaalde kracht en richting te geven. Nog in Zuid-Nederland in gebruik. Vgl. Kil. 78: b o l b a n e, r o l b a n e, *sphaeristerium.* || Schietspelen, scaecspelen, caetsen, bolle werpen .. of diergelike, Wiel. *Instr.* 139, 439. Hi werp met een bolle in evelen wille, *Invent. v. Brugge* 5, 79. — *c*) Van het hoofd. || Ic crauwe mynen bol, *Sacr.* 1038. Die steenen, die waren zwaer, die vielen up hare bolle, *Maleg.* 1075. Nog in gebruik. Vgl. BOLLEMENT. — *d*) Van den eikel der voorhuid. || Dat men dat vel (*van den vede*) achter niet can gheerighen ende die bol bloot hebben, Jan Yp. 183. — *e*) *IJzeren of looden ballen*, *als wapenen gebezigd.* || Bollen daer hi soude mede tcoren opt velt . . al ontwee breken, Velth. IV, 59, 8. Grote colven si sciere brochten met groten bollen gepint voren, *ald.* 28. — *f*) *Een steen in eene bepaalde gedaante* (?). || Van 1 hondert bollen te houwen, *Rek. d. Buurk.* 143.

VERKLW. b o l l e k ij n. — *a*) *Bolletje*, *balletje.* || Twee bollekine wel gheraket, ront was elc als een cloot, Stoke VI, 246. Daer of maect bollekine alsoe groot alse boenen, Jan Yp. 117 (vgl. 99); *Hs.* Yp. 133*c*. — *b*) *Buik*, *buikje.* || Als tbolleken vul es, therte ruste begheert, *Ned. Kluchtsp.* 79, 1. Twee personagen: elc heeft eenen brief ghevest andt bolleken, *D. War.* 1, 418, 337. — *c*) *Blaasje*, *blaartje.* || Die tonghe vol bollekine, al warent cleene wortkine, Jan Yp. 152. — *d*) *Looden bal*, *houten bal?* || Hoe! hevet dan miracule gedaen? Soe sal mijn bolleken spelen int gramme, *Sacr.* 1225.

BOLLEBAKEN (BOLBAKEN), znw. o. Eene soort van *baak*, *boei*, *ankerton.* || Van een bollebaken dat stond ten hazegarze voor tSlake ende onsticx ghewaeyt, *Invent. v. Brugge* 6, 276. Vgl. Gloss. *ald.* 38.

BOLLEBOGE, znw. m. *Eene soort van boog*, *waarmede men bollen* (*ballen*) *werpt?* of *bullepees* (?). || Achter de straten te schietene met eenigen bolleboghen, *Invent. v. Brugge* 6, 480.

BOLLEKIJN. Zie BOLLE.

BOLLECRAEN. Zie BOCRAEN.

BOLLEMENT, znw. o. Hetzelfde als b o l in de bet. *c*); z. ald. en vgl. bij BOERDEMENT. *Hoofd.* || Flus krijgh ick een tast op mijn bollement, *Ned. Kluchtsp.* [2], 61, 33.

BOLLICH, bnw. *Bol*, *bollig*, *niet vast*, *pafferig.* || Dat die varcken hadden bollich vleysch ende niet vaste, *Bienb.* 81*b*.

BOLRIC, znw. o. Naam eener plant. *Bolderik*, agrostemma githago. Het meel van het bolderikzaad werd gebruikt om het brood te vervalschen. || So en sal gheen backer . . bolric noch dravic copen, *Leid. Keurb.* 511 § 5.

BOLSTER (BULSTER), znw. m. *Het kaf van het koren*, *zaadstroo*; ook *een bos stroo.* Kil. stramenta. || Elc scip . ., dat ongedorschen graen ghelaeden heeft, (es sculdich) eenen schoef; ende bulsterline (*de alg. naam voor stroo?*) eenen bulstere ende ghebonden stroo eenen bundinc, Diericx, *Mém.* 1, 410. — Onze beide woorden *bulster* (eig. *bedstroo*, *stroozak*; ook nu in de uitdr. *bed en bulster*, het gezamenlijke beddegoed) en *bolster*, bast van de noot, zijn in oorsprong één. Zie Kil. 78 en vooral Franck, *Etym. Wdb.* op b o l s t e r.

BOLWEERT, znw. m. *Bolwerk* (?). || Langs tgerichte lach een bol van eenen weert (?) in den stroom, dair lagen die van Culenborch mit slangen ende serpentynen ende schoten ende hadden oock groote mastschepen geleyt uytgaende tusschen den bolweert ende tgericht, Matth. *Anal.* 3, 656. Vgl. V. Hasselt op Kil. i. v. b o l w e r c k. Mhd. is ook *bolwerf* in gebruik, in de bet. van *bolwerk*; zie Lexer 1, 324; in het hd. ook *bollwehr*; zie Grimm, *Wtb.* 2, 233.

BOLWERC (BOLLEWERC), znw. o. Mhd. *bolwërc*; mnd. *bolwerc*; hd. *bollwerk*; eng. *bulwark*; zw. *bolverk*; fr. *boulevard*; ook in 't poolsch, russisch en it. komt het woord voor. Zie Grimm, *Wtb.* 2, 234, en over de afleiding, Franck, *Etym. Wdb.* 126 en E. Müller 1, 155.

1) In onze beteekenis. *Borstwering*, *verschansing.* || Hierna hebben die van Dordrecht dat bolwerc bestormt ende met crachte ghewonnen, *Exc. Cron.* 163*b*. Daer buten der porten een bolwerc opgheslaghen was ende wel verwaert, *Brab. Y.* VI, 9908. Die lagen opt bolwerc, daden die were alsoe sterc, 9917. Carioth is ghewonnen ende sijn bollewercken sijn begrepen, *D. B. Jerem.* 48, 1. Allen anderen swaren lasten en bordden van grafften, stacketten en bolwercken, *Fri. Stadr.* 218, 4. Zie ook *Invent. v. Brugge* Gloss., op b l o c h u u s.

2) *Zeedijk.* || Heure bolwerken ende dijckaegie, *Enq.* 24. Boven desen hebben (si) noch te onderhouden dat negende deel van den gemeenen dijck, twelke in gemeen jaren costen moet 45 R. gl., te wesen als zij geen bolwercken en maken, 102. Na den grooten van den bolwercken, *ald.*

BOLWERKEN (BOLLEWERKEN), zw. ww. bedr. Mnd. *bolwerken*; hd. *bolwerken.* *Met bolwerken bevestigen*, *versterken*, *verschansen.* || Sy bolwerckten den toorn ende kerck ende hieldent in, Matth. *Anal.* 1, 465. Een huys, dat was wat gebolwerckt, 473. Dat men de burch jeghen him bolwercte, *Bel. v. L.* 235. Aldus trocken si met macht tot Grimbergen, twelck gebolwerct was, *Exc. Cron.* 108*b*. Zoo ook *Brab. Y.* VI, 2638, 11636. — Nog in gebruik, ook in de fig. opvatting van *klaar krijgen*, in de uitdr. *ik kan het niet*, of *ik zal het wel* b o l w e r k e n.

BOMBAERDE (BOMBARE, *Invent. v. Brugge* 2, 412), znw. vr. Ofr. *bombarde*; mlat. *bombarda*; van

lat. *bombus*, d. i. *geraas*, *gedruisch*. Vgl. ons znw. *bombarie*, lawaai.

1) *Werktuig om steenen te slingeren*, en na de invoering van het buskruit ook een soort van *kanon*, *mortier*. || Ende behoort tot elcker bombaerde een edelman . . . ende tbeleeden van der selver bombaerde . . dat is in handen van den bombaerdier (*kanonnier*, *opzichter over een stuk geschut*), Matth. *Anal.* 1, 317. De meeste bombaerde van al der werelt, 318. Die op die Brabanters schoten met bombaerden ende ander geschutten, *Exc. Cron.* 149*d.* Daer waren noch wel viertich bombaerden, dye schoten steenen cloten, 285*d.* Donrebussen of bombaerden, *Rein.* II, 3745, 3801. — Vandaar *bombardeeren*, *bombardement*, enz.

Samenst. — Bombaerdesteen (bombaersteen), *een groote steen om uit een* bombaerde *te slingeren*, *Invent. v. Brugge* 3, 63.

2) Een muziekinstrument, ook bombare geheeten, eene soort van *hautbois* of *hobo*, it. *oboe*, dat de oude schalmei heeft vervangen. Zie Littré 1, 366. || Scalemeyden, bombaren, cornemusen, floyten, *Livre d. Mest.* 39. — Tot dezen stam behooren ook de znw. *bombarie* en *bombast*, en hd. *bombart* (Grimm, *Wtb.* 2, 236).

BOMBAERDIER. Zie het vorige Art. 1).

BOMBARE. Zie bombaerde.

* BOMER (?). || Een man was daer, hiet Turnus, bomer van des conincs huus, die had enen sone hiet Tertides; hy had hem onderwonden des, dat hy brachtte uytten foreeste enen jonghen hirt ende was dat meeste worden, die men daer ye sach, die ter tafelen te comen plach, *Troyen f* 260*a.* Het is niet waarschijnlijk, dat hier het mnd. *bomer*, *boemer* (Lübben 1, 383) bedoeld is, d. i. *boom-*, *slagboomwachter*, daar Turnus van vorstelijk bloed was. Doch wat het woord bomer wel beteekent, is niet met zekerheid te zeggen. Het natuurlijkst zou in den samenhang zijn de beteekenis van *opperjagermeester*; mnl. *forestier*.

BOMME, *vat*. Zie bommekijn.

BOMMEKIJN, znw. o. Verklw. *Vaatje*. || Waer se weten, dat een bommeken lac (*lek*) es, met oud lijnwaet pijnen sy stoppene, *ZVl. Bijdr.* 6, 229, 89.

BOMMENAER, znw. m. *Trommelslager*, *Hor. Belg.* 7², 14: Bommenaer, *tympanator*. Vgl. bonge.

BON, bnw. *Goed*. Van fr. *bon*. Ook in den vorm boen (z. ald.).

BON, znw. o. De W.-Friesche vorm voor ban (?); zie Richth. 658, en vgl. ban, 6). Doch het onz. geslacht en de wisselvorm boen pleiten tegen deze verklaring. — 1) *Een gedeelte van een dijk*, *dat men onderhouden moet*, *dijkvak*, *hoefslag*. Zie G. De Vries, *Dijks- en Molenb.*, bl. 128. || Noch een groet bon van der graft bestaet te maken, *Rek. d. Gr.* 1, 443. — Ook in den min juisten vorm boen (*Dijks- en Molenb.*, 268 noot). Zie boen.

2) Vooral in de beteekenis *deel eener stad*, *wijk*; fri. *kluft*. Kil. 80 bonne, Holl. j. *wijck*; bonnegheseten, *vicum urbis inhabitans*; bonnemeester, *Holl.* j. *wijckmeester*. || In elc bon twie man, die bewaren sullen alle dat den brande toebehoirt, *Leid. Keurb.* 7, 25 *opschrift*. So sel men kyesen in elc bon van der stede . . elx jair twie man die elx in hoir buyrte bewaren sullen alle gebrec van straten, *ald.* Die homans van den bonnen, *de wijkmeesters*, 148, 60; 149 en 237, 48. Die homans sullen gaen binnen den huysen van horen bonnen, 237, 48. Des bons teyken . ., dair hij onder ghezeten is, 140, 38. — In deze beteekenis wordt het woord *bon* nog door Van Dale opgegeven (bl. 130; vgl. Oudem. 1, 768).

BONDACHTICH (bundachtich), bnw. Hetzelfde als bondich (z. ald.). *Bindend*, *verbindend*, *geldig*, *van kracht*. || So zal die latinge des vaders vollenkomen und bundachdich wesen, *Landr. v. Wedde* 36, 24. Ein testament bundachtich te wesen 98, 115. *Van buntachtige breven*. Item of een man hadde breven de buntachtich weren, sollen onstrafber wesen mit segel und tuige in arfflijcke guederen, *Westerw. Landr.* 32, 1.

BONDEKIJN. Zie bont (1ste art.).

BONDEL, znw. m. *Bundel*, *bos*. || Een bondel gras op den hals, *Nat. Bl.* XII, 1324. — Verklw. bondelkijn. || Een bondelkijn . . van crude, *Sp.* III⁴, 26, 27. Een bondelkijn cruuts, *fasciculum herbæ*, *ald.* 37. — Vgl. het verklw. bondekijn, bij bont, 1e Art.

BONDER (boender, boenre), znw. o. Mlat. *bonnarium*; fr. *bonnier*; eng. *boundary*. *Bunder*. Over de afl. zie Scheler 56 op borne en E. Müller 1, 118, op bound. || Hier en is niet eens bonders groot plaatse, daer men op stryden mach, *Troyen f.* 100*d.* Twee boenre lant, *Lanc.* II, 14468. Die van binnen weerden soe wale hare porte, dat sise doe te male wel een boenre achterdaeden, *Cass.* 993. Alsoe voert streckende tot den vierboenderen, die shertogen sijn ende met den vierboenderen voert omme Scotenbroec tot der Molenbeken, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 765.

BONDICH (bundich), bnw. Mhd. *bündec*; hd. *bündig*. *Bindend*, *van kracht*; vgl. het vorige Art., en *Tijdschrift* 1, 160. || Zegel und breve sullen bundich wesen in erflicke goederen, *Landr. v. Wedde* 98, 114. Bundich und van weerden, *Landr. v. Vel.* 35, 19. Dat die (*eeden*) gelycke stede ind bondich zyn in den rechten, Racer 4, 205. Dat wijff en kan gheen . . avergifften doen buten . . den gesetten momber, dat bondich is, 215.

BONDINC (bundinc), znw. m. *Bundel*, *bos*. || (Van) ghebonden stroo eenen bundinc, Diericx *Mém.* 1, 410. Van ryshaute . . eenen bundinc . .; van andere latten eenen bundinc latten, 411.

BONDONEREN, zw. ww. bedr. Eig. bandoneren (vgl. bandoen), van fr. (*a*)*bandonner*. *Prijs geven*, *verliezen*. || Mi dede Edea die scone smale bondoneren lijf ende leven, *Cass.* 976.

BONE, znw. vr. Mnd. *bone*. Zie over de verdere verwante vormen Grimm, *Wtb.* 1, 224. *Boon*, de bekende peulvrucht, die o. a. gebruikt werd bij stemmingen, gelijk ook thans nog geschiedt. || Alsmen verbodet (*oproept*) ter bonen ende te loete te gaen onse meente teghen den anderen dach om die scepen te kiesen, *Stadsr. v. Zwolle* 160. Biden ghelucke van der bone, *bij meerderheid van stemmen* (?), *OVl. Lied. e. Ged.* 487, 257. — Ook gebruikt ter aanduiding van iets van weinig waarde. || Met gonsten namic ene bone vyl liever dan des keysers crone, *Esop.*, bl. 11, vs. 3. — Vooral met eene ontkenning verbonden. Niet ene (quade) bone, min dan ene bone, *volstrekt niets*, *niet* (*in*) *het minst*. Vgl. De Jager, *Lat. Versch.* 96. || Wi, die niet doghen een bone, *Wap. Mart.* III, 219. Herodes die niet ene bone en hadde an (*die niet het minste recht had op*) dat conincrike, *Sp.* I⁴, 52, 36. Dat hi niet ene bone en micte op eten no op crone, *Lanc.* II, 18154. Men achtes . . niet een bone, dat hi ant cruce stoet, *OVl. Lied. e. Ged.* 438, 44. Hine achte niet een quade bone op die van Grimbergen, *Grimb.* I, 4624. Al seit hi ons sine tale scone,

wi prisenne men dan een bone, *L. v. H.* 2509.

BONELAT, znw. vr. *Een stutlat voor boonen.* || Item van boonelatten (es men sculdich) twee boonelatten; van anderen latten eenen bundinc latten, Diericx, *Mém.* 1, 411.

BONENFANT (BONEFANT, BONEFFANT), znw. m. *Koorknaap*; fr. *bon enfant.* Zie Duc. op puer (pueri boni), en Roquef. op boins enfans. || Een boneffant of chorael, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 124. Den bonenfanten in St. Jacobs kerke, *ald.* Vgl. het Gloss. — Ook in den vorm bonifant, *vondeling?* Er was een gesticht te Gent, geheeten de bonifanten, dat wellicht een *vondelingenhuis* was. Zie Diericx, *Mém.* 2, 611 en 613. — Ook in een 15de-eeuwsch geestelijk lied (in *Tijdschr.*, dl. 4). || Al waer ic grave van Osterlant, ja een conynck van Bremerlant, ick waer dan lever (*liever*) een bonifant als ic come int ander lant (*als ik sterf*). Het woord kan ook hier *vondeling* beteekenen.

BONEPOLE, znw. vr. *Eene peulvrucht met boonen er in*, *peulvrucht* in 't alg. || Achorus es heet ende droge . . ende men sceldet gladie. Si wast in wacken steden . . ende tsaet hanct als bonepolen, *Hs.* Yp. 91*d.*

BONESGE? *Rek. d. Gr.* 3, 128: „Hennyn den samencoper bi Ysebouts hant om 1 bay teldende paerd, ghelevert Masset mijns heren bonesgen te dragen 10 dukas." Misschien verschreven voor boesge (bouesge?), *reistasch*, *reiszak.* Zie BOEGE.

BONETTE, znw. vr. Fr. *bonnet*; eng. *bonnet*; vgl. Kil. 80 en Scheler 55. Over den oorsprong zie Littré 1, 373. *Hoed*, *muts*, *pet.* || Rasch ter bonnette, traech ter borse, *zeer beleefd*, *maar niet scheutig*, *Spreuken* 93. Deene gebreict een bonette, dander colletten, mauwen, *D. War.* 1, 412, 168. Bonnetten ende huven, *Invent. v. Brugge* 5, 525. — Ook in den vorm banette (z. ald.).

BONGAT, znw. o. Voor bondegat, bonnegat. Zie BONNE, en vgl. eng. *bunghole.* Ook komt bongegat voor. Wisselvorm voor bommegat (Kil. 80). Het is het ndl. *bomgat*, het gat waardoor een vat wordt leeggetapt en waarin de deuvik gestoken wordt. || Sulc wijn als int vat is moet ymmer uten bongate pruusten, *Ned. Proza* 156 (vgl. *Con. Som.* 17*b*: Sulken wijn als inden vate is, soe moet ymmer uten bongate uutpruyschen). Dat bonghegat van der tonnen, *Pass. W.* 18*d.*

BONGE, znw. vr. Mhd. mnd. hd. *bunge.* Over de afl. zie Grimm, *Wtb.* 2, 524; Weigand 1, 282. *Trommel*, Kil. 80: bonghe, bunghe, j. bomme, *tympanum.* || Tis quaet . . hasen met bonghen vaen, *Spreuken* 107 (vgl. 61). Na der bonghen sal men pipen, *Hor. Belg.* 9, 35, 556. Doe lieten die ruters die bonghe staen ende vergaderden te samen, Matth. *Anal.* 1, 470. (Hi) dede di basunen blasen ende die bonghen slaen, 3, 138. Omme dat si souden gedogen van den bongen dat gheschal, dedi hem die oren stoppen al, *Sp.* IV[1], 23, 34 (vgl. 20). Van der zoeter bonghen clanc, *OVl. Lied. e. Ged.* 96, 16 (vgl. 19).

BONGEGAT. Zie BONGAT.

BONGEN, zw. ww. onz. mhd. Mnd. hd. *bungen. De trommel slaan.* || In midden der jonger magheden, die daer bongeden, *Hs. Ps.* 72*r.* — Ook in obscoenen zin. Vgl. den beyaert slaen, *Rein.* I, 1272. || Het was een maecht in vruechden rijch, si wilde leren bonghen, *OVl. Lied. e. Ged.* 96, 1. Soe was soe wael des bonghens vroet, *ald.* 6. Dat bongen is vul der vroilicheit als men de bonge te pointe leit ende menre up speilt gheringhe, 202, 20 (vgl. 13).

BONGENAER, znw. m. Mhd. *bungener*; mnd. *bunger*; vgl. den bekenden persoonsnaam *Bungener. Trommelslager.* || Gheret die bonghenaer, *Rek. d. Gr.* 1, 176 (vgl. 78 en 454). Hansen den bonghenare, die mijn heer sinen wive sende, omme dat Hanse met hem reed ten heylighen grave, 3, 92. Twee trompenaers . . ende eenen bonghenaer ende een cornemuser, 93. Ghereds knecht . . die ghevochten hadde jeghens den bonghenare, 195. Ghegheven 1 blinden bedelare ende 1 cleenen bonghenaerken 8 sc., 383.

BONGNET, znw. m. Naam van een luchtig gebak; misschien hetzelfde woord als het hedendaagsche *beignet*; vgl. Littré 1, 325. || Omme bongnette, *Keukenb.* I, 3. Hoerendreete heeten bougnette, II, 1. Nemt deegh met eyeren ghetempert . . ende maekter af bongnette, *ald.* Nemt wit meel ende vanden voorseiden ghestampten vleesche, *ald.* 2.

BONIFANT. Zie BONENFANT.

BONIGER, znw. m. Andere naam voor den *bunsing.* || Putorius, dat hevet dien name van stanke . . een bonigher hetet in someghe stat, *Nat. Bl.* II, 3359 (*varr.* bonsing, boncsinc, boesinc). — Zie ook FISSAU.

BONNE, znw. vr. Uit bonde. Kil. 80: bomme oft bonde *van 't vat*; zwits. *punt* (Stalder 1, 243); hd. *bunte*, uit welken germ. vorm het fr. *bonde* en *bondon*, mlat. *bondonus* werden overgenomen; Weigand 2, 785; Scheler 55. Daarnaast bestond een vorm met *s*; ohd. *spunt* in *spuntloch*; mhd. *spunt* en *spont*; hd. *spund* (Weigand t. a. p.). *Stop op een vat*, *deuvik.* || Alst (*vat*) over toter bonnen liep, *statim vinum per bondonem egreditur*, *Sp.* III[a], 47, 60. — In obscoenen zin. || (Ic) dede algader minen wille, ic boerde ene bonne in haer vat, *Boerden* III, 186.

BONNE (BUNNE), znw. m.? vr.? *Opgeslagen kraam*, *tent voor koopwaren*, Kil. bonne, bunne, *coassiatio*, *tabulatum.* Hetzelfde woord als BOENE (z. ald.); hd. *bühne*, dat één is met ons *beun-* in *beunhaas.* Zie Franck, *Etym. Wdb.* op beun. || Als die mart ghedaen is, so moeten si die bonnen wechdoen off stallen, byden selven boeten, *Oudste K. v. Delft* 76, 19.

BONNEN, zw. ww. bedr.? || Die aldaer werden verwonnen, selen droefheit helpen bonnen, die noyt de wise en minde, *Vierde Mart.* 337. Naar den zin te oordeelen, moet het woord beteekenen *vermeerderen*, *ophoopen.* „Wie van de beide partijen, Engeland of Frankrijk, het ook verliest, die zal droefheid, leed, smart (of een derg. begrip) helpen vermeerderen, vergrooten." Aan *bonnen* voor *bannen* zal hier wel niet te denken zijn.

* BONRY, znw. vr. (?). || 20 st. van zyen fraengen aen die 2 cleder die aen die bonry hangen als men onse lieve vrouwe draecht, *Rek. d. Buurk.* 212. Waarschijnlijk bedorven lezing voor berry of burry. Zie BERIE.

BONC, znw. m. *Been*, in welke bet. het woord *bonk* in sommige dialecten nog gebruikt wordt. Vgl. Kil. 80; E. Müller 1, 257 op bunch; Lübben 1, 385 op bonik, en Franck, *Etym. Wdb.* op bonken. || Item en sal nyemant vuylnisse, onreynicheit off krengen, bancken (*l.* boncken) ende hout ende anders dyer gelike in die plaetse Welle en werpen, *K. v. Brielle* 135, 6.

BONSINC, znw. m. *Bunsing.* Oorsprong van het woord onbekend. Bild. brengt het in verband met *vuns* (Kil. vunsigh, vuntsigh, *mucidus*, *situm resipiens*), en hoewel dit niet onmogelijk zou zijn (vgl. *bigge* en mnl. *vigge*), zoo vereischt dit nadere bevestiging. || Hoert wat dier ist dat ic meyne,

thiet een bonsinc hier in tlant, Hild. 127, 12; *var.* businch; vgl. Kil. 81 en BONIGER.

BONT, znw. m. en o. Mhd. *bunt*; mnd. *bund*; ndl. *bond*; vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 516. *Bondel*, *bundel.* || Hi las ende droech tenengader hout, telgher ende blader.. int leste bant hijt in een bont, Hild. 43, 57. Een ghebont of een steen oosters vlas of een half bont 2*d.* par., *ZVl. Bijdr.* 5, 35. Spaensche huden droghe ghebonden elke bont ghebonden, 36. Poppen in bonden van Oostwaerds commende de bond II*d.* Dertien bonde pile, *Rek. d. Gr.* 3, 117. Van 200 bonden risen, *Cout. v. Brugge* 1, 408 *Aant.* Die gerst die si vergadert hadde, bant si in enen bont, *B. v.* 1357, 107*a.* Bonden fransijns tot desen 3 rekeningen, *Oorl. v. Albr.* 326. — Verklw. Bondekijn (bundekijn), *bundeltje.* || Een vat vol bundekens van menigherhande verwen, *Bienb.* 39*a.* Vele bondekens van menigherhande verwen, *ald.* — Vooral in de uitdr. dat bondekijn van mirren (*Hoogl.* 1, 13), *Franc.* 4750; *Stemmen* 21, 22 *tweemalen*, in welken zin ook bordekijn voorkomt (z. ald.). Ook als titel van verschillende middeleeuwsche mystieke werkjes.

BONT, bnw. Mhd. hd. *bunt*; ndl. *bont.* Over de vermoedelijke afleiding zie Weigand 1, 282, en Franck, *Etym. Wdb.* op bont. Vgl. fr. *vair*, van lat. *varius.*

1) *Veelkleurig.* || In enen bossche van bloemen bont, *MLoep* II, 1014.

2) Vooral gebruikt van het vel van sommige dieren (zie het volgende art.), in den zin van *met witte en grijze randen*, en verv. *van bont gemaakt.* || Machode dat hi (*de arme man*) bet ghevroet, dan sulc die bonte cappe an doet, *Bouc v. Sed.* 876. Meyster Baraet van Lozane, die draget bonte cleider ane, omdat hi ridder scinen soude, *D. War.* 7, 377, 24. Een bonte mantel, *Ned. Proza* 82. — Veelal in verbinding met grau (d. i. *grijs*). Zie Weigand t. a. p.; het volgende art. en vgl. fr. *vair et gris* (Grimm, *Wtb.* 2, 525). || Daer worden gegeven goede perde, cledere grau ende oec bont, *Mor.* 4636.

3) Van de oogen gezegd. *Zwak*, *schemerig.* Vgl. „het wordt mij *bont* en blauw voor de oogen." || Als ic oud bin ende verdut ende die oghen werden bont, *MLoep* II, 630.

4) *Slecht*, *treurig.* || Het is ene redene bont, heren masseren so menich pont ende dat aerme volc verduwen, *Overzee* 241 (Verwijs geeft als beteekenis op *veelsoortig.* De samenhang is niet geheel duidelijk, maar M. wil waarschijnlijk zeggen: Het is eene *erge uitspraak*, eene *harde waarheid*, maar het is niet anders).

5) Bont geven, *Vijf Maagd.* 393: || „Wilden ons de vroede (maagden olie) mededeelen.—Laet ons proeven. — Ic vreese tsal hemlieden gheven bont, maer nochtans laet ons gaen bezien of ons eneghe gracie mach ghescien." De uitdr. is niet duidelijk, maar de bedoeling moet óf zijn: zij zullen *zich verwonderen* (vgl. *het geeft mij vreemd*, *wonder*), óf *het zal hun onaangenaam zijn*, *hard vallen.*

BONT, het vorige art. als znw. o. gebruikt. Mnd. *bunt*; mhd. *bunt. Pelswerk*, *bontwerk*, *bont.* Ook in het mv. gebr. || Een bonte mantel ende een caproen mit bonten ghevoedert, *Ned. Proza* 82. (Soe) cleten met bonten ende met siden, *Flor.* 3193. Si en achten niet van groten zalen, van bonten noch van sindalen noch van anderre chierheit, *Lsp.* II, 11, 31. — Vooral in de verbinding bont ende grau, mhd. *gra unde bunt* (Weigand 1, 182; Benecke 1, 135; *T. en Lettb.* 5, 121 vlg.). Oorspr. van het vel van dieren, die gedeeltelijk *effen grijs*, gedeeltelijk *wit en grijs* zijn. || Comt mijn heere ghecleet wale met bonten, met grauwen ende met sindale, *Amand* II, 1911. Oec was bi heme vonden daer beide grau ende oec bont, ende in selvere hondert pont, *Lanc.* III, 16355. Daer ne was bont no graeu (*l.* graeu) bejaghet, daer men mijn lijf in bewapt, Praet 4156. Bont no graeu (*l.* graeu) ne droech ic an, 4167. Zoo ook *Sp.* I⁷, 67, 26; *Flor.* 1450; *Parth.* 968; *Lorr. fr.* I, 606, 622; *Lsp.* I, 24, 60; 31, 13; *Amand* II, 1901. — Bont draghen, bont ende grau dragen, als teeken van *adellijke geboorte*, *ridderschap* of *een verworven doctoraat.* Zie Martin op *Rein.* II, 4204. || Sekerleker mach een ribaut, waer hi wilt, gaen ende keren . ., dan die gene die dragen bont, *Rose* 5082. Uutghezet den baeliu van Zuuthollant, den rentmeester ende die ghene, die bont draghen, *O. K. v. Dordr.* 1, 54, 190 (vgl. 16, 24). Hi mach bont draghen ende scaerlaken int gheestelic ende int weerlic recht, *Rein.* II, 4204. Hi was van consten so uutghelesen, dat hi siden ende bont mocht draghen, 5947 (vgl. 4744). Selc die draghen grau ende bont ende winnen menich groet pont, *Vad. Mus.* 1, 324, 15. — Cleen bont, fr. *menu vair*, het bont van kleine dieren (eekhorens, marters enz.). || Vastin de grauwerkere vercoopt voederinghe van cleenen bonte van scuereelen (*escureuls*) ende van maertren, *Livr. d. Mest.* 40. 288 sticke cleens bonts livereye, *Rek. d. Gr.* 3, 126 *passim.* 232 wammen van cleenen bonte, 150. Van der selver cappen te voederne met clenen bonten ende de sambuwen (*schabraks*) met ghefinerden (*fijne?*) bonten, *Rek. v. Gent* 1, 149 (vgl. 33). Eenen fineirden bonten mantele van den cleenen bonten, *Invent. v. Brugge* 3, 299. — Zie ook bij FINEERT.

SAMENST. — bontmuts, *Invent. v. Brugge* 2, 220; bontwerc, hetzelfde als grauwerc, *ald.* 2, 214; *Fri. Stadr.* 132; *K. v. Brielle* 125, 10; bontwerker, *Rek. d. Buurk.* 76; *Vad. Mus.* 2, 318.

BONTHOUT, znw. m. *Dun hout*, *dat bijeengebonden en zoo verkocht wordt.* || Van blocdeel ende bonthout (bl. 241: bouchout, beukehout) van tduysent 1 st., *Inform.* 335.

BONTMUTS, BONTWERC, BONTWERKER. Zie bij BONT, 3de Art.

BOOCHHURE, znw. vr. *De opbrengst van de bogen* (fr. *arcades*, hd. *lauben*) *der stad.* || Eene lettre van bezettinghe up de huushueren ende boochueren van der voors. stede, *Invent. v. Brugge* 6, 399.

BOOCHLINE (BOECHLINE), znw. vr. *Koord voor een boog.* || Snoer ten boechlinen, *Rek. d. Gr.* 2, 171.

BOOCHMAKER (BOICHMAKER), znw. m. *Hij die bogen maakt*, *boogmaker.* || Enen boichmaker van Leyden betaelt van 3 tonnen scuts . . 2 ℔, *Oorl. v. Albr.* 239.

BOOCHSAEM (BOECHSAM, BOECHSOM), bnw. Eig. *Buigzaam*, *wat gebogen worden kan.* Fig. *handelbaar*, *zacht*, *geschikt tot iets.* || Opdat si (*de lippen*) te boechsommer wesen souden totten beroeren, *Barth.* 116*b.* Goddienstich ende boechsom ende ynnich, *Bern. S.* 169*c.* (Si) maket dat dier boechsaem ende sachtmoedich, *Bienb.* 97*a.* Die ghemene bijsprake: Hoe dat hoeft hogher is, soe die hals boechsamer is, 122*d.*

BOODSCAP, BOODSCAPPEN. Zie BOOTSCAP, enz.

BOOCCRUUT (BOOCCRUUT), znw. o. Misschien door assimilatie ontstaan uit *bocxekruid.* || Men cocse met booccruit, *Han. H.* 220. Vgl. de Aant. aldaar.

BOOM (BOEM), znw. m. Mhd. *boum*; mnd. *bôm.* Verklw. boomkijn, boemkijn (*Verg.* 3524;

Franc. 4498 e. e.), boemekijn (*Nat. Bl.* VIII, 175).

1) In de gewone bet. *Boom*; lat. *arbor*, algemeen. Ook Mieris 2, 127*a*? || „Dat men in den boeme voor dat steenhuys houden sal drie gadinghe sjaers." Is de bedoeling *onder den boom*, gelijk openbare vergaderingen in de Middeleeuwen meermalen onder of bij een bepaalden, of bijzonderen boom plaats hadden, of *binnen eene afgeperkte ruimte*? — Der minnen boom, *de aan Venus gewijde boom*, *de linde*, *Pyr. en Th.* 188. — Spreekw. || Niet en valt die boem ten iersten slage, *Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd*, *Limb.* VI, 732.

2) *Sluitboom*, *slagboom*, nog heden in gebruik. || Si sneden den boom (*te Damiate*) mitter groter dracht ontwe, dat hi brac ende quamen in mitten scepen, *Clerc* 62. — Vandaar boomsluter, *hij die op den bepaalden tijd de haven sluiten moet*, *Inform.* 409. — Bij uitbreiding wordt boom ook gebruikt voor *het geld*, *dat van koopwaren als in- of uitvoerrecht geheven wordt*. || Die bierboom heeft gegouden int jaer 1507 77 ℒ, *ald.* 248. Vgl. BOOMGELT. — Der zieken boom, *de sluitboom waarbij zij die in de stad kwamen*, *werden onderzocht*, *of zij ook behept waren met eene besmettelijke ziekte* (vooral *melaatschheid*), *Rek. d. Cam.* 3, 60, 67; 68. — De waterboom, *de sluitboom*, *die een water afsluit*, *Rek. d. Cam.* 3, 68; 74. — Ook in den zin van *stut*, *steunbalk*. || Twee boem, daer men trat mede onderscoerde, *Rek. d. Gr.* 1, 291.

3) In 't mv. *De staken aan een wagen*, *waartusschen het paard bevestigd wordt*, *disselboom*. || In die bome (*van de kar*) een onsalich part, dat cume vijf pont was wart, *Lanc.* II, 4083.

4) In 't mv. *De staken van de ladder*, *waartusschen de sporten bevestigd zijn*, *ladderboomen*. || Die twee leederbome sijn mede omoede ende ooc suverhede, *Rijmb.* 2433. Die leederbome waren so lanc, 2440.

BOOM. Zie BODEM.

BOOMASSCHE, znw. vr. *Eene soort van potasch* (?). || Nemt loeghe van boomasschen ende daer in ghelegt weeasschen, Jan Yp. 147.

BOOMGAERT (BOONGAERT, BOENGAERT, BOGAERT, BOGARD) znw. m. Mhd. *boumgarte*; mnd. *bômgarde*; hd. *baumgarten*. 1) *Bosch*, *bosschage*, *lusthof*, *warande*. || Die porten waren opghedaen daer si buten reden saen so si alreheimelicst mochten dore die boengarde, daer si sochten die pade, datmense niene sonde sien, *Cass.* 665. Nu sie ic den edelen boegaert, Bruyswijc dat goede lant, *Glor.* 1086. O Cecilien, edel bogaert, edel foreest, edel rijc, *Esm.* 38. — Bij persoonsverbeelding ook van Maria gezegd. || Dat hi (*God*) vercoes den edelen bogaert Marien, dat edel vat, *Glor.* 596. — 2) *Boomgaard*, *vruchtboomentuin*. || Lande winnen ende wijngaerde, olivebome ende boengaerde, *Sp.* I[a], 46, 15. Enen nuwen boengart vol van bomen van groter warde, *Lanc.* II, 4408; vgl. 999 en 4494; *Vad. Mus.* 2, 368. Zoo ook Hild. 193, 41 en 44 *varr.*; *Rincl.* 728, 736 (vs. 748 leze men *bogaertman*); *Parth.* 980, 2919; *Lanc.* IV, 4313; *Esm.* 618; *Vergi* 65, 71; *Flor.* 2541, '44; *Rek. v. Zeel.* 1, 436. — Ook Kil. 81 onderscheidt de beide beteekenissen.

BOOMGAERTMAN (BOGAERTMAN), znw. m. *Tuinman*, *hovenier*. Hetzelfde als mhd. *boumgartenære*. || De bogartman sprac . . : ic moet wachten . . den inganc ane den bogaert, *Rincl.* 700. Sbogaerds (*l.* sbogaerdmans) wort, *ald.* 748.

BOOMGANS (BOEMGANS), znw. vr. Eene soort van *wilde eend*, anas bernicla. || Barliaces . . sijn voghele, die van houte comen ende die men boemganse hoert nomen, *Nat. Bl.* III, 707.

BOOMGELT, znw. o. Van boom, in de bet. 2). *Geld*, *als in- of uitvoerrecht geheven*. Kil. boomgheld, havengheld, *portorium*. || Men geeft van bier boomgelt, van elck vat dat in de stede gedroncken wert of uytgaet 1 oert, *Inform.* 250.

BOOMGERDE (?). || Van Clais coste van boomgerde ende copbote, den calk an den Hinderdam tonscepen ende over te dreghen, *Rek. d. Gr.* 1, 60.

BOOMOLY, znw. m. Mhd. *boumöl*; hd. *baumöl*; zw. *bomolja*. *Boomolie*, *olijfolie*. || Alle oly, die van buten coempt, wtgenomen den boemoly, *R. v. Utr.* 1, 297.

BOOMTE, znw. o. *Geboomte*. Vgl. BEENTE. || Aprille, die beyde boomten (*var.* *beter* boemte) ende hille groen maect, Hild. 98, 63. Daer syn scoen rivieren ende boemte ten (*beter* ter) beesten behoef, *Mandev.* 31*b*.

BOOMVRUCHT, znw. vr. *Boomvrucht*; hd. *baumfrucht*. || Malum punicum (*de granaatappel*) es een boemvrucht, *Nat. Bl.* VIII, 543.

BOON. Zie BONE.

BOONACKER (BOENACKER), znw. m. *Een met boonen bezet stuk grond*, *boonakker* (als familienaam nog heden bekend). || Item die boenacker, Borchman Aechten 2 deymte, *Rek. d. Gr.* 1, 384.

BOONMEEL (BOENMEEL), znw. o. *Meel van gedroogde boonen*. || Mit enen plaester maket (*gemaakt*) van scip pick, van honich ende boenmeel, *Lanfr.* 29*r*.

BOONSCALE (BOENSCHALE), znw. vr. *Booneschil*. || Dit pulver minghet met loegen gemaect van gloessen van boenschalen, Jan Yp. 186.

BOONSETTE? Onder de tuingereedschappen wordt, *Gesch. v. Antw.* 2, 650, ook genoemd „een boon oft eertsette." De bedoeling zal wel zijn *boon-*," d. i. *boonsette*. *Een gereedschap om erwten* (*eert*) *of boonen te poten*?

BOOR (BOER), znw. vr. Mnd. *bor*; hd. *bohrer*. *Boor*. || Daer vleysch an cleefd vermoed ic voer (?), ghelijc dat pit (*l.* pic) doet an een boer, *O. H. Pass.* 24, 639.

BOOR, BOER. Zie BORE.

BOOR, BOER. Zie BOER.

BOORLIKE (BOERLIKE), bnw. en bijw. Uit behoorlike. *Betamelijk*, *passend*, *voegzaam*. || Daerom ist boerliken, dat ic sit als een minrebroeder, *Hs.* 88 *f.* 79*a*.

BOORT (BORT, BOERT, BORD), znw. m. vr. en onz. Ohd. *bort* (st.), *borti*, *borto* (zw.); daarnaast de oorspronkelijker vormen met *r*, *brort*, *prort* (Graff 3, 213 en 313); mhd. *bort* (st.), *borte* (zw.), ook *brort* (Lexer 1, 329 en 359); mnd. *bort* (m. en vr.); hd. *bord* (m. en onz.). Voor de verdere germ. vormen van dit woord, dat nu en dan met het nl. *bord*, got. *baurd*, is samengevallen, zie Grimm, *Wtb.* 2, 238; Weigand 1, 245; E. Müller 1, 104 op board.

1) *Boord*, *rand*, *kant*, *zoom*, *uiterste grens*, lat. *margo*. Manl. en onz. || Hef up metten handen dine ter middewaert den cop met wine; ne heffene metten borde niet, *Bouc v. Sed.* 643. Al recht toten middage vord, so strecte henen daer syn bord, (*van Egypte*), Velth. I, 7, 13. Ane dander bort staet dat dal van Carnaym, I, 11, 46. Die maisiere . . was . . van binnen soe gordeert (*gekordeert*) tote harde nalics bi den borde, *Rose* 14255. Mettien so leide soet (*het liedje*) up een boort in den wech, daert was onlanghe, *O Vl. Lied. e. Ged.* 281, 1419. Zes zelverin croesen met vergulden voeten ende boorden,

daer in gheinsculpeert is: „O Mater Dei, Memento mei," *Cout. v. Brugge* 1, 523 (vgl. 524). Si staken elcanderen met crachte op die borde van den schilde, *Grimb.* II, 2934 *var.* — Ook van land gezegd in de staande formule: een land met zijn egghen ende einden, bodem ende boort, *R. v. Utr.* 2, 188; 190 e. e. — Ook in den zin van *oever.* || Dwater es diep ende dboert hoge, *Lanc.* II, 39983; e. e.

2) *Boord* aan een kleedingstuk, *versiersel.* || Mijns heren wamboys te nauwen ende een bord daer ane te maken, *Rek. d. Gr.* 3, 159. Si nam oec an haer gulden boerden an die arme ende lilien, *D. B. Judith* 10, 4.

3) Vooral in de bet. *Rand van het schip*, *scheepsrand*, *scheepsboord* (vr. en onz.); bij uitbr. ook van het *geheele schip* gezegd; nog heden is *boord* in dezelfde bet. zeer gewoon. || Alse hi quam ten scepe, hi vant ane dat bort enen brief, *Lanc.* II, 24390. Eer hy van siere boert vaert, Mieris 2, 157*a*. (Dan) mach hyne met siere gheselscap houden an siere boert, *ald.* Eer hij van der boert vaert, *K. v. Brielle* 110, 15. Sijn veynnoets, die met hem bynnen der boert varen, 107, 1. In sceps boert, *Aug. Sceepk.* 277. Nochtan stoeden si upt boort ende saghen weder te lande, *Alex.* I, 1102. Men scoot die ankere buten die boort ende men warp die bote voort, 1129. (Si) hinghen . . . seile buter bort, Stoke IX, 910. — Vooral in allerlei uitdr. en spreekwoordelijke gezegden. || Al schijn ic an darger boort, *in het achterschip te zijn*, *Grimb.* II, 1660. Al sijn wy noch aent beste boort, *al hebben wij nog de bovenhand*, ic rade te makene accoort, I, 5368. Daer deen es, dander es an sijn bort, *hem ter zijde*, *is er bij*, *Disp.* 570. Mocht hi noch comen weder ane sijn boert, *hem ontmoeten*, hi sout hem lonen, *Lanc.* II, 40930. Hoefsche minne ende fine . . . die hebdi (*nijd*) altemale versmort . . . ende mede geworpen uter bort, *verdreven*, *zeldzaam doen worden*, *Rincl.* 1437. Die menstrua souden comen voert ende vloeyen al over boert, *uitvloeien*, al te seere, *Vr. Heim.* 1654. Hoe sullen wy dit aen boert gaen leggen? *aanleggen*, *Sacr.* 16. Felix die baeliu die ierst hielt der Joden bu . ., es . . . an dander boert gehelt ten heidenen, *is tot de andere partij overgegaan*, *Sp.* II[1], 2, 13. Die die waerheit souden minnen . ., die helden veel an tander boort, si en willen mitter waerheit niet plechten, Hild. 65, 2. Die nine keren ane mijn bort, *zich niet bij mij voegen*, *niet mijne partij kiezen*, van hem seggic . ., dat buggeren ende cattren sijn, *Rose* 10989. Dat hi den coninc an sijn bort waende hebben sekerlike, *hem tot zijn partij had overgehaald*, Stoke IV, 830. Hoe sy beste an sconinx boort mit ghenoechten mochte raken, *MLoep* I, 2258 (vgl. 62: Hoe sy heymelic bij him quam). Als een . . drinct soe vele . . soe dat hi neemt over boert, *meer drinkt dan hij bergen kan* (?), soe worden sijn synne also versmoert, *N. Doct.* 1354 (*var.* ende heves (*l.* hevet) ghenomen overvoert). Wie hevet dijn herte dus becoert, dattu helts (*van* helden) aen lager boert, *dat gij den verkeerden kant uitgaat*, *de slechtste zijde kiest*? *Wap. Mart.* I, 150. Sijn si met rechter minnen gelast ende niet en hebben (*l.* helden) aen tlegger boert, *den verkeerden kant uitgaan*, *Vad. Mus.* 1, 345, 39. Si helden veel ant lagher boort, *zij geraken vaak aan lager wal*, die hier op hopen ende ontbeyden, Hild. 116, 38. Dat ic nu sit ant lagher boort, 249, 16. Elck man wil ant hogher boort, *wil de hoogte in*, ende ant naeste lant, can hijt vinden, 82, 64. Soe wil hi dan an thogher boort vorder dan hem toebehoert 190, 103. Si hilden die vrientscap so heimelick, dat si God noch gheen mensche en mocht vernemen. Dat sijn die goede vrienden, die altoes an hogher boert vallen, *zich bij de grooten aangenaam willen maken*, *vooruit willen komen*, die mit allen winden te scepe gaen, die dat water in die een hant, tvuyer in die ander hant draghen, *Schaaksp.* 28*b*. Nu es soe (*de vrucht*) geseilt an mijn bort, *nu is de vrucht*, *uw zoon*, *met mij* (kruis) *vereenigd*, *aan mij vastgenageld*, si keert noch u te vromen, *Disp.* 73 (de verklaring in het Gloss: seilen, d. i. *binden*, en bort, d. i. *plank*, is de ware niet).

BOORT (BOERT). Zie BORT.

BOORT (BOERT, BOIRT, BOIRD, BUERT, BORT), znw. vr. Mhd. *burt*, mnd. *bort*.

1) *Geboorte*, *het geboren worden.* || Die sonder wec (*l.* voet) comen vort oft sonder hant in hare bort, Velth. VIII, 15, 31. (Jezus) die groet armoede an ziere boert à hoef (aenhoef?), *bij zijne geboorte op zich nam* (?), *D. Orde* 215.

2) *Geboorte*, *afkomst.* || Wair hi een wijff van sulker boert vindet ende van sulker daet, *MLoep* I, 1800. (Ene) vrouwe van hogher boert, IV, 812. Ene schone dochter van hogher boort, 2040. Erfghenaem van alre boirt (*var.* van volre gheboert), *wettig erfgenaam*, I, 711.

3) *Nakomelingschap*, *kroost.* || So ouder so argher es haer boert, *Nat. Bl.* II, 260 *var.* Man ende wijf, die God sceidet zonder echte boert, *Stadsr. v. Zwolle* 131. Sonder levende boird van der joncvrouwen voirnoemd, Mieris 2, 251*b*. Ende he echte menlike buert dair bij kreghe, Nijh. 3, 214. Dat Willaem ende Jan sturven sonder wittachtich boerd, *Oorkb.* 2, 138*a*. Sonder wittelike bort, 85*b*. Dat een man stervet oft sien wijf ende boert achterlaten, de boert sal gaen half ende half te dele, *Overijs. R.* I[1], 3. Sonder witlicke blijkende boert achter te laten, 101. Zoo ook bl. 1, 9, 23 en 95.

BOORTE (BOERTE, BOIRTE, BORTE), znw. vr. Slechts in vorm van het voorgaande boort verschillende.

1) *Geboorte.* || E. ende hy waren twier brueder kiinder ende die beide van enen bedde waren ende van volre boorte (*zoowel van vaders als van moeders zijde*), *R. v. Utr.* 2, 6.

2) *Afstammelingen*, *kroost.* || Waer dat sake dat . . sy storven sonder wittachtighe boerte na hem te laten, *Oorl. v. Albr.* 514. Dat die vornoemede kinder storven sonder borte, *Oorkb.* 2, 492*a*. Sonder borte (*l.* die borte, dborte?; *in den tekst* dorte), naecte knechte ende clene wichte, Stoke X, 340 *var.* Oeck is hi die oudste, die van dier boorten ghecomen is, *R. v. Utr.* 2, 6. Onsen oudsten erfsoene van witagher boirte, Mieris 2, 135*a*. — Vooral in de uitdr. blivende boorte en blikende boorte, *kinderen*, *die de ouders of een der ouders overleven.* Zie BLIVEN en BLIKEN. — Ook de uitdr. wettelike (wittelike) boorte, *wettige kinderen*, is zeer gewoon.

3) *Erfdeel?* || (Hi) ontseide Hughe . . die ene helfte van sinre boirten ende dat soude roeren van siere moeder weghen, Mieris 2, 306*a* (of is het hier hetzelfde als behoorte, *het iemand toekomend deel?*).

BOORTE (BOERTE), znw. vr. *Beurt.* || Wat korver of dogger ten Briel an die marct comt ende siin boerte is te vercopen, die sal alle siin harinck . . vercopen teen achter tander, eer yemant anders vercoopt, *K. v. Brielle* 107, 3.

BOORTNISSE (BOIRTNISSE), znw. vr. *Zedelijk recht*, *zedelijke verplichting* (?), samenhangende met *geboren*, hd. *gebühren*. Vgl. GEBORTECH, dat ook bet. *recht hebbende op.* || Dat hem negheenne schaede nocht syne vrienden binnen dien jaere ne sal gheschien van dyn (d. i. *dien*) huyse, konne si (?) by den rechte van den lande ende bi boirtnisse, *Oorkb.* 2, 164*a*.

BOOS (BOES, BOIS, BOSE), bnw. Mhd. *bœse*, mnd. *bôse*, *bôs*. Over de overige germ. vormen en den mogelijken oorsprong van *boos*, zie Grimm, *Wtb.* 2, 248; Kluge op böse. In 't mnl. nog een vrij zeldzaam woord, dat o. a. niet bij Maerlant voorkomt; wel vindt men bij hem gebose (z. ald.).

1) *Slecht*, *gering*, *min*; synon. van mnl. snode. || Mitten selven hevet hi verdient, dat men hem gheve dat boeste, *D. Orde* 224. Dese en es niet bois; dit es Pertsevale die Walois, *Ferg.* 5345.

2) *Slecht*, *wat niet deugt.* || Ist dat ghi in den bosen scatte niet ghetrouwe gheweest en hebt, (*in den onrechtvaardigen mammon*; in iniquo mammona), *Hs. Evang. Luc.* 16, 11. Steen, bose varwe, sucht, hoeftswere, rede, bose doeme, watersucht, dronkenscap, bose gedrochte (*nare droomen*), *Hs.* Yp. 102*b*.

3) *Dom*, *onnoozel* (synon. van mnl. slecht). || Het (zwijn) heeft eenen bozen list, het leit in des goors mist . . of yewers onreins el, *Brand.* 1967; vgl. Schröder 186: „umb daz wir *unvernünftig* waren als die schwein sind."

4) *Zedelijk verdorven*, *boos*, *slecht.* || Adam, der Jode boes, *Vad. Mus.* 1, 341, 14. Alle dat boze volc . ., dat nam daer quaden ende, *Brand.* 1274. Ymmer so syn die mannen bois, by wilen quaet ende truwelois, *MLoep* IV, 225. (Hi) doerrijt hoer lant met scaren van den bosen lieden, *Aug. Sceepk.* 497. Die valsce herte entie boose, die felle entie roekeloose, *Parth.* 5417. Een so boos ende so scalc ende so fel, 190. Zoo ook Hild. 14, 6.— *Parth.* 1849: „Mi soude doen vele onsachter dit ghescelt ende dit lachter, wel soete vrient, al (*l.* als?) es de boose" is niet duidelijk. — Als znw. || Den bosen, *Aug. Sceepk.* 253.

BOOSACHTICHEIT, znw. vr. *Beuzelarij*, *gebeuzel*, *beuzelachtigheid*, (welke woorden met *boos* tot denzelfden stam behooren). || Lelicheit of ghecke sprekinghe of boesachticheit, die totter nutticheit niet en hoert, *Hs.* 75, *Ephes.* 5, 4.

BOOSHEIT, znw. vr. Mhd. *bôsheit.* — *a*) Abstract. *Slechtheid*, *zedelijke verdorvenheid*, *ondeugd*, *Rein.* I, 2078; II, 7003, 7529; *Aug. Sceepk.* 268; Hild. 64, 248; e. e. — *b*) Concreet. *Eene slechte daad.* || Wanneer een mensche één boesheit doet, hi doetet wael ten anderen mael, *MLoep* I, 2344.

BOOSLIKE, -LIJC, -LIKEN, bijw. Mhd. *bœslike*. *Op eene slechte*, *zedelijk verdorven wijze*, *goddeloos.* || Wie ere oft edelheit waent ontfaen, ende boeslijc leeft, hem liegt sijn waen, *Aug. Sceepk.* 517.

BOOSTEN (BOOSTE), bijw. en voorz. Samengetrokken uit beoosten; vgl. *bachten*, *buiten*, *binnen*, *banderside*, enz.

BIJW. — *Oostelijk*, *ten oosten.* || Biden Rine, boosten, bewesten, Stoke III, 79. — Met den 3en nv. *Ten oosten van.* || Van tween brueghen ligghende benorden ende dandre boesten Sente Claren, *Invent. v. Brugge Int.* 420. Booster (*d. i.* booste der) kerke, *Rek. d. Gr.* 1, 23. Tlant van boosten Heidinzee, Stoke III, 573.

BOOSWOORTS (BOESWOERTS), bnw. *Slechte woorden*, *taal bezigende*; *brutaal*, *boosaardig.* || (Hi) vint zulken also boeswoerts ende zo boetwerdich, dat onlidelic is, *D. Orde* 283.

BOOT (BOET, BOED), znw. m. Mnd. *bôt*. *Boot*, lat. *cymba.* || De Vlaminghe saten in haren boet, Stoke VIII, 140. (Hi) voer over in eenen boot, *Sp.* III[a], 88, 68. Hannibal es . . ontfaren met eenen bote cleene, *Sp.* I[s], 19, 58. Comt in den boot, *Limb.* I, 786; zoo ook 789, 792, 799, 801; *enz.* — Mv. boeds, *Oorl. v. Albr.* 18. — Verklw. bootkijn, Hild. 28, 171; *Aug. Sceepk.* 553; *Vergi* 691; *Troyen* 875; *Brand.* (*H*) 791.

SAMENST. — Boothure, *Invent. v. Brugge* 6, 1673; bootsman, 6, 235.

BOOT. Zie BOT.

BOOT (BOET, BOETE, BOTE), ook in den hd. vorm BOETZ, znw. m. Vgl. mnd. *bote* (vr.). *Vat*, *ton.* Kil. 82: boot, *vetus*, j. tonne. Misschien één in oorsprong met het ofr. *botte*, *boute* (Burguy 47). Het was een inhoudsmaat van Westersche wijnen en, althans later, van gelijken inhoud als de *pijp*, nl. 340 mingelen (ruim 10 ankers). Zie *Inform.* Gloss. || Van een boete maelveseye, *Inform.* 242. Betaelt van een boet maelvezeye, *Oorl. v. Albr.* 8. Een boetz malvesyen, die vier stoep over hilt, 215 (ook bij Lübben 1, 404 vindt men melding gemaakt van „dre bote malmesye"). Van twee boeten garnaetsen (*wijn van Granada*), *Invent. v. Brugge* 2, 396. — Soms ook voor droge waren gebruikt; zie *ald.* Gloss. 38.

BOOTHURE. Zie BOOT.

BOOTSCAP (BODSCAP, BOOTSCAPE, BOODSCAP, BOODSCEPE, BOOTSCEP, BODESCAP, thans van *boodschap* in beteekenis onderscheiden), znw. vr. Mhd. *bote-*, *botschaft*; mnd. *bodeschop*. *Hetgeen een bode komt berichten*, *het doel zijner zending*, in 't mnl. in edeler zin dan tegenwoordig gebruikt, nu het woord tot de taal van het huiselijke, dagelijksche leven behoort; doch vgl. „eene koninklijke *boodschap*," en de benaming van het kerkelijk feest *Maria Boodschap*.

1) *Zending*, *plechtige opdracht.* || Si hebben hoge bodscap te doene die riddren sterc ende coene, *Ren.* 17. Eer hi die boetscape ghedede, *Wal.* 6808. (Dat) men Brunen van dien dinghe die bodscap soude laden, *Rein.* I, 476. Dat ghi dese bodscap doet, 481; vgl. 1359. Sine boodscepe heeft hi ghedaen, *Rijmb.* 20159. Hoe ic mijn bootscap belegghen sal, *Lansl. H.* 800. Aldus, ongedaen synre boetscap, voir hy weder in Yngelant, *Clerc* 16. (Hy) hadde . . twee reysen int Heilige Lant in des keyser (*l.* keysers) bootscap geweest, *met eene keizerlijke boodschap belast*, *ald.* 105 (ook 83: ob imperiale negotium). Den andren viven, die die boodscepe bedriven anden coninc Sedechien, *die met de zending aan Z. belast waren*, *Rijmb.* 14851. Enen vos . ., die boetscap dreef wech ende weder, *Rein. Nal.* 382, 59. — Enes bootscap doen, *iemands woord doen*, *iemands belangen behartigen.* || Agrippa . ., die der Jueden bootscep dede, *qui magno studio pro Judaeis contendebat*, *Rijmb.* 27311. — Ook in onze beteekenis. *Boodschap.* Ene bootscap dragen, *eene boodschap doen.* || Doen benam men hem . . . dat antwerden ende dat vraghen ende oec boetscapen draghen, dat (*zoodat*) deen den andren niet spreken en mach, *Pyr. en Th.* 33. — Zie ook het volg. Art. en vgl. bij DRAGEN.

2) *Tijding*, *bericht*, *hetgeen een bode heeft mede te deelen.* || Dat en es geen onmate, sulke bodescap als gy hier hoert, *Merl.* 8032. Als Yewe de bodscap verstoet, wert hi droeve in sinen moet, *Ren.* 428 (vgl. 424). Wat boetscapen datti brochte, *V. d. Houte* 110. Daer verhoorde hi bootscap saen, dat Symoen die mordenare dustanewijs ghevangen

ware, *Rijmb.* 34284. (Si) brochten die bootscapen voor die princhen der papen, *Lsp.* II, 21, 25.

BOOTSCAPDRAGER, znw. m. *Heraut*, *afgezant*, *verkondiger*, *prediker*. || Doe hi (*Paulus*) aldus een boetscapdragher der heiliger ewangelien geworden was, *Hs.* 87 *f.* 100*c*.

BOOTSCAPEN (BOEDSCAPEN, BOOTSCEPEN), zw. ww. bedr. Mhd. *bot(e)schaften*, *botescheften*; mnd. *bodeschoppen*.

1) *Boodschappen*, *verkondigen*. || 70 Jongers, die onse Here na sine Apostelen utesande ende pais bootscepeden achter lande, *Rijmb.* 4302. God heeft mi ghesent te di, dat ic dit bootscepede, 17589. (Gabriel) boodsceepte hare daerna, dat soe den Gods sone soude ontfaen, 21092. Ganc du ende bootscepe Gods rike, 22885 (zie verder Gloss). Dat ic hier ter lieden nutscapen uwen helichgen name soude boedscapen, *Lanc.* II, 2134.

2) *Aankondigen*, *iemands komst boodschappen*, vooral van de „annunciatio Christi"; (vgl. de uitdr. *Maria boodschap*). || Van dat hi (*Jezus*) gheboetscept was tote dat hi staerf, *Nat. Bl.* III, 1337. Gabriel, hy troeste my, lieve, als hy boedscapde dy, *L. o. H.* 3291. Ic (Maria) maecte mi hoghelijc ende blide, als hi di boedscapde in dien tide, 3295. — Zoo ook *Sp.* I[v], 53, 91 en 94.

BOOTSCAPER, znw. m.; vr. BOETSCAPERSE. *Verkondiger*, *-ster*. || Hystorie (is) . . meestersse des levens, bootscapersche der outheit, *Exc. Cron.* 1*d*.

BOOTSE (BOETSE), znw. vr. Van het fr. *bosse*, en dit van het germ.; mhd. *bôzen*, d. i. *slaan*, *stooten*; eng. *beat*; ags. *beátan*; ohd. *pôzan*; onz. *bauta*. Zie E. Müller 1, 68; Grimm. *Wtb.* 2, 286. In het ndl. als in het hd. zoogoed als uitgestorven; eene afleiding leeft voort in *botsen*. Door tusschenkomst van 't fr. *bosse* zijn dan weder in onze taal gevormd (*na*)*bootsen* en *boetseeren* (vroeger *bootseeren*). Vgl. mhd. *bôz*, d. i. *stoot*, *slag*. Ook *type* heeft eig. dezelfde beteekenis. *Bult*, *gezwel*. || Dus wart die lixeme der wonden al pure slicht sonder groet dael ende sonder groete boetse, Jan Yp. 72. Hem wassen bootsen alse wannen, 153. Dit plaester legt lange optie wonde of op die bootse, *Hs.* Yp. 138*b*. Vgl. Huyd. op Stoke 1, bl. 352, en Snellaert op *Alex.*, dl. 2, bl. 269. — Verklw. bootskijn. || Ten nese wert een bootskijn also groot alse een vitse, dewelke humoren daer vertegen (*rotten*) ende maken etter ende uutlopende ten bootskine. Ende onderwilen so breket dbootskiin binnen den ogen entie stede daer dat bootskiin was, valt neder, *Hs.* Yp. 128*a*. Hetzelfde woord leest men ook te onrechte 63*a*: „Geeft hare in de hant kerspelle, dat es een cruut, dat bootsekine draget", *l.* boorsekine. Zie op BORSE. — Ook van andere *oneffenheden*, dan van het lichaam gebruikt. || Aldus en waest jegen volc allene, daer hi jegen strijt hadde gemene, maer hi hadt jegen die roetsen, die wilt waren van groten boetsen, *Alex.* VI, 207.

BOOTSE, znw. vr. Mnd. *bôtze*, *bosse*; hd. *posse*, ndl. *pots*, *poets*. Vgl. De Jager, *Lat. Versch.* 202—204, en Kil. 77. *Grap*, *scherts*. || U scone bootsen ende salutatie en sel u niet baten veel, *Rein.* II, 4346.

— SAMENST. Bootsenmaker, *potsenmaker*, *harlekijn*, *pias*; fr. *bouffon*. *Invent. v. Brugge* 5, 97, alwaar ook in denzelfden zin bootser voorkomt.

BOOTSENMAKER, BOOTSER. Zie het vorig Art.

BOR. Zie BORE.

BORAGE, znw. vr. Naam eener plant, *bernage*, *ossentong*; lat. *borage*, een pijnstillend middel. || Spinage, borage ende venkel, *Livre d. Mest.* 11.

BORBELEN, zw. ww. onz. *Borrelen*, *opborrelen*. Kil. 82: borbelen, *scaturire*, *scatere*. Zoo ook *Hor. Belg.* 7, 19. Vgl. De Jager, *Freq.* 1, 36.

BORCH (BORECH, BOORCH, BURCH), znw. vr. (later ook m.). Got. *baurgs*; ohd. *burug*; ags. *burh*; osa. *burg*; mhd. *burc*; mnd. *borch*; eng. *bury* en *borough*; mlat. *burgus*, vanwaar it. *borgo*; fr. *bourg*. De oorspronkelijke (got.) beteekenis is *stad*, *vlek*; later *versterkte plaats*, *slot*, *kasteel*. Zie Kluge 43. Het vr. geslacht blijkt nog uit plaatsnamen, b.v. *Terborch*. Zie J. Te Winkel, *Het kasteel in de* 13*de eeuw* (Programma Gymn. Groning. 1879).

1) *Vlek*, *stad*, welke bet. ook mnl. casteel heeft. Vgl. ook *burger*, d. i. mnl. *poorter*, en Te Winkel, *Het Kasteel*, bl. 6 vlgg. || (Doe) was in de borgh te Loen Kerstine, *Christ.* 1068. Nog slechts in plaatsnamen over.

2) *Burcht*, *slot*, *kasteel*. || Princen ende ander heren smeken, vleyen ende eren den riken, wel gheghelden man, die borghen lenen (*in leen geven*) ende gheven can, *Melib.* 2902. Borghe ofte castele, 2337. Die hem op sine borghe verlaet, 2338. Starke borghe . . sijn dicke gheworpen onder voet, 2392. Dat die meneghe de borghe breken, 2877. Dat hi . . borge ende staden woude setten in siere genaden, *Alex.* VIII, 46. Die menichfoude sorghe, die hi vor den hoghen borghen int lant van Sassen hadde leden, *Rein.* I, 2431. Ende eene borch maken dede, hiet Janiculus, *Sp.* I[a], 1, 14. Jegen den tijt en mach niet duren ijser no borech met hogen muren, *Rose* 363. Si maecten den tempel ghelijc ere borch, *Rijmb.* 17449. (Hi) gaf hem borge ende leen, *Cass.* 344. So laet ons scaecs spelen nu, wildi om borge ofte om gelt, *Lanc.* III, 12897. Daer staet een boerch, daer pleghen die coeplude paep Johan tol te gheven, *Ned. Proza* 72. De waerdeine van al der boorch, *OVl. Lied e. Ged.* 263, 879. Zoo ook *Flor.* 3977; *Rijmb.* 13727, 17492; *Parth.* 5673. Ter borchwaert, *Aug. Sceepk.* 547. — De borch van Vroudenrijc, gedicht van Augustijnken (*OVl. Ged.* 3, 144—146), waar het woord herhaaldelijk voorkomt. — Den vorm burch vindt men nog *Wal.* 3154, 4427, 4446; borch (vr.), *Wal.* 796, 799, 805, 810; *Ferg.* 4; *enz.* — Borge in Spaengen, *luchtkasteelen*, fr. *des châteaux en Espagne*. || Dan saldi borge in Spaengen maken ende grote joie van niewete driven, *Rose* 2432.

BORCH, znw. m. Wisselvorm voor *berg*. || Om deser vermaninge besaecte (*l.* besaette) hem coninc Willem over borch te riden als pelegrim, *Clerc* 109. Mitten lichte verchiertet al, hemel, borch, zee ende dal, Hild. 223, 7.

BORCH. Zie BORGE.

BORCHBRUGGE, znw. vr. *Slotbrug*. Vgl. Te Winkel, *Het Kasteel*, bl. 69. || Als hi die borchbrugghe leet, *Eleg.* 148. De heren van Sinte Marie (*te Utrecht*) en sellen de trappe bi der borchbrugghe nyet oorbaren, *R. v. Utr.* 1, 54.

BORCHDINC, znw. vr. Mnd. *borchdink*; mhd. *burcdinc*. De bet. is òf (als in 't mnd.) *eene terechtzitting voor de onderhoorigheid van een kasteel*. (*judicium castri*), òf (als in 't mhd.) eene *burgervergadering*, *eene stedelijke terechtszitting*. || Dat neghene lettere van enigher borchdinghe of enighe ander (lettere) . . ne mogen casseren noch breken dese voorwaerde, *Oorkb.* 2, 329*b*.

BORCHGRACHT, znw. vr. *Slotgracht*. Vgl. *Het Kasteel*, bl. 55. || Dus vochten si tot in der nacht rechte bi gerre borchgracht, *Lanc.* III, 12249 (vgl. 11467). Hi vant optie borchgracht dien here vanden castele ende sire liede oec vele, *Mor.* 1646. (Si) viel neder in ommacht in een praieel bider borchgracht, *Lorr.* II, 1851.

BORCHGRAEFNEDE. Zie het volg. Art. Hetzelfde als borchgraefnedinne, vr. van borchgrave.

BORCHGRAEFNEDINNE, met dubbelen vr. uitgang gevormd van borchgrave. — 1) *Slotvoogdes.* — 2) *Burggraafsvrouw.* || Vrouwe Annastasie van Outre, borchgraefnedinne van Yppre, *Cout. v. Gent* 598.

BORCHGRAEFSCAP (BORCHGREEFSCAP), znw. vr. *Het ambt van burggraaf.* || Hem . . van der borchgreefschap van Daelhem . . . niet te ontsetten, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 631. Vgl. BORCHGRAVE, 2de Art. 2).

BORCHGRAVE, znw. m. Mhd. *burcgrabe. Stadsgracht.* || Int jaer 1318 doe groef de stat van Utrecht horen borchgrave om hoer stat, *R. v. Utr.* 1, 54.

BORCHGRAVE (BORCHGREVE, BURCHGRAVE), znw. m. Mhd. *burcgraaf. Burggraaf*; fr. *châtelain*; mlat. *castellanus.* Als familienaam is *Burggraaf* nog bekend. || Die borchgrave . . hi es gheheten Her Reinout, *OVl. Ged.* 3, 145, 68. Heimelike soe moet men comen toten borchgrave, 87. Her Reinouts camerlinc, des borchgraven daer binnen, 122. Dijns edel borchgraven machte, 146, 173. Si groetede den borchgrave, *OVl. Lied. e. Ged.* 276, 1283. Burchgrave, *ald.* 1304. Hoir borchstadt (*l.* borch, stadt) ende landt van Daelhem van hoiren wegen wel ende getruwelic te bewaren . . als hoir borchgreve, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 631. Dat hy die borch, stadt, ende landt van Dailhem . . als hoir borchgreve houden ende regeren sal, *ald.* Gelijc als een borchgreve schuldich is te doene, *ald.*

BORCHLEEN, znw. o. Mhd. *burclehen*; mnd. *borchlên.* — 1) *Een goed dat men in leen ontvangt voor de verdediging van eene versterkte plaats.* || Wellike borch ende huys . . hij . . mij ende mijnen erffgenamen hefft gegeven tot enen erffeliken leen ende tot enen onverscedeliken borchleen, Nijh. 1, 376. Soe sullen sij haer borchleen besitten tot Ghoer bynnen den muren mallic up syn stede, Racer 2, 107. Ende . . . gheven wij quyt ten ewijgen dage, die 30 schillinge, die ick van hom jaerlix plach te hebben tot enen borchleene, Nijh. 1, 376. Voert heeft hij mij gegeven tot enen borchleene aldaer alsolijc lant als Johans van Kriekenbeeck . . was, *ald.* (*a.* 1338). Eens borghleens, dat si opten voergenoemden huus behouden, bl. 381 (*a.* 1338). Zoo ook Racer 2, 233. Vgl. Lübben 1, 388: „quadraginta marcarum reditus, qui assignati fuerant ad *castrense servicium*, quod *borchlên* dicitur (*a.* 1320). — Voor de borchleenen golden bepaalde regelen. Vandaar dat borchleen voorkomt in den zin van *een leen waarvoor dezelfde regelen golden als voor een borchleen.* || Dat Lammijn Coenraets sone van Arkel ons opgedragen hevet ene halve hoeve lants . ., dair sijn huys op staet, ende huus dair mede, dat hebben wy hem wedergegeven beyde huus ende landt tot eenen rechten borchleene, *Oorkb.* 2, 474*a* (*a.* 1298). Dit boerchleen hevet Lammijn in allen dien recht, dat anders onse (*onze andere*) boerchlude hoer boerchleene van ons houden, *ald.* Dit boerchleen sal hy besitten ende hebben erfleke met onse ende sijn recht erfnaem . . sonder wederseggen, *ald. b.*

BORCHLUDE. Zie op BORCHMAN.

BORCHMAN (BOORCHMAN), znw. m. Mv. BORCHLUDE. Mhd. *burcman*; mnd. *borchman.* — 1) *Man tot de bezetting van een burcht behoorende* (z. ald.). || Want Reynalt greve van Gelre . . mij heeft gemact sijnen oeversten borchman op die borch ende thuys tot Kessell, Nijh. 1, 376. — 2) *Hij die een „borchleen" heeft.* || Mit mannen, mit borchmannen, mit luden groet ende cleyne, alse si der borgh ghehoeren, Nijh. 1, 379 (*a.* 1338). Met borchleenen, mit borchmannen, mit erve, mit lande, mit weyden enz., Racer 2, 233 (*a.* 1331). Waer dat sake, dat water op dien weert geleyt worde, dair die weert by gearget ware, dat souden wy hem verscuten by onsen boerchluden, dat hys sonder scade waer, *Oorkb.* 2, 474. Al dat recht dat onse boerchlude hebben, dat sal hy ende sijn recht erfnaem . . . mede hebben, *ald.* Zie nog een voorbeeld bij borchleen. — Als familienaam is *Borgman* nog bekend.

BORCHMEESTER (BOORCHMEESTER), znw. m. *Bevelhebber van een burcht, slotvoogd, kastelein, burggraaf.* || Lanenman die liep . . . te Brugghe anden boerchmeester met letteren, *Rek. v. Gent* 1, 425.

BORCHSANT. Het woord komt tot heden slechts op éene plaats in onze Middeleeuwsche rechtsbronnen voor, nl. *O. K. v. Rott.* 19, 34: „Gheen poirter in borchsant te winnen van dootslaghe noch leemten, ten zij off zi hem daerin verwillecoerden (*ten zij met hunne toestemming*)." — Vergelijken wij deze plaats met *Leid. Keurb.* 20, 31: „So en selmen ghenen man, die porter te Leyden is, in borchtocht brenghen van dootslaghe of van leemten, mar hi sel sijn maechgelt geven also hi dairan gheboren is", dan ziet men, dat borchtocht en borchsant dezelfde beteekenis moeten hebben en wel die van *borgtocht*, hier *„de verzekering van het zoengeld voor de door een maag beganen doodslag of verwonding.*" Zie *Handv. v. Amstell. en Gooiland* (1387), Noordewier, bl. 298; Mieris 3, 255; 481 § 4; 486; Fockema Andreae, in *Rechtsgel. Mag.* 2, 375. — Het woord is misschien (indien het goed overgeleverd is) samengetrokken uit *borgshant*; mnd. *borgehant*, cautio judiciaria, Lübben 1, 394 en Halthaus 197.

BORCHSATE (BORCHSETE, BURCHSATE), znw. m Mhd. *burcsæze*; mnd. *borchsate.*

1) *Burchtvoogd, slotvoogd, kastelein.* || Men voer te Waerde anden borchsate, ende segghet hem . ., dat hi mi over here kinne, Stoke III, 962. Derck Smullinck, nu ter tijt borchsete then Roisendaill off die dair in der tijt borchsete were, Nijh. 4, 300.

2) In het mv. *De bewoners* of *de bezetting van een burcht.* || (Hi) wan dat casteel ende liet alle dye burchsaten aen bomen hangen, *Exc. Cron.* 189*d.* Dit was den borchsaten so leet, *Rijmb.* 34543 (vgl. '53). Hi hiet den borchsaten gaen, of ende gaf weder Eleasarus, 34566. Die Vlaminge verdreven mit scutte die borchsaten van den mure, *Matth. Anal.* 3, 83. Die borchsaten in den casteel desen twist yerst hadden gemaect, 136. Die borchsaten . . gaven op dat casteel, 208.

BORCHSCAP (BORCHSCEPE, BORGSCEPE), znw. vr. Mhd. *borgschaft, bürgeschaft. Plechtige verzekering, belofte.* || Oec gelovic dat wesen mach des paues borgscepe wale vaster dan el eneghe tale, *Franc.* 8688.

* BORCHSTAT. Hoewel het woord in 't Mhd. voorkomt (*burcstat*), leze men *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 631 in plaats van „hoir borchstadt ende landt van Dailhem": hoir borch, stadt ende landt van D.", gelijk ook in het midden derzelfde bladzijde nog eens te vinden is. Zie bij BORCHGRAVE.

BORCHTUCHT (BORCHTOCHT, BORCHTOCH, BORTOCHT, BORECHTOCHT, B(O)ORTUCHT, BOORCHTUCHT, BORTOOCHT), znw. vr. Mhd. *burgezoc*; mnd. *borgetucht. Borgtocht.* || So wie dese bortochte

wederseghede, beide van den iersten borghen ende van den lesten, *Oorkb.* 2, 349*b*. In de borechtachten ende in de aresteringhe, die ghevallen zijn tusschen onsen graefscepen bi goeden lieden van onser beder rade, 492*a*. Van alder vorseiden pinen bliven si . . tote elken tarmine in de borchtoch, *zij blijven borg*, 157*b*. In executien van personelen vonnessen, te wetene van sculden, van bortocht, van coopmanscepe, enz., Wiel. *Instr.* 109, 30. Robert . . vercoopt sine teerninghe . . zometiit omme droghe ghelt (*a contant*) ende somtiit te borchtuchten, *onder borgtocht*, d. i. *hij borgt*, *Livre d. Mest.* 36. Scheepe ende guede hebbe wy hem in bortoochte weder over ghedaen, *Oorl. v. Albr.* 358. Manen van . . borchtoechte, 359. Soe en selmen ghenen man die poirter te Leyden is, in borchtocht brenghen, *borg doen zijn*, van dootslaghe of van leemten, *Leid. Keurb.* 20, 31 (vgl. BORCHSANT). Dat menne ute borghe met soffisanten lieden van binnen, wet pleghende up die vorseide bortucht, *Cout. v. Brugge* 1, 381. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 4, 204 e. e. — Borchtocht doen, *borg stellen*. || Dus heft hi borchtoch daer gedaen ende sette daer in conincs hande al sijn lant tenen pande, *Lanc.* III, 20630. (Hem) scadeloes te houden van der bortochte, die hi voer ons hevet daen, *Oorkb.* 2, 432*a*. Dat hi den vremden betaelt sal hebben iof boortucht ghedaen, *Cout. v. Brugge* 1, 443. Dat enich ghescil ware van der boorchtucht te doene, *ald.*

BORCHVOET, znw. m. *De voet*, *het benedenste deel van een burcht.* || Haer kinne dat es die borchvoet, *OVl. Ged.* 3, 146, 157.

BORCHWAL (BURCHWAL), znw. m. *Burgwal*, *ringmuur?* Ook de *stadsgracht*, *de singel.* Als benaming van verschillende grachten is het woord *burgwal* te Amsterdam overbekend. || Bewaeren ende beschouwen der stadt graften, burchwal, die Vecht ende den Ryn bynnen die vrijheyt der stede (*Utrecht*), *R. v. Utr.* 2, 313. Dat binnen onser (*l.* onsen) utersten borchwal gheleghen is, *Stadsr. v. Zwolle* 134, 225 *var.*

* BORDARE (BORDAERE). Waarschijnlijk verkeerde lezing voor bordaxe, bordaexe; wisselvorm van baerdaexe (z. ald.).

BORDE. Zie BOERDE.

BORDE (BOORDE, BURDE, BOERDE), znw. vr. Mhd. *bürde*; mnd. *borde*; hd. *bürde*; onr. *byrdi*; zw. *börd*; de. *byrde*; got. *baurthei.* Van beren, dragen. — 1) *Last*, *vracht.* || Een grote borde waters, die hij in zijnder hoyken droech, *Bienb.* 155*c*. Elc moet syns selfs dach verwaren ende sijn borde draghen, *Rein.* II, 7720 (*aldus met* Willems *te lezen voor* woorde). Die borden waren hoer veel te zwaer, Hild. 142, 257. Dat si eendrachtich sijn van binnen ende malcanders borde draghen, 229, 44; vgl. 135, 138. Dat hi (*God*) wille onse borden (*mv.*) dreghen, 74, 14 (vgl. 43, 70). Wil hi scuwen schandes boorde, *den last der schande*, *MLoep* II, 8. Lichte borden worden op een langen weg swaer, *Spreuken* 64 (vgl. 74: Lichte burden swaren op langhe weghen). Ghelijcke borden breecken nyemant den rugghe, *ald.* 6. Comt tot mi alle die daer arbeit ende mitten borden der sonden sijt verladen, *Hs.* 80 *f.* 2*a*. Dijn juc is soet, dijn borden sijn licht, *Hor. Belg.* 10, 165. — Ook *last*, in fig. opvatting, *verplichting om iets te doen*, *te leveren of te maken.* || Vrij ende quyt van alre boerden, schattinghe, gedwanghe, bede, dyenst, *Oorkb. v. Geld.* 3, 1094. Swaren lasten ende bordden van grafften, stacketten ende bolwercken, *Fri. Stadsr.* 218.

2) *Vracht*, *menigte.* || So leyde hi hem in een camer ende toende hem een onvertellijke borde van rijcheden, *Pass. W.* 60*c*. — Vgl. BORDEN en BORDENE en het verklw. BORDEKIJN.

BORDE (BEURDE, BUERDE). Hetzelfde woord als het vorige? *Mand.* || Sur chacune mande de poisson, que on appelle *buerdes*, *Invent. v. Brugge* 5, 179. Up elcke buerde, 6, 174. — Vgl. BORDEMANDE, waarvan het misschien eene verkorting is.

BORDEEL (BOURDEEL), znw. o. Van mfr. *bordel.* Zie over de verdere afleiding Kluge 35. 1) *Hut*, *krot.* || Die wonen in den graven ende die inder afgode bordeele slapen, *D. B. Jes.* 65, 4 (*in delubris idolorum*). Dan geet si (*de Aventure*) crupen in een bordeel, vol rouwes, met wenenden ogen, daermen hare rouwe groet siet togen, *Rose* 5898. — 2) In onze beteekenis. *Bordeel*, b.v. *Lsp.* III, 3, 882; *Boerden* IV, 70; *Lorr.* I, 97, 101, 145; *O. K. v. Dordr.* 20, 38; *enz.* — Bordeel houden, *in een bordeel zitten*, zoowel van eene vrouw als van een man. || Hier omme dedic die dochter mijn bordeel houden, *Sp.* II[4], 56, 105. Bordeele houden was sijn beghin, II[1], 89, 5 (*van Vitellius*). Van bourdele te houdene, *Invent. v. Brugge* 5, 83.

BORDEERRE, BORDÈRE. Zie BOERDEERRE.

BORDEHOUWER (BORTHOUWER), znw. m. *Houtsnijder.* || Schrinemaeckers, bordehouwers, schiptimmerlude enz., V. d. Wall 296. Huystimmerlude, cupers, scrinemakers ende bordehouwers te samen met enen segel, *ald.* Huystimmerluyden, cupers, scrijnwerckers ende borthouwers, die onder eenen ambocht sijn genoemt, *O. R. v. Dordr.* 1, 94. Vgl. Van Hasselt op Kil. 82.

BORDEKIJN (BORDENKIJN), znw. o. Verklw. van borde, vracht (z. ald.). In de bepaalde bet. van *bundeltje*, oorspr. van *hout* gezegd, lat. *fasciculus*; vgl. FASCEEL, en *Diut.* 2, 214: fasciculus, bordenken (vklw. van borden). || Ic nam minen scepper in mijnre sielen als een bordekijn van mirre, *Stemmen* 104 (*Geest. L.* 8*r*).

BORDEMANDE (BUERDEMANDE), znw. vr. *Mand voor vracht*, *draagmand*, *mand.* Vooral voor zware vrachten. Vgl. BORDE, 1e en 2de Art. *Vischmand*, *Invent. v. Brugge* 5, 477.

BORDEN, bnw. Van bort, d. i. *plank. Uit planken gemaakt*, *planken-*, *houten.* || Wat hebstu dan? Een borden huus, daer di die nose ter verste (*de nok*, *het deksel*, *nl. van de doodkist*) slaet, Hild. 89, 34.

BORDEN (BOORDEN), znw. vr. Mhd. *bürden*; mnd. *borden*; ohd. *burdin*; ags. *byrdhin*; eng. *burden.* Hetzelfde als borde en bordene. *Last*, *vracht.* || Die Moer, die die sware borden las, Hild. 44, 124. (Die) altoes een borden dreecht, 217, 90. Dat éen lit sal des anders borden draghen, *Hs.* 75 *f.* 35*a*. Die de borden dijnre sonden mitti mach helpen draghen, *Stemmen* 97. Dat zi eendrachtich zijn ende elc des anders borden draghe, *D. Orde* 288. Verclaersen huerlieder overterden ende huere boordens, *Cout. v. Gent* 681. Zoo ook Hild. 151, 137; 173, 157; 199, 158. — Op enkele plaatsen kan het mv. van borde bedoeld zijn, dit is niet altijd uit te maken.

BORDENAER (BURDENAER, BEURDENAER), znw. m. *Vrachtdrager*, vooral van visch; hetzelfde als botdrager (2de Art.). || Teekenen ghelevert den buerdenaers omme an haerlieden manden te stellene, *Invent. v. Brugge* 5, 185. Dat de burdenaers visch van der zee hier binder stede brenghen . . moghen, *ZVl. Bijdr.* 6, 177.

BORDENE (BORDINE, BOORDINE, BURDENE,

BURDINE), znw. vr. In het mnl. gewoner dan borde en bordene (z. ald.). Mnd. *bordene*; osa. *burdhinnia*. Vgl. *rede*, *reden*, *redene*; en *lende*, *lenden*, *lendene* (*Taalk. Bijdr.* 2, 17).

1) *Last*, zoowel in eigenlijken als in figuurlijken zin. || Een yghelic sal sijn selves bordene draghen, *Hs.* 75 *f.* 60c. Elke mere (*mier*) bordine draghet na die groete van haren live, *Nat. Bl.* VII, 563. Mijn joc is soet, mine bordene es licht, Hadew. I, 41, 11 (vgl. 39, 68). Dat si draghen willen der stad bordene, *Cor. van Antw.* 40, 140 (vgl. 42, 152). Want hine vaste dwanc te bordine ende te laste, *Franc.* 2485. Om haer gemac . . sette hi zine cranke lede onder hare bordine, 4298. Si doen sware bordenen dragen, *Kerk. Cl.* 193. Lichte bordene es herde swaer, ja diese verre draghen moet, *Troyen* 3210. So hebbic van den sonden mine mi gemaect ene bordine, *Sp.* II[a], 71, 75 (vgl. II[a], 13, 15; II[7], 23, 48, 51). Nu werpt dese bordine (*zondenlast*) van di, *Amand* I, 4330. Dit is der zielen een bordene swaer, dat men die eene sonde op dander laet, *N. Doct.* 2130. Op hare wart gheladen elleinde ende pine, versmaetheit ende last ende bordene, Ruusb. 6, 102 (vgl. 4, 12). Want so (*de ziel*) was gheladen met eender grooter burdenen, *OVl. Ged.* 2, 38*b* (vgl. 2, 68, 247). Zoo ook *L. v. J. c.* 84, 150, 190; *Vierde Mart.* 801; *Rose* 10875; *Wrake* III, 1541; *Teest.* 1083, 1151; *Vad. Mus.* 2, 212; Heelu 7622; Velth. III, 17, 15; *Troyen* 4779, 5257; *Doct.* II, 2736.

2) *Last*, *verplichtingen ergens uit voortvloeiende.* || Dat si de bordene van desen paise ende van desen seggene in hem nemen ende begripen, *Brab. Y.* I, 710. Ontfaende in ons de bordine ende dlast van sinen . . testamente, *Vad. Mus.* 4, 360.

BORDENEN, zw. ww. bedr. Mhd. *burdenen*. Kil. 83: bordenen, onerare. *Beladen*, *te dragen geven.* — Het deelw. gebordent wordt gebruikt in de bet. *belast en beladen*; gebordent sijn, *den last van iets ondervinden*, *er onder gebukt gaan.* || Dattie groetheit van Rome ende hare keysere . . meer gebordent waren te voren, dant hem eerlijc was, Velth. VII, 27, 25 (de vertaling is niet juist, maar het Lat. is duidelijk: „quod magnitudo imperii Romani magis sibi *oneris* prius fuerit quam honoris).

BORDEREN (BORDEEREN). Zie BOERDEREN en BOHORDEREN.

BORDEREN (BORDEEREN), zw. ww. bedr. Van fr. *border*, dat zelf van germ. oorsprong is, en in bet. met ons *boorden*, *omboorden* overeenkomt. || Sine targe was . . al gebordert met onwerden, *bordée de gens viltoier*, *Rose* 13224. Dyser dat in die glavie stoet, dat was . . . gebordert met groten love met covenanse ende met gelove, *escu c'onques ne fu de mains bordé de promesses de convenances*, 13237.

BORD-ESEL, BURDESEL, znw. m. *Lastezel*, *pakezel.* Vgl. BORDE en BORDENE. || Gheladen ghelyck eenen burdesel, *Spreuken* 73. Vgl. Kil. 83 op bordesel.

BORDESSCHE, znw. o. *Luifel.* Kil. 83 bordessche. *Flandr.* j. borddecks, loove (hd. *laube*), *projectum ligneum*, *umbraculum*. *Luifel.* Nog heden in W.-Vlaanderen in dagelijksch gebruik. De Bo 169: *Bordesch*, *pordesch*, *pardasch*, *bordessche*, *pordessche.* Oorsprong onbekend. Eene afleiding van bort, d.i. *plank* (?). Doch door bijgedachte aan dit woord zou de vorm ook veranderd kunnen zijn. Ons bordes heeft de bet. van *stoep*, *trapportaal* aangenomen. || Jeghen den reghen . . zoudic elc mensche een bordessche up dooft stellen, *Han. II.* 120. Vgl. *Invent. v. Brugge* Gloss. 18, waar men de vormen bardessche, bartessche, en bertessche vindt.

* BORDIJS, verkeerde lezing voor bordijs (z. ald.), *Merl.* 22535.

BORDOEN, znw. o. Van fr. *bourdon*. *De baspijp in een orgel*, *de lage orgeltonen*, en vervolgens eene *bepaalde melodie.* || Daer was gehouden menich bordoen ende noten gesongen van Lorien, *Rose* 702. Het fr. heeft een ander woord, nl. *rotruenges*, d. z. *zekere gedichten met refreinen.* — Over de mogelijke afleiding, zie Littré 1, 392.

BORDOEN (BARDOEN), znw. m. Van fr. *bourdon*, *Pelgrimsstaf.* || (Hi) nam doe scarpe ende bordoen, alse die gene die wilt doen sine bedevart, *Rose* 14179. Sijn bordoen hi te stekene plach in die gracht, 14209. Met sinen groeten stiven bordoene, 14228, e. e. Over de afleiding zie Littré t. a. p. — Ook *lans met een stompe punt*, als ridderlijk wapen. Vgl. Duc.: borto, *species lanceae*, en vgl. *ald.* bordo en bordonus. || Rynsche bordoenen met fynen yseren, *Invent. v. Brugge* 5, 119. Noch twee witdauwen (*wilgenhouten*) bordoenen ende twee ride glavyen met finen yseren, *ald.* Een bordon ghelevert ten steicspele, 6, 479. Hi brack vyf glavyen ende een groot bardoen, *aangeh.* Gloss. *ald.* 39.

BORDUERCLEET (BUERDUERCLEET), znw. vr. *Een geborduurde doek*, *een fijn bewerkt kleed.* || Gegeven Geryt Snoeck van buerduercleet dat voir Salvators beelt hanc an die pylre, *Rek. d. Buurk.* 162.

BORDUERWERKEN, zw. ww. onz. Juiste vorm van hetgeen in 't mnl. gewoonlijk beduerwerken heet (z. ald.). De alg. term voor alle vrouwelijke handwerken van smaak. In den *B. v.* 1357 gebruikt van het *haarwerken*. || Eens des jaers so plach hi (*Absalon*) sijn haer te sceren ende daer mede plachmen te borduerwercken, 139*d*.

BORDURE, znw. m. Van fr. *bordure*. *Belegsel van een kleedingstuk*, ook als onderscheidingsteeken dienende, *galon*. || Dat coninc, deken ende proviseerers . . ghehouden waren te commene met bordure van den gulden . . by coninc, deken ende proviseerers dan in den eet wesende, Dierícx, *Mém.* 2, 266. Vier schelen grooten van synen bordure, 466.

BORE- (BOR-, BOER-, BUER-, BURE-, BUERE-), versterkende partikel, met bnw. en bijw. samengesteld. Ohd. *pora*, *por*; mhd. *bor*, *bore*, veelal met het voorz. en verbonden, *enbor*, *enbore*, waaruit het hd. *empor* is voortgesproten; os. *bar-* in *barwirdig*; fri. *bare*. De eig. vorm was *enbor*, *enbore*, d. i. *in de hoogte*, als bijw. *hooglijk*, *zeer*, *in hooge mate*. Zie Lexer 1, 326 en 547; Benecke 1, 150*b*; De Vries, *Taalz.* 23 vlgg.; De Jager, *Versch.* 227 vlgg.; Huyd. op *Stoke* 1, bl. 405. Slechts met eene ontkenning verbonden, die evenwel als andere ontkenningen meermalen weggelaten wordt. En bore, ne bore, *niet in hooge mate*, *niet zeer*, *niet erg*, *niet bijzonder*.

a) Met uitgedrukte ontkenning. || Een serpent ist, ne buero (*varr.* bore, enbore) groet, *Nat. Bl.* VI, 665. Die (steenen) en sijn bor diere noch occ van scoenre maniere, XII, 31; vgl. 681. Die (derde steen) es buere fijn (*varr.* bore, enbore), 248 *var.* Een arem mannekijn, ne bore groot ende versmaet, *Franc.* 1452. Want het ombekende personen waren ende ne bore scone, 1817. Hoe hi hinc verwerret, hoghe nebor an ene eke groene, *Alex.* IV, 805. In enen mure en bore starc, X, 642. Een potkin no (*l.* ne) bore groot ende borrens daer in vele clene, *Parth.* 2591. (Het) ne was Persise bor leet, 2895, 2910.

Daer was die tale ne bore lanc, 5334. Husekine ne bore groet, *Limb.* XI, 1076. Alst Walewein comen siet, sone was hijs bore blide, *Wal.* 394; vgl. 2062. Mettien sach hi vorem staen ene linde, ne bore verre, 5060. Enen cleinen broec ne bore groet, *Lanc.* II, 2449. Hi die dat sprac nes bore vroet, *Rose* 6911 *var.* (vgl. 4584). Ne bore rike, *armelijk*, *Rose C.* 5804. Met ere meneghe ne bore groot, *Rijmb.* 29787. Ghescut ne was daer buere goet, 33017 *var.* En bore lanc daerna wert hi dootgeslagen, *Sp.* I², 35, 45. Een ezel, een osse of een paert, oft ander dinc ne bore waert, I⁴, 2, 57. Ghecleedt met tween cleederen nebor reene, *pannum quo induebatur*, II⁷, 40, 71. De meente en was baer (*l.* buer) groet, Stoke X, 459. Nochtan en hebbict vorgoet (*l.* borgoet; hd. 985: iedoch ist ez *enpor* gut), *Brand.* 1387 vlg. — En bore wat, *niet veel*, *heel weinig*; zoowel als znw. als als bijw. || Dies en hadde hi bore wat, *Belg. Mus.* 7, 192, 209. Al ne wasser bure wat, onse Here dede wassen (*aangroeien*) dat, *Franc.* 5015. Men brochte hem ten andren daghe broot ende water ende (*l.* en) bore wat, *Wal.* 9133. Aerm crudekijn ende lettel broot ende waters een (*l.* en) bore wat, *Sp.* III², 42, 110; vgl. *T. en Lettb.* 1, 242 vlg.

b) Zonder uitgedrukte ontkenning. || Cyrogillus es een dier borgroet . . ende al eist cranc ende clene, nochtan eist noesel, *Nat. Bl.* II, 1199. Ghescot was daer bore goed, *Rijmb.* 33017. Scoenre noch vromer in sijn doen ne was doe gheen buer out (d. i. *iemand*, *die niet oud is*, dus *een jong man*), Stoke II, 590. Alle dandre bleven doot, sonder menighe bore groot (*var.* bure groot), *paucissimi*, 586. Sijn doen dochten bore goet, *nil actum credens*, *Alex.* V, 252. Met clederen quam hi bore goet, maer binnen haddi coninx moet, *Sp.* I⁶, 23, 11. Van enen mannekine borgoet of van enen dullen wive, III⁴, 36, 84. Dat was daerna borlanghe, *Parth.* 1458. (Si) bondenne (*Floris V*) vaste metter spoet op een pert, dat was bore goet, Velth. III, 46, 17. Athenor vernam haer taele, si bequam hem boer (*Hs.* voer) wale, *Troyen f.* 25*a*. — Bore wat, *niet veel*. || Wive vingen si ende kinder drie dusent boere wat min, *Rijmb.* 30034 (*var.* ne buere). Het was te jonc een knecht, bore wat meer dan tien jaer out, *Sp.* IV¹, 63, 60.

Aanm. — Somtijds vindt men en — enbore, of ne — nebore, schijnbaar met eene dubbele ontkenning, maar daarin is en bore of nebore de oorspronkelijke uitdrukking. Zie de verklaring aan 't begin van het Art. || Dies en es enbore wat leden, *Lanc.* II, 24151. Hine was nebore wel ontfaen, *Wal.* 1785. Dat en was enbore lange, *Sp.* III⁴, 9, 31. Die (steen) nes ne bore diere, *Nat. Bl.* XII, 681 *var.* Een greffel . ., dat ne was ne bore groet, *Brand.* 2077.

BORE, znw. m. Mhd. *bœre* (vr.); mnd. *bore*. *Het beuren*, *wegnemen*. Slechts in de uitdr. Sinen bore hebben, hetzelfde als den kies hebben (zie KIES). *Vrije keus*, *overvloed hebben*; met den 2den nv. der zaak. *Iets maar voor het kiezen of nemen hebben*, *volop van iets hebben*. || En wast goet . . in vier hoeken van aertrike, men bringhets hem voor sijn dore, dus heeft hijs sinen bore van goede, dat wast in elc lant, *Lsp.* III, 26, 35.

BORE (BUERE, BUER), znw. m. Van boren (beuren), evenals *dranc*, waarmede het meermalen verbonden voorkomt, van *dringen*. *Twist*, *gevecht*. || Alle dieghene, die daer mede weren an weghe oft an velde of mit buere op sijn argheste, die verloeren elc teghen die stad viertich pont, *Stadsr. v. Zwol* 47. (So wie) enen waker . . misdede mit dranghe of mit buere oft mit corbarn woerden, 71. Van gasten, die dranc of buer hadden voer scepene of coerbaer woerde, 57 (*tweemaal*). Si solden hem des buers ende des vechtlikes ofnemen met oerre eenre hant, 61. Alle die teghen hem vochten of in den buere mede waren up sijn argheste, 64 (*driemaal*); vgl. 65, 56 en 57. — Bore (buer) doen of boren (bueren), *vechten*. || Die in der stad wijntaveerne buerde of vochte, 53. So wie in der stad wijntaveerne . . vochte of buer dede, *ald.* Zoo ook 47 en 57. — Zie verder bij BOER.

BOREEL, znw. m. *Haarwrong*, *chignon*. || Dan salse na andere vlechten sien, die gelu blont sijn ende groet van enen wive die es doet, ochte blonde siden ende maken borele ende steken vol haren forele (*koker?*) ende maker ave horne groet, *Rose* 12230. Het fr. heeft: „*de soie* blonde *borriaus*" (fr. *bourrelets* of *bourlets*, Littré 1, 395*b*).

BOREN (BOEREN), zw. ww. bedr. Mhd. *bürn*; mnd. *boren*; os. *burian*. *Beuren*, *heffen*, vooral van het *innen* van *gelden*, *renten*, *tollen*, enz. || Tollen . . te boren ende te heffen, Nijh. 2, 77 (vgl. *Flor.* 2028: wat so wi verhogen, d. i. eig. ook *opbeuren*). Die die wisse renten boren, Hild. 150, 43. Die burgers, die dat ghelt boren van die 32 pont, *Westfr. Dingt.* 16. Die mochte boren sijns kints deel van des doden erfnis, *Stadsr. v. Zwol* 129. Die dan erfnisse boren wil, *ald.* Die en sal gheen erfnisse boren, *ald.* Dat si geen eygelic goet noch tilbaer have antasten noch boeren en woude van hoors mans doot, *R. v. Utr.* 2, 50.

BOREN, zw. ww. bedr. Mhd. *born*; lat. *forare*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 227. *Eene ronde opening maken*, *vooral in hout*; *boren*. Vgl. BOOR. || Bort sere een naveghers gat, *Natuurk.* 645. Nu hort van den houte vort, dat lach ghehouwen ende ghebort al ghereet toten werke, *V. d. Houte* 567. — In obscoenen zin, *Rose* 14258; zie ook bij BONNE.

BOREN, zw. ww. onz. Samengetrokken uit behoren. || Die bort ter geselscap mijn, dat sijn altoes goede liede, *Rose* 10992. Die viant lude scree ende vlooch henen daer hy boorde, *Amand* II, 4969; en zoo ook elders.

BOREN (BUEREN, BUREN), zw. ww. onpers. Mnd. *boren*; hd. *gebühren*.

1) *Ten deel vallen*, zoowel van goede als van slechte zaken. — *a*) *Te beurt vallen*. || Wisten si tloen, dat sal hem boeren, als die doot . . comen is, Hild. 1, 51. Doe wy waren int verlies, ende ons gheen licht en mochte boren, 224, 86. God gheve him heyl ende goet gheval, wanneer him boert der minnen schijn, *MLoep* I, 944. — *b*) *Ten deel vallen*, *overkomen*. || Die tscheyden mach te tyde boeren, Hild. 116, 18 *var.*

2) *Toekomen*. || Watten schulten boert van elker pandinghe, *Stadsr. v. Zwol* 167.

3) *Passen*, *betamen*, *behoren*. In deze bet. is boren met den uit behoren samengetrokken vorm samengevallen. || Dat nymant . . bynnen desen verbonde annemen ende verdedigen sal, dan dat um mit rechte boert te done, Nijh. 3, 370. Van minne boert my wael te spreken, *MLoep* I, 491. Fedra creech alsulken danc als dier zake buert, III, 351. Des en boert hem ghene schande te spreken naden eertschen lande, IV, 385. Als dat bider misdaet boret, *Stadb. v. Gron.* IV, 2.

BOREN (?). Wat beteekent het woord 3 *Dag. II.* 354: „Seker, ghebuer, soe moeti booren, ende dan, Bette, seldi drincken ende dan seldi mi stappans scinken"? De tot heden gegeven verklaringen voldoen niet. Zie de noot van Moltzer t. a. p.

BOREN, deelw. van beren; hetzelfde als geboren. Mnd. *boren*. || Willam . ., die van Hildegaersberch es boren, Hild. 119, 196.

BOREN (BUEREN), *vechten*. Zie BORE (3de Art.), en BOEREN.

BORGE (BOORGE, BORCH), znw. m. Mhd. *bürge*, *borge*; mnd. *borge*, *borgere*. — 1) *Borg*, *hij die zich verbindt tot voldoening eener schuld bij gebreke van betaling door den hoofdschuldenaar*. || Ic segghe u over luut, dat ghi moet setten enen borghe, *Wint. e. S.* 354. Ic wil een van den borghen sijn, 359. Doe sette borghe die coninc dat hi dies volcomen soude, *Parth.* 7059. Als die borge sijn ingemaent, Hild. 2, 108. (Wanneer) die borgen op hem clagen, 120. Borge (*mv.*) no trouwe, *Lanc.* III, 16915. Dat hi in gere maniren van den campe mochte falgiren, conde hi den coninc Bohorde daer af gesetten borge ende antworde, IV, 8625. Over den minre so blivic boorge, dat hi de vrede gheerne gheeft, *OVl. Lied. e. Ged.* 350, 1044. Dat ic di swoer, al sonder borghe (*dit staat vast*), salic vervollen heden noch, *Rijmb.* 10932. Zoo ook Nijh. 2, 123, e. e.

2) *Pand*, *onderpand*; slechts in de uitdr. te borge setten; vgl. Lübben 1, 386 op borch. || Ic sette te borghe al mijn lant ende mijn lijf ende al mijn goet, *Wint. e. S.* 362. Menech set mi te borghe in scaden ende voert wech dat hi hevet geladen, *Belg. Mus.* 6, 184.

3) *Koop op crediet*. || Dien borghe sel hi een yghelic dair hi ghelt of heeft, mededelen na den beloop van den ghelde, *Leid. Keurb.* 519 § 1.

BORGEN, zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *bürgen*; mnd. *borgen*; hd. *borgen*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 241. Van den stam van bergen.

BEDR. — 1) *Beschermen*, *redden*. || God wille ons borghen, *Serv.* II, 1371. Vader, bid dat ons God borge ute deser groter zorghe, *Franc.* 2745. Hi bevalse met groter sorghen sinen goden, dat sise borghen moesten jeghen dat Griexe here, *Alex.* II, 155. Uut allen anxt sal ic di borgen, *Sp.* II[1], 9, 96 *var.* Dien hi herhaelde, was in sorgen, datten niemene en mochte borgen, *Cass.* 1101. Gode beval hi altemale, dat hine moeste borghen, *Eleg.* 834. Dien God wille borgen, hi ontgeet den lieden wel, *Lorr. fr.* I, 767. Zoo ook *Rijmb.* 9346; *Wal.* 2460, 3370.

2) Iet borgen, *borg stellen voor iets*. || Giganbrisyl . . ginc vor den coninc ende bat sinen camp te vechten daer, die hi hem borgede over een jaer, *Lanc.* II, 41870. Hi eiscede Walewein oec aldaer den camp, dien hi hem borgede; hi willen hebben op die stat, 41899. Die camp, die nu gheborghet steet (*die nu verzekerd*, *vast bepaald is*), die ware al niet, dat segghic u, *Parth.* 7143. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 2, 274.

3) Enen borgen, *voor iemand borg zijn*. || Hi was haer riddere ende haer maech met; om dit moest sine borgen . ., dat hi ten campe sal weder comen, *Lanc.* III, 16908.

4) *Als borg voor iets worden aangesproken*, en in 't algemeen *voor iets boeten*. || Elc man was in sorghen, dat hy dweder moste borghen, *dat hij als zoenoffer zou moeten vallen om den storm tot bedaren te brengen*, *Troyen* 9153.

5) *Voorschieten*, *leenen*, *op crediet geven*. De nog heden gewone beteekenis; vgl. onz. || Wi moeten rekenen, die wert en ic, van scoude (*geleend geld*) die hi mi heeft gheborcht, *Vad. Mus.* 1, 348, 50.

6) *Geld opnemen*. Ook ons *leenen* heeft de beide tegenstrijdige beteekenissen van *leenen aan* en *leenen van*; fr. *prêter* en *emprunter*; lat. *mutuum dare* en *accipere*. || Wairt sake, dat yement upten Enghelschen stapel . . meer borchde dan up elc hondert nobel, dat hi uutvoerde, 10 nobel . ., die verbuerde 25 ₰, *Leid. Keurb.* 67, 4. Wat yement borcht, dat sel up dat ghemeen goet gaen . ., na den beloop van den ghelde, dat elc uutgheset hadde, *ald.* Doe ghinc hi borghen ende leenen te sinen vrienden meenech eenen, *Sp.* I[7], 56, 9.

ONZ. — 1) *Uitstel van betaling geven*, met of zonder berekening van rente. || Persemen, voercoepen, uutsetten, borghen, leenen, wisselen om ghewin ende meneghe andere valscheit, Ruusb. 2, 172. Lange borghen en is niet quyt ghescouwen, *Belg. Mus.* 9, 148, 58. Ic mach emmer niet borghen . ., ic moet ontfaen mijn gelt eer ic op sal staen; *Boerden* II, 112. — 2) *Schuldig blijven*. || Sy borghen (*l.* borghden?) luttel, mer sy gouden sunderlinghe slaghe ende grote steken, *Troyen* 4759. Elc betaelde sijn gelach den anderen, dien hi naest hem sach. Niemant en wouden anderen borgen noch sculdich bliven tote morgen, *Grimb.* II, 2847.

AANM. — In dezen zin, nl. *schuldig blijven*, schijnt borgen (of is het bergen?) als st. ww. voor te komen. *Boerden* I, 39: Want hi haer node hadden geborgen, daer mede hi haer nu sal betalen. — Is dit ook *Troyen* 4759 (zie boven) het geval?

BORGER (BURGER), znw. m. Mnd. *borgere*. *Poorter*, *burger*. || Sloghe enich onser borgher de borclocke oft dade slaen op eenen ghast, *Overijs. R.* I[1], 42. Die poerteren oft burgheren vander stadt, *Boeck v. d. L. J.* 115*b*. Elck schoelre van onser borgher kijnder, *Stadr. v. Zwol* 55. Zoo ook *Fri. Stadsr.* 218 *passim* e. e. Zie ook BORGERSCAP. — Vr. borgersche, burgersche, *burgeres*; mnd. *borgersche*. || Weert zake dat yemant brieve brochte op onse burghere, burgersche ende ondersaten, *Stadr. v. Zwolle* 55.

BORGER, znw. m. Van borgen (z. ald.). *Hij die leent*, *geld voorschiet*; *geldschieter*, *schuldeischer*. || Ganc ende vercoop die olye ende ghelde dinen borghere, *Hs. v.* 1348, 82 *a*.

BORGERGELT (BURGERGELT), znw. o. *De som door een burger bij zijne aanneming als zoodanig te betalen*. Vgl. mhd. *burgerphenninc*. || Wie in onsse stadt, mytter wone compt, die mach des eersten jaers sitten sonder burgergeldt, *Fri. Stadsr.* 19, 32. Coempt hi dan in onser stadt mitter woen, soe sal hy dan nye (*nieuw*) burgerssghelt gheven, alsment van hem hebben wil, 153, 39. — *Ald.* 38 wordt het buurgelt genoemd.

BORGERMEESTER (BURGERMEESTER), znw. m. Mhd. *burgermeister*; mnd. *borgermester*, *borgemeister*, *bûrmeister*. Zie *Leid. Keurb.* Gloss.; Blok, *Holl. Stad in de Middeleeuwen* 159; *Holl. stad onder de Bourgond.* 137. Zie ook *R. v. Utr.* 1, 19, 27, waar ook het woord borgermeisterscap staat opgeteekend. *Burgemeester*. || Borghermeesteren, scepenen cleyn ende groot, *Sacr.* 1284. Huge Cornelisz zoon . . bourgermr. ende Cornelis Willemszoon . . ., scepen van der stede van s Gravesande, *Inform.* 348; enz.

BORGERMEESTERSBRIEF (BURGE(R)MEESTERSBRIEF), znw. m. *Een door burgemeesters geteekend schriftelijk bewijs*. Zie BRIEF.

BORGERMEESTERSCAP. Zie BORGERMEESTER.

BORGERSCAP, -SCIP, znw. vr. Mnd. *borgerschap*. *Burgerrecht*. || Waer yemant van onsen borgheren, de erghent anders vare, borgherscappe of porterscappe ghewonnen hadde . . ter stat wederwille, de ware sire borgherscappe quyt, *R. v. Utr.*

1, 29, 69. Zoo ook 30, 69 en 72; *Fri. Stadr.* 19, 32; 153, 38 en 39; *enz.*

BORGINNE (BURGINNE), znw. vr. *Burgeres.* || Barbara burghinne der stat van Nycomedien, *Pass. W.* 97*d.*

BORINGE, znw. vr. Van boren, d. i. *beuren, innen.* Mnd. *boringe. Heffing, inning, het heffen van inkomsten, inkomst.* — Vooral in de uitdrukking In boringe wesen, nl. van eene rente of andere op geregelde tijden terugkeerende praestatie, *in het bezit zijn van die rente.* || Uyter deser tegenwoirdiger schattingen, der men to hantz in boringen is, Nijh. 4, 387 en 388. Inden Mette then Polle bewisen kon, dat sie binnen 30 jaren, voer sie dit recht angelecht hefft, in boeringe daervan gewest is offe mit rechte gemaent hefft, *Etst. v. Dr.* 183. Ten sy dat de anspreker bewisen mach dat hy binnen deer tijt in boringhe ghewest heeft ende mit den rechte daer nae ghestaen hadde, Racer 6, 85.

AANM. — Nog eenmaal vinden wij boringe, en wel Nijh. 1, 261: Dair toe sullen wij behalden drie hoven busschs, dair sij Cranenborch naest gelegen sijn, te borunge, mit alre heerlicheit. Te borunge kan hier beteekenen *ter keuze.* Doch ook is mogelijk de verklaring *in vruchtgebruik.* Vgl. de uitdr. sinen bore hebben, bij BORE, 2de Art.

BORKELSCE. In eene Zutfensche keur op het striken (*R. v. Zutf.* 96, 15) vinden wij tusschen wollen en lakensche stoffen (van elken wullen wande; van een laken; van lynnen wande) ook de volgende woorden: „Van enen borkelschen (*var.* borchkenssen) sal men gheven een halve olde placke van 24 elle." De toevoeging „van 24 elle" maakt het zoo goed als zeker, dat hier van eene stof sprake is, maar welke, is niet met zekerheid te zeggen; eene te Borculo vervaardigde? Ook wijkt de vorm van de variant zeer af van de lezing in den tekst.

BORCLOCKE (BUERCLOCKE), znw. vr. *Brandklok*; ook als *alarmsignaal* in 't alg. || Van der borclocke te slaen . . Waert sake dat enich onser borgher de borclocken sloge of dade slaen op eenen andren onser borgher, *Overijs. R.* I[1], 42. Sloghe enich onser borgher de borclocken oft dade slaen op eenen ghast, *ald.* In een anderen tekst, op bl. 150 vindt men beide malen buerclocke geschreven.

* BORCS, *Nat. Bl.* X, 410 *var.*, zal wel eene verkeerde lezing zijn voor broesch, zoo als ook de tekst heeft.

BORLEBUER, znw. m. Een der mnl. vormen voor hetgeen wij een *bullebak* noemen; oeng. *barlibark*; in den tekst staat het gewone mnl. barlebaen (z. ald.). || Die dorper, die vilain lach daer gedoken . . .; dese borlebuer wachte den rosier, *Rose C* 2799.

BORLEN (BURLEN, BURRELEN), zw. ww. onz. Hetzelfde als ons *brullen*, door metathesis; hd. *brüllen.* Zie Grimm *Wtb.* 2, 426 en vgl. hd. *brellen. Brullen, schreeuwen, krijschen.* || Dat zijt (*het zeemonster*) hoerden borlen ende wallen, *Brand.* 365. Sy (*de duivels*) borlenden (*l.* borleden; *H.* 1454: burleden) ende si neiden, dat si sonder hem moesten varen, 1508. Nu mach ick wel borlen, blaeckoogen en huylen, *Mar. v. N.* 35, 862 *var.* (bl. 57; *in den tekst* brullen). Doe quamen die vianden al brieschende ende al burlende, *O Vl. Ged.* 2, 39*a.* Burlen ende hulen der duvelen ende der verdoemder menschen, Ruusb. 3, 259. Altoes onhebbelijc lachen al burlende, *Sp.* II[a], 24, 32 (het kan ook zijn, dat hier ons *borrelen*, in den zin van *schuim opwerpen*, bedoeld is: het lat. heeft nl. „risus incontinens et quasi *subbuliens*"). Ic burrelde vanden ghescutten mijnre herten, *Vad. Mus.* 2, 440 (*Ps.* 38, 8; de Statenvert. heeft: „Ik *brulle* van het geruysch mijns herten; lat. *rugiebam* a gemitu cordis mei). Laedt ons nu burrelen . . laedt ons nu crysschen, *Sacr.* 1296. — Ook van onstuimig water gebruikt. *Loeien, brullen.* || Die storem wart arde groet, die zee borlende (*l.* borlede) ende scoot, mids dat hem so verhief die wint, *Brand.* 1155.

BORNE (BORN, BORREN, BOORNE, BERNE, BERN, BARN, ook door assimilatie BORRE), znw. m., vr. en onz. Mnd. *born(e).* Hetzelfde als ons *bron* (door metathesis); mhd. *brunne.* Vgl. den naam van het dorp *Borne*; het verouderde *bornput* en den familienaam *Bornwater.* Eig. *wild spattend en schuimend water*; van brinnen, d. i. *branden*; vgl. ons znw. *branding.*

1) *Bron, bronwel, fontein*, ook de op eene bron gemaakte *vergaderbak, put.* In deze bet. bijna altijd ml., nooit onz. || Die maechden . . gaen nu ten born mit haren cruken, *Vrouw. e. M.* VII, 19. Al daer hi drinkende waert van enen borne bider strate, *Franc.* 9874. Een borne heet Kriekepit, *Rein.* I, 2558; vgl. 2566. Een fonteyne, die heet Sente Amandsboorne . . hi plach tsnuchtens . . up dien borne te sitten te gane, *Amand* I, 5668; vgl. 5687. Ic heb so veel gheten vische alhier in den born, *in den put, Rein.* II, 6424. Daer . . sach hi staende . . enen steinen borne claer, die harde dipe was, *Lanc.* III, 18835; vgl. 18892 en 20908. Hets recht, dat ic den borne prise, want uten ardschen paradise comt ghesprongen een aderkijn ende sprinct inden borne fijn, *Wal.* 3553 (vgl. 3550: fonteine). Dat in Ydumea leghet een borne, die loopt fonteyne heet, *Nat. Bl.* XI, 118; vgl. 84. Die borren (mv.), die in den bogaerd staen, oft daer dore lopen . ., die eren sere die Sarrasine, ende tjaers altoes in ene termine so wasscen si al haer lyf daer in, Velth. I, 10, 27. Die cleyne born wies in een grote vloet, *D. War.* 4, 519, 155. Mijn ziel heeft gedorst tot Gode den levenden borne, *Hs. Ps.* 49*v.* Zoo ook Velth. III, 23, 32, 37 en 41 (vgl. 49: fonteine); *Lanc.* II, 1254; *Stemmen* 151; *Serv.* I, 2049, '55, '67, '80, '81; *Brand.* 751; *H.* 711; *Rose* 1373 (vgl. 1375: fontaine), 5737. — Borre in dezen zin leest men nog *Lanc.* III, 22136; vgl. Cap. XLIII *opschrift* en vs. 18837, '9; *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 554 (Toter borre, die men heet de watermolen); *Vad. Mus.* 1, 69, 34. — Ook van het bloed in het menschelijk lichaam. || Indien datter (*bloed*) overtullich es in die adren, dat wort ontfaen in erande borne saen, *M. en Vr. Heim.* 524. Zoo ook 526, 532 vlgg. — Overdrachtelijk, met een 2den nv. verbonden, van God of Christus gebruikt, zooals ons *oorsprong, bronwel*, hd. *urquell*, mnl. fonteine (z. ald.). || Beghinsel alre dinghe, een borne ende een oirsprong alles goets, *Stemmen* 20 (van Christus).

2) *Bronwater, drinkwater*, welke bet. ook het mnl. fonteine en drincborn heeft (z. ald.). In deze bet. m. en onz. || Boorne nauwe ghenouch te drinkene, *Amand* I, 3798; vgl. I, 1050. Een fonteine, . . die goeden zoeten borne gaf, *Lsp.* II, 18, 72. Doe sendene sijn moeder daer om borne met enen stope, II, 26, 4 (vgl. vs. 7, en BORNESTOOP). Jhesus sciep doe op weder dien borne in sijn mantelkijn, vs. 12. Lippijn, ghi moet gaen halen borre ende vier, *Lipp.* 7; vgl. 25. Ic cam daer eene fonteine spranc, in sach nye borne so overclaer, *O Vl. Lied. e. Ged.* 315, 50. Dat borne was so overclaer, 237, 113

(vgl. 109; 138). Dat borne van medicinen, *genezend water*, 471, 457; vgl. 473, 518; 474, 526; 546, e. e. Dat ic minen mont mochte leggen an haren borre (*van de* fonteyne, *vs.* 166) entien gerinen, *Limb.* XI, 170. Ic besach den borne claer ende gravele . . in den gronde, *Rose* 1436. Eenen eemer vol borns, *L. v. J. c.* 205. Ut sinen lichame selen vloyen de vloede van din levenden borne, *c.* 174. (Si) dwoughen sine voete met warmen borne, *Wal.* 2626. Die borne was daer alredicste minen dranc, *Ned. Proza* 322. Mit waermen borne, *Nat. Bl.* II, 2619. Zoo ook *L. o. H.* 890; *Wap. Rog.* 1749; *Segh.* 3138, e. e.; *Alex.* X, 786, 926; Velth. IV, 57, 38; *Ren.* 1966; *O. Keurb. v. Rott.* 11, 6; *Flandr.* I, 725; Jan Yp. 106; *Lsp.* II, 36, 613*var.* (*l.* water); *Mor.* 2698; *Franc.* 3954; *Belg. Mus.* 6, 107; 7, 89 en 90; *enz.* — Barn leest men *Franc.* 2144; bern, Hadew. 1, 242, 7 (levende berne; *var.* borne); *M. en Vr. Heim.* 1223 (Mirra gesoden in honege . . so dat een deel berns si); borre, Jan Yp. 88 (amandelenmelc gemaect met ghezoden borre); *Lanc.* III, 6480, 17938, 19432; *Vad. Mus.* 2, 217, e. e. — Vooral in verbinding met broot. Borne (borre) ende broet, *water en brood*, *Sp.* II[a], 29, 55; III[a], 42, 21; *Amand* I, 604; 1418; Velth. I, 22, 58; *Lanc.* II, 987, 1015, 27946; e. e. (borne ende broet ende wortelkine, IV 12812); *Segh.* 5501, 5815; *Rijmb.* 12515; *enz.* — Te borne (borre) ende te brode, hetzelfde als te water ende te brode (*R. v. Leiden* 78), *op water en brood.* || Ooc so plach hi te vastene alle daghe te boorne ende te brode, *Amand* I, 5732 (vgl. II, 5177). Of hi seven jaer te borre ende te brode vaste, *Vad. Mus.* 2, 217. Vgl. de uitdr. te borne ende te brode legghen, *op water en brood zetten*, *L. o. H.* Gloss.

BORNEDRAGER, znw. m. *Waterdrager*, *Cout. v. Brugge* 2, 151.

BORNEGANC (BORREGANC), znw. m. *Waterloop*, *watergang*, of *watersteeg* (een steeg waardoor water kan worden aangebracht)? || Een huus naest den borreganghe voor Sente Amans capelle buten spirael porte, Dioricx, *Mém.* 2, 419. Vgl. BORREWECH.

BORNECAMER. Zie BERNECAMER.

BORNEKAN, znw. vr. *Waterkan.* || Eerdine potten ende testen, kannen of bornekannen omme te gane omme water, *Livre d. Mest.* 4.

BORNEN, zw. ww. onz. en bedr. Hetzelfde als bernen (z. ald.).

ONZ. — *Branden*, *in brand*, *gloed staan.* || Si ghinc halen een stake al bornende ende stroes vele, *Esop.* XIII, 14. Tenten ende pawelioen stonden ende bornden al root, *Rijmb.* 19046 (*var.* bernden). Doe hi (*Mozes*) den doernbosch sach bornen, *Stemmen* 151. Twee kersen . ., die moeten beide bornen daer, *Bed. d. M.* 327. Lucht, die bornt claer als of kersen hinghen daer, *Natuurk.* 671. So ontsteket (*de lucht*) ende bornet clare, 687. Die cracht des bornenden vuers, *Ned. Proza* 330. Menschen, . . die noch in den vagheviere bernen moeten, *Bed. d. M.* 1034 (vgl. 1073). — Ook in fig. en overdr. zin. || Die here bracht voert een bornende wint, *D. B. Exod.* 10, 13. So legt in lanc so min van uwen bornenden pulvere daer op, *Hs.* Yp. 138*c* (vgl. *ald.*: gi mocht die geetadre bernen). Hy was een man van ynnigher borender (*l.* bornender) natuerliker goedertierenheit, *Hs.* 88, *f.* 35*c*.

BEDR. — 1) *Branden.* — *a*) Van vuur en licht. || Vier te bornen, *O. K. v. Dordr.* 21, 44, e. e. Vyer ende kaersen bornen, *K. v. Brielle* 8, 1. Kaersen, die ghebornt worden tot Aemstelredam, daer hi gevanghen was, *Rek. d. Gr.* 1, 290. — *b*) Van steenen, kalk enz. || Enich man, . . die (*te kleinen*) steen bornt binnen der stat vryheit . ., die verboerde van elken oven dien si bornden vyf pont, *R. v. Utr.* 1, 9, 19. Van den calke . ., die in die wike ghebornt was, *Rek. d. Gr.* 2, 508. — 2) *Verbranden*, *in brand steken.* || Steden, dorpen ende huze te bornen, Mieris 2, 121*a*. — 3) *Platbranden*, *plunderen.* || Daer hi lach te sciltwachte mitten goeden luden uut Aemstelrelant, doe Oesthollant ghebornt was, *Rek. d. Gr.* 1, 450. — Schijnbaar intr., door weglating van het obj., staat bornen in dezelfde beteekenis, *Bel. v. L.* 439: Dat die van Utrecht waren bornen in Arleveen ende voirt in den lande, dair die clocke gheslaghen wart. Stoke VIII, 1283: Men bernde al Scouwen dure . . te Bordendamme bornde men mede; vgl. 1276, '81, '86 en '91.

AANM. — Bornden, Velth. V, 8, 15: „(Hendrik VII) lach daer oec ene stont ende bornde daer na die gone, die hem hadden in desen doene geloeft bi te stane" is bedorven. Men verwacht een ww. dat *wachten*, *beiden*, *toeven* uitdrukt; vermoedelijk heeft er gestaan beide, waaruit berde, en later weer bornde ontstaan is.

BORNEPIT (BORNEPUT, BURNEPIT, BORREPIT, BORNPUT), znw. m. *Bornput*, *welput*, *put.* || Als onse Here sprac den wive toe opten bornput, Ruusb. 3, 67. Water uten borneputten te sceppen, *Ned. Proza* 322. Somme van den werke anden burnepit voer tbeelfroet, *Rek. v. Gent* 1505. Dat men alle borneputten . . wel . . te ghereke houden sal, *Cor. v. Antw.* 21, 60. Dat hy ten bornepitte niet en quam, *Belg. Mus.* 7, 90. Bi den borrepitte, Diericx, *Mém.* 2, 44. Tenen varsschen bornepitte, daer tghemeene van der stede al drincborren haelt, *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* 601*b*.

BORNESTOOP (BORNESTOEP), znw. m. *Waterkruik*, *waterkan.* || Dat enich zieke eenen bornestoep brake, *Belg. Mus.* 7, 90. Van einen bornestope, die de kinder braken, *Lsp.* II, 26 *opschrift.*

BORNEVAT, znw. o.; verklw. bornevaetken. Mhd. *brunnevaz. Waterkan*, *kruik.* || Dat bornevaetken, dat die enghel bereet hadde Helyas den prophete, onder den geniverboem, *Ned. Proza* 338.

BORNEWECH (BORREWECH), znw. m. *Een weg*, *waarlangs water wordt aangevoerd* (?). || Eenen kercwech, eenen maerctwech, eenen borrewech, eenen bruudwech (weg waarlangs *mest* vervoerd wordt) zesse voete, *Belg. Mus.* 10, 99. Vgl. borneganc.

BORNINGE (BORRINGE), znw. vr. Hetzelfde als berninge (z. ald.). *Brandstof.* || (Des Heren) koren te mennene of syn borninge, Mieris 2, 186. Dat men den . . armen . . bewerven mach pottaeds, scherbier ende borringhe, *D. War.* 6, 152.

BORRE, BORREN, BORREPUT enz. Zie BORNE, BORNEPIT, enz.

BORRE (BOR), tusschenw. (?) *Komaan*, *welaan*, *kom* (?). De tot heden gegeven verklaringen (Verwijs, *Sacr.* bl. 89) bevredigen niet. Een naam van den duivel kan 't niet zijn, daar er dan, Mone, *Uebers.* 359, onmogelijk (vs. 19) staan kon: *bor*, *duyvels*, want dan zou ook *bor* in 't mv. moeten staan en de woorden *bor* en *duyvels* zouden niet onmiddellijk op elkander volgen. Het zal wel een tusschenwerpsel zijn. Wij gebruiken *brr* bij koude en andere aandoeningen, en het hd. kent *br*, *brr* als tusschenwerpsel om paarden te doen stilstaan. || Wy sijn doch die alderversmaedtste: Bor (*wel!*) hier omme elc doe sijn quaetste, *Sacr.* 1094. Borre! laedt ons van hier vervliegen, 1331. Zie nog 7 voorbeelden bij Mone, *Uebersicht* 359.

BORSE (BURSE, BUERSE, BOERSE, BOURSE), znw. vr. Mhd. mnd. *burse*; hd. *börse*; eng. *purse*; fr. *bourse*; van mlat. *bursa*. Verklw. borsekijn, beursekijn. *Beurs*.

1) *Geldbeurs*, *geldbuidel*, nog heden de gewone bet. || Die correctie is te burse, *raakt slechts de beurs*, mer si en ruert die zielen niet, *Ned. Proza* 65*. Op dat wy in die burse sijn dul, *leeg van beurs*, *Vrouw. e. M.* VIII, 5. Ne ghanc ter maerct niet up hopen, dattu up anders borse sult copen, *Bouc v. Sed.* 525. Huse sterc ende burse waen (*l.* wan), maken zelden wisen man, *Denkm.* 3, 9, 191. Maer want hi een dief was ende buersekine hebbende, drouch dat men gaf hem lieden, *Hs. v.* 1348, 110*a*. Idele borsen maken onbeleefde herten, *Spreuken* 108. Men vindt veel broeders, maer luttel bursen ghesusters, *weinig gemeenschappelijke beurzen*, *ald. bl.* 75. — Ook in de uitdr. in borse(n) gaen, *gangbaar zijn*, *in betaling worden aangenomen*. || 12 scellinghen der munten, ten tiden van geldingen in borsen gaende, *Belg. Mus.* 1, 23. Jaerlix 16 gr., als in borsen gaet, *Leid. Keurb.* 47, 23 (*var.*: acht scelling hollns. ghelts). Elx jaers van 6000 pont al sulcs payments, alse telken termine dat ment gelden sal, in borsen gaen sal, *Brab. Y.* Dl. 1 bl. 774. Zoo ook bl. 787 (*driemaal*) en 883. — In dezelfden zin in borsen vallen, *T. en Lettb.* 3, 125. — Ook vindt men de uitdr. genge in borsen. || Payments alsulcs (*van zulke specie*), als ghemeenlike ghenghe es in borsen te Lovene, te Broesele, toet Antwerpen enz., Mieris 2, 232*a*. Zoo ook *Gesch. v. Antw.* 1, 568; 2, 562.

2) Borse wordt voor allerlei dingen gebruikt, die met een buidel eenige overeenkomst hebben.

a) Bij eene blijde. *De lederen zak, waarin de steen ligt.* || Alse die blide uut soude geven den steen, brac die borsse, Velth. V, 18, 12.

b) *Het zakje aan eene clisteerspuit.* || Giet hem dit int fondament met een borse met ere clisteripipe, *Hs.* Yp. 60*c*.

c) *Het zaadhuisje bij planten* (?) || Geeft hem in dene hant een cruut, dat draget borsekine, dit stremmet menechwerf bloeden ten nese, *ald.* 130*c*. Geeft hare in de hant kerspelle, dat es een cruut dat bootsekine (*l.* borsekine) draget, *ald.* 63*a*.

d) Ook als lichaamsdeel, lat. *scrotum*; fr. *les bourses*. || Die gegaden van den man die heeft vaste besloten . . in ene borse die nature ende die borse es wel ter cure gehecht an die gegaden, *M. en Vr. Heim.* 601. Die cullebalch der cullen, daer si in hangen ende heet die burse, *Lanfr.* (Incun.) 29*r*. Die borse al sonder naet, *Rein.* I, 1271. — Ook in 't mv. als in 't fr. || Die bursen der cullen, *Lanfr.* 78*v*. Si hetent (*den culbalch*) borsen, *Rose* 6673; vgl. 6507 vlgg.

e) Ook wordt burse fig. gebruikt voor *geheime bergplaats*, *kastje*. || Hine begevet niet vulmaectelike dese werelt, die hemelike die buersen van zinen sinnen tsire herten houdet binnen, *Franc.* 3469. Het lat. heeft *loculus*; de bedoeling is, *die in zijn hart nog een geheim plaatsje voor zijne zinnelijkheid bewaart*.

BORSEGELT (BORSSEGELT), znw. o. *Klein geld*, *vasmunt*, of *gangbare munt* (?). Vgl. in borsen gaen, bij BORSE. || VI schel. tourn., XX deniers vlems.; II deniers borsseghelts, *Gesch. v. Antw.* 1, 468.

BORSEMAKER, znw. m. *Maker*, *vervaardiger van beurzen*. || Borsemakers, taschmakers, zaghers, V. d. Wall 297; ook 296.

BORSESNIDER (BOERSSNIDER, BURSESNIDER), znw. m. Eigenlijk: *hij die het koord doorsnijdt*, *afsnijdt*, *waaraan de tasch hangt*; vandaar *beurzesnijder*, *zakkeroller*. || Boerssniders ende alle lodders meede, *Vrouw. e. M.* XI, 219. Bugghers, burzesniders (*coupeurs de bourses*), ende wijfvercrachters, *Livre d. Mest.* Vgl. AFSNIDEN.

* BORSSPIKER. Zie BORTSPIKER.

BORST. Zie BORSTE.

BORST (BURST, *Vijf Maagd.* 253; *Nat. Bl.* II, 1416 *var.*); BARST (*Nat. Bl.* II, 552, 2130, e. e.), BERST (*Nat. Bl.* VIII, 365, 603; IX, 317; 587; X, 239, 699; *Franc.* 711; *Sp.* III', 31, 17, e. e.), znw. vr. Verklw. borstkijn (*MLoep* II, 1313; *ZVl. Bijdr.* 6, 331) en borstelijn (*Merl.* 18969). *Borst*, het lichaamsdeel. Mhd. hd. *burst*; mnd. *borst*. Vgl. Kluge 35. Algemeen, ook van de *vrouweborst* en de *moederborst*. || Haren roc was van purperen sindale tote bi den borsten gesneden uut, *Limb.* X, 208. Hadstu hongher ofte dorst, lieve, ic gaf di mine borst, *L. o. H.* 3321. — Borst had mnl. nog niet de abstr. bet. van *gemoed*, die het later heeft aangenomen, doch vgl. *Tien Pl.* 1174: „Dit (*gebod*) seldi effene vouden onder dijns herten borst," en mhd.: „im herzen under brust" (Lexer I, 371), waar men haar ziet opkomen. — Ook een deel der wapenrusting. || Een yserhoet mit eenen hontcovel, een borst, pipen, hantscoen, kuse off staf, *Oudste K. v. Delft* 35, 29 (*tweemaal*). Zoo ook *O. K. v. Enkh.* 25, 123 vlg.

BORSTBEEN, znw. o. Mhd. *brustbein*. *Borstbeen*, in 't mnl. ook canebeen genoemd. Zie *Ferg.* Gloss. op canebeen. || Hi was gescoten op sijn borstbeen, dat hem ten scoudren doorsceen, *Ren.* 1778.

BORSTE (znw. vr.), BORST (znw. m.). Mhd. *brust*; mnd. *borst*, *burst*. Hetzelfde als berste (z. ald.). *Gebrek*, *behoefte aan iets*. || Daer bleef menich doot van dorste omdat hi waters hadde borste, *Alex.* V, 597. Want si waters hadden borste, *Sp.* II', 48, 150. Van watere was daer borste, II', 34, 53. (Si) gedogen grote berste (*l.* borste), van coude, van honger ende van dorste, *Lucid.* 2825 (*men kan ook* berste: derste *lezen*). Die rike vrec heeft broot (*l.* broots?) borst, *Doct.* II, 509 *var.* Si doghen hitte ende groten dorst ende hebben slapens groten borst, *Versl. en Ber.* 4, 9, 69. Van hongre ende van dorste te doghene smertelike borste, *Rijmb.* 28665. Sijn herte was sonder riveel van groten hongere ende van dorste ende van swarre borste, *Mor.* 1638.

BORSTEL (BURSTEL), znw. m. Vgl. mhd. hd. *borst*, *borste*, *bürste*; eng. *bristle*, en E. Müller 1, 140. Van ditzelfde woord komt ook het fr. *brosse* (Diez 1, 89), en eng. *brush* (E. Müller 1, 147; Littré 1, 427). *Haar van een varken of wild zwijn*, *stekelhaar*. || Martijn, die met buerstelen was gecleet, *Sp.* III', 37, 109 (*setis suis pro veste contextus*). Burstelen ende manen mede, *Nat. Bl.* II, 3867. Ene soch met borstelen, *Merl.* 26779; ook 26798.

BORSTEN, st. ww. onz. Hetzelfde als bersten. || Die wil al segghen dat hi siet, hi soude borsten, dede hijs niet, *MLoep* I, 1843.

AANM. — De lezing van Velth. IV, 30, 15: „Die stave scorden entie borsten . . van den pinnen toter hant," zou ons aan een znw. mv. *borsten* doen denken. Doch te onrechte, men leze; „*ende* borsten." *Borsten* is hier niets anders dan het mv. praet. van *bersten*.

BORSTIER (?) Eigennaam (?) || An sharen borstiers camer 9 voete ouds glaes, 3 sc, *Rek. d. Gr.* 1, 54. An sharen borstiers stove van 18 voete nuwes glaes, die voet 10 *d.*, *ald.*

BORSTRIEM, znw. m. *Borstriem*. || Vanden

borstriem, daer der maget borsten mede opgebonden werden, *Sp. d. M.* 1, 56 *c*.

BORSTWERE, znw. vr. *Borstwering*, *een steenen onderbouw van een muur, boven den grond.* Vgl. De Bo 170 op borstweer en hier BUSTWERE. || Boven der vorseider aleye eene borstwere achte voeten hoghe, *Invent. v. Brugge* 3, 476. Eene borstwere, 3, 471. Eerst sullen alle de voors. steenen wesen 22 voeten diepe metter borstwerre (*bij den bouw van eene fontein*), 5, 314.

BORT (BOERT, BOORT), znw. o.; mv. *borde*, *border*, *bordre*, *borderen*. Mhd. hd. *bort*; got. *baurd*; ags. *bord*; eng. *board*. Ons mnl. bert (z. ald.) kan zeer goed hetzelfde woord zijn als hd. *brett*, maar ook wisselvorm van *bord* (vgl. *berst* naast *borst*, *derst* naast *dorst*). Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 238 Kluge 35 op bort en bord, en 38 op brett.

1) *Bord*, *plank.* || Wie dat erghens steene van der stad muere ochte hout, bordre, sclote enz. afbrake ochte name, *Cor. v. Antw.* 34, 112. Tairdzen om reescip mede te stormen 100 boerde en 30 sperren; . . van den vorseiden boerden haestelic van Dordrecht in den heer te brengen 3 gl., *Bel. v. L.* 335. Sy wort buten den cloester gheworpen, daer sy menighen tijt also heel bleef legghen ende also verdorret als een bort, *Hs.* 88 *f* 36 *c*. Dat hi.. vander arke een bort nam ende brochte neder, *unum asserem*, *Sp.* IV⁷, 42, 42. Ende dat bort is noch aldaer, 46. Border daertoe, *voor het bed*, *Rek. d. Gr.* 3, 122. Om 2 border, die tortise up te draghen, 129. Mit rysen of mit border of mit staken, *R. v. Utr.* 2, 192. Een Moriaen, die hout houwede ende maecte een groet bort . . daernae houwedi noch hout ende leydet op dat bort, *Pass. W.* 55*b*. Soe dreven si drye daghen lanck op borderen . . . inder . . . zee, 116 *a*. Die twee kinder dreven op een bort, went (*tot dat*) een visscher quam ende namse in sijn scip, *Bijdr. Volksg.* 7. Hier breect een nagel, hier een boert, *Wap. Mart.* I, 258 (de verklaring in 't gloss. *rand*, *zoom* is de ware niet; *nagel* en *bort*, d. i. *spijker* en *plank*, behooren bij elkander).

2) *Dek*, van een schip. || Scute die boort heeft, es sculdich den grave 2d., es soe sonder boort.. 1 d., ijdel scip es niet sculdich, *ZVl. Bijdr.* 5, 54. Dat men van een drieborde scuyt niet meer gehouden en sal zijn te geven dan 6 gr., een tweeboorde scuyt 3 gro., *K. e. O. v. Delft* 119, 4. Datmen in een drieborde scuyt niet meer werpen en sal moegen... dan 24 hoet, ende in een tweeborde scuyt 16 hoet, 148, 11.

3) *Speelbord.* || Alle scijfspel, datmen mit scijven speelt, als wortafelen, langhen in twien borden enz., *Leid. Keurb.* 64, 39. — Spreekw. Te borde comen, hetzelfde als ten spele comen, *aan het spel meedoen*, *vooruitkomen.* || Wil hi (*de gunsteling*) doen dat hem sal vromen, laet (*hij late*) ander lude te borde comen, . . . sone derfmen over hem niet claghen, Stoke VI, 921.

4) *Paneel.* || (Si) doet hare wangen wriven, ende als (*hs.* hets al) een bort hare ronsen scriven, dies mense gelijc jongen wiven soeken sal, *Rincl.* 992.

5) *Schaal voor offergaven* of *liefdegiften.* || Niemande te moegen bidden voir een arme doode.., dan die heilige geestmeesters ofte die tbort bewaerende zijn, die oic gehouden sullen zijn te betalen tblock ende duytvaert, *K. en O. v. Delft* 89, 4. Dezelfde bepaling ongeveer met dezelfde woorden, *O. K. v. Delft* 2, 20.

BORT. Zie BOORT.

BORTE, Stoke X, 338 *var.* Zie BOORTE.

BORTHOUDER (BORTHOUWER; niet te verwarren met (borthouwer) bordehouwer; z. ald.), znw. m. *Houder van een speelbord*, *speelhuis*, of *dobbelhuis.* || Opdat zi den borthouwer tzijn gheven . . ende en gheven zi den borthouwer tzijn niet, so mach hise beleden ghelijc den scout mit zinen knapen, *O. K. v. Rott.* 49, 162.

BORTHOUWER. Zie BORDEHOUWER.

BORTOEN. Zie BERTOEN.

BORTSPIKER, znw. m. *Spijker* (*voor planken*), *spijker van gewone grootte*(?). || Van 300 laschysers, 600 bortspikers, 100 middelnagle ende 25 twivoudich middelnagle, *Rek. v. Zeel.* 2, 279. Dat 1000 vanden borsspikeren (*l.* bortspikeren?) dat sal weghen 7 ₤, *K. v. Brielle* 141, 27.

BOS. Zie BUSSE.

BOS (BOS, BUSCH), znw. m. Misschien één in oorsprong met bosch. Ook in 't Mhd. heeft *bosch* (vklw. *büschel*) de beide beteekenissen van *woud* en *bundel. Bundel*, *bos.* || Een busch kemps, *ZVl. Bijdr.* 5, 64. Doe hi den bus metten houte (*den takkebos*) ophief, *Segh.* 3174 *var.* (*t.* fardeel). — Verklw. bossele (z. ald.).

BOSAEN (BOSSAEN), znw. o. Andere vorm van basaen; fr. *basane*, een woord van Arab. oorsprong; zie Littré 1, 304. *Schapevel*, *leder uit schapehuiden bereid.* || Van cordewane ende bosaen, in corden beslagen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 434. Seven bossanen, daer men den roden rocxkens affgemaect heeft, Hermans, *Gesch. d. Red.* 251. Van de voirsz. seven bossanen te prenten met olieverwen, 252. Van cordewane ende bosaen, in corden beslagen, Cannaert 394.

BOSANT. Hetzelfde als besant; z. ald., en vgl. bosine, bogaert (beggaert) en bosaen.

BOSBOOM (BUSBOOM, BOSCHBOOM, BUSCHBOOM), znw. m. Mhd. *buhsboum*; mnd. *bussbôm*; hd. *buchsbaum. Bosboom*, *buksboom*, *taxis.* || Buxus es een boem . ., busboem hetet in onse tale, *Nat. Bl.* VIII, 235 (*varr.* buschboem). Den vuerenboem ende den ulmum ende den boschboem te gader, *D. B. Jesaia* 41, 19. Vuerenboem ende busbomen houte, *Greg. Hom.* 26*v*.

BOSCH (BUSCH, BOSSCHE, BUSSCE), znw. m. en o. Mhd. *busch*, *bosch*; mnd. *busch*; mlat. *boscus*, *buscus*; fr. *bois*. Zie verder Kluge 44 op busch. Over den vermoedelijken oorsprong zie Grimm, *Wtb.* 2, 557. *Bosch* (dat onz. geworden is, terwijl omgekeerd ons *hout* in den zin van *bosch* het ml. geslacht heeft aangenomen). || In rootschen, in busschen ende in haghen, *Rijmb.* 28402 (*var.* bossce). Den busch (*var.* bosch) hi omtrent beleide, 34577. Dat ic ververschen soude den bosch, *D. B. Pred.* 2, 6. Dat bussce, daer die reyghers inne broeden, *Oorkb.* 2, 250*a*. Ay doet, die niemen en spaers, die over bosche ende water vaers, *L. o. H.* 2018. Sich hoe een cleyn vuer enen groten bosch ontfenghet, *Hs.* 75, *Jac.* 3, 5. Over busch ende over strunc sullen si vlien met alre cracht, *Alex.* II, 946. Dat licht, dat overmids der vlammen den bosch besceen, *Stemmen* 152. Den bosch, daer hine alredicst vant, *Lanc.* III, 3747; vgl. II, 9000, 9074, 25528. Grote busschen van kerstaengen, *Mandev.* 72*c*. Zoo ook *Merl.* 28435; *enz.* — Bosch wordt meermalen verbonden met hage, *Wal.* 3674, 10876; *Nat. Bl.* II, 1100, 3374; III, 3219; *Flandr.* III, 16; *MLoep* I, 1510; *OVl. Lied. e. Ged.* 242, 272; *Segh.* 10540; *enz.* — Verklw. boschkijn, *boschje.* || Het gheeft die selke een wijf sijn trouwe ende wense (*d. i.* waentse) hebben voer (*l.* over) maecht; bi gode, si es doer haer boschkijn ghejaecht, *Rubb.* 235 (de bedoeling is: *zij is geene maagd meer*; vgl. mhd. *büschelîn*

(Lexer 1, 400)). — Ook bosscelkijn, busscelkijn. || Niet verre van daer *was* een bosscelkijn, *Limb.* V, 1037. Hi reet in een bosscelkijn, IV, 1711. Dat se . . ginc door een bosselken, gheheeten Linthout, *Exc. Cron.* 37*a*. Ene scone fonteine achter ons hof, int boschelkijn, *Vad. Mus.* 2, 203, 92. Aubri die dreef groten rouwe onder een busscelkijn bi der vrouwen, *Lett. N. R.* 7[1], 129, 4. Neven enen busscelkine, *Flandr.* I, 100.

BOSCHHAEN. Zie BOSCHHOEN.

BOSCHHOEDERE, znw. m. *Boschwachter.* || Dat ic . . hebbe . . mijns heren boschhuedere gheweest ende ghehoet sijn foreest ende dese fonteine in dese boschalie, *Lansl.* 581.

BOSCHHOEN, znw. o.; BUSCHHAEN, znw. m. Mnl. benaming voor *fazant.* || Gallus silvester dats fasaen, een buschhaen ist, *Nat. Bl.* III, 2090 (*var.* boschhoen).

BOSCHHONECH, znw. m. *Wilde honing.* || Sine spise dat waren . . spelthanen ende boschhoenech, *L. v. J. c.* 22.

BOSCHRECHT, znw. o., *Gerecht dat oordeelt over zaken de bosschen betreffende.* || Datmen egheenen schoudt te woutrechte noch te bossrechte trecken en sal, dan schult comende van coopmanschappe van houte ende van bossche van de oude bosschen ende wouden spruijtende van de lande oft andere bosschen ende wouden die van ouden tijden ten woudrechte ghestaen hebben, *Placcaeten enz.* . . *van Brabandt*, *Vlaenderen enz.* 1, 143.

BOSCHULE (BUSCHULE), znw. m. Eene uilsoort, de *boschuil.* || Een buschule is al uut ende uut ghevedert na den scuvuut, *Nat. Bl.* III, 2815 (*var.* buschuele, boschvoghel).

BOSCHVOGELE (BUSCHVOGEL), znw. m. *Vogel die slechts in de bosschen leeft.* || Een voghel die meest winnet van allen buschvoglen, *Nat. Bl.* III, 2415; vgl. '55 en 2815 *var.* Zie het vorig Art.

BOSE. Zie BOOS.

BOSEM. Zie BOESEM.

BOSEN, zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *bosen*, *bœsen.*

BEDR. — *Boos maken*, *vertoornen.* || Minen man en boese ic nemmermeere, *Denkm.* 3, 103, 71. Ne haddi mi niet so gheboset ende minen raet so verroekeloset, *Parth.* 3006.

ONZ. — *Slecht worden.* || Wat doet die werlt van jaer tot jaer? Si boset ende arghet, Hild. 256, 111 (*Versl. en Ber.* 4, 40).

BOSEN, zw. ww. onz. Mnd. *bôszen.* Indien het woord één in oorsprong is met het hd. *bôszen* (Grimm, *Wtb.* 2, 268), dan moet het uit het hd. zijn overgenomen, hetgeen om den Groningschen vorm *bosen* en de betrekkelijk talrijke samenstellingen in het mnd. (Lübben 1, 401) niet waarschijnlijk is. *Kegelen.* || Voert so verbedet de raet kreien, kegelen, bosen ende alle spil, daer men ghelt mede verlesen of wynnen mach, *Stadb. v. Gron.* VIII, 5.

BOSICHEIT, znw. vr. *Boosheid*, *slechtheid.* || God, dye niet langhe en gheheughet, dat de bosicheit onghepinighet blive, *Bienb.* 116*b*.

BOSINE (BOESINE, BUSINE, BOUSSINE), znw. vr. Mhd. *busine*, *bosine*, *basune*; mnd. *basune*, *bassune*; hd. *posaune.* Van ofr. *buisine*; lat. *buccina. Bazuin.* || Als die bosine blaest ende luut, *Christ.* 1636. Ic horde die bosinen tuten, *Ferg.* 4050. Een bosine te blasen, *Bed. d. M.* 34. Dat men dierste bosine blies, 38. Men blies trompen ende boussinen, *Grimb.* I, 3112 *var.* Doen bliesen die bosmen (*l.* bosinen) saen, Velth. III, 9, 56. Sijn ers herde wide gaept ende blaest alse ene bosine, *Boerden* IX, 6. — Bosine leest men nog *Lsp.* IV, 10, 17 en 27; *Nat. Bl.* II, 2753; *Roel.* II, 75. — Busine, *Rijmb.* Gloss.; *Alex.* IV, 1605; VI, 103, 1071; IX, 341; X, 399; *Lanc.* III, 21806; *Sp.* II[1], 6, 32; *Brab. Y.* II, 3085; 3759; *L. v. J. c.* 42, 197; *Aiol-fr.* 819; *Openb. Joh.* 1, 10; *enz.*

BOSSCHAGE (ook BOSSCALIE, BOSSCAELGIE, BUSSCAELGE), znw. vr. — 1) *Boschhout*, als generieke naam. || In der erden den man ende . . diere, menigen berch, menich dal, menige riviere, menige boscalie met groten boschen, *Flor.* 3408. Nu es an desside die Jordane, an dander zide broec ende busschaelge, *Rijmb.* 19674.

2) *Bosch*, *woud.* || Thuus vander busscaelge (*var.* bosscaelge), *domum saltus*, *Rijmb.* 11784, '831, '959, 23787. (Hi) werd selve soukende . . in bosscagien ende in wilden steden Baven den heere, *Amand* II, 563. Dien (ever) volghedi metten slaghen (*op zijn spoor*) beede in boscagen ende in haghen, *Parth.* 1172. Hy maecte oec van Lybanus bosschaelgie een huys, *D. B.* I *Kon.* 7, 2 (*het huis des wouds van Libanon*). Zoo ook *Alex.* II, 816.

BOSSCALIE, BOSSCAELGE. Zie het vorige Art.

BOSSCEN, zw. ww. onz. *Houthakken.* || Were dat emand binnen den tijde dat he te vreden leeg, boschde, het waer gruen hout ofte tacken, *Belg. Mus.* 5, 432. Imand der gebooscht hette in den vors. bosch, 432 (vgl. 433). Niet meer rechten en sal ein heer van Born in den vors. bosch meer hebben te bosschen noch te howen, *Belg. Mus.* 5, 428.

BOSSCERE (BOSSCER), znw. m. *Houthakker.* || Boschers, die dat walt gaen houwen, *Vrouw. e. M.* VII, 8. Van eenen bosschere, die my vercofte hout in sijn foreest, *Pelgrim* 58*d*. Hier voermaels dye bosschers vercoften haer hout al staende ende was sende, *ald.*

BOSSCINGE (BUSSCHINGE), znw. vr. *Struikgewas*, *laag hout.* || Hoor scade bedecte die bergen ende haer busschinge die cederbomen Gods, *Getijdeb. S.* 178*c* (*Ps.* 80, 10: *arbusta ejus* (*operuit*) *cedros Dei*).

BOSSE en de samenstellingen. Zie op BUSSE.

BOSSELE (BUSSELE), znw. m. Mhd. *büschel. Bundel*, *schoof.* || Ene bussele . ., en weet wedert bies of stro was, *Lsp.* II, 36, 71; vgl. 75.

BOSTAERT, *Ren.* 1542. Men leze, of althans men houde het voor een anderen vorm van bastaert, het gebruikelijke scheldwoord.

BOSTEL, znw. o. Kil. 82: booste, boostele, j. *pelle. Schillen* en in 't alg. *afval.* || Ghelijc dat bostel ende drec is spijse der varckens, *Gest. R. c.* 9. Vgl. het 17de-eeuwsche *borstel* met dezelfde beteekenis bij Oudem., *Wdb. op* Bredero 65. — Vandaar de naam der *Bostelbrug* of *Borstelbrug* te Leiden (*R. v. Leiden* 53: Bostelbregghe).

* BOSTENDEN, verkeerde lezing *Vad. Mus.* 2, 60, 366 voor *bestonden.* Zie BESTAEN.

BOT, znw. o. Mhd. mnd. *bot.* 2e nv. [*bodes*] *boods*, *boeds*, *boets*; 3de nv. *bode*; mv. *bode.* Van bieden. Hetzelfde als het meer gewone gebot (z. ald.).

1) *Bekendmaking*, *mededeeling.* || Die soudaen hadde een wreet bot gheboden, soe wie hem een hoeft van enen korsten leverde, die soude een gulden besant daer of te loen hebben, *Hs.* 88 *f.* 42*b*. Coninghinne Maria, nu hoert den bode van enen sondare (*wat een snoodaard heeft bekend gemaakt*), *Belg. Mus.* 1, 334, 308. Alle hoer crachten worden beweghen van den groten boede (indien het woord datief is, dan behoort het hier; doch als acc. bij BODE, 2de Art.; het laatste is, om „die *hy hem boet*", het waarschijnlijkst: *van de belangrijke mededeeling*, of *het groote aanbod?*), die hy hem boet, *Versl. en Ber.* 5, 30,

2) *Gebod*, *bevel*. || Men mach die bode Gods niet laten, Ruusb. 3, 91. Soe wye van minne maect ghescal, die versmaet vrou Venus bot, Hild. 137, 84. Yeve maecten (*Adam* nl.) wel soe ries, dat hi versmade sijns meesters bot, 164, 52. Daer heeft die wille thoochste bot, *het hoogste woord*, *het meest te zeggen*, 189, 41. Of elkerlijc wel heeft ghehouden tRomsche bot (*het gebod van Rome*), also si souden, 210, 245. Ypermestra . . heeft hoirs vaders bot ghebroken, *MLoep* IV, 1062. Hadde (si) willen wederstaen die bode (mv.), die hi hadde ghedaen, 1261. Datte in die boete velt, die der versumere dies boets verscult, *D. Orde* 259. Boven scepene bot, *Stadsr. v. Zwolle* 73. Ghewar was hi mettien bode, *Sp.* I[7], 67, 18 (*var.* ghereet was hi te zulken ghebode). — Ook in den zin van *gebied*, *macht*. || Die darcheit coes, moeste int cod, in der leider duvele bod, *Vierde Mart.* 640.

3) *Bod* in onze bet., *eene bepaalde geldsom*, *die men voor eene zaak* biedt, *zegt te willen geven*. || Soe is, nae diverse verhoginghe ende biedinghe Wit Janssen in dat hoechste bodt gebleven, te weten van 500 Rijnsche gulden, *O. R. v. Dordr.* 2, 198; e. e. — Vooral in de uitdr. te bode staen of sitten; ook te love ende te bode staen, *iets veilen*, *maken dat men op iets „loven en bieden" kan*. || Die kerckmeesters . . en zellen gheen goeden . . van desen voirs. godsdiensten langer verhuyren dan een jair, ten zij biden consente van den ghemenen rechte off dat zij dair mede openbairlic te bode staen, *O. K. v. Rott.* 47, 152. Ende die schout van tsheren wegen dairmede te love ende te bode sitten sal int openbair (tot vercoepinghe vanden selven huysen), *O. R. v. Dordr.* 2, 194; zoo ook 198 (*tweemaal*). — Ook van den *kooper* of *huurder* gezegd. || Ende van deser huere stont hi te love ende te bode teghens Thomas, *O. R. v. Dordr.* 2, 36, 48.

4) *Opontbod*; vooral in de uitdr. te enes bode, *tot iemands dienst*, *ter beschikking van iemand*, eig. *op iemands eerste woord*, *zóó dat het iemand slechts een woord behoeft te kosten*. || Dat altemael haer eyghen was gheworden ende stont altoes tot haren bode, *Hs.* 88 *f.* 34*a*. Metten groenen hoedekine, die tuwen boede es soe gereet, *Rose* 8064 (*var.* ghebode). Ic . . bidde te Gode, dat hi mi noch tuwen bode late gescien, dat ic u moet der eren danken die gi mi doet, *Flor.* 2166 (vgl. *Tijdschr.* 3, 189 vlgg.).

5) Als rechtsterm. *Oproeping*, *dagvaarding*. || Ghert Tydemans van een onrechten bode op enen sloet, *Rek. d. Gr.* 1, 326 (beboet wegens een onrechtvaardigen *eisch aangaande eene sloot ingesteld*). Of men op dien dach daer hy tegen geboden waer, geen recht en hielde, so sell dat bot staende bliven totter naesten rechtdage toe, *R. v. Utr.* 2, 231. — Vooral in bepaalde uitdrukkingen — Ghemene, meine, meen(e) bot, *dagvaarding tegen de gewone terechtzitting*; ook *de gewone rechtsdag* zelf. || Enich man of vrouwe die gheboeden wort in menen boede, die sal toe richte comen voer die scepen . ., die wile dat se to richte sitten, *Stadsr. v. Zwol* 87. Wanneer een meyne bot is, soe sal elc man syns bodes wachten alse die vroemisse ghezonghen is, mer wye buten meynen boden geboden wordt, die sal syns boden wachten alse die hoemisse gezonghen is, *ald.* Alle manendaghe, als daer meyne bod is, enich onse burgher, . . die dan den anderen beclaghen wil, die salmen des avendes bieden, *ald.* 85. Wanneer men een ghemene bot heft oppen hof, we daer gheboden wordt ende daer niet en compt . ., de verboert ten irsten bode eene pene van enen groten; . . ten andern bode verboert hi 5 sc., ten derden bode . . 20 sc., ten vierden boden solen oene de scepen beden (*bieden*) enz., *Overijs. R.* I[1], 51. — Cleine, slichte bot, *dagvaarding*, *waarop*, *bij niet voldoening daaraan*, *de kleinste boete staat*. || Voert wanneer hi gheboeden is bi eenre ame wijns, des hi voer gheboeden is mit enen cleynen boede, *Stadsr. v. Zwol* 86. Hi en si yrst anderwerve voer gheboeden bi enen slichten boede ten anderen rechtdage, *ald.* 88. En yewelick sal sick wachten voer die cleyne bode, *Stadb. v. Gron.* IX, 23.

6) *Eene partij van een of ander spel*; ook mhd. *bot* (Lexer 1, 331); eig. *de mededeeling van den inzet* of *inleg*. Vgl. *Tijdschr.* t. a. p. || Die moghen wedden jeghen enen man ende niet meer dan te grote boods (*om een groot het spel*) ende niet hogher, *Leid. Keurb.* 1181, §3. So moet men . . niet cloten enz., hogher dan *te* grote boods, *ald.* Dat niemant mit gheen scivespel spelen en sel dan . . te grote boods ende niet hogher, 123 § 1. Elix spel niete hogher dan . . groten boets, *O. W. v. Amst.* 39, 25.

BOT (BOOT), znw. m. Waarschijnlijk verkorting van botdrager, benaming eener munt (z. ald.). || Van een puuc half laken 13 boot, van een half laken van der midder cuer 10 bot, . . van half laken van der laechster cuer 8 boot, *Leid. Keurb.* 538, 56. Tien schut (*boogschutters*) elc schut sdages 5 bots, en mit 20 wapentuyerres, elcs 4 bots sdages. En Pieter van Leyden als een hootman 10 bots sdages, *Bel. v. L.* 431. — Niet een bot, *heel weinig*, *geen oortje*, *geen duit*. || Ons dinghen en dooghen al niet eenen bod, *V Maagd.* 359. — Ook het verklw. komt voor, nl. het botkijn of de botdrager, *Belg. Mus.* 1, 320; mhd. *butken*, fri. *buttien* (*Fri. Stadr.* 13, 11). Zie Epkema 63 op botzin, en vgl. *Overijs. R.* 1[1], 179: „Bracht yeman meer (*varkens opten melme*), die sal van den stuck een butken gheven;" en onze uitdr. *botje bij botje*, van een gezamenlijken inleg. — Dezelfde munt zal wel bedoeld zijn *Leid. Keurb.* 504, 41, waar men leest: „Die den man ter delynghe set, die sel selve dat oude bottgen bueren ende die selt sinen knechten voirt gheven."

BOTBRIEF, znw. m. *Oproepingsbrief*, *eene geschrevene sommatie*. || Heft Sybrant enyghe sprake up Reert . . meer dan van dessen lande, dat mach hy winnen myt botbreven, *Warfsconstit.* 33. Dede Remerych des nyet, so sal men oer scryven botbreven, dat se dat voers. lant rume, *ald.* Die weert sal dat gelt manen van den genen, die breclick sint, mit botbreven, 114. *Van botbreven over richters te halen*. Niemant sal botbreven over dem richter halen omme rechtes te behelpen, unde hem is rechtes geweygert, *Pro Exc.* 6, 675.

BOTDACH, znw. m. *Dag voor de terechtzitting door bekendmaking aangewezen*, *rechtsdag*. || Datmen alle botdage bieden mach zoe wel voermiddags als naemiddags, *Overijs. R.* I[1], 159. Wanneer die bode ghichtet, dat ijeman botdage schuwet, den salmen tallen tiden mogen bieden, *ald.* 161. Is saicke dat een butenman rechtes behoeft ende begheert als dair gheen botdach en ys enz., Racer 6, 89.

BOTDRAGER, znw. m. Van botte, bot, d. i. *mand*. *Manddrager*, *sjouwerman*, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 446. Vgl. botte dragen, *ald.*

BOTDRAGER (BOTDREGER, BODDREGER, BUDDRAGER), znw. m. Mnd. *butdrager*. Benaming eener

kleine munt, welke in de Middeleeuwen door verschillende N.- en Z.- Nederlandsche vorsten geslagen is (*Vad. Mus.* 3, 413 en *Invent. v. Brugge* Gloss. 601; vgl. ook ald. bl. 39: boudrager), en die op verschillende plaatsen en in verschillende tijden verschillende waarden had. De Brabantsche botdrager gold vóor 1412, 11 duiten (Mieris 4, 202). || De Vlaemsche boddrager sal gelden 13½ groot brab. gelt (1412), *Vad. Mus.* 3, 50. Den Luychen (*Luiksche*) boddrager gelden sal 9 grote brabants gelt en niet meer, *ald.* Den Henegouschen tuyn sal gelden 12 grooten brab. gelt, gelijc den Brab. boddrager, *ald.* 46½ nob., 14 oude buddragers, *Bel. v. L.* 292. 12 Buddragers, *ald.* 303. Dobbel botdragers ende jangheleers (*gelden*) voer twe groten, Nijh. 3, 253 (*a.* 1402). Dese herttoghe Anthonis dede in sijnen tijdt munten boddregers op de werde als nu stuvers, *Belg. Mus.* 3, 81. Dat men een olde plack betalen mach myt enen halven botdrager, *Overijs. R.* I[1], 204. Mijlgelt . . tot elker mijle een olden buddraegher, II[1], 24. Van eenre amen wijn (*wordt betaald*) een vleemsche plack; van eenre amen smouts enen botdrager, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 704. Sex antiqui stuferi vel sex boddrager, *O. Vaderl. R.*, *Bijdr.* 1, 77. Vgl. Kil. 85: botdrager, *Louan.* j. ruytersche blancke, *dupondius.* — Ook bottien (buttien), buttgie, bottgen, doch meestal botkijn geheeten. Vgl. Epkema 63, op botzin, *een botje*; V. d. Chijs 6, 300 en *Leid. Keurb.* Gloss. 557. || Wie dan clagen will op yemant, die salt hem laeten weten mitten stadtboede, ende hem een half butthien te geven, *Fri. Stadsr.* 13, 11. Seven buttgies, 134 245. Dat oude bottgen, *Leid. Keurb.* 504, 41.

BOTE (BOOTE, BOETE), znw. vr. *Eene soort grove schoenen*; mlat. *bottus*; fr. *botte. Diut.* 2, 209: coturnus, *bote*; Kil. 86: bote, botenschoen, *calceus rusticus*; mhd. *botschuoch*, en verschoven *bôze* en *bozschuoch*; mnd. (uit hd.) *bosse*, *botze.* || Die scoenen oft boten vanden heyligen man, *Exc. Cron.* 35*d*. Enen pelse van goeden grise met warmen mouwen ende met groten, daer toe warme dicke boeten (*et botes a vostre devise*), *Rose* bl. 253, vs. 7. Gi selt mi die covele laten . . ., daer toe boten ende cousen mede, *Belg. Mus.* 7, 191, 168.

BOTE (BOOT), *vat*, *ton.* Zie BOOT.

BOTE, BOOTE (o. a. *K. en O. v. Delft* passim; *Lanc.* II: 47260, enz.). Zie BOETE.

BOTEN (o. a. *Cass.* 1800, 09, 33). Zie BOETEN.

BOTER (BOTRE, BOTTER, BUTTER), znw. o. en vr.; 2de nv. *botren.* Mhd. *buter*; mnd. *botter*, eng. *butter*; ndl. *boter.* Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 582. Het woord is van gr. oorsprong, Gr.-Scyth. *bouturon*; vanwaar mlat. *butyrum*; fr. *beurre.* Het zuiver germ. woord was anke. Zie Kluge 45. *Boter* werd meermalen als eene kloostergift geschonken. || (Si) gaf den cloester vele botren, jaerlicx in aelmoesen, Matth. *Anal.* 3, 134. Si maecte denselven clooster daer toe veel bottren, diemen jaerlix ter coeckenen behoef aldaer leveren soude, *Clerc* 82*var.* En doere ghene botre toe, maer olie ende water doe te gader, *Nat. Bl.* VIII, 739. — In spreekw. || Soe (*uw privilege*) was met botren ghebullet, soene conste ghene zonne gedogen, *het smolt weg als boter*, *het heeft niet lang stand gehouden*, *Sp.* III[3], 93, 220; vgl. BULLEREN. (*Uw zwaard is*) so roost, ic wane dat bloyt, het snede wel boter, waert ghegloyt, *Segh.* 939.

BOTEREN, zw. ww. onz. Of *boter in iets doen*, Kil. condire butyro; óf *roeren* (eig. *karnen*, Kil. boteren, kernen)? || Een houten schotel, daer men in botert metten houten lepel, *Gesch. v. Antw.* 2, 650.

BOTERMATE (BUTTER-, BUTTERMATE), znw. vr. *Botermaat.* || Dat zweer gi, dat gi inder bottermate die rechte mate dragen zelt, *R. v. Utr.* 1, 400, 9. Van der waghe, buttermate, muddepenning ende reep te Horne, *Rek. d. Gr.* 2, 297.

BOTERMETER (BOTTERMETER), znw. m. *Botermeter*, *boterweger.* || Al dat doen . . . dat een ghoet bottermeter sculdich is te doen, *R. v. Utr.* 1, 400, 9.

BOTERSMOUT (BOTTERSMOUT), znw. o. *Botervet*, *de vette zelfstandigheid van de boter.* || Dat sal men sieden in bottersmout, daer noit toe en quam gheen sout, *Nat. Bl.* VIII, 707.

BOTERSCOTEL, znw. m. *Boterschaal. Gesch. v. Antw.* 2, 647 onder andere gereedschappen en huisraad genoemd.

BOTERSTANDE, znw. vr. *Boterkuip*, *boterkarn. Stande* is nog heden in Zuidnederl. in gebruik voor *kuip*, *tobbe.* Vgl. Kil. 85: boterstande, kerne. || Een boterstande met haer gereetscap, *Gesch. v. Antw.* 2, 650.

BOTERWEGGE, znw. m. *Een met boter gebakken tarwebrood.* Vgl. WEGGE. || Die balken, die daer in den huse legghen, sijn ghemaect van botterwegghen, *Cock.* 32 (*Altd. Blätt.* 1, 166).

BOTKIJN. Zie BOT, 2de Art. en BOTDRAGER.

BOTSE (BOTSCE), znw. vr. Van mfr. *boce*, in den zin van *pestbuil* (fr. *bosse*), *pestkool* (Burguy 48), en dit uit het germ.; vgl. hd. *butz*, *butze* (Grimm *Wtb.* 2, 590). *Besmettelijke ziekte*, *epidemie.* || Het wart al Vlaenderen dore eene generale sterfte van der botscen oft epidemien, *Cron. v. Vlaend.* 2, 102.

BOTSE. Zie BUTSE.

BOTSEUS (BOOTSEUS, BOCH(E)US). bnw. Van ofr. *boçu*; fr. *bossu. Gebocheld.* || Puppijn was botseus ende wanscepen, *Sp.* III[3], 90, 35. Noch crepel noch bochus (*varr.* bocheus, bootseus) noch manc nochte camus, *Rijmb.* 5241.

BOTSHOOFT (POTSHOOFT), znw. m. Een visch met dikken kop, W.-Vl. ook *kapottel* genaamd, de *zeepadde*; fr. *scorpion de mer*, *scorpène.* Zie vooral De Bo 890 op potsekop, en vgl. ald. 900 op puitelompe, waar ook de vorm *podshoofd* genoemd wordt, en Kil.: potshoofd, i. q. kappert, d. i. (bl. 280) *lamia* (Plin.), *piscis*, *dictus a truncandis piscatorum sagenis.* || So wie pensen off inghedarmte van beesten off van scollen of van botshooffden erghent wórpe in enighen watergane, *O. K. v. Rott.* 39, 111.

BOTTAELGE (*Limb.* IV, 517). Zie BATAELGE.

BOTTAERT, znw. m. *Domoor.* Kil. 85: botaerd, *homo obtusus.* || Dat zijn de bottaerts van Zeelant, *Belg. Mus.* 2, 315.

BOTTE, znw. vr. *Knop*, van bloemen en vruchten. Kil. 85: botte, *gemma*, *germen.* Van denzelfden germ. stam is het fr. *bouton.* Vandaar het ww. *uitbotten* en het verklw. *bottel.* || Nemt botten van den populiere onder ½ ℔ swart olyesaet, *Hs.* Yp. 20*a*. Die botten entie cruden te hope gestampt, *ald.* Die roese, die uten botten gheet, *Limb.* V, 2. Ghi sijt der scoenre rose botten ten naesten, *Rose* bl. 255, 159. Of ic gave omme u romen die quaetste botte, die nie wies, *Ren.* 814.

BOTTE (BOT), znw. o. *Bot*, *been*; lat. *os.* || Ganc, o mensche op den graven der doden: neemt die botten ende beenen, *Dial. Creat.* 85*a*.

BOTTE (BOUTE), znw. Van fr. *botte* (Littre 1, 378). *Bos.* Vooral in den zin van *stroobos.* || Van 1 bouten up de halle voor de honderden ghestroit, *Invent. v. Brugge* 3, 168.

BOTTE (BUT, BUTTE, BUD), znw. vr. *Draagkorf*, *koffer.* Kil. botte, butte, *corbis*, *orca*,

cophinus. || Om alrehande scoppen, spaden, crodewagen, botten ende desgelijcs toter reyse behoef, *Oorl. v. Albr.* 239. Spaden, botten ende crodewagen ende ander reescip, 248. Noch betailt van bast, van naelden, van gaern ende scyllaken totten botten; van den botten en hout te scepen, enz. 14 sc., *Bel. v. L.* 333. Van canevetse ten butte, *Invent. v. Brugge* 3, 24; vgl. 4, 217 vlg. Ghecondempneirt te leverne ten voorseiden werke 20 butten al up ghereet, 4, 218. Van twee yseren, daer de voors. butten ende spaden mede gheteekent ende ghebrand waren, *ald.* Ghegheven B. ende C. mandemakers, van dat zi een ghedeel van den voors. butten vermaecten, 4, 219. Te suverene ende uyt te draghene metten butten ende met beryen alle die vuyllichede, *aangeh.* Gloss. *ald.* 44*b*. Pypegalen (*kruiwagens*), bulten (*l.* butten) ende oosvaten, *Invent. v. Brugge* 3, 333.

BOTTE (BUTTE), znw. m. Mnd. *but*; hd. *butte. Bot*, de bekende zeevisch. || Wie dat hout (*houdt*) botte in aelscepe . . verboert 20 sc., ende verliest een jaer ende enen dach sijn ambacht, ende die botte, *Cor. v. Antw.* 27, 88. Als ghij twee butten cocht, ghij brochter drye, *Han. Il.* 32. Zij wilt mij bij eenen but ghelijcken, 37. Harinc versch ende but, *Livre d. Mest* 9. Al plat visch, als botte ende pladijs, *Nat. Bl.* V, 23.

BOTTECROES, znw. m. Een schelwoord, dat òf bet. *drinkebroer* (van botten, d. i. *stooten* (Kil.) en croes, d. i. *beker*), òf *valsche speler* (van botten, d. i. *fraudulenter extrudere aleas* en croes in den zin van *dobbelbeker*), òf botmuil. Zie Verwijs, *Sacr.* Gloss. De zin van het scheldwoord werd gewijzigd door bijgedachte aan *bot*, d. i. *dom*, zoodat het de bet. van *domoor*, *botterik* aannam. Vgl. Van Helten, *Proeven* 6 vlgg., en *Taalg.* 9, 103, waar men uit Waesberghe (*Dict. François-Flamen* 1618) aangehaald vindt: Botmuyle, bottecroes, lourdant, stolide, saus entendement ou sçavoir. || Nu vervliegen wy, gy bottecroes, *Sacr.* 1328.

BOTTELBOOM (BUTELBOEM), *Hor. Belg.* 7, 11. Butelboom of een spelcorenboom, *cornus. Kornoeljeboom.* Vgl. Kil. 85 op bottelboom.

BOTTELGIER, znw. m. Mhd. *butiglære.* Van ofr. *boutillier. De opperschenker aan een hof, bottelier.* || Reinaert es meester bottelgier int hof ende moghende utermaten, *Rein.* I, 2786. So dienden daer wel hondert drossaten, hondert spindren, hondert bottelgiere, *Flor.* 3897. Kelre . . daerne (*den steen*) in die hant hout die bottelgier, 663. Doe quam vort die bottelgier, ende brochte cruut meneghertiere, daer up den wijn, *Wal.* 10280. Vgl. verder *Lanc.* II, 10959; IV, 10987, 11860.

BOTTELRIE, znw. vr. Van mfr. *boutillerie. De grafelijke kelder.* || Ghelevert inder bottelrie een pipe wyns, *Oorl. v. Albr.* 9. Van wijn ende bier toter bottelrien behoef, *ald.* Zoo ook elders.

BOTTEN, zw. ww. onz. *Knoppen, knoppen hebben.* || Altoes botten daer die rosen, *L. o. H.* 57.

BOTTEN, zw. ww. onz. *Valsch spelen.* Kil. 85: botten, *fraudulenter extrudere aleas, componere aleas*; vgl. de noot *ald.* || Dese syn bedraghen met vullen bedraghen van bottene, *Invent. v. Brugge* 5, 81. Dat zy den lieden haer gheld ofghewonnen hebben met quaeder scalkernye, met bottene, *ald.*

BOTTER, znw. m. *Valschspeler, schelm.* Kil. botter, *impostor, deceptor.* Vgl. Cannaert 63. || Die kennesse hadde an eeneghe botters dien hy der wet te kennene gaf, *Invent. v. Brugge* 5, 56.

BOTTER en de samenstellingen. Zie BOTER.

BOTTEREN, zw. ww. onz. *Valsch spelen*, vooral met dobbelsteenen. || De ghene die houden ende leven op vrouwen van lichten leven, ende hanteringe hebben van quaden terlingen, ende botteren, *Belg. Mus.* 3, 57.

BOTTERIE (BOTTERYE), znw. vr. *Valsch spel*, vooral met dobbelsteenen. || So wie den anderen met botterije of dyergelijck enich gelt afwint, *O. K. v. Delft* II, 24; vgl. *K. en O. v. Delft* 80, 5: Mit botterie ofte andere gelijcke speelen.

BOTTEIN, znw. *Eene soort van bont* (?). || Twee . . cuerse, deen ghevoedert met botteyne, ende dandere met catte-pelse, Diericx, *Mém.* 2, 11.

BOTTIEN. Zie BOTDRAGER, 2de Art.

BOTTINGE (BODDINGE, BOEDINGE), znw. o. en vr. Naam van eene belasting, welke in den graventijd in een groot gedeelte van ons land (Rijnland, Delfland en wat daarvan ten noorden ligt) om de drie jaren geheven werd. Waarschijnlijk hangt de naam met *bodthing*, d. i. *aangekondigde rechtsdag* samen. Zie *Rechtsg. Mag.* 2, 430; Kluit, *Hist. d. H. Staatsreg.* 4, 97, 109 en vgl. mnd. *botdinc*, *bottingspennink* en *bottingschult* (Lübben 1, 404 en 408, en *Suppl.* 82).Ook in Drenthe worden de *battinxpenningen* (in verbinding met *rookpenningen*) genoemd, zie Magnin 2, 2, 161 vlg. en vgl. Richthofen op bodthing (bl. 657). || Dat zy . . zijn belast mijnen . . heeren jaerlicx te betaelen van schot ende bottinge 8 Rh. gl. tsjaers, *Inform.* 56 (vgl. 212). Op dit jaer sone gheefmen ghiene bottinghe, *Rek. d. Gr.* 1, 20. Van bottinghe in Kenemarland, dat si gheven om terde jaer, daer nu die tijd of is, 73. Ontfaen van den bodding in Kenemerlant van den jare 43, *ald.* 2, 241. Die beden ende boedinghe van Vorhoute, *Oorkb.* 2, 175*b*. Die Kenemare zullen vri sitten twie jare van bottinghe ende des derden jaers pottinghe (*l.* bottinghe) gelden, 375*b*. Poerters in Leyden, diene sullen . . niemende gheven beden, chinse of enich onghelt . . sonder bottinge, dat sal men gheven van den derden jare int dorde „*ab anno tercio in tercium*" of „*bis infra septem annos*," Mieris 2, 55*a* (vgl. 148*a*). De Vriesen sullen vry syn van bottinge twie jaer ende des derden jaers bottinghe ghelden, 90 *b passim.* Onse jaerscot, bottinghe, zwijnbede ende dierghelike binnen Aemstelredamme, *O. R. v. Amst.* 21.

* BOTTINGE, znw. vr. (?). || Wie . . enighe comenscip, delinghe, bottynghe (*t.* lottynghe; doch vgl. bl. 615), tsy van laken off van wolle heeft off namels creghe . . . mitten ghenen, die die selve neringhe buten der stede doen, *Leid. Keurb.* 525, 17. De verklaring in het Gloss. bevredigt niet. Moet er ook werkelijk lottinge gelezen worden, en dit als *loting* worden opgevat?

BOTTOEN (BOETOEN), znw. m. Van fr. *bouton.* Hetzelfde als het mnl. *botte*; z. ald. *Knop, bloemknop, het zaadbeginsel.* || So bleve daer die ydele stade van den bladeren, elc na sijn doen, daer men dore sach den bottoen, *Rose* 13340. Daermen te poente af mochte doen van sinen stele dien bottoen, 14315; vgl. 14035 *var.*, waar de tekst bettone heeft. — Niet een bottoen, *niet het minst, hoegenaamd niets.* Zoowel als bijw. als als znw. || Want si gewinnen niet en mochten op die van Sassen een bottoen, *Sp.* III*, 34, 62. Tiende . ., daer si noyt af te haren doene profijt gecreech van enen boetoene, *Overzee* 121. Dat ic niet geve omme sijn doen alse goet als een bottoen, *Ren.* 1245.

BOTVASTEN, znw. vr. Mnd. *bôtvast* (Lübben, *Suppl.* 83). *Voorgeschreven, geboden vasten.* || Het is . . . een quaet hoeft, dat den helen

lichaem of die gebode Gods of der heiligher kerken doet breken, als si dicke doen mit menigher botvasten, die se breken, *Ned. Proza* 165. Breken die gheboden Goods . ., als si dicke doen op menighe botvasten, diese sonder noot breken, *Con. Som.* 38*b*.

BOU. Zie BOUW.

BOUDE, znw. Zie BAUDE.

BOUDE (BAUDE), bijw. (ook BOUT, *Mask.* 750). Mhd. *balde*; mnd. *bolde*, *balde*; hd. *bald*; got. *balthaba*.

1) *Onbeschroomd*, *zonder vrees*, *rustig*, *kalm*. || Jonghe ende oude zi dienen haer boude met groten wille, Praet 3362. So volghic vele te bouder nare, 2204. Doe werpene onwerde Gernout op de erde, ende ginc sitten boude neder, dar hi woude, *Vad. Mus.* 2, 280, 566. Trayane, die hem macht gaf dat hi boude elken mensche ontliven soude, die de gode niet en anbede, *Sp.* II[a], 29, 46. Dat Joseph int hogeste sitten woude, dat si twee wederseiden boude, *Lanc.* III, 3293. Bedi lacht ghi met mi ende spelet boude, daer men met rechte weenen soude, *Parth.* 3543. Men siet dicke dese voestren boude . . dat sijt al nomen ende nine omgaen, *Rose* 6478. Ic was deerste, die seide boude, dat ic sijns lochenen niet en soude, *L. o. H.* 2308.

2) *Spoedig*, *schielijk*, *weldra*, hd. *bald*; hetzelfde als houde, waarmede het hier en daar wel zal verward zijn, doch beide woorden hebben evenveel recht van bestaan; vgl. *Alex.*, bl. 398. || (Hi) voer uter havene boude, *Parth.* 4091. Rigaut haeste hem wat hi mach, ende ginc te hove wert boude, *Lorr. fr.* I, 411. Hongher ende dorst soe cryghen si boude, Hild. 14, 90. Dat hi dlijf verliesen soude, hine vloe enweghe boude, *Alex.* I, 159. Daerna ginc men eten boude, *Torec* 2271. Miin her Heinric, die niet en woude letten, hiet dat men boude sine wapene brachte, *Limb.* II, 173. Wel boude si te samene quamen, *Merl.* 6816. Dander bat, dat si boude hare stede rumen soude, *Esop.* IX, 9 (vgl. de Aant. van Clignett, ald. bl. 59). Nu ghinc desen verrader boude, daer hi Amon vinden soude, *MLoep* II, 3995. Doe beval die joncfrouwe boude, dat men sciere ontwapenen soude, *Wal.* 7773. Vgl. nog *Lorr.* II, 4105. — Also boude als, *zoodra als*. Hetzelfde als *also drade als*, *also houde als*, *also vroe als*, *also gerade als*, *also varinge als*, *teerst dat*, enz. || Also boude alse Elyzabet ersach, so sprac si te hant te hare, *Limb. Serm.* 136*d*.

3) Meermalen is de bet. van boude moeilijk te bepalen, en kan het voor den zin onvertaald blijven, daar het slechts als rijmwoord dienst doet. Ook op sommige der aang. plaatsen was het overtollig; vgl. *Wal.* 7773: *boude . . sciere*. Zoo ook *Yst. Bl.* 3632: *Doen* .. *boude*; *Lanc.* II, 12171: *ten iersten* . . *boude*. — Weinig of niets beteekent boude op de volgende plaatsen: *Lorr.* II, 393; *Amand* II, 2015; *Grimb.* I, 863; II, 1303 *var.*; 2188; 4445; *Brand.* 1039; *Merl.* 3756; 8117; 15185; *Lanc.* II, 40179; III, 2077, 2965; *Sp.* I[v], 47, 9; *enz.*

BOUDELIKE (BOUDELIJC, BOUWELIJC), bijw. Mhd. *baldeliche*, *baltliche*. — *Dapper*, *stoutelijk*, *onversaagd*, *onbevreesd*. Ook in den zin van *gerust*, *met vertrouwen*, *rustig*, *kalm*. || Dat op gheen ors ghesat Gaudijn ende hijt boudelike reet, *Parth.* 4682. Van buten deet (*handelde*) vele boudelike die edel coninc, 5290. So tydi (*Christus*) boudelike daer te Jherusalem ter stede, daer hi wilde sterven, *Sp.* I[v], 20, 6. Nu hebben wij ons dan bouwelijc, *Sacr.* 1093. So ginc hi boudeliken darwaerts, *V. d. Houte*, bl. 47, vs. 40. Boudelike ghinc hi staen vor Nobele den coninc, *Rein.* I, 1772. Ghi moecht bouwelic tornieren, *Vrouw. e. M.* VIII, 336. Zoo ook Hild. 61, 25. Salicheit die staet u vast, daer moechdi boudelic op muren, Hild. 126, 264. Mettien tkint der zwalewen gebiet boudelike in Fransoysen name, dat soe zwege ende tote hem quame, *Franc.* 6532. Dan moeghdi lien al der warheit boudelike ende dan siit coene te telne, dat gi hebt te doene, *Flor.* 2650. Den ghenen in doechden te sterken met exempele van goeden werken, begin ic te boudeliker voert, *Versl. en Ber.* 5, 13, 23. Sent dattu . . . . inden sonden leghes, boudelike (*kalm*, *rustig*) ende openbaer, *Serv.* II, 2704.

BOUDEN, zw. ww. onz., Mhd. *balden*. *Zich verstouten*, *durven*. || Nu ic te sceldene boude, Hadew. 1, 40, 96.

* BOUDEN, verkeerde lezing, *Vad. Mus.* 1, 79, 17: „Sent nideren creghen die ghewelt, dat si loghene mochten bouden (*l.* vouden), ende men die voer waerheit helt. Zie VOUDEN, en *Tijdschr.* 3, 195.

BOUDINGE. Zie BOUWINGE.

BOUF, BOEF (*OVl. Lied. e. Ged.* 401, 141; 502, 330; *Parth.* 840, 2966; *Huge v. Bord.* IV, 189, enz.). Zie BEHOEF.

BOUC. Zie BOEC.

* BOUKERNE. Zie BUGGERIE.

BOUCKE. Zie BOEKE.

BOUCWEIT (BOUCWIJT). Zie BOECWEIT en vgl. *Inform.* 381: „van een hoet garsten, erweten, boonen, bouckwijt, mostersaet."

BOULUDE. Zie BOUMAN.

BOUMAENT, znw. vr. *Hooimaand* (*de maand van den hooibouw*) of *oogstmaand* (*de maand van den korenbouw*). || Eer die boumaent ghedaen wert, *Bienb.* 39*a*. Inder boumaent, doe ons ghesinde seer besich was inden bouwe, 77*d*.

BOUMAN (BOUWMAN, BOUWEMAN), znw. m.; mv. BOU(WE)LUDEN. Mhd. *bûman*. *Hij die het land bebouwt*, *bewerkt*, *landbouwer*, *akkerman*. Ook *iemand die tuingrond bewerkt*, *tuinman*, *hovenier*, *wijngaardenier*. || Tot sijn bouluden ende herders van sinen beesten, *Boeck v. d. L. J.* 13*b*. Houwen op (*den boom*), waertoe sel hi oec die aerde besletten? Ende die bouman antwoerde: Laeten oec dit jaer thent icken ommegrave ende misch daer an werpe, *Hs. Evang. Luc.* 13, 7. Die late ende bouwelude, die zitten ende wonen opten hoeven Jans heren van Zoevenborne, Nijh. 3, 109 (*a.* 1383).

BOUMEESTER, znw. m. Mhd. *bûmeister*. Eig. *bouwmeester*, *opzichter over de openbare gebouwen*, verv. in Groningen, *een vertegenwoordiger van het gild bij het stadsbestuur*; verg. Feith, *De gildis Gron.* bl. 53 vlg. en Lexer 1, 382. || Dat wij liefflyken verdragen ende overkomen sint mitten boumeisters, hovetlingen vanden ghilden, *Pro Exc.* 5[v], 212.

BOUMISSE. Hetzelfde als bamisse, *Sinte Bavo's misse*, d. i. 1 October. || (Dat) sal dueren tusschen boumis ende Meyedaghe, *O. K. v. Delft* II, 31.

BOUNERINGE, znw. vr. *Landbouw*. || Dat zy hem generen mit bouneringhe sonder eenighe neringe ter zeer te hebben. *Inform.* 115 en 119 (op beide plaatsen staat in den tekst verkeerdelijk bouveringhe).

BOUSTER, znw. m. Mhd. eng. *bolster*; ohd. *polstar*; hd. *bolster* en *polster*, ndl. *bolster* en *bulster* (in verschillende bet.). Vgl. verder Grimm, *Wtb.* 2, 234; E Müller 1, 108. *Harde bast of schel van eene vrucht*, vooral van eene noot of

vruchtepit. || Die ghiereghe verkiest die boustere (mv.) voer die keerne ende die schael voer den doeder, *Ned. Proza* 37*. — Zie ook BOLSTER.

BOUT (BOUD, BALT, BOUDE, BOUWE), bnw. Mhd. *balt*; mnd. *bolt*, *balt*; got. *balths*. Voor de verdere germ. en rom. vormen zie Grimm, *Wtb.* 1, 1081 op bald; E. Müller 1, 107 op bold.

1) *Stout*, *koen*, *vol zelfvertrouwen* (*boud* is in onze taal slechts als bijw. bewaard); het tegenovergestelde van *blode*. || Dat elc soude horen man mit herten boude dootslaen totter eerster nacht, *MLoep* IV, 1023. Daer sijn de duvele alle stout, gierich, wreet, fel ende bout, *L. o. H.* 4043. Du best nu met diere talen bout (*nu spreekt gij boud*), du salt tierst vlien als men mi hout, 1954. Wi en vonden niewers man so boude, die ons vor di verdinghen soude, *Boetps.* 130, 11. Onser gheen en is soe bout, dat wi den hove dorren maken, Hild. 205, 114 (vgl. 74, 148; 191, 209; 238; 46). Alse een kempe boude, *Disp.* 100. Hier omme si elc sondare bout . ., bidde der maget vul eren, 579. Die slinger, daer die boude David mede . . den starken Goliase scende, *Claus.* 202. (Doe) wert hi so boude, dat hi hem ontseide, *Sp.* II⁴, 27, 47. Niet ne maect den man so boud in orloghen alstie noot, *Rijmb.* 28518; vgl. 32908. Die wuwe pleghet bout te sine tieghen die voghelkine clene ende bloed op die grote, *Nat. Bl.* III, 2546. Bi wilen blode, bi wilen bout, Hadew. 1, 21, 23. Een joncfroukiin, dertien jaer out, scamel ende niet te bout (*een beetje verlegen*), *Limb.* I, 57. Minne makese herde bout, dat sine wecte liselike, III, 646. Ten wige wert bout, Heelu 4730. Te bouder, *Troyen* 5487 *var.* (*teksths. minder juist* bouter). Boude maeghde syn selden bleven langhe staende, sijn moesten sneven, *Christ.* 1315. In al so bouden ghebare, oft hi sconinx sone ware, *Rein.* I, 1769. Ic wart bouder ende coener ende verbeet aenden ende hoener, 2093. En syt niet alte bout jeghen (*brutaal tegen*) den vader entie moeder dijn, *Tien Pl.* 652. Dat die overscone man so bout es in sine quaetheit, *Amand* I, 3889. Zoo ook *Parth.* 3111, 6253. — Ook met eene bep. met op of den 2en nv. *Trotsch op*, *Vad. Mus.* 1, 69, 2; Hild. 241, 96. — Vaak als vereerende toevoeging (epitheton ornans). || Walewein, die goede entie boude, *Mor.* 1532. Macedo die boude, *Alex.* IV, 1138. Die deghen bout, *Rijmb.* 1628. Abrame den bouden, 1753. Die heelt bout, 8079. Die rudder bout (boude), *Grimb.* I, 994; II, 2906; *Wal.* 2849. Die here bout, *Flandr.* V, 68. Adieu, ghy edel heere bouwe (d. i. boude), *OVl. Lied.* 64. — Alse die boude, omschrijving van het bijw., hetzelfde als boudelike; z. ald., en vgl. ALSE, kol. 363. *Wal.* 5190; *L. o. H.* 199; *Rijmb.* 9740; *Alex.* VIII, 224; 568; *Rein.* I, 1266; *V. d. Houte* 104; Stoke IV, 168; Hild. 38, 188; 60, 108; *MLoep* II, 3384; *Grimb.* II, 3803; *Sp.* II², 42, 34. — Bout sijn, met een onb. wijs. *Durven*, *zich verstouten.* || Si en sijns hem niet te seggen bout, Hild. 95, 44. In hare bem ic tendene bout onse dyaloge, *Wap. Mart.* I, 973. Zo en ben ic te zegghen niet zoo bout, *V. d. Houte* 760 *var.* — Vgl. BOUDEN.

2) *Rustig*, *gerust*, *kalm*, *zeker.* || Die niet en hevet, mach gaen boude vorden scakere in den woude, *Bouc v. Sed.* 890. Aermoede es seker ende bout vor rovers, sonder hoede, *cantabit vacuus coram latrone viator*, *Wap. Mart.* I, 775. Die daer sijn (*in den hemel*), sijn emmer boude, hen ne deert no hitte no coude, *L. o. H.* 64; vgl. SEKER en SEKERHEIT. — Ook met den 2den nv. *Zeker van iets*, *vast van iets overtuigd.* || Des ben ic bout, *Brab. Y.* V, 804; *Teest.* 1504. Dies lije (*d. i.* lije ic) ende dies ben ic bout, *Disp.* 119. Des ben ich coene ende balt, *Serv.* I, 2737. — Alse die boude, *kalm*, *verzekerd van gemoed*, *rustig*; lat. *placide.* || (Tauryn) namse bider hant alse die boude, *Sp.* II², 18, 64.

BOUT, bijw. Zie BOUDE.

BOUT, znw. m., ook in de min of meer duitsch gekleurde vormen BOLT, BULT. Daarnaast komt ook een m. en vr. BOUTE (BOLTE) voor. Mhd. *bolz* en *bolze*; mnd. *bolte*, *bolten*; ohd. *polz*; onr. *bolti*; hd. *bolz* en *bolzen*. Vgl. Weigand 1, 244; Grimm 2, 234 vlg. en Kil. 78 bolt, j. bout.

1) *IJzeren* of *houten stang*, *bout.* || An yserwerc toten bossen, an bouten, assen ende bande, elx pont weghens 8 ₰, *Oorl. v. Albr.* 433. Om een bout an die busse ende weghet 12 pont, *Bel. v. L.* 221. Is mede verboden, datmen gheenrehande beesten.. ofte eenigherhande vleisch upblaesen, kerven . . enz. en sal moeten mit messen, priemen enz.; noch te vollen tuschen die bouten (*de schoften*) ofte die bouten inne te steecken ende die te slaen an tvelich (*het vellige?*), up te blaesen ende alsoe daer wynt inne te brengen, *K. en O. v. Delft* 184, 18.

2) *Pijl.* || So en moet niement.. wedden, koeten om ghelt, cruys noch bult scieten, *Leid. Keurb.* 118 § 2. Hy comter heer als en ongeveerde bolte, *Spreuken* 61. Den bolt vint die mese wael, *perit illa sagittâ*, *Hor. Belg.* 9, 14, 197. Men moet den pijl dic schieten nae den bolt, *post pilum pila mittantur non sine causa*, 9, 33, 528. Die dorper scoet daer enen doet met enen bolte na zijn hoet, *Merl.* 15198. (Hi) sneet een holtken omme enen bolte te maken, *Bienb.* 167*b*. Al scoot men muelensteene over boute, hem dinct sine hebben gheen noot om vlien, *OVl. Lied. e. Ged.* 446, 179. Vindi die boute utegetrect, soe syt emmer versekert, dat dat iser mede uutquam, Jan Yp. 84. — Vklw. boutkijn, *Spreuken* 79.

3) *De voor- of achterschenkel van een dierlijk lichaam* (nog heden in gebruik). || Hi swelcht den bout al metter vleeken, het wert al bi hem verseert, *Rincl.* 1333. (Reinaert) ginc al vederende sine boute, *Rein. Bijl.* 293, 42. Zie nog een voorb. uit *K. en O. v. Delft*, bij 1).

4) Obscoen, *penis* (?). || Ghi sijt out ende ghi sijt cout, . . vermeet u niet up uwen bout, *OVl. Lied. e. Ged.* 138, 20.

BOUT in samenstellingen, b.v. dronkenbout. Z. ald. en vgl. hd. *schillebold*; eng. *adderbolt*; hd. *teufelsbolz* en Weigand 2, 575; Grimm, *Wtb.* 2, 234.

BOUTE (BOLTE), znw. m. en vr. Hetzelfde als BOUT, znw.; z. ald.

BOUTHEIT, znw. vr. Mhd. *baltheit.* *Stoutheid*, *vermetelheid.* || Dat hi die boutheit ie gewan, te biddene voer eenen heidinen man, *Sp.* III⁷, 16, 39. Dat sonderlinghe boutheit was, dat hi dorste ghenenden das, Stoke IV, 1091. Doe hy vrilic an die doer cloppede . . mit mere boutheit dan het behoerlic was, *Hs.* 88 *f.* 45*d*.

AANM. — *D. B. Jerem.* 13, 23: „Ist dat een moor verwandelen mach sijn vel ofte een lupaert sijn boutheden," leze men bontheden; in onze vertaling *vlekken*; lat. *varietates suas.*

BOUTNAGEL, znw. m. *IJzeren nagel*, *groote spijker.* || Boutnagelen, lensen ende andere yzere crammen an de voirs. huyskens verbesicht, Hermans, *Gesch. d. Red.* 251.

BOUTIJT (BOUWTIJT), znw. vr. *De tijd van koren- of hooibouw*, *hooibouw*, *oogsttijd.* || Ende

nu want die boutyt anstaet, so est oerbaerlic, dat wy elc ten onsen keren, ende versamenen, daer onse wive ende kinderen by leven mogen, Matth. *Anal.* 3, 175.

BOUVELLICH, bnw. Mhd. *buvellic. Bouwvallig.* || Ende want die huyse eensdeels bouvellich sijndt ende om andern gebreecken daer (*l.* dier) in vallen mogen, *Overijs. R.* I¹, 234.

* BOUVERINGE. Zie BOUNERINGE.

BOUW (BAUW, BU), znw. m.; daarnaast BOUWE, BAUWE, vr. Mhd. *bû*, *bou*; mnd. *bu-*, vgl. BOUWEN.

1) *Het inzamelen van den oogst*, *de oogst zelve* (vgl. *hooi-*, *korenbouw*). || Laet ons ghetrouwelyc wercIude setten in onsen bouwe ende selve wercken eer die winter der outheit comt, *Ned. Proza* 205. Daer is veel bouwes ende luttel werclude. Daerom biddet den here des bouwes, dat hi werclude sende in sinen bouwe, *Hs.* 71, *Matth.* 9, 37. Besich in den bouwe, *Bienb.* 77*d*. Dat hi eens inden bouwe enen convers sach . . devotelic . . inden acker bouwen, 41*c*. In den dage des bouwes ende der overvloedicheit sal hi bidden ende nyemant en sal hem geven, *Sp. d. M.* 1, 64*d*. Dat hem niet hinderlick weesen en sal oegst, lenten, vacantien, noch bou, noch hit, noch cou, enz., *O. R. v. Dordr.* 2, 305. In den oest zine bouwe te doen zes weken, *O. R. v. Amst.* 21 (vgl. 8: sinen b o u te doen). Dan sent hi rechtevoert die sekel, want die bouwe is daer bi, *Hs.* 71, *Marc.* 4, 29. Al die bouwe der eerden is verdorret, *Hs.* 75, *Openb.* 14, 15. Sende dijn scarpe sekele in die bouwe ende snijt of druven, *ald. vs.* 18.

2) *Toestand*; vgl. BOUWEN, 3). || Al ware dat herte mijn een steen, het soude ondoen in sulken bouwe, *OVl. Lied. e. Ged.* 132, 12. Wat wonder eest, dat ic douwe ende rouwe om mine bouwe, Hadew. 1, 37, 11. Ghi staet in sulken bu, dat ghi ymmer verre van u minnen wilt in vreemden steden, *MLoep* I, 1715 *var.*

3) *Partij.* De overgang tot deze bet. is niet duidelijk. || Elc dus volcht des viants bouwe, die hem nog swaren sanc sal singen, *Rincl.* 374. Felix den baeliu, die ierst hielt der Joden bu (*fovit partem Iudaeorum*), also lange als si hem miede gaven, *Sp.* II¹, 2, 14. Oec hilden sere jegen hem bu (*waren hem zeer vijandig*, *deden hem afbreuk*) van dien lande twee toeveraren, II², 41, 12.

BOUWAMBOCHT, znw. o. *Landbouw.* || (Ysis) vant eerst ende leerde die van Egypte dat bouwambocht van den corne, *de kunst van koren te winnen*, *Ned. Proza* 124.

BOUWE (BAUWE), znw. vr. Hetzelfde als b o u w (zie ald.).

BOUWELINC. Zie BODELINGE.

BOUWEN (BAUWEN, BUWEN), st. en zw. ww. bedr. Mhd. *buwen*, *biuwen*, *bouwen*; mnd. *bûwen*; got. *bauan*. Voor de verdere germ. en verwante vormen zie Grimm, *Wtb.* 1, 1170. De sterke conj. is in het mnl. reeds bijna geheel in onbruik geraakt, slechts vindt men éénmaal het sterke deelw. *gebouwen*, nl. *Tien Pl.* 208; Mhd. *geb(o)uwen* naast *geb(o)uwet.*

1) *Bouwen*, *oprichten*, *stichten.* || Enen schonen camer buwen (: trouwen), *MLoep* II, 1850. Doen buwede Sinte Servacius . . herberghe ende eyne celle, ende eyne cleyne capelle ende eyne cluse, *Serv.* I, 1024. Doen buwede hij ende stichtede (*schijnbaar intr.*, *door weglating van het obj.*), II, 1775. (God) heeft die werelt op die vloet ghebouwen, *Tien Pl.* 207.

2) *Kweeken*, *bearbeiden*, *bewerken*, van land gezegd; lat. *colere.* || (Selc) meent te bouwen enen sconen gaert, daer dicke een netelbusch of waert, *MLoep* I, 731. Hoe wy den hof ons herten bouwen ende reynighen ende bequaem maken sullen . ., cruut daer in te sayen, *Stemmen* 84. Die sinen uutwendighen hof bouwen ende bereyden ende besayen wil, *ald.* (vgl. ook o n g e b o u w e t, ald.). — Ook van de *vruchten* gezegd. || Die vrucht die hoor dus bouwen liet, *Van V Bomen* 194. — Fig. || Ghi hebt gebouwet quaetheit ende boesheit hebdi ghemeyet, *Geest. L.* 34*r*. — Ook gebruikt in den zin van *bevolken.* || Ick rade dat men hem wijf zal geven, die zullen zi houden met trouwen ende winnen kinder entie werlt bouwen, *Merl.* 1435.

3) *Bewonen*; ook bij uitbr. *zich ergens bevinden*; het best weer te geven door *zijn*, *rijden*, *varen*, *op* of *in*. Vgl. mhd. *daz mêr*, *die strâze*, *daz bette bûwen*, d. i. *in bed liggen*, en onze uitdr. *zee bouwen*; vgl. Lübben 1, 466 en Grimm, *Kl. Schriften* 4, 234. || Gewapender handt van de voorsz. kerckhoven gaen ende die straten bouwen, *op straat rond te zwalken*, *Handv. v. Alkm.* 93*b* (*a.* 1459). Sycia heeten die lande . . . dat nu die Pollanen bouwen, *Sp.* III¹, 17, 9. Dien die oncuusheit drivet ende bout der dieper hellen zee, wee hem, *Tien Pl.* 1516. Swaerre pijn noch bitter zeer en connen si smaken nymmermeer in der hellen gront te bouwen, dan *enz.*, Hild. 46, 119. Die werlt die is menichsins te bouwen (*kan op allerlei wijzen bewandeld*, *bewoond*, *doorleefd worden*), soe mit weelden, soe mit rouwen, soe mit baten, soe mit schaden, soe is die werlt doer te waden, Hild. 245, 129 (de verklaring in het Gloss. *tot woonplaats maken* is onjuist). Alrehande lude, die die lande, straten ende stroem bouwen, Nijh. 2, 111 (*a.* 1377). Luden, die die straten of stroem bouweden, *ald.* 113 en 116. — D i e w e r l t b o u w e n, *de wereld bewonen*, met het bijdenkbeeld van *er in opgaan*; *zich er mede bezighouden*, *er werk van maken*; lat. *colere*; dus *het leven genieten.* || Dus machmen merken ende scouwen, dat men met droefheit ende mit rouwen dese werelt dus beghevet, als mense al ghebouwet hevet, Stoke VI, 1065.

4) *Aankweeken*, *koesteren*, ook *in praktijk brengen*, *smaken.* || Adieu der werelt idelheit, ic en wil u niet meer bouwen, *Hor. Belg.* 10, 177. (Wi) hebben gansen rouwe om die sonden, die wi bouwen, *Bed. d. M.* 65. Goede wive . . sullen horen mannen behaghen in allen zaken, die hi bouwet, *MLoep* IV, 857. Die minne wilt met trouwen, hi moet de doghet bescouwen ende de werken bouwen, Hadew. 1, 116, 25. So grote vroechde heeft Peterkijn mit Metkijn off mit Nezekijn, . . die hem doet ghenoechte bouwen, *MLoep* II, 1257.

5) D e n t i j t b o u w e n, *den tijd besteden*, *doorbrengen.* || Die horen tijt in weldoen bouwen, si crighen lof van goeden vrouwen, Hild. 195, 69.

6) E n e n —, *iem. verheerlijken*, *prijzen*; *voor iem. eene eerezuil bouwen* of *stichten*; lat. *colere.* || Solaes, God gheve u goeden dach, . . ic dies (*d. i.* dijns) niet ontberen en mach, dies willic di in rime bouwen, *Vad. Mus.* 1, 74, 3. Vgl. ook onze uitdr. *iemand stichten*; fr. *édifier quelqu'un*; hd. *erbauen*, en Grimm, *Wtb.* 1, 1174.

7) Figuurlijk. *Op iemand bouwen*, *zich op iemand verlaten* (als mhd.); ook in de pleonastische uitdr. g h e l o v e i n e n e n b o u w e n, *vertrouwen in iemand stellen.* || Die stede ongheveynsde trouwe ende vast ghelove, die ic buwe in dy ende du oick in my, die blive ghedurich, *MLoep* II, 251.

BOUWEN, zw. ww. bedr. Verschillend in oorsprong van het vorige b o u w e n. *Kneden*, *met de eene*

of andere vloeistof aanmengen. || Nemt Griex pec ende colofonie . ., giet daer op cout water ende bouwet wel metter hant ende so ghijt meer bouwet, soet witter wert, want van iersten eist swart, *Hs.* Yp. *f.* 8*c*. Nemt nuwe was, lapdanum, wierooc. Dit wierooc pulvere ende minget met den lapdanume ende metten wasse bouwende al te gadere bi den viere, *f.* 111*c* (de uitg. van Broecx heeft bl. 55 te onrechte: „metten wasse *houwen* jegen een vier"). Dit (*hersenbecken*) was met crude al doretout ende begaet ende so gebout, dat goerde daer . ., oft balseme wer met aloe, Velth. III, 34, 63. — Het woord zal wel hetzelfde zijn als Zwits. bauen, *düngen*, *andüngen*, en verwant met bau, buu, buh, *dünger* (Stalder 1, 146); W.-Vl. bouwd, bouwt, baud, baut (d. i. *mest*, Vl. *baskamer*, De Bo 161); bouwdrek, *mest* (Schuermans 73). Ook in Ndl. tongvallen leeft bouwen nog, vooral in het deelw. *gebouwd.* Zie verder *Tijdschr.* 3, 198.

BOUWEN, znw. m. Een vrouwenkleedingstuk van kostbare stof, *overrok.* Zie BAUDE. || Der *vrouwen cleederen.* . . Den besten tabbaert, bouwen oft samaris, *Gesch. v. Antw.* 2, 648.

BOUWERIE, znw. vr. *Grond*, *waar* (koren) *gebouwd* of *verbouwd wordt*, *akkerland*, *bouwerij*, *landbouw.* || Hoe een poorter bouwerije hauden sal, *O. K. v. Delft* II, 25. Hij was een man ghegheven in der bouwerie, *D. B.* II *Chron.* 26, 10.

BOUWINGE (BOUDINGE), znw. vr. Mhd. *buwunge*; mnd. *buwinge.* — 1) *Landbouw.* || Boudinge, coomanscappe ofte eenighe neeringe, *K. en O. v. Delft* 82, 1. — Ook in den zin van bouw (z. ald.). || In den oeste zine bouwinghe te doen zes weken, *O. R. v. Amst.* 16.

2) *Landbouwbedrijf.* || Welc poorter, die zijn bouwinge buten houden wil, die zel zelve off zijn wijf binnen der poorte wonen, *O. K. v. Rott.* 10, 5 (in dezelfde bepaling *O. K. v. Delft* II, 26 en *Oudste Keurb. v. Delft* 78, 5 staat boudinge).

3) *Boerderij*, *boerenwoning.* || 2750 . . Rijnsche gulden, die he hoen bewesen heeft an tween bouwingen, die gelegen sijn in den kirspel van Angeren, Nijh. 4, 239.

4) *Het bouwen.* || Dat hy uten bossche van Daelhem niet meer hebben en sal noch doen houwen dan hy verbernen (*l.* oerbaren) sal totter bouwinghen des voorscr. sloets van Daelhem, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 631.

BOUWMAN. Zie BOUMAN.

BOVEN (BOEVEN), zw. ww. onz. Hetzelfde als behoeven. || Wilt hem in staden staen, si sullen boven hulpen saen, *Cass.* 199.

BOVEN, voorz. en bijw. Mhd. *bobe*, *boben*, *bobene*; mnd. *boven*; nl. *boven*; hd. verouderd *boben*; eng. *a-bove.* Vg. hd. en mhd. *ob* (b.v. in *obdach*), mhd. *enboben*(*e*); mnd. *enboven* (nog over in ons *daarenboven*, zoo ook mhd. *enbinnen*); hd. *oben*, *ober-*, mhd. *bober*; nl. *over*; hd. *über.* Vgl. Weig. 2, 253 vlgg.; Ben. 2, 427 vlgg. Verwant zijn ndl. *over*; got. *uf*, *ufar*; skr. *upa*; gr. *ὑπό*; lat. *sub.*

Als VOORZ. — 1) Van plaats. — *a*) Eigenlijk. *Zich in de ruimte hooger dan iets anders bevindende*, *boven.* Hierbij valt op te merken, dat het mnd. boven en beneden ook gebruikt worden in den zin van ons *op* en *onder*, ook wanneer onmiddellijke aanraking tusschen twee zelfstandigheden plaats heeft. Voor ons ligt b. v. een dorp „beneden onze voeten," als wij op een berg staan; in het mnl. dreunde de grond ook „beneden iemands voeten," als hij op dien grond staat. Vgl. nog Vondel 11, 68: „De gront . . wort schier vlot *beneën* ons voeten." Zoo ook is ons „iemand zit boven een huis" „ik zit boven den schoorsteen;" hetzelfde als „iemand zit hooger dan een huis enz.; het mnl. „hi sit boven een pert" daarentegen beteekent: hij zit *op een paard.*" Duidelijk blijkt dit b.v. *Mor.* 1520, waar Walewein van ter zijde een slag toebrengt, en toch den ridder slaat „boven den helme inden hals," d.i. op *den helm*, maar niet eens *er* boven *op.* Met den 3en en 4en nv. || So es men sculdech te doene dingen boven die spenen, diese dwinen doen, *Hs.* Yp. 143*d*. Vijf woeninghe (*verdiepingen*), ... dene boven den andren, *Rijmb.* 1133. Dat twater vijftien cubitus boven allen berghen hoghe ghinc, 1176. Teerst dat (*het altaar*) boven der erden quam, 17385. Boven der eerden, *Rein.* II, 5297. Hi hadde boven sire platen een tornekeel, *Grimb.* I, 3713. — Ook in de bet. van *naar boven.* || Met groter pinen clam hi boven, *Ferg.* 1609. Vgl. BOVENCLIMMEN. — Met het voornw. bijw. daer (er) verbonden. *Er boven op*, *er op.* || Hi sadelet ende satter boven, opt ors, *Eleg.* 153. Nemt dit ors ende sitter boven, *Limb.* XII, 347. Doe nam hi een ors ende satter boven, III, 769. (Hi) setter die joncfrouwe boven, *Lorr.* I, 356. Ene bare, daer twee doede boven laghen, *Limb.* I, 352.

b) In figuurlijken zin. *Staande boven*, *gesteld over*, zoowel met een persoon als een land enz. tot object. *Over.* || Dat menne met crachte soude nemen ende makene coninc boven hen, *L. v. J. c.* 101. So souttu mechtech syn boven tien stade, *c.* 202. Du sout wesen boven vif stade, *ald.* Wine willen niet, dat dese emmer regnere boven ons, *ald.* Karolus sonen worden te Romen in coninghen (lat. *in reges*) ghewyet, Puppynus boven Ytaliën, Lodewijc boven Aquiteynen, *Pass. W.* 77*b*. Hier en binnen so rees een nyeu coninc boven Egipten, die Joseph niet en wiste, *D. B. Exod.* 1, 8. Dat hi regneren soude boven thuus van Juda, *ald.* II, *Sam.* 2, 4. Den coninck die doen boven Bourguendien regneerde, *Vaderb.* 220*c*. Die mensche es here boven allen creaturen, *Rijmb.* 17805.

2) Van tijd. *Over*, *meer dan.* || Hets verre boven noene ende wi hebben etens te doene, *Limb.* II, 1717. Nu ne licgic nembermee boven enen nacht of twee, in sal riden, *Mor.* 327. Om dat hi merrede boven vijf jaren, *IX Best.* 210. Ende ligghende bleve boven den derden dach, *Coren v. Antw.* 40, 137. Onse moeder heeft boven vier jair doot geweest, *R. v. Leiden* 209.

3) Met andere begrippen, dan van tijd en plaats verbonden, heeft boven de bet. van *overtreffende*, *te boven gaande*, *meer dan.* || Als een dorper . . boven sinen buren crijcht macht, *Rein.* II, 6019. Boven alle dinc, 4517. Boven allen dinghen, 4599. Hoet mi boven allen saken Absalon mijn kint, *Rijmb.* 10520. Her Evax die here vacht boven geloeve wel, *ultra fidem*, *Limb.* V, 404. Ter gracien divine die voet boven coerne of wine, *Wap. Rog.* 1726. (*De boog*) was bedwonghen boven recht (*meer dan goed was*), daer omme moest hi so stuerlec utspringhen, *Christ.* 608. Dat paert was weert boven allen goude, *Alex.* IX, 468. God gaf macht sijn apostelen boven die natuer, dat sise ghenesen souden boven die duvelen enz., *Pass. W.* 5*c*. Boven mate, *Merl.* 17988. Soe ware si boven nature scone, *Limb.* I, 969. So wel becam mi in minen sin hare ghedane . ., dat icse boven hem allen dede, *Flor.* 3443. — Ook in anastrophe (d. i. achter zijn naamval). || (Si) moesten . . loven der kerstene God allen Goden boven, *Sp.* II[4], 6, 119. — Boven hoge ende boven neder, *boven* (of *onder*) *alle omstandigheden*, *in alle opzichten*, *geheel en*

al. || (Si) hadde algader sine sinne ende hi de hare alsoe weder boven hoghe ende boven neder, *Vergi* 128. — Boven staande tusschen twee zelfde znw. drukt uit, dat een begrip in den grootst mogelijken graad vertegenwoordigd is. De uitdr. *wonder boven wonder* is nog bekend. || Daer ghinc ic in, al moeder een ende sach daer wonder boven wonder, *het grootst mogelijke wonder*, *OVl. Ged.* 3, 105, 38. Dat was rouwe boven rouwe, *Segh.* 2259. Ene pine boven alle pinen, *Limb. Serm.* 148*b*. Scande boven scande, *Lsp.* III, 21, 39. Gracie boven gracie is een heylich wijff ende scamel, *Hs. v.* 1423, 252*d*. Vgl. *Sp.* I[4], 53, 5: feeste *meer dan* feeste. *Wal.* 7728: Soe es rose *boven* allen blomen. *Teest.* 2696 en *Sp.* II[6], 23, 120: Wonder *boven* alle saken; *Glor.* 657 en *V Vrouden* 61: Spieghel *boven* alle wiven. *Wal.* 3008: Walewein . ., die bloeme, was *boven* allen heren. *Beatr.* 493: Maria, . . . fonteyne *boven* allen wiven; 517: Fonteyne *boven* alle doghet. — Boven scult, eens boven scult, *meer dan het passief bedraagt.* || De rijcxste mach zijn goet waerdich zijn 300 Rh. gl. eens boven schult, *Inform.* 225. Die geëstimeert mach wesen rijck te wesen an goet, enz. 100 ℒ groten boven sculde, 273. Die 1000 scilden rijck es eens (*aan kapitaal*) boven schulden, 350. — Boven al te voren, *in de allereerste plaats*, *boven al.* Vgl. als te voren, bij ALS. || Hadde edelre yet ghewest dan maghedoem . ., God boven al te voren hadder af willen sijn gheboren, *Teest.* 2244. Zoo ook boven al desen, *Rose* bl. 257, 314; boven al dat, *Limb.* II, 1288; boven al dit, *Segh.* 9393. Groet boven allen, *boven mate*, *buitengewoon groot*, *Sp.* III[6], 40, 72.

4) *Behalve*, *buiten.* || Dat hi een lief (*beminde*) heeft boven hare, *Rose* bl. 253, 292. So wie . . boven syn wyf een ander wyf nemt, deghene doet overhoer, *L. v. J. c.* 138. Die boven die dochter, die syn wyf is, neemt haer moeder, hi heeft overdaet ghedaen, hi sal levende met haer barnen, *D. B. Levit.* 20, 14. Soe wanneer imant boeven sijn echte, kijndern maickt, dair blijck ende schien van is, *Overijs. R.* I[1], 107. Wat so hem bleef boven monde, (vreemd uitgedrukt voor: *behalve hetgeen zij voor eigen onderhoud noodig hadden*), *Sp.* III[3], 40, 11. Daer wert gestreden met eren boven heer Wouter, *niet alleen door W.*, *maar ook door anderen*, *Grimb.* I, 3701.

5) *Buiten*, *verder dan*; lat. *extra.* || Boven oeveren ginc die see in Cecilien, *Sp.* II[6], 45, 25.

6) Uit de bet. 3), d. i. uit de augmentatieve bet. van boven ontwikkelt zich de adversatieve van *tegen*, *tegen-in*, *in weerwil van*, *in strijd met* (*de rechten van*), als in 't mnd. (Lübben I, 400). Dat deze overgang van bet. niet zeldzaam is, bewijzen de woorden *nochtans*, *evenwel*, *echter*, hd. *aber*, e. a. || Omme dat hy eenen . . ghewondt ende gequetst hadde boven wettelyken verdde (*vrede*), *Cron. v. Vlaend.* 2, 122. Hoe hem tserpent woude scaden . . boven trouwe ende sekerhede, die hi van hem had ontfaen, *Rein.* II, 4964. Dat die burgermeesters der stede goet uutgaven boven oude custumen, *Leid. Keurb.* 154, 2. Oncuysheyt en laet van u niet mercken boven huwelic, *Sp. d. J.* 189. (Christus) dracht was boven natueren, omdat een maghet ontfinck boven redene, omdat si gode wan boven dat men pleghet, . . boven ghewoente enz., *Pass. W.* 131*a*. Boven een goet verdinge ende boven segel ende brieve, Matth. *Anal.* 1, 483. Of si breken ede ende trouwen ende boven haren man mesdoen, *Rose* bl. 251, 133. Want een wijf wel kinderen krighen mach boven horen man by eenen vreemden man, *R. v. Utr.* 2, 150. Soe plach sulker dorperheden, dat soe speelde boven haren man, *tegen den plicht jegens haren man*, *Sp.* III[7], 4, 8; vgl. I[3], 27, 7; III[6], 51, 68. Boven geleide Keyser Otten, *Clerc* 69; vgl. Matth. *Anal.* 3, 280; *Cron. v. Vlaend.* 1, 85. Boven reden, *Clerc* 35; vgl. Hild. 7, 67. Boven (goede) soene, *Clerc* 130 vlg.; *Stadsr. v. Zwolle* 69 *passim.* Boven recht ende reden, *Oorl. v. Albr.* 532; *Exc. Cron.* 221*d*. Boven recht, *Rein.* II, 3707. Boven onsen gebode, V. d. Wall 385. Boven scepen bot, *Stadsr. v. Zwolle* 115; vgl. 73. Boven onsen verbode, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 494. Boven deser bescermenisse, *Oorl. v. Albr.* 533. Boven den gesworen lantvrede, *Exc. Cron.* 145*a*. Boven den borchgrave (*tegen den zin van*, *ondanks den b.*) en doe ic des niet, *Merl.* 17230. In mach in niet houden nu boven uwen wille, 35213. Niemande . . veronrechten noch verdrucken boven justitie, *Boeck v. d. L. J.* 35*a*. Alsoo onse ondersaten . . boxen (*l.* boven) sulcke hulde ende eede, als sy ons gedaen hadden, rebel ende ongehoorigh gheworden waren tegens ons, *Handv. v. Medembl.* 41*a* (*a.* 1456). Boven die nature, *Claus.* 47. Boven der naturen aert, *Teest.* 2242. Boven der naturen cracht, Hild. 109, 34. Boven dat natuere ghedraghet, *Amand* I, 3114. Boven den loep der nature, *V. d. Houte* 188. Boven minen wille ende danc, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 510. Boven haren danc, *Boerden* X, 36. Boven sire machte, *tegen zijn wil*, *Lanc.* III, 5587. Tors boven allen orsen grijnt, *tegen de natuur van alle paarden lacht het*, *Segh.* 2158. Boven den gestichte enten gedoge van der mesdaet . . gaefdi den mensce drie dingen (nl. *berouw*, *boetedoening*, *biecht*), *Vland.* II, 123 (de woorden zijn niet zeer helder, maar de bedoeling kan zijn: Tegen het doen of het toelaten van het kwaad heeft God drie middelen ter goedmaking aan de hand gedaan); *enz.* — Daer boven, *in weerwil daarvan*, *in strijd daarmede.* Zie b.v. *Stadsr. v. Zwolle* 47 en 69 *passim.* Vgl. DAERENBOVEN. — Hierboven, met dezelfde bet. V. d. Wall 362. — Boven dien, *in weerwil daarvan*, *toch.* || Hadden God gheset int vrie, ochte hi boven dien Gode ontdoec, *Rincl.* 1139.

II Als BIJW. — 1) Van plaats. — *a*) *Op een hooger punt in de ruimte.* Tegenover beneden of onder. || Die wolf dranc boven, dlam beneden, *Esop.* II, 4. Naer dien dat vroescepe boven staet, *den voorrang verdient*, *OVl. Lied. e. Ged.* 473, 513. Her Arnoude, die al boven henen miin her Heinriic was ontfaren, *een heel eind van het punt waar zij toen waren*, *ver weg*, *Limb.* II, 1750 (vgl. b.v. onze uitdr. drie uren boven Rotterdam; zoo noemen wij ook bovenlanders de bewoners van Westfalen). — Ook als thans, in de bet. *boven water.* || Hen hadde el niet dan thovet boven, *Wal.* 733. — Ook in de uitdr. boven ende beneden, in twee verschillende opvattingen. — *α*) *In alle opzichten*, *overal.* || Also als dy vrede boven ende beneden ghelegen is, Nijh. 2, 12. Zulke penewaerde te gheven als men boven ende beneden gheeft in mijns heren lande, *Rek. d. Gr.* 1, 208. Zie verder BENEDEN. — Zie de tweede opvatting bij BENEDEN. — Ook als voorz. *Boven en behalve.* || Die wedden van pensyonaryssen, advocaten, procureurs, boven ende beneden waekers, poortiers, enz. *Inform.* 239. De wedden van advocaet ende procureur, boven ende beneden oncosten van diversche processen, *ald.* 331. — Ook in de uitdr. boven ende onder, een weinig beteekenend toevoegsel, *Wal.* 1078, 1082, 7900, dat voornamelijk als rijm voor *wonder* dienst doet, en

dat desnoods door *in alle opzichten* kan worden weergegeven. Vgl. onder ende boven, *O. R. v. Dordr.* 1, 44, 134, waar het zijne oorspronkelijke bet. nog heeft. — Soms volgt boven op een znw. met het voorz. op, ter nadere aanduiding van het punt in de ruimte; in den zin van ons *boven op*. || Daer dedic Isengrijn . . up dat huus clemmen boven, *Rein.* II, 1620. Siin haer op siin hoet boven was harder dant stalen waer, *Limb.* VII, 60. — Ook in de bet. van ons *van boven* (welke uitdr. in 't mnl. ook voorkomt, gelijk ook van bovenen, b.v. Hild. 82, 108: van bovenen komt die hoochste val; vgl. *Warenar*, vs. 107, en onze uitdr. *van onderen*), zonder dat daardoor een komen van een bepaald punt wordt aangeduid. || Sinen mantel, die hi boven droech, *Ned. Proza* 230. Dat hi onder naect was, omdat hi boven ghedect was mitter cappen, *ald.* 232. — *b*) *Naar een hooger punt in de ruimte*, *naar boven.* || Margalie . . keerde boven ten casteele, *Flovent* 54. Doe namen zi mi in haer behout ende loeden mi den stegher boven, *den trap op*, *O Vl. Lied. e. Ged.* 300, 1974 (vgl. 1994). Met groter pinen clam hi boven, *Ferg.* 1609. — Ook boven op wordt in denzelfden zin gebruikt. || Die maecht . . haelde boven op den last tot dat hi was ten halven weghe, *MLoep* III, 2577.

2) *Eene bepaalde maat te boven gaande*, *meer dan*, vooral bij getallen (nog heden in gebruik). Ook in de uitdr. onder of boven, *meer of minder* (dan het vereischte getal). || Vort sal men slaen ende munten uyt der Coelscher marc silvers vijf aude schilde an silveren gelde, enen der voerscr. penninghe an den snede onder of boven *met een remedie van eenen penning naar binnen en naar buiten*, Nijh. 2, 263 (vgl. vooral de noot *ald.*, en *Invent. v. Brugge*, Gloss. op garsye). Dye voerscr. grote, dien wij soelen doen slaen, sal hauden zes penninghe coeninxsilvers, een greyn onder of baven, 3, 98. Dier gulden sal gaen op die Troysche marck 71, eynen engelschen onder of baven, *ald.* 198. — Hiertoe zal ook wel behooren *Cout. v. Brugge* 1, 312: So wat poortre . . in den steen wordt ghedaen van enigher sculd . ., ende daer of boven verboorcht wordt, *en men borg voor hem wordt voor meer dan de schuld bedraagt* (?). *Zoo ook*: doet hie hem verborghen boven, *ald.*

3) In figuurlijke opvatting. *Iemand overtreffende in macht*, *boven iemand staande.* || Jegen hem die boven ware, *Sp.* I[a], 65, 60. — Vooral in de volgende uitdrukkingen. — Boven sijn, met den 2den nv. of eene bep. met van. *Iemands meerdere zijn*, *het van iemand* of *in iets winnen*, *iemand de baas zijn.* || Danc hebbe God ende gi, here, ic bem van hen boven sere, *Lanc.* II, 6499. Het ware scade, slogic u doet nu, al bem ic boven van den stride, 9548. Vonde hi (*de leeuw*) conincs kint . ., hoe dat hi daer af boven ware, hine dade hem engeen quaet, 24334. Entie riddere, die sere bi desen sijns te boven waende wesen, 24850. Claudine, die Hestore tien stonden hadde, daer hi sijns was boven, 34590. Dat men houde die gebode van hen die boven sijn in Gode, *Sp.* II[2], 27, 67. Dese hebben boven gewesen van alle lieden, *fuerunt principes et magistri ceteris gentibus*, II[7], 19, 51. Die Joden metten viere waren welna boven, *Rijmb.* 31677. Hoe dicke so ic was boven, *quoties vincebam*, badic omme pays ende om vrede, 33887. Noch dede si dese oetmoedicheyt, al wast dat si vrilic (*freilich*) boven was in waerdicheden, *Pass. W.* 28*b*. — Boven comen, met den 2en nv. of eene bep. met van. *Iemand de baas worden.* || Wat hi wilt, mach hi driven; daer en mach niemen jeghen kiven, want hi es die tsijns comt altoes boven, *hem altijd de baas wordt*, *Vad. Mus.* 2, 156, 173. Comt die viant boven van di, hi sal di bederven, *Lanc.* III, 4150. Daer hi swighes es comen boven, *Parth.* 5968. Zie verder *Lanc.* II, 5668, 7557, 36267; *Rein.* II, 5816; *Grimb.* Γ, 3997. — Boven bliven, met den 2den nv. *In iets de baas blijven.* || Doen hi bleef des strijts boven, Heelu 8065. — Boven brengen (enen), *iemand er boven op helpen*, *hem er uit redden.* || Dies mochti gode te rechte loven, diene dus sere brachte boven ende diene altoes hilt in de ere, *Limb.* I, 47.

4) Ook in de uitdr. te boven. Vgl. *te binnen*, *te buiten*, *ten onder*, *te* of *ter neder*. — *a*) Absoluut, met de bet. *bovenmatig.* || In al die werlt so was die hongher te boven, *D. B. Gen.* 41, 54. — *b*) Verbonden met de volgende ww. — Te boven comen, *overwinnen*, *de bovenhand krijgen.* || Magic sijns te boven comen ende icne dode in den crite, *Belg. Mus.* 2, 338, 130. Elc pine, dat hijs te boven coomt, *het winne*, *O Vl. Lied. e. Ged.* 300, 1961. Dus quam die kerke te boven, *er boven op*, *Sp.* II[8], 22, 371. Zie verder *Cass.* 136; *Rijmb.* 31672; *Lanc.* III, 7472; vgl. 7624. In denzelfden zin te voren comen; zie VOREN. — Te boven gaen, hetzelfde. || Soe wie van den pertien . . in den rechte te boven gaet, sel den talman geven voer zijn loon . . 12 comans groot, *Leid. Keurb.* 213, 57. — Te boven liggen, hetzelfde. || Die Vriesen, doe sijs aldus te boven lagen, verbranden si die stede, *Clerc* 58. Daer geluctet hem dat hijs te boven lach, 124. — Te boven werden, hetzelfde. || Die Romeyne . . wordens te boven int ghevecht, *Rijmb.* 31606. — Te boven bliven, in twee opvattingen. — α) Intr. *De overhand behouden.* || So datter somighe tote hem quamen ende argumente jeghen hem namen, maer emmer bleef hi een (*d. i.* emmer een, *altijd door*; zie EEN, bijw.) te boven, *behield hij het veld*, *Amand* II, 1485. Somwilen (si) grote scade namen ende somwile si so bequamen, dat sijs oec te boven bleven, *Sp.* III[4], 9, 25. Als zoe (*hoverde*) vindet haer ghenoot, dat soe niet bliven mach te boven, Praet 1871. Ic willer in een crijt voer gaen, of ic sal te boven bliven, *Wint. e. S.* 202. Haddise (*de kinderen*) gevaen ten selven tiden, si warens al te boven bleven, *zij waren er uit*, *er boven op geweest*, Stoke IV, 1509. — β) Trans. *Behouden*, *overhouden.* || Wouter den Clerc de dit screef ende lettel ghelts te boven bleef, Stoke X, 1107.

5) De bet. *tegen*, van boven, voorz. 6) heeft ook het bijw. boven — *a*) In de voegw. uitdr. boven dat, *in weerwil dat*, *niettegenstaande*, *hoewel.* || Boven dattet grave Florijs verboden hadde, *Clerc* 59. (Si) schoten . . . op die stede . . ., boven dat die stede . . . . in geenen stucken hem luden misseit noch misdaen en hadde, V. d. Wall 395. — *b*) In de uitdr. te boven gaen, *anders handelen dan beloofd was*, *in strijd met* of *tegen zijne belofte handelen*, *zijn woord breken.* || Gadi mi des oec te boven, siit seker dat ic alsoe quaet sal siin, dat alle die vriende miin mi selven verspuwen ende haten, *Limb.* I, 1538. — Vgl. ook DAERENBOVEN, HIERENBOVEN.

AANM. — Boven komt in den *D. B.* voor in de bet. van *in leven*; doch dit gebruik is af te keuren als eene plompe navolging van het lat. *super*(*stes*). || Die minste (*Benjamin*) is mit onsen Vader ende die ander en is niet boven, *is niet* (*meer*), *Gen.* 42, 32 (*unus non est super*). Joseph en is niet boven, *ald.* 36 (*Joseph non est super*).

BOVENBINDEN, st. ww. onz. *De baas zijn*, *de bovenhand hebben.* Vgl. de uitdr. *baniere* b i n d e n en *Oranje* b o v e n. || De vrauwen draghen zom baerden, daeromme willen zij boven binden, *Han. H.* 43.

BOVENDOREN (BOEVENDOIRN), znw. m. (Een) *boven* (een muur uitstekende) *meidoorn.* || Dat niemande die boevendoirnen ofte muyren (*muren*) deeser steede beschadigen en sal, *K. en O. v. Delft* 92, 1. Vgl. de aant. aldaar.

BOVENGAEN, bedr. en onz. ww. st. onr. Mnd. *bovengân.*

BEDR. — Met den 3den en 4den nv. *Overtreffen*, *te boven gaan.* || Si hevet bovenghegaen alle maechdekyns van gheliken oude in woerden ende wijsheyt, *Pass. W.* 237*c*. So dat hi (*Nero*) alle herpenisse ende orgenisse bovenginc in consten, *Pass. S.* 83*b*. Hets recht dat gracie tallen ueren bovengaende es natueren, *Wap. Rog.* 1845. Onsprekeliken soeten roke, allen roke deser werelt boven gaende, *Exc. Cron.* 9*d* (vgl. 15*c*: te boven gaen). Wies scoenheyt bovengaet dat menschelike begrijp, *Con. Som.* 90*b*. Si (*die vrede*) bovengaet alle sinlicheyt, soe bovengaet si alle spreken, 195*a*. Alexander die coninc, die alder werelt boven ghinc, *Limb.* IV, 2079. Echites, die . . sekerlec boven gheet van ridderscape alle die leven, VII, 525; vgl. VIII, 1189. Alexander die grote, die boven ginc allen genoten, Velth. VII, 7, 9.

ONZ. — *Winnen*, *het winnen*, *de bovenhand hebben.* || Die heidene si selen dan enen tijt boven gaen, mar hi sal onlanghe staen, *Wrake* III, 1065. Die worstelt ende bovengeet prijst men, *Rincl.* 208. Tyradus heeft groten nijt, dat die kerstene boven gaen, *Lorr.* II, 466.

BOVENCAMP, znw. m. Naam van zekeren cijns, vermoedelijk naar de ligging van een erf bij Doesburg, waarop die rustte. || Controversia super . . censibus, qui dicitur *bovencamp*, Sloet, *Oorkb. v. Geld.* 3, 1099.

BOVENCLIMMEN (BOVENCLEMMEN), st. ww. bedr. Met den 3den nv. *Overtreffen*, *te boven gaan.* || Dat hy allen princhen met rechte moeste bovenclemmen in weerdicheeden ende in yeeren (*d. i.* eren), *Cron. v. Vlaend.* 1, 74; vgl. 70: clemmende in vromicheden boven allen anderen. So climstu allen heren boven, *Rein.* II, 5539.

BOVENCOMEN, st. ww. bedr. Mnd. (hoewel in eene andere bet.) *bovenkomen.* — 1) *Bovenkomen*; lat. *emergere.* || Als hem vernoyt die pine in den zewatre te syne, so coemtet boven ende heeft vlogle, *Nat. Bl.* IV, 687. — 2) *De baas zijn*, *de bovenhand hebben.* || Die hertoghe hadde doen branden, roven, waer hi conste comen boven, *Grimb.* I, 2694 (vgl. 3997).

BOVENMAN (BOEVENMAN), znw. m. Hetzelfde als het meer gewone o v e r m a n. *Iemand die een geschil beslist*, *als de* zeggers *of scheidsrechters het niet eens kunnen worden.* || Beyde die partyen koeren . . heeren Johan van Moers, rydder tot enen boevenman, Nijh. 2, 221.

BOVENSCINEN, st. ww. onz. *Uitblinken boven.* *Diut.* 2, 213: eminere, b o v e n s c i n e n.

BOVENSWEVEN, zw. ww. onz. *Overtreffen*, *te boven gaan.* || Die boven zwevende godlike claerheit, *supereminens illa claritudo*, Ruusb. 6, 130 en vlg.

BOVENTIEN, st. ww. bedr. Eig. *Naar boven trekken*; overdrachtelijk *eene rechtszaak verwijzen naar een college of scheidslieden*, *die in een* bovenvertrek *zitting houden.* || (So) hebben die van den gerechte doir anmercken, dattet gescheel was tusschen vader en kint, die zake opgestelt ende bovengetogen, (*d. i.* boven opten stadhuyse an den schive; zie Nortier, *Leid. Kenningb.* bl. 107), *R. v. Leiden* 335, 461; vgl. 323, 442: off zy toonnis dairvan (boven) hebben wilden of beneden voir der vierschaer.

BOVENTRECKEN, zw. ww. bedr. *Verheffen*, *voortrekken*, *aan iemand boven een ander de voorkeur geven.* || (Clitus) trac hem (Philippus) vele boven ende verhief hem harde sere, *Sp.* I[a], 35, 8. Also vele soudemen di geloven, eren ende trecken boven, I[a], 77, 11. Datmense (*der papen kinder*) alomme trect boven in paus, in conincs, in heeren hoven, *N. Doct.* 1829 *var.* (bl. 154). — Vgl. VOORTTREKKEN.

BOVENVLIEGEN, st. ww. bedr. *Zich met adelaarsvlucht verheffen boven*; *hoog uitsteken*, *zich verheffen boven.* Met den 3den nv. || (Sinte Jan) vloech hem allen boven, den ewangelisten . ., rechte, als doet die aer boven andere vogele, *Yst. Bl.* 748. U hoecheit, vrouwe, es boven gevlogen allen minscen ongelogen, Velth. VIII, 34, 30.

BOVERIE (BOEVERIE), znw. vr. Van ofr. *bouverie*; mlat. *bovaria. Koestal*, en bij uitbreiding *melkerij*, *boerderij.* || (Hi) deedse graven buter stede in sine boeverie, *Sp.* IV[1], 31, 36. Uytghegheven om des men behoefde ter boeverie (nl. *hooi*, enz.), *Rek. d. Gr.* 2, 58 (vgl. bl. 6). Uyt mijns heren boeverie 26 hoenre, 1½ achtendeel corns voer die hoenre, 3, 319. Bouden uter boeverie, die met twee dorscers tkoren dorschten, 1, 49. Die cost van der boverien in den hove, *ald.* Coppijns wyf . ., van hare winterhure, dat si diende in der boverie, *ald.* Van 4 paer waghen yser in die boverie, *ald.*

BOVIER, znw. m. Van ofr. *bovier*; fr. *bouvier. Koewachter*, *veehoeder.* || Doe diende daer die heelt fier, Renout, gelijc een bovier, *Ren.* 1875. Dat sijn vader was bovier, des willic hem doen lien hier, *Lanc.* III, 16898.

BOVIJSTE (?) Spons? *Hor. Belg.* 7, 19: spongia, *sponze*, b o u i i s t e.

BOXBLOET (BUXBLOET), znw. o. Mhd. *bockesblôt. Bokkebloed*, *boksbloed.* || Oec es hi (*de diamant*) soe hert van arde, dat men en can . . aen hem ghewinnen . . met ysere noch met stale, . sonder allene met boxbloede, daer brectmen (*d.i.* menne) mede, *Vad. Mus.* 1, 394, 12. Dinct altoes na den boxbloede, 397, 94. Ghelijc dat die dyamant vermorwen doet dat boxbloet, 397, 99. Zoo ook *Nat. Bl.* II, 975.

BOXGALLE (BUXGALLE), znw. vr. *Bokkegal.* || Buxgalle . ., es si in enigher stede ghelegen, datter puden te versamene pleghen, *Nat. Bl.* II, 980.

BOXHAER (BUXHAER), znw. o. *Bokkehaar.* || Buxhaer te pulvere gebrant stopt dat bloet, *Nat. Bl.* II, 983.

BOXHOREN (BUXHOREN, BUXORN), znw. m. Kil. 75: b o c k s h o r i n c k, b u c k i n g h, b o c k i n g h, *halex infumata. Bokking.* || Dat nieman gheenen . . boxhoren in huys legghen en mach noch onder dack, hy en ware tierst verassijst, *Belg. Mus.* 7, 306. Van buxornen, van caempespinne enz., *Rek. v. Gent* 1, 91. Wie binnen Antwerpen boxhoren droeghede ochte maecte van corfharinghe, verboerde X lib., *Cor. v. Antw.* 31, 104.

BOXHOREN (BUCSHORN), znw. m. *Bokshoorn.* || Voer sijn voerhoeft horne twe alse boxhoerne, (*var.* bucshorne), *Nat. Bl.* I, 137.

BRA. Zie BRADE.

BRABANTSC, znw. m.; ook in den vorm BRAMENSC. — 1) Eig. bnw., maar als znw. gebruikt met weglating van *stuiver* of eene dergelijke be-

naming eener kleine munt. Vgl. *Stadr. v. Zwolle* 78 aant. || Daer mach men van den stucke nemen enen groten ende van den ghanzen van den stucke twe brabansche, *Stadr. v. Zwolle* 78. Elke boete 9 brabans pachtgheldes, 166. Die en sullen niet meer nemen van elcken cleynen vate biers, . . dan drie bramensche, ende van enen groeten vate biers dan enen groeten, 168. — Nog andere vormen, nl. bramsch, brabinch, braemsche, brabynsch, brams en brabench, leest men *R. v. Zutf.* 93, 11.

BRABBELEN, zw. ww. bedr. *Brabbelen.* Zie De Jager, *Freq.* 1, 38 vlgg. en de beide volgende Art.

BRABBELARE, -ERE, znw. m. *Brabbelaar, onnoozele bloed.* || Jan, ghij zijt een aerm brabbeleere, ghij hebt altoos in uwen nueze, *Han. H.* 83.

BRABBELINGE, znw. vr. *Onzin, wartaal.* || Lust u te hooren alsulcken (*d. i.* een) brabbelinghe, *Mar. v. N.* 30, 700. Wat wildy dese brabbelinghe hooren, 33, 796. — Ook *gekijf.* Teuth. 38: brablyng, warring, kyff, twydracht.

BRACHIERE, znw. vr. Slechts in het mv. BRACHIEREN, ook BRITSIEREN, en verkeerdelijk RICHIEREN (Heelu 6616). Van fr. *brassières*, d. i. *een borstrok, een lijfje* (Littré 1, 411). Een kleedingstuk, dat onder den wapenrok gedragen werd, *vest, kamizool.* || Die wapinrocke van sindale scuerde men daer ende die britsieren, *Wal.* 10614. Al dat die hertoge hadde an, wapenroc, helm ende britsieren, dat hadde al teken van sire banieren, Heelu 4484. (Hi) dede doen (*liet doen*) sciere enen knape den grave van Gelre wapenroc af ende richieren (*l.* brichieren), 6614. Doen gingen si aftien wapenroc ende brachieren, 7287. Vgl. Huyd. op Stoke II, 134, die zich van de verklaring op behendige wijze afmaakt.

BRADE (BRAYE, BRA), znw. vr. Mhd. *brate*, (ml.), *brât* (o.); mnd. *brat* (vr.); hd. *brat* (o.). — 1) *Kuit, het vleezige deel aan het been.* Vgl. Kil. 87, en Oudem. 1, 799. || Men salse bloetlaten tusscen die brade vanden bene enter hyelen, *Hs.* Yp. 34*a*. Die beenen ende die braden, Jan Yp. 71. Wette (*l.* vette) brade . . bediet . . vichtende liede, *OVl. Ged.* 2, 62, 187. De blutskine metter quader brayen, die in den somer sloughen delaye, maken nu verberrende schenen, *Belg. Mus.* 6, 318 (de zin der woorden is duister). Ic zou de braen stellen, daer de schenen staen, zoo en zoude men zoo veel blauwe schenen niet steken an stoelen en bancken, *Han. H.* 112. — Nog bij Conscience 6, bl. 53*b*: braaien.

2) *Spier, vezel.* || Die braden . ., dat siin die musculen, *Lanfr.* 17*r*. Dat vleisk, daer upt hersenbecken leit, is maect van een harigher huyt al ful braden of poren, 42*v*. (De) zenuwen vanden halse siin gemenget mit den braden, die de stede beroren, 51*r*. Ist dat wonden vallen in den arm overdwers, hets te ontsiene, dat de brade mach siin ghewont of aderen iof arterien, 58*r*. Braden, de helpen wtsteken de stronten, 60*r*. Men moet niet quetsen de braden, daer na bi leggende, 73*v*. Wert so dattie braden waren ghewont, de arm soude ontcrimpen altemet dattie brade soude helen, 96*v*. e. e.

— SAMENST. Ruggebrade, *ruggespier*, *Brand.* 338.

— AFL. braedachtich, bradich (z. ald.).

BRADE, znw. m. Mhd. *brâte*; hd. *braten.* *Gebraad, braadstuk*; vgl. *Diut.* 2, 209: cremium, *brade.* || Een broot ende blomen ende olye gefrijt ende enen brade van buffels vleisch, *D. B.* II *Sam.* 6, 19.

BRADEGE, znw. vr. Van den stam van braden en den vr. uitg. ege (zie ald.). *Braadvrouw, kookvrouw, kokkin.* || Zo wat ziedeghe, bradeghe, of die pensen ende levermalen vercoopen, *ZVl. Bijdr.* 3, 280. Zo wat ziedeghe of bradeghe, daer men onder vind wansoden of wanbraden vleesch, 281.

BRADEN, st. (redupl.) ww. bedr. en onz. (*briet, gebraden*); in de onb. wijs ook BRAEN. Mhd. *braten*; mnd. *braden.* Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 310.

BEDR. — 1) *Braden* in onze bet., *vleesch* (tot spijs) *gereed maken.* || Sied (*ziedt*) mer crabben bi of braet, si sterven van den roke quaet, *Nat. Bl.* VII, 219. Doe brieden si van den visschen, *Rijmb.* 27011 (vgl. 15578). Want hi doe soot ende briet des mans kint ende gaeft hem eten, 17272.

2) Van menschen. (*Levend*) *verbranden, roosten.* || Men daetse siden oft braden, *Lanc.* II, 46746. Men brietse, men soet haer lede, *L. o. H.* 79. Van eenen ridder . . die si doodden . . ende daerna brieden si dien biden viere, *Brab. Y.* VI, 5257. Men briet sulken gelijc den hoene, *Overzee* 85. Hi mach ons hangen ofte braden ofte verdrinken, *Ferg.* 2754. Doet mi braden in enen viere, 4549. Wy sullense gaen braen in thelsche vier, *V Maagd.* 704. — Nog bij Hooft, b. v. „met branden en *braden* verdelgen." — Ook van zaken gezegd. *Verbranden.* || (Dan) soudemen twiet utelesen . . ende in tfier werpen ende braden, *Rijmb.* 23392.

ONZ. — 1) In onze bet. || Waer sijn roest (*gebraad*) briet, *Wap. Rog.* 1760.

2) *Branden, verbranden.* || Up dat gloyende decsele so lach eene menichte keytivigher sielen ende daer up brieden si tote si waren versmolten, *OVl. Ged.* 2, 35*a*. Ic . . moet sieden ende braden . . . int bloet dat comt uut deser wonden: het dinct mi heter dan een vier, *Wal.* 560. — Ook overdrachtelijk van het gemoed, dat door pijnlijke gewaarwordingen wordt aangedaan. || Sijn herte soet hem (*Herodes*) ende briet, *L. o. H.* 781. Nu es mijn herte al of si briede, 3432.

4) Figuurlijk. *Aan de hand, gaande zijn*; *broeden.* Vgl. onze uitdr. *er staat een potje te vuur*, en *Cluyswerck*, vs. 64: „daer beider haringh braedt." || My gaf wonder watter briet, *V Maagd.* 112. Stappans ghinc soe tot Envien, ende vraechde haer stille, watter briede, *OVl. Lied. e. Ged.* 269, 1076.

BRADEKETEL. Zie BRAETKETEL.

BRADER, znw. m. *Houder eener gaarkeuken.* || Voert en moeten die braders gheen vernachte (*een nacht overgestaan hebbende*) spise vercopen, sy en segghent te voren, *O. K. v. Delft* 46, 24.

BRADERIE, znw. vr. *Gaarkeuken.* || Voert en moet nyement, die braderie hout, broot doen uutdraghen mit haer spise bi 30 sc., *Oudste K. v. Delft* 38, 8. — Vgl. GASTERIE.

BRADICH, bnw. Hetzelfde als braedachtich (z. ald.). || Dattet bradich hudekiin, wesende in den bodem der conte, is so seer gemeret, dat het wtwert hanget, *Lanfr.* 112*v*. Dat hersenbecken is bedect mit een bredige (*l.* bradige) huyt, *ald.* 43*r*.

BRAEDACHTICH, bnw. Van brade 2). *Vezelachtig, vezelig.* || Ist dat de huut is braedachtig ende hert, *Lanfr.* 111*v*.

BRAECMAENT (BRAMAENT), znw. m. en vr. Mhd. *brâchmânôt*; hd. *brachmonat.* *De maand Juni.* Vgl. Grimm, *Gesch. d. D. Spr.* 82 vlgg. || Acht dage in braecmaent, *Brab. Y.* dl. 1, bl. 791. Den dach van Sente Barnabas, die valt in der braechmaende

(*dial. voor* braecm.), *ald. bl.* 72*b*. Den dach die ligt in den braemaende, *Serv.* II, 1473. In Bramaent opten sevensten dach, 946. Op Sente Peters ende Pauwels avent . . . in braemaende.

BRAECCOUTER, znw. o. *Braakland.* Vgl. *Brabant* voor *Braakbant.* Zie COUTER en vgl. De Bo 564. || Van den braeccouteren twee mandelen rogs en sestien mandelscoeve, *Gendsch Chtb.* 54.

AANM. — Dit couter wel te onderscheiden van ons *kouter*, d. i. *ploegschaar*, dat van lat. *culter* komt. Het Vl. *kouter* komt van fr. *couture*, *colture*, lat. *cultura*, van *colere*. De fr. naam *De la Couture* staat dus volkomen gelijk met den ndl. *Verkouteren.*

BRAEM. Zie BRAME.

BRAEMBOSCH, znw. m. (zie BOSCH). *Braambosch.* Vgl. Mhd. *brâmhurst.* || Dat Moyses .. enen brambosch sach bernen claer, *N. Doct.* 1521.

BRAES, znw. m. Van fr. *bras*, in den zin van *bras de mer*, lat. *brachium.* Vgl. *Tijdschr.* 1, 31. Slechts in de uitdr. Sente Joris braes of ook alleen braes geheeten, fr. *bras Saint George* (*Jore*). *De Dardanellen*, *de Hellespont.* || Hellespontes .., dat Sente Jorijs braes nu heet, dat Europen ende Asyen sceet, *Sp.* I[1], 32, 32; vgl. 31, 75. Over braes Sent Joris dat hi reet in Capidocien, *IX Best.* 521. Capadocia hietet lant, dat men over den braes doen vant, *Brab. Y.* III, 409. Algader hetet Grieken . . . tusschen dien braes entier Dunouwen, *Alex.* VII, 1468. Zie ook *Sp.* IV[2], 3, 38. (vs. 40: Sente Jorijs arm); IV[3], 7, 64. Si volgden ghemene over den braes te Nychene (*naar Nycea*), *Brab. Y.* III, 835. — De zuiver mnl. benaming was *Sinte Joris arm*, Stoke II, 925 e. e.

BRAETPANNE, znw. vr. *Braadpan*, *Gesch. v. Antw.* 2, 645.

BRAETKETEL (BRADEKETEL), *Coren v. Antw.* 51 te onrechte badeketel genoemd. Zie BROUKETEL.

BRAETVLEESCH, znw. vr. (Een stuk) *gebraden vleesch.* || Erweten metten braetvleesche, *Gendsch Chtb.* 37.

BRAEUWE, BRAEUWEN. Zie BRAUWE, BRAEUWEN.

BRAGEN, znw. o. Ags. *brägen*, *bragen*, *bregen*; hd. *bregen*; ook in den samengetrokken vorm, oeng. *brain*, *brein*; eng. *brain*; ofri. nl. *brein*; schot. *brayn*, *brane.* Zie Grimm, *Wtb.* 2, 353; E. Müller 1, 125. *Hersenen.* Vgl. hd. *bregenkaste* en *bregenwurst*, d. i. *cervelaatworst*, *hersenworst.* || Als een gequetset is int hovet sonder wonden int vleisk ende sonder spliten des hersenbeckens ende sonder moien des bragen (bragens?), als van smiten, vallen, so schert of dat haer, *Lanfr.* 45*r*. De hogheste leemde is een half mans lijff, als die bragen (ml. mv.?) doer, oeren, noese, ogen, tonge, mans gemachte enz., *Westerw. Landr.* 60, 12.

BRAGENPANNE, znw. vr. Mnd. *bregenpanne.* *Hersenpan.* || Dat hem die braghenpanne doer is, *Stadb. v. Gron.* III, 33. Doert lijf of dor de braghenpanne, *ald.*

BRAC, bnw. Mnd. *brack.* Van al wat niet deugt, voor het gebruik ongeschikt is, *onbruikbaar.* In beteekenis overeenkomende met *wrak.* Vgl. Kil. 86; Lübben op wrak; Grimm, *Wtb.* 2, 289 en E. Müller 1, 124. Thans nog vooral in gebruik van water, dat een zilten smaak heeft, door zeewater bedorven is. || De cupers, die pooghen te dichtene sulc vaetken, niet wetende oft varsch of brack es, *ZVl. Bijdr.* 6, 229, 87.

BRAC. Zie BRACKE.

BRAKE, znw. vr. Mnd. *brake*, vgl. *brak*; mhd. *brâche* (in andere bet.). — 1) Van breken, in den zin van *verbreken.* Het *verbreken*; vooral in samenstellingen, b. v. vrede (verde) brake, vangenesbrake enz. Zie die woorden.

2) Van breken, in den zin van *ontbreken.* Hetzelfde als breke (z. ald.). *Gebrek*, *gemis.* || Niement hevet haers (*der genaden*) oec brake, die met ongheveinsder herte an hare roept in sine smerte, *Sp.* I[7], 66, 166. Van goede heeft hi gheene brake, *Rose C.* 1048. Gi sijt manna van soeter smake, dies die Joden gene brake hadden binnen veertich jaren, *Claus.* 157. Dat hy doer gheen sake hem en liet hebben brake, *Troyen* 7008. (Doe) voer hi over Sente Joris arm, daer de onse groten ontfarem dogheden van braken ende van spisen (*hendyadijs voor* van braken van s.), Stoke II, 925 (*var.* van braken spisen).

3) *Boete.* In de oostelijke tongvallen. Hetzelfde als broke (z. ald.). || In misdadigen off in fechteliken saeken, dootbannen off braeken, Schwartz. 1, 557, 39. Alle braken, die vallen in onsen rechten, sullen weesen half tottes rechtis behoeff ende half totten stadts behoeff, uytseyd die braken der raedsluyden, 41. Soe sullen dye schepenen... den Raedsluyden rekenschip doen van alle voirscreven braeken by hoer eedt, 42. Mit bracken (*l.* braeken), coeslaghen (*l.* toeslagen?), opcomyngen ende vervalle, Racer 2, 219.

4) Van breken, in den zin van *misdoen. Misdaad.* || Daer vercrachte hi mijn wijf .. dit en can hi niet missaken, want ic vant hem opter braken (*betrapte hem op heeter daad*), *Rein.* II, 6290.

5) Een werktuig om paarden vast te zetten, die beslagen moeten worden; eng. *brake*, fr. *broies.* || Zegh den smet, dat hi legghe den perde die brake, eer hijt steke in de travaille, *Livre d. Mest.* 18. — Ook *Ketting*, zoowel als middel om te binden, voor menschen en paarden (*kinketting*), als tot sieraad. || Die braken entie ketenen waren van goude, tgebet was silveriin in den mont, *Flor.* 1551. Twee goudine braken daer tenden hingen, ende daer tenden, daer die braken gingen ten andren, an den togel hinc van goude een welgemaect rinc, 1554. Met ketenen geslagen . . an een stijl . . ende om den hals een brake, Velth. VI, 6, 21. Metten veteren an die been ende metter brake, *ald. vs.* 45. Die brake entie veteren, *ald. vs.* 57.

6) *Verkoudheid.* || *Hor. Belg.* 7, 5: brake, *rheuma*; *Diut.* 2, 228: *der* brake *heft*, reumaticus.

AANM. 1) — Brake, *Lanfr.* 58*r* is niet duidelijk: „Ghi en sult de been niet te punt setten van den brake, in den winter binnen VIII dagen ende V in den somer." Moet men leze broke? De bedoeling is wellicht *breuk*, maar de woorden zijn niet helder.

AANM. 2) — Evenmin is de bet. van brake duidelijk, *Alex.* III, 446: „Alse die herde es onder die *brake*, so sijn die scaep verbeten saen." De gissing van Snellaert: *sonder die brake*, in den zin van *bracke*, d. z. *honden*, geeft een goeden zin, doch is wat de woorden betreft aan bedenking onderhevig, tenzij *brake* ontleend is aan fr. *braque.* Zie BRACKE en Franck op *Alex.* bl. 426.

BRAKE, znw. vr. Mhd. *brâche. Omgeploegd*, *braakliggend land.* Vgl. *Brabant* voor *Braakbant.* || Enghien poirter en sal ganse houden, jonghe noch oude binnen der stede vrijhede buten coijen noch nerghent in der lude lant of in braken buten die vrijhede, *O. W. v. Amst.* 30, 41.

BRAKEN, zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *brâchen*; mnd. *braken*.

BEDR. — *Breken op het rad*, *radbraken* (?). || Dat hi den coninc soude doen braken, Velth. IV, 21, 32.

ONZ. — 1) *Een aanval doen*, *een bres* (misschien door fr. *brèche* van *breken*) *trachten te maken*. Vgl. ACHTERBRAKEN. || Vor enen casteel met enen mure, die so vast was ende soe goet, dat al ware jegen spoet, die opten muer iet wilde braken, *Lanc.* III, 14366. — 2) *Woeden*, *aangaan*. Vgl. breken, onz. 9). || Doe horden si . . . enen wint soe sere braken ende een weder alsoe craken . ., dat die Gods recken hadden vaer, *Brand. H.* 826. (Als) hem)*den leeuwen*) die ghene vallen te voren, daer si af begheren wraken, want ghelijc als dan die leeuwe braken, alsoe brakenden (*l.* brakeden) dese twee jeghen een, Heelu 5512 (*de bet.* aanvallen op *geeft hier ook een passenden zin*). Siet hier den leeu voor u braken van Brabant, 5541. Die leu soude briescen ende gapen ende met sinen clauwen so sere braken, dat alle diegene, die hem jegen comen, selen werden verslegen, Velth. VII, 11, 39. — 3) *Nachtbraken*, in de uitdr. waken ende braken. || Die slapen toter noen ende die nachts waken ende braken, *Vrouw. e. M.* XI, 105. — Ook overdr. (*Met iemand*) *op en neer gaan*; met eene zaak als ondw. *op ééne lijn gesteld worden*, *gelijk behandeld worden*. || Daer zijn omtrent 45 haertsteden, dye onder die stat van Heusden liggen, die meest arm zijn, levende van den heyligen geest ende waicken ende braicken mit die van der stede van Huesden, *Inform.* 448. — 4) *Misdoen tegen*, *zich vergrijpen aan*. || So solen wi . . onsen broeder . . moegen helpen . . op onsen genedegen here . ., sonder te braeken an den tegenwerdigen vrede, Nijh. 3, 138.

BRACHEIT, znw. vr. *Het brak zijn*, vooral van water. || Bracheyt of bitterheyt der wateren, *Gest. R.* 27*a*.

BRACKE (BRAC, BREC), znw. m. en vr. Mhd. *bracke*; hd. *bracke*; in de rom. talen overgegaan; mfr. *brache*, *bracon*; fr. *braque*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 289; Diez 1, 80; E. Müller 1, 123 op brach. Doch vgl. Burguy 49, die kelt. oorsprong van het woord aanneemt. *Speurhond*, *jachthond*. || Die sciltknecht die ene bracke vorde, *Lanc.* I, 46. Die bracken hebben (*het hert*).. verroken, *Ferg.* 106 (vgl. 3351). Een brac liep met Perchevale, 178. Si hadde twee oren alse een bracke, die hare hingen in den nacke, 3351; vgl. *Nat. Bl.* II, 693. — Ook, vooral in den vorm brec, gebruikt in den zin van *schoothondje* met zeer korte pootjes, fr. *basse*, *Lanc.* II, 461, 472, 509, 17079. — Verklw. brecskijn, *Lanc.* II, 16125.

BRACKENWINT, znw. m. Hetzelfde. || Daerna quamen noch 200 mannen met brackenwinden, haeswinden ende ander honden ende reden jagen, *Huge v. Bord.* 34.

BRACKOEN, znw. m. Van fr. *bracon*; ofr. *bracon*, *braccon* (Littré 1, 404 op braie (2e Art.)). *Balk.* || Jeghens Splinter vors. (ghecoft) 13 brackoene, tstic om 28 d. holl. . ., jeghens Didderic Suus 10 brackoene, tstic om 12 d. holl. . ., jeghens Vasteraed . . 12 brackoene, tstic om 22 d. holl., *Rek. d. Gr.* 3, 464. — Vgl. brancoen; „middelhouten, gheheeten groote brancoenen," *aangeh. Invent. v. Brugge*, Gloss. 40*b*.

BRAME (BRAEM), znw. vr. Mhd. *brâme*; mnd. *brame*, *breme*, *brumme*. — 1) *De braamstruik*, *doornstruik*. || Met groten suchten . . ghinc ic dore haghen ende doer bramen, *Vad. Mus.* 1, 55, 163. (Hi) vloecte doe alle bede die dorne ende bramen mede, *Lanc.* II, 525. Ane die bramen wreet sloech hi sijn hant, *Ferg.* 1606. Recht als die brame geen vier en cande, *Claus.* 152. Bramen, distelen ende oncruut, *Doct.* II, 2706 *var.* — Ook fig. in den zin van *doorn*. || Waer sal ic els cramen dan in die helsche bramen, *Wap. Rog.* 441. Minen cranken sin, minen lamen gewont metter sonden bramen, *Wap. Mart.* III, 62. Daermede moeten wi van ons weeren de bramen der werelt . ., die ons belemmeren an de beenen, want qualike moghen zi vaste gaen die van den bramen zijn ghevaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 524, 166 (vgl. 31, 54: der zonden braem); vgl. *Parth.* 2639.

2) *De vrucht van den braamstruik*, *de braam*. || Die bie trect honech uter bramen (*de vrucht in wording*, *de bloesem*), *K. Cl.* 12. — Ook als aanduiding eener kleinigheid; met eene ontkenning verbonden, *zoo goed als niets*; *hoegenaamd niets*. || Turnus en achte(n) syns niet een brame, *Troyen f.* 280*a*. Hi en achtes niet een brame so wat si hem moghen doen, *Alex.* III, 120. Dat sy niet (*l.* hem) van eere braeme niet en mochten gheschaeden, *Grimb.* II, 431 *var.*

BRAMENSCH. Zie op BRABANTSCH.

BRANBEEN (?) *Invent. v. Brugge* 3, 19 vindt men onder hetgeen voor de verdediging eener vesting wordt aangekocht: || Item hondert *branbeene* metter stoffe, tstic een grote.

BRANDEL, znw. m. *Brandijzer*, *haardijzer*. Kil. 88: brandeler, brander, *Flandr.* j. brandijser. || Dat hi warp met eenen brandele, *Invent. v. Brugge* 5, 78. Wie den anderen werpt met brandelen of dergelijcks, verbeurt X ß, ende diese draegt, verbeurt V ß, off sijn handt, *O. Vaderl. R.*, *Bijdr.* 1, 193. — Doch waarschijnlijker is, dat brandel hetzelfde beteekent als brandereel; z. ald. en vgl. bij BRANDERE, 2).

BRANDEN (ook in den hd. gekleurden vorm BRENDEN, Nijh. 2, 71; *MLoep* I, 1885), zw. ww. bedr. en onz.

BEDR. — 1) *Verbranden*. || Dat vuer, daermen syn lichaem in soude branden, *MLoep* IV, 1410. Dat her Vrederic, here van Baer . . dat huys tot Laetem breynde, Nijh. 2, 71. Int jaer . . 1309 so worden overal ghebrant de besiecte lieden, *Belg. Mus.* 4, 206. — 2) *IJken*, van houten inhoudsmaten; vgl. BRANT 4). || Bijder maten, die den lesten brant hadde der stede vanden Brielle, *K. v. Brielle* 68, 11. Die gesworen branders . . sullen hebben van elker last te branden enen halven braspenninck, 96.

ONZ. — *Branden*, *in brand staan*. || Soe latet vlammen ende vrilick brenden, *MLoep* I, 1885. — Ook fig. *Gloeien*. || Sij branden beyde van groter minne, II, 135.

BRANDERE (BRANDER), znw. m. — 1) *Hij die brandt*, bepaaldelijk *merken op inhoudsmaten*, *ijker*. || Dit sullen die branders den bailiuw ende tgerecht op hoiren eedt bijbrengen, *K. v. Brielle* 96. Sy (*de tonnen*) sullen gebrant wesen vanden gesworen branders, *ald.* Zie een derde voorbeeld op BRANDEN. — 2) *Brandijzer*, *haardijzer*. || Wech, cust den brandere, *Han. H.* 139, d. i. *krijg een brandmerk* (als verwensching gebruikt). Een paar branders omme te besicghene in scepen camere, *Invent. v. Brugge* 3, 493. — Kan dit woord ook beteekenen een werktuig, dat gezwaaid, geslingerd wordt, b.v. *knuppel met ijzer beslagen*; of een lootwapper. Het zou dan hetzelfde zijn als brandereel. || Doe quam .. ene grote scare van volke met lanteernen, met wapenen met sweerden ende mit branderen, Ruusb. 5, 214. Of zou *branderen* hier de dat. pl. zijn van het

ook Mhd. soms onzijdig gebruikte brant, d. i. *zwaard?* Misschien dat ook brandel de bet. heeft van brandereel; z. ald. en vgl. het volg. Art.

BRANDEREEL, znw. m. Van een ofr. *branderel?* vgl. fr. *brandeler* (samengetrokken *branler*), en *brandir* (zie BRANT, 6). Hetzelfde als het mnl. lootwapper (z. ald.). *Een looden bal, verbonden aan een riem*, welken men zwaaide, om iemand met het lood eene wond toe te brengen. Kil. 89: brandereel, *aclis, tragula, librillum.* || An wyen een brandereel bevonden wort, verbuert 10 pont, die daer mede vecht, verbuert 30 pont, *O. K. v. Delft* II, 11. Een bossche, clovere, hantbooghe, voetbooghe, brandereelen ofte andere diergelijcke wapenen, *K. en O. v. Delft* 61, 1. Brandereel oft steen in zyn mouwen oft in zynen boesem draghen, V. Hasselt op Kil. 89. Wie mit bogen, cloveren of branderelen te vechtelic quame, *Leid. Keurb.* 317, 5 *Opschr.* Wie te vechtelic quame mit boegen, cloeveren of bossen of . . . mit branderelen, *ald.* Die eenigen man quetsede of wonde met kniven, dollen, rutingen, wappers, brandereelen, bazelaers, enz. *O. K. v. Dordr.* 17, 25. — Vgl. brandel en brandere, 2).

BRANDINGE, znw. vr. Mnd. *brennunge.* Hetzelfde als berninge (z. ald.). — Abstract. *Het branden.* — Concreet. *Wat men brandt, brandstof.* || Men sal oick ghenerleye brandinge moeten leggen by den ovenen, boven noch beneden den ovenen op één fack nae, *Fri. Stadsr.* 227, 34. Dan wint die backer over voer zijn brandinge ende arbeyt een stuver, 244. Wilmen dan die backers geven voer hoer brandinge ende arbeit alzoo veel dat redelijcken is, *ald.*

BRANDOEN, znw. m. Van ofr. *brandon.* || *Toorts, fakkel.* || Daer andre helegen en waren dan hare strale ende hare brandoene, *Rose* 13702 (*var. verkeerdelijk* bandoene; fr.: lor ars, lor dairs et lor *brandons*).

BRANKE, znw. vr. Van fr. *branche*; picard. *branke*; lat. *branca.* Vgl. Littré 1, 406; E. Müller 1, 127 op branch. *Tak, twijg.* || Die boem moet dwinen ende cranken als hi verliest sine branken, *Esop.* LXV, 21. Dese branken (*l.* branke) van groeten gheslachte wart een struuc van groter machte, *Vl. Rijmk.* 6046. Een goudijn wijngaert, machijs (*massief*) de branken, goudine bladen, goudine ranken, *Sp.* I[4], 40, 37. Der olijven branke, *Belg. Mus.* 10, 328.

BRANCOEN, znw. m. Waarschijnlijk één in oorsprong met brackoen, waarvan men de afleiding niet kent; zie ald. en vgl. Littré t. daar a. p. De vormen *braca* en *bracon* staan waarschijnlijk voor *branca* en *brancon*. *Branc* is de noord-fransche vorm voor *branche*, waarvan met den vergrootenden uitgang, mnl. *-oen*, *-on* (vgl. *harpoen*, *balcon* e. a.) gevormd werd *brancon*, mnl. brancoen (brancon). (*brankon*). Ook *branche* wordt als term in de bouwkunde gebruikt. Zie Littré 1, 406. *Steunbalk.* || Om enen brankoen daer die scorsteen ane hout, *Rek. v. Zeel.* 1, 139. 3 Rihoute, 4 brankon, 2 stegherboem, ene sparre ende 4 righelhoute, 141. Zie verder *Invent. v. Brugge* 3, 320; 5, 211; 312; 323; *Int.* 446 en Gloss. *ald.* 40*b*.

BRANT, znw m.; mv. *brande* en in de bet. 2) ook *brander*. Mhd. mnd. *brant*; hd. *brand*; eng. *brand.* Zie Kluge 36 en Grimm, *Wtb.* 2, 294. Van bernen (z. ald.). — 1) *Vuur, gloed, vuurgloed.* || Eer soere toe mochte comen, was dat kint mids inden brant, *Sp.* III[6], 34, 14. Worder een berch van viere in bracht, hi verlore al sinen brant ende worde ijs altehant, *Lsp.* I, 13, 50. Worme menigherhande die daer wonen inden brande (*in de hel*), *ald.* 55. Nu moet hi in den helscen brande, *Kerk. Cl.* 175. Behuet mi van den helschen bande (*l.* brande), *O. H. Pass.* 67 (*Anz.* 8, 585). Mine dochter . . salic leveren doen den brant, *Glor.* 812. Die opten huse deden die van Brugge een teyken met brande ter toorne uut om succoers te hebben, *Exc. Cron.* 183*b*. Een lyoen rampant van kelen roet alst ware een brant, *rood als vuur*, *Alex.* IV, 1617. Heter dan een brant, Hild. 147, 322. (Doe) dede hi maken starken brant in die middelt vander stede, daer hi die meesters in werpen dede, *Sp.* II[5], 4, 44; vgl. III[1], 13, 30. — Den brant steken an *of* in iet, *Sp.* III[3], 10, 55; *Rijmb.* 7755, 21545, 27933, 31667, 31863. — Te brande doen, *te vuur (en te zwaard) verwoesten.* || Al hare lant doet hi te brande, *Ferg.* 3847. — Ook in den zin van fr. *incendie*, hd. *feuersbrunst*, en als uitroep bij *brand. Brand!* fr. *au feu.* || Soe waer dat in enygen huysinge brant wort, . . ende die gheene, daer den brant is offte wort, ghien buurroept maken . ., roepende dreemael: brand, brand, brand, ende meynde ofte wolde den brant verstoppen of versmoren, *Fri. Stadsr.* 226, 30. Dat hie brand . . dreemael geroepen hadde, 227, 31. Daer die brandt schade mochte in doen, 227, 32. Daer die brandt een oorspronck neemt, *ald.* Daer brandt wort ofte overcompt, 226, 31; *enz.* — Roof ende brant; vooral in de uitdr. roof ende brant stichten, van moedwillige brandstichting. || Roof ende brant stichten si al dore tlant, *Sp.* III[7], 2, 31. Dat si roofs ende brants ontboren in sijn lant, IV[2], 6, 85. Die coninc . . stichte vaste roef ende brant, *Belg. Mus.* 8, 259, 153. Datti met rove ende brande alomme woeste, *ald.* 161; *enz.* — Ook roof of (ende) brant doen. || So wie in Zeelant diefte of brant of roef doet, *Oork* 2, 337, 71. — Mort ende brant, *Sp.* III[2], 4, 14. Vgl. ons *moord en brand schreeuwen*, en MOORTBRANT. — Ook fig. zoowel in den zin van *gloed, geestdrift*, als in dien van *hartstocht.* || Jacop die van Mertene vant heeft mi gesent enen brant, die mi heeft ontsteken, *Vierde Mart.* 1. Als dat verstont die Gods viant, wies in hem die onsuver brant, *Sp.* II[6], 6, 49. Een swaer brant der onsuverhede, *Sp.* III[3], 27, 34; vgl. 56. Den brant van sinen vleesche te blusscene, III[1], 38, 27. Wijn ende joget . . ., dats dobbel brant, III[1], 41, 14. — Ook overdr. van een persoon. *Hij, zij die de oorzaak van den eenen of anderen gloed is*, zoowel van Helena als de bewerkster van den Troyaanschen oorlog en den brand van Troyen, als van een meisje, waarop men verliefd is. || Helene, die valsche brant, *die ellendige twiststookster*, daer Troyen bi sal werden gheschant, *MLoep* I, 2067. Elc nam die jonfrouwe metter hant, die daer was sier herten brant, *die zijn hart in vlammen, in gloed zette*, *Limb.* XI, 105.

2) *Een brandend stuk hout*; fr. *brandon.* || Hi trac enen brant uten viere ende sloech Ferguut sciere in dansichte met dien brande, *Ferg.* 2669. Deen (*duvel*) nam stake ende brander, dandere crauele, de derde tangen, *L. o. H.* 4281. Nu es hi swerter dan een brant, *D. War.* 2, 352. Daer sach hi vlieghen die branden in die wolken hoeghe upwaert, *Brand.* 646; vgl. 1094, 1105. More syn sward alse brande, *Lanc.* II, 43314. Die liep uyt mit eenre bilen; hem volgden der veel in cortter wilen; sulc nam den vlegel in die hant, sulc nam van den vuer den brant; te stormen bliesen sy enen horen, *Troyen f.* 260*b*. (Hi) bant hare sterte

tsamen . . ende tusschen twee enen brant, *Rijmb.* 8084; zoo ook 17972, 32358, 32546, 33596. Laet ons de brander vortsteken, *voor den dag halen*, *Blisc. v. M.* 838. Si smeet die catte met enen brande, soe dat daer die gheinsteren ute stoven, *Belg. Mus.* 10, 69. Vgl. *V. d. Houte* 599, 601. — Ook in den zin van *brandstof*. || De onghelovighe is een brant der hellen, Ruusb. 4, 32.

3) *Fakkel*, ook als attribuut van Venus. || Venus . . nam dien brant ende dien boge, *Rose* 14066. (Venus) scoet den brant al bernende . . tote in die borch heimelike, 14096. No weder garsoen no knecht ne darf dragen in siin hant vier in lanterne no brant, *Flor.* 2405. (Venus) hadde in die rechte hant . . enen viereghen brant, *Vad. Mus.* 1, 309, 25 (vgl. vs. 56). Si namen met hem grote brande, die strate verlichten sy te hande, *Troyen f.* 32*c*.

4) *Wat door branden ontstaat.* — *a*) *Brandwond.* || Al hadden siere dicwile te voren menegen vrient om verloren ende menegen brant om ontfaen ende menege wonde, *Alex.* VIII, 253. — Vooral als chirurgische kunstbewerking om ontsteking of bederf te weren; lat. *cauterium*. || Datti hem liete helpen van zinen verdriete van zinen oghen met een brande, *Franc.* 2605. Is dat hoeft zeer, men settet somwijlen enen brant aen den armen. Sijn die lendenen zeer, men settet een brant aen den benen, *Bern. W.* 1, 72*a* (vgl. ald.: aen den hoefde een *cauterium* gheset). Leghet op een let te hant, daer men maken wil een brant, *Nat. Bl.* VII, 470; vgl. 482 vlg.; VIII, 377, 379. Daer mach men gemeinlike brande maken, *M. en Vr. Heim.* 535. So mach men in allen saken, daers te doene es, brande maken, 557. Men maect der mede ses brande to enen reise up de hancken, *Lanfr.* 78*v*. Men mach der mede drie brande *maken* tenengadere, *ald.* — *b*) *Brandmerk*, ook als straf voor misdadigers. Vgl. bij BRANDERE, 2). || Doe quam die coninc achemant, ende segelde hem . . (*den ridder*) enen brant op sinen rechten arm, *Vierde Mart.* 733. — Vooral als *ijk van houten inhoudsmaten*, *ingebrand merk*, bestaande in het jaartal en het wapen der stad. || Tenzij dat die vaeten eerst . . inder waege gewoegen sullen zijn ende deselve geteykent mit der steede brant, *K. en O. v. Delft* 194, 8. So wie bier of wijn . . niet vol en mate bi ghebrande maten van den lesten brande, *Leid. Keurb.* 96, 96; vgl. 53, 12. Mitter rechter maten, die mitter stede brant gheteykent ende gheijct zijn, *O. K. v. Dordr.* 42, 139. Elken tappe, gheteykent mitter stede brant, die den bailliu zetten zal, *K. v. Brielle* 167 E.; vgl. bl. 68, 11 en bl. 96. Horen brant van hoirre maten, *Oork. v. Helmond* 117.

5) Gebruikt in den zin van branthuus of bernecamer (z. ald.). *Smeltkamer voor edele metalen.* || J. die den brant hout, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 187.

6) *Het flikkerende*, *glinsterende wapen*, *het zwaard*; nog over in eigennamen als *IJsbrand*, *Rembrand*, *Wibrand*, *Sibrand* enz., en in de uitdr. *brandhelder*. Ook mhd.; ags. *brand*; eng. *brand*; onr. *brandr*; ook in 't mfr. overgenomen, *brant* (Burguy 50), vanwaar fr. *brandir* en *brandeler* (*ébranler*). Vgl. ook Grimm t. a. p. en E. Müller 1, 127. || Doe taste hi om sinen brant an sine side, *Wal.* 522; vgl. 6760, 7310. Woude die Site oft en wilde, hi liet ginder sinen brant, *Alex.* VIII, 1191; vgl. IX, 648. Daer sach hi een cruce scone claer gelijc enen brande, *brandhelder*, *Sp.* III[a], 8, 62. Helm opt hoeft, tspeer in die hant ende daertoe menighen scarpen brant, *Troyen f.* 59*c*. Mijn sweert den goeden brant, *Glor.* 926; vgl. 793 en 938. Met haren scarpen snydenden branden, *Troyen* 6246. (Hi) toech ter vaert sinen brant, *Mor.* 1378; vgl. 2577. Siet hoe hi strijt met sinen brande ende vor hem vlien doet sine viande, *Cass.* 1091. Enen scerpen snidenden brant, *Grimb.* II, 2561; vgl. I, 3273, 3753 e. e. (I, 2657 kan brant de ware lezing niet zijn, en moet men aan die der variant de voorkeur geven). Zoo ook *Lanc.* III, 18235; *Wap. Rog.* 1230; *Huge v. Bord.* I, 73; *Flandr.* III, 115; *Rijmb.* 8025, 19522; *Torec* 1579, 2231; *Segh.* 1787, 3024, 4567, 8507, 8596; *enz.* — Somtijds kan men niet met zekerheid zeggen, of brant de bet. heeft van *brandend hout* (*fakkel*), of van *slagzwaard*, zoo b.v. *Vad. Mus.* 2, 169, 109 en Praet 2961, doch de bet. *zwaard* is daar wel de natuurlijkste.

7) *Brandvogel.* Zie BRANTVOGEL.

8) *Het inbranden van een merkteeken bij vee*, *ten blijke dat dit op eene gemeene weide mag worden gedreven*; ook *de dag waarop dit plaats heeft.* || Dit voirnoemde ghelt te gheldene te drien jaren naestcomende, elcs jaers een dordendeel ten eersten brande, ende emmer op Sente Pieters daghe tingaende oechste .. te betalene . . zoe zal Clays ontfangen zekerhede van allen mannen, die den gront ghedolven hadden, dat wi tonse hebben moghen alzoe verre, alst daer op verscynt ten eersten brande, Mieris 2 *a.* 353. Totten naesten brande toe, *Gesch. d. Jacobik.* 323.

BRANTELLE, znw. vr. *Eene geijkte el*, *eene el met het ijkteeken* (brant). || Nyemant en moet meten by ellen dan bij brantellen . ., die onser stadt brandt ofte teykenen hebben, Schwartz. 1, 588*b*.

BRANTGELT, znw. o. *Het geld*, *dat gegeven wordt aan hen die een brand helpen blusschen.* || Uutgheven van brantghelde, doe het barren (*toen er brand was*, *bij den brand*) in de Vlamyncstrate, *Invent. v. Brugge* 3, 145.

BRANTHAKE (BRANTHAEC), znw. m. *Brandhaak.* Zie *Leid. Keurb.* 7, 25, en een tweede voorbeeld bij BRANTRUCHT.

BRANTHETTE, znw. vr. *Gloeiende hitte.* || Der hemelscher sonnen . . hete scijnsel ende haer branthetten (*l.* hette) en mochte onse sterffelike crancheit niet liden, *Stemmen* 157.

BRANTHUUS. Zie bij BRANT 5).

BRANTISER, znw. o. *Brandijzer*, *haardijzer.* || Panne, roester, treeft, crauwel, brandyser, hanghele, enz., *Cor. v. Antw.* 51. Een brantyser van metael oft van yser, *Gesch. v. Antw.* 2, 645. Vgl. *Diut.* 2, 203: calamistrum, randiser (*l.* brandiser).

BRANTLEDDER (BRANTLEDER, BRANTLEER), znw. vr. *Brandladder.* || Soo sullen alle dertich huysen houden een trog, een haec, een brantledder, *O. K. v. Enkh.* 15, 76. Zie nog twee voorbeelden bij BRANTTROCH en een bij BRANTRUCHT.

BRANTMEESTER, znw. m. *Een beambte*, *die belast is met het toezicht op domeingoederen op de Veluwe.* Twijfelachtig is, of hij zijn naam ontleent aan zijn toezicht op brandstoffen of aan het branden van vee. Zie BRANT, 8). || Voirt so moegen onse ondersaten van Veluwen gebruken mit den brande alle hoire marcken ende guede; . . oick en soelen wy aver onss ondersaten marcken ende gueden in Veluwen genen brantmeister setten, Nijh. 4, 85 (*a.* 1432).

BRANTREDE, znw. vr. (m.?). Mhd. *brantreite*; mnd. *brantrede*; hd. *brandreite.* Vgl. Lübben 1, 414; Grimm 2, 299. *Rooster.* Aldus te lezen voor *brandtvede* (?). || Soe is gewijst tusschen Roeleff

Willinghe ende de buren van Swele, dat men Roeleff.. sijnen brandtvede geven sol, *Etst. v. Dr.* 42 (de verklaring aan den voet der bladz. is in elk geval onjuist).

BRANTRUCHT, znw. vr. *Brandgerucht.* || *Van brantledderen ende brandrucht.* In onsse stadt sullen wesen om vrese des brandes sesthien ledderen ende acht brandthaeken totter stadt behoeff, *Fri. Stadr.* 37, 99.

BRANTSAC (BRANDTSACK), znw. m. *Gesch. v. Antw.* 2, 647. Misschien een *zak voor brandstoffen.* Er worden daar ook een *meelsack* en een *torfsack* genoemd.

BRANTSCAT, znw. m. Mhd. *brantschaz*; mnd. *bernschatt*; vgl. *bernschatz. Brandschatting*, *het geld gegeven tot afkoop van brandstichting en plundering.* || Ende hebben de penninghen, daerof commende, gegeven in brantschat, *Inform.* 230.

BRANTSCATTEN, zw. ww. bedr. Mnd. *brantschatzen*; hd. *brantschatzen. Brandschatten*, *eene som van eene stad of dorp vorderen tot afkoop van brandstichting* (mnl. moortbrant). — Vandaar

BRANTSCATTINGE, znw. vr. Mhd. *brantschatzunge*; hd. *brantschatzung. Brandschatting*; *de geldsom*, *geëischt tot afkoop van brandstichting*; vgl. BRANTSCAT. || Ende zijn de penninghen, daerof ghecommen, gegaen . . . in de brantscattinge, *Inform.* 572.

BRANTSEIL, znw. o. *Brandzeil.* || Brantlederen, seylen en trogen, *O. K. v. Enkh.* 15, 75. Van brandseyl te besigen, 74. Geen man moet een brantseyl uytlenen, 16, 77. Zie nog een voorbeeld bij BRANTTROCH.

BRANTSPERRINGE (-SPARINGE), znw. vr. *Het blusschen* of *beteugelen van brand.* Vgl. BESPERREN. || *Van brantsparinghe.* Soe wie eer desen daghe een hofste toe brantsparinghe (*op voorwaarde van de schade door brand veroorzaakt zelf te dragen?*) ghehuert hevet, de mach der hofstede bruken ende betymmeren na sinen breven, *Stadb. v. Gron.* VII, 8; zie de Aant. van De Rhoer, bl. 126.

BRANTTEKEN (BRANTTEIKEN), znw. o. — 1) *Het teeken der stedelijke keuring van maten*, *gewichten* enz., *ijkteeken.* || Dat gheen brouwer bier uut zinen huze mit tonnen zenden . . en zel, die tonnen en hebben eerste der stat brantteyken, *R. v. Utr.* 1, 223, 99.

2) *Het loodje*, *dat uitgereikt werd aan ieder*, *die bij een brand was behulpzaam geweest.* Zie *Invent. v. Brugge* 3, 307. || Claise den wachtere van CC brandtekene 3 s., *ald.* 4, 198.

BRANTTROCH (BRANTROCH), znw. m. *Een waterbak*, *om bij brand te gebruiken*, *brandbak.* || Brantleren, brantrogen, brantzeylen . . gancaftich te houden by ses stuyvers, *Handv. v. Weesp* 38*a*. Als die schout schouwen wil brantlederen, seylen en trogen, *O. K. v. Enkh.* 15, 75.

* BRANTVEDE. Zie BRANTREDE.

BRANTVOGEL, znw. m. Eene soort van *meerkoet*; *stormvogel*, larus niger. De *brandvogel* gold als vogel van eene slechte voorbeteekenis. Vgl. Van Dale 269: brandvogel, *ongeluks*vogel, *jobsbode.* || Si sagen over die Walen vliegen een brant, een vogel (*moet men lezen* een brantvogel, *of kon* brant *voor* brantvogel *gebruikt worden?*)..; doe riep Ghi ter selver stont: In wilde niet om ducent pont, dat hi over ons ware leden, wi selen victorie hebben heden, Velth. IV, 29, 57.

BRANTWAKE (-WAEC), znw. m. *Brandwacht.* || Item sullen wesen twaelf brantwake te Briele ende zesse te Maerland, *O. Vaderl. R.*, *Versl.* 1, 356.

BRANTWERINGE, znw. vr. *Middel tot wering of beperking van brand.* || Steenen tymmeringe . . brantweringe zijn, *O. K. v. Dordr.* 25. (*O. R. v. Dordr.* 1, 23), 57.

BRAS (BRACHS, BRAESGE), znw. o. Van ofr. *brasse*, *brace*, *brache* (Burguy 50); fr. *brasse* van *bras*, lat. *brachium. Vadem.* || 1o braesgen grawes lakens . . elc braesge om 20 sc., *Rek. d. Gr.* 3, 119. Om 3 laken een braesge min, om 2½ strijpte laken ende 3 brachs; omme 6 brachs ende 3 quarten laken, elc brachs om 24 grote, *ald.* 124. 48 bras sindaels om die coverture van den orse 18 bras toelen, *ald.* 186. 16 bras zwart sindaels, elc bras om 2 sc. *ald.* 190. Zoo ook 188 *passim.*

BRAS, znw. m. *Rommel*, *boel.* Vgl. onze uitdr. *al de bras.* Van *brassen.* Vgl. *Taalz.* 27 vlgg. || Nu gaen wij maken storm ende wint, dat wy alle den bras doen versincken, *Sacr.*

BRASEM (BRAESSEM), znw. m. Mhd. *brahsem*, *brasme*; mnd. *brassem*, *bressem*, *bresem.* Benaming van een vischsoort, *cyprinus brama. Brasem*; mlat. *brasinus*, *brasmus.* Zie de bij Lübben 1, 415 aangeh. schrijvers. || Een . . . kerre mit visch, als mit spierinc, brasem, *R. v. Utr.* 1, 282. Van doode Yssel braessemen, *Fri. Stadsr.* 255, 126. Zoo ook *Livre d. Mest.* 9.

BRASPENNINC, znw. m. Mnd. *braspenninck.* Eene kleine zilveren munt, ter waarde van 10 duiten. Zie *Taalz.* 28 vlg. || (Si) en geven niet meer van den schaer dan een groten (4 *duiten*), een blanck (6 *duiten*) ende te hoochsten een braspenninck, *Inform.* 58. Op die boete van vier olde braspenning, *Overijs. R.* 2[1], 14.

BRASSAGE, znw. m. Van fr. *brassage*; mlat. *brazeagium.* Vgl. Littré 1, 410. *Kosten van het maken der munten*, *percenten van den muntmeester.* || Omme te wetene tverclaers .. van der biassage (*l.* brassage) van den muntmeester, *Invent. v. Brugge* 5, 25.

BRASSEN, zw. ww. bedr. en onz. Mnd. *brassen.* Over de afleiding zie *Taalz.* 28; Littré 1, 411.

BEDR. — *Brouwen*, in eig. en fig. zin. || Zal 't bier ghebrast werden, *aangeh. bij* Oudem. 1, 108. Dese clappaert soe vele braste, dat namaels quam te groten laste der stat van Loven, *Brab. Y.* VI, 4457.

ONZ. — *Slempen*, ook hd. *prassen* en *brassen* (Weig. 1, 384) in dezelfde bet. || Met de hoverdie waerdi gheerne een, om schossen en brassen waerdi licht te been, *V Maagd.* 757. Bereyt ons wel te brassen, *Playerw.* 225. Wij willen brassen, hoven en vrolijk singen, 231.

BRASSERE (BRASSER), znw. m. Hd. *prasser. Slemper*, *drinkebroer.* || Godt segen u, brasser. Komt drincken, gesellen, *Mar. v. N.* 20, 463. Goey brasser, 21, 488.

BRASSEREN, zw. ww. onz. Mnd. *brasseren.* Hetzelfde als brassen, onz. Van fr. *brasser.* || Dat sij wil hoven . . en brasseren, *Playerw.* 125. Waken, brasseeren, gheselscap goet, goet, dat es dat mi nu wandelen doet, *OVl. Lied. e. Ged.* 490, 27. Van brasseerne ne rust hi niet, alzo langhe als hi mach yet, 509, 487.

BRASSINGE, znw. vr. *Het brassen*, *slempen*, *zwelgen.* || Ic voede tlichaeme met vulder brassynghe, *Ned. Kluchtsp.* 82, 97.

BRAUTURF (BRAEUTORF), znw. m. Eene soort van *turf*, welke vaak in tegenstelling met *bruturf* voorkomt, maar waarin het onderscheid gelegen is, is niet uit de plaatsen op te maken. || 19 last brauturve ende 3 last bruturve die tsjaren verbornen sijn in beede scepenen huus, elc last brauturve 7 ℔ ende elc last bruturve 13 ℔, *Rek. v. Gent* 1, 211. 10½ last braeutorven ende 3½ last brutorve onder

zwarte ende witte, die tsjaren verbornen sijn, *ald.* 336. Zoo ook 82, e. e. — Ook vindt men brau-brutorve (*brawebruuttorf*). || 9000 brawebruuturve (*var.* brau bruturve), *ald.* 456.

BRAUWE, znw. vr. Mhd. *brâ*, *brâwe*; mnd. mv. *brân*; hd. *braue*. Over de verdere verwante vormen zie Grimm, *Wtb.* 1, 788. Weig. 1, 257; Lübben 1, 414. *Wenkbrauw.* || Daerna comt die lupard ... ende werd so fel tuscen die brauwen, Velth. VII, 11, 45. Sin oegen, sin mont, sin nase, sin brawawen (*l.* brawen), sin hande ende alle sine leet, *Limb. Serm.* 88*c*. Vgl. WINTBRAUWE.

BRAUWE (BRAEUWE, BRAWE), znw. m. *Rand*, *kant.* Kil 89: brauwe, *ora*, *extremus ambitus.* Zie verder BRAUWEN. — *a*) Van een kleed, vooral een rand van pelswerk of borduursel, *zoom*, *belegsel.* || Voederynghe van kelen van maerters metten braeuwe ghevoedert, *Invent. v. Brugge* 5, 99. — *b*) Van een dak, *kant*, *kroon*, *kroonlijst.* || De ghooten van den voors. steene ende de brawen van den voyen also verre alst voors. dac ghooten ende brawen quaed zijn, *Invent. v. Brugge* 5, 310. An de brawen van der ouder halle, die men van nieus verdect heeft, 3, 153.

BRAUWEN. Zie BROUWEN.

BRAUWEN (BRAWEN, BRAUWEN), zw. ww. bedr. Verwant met wvl. *brauw*, *brauwe*, ook *barwe* (De Bo 181), d. i. *rand*, *kant*; en mhd. *bræwen*, d. i. *verbrämen.* Vgl. Weig. 1, 253; Lexer 1, 343 en BREWELSE.

1) *Zoomen*, een kleed, *met borduursel of pelswerk versieren.* || Eenen zidenen kerle . . ende ghebraeut met rooden satine, *Invent. v. Brugge* 5, 408.

2) *Breeuwen*, *de kanten en naden van een schip dichtstoppen*, *kalfateren.* Kil. 89: brauwen, j. *kalfaten.* || Dat yement sine kocghe iof een ander scip doet brawen of vernaghelen, *ZVl. Bijdr.* 5, 29. Dat si hare kogghen brawen ten houke of maken haren zeile, *ald.* 48. — Bij uitbr. van vogels. *Stoppen*, *volstoppen*, *mesten*, bij welke bewerking de vogels op eene plank werden gespijkerd (*Rein.* Gloss.). || Ghine saecht noint voghel braeuwen, die stilre hilt al sine lede, dan Isengrijn die sine dede, *Rein.* I, 2870.

BRAWE, BRAWEN. Zie BRAUWE, BRAUWEN.

BREDE (BREEDE, BREIDE), *breide*, znw. vr. Mhd. *breite*; mnd. *brede*, *breide. Breedte.* || Omdat hy hem leerde weten, hoe men die werlt mocht weten beide aen die lengde ende aen die brede ende die diepheit van der see mede, *Troyen f.* 116*a*. Rumt die lingde ende die breide, *f.* 280*a*. An die lange ende an die breede, *Rijmb.* 4829. (Diet lant) niet ne deelden na die breede, maer na des lants werdechede, 6926. Die breide des kerchoves (sal sijn) 50 maten, Ruusb. 1, 13. Dat si (*de deksels*) gelijc waren in lingden ende in breiden, 92. Hi mat ende besach die hoghe, die brede mat hi met sinen voeten, *Flor.* 2667. O alderschoonste ende suetste sweert, bequaem van lengde ende breyde, *Exc. Cron.* 82*a*. Dat mer late spacie, tusscen elker spalken die brede van ere spalken, *Hs.* Yp. 145*c*. Die lange ende die brede, die hoecheit ende die diephede van hare genadicheit, *Claus.* 443. Zie nog Oudem. 1, 809, 810 en 812; Ruusb. 1, 214. — Ook mv. *breden*, in den zin van *eene bepaalde breedte* van stoffen. || 24 ellen . . . van 2 breeden ende 24 ellen van ere breede, *Rek. v. Gent* 1, 229. 3 ellen wits lakens van halver breyde, *Rek. d. Gr.* 341.

BREDEN (BREEDEN, BREIDEN, BREIEN), zw. ww. bedr., wederk. en onz. Mhd. *breiten*; mnd. *breden*, *breiden.*

BEDR. — 1) *Breed maken*, *verbreeden.* || Den dijc te hooghene ende te breedene, *Invent. v. Brugge* 4, 367. De plaetse lingen en breijen, *Blisc. v. M.* 651. Dus soe breytsi . . . den wech . . . die daer leit tusschen hem twien, Hild. 196, 10. Men moet ghien lakene breden after dien datsi gheseghelt sijn, *Leid. Keurb.* 81, 50.

2) *Uitbreiden*, *uitspreiden*, *uitzetten*, ook als term van verschillende handwerken. || Hij breedde de palen van Vrankryke ende besat se wydere dan ze noyt coninc bezeten hadde, *Cron. v. Vlaend.* 2, 278. Dese laken sullen staen opten raem ghebreet, wijt 3 ellen niet min, *Leid. Keurb.* 114, 147. Dat sy met vlyte gaen te knoep aldaer die schalke sijn nette breyt, Hild. 141, 178. Alsoe de meester sijn eer (*koper*) breiden ende leiden mach na sinen wille, overmids dat vier ende sinen hamer, Ruusb. 1, 16. Meerren ende minderen, lingen ende breiden, 54. Ne salvet dese wonden nieuwerinc dan met deser salve ende legghet ghebreet op een plaister, Jan. Yp. 61. Et es wide ghebreidet alse ene guldene plate, Ruusb. 1, 238. Dan breetse (de liese van den scape), *Keukenb.* I, 25. Dat gelijc hare (*de hoovaardij*) sijn lijf men breidt, *dat men beweging maakt met zijn lichaam*, *Rincl.* 900. Van der vetten (*mest*) ute onsen hove te voerne ende up onse couteren te bredene, *Vad. Mus.* 2, 366 (*Gendsch Chtb.* 82). So sal . . dese ordine . . haer ranken wide spreiden in der werelt ende breiden wide ende side alomme verre, Velth. VII, 34, 16.

3) *Vergrooten*, *vermeerderen*, *groot*(*er*) *maken.* || Die grote toorn int herte breyt, die doet hem selven dicwijl leyt, Hild. 255, 92. Hi bredet (*het leengoed*) hem (dat.), Stoke I, 706. Den keyser onbiedet mede ende breit (*breed uitmeten*) die scande, die hi u dede, *Lorr.* II, 2294. God moet Japhet breeden: hi sal wonen in Sems woninge, *D.B.Gen.* 9, 27. In deser keyseren tiden . . . wart gebreet dat kerstijnhede in den lande van Perchi, *Sp.* III[a], 9, 59. Dat hi u niet ne vinde ontrouwe, dat zeere breeden souden (*l.* soude) uwen rauwe, *Rose* 6733. Es die plecke (*na het wrijven*) gebreit, so en mach mense niet genesen, *Hs.* Yp. 37*b*. Die die valschheit breyt, daer hi dat volc mede verleyt, *Serv.* I, 1246. Dat wi onze doechsaemheit breiden selen inwert te Gode, Ruusb. 1, 70.

4) *Verbreiden*, *bekend maken*, *verspreiden.* || Hi woude Eggherics lachter breiden, *C. en El.* 1174. Dat niemandt tsecreet vander camere ofte dinnehauden van eenighen spelen breeden noch te kennen gheven en zal, *Belg. Mus.* 7, 258. Merende ende breidende . . . den goeden name des menschen, *Stemmen* 100. Te bredene der liede onnere, *Rose* 7001. Die wijdden ende bredden (*l.* breedden) sinen lachter, *ald.* bl. 252, vs. 250. (Doen) sus gebreid werd haer heilëghe name, *Christ.* 1344. Si houdt vele gesellicheiden, om dat si haren raet wilt breiden, *Rincl.* 1350. Hoe hise loven mach ende prysen ende breden mach hoir eer, *MLoep* 1, 2718 *var.* ;vgl. II, 2190. Hi sal sijn kunst breyden ende widen, II, 4161. Uwe scande ende onnere wert oec gebreit emmermere, wi en wreken onsen toren, *Lorr.* I, 83, Hoert hi quaet van yement segghen, hi seghet sijn daer mede toe ende helpet breiden, *Ned. Proza* 156. Die ander luden costelike maeltiden of ghiften gheven . . . om haers selfs eere mede te breyden, 161. Der niders tonghen, die reinicheit in archeit breiden, *Vad. Mus.* 2, 161, 159. Die mere breiden, 1, 73, 10. Sine woert breiden,

Serv. I, 402. Sijns selfs ere breiden, *D. War.* 7, 379, 28. Al dus wert mine name gebreyt so wijt als eertrike geyt, 7, 388, 127. Dinen name breden, *Heim.* 733.

AANM. — Bij Heelu wordt dit breiden vaak bereiden geschreven met de niet ongewone *swarabakti*; Franck, *Mnl. Gramm.* § 55. || Hoe hi noch meer.. sine eere ende sinen name bereidde, Heelu 788; ook 942 en 1340. — Ook Ruusb. 6, 27 hebben sommige hss. *breidet*, andere *bereidet*. || Ghehoirsamheit van wille ende van werken die ciert ende breidet ende openbaert oetmoedicheit des menschen. *De bedoeling zal wel zijn*: vergroot *ootmoed*; *al heeft ook Surius* bereidet *gelezen*, *blijkens zijne vertaling* instruit seu praeparat. *De woorden zijn hem zelven ook niet heel helder geweest.* — *Onverklaarbaar is* breiden, Ruusb. 6, 117: Sine leringhe . . . breydt ende hindert ende ontcust ynnighe menschen. *Surius vertaalt*: „hominis internis officit ac inpedimento est," *maar daarmede is het woord nog niet verklaard. Simplex van* breidelen (zie de aant.) *kan het natuurlijk niet zijn*, *aangezien dit een denom. is.*

WEDERK. — *Zich uitbreiden*, *uitspreiden.* || Haer haer hevet hem gebreet neder (*naar beneden*) over hare lede (*en daardoor hare naaktheid bedekt*), *Sp.* III², 12, 110. — Ook *neerstrijken*, een beeld ontleend aan een vogel, die statig op de lucht naar beneden drijft. || (Dat scaec) breedde hem neder uptie aerde, *Wal.* 49.

ONZ. — 1) *Breed*, *breeder worden.* || Den bome.. die hoge wast ende groyt met vele ranken ende bloyt ende breit ende hoget alle jare, Velth. VII, 34, 32. Buten en breet niewer sijn dagen, *Wap. Mart.* III, 112; lat. *extra nusquam dilataris*, waarvan de zin niet zeer duidelijk is; zie *Stroph. Ged.* bl. 150 en 152. — 2) *Zich verspreiden*, *zich uitspreiden.* || Blijft dat melc wel in een, so dat hem niet en scheide op dat zwaert no en breide, *Vr. Heim.* 1148. Het (*de melk*) soude scheeden alse verre alst mochte ende breeden, *ald.* 1179. — 3) *Zich verspreiden*, *bekend worden.* || Als dus die niemare breide vast onder tfolc te Bruessele, *Brab. Y.* VII, 12915. Dese miracle breedde zere verre, *Franc.* 6516. Dat uwen lof daer bij moet breijen, *Blisc. v. M.* 6. Datter met soude breeden sinen name ende werden becant, *Denkm.* 3, 163, 36.

* BREDEWEGE, znw. Waarschijnlijk vergissing, of anders andere benaming voor wegebrede, *Hs.* Yp. 45*b*. Zie WEGEBREDE.

BREEF. Zie BRIEF.

BREECBILE (BREKEBILE), znw. vr. *Breekbijl*, *breekijzer.* || Van spikeren ende van der steenhouwers touwe te scerpen ende van breecbilen, *Rek. d. Buurk.* 79. Zegher die smit van 25 brekebilen, tstic weghende 7 ℔, *Rek. v. Zeel.* 2, 382. Tot Dirc Smit 12 breecbilen, tstic 12 gr., *Oorl. v. Albr.* 300.

BREECMES, znw. o. *Hakmes*, *wiedmes*, *Hor. Belg.* 7, 19: runco, breemes (*l.* breecmes), wiedyser, seysine, houwe.

BREECNESSE (BREICNESSE, BRECNESSE, BREKENESSE), znw. vr. *Gebrek*, *behoefte.* Vgl. breken, onz. 5). || Van breicnessen van goede, *Franc.* 3392; ook *Rijmb.* 33386 en *varr.* Met miraclen halp (hi) ter noot . . . menigen in breicnessen groot, *Franc.* 3997. Datti gevoelde daer ter ure breicnesse van sire nature (*hoe zijne krachten hem ontzonken*), ende heeft gebeden om wijn, *Franc.* 2671.

BREEMSE (BREMSE), znw. vr. Hoewel het woord *brems* heden *paardevlieg* beteekent, schijnt het in 't mnl. de bet. van *sprinkhaan* of *kever* gehad te hebben, althans in den *D. B.* komt het een paar malen in deze bet. voor. Zie vooral Kluge 38 op breme (bremse). || Ofter honger op quam in der aerden ende plaghe ende droeghe winde ende sprinchane ende breemse, II *Chron.* 6, 28 (lat. *bruchus*). So wat dat oec gaet op vier voeten ende dat achter die been langher heeft, daert mede sprinct op die aerde . . ., also die breemzen sijn . . ende die spelthanen, *Levit.* 11, 27.

BREET (BREIT), bnw. en bijw. Mhd. *breit*; mnd. *brêt*; hd. *breit*; eng. *broad.* Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 356; Lexer 1, 347; E. Müller 1, 141.

I Als BNW. — 1) *Breed*, zoo als heden. — Ook met een 2den nv. verbonden. || Sijn aensichte was eens voets breets, *Brab. Y.* II, 1781. Sijn voerhoeft was eens voets breet, 1786. — Soms past thans beter de beteekenis *lang.* || Want geen sondare langer steet in sonden dan sijn lijf es breet, *Wap. Mart.* I, 202. — Ook in verschillende uitdr. als breet ende smal, *groot en klein*, *alles.* || Die grave van Vlaendren betaeldet al, groet ende cleen, breet ende smal, Stoke, Dl. 2, bl. 443, vs. 21. — 2) *Groot*, *wijd*, *ruim.* || Ic hebbe van Gode te lene meneghe scone brede hoeve, *Brand.* (*H.*) 485. Dat hi hem gave alse breet steden . ., alse eene rieme mochte begaen, *Sp.* III⁴, 8, 29 (vgl. 37: eene grote wide stede). — 3) *Groot*, *sterk*, *machtig.* || Tis machtich ende breit tsacrament, Hild. 175, 55. — 4) In de uitdr. breet maken, en breet werden, *bekend maken* en *worden*, *verbreiden* en *verbreid worden.* || Waer hi coemt . ., maect hi der vrouwen ere breyt, *MLoep* I, 1782. Die schande wart dicke breyt, III, 668.

II Als BIJW. — 1) *Ter breedte*, *in de breedte.* || Men en mochtse (*de rots*) binnen enen jare ergeren breet van enen hare (*een haarbreed*, *niet het minst*), *Alex.* VI, 175. — Ook in de uitdr. breet ende lanc, over breet ende over lanc, *in de breedte en in de lengte*, *geheel en al.* || Hoe datten God verdranc ende sijn heere breet ende lanc, *Wrake* I, 100. Hoe dat hi an hem bedwanc over breet ende over lanc al Gallen tote Nerbone, *Lanc.* IV, 10091 (*Sp.* III⁴, 54, 44). — 2) *Verre*, *wijd*; in de uitdr. bi ende breet, *heinde en ver*; eng. *abroad.* || Becondicht dit in allen weghen varre ende naer, by ende breedt, *D. War.* 1, 408, 24.

. BREETACHTICH, bnw. *Een weinig breed.* || Een stalen priem, ten ende scharp, breetachtich ende wel snidende, JanYp. 111. Vgl. Hooft, *Ged.* 1, 42.

BREETHEIT, znw. vr. — 1) *Breedte.* || Sine lingde ende sine breetheit, *Doct.* III, 1876. Zoo ook Velth. VIII, 34, 40 e. e. — 2) *Voornaamheid*, *aanzien.* || Den mantel sel den leken bliven om die breetheit, *propter amplitudinem saecularis curae*, Velth. VII, 22, 53.

BREETHEIT (BEREETHEIT). Zie BEREITHEIT.

BREGGE, znw. vr. Een vaak voorkomende wisselvorm van brugge, nog over in den familienaam *Van der Breggen.* Zie BRUGGE.

BREGGELT, BREGGEMEESTER, BREGGESLACH. Zie BRUGGELT, enz.

BREIDE (BREIT). Zie BREDE, enz.

BREIDELE (BREIDEL), znw., m. — Verklw. breidelkijn, *Alex.* II, 61. Mhd. *bridel*, *britel*; mnd. *breidel.* Ags. ofr. *bridel*; eng. *bridle.* Zie verder E. Müller 1, 137. Ook in het Rom. overgegaan; fr. *bride* en *bretelles*. *Toom*, *teugel.* || Als men dat wals teersten vinc, so waest des breidels onghewone, *Sp.* I³, 52, 15 (aldus te lezen; zie *Tekstcr.* 88). Zonder breidele ende bant, *Sp.* I⁴, 6, 29. (Hi) warp hem den breidel in den mont ende reet.. op dat ors, *Torec* 1790. Enen riddere.. die sinen breidel nam bider hant

ende hilten daer, 3157. Elc den breidel omme warp, *Lorr.* II, 3732. Zoo ook *Wal.* 307, 312, 5136; *Lanc.* II, 17364, 26092, 44701; III, 2278, 9708; *Rincl.* 915; *Mor.* 172, 2155. — Ghesellen te breidele, *palfreniers*, *Invent. v. Brugge* 3, 399. — Ook in spreekw. zegswijzen. || Si lieten hare orsse vort gaen op hare breidele, *zij lieten hun paarden den vrijen teugel*, *Lanc.* II, 32892 (vgl. STEGEBANT). Cassamus ende Betis keren op haren breidel, alse twee heren die menege scone joeste daden (*zij reden hard weg*; vgl. fr. *tourner bride*), *Cass.* 959. (Si) saghen houden aen die ringhe op haer breidel die jonghelinghe die te samen waren ghevallen eer, *zij zagen de jongelingen stil staan*, *halt houden*(?), *Parth.* 4394. Hi moeste sinen breidel knuwen, *zich schikken in zijn lot* (vgl. *zich verbijten*), daer en was anders troest no raet, *Rein. Nal.* 382, 47. Ganc dijnen wech, laet den karel staen clappen ende bijten zijnen breydel (*doen wat hij niet laten kan*?) ende leenen op zijnen stock, *Pelgrim* 34*c*.

BREIDELEN (BREDELEN), zw. ww. bedr. Mhd. *britelen*; eng. *bridle*; ags. *bridelian*. *Toomen*; *een paard den breidel aanleggen*, *de teugels aandoen*. || Hi breidelet (*het paard*) ende tract in die sale, *Ferg.* 3791. Nu breidelt ende sadelt onse paerde; wi selen varen onser vaerde, *Lanc.* IV, 12041; vgl. III, 14748; *Wal.* 9393; *enz.* — Ook overdrachtelijk. *Betoomen*, *beteugelen*. || Also breidelt die goede kerstine met abstinentien die herte sine, *Lanc.* III, 6345. Die tonge moet gebreidelt wesen ende . . bedwongen, *Sp.* III^{1}, 15, 45. (So) bredeldene ons Heren cracht ende gheceldene harde zere dor sijns vrients Fransoisen ere, *Franc.* 9998. Soe wie hi breydelen ende brengen mach van sondeliken dingen, *Getijdeb. S.* 103*c*. Daerbi selen wi onse minne alsoe breidelen in onsen sinne, *Doct.* II, 393.

BREIDELDIEF, znw. m. *Hij die een toom of breidel gestolen heeft*, *breideldief*. || Doe quamen die duvele . . ende heesscheden met rechte den breideldief, *Brand.* 880.

BREIDELKIJN. Zie BREIDELE.

BREIDELMAKER, znw. m. *Hij die teugels en vooral paardebitten maakt.* || David de breidelmaker (fr. *lormier*) es een goet wercman te makene zadelen, breidelen ende sporen, *Livr. d. Mest.* 25.

BREIDEN (BREIEN), zw. ww. bedr. (het deelw. is nog heden in dial. sterk, *gebreeën*, doch dit is een latere vorm; de eigenlijke sterke vervoeging van het ww. zou zijn *bregden*, *brogd*, *gebrogden*). Mhd. *brîden*; eng. *braid*; ags. *bregdan*, *bredan*; ndd. *breiden*; osa. *bregdan*; ofri. *brida*; onr. *bregdha*. *Weven*, *vlechten*. || Van den welken dradekinen natuere hevet gheweven of ghebrest (*l.* ghebreit) de huut daer boven subtyllic, Jan Yp. 36. Die clederen schenen ghebreydet ofte beduerwercket te wesen, *Bienb.* 165*c*. Neyen, breyden, beduerwercken ende subtile consten die vrouwen mit eeren toebehoren, *Schaaksp.* 10*b*. Den roc ons heren die . . al te male is gheweven of gebreydet, *Bern. S.* 30*a*. Noema vant eerst laken te maken ende weven an dat breyen van der spynnen, *B. v.* 1357, 4*a*. Van tercietijt tot noentijt (was Maria) in arbeiden van naeyen of van spinnen of van breyen, 242*c*.

BREIDEN. Zie BREDEN.

BREIEREN (BREIERT)? *Eene bewerking van het laken bij het vollen*, doch welke? Hangt het wellicht met bri samen, d. i. *brij*, of beteekent het hetzelfde als ons *broeien*, mnl. ook scouden? Zie BROEIEN, waar men ook den vorm broyeren vermeld vindt. || So wat knape van den volres meer te comme ghinghe dan eens daghes, uutghenomen een laken te breijeren, die verbuerde 12 sc. Ende die breijert wil hebben, die sel comen mitten laken te comme des ochtens eer die cnapen uten comme gaen, *Leid. Keurb.* 105, 130. Bij Mieris, *Handv. v. Leiden*, bl. 336, staat in de gelijkluidende plaats *broijeren* en *broijert*, en in eene andere keur ald., bl. 378, vindt men deze woorden: Item so wie meer *briert*, dan sijn werken, die sel hebben van elcken stick enen halven goeden groten, ende so wie min *brijeert* dan sijn werken, dat sel him die meester corten. Vgl. *Leid. Keurb.* Gloss.

BREIN znw. o., de thans nog gewone, uit *bragen* samengetrokken, vorm. Zie BRAGEN. *Hersenen.* || Zo en zoude dbrein zo vullic niet zijn versmoort, *Han. H.* 129.

BREINWONDE, znw. vr. *Eene in het brein* (thans slechts in overdrachtelijken zin in gebruik voor *denkvermogen*) of *de hersenen toegebrachte verwonding*, *hersenwond*. || Zo wie den anderen doet ene leeme of eenen ghersval of ene breynwonde, *Fri. Stadr.* 195, 66.

BREC. Zie BRACKE.

BREC, znw. o. *Gebrek.* — 1) Hetzelfde als het meer gewone breke (z. ald.). || Armoede, brec, scande ende scade, *Doct.* II, 2896. — 2) In samenst. *Het breken*, *braak*. || Van huysbrec. Item zo wie een huys opbrake bij nachte, *O. W. v. Amst.* 11, 6.

BREKE, znw. vr. Mhd. *brëche*; mnd. *breke*. Vgl. breken, onz. 5), en de znw. *brec*, *brake*, *breecnesse* en *berste*. — 1) *Gebrek*; absoluut of met den 2den nv. || Diet goet haelt daerment vint ende voerent daer des breke es, daer wint men vele af, *Doct.* II, 2632. En mint den slaep niet te sere, daer volghet breke gherne na, 2714. Dat si, die de arme versteken, selen noch doghen van breken, I, 658 (vgl. 701, 885). Lazarus was in breken siec, want hi was arm, *Rincl.* 581. So dier werd daer die tijt entie breke . . . onder die gemene liede, dat daer selc . . rumen moste, Velth. VI, 16, 61. Wantsi spisen hadden breke, *Franc.* 4994. Daer ghedoogde hi sulke breke, dat hi wilde... eten der swine spise, *Rijmb.* 24055; vgl. 11254, 23883, 24531, 32695, 33267. Nu salic moten indelike van goeden lieden hebben breke, *Lanc.* IV, 10219. Breke van dranke ende van spisen, II, 16087. Daer scoenre boeme en was geen breke, *Sp.* II^{2}, 31, 58. Daer es der fonteinen breke, I^{1}, 28, 60. Suverheit ende cracht van zinne verderven . . met brekene (*l.* breken) ende met overdade, *super fluitate et indigentia*, I^{3}, 47, 10. Dat men laten moeste, bi breken van winners, dackers woeste, II^{4}, 65, 11. En ware . . . . dat si van breken hadden noet, *Wrake* I, 1050 (eene min of meer pleonastische uitdr., die men ook vindt *Lsp.* III, 10, 77). Van breken sterven, *Lsp.* III, 1, 111 (vgl. 114). Waters breke, I, 21, 75; Stoke II, 731; *Nat.Bl.* II, 3185; *Tien Pl.* 126. Wijns b., *ZVl. Bijdr.* 5, 152. Breke van spisen, *Sp.* IV^{2}, 11, 15; *Brab. Y.* III, 1033. B. van vitalien, *Grimb.* II, 950. Commer ofte b. *Vad. Mus.* 2, 369. Breke van goede, *OVl. Ged.* 1, 78, 353 en 363; *Franc.* 3428; *Doct.* II, 2783; *Sp.* II^{3}, 25 25; vgl. *Teest.* 2339. Hongher ende b., *Wrake* II, 812; vgl. I, 944; *Brand. H.* 413; *Rose* 7627. B. ende armoede, *Vrouw. e. M.* VIII, 334; vgl. 339; *Rose* 4699. B. ende berste, *Rose* 4610; *enz.*

2) *Behoefte*, *gemis*; lat. *desiderium*. || Vele dincs, daer gheen profijt an cleift ende dies de lechame gheen breke en heift, *waar het best buiten kan*, *OVl. Lied. e. Ged.* 504, 357. Ghertruut sach wel dat soe breke helpen (2de nv.) hadde ende nam den man, Stoke I, 1152. Sachter woorde sijn (*voor* es) hier breke, *Parth.* 7578 (vgl. 82: minne hatet

castiment). Al hebben wier (*d. i.* wi der, nl. *moeders* enz.) breke, *al missen wij hen*, si en dunken ons niet ghevanghen sijn, *Alex.* IV, 178. Daer mijn vrient is, . . dat mijns daer ghene breke en es, want hi voor mi is . . of ic selve ware daer, *Lsp.* III, 17, 19 (een gewoon gezegde, zie b. v. ook *Amand* I, 4712). Dattie ghene doet was, daer sal breke af hebben die werelt al, *dien de w. missen zal*, *Lanc.* II, 11613. Die tafelronde sal sekerleke heden uwes hebben breke, *u missen*, 20162. Ic sal uwes grote breke .. hebben in dese besechede, IV, 3677. Ic ontsie, dat wi breke van hem selen hebben corteleke, IV, 10475. Ic sal van u ende van Lancelote breke hebben nu, 11595.

3) *Vergrijp*, *misdrijf*; ook in de daaruit voortvloeiende beteekenis *boete*. Vgl. breken, onz. 7). Zoo ook mnd. Vgl. het meer gewone znw. broke en het bnw. brekich. || Met alle den forfeiten ende breken, die daer af ons vallen mochten ende sonden, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 716.

BREKEBILE. Zie BREECBILE.

BREKELIJC (BRECLIJC), bnw. Mnd. *brekelik*, *breklik*. Vgl. hd. *gebrechlich* en ndl. *gebrekkelijk*.

1) *Breekbaar*, *zwak*, *broos*. || Stervelic sijn die lechamen . ., van materien brekelic sere, *Rijmb.* 29293.

2) *In gebreke*, *nalatig*, *schuldig aan overtreding van een rechtsvoorschrift*. || Worde yenich goltsmit breclick ghevonden, also dat sijn werck also guet nicht en were, die breket vijf marck *enz.*, *Stadb. v. Gron.* VIII, 34. Ende sullen die dijckrechters eerste berichten die se brecklijck vinden, *Warfsconstit.* 102.

BREKEN, st. ww. bedr., wederk. en onz. (3e p. pr. ind. *breket* en *brect*); got. *brikan*; mhd. *brëchen*; mnd. *breken*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 342; E. Müller 1, 132; Kluge 38.

BEDR. — 1) *Breken*, *stuk maken*, *in kleine stukken verdeelen*, *klein maken*, in verschillende opvattingen. — *a*) *Breken*, nog heden de gewone opvatting; lat. *frangere*. || Alst niewe es ende ment brect ontwee, *Nat. Bl.* IX, 163, e.e. — *b*) *Stampen*, *fijn maken*. || So seldi nemen rute ende peper ende brekent daernaer ende drinkent sap met wine, *M. en Vr. Heim.* 2083. Breket wel dan . . ende doeter een luttel sukers toe, 2119. — *c*) *Scheuren*, *rukken*, *verscheuren*. || Hare scrifture dedi breken, *Sp.* III[a], 47, 94. Enen vermogenden Romeyn die . . sijn goet mit schoren, mit breken, onredelijcken ghewonnen hadde, ende armen luden uter kelen ghebroken ende mit groten onreden ofghenomen, *Schaaksp.* 50*a*. Sij braken (*de druiven van den wijngaard*) ende aten, *Serv.* I, 1671; vgl. 1677.—Ook figuurlijk. Die liefte brect mijn herte ontwee, *MLoep* I, 447. —*d*) *Afbreken*, *vernielen*, *verwoesten*, *slechten*. || Baals beelde ende tempel . . brac hi sticken, *Rijmb.* 13605. Die Romeine . . die stat te sticken braken, 27115; vgl. 10355 en Gloss. Van dat hi eenen muer brac, *Invent. v. Brugge* 5, 47. Daer si braken menighe stede, *Lsp.* II, 48, 312. *Van huus te brekene in brande.* Worde een huus gebroeken omme dien brant te keren, *Stadsr. v. Zwolle* 84. Nettelaer asselgieren ende breken, *Grimb.* I, 3293. Dat wy . . die borch braken, II, 5287 *var.* Boudin dede daer breken een cleene capellekin, *Cron. v. Vlaend.* 1, 15. Tote datse (*Jeruzalem*) breken dede Tytus, *Sp.* II[1], 3, 42. Daer hi meneghe veste brac, III[1], 22, 49. (Hi) brac aldaer drie templen, die in Jupiters eer ghesticht waren, *Clerc* 14. Soe wie drie scepene ontseght syn huys te brekene, Mieris 2, 159*b*. Zoo ook Velth. VII, 24, 13; *enz.* — Ter neder breken, *in stukken breken*, *Alex.* V, 18. — *e*) Enes lede, enen breken, *iemand radbraken*. || Op een rat moet men hem breken, *Segh.* 9866. Dat menne daer breken soude opt rat, *Lanc.* II, 45020; zoo ook 44575, 44841. Hi doet u breken ende raden (*hetzelfde als mnl.* radebreken, *radbraken*), *Rein.* I, 531. Onse goet nemen, onse lede breken ende maken aldus van ons keytive, Velth. IV, 50, 68. Some riedense, dat mense hinge; some, dat mense up rade brake, *Flor.* 3489. Zoo ook Stoke V, 480. — *f*) Die helle breken, volgens het middeleeuwsche kerkgeloof, *het openbreken van de poorten der hel.* Vgl. *Stroph. Ged.* 164 vlg. || (Christus) brac die helle, daer si in ware gevangen in der donker nacht, *O. H. Wonden* 23. Sie sagen tkint te haren wille, dat breken sal donreyne hille, *L. o. H.* 424; zoo ook 3144, 3929. (Die) die helle brac, dien hemel ontdede, *Teest.* 2251. Hoe Christus ter hellen quam, die hi brac, *Bed. d. M.* 854. God zelve . . die neder quam ende brac die helle, Praet 2802. — *g*) *In het klein verkoopen*, *smaldeelen*. || Alle die dair sullen staen, sullen gehouden zijn hoerl. vissche geheel te vercoopen, sonder die selve te moeten breecken, *K. en O. v. Delft* 189, 6. Zoe wye eenich vreemt bier . . binnen deser steede brenget, die en sal zijne last niet moegen breecken, sonder enz., *ald.* 220, 17. Eer hij zijn last breket, *O. W. v. Amst.* 23, 25. — *h*) In spreekwoorden en spreekwijzen. || Daerom men nog te seggene pliet: Quade tonge brect been, si en heiles niet, *kan wel kwaad doen*, *maar niet het aangerichte kwaad weder goed maken*, *Brab. Y.* VI, 4455. Spitege worde doen genieten vele ongevals ende breken been, maer leider, si en helen geen, 5710. Men seit tonghe breket been, maer si en doet gheneseu engheen, *Doct.* II, 743 *var.* (*t.* doet breken been). Ghesonde of siecheit . . van live ne sal meer no min breken no maken minen zin, *zal nooit eenigen invlaed op mijn geest hebben*, *Sp.* III[a], 45, 54. — *i*) Van land, enz. *Bewerken*, *ontginnen*, *aanbreken*; fr. *entamer*. || Van der Goyer veen, dat si nywes ghebroken hebben, *Rek. d. Gr.* 1, 311. Die aerde braken si ende ontgonnen om hare noodtorft, die si wonnen, *Lsp.* I, 24, 17. So wie onlant ende heide te lande brake mit zinen arbeide, I, 35, 29. Die ackerman, die dat lant wel breken can, III, 18, 21. — *k*) Een bedde breken, *het aanbreken*, *er op gaan liggen*. Zie voorbeelden op BEDDE. — *l*) Van visch. *Hem van de ingewanden ontdoen en kerven*. || En sal gheen telre noch breker in een korver gaen om te tellen of te breken eer hem die stierman off die waert overgeroepen heeft, *K. v. Brielle* 109, 9. Wie den korffharinck brect, die sal hebben van den duysent 8 haringen, *ald.* 10. Men sal geven . . van brekene (*van corf haringhe*) van elke last 3 gr. Vlems, *Cor. v. Antw.* 30, 102. Bi der last (*haring*) eest getelt, ghebroken of ghehaect, *ald.* — *m*) Schijnbaar intr. staat breken in de uitdr. steken ende breken (nl. *eene lans met iemand*), *steekspel houden*, *tornieren*. || Metten vrouwen bancketteren, steken, breken, dansen, hoveren, *Brab. Y.* VII, 2848. Daer hi hovede, danste ende spranc, stac ende brac, sanc ende clanc, VI, 7291. (Si) comen in een plaetse tornieren, steken ende breken, *Ned. Proza* 114. Dese ridder stac ende brac, ende was zeer costelijc, alsoe langhe dat hi quam tot grote armoede, *Gest. R. f.* 169*d*. Steken, breken, open spelen warden verboden, 182*d*.

2) *Vernietigen*, *te niet doen*, in verschillende opvattingen. — *a*) *Eene belofte verbreken*, *haar*

niet vervullen, *niet volbrengen*. || Die Aelmanne . . braken, . . dat si hadden . . gesworen der Roemscer wet, *Sp.* III[1], 26, 43. Die coninc . . . . niet en wilt breken no gaen af, datti den ridder te voren gaf, *Limb.* X, 1208. Hi en brac noit man in gheenre stonde, dat hi gheloefde metten monde, *Brab. Y.* V, 157. Dat elc anderen niet en brac so wat hi metten monde sprac, *Teest.* 214. Dat mi die Romeyne trouwe braken, *Rijmb.* 29350. — *b*) *Krachteloos maken*, *verijdelen*, *de werking van iets belemmeren*. || Dingel brac dat te handen, ende een twint en deret hare, *Sp.* II[4], 28, 82. (Hoe) ic brake mijns vader bosen raet, *Rein.* I, 2324. Also dattu die Gods ere in di selven niene breecs met dulre talen, *nec evanescere facias honorem ejus*, *quantum in te est*, *Rijmb.* 4588 (*de woorden* in di selven *geven den zin niet juist weder*). Lijfs noot breect alle wet, *Rein.* II, 4895. Honghers dwanc ende lijfs node breect alle ede ende alle trouwe, 4926. (Sonde) leghet an den man, die aermoede niet breken en can, *OVl. Ged.* 1, 78, 364. — *c*) *Zondigen tegen*, *handelen in strijd met iets*, *het schenden*. || Dese roede dragic van Gode; ic ghebieder mede die tien ghebode . . . men brocker (*l.* brecter) nu vele met ghewelt, *Vad. Mus.* 2, 159, 97; vgl. *Rijmb.* 604, 5438, 24407. Nu brecti, dat ghi hadt gheset, *L. o. H.* 4371. Die wet breken, *godsdienstige of andere gebruiken schenden*, *zich er niet aan storen*, *Lanc.* II, 7977; *Mor.* 479; *L. o. H.* 1299 (vgl. 1265, 1268: *die wet* tebreken); *Rijmb.* 15156. Dat men dus breket u gheleide (*d. i.* vrede), *Rein.* II, 3551; vgl. 3611, 3629, 4823 en het znw. vredebrake. — *d*) *Een einde maken aan*, *doen ophouden*, zoowel *staken* als *doen staken*, *doen ophouden*, *een einde maken aan iets*. || Oetmoet brect alle strijt, *Vrouw. e. M.* I, 384. Vorwaerde breken allen strijt, *Ned. Proza* 85. Doen hertoge Aelbrecht hadde ghebroken den twist ende peis uutghesproken, *Brab. Y.* VI, 8417. Si souden . . breken die quade seden saen, *Lanc.* III, 23443. Dat si souden . . hare costume breken dan, 23486. In desen tribuut Azia stac, tote dattene Ninus brac, *Sp.* I[1], 38, 33. Eer hi ghinc te sinen hole ende brac al die quade scole, II[7], 29, 27. Die coninc wil . . dit orloghe breken tuschen Isengrijn ende u, *Rein.* II, 7365. (Hi) haddet (*de vijandelijkheden*) seer geern doen breeken ende soenen, Matth. *Anal.* 3, 297. (Dat wi) die orloghe daermede braken, *Grimb.* II, 1621. Gherne soude die gravinne breken dese grote onminne, *Ren.* 143. Als die grave . . Willems comst . . vernam, brac hi siin reyse ende upset, ende bleef daer hi was, *Clerc* 81. Dattu dinen slaep breecs omme Gode, *Amand* II, 5150. — *e*) Van woorden, taal, *enz.*: *Smoren*, *inhouden* van zijne eigene woorden; van die van een ander, *ze doen staken*; *iemand tot zwijgen brengen*. Vgl. Onz. 3*d*). || Breect men die tale quaet, men beneemt die bose daet, *Heim.* 577. Met tranen Josephus dit sprac, so dat sijn suchten die tale brac, *Rijmb.* 33149. Die enghelen . . . braken, (*brachten tot zwijgen*) der gheenre luut, die daer songhen, *Pass. W.* 143*d*. Een riddere . ., die scone was ende wel conste spreken, sine worde helen ende breken, *Rose* 1184. — *f*) Van vuur. *Blusschen*, *uitdooven*. || Wort hi (*de steen*) enewerf ontsteken, sijn vier en mach niemen breken, *Alex.* VII, 1519. — *g*) *Storen*, *in de war brengen*. || Dat men . . haer ghepeins ne verleede noch en brake, *Sp.* I[6], 38, 26.

3) *Dwingen*, *bedwingen*, *den tegenstand breken*, *iemand onderwerpen*. Vgl. Wederk. 1). || Hi sal winnen den sone . ., die Egypten soude breken, *Rijmb.* 3449. Ghi selt u tonghe daer toe breken, *er toe brengen*, dat si oec soetelec sal spreken, *Doct.* I, 252 (vgl. 270: u tonghe dwinghen). Daer ghinc hi (*Demosthenes*) roepen lude ende spreken ende sine cleene (*zwakke*) stemme breken, *oefenen*, *Sp.* I[3], 51, 25 (vgl. mhd. *die zunge brëchen*, d. i. *üben*; ndl. *haar voor zijnen wil doen buigen*). Die worde bughen, die tale breken, *Sp.* III[1], 35, 20; vgl. bij 6). Een woort conde hire niet of breken, *uitpersen*, *uitkrijgen* (*na de vergiftiging*), *Franc.* 9052. Hiertoe baden si doe mede den kardenalen van der stede, dat si haer word souden spreken ende jegen den keyser die bede breken, *van den keizer de vervulling van den wensch afpersen*, Velth. V, 20, 21.

4) *Voor den dag*, *aan het licht*, *tot stand brengen*; eig. *doen aanbreken*. Vgl. onz. 6). || Dese reden om den vrede luttel goets hevet (*Hs.* heves) ghebroken, *veroorzaakt*, *doen ontstaan*, *Troyen f.* 163*a*. Hercules, daer men af hoert, die des wonders veel brac, quam, die daer ons ave wrac, *ald. f.* 262*d*.

5) Als rechtsterm. *Verbeuren*, *boetvallig worden*. || Die breket ter stat behoif 80 pont, *Overijs. R.* I[1], 21. Die breket ter stat behoef eijne pene van 5 ₰, 54. Zoe vake alse hij dat daede, alsoe vake braeke hij 40 pont ter statt behoeff, 66. Soe wie . . bij dage dobbelt, die brect tot onser stad behoif 10 pont; dobbelt hij bi nachte, die brect 20 pont, 72. Wije den anderen bi nachte wondt, die sal breken sijn een hant ende die mach hij loessen mit tweenhondert ponden, 156. Dat een man vermits doetslage of kueren, daer hie lijf aen gebroken heeft, sijns wijfs guet niet vervechten en sal, *ald.* Die breket vijf marck, *Stadb. v. Gron.* VIII, 34. Die enen anderen in ernsten moede stotet in een sloot off in een groepe off in een diepe slijck, die breket tegen den clager twee gulden, *aang. bij* Oudem. 1, 818.

6) Schijnbaar intr. staat breken, *Lanc.* IV, 9753: „Waerd dat hijs niet doen en woude, dat menne eer niet lanc soude ember besoeken, sonder meer breken ende onrecht metten swaerde wreken." *De bedoeling is*: „zonder verdere besprekingen, zonder meer woorden te verspillen, er over vuil te maken." Vgl. onze uitdr. *woorden den hals breken* en het voorbeeld uit *Sp.* III, bij 3). Men houdt de woorden *breken* en *spreken* voor één in oorsprong. Vgl. o. a. E. Müller 2, 440.

WEDERK. — 1) *Zich dwingen*, *zich ergens toe zetten*, *zich inspannen*. Met eene bep. met te of in. || Ghi selt u selven daer toe breken, dat ghi eer selt horen dan spreken, *Doct.* I, 304. Ist soe, dat hi mach verwinnen, dat hi hem breken sal tot Gods wet, *Segh.* 6930 *var.* (*l.* hem bekeren ane Gode). Eist oec dat dese linie bleec es . ., te verstane eist, dat hi hem brect in studerne, *Belg. Mus.* 10, 273 (vgl. onze uitdr. *zich ergens het hoofd mede breken*). Soe wie dat hem selven brect te goeden dingen, *O. H. Passie* (*Anz.* 8, 584). — 2) *Zich losrukken*, *zich verwijderen* (vgl. ons *losbreken*, van een wild dier). || Hi brac hem daer uter roten, *Sp.* IV[3], 58, 22.

ONZ. — 1) *Stuk gaan*, *in verscheidene onregelmatige deelen opgelost worden*. || Die erde bevede, die sterren (*l.* stenen) braken, als ghi die bittre doot moest smaken, *Amand* II, 4888. Die muur brac vor den ram, *Rijmb.* 28889. Hem brect die scacht, *Nat. Bl.* V, 243. Si sloughenne . . ., dat hem drie tanden int hooft braken, *Val. en N.* 1, 13; *enz.* — Overdrachtelijk. || Hets ene dinc

(*minne*), daer die mensche in algader van ghepeinse brect, *Vrouw. e. M.* I, 141. — Ook van het hart. Zoowel in eig. als in overdr. zin. || Mi dunckt, si (*mine herte*) brecht (*d. i.* brect), *Vad. Mus.* 2, 218. So dat hem sijn herte brac (*van de slang*), *Wal.* 544. Dat haer van rouwen . . breken moeste ontwee die herte, *Mor.* 1001. Mijn herte mochte wel van vrouden breken, *Esm.* 551. Hi dwanc Lucan an hem so vaste, dat hem in den lichame therte brac, *Lanc.* IV, 12012. Daer most dat edele herte breken, daer hem toe dwanck die reyne minne, *MLoep* II, 1096. — In deze uitdr. is breken in fig. zin op te vatten of aan eene onjuiste voorstelling toe te schrijven, in werkelijkheid geschiedt dit niet. Vgl. onze uitdr. *mijn hart* brak *bij dat gezicht.*" Zoo vindt men ook „therte scoort of splijt (split ontwee)", *MLoep* II, 358; e. e. — Van zweren en gezwellen enz. *Doorbreken.* || De zwere brac . ., entat been waert hem goet, *Franc.* 10440. — Van schepen. *Stuk tooten*, van de schepelingen *schipbreuk lijden.* || Van allen scepen, die breken zullen ande Vlaemsche coste, *Cout. v. Brugge* 2, 84. Scepe . ., die in Asion-Gaber braken, *Rijmb.* 12929. Also alsi hare vaert setten te Ceciliën waert, dat si braken uptie zee, *Sp.* III[4], 13, 27. Soe wie gedoechde (*leed*), dat sijn scip brac, *Pass. S.* 21*d*; *enz.*

2) Met eene bepaling met in. *Inbreken*, *zich met geweld den toegang verschaffen.* || De dief comt als de huusman niene hoet ende breect int huus, *Hs. v.* 1348, 260*b*. Die twee dieve hen bespraken, datse tsnachts int huus braken, *Bloeml.* 3, 19, 71.

3) *Eindigen*, *ophouden.* — *a*) In den zin van *een einde nemen.* || Daer die ertbevinghe breict, saen slater uut wasem, *Natuurk.* 1856. Men telde . . de weken, wanneer de vrede soude breken, Stoke VIII, 537. Dat wonder brac daer al ter wile, *Lanc.* II, 39689. Dat bi deser dinc breken souden die aventuren, die in den casteel waren, III, 10206. — Iet laten breken, *iets laten steken*, *laten rusten.* || Van keyser Arnoude lieten wijt breken, *Sp.* IV[1], 69, 28. Vgl. de uitdr. steken en breken, bij bedr. 1) — *b*) *Met iets ophouden* (met eene bep. met van). || Daer omme ist behoerlic altoes te beden ende niet daer off te breken, *Hs.* 80 *f.* 173*d*. (Hi) brac van den besit van Utrecht ende quam mit groter macht ende besat des Hertogen Bosch, Matth. *Anal.* 3, 117 (vgl. onze uitdr. *het beleg opbreken*). Als si sagen dat hoir huyse stonden ende branden, braken si schieliken van den besitte, *Clerc* 119. — *c*) *Te niet gaan*, *krachteloos worden.* || Dat testament brac cortelike, *Rijmb.* 18480. (Giericheid) doet ghemene rechte breken, ende metten vianden spreken, *Doct.* II, 531 en 534; vgl. 3743, waar het trans. gebruikt wordt. — *d*) Van woorden, enz. *Gesmoord*, *ingehouden*, *niet geuit worden*; *in de keel blijven zitten.* Vgl. Bedr. 2*e*). || Dat suchten gheet hem so . . . ane, dat heme sine waert al braken, doe sprac hi voort te halver spraken, *Parth.* 8221.

4) *Afnemen*, *minder worden*, *zwakker worden*, zoowel van personen als zaken. || Daerna began sine macht te breken ende af te nemen van dage te dage, *Ned. Proza* 270. Darna begonsti sere breken, want hi qualijc mochte spreken . . ., die rudder, die daer lach so crane, *Wal.* 4075. Als die aern van ouder brect, *Nat. Bl.* III, 124. Minne doet quelen ende breken, *Vrouw. e. M.* I, 568. Daerna begonste tpaert van pinen breken, cranken, dwinen, *Esop.* XLIV, 15. So soe (*schoonheid*) meer ter ouden gaet, so soe meer breect ende dwijnt, *Sp.* I[4], 53, 42. — Ook van het *afnemen* der maan, hetzelfde als wanen, van wan, d. i. *gebrek.* Zie WANEN, en vgl. lat. *deficere*, dat van eene zons- en maansverduistering wordt gebruikt. || Int breken van der mane, *Lanc.* III, 25653 (*Torec* 2529). (De visch) wast ende mindert in elken maent als die maen wast ende brect, *Nat. Bl.* V, 352. Best (*beter ware* bet) vele . . int wassen vander maen dan int breken, 356. So is si (*de maan*) int breken dan, *Natuurk.* 254. Die mane te vijftien daghe gaet si breken alle slaghe (*allengskens*), 263. Zoo ook 274.

5) *Ontbreken*, *tekort schieten.* Absoluut of met den 3den nv. || Tot dat hem vitalie begonste te breken, *Exc. Cron.* 130*a*. Troylus die vijfte hiet. Van scoenhede en brac hem niet, *Troyen f.* 21*b*. Wat hi heeft, hem breect noch meer, Hild. 13, 59. Doe brac hem sijnre vrienden raet, 63, 127. Brecter yet, dat volle God, 153, 37. Hoe rijc si sijn, hem brect noch wat, die gheen die nyemant en can versaden, 226, 8. Zie nog 144, 137 en 218, 155. Hier brect noch an te betalen hondèrt scellinge, *Gest. R. f.* 88*b*. Hier breect een nagel, hier een boert (*plank*), *Wap. Mart.* I, 258. Om tgelt dat hem brac mede te bitalen, *Oorl. v. Albr.* 88. Trouwe (dat.) noit broots en brac, *had nooit broodsgebrek*, *Lsp.* III, 16, 156. Brake mi iet, dat waer mi leet, *D. War.* 8, 77, 65. Dat (*het zwaard*) mi niet en moete faelgen noch en breke inder bataelgen, *Segh.* 2033. — Sonder breken, *zonder in gebreke te blijven*, *zonder mankeeren.* || Dat onse gheven ewelike na onsen leven worde ghehouden sonder breken, Stoke I, 379. Dat gheloofte sijn sconden ende dat men die moeste houden Gode zonder breken, *Lsp.* II, 5, 27. — Ook *Wal.* 7287 te lezen voor sonder sparen, dat op steken rijmt? Of zijn er een paar regels uitgevallen?

6) *Aan het licht komen*, *ontstaan*, *te voorschijn komen.* Van geheimen enz., *uitlekken*, *aan den dag komen.* De begrippen van *geboren worden* en *opengaan* (*splijten*, *scheiden*) zijn verwant. Vgl. *Taalk. Bijdr.* 2, 218. || Sy en connen so hemelike spreken, daer en moet ducke taele af breken, *of het moet uitlekken*, *Troyen* 4264 (vgl. *Segh.* Gloss. op utebreken). Gheen bloet . . leest men dat daer van hem brac, *Rijmb.* 5906. Een wijf doet spreken dicke ende breken, des wille niet en hadde die man, *Belg. Mus.* 1, 131, 25. Hi dedene (*den stormram*) hurten an den mure, so datter an brac ene scure, *door breken ontstond*, *Rijmb.* 34671. Dats die wint die breket, *Natuurk.* 824.

7) *Uitbreken*, *uitbarsten.* || Eens sat Maria alleene ende brac in harde groten weene om tferlanc van haren kinde, *Lsp.* II, 55, 47.

8) *Onrecht* of *een misdrijf plegen.* || Dat solden de schepen claeren of hij ghebroiken heft of niet, *Overijs. R.* I[1], 21. Die partije, der misscheit of der (*waartegen*) ghebroken is, Nijh. 1, 244 vlg.

9) Van golven. *Zich verheffen.* || Teerst dat si voeren binden sande . . ., braken die baren also hoghe van den sande, al waest droghe, alse ocht ware in die gherume see, *Alex.* III, 967; vgl. Franck op *Alex.*, bl. 432. Die winde metter hitten ontsteken, die zee laet (*staakt*) haer hoghe breken, *Heim.* 1097.

BREKERE (BREKER), znw. m. Mhd. *brëcher.* 1) *Hij die breekt*; in bep. toepassing: *hij die visch van ingewanden ontdoet en kerft.* || En sal gheen telre noch breker in een korver gaen om te tellen of te breken, *K. v. Brielle* 109, 9; vgl. 10. Tellers, brekers ende hakers (*van haringen*), *ald.* 13. Twee brekers, die den tonharinck opbreken sullen 8 off 10 lagen, *ald.* 115, 8. Vgl. BREKEN, bedr. 1 *l*). — 2) *Inbreker*; vgl. BREKEN, onz. 7). || Dair hi

oec in bidt weder rover ende breker, *Hs. v.* 1423, 27*d*. Vgl. ook LANTBREKERE. — 3) Een werktuig om te breken, *mortier*, *breekijzer*. || Eenen mortierstoc ende eenen brekere, om te brekene uwe erweten, *Livre d. Mest.* 5.

BREKICH, bnw. Mnd. *brekich*. Hetzelfde als het meer gewone b r o k i c h (z. ald.). *Schuldig*, *misdadig*. || Of ghi in enighe poente . . brekic (*l.* brekich) of mesdadich sijt, *N. Doct.* 1907 *var.* (*l.* vroekich, *l.* broekich).

BREME (BREM), znw. m. Mhd. *brëm*, *brame*; mnd. *breme*, *brame*, *brumme*; hd. *brame*; nl. *braam-* en *bremstruik*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 293. — Slechts in het mv. *Doornstruik*, *doornen*, *bremstruiken*. *Diut.* 2, 216 genesta, b r e m. || Daer en wies niet uut, dan bremen, distelen ende oncruut, *Doct.* II, 2705. Een plecke, die al vol bremen ende doornen was, *Exc. Cron.* 13*b*. Die hage . . dien ic vaste verdornet vant met carden (= *distelen*), met distelen ende met bremen, *Rose* 1607.

BREMELSE. Zie BREWELSE.

BREMEN, zw. ww. bedr. Mhd. *brëmen*; mnd. *bremen*; hd. *brämen*. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 362. *Boorden*, *omranden*. Van *brem*, eng. *brim*, rand. Zie E. Müller 1, 138. || Twee witte scoen . . gebreemt met goutboerden, *Merl.* 33754.

BREMEN (BREIMEN), zw. (st.?) ww. onz. *Brommen*, *grommen* (?). De bet. past niet best op de eenige plaats, waar het woord voorkomt. Mhd. *brëmen*; ohd. *brëman*; eng. *brim*. Vgl. vooral E. Müller 1, 139. || Men kent ons nauwe; est man of vrouwe, elc van ons (*liefde en trouw*) vervreimt. — Menich leeck nu daghelicx breimt, diet onredelic neimpt by scrijchs anthieren, *D. War.* 1, 419, 362.

BREMMEN (BRIMMEN), zw. ww. onz. Mhd. *brimmen*, *brëmen*; mnd. *brimmen*; hd. *brimmen*; verwant met *brommen*. Zie verder Grimm 2, 383; Lexer 1, 353. *Loeien*, *brullen*. Kil. b r e m m e n, mugire. || Als een leeu hi bremmet, *Tien Pl.* 1041. Als een bremmende of grymmende leeu, *Gest. R.* 29*a*. Alte seer ic bremmede van suchten mijns herten, *Getijdeb. S.* 143*d*. Hi began te hulen ende te brimmen, *Rein.* II, 745 (volgens de lezing van Martin).

BREMSE. Zie BREEMSE.

BRENGEN. Zie BRINGEN.

BRESE, znw. vr. *Kool*, *vuurkool*. Kil. b r a s e, *carbo ignitus*; fr. *braise*; West-Vl. *braze* (en *brèze* in eene andere bet.). Het woord is van germ. oorsprong; vgl. eng. *brass*, erts, koper; ags. *bræs*; zw. *brasa* (E. Müller 1, 129; Littré 1, 405; Diez 1, 80), maar is misschien in den vorm *breze* overgenomen uit het fr. *braise*. || Het en sal gheen man bresen noch colen uyt der munten draghen, V. d. Wall 784, 15.

BRESIL (BRISIL, BRESELIE-), eigenlijk bnw. met h o u t verbonden, en verv. znw. Eene soort van hout, dat als roode verfstof wordt gebruikt. *Brezielhout*, dat hoogstwaarschijnlijk zijn naam aan Brazilië heeft gegeven, waar dergelijke houtsoorten overvloedig voorkomen. Het omgekeerde is niet mogelijk, daar het woord reeds in de Middeleeuwen bekend was (Littré 1, 415); mnd. *bresilien*; mhd. *bresîle*, *prezel*; hd. *brasilholz*. Vgl. Lübben 1, 421, en vooral *Invent. v. Brugge* Gloss. 41*b* op b r i s i l s; fr. *brésil*, eng. *brasil* (E. Müller 1, 129). Kil.: b r e s i l i e n hout, verwe, peper (bl. 836). Over de afleiding zie Müller t. a. p. en Diez 1, 81. || Noch sal ic copen dinghen, daeraf men maect verwen: asuer ende spaensgroene, vermelyoen ende bresil, *Livre d. Mest.* 14. Dewelcke (lakene) Jan Cane hadde doen verwen met eenre nieuwer verwen ghewrocht met brisylhoute, Diericx, *Mém.* 2, 274. Den coep van breseliehout, *R. v. Leiden* 350; zoo nog eens ald., en 111. — Brizelyenhout, *R. v. Utr.* 1, 120, 69. Aldus zal men wel moeten lezen voor b r i s c h e n, *Leid. Keurb.* 529, 32: Laken die men root verwet . ., die en sal men niet scouwen (*broeien*) dan mit brischen (*l.* brisilien) hout.

BRET, znw. o. Mhd. *brët*; mnd. *bret*; hd. *brett*; nl. *berd* (in de uitdr. *te berde*). Verwant met b o r t; z. ald., en Grimm, *Wtb.* 2, 374. *Bord*, *tafel*, *plank*. || Ick heb al guede vrenden by den brede, *Spreuken* 27. Also men tvleesch capt op een bret, soe sullen wy u cappen, *Sacr.* 627. Een bret spranck daer los, *Bienb.* 54*b*. — Ook in den zin van *speeltafel*, *speelbord*. || Die bet (*met*) u an dien brede laghen, *Aiol* 10. So wie den wiinmanne ofte den biermanne syne cannen, ontwe sloeghe ofte worpe ofte syne brede desghelikes, die sal der stat ghelden 4 ß, ende nochtant sal hi die cannen ende die brede ghelden, *R. v. Zutf.* 33, 119. — Ook in den zin van *bord* (*om aalmoezen op te halen*), *schaal*. || Wanneer die kerckmeysters omme gaen bidden in der kerken mid den brede, *Overijs. R.* (*Stadr. v. Hasselt*) I[a], 44.

BRETE (BRETTE), znw. *Aardkluit*. Kil. b r e t e, b r e t t e, j. b r i t t e, *frustum cespitis*. || Hy wil al breten voer torven tellen, *Spreuken* 37.

BREUWEN. Zie BRAUWEN.

BREVIER, znw. o. Van lat. *breviarium*; fr. *bréviaire*; eng. *breviary*; hd. *brevier*; mhd. *breviere*. *Gebedenboek*, *boek met gebedsformulen* of *bepaalde gebeden voor bepaalde tijden*. Eig. *korte inhoud*; van lat. *breviare*, samenvatten. Zie Littré 1, 417; Weigand 1, 263. || Ic hebbe hier . . mijnen brevier, *Mar. v. N.* 41, 976.

BREWELSE, znw. o. Dialectvorm voor b r e m e l s e; mnd. *bremelisse*, *bremelse*. Vgl. Grimm, *Wtb.* op *bräme*, en BRAUWEN. *Rand*, *boord*, vooral van *bont*. || Dat noch vrouwe noch juncfrowe ghene brewelse hebben en sal beneden an horen clederen, die men buten dien clederen moghe seen, *R. v. Zutf.* 11, 30.

BREXEM, znw. m. Van b r e k e n, met den afleidingsuitgang *sem*; vgl. *bloesem*, *deesem*, *reesem*, e. a. *Braak*, *inbraak*, *doorbraak*. Vgl. INBREXEM. || Omme te bestedene de brexemen, die tebroken waren in de zomerdyke, *Invent. v. Brugge* 5, 356.

BRI, znw. m. Mhd. *brî*, *brîe*; mnd. *brîc*; *brîg*; hd. *brei*. Zie verder Grimm *Wtb.* 2, 353, en vgl. *Diut.* 2, 228: pultus, b r i i, t. p a p p e. *Brij*, *vloeibare spijs*. || Een vaetken olyen ende bry ende ghesoden coelen ende broot ende case, *D. B. Judith* 10, 7. — Ook in spreekw. || Averecht was ghekeert haer cansse (*van de dienstboden*) . . . want ander quamen in den bri, *kregen het vet van den ketel*, *Brab. Y.* VI, 11761.

BRICHIEREN. Zie BRACHIEREN.

BRIDE, znw. vr. Eigennaam *Brigida*. — S e n t e B r i d e, de *Heilige Brigida*. || Groet ongheval moet haer gheven Sente Bride, *Hexe* 68. In dit jaer . . . staerf die maghet Sente Bride, *Sp.* III[a], 16, 81; vgl. vs. 147 en 155.

BRIEDEN. Zie BRIEDERE.

BRIEDERE (BRIEDER), znw. m. Van b r i e d e n. Kil. 90: b r i e d e n, j. b r o u w e n. *Brouwer*. Nog heden in den familienaam *De Brieder* bekend. Met *brood* van den stam van *brouwen*. || Beckers, brieders, taverniere, *Brab. Y.* VI, 6950. Die brieders suelen hebben enen scepen, *ald.* dl. 2, bl. 571. Vleeschoudere, backere, briedere, V, 430. Betaelt H. . ., brieder, van eender ame stuversbier, *Ved.*

Mus. 2, 318. Dat niemant van den brieders binnen Loven brouwen, 323. Soe heeft Jan Gelains brieder . . . dit bier aengenomen te bruwen, *ald.*

BRIEF, znw. m. Verklw. briefkijn en brievekijn. Mhd. *brief*; mnd. *brêf*, *breif*; hd. *brief*. Van lat. *breve* (nl. *epistolium*; ook bekend uit de uitdr. *een pauselijke breve*); fr. *bref*, *brief*; vgl. *brevet*, *breveter*. In 't alg. *Al wat geschreven is.* Vgl. *Invent. v. Brugge* 4, 231 vlgg. — 1) In onze bet. *brief*; lat. *epistola.* Algemeen. || Dat ghi hem een brievekijn wilt geven in die handen zijn, *Huge v. Bord* III, 137. Sijt mijn bode, briefkijn, aen een joncfrouwe, die therte mijn heeft bevaen met harer minnen, *Hand. Lett.* 1871, bl. 104, 1. Want ic u bringhe een briefkijn soet, *ald.* 16.

2) *Schrift*, *opschrift* (vgl. Graff 3, 301). || Dit was die brief: Dit was Jhesus der Joden coninc Nazarenus, *L. o. H.* 3071. Ebreusch, Griex ende Latijn was ghescreven dit brievekijn, *Rijmb.* 26451. Aldus sal elken mensche gescien, die desen brief int herte dreecht ende elcs dages eens over seegt, *O. H. Pass.* 115 (*Anzeiger* 8, 586). Oec soe mochte men aen hem sien . . met swerden meneghen brief bescreven, *menig schrift door het zwaard op zijn gezicht geschreven*, daer hem littekene af waren bleven, *Belg. Mus.* 8, 97, 44 (*D. War.* 8, 79, 38). Zoo ook *O. Vaderl. R. Versl.* 1, 294; e. e.

3) *Ieder boek*, vooral *een klein boekje*, *aanteekeningboek*, *lijst*, *notaboekje.* || God die es een goet wrekere, al nes hi niet vele sprekere, hi merct wel in sinen brief (*hij teekent aan op zijn boek*) die ondaet die dede Herodes, *L. o. H.* 754. Men vint ooc ghescreven in brieve, dat Walewein voer met sinen lieve te landewart, *Wal.* 11165; vgl. dl. 2, bl. 127. Brief, bouc no lettre mede vulbrochten niet sine (*Hectors*) vulmaecthede, *IX Best.* 61. Nu leest uwer vorders brief (*sla het geschiedboek uwer vaderen op*), die beter waren ende starker mede: si dienden der Roemscher moeghenthede, *Rijmb.* 32066. Wilt al de quaetheit mijn plamen ute den brieve dijn, *Boetps.* 51, 7. Bedi seecht waer de brief, *Aiol-fr.* 1029. Daer elc anderen aneverde met meerre vrouden, met meerre lieve, dan men gescriven soude in brieve, *Sp.* II[a], 46, 36. Daers vele van hem (*Clovis*) in ouden brieven, III[a], 14, 66. Het es scame van desen dief te telne eenen langen brief, *opstel*, *verhaal*, III[a], 17, 1. Gij hebter scoon brieven of, *gij weet er wat mooüs van*, *Z Vl. Bijdr.* 6, 233, 197. Desen (*steen*) heten alle brieve patroene ende bescermer der dieve, *Nat. Bl.* XII, 909. Hierbi seghtmen in vele brieven, dat si bi nachte rieken dieve, III, 343; vgl. II, 668 en 297. Daer die duvel hadde mede bevaen onser eerster moeder Yeven, als wi noch lesen in brieven, VI, 414. Men wille seggen in waren brieve, *in waarheid*, *zoo waar als in een boek*, *Sp.* I[1], 10, 1; vgl. onze uitdr. *dat spreekt als een boek*, of *als een brief.* — In spreekwijzen. || Nu lesen sy ende scryven menghen brief van my, die my niet en hebben lief; *zij zullen een boekje van mij open doen*, *mijn naam zal over de tong gaan*; die vrouwen bynnen Troyen echt sullen my haeten, dat is wael recht, *Troyen f.* 165*b*. Aldus docht mi van desen, doen ic van uwer tijt mocht wesen, maer nu es die brief ghelesen, *het boekje is uit*, *nu is het uit met mij*, *Belg. Mus.* 5, 77, 39. — Sonder brief, eig. *zonder geschreven schrift voor zich*, d. i. *uit het hoofd*, *zoo nauwkeurig als of men het geschreven voor zich had*, doch dikwijls even als in 't mhd. alleen ter wille van het rijm bijgevoegd. || Dit sermoen ende dese tale soude elc predeken sonder brief den dullen mannen, *Rose*, bl. 258, vs. 10. Ic sel u lesen sonder brief die verradenisse openbare, daer ic niemen in en spare, *Rein.* I, 2228. Vaer weder, ende brinc dyn here te voren van mynen monde sonder brief: Inne haten niet, het es myn lief, *Troyen* 4991. — In waren brieve, *naar waarheid.* || Men wil seggen in waren brieve, dat Adam ende ver Yeve upten Vrijndach . . ghemaect waren, *Sp.* I[1], 10, 1. — In minen brief, eig. *in mijn boekje*; een weinig beteekenend toevoegsel. || Die goede oude gramatica heb ic onthouden in minen brief, *MLoep* I, 44; vgl. Hadew. 1, 163, 22 vlg. — In enen brief staen, *op eene lijst staan*, *gerekend worden tot eene bepaalde soort van menschen.* Vgl. onze uitdr. *in een goed*, *kwaad blaadje staan*, en de bijbelsche uitdr. *namen*, *die opgeschreven staan ten leven*, *ten doode*, enz. || Hi staet oec in der zeleger brieven (*l.* brieve), dien men bi goede muedich ziet, *Esop.* bl. 13, vs. 52. Woordic logenare gescouden, so waer mijn ere ende mijn leven in des dorpers brief bescreven, *Flandr.* I, 781 (vgl. de *Aant.* aldaar). Hantbloedich in der lecker brief, *bloedig van hand heet ook hij die op de lijst van de dronkaards* (fr. homs trop buvères) *staat*; *die tot hen moet gerekend worden*, *Rincl.* 789. — Hiertoe behoort ook *Sp.* I[a], 76, 43: Heren, rovers; knechten, dieve: dus scrijftment al in ênen brieve, *deze namen behooren bij elkaar*, *die namen staan gelijk.*

4) *Schriftelijke akte*, *bewijsstuk*; vgl. *Invent. v. Brugge*, 4, 222 en BEBRIEVEN. || Wat sijn beter brieff of bullen, dan dat die overste (*God*) selve sprack, doe Yeve sijn ghebode brack? *MLoep* IV, 738. Die dan zijn brieve daer of heeft ende mitten hantvesten mach bewijsen, II, 758. Desgelijcx en welde hi sijn leenmannen gheen nieu brief verleenen, *Exc. Cron.* 149*a*. Hadstu brieve ofte borghe daer af, dat die ghene diese (*uwe kinderen*) u gaf, dat hise soude laten te dinen wille? *O Vl. Ged.* 1, 80, 534. Van der rente, die men jaerlijcx gheld te Middelbuerch, die men heet de brieven van Aertricke, *Cout. v. Brugge* 2, 83. Ghi selt mi scriven enen brief (*eene acte*) ende ghi selter inne scriven, dat ghi wilt mijn eyghen bliven, *Theoph.* 572. Des nam grave Jan brieve van sinen broeder Ghien, dat hi siin wederseggen daer an hebben soude, op dat hi die graefelichede van Hollant niet en onterfde, *Clerc* 149. Die anghesproken worde voer schult sonder breve, *zonder schriftelijk bewijs* (*het opschrift luidt*: Van anspraken sonder breve), *Stadsr. v. Zwolle* 89. Wes dat onse borghere loevet in openen breven (*var.* loeft ende beseghelt in openen brieven), daer zoelen si betalinghe van bewisen met quitancien, *ald.*; zie ook *Stadr. v. Zwolle* 92 en 93 *passim.* Sijn uutgheven liep binnen der voerseyder tijd met brieven ende sonder brieven, overmids drie brieve (hier vermoedelijk *betalingsbevel*, *mandaat*), die hi rekende, die hi betalt hadde, na dat hi zijne rekeninghe besloten hadde, *Rek. d. Gr.* 1, 75. — Brief placaert, briefplackaet, *plakkaat*, aldus genoemd, omdat een zoodanige brief niet voorzien was met er aan hangende, maar met er op geplakte zegels. || Dirc mit brieven plackaert gesent aen allen den bailluen oistwairt, dat sy condichden, dat een ygelic, die wonde, varen mochte uptie Oistvriezen, *Oorl. v. Albr.* 59; vgl. Gloss. op plackaert. Den weet sullen die twee mannen . . in enen brieffplakaet onder hoer segelen certificeren, *O. Vaderl. R.*, *Versl.* 1, 247. — Brief van gelove, *lastbrief*, *geloofsbrieven.* || Josset van Pottes ghesent met mijns heren brieven van ghelove van Manton an den marcgrave van Ferrat, *Rek. d. Gr.* 3, 167. Aernt van Kessel ghesent . . an den here van

Meylane met brieven van ghelove, *ald.* Als hi gezent wort van mijns heren wegen van Hollant . . mit brieven van gelove, *Oorl. v. Albr.* 46. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 3, 467. — Brieven van state, *officieel stuk*, *staatsstuk*. || Jan van Avengoen ghesent van Corbule met brieven van state an mer vrouwen, aen den hertoghe ende an vele ander, *Rek. d. Gr.* 3, 167. — Segele ende brief, *schriftelijk bewijs*, *een gezegelde brief*. || (Hi) brochte mi seghele ende brief, te lesene, her coninc, daer u seghele ane hinc, *Rein.* I, 358. Nemt hier zeghel ende brief, *Theoph.* 586. Off hij kende die brieve ende segel voorseyt, *R. v. Utr.* 2, 87. Dat hij kent brieff ende seghel, *ald.* Met segelen ende met brieven, die si brochten, *Flor.* 3913. Wat sal seghel ende was ende brieven, die ghewaghen das van dat lantsheren geven? *Wap. Mart.* I, 105.—In fig. opvatting. || Niemen en mach nu wesen lief, hine hebbe der aventuren brief, *of hij moet een bewijs van Vrouwe Aventure medebrengen*, *door de fortuin gezegend zijn*, *Sp.* I[e], 56, 45.

Samenst. — Edelenbrief, banbrief, hilicsbrief, scepenbrief, dagebrief, burgemeestersbrief, erfpachtsbrief, vangebrief, statbrief, enz. Zie die woorden.

BRIEF, bnw. Ofr. *brief*; fr. *bref. Kort*, *kortaf.* || Recht also cors (*l.* cort) ende also brief so was haer redene daer ter stede, want lettel spreken dat es haer zede, *OVl. Lied. e. Ged.* 360, 1346.

BRIEFDRAGER, znw. m. Mhd. *brieftrager*; hd. *briefträger*. *Bode*. || Die messagiers of die briefdragers, *Ned. Proza* 85. Dat desen selve briefdragher . . brieve . . vercrighe, die hi ons wederbrenghen mochte, *R. v. Utr.* 2, 84. Vgl. bij dragen.

BRIEFGELT, znw. o. *De kosten van het schriftelijk bewijs*, *van de acte*. || Winnet hi hem wes of met rechte, dat sal hem die borghe betalen binnen veertien daghen ende dat breefgelt, *Stadsr. v. Zwolle* 93. So sal onse burgher ghelden dat breefgelt, *ald.*

BRIEL, znw. m. Eene in sommige Z.-Ned. steden, vooral te Gent, gebruikelijke benaming voor *plein*, *plaats*, *markt*. || Een huus staende an den groenen briel, Diericx, *Mém.* 2, 490 (la place verte). Den groenen briel, 492. Den torfbriel, *la place aux tourbes*, 490. Sente Janshuus an den houtbriel, *la place au bois*, 189 en 193. Eene brugghe ligghende over de gracht jegen den briel, daer de waghe staet, 569. Houtbriel, groene briel, *Rek. v. Gent* 1, 144 vlg. Zoo ook *Merl.* 30132, 30156, 30179. — Vgl. den stadsnaam *Den Briel*.

BRIENSCEN. Zie briesscen.

BRIËREN. Zie breyeren.

BRIESSCEN (briescen, brienscen), zw. ww. onz. Ook in den oorspr. st. vorm briscen, waarvan nog eene enkele maal het praet. *breesc(h)*, [*Mask.* 857 te onrechte *briesch*] voorkomt. Mhd. *brieschen*, *brischen*. Vgl. Kil. 91: brinssen, Holl. j. *brieschen*. — 1) *Loeien*, *brullen*. || Enen libard, die briescede ende maecte geluut, *Lanc.* II, 39695. Doe quam dare een alrestarcste wint uut dat oesten mit enen verveerlijken brieuschen, *Bienb.* 95*c*. Si (*zeekalven*) brieschen als dat calf, *Nat. Bl.* IV, 529. Wilde liede . . die . . briesschen alst een stier ware, I, 359 *var.* Dan brieschet hi (*de olifant*) sere ende mesbaert, II, 1551. Die paerden brijsscheden ende neyden, *Exc. Cron.* 102*b*. Die coen ghingen haerre straten wel sere brischende utermaten, *Rijmb.* 8641. (Bruun) sach wel, hi was bedroghen, hi began briesscen ende dulen, *Rein.* I, 692. Sijn oghen barnden als een vier, ende brieschede als een stier, II, 3621. Dat hi van node wel lude most briesschen ende hulen, II, 7338 *var.* Dat ors . . brieschte ende neide sere, *Lorr. fr.* I, 45. Meerminnen ende beluwiten . . . sullen so briesschen ende criten, dat dat anxtelike ghescal toten hemele clincken sal, *Lsp.* IV, 9, 19. Zoo ook *Sacr.* 764, 1297 (bryschen). – Ook van menschen en vooral van booze geesten. || (Die heren) keerden achter . . briscende als wilde dieren, *OVl. Ged.* 2, 106, 111. Si briesten ende huilden ende dreven rouwe, *Lorr. fr.* I, 38. Maskaroen doe heme gheliet so vreeschelijc . ., hi creet, hi riep, hi briesch (*l.* breesch [*of* brieschte?]) sere, *Mask.* 855. Zoo ook *Alex.* IX, 409; *Sacr.* 30; *Sp.* I[7], 32, 60; 67, 126.

2) Van muziekinstrumenten. *Schallen*. || Daer mocht men horen briesschen ende janken meneghen horen ende busine, *Rijmb.* 28938.

BRIESCINGE, znw. vr. *Gebriesch*, *geloei*, *gebrul*. || Dan selen die diere, . . die in die zee daer scinen staen, . . briescinge geven . . toten hemel, Velth. VIII, 11, 39.

BRIEVEN, zw. ww. bedr. Mhd. *brieven*. — 1) *Schrijven*, *opschrijven*. || Dese dinghe waren te voren ghebrieft, eer iemen wart gheboren, *Boetps.* 102, 73. Si hebben meneghen wisen man die harde nauwe brieven can in sijn herte, in sinen moet, donghelijc datmen hem doet, *Wrake* I, 1292. Dat hevet nature wel ghebrieft in die legende van aventuren, dattu de doot hier suls bezuren, Praet 4448. Bedi so brief wel in dijn herte, hoe God hier leedede zinen tijt, 4818. — 2) *Voorschrijven*. || Dies selen sire penitencie om verdragen soe lange als recht met redenen brieft, *Blisc. v. M.* 296. — 3) *Melden*, *mededeelen*. Vgl. ons ww. *overbrieven*. || Sulc een ontfanck alsmen daer dede en mach gheen menscelike tonghe brieven, *Belg. Mus.* 9, 151, 63. Wilt ons doch brieven, hoe ghy gheheeten zijt by naemen, *D. War.* 1, 411, 112. Gi wet wel, waer ic op dit (*d. i.* dit op) brieve, al ne secgict niet al uut, Velth. V, 24, 36. Sider dat heren . . die felle knechte ophieven, die alle scalcheyt connen brieven, die si brenghen ter heren oren, *Teest.* 866. Ic bem een van dien dieven, daer dEwangelien ave brieven, die alse een lam buten geet ende binnen es een wolf wreet, *Rose* 10977.

BRIEVERE (briever), znw. m. Mhd. *brievære*. *Schrijver*, *geheimschrijver*. || So dat hi te hove quam ende wart brievere indie zale, *Sp.* III[2], 19, 44 (lat. *antigraphus*).

BRIGANDINE (brigardie (?)), znw. vr. Fr. *brigandine* (Littré 1, 419). *Een soort malienkolder* (eig. wapenrusting, door de brigands (z. ald.) gedragen). || Item gheve ick heer Arent van Sweten mynen brigardye (*l.* brigandine (?) met den placcaert (waarop eene *koolmees* gewerkt of geschilderd was), ende myn heer van Cats myn harnasch van Melanen, Matth. *Anal.* 2, 294. Betaelt G. den wapenmakere van 12 brygandinen enz., *Invent. v. Brugge* 6, 104.

BRIGANT, znw. m. Van ofr. *brigant*, *brigand* (Burguy 52). Vgl. Duc. 1, 777. *Lichtgewapende soldaten*; *onordelijke*, *in der haast samengeraapte manschappen*. Vandaar de bet. van het tegenwoordige fr. woord *brigand*. || (Doe) lietmen op thuus comen saen Peteren Coutereel, met al sinen briganten in groot getal, *Brab. Y.* VI, 4734. Ene groete scare van gemeene lieden ommare, die hen hieten oec brigande, *collecta rusticorum*, *quos brigandos vocant*, *Sp.* II[4], 1, 25. Zoo ook *Rek. d. Gr.* 3, 97; 98; 123; 175.

BRIGGE. Zie BRUGGE.

BRICKE (BRYCKE), znw. vr. Van fr. *brique*; eng. *brick*, en dit van germ. *breken*. Zie Littré 1, 421. Vgl. BRITSE. *Tichelsteen*, *brik*. || Tegelen, brycken, steenen noch temmerhoudt, *Cout. v. Brugge* 1, 214.

BRIL, znw. m. Mhd. *bril*, *brille*; mnd. *brill(e)*. Vgl. Kil. 90, en Franck 146. *Bril*. || Al keki duer den bril, *OVl. Lied. e. Ged.* 57, 20. Haerne bedurfte ghenen bril, so neerenstelike sach soe toe, 338, 664.

BRIMMEN. Zie BREMMEN.

BRINE, znw. vr. Eng. *brine*; ags. *bryne*. *Pekel*, *zilt nat*. Vgl. Kil. 90: brijn, *Fland.* j. pekel. Met dit woord is ons *brem* (zout) verwant. Vgl. Franck, *Etym. Wdb.* op brijn. || Dat peeper entie brine spaersdi hem inden anschine, *tritumque piper cum liquamine*, *Sp.* IV², 80, 101. Brine van botere, Jan Yp. 149. Brine van maischer boeter, 201.

BRINGEN (BRENGEN), zw. onr. ww. bedr. (praet. *brachte*, *brochte*, *bracht*, *brocht*; part. *bracht*, *brocht*). Got. *briggan*; mhd. *bringen*; mnd. *brengen*, *bringen*. Zie verder de *Wdbb.*

1) *Brengen*, in onze bet. || Daer waren voor hem bracht vijf maten wijns, *Exc. Cron.* 22*b*. Datic (mijn gedichte) tenen goeden ende bringhe, *Limb.* I, 21. Hier heeft ons dwaesheyt toe brocht, *Melib.* 3362. Zoo ook *Sp.* II⁷, 19, 7; *enz.* — Ook *medebrengen*. || Van der cierheit, die si brochten, *Alex.* IV, 1165. Aldat here, dat hi brochte, III, 440. Hoe dat hi bider Goeds crachte die twee kinder brachte, *Aiol-fr.* 710. Vᶜ man bi ghetale brochte hi tarnassche wale, 995. Het was scoene volc dat hi brochte, 1014. De jonghe kinder . . . die dat wijf brinct, 774 (men kan hier *bringen* ook opvatten als *dragen*; omgekeerd heeft mnl. *dragen* vaak de bet. van ons *brengen*; zie DRAGEN). (Maken) een beloken hant ende daerup zweren, mit dat si daerin brengen, dat si Ghijsbrecht vol ende al verbetert hebben (*dat wat zij in de hand hebben, daarin medegebracht hebben*, *eene voldoende boete is*), *R. v. Leiden* 50. — Dat si brochten, omschrijving voor *hetgeen iemand in een strijd medebrengt*, d. i. *het leven*. || Datse die vlucht niet conde ontdragen ende wilden vercopen datsi brochten, *Sp.* III⁴, 24, 24. Dander vochten sonder hopen, alse die liever wilden vercopen dat si daer brochten, dan gheven, III⁴, 30, 48. — Met eene bep. met ane. *Iemand ergens op brengen*, *hem er toe brengen*. || Die selve coeman brachter mi ierstwerven an, *Limb.* V, 719. Het ware recht, dat sijt becochte allene, want sy my daerane brochte, *Troyen* 3485. — Met eene bep. met van. *Afbrengen*, *verwijderen*. || Dat ic gheslapen niet en mochte, eer ic die sorghe van mi brochti, *Alex.* IV, 1589. (Si) deden hem so grote porse, dat sine brochten van den orse, *Parth.* 5052. Dat ghine noyt van desen dinghen bi uwen rade en const bringhen, 7694. Om dat hise wilde bringen . . . van dolingen der afgode, *Sp.* II⁷, 21, 37. — Met eene bep. met om. *Berooven* (vgl. *ombrengen*). || Sente Demetrius wert gevaen van den keyser Maximiaen ende bracht (*gebracht*) om sijn heilich leven, *Sp.* II⁴, 55, 1. — Met eene bep. met te. || Ende tsmenschen sone werd vercocht, verraden enter crucen brocht, *Rijmb.* 25817. Dat si dat volc souden saten . . . ende te vreden bringen, *Brab. Y.* VI, 4888. — Te voren bringen, zoowel in eig. als fig. zin. — *a*) Eigenlijk. Van zaken. *Aanbrengen*, *voorzetten*. || Dat hi Abrahame brochte te voren beede wijn ende broot, *Amand* II, 2480. — Van personen. *Voorbrengen*. || Doe dede hi sueken den man vorseit so lange, dat so wert bereit, dat men hem te voren brachte, *Sp.* II⁷, 1, 27. — *b*) Figuurlijk. — *α*) *Voor den geest brengen*. || Om ere (*d. i.* eenre) wille, die mi te voren van minnen bringet menech gepens, *Lanc.* III, 15191. Si willen den lieden yet nuwes bringhen te voren om dat sijt gherne horen, *Lsp.* III, 15, 179. — *β*) *Aan het verstand brengen*. || Dies hadden der. Joden princen toren ende brachten Pylatuse so te voren, dat hine cruuste, *Sp.* II³, 2, 37. — Vore hem bringen, *meebrengen*, *aanbrengen*. Hem is in deze uitdr. hetzelfde als lat. *sibi*; vgl. lat. *prae se ferre*. || Van Spaengen had icse (*die comanne*) vor mi bracht . . met minen drachmonde, *Flor.* 1885. Hi heeft een teken vore hem bracht, daerane dat ickene kinne, *Glor.* 620. Ic en ziene . . des crusen tekijn vor hem bringen, in gelove niet, *Sp.* III², 36, 37. Hi wilde sine wapine anedoen: doe brochse voer hem een garsoen, *Ferg.* 1537; doch vgl. *Segh.* 4460. — Zie ook bij gevoert bringen. — In denzelfden zin vore hem voeren, *Flor.* 2713. — Te borde (berde) bringen, *te berde*, *te voorschijn brengen*. || Dat sy dan dit gelt weder te borde brengen sellen, *R. v. Leiden* 132. — In het bijzonder wordt bringen gebruikt in verbinding met een verl. deelw., over welke eigenaardige constructie men zie *Tekstcr.* 80. Dat het deelw. oorspr. niet ééne uitdr. vormde met het ww. bringen, maar bij een subst. behoorde, waarvan het dus een praedicaat of bepaling van gesteldheid uitmaakte, leeren ons plaatsen als de volgende: || Een ridder, die Caboetsen brachten gevaen, *adducentes C. captum*, d. i. *qui captus erat*, *Limb.* V, 157. Bringdi Renout gevaen? *Ren.* 1174. Bringdi sinen sweer gevaen? 1178. Ic bringhe gheladen enen somier met goude root, *Segh.* 9824 (*een koffer*, *die met goud volgeladen is*). Enen die om die kele een zeel brachte ommegebonden (*l.* ende omme geb.), *met een om de keel gebonden touw*, *Limb.* X, 524. Dat goud, dat si verswolghen brochten, *eos* (*aureos*) *glutientes prodibant*, *Rijmb.* 32792. Ene joncfrouw brachte gedraghen een kint (*bracht voort*, *baarde een gedragen kind*) ende haer maghe vraechden hare, wie vader van den kinde ware, *Yst. Bl.* 4054. — Later trad het deelw. in nadere verbinding met bringen en vandaar allerlei staande uitdr., waarin men vaak zonder merkbaar verschil van beteekenis het tegenwoordige deelw. voor het verl. kan in de plaats stellen. — Gedragen (gedregen) bringen, *aandragen*, *meedragen*; *iets brengen*, *dat men draagt*; *met iets komen aandragen*. || Dit woude wreken Foreus ende brocht op Pierochus enen groten steen ghedragen, *Troyen f.* 190 *d*. Ghedraghen brocht hy Apollyns beelde ende sijn neefkyn gheleyt, 223 *d*. Siet waer men hier brenct ghedraghen Lausus den jonghen verslaghen, 273*a*. Doe . . . brochtmen enen doeden uutdraghen (*l.* uutgedragen), *Hs.* 71, *Luc.* 7, 12. Die duve die vander olyve den telch daer gedragen brochte, *Claus.* 83. Dat men daer brochte zieke gedragen, *Sp.* III², 13, 24. (Si) brachten ghedraghen op een draghebedde enen mensche, *L. v. J. c.* 68. Een mensche, die sal brenghen ghedreghen eenen eemer vol borns, *c.* 205. Als hi sine hande hadde ghedweghen, brochte men hem die dwale ghedreghen, *Parth.* 556. Men bracht u ghedraghen . . galle gheminct met asine, *VII Get.* 180 (*Verh. II Kl. Inst.* 6³, 60). Zoo ook *Merl.* 3951; *Rijmb.* 1220, 5630, 5800, 15279, 22857, 22865, 28813; *Grimb.* I, 4507; *Huge v. Bord.* 44; *Ferg.* 3545; *Troyen* 664, 9520; *Lanc.* II, 3685, 3706,

9452; III, 2708, 4169; *Brab. Y.* II, 3503; *Segh.* 5715, 8380. — Doen Gods enghel van Gods wegen boetscap brachte daer ghedreghen, *OVl. Ged.* 3, 138, 665. — Cleder anegedragen bringen, *kleeren aanhebben*, *Alex.* II, 288. — Enen slach gedragen bringen, *een slag toebrengen.* || (Seghelijn) brochte enen anderen slach ghedreghen met sinen sweerde, *Segh.* 3530. Hi bracht ghedreghen enen slach ende sloech op Segheline, 3736. — Ook elliptisch. Enen slach, enen steke bringen. || Walewein brochte enen slach met beiden handen ende sloech tpart int hovet toten tanden, *Lanc.* III, 11546. Alori brochte sinen steke op Alori verbolgenleke, *Aiol-fr.* 168. Hi brachte den steke te ghemicke, 1057. Zoo ook *Segh.* 3088, 10888; *Merl.* 23527 (men kan in deze uitdr. bringen ook in den zin van *toebrengen* opvatten: dan is het aannemen eener ellips overbodig). — Gheleit (gheleet) bringen, *medebrengen*, *aanbrengen*; gr. ἥκω ἄγων. || Menich weenden daer om haer vaert; men bracht haer daer gheleit een paert, *Troyen f.* 113*a*. (Hi) brochte die maget . . te sijns heren herberghe geleet, *Sp.* I[7], 74, 27. Dat sine cume . . brachten vor den keyser geleet, II[5], 23, 530. (Si) brachten haer kindre . . beide gheleit ende ghedraghen, *Brab. Y.* VII, 793. Doe brachte men hem een ors geleit, *Limb.* II, 183; vgl. *Ferg.* 1098, 1102, 1540, 2802; *Flandr.* V, 153. (Si) brochten kint ende moeder geleet, *Franc.* 10337. So quamen liede ende brachten gheleidt enen mensche, die blint ende . . stomp was, *L. v. J. c.* 77. Hi diere up leget (*op het bed*), brinct mi gheleet heimelike, *Troyen* 586. Si brachten hem een wijf geleet, *L. o. H.* 1675. (So) doet hi die vrouwe bringen geleet, *Flor.* 2509. Doe brocht men voor die vrouwe gheleet, *Parth.* 6180 (*T. en Lettb.* 5, 275). — Ook met samenstellingen van leiden. || Dene (scare) brachte geleid ane (*zij werd aangevoerd door*) selve die grave van Viane, *Grimb.* I, 4286 (vgl. 4471). Alleene brocht men voortgheleet, *Parth.* 6197. Doese Moyses uutgheleit brochte den here te ghemoet, *D. B. Exod.* 19, 17. Die meyer vander stede . . brocht een dief . . utegheleit (*leidde uit*), *Segh.* 9688. — Gevoert bringen, *medebrengen*, *aandragen*, *medevoeren*, *dragen*; hetzelfde als mnl. anevoeren (z. ald.). || Ene joncfrouwe, die gevord brochte een brecskin, *Lanc.* II, 16124. Die enen doden riddere . . gevord brachten op ene orsbare, III, 3649. Het bracht gevoirt sijn baniere een vrome man, *Grimb.* II, 3797. Syn baniere . ., die een sciltknape . . vore hem (zie vorige kolom) daer gevoirt brachte, 4458 (*var.* ghedreghen brachte); zoo ook 4519, 4690 *var.*; *Wal.* 7371; e. e. — Gedreven bringen, *opjagen*, *voortdrijven.* || (Hi) brochte mi ghedreven up Isengrijn, daer hi stoet, *Rein.* I, 1558. (So) quam een knecht door twout ghelopen ende brocht ghedreven scape bi hopen, *Segh.* 9563. Hy weec, Eneas volgden naer ende sloech hem daernae al mat, doch dat hy en teenre stat ghedreven brocht, daer hy sach dat een scarp spiet voor hem lach, *Troyen f.* 282*d*. Zoo ook *Wal.* 6442; e. e. — Gejaget bringen, *opjagen*, *voortjagen.* || Die mi (*het paard*) ghejaghet bringet ende met sinen breidele dwinghet, *Esop.* XXXIX, 13. Die storm brochte ghejaegt ghedichte up hem lieden der Romeyne scichte, *Rijmb.* 29913. Hoe dat een eenhoren enen man brachte ghejaghet, *Belg. Mus.* 1, 357. Zoo ook *Alex.* VI, 700; *Merl.* 23059, 23670, 23749. — Gerovet bringen, *als roof medebrengen.* || Die afgode van haren lande, die hi mettem brochte gerovet, *Sp.* I[5], 10, 101. — Gevaen bringen, *gevankelijk brengen.* Zie kolom 1442. || Die was in sconincs hachte . ., daerne Begge ghevaen brachte, *Lorr.*, *Nieuwe fr.* 9, 22. — Bescreden, gereden bringen, *komen aanrijden op* (mnl. is riden ook trans.). || (Hi) quam eerliic ghereden ende brachte enen drommedael bescreden, *Limb.* VIII, 1493. Hoe dat si berechten mochten die beesten, die si gereden brochten, *Lanc.* III, 3954. Hi hadde enen esel onder hem, dien hi daer gereden brochte, 6290. Clincker . . . brocht ghereden een sterc paert, *Segh.* 3609. — Getrect, getogen bringen, met een wapen als obj. *Komen met uitgetogen of uitgetrokken zwaard* enz. || Enen knijf brocht hi ghetoghen, *Segh.* 3835. Al ghetrect (*var.* ghetoghen) brocht hi den brant, 4347. Al ghetrect (*var.* ghetoghen) brocht hi sijn swaert, 8534. — Ook met andere deelw. verbonden van andere wapenen. || Rolant brachte enen staf ghewronghen (*kwam met een staf zwaaiende*, *slingerende*), daer hi mede gaf den rese meneghen groten slach, *Brab. Y.* II, 3378. Mallic sloech op andren met sporen ende brochten gerecht die scachte, *kwamen met gerichte speren*, *Ferg.* 5350. Ferguut brinct gerecht den scacht, 1798. — Ook met andere obj. en met samenstellingen dezer ww. || (Hi) brocht dat licht ghetrect uut, *haalde het licht te voorschijn*, *Parth.* 2139. (De leeuwin) brochtse inghetogen deen na den anderen, *droeg ze* (*de jongen*) *in het hol*, *Sp.* III[1], 33, 123. — Verheven bringen, *opheffen* (een wapen). || Hi brachte die gisarme verheven, *Merl.* 23113. — Gewait bringen (enen), *iemand plotseling bij een ander brengen*, als met den wind. Vgl. onze uitdr. *komen aanwaaien.* || Die duvel brinct u hier gewait met uwer foberdien te maken, *Busk.* 26 (waien zal in deze uitdr. als een trans. ww. moeten worden opgevat, in den zin van *doen waaien*, *voortstuwen*, òf de uitdr. is onjuist).

Aanm. — *Grimb.* II, 3748 leest men: „Jacob van Casteljoen . ., die menighen coen riddere *bracht gevaren.*" Deze lezing is onjuist, daar bringen op deze wijze slechts met deelw. van trans. ww. kan worden verbonden. De *var.* heeft dan ook eene andere lezing.

2) *In een zekeren toestand brengen*, synon. van doen en maken. || Dat hi den hertoghe brachte in dien (*in de stemming bracht*, *overhaalde*), dat hi die manscap liete achter bliven, *Grimb.* I, 1825. (Hi) brachte den coninc so gemoet, *Sp.* II[7], 3, 77. Echt mochtijs hem hoeden niet, hine heefse brocht met kinde, *Sp.* III[6], 8, 38. Hi hadder seven met vruchten bracht, *bevruckt*, *Segh.* 4842. Omdat si (*quade tonge*) wilt . . . te scanden bringen dat men doet, *Rincl.* 1351. Met druuste groet die dore an die maysiere scoet, alse oftse een wint . . also open heeft bracht, *Sp.* II[6], 47, 77. — Te manne bringen (van eene maagd), *uithuwelijken.* Vgl. onze platte uitdr. *aan den man brengen.* || Dat hi bringen wilde te manne siere eygijnre dochter ende maken danne grote werscap, *Sp.* I[3], 55, 7. — Te niete (nieute) bringen, *te niet doen.* || Dese quadien (acc.) verslaen al ende te nieute bringhen, *Wrake* II, 1003. Alle mine lede zijn te niete gebrocht, *Hs. v.* 1423, 139c (*Job* 16, 8). — Te dwase bringen. Zie bij dwas. — Te gelde bringen, *te gelde maken*, *Sp.* III[1], 45, 16. — Ook met een tegenw. deelw. Vgl. *Taalk. Bijdr.* 2, 77 en *Tijdschr.* 2, 34. || Om dat hise wilde bringhen gheloovende an waerachteghe dinghen, *Amand* I, 2897 (*Sp.* II[7], 21, 37; *Amand* I,

1808). So plagen syn vrienden . . dair seer om tarbeyden om dat oorloge neder te leggen ende vervolchden dat also lange . ., dat syt staende brochten (*tot staan brachten*) ende gesuent wert, Matth. *Anal.* 3, 320. En es wint no stoerm diet can, die dat scip mach bringhen gaende, *aan den gang maken*, *Nat. Bl.* V, 892. Dat hine brochte vulmaect wesende, *Amand* I, 5801. Die kerstenheit wesende in grooten noot dickels brachten, *Grimb.* II, 5341 *var.* (*tekstha. zonder* wesende). Eer hise stille staende brachte, Heelu 1756. Dat Roemsce rike . . brochti wel staende, *Sp.* III[4], 24, 10.

3) Als rechtsterm. *Tegenover iemand bewijzen.* || Mach iemen enich ander dinghen met goeden tughen op mi bringhen . ., laet mi na recht beteren dan, *Rein.* II, 4613.

4) *Aanbrengen*, *berichten.* || Des selven margens . . bracht hi sinen heren . ., wat hem Godt hadde gesant in sinen sin, *Belg. Mus.* 5, 425.

5) *Doorbrengen*, *slijten.* || Met groter bliscapen hebben si bracht den tiit wel naer te middernacht, *Flor.* 1740.

6) *Meebrengen*, *doen vermoeden.* Met eene zaak als ondw. || (Hi) singhet sulc luut als sine name (*oriolus*) bringhet, *Nat. Bl.* III, 2877.

7) *Voortbrengen*, *baren*, van alle mogelijke vruchten. || Gloriouse maget . ., die uwen eyghenen sone bracht sonder smette ende blame, *Limb.* I, 2004. Die dach cam . . ende soe brochte een cnapelkijn, *Franc.* 9489. Doet te haren termine quam, brachte die jonfrouwe lofsam een scone knapelen, *Limb.* III, 789. Du salte in dinen lichame ontfaen zonder blame ende bringhen enen zone, *Lsp.* III, 6, 67. Die vrucht, die si (*de vrouw*) bringen sal, *L. o. H.* 4910. Die reyne Maria . . die . . den Godsone brochte, *Rijmb.* 693. Jongher dochtren sevene, die mi Rode die vroede hadde brocht tenen broede, *Rein.* I, 329. Dese duven sijn heet van naturen ende bringhen dicwile jonghe duven, Ruusb. 2, 70. Hennen ende ganse . . bringhen eyere, *Nat. Bl.* III, 14. Een voghel . . die twee eyere of drie pleghet te bringhen, 280. Hoe si (*duiven*) groet gheslachte bringhen, 1076. Den groeyenden boem, diemen noyt vrocht bringen en sach, *Rincl.* 450. Die erde brochte niet dan goet, *Rijmb.* 347. — Vgl. boven *Yst. Bl.* 4054, kol. 1248.

8) *Meebrengen bij de geboorte*, *geboren worden met iets.* || Want (*het kind*) tusschen sine scoudren brachte een scone cruce van goude, *Limb.* III, 794. Enen sone . . die tusscen sinen scoudren bracht een screme, IV, 1357. Want tusscen sine scoudre droucht een tekiin, bracht van goude een cruce, 1555.

Aanm. — B r i n g e n is nu en dan eene verkeerde lezing, b. v. *D. War.* 7, 387, 93: „(Dat suete metten zuren menghen) dats hope ende wanhope, die altoes *brengen* den rechten minnere in sijn herte." Men leze: d r i n g e n (?). — *Sp.* III[1], 6, 36: „Want hi den bisscop *bringen* soude." Men leze b u g e n (Vinc.: Ambrosium esse *flectendum*). Zoo ook *Nat. Bl.* II, 3259.

BRINGERE (bringer), znw. m. Mnd. *bringer*, *brenger*. *Hij die brengt.* — *a*) Van voorwerpen en zaken. || Si sat (*gierigheid*), alse die mochte staen qualec ende beidde harre bringren (*die haar goud enz. brachten*) met crommen handen ende met vingeren, *Rose* 196. — *b*) Van tijdingen, enz. || Siet gene es der valsceit bringere, *verspreider van valsche geruchten*, *Sp.* I[4], 38, 14. Al was hi na der ewegher gheboert . . een here ende een bringhere der wet, Ruusb. 2, 84.

BRINC, znw. m. Mnd. *brink*; eng. *brink*. *Rand*, *grasrand*, ook *grasveld*. Een nederduitsch (saksisch) woord, dat in onze taal slechts voortleeft in familienamen, als *Ten Brink*, *Van den Brink*, e. a., en als plaatsnaam nog in sommige steden bekend is voor een met boomen beplant (eig. met gras begroeid) plein. Zoo kent men *den Brink* te Deventer, den *Kerkbrink* te Hilversum, enz. Vgl. Lübben 1, 424 en E. Müller 1, 140. || De dat holt gehouwen hebben omme den brinck, *Etst. v. Dr.* 120. — Zoo ook meerm. in de *Rek. d. Cam.* (van Deventer), b.v. 3, 38: Van Dijricke bi den Brincke van den coeghelde.

BRINCTIJNS, znw. m. *Pachtgeld van den brink*, *het geld*, *dat men betaalt voor het pachten van den brink of voor de vergunning om er koeien of ander vee op te laten grazen.* || Do sij ontfanghen hadden van Henric den boden den brinctijns, *Rek. d. Cam.* 3, 31.

BRINNEN, st. ww. onz. Mhd. *brinnen*; md. *brunnen*, *burnen*, *birnen*, *bran* ohd. *brinnan* (*bran*, *brunnun*). Het praet. luidde *bran* in *verbran* (*Brand. H* 1271); mv. *bornen*, *bronnen*; deelw. *gebornen*. De gewone vorm van dit ww. in 't mnl. is b e r n e n, waartoe de hier genoemde vormen wellicht beter worden teruggebracht. Zie bernen. — 1) *Branden.* || Die water droughen doe sijn huus barren (*d. i.* barn), *Rek. v. Gent* 1, 89. Up den nacht dat barn (*er brand was*) buten Sente Pieters, 219. — 2) *Flikkeren*, *glinsteren.* || Hare helme bornen alse vier, *Lanc.* III, 18406. Sijn oghen bornen als een vier, *L. o. H.* 778.

Aanm. — Soms vindt men het deelw. *gebornen*, waar men *gebernt* zou verwachten, daar de vorm bij het trans. ww. behoort. || 4 Ponden witte kerssen, die gheebornen ziin binnen desen jare up scepenen huus, *Rek. v. Gent* 1, 463. Nemt g e b o r n e n calc, dats g e b e r n t calc ende also uten ovene genomen, eer daer water op comt, *Hs.* Yp. 110*a*. — Behoort hiertoe ook *OVl. Ged.* 3, 133, 224: (Vegetativa anima es) sonder ghevoelen als bornen cruyt, *gebrand*, *verbrand kruid*?

* BRISCHEN, *Leid. Keurb.* 529, 32. Verkeerde lezing; zie bij bresil.

BRISELEN, zw. ww. bedr. en onz. *Brijzelen.* Het woord komt in geene andere germ. talen voor, behalve in eng. dial. *brise* (Halliw. 1, 211). Het stamw. *brijzen* is één in oorsprong met fr. *briser*, maar daar de oorsprong van dit woord ook niet vast staat, kan het fr. evengoed aan het ndl. zijn ontleend, als omgekeerd. Zie De Jager, *Freq.* 1, 44 vlgg., en Franck, *Etym. Wdb.* op b r ij z e l. Vooral van *brood* gebruikt.

Bedr. — *Stuk maken*, *fijn maken.* || De crume van gebacken broede ghebriselt ende ghesoeden in watere, Jan Yp. 121.

Onz. — *Stuk gaan*, *uit elkaar vallen.* || Die brode . . sijn nu droghe gheworden ende van groter outheit ghebriselt, *D. B. Jos.* 9, 12.

BRISELINGE, znw. vr. Van b r i s e l e n (z. ald.) en evenals dit ww. vooral van *brood* gezegd. *Kruim*, *kleine stukjes.* Vgl. Kil. 90. || Metter serviette die hy heeft up synen scauwere te suverne de bryselinghe van den broode ende spyse van voor hem, Matth. *Anal.* 1, 279.

BRISIL. Zie bresil.

BRITSE, znw. Van fr. *briche*, dial. bijvorm van *brique*, schijf (Littré 1, 421*c*). *Damschijf*, gewoonlijk *bric* genoemd. Vgl. bricke. Zie E. Müller 1[2], 135; De Vries, *Warenar* 114. || Ghegheven mijn here om met britsen te spelen, *Rek. d. Gr.* 3, 176.

BRITSE (ook brutse; zie broke, 3de Art.), znw. vr. Mnd. *brace*, *bratse*, *bretse* en andere vormen (Lübben 1, 411). Hetzelfde in bet. als fr. *broche* en

dus synon. van spanne (d. i. spange). Vgl. *Teuth.* 88: braidsch, fybel, voirspan, *fibula*, *monile*. *Doekspeld*, *speld als sieraad*. Het woord zal wel één in oorsprong zijn met het vorige woord. || Costelijke britsen ende spannen trede ick onder die voeten, *Pass. W.* 101*c*. Of is de bet. *armplaat* (Oudem. 1, 829)? Zie bij BROKE, 3de Art., waar een woord brutse (brutsce) vermeld wordt, met de bet. *armring*. — Ook *R. v. Leiden* 67 zal britsen, met wapenscilden in één adem genoemd onder het Art. zilverwerk tot eene nalatenschap behoorende, wel eene dezer beteekenissen hebben.

BRITSIER. Zie BRACHIERE.

BROCHE (BROKE), znw. vr. Hetzelfde als britse, (z. ald.). Van fr. *broche*; eng. *brooch*. Zie verder BROKE.

BROCHEN (LANT), *Lanc.* II, 1975, plaatsnaam. Vgl. 19756: Si vant dar den hertoge van Brocelant. Zie bij BROECLANT.

BRODEGOEM, *Lanc.* II, 47195, hetzelfde als brudegoem. Zie op BRUDEGOME.

BRODEKIJN. Zie BROOT.

BRODECNECHT (BROOTKNECHT), znw. m. Hetzelfde als brodich cnecht. Zie BRODICH en vgl. brootate en broothere. *Een knecht*, *die bij iemand inwoont*, *in den kost is*. || *So we den anderen anvechtet mit sinen brodeden knechte*. Ienich man de den anderen bevechtet ende enen knecht of meer to hulpe hevet, dat syn brode knechte sijn, *Stadb. v. Gron.* IV, 22 (het kan ook zijn, dat *brode* een schrijffout is voor *brodede*, gelijk ook de titel heeft, en dat men hier dus eigenlijk als in den titel het verl. deelw. heeft van het ww. broden, *iemand den kost geven*, mhd. *brœten*. Vgl. Lübben 1, 425, waar mhd. *broden* en hd. *broten* genoemd worden, en ook het deelw. *brodet* = *brodich* vermeld wordt). Nyemant en sal dragen eenige heeren cleeren van levreyen, hy en sy zijn brootknecht, officier ende dienaer, *O. Vaderl. R.*, *Versl.* 1, 328.

BRODEN. Zie bij BRODECNECHT.

BRODET. Hetzelfde als brodich. Zie ald. en BRODECNECHT.

BRODICH (BROEDICH), bnw. Mnd. *brodich* (*brodet*); vgl. mhd. ww. *brœten*, d. i. *in dienst hebben*; hd. *einen im brote* (d. i. *dienste*) *haben*, en Oudem. 1, 837. Slechts in verbinding met een woord, dat *dienaar* beteekent. Brodich knecht, *een inwonend knecht*, *een dienaar die bij iemand in den kost is*. || So wie yemant te werck set, die gheen poorter en is of ontpoortert wort . ., die sel verbueren die selve boeten, behoudelick dat een zijn brodighe knecht in sijn selfs huys wel te werck setten mach, *O. K. v. Delft* I, 18. Hoer broedighe huysghesinne, hoer schontheyten, hoer rentmeysteren enz., Nijh. 3, 109. Enen broedigen dienre, *O. Vaderl. R.*, *Versl.* 1, 64 en 242 vlg.

BROEDEN (BRUEDEN, BROEIEN), zw. ww. bedr. en onz. Mhd. *brüeten*; mnd. *broden*; hd. *brüten*. Zie BROEIEN.

BEDR. — *Jongen*, *eieren uitbroeden*. || Dus broet die . . voghel die eyer onder sinen vloghel, *Nat. Bl.* III, 975. Zoo ook III, 2804, 2806 *enz.*; vgl. BROEDTIJT. — Ook als znw. gebruikt. *Broeding*. || Eerehande aren die sine jonghen vernoyt te voeden ende werptse uut sinen broeden (*varr.* broedene, brodene), *ald.* 1384.

2) *Koesteren*, *kweeken*, *verzorgen*. || Alse die hinne haer kiekine broet, *Wap. Mart.* I, 307. Diene moederlike broet, *Disp.* 491. Someghe kieken onbehoet willen node sijn ghebroet ende wandelen buten haren vlerken, *Nat. Bl.* III, 2013. (Si) voeden vader ende moeder, ende broeden die hem selven dan van ouden voeden en moeghen, 2439. Anders so waert (*het vleesch*) in de vloet beter versmoert dan ghebroet, *Wap. Rog.* 712. Eist dat so (*gracie*) alle dinc broet, 881. Sonder hare (*gracie*) en es niet ghebroet, 934. Ter Gods gracien, onder die welke hi wert ghebroet, 1802. So hevet hi sinen scat ghebroet eenen andren, dien ghebuert sijn goet, *Bouc v. Sed.* 1036. Elc vint nu dat hi heeft gebroedt, *wat hij met voorliefde gedaan heeft*, *loon naar werken*, *Rincl.* 584.

3) *Aankweeken*, *vermeerderen*. || Dus can die slaep broeden cracht ende zin, ende voeden, *Lsp.* I, 16, 27 (aldus te lezen).

ONZ. — 1) Zonder uitgedrukt object. *Broeden*, *eieren*, *jongen telen en opkweeken*. || Int nest, daer die aren broet, *Nat. Bl.* XII, 505 (*var.*: dar die aer in bruet). Daer si hem te brodene maken, III, 1142. An slewen mont broedden byen, *hadden bijen hun nest gemaakt*, *Rijmb.* 8015.

2) Van werkingen, die met het oog niet kunnen worden waargenomen; vgl. *er broeit een onweder*, *er broeit iets* enz. *In het geheim werken*. || Nadat therte mijn dus broeyt, *Segh.* 7425. Oec sonder vertoech van ghezwelle broedt dicken groete quale, *Wap. Rog.* 1866. Soe wie ontrouwe in hem laet broeden ende oec in hem laet verbouden, *Vad. Mus.* 1, 346, 79.

BROEDER (BRODER (*Lanc.* passim, e. e.), BRUEDER (*Brab. Y.* VI, 10673 e. e.), BRUDER (*Cass.* 579)), znw. m. De 2de nv. is in zuiver mnl. *broeder*, en niet *broeders*; zie o. a. *Limb.* III, 136; *Brab. Y.* VII, 1310; *Segh.* 9499; *Rijmb.* Gloss., en Huyd. op Stoke 1, bl. 161 vlg.; dat *broeder*, doch soms *broedere* (*Bed. d. M.* 653); mv. *broeders* (*Leid. Keurb.* 47, 22 e. e.), *broeder* (*Rijmb.* 2532, 7799), *broedere* (*Serv.* I, 2494) of *broedre* (*Rijmb.* Gloss.). Ook wij hebben van dit woord nog een dubbelen meervoudsvorm. Een in alle indogerm. talen voorkomend woord. Mhd. *bruoder*; mnd. *broder*, enz. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 417; Kluge 40, en de andere *Wdbb.*

1) *Broeder*, de gewone bet., algemeen. — Verklw. broederkijn, *Ferg.* 417; *Bern. S.* 100*b*, e. e. — 2) *Ambtsbroeder*, *confrater*, *collega*. || Hy ende syne broeders (de drie *ammanne* of *schoutetten*), *Invent. v. Brugge* 4, 229. — 3) *Ordebroeder*, *kloosterbroeder*. || Clusenere ende moneken, broedere ende canoneken, *Serv.* I, 2493. Dat hine cleetde metten abite van religione, ende dat hine ontfinc om daer broder te sine, *Lanc.* IV, 12322. Een . . schone maghet versochte dickent desen broeder, om dat si wilde wesen vroeder, hoe sy ten hemel comen soude, Hild. 179, 46 (vgl. vs. 53 en 74, en bl. 180, vs. 134.) Die goede broeder ghinc al te hant, daer hi den jonghen knapen vant, *Bloeml.* 3, 24, 47 (vgl. vs. 43 en 25, 70 en 76). — Verklw. broederkijn, *Oorl. v. Albr.* 48 e. e. — 4) *Ieder lid van eene corporatie*. Vgl. BROEDERSCAP. — 5) *Hij*, *die in een liefdadigheidsgesticht wordt opgenomen*. || Dat men ghene broeders noch susters ontfanghen sel int gasthuys te Leyden, noch provene daer in copen moghen van deser tijt voirt, die broeders ende susteren en sijn voir ghestorven, dier nu ter tijt sijn, *Leid. Keurb.* 47, 22. — 6) *Gezel*, *kameraad*, ook ironisch. || Gi ward dar worden onse broederkijn, *onze kameraad ten opzichte der trouw of ontrouw uwer amie*, *Lanc.* III, 12567. — 7) *Medemensch*, *broeder*, *naaste*. || Dit cleene sackelkijn sijn sonden des brueder mijn, *Sp.* II[a], 57, 24 (vgl. II[a], 13, 14 vlgg.).

BROEDERDEEL, znw. o. *Het aan iederen broeder toekomend deel eener erfenis.* || Dat si niet sculdich waren gheel te hebbene recht broederdeel, want si an joncwive waren gewonnen, *Sp.* I[2], 50, 49.

BROEDERLIJC, bnw. *Broederlijk, van of onder broeders.* || Bruederlike hate heeft broederlike caritate onder die voete geworpen, *Ned. Proza* 268.

BROEDERLIJCHEIT, znw. vr. Hetzelfde als broederscap (z. ald.). || Onthout, o viantlike broederlicheit, onthout hem levende, *Getijdeb. S.* 85*a*.

BROEDERLIKE (BRUEDERLIKE), -LIJC, -LIC, LIKEN), bijw. *Broederlijk.* Mhd. *bruoderlich, -liche.* || Broederlike mallic andren minnen, Praet 4411.

BROEDERSCAP (BRODERSCAP, BRUEDERSCAP), znw. vr. en o. Mhd. *bruoderschaft*; mnd. *broderschap. Iedere corporatie, zoowel geestelijke als wereldlijke*, ook *het lidmaatschap daarvan.* Zie over broederschappen en gilden vooral Riemsdijk, *Gesch. d. Jacobikerk*, bl. 157 vlgg. || Eermen yement annemen sel in onser bruederscap, *Gesch. d. Jacobik.* 254. Op dat verbueren hoirre broederscap ofte susterscap, *ald.* Den doden bruederen ende susteren, die gestorven sijn in onser bruederscap, *ald.* Die sel der broederscap . . geven . . III ß stat payments, 290. Calanderbroederscap, 165. O. L. Vrouwen-broederscap, 164. Vander broederscap der heyliger joncfrouwen sinte Barbara, 290; enz. — Ook *broederschap, broeders*, in 't alg. || O quade broederscap, waerom benijtstu den onnoselen, *Getijdeb. S.* 85*a*. Dbroederscap der heligher kerken, *Tondal.* 526. Mint dat broederscap; vreest Gode; eert den coninc, *Hs. v.* 1348, 137*d*. Onder broederscap sayen discoert, *Doct.* I, 249. Zie meer voorbeelden (voor 't mnd.) bij Lübben 1, 427, en vgl. nog *„Broederschap* des gemeenen levens," *broeder* van den Nederlandschen leeuw, *broeder* onder de Vrijmetselaren, ambts*broeder*, wapen*broeder*, enz. — Ook van den ridderkring van Artur's tafelronde gebruikt. || U tgeselscap so wale smaect vanden broderscepe talre stonden, *Lanc.* III, 3324.

BROEDERSCEIDINGE, znw. vr. *Boedelscheiding tusschen broeders en zusters.* || In gherechter goedinghe van broederscheidinghe . ., also men goede broederscheidinghe sculdich es te houdene ende te doen, *Brab. Y.* Dl. 2, bl. 537*b*. Die cirurgiens, want hi om cortheit des menschen levens vanden medicum mit broedersceydinghe is ghedeelt, *de medische wetenschap is als het ware bij erfenis tusschen hen verdeeld*, *Schaaksp.* 55*b*.

BROEDERSLACHTICH, bnw. *Schuldig aan moord op een broeder gepleegd, broedermoordenaar.* || Al bestu niet vaderslachtich no moederslachtich no broederslachtich, nochtan bestu manslachtich, *OVl. Ged.* 2, 35*b*.

BROEDTIJT (BRUEDTIJT), znw. vr. *Broedtijd, broeitijd der vogels.* || Die in die bruedtijt enige vogelen stricken ende vangen up hoir nesten, *Leid. Keurb.* 173, 61. Binnen der bruedtijt, *ald.*

BROEIEN. Zie BROEDEN.

BROEIEN (BROYEN, BROEN), zw. ww. bedr. Mhd. *brüejen, brüen*; hd. *brühen*; nl. *broeien* (b.v. *de straat broeien*, d. i. *met heet water begieten*). *Branden, schroeien, roosten, zengen.* Verwant met *broeden*, van *broet*, dat van den stam van *broeien* komt. Zie Kluge 40; Franck 148. || Doe hien (*den hond*) quetste ende broyde mitten beghieten, *R. v. Leiden* 7. Broeitse (*de kiekins*) in watere niet te heet, *Keukenb.* II, 13. Dit yserijn engien sal mit deser stoffe gloyen, dier binnen bleve, soude hem broyen, *Segh.* 10116. Drie yseren dede hi gloeyen, daer dede hi dat vleysch an broeyen, 11728 *var.* Hi leyde een platte yserijn ghebroeyt op hem, 11752 *var.* Ten helschen gecriele in een eeuwich verseren wil ic de siele onder Lucifer broen, *Mar. v. N.* 18, 424. Arterien es men sculdech te broyene, *Hs.* Yp. 110*c*. In de uitgave van Broecx staat hier, bl. 50, te broyerene, welken vorm men op dezelfde bl. nog tweemalen leest. Indien die lezing juist is, zal men wel te denken hebben aan hetzelfde germ. ww. broeien, met een franschen uitgang. Zie ook bij BREYEREN.

BROEC (BROUC, BRUC), znw. o. en ml. Mhd. *bruoch* (o. en ml.); mnd. *brôk, brûk*; ohd. *bruoch*; ags. *brôk*, met de bet. *beek*, zooals eng. *brook.* Zie Weigand 1, 268; Lübben 1, 427; E. Müller 1, 144. *Laag land, moerassige weide, drasland, broek*; synon. van mnl. mersc. || Een nederinghe van diepen broucken, daer men niemende en soude souken, *Amand* II, 573. Als hi Sente Baven vant . . in den broucke, sittende in eenen holen boucke, 626. Enen cleinen broec . . dat in den middel van bosscen stoet, *Lanc.* II, 2449 (vgl. 6905, 18645). (Artur) dorecroep hoeken ende broeken om genen rese daer te soeken, IV, 9829. Die bere liep in een broec, *Vad. Mus.* 1, 28, 31. Si quamen bi groten brouken, daer souden si passage souken, *Alex.* X, 351. (Het hert) liep neder doe . . in enen broec; hem ginc daer dorsten, *Ferg.* 134. (Hi) dede soeken in bogarden, in woude ende in broeken rosen ende bloemen menigerhande, *Flor.* 2862. Sijn liede volgeden alle mede tote overt bruc, Heelu 7484. Mettem traken si over de brouke (vs. 52: die *merschen*, lat. *Meotidas paludes*), *Sp.* III[1], 4, 57. Dor brouc te vaerne ende dor marasch bi eere rivieren, *Sp.* I[4], 30, 44. Dat die brouc es diep ende sochte, *ald.* 17. Zoo ook *Lsp.* I, 43, 56; *Nat. Bl.* II, 1517, 2628; III, 658; VI, 485; *Troyen* 9169; *Rijmb.* 8724, 19675, 22431, 27795; enz. — Elsbroec, Esbroec, e. a. Zie die woorden. — Uit verschillende plaatsnamen in Nederland is *broek* overbekend.

BROEC (BROUC), znw. vr. Mhd. *bruoch* (vr. en o.), mnd. *brôk*; ohd. *bruohha*; ags. *brôc*; ofri. *brôk, brêk*; eng. *breeches*; hd. dial. *bruch.* Zie verder Weigand 1, 268; E. Müller 1, 133. Het bekende kleedingstuk, mnl. ook nedercleet, lat. *bracca* (een keltisch woord) genoemd. || Semeramus . ., dwijf, die eerst broucke vant, *IX Best.* 102 (vgl. *Sp.* I[1], 42, 23). Doe dedise toter brouc ontcleeden, *Bloeml.* 3, 29, 31. Hare ontfarmde sere das, dat hi in sine broec naect was, *Lanc.* II, 18884. Enen ouden man in himde ende in broken naect gedaen, 6127. Zoo ook *Alex.* III, 479, e. e. Hine spaerde groot no clene, mantel, roc no bouc (*l.* brouc) ne gene . ., hine deelet omtrent, *Franc.* 4291. — Ook in 't mv., als eng. *breeches.* || Ic ben die lansknecht met die lange broecken, *Ned. Kluchtsp.* 55, 7.

BROECACHTICH, bnw. Vgl. mhd. *bruochech*; hd. *bruchicht. Moerassig, laaggelegen, waterrijk.* || Seven ossen . . weiden in broecachtigen steden, *D. B. Gen.* 41, 2.

BROECAREN, znw. m. Benaming van een watervogel, nl. van den *purpervogel* (fulica porphyrio, L), welke Maerlant *Nat. Bl.* III, 3013 self verklaart: || Een voet heeft hi als die aren, den andren als die gans . .; desen hetewi den broecaren (*moerasarend*).

BROEKE. Zie BROKE.

BROEKETE (BROEKEDE?), znw. o. Mnd. *brokede, brukede, brokete.* Hetzelfde als broec (1ste Art.). *Moeras; moerassig, drassig land.* Vgl. ook mnd. *gebrokede* (Lübben 2, 24). || Datsi quamen an enen molen naer, daer eén groet water liep . ., daer broekete ombe was, *Merl.* 30055.

BROECGORDEL, znw. m. Mhd. *bruochgürtel*; mnd. *brôkgordel*; ofri. *brôkgerdel*. *Broekriem*. || Uwe broeken (legt) onder dbedde metten broucgordele, *Livre d. Mest.* 6. Boven broecgordele, *M. en Vr. Heim.* 752. Vgl. *Diut.* 2, 203: brachale, bruchgordel.

BROECHOEDER, znw. m. *Opzichter over een broek of mersch.* || Esken te setten int broec te Moordrecht in die len'en . . . bi Danel den broechoeder, *Rek. d. Gr.* 2, 189.

BROEKICH. Zie BROKICH.

BROECLANT (BROKELANT), znw. m. Mhd. *bruochlant*. *Laag, moerassig, waterrijk land.* || (Holland) is meest een broeclant, *Clerc* 11 (vgl. 37). Castanen . . . es een boem droghe ende heet ende wast best in broekelant, *Nat. Bl.* IX, 207. Misschien is dit de oorspr. vorm van den plaatsnaam *Brockelant*, *Broeslant* (*Lanc.* II, 1975, 19757).

BROECRIEME (-RIEM, -RIME), znw. m. Hetzelfde als broecgordel (z. ald.). || Mijn broecrime es mi bleven: mine gespe es beter dan al tgoet, dat gi mi nemen doet, *Belg. Mus.* 7, 191, 176. Die broecrime es mijn, 192, 189. Hi knielde vor dien degen goet ende waenden . . . dien broecrime hebben genomen, *ald.* 201. Dit te gader gedaen in eenen holen broecrieme ofte daer mede ghesalvet een wollen gordel ende dien mensche der mede ghegort, Jan Yp. 98. — Ook in de bet. *middel, het midden van het lichaam.* || Enen velle, dat cifat geheten es ende leget binnen den lichame jegen den broecrieme gelijc enen solre, *Hs.* Yp. 142*d*.

BROECTIENDE, znw. m. Mnd. *brôktêndε*. *Tienden van broeklanden betaald* (die o. a. hakhout opleverden). || In Zevenaerbroec van tiende, . . te Warmonde up die gheest van tiende, . . den broectiende aldaer, . . van vlastiende, . . van corentiende . . enz., *Rek. d. Gr.* 2, 20.

* BROELINGE, znw. vr. || Alse hi (*de koorts*) comt met reumen, dwelc men mach kennen bi den pulse ende bi der hoeste (?) broelinge (?) van den huve, *Hs.* Yp. 55*b*. De Bo heeft brollen, *etteren, dragen van wonden* (bl. 190). Is dat wellicht met dit woord verwant? De woorden zijn niet geheel zuiver, en de bet. is dus moeilijk vast te stellen.

BROEM (BROUM), znw. *Schuim*, hetzelfde als het dial. ndl. *broesem* (*bruis*) en het bij Kil. opgegeven *broemsel*. *Schuim*. Kil. 91: broem, *spuma*. || Men verwalt dachterste dien vanden scape, toter tijt dat sij hunt ghezoden hebben den broum, *Keukenb.* I, 25.

BROEMEN, zw. ww. bedr. *Vegen, wrijven*, vooral van de oogen. Doch de bet. moet vroeger meer algemeen zijn geweest, blijkens eng. *broom*, d.i. *bezem*. Het is verwant met *braam* (E. Müller 1, 154). Of het hetzelfde woord is als Kil. 91: broemen, *despumare, schuimen* (vgl. BROEM), is onzeker. || Bloedege ogetraen helpt geen broemen, *voor bloedige tranen helpt geen wrijven* (?) *Rincl.* 805. (Si) hebben hem gheranbraect (*zich uitgerekt*) ende haer oghen ghebroemt beide, *Lsp.* III, 3, 1074.

BROEN. Hetzelfde als BROEIEN (z. ald.). Ook mhd. kent *bruon* voor *brüejen* (Lexer 1, 370).

BROESEME. Zie BROSEME.

BROESE. Zie BROSEN.

BROET, znw. o. Mhd. *bruot*; mnd. *brot*; hd. *brut*. Van broeien (z. ald.). — 1) *De jongen van vogels, gebroed.* || Die aren . . met sinen broede, *Esop.* XIII, 7. Over dat hem tander staerf, so coemt hem dan niewe broet, *Nat. Bl.* III, 1412. Een voghel, die winnet met minst te notene sijn broet, 1785. Daer hout hi sine broet, 2433. Na dat bloeden, dat hi bloet op sijn dus vercoren broet, 2919. Ic ghinc met minen broede sonder sorghe al buten mure, *Rein.* I, 392. — Overdrachtelijk ook van booswichten gebezigd. || Gelloen, dat quade broet, dat noit en dachte ere no goet, *Lorr. fr.* II, 57. — 2) *Broeding.* Hetzelfde als de onb. wijs broeden. Ook hd. *bruot* heeft deze bet. (Lexer 1, 370). || Ic hadde jongher sonen achte . ., die mi Rode die vroede hadde brocht tenen (*d. i.* te éénen) broede, 328; vgl. lat. „Trutula quas *uno* protulit *accubitu*. Vgl. *Nat. Bl.* II, 283: Diere vive draghen tere dracht, en II, 3425: Twee jonghen draghet si tere vaert. — 3) Dichterlijk wordt broet gebruikt van de gevolgen der zonde. || Ander sonden leggen hare broet in enech let, daert bi moet vuel wesen ende onreene, *Rincl.* 1278.

BROGGE. Zie BRUGGE.

BROC, znw. m. Mnd. *broc* (Lübben 1, 428, op broke); mhd. *bruch*; hd. *bruch*. Het Mhd. *bruch* beteekent, evenals het mnl. en ndl. broc, *een afgebroken stuk*. Vooral van een *groot stuk spijs, dat niet door het keelgat kan*. Vgl. onze uitdr. *stikken in de brokken*. || Die broc inder kelen, *Con. Som.* 187*a*. — Ons znw. *brok*, dat in alle Wdbb. als ml. staat opgegeven, is in de spreektaal door den invloed van *stuk* tot het onz. geslacht overgegaan.

BROCAET (BROCKAET), znw. o. It. *broccato*; fr. *brocart* (Littré 1, 424; E. Müller 1, 141). *Een met goud of zilver geborduurd* (fr. *brocher*), *plechtgewaad*. || Enen mantel droech hi . ., daer onder . . droech hi een gulden stuk brockaet, *Versl. en Ber.* 4, 63, 270. — Vgl. Oudem. 1, 833.

BROKACHTICH. Zie BROOCACHTICH.

BROKE (BROEKE, BRUEKE, BROECKE, BRUECKE, BRUKE), znw. vr. (een enkele maal ml.; zie onder 4). Mnd. *broke*; vgl. mhd. hd. *bruch*; mnd. *brôk*. Van breken.

1) *Breuk.* || Als die sonnesceem gaet doer dat glas, daer nie gheen broke aen en was, *D. War.* 4, 517, 63. Ten (*het been*) mach niet rotten noch crighen broke, *Rein.* II, 5484. Hine wiste besceet negeen tusscen der broke ende tander been, *Franc.* 10233. (Saen) worden die steenen al geheel, dat mer nieuwers an en mochte . . . broke of teeken scouwen, *Sp.* II[1], 28, 57. — Vgl. voor een ander broke in dezelfde uitdr. *broke of teeken*, BROKE, 2de art.

2) *Inbreuk op anderer rechten, vergrijp, misdrijf, misdaad, overtreding.* || Wat waendi, here, had ic becant in mi enighe broke of smette, dat ic te rechte . . hier ghecomen waer? *Rein.* II, 4392. Ist dat ment mi betughen mach na den recht in enighen broken, ic wil dat aen mi si ghewroken, 6175. Sonder bruecke teghen den heer, *MLoep* IV, 773 (vgl. *Stadsr. v. Zwolle* 152). Men vindt brueke (*overtredingen*, hier voor *overtreders*) te beteringhe . . voir sulke broke ende misdaet, V. d. Wall 1, 332 (vgl. *Oorl. v. Albr.* 533). Van allen broeken, misdaden ende aentichten, die sii tegen hem gebroect of misdaen moigen hebben, 462. So sal elc man . . wesen . . versoent van allen broken, die in desen orloghe ghesciet zijn, *Brab. Y.*, dl. 2, bl. 537. Overmids sekeren saken ende brueken, die wi onser . . stad van Lovene aenlegghende waren ende aensegghende, bl. 577 (vgl. 1, bl. 724, 783, 790; dl. 2, bl. 573). So wie men vindt in der bruecke, tsi man of wijf, dat men betughen mach mit twien poirters, *Leid. Keurb.* 9, 30. In der kerke, daer die brueke in der parochien ghesciet, 23, 3. Anbrenghen alle brueken, 70, 13. Van gheenen brueken noch gheenen zaken, die hy verboert of mes-

doet jegen die gulde, *Belg. Mus.* 5, 87. Waert dat eenich poertere broke dade of schatscult sculdich ware, *Cor. v. Antw.* 8, 5 (vgl. 9, 6). Die mogen des middages mit oer eten sonder brocke (*l.* broeke), *straffeloos*, *R. v. Zutf.* 43, 138; zoo ook *ald.* 92, 9. Zie verder *Invent. v. Brugge* 2, 53; Nijh. 1, 152, 154, 245 (*tweemaal*), 309, 349; 3, 24 (*tweemaal*), 96 (*tweemaal*); *Vad. Mus.* 3, 369 (*tweemaal*); *Ch. v. Waelk.* 6 *passim*; enz.

3) *Ondeugd*, *gebrek*, *misstap*, van de zedelijke zijde. || Willen wi bliven sonder quale van oncuusschen broken, *Tien Pl.* 1360. Dat hem die leringhe rechts levens ende der dinghe, die si sculdich zijn te houdene, iet (*l.* niet?) moghen comen te broke ende te valle, *D. Orde* 253. Dat een erfsoen van Hollant aldus uten lande soude wesen, dair men geen brueken of en hoerde, Matth. *Anal.* 3, 347. Dat kint niene sal des vaders sonde noch sine broke draghen iet, *Mask.* 1178.

4) *Boete.* || Wat hem verschijnt van sheren broeken, . ., dat is een onghewisse rent, Hild. 150, 27*var.*; vgl. 22, 63 en 71. So dincket mi gherechte teme, dat dewelike coninc ende here sine broken settet, *Mask.* 1019. So wie eneghe core oft broeke . . . verboert hadde, . . . dien mochten . . . gheswoerne . ., sijn ambocht . . verbieden te doene, tot . . dat hi dien broecke oft core . . betaelt hadde, *Belg. Mus.* 4, 77; vgl. 10, 103. Alle costen, lasten, cueren ende bruecken, *Vad. Mus.* 3, 128. Forfeyten (*d. i.* boeten), brueken, vervallen ende toebehoren, *Oorl. v. Albr.* 535. Is hi oic also niet gegoidt, dat hi den broke gelden mach, so moet hi borgen setten, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 783 (vgl. 2, bl. 609). Renten, opcomingen, baeten, vervallen, pourfiten, broeken, vercrighingen, fourfaiten enz., dl. 2, bl. 711. Van de correctien ende brueken in vier jaeren, 356 ℒ, *Inform.* 8. De . . stede heeft oock de helft in allen civilen boeten ende brueken mitten here, 428. Alle misdade . . . sal die voirscr. Costiin rechten ende bruke sel siin siin, uutghenomen dootslagh, die ic rechten sal, *Oorkb.* 1, 179. Renten, broken, vervalle, Racer 6, 327. Zoo ook Mieris 2, 189*a*; *Overijs. R.* 1[1], 28 (*tweemaal*), 206 en 207; *enz.* — Zie ook CORE.

BROKE, znw. vr. Van ofr. *broke*, *broce*, *broche*, van *brocher*, in den zin van *borduren* (Burguy 52). *Borduurwerk*, *werk in de eene of andere stof*, als *bloemen* enz., gewoonlijk het *patroon* of *dessin* geheeten, of als het klein is, *het werkje*. || Een vaer of strypt . . mach men wel te samen cleden sonder enigherhande broke of teyken daer in te maken ander dan van dien selven laken, *R. v. Utr.* 1, 25, 49. Daer dructen hem onse Here in een steenroedse. Ende die steen weech (*d. i.* weec) hem, also dat noch die broken sijnre clederen ende alle die sceppenisse van sinen rugghe noch daer in gedruct staet, *Hs.* 80 *f.* 83*a*.

BROKE (BROEKE, BROCHE, BROETSE, BRUTSE, BRUTSCHE, BRUETSE, BROSSCHE), znw. vr. In oorsprong één met het vorige woord. Zie E. Müller 1, 141. — 1) *IJzeren haak*, *stok met een ijzeren punt*, *breekijzer*, *houweel.* Kil. brootse 836: *veru*, *ligo dentatus*, *runcino.* || Yserine hantboeme, yserinen broetsen ende vele manieren van yser werke, *Rek. v. Gent* 1, 358. 12000 brootsten (*l.* brootsen) om mueren te brekene, *Belg. Mus.* 8, 381. Zoo ook *Invent. v. Brugge* 5, 318 en 325. — 2) Vooral van als sieraad gedragene *haken*, *spelden* en *gespen*, in welken zin ook eng. *brooch*; hd. *brosche*; fr. *broche* gebruikt worden; hd. *schmucknadel*; fr. *agrafe*, *boucle*. Zie verder Scheler op broche; E. Müller op broach; Kil op broocke. || (Het beeld) brac sine broche, *scidit ornatum quod confirmatum erat monili lapideo*, *Sp.* I[v], 81, 38; vgl. Kil. 91. Vore hare herte so hadde si engene broke, *Rose* 1112 (Chaucer: a gold *broche*). Van broken ochte van riemen, *ne de fermail ne de corroie*, 3524. Goede broeken diere ende fine, 8740. Een oude cappe ende een schoene broke daertoe, *Vad. Mus.* 2, 320. Ic moet noemen riemen ende gordelen, broken (*boucles*) ende smelten, buerzen ende tasschen, *Livre d. Mest.* 15. Een broecke oft ghespan van een groten stucke loots, *Sal. en M.* 2. Dijn hals is als broeken, *Hs. v.* 1428, 2016 (*Hoogl.* 1, 10). Van twee brutschen, die an twee gevallen waren, *Rek. d. Buurk.* 171. Vijf stucken sulvers daer die brutsen van cappen aen pleghen te hanghen, 195. — Ook schijnt het woord de bet. *armring* te hebben. Of moet brutse beschouwd worden als wisselvorm van britse, en als een ander woord? Zie BRITSE, dat door Oudemans verklaard wordt als *armplaat.* || Vander brutsen, daer die meechden haeren arme mede plagen te vercieren, *Sp. d. M.* 1, 56*a*. Also als die vingeren haer vingerlijn hebben, also hebben die armen oec eenrehande bruetsen, doe si mede verciert sijn, *ald. b.* Alle cierheit, die totten gescoyte hoeren ende halsbande ende hecselen ende bruetsen ende huven ende sceidelpriemen, 52*a*.

BROKELOOS, bnw. Van broke, d. i. *misdaad.* *Zonder misdaad*, *niet strafbaar.* || Wat de vriende op den man daden, dat ware brokeloes tgheghens de stat, *Overijs. R.* I[1], 44 (vgl. 19). Ghenghe yeman bi nachte ende hem die wachters toesspreken ende hij des niet antworden en wolde, wes die wachters op die lude daden, dat weer broekeloes tegen die stadt, 153. Wes hem misschiede, dat were broekeloes teghen die stat, *Stadr. v. Zwolle* 55 (*tweemaal*). Wes den gast dan geschiede, dat were broekeloes tegen . . . der stad, Racer 5, 372.

BROKEN (BROEKEN, BRUEKEN, BRUECKEN, BRUKEN), zw. ww. bedr. en onz. Van broke, en dit van breken, als *stoken* van *steken*; vgl. BROCKEN, en mhd. *brücken*, zerbrockeln.

BEDR. — *Buigen*, *breken*, *knakken.* || (Si) crumde haer arme . . . ende broecte haer vingere . . . ende broekese so geredelec, datd sceen, dat si morv waren sonder been, *Christ.* 887. Dat si nyet en stonden stijf . ., maer broecten har lijf ende neyghden Marien innechleke, *Lntg.* II, 1459. — Ook *Buigen*, *vermurwen*, *breken* (van het gemoed). || Hij waert ghebroeckt mit des wijfs bedinghen, *Vaderb.* 183*b*.

ONZ. — *Inbreuk maken op anderer rechten*, *zich vergrijpen*, *misdoen*, *eene misdaad begaan.* Absoluut, of met datief of eene bep. met jegen. || Van allen broeken en toeseggen, die sij . . gebruect moegen hebben tegen ons en tegen der greeflicheit van Hollant, *Bel. v. L.* 393. Voel ponten, daer wi meenden dat hi ons in gebroect hadde, *Oorkb.* 2, 211*a*. Si dede haer lijf ende haer goet aeutasten . ., als si iet bruecten jegen hare, *Brab. Y.* VI, 11810. Dat ghise (*de rammen*) vrylic moecht verbiten ende eten sonder broeken, *Proza-Rein.* 45*r*. Dat bedde van buten machmen bueken (*var.* kroeken), sonder yet daer inne te brueken (*var.* broeken), *MLoep* II, 1581. Dat een marcgrave . ., die den grave van Hollant uut Vrieslant verdreven hadde, tegen den rijck gebruect hadde, *Clerc* 42. Dat yemant bruecte binnen der heerlichede . . ende voirvluchtich worde, *Oorl. v. Albr.* 586. Om te besien wat in den lande of op den water of opter straten ghebroect si,

Nijh. 3, 34 (vgl. 2, 118). Dair mede en solde hij . . ons noch der hoige herlicheyt (*tegen ons enz.*) nyet gebruct hebben, 5, 81. Het en weer, dat die porteren met der hant gebroect hadden ende dan metter verscher misdaet gehouden worden, *Oork. v. Helmond* 116. Wairt dat den scepen docht, dat yemant voir hem broecte (*een vergrijp pleegde, dat iemand meer dan* 10 ℔ *kosten kon*), dan X ℔, die sellen sy verdagen, *R. v. Utr.* 2, 282. Zie nog *Bel. v. L.* 293. Broken ende misdoen, Nijh. 3, 24; 60; 96; V. d. Wall 353, 451, 462; 668; Matth. *Anal.* 3, 375; *O. Keurb. v. Rott.* 21, 41; *Handv. v. Medembl.* 19*a*.

BROKERE (BROKER), znw. m. Mnd. *brokere. Overtreder der wet.* || Zoe wie dat zij gebreeckelicke vinden omme der voersz. ordonnantie ende kuere tonderhouden, dat zij deselve den scout ende burgermeesteren anbrengen . . omme die voersz. broeckers gecorrigeert te wordene, *K. en O. v. Delft* 170, 25.

BROKICH (BROOCKICH, BROEKICH, BRUEKICH, BREUKICH, BRUKICH), bnw. Mhd. *brüchich*; mnd. *brokich. In gebreke*; vooral *misdadig, strafbaar, boetvallig.* Abs. of met den datief van den persoon, of eene bep. met jegen. || Wairt zake, dat enich van den gilden hyrinne broekich gevonden worde ende hoeren toern binnen der voersz. tijt niet en maick*te*, *Gesch. d. Jacobik.* 201 *noot.* Anders en can des mannes lijff niet bruekich worden teghen twijff, *MLoep* IV, 779. Hadde ick mi in enighen daden brokich ghekent, ick en waer hier onder uwe oghen niet ghecomen te rechte, *Proza-Rein.* 58*v*. Of ghi in enighe poente . . vroekich (*l.* broekich) of mesdadich sijt, *N. Doct.* 1907 (*de var. heeft* (*bl.* 155) brekich; *z. ald.*). Dat eenige van onse poorteren . . in eenige punten . . breuckich ende misdadich bevonden worden, V. d. Wall 614; vgl. 366, 370, 660. Wie tgherechte dair bruekich in vonde, dat zoudmen an hem corrigieren, *Leid. Keurb.* 39, 24. Voort sal ick genen poorter aentasten aen syn lyff of aen syn goet, hy en sy broockich, Mieris 2, 200*b*. Overmits dat sy minen here bruekich waren, omdat sy van Oistvrieslant voir hoir tijt . . getogen waren, *Oorl. v. Albr.* 154. (Reinaert) bekende hem selven broekich aen menighen dieren, *Proza-Rein.* 1*v*. Ballinge, bruekige of voirvluchtige lude, *Oorl. v. Albr.* 536. Zoo nog *Ookb.* 2, 211*b*. — Ook als znw. in den zin van *overtreder der strafwet.* || Indien die bruekighe off overtreder . . alsoe veel nyet en hadde an goede, V. d. Wall 668. Dan soo sullen wij deselve breuckigen terstondt ontbieden ende ontpoorteren, 614. Dat sell die broekige beteren, *R. v. Utr.* 2, 282.

* BROCKE. Zie BROKE (BROEKE).

BROCKEN, zw. ww. bedr. Mhd. *brocken* (ook *brücken*). *In stukken breken, brokkelen, brokken* in onze uitdr. *in de melk te brokken hebben.* || Dan comt tot hem sijn wijf, de vule . . ende gaet sijn scuetle (voor: *de spijs in den schotel*) brocken, *OVl. Lied. e. Ged.* 154, 20.

BRONIE, znw. vr. Mhd. *bronie*; mnd. *bronnie, bronige.* Van ofr. *brunie, bronie, broigne*, en dit van ohd. *brunna, brunja*; got. *brunjo*; onr. *brynje*, waarvan ook mhd. hd. *brünne, brünje* e. a. vormen afkwamen. Over den vermoedelijken oorsprong vgl. Lexer 1, 366, met Diez 2, 239 en zie Grimm, *Wtb.* 2, 434. *Borstharnas.* || Een witte bronie daer mede was, die knape dedese an, *Ferg.* 459.

BRONC, znw. m. Van bronken (z. ald.). Slechts in de uitdr. in bronc, die zoowel beteekenen kon *in somberheid; met neergeslagen oogen, hangend hoofd, beneveld en blik*; als *deftig, fier, pralend.* In de eerste opvatting komt van in bronc het tot heden niet verklaarde mfr. *embronc, embron, embrunc* (Burguy 123); in de tweede staat het *Parth.* 8150. || Si (Urake) verstont dat hi van hare waende dat si Melior ware. . . Si loeghes ende hads groot spel: si sat in bronc, die scone Urake; *zij hield zich deftig, fier, op een afstand; zij hield hare waardigheid op.*

BRONKEN, zw. ww. onz. Kil. broncken, j. *proncken.* Het woord vereenigt de beide min of meer tegenstrijdige opvattingen van *pruilen* en *pralen, fier zijn.* Zie Kil. 508 en vgl. Grimm, *Wtb.* op brangen; De Jager, *Freq.* 1, 50 vlg.; De Bo 190. De bet. die tusschen beide in ligt is *een deftig gezicht zetten*, vultum componere, obnubilare vultum (Kil.). Het is wel hetzelfde woord als ons *pronken*; vgl. *plunderen* en *blunder*; *ploffen* en *bluffen* (*boffen*). *Teuth.* brunken, prysten, preycken.

1) *Pruilen, brommen.* || Waendi hem en sal verdrieten ende si en souden sere bronken, ocht si laghen met desen stronken, die verloren hebben dat let, dat men orbaert up dat bet? *Alex.* VI, 554. Songhen si, het dochte hem lachter, maer si sitten daer ende bronken. Luttel gebrekes, si en ronken, *Teest.* 3233. Aldus gesciet . . onder gene heren twee, die al bronkende henevaren ende deen den andren niet der daren, Velth. VI, 2, 45.

2) *Fier zijn, pralen*; ook van paarden. *Fier stappen, hoog draven.* || Daer hoerde men menich ors neyen, dat bronken ginc te dier tijt, *Grimb.* I, 3382.

BRONST (BRUNST), znw. vr. Mhd. *brunst*; hd. *brunst.* Het woord is van den stam van brennen (bernen). Ons woord *bronst*, d. i. *paardrift*, hd. *brunft* (dat beide beteekenissen *brand* en *paardrift* heeft), kan van *brommen* komen, doch het is niet noodig. Vgl. Grimm, *Wtb.* 2, 430; Weig. 1, 271; Kluge 40 op brunft. Germanisme. *Brand, gloed.*— Die ewelike bronst, *de hel.* || Daer hen die duvels scinken in die ewelike bronst, *Tien Pl.* 1057. Si sincken haer ziele met hare cunst in die ewelike brunst, 1758. Vgl. De Jager, *Freq.* 1, 51.

BROOCACHTICH (BRUECACHTICH, BROKECHTICH, BROECKACHTICH, BRUECKEFTICH), bnw. Van broke. *In zijne verplichtingen tekortkomende, in gebreke, strafbaar, schuldig aan overtreding van een rechtsvoorschrift*; of ook *boetvallig, boeteschuldig.* Vgl. BROKICH, BREKICH en BREKELIJC, 2). || Wert dat enich man off wijff broekachtich woerde onser stad ende voervluchtich, *Over. R.* I[1], 228. Soe wie dair broeckhachtige inne gevonden worden, sullen breken 100 sc., 185. Soe waer die bruecachteghe binnen acht daghen . . die brueken niet en betaelden, *Belg. Mus.* 10, 102. Van enen yegeliken die brokechtich is ende sinen broke verborgen mach, *Brab. Y.* Dl. 1, bl. 785. So en sal men ghenen man . . . becommeren noch rastieren, hi en were oec saecwout of burghe of brokachtich binnen den termine des lantvreden, Nijh. 2, 123. Gheviel dat ymant in den dyngbancken . . brueckeftich worde, 3, 109 (*tweemaal*). Weert saicke, dat ich dar ynne broickeftich vonden wurde, 3, 332.

BROOCEDICH (BROECKEEDICH), bnw. *Eedverbrekend, meineedig.* Hetzelfde als eetbrokich, hd. *eidbrüchich* en eetberstich; z. ald. || Soe en hefft N. synen eedt nyt gehouden ende is synes (*jegens zijn*) here broeckeedich ende trouweloos gewoerden, *O. Vaderl. R., Versl.* 1, 253; vgl. ald.: synen leenheere broeckeedich ende ongetru.

BROOCSAEM (BROECSAM), bnw. Van broken (z. ald.). *Buigzaam.* Kil. broksaem, *lentus, flexilis.* || (Gehoorsaemheit) maect den mensche

oec ghereet ende broecsam onder allen menschen, in rade, in dade, in dienste, lijfleke ende gheestelike, Ruusb. 3, 31. Vgl. GEBROOCSAEM.

BROOCMEESTER (BREUCKMEESTER), znw. m. *Hij die belast is met het straffen van vergrijpen* of *het innen van boeten*, *boetengaarder*, en bij feesten *ceremoniemeester*. || De prince van der personagien ende breuckmeesters in faulte wesende van te compareren, sullen betaelen vijftien stuyvers, *Belg. Mus.* 8, 67.

BROOSC (BROESCH, BROESC, BROSC), bnw. Mnd. *brôsch*. Vgl. mhd. *brœde*, *brôde*. De oorsprong is niet met zekerheid bekend. Naast *broosc* staan de vormen *broos* en *bros*. Zie Franck 151 op broos. Ook de vorm *broos* is al zeer oud; vgl. mhd. *brôsekeit*; mhd. *brôsheit*. — 1) *Gemakkelijk te breken*, *breekbaar*, *bros*. *Teuth.* broesch, cranc, sproe. || Trouwe es broescer dan een glas, *Wap. Mart.* I, 111. In prisene niet een broesch glas, Socratesse, *Rose* 6453. Die wech (d. i. weech, *muur*) es broesch ende quaet ende van den watre sere verreghent, *Belg. Mus.* 3, 113, 192. Nardus wortel es cort . ., swart ende broesch ende vet, *Nat. Bl.* X, 410 (*var.* borcs (?). — Ook van het menschelijk lichaam. || O minsce broech (*l.* broesch), van asscen comen, *fragilis et cinis cineris*, Velth. VII, 14, 19. Onzuver, cranc, broosch ende wanc es smenschen lijf, Praet 808. Mit sinen broschen lichame, *Lucid.* 767; vgl. *Sp.* II[v], 1, 60. — 2) *Zwak van kracht*, *van karakter*; *licht verleidbaar*, *zonder weerstandsvermogen*. || Dat hi broesc was in die dachvaerd ten dingen daer hi noit vordien enegen minsce in hadde ontsien, *Lanc.* III, 5602. Ic kenne mi so broosch diet, haddic uwe hulpe niet, ne mochtic vulbringhen de sake, *Amand* I, 1898. Alle dit verdriet . . is hemlieden (*Grieken en Trojanen*) ghecomen van onmanierlijcken ghesichte der broescher vrouwen, *Troyen* 47*d*. Wi sijn lichte te verleyden ende cranc te wercken ende broesch te wederstaen, *Pass. W.* 84*b*. Zie mijnre broosgher natueren ganc, *OVl. Lied. e. Ged.* 21, 485. God kende der naturen staet broosch ende cranc van erdscher minne, 514, 608.

BROOSCHEIT (BROESSCHEIT), znw. vr. Vgl. mhd. *brôsekeit*; mnd. *brôsheit*, en BROOSC. *Zwakheid*, vooral in zedelijken zin. || Soe en sondeghen wy nyet noch wy en werden nyet ghehoent mit egeynre broesscheit, *Vaderb.* 69*d*. Dit comet al van haerre broesschede, die in hem is, *Merl.* 26909. — Zoo nog in de 17de eeuw. Vgl. Hooft, *N. Hist.* 181: ô *broosen* ydelheit onzes aards (*onzer menschelijke natuur*).

BROOSSCELIJC, -IKE, bnw. en bijw. *Zwak*, *licht verleidbaar*. || Unt u (*Lucifer*) es . . geresen den swaren overwille, die wi in menscheliker natie broesscelic (*overeenkomstig onze zwakke menschelijke natuur*) wrachten, *Blisc. v. M.* 516.

BROOSSCHELIJCHEIT, znw. vr. *Zwakheid*, zoowel van het lichaam als van den geest. || Die menschelike broeschelicheyt, *Pass. W.* 239*c*. Uwe broeschelichede, die ghi (*Christus*) ontfinct, orcont scrifture, voer ons, sondighe creaturen, *Segh.* 5840 *var.*

BROOT (BROED, BROET, BROT), znw. o. Mhd. mnd. hd. *brôt*. Over den oorsprong van het woord, dat in 't got. niet voorkomt, en verwant is met *brouwen* en *brieden* (z. ald.), zie Lexer 1, 360 en Grimm, *Wtb.* 2, 399; E. Müller 1, 132; Kluge 39. Franck neemt bl. 151 een anderen onbewezen oorsprong aan.

1) *Brood*, als benaming van allerlei uit meel gebakken spijzen. || Vele broeds, *Sp.* I[a], 32, 38. Oec sal hi eten in der noede hinnen gesoden ende in broede (?), *M. en Vr. Heim.* 1491. Sconincs becker vulde dander broet (*pastei*) met goude, *Vad. Mus.* 1, 46, 18. Zoo ook *Ferg.* 5294; *Beatr.* 447. — Verklw. brodekijn, *broodje*, *stukje brood*, *Rincl.* 44, 47; *Wal.* 9181; *Nat. Bl.* IV, 411. — Satheit des broots, *brooddronkenheid*. || Hoverdie, satheit des broots ende ledicheit . . . daerbi so vielen si in so vuilen sonden, *Con. Som.* 165*a*.

2) *De kost*, *levensonderhoud*, zoo als nog heden in allerlei uitdr. || Gi sijt mi harde willecome hier ter herbergen mijn, ic geve u broot ende wijn, *eten en drinken*, *Ren.* 307. Den zeeman wert sijn brot te zuer, Hild. 191, 160. Mans kint of wijf, daer dbedde es gesceiden, mach deen ontfaen derve alsoe lange als zij ongescheiden zijn in eenen broede, *zoolang zij uit éene beurs leven*, *Recht v. Uccle* 12, 69. Trouwe noit broots en brac, *had nooit broodsgebrek*, *Lsp.* III, 16, 156 (vgl. bij BREKEN). (Hi) heeft hem gheset te sinen brode in sine sale, *constituit eum commensalem suum*, *Rijmb.* 10216. Zie nog *Doct.* II, 509; *Inform.* Gloss. e. e. — Om broot gaen, broot bidden, broot soeken, *zijn brood verdienen met bedelen*, *bedelen*. || Een arm wijf . . . die om haer broet ginc, Velth. VI, 6, 5. Edelheit geet om haer broet, *Vad. Mus.* 1, 77, 28. Zoo ook *MLoep* III, 74; *Overzee* 171; *Lsp.* III, 4, 148 *var.* — Dan ginc hi van dure te dure broot bidden onder die gebure, ende at in dustere armoede, *Franc.* 3739. Dat bliscap si broot bidden ende bequame onder der minrebroeders name, *Franc.* 3788. Zoo ook 3751; *Wrake* III, 194, 374; *Inform.* 267; *Lansl.* 144; *Lsp.* III, 4, 148; 10, 89; 23, 221; *Beatr.* 424; e. e. Vgl. ook BROOTBIDDER. — Dat hi des gherechts mans kint noit en sach soeken broot, *Lsp.* III, 16, 158; vgl. I, 29, 138. — Mitten brode lyen, *iemand naar den mond praten* (*om daarmee zijn voordeel te doen*), *zich voegen bij de partij*, *die hem aan den kost helpt*. || Elck wil mitten brode lyen, ende leren smeken dair hi mach, Hild. 81, 46. Die menighe lyen mitten brode, die wijl den heer sijn leven duert, 108, 100. — An sijn, enes broot comen, *het middagmaal gebruiken*, vooral van hen, die bij iemand in dienst zijn. || Welc knape of maghet oeren heren . . . oeren dienst opzegheden, eer si an oer broet quamen, *Stadsr. v. Zwolle* 150. Enich onse burgher . . die boeden wint (*dienstboden neemt*) ende hem oerlof gheeft eer si an sijn broet comen, dien zoelen si half alsulc loen gheven als si hem gheloeft hadden ende die boeden moeghen datselve atmael wal over boden dienen, *ald.* Waren si an oer broet ghecomen ende ontvoeren si hem dan tot oeren onwille, so solden si hem gheven also vele als hem gheloeft was, 151.

3) *Suikerbrood*. || Item suker 3 broode, des waren 2 broode met al deser provanchen . . ghelevert . ., doe hi in Middelburgh was, *Rek. v. Zeel.* 1, 233. Dat darde broot sukers was also zeere ghemindert ende gheërget van houdene, 234. Zie ook *ZVl. Bijdr.* 5, 80.

4) *Boedelgemeenschap*. || Joos van Hooghelande dede uut zinen broode Hanneken zinen bastaerden zone, omme zijns zelfs man te zine ende zijns zelfs zaken te bestierne, *hij emancipeerde hem* nl., *Cout. v. Brugge* 1, 455. Want Johan und Lambert in eenen brode weren, *Etst. v. Dr.* 75 (*tweemaal*); de verklaring aan den voet der bladz., *samenspanning*, is ongegrond.

BROOTATE (BROODATE), znw. m. Mhd. *brôtëzze*; wvl. *broodaat*, *broodate*, bij De Bo 191; vgl. mnd. *brôteter*; hd. *brotesser*. Vgl. ofri. *braditan*.

Kostganger; ook *bediende die bij iemand in den kost is.* || Dat hi ware hoyr of hurling of sijn cnape of broodate, *Belg. Mus.* 1, 61. So wie steelt zijn meester of vrauwe, daer hij brootate es, Wiel. *Instr.* 150, 512. (Die) sguens broodate noch cnape niet en was, *Invent. v. Brugge* 4, 157. Broodate van den weert, in zijn huus wonende, *aangeh.* Gloss. *ald.* 42.

BROOTBIDDER (BROODBIDDER), znw. m. Vr. BROOTBIDSTER. Mhd. *brôtbidder. Bedelaar, -ares.* || Enen biscop maect soe (*Fortuin*) van enen truant ende enen broedbidder van enen clerc, *Flor.* 3195. Die broedbidders ente knechten mogen in die kerke comen, *Sp.* III², 6, 20. Den aermen broodbidders.. gaf hi . . dat zine, *Franc.* 487. Die arme Inden, brootbidders, storven sonder getal, Matth. *Anal.* 3, 208. Ic bin een brootbidder ende arm, ende die heer sorget voir mi, *Hs. Ps.* 48*v*. Gheen coninc, mer een arm brootbidder, *Schaaksp.* 2*c*. Zoo ook *Pass. W.* 31*b*; *Gest. R.* 212*d*; *D. War.* 1, 411, 130. — Si openbaerde haer desen brueder mit enen snoden mantel ende scheen ghecleet te wesen als een broetbidster, *Ned. Proza* 309.

BROOTBIDSTER. Zie het vorig Art.

BROOTGANC (BROOTGANGE), bnw. *Om brood gaande.* Vgl. het hd. bnw. *gänge.* || Hierenboven hebben zij moeten betaelen . . . 2400 Rh. gl.,... dat heur eeuwige verderfnisse es ende daeromme zij brootganck zijn, *Inform.* 441.

BROOTGANGER, znw. m. *Bedelaar.* Hetzelfde als brootbidder. || 7 arme huysgesinnen, die niet beter en zijn dan brootgangers, *Inform.* 119. Zie ook *Lsp* Gloss.

BROOTHERE (BROOTHEER), znw. m. *Heer, meester*; eig. hij die aan zijne bedienden den kost geeft. Volkomen hetzelfde bet. eng. *lord*, uit *hlâf-ord*; vr. *lady*, uit *hlâfdige.* Zie E. Müller 2, 3 en 48. || Enich boede die hem vermiedet binnen onser vriheit, die sal sinen broethere ende sijnre vrouwen trouwelike dienen, *Stadsr. v. Zwolle* 150. Die synen lantheren ofte broitheren verrait, *R. v. Zutf.* 100, 33. — Vgl. BROOTMEESTER en BRODICH.

BROOTHEIT, znw. vr. Een door Ruusb. 3, 160 gemaakt woord, om uit te drukken *het begrip brood.* || Alle die hostien . . die sijn alle een substancie ende ene brootheit onghedeylt, *indivisa panis natura sunt.*

BROOTHUUS (BROETHUIS), znw. o. *Gildehuis der bakkers.* || Dat zy maken moghen binnen der vrihede van Delf een vleeschuis ende een broethuis, *Oorkb.* 2, 420*a*. — Vgl. het nog heden zoo genoemde *Broodhuis* te Brussel, gebouwd op de plaats van de *broodhal.*

BROOTCNECHT. Zie BRODECNECHT.

BROOTLIEDE, znw. m. mv. (zonder enkv.). Het enkv. is brootbidder of brootganger. || Des zijnder 5 of 6, die van den heyligen geest leven oft brootluyden zijn, *Inform.* 489.

BROOTLINC, znw. m. Slechts bij Kil. 92 opgegeven: *domesticus convictor.* Mnd. *brôtlink.* Hetzelfde als brootate. *Bediende, kostganger.*

BROOTMES (BROODMES), znw. o. *Broodmes.* || Altoes uutghenomen alle redelike broodmesse, dat die volghen selen den swerde, ghelijc anderen gheslepenen wapenen, *Gesch. v. Antw.* 2, 448. Piecken . . ., daggen ende brootmessen, daer die lemmers niet langer of weesen sullen dan X duymen, *O. Vaderl. R.* 1, 141.

BROOTMEESTER Hetzelfde als broothere *broothеer* (z. ald.). || Dat heer Heinric van Berghen voor desen sijn brootmeester hadde ghewesen, *Brab. Y.* VII, 9237.

BROOTSAC, znw. m. *Bedelzak.* || Die my onschuldelyc beroeft heeft van mynen goede of die my totten broetsack gebrocht heeft, *Ned. Proza* 206; ook *Gest. R.* 9*c*.

BROOTSE. Zie BROKE (3e Art.).

BROOTWEGER, znw. m. *Broodweger, keurmeester belast met de zorg voor het nakomen der bepalingen betreffende het brood.* || Alle diegeen, die huysbacken broot doen backen, sullen hoir teyken ofte merck brengen onder den brootwegers,.. ende die brootweghers sullen dese VIII dagen ende XIIII dagen sitten alle daghe.. int excijshuys, *O. K. v. Delft* II, 47.

BROSEM (BROSME, BROESEM), znw. vr. Mhd. *brosem(e)*; mnd. *brosem*; hd. *brosame.* Kil. 92: broseme, *Vet. Germ. Sax. Sic.* j. brocke. Zie verder Grimm 2, 398; Weig. 1, 267. Slechts in enkele mnl. dial. in gebruik. Vgl. broosc en Franck op brijzel. || De hundekene eten wale van de broesemen ende van den brocken, die vallen van harre heren tafle, *L. v. J. c.* 113. De ene brosme legt in win ogte in honeg, *Limb. Serm.* 47*d*. So swemmet dat honeg over die brosme, *ald.*

BROSEN, znw. mv. (zonder enkv.). Vooral in 't verklw. in gebruik. Kil. 92: broseken, brosken, *cothurnus.* Zie verder over den onzekeren oorsprong Littré 1, 425*b*; Franck 151 op broos, 1). Opmerkelijk is, dat het fr. *brodequin* als ons *brozen*, de bet. heeft van *tooneellaars*, in het *treurspel* gebruikt (l. *cothurnus*). || Oere beste huven,.. oer beste capruen . ., een (?) oer beste brosen, *Overijs. R.* I¹, 2. Oer beste cleder . . ende een ghordel . ., oer beste bresen (*l.* brosen), vier ringhe enz., I¹, 95. Vyngheren, spennekene ende broesen ende al ander guet, *R. v. Zutf.* 81, 116.

BROT. Zie BROOT.

BROUCH, hetzelfde als broec; z. ald., 1e Art. || Eenen cnecht die siin ghelt ghenomen was over brouch (*aan de andere zijde van het broek?*), *Bel. v. Gent* 1, 461.

BROUAEDSE (BRUWAET), znw. o. *Zout van Brouage*, bij La Rochelle; *eene zoutsoort.* || Baye, brouaedse ende diergelijke zout, *K. v. Brielle* 157, 37. Een 100 zouts bruwaets, *Inform.* 178.

BROUET. Zie BROUWET.

BROUGEWANDE (BROUWEGEWANDE, BROUWEGEWANT), znw. o. Zie GEWANT. *Al wat men voor het brouwen noodig heeft*; *het brouwhuis met al het noodige.* Vgl. BROUTOUW. || Dat hi dan sijn brouwegewande, dat hi nu staende heeft optie Riedijc settet Jacop Vaisken in handen, *O. R. v. Dordr.* 2, 51. Waert dattet brouwegewant nyet guet genoech en ware totter somme toe vorsz., *ald.*

BROUHUUS (BRUHUYS), znw. o. *Brouwerij*; hd. *bräuhaus.* || Een emmer int bruhuys tot den putte, Fruin, *Bijdr.* 9, 35. Voer den torfhuysse, bachuysse, bruhuysse, 21. Zoo ook *Invent. v. Brugge, Int.* 434.

BROUSUSTER, znw. vr. *De kloosterzuster, met het opzicht over de brouwerij belast.* || Die broususter ende bacster of diè wastersche of ander gelike officie, *Ned. Proza* 299.

BROUKETEL (BRUKETEL), znw. m. *Brouwketel.* || So wie . . verhuert . . enegherhande huysalaem sonder bruketel ende badeketel (*l.* bradeketel), *Cor. v. Antw.* 51. Een den besten ketel sonder brouketel oft backetele, *Gesch. v. Antw.* 2, 646.

BROUSTER, znw. vr. *Bierbrouwster.* || Alle brouwers ende brouster van deeser steede, *K. en O. v. Delft* 166, 15; en zoo meermalen *ald.*, bl. 164—167.

BROUTE, znw. vr.; BROUT, znw. o. Nog heden in dial. bekend. *Brouwsel.* || Ghien brout en sal meere wesen dan 24 ruwe stic over die vlote (*kuip*), *Leid. Keurb.* 513, 67. Drie brouten hoppenbiers, . . cost elc brout 17 ß, *Oorl. v. Albr.* 110; vgl. 40 en 444. Een brout bier ende 1 vierendeel brouts daert brout of coste eerstcoeps 15 ß, *Rek. d. Gr.* 1, 336. Zoo nog *Inform.* 11, 243, 333; *Bel. v. L.* 306; e. e.

BROUTURF. Zie BRAUTURF.

BROUTOUW, znw. o. *Gereedschappen, toestel om te brouwen.* Kil. touwe, ghetouwe, *instrumentum.* || (Hij) sal hebben een eygen ofte gehuyrde huyse . . mit een broutouw, daer hij selver inne woonen sal, *K. en O. v. Delft* 170, 22.

BROUWELIC, znw. o. *Brouwsel.* Voor den vorm vergelijke men backelic, baksel, en vechtelic, vechtpartij. || Uut einen brouwelick brouwen, Racer 5, 304.

BROUWEN (BRAUWEN, BRUWEN), st. en zw. ww.; praet. *brau* (*L. o. H.* 2485), of *breu* (*Rek. d. Gr.* 2, 9; *R. v. Utr.* 1, 249, 1; 276, 145); mv. *brauwen, brouwen* (*Serv.* I, 2517). Mhd. *briuwen, bruwen*; mnd. *bruwen, browen.*

1) *Brouwen*, in eigenlijken zin. || Dit bier te bruwen, *Vad. Mus.* 2, 323 e. e. Hop brouwen, *Oork. v. Helmond* 109. — De gewone bet. sal brouwen ook wel hebben Hild. 13, 44: Daer is sulc, si souden brouwen mit goude in silver, mocht hem baten, d. i. eig.: *met gouden gereedschappen brouwen in zilveren vaten*, d. i. *in de grootste brooddronkenheid leven*; zie Gloss. — Ook in figuurlijke toepassing wordt bier brouwen gebruikt, als allerlei andere ww. als scinken, blanden, enz., voor *een plan maken ten nadeele van een ander, voor iemand een kuil graven.* || Hem langhet omme cloosterbier, nu gawi ende bruwen hem, *Rein.* I, 1960. Die felle Fortier, die gebrouwen had dat bier om die vrouwe te bringhen in pine, *Segh.* 9161. Daer moeste (Perilaus) dat bierkijn voren smaken, dat hi bruwen coneste ende maken, *Sp.* I[2], 43, 28. — Ook met verzwijging van het obj. bier of vervanging er van door het. || God sal di brouwen ende scinken (*vergelden*) na diere boser herten dinken, *Sp.* III[4], 47, 31. Ocht gijt brouwet, drinket allene, *ondervind zelf de gevolgen van uw boos plan*, met ons en sijt nemmer ghemene, *L. o. H.* 2455; vgl. 2461, 2485.

2) *Beramen, uitdenken, op het touw zetten, overleggen*; ook *veroorzaken, in de hand werken.* Vgl. onze uitdr. *kwaad, onheil brouwen*, enz. || Hi wiste wel . ., wat dat daer gebrouwen was, *Aiol-fr.* 1181. Ic salt so brauwen (*inrichten*), datter yemen om sal wrauwen, *O Vl. Lied. e. Ged.* 271, 1131. Ghi sult haer wandelinghe scuwen, die gherne die quaetheit bruwen, *Denkm.* 3, 178, 25. Dit spul ende dese grote bloetstortinghe . . heeft dese bisscop . . al gebrouwen, *Clerc* 145. Het waren bose lude diet rieden ende brouwen (praet.) *Serv.* I, 2516. Mer die nyder brouwet last ende die clapper backet leyt, *MLoep* II, 1584. Twist of ghescheel te brouwen tusschen ander luden, *Con. Som.* 52*a*. Dit haddi menechwerf gebrouwen metten alre edelsten vrouwen, *Sp.* III[3], 12, 49.

BROUWERE (BROUWER, BRUWER), znw. m. Mhd. *briuwer*; mnd. *bruwer. Brouwer.* || Ten ambachte van den bruwers bouf, *Rek. v. Gent* 1, 27. Ende en sal die voersz. brouwer tselve bier nyet moegen afsceepen enz., *K. en O. v. Delft* 164, 7; enz. Zie ook bij BROUSTER. — Opperbrouwer, *ald.* 165, 9. — Figuurlijk. || Dat woert Yesse (*beteekent*) een brouwer der minnen; waer wort ye meerre minne gevonden ende gebrouwen, *Con. Som.* 86*b*.

BROUWERIE, znw. vr. *Brouwerij.* || In presentie . . . van den gezwoerens vander brouwerie, *K. en O. v. Delft* 166, 15. Die neeringhe vander brouwerie, 169, 21.

BROUWET (BROUET, BRUWET, BRUËT), znw. m., onz. (?). Van fr. *brouet*, verklw. van *breu*, mlat. *brodium, brodum.* Zie verder Littré 1, 427 en vgl. hd. *brühe*, ons *brui.* Zie Franck op bruien, en beneden BRUUTWECH. *Vloeibare spijs, bouillon*, ook *afkooksel, aftreksel, nat, jus.* || (Hi) behoort te hebbene in synen handen enen grooten lepele . . om te prouvene de pottagen ende brouwetten, Matth. *Anal.* 1, 280. Wachte hare, alsi edt bruedt, datse hare vingre over dledt daer in en steke, *Rose* 12313. Tempert met bruwette van den visschen, *Keukenb.* I, 7; vgl. 9. Tempert met watere van den bruwette, II, 22; vgl. 19. Maect een bruwet van pepere, van soffraen ende van anderen cruden, 27. Zie nog Oudem. 1, 839.

BROUWETTE, znw. vr. Hetzelfde als bouwette. Zie BUËTTE en vgl. *Invent. v. Brugge* Gloss. 605, waar medegedeeld wordt, dat voor *buwette* ook wel *bruwette* gezegd wordt. *Klokpan, groote breede dakpan.* || Dies so zullen zy moghen boven den zelven clocxkine doen stellen int dac brouwetten zonder te moghen doen makene buten ofte boven den dake eenighe maniere van torrekins, Dierícx, *Mém.* 2, 39.

BRU (BRUI), znw. m. Van brouwen. Zie Franck op bruien. — 1) *Brouwsel.* || Van H . . die brauer III phs. guld. van bruy weegen, *Gesch. d. Jacobik.* 243. — 2) *Brij, soep.* Op een tijt hadde Jacob een pulment gemaect, dat was roden bru, een potspijs, *B. v.* 1357, 15*d*.

BRUDEGOME (-GOEM, BRODEGOEM); ook BRUDECOM(E); vgl. mnl. erscat voor ersgat), znw. m. Mhd. *briutegome* en allerlei min of meer afwijkende vormen (Lexer 1, 356); mnd. *brudegam, -gom*; hd. *bräutigam*; eng. *bridegroom.* Zie verder Weig. 1, 259 en Franck 153 op bruid. *Bruidegom.* || Enighe bruut iof brudegome, *Cout. v. Brugge* 1, 354. Perchevael bat hem ende Acglavael de brodegoem . ., dat si der brullocht namen goem, *Lanc.* II, 47194. Dat dese selve brudecome Jhehan was Ewangeliste, *Sp.* I[7], 8, 10. Pooch dattuse brincs te lande, daer soe den brudecomme mach vinden, Praet 557 (*t.* brudegomme). De vrient des brudecomen, *Franc.* 4688. Met eneghen brudecome, *Cout. v. Brugge* 1, 354. Vader, broeder iof tkint van den brudecome ende van der bruut, *ald.* Des utvercorens brudegomen, *Limb. Serm.* 175*d*. Zie verder *Rijmb.* 21167, 22352 e. e. — Den vorm bruygom vindt men reeds *Vad. Mus.* 2, 296; brughoen, *Invent. v. Brugge* 5, 97; bruijchoem, *Oork. v. Helmond* 193.

BRUDECLEET, Zie BRUUTCLEET.

BRUDECOME. Zie BRUDEGOME.

* BRUDELEN (?), zw. ww. bedr. || Dy, kerstine sele, die gesirt es met din dode dins behelders, ende gewasschen best mettin rosenvarwen blude ende gebrudelt mettin hogen gelove, gewedemet mettin heilegen geest, *Limb. Serm.* 103*d*. — Het ww. *brudelen* kan het freq. zijn van het ww. **bruden*; mhd. *briuten*; md. *bruten*; dus wederk.: *sich als eene bruid opsieren*, in het algemeen *versieren* (Lexer 1, 357). Doch misschien is gebrudelt eene verkeerde lezing voor gebudelt, d. i. *geboedeld*, een soortgelijk woord als gewedemet, *van het noodige* (vooral *een bruidschat*) *voorzien.* Zie BOEDELINGE, waaruit boedelen, d. i. eig.

uitkeering doen, vervolgens *uitrusten*, *toerusten*, is op te maken.

BRUDEN, zw. ww. bedr. Mhd. *briuten*; mnd. *bruden*. Absoluut of met den 4den nv. *Eene vrouw beslapen*, *gemeenschap met haar oefenen*. || Desen es goet . . . crauwinge ende oec bruden, *M. en Vr. Heim.* 1379. Hine mochte bruden nemmee, ende ware hi oec mit wiven, van hem ne mochte niet becliven enich saet, 694; zoo ook 1625, 1631. Bordelen, daer hem enyghe diernen laten bruden (*in een anderen t.* minnen) om ghelt, *Oudste K. v. Delft* 26, 20; zoo ook *Invent. v. Brugge* 5, 83. Hi ghincse bruden op die scrine, *Boerden* I, 48. Luxurieus was al hare sede, si prees bruden naest den brode, 15. Moeder, suster, dochter alle, . . die bruden si in haren palayse, Velth. I, 19, 49. Men mach wel een wiif bruden alsi draget kiint, *Lanfr.* 111 *v.* Zoo ook Jan Yp. 154.

BRUDERE (BRUDER), znw. m. Van bruden. *Hij die eene vrouw beslaapt.* || Soe haddi mi ane hem gesaect, want hi was brudere alte goet, *Rose* 12976.

BRUECKE (*Oork. v. Helmond* 179; e. e.). Zie BROKE, 1ste Art.

BRUEL (BRUËL?), znw. m. Mhd. *brüel*; ohd. *bröil*; hd. *brühl. Weide*, *beemd*; synon van hd. *aue*; mnl. mersc. Over den onzekeren oorsprong zie Kluge 40 op brühl. || Den klijnen beempt aen doude cluse . .; den bruel . .; noch een stucke beempts, *Oork. v. Helmond* 221.

BRUËT. Zie BROUWET.

BRUGGE (BRIGGE, BREGGE, BROGGE), znw. vr. Mhd. *brucke*, *brügge*; mnd. *brugge*. Zie verder Grimm 2, 414; E. Müller 1, 137; Franck 152 op brug. || Vore die brogge beette hy ende ginc in de sale te hant (*var.* brugge), *Grimb.* I, 566. Daer zine (*de plank*) langhe lieten ligghen alse tot eenre ghemeenre brigghen, *V. d. Houte* 620 *var.*; zoo ook *Parth.* 4351. Also die bregghe voir Costverloren inghevallen was, die bregghe weder up te winnen, *Bel. v. L.* 218. An slusen, an zilen, an hoilen (heulen), an bregghen ende an waterkeringhen, Mieris 2, 308*a*. Zoo ook *Leid. Keurb.* 10, 34; *Inform.* 277, 464; vgl. het Gloss. — Verkl. bruggheskijn, *Denkm.* 8, 104, 92; brugsken, *Oork. v. Helmond* 53.

BRUGGE, znw. vr. *Boterham.* Kil. 93: *Fland. Holl. Sic. Fris.* j. boteram. Van waar? || Hy siet, of hy die brugge niet en mach (*lust*), *Spreuken* 20. (Si) gaf oer dochter onder wegen hoenech bruggen, dat si toe bet volchden, *D. War.* 7, 30. Dat doen die bruggen, die ick my ontooch ende u uyt mynnen gaf, *ald.*

BRUGGEGELT (BRUGGELT, BREGGELT), znw. o. *Brugbelasting*, somtijds *hoofdelijke omslag voor het onderhoud van bruggen*. || Enige ongelden te geven, tsij kerckgelt, breggelt of baggergelt, *Leid. Keurb.* 483, 2. Van den brucghelt ende werfghelt te Horne, *Rek. d. Gr.* 2, 297. Dat hy . . int stock geslegen is . . voor dat bruggegelt, *O. Vaderl. R. Versl.* 1, 140.

BRUGGEMEESTER (BREG(GE)MEESTER), znw. m. *Brugwachter.* || So zellen elcke twe bregmeysters in elc vyerendeel hebben ende houden een vyerpanne . ., ende wanneer men die brantclocke slaet, zellen dan die bregmeysters elc mit haer vyerpanne comen . ., ende die ontsteken . . daer mense behoeft, *O. K. v. Rott.* 40, 116. De wedde van den pensionaris . ., clockestelre, orgelist, tvroetwijf, breggemeesters enz., *Inform.* 463.

BRUGGESLACH (BREGGESLACH), znw. m. *Omslag voor de kosten eener nieuwe brug.* || Die tot enigen diensten van der stede geset worden of op breggeslach, *Leid. Keurb.* 183, 75.

BRUHUUS. Zie BROUHUUS.

BRUI. Zie BRU.

BRUKE, znw. vr. (?). *Gebruik.* Not ende bruke, *vruchtgebruik.* || Not ende bruke daer af te hebben sonder enigherhande gerichten, Nijh. 1, 255.

BRUKEN (BRUIKEN), zw. ww. bedr. Mhd. *brûchen*; mhd. *bruken*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 315; Franck op bruiken.

1) *Gebruiken*, *gebruik maken*, *zich bedienen van.* Met den 4den of 2den nv. || Deser macht en bruken wi niet, mer wi liden alle dinc, *Hs.* 75 *f.* 30*c*. Soe hi quaet ende verkeert was, bruucte hi qualic dat in hem selven goet was, *Pass. W.* 100*d*. So coft . . onse camerling dit . . scroedambacht . . ende besat dat ende bruycte rustelic omtrent vier jaer lang, V. d. Wall 487. Nyemant der stede wint te bruken off te doen bruken mit zijns selffs wintmolen, hij en zij onse poorter, *O. K. v. Rott.* 45, 142. Hoe die rike rijcheit heeft, die hi bruict in gerechtichede, Hild. 3, 242. Voirt geven wy onse voirschrevene stat, dat si der gemeynten bruken mach na rade onser scepene, *Brab. Y.* I, 808. Wi en souder (*der gracien*) niet te recht bruken, *Stemmen* 61. Vriliken bruken ende besitten, *R. v. Utr.* 2, 57; zoo ook 33, e. e. Elc sie voer hem wat hi doet, die vruycht (*l.* bruycht, *d. i.* bruyckt) of besit onrecht goet, *Doct.* 2414. Levendich goet, dat men daghelics uyt onser stad bruket ende daer weder in, *Stadsr. v. Zwolle* 134. — Laten bruken, *laten uitoefenen*, *niet belemmeren in de uitoefening van.* Meer gewoon in deze bet. is laten gebruken. Zie GEBRUKEN. || Dander sullen sijn goedertiere ende sullen u rechts laten bruken, *Segh.* 9352 *var.* — Enen laten bruken, *iemand „sinen wille" laten doen.* || (Si) ontfinc hem vriendelike, dien si alle sinen wille dede ende liet bruken, *Schaaksp.* 48*a*.

2) *Genieten*, *genot hebben van*; lat. *frui*. || Si creech stonde ende rume stede, te bruken haer ghenoechde ende vrede, *MLoep* II, 3747. Is hi mit yemande verbonden, dat him doet bruken vreuden spil, I, 1730. Ic wil gaen bruken mijn jonghe joecht, *Gest. R.* 87*d*. Zoo ook *N. Doct.* 434; vgl. *var.* (bl. 150).

3) Van land. *Pachten*; *in gebruik*, *in huur hebben.* || Van eygen landen, dat sy huyren ofte bruycken, sullen sy mede gelden ende betalen nae huer bedrijf, *Inform.* 623. Die 50 mergen bruycte ende 10 koyen hilde, die soude staen up 4 £, 269. (Si) en stellen malcanderen niet nae tgoet, maer nae huer bruyckwaere, naedat sy veel lants bruycken ende veel lantelinghe doen, *ald.* Zoo ook 19, 20, 33, 63, 257 e. e.

4) *In het klein verkoopen*, *van de hand doen*, *slijten*. Vgl. eng. *to broke* (E. Müller 1, 143) en mnl. brukere. || Dese begheren armer luden qualic varen, duer tijt ende costelike coepjaren om haer goet te costeliker te bruken, *Ned. Proza* 159. Die dieflijc goet weten te bruken ende mededeelen ende copent of ghiften nemen van ghestolen goede, 162. En sal gheen tapper of die ghene die camerette houden, vleysch copen of slaen om voirt te bruken, *K. en O. v. Delft* 184 *noot*. Eenich vleysch coopen ofte helpen bruycken, 184, 17. So wie binnen Leyden Scoensken harinc bruken wil, die en sel ghenen harinc bruken dan Scoensken harinc, up den harinc, dien hi bruuct, verbuert te wesen, *Leid. Keurb.* 55, 16. Een yghelic poorter jof

lantman die mach alle saterdage vleysch bruken op die vrie marcte, 91, 36, 8. Wie binnen Leyden vleysch bructe binnen sinen huse, anders dan in die halle off op die straet, . . verboerde 42 sc., 497, 23. Wair dat sise (*zacwol*) bruken of vercopen willen, 532, 44. Zie nog twee voorbeelden op BRUKERE, 2).

BRUKERE (BRUUCKER, BRUYCKER), znw. m. Mnd. *brukere*; eng. *broker*. Reeds mlat. *brocarius*. Zie E. Müller 1, 143.

1) *Hij, die goed van een ander gebruikt als pachter, huurt*, of krachtens een anderen titel. || Die huyrman of bruucker, *R. v. Leiden* 145. Sonder den heer off bruyker der waeghen anders lettelic dair mede te wesen, *Oork. v. Helmond* 161. — 2) *Hij die in 't klein verkoopt, slijter.* || Noch en sal elcke vennoot nyet meer bruyckers moegen hebben bijde selve boeten, *K. en O. v. Delft* 188, 4. Elcke vennoot en sal niet meer bruykers hebben dan een . ., die hem die visch sullen bruycken, *O. K. v. Delft* 2, 59. Wie stalre (bl. 309, 19: bruycker) wair up yements wagen of in scuten, men en liet den luden selve vercopen horen visch, verbuerde 12 sc., *Leid. Keurb.* 54, 14.

BRUKINGE (BRUKINGE), znw. vr. Mnd. *brukinge*. *Gebruik.* || Alle dingen sullen geheel bliven totter geenre brukinge *ende* behoef des cloosters om wies onthoudingen si siin verlient ende gegeven, *Clerc* 54. Op die gheen die droeghen lasten tot menigherlei brukinghe waren scriben ende meester van den Leviten doerwaerders, *D. B.* II *Chron.* 34, 13. Vanden ganck, gelegen after Danel Adriaensz. . . . huys, als vander bruyckinge daeroff, *O. R. v. Dordr.* 2, 162. Ellic borger mach kopen sonder broke tot zyn eygen nutticheyt ende brukinghe bynnen syn selvis huys wat hy wil, *Fri. Stadr.* 116, 177.

BRULIEDE. Zie BRUUTLIEDE, en vgl. voor den vorm b r u l o c h t voor b r u u t l o c h t.

BRULOCHT (BRULOCHTE, BRULLOCHT, BRUUTLOCHT, BRUUDLOCHT, BRUUTLUCHT, BRULUCHT, BRULOFT, BRULLOFT), znw. vr. Mhd. *brutlouft*, *brûloht* (Lexer 1, 374); mnd. *brutloft*, *bruloft* (Lübben 1, 440); hd. *brautlauf*; zie verder Weig. 1, 259. Eig. *de tocht* (loop) *der jonggehuwden naar de woning van den man*; vervolgens in 't alg. *huwelijksfeest*, *trouwplechtigheid*, *bruiloft*. || Naer den daghe van der bruudlocht, *Cout. v. Brugge* 1, 355. Te bruudluchten (enkv.), *ald.* Voorfeeste noch achterfeeste van brulochten (enkv.), *ald.* Daer wart die bruetlocht (*Hs.* brulacht) groet, *Merl.* 22628. Doet se nedersitten bi vijftighen als in bruloften, *Hs.* 71, *Luc.* 9, 14. In der bruutlocht, dar dye zoete Jhesus van watere wijn makede, *Boec. d. M.* 13 *v.* Als men noch ten brullochten doet, *Lanc.* III, 18229; zoo ook II, 19379; *Torec* 180, 328, 2809 vlg., 3433, 3734; *Mor.* 4626, 4630, 4650. Teere brulucht, *Sp.* I[7], 8, 5. Zoo ook *Cass.* 8; *Hs. v.* 1848, 47*a*. Al hadde haer moeder warmoes vercocht oft liede gebeden ter brulocht, *Vad. Mus.* 1, 77, 9 (vgl. den term *noodiger ter begrafenis*, d. i. *bidder*, *aanspreker*; mnd. *brutlachts biddere*, en hd. *hochzeitsbitter*); vgl. 2, 296 vlg. Daer men kermesse oft brulochte dede, *L. o. H.* 1040. Zoo ook *Sp.* I[a], 36, 18; *Lsp.* II, 8, 6; *Troyen* 1893; *Flor.* 3873, 3890; *Ferg.* 5546; *Brand.* (*H.*) 741; *Wrake* II, 892 (*brulochte*, mv.). Bruloften houden ende feesten, *Wrake* II, 872, *Limb.* XII, 1009; *MLoep* IV, 1156. Brulloft, *Stadr. v. Zwolle* 101. — Onze uitdr. *bruiloft houden* luidt in 't mnl. òf b. h o u d e n (*Wrake* II, 872), òf m a k e n (*Stadr. v. Zwolle* 101) òf d o e n (*Ferg.* 5546), òf d r i v e n (*Torec* 327) e.e.

BRULOCHTEN (BRULOFTEN), zw. ww. bedr. Mhd. *brûtlouften*; mnd. *brutluchten*. *Trouwen*, *in den echt verbinden*, *ten huwelijk geven*. || Soe vergaderden si hoer princen ende makeden die bruloft ende gaf hem hoer dochter te wyve ende dese bruloft was tot Aken ghehouden. Ende doemen den keyser seide, hoe hoechlijck sij ghebruloft was, soe hadde hi des groet wonder, *Pass. W.* 80*d*. Etende ende drinckende ende brulochtende ende brulocht makende, *Hs. Evang. Matth.* 24, 38.

BRULOCHTSCLEET, znw. o. Hetzelfde als b r u d e c l e e t. Zie BRUUTCLEET. *Bruiloftskleed.* || Die vuel maken haer brulochtcleet, *Sp.* II[7], 27, 42.

BRULOFT, en de samenstellingen. Zie BRULOCHT.

BRUNEELKIJN (BRUNELKIJN, BRUNEELLIKEN), znw. o. *Eene brunette*, *een bruintje*, van een meisje gezegd. || Desgelikes hevet onse lyeve Here een moerynneken ende noch een brunneelliken ende noch voel meer brunneellikens, Brugm. 1, 222. Dat brunneelliken is die helige kerke, ende die voel brunneellikens dat sijn die geloevige sielen, 223. Mit hoe groter minnen troude des alreoversten conincs soen dat oetmoedighe brunelken, die menschelike natuere, 2, 301.

BRUNELLE, znw. vr. Eene geneeskrachtige plant, ook p r u n e l l e genaamd, behoorende tot de lipvormige planten en de familie der *consolidae*. Vgl. Littré 1, 433 en Kil. 93 op b r u y n e l l e. || Consolida minor, dats zelfheile of brunelle, *Hs.* Yp. 94*d*. Wrivet brunelle tusscen 2 tiechlen al ontwee ende legse daer op (*op het gezwel*), het doetse scoren, 40*b*.

BRUNEREN, zw. ww. bedr. Mhd. *brunieren*; mnd. *bruneren*. Van fr. *brunir*, en dit van germ. *bruin*. *Glanzen*, *polijsten*. || Die clare ghebruneerde swaerde, *Wal.* 10567. Hare glavien . ., die ghebruneert waren claer, *Grimb.* II, 5925. So fijn ende so doorclaer (*was dander steen*), als oft waer ghebruneert, *Rein.* II, 5378. Te stofferene de taefele . . met fynen ghebruneerden goude, Diericx, *Mém.* 2, 115. Van den voors. stopen te vergoudene ende te esmaelgierne . . ende te bruneirne, *Invent. v. Brugge* 4, 78. Deniis de sweertvaghere es mi sculdich te bruneerne miin sweert, *Livre d. Mest.* 26. Zoo ook *Rek. v. Gent* 2, 21. — Vandaar b r u y n e e r s e l, Kil. 93: *politura*.

BRUNET, znw. o. Mhd. *brûnat*; *brunât*, fr. *brunette*. Uit mlat. *bruneta*, *brunetum*, en dit van germ. *bruin*. *Eene fijne*, *donkerkleurige stof* (oorspr. natuurlijk *bruin*, doch vgl. b r u u n r o o t). || 10 ellen brunet, costen 3 ℔, *Rek. d. Gr.* 1, 71. Vier ellen brunets lakens, 3, 137. Om sindale, mijns heren cleder scaerlakens ende brunets mede te stofferen, 139. Een mantel van ouden tiden ende van brunette een rockelkin, *Rose* 224. Wildi brunet ofte groene, bl. 253, vs. 5. Dat zwart zoude sijn, dat is brunet (*Ned. Proza* 33[a] bruynnet) ghegreint. Dat graeuwe abijt is brune gheminct worden, Ruusb. 4, 109. Vijf ellen wullyns lakens onder brunet ende ghelu, *Invent. v. Brugge* 1, 99. Zie Gloss.

BRUSE, znw. vr. Hd. *brause*; ndd. *bruse*; vgl. Grimm 2, 328. *Gloed*, *hitte* (?). Vgl. *branding* dat ook het woedende schuimen en bruischen van het water uitdrukt. || Hi (*Christus*) hinc in volre brusen, die ons die maghet ghebaer (germanisme, hd. *gebar*), *Hor. Belg.* 10, 205.

BRUSELACHTE, bnw. *Brusselsch*. || Metter bruselcher (*l.* — scher?) maten, *Vad. Mus.* 2, 246. Drie hondert pont bruselachter (*var.* bruslachter) penninghe, *ald.* Zoo ook 247.

BRUSELIËN, znw. vr. Hetzelfde als fr. *brous-*

sailles, maar in de bet. van vruchten, waarvan zoowel de kern als de schors gebruikt kan worden. Vgl. it. *broza*, d. i. *wat van de boomen valt*, schors, *bladeren*. Zie verder Littré op *brosse* en Burguy op *broce*. || *Van Bruselien*. Van halve, van greynen, van pepere, van commine, van ghingebare, van amanderen ende van allen dinghen die behoren te scortsen, *ZVl. Bijdr.* 6, 89.

BRUSEN (BRUYSEN), zw. ww. onz. Mhd. *brusen*. *Slempen*, *brassen*; vgl. hd. *saus und braus* en *sausen und brausen*, Grimm, *Wtb.* 2, 327 en 330. || Si brassen, si brusen met dat erf ende met dat ghelt, dat ghi afterghelaten hebt, *Gest. R.* 162*b*. Die bunck verhettet mitten bruysen haesteliken in oncuysheit, *Schaaksp.* 60*c*.

BRUSC, znw. m. Mhd. hd. *brüsch*. Van fr. *brusc*, it. *brusco*. Zie Littré 1, 434, en vgl. E. Müller op brush. *Struikgewas*, *takkebossen* (?). || Om brusk, vier of te maken al omme die galeyde, als men smaren soude, *Rek. d. Gr.* 3, 204.

BRUSSCAERT, znw. m. Van brusscen, d. i. *bruischen*. *Schuimwijn*. || Wijn, clareit ende bruscaert, *Alex.* VII, 623. Vgl. BRUSSCEN.

BRUSSCEN, zw. ww. onz. Mhd. *brûsen*; hd. *brausen*. Vgl. Grimm *Wtb.* 2, 328. — 1) *Bruischen*, *schuimen*. Vgl. het dial. *broes* (d. i. *schuim*), *bruis* en *broesem* (V. Dale). || Twee toelasten rijnschwijns, deen brusscende ende dander plein, *Rek. v. Gent* 1, 36. Van enen toelaste brusscens (*voor* brusscents) wijns, *ald.* 153. Zoo ook 2, 19; e. e. 2) *Stormen*, *ruischen*, van den wind. || Het wait, het bruuscht daer dagelike, *Rose C.* 5770. Zie mhd. voorbeelden bij Grimm, *Wtb.* 2, 329.

* BRUSTEN, verkeerde lezing voor bernsteen, Mieris 2, 523*b*. Zie ald., en vgl. AMMER, en Mieris 3, 146*a*. Vgl. BRUUNSTEEN.

BRUTSE (BRUTSCHE, BRUETSE). Zie BROKE (3de Art.).

BRUUCWAERRE. Zie BRUUCWEERRE.

BRUUCWARE (BRUYCWARE, BRUYCWAER, BRUYCWERE), znw. vr. *Het gebruik*, *het bezit van land*, *huizen* enz., in tegenstelling van den eigendom. Zie WARE. || Dat wi ghewaren Janne van der Strate... alle bruycware van den Gheerse van onsen uytlande te Sande, Mieris 2, 288*a*. Bliven sitten in der bruycwere des . . . huses, hofstede ende sate, *R. v. Utr.* 2, 68. Om die bruucwair van den huyse ende erve voirscr., *R. v. Leiden* 65. Hi sal alle die bruecware hebben binnens dijx van dat mijn here toebehoert ende hi zelt zelve bediken na zire oerbaer op zijns zelves cost, *Rek. d. Gr.* 1, 208. Dat die gene die blijft in de bruyckwaire van derselver huysinge ende erve, niet tymmeren en sel tot coste ende scade van den anderen buyten consent van den anderen, *Leid. Keurb.* 271, 8. Zoo ook *Inform.* 63, 203, 305, 269, 479. Die in den besitte van den goeden blijft, zel sijn bruycwaer ende slijtinge an deselve goeden hebben, *Leid. Keurb.* 332, 38. Dat hy . . sal . . vertyen . . alsulcke bruycweer ende erffpacht, als hy dit lant . . gebruyct ende verpacht mach hebben, *O. R. v. Dordr.* 2, 90, 122. — Ook van de(n) persoon, die het gebruik heeft. *Gebruiker*, *vruchtgebruiker*, *-ster*. || En hadde hy geene kinderen, . . soo soude onse lieve suster . . bruikwaer blijven van den heerlycheden ende goeden, *Priv. v. Briel* 2, 40 (*of moet* onse lieve suster *als datief worden opgevat*, *en* bruycwaer *als* vruchtgebruik; of is te lezen bruikwaerre?). Zie BRUUCWEERRE. — 2) *De have*, *vooral de levende have*, *waarmede iemand landbouw drijft*; *ook de hoeve*, *de pachthoeve zelve*. Later *bruiker* geheeten. Vgl. Vondel, *Leeuwend.* 947: „Hoe menigh *bruicker* lants"; Weiland 1, 486: bruikweer, ook boerenbruiker, *d. i.* pachthoeve; Verwijs op *Leeuwend.* t. a. p. In het algemeen *bezitting*. || Rijck te wesen an goet, have ende bruyckwaer 100 ℒ groten, *Inform.* 270. De bruyckwaere van huer landt, beesten ende alle tguendt dat zy in der werelt hebben, 310. Zoo ook 272, 353 en 392. Alle weeskinder die te samen sitten in hare ouders bestorvene weer, onghescheyden in bruyckweren, die moghen houden haere volle scharinghe, *Handv. v. Weesp* 50*a*.

BRUUCWECH (BRUYCWECH), znw. m. *Een geschikte weg*, *een weg geschikt voor het gebruik*. || Latende zoe vele ledich erve, datmen den bruyckwech sal moegen hebben totter delft toe, *K. en O. v. Delft* 107, 32 (*Oudste K. v. Delft* 21, 9).

BRUUCWEERRE (BRUYCWEERDER, -WAERRE, -WAERDER), znw. m. *Bezitter*. || Daer sal dyen bruycker bruycweerder blyven, . . ende dyes sal denselven gebruycker borge setten, *O. R. v. Dordr.* 2, 261. Zie ook bij BRUUCWARE.

BRUUN (BRUN), bnw. Mhd. mnd. *brûn*; hd. *braun*. Zie verder Grimm 2, 323; Lexer 1, 365 en E. Müller 1, 146. — 1) *Bruin*. Algemeen. || Van bruunre scuersse, *Nat. Bl.* IX, 159. Met Ettelen den brunen, *Alex.* VII, 1290. Met sinen brunen baerde, *Rein.* I, 858. Een bruun magher man, een coene, *Rijmb.* 32965. Een dyamant, die es brun ende viercant, *Vad. Mus.* 1, 394, 7; ook 396, 90. — Ook als eigennaam van den beer. Zie Martin, Gloss. op *Rein.* — Zie ook bij DOEC. — 2) *Glanzend*, *gepolijst*. Vgl. BRUNEREN. || Hi gaf herde menighen slach uptie brune helme van stale, *Wal.* 2230. Den groenen helm van brunen stale, *Floovent* 571. Ic hebbe enen helm van brunen stale, *Cass.* 514. Tbeckeneel van brunen stale, *Lorr.* II, 495. Bruun stalijn, *Flandr.* V, 118; *Segh.* 7596, 8553, 10764, 10838, 10889. Vgl. *N. Ned. Taalm.* 4, 135. — 3) *Donkerkleurig*, *donker*. Vgl. onze uitdr. *licht* en *bruin*, en *Invent. v. Brugge* Gloss. 605. || Twee brune sangwine bruxsche lakene, *ald.* 3, 193. Twee bruun peers lakene, *ald.* Brune ypersche peersche lakene, 4, 83. Alle manieren van fijnen bruchschen lakenen, als *witte* graeuwe, *donckere* graeuwe; *zadde* (eng. *sad*) blaeuwe, *lichte* blaeuwe; *brune* persche, lichte persche, *aangeh.* Gloss. *ald.* 605*a*. Bruunroot, *donkerrood*, *Nat. Bl.* IX, 57, 367, 283, 1716; III, 3431; XII, 343 (vgl. V, 844: „Ene rode rose bruun"), *Gesch. d. Jacobit.* 236. Bruunpers, *donker paars*, *Rek. v. Gent* 2, 152, 291, e. e.

BRUUNLIJC, bnw. *Bruinachtig*, *donkerkleurig*. || Somwile der wive orine werden verkeert aldus in schine groenachtich, gelachtich ende bleec ofte bruunlijc, *M. en Vr. Heim.* 1175.

BRUUNPERS. Zie bij BRUUN, 3).

BRUUNROOT. Zie bij BRUUN, 3).

BRUUNSLACHTE (?), znw. || Seven pont bruynslachte . . ., daer men nu ter tijt voor betaelt 10 rijnse gulden ende 8 stuyvers, V. d. Wall 793, 20. Dat hij sal moeten . . betalen de voorsz. 7 pond bruynslachten, *ald.* 24.

* BRUUNSTEEN, znw. o. Indien de lezing zuiver is, hetgeen niet waarschijnlijk is, andere naam voor barnsteen. || Ambre, vulgariter dicte *bruunsteen*, *Gesch. v. Antw.* 2, 545. Vgl. BRUSTEN.

BRUUNVISCH (BRUYNVISC), znw. m. *Bruinvisch*, een walvischachtig zoogdier, delphinus phocoena. Hd. *braunfisch*. || Om te voeren bruynviske ende palinghe in Heynegauwen, *Rek. d. Gr.* 2, 97.

BRUUT (BRUYT), znw. vr. Mhd. mnd. *brût*; hd. *braut*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 2, 331; Weig. 1, 259; Lexer 1, 373; E. Müller 1, 136; Franck 153, op bruid. Van het germ. komen fr. *bru*; mlat. *brut*, *bruta* (Diez 2, 240). — 1) *De verloofde*, zoowel als de *jonggehuwde vrouw*. || (Ic) vaer se soeken oest ende suut, segt hare, ic salse maken bruut ondanc alle minen maghen, *Lansl.* 561 (vgl. 725). Drie maent, datse bruut sat (*getrouwd was*), *Rubb.* 103. Bereet als ene bruut, ghechiert haren man, *Hs. v.* 1348, 264*c*. Ene ander dochter drouch hem Gertruut, die was in Denemarken bruut, Stoke I, 1261. Vgl. *Cout. v. Brugge* 1, 353 e. e. Bidstre . ., die te liken ende te bruden, *tot begrafenissen en bruiloften*, pleght te biddene, *Cor. v. Antw.* 48, 147. Vgl. BRULOCHT. — Ook in vergelijkingen, waarin evenwel het punt van vergelijking niet altijd duidelijk is, zoodat men zich zelfs afvraagt, of men hier wel altijd hetzelfde woord bruut voor zich heeft. Zeer mogelijk is het, dat er een ander woord bruut geweest is, waarvan wij de eigenlijke beteekenis nog niet kennen. Zie Franck op *Alex.*, bl. 453. || Si ghingen . . hare sake . . soe ghestadelike ane . ., ghelikerwijs als liede die riden ende een bruut voor hen vueren, Heelu 4899. Dus vergaderden si daer ridderlike . . sonder gheruchten ende gheluut, oft men gheleit hadde ene bruut, *Brab. Y.* V, 3119. Gheordineert als ene bruut trocken die van binnen uut, *Wal.* 10459. Doe quam ghegaen alse een bruut die soudaen Macheus uut, *Alex.* V, 865. Doe voeren die drie coninghen uut ghetoghelike als een bruut, *Troyen f.* 66*b*. Die van Cypre quamen uyt ghetoghelycke als een bruut, *f.* 69*c*. Zoo ook *f.* 88*c* en 276*d*. (*In den zomer*) werdt die werelt als die bruut, die hare vulwassen toghet al uut, *Heim.* 1103. Tors lach stille alse een bruut, *Ferg.* 3771. — Ook fig., als mhd. *leides*, *gotes*, *tiuvels*, *windes* brût, en ons bruid *der kerk* en hd. *himmelsbraut*. || Dies esser meneghe saleghe bruut van zinen halven sint in comen, *in het paradijs*, *Rijmb.* 812. Alle uutvercoren menschen zijn altesamen ene bruut ende elc bisonderlinghe is ene bruut, *Bern. W.* 89*a*. (Si) hebben hem soe wel gevoecht (*in de zonden*), dat sire niet willen comen uut, des bliven si sduvels bruut (*de prooi van den d.*; van *zondaren* in 't alg. gezegd, niet alleen van vrouwen), *Lucid.* 2665. Weit dat elke es sfians bruut, die leift en sterft in dier gebare, *OVl. Lied. e. Ged.* 449, 251 (van hoeren). *In dit gebruik leeft zeker eene herinnering aan overoude sagen van mythische wezens, die een meisje trouwden, om haar vervolgens in het verderf te storten.* — In niet zeer duidelijke allegoriën wordt bruut gebruikt Praet 465 en 553.

2) *Bijslaapster*, *bijzit*. Indien het woord verwant is met bruden (z. ald., en vgl. Franck op bruid met Grimm, *Wtb.* t. a. p.), staat deze beteekenis dichter bij den oorsprong dan de tegenwoordige. || (Suzanna) soude werden hoirre beyder bruut ende soude doen al hoer ghenueghen, *MLoep* II, 2510.

BRUUT, znw. m. Van fr. *brut*; lat. *brutus*. *Dom*, *onnoozel*, en als znw. *een onnoozele bloed*. || Hi voer emmer alse een bruut: van watre hi algader seep (fr. *va et vient a loi d'ome nice*, d. i. lat. *nescius*), *Ferg.* 730.

BRUUT, *drek*. Zie bij BRUUTWECH.

BRUUTBEDDE, znw. o. Mhd. *briutelbette*; mnd. *brutbedde*; hd. *brautbett*. *Bruidsbed*, *huwelijksbed van pas gehuwden*. || Alsoe Hughe sijn wijf buten der stede beslapen heeft ende hoir up hoir bruutbedde tot hoir morgengave van Huge 40 croonen gemaect was, *R. v. Leiden* 141.

BRUUTHOET. Zie op BRUUTCRONE.

BRUUTCLEET (BRUDECLEET), znw. o. *Bruiloftskleed*. || So versach hi enen mensche, die mettin brutclede nit ne was ghecleedt, *L. v. J. c.* 171. Hoe quamstu hir binnen sonder brutcleedt? *ald.* Entie niet en hadde sijn brudecleet, moeste daer ghedoghen leet, *Sp.* I[7], 24, 53.

BRUUTCLOCKE, znw. vr. *De klok, die bij eene trouwplechtigheid geluid wordt.* || Binnen der bruutclocke ludende, *Cout. v. Bruggе* 1, 353 (*tweemaal*). Die cabret houden ende zieden ende braden . ., selen moghen coepen alse bruytclocke verlaten es, *Cor. v. Antw.* 25, 80. De clockeludere die de bruutclocke luut, *Rek. v. Gent* 1, 283. Zoo ook 2, 30; *Invent. v. Brugge* 3, 159; vgl. Gloss. *ald.* — Deze klok werd op een bepaalden tijd van den tijd geluid, vandaar de tijdsbepaling:

BRUUTCLOCTIJT, znw. m. || Dat elc wijnroepere comen zal des morghens voer der bruytcloctijt . ., ende verhueren hem denghenen, die hem eerst anesprect ende sijns begheirt, *Cor. v. Antw.* 16, 42.

BRUUTCRONE, znw. vr. *Bruidskrans.* Elders BRUUTHOET geheeten; vgl. rozenhoet, *rozenkrans.* || Dat soe . . gheeft Hannekine . ., daer soe grootvrauwe ende metere af es, de beste ende de meeste goudine bruutcroene metten peerlen ende ghesteenten daer an wesende, Diericx, *Mém.* 2, 23. Drie silverine vergulde bruuthoeden, *ald.* 24.

BRUUTLIEDE (BRULIEDE), en enkv. BRUUTMAN, znw. m. Mnd. *brûtman*, *-lude*. Vgl. E. Müller 1, 136. *Bruidsgeleider*, *getuige bij het huwelijk*. || Men siet wel aen den bruleyden, wat bruyt dat het is, *Spreuken* 79. So mach die anclagher den anderen dat anbrenghen met tween bruytmans van beyden syden, *Stadr. v. Zwolle* 125. Ombe dat die brutlide te vaster werden geknoegt ende gebonden metten bande des vreden, *Limb. Serm.* 181*c*.

BRUUTSCAT (BRUITSCAT), znw. m. Mhd. *brutschaz*; mnd *brûtschat*; hd. *brautschatz*. *Bruidschat*; mnl. ook medegave genoemd; hd. *mitgift*. || So sullen sulcke ses schepel roggen wesen tilbaer guet, als bruitschatt, *Etst. v. Dr.* 197. Die Heylighe gheest, die is uwe bruutscat ende uwe duwarie, Ruusb. 3, 123.

BRUUTSPEL, znw. o. *Bruiloft*. || Ware ons leven ter doghet snel, ons leven ware ons een bruutspel, *Wap. Rog.* 842.

BRUUTSTOEL, znw. m. Mhd. *brutstuol*. Het mnd. heeft ook een *brûtstôl*, doch dat is een ander woord, en bet. *schopstoel*. *Bruidsstoel*, *bruidszetel*, *de zetel der jonggehuwde vrouw*; wellicht eene verbloemde uitdr. voor het *bruidsbed*, gelijk wij ook spreken van eene *bijzit*. || Alsoe Hughe hoir besliep . . ende hair gemaict heeft 40 gouden . . croonen te morgengave up hair bruutstoel, *R. v. Leiden* 141 (*op dezelfde bl. ook* up hoir bruutbedde *genoemd*). || Wie eene bruyt sette in bruytstoele binnen mueren van Bruessele, waers om tien pont, *Belg. Mus.* 1, 250. En mach nieman in Antwerpen zetten eneghe bruud van buten in bruudstoele noch oec jofvrouwe die van binnen Antwerpen es, hen si in witteghen huweleke op die peine van 2 s., *Cor. v. Antw.* 47, 170. Vgl. *Belg. Mus.* 1, 261, en *Wilk. v. Hunst.* XXX, 7: Soe waer soe men ene breyt byrovath an oren kerckgange jofte in horen breydstole.

BRUUTWECH (BRUUDWECH), znw. m. Van bruud, bruyd, *d. i.* drek. Kil. 93: Bruyd,

colluvio ex vasis, quae porcis datur, stercora liquida; ohd. brôt, brôd, *sap* (*jus*); eng. *broth*. Zie Grimm, *Wtb.* 2, 395 op brod, en E. Müller 1, 145 en de daar aangehaalde schrijvers; mlat. *brodium* en vandaar o. a. fr. *brouet*. Zie BROUWET. Voor den overgang der bet. van *vocht* tot *mest*, vgl. *aalt*. || *Een weg, waarlangs mest naar het land gebracht wordt, beerweg.* || Eenen kercwech, eenen maerctwech, eenen borrewech ende eenen bruudwech (*moet zijn*) zesse voete, *Belg. Mus.* 10, 99.

AANM. — Uit de gelijkheid in vorm van dit *bruid* met het bekende *bruid*, lat. *sponsa*, zijn voor het wegruimen der drekstoffen allerlei woordspelingen in omloop gekomen, zoo b. v. *bruydleyder*, Kil. 93: j. *bernsteker*, coprophorus; *de vuile bruid*; *de bruid wegdragen*; *de bruid trouwen*, *eene menisten bruiloft* enz. Vgl. Oudem. 1, 840 en Harrebomée 1,

BRUWAET. Zie op BROUAEDSE.

BRUWEN. Zie BROUWEN.

BRUWET. Zie BROUWET.

BRUXSTOC, znw. m. Van brugge en stoc, in de bet. *vloer* (?). *Vonder*. || Van den bruxstoc ende leinen (*leuning*) te vermakene over den waterganc bi Sinte Michiels, *Invent. v. Brugge, Int.* 338.

BU, tusschenw. Zie BA.

BU, znw. Zie BOUW.

BUBBEL. Zie BOBBEL.

BUCHELE (?). Onder allerlei bouwmateriaal vinden wij ook dit woord, *Invent. v. Brugge* 3, 180. || (Van stoffe) bi Jacob Gabbaerde van cherken, van dobbelen (*l.* dobbleelen) van buchelen, van den ghebande der toe ende van datter ane (?) behoren mach die staen sal up doude halle. — Moet men lezen *buchéle* en staat het woord in verband met fr. *búche*; of *búchele*, en daarbij aan een anderen vorm van *butsele*, *bussele* denken?

BUCHME, Mieris 2, 277*a*. Zie BUCKING.

BUDDRAGER. Zie BODDRAGER.

BUDE (?) || Allen onsen renten binnen onzen ambochte van Poertvliet, hoe zij gelegen syn, ist in erve, in tienden walken (?) buden (?) (beden ?) jof waer aff dat sy . . verschynen moghen, Mieris 2, 228*a*.

BUDEL (BUYDEL), znw. m. Mhd. *biutel*; mnd. *budel*; hd. *beutel*; nl. *buidel*, *buil*, *buul*. *Een zakje, meestal van linnen of eene andere stof vervaardigd.* — *a*) *Geldzak*, *beurs*. || Vergaderinghen van den borgeren, daer inne hen te voren werden geleegt van te budel te gaen (*in den zak te tasten*), overmits de tachterheyt van der stadt ende groote lasten van beden ende rutergelden, Hermans, *Gesch. d. Red.* 207. Wye den swaersten budell draecht, Hild. 17, 95. — In budel gaen, hetzelfde als in borsen gaen; zie BORSE. || Van dier bezettinghen sal die schulte of sijn boede hebben enen halven groten als in comans budel gheet, *Stadsr. v. Zwolle* 165. — Uten budel gaderinge doen, *hoofdelijken omslag houden*. || Of zy . . eenige gaderinge gedaen hebben up malcanderen ende up den poorters derselver stede uyten buydel by maniere van den 100sten penninck, *Inform.* 263; vgl. 338, 385. Zoe plagen zy huere portie in de beden ende ommeslagen te gaderen uyten buydel, 341. Eenen ommeslach of twee uyt malcanderens buydel, 430; vgl. 341, 469, 344 (Soe hebben zy . . int belegge van Pourroyen tweewerf malcanderen geschat in den buydel), en *Enq.* 120 (wantet comt uyten buydel van den poorteren ende ingeseten, gelijck als pennincklycke gaderinghe). — *b*) Ook van andere zakken. || Alse die budele, die siin in der lieden buuc, qualike bereit (*l.* bereit) ende gequetst ende gefritseert *sijn*, *Hs.* Yp. 43*d*. Dat budelkijn (= die burse) sonder naet, *hetzelfde als mnl.* culbalch, *Rein.* II, 1287. Zie nog *Livre d. Mest.* 27; *Gest. R.* 149*a*.

BUDELDRAGERE, -ER, znw. m. *Hij die de beurs, den geldzak draagt*; *kassier*. || Onsen heer hadden so lyef, dat hi hem maecte sinen budeldragher, *Pass. W.* 227*c*. Want Judaes budeldraghere was, *Hs. v.* 1348, 283*b*.

BUDELEN (BULEN), zw. ww. bedr. Mhd. *biuteln*; mnd. *budelen*; hd. *beuteln*. *Door een zak of de eene of andere stof zeven*; van brood, *builen*. || Menech . ., die cume hadde te siere noot oint selves half broot, nu mach (*wil*) hi cume gebudeld (*gebuideld*, *fijn brood*) eten, *Sp.* III[1], 40, 7. Dese (*stoffen*) sal men wat clene pulverizeren ende budelen doer een sindael, *Lanfr.* 118*r*. Wit tarwenbroet gebudelt, *Hs.* Yp. 30*a*. Een backer die sijn meel budelt, *Con. Som.* 85*a*. Van den alreschoensten ghebuelden mele, *Bienb.* 77*a*.

BUDYE (BUDGE), znw. vr. (?) *Gelooide schapenhuid*. Eng. *budge*; ofr. *boge*, *bouge*; it. *bolgia*. || 950 budyen, 35 ℔, *Invent. v. Brugge* 2, 213. — Op dezelfde bl. wordt ook van „ymeene budyen en quimersche lamvellen" gesproken.

BUEGEL. Zie BOGEL.

BUEKEL. Zie BOEKEL.

BUEKEN. Zie BOEKIJN.

BUEL (BUELE). *Vrouw e. M.* XI, 189; Nijh. 1, 202, 259, 311; 2, 52, 54 enz. Zie BOEL.

BUELC. Zie BULC.

BUER (*twist*). Zie BORE.

BUER (BUERMAN), enz. Zie BUUR enz.

BUERCH (*Denkm.* 3, 200, 10). Zie BORCH.

BUERDE. Zie BOERDE.

BUERE, bijw. Zie BORE.

BUERE (znw.). Zie BURE.

BUERE (?), *Playerw.* 336: den wech is swaer, den buere es claer, ghij en comt in seven dagen daer. — Zie de noot van Moltzer t. a. p.

BUEREN. Zie BOREN (2de art.).

BUÈREN (BUEEREN, BUWEEREN), zw. ww. bedr. Misschien *uitsnijden*, *ciseleeren*. Van een fr. ww. *bouer* (*boër*)? Littré 1, 362 geeft op boësse, „outil avec lequel le ciseleur ébarbe (*afschaaft*) son ouvrage", en boësser, *ébarber un métal sculpté ou ciselé*. || Lijsten (van steen) ghebedt(?) ende ghezweedt (*in den haak schaven*, équarrir) ende ghebuerd (= ghebueerd) 4 dumen dicke ende 2 voeten breet, *Invent. v. Brugge Int.* 408. Hier of zullen zyn ghebueert ende ghesoffreint (fr. *chanfreiner*, een kegelvormige holte maken) 250 voete, *ald.* 1, 449. Item 250 voete lysten ghebuéert 2 voete breet ende 3 dumen dicke, *ald.* Vgl. ook *ald. Int.* 447. — Van 150 voeten lyststeenen *buwees* 5 dumen dicke. Dit woord buwees heeft eene merkwaardige overeenkomst met het bovengenoemde fr. *boesse*, doch de vorm is in dezen zin niet helder. Men verwacht een verl. deelw.

* BUEREN, wel verkeerde lezing voor vueren, d. i. *snijden* (van dieren); lat. *castrare*. || Van zwine te besiedene, van den hare te doen snidene ende van verkine te buerene (*l.* vuerene), *aangeh.* Gloss. *Invent. v. Brugge* 43*b*.

BUERSTEL. Zie BORSTEL.

BUERT. Zie BOORT (4de Art.).

BUETEN, BUETE. Zie BOETE, BOETEN.

BUETER znw. vr. (?). Eene vischsoort; hetzelfde als *bot*, *but* (?). || Een mande met buetren of met pladisen of met witinghen, *ZVl. Bijdr.* 5, 55.

BUËTTE (BUWETTE, BOUWETTE), znw. vr. *Klokpan*, groote breede dekpan, wier onderste middendeel oprijst op de wijze van een paterskap of halve klok, zoodat daarlangs eene opening is, waardoor lucht komen kan, zonder dat het inregent. Zie De Bo 536, waar men ook leest: Kleene klokpannen heet men *bouwetten*; vgl. 174. Het ofr. *bouète* beteekende *gat*, *opening*. Vgl. *Invent. v. Brugge* Gloss. 605. || Van 117 vuersten ende buëtten, *Invent. v. Brugge* 3, 178. Van 6 grote buëtten, 18 sc., *ald.* 200 bouwetten, 179 noot 4). — Hetzelfde beteekent brouwette, Diericx, *Mém.* 2, 39. Zie de plaats op BROUWETTE.

BUF, BUFFEN. Zie BOF, BOFFEN.

BUFEL (BUFFEL, BUCFEL, misschien is deze vorm ontstaan door bijgedachte aan *bucephalus*), znw. m. Mhd. *büffel*, *buchfel*; mnd. *buffel*. Van lat. *bubalus*; gr. βούβαλος, oorspronkelijk naam der afrikaansche *gazelle*, later ook van eene soort wilde ossen; vgl. Weig. 1, 278. *Buffel.* || Bubalus dat es een dier . . . et meent een bufel in leke wort, *Nat. Bl.* II, 479. Als die baer den buffel bestaet, 3841. Mettien hi vele bufflen vernam, *Sp.* III¹, 47, 95. Enen sac, die hi dede maken na enen bucfels huut, *Brab. Y.* II, 2201 (*Sp.* IV¹, 9, 32: van eenre buffels huut). Up buffele quam tfolc ghevaren, *Alex.* III, 1051. — Vr. buffelinne. || Eene buffelinne quam met enen calve, *Sp.* III¹, 47, 96. Die buffelinne volgede mede, *ald.* 101.

BUFFEL, BUFFELINNE. Zie het vorig Art.

BUGELIJC, bnw. Eig. *buigzaam*, en vervolgens *meêgaande met*, *ten speelbal aan*. || Haer alse haer der wiven, dat is bughelic voor allen winde, *Hs.* 75 *f.* 182*c* (*Hs. N. T.* 120*v*).

BUGEN, st. ww. bedr., onz. en wederk. Mhd. *biegen*; mnd. *bugen*; eng. *bow*; got. *biugan*. Zie verder Grimm, *Wtb.* 1, 1743; E. Müller 1, 121. Zwakke vormen van het ww. komen vooral van het bedr. ww. en in het latere mnl. voor.

BEDR. — 1) *Buigen*, *vouwen*, *krommen*. || Dat herde boghen holt . . wert ghebughen (*l.* ghebughet *of* ghebogen (?)), G. Groote 58. Hi neygedem oft buichdem onder hem neder ter eerden, *Exc. Cron.* 79*b*. Si buychden die necken harer vianden, 103*d*. Doe bugede sy haer knyen ende aenbeden inden gheest ende inder waerheit, *Lijd. o. H.* 51 (vgl. *Exc. Cron.* 29*c*). Die orssen boghen die hamen, *Ferg.* 2348. Sprinct daer driewarf over . ., sonder snevelen of bughen been, *Rein.* II, 1692.

2) Fig. *Van richting doen veranderen*, *wenden*; lat. *flectere*. || Doch was hi te bugene goet, *Sp.* III², 23, 26. Riken die in tgoet der erden hebben haren troest gebogen, *die derwaarts zich wenden om te zoeken*, d. i. *die hun vertrouwen stellen op*, *Rincl.* 1027. Datse (*die wille*) niet ghebuget en mach worden mit eniger becoringhe, *Con. Som.* 95*a*. De trect dat vleysch na onser maten ende bughedet tot hem, G. Groote 58.

3) *Onderwerpen*. || Weest here dijnre broederen ende voer di moeten worden ghebuycht dijnre moeder zonen, *D. B.*, *Gen.* 27, 29. Die worde bughen (*dwingen tot zijn wil*), die tale breken, *Sp.* III¹, 35, 20.

4) *Vermurwen*; in 't pass. *medelijden gevoelen*, *bewogen worden*. || Du en sults op haer niet worden gebuycht mit eniger ontfarmherticheit, *D. B. Deut.* 25, 12.

WEDERK. — 1) *Zich buigen*, *buigen* (intr.), in eig. zin. || Sine stegherepe boghen hem beide, *Ferg.* 2352. Penneware scheen dat vloech, daert hem over die erde boech, *Ferg.* 3809. — 2) *Zich wenden*, *zich richten*, *eene zekere richting nemen*. || Florette . . sach . ., hoe dat die wijch hem boech, *Segh.* 7720.

ONZ. — 1) *Buigen*, *voorover hellen*. || Over sijn knien boech hi dicke, want hi gequetst was vanden spronghe, *Alex.* IX, 891. (Hi) sloech Hughe met eenen slage, dat hi buechde ende viel op sijn knyen teghens sinen danc, *Huge v. Bord.* 32. Dorse boghen over haer been, *Eleg.* 388. Die helme op haer hoofden boghen, 410 (vgl. 426). Elc stac danderen dore tleder van den scilde, dat si bogen ende die speren in stucken vloghen, *Grimb.* I, 4773. Dat bugende van den knie, *de kniebuiging*, *Hs.* Yp. 145*c*.

2) *Overhellen*, *neiging gevoelen voor*. || Sien si hem doen onsuverhede, si bueghen oec te sulken dinghen, *Nat. Bl.* II, 3258*var.*

3) *Nijgen*, *eene buiging maken*; overdr. *zich schikken*, *onderwerpen*; absoluut of met den 3den nv. || Tis beter dat wi nighen ende bughen, dan wi daer teghen hem om vochten, *Rein.* II, 4640. Hi sonde mi bughen ende nighen, *Limb.* VI, 1741. Selc wilde, dat men hem te bugene begonne (*van begonnen*), eer hi selve bugen conne, *Sp.* II⁶, 76, 111.

BUGGERE (BUGGER), znw. m. Van het mlat. *Bulgarus*, waarvan ook het fr. *bougre*. Vgl. Duc. 1, 800: „*Bulgari*, *bugari*, *bugeri*: haeretici, qui vulgo Albigenses in Francia, alibi cathari, cet." —

1) *Ketter*. || Buggre, God moet di verwaten, *Rijmb.* 4346; vgl. 367. Buggeren ende cattren, *Rose* 10991. Die buggere Basilides (*B. heresiarches*), *Sp.* II², 48, 34. Eens hevet dese bisscop goet enen buggere gemoet (*nl.* Marcion), 51, 8. Die bugghers . ., daer hi altoes jegen . . leerde ende hare ongeloeve werde, II⁸, 4, 48. Dese paeus in Rome vant bugghers, daer hi op sine hant leide ende also brachte in kersteliken goeden gedachte, II⁸, 11, 5. Arrius, den buggere fel, II⁸, 1, 25; vgl. vs. 29. Sente Augustine, die hadde gewesen te voren buggere (*Manichaeus*), III², 10, 16. Zie nog II⁸, 2, 1; II¹, 22, 12; II⁸, 10, 15; II⁸, 21, 13 en 17; *Rek. v. Gent* 1, 87.

2) *Paederast*, *paedico*, eene beteekenis die ook het fr. *bougre* en mnl. *herite* hebben aangenomen (z. ald.). Op ketters en paederasten werd dezelfde straf toegepast. || Valsche munters, bugghers (fr. *bougres*), burzesniders, *Livre d. Mest.* 34. Aldus was Cristus gheboerte oec vertoent bi die bugghers, die bi kersnacht alle die werelt doer ghedoot waren, *Pass. W.* 132*d*. Die de bueghers biechte, *Invent. v. Brugge* 3, 201.

BUGGERIE (BUCGERIE), znw. vr. Mfr. *bogrerie* en *bouguerie*. — 1) *Ketterij*. || Die bucgerie wederseget algader, dat die Sone metten Vader evengheweldich niet en si, *Sp.* III¹, 28, 55. Dat soene tgelove dede lijen ende brochte uter bucgerien (*ab Arriana heresi*), III⁸, 52, 15. Waer es nu die starke bugghérie, die ons die wet (wille) roven, *Nat. Bl.* V, 414.

2) *Sodomie*. || Die ander sonde is bugghérie, die te onreyn om openbairlic te segghen is, Matth. 190. Die lelike onnatuerlike sonde buggherie, 206. Vgl. noot *b*) *ald.* — *Invent. v. Brugge* 5, 80 leest men boukerne voor boukerie (*d. i.* buggerie).

BUGGLE, znw. vr. Eene plant, bij de Romeinen *consolida petræ* geheeten, bij Linn. *ajuga reptans*, of *prunella vulgaris*; ook *Sint-Laurenskruid* genoemd; fr. *bugle* (Littré 1, 437; E. Müller 1, 153). || Buggla dats buggle, ende es doreginge, *Hs.* Yp. 93*c*. Cortex buggle, dat es tcortste, dat men vint in dapoteke, 37*a*.

BUI-, BUY-. Zie BU-, BUU-.

BUC. Zie BUUC.

BUC (BOC, BOEC), znw. m. Mhd. *boc*. Zie verder

Grimm, *Wtb.* 2, 201; Franck 124. *Bok.* || Van den calve dat vet ende van den buc, *M. en Vr. Heim.* 1910. Ghef hem boecs vleesch, *Nat. Bl.* III, 1671 (*var.* bux). Met bocsblode, XII, 90 (*varr.* bucs). Zoo ook *Nat. Bl.* III, 1671 *var.*; *Alex.* VI, 16; e. e. — Zie de samenstellingen van buc bij BOX, en zie BUCKENROETE.

* BUC-AREN, znw. m. Benaming voor den watervogel porphyrio, den *purpervogel*, *Nat. Bl.* III, 3014 *varr.* Doch de lezing van den tekst broecaren zal wel de ware zijn; z. ald.

BUCDEC (?), znw. || Van den bucdecke an de zyde ten kerchove waert (*aan den Bavotoren*) breken .. van boven nederwaert den muer tusschen den poortaele ende Sente Wulframs autare, Dierícx, *Mém.* 2, 337.

BUKE. Zie BUUC.

BUCKEL. Zie BOKEL.

BUCKEN. Zie BOCKEN.

BUCKENROETE, znw. o. *Bokkevet.* || Dan stoetse met swynensmoutte ofte met bunckenroete (*l.* buck.), Jan Yp. 133.

BUCKINC (*Inform.* 70, 103, 215, *ijbuckinck*); BUCKIN, *K. en O. v. Delft* 204, 4); BUCKEM (*Rek. d. Gr.* 1, 139); BUCHME (Mieris 2, 277*a*), znw. m. Mhd. *bücking*, hd. *bücking*; mnd. *bucking*. *Bokking*, *gerookte haring.*

BULE (BUYL, m.), znw. vr. Mhd. *biule*; mnd. *bule*; hd. *beule*; eng. *bile*, *beal*, *boil.* Zie verder Grimm *Wtb.* 1, 1745; E. Müller 1, 107 en vooral Franck 124. — 1) *Buil* of slachmael (Lübben 1, 448). || Si warp daer sulken somege bule, dat alden dach hem dede wee, *Lanc.* II, 38436. Dat hi (*de ezel*) hem maecte grote bulen, *Rein.* II, 5723. So mit buul so mit blaer, *Devoet B.* (36) 106*v*; zoo ook Jan Yp. 34 e. e. — 2) *Deuk.* || Ic weet dat beckijn heeft ontfaen sekerlike ene bule, *Segh.* 6286. — 3) *Blaas.* || Si connen wel bulen met hoi slaen ende scoon boffen ende asen, *Rein.* II, 5048 (*de geheele uitdr. is niet volkomen helder. Misschien bet. het woord hier* dof aan een kleedingstuk; vgl. Martin t. a. p.). — 4) *Bult*, *bochel.* || Die kemele metten bulen, *Alex.* III, 463. Die kemelen hebben bulen twe op den rig, *Nat. Bl.* II, 551; vgl. 618. Coppijns wijf metter bule, *Rek. d. Gr.* 1, 49. Govert metten buyl, *Exc. Cron.* 95*a*. Hi heeft opten rugghe sijn een bule als een ossenmule, *Segh.* 3804. (Hi) sloech den fellen gule achteraf ene grote bule, 8583; vgl. '7.

AANM. — Over bulen, Velth. I, 17, 73: || „Waerd dat men (*den hof*)eerde ende wonne, nemmermere droege hi gene behoene (*l.* groeve: behoeve), maer bulen comen soude ute gonen, die den Sarrasinen te pine comen souden", zie op BEHOEVE.

BULEN. Zie BUDELEN.

BULEN (BUILEN), zw. ww. onz. Hd. *beulen. Eene buil maken*, *opzwellen.* || Alse hi anders niene vant dan enen vouwstoel, slouch hine daer mede, so dat hi hem bulen dede danscijn sere vandien slaghen, *Sp.* III', 21, 44. Totter tyd dat die stede van der hitten ghebult (?) si ende dat zwarte (*vleesch*) uteghevallen is, Jan Yp. 186. (Dat) hoeft, dat gebuilt es, geneset, 55.

BULGE, znw. m. Mhd. mnd. *bulge*; mlat. *bulga*; eng. *bulge.* Vgl. E. Müller op budge (vanwaar *budget*) en bulge. *Blaar*, *blaas*, *gezwel*, *verdikking.* || Den spretelen aderen, dats de adere de ghespreit is lanx den arm, ende die wasset uten bulge der levere, *Lanfr.* 57*v*; zoo ook 53*v*. Men maect scerpe cauterien in den rugge jegen bulgen ende zweringen, 80*r*. Dat in de stede is een bulghe sonder apostemichede of harthede, 170*r*.

BULGEN, zw. ww. onz. *Zwellen*, *zich uitzetten.* || Die mage is an de ene side een luttel bulgende ende an de ander side bet slechter, *Lanfr.* 59*r*. Buten is het bulghende (*uitgezet*) ende binnen hol, 61*r*. Dat been . . dat is buten bulghende ende in die innerste side ist een luttel breet, 64*r*. Als die spondelen uutwert bulghen, men salt nederwert duwen, 186*v*.

BULGEN, zw. ww. onz. Hetzelfde als bulsen, *Lsp.* III, 3, 343. Zie BULSEN.

BULGINGE, znw. vr. Eigenlijk *zwelling*, in concreeten zin *gezwel.* || Bulginghe comt somwiil in kinderen om den hoeste uutstekende de materie, *Lanfr.* 97*v*. Men salt water up die bulginghe laten vallen van hoge, 98*r*. Bulghinge comt by dat die spondilen siin uut haer popre stede, *ald.*

BULIOEN. Zie BILIOEN en BOELIOEN.

BULC. Zie BOLC.

BULC (BUELC, BEELC), znw. m. WVlaamsch *bilk*, *bulk*, d. i. *omsloten weide*, *omheind perk*; fr. *enclos* (De Bo 134). Ook *eene weide door water omringd.* Kil. 68: bilck, *pascuum.* || De Franssoysen nakende den buelc, daer hem de Vlaminghen in bedolven hadden, *Cron. v. Vlaend.* 1, 160. De ervelike rente, die ic hebbe up den beelc van Westvoerde, *Vad. Mus.* 4, 357. Eweliker renten, die ic hebbe up Lysbetten Cranwels beelc, *ald.* Al de rente die uten vorseiden beulcke gaet, 340. Den vorseiden beulc . . becommeren ofte beswaren, *ald.* Neven den buelke die Jacop gaf sinen zone Joceppe, *Hs. v.* 1348, 84*d* (*Joh.* 4, 5). Duere Borluuts beelcke, Dierícx, *Mém.* 1, 601.

BULLE, znw. vr. Mhd. *bulle. Het zegel eener oorkonde*, vervolgens *de oorkonde zelve.* || Des capetels bullen zalmen behouden in drie sloten, *D. Orde* 284. Wat sijn beter brieff of bullen, dan dat die overste selve sprack, *MLoep* IV, 738.

BULLE. Zie BOLLE.

BULLEN, zw. ww. bedr. Mhd. *bullen. Met een zegel voorzien*, *zegelen.* || (U privilegie) was met botren ghebullet, soene conste ghene zonne gedogen: anders haddise moghen toghen, *Sp.* III[a], 93, 220 (*zou M. niet ook aan lat.* bullire, *fr.* bouillir, *gedacht hebben?*). — Hetzelfde bet.

BULLEREN; mhd. *bullieren.* || Dat hy alle dese stucken . . confirmeren zal ende bringhen ghebuleirt van spaefs bulle, Mieris 2, 79*a*. Letteren .. mit goude gebulleert, *Sp.* IV', 39, 17. Brieve waren in curten tiden hier af gemaect ende ghebulleert, *Vl. Rijmk.* 6886.

BULLEN, zw. ww. onz. Germanisme. Mhd. *bullen*, *büllen*; vgl. hd. *bellen. Razen*, *tieren.* || So raest hi wie en dwaes die bult, *Vrouw. e. M.* VII, 112. Vgl. Gloss.

BULLIOEN. Zie BILLIOEN en BOELIOEN.

BULSEN, zw. ww. onz. *Hoesten.* Kil. 96: bulsen, *tussire.* Nog heden in 't WVlaamsch in gebruik (De Bo 199). Vooral in de verbinding hulsen ende bulsen, Kil. 258: tussire vehementer. *Rochelen*, *aanhoudend hoesten.* || Dattie oude biden haert zitten zoude hoesten, bulsen, spade ende vroe, *Lsp.* III, 3, 341 *var.* (*l.* bulghen). Si hulsde si bulsde, si crochte si steende, *Bliss. v. M.* 1034. Hi hulsde hi bulsde, die stanc was groet, *Belg. Mus.* 10, 63, 44. Sy hoesten sy bulsen recht als een os, 9, 185.

BULSICH, bnw. *Hoesterig.* || Hoester yement, ic worde bulsich mede, *ZVl. Bijdr.* 6, 330, 90.

BULSTER. Zie BOLSTER.

BULSTRINGE. Onder de verschillende soorten van timmerhout wordt herhaalde malen gewag

gemaakt van bulstringen, *Invent. v. Brugge* 3, 334, 336; *Int.* 446. Bulstringe zal wel hetzelfde zijn als het bij De Bo 199 opgeteekende *bulsterhout* nl. (mv.) „de dwarshouten die de planken van eene stellage ondersteunen, en met het eene eind in den muur steken en met het andere op het strijkhout rusten, bij kramers *bunsem* en *korteling* geheeten, fr. *boulin*.” De oorspronkelijke bet. van *bulstringe* is wellicht *bullepees* (*bullestreng*), ten zij aan eene samentrekking uit *bulsteringe* moet worden gedacht.

BULT, in de uitdr. bult scieten. Zie BOLT.

BULTE (BULT), znw. m. en vr. *Bult*, *buil*, ook *bochel*. || Van der bulden (*l.* bulten) ofte testuden op thoeft, Jan Yp. 34. Van bult ofte crampen op dat hooft, 100. Dat eenen mensche hadde eenen bulte ofte eenen cramp, in latine *testudo*, dats eene zweer, *ald.* (ook *Hs.* Yp. 122*c*: eenen bult of ene vercappe, in latine *testudo*). Een out mensche, die den bult langhe ghehadt heeft, daer sine aderen ende sine zenuwen inne vercrompen sijn, woude men dien bult avesniden, die mensche moeste quelen ende sterven, Ruusb. 2, 7. Soe heeft hi sine rijcheit, ghelijc enen bulte op sinen rugghe gheladen, daer hise niet ghesien en can, *ald.* 5. Si maken aen haer hoefden bulten van hare, dat siin des duvels nesten, daer si in sculen, *Ned. Proza* 62*. Opter cameels bult, *Getijdeb. S.* 35*c*.

BULTEL, znw. m. Van fr. *bluteau*; mfr. *blutel*. Over den oorsprong zie Littré 1, 361 en vgl. WVl. bulte, *meelbuidel*, en bultemeel, *gebuideld meel*, *farine blutée*. *Doek*, *die als filtreer wordt gebruikt*, *zeef*. || Met den zade (van den eglentiere) wel cleine gepulvert ende gebult dor een nauwe bultel, *Hs.* Yp. 44*a*. Alsi (*de terpentijn*) gesmolten es, sal mense wringen dore een bultel, 44*b*. Sichten dore een nauwe bultel, *ald.* So hebt alle die andere dingen wel gepulvert cleine ende geteemst dore een bultel, 128*b*. Vele andere ghesellen treckende te paert jeghen N. als hi quam, aldaer zy sloughen een behourt met bultellen, *Invent. v. Brugge* 3, 265; vgl. 5, 507, waar men iemand bevecht met *loeten*, d. z. *ovenkrabbers*.

BULTEREREN (BULTUREREN), zw. ww. onz. *Opzwellen*, *een bult of buil worden* of *maken*. Vgl. BULEN. || Als dese zweeren zijn vul ghebultureert ende vol quaet wegevleesch, Jan. Yp 101.

BUNDEL, BUNDINC. Zie BONDEL, BONDINC.

BURAT (BOURAT), hetzelfde als burre (z. ald.), *Invent. v. Brugge* 2, 212.

BURDE, BURDESEL, BURDENE, BURDEN. Zie BORD-.

BURCH, BURGER, BURGINNE, BURCHGRAVE, BURCHWAL. Zie BORCH enz.

BURE. Zie BURRE.

BURE (*burgerij*). Zie BUUR.

BURE, BUREN. Zie BORE, BOREN.

BURENGERICHT. Zie BUURGERICHT.

BURN. Zie BORN.

BURNET, znw. o. Wel hetzelfde als brunet, fr. *brunette* (z. ald.). || Dene joncfrouwe si hadde ane bruun burnet . . . . ghevoedert met vellen van coninen, *Limb.* X, 187 (*dat men bij* burnet *aan de oorspr. bet. niet meer dacht*, *bewijst de verbinding van* bruun *en* burnet).

BURRE (BURE), znw. vr. *Eene grove wollen stof*, van fr. *bure* (Diez 1, 94), vanwaar het meubel *bureau* zijn naam heeft, dat op zijn beurt weder benaming geworden is voor *schrijfvertrek*, *kantoor*. Zie E. Müller 1, 159 op bureau, en vgl. BURAT en mnd. *burrat* (Lübben 1, 456), dat aan 't it. *buratto* beantwoordt. || Onghanc (onghave?) wolle, dat men heet burre oft camwolle, *Gesch. v. Antw.* 2, 559.

BURRELEN, BURLEN. Zie BORLEN.

BURSE. Zie BORSE.

BUS. Zie BUSSE.

BUSCH, BUSCHBOOM. Zie BOSCH, BOSBOEM.

BUSCUUT, znw. vr. Hetzelfde als biscuut (z. ald.), *beschuit*, *Invent. v. Brugge* 4, 92 (*ald.* 93: biscuut). Van fr. *biscuit*. Vgl. hd. *zwieback* en Franck 83.

BUSE (BUYSE), znw. vr. Fr. *buse*; mlat. *butta*, *buttis* (Littré 1, 441). Vgl. *Invent. v. Brugge*, Gloss. 44*b* en 606*b*. *Buis*, *pijp*, *kanaal*. || Ghewrocht ter Leye an de sluse int ghedelf ende van stadbomene . . . ende anders te werckene an de buzen . . in 's Gravenbeke, *Invent. v. Brugge* 2, 367. Eene buuse ende conduit onder den bodem . ., gheheten de Lee, duerbuesende den waterloep van Maldeghem, Diericx, *Mém.* 1, 235. Van 2 yseren busen an een banierzadel te maken, *Rek. d. Gr.* 3, 358. Eenen metalen craen oft houten buyse om int vat te steken, *Gesch. v. Antw.* 2, 649.

BUSE (BUUSSE, BUYSSE), znw. vr. Mhd. *butze*, *butschen*; mnd. *buse*, *butze*. *Vaas*, *beker*, en verv. *een klein schip*, *vooral voor de haringvangst bestemd*, *haringbuis*. || Lieden van wapenen wesende in eene buse, *Invent. v. Brugge* 4, 380. So en sal men gheen buyssen noch ledighe scepen te wintersate legghen, dan an die oestside van den Brielle, *K. v. Brielle* 62, 11; vgl. 119, 26. (Zij) hebben nu geen slapbuyssen, maer hebben 2 groote zeevarende buyssen, *Inform.* 280; vgl. 72. —Zie BUSEN.

BUSEN, zw. ww. onz. Mnd. *busen*. Van buse, d. i. *beker*, *pokel* (Oudem 1, 848). *Sterk drinken*, *zuipen*, *slempen*. Kil. 95: buysen, *largiter potare*. Vgl. *buis*, bij Oudem. t. a. p. en De Bo 195, en zie het vorig Art. || Dobblen, vechten, tuschen, buzen, doet lant vercopen ende onthuzen, Praet 1122. Andre die gaen rollen ende wegen, busen, of te spelene si plegen met sciven, *N. Doct.* 1720 *var.* (*t.* rusen).

BUSER (BUISER), znw. m. Van busen (z. ald.). *Drinker*, *slemper*. || Goê buysers, die den wijn niet en sparen, *Ned. Kluchtsp.* 52, 74.

BUSINE. Zie BOSINE.

BUSINGE, znw. vr. Van busen (z. ald.). *Slempmaal*, *drinkgelag*. || De weert moet thameer gheven ons businghe, *Ned. Kluchtsp.* 91, 57.

BUSINC. Zie BONSINC.

BUSKENBLASER. Zie bij BUSSE.

BUSSCAELGE. Zie BOSSCAELGE.

BUSSCOP, BUSSCOPDOM. Zie BISSCOP, enz.

BUSSE (BOSSE, BOS, BUSSCHE, BOSSCHE), znw. vr. (ml., *Hs. v.* 1348, 111*c*: enen busse.) Mhd. *bühse*; hd. *büchse*; eng. *box*; van gr.-lat. *pyxis*, van een bijvorm waarvan ook het fr. *boîte* komt.

1) *Bos*, *bus*, als middel om iets in te bewaren, steeds rond en meestal van metaal of steen gemaakt. || Hoe hijt (*het haar*) hare brachte in ene bosse yvorijn, *Lanc.* II, 12444 (vgl. 12133, 12452). Ene busse met podre, 22942. Dropele bloets . ., die de gene in ene bosse ontfinc, III, 10391. Tsacrament . ., dat hi in eenre bussen brochte, Hild. 177, 305. Dit pulver suldi stellen in dine bosse, Jan Yp. 187 (vgl. 176). Bossen mit gheestelijken salve, *Pass. W.* 4*c*. — Vooral *eene bus om geld in te bewaren*; *geldbus*, *pot*, *spaarpot*. || Dat tvors. ambocht zonder middel machtich zij te vercopene haerlieder bosse . . entenselven bos open doen also dickent alsden vorn. ambochte profitelic . . sal dinken, *ZVl. Bijdr.* 5, 167. Onsloten ende ontfaen uter bossen up den dijc jeghen Niemeusvrient

summa 8 ℔ holl., *Rek. d. Gr.* 1, 134. Dat egeen ambacht van Leeuw gelt en mach gaderen met busschen, noch met borssen onderlinghen, noch onder hun misdaden heffen, maer wy (*l.* wie) so misdade, soude beteren selve in sijn misdaet, *Brab. Y.*, dl. 1, bl. 741; vgl. 732: Dat nieman.. engheene scout maken en mach, die hi met bussen of in ander manieren onder sijn ambacht halen moghe of gaderen, noch oec van beeteringhen van mesdade; maer wi willen, wie soe scout maect, dat hise gelde, ende wie mesdoet, dat hijt selve betere, uteghenomen die bussen, die ons die wevers van Lovene geloeft hebben te gevene desen termt al ute van twintech jaren (*a.* 1306). — Verklw. b u s k e n, *busje.* || Lietic u in dit busken blazen, ghi sout al ene andere varuwe ontfaen, *Busk.* 50. — Naar dit b u s j e, waarin quasi-verjongingsmiddelen waren, heet de sotternie B u s k e n b l a s e r of juister b u s s e b l a s e r (Jonckbl., *Ned. Lett.* 1, 365), *de man die in de bus blaast.* Eene andere opvatting van *in de bus* (geldbus) of *buidel* (buul) *blazen*, is nog heden bekend, nl. *zijne beurs ledigen voor een bepaald doel, tot eene belangrijke uitgave overgaan* (misschien omdat men dan het laatste geld uit de beurs b l a a s t, *d. i.* doet verdwijnen. Vgl. onze gemeenzame uitdr. *hij is* g e b l a z e n, d. i. *verdwenen*).

2) *Vuurroer*, zoowel van kanonnen, als van kleinere vuurwapenen; vgl. *buks*, hd. *büchse.* || Soe wye . . . draegende is een bossche, clovere, hantbooghe, voetbooghe enz., *K. en O. v. Delft* 61, 1. Wes die stede daer hadde an bossen, stien, cruut ende scut, *Oorl. v. Albr.* 430 (vgl. 23 en passim). Van een deel bussen en andere gereescap uter Hage tot Oudewater te voeren, *Bel. v. L.* 171. Dat hi op die hoochpoorte van der stadt hadde een grote busse; . . . hi sonde hem dair mede raken, *Exc. Cron.* 242*a*. Als hi den prince.. sach, scoot hi af alle sijn bussen gelijc na den prince, *ald.*

3) *Laatbus*, als medisch werktuig. Kil. b u s s e, l a e t b u s s e, *cucurbitula.* || Bussche, gheset ane beenen . . ., verdrijft die stinckende ruden ende joecten, Jan Yp. 146.

4) Een gouden of zilveren versiersel, in den vorm van een halven cirkel, van voren hol, van achteren vlak; lat. *bulla.* || Van ere busse . . . ende enen rieme van selvere gemaect vander stede wapine, die men sende Pieteren, der stede messagier, doe hi huwede, *Rek. v. Gent* 1, 273; vgl. Kil. 96.

5) *Insigne, uiterlijk kenteeken van iemands waardigheid.* || Twie knechten die der stede dienen sullen mitter busse, *Leid. Keurb.* 166, 48. Vgl. Kil. 96: b u s s e, s t a d t w a p e n. Blok, *Holl. Stad* 166 is van meening, dat hier sprake is van eene bus, waarin de over te brengen papieren werden gesloten. Dit wordt echter onwaarschijnlijk door *Thesaur. Rek. v.* 1608, volgens welke voor iederen bode is gemaakt eene „*zilveren bosje*" voor een loon van 7 gulden en 10 st. (Mieris, *Beschr. v. Leiden* 479).

6) Smede, die dat yser blussen; spitter, delver mit horen bussen (?), *MLoep* II, 669 *var.* De lezing van den tekst b l u f f e n schijnt de ware, en dan moet b u s s e n noodwendig bedorven zijn. Evenwel ook m u f f e n (*vs.* 670) is niet duidelijk.

BUSSEGAT (BUSGAT), znw. o. *Schietgat.* Misschien de vooruit bewerkte steen met de ronde opening er in. || Dese naervolghende parceele van steenen verwrocht bi Claise . . den maetsenaere an den nieuwen muer ghemaect ter speyepoorte ende an eenen ronden tor aldaer 137 voeten winkelen, 8 spadegaten metter splete ende busgaten enz., *Invent. v. Brugge* 5, 318. Ook 317 worden genoemd twee spadegaten, twee busgaten *enz.*

BUSSEGELT (BOSSEGELT), znw. o. *Geld, dat in eene bus gedaan wordt, potgeld.* || Dat tvors. ambocht zal bliven in zekeren possessie van costumen . . . up de onghebuerde vander Sluus . . ., te wetene dobbel bosseghelt van als dies zij zullen vercocht hebben, anclevende den vors. bosse, *Z Vl. Bijdr.* 5, 167 (van zekere kooppenningen kwamen aan het gild (in de gildekas) bepaalde procenten. Hier is nu sprake van een geval waarin het dubbele dier procenten daaraan toekomt).

BUSSECLOOT (BUSCLOOT), znw. m. Mnd. *bussenklôt. Steenen* of *looden kogel.* Hetzelfde als b u s s t e e n (z. ald.). || In dat ander scip was salpeter ende busskruit, buscloten van steen ende pilen, Matth. *Anal.* 1, 485.

BUSSELADE, znw. vr. *Affuit* (?). || Soe wie dat an stadts schut, bussen, busseraeders off busseladen off andere arttellerije enige schade ende hinder doet, *Fri. Stadr.* 272, 179.

BUSSELE. Zie BOSSELE.

BUSSECRUIT (BUSSENCRUIT, BUSCRUIT), znw. o. Mnd. *bussenkrût. Buskruit.* || Die tonnekens metten bussen cruyt, *Exc. Cron.* 240*c*. Zie nog een voorbeeld bij BUSSECLOOT.

BUSSEMEESTER (BUSMEESTER), znw. m. Mhd. *bühsenmeister*; mnd. *bussenmeister.* —1) *Opzichter over het geschut, artillerieofficier.* Ook soldaat met minderen rang, *kanonnier.* || Ghegeven Modyser den busmeyster ter goeder rekeninge 10 scilden, *Oorl. v. Albr.* 25. Des busmeysters gesellen, die drie toirnen nederworpen, 248. Enen armen wive, . . die enen busmeister horen man . . verloren hadde, 385. Dattet des bussemeesters schult was, dat die tonnekens metten bussencruyt open stonden, *Exc. Cron.* 240*c*. Een busmeester . ., daer Nijdichert wel mede bekent was, 242 *a*, en *passim ald.* Zoo ook *Invent. v. Brugge* 5, 128.

2) *Betaalmeester*; *hij die de geldbus, de kas bestuurt.* || So zellen de bussemeysters van dien zelven ghilde dien coman voldoen vans ghilden ghoede, *R. v. Utr.* 1, 219, 7. Busmeystere of woekermeystere, 155, 21. Dat derde derdendeell sellen hebben die busmeysters, 292, 15. Zoo ook 304, 9 en 10.

BUSSEN, zw. ww. bedr. *Potten, geld in de bus doen* (?). || Ziet daer een dobbel stuvere; maect de quytancie, pijnt verstant te bussene van der quijtsceldinghe, *Ned. Kluchtsp.* 92, 79.

BUSSEPOEDER (BUSPOEDER), znw. o. Mnd. *bussenpulver* (hoewel in eene andere bet.). *Buskruit.* || Opten kersdach brachte die hertoge . . . int fransche heyr veel buspoeder, *Exc. Cron.* 289*d*.

BUSSERAT, znw. o., mv. -r a d e r. *De wielen van het kanon* (?). Zie een voorbeeld op BUSSELADE.

BUSSESCHIETER (BUSSCHIETER), znw. m. Vgl. mhd. *bühsenschütze*; mnd. *bussenschutter.* Hetzelfde als b u s s e m e e s t e r, die misschien ook wel zelf het geschut goot, dat hij bediende; vgl. Lübben 1, 461. || Dirc . . ghesent tot Oudewater aen Herman busschieter, dat hij dat donrecruyt over dach ende over nacht maecte, *Bel. v. L.* 357.

BUSSESTEEN (BUSSTEEN, BOSSTEEN), znw. m. Mhd. *bühsenstein*; mnd. *bussenstên.* Hetzelfde als b u s s e c l o o t, doch natuurlijk slechts van steen, en niet van lood. || Gelevert . . tot mijns heren bussen behoef . . 1200 cleinre bussteen, *Bel. v. L.* 171. Van bosstenen, die hij vergaderde en in der

stede huys brochte, 428. Van 2 vogelairs mit een deel bossteens ten berghe te voeren, *ald.* Den steenhouwer . . . noch sculdich van busteynen, die hi tot Staveren . . gelevert heeft, 45 nobl., *Oorl. v. Albr.* 447.

BUSSLOT, znw. o. Een bepaald soort van slot, misschien een *hangslot* (blocslot), zooals dit aan eene bus gebruikt wordt. || Item een busslot, *Invent. v. Brugge* 3, 493.

BUSTWERE (BOSTWERE), znw. vr. Hetzelfde als borstwere; z. ald. en vgl. De Bo 170: borstweer (spr. bostwere). *Steenen onderbouw aan een muur.* || Dat den toren . . . dient afghenomen te worden totter bustweere, om dat dit deel slecht in staete is, Dièricx, *Mém.* 1, 423. Den selven (*toren*) dan aen de bustweere te decken, *ald.*

BUT. Zie BOT.

BUTACHTICH, bnw. Vgl. mnd. *but*; nl. *bot. Stomp*, *plomp.* || Ghij zijt al buttachtich, soot mach blijken, *Han. H.* 36.

BUTE, voorz. *Buiten*, hetzelfde als buten; (z. ald.). || Bute der sale, *Wal.* 6902. Ne ghenen man sal men panden van vechten bute gadinghe, Mieris 2, 90*b*. — Vooral samengesmolten met den 3den nv. van het lidw. tot buten en buter. Zie bij BUTEN.

BUTELBOOM. Zie BOTTELBOOM.

BUTEN. Zie BOETEN.

BUTEN (BUYTEN), zw. ww. Mnd. *buten*; mhd. *biuten*; hd. *beuten.* Zie verder Grimm, *Wtb.* 1, 1753. 1) *Buit maken.* || Dat die knechte dat al gebuyt hadden: hi en saghe daer niet weder aen te komen, mer syn buyt of dat hi daer of hebben soude, dat woude hi hem geern weder gheven, Matth. *Anal.* 1, 466. — 2) *Ruilen*; vgl. ons ww. *ruilebuiten*, d. i. *ruilen en buiten.* Zie Franck 157 op buit. || Buyte mit hem mit wyngaerde ende ghif hem dinen wijngaert, die beter is, om den sinen, *Bienb.* 71*a*. Dat hi mit hem buten wolde mit wijngaerden, *ald. b.* Ic wil slichtelic buten den enen om den anderen, *ald.*

BUTEN, voorz. en bijw. Mnd. *buten*; ags. *butan*; os. *biutan*, *butan.* Uit *be-uit-en*, van *uit.* Zie Franck 157 op buiten.

I. Als voorz. met den dat. of acc., soms ook met den gen.; vgl. bij 1).

1. Van plaats. *Buiten de grenzen van*, *zich niet bevindende binnen den omtrek van*, *buiten.* In deze bet. vindt men meermalen bute (z. ald.), met den 3den nv. van het lidw. samengesmolten tot buten en buter. || Buten bossche, *Ferg.* 81. Buten dorpe, *Rein.* I, 1607. Buter rechter vaert, 1698. Buten mure, 393, 1703. Buten muren, *Rijmb.* 15084, 31637. Buten tenten, 5749. B. temple, 11553. Buter stede, 1889, 30368. Buten (*C.* buten den) groten stromen, 3459. Buten der erden, *boven den grond*, 3957. Buter poort, 1897. B. poorten, 13650. Buter stat, 14761. B. dore, 26898; *Bouc v. Sed.* 467, 470. Buten monstre, *Rijmb.* 11707. Buten deser sale, 18035. Enen man van buter port van Middelburg, *Oorkb.* 1, 313*a*. Niet dat leeft ne werpt sijn saet buten der femelen . . sonder die man (*varr.* buter, buter der), *Nat. Bl.* II, 182. Buten haren vlerken, III, 2015. Buten groten wege, *Lanc.* IV, 713. Buten der vryheit trecken, Matth. 154. — Buten lants, Matth. 153; *Brab. Y.* VI, 7480; *L. v. J. c.* 98; Stoke III, 1064; *Inform.* 72. Buten slants, *R. v. Leiden* 12. Buten wegs, *L. v. J. c.* 134; *Christ.* 475. Buten des voets, *Lanfr.* 64*v*. Buten crijts, *Proza-Rein.* 97*v*. Buten dakes, *Bienb.* 169*b*. Buten huses, Racer 6, 72. Buten gerichts, 6, 145, 22.

2) *Afgezonderd*, *verwijderd van.* || Buten den andren ghinc een hane, *Rein.* I, 1714. Vgl. BUTER.

3) *Zonder*, *buiten*; de abstracte opvatting van 2). || Mit gueden openen brieven of buten brieven, Nijh. 2, 53. Die gerne werken buten rade, dicwile hebben sijs scade, *Lanc.* II, 45205. Ter hellen, daer sij ewelijc moeten quellen buten rade ende buten troeste ende buten hope van verloeste, *radeloos*, *troosteloos en hopeloos*, *Lsp.* I, 20, 63. Te dolen in vreemden lande buten vrienden ende magen, *Spreuken* 32 (*Altd. Blätt.* 1, 77). Buten recht of buten bescheide, *Rein.* II, 4758. Haer heilicheit . ., daer af te secgen es buten maten, *onnoemelijk veel*, Velth. VII, 14, 12 (vgl. *Mor.* 975). Buten getale, *ontelbaar veel*, VI, 24, 72; VII, 5, 86 (vgl. 84: sonder getal); *Sp.* II[1], 11, 48. Het began buten verden onder hem te gane daer, *het werd ernst.*

4) *Tegen.* || Het gaet biwilen buten ghissen, *Rein.* II, 3945. Buten sijnre naturen, *Lsp.* I, 31, 38. Buten Clais Jans wille, *Rek. v. Leiden* 195, 189. — Ook in den zin van *buiten toestemming van*, *tegen den zin van*, *zonder iemand ergens in te kennen.* || Nyemant te tymmeren buten zijn twee naeste buren . .; nyemant zijn straten te hoghen noch te laghen buten den gherechte, *O. K. v. Rott.* 52, 177. Omdat si eene banwateringhe bedammeden . . buten den here, *Rek. d. Gr.* 1, 278; zoo ook 279 en 280.

II. Als bijw.

1) *Buiten.* || Belijn, neve ram, ghi moet allene buten staen, *Rein.* I, 3060. Een steen, stont buten aent vingherlijn, II, 5364. Buten om gaende, 5633. Buyten om seynden, *R. v. Leiden* 324. Nochtan namen si buten den strijd . . . ende weken in hare stede, *Rijmb.* 29017. Buten was wreeder Symoen . ., binnen, argher die Zeloten, 30639. Buten so ward groot gescal, 31613. Men darf dair af buten gheen wete doen, Matth. 154. Dertich kinderen had Prian, die hy alle buten wan, *buiten huwelijk*, *foris* (vgl. ons *een buitenbeentje*), *Troyen f.* 68*a*. Die Vriesen . . rekenden ghene (*illud*) scade buten, *er buiten*, *niet mede*, Stoke II, 564. (Si) wilden mi doe steken buten; ic bat hem . ., dat si mi binnen souden laten, *Wal.* 6261. Elf mergen werdden buyten (*foris*, *door vreemden*) gebruyct, ende all tander lant bruycken zy selver, *Inform.* 366 (vgl. 46). Of men die heidene buten dade ende dander binnen, *Parth.* 3682. — Gone rudder, die buten hevet ghegort sijn swaert, *aan de buitenzijde? Wal.* 1895. — Die van buten, *de belegeraars*, tegenover die van binnen. Zie bij BINNEN. || Die van buten ghingense driven, *Ferg.* 3920. Die van buten si verloren, 3958. Doe versaghene die van buten, 4086.

2) *Naar buiten.* || Op enen dach . . gheviel . . dat die van binnen buten reden, *Limb.* VIII, 1231.

3) *Van buiten.* Vgl. binnen, in de bet. *van binnen.* || Hi hadse erligt binnen ende butene met alre selecheit, *Limb. Serm.* 34*c*. Der noten . . ., die bitter hevet buten de slume . ., maer al die soetheit esser binnen, *Rijmb.* 37. Es dese in dat herte loes ende hi hem buten maket scone, *Merl.* 1174. Ofte Moyses alsulc waer alse hi buten togede, 1197, vgl. 3659; *Theoph.* 107, 114, 115. Dien man cam doe ane hitte buten ende binnen, *Franc.* 7186; vgl. 7202, 7376. — Dat ook van buten in 't mnl. voorkwam, blijkt uit *Theoph.* 94; vgl. *Limb. Serm.* 34*c*: Van butene (versiert) met guden wercken, met sconre togt ende met allen guden seden,

— Buten connen, weten, *van buiten kennen.* || Hi can . . buten algader die scrifturen, *Yst. Bl.* 1708. Clerke en hebbens ghenen noot, dat sijt lesen . ., want si connent buten al, *Lsp. Prol.* 18. Boecius boec . ., dat hi te voren buten conde, *Bienb.* 135*c*. Hi wiste buten Boecium *de trinitate*, Matth. 74. Boeken die hy te voren buten conde, en wiste hi niet hoe die hieten, als hy die binnen sach, *ald.*

4) In de uitdr. te buten, met de volg. ww. Te buten doen, te buten gaen, *afstand doen.* || (Si) scouden quite . . alt recht dat si daer an hadden . . ende daden hem te buten, *Vad. Mus.* 2, 357. Dat sy souden moeten voele costumen laten ende te buten gaen, *Cron. v. Vlaend.* 2, 95. (Si) ghinghen te buyten al dat recht ende die aensprake, die si beede hebben up het hertochdom, *Versl. en Ber.* 4, 54. Vgl. BUTENDOEN, BUTENGAEN en UTEN.

BUTENDOEN. Wederk. ww. Hem enes b., *iemand verloochenen*; hetzelfde als mnl. hem enes halmen, vertiën; enen missaken. || Theophilum, . . die hem Gods buten hadde ghedaen, Praet 329.

BUTENDIJX, bijw. *Buitendijks.* Zie een voorb. op BINNENDIJX.

BUTENDRINKER, znw. m. Een register, *Invent. v. Brugge*, *Int.* 15 vermeld, bevat vonnissen tegen de butendrinkers (1532—36), personen, die zich in kennelijken staat van dronkenschap op de straat vertoonden? Vgl. *Invent. v. Brugge* Gloss. 606: „W. es ghecondempueirt in de boete van 3 l. p. ter causen van dat hy tot drien stonden buten ghedroncken heeft." Een ander wordt (t. a. p.) veroordeeld de „tonne te draghene"; weer een ander „zyn haer of te scherene," een vierde „vier daghen te legghene te watre ende broode in een gat."

BUTENLUDEN (BUYTENLUYDE), znw. m. mv. *Buitenlui*, *zij die niet in eene stad wonen.* || Buytenluyde selmen rechten na ouder gewoenten, *R. v. Utr.* 2, 295.

BUTENGAEN, onz. st. ww. onr. Met den 2den nv. Hetzelfde als butendoen. Vgl. BUTEN, bijw. 4). || An Gode lije, dien ic selve drouch Marie ende dies du buten best gegaen, *Sp.* III[4], 36, 29. Eist . . dat hi buten gaet Cristus, ic willene maken rike, I[7], 77, 50.

BUTENWECH (BUYTENWECH), znw. m. *Een weg om de stad heen*, *singel.* || Binnen der selver steede vesten ofte buytenwech, *K. en O. v. Delft* 74, 2.

BUTER, voorz. Hetzelfde als buten. Vgl. hd. *ausser* en mnd. *buterste* (Lübben 1, 461). *Buiten*, *zonder.* || Buter compaengie, *zonder gezelschap*, *alleen*; niet *zonder* het *g.*, *Disp.* 299. Buter der femelen, *Nat. Bl.* II, 183 *var.* — Het woord is in 't mnl. zeldzaam.

· BUTERTIEREN (BUYTERTIEREN), bnw. Verbastering van putertieren (z. ald.). || Vrou Marie en hebt ghy niet willen obediëren, dus buytertieren, comt ghy in sneven, *Belg. Mus.* 4, 253, 61.

BUTINGE (BUETINGE, BOITINGE), znw. vr. Van buten (z. ald.). Mnd. *butinge*; mhd. *biutunge.* 1) *Ruiling*; vgl. ons ww. *ruilebuiten.* || Contracten off handelinge van koopinge, leeninge, buijtinge ofte vercopinge, gifftinge . . ende ander gelijcke mengscap, *Overijs. R.* 1[1], 206. Ene godlijcke boytinghe ende wisselinghe, *Bern. S.* 55*d*. — 2) *Buit*; eig. *het buit maken.* || So sal die van den meijnte uutgesant wordt voer hoeftman hebben dubbelde soldie ende dubbelde butinge gelijc anderen soldeners, *Overijs. R.* I[1] 173; zoo ook 67. Daer zellen die scutte of hebben . . hore butinghe, *R. v. Utr.* 1, 85, 24.

BUTKEN (BOTKEN). Zie BOT (2de Art.), en vgl. Lübben 1, 465.

BUTOOR (BUTOER), znw. m. Van fr. *butor.* De *roerdomp*, lat. *ardea stellaris*, bij ons ook *butoor* en *putoor* (*Heemsk.* Gloss.) geheeten, en in 't wvl. *butoor* of *moerstier* (De Bo 202). Vgl. fr. *butor*, dat uit lat. *bos taurus* is verbasterd (*T. en Lettb.* 1, 52). || Butorius . . . mach butor in Dietsche wesen, *Nat. Bl.* III, 635. (Hi) roept lude na den butore, also datment verre hore, 2845. Aendvoghelen no butoers, *Livr. d. Mest.* 8.

BUTSE (BOTSE), znw. vr. Hetzelfde als blutse (De Bo 202). — 1) *Buil*, *kwetsuur.* Kil. 96: butse, blutse, buyle, *tuber.* Van het fr. *bosse*, *boche.* Zie verder Littré 1, 377. || Naer den val de butse, *Spreuken* 75. Hem wassen botsen alse wannen, Jan. Yp. 153. Dus wert die lichame van der wonden also slecht sonder groet dal ende sonder grote butse, *Hs.* Yp. 115*b*. — 2) *Knop*, *ronde verhevenheid*, *knoop.* || Sijn vingherlijn ende die butse van sijnen gordele, *Vaderb.* 145*d*.

BUTSEEL znw. o. Naam van een dier, *Rein.* I, 1863 („Dat watervar, dat butseel ende dat eencoren"), waaromtrent men nog slechts gissingen heeft; vgl. *Rein.* Gloss. en *T. en Lettb.* 1, 53.

BUTSEEL (BOETSEEL), znw. m. Van mfr. *boissel*; fr. *boisseau*; mlat. *boissellus* (Duc. 1, 714). Zie verder Littré 1, 365. *Lederen wijnzak.* Kil. 96: *uter*, *vas vinarium.* || Die butsele met den wijn, dien salstu niet vergheten, *Vrouw. e. M.* VIII, 120. Item haelde men met boetseel van Binch 2 amen rijns wijns, *Rek. d. Gr.* 3, 444. Goden coelen claren wijn in twe butsele, *Mor.* 3029. Hi reicte nu wijn claer twe goede butsele vol, 3198. Ene andere maniere (*van waterzucht*) . . . die doet swillen den lichame ende swalpet daer inne alse 1 butseel, dat niet vol en es, *Hs.* Yp. 57*c*. — Overdr. in gemeenzame taal voor *het menschelijk lichaam*; vgl. onze uitdr. *pens* en *vleeschzak.* || Dies drinken si vol haer butseel, *Teest.* 3272.

BUTTE (BOTTE), *Nat. Bl.* V, 23, 153, e. e. Zie BOTTE.

BUTTELGIER. Zie BOTTELGIER.

* BUTTEN. Verkeerde lezing, Velth. IV, 23, 15. Voor *ghebut* leze men *gheuut.* Zie UTEN.

BUUCHSAEM, bnw. Hetzelfde als boochsaem (z. ald.). *Buigzaam.* — Vandaar

BUUCHSAEMHEIT (BUCHSAMHEIT), znw. vr. Behalve in den eig. zin van *buigzaamheid*, ook in de fig. opvatting van *inschikkelijkheid*, *voorkomendheid.* || Ist dat ghi mismoghen voelt op yemant van yuwen susteren, pint u dier meerre mynne ende buchsamheit toe toenen in iuwen ghelaete (*gedrag*), Gerl. Peters 207.

BUUC (BUYC, BUKE, BUC), znw. m., Mhd. *bûch*; mnd. *bûc*; hd. *bauch.* Zie verder Grimm *Wtb.* 1, 1173; Lexer 1, 376, en Franck 156 op buik. — 1) *Buik*, in onze bet., in 't mnl. ook balch geheeten; ook in die van *moederlijf.* || Die buuc dwijnt hem entie ziden, ende hine mach niet wel verduwen sine spise, *Hs.* Yp. 70*a*. Zoo ook *Boerden* III, 217; Praet 1894, 96; *Flandr.* I, 25; *Nat. Bl.* VI, 401; VII, 82; *Rijmb.* 26223; 4399.

2) *De romp van het menschelijk lichaam*, *het geheele lijf*, het lichaam behalve het hoofd, of behalve hoofd, armen en beenen. || Mijn ziel ende mijn buke, *Hs. Ps.* 34*r* (*Psalm* 31, 10). Therte in sinen buke loech, *Segh.* 2555. Therte in sinen buke swoer, *ald.* 2708; vgl. 3519; *Lanc.* II, 120, 44296; IV,

8926; *Ferg.* 2140 (*zoo spreken wij van* hart in het lijf). Dat hem thovet van den buke viel, *Flandr.* I, 891. Hercules slouch een serpent, dat menich hoot al omtrent hadde up sinen buke staende, *Alex.* III, 111; vgl. 70. (*De spin*) weeft uut haren buke net, *Nat. Bl.* VII, 257 (vgl. 694). Men doe hem thoeft of, et levet langhe na dat die buuc beghevet, 530. Een anderen sloechi doe, dat hem van den buycke vlooch thoot, *Grimb.* II, 3113; vgl. 3475. Doen sloech (hi) een thoet af metten swerde, dat die buick viel op die eerde, 544; vgl. 2200, 2393, 2667, 2681 (*buc*: *geluc*), 4825; I, 3661 (*buc*). Metten swaerde hi hare afdroech van den buke die rechterhant, *Ferg.* 3404; vgl. 3604. Daer leit die buuc ende daer thoet, *Limb.* IV, 1155; vgl. 271. Zoo nog *T. en Lettb.* 1, 316, 88; *Flandr.* I, 446; *Brand.* 1827; *Segh.* 2554, 3661, 6485, 9627, 10508; *Lanc.* II, 2764 (*buc*), 10380; III, 12225, 19815; IV, 12566; *Z. ende Lich.* 303, 306; Velth. IV, 36, 52; *Wal.* 6523, 6587, 10632; *Rijmb.* 28868; *Sp.* III⁴, 37, 100 (die de viande verjagede uter lieder buke); *Merl.* 14935; *enz.*

3) Van geslachte dieren. *De helft van een geslacht dier*, *eene zijde.* || Geen ramme te slaen ende ter banc te houwen na onser Vrouwen daghe.., mer an helen buken moghen zijse vercopen wanneer zi willen, *O. K. v. Rott.* 36, 105. Die sal dat (scapenvleys) vercopen bij helen buijcken off bij verendellen ende niet min te delen, *Leid. Keurb.* 497, 23 (ook 59, 26). Om 6 scaep buyc, die de lewe verteerden, *Rek. d. Gr.* 2, 177. 16 Scape . . 8 buycke *enz.*, *ald.*

4) Van voorwerpen. *Buik*, *ronding*, *het vooruitkomende bolle deel van eene zaak.* Zoo b.v. van een *zoutvat*, Matth. *Anal.* 1, 259, 26; van een *ton*, *K. v. Brielle* 97, 4; van eene *flesch* (*lagle*), *Bouc v. Sed.* 738 *var.*; van het *ijzer aan een werptuig*, Jan Yp. 84.

5) *Bijenkorf*; vgl. WVlaamsch biebuik = biekorf (De Bo 194); *Diut.*: alvear, bibuc; Kil. 94; en buikbie (De Bo t. a. p.). || In elker buuc es emmer een here, *Nat. Bl.* VII, 87. Somwile strijt deen buuc op den andren om die blomen .. of omme honech, 205.

6) *De gemeente*, *de stemgerechtigde leden der gemeente.* || De zes personen, die nu ghecoren zyn by den ghemeenen buucke van onser .. steden van Brugghe, *Cout. v. Brugge* 2, 78. Storve eenich man van den zes personen, zo zal den ghemeenen buuc vander zelver onser stede van Brugghe kiesen eenen andren, *ald.*; zoo ook 79 en 80 (*tweemaal*) en *Invent. v. Brugge* 4, 129; vgl. Gloss. *ald.* 605. Dese brieven .. aldus ghelesen vore den ghemeenen buuc van Brugghe, *Cron. v. Vlaend.* 2, 57. Uut vreezen .. was gheordineert by den ghemeenen buyke van der steede, dat de burghemeester . . soude hebben . . 25 vromer ghesellen . ., *ald.* 65; vgl. 68. Soe was ghegheven antwordde van den ghemeenen buyke van der steede . ., dat sy alle waren wel gheneghen ten payse, 196. Daer dat volck also veel buten buycks hadden (*het volk*, *dat niet tot de notabelen behoorde? of slaat dit op bezittingen buiten de kom der gemeente?*), Matth. *Anal.* 1, 471. — Ook in den zin van het *lichaam van eene gemeente*; in overdr. zin, *hetgeen zij in eigendommen bezit.* || Dat zij belast hebben upten buycke van denzelven dorpe 500 R. gl., *Enq.* 197.

BUUCBETE, znw. vr. Mnd. *bûkbet. Buikpijn.* || Dat wil hem te buyckbete becoemen, *Spreuken* 49.

BUUCEVEL (-OVEL, -OEVEL, BUCEVEL), znw. o. Eene ziekte, ook genaamd bloetsucht, menisoen, of bloetevel. *Dysenterie*, *bloeddiarrhee*; mhd. *bûcovel.* || Tbuucevel sal hem deren, *Versl. en Ber.* 4, 13, 206; vgl. 16, 288. In corter tijt . . wort dese jonge grave sieck van buucevel ende bevel binnen Haerlem, daer hi starf, *Clerc* 149. Jucht, buucevel, quade mage, steen, bose varwe, sucht, hoeftswere enz., *Hs.* Yp. 102*b*. Dattet binnen Utrecht sterf aen dat buyckoevel, so datter des daghes waren omtrent 30 of 40 doden, Matth. *Anal.* 1, 437. Rechtevoert . . creech hi die quartaen coude mitten buucovele, *Ned. Proza* 289. Do ghevielt dat Publius vader siec van den saghe ende van den buucevel te bedde lach, *Hs.* 75 *f.* 170*a*. Zoo ook *Nat. Bl.* VIII, 405 *var.* (*var.* bucevel).

BUUCVAST (BUYCVAST, BUCVAST), bnw. Mhd. *bûkvestich.* Steeds verbonden met een ww., b. v. sitten, wonen, bliven, *zijne vaste woonplaats*, *zijn domicilie hebben.* Vgl. Kil. 94: buyckvast woonen. || Eenich poertere . . . buycvast inwonende van derselver stad, *Gesch. v. Antw.* 2, 641. Gheen portere off die binnen Antwerpen buycvast sitten, *Cor. v. Antw.* 54, 192. Die met yemen in sinen huyse buycvast wonen, 54, 193. Alle gemaecte poirteren . . selen elcx jaers drie zesse weken binnen Bruessele buucvaste met haren meester maisenieden moeten wonen, *Belg. Mus.* 1, 259. Woenachtich sijn ende bliven buucvast haers selfs lijf binnen Bruessel, 10, 116. Eist dat hi te deser stede voert comt ende daer naer wuent jaer ende dach erdvast ende buucvast met zinen wive ende kinderen, *Cout. v. Gent* 608. Indien dat deghene daert feyte ane gheviele onder ons niet bucvast en saten noch en woenden, *Brab. Y.* dl. 1, bl. 803. Zoo nog *Oork. v. Helmond* 82.

BUULRIGGET (BUULRUG(GE)D), bnw. *Gebocheld*, *met eene bult* (mnl. buul) *op den rug*, hetzelfde als het bastw. bocheus. || Als t(*kind*) ter poerten comt al doot oft bulrugghede of ongheformeert, *Vr. Heim.* 840. Buulrigde (ist) na den kemel, *Nat. Bl.* VI, 280. Op enen dach soe quam daer een buylrugde mensch, *Gest. R.* 202*c*. Buulruggede Govert, *Godfried met den bult*, *Govert de bultenaar*, Matth. *Anal.* 3, 78; *Clerc* 41; Stoke II, 57; *Belg. Mus.* 4, 195; *Sp.* IV¹, 46, 155; IV¹, 34, 54. — Ook als znw. *Bochel*, *bultenaar.* || Dese buylrugde weygherde dat, *Gest. R. f.* 202*c*.

BUUNRE (BUNRE, BUYNDER, BUUNDER), znw. o. Mlat. *bonarium*; fr. *bonnier*; eng. *boundary.* Zie verder Scheler op borne; E. Müller 1, 119 op bound. Eene landmaat, *bunder.* || De 2 buynder maicken 3 mergen ende elck buynder es gecoft om 9 Rh. gl. eens, *Inform.* 528. Ander lant vijf buunre, *Sp.* I⁴, 17, 21. Viertich bunre moers, *Oorkb.* 2, 215*a*. Zoo ook *Rek. v. Gent* 1, 46; *Nat. Bl.* V, 200; *Vad. Mus.* 2, 365. — Vgl. verder BONDER.

BUUR (BUER), znw. o. of m. *Huis*, *schuur.* Hd. *bauer*; mnd. *bûr*; mhd. *bûr*; eng. *bur* en *bower.* Vgl. E. Müller 1, 121. || Soe wie binnen tween jaren .. heeft doen maken niewe huyse, niewe uutlade (Kil. uutlaet, *appendix aedificii*) oft buere ende met stroe oft riede doen decken, *Gesch. v. Antw.* 2, 500. — Ook in samenstellingen als bacbuur, ovenbuur (Kil. 28 en 469).

BUUR (BUYER, BUER), znw. m. Mhd. *bûr*, *bure*; mnd. *bûr.* — 1) Eigenlijk *inwoner*, *meestal hij die als inwoner in rechten en verplichtingen deelt* (*dorpeling*, *markgenoot*, soms ook *burger*); vgl. BUURMAN). || Den buren van Drechterlant ofghesleghen van horen slusen alse van der monike lande,

dat ane minen heren ghecomen is, *Rek. d. Gr.* 2, 535. Aengaende tvoorn. geestlant, daer van en behoert den buyeren maer de driedeel, *Inform.* 40. (Zij) hebben an lant 1410¼ mergen, daer of dat den buyeren toebehoert 25¼ mergen ende werdden meest alle dese landen gebruyct by den buyeren, 281. Poorteren en bueren, Mieris 2, 114*a*. Waer dat sake dat yemant buer of buerder (?) woerde binnen Dreysschoer ende daer binnen mitter wone quame in toecomende tiden, *O. Vaderl. R.* 1, 312. Zoo ook *Fri. Stadr.* 36, 95; *enz.* — 2) *Nabuur, buurman, Leid. Keurb.* 261, 94 (*tweemaal*); *Fri. Stadsr.* 36, 95; e. e. — Ook in verschilleude samenstellingen.

BUUR (BURE), znw. vr. Mnd. *bure.* — 1) *De gezamenlijke inwoners*; hd. *bauerschaft*; vgl. Lübben 1, 454. || Doe die van Emmenes *dit* hoerden, doe seyden sy, dat syt hoer buer ende vrienden the kennen gheven wouden, Matth. *Anal.* 1, 428. Doe die gescickten die gemeen buer dit the kennen gaven, doe was daer een deel van die buer, die dat wel gedaen hadden, *ald.* Die buer van dese twee dorpen waren al gevlucht binnen Amersfoert, 429. (Si) hebben daer twe mannen van die buer doot geslagen in die kerck, 469. Die buer van Lopic vervolgheden die ruter ende sloegender drie doot, *ald.* — 2) *Buurt.* || Binnen bans ende bueren, *O. R. v. Dordr.* 2, 312.

BUURBRIEF, znw. m. — 1) *Geschreven stuk, een brief, waarbij iemand wordt erkend als* buurman (*ingezetene*), wiens rechtstoestand het midden houdt tusschen dien van den burger en den vreemdeling. || Voort zo en sal men ghenen man buerbrieve geven, hij en sy woonachtich binnen Stavoren, *Fri. Stadr.* 189, 29. — 2) *Een geschreven stuk, inhoudende recht voor* of *door de buren opgesteld.* Zoo heeft men den Franeker buurbrief van 1417, uitgegeven *Fri. Stadsr.* 3 vlgg., een latijnschen buurbrief van Apingadam, vermeld ald. bl. XIII; enz.

BUURDER, znw. m. Hetzelfde als BUUR. Zie 2de Art. 1).

BUURDINC, znw. o. Mnd. *bûrdink.* Hetzelfde als buurgerecht (z. ald. 2)). || Die ene poirter mach den anderen beclaghen in enen gastrechte van allen zaken, ghelijc men in enen buyrdinghe plach te doen, *O. W. v. Amst.* 15, 12.

BUURGELT, znw. o. Hetzelfde als burgersgelt (z. ald.), *Fri. Stadr.* 153.

BUURGERECHT (BUURRECHT, BUYRRECHT, BURENGERECHT), znw. o. Mhd. *bûrengerihte*; mnd. *bûrgerichte,- richte.* — 1) *Het recht van inwonende in een dorp,* || Twee maechden . . ., die haer buerrecht upgeseyt hebben, om elders te gaen wonen overmids den last van den dorpe, *Inform.* 29. — 2) *Recht van ingezetenschap* (dat het midden houdt tusschen burgerrecht en vreemdelingschap). || Soe wie binnen der stadt Leeuwarden tot gheene borger bequaem geacht off angenomen mach worden, ende nochtans inder stadt mede wil woenen, zijne hantieringe ende neringe te doen, die sall . . jaerlicx op buurmael off op buurrecht sitten, ter tyt men hem *tot enen* borger . . annemen will, *Fri. Stadsr.* 221, 15. Want J. nergent geen poorter geworden en is ende geen buyrrechte angenomen en heeft, *R. v. Leiden* 193. Op buurmael off op buurrecht sitten, *Fri. Stadr.* 221, 15. — 3) *Gericht voor dagelijksche zaken, waarin de buren vonnis vellen, burengerecht.* || Nadat dat burengericht geschiet is ende na den tuge dat wy dairof gehoirt hebben, *R. v. Leiden* 141. Soe wie dat binnen der vors. heerlicheit geseten of wonachtich is, die sal dat buerrecht houden die een gelijck den anderen, *Oorkb.* 2, 211*b*. Dat onse . . brueder negheen recht of aendeel in die heerlicheit anders dan in buergerechte en hadde, Nijh. 4, 147. Is vreemt derselver heerlicheit geheiten buergerechte te vermanen, gemerct dat sy niet edel en is, maer behoert toe den geboeren ende slechte luden, *ald.* (vgl. *ald.*: (Geen) recht, dan alleen een cleyne heerlicheit geheyten buergerichte, dair in dat elc van den voirscr. partien heeft de helicht).

BUURGERUFT, znw. o. Hetzelfde als buurroept (z. ald.). *Burengerucht*, ter oproeping van de buren. || Wie dat des nachts moort oft wopen roept oft anders buurgeruft maeckt buyten nootsaecken in zijns selves off in eens anders huys off opter straeten off op de stadtswaeck, *Fri. Stadsr.* 269, 171.

BUURHEERSCAP (BURHERSCHOP), znw. o. *Het bestuur, toezicht over eene buurschap, boerrichterschap.* || Of daer een huysheere ein burherschop hadde, und hadde anders nemant, die mach wesen godinghes vry und seendes, inden hie daer sulves nicht tho doene en heeft, *Landr. v. Wedde* 120, 152.

BUURHUUS (BUYRHUYS), znw. o. (en vr.). *Huis van een buurman, buurhuis.* || (Si) sellen die pande . . uten huyse doen ende die ter buyrhuys setten in behoudender hant, *Leid. Keurb.* 261, 94.

BUURKINT (BUERKINT), znw. o. *Buurkind, kind uit de buurt.* || Uutghenomen Leeukins sone, die wachters ende die buerkinderen, *O. Vaderl. R.* 1, 353.

BUURCLOCKE (BUERCLOCKE), znw. vr. *Dorpsklok, gemeenteklok*; mnd. *bûrklocke.* Vgl. Lübben 1, 454. || Do sij de ijseren keden an die buerclocke hadden laten maken, *Rek. d. Cam.* 3, 100. — Vgl. bij BUURSPRAKE.

BUURLIEDE. Of *buren, personen die tot denzelfden rechts-* en *bestuurskring behooren*; òf *personen, die het* buurmael (*het recht van ingezetenschap*) *hebben verworven.* — Vgl. BUUR. || Soo wie dat compt in eens anders huys by daghe ofte by nachte, mit welde ofte mit machte, alsoo dattet bueyrluyden kondich zy, *Fri. Stadsr.* 97, 110 (òf *beteekent het hier* buurman, hd. *nachbar?*).

BUURLIJC (BUERLIC), bnw. Mnd. *bûrlik. Wat de buren betreft, ten opzichte van de buren.* Vooral in de uitdr. enen vrede (*omheining*), een lant buurlijc maken, *zijn land door eene omheining van dat der buren afscheiden.* || Weer een man de een woeste arve liggen hadde in den essche inder buerschap, die solde sijnen vreden buerlick maecken, ende dede he dat niet, so sollent die buer laten maecken, ende penden hem dat of, *Etst. v. Dr.* 8. Dat Johan dat landt naburlich ende burlick maecken soll, 94.

BUURMAEL (BUERMAEL), znw. o. Mnd. *bûrmâl. Het recht van ingezetenschap, een rechtstoestand, tusschen dien van burger en dien van vreemdeling in.* || Als die ene stervet so mach die ander sijn buermael weder wynnen mit vier olden frantschen schilden, *Stadb. v. Gron.* II, 27. Daer to sal hi ontwaert wesen sine borgerscap, sijn buermael ende sine woninghe onser stad, VI, 31. Dat buermael sal men moeghen wynnen mit twe philippus gulden; oeck salt staen up vorclaryngbe des rades off men hem dat buermael sal vorghunnen offte de burgherschup, IX, 50. Vande borgerschip ende buurmael, *Fri. Stadr.* 217, 3. Borger off inwoner, die op buurmael sittet, *Fri. Stadsr.* 220. Die sall ofte zullen iaerlicx op buurmael off op buurrecht sitten, 221, 15 12.

BUURMAN (BUIRMAN, BUERMAN), znw. m. Mhd. *bûr(e)man*; mnd. *bûrman*. — 1) *Inwoner* en als zoodanig *rechtsgenoot*. || Symon Claeszoon . . . ende Dirk Matthijszoon . . ., buyrluyden van Heemstede, *Inform.* 46. Martijn Janszoon, oudt 50 jaer of daeromtrent, buyrman van Spanbrouck, 114. — 2) *Ingezetene*. || Wanneer enich man . . claget . . op enen burger off *buirman*, Schwartz. 1, 556, 38. Als eenich poorter of buerman thierbaer goedt heeft opten lande, Mieris 2, 113*b*. Alle buerman mach vrede nemen daer de rechter nyet en is, *Oorkb.* 2, 361*a*. Die eenen buerman sal den anderen daghen mit sondaechsbode, *ald. b.* Zoo ook *R. v. Utr.* 2, 99 (*driemaal*). Een buerman *tegenover een* uutman, *Fri. Stadr.* 165, 83.

BUURMARKE, znw. *Gemeenschappelijk bezit der buren*, *markgenooten*. || Want dat landt buermarcke is ende Egbert dar mede ingewaert is, *Etst. v. Dr.* 30.

BUURRAET, znw. m. *Rechter*, *raad uit de buren*; hetzelfde als elders heemraet. || So mach de scoute of een van dien buerraden uten weerde die vrede eyschen, *R. v. Utr.* 1, 28, 62. Tusschen hore twier dingtale wert dit ordel ghevraecht enen buerraet, ende die buerraet ghinc uut ende beriet hem ende quam weder in ende wijsde aldus, 2, 121. Van den scoute ende buerraden in Louwenrecht by Utrecht, 188; zoo ook 65 (*tweemaal*). Tot seggen des scouten ende buerrade tot drien terminen van den jare, 65.

BUURRECHT. Zie BUERGERECHT.

BUURROEP, znw. m. BUURROEPT, znw. o.? Hetzelfde als buurgeruft (z. ald.). *Burengerucht*, ter oproeping van de buren. || Die nachtis roept wopen off moert off desgelyke buerroep maeket in zyn huys off in eens ander huys off opter straeten, *Fri. Stadr.* 36, 95. Buurroept maken . ., roepende dreemael brand, 226, 30.

BUURSCAP, znw. vr. Mnd. *bûrschap*. *Gemeente*. Zie een voorbeeld op BUURLIJC.

BUURSC(H)ATTINGE, znw. vr. *Schatting*, *taxatie door het buurgerecht*. || Sculdich . . te geven huyr van den huse ende erve, . . totter buyrscattynghe of tot des gerechts bescheidenheit, *R. v. Leiden* 116, 43.

BUURSCHOT, znw. o. *Dorpslasten*, *omslag* (?). || Als van (*wat betreft*) heurlyeder schotponden, geheeten dat buyrschot, de rijcxste staet up 28 schotponden, *Inform.* 353. Vgl. Lams, *Handv. v. Kennemerland* 149.

BUURSEGGINGE, znw. vr. *Uitspraak van het burengerecht*. || Men salse (de renten) altijt weder moghen aflossen ter buersegghinghe of ter scepenen scattinghe, *O. K. v. Delft* I, 20.

BUURSPRAKE, znw. vr. Mhd. *bûrsprake*. *Vergadering der buren ter wetgeving enz.*; ook *het aldaar vastgestelde*. Zie vooral Lübben 1, 457. || (In 1389) zegheden onse lieve here van Utrecht ende die acht overste... een zegghen openbaerliken ter clocken (*ook* buurclocke *geheeten*, zie Lübben 1, 454) tot eenre meenre buersprake van zulke onruste ende vergaderinghe, alse ghevielen, *R. v. Utr.* 1, 66, 122. Enich onser borghere, die by huys bleven alsmen buersprake holt ende dan niet en queme, die breke der stat een pont, Racer 5, 367. Weret sake dat eyn man penden solde ende niet to pendene vunde, ende dat claghede den scepene, so sal men um leggen to dreyn vertennachte dre bursprake, *R. v. Zutfen* 50, 2.

BUURTE (BUYRTE, BUURT), znw. vr. *Gebuurte*, *wijk*. || Twie man die elx in hoir buyrte bewaren sullen alle ghebrec van straten, platen, ledderen, branthaken enz., *Leid. Keurb.* 7, 25. Hij brocht in die buurt enen slaper (?), *Rek. d. Buurk.* 194.

BUURTUUCH, znw. o. Mnd. *bûrtuch*. *Verklaring der tot een zeker doel opgeroepen buren*; *meestal over het recht en de feiten beide*. Hd. *bauerschaftszeugnis*. Vgl. SEVENTUUCH. || Will he an sijn arve komen, so moet he een zeecker buirtuich toe setten, *Etst. v. Dr.* 5. Dat zeecker buir oer kinderen een zeecker buirtuich moegen doen, gelijck die olders, 11. De schultinge (sijn gewijst) vellich na den buertuege, 94. Van den buirtuich, de bueren Reinolt van Echten voir een unrecht verbot vertuiget hebben, 211.

BUURVIERSCAER, znw. vr. *De vierschaar der buren*. Zie verscheidene voorbeelden in de *Dingtaal van Zuidholland*, uitgegeven in *O. R. v. Dordr.* 2, vooral bl. 303 en 304 (*driemaal*).

BUUSSCHEN, zw. ww. onz. Mhd. *biuschen*, *bûschen*; hd. *bauschen*. Vgl. Lexer 1, 289 en Grimm, *Wtb.* 1, 199. *Slaan*, *kloppen*. Vgl. Kil. 95: buysschen, *pulsare*, *tundere*, en De Bo 195. Het woord is in het W-Vl. nog in dagelijksch gebruik. || Zij buusschen ter veysteren met zinnen begherlich: de duere staet opene, *Vad. Mus.* 5, 83. Vgl. UUTBUUSCEN en Franck op *Alex.* VIII, 907.

BUUST (BUYST), *Hor. Belg* 7, 18. *Knuppel*; vgl. mhd. *bûsch*. Verwant met buusschen.

BUVERIE. Zie BOEVERIE.

BUWEN. Zie BOUWEN.

BUWETTE. Zie BUETTE.

C, (Ch). [1]

De derde letter van het Mnl. Alphabet; zij wordt in de *Hss.* te onrechte wel eens geschreven in plaats van *k*, vóór *e* en *i*, b.v. *spracen*, *Flandr.* I, 188; *hyncen*, *ald.* I, 226; *cerke*, *Cout. v. Brugge* 1, 374; *celc*, *Rek. d. Graf.* 3, 166; *enz.*

CEBOL (CIBOLE). Zie CIPEL (CYPEL).

CEDER, znw. m. Mhd. *zêder*, *cêder*; mnd. *seder*, *sedder*; van gr. lat. *cedrus*. *Ceder*, de bekende boom. Ook in den zin van *cederhout*. || Van vier houten . . . was dat cruce, van cedren (*var.* cedre), van palmen, van oliven ende van cypresse, *Rijmb.* 26460.

CEDERENBOOM znw. m. Mhd. *zêderboum*. Hetzelfde als *ceder*. *Cederboom*. || Daer vandic desen jonghelinc onder enen cederenboem, *Esm.* 268.

CEDRIJN (CEDERIJN, CEDRIN), bnw. Mhd. *zêderîn*, *zêdrîn*. *Van cederhout gemaakt*, *cederhouten*. || Tusschen Sancta Sanctorum ende Sancta ghinc een weech . . . cedrijn (*pariete cedrino*) al met goude gedect, *Sp.* I[2], 26, 55. Ene weech . . . die alghader cedrin was, *Rijmb.* 11396. Kameren . . daerin ghemaect, alle cedrijn, 11623. Van planken cedrijn, *tabulis cedrinis*, 11821.

CEDELE (CEDEL, CEDULE, CEEL, CHEEL), znw. vr. Mhd. *zëdele*, *zëdel*, *zëtel*; mnd. *sedele*; hd. *zettel*. Van lat. *schedula*. *Ieder beschreven papier*, doch bepaaldelijk gebruikt in de bet. van — 1) *Lijst*. Vgl. onze uitdr. *een heele ceel*. || Een kist . . . . daerin waren alrehande cedulen, roerende vander Vriescher reysen, *Oorl. v. Albr.* 298. (So) beliep sijn uutgeven na der cedel die hi dairof over gaf, 47 ℔, 236.

2) *Eene akte*, *eene schriftelijke verklaring*. Vgl. onze woorden *doopceel*, *huurceel* e. a. Het zuiver mnl. woord hiervoor is b r i e f; z. ald., en vgl. BEBRIEVEN en BECEDELEN. || Dinghel quam upten outaer ende brachte eene cedele daer, daer die zonde in stont gescreven ende dat soe hem ware vergeven, *Sp.* III[4], 57, 53 (vgl. *Theoph.* 585 en 1381: *brief*, en 758 *chartre*). Alsoe als die cedele begrepen heeft, die daer op gemaect is, Nijh. 2, 189. Na inhaut der cedulen, laetste tot Bomell dair op geraemt, V. d. Wall 554. Na inhaut der cedule, *ald.* Metter gheenre segle . ., die in cele (*varr.* sele, tzchele) des peis begrepen sijn, *Brab. Y.* VI, 10641. Soe soude hi . . die cheelen van beiden siden thomen daer . . van der submissien, 8767 (*var.* cedelen). Van Simpoel die here . . heeft in die chele (*var.* in der celen, cheele) dus vercleert, VII, 3337. *Vander coorncedule* . . . So sullen die coper ende vercoper . . hoer voerwaerden verslaen voer 2 scepenen, ende bi der stede clerc dairof uutsneden (*twee doorgesneden*, *op elkander passende*) cedelen maken, dair die een of behouden sal der stede clerck ende die ander cedel, die dat coorn vercoft heeft, *Leid. Keurb.* 495, 8. Dese cedelen sellen niet langher macht hebben dan 14 daghe na den daghe der betalynghe, *ald.* Mit tween uutghesneden cedelen, daer die clerc den enen off houden zel ende die coepman den andren, *O. K. v. Rott.* 33, 99. Van den cedelen te scriven ende te bewaren, 34, 99. Do die twe punten ghesat worden in eênen cedel als van den rechte van den ghenen die van doetslaghe uyter stat gheleghen weerden, *Rek. d. Cam.* 3, 68; vgl. 71, 125; *enz.*

CEDULE. Zie CEDELE.

CEEDSE. *zetel.* Zie SEEDSE.

CEISER, *palmwijn*. Zie SEISER.

CELEBREREN, zw.ww. bedr. Van lat. *celebrare*, een woord uit de lat. kerktaal; mhd. *celebrieren*. Vooral in de uitdr. m i s s e c e l e b r e r e n, ook schijnbaar intr., met weglating van het obj.; c e l e b r e r e n, *de mis bedienen*. || Soe dede hi hem in den ban, dat hi niet celebreren, dat is misse doen en soude.

CELICIE. Zie CILICIE.

CELLE (CHELLE), znw. vr. Verklw. c e l l e k ij n (c h e l l e k ij n). Van lat. *cella* (Duc. 2, 266); mhd. *zëlle*, *celle*; mnd. *selle*; hd. *celle*.

1) *Cel*, *kloosterkamertje*. || Eens quam in sire cellen die viant selve van der hellen, *Sp.* III[1], 36, 1. Nochtan blijft minne in die enighe (*eenzame*) celle, Ruusb. 4, 91. Mine celle, daer ic in lach, *Sp.* III[1], 34, 83. Een chellekijn haddi buten wiven, IV[1], 13, 12.

2) *Loge*, *kleine afgesloten ruimte in een schouwburg*; verklw. c e l l e k ij n. || Daer es . . eene dinc, diemen chaertere (lat. *theatrum*; zie CHARTRE, 2de Art.) heet . . . (*en daarin*) hondert cellekine, *Sp.* I[3], 31, 32 (lat. *cellulæ*).

3) *Verblijf*, *woning* in het algemeen, vooral eene woning, welke met liefdadige bedoelingen wordt gesticht; lat. *hospitium*. || Dat hi alteenen was makende cellen ende gafse den gesellen, die geene cellen en wilden maken, *hospitium edificabat*, *Sp.* II[4], 60, 39. Telken jare maecti eene chelle, III[1], 42, 98. — Ook in de uitdr. d i e h o g e c e l l e,

---

1) De woorden, waarin *c* als *k* worden uitgesproken, zoeke men bij K. Hier volgen slechts die, waar *c* klinkt als *s*, en *ch* als *sj*, dus uitsluitend uitheemsche woorden.

de hooge woning, *de hemelwoning*, *de hemel*; hetzelfde als *die hoge* sale. Zie SALE. || So volghen sy den pat der hellen . . ende dwalen van der hogher celle, al daer die rechter is gheseten, Hild. 120, 69. (God) bringhe ons noch ter hoger celle, dats in Abrahams scoet naer dese corte doet, *Wap. Mart.* III, 504.

4) *Kleiner klooster*, afhangende van het moederklooster; zoo ook in het mhd. (Lexer 3, 1053). Zie Duc. 2, 266. || Cloosteren, clusen ofte cellen .. die sijn soe nuttelijc niet versiert als hilic, daerment wel hantiert, Hild. 154, 104.

5) *Kelder*; vgl. lat. *cellarium*; fr. *cellier*. || Dit is die wijncelle, daer minne in leit hare uutvercoerne, Ruusb. 4, 91 (*Hoogl.* 2, 4).

CELLEBROEDER, znw. m. Benaming van een lid eener kloosterorde in de Middeleeuwen, ook *Alexianen* en *Lollaerden* geheeten, welke zich vooral ten doel stelde, de smarten hunner medemenschen te lenigen. Zie over hen Moll, *Kerkgesch.* 2[2], 159 vlgg., en Kil. 97: cellebroeder, cellita, frater Alexianus.

CEMBEEL (CHEMBEEL), znw. o. Van fr. *cembel*; lat. *cymbalum*. Zie de overgang der beteekenissen verklaard bij Burguy 62. *Slag*, *slagorde*. || Malart besette dat cembeel, *Lett. N. W.* 7[1], 146, 81. — Cembeel driven, *vechten*, *zich weren*, *eene slachting aanrichten*. || Elegast . . ende Myle . . dreven herde groot thembeel (*l.* chembeel), alsi dor dat here voeren, *Fragm. Carl.* 202; vgl. 207: der *mortyrien*, die si dreven.

* CEMBRE. Verkeerde lezing voor *tembre*, *Rek. d. Gr.* 3, 118: || „Omme die tembre van sijn helme 1½ dukaet." De *tembre* was dat gedeelte van den helm, dat op het hoofd sloot; het lat. *tympanum* (fr. *timbre*) had o. a. de bet. van *ronde holle schotel*, waarnaar de *hersenpan* kan genoemd zijn. Vgl. Littré op timbre, 1ste Art. 11 (3, 2225).

* CEMO. Verkeerde lezing, Velth. IV, 40, 55, voor oeme (*ooms*). Zie *T. en Lettb.* 4, 51.

CENAKEL, znw. o. en m. Van mlat. *c(o)enaculum*; fr. *cénacle*. Mhd. *zenâkel*. *Eetzaal*, *eetkamer*; hetzelfde dus als reefter (lat. *refectorium*), doch vooral in de bepaalde opvatting van de *eetzaal waar Christus het H. Avondmaal* (fr. *la sainte* cène) *instelde*. || In dat cenakel dat David hadde doen maken of in die camer daer Jhesus mit syn jongeren dat paeschlam at inden avontmael, *Lijd. o. H.* 69. Daer was dat grote cenakel, daer onse here dat paschelam at, *Hs.* 80, *f.* 181*a*. Als die apostelen aten inden cenakel, *ald.* Enen sinen vrient, daer die grote cenakel was bereet dat paeschlam te eten, 117*a*. Als alle dinc inden cenakel bereet was, *b*. Zie ook Oudem. 2, 2.

CENATUER. Zie SENATUER.

CENS. Zie CIJS.

CENSER (CISER). Zie CISENARE.

CENTAUREA, znw. vr. Benaming van eene plant, lat. *centauria*, gew. *centaurium*, de gentiana centaurium, *L.*, naar den in de geneeskunde beroemden Centaur Chiron genoemd. *Duizendguldenkruid*, eene benaming, welke haren oorsprong te danken heeft aan eene „verduitsching" van het lat. woord (*centum aurei* = *duizend gulden*). Zie Andresen, *Volksetym.* 79. || Int sap van centarea (*var.* sentaurea; *t.* saturea), *Nat. Bl.* X, 230 *var.*

CENTAUROEN (SENTAUROEN), znw. m. Van lat. *centaurus*; gr. κένταυρος; fr. *centaure*, met den Romaanschen uitgang *oen*, die vergrooting aanduidt. Een mythisch wezen, half mensch half paard, waarvan ook de middeleeuwsche epische poëzie in navolging van de Grieksche zich bedient. || Enen centauroen, beneden paert ende boven man, *Sp.* II[3], 32, 48. Dat Centauroene sijn ghewonnen .. van den beesten ende van den man, *Nat. Bl.* I, 124. Een sagytaer, een centauroen, die ghedaen was alse Cyroen, *Troyen* 2567. Sagitare of centauroene, 2546, vgl. 2685. In dietsce heet een sagittare, ende in griex een sentauroen, *Flandr.* III, 40, en vgl. 33—39, 42 vlgg., en ald. bl. 22—30.

CENTRUM. Benaming voor eene bepaalde soort van *compas*. || Soe neemt een compas figure van enen compas, datmen heet centrum, daer siin in ghemaect veel ander compassen mit linen of mit strepen, *Mandev.* 45*a*.

* CEPERE. Verkeerde lezing voor temperen of temperre, Velth. VII, 20, 54; zie *Tijdschr.* 1, 288.

CEPTRE. Zie SCEPTRE.

CERASTE, znw. m. Van lat. *cerastes*, gehoornd. Benaming van eene slangensoort, *hoornslang*; hd. *hornschlange*, coluber cerastes, *L.* || Doe quam daer menech scorpioen; cerasten, die noch leedere doen; daerna serpente, *Sp.* I[4], 45, 7.

CES. Zie CESSE.

* CESOEN. Verkeerde lezing voor OCSOEN (z. ald.), Velth. V, 6, 46.

CESSANT, znw. m. *Een falliet*; vgl. bij CESSE, *b*). || Ghegheven .. den Caermers in aelmoesenen mits der grooter nood ende ghebreke, die zy hadden bi der redenen van den cessanten, *Invent. v. Brugge* 3, 236.

CESSE (CES), znw. o. en m. Van mlat. *cessus* (Duc. 2, 298); ofr. *ces*. *Het doen stilstaan*, *schorsen van kerkelijke* of *maatschappelijke verrichtingen* of *plechtigheden* (van *cessare*, fr. *cesser*); in de kerktaal ook *cessatio a divinis* genoemd.

a) Van kerkelijke plechtigheden. *Interdict.* Kil. cesse, i. q. cessatio, sacristitium; de kercke is in cesse, prophanatum est templum; vgl. De Bo 204. || Ute desen soe sant . . de paeus neder ende dede Vlaenderen in cesse staen, *Vl. Rijmk.* 8444. Dat getriveleert waert . . van den cesse, dat de cardenael up Vlaender dede, dat soude cesseren daer mede, 7980; vgl. 7956—61. Ces te stellen nyet alleenlick in alle de kercken van . . onser stad, maer oick in allen anderen kercken ende prochien, daer de . . inwoenende hen confereeren sullen, V. d. Wall 779; vgl. bl. 156 en 247. Zie ook *Invent. v. Brugge* 3, 240; 6, 314; en Gloss. ald. 608, waar men leest „om 't *cessie* oft den ban te verhueden;" De Bo 204: „*ces* of ban."

b) Van maatschappelijke handelingen; lat. *justitium*. || Coninc Philippus had bina al Vlaenderen doen stellen in cesse ende interdict om hair rebelscap ende ongehoorsaemheyt tegen hem ende haren graven, *Exc. Cron.* 132*d*. — Vooral in de uitdr. ces van wette, fr. *ces de loi* (*Invent. v. Brugge* 3, 535). || Soo ist dat men nu leght ces van wette, behoudens saecken concernerende de hoogheyt van den graeve enz., *aangeh.* Gloss. *ald.* — Nog in de 17de eeuw had ces de beteekenis van *eene acte van fallietverklaring*. Zie Oudem. 2, 3.

CESSEN (CHESSEN, CISSEN, CHISSEN, SISSEN, TSISSEN), zw. ww. bedr. en onz. Van fr. *cesser*; lat. *cessare*. Hetzelfde als cesseren, dat zijn vreemden oorsprong duidelijker vertoont dan cessen, ons *sussen*.

ONZ. — *Ophouden*; *tot bedaren*, *kalmte*, *rust komen*; *bedaren*. || Dat weder en ceste niet, maer wies altene . . tote kersavonde, Velth. VI, 21, 47. Int helsche vier, dat niet mach cissen, Praet

3194. Die winde cisten also dat nerghent en roerde een blat, *Lsp.* II, 11, 53 (*var.* cesseerden). Daer si lange om . . in orloge stonden ende in twiste, soe langhe dat ten lesten tsiste mids middel van enen parlemente, *Brab. Y.* VI, 2292. In een wout, daer si waenden wesen tote dat gecist ware . . dat geruechte ende die niemare, *Lanc.* III, 13203. Dat hi nemmermeer en cest, eer hi kerstene hevet vonden, *Sp.* II[a], 44, 18. — Sonder cessen, *zonder ophouden*, *Lsp.* II, 48, 240; Hadew. 1, 244, 68.

BEDR. — *a*) Iet c. —, *iets doen ophouden*, *een einde maken aan iets.* || Haer grote word, haer grote callen ward nu altemale gecest, Velth. IV, 62, 75. Si was die hoveste die men wiste: alle quade dinge si chiste, V, 23, 21. Hi sal chissen winter ende snee met enen worde, *Wrake* I, 1767. — Van twisten enz. *Bijleggen*, *sussen.* || Vele twiste, die Kaerle alle chiste, *Lsp.* II, 50, 55. Aldus wart daer die twist tusschen die clerke ghecist, *Lsp.* II, 60, 99 (*var.* ghetsist, vgl. II, 60, 100 *var.*). Aldus es dat oorloghe fel . . ghesist, ende ghebluscht die groote twist, *Brab. Y.* VII, 17530. Int leste soe bleef die twist sonder orloghe al ghechist, V, 4437. — Van bloed. *Stelpen.* || (Hi) toech dat yser uyt mit liste; mit stenen hy oec syn bloet ciste, *Troyen f.* 279*d.* — *b*) Enen c —, *iemand tot bedaren*, *rust*, *kalmte brengen.* || Hier met hi die ghemeinte siste, *Brab. Y.* VII, 11896. Doen beyde die vrouwe een deel bat, tote haer man ghecist was, *Melib.* 105 (*var. bl.* 696: gerust).

CESSEREN (SESSEREN, SESSIEREN, SISSIEREN), zw. ww. bedr. en onz. Hetzelfde als cessen (z. ald.). Van lat. *cessare*, intens. van *cedere*, wijken.

ONZ. — 1) *Wijken*, *terugtrekken.* || Dat Rinesse ende sine liede die Fransoyse daden fisieren (*l.* sissieren) ende gingen daer selve logieren, Velth. IV, 48, 30. — 2) *Ophouden*, *niet voortgaan*, absoluut of met een 2den nv. of eene bep. met van of een inf. met te, of een afh. ontkennenden zin. || Met offeranden . . sesseerde dan haerlieder quellen, *Amand* I, 3448. Die duvel ne cesseerde niet van den lieden te doene quale, 3471. Alse een wijf hevet ontfaen, so sesseren hare alsoe saen die menstrua, *Vr. Heim.* 76. Menstruum sal eer iet lanc stelpen ende cesseren, 1661; vgl. 175. Als dat geven sessiert, wert die vrienscap faelgiert, *Vrouw. e. M.* III, 15, 3. Mettien cessierde dat ghescal, *OVl. Lied. en Ged.* 157, 21. Over busch ende over haghe mochtic des lopens niet cesseren, 242, 272. Die woerde ons Heren die en mogen niet cesseren, *Sp.* II[a], 2, 81; vgl. 80: te nieute gaen. (Anna) en cesseerde nemmermeer ure (*op geen enkel uur*), sine was inden tempel zonder rasten, *Lsp.* II, 17, 144; vgl. II, 11, 53 *var.* Hier met sonder torloghen bliven ende cesseren, *Vl. Rijmk.* 6884; vgl. 6786, 7984. Die wallende fonteyne, die al walt, ende niet daer af cesseren en sal, *Lanc.* II, 32504; vgl. 34752. Die vogelkine ne cesseren niet altoos te singhene soeten sanc, *Wal.* 7804. Herde onscone cesseerde daer tpaepscap (*waren er geen priesters*) toter tijt . . onder den goeden Zorobabel, *Sp.* II[1], 3, 66. Zie verder *Wap. Rog.* 1505; *Beatr.* 66; *Sp.* II[a], 24, 20; II[1], 33, 19; II[a], 4, 64; *Rijmb. C* 5555; *Nat. Bl.* III, 2174. — Joes Rase, die voer . . in theere voer Doernike omme der sentencien wille ende omdat die van Ypere doe ghesesseert adden (*de betalingen gestaakt hadden?* vgl. CES en CESSANT), *Rek. v. Gent* 1, 416. — Sonder cesseren, *zonder ophouden*, *Amand* I, 684.

BEDR. — *Staken*, *doen ophouden.* || Dan sesseren wy dat quellen, *Amand* I, 3529.

CETERE (CETER, ZETER), znw. m. Eng. *tetter*; ags. *teter*; fr. *dartre.* Wel verwant met hd. *zittermal*; *zitter*flechte. Zie E. Müller 2, 533. *Een huiduitslag*, *schurft*; hd. *flechte*; lat. *mentagra*, *lichen*; vgl. Kil. 97 en Plantijn: ceterachtich, lichenicus. || Sorpido es een ongemac dat men heet zeter ende inpigo; dese twee specien sijn van den geslachten van lazerien ende van morfea, *Belg. Mus.* 6, 106. Die olie van fraxine es seer goet omme drope ende ceteren ende singulen, Jan Yp. 201. Alsmen ceteren gheneset, die se pleghet te hebben, si comen haestelic weder ende hem wassen botsen alse wannen, 153.

CETIJN (SITTIMHOUT). Zie SETYN.

CHAMMERANDE, znw. Ofr. *chamerande* (Carpentier, *Suppl.* Duc.); fr. *chambranle.* Zie Littré 1, 542. *Lijstwerk*, *omlijsting* om deuren, vensters enz. || De veinstren . . . zullen zyn ghecleet met chammeranden (*tekst*: chammerauden), *Invent. v. Brugge* 3, 476.

CHANTEMENT, znw. o. Van fr. *enchantement*; lat. *incantamentum. Tooverspreuk.* || (Doe) makede Merlijn een chantement ende dede daer comen een water omtrent, *Merl.* 23993.

CHANTEREN (TSANTEREN), zw. ww. Van fr. *chanter*; lat. *cantare. Zingen.* || Ic hebbe ghetsanteert al den dach, in hebbe ein mite niet ontfaen, *OVl. Lied. e. Ged.* 85, 13.

CHAPEEL (SAPEEL, TSAPPEEL, CHAPPEEL), znw. m. Mnd. *sappel*, *schappel*; mhd. *schapel*, *tsappel.* Van ofr. *chapel*; fr. *chapeau.* Eigenlijk *hoed*, doch ook *krans.* Vgl. ROZENHOET en CYPAU. || Metten speghele der gheloven, metten tsappele der hopen, metten samite der minnen, metten rieme der wijsheit, *Hs. v.* 1348, 263*c.* Jenovre hadde op haer hovet een gouden sapeel, *Merl.* 27562. Twee tsappele enen van lilien ende enen van rosen, *Limb. Serm.* 231*a.* Desen lylien tsappel soute ontfaen ombe din kuscheit, *ald.* — Ook in den vorm capeel, cappeel, capiel. || Die spiegle goet ter core ende die capiele wel geraect ende die crone van goude gemaect, *Rose* 8760 (*var.* saphele). Enen capeel opt hovet van blumen, *Limb. Serm.* 89*c.* So wert ons een capeel van blumen gegeven te eren ende te love, 89*d.* Gecroent met eenre guldenre cronen ende . . gecirt met enen cappeele van rosen, 90*b.*

CHARITATE. Zie CARITATE.

CHARTRE (CHAERTRE, CHAERTERE, CHARTERE, CHARTER, SARTERE, SARTER, TSAERTRE, TSAERTER), znw. m. Fr. *chartre*; van lat. *charta*; ons *kaart.* Vgl. *magna charta.* De *r* is anorganisch. *Ieder officieel stuk*, *de eene of andere formeele verklaring* of *overeenkomst bevattende*, *charter*, *oorkonde.* || Ghilbeerd de scrivere can wel scriven chaertren, privilegen ende instrumenten, *Livre d. Mest.* 28. Hi moeste haer (*de duivel aan Maria*) den charter bringhen ende hem al quite scelden . . van belove . ., dat hi dede, Praet 333. Vaste sartere daer af bescreven, *Theoph.* 758 (vgl. 752: brief). Elc dede danderen charteren scriven, die de heren seghelden beide, *Grimb.* II, 6441; vgl. 6554. Alsoe hare tsaertre wel verclaert, *Cost. v. Gent* 531. (Ic) hebbe mi den duvel upgegeven ende met brieve doen bekinnen; wie mach den chaerter weder winnen, *Sp.* III[a], 36, 13 (lat. *cyrographum illum*; zie de synon. CHIROGRAPHE, CEDELE en BRIEF). Vorwaerden, die mids chartren houden stede, waren langhe te nieute ghegaen,

en hadt die lettre ghedaen, *Lsp.* III, 14, 21. Sy namen enen tsartere, ende maecten ghescrifte van den huwelike, *D. B. Tobias* 7, 16. Tsarters of munimente, *Vad. Mus.* 2, 371. Zie nog *Gendsch Chtb.* 12; *enz.* — Spreekw. zegswijze. || Dese chartre bleef onbescreven, *van deze belofte kwam niets*, *Sp.* I[7], 74, 91. — Ook komt chartre zelf in de bet. van *plechtige belofte*, *verbintenis* voor. || Nerghen met en mach een here sijn liede verwerken mere, dan dat hi sijn sartren breect, *Wrake* II, 1238.

CHARTRE (CHAERTERE), znw. m. Van ofr. *chartre*, *cartre*; lat. *carcer*. *Gevangenis.* || Eene dinc, diemen chaertere heet ende es ghehouwen.. van eere roetsen, van eenen steene, *Sp.* I[2], 31, 33; vgl. de Aant. ald. Doch dit woord komt t. a. p. niet te pas. Het Lat. heeft *theatrum*, waarvoor Maerlant misschien bij vergissing *cheatrum* las, hetwelk hij op den klank af door *chartre* weergaf.

CHARTROYS (CHARTROYSER, TSARTROYS, SARTROYS, SAERTROSER, TSAERTROYSER), znw. m.; vr. CHARTROYSINNE. *Karthuizer*; fr. *Chartreux*. Naam van eene monnikenorde, welke haren naam droeg naar het dorp *Chatrousse* in Dauphiné, en in 1086 door den H. Bruno gesticht was. Zie Moll, *Kerkgesch.* 2[2], 118 vlgg. In ons land komen de Karthuizers voor omstreeks 1330. || Die Sartroysen van Amsterdam, *Oorl. v. Albr.* 313. Vercoft den selven Sartroyzen, *ald.* Zoo ook Hild. 153, 23; 218, 134; *Lsp.* I, 25, 105, e. e. — Het vrouwl. tsaertreusinne, *Invent. v. Brugge* 4, 34.

CHAY, tusschenw. Ach chay, *Sacr.* 599. Wel hetzelfde als hay, *Lanc.* II, 20159. Zie HAY.

CHEEL. Zie CEDELE.

* CHEERE. Verkeerde lezing *Troyen f.* 126*a*: || Die van Griecken sorgen ende claghen, dat sy daer so langhe verdaghen. Elc maecte te sware cheere (*l.* theere, *d. i.* tere, *kosten*, *vertering*; *var. H.* tere).

CHEMENEIE, znw. vr. Fr. *cheminée*; lat. *caminata*. Hetzelfde woord als mnl. kemenade (z. ald.). *Schoorsteen.* || Rokende . . ocht ene chemeneie ware, *Rose* 5784.

CHENS. Zie CIJS.

CHERKE, znw. Van fr. *cherque* (Burguy 63); van *chercher*, *cherquer* in de oorspr. bet. van lat. *circare*, ronden. Of rechtstreeks van lat. *circus*? *Ronding*, misschien *ijzeren* of *metalen band* of *hoepel.* || Van cherken, van dobblelelen (*l.* dobbleelen), van buchelen, van den ghebande der toe, ende dat ter cupe (zie Gloss. 271 noot) behoren mach, die staen sal up doude halle, *Invent. v. Brugge* 3, 180.

CHERMAELGE (?) || Bij de beschrijving van eene schilderij van St. Catharina lezen wij Dierícx, *Mém.* 2, 256. || De croene ende thaer van finen gaude ende de t'sermaelgen, t'sweert ende dwiel, ende de conync die onder haer voete licht, ghestoffeert ende vergaudt.

CHEVAEL, znw. m. Van fr. *cheval*; lat. *caballus*. *Paard.* || Hy viel daer aen een hevele (*heuvel*) ende op hem mede syn chevael, *Troyen f.* 90*v*.

CHEVAELRIE, znw. vr. Van ofr. *chevalerie*. *Hoedanigheid van ridder*, *ridderlijkheid.* || Volc van der groter evalrie (*l.* van groter chevalerie), *Troyen f.* 69*v* (Bénoît 8233: Qui molt sont de *chevalerie*). — Ook *ruiterstoet*, *ruiterij.* || Du heves alle die baelghe (*l.* baelgie) over die Troysce te valerrie (*l.* chevalerie), *Troyen f.* 27*a*. Dat dus ghetrouwe chevalerie behoort te miere companie, *Alex.* VI, 845.

CHEVAUCHIE (CHIVAETSIE), znw. vr. Van ofr. *chevauchie*, *chevauchee*; hetzelfde woord als *cavalcade* lat. **caballicata* van *caballicare*; fr. *chevaucher*. *Ruiterafdeeling*, *gevolg van ruiters.* || Hi hadde in siere chevauchie vele groeter heeren, *Vl. Rijmk.* 6323. Het quamen rijdende uut Audenaerde eene chevauchye tEeke, daer si vernamen eeneghe van Ghend . .; som slaughen sise doot, 9326. Hierby was sine chivaetsie so wael verholen in siner pertye, *Merl.* 13303.

CHIBOLE. Zie CIPEL.

CHIEFTEIN. Zie CIVITEIN.

CHIERE (CIERE, SCHIERE (spr. *sjiere*)), znw. vr. Van fr. *chiere*, *chere*. Gewoonlijk afgeleid van Gr. κάρη, hoofd. Zie *Taalg.* 9, 164 vlgg.; Burguy 69; Scheler 90; Diez 1, 111. — 1) *Gelaat*, vooral wat de uitdrukking er van betreft. Steeds verbonden met een bnw., waardoor de uitdrukking nog des te sterker uitkomt. Vgl. fr. *avoir la chère baissée* (Diez t. a. p.). || Noch droomde mi daer cam gegaen een heraut van blider chiere, *OVl. Lied. en Ged.* 327, 362. Ontfinc hize met blider chiere, *Fragm. Carl.* 20. Du souts bi haren (*der doget*) rade werken, om dat God haet de quade chiere, Praet 2239. Si die mi van den senne rovet metter treckender ciere, die si mi toeghet, Hadew. 1, 299, 3. Die Inghelsce entie Fransoyse tsamen vergadert met felder chiere, *Brab. Y.* VII, 5156; zoo ook 15252 (met felre cieren). Met vroomer ciere der viande verwachtende, 15260. Diene ontfinc . . met opender herten, met blyder schiere, *Amand* II, 1862. Daer wort die siecte hem soe hert, dat hi cort versciet daer naer . ., daer menich maecte droeve chiere, die niet en sagen haren wille, *Brab. Y.* VI, 11538. Die knape keerde uten hove sciere; hine hadde gene dode chiere, *Ferg.* 720 (fr. „n'avoit pas *chiere d'ome morne.*" Men zal wel moeten lezen: „hi ne hadde gene *droeve chiere*," als de juiste vertaling van *morne*. *Dode* en *d'ove* kunnen gemakkelijk in de Hss. worden verward, en van het door Verwijs, *Inl.* XXVIII opgegeven *chiere morte* is geen voorbeeld te vinden).

2) Enen goede, grote chiere doen, eig. *hem een vriendelijk gelaat toonen*, *hem goed ontvangen*, *beleefdheden bewijzen*, *hem gastvrij onthalen*; fr. *faire bonne chère à quelqu'un.* || Doende hem lieden alle de chier, liefde ende eere, die hy conste ende mochte, *Cron. v. Vlaend.* 1, 5. Doe bleef die bode bi Hughen, die hem goet chiere dede, *Huge v. Bord.* 7. Den abt . ., diese blijdelic ontfinc ende dede hem groote chier, *ald.*; zoo ook 74. Sinen jongen broeder Philips . . hielt hy bi hem ende dede hem grote chiere, *Exc. Cron.* 155*d*. — Vandaar dat chiere de bet. aanneemt van *onthaal.* || Heer Heinderic ghedanckt hebbende zynder chieren, *Sacr.* 941.

3) *Feest*, welke bet. chiere ook heeft in de uitdr. goede (goet) chier(e) maken, *goede sier maken*, *een vroolijk leven leiden*, *pret maken.* || Wy zullen ghenouchelic zyn ende bly, ende maken goede chiere, *V Maagd.* 210. Si moghen goet chier maken ende laten mi daer buten, *Huge v. Bord.* 71. — Verklw. chierkijn, *feestje.* || Men zoude met zo vele . . houden een goet chierken, *Ned. Kluchtsp.* 88, 301.

— Aanm. Een paar malen vindt men chiere, waar een ander woord bedoeld is, nl. siere, hetzelfde als ons *sieraad*; hd. *zierde*. *Rincl.* 1182, 1212. Vgl. *Parth.* 615. Zie SIERE.

CHIERE, CHIEREN, CHIERHEIT, CHIERLIJC, CHIERINGE, CHIERICHEIT, CHIERSAM. Zie SIERE, enz.

CHIERF, bnw. Van fr. *serf. Slaafsch, onderdanig, onderworpen.* || Zo en moghen de zieke binnen al den jare niet te voeren weten, wat zij eten zullen, so eyghin ende so chierf houdense de broedere ende de zustre den zieken onder hemlieden, *Belg. Mus.* 7, 92.

* CHIERINGE. Zie SCIERINGE.

* CHICKEN. Verkeerde lezing voor s i k e n of s i c k e n, *Nat. Bl.* XII, 224 *var.* Zie SIKEN.

CHINEIE (?). || *Baerse metter chineie* (*var.* bl. 16 *ald.*: seneye). Nemt commijn, soffraen, gingebare ende broot wel gemalen ende wel ghetempert met wijne ende met verjuse in eene platteele up de baerse, *Keukenb.* 12, 10.

CHIMENT. Zie CIMENT.

CHINGEL. Zie CINGEL.

CHINXENDACH, CHINXENE. Zie CINXENDACH, CINXENE.

CHIPHONIE. Een muziekinstrument. || Salteren, orghelen, rebeben, trompen, chiphonien (fr. *chiphonies*), *Livre d. Mest.* 39. — Verbastering van *symphonie.* Zie b. v. *Alex.* V, 1045: Vedelen, haerpen ende symphonien.

CHIROGRAFE (CYROGRAFE, CYROGREFFE), znw. vr. Hetzelfde als c h a r t r e (z. ald.). Van Gr. *χειρόγραφον. Eene met iemands eigen hand onderteekende oorkonde.* Vgl. HANDVEST. || Hem leende hi tien maerc selverin wit ende bescreef wel vaste dit met cyrografen, als men pliet (*in eene schuldbekentenis*), *Rijmb.* 15195. Om dattie vorwaerde si starc, hebbic ene cyrografe van hem, 15478. Lettren van cyrogreffen, *Invent. v. Brugge* 5, 526.

CHIROGRIL (CYROGRIL), znw. m. Van lat. *chirogryllus* (Diefenb., Gloss. 123); gr. *χοιρόγρυλλος.* Eig. benaming van het *stekelvarken*, den *egel*; doch ook ter aanduiding van andere dieren gebruikt, in het bijzonder van het *konijn.* Vgl. Diefenb. t. a. p. || Die cirogril die edercauwet ende en deilt die claeuwen niet, hi is onsuver, *D. B. Levit.* 11, 5.

CHIRURGIE (CYRURGIE), znw. vr. *Chirurgie, wondheelkunst*, gewoonlijk in 't mnl. s u r g i e genoemd (z. ald.). || Meisters van cirurghien, diese verbonden ende wiecten, *Rein.* II, 7620.

CHIRURGIJN (SYROERGIIN, CYRURGIIN, CYRGIJN, CIRORGIJN), znw. m. *Chirurgijn*; gew. in 't mnl. s u r g i j n genoemd (z. ald.). *Wondheeler.* || Meister Jan den cyrurgiin die mynen here over een jair . . gedient hadde, *Oorl. v. Albr.* 310. Den syroergiin, die tot Hoirne trecken soude, . . om siin been, dair hi in gequest was, te meisteren, 156. Den cyrgijn der stat van Utrecht, *R. v. Utr.* 2, 206. Der partien beteren hueren quets, ten zeggene van cyruugienen (*l.* cyrurgienen), Wiel. *Instr.* 135, 415; vgl. 416 en 420 *ald.*, waar m e e s t e r staat). Alzo vele als de meester cyrurgien genomen heeft, 174, 47. Sijn genesen . . stont an genen cirorgien, *Franc.* 8243.

CHITEIT. Zie CITEIT.

CHIVAETSIE. Zie CHEVAUCHIE.

CHOER. Zie COOR.

CHOCKEREN (TSOCKEREN), -IEREN, zw. ww. onz. Van fr. *choquer*; eng. *shock*, dat volgens Diez zelf van het germ. *schokken* afstamt. Zie E. Müller 2, 379. Gewoonlijk in den vorm SOCKEREN (SOCKIEREN). *Samenstooten, tegen elkander aanbonzen.* || So sere si te gader dronghen, dat si tsockeerden metten peerden, so dat si vielen up der eerden, *Alex.* III, 62. Daer bracker herde vele haer spere, daer wasser vele die sockeerden daer, *Merl.* 14724. Si sockeerden metten lichamen, datsi ter aerden vielen tsamen metten orsen, 33071. Si sockierden metten orssen, so datsi met groter porsse die starcke scilde frotsieren daden, *Wal.* 9803. Die perde sockerden met allen, *Lanc.* III, 23712; *enz.*

CHORE. Zie CORE.

CHUKER. Zie SUKER.

CIBORIE (CYBORIE), znw. m. Mhd. *zibórje.* Van fr. *ciboire*; mlat. *ciborium* (Duc. 2, 345); gr. *κιβώριον*, eig. het vruchthuisje eener Aegyptische plant, peulschil, doch reeds in 't gr. ook eene soort *beker. Kelkvormig vat met een gewelfd deksel, waarin de H. Hostiën bewaard worden.* Zie Pape, *Gr. Wtb.* 1, 1319; Littré 1, 619; De Bo 205. || Alsoe ghijt scouwen moecht in deself ciborie, daer men jaerlicx noch af houdende es memorie, *Sacr.* bl. 79, vs. 74. (Hi) erwerff, dat dae ghemaect waert . . . eyn kosteliken cyborie, *Serv.* II, 659; e. e. — Nog heden bij de Katholieke kerk in gebruik.

CICERE, znw. vr. Mhd. *kicher*, van lat. *cicer*; mlat. *ciser.* Zie Lexer 2, 1567. Thans is in dial. nog *keker* bekend. *Erwt.* || Nemt ciceren ende met elcker ciceren noept eene worte (*wrat*), Jan Yp. 147 (en zoo nog *tweemaal ald.*). Zoo ook *Barthol.* 639*a.*

CIER, CIERAGE, CIERE, CIERHEIT, CIERINGE, CIERLIKE. Zie SIER, *enz.*

CICLE (CIKLE). Zie SICLE.

CYFAC (SYFAC, SYPHAC), znw. Benaming voor een gedeelte van het *buikvlies.* || (Die overvloedicheden) werden alleen gehouden tusschen den buke ende syfac. Syfac is een vel, dat leyt tusschen den utersten buke ende den darmen; daer sijn twe vellen, als syfac ende myrac, eer dat men totten darmen coemt, *Barthol.* 269*a.* Hernia is een vellekijn des buucs als cyfac ende is een scoringhe; syphac is eenrehande vellekijn, dat die voedelike lede scheyt vanden leden die daer winnende sijn, 273*a.* Wanneert gevalt dat syfac gescoert wort, so moeten die darmen nederwaert gliden in den budel van den cullen, *ald.* Enen velle, dat cifac geheten es, ende leget binnen den lichame, jegen den broecrieme gelijc enen solre, *Hs.* Yp. 142*d.*

CIJNS (CHEINS, CHENS, CHIJS, SIJS, CINS, TSEINS, TSEIS, TSENS, TSINS, CENS, TZENS, CIJS, CHINS, SEINS, TSIJS), znw. m. Mnd. *sise*; mhd., hd. *zins*; uit lat. *census.* De eig. germ. benaming was got. *gilstr*; ohd. *kélstar*, eene afleiding van *gelden.* Zie Weigand 2, 1181. Het woord is van een anderen oorsprong dan *accijns*; zie ald. Ook nog in een anderen vorm komt c ij n s voor, nl. TIJNS (zie ald.).

1) *Schatting, cijns.* Naarmate de schatting een anderen oorsprong heeft, moet aan den naam een verschillende zin worden toegekend. Cijns kan zijn eene *grondrente betaald door den eigenaar*, of eene *vergoeding betaald door den landgebruiker aan den eigenaar* (*meestal voor een goed dat hoorig is of geweest is*), of *een hoofdgeld betaald aan een heer*, of eene *belasting aan het openbaar gezag* (*grondbelasting of hoofdgeld*). || Omdat hi niet en dorfte sorghen om sinen noodtorfte, so bewijsden si hem tcheins op haer lant, haer ende gheins, dien si hem jaerlijcs zouden gheven ende daer af zoude hi leven, *Lsp.* I, 35, 41. Servius (Tullius), die ooc eerst vant, datmen cheins gaf int lant. I, 44, 29. Dat hem al aertrike was onderdaen ende cheins gaven al ghemeine, II, 15, 58 (vgl. vs. 49 h o o f t c h e i n s). Dat ghi Kaerle eenighen tsijs gheeft, *Roel.* V, 52. Wat goede dat verandert ofte vercocht wordt, dat chijs gheeft die ter stat rechte staet, daer af sal men gheven van voerlieve

alsoe vele alst op enen dach te chise gheeft, *Cor. v. Antw.* 52, 188. Hi gaffse van allen chensen vri, *Alex.* III, 779 (vgl. IV, 1367). Op hoer lant . . setten si hem (*den vorst*) alsulken chens, dat hi mocht staet van eren houden mit dienres, Hild. 219, 97. Daer men gaf den heere van prise (*Alexander*) eenen steen in der ghebare, alse oft teenen cheinse ware, *IX Best.* 118; vgl. *Alex.* IX, 1308. Ende want sijn vorsate Florens ghegoet was op der Vresen chens, Stoke I, 1155. Gertruden de weduwe Grave Florens, dies van Hollant was de chens, 1137. Opdat hi . . hem in cense (wilde) doen bescriven. Ende de hem so taillen liet, dien en wildi onterven niet, II, 873. Dat hi in ghebreke was van sinen tsijse, *Ch. v. Waelk.* 22. Vore sijnen chijs, *ald.* Ende hem sinen sijs verschenen is, *ald.* Dusghedanen cheins ende tribuut, *Sp.* III[a], 54, 23. Tsens ende tribuut, *Lanc.* IV, 10071. Ooc suldi den chins ontfaen van minen broeder, *Huge v. Bord.* 51. Yeghewelc sondare mach sitten in onwette ende in sonden van jare te jare op sinen chijs, na dat hi rijc is, *als hij maar goed opdokt*, *over de brug komt* (Surius: *pro cujusque censu*), Ruusb. 5, 159. Zie nog *Sp.* I[7], 27, 38; 40; *Rose* 2220; *Stadsr. v. Zwolle* 117; *Alex.* I, 420; 424; *Serv.* II, 2013; 2019; *Vad. Mus.* 2, 357; *Rijmb.* 928; 1592; 17453; 18414; 18616; *enz.* — Cijns gebieden, *eene belasting uitschrijven.* || (Servius) die eerst chens den Romeinen gheboot, *Rijmb.* 15085. — Chijns gelden, *belasting betalen.* || Entie van Amons gheslachte maecte hi gheldende chens met crachte, *Rijmb.* 13912; zoo ook *L. o. H.* 318; 2517; *enz.* — Cijns geven, *Exc. Cron.* 61*d*; *Lsp.* I, 44, 34; II, 15, 59 e. e. — Cijns ledigen, *zijne belasting voldoen.* Zie LEDIGEN. || Si ghingen ledeghen haren chens, *L. o. H.* 332. — Chijns nemen, *belasting ontvangen*, *inzamelen.* || Daer quamen die gone, die tskeysers chens namen . .; van onsen Here escheden si chens, *Rijmb.* 23992. — Cijns setten up enen, *iemand schatting opleggen.* || Chens sette Nechao up him, *Rijmb.* 14715. Dat si den chens, die was gheset up hem allen, ontseggen souden, 14844. Hi sette up hem den chens weder, die . . Esdras ter neder te voren hadde ghedaen leggen, *Rijmb.* 18389. — Den cijns nederleggen, *den cijns afschaffen.* || Den chens, die Philadelphus neder . . leide, *Rijmb.* 18606; 18672. Vgl. de vorige aanhaling. — Enen te cijnse setten, *iemand op cijns stellen*, *hem verplichten schatting te betalen.* || So dat hine te chense sette, die hi beloofde bi wette, *Rijmb.* 14769. Te chense sette hi dat lant, 20499. — Enen (dat.) te cijnse staen, *aan iemand schatplichtig zijn.* || Den coninc Osee dwanc hi . ., dat hi hem te chenze stoet, *Rijmb.* 14146. Met ede heeft hine bevaen, dat hi hem sal te chense staen, 14823; vgl. 14049. — Met cijnse sijn, hetzelfde. || Die van Edom waren . . met chense Josaphat, 12926. — Ook in figuurlijke opvatting. || Want ghy (*groote heer*) betalen sult den cheyns (*var.*; *t.* theins), *gij zult den tol aan de natuur betalen*, *sterven*, ende rekeninge selt moeten doen van alle dat gy hebt geploen, *Grimb.* II, 6171. Ic woude oec met u sterven ende met u geven tseins, *den tol aan de natuur betalen*, ende hemelrike verwerven, *O Vl. Ged.* 2, 112, 65. Al waerdi keiser, coninc of grave, nochtan heift zorghe in u haer cheins, *zijt gij aan zorg schatplichtig*, *onderworpen*, *O Vl. Lied. e. Ged.* 443, 93. Met rechte es sijn zin erve ende cinsch (*is zijn gemoed in slavernij*, *dienstbaarheid*) die nie ghewan sire hitten coel, *ald.* 65, 8, 7. Die sin moet gheven chens der gheenre (*het gemoed moet zijn afhankelijkheid toonen aan haar*), daer ic of houde tleen, 378, 1875. Si (*redene*) verhuerde hem enen chens (vs. 1195: een leen, daer hi in slaeft ende pijnt), die sal gedueren sijn leven lanc, *zij brachten hem voor zijn leven onder de macht van een ander*, 355, 1188. Soe is hem cont, dat ic seins van hem (*Christus*) houde ende leene, *aan Hem onderdanig*, *gehoorzaam ben*, *Segh.* 2674. Vele te groet sal sijn die tsens, die nemen sal van mij die minne, *de pijn*, *die de min mij zal doen gevoelen*, *Rose* 3796 (*C*: sullen sijn de cheince). Te minen rechten twintich jaren, alse minne . . neemt . . van jonge lieden haren tsens, *hen het meest haar macht doet gevoelen*, *Rose* 17. Ic peise ende weder peise in mijn herte, dat ic te tseise houde van hare (*dat mijn eigendom niet is*, *dat in de macht mijner geliefde is*) omme haer grote dogt, *Cass. fr.* 96.

SAMENST. — Raemcijns, molencijns, lantcijns, cijnsdach, cijnsgelt, cijnsmeester, e. a. Zie die woorden.

AFL. — Cijnser (censer), zie ald.

AANM. 1) — Men lette op of sijs een andere vorm voor cijs (cijns) is, dan wel of het eene verkorting van assise, *accijns*, is. Nijh. 2, 83 b. v. en elders heeft syse de bet. van *accijns*; Nijh. 3, 214 vindt men tins ende sise vereenigd. Zoo vindt men ook cijsmeester en sijsmeester (zie ald.).

AANM. 2) — Soms vindt men een vorm *sijns* of *tsijns*, die niets met cijns te maken heeft, doch de 2de nv. is van *hi* en *dat sine*. || Soe wye den bosen mach verdriven behouden tsijns, *zoodat hij behouden blijft*, die is wel ontladen, Hild. 193, 108 (in het Gloss. onjuist verklaard). Gifte en es wart eens poitevins, *is geen oortje waard*, die men gevet behouden tsins, *ondanks zich zelven*, *met tegenzin*, *Rose* 2219 (*var.* sijns). Enen meester haddi hier af, dien hi eerst tsijns vele gaf (*veel van het zijne*, *veel geld*), ende belovede hem vele ponde, omme te wetene dat hi conde, *Sp.* IV[2], 28, 29. Vriende ende mage, ... die conste hi houden vriendelike ende tsins geven meldelike, *Cass.* 340.

AANM. 3) — Want beteekent chins, of wat moet voor chinz gelezen moet worden *Troyen* 4473*var.* || „Hy en derf sijn lijf niet twe carstaingen prysen, diere *chins* gheraect"? De tekst heeft: „dien hy *te puntte* gheraect."

2) Overdrachtelijk, in twee verschillende opvattingen. — *a*) *Verplichting.* || Dat sweert sal mi gheven cheins om u te peinsen, *Segh.* 892. — *b*) *Belooning*, *geschenk*, *gave*, *gift.* || Wanneer hem (*God*) tijt dunct, dan sal hijs (*voor plichtbetrachting*) na verdiente gheven tsijs, *Vad. Mus.* 1, 312, 164. Ay God, of ic hadde (*terug had*) den tseins, die ic hadde van u ontfaen, *Segh.* 5896. — Die hemelsce cijns, *de hemelsche gelukzaligheid.* || Lucifer . ., die allene om een gepens verloes den hemelschen chens, *Lucid.* 1356.

CIJNSDACH (CHEINSDACH, CHIJSDACH), znw. m. Mhd. *zinstâc.* *Dag waarop schatting moet worden betaald*, *betaaldag.* || Si en wilden hem sinen chijs ende vervallen niet betalen, ten ware datter twee canoniken van Ludick quamen ten chijsdaghe sitten, *Exc. Cron.* 138*d*. Daer en moesten twee canoencke bi ten cheinsdage sitten, *Brab. Y.* VI, 2942; vgl. '40 (cheis, tsys, tseys betalen).

CIJNSERE (CENSER, TSENSER), znw. m. Mhd. *Zinsære*, *zinser.* *Cijnsplichtige.* || Sone souden de censers van de lande ghenen cens ghelden tote din stont enz., *Vad. Mus.* 3, 63. Van onbehuusden

lande sal men eerst soucken ten lande ende daerna volghen den tsensere, *Cout. v. Brugge* 1, 314 (vgl. ald.: te erveliken *chense*; boven den eersten *chense*). — In het mhd. bet. *zinser* ook *hij*, *die belastingen int*, *ontvanger*. In deze bet. komt c ij n s e r e, *cijnser* in 't mnl. niet voor, doch dat het ook in dezen zin in gebruik kan geweest zijn, bewijst het woord s i s e n a r e, dat de bet. heeft van *sijsmeester*, ontvanger van de accijnsen. Zie SISENARE.

CIJNSGELT (CIJSGELT), znw. m. *Accijns.* || So sal der stat cysmeyster zweren . ., dat hij in der vryhede buten der stad muren . . . geen cijsgelt nemen sal van yemand, *Stadsr. v. Zwolle* 169.

CIJNSMEESTER (CIJSMEISTER), znw. m. *Ontvanger der accijnsen.* || Ten sal nyemant Hamborgher bier draghen daer hi gelt of nemet dan der cijsmeisters draghers, *Stadsr. v. Zwolle* 168, 329. — Zie een tweede voorbeelt op CIJNSGELT. — Meermalen komt ook in denzelfden zin *siismeister* voor, vooral *R. v. Utr.*, b. v. 1, 37, 1; 263, 2; 262, 31; 274, 36; 275, 36; 38.

CILICIE (CLICIE), znw. o. Van fr. *cilice.* Een uit *ciliciscK* geitenhaar vervaardigden *haren gordel*; lat. *cilicium.* Zie Littré 1, 622. || Hi dede sijn vleysch onder mit cilicien ende mit vasten, *Pass. W.* 142*d*. Schere dijn haer ende doet uut dijn clederen ende doet een celicie aen ende ganc wel vroe ten coninc 57*c*. Segt hem, dat die ghene . . . . sijn cilicie hevet ghenaeyt, *aangeh.* Oudem. 2, 8.

CILLE. Zie SCILLE.

* CIMBRE. Verkeerde lezing voor t i m b r e, lat. *tympanum*, *Rose C.* 9306. Zie ald. en vgl. * CEMBRE.

CIMENT (CHIMENT, CHYMENT), znw. o. Mhd. *zimênte*, *zîment*, *cimente*, *cement*; fr. *ciment*; lat. *cæmentum* (voor *cædimentum*). Zie Littré 1, 622. *Metselkalk*, *mortel*, *cement*. || Haer mure . . van stene ghebacken . . . (ende) met starken cimenten ghebonden, *Lsp.* I, 41, 81. Die tomme was besegelt . . met lode ende met chimente, *Vad. Mus.* 4, 315, 67. Inden mortre ende int chyment, *Sp.* III[a], 13, 86. — Siet hiertoe een duer ciment, werpt dit al . . den ossen in haren mont, *Troyen* 751. Dat cyment warp hy . . in haren nese, in haren mont; doe was dat vier schiere vergaen, 930. — Vgl. Vondel, *Gijsbr.* 1266.

CINAMOME (CYNAMOME, CINAMOMIJN, SINAMOMA), znw. o. Mhd. *zinemîn*, *cinamon* enz.; van mlat. *cynamomium*; lat. *cinnamum*; gr. *κιννάμον*; vgl. hd. *zimmt*; fr. *cinname* en *cinnamome* (Littré 1, 623); eng. *cinnamon*. Over den oorsprong zie E. Müller 1, 226; Vanicek, *Fremdw. im Lat. und Griech.* 25. *Kaneel.* || Soe soeten gore van hem quam, dat nye man sullichs en vernam noch balsam noch cynamomijn, *Serv.* II, 928. Timiane ende wirooc, stacte, mirre ende sinamoma, galanga, cassea ende aroma, *Alex* V, 1028. Van cynamomt de helft, *D. B. Exod.* 30, 26 (in onze vert. *specerykaneel*). Van cynamomum, van amomum, ende anijs ende wortelen, die wel riken, *Openb. Joh.* 18, 13.

CINDAEL. Zie SINDAEL.

CINGELE (CINGEL, CINGLE, SINGULE, CHINGEL), znw. m. Mnd. *singel*, *zingel*; mhd. *zingel*; eng. *cingle*; van lat. *cingulus*, *-um*, *-a* — 1) *Buitenste muur van eene stad*, *een burcht*, enz. Zie vooral Lübben 1, 211. || Des nachts quam hi over die chinghel (mv.? of vr.?) ende stormde daer ter veynster in omme te rueren der vrouwen sin, *MLoep* II, 3134. — Ook *de lijn*, *waar het grondgebied eindigt*, *gebied*, *grenslijn.* Vgl. hd. *bezirk* van lat. *circus.* || Alle de steden, vryheyden ende dorpe binnen den chingel van den marcgraefscepe gheleghen, *Cor. v. Antw.* 8, 1 (*Coorb. v. Antw.* 82, 1; *Gesch. v. Antw.* 2, 490). Rontsomme den cingel van tmerctvelt, *K. en O. v. Delft* 205, 9.

2) *Buikriem*, *gordel voor paarden*, *cingel* (Kil.; Plant.).

3) Eene huidziekte, hetzelfde ongeveer als c e t e r e; z. ald. en vgl. voor de benaming ons g o r d e l r o o s. *Schurft.* || Cingle of zetere openbaren hem gerne in desen lieden, ende vest in hem zeter of cingle, die stede blijft sonder haer, *Hs. Yp.* 33*c*. Die olie van fraxine es seer goet omme drope ende ceteren ende singulen, Jan Yp. 201.

CINDEL (CINTEL, CINGEL), znw. m. Hetzelfde als het bij Kil. opgegeven c e n d e r e n, j. s e n g h e l e n, *stricturae*; vgl. ald. c i n g h e l, *stricturae*. Mnd. *sintel* (Lübben 1, 214) en Teuth.: s i n t e l e n d e s i s e r s, scoria. *Hamerslag.* Hetzelfde woord als ons *cintel* of *sintel*, uitgebrande kool, in dial. ook *sinder* genoemd (Van Dale 992). Van fr. *cendre*; lat. *cinere* (van *cinis*). Vgl. eng. *cinder* en E. Müller 1, 226.

CINGEL. *Hamerslag.* Zie CINDEL.

CINGLATOEN (SINGLATOEN), znw. o. Van fr. *ciglaton*, *singleton*. Eigenlijk naam van een vrouwenkleedingstuk, lat. *cyclas*; gr. *κυκλάς*, een vrouwenmantel met ronde zoomen, een van onderen afgerond slepend gewaad. Vgl. Duc. 2, 731, en Lexer 3, 1111 op *ziklât*, *ciklât*. Ook, en in 't mnl. voornamelijk, *benaming der zijden stof*, waarvan een zoodanig kleedingstuk werd gemaakt. Ook kleederen van ridders en andere aanzienlijke mannen werden van deze stof (mhd. *siclât-sîde*), nl. *zijde meestal met goud doorwerkt*, vervaardigd. Zie Ziemann, *Mhd. Wtb.* 688 op *ciclât*; Lexer 2, 914 op *sigelât*, *siglât*; Burguy 341 op *siglaton*. || Mer ghy, troyesche baroene, ghy cleet u mit singlatoene verweendelike als een wijf, *Troyen f.* 267*c*. Diere cleder van cinglatoene, van purper, root ende groene, *Alex.* VI, 431. Diere samite, ciglatoene, cindale rode, ghele ende groene, diere pelne Alexandrine, *Parth.* 962. Wel dertich graven . . die gepareert waren wale, al gecleet met cinglatoene, roet gedeelt jegen groene, *Lorr.* V, 203. Die mouwe van singlatoene, *Troyen* 6054. So menich banier sach men ondoen, menich mouwe, menich cinglatoen van pelle, roet, blaeu ende groen, *Troyen f.* 69*d* (aan een kleedingstuk dat *gedragen* werd valt hier niet te denken. Moet men ook lezen: menich mouwe *van* cinglatoen? doch vgl. de beide volg. aanhalingen). — Ook *een dekkleed* of *tapijt van die stof.* || Syn ors . . was verdect . . met enen groenen singlatoene, *Grimb.* II, 4959. Die straten waren al bespreit met pelne ende met singlatoene, bede scaerlaken ende ooc groene ende samijt met goude besleghen, *Alex.* V, 942.

CINC (CINCK, SYNCK), znw. m. Mhd. *zinke*; mnd. *sinke*; hd. *zink*. Van fr. *cinq*, it. *cinque*, lat. *quinque*. *Vijf*, bepaaldelijk als benaming der *vijf op den dobbelsteen.* Vgl. Lexer 3, 1125. || Aen die vijfte side (*van den dobbelsteen*) suldi setten vijf ogen, datmen heten sal een synck, *Ned. Proza* 217 (*Versl. en Ber.* 5, 37). Ic wedde cinc contre sijs, *Boerden* IX, 30.

CINOPER (CYNOPER, CINOPEL), znw. o. Benaming eener kleur. *Rood*, *vermiljoen.* Fr. *cinabre*; eng. *cinnaber*; ndl. *cinnaber*; oeng. *cinoper*; prov. *cynobre*; hd. *zinnober*. Of van lat. *cinnabari*, d. i. *een rood mineraal*, ontstaande uit de verbinding van kwikzilver en zwavel, hd. *bergzinnober* (Plin. *Hist. Nat.* 33, 38: m i n i u m (*menie*)); óf van lat. *cinnabaris*, d. i. een roode kleurstof, verkregen van den indischen drakenbloedboom, *vermiljoen.* Het

woord is van Indischen oorsprong is (Plinius t. a. p.). Zie Littré 1, 623; E. Müller 1, 226; Weigand 2, 1181; Diez 1, 127. || Den scacht . . met cynopre ghevaerwet root, *Wal.* 7242. Van cinopre ende van lasure, van selvre ende van goude, 7897. Enen scacht van cynopre ghevarwet root, *Parth.* 4247. Syn baniere . . van selvere met enen leuw daerin van cinopre, *Grimb.* II, 4236. Syn wapen was al van goude ende van cynopre, 4483. Syne baniere . . van cinopre met eenen leuwe daerin van goude, 3315. Sijn scilt was scone . . van goude ende van cinople, 3005. Vgl. mhd. *zinoberrôt.*

AANM. — Op sommige der genoemde plaatsen wisselt het woord in varr. af met sinople, waarmede het verward is, doch in oorsprong niets te maken heeft. Dit woord bet. *groen* in de wapenkunde. Het is soms niet uit te maken of men met *cinopre* of met *sinopel* of *sinoper* te doen heeft, te minder, daar ook *sinoper* soms als *cinoper* geschreven voorkomt. Zoo kan ook met *sinoper* nu en dan *cinopel* bedoeld zijn. Zie SINOPEL. In elk geval zijn het twee verschillende mnl. woorden, waarvan het eene *rood* en het andere *groen* beteekent.

CINTEL. Zie CINDEL.

CINXEN. Zie CINXENE.

CINXENAVONT (TSINXENAVONT), znw. m. *De dag voor Pinksteren.* Zie AVONT. || Pieter de messagier voer in tsinxenavonde te Brugghe, *Rek. v. Gent* 1, 328. Daer si en sinxenavende quamen, *Lanc.* II, 35504. Dat si quamen in sinxenavende int hof te Kamaloet, 30671. Zie CINXENE.

CINXENDACH (TSINXENDACH, SINXENDACH, CHINXENDACH), znw. m. *Pinksterdag.* Zie CINXENE. || Die coninc Artuer hadde hof gehouden . . eens sinxendages, *Ferg.* 1. Op dien naesten sinxendach crone dragen, *Lanc.* II, 24360. Tote sinxendage, *Lanc.* II, 23573; vgl. 25871. Het was in enen sinxendaghe, dat bede bosch ende haghe met groenen loveren waren bevaen, *Rein.* I, 41. Des sinxendages was al gereet, *Limb.* II, 81; vgl. 84 vlgg. Tusschen chinxendach ende den lesten dach van ooghstmaende, *Cor. v. Antw.* 185, 51. In tsinxendaghe, *Rek. v. Gent* 1, 328. Op dat ic den sinxendach . . met ghesonden leven mach, *Vergi* 794. Zoo ook *D. War.* 4, 272, 146; Stoke X, 204 *var.*; *enz.*

CINXENE (SINXENE, CINXEN, CHINXEN, TSINXENE), znw. m. (meestal in 't mv. gebruikt). Van fr. *cinquiesme*; sp. *cinquesma*; lat. *quinquagesima* (*dies*). *Pinksteren*, *de* vijftigste *dag na Paschen.* Vgl. PINXTEREN. De spelling met *s* is in 't mnl. de gewone, doch die met *c* is de ware. Vgl. Kil. 97; Huyd. op Stoke, Dl. 3, bl. 360 vlg. Het woord cinxene was vooral in de zuidelijke gewesten gewoon, waar het nog heden in gebruik is (Schuermans 87); pinxteren daarentegen, in het noorden. Het Pinksterfeest was in de germaansche wereld een der belangrijkste feesten; op dien dag werden groote recepties aan de hoven gehouden (zie HOF), vergaderingen gehouden over gewichtige onderwerpen, enz. Het was tevens het feest der herboren natuur; vgl. *Rein.* I, 41 e. v. Een spoor van de feestelijke stemming, waarin het Pinksterfeest de Germanen bracht, is nog te vinden in de hedendaagsche gewoonte, om op dit feest nieuwe kleederen te dragen of zijn beste gewaad voor den dag te halen; vgl. *pinksterbloem* (Van Dale 864). Zie Huyd. t. a. p.; Jonckbloet, *Specimen* 71; en CINXENDACH. || Tesen sinxenen . . soe willic u ridder maken, *Limb.* II, 76 en vlgg. Te sinxenen . . soude houden hof die hertoge vri, *Vergi* 800. Binnen der octaven van chinxenen naestcomende, *Brab. Y.* dl. 2, bl. 539 (*a.* 1357). Het was den sinxenen na, *Lanc.* II, 47207. Te sinxenen, 26010. Zoo ook III, 20362; *Livre. d. Mest.* 26. — Beloken cinxene, *de Zondag na Pinksteren*, *de octaaf van Pinksteren*, waarop de kerkelijke viering van het feest besloten wordt. || Des dinxendaghes na beloken cinxen, *Oorkb.* 2, 493*b*. Zie BELOKEN.

CINXENE (TSINXENE). *Kraan*, *zwengel aan eene pomp*, *wip. Hor. Belg.* 7, 20: tollinum, *eenputwindel*, *een puthout*, een tsinxene.

CINXENWEKE (SINXWEKE), znw. vr. *Pinksterweek.* || Hoe ghi ons in de sinxweke lest ghelede enen brief send, V. d. Wall 195.

CIPAU (CYPAU, SYPAU, TSIPPAU), znw. m. Van fr. *chapeau.* Vgl. het WVl. *sepauw* (De Bo 1020), dat insgelijks van fr. *chapeau* komt. Eig. *krans*, als versiersel gedragen (Lexer 2, 659 op *schapël*); bij uitbreiding *toilet.* Vgl. *Tijdschr.* 4, 196. || Al es soe (*hoverde*) moye van sypauwe, hare bliscap wort int ende rouwe, Praet 2907. — Ook in de uitdr. cipau maken of doen, *toilet maken*, *zich optooien*, *pronken.* || Daer wasser een deel ute Henau; al maken si daer haer cypau, te vechten hadden si cleinen wille, Velth. IV, 37, 12. Doen seiden sciere die vrouwen: Gi hebt nu recht, hets quaet comen in gevecht; geeft ons onse sconeide saen; ghi hebt tsippaus genoech gedaen, V, 49, 64.

CIPEL (CYPEL, SYPEL, CHIBOLE), znw. vr. Van lat. *caepulla*, verklw. van *caepe*, ui, ajuin, knoflook; mhd. *zibel*, *zibolle*, *zwibolle*; hd. *zipolle* en *zwiebel*; ndl. (dial.) *siepel*; fr. *ciboule* (Littré 1, 619). *Ui.* || Daer wij . . aten loock ende cypel, *Bern. W.* 101*d*. Van chibolen, . . van loke enz., *Invent. v. Brugge* 1, 113. Zoo ook 114; 118. Peren ende appelen by tonnen . ., sypel by tonnen . ., noten by den duysent, Schwartz. 1, 585*b*.

CYPREN. Zie CYPRIJN.

CYPRESSE (CIPRES, CYPRES), znw. m. Mhd. *zipres*, *zipresse*; van lat. gr. *cyparissus* (later lat. *cypressus*). *Cypres.* || Van cedren, van palmen, van oliven ende van cypresse, *Rijmb.* 26462. — Ook in de bet. van *cypressen*, *van cypressenhout*, hetgeen ook *Rijmb.* t. a. pl. het geval kan zijn. || Die horen was yvoriin, cypres die stake, *Flor.* 1958.

CYPRIJN (CYPREN), bnw. *Van den* (Egyptischen) *cyprusboom.* — Olie cyprijn, *cyprusolie* of *-zalf*; lat. *unguentum*, *oleum cyprinum.* || Men doeter toe olie cyprijn, *Nat. Bl.* IX, 149.

CYPREN, znw. o. Het eiland *Cyprus*, in de middeleeuwen bekend door zijn wijn. || Hier wert oec geschenkt wijn van Cypren, die blide mact dis menschen herte, *Limb. Serm.* 181*c*. — Vgl. mhd. *kipperwîn*, Lexer 1, 1580.

CIRAT (CHIRAT?). Hetzelfde als fr. *chirat*? Duc. 2, 327: Chirat est acervus lapidum in agris praesertim recens cultis collectorum. Vgl. 7, 95 en Roquef. 1, 255. *Steenen tentje*, *hutje*? || Die achte, die gesellen waren wel gelieve, ende jonc van jaren, lagen in eene cirat doe ende waren ongewapent toe, *Lanc.* II, 32928.

CYRGIJN. Zie CHIRURGIJN.

CIRKEL (CYRKEL, CIERKEL, CERKEL, TSIRKEL), znw. m. Mhd., hd. *zirkel*; vgl. hd. *bezirk*; van lat. *circulus*; fr. *cercle*; eng. *circle.* Zie E. Müller 1, 227. *Cirkel*, *kring*, *ring.* || Si (de wide eenvoldicheit) es sonder cierkel wijt onghemeten, Hadew. 1, 296, 24. Die cierkel der dinge moet werden inghe, 256, 24; vgl. 27. Die cirkel van tween jaren, *D. B.*, II *Chron.* 21, 19. — Bepaaldelijk in den zin van een *hoofdcieraad*, een gouden band,

die door voorname personen om den helm of om het hoofd gedragen werd, ook door koninginnen of vorstinnen. *Wrong*, *hoofdwrong*, *diadeem* (vgl. Lexer 3, 1133). || (Hi) sloech in stucken den gouden circkel, die beneden aen dat helmet stont, die rijckelic verchiert was met ghesteenten, *Huge v. Bord.* 51. Die quene metten cercle van goude, *Lanc.* II, 20189. Hoe Torec Meliane verwan ende hoe hi seide waer die cierkel was, *Torec* 377 *Opschr.* Ic sal u secgen ende wisen . . den tsirkel dien gi soeket nu, 460. Nochtan droech si enen cierkel op thoeft, *Lanc.* II, 218; vgl. III, 23161, 23212. Hi sloech Berengiere . . op den helm, dat cirkel, bloeme ende stenen vielen in dat plein, *Lorr.* II, 4266. Elye sloech Makaris doe up sinen helm enboven ho, dat hem die cirkel quam gevallen ter erden bet (*met*) dien bloemen allen, *Aiol* 367. Zie nog *Torec* Gloss.

CYROGRAEF. Zie CHIROGRAEF.

CIROGRIL. Zie CHIROGRIL.

CIRONE, znw. vr. Van fr. *céroine*, mlat. *ceroneum*; afleiding van lat. *cera*, was (fr. *cire*). *Waspleister.* || Sulke meesters gebiedent te badene ende te zalvene ende cironen daer op te leggene, *Hs.* Yp. 144*d*. Dan met popelioene gezalft, daer omme ene cirone ende scroden, 145*a*. Dbeen gezalvet al omme, in ene cirone gemaect, dats een plaester van linen clede genet in wasse, in swinen smere, in witten harste, in roete (*vet*), 146*a*.

CIROOP. Zie SIROOP.

CYRURGIEN. Zie CHIRURGIJN.

CISEINE. Benaming eener munt. Zie SISEINE.

CISOOR (SISOOR), znw. m. *Schaar*; fr. *ciseau*. || Die sal men sniden met enen sizoor, *Hs.* Yp. 131*c*.

* CISSINGE. Verkeerde lezing, V. d. Wall 594 voor tissinge; z. ald., en vgl. WOORDENTISSINGE.

CISTERNE (CISTAERNE, CISTEERNE, SISTERNE), znw. vr. Mhd. *zistërne*; lat. *cisterna*; fr. *citerne*. *Waterput*, *regenbak*, *vergaderbak voor water*. || Dat in woeste Babilonien staen cistaernen groet . ., die wilen maecten die gigante, *Nat. Bl.* V, 181. Als die Eufrate wassen beghinnet . ., so dat si in cistaernen coemt, 185. — Vooral in de bet. van een vergaarbak, die niet meer voor water gebruikt wordt. *Keldergewelf*, *kelder*, *krocht*; synon. van mnl. hagedochte (z. ald.). || Menghe scoen vette beeste . . bracht hy uyt synre sisterne, *Troyen f.* 228*b*. Die joncfrouwe nam Ferguut mettien ende leiddene in ene sisterne (fr. *en un* celier *il vet en sus*), *Ferg.* 3744. Diene gherne bedect hilden in ene cisterne, daer hi ses jaer so in lach, dat hi die sonne niet en sach, *Sp.* II⁵, 5, 15. Som vloen si . . in cisternen ende in haghedochten, *Rijmb.* 34030. Cysternen, grave, proveyen, pitte dorsochten die Romeine, 34185. Zoo ook 10720, 31379, 31662.

CITEIT (CHITEIT, CHYTEIT, TSCITEIT, CYTEIT), znw. vr. Van ofr. *citeit* (Burguy 76); fr. *cité*; lat. *civitas*; eng. *city*. *Stad.* || Sy hadden lande, borghe ende chyteide, *Troyen* 1135. Doet avont was, voeren sy saen toter chiteit . ., daer al die scepe haven namen, 1227. Vijf cyteide, in elke een coninc, *Rijmb.* 1549. Hoe meneghe citheyd (*varr.* cyteit, tsciteit) dat ware in elken rike, 21203. Zoo ook *Alex.* V, 894, 1025; VIII, 1017 (op al deze drie plaatsen heeft het Hs. te onrechte cierheit; zie de aant. op bl. 453 en de noot op VII, 1782, waar ook wel citeit gelezen moet worden).

CITEREN (CITIEREN), zw. ww. bedr. Mhd. *zitieren*. Van lat. *citare*; fr. *citer*. *In rechte dagen.* || Ic sel den provisoor doen citieren te Romen ende teghen hem pleitieren, *Rein.* II, 5537.

CITOLE (SITOLE, CYTOLE), znw. vr. Mhd. *zitôl*, *zitôle*. Van fr. *citole* (Burguy 76; Littré 1, 631). Verbasterd uit lat. *cithara*. *Eene soort cither.* || Vedelen, haerpen ende symphonien, cytolen die wel leren vrien, salterien, orghelen ende sciven, *Alex.* V, 1045. Daer waren vedelen ende sitolen, ende meesterren van goeder scolen met tambusen ende met fluten ende met harpen ende met luten, *Rose* 693.

CITOOLRE (CYTOELRE), znw. m. *Citherspeler*, *harpspeler*. Vgl. het vorige Art. || Nu so haelt mi enen cytoelre. Ende doe die cytoelre speelde op die cytole, so wort sHeren hant op Helizeus, *D. B.* II *Kon.* 3, 15.

CITRIJN (CYTRIJN), bnw. Van *citrus*, citroenboom. Lat. *citrinus*; fr. *citrin*. *Citroengeel*, *geel*. || So sal dye huut gheel of cytrijn wesen, *Barthol.* 88*a*.

CITRULLE, znw. vr. Van fr. *citrouille* (in Berry *citrulle*, Littré 1, 631); it. *citriuolo*. *Pompoen*, naar de gele kleur aldus genoemd. Zie het vorige Art. || (Dat) saet van caworden ende van citrullen ende van cucumer ende van mellonen, *Lanfr.* 70*r*. Vgl. Dodonaeus, *Cruydtboeck* 1038 vlg.

CITTEL, znw. m. Van fr. *coutel*. *Mes.* || War em gescerpet syn cittel, *Aiol* 45 (fr. 2593: *coutel*).

CIVETEIN (CHIEFTEIN, ook in den vorm KIVETEIN (z. ald.)), znw. m. *Kapitein*, *hoofdman*, *aanvoerder*, *legerhoofd*. Van lat. *caput*; fr. *chef*; eng. *chief*. Het mnl. woord beantwoordt aan mlat. *capitanus*, fr. *capitaine*, eng. *chieftain* en *captain*, ofr. *chevetaine*, ndl. *kapitein*. Zie E. Müller 1, 218; Burguy 76. || Doen die chieftein vernam dat, die te Sittert lach in die stat, *Brab. Y.* V, 3647 (*var.* soverain). Chiefteine waren in die poert, 3253 *var.* Gi lantsheren, gi civeteine, hoerdi niet die kerke clagen, *Overzee* 224.

TWEEDE AANVULLINGSLIJST DER BRONNEN.

Blok, *Holl. Stad*, Eene Hollandsche Stad in de Middeleeuwen, door P. J. Blok, 's-Gravenhage 1883.

Fri. Stadr., De Friesche Stadrechten, uitg. door A. Telting, in « Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen », Eerste Reeks, n°. 5.

Gesch. d. Jacobik., Geschiedenis van de Kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht, uitg. door Th. H. F. van Riemsdijk, Leiden, 1882.

Goedthals, Les proverbes anciens. Flamengs et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés par François Goedthals, Antwerpen, Plantijn 1568 (het eenig bekende ex. is in het bezit van den heer Chevalier Gustave van Havre te Antwerpen; een deel er van is opgenomen in de door Meyer uitgegeven *Spreuken*).

Landr. v. Vel., J. L. Berns, Het Landrecht van Veluwe en Veluwenzoom van 1593, Arnhem 1884.

Leg. v. St. Joris, De Legende van St. Joris, fragment van een mnl. gedicht, uitg. door K. Stallaert, in « Taelverbond », dl. 5.

O. Vaderl. R., Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot bevordering der uitgave van Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen.

Oork. v. Helmond, Oorkonden betreffende Helmond, uitg. door C. C. N. Krom en Aug. Sassen in « Werken van het Prov. Genootschap in Noordbrabant », N. Reeks, n°. 1.

Openb. v. Joh., Middelnederlandsche Proza-vertaling der Openbaring van Johannes, uitg. door O. Behaghel in Zeitschrift für Deutsches Alterthum, dl. 22.

R. v. Leiden, Leidsche Rechtsbronnen uit de Middeleeuwen, uitg. door P. J. Blok, in « Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen », Eerste Reeks, n°. 6.

Val. en N. I, II, Twee fragmenten van den mnl. Roman van Valentin en Nameloos, uitg. door W. Seelmann in « Denkmäler, herausg. vom Verein für niederdeutsche Dichtung ».

VERBETERINGEN.

Kol. 36. ACHTERSKINT, is een «bloedverwant in den graad van achtersusterkint».

» 42. ACHTERSUSTERKINT, is een «bloedverwant in den graad van achterneef». Zie vooral Matth. 220: Die dorde graet heeten achtersusterkinder, ende sijn dieghene, die van suster- of broederkinder ghewonnen worden, of die oemskinderen of moeyenkinderen winnen.

» ACHTERSUSTERKINTMAECH, is een «bloetverwant (niet van, maar) in den graad van «achtersusterkind».

» ACHTERSUSTERKINTVREDE, is een «vrede, door een bloetverwant in den graad van achterzusterkind gesloten».

» 52. ACHTERWESEN. De eigenlijke beteekenis van dit woord in het mnl. is die van ons *vordering*.

» 58. ADMAEL. Bij de bet. 2), nl. «termijn, tijdruimte tusschen twee aangewezen dagen», behoort de onder 1) ald. opgenomen plaats uit *Stadr. v. Zwolle* 121, 204.

» 60. ADVOCAET. Bij Des bisscops advocaet leze men: «De *advocati episcopi* stonden dezen ter zijde in de uitoefening van die wereldlijke rechten en plichten, welker waarneming hun stand hun verbood».

» 65. Aen vaerde ende aen velde syn met enen, *met hem op pad en weg zijn*. Is men mede op pad en weg op yemants argheste, dan wordt men als medeplichtige beschouwd; vgl. Matth. 182; Observ. op De Groot 2, 199; 4, 160. Het «mede op pad en weg zijn» op zich zelf, doet niet altijd de straf beloopen. Vgl. Racer 3, 168: «Die klagers . . . . sullen . . . sweren, dat sy nyement overropen oft eyschen en sullen int heymael, hie en sy hantdadich oft hie en sy schuldich rades, dades, weges ofte veldes; te verstaen die in wege oft in velde mede geweest hadden ende omme des doitslages wille . . . . . aldair nyet gecomen noch geweest en syn ende willen sich des raets, dades onschuldich seggen, die sullen des weges ende veldes onbelastet wesen».

» 73. Ane ende bi sijn. Vgl. voor de juiste beteekenis, bi, kol. 1236.

» 84. AENBRENGEN 11). Lees: Een zeer gebruikelijke wijze van scheiding van een gemeen goed was, dat de eene eigenaar den ander de keuze gaf om zijn aandeel af te staan of het wederdeel over te nemen. Het dwingen tot overneming heette te Enkhuizen aenbrengen of aenwerpen; het noodzaken tot afstand: afriden. Vgl. *K. en O. v. Delft enz.*

» 88. AENDINGHEN 2). Hetzelfde als Aenbrengen 11), iemand in rechte noodzaken het onverdeeld aandeel van zijn medeeigenaar over te nemen (de bewijsplaatsen moeten hier worden omgekeerd, anders heeft het eerste *ald.* geen zin). Zoo is ook afdinghen = afriden.

» 93. AENDRIVEN 3). Hierbij de laatste bewijsplaats, en in te voegen ter verklaring achter wederroepen: *naasten*, elders wederdriven genoemd; en achter diet andreven wordt: de oorspronkelijke kooper, wien ontnaast wordt.

» 94. AENERVEN. De bet. van bedr. 1) is *iemand iets nalaten*, en van de bij 2) vermelde uitdr. angeerft worden: *krachtens erfrecht verkrijgen*.

VERBETERINGEN.

Kol. 79. AENBELT. Met aenbelt in de uitdr. aenbeelden werpen kunnen *kooten* bedoeld zijn, daar zij eenigermate den vorm van een *aanbeeld* hebben.

» 192. AER. Voor « znw. vr. » lees: znw. onz. »

» 252. AFMINNEN. Voor « *O. K. v. Dordr.* 218,30» lees: 1,218,30.

» 378. ALTE. De anorganische vorm alten, die reeds in het Hs. van *Moriaen*, op vs. 1753 voorkomt, moet liever als een gevolg van « grammatische voorbarigheid » worden beschouwd. Zie daarover *Bloeml.* 3[2], bl. 206.

» 422. ANTÈR. Voor den aldaar vermelden vorm Either, leze men Einter.

» 471. ARTSOEN komt ook in het mv. voor: die artsoene, *Ferg.* 1106; *Lanc.* II, 44741.

» 535. BALFAERT. De woorden, « waar evenwel de etymologie van het woord onjuist is weergegeven, » moeten vervallen. De t. a. p. door De Vries gegeven verklaring is dezelfde als de in dit Wdb. gegevene.

» 523. BAGEL. Dit woord heeft misschien een anderen oorsprong dan behagel; òf er zijn twee woorden dooreengeloopen, nl. bagel voor bogel, van bogen, bluffen, zich beroemen, en bagel uit behagel. Zie ook de opmerking straks bij bogen.

» 678. BEELDESNIDER. Men schrappe de vertaling *beeldhouwer*. Een beeldesnider maakt houten beelden.

» 705. BEGINGHE. De verklaring van Halbertsma *omgang*, *conversatie* zal toch wel de ware zijn. Vooreerst staat in het Hs. beginghe, vgl. doreginge, nagingel en *Taalk. Bijdr.* 2, 92 vlg., en dan is ook gemeene, d. i. *gemeenzaam* beter op zijn plaats.

» 929. Na BEREIKEN in te voegen BEREINEN, *beregenen*, van kol. 936.

» 1113. Bij BESTENEN voege men de verklaring: Eig. *bezuchten* (hetzelfde als mnl. becarmen); bij uitbreiding *beklagen*, *betreuren*, *ergens berouw van hebben.*

» 1337. Bij BOECWEIT vgl. BOECWIJT.

» 1349. Bij BOGEN moeten vervallen de woorden: «Uitsluitend in de bet. van *roemen*, *pralen*, *zich beroemen*». Dit bogen is een geheel ander woord dan bogen, intens. van buigen. Vgl. bogen in *Tijdschr.* dl. 4.

» 1356. Bij BOLSTER vgl. men BOUSTER.

» 1358. Bij BONDER vgl. BUUNRE.

» 1361. BONT. In plaats van *slecht*, *treurig*, verklare men bont, in de bij 4) vermelde aanhaling liever als *tegenstrijdig*, *in scherpe tegenspraak* (*met hetgeen men verwachten zou*).

---

1) Nieuwe woorden, nieuwe beteekenissen van opgenomen woorden, en nieuwe bewijsplaatsen voor reeds vermelde beteekenissen zullen worden bijeengevoegd in het supplement achter het laatste deel.

Op de opmerking van Cosijn, dat een mnl. Woordenboek ook de thans nog gebruikelijke woorden moet bevatten, en niet alleen de van het hedendaagsch spraakgebruik afwijkende, is gelet; ook de thans nog gewone woorden, die het meest in de eerste afleveringen ontbreken, zullen in het supplement eene plaats vinden.